

İÇİNDEKİLER

	Sahife
Tebrik ve Teşekkür	3 2
Tasavvufun merhaleleri ve Mevlânâ	5 3
Tâhir-ül Mevlevî, hayatı ve eserleri	9 5
Hazret-i Mevlânâ kimdi	19 10
Mesnevî'de tahkiye üsûlü	21 11
Mesnevî'nin dibâçesi	22 12
Mesnevî	49 25
(Ney)'den murad	51 26
Câriyenin tedâvisinden hekimlerin âciz kaldıklarının pâdişâha zâhir olması, dergâh-ı ilâhiye teveccüh ederek rûyasında gaybe mensûb bir müjdecî görmesi ve tabib-i ilâhiyi bulub murâdının husûle gelmesi	97 49
Kullarına tevfiğ-i hidâyet veren Allahdan her hâlde edebe riayet husûsunda muvaf-fakiyet talebi ve edepsizliğin vehâmetinin beyânı	112 57
Hastanın hâlini görmek için pâdişâhın tabib-i ilâhiyi onun baş ucuna götürmesi	129 65
Câriyenin derdini anlıyabilmek için o tabib-i velî'nin, pâdişâhtan halvet istemesi	151 76
O velî hekimin, hastalığı teşhis ve pâdişâha arz etmesi	166 84
Kuyumcunun zehirlenerek öldürülmesinin, ilâhî işaretle olduğunun beyânı	181 91
Bakkal ile tütüsinin ve tütünün bakkal dükkânında yağ dökmesinin hikâyesi	194 98
Kendi millet ve meshebine taassubu dolayısıyla hristiyanları öldüren yahudî pâdi-şâhının hikâyesi	237 119
Hristiyanların kaldırılması için vezîrin pâdişâha hiyle öğretmesi	244 123
Hristiyanlara kasd için, o gıfıt vezîrin şeytanlığı ve onların hâlini hükümdârın hu-zurunda arz etmesi	246 124
Vezîrin hâlî gizli ve kendilerinin idrâki zayıf olduğundan, hristiyanların onu kabûl etmeleri ve rehber bilmeleri	250 126
Hristiyanların vezîre tâbî olmaları	254 128
Halifenin Leylâ'yı görmesi hikâyesi	270 136
Yahudî vezîrin hasedini beyan	282 142
Hristiyanlar arasında akli başında olanların, vezîrin hilesini anlamaları	287 144
Hükümdârın vezîre gizlice haber göndermesi	290 146
Hristiyanlardan on iki fırkanın beyânı	291 146
Vezîrin hristiyanlara karşı, İncî'nin hükümlerini karıştırması	293 147
Bu ihtilâfların görünüşünün sûrette olup, hakikatde olmadığının beyânı	317 159

TEBRİK VE TEŞEKKÜR

Prof. Dr. Ali Nihad TARLAN

Konyalı münevver bir genç, merhum (Tahir Olgun)'un Mesnevî tercüme ve şer-hini tab'a başladıklarını bana müjdelediği zaman ne kadar sevindim. Bugünün gençliği artık bu muazzam eseri okuyabilecek, üzerinde düşünmek imkânını elde edecektir. Bu hakikaten mübarek bir teşebbüstü. Senelerdenberi Konya'da Mevlâ-na için tertip edilen ihtifaller, en pâyidar ve en olgun semeresini şimdi veriyordu.

Kanatımca şark, Mevlânâ'yı kâfi derecede tanımamıştır. Ve bunda mâ'zurdur. Çünkü Mevlânâ, beşerin görüş hudutlarını aşan bir irtifâdır. Yalnız, itiraf etmeli ki garb, Mevlânâ'yı hakikaten anlamaya çalışıyor. Ve buna ihtiyaç hissediyor. Ve ona yaklaşanlar, hidâyete eriyor.

Hidâyete eriyor, diyorum. Bu hidâyet, ya hem şekil ve hem ruh veya sadece ruh bakımından olur. Yalnız şeklen ve ismen Müslüman, eğer onun ruhunu ken-dine sindirmemişse, hakiki Müslümanlığa çok uzaktır. İnsan, belki kendikendisini aldattır, fakat Allah ve Resûlünü aldatmak kabil midir?

Mevlânâ'da hakiki Müslümanlık belâğatin en yüksek derecesi ile ifade edil-miştir. Ve bu Müslümanlık şeklin değil, mânânın müslümanlığıdır.

Basar-basireti açık olanlar, sadece yaradılışın başlıbaşına bir mucize olduğ-u nu ayan beyan görürler. O cepheden kör olanlar, bu nizâm içindeki insicamı ile ikinci bir mucize olan yaradılış içinde o nizâmı alt-üst eden mucizeler arayacak derecede idraksizdirler. İşte hilkât bir Mevlânâ yaratmıştır ki nizâmı kâinata ha-lel gelmeden zuhûr eden bu mucize karşısında, o körler ve idraksizler dahi imâna gelmelidirler. Arzın ve dağların yüklenemediği büyük irfan emanetini parmağı-nın ucunda oynatan bahtiyarlardan biri de işte bu Mevlânâ'dır. Onun azamet ve kudretini ve kudretinin azametini «irfan» ın mahiyetini, onun nasıl bir mucâhede ve tefekkür ile elde edilebileceğini bir parça sezenler anlar.

«Mesnevî» ye «ma'zî Kur'an» yâni Kur'anın içi ve özü derler. Eğer böyle bir teşbihe cevaz verilirse Kur'an, bir gül bahçesi, Mesnevî ise gül yağıdır. Gül yağın-da gülün şekli, zerâfeti, harikulâde tenasüp ve âhengi yoktur. Fakat onun ruhu vardır. Birincisi Tanrı, ikincisi kul işidir. Gül, şekil ile ruhtur. Gülyağı yalnız ruhtur. Birkaç damla gülyağında bir gülistan mucizesini görebilecek gözler, onun üzerine eğilebilirler.

Demek ki bu görüşe doğru bir hareket başlamıştır. Kör ve idraksiz madde me-deniyeti, bütün tahribatını yaptıktan sonra, artık asil insan ruhlarında iflâsa doğ-ru gidiyor. Hayvanî şehvet ve ihtirasları hiçbir hudut tanımadan alabildiğine koş-turan ve medeniyet kisvesine bürünen bu vahşet, beşeriyeti uçurumun kenarına getirmiştir. İnsandaki hayvanî şehvet ve ihtiraslar, insan denen harikulâde san'at

... bir piyestandır. Bu hayvânî kudret insan denen şerefli mahluk mu-
kadder menziline iletcek binak atıdır. Bu canavar ve hudutsuz kudret, gemi
azıya aldı mı, binicisinin âkıbeti hüsrân ve ölümdür. Bu dizginlere hâkim olan sü-
vari, bu hâkimiyetini ancak bileğindeki mânâ kudretine borçludur.

Demek ki Türk gençliği, mensup bulunduğu câmianın bu hakikî insanı idrâk
içinde yaşamasını istiyor. Bu idrâk, cemiyeti huzura kavuşturan bir ahlâk nizâ-
mıdır. Ve insanın tek meyvesi, ileri bir medeniyettir. Din, her seyden evvel bir ah-
lâk nizâmıdır. Bütün uzviyyetinin saadetine mâtuf olan bu ahlâk hissini uzvî ve
fânî zevklerin çok üstünde olduğunu düşünen ve bu hissini neticesinde kendini sa-
ran kayıpların engin saadetini duyan insan, hakikaten hür insandır.

Dinin metafiziği tasavvuttur. Hakikî tasavvuf, bir taraftan idrâkin bütün ih-
tişâklarını karşılar, diğer taraftan cemiyet hayatına ideal bir nizâm verir.

Mesnevî, bu yolun en üstün eseridir.

Türbesine âşıkler kalesi adı verilen Mevlânâ, peygamber değildir, fakat ki-
tabı vardır.

İşte aziz Konyalı gençler, böyle bir insanın, böyle değerli bir eserini kardeş-
lerine sunuyorlar. Bu eser, bugünün gençliğinin anlayabileceği sade ve metin bir
Türkçe ile yazılmıştır. Terceme ve şerh eden **Tâhîr-ül Mevlevî** (Tahir Olgun)
kalemine üstâdâne tasarruf eden çok değerli bir edebiyat hocası idi. Ömrünü men-
sup olduğu tarikatın pirine bağlamış, ruhen Mesnevî'ye çok nüfuz etmiş, selâ-
mîyetli bir zatın, bir ömür mahsulü olan büyük eserini ihyâ eden gençlerin ba-
ğadıkları bu hizmet, bütün bir yurda, bütün bir Türklük âlemine şâmil, mübâ-
rek bir hizmettir.

Konya'nın aydın gençliğini bütün kalbimle tebrik eder ve bir Türk sıfatı ile
kendilerine sonsuz şükranlarımı arz etmeyi zevkli bir vazife bilirim.

Aziz Tahir Olgun, Türk gençliğine hediye ettiği parlak istikbalin nurları için-
de ebediyen yaşasın.

Prof. Dr. Ali Nihad TARLAN

TASAVVUFUN MERHALELERİ VE MEVLÂNÂ

Nureddin TOPÇU

Mevlânâ Celâleddin'in, bir çoklarının meftun olduğu sanatkâr tara-
fı, onun zâhiridir. Âhenk ile kâfiyenin, güzel söz ile göz yaşının muhte-
şem terkibi olan sanat, kabuktaki parıltıdan ibarettir. Ancak halk kitlesi
şekle düşkün olduğundan, şairde de sanat teassubu hâkim olarak, vah-
det deryasının bütününden ayrılmaz damlası olan Hazreti Mevlânâ'yı
büyük şâir diye övmek âdet olmuştur. Güneşi güzel bir şamdan gibi, yıl-
dızları birer inci tanesi halinde tasavvur etmekten hoşlanan gözlerimiz,
her büyüklükte bir sanat arıyor. Sonsuzluğu bile sanat ölçüleri ile düşü-
nebiliyoruz. Tasavvufta sanat, olsa olsa dervişin deyneğidir, biz onun
dervişliğini bu değnekle anlıyoruz.

Mevlânâ'nın, dinî tecrübeyi bütün derinliği ile yapmış bir mutasav-
vıf olduğunu düşünmek, onu gerçek çehresi ile tanımak olacaktır. Tasav-
vuf, esasında bir ahlâkî temizlenme yoludur. Bu temizlenme işi, insan
olan varlığımızdan hareket ederek Allah'a kadar götüren bir yolculuğun
sonucudur. Bu yolculuk, sonu olan varlığın daha yaşarken sonsuzluğa at-
layışıdır; fenâdan bekâya sıçrayışıdır.

Ruh dünyasında tam mânâsıyla bir atletizm denebilecek olan bu sıç-
rayış, gelişigüzel yapılan bir hamle ile olmuyor. Onun âdâbı, erkânı, usu-
lû vardır. Tasavvufun, insan olan varlığımızdan çıkarıp, Allah'a yaklaştı-
ran, bazılarının tâbiri ile Allahla birleştiren hareketleri, üç safhadan geç-
mek suretiyle yapılmaktadır.

Birincisi, hazırlık safhasıdır. Bu, tasavvufun riyâzat ve ferâgat dev-
residir. Allah yolcusu, bu hazırlanmada terk veya inkâr basamaklarını
atlayacaktır. Kendinde dünya yükü diye ne varsa hepsini birer birer ve
şuurlu bir teslimiyetle terk edecektir. Terk hali, onun ruhunda önce bir
istek, bir iştîyâk, bir irâde halinde parlar. İlk riyâzatlarla işe başlayan
derviş, bu yolun bitiminde sonsuzluğun temâşası ile karşılaşır. Manza-
ra yok, şekil ve sûret yok. Lâkin derûni bir ihtişâm, manzara imiş gibi
etrafa yayılan bir mânâ, dünyamızı karartıda bırakan içsel bir aydın-
lık, bütünün fertlerine ayrılmaz muhteşem ve sarsıcı ifadesi, ruh atletini
kendinden geçirir. Onda inkâr sevgisi başlar, dünya yükünü inkâr sevgisi.

Bu aşkın ilk hamlesi, servetten ve devletten geçme şevki ile kanatlanacaktır. Bu inkâr zor olmaz. Bilâkis dervişte bir neşvedir. Mal ile mevki hırslarını ve bu varlıkların ağır yükünü, kirlere temizlenir gibi kendinden atar, uzaklaştırır. Artık Allah yolculuğuna çıkanın geri dönmesi yoktur. Bu yolda ilerledikçe güçlük artar, şevk de beraber çoğalır. Temâşâ edilen mânâ âlemi, basamak basamak ilerledikçe, daha genişler, enginleşir, sonsuzlaşır, sarhoş edici olur.

Derviş olgunlaştıkça, daha çetin inkârlar, evvelkini takip eder. İkinci basamakta evlâddan ve irşaddan geçme hali gerçekleşir. Evlâddan geçme bir gönül yakasıdır, irşaddan geçme ise akıl yakası. Onları yaralarına yapıştırır çeker, koparır. Böylelikle şifa bulur. Evlâd, Allahındır. İrşad ise, bütün kibirlerin hammalı olan zavallı aklın herzeleri. Bütün âlem, bütün akıl, bütün hikmet, dervişin bağrında parlayan aşk güneşinde, ateşe düşen bir kar damlası gibi eriyecektir. Şevkindeki lezzet hiçbir şeyde bulunmaz. Lezzet, hikmete değiştirilmez. Tasavvuf, hikmet değildir; ilâhî hazdır. Onun yanında, felsefe ile beraber bütün ilimler ve bütün kaideler hakikatin posası hükmündedirler. İster tatlı, ister acı, hepsi de değişsizdir. Derviş bunlara itibar etmez.

Mevlânâ evini, ailesini bir zaman ihmal etmiş. Bundan ne çıkar! Terk Libasını o çoktan giyinmiş ve benimsemiştir. Aşkın ummanında aklın irşadı da lüzumsuz bir külfet sayılır. Sadece aşkın bir nevi tortusu, dumanı veya ondan fışkıran bir alev kalır ki, o da dışarıya çıkınca volkan ateşi gibi donup kalmaktadır. Bu şiiirdir, neydir, sema'dır, her çeşit ifâdedir. Aşkın kendisi değildir. Belki de ona yabancı bir unsurdur; zira donmuş ve dünyevî hüviyet kazanmıştır. Bu basamakta duran dervişin gözünde evlâdın, çamurun içine atılan altından, ilmin de, sahte bir mankeni andıran şöhretle devletten farkı kalmamıştır.

Terk yolculuğu burada da nihayetlenmez. İlim denen kendindeki bulanık ve tatsız suyu bir batağa boşalttıktan sonra, hayallerle, hâtıralardan sıyrılmaya başlayacaktır. Derviş, kendi ruh dünyasını dolduran yüzlerce hayali benliğinde bulacaktır, veya onları kendinde eritip yok edecektir. Onları unutaçak, değerlerini inkâr edecek, şuurunda bu çokluk resminin mütemadiyen raksetmesini böylece önleyecektir. Onda bizim dünyamıza karşı bir nevi yabancılik, hatırlama irâdesini yok edici sanki yeniden bir doğuş hali peydah olacaktır. Bu içsel doğuş, bir nevi istiğfardır; tövbe ile temizlenmedir.

Daha sonra, duygulardan temizlenme kendini gösterir. Bu hal, bir nevi mahiyet değiştirmedir. Derviş, dinî denemenin bu basamağında, bizim çok ve rengârenk duygularımıza yabancılaşır. Dünyamızı dolduran bunca duygu verici hâdiselerin karşısında duygusuz kalır; âdeta kaskatı bir varlık kesilir. Bizim sevindiğimize sevinmez; bizi yakan acılarla yanmaz olur. Onu bizim duygularımızın terennümcüsü zannederek şairler arası-

na koymak gaflettir, anlayışsızlıktır. Tasavvuf, sanat değildir. Hazreti Mevlânâ'yı ve Yunus Emre'yi şiirlerindeki âhenkte arayanlar, kabuğu öz zannedenlerdir.

Nihayet iradede sıyrılma, duygusuzluk bölgesine varan derviş varlık kâbusundan kurtarır; selâmet denizine sürükler. Burada benlik gayyaya gömülür, ölümle dirim bir olur. Bedene bağlılık irâdesi de kalmaz. İstekler sahibine iade edilir.

Bu zirveye tırmanan derviş, zaferi kazanmıştır. Çile bitmiş, kulun işi tamam olmuştur. Terk mıntıkasının bu zirvesinde uçmak için, hidâyetten başka bir şey olmayan, kanat beklenir.

Terk bölgesi sonuna kadar böylece aşıldıktan sonra, tasavvufun ikinci safhası olan vecd, istiğrak başlar. Bu safhada, varlığa ait bütün vehimlerle çilelerden, söylediğimiz sıra ile birer birer boşalan ruha, hakikat delacaktır. Boşalmadıkça dolma yok. Dünyasından boşalmayan kaba ukbâ dolmuyor. Dünyâ heveslerinden ve varlık vehimlerinden tamâmiyle sıyrılan bu kab ve kalıp, ancak böylelikle tam mânâsı ile Allahın emrine girebilir. Taşdığı safrayı bütün bütün atan varlık, dünyevî muvâzenelerden halâs olarak bir başdönmesine tutulur. Vecd, ruhta baş dönmesi halini andırır. Vecd denen bu baş dönmesi, ruhu mutlak âlemine yükseltir; onunla birleştirir. Bu birleşme iki kürenin çarpışması gibi bir sarsıntı ile başlar. Ulûhiyetle temasa geçen ruh, tahammülü güç olan sonsuz bir zevkin kucagında sarhoş olur. Burada ebedilik ve sonsuzluk mekânsız bir ân içinde gerçekleşir. İstiğrak denilen aşırı vecd hali, dervişin mirâcıdır. İçerisinde büyük huzura doğru yükselişin hissedildiği bu hal, fırtınalıdır, kendinden tam geçme halidir. Varlığın bütün ortadan kalkarak, sadece hazzın kaldığı haldir. Onda, Allahla temas hazzı dile gelir. Temasın şiddetli olduğu ânlar, dervişe «Enelhak» dedirtir. Bu ânın sarhoşluğunu bütün hayatlarına yayararak vecd zevkini aklın anahtarı yapanlar, bu düsturu hakikat diye kabul ettiler. Damla, denizden kendisini nasıl ayırsın?

Ancak dinî deneme vecd ile de bitmiyor. Vecd, kendikendinin gayesi değildir. O sadece gayeye götüren geçittir. Onun gayesi, huzura ulaştırma. Tasavvufun üçüncü ve son merhalesi, huzur safhasıdır. Vecd ve istiğrak kemâl haline geldi mi; derviş huzur denizine yükseliyor; varlığı, mutlak huzur kaplıyor.

Vecd içinde başlayan fırtınanın feryatları ile terennümleri, huzurda tam sükûna kavuşur. Zira huzur, şiddetli fırtınayı takip eden ruhtaki tam ve mutlak sükündür. Huzurda fırtına durur, aşk devam eder. Ancak damarlara siner. Feryad iken hayat olur. Gerçeğin temâşâsı ile yaşanması birleşir. Ruh bütün eşyaya ve varlıklara dağılır; hepsi ile birden birleşir. Engel olan çokluk ortadan kalkar. Mucad olan vuslat hasıl olur. Vecdden huzura geçmekle, aşkı ihzar eden vecdin yok olduğu zannedilmesin. Ba-

zı anlarda yaşanan vecd, huzur halinde dervişin varlığında eriyerek hayatının bütün anlarına ve varlığının bütün zerrelerine yayılmıştır. Feryad ve sarhoşlık yerine, varlığın dilinden anlıyan ve varlıkla hembezm olan bir âhenk meydana gelmiştir. Huzur halinde vecd, dervişin varlığından taşarak, bütün varlıkları işbâ etmiştir; sonra da her şeyden aynı âhenkle taşmaktadır. Huzur, doyulmayan bir sevdâdır. Göze muhtaç olmadan görmedir; uzuvlardan müstağni bir yaşayıştır. Huzur, Allah'ın huzurudur. Ondaki varlıkları ve manzaraları anlatmak, dışarıdan imkânsızdır. O, içsel keşifler yapma hâlidir; büyük dost ile sohbet hâlidir. Onda, varlığına esir insanın hiç bilmediği lûtuflar, âlemler ve muradlar saklıdır. Bu hâle ulaşan dervişin irâdesi ve dilekleri bizimkinden bûsbütün başka olur. Onda bizimkinden başka mahiyette olan dilek ve hayat, bir ve aynı şeydir. Gerçekle temâşası birbirinden ayrılmaz.

Devamlı hasret olan vecd ile, nihai vuslat hâli yaşatan huzur, acaba birbirinin zıddı haller midir? Görünüşte öyle olmakla beraber, hakikatte vecd ile huzur, birbirine zıd ve aykırı davranışlar değildir. Tasavvufun gâyesi olan huzura, vecd yolu ile ulaşmak zarûridir. Ancak, huzura ulaştıktan sonra, dervişte vecd yok olmuyor. Aynı huzur mertebesinin, hayatının her ânında bozulmadan, zayıflamadan devamı mümkün olmadığına göre, derviş huzura yükselmek için her defasında vecdin kanatlarını açmaya muhtaç oluyor. Vecd, onu tekrar huzura yükseltiyor. Huzur zamanla gevşeyince, yine vecdin kuvvetiyle havalanmak zorundadır. Şu halde, vecd ile huzur mütemediyen birbirlerini kovalıyorlar. Ancak, bazılarında vecdin şiddetine nisbetle huzur zayıftır. Bazılarında ise vecdin şiddetinden ziyade, huzurun enginliğine şahit oluyoruz. Yunus Emre ile Mevlânâ gibi vecd ve istiğrâkın en taşkın kahramanları, bize en kuvvetli feryadlarını ulaştırmış olanlardır. Bunlarda dile gelen Allah sevgisi, şiir halinde bize nüfuz edecek yolu bulmuştur. Mutasavvıfların vecd derecesini, terennümleri ile ölçerek az çok bilmekteyiz. Ancak, huzur mertebelerini bilmemize imkân yok. O mahrem mıntakaya, yabancı nüfuz edemediği gibi, iki dosttan başkası, onda olup bitenleri bilemez. Tasavvufu bir cevize benzetiriz. Dıştaki soyulup atılan acı kabuklar, hazırlık devresinin riyazetleri ile feryatlarıdır. İçteki katı kabuk vecdi düşündürür. Asıl meyve olan huzur, en içte barınan, cevizin kendisidir. Bu kabukları kırıp attıktan sonra meyveyi yiyeleyenler, bahtiyarlardır.

Mevlânâ Celâleddin'in, biz, vecdinin feryadlarını dinledik. Daldığı huzur denizinin derinliklerini görmemize imkân yok. Denizin tâ dibinden sıyrılıp da suyun yüzüne ne vurdu ise, onu görüyoruz. Biz, Hazreti Mevlânâ'nın aşkını değil, sadece aşkının dile gelen ifadesini elde ettik. Pelték dilimizle anlatmaya çalıştığımız bütün bundan ibaret. Huzur denizine yalnız o daldı, bize vecdinin fırtınasından çıkan sesler kaldı. Heyhat! Onu Mevlânâ zannediyoruz.

TÂHİR-UL-MEVLEVÎ, HAYATI VE ESERLERİ

Sâdi Aytan

Devrimizin büyük şâiri Aziz Üstâdımız merhum Tâhir-ul-Mevlevî, 20 Haziran 1951 de hayâta gözlerini yummuştu.

Tâhir-ul-Mevlevî, 1294 Ramazân-ın beşinci ve 1177 Eylülünün 13 üncü Perşembe günü, İstanbul'da doğmuştur. Pederi Elhâc Mustafa Safvet bey de İstanbul'ludur. Vâlidesi Emine Emsâl hanımdır.

Taşkasab'da, Molla Gürânî mahallesinde kâin Hekimbaşı Ömer Efendi Mekteb-i ibtidâisinde, bilâhare Gülhâne Askerî Rüştiyesinde ve daha sonra (Menşe' kitab-ı Askeriye) de okumuş, Bâb-ı Ser Askerî piyâde dâiresine Haziran 1308 de tâyin edilmiştir. Vazifesi-ne devamla berâber, Fâtih Camii başımamı Filibeli Mehmed Râsim efendi ile Mesnevîhan Mehmed Es'ad dedenin derslerine devâm etmiş ve Es'ad dede'den mesnevî icâzetnâmesi almıştır. Büyük vâlidisinin pederi Hattat Tâhir efendinin Mevlevî olması ve mûmâileyhânın Yenikapı Mevlevihânesi Şeyhi Osman Salâhaddin efendinin süt hemşiresi bulunması, bilhassa Hazret-i Mevlânâ'ya ve Mevlevîliğe karşı bir câzibe duyması dolayısıyla, Şeyh Salâhaddin'in mahdûmu Şeyh Mehmed Celâleddin efendi'den sikke giymiş ve Mevlevîliğe intisâb etmiştir.

1310/1312 de (henüz 18 yaşında iken), hocası Es'ad dede'nin delâlet ve refâkatiyle İskenderiye, Kâhire, Süveyş, Yanbu tarihiyle Medine-i Münevvere, Ravza-i Mutahhara ve Hücre-i Muattara ziyâretiyle müşerref olmuş; yine Yanbu, Cidde yoluyla Mekke-i Mükerrreme'ye giderek, Ramazân-ı Şerifi orada çıkarmış, Hac'dan sonra, Süveyş - İskenderiye tarihiyle dönmüştü.

Evvelce kendi kendine semâ ederken, Hicaz'dan avdetini müteâkib Yenikapı Mevlevihânesi semâ-zen başısı Karamanlı Halil dede'den Semâ meşk etmiş ve Semâzenler arasında şöhet kazanmıştı. Fakat Mevlevî muhibliğini kâfi görmiyerek, çile çıkarmak ve hizmet etmek isteyen merhûm, vazifesinden istifâ edip Şâban 1313 de, Yenikapı Mevlevihânesinde çilekeşliğe başlamış ve Hicrî 1316 da mukannen hizmeti hitâma ermişti. Bu münâsebetle şu târihi söylemişti :

**Mutbahında çillekeş bir câniken
Kıldı sâhib-hücre Mevlânâ beni!**

(1316)

Bununla berâber :

**Ederken Mevlevînin çillesin itmâm bin bir gün
Bizim bak çille-i aşkıre bir miâdımız yoktur...**

diyerek huzûru Mevlânâ'ya yüz sürmek arzûsunu gösteriyordu. Nihâyet şeyhinden aldığı müsâade üzerine yola çıktı. Evvelâ Eskişehir'e, sonra Karahisar'a ve Konya'ya gitti. Uşak, Manisa, İzmir tarikiyle avdet etti. Bu ziyâretten sonra, Tâhirül-Mevlevî, Yenikapı Mevlevihânesindeki hücrelerine çekildi ise de, kendi tâbirile (orada oturup vakıf lokmasına göz dikmedense, ekmeğini kazancından yemek) istedi. Bir kütüphâne açmak ve şurada burada zamânın tahrîp ve imhâsına mâruz kalmış mevlevî âsârını bastırmak istedi.

Evvelce tedârik ettiği ve bil'âhare Hicaz'dan getirdiği kitaplar, bir sahaf dükkânına sermâye olabilecek kadar bulunduğu için, evvelâ Bâyezid'de, tramvay caddesinde bir dükkân tuttu ve kitaplarını oraya nakletti. Fakat Bâyezid'de satış olmaması yüzünden, kitaplarını Bâb-ı Âli caddesindeki, şimdiki (Medresetül-hattâtin) in karşısındaki dükkânlardan birine götürdü. Yine o târihlerde, haftalık bir gazete çıkarmak hevesine kapıldı. O zamanlar gazete ve mecmûa imtiyâzı almak pek müşkil, hattâ gayr-i mümkün olduğundan, kitabcı Karabet'in (Resimli gazete) sini kiraladı ve ilk nüshasını çıkardı. Mecmuanın kabına, evvelce neşretmiş olduğu ve Mevlevî muhiblerinden Vâsîf efendi tarafından toplanıp, Hazret-i Mevlânâ hakkında sitâyîşkârâne birçok manzûmeyi hâvî (Mecmua-i medâyihi-i Mevlânâ) nın ilânıyla berâber, bir mevlevî sikkesi resmini bastırmıştı. Fakat bu ilân, o devirdeki jurnalcılar için (Bu meyanda mâlûmat gazetesî sâhibi Baba Tâhir ile Nazîf Sürûri isminde biri tarafından) fırsat addedilerek (Resimli gazete) nin kapatılmasına dâir irâde alınmış; sebep olarak, Veliahd Mehmed Reşad Efendi (Beşinci Mehmed) mevlevî muhibbi olması dolayısıyla, Veliahd nâmına propaganda yapıldığı ileri sürülmüştü. Ayrıca Bâb-ı Âli'nin muhâfızî polis komiseri, meşhûr (Mek-

tepli Ahmed Efendi), kütübhanenin tarassuduna me'nur edilmişti. Zabıtye Nâzırı Şefik Paşa tarafından celb ve sorguya çekilen Tâhirül-Mevlevî, töhmeti mücib bir hareketi görülmediğinden, serbest bırakılmıştı. Mâruz kaldığı bu tazyikler karşısında kitabelikten çekildi. Ve memûriyet hayâtına atılmaya mecbur kaldı.

1319/1903 de Orman-Mâden ve Zirâat Nezâreti muhâsebesinde açılan bir imtihanda muvaffak oldu ve (370 kuruş maaşla Defter-i kebir kalemine kâtip tâyin edildi. Derece derece terakki ederek, 1334/1918 de, Mâden müdürüyyet-i umûmiyesi ruhsatnâmeli mâden başkâtibi, tevhid-i mâbâyeat komisyonu tahrirat mümeyyiz-i evveli oldu. Bu komisyonun lâqvına kadar orada kaldı; bil'âhare Ticâret ve Zirâat Nezâreti İktisad hay'eti başkâtibetine 1336/1920 tâyin olundu. Uhdesine Kalem-i mahsûs Başkâtibliği de ilâve edilmiş ise de, Kuvây-ı Milliye taraftarı olmasından dolayı azledildi. 1337/1921 de Âli satış komisyonu başkâtibi, bil'âhare eski kalemi olan Mâden müdürüyyet-i umûmiyesinin fermanlı mâden mümeyyizliğine naklolundu.

1319/1903 de muallimliğe intisâb etti. Evvelâ (Burhân-ı terakki ve sonra (Rehnûmây-i füyûzat) mekteplerinde fârisi okutdu; ikincisinde İslâm Târihi tedrisine başladı. Târih tedrisine başlaması, o dersi okutan mektep müdürünün (Amr-ibn-il-As) ismini (Amiru) diye okuması ve okutması üzerine olmuştu.

1325/1909 da Dârüşşafaka Edebiyat ve usûl-ü tahrir derslerine muallim tâyin edildi. 15/8/1929 da Maltepe Askeri Lisesi edebiyat muallimliğine ve bu vazifede gösterdiği liyâkat dolayısıyla bir sene sonra, Ağustos 1931 de terfian Kuleli Askeri Lisesine naklolundu ve yaş haddine tâbi tutuluncaya kadar orada vazife gördü. Son memûriyeti, Milli Eğitim Bakanlığı Kütüphâneler Müdürlüğü Tasnif-i Kütüb Komisyonu âzâhlığı idi.

İlmi hayâtına gelince : Merhûm, bizdeki erbâb-ı kalemin ekserisi gibi, Hüdây-i Nâbit olarak yetişmiş ve mâlûmatını zâtî mesâisiyle elde etmiştir. Arabî ve Farisiyi iyi bilirdi, bilhassa Farisinin bütün inceliklerine vâkıftı. Fransızca'yı da kendi kendine öğrenmiş, birçoğumuzun yapamayacağı kuvvette tercümeler yapmıştır. Fransız edibi Télémaque'in «Fénéon» ismindeki meşhûr eserinin (Mahfel) mecmûasında neşrolunan kısımları, bunu pek güzel isbât etmektedir. Önceleri mütekellifâne yazardı; fakat sonraları herkesin anlayabilmesi için, çok sâde yazmayı iltizâm etmiştir. Makalelerini, şimdiki tâbir ile akıcı bir üslûb ile yazardı. Bunlar, bugün dahî merakla, zevkle okunmaktadır. Yaptığı tercümeler çok güzeldir. Kendisinin dediği gibi: «Tercüme edilmiş bir eserde, tecrüme kokusu bulunmamalıdır.» Gerek nazmının, gerek nesrinin mümeyyiz

vasfı, samimiliktir. O: kanâatı hilâfına ne bir söz söylemiş, ne de bir satır yazmıştır. İnandığına sonuna kadar sâdık kalmıştır. Rasûl-ü Ekrem Efendimize, pek nâdir kimseye nâsib olan, sarsılmaz bir imân ve sonsuz bir aşk ile bağlı idi.

O; hassas bir şâir idi. Duymadan tek bir mısra söylememiştir. Gayri matbû' divânının mukaddemesinden, şu güzel parçayı okuyalım:

«Şuarâ için, fart-ı hassâsiyet mahsûlü denir. Tehassüsdeki ifrâtın hastalık olduğu, o nevi mütehassisin hasta bulunduğu söylenir. Şu kavle göre, en hisli şâirler, en ziyâde meriz insanlardır. Maalesef ben de o zavallılardan biriyim. Çünkü hassâsiyet denilen devâ nâpüzeyr bir illetin, şifâ nâ ümîd mübtelâsıyım. Bu hasta, dâhili ve hârici birtakım âlâm ve esbâbın tazyikiyle inler, hattâ nâlezenliği bazan da yıllarca sürer. İşitenleri acındırmakla berâber, usanç verdiği de olur. Hasta, verdiği melâli, pekâlâ takdir eylediği hâlde, iniltilerini kesemez. Zîrâ o, tellûmât ile iztirâbâtının hafiflediğini tevehhüm eder. Belki aks-i feryâdını duy-makla teselli bulur. Benim de (Divân nâmına tertip eylediğim şu mecmûa, bu türlü tavsiyeleri muhtevîdir ki, herbiri enfûs ve âfâkı muhtelif teessürâtın kalbi ve rûhî şiveleridir. İçlerinde gülümsemeyi andıranlar varsa, o gibileri bâzı mesâib karşısında gayri ihtiyârî salverilmiş zehrin handeleridir...» dedikten sonra: «Medid ve mükerrer akislerini yalnız kalbimin duyacağı o iniltiler, ben öldükten sonra da Felek kubbesini çınlatınsınlar. İhtimâl ki, birinin bir tanını, insafî bir sâmiin merhameti hissini galeyâna getirir de, sâhibi hakkında ALLAH rahmet eylesin duâsında bulunur. Bir tarafa gitmiş olanların, burada kalanlardan beledikleri de ancak budur.

Tâhirül-Mevlevî, divân edebiyatının en son mümessillerinden biri idi. Bugün artık hemen hemen müntesibi kalmamış olan, bu sâhada geniş bilgisinin muhassalasını (Edebiyat Kaamûsu) ismindeki çok kıymetli bir eserinde toplamıştır, ki, bunun basılması, memleket ilim ve irfânı nâmına ne kadar şâyân-ı arzûdur.

Merhûm çok ince ruhlu bir şâir olmakla berâber, eşsiz bir muallimdi. Takrirleri esnâsında güzel fıkralar, ince nûktelerle talebesine ders dinletir, en ağır bahisleri bile hemen orada öğretirdi. Süleymâniyye, ve son zamanlarda Lâleli câmiindeki (Mesnevî Dersleri) ne devam edenler, ne kadar açık bir lisan, ne kadar güzel bir ifade ile, tasavvufun en derin bahislerini izâh ettiğini görmüşlerdir. Meclisinde bulunanlar İslâm Târihine, tasavvufa ve edebiyat târihine dâir bilmedikleri bir çok şeyleri öğrenir, vaktin nasıl geçtiğini anlıyamazlardı. Sohbetine doyum olmazdı.

Eserlerine gelince : Bunlar 60 ı mütecâvizdir.

BASILMIŞ VE BASILMAMIŞ KİTAPLARI

Basılmışları :

- 1 — Mirât-ı Hz. Mevlânâ
- 2 — Divânçe-i Tâhir
- 3 — Nazım ve Eşkâli Nazım
- 4 — Edebiyat Lügati
- 5 — Teşebbüs-i Şahsî
- 6 — Şeyh Celâleddin Efendi Merhûm
- 7 — Cengiz ve Hülâgû Mezâlimi
- 8 — Şeyh Sâmîlin Gazevâtı
- 9 — İslâm Medreseleri Talebelerine Târih Hülâsaları
- 10 — Şeyh Sa'dî'nin Bir Sergüzeşti
- 11 — Âmûzgâri Fârisi
- 12 — Destâviz Fârisi Hânân
- 13 — Efgan Emiri Abdurrahman Han
- 14 — Hindin Moğol Hükümdarları
- 15 — Hind İhtilâli
- 16 — Şükûfe-i Bahârîstan
- 17 — Hazret-i Peygamber ve Zamânı
- 18 — Hind Masalları
- 19 — Fuzûliye Dâir
- 20 — Nev'î ve Sûriye Kasidesi
- 21 — Bâkiye Dâir
- 22 — Müslümanlıkda İbâdet Târihi
- 23 — İslâm Askerine
- 24 — Manzum Bir Muhtıra
- 25 — Mesnevî'nin Eski ve Yeni Mu'terizleri
- 26 — Mesnevî'nin En Son Mu'terizine
- 27 — XII - XVI. Asır Şairlerinin Divanları Kataloğu
- 28 — Aylık (Mahfel) Mecmuası
- 29 — Târih-i İslâm Sahifelerinden

Basilmanuşlar :

- 30 — Tefsir-i Huseyni Tercümesi (Nâtemam)
- 31 — Siyer-i Peygamberî (Bedr Gazâsına kadar yazılmıştır.)
- 32 — Târih-i Enbiyâ
- 33 — Asr-ı Saâdetde Müslümanlığın Medeniyete Hizmetleri
- 34 — Şâir Giritli Ali İffet Merhum
- 35 — Kamerî Aylara Dâir Mâlûmat
- 36 — Büyüklerimizden Bâzı Zevât
- 37 — Tercümelerim
- 38 — Manzûm Bir Muhtıranın Zeyli
- 39 — Matbuat Âlemindeki Hayâtım
- 40 — Nedimin Köşk Kasidesi ve Şerhi
- 41 — Sünbüllüzâde Vehbinin (Tanâne) Kasidesi ve Şerhi
- 42 — İbni Kemâlin Yavuz Mersiyesi ve Şerhi
- 43 — Bursalı Gazâlî
- 44 — İki Mektup ve Sürûrî ile Gubârî
- 45 — Bâkinin Kâanûnî Mersiyesi ve Şerhi
- 46 — Bâkinin Sünbül Kasidesi ve Şerhi
- 47 — Yahya Bey'in Şehzâde Mustafa Mersiyesi ve Şerhi
- 48 — Nef'inin (Hotin) Kasidesi ve Şerhi
- 49 — Şerif Sabrinin Ebu Said Kasidesi ve Şerhi
- 50 — Fuzûlinin Bağdad Kasidesi ve Şerhi
- 51 — Fuzûlinin Şikâyetnâmesi ve Şerhi
- 52 — Kudemây-i Mevleviyye
- 53 — Veliyüddin Oğlu Ahmet Paşa Divânının Nesre Çevrilişi
- 54 — Divân-ı Tâhirülmevlevî (İkinci Divân)
- 55 — Divânçe-i Fârisî Tâhir.

Bu eserlerden maadâ aylık Mahfel Mecmûası (1 - 68) numara. Beyânülhak, Sırâtı Müstakim, Sebilürreşad mecmûalarında ve en son olarak «İSLÂMIN NÖRÜ» nda ve diğer dergilerde dinî, târihî, edebî bir çok makaale.

Merhûm; 75 senelik hayatının elli yılını tedkik ve tettebbûâtta bulunmak; bildiklerini usanmadan, bıkmadan ve hiçbir maddî menfaat gözetmeden öğretmek ile geçirerek, memleket ilim ve irfânına çok büyük hizmetlerde bulunmuştur. Bizde bazı kıymetli bilginler, didaktik yâni ta'limî eserler neşretmek istemedikleri ve bilgilerini kışkandıkları için, bazı sâhalarda geri kalmamıza sebep olmuşlardır. Halbuki, yukarıda saydığımız eserlerinde görüleceği veçhile, Tâhirül-Mevlevî, hiç bir vakit bildiklerini öğretmekten çekinmemiş, bunu Millî ve dinî bir vazife telâkî etmiştir.

«Öğretmek, ilmin zekâtıdır!» derdi. Her biri büyük emek ve uzun bir sabır ile meydana gelen eserleri meyânında, bilhassa ikisi üzerinde durmak istiyoruz.

Kütüphâneler müdürlüğüne bağlı tasnif-i kütüp komisyonuna âzâ tayin edildiğinden itibaren, İstanbul kütüphânelerinde bulunan Türkçe yazma divanları tetkike başlayan merhûm, 20 nci asra kadar divân sâhibi şâirlerin yazma divanları kataloğunu, vefâtından kısa bir zaman evvel ikmâle muvaffak olmuş ve bu kataloğun 12/16 ncı asra âid birinci cildi, 1947 de Millî Eğitim Bakanlığınca neşredilmiştir. İkinci cildin de matbaaya verildiğini ve yakında yayınlanacağını memnûniyetle öğrenmiştik. Edebiyat târihimizde araştırmalar yapacaklar için çok büyük değer ve ehemmiyeti hâiz olacak bu eser, üstâdın ilim ve fazlını isbâta kâfidir. Fakat bizce en olgun ve mühim eseri (Mesnevî Dersleri) nâmi altında (Mesnevî) ye yazdığı şerhtir. Tefsir, Hadis, İslâm Târihi, tasavvuf sâhalarında bütün müktesebâtının muhassalası olan bu şerh, (Mesnevî-i ma'nevî) yi bugünkü nesle izâh edecek bir bilgi hazînesidir. Merhûmun hocası Mehmet Es'ad efendi, yarım asra yakın Fâtih câmiinde Mesnevî okutmuş, onun vefâtından sonra Karahisarlı Ahmet efendi oraya Mesnevihan olmuştu. Onun vefâtında bu ders Tâhirül-Mevlevî'ye verilmiş ve haftada bir gün 20 Ağustos 1339/1923 den 7 Aralık 1341/1925 târihine kadar Mesnevî takrir etmiştir. Derste söyliyceklerini hatırlamak için hazırladığı notlarını tevsi ederek Mesnevî'nin birinci cildinin dördde üçünü tercüme ve şerh etmiş, bilâhère ehlibbâ ve talebesinin ricâsı üzerine birinci cildini tamamlamıştır. Süleymâniye câmiinde (Kubab Çavuş) nâmındaki bir zâtın vakfetmiş olduğu Mesnevihanlık cihetinin 1948 yılında üstâda tevcih edilmesi üzerine 29 Mayıs 1948 den itibaren bu câmide, müteâkiben Râgıp Paşa kütüphânesinde tasnif-i kütüp komisyonundaki vazifesine yakın olması dolayısıyla Cumartesi günleri Lâleli câmiinde Mesnevî takririne başlamış ve muntazaman derslerine devam ederek bir taraftan Türkçe yazma divan kataloğunu hazırlamak, diğer taraftan Mesnevî'nin tercüme ve şerhini tamamlamak için, yaşı 70 i mütecâviz olduğu ve mi'de ülserinden muztarip bulunduğu hâlde geceli gündüzlü çalışmıştır.

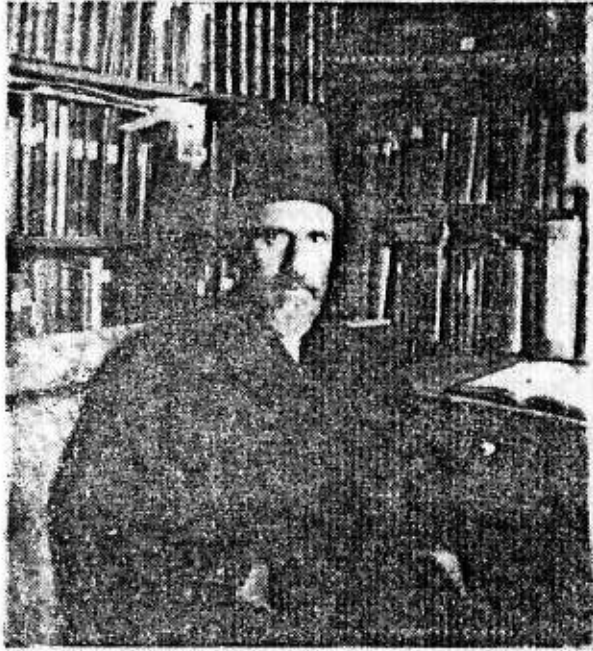
Mâlumdur ki, Hazreti Mevlânâ'nın mübârek ve ölmez eseri, İsmâil Ankaravî merhum tarafından şerh edilmiş ise de, üstâdımızın dediği gibi, bu şerh bugün anlaşılamıyacak bir hâle gelmiş olan bir üslûb ile yazılmıştır. Son senelerde neşrolunan tercümeler ise okuyucuları tatmin edici mâhiyetde değildir. İşte bu vaziyeti göz önünde bulunduran merhûm, (Mesnevî Dersleri) ni yazmak istemiştir.

(Mesnevî) yi okuyup anlamak, ancak (Mesnevî Dersleri) nin mütâleası ile mümkün olacaktır.

Tâhirül-Mevlevî'nin vefâtı, memleket için çok büyük bir kayıptır. Bıraktığı boşluğun kolay kolay doldurulacağını tahmin etmiyoruz. Belki gün geçtikçe değerinin büyüklüğü anlaşılabacaktır.

(Tâhir Hoca) yalnız ilmen değil, ahlâkan da yüksekti. Merhûm, dâimâ fakirlerin, kimsesizlerin yardımına koşmuş ve hiçbir zaman maddiyat için çalışmamıştır. Çünkü ehl-i dünyâ değildi, hakiki bir müslüman, asil ruhlu, ulûvvicenab sâhibi ve tam mânâsıyla kâmil bir insandı.

«Rahmetüllâhi aleyhi rahmeten vâsia.»

Merhum Üstad Tâhir-ül Mevlevî, pek sevdiği kitapları arasında, Mevlevî kıyafeti ile

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Tû megû mârâ bedan şeh bâr nîst,
Ba kerîman kâr hâ düşvâr nîst.

Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Keriminde ve (Nahl) sûresinde, Habib-i Necîbine hitâben :

ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ

Yânî : «(İnsanları) Rabbinin yoluna hikmetle, güzel öğütlerle da'vet et¹»

Rasûl-i Ekrem (S.A.V.) Efendimiz de Allah'ın bu emrini kemâlile ve temâmile ifâ eylemiştir.

Müşrikleri böyle hikmet ve mev'iza ile imâna dâvet eylediği gibi, mü'minlere de aynı sûretde nasihatlerde bulunurdu. Hattâ haftada bir gün kadınlara mahsus olmak üzere, bir va'z tertib etmişti. Bu emr-i İlâhî, Hazreti Peygambere (farz-ı ayın) idi. Ümmet-i Muhammed'in âlimleri ve ârifleri de lisânla olsun, kalemle olsun, halkı bu şekilde uyarmaktan geri durmadılar. Çünkü (Âl-i İmrân) sûresindeki :

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ

Yânî : «Ey müslümanlar; sizden bir cemâat olsun ki, halkı hayra dâvet etsinler; hayırla ve iyilikle emredip kötülükten ve günahdan nehyeylesinler²» âyet-i kerimesiyle, va'z u nasihat ve hayırlı işlere dâvet, kendilerine (farz-ı kifâye) olmuştur.

(1) Sûre-i Nahl : 125.

(2) Sûre-i Âl-i İmran : 104.

Din âlimlerinin birer vazife olarak bizzat yerine getirdikleri bu emri; pâdişahlar, vezirler ve emirler şöyle dursun, halk tabakasından birçokları da benimsemiş ve vâsıtalı olarak bunu yerine getirmek için câmilere, mescitlere (va'zıyyeler) tertib etmişler, Allah rızası için vakıflar tahsis eylemişlerdir.

Din büyüklerinden, hem de şeriat ve tarikatın en büyüklerinden olan (Hazret-i Mevlânâ) da, bu İlâhî emri yerine getirmek için, Konya câmilerinde va'zlar yaptığı gibi, şeriat hükümlerini ve tarikat âdâbını halka öğretmek için (Mesnevî) yi nazmetmiştir. Bu mübârek kitab, İslâm âleminin her tarafında büyük bir hürmet kazanmış ve müslüman mâbedlerinde, yakın zamanlara kadar takrîr olunagelmiş; Türkçe, Arabça, Acemce şerhleri yazılmış ve birçok yabancı dillere tercüme edilmiştir.

Hocam Mehmed Esat Dede efendi, yarım asra yakın, Fâtih Câmiinde Mesnevî okutmuş, onun irtihâlinde sonra, Karahisarlı Ahmed efendi merhum, oraya Mesnevîhan olmuştur. Onun vefâtında bu işi, abd-i âcize teklif ettiler. Aczimi söyledimse de dinlemediler. Âdetâ zorla götürüp, hocamın yerine oturtular. Haftada bir gün ders yapmak üzere, 20 Ağustos 1339 dan 7 Kânûn-u evvel 1341 târihine kadar Fâtih Câmiinde, ikinci namâzından sonra, Mesnevî takrîr ettim. Sonra bu işden çekildim.

Daha sonra, Süleymâniye Câmiinde (Kubad Çavuş) nâmında bir zâ-
tın vakfetmiş olduğu Mesnevîhanlık ciheti, lâıyk olmadığım halde, âcizi-
nize teklif ve tevcih olundu.

Başkalarının yüzüme vurmasından evvel, kendimin i'tirâf eylediğim acz ve noksânımı size karşı da ikrâr ederim. Husûsiyle Mesnevî gibi pek derin bir kitâbı anlayıp anlatabilmekte!..

Pek iyi takdir edersiniz ki söz, dinliyenin anlayışına göre söylenir. Muhâtâb ne kadar anlayışlı olursa, konuşan da o nisbette yüksek söz söyler. Mesnevî öyle bir kitâbdır ki, söyleyen (Mevlânâ); dinleyen ve yazan ise halifesi bulunan (Hüsâmüddin Çelebi) dir. İki ârif arasında geçen o yüksek konuşmanın incelikleri, benim gâfil idrâkime tenezzül etmez de anlatamazsam, tabii görmeli ve beni mâzûr tutmalısınız.

Şurası da var ki, Hazret-i Mevlânâ, Mesnevîde bir bahis açmış ve: «Cenâb-ı Hak, dinleyenlerin himmetleri kadar, vâızların lisânına hikmet telkin eder». «Dinleyenler ne kadar dikkatli dinlerlerse, vâızlar da o kadar hikmetli söylerler» sözünü şerheylemiştir.

HAZRET-İ MEVLÂNÂ KİMDİ?

Hazret-i Mevlânâ Celâleddîn-i Rumî (Kaddesallâhü sirrahû), (Hicrî takvimin) 604 Rebîulevvelinde, Horasan'ın (Belh) şehrinde doğmuş, 68 yaşında ve 672 Cümâze'lâhiresinde Konya'da irtihâl eylemiştir. Kendisine (Rûmî) denilmesi, o vakit (Diyâr-ı Rûm) tâbir edilen Anadolu'da yerleşmiş olmasındandır.

Babası (Sultân-ül-ulemâ Muhammed Bahâüddin Veled), onun babası (Hüseyn-i Hatibî), onun babası (Ahmed'ül-Hatibî), onun babası (Mahmûd), onun babası (Mevlûd), onun babası (Sâbit), onun babası (Müseyyeb), onun babası (Mutahhar), onun babası (Abdürrahman), onun babası da (Hazret-i Ebû Bekir) Radiyallâhü anh'dir.

Şu hesabça Hazret-i Mevlânâ, Hazret-i Ebûbekir'in onbirinci torunudur.

Siddik-i Ekber neslinden gelen Mevlânâ'nın anne cihetinden de sey-yitliği vardır. Çünkü ecdâdından (Ahmed'ül-Hatibî); (Şems-ül-Eimme Abdüllâh-i Serahsî) nin kerimesi (Firdevs Hâtûn) u almış; cedd-i Mevlânâ (Hüseyn-ül-Hatibî), ondan doğmuştur. Şems-ül-Eimme ise, Sülâle-i Nebiyyeden idi. Kezâ ecdâdından (Mutahhar), meşhur (İbrahim Edhem) in; cedd-i Mevlânâ (Hüseyn-i Hatibî) de; Harzem Şâhı (Alâüddin) in kızını almış oldukları için, o neseb-i kerime sûri bir asâlet de karışmıştır.

Hazret-i Mevlânâ beş yaşında iken, babasıyla birlikte Belh'den çıkmış, Hacca gittikten ve biraz seyâhat ettikten sonra, bir müddet Erzincan'da oturmuş, daha sonra «Lârende» yâni bugün Karaman denilen şehre gelmiş, nihâyet Konya hükümdârı (Alâüddin-i Selçukî) nin (Sultân-ül-Ulemâ) yı dâveti üzerine, Konya'da yerleşmişti. Konya'da, Haleb'de, Şam'da (Şeyh-ül-Ekber Muhyeddîn-i Arabî) hazretleriyle görüştü. Pedereinden sonra, pederinin halifesi «Seyyid Burhânüddin-i Muhakkık-ı Tirmizî» den sülûk gördü ve Hazret-i Seyyid'den hilâfet aldı. Konya'da ders okutur, halka-i tedrisinde yüzlerce talebe bulunur, asrındaki âlimlerin en üstünü tanınır ve «Mevlânâ-yı Rûmî» diye anılır.

Daha sonra «Şems-i Tebrizî» hazretleri ile görüştü. Şems nâmına bir çok gazeller ve manzûmeler söyliyerek o ümmî ârifin nâmını ebedileştirdi.

«Öyle rahşendeki ol şem'a-i nûr»,
«Şems-i Tebrîz ona pervâne olur!»

Çeşitli eserlerinin en meşhûru, «Kitâb-ı Mesnevî» dir. Yirmibeş binden fazla beyti ihtivâ eden bu eser-i celîl, «Hüsâmüddin Çelebi» nin talebiyle meydana geldiği için, bir ismi de «Hüsâmî-nâme» dir. Nitekim, altıncı cildin başında: «Senin gibi bir allâmenin câzibesıyla Dünyâda bir (Hüsâmî-nâme) dolaşmağa başladı.» demiştir.

Hüsâmüddin Çelebi, Hazret-i Pir'in halifesidir. Mevlânâ'nın irtihâ-linden sonra, onun makaam-ı irşâdına oturmuştur. Mesnevî'nin tanzîmin-den evvel, Mevlevî müntesipleri «Şeyh Attar» ın «Mantık-ut-Tayr» ı ile, «Hakîm Senâî» nin «Hadîka» sını okurlardı. Çünkü Hazret-i Mevlânâ, bu iki eseri takdîr eder, «Hadîka» ile sâhibi ârifini, «Mantık-ut-Tayr» ile nâ-zım-ı kâmiline tercih eylerdi.

Hüsâmüddin Çelebi, o iki kitap tarzında bir eser tertibini Hazret-i Mevlânâ'ya ricâ etti. O da:

— Bana da öyle bir fikir ilhâm olmuştu, diyerek sarığının arasın-dan çıkardığı bir kâğıdı Çelebi'ye uzattı. Bu kâğıtta, Mesnevî'nin baş ta-rafındaki onsekiz beyt yazılı idi. Sonra Mevlânâ tarafından söylenilmek ve Çelebi tarafından yazılmak üzere tanzim ve tahrîre devâm edildi. Bi-rinci cild 660 târihinde hitâm buldu. O sırada Hüsâmüddin Çelebi'nin âilesi vefât etti. Kendisi de bâzı mânevî tecelliyâta mazhar olduğu ve cezbe hâlinde bulunduğu için, yazmağa devam edemedi. İki sene sonra. yâni 662 senesinde, ikinci cilde başlandı. Altıncı cildin sonlarına kadar söylenilip yazıldı. Fakat o cilddeki «Şehzâdegân» hikâyesi tamam olma-dan, Hazret-i Mevlânâ sustu. Çünkü ömrünün sona erdiği kendisine ma'lûm olmuştu. Büyük oğlu «Sultan Veled» Mesnevî'ye bir hâtîme yazdı ve hâdiseyi anlattı. Altıncı cildin başındaki:

*Pişkeş mâ âremet ey ma'nevî,
Kısm-ı sâdis der temâm-ı mesnevî.*

Beytinden de anlaşılacağı üzere Mesnevî kitâbı, altı cild, yâhud altı defterden ibârettir. Sonra yedinci cild diye bir kitap meydana çıkmış, Şârih-i Mesnevî «Şeyh İsmâil Ankaravî» tarafından da şerh edilmiştir.

Ankaravî merhum; ya mecbûren, yâhud hüsn-ü te'vîl gayretiyle şer-hettiği bu uydurma Mesnevî'yi, 1035 târihinde Sahaflardan aldığı ve 814 târihinde istinsâh edildiğini söyler. Fakat eserin nâzımını ma'lûm de-ğildir. İfâdesine nazaran, tasavvuf düşmanı bir müteassib olduğu anla-şılır. O kadar ki, «Muhyiddin-i Arabî» gibi ekâbir-i ümmetin en büyük-lerinden olan bir zât için:

Şeyh-i ekber nist şeyh-i ekferest.

Yâni: «Büyük şeyh değil, en büyük bir kâfirdir.» demek küstahlı-ğında bulunmuş; zavallı, ne maksatla yazmışsa, eserile nâmını ibkâ ede-memiştir. Târik-i Dünyâ papazlar hakkında nâzil olmuş olan;

الَّذِينَ ضَلَّ سَبِيلُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يُحْسِبُونَ أَنَّهُمْ
يُحْسِنُونَ صُنْعًا

Yâni: «Kendileri muhakkak iyi yapıyorlar sanarak, dünya hayatında sa'yleri boşa gitmiş olanları size haber vereyim mi? 3» âyeti, o nâzım hak-kında da okunabilir.

MESNEVÎDE TAHKIYE USÛLÜ

Okumuş olanların mâlûmudur ki, Mesnevîde birtakım hikâyeler var-dır. Fakat onların dercedilmesi, masal söylemiş olmak için değil, o kıs-salardan hisse alınmak düşüncesiledir. Çünkü yüksek bahisler ve derin hikmetler, böyle misâllerle bir dereceye kadar anlaşılabilir. Mesnevî'ye, kurt-tilki masalı diyen beyinsizlerin terbiyesizliği, maksadın ulviyyetini kavrayamamış olmalarındandır.

Mesnevî'de lâfızdan ziyâde, mânâya ehemmiyet verilmiş; bir şiir ki-tabı yazmak değil, okuyanlara hakikati anlatmak gâyesi hedef ittihâz edilmiştir. Bundan dolayı avam tabakası, içindeki hikâyeleri dinler ve hoş-lanır. Havasdan olanlar, ifâde eylediği hakikatten hisse ve feyz alır. Onun için, câhiller müstesnâ olmak üzere, her sınıf arasında okunur ve dinlenir. Hazret-i Mevlânâ, bâzan bir hikâye nakline başlar; fakat onu he-men temamlamaz. Münasebet dolayısıyla başka fıkralara, onlardan yine bil-münasebe bâzı hakikat ve bilginlerin nakline geçer, sonra dönüp evvelki kıssayı bitirir. Bâzan da iddialı bir hikâye söyler. İki tarafı mübâhasede bulundurur ve taraflara fikirlerini o kadar kuvvetli delillerle müdâfaa ettirir ki, hangi tarafın sözü okunsa ve dinlense, insan o taraf haklı de-meye mecbûr kalır. Onun için, bir tarafı dinleyip de hüküm vermeğe kal-kışmamalı, bizzât nâzım-ı âlisinin vereceği hükmü beklemelidir.

Şu da hatırdâ bulunsun ki, Mesnevî'de bâzı hezlâmîz (alaycı-açık) fıkralar vardır. Bunlar, yalnız zâhiri görenler nazarında nezih görülme-

bile, basiret sâhibleri nezdinde hâl ve makâma münâsib oldukları için, fasih ve belîğ sayılırlar.

Hazret-i Pir :

*Beyt-i men bêyt nîst iklîmest,
Hezl-i men hêzl nîst ta'lîmest.*

«Benim her beytim, beyit değil, bir mânâ iklimidir. Hezlim de hezl değil, tâlim için söylenilmiş sözlerdir» beytiyle, bundaki hikmeti beyân eder.

Şurası da unutulmamalıdır ki Mesnevi, ekseriyeti itibârile Hüsâmüddin Çelebi'nin anlayışına göre söylenilmiştir. Nitekim:

«Şu söylediklerim, senin anlayışına göredir. Doğru ve yüksek bir muhâtab bulamadığım için ölüyorum» buyurulmuştur. Acabâ Hazret-i Mevlânâ, Hüsâmüddin Çelebi'den daha kavrayışlı bir muhâtab bulsaydı, neler söyleyecekti?!

Bâzan da Hazret-i Pir, kendi makâmından söylemiş ve mazhar olduğu ilhamların beyânına yol vermiştir. Kendini, söylediklerini değil; Hüsâmüddin Çelebi'ye hitablarını bile lâıfıyla anlamak, bizim gibi âciz ve gâfil olanların kârı değildir.

«Hepsi anlaşılmasa bile, hepsi terkedilmez» diye, Arabça bir söz vardır. Biz de Mesnevi'nin mübârek beyitlerini dikkatle okuyup anladığımız kadarından istifâde etmeliyiz. Daha fazlasının anlaşılmasını lûtf-u İlâhîden temenni eylemeliyiz. Atâ-yı Rabbânide cimrilik yoktur. Sıdk-u ihlâs ile istenilen şeyleri esirgemez. Ekrem-ül-Ekrem'in olduğu için, kerem-ül inâyetiyle ihsân eder.

Şunu da belirtmeden geçemiyeceğim ki, bâzı câhiller ve yarı aydınlar: «Mevlânâ'nın felsefesi» deyip duruyorlar. Bilmiyorlar ki Mevlânâ, filozof değil; sofidir.

Mesnevi'de felsefeden değil, tasavvufun hakikatlerinden bahsedilir. Felsefenin me'hazi akıl, tasavvufun menbai nakildir.

Akıllar farklı olduğu için, felsefede «İkânî» likden «Reybi» liğe kadar tam bir muhâlefet vardır.

Tasavvufta ise istidâd farkı dolayısıyla teferruatta basit farklar görüle bile, esas mes'elelerde bütün tasavvuf ehli müttehiddir.

MESNEVÎ'NİN DÎBÂCESİ

(Hâzâ kitâbü'l mes'nevi) Şu Mesnevi kitâbıdır.

(Hâzâ) kelimesindeki (h), harf-i tenbihdir. (zâ) ise, ism-i işârettir.

İsm-i işâretler için bir müşârünileyh lâzımdır. «Şu adam» dediğimiz vakit «adam» kelimesi «Şu» nun müşârünileyh'i olur. Çünkü onu gösterir. Acabâ burada müşârünileyh hangi kelimedir? Şüphesiz ki «Kitâb-ı Mesnevi» dir. Çünkü dîbâce, birinci hitâmından sonra yazılmıştır. O halde, «Şu defter», birinci cildi hitâm bulan «Mesnevi kitâbı» dir, demek olur.

Mesnevi: Her beyti ayrıca kâfiyeli olan manzûme demektir ki, nazım şekillerinin tertib ve tanzim itibârile en kolaydır. Mesnevi, bu şekilde vücûde gelmiş yirmibeş bin kadar beyitli bir manzûmedir. Nazım şekliyle şöret almıştır. Vâkıa Hazret-i Mevlânâ, Hüsâmüddin Çelebi'ye muhâtab ettiği: «Senin gibi bir allâmenin câzibesıyla Dünyâda bir (Hüsâmî-nâme) dolaşmaya başladı» meâlindeki beytinde, Mesnevi için «Hüsâmî-nâme» tâbirini kullanmış ise de, o tâ'bir, revâc bulmamıştır.

İkisi her yerde, biri Konya'da olmak üzere Hazret-i Pir'e ihtisas peyda etmiş üç kelime vardır ki «Mevlânâ», «Mesnevi», «Türbe» lâfızlarıdır. Mâlûmdur ki «Mevlânâ» (Efendimiz) meâlinde ta'zîm ifâde eden bir kelimedir ve (Âlimlere) mahsustur. «Mevlânâ Celâlüddin» ve «Mevlânâ Câmî» gibi.

«Mesnevi» târif edildi.

«Türbe» lâfzı ise, kabir ve mezar demektir. Hâl böyle iken «Mevlânâ» ve «Mesnevi» denilince her yerde Celâlüddin-i Rûmî'nin kendisiyle kitâb-ı celîli hatıra gelir. «Türbe» denilince de Konya'da merkad-i Mevlânâ anlaşılır.

Mesnevi şârihleri, Mesnevi kitâbının ismindeki lûgat mânâsından lûtf bir nükte çıkarmışlardır. Mâlûmdur ki Mesnevi; lûgatde: iki katlı, katmerli gibi mânâlar ifâde eder. Bundan dolayı Fâtiha Sûresine de yedi âyetli olması ve iki defâ nüzûl etmiş bulunması dolayısıyla «Seb'ul-Mesâni» denilmiştir.

Fâtiha-i Şerifeye «Sûret-ül Mesâni» de tâbir olunur. Çünkü namazlarda tekrar tekrar okunur.

Mesnevi şerifin beyitlerinde de çift şeylerden ve biribirine zıd hâllerden bahsedildiğine işâret vardır. Mahsûsâtıdan mâkûlâta varıncaya kadar bütün mahlûkâtın çift ve mütekâbil olduğu da :

سُبْحَانَ الَّذِي
خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا تُنْبِتُ الْأَرْضُ وَمِنْ أَنْفُسِهِ
وَمِمَّا لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٠﴾

Yâni: «Yerin bitirmekte olduğu şeylerden, (insanların) kendilerinden ve daha bilemeyecekleri nice şeylerden bütün çiftleri yaratan (Al-

lah'ın şanı ne kadar yücedir) münezzehtir⁽⁴⁾. âyet-i kerimesinde beyan buyurulmuştur.

(Ve hüve üsûlü üsûlü üsûliddini fi keşfi esrâril vüsûli velyekîni)

Yâni: «Mesnevî, vüsûl ve yakîn sırlarının keşf ve izâhında, dinin asıllarının asıllarının asıllarından bahseder.»

Üç defâ tekrarlanan «Üsûl» ün mâhiyetine dâir şârihler tarafından birçok tevcihler yapılmıştır ki hülâsası şudur:

Dinin üsûl ve esâsı şeriatdır, çünkü ona dayanır. Şeriatın esâsı da tarikatdır, çünkü nasihatden ve bilmekten garaz: tatbikdir. İlimden maksat: amel olduğu gibi, şeriatden matlûb olan da tarikatdır. Zirâ şeriat: öğrenmek; tarikat ise: yapmaktır. Meselâ namaz kılariken, başına bir şey giymenin sünnet olduğunu bilmek, şeriatdır; başı kapalı namaz kılmak ise tarikatdır. Rasûlullah Efendimiz, ihramda bulundukları zamandan başka vakitlerde, başı açık namaz kılmamıştır.

Tarikatin esas maksadı ise: hakikatdır. Zirâ tarikatden gâye: hakikate erkmektir. Mesnevî ise, bu üç esâsın üçünden de bahsetmektedir.

«Keşf», Seyid Şerif'in «Ta'rifat» daki beyânına göre: «Gaflet perdesinin açılması, gizli mânâların ve hakikat nurlarının görölerek ve tadılarak anlaşılmasıdır.»

«Esrar», herkesin kavrayamayacağı gizli mânâlardır.

«Vüsûl» hicran, yâni ayrılığın zıddıdır. Türkçede buna «Ermek» denilir. «Erenler» de ondandır ki, Hakk'a vâsıl olanlar demektir.

Vüsûl: İlmin hakikat mertebesine erişmesi,

وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ جَبَلِ الْوَرِيدِ

Yâni: «Biz insana şah damarından daha yakınız⁽⁵⁾» nüktesine tam bir idrâk husûle gelmesidir.

Şu âyet-i kerimenin bildirmesile Cenâb-ı Hakk'ın bize, bizden pek çok yakın olduğunu biliyor ve inamıyoruz. Fakat bu ilim ve bu imân, hakikat mertebesini bulmamıştır. Onu ne vakit zevken, yâni tadararak ve şühûden yâni görerek anlarsak, vüsûlün ne demek olduğunu da o zaman anlarız.

Hallac-ı Mansûr (k.s.) demiş ki: «Allah'a vâsıl olmak için, iki adım atmalı, üçüncüde vüsûl tahakkuk eder. Birinci adımı Dünyâdan, ikinci adımı Âhiretten kaldırmalı, üçüncü adımda Allâh'a varılır.»

Söylenmesi ne kadar kolay; fakat yapılması ne kadar güç bir tavsiye değil mi?

Dunyâ ve Âhiretten adım kaldırmak: Gerek dünyevi, gerek uhrevî bütün geçici arzûlardan vazgeçmek, olanca emelini Allâh'a hasreylemekdir.

«Yakîn» bir şeye karşı insanın şek ve şübheden kurtulması, anlayışının tam bir itmi'nan bulmasıdır.

Yakîn için «İlm-el-yakîn», «Ayn-el-yakîn», ve «Hakk-al-yakîn» diye üç derece itibâr edilmiştir. Şeyh-ul-Ekber (K.S.), bir adamın Kâbe'yi işitmek sûretile bilmesini ilm-el-yakîn'e, Mekke'ye gidip Kâbe'yi görmesi-til ayn-el-yakîn'e, Kâbe'nin halka metâf (Tavaf yeri) ve Beytullah diye fakka muzâf olmasındaki hikmeti, ilhâm-ı ilâhî ile öğrenmesini, Hakk-al-yakîn'e misâl olmak üzere gösteriyor.

(Vehüve fikhullâhil ekberu ve şerullâhil ezheru ve bürhânullâhil ezheru.)

Yâni: «Mesnevî; Allâh'ın fıkıh-ı ekberi, Allâh'ın şer'i ezheri, Allâh'ın burhân-ı ezheridir.»

(Fıkıh): lûgatde ilim demektir. Istilâhda, ilm-i fûrûa alem olmuştur. Fakat bu tahsis sonradandır. Evvelce fıkıh lâfzile din ilmini kasdedenler ve din âlimi olana (Fâkih) derlerdi.

Nitekim:

وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا كَافَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِن كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَائِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ

«(Bununla beraber) mü'minlerin hepsinin (topyekûn) savaşa çıkmaları, lâıyk değildir. O halde, içlerinden her sınıfın birer kısmı dinde fakıh olmayı (dinin ince bilgilerini) öğrenmeleri için (Peygamberin yanında kalmaları) - din ve şeriat ilimlerini iyice öğrenmeleri ve kavmleri (savaştan) dönüp kendilerine geldikleri zaman onları Allah azabıyla korkutmaları için - (gitmeyip kalmalıdır). Olur ki (bu suretle mü'minler aykırı hareketlerden) kaçınırlar.»

(4) Sûre-i Yâsîn : 36.

(5) Sûre-i Kaaf : 16.

(6) Sûre-i Tevbe : 122.

Bu Âyet-i celîledeki (Liyetefekkahü), (Liyeteallemû) ile tefsir edilmiştir.

Bu emr-i ilâhînin nazûl sebebi şudur :

Hicretin 9 uncu seresi içinde idi ki, Rumlar'la Hristiyan Arablar'ın Medine'ye doğru yürümek istedikleri işitilmişti. Onlar gelmeden önce, ustlerine gidilmek lâzım geldi. Hava sıcakdı, etraf kurakdı. Bu yüzden de kılık vardı. Öyle dar bir zamanda, Hazret-i Peygamber (S.A.V.) Efendimizin himmeti ve ashâbın yardımile 30.000 kişilik bir ordu hazırlandı. Bizzat Rasûl-i Ekrem'in kumandasında olarak Sûriye'deki (Tebük) mevkiye kadar gıulldi. Orada günlerce oturulup beklenildiği halde, düşman görünmediği için geri dönüldü.

Hazırlanması güçlüğüle olduğu için (Ceys-ül-Usre) denilen bu ordu-
dan ashâbın bazıları geri kalmıştı, onları tevbih eden bâzı âyetler nâzil oldu. Allâh'ın itâbı dolayısıyla, ehl-i imânın hepsi de, bir daha harb ola-
cak olursa geri kalmamağa karar verdiler. O münasebetle, bu âyet nâzil oldu: «Bütün mü'minlerin muhârebeye gitmesine lüzum yoktur. Onla-
rın her fırkasından bir tâifenin çıkması, diğerlerinin kalıp din ilmini öğ-
renmesi ve harbdan dönen kavimlerine Allâh'ın emirlerini bildirmesi, on-
ların da Allâh'a isyan etmekden sakınması daha iyidir» buyuruldu.

İtiraz kabul etmiyecek bir hakikatdır ki, bir kitabın şerefi ve büyük-
luğu, bahsettiği ilmin; o ilmin şerefi de, mâlûmun büyüklüğüne göredir. Mesnevi'nin meczurı ise, (ilm-i hakikat) olduğu için, vâfında Nâzım-ı
ekmeli tarafından (Fıkh-ullâh-il-ekber) tâbiri kullanılmıştır.

(Şer-ullâh-il-ezher) : Allâh'ın açık ve parlak yolu mânâsınadır. Çün-
ki şeriatın tatbik ciheti demek olan tarikatden bahseder.

(Bürhân-ullâh-il-ezher) : Allâh'ın ap açık delili ve hücceti meâlin-
dedir. Zirâ Mesnevi'de gösterilen deliller, inkâr kabul etmez ve itirâz
götürmez birer hüccetdirler. Onları okuyup da doğru ve gerçek olduk-
larını teslim etmemek imkânı yoktur. Fakat insâfı elden bırakmamak
inâda kalkışmamak şartile!

(Mes'elü nûrihî kemişkâtın fibâ misbâh, yüşriku işrâkan envera
minel isbâhi)

Yâni : «Mesnevinin nûru, içinde kandil yanan bir hücre gibidir. Öy-
le parlaklık verir ki, o sabahların aydınlığından daha nurlu ve daha nur-
landırıcıdır.»

Erbâbının mâlûmudur ki fikir; ya hakikat, yâhut mecaz ve kinâye
olarak ifâde edilir, Usûl-ü tebliğin en ziyâde ve herkes tarafından kul-
lanılanı (teşbih) ile (istiâre) dir.

Teşbih : Bir şeyi bir şeye benzetmek sûretile onu, muhâtabın gözü
önüne getirmekdir. Bu hâl, maksadı kolayca anlatır. Konuşanı uzun uza-

diya târif etmekden kurtarır. Meselâ, bir zâtın salâhından, takvâsından
bahsetmek için çok söz söylemektense, «Melek gibi bir adam» diyerek o
adamı meleğe benzetmek; kendisinin melek gibi mâsum ve günahsız bu-
lunduğunu, muhâtaba kolaylıkla anlatır. Akıl, iluygu derecesine; mâne-
viyâtı maddiyât mertebesine indirir. Mânâyı anlamıyanlara, aşağı yuka-
rı bir şeyler ifhâm eder. Onun için Hazret-i Mevlânâ, Mesnevi'nin mâ-
nevi nûrâniyyetini, içinde yanmış bir kandil, veyâ ampul bulunan miş-
kât'ın maddi parlaklığına benzetiyor.

(Mişkât), duvara husûsi olarak yapılmış ve içerisi cilâlanmış bir ko-
vuktur. Cilâlı bir hücre içindeki ışıktan, o hücre, ne kadar aydınlık gö-
rünürse; Mesnevi de, metnindeki nurlu fikirler, nurlandırıcı hakikatler
dolayısıyla o derece parlaktır; hattâ ona da, sabahların göz kamaştıran
ışığına da fâikdir, diyor. Şu teşbih ile de, hem mânâdaki parlaklığı, mad-
di bir aydınlık ile temsil ederek gözönüne getiriyor; hem de :

الله نूर السموات والأرض

Yâni : «Allah göklerin ve yerin nûrudur» âyetine işâret ediyor. İşte
burada da bir teşbih vardır. Nûr, nasıl karanlığı giderir ve mevcûdâtı
meydana çıkarıp gösterirse; Allah da mahlûkları yokluk karanlığından
varlık sâhasına getirmiş ve göstermiş bir Hâlık'dır, demek oluyor.

İkinci fıkradaki (İşrak), parlatmak ve aydınlatmak mânâlarıdır.
(yeşriku-ışrâkan) cümlesiyle aydınlatmanın çokluğu beyan ediliyor.

Mesnevi'nin okunması, yâhud dinlenmesi, okuyup dinleyenlerin göz-
lerini parlatır. İlham meşrikinden fışkırp gelen şuaları, istidatlı kalbleri,
sabahların nûrundan fazla nûrânî ve rûhânî bir hâle getirir, deniliyor.

Hulâsa Mesnevi : Sabahlardan daha nurlu ve daha nurlandırıcıdır.
Çünkü sabah, gecenin karanlığını aydınlatır. Mesnevi ise, okuyanın ve
dinleyenin kalbindeki sıkıntı ve karanlıkları giderip aydınlatır.

(Vehüve cinânül cinâni, zül u'yûni vel eğsâni)

Yâni : «Mesnevi'nin kısım kısım bahisleri, yâhud ayrı ayrı cildleri,
kalbi ve rûhî birtakım cennetlerdir. Cennette nasıl nehirler ve ağaçlar
varsa, bunların da ırmakları, dalları ve budakları vardır.»

(Cinan) : Cennetin cem'idir. (Cenan) ise, kalb mânâsınadır. İkisinin
yanyana gelmesinden bir (Cinâs-ı hattî) teşekkül etmiştir. Yazılışları
bir, fakat üstün, esire, ötürü farkıyla okunuşları ayrı kelimelerin, bir-
likde zikrine (Cinâs-ı hattî) denilir.

(7) Sûre-i Nûr, 35.

(Z'ül-uyûn-i vel-eğsan) : İrmaklı, ve dalh-budaklı meâlindedir ki, cinânın vasıflarıdır. (Cinân) ın cemî olarak gösterilmesinde, Mesnevi'nin müteaddid bahislerine ve cildlerinin altı olduğuna işaret vardır.

Nebiyi-yi Ekrem (S.A.V.) efendimiz :

«Cennet bahçelerinden istifâde ediniz» buyurdu.

«Şu dünyamızda cennet bahçeleri nedir?» suâlîne de :

«İlim meclisleridir» cevâbını verdi.

Demek ki faydalı olmak şartıyla her ilim meclisi, mânevî bir cennet, onlardaki ilmi bahisler de cennet nîmetleri oluyor. O halde Mesnevi, faydalı telkin ve tâlimleri ile o mânevî cennetlerin en yükseklerindendir.

Öyle zannediyorum ki, ilim öğrenilen mektepler, tâlim yapılan kışlalar, insanlara faydalı şeylerin yapıp satıldığı dükkânlar ve fabrikalar, hattâ sapan tutulmasına ve toprak sürülmesine alıştırılan tarlalar, şu Hadis-i Şerife nazaran o mânevî cennetler cümlesindendir. Fakat dans evleri ve bale mektepleri onlardan mıdır, değil midir? Erbâbı takdir eysin...

Bir şey, mutlak zikredilince kemâline masrûf olur. Meselâ (Adam) denilince, âzâsı tamam bir insan akla gelir. Gözü kör, kulağı sağır, eli çolak, ayağı topal gibi kayıplar düşünülemez. Bunun gibi, ilim denilince de onun dünyâ ve âhiret için faydalı olan bilgi olduğu anlaşılır. Hırsızlık, yankesicilik de birer bilgidir ammâ, faydalı değil, bil'akis zararlıdır.

Peygamber Efendimiz :

«Yâ Rabbi; faydasız ilimden, yaş dökmeyen, yâni Allah korkusuyla ağlamayan gözden ve Hak sevgisiyle titremiyen kalbden sana sığınırım» demiştir.

Kezâ, Yüce Peygamberimiz :

«Cennet ağaçlarından bir ağaca rastgeldiğinizde, -gölgesinde oturun, meyvelerinden de yeyin» buyurdu.

«Biz dünyâda iken şu hâl, nasıl mümkün olur?» suâl üzerine :

«Bir âlime rastgelince, cennet ağaçlarından birine tesâdüf etmiş olursunuz.» diye izâhat verdi.

İşte Hazret-i Mevlânâ da, o cennet ağaçlarının en çok gölgeli ve meyveli olanlarından, (Sultân-ül-Ulemâ) oğlu Hünkâr-ı Urafâ'dır. Kendisi cennet ağacı, eserleri cennet meyveleridir. Binâenaleyh onlardan istifâde edip feyizlenmelidir.

Yalnız biz, şarta riâyet göstermeliyiz; ki, o da talebimizde sâdık olmalıdır. Sıdk-u talebi şöyle tasavvur edelim :

Bir yaz günü kırdâ, bayırdâ dolaşmışız. Gömleğimiz terden sırtımıza, dilimiz harâretten damağımıza yapışmış. Güneşden beynimiz kayıyor, derken yol kenarında ulu ve meyveli bir ağaç görüyoruz. Etrâfa dalbudak salıvermiş, yaprakları genişçe bir sahâyı gölgelendirmiş, o gölgeğin üstünde lâtif çimenler bitmiş, orasını çöllerdeki (Vâhalar) hâline

getirmiş. Ağacın sâhibi yok. Gelen geçen meyvesinden yedin diye, bir hayır sâhibi tarafından dikilmiş. Yorgunluk ve susuzluk dolayısıyla ona doğru koşarız. Harâretimizi teskin için meyvelerden koparıp yeriz, çimenlerinde oturup dinleniriz. Şu hareketlerimizde hiç de isteksizlik göstermeyiz; hattâ riâyâ ve gösteriş de yapmayız.

Bir dünyâ ağacından istifâde hususunda nasıl böyle samimî isek, cennet ağaçları olan din âlimlerine ve cennet meyvesi bulunan eserlerine karşı da öylece sıdk-u samimiyetle tâlib olmalıyız ki, kendilerinden ve eserlerinden istifâde edebilelim.

(Minhâ aynün tüsemâmâ inde ebnâi hâzessebili selsebilen, ve inde eshâbil mekâmâtî vel kerâmâtî hayrun mekâmen ve ahsenü mekilâ.)

Yâni : «Mesnevide bir feyz çeşmesi vardır ki, tevhid yolunun yolcuları tarafından (Selsebil) diye adlandırılır. Mesnevi, makam ve kerâmet sâhiblerince makamların en hayırlısı veistirâhat edilebilecek yerlerin en güzeli».

Birinci fıkra :

عَيْنَاهَا تَنْتَبِهَا سَلَسِيلًا

«Cennetde Selsebil denilen bir pınar vardır», meâlindeki âyet-i kerîmeden iktibâs edilmiştir.

Bu fıkra ile demek isteniliyor ki, Âhiret Cennetinde Selsebil denilen bir menbâ olduğu gibi, mânevî Cennet olan Mesnevi'de de erbâb-ı sulûk arasında Selsebil tâbir edilen bir feyz çeşmesi vardır.

(Ebnâ-i sebil) : Yolcular demektir. (Ebnâ-i hâzes-sebil) : yâni (Bu yolun yolcuları) terkibindeki yolcuların, mevlevilik ile mevleviler olduğu bazı şârihler tarafından söylenilmişse de, Mesneviden yalnız mevleviler değil, bütün tarikat ricâli ve hattâ bütün insanlık feyz almaktadır. Meselâ (Dede Ömer Rûşenî), (Şeyh İbrâhim Gülşenî), (Şeyh İsmâil Hakkî Celvetî), (Şeyh Abdurrahmân-ı Talebân-i Kâdirî) gibi ârifler, Mesnevi'den feyz alan tarikat büyüklerindendir.

Hele (Mevlânâ Câmî-i Nakşebendî) :

(Mesnevi-i Mevlevî-i ma'nevî)

(Hest Kur'an der zebân-ı Pehlevî.)

Yâni : «Hazret-i Mevlânâ'nın Mesnevi-i Mânevîsi, pehlevî, yâni Fârisî lisanında Kur'ân meâlidir.» diyerek Mesnevi ile, Nâzım-ı ekmeline hürmet ve hayret göstermiştir.

Hülâsa, fıkradaki (Ebnâ-i hâzes-sebîl) — tercüme edildiği gibi — bütün tarîk-i tevhid sâlikleri ve belki de bütün insanlardır.

İkinci fıkra da :

أَصْحَابُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُّسْتَقَرًّا وَأَحْسَنُ

مَقِيلًا

«O gün ehl-i cennet olanların karargâhları hayırlı ve istirahat yerleri çok güzeldir.» âyet-i kerîmesinden ıktibâs olunmuştur.

Bu fıkra ile de imâ ediliyor ki, Dünyâda ceceli ile ölüp, Âhirette dirilenlerin ve kendilerine cennet müjdesi verilenlerin, Kıyâmette ve Cennetdeki yerleri çok hayırlı ve çok güzel olduğu gibi, kendi gayreti ile mevhum varlığını burada fedâ eyleyen ve :

Fenâ bahrinde gark oldum, ebed ölmem diri oldum!..

gibi sözler söyleyen makam ve kerâmet sâhibleri için de Mesnevi, makâmın hayırlısı ve ahsen-i mekildir.

(Mekîl) : Kaylûle yapılacak, yâni öğleden sonra yatılıp istirahat yapılacak yer demektir. Arabistan'da bir âdet vardır. Herkes, sabah namâzı vaktinde kalkar. Namâzı kıldıktan sonra işine başlar, öğleye kadar meşgûl olur. Ondan sonra evine çekilir, günün en sıcak vaktini serin bir yerde istirahatla geçirir. İkinci vakti yine işiyle, gücüyle iştigâl eder. İşte bu istirahat (Kaylûle), onun yapıldığı yere (Mekîl) denilir.

(Mekâmât) : Seyr ü sülûkdeki dereceler mânâsıdır. Şârih-i Mesnevi Şeyh İsmâil-i Ankaravî'nin (Minhâc-ül-fukarâ) ismindeki mühim eserinde, bunlardan yüz dânesi târif edilmiştir.

(Kerâmât) : Hârikul'ade hâller demektir. Hemen aynı mânâda olan (Mûcize) ile kerâmet arasındaki fark: mûcizenin Peygamberlerden, kerâmetin velilerden zuhûr etmesidir.

Şakkulkamer (Aynı ikiye ayrılması) bir mûcizedir. Çünkü, Peygamberlerin en büyüğü olan Rasûlullah Efendimizden zuhûr etmiştir.

Hazret-i Ömer'in Medine minberinde hutbe irâd ederken, İslâm or-

(9) Sûre-i Fûrkan : 24.

disunun Kürdistan'da muhâsara edilmek tehlikesinde bulunduğunu görmesi, ve: (Yâ Sâriye elcehel) yâni : «Ey Sâriye. dağa çık» diye seslenmesi, sesini de o müslüman kumandana duyurması, bir kerâmetdir. Çünkü bir veliyy-i kâmil den sudûr etmiştir.

(Erbâb-ı mekâmât) : Temkin derecesine vâsıl olanlar, (Eshâb-ı kerâmât) : henüz (telvin) den kurtulamayanlar, terakkî ve tedenniden hâlî kalmayanlar, yâni birincilerin derecesine vâsıl olamayanlardır. Bunlara (Ehl-i hâl) de denilir. Hazret-i Mevlânâ : «Sofiler arasında ehl-i hâl olanlar çoktur. Fakat ehl-i makâm olanlar nâdirdir» der.

Tarîkat büyüklerinden bâzıları, kerâmet izhârını pek de hoş görmemiş, hattâ bâzıları böyle kerâmetler göstermeye: (Hayz-ı ricâl) ve (Mel'abe-i etfâl) yâni : «Erkeklerin âdet görmesi ve çocuk oyunu» demiştir.

(El ebrârü minhü yekûlûne ve yeşrabûn, vel ahrârü minhü yefrahûne ve yetribûn.)

Yâni : «Ebrârdan olanlar¹, Mesnevi'nin mânevî nimetlerinden yerler ve içerler. Ahrârdan² bulunanlar da onun verdiği neşve ile ferahlanıp oynarlar.»

(Ebrâr) : (Berr) in cem'idir. «Onlar karıncayı bile incitmeyenler ve işleri yapmayanlardır.» diye târif olunmuşlardır.

Nitekim, Cenâb-ı Hak, bu durumdaki kullarını, Kur'an-ı Hakîminde şu âyetlerle müjdelemiştir :

لَكِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا لَا يَمُرُّ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ لِلْأَبْرَارِ

Yâni : «Fakat Rabblerinden korkanlar (öyle mi ya?) Altlarından ırmaqlar akar, cennetler — kendileri içinde ebedi kalmak, Rableri katından verilecek nice ziyâfetlere de konmak üzere — hep onların, Allah'ın nezdinde olan (ni'metler) iyiler için daha hayırlıdır¹⁰.»

Mesnevi, sanki gökten gelmiş ilâhî bir sofradır ve ebrâr-ı ümmet, onun mânevî nimetleriyle doyarlar.

(Ahrâr) ise, nefs-i emmâresini ayak altına almış, onun hevâ ve he-

(1) Özü-sözü doğru olan ve kendilerinden daha çok başkalarına hizmet eden kimselerdir.

(2) Dünyâ kayıtlarından kurtularak gerçek mânâda hürriyete erenler.

(10) Sûre-i Âl-i İmran : 198.

vesinden yakasını kurtarmış, Dünyâ kaydlarından ve beşeriyet esâretinden halâs olmuş zevât-ı âzâdedir.

Hersekli Ârif Hikmet merhûmun :

«Yâre kul olmakla buldum, devlet-i hürriyyeti.»

«İhtiyârımla esâret geldi kendimden banâ!..»

diye bir beyti vardır ki, her türlü esâretten kurtulmuş ve yalnız Hakk'ın kulu olmakla hürriyet devletini bulmuş Ahrâr-ı ümmet lisânındandır.

Hâfız Şirâzi :

«Hüner ve mârifetden uzak bir şahsın üstündeki atlas elbiseye, tarikat mücerredleri, yâni hür olanlar, bir para vermez» beytiyle bu gibi erbâb-ı hürriyeti anlatmak ister.

Mesnevi şerifin :

«Oğul! bağı kır ve hürriyetini bul. Ne vakte kadar gümüş ve altın kaydiyle bağlanıp kalacaksın?» diye tâlimâtı ve :

«Kalbi nurlu bir üstâd-ı kâmilin bendesi olman, Pâdişahların baş tâci olacak kadar yükselmenden daha iyidir» gibi telkinâtı, istiğnâmeşreb olanlara hürriyetin zevkini ve âzâdeliğin şevkini getirir.

(Vehûve ke Nili Mısra şerâbün lissâbirine ve hasratün alâ âli Fir'avne vel kâfirin.)

Yâni : «Mesnevi, Mısır'daki Nil nehri gibidir. Sabır ve mücâhede erbâbına âb-ı hayattır. Fir'avn ve etbâi gibi küfür ve dalâlet ashâbına da ayn-i hasrettir.»

Bu fıkralar Sûre-i Â'raf'daki :

كَارَسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ

وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالْذَّمَ أَيَّاتٍ مُفَصَّلَاتٍ

فَانْتَكَبُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمِينَ ﴿١٠﴾ وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ

الرِّجْزُ قَالُوا يَا مُوسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ

لَئِنْ كَشَفْتَ عَنَّا الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ

بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿١١﴾ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمْ الرِّجْزَ إِلَى أَجَلٍ هَمَّ بَاغُوا

إِذَا هُمْ يَنْتَكِبُونَ ﴿١٢﴾ فَانْقَمْنَا مِنْهُمْ فَاغْرَقْنَاهُمْ فِي

الْيَمِّ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ ﴿١٣﴾

Yâni : «Bunun üzerine biz de, ayrı ayrı mu'cizeler olmak üzere başlarına tûfan, çekirge, haşerat, kurbağalar ve kan gönderdik. (Böyle iken) yine (İman etmeyi) kibirlerine yediremediler. Onlar öyle günahkârlar gûruhu idiler. Üzerlerine o azab çökünce: (Yâ Musâ, dediler, bizim için Rabbine — sana olan ahdi hürmetine — dúa et. Eğer bu âzâbı bizden ayırıp, sıyrırırsan, andolsun, sana kat'iyen iman edeceğiz. Andolsun, İsrail oğullarını da seninle beraber mutlak göndereceğiz.) Vaktaki biz, kendilerinin erişecekleri bir müddete kadar, onlardan azabı giderdik, bir de ne bakarsın: Onlar, yeminlerini bozuyorlar bile. Artık biz de bunca âyetlerimizi yalanladıkları, onları umursamadıkları için, kendilerinden intikam almak istedik de hepsini denizde boğduk⁽¹¹⁾.» âyetleri ile hikâye buyurulan kıssaya işârettir.

Mâlûmdur ki Yûsûf Aleyhisselâm'ın dâvetiyle Ken'an ilinden Mısır'a gelen Yâ'kûb (A.S.) ile evlâd ü ahfâdı, başlangıçta orada muazzez ve mükerrem tutulmuşlardı. O vakit Mısır hükûmetindeki Fir'avnlara (Hiksoslar'dan), onlar ise Amâlîka Arablarından idi. Sonra yerli Fir'avnlardan olup 18 inci sülâleyi teşkil eden (Amozis) yâhud (Firrağmotosis) Hiksosları cenubdan şimâle doğru sürdü. Halefi (Totmozis) ise onları bütünü çıkarıp, Mısır'ı temâmiyle idâresine aldı.

Arablık ve İbrânîlik akrabalığı dolayısıyla Hiksoslar, Benî İsrâile hürmet ediyorlardı. Çünkü Arablar İsmâil, İbrânîler İshâk Peygamber neslinden idiler. Mısırlı Fir'avnlara ise onlara esir muâmelesi yapmağa

(11) Sûre-i A'raf : 133-136.

ve angarya işlerde kullanmağa başladılar. Hattâ çoğalmalarından çekindikleri için, erkek çocuklarını kestiler. Nihâyet Hazreti Mûsâ, Peygamber oldu. Kelim-ullah Hazretleri, iki vazife ile mükellefti. Biri, Mısır halkını imâna getirmek, diğeri Benî İsrâîlî Arz-ı Mev'ûde, yâni Filistin ci-hetine götürmek, orada bir idâre teşkil etmekdi.

Hazret-i Mûsâ bunları Fir'avna söyledi. Fir'avn imâna gelmediği gibi, bedâva amele demek olan Benî İsrâîlî de kaçırmak istemedi. Bâzı kitaplarda bu Fir'avn adı (Velid bin Reyyan) diye gösterilmiştir. Fakat doğru değildir. Çünkü (Velid) Arab adıdır. Hazret-i Yûsûf zamânındaki Fir'avn, Arablardan idi. Lâkin Mûsâ (A.S.) devrindeki Fir'avn, Arab değildi, tabiatıyla adı da (Velid) olamazdı.

Hazret-i Mevlânâ :

«Birenklik, renk esiri olunca Mûsa, Mûsa ile kavgaya başladı» bey-tinde, Mûsâ'nın Fir'avnı olan şahsın adının da Mûsâ olduğunu söylüyor.

İşte bu fir'avn, Hazret-i Mûsâ'nın tekliflerini reddedince, Kelimul-lah'ın düâsı ve mucizesi eseri olarak Mısırlılar birtakım belâlara uğradılar. Bu belâlara Tevrat'da (Mesâib-i aşere) deniliyor ki, çeşitleri şun-lardır :

- 1 — Nil sularının kan renginde görünmesi,
- 2, 3, 4 — Her tarafa bit, kurbağa ve haşerat üşüşmesi,
- 5 — Hayvanların vebâya uğraması,
- 6 — İnsanların çibanelara tutulması,
- 7 — Dolu yağıp ekinlerin mahvolması,
- 8 — Çekirge yağması,
- 9 — Sis basması, ortalığın üç gün kararması,
- 10 — İnsanlardan ve hayvanlardan ilk doğan çocuğun ölmesi.

Kur'an-ı Kerim'de, bu musibetlerin hepsi zikredilmemiştir. Çünkü Kur'an, târih kitabı değildir. Tarihi bâzı vak'alardan bahsetmesi, on-ların insanlara ibret olması içindir.

Nihâyet Fir'avn, Benî İsrâîlî'nin Mısır'dan çıkmasına izin verdi. Müse-viler, Milâddan 1641 yıl evvel, nisanın 12 nci gecesi yola çıktılar. Hattâ o gece, aceleden mayasız ekmek yediler. Yahûdilerin şimdiki hamursuz bayramı, Mısır'dan çıkışlarının hâtıra-i şükranıdır.

Fir'avn, verdiği izne pişman oldu. Benî İsrâîl'i geri çevirmek için, ordusuyla berâber onları tâkibe çıktı. Süveyş Körfezinin Mısır sâhilinde yetişti. Hazret-i Mûsâ ile ümmeti, mu'cize olarak denizi geçti. Fir'avn ile ordusu boğulup gitti.

Bâzıları, Benî İsrâîl, denizin cezir hâlinde istifade ederek karşığı sâhile geçti (!) diye bunun bir mu'cize olduğuna inanmak istemezler. Öy-

le de olsa, hareketin cezir zamânına tesâdüf ettirilişi, Fir'avn ile ordusu-nun denizdeki yollara girince meddin başlaması ve onları boğması da yi-ne bir mu'cizedir.

Nil'in kan renginde görünmesi; Kıbtilere, yâni Mısır halkına mah-bus bir belâ idi. Sıbtiler, yâni Benî İsrâîl, su olarak içiyorlardı. Hattâ bir Kıbtî ile bir Sıbtî'nin bir kabdan berâber içmek istediği, Sıbtî'nin tarafı-na, Kıbtî'nin tarafı kan görüldüğü rivâyet olunur.

Hazret-i Mevlânâ da :

«Mânevî hayat veren şu sözler, Nil suyu gibidir. İlâhî onu Kıbtî sı-ret olanlara kan gibi göster» diyerek Mesneviyi bu itibarla Nil nehrine benzetiyor. Onun erbâb-ı ihlâsa âb-ı hayât geleceğini, dinsizlerin ve mün-kirlerin ise nefretini ve istifâdesizliğini mücip olacağını haber veriyor. Hakikaten: böyledir. Kur'an-ı Kerim için (Esâtîr-ül-evvelin) yâni «Eski masallar» hezeyânını edenler oduğu gibi, Mesnevî için de kurt-tilki ma-salları diyenler vardır. Cenâb-ı Hak, Kelâmı Kadimi hakkında :

بُضْلٌ يَهْ كَثِيرًا وَيَسْدِي يَهْ كَثِيرًا

Yâni : «Allah O'nunla bir çoğunu şaşırtır, yine onunla birçoğunu yo-la getirir¹²» buyuruyor. Kur'an dolayısıyla insanlardan çoğunun delâlete düşeceğini, çoğunun da hidâyet bulacağını bildiriyor. Kur'an öyle olduğu gibi, Mesnevî de öyledir. Nitekim Sâhib-i ârifi de :

«Kur'an gibi bizim Mesnevî de bâzılarını hidâyete, bâzılarını dalâle-te sevkeder» diyor.

(Ve innehû şifâüssudûri, ve cilâül ahzânî, ve keşşâfûl Kur'ânî)

Yâni : «Mesnevî, kalblerdeki marazların şifâsı, Dünyânın varına, yo-ğuna ehemmiyet vermekden ileri gelen hüznlerin cilâsı, Kur'an-ı Ke-rim'in de zâhiri ve bâtinî ap-açık mânâsıdır.»

Bu fıkraların ikisiyle Sûre-i Yûnûs'deki :

(12) Sûre-i Bekara : 26.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ مَوْعِظَةٌ
مِّن رَّبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِّمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ
﴿ قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ
مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴾

Yâni : «Ey insanlar; Rabbinizden size va'z u nasihât ve içinizdeki illetlere şifâ, bir de mü'minlere hidâyet ve rahmet olmak üzere Kur'ân-ı Kerîm gelmiştir. Habîbim; haber ver ki şu geliş, Allâh'ın fazl u rahmetiyledir. İşte bundan dolayı ferahlasınlar. Kur'ân, başkalarının topladığı mal ve servetden hayırlıdır¹³.» âyetlerine işâret olunmuştur.

Hak sübhânehû ve teâlâ, kitâb-ı münzelinin şifâ-i sudûr, bâis-i ferah ve sürûr olduğunu bu âyetlerle beyân buyurmuş, onun tefsîr-i mebânisi ve keşşafı meânisi olan Mesnevinin de o hassaya mazhar olduğunu nâzım-ı ekmeli ifâde eylemiştir.

(Vescatül erzâki, ve tetyibül ahlâki)

Yâni : «Mesnevî, rızıkların genişlemesine, ahlâkın da iyileşmesine sebeptir.»

Fakr-u hâlimden şikâyet eden bir sahâbiye, taraf-ı Risâletden :

«Dâimâ abdestli bulun, rızkın genişler» buyurulmuştur. Mesnevî de okuyan ve dinleyenlerine, maddî ve mânevî temizliğe kavuşup, kötü huylardan sakınmayı hemen her sahifesinde tavsiye eylemektedir. Hattâ ilk hikâyesinin mevzûu: nefsin tezkiye ve tasfiyesine dâirdir. Binâenaleyh, tavsiyesiyle amel edenler için rızkı artırıcı ve ahlâkı iyileştiricidir.

(Bieydî seferatin, kirâmim beraratin yemneûne bi ellâ yemessühû illel mütahherûn. Tenzilüm mirrabbil âlemin.)

Yâni : «Mesnevî, kerîm ve sâlih olan kâtibler eliyle yazılmıştır; temiz olanlardan başkasını Mesnevî'ye temâs eylemekden menederler. Mesnevî, Rabb'ül-âleminden ilhâm olunmuş bir kitabdır.»

(13) Sûre-i Yûnus : 57-58.

Bu fıkralar ile Sûre-i Abese'deki :

إِنَّمَا تَذَكَّرُ ﴿ فَنَزَّلْنَا سَاءَ ذِكْرَهُ ﴿ فِي صُحُفٍ مُّكْرَمَةٍ ﴿ مَرْفُوعَةٍ مُّطَهَّرَةٍ ﴿ بِأَيْدِي سَفَرَةٍ ﴿ كِرَامٍ بَرَرَةٍ ﴿

Yâni : «Çünkü o (Kur'ân) bir öğüddür. Binâenaleyh dileyen onu bel-ler. O, (Allah indinde) çok şerefli, kadri yüce, tertemiz sahifelerdedir. Kıymetli, sevgili, takvâ sâhibi kâtiplerin elleriyle (yazılmıştır)¹⁴.»

Sûre-i Vâkı'adaki :

إِنَّ لِّقُرْآنٍ كَرِيمٍ ﴿ فِي كِتَابٍ مَّكُونٍ ﴿ لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ ﴿ تَنْزِيلُ
مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ ﴿

yâni : «Muhakkak o, elbette çok şerefli bir Kur'ân'dır, ki sıyânet edilmiş bir kitabda (yazılı) dır. Ona tam bir surette temizlenmiş olanlardan başkası el süremez. (O) âlemlerin Rabbinden indirilmedir¹⁵.» âyetlerine işâret edilmiştir.

(Sefere-i kirâm) yâni : «Kur'ânı yazan kâtibler, onu levh-i mahfûzdan istinsâh eyleyen meleklerdir.» denilmiş, vahiy kâtibliği hizmetinde bulunanın eshâb-ı kirâm olduğu söylenilmiştir. Bu takdirde (Suhûfu merfûa ve mutahhara), üzerlerine Kur'ân âyetleri yazılan ve tabii yüksek yerlerde muhterem tutulan ulvî sayfalaradır.

(Kitâb-ı meknûn) için, müfessirlerden bazıları (levh-i mahfûz) demiş, bazıları (lâyemessühû) daki zamiri, (levh) a'ircâ ile «levh-i mahfûza melâike-i mutahharaden başkası temâs edemez ve oradaki esrâra muttali olamaz» tefsirini yapmış; bazıları da zamiri, Kur'ân'a ircâ ile «Kelâm-ı ilâhiye, yâni Mushaf-ı Şerife pâk ve abdestli olmayan dokunamaz» mânâsını vermiştir.

Hüseyin Vâiz, tefsirinde (Bahr-ül-hakâik) dan naklen diyor ki: «Buradaki (mes) den maksad: Kur'ân esrârının inkişâfıdır. Şu hâlde, âyet-i

(14) Sûre-i Abese : 11-16.

(15) Sûre-i Vâkıa : 77-80.

celilenin mânâsı «Gayr ve gayrılık vehminden kurtulamayan, Hakkı halk aynasında, halkı da mir'ât-ı Hak'da göremeyen kimse, Kur'âna temâs edemez, yâni ondaki ilâhî esrâra muttâlî olamaz» demektir.

Mesnevi de ilham yoluyla cânib-i Hak'dan nâzil olmuştur. Hüsâmüddin Çelebi, ve şimdiye kadar istinsâh-ı Mesnevi hizmetinde bulunan sâlih kâtibler eliyle yazılmış ve her yerde yüksek ve muhterem tutulmuştur. Tahâret ve salâh erbâbından maadâsının ona temâsı, yâni mütalâasıyle dinlenmesinden feyz-i marifet alması kâbil değildir. Çünkü öyle nâpâk olanlar (Sâmîrî) hilkat birtakım şahıslardır ki, (lâmisas) tehdidiyle Mesneviye yaklaşıp uzaklaştırılırlar.

Sâmîrî: Benî İsrâilden olup, altın buzağıyı yapan ve Yahûdileri ona taptıran adam idi ki, Hazret-i Mûsâ tarafından lânetlenmiş ve kavim arasından kovulmuştu. Biri, yanına gelse ikisini de dehşetli sıtma tutar ve tirtir titretirdi. Onun için bir insan görececek olsa, (lâmisas) yâni: yaklaşma, dokunma, diye bağırdı.

(Lâ ye'tihil bâtilü mim beyni yedeyhi velâ min Halfihi Vallâhü yersidühü ve yerkubühü vehüve hayrun hâfizan vehüve erhamürrâhimin.)

Birinci fıkra :

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالذِّكْرِ
لَمَّا جَاءَهُمْ وَإِنَّ لِكُلِّ عَمَرٍ
يَذِيرُهُمْ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ

Yâni : «Kâfirler, kendilerine gelen zikr-i ilâhiyi, (Kur'an-ı Kerîmi) inkâr ettiler. Halbuki o, hakikaten bir kitâb-ı azîzdur. Onun evvelinden de sonundan da bâtil zuhûr etmez. O (kitâb-ı kerîm) hakîm ve hamîd olan Cenâb-ı Hak tarafından gönderilmiştir¹⁶» âyetlerinden iktibâs edilmişti.

Üçüncü fıkra da aynen Kelâm-ı ilâhiden muktebesdir. Hazret-i Mevlânâ bu fıkra ile diyor ki :

Cânib-i İlâhiden vahy-i münzel olan Kur'an-ı Kerîm, nasıl avn-i samedânide ise, onun evvelinden de, sonundan da bâtil zuhûruna imkân ve ihtimâl yoksa, Mesnevi de öyledir. İlham-ı Rabbânî eseridir. Kendisinden

(16) Sûre-i Fussilet : 41-42.

sapıklık zuhûruna imkân yoktur. Hattâ iptâlî ve tahrîfî de kâbil değildir. Nitekim yedinci cild nâmiyle bir ilâve yapılmış, ve âlim bir Mevlevî şeyhine şerhettirilmişse de umurun makbûlû olamamış, Mesnevi'nin safveti asliyyesi bozulmamıştır.

(Ve lehû el kaabün üharu lekkabehüllâhü teâlâ bihâ.)

Yâni : Şu sayılan şeylerden başka, Mesnevi'nin birtakım lâkabları daha vardır ki, onlar da Allah tarafından ihsân buyurulmuştur.

(Lâkab) bir şeyin asıl ismine ilâveten verilen vasıftır ki (teşrif), (târîf) ve (teshîf) diye üç derece i'tibâr olunur.

(Lâkab-ı teşrif) : İsme şeref verir. (Nâzım-ı Mesnevi) gibi ki, Hazret-i Mevlânâ Celâlüddin-i Rûmî demektir.

(Lâkab-ı târif) : İsmi anlatır. Şârih-i Mesnevi İsmâil Ankaravî gibi.

(Lâkab-ı teshîf) : İsmi, tahkîr eder. Meşhur Cinci Hoca gibi.

وَلَا تَكْبَرُوا بِالْأَلْفَاظِ

Yâni : «Biribirinize hoşa gitmeyecek ve gücendirecek lâkablar takmayınız¹⁷» nehyi, bu üçüncü kısım içindir. Mesnevi'nin sayılan ve sayılmayan lâkabları, lâkab-ı teşrifîyye kâbilindendir. (Sâmî-nâme), (Hüsâmî-nâme) ve (Mağz-i Kur'an) gibi.

Hazret-i Mevlânâ bunu haber vermekle berâber, buyuruyor ki :

(Vektesarnâ alâ hâzel kalîli velkalilü yedüllü alelkesîri vel cür'atü tedüllü alel gadîri vel hafnetü tedüllü alel beyderil kebîri.)

Yâni : «Biz, şu birkaç lâkabı söylemekle sözü kısa kestik. Az, çoğa; bir damla su, bir göle; iki avuç dâne, büyük bir harmana delâlet ettiği gibi, kaydığımız lâkablar ve hassalar da diğerlerine işâret olabilir.»

(Yekûlül abdüzzaifül muhtâcû ilâ rahmetillâhi teâlâ Muhammedüh-nü Muhammedibnül Huseynil Belhîy tekabbellâhü minhü.)

Yâni : «Allah Teâlâ'nın zayıf bir kulu ve İlâhî Rahmetin muhtâcı bulunan Muhammed bin Muhammed bin-İl Huseyn-il-Belhî — ki, Mesnevi'nin nazmı husûsundaki mesâisini Allah kabûl etsin — der ki»

Dergâh-ı İlâhî yakınlarının en ziyâde arzû ettiği ve nâiliyyetile iftihar eylediği mertebe-i ulyâ (Abdiyyet = kulluk) makâmıdır. Allâh'ın

(17) Sûre-i Hucurât : 11.

en ziyâde sevdiği ismin (Abdullah) olduğu bir Hadis-i Şerifde beyan buyrulmuştur. Sultân-ül-Enbiyâ Efendimiz, seyyid-i kâinât ve server-i mah-lûkât olduğu hâlde, lisân-ı İlâhî, hakk-ı risâlet-penâhisinde (abd) tâbirini kullanmış.

سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا

Yâni : «Kulunu (Muhammed S.A. Vesellemi) bir gece Mescid-i Haram'dan (alıp) Mescid-i Aksâya kadar götürün (zât-i ecelle ve âlâ her türlü nakiysalardan) münezzeh¹⁸» buyurmuştur.

Kezâ (Rûhullah) ve (Kelimetullah) derecelerine yükselmiş olan Hazret-i İsâ, daha beşikte iken :

قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ أَنَا فِي الْحَبَابِ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا
وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا

Yâni : «(İsâ dile gelip) dedi ki: Ben hakikat Allah'ın kuluyum. O, bana kitap verdi. Beni peygamber yaptı. Beni mübarek kıldı¹⁹» diyerek Allâh'ın kulu olmakla iftihâr etmişti.

Hristiyanlar, Hazret-i İsâ'yı Allâh'ın oğlu, hattâ Allah yaparlar; bunu yapmakla da «Ben Allâh'ın kuluyum» demiş olan Hz. İsâ'yı tekzib ederler de, kaç yapayım derken göz çıkarmış olduklarının farkına varmazlar.

Büyüklerin huzûrunda tekebbür değil, tekebbüre az da olsa, delâleti olan tâbirlerin bile kullanılması, nezâkete aykırı sayılır. Onun için (Ben) diyecek yerde, (Bendeniz), (düâcınız) ve (fakiriniz) gibi sözler sarfolunur. Vaktiyle saraya mensub olmak, imzânın üstüne (Bendegân-ı hazret-i şehriyâriden) tâbirini kondurmak iftihâra vesile olurdu.

Kibriyâ-yı İlâhî ise tabii bizim bildiğimiz büyüklerin azametine aslâ benzemez.

Büyüksün İlâhî, büyüksün büyük,
Büyüklük, yanında kalır pek küçük!..

(18) Sûre-i Esrâ : 1.

(19) Sûre-i Meryem : 30-31.

İşte o Kibriyâ-yı bitenâhiyi daha iyi idrâk eden büyükler, O'na karşı tezellâl ve ihtiyâc ile müftehir bulunur. Binâenaleyh kendilerinden abd-i zaif, hakîr ü fakîr gibi evsâf ile bahsederler.

Hazret-i Mevlânâ'nın :

Men bende şüdem, bende şüdem, bende şüdem,
Men bende behaclet beser-efgende şüdem,
Her bende şevved şâd ki âzad şevved,
Men şâd ezânem ki türâ bende şüdem,

Yâni : «Ben kul oldum, kul oldum, kul oldum, Ben abd-i zaif, kullu-gumu lâyükile ifâ edemediğim için utandım ve başımı önüme eğdim; her köle, âzâd edilince sevinir. İlâhî; ben ise. sana kul olduğum için sevin-yorum.»

Rubâisi, bu makamda söylenilmiş olan en üstün sözlerdendir. Şurası da bilinmelidir ki, sûretâ mutevâzî, lâkin mânen pek yüksek olan bu zevât-ı kirâmın ibâdetleri gibi, ubûdiyyetleri de mâbûd-i yegâneye münhasırdır. Onlar: Şuna-buna, hulûskârlık için arz-ı hürmet etmezler. Bel-leri ekâbire reverans yapmak için değil, namaz esnâsında rûkû' için eği-ler. Elleri, zenginlerden sadaka almak için değil, Niğmet sâhibi olan Al-lâh'a düâ etmek için açılır.

(Hakim-i Senâî) hazretleri, kendisini ziyârete gelip de bir kese al-tın bırakmak istiyen Behramşah'a: «Altım ahâlden toplayıp da saçmak-dansa, onu almamak daha iyi değil midir?» meâlinde bir beyit okuyup, keseyi reddetmişti.

Hazret-i Mevlânâ da, sallanan hükûmetiyle böbürlenmek isteyen Konya'daki Selçûkî hükûmdârına :

«Ben tahtdan inib tabuta binen şahlardan değilim, Benim mânevî saltanat fermânımın ünvânı (Halidîne ebeden) âyetidir buyurmuştu.

Hülâsa : Evliyâullah hazerâtının şîârı: Allâh'a karşı kendilerini fakîr görmek, insanlara karşı da minnet etmemekdir.

(İctehedtü fi tetvîlil manzûmil mesneviyyil müstemili alel ğarâibi vennevâdiri ve ğuraril mekâlâtî ve dureriddelâlâtî ve tarikatzizühâdî ve hadikatil ubbâdî kasîratil mebânî kesîratil meânî)

Yâni : Hazret-i nâzım buyuruyor ki: «Garîb ve nevâdiri şâmil, par-lak makâleleri, aşîkâr delilleri hâvî, zâhidlerin yolu, âbidlerin sevinç yeri

olmak; bir de elfâzı az, mânâsı çok bulunmak üzere Mesneviyi nazm için uzun uzadıya uğraştım.

(Zühhdâ) zâhidin, (Ubbâd) âbidin cem'idir. Devr-i ashabdan sonraki zevâta (Tâbiin), daha sonrakilere (Tebe'i tâbi'in) denilir. Bunların arasından zühd ü tâat ile temâyüz edenlere (Zâhid) ve (Âbid) tâ'bir olunur. Bu sınıf arasına bâzı riyâkârların da katılmasına mebnî, hakîkî zâhidler ve âbidler (Sûfî) unvânını kabûl ettiler. İlk defa (Sûfî) adını alan ve (Remle) kasabasında ilk zâviyeyi açan (Ebû Hâşimüs-Sûfî) kuddise sirruhûdur.

Zâhid ile âbidin târifinde :

«Allâh'ın farzlarını edâ et, âbid olursun. Allâhın verdiği kismete nefsinî râzî kıl, zâhid olursun» denilmiştir. Şu hâlde, Hakkın farzlarını temâmîyle ve kemâliyle ifâ eyleyen (âbid), az-çok her ne ise, mukadder olan kismete rızâ gösteren de (zâhid) dir.

Zühdün esâsı : Gmây-ı kalb ve kanâatdır. Onu hâiz olmayanlar; zâhid değil, fâsik-ı mahrûmdur. Büyükler :

«Bulamamak da kismetden sayılır» demişlerdir.

*Bulmaz, yemezdir ekserî erbâb-ı iffetin,
Gördük zamânenin nice perhizkârını!..*

Kibâr-ı ümmetden şâkik-i Belhî (kuddise sirruh) — meşhur İbrâhim Edhem (Kuddise sirruhû) tarafından «üstadsın» diye eli öpülmüş-tür — bir defâ Bağdad halifesinin huzûruna çıkarılmış. Halife :

— Şâkik-i zâhid sen misin? diye sormuş, o da :

— Şâkik benim amma, zâhid sensin. Cevâbını vermiş.

Halife :

— Bu kadar debdebe içinde, ben nasıl zâhid olurum? suâlinde bulunmuş, Şâkik de :

— Cenâb-ı Hak, metâ'-ı Dünyâ için: (Kalîl) demiştir. Sen o kalîle — aza — kanâat etmişsin; Zâhid ise aza kanâat eyleyendir, deyince, halife ağlamağa başlamış.

Şâkik-i Belhî ile İbrâhim Edhem, bir gün buluşmuş, Şâkik: «Ne yapıyorsunuz?» diye sormuş, İbrâhim Edhem: «Bulursak şükür, bulmazsak sabrediyoruz» demiş. Şâkik: «Horasan'ın köpekleri de böyle yaparlardı» deyince, İbrâhim Edhem: «Siz ne yapıyorsunuz?» suâlinde bulunmuş. Şâkik'in : «Bulursak dağıtıyoruz; bulmazsak şükrediyoruz» demesi üzerine, İbrâhim Edhem : «Üstadsın» diyerek Şâkik'in elini öpmüştür.

İşte Mesnevî-i şerif, riyâkâr âbid ve zâhidlerin değil, Şâkik ve İbrâhim Edhem gibi hakîkî zühd erbâbının seyrinden ve sıyerinden bahsettiği gibi, garib ve nâdir fıkraları, parlak ve şâirâne tasvirleri, gâyet vâ-

zih ve kâvî, akli ve nakli delilleri hâvi bir eserdir. Hem de «Bana az kelime ile çok mânâ ifâde etmek hâssası verildi» buyuran Peygamber-i Ekberimizin verâset-i kâmileleri eseri olarak, az kelime ile çok mânâyı ifâde etmiştir.

Şimdiye kadar okuyabildiğimiz fıkralardaki lâfızların azlığına karşı, onları âcizâne şerh için söylediğim sözlerin çokluğu, bu hususta en parlak bir bürhandır.

(Listidâ-i seyyidi ve senedi ve mu'temedi ve mekânerrûhu min cese-di ve zehirati yevmî ve ğadi.)

Yâni : «Rûhum mesâbesinde olan, bugün de, yarın da mânevî zahirem bulunan seyyidim, senedim, mütemedim Hüsâmüddin Çelebi'nin talebiyle Mesneviyi tanzim eyledim.»

Çelebi Hüsâmüddin hazretleri, aşağıdaki fıkralarda beyan buyuracağı üzere, aslen Kürddür, yâni Türk Irkındandır. Konya'nın eşraf ve âyanından iken, yalnızlığı ihtiyâr eylemiş, Hazret-i Mevlânâ'ya intisâb ederek on seneden fazla hizmet-i Mevlânâ'da bulunmuş, Mesneviyi yazmak vazifesile adının ebediyyen anılmasına muvaffak olmuştur. Hazret-i Pir'in kendisine fevkalâde teveccüh ve muhabbeti vardı. O teveccüh sayesinde kâmil ve mükemmil olarak yetişen Çelebi, daha Hazret-i Mevlânâ'nın hayâtında ve (Şeyh Salâhuddin Zerkûb-i Konevî) nin vefâtından sonra, müntesibin-i Mevlevîyyenin teslik ve terbiyesiyle meşgul olur, âdetâ (Tarikatçı dedelik) vazifesini görürdü. Hazret-i Mevlânâ'nın vefâtından sonra, (Sultan Veled) in ısrâriyle makâm-ı Pire geçmiş, 12 sene Mesnevî okutmak ve halkı irşâd etmekle meşgûl olmuştur. Ondan sonra da Sultan Veled Hazretleri, babasının yerine oturmuştur.

Çelebi Hazretlerinin nazar-ı Mevlânâ ile nasıl yetiştiğini ve şeyhin-den nasıl ve ne derece müstefid ve müstefiz olduğunu, bizzat Hazret-i Pir'in gerek bu mukaddimede, gerek sırası geldikçe Mesnevî metninde görülecek iltifâtından anlamalıdır.

(Vehüveşseyhu kudvetül ârifin, ve imâmülhüdâ velyekîn, müğisül verâ eminül kulûbi vennühâ.)

Yâni : «Hüsâmüddin Çelebi; âriflerin muktedâsı, hidâyet ve yakın erbâbının rehberi, kalb ve akıl sâhiblerinin emîni, âcizlerin imdâdına yetişen bir şeyh-i kâmil ve mürşid-i mükemmildir.»

(Vediâtullâhi beyne halikatihî ve saffetihî fi berraytehû ve vesâyâhü linebiyyihî ve habâyâhü r'nde safiyyih.)

Yâni : «Hüsâmüddin Çelebi, mahlûkât arasında Allâh'ın emâneti, in-

sanlar içinde Allâh'ın güzidesi bir zât-ı âli olduğu gibi; hürmetlerini Al-lâh'ın Rasûl-i Ekreme tavsiye eylediği zevât-ı şerifeden, kadr-ü şâinını esfiyây-ı ümmetden gizlediği mestûrin-i İlâhiyyedendir.»

(Vesâyâhü linebiyyihî) : Yâni; «Allâh'ın peygamberine tavsiye eylediği zevât» kudemây-ı eshâbın fukarâ sınıfında bulunanları idi. Kureyşin eşraf-ü âyânı, Rasûl-i Ekrem Efendimize :

Eğer meclisindeki fukarâ takımını defedecek olursan, biz de geliriz, konuşuruz, belki de anlaşırsınız demişler ve Aleyhissalât Efendimiz tarafından :

— Onu yapmam, cevâbını almışlardı.

— Öyle ise, biz gelince onlar çekilsinler, teklifinde bulundular. Sallallâhü aleyhi ve sellem Hazretleri, Âyân-ı Kureyş'in imâna gelmesi arzûsiyle, buna muvâfakat etmek istedi.

Zât-ı akdesi risâletin bu arzûsu, pek tabii bir şeydi. Çünkü kendisi (Hâdi) isminin mazhar-ı tâmmı idi. Semây-ı hidâyetin, parlak güneşi bulunuyordu. Güneş, nasıl âlem-i şemsinin her noktasını aydınlatmak isterse, âfitâb-ı risâlet Efendimiz de muzlim bir kalb, karanlık bir beyin kalmamasını, beşeriyet idrâkinin hakikat ziyâsile münevver olmasını isterdi. Nitekim şu hâli kelâm-ı İlâhîde :

لَقَدْ حَاءَكُم
رَسُولٌ مِّنْ نَّفْسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ
بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَّحِيمٌ

Yâni : «Andolsun, size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız, O'na çok ağır ve güç gelir. Üstünüze çok düşkündür. Mü'minleri cidden esirgeyicidir, bağışlayıcıdır, O²⁰,» âyetiyle haber veriliyor.

Halbuki Rasûl-i Ekrem, Kureyş zenginlerine cevap vermeden evvel:

وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ
وَجْهَهُ

Yâni : «Sabah, akşam Rablerine, sırf O'nun cemâlini dileyerek, düâ edenleri (huzurundan) koğma²¹,»

(20) Sûre-i Tevbe : 128.

(21) Sûre-i En'âm : 52.

وَأَصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ
يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَدْعُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ

Yâni : «Sabah, akşam Rablerine (sırf) O'nun cemâlini dileyerek düâ edenlerle berâber candan sabr (u sebât) et. Gözlerini onlardan ayırma²²,» âyetleri nâzil oldu. Sûretâ fakir, fakat mânen herbiri bir emir olan o zevât-ı kirâma iltifât buyurması Aleyhissalât Efendimize emredildi. Çünkü onlar, fakr-ü zarûretleri dolayısıyla Kureyş zenginlerinin men-fûru olsalar da, sıdk-ı niyetleri ve safvet-i kalbiyyeleri cihetiyle Allâh'ın makbûl idiler. Hüsâmüddin Çelebi de o sahâbe-i kirâm'ın izinde yürüyen bir zât-ı şerif olduğu için, Allâh'ın peygamberine tavsiye etmiş olduğu zevât-ı âliyye cümlesindendir.

(Ve Habâyâhü inde safiyyih) e gelince: Evliyâullahdan bir kısmının vilâyeti, vilâyet-i hafîyyedir. Onların mâhiyet-i mânevîyye ve kurbiyyet-i İlâhiyyesini Zât-i Bâriden başka kimse bilmez.

(Evliyâi tahte kubâi, lâ ya'rifühüm gayri)

Yâni : «Velilerimin bâzıları, görünmeyen kubbelerimin altında gizlidir. Onları benden başka kimse tanıyamaz.» hadîs-i kudsîsinde bildirilen ricâl-i mestûrinin derecesi, hattâ Melek-i Mukarreb ve Nebiyy-i Mürselin mâlûmu değildir. Hüsâmüddin Çelebi de o mestûrin-i İlâhiyyeden biridir.

Hazret-i Mevlânâ, bir gazelinde :

Meâlen : «Cemâl-i mânevî ashâbını hususî kadehle izâz eyledikleri halvet-i hâssa, yabancı giremez. Rûh-ül-kudûs, yâni Cebrâil, o meclis-i ünsün dışında kalır, Hızır ise ancak perdedârı olabilir.» buyurmuştur.

Mevlânâ Câmî kuddise sırruhû'nun (Nefehât-ül-üns) tercümesinde Lâmi'i Çelebi der ki :

«Hak sübhânehû ve Teâlâ nübüvvet bürhânını kıyâmetedek bâkî eylemiş ve evliyâyı ol bürhan izhârına sebep kılmıştır. Tâ peyveste âyât-ı Hak ve huccet-i sıdk-ı Muhammed (Sallallâhü Aleyhi ve sellem) zâhir ola ve onları âlemin vâlileri etmiştir. Âsmadan yağmur, anların ekdâmı berekâtında nâzil olur ve zeminden otlar anların safây-ı himmetleriyle biter ve kâfirlere müslümanlar anların takviyeleriyle nusret bulurlar. Ve onlar dört bin kimesnedir ki, mektûmlardır ve birbirini anlamazlar ve sûret-i hallerini bilmezler ve cemî-i ahvâlde kendilerinden ve halâyıktan mestûr olurlar.»

Nefehât-ül-üns tercümesinde, evliyâullahın envâna ve derecelerine dair epeyce mâlûmat vardır.

(22) Sûre-i Kehf : 28.

(Miftâhu hazâinil arşî, emînü künûzîl ferşî, ebûl fedâilü Hüsâmül hakki veddini Hasen übnî Muhammed übnî Hasenil ma'rûfî bi ibnî elî Türk.)

Yâni : «Çelebi; arş hazinelerinin anahtarı, ferş, yâni yer definelerinin emîni, zâhiri ve bâtını birçok fazilet sâhibi, hakkın ve dinin keskin kılıcıdır. İsmi: Hasen bin Muhammed bin Hasan'dır. (İbn-i ehî Türk) denilmekle tanınmıştır.»

Şu sıfatlardan Çelebi'nin kutub olduğu ve semâ ve arzın mânevi idâresinin ona verilmiş bulunduğu anlaşıyor :

(Ebû yezîdil vakti ve Cüneydüzzemânî, Sıddik übnissıddik Razıyal-lâhü anhü ve anhüm.)

Yâni : «Hüsâmüddin Çelebi; vaktin Bâyezîd-i Bestâmisi, zamânın Cüneyd-i Bağdadîsidir. Sıddik oğlu, Sıddik oğlu Sıddik'dır. Allâh, kendisinden ve âbâ vü ecdâdından râzî olsun.»

Bâyezîd-i Bestâmî (Kuddise sırruhû) hazretleri, kibâr-ı evliyâullah-tandır. Horasan'ın Bestam şehrinde doğmuş, bir asır kadar yaşamış, 260 tarihinde irtihâl etmiştir. İsmi: (Tayfûr bin İsâ) idi. Sofiyye kitapları menâkıb-ı âliyesiyle doludur.

Ezcümle şu fıkrası meşhurdur: Mürîdlerden biri: «Kürkünüzden bir parça lûtfetseniz de teberrüken üstümde taşısam» demiş. Hazret-i Bâyezîd de: «Oğlum; sen çalış da adam ol. Yoksa Bâyezîd'in kürkünü üstünde taşımak değil, derisini yüzüp içerisine girsen bile faydası olmaz» cevabını vermiştir.

Şeyh-ül-ekber Muhyiddin-i Arabî (Kuddise sırruhû), (Fütühât) ında buyuruyor ki: «Makâm-ı Muhammedî füyûzâtından Bâyezîde, bir iğne ucu kadar verilmişti. Tehammül edemedi: (Sübhanî mâ âzame şânî) demeye başladı. Bana ise bir şa'ra, yâni kıl kadar feyz-i Muhammedî ih-sân olundu.» Şeyhin şu ifâdesinden, feyz-i Muhammedîdeki sonsuzluğu ve zât-i akdes-i Risâletdeki büyüklüğü düşünmeli!..

Hazret-i Cüneyd'e gelince: Bağdad'da yetişmiş bir ârif-i ekmeldir. (İmâm-ı Şâfiî) ve (Süfyân-ı Sevrî) den ders okumuş, dayısı Hazreti (Sakatî) den sülûk görmüştür. Meslek-i tasavvufu, muntazam ve mazbût bir hâle getirmiş; birçok urafây-i ümmet kendisinden feyz almıştır. Turuk'u aliyyeden ekserisinin silsilesi kendisine varır. Sôfiyye arasında (Seyyidüttâife) unvânıyla yâd olunur. Rivâyete göre, 207 tarihinde doğmuş, 298 de irtihâl eylemiştir. Bâyezîd-i Bestâmî ile muâsır idi. Hazreti Sakatî ile birlikte medfûn bulunduğu türbe, Bağdad'da meşhûr ve ziyaretgâh imiş. Cüneyd'e nisbet edilen taş basması fârisî bir divân, onun değildir. Çünkü nazm-ı farsîye dördüncü asır ibtidâlarında başlanılmıştır.

İşte Hazret-i Mevlânâ'nın ifâdesinden anlaşıldığına göre, Hüsâmüdd-

din Çelebi de bu iki zât-ı âlînin derecesine yükselmiş ve soyca sıddikiyyet mertebesini bulmuş bir ârif idi!..

(Elmerviyîül aslil müntesibi ileşseyhil mükerreremi bimâ kâle emseytû kürdiyyen ve esbahtü arabıyyen kaddesallâhü rûhahû ve ervâha elidâfihî feni'messelefü ve ni'mel halefû.)

Yâni : «Hüsâmüddin Çelebi'nin aslı, Ürmîyyelidir. Emseytû Kürdiyyen ve asbahtü Arabiyyen demekle mükerrerem olan Şeyh Ebülvefâ-i Kürdî neslindendir. Allah, Şeyhin ve haleflerinin ruhlarını takdis etsin. Ne güzel bir selef ve ne güzel bir halef.»

Şeyh Ebülvefâ: aslen Kürd ve ümmî olduğu halde, Bağdad'da nisbet-i sôfiyyesile şöhret almıştır. Bâzı kimseler, kendisini müşkil bir mevkiide bırakmak için :

— Bir gün bize va'z etsen dediler. O da :

— İnşâallah, yarın cevabını verdi. Ertesi gün kürsiye çıkıp (Emseytû Kürdiyyen ve asbahtü Arabiyyen) yâni: «Gece Kürd idim, sabahleyin Arab oldum» diye, söze başladı, o kadar hakâyık ve meârifden bahsetti ki, cemâ'ati hayretlere düşürdü.

Mesnevi şârihlerinden Sarı Abdullah Efendi, Şeyh Ebülvefâ'nın (Dâvûd-i Tâ'î) ile muâsır olduğunu söylüyor. Şu halde, Hicretin ikinci asrı ricalindendir. (Hasan-i Basrî) nin halifesi ve (Dâvûd-i Tâ'î) nin şeyhi bulunan (Habîb-i Acemî) Hazretlerinin de, böyle bir sözü vardır. Hazret-i Habîb, arabcaı lâyikiyle söyleyemediği halde, Kur'an dinlerken ağlamış.

— Sen Acemsin, arabcadan ne anlıyorsun ki Kur'an dinlerken ağlıyorsun? diye sormuşlar.

— Ben Acemim amma, kalbim Arabdır, cevabını vermiş. Hazret-i Pir'in, Hüsâmüddin Çelebi hakkında, sıddik bin sıddik buyurması, Çelebi'nin Ebülvefâ gibi bir şeyh-i mükerrerem neslinden olmasındandır.

(Lehû nesebün elkatışşemsü aleyhi ridâchâ, ve hasebün erhatinnü-cümü aleyhi edvâchâ.)

Yâni : «Hüsâmüddin Çelebi'nin bir nesebi, bir silsilesi var ki, Güneş onun üstüne ridâsını atmış, yâni şuânı aksettirmiş; kezâ bir hasebi var ki, onun yanında yıldızların nûru sönük kalmıştır.»

Bundan maksad: Çelebi'nin asâletindeki parlaklığı anlatmaktır.

(Lem yezel finâühüm kibletel ikbâli yeteveccehü ileyhâ benülvülâti ve ka'betel âmâli yetûfü bihâ vüfûdül ufâtî.)

Yâni : «Hüsâmüddin Çelebi ile ona mensûb olanların dergâhı, üme-

râ zâdelerin kible-i ikbâli ve mecd ü azamet murahhaslariyle lûtf u ihsân tâlibleri cemâatinin tavâf edeceği kâbe-i âmâl olmaktan hâli kalmasın.»

Bu fıkra ile Dünyâ halkının her sınıfı, yâni ümerâsı, fukarâsı, Çelebi'nin kapısına mürâcaatle ondan feyz alsın demek isteniliyor.

(Velâ zâle kezâlike mâ talea necmün ve zerra şârikun liyekûne mu'tesamen liülil besâiri rabbâniyyiner rûhâniyyines semâiyyinel ar-şiiyyinen nûriyyines sükketin nüzzâril ğuyyebil huddâril mülûki tahtel etmâri, eşrafil kabâili, efdalil fedâili, enverid delâili, âmîn, yâ Rabbel âlemin.)

«Kezâ Çelebi'nin kapısı, gece-gündüz basiret sâhiblerinin, ruhânilerin, semâvîlerin, arşilerin, nûrîlerin, hem sâkit, hem nâzır, hem gâib, hem hâzır olanların, eski-püskü libâs lar içindeki saltanat sâhiblerinin, kabileler eşrafının, faziletler ashâbının, delâlet nûrlarının sarılacağı ve tutunacağı bir makam olsun, âmîn yâ Rabbel âlemin.»

Bu fıkra ile de semâvîlerin, o âlemin kuthundan istifâzası temennî edilmektedir. (Elmülûkü taht-el'atmâr) terkibindeki (Atmâr), (Tımr) in cem'idir ki, eski-püskü elbise demektir. O hâlde, o terkib «Palaspâreler içinde pâdişahlar» meâlini ifâde ider.

«Allâhın mezellet setri altında bir tâifesi vardır ki, onları fakr ü zarûret abâsı içinde gizlemiştir. O zevât-ı kirâm, meskenet palaspâresi arasında birer hükümdardır ki herbiri, mertebe-i ulyâsı dolayısıyla gök kubbesi üstünde eteğini sürür.»

Sözyle târif edilmek istenilen mestûrin'i İlâhiyye zümresine işâretidir.

Hazret-i Ömer (Razıyallâhüanh), İran devletini mahvetmiş, ve Bizans İmparatorluğunu yerinden oynatmış, âli kadr bir halife olduğu hâlde, giydiği gömlekte onyediyama bulunduğunu saymışlardı.

«Şu düâ, reddolunmayacak bir istirhamdır. Çünkü mahlûkâtın her sınıfına şâmilidir.»

Bir düânın müstecâb olması şartlarından biri de, onun nefse münhasır olmaması ve umûma şâmil bulunmasıdır.

رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ

Yâni : «Ey Rabbimiz, (kıyâmette) hesap ayağa kalkacağı gün beni, ana ve babamı ve bütün imân edenleri yarlıga²³» gibi Kur'an'daki düâlar bizim için münacaat nümunesidir. Hazret-i Pir'in şu düâ hakkında reddolunmayacak bir düâdır buyurması, hükmünün arz ve semâ ehli hakkında hayır temennisi olmasındandır.

(23) Sûre-i İbrâhîm : 41.

MESNEVÎ

1

بشنو این نی چون شکایت می کند

از جدا ییها حکایت میکند

*Bişnev in ney çün şikâyet mî küned,
Ez cüdâyihâ hikâyet mî küned.*

«Şu ney'in nasıl şikâyet etmekte olduğunu dinle. Onun nevâsı ayrı-
lık hikâyesidir.»

*Bişnev ez ney çün hikâyet mî küned,
Ez cüdâyihâ şikâyet mî küned.*

diye intişâr ve iştihâr etmiş olan bu beytin yazma ve eski nushalara muvâfık şekli baştaki gibidir.

Hazret-i Pir'in kitâb-ı münîfine (Bişnev), yâni «Dinle» emriyle başlamış olmasını tevcih için şârihler bir çok söz söylemişlerdir. Onların hepsini nakle zemîn ü zaman müsâid değildir. Şu kadar söylenilebilir ki tasavvuf da şart-ı âzam ve sebep-i akdem: söylemek değil, dinlemektir.

*Gör zâhidi kim sâhib-i irşâd olayım der,
Dün mektebe vardî, bugün üstâd olayım der.*

meşrebinde bulunanlar, dinliyemedikleri için öğrenemezler. Sûri ilimler gibi mânevî mârifetler de kulak vâsıtasıyla fem-i muhsinden telâkki olunur. Hazret-i Mûsâ'ya vâkı olan tecelli-i kelâmide :

فَاَسْمِعْ لِيَ بُرْهَانِي

Yâni: «Şimdi vahyolunacak şeyleri dinle²⁴» buyurulmuştu. Enbiyâ ve evliyâ hazarâtının yüksek sözleri mahz-ı nasihatdir. Onlardan feyiz alabilmek için insanda işitir kulak ve müteessir olur kalb bulunmalıdır.

Tûfanda helâk olanlar, Hazret-i Nûh'un dâvetine karşı kulaklarını tıkayanlar idi. Cenâb-ı Hak, onların bu hâlini:

جَمَلُوا

أَصَابَهُمْ فِي أذَانِهِمْ وَاسْتَعْمُوا أَبْصَارَهُمْ وَأَصْرُوا وَأَسْتَكْبَرُوا
سُكْرًا

Yâni: «Kulaklarını parmaklarıyla tıkadılar, libaslarıyla örtündüler, küfürde kalmak için ısrâr ettiler ve kibr ü azamet gösterdiler²⁵» Âyet-iyle bildiriyor. Kur'an-ı Hakîm'de:

وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ

Yâni: «Kur'an okunduğu vakit onu dinleyin ve sükût edin tâ ki (Allah'ın Rahmetiyle) esirgenmiş olasınız²⁶» tenbîhi ile bize, dinlemek derisi veriyor. Söylemek; işitmek ve öğrenmenin neticesidir. Anadan doğma sağırlar, ses ve söz duymadıkları için dilsiz kalıyorlar. Kuş yavruları bile bir müddet susuyorlar; analarını, babalarını dinliyorlar da öğrendikten sonra ötüyorlar.

(Bîşnev in ney), yâni: «Şu neyi dinle» emriyle Hazret-i Mevlânâ okuyanlarını ve dinleyenlerini semâ'a teşvik ediyor; Çünkü semâ, güzel ses dinlemek heyecâna gelmek ve vecde kapılmaktır. Ekâbir-i evliyâul-lâh'ın çoğu gibi Hazret-i Mevlânâ'nın mesleki de semâ'dır.

Hazret-i Mevlânâ bir rubaisinde, meâlen der ki:

«Semâ, Allah yolunun bir şahbâzı, yükseklerde uçan ve uçuran bir doğandır.»

Semâ; ehli hâl olanların kalblerini tenvir ve tezyin eder.

Semâ; münkirler mezhebinde haram, âşıklar mezhebinde helâldir.

Semâ'nın helâl ve haram olması hakkında tafsilât almak isteyenler: İmâm-ı Kuşeyrî'nin meşhur risâlesiyle, İmâm-ı Gazâlî'nin (İhayâ-i Ulûm)

(24) Sûre-i Tâhâ: 13.

(25) Sûre-i Nuh: 7.

(26) Sûre-i Â'râf: 204.

una ve (Kimyâ-yı Saâdet) ine, (Abdülganîyy-i Nablûsî) nin (İzâh-üd-delâ-lât) ına, şârih-i Mesnevî Seyh İsmâil-i Ankaravî'nin (Minhâc-ül-fukarâ) sı ile, (Huccetüs-semâ) ına bakmalıdır.

(NEY) den MURAD

Merhum Üstâdım (Mehmed Es'ad Dede Efendi) ikmâline muvaffak olamadığı Mesnevî şerhinde der ki:

«Neyden murâd: enânîyyeti, yâni benliği fânî ve mertebe-i bekâ bil-lâhda bâkî olan velîyy-i kâmil ve mürşidi âgâhdildir. Yâhud bildiğimiz (ney) dir, te'vile hâcet yoktur.»

Hoca Merhûmun şu ifâdesi bir şerh-i câmi'dir. Zâten nây ile insân-ı kâmil, vekdîğ-rinin misâli ve mümessilidir. Çünkü ney, yetiştigi kamışhktan kesilib ayrılmış, göksüne âteşle delikler açılmış; başına, ayağına, hat-tâ bogumları arasına mâdenî halkalar ve teller takılmış, koparıldığı yer-deki rutûbetden mahrum kalmış, bundan dolayı kupkuru ve sapsarı kesil-mişdir. İçerisi temâmiyle boşdur. Ancak neyzenin nefesile dolar. Kendi başına kalırsa ne sesi çıkar, ne sadâsı. Vazifesi, neyzenin dudaklarile par-maklarına âlet, onun istediği nağmelerin zuhûruna vâsita olmağdır.

Hazret-i Mevlânâ diğer bir rubâisinde:

«Ney'i dinle ki neler, neler söylüyor. Allâhın gizli sırlarını tekellüm ediyor. Yüzü sararmış, içi boşalmış, başı kesilmiş, yahûd neyzenin nefesi-ne terkedilmiş olduğu hâlde dilsiz ve kelâmsız, Hudâ, Hudâ diyor» buyur-muştur.

İnsân-ı kâmil de böyledir. Neyistân-ı ezelden, yâni (Â'yân-ı sâbite) Âleminden, daha açığı Âlem-i İlâhîdeki mevkiinden kader sevkiyle şu Dunyâ'ya getirilmiş, beşerîyyet kaydına ve anâsır-ı tabiat bendine vurul-muş, ayrılık ateşile bağı şerha şerha olmuş, makâm-ı kadimindeki feyiz-den mahrum kalmış; kalbini nefsin heveslerinden, zihnini (Hesti-i mev-hûm) yâni, şu vehimden ibâret varlıktan tahliye etmiş, kendisini Allâh'ın kudret ve düzenine terketmiş, Müessir-i Hakikinin irâdesine vâsita ol-makdan başka bir vazifesi kalmamış, nefha-i İlâhiyye hangi perdeden zuhûr eylerse o nağmeyi icrâ ediyor.

Mahlûkatdan her birinin aslı vatanına karşı muhabbeti olması ve onun hasretile ağlayıp inlemesi ve şikâyetde bulunması tabiidir.

Neyden maksad, bildiğimiz ney olsa da, mecâzen insân-ı kâmil bulun-sa da, her ikisinde de bu vatan hasreti bulunduğundan, hikâyelerinin din-lenilmesi faydalıdır. Çünkü Kur'an'da:

وَذِكْرُ مَا فِي الذِّكْرِ نَفْعُ الْمُؤْمِنِينَ

Yâni : «Sen (sade Kur'an ile) va'z et. Çünkü şüphesiz öğüt mü'minlere faide verir²⁷» buyurulmuştur. Hazret-i Pir, şu emr-i İlâhiye ittibâ etmiş olmak için vatan-ı asliyi hatırlatıyor ve : «Neyi dinle, onun şikâyet-âmiz hikâyelerini anla» diyor.

Âriflerden biri : «Nereden geldiğini biliyor musun? Harem-i sübhanî'nin mahremiyyeti makâmından, yâni, ilm-i İlâhî âleminden gelmişsin. Düşün, o hoş ve rûhânî makamları hiç hatırlıyor musun?» buyurmuştur.

Ayrılıktan şikâyet gelince :

Mâlûmdur ki bu hâl, mahrûmiyyet-i visâl neticesidir. Bu ise bekâbîl-lâh mertebesine vâsıl olmuş insân-ı kâmil için, muhâldir. Şeyh Attar (Kuddise sirruhû) der ki :

«Allahdan bir an gâfil olursan o anda şeytanın hemdemi olursun.»

Kemâl-i vüsûl erbâbı için bu gaflet ve ondan mütevellid firkat mu-tasavver değildir. O halde vâsıl-ı kâmil olanların şikâyeti nedendir? Bunu izâh için deniliyor ki: Kâinâtın yaradılışından evvel, mükevvenâtın âyân-ı sâbiteleri ilm-i İlâhîde mevcûd ve her biri için kemâl-i vüsûl hâsıldı. Meselâ Süleymâniye camî'i inşâ edilmeden evvel, onun sûretinin, Mimar Sinan'ın zihninde mevcud olduğu gibi.

Bu bahisler için sôfiyye kitaplarına, ezcümle Mevlânâ Câmî kuddise sirruhû'nun (Levâih) ve (Şerh-i Rubâiyyat) isimli eserlerine bakmalıdır.

İrade-i İlâhiyye, o suver-i ilmiyyenin zuhûra gelmesini icâb etdi. Ek-mel-i mahlûkât olan insan, devr-i makâmât ederek beşerîyyet âleminde kadar geldi.

قُرْدَدْنَا أَهْلَ الْفَلَكِ

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ

Yâni : «Sonra onu aşağıların aşağısına çevirdik. Ancak, imân edip de güzel güzel amellerde bulunanlar başka. Çünkü onlar için (bitmez) kesilmez mükâfat vardır²⁸» târifine mazhar oldu.

Vâkı'a âyetin alt kısmındaki beyân-ı Rabbânî vechile, esfel-i sâfilin-den âlây-ı ılliyyine celbedildi. Bakâ billâh harîm-i hâsına getirildi. Lâkin

(27) Sûre-i Zâriyat : 55.

(28) Sûre-i Tîn : 5-6.

Dünyâ'da bulunmak ızdırârı temâmile kesilmiş olmadığı için, kurbiyyet-i sâbika, yâni ilm-i İlâhîde bulunmak yakınlığı husûle gelmedi. İşte, erbâb-ı kemâlin şikâyeti bundandır.

Bir de kurbiyyet-i İlâhiyyenin hadd ü pâyânı yoktur. Ne kadar te-karrüb hâsıl olursa olsun onun da ilerisi, hem pek çok ilerisi vardır. Hazret-i Mevlânâ :

«Birâder; harîm-i İlâhî, nihâyetsiz bir dergâhdır. O dergâhda her ne-reye vâsıl olursan oyalanma, Allah rızâsı için ileri git» demiştir.

Efdal-ül'kâmilin ve ekmel-ül-vâsılın olan Hazret-i Peygamber (S.A.V.) Efendimizin; günde yetmiş, yâhud yüz def'a istiğfâr eylediği, hadis kitap-larının hepsinde rivâyet edilmiştir. Nebiyy-i mâsûm olan Aleyhis-selâm Efendimizden günah sudûruna ihtimâl yoktu ki, zât-i akdesi istiğfâra mecbûr olsun. Her gün, kendisi için o kadar derece kurbiyyet-i İlâhiyye husûle gelirdi ki, terakkiden önce bulunduğu makam, terakkiden son-raki bulunduğu makamın dînunda olduğu için, evvelce orada bulunuşun-dan istiğfâr eder. Bâzan da :

«Keşke anam beni doğurmasaydı» diye, vuslat ve kurbiyyetin derece-i ulyasında iken, bitip tükenmeyen firkatlerden şikâyet eylerdi.

Şirazlı Hâfız bir gazelinde diyor ki : «Bir bülbül gördüm, gül yapra-ğını gagasında tutmuştu. Hazin hazin ötüyordu. Ayn-i visâlde yâni, gül yaprağı gaganda iken feryâd etmene sebep ne? diye sordum. Mâşûkun cil-vesi bize böyle yapıyor cevâbını verdi.»

İşte erbâb-ı vüsûlün şikâyet-âmiz hikâyede bulunmaları, uzak bir teş-bih ile, gül yaprağını gagasında tutan bülbülün feryâdı gibidir.

Ney, şu sûretle şikâyet-âmiz hikâyelerde bulunur :

2

کز نیستان تا مرا ببریده اند

از نفیرم مرد وزن نالیده اند

Kez neyistan tâ merâ bübrideend,
Ez nefîrem merd ü zen nâlîdeend

«Beni kamışlıktan kestiklerindenberi feryâdımdan erkek ve kadın müteessir olmakda ve inlemektedir.»

(Neyistan) : Kamışlık demektir ki, ney'in yetiştigi ve ter ü tâze dur-duğu yerdir. Ney yapılacak kamışı oradan çıkarırlar. Kâfi derecede kuru-yunca, ölçüsüne göre iki ucundan keserler. Boğazını ayıklayıp göğsüne ve arkasına kızgın demirle yedi dâne delik açarlar. Başına (Başpâre), aya-

ğına (Paraz avna) takarlar. Boğumlarına tel sararlar ve üflemeğe başlarlar. Hâl-âşinâ olanlar, ondan çıkan müessir sesden, ayrılık şekvâsı ve teel-lüm sadâsı duyarlar. Nefs ü hevâ esiri bulunanlar bile, o müessir sadâdan az çok müteessir olurlar.

İnsân-ı kâmil de, menşe-i feyzi olan âyân-ı sâbite âleminden ayrılıp şu beşeriyet sâhasına geldiği ve firkatin acıklı ıztırâbını çektiği için, yü-reğinden fışkıran tésirli sözler, kim olursa olsun dinleyenleri, kâbiliyyet-leri derecesine göre müteessir eder. Fakat teessürden teessüre fark vardır. Onun için; Ney, yâhud firkate uğramış insan-ı kâmil der ki :

3

سینه خواهم شرحه شرحه از فراق
تا بگویم شرح درد اشتیاق

*Sine hâhem şerha şerha ez firâk,
Tâ bigûyem şerh-i derd-i iştiyâk.*

«İştiyak derdini şerhede bilmem için, ayrılık acıları ile şerha şerha olmuş bir kalb isterim.»

Bundan evvelki beyitte ney'in, yâhud insân-ı kâmilin firaklı eninin-den herkesin müteessir olduğu söylenilmiş, tafsilinde ise, teessürden tees-süre fark bulunduğu beyân edilmişti. Bu beyitte de, ayrılık nevhalarından en ziyâde kimlerin teessür duyacağı ifâde kılınmış, derd ortağı olacak kimsenin derdi bulunması lâzım geldiği bildirilmiştir.

Gerçi insan; mükedder bulunduğu bir sırada, hasb-i hâl etmek, der-dini döküp hafiflemek için bir arkadaş arar. Eğer o arkadaş, hâl-âşinâ ise, konuşanın dediklerini iyice anlar, onun anlaması ve elemine iştirâk etmesi de kederli için, oldukça teselli yerine geçer. Tok bir adama açlıktan, kana kana su içmiş bir kimseye susuzluktan bahsetmek, beyhûde çene çalmak olur. Çünkü onlar, açlık ve susuzluk ıztırâbını duymadıkları için, açın ve susuzun hâlerinden anlamazlar.

Şeyh Sâdi der ki :

«Çöllerde yapılmış olan sarnıç ve havuzları, çölde yolunu şaşırmış olan kervan halkına sor. Sen Fırat nehrinin kenarında iken suyun kıy-metini ne bilirsin?»

Ondan dolayı :

*İlticâ etmiyesin nâmerde,
Keşf-i hâl etmiyesin bîderde ..*

Nasihatı, bu makamda en doğru bir sözdür

Ehlullah; çekdikleri ayrılık acılarını ve iştiyak, yâni göreceği gelmek ateşini söyleyip de hem kendileri müteselli olmak, hem de mûhatablarında şevk-i taleb uyandırmak için, kalbi mahabbet ateşile yannmış kimseler olurlar. İşte Hazret-i Mevlânâ'nın yukarıki beyti söylemiş olmasındaki hikmet budur.

4

هر کسی کو در ماند از اصل خویش
باز جوید روزگار وصل خویش

*Herkesi kü dûr mand ez asl-ı hîş,
Bâz cûyed rûzgâr-i vasl-ı hîş.*

«Aslından, vatanından uzaklaşmış olan kimse, orada geçirmiş olduğu zamanı tekrar arar.»

İnsanın doğup büyüdüğü, hoşça demler sürdüğü yeri, arayıp özlemesi tabiati icâbıdır. Bu özlemenin ilerlediği, sıra hastalığı hâline geldiği de vâkidir. Vatan muhabbeti denilen, hakkında her türlü fedâkârlık ihtiyâr edilen hiss-i necib, incizâb hâletinin tezâhüründen başka bir şey değildir. Bir adamın, doğmuş-büyümüş olduğu iki evli bir köye bile ne kadar mer-but olduğu, fırsat bulunca sılâya gitmek, o mutevazi köyceğizi görmek düşüncesinden hâlî kalmadığı herkesin mâlûmudur. Bu hâl düşünülmesi de, yüksek bir rûhun, hassas bir kalbin vatan-ı aslı ve menşe-i ezeliye ne kadar müstak ve mütehassir bulunacağı ondan istidlâl edilmelidir.

Şeyh Sâdi merhûm bir gazelinin maktâ'ında :

«Ey Sâdi; vâkı'a (Hubb-ül-vatan min-el-imân) yâni : «Vatan muhab-beti imandan gelir» hadisi sahihdir. Lâkin ben burada doğdum diye insa-nın tevellüd ettiği yerde hakâretle ölmesi doğru değildir.» demiştir. Şey-hin bu sözü söylemesi, hadisdeki (Vatan) ı, (Menşe'-i aslı) mânâsına al-mış; muhabbeti, imandan olan vatanın burası değil, orası olduğunu anlat-mak istemiş olmasındandır. Yoksa kendisi, kırk sene seyahat etmiş bir ârif-i cihangird olduğu hâlde, memleketi olan Şiraz'a dönmüş, son zaman-larını orada geçirip vatanı toprağına gömülmüştür.

من بهر جمعی نالان شدم
جفت بد حالان و خوشحالا ن شدم

*Men beher cem'iyetî nâlân şüdem,
Cüft-i bedhâlân ü hoşhâlân şüdem.*

«Ben her cemiyette, her mecliste inledim, durdum. Bedhâl (Kötü huylu) olanlarla da, hoşhâl (iyi huylu) olanlarla da düşüp kaldım.»

Hazret-i Mevlânâ bir gazelinde :

«Hayırlı bir iş için Dünyâ hapishânesinde kaldım. Yoksa, zindan nerede, ben nerede? kimin malını çalmışım?» diyor.

Menşe'i ezeliden ayrılmış, hâk-i süfliye getirilmiş, tedricen terakki ederek fenâ ve bekâ mertebelerine vâsıl olmuş, sonra halkın irşâdî vazifesiyle (Mahv) den (Sahv) e ırcâ olunmuş zevâtı kiram, böyledir. Onlar; düşmüşleri kaldırmak, gaflette olanları uyandırmak, nefis ü hevâ esirlerini kurtarmak vazifesiyle mükellefdirler. Hasb-el-vazife, her yerde görünürler, salihler ile de, fâsıklar ile de görüşürler. Hattâ fîsk u fücûr erbâbiyle daha ziyâde meşgul olmak isterler. Nitekim Hazret-i Mevlânâ da beyt-i şerifinde: (Bedhâlân) ı, (Hoşhâlân) a takdim ile buna işâret etmiştir. Çünkü fâsıklar, sâlihlerden ziyâde tenbih ve ikâza muhtacdır. Âriflerden birinin :

— Yâ Rabbi; kötülere merhamet et; İyilere zâten lûtfetmiş, onları iyi yaratmışsın; dediği (Gülistan) kitâbında yazılıdır.

Merhûm Mehmed Âkif'in bir münâcâtındaki şu beyit de ne kadar güzeldir :

*«Mü'minlere imdâda yetiş merhametinle,
Mülhidlere lâkin daha çok merhamet eyle!..»*

Hazret-i Pir'in (Menâkıbnâme)sinde şöyle bir fıkra vardır : «Mevlânâ'nın başına toplananlar fâsık, fâcîr bir takım kimseler» demişler. Hazret-i Mevlânâ'dan : «Sâlih olsalardı benim onlara mürid olmam lâzım gelirdi» cevâbını almışlar. Nebiyy-ül-Hudâ Aleyhi ekmel-üttehâyâ Efendimiz, sahâbe topluluğunda tâlîm-i ahkâm eylediği gibi, müşriklerin mec-

lislerine de gider, onlarla görüşüp konuşur, kendilerini imânâ dâvet ederdi. Hele Hac mevsimlerinde Mine'ye çıkar, çadırlarını dolaşır, içindekileri doğru yola getirmeye uğraşır. Bundan başka, kemâl sahiplerinin bedhal ve hoşhâl olanlarla görüşmesi, her birini, Allâhın esmâ ve sıfatından birinin mazharı görmelerinden ileri gelir.

«Bâtılı inkâr etme. Zira o da zuhûrât-ı îlâhiyyedendir.» denilmiştir. Hâfız Şîrâzî der ki :

«Âşk fabrikasında küfrün bulunması da zarûridir. Ebû Leheb olmasa âteş kimi yakar?»

Mâlûm yâ Ebû Leheb, Rasûl-i Ekrem (S.A.V.) Efendimizin amcalarından idi. Kardeşinin oğluna tâbî olmayı azametine yediremediği için onu tasdik etmek şöyle dursun, düşmanlar gibi ezâ ve cefâ etmekden hâlî kalmazdı. Bu münâsebetle (Tebbet yedâ) sûresi onun ve onun gibi hâin olan karısı (Ümmü Cemil) hakkında nâzil olmuştur.

Dünyâ âlemi, zıtlar âlemidir. Onun için, üstünde küfrün de, imânın da, fîskın da, salâhın da bulunması zarûridir. Her şey, zıddı ile anlaşılır. Nûrun mâhiyyeti zulmetle anlaşılacağı gibi, sâlihlerin kıymeti de fâsıkların mevcûdiyetiyle takdir olunur.

Hülâsa: ârifler, her şey'i Hakkın mazharı bilir ve o mazhariyet dolaşısıyla onu nazar-ı itibâr ile görür. Şeyh Sâdî'nin :

«Bütün âleme âşıkım, çünkü bütün âlem, Hakkın eser-i hilkatidir» demesi;

Bir Türk ârifinin de :

*Elif okuduk ötürü,
Pazarlık ettik götürü,
Yaradılmışı hoş gördük,
Yaradandan ötürü!..*

sözü, bu nokta-i nazara göredir.

Şurası da hâtıra gelir ki, evliyâullâh'ın ara sıra fâsıklar arasında bulunmaları, onları Allâhın azâbından muhâfaza etmek içindir. Nitekim Cenâb-ı Hak, Mekke müşrikleri için :

وَمَا كَانَ لِلَّهِ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ

Yâni : «Halbuki sen içlerinde iken (Habîbim), Allah onları azablandıracı değildi²⁹» buyurmuş. Sâye-i Muhammedide emn ü emân içinde ya-

şayan Kureyşliler, hicretten sonra mağlûbiyet, kıtlık vesâire gibi, kahr-ı ilâhiye uğramışlardı.

6

هر کسی از ظن خود شد یار من

وز درون من نجات اسرار من

*Herkesi ez zann-i hod şud yâr-i men,
Vez derûn-i men necüst esrâr-i men.*

«Herkes kendi anlayışına göre benim yârim oldu. İçimdeki esrârı araştırmadı.»

Sathi nazar olanlar, bir şeyin dışarısını görmekle iktifâ ederler, sırlarını ve hakikatini öğrenib anlamaya lüzûm görmezler. Mânâ ehli ise sûretten ziyâde mânâyı tedkik ve anlamaya çalışırlar. Meselâ herhangi bir mimârî eseri, bir câmi-i şerifi bizim görüşümüz, sathi ve sûri bir görüşdür. Fakat mâhir bir mimârın tedkik ve tettebbuu, fennî ve mânevî bir müşâhededir. Vâkı'a câmi-i şerifin inşa tarzına biz de hayrân olur ve severiz, onu tedkik eden mimâr da... Lâkin iki görüş arasında yerden göğe, kadar fark vardır. Bunun gibi, avamdan biri, ney üflendiği vakit dinlerse, onun muhtelif makamlardaki nağmelerinden hoşlanır. Aldığı zevk ve lezzet ise o hoşlukdan ibâret kalır. Fakat bir ârif, onu işitirse pek başka bir sûrette dinler ve bizim anlayamadığımız mânâları anlar.

Meselâ Hazret-i Mevlânâ :

(Çeng) ve (Ud) sesinden (Ente hasbi, ente kâfi yâ Vedûd) kelimelelerini duyduğunu söylüyor. Kezâ :

Leyleğin: «İlâhî, hamd senin, şükür senin, mülk de senindir» demek-de olduğunu haber veriyor.

Hazret-i Ali (Kerremallahü veche)nin, işitdiği nâkus sesini, (Sübhân-allâhi hakkâ, innel mevlâ yebkâ) diye anlamış ve anlatmış olduğu rivâyet edilir. Nâkus sadâsından (Hakkâ) ve (Yebkâ) gibi (Kaf) lı kelimeler işitilmesine şaşılmasın. Evvelce kiliselerde mâdenî çanlar yoktu. Onun yerine bir tahta ile bir çomak kullanılır, o tahtaya nâkus, o çomağa (Vebil) denilirdi. Nitekim (Ezan) meşrû olmadan evvel ehl-i imânı mescide dâvet için ne yapalım? diye müzâkere edildiği sırada, bazıları nâkus çalalım teklifinde bulunmuştu. O zaman ise, Medîne'de mâdenî çan bulunmadığı gibi, bulunmasına da imkân yoktu. Buna dâir mufasssal mâlûmat almak için (Müslümanlıkta İbâdet târihi) isimli eserimizin (Ezan) bahsine bakılmalıdır.

Demek ki bizim lalka ve taktakadan ibâret sandığımız sesler bile, kibar-ı ummete başka türlü mânâlar ifhâm ediyor.

Görüşü mahdûd olanlar da gördükleri ve gördükleri insân-ı kâmilin yalnız zâhirine bakarlar, bâzı hâlleri ve sözleri hoşlarına gittiği için ondan hoşlanırlar. Fakat hakikatini öğrenmeye ve ondaki esrâr-ı hakâyîki anlamaya çalışmazlar.

7

سر من از ناله دور نیست

لیک چشم و گوشرا آن نور نیست

*Sirr-ı men ez nâle-i men dûr nîst,
Lîk çeşm ü guşrâ an nûr nîst.*

«Benim sırrım, feryâdımdan uzak değildir. Lâkin her gözde onu görecek nûr, her kulakda onu işitecek kudret yokdur.»

Filvaki (Ney)'in sırrı, hakikat ve mâhiyyeti, feryâdından uzak değildir. Belki ona pek yakın olan ve tepesinden üfleyen nefhadır. Yani ney, kendisini alıb da (Başpâre) sinde üfleyen, perdelerini açıb kapamak sûretile onu söyleten neyzene vâsita olmakdan başka bir şey değildir; neyzen hangi makamdan, ne türlü nağme yapmak isterse, neyden çıkan sesden o makam ve nağme anlaşılır. Fakat bunu anlayabilmek için kulakda mûsikî makamlarına alışıklık hassası bulunmalıdır. Bu olmayınca, öyle kulaklara karşı (Ney) in enini ile sırrı, cehil ile irfan kadar birbirine uzak bulunur. Kezâ veliyy-i kâmilin sözleri de kalbindeki esrâra yabancı değildir.

«Her kap, içindekini sızdırır» derler. Kalbini hevâ ve hevesden uzak kılınların :

وَمَا يَطْلُوعَنَّ الْقَوْمُ إِذْ مَوَايِئُهُمْ

Yâni : «Kendi (rey-ü) hevâsından söylemez O. O, kendisine (Allah tarafından) ilkaa edilegelen bir vahyden başkası değildir³⁰.» mazhariyetinde bulunanların, (Kurb-i ferâiz) ile Hakka yaklaşma ve ef'âl-i ilâhiyenin zuhûruna vâsita olanların beyânâtı da hakkânî ve ilhamî olur. O hak beyanlarda da bir takım esrâr ve hakikatler bulunur.

(30) Sûre-i Necm : 3-4.

Bundan başka :

«Görüldükleri zaman, Allah hatıra gelen kimseler, Allâhın velileridir» mazmûnunca o zevât-ı kirâmın nûrânî ve Rabbânî bir simâsı vardır ki, onunla avâm-ı halk içinden ayırt edilirler. Lâkin yüzlerindeki nûru görmek için görür göz, sözlerindeki mânâyı anlamak için de işitir kulak lâzımdır.

Câfer-i Sâdık (Razıyallâhü anh) :

«Allah, mahlûkâtına kelâmında tecelli etmiştir. Lâkin onlarda kalb gözü olmadığından göremiyorlar.» demektedir.

8

تن ز جان و جان ز تن مستور نیست
لیک کسرا دید جان دستور نیست

Ten zi cân ü can zi ten mestûr nîst,
Lîk kes râ did-i can destûr nîst.

«Beden ruhdan, ruh bedenden gizli değildir. Lâkin her'nesin, rûhu görmesine ruhsat yokdur.»

Rûhun mâhiyyeti hakkında lisân-ı şeriat susmuş, daha doğrusu soranlara o hakikati idrâk edemeyecekleri için anlayacakları tarzda cevap verilmiştir. Nitekim Arab müşrikleri; «Kamer, ay ibtidâlarında küçülüyor, ay ortalarında büyüyor, ay sonlarında yine ufalıyor, bunun sebebi nedir?» diye Aleyh-is-salâtü Ves-selâm Efendimiz'e sormuşlardı. Hey'et ilminî bil-mekle anlaşılabilir olan şu tabii hâdisenin fennî sebepleri izâh olunca, arab câhillerinin zihnine girmeyecekti. Onun için :

قُلْ فِي مَوَاقِيتِ النَّسَائِرِ

Yâni : «De ki : O, insanların faidesi için vakit ölçüleridir³¹» cevâbı verildi.

Bunun gibi Yahûdiler de (Sallâllâhü Aleyhi ve Sellem) den rûhun hakikatini sormuşlar, cevap verilmemesini kendilerince nübüvvet-i Muhammediyyenin doğruluğuna delil tutmuşlardı. Çünkü Tevrat'da da rûha dâir mâlûmât yokdu.

(31) Sûre-i Bekara : 189.

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا

Yâni : «Sana "Rûh"u sorarlar. De ki : Ruh, Rabbimin emri (cümle-mi) ndendir. (Zaten) size az bir ilimden başkası verilmemiştir³²» âyetile hem rûhun hakikati, yâni, Allâhın emri cümlesinden olduğu, topluca bildirildi; hem de Yahûdilerin o anlaşılması güç hakikati idrâk edecek ilimleri olmadığı beyân edildi.

Nazm-ı Celilin delâletine göre rûhun mâhiyetinin açıklanması, herhalde soranlarda ilim ve o hakikati idrâke Kâbiliyet bulunmamasından ileri gelmiştir. Şârih-i Mesnevî İsmâil Ankaravî (Kuddise sırruhû) der ki : «Hakikati cihetinden rûh, bu gözle görülmez. Velâkin Hak gözü ile görebilmekten men olunmaz. Zirâ Hakki gözetleyen, rûhu da müşâhede eyler.»

Bu rûha : (Rûh-u sultânî) yahud (Rûh-u insânî) derler ki insana mahsusdur. Bir de (Rûh-u hayvânî) vardır ki, bütün canlıların sebab-i hayâtıdır.

Diyânet İşleri Reisi merhum Ahmed Hamdi Efendi'nin rûha dâir vakitle Mahfil mecmuasında neşredilmiş mufasssal bir tettebbu'nâmesi vardır. Tafsilât almak isteyenler oraya mürâcaat buyursunlar.

9

آتشت این بانگ نای و نیست باد
هر که این آتش ندارد نیست باد

Âteşest in bang-i nây ü nîst bâd,
Herki inâteş nedâred nîst bâd.

«Şu ney'in sesi âteşdir; havâ değildir. Her kimde bu âteş yoksa, o kimse yok olsun.»

Neyi söyleten müessirin havâdan, yâni, sâde bir nefesden ibâret olduğuna zannedilmesin. Belki onu inleyen, neyzenin hazin ve âteşin hissiyyâtı-

(32) Sûre-i Esrâ : 85.

dir. Bunun gibi veliyy-i kâmilî söyleten de hevâ ve heves değil, kalbinden foverân eyleyen ve mâşûk-u hakikiden başkasını yakıp bitiren aşktır :

«Aşk bir şüledir ki, parlayınca mâşûkdan maadâsını yakar, mahveder.»

«Ahbab, ahbâbın sesini tanır» denilmiştir. Neyin sesini, insân-ı kâmilînin nefesini de lâyıkiyle anlayabilmek için onlardaki aşk âteşinin bir kırılması olmalı. Daha doğrusu muhabbet âteşiyle yakıp kül olmalıdır. Bunun için Hazret-i Mevlânâ «Aşk âteşini hâiz olmayan, yok olsun» diyor ve inkisâr değil düâ ediyor. Çünkü bu cümle, ehl-i tarîk içinde pek makbûl bir düâdır.

«Allâh'ın, hazinesi, tezgâhı yokluktadır. Şu mevhum varlığına aldanan, yokun ne olduğunu ne bilir?» denilmiştir. «Allâh'ın hazinesi, tezgâhı yokluktadır» denilmesi, bütün mahlûkâtın, yokdan vâir edilmiş olduğuna işârettir. Kemâl sâhiblerinin maksadı : varlık göstermek değil, Allâh'ın varlığı karşısında kendi mevhum vücûdunu mahvetmek ve yok olmaştır.

10

آتش عشقت کاندِر نی فتاد

جوش عشقت کاندِر می فتاد

Âteş-i işkest ke'nder ney fütâd,
Cûş-i işkest ke'nder mey fütâd.

«Neydeki âteş ile meydeki kabarış, hep aşk eseridir.»

«Küntü kenzen mahfiyyen...»

Yâni : «Ben gizli bir hazîne idim. Bilinmeye muhabbet ettim ve bilmek için halkı yarattım» diye, ehl-i tasavvuf arasında pek meşhûr bir hadîs-i kudsi vardır. Bu hadîsin delâletine göre muhabbet, ibtidâ Hak'dan zuhûr eylemiş ve bütün kâinâtın icâdına sebep olmuştur. Binâenaleyh mevcûd âlemler içinde, aşkın yabancı olabilecek bir zerre dahi yoktur.

Herkesin hâlince vardır bir tecelligâh-ı aşk,
Bisûtun Ferhâda kûh-i Tûr şeklin gösterir.

Fakat her mahlûkun aşkı, kendisinin istidâdına ve zevkine göredir. Bir bülbülün gül yaprakları arasında gizlenerek hazin hazin ötmesi, aşk eseri olduğu gibi; bir merkebin tozlarda yuvarlanarak acı acı anırması da aşk eseridir. Kezâ bir ârifin halvet-hânesinde mest-i cemâl olarak tatlı tatlı ağlaması, zil zurna bir sarhoşun fuhuşhâne kapısında nâralar atması

yine aşk eseridir. Fakat tâbir câizse birinciler; aşk-ı hezâri, ikinciler aşk-ı humâridir.

Aşk, bir mâ'nây-ı lâyu'raf ki, cümle âlemi,
Zevki mikdârınca sekrân û hurûşân eyliyor.

Aşk bir, lâkin anlayış farkı dolayısıyla sevgili çeşitlidir; Daha doğrusu o çeşitli sevgililer, mâşûk-u yegânenin muhtelif sûrette cilvesi ve tecellisinin mazharlarıdır.

Beyt-i şerifin mutasavvifâne te'vili lâzımsa: ârifin kalbini yakıp inelten ve kalbindeki esrârı cûş u hurûşa getiren de yine aşktır, denilebilir.

Mâlûmdur ki (Aşk) lâfzı, (Sarmaşık) demek olan (İşk) kelimesinden alınmıştır. Sarmaşık, sarıldığı yeri nasıl istilâ ederse, aşk da girdiği kalbi, hattâ insanın vücûdunu ihâta etmesi dolayısıyla aşk tesmiye edilmiştir. Bu kelimeyi (İşk) okumak, benim zevkime uygun düşmüyor. Bana öyle geliyor ki onu (Aşk) okumalı; mânâsı, kalbi dolduran o kelimenin lâfzile de ağız dolmalı..

Aşk lâfzı, Kur'ân-ı Kerim'de, Şeyh-i Ekber (Kuddise sırruhû) nun beyânı veçhile kinâye yoluyla irâd olunmuştur.

Hazret-i Şeyh (Fütühât)'ında buyuruyor ki :

«Aşk, muhabbetin ifrâtıdır. Kur'ânda :

وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ

Yâni : «Mü'minlerin Allâha karşı pek şiddetli bir muhabbeti vardır³³»
Ve :

قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا

Yâni : «Yûsuf'un muhabbeti, Züleyhâ'nın kalbini bir zar gibi ihâta etti³⁴» âyetlerinde kinâye sûretiyle zikredilmiştir.

Aşk; muhabbetin, seveni kavraması, bütün vücûduna yayılması, âdetâ onu sarmaşık gibi sarmasıdır.

Hazret-i Şeyh, târifine misâl olmak üzere Züleyhâdan kan alındığı vakit sıçrayan kanın (Yûsuf) ismini nakşettiğini, Hallâc-ı Mansûr'un elleri, ayakları kesildiği zaman kanının (Allah) lâfz-ı şerifini yazdığını naklediyor.

(33) Sûre-i Bekara : 165.

(34) Sûre-i Yûsuf : 30.

نی حریف هر که از یاری برید

برده هایش پرده های ما درید

Ney harîf-i herki ez yârî bürîd,

Perdehâyeş perdehây-i mâ dirîd.

«Ney, yârinden ayrılmış olanın arkadaşıdır. Onun makam perdeleri, bizim nûrânî ve zulmânî perdelerimizi — yâni, vuslata mânî olan perdelerimizi — yırtmıştır.»

Hazret-i Mevlânâ, ney için, yârinden ayrılanın arkadaşıdır, buyuruyor.

Zevk-ı selim ve tab-ı müstekim erbâbı için mûsikînin ruhun gıdası olduğu mâlûmdur. Hayvanlara varıncaya kadar bütün canlıların duyulduğu güzel sesden zevk almayan insanın — bilmem amma — insanlıktan pek az nasibi olmak lâzım gelir.

Bir adam; gerek sevinçli, gerek kederli zamanlarında işittiği güzel bir sesden inşirah duyar, müteselli olur. Bu hâl, müsbet bir hakikatdir. Binâ-enaleyh (Ney) sesi de, erbâb-ı istidâda inşirah verir, dost sesini duyurur, âyân-ı sâbite âlemini, yâni hepimizin ve bütün kâinâtın zuhâra gelmeden evvel ilm-i İlâhîdeki bulunuşunu, Elestü bezmini, yâni: «Allah, ben sizin Rabbiniz değil miyim? diye sordu. Rûhlar, evet dediler.» konuşmasını hatırlatır ve :

*Biz mest-i aşkız, tâ ezel,
Serhûş-i hak mestânemiz!.*

*Humhâne-i bezm-i Hudâ,
Olmuş bizim meyhânemiz!..*

*İçdik o bezm-i neşvede,
Rûhen sebû sebû mey'i,*

*Sâki bize Allâh idi,
Oldu gönül peymânemiz!..*

*Bir böyle sâgar nûş eden,
El mi sunar gayrî meye,*

*Dünyâ şarâbından kaçır,
Keyfiyyet-i rindânemiz!..*

tarzında sözler söyletir. O hatırlatma dolayisiyle dinleyen, menşe-i asliye

doğru heyecanla yönelir. Hiç olmazsa dinlediği andaki duygu ve cezbe ile gaflet perdelerinden birkaçı olsun aradan kalkar; İşte o perdelerin kalkmasına, (Ney) in perdelerinden çıkan nağmeler sebep olur. Şu tevâh. (Ney) in hakikî mânâsına alınmış olmasına göredir. Mecaz mânâ verildiği ve ondan maksad da (İnsan-ı kâmil) dir, denildiği takdirde; o (İnsan-ı kâmil) de yârinden ve diyârından ayrılmış gurbetzedelerin arkadaşısı ve gam gidericisidir. O gibileri, teselli ederek ve hak yolunda yürüterek asıllarına ircâ etmek ister. Bu maksadla perde perde yükselterek ve derece derece derinleştirerek söylediği müessir sözler, muhâtabın gözünü kaplamış olan gaflet perdesinin yavaş yavaş sıyrılmasına, kalb gözünün tedrici sûretde açılmasına sebep olur.

همجو نی زهری و تریاقی که دید

همجو نی دمازو مشتاقی که دید

Hem çü ney zehrî vü tiryakî ki did,

Hem çü ney demsâz ü müştâkî ki did.

«Ney gibi hem zehir, hem panzehir; hem demsâz, hem müştâk bir şeyi kim görmüştür?»

Ney; dinleyenin kâbiliyetine göre hem zehir, hem panzehir tesiri gösterir. Hevâ ve heves erbâbından olanlara, şübhesiz zehir gibidir. Çünkü kendisindeki şehvâniyet ve hayvâniyeti artırır. Fakat görülüp işitilen her güzellikten Allâhı hatırlayanlar için de, şübhesiz, panzehir gibidir. Çünkü kalbdeki gaflet zehirini giderir. Kezâ (Ney), iyi bir arkadaşıdır ve dinlenilmiye müştakdir. Zîrâ (Ney) in mâhiyeti torba içinde asılı, yâhud bir köşeye dayalı durmakla değil; üflenib dinlenmekle meydana çıkar. Ricâlullah hazarâtı da ney gibidirler. Şekâvet-i ezeliyye erbâbına karşı, zehir-zenberek olurlar. Saâdet-i ezeliyye ashâbına ise şifâ te'siri gösterirler. Cenâb-ı Hak, kâmiller zümresinin bu hâlini Sûre-i Fetih'deki :

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ

Yâni: «Muhammed Allah'ın Rasûlüdür. Maiyyetindeki ashâbı, müşrik ve münkirlere karşı gâyet şedid, aralarında ise son derecede merhametli ve şefkatlidirler³⁵.» âyet-i kerimesile târif ediyor.

(35) Sûre-i Fetih : 29.

Nebiy-yi erham (Sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz, rahmeten lil-âlemin olduğu gibi, vâris-i kâmilî bulunan ehl-ullah hazarâtı da rahmetli ve şefkatlidirler. Fakat icâb edenlere karşı sert ve şiddetlidirler. Buna da verâsetle memurdurlar. Çünkü Cenâb-ı Hak Habib-i edibine :

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ

Yâni : «Ey Peygamber-i ekber; kâfirler ve münâfıklarla uğraş ve onlara karşı sert davran³⁶», buyurmuşdu. Zirâ onlar nezâketden anlayacak kâbiliyetde değildirler. O gibilere karşı gösterilecek mülâyemet, kendilerinin kabahâtını artırmakdan başka bir işe yaramıyacaktır.

«Kerîm olan; keremin, ihsânın, iyiliğin ne demek olduğunu anlayan bir kimseye ikrâm edersen; onu kendine kul, köle yapmış olursun. Lâkin bir leime, bir alçağa ikrâm gafletinde bulunursan şımarır, büsbütün temerrüd ve teannüd gösterir» binâenaleyh :

«Kılıç kullanılacak yerde ihsân edilmesi; ihsân edilecek yerde kılıç kullanmak kadar zararlıdır.»

İşte bu gibi hikmetlere mebni, evliyâ-ullah hazarâtı, ezeli şakilere karşı zehirdir. İlmen, amelen, itikâden zehirlenmiş; lâkin mânevî hastalığı tedâvi kabul edecek dereceyi geçmemiş olanlar için de panzehirdir.

Kezâ evliyâ-ullah, kâbil-i hitâb olanlarla ve terakkiye istidâdı bulunanlarla sohbet edip arkadaş olurlar, hattâ öylelerine müştakdılar.

Rasûl-i ekrem (Sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz, rast geldiği ashâb ile durub konuşur ve iltifat buyururdu. Konuştuğu kimse çekilmeyince yoluna devâm etmezdi, kendisile musâfaha eden bırakmayınca elini çekmezdi. Bâzan da :

«Kardeşlerimi ne kadar göreceğim geldi» diye sonradan gelecek ârifler için iştiyak gösterirdi.

Şeyh-i Ekber (Kuddise sırruhû) hazretleri bu hadisi yazdıktan sonra:

«Asr-ı Saâdetdeki bahtiyarlar ashâb idi. Biz ve bizim gibiler de ihvânız» buyuruyor.

13

نی حدیث راہ پر خون میکند

قصہ های عشق مجنون میکند

Ney hadîs-i râh-i pür hûn mîküned,
Kıssahây-i ışk-ı mecnûn mîküned.

(36) Sûre-i Tevbe : 73.

«Ney, kanlı bir yoldan bahseder, Mecnûnâne aşkları hikâye eyler.»

Mesnevî'nin başında, ney'in ayrılıklardan bahsettiği söylenilmişdi. Şu hâlde o yol, (Ney) in kamışlıktan kesilmesi, bağrının ateşle delinmesi gibi değişikliğe uğradığı esnâda geçtiği kanlı yoldur. Madde erbâbının kabul ve tehammül edemeyeceği mecnûnâne muhabbetlere tutulanların ve :

Ney gibî bâşımı kes, sinemi oy, bağrımı del,
Ben senin hizmetine besteniyanım neysem!..

diyenlerin hâli de, benim gibidir, demek ister.

(Ney) in temsil ettiği (İnsân-ı kâmil) de böyledir. O da kanlı ve tehlikeli bir yoldan bahseyley. Aşk ve muhabbet mecnûnlarının akıl kabul etmeyecek kıssalarını anlatır. Hareketlerinin taklîd edilmesini tavsiye eyler.

İnsân-ı kâmil; gerek mebd'e'den şu âleme gelirken, gerek şu âlemde me'âda giderken kanlı ve meşakkatli yollardan geçmiş, gelirken ayrılık acılarıyla müteallim olmuş, giderken de bir çok mücâhedelere göğüs germiş, nihayet :

(Mûtû, Kable en temûtû.)

Yâni : «Ölmeden evvel ölünüz» emrine uyarak, ihtiyar ve iradesini, hatta mevhum varlığını fedâ eylemiştir.

Cemâl-i İlâhî âşıkları, visâl-i ebediye ve hayât-ı câvidâniye nâil olmak şevkiyle şu fânî hayatdan usanırlar. Hallâc-ı Mansûr gibi :

«Ey benim itimâd etdiğim dostlar; benim nefsimi öldürün ki, hayâtım; katlimdedir.» derler. Çünkü;

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ
بِأَنْ هُمْ بِالْحَيَاةِ

Yâni : «Şüphesiz ki, Allah, mü'minlerden nefislerini ve mallarını Cennet mukâbilinde satın almıştır³⁷», âyet-i kerimesinin delâleti mücibince, can metânının müşterisinin bizzat Allah olduğunu bilirler. Beşeriyetin en akıllısı ve en mükemmeli bulunan Rasûl-i Ekrem (S.A.V.) Efendimize, Kureyş müşrikleri, (Mecnûn) demek küstahlığında bulunmuşlardı da :

(37) Sûre-i Tevbe : 111.

مَا أَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٌ ۖ وَإِنَّ لَكَ لَأَخْرَاجًا
غَيْرَ مَمْنُونٍ ۖ وَأَنَّكَ عَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ ۖ فَسَبِّحْهُ وَابْتَهِرْهُ
بِآيَاتِ الْفَتُونِ ۖ

Yâni : «Rabbinin nimetiyle sen mecnûn değilsin. Senin için elbette tükenmez bir ecir vardır. Sen; ahlâkın en güzeline ve en yücesine sâhibsin. Hanginizin mecnûn ve meftûn olduğunu yakında sen de göreceksin, onlar da göreceklidir³⁸» âyetlerinin nüzûlüne sebep olmuşlardı.

İşte insân-ı kâmil; ehl-i istidâda, mebd'e ve me'âdın (başlangıç ve sonun) kanlı yollarından bahseder, fedâkârların hikâyelerini nakl ile, onlar gibi olmayı tavsiye eyler.

14

محرم ابن هوش جز بهوش نیست
مر زبانا مشتری جز گمش نیست

Mahrem-i in hûş cüz bihûş nîst,
Mer zebanrâ müşteri cüz gûş nîst.

«Dile kulakdan başka müşteri olmadığı gibi, mânevîyâtı idrâk etmeye de bihûş olandan başka mahrem yoktur.»

Aklî; (Meaş) ve (Mead) nâmiyle ikiye ayırmışlardır. Akl-ı meâş: Dünyâ işlerine vâkıf olan idrâkdir ki :

«Dünyâ işlerini siz daha iyi bilirsiniz.» hadis-i şerîfiyle buna işâret buyurulmuştur.

Akl-ı meâd : âhiret ve aslına avdet umûrunu ârif olan idrâkdir. Bunun inceliğini akl-ı meâş kavrayamaz. Onun için Hazret-i Mevlânâ, akl-ı meâd erbâbı olan evliyâullâhın sözlerini akl-ı meâş ashâbı anlayamaz, diyor. O sözleri akl-ı meâşdan tecerrüd eylemiş olanların kavrayabileceğini söylüyor. Fakat (Akl-ı meâşdan tecerrüd eylemiş) sözü yanlış anlaşılmasın; deli olmuş değil, yakasını aşkın pençesine kaptırmış olanlar murâd ediliyor. Bunu temsil için de söyleyen dile, ancak dinleyen kulağın müşteri olacağını; yâni göz, burun, el, ayak gibi âzâ içinden yalnız kulağın, lisandan çıkan kelimeleri idrâk eyleyebileceğini bildiriyor.

(38) Sûre-i Kalem: 2-6.

15

در غم ماروزها بیگانه شد
روزها باسوزها همراه شد

Der gam-i mâ rûzhâ bigâh şüd,
Rûzhâ bâ sûzhâ hemrâh şüd.

«Gamli geçen günlerimiz uzadı ve sona ermesi gecikti. O günler, mahrûmiyetden ve ayrılıktan hâsıl olan ateşlerle arkadaş oldu — yâni, ateşlerle, yanmalarla geçti —.»

Konuşanın başkasına söyleyeceği sözü ve edeceği sızlanışı, nefsi için söylüyormuş gibi beyanda bulunmasına edebîyyatda (Uslûb-u hakim) derler ki, maksad: muhâtabı kızdırmaksızın mütenebbih kılmaktır. Kur'ân-ı Kerim'de de bu yolda bâzı ifâdeler vardır. Ezcümle meşhûr (Habib-i Neccâr) ın Antakya ahâlisine :

وَمَا لِيَ لَا أَعْبُدُ
الَّذِي فَطَرَنِي وَالَّذِي تُرْجَعُونَ ۖ ؕ أَخَذْتُمْ مِزْدُوهَ إِلَهَةٍ
إِنْ يُرِدِ الرَّحْمَنُ يَصْرِفْ لَكُمْ عَنْ شِفَا عَثَمَتُمْ شَيْئًا
وَلَا يُقِيدُ ۖ ؕ إِنْ أَذَاكُمُ صَلَافُ الْيُسُفِ ۖ ؕ إِنْ أَمِنْتُ
بِرَبِّكُمْ فَاسْمَعُوا ۖ

Yâni : «Ben, beni yaratana neden kulluk etmiyecekmişim? Siz (hepiniz) ancak O'na döndürü (lûp götürü) leceksiniz. Ben O'ndan başka tanrılar edinir miyim? Eğer O çok esirgeyici (Allah) bana bir zarar (yapmak) isterse onların (iddia ettiğiniz) sefaati bana hiç bir faide vermez. Onlar beni asla kurtaramazlar. Şübhesiz ben o takdirde mutlak apaçık bir sapıklık içindeyim (demek) dir. Gerçek, ben Rabbimize iman ettim. İşte bunu benden duyun³⁹» dediği Kur'ânda hikâye buyurulmuştur.

Buradaki «Bana ne oluyor ki, beni yaratan Allâha ibâdet etmeyeyim?» demek, «Size ne oluyor ki sizi yaratan Allâha ibâdet etmiyorsunuz?» demektir. Habib-i Neccar, serzenişini hafifletmek için Allâh'a imân ve ibâdet etmemek gafletini nefsine isnâd eylemiştir.

(39) Sûre-i Yâsin: 22-25.

Hazret-i Mevlânâ da, henüz akl-ı meâd lisânını anlayacak idrâke nâil olamıyan, lâkin olmak için lütf u İlâhiyi bekleyen talep erbabını ümitsizliğe düşürmemek emeliyle kendisini onlara benzetiyor, füyûzât-ı İlâhiyye talebiyle, geçen günlerin, âteşin bir sûretde geçtiğini söylüyor.

16

روزها کر رفت و گو رو پاک نیست
تو بنای آنکه چون تو پاک نیست

*Rûzhû ger rêft gû rev bâk nîst,
Tû biman ey anki çün tû pâk nîst.*

«Günler geçib gittiyse varsın, geçsin. Ey pâk ve mubârek olan insân-ı kâmil; hemen sen var ol!..»

Ömrünün kısmı küllisini boşa geçirmiş, bir taraftan da mârifet zevkinden nasîb alamamış olmasına teessüf edenlere teselli vermek için, Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki: «Hayatın bir çok günü geçib gittiyse, olan oldu, biten bitdi.. Geçmişe teessüf etmenin faydası yoktur. Hâli, nazar-ı dikkate almalı; kâmil bir mürşidin elini tutmalıdır. Geçen günlerin hiçe inkılâb etmesi ehemmiyetli bir şey değildir. Mürşid-i kâmil ve onun nazar-ı terbiyesi vâir olsun. O sâyede matlûb husûle gelir.» Hattâ: «Der dem-i âhir dem-i âhar büved» yâni: «Son nefesde bile kemâlât kesbedilecek başka bir dem ve âlem olur.»

Mâziye bakarak, ümitsiz olmamalı, hâlde ve istikbâlde çalışmalıdır. İslâm târihinde (Yermük muhârebesi) diye meşhûr ve kanlı bir muhârebe vardır ki, Siddîk-i Ekber (Radiyallâhü anh) in devr-i hilâfetine Rumlarla Müslümanlar arasında vukûa gelmiştir.

Düşmanın mükemmel ve mücehhez ordusu 240.000 den fazla idi. Hâlid bin Velid (Radiyallâhü anh) in kumanda ettiği İslâm ordusu ise, ancak 40.000 kadar vardı. Rumlar, harbin başlangıcında baş kumandan çadırına kadar ilerlemişler; fakat orduda bulunan mücâhid kadınların sopalarla ve çadır direklerle müdâfaaları neticesinde püskürtülmüşlerdi.

Düşmanın pek kanlı hezimetleriyle, İslâmın de pek şanlı muzafferiyesiyle neticelenen bu muhârebede Rum kumandanlarından General Yorgi, Hâlid bin Velid ile karşılaşmış, onun feyz-i nazariyle Müslüman olmuş, Hâlid ile berâber Rumlara karşı bir iki saat kılıç sallamış, nihâyet şehâdet nimetine ve hüsnü âkıbete mazhar olmuşdu. (Radiyallâhü anh ve rahmetullâhi aleyh)

Dikkat buyurulsun, General Yorgi, şübhesiz yaşlı başlı bir adamdı. Ömrünün bir çok günlerini teslis akıydesiyle ve Hristiyan olarak geçirmiş. ehl-i tevhid ile harbetmek üzere Yermük mevki'ine gelmişti. Lâkin

Hâlid bin Velid'in feyz-i nazarına uğraması, kendisini muvahhidlik derecesine getirdikten sonra şehâdet rütbesine erişti. Bin üç yüz şukalar sene sonra, hakkında rahmet okunmak saâdetini kazandırdı: (Rahmetullâhi aleyh)

Böyle bir vak'a, devr-i Peygamberide de olmuşdu. Medinede (Usayrin) nâmında birisi vardı. Hicretin üçüncü senesine kadar müslüman olmamıştı. Uhud muhârebesi esnâsında Allâh'ın hidâyeti erişti. Silâhını kapdı, harb meydanına koştu. Peygamberimiz'in huzûrunda müslüman olduktan sonra, fedâkârâne harbetdi; ömründe bir def'a olsun namaz kılmadan şehid oldu. (Radiyallâhü anh.)

17

هر که جز ماهی ز آبش سیر شد
هر که بی روزیست روزش دیر شد

*Herki cüz mâhî zi âbeş sîr şüd,
Herki birûzîst rûzeş dîr şüd.*

«Balıktan başkası onun suyuna kandı. Nasıbsız olanın da rızkı gecikti.»

Cenab-ı Hak'ın zât-ı ecellü âlâsı gibi füyûzâtı da nihâyetsizdir. Fakat o füyûzâtın mazharı olan insanlar, üç nevî itibâr edilmiştir:

Birinci nev'i: Ümmetin kâmil ve mükemmil olanlarıdır ki, ne kadar füyûzâta nâil olsalar tehammül ederler ve dâimâ artmasını isterler.

Hak sübhânehû ve te'âlâ Kur'an-ı Kerim'inde:

يَوْمَ نَقُولُ لِمَنْ هَلْ أَمْتَلَا نَبِّ وَقَوْلُ هَلْ مِنْ مَّزِيدٍ ﴿٤٠﴾

Yâni: «O gün cehenneme doldun mu? diyeceğiz. O da: daha var mı? diyecektir⁴⁰» buyuruyor.

Cehennem; celâl-i ilâhînin mazhar-ı tâmmı olduğu için, dolmasına ve doymasına imkân yoktur. Rahmet-i İlâhiyyenin mazharı tâmmı bulunan Aleyhissalât Efendimiz de, Hakkın o kadar füyûzâtına nâil olduğu ve her gün yetmiş, yâhud yüz derece terakki eylediği hâlde:

«Yâ Rabbi; sana karşı olan hayretimi artır.» diye düâ ederdi.

*Zevk-ı hayret, ekmel-i ezvâk imiş,
Hace-i i'câz-gû «Zidnî» demiş.*

(Muallim Naci Merhûm)

Kezâ Mi'râcdâ Hazret-i Peygambere delâlet hizmetinde bulunan Ceb-râil Aleyhisselâm (Sidret-ül-müntehâ) da kalmış ve :

«Parmak ucu kadar yaklaşırsam yanarım.» demiş.

«Ger geçem, bir zerre denlû ilerû,»

«Yânarım başdan ayâğa ey ulu!..»

meâlîni söylemişti. Yegâne-i enbiyâ Aleyhi ve âlihi efdal-üt-tehâyâ Efendimiz ise :

Çün ezelden bâna aşk oldu delûl,

Yânar isem ben yanâyım ey Halûl!..

düşüncesiyle ilerlemişdi.

Evet; Nebiyy-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi ve Sellem, Cebrâîli, Sidret-ül-müntehâda bırakmış, makâm-ı kurbe doğru ilerlemişdi.

«Nereye kadar gitmişti?. Oraya kadar ki orada «Yer» tâbirine yol yoktur. Allâhın kamer-i nûrundan başka bir şey mevcûd değildir.»

Cenâb-ı Hak'kın habibi ve halkın Hâlûka en ziyâde yakîni bulunan Peygamber-i ekber'in vâris-i kâmilî olanlar da böyledir. Onlar da aşk yolunda: (Rey) yâni «Suya kanmak», «Harâreti geçmek» yokdur derler. Ne kadar füyûzâtâ mazhar olsalar, dâha ziyâde iştîyak gösterirler. Hazret-i Mevlânâ :

«Kum suya kandiğı hâlde ne acâyib ki ben kanmadım. Şu Dünyâda benim yayıma lâıyk bir kiriş yokdur.» buyuruyor.

Sôfiyye meşâyihinden (Yahyâ bin Muâz-ı Râzi), Bâyezid-i Bestâmiye gönderdiği bir mektubda :

«Muhammed kadehinden o kadar içdim ki, nihâyet mestoldum.» demişti.

Hazret-i Bâyezid ise cevâben :

«Muhabbet şarâbını kâse kâse içdim. Lâkin ne şarab bitti, ne de benim harâretim geçti.» beytini yazıp yollamışdı.

Bâyezid-i Bestâmi'den evvelce bahsedilmişdi. Yahyâ bin Muâz ise : (Rey) lidir. Hicri 258 de, yâni Bayezid'den 2 yıl önce vefât etmiştir. Ârifâne sözleri vardır. Ezcümle : «Bâzıları, biz bir makâma vardık ki namaz kılmaya ihtiyâcımız kalmadı diyorlarmış. Evet varmışlar ammâ cehennem.» dediği, sôfiyye kitaplarında yazılıdır. (Rahmetullâhi aleyhi ve kad-desallâhü sırrahû)

Füyûzât-ı İlâhiyye mazharı olanların ikinci kısmı: cüz'î bir neşveye kanâat gösterenler ve :

«Allâh'ın aşkı kadehinden okadar içdim ki, bir yudum daha içecek olsam yok olacağım.» diyenlerdir.

Üçüncü kısım ise : İrfan zevkinden, ezelden nasibi olmayanlardır ki, o gibilerin feyz-i Mevlâ'dan, ebediyyen nasipleri yoktur. Hazret-i Mevlânâ, (Mâhî) ta'biriyle, birinci ve ikinci kısımları; (Birûzi) ile de üçüncü kısmı murâd eylemiştir.

18

در نیابد حال بخته هیچ خام

بس سخن کوتاه باید والسلام

Der neyâbed hâl-i puhte hâş hâm,

Pes sūhan kûtâh bâyed vesselâm.

«Ham ervâh olanlar, pişkin ve yetişkin zevâtın hâlinden anlamazlar. O halde sözü kısa kesmek gerekdir vesselâm.»

Yâni : «Kâmilî, kâmilden başkası anlamaz. Tâ ki seyr ü sülûkü, onun mertebesine erişmeyince.» demişlerdir.

Kadr-i sūhan-î şâiri, şâir bilir ancak;

Rûhûlkudûsün sırrı Sirâfile ıyandır!..

Bir ilmi meslek ashâbının değil, basit ve âdi bir san'at erbâbının bile san'ata müteallık sözlerini o san'ata hizmet etmemiş olanlar anlayamazlar. O lisânı anlayabilmek, san'atlarına intisâb ve hizmet ederek onlar gibi olmaya mütevakkıftır. Tasavvuf meslekinin ince nüktelerini, sôfiyye hazarâtının mânâsı pek derin sözlerini idrâk edebilmek de, o meslek-i celi ile bir kâmil vâsıtasıyla intisâb etmekle olur. Zaten tasavvuf; sözle değil hâl ile ilgili bir meslektir.

Mesnevi'nin (Bîşnev) emriyle başlayan birinci beytinden buraya kadar olan on sekiz beyit — Evvelce de söylenildiği gibi — bizzat Mevlânâ'nın kalemîyle yazılmış, bundan sonrakiler ise Mevlânâ tarafından söylenilmiş ve Hüsâmüddin Çelebi tarafından yazılmışdır.

Bâzı ârifler; on sekiz beyti, Mesnevi'nin mukaddimesi, sonraki beytleri de onun devâmı ve şerhi saymış, hattâ Şârih-i Mesnevi Şeyh İsmail Ankaravî onsekiz beyte (Fâtih-ül-ebîyât) isimli ayrıca bir şerh yazmıştır.

Hazret-i Mevlânâ, on sekizinci beyitte pişkin ve yetişkin zevâtın sözlerini ve hallerini anlayabilmek için onlar gibi olmak lâzım geldiğine işâret etdikden sonra, hür ve kâmil ricâlin derecesine varmanın, bir takım kaydlardan kurtulmaya bağlı olduğunu beyan için buyuruyor ki :

بند بکسل باش آزاد ای بسر

چند باشی بند سیم و بند زر

Bênd bügsil bâş âzâd ey püser;

Çend bâşî bend-i sîm ü bend-i zer.

«Oğul; bağıni kopar ve kurtul. Ne vakte kadar altın ve gümüş kaydında kalacaksın?»

İnsanlarda mal toplamak, servet cem'etmek için tabii bir hırs vardır. Nitekim bu hâl:

زَيْنَ النَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ
الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ
وَالْأَنْعَامِ وَالْخَرْبِ ذَلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
وَاللَّهُ عِنْدَهُ خِزْنُ الْمُنَابِ

Yâni: «Kadınlara, oğullara, kantar kantar altın ve gümüşe, asıl ve âlâmetli atlara, ehli hayvanlara, ekin ve tarlalara mâlik olmak arzûsu insanlara müzeyyen ve mahbûb kılınmıştır. Bunlar dünya hayatının (geçici) birer fâidesidir. Allah (a gelince) nihayet dönüp varılacak yerin bütün güzelliği O'nun nezdindedir⁽⁴¹⁾» âyet-i kerîmesile beyân edilmiş, cndan sonra da:

قُلْ أَوْفُوا بِعَهْدِكُمْ
مِنْ ذِكْرِي الَّذِينَ اتَّعَوْا عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَاتٍ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَأَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ
وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ

Yâni: «Habibim de ki: size bunlardan daha hayırlısını haber vereyim mi? Takvâya erenler için, ind-i îlâhîde altından nehirler akan cen-

(41) Sûre-i Âl-i Imrân: 14.

netler vardır ki, o müttekiler, orada daimî kalacaklardır. Kezâ tertemiz zevceleri vardır. Bunlara ilâve olarak Allâh'ın rızâsını bulacaklardır. Cenâb-ı Hak, kullarını hakkıyla görücüdür⁽⁴²⁾» âyetiyle, Dünyâ metâına ehemmiyet vermeyenlere, onlara bağlanıp kalmayanlara verilecek mânevî mükâfât bildirilmiştir. Bu âyetlerde imâ yoliyle:

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا يَحِبُّونَ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ
فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ

Yâni: «Siz, sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcaıncaya kadar aslâ iyiliğe ermiş olmazsınız. Her ne infak ederseniz şüphesiz Allah onu bilicidir⁽⁴³⁾» âyetinde sarâhaten beyan buyurulduğu üzere, Allâh'ın rızâsına nâil olabilmek için, o uğurda fedakârlık edilmek, sevilen şeylerden onların infâkı sûretiyle vazgeçilmek lâzımdır. Bu fedakârlığı gösterenler, rızây-ı İlâhiye nâil olamayacakları gibi — sûretâ hür olsalar bile — hakikatde hırs ve tamâ' esiri ve altına, gümüşe bağlı bulunduklarını isbât etmiş olurlar. Allah yolunda yürüyecek olanın ise, ayakları bağh değil, serbest bulunmak gerekdir.

Nakşî tarikatının pîr-i âlisi Muhammed Behâüddin Şâh-ı Nakşbend (Kuddise sırrihû) ya (Silsile-i şümâ, begücâ miresed?) diye silsilesinin ne-reye ve kime müntehi olduğunu sormuşlar; (Kesî besilsile becâyi nemi resed) yâni: «Silsileye — zincire — bağlı olan bir yere gidemez» cevâb-ı ârifânesini vermiş.

Demek ki altın, gümüş, kadın, oğul gibi maddî şeyler şöyle dursun, tarikat ve siyâdet silsilesi gibi mânevî mebrûtiyetler bile, bâzı ahvâlde, Hak yoluna sâlik olacaklar için ayak bağı oluyormuş.

«Tecerrüd âleminde iğne ucu kadar ilişik, kolay bir şey değildir. Üstünde bulunan bir iğne, Hazret-i İsâ'nın yolunda, demirden bir sed olmuşdu.» diye bir söz vardır.

Hazret-i Ali (Kerremallâhü vecheh) ve (Raziya'llâhü anh) in:

«Ey altın ve ey gümüş; benden başkasını avutun ve aldatın.» dediği rivâyet olunmuştur. Şurası da hatırdâ bulunmalıdır ki hadîs-i şerîfde meâlen:

«Helâl mal, sâlih kimse için ne iyidir.» buyurulmuştur. Hazret-i Mevlânâ bu hadîsin tefsirinde:

«Malı dine hizmet için hâmil olursan, öyle hamûle ve hâmil hakkında

(42) Sûre-i Âl-i Imrân: 15.

(43) Sûre-i Âl-i Imrân: 92.

Rasûl-ü Ekrem : helâl mal, sâlih kimse için ne iyidir buyurmuşdur.» dedik-
den sonra :

«Su, geminin içine girerse onu batırır. Altında bulunursa onu yüzdü-
rür.» beytiyle bir temsîl yapmış, mal ve servet hırsıyla kalbi dolan kim-
seyi, içine su giren gemiye; mevcut servetine ehemmiyet vermeyen, o
servetin bulunup bulunmaması, indinde müsâvî olan zâtî de derin bir su
üstünde selâmetle yüzen gemiye benzetmiştir.

Hülâsa : hür olanlar derecesine varabilmek için onlar gibi hür olma-
ya çalışmalı, maddî ve mânevî ayak bağı olacak her şeyi koparmalı ve
esâretten kurtulmalıdır.

«Dehrin metâ'î ve Dünyâ malı, çocuk aldatan oyuncak kabîlindendir.
Ona mübtelâ olanlar ve onunla oyalananlar ise idrâk-i ricâle vâsıl olama-
mış akılsızlardır.»

20

گر بریزی بحر را در کوزه

چند کنجد قسمت یک روزه

Ger birizi bahr râ der kûzei,
Çend günced kismet-i yek rûzei.

«Denizi bir kâseye dökecek olsan, ne kadar sığar?. Ancak bir günlük
rızk mikdârı

Bâzı kimseler vardır ki :

«Kanâat, tükenmez bir hazinedir.» hikmet-i Nebeviyyesini nazar-ı
dikkate almaz, barınacak kadar meskeni, doycak kadar yiyeceği, örtüne-
cek kadar giyeceği bulunduğunu kâfi görmez; daha iyisini, daha ziyâde-
sini elde etmek için didinir, üzülür, durur. Halbuki insan, fevkindekileri
bırakıp da dînündakilere bakacak ve onlardan ibret alacak olsa, mevcû-
duna kanâat gösterir, kendi kendine teselli bulur. Nâbî merhûm şu beytini
ne güzel söylemiştir :

Senden ednâyı görüb şükr ile demsâz olmak,
Senden âlâlara rişkeylemenin merhemidir!..

Şeyh Sâdî kuddise sirruhû, bir seyâhati esnâsında, pabuçsuz bulu-
nuyor, yalın ayak yürüdüğüne canı sıkılıyormuş. Sonra, ayakları kesik
birinin dizleriyle süründüğünü görmüş, kendisinin yalnız pabucu olma-
dığina şükretmiş.

Fakat insanların pek çoğu bu hakikati anlamak istemez, beşerî ihti-

yâcından çok fazla heves peşinde koşar. İhtirâsı, ihtiyâciyle nisbet kabul
etmiyecek derecelere varır.

İşte bu gaflet ile onun faydasızlığını anlatmak için Hazret-i Mevlânâ
«Farazâ bir denizi bir kâseye dökse ne kadar su sığar?» diye soruyor.
Yâni : «Servetin deniz gibi de olsa ondan istifâden, mîdeni bir günlük dol-
duracak mikdârdan ibâretdir.» cevâbını veriyor.

21

کاسه چشم حریصان پر اشد

تا صدف قانع نشد پر در اشد

Kâse-i çeşm-i harîsan pür neşüd,
Tâ sadev kaani' neşüd pür dür neşüd.

«Hırs ve tama' ehlinin gözü doymaz. Halbuki sedef, kanâat gösterip
kapanmayınca içinde inci olmaz.»

Hadis-i Şerifde meâlen :

«Âdem oğlunun iki vâdî dolusu altını ve gümüşü olsa, muflakâ onlara
ilâveten üçüncü bir vâdisi olmasını ister. Âdem oğlunun içini ancak top-
rak doldurur.» buyurulmuştur.

Naklolan Hadis-i Şerifin meâlini Hazret-i Mevlânâ başka bir tarzda
ifâde ediyor. Haris olanların kâselerinin dâimâ boş kalacağını, karınları
tok olsa da gözlerinin aç bulunacağını söylüyor. Sedefin içinde inci hâsıl
olması için, onun kanâat göstermesi ve kabuklarını kapaması lâzım gel-
diği gibi, kalbinde mârifet cevherleri husûle gelmesini isteyenler de hırs
ve tama' ağızını kapamalıdır, diyor.

İncinin nasıl hâsıl olduğunu bilmiyorum. Şâirâne, yâni hayâlî ve ef-
sâne olmak üzere şöyle bir söz vardır. Gûyâ Nisan yağmurları yağarken,
denizde istiridye, kabuğunu; karada yılan ağzını açarmış; yağmur dam-
laları istiridye içine düşünce inci, yılanın ağzına girince de zehir olurmuş.

Lâkin incinin husûle gelmesi için istiridye kabuklarının kapanması,
yağmur damlalarının deniz suyuna karışmaması lâzım imiş. Hazreti Pîr'in
bu misâli irâd etmesi onu hakikat olarak kabûl etmesinden değil, şöhr-
etine mebnî olmalıdır.

22

هر کرا جامه ز عشق چاک شد

او ز حرص و عیب کلی پاک شد

Her kirâ câme zi ışkî çâk şüd,
Ô zi hırs û ayb küllî pâk şüd.

«Her kimin elbisesi, aşkın pengesiyle parçalanırsa, o kimse; hırstan da, bütün ayıblardan da temizlenir.»

Hazreti Mevlânâ bu beyt ile, bir suâle cevap vermiş oluyor. Hırslın, tama'ın fenâlığını anladık. Gerek onlardan gerek diğer ahlâkî ayıblardan kurtulmak için ne yapmalıdır? suâline karşı, aşkı tavsiye ediyor. Aşk, bir adamın yakasından tutub da kendine doğru çekmiye başlayınca, onu elbise gibi kaplamış olan hırs ve tam'a da; mala, servete bağlılık da, hattâ bütün ahlâkî ayıplar da sıyrılır, çıkar, diyor.

23

شاد باش ای عشق خوش — ودای ما

ای طبیب جمله علماى ما

Şâd bâş ey ışk-ı huş sevdây-i mâ,
Ey tabib-i cümle illethây-i mâ.

«Ey kasdı — yâhud faydası — hoş olan ve bütün illetlerimizin hekîmi bulunan aşk; şâd ol.»

Hazreti Pîr, bu ve aşağıdaki beyt ile aşkın ahlâkî ve rûhânî hastalıklar için hem bir tabib-i hâzık, hem de bir devây-ı muvâfık olduğunu anlatıyor.

24

ای دواى نخوت و ناموس ما

ای تو افلاطون و جالینوس ما

Ey devây-i nahvet ü nâmûs-i mâ,
Ey tû Eflâtûn ü Câlînûs-i mâ.

«Ey kibr ü azametimize ilâc ve bize Eflâtun ve Calinus olan aşk, yaşa.»

Aşkın insanı bütün ayıblardan temizleyeceği bildirilmişdi. Bu beytlerde ona hitâben (Hoş sevdâ) deniliyor, kibir ve azamet hastalıklarının ilâcı olduğu söyleniliyor, hattâ ona (Eflâtun) ve (Calinus) tâbîr ediliyor.

Mâlûmdur ki Eflâtun: Yunan feylezoflarından. (Hikmet-i işrak) erbâbından ve (işrâkiyyûn) un reislerindendir.

Hikmet-i işrak: Felsefi bir meslektir ki, riyâzetler, mücâhedeler ile Allâha vâsıl olmayı gâye edinmiştir.

Hakikat şudur ki, tasavvuf ile felsefe ayrı ayrı şeylerdir. Çünkü felsefenin menşei akıldır. Tasavvufun me'hazi ise nakil, yâni Kur'ân ve hadistir. Akıllar farklı olduğu için felsefede (Reybiyye) ve (ikâniyye) gibi birbirine zıd düşünceli meslekler vardır. Tasavvufda ise, böyle ayrılık, gayrılık yoktur.

Mevlânâ Câmî kuddise sırruhu: «Yunanlıların felsefesi, nefis ü hevânın ifâdesinden ibâretidir. Ehl-i imânın hikmetleri ise Hazret-i peygamberin buyurdıklarıdır.» demiştir.

Hazret-i Mevlânâ, Mesnevî'de, feylezofları tenkid eder ve onların fikirlerini çürüterek reddeder.

Hülâsa: feylezofların hangisi olursa olsun, tasavvuf erbabı, onlarla hem fikir değildir.

Gelelim (Calinos) yâhud (Galinos) a:

Bu adam, Milâddan sonraki 131 senesinde Bergama'da doğmuş, 200 tarihinde ölmüştür. Bukrattan sonra hekimliğin mücidi sayılır. Eserlerinin çoğu Arabcaya tercüme edilmiştir.

Hazreti Mevlânâ, aşkı; biri hakim, biri hekim iki zâte benzetiyor. Bu teşbihile de: aşkda öyle icâzkâr bir kudret vardır ki, Eflâtunun felsefeyle, Calinos'un tabâbetle yapamadığı rûhânî ve cismânî tedâviler icrâ eder; aşkı, her türlü ayb ve noksandan temizlenmiş bir hâle getirir, demek istiyor.

25

چشم خاك از عشق بر افلاك شد

طور در رقص آمد و چالاک شد

Cism-i hâk ez ışk ber eflâk şüd,
Tûr der raks âmed ü çâlâk şüd.

«Toprakdan yaratılmış olan insan cesedi, aşk te'siriyle semâlara çıktı, eflâkî oldu. Dağ bile o te'sir altında çeviklik bulub oynamaya başladı.»

Hazret-i Mevlânâ, bundan evvelki beytde aşkın, ayıbları temizlemek kudretini söylemişti. Bu beytde diyor ki: aşk, öyle bir mücizedir ki, aşkın topraktan olan cismini semâlara çıkarır ve eflâkî yapar; cansız bir kütle olan dağı da kıvıltır ve oynatır.

Kur'ân-ı Kerim, İdris aleyhisselâm hakkında:

وَرَفَعْنَا مَكَانًا عَلِيًّا

Yâni : «Onu âli bir mekâna ref'eyledik⁴⁴.» diyor. İsâ aleyhisselâm için de, meâlen :

«Allah onu nezdine yükseltti.» buyuruyor. İnsan olmaları itibâriyle cisimleri toprak olan bu iki nebiyy-i zîşân'ın göklere çıkarıldığını haber veriyor.

Kezâ Ekmel-ül-enbiyâ Efendimiz, Mirac gecesinde semâya, oradan da Arş-ı âlâya götürülmüşdü.

أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ وَيُوحَىٰ إِلَيَّ

Yâni : «Ben ancak sizin gibi bir beşerim, ancak bana vahyolunur⁴⁵.» âyeti delâletince, Rasûl-i Ekrem Efendimiz de, diğer iki peygamber de beşer idi; onların vücûdû mayası da toprakdı. Öyle iken aşkın feyzi, her işünü de göklere ve bizim bilemiyeceğimiz makamlara götürdü.

Aşkın tesiriyle dağın oynamasına gelince : Hazret-i Mûsâ'ya Tûr dağında vâkı olan tecelliye işâretidir ki, izâh edilecektir.

26

عشق جان طور آمد عاشقا

طور مست و خر موسی صاعقا

Îşk cân-î Tûr âmed âşıkâ,

Tûr mest ü harre Mûsâ sâikaa.

«Ey âşık; aşk, Tûr dağına ruh gibi tesîr etdi. Tûr, mest oldu. Mûsâ da kendinden geçti ve düştü.»

Mâlûmdur ki Mûsâ Aleyhisselâm, Beni İsrâîli Fir'avn'ın elinden kurtarmış, Mısır kıtasından çıkarıp Şap denizini geçirmiş ve Sinâ Çölüne nakleylemişdi. Kendisine semâvî bir kitab verileceği de evvelce va'dolunmuşdu. Binâenaleyh, Allâhın emriyle kırk gün oruç tuttu. Dervişlik tâbîrince bir (çile), yâni (Erba'in) çıkardı. Sonra kardeşi Hârûn Aleyhisselâmı vekil bırakıp Tûr dağına gitdi. Orada tecellî-i Rabbânî vukûa geldi. Bu hâl, Kur'ân-ı Kerim'de şöyle ifade buyuruluyor :

(44) Sûre-i Meryem : 57.

(45) Sûre-i Kehf : 110.

وَلَمَّا حَاءَ مُوسَىٰ لِمِقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ
قَالَ رَبِّ ارْنِي أَنْظُرَ إِلَيْكَ قَالَ لَنْ نَرَىٰ

Yâni : «Vaktâki Mûsâ, tâyin ettiğimiz vakitte Tûr'a geldi, Rabbi ona ilâhî sözünü söyledi. Mûsâ, yâ Rabbi; bana kendini göster, seni göreyim dedi. Cenâb-ı Hak, sen beni hiç bir vakit göremezsın buyurdu⁴⁶.»

Ehl-i Sünnet ulemâsı, beşer için Allâhı görmenin mümkün olduğunu, Hazret-i Mûsâ'nın rû'yet talebi ve : «Ayın on dördüncü gecesi kameri gördüğünüz gibi Rabbinizi göreceksiniz.» hadisi ile istidlâl etmişlerdir. Mu'tezile ise : «Len terâni» sîgasının te'kid-i nefy-i istikbâl olmasından, Allâhı görebilmek muhaldir, neticesini çıkarmışlardır.

Urefây-i sôfiyye indinde iki cihetin anlayışı da birer cihetden doğrudur. Yâni rû'yetullah mümkündür; fakat insanın varlığı ve benliği bâkî oldukça o şerefe nâil olmak imkânı yoktur. Nitekim Kelâm-ı İlâhîde : «Len terâni» yâni : «Sen, sen oldukça, sende senlik bakiyyesi bulundukca beni ebediyyen, aslâ ve kat'â göremezsın.» buyurulmuştur.

Böyle ince ve muğlâk bahislerin ilim ve akıldan ziyâde zevk ile anlaşılabileceğini hatırdan çıkarmamalıdır.

Yine Cenâb-ı Hak buyuruyor ki :

وَلَكِنَّ أَنْظُرَ
إِلَى الْجَبَلِ فَإِنَّ اسْتَقَرَّتْكَ فَتَسَوَّفُ رَبِّي فَلَمَّا بَحَلَىٰ رَبِّي
لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَىٰ صَعِقًا

Yâni : «Lâkin şu dağa bak, eğer yerinde durabilirse, sen de beni görürsün. Vaktâki Mûsâ'nın Rabbi, dağa tecellî ve dağı parça parça etdi, Mûsâ da kendinden geçib düştü⁴⁷.»

Tecellî : Hakkın zuhûru demektir. (Tecellî-i ef'âl), (Tecellî-i sıfât) ve (Tecellî-i Zât) diye üç derecedir.

Tecellî-i ef'âl : sâlikin ef'al ve harekâtının,

Tecellî-i sıfât : sâlikin sıfâtının,

(46) Sûre-i A'râf : 143.

(47) Sûre-i A'râf : 143.

Tecelli-i zât : sâlikin zâtının, Allâhın ef'âlinde, sıfâtında ve zâtında fenâ bulmasından ibâretir. Meselâ menekşe çiçeğinin bir yaprağı, gül yağının içerisine konsa; rengi, sonra da kendi yok olur. İşte şu haller uzak bir teşbîh ile tecelli-i ef'âlî, tecelli-i sıfâtî, tecelli-i zâtî andırır.

Uzak bir teşbîh ile dedim. Çünkü bunda menekşe ve gül yağı diye bir ikilik, sonra menekşenin yağa girmesinde bir hulûl vardır. Allâh'ın tecellisi ise, bu ikilikden ve hulûlden münezzehtir; yâni orada sâlikin varlığı ve benliği kalmaz ki, ikilik ve hulûl tevehhüm edilebilsin.

İşte o sırada Hazret-i Mûsâ'ya tecelli-i zâtî vukûa gelmiş, onun beşeriyetini ifnâ etmiş, hattâ o tecellinin bir ziyâsı, bir yığın taş ve topraktan ibâret olan dağı da oynatmış ve parçalamıştı.

فَلَا أَفَاقَ
قَالَ سُحَّانَكَ تُبْتَ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ

Yâni : «Ayılınca dedi ki : Seni tenzih ederim, sana tevbe ve istiğfârımı arzyledim. İmân edenlerin ilki benim⁴⁸.»

Böyle ince ve derin bahislerin anlaşılabilmesi; zevk ve keşfe âid olduğunu tekrar hatırlayalım ve lâyıkıyla anlayamayışımızı öyle bir zevkimiz olmadığına atfedelim ve o zevkin ihsân buyurulması için niyazda bulunalım.

27

بالب دمساز خود کر جفتی
همجو نی من گفتنہا گفتی

Bâ leb-i demsâz-i hud ger cüftemî,
Hemçü ney men güftenihâ güftemî.

«Demsâz ve hemrâz olan yârimin dudağıyla birleşmiş olaydım, ben de söylenilebilecek şeyleri ney gibi söyledim.»

(48) Sûre-i A'râf : 143.

28

مر که او از همزبانى شد جدا
بی نواشد کرچه دارد صد تو

Herki ô ez hemzebânî şüd cüdâ,
Bî nevâ şüd gerçi dâred sad nevâ.

«Konuştuğu dili anlayan kimseden ayrılan, yüzlerce lisan ve nağme bilse de yine susar.»

Mâlûmdur ki söylemek, bir mes'eleyi anlatmak içindir. Bundan dolayı muhâtabda anlayış istidâdı ne kadar çok olursa, konuşanda konuşma kâbiliyeti de o nisbetde olur. Dinleyenin anlamayışı, söylüyenin söylemesine mânîdir. Bu münâsebetle Hazreti Mevlânâ bu iki beyitte demek istiyor ki: hemrâz ve demsâzım olabilecek bir muhâtab bulabilse idim, ben de ney gibi nağmelerde bulunurdum, daha yüksek bahislere girişirdim. Fakat o muhâtabı bulamadığım için nağmeyi değiştirmeye, pek derinlere dalmaksızın bahsi sığ geçmeye mecbûr oldum. Böyle olması da zarûridir. Velevki yüz türlü nağmeye muktedir ve bir çok lisân ile konuşan bir kimse olsun, karşısındaki, o nağmeleri ve dilleri anlamazsa pek tâbii olarak o adam susmaya mecbûr olur.

29

چونکہ گل رفت و گلستان در گذشت
نشوی زان پس ز بلبل سر گذشت

Çünkü gül reft û gülistan der güzest,
Neşnevi zan pes zi bûlbûl ser güzest.

«Gül mevsimi geçib de gül açması bitince, artık bûlbûlün âşikâne sergüzeştini dinliyemezsin.»

Şark şâirlerinin tehavvülüne göre gül ile bûlbûl arasında âşikâne bir irtibat vardır. Şâirlere nazaran bûlbûl, ancak gül için ve güle karşı söyler. Onun dediklerini de başkaları değil, yalnız gül anlar.

Şiir ve hayâl bakışı; gül yaprakları üstündeki çiğ damlalarını, bûlbûlün iniltisine karşı gülün göz yaşları şeklinde görür.

Sirîşk-eşân olur gül, nâlişinle jâle şeklinde,
Ne âşıksın ki olmuş gül dahi nâlânın ey bülbül.

Fakat vaktâki :

Figân ü nâlişinle sen sarardın goncalar soldu,
Bitirdi hem gülü, hem kendini efgâmın ey bülbül!..

levhası teressüm eder, yâni bahar mevsimi geçer, gülün açılması devri biter. O vakit bülbül de sesini, sadâsını keser. Çünkü kendisini dinleyecek olanlar bulunsa bile anlayacak bulunmaz.

30

چونکہ کی رفت و گلستان شد خراب
ہو کر ازا کہ جویم از کلاب

Çünkü gül reft ü gülistan şüd harâb,
Bûy-i gül râ ezki cûyîm ez gülâb.

«Gül bitip de gül bahçesi harâb olunca gül kokusunu nereden arayıp bulalım?: gül suyundan.»

Evet. Gülün açılma mevsimi geçib, gülistandaki fidanlar dikenli birer çalıdan ibâret kalınca, gül râyihâsı, ancak gül yağından ve gül suyundan duyulabilir. Bunun gibi urafây-ı ümmetin ekmel ve efdali bulunanlar çekilib gidince, onlardaki râyiha-i mârifeti, vârisleri bulunan ve kendilerine nisbetle gül yanında gül suyu gibi kalanlardan aramak lâzım gelir.

Mesnevi şârihlerinden Sarı Abdullah Efendinin telâkkisine göre Hazret-i Mevlânâ, Şems-i Tebrizi ile Hüsâmüddin Çelebi arasındaki farkı söylemek, Şems-i Tebrizi Hazretlerinin yanında Hüsâmüddin Çelebi'nin gül suyu gibi kaldığını bildirmek istiyor. Şems gibi bir musâhib-i ekme-lim bulunsa idi, onnu geniş idrâki beni nağmeperdâz etseydi, ben de ney gibi rakik terennümlerde bulunurdum. O demsâz ve hemrâzım geçib gitdi. Bana lâyıkıyla muhâtab olabilecek kimse kalmadı. Onun için ben de sözlerimi sığlaştırmaya mecbûr oldum. Bereket versin ki karşımda Hüsâmüddin Çelebi gibi müstaid bir muhâtab var. Şems'in irfânı râyihâsını onda bulmaya ve bu sûretle avunmaya çalışıyorum, diyor.

Mesnevi'nin diğer bir yerinde ise Hz. Mevlânâ :

«Şu söylediklerim yok mu? Onlar, senin fehmine göredir. Doğru anlayışlı bir muhâtab hasretiyle ölüyorum.» buyuruyor.

Burada bir sûâl hatıra gelebilir : Dibâcede Hüsâmüddin Çelebi'nin Kutub olduğuna delâlet eder vasıflar bulunduğu halde, burada ondan daha anlayışlı bir muhâtab aranıyor, iki ifâde arasında tenâkuz yok mudur?

Evet, Hüsâmüddin Çelebi, hem asrının kutbu olur, hem de zevken ve irfânen Şems-i Tebrizi derecesinde bulunmayabilir. Hacc-ı vedâ esnâsında :

الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ

Yâni : «Bugün sizin dininizi ikmâl etdim, hiç bir eksikliğini bırakmadım⁴⁹.» âyeti nâzil olunca, ashâb-ı kiram sevinmiş ve gülmüşdü. Yalnız Sıddik-i Ekber (Radıyallâhü anh), dinin kemâle gelmiş, ikmâle muhtâç bir ciheti kalmamış olduğunun bildirildiğini işitince, Hazret-i Peygamberin irtihâline imâ edildiğini anlamış ve kemâl-i teessürle ağlamışdı.

Hazret-i Ebubekir de, sâir sahâbe-i kiram da Hz. Peygamberle sohbet etmek şerefine nail olmuşlardı. Fakat ondaki feyz-i Nebevî, diğerlerinde görünmemiş, onun gösterdiği anlayış isâbetini öbürleri gösterememişti.

Demek ki velîlik bir, fakat velilerin zevki ve derecesi farklı; Çünkü Allah, tecellisini tekrâr etmez.

31

حاجه معشوقست و عاشق پرده
زنده معشوقست و عاشق مرده

Cümle ma'sûkest ü âşık perdei,
Zinde ma'sûkest ü âşık mürdei.

«Cümle, mâşûkdan ibâretidir, âşık perdedir. Diri olan ancak mâşûk-dur, âşık ölüdür.»

Tecrübe ile anlayanlar vardır ki insan, bir güzeli severse ve sevgisi, aşk derecesine varırsa, âlemin her zerresi ona sevgilisini hatırlatır. Gündüzlerin nûraniliğinden onun parlak yüzünü, gecelerin zulmânî renginden

Sûre-i Mâide : 3.

onun siyah saçlarını hatırlar. Rüzgârın hafif hafif esmesinden onun te-neffüsünü, şimşek ziyâsının ufuklar üstünde görünmesinden onun tebes-sümünün parıltısını müşâhade eder de :

*Kâkülünden şeb, cebininden seherler mevc-hiz,
Zulmet ü envâr olur senden hüveydâ reng reng!..*

der. Hülâsa : nazarında kâinât, ondan ibâret görünür; hattâ kendini bile ma'sûku olarak tehayyül eder.

*Ben ben değilim, ben dediğim sensin hep,
Cânım dediğim, ten dediğim sensin hep...*

Beytini söyler. Fuzûlî'nin Mecnûn lisanından Leylâ'ya hitâbı gibi : (Gel sen sen isen, neyim men-i zâr?) diye sorar. Deriden, etden, kemikten müteşekkil fânî bir varlığa karşı olan muhabbetin insanı bu dereceye ge-tirdiğini düşünmeli de, o vücûdun ve bütün mevcûdâtın Hâlıkı bulunan Ma'sûk-u Ecell ü Alâya olan aşkın, âşıkı ne hâle getireceğini kıyâs etme-lidir.

İşte o İlâhî aşk, âşıkın nazarında bütün mükevvenâtı hiç gösterdiği gibi, Ma'sûk-u Hakikî'nin (hep) ve (cümle) olduğunu, kendisinin de ara-da bir perde bulunduğunu gösterir.

(Hümâm-ı Tebrizî) nin :

«Benimle sevgilim arasında Hümâm, perde olmaktadır. Artık o per-deyi bertaraf etmenin sırası gelmiştir.» meâlindeki beyti, bu gerçeği ifâde eder.

İşte o (benlik) perdesi kaldırılırsa, ma'sûkun (cümle) ve (zinde); âşı-kın da (berde) ve (mürde) olduğu anlaşılır.

32

*کر نباشد عشق را پروای او
او چو مرغی ماند بی پروای او*

*Ger nebâşed işkrâ pervây-i ô,
Ô çü mürğî mând bi pervây-i ô.*

«Âşıktâ, aşkın elemlerine sabr ü tehammül bulunmayacak olursa, o, —biçârâ— kanatsız kuş gibi kalır. Vay onun hâline!..»

Aşkın kudret-i icâzı : (Şâd bâş ey aşk-ı hoş sevdây-ı mâ) beytinde söylenilmiş; Eflâtûn'un felsefe ile, Calinus'un tabâbetle yapamayacağı rû-hânî ve cismânî tedâvîyi aşkın yaptığı beyân edilmişti.

Evet, aşk, sâlık için icâzkâr bir kuvvettir. Zuhde, tarik-i İlâhînin sey-yâresi demek câizse, aşka da fezây-ı tekarrübün tayyâresi denilebilir. Fa-kat tayyâreye bineceklerin cesûr ve mütehammil olması icâb ettiği gibi, aşk kanadıyla yükselmek isteyenler için de cesâret, metânet, sabr ve te-hammül lâzımdır. O lüzûma ehemmiyet verilmez, hayâta bağlılık düşün-cesi bertaraf edilmezse, matlûb olan yükselme husûle gelmez. Çünkü tay-yâreye benzettiğimiz aşk, o tehammülsüz kimse için, kanatları yolun-muş kuş gibi olur, uçamaz. Onun sâhibi ve bineği de saksâğan kargası gibi, ıleri-geri sıçramaktan başka bir şey yapamaz. Fuzûlî ne güzel söyler :

*Âşk resmin, âşık öğrenmek gerek pervâneneden,
Kim yanar gördükde şem'in âteş-i sûzânına!*

*Cânını Canânı vermekdir kemâl-i âşıkın,
Vermeyen can, itirâf etmek gerek noksânına!..*

33

*من چه گونه هوش دارم پیش و پس
چون نباشد نور یارم پیش و پس*

*Men çi gûne hûş dârem piş ü pes,
Çün nebâşed nûr-i yârem piş ü pes.*

«Yârimin nûru etrâfımda bulunmazsa ben nasıl önümü, ardımı idrâk edebilirim.» yâhud «Yârimin nûru ilk ve sonla mukayyed olmayınca, ben nasıl başlangıç ve son ile kayıdlanabilirim.»

İki türlü tercümeye edilen bu beyit, iki nevi suâlin cevâbidir.

Evvelâ : aşkın kınada teşbihine mukâbil, akıl da ayak mevki'inde ka-lır. Aşka tâbî olama yan, akıl ile hareket edemez mi? suâline cevâben de-niliyor ki :

Evet. Akıl, ayak gibidir. Fakat o ayakla adımı atabilmek için, insanın basacağı yeri görmesi lâzımdır. O görüş ise ancak yârimin bir nûru olan aşk ile kaabildir. Aşk nûru ile nurlanmayınca ben, nasıl önümü, ardımı görür ve adımımı atabilirim?

Kezâ: yâ Mevlânâ; derin bahislere girişmeyeceğini evvelce söylediğin hâlde, şimdi bahsi derinlere götürüyorsun, ihtârına cevap veriliyor :

Gerçi birkaç beyit evvelce söylenilmişti. Fakat yârimin ilk ve son kayıtlardan münezzeh olan nûru, beni tenvîr ediyor ve endişeyle, bağlı-lıktan vâreste kılıyor.

عشق خواهد کین سخن بیرون بود
آینه غماز نبود چون بود

*Îşk hâhed kin sūhan bîrun bûved,
Âyine gammâz nebved çûn bûved.*

«Aşk, bu sözün meydana çıkmasını istiyor. Ayna, koğucu olmaz da ne olabilir?»

Demek isteniliyor ki : mâ'sûkun cilvesi ve aşkın esrârı gönül aynasına aksedib duruyor. Cilâhı bir ayna, sathına akseden sûreti göstermez olur mu? Benim de kalb aynamda beliren sırlar ihtiyârım elimde olmaksızın lisânımdan dökülüyor.

35

آینه جانت چرا غماز نیست
زانکه زنگار از رخس ممناز نیست
Ayne-î cânê çirâ gammâz nîst,
Zanki zengâr ez ruheş mümtâz nîst.

«Senin rûhun aynası niçin o aksi (yansımayı) haber vermiyor biliyor musun? Sathı pastan hâlî değil de onun için.»

Bu beytde aynanın pasından bahsedilmesi, eski aynaların camdan değil, mâdenî levhalardan yapıldığı içindir. Mâdenî levhaların rutûbet ve sâireden paslandığı, böyle olunca da sathına akseden şeyleri göstermediği gibi, gönül aynası da nefis pasıyla cilâsını kaybederse, feyz-i İlâhiye mâ'kes olmak nimetinden mahrûm kalır. Binâenaleyh, ilk önce gönül aynasındaki pası temizlemek ve cilâlamak lâzımdır.

*Müncelî âyine-î dilde nukûş-i kâinât,
Îş o mir'ât-ı musaffâya cilâ vermektedir!..*

«Her şey'in bir cilâsı vardır. Kalblerin cilâsı da zikrullahdır.» Hadis-i Şerifi mucebince, o pasın giderilmesi, ancak Allâhı zikretmek ve yâd etmeyle olur.

Dil hânesi pür nûr olur, Envâr-ı zikrullâh ile!..

Nefsin bulanıklığı gitmez; kalb aynasının pası açılmazsa rûh da Al-

lâh'ın tecellisine mazhar olamaz. Nefsin tafsiyesi ve kalbin cilâlanması ne ile olabileceğini bildirmek ve dolayısıyla bir çok hisse öğretmek için Hazret-i Mevlânâ bir kıssa nakline başlıyor ve diyor ki :

«BİR PADİŞAHIN BİR CÂRİYEYE ÂŞIK OLUP ONU SATIN ALMASI VE CÂRİYENİN HASTALANMASI, PÂDİŞAHIN DA ONU TEDÂVİ ETTİRMEK İÇİN TEDBİRDE BULUNMASI HİKÂYESİ.»

36

بشنوید ای دوستان این داستان
در حقیقت نقد حال ماست آن

*Bişnevîd ey dostân in dâstân,
Der hakikat nakd-i hâl-i mâst ân.*

«Ey dostlar; şu hikâyeyi dinleyin ki hakikatde bizim hâlimizin aynıdır.»

Çünkü anlatılacak olan pâdişah ile câriye, rûh ile nefsin temsilidir.

37

بود شاهی در زمانی پیش ازین
ملک دنیا بودش و هم ملک دین

*Bûd şâhî der zamânî piş ezîn,
Mülk-i dünyâ bûdeş ü hem mülk-i din.*

«Bundan evvel bir pâdişah vardı ki hem dünyâ mülkü, hem de din mülkü onundu.»

Yâni; hem dindâr, hem dünyâdâr bir hükümdâr idi.

38

اتفاقا شاه روزی شد سوار
باخواس خویش از بهر شکار

*İttifâkaa şâh rûzî şüd süvâr,
Bâ havâs-î hîş ez behr-i şikâr.*

«Tesâdüfen pâdişah bir gün avlanmak için maiyyetiyle ata bindi.»

يك كنيزك ديد شه در شاهراه
شد غلام آن كنيزك جان شاه

*Yek kenîzek did şeh der şahrah,
Şüd ğulâm-i an kenîzek cân-i şah.*

«Pâdişâh, yolda bir câriye gördü ve canı o câriyenin kulu, kölesi oldu.»

مرغ جانس در قفس چون می طپید
داد مال و آن كنيزك را خرید

*Mürğ-i câneş der kafes çün mî tapîd,
Dâd mâl ü an kenîzek râ harîd.*

«Can kuşu, beden kafesinde çırpınca mal verdi ve o câriyeyi satın aldı.»

چون خرید او را و برخوردار شد
آن كنيزك از قضا بیمار شد

*Çün harîd ô râ vü berhurdâr şüd,
An kenîzek ez kazâ bimâr şüd.*

«Câriyeyi aldı ve ondan saâdet duydu. Fakat kazârâ câriye hastalandı.»

آن یکی خر داشت و پالاش نبود
یافت پالان گرك خرا در بود

*An yekî har dâşt ü pâlâneş nebûd,
Yâft pâlân gürk harrâ der rebûd.*

«Birinin merkebi vardı, palanı yokdu. Palanı buldu; lâkin merkebi kurt paraladı.»

کوزه بودش آب می نامد بدست
آب را چون یافت خود کوزه شکست

*Kûze bûdeş âb mî nâmed bidest,
Âb râ çün yâft hud kûzeh şikest.*

«Diğerinin kâsesi vardı, su bulamıyordu. Suyu bulunca da kâse kırıldı.»

Palan bulunca merkebinin kurt paralıyan, su bulunca kâsesi kırılan kimseler gibi, pâdişah da câriyeyi aldı ammâ hastalanması dolayısıyla zevki sürekli olmadı.

شه طبیبان جمع کرد از چپ و راست
گفت جان هر دو در دست شماست

*Şeh tabibân cêm kerd ez çepp ü râst,
Gûft cân-i her dü der dest-i şümâst.*

«Pâdişâh; sağdan soldan, yâni her taraftan hekim topladı. Onlara: ikimizin hâyatı da sizin elinizde ve hazâkatinize bağlıdır dedi.»

Ve ilâve etti :

جان من سهاست و جان جاماوست
دردمند و خسته ام در مام اوست

*Cân-i men sehlest ü cân-i cânemôst,
Dêrdmend ü hasteem dermânemôst.*

«Benim canımın tedavîsi kolaydır — yâni, o, iyileşirse ben de iyi olacağım. — Çünkü rûhumun rûhu odur. Ben; dârdliyim, hastayım, dermânım da odur.»

هر که درمان کرد مرجان مرا
رد گنج و در و مرجان مرا

*Herki dermân kêrd mercân-î merâ,
Bûrd genc ü dürr ü mercân-î merâ.*

«Her kim rûhumu — yâhud Mercan ismindeki câriyemi — tedâvi ve iyi edecek olursa, inci ve mercan hazinemi alıb götürecektir.»

چله گفتندش که جابازی کنم
فهم کرد آریم و انبازی کنیم

*Cümle güftendes ki canbâzî künîm,
Fêhm gird ârim ü enbâzî künîm.*

«Hekimlerin hepsi dediler ki: hastayı tedâvi için canla, başla çalışalım. Anlayışımızı bir yere toplayalım, yâni konsültasyon edelim, sonra müşterek bir tedâviye başlayalım.»

هر یکی از ما مسیح عالمیست
هر الم را در کف ما مرهمیست

*Her yekî ez mâ Mesîh-i âlemîst,
Her elemrâ derkef-î mâ merhemîst.*

«Bizim her birimiz, hasta tedâvisinde âlemin İsâ'sı gibiyiz. Elimizde her derdin merhemi ve devâsı vardır.»

گر خدا خواهد نگفتم از بطر
پس خدا بخود شان عجز بشر

*Ger Hudâ hâhed negüftend ez betar,
Pes Hudâ bünmûd şan acz-î beşer.*

«Hekimler, kibr ve azametlerinden, Allah isterse — yâni, inşaallah — demediler. Cenâb-ı Hak da onlara insanlığın âciz olduğunu gösterdi.»

Câriyenin hastalanması üzerine pâdişah, her taraftan hekim getirtmiş, onlara nakid ve mücevher vâdinde bulunmuş; onlar da san'atlarına güvenmişler, her derdin devâsı bizim elimizdedir demişler, Allah muvaffak ederse demiye lüzûm görmemişler.

Hazret-i Mevlânâ her işin Allâh'ın irâdesiyle husûle geleceğini bilerek dâimâ (İnşâallah), yâni Allah isterse demenin lâzım olduğunu beyân için diyor ki :

ترك استننا مرادم قوتیت
نی همین گفتن که عارض حالتیت

*Terk-i istisnâ mürâdem kasvetîst,
Nî hemîn güftenki âriz hâletîst.*

«İstisnâ, yâni inşaallah demeyi terketmekden murâdım kalbe âriz olan kasvet ve gafletdir. Yoksa kalben gaflet hâlinde, lisânen inşaallah demekten ibâret olan hâlet-i ârizayı kasdetmiyorum.»

ای با ناورده استننا بگفت
جان او با جان استنناست جفت

*Ey besâ nâverde istisnâ bigüft,
Cân-i ô bâ cân-i istisnâst cüft.*

«İstisnâyı (İnşâallâhı) lisânen söylemiyen niceleri de vardır ki, onların canı, istisnânın rûhu — yâni, hakikatiyle — müttehiddir.»

Hazret-i Mevlânâ bu beyit ile Risâletpenâh Efendimiz'e ve O'nun vâris-i kâmilî bulunan ehlullah hazarâtına işâret etmiştir.

Yahûdîlerin öğretmesi üzerine Kureyş müşrikleri Aleyhissalât Efendimiz'e rûhun hakikatini, bir de Ashâb-ı Kehf ve Zülkarneyn kıssalarını «ormuşlardı.

Rasûlullah Hazretleri: yarın gelin de haber vereyim dedi, lisânen inşaallah demedi.

Hazret-i Peygamberin inşaallah demeksizin yarın gelin de haber vereyim buyurması, şübhe yok ki ilâhî irâdeden gaflet, yâhud Allâh'a karşı

nefsine kudret isnadı değildi. Belki buna dair vahy-i Rabbânînin geleceğine itmi'nân-ı kalb neticesi idi. Hazret : Mevlânâ'nın tâbiri veçhile onun canı, istisnâın rûhiyle çift ve müttehid idi. Fakat (Tevhîd-i ef'âl) mertebesine varmamış olan bir kısım ümmetin İlâhî irâdeden gâfil olmamaları, teşebbüslerinde hatırlamaları için inşâallah demeleri lüzûmunu fi'len bildirmek, Allâh'ın irâdesi olmayınca hiç bir şeyin yapılamıyacağını göstermek üzere vahiy birkaç gün gecikdi. Rasûl-i Ekrem Efendimiz sıkıldı. Sonra verilecek cevap, vahyen bildirildiği gibi sâhib-i şeriate ve dolayısıyla efrâd-ı ümmete hitâben :

وَلَا تَقُولُوا لِمَا كُنَّا فِيهِ
فَاعِلِينَ ذَلِكَ غَدًا ۖ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ

Yâni : «Hiç bir şey hakkında : Ben bunu herhalde yarın yapıcıyım, deme. Meğer ki (sözünü) Allah'ın dilemesi (ne bağlamış olası⁵⁰.)» tâlim-i Rabbânîsi vârid oldu.

Va'di ve teahhüdü hâvî sözlerde inşâallah demenin lâzım olduğu bildirildikten sonra, hikâyenin nakline dönülüb deniliyor ki :

52

مرچه کردند از علاج و از دوا
گشت رنج افزون و حاجت ناروا

Herçi kerdend ez ilâc ü ez devâ,
Gêşt renç efzûn ü hâcet nâ revâ.

«Hekimler, ilâçdan ve tedâviden ne verdilerse ve ne yaptılarsa hastalık arttı, matlûb olan şifâ hâsıl olmadı.»

53

آن کنیزک از مرض چون موی شد
چشم شه از اشک همچون جوی شد
An kenîzek ez maraz çünmûy şüd,
Çeşm-i şeh ez êşk hemçün cûy şüd.

(50) Sûre-i Kehf : 23-24.

«O câriye hastalıktan kıl gibi zayıfladı. Pâdişâhın gözleri de ağlamak-
dan ırmak hâlini aldı.»

54

از قضا سرکنگین صفا فرود
روغن بادام خشکی می نمود

Ez kazâ sirkengebin safrâ füzûd,
Revğan-i bâdâm hişkî mî nümûd.

«Sirkengebin şurubu, kazây-ı İlâhî ile safrayı artırdı. Bâdemyağı da kabız verdi.»

Halbuki bunlardan birincisi safrayı, ikinci de kabızı tedâvi için kullanırdı.

Sirkengebin : Sirke ile bal ve çörek otundan ibâret bir şurub imiş.

55

از هلله قبض شد اطلاق رفت
آب آتش را مدد شد همچو نفت

Ez helîle kâbz şüd itlâk reft,
Âb âteş râ meded şüd hemçüi neft.

«Kara halile'den sürgün kesildi, kabız hâsıl oldu. Su bile harâreti ke-
secek yerde, neft yağı gibi ateşi artırdı.»

Hikâyenin buraya kadar olan kısmında birkaç şahsiyet peydâ oldu ki, biri pâdişâh, diğeri câriye, öbürleri de iddîalî hekimler.

Pâdişâh ve câriyeden maksadın : rûh ile nefis olduğu söylenilmişdi.

Hekimlerden murad da : tabîb-i mânevî olmaları lâzım gelen şeyhlerin, mukallidi olanlardır.

Ehlinin mâlûmudur ki insan denilen mahlûk; rûh ile nefisten mürekkebirdir. Rûhun yükselmesi için nefsin temizlenmesi şarttır. Hikâyemiz-
de rûhu temsil eyliyen pâdişâh, nefsi temsil eyliyen câriyenin hasta bu-
lunduğunu görünce hekimlere, yâni tabîb-i ahlâkî olacak şeyhlere mürâ-
caat ediyor. Mürâcaat etdikleri; şeyh değil, şeyh mukallidi olduklarından
kendilerinde hekimlik nâmına nabızgirlikden başka bir şey yok. Öyle iken

insâf gösterib de ehline mürâcaatı tavsiye etmiyorlar. Şöyle yaparız, böyle ederiz diye atib tutuyorlar.

Dünyâda en büyük musibet, câhilin ilim dâvâsında bulunması, o dâvânın da câhillerce doğru zannolunmasıdır. İnsan bilmediğini açıkça itirâf edecek olursa, hem vebâl altına girmekten kurtulur, hem de hulûs-u niyyeti dolayısıyla Allâh'ın ilhâm ve tâlimine mazhar olur.

«Kendilerine eşyâ ilimleri sorulan meleklerin, bilmiyoruz dedikleri gibi, sen de bilmediğini itirâf et ki (Vemâ allemtenâ) destgîrin (arkadaşın) olsun. Allah; o isimleri Âdem aleyhisselâm vâsıtasıyla meleklerle tâlim eylediği gibi, sana da bilmediklerini öğretsin.»

Tâbi'inden ve ulemâdan (Şa'bi) ye bir mes'eale sormuşlar. «Bilmiyorum.» demiş. «Sen ulemâdan iken bilmiyorum demeye utanmıyor musun?» demişler. «Melekler, Allâh'ın yakîni iken (lâ ilme lenâ) demeye utandılar mı?» demiş.

Kezâ İmâm-ı Ebû Yûsûf'e — ki Hârûn Reşid'in baş kadısı, bizim tâbirimizce şeyh-ül-islâmı idi — Halife, bir şey sormuş. O da : «Bilmiyorum» cevâbını vermiş. Başmâbeynci lâkırdıya karışmış : «Emîrül-mü'minin, sana bu kadar para verdiği halde suâline bilmiyorum cevâbını veriyorsun. Bu, yakışır mı?» deyince, Ebû Yûsûf : «Emîrül-mü'minin bana verdiği para, bildiklerime göredir. Bilmediklerime göre verecek olsa hazinesi kâfi gelmez» demiş.

Bizim en büyük kusûrumuz (bilmiyorum) demek fedâkârlığını göstermeyişimizdir. Bunu yapacak kadar insâfımız, yâhud yeni tâbir ile cesâret-i medeniyemiz bulunsaydı, memleketi şimdikinden pek başka bir halde görürdük. Çünkü en ehemmiyetsizlerinden en mühimlerine varıncıya kadar bütün vazifeler, bilmiyorum diyeceklere değil; biliyorum diyenlere ve hakikaten bilenlere, sözünün eri ve işinin ehli olanlara verilirdi.

Evet; hikâyemizdeki hekimler de câriyenin hastalığını teşhîs edemedik, tedâvisinden âciz kaldık, başka ve hâzık birini bulun, diyecek kadar hakşınaslık gösterebilselerdi, hem hasta fazla zahmet çekmez, hem de beklenen âfiyetin vürûdu gecikmezdi.

«CÂRİYENİN TEDÂVİSİNDE HEKİMLERİN ÂCİZ KALDIKLARININ PADİŞÂHA ZÂHİR OLMASI, DERGÂH-I İLÂHÎYE TEVECCÜH EDEREK RÜ'YÂSINDA GAYBE MENSÜB BİR MÜJDECİ GÖRMESİ VE TABİB-I İLÂHÎYİ BULUB MURÂDININ HUSÛLE GELMESİ.»

56

شہ جو عجز آن حکیمارا بدید

بارہنہ جانب مسجد دوید

Şeh çü acz-i an hakîman râ bidid,
Pâ birihne cânib-i mescid devîd.

«Pâdişah, hekimlerin o aczini görünce, yalnayak mescide koşdu.»

Evet; Pâdişah, câriyenin tedâvisinden hekimlerin âciz kaldıklarını görünce, nefsin tasfiyesi için mürâcaat eylediği mukallid şeyhlerin terhiye-i nefse ehliyetleri olmadığını görünce, onlardan ümidini kesiyor; doğrudan doğruya, dergâh-ı İlâhiye teveccüh ediyor, sebeb-i şifâyı, müsebbib-ül-esbâb olan Kaadir-i Mutlak'dan istiyor.

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي
عَنِّي فَأَنِّي قَرِيبٌ مُجِيبٌ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَا
فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِلِقَائِهِمْ يَوْمَ يُرْشَدُونَ

Yâni : «Kullarım (Habibim) sana beni sorunca (haber ver ki) işte ben muhakkak yakınımdır. Bana düâ edince ben o düâ edenin da'vetine icâbet ederim. O halde onlar da benim da'vetime (itaatle) icâbet ve bana îman (da devam) etsinler. Tâ ki (o sayede) doğru yola ulaşmış olalar⁵¹.»

(51) Sûre-i Bekara : 186.

Âyet-i Kerimesi mücibince, Cenâb-ı Hak; dilekleri duyan ve istekleri yerine getirendir. Dergâh-ı Ulûhiyyetine arzolunan düâları reddetmez, kula hayırlı olacak sûrette kabûl eyler. Fakat icâbet ve kabulün bâzı şartları vardır. Ezcümle insan, herkesden ve her şeyden ümidini kesmeli, maksadının husûlünü ancak Vâhid-i Mutlak'ın lutfundan bekleme-lidir. Nitekim, âyet-i kerimede :

وَهُوَ الَّذِي
يُنْزِلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَطَرُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ وَهُوَ الْوَلِيُّ
الْحَمِيدُ

Yâni : «O, (insanlar) ümidlerini kesdikten sonra, yağmuru indirmekde, rahmetini yaymakda olandır. O, hakıyki yâr, her hamde sezâvârdır⁵².» bu-yuruluyor.

İşte Hazret-i Mevlânâ da düânın bu büyük şartını imâ eylemiş olmak için, hekimlerin aczini gören pâdişâhın mescide doğru yalınayak koştu-ğunu hikâye ediyor.

Pâdişâhın yalınayak gitmesi, yine düâ şartlarından bulunan yalvarışı izhâr içindir.

Mâlûmdur ki bir adamın düâ etmesi, az çok birşey istemesi demek-dir. İsteyen kimsenin, verecek zâte karşı, derecesine göre yalvarıp yakar-ması tabii bir hâldir. Bir maksadın husûlü için bir mahlûkun karşısında yalvarmak icâb edince, matlabın da, matlûbun da, tâlibin de Hâlık ve Râ-zıkı bulunan Zât-i Ecell ü Âlânın huzurunda, o isteğin daha da samimî olması gerekir. Zâten ibâdât dediğimiz hareketler ve onların efdali dedi-ğimiz namaz nedir? : Mahlûkun, Hâlıkı karşısında eğilmesi, eşref-i azâsı bulunan yüzünü yere sürmesi, Allâh'ın huzûrunda yalvarıp yakarması değil midir?

Hazret-i Mûsâ aleyhisselâma vukû bulan tecellide : «Fahlâ' nâ'leyk» yâni : «Pabuçlarını çıkar» buyurulmuş, kelim-u-llah Hazretleri, makaamın gerektirdiği edebe dâvet olunmuşdu.

Urafây-ı sôfiyye: (Fahlâ' nâ'leyk) den maksad : «Dünyâ ve âhiretin kalbden çıkarılmasıdır.» demişler.

(52) Sûre-i Şûra : 28.

رفت در مسجد سوی محراب شد
سجده گاه از اشک شه پر آب شد

Rêft der mescid suy-i mihrâb şüd,
Secdegâh ez eşk-i şeh pür âb şüd.

«Pâdişâh mescide gidib mihrabda secdeye kapandı. Secde yeri, göz yaşlarından sırsıklam oldu.»

Zamanların ve mekânların mübârek olanları vardır. Meselâ cum'a ge-celeri, seher vakitleri, Ramazan ve bayramlar, cum'a günü'nün icâbet sa-ati mübârek zamanlar cümlesindendir. Mekke, Medîne, Kudüs harem-i şerifleri, enbiyâ ve evliyâ türbeleri, câmi'ler, mescidler de mübârek me-kânlardandır. Hikâyemizdeki pâdişâh, bunları bildiği cihetle düâ için ya-lınayak mescide koşmuş, mihrabda secdeye kapanmış, gözyaşlariyle sec-degâhı ıslatmışdı.

جون بخوش آمد ز غرقاب فنا
خوش زبان بگشاد در مدح و ثنا

Çün behiş âmed zi ğarkaab-i fenâ,
Hoş zeban bûğşâd der medh û s'enâ.

«İstiğrak ve fenâ hâlinden — yâni, kendini kaybetme durumundan — şuur âlemine gelince, güzel bir ifâde ile Allâh'ı medh u senâya başladı.»

Hayırlı işlerin hepsinde olduğu gibi düâ ederken de besmele, ham-dele, salve ile başlamak, yine salât ve hamd ile bitirmek, arada Cenâb-ı Hakkın medh u senâsına dâir dili döndüğü kadar söz söylemek lâzımdır. Allah bunları kabûl eder. Onlar arasında edilen düâyâ da icâbet buyurur. Çünkü kulunun isteklerinden bir kısmını kabûl eylediği hâlde, diğer kıs-mını reddetmeye, kerem-i İlâhî müsâid değildir.

«Allah, kendisine hamdedilmesini sever.» Hadis-i Şerifi mücibince, insanların Rabb-i Ekreme hamd ü senâ etmeleri lâzımdır. Fakat şu kul-luk vazifesinin eksiksiz olarak ifası, Şeyh Sâdî'nin dediği gibi :

Hazret-i Sâdî, (Gülîstan) kitâbının mukaddimesinde der ki : «İnsanın nefes alması, hayâtının uzaması; nefes vermesi de zâtının ferahlanması gibi nîmetleri ihtivâ eder. Demek ki bir nefes alıp vermekde iki nîmet vardır. Her nîmete ise bir şükür vâcibdir.»

Bu neticeye göre insan, hayâtını bir kerre nefes alıp vermesinin şükürüne hasredecek olsa, yine minnetdarlık vazifesini ifâ edememiş olur. Nefes almanın sonunda edilecek bir şükür de bir kulluk vazifesinin ifâsı olduğu için, bir nîmetdir. O nîmetin şükrü de vâcibdir; nîmete şükredebilmenin şükrü de lâzımdır. O hâlde Allâh'a karşı nîmetlerinin şükründen, hamdinden âciz kaldığını itiraf eylemek, «yâ Rabbî verdiğin nîmetlerin şükründen âcizim» demek icâb eder.

Hadîs-i Şerîfde :

«Yâ Rabbî; ben sana karşı hamd ü senâyı sayıp dökemem!.. Sen, Zât-i eccl ü â'lâna senâ ettiğin gibisin.» buyurulmuş, Allâh'ın senâsını saymak husûsunda lisân-ı belîğ-i Muhammedî'nin âciz kaldığı beyân olunmuştur.

59

کای کینه بخشش ملک جهان
من چه گویم خود تو میدانی نهان
K'ây kemîne bahşîşet mülk-i cihân,
Men çi gûyem hod tû mîdânî nihan.

«Pâdişah diyor ki: Ey en az ihsânı Dünyâ hükümdarlığı olan Vehhâb-ı kerîm, ben ne söyleyim? Sen bütün kalblerde gizli olanı bilirsin.»

60

لیک گفتی گرچه میدانم سرت
زود هم پیدا کنش بر ظاهرت
Lîk güftî gerçi mîdânem sîret,
Zûd hem peydâ küneş ber zâhiret.

«Lâkin sen sırlarını bildiğin insana; gerçi sırrını bilirim; lâkin sen de o sırrı çabucak izhâr eyle, demişsindir.»

61

ای همیشه حاجت مارا بنام
بار دیگر ما غلط کردیم راه

Ey hemîşe hâcet-i mârâ penâh,
Bâr-ı diğêr mâ galat kerdîm râh.

«Ey dâimâ hâcetlerimize melcê olan Allah; biz, tekrar yolumuzu şaşırdık.»

Pâdişah; düâsına medh u senâ ile başladıkdan, makaam-ı senâda Cenâb-ı Hakkın kayıtsız, şartsız vehhâb olduğunu, en büyük birşey zannedilen dünyâ hükümdarlığının, atây-ı ilâhiye nisbetle nâçiz ve değersiz birşey bulunduğunu söylüyor.

وَأَنْتَجْمَرُ بِالْقَوْلِ فَإِنَّهُ يُعَلِّمُ السِّرَ وَالْإِخْفَى

Yâni : «Sen sesini yükseltsen (de, yükseltmesen de birdir.) Çünkü O gizliyi de, gizlinin daha gizlisini de bilir⁵³.» Nazm-ı Celîli muktezâsınca Zât-ı Akdes-i Kibriyânın en gizli sırları dahî bilici olduğunu itiraf ediyor. Sonra O'na münâcât etmenin yine ilâhî bir emre :

ادعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ

Yâni : «Bana düâ ediniz, icâbet edeyim⁵⁴.» fermânına ittibâ eylemekden ileri geldiğini ifâde ediyor. Cenâb-ı Hakkın, sırların bilicisi olduğunu bilenler, o kerîm-i alime alenen arz-ı hâcâta lüzûm görmezler.

Yâni : «Hâlimi bilişin, benim isteyişimden ziyâde bana kâfidir.» derler :

Söylemem derdimi hemderdim olan âha bile,
Belki ol sinedeki nâle-i cangâha bile!..

Kendi bî şübhe bilir, râz-ı derûnu yoksa;
Ehl-i dil söyliyemez derdini âgâha bile!..

Fakat daha kâmil olanlar :

(53) Sûre-i Tâhâ : 7.

(54) Sûre-i Mû'min : 60.

emr'i celiline ittibâ etmiş olmak için o Kerim-i lâyezâle düâ edib dileklerini arz etmekden geri kalmazlar.

İşte pâdişâh da, o emre itâat ve erbâb-ı kemâlin edebine riâyet etmiş olmak emeliyle Hudây-ı müteâle düâ ediyor, O zât-i ecell ü akdesin, mahlukların ihtiyâcı için dâimî bir melcê olduğunu, kendisinin bir takım şarlatan hekimlere, yâhud mürâyî ve mukallid şeyhlere kapılmak sûretiyle yolunu şaşırmış bulunduğunu söylüyor.

62

چون برآمد از میان جان خروش
اندر آمد بحر بخشایش بجوش

*Çün berâmed ez miyân-i can hurûş,
Ender âmed bahr-i bahşâyîş becûş.*

«Pâdişâhın samimi rûhundan cûş u hurûş peydâ olunca, Allâh'ın lûtf u atâ deryâsı da coşdu.»

*Gazabî sâkin olur Rahmân'ın,
Müznibin nâle-i cângâhı ile.*

*Kulzüm-i merhamet û mağfireti,
Cûş eder bir kulunun âhı ile!*

63

در میان کربه خوابش در ربود
دید در خواب او که پیری رونمود

*Der miyân-i girye hâbeş der rübûd,
Dîd der hâb ô ki pîri rûnümûd.*

«Pâdişâh ağlayıp dururken kendisini uyku istilâ etdi. Rûyâsında bir pîrin zuhûr eylediğini gördü.»

گفت ای شه مزده حاجت رواست
گر غریبی آیدت فردا ز ماست

*Gûft ey şeh müjde hâcâtet revâst,
Ger garibî âyedet ferdâ zimâst.*

«O pîr diyordu ki: ey şâh; sana müjde. Hâcetlerin revâ görüldü — yâni, murâdın olacaktır. — Yarın nezdine bir garib gelirse bilesin ki o, bizdendir, bizim tarafımızdan gönderilmiştir.»

65

چونکه آید او حکیم حاذقت
صادقش دان کو امین و صادقست

*Çünkü âyed o hakîm-i hâz'ikast,
Sâdikaş dan kû emîn ü sâdikast.*

«Geline onu bil ki hâzık bir hekim ve sâdık bir emindir — yâni, öbür şarlatan doktorlar gibi yalancı doktor ve hiylekâr değildir. — Hakîki bir tabibde bulunması lâzımgelen hazâkat, emânet ve sadâkat sıfatlarını hâizdir.»

66

در علاجش سحر مطلق را بین
در مزاجش قدرت حق را بین

*Der ilâceş sihr-i mutlak râ bibîn,
Der mizâceş kudret-i hak râ bibîn.*

«Onun vereceği ilâcda sihr-i mutlak tesirini, mizâcında ise Hakkın kudretini müşâhede eyle.»

Mâlumdur ki rûyâ, herkese vakî olur. Vukûu umûmî olmakla berâber, hükmü muhtelif, âdetâ husûsîdir. Rûyâların bâzıları mânâsız şeylerdir. (İmâm-ı Buhârî) rahimehullah (Ebû Saîd-ül Hudrî) radiyallâhü anhdn,

şu Hadis-i şerifi tahrir eylemiştir : «Biriniz, hoşuna giden bir rûya görürse, o; Allah'tandır. Ondan dolayı Allâh'a hamdeylesin ve rûyasını söyleyin. Hoşuna gitmeyen bir şey görürse o, şeytandır. Şeytan ile şerinden Allâh'a sığınsın; yâni : «Eûz'ü billâhi mineşşeytânirracim...» desin. Gördüğünden de bir kimseye bahsetmesin. Onun kendisine zararı olmaz.» meâlinde dir.

Rûyanın bir kısmı da hayâller ve ihtiyaclar neticesidir. Züğürt bir adamın hazineler görmesi, tuzlu yemekler yemiş bir kimsenin rûyasında su başlarında bulunması gibi.

(Rû'yây-ı sâliha) denilen bir kısmı da vardır ki Hazret-i Peygamber, bunlar için (Mübeşşirat) yâni; «Müjdeciler» tâbir etmiş ve; mübeşşirat nedir? sâline : «Sâlih bir adamın gördüğü, rüyâlardır» cevâbını vermiştir.

Seyyid Şerif-i Cürcânî «Ta'rifât» ında ve (Nebî) lâfzının izâhında «Nebî, kendisine melek vâsıtasıyla vahy gönderilen, yâhud kalbine ilham vaki olan, yâhud rû'yây-ı sâliha ile tenbîh edilen zâtdır.» diyor.

Evet. Enbiyây-ı ızâm, aleyhim-üs-selâmdan bâzılarının vahy telâkkisi rûyâ vâsıtasıyla olurdu. Efdal-ül-enbiyâ Efendimizin nübüvveti de rû'yây-ı sahiha ile başlamış ve uykudaki ilhamları altı ay sürmüştü. Bundan dolayı «Rû'yây-ı sahiha, nübüvvetin 46 cüz'ünden bir cüz'üdür.» buyurulmuş; bu Hadis-i Şerif, «23 senelik nübüvvet müddeti içinde sâdik rüyâlarla geçen altı ay, o müddetin 46 cüz'ünden biridir.» diye muhaddisler tarafından izâh olunmuştur.

Hazret-i Âişe (radiyallâhü anhâ) dan mervî olan ve «Rasûl-i Ekrem sallâllâhü aleyhi ve sellem Efendimize vahyin başlangıcı, rû'yây-ı sâliha ile olmuştu. Nebiyy-i â'zamın gördüğü her rûyâ, sabah aydınlığı gibi parlak bir sûretde zuhûr ederdi.» meâlinde bulunan Hadis, Sahih-i Buhârî'de mezkûrdur. Cibrilin nüzûlünden sonra Rasûlüllâhın rüyaları ya aynen, yâhud tevilen zuhûra gelir, ya çarçabuk vukû bulur, yâhud bir müddet gecikirdi. Nitekim Uhud muhârebesine giderken, üstüne zırh giydiğini, kılıcında gedik husûle geldiğini, bir takım sığırların kesildiğini görmüş, zırhı Medine ile, gediği ehl-i beytinden birinin şehâdetiyle, kesim hâdisesini de ashâbından bâzılarının şehid olmasıyla tabir ve te'vil buyurmuşlardı ki, ertesi gün amcası Hazret-i Hamza ile ashâbdan 69 zât şehid düşmüş; İslâm mücâhidleri, zırh mesâbesinde olan Medine'ye dönmüşlerdi.

Hudeybiye musâlehasından evvel de rûyasında ashâb ile Mekke'ye gidildiğini, orada kiminin başını tıraş ettirdiğini, kiminin saçlarını kestir-

diğini görmüş; bu rûyanın hükmü de aynen, fakat bir sene sonra vukûa gelmişti.

Hazret-i Peygamber sallâllâhü aleyhi ve sellem Efendimiz, kendi gördüğü rüyaları haber verdiği gibi, ashâbın rüyalarını da dinler ve onları da tâbir ve hüsnü te'vil buyururdu. Sahâbeden çoğu, husûsiyle Sıddik-i Ekber, ilm-i ta'bire âşinâ idi. Bir def'a Hazret-i Âişe, üç dâne (Ay) ın hücrelerine gurûb ettiğini, rûyasında görüb babasına söylemiş; o vakit bir şey söylemeyen Hazret-i Ebûbekir, Peygamberimizin mukaddes cesedinin hücre-i Âişe'ye defninden sonra kızına: işte o, gördüğün (Ay) lardan biri demişti. Sonra oraya kendisi ve Hazret-i Ömer'de defnedildiği cihetle Hazret-i Sıddik'in ta'biri doğru çıkmıştı.

Gelelim sihre :

Mâlûm ya sihir; nüfûs ve eşyâ üzerinde tasarruf sûretiyle hârik-ul-âde bâzı hâller göstermekdir. İbni Haldun'a göre: rabt-ı kalb ve sarf-ı himmetle yapılır. Sihrin vukûu Kur'anla sâbit olduğu gibi, tevâtüren de mâlûmdur. Hind'deki mecûsi fakirlerinin gösterdikleri garibeler, işitilib duruyor.

Sihrin kerâmetden farkı: sâhibinin müslüman olub olmaması, bir de sihrin mucize ve kerâmet karşısında bozulmasıdır. Nitekim Fir'av'nın topladığı sihirbazların gösterdikleri ipten ve deynekden yılanları, Hazret-i Mûsâ'nın asây-ı mucizesi yutmuş, mahvetmişti.

Mucize ile kerâmetin farkı ise : birinin nebiden, birinin veliden zuhûr etmesidir.

Bâzan fevk-al-âde müessir söze de sihir tâbir olunur.

«İnne minelbeyâni lesihran»

Hadis-i Şerifinde olduğu gibi ki : «Sihir kadar te'sir yapan ifâdeler vardır.» demektir. Yine de têsir itibâriyle edebiyatda (Sihir-i helâl) unvânı verilmiş bir san'at-ı bedia vardır ki, söz arasında hem önceki kelimenin sonu, hem sonraki kelimenin başlangıcı bir kelime, yâhud bir cümle irâd etmektedir. Muallim Nâci merhûmun :

Gördüm olmuş pür kevâkib âsmân,
Hâlık-ı ecrâmı tebcil eyledim.

Doldu gönlüm nûr ile bîihtiyâr,
Sûre-i (Vennecmi) i tertîl eyledim!..

kıt'asının üçüncü misra'ındaki (Bîihtiyâr) lâfzı gibi.

Geleceği, pâdişâhın rüyasında haber verilen (Hekim-i gaybî) nin ilâcındaki şifâ verici te'sir de fevkalâde olduğu için sihre benzetilmiş; hem bir çok külfetlerle mukayyed ve haram bulunan sihre değil, her türlü kayıddan âzâde ve mutlak olan bir sihr-i helâle teşbih edilmiştir.

67

چون رسید آن وعده گاه روز شد
آفتاب از چرخ اختر سوز شد
Çün resid an va'degâh ü rûz şûd,
Âftâb ez çerh ahter sûz şûd.

«O va'dedilen zaman gelib de gündüz olunca ve Güneş fezâda doğub da yıldızları söniük bırakınca.»

68

بود اندر منظره شه منتظر
تا بیند آنچه نمودند سر
Bûd ender manzarâ şeh müntezir,
Tâ bibîned ançi bünmûdênd sır.

«Pâdişâh, kendisine gizli olarak gösterilen şeyi açıkça görmek için pencere önünde beklemeye koyuldu.»

69

دید شخص فاضلی پر مایه
آفتابی در میان سایه
Did şahsi fâzılı pür mâyei,
Âftâbi der miyân-i sâyei.

«Fazilet sâhibi bir zâtî gördü ki, gölge arasında «Güneş» gibi parlıyordu.»

Yâni : cismi, zayıflığından gölge hâline gelmiş, rûhu ise Güneş gibi ziyâ saçmakda idi.

70

می رسید از دور مانند هلال
نیست بود و هست بر شکل خیال
Mi resid ez dûr mânend-i hilâl,
Nîst bûd ü hêst ber şekl-i hayâl.

«Hilâl gibi, uzakdan, görünür - görünmez bir hâlde geliyordu. Adetâ yok denilecek ve hayâl sayılabilecek bir hâlde idi.»

71

نیست و ش باشد خیال اندر روان
تو جهانرا بر خیالی بین روان
Nîst veş bâşed hayâlander revân,
Tû cihanrâ ber hayâlî bîn revân.

«Ruhdaki hayâl, sûretâ yok gibidir. Lâkin sen bütün cihan halkını birer hayâl peşinde gider gör.»

Yâni : Dünyâda herkes, bir hayâle bağlanıb koştığı halde, rûhunda mütasarrıf olan o hayâl, dıştan görünmez. Fakat o görünmeyen hayâlin mevcûdiyeti, sâhibini bir takım işlere sevkmesiyle ve insanlar üzerinde mütasarrıf olduğu eserleriyle sâbitdir. O insanların :

72

بر خیالی صلحشان و جنگشان
وز خیالی فخرشان و تنگشان
Ber hayâlî sulhişân ü cengişân,
Vez hayâlî fahrişân ü nengişân.

«Sulhu da, cengi de, ıftihârı ve ârı da hep hayâlden mütevelliddir.»

Evet, hakikat-âşinâ olmıyanlar, yakalarını hayâlin pençesinden kurtamazlar; onun götürmek istediği cihete gitmekten kurtulamazlar. Meselâ kimi ilmine, kimi servetine, kimi kuvvetine mağrûr olur. Esâsı hayâl olan şu âlemin birer nümâyişi bulunan o hayâlâtı, hakikat vehmeder, onların sâhibi olmakla iftihâr eder, durur. Kendisinden üstün bir âlim, bir zengin, bir babayiğit bulunursa canı sıkılır ve âdetâ utanır. Düşünmez ki bir unutkanlık o ilmi, bir iflâs o serveti, bir hastalık o kuvveti mahvetmek için kâfidir. Sonra hayâlî bir sebeble kavga çıkarır, hiçten bir münâsebetle barışa rızâ gösterir. Hülâsa : hayâl, bütün hareketlerine hâkim olur.

Acabâ evliyâullah hazarâtı da böyle midir?. Hazret-i Mevlânâ bu suâle cevâb olmak üzere diyor ki :

73

آن خیالاتی که دام اولیاست
عکس مه رویان بستان خداست
An hayâlâtı ki dâm-i evliyâst,
Aks-i meh rûyân-i bostân-i hudâst.

«Evliyâullâha tuzak olan hayâller ise, Hudâ bahçesindeki Ay yüzölçülerin yansımından ibârettdir.»

Bu beyit, Mesnevî'nin güç anlaşılan beyitlerindendir. Şârihler diyorlar ki : (Bostân-ı Hudâ) dan maksad: mertebe-i vâhidiyyet, (Mehrûyân) dan murâd da; Allâh'ın esmâsı ve sıfâtıdır ki, vâhidiyyet mertebesinde temâyüz ederler. Binâenaleyh beyt-i şerif : «Evliyâullâhın ayaklarına tuzak olan esmâ ve sıfât-ı İlâhiyyenin tecelliyâtıdır. O tecelliyât ise, hakikati görmiyen halka hayâlât kabilinden gelir.» şeklinde de açıklanabilir.

74

آن خیالی را که شه در خوب دید
در رخ مهمان همی آمد بدید
An hayâlî râ ki şeh der hâb دید,
Der ruh-i mihman hemî âmed bidid.

«Şâhın rûyâsında gördüğü hayâl, gelen misâfirin yüzünde aynen zuhûr etdi.»

75

شه بحای حاجبان درپیش رفت
پیش آن مهمان غیب خویش رفت
Şeh becây-i hâciban derpiş reft,
Piş-i an mihmân-ı gayb-i hîş reft.

«Pâdişah kapıcı ve perdecilerin yerine ilerledi, gâibden gelen misâfirini karşılamıya gitti.»

76

هر دو بحری آشنا آموخته
هر دو جان بی دوختن بر دوخته
Her dü bahri âşinâ âmûhtê,
Her dü can bi dûhten ber dûhtê.

«Her ikisi, yekdiğeri tanımış ve öğrenmiş birer denizdi. Her iki rûh dikilmeksizin birbirine merbut bulunuyordu.»

«Ruhlar, müretteb ve mücehhez ordular hâlinde idi. Ezelde tanışmış ruhlar arasında Dünyâda dostluk husûle geldi. Tanışmamış bulunanlar arasında da anlaşmazlık zuhûr etdi.» Mefhûmunca pâdişâh ile hekim-i gaybî arasında, ezeli bir yakınlık vardı. O iki rûh arasında tam bir irtibat mevcuddu. Binâenaleyh, ilk görüşde ezeli ülfet te'sirini gösterdi; İkisini yekdiğeri sevdirdi.

Harem-i ma'nada bigâneye yol vermezler,
Âşinây-ı ezeli, yâr-i kadim isterler!..

77

گفت معشوقم تو بودستی نه آن
لیک کار از کارخیزد در جهان
Gûft ma'sûkam tü bûdesti ne an,
Lîk kâr ez kâr hîzed der cihan.

«Pâdişah; sevgilim câriye değil, sen idin. Lâkin Dünyâ'da iş, işden husûle gelir dedi.»

Dünya, sebebler âlemdir. Sebeblerin yaratıcısı olan Allâh, bütün işle-
rin husûle gelmesini bir takım sebeblere bağlamıştır. Nitekim hikâyedeki
hekim-i gaybînin gelmesine câriyenin hastalanması ve onun te'siriyle pâ-
dişâhın ağlaması sebep olmuşdu.

78

ای مرا تو مصطفی من چون عمر
ای برای خدمت بدم کمر

*Ey merâ tû Mustafâ men çün Umer,
Ez berây-i hidmetet bendem kemer.*

«Ey hekim-i gaybî; sen bana Hazret-i Mustafâ aleyhisselâmın vâri-
sisin. Ben de senin hizmetine kemer bağlamış Ömer mevki'indeyim.»

Pâdişâh; ma'sûkasının câriye değil, kendisi olduğunu hekim-i gaybîye
söyledikten sonra, Hazret-i Ömer (radiyallâhü anh) İslâmı kabûl edişin-
den sonra, huzûr-u Nebevide nasıl her vakit, hizmete ve emre âmâde bu-
lunmuşsa, tavsiyesine göre, öylece hareket eyliyeceğini ifâde ederek müri-
dâne, bir edeb göstermiş oldu. Hazret-i Ömer'in müşebbehünbiş olarak
irâd edilmesi, Fârûk-u âzamın İslâmın yayılmasına kemâl-i ihtimâm ile
çalışmış olduğuna işâretidir. (Kemer besten), iş görmek, hizmet etmek de-
mektir. Vaktiyle uzun etekli elbise giyerler, bir iş görecekları sırada ya
kemer, yâhud kuşak bağlayıp eteklerini onlara ilâştirirlerdi. Nitekim
Türkçede de (Bel bağlamak) tâbiri vardı.

Şu beyt-i şerif dolayısıyla hâtıra gelen bir mes'eleyi arzetmeden ge-
çmiyeceğim :

Mesnevî'nin ikinci cildinde :

*Pes beher devrî velî-i kaaimest,
Âzmâyeş tâ kıyâmet dâimest.*

*Pes imâm-ı hayy ü kaaim an velîst,
Hâz ez nesl-i Ömer, hâz ez âlist.*

beyitleri vardır ki «Her devirde bir veliyy-i kaaim, bir sâhib-i zamân,
bir gavs-i â'zam vardır. İmtihân-ı İlâhî kıyâmete kadar sürecekdir. İster
Ömer neslinden, ister Ali silsilesinden olsun, imâm-ı hayy ü kaaim, o
velîdir» demektir.

Mevlânâ'nın maksadı: Veliliğin mutlakaa Hazret-i Peygamber ve Haz-
ret-i Ali sülâlesine münhasır olmadığını anlatmaktır. Hâl böyle iken bâzı

irfansız ve ahlâksız kimseler, bu beytlerin ikincisinden Fârûk-u â'zam hak-
kında tahkir mânâsı çıkarmak habâsetine kalkışır. Hazret-i Piri, hâşâ
üç halifeden yüz çevirmiş bir kimse olarak göstermek ve bâzı gâfillerin
zihnini çalıb dalâlete düşürmek isterler.

Meşreb-i Mevlânâ'ya vâkıf olmıyanlar öğrenmelidir ki, Hazret-i hu-
dâvendigâr; şî'i değildir. Tarık-ı celiline müntesib olanların da şî'ilikle
alâkaları yoktur. Zâten sünnilik ve şî'ilik gibi ikilik itibârı ve Çâryâr-
güzin radiyallâhü anhüm Hazarâtının yekdiğerinden tefriki, meslek-i tev-
hîde giremez.

Vaktiyle (Tebdülüşşekil lieclil ekil) (yemek için şekil değiştirmek)
kabilinden, Mevlevîliğe intisâb ve kiske-i Mevlânâ'yı muhâfaza eyledik-
leri hâlde, gidib bektâşî olan bâzı soysuzlar vardı. Bundan elli sene kadar
evvel Manisa mevlevihânesini ziyâret ettiğimde oranın aşçı dedesi⁽¹⁾ bu-
lunan Mehmed Dede ile görüşmüştüm. Merhûm, (Hemdem Çelebi) der-
vişlerinden, (Ümmî-i ârif) takımındandı. Kendisine o soysuzlardan bahset-
tim ve bu husûsta re'yini sordum.

— Oğlum; onlar Mevlânâ'nın kapısında karınlarını doyurub da Hacı
Bektâşın kapısında uluyan köpeklerdir, dedi. Sonra bu sözü Galata Mev-
levihânesinin son şeyhi Ahmed Celâlüddin Efendi merhûma söyledim.
Sözün sâhibini medhetmekle berâber sözü için de :

— Pek doğru söylemiş, diye tasdik etti.

Mevlevîlikle Bektâşîlik ve Şî'iliğin kat'iyyen alâkası yoktur. Nitekim
abd-i âciz, bir (Çâryâr na'tim) de :

*Bihamdillâh ki Tâhir Mevlevîyim,
Ebûbekr oğlunun bir peyrevîyim!..⁽²⁾
Ne Bektâşî, ne Şî'i-i gaviyim,
Benim fikrimce fikre hayret âver:
Ebûbekr ü Ömer, Osmân ü Hayder!..*

demişdim.

Mevlânâ'ya âid (Divân-ı Kebir) in ve (Mesnevi-i Şerif) in müteaddit
yerlerinde Hulefây-ı Râsîdîn ridvânullâhi aleyhim ecmein Hazarâtının
medhine, husûsiyle Muharrem mâteminin mânâsızlığına dâir bahisler var-
dır. Mevlevîlerin her sabah okudukları evrâdın,

(Raditü billâhi rabben, ve bil islâmi dînen, ve bi Muhammedin sal-
lâllâhü aleyhi veselleme nebiyyen, ve bisiddiki vel Fârûki ve z'innûrey-
ni vel Murtezâ ridvânullâhi aleyhim ecme'ine cimmeh.)

(1) Aşçı dede; yemek pişiren değil, şeyhten sonra dervişlerin zâbiti demektir.

(2) Ebûbekir oğlu; onun neslinden bulunan Hazret-i Mevlânâ'dır.

Yâni : «Allâhın; rabbim; İslâmın; dinim; Hazret-i Muhammed'in; peygamberim; Kur'an'ın; imâmım; Sıddık, Fârûk, Zinnûreyn ve Mürtazâ Hazrâtının imamlarım olmasına râziyim» ibâresi, hakiki Mevlevilerin bu zevât-ı Kirâma nekadâr hürmetkâr olduklarını gösterir.

Maksad-ı mahsûs gözetenlerden bâzıları :

Teberrâ kıl eyâ mollây-ı Rûmî,

Teberrâ kılmayanlara belâdır!..

diye mânâsız bir beyit okurlar ve onu söylemiş diye Mevlânây-ı Rûmiye iftirâ ederler. Hazret-i Mevlânâ'nın zamânını, 700 sene evvelki Konya Selçukîlerinin Türkçesini hatırlamak, bu beytin âsâr-ı Mevlânâdan olmadığına hüküm vermek için kâfidir.

Hülâsa: Ebûbekir, Ömer, Osman, Talha, Zübeyr, Âişe ve sâire Razı-yallâhü anhümden uzak olmak ve onlara karşı husûmet ve tecâvüzde bulunmak demek olan (Teberrâ), Hazret-i Mevlânâ'nın meşreb ve meslekinde câri değildir.

Bahis mevzûu olan :

Ey merâ tû Mustafâ men çün Ömer.

beytinde hekim-i gaybî, Rasûl-i Erkem'e; pâdişah da Fârûk-u Âzam'a teşbih edilmek sûretiyle kendilerine tâzimkârâne bir hürmet gösterilmiş, müridlik ve mürşidlik edebi muhâfaza edilmişdi. Bu münâsebetle Hazreti Pîr, edebe riâyetin lüzûmunu ve edebsizliğin vehâmetini beyâna başlayıp buyuruyor ki :

«KULLARINA TEVFİK-İ HİDÂYET VEREN ALLAH'DAN HER HÂLDE EDEBE RİÂYET HUSÛSUNDA MUVAFFAKİYET TALEBİ VE EDEBSİZLİĞİN VEHÂMETİNİN BEYÂNI.»

79

از خدا جویم توفیق ادب

بی ادب محروم گشت از لطف رب

Ez Hudâ cüyüm tevfik-i edeb,

Bî edeb mahrûm-i geşt ez lutf-i Rab.

«Cenâb-ı Hakdan bizi edebe muvaffak kılmasını dileyelim. Çünkü edebi olmayan, Allâh'ın lûtfundan mahrûm kalır.»

Edeb kelimesi lûgatde: zarâfet (kıbarlık) ve husn-u muâmele demektir.

İstilâhda ise: Sâhibini, utandıracak şeylerden muhâfaza eden sağlam bir his ve irâdedir ki, (Edebüdders) ve (Edebünnefs) diye ikiye ayrılır.

Bir insanın; sözünde olsun, özünde olsun kıbarlık bulunması ve utanacak şeylerden uzak olması ancak edeb sâyesindedir. Pekî, edeb nereden öğrenilir?

Dünyevi edeb : her milletin kendisine göredir. Meselâ bizde büyük bir zâtın huzûrunda elleri önüne kavuşturmak terbiye icâbı idi. Garblılarda ise arkasına bağlamak âdâbdan sayılıyor.

Dinî edeb ise: onun esâsı, Kur'an ve sünnetle, urafây-ı ümmetin söz ve halleridir. Cenâb-ı Hak :

وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا

Yâni : «Peygamber size ne verdi ise onu alın, size ne yasak ettiyse ondan da sakının⁵⁵.» Âyet-i Kerimesiyle dinî edeb öğrenilmesini Rasûlül-lâhın sözüne ve fi'li ta'lîmâtına bırakmış;

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ
كَانَ رَجُلًا اللَّهُ وَالْيَوْمَ الْآخِرُ وَكَرَّمَهُ اللَّهُ كَثِيرًا ۝

Yâni : «Andolsun ki Resulullah'da sizin için, Allah'ı ve Âhiret gününü umar olanlar ve Allah'ı çok zikredenler için güzel bir (imtisal) nûmune (si) vardır⁵⁶.» Âyetiyle de o peygamber-i Ekberin her cihetle örnek edinilmesini tenbih buyurmuştur.

Hak sübhânehû, Habîb-i Edîbini maddî ve mânevî her türlü âdâb ile edeblenmiş olarak göndermiştir ki, bu hâl :

«Rabbim beni terbiye etti ve edebimi güzelleştirdi.» Hadisinde beyân olunmuştur.

Rasûl-ü Ekrem Efendimize sonsuz bağlılığı bulunan evliyâullah hazrâtı da edebe riâyet husûsunda fevkal'ade dikkat göstermişler :

«Ey âşıklar; nefsinizi edeble tezyîn edin. Aşk yollarının hepsi de edebden ibâretedir.» demişlerdir.

Din büyüklerinden (Ebû Hafs-ı Kebîr) kuddise sırruhû, tasavvufu edeble tefsir etmiş ve :

(55) Sûre-i Haşr : 7.

(56) Sûre-i Ahzab : 21.

«Tasavvuf temâmiyle edebdir. Her vaktin, her hâlin, her mâkâmı edebî vardır.» demiştir.

Hazret-i Mevlânâ ise :

«Âyet âyet hemegî ma'ni-i Kur'ân edebest.»

mısra'ıyla, Kur'ân âyetlerinden hepsinin birer edeb târifi olduğunu beyân etmiştir. Biz de o mısraı ihtivâ eden gazel-i âliyi teberrüken okuyalım :

Hâce deryâb ki can, der ter-i insân edebest,
Hâce envâr-ı dil ü dîde-i merdân edebest..

«Efendi; bilmiş ol ki edeb, insanın bedenindeki ruhdur.
Efendi edeb; Allah adamlarının gözü ve gönlü nûrudur.»

Âdem ez âlem-i ulvîst, ne süflî der yâb,
Revnak-î gerdiş-i günbed-i devrân edebest.

«İnsan; süflî âlemden değil, ulvî âlemdendir. Yâni bunu anla. Şu dönen feleğin dönüşündeki güzellik de edebdendir.»

Ger tü hâhî ki kadem ber ser-i iblîs nehî,
Dide büşkâ vü bibîn kaatil-i şeytân edebest.

«Eğer şeytanın başını ezmek dilersen, gözünü aç ve gör ki, şeytanın kaatili edebdir.»

Çünkü edepsizlik ondan zuhûr etmiş, «Yâ Rabbî; beni azdırışın hakkı için» diyerek azdırmayı Cenâb-ı Hakka isnâd eylemişti.

Âdemî zâde eğer bî edebest, âdem nîst,
Fârk der cism-i benî âdem ü hayvân edebest.

«İnsan oğlunda edeb bulunmazsa; o, İnsan ve İnsan oğlu değildir. Çünkü ceddimiz olan Hazret-i Âdem, uğradığı küçük bir hatâ husûsunda : «Yâ Rabbî; biz, emrinin hilâfı olarak yasak ağaçdan yemiş olduğumuz için nefsimize zulmeyledik.» demiş, o hatâyı nefsine isnâd eylemişti. İnsan ile hayvan cisimleri arasındaki fark, edeb iledir.»

Çêşm bikşâ vü bibîn cümle kelâmullah râ,
Âyet âyet hemegî ma'ni-i Kur'ân edebest.

«Gözünü aç da baştanbaşa Allah kelâmı olan Kur'ân'a bak!. Kur'ânın bütün âyetleri edeb taliminden ibârettdir.»

Gerdem ez âkl süâlî ki çi bâşed îmân,
Âkl der gûş-i dilem gûft ki îmân edebest.

«İman nedir? diye aklımda sordum. Âlâ! kalbimin keşfine söyleyerek iman; edebdir dedi.»

Şems-i Tebriz hamuş kün ki tüyî sırr-ı Hudâ,
Enver ü efdalü in şem'-i şemistân edebest.

«Ey Şems-i Tebrizî; sen sırr-ı İlâhîsin, sus. Dünyâ gecesini aydınlatacak ışıkların en parlağı edebdir.»

Hazret-i Mevlânâ, evvelce (Hâmûş) mahlâsını kullanırdı. (Şems-i Tebrizî) ile görüşükden sonra, ona kemâl-i muhabbetinden, şiirlerinde (Şems) mahlâsını kullandı. (Külliyât-ı Şems-i Tebrizî denilen muazzam ve hacimli divân; Şems-i Tebriz'in değil, Hazret-i Mevlânâ'nındır.

Yine Hazret-i Mevlânâ, Mesnevi'sinin diğer bir yerinde edebi: (Zâhiri) ve (Bâtını) diye ikiye ayırıyor. Ehl-i zâhire karşı, edeb-i zâhirinin; ehl-i bâtın huzûrunda da edeb-i bâtının muhâfazası lüzûmundan bahsediyor ve: «Ehl-i sûret ındinde edeb, zevâhiri muzâfazadan ibârettdir. Çünkü Allah, onlardan gizli şeyleri saklar. Gönül sâhibleri, yâni ârifler nezdindeki edeb ise, bâtını hıfzylemekdir. Zirâ onlar, kalbdeki sırları keşfederler.» diyor.

Hazret-i Mevlânâ, Allah'dan dâimâ edebe muvaffak kılmasını temenni etmek lâzım geldiğini söyledikten sonra, edepsizliğin vehâmeti ve zararı bahsine geçib buyuruyor ki :

80

بی ادب تنها نه خود را داشت بد
بلکه آتش برمه آفاق زد

Bi edeb tenhâ ne hudrâ dâşt bed,
Belki âteş ber hemê âfâk zed.

«Edebsizin zararı, yalnız kendisine dokunmaz; belki bütün âfâka ateş vermiş olur.»

Sûre-i Enfâl'de de :

وَأَقْرَأْتَهُ لَاتُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا
مِنْكُمْ خَاصَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ

Yâni : «Bir de öyle bir fitneden sakının ki o içinizden yalnız zalim-

lere münhasır kalmaz, (umumi belâlar hâlini alır). Bilmiş olun ki Allâh azâbı çetin olandır⁵⁷» buyrulmuştur.

Bir orman tutuşunca içerisinde ne yaş ağaç kalır, ne de kuru, hepsi yanar. Bunun gibi Allah; bir kavme, bir millete belâ gönderince o belâ, zâlimleri de mahveder, mazlûmları da!.. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de :

وَلَا تَرْكَبُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَمَا تَكُونُوا

Yâni : «Bir de zulmedenlere meyletmeyin. Sonra size ateş çarpar⁵⁸» buyrulmuştur.

Demek ki bir edebsizin zararı, ufukları kaphıyacak kadar yaygınmış!..

Hazret-i Mevlânâ, bu hakikati, tarihî, bir misâl ile isbât için diyor ki:

81

مأدۀ از آسمان در میرسید
بی صداع و بی فروخت و بی خرید
Mâidê ez âsman der mîresîd,
Bî sudâ ü bî fûruht ü bî Harîd.

«Zahmet ve baş ağrısı olmaksızın; alım-satım yorgunluğu bulunmaksızın gökden sofrâ iniyordu.»

Sûre-i A'raf'da :

وَوَضَعْنَا عَلَيْهِمُ الْغَمَامَ وَانزَلْنَا عَلَيْهِمُ الْمَنَّ
وَالسَّلْوَى كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ

Yâni : «Onları üstlerindeki bulutla gölgelendirdik, onlara kudret helvası ile bildircin indirdik. Size rızık olarak verdiğimiz en temiz ve güzellerinden yeyin (dedik)⁵⁹» Âyet-i Kerimesiyle beyan buyrulan kerem-i İlâhiye işâretidir.

(57) Sûre-i Enfâl : 25.

(58) Sûre-i Hud : 113.

(59) Sûre-i A'râf : 160.

Mâlûm ya, Hazret-i Mûsâ, Beni İsrâîl'i Mısır'dan çıkarmış, Şap denizinden selâmetle Sina tarafına geçirmişdi. Oralarda ise çok miktarda bildircin kuşu, bir de ağaçlar ve çalılar üstünde (Menn) denilen kudret helvası bulunuyordu. Yahûdiler, bunları avlamak ve toplamak sûretiyle geçiniyorlar, tuzlusuyla, tatlısıyla karınlarını doyuruyorlardı.

82

در میان قوم موسی چند کس
بی ادب گفتند کو سبر و عدس

Der miyân-i kavm-i Mûsâ çênd kes,
Bî edeb güftênd kû sir û ades.

«Mûsa'nın kavmi arasından bir kaç edebsiz; hani sarmısak, hani mercimek? diye edebsizce söylendiler.»

83

منقطع شود خوان و نان آسمان
مأد رنج زرع و بیل و داس مان

Münkâtı' şüd Hân ü nân-ı âsmân,
Mând renc-i zer'u bîl ü dâsmân.

«Semâdan gelen sofrâ ve ekmek, kesildi. Bildircin kuşıyla kudret helvası bulunmaz oldu. Bize zirâat, çapa ve orak meşakkatî kaldı.»

Bu iki beyit ile yine Sûre-i Bakara'daki :

وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَى لَنْ نُصِِرَ عَلَى
طَعَامٍ وَاحِدٍ فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تَنْتِ الْأَرْضُ
مِنْ بَقْلِهَا وَقِثَّائِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصِلَهَا قَالَ
أَسْتَبْدِلُونَ الَّذِي هُوَ أَدْنَى بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ هَبْطُوا
مِصْرًا فَإِنَّ لَكُمْ مِمَّا سَأَلْتُمْ

Yâni : «Hani siz : Ey Mûsa, bir çeşit yemeğe (kudret helvasıyla bil-

dircin etine), mümkün değil dayanamayız. O halde bizim için Rabbine dua et de yerin bitirdiği şeylerden sebze, acur, sarımsak, mercimek ve soğan çıkarsın demiştiniz. (Mûsa da) : O hayırlı olanı şu daha aşağı olanla değiştirmek mi istiyorsunuz? (Öyle ise) bir şehre inin, çünkü (orada) size istediğiniz (sebzeler) var, demişti⁶⁰.» Âyet-i kerimesine telmih ediyor.

Evet. Yahûdiler — semâvi bir sofrâ demek olan — bildircin ve kudret helvasıyla zahmetsizce ve mükemmel sûrette karınlarını doyurub dururken, içlerinden bir kaçının salatalık isteriz, sarımsak isteriz diye edebsizliğe kalkışmaları üzerine, o kerem sofrası kesildi. Bir kaç edebsizin arsızlığı, diğerlerinin de kısmetine mâni oldu.

84

باز عیسی چون شفاعت کرد حق
خوان فرستاد و غنیمت بر طبق

Bâz İsa çün şefâat kerd hak,
Han firistâd û ganimet ber tabak.

«Tekrar Hazret-i İsa şefâat edince Allah, sofrâ ve tabak içinde ganimet gönderdi.»

Bu beyt ile de :

قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ
تَكُونُ لَنَا عِيدًا لِأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا وَآيَةً مِنْكَ وَارْزُقْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ
الْرَازِقِينَ ﴿٦١﴾

Yâni : «Meryem oğlu İsa dedi ki : Ey bizim rabbimiz olan Allah; bize gökden bir sofrâ indir ki evvelimize de, âhirimize de bayram olsun ve senden bir âyet (mucize) olsun. Bizi rızıklandır. Sen rızık verenlerin en hayırlısı⁶¹.» Âyetine imâ ediliyor.

İsa Aleyhisselâm'ın düâsı üzerine, mucize olarak gökden bir sofrâ geldi. Lâkin ondan bir şey alıp saklamaları men edilmişti.

(60) Sûre-i Bekara : 61.

(61) Sûre-i Mâide : 114.

85

باز کستاخان ادب بگذاشتند
چون کدایان زله‌ها برداشتند

Bâz güstâhan edeb bügâştênd,
Çün gedâyân zellehâ berdâştênd,

«Küstahlar tekrar edebsizlik ettiler. Yasak hilâfına çıkın çıkın yeyinti alıp saklamaya başladılar.»

Yâni; hem yeyip karınlarını doyuruyorlar, hem de çıkın yapıp evlerine götürüyorlardı.

86

کرد عیسی لابه ایشانرا که این
دائمست و کم نگردد از زمین

Kerd isâ lâbe işanrâ ki in,
Dâimest ü kem negerded ez zemîn.

«Hazret-i İsa onlara yalvarırcasına dedi ki : bu sofrâ dâimdir. Arz üzerinden eksilmiyecektir.»

87

بد گمانی کردن و حرص آوری
کفر باشد پیش خوان مهتری

Bed gemânî kerden û hırs âverî,
Kûfr bâşed piş-i hân-i mihterî.

«Büyük bir zâtın sofrasında bulunub da doyulmıyacak diye sû-i zanna düşmek ve hırs ve tama gösterib aç gözlülük etmek, küfrân-ı nî'met olur.»

Evet. Kerim ve ganî bir kimsenin misâfiri olup da, doyulmıyacak, yâhud akşama, ertesi güne sofrâ çıkmıyacak endişesine düşmek, o endişe ile, bir kaç lokma fazla göçürmek için çiğnemedi yutmaya kalkışmak, yâhud birazdan acıkırsam yerim diye sofradan öteberi kaldırmak, münâsebetizlikde bulunmak olur.

Allah; Ekrem-ül-ekremindir. İhsan sofrası bütün mahlûkaata açıktır. Şeyh Sa'dî'nin dediği gibi :

«Yer yüzü, Allâh'ın umûmî bir sofrasıdır. Hem de o sofrada dost, düşman ayırt edilmez.»

Böyle bir Rabb-i Ekrem'in, İsâ gibi bir nebiyy-i â'zama mucize olarak gönderdiği semâvî bir sofraya oturub da, onun yetişmiyeceğinden, yâhud kesileceğinden endişeye düşmek, elbetde ve elbetde edebsizliğin katmerlisi olmak icâbeder.

88

زان گدا رویان نادیده ز آرز
آن در رحمت بر ایشان شد فراز
Zan gedâ rûyân-i nâdîde zi âz,
An der-î rahmet ber îşan şüd firâz.

«O dilenci suratlı, görmemiş adamların hırsı yüzünden, kendilerine; o ilâhî Rahmet kapısı kapandı.»

Küfrân-ı nîmet küstahlığına cür'et eyliyen birkaç edebsizin uğursuzluğu, başkalarına da te'sir etdi. Onları da nîmet-i Rabbâniyeyi tatmak saâdetinden mahrum bıraktı.

Hazret-i Pir, yine bu bahsi genişletmek için bir Hadis-i Şerifin meâline telmihan buyuruyor ki :

89

ابر بر نابد پی منع زکات
وز زنا افتد وبا اندر جهات
Ebr ber nâbed pey-i men'-î zekât,
Vez zinâ üfted vebâ ender cihât.

«Zekât verilmediği içindir ki; bulut gelib yağmur yağdırmaz. Zinâdan da etrafta vebâ zuhûr eder.»

Hadis-i Şerifde :

«Beş cürme mukaabil beş cezâ vardır :
Bir kavim; ahdini bozarsa, Allah onlara düşmanlarını musallât eder.
Allâh'ın emirleri hilâfına hüküm verirlerse, aralarında fakr u zarûret yayılır.

İçlerinde fuhuş yayılırsa, ölüm de çoğalır.

Kileyi, terâziyi eksik ölçer ve eksik tartarlarsa, memleketlerinde bitki bitmez; kıtlığa uğrarlar.

Zekât vermiyecek olurlarsa, haldelerine yağmur yağmaz.» buyurulmuştur.

Yine bir Hadis-i Şerifde; meâlen :

«Yağmurun yağmadığını görünce, insanların zekât vermediklerini; Allâh'ın da hazîne-i İlâhiyyesindeki rahmeti göndermediğini anlayınız. Kezâ vebâ gibi bulaşıcı hastalıkların yayıldığını görünce, zinâ rezâletinin meydanı aldığını bilmiş olunuz.» buyurulmuştur.

90

هر چه بر تو آید از ظلمات و غم
آن زی با کی و کستاخست م
Herçi ber tû âyed ez zulmât ü gam,
An zi bi bâ ki vû gûstâhist hem.

«Zulmetden, gamdan, kederden sana her ne ârız olursa, onun sebebi kayıdsızlık ve küstahlıktır.»

İnsanın bâzan nûrâniyyeti, zulmâniyyete; kalbi safası, gam ve kederde tehavvül eder. Diğer tâbirle, kalbinde sebebsiz bir sıkıntı peydâ olur; insanı mânevi bir sıkıntı kaplar. İşte o hâl Allâh'ın yasaklarından kaçınılmamış, kötülüklerden birinin irtikâb edilmiş olmasından husûle gelir ki, o hâle vicdan azâbı denilir. Böyle bir hâle uğrayan kimsenin hemen sıdk u ihlâs ile günahlarına tevbe etmesi lâzım gelir. Nitekim Mesnevî'nin diğer yerinde :

«Kendinde gam hisseyleyince hemen istiğfâr et. Gam, emr-i İlâhî ile müessir olur.» denilmiştir.

Bundan başka, bir kimsenin ilâhî emir ve yasaklara karşı kayıdsızlık göstermesi kabâhati, nefsine de münhasır kalmaz. Nitekim :

91

همی که بی با کی کند در راه دوست
رهزن مردان شد و نامرد اوست
Her ki bî bâ ki küned der râh-i döst,
Rehzen-î merdan şüd ü nâmerd ôst.

«Dost yolunda kayıdsızlık eden, başkalarının da yolunu vurmuş olur. Öyle bir şahıs merd değil, nâmerddir.»

Evet, Bir kimsenin ilâhî emir ve yasakları muhîmsememesi, başkalarını için kötü örnek teşkil eder. Husûsiyle o kimse; hoca ise talebesinin, şeyh ise dervişlerinin, âmir ise maiyyetindeki me'murların, âile reisi ise ev halkının yol kesicisi olur. İnsanın tabiatında taklid hassası vardır. Hem de en ziyâde büyük tanınmış olanları taklid etmek ister. Bunun için reis olanların, şef olanların maiyyetlerini ve kendilerine tâbî olanları düşünmesi, onların taklide yeltenecekleri hareketlerini islâmî esaslara tatbik etmesi lâzım gelir. Aksi halde hem sapık, hem de sapıtmış olur.

92

از ادب پر نور گشتت این فلک

و از ادب معصوم و پاک آمد ملک

*Ez edeb pür nûr geştet in felek,
Vez edeb ma'sûm ü pâk âmed melek.*

«Felek; edebi dolayisiyle, nurlu melek de, yine edebi yüzünden mâsum ve temiz olmuştur.»

Cenâb-ı Hak; feleği de, meleği de, sair mahlûkaatı da yaratmış, onların devâmı ve bekaası için de İlâhî bir nizam koymuştur. İnsandan başka hiç bir mahlûk, o nizam hâricine çıkmak ve Allâh'ın emrine karşı koymak edebsizliğinde bulunmamıştır. Binâenaleyh emre itâat ve edebe riâyet; felekleri nurlu, melekleri temiz bir hâle getirmiş; ve melekler hakkında:

لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ

Yâni: «Allâh'ın kendilerine olan emirlerine ısyân etmezler⁶²» medhi, sâdir olmuştur.

93

بد ز گستاخی کسوف آفتاب

شد عنازیلی ز جرأت رد باب

*Bûd zi gûstâhî kûsûf-i âftâb,
Şûd azâzili zi cür'et redd-i bâb.*

«Güneşin tutulması, küstahlık neticesidir. Azâzil, yâni, şeytanın rahmet-i İlâhiyye kapısından kovulması da edebsizce olan cür'etindendir.»

(62) Sûre-i Tahrîm : 6.

Buradaki küstahlık, Güneşden ziyâde insanlarda, husûsiyle onu mâbud tanıyıp; doğarken, zevâle gelirken ve batarken yerlere kapanıp secde eyleyen insanlarda olsa gerektir.

Güneşin tutulması da, ona tapanlara: mâbud diye taptığınız Güneşi görüyor musunuz? Ay küresinin araya girmesi, sizi onun ziyâsından mahrûm etdi. Onu da sizin nazarınızda sönük burakdı meâlinde ma'nevi bir ıhtar olmalıdır.

Bâzı şârihler :

«Bed zi gûstâhti kûsûf-i Âfitâb.»

mısra'ına «Güneşin; parlaklığına güvenmesi ve kendisini beğenmesi küstahlığından tutulur da bir müddet ziyâsından mahrûm kalır.» diye mânâ vermişlerse de uzak bir tevcih yapmışlardır sanırım. Çünkü Güneş tutulmasının fenni sebebi mâlûmdur. Ay'ın, Güneş ile Dünya arasına girmesinden olur. Kûsûf esnâsında, Güneşin ziyâsi sönmez; Ay'ın mâni olmasıyla o ziyâ, ya kısmen, ya temâmen Dünyâ'ya vâsıl olmaz.

Azâzilin merdûdiyetine gelince : melekler, halifetullah olan Âdem Aleyhisselâma aldıkları emre uyarak secde etdikleri hâlde, şeytan kibr ve gurûrundan secde etmemiş, taraf-ı İlâhiden sebebi sorulunca da : «Beni ateşden, onu topraktan yaratdın. Şu hâlde ben ondan hayırlıyım» diye bir mantık kıyâsı yapmıştı. İlâhî emre karşı ilk defâ kıyas yapanın Şeytan olduğunu Hazret-i Mevlânâ beyân eder.

Şeytan; bu cevâbından sonra :

رَبِّ يَٰمَآ أَغْوَيْتَنِي

Yâni : «Yâ Rabbi; beni azdırışın hakkı için⁶³» diyerek sapıtma fi'lini Allâh'a isnâd etmek küstahlığında bulunmuştu. İşte o itâatsizlik ve o küstahlık, kendisinin ebedi reddedilmiş ve lânetlenmiş olmasını icâb etdi.

(63) Sûre-i Hicr : 39.

دست بکشاد و کنار آتش گرفت
همجو عشق اندر دل و جان گرفت

*Dêst bûkşâd ü kenâr âneş girift,
Hemçü ışk ender dil û cânêş girift.*

«Elini, kolunu açdı ve onu kucakladı. Ona aşk gibi kalbinde ve rû-
hunda yer verdi.»

Pâdişah, manevî doktor ve kamil şeyh demek olan o hekim-i İlâhiyi
görünce, koşup elini sıkmak ve boynuna sarılmak sûretiyle ihtiramda bu-
lundu. Bunları yapmakla hem müridâne bir edeb gösteriyor, hem de Ra-
sûl-i Ekrem'in iki sünnetini icrâ ediyordu.

(Ca'fer bin Ebi Tâlib) ki — Hazret-i Ali Razi-yallâhü anhümânın bü-
yük birâderi ve Aleyhissalât Efendimizin amcazâdesidir — Habeşistan'a
giden islâm muhâcirleriyle birlikte Mekke'den çıkmış, Habeş diyârında
ve Necâşi huzûrunda müslümanları müdâfaa etmiş, hicretin yedinci se-
nesine kadar orada oturmuşdu.

O sene Habeşistan'daki bütün müslümanlar kalkıp Medine'ye geldi-
ler. Fakat Rasûlüllah Hazretleri Hayber gazâsına gitmişti. Onlar da oraya
gittiler. Hayber'e varışları fetihden sonraya tesâdüf etmişti.

Hazret-i Peygamber; Ca'feri kucaklamak, alnından öpmek, «Yaradı-
lış ve ahlâk itibâriyle bana benzersin.» demekle taltif buyurdu. Ca'fer de
bu hitâb ve iltifâtın şevkinden bilâ ihtiyar oynamaya başladı. Rasûl-ü
Ekrem'in o neş'eli hareketi men' buyurmaması; sema', deveran, kıyâm gibi
zikir harekâtının cevâzına sôfiyyece delil sayıldı.

Ebû Hüreyre'den rivâyet edildiğine göre Nebiyy-i Eşvak Efendimiz,
torunu Hazret-i Hasan ile de kucaklaşmışdı.

Musâfaha ise Hazret-i Ca'ferle birlikte gelen Yemenli müslümanların
hem selâm verib, hem el sıkmaları üzerine taraf-ı Nebeviden «Yemenliler
musâfahayı size sünnet yaptılar.» buyurmasıyla sünen-i Seniyye arasına
girdi.

دست و پیشانیش بوسیدن گرفت
وز مقام و رام پرسیدن گرفت

*Dest ü pişânîş bûsiden girift,
Vez makaam ü râh pûrsiden girift.*

«Pâdişah, tabîb-i İlâhinin elini ve alnını öpmeye, makaamından ve yo-
lundan, yâni, nereden bulunduğunu ve ne taraftan geldiğini sormaya baş-
ladı.»

برس پرسان بر کشیدش تا بصدور
گفت کنجی یاقم آخر بصر

*Pûrs pûrsan ber keşîdeş tâ besadr,
Gûft genci yâftem âhir besabr.*

«Sora sora meclisin baş sedirine kadar götürdü ve nihâyet sabır ile
mânevi bir hazine buldum dedi.» Keza :

گفت ای هدیه حق و دفع حرج
معنی الصبر مفتاح الفرج

*Gûft ey hedyê-i hakkû def' harec,
Ma'nii essabru miftâhul ferec.*

«Allâh'ın hediyyesi ve zahmetin, meşakkatin gidericisi, (Essabrü mif-
tâh-ul-ferec) Hadis-i Şerifinin mücessem mânası; dedi.»

(Essabrü miftâh-ul-ferec) bir Hadis-i Şerifdir ki «Sabır, sevinç anah-
tarıdır» meâlindeydir. Tabîb-i İlâhinin gelişi, pâdişahı sevindirdiği ve o se-
vince sabır ile eriştiği için, Hz. Mevlânâ ona miftâh-ı ferec Hadisinin
mânası demiştir.

ای آقای تو جواب هر سؤال
مشکل از تو حل شود بی قبل و قال

*Ey likaa-yi tû cevâb-i her sûâl,
Müşkil ez tû hal şevêd bî Kîl ü kaal.*

«Ey görünüşü her sûâlin cevâbı olan hekim-i İlâhî; sûâl ve cevâba hâcet kalmaksızın, insanın müşkili, seni görmekle hallolunur.»

Hakiki mürşidler, irşâda muhtâc olanları, her vakit sözle değil; bâzan da fi'len ve hâlen irşâd ederler; Nitekim Aleyhissalât Efendimizin sâde sözleri değil, fiilleri ve halleri de ümmetin irşâdına sebep olan sünnet cümlesindendir.

Ulemâdan, meşâyihden bir zâtın dersinde, yâhud meclisinde bulunduğu vakit, bâzı müşkillerin sorulmaksızın hallolunverdiği hepimizce de tecrübe edilmiştir. Böyle bir şey olunca, tesâdüf der geçeriz. Evet. Tesâdüfidir, fakat her vakit olmaz. Çünkü her zaman kendimizde o sıdk-ı leb, kalbimizde oyle bir safvet bulunmaz.

Mâlûmdur ki iki ayna karşılaşır, ikisinin de sathı temiz ve parlak olursa birindeki akis, öbürüne de in'ikâs eder. Evliyâullah hazarâtının kalb aynası, dâimâ nurlu ve cilâlıdır. Onun için tâlibin müşkilini keşfeder, onun kaabiliyetine göre o müşkili ya sözle, yâhud fi'l ile halleder.

Yine padişah dedi ki :

99

ترجائی هرچه مارا در دلت
دستگیری هرکه بایش در کلت

*Tercemânî herçi mârâ der dilest,
Dêstgîrî herki pâyeş der gilest.*

«Ey tabîb-i İlâhî; sen, kalbimizdeki sırların tercümânı, çamura saplanıp kalmış — yâni, âciz ve muhtac — kimselerin arkadaşı ve yardımcısıdır.»

100

مرحبا یا مجتبی یا مرتضی
ان تغب جاء القضا ضاقی الفضا

*Merhâbâ yâ Müctebâ yâ Murtaza,
În teğab câelkazâ zâkal fezâ.*

«Ey müctebâ ve mürtezâ olan tabîb-i İlâhî; merhabâ hoş geldin. Sen kaybolursan kazâ gelir, fezâ darahr.»

Merhâbâ; hoş geldin, safâ geldin makâmında kullanılması lâzım gelen bir tâbirdir. Gelen tarafından ve selâm mevkiinde söylenilmesi doğru değildir. Her nedense kimin tarafından söylenilmesi icâb ettiği düşünülmezsizin söyleniliyor. Merhabâ tâbiri, Hadîsde de vârid olmuş, Hazret-i Ali'nin hemşiresi (Ümmü Hânî) ile, Ebu Cehlin sonradan islâma gelmiş oğlu (İkrime) ye huzûr-ı Nebeviye geldiklerinde irâd buyurulmuştur.

Mürtezâ ise; kendisinden Allâh'ın râzı olduğu zât mânâsınadır. Bilhassa Hazret-i Ali kerremallâhü veche'nin lakab-ı âlisidir. Bu beyitte :

«Kazâ gelince fezâ darahr.» meseline ve :

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ

Yâni : «Halbuki sen içlerinde iken (Habibim), Allah onları azablandıracı değildi⁶⁴.» Âyetine işâret vardır.

Mekke müşrikleri, Rasûl-i Ekrem tarafından ilâhî azâb ile tehdid edildikçe : «Şu azâbı getir de görelim» derlerdi. Onun üzerine bu Âyet nâzil oldu. Rahmetenlil'âlemin olan Peygamber, aralarında bulundukça onun yüzü suyu hürmetine Allah, müşriklere azâb göndermiyeceğini beyân etdi. Vaktâki hicret vukû' buldu. Mekke müşriklerinin râhatı kaçdı. Kithğa uğradılar, Medine'ye adam gönderib Rasûl-i Ekrem'den düâ istediler. Nihâyet Mekke'nin fethiyle istilâya dıçar oldular. Aleyhissalât Efendimizin mevcûdiyyeti, düşmanları için bile siper-i kazâ yerine geçmişti. Onun vârisleri bulunan âlimler ve ârifler de böyledir. Onların da bir memleketde bulunmaları kazâ ve belâyâ engel teşkil eder. Kayıbları ise azâbın gelmesini kolaylaştırır.

101

انت مولی القوم من لا يشترى
قد ردی کلا لئن لم یترى

*Ente mevlel kavmi men lâ yeştêhî,
Kad radâ kellâ leillem yentehî.*

«Sen, kavmin seyyidisin, Senden hoşlanmıyan o tabiatden vazgeçmezse helâk olur.»

(64) Sûre-i Enfâl : 33.

Mevlâ kelimesi: hem âzadlı köle, hem de âzad eden efendi mânâsına gelir. Hazret-i Ali kerremallahü veçhe, kölesi bulunan Kanber Razıyallahü anhi âzad etmiş, âzadnâmesine meâlen şu ibâreyi yazmışdı :

«Ey Kanber; dün benim kölemdin, bugün benim gibi hür oldun. Bana ne verilmişse onlardan sana verdim. Şu âzadnâmeyi Ali yazmışdır.»

Mevlâ lâfzı; sonra, büyük ve efendi mânâsında kulianılmış, bu münâsebetle ve (Efendimiz) demek olmak üzere ulemâya (Mevlânâ) denilmiştir. Hâlâ Fas hükümdarlığında bulunanlara (Mevlây) tâbir edilmektedir.

Evet; Allâh'ın sevgilisi bulunanları sevmemek, insanın maddeten değilse bile, mânen helâkini mücib olur. Hakkında Allâh'ın gazabını celbeder. Çünkü iki dostdan birinin düşmanı, diğerinin de düşmanı olur.

Asr-ı saâdetdeki Medine Yahûdilerinden bazıları; Muhammede vahiy getiren Cibrâil, ecdâdımızdan bazılarına azâb getirmişdi. Onun yerine Mikâil vahiy tebliğ eylemiş olsaydı biz de Muhammedi tasdik ederdik demişlerdi de;

قُلْمَن

كَانَ عَدُوًّا لِّجَبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ
مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٥﴾
مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ
وَمِيكَالَ فَإِنَّ اللَّهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ ﴿٦٦﴾

Yâni: «(Habibim) de ki: Kim Cibrâil'e düşman olursa (kahrından) gebersin). Çünkü kendinden evvelki (kitap) ları tasdik edici (ve doğrultucu) ve mü'minler için ayn-ı hidâyet ve müjde olan (Kur'an) ı Allâh'ın izni ile senin kalbinin üstüne o indirmiştir. Kim Allâh'a, meleklerine, peygamberlerine, Cibrâil'e, Mikâil'e düşman olursa şübhesiz Allâh da o (gibi) kâfirlerin düşmanıdır⁶⁵.» Âyetleri nâzil olmuşdu.

Hâbib-i necib-i İlâhînin en ziyâde düşmanı bulunan, hattâ düşmanlığını Rasûl-i Ekrem'in hayâtına kasdetmek derecesine çıkaran Ebû Cehil,

(65) Sûre-i Bekara : 97-98.

Ümeyye bin Halef, Übeyy bin Halef ve emsâli, kemâl-i zillet ve hakaaretle öldürüldükleri gibi, kıyâmete kadar da ümmetin nefret ve hakaaretine mârûz kaldılar. Peygamberin düşmanlarından Ebû Süfyan vesâire gibi bazıları da, sonradan düşmanlığı bıraktılar. Rasûl-i Ekrem Efendimizin uluvv-ü cenâbına ve âlemşumûl rahmetine ilticâ ederek ebedi hüsrandan kurtuldular.

Aleyhissalât Efendimizin düşmanı böyle olduğu gibi, verâset-i Muhammediyye dolayisiyle Allâh'ın dostları sırasına geçen evliyâullâh'ın düşmanları da böyledir. Onlar da fâsid fikirlerinden vazgeçmezlerse, kendilerini, Allâh'ın gazab ve kahrına uğratmış olurlar. Hazret-i Mevlânâ Mesnevî'de :

«Allah, bir şahsın nâmûs ve haysiyyet perdesini yırtmak ve onu rezil etmek dilerse o şahsı, pâk ve mukaddes olan zevâtın ayıblamasına sevkeler.» der.

102

چون گذشت آن مجلس وخوان کرم
دست او بگرفت و برد اندر حرم

Cün gûzeşt an meclis û Hân-i kerem,
Dest-i ô bigrift ü bürdender harem.

«Mülâkaat ve yemekten sonra pâdişâh, tabib-i İlâhînin elinden tutdu ve harem dâiresine götürdü.»

o

«HASTANIN HÂLİNİ GÖRMEK İÇİN PÂDİŞÂHIN TABİB-İ İLÂHİYİ ONUN BAŞ UCUNA GÖTÜRMESİ»

103

قصه رنجو و رنجوری بخواند

بعد ازان در پیش رنجورش نشاند

Kıssa-i rencûr u rencûrî bihand,
Ba'd ezan der pîş-i rencûreş nişand.

«Hastanın ve hastalığın geçmişini anlatdı. Sonra hekimi, hastanın karşısına oturtdu.»

Yâni; câriyenin nasıl alınıp ne sûretle hastalandığını ve ne yolda tedâvi edildiğini etraflıca anlatdı.

Nefsini tedâvi ettirmek isteyen bir rûhun, daha açıkçası nefsanî hastalıklardan kurtulmak ve hakikî şifa bulmak isteyen bir insanın manevî doktor demek olan mürşid-i kâmil huzûrunda hiç bir şey'i gizlememesi lâzım geldiğini Hazret-i Pîr, bu beyti ile imâ ediyor. Nasıl ki hastalık ârâzının bir hekimden saklanmadığı gibi... Çünkü saklanılırsa tedâvi temâm olmaz!..

104

رنگ رو و نبض قاروره بدید
هم علامات و هم اسبابش شنید

*Rêng-i rû vü nabz u Kaarûre bidid,
Hem alâmât tû hem esbâbeş şenîd.*

«Tabîb; hastanın benzini, nabzını ve idrârını görüb muâyene etdi. Hastalığın hem alâmetlerini, hem sebeblerini sorup dinledi.»

Eski tıbda idrar tahlili için fennî vâsıtalar olmadığından hekimler idrârın renginden, duru, yâhûd bulanık oluşundan ve kokusundan hastalığın nev'ini keşfe çalışırlardı. Tabîb-i İlâhî de, hekimlerin âdeti veçhile hastanın yüzüne bakıyor, çehresinin sararmış olmasından za'fını anlıyor, nabzını muâyene edib darbelerin hafif ve şiddetli oluşundan bir şeyler anlamak istiyor, idrârını görüb oradan hastalığın nev'ini teşhîse çalışıyor. Ondan sonra da hastalığın neden zuhûr ettiğini ve seyri esnâsında ne gibi alâmetler gösterdiğini sorub öğreniyordu. Bundan sonra :

105

گفت هر دارو که ایشان کرده اند
آن عمارت نیست ویران کرده اند

*Gûft her dârûkî işan kerdeend,
An imâret nîst vîran kerdeend.*

«Dedi ki: öbür hekimlerin yaptıkları tedâvi, yapıcı ve şifalı bir tedâvi değildir. Hastayı harâb etmişler ve zayıf düşürmüşler.»

106

بی خبر بودند از حال درون
استعین الله بما یفترون

*Bî haber bûdênd ez hâl-i derûn,
Esteî'z'ullâhe mimmâ yefterûn.*

«Hastanın hâlinde haberdâr olamamışlar. Etdikleri iftirâdan — yâni bilmedikleri halde biliriz (!) diye eyledikleri dâvâdan — Allâh'a sığınırım.»

107

دید رنج و کشف شد بروی نهفت
لیک پنهان کرد و با سلطان نگفت

*Did renc ü kêşf şüd bervey nühüft,
Lîk pinhan kerd ü bâ sultan negüft.*

«Tabîb-i İlâhî hastalığı gördü. Gizli hastalık ona belli oldu. Lâkin bildiğini gizledi, pâdişâha söylemedi.»

Bir Hadis-i Şerifde :

«Allâhın bir takım kulları vardır ki, insanların ahvâlini alâmetlerinden bilirler.» buyurulmuştur.

Diğer bir Hadis-i Şerifde de :

«Mü'min'in firâsetinden, iyi kavrayışından çekininiz. Zira o, Allâh'ın nûriyle bakar ve görür.» denilmiştir.

Azıcık dikkat ve zekâ sâhibi olanlar, gördükleri ve görüştükleri kimselerin ne hâlde bulunduklarını; aşağı-yukarı bir isâbetle tahmîn edebilirler. Bir parçacık zekâ ile, karşısındakinin — az da olsa — hüviyyet ve mâhiyyetini anlamak mümkün olursa; Allâhın bir nûru olan firâsetle bakanların neler görebileceği düşünmeye bile değmez.

Tabîb-i İlâhî de bu kabîl firâset erbâbından, halkı dosdoğru anlayabilecek keşif ashâbından olduğu için, câriyenin hastalığını teşhîs husûsunda güçlük çekmedi. Lâkin teşhîsini pâdişâha bildirmedi, bir müddet gizli tuttu.

108

رنجش از صفرا و از سودا نبود
بوی هر هیزم بدید آید ز دود

*Renceş ez safrâ vü ez sevdâ nebûd,
Bûy-i her heyzüm bidid âyed zi dûd.*

«Cariyenin hastalığı, safrâdan ve sevdâdan değildi. Her odunun kokusunun dumanından belli olduğu gibi, hastalığın mâhiyyetini de bâzı ârâzından anlamıştı.»

علت عاشق ز علتها جد است
عشق اسطرلاب اسرار خداست

*İllet-i âşık zi illethâ cüdâst,
Îşk üsturlâb-ı esrâr-i Hudâst.*

«Âşıkın derdi, diğer dertlerden ayırdır. Aşk, Hudâ'nın sırlarını belli eden bir (usturlab) ve bir vâsitadır.»

Gönül hastalığı başka hastalıklara benzemediği gibi; âşıklık ve aşk derdi de diğer dertlerin gayridir; tedâvisi, diğer dertlerin tedâvisi gibi değildir.

Yine o aşk, İlâhi esrarın usturlâbıdır.

Usturlâb : Müneccimlerle muvakkitlerin kullandıkları irtifâ âletidir ki, onunla zamânı tâyin ederler. Minâre, kule, dağ, tepe gibi yüksek yerlerin yüksekliğini; kuyu gibi çukur yerlerin de derinliğini anlarlar. Daha başka hususlarda da kullanırlar. O yoldaki tabiat sırlarının anlaşılmasına, usturlâb, vâsita olduğu gibi, İlâhi sırların idrâki de ancak aşk vâsitasıyla olur.

عاشق کر زین سرو کر زان سرست
عاقبت مارا بدان سو رهبرست

*Âşıkî ger zin ser û ger zan serest,
Âkıbet mârâ bedan sù rehberest.*

«Âşıklık; gerek bu başdan, gerek öbür başdan olsun; âkıbet, bizi o tarafa götürecektir kılavuzdur.»

Bu beytin izâhında şârihlerin müteaddit kavilleri (deyimleri) vardır. Bazıları (Zin ser) ile (Zân ser) i hakikat ve mecaz ile te'vil etmişler; «Aşk, aşk olduğu cihetle, gerek hakikat ve manâ tarafından olsun, gerek mecaz ve sûret cihetinden zuhûra gelsin, (Mecaz, hakikatin köprüsüdür) sözünce, neticede bizi o hakikat makaamına ve vahdet noktasına iletir» demişlerdir.

«Allah kullarını sever, onlar da Allâhı severler.» Nazm-ı Celîli mücibince, seven ve sevilen cemil-i mutlak, yâni Hazret-i Hak'dır. Bâzıları, o

Evet bir odun parçası yandığı vakit duman çıkar. Onun burnumuza aksetmesiyle yanan cismin ne olduğu farkedilir. Marsıkla, ödağacı kokusunu ayırd etmeyen bir burunun, burun olmaması lâzım gelir.

دید از زاریش کو زار دلست
تن خوشست و او گرفتار داست

*Dîd ez zârîş kû zâr-i dilest,
Ten Hoşest ü ô giriftâr-i dilest.*

«Tabîb-i İlâhî, câriyenin za'fından anladı ki o, kalben zaîfdir. Vücûdû âfiyettedir; fakat gönlü hastadır.»

عاشق پیداست از زاری دل
نیست بیماری جو بیماری دل

*Âşıkî peydâst ez zâr-i dil,
Nîst bîmâri çü bîmâri-i dil.*

«Âşıklık derdi, kalbin inlemesinden bellidir. Hiç bir hastalık, gönül hastalığı gibi değildir.»

Buradaki (Bîmâri-i dil) : tabâbetce mâlûm olan kalb hastalığı zan-nedilmesin. Vâkı'a o da mühim, belki de tehlikeli bir hastalıktır. Fakat Hazret-i Mevlânâ'nın «Bîmâri-i dil» demekden maksadı, o değildir. Zâten tabâbetle tasavvuf ve şiirde (kalb) ve (dil) kelimelerinin mânâsı ayırdır. Hekimlik, kan deverânına hizmet eden uzva (kalb) der ki; onun Türkçesi: (yürek) dir. Tasavvuf ve şiirde ilhamların ve duyguların zuhur yerine (kalb) ve (dil) tabîr edilir ki, onun da Türkçesi : gönüldür.

İşte bu gönlün hasta olması, hiç bir hastalığa benzemez. Gönül, insanın his merkezi olduğu için, onun ıztırâbı diğer uzuvları da rahatsız eder.

Gönülden maksad: tabâbetce belli olan kalb olmadığı için, hislerin merkezi kalb midir, dimağ mıdır münâkaşası açılmaz.

Evet. Gönül hastalığı diğer hastalıklara benzemez. Onun zuhûru da, seyri de, ıztırâbları da bambaşkadır. Onun için erbâbınca kolay teşhîs olunur. Hekim-i İlâhî de firâset ve keşif erbâbından olduğu için, câriyenin kalbî iniltisini duyunca, onun gönül hastası olduğunu anlayıverdi.

cemil-i mutlakın muhtelif şekillerde görünen tecellilerini müşâhede edin-
ce, doğrudan doğruya tecelli edene yönelirler; ve mazharı değil, onlar-
daki zâhiri severler. Bunu anlayabilmek için ayna ile ondaki aksi gözönü-
ne getirmelidir.

Kâinâtın her zerresi, Allâh'ın tecelli aynasıdır ki, onlara (Mazhar) ve
Hakkın tecellisine (Zâhir) denilir, Erbâb-ı kemâl; her yerde ve her şeyde
zâhir olan o cemâli sever. Bâzıları ise bu kemâl derecesine vâsıl olama-
dıkları için aynaya bakarı değil de aynayı sevmek kabilinden olmak üzere
zâhirden gaflet ve mazhara muhabbet beslerler. Muhabbet ve merbûtiyet-
lerinden kendilerini kaybedecek; kâinâtı, hattâ kendilerini maşûkundan
ibâret görececek bir hâle gelirler. (Mecnûn) diye şöret almış olan (Kays),
işte bu kısım âşiklardan idi ki, son zamanlarında ziyâretine gelen (Ley-
lâ) yı tanıyamamış, Fuzûlî'nin tasviri veçhile :

*Bende olan âşikâr sensin,
Ben hod yoğum, ol ki vâr sensin!..
Ger ben, ben isem; nesin sen ey yâr!..
Ver sen, sen isen; neyim men-i zâr?..*

demiştir.

(Yünüs Emre) ise, Mecnûn'un nihâyet Leylâ'ya olan ilgisinden kur-
tulduğunu ve mecâz köprüsünü geçib hakikati bulduğunu onun lisânın-
dan söylediği :

*Yürü Leylâ ki ben, Mevlâyı buldum,
Leylâ Leylâ derken, Allâhı buldum.*

beytiyle anlatır.

İşte (zâhir) sevenlerin aşkına (hakiki), (mazhar) ı sevenlerin aşkına
da (mecâzi) denilir.

İmâm-ı Süyûtî (Câmi-ü-ssagir) inde, bir Hadis-i şerif nakleder ki,
mânası :

«Bir kimse âşık olsa; iffetini mühâfaza edip sırrını saklamış olsa ve o
halde iken ölse: şehid olarak vefât etmiş olur.» demektir.

Mevlevî âriflerinden (Şehidî Dede) bu Hadisi şu sûretle: İktibas ve
tazmîn eylemiştir :

*Mir'ât-ı musaffa mı değil rûy-i dilâral..
Kim; görmeyesin anda bugün Hakkı hüveydâ!..*

*Bü pendimi gûş eyle gönül kim budur evlâ,
Dil verdiğiine sıdk ile ver cânını zirâ:
«Men mâte minel aşkı fekad mâte şehidâ.»*

«Mecaz; hakikatin köprüsüdür» sözü. hakikat semtine mecaz köprü-
sü vâsıtasıyla geçilebileceğini, aşk-ı mecâziye tutulanların neticede aşk-ı
hakikiye geçeceklerini anlatır.

Nakledilen Hadis-i Şerifte ise âşık olub da iffetini mühâfaza ve aşkını
gizliyerek ölen kimsenin, şehid olacağı beyân buyuruluyor. Demek ki iffet
ve ismeti mühâfaza etmek, şehvânî ve nefsanî bir emel beslememek şar-
tiyle aşk-ı mecâzi derdinden ölenler de şehid hükmündeymişler.

Acabâ niçin?.. Mâlûmdur ki aşk: Bir yere bağlanmak; açıkçası: bir
cemâle tutulmak demektir. Bir cisim bir yere bağlanacak olursa gerçi
serbestisini kaybeder, fakat müteaddid bağlara tutulmaktan kurtulur. Ve-
levki mecâzi olsun temiz bir âşık da, sevgilinin kulu, kölesi olur; diğer
bağlardan kurtulub her türlü kayıddan âzâde bulunur.

Ey yâr; senin esirin oldum, her râbitadan halâs buldum, diyebilir.

Allah yolunda ilerlemek isteyen kimsenin herşeyden önce kendisine
ayak bağı olacak kayıdlardan kurtulması, kalbinde bağlılık adına zerre
kadar bir şey bulunmaması lâzımdır. İki kimse tasavvur edelim. Birinin
muayyen bir sevgilisi yok. Fakat canlı-cansız sevmediği bir şey de yok.
«Düğünde zurnaya, hamamda kurnaya âşık» kabilinden her şey'e bir bağ-
lılığı var. Diğer ise aşk-ı mecâzi ile birini sevmiş, dünyâyı ve ötesini kal-
binden çıkarmış, yalnız dildârına rabt-ı kalb ve hasr-ı fikreylemiş. Her
şeyden kurtulmuş, ancak bir râbita ile bağlı kalmış. Acabâ bir bağdan mı
kurtulmak kolaydır; yoksa inceli, kalınlı; yüzlerce, binlerce kördüğümlü
râbitalardan halâs olmak mı?.. Elbetde tek bağdan kurtulmak kolaydır ki,
o yegâne bağ da bir mürşid-i kâmilin himmetiyle çözümlüverir.

İşte aşk-ı mecâzinin, hakikat köprüsü olması; Hazret-i Pir'in de :
«Âşıklık, ne sûretle olursa olsun bizim için rehber-i hakikatdir» buyur-
ması, bu itibar ile olsa gerektir. Yoksa Hazret-i Mevlânâ :

«Renge incizab dolayısıyla husûle gelen aşklar, aşk değildir; neticesi
utamp arlanmaya varan bir hevesden ibârettdir.» buyuruyor.

Şurası da vardır ki, erbâb-ı kemâl; mecâzi bir muhabbetle mübtelây-ı
cemâl olanları eksik ve o yoldaki nazarları mânevî cünüblük sayarlar.
Nitekim Mevlânâ Cami kuddise sirruhû :

«Nâmahrem yüzüne bakmakla gözün cünüb olunca, ona nedâmet yaşı-
larıyle kuslettdir.» demiştir.

«Ay'ı leğende müşâhede ediyorum» yâni, «cemâl-i Hakkı güzellerin
yüzünde görüyorum» diyen Fahrüddin-i İrâkiye Şems-i Tebrizi Hazretleri

«Esende çıhan mı çıktı ki başını kaldırıp gökyüzüne nazar etmiyorsun da suya bakıyorsun?» târızinde bulunmuşdu.

Bâzı şârihler (Zin ser) ve (zan ser) lâfızlarından (sâlik-i meczûb) ve (mezcûb-i sâlik) muraddır demişlerdir. Burada biraz tafsîlât vermek lâzımdır; Sôfiyye kitapları; ehl-i tarîki, (sâlik), (mezcûb), (sâlik-i mezcûb), (mezcûb-i sâlik) diye dört sınıfa ayırırlar.

Sâlik: Tarîkate yeni girmiş, benliği henüz zâil olmamış dervîşdir.

Meczûb: Allâhın cezbeseine kapılmış, fenâ ve istiğrak denizine dalıp aylamayan ve kendine gelemiyen zâtdır.

Sâlik-i mezcûb: Sülûk ederek, bir hayli mücâhedelerden sonra cezbe-ye tutulan, arasına kendine gelse bile, manevî sarhoşluk hâli gâlib olandır.

Meczûb-i sâlik ise: Cezbesi sülûkden önce olan, belki de o cezbe se-kiyle sülûke girendir. Erbâb-ı tarîkatin kâmilleri ve kendilerine uyul-maya lââyık olanları bunlardır. Diğer üç sınıfa uyulamaz; uyulsa da bek-lenilen terakki husûle gelemez. Çünkü: Sâlik mübtedidir (acemidir); mezcûb da kendinde değildir. Sâlik-i mezcûb'un ise, şuur ve irâdesi bâzan yerindedir. Sülûk ve irşâd için ise, şuur ve idrâk şartdır.

•

Aşk kelimesinin zikrolunması dolayısıyla Hazret-i Mevlânâ, ona dâir bazı hakikatleri bildiriyor; aşkın mâhiyyetinin akıl ile kavranılamıyaca-ğını beyân ediyor:

113

مرچه گویم عشق را شرح و بیان
چون بعشق آیم خجیل باشم ازان

Herçi gûyem İşkrâ şerh ü beyân,
Çün büşk âyem hacil bâşem ezan.

«Aşkın şerhi için ne türlü beyânatda bulunsam, aşka gelince; — yâni, aşkın te'sirini hissedince — söylediklerimden mahcûb olurum.»

114

گرچه تفسیر زبان روشنگرست
لیک عشق بی زبان روشنترست

Gerçi tefsîr-i zeban rûşengerest,
Lik işki bi zeban rûşenterest.

«Lisânın tefsîr ve tavzihi parlak olsa da aşkınısöylenilmemiş kalması ve söylenilmesi değil; hissedilmesi daha parlaktır.»

Hazret-i Pir, bir beytinde;

«Biri, âşıklık nedir? diye sordu. Benim gibi olursan anlarsın cevâbını verdim.» dediğini bildirir.

İşte bu tarîf; hem veciz, hem de belîğdir. Çünkü sayfalar dolusu yazı-lar yazılsa, saatlerce söz söylenilse yine aşkın ne olduğu târif edilemez. Hattâ o târifler aşkın hakikatine muvâfık olmadığı için söyleyeni mah-cûb eder. Onun için aşkın tefsîrine girişilmeden, onun hissen ve zevken anlaşılmasına çalışılması daha parlak ve daha münâsip olur.

115

چون قلم اندر نوشتن میشتافت
چون بعشق آمد قلم بر خود شکافت

Çün kalem ender nüviştên mişitâft,
Çün büşk âmed kalem ber hod şikâft.

«Kalem ki çarçabuk yazıp gidiyordu. Aşkın tefsîri bahsine gelince, tehammül edemiyerek yarıldı.»

116

عقل در شرحش جو خر در گل بخت
شرح عشق و عاشق هم عشق گفت

Âkl der şerhaş çü har der gil bihüft,
Şerh-i ışk ü âşıkî hem işk güft.

«Akıl, aşkın şerhinde çamura batmış merkeb gibi âciz kaldı. Aşkın da, âşıklığın da şerhini yine aşk söyledi.»

117

آفتاب آمد دلیل آفتاب
گر دلالت باید ازوی رو متاب

Âftâb âmed delîl-i âftâb,
Ger delîlet bâyed ez vey rû metâb.

«Güneşin delili yine Güneşdir. Onun varlığına dâir sana delil lâzım-
sa ondan yüz çevirme.»

Lisandaki tavsir kuvveti, kalemdeki yazış kudreti ne kadar fazla
olursa olsun, aşkın hakkıyla tarifinde lisan yorulur, kalem yarılr, yâhud
kırılır; hattâ lisan ile kalemi harekete getiren fikir de, aşkın anlatılması
şöyle dursun, anlaşılmasında bile âciz kahr. Binâenaleyh aşkı anlatacak,
yine aşkın kendisidir.

Nitekim Güneşin delili de yine Güneşdir. Onun ışığını görmek, sıcak-
lığını duymak, yuvarlaklığını ve hacmini müşâhede etmek, elbetde hak-
kında yazılmış târifnâmeleri okumaktan, yâhud «Güneş bir küredir ki,
Dünyâdan çap olarak 109 defâ, hacim olarak 1279 kerre büyüktür. Sekiz
dâne yıldızı, muhtelif mesâfelerde idâre eder» diye ona dâir yapılan ta-
rifleri dinlemekten daha ziyâde, Güneşi, insana öğretir.

118

ازوی ار سایه نشانی می دهد

شمس مردم نور جانی می دهد

*Ez vey er sâyê nişâni mîdihed,
Şems her dem nûr-i cânî mî dihed.*

«Gölge, Güneşden nişan verse de, Güneş her an, can nûrunu neşre-
der.»

Gölgenin mevcûdiyyeti Güneşin varlığına delâlet ederse de bu delâ-
let pek sönükdür. Rûhu nurlandıran, vücûdünü parlak bir sûrette göste-
ren Güneşin kendisidir. Bunun gibi aşkın varlığını ve nasıl bir tatlı belâ
olduğunu akıl da bir dereceye kadar görür ve gösterebilir. Fakat onun
gösterib anlatmaya çalışması, gölgenin Güneşe varlık delili olması kab-
lindendir.

119

سایه خواب آرد تورا همچون سمر

چون برآید شمس انشق القمر

*Sâyê hâb âred tûrâ hemçün semer,
Çün berâyed şems inşakkal kamer.*

«Ay'ın ikiye ayrılması mucizesi Güneş gibi zuhûra gelince, gölge sana
masal gibi uyku getirir.»

Hazret-i Pir, bu beyt ile :

اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ

Yâni : «Kıyâmet yaklaştı ve Ay, (ikiye) ayrıldı⁶⁶.» Âyet-i Kerime-
sine ve onun delâlet eylediği mucizeye işaret ediyor.

Nübüvvetin sekizinci senesinde ve Zilhicce ayının onundan sonraki
mehtabı gecelerden birinde Rasûl-i Ekrem (S.A.V.) Mekke civârındaki
(Mine) de bulunuyordu. Müşrikler; bedir hâlinde olan, yâhud o hâle yak-
laşmış bulunan Ay'ın ikiye ayrılmasını istediler. Aleyhissâlât Efendimiz
mubârek parmağıyla işaret edince Ay ikiye ayrıldı ve biraz sonra birleşti.

Müşrikler; Muhammed bize büyü yaptı, gözümüzü bağladı dediler.
Fakat o esnâda yolda bulunub, bir iki gün sonra Mekke'ye gelen Kaafile-
dekiler de Ay'ın yarıldığını görmüş olduklarını söylediler.

Bu kat'i mu'cizeye, bâzıları inanmak istemiyerek; Ay'ın ikiye ayrılma
hâdisesi vukû bulmuş olsaydı, Dünyânın her tarafında görülürdü, demiş-
lerdi. Lâkin iddiaları doğru değildir. Bu hâdis, âni olarak vukû bulmuş-
dur. Evvelce haber alınmış, yâhud ilân edilmiş değildi ki, o anda Dünyâ'-
nın her tarafından tarassuda çıkılsın da vukûu bütün insanlarca görül-
müş olsun. «Filân gece Ay tutulacaktır» diye gazetelerde ilân edildiği
hâlde, gökyüzüne bakmayan ve Ay tutulmasının farkına varmayan insan-
lar yok değildir. Arzın kürevî olması, her noktasında Ay'ın aynı saatde
görünmesine mâni'dir. Şu halde Ay, Peygamber Efendimiz'in işaretiyle
iki parça olmuş, lâkin âni olduğu için, başka memleketlerde nazar-ı dik-
kati celbetmemiştir.

(İnşikak) sûresi Mekke'de nâzil olmuş, müslümanlığın en zorlu düş-
manlarına karşı okunmuşdu. Böyle bir hâdis olmamış olsaydı, acabâ o
düşmanlar ne yaparlardı?.. Maamâfih, inşikâk-ı kamerin vukû'u, Çin tâ-
rihlerinde de yazılıdır.

Gelelim beytin meâline :

Hazret-i Mevlânâ bundan evvelki beyitte aklı gölgeye, aşkı Güneşe
benzetmişti. Bu beyitte de aynı teşbîhi te'kid ediyor. Aşkı, Ay'ın sathını
ikiye ayıran mucize kuvvetine benzetiyor. Güneşe nisbet kabul etmiyecek
kadar, parlak olan aşkın yanında, aklın pek sönük kalacağını ve âdetâ
masal gibi uyku getireceğini söylüyor.

(66) Sûre-i Kamer : 1.

خود غریبی در جهان چون شمس نیست

شمس جان باقیست اورا امس نیست

Hod garîbî der cihan çûn şêms nîst,

Şêms-i can bâkîst ôrâ êms nîst.

«Hakikaten Dünyâda, Güneş gibi acâib bir şey yokdur. Fakat can güneşi ondan daha acâibdir ki, cihan Güneşi fânî olduğu hâlde, can güneşi bâkidir, onun için (dün), yâni geçmiş zamânın itibârı olmaz.»

Hazret-i Pir, bundan evvelki beyitlerde aşkı Güneşe benzetmişti. Bizim âlemimizde, yâni Güneş sisteminde en parlak cisim Güneş olmakla berâber, aşka nisbetle onun da fersiz kaldığını anlatmak için Dünyâ'da Güneş kadar acâib bir şey olmadığını; fakat canları parlatan aşk güneşinin ondan daha acâib olduğunu; zirâ onun bâkî bulunduğunu ve dün, bugün gibi itibârı kayıtlara bağlı bulunmadığını bu beytinde ifâde ediyor.

121

شمس در خارج اگر چه هست فرد

می‌توان هم مثل او تصور کرد

Şêms der hâric eğer çi hêst ferd,

Mitevan hem mis'l-i ô tasvîr kerd.

«Güneş, hâricde tek olmakla berâber onun tasvirini yapmak mümkündür.»

122

شمس جان کو خارج آمد از انبر

نبودش در ذهن و در خارج نظیر

Şems-i can kû hâric âmed ez es'ir,

Nebvedeş der z'ihn ü der hâric nazîr.

«Can güneşi ki, âlem-i esîrin hâricindedir. Onun zihinde de, hâricde de benzeri yokdur.»

Evet; Aşk, önce Güneşe benzetilmiş, sonra benzetmenin yüceliğini göstermek için o teşbihden rucû edilmişti. Çünkü Güneş, Güneş manzûmesi denilen ve bizim Dünyamızla birlikde sürüklenen birkaç seyyâreden ibâret âlemde, hakikaten en büyük ve en parlak cisimdir. Lâkin bu azamet ve nûrâniyetiyle berâber, bir dereceye kadar, onun tasvirini yapmak imkân dâhilindedir. Muktedir ressamlar ve fotoğrafçılar şöyle dursun, mekteb çocukları bile bir dâire çizmek ve kenarlarına şualar resmetmekle, Güneşi göz önüne getirebilirler. Aşk güneşi ise, esîrin hâricinde ve tabiat âleminin fevkindedir. Binâenaleyh, o tabiat âlemi dâhilindekiler için, can ve aşk güneşinin, ne hâricde benzeri bulunabilir, ne de zihinde!..

123

در تصور ذات اورا کنج کو

تا در آید در تصور مثل او

Der tasavvur zât-i ôrâ gûnc kû,

Tâ der âyed der tasavvur mis'l-i ü.

«Can güneşi zihinlere sığmaz ki, onun misli tasavvur ve tehayyül edilebilir.»

Bu beyit :

«Nebûdeş der zihn ü der hâric nazîr.»

musra'ı dolayısıyla vârid olacak bir suâl'in cevâbıdır. Farazâ biri çıkıp diyebilir ki: Can güneşinin hâricde misâli olmadığını kabûl edelim; fakat zihinlerde sûretinin bulunmasına ne mânî vardır? Cevab veriliyor ki: Can güneşi zihinlere sığmadığı için misli tasavvur edilemez. Çünkü can güneşi denilen aşk, esâsen sıfât-ı İlâhiyyedendir. Sıfat ise, bir itibâre göre, ayn-i zâtdır. Bundan dolayı, onun tasavvuru muhâldir. Zihinde ve hâricde misâlinin bulunması da gayr-i mümkündür.

124

چون حدیث روی شمس الدین رسید

شمس چارم آسمان سر در کشید

Çûn hadis-i rûy-i Şemsüddin resîd,

Şems-i çârûm âsman ser der keşîd.

«Bahis, Şemsüddin'in cemâline gelince, dördüncü kat göğün güneşi uçub gitti!..»

Hazret-i Mevlânâ (Sems) lâfzının zikri dolayısıyla bahsi (Şems-i Tebrizi) hazretlerine intikaal ettiriyor, o mânevi güneşin benzersiz zıyasına karşı, cihan güneşinin mahcûb olduğunu söylüyor.

(Şems-i çârüm âsman) denilerek, Güneşin dördüncü kat semâyâ nisbet edilmesi, eski hey'etçilere (Astronomlara) göredir.

Hazret-i Şems; nisbetinden de anlaşılacağı üzere Tebrizlidir. Evliyâullah Hazarâtının (Ma'sûkin) kısmındandır.

Hazret-i Mevlânâ'nın büyük oğlu (Sultan Veled) diyor ki: «Allâh'ın âşıkleriyle ma'sûklarının üç derecesi vardır: (Hallâc-ı Mansûr) birinci derecedeki âşıklardandır. İkinci mertebe bunun, üçüncü mertebede onun fevkindedir. Bu üç mertebe erbâbı, halk tarafından bilinir. Ma'sûkin-i İlâhiyyeden birinci derecede olanları, âşıkların üçüncü derecesinde bulunanları; yalnız ismen bilirler. İkinci ve üçüncü derecede olanları tanıyamazlar. Hazret-i Şems ise ma'sûkin-i İlâhiyyenin son derecesinde bulunanlardandı.»

Evci, Hazret-i Şems, evliyâullahın (Mestûrin) yâni, gizli olanlarından idi.

Mevlânâ'nın menâkıbını yazmış olan (Ferîdûn Sipehsâlâr): «Şemsi, Mevlânâ'dan başka kimse anlamadı» diyor. Hazret-i Şems, sırf Mevlânâ ile görüşmek üzere Konya'ya gelmiş, Pirincciler hanına inmiş; ertesi gün han kapısının önündeki bir peykeye oturmuş; Şems'in gelişini keşfeden Hazret-i Mevlânâ da oraya gitmiş, diğer peykede ve Şems'e karşı oturmuş. Her ikisi de bir müddet sükût etmiş ve lisân-ı hâl ile konuşmuş. Bir zaman sonra Hazret-i Şems:

«— Bâyezid-i Bestâmî, karpuzun nasıl yenilmesinin sünnet olduğuna dâir kendisine haber vâsıl olmadığından onu yemeyecek kadar Peygambere bağlılık göstermişti. Fakat Zât-i Risâlet günde yetmiş def'a istiğfâr ederken, Bâyezid:

«Sübhânî mâ a'zame şânî.»

Yâni: «Ben kendimi tenzih ve takdis ederim, benim şânım ne büyüktür.» demiş. Bunun sebebi nedir?» diye sordu.

Hazret-i Mevlânâ da:

«— Bayezid, bir veliyy-i kâmil olmakla berâber Rasûl-i Ekrem (S.A.V.) kadar mütehammil değildi. Onun için mazhar olduğu tecelliyyat

dolayısıyla öyle demiye başladı. Aleyhissalât Efendimiz ise, her gün 70 vâhud 100 kerre mazhar-ı tecellî olur ve her birine tehammul gösterirdi. Istiğfârı da, terakki eylediği dereceye nisbetle evvelki derecesinin dün bulunmasından ileri gelirdi» buyurdu.

Bunun üzerine ikisi de yerlerinden kalkdılar ve birbirlerine sarıldılar. İlk mülâkaatın yolda ve Mevlânâ'nın dersden avdetinde vukû bulduğu da rivâyet edilmiştir.

Hazret-i Pir ile Hazret-i Şems'in sohbeti altı ay kadar devâm etmiş ve bu müddet halvet ve riyazatle geçmişti.

Hazret-i Mevlânâ, evvelce — Pederinin halifesi bulunan — (Seyyid Bûrhânüddin Muhakkik-i Tirmizi) den hilâfet almıştı. Şems Hazretleri de kendisine semâ etmeyi tavsiye eyledi.

Hazret-i Pir; tâlim ve tedrisi bıraktı. Onun feyz-i irfânından mahrûm kalanlar, Şems aleyhinde söylenmeye başladılar ve onu Şam'a gitmeğe mecbûr etdiler. Şam'a gidişinin asıl sebebi: Oradaki bir frenk gencinin müslüman oluşu, onun mânevi makamlara yükseltilmesi içindi. Şems'in gaybûbeti, Mevlânâ'ya çok te'sir gösterdi. Halkla temasdan çekildi. Günün birinde Şems'in bir mektûbu geldi. Hazret-i Pir, sevincinden, semâ' etmeğe ve tesirli gazeller söylemeğe başladı. Hem de o gazelleri, Şems-i Tebrizi nâmına nazmeyledi. Nihâyet oğlu (Sultan Veled) i Şam'a gönderip Şemsi dâvet etdi. O da icâbet gösterip yola çıktı. Şam'dan Konya'ya gelinceye kadar Sultan Veled, Şems'in arkasında yayan yürüdü. Şu edebi dolayısıyla Hazret-i Şems'in teveccühünü kazandı ve halifesi oldu.

Burada bir husûsu bildirmek lâzım geldi. Hazret-i Pir'in mesleki, Peygamber Efendimizin sünnetine kemâliyle uymaktır. Şu hâlde Mevlevilik, sünnet yolu demektir. Nitekim kendisi:

*Men bende-i Kur'ânem, eğer cân dârem,
Men Hâk-i reh-i Muhammed muhtârem.
Ger nâkl küned cüz in keş ez güftârem,
Bizârem ezô vü zin sühan bizârem.*

Yâni: «Ben; kul, köle isem; Kur'anın bendesi ve Muhammed-ül-Muhâr'ın yolunun toprağı, yâni, ayağının tozuyum. Eğer biri, benim sözlerimden bundan başka bir şey naklederse; ondan da, naklettiği sözden de rahatsız olurum» buyurmuştur. Hâl böyle iken, bâzı Bektâşî meşreb mevleviler «Mevlevilik: Velelilik ve Şemsilik nâmiyle iki koldur. Veleliler zühdü, Şemsiler aşkı ihtiyâr etmişlerdir» derlerdi.

Bu söz; hezeyanın ta kendisidir. Söyleyenlerin maksadı: kötü işlerini ve Mevlânâ meslekiyle te'lifi kaabil olmayan hareketlerini örtmek içindir. Bilinmelidir ki mevleviliğin: kolu, şû'besi yoktur. Kuruluş târihinden, za-

mânımıza kadar yetişen mevlevî ârifleri, Şems-i Mevlânâ'nın câzibesine tutulmuşlar ve :

**Peykiz, döneriz bir güneş etrafında,
Manzûme-i şemsiyye-i Mevlânâyız!..**

demişlerdir. Bilfarz o vahdet yolunda bir ikilik bulunmuş olsaydı, ikisinin de Sultan Veled'de birleşmesi lâzım gelirdi. Çünkü arzettiğim gibi Sultan Veled, Hazret-i Şems'in halifesi idi.

Gelelim bahse :

Hazret-i Şems, Konya'ya ikinci gelişinde evlenmiş, Mevlânâ'nın harem dâiresinde büyümüş (Kimyâ) isimli bir kızcağızı almıştı.

Yine bâzı kimseler Şems'in aleyhine kıyâm etdiler. Garibdir ki bu kimseler, Mevlânâ'nın dersinden ve sohbetinden istifâdeye alışanlar ve onu tekrâr tadrîs rahlesine oturtmaya çalışanlardı. Nihâyet bir gece Şems kayboluverdi. Aradılar, taradılar, izini bulamadılar. Bu def'a Hazret-i Mevlânâ da Şems'i aramaya çıktı. Şam'a ve Tebriz'e kadar gittiyse de bulamadı. Fakat avdetinde :

«Şems menem, Kamer menem!..»

gazelini inşâd etdi. Demek ki Şems'in (Ma'sûkiyyet) makaamı Hazret-i Pir'e verilmişti.

Konya'da Şems nâmına bir dergâh ve bir türbe vardır. Şems'e bir sû-i kasd yapıldığı, Mevlânâ'nın küçük oğlu (Alâüddîn) in de kaatiller arasında bulunduğu bazı kitaplarda, ezcümle (Eflâkî Ahmed Dede) nin (Menâkıbül-ârifin) isimli eserinde yazılıdır. Bilmemiz gereken şudur ki Hazret-i Pir'in göz kamaştıran parlaklığı, Şems ile mülâkaatından sonra zâhir olmuştur. Ma'mâfih :

*Öyle rahşende ki ol sem'a-i nûr,
Şems-i Tebriz ana pervâne olur!..*

125

*واجب آمد چونکه آمد نام او
شرح رمزی کردن از انعام او*

*Vâcib âmed çünki âmed nâm-i ô,
Şerh-i remzî kerden ez in'âm-ı ô.*

«Şems'in nâmı zikredilince, onun nimet ve ihsân işaretinden bir mik-dârını açıklamak vâcibdir.»

Yâni : «İkram ve in'âm eyliyen kimseye teşekkür etmek, in'âm ve ikram gören kimseye vâcibdir.» Bir de :

«Görülen nimetin açıklanması; Allah râzî olsun, filân zât bana şu iyiliği yaptı, denilmesi de nimetin şükrü cümlesindendir.»

Hazret-i Pir de bu lüzûma binâen, Hazret-i Şems'in nâmını kemâl-i hürmetle yâdetmekle, teşekkür vecibesini yerine getirmiş oluyor.

126

*این نفس جان دامنم بر تافتست
بوی پیراهان یوسف یافتست*

*În nefes can dâmenem ber tâftêst,
Bûy-i pîrâhân-ı Yûsûf yâftêst.*

«Bu sırada can, Yûsûf'ün gömleği kokusunu aldığı için, eteğimden yakalamıştır.»

127

*کز برای حق صحبت سالها
باز گو حالی از ان خوش حالها*

*Kez berây-i hakk-ı sohbet sâlhâ,
Bâz gû hâlî ez an hoş hâlhâ.*

«Yıllarca olan sohbet hakkı için, o hoş hâllerden, bir hâlî olsun îzâh et demekde ve ilâve etmektedir ki :»

128

*تا زمین و آسمان خندان شود
عقل و روح و دیده صد چندان شود
Tâ zemîn ü âsman handan şeved,
Akl ü rûh u دیده sad çendan şeved.*

«Tâ ki yer ve gök gülsün. Akıl, rûh ve göz de, arz ve semânın yüz misli sevin sin.»

Şârihlerin beyânına göre buradaki (Can) dan maksad : Hüsâmüddin Çelebi'dir ki, Mesnevî mukaddimesinde :

buyurulmuştu ki, hakikaten, Hazret-i Pir'in rûhu kadar muazzez bir vücûd-ü mükerrer idi. Zâten Mevlevîlikde çileye girmiş ve hizmete başlamış olan yeni dervişlere (Can) tâbir ederlerdi ki, bedenin kesâfetinden kurtulması ve ayn-i rûh olması için bir hayra yormakdan ibâretti.

İşte Hüsâmüddin Çelebi, Hazret-i Pir'in Şems ismini yâd etmesi üzerine, Yûsûf'un gömleğinden Hazret-i Yakûb'un duyduğu kokuyu hissetmiş; Yâ Mevlânâ; Şems ile geçirdiğimiz hoş hâllerden birini olsun izâh buyurun ki, hem âfâk, hem enfûs, nûr-i sürûr ile dolsun temennisinde bulunmuşdu.

«Büy-i pirâhân-ı Yûsûf yâftêst.»

mısra ile Sûre-i Yûsûf'deki :

اِذْ هَبُوا شَمْسِيْ هٰذَا قُوَّةٌ عَلٰى وَجْهِ اَبِيْ يٰٓاَتِ بَصِيْرًا
وَاَنْتُوْنِيْ بِاَمْلِكُمْ اَجْمَعِيْنَ ۝ وَلَمَّا فَصَلَ الْبَصِيْرُ
قَالَ اَبُوْهُمُ اِنِّيْ لَاجِدٌ رِّجَ يُّوْسُفَ لَوْلَا اَنْتُمْ لَفَدُوْنِ ۝
فَاَلْوَا تَاللهِ اِنَّكَ لَفِيْ ضَلٰلٍ كَبِيْرٍ ۝
فَلَمَّا اِنْ جَاءَ الْبَصِيْرُ اَلْقٰهُ عَلٰى وَجْهِهِ فَاَرٰ نَدْبَ بَصِيْرًا
قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَّكُمْ اِنِّيْ اَعْلَمُ مِنْ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ۝

Yâni : «Şu benim gömleğimi götürün de onu babamın yüzüne koyun. İyice görür (bir hale) gelir. Bütün ailenizi de bana getirin. Vakta ki kâfile (Mısır'dan) ayrıldı. (Öteden) babaları (Yâkub) dedi ki: Bana bunak demezseniz, inanın ki, (şimdi) Yûsûf'un kokusunu duyuyorum! (Yamındaki) dediler : Allah'a yemin ederiz ki, sen halâ eski yanlışlığında (berdevam) sın. Fakat müjdecî gelip de onu (Yakub'un) yüzüne koyduğu, o da derhal (yeni baştan) görür bir hale geldiği zaman dedi ki: Ben size bilmiyeceğiniz şeyleri Allah'dan muhakkak biliyorum demedim mi?⁶⁷» şeklindeki İlâhî beyan'a işaret olunmuştur.

Şeyh Sa'dî (Kuddise sirruhû) «Gülistân» ında der ki; «Biri, oğlunu kaybetmiş olan Ya'kûb Aleyhisselâmdan sordu: Ey cevheri münevver,

(67) Sûre-i Yûsûf : 93-96.

akıllı ihtiyar! Yûsûf'un gömleğinin kokusunu Mısır'dan duydun da, onu Ken'an kuyusunda iken niçin görmedin?»

Hazret-i Yakûb da cevab verdi ki : «Bizim hâlimiz, çakan şimşek gibidir. Bâzan açık, bazan kapalı olur. Bâzan göklerin üstüne çıkar, otururuz; bazan da ayağımızın üstünü göremeyiz.»

Hüsâmüddin Çelebi'nin recâsına karşı Hazret-i Mevlânâ itirâz ederek :

129

لا تكلفني فاني في الفنا

كأت افهامي فلا احصى ثنا

Lâ tükellifnî feinnî filfenâ,
Kellet efhâmî felâ uhsî s'enâ.

«Ey Hüsâmüddin; Şems'in ahvâlini izâh etmek husûsunu bana teklif etme. Zirâ ben mânevî yokluk hâlindeyim. Anlayışım ve anlatışım azalmıştır. Onun senâsını sayıb dökemem» dedi ve devâm etti :

130

كل شيء قاله غير المفيق

ان تكلف او تصلف لا يلبق

Küllî şey'in kaalehû ğayrul müfik,
În tekellef ev tesallef lâ yelik.

«Akli başında olandan başkasının, — yâni, yokluk denizine garkolmuş olan zâtın — söylediği her söz, zahmet de olsa, övünmek de olsa, doğru olmaz.»

131

من چه گویم يك رگم هشيار نيست

شرح آن يارى كه اورا يار نيست

Men çi ğüyem yek regem hüşyâr nîst,
Şerh-i an yârî ki ôrâ yâr nîst.

«Şems gibi eşi ve benzeri bulunmayan bir dostun ahvâlini izâh için ben ne söyleyim ki, bir damarım bile şu'ur hâlinde değildir.»

شرح این محران و این خون جگر
این زمان بگذار تا وقت دگر

*Şerh-i in hicrân ü in hûn-i ciğer,
İn zaman bugzâr tâ vakt-i diğér.*

«Ciğerimi kan eden bu hicrânın şerhini; şimdilik, başka bir zamâna bırak.»

Hazret-i Pir'in «yokluk» hâlinde bulunduğu ve Şems'in ahvâline dâir mâlûmat vermenin, o halde iken, gayr-i kaabil olduğuna dâir özür beyan etmesi üzerine, Hüsâmüddin Çelebi :

قال اطمئني فاني جائع
واعتجل فالوقت سيف قاطع

*Kaale et'imnî feinnî câi'un,
Va'tecil fel vaktü seyfün kaatî'un.*

«Dedi ki: beni doyur; çünkü, acım. Hem çabuk ol ki vakit, keskin kılıç gibidir.»

صوفی ابن الوقت باشد ای رفیق
نیست فردا گفتن از شرط طریق

*Sôfi ibnül-vâkd bâşed ey refik,
Nist ferdâ güften ez şart-i tarik.*

«Ey arkadaş; sôfi (İbn-ül-vakd) olur. Yarın ve yarına demek, tarikat şartlarından değildir.»

Her işi vakit geçirmeden tam zamânında yapana tasavvufda (İbn-ül-vakd) denilir. Bir de (İbn-ü-zaman) tâbiri vardır ki, rüzgâr ne taraftan eserse o cihete dönen dalkavuk mânâsınadır.

تو مگر خود مرد صوفی نیستی
هست را از نسبه خیزد نیستی

*Tû meğer hod merd-i sôfi nistî,
Hést râ ez nesye hîzed nistî.*

«Yoksa sen sôfi değil misin?. Veresiye dolayısıyla, mevcûda yokluk ârız olur.»

Hüsâmüddin Çelebi, kendisinin hakikat zevkine acıkmış olduğundan bahisle, izâhın tehir edilmemesini ve bugünkü işin yarına bırakılmamasını recâ eyledikten sonra, sôfinin (İbn-ül-vakd) olduğunu; yâni geçmiş-den, gelecekden sarf-ı nazar eyliyerek, hâl neyi icâb ediyorsa onu yaptığını söylüyor. «Yâ Mevlânâ: sen sôfi değil misin ki :

«İn zaman büzgâr tâ vakt-i diğér.»

buyuruyorsun. Pek âlâ bilirsin ki, veresiye veriş ve gelesiye gönderiş, mevcûd sermâyeyi yok hâline getirir, diyor.

Hüsâmüddin Çelebi'nin bu sûretle ısrarlı istihâmı üzerine Hazret-i Mevlânâ da :

گفتمش پوشیده خوشتر سر یار
خود تو در ضمن حکایت گوش دار
Güftemeş pûşide hoşter sırr-ı yâr,
Hod tü der zımnî hikâyet gûş dâr.

«Ona dedim ki: Dostun sırrının gizli kalması, daha hoşdur. Ona vâkıf olmak için sen hikâyeye kulak ver ve mânâsına dikkat et.»

Cevâbını veriyor. Buna karşı Hüsâmüddin Çelebi :

گفت مکشوف و برهنه بی غلul
باز گو دهم مده ای بوالفضول

*Güft-i mekşûf û birihne bi gûlûl,
Bâz gû def am medih ey bülfüdûl.*

«Dedi ki: Ey faziletler sâhibi Mevlânâ; beni başdan savma; açıktan açığa ve hiç bir şey saklamaksızın söyle.»

138

پرده بردار و برهنه کو که من
می نخسم با صنم با پیرهن

*Perde berdâr û birihne gû ki men,
Mi nehusbem bâ sanem bâ pîrahen.*

«Perdeyi kaldır ve açık söyle ki ben, gömlekli bir güzel ile yatmam.»

Hüsâmüddin Çelebi, hakikatin sırlarına vâkıf olmak için, bahsin tam bir vüzuhla açıklanmasını ricâ ediyor. Kendisinin kapalı ve imâlî sözlere kanâat etmiyeceğini bildiriyor. Mevlânâ ise, Çelebi'nin makaam-ı şemse henüz istidâdı olmadığını haber vermek üzere :

139

گفتم ار عریان شود او در جهان
نی تو مانی نی کنارت نی میان

*Güftem er uryan şevêd ô der cihân,
Ni tü mânî ni kenâret ni miyân.*

«Dedim ki: eğer o, Dünyâda âşikâre olursa, ne sen kalırsın, ne ucun, ne ortan kalır.»

140

آرزو می‌خواه لیک اندازه خواهم
بر نتابد کوهر را یک برگ کاه

*Ârzû mihâk lik endâze hâh,
Ber ne tâbed kûhrâ yek berg-i kâh.*

«Ârzû göster, lâkin o arzû ölçüne ve tehammülüne göre olsun. Bir saman çöpü bir dağı kaldıramaz.»

150

141

آفتابی کنزوی این عالم فروخت
اندکی گر پیش آید جمله سوخت

*Âftâbi kez vey in âlem firûht,
Endeki ger piş âyed cümle sûht.*

«Güneş ki âlemi aydınlatmaktadır. Yörüngesinden ayrılıp biraz yaklaşıp, her şey'i yakar, kül eder.»

142

فتنه و آشوب و خوریزی مجوی
پیش ازین از شمس تبریزی مکوی

*Fitne vû âşûb ü hunrizî mecûy,
Piş ezin ez Şems-i Tebrizî megûy.*

«Fitne, karşılık ve kan dökülmesini isteme. Bundan fazla da Şems-i Tebrizî'den bahsetme.»

143

این ندارد آخر از آغاز کوی
رو تمام این حکایت باز کوی

*În nedâred âhir ez âğâz gûy,
Rev temâm-i in hikâyet bâz gûy.*

«Bu bahisin sonu gelmez. Sen başlangıcına dön de hikâyenin temâmını söyle.»

o

«CÂRİYENİN DİRDİNİ ANLIYABİLMEK İÇİN O TABÎB-İ VELÎNİN, PÂDİŞAHDAN HALVET İSTEMESİ»

144

گفت ای شه خلوتی کن خانه را
دور کن هم خیش و هم بیکانه را

*Gûft ey şeh halveti kûn hâne râ,
Dûr kûn hem hîş ü hem bigâne râ.*

151

«Tabîb-i İlâhî dedi ki: Pâdişâhını; akrabâyı da, yabancıyı da uzaklaştırmak sûretiyle sarayı tahliye etdir.»

145

کس ندارد گوش در دهلیزها
تا بیرسم زین کنیزک چیزها

Kes nedâred gûş der dihlîz hâ,
Tâ bipürsem zin kezîzek çizhâ.

«Kimse koridorlarda bulunub dinlemesin ki, bu câriyeden bâzı şeyler soracağım.»

146

خانه خالی مانده و یک دیار نی
جز طیب و جز همان بیمار نی

Hâne hâlî mand ü yek deyyâr nî,
Cüz tabîb ü cüz heman bîmâr nî.

«Ev boşaldı. İçinde hekim ile o hastadan başka kimse kalmadı.»

İnsan; emîn olduğu ve ifşâ etmiyeceğine itimâd eylediği bir kimse ile yalnız kalınca, esrârını ona açabilir. Hekim-i gaybî de câriyenin aşk müb-telâsı olduğunu, tâbir-i diğerle, nefsin; hevâ ve heves giriftârı bulunduğunu anlamışdı. Lâkin o hevesin kime karşı olduğunu tâyin etmek için hastayı konuşturmaya lüzûm görmüş, bundan dolayı yalnız kalınmasını teklif etmişdi.

Vaktâki sarayda, câriyenin yatdığı dâirede hekim, hastanın yanına girdi.

147

نرم و نرمک گفت شهر تو کجاست
که علاج اهل هر شهری جداست

Nerm ü nermek gûft şehr-i tû kücâst,
Kî ilâc-i ehl-i her şehrî cüdâst.

«Tabîb-i İlâhî, hastaya yavaş yavaş ve nezâketle nerelisin? diye sordu ve: her memleket ahâlisinin ilâcı başkadır dedi.»

Rıfk u mülâyemet, yâhud yerine göre nezâket, insanların bir kısmına Allah tarafından verilmiş bir nimettir. Bir Hadis-i Şerifde, meâlen :

«Cenâb-ı Hak, rıfk sâhibidir ve rıfkı sever. Sertlikle vermediğini de rıfk ve mülâyemetle verir.» buyurulmuştur.

Mûsâ ve Hârûn Peygamber (A.S.); meb'ûs-ü İlâhî olarak Fir'avnı dâvete gidecekleri sırada :

فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لِّنَا لَعَنَهُ بَنَدُكَرَا وَنَحْنُ

Yâni : «(Gidin) ona yumuşak söz söyleyin. Olur ki nasihat dinler, yahud (Allah'dan) korkar⁶⁸.» emrini almışlardı.

Rıfk u mülâyemet, kalbleri celbetmek husûsunda ne kadar tesir gösterirse, şiddet ve sertlik de o nisbetde aks-i tesir yapar.

Edebin en yücesine sâhib olan Peygamber Efendimize hitâben Kur'-an'da :

فِيمَا رَحِمَهُ مِنَ اللَّهِ
لِنْتَلَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًا غَلِظَ الْقَلْبُ لَا نَقْضُوا مِنْ حَوْلِكَ
فَاغْفِرْ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِنَّ
عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ

Yâni : «(O vakit) Sen Allah'dan bir esirgeme sayesinde ki, onlara yumuşak davrandın. Eğer (bilfarz) kaba, katı yürekli olsaydın onlar etrafından herhalde dağılıp gitmişlerdi bile. Artık onları bağışla (Allah'dan da) günahlarının yarlıganmasını iste. İş hususunda onlarla müşave-re et. Bir kerre de azmettin mi artık Allah'a güvenip dayan. Çünkü Allah kendine güvenip dayananları sever⁶⁹.» buyurulmuştur.

Âyet-i Celîledeki (hüm) zamiri, Uhud muhârebesinde bulunan, husûsiyle onlardan, bozulub dağılanlara râci'dir.

Hicretin üçüncü senesinde Mekke müşriklerinin Medîne'ye hücumları dolayısıyla vukû'a gelen Uhud muharebesinde, İslâm mücahidlerine bir hezimet ârız olmuşdu. Bu da fikr-i Peygamberî hilâfına, meydan muhârebesi yapmaya kalkışmaktan; bir de en mühim bir mevki'e yerleştirilmiş olan okçuların mevkîlerini kendi kendilerine bırakmalarından ileri gelmişti. Hâlid bin Velîd'in, islâm ordusunun arkadan kuşatması üzerine iki

(68) Sûre-i Tâhâ : 44.

(69) Sûre-i Âl-i Imrân : 159.

kılıç arasında kalan mücâhidler bozulmuş, hattâ bir kısmı Medine'ye kadar savuşmuşdu. Musâdeme esnâsında bizzat Rasûl-i Ekrem (S.A.V.) Efendimiz yaralanmış, Hazret-i Hamza ile 69 ashâb şehid olmuşdu.

Dönüş sırasında taraf-ı Risâletden, bozulmuş olanlara asık yüz gösterilmek şöyle dursun, halleri, hatırları sorulmak, kendilerine, teselli olunmak üzere nezâket ve mülâyemet gösterilmişdi.

Bahsolunan Âyet-i Kerîmede Habîb-i Edîb-i İlâhî'nin şu hareketi takdir buyurulmakla berâber, aksi sûretle davranılmış, yâni kaçanlar tekdir edilmiş olsaydı o kimselerin dağılmalarına meydan verilmiş olacağı bildirilmiştir.

Demek ki rıfk u mülâyemet; kalblerin birleşmesine; şiddet ve hiddet de bil'âkis nefretine sebep olurmuş.

Âyet-i Kerîmede bir nükte daha vardır: Tevekkül mes'elesi. Bu mes'ele: Gayr-i müslimler ve onların mukallidleri tarafından müslümanların ittihâmına medâr olan şeylerden biridir. Fakat bu töhmeti yapanların ve bâzılarımızın vehmi gibi, tevekkül, sırtüstü yatıp gökden zenbil ile ekmek inmesini beklemek değildir. Nazm-ı Celîlin beyânı veçhile bir işe, müşâvereden sonra karar verip teşebbüs etmek ve kemâl-i husûlünü Allâh'ın, tevfiikinden ummak demektir. Çünkü azim; bir işi yapmaya kasdetmek, ve ciddî bir ihtimamla gayret göstermektir.

Hazret-i Mevlânâ, yine Mesnevî'de :

«Eğer tevekkül edeceksen, işe başladıktan sonra et. Ekini ek, ondan sonra Allâh'a tevekkül ve îtimâd gösterib bereketi ondan bekle.» demiştir. Hülâsa: Çalışmalı ve muvaffakiyyeti Allah'dan beklemelidir ki; tevekkül bu demektir.

Her şehir ahâlisinin ilâcı ve tedâvisi başka olmasına gelince: Tedâvide iklim ve itiyâdın nazar-ı dikkate alınması tıbbî kaaidelerdendir. Çölde doğub büyümüş bir bedevî ile, buzlar arasında yetişmiş ve yaşamış bir eskimonun tedavileri her hâlde bir olamaz. (Şehr-i tü kücast) yâni «Nerelisin?» süâlî de, te'vile muhtâc görülürse, nefsin (Emmâre) ve (levvâme) sıfatlarından hangisinde bulunduğunu yoklamaktır, denilebilir.

Tabib-i İlâhî süâllerine devâm ederek dedi ki :

148

واندران شهر از قرابت کیست
خویشی و پیوستگی با چیست

Venderan şehz ez karâbet kistet,
Hişî vû peyvestegî bâ çîstet.

«O şehirde kime yakınlığın vardır, akrabâlığın ve bağlılığın kime ve neyedir?»

Hekim-i gaybi bunları sormakla berâber :

149

دست بر نبض نهاد و یک بیک
باز می رسید از جور فلک

Dêst ber nabzeş nihâd ü yek biyek,
Bâz mîpürsîd ez cev-r-i felek.

«Elini câriyenin nabzına koydu ve feleğin cev-r ü cefâsından birer birer süâl etdi.»

Tabibin; süâl ederken câriyenin nabzını tutması, alacağı cevablar esnâsında nabzın hareketlerinden bir şeyler anlamak içindi. Yâni hangi memleketin ve hangi bir şey'in zikri esnâsında darbeler şiddetlenirse; onun, hastalık sebebi olduğunu anlayacaktı.

Burada bir süâl sorulabilir. Tabib mâdem ki bir hekim-i İlâhî idi, bir nazarla câriyenin hastalığı sebebinin keşfetmeli, bu gibi teşhis-i istidlâlî ile uğraşmamalıydı denilir. Hazret-i Mevlânâ buna cevâben diyor ki:

150

چون کسی را خار در پایش خلد
بای خود را بر سر زانو نهاد

Çün kesî râ hâr der pâyeş hiled,
Pây-i hodrà ber ser-î zânû nihed.

«Bir kimsenin ayağına diken batınca, onu dizinin üstüne kor.»

151

وز سر سوزن همی جوید سرش
ور نیابد می کند با لب ترش

Vez ser-î sūzen hemî cūyed sereş,
Ver neyâbed mîküned bâ leb tereş.

«İğne uciyle dikenin başını arar, bulamazsa, diken batan yeri tükür-
giyle ıslatır.»

152

خار در پا شد چنین دشوار باب

خار در دل چون بود واده جواب

*Hâr der pâ şûd çünin düşvâr yâb,
Hâr der dil çün büved vâ dih cevâb.*

«Ayağa batan diken böyle güç bulunursa, gönüldeki diken nasıl bu-
lunur? Cevab ver?»

Evet. Ayağa batan diken, deriye saplanıp kaybolrsa bile, göz önündeki
bir uzva girmiş olduğu için, çıkarılması mümkün iken; bulunması ve çıkara-
lması insanı bu kadar uğraştırır. Gönül ki gözle görünmez, hattâ gayr-i
maddî ve mânevîdir, ona saplanan aşk dikenini, sevdâ okunu bulup çıkar-
mak için elbetde daha fazla çalışmak ve uğraşmak lâzımdır. Ona da kes-
kin bir nazar ve mâhir bir el ister. Hazret-i Pir, şu hakikati bir misâl ile
anlatmak için diyor ki :

153

خار دل را گر بدیدی هر خسی

دست کی بودی غمانرا بر کسی

*Hâr-i dil râ ger bididî her hasî,
Dêst key bûdi ğamanrâ berkesî.*

«Eğer gönüldeki diken herkeş görebilseydi; gamların, kederlerin bir
adama galebe çalması nasıl mümkün olurdu?»

154

کس بزیر دم خر خاری نهید

خر نداند دفع آن بر می جهد

*Kes bezir-i dümm-i har hâri nihed,
Har nedâned def-i an ber mîcihed.*

«Meselâ biri, bir merkebin kuyruğu altına bir diken kor. Merkebi onu
nasıl çıkaracağını bilmez, sıçramaya başlar.»

155

بر جهد وان خار محکمتر زند

عاقلی باید که خاری بر کند

*Ber cihed van hâr muhkemter zened,
Âkılî bâyed ki hâri ber kened.*

«Sıçradıkça diken daha ziyâde batar. Akıllı bir adam lâzımdır ki o
dikenin çeksini, çıkarsın.»

Yoksa diken çıkmaz, bil'akis daha ziyâde saplanır.

156

آن حکیم خار چین استاد بود

دست میزد جابجا می آزمود

*An hakîm-i hâr çîn üstâd bûd,
Dêst mîzed câ becâ mî âzmûd.*

«O; diken çıkaracak hekim, üstâd idi. Elini gezdiriyor, taraf taraf
tecrübeye bulunuyordu.»

Hekimin el gezdirmesi, muhtelif suallemlerle câriyenin derdini yoklaması
demekdir.

157

زان کنیزک بر طریق داستان

باز می پرسید حال دوستان

*Zan kenîzek ber tarîk-i dâstân,
Bâz mîpûrsîd hâl-i dîstân.*

«Hikâye yoluyla o câriyeden, dostlarının hâlini sordu.»

Hekim-i İlâhî, câriyenin kalbine saplanmış olduğunu keşfettiği sevdâ
dikeninin ucunu bulmak için onu gizlice araştırıyor; başından geçenlere
dâir, hastaya hissettirmeksizin, soruşturmalar yapıyordu.

با حکیم او قصه‌ها می گفت فاش
از مقام و خواجگان و شهر تاش

Bâ hakîm ô kıssahâ mî guft fâş,
Ez makaam ü Hâcegân ü şehîr tâş.

«Câriye; memleketine, efendilerine ve hemşehrilerine dâir hekîme, açık — yâni, izâhâ muhtac olmayacak sûretde — hikâyeler söylüyordu.»

سوی قصه گفتنش می داشت گوش
سوی نبض و جستنش می داشت هوش
Sûy-i Kıssa güfteneş mî dâşt gûş,
Sûy-i nabz u cesteneş mî dâşt hûş.

«Hekim, bir taraftan câriyenin hikâye söylemesine kulak veriyor, bir taraftan da nabza ve nabzın atışına dikkat ediyordu.»

تا که نبض از نام که گردد جهان
او بود مقصود جانش در جهان
Tâki nabzez nâm-ı ki gerded cihan,
Ô büved maksûd-i câneş der cihan.

«Hastanın nabzı, hangi isim söylenildiği sırada hızlanırsa, câriyenin Dünyâda, canının ne istediği anlaşılacaktı.»

دوستان و شهر اورا بر شمرد
بعد ازان شهر دگر را نام برد
Dôstân ü şehîr-i ôrâ ber şûmûrd,
Ba'dezan şehîr-i diğîr râ nâm bürd.

«Câriye, dostlarını ve memleketini saydıktan sonra başka bir şehir ismini söyledi.»

گفت چون بیرون شدی از شهر خویش
در کدا مین شهر بودستی تو پیش
Gûft çün birun şüdi ez şehîr-i Hiş,
Der küdâ mîn şehîr bûdestî tû piş.

«Hekim, memleketinden nasıl çıktın, evvelce hangi şehirde idin? diye sordu.»

نام شهری گفت و هم زان در گذشت
رنگ رو و نبض او دیگر نکشت
Nâm-ı şehîrî güft ü hem zan der güzêşt,
Reng-i rû vû nabz-ı ô diğîr neğêşt.

«Câriye, bir şehir adı söyledi ve geçdi. Yüzünün rengi ile nabzının hareketi değişmedi.»

خواجگان و شهریارا یک بیک
باز گفت از جای و از نان و نمک
Hâcegân ü şehriyanrâ yek beyek,
Bâz güftez cây ü ez nân ü nemek.

«Efendilerini ve o şehirde bulunanları birer birer anlatdı; ve tuz, ek-mek yediği yerleri söyledi.»

شهر شهر و خانه قصه کرد
نی رگش جنبید نی رخ گشت زرد
Şêhr şehîr ü hâne hâne kıssa kerd,
Nî reğêş cünbîd nî ruh gêşt zerd.

«Memleket - memleket; ev - ev hikâye etdiği hâlde, ne nabızı hızlandı, ne de yüzü sarardı.»

166

نبض او بر حال خود بد بی گزند
تا برسید از سمرقندی جو قند

*Nabz-ı ô ber hâl-i hod bûd bi gezend,
Tâ bipürsîd ez Semerkandî çü kand.*

«Hekim, tatlı bir gülümseme ile Semerkandlı birinden soruncaya kadar, câriyenin nabızı tabii bir sûrette ve zararsız bir hâlde atıyordu.»

167

نبض جست و روی سرخ و زرد شد
کز سمرقندی زر گر فرد شد

*Nâbz cest û rûy sürh û zêrd şûd,
Kez Semerkandî-i zer ger fêrd şûd.*

«Fakat Semerkand'dan sorunca nabzın hareketi arttı, yüzü kızarıp sararmaya başladı. Çünkü Semerkandlı bir kuyumcudan ayrılmıştı.»

Hekim-i İlâhî, bir çok sual ve cevabdan sonra câriyenin semerkandlı bir kuyumcudan ayrılmış, sevdiği o kuyumcunun ayrılığıyla tutuşub yamakta olduğunu anladı. Yâni mürşid-i kâmil, terbiyesine aldığı sâlikin nefsindeki hevâ ve heves ibtilâsının nev'ini keşfetti.

168

چون ز رنجور آن حکیم این راز یافت
اصل آن درد و بلارا باز یافت

*Çün zi rencûr an hakîm in râz yâft,
Asl-ı an derd û belârâ bâz yâft.*

«O hekim, o hastadan bu sırrı anlayınca; o derdin, o belânın aslını ve sebebini bulmuş oldu.»

169

گفت کوی او کدامست در گذر
بر سر پل گفت کوی غافر

*Gûft kûy-i ô kûdâmet der güzêr,
Ber ser-i pül gûft kûy-i ğât fer.*

«Hekim, kuyumcunun mahallesi hangi yoldadır? diye sordu. Câriye de köprü başında Gatfer mahallesinde cevâbını verdi.»

170

گفت دانستم که رنجت چیست زود
در خلاصت سحرها خواهم نمود

*Gûft dânistem ki rencet çîst zûd,
Der halâsat sihr hâ hâhem nümûd.*

«Hekim, câriyeye: Hastahğının ne olduğunu anladım. Seni çarçabuk bu hastalıktan kurtarmak için himmet göstereceğim, dedi.»

Ve şu nasihatleri de ilâve etdi :

171

شاد باش و فارغ و ایمن که من
آن کنم با تو که باران با جن

*Şâd bâş ü fâriğ u eymen ki men,
An künem bâ tû ki bâran bâ çemen.*

«Sevin, düşünmekden vazgeç. Murâdına ereceğine emîn ol. Sana yağmurun çemene yaptığını yapacağım, — yâni, sana âdetâ yeniden hayat vereceğim. —»

172

من غم تو می خورم تو غم نخور
بر تو من مشفقترم از صد پدر

*Men gam-î tû mî horem tû gam mehor,
Ber tû men müşfikterem ez sad peder.*

«Ben senin gamını, kederini düşünür, çâresine bakarım. Sen üzülme. Benim sana olan şefkatim, babanın evlâda olan şefkatinden yüz kat fazladır.»

Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Kerim'inde :

لَقَدْ جَاءَكُمْ
رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ
بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَّحِيمٌ

Yâni : «Andolsun, size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır ve güç gelir. Üstünüze çok düşkündür. Mü'minleri cidden esirgeyicidir, bağışlayıcıdır o⁷⁰.» buyurmuştur.

Allâhü zülcelâlin, bu âyet-i kerîmede: zât-i akdesini vasfeylemiş olduğu (Raûf) ve (Rahim) sıfatlarıyla zikrelediği Peygamber Efendimiz, Rahmeten lil'âlemin olmak haysiyetiyle, umûmen mahlûkaata, husûsiyle ehl-i imâna karşı merhamet ve muhabbet hisleriyle dopdoludur. Onun vâris-i kâmilî bulunan evliyâ'ullah da, kendilerinde bulunan nisbet-i Muhammediyye derecesinde, Rahim ve şefkatli olurlar. Buna işâret olmak üzere Hazret-i Mevlânâ, hekim-i İlâhî lisânından câriyeye karşı müşfikane sözler söyletiyor, kendisindeki merhamet ve muhabbetin, baba şefkatinden yüz derece fazla bulunduğunu ifâde ediyor.

173

هان و هان این راز را با کس مگو
کر چه شه از تو کند بس جستجو
Hân ü hânîn râzrâ bâ kes meğû,
Gerçi şeh ez tû küned bes cüstücû.

«Pâdişah, senden sıkı sıkı sorub anlamak istese bile, bu sırrı kimseye söyleme.»

Hazret-i Mevlânâ, bahis dolayısıyla sır saklamanın lüzûmundan bahsediyor :

(70) Sûre-i Tevbe : 128.

174

گور خانه راز تو چون دل شود
آن مرادت زود تر حاصل شود

Gûr hâne râz-ı tû çûn dilşevd,
Ah murâdet zûd ter hâsıl şevd.

«Kalbin; sırrının mezârı olursa, murâdın çabucak husûle gelir.»

175

گفت پیغمبر که هر که سر نهفت
زود گردد بامرام خویش جفت

Gûft Peygamber ki her kî sır nühüft,
Zûd gerded bâ merâm-î hîşt cûft.

«Hazret-i Peygamber buyurmuştur ki: Her kim sırrını gizlerse, murâdına çabuk erer.»

Hazret-i Mevlânâ bir beyit evvelinde kalbi, sır mezârına benzetmekle:

Sudûr-ül-ahrâr, kubûr-ul-esrâr.

Yâni : «Hür olanların kalbi, esrar mezarlarıdır.» meseline imâ etmiş; kabre konulan bir cesed, orada nasıl gömülü kahrırsa; hür insanların kalbindeki sırlar da o sûretle gizli bulunur, demek istemiştir.

İkinci beyit ile de :

«Hâcetlerinizin husûle gelmesi için, sır saklamak hassasından yardım taleb ediniz. Çünkü nimet sâhibi olan her kimseye hased edilir.» Hadîsine telmih eylemiştir. Mesnevî'nin diğer bir yerinde :

«Gidişin, altının ve mezhebin hakkında dudağını kımıldatma ve onlardan bahsetme.» buyurmuştur.

Sır saklamanın lüzûmunu bildirdikten sonra, bunun faydası olacağını da temsil için Hazret-i Pir diyor ki :

دانه چون اندر زمین پنهان شود

سر او سر سبزی بستان شود

*Dâne çün ender zemin pinhan şeved,
Sırr-ı ô ser sebzi-i bostan şeved.*

«Tohum, toprak içinde kalıb da bir müddet geçince; onun sırrı, bostanın yeşermesi olur.»

Fuzûlî'nin :

*Dâne toprak içre zahmet çeketiğiçün nice dem,
Baş çeker, harmanlanır, ârâyış-i bostân olur!..*

beyti, Mesnevi'nin bu beytinden alınmış gibi geliyor. Diğer bir misâl :

زر و نقره گر نبودندی نihan

پرورش کی یافتندی زیر کان

*Zer vü nukrê ger nebûdendi nihân,
Perveriş key yâftendi zir-i kân.*

«Altın ve gümüş gizli bulunmasalardı, mâden içinde nasıl terbiye bulurlardı?»

Mevlâna Câmi «Lüccet-ül-esrâr» isimli kasidesinde der ki :

«Altın ve gümüş nedir? Güneşin terbiyesiyle renk almış toprakdan ibârettdir. O hâlde hâlis altından tac yaptıran kimsenin, toprak başına olmuş demektir.»

Hülâsa: önce gizli kalan şey, sonunda matlûb veçhile inkişâf eder. Ehl-i tarîkin halvetleri ve erbainleri hep bu maksada mebnidir.

Halvet de, erbain de, tenhâ bir yerde oturmaktır. Fakat halvet, müddetle mukayyed değildir. Erbain ise kırk gün inzivâ etmektedir.

Muallim Nâcî merhûm der ki :

*Zir-i tâk-ı serde olmuş, akl-ı vahyâver nihan,
Sanki etmiş kendini gâr içre peygamber nihan!..*

Evet. Akıl, dimağ mahfazası içinde gizlidir. Fakat idrâkinin âsârı meydana çıkar. Kezâ Nebiyy-i Ekrem (S.A.V.) Efendimiz, önce Hırâ, sonra (Sevr) mağaralarında gizlenmişti. Lâkin sonra, olanca parlaklığıyla meydana çıktı ve bütün Dünyâ halkının gözlerini kamaştırdı.

Hazret-i Mevlânâ sır saklamak hakkındaki tavsiyesinden sonra, doğru va'dlerle yalancı va'dleri ve onların nüfûz üzerindeki tesirini anlatıyor :

وعددها و لطفهای آن حکیم

کرد آن رنجور را این زبیم

*Va'dehâ vü lûtfhây-i an hakim,
Kêrd an rencûrrâ eymen zi bîm.*

«Hekimin va'dleri ve lûtufları, o hastayı korkudan emin kıldı.»

وعددها باشد حقیقی دلپذیر

وعددها باشد مجازی تاسه گیر

*Va'dehâ bâşed hakîkî dîlpêzir,
Va'dehâ bâşed mecâzî tâse gir.*

«Va'dler vardır ki hakîkî olduklarından kalbe itmi'nân verirler. Yine va'dler vardır ki, mecâzî — yâni, yalan bulunduklarından — insana sıkıntı ve tasa getirirler.»

وعدۀ اهل کرم کنج روان

وعدۀ نا اهل شد رنج روان

*Va'de-i ehl-i kerem genc-i revân,
Va'de-i nâ ehl şüd renc-i revân.*

«Kerem sâhiblerinin va'di, seyyar bir hazine ve câri bir nakid gibidir. Nâ ehl olanın va'di ise, infaz ve icrâ edilmediği için, dâimî bir hastalığa benzer.»

İnsan; ya ettiği va'di tutmalı, yâhud kimseye bir va'idde bulunmamalıdır.

181

بعد اذان بر خاست عزم شاه کرد
شاهرا زان شمع آگاه کرد

*Ba'd ezan ber hâst azm-î şâh kerd,
Şâhrâ zan şemme-î âgâh kerd.*

Hekîm-i İlâhî, câriyeden bu mâlûmâtı aldıktan sonra, kalktı, pâdişâhın huzûruna çıktı. Ona câriyenin ahvâlinden bir parça mâlûmat verdi.»

182

گفت تدبیر آن بود کان مردرا
حاضر آریم از پی این دردرا

*Gûft tedbîr an büved kân mêdrâ,
Hâzır ârîm ez pey-î in dêdrâ.*

«Dedi ki: Şimdi lâzım gelen tedbîr, bu derdin tedâvisi için o adamı getirtmemizdir.»

183

مرد زر گررا بخوان زان شهر دور
بازر و خلعت بده او را غرور

*Merd-i zerger râ bihan zan şehr-i dûr,
Bâ zer û hil'at bidih-ôrâ gurûr.*

«Altın ve zinetli elbise göndermekle kuyumcuyla avutub, o uzak şehirden dâvet et.»

184

چونکه سلطان از حکیم این را شنید
پند او را از دل و جان برگزید

*Çünkü sultân ez hakîm in râ şenîd,
Pênd ôrâ ez dil û can bergüzîd.*

«Pâdişah, hekîmin bu tavsiyesini işittince onun nasihatini candan, gönlünden kabûl etti.»

185

پس فرستاد آن طرف یک دو رسول
حاذقان و کافیان و بس عدول

*Pes firistâd an taraf yek dû rasûl,
Hâz'ikaan ü kâfiyân ü bes a'dûl.*

«Sonra o tarafa hâzık, kâfi ve gâyet âdil bir iki dâvetçi gönderdi.»

Hazret-i Mevlânâ, mühim bir nükteye temâs ediyor :

«Göndereceğin yere akıllı birini yolla da, ona tavsiyede bulunma.» derler. Bir iş gördürmek için gönderilen kimselerde hazâkat, kifâyet ve adâlet bulunması elzemdir. Bunlardan biri bulunmazsa matlûb işin husûle gelmesi şöyle dursun, büsbütün aksi zuhûr eder. Kifâyetli bir sefirin devletine pek çok hizmet edeceği; ehliyetsiz bir hâriciye memûrunun da hükûmetin başına gâile getireceği şüphesizdir.

Sefâret vazifesine Peygamberimiz tarafından çok ehemmiyet verilmiş. Hicretin altıncı senesinde hükümdarlara ve emirlere dâvetnâmeler yazıldığı sırada onları götürecek sefirler, gidecekleri yerlerin lisânını bilen kimselerden intihab edilmişdi.

Müslümanlıktan evvelki câhiliyyet devri arabalarının da sefâret vazifeleri vardı. Bu işle mükellef olan kimse, kabileler arasında âdetâ siyasi konuşmalar hizmetini ifâ ederdi. İslâmın zuhûrunda bu vazife, Hazret-i Ömer (Radiyâllahü anh)'in uhdesinde bulunuyordu. Bundan dolayı idi ki, Hudeybiye seferinde Peygamberimiz tarafından Hazret-i Fârûk Mekke'ye gönderilerek, harb için değil, ziyâret için gelindiği bildirilmek istenmişdi. Fakat Hazret-i Ömer, kendisinin Mekke'de de bir çok düşmanı olduğunu, Osman bin Affân'ın ise hısımlı, akrabası bulunduğunu, o gönderilirse daha iyi iş görüleceğini arzettiği için sefâret vazifesini ifâya Hazret-i Zinnûreyn memûr buyurulmuşdu. Gelelim bahse :

186

تا سمرقند آمدند آن دو امیر
پیش آن زر گر ز شاهنشهر بشیر

*Tâ Semerkand âmedend an dû emîr,
Piş-i an zerger zi şâhinşeh beşîr.*

«O iki emir, pâdişâhdan müjdecî olarak Semerkand'e ve kuyumcu'nun nezdine geldiler.»

187

کای لطیف استاد کامل معرفت
فاش اندر شهرها از تو صفت

*Ke'y latîf üstâd-ı kâmil ma'rîfet,
Fâş ender şehr hâ ez tû sıfat.*

«Dediler ki: Ey mârifet ve san'atda kâmil olan nâzik üstad; senin şöret ve san'atın şehirlere yayılmış ve herkesce duyulmuştur.»

188

نک فلان شه از برای زر کرى
اختيارت کرد زیرا مهترى

*Nek fülân şeh ez berây-ı zergerî,
İhtiyâret kerd zîrâ mihterî.*

«İşte filân pâdişâh, seni kuyumcu başılığına seçti. Çünkü sen büyük bir üstâdsın.»

189

اینک این خلعت بگير و زر و سيم
چون بیایى خاص باشى و ندیم

*İnek in hil'at bigir û zerr u sim,
Çün biyâyî hâs bâşî vû nedim.*

«Şu güzel elbiseyi, altını ve gümüşü al. Padişâh'ın nezdine gelince de has bendelerinden ve nedimlerinden olacaksın.»

Elçilerin müjdesi üzerine :

190

مرد مال و خلعت بسیار دید
غره شد از شهر و فرزندان برید

*Mêrd mâl ü hil'at-î bisyâr دید,
Ğırra şüd ez şehr u ferzendan bürid.*

«Kuyumcu bir çok mal ve elbiseyi görünce onlara kapıldı, memleketinden, çoluğundan, çocuğundan ayrıldı.»

191

اندر آمد شادمان در راه مرد
بی خبر کانشاه قصد جانش کرد

*Ender âmed şâdman der râh merd,
Bihaber kâ'nşâh kasd-i cânş kerd.*

«Şâhın canına kasdettiğinden haberi olmayan adamcağız, sevince yola çıktı.»

192

اسب تازی بر نشست و شاد تاخت
خون بهای خویش را خلعت شناخت

*Esb-i tâzî ber nişest û şâd taht,
Hun behây-i hişrâ hil'at şinaht.*

«Arab atına bindi ve sevinerek sürdü. Kanı bedeli olan hediye elbise zannetti.»

Hikâyenin başındaki şahsiyetlerden, pâdişâhın = rûhu; câriyenin = nefsi; evvelki hekimlerin = mukallid şeyhleri; tabib-i ilâhînin = mürşid-i kâmilî temsil eylemekte oldukları söylenilmişdi. Sonradan zuhûr eden elçinin = akıl ve fehm; kuyumcunun = hevâ vü heves mümessili olduklarını, şârih-i Mesnevî Şeyh İsmâil Ankaravî beyân ediyor.

«Sıddikiyet mertebesine varanlardan bile en son zat olan şey, büyük-lük arzûsu ve başa geçmek hevesidir.» denilmiştir.

Evet. Böbürlenmek hissi ve tehakküm hevesi, insanın tabiatine öyle kök salmıştır ki onların koparılıp çıkarılması, kudret-i İlâhiyyenin vâsıtası bulunan mürşid-i kâmilin irşâdiyle mümkün olabilir. Yoksa en aşağı bir mevkide bulunan insanlarda bile kendi dündakilere böbürlenmek merâkı vardır. İşte bunun için, Şerî'at-i Muhammediyye, o âciz insanlardaki böbürlenme fikrini baltalamış, bir seyyid-i Kureysî ile bir abd-i Habeşinin hukukça müsâvî olduklarını bildirmiş, tehakküm heveslisi cebbar ve zâlimlerin burunlarını yerlere sürtmüş, Gassâniyye hükümdârı (Cebele bin-Eyhem) i bir bedevinin burnuna yumruk vurduğu için, aynı yumruğun kendi burnuna inmesine mahkûm etmişti.

Suriye'deki (Gassân) mevkisinde İslâmın zuhurundan 400 sene evvel bir Arab hükûmeti teşekkül etmiş ve (Gassâniyye Devleti) nâmını almıştı. Sonra bu hükûmet, Bizans hükümdarlarının tâbi'iyetine ve dinine girmeye mecbûr oldu. 27 hükümdârından sonuncu olan (Cebele bin-Eyhem), Hazret-i Ömer zamanında Medine'ye geldi ve Müslüman oldu. Sonra Hac için Mekke'ye gitdi. Kâ'beyi tavâf ederken bedevinin biri, bunun ipekli ihrâmına basdı. Cebele, buna hiddetlendi, bedevinin burnuna bir yumruk indirdi. Bedevi, halife Hz. Ömer'e mürâcaat ve dâvâ etdi. Hazret-i Fârûk, Cebele'ye : «Ya hasmını râzî et, yâhud o da senin burnuna vurub hakkını alacaktır» dedi. Cebele : «Ben hükümdârım, o âdi bir bedevidir» dediyse de, Hazret-i Ömer : «Müslümanlık hukûkunda bunun ehemmiyeti yoktur» buyurdu. Cebele : «Öyle ise müsâ'ade et de bu gece düşüneyim» dedi. Hazret-i Ömer müsâ'ade etdi. Cebele, birkaç para vermekle bedeviyi râzî etmeyi kendisi için bir zül saydığı için, o gece maiyyetiyle berâber kaçdı. Bizansa ilticâ ve orada irtidâd etdi. (Dinden çıktı)

Hâl böyle iken, bazı gâfiller, bir külâh kapmak, bir mevkîe geçib bir kaç kişiye kafa tutmak için can atarlar. Çoğu defa da o uğurda bir musibete uğrarlar. Hazret-i Mevlânâ bu hakikati beyân için diyor ki:

193

ای شده اندر سفر با صد رضا

خود برای خویش تا سوءالفاضا

Ey şüde ender sefer bâ sad rizâ,

Hod bepây-i hîş tâ sûülkazâ.

«Ey yüz türlü rızâ ile, yâni, candan, gönülden râzi olarak sefere çıkan ve sû'ülkazâyâ doğru giden.»

Sû'ülkazâ : Bir musibete uğramak demektir. Ma'lum ya, Bir ecel-i müsemmâ, bir de ecel-i kazâ vardır. Halk arasında ecel-i müsemmâ: Bir

insanın yatağında ölmesi, ecel-i kazâ ise bir kazâ neticesinde vefât etmesi diye anlaşılmıştır.

Halbuki, ecel-i müsemmâ: Bir kimsenin yaşayacağı müddet demektir. Ecel-i kazâ ise hükm-i İlâhî mûcibince hayat müddetinin bitmesi mânâsı nadır. Hükm-i İlâhîden hâric bir şey olmadığından, her canlının hayat müddeti ve onun bitmesiyle o canlının ölmesi, ecel-i kazâdır.

«Ölüm sebepleri çeşidlidir: — Kimi yatağında ölür; kimini tren, yâhud otomobil çığner, kimi denizde boğulur, kimi bıçakla, kimi kurşunla vurulur. Bu sebebler muhtelif olduğu hâlde — ölümün kendisi birdir.»

194

در خیالش عز و مال و مهتری

گفت عنرائیل رو آری بری

Derhayâleş 'izz ü mâl ü mihterî,

Gûft Azrâil rev ârî berî.

«Kuyumcunun hayâlerinden, izzet, mal ve büyüklük sâhibi olmak geçiyordu. Azrâil ise ona: Git bakalım, getirirsin, götürürsün diye târîz ediyordu.»

Yâni, rütbe ve mevki hevesiyle yapılmış bâzı yolculuklar olur ki, o yolculuk, yolcu için cehennem olmuştur. Hırsla, büyüklük ve zenginlik arzûsiyle yola çıkılır. Fakat çıkanın eceli gelmiş olduğundan ona azrâil sorar : «git bakalım, murâdına erebilir misin?» der.

195

چون رسید از راه آن مرد غریب

اندر آوردش پیش شه طبیب

Çün resîd ez râh an merd-i garîb,

Ender âverdeş bepîş-i şeh tabîb.

«O garîb kuyumcu, yoldan gelince hekim-i İlâhî onu pâdişâhın huzûruna götürdü.»

سوی شاهنشاه بردندش بناز

تا بسوزد بر سر شمع طراز

Sûy-i şahinşâh bürdendeş benâz,
Tâ bisûzed ber ser-i şem'-î Tîrâz.

«O Tîrâz mumunun, yânî câriyenin, başı ucunda yansın diye kuyumcuyu, izzet ü ikrâm ile pâdişahın yanına götürdüler.»

Tîrâz : Türkistan'da bir memleket imiş ki, güzelleriyle meşhûr imiş. İsfahan'da da Tîrâz isminde bir mahalle varmış. Tîrâzın güzelleri meşhûr olduğu için, câriye oraya nisbet edilmiştir.

شاه دید اورا بسی تعظیم کرد

مخزن زر را بدو تسلیم کرد

Şâd دید ôrâ besî ta'zim kerd,
Mahzen-i zer râ bedû teslim kerd.

«Şah onu görünce tâzimde bulundu. Altın hazinesini ona teslim etdi.»

بس حکیمش گفت ای سلطان مه

آن کنیزک را بدین خواجه بده

Pes hakîmeş gûft ey sultân-ı mih,
An kenizek râ bedin hâcê bidih.

«Ondan sonra hekim-i İlâhî; Pâdişâha dedi ki: Ey büyük sultan; o câriyeyi bu efendiye ver.»

تا کنیزک در وصالش خوش شود

آب وصالش دفع این آتش شود

Tâ kenizek der visâleş hoş şeved,
Âb-ı vasleş def'-i in âteş şeved.

«Tâ ki hunun visâliyle câriye iyileşsin, âb-ı visâli onun hasret ateşini söndürsün.»

شه بدو بخشید آن مهرور را

جفت کرد آن مهر دو صحبت جورا

Şeh bedô bahşîd an mehrûy râ,
Cûft kerd'an her dü sohbet cûyrâ.

«Pâdişah o ay yüzlü câriyeyi ona bağışladı ve iki hasretzedeyi birleştirdi.»

مدت شش ماه می‌راندند کام

تا بصحت آمد آن دختر تمام

Müddet-i şeş mâh mîrandênd kâm,
Tâ besihhat âmedan dühter temâm.

«Altı ay müddet bermürâd oldular, câriye de temâmiyle iyileşdi.»

Câriyenin kuyumcuya nikâh edilmesi, nefsin bir müddet için hevâ ve hevesine bırakılması demekdi. Çünkü birdenbire konan yasak, nefsin hırslını artırır. Onun için yeni sâlikler, bir müddet hevâ ve hevesine terkedilir de onlar, o heveslerin münâsebetsiz olduğunu anlarlar ve onlardan bıkıb vaz geçerler. Nitekim feth-i Mekke esnâsında Rasûlullah (Sallallahü aleyhi ve sellem) Efendimiz, ahâlîye müsâade vermişdi. Fakat Mekkelilerden bâzıları bu müsâadeye itimâd etmedikleri için kaçmışlardı. Ebû Cehil oğlu (İkrime) Yemen'e doğru, (Umeyy B. Halef)'in oğlu (Safvân) da Cidde'ye firâr etmişdi.

İkrime'yi, âilesi (Ümmü Hakim) gidib getirdi. O da huzûr-u Peygamberide müslüman oldu. Safvân'ı da, kabilesinden (Umeyr B. Vehb) gidib getirdi.

Safvân huzûr-u Nebevîye girince : «Bana müsâade vermişsin, doğru mu?» diye sordu. Rasûlullah : «Doğrudur» buyurdu. Safvân : «Öyle ise müslüman olmak için bana iki ay mühlet ver» dedi. Hazret-i Peygamber : «Dört ay muhayyersin» müsâadesinde bulundu.

İşte Safvân'a verilen bu dört ay mühlet, nefsin bir müddet hevâ ve hevesine terki demekdi. Safvân, küfr ve şirkin kötülüğünü anladı. Daha mühleti bitmeden evvel İslâma geldi.

بعد ازان از بهر او شربت بساخت
تا بخورد و پیش دختر می گذاخت

*Ba'd ezan ez behr-i ô şerbet bisâht,
Tâ bihord û pîş-i dûhter miğudâht.*

«Ondan sonra hekim, kuyumcu için bir şerbet yaptı. O da içince kızın gözü önünde erimiye, yâni, hastalanıb zayıflamıya başladı.»

203

چون ز رنجوری جمال او نماند
جان دختر در وبال او نماند

*Çün zi rencûrî cemâl-i ô nemand,
Cân-ı duhter der vebâl-i ô nemand.*

«Kuyumcunun hastalık tesiriyle güzelliği kalmayınca, ona karşı câriyenin de ilgisi kalmadı.»

Kuyumcunun güzelliği, görünüşde yakışıklı olmasından ibâretti. Huy ve tutum itibâriyle kendisinde hiç bir şey yokdu. Cârîye ise dışa bakıb içden gâfil bulunanlardandı. Kuyumcunun dış güzelliğine tutulmuş, yüzünün biçimine, gözünün rengine meftûn olmuşdu. Fakat içtiği şerbet üzerine tutulduğu hastalığın tesiriyle o sathî güzellik soluverince, cârîye nazarında onun, pejmürde bir çiçek gibi, kıymeti kalmamışdı.

Hazret-i Mevlânâ, münâsebet dolayısıyla zâhirî güzelliğe karşı olan aşkların devâm edemiyeceğini anlatmak için diyor ki :

204

عشقهایی کز پی رنگی بود
عشق نبود عاقبت رنگی بود

*Îşkhâyî kez pey-i rengî büved,
Îşk nebved âkıbet nengi büved.*

«Renk câzibesıyla husûle gelen aşklar, hakiki aşk değildir, hevesden ibârettdir. Öyle heveslerin sonu rûsvâhğa müncer olur.»

Evet. Sarıgın, yâhud buğdaysı bir yüzün; mâvî, yâhud siyah ve mahmur bir çift gözün, sûret ibtilâsından kurtulamamış olanlara mühim tesiri vardır. Siyah ve yumuşak bir zülfün ihtizâzı, açılmış bir goncaya benziyen iki dudağın lâtif ve fitnekâr âvâzı, oldukça temkinli kalbleri bile titretir. Lâkin onlardaki bu câzibe, kendilerindeki göz aldatıcı rengin muvakkat devâmı müddetinceidir. Bir ârıza dolayısıyla o renk zâil oldu mu, evvelce teshir etmiş olduklarını, nefret ettirmeye başlarlar. Evvelce onları görmek için can fedâ etmeyi göze alacak derecede fedâkarlık göstermek isteyenlere «Bana görünme de kime istersen görün» dedirtirler.

Böyle muvakkat bir güzelliğe âşık olanlar, sonra o vakitki hâllerinin çılgınlık olduğunu itirâf ederler; hattâ nâdim ve mahcûb olurlar. Demek ki renk ile başlayan sevgiler, mahcûbiyyetle hitam buluyormuş.

205

کاش کان هم ننگ بودی بکسری
تا زرقی بروی آن بد داوری

*Kâş kân hem nêng bûdî yekserî,
Tâ nereftî bervey'an bed dâverî.*

«Keşke o kuyumcu da çirkinlik timsâli olaydı da o kötü hükme uğramasaydı.»

Yâni; mâhud kuyumcunun helâkine teşebbüs edilmesi, onun yüzüne bağlanan cârîyenin ilgisini gidermek içindi. O alâka ise dış güzelliğinden hâsıl olmuşdu. Keşke öyle güzel olacağına baştanasağı çirkin bulunsaydı da hakkında öyle bir hüküm verilmiş ve öyle bir teşebbüs icrâ edilmemiş olsaydı.

206

خون درید از چشم همچون جوی او
دشمن جان وی آمد روی او

*Hun derîd ez çeşm-i hemçün cûy-i ô,
Düşmen-i can-i vey âmed rûy-i ô.*

«Onun gözlerinden dere gibi kanlı yaşlar akıyordu. Çünkü yüzünün güzelliği, canının düşmanı olmuşdu.»

Yâni; güzelliği dolayısıyla hayâtına kasdedilmişdi.

«Her nimet sâhibi hasede uğrar» Hadisi muktezâsınca; servet gibi; saâdet gibi, gençlik ve güzellik gibi nimetler dolayısıyla insan hasedden kurtulamaz. Bâzan bu nimetler, sâhibi hakkında korkunç bir cezâ olur. Meselâ Yusûf Aleyhisselâm'ın senelerce Mısır zindanında kalmasına, Züleyhâ'nın sabrını tüketen güzelliğinden başka sebep yokdu. Hazret-i Mevlânâ bu nükteyi beyân için de diyor ki :

207

دشمن طاوس آمد پر او
ای بشادرا بکشته فر او

*Düşmen-i tâvûs âmed perr-i ô
Ey besâ şeh râ biküşte ferr-i ô*

«Tâvûs kuşunun kuyruğu ve kanadı, kendisinin düşmanı olmuş; bir çok hükümdarı, kuvvet ve şevketi öldürmüştür.»

208

گفت من آن آهویم کز ناف من
ریخت این صیاد خون صاف من

*Gûft men an âhuyem kez nâf-i men,
Riht in sayyâd hûn-i sâf-i men.*

«Kuyumcu diyordu ki: Ben bir ahûyum ki, göbeğimdeki miski almak için bu avcı, benim saf ve temiz kanımı dökdü.»

209

ای من آن روباه صحرا در کین
سر بریدندش برای پوستین

*Ey menan rûbâh-ı sahrâ der kemîn,
Ser büridendeş berây-i pôstîn.*

«Ben o kır tilkisiyim ki, postumu alıp kürk yapmak için pusuya saklandılar, beni yakalayıp başımı kestiler.»

ای من آن پیل که زخم پلبان
ریخت خونم از برای استخوان

*Ey menan pîlî ki zahm-i pîlbân,
Riht hûnem ez berây-i üstühân.*

«Ben o filim ki, dişlerimi almak için, filciler, yâni, avcılarının vücûdümde açtığı yaralar kanımı dökmüştür.»

Kuyumcu, şu tasalanmasında kendisini âhûya, tilkiye, file benzetiyor. Misk göbeği alınmak için âhûnun; pöstekisi yüzülmek için tilkinin; dişleri kesilmek için de filin avlanıp öldürülmesini kendi hâline benzetiyordu. Ondan sonra da diyordu ki :

211

آنکه کشتتم بی مادون من
می نداند که نهضد خون من

*An ki küştetem pey-i mādûn-i men
Mî nedâned ki nehusbed hûn-i men.*

«Beni mādûnum için öldüren, kanımın uyumayacağını, yâni intikamsız kalmıyacağını bilmiyor mu?»

Buradaki (mādûn) dan maksad: Kuyumcunun aklına ve rûhuna nisbetle bayağı kalan güzelliğidir denilmiştir.

Bana öyle geliyor ki: Kuyumcunun mādûnum demekden murâdı: geçici güzelliğine âşık olacak kadar idrâksiz bulunan câriyedir. Daha doğrusu kendisini heva ve hevесе kaptıracak derecede himmeti aşağı olan nefs-i emmâredir.

Hazret-i Mevlânâ :

«Mîdâned ki nehusbed hûn-i men»

mısrâiyle de :

«Beşşirilkaatil bil katil»

Yâni : «Kaatili, katl ile müjdele» Hadisine işâret etmiştir.

Şahsi menfaat, yahud nefsanî garaz ile bir adam öldüren, diğer tâbirle Allâh'ın binâsını yıkmaya cür'et gösteren bir bedbahtın lâıyk olduğu cezâ: Ya hükûmetin idâm sehpâsı, yahud başka birinin intikam âletidir.

212

برمنست امروز فردا برویست
خون چون من کس چنین ضایع کی است
Bermenest imrûz ferdâ berveyest,
Hûn-i çûn men kes çûnin zâyî keyest.

«Bugün bana ise yarın onadır. Benim gibi bir adamın kanı nasıl heder olur?»

Yânî, kuyumcu diyordu ki : «Bugün beni günahsız olarak öldürüyorlar. Fakat yarın, yahud öbürgün onların başına da gelecektir. Benim gibi suçsuz bir adamın mes'ulleri, cezâsız ve intikamsız kalamaz, elbetde bu hak alınacaktır.»

213

کر چه دیوار افکند سایه دراز
باز گردد سوی او آن سایه باز
Gerçi dîvâr efkened sâyê dirâz,
Bâz gerded sûy-i ô an sâyê bâz.

«Dıvarın gölgesi bir müddetcik uzasa bile, yine o gölge dıvarın dibine döner.»

Yânî; insanın kat'i amelinin cezâsı, Allâh'ın irâdesiyle bir müddet gecikse bile, zamânı gelince o cezâ gelir; yapamın ayaklarına dolaşır ve yakasına yapışır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de :

فَزَعِيلٌ مِّثْقَالِ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ۖ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ۖ

«İşte kim, zerre kadar bir hayır işlemiş ise, onun mükâfatını görecektir; kim de zerre kadar şer yapmış ise onun cezâsını görecektir⁷¹» buyurulmuştur.

(71) Sûre-i Zilzâl : 7-8.

Şâyed o mükâfât ve o cezâ, Dunyâda verilmezse, Âhirette mutlaka ve mutlaka görülecektir.

214

این جهان کوهست و فعل ماندا
آن نداها را بما آرد صدا
În cihan kûhest ü fi'l-i mâ nidâ,
An nidâhârâ bimâ âred sada.

«Bu dünyâ; dağa, işlerimiz de seslenmeye benzer. Akis o sesleri bize îade eder.»

İnsan dağlık bir yerde seslenince aks-i sadâ husûle gelir; ses, söylenen kimsenin kulağına akseder. Seslenen iyi söylemişse işiteceği akis de iyidir; kötü söylemişse duyacağı sadâ da kötüdür. Dünyâ ise insan oğlunun yaptığı işlerin aksinden ibâretdir. O işlerin mükâfât ve cezâlarını işlerin nev'ine göre aksetdirir.

Kur'anda :

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا ظَنَّنِيهِ وَمَنْ زَاغَ فَعَالِيهَا

Yânî : «Kim iyi amel (ve hareket) de bulunursa (bu), kendi lehine, kim de kötülük ederse, bu da kendi aleyhinedir⁷²» buyurulmuştur. Dünyâda böyle olduğu gibi Âhirette de böyledir. Cenâb-ı Hak; meâlen :

«Bugün, yânî, Kıyâmet gününde her şahıs, Dünyâda kazanmış olduğuna ve yapmış olduğu işlere göre mükâfât ve ceza görecektir. Bugün zulüm yoktur, İnsanlar kıl kadar zulme uğramayacaklardır» buyuruyor.

215

این بگفت و رفت دردم زیر خاک
آن کنیزک شد ز عشق و رنج پاک
În bigüft ü rêft derdem zîr-i hâk,
An kenîzek şûd zi ışk û rênc pâk.

«Kuyumcu bunları söyledi ve hemen ölüp toprak altına gitti. Cârîye de aşkdan ve hastalıktan kurtuldu.»

(72) Sûre-i Fussilet : 46.

زانکه عشق مرده گان یابنده نیست
زانکه مرده سوی ما آبنده نیست

*Zanki ısk-ı mürdegân pâyende nîst,
Zanki mürdê sûy-i mâ âyende nîst.*

«Çünkü ölümlerin ve öleceklerin — yâni, fânî olanların — aşkı bâkî değildir. Zîrâ ölü, bizim tarafımıza gelemez.»

Ve bizim aramızda ma'suk ve müteber olamaz.

عشق زنده در روان و در بصر
هر دمی باشد ز غنچه تازه تر

*İşk zindê der revân ü der besar,
Her demî bâşed zi goncâ tâze ter.*

«Hayy ü lâyezâl olan ma'sûk'u hakikinin, yâni, Allâh'ın aşkı, ruhda olsun, gözde olsun her an goncadan daha ter ü tâze olarak durur.»

Yâni, kuyumcunun yüzündeki penbeliğin solması ile, ona karşı, câriyede olan aşkın zevâl bulmasına benzemez. Allâh'ı sevenlerin muhabbeti, hiç bir vakit pejmürde olmaz. Dâimâ açık bir gonca gibi güzelliğini muhâfaza eder.

Hazret-i Mevlânâ bu beyânâtdan sonra hem âli bir nasihat, hem de evvelce geçen (Aşk) kelimelerine kâfi ve kat'î bir tefsîr olmak üzere buyuruyor ki :-

عشق آن بگزین که جمله انبیا
یافتند از عشق او کار و کیا

*İşk-ı an bügzîn ki cümle enbiyâ,
Yâftend ez ısk-ı ô kâr u keyâ.*

«O zât-ı ecell ü âlânın aşkını ihtiyâr eyle ki, bütün enbiyâ ve evliya hazarâtı O'nun aşk-ı feyziyle saâdet ve şerefe nâil olmuşlardır.»

Hem de bu hususda ümitsizliğe düşme.

تو مگو مارا بدان شه مار نیست
با کریمان کارها دشوار نیست

*Tû megû mârâ bedan şeh bâr nîst,
Bâ kerîman kârâ dūşvâr nîst.*

«Bizim için o hakikat sultanının — yâni, Allah celle şânühû'nun — huzûruna çıkmaya izin yokdur, deme. Kerim olanlarla iş görmek zor değildir.» Allâh ise ekrem-ül-ekremindir.

Fevkal'ade ümid ve müjde verici olan bu beyt-i şerifin, Mesnevî derslerine başlarken okunması; ve dersin :

*În çünîn fermûd Mevlânây-ı mâ,
Kâşîf-i esrârây-i Kibriyâ.*

*În ne necmest û ne remlest û ne hâb,
Vahy-i Hak, vallâhü a'lem bissavâb.*

beyitleriyle bitirilmesi mesnevihanlarca âdetdir.

•KUYUMCUNUN ZEHİRLENEREK ÖLDÜRÜLMESİNİN, İLÂHÎ İŞARETLE OLDUĞUNUN BEYÂNI•

کشتن آن مرد بردست حکیم
نی پی امید بود و نی زیم

*Küşten-i an mêrd berdest-i hakîm,
Nî pey-i ümmîd bûd ü nî zibîm.*

«O kuyumcunun hekim-i İlâhî elinde ölmesi, ne bir ümmid ile, ne de bir korku dolayisiyle idi.»

او نکشتن از برای طبع شاه
تا نیامد امر و الهام اله

*Ô neküştes ez berây-i tab-ı şâh,
Tâ neyâmed emr u ilhâm-i ilâh*

«Allâh'ın emr ü ilhâmı gelmeden, yâni, pâdişâhın hatırı için onu öldürmedi.»

222

آن بسرا کس حضر برید خلق

سر آن را در نیابد عام خلق

An püserrâ kêş hıızr bübrîd halk,

Sırr-ı an râ der neyâbed âm halk.

«Hızır aleyhisselâmın, bir çocuğun boğazını kesip öldürmesinin sırrını avâm-ı nâs anlayamaz.»

Kuyumcunun hekim-i İlâhî tarafından zehirlenmesinin; pâdişâhın arzusu üzerine değil, Allâh'ın emir ve ilhâmı ile olduğunu Hazret-i Mevlânâ ifâde etdikden sonra, Hızır aleyhisselâmın bir çocuk öldürmüş olduğunu ve ondaki hikmeti herkesin anlıyamayacağını söylüyor. Burada :

فَانْطَلَقَا حَتَّى إِذَا لَقِيََا غُلَامًا فَقَتَلَهُ

Yâni : «Yine gittiler. Nihayet bir oğlan çocuğuna rast geldikleri zaman o, hemen bunu öldürdü⁷³» Nazm-ı Celiline işâret ediyor.

Kelimullah Hazretleri, ilm-i ledünniye mazhar olan Hızır Aleyhisselâm ile mülâkaata me'mûr edilmişdi. Buluştular ve görüştüler. Hazret-i Mûsâ arkadaşlık teklif etti. Hızır ise göreceği şeylere itirâz etmemesini şart koştu. Deniz kenarına inib bir gemiye bindiler. Gemiciler bunlardan para almadıkları halde Hızır, geminin bir tahtasını kopardı. Mûsâ aleyhisselâm : «İyi etmedin, gemiyi sakatladın, içindekileri tehlikeye koydun» dedi. Hızır : «Ben sana benimle arkadaşlık edemezsin demedim miydi?» deyince Hazret-i Mûsâ özür diledi.

Gemiden karaya çıktılar. Bir çocuğa, yâhud bir gence rast geldiler. Hızır onu öldürüverdi. Mûsâ tehammül edemedi. Sonra gene özür diledi. Bir köye geldiler. Köylüler bunları misâfir kabûl etmediler. Hızır, bel vermiş bir duvar gördü. Elini sürüp duvarı düzeltti. Hazret-i Mûsâ: Bâri bir ücret mukaabilinde ve karnımızı doyurmaları bedeli olarak düzeltedin, deyince Hızır : «Ya Mûsâ, artık ayrılmamız zamânı geldi. Şimdi sana yaptıklarımın sebebini anlatayım :

(73) Sûre-i Kehf: 74.

Gemi, bir takım fakir kimselerin malı idi. Bizi de bedâva olarak gemiye almışlardı. Onlara bir iyilik olsun diye gemiyi sakatladım. Çünkü ileride zâlim bir hükümdar vardı. Ne kadar sağlam gemi ve kayık görürse zabtediyordu.

Öldürdüğüm çocuk büyüyünce kâfir olacak, sâlihlerden olan baba-siyle annesini de küfre sevk edecekti. Ona mâni olmak için kendisini katletdim. Divarın altında bir define vardı ve iki yetimin malı idi. Büyüdükleri vakit defineyi bulsunlar diye divarı düzeltdim. Bunların hiç birini de kendiliğimden yapmadım; Allâh'ın emriyle icrâ etdim» dedi.

223

آنکه از حق یابد او وحی و جواب

مرچه فرماید بود عین صواب

Anki ez Hak yâbed ô vahy ü cevâb,

Herçi fermâyed büved ayn-i savâb.

«Allah'dan ilhâm ve cevâb alan kimse, her ne buyurursa, doğruluğun ta kendisi olur.»

Binâenaleyh Hızırın o çocuğu öldürmesi gibi, tabib-i İlâhînin kuyumcuyu zehirlemesi de, ilâhî ilhamla olduğu için doğruluğun ve isâbetli hareketin ta kendisi idi.

224

آنکه جان بخش اگر بکشد رواست

نائبست و دست او دست خداست

Anki canbahşed eğer bükşed revâst,

Nâibest ü dest-i ô dest-i Hudâst.

«O zât-i şerif ki, mânevî hayat vermek kudretini hâizdir, biiznillâh onu öldürmüş olsa da lâyıkdır. Çünkü Allâh'ın halifesi ve nâibi — yâni, vekilidir —. Onun eli, Hakkın yed-i kudretinde demektir.»

Hazret-i Mevlânâ, Mesnevî'nin diğer bir yerinde :

«Allah, açıkça görünmediği için Peygamber onun nâibidir.» der. Nâib ise: Vekil demektir. Silsile-i nübüvvet devâm ettiği müddetce niyâbet vazifesi peygamberlerin uhdesinde idi. Peygamber Efendimizle, peygamberler silsilesine nihâyet verildi. Niyâbet vazifesi ise vâris-i kâmil-i Mu-

hammedi olan evliyây-ı kirâm hazarâtına tevcih edildi. Binâenaleyh Allâh'ın nebileri, Hakkın irâdesinin zuhûruna nasıl vâsita ise, evliyâullah da öyledir, Onlar da Allâh'ın kudretini, yine kudretullah ile gösterebilirler. Hareketleri tenkid ve itirazdan uzaktır.

225

همچو اسماعیل پیش سر بنه
شاد و خندان پیش تیغش جان بده

Hemçü İsmâîl pişer ser binih,
Şâd ü handân piş-i tiğes can bidih.

«Sen de ey sâlik!. Hazret-i İsmâîl gibi o vâsitanın ve onu vâsita kılan Allâh'ın hükmü huzûrunda baş eğ!.. Kahr ve celâli kılıcı önünde sevine sevine can ver.»

Hazret-i Mevlânâ bu beyt ile (Sâffât) sûresindeki şu âyetlere işâret ediyor :

فَقَسْرْنَا بِعِلَافٍ جَلِيمٍ ۖ فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَابُنِّي إِنِّي
أَرَى فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا تَرَى ۚ قَالَ يَا أَبَتِ
أَفْعَلْ مَا تُؤْمِرُ ۖ فَقَالَ إِن شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ ۖ
فَلَمَّا أَسْلَمَا وَلَهُ الْجَنَّةُ ۖ وَنَادَيْنَاهُ أَن يَا إِبْرَاهِيمُ ۖ قَدْ
صَدَقْتَ الرَّءْيَا إِنَّا كَذَبُكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ۖ

Yâni : «Biz de ona çok uysal bir oğul müjdesini verdik. Artık o (oğul İbrahim'in) yanında koşmak çağına erince (babası) : oğulcağızım, dedi, ben seni rü'yamda boğazlıyorum görüyorum. Bak artık ne düşünürsün. (Oğlu) dedi : Babacığım, sana edilen emir ne ise yap. İnşaallah beni sabredenlerden bulacaksın. Vakta ki bu suretle ikisi de (Allah'ın emrine) râm oldular, (İbrahim) onu alını üzere yıktı. Biz ona : Ya İbrahim, rü'yana sadâkat gösterdin. Şüphesiz ki biz, iyi hareket edenleri böyle mükâfatlandırırız, diye nidâ ettik⁷⁴.»

(74) Sûre-i Sâffât: 101-105.

Bu vak'a; İlâhî emre karşı beşerîyyetin gösterdiği fedâkârâne itâatin en üstün derecesidir. İnsanlar arasında, malını, mülkünü, hattâ hayatını fedâ edebilecek olanlar çok değilse de, yok da değildir. Fakat hayatının mahsûlû olan evlâdını yatırıp kendi eliyle onun boğazına bıçak çekmek, öyle zannedirim ki, ancak İbrâhîm Aleyhisselâmın, bir de Peygamberimizin dedesi olan Abd-ül-Muttalib Hazretlerinin ellerinden gelebilirdi. Kezâ, babasının arzûsuna itâat ve onun rızâsını almak için ölüm bıçağına boynunu uzatmak hârikasını, ancak, İsmâîl Aleyhisselâm, bir de Hazret-i Peygamber (S.A.V.) in muhterem babası Hazret-i Abdullah gösterebilirlerdi.

Hazret-i İsmâîl torunlarından olması ve Hazret-i Abdullâh'ın oğlu bulunması dolayısıyla, Aleyhissalât Efendimize (İbnüzzebihayn) yâni, «Boğazlanmasına teşebbüs edilmiş iki zâtın oğlu» denilmiştir.

İsmâîl Aleyhisselâmın kurban edilme vak'ası meşhûrdur. Fakat Hazret-i Abdullâh'ın Kurban edilme hâdisesi pek mâlûm olmadığından bir parça olsun ondan bahsedeceğim : Mekke'deki Zemzem suyu, Hazret-i İsmâîl'in yatdığı yerde kaynamaya başlamış, sonra o kaynak bir kuyu hâline getirilmişti. Yemen'den hicret eden (Cürhüm kabilesi) Mekke'ye gelip yerleşti. Zemzemden istifâde etdiler. Zamanlar geçtikçe ahlâksızlığa düştüler, (Huzâa kabilesi) nin hücûmuna uğradılar ve yurdlarından çekilip gitmeye mecbûr oldular. Giderken son bir kötülüğü de yaptılar. Zemzem kuyusunu doldurdular, yerini belirsiz etdiler.

Huzâiler Mekke'ye girdiler. Lâkin Zemzem kuyusunun yerini bilmedikleri için uzak mesâfelerden deve sırtlarından su getirmeye başladılar. Neden sonra Abdülmuttalib Hazretlerine rü'yasında Zemzem kuyusunu kaz denildi ve yeri târif edildi. Abdülmuttalib'in o vakit (Hârsi) nâmında bir oğlu vardı. Onunla birlikte kazmaya başladılar. Fakat Mekkeliler buna râzî olmadılar. O esnâda Abdülmuttalib; Eğer on dâne erkek evlâdım olursa birini Allah rızâsı için kurban edeyim diye adak adadı. Sonra, mâni olmak isteyenlerle uyuştu. Zemzem kuyusunu temizledi ve suyu meydana çıkardı.

On'dan fazla oğlu olduğu bir sırada rü'yasında adağının ifâsı emre dildi. O da oğullarına rü'yâyı anlattı. Kur'a çektiler. Hazret-i Abdullah nâmına isâbet etti. Abdülmuttalib, uysal evlâdını Harem-i Şerifde Kurban etmeye götürdü. Yatırıp boğazına bıçağı çekeceği sırada gayın birâderi geldi, elinden bıçağı aldı. Bir bilene gidib danışmasını tavsiye etti. Gittiler. O adam : «Sizde bir adamın diyeti ne kadardır?» diye sordu. On devedir, dediler. «On deve ile Abdullah nâmına kur'a çekiniz. Develere çıkarsa onları kurban ediniz. Abdullâh'a isâbet ederse on deve ilâve ediniz. Böylece develere isâbet edinceye kadar onar onar artırırsınız» dedi. De-

بهر آنت امتحان نيك و بد

تا بخوشد بر سر آيد زر زبد

*Behr-i ânest imtehân-i nik ü bed,
Tâ bicüşed ber serâyed zer zebed.*

«İyinin, kötünün imtihan edilmesi; altının kaynayıp köpüğünü atması, hâlis ayar kalması içindir.»

Altın ve gümüş gibi mâdenler bir takım karışımlardan tasfiye edilmek için nasıl potaya ve ocağa konulur, eritilir ve temizlenirse, rûhu insânî de hâlis ayar olabilmek için bir takım mücâhede ve riyazete tâbi tutulur. Nitekim Cenâb-ı Hak :

الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ

Yâni : «O, öyle bir Allahdır ki, sizi imtihan etmek için ölümü ve hayatı yaratmıştır⁷⁵» buyurmuştur. Mücâhede ve riyazat neticesinde rûhun şehvânî ve nefsânî, olanca hevesi zâil olur, tertemiz bir cevher hâlini alır. İşte bahsedilen pâdişah, yâni, insani ruh da öyle olmuşdu.

پاك بود از شهوت و حرص و هوا

نيك كرد او ليك نيك بد نما

*Pâk bûd ez şehvet û hırs û hevâ,
Nik kerd ô lik nik-i bed nü mâ.*

«Pâdişah; şehvetden, hırstdan, hevâ ve hevesden pâk idi. Kuyumcu-
nun — yâni, hevâ ve hevesin — giderilmesi husûsunda iyi hareket etdi.
Fakat bu iyilik; kötülük gibi görünen bir iyilikdi.»

Kötülük gibi görünen bu iyiliğe, Hazret-i Mevlânâ bir misâl gösteriyor :

(75) Sûre-i Mülk: 2.

velerin sayısı yüzü bulunca kur'a onlara çıktı ve onlar kurban edilib Hazret-i Abdullah Kurban olmakdan kurtuldu.

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki : Hazret-i İsmâîl, hükmi-ü İlâhiye nasıl boynunu uzattıysa sen de öylece teslimiyet göster.

تو گمان بردی که کرد آلوده گی

در صفا غش کی هلد بالوده گی

*Tû geman bürdî ki kerd âlûde gî,
Der safâ gîş key hiled pâlûde gî.*

«Sen, pâdişah günahkârlık etdi samyorsun. Süzme ameliyyesi, saf suda tortu bırakır mı?»

Yâni, pâdişâh için, kuyumcunun öldürülmesi; şehvet muktezâsı değildir. Bunu yaptırmakla günâha girmemiştir. Çünkü onun temsil ettiği rûh mürşid-i kâmil mümessili bulunan tabib-i İlâhînin terbiyesi süzgecinden geçmiş, kesâfeti zâil olmuş, tertemiz bir hâl almıştır. Kendisinde tortu mesâbesinde olan nefsânî ve şehvânî bir heves kalmamıştı. Zâten ortada öldürmüş ve ölmüş kimse de yokdu. Kuyumcu, nefsin hevâ ve hevesini temsil ediyordu. Ortadan kaldırılan o hevesdi. Ondan kurtulan ve rûha lâayık bir hâl bulan da nefis idi.

بهر آنت این ریاضت وین جفا

تا برد آرد کوره از نقره جفا

*Behr-i ânest in riyâzat vin cefâ,
Tâ ber âred kûre ez nukrê cefâ.*

«Bu riyazat ve bu cefâ, ocakta gümüşün eriyip cürûfunun ayrılması içindir.»

گر حضر در بحر کشتی را شکست
صد درستی در شکست حضر هست

*Ger hıızır der bâhr keştî râ şikest,
Sad düürüstî der şikest-i hıızır hest.*

«Eğer Hızır, denizde gemiyi sakatladiyse o sakatlıkda yüzlerce düürüst-lük ve menfaat vardı.»

Biraz evvel de söylenildiği üzere, o sakatlık dolayısıyla gemi, bir zâ-limin eline geçmekden kurtulmuş, geminin sâhibleri bulunan fakirler de yegâne geçimlerini sağlayan o tekneyi zâlîme kaptırmamışlardı.

231

وهم موسى با همه نور و هنر
شد ازان محجوب تو بی پر مهر

*Vehm-i Mûsâ bâ hemê nûr û hüner-
Şûd ezan mahcûb tû bî per meper.*

«O kadar mârifet nûriyle berâber Mûsâ aleyhisselâm'ın vehmi, Hızır'ın hareketlerindeki hikmeti anlayamadı. O hâlde sen kanatsız uçmaya kal-ışma.»

Mûsâ aleyhisselâm ülül azm bir peygamberken, çocukluğunda Fir'-avn'ın sarayına alınıp orada terbiye ve tahsîl görmüşken, sonra, o tahsile Allâh'ın vahiy ve ilhâmı da eklenmişken; Hızır'ın yaptığı işlerin hikmetini anlayamamış, önceleri itirâza kalkışmış, sebeblerini anlayınca susmağa mecbûr olmuşdu.

Hazret-i Mûsâ, sâhib-i şerî'at bir peygamberdi. Şerî'atde hüküm, zâ-hire göre olur. Onun için Kelimullah Hazretleri, Hızır'ın işlerinde zâhire muhâlif gördüğü şeylere kemâl-i salâhiyyetle itiraz etmişti.

Ey gâfil itirazcı; senin itirâzın ise — o salâhiyeti hâiz olmadığın için — kanatsız uçmak sevdâsına düşmek gibidir.

Söylenilen sözlerden Hızır'ın, Hazret-i Mûsâ'dan büyük olduğu veh-medilmesin. Mûsâ aleyhisselâmın ülül'azm peygamberlerden olduğunda şüphe yokdur. (Kelimullah) unvânını hâiz bir rasûl-ü zîşandır.

Hızır'a gelince: Mûsâ ile mertebe bakımından yüksek, hattâ müsâvi olması şöyle dursun; nebî, yahud velî olduğu ihtilâflı bir mes'eledir. Fakat

her şeyde, husûsiyle ilim ile mârifetde bir ihtisas mes'elesi vardır. Meselâ Süleymâniye Camiinin mermerlerini yontub cilâlayan taşçının, bu san'atı, câmi'in mi'mârından daha iyi bilmesi, kendisinin Mimar Sinan'dan büyük olmasını icâb etmez. Bunun gibi Hızır'ın da ledünni ve İlâhî bir ilme maz-har olması, o ilim dolayısıyla Hazret-i Mûsâ'ca sebepleri meçhul bir takım hareketlerde bulunması, kendisinin derece itibâriyle Mûsâ'dan üstün ol-masını gerektirmez.

232

آن گلی سرخت تو خویش مخوان
مست عقلست او تو بجنویش مخوان

*An gül-i sürhâst tû hûneş mehan,
Mest-i aklest ô tû mecnûneş mehan.*

«Kuyumcunun kanı, hakikatde kırmızı gül gibidir. Ona kan deme. Rûhu temsil eden pâdişâh ise mest-i âkildir, ona da mecnûn deme.»

Mâlûmdur ki akıl, insanı iyiliğe sevkeylemek ve tehlikelerden men etmek ister. Şu hâl, hikmetin ta kendisidir. Fakat bu hikmeti herkes gö-re-mez. Husûsiyle sonradan husûle gelecek menfeatleri takdir edemez. Onun için bir işin başından, sonunu görüp de ona göre davranan kimseleri bâzı budalalar, çılgınlıkla ittihâm ederler. Lâkin asıl çılgın; ittihâm edilenler değil, edenlerdir. İşte burada da tabîb-i gaybının ihtârı ve teşebbüsüyle pâdişâh kuyumcuyu zehirlemiş, yâhud aklın tavsiyelerine tam olarak uyan ruh, nefsinin onun elinden kurtarmış, terakkî ve tekâmül yolunu açmıştır.

233

گر بدی خون مسلمان کام او
کافرم گر بردی من نام او

*Ger bûdî hûn-i müselman kâm-ı ô,
Kâfirem ger bûrdemî men nâm-ı ô.*

«Eğer pâdişâh'ın murâdı, bir müslümanın kanını dökmek olsaydı, onun adını andığımdan dolayı benim kâfir olmam lâzım gelirdi.»

Çünkü :

می بلرزد عرش از مدح شقی
بد گمان گردد ز مدحش متقی

*Mî hilerzed ârş ez medh-i şekî,
Bed geman gerded zi medhaş mütteki.*

«Bir şakinin medhi dolayısıyla Arş-ı İlâhî titrer, mütteki olanlar da fâsıkı medhetmek yüzünden sû-i zanna düşer.»

Hazret-i Mevlânâ, kuyumcunun katlinden maksadın: Nefsin hevâ ve hevesden kurtulması olduğunu ve bu hevâ ve hevesin de ortadan kaldırılması gerektiğini söylemişti. Mes'elenin ehemmiyetini anlatmak için buyuruyor ki: Evet; Kuyumcunun zehirlenmesi, hevâ ve hevesin giderilmesi demektir. Yoksa ortada bir öldürme hâdisesi yoktur. Böyle olmayıp da pâdişâh bir müslümanın kanını dökmekle rahatlayan bir zâlim olsaydı, tabii ben de onu medh u senâya kalkışmazdım. Çünkü bir fâsıkın medhi, Arş-ı âlâyı titretir; mütteki bir zâti de, o medheden kimse hakkında sû-i zanna düşürür.

(Câmi us sağıyr) de Enes bin Mâlik (Razıyallâhü anh) den rivâyet edilen bir hadis-i şerif vardır: «Bir fâsık medhedilince Allah gazaba gelir, bundan dolayı da Arş-ı İlâhî sarsılır.» meâlindedir.

Acabâ niçin böyledir? Yâni fâsık, fâcir bir herifin medhedilmesi Allâh'ı neden gazaba getirir? Çünkü medh edilecek kimsede esâsen iyi ahlâk bulunmalı ki, yapılan medih doğru olabilsin. Yoksa ahlâksız bir şahsın ahlâklı oluşundan bahsediş, şübhesiz ki yalandır. Yalan ise her vakit ve herkes için haram olduğu gibi, yalancı da dâimâ Allâh'ın gazabına uğrar. Bir de harâma ve kötülüğe sapanların hareketlerini medhetmek, Allâh'ın yasak ettiği şeyleri beğenmek ve beğendirmek demektir ki; bu hâl de, şübhesiz ilâhî emrin aksini yapmak ve dolayısıyla Allâh'ın gazabını istemek olur. Bundan başka, yalan yere medh, medheden hakkında takvâ erbâbının sû-i zannına sebebiyet verir. Çünkü medhedeni, menfa'at mukaabilinde bir şakiyi medhedecek kadar vicdansız, ahlâksız görür. Hadis de ise:

«Töhmetsiz edilecek yerlerde bulunmaktan sakınınız.» buyurulmuştur.

235

شاه بود و شاه بس آگاه بود
خاص بود و خاصه الله بود

*Şâh bûd û şâh-ı bes âgâh bûd,
Hâs bûd û hâsa-i Allâh bûd.*

«O Pâdişâh gayet anlayışlı bir hükümdâr idi. Böyle olmakla beraber ümmetin mümtaz insanlarından ve Allâh'ın has kullarındandı.»

Hikâyedeki pâdişâh, rûhu temsil ediyordu. Rûh ise:

وَنَفْسٍ فِيهِ مِنْ رُوحِي

Yâni: «Âdeme rûhumdan nefheyledim⁷⁶» Nazm-ı Celilince Allâh'a izâfe olunmuştur. Şu hâlde, havass-ı İlâhiyye cümlesindendir.

236

آن کسی را چنین شاهی کشد
سوی بخت و بهترین جای کشد

*An kesirâ kî çünin şâhî küşed,
Sây-i baht û bihterin câhî keşed.*

«Bir kimseyi ki, böyle bir pâdişâh öldürür; onu saâdete ve en yüksek mertebeye çekip yükseltir.»

237

گر ندیدی سود او در قهر او
کی شدی آن لطف مطلق قهر جو
Ger nedidî sūd-i ô der kahr-ı ô,
Key şüdi an lutf-i mutlak kahr cû.

«Eğer pâdişâh, kuyumcunun kahrında, onun faydasını görmeseydi; kendisi lutfun ta kendisi iken nasıl kakra kalkar ve onu zehirletirdi.»

Tekrar tekrar söylenildi ki kuyumcu, heva ve hevesi temsil ediyordu ve nefsin temsilcisi bulunan câriyeye ayak bağı oluyordu. Onun kahrı, câriyeyi kurtaracak, nefis için yükseliş yolunu açacaktı. Demek ki: Hevâ ve hevesin giderilmesinde bir fayda husûlü muhakkaktı. Pâdişâh, yâni ruh hakkında (lutfu mutlak) deniliyor. Öyle bir zât, böyle bir kan dökülmesini nasıl emrediyor? diye vârid olacak bir sūale cevâb olmak üzere Hazret-i Mevlânâ diyor ki:

(76) Sûre-i Hicr: 29.

طفل می لرزد ازان نیش حجام
مادر مشفق در آن غم شادکام

*Tıfl mulerzed ezan nış-i hacâm,
Mâder-i müşfik der an ğam şâdkâm.*

«Çocuk, hacamat neşteri karşısında titrer. Şefkatli annesi ise evlâdının o gamlı zamanında memnun bulunur.»

Bir annenin çocuğuna karşı olan şefkati, söz götürmediği halde, onun vücûdünden kan alınmasına rızâ göstermesi, hattâ yavrusu ağlar ve bağırırken memnun bulunması şüphesiz evlâdının faydası içindir. Sıhhatinin avdeti için yavrusunun bedeninden birkaç damla kan çıkmasına, gözünden de birkaç damla yaş akmasına muvâfakat etmiştir. Hülâsa: Anne şefkati meşhurdur. Fakat Allâh'ın merhameti, ondan çok büyüktür. Rasûlullah Sallallâhü Aleyhi ve sellem, bir gün bâzı ashâb ile otururken, kucağında çocuk bulunan bir kadın geçmiş; Aleyhissalât Efendimiz: «Bu kadın, bu çocuğu ateşe atabilir mi?» diye sormuş. «Atamaz yâ Rasûlallah; şefkati mânî olur» demişler. Zât-i Akdes-i Risâlet de: «Allah ondan daha merhametlidir,» buyurmuş.

Bu Hadis-i Şerif'in bizim gibi günahkârlar için ne büyük bir müjde olduğunu düşünelim de, O Erhamürrâhimine hamd-ü senâda bulunalım. İşte o merhametli pâdişah da nefsi ve dolayısıyla rûhu kurtarmak için hevâ ve hevesin giderilmesine rızâ göstermiştir.

نیم جان بستاند و صد جان دهد
آنکه در و همت نیاید آن دهد

*Nim can bistâned û sad can dehed,
Anki der vehmet neyâyed an dehed.*

«İnsana rûhu nefhetmiş olan Allah; yarım canı alır, karşılığında yüz can verir; hattâ vehm-ü hayâle gelmiyecek şeyler ihsan buyurur.»

Evet. Cenab-ı Hak, bir Kerimdir ki, insanın cismanî hayâtını — ki tam bir hayat değildir, çünkü fânîdir — alır; karşılık olarak ebedî nimetler ve sermedî lûtuflar ihsân eder. Kur'ân-ı Kerim :

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ
بِأَنَّهُ لَهُمُ الْجَنَّةُ

Yâni : «Allah, Cennet mukaabilinde mü'minlerin canlarını ve mallarını satın alır⁷⁷» diyor.

*Bir nefes almakla vermekden ibaretdir hayât,
Dikkat et, bir dem değil mi müddet-i ömr-ü beşer?!*

beytinde hülâsa edilen fânî hayâtı, Allah satın alıp, ona mukaabil Cennet ihsân ediyor. Hem öyle bir Cennet ki, aç gözlülerin tehayyül ettikleri gibi döşemesi ekmek kadâyifinden, sıvaları tavuk göksünden olan, nice köşeleri hâvî bir bahçe değil; gözlerin görmediği, kulakların işitmediği, kimse tasavvur edemediği İlâhî nimetlerle dop dolu bir yer!..

تو قیاس از خویش میگیری و لیک
دور دور افتاده بنگر تو نیک

*Tû kıyâs ez hîş migiri velik,
Dûr dûr üftâdeî binger tû nîk.*

«Sen kendine göre kıyâs ediyorsun. Halbuki hakikatden çok uzak düşünüyorsun, iyice bak.»

Hazret-i Mevlânâ diyor ki : Ey gâfil insan, sen gerek Allâh'ın, gerek ehlûllâhın işlerini kendi işlerine kıyâsen anlamaya ve ona göre hüküm vermeye kalkışıyorsun. Fakat böyle yapmakla, hakikatden fersah fersah uzaklaşıyorsun. Gözünü aç ve dikkatle bak ki, mes'ele, senin bildiğin gibi değildir.

(77) Sûre-i Tevbe: 111.

241

بود بقالی و اورا طوطی
خوش نوایی سبز و گویا طوطی

Bûd bakkâlî vü ôrâ tutî,
Hoş nevâyî sebz ü gûyâ tûtî.

«Bir bakkal ve onun bir tûtî kuşu vardı. Güzel sesli, yeşil renkli ve söz söyler bir hayvandı.»

Tûtî, papağan gibi bâzı kuşların ufak tefek söz söyledikleri mâlûmdur. Fakat onların o sözleri söylemeleri, anladıklarından değil; işittikleri sesi taklid etmek kaabiliyetinde olduklarından. Bu kuşlara söz öğretmek için kafeslerine bir ayna koyup aynanın arkasından söz söylerlermiş. Tûtî, aynada aksini görünce onu başka bir tûtî samır, işittiği sözü o söylüyor zanniyle taklid edermiş. Bu münâsebetle Hâfız Şîrâzî :

«Beni tûtî gibi ayna karşısına koydular. Üstâd-ı Ezeli her neyi söylüyor, onu söylüyorum.» demiştir.

Fâtih'in küçük ve tâlihsiz oğlu Sultan Cem'in bir tûtisi varmış. Kendisine öğretilen (Allâhü yensur CEM) düâsını tekrarlar, dururmuş. Cem'in vefâtında bu hayvanı Bâyezid aldirtmış. Onun karşısında — yine öğretilmiş olan — (Allâhü yerham CEM) düâsını etmiş.

Şarkda tûtîlerin konuşması hakkında mübâlâğalar yapılmış, hattâ (Tûtînâme) isimli kitaplar yazılıp, onlara hikâyeler söylenmiştir. Hazret-i Mevlânâ'nın bahsettiği tûtîye dâir vasıfları da, o mübâlâğalara göredir.

242

بر دکان بودی نگهبان دکان
نکته گفتی با همه سوداگران

Ber dükân bûdî nıghebân-î dükân,
Nükte güftî bâ hemê sevdâ gerân.

«Dükkânda bekçilik eder, çarşıdaki esnaf ve tüccara nükteler söylerdi.»

243

در خطاب آدمی ناطق بدی
در نوای طوطیان حازق بدی
Der hitâb-î âdemî nâtık bûdî,
Der nevâyî tûtiyan hâz'ik bûdî.

«İnsanlarla konuşurdu, tûtîlere mahsus ötüşü üstâdca idi.»

244

خواجه روزی سوی خانه رفته بود
بر دکان طوطی نکهبانی نمود
Hâce rûzî sûy-i hâne refte bûd,
Ber dükân tûtî nıghebânî nümûd.

«Efendisi bir gün eve gitmişti. Tûtî dükkâna nezâret ediyordu.»

245

گرچه برجست نا که از دکان
بهر موشی طوطیک از بیم جان
Gürbe-î bercêst nâgeh ez dükân,
Behr-i mûşî tûtîyek ez bîm-i can.

«Bir kedi, fâre yakalamak için birdenbire dükkâna atıldı. Tûtî de can korkusundan.»

246

جست از سوی دکان سوی گریخت
شیشه‌های روغن گل را بریخت
Cêst ez sûy-i dükân sûyî gürîht,
Şîşehây-ı revğan-î gülrâ birîht.

«Sıçradı, dükkânın bir köşesine kaçtı. Lâkin gülyağı şişelerini devirdi, yağlarını döktü.»

از سوی خانه بیامد خواجه‌اش
بر دکان بنشست فارغ خواجه‌وش

Ez suy-î hânê biyâmed hâceeş,
Ber dükân binşest fâriğ hâceveş.

«Efendisi evden geldi. Dükkâna geçip patron tavriyle oturdu.»

دید بر روغن دکان و جامه چرب
بر سرش زد گشت طوطی کل ز ضرب
Did pür revgan dükân û câme çerb,
Bersereş zed gêşt tûtî kel zi darb.

«Baktı ki dükkân yağ içinde. Elbisesi de yağa bulanmış. Tûtinin yaptığını anladı. Başına vurup tüylerini döktü, kafasını kel hâline getirdi.»

روژه کی چندین سخن کوتاه کرد
مرد بقال از ندامت آه کرد
Rûzegî çendin sühan kûtâh kerd,
Merd-i bakkal ez nedâmet âh kerd.

«Tûtî birkaç gün konuşmayı kesti. Bakkal da pişman olup ah demeye başladı.»

ریش برمیکنند و می‌گفت ای دروغ
کآفتاب نعمتم شد زیر میخ
Riş ber mîkend ü mî güft ey dirîğ,
Kâftâb-î ni'metem şüd zîr-i mîğ.

«Bakkal sakalını yoluyor, eyvâh, nimet güneşim, bulut altına girdi diyordu.»

دست من بشکسته بودی آن زمان
چون زدم من بر سر آن خوش زبان
Dest-i men bişkeste bûdi an zemân,
Çün zedem men ber ser-î an hoş zebân.

«Elim kırılıyordu, o tatlı dilli tûtinin başına nasıl vurdum? diye teessüf ediyordu.»

هدیه‌ها می‌داد هر درویشرا
تا بیابد لطف مرغ خویشرا
Hedyehâ mîdâd her dervîşrâ,
Tâ biyâbed nûtk mûrgi hîşrâ.

«Kuşunun söylemesini bulmak — yâni, tûtîyi tekrar konuşturmak — için fakirlere hediyeler ve sadakalar veriyordu.»

بعد سه روز سه شب حیران و زار
بر دکان بنشسته بود حیران و زار
Ba'd sê rûz û se şeb hayrân ü zâr,
Ber dükân binşeste bud hayrân ü zâr.

«Üç gün, üç gece sonra bakkal, dükkânda hayran ve ağlamaklı bir hâlde oturuyordu.»

با هزاران غصه و غم گشت جفت
که عجب این مرغ کی آید بگفت
Bâ hezârân gussa vû gam gêşt cûft,
Kî aceb in mûrg key âyed bigüft.

«Bu kuş ne vakit söyleyecek? diye binlerce gam ve keder ile vakit geçiriyordu.»

می نمود آن مرغرا هرگون شکفت
تا که باشد اندر آید او بگفت

*Mî nûmûd an mûrğrâ her gûn şigûft,
Tâki bâşed ender âyed ô bigûft.*

«Tûtî söze başlasın diye ona türlü türlü, acâib ve garib şeyler gösteriyordu.»

جولقی سر برهنه در گزشت
با سر بی مو چو پشت طاس و طشت

*Cû lekî-i ser berihne der güzest,
Bâ ser-i bî mû çü püşt-i kâs ü taşt.*

«Başı çıplak bir derviş geçti ki, kafası, tas ve leğen gibi cascavlakdı.»

اندر آمد گفت طوطی آن زمان
بانگ بر درویش زد که ای فلان

*Ender âmed gûft tûtî an zemân,
Bâng ber dervîş zed ki ey fülân.*

«O sırada tûtî de dile geldi ve: ey falan! diye dervîşe seslendi.»

از چو ای کل باکلان آمیختی
تو مگر از شیشه روغن ریختی

*Ez çi ey kel bâkelân âmihtî,
Tû meğer ez şîşe revğan rihtî.*

«Ey kel; neden kellere karıştın? Yoksa sen de şişeden yağ mı döktün? dedi.»

از قیاس خنده آمد خلقرا
کو چو خود پنداشت صاحب دلورا

*Ez kıyâşê hande âmed halkrâ,
Kû çü hod pindâşt sâhib delkrâ.*

«Tûtînin, aba sâhibi dervîşi, kendi gibi sanmasından ve nefsine kıyâs etmesinden halk gülmeye başladı.»

Cavlak : Türkçe bir kelimedir. Çıplak mânâsına gelir. Bâzan (cascav-lak) diye te'kid olunur. Bu umûmî mânâsından başka bir de husûsiyyeti vardır ki, başı saçsız demektir. (Cevlek-i serbürehne) terkibindeki (cev-lekî), işte bu cavlak, yâni saçsız mânâsınadır. Geçen dervîşin cavlaklığının tabîî olmak ihtimâli olduğu gibi, melâmet meslekine sülûkü dolayısıyla (çâr-darb) yapmış olmasından ileri gelmiş olmak imkânı da vardır.

Çâr darb : Saçın, kaşın, bıyığın, sakalın tıraş edilmesidir ki şöhetden ve halkın teveccühünden uzak kalmak, yâhud nefsi-i emmâreyi ve gurûru kırmak için melâmete sülûk edenler yaparlarmış.

Mesnevî şârihlerinden Sarı Abdullâh Efendi (cavlak) kelimesi için diyor ki: «Cavlak»; bektâşî, kalenderî ve hayderîlerden sakal, bıyık, kaş ve kirpiklerini tıraş edenlere derler. Türkçe dazlak derler. Kirpiğini ve kaşını tıraş etmeyip de ancak sakalını tıraş edenlere de torlak derler.

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki :

«Halk arasında meşhûr olmak ve onların hürmetini kazanmak, seyr ü sülûkde pek sağlam bir benddir ki, sâlikin mânen ilerlemesine mânî olur. Sülûk yolunda o bağ, demir bir pırangadan farksızdır.»

Fakat bu benlikden kurtulmak bahânesiyle bu meşrebi istismâr edenler de çoktur. Melâmîler içinde, bu adı takınp da her türlü kötülükde bulunanlar görülmüştür ki, bunların iki düstûru vardır: Allâh'ın emirleri için «İstek şart», yasakları için de «İstek hak» tâbirlerini kullanırlar. Me-selâ :

- Erenler; ezan okunuyor, câmiye gidelim mi? denildi mi :
- İstek şarttır, bizde o istek hak vere! derler;
- Dem çekmek haram değil mi? Neden içiyorsun? denilince de :
- İstek haktır, hakkın isteğini yerine getirmeli! hezeyânında bulunurlar.

Gelelim bahse: Hazret-i Mevlânâ'nın gâyesi, dervişlerin kıyâfeti ve meşrebi hakkında mâlûmat vermek değil; herkes hakkında nefsine kıyâsen hüküm vermenin doğru olmadığını anlatmaktır. Kıyâs-ı nefis, çok kerre insanı aldatır. Bâzan da gülünç bir hâle getirir. Tütünün saçsız der- vişi görünce, kendisi gibi gülyağı şişelerini devirmiş ve dayak yeyip de kafası kel olmuş sanması gibi. Hazret-i Pîr, hikâyenin naklinden sonra nasîhate dönerek diyor ki:

260

کار باکارا قیاس از خود مکبر
گرچه ماند در نوشتن شیر و شیر

*Kâr-i pâkân râ kıyâs ez hod megîr,
Gerçi mâned der nüvîšten şîr ü şîr.*

«Arslan ve sût mânâlarına gelen (Şîr) lâfzı, yazıda birbirine benzerse de mânâ yönünden ayırdır. Bunun gibi sen de, ümmetin seçkinlerinin hâlini kendine kıyâs etme.»

(Şîr) kelimesi, Fâriside hem arslan, hem de sût mânâsına gelir. Şîr-i alem: sancak arslanı, Şîr-i mâder: ana sütü terkiblerinde olduğu gibi.

Şîr-i alem; Sancaklardaki arslan şekli mânâsını ifâde etmekle berâber, bizim «Gemi arslanı» meâlinde de kullanılır. Hülâsa: Şîr kelimesinin delâ- let ettiği şeyler, bambaşka ve ayrı ayırdır. Kendilerine delâlet eyleyen lâfzın bir olması, o şeylerin de bir olmasını gerektirmez. Binâenaleyh bir kimsenin gördüklerine bakıp da, onlar da benim gibi insan, o halde onlar da benim gibidir diye, nefsine kıyâsen hüküm vermesi doğru değildir.

261

جمله عالم زین سبب گمراه شد
کم کسی زابدال حق آگاه شد

*Cümle âlem zin sebeb gümrah şüd,
Kem kesî zâbdâl-i hak âgâh şüd.*

«Bütün âlem, bu kıyâs-ı nefis sebebiyle sapıttı. Ebdâl-i ilâhiden — yâ- nî: Allâh'ın seçkin kullarından — pek az kimse haberdâr olabildi.»

262

همسری با انبیا برداشتند

اولیارا همچو خود پنداشتند

*Hemserî bâ enbiyâ berdâştend,
Evliyârâ hemçü hod pindâştend.*

«Peygamberlerle eşitlik dâvâsına kalkıştılar, velileri de kendileri gibi sandılar.»

263

گفته اینک مابشر ایشان بشر
ما و ایشان بسته خوایم و خور

*Güfte inek mâ beşer îşan beşer,
Mâ vü îşan beste-i hâbîm ü hor.*

«İşte biz de insanız, onlar da. Biz de yemeye ve uyumaya mecbûruz, onlar da dediler.»

264

این ندانستند ایشان از عما

هست فرقی در میان بی منها

*În nedânistênd îşan ez amâ,
Hêst farkî der miyan bi mûntehâ.*

«Körlüklerinden şunu bilmediler ki, arada ucu bucağı bulunmaz bir fark vardır.»

Gaflet sâhiblerinin, peygamberleri, velileri, kendileri gibi sandıkla- rını Kur'ân-ı Kerîm haber veriyor:

مَا لِهَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ

Yâni: «Bu nasıl peygamber? (Bizim gibi) yemek yiyor, çarşıda, pazarda geziyor⁷⁸» dediklerini; kezâ:

مَا أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَمَا

أَنْزَلَ الرَّحْمَنُ مِنْ شَيْءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَكْذِبُونَ ﴿٧٩﴾

Yâni: «Siz de ancak bizim gibi insansınız. Allah kitab diye bir şey inzal etmemiş ve sizin vâsitanızla göndermemiştir. Siz yalancılardan başka bir şey değilsiniz⁷⁹» diye yalan isnâd etdiklerini Kur'anımız bildiriyor.

Aradaki bu büyük farkı görmemenin mânevî körlükten ileri geldiğini ve sapıklığın bu cihetden zuhûr ettiğini de Hazret-i Mevlânâ anlatıyor. Evet; elmasla kaldırım taşı da, taş olmak itibâriyle birdir ammâ; biri yüzük yapılp parmakda taşınır, öbürü yollara döşenip ayaklar altında çiğnenir.

Ebdâl-i İlâhiyye: Evliyâullahdan bir tâife imiş ki, yedi kişi olurlarmış. Üçler, yediler, kırklar diye sayılanlardan yediler herhalde bunlar olacaktır. Üçler ise (kutup) yâhud (gavs) ile (imâmân) dan ibâret imiş ki, kutup yâhud gavs, o asırdaki velilerin seçkini, imâmân da onun muâvinleri demekmiş.

Ebdâle (Ebdal) denilmesinin sebebi; günahlarının sevâba, sûretlerinin mânâya değişmiş olması imiş.

Sûretleri bir olan insanların mânâca farklı bulunacağını lâyikiyle anlatmak için Hazret-i Mevlânâ birkaç misâl getirip buyuruyor ki:

265

هر دو گون زنبور خوردند از محل

ليك شد زان نیش و زین دیگر عسل

Her dü gun zenbûr hordend ez mehal,

Lîk şûd zan niş ü zin diğêr asel.

«Her iki arı, bir yerden yediği hâlde birinde — yâni, eşek arısında — yalnız iğne bulunur, diğerinden bal hâsıl olur.»

(78) Sûre-i Fûrkân: 7.

(79) Sûre-i Yâsîn: 15.

266

هر دو گون آهو کیا خوردند و آب

زین یکی سرگین شد و زان مشک ناب

Her dü gun âhû giyâ hordend ü âb,

Zin yekî sergin şûd û zan mişk-i nâb.

«Her iki nevi âhû da ot yer ve su içer. Lâkin birinden yalnız gübre, öbüründen hâlis misk husûle gelir.»

267

هر دو نی خوردند از يك آنجور

این یکی خالی و آن پر از شکر

Her dü ney hordênd ez yek âbhor,

În yekî hâlî vü an pür ez şeker.

«İki nevi kumuş, bir dereden su içtiği hâlde biri boştur, diğeri şekerle doludur.»

268

صد هزاران اینچین اشیاء بین

فرقشان هفتاد ساله راه بین

Sad hezârân inçünîn eşbâh bîn,

Fârk şan heftâd sâle râh bîn.

«Böyle yüz binlerce misâl mevcûddür ki, aralarında yetmiş yıllık fark vardır.»

Şu üç misâlde insan; arıya, âhûya ve kumuşa benzetilmiştir. Arılar arasında bal yapanı olduğu gibi sâde insanı sokanı da vardır. Âhûlar arasında misk göbeğine sâhib olanı olduğu gibi, ondan mahrûm olanı da mevcûddür. Kumuşlar arasında şekerlisi ve içi boş olanı vardır. Bütün bunların cinsleri bir, fakat nevileri ayrıdır. İnsanlar da şekil, sûret ve tabii ihtiyaclarına göre birbirlerine benzerler. Fakat mânâ ve hakikatlerine nazaran aralarında bal arısı ile eşek arısı, misk âhûsu ile miski olmayan âhû,

şeker kamışı ile şekersiz kamış arasındaki fark kadar ayrılık vardır. Onun için, dış görünüşüne bakarak kâfir ile mü'mini, hattâ avâm ile seçkini birbirine benzetip mukaayese etmeye kalkışmamalıdır.

269

این خورد گردد پلیدی زو جدا
وان خورد گردد همه نور خدا

*În hored gerded pelidî zô cüdâ.
Van hored gerded hemê nûr-i Hudâ.*

«Bu — yâni, avamdan biri — yer, yediği posa olarak kendisinden ayrılır. Öbürü — yâni, havasdan olan — yer, yedikleri bütün ilâhî nûr olur.»

270

این خورد گردد همه بخل و حسد
وان خورد زاید همه نور احد

*În hored gerded hemê buhl û hased,
Van hored zâyed hemê nûr-i ehad.*

«Avamdan olan yer, yediği hasislik ve hased olur. Havasdan olan yer, yediğinden Allah nûru husûle gelir.»

Yâni, avâmın yediği, cismini kuvvetlendirdiği gibi kötü huylarını da takviye eder. Fakat havâssın yediği, ilâhî nûrların husûlüne sebep olur. Çünkü vücûdu takviye edecek olan yiyeceğin azaltılması, oruca ve riyâzata devâm olunması neticesinde rûh, mânevî gıdâ almaya ve ilâhî olarak doymaya başlar.

Biraz izâhât verelim :

Orucun çeşitleri arasında bir (visâl orucu) vardır ki, iftâr etmeksizin birkaç gün ulama oruç tutmaktır. Aleyhissalâtü vesselâm efendimiz, ashâb-ı kirâmı — zayıf düşmemeleri için — bundan men'eder ve bir gün yeyip bir gün oruç tutmak demek olan (Dâvûd orucu) na teşvik ederlerdi.

Sahih-i Müslim'de Amr ibni As'dan naklen deniliyor ki : Benim iftar etmeksizin oruç tuttuğum, bütün gece uyumaksızın namaz kıldığım Rasûlullah (S.A.V.) e haber verilmiş. Kendilerine rast geldiğim vakit: «Yapma, senin gözünün de hakkı vardır, nefsinin de hakkı vardır. Oruç tut ve iftâr et. Namaz kıl ve uyu. On günde bir sâim ol, dokuz günün de sevâbını bul,» buyurdu. «Ya Rasûlallah: ben kendimde daha fazlası için kuvve-i buluyorum» dedim. «O halde (savm-ı Dâvûd) tut» emrini verdi. «Dâvûd nasıl sâim olurdu?» diye sordum. «Bir gün oruç tutar, bir gün iftâr ederdi. Düşmanla karşılaşınca da kaçmazdı,» diye izâhat verdi. Sonra da: «Her gün oruç tutan oruç tutmamıştır» buyurdu ve bunu üç defâ tekrarladı.

Yine Sahih-i Müslim'de deniliyor ki : Sallâllahü Aleyhi Vesellem Hazretlerinin savm-i visâlden men'ine karşı, ashabdan biri: «Ya Rasûlallah, sen aralıksız oruç tutuyorsun ya» dedi. Aleyhissalât Efendimiz :

«Hanginiz benim gibisiniz? Ben Rabbimin indinde gecelerim. Beni mânevî nîmetlerinden yedirir ve içirir.» buyurdu.

Verese-i Muhammediye olan evliyâullahdan bazıları da bu mânevî gıdâya nâil oldukları için, savm-i visâle devâm ederler, fakat o husustaki Peygamberimizin yasaklarına da uymak için, akşamları bir iki yudum su ile oruçlarını bozarlar.

«İlâhî; seni yâd etmek, âşıklarına en hayırlı bir şarabdır. O şarabdan gayrisi, muhabbet ve ayrılık âteşini söndürmek husûsunda serâb gibidir.»

Kezâ Hazret-i Pîr buyuruyor ki :

271

این زمین پاک و آن شورست و بد
این فرشته پاک و آن دیوست و دد

*În zemîn-i pâk ü an şûrest ü bed,
În ferîştê pâk ü an dîvest ü ded.*

«Bu, — yâni, mü'min — temiz ve zirâate kaabiliyetli bir arâzidir. Öbürü — yâni, kâfir — ise, çorak ve kötü bir yerdir. Yine mü'min, melek gibi mâsumdur, kâfir ise şeytan ve canavar misâlidir.»

Hazret-i Mevlânâ şu misâl ile Kur'an'ın bir teşbîhine telmih ediyor :

مردو صورت کر ہم ماند رواست
آب تلخ و آب شیرین را صفاست

Her dü sûret ger bihem mâned revâst,
Âb-ı telh û âb-ı şîrinrâ safâst.

«İki taraf sûretinin birbirine benzemesi câizdir. Acı suyun da, tatlı suyun da duruluğu vardır.»

Yâni, yüz ve göz itibâriyle, kâfir mü'mine, mü'min de kâfire benzeyebilir. Nitekim acı su da berrak olur, tatlı su da. Fakat iki suyun berrak olması, tatlılarının bir olmasını gerektirmez. Bunun gibi, sûret itibâriyle benzeyen mü'min ve kâfirin hakikatde bir olması gerekmez.

جز که صاحب ذوق که شناسد بیاب
او شناسد آب خوش از شوره آب

Cüz ki sâhib zevk ki şînâsed biyâb,
Ô şînâşed âb-ı hoş ez şûre âb.

«Bilmiş ol ki, tatlı suyu acı sudan ayırt edecek olan zevk sâhibidir.»

Bir suyun tatlı, acı yâhud tuzlu bulunduğunu, ancak tatma duygusu sağlam olan kimse ayırt edebildiği gibi; kâfir ile mü'minin, hattâ avam ile havassın dır benzerliğine kapılmayıp, onların hakikatlerini ayırt edecek de mânevî zevki yerinde olan âriflerdir. Yoksa zevk-i mânevî sâhibi olmayanlar :

سحر را با معجزه کرده قیاس
هر دورا بر مکر پندارد اساس

Sihrrâ bâ mu'cizê kerdê kıyâs,
Her dü râ ber mékr pindâred esâs.

«Sihri, mucizeye benzetirler. Her ikisinin de hile üzerine, yâni, hokkabazlığa dayandığını sanırlar.»

Nitekim :

وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ
الرِّيحَ بُشْرًا مِّنْ دُونِ رَحْمَتِهِ حَتَّىٰ إِذَا أَقْلَتْ سَحَابًا مِّثْقَالُهَا
مُتَقَنًا يُبْسِلْهُ مِمَّا فَنَازِلْنَاهُ بِهِ الْمَاءَ فَأَخْرِجْنَا بِهِ مِنْ
كُلِّ الشَّجَرِ كَذَٰلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتَىٰ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٨٠﴾

Yâni : «O, rüzgârları rahmetinin müjdecisi olarak gönderir. O rüzgârlar, ağır bulutları yerinden oynatınca da onları ölmüş, (rahmete muhtâc bir hâle gelmiş) olan memlekete sevk ederiz. O bulutlar vâsıtasıyla suyu inzâl ve yine o vâsıta ile her türlü meyveleri yetiştiririz. Böyle yaptığımız gibi, ölüleri de kabirlerinden böyle çıkaracağız biz. Umulur ki bunları iyi düşünüp ibret alırsınız⁸⁰.»

وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرِجُ نَبَاتَهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَالَّذِي خَبَثَ لَاجِرُجْ
إِلَّا نَكَا كَذَٰلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يُشْكُرُونَ ﴿٨١﴾

Yâni : «(Toprağı verimli) güzel memleketin nebatı, Rabbinin izniyle (bol) çıkar. Fenâ olandan ise faidesi pek az birşeyden başkası çıkmaz. İşte şükredecek bir kavim için âyetleri böyle çeşitli olarak açıklarız⁸¹.» buyruluyor.

(Mevâkib) tefsirinin aslı olan (Mevâhib-i aliyye) de müfessir Hüseyin Vâ'ız diyor ki :

«Cenâb-ı Hak, şu misâlde mü'minin kalbini temiz bir yere, kâfirin kalbini de kirli bir yere benzetmiştir. Allah Kelâmının bulutlarından yağın va'z ü nasihat yağmuru, mü'minin kalbine isâbet eyleyince orada husûle gelen tâat ve ibâdet nûrları, diğer uzuvlarına da yayılır. Kâfirin kalbine isâbetinde ise, orası nûrlanmaya kaabiliyetli olmadığından, içinde olsun, dışında olsun işe yarayacak bir salâh zuhûra gelmez.»

Yine Hazret-i Mevlânâ diyor ki :

(80) Sûre-i A'râf: 57.

(81) Sûre-i A'râf: 58.

ساحران موسى از استیزه را
بر گرفته چون عصای او عصا

*Sâhirân-i Mûsâ ez istîze râ,
Ber giriftê çûn asây-i ô asâ.*

«Mûsâ ile imtihan olmaya kalkışan Mısır sihirbazları, inad ve mücâdele fikriyle onun asâsı gibi birer değnek yakalamışlardı.»

Çünkü başlangıçta o peygamberi de kendileri gibi sihirbaz ve hokkabaz sanmışlardı. Halbuki :

زین عصا تا آن عصا فرقست ژرف
زین عمل تا آن عمل راه شگرف

*Zin asâ tâ an asâ farkist jerf.
Zin amel tâ an amel râh-i şikerf.*

«Bu asâ ile onların asâsı arasında derin bir fark, Mûsâ'nın mucizesi ile onların sihri arasında uzun bir yol vardı.»

لعلله ابن عمل را در قفا
رحمة الله آن عمل را در وفا

*La'netullah in amel râ der kafâ,
Rahmetullah an amel râ der vefâ.*

«Sihir işinin sonunda Allâh'ın lâ'neti, mu'cize işinin sonunda ise Allâh'ın rahmeti vardı.»

Yâni Hazret-i Mûsâ'nın asâsıyla bazı hârikalar izhâr ettiğini gören Mısır sihirbazları, başlangıçta Mûsâ'nın mu'cizelerini de kendi sihirleri gibi sandıkları için, O'nun asâsı gibi birer değnek yakalayıp meydana çıkmışlardı. Lâkin o asâ ile, daha doğrusu onu kullanan el ile sihirbaz değnekleri arasında, Hazret-i Mûsâ'nın işi ile sihirbazların hareketleri arasında derin farklar ve uzak mesâfeler vardı. Hazret-i Mûsâ'nın işlerine İlâhî yar-

dım vefâkâr oluyor ve onu te'yid ediyordu. Sihirbazların hareketlerini ise İlâhî lâ'net karşılıyordu. Gerçi Mûsâ'nın asâsı da değnek, sihirbazların asâları da değnekti ammâ, biri, Mûsâ'nın elinde, oburleri birtakım hokkabazların elinde bulunuyordu.

Bahis dolayısıyla hatıra gelen bir nükteyi bildirmeden geçemiyeceğim :

Eski kitaplarda, Hazret-i Mûsâ için bir terceme-i hâl yazılmıştır. Şahıslardan ziyâde, eşyâya ehemmiyet verecek kadar gaflet göstermiş bâzı müelliflerin beyânına göre: Hazret-i Âdem cennetden çıkarken, bir değneğe dayanarak çıkmış ve o değneği ömrü olduğu müddetçe kullanmış. Vefâtında Şit Peygambere, ondan da İdris Peygambere intikâl eden bu asâ, döne dolaşa Şuayb peygambere kadar gelmiş. O da bir müddet kullandıktan sonra, çoban olarak aldığı Hazret-i Mûsâ'ya vermiş.

Bunları, masal diye söylediğimi ihtâra lüzüm görmüyorum. Hazret-i Mûsâ, Şuayb aleyhisselâmın koyunlarını güdecekti. Bir çobana bir değnek lâzımdır. O değneği nereden ve hangi ağaçtan isterse keser ve kullanır. Dünyâ koyunlarını sevk ü idâre için, cennetden asâ getirmeye lüzüm yoktur. Şüphesiz ki Hazret-i Mûsâ da böyle yapmıştır. Kerâmet asâda değil, Mûsâ'da idi. Hazret-i Mûsâ bugün mevcûd olsa da, bir mu'cize izhârı için birimizin şemsiyesini, yâhut bastonunu yere atsaydı, yine yapacağını yapardı. Bil'akis, Mûsâ'nın asâsı bulunsa da, bugün bizim elimize geçseydi, hepimiz de onu birer defâ yere atsaydık, nihâyet kırılırdı, fakat asâdan başka bir şey olmazdı.

Müelliflerimiz olsun, vâ'ızlarımız olsun, taşı, ağacı yükseltelim derken, koskoca bir peygamberi küçültüyorlar, maâlesef yaptıklarının farkına da varmıyorlar.

Bahse gelelim :

کافران اندر مصری پوزینه طبع
آفتی آمد درون سینه طبع

*Kâfiran ender mürâ pûzîne tab',
Âfetî âmed derûn-i sine tab'.*

«Kâfirler, mücâdele ve inâd hûsûsunda maymun tabiatlıdır. Göğüs içerisindeki tabiat, bir âfetdir.»

«Sohbet tesir eder, tabiat de gördüğünü ve işitdiğini kapar» derler. Yâni insanın tabiatında bir meyil vardır ki, yasak şeylere de aktığı için, bir âfet gibidir.

فَلَوْ بَهِيمَ مَرَضٍ فَرَادَهُ اللَّهُ مَرَضًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ
بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ

Yâni : «Onların kalblerinde bir maraz vardır. Allah da marazlarını artırmıştır. Yalan söylemekte oldukları için de onlara acıklı bir azab vardır⁸²» buyrulmuştur.

Tabiat bağlarına sımsıkı bağlı olan kâfirler, meyil dolayısıyla, gördüklerini maymun gibi taklide kalkışır. İşte moda, işte onun mukallidleri!...

Mısır sihirbazları da Hazret-i Mûsâ'nın hareketlerini taklide yeltenmişler, içerisine civa doldurdukları boş değnekleri güneşe karşı bırakmışlar, harâretin tesiriyle civanın kızmasını ve değneklerin kıymıldamasını halka yılan diye göstermişlerdi. Sonra Hazret-i Mûsâ, âsâsını yere bıraktı. Asâ kocaman bir boğa yılanı oldu. Meydanda kıymıldayan değnekleri ve ipleri yutdu; ortada bir şey bırakmadı. Bunun üzerine sihirbazlar; Mûsâ'nın yaptığının sihir değil, mû'cize olduğunu anladılar. Çünkü sihir olsaydı, kendi hiyleleri meydana çıkacak, fakat değneklerle ipler ortada kalacaktı. Bundan dolayı secdeye kapandılar ve âlemlerin Rabbi'ne imân ettiler.

279

هرچی مردم میکند پوزینه هم
آن کند کز مرد بیند دمبدم

Herçi merdüm mîküned pûzîne hem,
An küned kez mêrd bined dembedem.

«İnsanın yaptığını maymun da yapar, insandan ne görürse onu taklid eder.»

280

او گمان برده که من کردم چو او
فرق را کی داند آن استیزه رو

Ô geman bürdê ki men kerdem çü ô,
Fârkrâ key dâned an istîze rû.

«Maymun, ben de insan gibi yaptım sanır. O inadcı hayvan, aradaki farkı nasıl tanır?»

(82) Sûre-i Bekara: 10.

281

این کند از اسرو آن بهر ستیز
بر سر استیزه رویان خاک ریز

În küned ez emr u an behr-i sitîz,
Ber ser-î istîze rûyan hâk rîz.

«Bu; — yâni mü'mini kâmil — mahzâ emre itâat için yapar; diğeri — yâni kâfir ve fâsik — ise, mücâdele ve gösteriş olsun diye yapar. O gibi inadcı ve taklidci adamların başına toprak saç.»

Mâlûmdur ki insanların birbirlerine karşı vazîfeleri olduğu gibi, Rablarına karşı da vazîfeleri vardır ki, o da kulluk, ve onun nişânesi olan ibâdetdir. İnsanların avam gürûhu, bu vazîfeyi Cennet arzûsıyla ve Cehennem korkusuyla yapar. Fakat ümmetin seçkinlerinin ise tâat ve ibâdeti, ancak emre itâat etmiş olmak içindir. İşte ibâdetin yüksek ve kulluğa lâyık olanı da budur. Ma'mâfih, ibâdetin hangi şekli olursa olsun, hâlisâne ve muhlisâne olursa, yine sâhibi hakkında faydalıdır. Fakat görünmek ve gösteriş yapmak için yapılan münâfıkca hareketlerin, faydası olmak şöyle dursun, büyük zararları vardır.

Kur'an-ı Kerim :

فَنِكَانُ رَبِّهِ جُؤَالِقَاءَ
رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا

buyuruyor ki : «Artık kim Rabbine kavuşmayı ümit (ve arzu) ediyorsa sâlih amellerde bulunsun ve etdiği ibâdetde (kimseyi) Rabbine ortak etmesin⁸³» demektir.

Münâsebet dolayısıyla Hazret-i Mevlânâ, münâfıkların hâminden bahsediyor :

(83) Sûre-i Kehf: 110.

آن منافق با موافق در نماز

از پی استیزه آید نی نیاز

*An münâfık bâ muvâfık der namaz,
Ez pey-i istîze âyed nî niyâz.*

«O münâfık, gerçek mü'minle berâber namaza gelirse de, ibâdet için değil, gösteriş için gelir.»

در نماز و روزه و حج و زکات

با منافق مؤمنان در برد و مات

*Der namâz ü rûze vû hacc ü zekât,
Bâ münâfık mü'minan der bürd ü mat.*

«Namazda, oruçda, hacda, zekâtta mü'minler; münâfıklarla uğraşırlar.»

مؤمنانرا برد باشد عاقبت

بر منافق مات اندر آخرت

*Mü'minanra bürd bâşed âkıbet,
Ber münâfık mât ender âhiret.*

«Sonunda mü'minler, münâfıklara galebe ederler. Münâfıklar âhiretde mat olurlar, yâni kaybederler.»

کرچه هر دو بر سر یک بازیند

هر دو با هم مصوزی و رازیند

*Gerçi her dû ber ser-i yek bâziyend,
Her dû bâ hem merveziy ü râziyend.*

«Her ikisi — yâni mü'min ile münâfık — bir oyun başında bulunuyorlarsa da, birbirlerine nisbetle (Merve) li ve (Rey) li gibidirler.»

هر یکی سوی مقام خود رود

هر یکی بر وفق نام خود رو

*Her yeki sûy-i makâm-i hod reved,
Her yeki ber vefk-i nâm-i hod reved.*

«Herbiri kendi makâmına ve kendi nâmına icâb ettiği yere doğru gider.»

Şu beş beyitte denilmek isteniyor ki: Gerçek mü'min de namaz kılar, gösterişçi münâfık da. Fakat her ikisinin kılışı arasında, nisbet kabûl etmez fark vardır. Mü'min namâzını Allah rızası için edâ eder. Münâfık ise Hakk'ın emrini değil, halkın teveccühünü ve hüsnü zannını düşünür. Şu düşünce ve hareket, namaza da inhisâr etmez. Orucda, hacda, zekâtta, Allah'ın diğer emirlerinde de böyledir. Onların ifâsı için de münâfıklar, mü'minlerle berâber uğraşırlar, didinirler, yorulurlar. Lâkin neticede, yâni âhiretde mü'minler kazanırlar; münâfıklara ancak uğraşmalarının yorgunluğu ve nifaklarının nedâmeti kalır.

Mü'minle münâfıkın bir araya gelmesi, meselâ namaz kılarken bir safda, belki de yanyana bulunması, birisi Merveli, diğeri Reyli iki adamın, bir oyun esnâsında karşı karşıya oturmasına benzer. Oyun masası, Merve ile Rey şehirlerini ve Merveli ile Reyliyi birbirine yaklaştıramadığı gibi, namaz safı da îmân ile nifâkı ve mü'min ile münâfıkı birleştiremez. Oyun bitince, oyuncuların ayrılıp işlerine, güçlerine gittiği gibi, namaz bitince de mü'min ile münâfık ayrılır. Birisi îmânın, diğeri nifâkın götüreceği yola gider.

مؤمنش خواند جائش خوش شود

ور منافق گوی پر آتش شود

*Mü'müñeş hânênd câñeş hoş şevêd,
Ver münâfık gûyi pür âteş şevêd.*

«Birine mü'min deseler, rûihen mütelezziz olur, hoşuna gider; fakat münâfık diyecek olsan hidâyetlenir, ateş kesilir.»

نام او محبوب از ذات ویت

نام این مبعوض ز آفات ویت

*Nâm-ı ô mahbûb ez zât-i veyest,
Nâm-ı in mebgûz z'âfât-i veyest.*

«Mü'min lâfzının sevilmesi, zât-i mü'minin, yâhut zât-i imânın mahbûb olmasındandır. Münâfık lâfzına buğzedilmesi de nifâkın âfetleri dolayısıyledir.»

289

میم و واو و میم و نون تشریف نیست

لفظ مؤمن جز بی تعریف نیست

*Mîm ü vâv ü mîm ü nun teşrîf nîst,
Lâfz-ı mü'min cüz pey-i ta'rif nîst.*

«Mü'min kelimesini teşkil eden (m, ü, m, i, n) harflerinde şerâfet yoktur. Mü'min lâfzı, ehl-i imânın târifinden başka bir şey değildir.»

290

چون منافق خوانیش این لفظ دون

همچو کژدم می خلد در اندرون

*Çün münâfık hâniyeş in lâfz-ı dîn,
Hemçü kejdüm mî haled der enderûn.*

«Birisine münâfık deyince, bu kötü lâfız, akreb gibi onun içerisinde sokar.»

291

گر نه این نام اشتقاق دوزخست

بس چرا دروی مذاق دوزخست

*Ger ne in nâm iştikâk-ı dūzahast,
Pes çirâ dervey mez'âk-ı dūzahast.*

«Eğer bu isim — yâni münâfık lâfzı — cehennemden gelmiyorsa, onda neden cehennemi bir tad vardır?»

Mâlûm ya (imân), inanmak demektir. Allah'ın varlığını ve birliğini peygamberinin sıdk-u nübüvvetini, tebliğâtının doğruluğunu kalb ile tasdik ve dille ikrâr eden bir kimse, (mü'min) sıfatını kazanır. Nifâk ise, inanmış görünmektir. Eski münâfıklar böyle idi. Bir de yeni münâfıklar var ki, eski münâfıkların tam tersi. Eskiler, inanmazken inanır görünürlerdi. Yeniler, inanıyorken inanmaz gibi davranıyorlar.

*Moda dinsizlerin bak hepsi,
Eski erbâb-ı nifâkın tersi!.*

Kâdi Beyzâvî merhûm, ehl-i nifâk hakkında :

«Münâfıklar, kâfirlerin en habisi ve Allâh'ın en ziyâde gazâb ettiği» diyor.

Peygamberimizin asrındaki müslümanları, içtimâiyat bakımından tedkik edecek olursak, teşkilât itibârıyla dört frkadan ibâret görürüz. Bunlardan biri (Muhâcirin) dir ki, Mekke'den vesâir taraflardan gelip de Medine'de yerleşen kimselerdir.

İkinci ve üçüncüleri: Medine'nin yerlileri bulunan (Evs) ve (Hazrec) kabileleridir ki, bunlara müslümanlığın intişârına yardım ettikleri için, (Ensâr) denilmiştir.

Dördüncüler ise: Medineli (Abdullah bin Übeyy bin Selûl) ün idâresindeki münâfıklardır. Evvelkiler ne kadar hâlis ve muhlis mü'min iseler, bu dördüncüler, o nisbetde mürâyî ve münâfık kâfirlerdi. Fakat Hak-kın vahdâniyyetini ve Peygamberin sıdk-u nübüvvetini dilleriyle ikrâr etmekte olduklarından, kendilerine bir şey yapılamıyordu. İçlerindeki habâset bilindiği halde, dış hâllerine göz yumuluyordu. Onlar ise, resmen müslüman göründükleri hâlde, hoşlarına gitmeyen cihetlere itiraz ediyorlar, ellerinden geldiği kadar İslâmı yıkmaya çalışıyorlardı. Meselâ, Uhud Harbine giderken, münâfıkların reisi İbn-i Selûl, kendisine tâbi 300 münâfıkla ordudan kaçmış ve islâmda ilk harb kaçağı ünvânını kazanmış, lâkin şu hareketiyle islâm ordusunu maddeten zâyıflatmıştı.

Kezâ, Müreysî gazvesinden dönülürken (Cehcâh-ı Gıfârî) nâmında bir muhâcirle, (Sinan bin Ferve) isminde bir ensârî arasında çıkan bir kavgayı vesîle ederek, Aleyhissalât Efendimizin ve bilcümle muhâcirinin Medine'den çıkarılmasını teşvike kalkışmış, Sûre-i Münâfıkûnde hikâye buyurulduğu üzere :

لَئِنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَفُوجٌ مِنَ الْأَعْرَابِ مِنْهَا الْأَذَلُّ

«Eğer Medine'ye dönersek, andolsun, en şerefli ve kuvvetli olan (imiz) oradan en hâkir (ve zayıf) olanı muhakkak çıkaracaktır⁸⁴» diyerek aziz olarak kendisini, zelim olarak da hâşâ Hazret-i Peygamberi ve muhâcirleri kasdeylemişti.

Garibdir ki bunun oğlu, ve pâk-hâlis bir müslüman olan (Abdullah) babasının şu hezeyânı üzerine, onun devesini çokertmiş, kendisinin rezil ve Rasûlullâh'ın aziz olduğunu itirâf ettirmişti.

Kezâ bu herif, bir gün Hazret-i Ebû Bekir, Hazret-i Ömer, Hazret-i Osman ve Hazret-i Ali'ye yolda rast gelmiş ve herbirinin elini tutarak, dalkavuklukta bulunmuş ve kendilerine yalandan hürmet göstermiş, onların :

— Allah'dan kork, münâfıklık etme, demelerine cevâben, kendisinin hâlis bir mü'min olduğunu söylemek yalancılığı irtikâb etmiş, dolayısıyla de Sûre-i Bakara'daki şu âyetler nâzil olmuştu :

وَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ آمَنَّا
بِاللهِ وَيَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَا هُم بِبُؤْمِنِينَ * يُخَادِعُونَ اللهَ
وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا يُخَادِعُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ *
يَفِي قُلُوبُهُمْ مَّرَضٌ فَزَادَهُمُ اللهُ مَرَضًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ
بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ * وَإِذْ أَيْقَلْ لَهُمْ لَأَفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ
قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ * أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ
وَلَكِن لَّا يَشْعُرُونَ * وَإِذْ أَيْقَلْ لَهُمْ آمَنُوا كَمَا آمَنَ النَّاسُ
قَالُوا أَلَوْ أَنَّا كُنَّا نَسْمَعُ أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ السَّمْعَاءُ
وَلَكِن لَّا يَسْمَعُونَ * وَإِذْ أَلْقَى الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا
وَإِذَا خَلَوْا إِلَى شُجَابِئِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ
مُسْتَهْزِؤُونَ * اللَّهُ يُسْهَرِي بِهِمْ وَيَمْدُدُهُمْ فِي

(84) Sûre-i Münâfikûn: 3.

طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ * أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الضَّلَالَةَ
بِالْهُدَىٰ فَتَارِبَتْ عَلَيْهِمُ مَا كَانُوا يَسْتَهْزِئُونَ *

Yâni : «İnsanlar arasında bir takımları var ki, Allah'a ve kıyâmet gününe imân etdik diyorlar; halbuki onlar mü'min değildir.

Akıllarınca Allâh'ı ve imân edenleri aldatmak istiyorlar; lâkin nefislerinden başkasını aldatamıyorlar ve böyle olduğunu anlamıyorlar.

Onların kalblerinde nifâk hastalığı vardır. Allah da onların hastalığını artırmıştır. Yalancılık ettiklerinden, onlar için acı ve dehşetli bir azâb vardır.

Onlara : Yeryüzünde, müfsitlik etmeyin denilince, biz hakikaten sâlih ve muslih kimseleriz, derler. Mâlûm olsun ki, onlar yok mu? İşte onlar, hakikaten müfsitdirler; lâkin müfsid olduklarını da bilmezler.

Kendilerine, herkes gibi siz de imân edin denildiği vakit: Birtakım akılsızların imân ettikleri gibi, biz de mi inanalım? derler. Mâlûm olsun ki asıl sefih ve akılsız olanlar hakikaten kendileridir. Lâkin böyle olduklarını da bilmezler.

Mü'minlere rastgeldikleri vakit, biz de mü'miniz derler. Şeytanlarıyla yalnız kalınca da: Biz, emin olun sizinle berâberiz; müslümanız diyerek, müslümanlarla hakikaten eğleniyoruz, derler.

(Asıl) Allah, onlarla istihzâ eder ve taşkınlıkları, azgınlıkları içinde serseri dolaşmalarına mühlet verir.

Onlar, o kimselerdir ki, hidâyeti bırakıp, dalâleti almışlar da, alışverişleri kâr vermemiştir ve kendileri doğru yolu bulamamışlardır⁸⁵.

Bunların sûretâ müslüman görünmelerinin, müslümanlığı kendilerine siper yapmak emeliyle olduğu,

اتَّخَذُوا إِيمَانَهُمْ جُنَّةً

Yâni : «İmânlarını kendilerine kalkan yaptılar⁸⁶» âyetiyle bildirilmiş;

هُمْ أَعْدُوٌّ فَاحْذَرُهُمْ

«Onlar düşmandır, kendilerinden sakın⁸⁷» emriyle de mâhiyetlerinin düşmanca olduğu açıklanmış;

(85) Sûre-i Bakara: 8-16.

(86) Sûre-i Münâfikûn: 2.

(87) Sûre-i Münâfikûn: 4.

سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفِرَ لَهُمْ

أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ لَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ

«Onlar hakkında, Allah'dan mağfiret taleb eylesen de, eylemesen de müsâvîdir, Allah onları hiçbir vakit affetmiyecektir⁸⁸.» âyetiyle, bunların mağfûr olmayacağı;

إِنَّا لَمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ

Yâni : «Şüphesiz münâfıklar, Cehennem'in en derin tabakasındadır-lar⁸⁹.» vâdiyle de çetin bir azâba çarpılacakları beyân buyurulmuştur.

İşte bu vasıflarla muttasıf olan münâfıklardan herbiri, o vasıfların hepsini câmi bulunan münâfık lâfzına muhâtab olunca kızar ve o hitâbı çirkin görürler. Halbuki :

292

زشتی این نام بد از حرف نیست

تلخی آن آب بحر از ظرف نیست

Ziştü in nam-ı bed ez hârf nîst,

Telhi an âb-ı bahr ez zârf nîst.

«Münâfık lâfzının çirkinliği, lâfzının ve harflerinin tesîrinden değil-dir; nitekim deniz suyunun acılığı da konulan kabdan değildir.»

293

حرف ظرف آمد در و معنی چو آب

بحر معنی عنده ام الكتاب

Hârf zarf âmed der u mânâ çü âb,

Bahr-i ma'nâ i'ndehû ümmülkitâb.

«Harf, zarf gibidir. Mânâ, o zarfın içerisindeki suya benzer. Mânâ de-nizi ise Allâh'ın yanında sâbit olan ümmü-ül-kitabdır.»

(88) Sûre-i Münâfikûn: 6.

(89) Sûre-i Nisâ: 145.

Birkaç beyit evvel söylenilmişti ki, bir adama mu'min denilince, hoşuna gider. münâfık denilince de camı sıkılır. Halbuki mu'min lâfzını teşkil eden harflerde bir iyilik olmadığı gibi, münâfık kelimesindeki harflerde de bir kötülük yoktur. Harfler, mânâların kâhı ve kâhı mesâbesinde kâhır. Bir kelimedeki iyilik ve kötülük, harflerin değil, mânânın tesiriyledir. Meselâ, toprak bir çanağa konulmuş şeker şerbetinin tatlılığı ile, kristal bardak içindeki deniz suyunun acılığı ve tuzluluğu, çanağın ve bardağın tesirinden değil, şerbetin ve deniz suyunun asındaki tatlılık ve acılıktandır. Evet, harfler ve onların teşkil ettiği kelimeler, mânâ zarfıdır. Hem de onu temâmiyle dolduramayan bir zarftır. Meselâ su lâfzı, kâfîyatın hayat sebebi olan bir mâyii hatırlatır. Nev'ini ve lezzetini göstermekle beraber, o mâyii gözümüzün önüne getirir. Demek ki su lâfzı, suyun mânâsına zarf ve bardak gibi oluyor. O bardağın bize göstermek istediği suyun menba'ı ve denizi ise, Allah yanında sâbit olan ümm-ül-kitabdır.

Ümm-ül-kitab nedir? Bu tâbir (Sûre-i Ra'd) deki :

يَحْيُوا اللَّهَ مَا يَشَاءُ وَيُتَبِّعُ وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ

Yâni : «Allah dilediğini mahveder, istediğini sâbit kılar. Ümm-ül-kitâb ise onun indindedir⁹⁰.» Âyet-i kerimesinde vâkidir. Âyetin üst tarafında ise :

وَمَا كَانَ رِسْوَالِ

أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ لِكُلِّ آجَلٍ كِتَابٌ

Nazm-ı Celili vardır ki: «Hiçbir peygamber, Allah'ın izni olmaksızın herhangi bir âyet getiremez; (yâhud bir mü'cize izhâr edemez.) Her vaktin yazılmış bir hükmü vardır⁹¹.» meâlinedir.

Şeyh Ruzbihân-i Baklî (Kuddise sirruhû) demiştir ki: «Evliyânın kerâmeti de böyledir. Hiçbir velî, Allâh'dan me'zûn olmadıkça, bir kerâmet gösteremez.»

Ümm-ül-kitâb: Müfessirlerin kavline göre (Levh-i mahfuz) dur ki, ilâhî takdir ile olmuş ve olacak işlerin tafsîl levhası, tâbir câizse cedveli, yâhud târifesi demektir.

Bu levha üstünde mahv ü isbât sûretiyle bâzı değişikliğin vukûa geldiğini, Cenâb-ı Hak şu âyetle haber veriyor. Lâkin bu haber,

(90) Sûre-i Ra'd: 39.

(91) Sûre-i Ra'd: 38.

وَلَنَجْزِيَنَّهُنَّ أَجْرًا كَبِيرًا

Yâni : «Allâh'ın sünnetinde aslâ değişiklik bulamazsın⁹².» âyetiyle mütenâkız gibi görünüyor.

Buna cevap veriliyor ki, ilâhî takdir ya mutlak, yâhud mukayyed ve muallâk olur. Mutlak olursa, hiçbir sûretle değişmez. Mukayyed ve muallâk bulunursa tebeddül edebilir: «Sadaka belâyı defeder» hadis-i şerifinde olduğu gibi. Meselâ, ezelde bir kimse için, filân vakit şu belâyı uğrayacaktır diye takdir edilmiş, fakat sadaka verecek olursa, o belâyı uğramıyacaktır diye de kayıd altına alınmış. Sonra, o adam sadaka verdiği için, o mukadder belâyı uğramakdan kurtuluyor; ümm-ül-kitâb'daki ona âit madde de mutlak değil, mukayyed olduğu için değişiyor.

Diğer cihetten :

«Saîd olan, anasının karnında iken, yâni daha doğmadan saîddir. Şâki olan da anasının karnında iken şâkidir. İnsanların saâdet ve şekaveti, evvelden mukadderdir.» Hadis-i Şerifi delâletince de, mutlak olan takdirât-ı ilâhiyye değişmiyor. O halde, zarf olan harflerin ve kelimelerin ihtivâyâ çalıştıkları mânâların aslî menbaı, Allah'ın indinde ümm-ül-kitâb oluyor. Orada saîd, yâhud şâki; yâni mü'min, yâhud münâfık olarak yazılmış şahıslar, burada sûretâ bir arada bulunuyor. Lâkin ezeli takdir, onların hakikaten birleşmesine engel teşkil ediyor. Hazret-i Mevlânâ da bu hakikati beyân için, şöyle diyor :

294

بحر تلخ و بحر شیرین در جهان
در میانشان برزخ لایبفیان

Bahr-i telh û bahr-ı şîrîn der cihân,
Der miyanşan berzeh û lâyebgîyân.

«Dünyâda acı ve tatlı denizler vardır. Aralarında bir berzah hâildir ki, birbirine karışmazlar.»

Sûre-i Rahmandaki :

مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ ۝ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ ۝

Yâni : «(Suyu acı ve tatlı) iki denizi birbirine kavuşmak üzere sahı vermiştir. (Böyle iken) aralarında yekdiğerine tecavüz etmeye mâni bir perde vardır⁹³.» âyetlerine telmih ediyor.

Bu âyetlerdeki bahreynden maksadın, hangi denizler olduğunda müfessirler ihtilâf etmiş; kimi Şat nehriyle Basra Körfezini teşkil eden Bahr-i Fâristir. Nehrin tatlı suları epeyce bir mesâfeye kadar, denizin tuzlu suyu ile karışmaz, demiş. Kimisi, Bahreyn ile Şap ve Fâris denizleri kasdedilmişdir mânâsını vermiş; kimisi de ifâdeyi mecâze hamlederek: Bahreyn, zevceynin nutfeleridir ki, onlardan inci ve mercan gibi, kız ve oğlan çocuklar doğar mânâlarını çıkarmışlardır.

Hazret-i Mevlânâ, o denizleri ehl-i nâr ile ehl-i nûr, yâni cehennem ve cennet halkı diye té'vil ediyor. Sonra da şöyle diyor :

295

دان که این هر دو زیك اصلی روان
بر گذر زین هر دو رو تا اصل آن

Dan ki in her dû ziyek aslî revan,
Ber güzer zin her dü rev tâ asl-i ân.

«Mâlûmun olsun ki bu iki deniz; bir asıldan, bir menbâdan zuhûr eder. Sen ikisinden de geç. Onların kaynağına kadar git.»

Cenâb-ı Hakk'ın (Hâdî) ismi de vardır. (Mudill) ismi de. Bunların herikisi için mazhar, yâni hükümlerinin zuhûr edeceği yer lâzımdır. Hâdî ismi mü'minde tecelli eder, onu hidâyete götürür. Mudill ismi, münâfık ve kâfirden zuhûr eder ve onları dalâlete sevkeyler. Ey sâlik; sen bu mazharlara değil, onlardaki zâhire bak.

296

ز ر قلب و زر نیکو در عیار

بی مح هر گز ندانی ز اعتبار

Zêr-i kalb û zêr-i nîkû der ayâr,
Bî mehek her giz nedânî zi'tibâr.

«Kalp altını da, hâlis altını da mehenk taşına vurmayınca, anlıyamazsın.»

(92) Sûre-i Fetih: 23.

(93) Sûre-i Rahmân: 19-20.

هر کرا در جان خدا بنهد محک
هر یقین را باز داند او ز شک

*Herkirâ der can Hudâ binhed mehek,
Her yakîn râ bâz dâned ô zişek:*

«Allah, her kimin rûhuna mehenk taşı koymuşsa, o kimse, yakîni şübheden ayırteder.»

Mâlûmdur ki altının sahte, yâhud karışık olup olmadığını, âyarının ne kadar bulunduğunu anlamak için, mehenk taşı lâzımdır. O taş ve üstüne dökülen asit olmayınca, en mütehassıs tahminçiler bile aldanır. Hele bu işle meşgûl olmayan kimse, bâzan parlakça bir mâdeni bile altın sanır. Bunun gibi, mü'min olsun, münâfık olsun; muhakkik olsun, mukallid olsun, âdem evlâdı, sûret itibâriyle birbirine benzer. İnsanların mehenk taşı da, ilm ve mârifetdir. Bir kimsenin imânı ve nifâkı, o mehenk ilc, yâni (ahkâm-ı şerî'ate) ve (âdâb-ı tarîkate) tatbik ile anlaşılır. O tatbik de ancak ilim ile olabilir. Husûsiyle Cenâb-ı Hak, bir kimsenin kalbine, insanların içyüzlerini ve hakikî hallerini keşfedebilmek hassasını ihsân eylerse; o zât, gördüğü çehrelerin hâlis mi, yoksa kalp mı olduğunu anlayıverir. Nitekim, Hadis-i Şerifde; meâlen: «Mü'minin firâsetinden, kavrayışından sakının. Çünkü o; Allah'ın nûriyle nazar eder» buyurulmuştur.

298

در دهان زنده خاشاکي جهد
آنکه آرامد که بیروئن نهد

*Der dehân-i zinde hâşâkî cehed,
Angeh ârâmed ki birûneş nihed.*

«Diri bir adamın, haitâ hayvanın ağzına bir çöp kaçacak olsa, onu çıkarmayınca rahat edemez.»

299

در هزاران لقما يك خاشاك خرد
چون در آمد حس زنده بی برد

*Der hezâran lûkma yek hâşâk-i hurd,
Çün der âmed hiss-i zinde pey bûbürd.*

«Binlerce lûkma arasında, ufak bir çöp parçası ağza girince, canlının hissi, onu bilir ve bulur.»

Bir insan yemek yerken, bir hayvan da yemini kestirirken, ağzına bir çöp parçası girecek olsa, müteaddid lokmalar arasında onu bulur ve çıkarır. Görmediği ve ağzına girdiğini bilmediği o çöpü, ancak hissini yardımlıyla anlayabilir. Bunun gibi, bir mü'min-i kâmil de, birçok ferdler arasına karışmış bir münâfıkı, kalbindeki mânevî hissini sevgiyle keşfeyleyler.

300

حس دنیا نردبان این جهان
حس دینی نردبان آسمان

*Hiss-i dünyâ nerdübân-i cihan,
Hiss-i dînî nerdübân-i âsmân.*

«Dünyâ ile ilgili his, bu cihânın; din ile ilgili his ise, âsûmânın (göğün) merdivenidir.»

Yâni, insandaki tabii hisler, sâhibini dünyâ ile ilgili isteklere yükseltebilir. Meselâ gözdeki görme hissi, insana selâmet yolunu gösterir. Kulaktaki işitmek hissi, tehlike seslerini duyurur. Ağızdaki tatmak hissi; acıyı, tatlıyı, tuzluyu, ekşiyi ayırdettirir. Dünyevî hislerle, böyle işler görüldüğü gibi, dinî ve mânevî hisler vâsıtasıyla de mânevîyatda terakkî husûle gelir.

301

صحت این حس بجوید از طیب
صحت آن حس بجوید از حیب

*Sıhhat-i in his bicûyîd ez tabîb,
Sıhhat-i an his bicûyîd ez habîb.*

«Bu hissini sıhhatini hekimden, öteki hissini sıhhatini dosttan talep ediniz.»

Yâni insanın tabii hislerinden birine bir hastalık ârız olsa, meselâ gözlerine za'f gelse, yâhud kulağı ağırlaşsa tedâvî için bir göz hekimine, bir kulak mütehassısına mürâcaat lâzım gelir. Hasta olan uzvun âfiyet bulması için o hekimden ilâç istenir. Tabii hisler böyle olduğu gibi, mânevî hislerin de hastalandığı vardır. Meselâ bir takım kimseler görülür ki, kılı kırk yaracak, iğne gözünden Hindistanı seyredecek kadar gözlerinde

görme hissi vardır. Bununla beraber hakikatler ve mânevî hikmetler karşısında anadan doğma körler gibi kalırlar. Ve

وَلَهُمْ آعِیْنٌ لَا یُبْصِرُونَ بِهَا

Yâni : «Onların gözleri vardır, lâkin onunla görmezler⁽⁹⁴⁾.» Nazm-ı Celîlindeki hakikati tecessüm ettirirler.

خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ
غِشَاوَةً وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ۝۸۳

«Allah onların kalblerine de, kulaklarına da, mühür basmıştır. Gözlerinin üzerinde bir de perde vardır. En büyük azab onlardır⁽⁹⁵⁾.»

Hazret-i Mevlânâ Mesnevînin diğer bir yerinde bu perdenin ne olduğunu bildiriyor :

Çün garaz âmed hüner pûşide şüd,
Sad hicâb ez dil besûy-i dîde şüd.

«Garaz gelince hüner ve mârifet örtülü kalır. Çünkü zuhûr eden yüzlerce perde göz önüne gerilir» diyor.

Nefsânî ve şehvânî bir takım garaz perdesi göz önüne gerildi mi, görme sâhası daralır; hakikatler o perdenin arkasında kalır. Fıldır fıldır bakan gözler o hakikatleri görmez olur. İşte asıl kaldırılması lâzım gelen bu perdelerdir. Hazret-i Pîr, dünyevî ve dinî hissiyâtın sıhhat ve selâmetinin ne ile husûle geleceğini de beyân için diyor ki :

302

سحت این حس ز معموری تن

سحت آن حس ز تحریب بدن

Sıhhat-i in his zi ma'mûrî-i ten,
Sıhhat-i an his zi tahrîb-i beden.

(94) Sûre-i A'râf: 179.

(95) Sûre-i Bekara: 7.

«Tabîi hissîn sıhhati, bedenîn âfiyetindedir. Dinî ve mânevî hissîn sıhhati ise cismînin tahrîbindedir.»

İnsan âfiyetde olur, vücûdu hastalıktan sâlim bulunursa, o kimsenin tabîi hisleri de sıhhat ve selâmetini muhâfaza eder. Fakat mânevî hisler denilen hâllerin zuhûru ve sıhhati; ibâdet, riyâzat ve mücâhede ile mümkündür. Meselâ, oruç tutmak; aç durmak ve mîdeyi boş bırakmak demektir. Bakılırsa; açlık, insanı zayıf düşürür ve cismîni harâb eder gibi görünür. Halbuki hiç de böyle değildir. Kezâ hepimiz, çok defâ tecrübe etmişizdir ki, oruçlu bulunduğumuz Ramazan günlerinde, rûhumuzun kuvvetlendiğini, mâneviyatımızın yükseldiğini de fark ederiz. Hele iftar sofrasına oturup da top atılmasını beklediğimiz birkaç dakika zarfında, fevkalâde bir neş'e duyarız. Demek ki oruca devâm etsek, gündüz yemediğimizi iftarda ve sahurda fazlasıyla göçürmek sûretiyle değil, cismânî gıdamızı azaltmak şartıyla oruçlu bulunsak, mânevî zevklerimiz artacak, hem de sıhhatimiz düzelecektir.

Hazret-i Mevlânâ, bahis münâsebetiyle riyâzat ve mücâhede bulunanın faydalarından bahis açarak diyor ki :

303

ای خنک جانی که در عشق مآل

بذل کرد او خاتمان و ملک و مال

Ey hunûk cânî ki der ısk-î meâl,
Bez'l kerd ô hânümân ü milk ü mâl.

«Meâl ve mânâ aşkıyle hânümânını, malını, mülkünü harcayıp ta-sadduk eden cana ne mutlu!»

Cenâb-ı Hak, meâlen: «Bizim için mücâhede edenleri, yollarımıza elbet de hidâyet ederiz.» va'di keriminde bulunuyor. Demek ki mücâhede etmenin, Allah yolunda fedâkârlık göstermenin neticesi hidâyete vüsûl oluyor.

Mücâhede nedir? Uğraşmak mânâsınadır ki nasıl olacağı, şahsa göre değişir.

Düşmanla uğraşacak bir askerin vazifesi, kumandanı tarafından; derdle uğraşacak bir hastanın hareketi, hekimi tarafından tâyin edildiği gibi; Hak yolunda ilerleyecek bir sâlikin mücâhedesini de, mürşid-i kâmil tarafından târif olunur. Kendi kendine ve kitabdan okumak sûretiyle mücâhedeyle kalkışan bir kimse, aklına estiği gibi hareket eden bir askere, kendi kendini tedâviye çalışan bir hastaya benzer ki, tehlikeli bir işe

girişmek, belki de tehlikenin tam ortasına düşmek olur. Bir sâlikin mücâhedesinin mürşid emriyle olması lüzûmunu anlatmak için, Hazret-i Pîr: «Ne mutlu o cana» diyor.

Can: Mevlevilik ıstılahları cümlesindendir ki, (Nevniyâz), yâni yeni derviş olmuş kimse demektir. Sebebi de şudur: Mâlûm ya, ilm-i beyanda bir (Kevniyyet alâkası) vardır. Bir şeyi, ya evvelki, ya sonraki hâliyle zikretmeye (Kevn-i sâbık) ve (Kevn-i lâhik) alâkası tâbir ederler. Meselâ bir anne; saçlı, sakallı oğluna: Bizim çocuk! der. Onu evvelki hâliyle zikreder. Kezâ, Hicâza gidecek bir müslümâna (Hacı) derler. Onu da, sonra alacağı vâf ile zikrederler.

Bir dervişin intisâbı neticesinde, kesâfet-i cismâniyyeden kurtulması ve letâfet-i rûhâniyye kazanması, belki de baştanışağı rûh kesilmesi lâzımdır. İşte sülûkun başlangıcında dervişe (can) tâbir edilmesi, mecâzî ve teberrûkî bir adlandırmadır.

Gelelim (Aşk-ı meâl) e: Hazret-i Mevlânâ, Mesnevî'nin diğer bir yerinde :

«Rabb-ül âleminin mânâlar denizi ve dinin şeyhi (El ma'nâ Hüvalah) demiştir». Bunu söyleyen (Şeyh Attar kuddise sırrûhu) dur ki, (Es-rarnâme) ünvanlı kitabında ve meâlen bir beytinde, şöyle demiştir: «İlâhî; Sen mânâsın, Senden başka her şey isimdir ki, Sana delâlet eder. Sen bir hazinesin, bütün âlem de tılsımındır.»

Mâlûm ya, harflerden teşekkül eden kelimeler, birer mânâyâ delâlet ederler. Meselâ (Câmi) kelimesi, birçok islâm mâbedlerini hatıra getirir. Kezâ san'at eserlerinin herbiri, kendi Müessir ve Sâni'ine delâletde bulunur. Şu varlıklar ve şu mahlûklar da şüpheşiz ki Sâni-i âzama delâlet eder. İşte lâfızlar, kelimeler gibi olan şu yaratıkların herbiri, varlığına ve birliğine delâlet ettiği için, Hak sübhânehû ve Teâlâ'nın birer ismi, Cenâb-ı Hak da onların meâlî olmuş olur.

Bir sâlikin;

لَنْ تَسْأَلُوا اللَّهَ حَتَّى تُفْنُوا بِمَا تُحِبُّونَ

Yâni : «Sevdiklerinizden infak ve tasadduk etmedikçe (iyiliğe) birr ü hayra kat'iyen nâil olamazsınız*». Nazm-ı Kerîmî muktezâsınca; malını, mülkünü, hattâ cismini ve hayâtını fedâ etmekden geri durmaması ne mutlu bir şeydir! Mücâhede esnâsında, vücûdün zayıf düşmesinin, rûhun kuvvetlenmesine vesîle olacağını; fedâkârlık mukâbilinde, hem de büyük mükâfât bulacağını izâh için, Hazret-i Mevlânâ, birkaç misâl irâd ediyor :

(96) Sûre-i Âl-i İmrân: 92.

کرد ویران خانه بهر گنج زر
وز همان گنجش کند معمر تر

Kêrd vîran hâne behr-i genc-i zer,
Vez heman genceş küned ma'mûr ter.

«Mese'î biri; define için, evini harâb eder; lâkin bulduğu hazîne ile o harâbe âki inden daha mâmur yapar.»

آبرا برید و جورا پاک کرد
بعد زان جورا روان کرد آنجور
Âbrâ bûbrid ü cûrâ pâk kerd,
Ba'de zan cûrâ revan kerd âb hord.

«Biri de suyu kesip, derenin yatağını temizler, ondan sonra, temiz ve içilecek suyu salıverir.»

پوسترا بشکافت پیکارا کشید
پوست تازه بعد ازانش بردمید
Pôstrâ bişkâft peykânra keşîd,
Post-i tâze ba'd ezâneş ber demîd.

«Biri de deriyi yarar, saplanmış oku çekip çıkarır. Ondan sonra iyileşir, yeni deri peydâ olur.»

قلعه ویران کرد از کافر سند
بعد ازان بر ساختن صد برج و سد
Kal'a vîran kêrd ez kâfir sited,
Ba'd exan ber sâhteş sad burc u sed.

«Biri de, meselâ bir hükümdâr, kaleyi tahrib ederek kâfirden alır, sonra onu tâmir ederek yüzlerce burç ve sed ilâve eder.»

Hazret-i Mevlânâ, mücâhedenin lüzûmundan bahseyledikten, neticesi hakkında birkaç misâl irâd ettikten sonra, İlâhî rızâyâ erişmenin mutlakâ mücâhedeyle bağlı olmadığını beyân için de diyor ki :

308

کار بچونرا که کیفیت نه
این که گفتم این ضرورت می دهد

*Kâr-i bîçünrâ ki keyfiyyet nihed,
În ki güftem in zarûret mîdihed.*

«Kendisine nasıl ve niçin? denilemiyen Allah'ın işine kim keyfiyyet vaz'edebilir?. Şu söylediklerim zarûret icâbıdır.»

Sâlik-i meczûb için mücâhede şarttır. Meczûb-u sâlik için şart değildir.

Sâlik-i meczûb ve meczûb-u sâlik hakkında, evvelce izâhat verilmişti. Burada da hülâsa olarak söyleyeyim ki, sâlik-i meczûb; önceden sülûk eden ve sonradan cezbeyle tutulan zâtdır. Meczûb-u sâlik ise, cezbesi önce olan, belki o cezbe vâsıtasıyla sülûke başlıyandır. İşte bu, ötekenden yüksektir.

Demek ki, Cenâb-ı Hak; bir kulunu, mücâhede ve riyâzat neticesinde rızâsına nâil kılıyor; bir kulunu da onun mücâhadesiyle değil, kendi fazl u atâsıyla rızâsına vâsıl ediyor.

309

که چنان بنماید و گاهی چنین
جز که حیرانی نباشد کار دین

*Geh çünan bünmâyed û gâhî çünîn,
Cüz ki hayrânî nebâşed kâr-i dîn.*

«Bâzan öyle, bâzan da böyle görünür. Onun için dîn işi, hayretten başka bir şey değildir.»

Cenâb-ı Hakk'ın esmâsı ve sıfâtı karşılıklıdır. Meselâ (Muhyî) ismi hayat verir, (Mümît) ismi öldürür. Esmâ-i İlâhiyyenin zuhûru da tezatlı ve karşılıklıdır. Meselâ :

Bârân iledir feyzi bu bâğ-ı kühenin;
Çerh ağlamadıkça gülemez rûy-i zemîn!

Evet. Yeryüzünün gülmesi, yâni yeşerip ot bitmesi, gökyüzünün ağlamasına, yâni yağmur yağmasına bağlıdır. Bu iki zıd fi'l'in tek müessiri ise (fa'âlün limâyürid) Hazretleridir. Şu hakikati bilen kimse, kudret-i Rabbâniyye karşısında hayrân olup kalır.

Hayret ve hayrandan maksad :

310

نی چنان حیران که بشتن سوی اوست
بل چنین حیران که غرق و مست دوست

*Nî çünan hayran ki püşteş sûy-i ôst,
Bel çünin hayran ki gark û mest-i dost.*

«Bir kimsenin, hakiki kibleye sırtını çevirmek sûretiyle hayrân olması değil; belki dostun mest ve müstağrakı olmak sûretiyle hayretidir.»

Mâlûm ya, (hayrân) ın açıkça mânâsı, şaşırması demektir. Bu da, ya bir şeye akıl erdirememekden husûle gelir, yâhud görmek ve şüphesi kalmamak neticesinde olur. Din işlerinde makbûl olan hayret, bu ikinci kısımdır. Dinin; emir, yasak ve hükümlerinin faydalarını öğrendikçe, hattâ yakini artarak (aynel yakîn) ve (hakkal yakîn) derecesine yükseldikçe, hayrân olmaktır. Yoksa meselâ, beş vakit namazın farziyyetindeki hikmeti anlayamamak neticesinde hayrete düşmek, onun neticesinde de namaza omuz verip dalalet çukuruna yuvarlanmak değil!...

Hazret-i Mevlânâ, bir ayırım daha yapıyor :

311

آن یکی را روی او شد سوی دوست
وان یکی را روی او خود روی اوست

*An yekî râ rûy-i ô şüd sûy-i dost,
Van yekî râ rûy-i ô hod rûy-i ôst.*

«Birinin yüzü dost tarafına müteveccihdir. Diğerinin yüzü ise, hakikatde onun yüzünden ibâretidir.»

Buradaki (rûy-i üst) terkibinin zamiri hakkında şârihlerin ihtilâfı vardır. Ankaravî Hazretleri «Püşti Hakka ve rûyi halka olan hayrânın yüzü, hod ânın yüzüdür. Yâni kalbi hod vech-i mahlûkiyyeti ve beşeriy-

yeti cânibindedir; Hak cânihine müteveccih değildir. dâridir. Sanı Ah-
dullâh Efendi ise, Hazret-i Şârih'in ifâdesini kabûl etmekle berâber,
(gark ve mesti dost) olanların iki kısım olduğunu, birinin seyr-i vasat-
daki tâlibler, diğerinin nihâyet-i sülûkdeki matlûblar bulunduğunu söy-
lüyor.

Demek isteniliyor ki: dostun hayrânı, müstağrakı ve mesti olanlar,
iki kısımdır: Birinin yüzü, dost yönüne yönelmiştir, diğerinin yüzü ise
dostun yüzü olmuştur.

312

روی هر يك می نگر می دار پس

بوکه کردی تور خدمت روشناس

Rûy-i her yek mîniger mi dâr pâs,

Bûki gerdi tûzi hidmet rûşinâs.

«Herbirinin yüzüne bak ve onların evsâfını hıfzet. İhtimâl ki hizmet
vâsıtasıyla sen de rûşinâs olursun — yâni yüzüne baktığın kimselerin,
mânevî hüviyetlerini anlarsın —»

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki: Mânâ cihetine sırtını çevirmiş; yâ-
hud o tarafa teveccüh eylemiş veyâhud fenây-ı tâm ile fânî olarak yüzü,
vech-i hakikiden ibâret kalmış olan zevâtın evsâfını sana söyledim. Bu
evsâfı zabdeyledikten sonra, o zevâtın yüzüne bak, onların hâl ve hare-
ketlerini, söylediklerime tatbik et. Tatbikat neticesinde rûşinâs olman,
yâni o yüzlerin, söylediklerimden hangisine uygun olduğunu anlamak
mümkündür.

313

چون بسی ابلیس آدم روی هست

بس بهر دستی نشاید داد دست

Çün besî iblis-i âdem rûy hest,

Pes beher destî neşâyed dâd dest.

«Mâdem ki insan yüzlü birçok şeytan vardır. O halde, her ele el ver-
mek, yâni intisâb ve biât etmek câiz değildir.»

Hazret-i Mevlânâ; sâlike, mücâhedenin lüzûmlu, ve mücâhede için,
emriyle amel edilecek bir mürşidin elzem bulunduğunu beyân eyledik-
den sonra, o mürşidin kâmil ve mükemmil bulunması lüzûmunu da söy-
lüyor. İnsan suratlı şeytanlar, yâni insan şeytanları olduğu için, dervişlik

kisvesinde ve şeyhlik davâsında bulunan her şahsın eline el verilmenin,
yâni biât edilmenin doğru olmadığını bildiriyor.

Cenâb-ı Hak, Habîb-i Ekremîni (Vesvâs-i Hannâs) olan şeytanın şer-
rinden Allâh'a sığınmaya memûr etmiş, o vesvâsın hem şeytan, hem in-
sandan olduğunu da :

الَّذِي يُوسِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ

مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ

Yâni : «Gerek cinden, gerek insandan (olsun) (O şeytan) insanların
göğüslerine daima vesvese verendir⁹⁷» âyet-i kerimesinde beyan buyur-
muştur.

Hazret-i Mevlânâ, böyle sâf kimseleri avlamaya çalışan şeyh taslak-
larını kuşbazlara benzeterek, diyor ki :

314

زانکه صیاد آورد بانگ صفر

تا فریبد مرغها آن مرغ کبر

Zanki sayyâd âvered bang-i safir,

Tâ firîbed mûrgrâ an mûrggîr.

«Çünkü kuşu aldatıp tutmak için, avcı ıslık çalar ve kuş gibi ötme-
ye çalışır.»

315

بشنود آن مرغ بانگ جنس خویش

از هوا آید بیابد دام و نیش

Bişneved an mûrg bang-i cins-i hiş,

Ez hevâ âyed biyâbed dâm ü niş.

«O kuş, hemcinsinin sesini işitince, havâdan iner ve tuzağa tutulur.»

Mâlûmdur ki kuş mevsiminde, birtakım kimseler dikselerini, ökse-
lerini yerleştirirler; kapancalarını kurarlar; bir kenara çekilirler, kuşla-
rın geçmesini beklerler. Kuşlar geçerken de saka kuşu gibi, iskete kuşu
gibi, florya kuşu gibi ötmeye uğraşırlar. O sese aldanıp da kümeden inen

kuşlar, ökseye yapışır, kapancaya tutulurlar. İşte hakikaten şeyh olmadıkları hâlde, o kisveye girip de irşâd dâvâsına kalkışanlar, birtakım safdilleri yakalamaya çıkmış insan avcılarıdır. Dikseler, ökseler, kapan-calar, ısıklar nasıl kuşbazların av âletleri ise; taclar, hırkalar, kemerler, tesbihler, şişler, topuzlar, hattâ ezberleme, yâhud tekerleme bâzı sözler de şeyh taslaklarının av âletleridir. Yûnûs Emre der ki :

*Dervişlik olsaydı tâc ile hırka,
Ben dâhî alırdım otuza, kırka!..*

Kuşbazın ışığını kuş zanneden zavallı bir kuş, onu dinlemek için nasıl ökseye yakalanırsa, evliyâullah kelâmını işitmek için, bunların yanına gelen saf kimseler de tuzaklarına düşüp kalırlar.

316

*حرف درویشان بدزدد مرد دون
تا بخواند بر سلیمی زان فسون*

*Harf-i dervîşan bidüzded merd-i dûn,
Tâ bihâned ber selîmî zan fûsun.*

«Alçak bir herif, birtakım sâf kimseleri kandırmak için, dervişlerin kelimelerini çalar.»

Onları kendi malı imiş gibi satar. Yâni hâlinin ve makâmının ifâdesi' olmıyan bâzı beyanları benimser, kendi sözü imiş gibi satmaya, onlar vâsıtasıyla evliyâlik taslamaya, ve kalbi sâf kimseleri aldatmaya başlar.

317

*کار مردان روشنی و گرمیت
کار دونان حیلہ و بی شرمیت*

*Kâr-ı merdan rûşenî vû ger miyest,
Kâr-ı dûnân hîle vû bî şermiyest.*

«Erkeklerin — yâni tarikat ricâlinin — sözü de, işi de parlak ve sı-caktır. Alçakların işi ise, hiyle ve hayâsızlıktır.»

318

*شیرِ بَشْمِین از برای کد کنند
بو مسیلم را لقب احمد کنند*

*Şîr-i peşmîn ez berây-i ked künend,
Bû müseylem râ lekab Ahmed künend.*

«Dilenmek için yünden arslan yaparlar, (Müseylemet-ül Kezzâb) a Ahmed lâkabını takarlar.»

319

*بو مسیلم را لقب کذاب ماند
مر محمد را اولوالالباب ماند*

*Bû müseylem râ lekab kezzâb mand,
Mer Muhammed râ ülül elbâb mand.*

«Halbuki Müseylemenin lâkabı: Kezzâb; Muhammed Aleyhisselâtü vesselâmın lâkabı da Server-i Ülül elbâb kalmıştır.»

Müteşeyyihlerin, yâni şeyh taslaklarının tarikat ehli kisvesine bürünmesi; yünden, keçeden yapılmış bir arslan timsâlinin görünmesine benzer. Bu sahte arslanlar, ancak halkı aldatıp yolmak için, o kıyâfete girerler. Böyle şahıslara şeyh ve mürşid nâmı verilmesi, Müseylemet-ül Kezzâbın, hâşâ, (Ahmed) ve (Rahmân-ül-yemâme) diye adlandırılması gibidir.

Ehlinin mâlûmudur ki, Peygamberimizin vefâtını müteâkib Medine, Mekke, Tâif ve Yemen'deki Cûvâsâ beldeleriyle, Abd-ül Kays kabilesinin bir kısmından başka, bütün Cezîret-ül-Arab halkı irtidâd etmişti. O Cezîret-ül-Arab ki, daha Asr-ı saâdetde, halkının çoğu îmân etmiş, Akabe körfezinin şimâlinde Basra körfezinin şimâline kadar çekilen mevhum bir hattın cenûb ciheti temâmen islâm memleketi olmuştu. Peygamber Efendimizin Âhireti teşriflerinden hemen sonra, buralarda umûmî bir irtidâd başgösterdi. Mürtedler, başlıca üç kısma ayrıldı: Bir kısmı, bütün bütün dinden, îmândan çıktı. Bir kısmı, yalancı peygamberlere uydu. Bir kısmı da, müslüman kalmakla berâber, dinin bâzı hükümlerini kabûl, bâzısını da reddetmeye, meselâ namaz kılarız, oruç tutarız ammâ, zekât vermeyiz demeye başladı.

Birinci ve ikinci kısma ibret olacak derecede şiddetli bir cezâ vermek için tereddüde mahâl yoktu. Fakat üçüncü kısmın te'dibi, Hazret-i

Ömer gibi, ashâbın ulularını bile düşündürüyordu. Sedit-i Ekber; dinin bazı ahkâmını kabûl etmemenin, bütün ahkâmını tasdik etmemek demek olacağını söyledi; ashâbdan bazılarında vukûa gelen tereddüdü kat'i sûretde izâle etti. Binâenaleyh, taraf taraf fırkalar sevkiyle, irtidad gâilesi yatıştırıldı.

Zamânımızda, ukalâdan bazıları da, dinde bir reform, yâni islâhât ve tâdilât yapmak, bazı ahkâmını terk etmek, ve yeni bazı ahkâm vaz'etmek istiyorlar. Bunların yapmak istedikleri, (Luter) denilen papazın, Katolik mezhebine itiraz etmesini ve Protestanlığı meydana getirmesini taklid etmekten başka bir şey değildir. Dinin bazı ahkâmını kabûl, bazı ahkâmını reddetmenin, müslümanlığı tamâmiyle inkâr demek olacağını, Sedit-i Ekber Hazretleri beyan buyurmuş ve bütün sahâbe kabûl edilmiş olduğundan, bu hususta (icma'-ı ümmet) vukûa gelmiştir. Binâenaleyh, o ukalânın yapmak istedikleri de bir din olur ammâ, din-i islâm olmaz.

Avrupa medeniyetinin kabûlü bahsinde; ya hepsini almalı, yâhud hiçbirisini almamalı diyorlar. Acabâ müslümanlık, ondan aşağı mıdır ki, bir kısmı alınıp, bir kısmı bırakılsın?

Mürtedler gâilesinin vukûa geleceği, Kur'ân-ı Kerim'de ve Mâide Sûresinde, şu âyet-i celile ile haber verilmişti :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ
عَنْ دِينِهِ فَمَا يَتَّخِذْ يَتَّخِذْ يَتَّخِذْ يَتَّخِذْ
أَعْرَضَ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ
لَا يُدْرِكُ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤَيِّدُ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٩٨﴾

Yâni : «Ey imân edenler, içinizden kim dininden dönerse, Allah — mü'minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı vekarlı ve zorlu, kendisinin onları seveceği, onların da kendisini seveceği — bir kavim getirir ki, onlar Allah yolunda savaşırlar ve hiçbir kınayanın, kınamasından çekinmezler. Bu, Allah'ın lutf-û inâyetidir ki, onu kime dilerse ona verir. Allah, ihsâm bol olan, en çok bilendir⁹⁸.»

Esved-i Ansî, Tuleyha bin Huveylid-il-Esedî, Lâkit bin Mâlik-il Ezdî gibi tenkil edilen yalancı peygamberlerden biri de, (Müseylemet-ül-Kezzâb) idi ki, asıl adı (Müseyleme bin Habib) idi. Yemâme'de oturan Beni Hanife kabilesine mensûptu. Medine'ye her taraftan murahhas hey'etler

(98) Sûre-i Mâide: 34.

gönderildiği sırada. Bu da kayminin murahhası olarak gelen bir cemâat arasında, huzûr-ı Nebeviye çıkmış ve arkadaşlarıyla beraber, 200 dirhem gümüş ihsân almıştı. Herif, âtîfet-i peygamberiden yaz bularak, veliahd-lık temennisinde bulundu. Fakat taraf-ı Risâletden: «Şu elimdeki hurma dalını bile istesen vermem» cevâbını aldı. Fakat memleketine dönünce: «Peygamberlikde, Muhammed'in ortağı oldum!» diye, peygamberlik dâvâsına kalkmıştı. Başına epeyce kalabalık topladı. Sonra «Arzın yarısı bizimdir. Fakat Kureys âdil bir kavim değildir» meâlinde olmak üzere, taraf-ı Risâlete mektup gönderdi. Bu mektub «Min Müseylemet-i Rasûlillâh, ilâ Muhammedi Rasûlillâh» diye başlıyordu. Rasûl-i Ekrem Sal-lallâhû Aleyhi ve sellem Hazretleri, mektûbu getirenlere: «Siz de Müseylemenin dediklerini diyor musunuz? yâni o fikirde misiniz?» diye sordu. Evet, cevâbını alınca da: «Elçilerin katli câiz olsaydı, boynunuzu vurdururdum» buyurdu. Sonra şu cevâbı yazdırıp, gelenlerle gönderdi :

«Bismillâhirrahmanirrahim. Min Muhammedi Rasûlillâh, ilâ Müseylemetil kezzâb...»

Yâni : «Şu mektûb, Allah'ın peygamberi Muhammed tarafından, yalancı Müseylemeye gönderilmiştir. Hidâyete gelenler selâmetde olsunlar. Arz, Allâh'ın mülküdür. Onu kullarından dilediğine verir. Âkibet i umûr ise müttekilerindir.»

İşte, Risâletpenâh Efendimizin şu adlandırması dolayısıyla, o yalancı herifin adı Müseylemet-ül-Kezzâb olarak kaldı. Bunun iki lâkâbı daha vardır ki, Arab müslümanları tarafından takılmış olan (Nübey) lâfzıdır. «Peygambercik» mânâsına olup, tahkir makâmına kullanılır.

Müseyleme, gelen cevâbnâmeyi sakladı. Peygamberlikte ortak olduklarına dâir taraf-ı Muhammedi'den gelmiş gibi, bir mektûb yazdırdı. Onu halka gösterip, peygamberlik etmeye başladı. Tâbîlerinin şarab içmesine izin verdi.

Sonra (Secâh) nâmında bir kadın da, nübüvvet dâvâsına kalkışmış, topladığı kalabalıkla, Müseyleme'nin üstüne gelmişti. Müseyleme, kırımı sahtiyandan bir çadır kurdurup, peygamber hanımı (!) oraya dâvet etti. Yekdiğerini tasdik eylemek üzere, izdivac teklifinde bulundu. Kari-koca peygamberler, üç gün üç gece orada kaldılar. Sonra ümmetlerinin başına gitmek için ayrıldılar.

Secâh'ın, ümmetinden sabah ve yatsı namazlarını afvî, peygamberlerinin mehri olmuş, Yemâme hâsılâtının yarısını alan Secâh, yurduna dönmüştü. Bu kadının, sonradan müslüman olduğu rivâyet edilir. Yemâme'de bir kezzâb (yalancı) zuhur edeceği ve katledileceği, evvelce taraf-ı Risâletden haber verilmiş, kimin tarafından öldürülecek? diye soran Hâlid bin Velid'e: «Senin ve arkadaşların tarafından» denilmişti.

Uhud gazâsında bulunup da, Peygamberin uğrunda erkekesine harbeden (Ümmü Ümâre) Râdiyallâhü anhâ'nın (Habib bin Zeyd) ismindeki oğlu, Müseyleme tarafından yakalanmış, herifin peygamberliğine inanmadığı için elleri, ayakları kesildikten sonra, cesedi yakılmıştı.

Halife-i Peygamberî Sıddik-i Ekber Hazretleri, Müseyleme'nin tenkiline, Hâlid bin Velid'i tâyin etti. Hâlid ile fırkası, Müseyleme ile ümetini, bir bahçe içerisinde sıkıştırdı. Herifler, cansiperâne harb ettiler ve 20.000 kadar ölü verdiler. Habib bin Zeyd'in anası Ümmü Ümâre de bu fırka arasında gelmiş, yalnkılıç olarak bahçeye girmiş, arkadan vurulan bir kılıçla sol eli bileğinden kesilmişti. Yarasından kanlar fışkırdığı hâlde, ehemmiyet vermiyor, oğlunun intikâmını almak için Müseyleme'yi arıyordu. Diğer oğlu (Abdullah bin Zeyd) in, maktûl bir ceset yanında durduğunu ve kılıcının kanını sildiğini gördü. O ceset, Müseylemet-ül -Kezzâb'ın idi.

Herif, Hazret-i Hamza'yı Uhud'de şehit eden (Vahşi-i Habeşi) nin darbesiyle devrilmiş, Abdullah bin Zeyd'in kılıcıyla de kafası kesilmişti.

Hazret-i Mevlânâ, erbâb-ı tarik arasındaki mukallidleri, Müseyleme'ye; muhakkikleri de verâset yoluyla Sallallâhü Aleyhi ve Sellem Hz. lerine teşbih eyledikten sonra, diğer bir misâl veriyor ve diyor ki:

320

آن شراب حق ختامش مشک ناب
باده را ختمش بود کند و عذاب

An şerâb-ı Hak hitâmeş mişk-i nâb,
Bâde râ hatmeş büved kend ü azâb.

«Şarâb-ı İlâhînin mührü, hâlis miskdir. Mâlûm olan şarâbın sonu ise azâbdır.»

(Sûre-i Muttaffifin) de buyuruluyor ki :

إِنَّا لَآبْرَارٌ مُّغْتَابُونَ ﴿١﴾ عَلَى الْأَرَئِنَّةِ ﴿٢﴾
يَنْظُرُونَ ﴿٣﴾ تَعْرِفُونَ أَيْ وَجْهَهُمْ نَضْرَةَ النَّعِيمِ ﴿٤﴾ يُسْقُونَ مِنْ حَوْوٍ
مَّخْمُورٍ ﴿٥﴾ خِتَامُهُ مِسْكٌ وَفِي ذَلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُونَ ﴿٦﴾
وَمِنْ أَرْجَاهُمْ مِّنْ تَسْنِيمٍ ﴿٧﴾ عَيْنًا يُشْرَبُ بِهَا الْمَقَرَّبُونَ ﴿٨﴾

Yâni : «Şübhesiz o iyiler (Cennet) ni'met (leri) içinde, süslü tahtlar üzerinde (kendilerine verilen ni'metleri) temâşâ edeceklerdir. Öyle ki, sen o ni'metin (herdem tâze) güzelliğini yüzlerinde (görünce) tanırsın. Onlara mühürlü, hâlis bir şarâbdan içirilecek, ki onun (içiminin) sonu bir miskdir. O halde, nefâset isteyenler bunu arzu etmelidir (ler). (O şarâbın) katgısı Tesnîm'dendir. (O), bir pınardır ki mukarrebler (yalnız) ondan içerler⁹⁹.»

(Tefsîr-i Mevâhib) de deniliyor ki: Mukarrebler hâlis olarak, ebrâr da karışık olarak, o meşrûbdan içeceklerdir. Çünkü mukarrebine nisbetle ebrârın Allâh'a olan muhabbetinde, bir bulanık eseri kalmış, mukarreblerinki kadar safvet kesbetmemiştir.

Yâni içeceğin hâlisini içenler başkadır, tortusunu içenler yine başkadır.

Mevâhib sâhibi Hüseyin Vâ'ız Rahimehullah (Bahr-ül-hakâyık) isimli tefsirden naklen diyor ki: Âyet-i Celiledeki (rahîk) : Dünyâ ve Âhîret mahmurluğundan kurtaracak olan hâlis içeceğe; mühürlü zarflar: Enbiyâ ve evliyânın kalblerine; miskden mühürler: Mahabbetullâha işâretidir. Tesnîm ise: Muhabbetin âlâsı olan muhabbet-i zâtiyyeye imândır. Mukarreb; Fenâ fillâh ve bekâ billâha nâil olan ricâl-i kiramdır.

Bu hâle ermeyen ve bu zevki tatmayan kimseler; şu sözlerin, mânâsı bir tarafa, elfâzını bile anlayamazlar.

«İki cihânın zevk sermayesi ilâhî aşk sarhoşluğudur. O meşrûbu tatmamış olanlar, bu zevki ne bilirler?»

Münâfık ve mürâyî olanların, neticede helâk olacaklarını, bir de bâtılı müdâfaa uğrunda taassuba kalkışanların, o uğurda gideceklerini anlatmak için, Hazret-i Mevlânâ, bir kıssa nakline başlıyor ve diyor ki :

«KENDİ MİLLET VE MEZHEBİNE TAASSUBU DOLAYISIYLA HİRİSTİYANLARI ÖLDÜREN YAHUDÎ PÂDİŞAHININ HİKÂYESİ»

321

بود شاهی در جهودان ظلم ساز
دشمن عیسی و نصرانی گداز

Bûd şâhî der cühûdân zûlm sâz,
Düşmen-i Îsâ vü nasrânî güdâz.

«Yahûdiler arasında zâlim, İsa düşmanı ve Hristiyan öldüren bir hükümdar vardı.»

322

عهد عيسى بود و نوبت آن او

جان موسى او و موسى جان او

Ahd-i İsa bûd ü nevbet ân-ı ô,

Cân-i Mûsâ ô vü Mûsâ cân-i ô.

«Peygamberlik zamânî ve nöbeti, İsa'nındı. Mûsâ devri geçmişti. Öyle olmakla berâber O, Mûsâ'nın; Mûsâ da O'nun rûhu mesâbesindeydi.»

Nakline başlanılan şu hikâye, târihi gibi görünüyorsa da, değildir. Zâten onun nakledilmesinden maksat da târihi vak'a nakletmek değil, okuyan ve dinleyenlere ibret vermek içindir.

Hazret-i Mevlânâ, münâfıkların hem sapık, hem de başkalarını sapıtıcı olduğunu temsil yoluyla anlatmak için, bir hikâye söylüyor. Yahûdiler arasında müteassıb ve Hristiyan düşmanı bir hükümdar tasvir ediyor. O hükümdarın Hz. İsa'nın peygamberliği devrinde bulunduğunu haber veriyor. Sonra Hazret-i Mûsâ ile Hazret-i İsa arasında :

لَا تَفَرِّقْ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ

«Allâh'ın peygamberlerinden hiçbirini diğerinden ayırd etmeyiz¹⁰⁰.» Nazm-ı Celili mûcibince ayrılık, gayrılık olmadığını bildiriyor. Vâkıa

بَلِّغْ الرُّسُلَ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللَّهُ
وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ وَآتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ
وَآتَيْنَاهُ الْبُرُوجَ الْقُدُسَ

«O peygamberler (yok mu?) Biz onların kimine, kiminden üstün meziyyetler verdik. Allah onlardan biriyle söylemiş, birini de birçok

(100) Sûre-i Bekara: 285.

derecelerle yükseltmiştir. Meryem'in oğlu İsa'ya, o beyyineleri (açık âyetleri, bürhanları, mû'cizeleri) biz verdik ve onu Ruh-ul Kuds (Ceb-râil) ile destekledik¹⁰¹.»

Âyet-i Kerimesinde sûretâ muhâlefet var gibi görünüyor. Çünkü, birinde peygamberler, birbirinden ayırd edilmiyor, diğerinde, aralarında mertebe itibâriyle fark bulunduğu haber veriliyor. Fakat dikkat edilirse, tevehhüm edilen muhâlefet ve tenâkuz yoktur. Zîrâ, Hazret-i Âdemden, son peygamber olan bizim peygamberimiz Hazret-i Muhammed Mustafa (S.A.V.) e kadar, bütün peygamberlerin, din-i tevhidi tebliğ etmelerini dolayısıyla, aralarında fark bulunmamaktadır. Bunun için, mese-lâ Âdem ile Nûh ve Mûsâ ile İsa, birbirinden tefrik edilemez. Hazret-i Pir'in: «Han-ı Mûsâ, ô vü Mûsâ hân-ı ô» demesi, bu cihettendir. Yoksa, peygamberlerin (Mürselin), (Ülül'azm) gibi dereceleri vardır.

323

شاه احوال کرد در رام خدا

آن دو دمساز خدای را جدا

Şâh-ı ahvel kêrd der râh-i Hudâ,

An dü demsâz-î Hudâyî râ cüdâ.

«O şaşı hükümdar, Allah yolunda iki demsâz ve hemdem olan Mûsâ ile İsa'yı birbirinden ayrı gördü.»

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ

Yânî : «Allah indinde din, İslâm'dan ibârettdir¹⁰².» Nazm-ı Celili mûcibince, Mûsâ da esas itibâriyle tevhidi ve İslâmı tebliğ ediyordu, İsa da!...

Husûsiyle Hazret-i İsa, Mûsâ'nın dinini değiştirmeye gelmediğini söyleyip duruyordu.

Vaktiyle Kiyork Terzibaşayan Efendi isminde bir katolik papazı ile görüşmüş, ona 9 ders Fuzûlî Divânı müzâkere etmişdim. Çünkü o, divânı ermeniceye çeviriyordu. Bir gün kendisine :

— Hazret-i İsa, ben Mûsâ'nın dinini değiştirmek için gelmedim demiş, doğru mu? diye sordum.

— Doğrudur, İncil'de vardır dedi.

(101) Sûre-i Bekara: 253.

(102) Sûre-i Âl-i İmran: 19.

گفت ای استا مرا طعنه مزین
گفت استا زان دو یك را بر شکن

Gûft ey ustâ merâ ta'nê mezen,
Gûft üstâzan dü yek râ ber şiken.

«Şaşı çırak: Usta, beni tekdîr etme deyince, ustası: O iki şişeden birini kır, emrini verdi.»

چون یکی بیشکست هر دو شد ز چشم
مرد احوال گردد از میلان و خشم

Çün yekî bişkêst her dû şûd zi çeşm,
Mêrd ahvel gerded ez meylân ü haşm.

«Çırak, şişelerden birini kırınca ikisi de gözünün önünden kayboldu. İnsan, meyl ve gazab dolayısıyla şaşı olur, biri iki görür.»

شیشه يك بود و بجشمش دو نمود
چون شکست آن شیشه را دیگر نبود

Şişe yek bûd u bî çeşmeş dû nümûd,
Çün şikest an şîşe râ diğêr nebûd.

«Şişe birdi. Lâkin çırağın gözüne iki görünüyordu. Birini kırınca, öbürü de yok oldu.»

Hazret-i Mevlânâ, bu fıkrada, Yahûdî hükümdârı şaşı çırağa, çırağın şişeyi iki görmesini de Mûsâ ile İsâ'yı ayırd etmesine benzetiyor. Ortada ve hakikatde bir şişe vardı ki, o da asrın iktizâsına göre, vücûdî lâzım gelen bir peygamber, yâni Hazret-i İsâ idi. Çırak, şişenin birini, daha doğrusu şişeyi kırınca, ikisi birden kırılıverdiği gibi, Yahûdî hükümdâr da İsâ'yı kırmasiyle Mûsâ'yı da kırmış oluyordu. Şu cür'eti, biri iki görmesinden ileri geliyordu. Garazkârlığı, Yahûdilik lehine ve hristiyanlık aleyhine pek fazla bir taassup göstermesinden doğuyordu.

— Mûsâ'nın dini tevhid mi idi? teslis mi? suâlinde bulundum.
— Tevhiddi, yalnız Yahyâ'ya imân edilirdi, cevâbını verdi.
— Peki, İsâ'nın değıştirmedigini, siz niçin değıştirdiniz de tevhidî teslis yaptınız? deyişime karşı, sükûta mecbûr oldu.
Evet. Mûsâ ve İsâ'nın tebliğleri arasında fark yoktu. İkisi de Allah birdir, diyordu. Fakat Yahûdî hükümdâr, mânen şaşı olduğu için, Mûsâ ve İsâ'yı ayrı görüyor, görüşündeki hatâ dolayısıyla İsevîlere eziyet ediyordu.

Hazret-i Mevlânâ; biri iki görmenin, yâni şaşılığın, bir nevi hastalık olduğunu, bir fıkra ile beyân ediyor ve diyor ki:

گفت استاد احوالی را کاندرا
دو برون آر از وثاق آن شیشه را
Gûft üstâd ahvelî râ ke'nderâ,
Rev bürûnar ez vis'âk an şîşe râ.

«Usta, şaşı çırağın: İçeriye gir, raftaki şişeyi dışarı çıkar, dedi.»

گفت احوال زان دو شیشه من کدام
پیش تو آرم بکن شرح تمام
Gûft ahvel zan dû şîşe men küdâm,
Piş-i tû ârem bikûn şerh-i temâm.

«Şaşı çırak: O iki şişeden hangisini getireyim? İyice anlat, dedi.»

گفت استاد آن دو شیشه نیست رو
احولی بگذار افزون بین مشو
Gûft üstâd an dû şîşe nîst rev,
Ahvelî bügzâr efzûn bin meşev.

«Usta: O iki şişe değildir. Şaşılığı bırak, fazla görücü olma, dedi.»

خشم و شهوت سرد را حول کند
ز استقامت روح را مبدل کند

*Haşm ü şehvet mêdrâ ahvel küned,
Zistikâmet rûhrâ mübdel küned.*

«Gazab ve şehvet gibi hâller; insanı şaşı yapar ve rûhun istikâmeti-
ni değiştirir.»

331

چون غرض آمد هنر پوشیده شد
صد حجاب از دل بسوی دیده شد

*Çün garaz âmed hüner pûşîde şüd,
Sad hicâbez dil besûy-i dîde şüd.*

«Garaz gelince, yâni insan garazla bakınca, hüner gizlenir. Gönülden
kalkan yüzlerce perde, gözönüne gerilir.»

«Rızâ ile bakan bir göz, hiçbir ayıp görmez. Nitekim garazla bakan
bir göz de, olanca kötülükleri meydana çıkarır.»

Evet. Bir şahıs, yahut herhangi bir şey için insanda bir garaz peydâ
oldu mu, o garaz, kalın perdeler şeklinde insanın gözü ile baktığı o şahıs,
yahut o şey arasına gerilir. Gerek aşırı sevgi ve gerek aşırı nefret yüzün-
den olsun, o perdeler, hakikatin görülmesine mâni olur. Onun için, bir
şey hakkında hüküm verilecek mi, önce ona karşı olan hislerden, müm-
kün merteye tecerrüd etmeli, kâbil olduğu kadar tarafsız bulunmalı, on-
dan sonra hüküm verilmelidir.

332

چون دهد قاضی بدل رشوت قرار
کی شناسد ظالم از مظلوم زار

*Çün dihed kâdî bedil rüşvet karar,
Key şinâsed zâlim ez mazlûm-i zâr.*

«Kadı, kalbinde rişvet almaya karar verince zâlimi, zavallı mazlûm-
dan nasıl ayırdedebilir?»

Çünkü, alacağı rişvet gözönüne dikilir. Mazlûmun uğramış olduğu ve
aleyhinde hüküm verilmesiyle uğrayacağı mağduriyeti nasıl görür? O
hâlin fecâatini ve Allah katında vehâmetini nasıl düşünür?

333

شاه از حد جهودانه چنان
کشت احوال کالامان یارب امان

*Şâh ez hıkd-i cühûdânê çünân,
Gêşt ahvel ke'l eman yâ Rab eman.*

«Yahûdî hükümdâr, çıfıtlık kîni ile o kadar şaşı oldu ki; aman Yâ
Rabbî, sana sığındık!..»

334

صد هزاران مؤمن و مظلوم کشت
که بنام دین موسی را و بشت

*Sad hezârân mü'min ü mazlûm küşt,
Kî penâhem dîn-i Mûsâ râ vü püşt*

«Ben; Mûsâ dininin hâmi ve yardımcısıym diye, yüzbinlerce maz-
lûm mü'mini öldürdü.»

Yahûdî hükümdâr, kendisini yahûdiliğin hâmisi addediyor ve o vehm
ile birçok imân ehli hristiyanı öldürüyordu. «Ehl-i imân, hristiyan» tâ-
biri belki garib görülür. Fakat görülmesin. Çünkü din-i İsâ da, din-i Mû-
sâ ve din-i Muhammed gibi, tevhîd üzerine müessesli. İlk hristiyanlar,
şüphesiz muvahhid idiler. Vaktâki hristiyanlık, Roma ve Yunanistan gi-
bi putperest memleketlere girdi. Oralarda yüzlerce puta tapanlar, bir Al-
lâh'a ibâdet etmeyi akıllarına sığdıramadılar. Binâenaleyh (Ekânîm-i se-
lâse) yâni «Baba, oğul ve Rûhül-kudüs» den, daha açığı, Allah ve oğlu
İsâ ile Cebrâil'den ibâret olmak üzere, üçüzlü bir tevhîd meydana çıkarıl-
dı. «Bir üçtür, üç birdir» inancı etrâfa yayıldı. Tabî, Hazret-i Mevlânâ'nın:

«Sad hezârân mü'min-i mazlûm keşt»

demesi, sonraki hristiyanlara âit değildir.

335

او وزیری داشت رهزن عشوه ده
کو برآب از مکر برستی کره

Ö vezîrî dâşt rehzen işve dih,
Kô berâb ez mêkr berbestî girih.

«Yâhûdî hükümdârın sapık ve hiyleci bir vezîri vardı ki, hiyle ile
suyun üstüne düğüm vururdu.»

336

گفت ترسایان پناه جان کنند
دین خود را از ملک پنهان کنند

Gûft tersâyan penâh-i can künend,
Dîn-i hodrâ ez melik pinhan künend.

«Bu vezîr dedi ki, hıristiyanlar canlarını kurtarmak için, dinlerini
hükümdârdan gizlerler.»

337

کم کش ایشان را که کشتن سود نیست
دین ندارد بوی مشک و عود نیست

Kem küş işan râ ki küşten sûd nîst,
Din nedâred bûy mişk û ûd nîst.

«Onları öldürme ki, öldürmenin faydası yoktur. Dîn, misk ve öd ağa-
cı değildir ki kokusu olsun da ondan anlaşılsın.»

338

شاه گفتش پس بگو تدبیر چیست
چاره این مکرو این تزویر چیست

Şâh gûfteş pes bigû tedbir çîst,
Çâre-i in mekr u in tezvîr çîst.

339

تا نماند در جهان نصرانی
نی هویدا دین و نه پنهانی

Tâ nemâned der cihan nasrânî,
Ni hüveydâ dîn ü ne pinhânî.

«Tâ ki Dünyâda nasrânîliğini ilân eden, yâhud gizli din kullanan bir
hıristiyan kalmasın.»

340

گفت ای شه گوش و دستم را ببر
بنی ام بشکاف و لب در حکم مر

Gûft ey şeh gûş ü destem râ bibür,
Bîn-i em bişkâf ü leb der hükm-i mür.

«Vezîr dedi ki: Şâhına; kulağımı ve elimi kestir ve acı bir hüküm ile
burnumu ve dudağımı yarıdır.»

341

بعد ازان در زیر دار آور مرا
تا بخواید يك شفاعتگر مرا

Ba'd ezan der zir-i dâr âver merâ,
Tâ bihâhed yek şefâatger merâ.

«Ondan sonra beni, darağacının altına getir. O sırada bir şefâatçı çık-
sın ve senden afvımı dilesin.»

342

بر منادی گاه کن این کار تو
بر سر راهی که باشد چار سو

Ber münâidî gâh kün in kâr tü,
Ber ser-i âhî ki bâşed çâr sû.

«Bu işi delîl çağırılan ve kalabalık olan dört yol ağız bir meydanda yapdır.»

343

آنکهم از خود بران تا شهر دور
تا در اندازم در ایشان شر و شور

*Angehëm ez hod beran tâ şeh-i dûr,
Tâ der endâzem der işan şerr ü şûr.*

«Ondan sonra beni yanından uzaklaştı ve uzak bir şehre sür ki, hristiyanlar arasında şer ve fitne çıkarayım.»

•

«HİRİSTİYANLARA KASD İÇİN, O ÇİFIT VEZİRİN ŞEYTANLIĞI VE ONLARIN HÂLİNİ HÜKÜMDARIN HUZURUNDA ARZETMESİ.»

344

بس بگویم من بسر نصرانییم
ای خدای راز دان می دانییم

*Pes bigüyem men be sır nasrâniyem,
Ey Hudây-ı râzdan mî dâniyem.*

«Gizli olarak diyeyim ki: Ben, sırren hristiyanım. Ey sırların âlimi olan Rabbim, sen bilirsin.»

345

شاه واقف گشت از ایمان من
وز تعصب کرد قصد جان من

*Şâh vâkıf gêşt ez îmân-ı men,
Vez teassub kêrd kasd-î cân-ı men.*

«Şah, benim imânıma vâkıf oldu. Yahûdilik teassubu dolayısıyla canıma kasdetti.»

246

346

خواستم تا دین ز شه پنهان کنم
آنچه دین اوست ظاهر آن کنم

*Hâstem tâ din zi şeh pinhan künem,
Ançi dîn-i ôst zâhir an künem.*

«Dinimi gizlemek, şahın dinini izhâr etmek istiyordum.»

347

شاه بوی برد از اسرار من
مهم شد پیش او گفتار من

*Şâh bûyi bûrd ez esrâr-ı men,
Müttehim şûd pîş-i ô güftâr-i men.*

«Şâh, esrârımdan koku aldı. Sözlerim onun nezdinde töhmetli tutuldu.»

348

گفت گفت تو چو نان در سوزنت
از دل تو تا دل من روزنت

*Güft güft-i tû çü nan der sûzenest,
Ez dil-i tû tâ dil-i men revzenest.*

«Şâh bana dedi ki: Senin sözün, içinde iğne bulunan ekmek gibidir. Senin kalbinden benim kalbime pencere vardır.»

349

من ازان روزن بدیدم حال تو
حال تو دیدم نوشم قال تو

*Men ezan revzen bididem hâl-i tû,
Hâl-i tû didem nenûşem kâl-i tû.*

«Ben o kalb penceresinden, senin hâlini gördüm. Hâlini görüp anladığım için, dedikoduna kulak asmam.»

247

گر نبودى دين عيسى چاره‌ام
او جهودانه بکردى پاره‌ام

*Ger nebûdî dîn-i Îsâ çâreem,
Ô cühûdânê bikerdi pâreem.*

«Eğer İsa dini yardımcım olmasaydı, şah beni çıfıtcasına parçalatacakdı.»

بهر عيسى جان سپارم سر دهم
صد هزاران منتش بر خود نهم

*Behr-i Îsâ can sipârem ser dihem,
Sad hezâran minnetêş ber hod nihem.*

«İsa için canımı fedâ eder, başımı veririm. Hattâ bundan dolayı kendimi yüzbin kerre minnettâr sayarım.»

جان دریغ نیست ای عيسى و ليک
واقفم بر علم دينش نيك نيك

*Can diriğam nîst ez Îsâ velîk,
Vâkıfem ber ilm-i dîneş nîk nîk.*

«İsa'dan canımı esirgemem; lâkin onun dinine dâir iyiden iyiye mâlûmâtım vardır.»

حيف می آید مرا کان دين پاک
در میان جاهلان گردد هلاک

*Hâyf mî âyed merâ kân dîn-i pâk,
Der miyân-ı câhilân gerded helâk.*

«O pâk dinin birtakım câhiller arasında kalıp, ziyâna uğrayacağına hayıflanıyorum.»

شکر ایزد را و عيسى را که ما
کتهایم این دین حق را رهنا

*Şûkr îzid râ vü Îsâ râ ki mâ,
Geşteim in dîn-i hak râ rehnümâ.*

«Allâh'a ve Îsâ'ya şükür ki biz, bu hak dinin rehberi olmuşuz.»

از جهود و از جهودی رسته‌ایم
تا بزئاری میارای بسته‌ایم

*Ez cühûd ü ez cühûdî resteim,
Tâ bezünnârî miyanrâ besteim.*

«Yine şükrolsun ki, o çıfıttan da, çıfıtlıktan da kurtulmuş, Hristiyanlık zünnârını belimize bağlamışız.»

دور دور عيسى است ای مردمان
بشنوید اسرار کیش او بجان

*Dêvr devr-i Îsi est ey merdüman,
Bişnevid esrâr-ı kîş-i ô bican.*

«Ey insanlar; zaman, İsa devridir. O'nun dinine âit esrârı candan, gönülden dinleyiniz.»

چون وزیر این مکر را بر شه شمرد
از دانش اندیشه کلی برد

*Çün vezîr in mekr râ ber şeh şümûrd,
Ez dîleş endîşe-i küllî bibûrd.*

«Vezîr, bu hileyi sayıp dökünce, hükümdârın kalbindeki endişeyi temâmiyle izâle etti.»

کرد باوی شاه آن کاری که گفت
خلق اندر کار وی ماده شکفت

*Kêrd bâ vey şâh an kârî ki guft,
Hâlk ender kâr-ı vey mandê şüküft.*

«Hükümdâr, vezîrin dediği siyâseti, onun hakkında yaptırdı. Ahâlî ise vezîrin cürmü ve cezası karşısında hayrân kaldı.»

راند او را جانب نصرانیان
کرد در دعوت شروع او بعد ازان
*Rând ôrâ cânib-i nasrâniyan,
Kêrd der da'vet şürû' ô ba'de zan.*

«Hükümdâr, vezîri, hristiyanların bulunduğu memlekete sürdü. O da, gittiği yerlerde onları dâvete başladı.»

•

«VEZİRİN HÂLİ GİZLİ VE KENDİLERİNİN İDRÂKİ ZAYIF OLDU.
GUNDAN, HİRİSTİYANLARIN ONU KABÛL ETMELERİ VE
REHBER BİLMELERİ»

صد هزاران مرد ترسا پیش او
اندک اندک جمع شد در کیش او
*Sad hezâran mêrd tersâ piş-i ô,
Endek endek cem' şüd der kiş-i ô.*

«Yavaş yavaş mezhebine girmek sûretiyle yüzbinlerce hristiyan, vezîrin başına toplandı.»

او بیان میکرد ایشانرا براز
سر انگلیون و زنار و نماز

*Ô beyan mîkêrd îşanrâ biraz,
Sırr-ı engilyûn ü zünnâr û namâz.*

«Vezîr, o cemâate İncil'in, Zünnârın, namazın esrârını gizlice anlatıyordu.»

Engilyûn: İncil demektir. Kur'anın beyân ve bilumûm ehl-i İslâmın da, imân ettiği veçhile, Hazret-i İsâ'ya kitâb-ı İncil nâzil olmuştur. Mâlûm ya, semâvî kitaplar hakkında nüzûl tâbiri, vahy ve ilham mânâsındır. Yâni o kitâbın münderecâtı, peygambere vahy ve ilham yoluyla bildirilmiş demektir. Yoksa kalemle veyâ kudret elile yazılmış, yâhud da gökdeki bir matbaada basılmış da aşağıya sarkıtılmış demek değildir. Nitekim Kur'an-ı Kerim de, lüzûm görüldükçe âyet âyet, yâhut sûre sûre olarak, Rasûl-i Ekrem (S.A.V.) e inzâl edilir ve taraf-ı Risâletden okunup yazdırılırdı.

Kur'an'ın zabtına edilen himmet, İncil hakkında gösterilmediği için, İncil'in âyetleri, Hazret-i İsâ zamânında toplanamadı. Hazret-i İsâ'nın Hak katına refolunmasından sonra, O'nu görmüş, yâhud görenlerle görüşmüş olanlar, işittikleri ve belledikleri bâzı kelimeleri hâvî olmak üzere, İncil adıyla birtakım kitâblar yazdılar. Bunlar, dinî birer kitab olmakdan ziyâde, pek iptidâî bir târihçe şeklinde görünüyordu. Bu kitaplar o kadar çoğaldı, meâllerinin ihtilâflarından, İsevîler o kadar şaşırды ki, Havârîlerden (Pavlos) müdâhaleye kalkıştı.

«Yeni yapılan İncilleri ne çabuk kabûl ettiniz?» diye, hristiyanlara çıkıştı. Binâenaleyh (Mettâ), (Markos), (Lûka) ve (Yuhanna) adlı dört kişinin yazmış olduğu dört risâleyi, sahîh İncil olmak üzere kabûl eylediler. Bunlara (A'mâl-i Rusûl), (Resâil-i Havâriyyûn) ve (Epokalips) ünvanlı eserleri de ilâve eyliyerek, hepsine birden (Ahd-i Cedîd) dediler. Bir de (Ahd-i Atik) vardır ki, Tevrât ile ilâvelerini hâvidir. Bu iki ahdi, bir arada toplıyan kitaba (Kitâb-ı Mukaddes) tâbir ederler ve her lisâna tercüme ettirip bedâva verircesine satarlar.

En sahîh saydıkları dört İncil de, mâlûmât itibâriyle birbirinden çok farklıdır. Bunların en eskisi (Mettâ) İncilidir. Zannedildiğine göre, Hazret-i İsâ'nın refolunmasından 8, yâhut 12 sene sonra, Süryânî, yâhut İbrânî, yâhut Keldânî, yâhut Ârâmî lisânıyla yazılmış. Sonra Yunancaya, daha sonra diğer lisânlara tercüme edilmiş. Hangi dilde yazıldığı belli olmayan bu İncilin a'sh da kaybolmuştur.

Dikkat buyuruldu mu? En sahîh İncil diye ayrılmış olan dört kitadan, Hazret-i İsa'ya 8 yahut 12 sene kadar yakın olan Mettâ İncil'inin, hangi dilde yazılmış olduğu dahi bilinmiyor. Çünkü aslı kaybolmuş. Yunanca bir tercümesi var. Bunun da, aslına ne kadar uygun olduğunu Allah bilir. Diğer dillere, bu Yunancadan tercüme olarak nakledilmiş.

Gûyâ sahîh İncillerin ikincisi (Markos) undur. Mettâ, son zamanlarda Hazret-i İsa'ya ittibâ etmiştir. O, Havâri olduğu hâlde, Markos değildir, tâbidir. Yâni Hazret-i İsa'yı görmediği hâlde, Havâriyyûn reisi Butrus, yâni (Sen Piyer) le Roma'ya gitmiş, ondan işitdiklerini yunanca yazmıştır. Yazış târihi; İsa'nın ref' olunmasından 10 sene sonra diyorlar.

Üçüncü sahîh İncil (Luka) nındır. Bunun yazarı da, Havâri değildir. Sen Piyer'in tâbilerindendir.

Dördüncüsü (Yuhanna) İncilidir. Bu adam, Havâri ve Hazret-i İsa'nın teyzesinin oğlu imiş. Lukanın da, Yuhanna'nın da İncilleri, yunanca yazılmış. Yuhanna'nın İncili, Hazret-i İsa'nın refolunmasından kırk bu kadar sene sonra kaleme alınmış!

İnsâf edelim. İşitilen bir sözün, ânında bile, başka birisine naklederken aynen söylenemeyeceği, aşağı yukarı tenzil ve ilâve yapılacağı, pek tabii bir hâl iken; bir adamın, işittiği sözleri, kırk bu kadar sene sonra oturup yazması, ne kadar doğru olabilir?

İşte hristiyanların en doğru din kitabı olmak üzere kabûl ettikleri dört İncil'in mâhiyetleri!

Tekrar tekrar hamdederiz ki, Kur'an böyle değildir. Kur'anımızın âyetleri nâzil oldukça, taraf-ı Risâletden okunur, vahy kâtibleri tarafından yazılır, ashâb-ı kirâm tarafından ezberlenir ve okunurdu. Peygamberin irtihâlini müteâkib, Kur'an sayfaları cem'edildi. Hâfız-ı Kur'an olanlardan (Zeyd bin Sâbit) in kalemiyle her sûre, ayrı ayrı olarak yazıldı. Ana metnin sayfalarıyla karşılaştırıldı ve Sahâbenin huzûrunda okunup tasdik edildi. Sonra, Hazret-i Osman zamânında bir encümen tarafından sûreler, şimdiki tertib üzerine sıralanarak yazıldı. Binâenaleyh, Rasûlüllah Sallâllâhü Aleyhi ve Sellem Efendimizin okuduğu Kelâmullah, bugün mushaflarımızda mevcûd ve mahfûzdur. Çünkü Allah:

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَنَافِظُونَ ﴿٩٠﴾

Yâni : «Kur'an-ı hakikaten biz inzâl ettik ve onu mutlakâ muhâfaza edecek olan da biziz¹⁰³» buyurmuş ve Kur'anı Kerim'in muhâfazasını garanti etmiştir.

(103) Sûre-i Hicr: 9.

Hikâyedeki Yahûdi vezîr de, başına topladığı hristiyanlara, İncil-den bahsediyordu ammâ, dört İncil'in hangisini izâh ediyordu, artık bilmiyorum.

362

او بظاہر واعظ احکام بود

لیک در باطن صغیر و دام بود

Ô bizâhir vâz-i ahkâm bûd,
Lîk der bâtin safir û dâm bûd.

«Vezîr, zâhirde din hükümlerinin vâizi idi. Lâkin bâtında ve hakikatde kuşbazların ışığı ile tuzağı gibiydi.»

363

بہر این بعض صحابہ از رسول

ملتبس بودند مکر نفس غول

Behr-i in ba'z-i sahâbê ez rasûl,
Mültemis bûdênd mekr-i nefis-i gûl.

«Bundan dolayı, ashabdan bâzıları, Rasûl-i Ekrem (S.A.V.) den, insanı azdıran nefsin hilesine dâir mâlûmât isterlerdi.»

364

کو چه آمیزد ز اغراض نہان

در عبادتہا و در اخلاص جان

Kû çi âmîzed zi âğrâz-i nihan,
Der ibâdethâ vü der ihlâs-ı can.

«Nefis; ibâdetlere ve rûhî ihlâslara ne gibi fâsid ve gizli garazlar karıştırır, diye sorarlardı.»

365

فضل طاعت را نجستندی ازو

عیب ظاہر را بجستندی کہ کو

Fazl-ı tâat râ necüstendi ezô,
Ayb-ı zâhir râ bicüstendi ki gô.

«Ondan, ibâdet ve tâatin fazilet ve sevâbını aramazlardı. Zâhiri ayıblara dâir mâlûmât ver, derlerdi.»

366

مو بمو و زره زره مکر نفس
می شناسیدند چون گل از کرفس

*Mû bemû vû zerre zerre mekr-i nefş,
Mî şinâsîdênd çûn gül ez kerefs.*

«Kıl ayırır, zerre tefrik eyler ve gül ile kerevizi ayırd eder gibi, nefsin hilelerini bilirlerdi.»

367

موشکافان صحابه هم در آن
وعظ ایشان خیره کشندی بجان

*Mûşikâfân-i sahâbê hem deran,
Va'z-ı îşân hîre geştendî becan.*

«Ashâbın araştırmacı olanları, nefsin hilesi husûsundaki peygamberin beyânları karşısında, hayrân kalırlardı.»

•

«HİRİSTİYANLARIN VEZİRE TÂBİ OLMALARI»

368

دل بدو دادند ترسایان تمام
خود چه باشد قوت تقلید عام

*Dil bedo dâdênd tersâyan temâm,
Hod çi bâşed kuvvet-i taklîd-i am.*

«Hristiyanlar, temâmiyî's o vezîre tâbî oldular. Zâten avam insanların taklid kuvveti nedir ki?»

Taklid, hayvanlar içinde en fazla maymunlarda vardır. Yapılan hareketin iyi mi, kötü mü olduğunu düşünmeksizin, moda diye onu taklide kalkışanlar da maymun tabiatlı şahıslardır.

369

در درون سینه مهرش کاشتند
نائب عیش می پنداشتند

*Der derûn-i sine mihreş kâştend,
Nâib-i îşîş mî pindâştend.*

«Vezîrin muhabbetini kalblerine ektiler. Kendisini İsâ'nın vekili farzetdiler.»

370

او بسر دجال يك چشم لعین
ای خدا فریاد رس نعم المعین

*Ô besır deccâl-i yek çeşm-i lei'n,
Ey Hudâ feryad res-i ni'mel müi'n.*

«O vezîr, hakikatde tek gözlü ve mel'un bir deccâl idi. Ey ni'mel müi'n olan Allah; imdâda yetiş!..»

Hazret-i Mevlânâ, vezîri, yalancılığı ve hilekârlığı dolayısıyla deccala benzetiyor.

Deccal: Decel maddesinden müştakdır ki sıvamak, örtmek, yaldızlamak mânâlarına gelir. Devenin uyuzuna katran sürüp, yarasını kapatmak mânâsını da ifâde eder. Mecâzen yalan ve yaldızlı sözlerle hakikati örtmek mânâsında kullanılır. O hâlde deccal: Yalancı, mürâî ve tezvirci demek olur.

Ebû Hüreyre'nin rivâyet ettiği bir hadîsde, meâlen :

«Âhir zamanda, birtakım yalancı deccallar çıkacaklar, ecdâdınızın da, sizin de işitmediğiniz sözleri, gelip size söyleyeceklerdir. Onlardan sakınınız. Sizi dalâlete düşürmesinler ve fitneye uğratmasınlar» buyurulmuştur.

Bir de, kıyâmete yakın çıkacak olan yalancı bir mel'unun vasfıdır.

İşte o vezîr de, hakikatde yol vurucu olduğu halde, yol gösterici olarak görünmeye kalkışmış bir deccal idi. Tek gözlü olması, dış gözü sağ-

lamken, kalb gözünün kör bulunması idi. Hazret-i Mevlânâ, bu vesile ile bir münâcâta başlıyor. Vezir gibi sapıklardan ve sapık yollara çağırıcılardan insanları koruması için, Allâh'a düâ ediyor ve şöyle diyor :

371

صد هزاران دام و دانست ای خدا
ما چو مرغان حریص و بی نوا

*Sad hezâran dâm ü dânest ey Hudâ,
Mâ çü mürğân-î harîs ü bî nevâ.*

«İlâhî; Dünyâda yüzbinlerce tuzak ve dâne vardır. Biz ise aç ve haris kuşlar gibiyiz.»

372

دمبدم با بسته دام نوم
هر یکی کر باز و سیمرغی شوم

*Dembedem pâ beste-î dâm-î nevîm,
Her yekî ger bâz ü sîmürğî şevîm.*

«Biz, doğan kuşu da olsak, zümrüd-ü ankâ kuşu da olsak, her vakit yeni bir tuzağa tutuluyoruz.»

Simurğ: Türkçede zümrüd-ü ankâ denilen, mevhum kuşun adıdır. Gûyâ kuşların pâdişâhı olup, yuvası Kafdağında imiş. Buna (sirenk) de derler. Tüylerinde otuz türlü renk bulunması bu ismi almasına sebep olmuş. Gâliba Abdulvasî Çelebi'nin olacak, meâlen şöyle bir beyit vardır:

«İnsanlık yok oldu. Vefâ ortadan kalktı. Simurğ ile kimyâ gibi ikisinin de ancak adı kaldı.»

Bu beyitte de söylenildiği üzere, sîmurğ diye bir kuş mevcut değildir, mevhumdur.

373

میرہانی ہر دمی مارا و باز
سوی دمی می روم ای سر فراز

*Mîrehânî her demî mârâ vü bâz,
Sûy-i dâmî mî revîm ey ser firâz.*

«Bizi her an bir tuzakdan kurtarıyorsun. Lâkin ey âli olan Allah; biz diğer bir tuzağa gidiyoruz.»

374

مادرین انبار کندم می کنیم
کندم جمع آمده کم می کنیم

*Mâ derîn enbâr gendüm mâ künîm,
Gendüm-î cem' âmedê güm mâ künîm.*

«Biz bu dünyâ anbarında buğday topluyoruz. Fakat topladığımız buğdayları kaybediyoruz.»

Yâni senelerden beri azçok bir takım tâat ve ibâdetde bulunuyoruz; topluca kalsalardı epeyce bir şey olmaları lâzım gelirdi. Lâkin bir taraftan toplamaya çalıştığımız o iyi ameller, bir taraftan kayba uğruyor. Sevâbı da, iyi tesîri de kaybolup gidiyor.

375

می نبند بشیم ما آخر بهوش
کین خلل در کند مست از مکر موش

*Mî neyendişîm mâ âhir behûş,
Kin hâlel der gendü mest ez mekr-i mûş.*

«Bir gün aklımızı başımıza alıp da, buğdayın böyle kayba uğramasının, fârenin hilesinden ileri geldiğini idrâk etmiyoruz.»

376

موش تا انبار ما حفره زدست
از فتنش انبار ما ویران شدست

*Mûş tâ enbâr-ı mâ hufrê zedest,
Ez feneş enbâr-ı mâ vîran şüdest.*

«Fâre anbarımızı delmiş, onun hilesinden anbarımız harâb olmuştur.»

Evet. Yıllarca çalışmamızın semeresi olmak lâzım gelen gönül zevki

ve kalb huzûru adına birşey bulamıyoruz. Çünkü göksümüze (vesvâsi hannâs) olan şeytan, fâre gibi girmiş, açtığı delikten anbarı da, içindekileri de berbât etmiştir.

«Mâlûmdur ki delik bir anbarın, evvelâ deliğini tıkamak, ondan sonra içine öteberi doldurmak lâzımdır. Delik kapatılmazsa, doldurulan şeyler heder olur. Bunun gibi, kalb anbarının deliği demek olan vesveseyi ve o deliği açan şeytanı, evvelâ defetmek icâbeder. Bunu beyan için, Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki:

377

اول ای جان دفع شر موش کن
وانگه اندر جمع گندم گوش کن

*Evvel ey can dêf-i şerr-i mûş kün,
Vangêh ender cem'-i gendüm kûş kün.*

«Ey can; evvelâ fârenin dêf'i çâresine bak, ondan sonra buğday toplamaya çalış.»

378

بشنو از اخبار آن صدر صدور
لاصلا: تم الا بالحضور

*Bişnevez ahhâr an sadr-i sudûr,
Lâ salâte temme illâ bilhuzûr.*

«İçlerin içi ve büyüklerin büyüğü olan sevgili peygamberimizin hadisleri cümlesinden olan: (Namaz, ancak kalb huzûru ile temâm olur) meâlindeki haberi işit.»

Bu Hadis-i Şerif esâsen (Lâ salâte illâ bi huzûril kalb) şeklinde ve «Namaz ancak kalb huzûru ile olur» meâlinde.

Ehlinin mâlûmudur ki bâzan mutlak bir şeyin zikrinden mukayyed bir mânâ, yâhut mukayyed bir şeyin zikrinden onun sıfat-ı kemâliyyesi kasdolunur. Bu Hadis-i Şerifde de öyle yapılmış: «Kalb huzûru olmadan namaz olmaz» buyurulup, «Kalb huzûru olmadan kılınan namazın kemâli bulunmaz ve öyle namaz, tam ve hakiki bir namaz olmaz.» manası murâd edilmiştir. Hazret-i Pîr, bir(temm) kelimesi ilâvesiyle hem Hadis-i Şerifi vezne sokmuş, hem de kasdolunan mânâyı meydana çıkarmıştır. (Temm) kelimesi Kâmûsda (tam olan nesnelere denir) diye târif

edilmiştir. Bâzıları bunu fi'l-i mâzî şeklinde (temme) olarak okumuşlarsa da, fâili olan (salât), müennes-i semâi olduğundan, o kelime fi'l-i mâzî olsaydı (temmet) olması lâzım gelirdi.

379

کر نه موشی دزد در انبار ماست
گندم اعمال چل ساله بکاست

*Ger ne mûşî dūzd der anbar-ı mâst,
Gendüm-î a'mâl-i çil sâlê kücâst.*

«Eğer bizim anbarda hırsız bir fâre bulunmasaydı, kırk yıllık amel buğdayı nereye giderdi?»

380

ریزه ریزه صدق هر روزه چرا
جمع می ناید درین انبار ما

*Rîze rîze sıdk-ı her rûzê çırâ,
Cem' mî nâyed derin enbâr-ı mâ.*

«Her günkü sıdk u istikâmet, velev ki azar azar olsun, anbarımızda niçin toplanmıyor?»

«Damla damla üstüne gelince nehir, nehirle nehir birleşince deniz olur» derler. «Damlaya damlaya göl olur» sözü de meşhur bir mesele-mizdir. Bunun gibi, her günkü iyi amellerimizin doğruluk ve sevâbı ne kadar az olursa olsun, toplanan toplanan epeyce bir yekûn teşkil etmek lâzımdır. Fakat toplanamadı ve toplanmıyor. Çünkü anbar delik. Oradan hırsız bir fâre girmiş. Bulduğunu alıp götürüyor, gelenin toplanmasına meydan vermiyor. Şu girip çıkmadan, anbarın delik deşik olduğu gibi; o iyi amelin ifâsına çalışmaktan da bedenimiz yoruluyor ve yıpranıyor. Kazancı, kusur ve eksikleriyle ancak farzı edâ etmekden ibâret kalıyor. Mânevi zevk ve hakikat neş'esi adına bir şey elde edilemiyor.

Maksadım yanlış anlaşılmasın. Mâdem ki ibâdetlerden zevk alınmıyor, beyhûde yorulmaktansa, onu terketmek ve rahat rahat oturmak evlâdır, neticesini çıkarmak istemiyorum. Bir işi yapamıyacağım diye, yan gelip oturmaktansa, onu elden geldiği kadar yapmaya çabalamak lâzımdır. Meselâ, bir kâtibe verilen bir defterin iki günde bitirilmesi emrolunur. Kâtib; bu emir, tatbik edilir şey değil, koca defter iki günde

yazılıp bitirilir mi? diye oturur, keyfine bakarsa, tekdire uğrar, cezâ görür; belki de memûriyetinden çıkarılır. Fakat diğer bir kâtib o defteri, çalışır ve uğraşır da muayyen müddet zarfında kısmen yazabilirse, hareketi pe'î takdir olunmamakla berâber, çalışıp çabaladığı için, berikinin uğraşığı cezâyı uğramaz. Allâh'ın emirlerini kusurlu da olsa, yerine getirmesi için gayret eyleyenler de, defteri muayyen müddet içinde kısmen bitirebilen kâtib gibidirler.

Hülâsası: Bir işi olmuyor diye bırakmamalı, elden geldiği kadar ol-
durmanın çâresine bakmalı. Nitêkim Mevlânâ da şöyle söylüyor :

«Evvel ey cân, dêf' şerr-i mûş kûn!..»

mısraıyla : «İbâdeti zedeleyen vesveseyi ve onu veren şeytanı defetme-
nin çâresine bak» diyor.

381

بس ستاره آتش از آمن جهید

وان دل سوزیده پذیرفت و کشید

Bes sitâre âteş ez âhen cehîd,
Van dil-i sûzîde pezrûft û keşîd.

«Demir, yâni çakmakdan birçok kıvılcım sıçradı. Uyanık gönül de
o kıvılcımı çekti ve kabûl etdi.»

382

لیک در ظلمت یکی دزدی نھان

می نھد انگشت بر استار گان

Lîk der zulmet yekî düzdî nihan,
Mî nihed engûşt ber istâre gân.

«Lâkin karanlıkda gizli bir hırsız var ki, kıvılcımları söndürmek için
üstlerine parmak basıyor.»

383

می کشد استار گان را یک یک

تا که نفروزد چراغی بر فلک

Mî küşed istâregân râ yek beyek,
Tâki nefrûzed çerâğî ber felek.

«Felekde, — yâni dünyâda — bir kandil yanmasını diye, o karanlık-
daki hırsız, kıvılcımları söndürüyor.»

Mâlûm ya, eskiden kibrit yokdu. Ateş yakmak için çakmak çakar-
lar, kav ve sâireyi tutuştururlar, o vâsita ile mum ve kandil yakarlardı:

الذی جعل لكم من الشجر الاخضر نارا

Yâni : «O, yemyeşil ağaçdan sizin için bir ateş çıkarandır¹⁰⁴.» Nazm-ı
Celîlinde işâret edildiği üzere iki ağaç dalını bir birine kuvvetle sürmek
sûretiyle onları tutuşturdukları da olurdu.

Hazret-i Pîr, bir kalbin aydınlanmasını, bir kandilin uyandırılmasına;
tâat ve ibâdeti de çakmağın çakılıp o aydınlığı husûle getirecek kıvılcımın
çıkmasına ve fitilin tutuşmasına benzetiyor. Halbuki kav daha mumun,
yâhud kandilin fitiline dokundurulmadan evvel karanlıkda görünmeyen
bir hırsız, yâni şeytan, parmaklarıyla onu söndürüyor ki, söndüren par-
maklar, şeytanın verdiği vesveselerdir.

Hazret-i Mevlâna şu mâlûmatı verdikten sonra düâyâ başlayarak di-
yor ki :

384

گر هزاران دام باشد هر قدم

چون تو با ما بی نباشد هیچ غم

Ger hezâran dâm bâşed her kadem,
Çün tû bâ mâyi ne bâşed hîç gam.

«Îlâhî; Sen bizimle berâber olup bizi muhâfaza edince, ayak altında
yüzbinlerce tuzak olsa da ehemmiyeti yoktur.»

385

چون عنایت بود با ما مقیم

کی بود بمی ازان دزد لئیم

Çün inâyâtet büved bâ mâ mükîm,
Key büved bîmî ezan düzd-i leîm.

«Yâ Râbbî; Senin inâyetlerin bizimle berâber olunca, o alçak hırsız-
dan, - yâni şeytandan - ne korkumuz olur?»

(104) Sûre-i Yâsîn: 80.

هر شبی از دام تن ارواح را
میرهانی میکنی الواح را

*Her şebî ez dâm-ı ten ervâh râ,
Mîrehânî mikûnî elvâh râ.*

«İlâhî; Sen her gece ruhları, cesed tuzağından kurtarır ve onu bağlayan levhaları, bağları koparırın.»

387

میرهند ارواح هر شب از قفس
قارغان نی حاکم و محکوم کس

*Mîrehend ervâh her şeb ez kafes,
Fâriğan nâ hâkim û mahkûm-i kes.*

«Ruhlar her gece ten kafesinden kurtulurlar. Kimsenin hâkimi ve mahkûmu olmaksızın âzâde bulunurlar.»

Diyorlar ki insanda bir (rûh-u insânî) bir de (rûh-u hayvânî) vardır. Bu ikincisi bütün hayvanât ile insanlarda müşterekdir. Birincisi ise insanlara mahsûs bir Rabbânî lutuftur. İşte o (rûh-u insânî) ve o lûtfu Rabbânî, uyku galebe edince beden hapsinden kurtulur. Hür ve kayıtsız olarak âlem-i ervâha yükselir. Rüyâlar o serbest rûhun müşâhedelerinden doğar. (Rûh-u hayvânî) ise beden makinesini hareket ettiren kuvvettir. Onun için bir yere gidemez. Gidecek olursa hayat makinesi işlemez. Uyku ile edilen istirahatın (rûh-u insânî) ye münhasır olmadığını, Allâh'ın o kereminden (rûh-u hayvânî) nin ve bütün bedeninin istifâde edip dinlendiğini beyân için Hazret-i Mevlânâ diyor ki :

388

شب ز زندان بی خبر زندانیان
شب ز دولت بی خبر سلطانیان

*Şeb zi zindan bî haber zindâniyan,
Şeb zi devlet bî haber sultânîyan.*

«Zindandaki mahbuslar, gece uyuyunca zindanda bulunduklarından habersizdirler. Devlet ve hükûmet ricâli de uyuyorken vazife ve memûriyetden haberdar değildirler.»

نی سم و اندیشه سود و زیان
نی خیال این فلان و آن فلان

*Nî gam û endîşeî sûd û ziyan,
Nî hayâl-i in fülân û an fülân.*

«Uykuda ne kazanmak, ne de kaybetmek endişesi vardır. Ne de bu fîlândır, şu falandır düşüncesi mevcuddur.»

Cenâb-ı Hak (Nebe') sûresinde İlâhî lutuflarını sayarken :

وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا ۖ وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاسًا ۚ

Yâni : «(Ey insanlar) uykunuzu istirahatinize sebep, geceyi de (sizin için) elbise kıldık¹⁰⁵.» diyor.

Evet. Uyku hakikaten istirahatî mûcibdir. Yorgun bulunan dış uzuvları dinlendirdiği gibi duygu ve fikirlere de istirahat verir.

390

حال عارف این بود بی خواب هم
گفت یزدان هم رفود زین مهم

*Hâl-i ârif in büved bî hâb hem,
Gûft Yezdan hüm rukûdün zin merem.*

«Ârif olan zâtın hâli, uyanıkken de böyledir. Cenâb-ı Hak (Eshâb-ı Kehf) hakkında (Hüm Rukûd) tâbirini kullanmıştır. Bundan ürkmek.»

Hazret-i Mevlânâ, Eshâb-ı Kehf kıssasına, şu âyet-i kerimeye telmih ediyor :

وَنَحْنُ بِهِمْ أَيْقَاظًا وَهُمْ
رُقُودٌ ۚ وَنُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَذَاتَ الشِّمَالِ ۚ وَكَلْبُهُمْ
بِأَسْطُرٍّ ذُّرَّا عَيْنَهُ بِالْوَعِيدِ

Yâni : «(Habibim;) onları göreydin uyanık sanırdın. Halbuki onlar

uykuda idiler. Biz onları (gâh) sağ yanına, (gâh) sol yanına çeviriyorduk. Köpekleri de (mağaranın) giriş yerinde iki kolunu uzat (ib yat) makta idi¹⁰⁶»

Eshâb-ı Kehf hakkında yahûdilerin süâli üzerine Kur'anı Kerimde muhtasar mâlûmat verilmiş, kaç kişi oldukları Allâh'ın ilmine havâle edilmiştir. En meşhûr rivâyete göre bunlar yedi kişi imişler. Kitmîr nâmında bir de köpekleri varmış. Dinlerini muhâfaza için zâlim ve putperest bir hükümdardan kaçmışlar, bir mağaraya kapanmışlar. Orada 309 sene uyudukdan sonra uyanmışlar, sonra da vefât etmişler.

Bunların zulmünden kaçtıkları Dakyanos adındaki kiralın kim olduğunu, mağaraları civârındaki Efsos şehrinin neresi bulunduğunu tahkike satırlarımızın müsâadesi yoktur. Uyanık gibi göründükleri halde, tasarrufları kendiliklerinden değildir. Onları hareket ettirip bir hâlden diğer bir hâle değiştiren Allah'dır. Kitmîrden murad ise nefisdir ki, onların kapısı önünde boynu bükük yatmaktadır. Hazret-i Mevlânâ da bunlara teşbîh ettiği ârifin hâlini, târife devâm ederek buyuruyor ki :

391

خفته از احوال دنیا روز و شب

چون قلم در پنجهٔ قلب رب

Hufte ez ahvâl-i dünyâ rûz ü şeb,
Çün kalem der pençe-i taklîb-i rab.

«Ârif, dünyâyâ âid işlerde, gece gündüz uykudadır; - yâni uyuyan bir adamda nasıl irâde ve tasarruf kalmazsa ârif de öyle olmuştur -. O, kalem gibi Allâh'ın yed-i kudretindedir.»

392

هر که او پنجهٔ نبیند در رقم

فعل ندارد بچینش از قلم

Herki ô pençe nebîned der rakam,
Fi'l pindûred becûnbûş ez kalem.

«Yazı yazan eli, görmeyen kimse, kalemin hareketini müşâhede edince yazma işini ondan sanır.»

(106) Sûre-i Kehf: 18.

Yâni yazıyı kalem yazıyor zanneder. Halbuki onu yazan kalem değil, kalemi kullanıp idâre eden kalem sâhibidir. Cüz'i irâdesini Allâh'ın küllî irâdesine terkeylemiş olan Urafây-ı ümmeti idâre eyleyen de Allâh'ın yed-i kudretidir. Eshâb-ı kehfın uyudukları sırada haberleri olmaksızın sağdan sola, soldan sağa çevrilmeleri gibi.

393

شمةٔ زین حال عارف و انمود

خلق را هم خواب حسی در ربود

Şemme-i zin hâl-i ârif vâ nümûd,
Halk râ hem hâb-ı hissî der rebûd.

«Halkın uykuya dalmasıyla, yâni uyuyunca istirahat nâil olmasıyla Allah, ârifin ahvâlinde bir mikdâr nümûne göstermiştir.»

Yâni bir adam uyuduğu vakit düşünmez, didinmez, istirahat içinde bulunur. Ârif-i Rabbânî olanlar uyanıkken de böledir. Onların uyanıkken olan hareketleri kendilerine âdetâ rüyâ gibi gelir.

394

رفته در سحرای بیچون جانسان

روحشان آسوده و ابدان نشان

Refte der sahrây-i biçûn cânîşan,
Rûhişan âsûde vû ebdâ nişan.

«Halkın canları, nedeni ve niçini olmayan bir sahrâya, - yâni âlem-i ervâha - gider. Orada ruhları; yatdıkları yerde de bedenleri, istirahat eder.»

395

وز صفری باز دام اندر کئی

جمله را در داد و در داور کئی

Vez safiri bâz dâm ender keşî,
Cümle râ der dâd-ü der dâver keşî.

«İlâhî; bir işaretle bütün ruhları tekrar tuzaklarına, - yâni cesedlerini - getirir, hepsini adâlet ve hükümle mukayyed kıların.»

Mâlûmı aklı olmayan bir şahıs, hareketlerinden mes'ûr değildir. Uykuda bulunan bir adam da böyledir. Yatıp uyumuş olan kimsenin rûhu, uyku müddetince mutlak kalır; fakat uyanma zamânı geldi mi onun da beden tuzağına düşmesi, mükellefiyet altına girmesi gelmiş demektir.

396

چونکہ نور صبحدم سر بر زند
کر کسی گردون زرین پر زند

*Çünkü nûr-i subhudem ser ber zened,
Ger kes-i gerdûn zerrin per zened.*

«Vaktâki sheherin nûru görünür, felek akbabası altın kanatlarını çırpar, - yâni sabah olur, - Güneş doğar.»

397

فالق الاصبح اسرافيل وار
جله را در صورت آرد زان ديار
*Fâlikul' isbâh isrâfil vâr,
Cümle râ der sûret âred zan diyar.*

«Sabahın fâlık ve Hâlıkı olan Allah, İsrâfil gibi bütün ruhları, ruhlar âleminde sûret âlemine getirir.»

398

روحهای منبسط را تن کند
مرتبی را باز آبستن کند
*Rûhhây-ı münbasit râ ten küned,
Her tenî râ bâz âbisten küned.*

«Münbasit ve mücerred olan ruhları ten-eyler, - yâni cesedle bağlar. - Bedenleri de tekrar ruhlara yüklü kılar.»

399

اسب جانها را کند عاری زرین
سر النوم اخ الموت این

*Esb-i canhâ râ küned ârî zi zîn,
Sîrr-ı ennevî ehul mevtêst in.*

«Can atlarının eğeri alır. Şu hâl (Ennevî ehul mevt) hadisinin sırrıdır.»

Sallallâhü Aleyhi ve Sellem Efendimiz, bu hadîs-i Şerifde uykuyu, ölümün kardeşi olarak târif etmiş, yâni uykuyu ölüme benzetmiştir. Küçük ölüm demek olan uykuda insânî kuvvetlerin bir kısmı tâtile uğrar. Çünkü rûh-u insânînin beden üzerinde tasarrufu kalmaz. Büyük uyku demek olan ölüm de böyledir. Yalnız o uykuda insânî kuvvetlerin hepsi tâtile uğrar. Yatma müddeti ise birkaç saate münhasır değildir. İnsan uykudan uyandığı vakit nasıl rûhu yine bedende tasarrufa başlıyorsa, o uzun uykudan uyanınca da öyle olacak. İşte (Ennevî ehulmevt) hadisinin sırrı budur.

400

لیک بهر آنکه روز آیند باز
می نهد بر پایشان بند دراز
*Lîk behr-i anki rûz âyênd bâz,
Mî nihed ber pâyişan bend-î dirâz.*

«Lâkin sabahleyin tekrar gelmeleri ve cesedle alâkadar olmaları için ruhların ayağına uzun bir ip bağlar.»

401

تا که روزش بر کشد زان مرغزار
وز چراگاه آردش در زیر بار
*Tâki rûzeş ber keşed zan mûrgzâr,
Vez çerâgâh âredeş der zîr-i bâr.*

«O çayırdan ve mer'adan, - yâni âlem-i mânâdan - sabahleyin tekrar çekip getirmek için.»

Biraz evvel uyumak, ruh atının salıverilmesidir denilmiştir. Burada o salıvermenin mutlak olmadığını, yâni henüz büyük uykuya yatmayan bedenlere âid ruhların o bedenlerden ayrılmasının külli değil, cüz'î bulunduğunu; rûh ile beden arasında bir nevi râbîta kaldığını beyân için deniliyor ki: Allah ruh atlarının eğeri çıkartmakla berâber, ayaklarına uzun ve mânevî bir köstek takar; sabahleyin onunla çekip ruhları tekrar yük altına, yâni beden kaydına ve teklif altına sokar. Tabiidir ki, kösteğin uzunluğu, uykunun devam müddetidir.

Hazret-i Mevlânâ bu ifâdeleriyle :

اللَّهُ يُتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ
فِي مَنَامِهَا فَمِنْكُمْ إِلَىٰ قَضَىٰ عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْأُخْرَىٰ
إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَيَّئٍ

Yâni : «Allah (ölenin) ölümü zamanında, ölmeyenin de uykusunda, ruhlarını alır. Bu sûretle hakkında ölümü hükmettiği (rûhu) tutar, diğelerini muayyen bir vakte (eceli gelinceye) kadar salıverir¹⁰⁷.» Âyet-i Kerîmesine telmih etmiştir.

Hazret-i Pîr bundan sonra bir temennide bulunuyor :

402

کاش چون اصحاب کهف این روح را
حفظ کردی یا جو کشتی نوح را
Kâş çün ashâb-ı Kehf in rûhrâ,
Hîfz kerdî yâ çü keştî Nûhrâ.

«Keşki Cenâb-ı Hak, bu rûhu da eshâb-ı kehf gibi, yâhut Nûh'un gemisi gibi muhâfaza edeydi de,»

(107) Sûre-i Zümer: 42.

403

تا ازین طوفان بیداری و هوش
و ارهیدی این ضمیر و چشم و گوش
Tâ ezin tûfân-ı bîdârî vü hûş,
Vâ rehîdî in zamîr ü çeşm ü gûş.

«Bu uyanıklık ve idrâk tûfânından şu kalbi, şu gözü ve şu kulağı kurtarmış olaydı.»

404

ای بسا اصحاب کهف اندر جهان
پهلوی تو پیش تو هست این زمان
Ey besâ ashâb-ı kehf ender cihan,
Pehlûvî tû pîş-i tû hest in zaman.

«Cihanda ve hâlâ, ne kadar Eshâb-ı Kehf vardır ki, belki senin yanında ve karşıdadır.»

405

غار با او یار با او در سرود
مهر بر چشمست و بر گوشت چه سود
Gâr bâ ô yâr bâ ô der sūrûd,
Mûhr ber çeşmest ü ber gûşet çi sūd.

«Mağara da, yâr da onunla nağmeler terennüm etmektedir. Ne faydası var ki, senin gözün ve kulağın gafletle mühürlü olduğu için, onu görüp işitemiyorsun.»

Yâni, Eshâb-ı Kehf'in varlığı, geçmiş zamâna münhasır değildir. Hâlâ da Eshâb-ı Kehf'den sayılacak kimseler vardır ki, hem mağarası, hem yâri, onunla berâberdir. Lâkin onları göreceğ göz lâzımdır.

Evet; gözden göze fark vardır. Bâzısı sûreti, yâni eşyâyı müşâhede eder de, mânâyâ karşı kapalı kalır. Sonra muhabbet ve nefret gibi hisler de hakikî görüşe mânî olur.

«Rızâ gözü ve muhabbetle bakış, her türlü aybı görmekten âcizdir. Nitekim gazab gözü de bütün kötülükleri görür ve meydana kor.»

Hazret-i Pîr, bu nüktayı anlatmak için buyuruyor ki :

«HALİFENİN LEYLÂ'YI GÖRMESİ HİKÂYESİ.»

406

گفت لیلی را خلیفه کان نوی
از تو بجنون شد پریشان و غوی

Gûft Leylî râ halife kân tüyî,
Ez tû Mecnûn şüd perişân û ğavî.

«Halife, Leylâ'ya dedi ki: Mecnûn'un perişan olmasına ve sapıtmasına sebeb olan Leylâ, sen misin?»

407

از دگر خویان تو افزون نیستی
گفت خامش چون تو بجنون نیستی

Ez diğêr hûban tû efzûn nîstî,
Gûft hâmuş çûn tû Mecnûn nîstî.

«Sen, diğêr güzellerden fazla bir şey değils'in? Leylâ da cevâb verdi ki: Sen, Mecnûn olmadığın için, sus!»

Şeyh Sa'dî :

«Leylâ'nın güzelliğine, Mecnûn'un gözü penceresinden bakmalıdır» der. Evet, Leylâ'yı görebilmek, onun gerçek yüzünü müşâhede eylemek için, Mecnûn gibi sâdik ve âşık olmalıdır. Yoksa, o aşka mazhar olmayan bir şahsın nazarında, Leylâ denilen kadın, kara-kuru bir cisimden ibâret görünür.

Bunun gibi, Eshâb-ı Kehf gibi olan gizli velîler de, gözönünde gezer durur. Lâkin hüviyyet ve mâhiyetlerini görecektir bir göz ve irfâna sâhib olmayan nazarlara karşı, o mübârek zevat da bâsit insanlar gibi gö-

rünür. Hazret-i Pîr, birkaç beyit yukarıda ve Eshâb-ı Kehf'den bahsettiği sırada. «Keşke Cenâb-ı Hak, bu rûhu da Eshâb-ı Kehf gibi, yâhut Nûh'un gemisi gibi muhâfaza edeydi» temennisinde bulunmuşdu. Yine o bahse dönüyor. «Eshâb-ı Kehf'in hıfz-ı İlâhîde uyuması gibi, evliyâullah da, İlâhî bir istiğrak içinde bulunur. Bu istiğrâka nâil olamayan, ebedi gaflet uykusundadır» meâlini anlatmak için diyor ki :

408

هر که او بیدار تر در خواب تر
هست بیداریش از خوابش برتر

Herki ô bîdâr ter der hâb ter,
Hêst bîdârîş ez hâbeş beter.

«Uyanık olan, daha ziyâde uyumuş demektir. Öylesinin uyanıklığı, uyumuşluğundan beterdir.»

Yâni, bâzı kimseler vardır ki, şeytanlık husûsunda fevkalâde uyanıklık gösterirler. Bu gibiler, fenâ ve istiğrak zevkinden mahrum oldukları için, ebedî bir gaflete düşmüşlerdir. Zâten o yoldaki gâfillerin uyanıklığı, uykularından beter; uykuları uyanıklıklarından zararsızdır. Hiç olmazsa uyurken, kimseye zararları dokunmaz. Şeyh Sa'dî, Gülistân'ında der ki: «Zâlimin biri, bir ârife: İbâdetlerin hangisi daha ziyâde sevâp kazandırır?» diye sordu. Ârif de : «Senin için öğle uykusu. Çünkü, uyuduğun bir iki saat içinde, kimseye zulmetmezsin» cevâbını verdi.

409

چون بحق بیدار نبود جان ما
هست بیداری چو در بندان ما

Çûn bi hak bîdâr nebved cân-ı mâ,
Hêst bîdârî çû derbend ân-ı mâ.

«Rûhumuz, Allah ile uyanık olmayınca, o zâhirî uyanıklık, bizim için bend ve mâniâdır.»

Hakîkî uyanıklık, rûhun hak ve hakikatden âgâh olmasıdır. O İlâhî âgâhlık olmayınca, insanın uyanık durmasıyla gözünün bakması, uykuda rüyâ görmesine benzer. Rüyâ, hayâlî bir müşâhededir. Fakat o müşâhede, rüyâ görenin gözlerini kapatır. Zâhirdeki eyyâyı görmesine mâni olur.

Bunun gibi, İlâhî olmayan uyanıklık da, görünürdeki eşyâyı gösterse bile, hak ve hakîkatin müşâhedesine engel teşkil eder.

410

جان همه روز از لکد کوب خیال
وز زیان و سود و از خوف زوال

*Can hemê rûz ez leked kûb-î hayâl,
Vez ziyân û sûd ü ez havf-î zevâl.*

«Bütün gün hayâlin tekmelemesinden; kâr, zarar ve eldeki malın zevâlî korkusundan.»

411

نی صفا می ماندش نی لطف و فر
نی بسوی آسمان راه سفر

*Nî safâ mî mânedesh nî lutf u fer,
Nî besûy-i âsman râh-î sefer.*

«Rûhun ne safâsı, ne letâfet ve nûrâniyyeti, ne de yüksek âleme gidecek yolu kalır.»

İnsan, gündüzleri uyanık bulunur. Hayâlî, bir takım fikirlerle cismen ve zihnen yorulduğu gibi, rûhen de yıpranır. Kazandım, kaybetdim, yâhut elimdeki nimet kaybolacak kuruntuları içinde çırpınır durur. Şu yorucu hayâller, rûhu o kadar ezer ve sâfiyyetini o kadar bozar ki, safâsını da, letâfetini de, hattâ ulvîyyet ve ruhâniyyetini de ziyâna uğratar. İşte böyle uyanık görünenler, hakikatde uyumuş olanlardan farklı değildir.

412

حقته آن باشد که او از هر خیال
دارد امید و کند با او مقال

*Hufte an bâşed ki ô ez her hayâl,
Dâred ümmîd û küned bâ ô mekâl.*

«Uyumuş o gâfildir ki, her hayâle karşı ümide düşer ve onunla konuşmaya kalkar.»

413

دیوار چون حور بپند او بخواب
بس ز شهوت ریزد او بر دیو آب

*Dîvrâ çün hûr bîned ô behâb,
Pes zi şehvet rîzed ô ber dîv âb.*

«Rüyâsında şeytanı hûri gibi görür ve ona şehvet suyunu akıtır.»

414

چونکه تخم نسل را در شوره ریخت
او بخود آمد خیال ازوی گریخت

*Çünkü tohm-i nêsl râ der şûre riht,
Ô behod âmed hayâl ez vey gûriht.*

«Nesil tohumu, nutfesini çorak yere dökünce uyanır, kendine gelir, o vakit de hayâl, gözünün önünden kaçar.»

415

ضعف سر بپند ازان و تن پلید
آه ازان نقش بدید و نابدید

*Zâf-ı ser bîned ezân û ten pelîd,
Ah ezan nakş-î bedîd ü nâbedîd.*

«Uyanınca, ihtilâm oluşundan başında yorgunluk, vücûdünde mülevveslik görür. Ah o görünen ve görünmeyen nakışdan ah!»

Dünyâda uyanık geçinenler, rüyâda gördükleri hayâle vücûd verip de onunla müsâhabe, hattâ mucâma'a edenlere benzerler. İhtilâm olan kimse, uyanınca hayâlin kaçtığını, o yakınlık neticesi başındaki ağrı ile cismindeki ve elbisesindeki yaşlıktan başka bir şey kalmadığını anladığı gibi, dünyâ uykusuna dalıp da hayâlleri hakikat zannedenler de, ölmün ikâzile uyandıkları vakit, o tatlı rüyânın, yâni hayatının elim bir baş ağrısı vereceğini anlayacaklardır.

Hakikaten dünyâ, rüyâ gibidir. Onda bakâ hayâldir; lâkin onda bu-

lunulan müddetin hesabı verileceği ve o hesâb esnâsında birtakım mülevvesliğin meydana çıkacağı hakikattir.

Hazret-i Mevlânâ, başka bir misâl getiriyor :

416

مرغ بر بالا روان و سایه اش
میدود برخاک پران مرغ و ش

*Mûrg ber bâlâ revân ü sâye eş,
Mîdeved ber hâk perran mûrg veş.*

«Bir kuş, yüksekten uçar. Gölgesi de toprak üstünde kuş gibi koşar.»

417

ابلهی صیاد آن سایه شود
می دود چند آنکه بی مایه شود

*Eblehî sayyad-i an sâyê şeved,
Mi deved çendanki bimâyê şeved.*

«Budalanın biri, o gölgeyi avlamak ister, arkasından o kadar koşar ki, tâkati kesilir.»

418

تیر اندازد بسوی سایه او
تیر کشش خالی شود از جست و جو
*Tîr endâzed besûy-i sâye ô,
Tîrkeşêş hâlî şeved ez cüst ü cû.*

«O budala, o gölgeye ok atar da, arayıp taramakdan ok torbası boş kalır.»

Tîrkeş : İçersine ok doldurulan ve meşinden yapılan bir torba idi ki, kemerin sol yanına takılır ve icâbında oradan alınıp yaylâ ok atılırdı.

419

تیر کس عمرش تہی شد عمر رفت
از دویدن در شکار سایه تفت

*Tîrkeş-i omreş tühî şüd ômr رفت,
Ez devîden der şikâr-i sâye teft.*

«Gölge avlamak için sür'at ve harâretle koşmaktan ve şuraya buraya ok atmakdan ömür tîrkeşi boşalmış ve hayâtı heder olmuş olur.»

Şârihler diyorlar ki: Bu misâlde beyân edilen kuşdan maksad: Allah'ın esmâsı ve sıfâtıdır. Gölge ise onların mezâhiri bulunan eşyâdır. Kuşu bırakıp gölgeyi tutmaya çalışanlar: zâhire değil, mazhara ehemmiyet verenlerdir. Gölge avcısının koşması neticesi, nasıl cisminde yorgunluk ve tîrkeşide boşlukdan ibâret kalırsa, mazhara tapanların, yâni dünyâya gönül bağlayanların encâmı da öyle bir mahrûmiyete müncer olur.

Zâhir ve mazhar nedir? Cenâb-ı Hakk'ın bitmez tükenmez, sayılara gelmez isimleri ve sıfâtı vardır. Bunlardan 99 dânesi (Esmâ-i Hüsnâ) diye mazbût ve meşhûrdur.

Esmâ-i İlâhiyyeden herbirinin, tesir göstermesi zarûrî olan yerler vardır. Bir ismin tesir gösterdiği yerlere ve şeylere (Mazhar) derler. Mazharda tesiri görülen Esmâ-i İlâhiyyeye de (Zâhir) tâbir ederler. Meselâ: Cenâb-ı Hakk'ın (Hâlık) ve (Râzık) isimleri vardır. Onlarla mahlûkâtı yaratır ve rızıklandırır. Şu hâlde, mahlûkât üzerinde tesiri görülen o isimler (Zâhir) dir, mahlûk ve merzûk olanlar da onların mazharıdır.

420

سایه یزدان جو باشد دایه اش
وا رھاند از خیال و سایه اش

*Sâye-i Yezdan çü bâşed dâye eş,
Vâ rehâned ez hayâl ü sâye eş.*

«Allâh'ın mânevî gölgesi, o gölge avcısının mürebbsi olursa, onu hayâl ve gölge peşinde koşmaktan kurtarır.»

O hâlde, sâye-i Yezdân kimdir?

سایه یزدان بود بنده خدا
مرده این عالم وزنده خدا

*Sâye-i Yezdan büved bendê' Hudâ,
Mürde-i in âlem û zinde' Hudâ.*

«Sâye-i Yezdân, — yâni zıll-i İlâhî, — Allah'ın o makbûl kuludur ki, bu âleme nisbetle ölüdür ve Allah'a nisbetle diridir.»

Sâye-i Yezdân ve zıll-i İlâhî: Allâh'ın gölgesi demektir ki, mecâzen vekil mânâsındır. Yoksa Allah, cisim değildir ki gölgesi olsun.

Bir hadis-i şerifde, meâlen :

«Sultan, yeryüzünde Allah'ın vekil-i adâletidir. Her zulüm gören, ona ilticâ eder» buyurulmuştur. Burada mevzû'bahs olan, bilinen hükümdar değildir, mânevî sultan olan insân-ı kâmil ve mükemmildir ki, yeryüzünde Hakk'ın halifesidir. Olanca irâde ve arzûsunu, ilâhî rızâ'ya karşı yok eylemiş, ve Allâh'ın bahsettiği İlâhî diriliğe nâil olmuştur. İşte bu zât-ı şerif, bir kimsenin mürebbîsi ve mürşidi olursa, o kimse, gölge peşinde koşup yorulmadan kurtulur.

(Mürde-i in âlem) yâni «Bu âleme nisbetle ölüdür» terkiibine gelince, şu hadis-i şerif meâli onu târif eder :

«Yeryüzünde gezer ölü görmek isteyen Ebûbekr'e baksın.»

Siddik-i A'zam (Radiyallâhü anh) Hazretleri, olanca irâdesini irâde-i İlâhiyyede ifnâ eylemiş olduğu için, (Meyyit-i seyyâr) hâline gelmiş ve Rasûlullâh'ın o iltifâtına mazhâr olmuştu.

دامن او کبر زو تر بی گمان
تارهی از آفت آخر زمان

*Dâmen-i ô gîr zû ter bî geman,
Tâ rehî ez afet-i âhir zeman.*

«O insân-ı kâmilin eteğini geciktirmeksizin yakala ki, âhir zaman fitnelerinden kurtulasın.»

کیف مدالک نقش اولیاست
کو دلیل نور خورشید خداست

*Keyfe meddezzillü nakş-i evliyâst,
Kô delîl-i nûr-i hurşid-i Hudâst.*

«Keyfe meddezzil nazm-ı kerimi, evliyânın nakşı ve müş'iridir. Onlar, Allah güneşinin nûruna delildir.»

Sûre-i Furkan'daki :

الَّذِي رَّبَّكَ كَيْفَ
مَدَّ الظِّلَّ وَلَوْ شَاءَ لَجَعَلَهُ سَاكِنًا
تَحْتَ الْجِبَالِ يَلْعَبُ فِيهَا
الْبَنَاتُ وَالْجَنَّاتُ
وَالْأَنْهَارُ وَالْجِبَالُ
وَالْأَنْهَارُ وَالْجِبَالُ
وَالْأَنْهَارُ وَالْجِبَالُ

Yâni : «(Habîbim;) Rabbi(nin sun'una ve kudreti)ne bakmadın mı? Gölgeyi nasıl uzatmıştır. İsteseydi onu sâkin kılardı. Sonra Güneşi, o gölgeye delil ittihaz ettik. Daha sonra da onu, (uzanan o gölgeyi) azar, azar kendimize çektik¹⁰⁸.» âyetine işâretidir.

Bu âyet-i kerîmede, Güneşin hareketiyle gölgenin uzayıp ksalması ve Güneşin gölgeye delil olması gibi, Tabii Kânunlardan bahsediliyor. Hazret-i Mevlânâ ise, buradaki (Zıll) i, evliyâ zümresi diye te'vil ediyor. Hakk'ın hâlifesi olanlar, hakikat güneşinin gölgesidir, diyor.

Te'vil-i Kur'an: Kelâmullah'daki lâfızların meşhûr mânâlarından fazla olarak onlardan birtakım lâtif ve rakik nükteler çıkarmaktır. Te'vill, sofîyye de yapar; bâtinî mülhidleri de. Şu fark ile ki sofîyye, meşhûr ve zâhiri mânâyı da kabûl eylediği hâlde; bâtinîler o cihete yanaşmazlar. Mânây-ı bâtinî diye hezeyân eder dururlar. Hazret-i Pîr, o gibilere karşı

کرده تاویل حرف بکررا
خویش را تاویل کن نه زکررا

*Kerde-i te'vil harf-i bikerrâ,
Hîşrâ te'vil kûn ne zikerrâ.*

«Kur'anın bîkr olan harfini ve lâfzını te'vil ediyorsun. Kur'an-ı de-
ğil, kendini te'vil etmenin çâresine bak» diyor.

İşte, ey sâlik; (keyfe medde zzill) âyetinin delâlet etdiği. Allah göl-
gesinin himâyesine ilticâ et.

425

اندرین وادی مهری این دلیل
لا احب الا فلین کو چون خلیل

*Enderin vâdi merev bi in delil,
Lâ ühibbül âfilin gû çün Halil.*

«Bu vâdide öyle delilsiz gitme. Halil İbrâhim Aleyhisselâm gibi (Lâ
ühibbül âfilin) de.»

Bu beyit ile de, Hazret-i İbrâhim'in Kur'an'da hikâye buyurulan bir
sözüne telmih edilmiştir.

Mâlûmdur ki, Halilullah Aleyhisselâm, Irak'da doğup büyümüştür.
Zamânında orada, Keldânî'ler vardı ki, yıldızlara taparlardı. Hazret-i İb-
râhîm, hemşehrilerini ilzâm edip susturmak için yıldıza, Ay'a ve Gü-
neş'e bakmış, onların doğmalarından sonra battıklarını görünce: (Lâ ü-
hibbül âfilin), yâni «Ben batanları sevmem»;

إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ
خَافِيًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ

Yâni : «Şübhesiz ki ben yüzümü, gökleri ve yeri yaratmış olan Al-
lâh'a yönelttim. Ben, müşriklerden değilim¹⁰⁹» demiştir.

426

روز سایه آفتابی را بیاب
دامن شه شمس تبریزی بتاب

*Rev zi sâye âftâbi râ biyâb,
Dâmen-i şeh Şems-i Tebrizî bitâb.*

«Git, gölgenin delâletiyle güneşi bul ve şah Şems-i Tebrizî'nin ete-
ğine sarıl.»

(109) Sûre-i En'âm: 79.

Allâh'a delâlet etmek husûsunda veliler, güneşin varlığına delil olan
gölgeye benzetilmişti. Burada da buyuruluyor ki, gölgeye ilticâ et de,
o vâsıta ile hakikat güneşine vâsıl ol. O gölgelerin en parlağı bulunan
Şems-i Tebrizî Hazretlerinin irşâd etegine sarıl.

Hazret-i Şems hakkında (Şah Şems-i Tebriz') buyurulması, onun ve
emsali kibâr-ı evliyâullahın mânevi saltanatına ve ind-i ilâhîdeki yük-
sek mertebelerine işâretidir. Zâten şeyhler hakkında (şah) tâbirinin kul-
lanılması, İran ve Hind âdetlerindendir. (Şah Şüca'-i Kirmânî), (Şah
Velîyyullâh-i Dehlevî) ve emsâli zevât gibi.

Bu usûl, bize de (Sultan) ve (Hünkâr) tâbirlerini kullanmak üzere
geçmiştir. (Yâ Hazret-i Sultan Abdulkâdir-i Geylânî), (Yâ Hazret-i Hün-
kâr Hacı Bektâş-ı Veli) gibi levhalar, hâlâ görülüp durmaktadır. Haz-
ret-i Mevlânâ'ya işâret olan (Molla Hünkâr) tâbiri de, Hazret-i Pîr'in
hem ulemâdan, hem urafâdan olması dolayısıyledir ve (Hünkâr) tâbiri,
(Hüdâvendigâr) kelimesinden gelmedir.

Şeyh Galib (Hüs-nü Aşk) ında der ki :

*Devretti çü enbiâyı Allah,
Geldi bize evliyây-ı âgâh.
Şehdir o gürûha Molla Hünkâr,
Besdir bu cihâna bir hükümdar.*

427

ره ندانی جانب این سور و عرس
از ضیاء الحق حسام‌الدین پیرس

*Reh nedânî cânib in sûr û arus,
Ez ziyâül Hak Hüsâmüddin bipürs.*

«Eğer bu sur-i sürûru, — yâni Şems-i Tebrizî Hazretlerine giden
yolu — bilemez ve bulamazsan, Allâh'ın hidâyet ışığı olan Hüsâmüddin
Çelebi'den sor.»

Yukarıda da bildirildiği üzere, Hüsâmüddin Çelebi Hazretleri, Haz-
ret-i Pîr'in halifesidir. Mesnevî'nin tanzimine sebep olan bu zât-i âlî,
Hazret-i Mevlânâ'nın hayatında bile, müridlerin sülûkü ile meşgûl olur-
du. Her cihetle muktedir bir zât-ı şerif olduğu için, Hazret-i Pîr, mürid-
leri kendisine tevdi ederdi. Burada da, Şems-i Tebrizî'ye götürcek yo-
lu bilemez ve bulamazsan, hakkın ziyâsı olan Hüsâmüddin Çelebi'ye sor
ki, seni Şems-in musâhibi olan Mevlânâ'ya sevk eylesin, diyor.

ور حسد کبرد ترا در ره کلو
در حسد ابلیس را باشد غلو

*Ver hased gired türâ der reh gelû,
Der hased iblîs râ bâşed ğulû.*

«Eğer, Hüsâmüddin Çelebi'ye intisâb için giderken; hased, yâni kıskançlık, boğazına sarılırsa-ki şeytanın hasedde fazla tecâvüzü olur.»

کوز آدم تنگ دارد از حسد
با سعادتن جنگ دارد از حسد

*Kô zi âdem nêng dâred ez hased,
Bâ saâdet cêng dâred ez hased.*

«Şeytan, Âdem'e olan hasedinden, ona secde etmeye utandı. Yine o şeytan, hasedinden saâdetle cenk etmeye kalkıştı.»

عقبه زین صعب تر در راه نیست
ای خنک آن کس حسد همراه نیست
Ükbe-i zin sa'b ter der râh nîst,
Ey hunûk an keş hased hemrâh nîst.

«Sülûk yolunda hasedden daha zor ve daha tehlikeli bir geçit yoktur. Hasûd olmayan kimseye ne mutlu.»

این حسد خانه حسد آمد بدان
از حسد آلوده گردد خاندان
În cesed hânê hased âmed bidan,
Ez hased âlûde gerded hânedan.

«Bu cesed hasedhânedir. Mâlûmun olsun ki hasedden, bütün bir hânedân bulaşmış olur.»

Bir hânedân efrâdından birinin, hasedle yapmış olduğu kötülük, o hânedânı bulaştıracağı gibi, hasedin tabiatı dolayısıyla, bütün beden hânedânı da mülevves olur.

گر حسد خانه حسد آمد ولیک
آن حسد را پاک کرد الله نیک

*Ger cesed hânê hased âmed velîk,
An cesed râ pâk kerd Allâh nîk.*

«İnsanın cismi, hasedhâne olmakla berâber, Cenâb-ı Hak, o cisimlerden bâzılarını iyice temizlemiştir.»

طهرا بیتی نشان پاکست
کنج نورست از طلسمن خاکست
Tahhirâ beyti nişân-i pâkiyest,
Genc-i nûrest ez tılısmeş hâkiyest.

«Tahhirâ beyti, Âyet-i Kerimesi, temizlik nişanıdır. Aslı toprak olmakla berâber, insan cesedi nûr hazinesidir.»

Bu beyitle, Kur'ân-ı Kerim'deki :

وَعِدْنَا إِلَىٰ آٰزِهِمْ وَأَنۢبِئُهُمۢ بِأَنۢ طَهَّرَٰ بُيُوتَهُمۢ

Yâni : «Beytimi titizlikle temizleyin diye, İbrâhîm ve İsmâil'e de kuvvetli emir vermiştik¹¹⁰.» âyet-i kerimesine telmih ediliyor.

Bu âyet; Kâ'be-i Muazzama'yı binâ etmiş olan Hazret-i İbrâhîm ile oğlu Hazret-i İsmâil'in, o muhterem mâbedi; tavâf edecekler, itikâfa girecekler, rûkû ve sücûd sûretiyle ibâdetde bulunacaklar için, temizlemeleri hakkında ise de, sôfiyye hazarâtı, bundan, başka mânâlar da çıkarmışlar; Kâ'be'nin temizlenmesinden maksad: Kalbin nefsânî emellerden, şeytânî vesveselerden temizlenmesi demektir, demişlerdir. Hazret-i

(110) Sûre-i Bekara: 125.

Pir de, bu mânâyı ihtiyâr ediyor, insan cesedi, hasedhâne olmakla berâber, bâzılarının, Allah'ın tevfiğiyle, tertemiz ve nûr hazinesi hâlini alır, diyor.

434

گر کنی بر بی حسد مکر و حسد
زان حسد دلزا بیاہیا رسد

*Ger küni ber bi hased mekr û hased,
Zan hased dilrâ siyâhîhâ resed.*

«Eğer, hasûd olmayan bir zâte hile ve hased etmeye kalkarsan, o hased dolayısıyla kalbine zulmetler ârız olur.»

Karanlıkda kalan bir kalbe ise, mârifet nûru giremez.

435

خاک شو مردان حق را زیر پا
خاک بر سر کن حسد را همچو ما

*Hâk şev merdân-ı Hakrâ zîr-i pâ,
Hâk ber ser kûn hased râ hemçü mâ.*

«Allah adamlarının altında toprak gibi ol. — Yâni, onlara karşı hased etmek değil, fevkal'âde tevâzû göster —. Hasedin de, bizim yaptığımız gibi, başına toprak saç ve ayaklarının altına alıp onu zelil et.»

«YAHÛDÎ VEZİRİN HASEDİNİ BEYAN»

436

آن وزیرك از حسد بودش نژاد
تا باطل گوش و بینی باد داد

*An vezîrek ez hased bûdeş nejdâd,
Tâ bebâtıl gûş ü bîni bâd dâd.*

«O alçak vezîrin aslı ve mayası, hased idi. Onun için kulağını ve burnunu bâtil yere ve bedâva olarak verdi.»

437

بر امید آنکه از نیش حسد
زهر او در جان مسکینان رسد

*Ber ümîd-i anki ez niş-i hased,
Zehr-i ô der cân-ı miskînan resed.*

«O ümmid ile ki, hasedinin iğnesinden birtakım zavallıların canlarına zehir aksın.»

Bâzı kimseler, hattâ bâzı mahlûklar vardır ki, hased onlarda hıklî ve cibillî bir tabiat hâlidir. Bir nimete nâil olmuş zevâtın nimetini çekemezler de onun zevâlini isterler. Recâi-zâde Ekrem bey merhûm, demişti ki :

*Hasedperverlerin hâli yamandır,
Ki yoktur bir belâ bedter hasedden.
Sarılmış nefse müz'ic bir yılandır,
Ki çıkmaz çıkmayınca can cesedden.*

Evet. Hasûdun nefsine sarılmış olan hased yılanı, sâhibinin ölümüne kadar onu bırakmaz. Bırakmadığı için de hasedci, yaşadığı müddetçe ızdırap içinde kalır; herkesi kıskanır, herkesin nimet ve devletinden ezâlanır.

438

هر کسی کو از حسد بینی کند
خوشتن بی گوش و بی بینی کند

*Herkesi kô ez hased bîni kened,
Hişten bi gûş ü bi bîni küned.*

«Her kim hased yüzünden burun koparmaya kalkışırsa — vezîr gibi — kendini burunsuz ve kulaksız bırakır.»

«Din kardeşini düşürmek için kuyu kazan hâin, mutlakâ kazdığı kuyuya kendi düşer» denilmiştir.

Halka eziyet eden, er-geç bir zarara uğrar. Burun koparmak sevdâsına düşenin de, vezîrde olduğu gibi, kendi burnu ve kendi kulağı koparılır. İşte Yahûdî vezîr, böyle muzır bir mahlûk idi. Binâenaleyh, başkalarına zarar vermek isterken, kendisi zarar gördü.

بني آن باشد که او بوي برد
بوی اورا جانب کوی برد

*Bîni an bâşed ki ô bûyi bered,
Bûy ôrâ cânib-i kûyi bered.*

«Burun, koku alan bir uzuvdur ki, aldığı koku, onu bir mahalle götürür.»

Onun için, abdest esnâsında buruna su verilirken :

«Yâ Rabbî, bana cennetin kokusunu duyur» diye düâ edilir.

هرکه بویش نیست بی بینی بود
بوی آن بویت کان دینی بود

*Herki bûyeş nîst bî binî büved,
Bûy an bûyêst kân dînî büved.*

«Koku almayan kimsenin burnu yok demektir. Koku da Dünyâ'ya değil, dine ve Âhirete müteallik râyihadır.»

İki beyit evvel, «Her kim hased yüzünden burun koparmaya kalkışır — vezîr gibi — kendisini burunsuz ve kulaksız bırakır» denilmişti. Tabii, buradaki burun koparmak, halkı zarara uğratmak demektir. O zarar ise ya maddî, ya mânevî olur. Mânevî burun koparmak, bir kimsenin irfan râyihasından mahrûm kalmasına sebep olmaktır. Bunun içindir ki, mânevî koku alamayan kimse, burunsuz demektir. İşte, halkın maddî ve mânevî koku almasına hased edenler, onları irfan kokusundan mahrûm etmek isteyenler, evvelâ kendi koku alma zevklerini kaybederler. Bu hissi kaybetmenin asıl sebebi, hased olduğu gibi, mânevî koku duymak nimetine şükretmemek de onun zevâline vesîle olur.

چونکه بوی برد و شکر آن نکرد
کفر نعمت آمد و بینی خورد

*Çünkü bûyi bürd ü şûkr-i an nekerd,
Kûfr ü ni'met âmed ü binîş hord.*

«Bir kimse, mânevî koku duyup da o nimetin şükrünü ifâ etmezse, küfrân-ı nîmet gelir, onun burnunu yer ve düşürür.»

Yâni, her nîmete mukâbil şükretmek lâzım olduğu gibi, koku alma nîmeti için de şükür vâcibdir. Bu saâdete mazhar olan kimse şükretmeyecek olursa, küfrân-ı nîmet, müdhiş bir illet gibi onun burnunu yer, yâni koku alma zevkinden onu mahrûm eder. Küfrân-ı nîmet hakkında :

«Küfrân-ı nîmet olma. Zira dikkatli bakarsan (küfrân) ın iki küfür olduğunu, yâni Arabca tesniye sigası bulunduğunu anlarsın» derler.

Evet; bâzı gözlere karşı gizli kalan mânevî nîmetleri inkâr etmek, küfürdür; fakat her gözün görebildiği nîmetlere şükretmemek küfrândır, yâni katmerli küfürdür.

شکر کن مر شا کران را بنده باش
پیش ایشان مرده شو پائنده باش

*Şûkr kûn mer şâkiran râ bende bâş,
Pîş-i îşan mürde şev pâyende bâş.*

«Şükret ve şükredenlerin kulu, kölesi ol. Onların huzûrunda ölü gibi teslimiyet göster ve neticesinde bekaa bul.»

«Nîmetler, şükür bereketiyle devâm eder» buyurulmuştur. Mânevî bir feyze nâil olan ârifler, O'na şükrederler. Şükürleri yüzünden o nîmet devâm eder. Nîmetin devâmı, ârifin şükürden âciz kalmasını sağlar. Aczini anlamak da en büyük bir irfândır. Öyle irfân sâhibi olan şükredicilerin bendesi olmak ise, insam ebedî saâdete kavuşturur.

Hazret-i Mevlânâ, kıssaya dönerek diyor ki :

چون وزیر از رهزنی مایه ماز
خلق را تو بر میاور از نماز

*Çün vezîr ez rehzenî mâye mesâz,
Halk râ tû ber meyâver ez nemâz.*

«Vezîr gibi, halkı sapıtmayı kendine sermâye yapma ve herkesi namazdan, niyazdan ve ibâdetden alıkoyma.»

ناصح دین گشته آن کافر وزیر
کرده او از مکر در لوزینه سیر

*Nâsih-î din geşte an kâfir vezîr,
Kerde ô ez mêkr der lûzîne sîr.*

«O kâfir vezîr, din nasihatçisi kılığına girmiş, hile ile bâdem helvasına sarımsak karıştırmıştı.»

Yânî, hak sözler arasında, bâtil fikirleri de birtakım gâfil kimselere yutturuyordu.

Bâtılın, bâtil olarak zuhûru ehemmiyetsizdir. Onu herkes anlayabileceği için, o kadar kötü tesiri olmaz. Asıl müşkil ve muzır olanı, hak ve hakikat imiş gibi meydana atılmasıdır. Meselâ, bâzı hayırhâh ve merâsim-perver görünmek isteyen hulûskârların, «Büyük bir zâtın huzûruna girdiğimiz vakit, şapkamızı çıkarıyoruz; Allâh'ın huzûruna çıktığımız, yânî namaz kıldığımız zaman, niçin başımızı açmıyalım?» demeleri, ve Hristiyanların kilise dâhilinde baş açık bulunduğunu misâl göstermeleri, bâtılın hak sûretinde zuhûrudur.

Mâdem ki din ve Dûnyâ işleri ayrılmıştır, dünyevî nezâketi, dinî ibâdete kıyâs etmeye kalkışmak doğru değildir.

Müslümanlar, dinî hususlarda, Avrupalıların ve gayri müslimlerin edeb ve terbiyelerini taklitle değil, Nebiyy-i Ekrem Efendimiz'in hareket ve sünnetini tatbik etmekle mükelleftir. Hazret-i Peygamber: (Sallû kemâ raeytümünî üsallî) yânî : «Beni nasıl kılıyor gördü iseniz, namazı öyle kılınız» buyurmuştur. Aleyhissalât Efendimiz, ihramda bulunduğu zamandan başka vakit de, başaçık namaz kılmamıştır. Vâkı'a namaz esnâsında farz olan (setr-i avret), yânî örtülmesi lâzım gelen yerler, erkeklerde göbekten diz kapaklarına kadar olan mahallerdir. Bu kadarcık mes-tûriyetle farz ifâ edilmiş, fakat sünnete ittibâ edilmemiş olur. Husûsiyle nassa, yânî kitâb ve sünnete mukâbil olan içtihâda mesâğ yoktur. Bir iş hakkında Âyet ve Hadis varken, onlar bırakılıp da, indî düşüncelerle içtihâda kalkışılmaz. Mâdem ki (Sallû kemâ raeytümünî üsallî) hadisi vardır; mâdem ki Rasûl-i efhâm, ihramda bulunduğundan başka vakitlerde başaçık namaz kılmamıştır. Bizim de Rasûlullâh'ın emrine, sünnetine uyarak, namaz kılarken başımıza bir şey giymemiz gerekir.

(Huz'û zineteküm inde külli mescidin) yânî : «Her namaz kıldığınızda temiz ve zinetli elbisenizi giyiniz» Âyet-i Kerimesi de bu husûsda hatıra gelir. Allah, namaz kılarken soyunmayı değil, giyinmeyi emrediyor.

Bundan altmış, yetmiş sene kadar evvel (Evliyâ Hoca) isminde, gâ-

yet âlim, fakat o nisbette sâf bir zât varmış. Yenikapı Mevlevihânesinin meşhûr ve fâzıl şeyhi Salâhuddîn Dede Efendiye ders okutmuş ve icâzet vermiş olan bu zâtî, devlet adamlarına varıncaya kadar herkes tanır ve hürmetde bulunurmuş.

Bu zât bir gün, Şeyhülislâmın huzûruna girmiş, lâkin biniş denilen bol kollu cübbesi sırtında değil, elinde bulunuyormuş. Şeyhülislâm :

— Hoca efendi; o binişi niçin taşıyorsun? diye sormuş ve Şeyhülislâmın huzûruna ilmiyyeden olanların binişle girmeleri lâzım geldiğini hatırlatmak istemiş. Evliyâ Hoca :

— Bâzan büyük bir yere gidilmek icâbediyor da, onun için, demiş. Şeyhülislâm :

— Meselâ ne gibi büyük yere? diye sûâl edince, hoca :

— Câmî'e gittiğim vakit, diyerek Şeyhülislâmı sükûta mecbûr etmiş.

Bâzı tatlısı firengi! görünmek isteyenlerin, cenâze geçerken, şapka çıkarmaları da lüzumsuzdur. Dinimizde, ölüye edilecek hürmet, ona karşı şapka çıkarmakla değil, teşyi'inde bulunmak, tabutunu omuzlamak ve rûhuna fâtiha okumaklardır.

«HİRİSTİYANLAR ARASINDA, AKLI BAŞINDA OLANLARIN, VEZİRİN HİLESİNİ ANLAMALARI»

445

مرکه صاحب زوق بود از گفت او

لذتی می دید و تلخی جفت او

Herki sâhib zêvk bûd ez güft-i ô,

Lezzetî mî did ü telhî cüft-i ô.

«Kuvve-i zâikası olanlar — yânî ağzının mânevî tadı yerinde bulunanlar — vezîrin sözlerindeki lezzet arasında bir de acılık duyuyorlardı.»

446

نکته های گفت او آمیخته

در جلاب قند زهری ریخته

Nüktehâ mî güft ô âmîhtê,

Der cûlâb-î kand zehrî rihtê.

«Vezîr, nükteli sözler söylüyordu. Lâkin o sözler, içine zehir karıştırılmış şeker şerbeti gibi idi.»

ظامرش می گفت در ره چست شو
وز اثر می گفت جارا است شو

*Zâhiresî mî gûft der reh çûst şev,
Vez eser mî gûft canrâ sûst şev.*

«Vezîrin zâhiri kelâmı: Hak yolunda gayretli ol, diyordu. Zımnen ve fi'len ise, rûha atâlet ve miskinlik tavsiye ediyordu.»

Evet. Vezîrin ifâdesinin zâhiren yaldızlı bulunması; gaflet erbâbını aldatıyor ve oyalyordu. Hazret-i Mevlânâ, bunu birkaç misâl ile izâh için diyor ki :

ظاهر نقره گر اسفیدست و نو
دست و جامه می سیاه گردد ازو

*Zâhir-i nukrê ger isfîdest ü nû,
Dest ü câmê mî siyeh gerded ezû.*

«Gümüşün sathı; beyaz ve yeni olmakla berâber, eli ve elbiseyi kirletir.»

آتش از چه سرخ رویت از شرر
تو ز فعل او سیاه کاری نگر

*Âteş er çi sûrh rüyest ez şerer,
Tû zi fi'l-i ô siyehkârî niger.*

«Ateş, şûlesi itibâriyle kırmızı görünür. Oyle iken sen, onun kıvılcı-
mı ile yaktığı yeri simsiyah etmesine bak.»

برق اگر نوری نماید در نظر
لیک هست از خاصیت دزد بصر

*Berk eğer nûrî nümâyed der nazar,
Lîk hest ez hâsiyet düzdî besar.*

«Şimşek, nazara nûr görünürse de, onda göz kamaştırmak hassası vardır.»

Gümüşün beyaz ve parlak görünüş de el ve elbiseyi kirletmesi; ate-
şin rengi kırmızı olduğu halde, kıvılcımının isâbet ettiği yeri yakması
ve karartması, şimşegin aydınlatmakla berâber, göz kamaştırması gibi, o
Yahûdî vezîrin sözleri de sûretâ Hak, fakat mânen bâtıl idi.

هر که جز آگاہ و صاحب زوق بود
گفت او در کردن او طوق بود

*Her ki cüz âgâh ü sâhib zêvk bûd,
Gûft-i ô der gerden-i ô tavk bûd.*

«Vezîri dinleyenlerden her kim anlayışlı ve zevk sâhibi değilse, ve-
zîrin sözleri, onun boynuna halka gibi geçiyordu.»

Tavk: Vaktiyle esirlerin boynuna takılan bir halka imiş.

مدت شش سال در هجران شاه
شد وزیر اتباع عیسی را پناه

*Müddet-i şes sâl der hicrân-i şâh,
Şüd vezir etba'-ı îsâ râ penah.*

«Hükümdardan ayrı olarak, vezîr altı sene müddetle İsevîlerin pe-
nâhı ve muktedâsı oldu.»

دین و دل را کل بدو بسپرد خلق
پیش اسر و حکم او می مرد خلق

*Dîn ü dil râ küll bedû büspûrd halk,
Piş-i emr ü hükm-i ô mî mûrd halk.*

«Halk, — yâni hıristiyanlar — dini de, kalbi de ona teslim etdiler, onun emrine ve hükmüne karşı can fedâ edecek dereceye geldiler.»

«HÜKÜMDÂRIN VEZİRE GİZLİCE HABER GÖNDERMESİ»

در میان شاه و او پیغامها
شاهرا پنهان بدو آرامها

*Der miyân-i şâhü ô peygâmhá,
Şâhrâ pinhan bedû ârâmhâ.*

«Vezîr ile hükümdâr arasında gizli muhâbère oluyordu. Vezîrin va'delerinden, hükümdârın kalbi rahatlaşıyordu.»

پیش او بنوشت شه کای مقبل
وقت آمد زود فارغ کن دلم
*Piş-i ô binvîşt şeh kâ'y mukbilem,
Vâkt âmed zûd fâriğ kûn dîlem.*

Hükümdâr ona: Ey benim makbûlüm; zamânı geldi. Kalbimdeki en-dişeyi çabucak gider, diye bir mektup yazdı.»

Vezîr ise :

گفت اینک اندران کارم شما
کافکنم در دین عیسی فتنهها

*Güft inek enderan kârem şehâ,
Kefgenem der dîn-i Îsâ fitnehâ.*

«Şâhım, şimdi İsâ dinine fitne düşürmek işiyle meşgûlüm, diye cevap gönderdi.»

«HİRİSTİYANLARDAN ONİKİ FIRKANIN BEYÂNI»

قوم عیسی را بد اندر دار و کبر
حاکما نشان ده امیر و دو امیر

*Kavm-i Îsâ râ bûd ender dâr u gir,
Hâkimanşan deh emîr ü dû emîr.*

«Îsâ kavminin rabt ü zabt husûsunda, oniki hâkimi vardı.»

هر فریقی سر امیری را تبع
بند گشته میر خود را از طمع
*Her ferîkî mer emârî râ teba',
Bende geşte mîr-i hodrá ez tama'.*

«Her fırka, ayrı bir beyin tâbii idi ve tamahkârlık sevkiyle onun kulu ve kölesi olmuşdu.»

این ده و آن دو امیر و قومشان

گشته بندۀ آن وزیر بد نشان

În deh û an dû emîr û kavmişan,

Geşte bendê an vezîr-i bed nişan.

«Bu oniki bey ile onların kavmi, o nişanı kötü vezîrin itâatine girmiş ve bendesi olmuşdu.»

Yukarıda da söylenilmişti ki, bu kıssadan maksad, bâzı yüksek hiseler beyân etmektir; târihi rivâyetde bulunmak değildir. Onun için, şu beyânlara bakıp da târihe uymuyor diye itirâza kalkışmak doğru olmaz. Ehlinin mâlûmudur ki romancılık san'atında, bir târihi roman yazmak şûbesi vardır. Bu yolda yazılan roman ve hikâyelerin bâzı kısımları târihe uygun, çok yerleri ise romancının muhayyilesine göre yazılır. Bu hikâye de, o kabilden sayılabilir. Meselâ, buradaki Yahûdî vezîrin ahvâli ve aşağıda anlatılacak müşevveş akvâli, hristiyan azizlerinden (Pavlos) u andırıyor. Çünkü, o da Yahûdî ve devlet memûrlarından idi. Sonra hristiyan oldu. Nasrâniyeti neşre kalkıştı. Gezip dolaştığı yerlerde, memleketlerde beyannâmeler dağıttı, ve mektûblar yazdı. Hepsinde, ayrı ayrı lisan kullandı. Hattâ kendi İsâ'yı görmediği, havâri tâbii olduğu hâlde, havâriyle münâzaaya kalkıştı. Nihâyet — hristiyanların nakline göre — Roma'da (Sen Piyer) le berâber idâm edildi. Aksini söyleyenler de var. Binâenaleyh, bahsi dinlerken, bir kıssayı dinlemekten ziyâde, hisse almaya bakmalıdır. Hazret-i Mevlânâ, bâtil bir itikâdı ve fâsid bir fikri muhafazaya çalışan müteassıp bir adamın, ne gibi kötülükler yapabileceğini anlatmak istiyor.

460

اعتماد جمله بر گفتار او

اقتدای جمله بر رفتار او

İ'timâd-î cümle ber güftâr-ı ô,

İktidây-î cümle ber reftâr-ı ô.

«Hristiyan beyleriyle tâbi'lerinin hepsi de vezîrin sözlerine kanmışlar, ahvâl ve harekâtına bağlılık göstermişlerdi.»

پیش او هر وقت و ساعت هر امیر

جان بدادی گر بدو گفتی بمر

Piş-i ô her vakt ü sâat her emîr,

Can bidâdî ger bedû güftî bimîr.

«Vezîr öleceksin demiş olsaydı, o beylerden herbiri, her an ve saat, huzûrunda can verirdi.»

●

«VEZİRİN HIRİSTİYANLARA KARŞI, İNCİL'İN HÜKÜMLERİNİ KARIŞTIRMASI»

462

ساخت طوماری بنام هر یکی

نقش هر طومار دیگر مسلکی

Sâht tômârî benâm-ı her yekî,

Nakş-ı her tômâr diğêr meslekî.

«Vezîr, o beylerden herbirinin nâmına bir tomar tanzim etdi ki, tomarların hepsi de meslek ve mezheb itibârıyla bambaşka idi.»

463

حکمای هر یکی نوع دگر

این خلاف آن زیبان تا بسر

Hûkmhây-î hêr yekî nev'-î diğêr,

În hilâf-ı an zi pâyan tâ beser.

«O tomarlardan herbirinin hükümleri başka türlü ve biri, başından sonuna kadar diğêrine aykırı idi.»

İncil'de, daha doğrusu İsâ Aleyhisselâmın beyânatında nâsih, men-suh bulunduğu, yâhut mevki'in iktizâsına ve şahsın istidâdına göre vâ-

rid olduğu, veyâhut havâiriler tarafından doğruca zaptedilemediği için, birbirine zıt ve aykırı görünen hükümler vardı. Yahûdî vezîr, bu mütenâkız hükümleri topladı, hristiyan beylerinden herbirinin nâmına yazdığı tomarlara — ki onlar birer vasiyetnâme ve tâlimatnâme demekdi — o muhâlif hükümlerin, birer ikişer dânesini dercetdi. Neticesinde, hristiyanlar fırka fırka oldular. Dinî, dünyevî münâzaaya, hattâ muhârebe-ye kalkıştılar. Târihte (Sen Bartelmi) vak'ası denilen bir hâdisе vardır ki, mezheb taassubu yüzünden, katoliklerin protestanları katliâm etmeleridir.

Burada izâhı lâzım gelen bir bahis vardır.

Semâvî dinlerin hemen ehpsinde, birbirine muhâlif görünen hükümler mevcûtdur. Bu da ya nesihden, yâhut iktizâ ve istidâddan veyâhut doğru anlaşılamamakdan ileri gelmiştir, denilmiştir. Acabâ bu hâller, müslümanlıkta da var mıdır?

Evet efendim. Nâsihiyyet ve mensûhiyyet itibâriyle kısmen vardır. Meselâ, Aleyhissalâtü vesselâm efendimiz, Hicret'den evvel, Kudüs'deki (Beytülmağdis) e müteveccihen namaz kılmaya me'mûr idi. Çünkü orası ehl-i kitâbın, yâni hem Yahûdilerin, hem de Hristiyanların kiblegâhı idi. Medîne civârındaki Yahûdiler: «Muhammed, dinimizin mensûh olduğunu söylediği hâlde, kiblemize karşı namaz kılıyor» dediler. Beri taraftan Kureyş müşrikleri de: «Siz, İbrâhîm'in kiblesini bırakıyorsunuz da, Yahûdilerin kiblegâhına teveccüh ediyorsunuz» diye söylendiler.

Hicretin ikinci senesi Receb'inde idi ki (Berâ bin Ma'rûr) un zevcesi ve (Bîşr bin Berâ) ın vâlidesi (Ümmü Bîşr) Radiyallâhü anhüm, biraz yemek pişirmiş, Aleyhissalât Efendimizi dâvet etmiş, Peygamber Efendimiz de ashâbdan bâzılarıyla icâbet buyurmuş, Medîne hâricinde ki (Beni Seleme) yurdunu şerefletirmişti.

Yemek ve istirahatden sonra öğle vakti oldu. Mevcûd cemâatle namaza duruldu. İkinci rek'atden sonra, Rasûl-i Ekrem'e, namaz içinde olan vahy üzerine Beytülmağdisden Kâ'be-i Mükerrreme'ye döndü, namaz o sûretle ikmâl edildi ve Beyt-i muazzam, müslümanların kiblegâhı olarak kaldı. Bunun üzerine Yahûdiler: «Muhammed ne yaptığını bilmiyor. Bugün böyle, yarın şöyle diyor!» demek küstahlığında bulundular. Dolayısıyla:

مَا نَسَخَ مِنْ آيَةٍ أَوْ نَسِيَهَا نَاتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلَهَا

Yâni : «Biz; bir hükmü nesh eder, yâhut unutturursak, ya ondan daha hayırlısını, yâhut onun benzerini getiririz⁽¹¹¹⁾.» Âyet-i Celilesi nâzil ol-

(111) Sûre-i Bekara: 106.

du. Yahûdiler, buna da itiraz ettiler: «Semâvî bir dinle, nesh ve tebdil olur mu?» demeye de cür'et gösterdiler. Halbuki ellerindeki Tevrat, iyice bir tedkik edilseydi, birçok nesh ve birçok tebdil ile dolu bulunduğu görülürdü.

(İbni Hazm) in (Kitâbü fisâl) ine müracâat edilirse, Tevrât'ın ve İncil'in bu yoldaki ahkâmı anlaşılır.

İşte, şu kible değişikliği hâdisesi, iktizâyâ göre idi. Bir de istidâda göre sûret-i muhâlefet vardır. (Tenâkehü tenâselû) ve (Hayruküm ba'del mieteyn, Hafifülhâz') hadisleri arasındaki sûri muhâlefet gibi. Rasûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi ve Sellem Efendimiz, birinci hadisde: «Evlentin, çocuk çocuk sâhibi olun» emrini verdiği hâlde, ikinci hadisde: «Bundan ikiyüz sene sonra, en hayırlınız hafifülhâz olanınızdır; hafifülhâz nedir? süâline de: Çoluğu çocuğu olmayandır» cevâbını vermiştir.

Sathî bir nazarla bakılırsa, bu iki hüküm, mütenâkızdır. Lâkin hakikati gören bir göze karşı hiç de öyle değildir. Umûmiyet itibâriyle, müslümanların evlenmesi, çocuk, çocuk sâhibi olup, ehl-i İslâmın çoğalmasa matlûbdur; hattâ peygamberimizce iftihârı mûcibdir. Fakat ahlâkın bozulduğu, geçinmenin pek zor olduğu bir zamanda, husûsiyle kadınların her istediğini tedârik edemeyecek kimselerin bekâr kalması hayırlıdır. Alıp da geçinmiyerek boşamakdan, boşayamamaktansa almamak, mücerred kalmak, elbet de evlâdır. Demek ki şu iki hadis arasında tenâkuz yokmuş. Onları zıt gibi görmek, anlayamamaktan ileri geliyormuş.

Lehülhamd, müslümanlıkta yanlış zaptedilmekten ileri gelen yanlışlıklar yoktur. Kur'an-ı Kerim, asr-ı saâdetde gâyet doğru olarak müteferrik sûretde zaptedildiği ve bâzı sahâbe tarafından ezberlendiği gibi, Sıddik-i Ekber devrinde, ashâbın ittifâkiyle cem' olunmuştur. Binâenaleyh, fıkıh mezheplerindeki bâzı cüz'î ve fer'î ayrılıkların esbâb-ı mûcibesi, rivâyetin şekli değil, dirâyetin, yâni âyet ve hadisın mânâsını anlayabilmenin neticesidir.

İşte bu hükümler gibi, tahrif edilmemiş hristiyanlıkta da, iktizâyâ ve istidâda göre verilmiş hükümler vardır. Yahûdî vezîr, onlardaki husûsiyyeti nazar-ı dikkate almadı. Muhâlif hükümlerin bir kısmını, bir tomarda, diğer kısmını öbür tomarlarda topladı ve bunları umûmî hükümler şeklinde gösterdi. Meselâ:

464

در یکی راه ریاضت را و جوع

رکن توبه کرده و شرط رجوع

Der yekî râh-i riyâzat râ vü cû',
Rûkn-i tevbe kerde vü şart-i rüçû'.

«Tomarın birinde, riyâzat ve açlık yolunu, tevbenin ve günahlardan dönüşün rüknü kılmış.»

Yâni, bir günahkâr, riyâzat çekmeyince ve aç durmayınca, tevbesi kabûl olmaz, demişdi.

465

در یکی گفته ریاضت سود نیست

اندرین ره مخلصی جز جود نیست

*Der yekî güftê riyâzat sûd nîst,
Enderin reh mahlesi cüz cûd nîst.*

«Tomarın birinde de demişti ki: Riyâzatın faydası yoktur. Bu yol da cömertlikten başka kurtulacak cihet bulunmaz.»

466

در یکی گفته که جوع و جود تو

شرک باشد از تو با معبود تو

*Der yekî güftê ki cû'u cûd-i tû,
Şîrk bâşed ez tû bâ ma'bûd-i tû.*

«Tomarın birinde de demişti ki: Senin açlığın da, cömertliğin de, ma'bûduna karşı şîrk koşman olur.»

467

جز توکل جز که تسلیم تمام

در غم و راحت همه مکرست و دام

*Cüz tevekkül cüzki teslim-i temâm,
Der gam û râhat hemê mekrest ü dâm.*

«Gamda olsun, rahatda olsun, tevekkül ve teslimden başka, amel-lerin hepsi hiyle ve tuzakdan ibâretdir.»

Şuraya kadar sayılan amellere dikkat edilmiştir ki, hepsi de sülûk yolunda elzem ve ehem olan şeylerdir. Meselâ tevbe lâzımdır. Hem de yaptıklarından nedâmet duyup rücû' etmek, bir daha yapmamaya azm ü cezm göstermek ister. Sonra sehâvet, her dinin, her tarîkatin icâbidir.

Hasislik ise kötü huyların başında gelir. Sonra tevbe, riyâzat, sehâvet, tevekkül ve teslim gibi hareketlerde bulunabilmenin ancak tevfik-i ilâhî ile müyesser olduğunu bilmek gerektir. Onları ben yapıyorum diye nefsine kudret isnâd eylemek, gizli şîrkte bulunmak demektir. Her hûsûda azm ile berâber tevekkül, sa'y ile birlikde teslimiyet lâzımdır.

Şöyle temsîl edilebilir ki bunlar âdetâ tıbbî ilâçlardır. Bir insan hastalanınca onu muâyene eden doktor, hastalığın iktizâsına göre reçete yazar, o reçete eczâhâneye götürülüp yaptırılır; kullanan hasta da iyileşir.

Kemâl sâhibi olmayan insanlar da mânen hastadırlar, hem de hastalıkları muhtelifdir. Kendilerini bir manevî doktor, bir mürşid-i kâmil muâyene ederse, hastanın derdine göre ilâç verir. Meselâ bir şahıs gâyet cimri; dini, dinârından ibâret, pintilik illetine mübtelâ. İşte onun ilâcı cömertlikdir. Bir diğeri meselâ oburdur. Yemekden, içmekden ve yatıp uyumakdan başka düşündüğü yok. Bunun ilâcı riyâzattır, oruc tutmaktır. Başka birinde meselâ benlik var, kibir var. Ben yapıyorum, ben ediyorum diye âdetâ: kul, fi'linin hâlıkıdır, demeye kadar çıkıyor. Bunun ilâcı da onu gizli şîrkten perhîz ettirmektir.

Birisi de bir iş yapmak istiyor, teşebbüse davranıyor. Fakat muvafak olabilir miyim, olamaz mıyım, kazanır mıyım, kaybeder miyim? diye mütereddîd. Bir adım ileri, iki adım geri atıyor. Bunun ilâcı da tevekkül ve teslimiyettir.

Anlaşıyor ya. Bunlar şahsa ve mizâca göre kullanılacak ahlâkî ilâçlardır. Bu ilâçlardan birini seçip diğerlerini inkâra kalkışmak, meselâ eczâhânelerdeki karbonatlar dursun da diğer ilâçların hepsi satılsın demek gibi olur.

468

در یکی گفته که واجب خدمتست

ور نه اندیشه توکل تهمتست

*Der yekî güftê ki vâcib hidmetest,
Ver ne endîşê tevekkül töhmetest.*

«Tomarın birinde demişti ki: Vâcib olan hizmetdir. Yoksa tevekkül düşüncesi bâ'is-i töhmetdir.»

469

در یکی گفته که امر و نهیاست

هر کردن نیست شرح عجز ماست

*Der yekî güftê ki em rû nehîy hâst,
Behr-i kerdn nîst şerh-i acz-i mâst.*

«Tomarın birinde demişti ki: Dinde vârid olan emirler ve nehiyler vardır. Fakat onlar yapılmak için değildir, bizim acimizi, onları yapamayacağımızı bize anlatmak içindir.»

470

تا که عجز خود بینم اندر آن

قدرت اورا بدانم آن زمان

Tâ ki acz-i hod bibînîm enderan,

Kudret-i ôrâ bidânîm an zeman.

«Tâ ki o emir ve nehiylerde kendi acimizi ve hakkın kemâl-i kudretini görüp anlıyalım.»

Bu fikir de bâzı sôfiyye ile bâzı kelâmcılara göre doğrudur. Onlar: «Allah; emirlerinin tutulmasına ve yasaklarından kaçınılmasına insanda kudret halk etmedikçe bir kimsenin, bunları yapmasına imkân yoktur.» derler. Şu mütâlaâ, mü'tezile mezhebinde olanların fikrine aykırıdır. Onlar: «Kul, fi'linin hâlûkudur» iddiasında bulunurlar. Halbuki bu iddia, şirke götürücü olduğu kadar da saçmadır. Çünkü Cenâb-ı Hak:

وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ

Yâni: «Sizi de, (elinizle) yapageldiğiniz şeyleri de Allah yaratmıştır¹¹²» buyuruyor. Mu'tezilenin iddiası Kelâmullâha muhâlifdir.

İran şâirlerinden Enveri:

«Dünyâdakileri hâlden hâle değiştiren Allâhın kazâsı değilse, ahvâl niçin rızâ hilâfına cereyan ediyor?» der. Eğer kul, fi'linin halikı olsaydı, yâni her istediğini yapmaya muktedir bulunsaydı, istenilmeyen hâdiselerin vukûa gelmemesi lâzım gelirdi. Meselâ ticâret işlerinde zarar, ilmi sâhalarda hatâ olmamak icâb ederdi. Çünkü hiç bir tâcir zarar etmesini, hiç bir âlim hatâyâ düşmesini istemez. Her ikisi de başladığı ticârete ve ilme, zarar ve hatâ etmemek üzere başlamışdır. Demek ki kudret-i İlâhiyye karşısında mahlûkâtın aczi tahakkuk ediyor. Cenâb-ı Hak da:

وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ

(112) Sûre-i Sâffât: 96.

(113) Sûre-i Sâffât: 96.

Âyetiyle gerek insanları, gerek onların fi'il ve hareketlerini yarattığını haber veriyor. Maamâfih insanın aczini bilmesi; her işi Hâlıkına bırakıp da sırt üstü yatması demek değildir.

Nebiyy-i Ekrem Efendimiz: (Sübhanek ma abidnâke hakka ibâdetike Yâ Ma'bûd...), yâni: (Ey Allâhım; Seni tenzih ve takdis ederim. Senin şân-ı Ülûhiyyetine lâyık ibâdetde bulunamadık) hitâb-ı edibâne-siyle, beşer aczinin nasıl itirâf edileceğini bize öğretiyor. Yâni hem mübârek ayakları şişinceye kadar ayakda durmak sûretiyle namaz kılıyor ve ibâdetde bulunuyor; hem de lâyıkıyla ibâdet edemediğini Hâlık-ı Zi-şânına arzeyliyor. İşte Allâh'a karşı beyân-ı acz budur. Acz-i beşeri böyle bilinir. Kudret-i İlâhiyye böyle anlaşılır. Yoksa yahûdî vezirin tezvî-râtı gibi değil!..

471

در یکی گفته که عجز خود مبین

کفر نعمت کردند آن عجز هبن

Der yekî güftê ki acz-i hod mebîn,
Küfr-i ni'met kerdenest an âcz hîn.

«Tomarın birinde demişti ki: Kendi aczini görme, aklını başına al. Kendinde acz görmek, Allâh'ın nîmetine küfran göstermekdir.»

472

قدرت خودین که این قدرت ازوست

قدرت تو نعمت او دان که هوست

Kudret-i hodbin ki in kudret ezôst,
Kudret-i tû ni'met-i ô dan ki hûst.

«Kendi kudretini gör ki bu kudret ondandır. Kendindeki kudreti Allâh'ın bir nîmeti bil.»

Evet; insanlarda atiyye-i İlâhiyye olmak üzere bir kuvvet ve kudret vardır ki, medâr-ı teklif olan da budur. İnsanlar, Allah vergisi olarak muktedir bulunmasalardı, mükellef de olmazlardı. Maamâfih bu kudretin bulunması, insanı Allâh'a karşı aczden kurtaramaz. Vezirin yanlış anlatmak istediği burası idi ki; kendini muktedir bil, kendini azamet-i İlâhiyye karşısında âciz farketme demek istiyordu.

در یکی گفته از این دو بر کزر
بت بود هر چه بکنجد در نظر

*Der yekî güftê ez in dû ber güzer,
Büt büved her çi bigünced der nazar.*

«Tomarın birinde demişti ki: Bu ikisinden, - yâni kendinde acz ve kudret görmekten - geç. Nazara sığın, görülebilen her ne varsa tevhid yolunda mânevî put sayılır.»

Nefsini âciz görmek de, muktedir vehmeylemek de henüz şek ve şüb-heden kurtulamamak demektir. Binâenaleyh bunları gören, hattâ kendini var farzeden kimse tevhid neş'esinin hakikatine varamamıştır. O-nun gördüğü her ne olursa olsun puttur, Didar-ı İlâhî önüne gerilmiş bir perdedir.

Fenâ fillâh mertebesine varan zevat hakkında doğru olan bu sözün yanlışlığı, vezirin onu avam tabakasında bulunanlara söylemesi ve ehl-i olmayanları bu sözle iğfâl etmesi idi.

در یکی گفته مکش این شمع را
کین نظر چون شمع آمد جمع را

*Der yekî güftê mekeş in şem' râ,
Kin nazar çün şem' âmed cem' râ.*

«Tomarın birinde demişti ki: Bu mumu söndürme. Çünkü nazar ve istidlâl, bir meclisin mumu gibidir.»

Vezir bundan evvelki tavsiyesinde hakdan gayrisini görmenin put olduğunu, binâenaleyh nazar ve istidlâl yolundan vazgeçmenin elzem bulunduğunu söylemişti. Burada ise bil'akis rü'yete, tedkike ve istidlâl-le teşvik ediyor. Nazarı, bir meclisi aydınlatan muma benzetiyor. Son-ra da:

از نظر چون بگذری و از خیال
گشته باشی نیم شب شمع وصال

*Ez nazar çün bûgzerî vü ez hayâl,
Küşte bâşî nîm şeb şem'-î visâl.*

«Nazar ve istidlâlden geçersen, vuslat gecesinin yarısında mumu söndürmüş, karanlıkta kalmış olursun.» diyor.

İnsanlar, başlangıçta nazar ve istidlâl ile me'murdur. Kur'an-ı Ke-rimde:

فَانْظُرْ إِلَىٰ آثَارِ رَحْمَةِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ
بَعْدَ مَوْتِهَا

Yâni: «Allâh'ın rahmeti eserlerine bak ki arzı, ölümünden sonra na-sıl diriltiyor¹¹⁴,» buyurulmuş; arzın ölümden sonra ihyâsı, dirilerin öldük-ten sonra tekrar dirileceğine delil gösterilmiştir. Kur'an-ı Kerimde nazar ve istidlâli tavsiye eden başka Âyetler de vardır. Fakat bu tavsiye, şek ve şüb-heden kurtulamayanlara, inanmak için delil ve hüccet arayanlara göredir.

Âlimlerden biri: «Allâh'ın varlığını ve birliğini yüz kadar delil ile is-bât ederim» demiş. Âriflerden biri de: «Demek ki Hakkın vücûdüyle vah-dâniyyeyi hakkında o kadar şübheniz var!» cevâbını vermiş.

Evet, O gibileri; itmi'nan kesbetmeden, imkânları yakîn derecesini bulmadan nazar ve istidlâli terke edecek olursa, gece yarısı mumu sön-müş, kendisi karanlıkta kalmış olanlara dönerler.

Vezir bu tavsiyede de durmamış:

در یکی گفته بکش باکی مدار
تا عوض بینی نظر را صد هزار

*Der yekî güftê büküş bâ kî medâr,
Tâ ivaz bînî nazar râ sad hezâr.*

«Tomarın birinde demişti ki: Korkma, nazar ve istidlâl mumunu

(114) Sûre-i Rûm: 50.

söndür. - Yâni müessiri bulmak için esere bakmaktan vaz geç - ki, ona mukâbil yüzlerce nûr görmüş olasın.»

477

که ز کشتن شمع جان افزون شود
لیلی ات از صبر تو مجنون شود

Kî zi küşten şem'-i can efzun şeved,
Leyli et ez sabr-ı tû Mecnûn şeved.

«Mum söndürülünce can şem'inin nûru artar. Senin Leylân, senin sabrından mecnûn olur.»

478

ترک دنیا هر که کرد از زهد خویش
پیش آید پیش او دنیا و پیش

Terk-i dünyâ herki kerd ez zühd-i hîş,
Piş âyed piş-i ô dünyâ vü biş.

«Her kim zühd ü kanâat gösterip de Dünyâyı terkedecek olursa, Dünyâya ona doğru ziyâdesiyle yaklaşır.»

Dünyâyı gölgeye benzetirler. Yüz çevirilince arkadan koştığını, arkasına düşülünce yetişilemediğini de vech-i şebah, yâni sebep-i teşbîh olarak irâd ederler. Fakat Dünyâ nedir? Mükerreren söylenildiği üzere, insanın serveti, yâhut onu kazanmak için sa'y ü gayreti değildir. Belki kalbin Cenâb-ı Hak'dan gafletidir. Nitekim Hazret-i Mevlânâ da bunu şöyle ifade etmiştir :

«Dünyâ nedir? Allah'dan gâfil olmaktır. Yoksa kumaş, gümüş, oğul ve ıyâl sâhibi olmak değildir. Eğer malı, Allah rızası için, fukarâya bakmak, köprü, çeşme, hastahâne ve mescid inşâsı gibi, Hakk'ın râzî olacağı şeyleri yapmak için biriktirdin ise, öyle mal hakkında, Rasûl-i Ekrem: (Helâl bir malın, sâlih bir kimse için hayırlı olduğunu) söylemiştir.»

Her şeyden el, etek çekmekle, Dünyâyı terkede bilmek, bir mârifet olsa da, her şeyin içinde iken hiçbir şeye bağlanmamak, servet ve sâmân ile, debdebe ve servetin varlığıyla yokluğunu müsâvî görmek, elbet de berikinden çok yüksek bir faziletdir.

Dünyâ, insanların mesâisiyle mâmûr olur. Beşer, bu vazife ile mükellefdir. Bunu yapmayanlar, vazifesini ifâ etmeyenler demektir. Cenâb-ı Hak, Sâlih Aleyhisselâm'ın kavmi olan Semûdilere peygamberleri lisânından :

قَالَ يَا قَوْمِ
اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ هُوَ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا فَاسْتَغْفِرُوا لَهُ تَتُوبُوا إِلَيْهِ

Yâni : «(Sâlih) dedi ki: Ey kavmim; Allâh'a ibâdet ediniz. Sizin için ondan başka hakikî bir mâbûd yoktur. O, sizi topraktan meydana getirdi, sizi orada ömür geçirmeye me'mûr etti. O hâlde, O'ndan mağfiret isteyin, sonra O'na tevbe edin, (hep O'na dönün)⁽¹¹⁵⁾» denildiği hikâye buyurulmuştur.

Semûd kavminin, arzı imâra vesile olmak üzere yaratıldıkları söylendikten sonra, kendilerine tevbe ve istiğfâr tavsiyesi, Allahü a'lem, onların Dünyânın imârı vazifesini ifâda kusûr eylemiş, hattâ terk-i vazife dolayısıyla günâha girmiş olduklarına işâret olsa gerektir. Kezâ, Hak sübhânehü ve teâlâ :

وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ رِثْنَا عِبَادِي
الضَّالِّينَ

Yâni : «Andolsun, Tevrat'dan sonra Zebur'da da yazmışızdır ki, arza (ancak) sâlih kulların mîrascı olur⁽¹¹⁶⁾» buyuruyor. Buradaki sâlih kullar, şüphesiz ki Arzı imâra salâhiyetli olanlardır. Nitekim müslümanlar, ilk asırlarda, Osmanlılar da Kânunî devrinde, dünyânın pek çok yerini istilâ ve oraları imâr etmişlerdi. Demek ki salâhiyetleri varmış. Sonra tenbelliğe vurmuşlar, kendilerinde imâr salâhiyeti kalmamış. Aldıkları yerleri vermeye başlamışlar!...

Peygamber-i Ekber Efendimiz, Medîne'yi teşrif buyurduktan sonra, Mescid-i Şerif ile birkaç oda yaptırdı. Gerçi mescid olsun, odalar olsun, külfetsiz ve muhtasar tutulmuştu. Mescidin döşemesi olmadığı gibi, oda-

(115) Sûre-i Hûd: 61.

(116) Sûre-i Enbiyâ: 105.

بر تو آسان کرد خوش آرا بگير
خويشتن را در ميفکن در زخير

*Ber tû âsân kêrd hoş an râ bigîr,
Hiştên râ der meyefken der zehir.*

«Cenâb-ı Hakk'ın sana müyesser kıldığını hoşlukla kabûl et. Kendi-
ni zahmet ve meşakkate düşürme.»

Yahûdî vezîr, evvelki tomarda Dünyâyı terke, zühd ve kanâate, do-
layısıyla şiddet ve azimete teşvik etmişdi. Sonraki tomarda ise, azimet
yoluna değil, ruhsat tarikine gidilmesini tavsiye ediyor. «Allah sana her
ne vermişse o, senin nasibindir. Ondan nefsinin mahrûm etmek için sık-
ıntıya katlanma» diyor.

Gerçi şeriatın müsâadesinden istifâde etmek vardır. Hazret-i Ömer
Radiyallâhü anh: «Dinde pek ince eleyip sık dokumaktan sakının. Zî-
râ Allah, dinde kolaylık göstermiştir. Dinin emirlerini tâkatiniz mikdâ-
rî ifâ ediniz.» Hadisini rivâyet eylemiştir. Meselâ, namazda huzûr-u kalb
lâzımdır. Yâni namaz kılanın, başka yerleri hatırlardan çıkıp, yalnız
Allah ile meşgûl olması icâb eder. Fakat hasbelbeşeriyye o sâadet, ço-
ğumuza nâsib olmaz. Binâenaleyh, mümkün olduğu kadar huzûr ile na-
maz kılivermek, elbetde kılmamakdan hayırlıdır. İşte, mümkün olduğu
kadar huzûr ile namazı kılmak, dinin ruhsatından istifâde etmektir. Yok-
sa o istifâde, bâzı mühlidlerin dedikleri gibi, emirlerde (istek şart), ya-
saklarda (istek hak) düstûruna uymak demek değildir.

Evet. Dervişliği kendi hevâ ve heveslerine uydurmak isteyen bir
takım dinsizler, emirlerden birine, meselâ :

— Ezan okunuyor, namaza gidelim, tekliflerine mârûz kalınca :

— Yoo-... Erenler; istek şartdır. Fakirde ise Hak vere?.. Eğer be-
nim namaza gitmem Hakk'ın matlûbu olsaydı, bana da istek verirdi! he-
zeyanını ederler. Kezâ :

— İçki kullanmak haram değil mi? sâline muhâtab olunca :

— İmanım; istek hakdır. Dem kullanışımı Allah istemeseydi, bana
da o istek gelmezdi! saçmasını yuvarlarlar.

Evet? (İstek hakdır) sözü doğrudur amma, benim ve senin gibilerin
değil. Cenâb-ı Hak, Peygamberi için :

lardan bâzılarının kapısı yoktu. Perde ile örtülüyordu. Fakat bunların
böyle olması, hem ehemmi mühimme takdim etmek, hem de çalışma-
yan, yâhut çalışıp da artıramayan fâkirlere medâr-ı tesellî olmak içindi.
Mescid-i Şerif, Asr-ı saâdetde evvelâ toprak, sonra ufak çakıl taşı ile
döşeliydi (*). Hazret-i Ömer zamânında, hasır yayıldı. Hazret-i Osman
zamânında mükemmel sûrette tâmir, tevsi ve tezyin edildi. Cennet'le
müjdelendiklerini bildiğimiz ve herbirini hürmetle yâdetdiğimiz (Aşe-
re-i Mübeşşere) den bâzılarının, sonradan yapılmış konakları vardı. Fa-
kat o mâl ile o konaklar ve saraylar, onların kalbine girmemiş, bil'âkis
o zevât-ı kirâm, onların içine girmiş, oturmuştu.

Ulemây-ı dîn diyor ki, (Âtüzzekâh') yâni «Zekât verin» emrinde, ça-
lışıp kazanmaya da teşvik vardır. Çünkü, zekât vermek için servet sâhi-
bi olmak, servet sâhibi olmak için de çalışıp, helâlinden kazanmak lâ-
zımdır. Fakat yüz kuruşa alınmış bir malı, bin kuruşa satıp ihtikâr yap-
makla kazanılan, yâhut haram yollardan elde edilen bir servet, helâl
olur mu, olmaz mı? Orasını, öyle yapanlar düşünsün!..

Hülâsa: Allah'dan gâfil olmamak şartıyla, çalışıp helâlinden kazan-
mak ve servet sâhibi olmak, dindârlığa mâni değildir. İyi bilmelidir ki,
muhtâc bir avuca, birkaç para koyabilmek, başkalarına el açmaktan çok
hayırlıdır.

Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz: (El yed-ül-ulyâ hayrun min Ye-
dissüflâ), yâni : «Üstdeki el, altdaki elden fazla hayırlıdır.» buyurmuş-
dur ki; üstdeki el veren, altdaki el de alan el demektir.

در یکی گفت که آنجت داد حق
بر تو شیرین کرد در ایجاد حق

*Der yekî güftê ki ançet dâd Hak,
Ber tû şîrin kêrd der icâd Hak.*

«Tomarın birinde demişti ki: Allâh, sana ne vermişse, onu icâd eder-
ken sana şîrin kılmıştır.»

(*) Bu bahse dâir «Müslümanlıkta ibâdet târihi» ünvanlı eserimde tafsilât
vardır.

وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ

Yâni : «Peygamber size ne verdiyse onu alın¹¹⁷» buyuruyor. Kezâ :

قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ

Yâni : «(Habîbim; onlara) de ki: Eğer Allâh'ı seviyorsanız, bana tâbi olun ki Allah da sizi sevsin¹¹⁸» emrini veriyor.

Rasûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi ve Sellem de :

«Bana itâat eden, Allâh'a itâat etmiş, bana isyân eden, Allah'a isyân etmiş olur» buyuruyor. Demek ki Peygamberin her emri, Allah'ın emri ve her isteği, Allah'ın isteğidir. O hâlde (istek hak) sözü, Rasûlullah Hazretlerine âid bir sözdür. O Peygamber-i Ekber, öyle bir zât-i mukaddes ve muallâdır ki:

*Rizây-i pâkine hizmet, rizâullâha hizmetdir;
Ubûdiyyet ona aynile Allâh'a ibâdetdir.*

Bilverâse ve bitteberîyye de kümmelîn-i evliyây-ı kirâm hazarâtına mahsûsdur. Hazret-i Mevlânâ :

«Allahın vahy ü hitâbına mazhar olan zâtın her buyurduğu, aynı savâbdır» buyuruyor. Yoksa şeriatde kayıdsız, tarikatde irfansız birtakım adamların, bu vâdideki sözleri hezeyandır, hattâ imâna aykırıdır.

Hülâsa: «Dinde güçlük yoktur» muktezâsınca müslümanlık, zorluk dinî değildir. «Allah azîmetlerine riâyet edilmesini sevdiği gibi, ruhsatlarına ittibâ olunmasını da sever» hadîsi, yerine göre hem ruhsatın, hem azîmetin makbûl-ü ilâhî olduğunu haber veriyor. Ramazanda yola çıkan bir müslümanın iftâr ile, sonra kaza etmesi, ruhsatdır. Hem yolcu, hem oruçlu olması ise, azîmetdir. Bir müslüman, bu husûstaki ruhsat-i ilâhiyyeden, sonra kazâ etmek, yâni güne gün tutmak şartıyla istifâde edebilir. Fakat Allah, bana yiyecek, içecek vermiş diye, mukim ve sağlam bir müslümanın oruç yemesi câiz değildir.

(117) Sûre-i Haşr: 7.

(118) Sûre-i Âl-i Imran: 31.

Asr-ı saâdetde, bir Ramazan içinde harbe gidiliyordu. Mücâhidlerden oruç tutanlar olduğu gibi, sonra kazâ etmek üzere iftâr eyleyenler de vardı. Menzile gelince oruçlular serilip yattılar. Oruçsuzlar su taşımak, çadır kurmak vesâire gibi hizmetlerde bulundular. Bunun üzerine, Rasûl-i Ekrem Efendimiz: «İftar etmiş olanlar sevâba nâil oldular» buyurdu. Oruçlu olanlar azîmeti, oruçsuzlar ruhsatı iltizâm eylemişlerdi.

481

در یکی گفته که بگذر آن خود
کان قبول طبع تو ر دست و بد

*Der yekî güftê ki bûgzer ân-ı hûd,
Kâ'n kabûl-i tab'ı tû reddest ü bed.*

«Tomarın birinde demişti ki: Kendi isteğini bırak. Çünkü senin tabiatince makbûl olan, kötü ve merdûd bir harekettir.»

482

راههای مختلف آسان شدست
هر یکی را منی چون جان شدست

*Râhhây-ı muhtelif âsan şüdest,
Her yekî râ milletî çün can şüdest.*

«Muhtelif ve müteaddit yollar, tabiate kolay gelmiş, onlardan her birine bir millet ve bir din, can gibi olmuş; — yâni ona sarılmış kalmıştır. —»

483

گر میسر کردن حق ره بدی
هر جهود و کبر ازو آ که بدی

*Ger müyesser kerdenî Hak reh büdî,
Her cühûd ü gebr ezô âgeh büdî.*

«Eğer Hakk'ın müyesser etmesi, çıkar bir yol olsaydı, her Yehûdî, hattâ her mecûsî, ârif-i billâh olurdu.»

Vezir, bir tomarda böyle demiş, azîmeti ruhsata tercih eyliyerek, eğer

ruhsat yolu sâlikini hakikate götürseydi, Yahûdiler de, Mecûsiler de Allâh'a vâsıl olurdu neticesini çıkarmıştı.

484

در یکی گفته میسر آن بود
که حیات دل غدای جان بود

*Der yekî güftê müyesser an büved,
Ki hayât-ı dil gıdâ-yı can büved.*

«Tomarın birinde demişti ki: Allâh'ın müyesser kıldığı şeyler, — yâ-nî icrâsını kolaylaştırdığı hareketler — kalbin hayâtı ve rûhun gıdâsıdır.»

485

هر چه زوق طبع باشد چون کزشت
بر نیارد همچو شوره ریح کشت

*Herçi zevk-ı tab' bâşed çün güzest,
Ber neyâred hemçü şûre rey' u keşt.*

«Tabiâte zevk veren bir şey geçince, artık o tabiatde feyiz husûle gelmez. Nebat yetiştirmeyen, çorak yere döner.»

486

جز پشیمانی نباشد ریح او
جز خسارت پیش نارد بیع او
Cüz peşimânî nebâşed rey'-i ô,
Cüz hasâret pîş nâred bey'-i ô.

«Öyle bir adamın hâsılı: pişmanlıktan, alım-satımı da: zarardan baş-ka bir şey doğurmaz.»

487

او میسر نبود اندر عاقبت
نام او باشد معسر عاقبت

*Ô müyesser nebved ender âkıbet,
Nâm-i ô bâşed müasser âkıbet.*

«Böyle bir harekât — yâni ibâdet ve tâat, — yâhut onları yapan, müyesser değildir. Belki onun adı muasser olmak lâzım gelir.»

Yahûdî vezir, bir tomarında diyordu ki: «Tâat ve ibâdetin müyesseri ve muasseri vardır. Müyesser, yâni insana kolay gelen hâl ve hareketler, tabiâte şevk ve şetâret verir. Kalbe hayât, rûha gıdâ olur. Bundan dolayı, o gibi şeyler zevk ile, neşve ile yapılır. Zorla ve isteksizlikle tâat ve ibâdetde bulunmak, çorak ve taşlık bir yere tohum saçmak gibidir. Çorak bir yerde ot bitmeyeceği gibi, isteksiz ibâdetden hayır gelmez. Böyle bir ibâdetin yorgunluktan başka faydası olmaz. Binâenaleyh böyle zorla ve istemiyerek yapılan ibâdetler ve onları icrâ edenler, müyesser değildir, muasserdir.» O halde :

488

تو معسر از میسر بازدان
عاقبت بنگر جال این و آن

*Tû müasser ez müyesser bâzdân,
Âkıbet binger cemâl-i in ü an.*

«Sen muasserle müyesseri ayırd et ve bununla onun, son hâline bak.»

Bir Hadis-i Şerifde: «Çalışın, sâlih amellerde bulunun. Herkes ne gibi bir amel için halk edilmişse, o amel kendisine kolay gelir» buyurulmuştur; kelâm-ı Nebevî :

فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى ۖ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى ۖ
فَسَنِيْرُهُ لِلْأُسْرَى ۖ وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَى ۖ وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَى ۖ
فَسَنِيْرُهُ لِلْعُسْرَى ۖ

Âyet-i Kerimesiyle izâh olunmuştur.

Bu nazm-ı Celilin üst tarafında :

إِنْ سَعَيْكُمْ لَسْتُ ۖ

Yâni : «(Ey insanlar;) sizin mesâiniz (ve amelleriniz) hakikaten çe-
şit çeşittir¹²⁰» denildikten sonra, buyurulmuştur ki :

فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى ۖ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى ۖ
فَسَنِيْرُهُ لِلْأُسْرَى ۖ وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَى ۖ وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَى ۖ
فَسَنِيْرُهُ لِلْعُسْرَى ۖ

Yâni : «Bundan sonra kim verir ve sakınırsa, o en güzeli de tasdik
ederse, biz de onu en kolayla hazırlarız. Amma, kim cimrilik eder, kendi-
sini müstağni görür, ve o en güzeli yalan sayarsa, biz de ona en güç ola-
nı kolaylaştırırız¹²¹».

Evet. İnsanlar olsun, tâat ve ibâdetler olsun, müyesser ve muasser
nâmiyle iki kısımdır. Hulûs u îmânı ve zevk-i ikâmı olanlara ibâdet, gâ-
yet kolay gelir. Îmânı ve itikâdı çürük olanlara da meselâ iki rekât na-
maz kılmakdan, fakirlere on para sadaka vermekden daha ağır bir şey
olamaz. Garibdir ki, o gibi adamlar, iki rekât namaz kılmaya üşenirler
de saatlerce dans etmekden yorulmazlar. Yine o gibileri, nefis uğrunda

(119) Sûre-i Leyl: 5-10.

(120) Sûre-i Leyl: 4.

(121) Sûre-i Leyl: 5-10.

avuç avuç sarfiyatda bulunurlar da, Allah yolunda on para vermeye kı-
yamazlar.

Bu, böyle olmakla berâber, Allah'ın istediği ve Peygamberin târif
etdiği yola gitmek, bana güç geliyor! diye yayılıp oturmak, çölde giden
bir kâfileden ayrılp yolda kalmak demektir. Artık öyle bir adamın hâ-
linin ne olacağını siz tasavvur edin. Halbuki insanın atâlet ve betâlete,
çalışma ile galebe çalması, nefsinin istek ve heveslerini ayak altına al-
ması lâzımdır. Bir Hadis-i Şerifde :

«Cennet, tab'a ağır gelen şeylerle ihâta edilmiştir, cehennem de nef-
se hoş gelen şeylerle ihâta edilmiştir.» buyurulmuştur. O hâlde, tabiat-
deki ağırlığa ve neş'esizliğe bakmamalı, elden geldiği kadar iyi ameller-
de bulunmaya çalışmalıdır.

489

در یکی گفته که استادی طلب

ماقت بینی نیابی در حسب

Der yekî güftê ki üstâdî taleb,

Âkibet binî neyâbî der haseb.

«Tomarın birinde demişti ki: Kendine bir üstad bul. Haseb ve ne-
seb dolayısıyla âkibet-i umûra vâkıf olamazsın.»

490

ماقت دیدند هر کون ملت

لاجرم گشتند اسیر زلی

Âkibet dîdend her gun milletî,

Lâ ceram geştend esîr-i zilletî.

«Her millet; fikrince, geleceği gören kimseleri alarak geçinmek is-
tediler. Kendi düşünceleriyle hareket ettikleri için, zillete ve felâkete
uğradılar.»

عاقبت دیدن نباشد دست باف
ور نه کی بودی ز دینها اختلاف

Âkıbet دیدen nebâşed dâst bâf,
Ver ne key bûdî zi dînhâ ihtilâf.

«Âkıbeti görebilmek, el örgüsü ve oyuncak kabilinden bir şey değildir. Öyle olsaydı, din ve mezheplerdeki bunca anlaşmazlık nasıl meydana gelirdi?»

Yahûdî vezir, bu tomarda da, bir üstad ve bir mürşide bağlanmanın lâzım olduğunu söylüyor. Filâncanın oğlu, yâhut torunu olmakla geleceği görmenin mümkün olamayacağını, çünkü bunun oyuncak kabilinden bir şey olmadığını, peygamberlere tâbi olmayıp da kendi fikrine göre hareket etmek isteyen eski ümmetlerin, kahr-i İlâhiye uğradıklarını söylüyor. İkinci bir tomarda nakzetmemiş olsaydı, bu tavsiye pek doğru bir şeydi.

Cenâb-ı Hak; ins ü cinni, ancak zât-ı eccl ü akdesine ibâdet etmeleri için yaratmış olduğunu :

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِعِبَادُونَ

Yâni : «Ben cinleri de, insanları da (başka bir hikmetle değil), ancak bana kulluk etsinler diye yarattım¹²².»

Âyet-i Kerimesiyle haber vermiştir. İşte, ne için yaratılmış olduğunu bilmek, ve sebab-i hilkat olan ibâdeti hakkiyle ifâya çalışmak, geleceği görmek demektir. Kulluk vazifesinin hakkiyle ifâsı için, bir mürşid-i kâmile ihtiyaç vardır. «Canım; müslümanlık kitablarda yazılı, onları okuyup anlayabilen, pekâlâ tatbik edebilir. Ayrıca bir mürşide ne lüzûm vardır?» diye bir sülâ vârid olabilir. Buna karşı gerek naklî, gerek akli cevâb da verilir. Hak sübhânehû ve teâlâ :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا
اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي
سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

Yâni : «Ey imân edenler, Allah'dan korkun, O'na (yaklaşmaya) vesile arayın ve O'nun yolunda savaşın. Tâ ki muradınıza eresiniz¹²³.» buyuruyor. Erbâb-ı hakikat, bu âyetdeki (vesile) den maksadın: Mürşid-i kâmil olduğunu söylüyor.

(Hüseyin Vâ'ız) tefsirinde, (Bahrulhakâyık) dan naklen diyor ki : Bu âyet-i kerîmede, insanların felâh bulması için, dört şart gösterilmiştir :

Birincisi: (Yâ eyyühellez'ine âmenû) hitâbesiyle ilk şart olarak imân gösterilmiştir. O olmayınca, insanın çirkin-karanlık perdelerinden kurtulması mümkün değildir.

İkincisi: (İttekû) denilerek, takvânın lüzûmuna işâret olunmuştur. Şeriat hükümlerinin, güzel huyların menşe'i takvâdır. Onsuz günahdan kurtulunmaz.

Üçüncüsü: (Vehteğû ileyhil vesilete) denilmiştir. Vesile: Cismin rûhda fânî olmasıdır. Ârif bu vâsıta ile varlık perdelerinden kurtulur.

Dördüncüsü: (Vecâhidû) denilmiştir. Mücâhede: Benliğin izmihlâli ve hüviyetin isbâtıdır. Mücâhid bununla vücûd zulmetinden kurtulur, envâr-ı şuhûda vâsıl olur.

Kezâ Kur'an-ı Kerim'de :

فَسَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

Yâni : «Eğer bilmiyorsanız, zikir ehlinden sorun¹²⁴.» buyuruluyor. Vâkıa nüzûl sebebine göre, buradaki (ehl-i zikir) den maksad: Ehl-i kitâbdır. Fakat âyetin husûsiyyeti ondan umûmî bir meâl çıkarmaya mâni değildir. Örfümüzde ise ehl-i zikir: Şeyhler ve dervişler demektir.

Bir de başka cihetden mütalââ edelim: Bugün beden ilminin âlimleri olan doktorlar, ihtisâsa fevkalâde ehemmiyet veriyorlar. Şübeleri

(123) Sûre-i Mâide: 35.

(124) Sûre-i Nahl: 43.

(122) Sûre-i Zâriyât: 56.

dahilinde çalışıp başka cihazlarla meşgûl olmuyorlar. Böyle yaptıkları için de muvaffak oluyorlar. Meselâ bir mütehassıs, tıbbî ilâçların çeşitlerini, faydalarını, hangi hastalıklarda ne kadar kullanılabileceğini biliyor ve söylüyor. Üst tarafına karışmıyor. Diğer mütehassıslar ise, o ilâçları hastanın mizâcına ve hastalığın şiddet ve derecesine göre tertib ve tatbik ediyor. Sonra her doktorun teşhisi bir olamıyor. Bâzıları, bir hastalığın nev'ini tâyin ederken yanılıyor. Yanlış tedâviye kalkıştığı için, hastalığın artmasına sebep oluyor. Böyle bir hâl vukûunda, tıp üstâdlarına mürâcaat mecbûriyeti hâsıl oluyor. Bâzi defâ onlar da lâboratuvar muâyenele-riyle röntgen filmi alınmasına lüzûm gösteriyor da öyle tedâviye başlıyor.

İşte müslümanlıkdaki itikâd ve amelden bahseden kitablar, temâmîyle tıbbî eserler gibidir. Onları okuyan ve bilenlerle tabâbet hâsıl etmiş olanlar, bilmek itibâriyle müsâvidir. Fakat bir doktor için, sâde tıbbî tavsiyeleri bilmek kâfi değildir. Uzun uzun tatbikat ve tecrübe ile teşhisde meleke peydâ etmek şarttır.

Bir din âlimi için de yalnız dinî kitablari okumak, onların münderecâtını herkese sağık vermek kâfi değildir. Halkın mizâcını da bilmek, ahlâkî hastalığını ona göre tedâvi etmek gerektir. İşte bu sûretle ahlâkî tedâvisi yapacak kimse; hoca olsun, şeyh olsun; mürşid-i kâmil ve tabib-i mânevîdir.

Gözünde za'f olup da gözlük kullanmayanlar, vesileye, vâsitaya, mürşide muhtâc bulunduğunu anlamayanlardır ki, o gibilerin görüşü her hâlde dumanlıdır.

492

در یکی گفته که استاد هم تویی
زانکه استاد را شناسا هم تویی

*Der yekî güftê ki üstad hem tuyî,
Zanki üstad râ şinâsâ hem tuyî.*

«Tomarın birinde demişti ki: Üstâdı tanıdığın için, üstâd sensin.»

493

مرد باتش و سخره مردان مشو
دوسر خود گیر و سرگردان مشو

*Mêrd bâş ü sühra-i merdan meşev,
Rev ser-i hod gir u sergerdan meşev.*

«Adam ol da, birtakım kimselerin tâbii olma. Git, başının çâresine bak, serseriyâne dolaşma.»

Vezir, bir evvelki tomarda, mürşide mürâcâat lüzûmundan bahsettiği hâlde, burada onun lâzım olmadığını söylüyor ve mugâlatâ yapıyor. Vâkıa tarikatde bir (üveysî) lik vardır. Nitekim (Üsküdâri Şeyh Osman Şems) merhûm, bir ilâhisinde :

*Gönülde buldum esrâr-ı Üveysî,
Üveysiyim, üveysiyim, üveysî.
Ki oldum aşkının Leylâ vü Kaysı,
Üveysiyim, üveysiyim, üveysî.*

der. (Üveys-ül-Karenî) Radıyallâhü anh'ın, Rasûl-ü Ekrem Sallallâhü Aleyhi ve Sellem'den vâsitasız feyz almasına binâen, zât-i Risâletden, yâhut evliyâullahdan birinin rûhâniyetinden istifâde etmiş olanlara (Üveysî) denilir. (Şeyh Attar), Hallâc-ı Mansûr'un; (Ebülhasen-i Harkânî) Bâyezîd-i Bestâmî'nin; (Muhyiddîn-i Arabî), Abdulkâdir-i Geylânî'nin mâneviyetinden istifâde etmişlerdir. Maamâfih, üveysiler de ya evvelce, yâhud sonra bir yaşayan mürşide intisâb ederler. Nitekim Hazret-i Üveys, Sıffin muhârebesinde, Hazret-i Ali (R.A.) in maiyyetinde bulunmuş ve şehid düşmüştür. Zâten (fenâ fişşeyh) mertebesinin ilerisi (fenâ firrâsûl) dır ki, Üveysilik demektir. Maamâfih bu inâyet-i ilâhiyye, öyle herkese nâsib olmaz. Üveysî olacak zâtın oldukça kemâl kesbetmiş, mânevî yüceliklere istidâd peydâ etmiş olması lâzımdır.

Vezirin bunu tavsiyedeki tezvîri, Üveysiliği umûmî bir şekilde göstermiş olmasındandır.

494

در یکی گفته که این جمله یکبست
هر که او دو بند احوال مرد کیست

*Der yekî güftê ki in cümlê yekîst,
Her ki ô dû bîned ahvel merdekîst.*

«Tomarın birinde demişti ki: Bunların hepsi birdir. İki gören, şaşkı bir zavallıdır.»

در یکی گفته که صد یک چون بود
این که اندیشد مگر مجنون بود

*Der yekî güftê ki sad yek çün büved,
În ki endîşed meğer Mecnun büved.*

«Tomarın birinde demişti ki: Yüz, nasıl bir olur? Böyle düşünen delidir.»

هر یکی قولیست ضد یکدیگر
چون یکی باشد یکی زهر و شکر

*Her yekî kavlist zıdd-î yek diğêr,
Çün yekî bâşed yekî zehr û şeker.*

«Herbiri diğerine zıd bir sözdür. Nasıl olabilir ki, biri zehir, öbürü şekerdir?»

Yahûdî vezir, son iki tomarda, vahdet ve kesretile, vücûd ve zuhûr bahislerini karıştırmış; birinde, arayacağın üstâd da, sen de birsiniz, ondan başka bir şey değilsiniz, demiş; diğerinde ise, bir ile doksan dokuz arasındaki farkı ileri sürmüştü; «Biri zehir, biri şeker olan iki şey, nasıl bir olur?» sualini irâd eylemiştir.

Yüzün, bir olmayacağı müsellemler olmakla berâber; yüzün, birden husûle geldiği de mâlûmdur. Vücûd, yâni varlık; fakat ezeli ve ebedî olup da bir mücîdin icâdına muhtâc olmayan varlık, birdir ki, o da Hak-kın varlığıdır. İşte bizim gibilerin anlayabileceği (Vahdet-i vücûd) bu kadardır. Eşyânın vücûdu, daha doğrusu zuhûru ise, kendiliğinden değildir. Mücîd-i vâhidin icâd ve izhârı eseridir. Bunu mümkün mertebe anlatabilmek için, deniz ile dalga ve köpüklerini misâl getirirler. Sâkin bir havada deniz, düz bir satıhtan ibâret görünür. Fakat bir fırtına esnâsında, o düz satıh görünmez olur. Onun yerine, köpüklü köpüklü dalgalar müşâhede edilir. Dalgaların çarpışıp köpürmesi bir müddet sürer. Hava sâkinleşince, dalgalar ve köpükler kaybolur. Ortada kalan denizden ibâret olur. İşte, temâmiyle benzememek şartıyla deniz: Vücûd-ü Mutlak; dalgalar ve köpükler de: eşyânın zuhûru!...

Benim ifâde edip anlatabileceğim bu kadardır. Bahsi merâk eden-

ler, erbâbına mürâcaatda bulunmalıdır. Maamâfih bunların sâdece lâfızlariyle uğraşmak, vahdeti kesretten, kesreti vahdetten ayırd etmek de zevki vahdete engel teşkil eder. Bunu beyân için, Hazret-i Mevlânâ diyor ki :

«Sen zehirden ve şekerden vazgeçmeyince, vahdet bahçesinden nasıl koku alabilirsin?»

İnsanın beyni, zehirin acılığı ve şekerin tatlılığı ile meşgûl olmamalı ki, burnunun duyacağı bir kokuyu alabilsin. Bunun gibi, vahdet kokusu almak isteyenler, o kokunun koklanmasına mâni olacak her düşünceden can burnunu temizlemelidir. Dolmuş bir kaba konulacak bir şey, oraya sığmaz, dökülür.

زاین نعط زین نوع ده طومار و دو
بر نوشت آن دین عیسی را عدو

*Zin nemat zin nêv' deh tômâr ü dû,
Ber nüvişt an dîn-i Îsâ râ adû.*

«Îsâ dîninin düşmanı olan o Yahûdî vezir, bu tarzda ve nevide, oniki tomar yazdı.»

Vezirin tezvir ve sapıtmak için kullandığı hükümler arasındaki ayrılığın, hakikî olmayıp, sûrî ve sathî nazarlara göre olduğunu anlatmak için, Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki :

«BU İHTİLÂFLARIN GÖRÜNÜŞÜNÜN SÜRETDE OLUP,
HAKİKATDE OLMADIĞININ BEYÂNI»

اوز یکرنگی عیسی بو نداشت
وز مزاج خم عیسی خو نداشت

*Ô zi yekrengî Îsâ bû nedâşt,
Vez mizâc-i humm-i Îsâ hû nedâşt.*

«Yahûdî vezîr, İsâ'nın tek renkliliğinden koku almamış olduğu gibi, İsâ küpünün mizâcından da huy edinmemişdi.»

499

جامه صد رنگ ازان خم صفا
ساده و يك رنگ گشتي چون ضيا

Câme-i sad renk ezan humm-i safâ,
Sâde vû yek rêng geştî çûn zıyâ.

«Yüz renkdeki elbise, o sâfi küpde, sabâ rüzgârı gibi, sâde ve tek renk olurdu.»

Hazret-i Pir, şu iki beyit ile târihi vak'alardan ve Hazret-i İsâ'nın mucizelerinden birine işâret ediyor.

Hazret-i İsâ'nın hayatının nasıl geçmiş olduğu, pek de mâlûm değildir. Kendisini Allah'ın oğlu, hattâ Allah'lık derecesine çıkaran hristiyanlar bile, O'nun Arz üzerindeki otuzüç senelik hayatını, nerelerde ve nasıl geçirmiş olduğunu lâykiyle bilmezler. Buna rağmen, Hayât-ı Muhammediyye, doğumu ânından vefâtına kadar, mükemmelen mazbuttur. Peygamberimizin nasıl ve nerede doğduğunu, nerelere ve ne sûretle gittiğini, kimlerle görüşüp ne gibi dîni tâlimatda bulunduğunu, biz müslümanlar, hamdolsun bildiğimiz için, Rasûl-i Ekrem (S.A.V.) Efendimize (Abdullah, Rasûlullah, Habîbullah) demekle iktifâ ederiz. Halbuki hristiyanlar, hayatının bir kısmını nasıl geçirdiğini bilmedikleri Hazret-i İsâ'ya, Allah'ın oğlu ve Allah (!) demeye kadar işi ileri götürürler.

Hazret-i İsâ, Kudûs'de Beytüllâhimde, babasız olarak doğmuşdu. Gerçi tabiaten babasız çocuk olmaz. Fakat mucize; tabiatin üstünde olan, benzerini yapabilmekte insanları âciz bırakan hâdise demektir. İsâ'nın babasız olduğunu garîb görenlere, Hazret-i Kur'ân, Âdem Aleyhisselâm'ın yaradılışını gösteriyor. Öyle ya!... İsâ'nın, hiç olmazsa anası vardı. Âdem'de ise o da yokdu. Meşhûr Darvin, insanların maymundan azma olduğunu, insanların babasının da bir maymun yavrusu olduğunu söylemiş. Muvakkaten kabûl edelim; fakat o nazariyyeye inanmış insanlara soralım: «İnsanların aslı maymun ise, maymunların aslı ve onların da aslı nedir? Bu birçok asıllar, hangi mahlûkdan neş'et ettiler? O mahlûk, ilk defâ ne sûretle vücûde geldi?» Zannedirim ki, Darvin ile taraftarlarından, iknâ edici bir cevap alamayız. Binâenaleyh, Hazret-i Âdem ile Hazret-i İsâ haklarında, Allah'ın ve Peygamberimizin bize telkin ettiği itikâdı değiştiremeyiz. Yahûdiler, İsâ'nın doğuşundaki mucizeyi kafalarına sığdıramadıkları için, Zekeriyyâ Aleyhisselâmı zinâ isnâdıyla

şehid etdiler. Hazret-i Meryem'i de recmetmeye, yâni taşla öldürmeye kalkıştılar. Lâkin Hazret-i İsâ, kundakda ve beşikde iken konuşmağa başladı. Kendisinin Abdullah ve Rasûlullah olduğunu söyledi. Bunun üzerine Yahûdiler, Hazret-i Meryem'den ellerini çektilerse de, dillerini tutmadılar. Hazret-i Meryem'in (Yûsüfû Neccâr) diye meşhûr bir amcazâdesi vardı. Dedikodunun önünü almak için, Hazret-i Meryem'le Hazret-i İsâ'yı Mısır'a götürdü. Oniki, onüç sene orada oturdular. Mısır'da (Kalyûbiyye) müdüriyyeti dâhilindeki (Matariyye) merkezinde, bir ağaç varmış ki ona (Şeceret-ül-azrâ) denilir; Hazret-i Meryem ile Hazret-i İsâ'nın o ağaç altında oturmuş olduklarına itikâd olunur ve o münâsebetle hâlâ ziyâret edilirmiş. Âile-i İseviyye'nin, bu müddet zarfındaki hayatına dâir hiçbir mâlûmat yoktur. Sonra, Akka vilâyetindeki (Nâsıra) köyüne gelmişler, orada yerleşmişler. Gûyâ hristiyanlığın bu köyden çıkmış bulunması, İsevilere (Nasrânî) nisbetini kazandırmış.

Kâdi tefsiri hâşiyesinde, Şeyhzâde merhûmun da yazdığı veçhile, Hazret-i Meryem, oğlunu bir boyacının yanına çıkar vermiş; fakat Mısır'da mı, Nâsıra'da mı? Belli değil. Her neredeyse, bir gün ustası, Hazret-i İsâ'ya, birkaç parça kumaş vermiş, renklerine göre batırılacak boya küplerini de göstermiş ve işine gitmiş. Mesîh Aleyhisselâm, o kumaşların hepsini bir küpe daldırılmış, bırakmış. Ustası gelip işi anlayınca, hiddetlenmiş. Fakat Hazret-i İsâ, bir boya küpünden istenilen renge boyanmış kumaşları çıkarmış.

İşte Hazret-i Mevlânâ, bu mucizeye işâret ediyor. İsâ'nın küpünden rengârenk kumaşlar çıktığı gibi, vahdet küpünden de böyle türlü türlü renk ve şekilde mahlûkların zuhûr eylemiş olduğunu, esyâda görülen şu kesretin yegâne menbainin, vahdet bulunduğunu anlatmak istiyor. Lâkin Yahûdî vezîrde, Rûhullâhın feyzi ve neşvesi bulunmadığı için, İncil'deki hükümlerin nevelerine bakdı; fakat menbâ itibâriyle onların bir olduğunu idrâk edemedi, diyor.

Hazret-i Mevlânâ, bundan sonra vahdet âlemindeki tek renkliliği beyân ediyor:

500

نیست یکرنگی کزو خیزد ملال

بل مثال ماهی و آب زلال

Nîst yek rengî kez'û hîzed melâl,
Bel mis'âl-i mâhi vû âb-ı zülâl.

«O tek renklilik, usandıracak bir şey değildi. Belki balık ile tatlı su gibidir.»

İnsanın tabiatı hâlden hâle, şekilden şekle değişmeye meyyâldir. Dâimâ bir renge bakmadan usanır. Fakat vahdet âlemindeki tek renklilik,

daha doğrusu renksizlik; öyle usandıracak bir şey değildir. Su da tek renktir, yâhud renksizdir; ammâ bahklar ondan usanmazlar. Çünkü, hayatları onunladır. Havâ ile karadaki hayvanlar da böyledir.

501

کرچه در خشکی هزاران رنگهاست
ماهیان را با یوسک جنگهاست

*Gerçi der huşki hezâran rênghâst,
Mâhiyan râ bâ yebûset cênghâst.*

«Karada binlerce renk olmakla berâber, balıkların kurulukla cenkleri vardır.»

Yâni, denizdeki renksizliğe mukâbil, karada açığından koyusuna, parlağından donuğına kadar sayısız renkler vardır. Lâkin o renkler, denizdeki mahlûklara hiç de hoş gelmez. Çünkü onlar, karada yaşayamazlar. Bunun gibi, vahdet deryâsının balığı olan zevât-ı kirâm da, bu kesret âleminde kaçınırlar.

502

کیست ماهی کیست دریا در مثل
تا بدان ماند خدا عز وجل

*Kîst mâhî kîst deryâ der mes'el,
Tâ bedan mâned Hudâ azzê ve cell.*

«Balık kimdir, deniz nedir ki, misâl yoluyla Hüdây-i azze ve cel, onlara benzesin?»

Hazret-i Mevlânâ, vahdet âlemi ile İlâhî vâhidi, bizim gibilere anlatmak için, vahdet âlemini denize, o âleme mensûb olanları da balığa benzetmek sûretiyle bahsi izâh etmek istemişti. Bu beyt-i şerif ile misâlin, benzetilene mutâbık olmadığını bildiriyor.

Evet; bir şeyi kolayca gözönüne getirmek, bahsi muhâtaba mümkün mertebe anlatabilmek için teşbîh ve temsîl yapılır. Ekseriyâ mânevîyâtın anlaşılması için, bu usûle mürâcaat olunur. Zâten, Mesnevi-i Şerif'in herkesce makbûl olması, fehmine göre anlaşılmasından, bu anlayışta teşbîhlerin çokluğundandır. Maamâfih hiçbir vakit teşbîh, teşbîh olunanın; misâl de misâl verilenin aynı olmaz. (Filân arslan gibidir) teşbîhinden, bir adamın yiğitliği anlaşılma ile berâber, o adamın temâmiyle bir arslan olduğu, kimsenin hatırına gelmez. Mâddiyatda ve gözönünde olan şeylerde böyle olunca, mânevîyâtın maddiyât ile temsili, o

kadar uzaktır. Husûsiyle eşi ve benzeri olmayan Allâh'ı teşbîh ile, hatâ tenzih ile temsîl edebilmek mümkün değildir. O Allah ki:

503

صد هزاران بحر و ماهی در وجود
سجده آرد پیش آن دریای جود

*Sad hezâran bahr u mâhî der vücûd,
Secde âred pîş-i an deryây-ı cûd.*

«Bu vücûd âleminde, yüzbinlerce deniz ve balık, o ikrâm ve lütuf sâhibinin huzûrunda secdeye kapanır.»

504

چند باران عطا باران شده
تا بدان آن بحر در افشان شده

*Çênd bârân-î atâ bâran şüdê,
Tâ bedan an bâhr dîr efşan şüdê.*

«Ne kadar kerem yağmuru yağmıştır ki, onun feyziyle denizler in-ci yetiştirmiştir.»

505

چند خورشید کرم افروخته
تا که ابرو بحر جود آموخته

*Çênd hurşid-î kerem efrûhtê,
Tâ ki ebr û bâhr cûd âmûhtê.*

«Hakk'ın keremi, güneşi ne kadar ışık saçmıştır ki, bulutlar ve denizler ondan cömertlik öğrenmiştir.»

506

پرتو ذاتی زده بر آب و طین
تا که شد دانه پذیرنده زمین

*Pertev-î zâteş zed' ber âb ü tîn,
Tâ ki şüd dâñ' peziñren d' zemîn.*

«O kerem güneşinden bir ilim parıltısı, suya ve çamura aksetmiş de toprak, dâneği kabûl eylemiş ve yetiştirmiştir.»

Eski şâirler, nâmuna kaside yazdıkları bir kimsenin cömertliğinden bahsetmek için, onu buluta ve denize benzetirlerdi. Hazret-i Pir de, bir kaç beyit evvel, vahdet âlemi ile ora mensublarını bahğa benzetmiş, sonra bu teşbihin pek uzak olacağını söylemişti. Daha sonra, Cevâd-ı Mutlak olan Allah'ın cömertliğine hiçbir şeyin misâl olamayacağını bildir-mişdi. Cömerd insanları denize benzetirler. Fakat Allâh'ın cömerdliği huzûrunda yüzbinlerce deniz, secde-i takdise kapanır. Çünkü, o denizle-rin inci yetiştirmesi, yine rahmet-i İlâhiyenin eseridir. Kezâ, cömerd kimseleri buluta benzetirler. Lâkin buluta yağmur yağdırmak hassasını verip, öğreten de Allâh'dır, buyurmuşdu. İşte o kerem ve o âtufet cüm-leşinden biri de, suya ve çamura kaabiliyet vermesi ve ıslak toprağın sinesine gömülen tohumu yetiştirmesidir.

507

خاك امين و هرچه دروى كاشى

بی خیانت جنس آن بر داشتی

Hâk emîn û herçi dervey kâştî,

Bî hiyânet cins-i an ber dâştî.

«Toprak emindir. Ona her ne ekersen hiyânetini görmezsin. Ektiğin şeyin cinsini ziyâdesiyle alırsın.»

508

این امانت زان عنایت یافتست

کآفتاب عدل بروی تافتست

În emânet zan inâyet yâftest,

K'âfitâb-î âdl bervey tâftêst.

«Allâh'ın adâlet güneşi, toprağın üstünde parlamış; toprak, bu emîn-liği, o adâlet güneşinin emânetinden bulmuştur..»

Toprağa ekilen bir tohum çürük olmadıkça, yâhud karınca ve böcek gibi haşarat tarafından ziyân edilmedikçe, toprağın bağrında saklı kalıyor. Kemâl-i emniyetle muhâfaza ediliyor. Hattâ bir müddet orada durduğunun mükâfâtı olmak üzere bire beş, bire on, yâhud daha da faz-lasıyla iâde olunuyor. İnsan bankaları, yüz kuruşa mukâbil senede an-cak beş-altı kuruş fâiz verdiği hâlde; toprak bankası, yâhud Allâh'ın ha-zinesi, bire yediyüz mükâfâtıyla mevdûâtı iâde ediyor. Bunu ben söyle-miyorum, Kelâm-ı İlâhî beyân ediyor.

Kur'an-ı Kerim buyuruyor ki :

مَثَلُ الَّذِينَ
يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ جَذَةٍ انْبَتَتْ سَبْعَ
سَنَابِلٍ فِي كُلِّ سُنبُلَةٍ مِائَةٌ جَبَّةٌ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ
لِمَنْ يَشَاءُ

Yâni : «Mallarımı Allah yolunda harcayanların hâli, yedi başak bi-tiren, her başakta yüz tâne bulunan bir tek tohumun hâli gibidir. Allah kime dilerse ona kat kat verir¹²⁵.»

Demek ki, zirâatde bire yediyüz mahsûl almak, hattâ murâd-ı İlâhî taallûk ederse, daha fazlasını kaldırmak imkânı varmış. Bizim çiftçi-lerin böyle bir bereketi rüyâlarında bile görememeleri, zirâati; dedele-rinden, babalarından gördükleri gibi yapmalarındaki kusurdan, fennin icâblarına riâyet etmemelerinden ileri gelir.

İşte topraktaki şu emînlik ve şu feyz ve bereket, ancak ve ancak, üstündeki adl-i İlâhî güneşinin parlamasından mütevelliddir. Yoksa, bir yığın toprağın böyle bir cömerdlik göstermesi ne haddidir?

509

تا نشان حق نیارد نو بهار

خاك سرخارا نكردد اشكار

Tâ nişân-î Hak neyâred nevbahâr,
Hâk sirhâ râ nekerded âşikâr.

«Bahar mevsimi, Hakk'ın fermânını getirmeyince toprak, dâhilinde-ki sırları izhâr etmez.»

Nişan : Hükümdârlar tarafından verilen ferman demektir. Onu ya-zana da (nişancı) derler. Buradaki (Nişân-ı Hak), Allah'ın emri ve irâ-desi mânâsınadır.

Evet; sonbaharda ve kışa doğru tarlalar sürülür, tohumlar atılır. Kış gelir; yağmurlar, karlar yağar. Dâneyi saklayan topraklar karla ör-tülür. Nihâyet bahar mevsimi hülûl eder. Bahârın gelmesi, nebatların zuhûra çıkması için izin verilmesi demektir.

فَانْظُرْ إِلَىٰ آثَارِ رَحْمَةِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ
بَعْدَ مَوْتِهَا

Yâni : «(Ey insanlar;) rahmet-i İlâhiyenin eserlerine bakınız ki, ölmüş olan arza nasıl hayat veriyor¹²⁶?» Nazm-ı Celîlinde beyân buyurulduğu üzere, Allah'ın rahmet ve inâyeti, zemîne yeniden hayat verir. Âdetâ, öldükten sonra dirilmeyi hatırlatır. Canlandığının alâmeti olmak üzere çemenler baş göstermeğe, toprağın sathı yeşermeye başlar.

*Dâne toprak içre zahmet çekdiğün nice dem,
Baş çeker, harmanlanır, ârâyiş-i bostan olur.*

Ekinler davranır, tarlalar yeşil bir deniz gibi dalgalanır. Sinesine ekilen bir tohumu, toprağın bir müddet saklaması, emr-i İlâhiyi almak-sızın onu meydana çıkarmaması da, yine eminliğinden ve Hakk'ın fer-mânına gereği gibi itâatindendir.

510

آن جوادی که جادی را بداد
این خبرها وین امانت وین سداد

*An cevâdî kî cemâdî râ bidâd,
În haber hâ vin emânet vin sedâd.*

«O sahiy-yi mutlak olan Cenâb-ı Hak, toprak gibi bir cansıza, bu haberleri anlamak ve bu kadar emîn ve doğru olmak hassasını vermiş, onu cansızlara mahsûs bir idrâk ile yaratmıştır.»

511

مر جادی را کند فضائش خیر
عاقلا را کرد قهر او ضرر

*Her cemâdî râ küned fazleş habîr,
Âkılân râ kerde kahr-î ô darîr.*

«Fazl u keremîle cansızî habîr ve müdrîk kılan Allâh, kahr u ce-lâliyle de bâzî akılları kör eder.»

(126) Sûre-i Rûm: 50.

Onları en açık hakikatleri görmez bir hâle getirir. Hakikaten böyle değil mi? Bugün, insan zekâsı sâyesinde telefonla konuşuluyor; hattâ konuşanların hayâlini bir levhaya aksettiriyorlar. Avrupa'dan Amerika'yı, Amerika'dan Avrupa'yı görüp gösterebilenler arasında, O'nun birliğini görmeyenler bulunuyor.

512

جان و دلرا طاقت آن جوش نیست
با که گویم در جهان یک گوش نیست

*Cân ü dilrâ tâkat-î an cûş nîst,
Bâki gûyem der cihan yek gûş nîst.*

«Canda, gönülde, o cûş u hurûşa tâkat yoktur. Kime söyleyim ki, dünyâda istîdadlı ve kaabiliyetli bir kulak mevcut değildir.»

Yâni neden bu böyle oluyor? denilecek ve izâhı istenilecek olursa, ondaki hikmetin anlaşılmasına herkesin canında ve gönlünde, tahammül edebilecek kadar tâkat yoktur. Bu gibi anlaşılması güç hakikatleri işitmeye istidadlı kulak bulunmalıdır. O ise, maalesef yok denilecek derecede nâdirdir. Binâenaleyh hikmetini sormamalı;

«Hikmet ne ise, kendi bilir hikmetin ancak» deyip geçmelidir.

Hazret-i Mevlânâ: (Bâ ki gûyem der cihan yek gûş nîst) mısraı dolayısıyla, kulağın ehemmiyetinden kısaca bahsetmek için diyor ki :

513

مر کجا گوش بد ازوی چشم گشت
مر کجا سنگی بد ازوی بشم گشت

*Her kücâ gûşî büd ez vey çêş m geşt,
Her kücâ sengi büd ez vey yêş m geşt.*

«Nerede bir kulak bulunduyse, ondan Allâh'ın inâyetiyle göz oldu. Nerede bir taş bulunduyse, yine inâyet-i Hak ile yeş m derecesine çıktı.»

Mâlûmdur ki tebliğin vâsıtası lisan, tebellüğün vâsıtası kulaktır. Daha açıkcası, dilin söylediğini kulak işitir. Erbâb-ı ilim arasında bir söz vardır: «Fem-i muhsinden telâkki lâzımdır» derler ki, «Bir ilmi, erbâbından öğrenmek gerekir» demektir. Her ilimde bu lâzım olduğu gibi, meselâ ilm-i kırâet gibi husûsiyyeti olanlarda elzemdir. O fem-i muhsin-

den sudûr edecek sesleri ve lâfızları işitebilmek için, kulakda sıhhat ve selâmet bulunmalıdır. Gözü görmeyen bir adam, kulağı vâsıtasıyla hâfız olabilirse de, bir sağır, husûsıyla anadan doğma sağır, konuşmayı bile öğrenemez de dilsiz kalır.

Bir kulağın maddî ve uzvî kusuru, sâhibini, nasıl konuşmaktan bile mahrum ederse, mânevîyatındaki noksan da, yine sâhibini, mânâyı anlamaktan ve hakikati idrâk etmekden geri bırakır. Zâten o gibiler, her yönden şekâvete uğramış olanlardır. Onlara karşı söylenilecek sözlerin faydası yoktur. Çünkü kalbleri olsun, kulakları olsun, şekâvet damgasıyla mühürlenmiştir. Binâenaleyh :

*Nâye dedim, yâre karşı âh ü efgân eyleme,
Bir kulağından girerse bir kulağından çıkar.*

tasvirine uygundurlar. Öylelerine hakikatden ve mârifetden bahsetmek, ehliyetli olanlara hikmet tâlimine kalkışmaktır ki, o zaman, hikmete zulmedilmiş olur. Fakat işitme zevki kusursuz olan bir kimse; kulağıyla, fem-i muhsinden ve insân-ı kâminden işiteceği sözleri iyice duyup anlar, sohbetin feyzi ve Allâh'ın tevfiğiyle eşyânın hakikatini, görür göz derecesine çıkarır.

Ehlinin mâlûmudur ki, tarikatde iki esas vardır: Biri hizmet, diğeri sohbetdir. Hattâ hizmet de, sohbet feyzine nâil olabilmek içindir

Hazret-i Mevlânâ :

«Evliyâullah ile bir ân birlikde bulunmak, kendisine yüz sene takvâ üzere yaşamaktan hayırlıdır» der. Sohbet-i Nebeviyye şerefini iktisâb etmiş olan bahtiyarlara (Ashab) deniliyor. Mübârek isimleri, her vakit hürmetle (Radiyallâhü anhüm) düâsiyle yâdediliyor. Halbuki onların içinde, o şerefden pek az istifâde etmiş, hattâ İslâma girip de bir vakit namaz kılmadan şehâdetle ermiş olanlar da vardır.

Hazret-i Mevlânâ, Hakk'ın feyziyle müsteid bir kulağın, görür göz derecesine, bir taş parçasının da cevheriyyet mertebesine yükselebileceğini söyledikten sonra, İlâhî senâyâya dönerek diyor ki :

514

کیمیا سازبست چه بود کیمیا

معجزه بخشست چه بود سیمیا

*Kimyâ sâ zîst çi būved kimyâ,
Mu'cizé bahşest çi būved simyâ.*

«Allâh, kimyâ yapıcıdır. O'na karşı kimyânın ne ehemmiyeti vardır? Allâh, Peygamberlerine mu'cize ihsân edicidir. O'na karşı simyânın ne değeri olabilir?»

Mâlûm ya eskiden, bakırı altın yapmak san'atına kimyâ denilirdi. Bir takım eczâ karıştırılıp bulunacak iksir ile altın yapılabilir vehminde bulunulur, bunun için birçok paralar sarfolunurdu. Hazret-i Pir'in burada, o kimyâdan bahsetmesi, ona inandığından değildir. Şöhretine binâen, misâl olarak irâd eylemiştir.

Kimyâ san'atını bilenler, mâdenlerin mâhiyetlerini değiştirebilirlermiş; bu kudreti de kimyâ sâyesinde bulurlarmış. O kimyânın sıhhati farzolunsa ve o ilim, hakikî itibâr edilse bile, kudret-i İlâhiyye karşısında ehemmiyeti yoktur. Kudretullâhı temsil için misâl olamaz.

Kezâ, simyâ denilen bir ilim varmış. Bunu bilenler, hokkabazlık kabîlinden birtakım hünerler yapırlarmış. Halbuki simyâ ve sihir gibi şeyler, Peygamberlerin mucizesi ve evliyânın kerâmeti karşısında, söner gider. Mısır sihirbazlarının, yılan şeklinde gösterdikleri ip ve değnekleri, âsây-ı Mûsâ'nın yutması gibi. İnsanların hârikul'âde buldukları simyâyı da, sihri de tesirsiz bırakan mu'cize ve kerâmet, şüphesiz ki nisbet kabûl etmiyecek derecede, onların fevkindedir. O fevkal'âde kudret ve kuvveti, kullarından bâzılarına ihsân buyuran ise, Hak sübhânehü ve Teâlâdır. O hâlde, kimyâ ve simyâ gibi mevhumların, o hakikat-i mutlak huzurunda ne değeri olabilir?

515

این ثنا گفتن ز من ترک ثناست

کین دلیل هستی و هستی خطاست

*În s'enâ güften zi men terk-i s'enâst,
Kin delîl-i hesti vû hesti hatâst.*

«Benim bu senâkarlığım, terk-i senâ demektir. Zirâ varlık delildir, darlık ise hâtâdır.»

Hazret-i Pir Efendimiz, Hakk'ın senâsına ve hamdine dâir, bâzı hakikatler söylemişdi, burada da diğer bir hakikatin beyânı için buyuruyor ki: Benim bu sözleri söyleyişim, senâyı terk demek olur. Nitekim, Aleyhissalâtu Vesselâm Efendimiz de, meâlen: «Yâ Rabbî; ben sana lâ-yık medh u senâyı yapamam. Sen zâtını nasıl senâ etmişsen öylesin» buyurmuştur. Allâh'a karşı hamdden âcz, en büyük hamd olduğu gibi; senâdan âcz de en büyük senâdır. Bundan başka «Biliyorum ki, sen şöylesin; anlıyorum ki, sen böylesin» vâdinde senâlara girişmek; nefsine ilim ve idrâk, hattâ vücûd vermek vehmine düşmek olur. Halbuki:

«Senin varlık vehminde bulunuşun öyle bir günahdır ki, ona başka hiç bir günah kıyâs edilemez» Kaidesince en büyük hatâ, varlık vehmine kapılmaktır.

پیش هست او باید نیست بود
چیت هستی پیش او کور و کبد

*Pîş-i hes-i ô bibâyed nîst bûd,
Çîst hestî pîş-i ô kûr û kebûd.*

«Cénâb-ı Hakkın varlığı huzûrunda yok olmak lâzımdır. Şu varlık dediğimiz mevhûm vücûd, ona nisbetle arta kalmış, menfaatsiz ve ehemmiyetsiz bir şeydir.»

517

کر نه بودی کور ازو بگداختی
گر می خورشید را بشناختی

*Ger nebûdî kôr ezô bügdâhtî,
Germîi hurşîd râ bişnâhtî.*

«Eğer vücûd dediğimiz, kör ve gayri müdrik olmasaydı, hakiki varlık güneşinin harâretini hisseder ve o harâretle erirdi.»

518

ور نه بودی او کبود از تعزیت
کی فسردي همچو رخ این ناجیت

*Ver nebûdî ô kebûd ez ta'ziyet,
Key füsûrdî hemçû yeh in nâhiyet...*

«Yine o vücûd dediğimiz mâtemzede bulunmasaydı, bu nâhiyede nasıl buz gibi donardı.»

Seyyidüttâife Cüneyd-i Bağdâdî (Kuddise sirrûhu) :

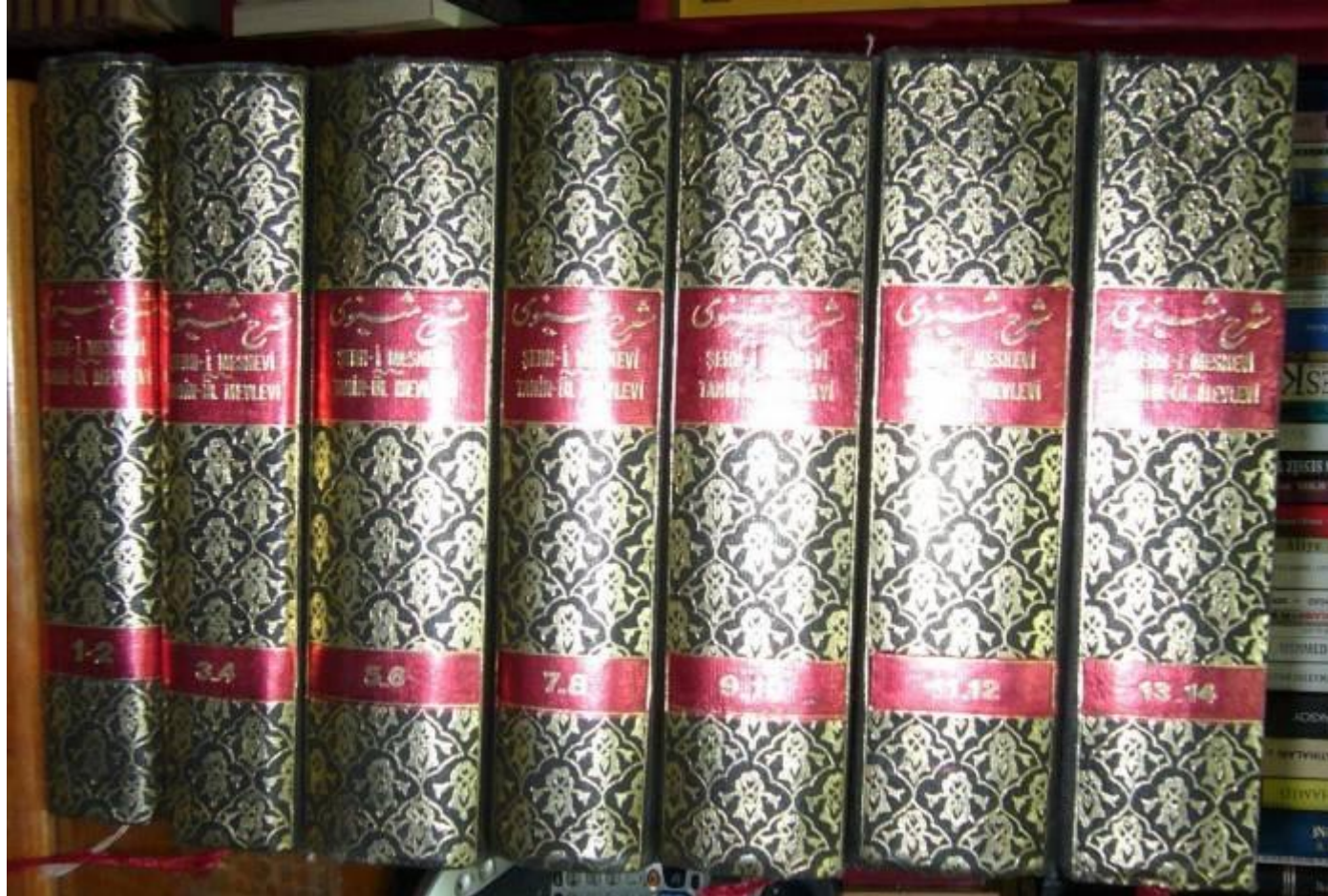
«Hâdis, kadime yaklaşıncâ eseri kalmaz» demiştir. Denize düşen bir damla suyun eseri kalmadığı gibi.

Hazret-i Mevlânâ, Allâh'ın varlığı huzûrunda yok olmak lâzım geldiğini beyân etdikden sonra, bizim varlık dediğimiz şeyin vücûd-ü îlâhîye nisbetle hiç hükmünde bulunduğunu söylüyor. Eğer böyle olmasaydı, yâni halkı varlık vehmi istilâ edip de Hakdan gâfil bırakmasaydı, onlar cansızlar hâlinde kalmazlardı, buyuruyor. Bundan sonra da vezîr hikâyesine dönerek diyor ki :

BİRİNCİ KİTABIN SONU

Dem. No. : 27920 Tas. No. : T.811.4.2915
Kitabın Adı : Mesnevî
Yazarı : Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî

Muhterem okuyucu,

Hiz. Mevlânâ'nın ölümsüz eserl MESNEVÎ'nin, Merhum Tahir-ul Mevlevî tarafından hazırlanmış bulunan şerhî'nin 2 nci kitabını da istifadelerinize arz etmekle büyük bahtiyarlık içerisindeyiz.

Eserin, kıymeti ile mütenasip bir nefâsette basılabilmesi için gereken hassasiyet ve fedakârlık gösterilmiş; birinci cildi gibi, bu kitap da, çok nefis bir baskı ile muhterem halkımızın istifadesine arz edilmiştir.

Gayemiz, XIII ncü asır Anadolu'sunun huzursuz topluluklarına, ilâhî heyecanın, saf iman'ın, rabbânî aşkın kapılarını açarak, onları, huzura ve kurtuluşa götüren Hiz. MEVLÂNÂ'yı ve ölümsüz eserl MESNEVÎ'yi; bu def'a, huzuru ile birlikte ümit ve heyecanırılı da kaybetmiş gibi görünen bugünkü nesillerimize tanıtabilmekdir.

Zira, kanaatimizce, XIII ncü yüzyılı dölleyip, gelecek asırların medeniyet zürriyyetini yetiştiren O'nun dünya görüşü, talip olup alabildiğimiz takdirde, ruhundan hasta ve yaralı bulunan bugünkü nesillerimizi de, Allah'ın izniyle, kurtaracak ve yeni bir iman, aşk ve heyecan devrinin temellerini atacak niteliktedir.

Hürmetlerimizle.
ŞAMİL YAYINLARI

813.1
48
c.2

Hristiyan kavmini dalâlete düşürmek için Yahûdî vezirin başka bir fitnekârlığı	14	351
Vezirin müridleri savması	17	357
Halvetden çık diye, müridlerinin tekrar recâ etmeleri	21	365
Vezirin halveti bozamam diye cevap vermesi	24	370
Vezirin halvette kalmasına müridlerin itirâzı	26	374
Vezirin halveti bozmaktan müridlere ümid kestirmesi	37	397
Vezirin, her emiri ayrı ayrı veliahd yapması	38	399
Vezirin halvetde kendisini öldürmesi	40	403
Veliahd, hanginizsiniz? diye hristiyanların beylerden sorması	41	405
Lâ nüferriku beyne ehadin min rusûlihî, âyet-i kerimesinin beyanı	43	409
Veliahdlık husûsunda beylerin kavga etmeleri ve kılıç çekmeleri	48	419
Hazret-i Muhammed Mustafânın (s.a.) ilâcilde zikredilen na'tı	54	431
İsâ dininin mahvına çalışmış olan Yahûdî hükümdârın hikâyesi	58	438
Yahûdî olan padişahın, ateş yakıtması ve kenarına bir put koydurup her kim bu puta secde ederse ateşten kurtulacaktır demesi	67	457
Sut emen çocuğun dile gelmesi ve ateşe atılmak için halkı teşviki	71	465
İsm-i şerif-i Muhammediyi istihza ve maskaralık yoluyla okuyan şahsın ağzının çarpık kalması	76	475
Yahûdî padişahın ateşe hitabı, ateşin de ona cevabı	80	482
Hud peygamberin (a.s.) kavmini helâk eden rûzgârın kıssası	86	494
Yahûdî padişahın istihzâsı ve nasihatleri kabul etmeyişi	89	501
Av hayvanlarının arslana mütevekkil olmasını ve cehdi terkeylemesini söylemelerinin hikâyesi	96	514
Av hayvanlarının, tevekkülü, çalışmaya ve kazanmaya tercih etmeleri	98	518
Av havvanlarının tevekkülü çalışmaya tercih etmeleri	100	522
Arslanın cehdi tevekküle tercih etmesi	105	465
Av hayvanlarının tekrar tevekkülü cehde tercih etmeleri	109	541
Azrâil Aleyhisselâmin bir adama bakması, o adamın saray-ı Süleymanî'ye kaçması, dolayısıyla av hayvanlarının tevekkülü cehde tercih eylemesi ve cehiddeki faydanın azlığından bahsetmesi	112	546
Arslanın tekrar, cehdi tevekküle tercih etmesi	114	550
Cehdin tevekküle müreccah olduğunun kararlaşması	119	560
Arslana gitme yüzünden hayvanların tavşana i'tirazları	120	562
Tavşanın bilgiçliği ve bilmenin fayda ve faziletinin zıkr ve beyânı	126	575
Av hayvanlarının tavşandan, düşüncesi sırrını tekrar sormaları	129	581
Sırrını sormaktan tavşanın onları menetmesi	130	582
Tavşanın hiylesi kıssası	132	586
Sineğin yaptığı te'vilm çürüklüğü ve zannının yanlışlığı	140	602
Tavşanın gecikmesinden arslanın kükremesi	142	606
Yine tavşanın mekrî beyanı	145	612

YAHÛDÎ VEZİR HİKAYESİNİN DEVAMI

519

همچو شه نادان و غافل بدوزیر
بن چه میزد با قدیم ناگزیر.

Hemçü şeh nâdân ü gâfil bûd vezîr,
Pençe mîzed bâ kadîm-i nâ gûzîr.

«O yahûdî vezîr, hükümdarı gibi câhil ve gâfil idi. Bunun için kadîm ve kabûlû zarûrî olan bir emr-i ilâhî ile pençeleşmeye kalkıştı.»

O emr-i ilâh, o vakit dîn-i Hak bulunan İsevîliğin intişârı idi ki, böyle o çağı ezelden mukadderdi. Binaenaleyh kabûlû zarûrî bulunuyordu. Yahûdî hükümdarı kadar câhil ve gâfil bulunan vezîr ve İseviyyetin intişârına mânî olmak istediği için, Allah ile pençeleşmek cür'etini göstermişti.

520

باچنان قادر خدای کز عدم
صد جو عالم هست گرداند بدم.

Bâ çûnan Kâdir Hudâyî kez âdem,
Sad çû âlem hêst gerdâned bedem.

«Öyle bir Kâdir-i mutlak ile uğraşmak istedi ki, bunun gibi yüzlerce âlemi bir dem içinde, yâhud bir (kûn) emriyle yokluktan vücûde getirir.»

521

صد جو عالم در نظر پیدا کند
چونکه چشمت را بخود بینا کند.

Sad çû âlem der nazar peydâ kûned,
Çünkü çeşmet râ beHod bînâ kûned.

«Senin gözüne, kendisiyle görmek kuvvetini verecek olursa, nazarında bu âlem gibi yüzlercesini peydâ eder.»

Yâni Cenâb-ı Hak, öyle bir Kâdir-i mutlakdır ki, bir demde yoklukdan yüzlerce âlem halk eder. Herkese görünmeyen, fakat erbâbına meşhûd olan âlemleri de, lûtfetdiği gözlerle gösterir.

Burada bir sûal vârid olabilir. Herkese görünmeyen, fakat erbâbına meşhûd olan âlemler ne demektir?. Mâlum olandan başkaları da mevcûd olsaydı, elbetde meşhûd olması lâzım gelirdi, demek akla uygun düşer. Buna karşı mâkûl cevablar da bulunabilir. Meselâ engin denize giden bir vapur içinde bir yolcu farzedelim. Bu adam, güverte, hattâ kaptan köşküne çıkmış, dört tarafına bakıyor. Her tarafta gökle denizin birleşmesinden hâsıl olan ufuk dâiresinden başka bir şey görmüyor. Sonra eline kuvvetli bir dürbün alıyor. Onunla bakınca ta uzakda bir duman, onun altında bir de tekne müşâhede ediyor.

Kezâ Ay'ı hepimiz görüyoruz, bedir hâline gelince sathında bir takım girintiler, çıkıntılar ve gölge fark ediyoruz. Lâkin teleskopla bakanlar, orada bizim gördüklerimizden fazla şeyler, dağlar, vâdiler, ovalar, görüyorlar.

Kezâ bir damla suya bakıyoruz, küçük bir yaşlıktan ibâret sanıyoruz. Fakat o damlaya mikroskopla bakıldı mı iş değişiyor. O nâciz katre bir âlem oluveriyor. İçinde bir çok hücrelerin bulunduğu görülüyor. Demek ki bakıp da göremediğimiz bâzı âlemler de varmış. Demek mevcûdât, görünenden ibâret değilmiş. Onlardan bâzıları bir vâsita ile görülebilmemiş. Misâllerde vâsiteler, bir cam parçasından ibâretti. Basit bir maddede böyle bir kuvvet bulununca, onları ve hâtır u hayâle gelmeyen varlıkları yaratmış olan Allahda ne kadar kuvvet bulunacağı; o Allah, bir adamın gözüne, mânevi bir gözlük demek olan, müşâhede nûrunu ihsân ederse, neler görülebileceği düşünülmelidir.

522

گر جهان پیشت بزرگ و بنیست
پیش قدرت زره می دان که نیست.

Ger cihan pişet büzürg ü bî bünist,
Piş-i kudret zerre-i mî danki nist.

«Dünyâ senin nazarında büyük ve nihâyetsiz görünse de, bilmiş ol ki, kudret-i İlâhiyye karşısında bir zerre bile değildir.»

Hazret-i Mevlânâ, bir beyit evvel: «Allah senin gözüne görmek kuvveti verirse, nazarında bu âlem gibi yüzlercesini peydâ eder» demişdi. Burada da buyuruyor ki: Bu âlem gibi yüzlercesini peydâ eder değişim, çok görülmesin. Âlem, husûsiyle arz dediğimiz mahdud sâha; senin nazarında ucu, bucağı bulunmaz derecede geniş görünse bile, Allah'ın kudretine nisbetle bir zerre mesôbesinde bile değildir. Çünkü:

Ecrâm-ı binihâye ile pürdür âsman,
Nisbet olunsa zerre değildir bu Hak'dan!..

Evet: fezâ denilen, genişliğiyle akıllara hayret veren şu gök kubbeye bir bakalım, husûsiyle yıldızlı ve parlak bir gecede uyanık bir nazarla gözden geçirelim. Milyonlar, belki de milyarlarca ecrâmın, o akılları hayretde bırakan genişlikde parladığını görürüz. Teleskopla görünecek kadar uzak, yahud onlarla da görülemeyecek kadar daha uzak bulunanlar da başka. Meselâ bizim de dâhil bulunduğumuz Güneş manzûmesinin, hareket etdirici ve nurlandırıcısı olan Güneş, aramızdan bir miyon üç yüz bin kerre daha büyüktür. 2, 3 ve 4 güneşli manzûmeler de varmış ki bunlar gâyet uzak mesâfelerde bulunduğu için göz ile görülememiştir.

Yıldızların uzaklığından bahs açıldı. Erbâb-ı fennin beyânına göre (Nep-tun) seyyâresinin arza olan mesâfesi dört buçuk milyar kilometre imiş ki, saatde elli kilometre giden bir tren, o mesâfeyi on bin senede alabilirmiş. Kezâ (Kantûres) denilen yıldız manzûmesinin (Alfa) adı verilen yıldızı ile arzin arası, otuz bir tirilyon kilometre imiş ki, bu da doksan üç milyon senelik kimendifer yolculuğuna müsâvi imiş. Daha garibi Alfa yıldızından dört yüz elli bin defâ uzak mesâfelerde yıldızlar da varmış.

Artık bu kadar mesâfelerden, ziyâsı bize vâsıl olan yıldızların büyüklüğünü, onların yanında bizim arzin küçüklüğünü düşünmeli, akılları şaşırtan bu âlemlerin Hâlık'ındaki azamet ve kudreti hatırlamalı da:

Büyüksün ilâhî, büyüksün büyük,
Büyüklük yanında, kalır pek küçük!

demelidir.

523

این جهان خود عجب جانهای شماعت
هین روید آن سو که صحرای شماعت.

İn cihan Hod hats-i canhây-i şümâst,
Hîn revîd an sû ki sahrây-i şümâst.

«Bu dünyâ ruhlarınız için bir mahbesdir. Sahrânız bulunan tarafa doğru gidiniz.»

Bu arz ki, fezâdaki ecrâm-ı azimeye nisbetle çok küçük, fakat üstündeki mahlûkata, husûsiyle insan vücûduna nisbetle gâyet büyüktür. O büyüklüğüyle berâber mâdemki hududludur, sâkinleri için bir mahbes demektir.

İşte Hazret-i Mevlânâ, bu mahbesden çıkılmasını ve mânâ âlemine teveccüh olunmasını tavsiye ediyor. Tabiidir ki, tabiat âlemi hâricine meselâ tayyâre ile çıkılmak imkânı yoktur. Hâkî olan kalıp hâkdan ayrılamaz. Lâkin ulvî olan ruh, âlem-i a'lâ ile münâsebet peydâ eder. Kur'ân-ı Kerîm'in iki yerinde Sûre-i Nisâ ile Sûre-i Zümerde: (Arzullâhî Vâsia) tâbir buyurulmuş, oradaki arzdan maksadın: Küre-i zemîn olduğu ve lisân-ı ilâhî ile, vüs'atî beyân buyurulduğu müfessirlerce izâh olunmuştur.

Şu tefsir, Dünyânın mahbes olması fikrine muhâlif değildir. Bir yer ne kadar geniş olursa olsun içinden ihtiyârî olarak çıkmak imkânı bulunmayınca, arası hâşimî demektir. Kaldı ki, o âyetlerdeki (Arzullah) tâbiri için, âlem-i mânâyâ işâretidir demişlerdir. Meselâ Hazret-i Mevlânâ:

İnkî arzullâh-i vâsî' gûfte end,
Arsa-i dan ke'nbiyâ mî refte end.

Yâni: Arzullâh-i vâsia dedikleri, peygamberlerin gittikleri bir sâhadı buyurmuşdur.

Hüseyin Vâ'ızın tefsirinde deniliyor ki:

«Hicret-i Muhammediye vukû bulduktan sonra, Mekkede bâzı müslümanlar kalmışlardı. Bunlar, muhâceret kudretini hâiz oldukları hâlde çıkmamış, yâhut kudretleri bulunmadığından çıkamamışlardı. Bedr muhârebesi esnâsında, müşrikler tarafında Mekkede kalmış müslümanlardan bâzıları da bulundu. Çünkü müşriklerin isrâiyle çıkmışlardı ki, bâzıları tanınmadıkları için müslüman kılıcıyla katledildi. Bu gibiler haklarında şu Âyât-ı Celîle nâzil oldu:

إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّيْنَاهُمُ الْفٰكِرَ
ظَالِمِيْ أَنْفُسِهِمْ قَالُوا لَوْ أَفِئَةً كُنْتُمْ قَالُوا كُنْتُمْ مُّسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ
قَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي الْفٰكِرِ قَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي الْفٰكِرِ
جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ۝ إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ
وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا ۝
فَأُولَٰئِكَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَعْفُو عَنْهُمْ وَكَانَ اللَّهُ عَفُوًّا غَفُورًا ۝

Yâni: «Mekkede kalmak ve müşrik ordusunda bulunmak üzere nefislerine zulmetmiş olan müslümanların ruhunu kabzetmeğe me'mûr olan melekler:

Siz nerede ve ne hâlde idiniz? demişlerdi de, onlar da: Biz Mekkede zayıf ve âciz olarak kalmıştık cevâbını vermişlerdi. Melekler dediler ki: Allah'ın arzı sizin hicret etmeniz için geniş değil mi idi? İşte onların yeri, cehennem olacaktır. O cehennem de ne fenâ bir yerdir. Ancak hicret etmemek husûsunda cehennem azâbından müstesnâ bulunan âciz erkeklerle kadınlar ve çocuklardır ki, kurtulmak için çâre bulamazlar. Mekkeden çıkmak yolunu yâhud gidecekleri yolu bilemezler. Allâh'ın o gibileri afvetmesi me'muldür. Cenâb-ı Hak afvedicidir, kullarının günahlarını afveder. Gâfûrdur, onların günahlarını sevâba tebdil eyler 1.»

Şu âyetler nâzil olunca, emr-i peygamberî ile yazılmış, ashab arasına inşâr etmişdi. Hattâ Mekkede kalıp da müslüman olduğunu bildirmek değil, hissettirmekden bile çekinen ehl-i islâma gönderilmişdi. Bu tehdid-i ilâhî anlaşıncı (Cündü' b. Damra) isimdeki bir mü'min, ki hem ihtiyâr hem de hasta idi, oğullarını çağırdı:

— Çocuklar; ben hasta ve zayıf olmakla berâber âcizlerden de değilim. Çünkü Medîne yolunu bilirim. Beni oraya götürecekt evlâdım da var. Hicret etmezsem Allah'ın gazabından korkarım. Yatdığım sedirden tutun ve beni Medîneye götürün dedi. Oğulları onu yola çıkardılar. (Ten'im) denilen mevkîde Cündub ağırlaştı. Sağ eliyle sol elini tuttu.

— İlâhî; peygamberin, sana nasıl biat etmişse ben de öyle ediyorum, diyerek öldü. O münâsebetle de şu âyetler nâzil oldu:

وَمَنْ يُهَاجِرْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَجِدْ فِي الْأَرْضِ مُرَآئًا كَثِيرًا وَسَعَةً
وَمَنْ يُخْرِجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ
فَقَدْ وَفَّعَ أَجْرَهُ عَلَى اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ۝

قُلْ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا
رَبَّكُمُ الَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَأَرْضُ
اللَّهِ وَاسِعَةٌ ۝ إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ۝

Yâni: «Allâh yolunda her kim hicret ederse, arz üzerinde bir çok yer ve

(1) Nisâ: 97.

genişlik bulur. Allah ve peygamberine mûhâceret niyyetiyle her kim evinden çıkar da sonra ölüm onu yakalarsa, onun ecrini ve sevâbını vermek Allâh'a âlddır. Allah da gâfûr ve rahîmdir²»

Habîbim; söyle ki: Ey îmân etmiş kullarım, Rabbinize karşı müttekiyâne hareket ediniz, emrine muhâlefet eylemekten sakınınız. Dünyâda hüsnü müâmelede bulunanlar için hasene, yâni sevab ve naim vardır. Allâh'ın arzı ise geniştir Allah, sabredenlerin ecrini sayısız hesapsız verecektir³»

Müslümanlığın başlangıcında ehl-i islâmın Mekke'den Medîneye hicret etmesi hakkında Cenâb-ı Hak, bu âyetlerle emir veriyor, hicret etmeyenlerin azâba uğrayacağını bildiriyordu.

Sôfiyye ise bu âyetlerdeki mânânın husûsiyyetini kabûl ve tasdik etmekle berâber, onlardan ince nûkteler çıkarıyor, buradaki hicretten maksadın; Allâh'ın yasak ettiği şeylerden çekinmek; âlem-i mânâyâ ve fezâ-yı hakika te gitmekdir, diyor.

524

این جهان محمود آن خود میجدست
نقش و صورت پیش آن معنی سدست

İn cihan mahdûd an Hod bihadest,
Nakş ü sûret piş-i an ma'nâ sedets.

«Bu âlem mahdûd, mânâ âlemi ise gayri mahdûddur. Bu âlemdeki nakş ve sûretler, mânâ âleminin önüne çekilmiş sed mesâbesindedir.»

Biraz evvel de söylendiği vechile dünyamız, bize nisbetle ne kadar büyük olursa olsun, gerek çevresi ve gerekse sath-ı mesâhası mâlûmdur. Gitmekle tükenmez değildir, mahduddur. Mânâ âlemi ise bil'akîs gayri mahdudur. Lâkin bu âlemin rengâreng olması, türlü türlü elvan ve envâi bulunması, oranın tek reng olan genişliğini örtmektedir. Fakat bu örtmek ve göstermemek meselesi, örtenin örtülenden büyük olmasına delâlet etmez. Göz önüne tutulan bir el, insan nazarından bütün cihânı saklar. İşte o el, gözün görmesine mânî olduğu eşyâdan büyük olmadığı gibi, mânâ âlemini bizim gibilerin nazarından saklayan kesret ve sûret âlemi de, ondan büyük değildir. Bu gibi görünen ve görünmeyen âlemlerin Hâlıkı bulunan Allah ile kim uğraşmaya muktedir olabilir? Hazret-i Mevlânâ, Cenâb-ı Hakkın kudretini izâh için bir iki misâl daha îrâd ediyor:

(2) Nisâ: 100.

(3) Zâmer: 10.

525

صد هزاران نیزه فرعون را
دوشکست از موسی بایک عصا.

Sad hezâran nize-i Fir'avn râ,
Der şikest ez mûsî bâ yek asâ.

«Fir'avn'ın yüz binlerce mızraklı ordusunu, Mûsânın bir asâsiyle kırdı.»

526

صد هزاران طب جالینوس بود
پیش عیسی و دمش افسوس بود.

Sad hezâran tıbb-ı câlinôs bûd
Piş-i Îsâ vû demeş efsûs bûd.

«Calinos'un yüzbinlerce tıbbî devâsı ve tedâvisi de Hazret-i Îsânın nefhası karşısında Allâh'ın kudretiyle faydasız kalmıştı.»

Çünkü Calinos'un usûl-ü tedâvisiyle yapılamayan şeyler, Rûhullah Hazretlerinin mucizesiyle vukûa geliyordu.

527

صد هزاران دفتر اشعار بود
پیش حرف امیش او عار بود.

Sad hezâran defter-i eş'âr bûd,
Piş-i harf-i ümmiyeş ô âr bûd.

«Yüzbinlerce şi'r defteri, ümmî bir zât-i akdesin, yâni Peygamber-i mukaddesin tekellümü karşısında utanç vesilesi olmuştu.»

Evet; Cenâb-ı Hak öyle muktedir bir ma'bûddur ki, Fir'avn'ın binlerce mızraklı askeri varken, onların bulunduğu yer, mızrak saplarının çokluğundan âdetâ kamışlık hâlini alırken, o Zât-ı Ecell ü Âlânın verdiği icâzkâr bir kuvvetle bir Hazret-i Mûsâ; o mızraklı asekere de, onların serdârı ve hükümdârı bulunan Fir'avna da galebe çalmıştı. Yegâne silâhı ise elindeki asâdan ibârettir. Kezâ Hazret-i Îsâ'nın zamân-ı nübüvvetinde tabâbet oldukça terakkiye başlamış, bir takım ilâçların menfaatıyla tedâvî usûlü hakkında biraz mâlûmat

بس دل چون کوهر انگيخت او
مرغ زيرك بادو پا آويخت او.

Bes dil-i çün kührâ engiHt ô,
Mürğ-ı zîrek bâ dü pâ âviHt ô.

«Cenâb-ı Hak, dağ gibi sâbit bir çok kalbi yerinden koparmış, çok kurnaz kuşu ökseye tutturup iki ayağından asıvermiştir.»

Yâni Allâh'ın kazâsına karşı bir adamın kalbi dağ kadar da metin olsa dayanamaz. Kazây-ı İlâhî huzûrunda bir kimsenin zekâsı, kuşlar gibi yüksekte uçsa da, o kazânın hükmünden kendini kurtaramaz.

فهم و خاطر تيز کردن نيست راه
جز شکسته می نگيرد فضل شاه.

Fehm ü Hâtır tîz kerden nist râh,
Cüz şikestê mî negîred fazl-ı şâh.

«Fehm ve hâtır keskinleştirmek, yâni herkesin anlamadığı şeylere akıl erdirmek yol ve mârifet değildir. Allâh'ın fazl u keremi, saracak kırık ve yapacak yıkık arar.»

Hakikat yoluna, sâde aklın delâletiyle gidilmez. Akıl, akılla bilineceklerle erer, üst tarafı için durur. Binâenaleyh hakikat yoluna gitmek isteyenler; akıllarına itimâdı, zekâlarına istinâdı bırakmalı, kâmil bir kılavuzun rehberliğine ihtiyâc göstermelidirler. Yoksa Füzûlînin dediği gibi:

Ben akıldan isterim delâlet,
Aklım bana gösterir dalâlet!

neticesi husûle gelir.

Okyanuslarda seyâhat yapan büyük vapurlar var. Her biri de deniz kurdu olmuş ihtiyar ve tecrübeli kaptanların idâresinde. Fakat bu vapurlar Kızıldenize girdi mi, yerli kılavuzların kumandasına teslim ediliyor. Geminin papa oturmaması da ancak bu sâyede kabil olabiliyor. Hakikat yoluna gitmek, herhâlde Kızıldenizde sefer etmekten kolay değildir. O hâlde dalâlet şaplarına oturup saplanmamak için o yolda bir rehbera tâbî olmalıdır. Hevâyı bırak-

edinilmişdi. Fakat Rûhullah olarak gelen Hazret-i İsâ, o terrakkiye başlamış tabâbet erbâbının yapamadıklarını yapıyor; meselâ körlerin gözünü, sağırların kulağını açıyor; kötürümleri, yatalakları yerinden ve yataklarından kaldırıyordu. Hazret-i Mesih'in gösterdiği şu mucizeler karşısında hekimlerin tedâvisi faydasız bir uğraşmadan ibâret kalıyordu.

Kezâ Asr-ı Muhammedide, Arab Kavmi, bilhassa Hicaz Arabları arasında fesâhat ve belâğat pek fazla ilerlemiş, kendi kendine çöllerde bir çok şâir, edib ve hatib yetişmişti. Hele arab şâirlerinden yedi dânesinin söylemiş oldukları kasîdeler çok beğenilmiş; bezler üstüne yazılıp Kâ'be-i Muazzamanın duvarına iftiharla asılmıştı. (Muallakat-ı Sebi') diye meşhûr olan yedi kasîde bunlardır ki (İmreül Kays)'ın (Kasîde-i lâmiyye)'si en üstde duruyordu.

Vaktâki Kur'ân-ı Kerîm nâzil olmaya başladı. Kelâm-ı İlâhîdeki mu'ciz belâgati anlayan arablar şaşırıldılar. Edilen teklîf üzerine nazire söylemeye kalkıştılar, fakat muvaffak olamadıklarını ve olamayacaklarını idrâk etdiler. Binâenaleyh o kasîdeleri bulundukları yerden indirdiler. Garibdir ki en evvel inen, en üstde duran kasîde, indiren de kasîde nâzımının kız kardeşiydi. Belâgate âşinâ olan o kadın:

«— Muhammedin sözleri meydanda dururken, kardeşimîn söylediği kasîdenin göz önünde durması yakışmaz» demişdi. Bunların hepsi de Allâh'ın kudret ve kuvvetiyle olmuşdu.

باچان غالب خداوندی کسی
چون نمیرد گر نباشد او خسی.

Bâ çünan gâlib Hudâvendî kesî,
Çün nemired ger nebâşed ô Hasî.

«Böyle gâlib ve muktedir bir Allâh'ın huzurunda bulunan bir kimse, tab'an bayağı, yâhud çörçöp gibi değilse nasıl ölmez?»

Bir adamda zerre kadar idrâk ve irfan bulunur da Allâh'ın bu gibi sayılmayacak kudretinin eserini görür ve anlarsa, o kudret ve icâz sâhibinin huzûrunda ölmek, yâni emirlerine olsun, yasaklarına olsun son derece riâyet göstermek lâzım geldiğini bilir ve yapar. Aksi hâlde o mahlûkda insanlık şerefi ve adamlık idrâki yok demektir.

Akil delâletiyle, daha doğrusu kendi fikirlerine göre yol almak isteyenlerin vâsıl-ı hakikat olamayacağını, o gibilerin Allâh'a vâsıl olmak ümidinin, define bulmak sevdâsına düşen hayâlperverin hülyâsı gibi olacağını beyân için Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki:

531

ای بسا گنج آکنان کنج کاو
کان خیال اندیش را شد ریش کاو.

Ey besâ genc âkenân-ı kûnc kâv,
Kân Hayâl endîşrâ şûd riş-i gâv.

«Sığır vâsıtasıyla bulunacak defineden hazinesini doldurmak isteyenler; yahud hazine bulmak ümidiyle köşeyi bucağı kazanlar, o hayâle kapılanlara tâbi olurlar.»

Bu beyt biraz izâha muhtâcdır. (Genc-i gâv): sığır vâsıtasıyla keşfedilen define demektir. Bu keşif, Acemistanda iki defâ vukûa gelmiş. Biri (Behrâm-ı Gûr) zamânında olmuş. Çiftçinin biri tarlasını sürerken öküzünün bastığı yerde bir delik açılmış; genişletilince orada bir define bulunmuş.

İkincisi: Nâme-i Risâleti yakmak küstahlığında bulunan (Hüsrev Pervîz) devrinde olmuş. Çeyiz eşyâsı taşıyan bir öküz, bir meydanda durmuş, yürümemiş; bastığı yerl kazmışlar, define zuhûr etmiş. Bu definelere — onları keşfe vâsıta olan öküzlere nisbetle — (Genc-i Gâv) denilmiş.

Sonra, acaba bizim öküzün ayağı altında da böyle bir define bulunur mu? diye sakalını onun kuyruğuna yapıştıncasına izini takib edenlere, ve öküzlerden, yâhud öküz gibilerden meded umanlara (Riş-i gâv) tâbir olunmuştur.

Bundan dolayı Hazret-i Mevlânâ, Allâh'ın emrine ve peygamberin kavline ittibâ etmeyip te kendi düşüncesine göre gitmek sûretiyle hakikate ermek isteyenlerin ham bir ümide, geçici bir hayâle düşmüş olduklarını anlatıyor. Onların meslek ve mezhebine uyanları, sığır definesinden çıkacak cevâhir ile mevhum hazînelerini doldurmak düşüncesinde bulunmalarına benzetiyor.

532

گاو که بود تا تو ریش او شوی
خاک چه بود تا حشیش او شوی.

Gâv ki bâved tâ tû riş-i ô şevî,
Hâk çi bâved tâ haşîş-i ô şevî.

«Öküz kim oluyor ki onun tâbili bulunuyorsun? Toprak ne oluyor ki onun otu oluyorsun?»

«Men lehû aklun selimûn yüKtedibil Mustafâ.»

denilmiştir ki: «Akl-ı selimi olan, Hazret-i Mustafâya iktidâ eder» demektir. Evet, aklın vazîfesi, derece-i selâmetine göre insana hakikati göstermektir. İşte o akl-ı selim Nebiyy-i Ekrem (S.A.V.) Efendimizin söz, iş ve hallerini araştırarak O Nebiyy-i Ekrem'e bağlanmanın lüzûmunu sâhibine de anlatır. Bunları görebilecek kadar gerçek görüşlü olmayan bir akılda selâmet olmadığı gibi; sâhibinde de iyiyi, doğruyu idrâk kâbiliyeti yok demektir. Aklının erebildiği, tabîi ihtiyaçlarıdır ki, bu hususta eşekler de, öküzler de onun kadar mudrikdirlere. Binâenaleyh, dînin ahkâmındaki hikmetleri anlamayıp da bir takım filozofların sözlerini düstur ittihâz etmek, onlara ilâve olarak kendince de bir lakım indî kaideler ve düsturlar vaz'eylemek, öküzcesine yaşamak demektir. Boylesine uyanlar, hikmet ve felsefe nâmına yuvarladığı indî kanâatleri hakikat diye kapışanlar; tabîi, ayağının altından define çıkacak diye öküzün kuyruğundan ayrılmayanlardır. Halbuki insan, sakalını öküz kuyruğuna süpürge yapmak için yaratılmamıştır. Hattâ üstünde yaşadığı şu toprakda yetişen otlar gibi, yüce hakikatlerden habersiz olarak gelip gitmesi de muvâfık değildir. Bu durumdan yükselemeyenler, Allah korusun mesh-i mânevîye uğramışlardır.

533

بون زنی از کار بد شد روی زرد
میخ کرد اورا خدا وزمهره گرد.

Cûn zenî ez kâr-ı bed şûd rûy zerd,
MesH kerd ôrâ Hudâ vû-zühre kerd.

«Bir kadının kötülükden yüzü sararınca, Allah onu mesh ederek zühre yaptı.»

عودتی را زهره کردن مسخ بود
خاک و گل گشتن نه مسخست ای عنود

Avreti râ zühre kerden mēsh būd,
Hâk ü gilgeştēn ne mesHast ey anūd.

«Bir kadını zühre yapmak mesh oluyor da toprak ve çamur olmak mesh değil midir, ey anud kımse?»

Hazret-i Pîr mühim ve âlimler arasında münâkaşalı bir kıssaya işâret ediyor. Maalesef Yahûdilerden naklen dîn kitaplarımıza geçmiş bir efsâne vardır: Hazret-i Âdemin zellesi, yâni yasak ağaçdan yemesi üzerine melekler onu ayıplamışlar. Cenab-ı Hak onda nefis vardır. O nefis sizde olsaydı ondan beter olurdu buyurmuş. Melekler, kendilerine neş'et-i insâniyye verilip tecrübe edilmelerini istemişler: Hârût ve Mârût isminde gâyet mütteki iki meleği seçmişler. Bunlar insan şeklinde ve maîşetinde olarak yere inmişler; Bâbilde sihir tâlimine başlamışlar. Çünkü o vakitte Bâbilde olsun, Keldanda olsun kâhinler, sihirli bâzı garib hâdiseler gösterirlermiş. Günün birinde Zühre nâmında bir kadın bu meleklerle gelmiş, kocasından şikâyet etmiş. Zührenin güzelliği Hârût ile Mârûtta melekîyet bırakmamış, kendisinden visâl talebinde bulunmuşlar. Zühre de bunları sarhoş ederek, geceleri semâya çıkarken okudukları düâyı ağızlarından kapmış. Kendisi onu okuyup semâya çıkmış, Cenâb-ı Hak da onu Zühre yıldızına kalb ve meshetmiş. Daha sonra Hârût ile Mârût Bâbilde bir kuyu içine baş aşağı olarak asmış. Orada kıyâmete kadar muazzab olacaklarmış.

Muhakkik müfessirlere göre bu efsânenin aslı yoktur. Alûsî merhûm tefsirinde diyor ki: «Bunlar yahûdilerin sözlerini hikâyeden ibâretidir. Hiç bir tarafı doğru olmamak üzere yalandır.»

Fahrüddîn-i Râzi de bu kıssanın masal olduğu fikrindedir. Şihâbüddîn-i İrâkî «Harut ile Mârûtun zühre yüzünden hatâ irtikâb etmeleri dolayısıyla muazzab olduklarını itikâd etmiş olan, küfre girmiş olur. Çünkü meleklerle mâsumdur. Zühre de yaradıldığından beri yıldız olarak mevcûddür» demiştir.

وَاتَّبِعُوا مَا نَزَّلْنَا مِنَ الشَّيَاطِينِ عَلَىٰ مُلْكٍ سُلَيْمٍ وَمَا كَفَرَ
سُلَيْمٌ وَلَكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ
السِّحْرَ وَمَا أُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ
وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّى يَقُولَا إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ
فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ
وَمَا هُمْ بِضَآئِرٍ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَيَتَعَلَّمُونَ
مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرَاهُ
مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْا بِهِ
أَنْفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿١٠٠﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ آمَنُوا
وَاتَّقَوْا لَثَوَّبْنَا عَنْ اللَّهِ خَيْرٌ لَّوْكَانُوا يَعْلَمُونَ

(*)

Ayetinin tefsirinde deniliyor ki: «Yahûdiler ellerindeki kitâbullâhı, yâni tahrif edilmemiş Tevrâtı bir tarafa bıraktılar. Şeytan gibi şerîr bir takım kimselerin Hazret-i Süleymana isnâd ettikleri sözlere tâbi oldular. O şeytan adamlar; Süleymân, mülkünü ancak sihir, buhur ve kehânetle idâre ediyordu, demişlerdir.

Buradaki (şeyâtîn) kelimesine (ebâlise) yâni hakîkî şeytanlar demek doğru değildir. Nitekim:

وَإِذْ يَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا أَفَلَا آمَنَّا
وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شُيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ
مُسْتَهْزِؤْنَآ

Yâni : «Münâfiklar, kendi şeytanları, iblis gibi şerir arkadaşlarıyla yalnız kalınca biz seninle berâberiz derlerdi 5.» Âyet-i Kerîmesinde mecâzen kullanılmıştır.

Hazret-i Süleyman vefâtından sonra kâhinler ve sihirbaz takımları, kendi san'atlarına revâç vermek için kehânete ve sihre müteallık bâzı bahisleri yazmışlar, Süleyman'ın tahtı altına koymuşlar, sonra meydana çıkıp «İşte Süleyman, bu havas kuvvetiyle icrây-ı hükûmet etmişdi» demişlerdi.

Cenâb-ı Hak, Süleyman Aleyhisselâmin sâhir ve kâfir olmadığını, sihir ve küfrü irtikâb etmiş olanların o şeytan-sîret kâhinler ve sihirbazlar olduğunu bildirmek için bu âyeti inzâl eyledi.

Yahûdiler, Hazret-i Süleyman'ın Beytülmakdisi yaptırmış, fevkalâde bir ihtîşâm içinde yaşamış olmasıyla iftihâr ederler de onun, hattâ babası Dâvûd Aleyhisselâm'ın peygamberliğine inanmazlar. Nebî değil, melik idiler derler. Hazret-i Süleyman'a da sihir isnâd ederler. Halbuki müslümanlık; Süleyman'ı da, Dâvûdu da, sâir enbiyây-ı izâmî da kendi müntesiplerinin münâsebet-siz vehim ve isnadlarından uzak görür, onları şân-ı nübüvvetlerine lâayık bir derecede gösterir ve haklarında: (Salevâtullâhi alâ nebiyyina ve aleyhimüsse-lâm) diyerek tâzimatda bulunur.

Hârût ve Mârûtun melek değil, iki melik olduklarına dâir de rivâyet vardır. İbni Abbâs'ın, Hasan-ı Basri'nin, Eûl'esved'in, Dahhâk'ın kırâ'etleri rivâ-

وَمَا أُنْزِلَ عَلَى الْمَكِينِ (5)

yet edilmektedir. Şu hâlde Nazm-ı Celîlin mânâsı «Bâbil hükümdarlarının ikisi bulunan Hârût ve Mârût...» demek olur. Bunların hakikî melek olmadıkları ve gösterdikleri salâh-ı hâl dolayısıyla (melek) lâkabını aldıkları da mervidir.

Demek ki bunlar halkın teveccühüne ve hüsn-ü zannına mazhar olmuş

(5) Bekara: 14.

(6) Bekara: 102.

iki adammış. O asırda sihir ve kehânet ilimlerine de vâkif imişler. Herkes kendilerinden ilim öğrenmiş. Onlar «Öğrendiklerinizle şer işlemeyin» diye nâsihat verirler, kendilerinin fitne olduklarını, yâni öğretdiklerinin dalâleti mücâzib olacağını söylerlermiş. Halk ise, karı-koca arasını açacak ve kariyu kocasına botaşatacak büyüü öğrenirler, öğrendikleri ile bir iş görmezlermiş.

İşte Yahûdiler, Hazret-i Süleyman'a iftirâ olunan ve Hârût ile Mârûta isnâd edilen bir takım küfriyâta tâbî oldular. Onlarla uğraşmaya başladılar da Tevrat'ın hükümlerini bıraktılar.

Hazret-i Mevlânânın burada Zührenin meshinden bahsetmesi meşhûra göredir. Yoksa onun doğruluğuna inandığından değildir. Nitekim, bir kadını Zühre yapmak mesh oluyor da toprak ve çamur olmak olmuyor mu? diye bir suâl irâd ediyor ki, meşhûr efsâneye inanmadığı, bu suâli ile de anlaşıyor.

535

روح می بردب سوی چرخ برین
سوی آب و گل شدی در اسفلین.

Rûh mî burdêr suy- cerH-i beriin,
Sûy-i âb ü gil şûdî der esfelin.

«Rûh seni felek-i âlâya götürdü. Sen ise su ve çamur tarafına, yâni ti-nel ve tabiat âleminde meylederek esfel-i sâfilîne düştün.»

Mâlumdur ki insan, rûh ile cesedden ibaretdir. Rûhu dolayısıyla âlem-i âlâya, cesedi itibâriyle de arz-ı sâfilâyâ nisbeti ve meyli vardır. Nisbet-i rûhiyyet insanı rûhâniyyet cihetine, nisbet-i qesedâniyye de yine insanı tabiat ci-hetine cazb ü sevk eder. Kur'ân-ı Kerîmde:

لَقَدْ
خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ
إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ

Yâni : «Biz hakikaten insanı şekli ü şemâilî ve sûret ü mânâsı itibâriyle ahsen-i takvimde yarattık. Sonra da onu esfel-i sâfilîne reddeyledik. Yâni genç iken ihtiyârlatdık, güzelken çirkinleştirdik, mâsûm ve sâlih iken kör ve fâsik kıldık. Şu halleri de imân etmeyişinden ve sâlih amellerde bulunmayışından yaptık. Fakat mü'min olanları ve iyi amellerde bulunanları böyle yapmadık.

Onlar için ecir ve sevâb vardır. Hem öyle bir esir ki ona nâil olduklarından dolayı kendilerine minnet tahmil edilmeyecek, başlarına kakılmıyacaktır ?»

İşte şu Âyet-i Kerimelerde beyan buyurulan iki hâlden birincisi ki, esfel-i sâfilinde kalmaktır, insanın tabiat âlemine saplanıp kalması demektir. İkincisi, yâni (illâ-yi istisnâ) ile kurtulması ve ecr-i gayr-i memnûna nâil olması da rûhâniyyet âleminde feyiz almasına işâretidir.

Sôfiyye meslekine göre (Esfel-i sâfilin) insâniyyet mertebesidir ki, tenez-zülât-ı ilâhiyyenin sonu ve (Vahdâniyyet) makmının mukâbilidir.

Sôfiyye; mevcudat denen mükevvenat için bir (vücûd dâiresi) tasavvur ederler. Hatta bu dâireyi — ona hakikî bir varlık vermedikleri için — (şû'le-i cevvdâle) ile, meselâ bir maşa ile tutulup süratle çevrilen ateşin parlak bir dâire gibi görünmesiyle temsil eylerler.

Sûz-i sevdâdan yanar kesilmişdir derûn,
Dil değil, sinemdeki bir şûle-i cevvdâledir!

İşte bu dâirenin yarısı (kavs-i nüzûl) dır. Yâni (İniş yayı) dır ki, oluşun mertebelerini yâni eşyânın aslından — vелеvki sûri olsun — uzaklaşmasını gösterir. Mahlukların en sonu insan olduğu için onun makâmına (esfel-i sâfilin) tâbir edilir. Vücûd dâiresinin öbür yarısı (çıkış yayı) dır. Mahlukların derece derece aslına yaklaşmasını gösterir, yâni esfel-i sâfiline inmiş olan insan, tedricen terakkî ederek aslına rucû' eyler ki:

وَالَيْكُمُ رُجْعُونَ

Yâni : «Siz Allâh'a ric'at edeceksiniz ⁸» Nazm-i Kerîmi buna işâretidir denilmiştir.

Vücûd dâiresinin iniş yayına (minallah: Allahdan) denildiği gibi, çıkış yayına da (ilallah: Allâha) tâbir olunur.

Mevlevî mukâbelelerinde sem'a başlamadan evvel yapılan (Devr-i Ve ledî) denilen dolaşma ile, Sultan Veled Hazretleri; bî nükteyi temsil eylemiş dir.

İşte bir insan için en ulvî istek ve en yüce gâye, vücûd dâiresinin çıkış yayı üzerinde seyir terakkî ile, «mebde'» yâni asla avdet edebilmektir. Seyr-i ilallâha muvaffak olamayanlar ve esfel-i sâfilinden kurtulamayanlar, mânevî meshe uğramış olanlardır.

(7) Tîn: 4-6

(8) Zuhruf: 85

خوشتن را مسخ کردی زین سفول
زان وجودی که بد آن رشک عقول.

Hişten râ mēsh kerdî zin sūfûl,
Zan vücûdî ki bûd an reşk-i uKûl.

«Akılların gıpta ettiği bir vücûddan sūfliyyet hasebiyle kendini meshetmişsin.»

Yâni Ey insan; sen bir vücûde mazhar olmuş ve ahsen-i takvîm üzere yaradılmışsın ki, o hilkat ve o vücûde, akıl ve zekân, hattâ aklın gözû olan melekler bile gıpta etmişlerdi. Fakat indirildiğin sūfliyyete, yâni esfel-i sâfilin derecesine râzı oldun. Çalışıp çabalayıp seyr-i ilallâh mertebesine ayak basmadın. Binâenaleyh sūfliyyete rızâ gösterişin dolayısıyla kendini mesh-i mânevîye uğratdın.

پس ببین که مسخ کردن چون بود
پیش آن مسخ این بغایت دون بود.

Pes bibîn ki mēsh kerdn çün būved,
Piş-i an mēsh in bigâyet dun būved.

«O halde Allâh'ın seni şu mesh edişine bak ki, öbür meshe nisbetle bu, gâyet dūn bir derecede kalır.»

Yâni; gûyâ Hârût ve Mûrûtu sapıtmış olan kadının Zühre yıldızına meshedilmiş olduğunu okumuş, öğrenmiş ve inanmışsın. Onun vukûu farzedilse bile, senin uğradığın mânevî meshin yanında o, yine bir şey sayılır. Bir kadın Zühre yıldızına tebdil edilmişse, nûrânî bir meshe uğramış demektir. Sen ise çamurluk derekesinden ve esfel-i sâfilin bataklığından kurtulamadığın için, senin meshin pek zulmânî bir mesh hâlinde kalır.

اسب همت سوی احقر تاختی
آدم نسجود را نشناختی.

Esb-i himmet sūy-i aHter tâHti,
Âdem-i mescûd râ nešnâHti.

«Himmet atını yıldızlara doğru sıçratdın, meleklerin secde-i ta'zimine mazhar olan Âdemi tanımadın.»

Yânî aklına, idrâkine, amelîne, irfânına güveniyorsun. Yerdeki araştırmayı kâfi görmüyor, gözünü göklere yöneltiyor, fezâyı ve onun genişliğini tahmin ve takdire uğraşıyor, bâzan da Zührenin meshe uğramış bir kadın olması gibi hurâfelere inanıyorsun. Öyle iken, kendisine meleklerin secde ettiği Âdem'i, âdemliğin kadr ü kıymetini bilmiyor, Âdemin vâris-i kâmilî olan evliyâullâha ehemmiyet vermiyor ve onlara ittibâ' eylemiyorsun. Halbuki Âdem, öyle seçkin bir mahlûk idi ki, şu süflî topraktan yaratılmış iken, ulvî meleklerin secde-i ta'zimine mazhar olmuştur. Çünkü:

وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا

Yânî : «Allah, Âdeme bütün isimleri öğretti.» iltifâtına nâil idi. İlâhî ve Robbânî olan ilmi ve irfânı, kendisini meleklerin secde ettiği bir mertebeye çıkarmıştı.

آخر آدم زاده‌ای نا خلف
چند پنداری تو پستی را شرف.

Âhîr âdem zâdeî ey nâ Halef,
Çend pîndârî tû pestî râ şeref.

«Ey soysuz; sen de Âdemin torunu olduğun hâlde, bu süfliyyeti, ne vakte kadar kadr ü şeref sayacaksın?»

Mârifet gerçi ki beyzâdelere lâzımdır,
Ehl-i ilm olmaz ise yine beyoğlu beydir.
Âlim evlâdı olup medrese-i âlemde,
Câhil olmaktan ise doğmadan ölmek yeğdir!..

Evet. Asâlet babadan oğula intikâl eder. Bir beyin, yâhûd ağanın oğlu câhil olsa da yine bey, yâhûd ağa ünvânına vâris olur. Fakat ilm ü irfân, miras kalmaz. Âlim bir zâtın oğluna, babasının fazl ü kemâline hürmeten âlim denilmez. Âlim bir babanın câhil bir oğlu olmak acıklıdır; ve o insanı utandıracak bir mûsibettir. Bunun gibi, karşısında meleklerin secde ettiği bir Âdemin torunu olup da hayvanlık derekesinden kurtulamamak, hattâ onun yanında bulunan esfel-i sâfilinden yükselememek ne kadar utanacak ve ağlanacak bir felâketdir.

چند گوی من بکبرم عالمی
این جهانرا بر کنم از خود همی.

Çend gûyi men, bigîrem âlemi,
În cihanrâ pûr kûnem ez Hod hemî.

«Bu dünyâyı idâre eden benim, cihânı dolduran da yine benim! diye ne vakte kadar atıp tutacaksın?»

Yânî bir mevki sâhibi, meselâ bir dâirede kapıcı, yâhud umûmî bir he-lâda ibrikçi olmuşsun. O boyağı vazifeyi mühim bir mansıb vehmediyor, gurûra kapılıyorsun. Bu kapıyı açıp kapayan, yâhud bu ibrikleri doldurup saklayan benim! diye rast gelene kafa tutuyorsun. Behey budala; bir defâ o, senin ehemmiyet verdiğin kapıcılıkla ibrikdarlıkda kimsenin gözü yok. Güle güle otur. Yalnız mürâcat edenlere ve sıkışıp gelenlere ters muâmele etme.

گهر جان بر برف گردد سر بسر
باب خور بکدازدش بایک نظر.

Ger cihan pûr bîrf gered ser beser,
Tâb-i Hor bûgdâzedeş bâ yek nazar.

«Dünya baştan başa karla dolsa, Güneşin harâretî onları bir bakışı ile eritiverir.»

Yânî ey kapıcılık ve ibrıkçılık gibi hizmetlere aldanıp da halka keşiş dağı gibi görünen; Güneşin şualarının karları erittiği gibi, kader Güneşi de sana aksedince, güvendiğin ve bôbürlendiğin kapıcılık ve ibrıkçılığı da su hâline getirir ve yokluk denizine götürür.

542

وزر او و صدوزیر و صد هزار
نیست گرداند خدا از یک شرار.

Vizr-i ô vû sad vezîr û sad hezâr,
Nist gerdâned Hudâ ez yek şerâr.

«O vezirin de, onun gibi yüz, hattâ yüzbin vezirin de hilesini Allah, bir kılcımla mahveder.»

543

عین آن تخیل را حکمت کند
عین آن زهرآب را شربت کند.

Ayn-i an taHyîl râ hikmet küned,
Ayn-i an zehrâb râ şerbet küned.

«Cenâb-ı Hak, o Yahûdî vezîr ve emsâlinin düşündükleri hileleri, mazlûmlar hakkında hikmet hâline getirir. Yine zehirli su gibi olan tezvirlerini mağdurları için şerbet derecesine çıkarır.»

Hikâyesi nakledilen Yahûdî vezîr, o vakit Hak dîn sâlikleri bulunan İsevilere birbirine düşürmek için türlü hileler icâd ediyor, çeşit çeşit zehirli ve helâk edici sözler söylüyordu. Cenâb-ı Hak, onun hilelerini din-i Hak erbabından bâzıları hakkında ayn-i hikmet hâline getirdi. Çünkü vezirin sözlerindeki yıldız sıyrılınca, altının paslı olduğunu anladılar. Olanca ihlâsla kelâmul-lâha sarıldılar. Binnetice vezirin yutturmak istediği zehirli haplar, o gibiler için âdetâ turunc ve portakal şerbeti gibi oldu.

آن گمان انگز را سارد یقین
مهرها رویند از اسباب کین.

An geman engiz râ sâzed yakîn,
Mîhrhâ rûyâned ez esbâb-ı kîn.

«Allah, zan ve şüphe îrâs edecek bir sözü, yakına vâsita kılar. Kîn ve düşmanlık sebeplerinden de muhabbet neticesi çıkartır.»

Yânî Cenâb-ı Hak, öyle bir kâdir-i mutlakdır ki, bir zâlimin debdebesini, servetini bir an içinde imhâ eylediği gibi, irâde-i ilâhiyyesi iktizâ edince zannı yakine, düşmanlığı muhabbete tebdîl ediverir. Meselâ Hazret-i Ömer Radi-yallâhü anh'in zût-i akdes-i Nebevî'ye evvelce ne kadar sû-i zannı vardı. Hayât-ı Peygamberiye kasdedecek derecede Aleyhisselât Efendimize düşmanlık besliyordu. Sonra; lütf u ilâhî ile onda bir yakın husûle geldi ki «Benden sonra peygamber gelseydi Ömer olurdu» iltifâtına mazhar olup. Evvelce Rasûl-ü Ekrem Sallallâhü Aleyhi ve Sellem Efendimiz'in can düşmanı iken sonra o kadar muhibb-i can fedâsı olmuştu ki, irtihâl-i Nebevî esnâsında teessüründen şaşırılmış, her kim Muhammed öldü diyecek olursa kafasını keserim diye yalın kılıç dolaşmaya başlamıştı. İşte şu değişikliği ihsân eden şübhesiz ki Allah idi. Yine o Allah:

545

بروود در آتش ابراهیم را
ایمنی روح سازد سیم را.

Pervered der âteş İbrâhîm râ,
Eymeniy-yi rûh sâzed bîm râ.

«İbrahîmî ateş içerisinde besler; korkuyu, rûhun, emniyyetine vâsita kılar.»

Ateşde yakmak, insanda yanmak kabiliyeti varken, Allâh'ın kudret ve kuvveti erişince o kabiliyet değişir. Ateşe atılan İbrâhîm Aleyhisselâm ölümden kurtulur, icâz-ı ilâhiye canlı bir misâl olur.

Allah, korkuyu da rûhun emniyyetine sebep kılar Yânî insan, Allahdan korkarsa: (Re'sûl hikmeti mehâfetullah) yânî «Hikmetin başı, Allah korkusudur» düstûruna ittibâ' ederse:

الْآنَ أَوْلِيَاءُ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

Yâni : «Malûm olsun ki, Allah dostları için korkacak bir hâl yoktur. Onlar Ahiretde mahzûn da olmazlar¹⁰» müjdesini alır.

546

ز سبب سوریس من سوفا یم
در خیالات چو سوفا یم.

Ez sebeb sûziş men sevdâiyem,
Der Hayâlâteş cû sôfistâiyem.

«Allâh'ın, bâzan sebepleri tesirsiz bırakmasında ben, şaşırılmış kalmışım. Hakkı tehayyül ve tasavvur husûsunda sofestâiler gibi olmuşum.»

Mâlûmdur ki dünyâ, sebebler âlemdir. Sebeblerin müsebbibi olan Allah, hâdiselerin husûlünü bir takım sebeblere bağlamıştır. Meselâ harâretin hâsıl olması için ateş lâzımdır. Ateşin yanması için de odun ister. Odun, kömür ve sair mahrûkât ateşe girince yanar. İşte bunlar, yekdiğerinin husûlüne ve bekâsına hizmet eden birer sebebdir. Fakat bâzân bir çocuk, beş arşın yüksekliğindeki bir pencerenin cumbasıyla berâber yere düşer de, burnu bile kanamaz. İbrâhim Aleyhisselâm, ateşlere atılmış, fakat Allah İbrâhimi değil, ateşdeki yakmak hassasını ve sebebiyyeti yakmış, yâni onun yakıcılığını muvakkaten izâle eylemişti.

Böyle sebeblerin tesirini ortadan kaldıran kudret-i Rabbâniyye karşısında hayrân olduğunu, Hazret-i Mevlânâ söylüyor; hattâ hikmet-i Bârî'yi idrâk edememek husûsunda kendisini sofestâilere benzetiyor.

Sofestâiler: Filosoflardan bir kısımdır ki eşyânın hâkikatini inkâr ederler. Bunların felsefî düsturları gibi, saçmasapan sözlere (safsata) derler.

Sofestâiler, üç kısımdır. Bir kısmına (İndiyye) derler ki, «Eşya, itikâda tâbidir. Bir şey hakkında ne düşünülürse o, odur.» mütâleasında bulunurlar.

Bir kısmına (İnâdiyye) ederler. Bunlar eşyâya evham ve hayâlât-ı bâtilâ tâbir ederler.

Bir kısmına da (Lâ edriyye) derler. Bunlar da her şeyde, hattâ şüpheden bile şüphe ederler.

(10) Yûnus: 62.

İstanbulun ilk kadısı Hızır Bey'in oğlu olup Fâtih'in muallımlığında bulunan Sinan Paşa, gençliğinde nasılsa bu mezhebe kapılmış. Bir gün babasıyla yemek yerken Hızır Bey:

— Sinan; budalalıkda o dereceye vardın ki şu önündeki sahanın bakır olduğunda şübhe edeceksin demiş. Sinan Paşa :

— Evet; bizim bakır gördüğümüz o sahanın başka bir şey, meselâ mukavva olmak ihtimâli vardır! cevâbını verince, Hızır Bey sahanı kaldırmış, oğlunun kafasına vurmuş. Sinan Paşa can acısıyla of! deyince babası:

— Nasıl, bakır olduğunu anladın mı? diye sormuş. Sinan Paşa, Şeyh velâya intisab etmekle bu saçma düşünceden kurtulmuştur.

Hazret-i Mevlânâ da hikmet-i Mevlâyı temâmiyle idrâk edememek husûsunda lâedrilere teşbih ediyor.

Hazret-i Mevlânâ bâzı hakikatlerin naklinden sonra bahse dönerek diyor ki:

★

«HRİSTİYAN KAVMİNİ DALÂLETE DÜŞÜRMEK İÇİN YAHUDİ VEZİRİN BAŞKA BİR FİTNEKÂRLIĞI.»

547

مکر دیگر آن وزیر از خود بیست
وعظ را بکذاشت و در خلوت نشست.

Mekr-i diğer an vezir ez Hod bibest,
Va'z râ bûgzâşt-u der Halvet nişest.

«O vezir, kendiliğinden başka bir hile yaptı. Va'zı bıraktı, halvetde oturdu.»

نثر

در مریدان در فکند از شوق سوز
ود در خلوت چهل پنجاه روز.

Der müridan der fikend ez şevk sûz,
Bûd der Halvet çihil pencâh rûz.

«Kirk, elli gün kadar halvetde oturup müridlerini ayrılık ateşine yaktı.»

خلق دیوانه شدند از شوق او
ز فراق حال و قال و ذوق او.

Hâik dîvânê şühend ez şevK-ı ô,
Ez rifâk hâl-ü zevK-i ô,

«Hâik, o vezirin hâl ü kâli ve zevki iştîyâkindan dell, dîvâne oldu.»

550

لابه و زاری همی کردندو او
از ریاضت گشته در خلوت دو تو.

Lâbe vû zârî hemî kerdênd u ô,
Ez riyâzat geşte der Halvet dü tû.

«Mürîdler ağlayıp vezirin dışarı çıkması için yalvarıyorlardı. O ise halvet-hânesinde riyâzat yüzünden iki kat olmuşdu.»

551

گفت ایشان نیست مارا بی تو نور
بی عما کش چون بود احوال کور.

Gift îşan nîst mârâ bî tû nûr,
Bî aSâkeş cûn bûved ahvâl-i kûr.

«Mürîdler diyorlardı ki: Sensiz bizim için hîdâyet nûru yoktur. Yedici bulunmazsa körün hâli nasıl olur?»

552

از سر اکرام و از بهر خدا
پیش ازین مارا مدار از خود جدا.

Ez ser-î ikrâm ü ez behr-i Hudâ,
Piş ezin mârâ medâr ez Hod cüdâ.

«İkram ve îhsân etmiş olmak için, ve Allah aşkına artık bundan fazla bizi kendinden ayırma.»

ما جو طفلانیم و مارا دایه تو
بر گسر ما ستران آن سایه تو.

Mâ çü Tiflânîm ü mârâ dâye tû,
Ber ser-î mâ gûsteran an sâye tû.

«Biz çocuk gibiyiz ki, sen de dadımız mesâbesindesin. Terbiye ve irşâd gölgeni başımızdan eksik etme.»

Hazret-i Mevlânâ, şu beyitlerle vezirin yeni bir fitne çıkarmak için halvet'e girdiğini, riyâset etdiği kimselerin de onun iştîyâkiyle deli, dîvâne olduğunu, ve halvetden çıkıp va'z u irşâda devâmını temennî eylediklerini hikâye ediyor. Kissa mazmûnunda bir de hisse vermek istiyor ki o da, sâlik bir tâlibin hocasına, hâlis bir dervişin şeyhine karşı göstereceği edebin tâlimidir. Bir tâlib; hocasını sevmeli, mualliminden korktuğu için değil, onu sevdiği için çalışmalıdır. Zâten hocaların vazifesi, talebenin umacısı olmak değil, mürebbî olmaktır. Kezâ bir mürîd, bir şeyhe intisâb edince, onu kalbinin mahbûbu itihâz etmeli; emirlerini, nasihatlerini ifâ ve tatbik eylemekte âşıkâne bir hâz duymalı, ondan bir dakika ayrılmayı en müdhîş azab ve işkence bilmelidir. Hattâ bu hâl ilerlemeli, Sâlik (fenâfîşşeyh) mertebesine gelmeli, kendisini şeyhinde görmelidir.

Kuşadalı meşhûr Şeyh İbrâhîm Efendinin bir mürîdi, rûyâsında şeyhini görmüş. Şeyh dervîşe doğru geliyor, geldikçe de küçülüyormuş. Yaklaştıkça küçülmüş, nihâyet dervişin vücûdünde kaybolmuş.

Dervîş, dehşetler içinde uyanmış, sabahı zor etmiş. Şeyhinin ziyâretine koşmuş, zuhûrâtını nakleymiş. Şeyh, ârifâne bir tebessümle:

— Sen de şeyhine karşı öyle olmalısın diyerek, (fenâfîşşeyh) mertebesine iğâret etmiş.

Hazret-i Mevlânânın beyânâtında, kıssadan ziyâde hisse nazar-ı dikkate alınmalıdır. Çünkü Hazret-i Pîrin maksadı odur. Burada vezirin vevlevki hiyle ve riyâ ile olsun halvete girmesi üzerine idâresindeki hristiyanların üzüntülerini söylemekle, dervîşlerin şeyhe karşı nasıl bir tavır alması ve şeyhin ayrılığından ne derece üzülmüş olması lâzım geldiğini îmâ ediyor.

گفت حاتم از محبان دور نیست
لیک بیرون آمدن دستور نیست.

Gûft cânem ez muhibban dûr nîst,
Lik birûn âmeden destûr nîst.

«Vezir dedi ki; rûhum, dostlarımdan uzak değildir. Lâkin dışarıya çıkmam için, müsâade yoktur.»

Hazret-i Mevlânâ bu beyit ile de kibar-ı evliyâullâh'ın bir hâline işâret ediyor: Erbâb-ı hakikat (kurb-i nevâfil) ve (kurb-i ferâiz) ile Hakka yaklaşmışlar. Alîlâ'nın varlığında, mevhum vücutlerini ifnâ etmişlerdir. Binâenaleyh onların görüşü ilâhî bir nazar, bilişi de ilâhî bir ilimdir. Bunun için, kâmil bir şeyh; yakında olsun, uzakda olsun dervişinin hâlinde haberdâr olur. Olmaşza zâten o şeyh, kâmil değildir. Nasıl ki Hazret-i Fârûk (Radiyallâhû anh.) Medîne'de hutbe irâd ederken yüzlerce fersah uzakda bulunan ism ordusunun kuşatılmak tehlikesine mârûz kaldığını basîret nûriyle görmüş (Yâ Sâriye el cebel) yâni «Ey Sâriye; dağa çekil» diye bağırmış. Mescid-i saâdetde bulunanlar bundan bir şey anlamamışlar. O yüzlerce fersah uzakdaki ordunun kumandanı bulunan (Sâriye), Hazret-i Fkrûk'un sesini işitmiş, dağa çekilmek sûretiyle muhâsaraya düşmekden kurtulmuş.

Burada denilebilir ki, bunu yapan Fârûk u a'zam Hazretleridir ki, bir dânedir. Bizim gördüğümüz şeyhler ise kendileri semâhânede iken kahve ocağında olup biten halleri görmeyecek kadar gaflet içinde idiler.

Cevâb verilir ki: Âmennâ ve sadaknâ öyle idi. Fakat peygamberlerin mücizesi gibi velfierin kerâmetinin hak olduğu da akâid-i islâmiyye cümlesinden dir. Ondan başka, Hazret-i Mevlânâ:

«Her devirde kâim bilhak bir velî vardır. Silsile-i tarikat ve feyz-i hakikat kıyâmete kadar devâm edecektir. İmâm-ı hay, ve kâim bilhak olan işte o velidir. Ömerin, yâhud Alinin neslinden gelmiş olması şart değildir» demiştir.

Demek ki her asırda bir veliyy-i kâmil bulunduğu gibi ondan Hazret-i Ömer gibi kerâmetler zuhûr etmesi de kâbilmiş.

Bir de edebiyatda bir kâide vardır. Bir şey, mutlak zikredilince kemâline masrûf olur. İnsan denilince âzâsı ve idrâki tamam bir vücûd, hatıra gelir. Kör-lüğü, sağırlığı, dînsizliği, densizliği düşünülmez. Bunun gibi mürşid denilince mürşid-i kâmil, mürîd denilince de mürîd-i sâdik anlaşılır.

Şurası da varki: Bulmak, aramakdaki hulûs-i niyyettin samimiyyet ve

doğruluğuna göredir. Bir Hadîs-i Şerif var ki, «Herkes niyyetine göre bulur» meâlindedir.

555

آن امیران در شفاعت آمدند
و آن مریدان در ضراعت آمدند.

An emiran der şefâat âmedêend,
Van mürîdan der derâat âmedêend

«Hristiyan reisleri şefâat için, diğerleri de nefislerini kötölemek üzere vezirin yanına geldiler.»

556

کین چه بد بختست مارا ای کریم
از دل و دین مانده ما می تو یتیم.

Kin çi bedbahtist mârâ ey kerim,
Ez dil û dîn mande mâ bî tû yetim.

Dediler ki: Ey kerim olan vezir, biz sensiz; gönümüzden, dinimizden yetim kalmış olduk. Bizim için bu ne bedbahtlıktır.»

557

تو بهانه میکنی و ما زرد
می زنیم از سوز دل دمه های سرد.

Tû behânê Mikünî vû mâ zîerd.
Mî zenim ez sûz-i dil demhây serd

«Sen halvetden çıkmamak için bahâne buluyorun. Bizim ise yüreğimiz yandığı için yüreğimizi çekiyoruz.»

558

ما کف از خورده ام
ما کف از خورده ام.

Mâ begûftâr-i Hoşet Hû kerdeim,
Mâ zi şîr-i hikmet-i tû Hordeim

«Biz senin güzel sözlerine alışmış, süt gibi olan hikmetlerini bol bol içmişdik.»

الله ابن جفا با مامکن
لطف کن امروز را فردا مکن.

Allah Allah in cefâ bâ mâ mekûn,
Lûtf kûn imrûz râ ferdâ mekûn.

«Allah aşkına olsun bize bu cefâyı etme, lutfeyle de halvetden çıkmak için bugünü yarına bırakma.»

560

می دهد دل مرا ترا کاین بی دلان
بی تو گردند آخر از بی حاصلان.

Mî dihed dil mer tûrâ k'in bi dilân,
Bi tû gerdend âHir ez bi hâsılân.

«Bu âşıklar sana gönül vermişlerdir. Sen olmayınca dalâlete düşeceklerdir.»

561

جمله در خشکی جو ماهی می طپند
آب را بکشا ز جو بر دار بند.

Cümle der Huşkî cû meâhi mî tapend,
Âbrâ bûğşâ zi cû ber dâr bend.

Hepsi de senin firâkında, karada kalmış balık gibi çırpınıyorlar. Derenin bendini aç da suyu salıver.»

Yâni, halvethâne kapısını aç da dışarıya çık ve eskisi gibi va'z u nasihatde bulun.

562

ای که چون تو در زمانه نیست کس
الله خلق را فریاد رس.

Ey ki cûn tû der zemâne nîst kes,
Allah Allah Halk rû feryâd res.

«Ey şu asırda misli bulunmayan; Allah aşkına olsun halkın feryâdına koş ve imdâdına yetiş.»

Kalb-i Muhammedî, İlâhî feyzin yeri olduğu gibi, vâris-i ekmeli bulunan gavs-i asır da diğer velilerin feyz kaynağıdır. Yâni her asırda ve zamanda (Gavs-i â'zam) denilen bir veliyy-i ekmel bulunur ki Nâib-i Muhammedî, hâfî-i Ahmedî odur. Tâbir câizse denilebilir ki mânevî işleri idare eden İlâhî meclisin reisidir. Hazret-i Mevlânânın:

«An yekî bâşed yekî bâşed yekî»

buyurduğu vechile, o zat-i âlî, her devirde yeâne olur. O devrin bütün velileri, onun emrinde bulunur. Niyyet-i kâmile ve hulûs-i kalb ile bir şeyhe intisâb eden dervişin, bağlandığı şeyhe hüsn ü zan etmesi lâzımdır. İşte Hazret-i Mevlânânın, hristiyan müridler tarafından yahûdî vezîre hitâben:

«Ey ki cûn tû der zemâne nîst kes»

demesi, erbâb-ı tarîkate şu nükteyi bildirmek ve dervişliğe dâir bir edebi öğretmek içindir.

«VEZİRİN MÜRİDLERİ SAVMASI.»

563

کفت هان ای سخر گان گمزه گو
وعظ و گفتار و زبان و گوش جو.

Gûft han ey süHragân-i gûftügü,
Va'z u gûftâr ü zebân ü gûş cû.

«Vezir dedi ki: Ey dedikoduya angarye olarak tutulmuş gevezeler, ey va'z, söz, dil ve kulak arayanlar.»

Vezir, bu hitâbı ile demek istiyordu ki: siz benim sözlerimi dinlemek, ilâhîmandan çıkacak kelimelerle kulaklarınızı dinlendirmek istiyorsunuz. Halbu ki hakîkate lâfla, olur olmazla değil, ancak hâl ile gidilir.

Binâenaleyh :

پیہ اندر گوش حس دون کنبد
بند حس از چشم خود بیرون کببد.

Penbe ender gûş-i hiss-i dun künîd,
Bend-i his ez çeşm-i Hod bîrun künîd.

«Adi bir hissın mevzi'î bulunan kulağınıza pamuk tıkayınız; bil'akis gözü-
nüzdeki his bağıni çözüp atınız.»

گنبه آن وش سر گوش سراسر است
تا نگرود این کر آن باطن کراست.

Penbe-i an gûş-i sir gûş-i serest,
Tâ negerded in ker an bâtin kerest.

«Gûş-i sırrın, yâni bâtin kulağının pamuğu, bu zâhırdaki kulaktır. Bu
kulak tıkalı bulunmadıkça mânevî kulak sağır demekdir.»

Bu ne demektir ve nasıl olur? diye bir sūâl vârid olabilir. Nefsimize kıyâs
ederek cevâb verebiliriz :

İnsanın bâzan bir hâli olur. Tenhâca bir yere çekilir. Gözlerini kapar,
kendi kendine hayâle dalar. Yanında kimse olmadığı, gözleri de kapalı bu-
bulunduğu hâlde hayallerine âdetâ vücûd verir. Bir takım kimseleri hayâlen görür
ve onlarla konuşur. Halbuki gözleri kapalı duruyor, dili de konuşmuyor. O
esnda kulağına bir gürültü aksetse, kulağı onunla iştigâle başladığı için ha-
yâlinde gördükleri kaybolur. Demek ki zâhir kulağı, bâtin kulağının pamuğu,
zâhir gözü de bâtin gözünün perdesi oluyormuş.

Sûlûk esnasında dervişin kulağı, Hak'kın gayrisini işitmeye; gözü bâtil
şeyleri görmemeye muvaffak olabilirse, onlara mukâbil başka şeyler işitir ve
görür. Şu kadar ki gerek halvete çekilip kendi âleminde bulunmak, gerek halk
arasına karışıp insanlarla düşüp kalkmak birer devâdır ki, sâlikin derdine gö-
re tabîb-i mânêvî bulunan mürşid-i kâmil tarafından tatbîk edilir. Bunları ki-
tablarda okuyup da nefsine tatbîke kalkışmak, eczahânen kendi kendine
ilâç alıp da kullanmak gibidir. Hekim olmayan bir kimsenin tıb kitabında gör-
düğü için alıp kullandığı bir ilâcdan, zan ederim ki, menfaat yerine mazarat
ve sıhate mukâbil maraz husûle gelir.

Yahûdî vezirin bu tavsiye ile yapmak istediği çıtıklık ve, o tavsiyeyi mut-
lak sûratde yapması, müridlerin istidâdını nazarı dikkate almaması idi.

Mâlûmdur ki, sülûkün ilk devrelerinde telkin ve kabûl ile, hizmet ve soh-
bet lâzımdır. Bülbüllerin ötmesi, ötenleri dinlemekle mümkün olur. Anadan
doğma bir sağır, başkalarını işitmediği için konuşmadan mahrum kalır.

Yine vezir diyor ki:

بی حس و بی و گش و بی فکر شوید
تا خطاب ارجی را بشنوید.

Bi his û bi gûş û bi fikret şevîd,
Tâ HiTâb-i İrcîî râ bişnevid.

«Hissiz, kulaksız ve fikirsiz olun ki, (İrcî'î) hitâbını işitesiniz.»
Hazret-i Pîr, bu beyit ile Sûre-i Fecrî'n sonundaki :

يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ۖ اِرْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ
رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً ۖ فَادْخُلِي فِي عِبَادِي ۖ وَادْخُلِي جَنَّاتٍ

Ayet-i Kerîmesine telmih ediyor ki : «Ey nefs-i mutme'inne, râziye ve mar-
ziyye olduğun hâlde Rabbine ric'at eyle. Benim kullarım arasına ve o sûretle
cennetime gir ¹¹» meâlinde dir

Erbâbının mâlûmudur ki nefs-i insânînin, emmâre, levvâme, mutme'inne
râziye, merziyye isimli bir takım dereceleri vardır.

Emmâre: Bizim gibilerdeki nefsin sıfatıdır ki sâhibine mübâlâğa ile emre-
der, ve dâimâ yasaklar tarafına sürükler.

Levvâme: Emmâreliği temâmen zâil olmamakla berâber, ara sıra nedâ-
met eden ve sâhibini yasaklara yönelmekten ayıplayan nefistir.

Şeyh Sa'dî (Gülistân) ında yazar ki:

Dervişin biri gün, yalnız başına oturup, şeyhin:

«Ey elli yaşına girdiği hâlde henüz gaflet uykusundan uyanmayan; şu an-
da dört beş günlük ömrün kalıcı; bârî o günlerin kıymetini bil de Allah yolun-

(11) Fecrâ 27-30.

da sarfet» beytinin mealini düşünüyormuş. Nefs-i levvame, insan-ı nâî ile kendisini levme başlamış: Elli yaşına girdin, hâlâ adam olmaya kâbiliyet göstermedin, şimdiden sonra mı insanlık derecesini bulacaksın? Heyhât! demiş. Adamcağız tabîî ki mahzûn olmuş, acı acı nedâmet yaşları dökmüş. O esnâda kalbine bir ilham gelmiş: Allâh'ın birliğini, peygamberin doğruluğunu tasdik ediyorsun, kimseye fenâlık etmemeye çalışıyorsun. Hırsız, kanlı, kâtil, muhtekir ve mürtekip değilsin. Yapamayacağın bir iş başına geçip de insanların hukûkunu zarara uğratmıyorsun. O hâlde Allâh'ın rahmetinden niçin umid kesiyorsun? demiş. İşte bu da nefs-i mülhimedir ki sâhibine bâzı hayırlı ameller ilhâm eder.

Mutme'inne: Allâh'ın tevkîfiyle sekînet ve yakîne mazhar olup ıztırabdan kurtulan nefisdir.

Râziye: Gerek başkaları, gerek kendi hakkında zuhûr edecek kazâ hükümlerine temâmen rızâ gösteren, keşki şu şöyle olsaydı bu da öyle olsaydı diye itirâza kalkışmayandır.

Merziyye: Allâh'ın rızâsına nâil olan nefs-i nefisdir.

Âyet-i Celîledeki hitâb-ı İlâhî, o, mutme'inne olan nefsedir ki, «**Ey nefs-i mutme'inne; râzî ve merzî olduğun halde, yâni sen Allahdan râzî olduğun gibi Allah da senden râzî olarak Rabb-i zîşânına rûcû eyle**» meâlindedir.

Cenab-ı erhamürrahimîn, mahzâ lutf u keremiyle şu İlâhî iltifâta cümlemizi nâil buyursun!

Âyet-i Celîlenin alt tarafı:

فَادْخُلِي فِي عِبَادِي ۖ وَادْخُلِي جَنَّتِي ۖ

dir ki: «**Ey nefs-i mutme'inne, kullarımın arasına gir ve onlarla birlikte cennetime dâhil ol**» demektir.

Hazret-i Mevlâna, bu âyetin mânâsını nazmetmiş (A'râbî ve mâcerây-i zen-i ô) hikâyesine derceylemiş ve:

«**Ey mütteki; Allah, kullarımın arasına gir de müşâhede-i cemâlim olan cennetlerimden birine nâil ol, demiştir.**» Şurada da tekrarlayım ki, tarîkatın iki esâsı vardır: Biri hizmet, diğeri sohbetdir. Zâten hizmet de sohbetde bulunmak içindir. O hâlde tarîkat demek sohbet demektir. Sohbetde bulunmak içindir. O hâlde tarîkat demek sohbet demektir. Sohbetin ahlâk ve tutum üzerindeki tesiri inkâr edilemez. İnsan namaz kılan bir zât ile arkadaşlık ederse namaza alışı, cemâata devâma başlar. Namaz kılmayan biri ile sohbet ederse kılmakda olduğu namazları bile kazâyı bırakır. Onun için Ce-

(12) Fecr: 29-30.

nâb-ı Hak: sâlih kullarım arasında bulunun ki, onların salâh ve takvâsı, ilm ü ırfânı ve gönül zevkleri size de tesir etsin, buyuruyor.

Bâyezîd-i Bestâmî (kuddise sirruhû) Hazretlerine biri mürâcaat etmiş. Beni Allâh'a yaklaştıracak bir amel tavsiye et demiş. Hazret-i Bâyezîd de: Evliyâul-lâhı sev, onların gönlüne girmeye çalış. Allah her gün âriflerin kalbine 360 defâ nazar eder. Bu nazariyle belki sen de manzûr ve mağfûr olursun, cevâbını vermiş. Onun için, ehl-i tarîk olanlar birbirlerine: Erenler beni gönülden çıkarma derler.

Gelelim bahis mevzû olan beyte:

Vezîr müridlerine: Hissiz, kulaksız, fikirsiz olunuz ki İrcî'î hitâbını işitesiniz demişdi. İrcî'î hitâbı iki sûretle işitilir. Biri:

كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ثُمَّ إِلَيْنَا تُرْجَعُونَ

Yâni : «**Her nefis, ölümü tadacaktır. Sonra bilze rûcû edecektir.**» Âyet-i Kerimesi müktezâsınca herkesin ecelinin yetmesi ve ömrünün bitmesiyle âhirete gideceği zaman işiteceği emirdir.

İkincisi: Ölmeden evvel ölenlerin yâni varlığını terkeyleyenlerin duyacağı hitâbdır.

Mâlûmdur ki tabîî ölümde insan (ircî'î) hitâbını işitince, kendini kaybeder. Ne kulağı işitir, ne gözü görür, ne hissi, ne fikri kalır. Varlığını terkeyleyenler de böyle olması lâzım gelir. Onda da: «**Benimle işitir, Benimle görür**» Hadîs-i Kudsisinde beyan buyrulan saâdetin husûlû için bu kulakdan ve bu gözden geçmek icâb eder. Şu hâl, bir misâl ile izâh ediliyor.

567

تا بگفت و گوی بیداری دری
تو ز گفت خواب کی بویی بری.

Tâ bigûft û gûy-ı bidârî derî.
Tû zi gûft-i Hâb key bûyî berî.

«**Sen konuşup uyanık kaldıkça, uyku konuşmasından nasıl mânâ râyihası alırsın?**»

Yâni ne sûretle uykunun hakikat ve zevkine varırsın?

Evet. Uyumak için sükûn ve sükût lâzımdır. İnsanın yatdığı yerlerde konuşanlar olur, kendi de söze karışırsa tabî uyuyamaz. Uyumadığı için de

(13) Ankebût: 57.

uykudan zevk alamaz, sükût eder ve âzâsının faâliyetini ta'til eylerse uyur, uyunca rûyâsında birçok şeyler görür. Bunun gibi bir sâlik de gözünü, kulağını ve diğer duygularını haramlara karşı kapalı bulundurursa işiteceği (ir-cî'i) dâvetiyle, gideceği mânâ âleminde müşâhede ve terâkkilere mazhar olur.

568

سیر بیرونست قول و فعل ما
سیر باطن هست بالای سما.

Seyr-i birûnist kavl û fi'l-i mâ,
Seyr-i bâtin hêst bâlâ-yî semâ.

«Bizim kavlimizle, fi'limiz de seyr-i hâricî, yâni dışarda yürüyüş gibidir. Seyr-i bâtinî ise semânın fevkindedir.»

Yâni denilmek isteniyor ki :

Bizim sözümüz, işimiz ve o cümleden olarak misâl getirişimiz, hâricîte yürüyüşümüz gibidir. Fakat söz ve işe mukâbil bir de hâl vardır ki, onun seyri yerde değil, semâda, hattâ fevkal'ülâdadır. Vâkıa ikisi de yürüyüşdür ammâ, biri yer yüzünde insan adımıyla yürüyüş, diğeri semâda fikir kuvvetiyle, hattâ ondan çok fazla bir sūr'atle ilerleyiştir.

569

حس خشکی دید کز خشکی بزاد
عسی جان پای بر دریا نهاد.

His Huşkî dîd kez Huşkî bizad,
Îsî can pâ-y ber deryâ nihad.

«His, topraktan yaratıldığı için toprağı gördü. Can İsâsı ise deniz üstünde seyretti.»

Hazret-i İsânın bir mûcizesine işâret edilmiştir. Havâriyyundan bâzıları kayık içinde olarak bir gece Taberiyye gölünde balık tutuyorlarmış. Hazret-i İsâ gölün sathında yürüyerek onların yanına gelmiş. Havârîfer, Rûhullâhın böyle su üstünde yürümesine teaccüb etmişler. Hazret-i Mesîh «Ne şaşıyorsunuz? benim» demiş.

570

سیر چشم خشک بر خشکی فتاد
سیر جان پا در دل دویا نهاد.

Seyr-i çeşm-i Hûşk ber Huşkî fûtâd,
Seyr-i can pâ der dil-i deryâ nihâd.

«Toprakdan olan mahlûk'un ve kuru hissîn seyri, şu toprak zeminin üstün dedir. Rûhun seyri ise denizin tâ ortasına ayak basmaktır.»

571

چونکه عمر اندر ره خشکی گذشت
گاه کوه و گاه دریا گاه دشت.

Çünkü ömr ender reh-i Huşkî güzest,
Gâh kûh ü gâh deryâ gâh deşt.

«Mademki ömrün bâzan dağda, bâzan denizde, bâzan ovada olmak üzere toprak âleminde geçti.»

572

آب حیوان را کجا خواهی نویافت
آب دریا را کجا خواهی شکافت.

Âb-ı hayvan râ kücâ Hâhî tü yâft,
Âb-ı deryâ râ kücâ Hâhî şikâft.

«Âb-ı hayâtı nerede bulacak, denizin sularını nasıl yaracaksın?»

573

موج خاکی و هم و فهم و فکر ماست
موج آبی محو و سکر است و فاست.

Mevc-i Hâkî vehm ü fehm ü fikr-i mâst,
Mevc-i âbî mahv u sekrest ü fenâst.

«Toprak dalgası; bizim vehmimiz, fehmimiz ve fikrimizden ibârettdir. Deniz dalgası mahvidir, sekrirdir, fenâdır.»

Yâni şu toprak âlemine mensub olan hisler, toprak âleminde dışarıya çıkamaz. Müsteid kulaklar ise aşk deryâsına atılır, engine doğru yüzer. Ey bu âleme bağlanıp kalmış; ömrü, günü dağlarda, bayırlarda, kırlarda, ovalarda geçmiş gâfil, sen böyle karada yaşamaya alışmışken aşk denizinin dalgalarını nasıl yaracak ve ebediyet hayâtını nasıl bulacaksın?

Evet. Aşk deryâsının dalgaları vardır. Orası şöyle dursun, karada ve tabiat arasında bile bir takım dalgalar vardır ki, bizim vehimlerimiz, mefhûmlarımız ve bilgilerimizdir. Bunlar bizi çok defâ bir dalgadan ziyâde sarsar. Vehmimize vucûd verir, fehminizin isâbetini vehmederiz. Fikrimizin, mâlûmâtımızın aynı hakikat olduğunu iddiala kalkışırız; fırsat bulunca düşüncelerimizi hâricde tatbika ve halk arasında yaymaya çalışırız, herkesi kendimiz gibi düşündürmek isteriz. Nasruddîn Hocaya:

— Bir şey icâd ettin mi? diye sormuşlar.

— Ekmekle kar yemesini icâd ettim ama, bana da soğuk geldi! cevâbını vermiş. Hocadaki insaf bizde olmadığı için tatbik etmek istediğimiz düşüncelerin doğru olmadığı ve olamayacağını itirâfa yanaşmayız. İşte bunlar öyle sarsıntılardır ki, lodos dalgasından müessirdir.

Aşk deryâsının dalgaları ise sâliki bihûş eden; mahiv, sekir, fenâ gibi, mevhûm varlığı gideren hallerdir. Fakat bunların başlangıcı ve eksik kalmış da dalgalıdır. Kesb-i kemâl edilmeli ki, sarsıntıdan, bocalamaktan kurtulmak mümkün olabilsin.

574

تا درین سکری ازان سکری تو دور
تا درین مستی ازان جامی تو کور.

Tâ derin sekri ezan sekri tû dûr,
Tâ ezin mesti ezan câmi tû kûr.

«Sen bu eksik sekir içinde bulundukça tam ve hâkiki sekirlikten uzak kalırsın. Bu noksan neşvelerden zevk aldıkça hakiki zevklerden behremend olamazsın.»

Hazret-i Mevlânâ, şu hakikatleri beyân etdikten sonra bahse dönüyor, vezir lisânından diyor ki:

گفتگوی ظاهر آمد چون غبار
مدتی خاموش خو کن هوش دار.

Güftügü-yi zâhir âmed çün gubâr,
Müddeti Hâmûş Hû kûn hûş dâr.

«Zâhirdeki dedi-kodu, toz gibidir. Aklını başına al da bir müddet sükût et.»

Yâni falan şöyle demiş filân bu mütâleada bulunmuş gibi faydasız bir ta kım sözler, gönül aynasının yüzüne konan tozlar gibidir. Tozlu bir ayna hiç bir şeye ma'kes olamaz. Olsa da aksedeni berrak göstermez. Onun için safây-ı kalb temennisinde isen, kulağınla olsun, dilinle olsun, dedi-kodu ile uğraşma.

«HALVETDEN ÇIK DİYE, MÜRİDLERİNİN TEKRAR RECÂ ETMELERİ»

576

جمله گفتند ای حکیم رخه جو
این فریب و این جفا با ما مگو.

Cümle güftend ey hakim-i rahne cû,
In firib ü in cefâ bâ mâ megû.

«Müridlerin hepsi dediler ki: Ey sıvışmak için fırsat arayan hakim; bu hiyleyi bu cefâyı bize yapma.»

Yâni, bizi sohbetinden mahrûm bırakma, halvet köşesine çekilip oturmak için bahâne bulmaya kalkışma, diye ricâ ettiler ve şu sûretle recâlarında devam etdiler.

577

چار پارا قدر قدرت بار نه
بر ضعیفان کار طاقت کار نه.

Çâr pâra kadr-i kudret bâr nih,
Ber zaifan kâr-i Tâkat kâr nih.

«Yük taşıyacak hayvana kudretine göre yük vur. Zayıf insanlara da tâ-

لَا يَكْلِفُ اللَّهَ

فَنَسَا إِلَّا وَسَعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ
رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَانَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ
عَلَيْنَا إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا
مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَاعْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا
أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ

578

دانه مر مرغ اندازه و بست
طعمه مر مرغ انجیری کیست.

Dâne-i her mûrg endâzêy veyest,
Tu'me-i her mûrg inciri keyest.

«Her kuşun yemi cüssesine göre olur. İncir, her kuşun lokması olabilir mi?»

Müridler, vezirden ayrı bulunmalarının, tákatlerini aşan bir teklif olduğunu, kendilerine böyle bir emir vermenin âdetâ bir serçeye bir inciri yutl demekle müsâvi bulunduğunu söylüyorlar ve diyorlar ki:

579

طفل را گر نان دهی بر جای شیر
طفل مسکین را ازان نان مردمه گیر.

Tıfı râ ger nan dihi ber cây-i şîr,
Tıfı-ı miskîn râ ezan nan mürde gir.

«Süt emen bir çocuğa süt yerine ekmek verecek olursan, o ekmeği hazmedemeyeceği için biçâre çocuğu ondan ölmüş bil!»

(14) Bekara: 286.

580

چونکه دندانها بر آرد بعد زان
هم بخود گردد دلس جوئی نان.

Çünkü dendan hâ ber âred ba'd ezan,
Hem beHod gerded diles cûyây-i nan.

«O çocuk diş çıkarınca ekmeği kendiliğinden arar.»

581

مرغ بر نارسته چون پران شود
لقمه مر گربه دران شود.

Mürğ-i per nârüste çün perran şevêd,
Lökma-i her gürbe-i derran şevêd.

«Kanat tüyleri çıkmamış kuş yavrusu uçmaya kalkışacak olursa, düşer ve yırtıcı bir kedinin lokması olur.»

582

چون بر آرد بر پرد او بخود
بی تکلف بی صغیر نیک و بد.

Çün ber âred per bi perred ô beHod,
Bî tekellûf bî safir-i nîk ü bed.

«Kanat tüyleri çıkınca, onu yükseklere doğru uçar, uçmadan zahmet çekmez, külfet etmez; iyinin, kötünün ıslığını da beklemez.»

Müridler vezirin sohbetinden ayrılmaya tahammül edemeyeceklerini, kendilerine verilen şu emrin bir serçeye bir inciri yutmak teklifi gibi olacağını söyledikten sonra, kemâl kesbetmemiş bir müridin, şeyhinden ayrılmasının, süt emen bir çocuğun ekmek gevelemesi, kanat tüyleri çıkmamış bir kuş yavrusunun uçmaya çabalaması ile farksız olduğunu bildiriyorlar. Süt emerken ekmek yedirilen çocuk: ölür. Uçmaya heveslenen kuş yavrusu da kedilere lokma olur. Binâenaleyh biz de senden ayrılır ve sohbetinden mahrum kalırsak, aynı âkıbete uğrarız. Çocuğun dişleri çıkınca ekmek araması ve yemesi, kanatları gelişen yavrunun kendiliğinden uçmaya başlaması gibi, biz de

mürebbi ve mürşidden müstağni bir hâle gelirse, o vakit halvete gir, inzivâ-ya çekil, ne istersen yap, diyorlardı.

583

دیورا نطق تو خامش می کند
گوش مارا گفت تو هوش می کند.

Divrâ nûtk-i tû Hâmuş miküned,
Gûş-i mârâ güft-i tû hûş miküned.

«Senin nutkun şeytanı susturur. Nasihatlerin de bizim kulağımızı aynı akıl yapar.»

584

گوش ما هو شست چون گویا نوی
خشک ما بحر ست خود دریا نوی.

Gûş-i mâ hûşêst çün gûyâ tüyi,
Huşk-i mâ bahrêst Hod deryâ tüyi.

«Sen söyleyince bizim kulağımız aynı akıl olur. Sen büyük bir deniz olduğun için, bizim kuruluşumuz da deniz şekline döner.»

Yâni senin sözlerin bize o kadar müessir ve faydalıdır ki, kulağımız o sözleri işitmekle kalmaz, temâmiyle ve kemâliyle anlar. Nasihatlerin kulağımıza akıl ü idrâk bahşeder. Kezâ senin gibi bir irfan denizi huzûrunda bulundukça onun serpintisinden bizim kurulumuz ve kabalığımız da feyz alır.

585

با تو مارا خاک بهتر از فلک
ای سماک از تو منور تا سمک.

Bâ tû mârâ Hâk bihter ez felek,
Ey semâk ez tû münevver tâ semek.

«Ey yüksek noktasından aşağı noktasına kadar toprağı ve gözü aydınlatan; seninle birlikde arz üzerinde bulunuşumuz, yalnız başımıza göklere çıkamamızdan daha iyidir.»

368

بی تو مارا بر فلک تاریکی است
بانو ای مه این فلک باری کیست.

Bî tû mârâ ber felek târîki est,
Bâ tû ey meh in felek bârîkiyest.

«Sen olmayınca bize feleklerin üstü karanlıktır. Ey mânevî ay; sana nisbetle felek kim olabilir?»

587

صورت رفعت بود افلاک را
معنی رفعت روان پاک را.

Sûret-i rif'at büved ehlâk râ,
Ma'ni-i rif'at revân-i pâk râ.

Göklerin sûretâ yüksekliği vardır. Fakat mânevî yükseklik ve hakiki ulviyyet, temiz olan ruhlara mahsûstur.»

588

صورت رفعت برای جسمها ست
جسمها در پیش معنی اسمها ست.

Sûret-i rif'at berây-i cism hâst.
Cismhâ der piş-i ma'nâ ism hâst.

«Yüksekliğin sûretli cisimlerdedir. Cisimler ise mânâyâ nisbetle isimlerden ibâretedir.»

Hazret-i Mevlânâ bu beytlerde sâlik dilinden mürşidin vasıflarını beyân ediyor, şeyh-i kâmilin irşâdı olmayınca semâların bile dervişe zulmet âbâd görüneceğini haber veriyor. Ondan sonra — bize gâyet yüksek görünen — göklerdeki yüksekliğin sûrî bir yükseklik olduğunu, hakiki yükseklik ve ulviyyetin mukaddes ruhlara mahsus bulunduğunu söylüyor.

369

Evet. Rasûl-i Ekrem (S.A.V.) Efendimiz de cismen topraktandı. Hilkatî itî-bâriyle arza mensûb bulunuyordu. Fakat ruhen öylesine yüce ve yüksek idi ki, felekler de, melekler de, bütün mahlûklar ve mükevvenât da onun yüzü suyu hürmetine yaratılmışdı. Mi'râc gecesinde göklerin üstüne çıkmış, kudûmiyle Kürsiyi de, Arşı da şereflendirmişdi. Sonra da: Yer ve zaman kaydından âzâde bir makâma vâsıl olmuşdu. Demek ki mânevî yükseklik ve hakîki ulviyyet, bizim o yüksek gördüğümüz felekde değil, onun altında bulunan Allâh'ın velîlerinde imiş.

VEZİRİN, HALVETİ BOZAMAM, DİYE CEVAP VERMESİ.»

589

گفت حجتہای خود کوته کنید
بند را در جان و در دل ره کنید.

Gûft huccethây-i Hod kûteh künid,
Pendrà der cân ü der dil reh künid.

Vezir müridlere dediki : «Delil ve hüccetlerinizi kısa kesiniz. Verdiğim nasihatlere kalbiniz ve rûhunuzda yol veriniz.»

590

گر امینم متهم نبود امین
گر بگویم آسمان را من زمین.

Ger emînem müttehem nebved emîn,
Ger bigûyem âsmanrâ men zemîn.

«Ben sizin nazarınızda emîn isem, göklere yer diyecek olsam bile, suçlandırılmamalıyım.»

591

گر کمال کمال انکار چیست
ورنیم این زحمت و آزار چیست.

Ger kemâlem bâ kemâl inkâr cîst,
Ver neyem in zahmet û âzâr cîst.

«Eğer ben kemâl sâhibi isem kemâle karşı neden inkâra kalkışıyorsunuz? Değilsem bu eziyet ve zahmete neden cür'et ediyorsunuz?»

592

من نخواهم شد ازین خلوت برون
زانکه مشغولم با حوال درون

Men neHâhem şüd ezin Halvet bürûn,
Zanki meşgûlem be ahvâl-i derûn.

«Ben bu halvethâneden dışarı çıkamam. Çünkü kalb ahvâlî ile meşgûlüm.»

Vezirin şu beyânında epeyce dikkat edilecek cihetler vardır. Derler ki: «Söyleyene bakma, söylediğine bak.» Dinleyen, söyleyenden ârif olursa, deliden bile akıllı haber alınabilir. Hattâ hikâyemizdeki müzevvir ve mürâî bir Yahûdinin sözleri arasında da hak sözler bulunabilir.

Vezir, halveti terketmiyeceğini ve halvethâneden çıkmayacağını söylüyor. Şu hareket doğrudur. Cenâb-ı Hak:

ولا تبطلوا اعمالكم

Yâni : «Amellerinizi ibtâl etmeyiniz, başladığınız işleri bitirmeden bırakmayınız. ¹⁵» buyurmuştur. Halvete girmek de bir amel olduğu için, onun da ikmâlî lâzımdır.

Müddet itibâriyle halvet iki türlü olur. Biri kırk gün sürer ki, ona (Erbein) yâhud çile denilir.

وَأَسَدْنَا مُوسَى ثَلَاثِينَ لَيْلَةً وَأَتَمَمْنَا هَا بَعِشْرَ (17)

Nazm-ı Celîlinde, Hazret-i Mûsânın kırk gün oruç tutup halvet eylediği hikâye buyurulmuştur.

Diğeri (itikâf) kabilinden olan halvetdir. İtikâf: Lügatde habs, men ve mülâzemet mânâlarıdır. İstilâhda tâat kasdıyla nefisini habsetmektir. Sûre-i Bakara'da:

وَعَهْدَنَا إِلَىٰ الرَّحْمَنِ وَاسْتَعِذْ
أَنْ طَهَّرَ كَيْبَتِي لِلطَّائِفِينَ وَالْمَاكِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ

Âyet-i Kerimesi vardır ki: «Tavâf edenler, itikâfa girenler, rûkû' ve sücûd ile ibâdet eyleyenler için beytimî, yâni Kâ'beyi temizleyin, diye İbrâhim ve İsmâil ile ahdetdik ¹⁷» meâlinindedir.

Şu Âyet-i Kerîmeden anlaşılıyor ki İbrâhim ve İsmâil Aleyhisselâm zamânında mâbed dâhilinde itikâfa girenler varmış. Kezâ Hazret-i Mûsâ, Benî İs-râîli Bahr-i Ahmerden Sînâ sâhiline geçirince orada bir takım kavimlerin put-hânelerde itikâfa girmiş olduklarını görmüş; hattâ Benî İs-râîl, Hazret-i Mûsâ'ya:

حَلَلْنَا لَكَ كَلِمَةَ إِلَهَةٍ

Yâni : «Onların ilâhları gibi bize de bir ilâh yap ¹⁸» demişler ve Hazret-i Mûsâdan :

إِنْكُمْ قَوْمٌ بَجْهَلُونَ

Yâni : «Siz hakikaten câhil bir kavimsiniz ¹⁹» cevâb ve hitâbını almışlardı.

(16) A'râf: 142

(17) Bekara: 125.

(18) A'râf: 138.

(19) A'râf: 138.

İnsanlığın başlangıcından beri, her kavim arasında, halkdan uzaklaşanlar, tenhâ bir yere çekilip Hak ile olmak isteyenlere olmuş, hâlâ da olmakda bulunmuştur. Hazret-i Mevlânâ :

«Akıllı kimse, vevlevki kuyu dibi olsun tenhâ bir yere çekilir. Çünkü halvetde safây-ı kalb husûle gelir» buyurmuştur. Peygamberimiz (S.A.V.) Efendimiz Hazretleri, nübüvvetden evvel (Cebel-i Hirâ) da inzivâ buyurmuş, hattâ (İKRA') Sûresinin ilk Âyetleri orada iken nâzil olmuştu.

İtikâf; müslümanlıkda meşrû bir emirdir. Erkeğin, cemâatle namaz kılan bir mescit dâhilinde: kadının, evinde namazgâh ittihaz ettiği oda veya köşede itikâf niyetiyle oturmasından ibâretir.

İtikâf: vâcib, sünnet ve müstehab olmak üzere üç kısımdır.

Vâcib olan itikâf: Nezir ile, yâni şu kadar gün itikâfa gireceğim, diye yapılır. Bunda itikâfa girenin oruçlu bulunması şarttır.

Sünnet olan itikâf: Ramazan ayının yirmisinden, sonuna kadar olan müddet zarfında yapılır. Çünkü Aleyhissalât Efendimiz, o vakit itikâfa girerdi. Bunda da itikâfa giren oruçlu bulunur.

Müstehab olan itikâf ise: Ramazanın son on gününden başka vakitlerin hepsinde yapılır. Müddetli, vakti muayyen değildir. Hattâ câmi'e giren kimse gece de olsa çıkıncaya kadar itikâfa niyet ederse, orada kaldığı müddetce nâfile olarak itikâfı sayılır. Câmi'den çıkınca itikâfı nihâyet bulur. Mekke ve Medine harem-i şeriflerinde kapılara yakın bulunan direklere (Neveytü sünnetel itikâf) jibâresini hâvî levhalar asılmıştı. Bundan maksad: Mescid-i Harâma olsun, Messid-i Nebeviye olsun girenlerin o levhaları okumakla itikâfa niyet etmesi ve itikâf sevâbına nâil olması idi.

Biraz da çileden bahsedelim.

Mâlûmdur ki çile: Kırk gün demektir. O kadar müddet halvet ve inzivâ eylemek mânâsına istilâhî bir tâbirdir. Mevlevîlik çilesi ise tam 1001 gündür ki, 25 erbein sürer. Çileye giren bir mevlevî dervişi, bu müddet zarfında tek kede bulunmaya, izinsiz hâriçde kalmamaya mecbûrdur. Ruhsatsız bir gece dışarıda kalırsa çilesi kırılır. Yeniden çileye girip ikmâl etmesi lâzımdır. Bir çile kırgını semâhâneye giremez. Çile esnâsında bir mevlevî dervişinin hayâtı epeyce meşakkatli geçtiği için, çile kelimesinden mihnet ve meşakkat mânâları da anlaşılır. Nitekim:

Ederken mevlevînin çilesin itmâm binbir gün,
Bizim bak çile-i aşk içre bir mâdımız yoktur.

denilmiştir. Diğer tarikatlerde dervişin istidâdına göre, kendisine isim telkin edilir. Meselâ kelime-i tevhid, ism-i celâl, ism-i Hû, ism-i Hay tâlim olunur. Mevlevî tarikatinde nevnîyaz bir cana, tehammülüne göre hizmet verilir.

اشك دیده ست از فراق تو دوان
آه آهست از میان جان روان.

Eşk-i didêst ez firâk-ı tû devan,
Âh âhest ez miyân-î can revan.

«Senin ayrılığından gözümüzün yaşı akıp gidiyor. Teessür ahlân ise sa-
mimi rûhumuzdan çıkıyor.»

طفل با دایه نه استیزد و لیک
گریداو گرچه نه بد داند نه نیک.

595

Tifl bâ dâye ne istized velik,
Giryed ô gerçi ne bed dâned ne nik.

«Çocuk, dadisiyle uğraşmaya kalkışmaz. İyi - kötüyü bilmediği hâlde
ağlar.»

Vezirin müridleri; sözlerinin itirâz değil, istihâm olduğunu söyledikten
sonra, kendilerini bir çocuğa, veziri de o çocuğun dadısına benzetiyorlar. Ço-
cuk bâzan ağlar, ağlar ammâ, ağlayışı, dadisiyle mücâdele için değil, belki
onun merhametini celb eylemek içindir, diyorlar.

Şu beyitten evvel kısa bir mukaddime yapmak lâzımdır. Hazret-i Mevlâ-
nânın Mesnevideki usûl ü tahkiyesine dâir mâlûmat vermiştik. Burada onlara
ilâvesi lâzım gelen bir şey vardır ki, o da Hazret-i Pîr, bâzan cûş u hurûşa ge-
lir, mazhardan zâhire, ma'kesden akise intikâl eder. Âmrden, Zeydden bah-
ederken Cenâb-ı Hakka tevcih-i hitâb ediverir. Nitekim burada da öyle ol-
muştur:

596

ما چو چنگیم و تو زخمه میزنی
زاری از ما نی تو زاری میکنی.

Mâ çü çengim û tû zaHme mizenî,
Zârî ezmâ ni tû zârî mikünî.

«Biz çeng denilen saz gibiyiz ki mızrabı vuran Sensin. Şu hâlde çıkan inli-
li bizden değil, Sendendir.»

Ayakcılıktan, yâni süprüntü dökmek, abdesthâne gibi nefse ağır gelen hizmet-
lerden başlanır, derece derece terakkî ettirilir. Bu müddet zarfında onun va-
zifesi (Eyvallah) demeye alışmak ve rizâ tahsiline çalışmaktır. Maamâfih sa-
bah ve yatsı namazlarından sonra topluca okunan İsm-i Celâlde ve haftada
bir yapılan mukâbeleda ve beş vakit namazda cemâatde bulunur. Hizmetini
bitirdikten, yâni 1001 gününü temamladıktan sonra kendisine zikr telkin olunur.

Bir mevlevî canı, uhdesindeki hizmeti sâdıkâne ifâ etmeye — kendisin-
den bir gün evvel bile olsun — kıdemli bulunanlara hürmet göstermeye, ve-
rilen bir emri derhal ve seveerek yapmaya mecburdur.

Mevlevî çilekeşleri akşama kadar hizmetle meşguldür. İstirahat zaman-
ları, yatsı namâzını cemâatle kıldıkdan sonra fecir vaktine kadar olan müd-
detdir. (Meydân-ı Şerif) denilen yerde yatarlar; yatak, yorgan gibi şeyleri yok-
dur. Bir pösteği üstünde kıvrılmak, üzerlerine aba hırkalarını çekmek sûre-
tiyle uyurlar. Soyunup dökülmek de âdet değildir. Sabah namâzı vaktine bir
saat kala kalkarlar. İçlerinde (Meydancı) denilen can, dedelerin hücrelerini
dolaşır «Destûr, âgâh ol dedem» nidâsiyle hücre sâhibini uyandırır. Mesci-
din cirağlarını yakar. Sonra ezan okunur, cemâatle namaz kılınır. Namazdan
sonra İsm-i Celâl okunur...

Bahse dönelim. İşte Yahûdî vezîr de halvetden çıkmam demekle müridlere
ahdi bozmanın mahzurlarını anlatmak istemişti.

«VEZİRİN HALVETDE KALMASINA MÜRİDLERİN, İTİRÂZI.»

593

جمله گفتند ای وزیر انکار نیست
گفت ما چون گفتن اغیار نیست.

Cümle güftend ey vezîr inkâr nîst,
Güft-i mâ çün güften-î agyâr nîst.

«Müridler hepsi dediler ki: Ey vezîr; sana söylediğimiz sözler, itiraz ve
İnkâr kabilinden değildir. Bizim temennilerimiz, yabancıların sözüne benze-
mez.»

ماچو نایم و نوا در ماز تست
ماچو کو هیم و صدا در ماز تست.

Mâ çü nâyim û nevâ dermâ zi tûst,
Mâ çü kûhîm û sadâ der mâ zi tûst.

«Biz ney gibiyiz, nevâmız Sendedir; biz dağ gibiyiz ki bizdeki aks-i sadâ Sendedir.»

ماچو شطرنجیم اندر برد و مات
بردو مات ماز تست ای خوش صفات.

Mâ çü şatrancîm ender bûrd ü mât,
Bûrd ü mât-i mâ zi tûst ey Hoş sıfât.

«Biz gâlib ve mağlûb olmak husûsunda satranc tahtası gibiyiz ki gâlibiyet ve mağlûbiyetimiz yine Sendendir.»

Mâlûmdur ki «çeng» ve «ney», mûsikî âletlerinden iki âlettir. Bunların durdukları yerde sesleri çıkmaz. Çengi inletmek için tellerine dokunmak, neyi söyletmek için başpâresine üflemek lâzımdır. Kezâ dağlık yerlerde ve kub-beli mahallerde işitilen aks, kendiliğinden zuhûr etmez. Mutlaka bir ses ol-malı ki, o aksi sadâ da işitilebilsin. Kezâ satranc denilen dört köşe bir tahta üstünde; piyâde, at, fil, kale, vezir, ruh, ferz ve şah tâbir edilen taşlar vardır. İki kişi karşı karşıya geçip de oynamaya başlayınca, bu taşlar kendiliğinden hareket edemezler. Şu hâlde çengi inleten çengzen, neyi söyleten neyzen, ak-si yapan evvelce çıkan bir ses, satrancda galebe ve mağlûbiyyet husûle geti-ren de onun başında oynayanlardır.

Bunun gibi (fenafîşşeyh) derecesine ilerlemiş müridler; şeyhlerini, daha doğrusu Hazreti Mevlânâ, Cenâb-ı Mevlâ'yı — (tevhîd-i ef'âl) mertebesine işâ-retle) — çengi ve neyi çalana, dağlar arasında akisler yapana ve satranc tah-tası başında oynayana teşbih ediyor. Kendisini ve emsâlini de çenge, neye, dağa ve satranca benzetiyor. Demek istiyor ki:

وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ ﴿٢٠﴾

Yâni : «Allah sizi de yarattı, amellerinizi de ²⁰» Nazm-ı Kerîmi muk-

tezâünce mâdeni ki bizi de, tîllerimizi de halk eden sensin, biz, kudret-i İlâ-hiyye hazûrunda bir mazhar ve vâsita olmaktan başka bir şey değiliz Hattâ:

ماکه باشیم ای تو مرا جان جان
تا که ما باشیم با تو در میان.

Mâ ki bâşim ey tû mârâ cân-i can,
Tâki mâ bâşim bâ tû der miyan

«Ey rûhumuzun rûhu; biz kim oluyoruz ki Sana karşı b.ziz diye ortaya çıkalım?»

ما عدمهایم و هستیهای ما
تو وجود مطلق فانی نما.

Mâ ademhâyim ü hestihây-i mâ,
Tû vücûd-i mutlakî fânî nûmâ.

«Bizde âdemiz, bizim varlıklarımız da. Fânîyi mevcûd gösteren vücûd ü mutlak, Senden ibâretidir.»

Bu beyit, tasavvufun rûhu demek olan vahdet-i vücûde müteallik bulun-duğu için Mesnevînin müşkül beyitlerindendir. Ehlinin mâlûmu olduğu üzere velîlerin ve âriflerin tasavvuftaki meslekleri vahdet-i vücûddür. Fakat yanlış anlaşılmasın, vahdet-i mevcûd değil. Bu ikisinin tefrîki lâzımdır.

Bizim anlayacağımıza göre vahdet-i vücûd: Varlığın birliği, vahdet-i mev-cûd ise varların birliği demektir ki aradaki fark meydandadır. İkincisinin bâtil olduğu da âşikârdır.

Vücud yâni varlık (Vâcibülvücûd) ve (Mümkinülvücûd) diye ikiye taksim olunmuştur

Vâcibülvücûd: Bir mücidin icâdına muhtaç olmayan,

Mümkinülvücûd ise: O icâda muhtâc bulunan varlık, demektir. Cenâb-ı Hak; başka biri tarafından var edilmiş olmadığından Vâcibülvücûddür; mah-

İlkler ve mükevvenât ise icâd-ı ilâhî ile vücûda geldiğinden mümkünvücûdur. Sôfiyye meşâyihî, vâcibülvücûda (Vücûd-i Mutlak) tâbir ederler. Çünkü o varlık, her türlü kayıddan, hattâ kayıdsızlıktan âzâdedir. Çünkü kayıdsızlık da bir kayıddır. Mümkünvücûd ise böyle değildir. Vücûd-ü mukayyedir. Bir mücidin — Hak Sübhânehû ve Teâlâdır — icâdiyle vâc olmuştur. Nitekim Muhyiddîn-i Arabî Hazretleri (Fütûhat) adlı kitabının baş tarafında ve kendi itikâdını beyân sırasında meâlen buyurur ki: «Allah Teâlâ, ilâh-ı yegânedir. Şerikî yoktur. Hiç bir mücidin icâdına muhtaç olmaksızın vücûd-ü zâtîsi ile mevcûddür. Mâsivâsının hepsi de varlığında ona muhtaçdır. Âlemin küllisi onunla mevcûddür. Zât-ı Eccl ü A'lâsı ise, vücûd-ü nefsi ile muttasıftır. Varlığının mebdet olmadığı gibi, bakâsının sonu da yoktur. Onun varlığı, gayri mukayyed bir vücûd-ü mutlakdır. Zât-i ezeli Kâlm binefsihîdir.»

Bâzı kimseler, vahdet-i vücûd bahsini karıştırıyorlar. Vahdet-i vücûd, vahdet-i mevcûd sanıyorlar. Vahdet-i vücûd: Varlığın birliği demektir. Buradaki vücûdden maksad, Şeyh-i Ekber'in (Vücûd-ü Mutlak) tâbir eylediği (Hakikî ve gayri mukayyed) varlık, hattâ (var) mânâsıdır. Vahdet-i mevcûd ise: Mevcûdâtın birliği demek olmak lâzım gelir. Ve bu sûretle Hak ile halkın, hâşâ, bir olması icâb eder.

Evet. Eşyâdan her biri, Allâh'ın kudret-i icâdına mazhar olmuştur. Fakat Hakkın zuhûriyle eşyânın mazhariyeti, müessirin eserde, meselâ hattatın levhada zuhûru gibidir. Bir câmi dâhilinde bir çok levha görülür. Onlara bakılınca yazan hattatın mahâreti görünür. Kudret-i san'at-kârânesi zuhûr eder; levhalar, o san'atkârâne kudretin mazharı oluyor. Misâli levhalara hasretmiyelim. Câmi'i şerif de öyle. İçinden olsun, dışından olsun, dikkatle bakanlar, mîmârın kemâl-i sanatını müşâhede ederler. Bunun gibi âlemde Allâh'ın eseri ibdâdır. Onun irâdesiyle vücûda, daha doğrusu zuhûra gelmiştir. O mukayyed vücûdun, yâni evveli ve sonu bulunmayan şu sonradan olma fânî cihânın icâdına vesile ise; Allâhın varlığıdır. Şu hâlde levhalarda hattatın, câmi'de mîmârın varlığı görüldüğü gibi, kâinatda da Hakkın varlığı ve birliği, erbâbının nazarında müncelî olur. İşte vahdet-i vücûd budur. Yoksa taş, top, rak, hayvan, insan hâşâ Allahdır, demek değildir. Nitekim Şeyhülekber: «Cenb-ı Hak sübhânehû ve Teâlâ, eşyânın asl-ı zuhûrudur, yoksa zevât-ı eşyânın aynı değildir. Allah Allahdır, eşyâ eşyâdır» der. Hak ile halkı birbirinin aynı sananlar, vahdet-i mevcûd, vahdet-i vücûd vehmeyleyenlerdir. O itikad, Firenklerin (Panteizm) dedikleri felsefî meslekin tevehhümüdür. Panteistlere göre kâinatın her zerresi Hakkın bir parçasıdır ve hey'eti mecmûası Haktır. Bu bâtil düşünüşden Allâh'a sığınınız.

(A'yân-ı sâbite); her şeyin ilm-i ilâhîdeki sûretinden ibârettir, vücûd kuşunu duymamıştır. Yâni bunlar, vücûd-ü Hakikî ve mutlak ile birleşmemiş

demektir. Hazret-i Cüneyd'e: «Allah vardı, onunla berâber hiç bir şey yoktu.» Hadisi okununca, «Hâlâ da öyle» demiş. Şöyle bir söz de vardır:

«Hakkın bir çok âyet ve âlâmetlerine mazhar olan varlık, ehl-i keşf nazarında ilâhî bir aynadır. O hâlde onun fânî olan zâhirine bakma, bâtını görmeye çalış ki o, Zât-i Hakdan ibârettir.»

Bu bahisler gâyet tehlikelidir. Onun için erbâbına mürâcaatle ve zevk yoluyla anlamaya çalışmalı, yâhud teberrüken dinleyip geçmelidir.

Vahdet-i vücûd hakkında tafsilât almak isteyenler Melvânâ Câmînin (Şerh-i Rubâiyyât) ına mürcaat etmelidirler.

Hazreti Pir Efendimiz, sûretâ müridler lisânından vezîre, hakikatde kendi tarafından Allâh'a hitâb olmak ve tevhîd-i efâl mertebesinden bahsetmek üzere diyor ki:

601

ما همه شیران ولی شیر علم
حمه شان از باد باشد دمبدم.

Mâ hemê şîran velî şîr-i âlem,
Hamle şan ez bâd bâşed dembedem.

Bizim hepimiz de arslanız; amma bayrak arslanlarıyız ki saldırışımız, rûzgârın tahrîkiyledir.»

602

حمه شان پیدا و ناپیداست باد
آنکه ناپیداست هرگز کم مباد

Hamle şan peydâ vü nâ peydâst bâd,
Anki nâ peydâst hergiz kem mebâd.

«Aslanların saldırışı meydanda; lâkin rûzgâr gizlidir. O gizli olan, aslâ eksik olmasın.»

Şimdiki İran bayraklarında olduğu gibi eskiden bâzı sancaklara arslan resmi yaparlardı. Sancaklar rûzgârlı havalarda dalgalanınca üstlerindeki arslan resimleri hamle ediyormuş gibi görünürdü. Uzakdan bakılınca arslanların

saldırışı müşâhede olunur; fakat onları kımıldatan görünmezdi. Hazret-i Mevlânâ, mahlûkların hareketlerini, sancak arslanlarının saldırır gibi görünmesine benzetiyor

603

باد ما و بود ما ز داد نست
هستی ما جمله از ایجاد تست.

Bâd-i mâ vü bûd-i mâ ez dâd-i tûst,
Hestîi mâ cümle ez icâd-i tûst.

«Yâ Rabbî; bizim rûzgârımız da, varlığımız da Senin vergindir. Bütün vü-cûdümüz, Senin eser-i icâdındır.»

Yânî sancak arslanlarını rûzgârın hareket ettirmesi gibi, bizim uzuvlarımızı da oynatan bir rûzgâr vardır ki, o da akıl ve tedbirimiz, yânî irâde-i cüz'iyemizdir. Irâde-i külliye karşısında hiç de ehemmiyeti olmamakla berâber, yine büyük bir nîmet bulunan o tahrîk hassasını — ki yokluğu, felc olmak demektir — ve bize şu fânî varlığı, veren Sensin. Vücûdumuz, yaratış ve icâdının akıl ermez bir eseridir.

604

لذت هستی نمودی نیست را
عاشق خود کرده بودی نیست را.

Lezzet-i héstî nûmûdî nîst râ,
Âşık-i Hod kerde bûdî nîst râ.

«Yokluğa varlık lezzetini taddırdın, yine o yokluğu kendine âşık etdin.»

İlm-i İlâhînin sûretleri olup da hâricde hakikaten vücûdü olmayan (Â'yân-ı sâbite) yi şu âleme izhâr ettin ve ona vevleki muvakkat ve mevhum olsun varlık lezzetini taddırdın. Yine izâfî yokluk arasından bâzılarını kendine âşık etmek ve onlara mâşûk olmak saâdetini İhsân eyledin.

605

لذت انعام خود را و مگیر
نقل و باده جام خود را و مگیر.

Lezzet-i in'âm-ı Hodrâ vâ megir.
Nûkl ü bâde câm-i Hodrâ vâ megir.

«İlâhî; in'âm ve İhsânın lezzetini, aşkının kadehini, şarâbını ve mezesini kisme!»

606

ور بگیری کیست جست و جو کند
نقش با نقاش چون نیر و کند.

Ver bigiri kîst cûst ü cû küned,
NaKş bâ naKKâş çün nîrû küned.

«Eğer o feyzi kesecek olursan, Seni kim arayabilir? Nakş, nakkâş ile nasıl uğraşır?»

607

منگر اندر ما مکن در ما نظر
اندر اکرام و سخای خود نگر.

Menger ender mâ mekûn der mâ nazar,
Ender ikrâm ü seHây-i Hod niger.

«Bize bakma; istidâd ve kâbiliyetimiz olmadığına da bakma. Kendi İkrâmına, kendi cömertliğine bak.»

Cenâb-ı Hak, bir kısım kullarını kendine âşık olmak üzere yaratmış, mü'min ve muvahhid olarak âleme göndermiştir. Hazret-i Mevlânâ, Allâh'ın şu ilk nîmetlerinden minnet ve şükranla bahsetdikten sonra diyor ki: Yâ Rabbî, izâfî yokluk olan a'yân-ı sâbiteye varlık lezzetini taddırdın, onlardan bâzılarını âşık olmak saâdetine nâil etdin. Şu ilk lutfunu ilâve bir lutuf la artır. Üze-

نقش با شد پیش نقاش و قلم
تاجز و بسته چو کودک در شکم.

NaKş bâşed piş-i naKKâş ü kalem,
Âciz ü bestê çü kûdek der şikem.

«Nakış, nakkâşın ve kalemin karşısında ana karnındaki çocuk gibi âciz ve mukayyed kalır.»

Yânî ana karnındaki bir yavru, orada nasıl serbest hareketden memnû, ve bil'akis mukayyed ise; muşamba üstündeki bir resim, yâhud duvarın sırtındaki bir nakışta ressamın ve nakkâşın fırçası önünde öyledir. Bunun gibi, kâinatın nakşedicisi ve kudret-i ilâhiyye kaleminin zebûn-u tasvîridir. Açıkca sı bir zerreyi bile Allah, nasıl istemişse öyle yaratmıştır.

پیش قدرت خلق جمله بارگه
عاجزان چون پیش سوزن کارگه.

Piş-i kudret Haik-ı cümle bârgeh.
Âcizan çün piş-i sûzen kâr geh.

«Kudret-i ilâhiyye kaşısında bütün mahlukların hâli, nakış iğnesi önünde gergefin hâli gibidir.»

گاه نقش دیو و گاه آدم کند
گاه نقش شادی و گاه غم کند.

Gâh nakş-i div ü geh âdem küned,
Gâh nakş-i şâdi vü geh ğam küned.

«Nakş işleyen; yaptığı nakışları bâzan şeytan, bâzan insan, bâzan neş'e verici bir mazara, bâzan üzücü bir fâcia olmak üzere yapar.»

rimizden ve ırfânımızdan o ilâhî lezzeti eksik etme. İmhâ edecek ve o mânevi zevki bizden kesecek olursan Seni kim taleb edebilir? Çünkü (Küntü kenzen mahtıyyen...) yâni: «Ben gizli bir hazine idim, bilinmeye muhabbet etdim.» Hadisi Kudsisi muktezâsınca ilk taleb Senden zuhûr etdi, Tâlib olduğun için matlûb da oldun. Yâni Sen, bilmek istediğin için mahlûklarından bâzıların da Seni arayıp bulmak ve bilmek talebi husûle geldi. Şu hâlde mahlûklar, kudret kaleminin önünde âcizdir. Âdetâ bir nakkâşın fırçası önündeki nakış gibidir. Nakkaş, nasıl o resmi istediği renge boyar, dilediği şekle sokarsa Sen de öyle yaparsın. O hâlde Sen bize değil, kendi cömerdliğine ve kendi keremine nazar et. O kereme kâbiliyetimiz yoksa bile kâbiliyet ihsan buyur.

Müsteid kıl yök ise lütfuna istidâdim,
Sana güçlük mü var, Ey şöh-ı kerem mûtâdim!

مانبودیم و تقا ضامن نبود
لطف تو نا گفته ما می شنود.

Mâ nebûdîm ü teKâzâman nebûd,
Lutf-i tû nâ ğuftê-i mâ mişûnûd

«Biz yoktuk, bizim talebemiz de yoktu. Senin lutfun bizim söylemediklerimizi işitti.»

Cenâb-ı Hâk, gördüğümüz ve görmediğimiz mahlûkları türlü türlü şekillerde yaratmış; o şekilleri, kendilerinin istidâdına göre vermiştir. Bir câm-i şerif yapılırken mihrâba konulan taşlarla kapı eşiği yapılan taşlar gibi. Her iki cihetdeki taşlar da mermer olduğu hâlde bir kısmı mihrâba ve secdegâh olan mahall-i ihtirâma konulmuş, bir kısmı ise kapının önüne ve ayak altına yatırılmış. Buna sebep: Mihrâba konulanların oraya münâsebet alması eşik taşı yapılanın da ayak altına yakışması, yâni her ikisinde ayrı kâbiliyet bulunması ve kâbiliyetlerine göre kullanılmasıdır. Bu kâbiliyet, onları yontan taşcının nazar-ı san'atinde temeyyüz etmiştir. Bunun gibi, varlıkların mevcûd olmadığı ve kendilerinin talebi de bulunmadığı bir anda Allah, onların ne şekil alması lâzım geldiğini tâyin etdi, her birinin kâbiliyetine göre bir renge ve şekle sokdu

دست نی تا دست چنانند دفع
نطق نی تا دم زنده در ضرر و نفع

Dêst nî tâ dêst cûnbânêd bîcef,
Nûtk nî tâ dem zened der Darr u nef.

«Nakşın eli yok ki müdâfaa edebilsin. Konuşmağa iktidârı yok ki zararı-
nı faydasını söylesin.»

Hazret-i Mevlânâ, mahlukların irâde-i ilâhiyye karşısındaki hâlini, nakkaş
fırçası önündeki duvar nakşına, yâhud bir kadının gergefde işlediği nakşa
benzetiyor.

Evet. Bir kadın gergef önünde oturur üstündeki kumaşa iğnesini batırıp
çıkarır, istediği gibi nakışlar yapar. Kâh şeytan, kâh hayvan, kâh insan tas-
vir eder. Bâzan çemenlikler, bâzan muhârebe levhaları meydana getirir, hü-
lâsa arzûsu veçhile hareket eyler. Yapılan resmin ağız, dili yoktur ki ben şey-
tan resmi olmam. yâhud hüzün verecek muhârebe resmi yapılmam diye mü-
dâfaada bulunabilsin, beni çirkin resmetme diye söylesin Cenâb-ı Hak da
yaratırken böyle yapar. Dilediğini saîd olarak, istediğini şakî olarak vücûde
getirir. (İstidâda ve lîsân-ı kâbiyyetle talebe göre tecellî mes'elesi başka)
Zâten böyle yapması da kemâl-i kudretini gösterir. Nitekim bir ressam gâyet
çirkin bir resim yaparsa o resim, ressamın mahâretine delil olur. O ressa-
mın çirkin resim yapmakda da kudreti bulunduğunu anlatır. Çirkinlik ancak
resme münhasır kalır. O çirkin resim olsun, seyredenlerden bâzıları olsun,
niçin böyle resim yaptın? diye ressama itirâz edemeyeceği gibi, şakî yaratıl-
mış bir mahluk için de Allâh'a böyle bir sûâl tevcih edilemez.

توز قرآن باز خوان تفسیر بیت
گفت ایزد ما رمیت از رمیت.

Tû zî Kur'an bâz Han tefsîr-i beyt,
Gûft İzid mâ rameytê iz' rameyt.

«Son beytin tefsirini Kur'andan oku ki Cenâb-ı Hak: (Vemâ rameyte iz' ra-
meyte) buyurmuşdur.»

گر بی پرائیم تیر آن نه در ماست
ما کمان و تیر اندازش حداست.

Ger bi perrânîm tir an nê zi mâst,
Mâ kemân ü tir endâzeş Hudâst.

«Eğer biz oku fırlatırsak o atış bizden değildir. Biz yay gibiyiz ki, atanı
Hudâdır.»

Birinci beyt ile bir Âyet-i Kerimeye telmih ediliyor:

قُلْ نَقَئْتُهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ قَاتِلُهُمْ وَمَا مِثْلُ ذَلِكَ
وَلَكِنَّ اللَّهَ رَكَمٌ

Yâni : «Ey Bedir muharebesinde bulunan mücâhidler; muhârebe esnâ-
sında helâk olan müşrikleri siz öldürmediniz Lâkin onları Allah katletti. Ha-
bibim; sen de müşriklere doğru bir avuç taş parçası atmıştın. Fakat atdiğin
zaman sen atmadın; lâkin Allah attı ²¹.»

Bu âyet-i Kerime, Bedir muzafferiyeti dolayısıyla nâzil olmuştu Bedirde
da müsâdeme başlamadan evvel Rasûlullah Efendimiz düşman tarafına doğ-
ru bir avuç kum ve taş parçası atmıştı da onların isâbet ettiği müşrikler
sersemlemişdi. İşte bu Âyetde, o taşları, hakikatde atanın, Allah olduğu be-
yân buyrulur.

Mâlûmdur ki Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimizin evsâf-ı celilesinden biri
de (Nebiy-yüseyyf) dir, ve kılıçla mel'ûs demektir. Böyle olacağı, eski kitab-
ların hepsinde yazılı idi. Evet. Sallallâhu Aleyhi ve Sellem Hazretleri:

جاهد الكفار والمنافقين واغظ عليهم

Yâni : «Kâfirler ve münâfıklar ile mücâhede et ve onlara karşı nezâket
değil, şiddet ve huşûnet göster ²².» emr-i celili mücibince muhârebeye memûr

(21) Enfâl: 17.

(22) Tahrîm: 9.

olmuş, gerek bizzat kumanda ederek, gerek ashabdan birini tâyin eyleyerek müteaddid muhârebede bulunmuşdu. Lâkin niçin ve kimlerle harbetmişdi?

İslâm dininin düşmanı müteassıp frenklerin fikrinde ve onların eserlerini okuyan sözde münevverlerimizin mütâleasınca, Rasûl-i Ekrem güyâ, bir eline Kur'ân, diğer eline kılıcı almış; ya bu kitabı kabûl edersiniz, yâhud bu kılıçla kafanızı keserim demiş! Hiç de böyle değil; Aleyhisselâtu Efendimizin muhârebeleri Allâh'ın emirlerini yaymak için, hakiki insâniyyetin intişârı içindi. İnsanlardan bir kısmının hâkim-i mutlak, diğerlerinin kul köle olmasına mâni olmak içindi. Savaştığı bedbahtlar da, bu insânî ve rahmânî azmin önünde durmak, terakkî ve teâlîsine engel olmak isteyenlerdi. Bir caddeyi kapatmaya kalkışan dikenlerin ve çalılarının sökülmesi, pek tabîi bir şeydir. Eğer Peygamber-i Ekber Efendimiz insanlara eziyet etmek ve ülkeleri zapt etmek fikriyle harbetmiş olsaydı, Mekke fethinde halkı kayıtsız ve şartsız âzâd etmezdi. O insanlar ki, zât-i akdes-i Risâlete türlü türlü ezâ ve cefâda bulunmuşlardı. Eğer ganimet ve servet toplamak için harbe çıksaydı, Huneyn ganimetlerini taksim etmez, hattâ o ganimetin bir kısmıyla Havâzin esirleri için elbise alırdı onları giydirdikten sonra velilerine teslim eylemezdi. Sallallâhü Aleyhi ve Sellem Efendimizin 9 muhârebesinde çatışma olmuşdu. Bunların zuhûru sebebi araştırılacak olursa hepsinin de tecâvüzü değil, tedâfüi olarak yapıldığı anlaşılır. Meselâ en meşhur bir zaferi olan Bedir muhârebesini düşünelim. Bu muhârebe Kureyş kervanını yakalamak için çıkmışken, kervanın savuşması ve Kureyş ordusunun gelip çatması üzerine vukûa gelmişti. Bundan dolayı, sathî bir nazarla bakılacak olursa, bu muhârebe, tecâvüzü gibi görülür. Lâkin biraz evveline gidelim; hicret öncesi vak'alarını göz önüne getirelim. Hazret-i Peygamberle Mekke'deki müslümanlardan çıkabilenler Medineye hicret etmiş, Mekke'de ancak dinini gizlemek sûretiyle barınabilen ehl-i islâm kalmıştı. Şu hâl, dinsizliğin dine, şirkin tevhîde, küfrün imâna galebesi gibi görüldüğü için, müşriklerin koltukları kabardı. Muvakkaten sevindiler. Lâkin sonra akılları başlarına geldi. Medîne'de bir müslüman cemiyeti toplandığını, orasının Kureyş kervanlarının yolu olduğunu, müslümanların intikam almak için bu kervanlara tecavüz edeceklerini, hattâ kuvvet peydâ ederlerse hiç de kafilâ geçirmeyeceklerini düşündüler. Binâenaleyh Arap kabilelerinden kuvvet toplayıp Madineye umûmî bir hücum yapmak ve müslümanlığı ortadan kaldırmak kararını verdiler. Bu karar medîne'de duyuldu. Aleyhisselâtu Efendimiz (Üktübû lîmen teleffeza bil'islâm) buyurup nüfus sayımı yaptırmasını emir verdi. Mevcud müslümanlar yazıldı. 1500 müslüman erkek bulunduğu anlaşıldı. Bunun üzerine Kureyş müşriklerini kuvvet toplamaktan vaz'geçirmek ve kervanlarını selâmetle götürüp getirmek endişesine düşürmek için kâfileleri kovalamaya başlandı.

İşte Kureyşî işgâl fikriyle kovalanan kervanlardan biride Ebû Süfyânın idâresinde olarak şamdan dönüyordu. Emr-i Nebevi ile bunun tâkibine çıkıldı.

Ebû Süfyân, kervanın yolunu değiştirdi ve imdâd talebiyle Mekkeye feryadçı ganimet bildi. Müslümanlar aleyhindeki kinini meydana koydu. Topladığı bin ganimet bildi. Müslümanlar aleyhindeki kinini meydana koydu. Topladığı bin kişilik bir kuvvetle ve Ebû Süfyânın «Kervan kurtuldu, dönün» diye haber göndermesine ehemmiyet vermeyerek Bedir mevkiine kadar geldi. Müslümanlarla karşılaştı. Hücum başladığı sırada Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimiz yerden bir avuç taş kırıntısı aldı, müşriklere doğru atdı. Atılan taş parçaları müşrikleri sersem etdi. Yetmiş ölü, yetmiş esir verip kaçtılar. Müslümanlardan on dördü şehid oldu. (Raziya'llâhü anhum.)

İşte Hazret-i Pirin işâret eylediği Âyet-i Kerime bu münâsebetle nâzil olmuş, müşriklerin öldürülmesi ve taşların atılması, ashabdan ve Nebiyy-i Ekremden değil (kurb-i nevâfil) ve (kurb-i ferâiz) yoluyla Hakdan olduğu beyân buyurulmuştur.

Erbâb-ı tasavvuf diyor ki: Allâha iki türlü yaklaşıma olur. Birine (Kurb-i nevâfil) diğerine de (Kurb-i ferâiz) tâbir edilir.

Eshâb-ı Kirâm, o esnâda kurb-i nevâfil ile Hakka yaklaştıkları için Âyet-i Kerimede:

(23) قُلْ قَاتِلُوهُمْ وَلَا يَسْكَنَ اللَّهُ فَتْلَهُمْ

buyuruldu. Katli fiili onlardan kaldırıldı, doğrudan doğruya Hakka isnâd olundu. Sallallâhü Aleyhi ve Selam Efendimiz ise kurb-i ferâizle mukarreb-i ilâhî bulunduğu için:

(24) وَمَا رَبِّكَ إِلَّا ذَرَمَتْ وَلَا يَسْكَنَ اللَّهُ دَرَمَتْ

Yâni : «Habibim; atadığın vakit sen atmadın; lâkin Allah atdı.» diye atmak fi'li, Rasûl Aleyhisselâma isnâd olunduktan sonra Hakka isnâd edildi.

Hazret-i Mevlâna, bu Âyet delâletiyle kendisi gibi kurb-i ferâizde bulunan yüce kişilerin dilinden: «Biz; yay gibiyiz ki, ok atanımız Allahdır. Yâni bizden zuhûr eden söz, hareket, hâl ve fiiller bizden değildir» buyuruyor, sonra da şu derin ve mühim bahisden cebir mânâsı anlaşılmasını diye diyor ki:

(23) Enfâl: 17.

(24) Enfâl: 17.

این نه جبر این معنی حار است
ذکر جباری برای زاویست.

İn ne cebr in ma'nii cebbâriyest,
Zikr-i cebbârî berây-i zâriyest.

Bu söylenilen sözler cebr değil, Cebbâr ism-i İlâhîsinin mânâsıdır. Cebbârîğin zikri, ona tazarrû ve niyâz içindir.»

Mâlûmolduğu üzere ehl-i sünnet (cebr-i mutavassıt) ı kabûl etmiştir. Mûtezile gibi «Kul, fi'ilinin hâlıkıdır demez Cebr-i mazmûm ashâbı gibi «Kul harekât ve sekenâtında temâmiyle mecburdur» iddiasında da bulunmaz. Ancak Al-lâhın irâdesine karşı (irâde-i cüz'îyye) tasavvur eder ve insanda, vevlevki nisbi olsun bir irâde ve ihtiyâr vardır der Hazret-i Mevlânâ da cebr ile ihtiyâr'ın arasını ayırd için buyuruyor ki:

616

زاری ما شد دلیل اضطراب
خجالت ما شد دلیل اختیار.

Zârî mâ şûd delîl-i ıztırâr,
Haclet-i mâ şûd delîl-i ihtiyâr.

«Bizim ağlayıp inleyişimiz ıztırar, yâni mecbûriyet delilidir. Yaptığımız yahud yapamadığımız bir şeyden utanışımız da ihtiyar alâmetidir.»

گر بودی اختیار این شرم چیست
وین دریغ و خجالت و آزره چیست.

617

Ger nebûdî ihtiyâr in şêrm çîst,
Vin dirîğ u Haclet û ôzêrm çîst,

«Eğer insanda ihtiyar ve irâde yoksa bu sıkılma nedendir? Bu teessûf, bu hacâlet, bu hayâ neden ileri geliyor?»

زجر استادان بشاکردان جراس
خاطر از تدبیرها کردان جراس.

Zeçr-i üstâdan be şâgirdan çirâst,
Hâtir ez tedbirhâ gerdan çirâst.

«Ustalarının çıraklarını men'etmesi, akıllarının bâzı kimselere tedbir de-
ğıştirmesi nedendir?»

Yâni insan, kuvvet ve kudreti fevkinde, vüs'u tehammülû hâricinde bir şeye mübtelâ oldu mu ağlar, inler, yalvarır, yakarır. İşte şu hâl, onun o işte muztar ve mecbur olduğunu gösterir bir delildir. Fakat vüs'u dâhilindeki bir işi yapamayan kimsenin üzülp sıkılması ve utanıp kızarması kendisinde — vevlevki pek cüz'î olsun — bir irâde ve ihtiyar bulunduğuna alâmetdir. Eğer insanda irâde ve ihtiyar olmasaydı beceriksizliği neticesinde sıkılmaması ve hayıflanmaması lâzım gelirdi.

Kezâ bir üstâd, çırağını; bir muallim talebesini bâzı münâsebetsiz hallerden dolayı ayıplar ve o hallerde bulunmaktan men'eder. Eğer çırakda, yahud talebede ihtiyar olmasaydı usta ve üstâdın onların hareketlerine ses çıkarmamaları kendilerini mâzûr ve mecbur görmeleri icâb ederdi.

619

گر تو گوئی غافلست از جبر او
ماه حق سپهان شده در ابر او.

Ger tû gûyi gâfilest ez cebr-i ô,
Mâh-i Hak pinhan şûdê der ebr-i ô.

«Eğer; o üstâd Allâhın cebrinden gâfildir de hakikat kameri onun vehmi bulutuyla örtülmüş ve gizlenmiştir, diyecek olursan.»

620

هست این را خوش جواب از بشنوی
بگذری از کفر و در دن بگری.

Hêst İn râ Hoş cevâb er bişnevî,
Bügerî ez küfr ü der din bigrevî.

«Buna karşı hoş bir cevap vardır. Onu dinlersen küfürden geçer ve dinî tasdik edersin.»

حسرت و زاری که در بیمارست
وقت بیماری همه بیدارست

Hasret ü zârî ki der bimâriyest,
VaKt-i bimârî hemê bidâriyest.

«Hastalık zamânında, sıhate hasret, ve elemden inilti vardır. Bununla hastalık vakti uyanıklıktan ibâretedir.»

622

آن زمان که میشوی بیدار تو
می کنی از جرم استغفار تو.

An zaman ki mişevî bimâr tû,
Mî kûnî ez cûrm istiğfâr tû.
«Sen hasta olduğun vakit cûrmünden istiğfâr edersin.»

623

می نباید بر تو زشتی گنه
میکنی نیت که باز آییم ره.
Mî nûmâyed ber tû ziştîl gûneh,
Mikûnî niyyet ki bâz âyem bereh.

«Sana günahın çirkinliği görünür, artık yola geleyim diye niyet edersin.»

624

عهد و پیمان میکنی که بدازین
جز که طاعت نبودم کار گزین.

Ahd ü peymân mî kûnî ki ba'd ezîn,
Cûzki Tâat nebvedem kâr-i guzîn.

«Bundan sonra tâat ve ibâdetden başka bir iş yapmayım diye ahd eder-
sin.»

پس یقین گشت این که بیماری ترا
می ببخشد هوش و بیداری ترا.

Pes yaKin geşt in ki bimârî tûrâ,
Mî bibaHşed hûş ü bidârî tûrâ.

«O halde yakinen mâlûmun olsun ki hastalık, sana bir ldrâk ve uyanıklık veriyor.»

626

پس بدان این اصل را ای اصله جو
هر کرا در دست او بر دست بو.

Pes bidan in âsl râ ey âsl cû,
Her kirâ der dâst ô bûr dâst bû.

«Binâenaley ey aslı arayan: Şu nükteyi bilmiş ol ki derdli olan mânâ kokusunu alır.»

627

هر که او بیدار تر بر درد تر
هر که او آگاهتر رخ زرد تر.

Her ki ô bidâr ter pûr dârd ter,
Herki ô âgâh ter ruH zârd ter.

«Her kim çok uyanıkça çok dertlidir. Her kim daha ziyâde vâkıfça yüzü daha ziyâde sararmışdır.»

Bilhassa yasak olan şeyleri irtikâb için cebrî geçinenlere cevâb olmak üzere Hazret-i Mevlânâ hastalık hâlini temsil ediyor:

Bir hasta, rahatsızlığı dolayısıyla bütün geceyi uyanık ve inleyerek geçirir ki, şu hâli ihtiyârî değil, zarûridir. Hastalık bir kaç vakit sürecek olursa hastanın geçirmiş olduğu isyan günleri birer birer gözünün önüne gelmeye ve nazarında pek çirkin görünmeye başlar. Onun için tevbe ve istiğfâr

ور تو می بینی که پات بسته اند
تر تو سرهنگان شه بنشته اند.

Ver tû mibîni ki pâyet beste end,
Ber tû serhengân-ı şeh binşeste end.

«Eğer ayaklarının bağlı olduğunu, sana işkence yapmak için yanına padişahın çavuşlarının oturduğunu görüyorsan.»

پس تو سرهنگی مکن بر عاجزان
زانکه نبود طبع و خوی عاجزان.

Pes tû serhengî mekûn ber âcizan,
Zanki nebved tab' u Hûy-i âciz an.

«Âcizlere karşı çavuşluk taslamaya kalkışma ki, o hal, âcizlerin huyu ve tabiatı değildir.»

Yâni Allâh'ın cebri; elimi, ayağımı başlamış, hattâ etrâfıma muhâfızlar dikilmiş, benim için istekli harekete imkân kalmamıştır iddiasında bulunuyorsun. Eğer bu iddaların doğru olduğuna kanâat getirmişsen, bir takım âcizlere karşı kafa tutmaya, çavuşluk yapmaya kalkışma. Zira mecbur olan cebbârlık edemez, ederse mecbur değildir.

چون تو جبر او نمی بینی مگو
ور همی بینی نشان دید کو.

Çün tû cebr-i ô nemî binî megû.
Ver hemî binî nişân-î did kû.

«Eğer Allâh'ın cebrini görmüyorsan, görüyorum deme. Görüyorsan gördüğünün alâmeti nerede?»

der, iyileşirsem artık ibâdet ve tâatdan başka bir hareketde bulunmayayım der. Bu cebri intibah, hastalık zoriyle olur. Demek ki; cebrin hakiki mânâsını anlayabilmek, derdli olmaya ve. «Yâr, boynuma bir ip taktı, Gönülün istediği tarafa çekip götürüyor» sözünü bihakkın hissetmeye mütevakkıf imiş. Yoksa sıhhat zamânında ihtiyârî olarak kimse inlemediği gibi; günahlardan ne-dâmet, tâat ve ibâdetle niyyet de ihtiyârımızla çoğumuzun hatırına gelmez. Eğu: herkes mecbûr olsaydı herkesin de aynı halde bulunması lâzım gelirdi. Hakikat yolundaki ırfan, derdin derecesiyle mütenâsıbdır. Aleyhissalât Efen-dimiz:

«Hiç bir peygambere bana olduğu kadar eziyet edilmedi» buyurmuştur. Evet. Peygamber-i Ekberimiz, en çok dârd ve meşakkat çektiği için en bu-vak ırfan sâhibi olmuştur. Kezâ o yolda en çok korku çeken, Allâh'a en fazla mârifet hâsıl eyleyendir. Nitekim bir Hâdis-i Şarif:

«Allâh'ı en ziyâde bileniniz benim, ve Allahdan en çok korkanınız da yine benim» buyurulmuştur.

گر ز جبرش آگهی زاریت کو
بیش زنجیر جباریت کو.

Ger zi cebreş âgehi zârit kû,
Binîş-i zincir-i cebbârit kû.

«Eğer Allâh'ın cebrine vâkıf isen enin ve tezarru'un hanı? Cebbâriyyet zincirini görüşün nerede?»

بسته در زنجیر چون شادی کند
کی اسیر جبر آزادی کند.

Beste der zincir çün şâdi küned,
Key esir-i hâbs âzâdi küned.

«Zincirde bağlı olan nasıl sevinir, habs esiri olan nasıl âzâde olabilir?»

Yâni ey gâfil cebri; mâdem ki Allâh'ın cebbâr olduğuna, kendinin de onun irâdesine karşı mecbûr olduğuna vâkıfsın; bu mecbûriyyetin, ayağına ta-kılmış bir pranga olduğunu iddia ediyorsun, nasıl mes'ud ve münşerih olabi-liyorsun? Habse atılmış, ayakların zincir takılmış bir adam hürcesine yaşaya-bilir mi?

در هر آن کاری که میلست بدان
قدرت خود را همی بینی عیان.

Der heran kârî ki meytestet bedan,
Kudret-i Hodrâ hemî bînî ayan.

«Meylin olan her işde kendi kudretini ayan beyan görüyorsun.»

در هر آن کاری که میل نیست و خواست
اندران جبر شوی کین از خداست.

Der heran kârî ki meylet nîst ü Hâst,
Enderan cebrişevî kîn ez Hudâst.

Meylin ve isteğin olmayan işlerde de, bu Allâhdandır diyerek, cebri oluyorsun.»

Böyle bir mecbûriyyet olamaz. Kimlerin hangi işde mecbur olduğunu bilmek istiyorsan öğren ki:

انبیا در کار دنیا جبریند
کافران در کار عقی جبریند.

Enbiyâ der kâr-i dünyâ cebriyend,
Kâfiran der kâr-i ukbâ cebriyend.

«Peygamberler dünyâ işinde, kâfirler de âhiret işinde cebrîdirler.»

انبیا را کار عقی اختیار
جاهلان را کار دنیا اختیار.

Enbiyâ râ kâr-i ukbâ ihtiyâr,
Câhılan râ kâr-i dünyâ ihtiyâr.

«Bil'âkis peygamberler âhiret işini, câhiller de dünyâ işini ihtiyâr etmişlerdir.»

Bunun için, peygamberler ile vârisleri olan velilerin dünyâdaki halleri cebri, âhirete olan meyilleri ihtiyâridir. Kâfirlerin ve câhillerin ise dünyâyâ meyilleri ihtiyârî, âhirete karşı nefretleri cebrîdir.

زانکه هر مرغی بسوی جنس خویش
می برد او در پس و جان پیش پیش.

Zanki her mürğî besûy-i cins-i Hiş.
Mi pered ô der pes û can piş piş.

«Çünkü her kuş kendi cinsine doğru ve onun arkasından uçar. Bunun gibi can da ileri ileri uçar.»

کافران چون جنس سجن آمدند
سجن دنیا را خوش آیین آمدند.

Kâfiran çün cins-i siccîn âmedênd,
Sicn-i dünyâ râ Hoş âyîn âmedênd.

Kâfirler, siccîn cinsinden oldukları için dünyâ sicninden, yâni zindanından hoşlandılar, ve ona yaklaştılar.»

انبیا چون جنس علین بدند
سوی علین بجان و دل شدند.

Enbiyâ çün cins-i iliyîn bûdend,
Sûy-i iliyîn becân ü dil şûdend.

«Peygamberler ise iliyîn cinsinden oldukları için can ve gönül iliyînine gitdiler.»

Sûre-i Muttaffifindeki şu Âyetlere işâret ediliyor:

Yâni : «Fâcirlerin amel defteri siccîn denilen yerdedir. Kezâ ebrârın, iyi amel sâhiblerinin defteri de ılliyyîn denilen yerdedir²⁵.»

(Siccîn) ve (ılliyyîn) hakkında muhtelif rivâyetler vardır. Siccînin cehen-nem altında, ılliyyînin de (sidretülmüntehâ) da, yâhud arş-ı âlâda birer ma-kam olduğu söylenilmiştir.

Hülâsası : Siccîn günah sâhiblerinin; ılliyyîn de, sevap erbâbının amel defterlerinin muhâfaza edildiği yerlerdir ki, biri süflî bir yer, diğeri ulvî bir makamdır. Siccîne mensûb olan kâfir ve fâcirler dünyâ zindanı hoş gelir. Dün-yâya siccîn yâni zindan tâbir edilmesi, bir Hadîs-i Şerîfe vâki olmuştur. Sic-cîn, nasıl içerdekileri dışarı çıkmakdan men ederse, şu âlem-i tabiat da, dâ-hılındaki insanların çoğunu tabiat hâricine çıkmakdan ve mâneviyat âlemlerine yükselmekten alıkor. Fakat kâfirler zâten siccîn nisbetli ve süflî tabiatlı ol-dukları için, onlara bu dünyâ zindanı hoş gelir.

Ebrar ve sâlihler ise esâsen ılliyyîne mensubdurlar. Mânen ve rûhen ulvî meşreblidirler. Onların burada bulunuşu ihtiyârî değil, mecbûridir. O mûnâ sebetle vücûdleriyle burada bulunsalar bile, rûhen ulvî âlemlerde dolaşırlar.

640

این سخن پایان ندادد لیک ما
باز گوسیم آن تمام قصه را.

İn sūHan pāyan nedâred lik mâ,
Bâz gūyim an temâm-i kıssa râ.

«Bu sözün sonu gelmez. Onun için biz, hikâyemizin kalanına devâm ede-
lim.»

(25) Mutaaffifin: 7.

641

آن وزیر از اندرون آواز داد
کای مریدان از من این معلوم باد.

An vezîr ez enderûn âvâz dâd,
K'ey mürîdan ez menin ma'lûm bâd.

«O vezîr halvethâne dâhilinden seslendi ki: Ey mürîdler; mâlûmunuz
olsun.»

642

که مرا عیسی چنین ینام کرد
کز همه یاران و خویشان باش فرد

Kî merâ İsâ çünin peygâm kerd,
Kez hemê yârân ü Hişan bâş ferd.

«İsâ bana bütün dost ve akrabâdan münferid ol diye haber gönderdi.»

643

روی در دیوار کن تنهائین
وز وجود خویش هم خلوت گرین.

Rûy der divâr kûn tenhâ nişîn,
Vez vücûd-i Hiş hem Halvet güzîn.

«Yüzünü duvara çevir ve yalnız otur. Hattâ kendi varlığından halvet ve
inzivâ et dedi.»

Vezîrin bu sözlerinin yanlışlığı, maksad-ı mahsûsla, yâni iğfâl ve idlâl
fikriyle söylenilmiş olmasındadır.

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا حُبَبْتُمْ

Yâni : «Sevdiğiniz şeylerden infâk etmedikçe birr ü hayra kat'iyen nâil

olamazsınız ²⁶.» Nazm-ı Celîlî mücibince insanın, mâşûk u ezeliye vasıl olabilmesi için sevdiği şeyinden ve herkesden fedâkârlik etmesi, hattâ kendi nefsinden geçmesi gerekdir.

644

بعد ازین دستوری گفتار نیست
بعد ازین با گفت و گویم کار نیست.

Ba'dezin destûrî güftâr nîst,
Ba'dezin bâ güft ü gûyem kâr nîst.

«Bundan sonra konuşmaya ruhsat yoktur. Artık benim sözle işimgucüm kalmamıştır.»

645

الوداع ای دوستان من مردهام
رخت بر چارم فلک بر بردهام.

Elvedâ' ey dôstân men mürdeem,
Râht ber çârûm felek ber bürdeem.

«Dostlar; Allâha ısmariadık. Ben ölmüşüm ve dördüncü kat feleğe intikâl etmişim.»

646

تا بزیر چرخ ناری چون حطب
من نه سوزم در عنا و در عطب.

Tâ bezir-i çêrH nârî çûn hatab,
Men ne sûzem der anâ vû der atab.

«Bu intikâlim, felek-i nârî altında meşakkat çekmemek ve odun gibi yanıp mahvolmamak içindir.»

647

پهلوی عیسی نشینم بعد ازین
بر فراز آسمان چارمین.

Pehlu-yi İsâ nişinem ba'de zîn,
Ber ferâz-i âsmân-i çârûmîn.

«Artık dördüncü kat semâda İsanın yanında oturacağım.»

(26) Al-i Imrân: 92.

Vezirin artık dördüncü kat göğe intikâl ediyorum demesi, Hazret-i Rûhul-lâh'ın orada bulunduğu dâir meşhûr bir rivâyete göredir. Gûyâ Hazret-i İsâ, semâya ref'olunduğunda dördüncü katda alıkonulmuş. Vezirin «Artık İsâ'nın yanında oturacağım» demesi, hristiyanların akidesine göredir. Çünkü Mesih'in gök yüzünde olduğu ve Allâh'ın sağ tarafında oturduğu, hristiyanlık akidesindendir. Binâenaleyh oraya çıkmak ve sağ tarafda sıralanmak, hristiyanlarca matlûb bir saâdetdir.

«VEZİRİN, HER EMİRİ AYRI AYRI VELİAHD YAPMASI»

648

وانگهانی آن امیران را بخواند
يك يك تنها بهر يك حرف راند

Vangehânî an emiran râ biHand,
Yek beyek tenhâ beher yek harf rand.

«Sonra hristiyan beylerini çağırdı. Tenhâca her biriyle görüşüp konuştu.»

649

گفت هر يك را بدین عیسوی
نائب حق و خلیفه من توی.

Gûft her yek râ bedîn-i İsevî,
Nâib-i Hakk ü Halîfê men tûl.

«Her birine dedi ki: İsâ dininde Hakkın vekîli ve benim halifem sensin.»

650

وان امیران دگر اتباع تو
کرد عیسی جمله را اشباع تو.

Van emirân-i diğêr etbâ-ı tû,
Kêrd İsâ cûmle râ eşyâ-i tû.

«Öbür beyler, senin tebean olacaktır. İsâ, hepsini senin tâbilerin kılmıştır.»

هر امیری کو کند گردن بگیر
یا بکش یا خود همی دارش اسیر.

Her miri kû keşed gerden bigîr,
Yâ büküş yâHod hemi dâreş esîr.

«Serkeşlik edecek beyi yakala, Ya öldür, yâhud esir et.»

لیک تا من زنده ام این را مگو
تا خیرم این ریاست را محو.

Lîk tâmen zindeem in râ megû,
Tâ nemîrem in rîyâset rô mecû.

«Lâkin ben sağ oldukça şu vasiyeti kimseye söyleme. Ben ölmedikçe de rîyâset ve niyâbet talebine kalkışma.»

اینک این طومار و احکام مسیح
یک بیک بر خوان تو بر امت فصیح.

İnek in tômâr u ahkâm-î Mesîh,
Yek beyek berHan tû ber ümmet fasîh.

«İşte bu tomarı ve din-i İsa hükümlerini ümmete karşı birer birer ve fe-sâhatle oku.»

هر امیر را چنین گفت او جدا
نیست نائب جز تو در دین خدا.

Her emiri râ cünin güft ô cüdâ,
Nîst nâib cüz tû der dîn-i Hudâ.

«Beylerden her birine ayrı ayrı olarak Hak dininde senden başka vekil yoktur dedi.»

هر یکی را کرد و یک یک عزیز
هر چه آرا گفت اینرا گمت نیز.

Her yekî râ kêrd ô yek yek azîz,
Her çi anrâ güft inrâ güft nîz.

«Her birini birer birer tâziz ve takdis etdi, ona söylediğini aynen buna da söyledi.»

هر یکی را او یکی طومار داد
هر یکی ضد گر بود المراد.

Her yekî râ ô yekî tômâr dâd,
Her yekî zıdd-î diğêr bûd elmûrâd.

«Her birine birer tomar verdi ki murad ve mazmunları birbirine zıd idi.»

متن آن طومار ها بد مختلف
همچو شکل حرفها یا تا الف.

Metn-i an tômâr hâ bûd muhtelif,
Hemçü şekl-i harfhâ yâ tâ elif.

«Elifden (ye) ye kadar olan harflerin şekli nasıl muhtelif ise, o tomarların metni de öylece birbirine aykırı idi.»

حکم این طومار ضد حکم آن
پیش آن کردیم این ضد را بیان.

Hûkm-i in tômâr zıdd-ı hûkm-i an,
Pîş-i an kerdîm in zıd râ beyân.

«Bu tomarın hükmü, diğerinin zıddı idi. Nitekim bu tezâdı evvelce beyân et-mişdik.»

Temâmiyle mutâbık olmamak üzere hikâyemizdeki Yahûdî vezir ile hıristiyan azizlerinden ve İsevîlik nâşirlerinden (Pavlos) yâni (Sent Pol) arasında bir benzerlik vardır. Pavlos, Milâdın ikinci senesinde Tarsusda doğmuş bir Yahûdî çocuğudur. Asıl adı (Saul) dur. Kudüsde okumuş, önceleri yahûdilikte fevkal'âde taassup göstermiş, sonra gûyâ Hazret-i İsnân kendisine görünmesiyle hıristiyan olmuş ve nasrâniyyeti neşre çalışmış, Roma kumandanlarından (Serciyûs Pavios)u hıristiyan yapması üzerine onun adını takınmış: Kıbrısta, Anadolu'da, Yunanistanda dolaşarak din neşrine gayret etmiş, Filistin'de iki sene hapsedildikten sonra Romaya gönderilip orada berât etmiştir. Romada epeyce kimseyi hıristiyanlığa sokmuş, lâkin Kayser (Neron)a aksi cevaplar verdiği için — rivâyete göre — havâriyyûn re'si (Sen Piyer) ile birlikte Romada ve Milâdın 66 ncı târihinde öldürülmüş, kemikleri Romadaki Sen Piyer kilisesine gömülmüştür.

Pavlos'un yazdığı risâle şeklindeki mektuplar, İncil tercümelerinin sonunda basılmışlar. Hepsî 12 dânedir. Hazret-i Mevlânâ da o yahûdî vezirin o kadar tomar yazdığını, sonra onların (elif ye) harfleri kadar bir birine benzemez olduğunu beyân etmişti.

Yalnız burada bir fark görünür ki, Yahûdî vezirin kendini öldürmüş Pavlosun ise — rivâyete nazaran çünkü, şüphelidir — Romada idâm edilmiş olmasıdır. Bunun için de, Mevlânâ'nın maksadının, târih yazmak değil, kıssa arasında hisse vermek olduğu söylenilmişti.

Okunan beyitlerde işâret olunan mânâlara gelince: Evvelâ bir şeyhin halife ittihâz edeceği kimseye bunu gizlice bilalirmesine imâ vardır. Nitekim tekkelerde yapılan tâc giydirmе merâsîminde şeyh ile halife bir örtü altına alınıp sırr-ı hilâfet orada tevdi olunurdu; hattâ yalnız hilâfet değil, biat verme esnâsında da böyle yapılırdı.

İkincisi: Şeyhin hayâtında halîfenin irşâda kalkışmaması edeb muktezâsıdır. Meğer ki şeyhi izin vermiş, yâhud irşâd için başka bir memlekete göndermiş olsun. Hazret-i Mevlânâ, (Hüsâmüddîn Çelebi) yi irşâda mezûn kıldığı cihetle, daha Hazret-i Pirin hayâtında ihvânın terbiyesi ile meşgûl olurdu. Hüsâmüddîn Çelebi, Hazret-i Mevlânâ'nın makâmına geçince bu vazîfeyi Mevlânâ'nın büyük oğlu (Sultan Veled) ifâ ederdi. Bundan dolayı Konyadaki Mevlânâ tekkesinde şeyh olan Çelebi Efendiden başka bir de (Tarikatci Dede) vardı. Diğer tarikatlerde ve bazı âsitâne, yâni büyük tekkelerde bu vazife ile mükellef olan zâte (piş kadem) yâhud (ser tarîk) ederlerdi.

بعد از آن چل روز دیگر در بېست
خو یشتن کشت از وجود خود برست.

Ba'de zan çil rûz diğеr der bibest,
Hiştен küşt ez vücûd-ı Hod birest.

«Ondan sonra kırk gün kapısını kapadı, kendisini öldürüp varlığından kurtuldu.»

Vezir, hıristiyan beyleriyle görüşüp ayrı ayrı hepsini irşâd için veliahd tâyin ettikten sonra, kırk gün halvethânesinin kapısını açmadı. Nihâyet intihâr etmek sûretiyle hem kendini, hem başkalarını vücûd-ü habîsinden kurtardı.

Ne kendi eyledi rahât, ne halka verdi huzûr,
Yıkıldı gitti cihandan, dayansın ehl-i kubûr!

Hasedcilerin binnetice hem hâlik, hem mühlik olacağı söylenilmişti. Hazret-i Mevlânâ'nın da söyleceği vechile hased, kötü huyların en kötülerindendir. Maâzallah, ona mübtelâ olanları, hased etdiklerini öldürmeye muvafak olamayınca yeisden ölmeye sevkeder.

Hased-perverlerin hâli yamandır.
Ki yoktur bir belâ bedter hasedden.
Sarılmış nefse mûz'ic bir yilandır,
Ki çıkmaz çıkmayınca can cesedden.

(Kelile ve Dimme) kitâbının fârisi tercümesi olan (Envâr-ı Süheyli) de bir hikâyeye vardır. Adamın biri, hasmının elindeki nîmetin zevâline çâre bulamayınca:

«— Beni öldür de falanın evine bırak. Sen de âzâd ol...!» diye kölesine tenbih etmiş. Düşmanını kâtil göstermek için ölümü göze almış.

Gerek o hikâyedeki adamın, gerek bahsimizin mevzûunu teşkil eden Yahûdî vezirin hâli, mübâlâğalı gibi görünür. Fakat insanların ahvâline biraz dikkat edilirse bunların yüzlerce emsaline tesâdüf olunabilir.

چونکه خلق از مرگت او آگاه شد
بر سر گورش فیا متکده شد.

Çünkü Halk ez merg-i ô âgâh şûd,
Ber ser-i gûreş kıyâmetgâh şûd.

«Halk, vezirin öldüğünü haber alınca, mezarının başı mahşere döndü.»

خلق چندان جمع شد بر گور او
موکنان جامه دران در شور او.

661

Halk cendan cem' şûd ber gûr-i ô,
Mû kenan câmê deran der şûr-i ô.

«Halk; saçını, sakalını yolarak ve elbisesini yırtarak onun mâtemine o kadar toplandı ki.»

662

کان عدد را هم خدا داند شمرد
از عرب وز ترک و از رومی و کرد.

Kân aded râ hem Hudâ dâned şûmûrd,
Ez arab vez Türk ü ez rûmî vû kürd.

«Arabdan, Türkten, Rumdan ve Kürdden mürekkebi olan o kalabalığın sayısını ancak Allah biliyordu.»

663

خانه او کرد و ز سرهای خویش
در دوا دیدند درمانهای خویش.

Hâk-i ô kerdênd ber serhây-i Hîş,
Derd-i ô dîdênt dermanhây-i Hîş.

«Onun mezarının toprağını başlarına saçtılar. Onun dardını kendileri için derman saydılar.»

آن خلایق بر سر گورش می
کرده خونرا از دو چشم خود رمی.

An Halâyık ber ser-i gûreş mehi,
Kerde Hunrâ ez dü çeşm-i Hod rehi.

«O kimseler, vezirin kabri başında bir ay oturup mâtem etdiler ve gözle-
rinden kanlı yaşlar akıtdılar.»

«VELİAHD HANGİNİZSİNİZ? DİYE HİRİSTİYANLARIN BEYLERDEN SORMASI»

665

بعد ماهی خلق گفتند ای میهان
از امیران کیست بر جایش نشان.

Ba'd-i mâhi Halk güftend ey mihan,
Ez emiran kîst bercâyeş nişan.

«Bir ay sonra halk dedi ki: Ey büyükler, beylerden vezirin yerine geçecek kimdir?»

666

تا بجای او شناسیمش امیم
دست و دامن را بدست او دهیم.

Tâ becây-i ô şinâsimeş emim,
Dest ü dâmen râ bedest-i ô dihim.

«Ki o vezirin makâmında imam ve muktedâ tanıyalım; ve elimizi, eteğimizi onun eline teslim edelim.»

چونکه شد خورشیدمارا کرد داغ
چاره نبود بر مقامش جز چراغ.

Cünkü şüd Hurşîd mârâ kêrd dâğ,
Çâre nebved ber meKâmeş cüz çerâğ.

«Güneş batub da gurûbu yüreğimize dağ açınca, onun yerine kandilden başka çâre yoktur.»

668

چونکه شد از پیش دیده وصل یار
نائبی باید ازو مان یاد گار.

Cünkü şüd ez pîş-i dîde vasi-ı yâr,
Nâibi bâyed ezö man yâd-i gâr.

«Yârın visâli göz önünden kaybolunca, onun nâibi olmak üzere bize bir yâdigâr lâzımdır.

669

چونکه گل بگذشت و گلشن شد خراب
بوی گل را از که جویم ار گلاب.

Cünkü gül bûgzeşt ü gülşen şüd Harâb,
Bûy-i gülrâ ezki cûyîm ez gülâb.

«Gül mevsimî geçip de gülîstan harâb olunca, gül kokusunu nereden kokılabılırız?: gül suyundan.»

Yahûdi vezîrin müridleri, muktedâlarının ölümünden sonra birini onun yerine geçirmek istediler. Ölüyü güneşe, vuslata ve güle benzetdiler. Güneş battıktan sonra kandil yakılmak, firkat zamânı vuslatı hatırlamak için yâdigârı bakılmak, gül mevsimî geçince onun kokusunu gül suyundan koklamak lâzım geldiğini söylediler. Binâenaleyh ey beyler; hanginiz vezîrin nâibi iseniz yerine geçsin. Ona nisbetle kandil, yâdigâr ve gül suyu gibi olsun dediler.

Hazret-i Mevlânâ burada ve bu münâsebetle bir nükteyi anlatmak ve halife, yerine geçtiğinin aynıdır, meselesini izah etmek için buyuruyor ki:

چون خدا اندر نیاید در عیان
نائب حقند این پیغمبران.

Cün Hudâ ender neyâyed der ayân,
Nâib-i HaKKênd in peygamberân.

«Cenâb-ı Hak, his gözüyle görülemediği için bu peygamberler, onun nâibleridir.»

Peygamberler; Allâh'ın emirlerini, yasaklarını kullara tebliğ eder. Bu cihetle kendileri Hakkın nâibleri, yâni vekilleridir. Şu niyâbet de Zât-i Ecclü âlânın his gözüyle görülemeyişinden ileri gelmiştir.

671

نی غلط گفتم که نائب یا منوب
گر دو پنداری قیج آید نه خوب.

Nî ğlatı gûftem ki nâib yâ menûb,
Ger dū pindâri kabîh âyed ne Hûb.

«Hayırlı. yanlış söyledim ki, nâib ile men'ûbu, yâni vekil ile müvekkil iki sanırsan hoş bir şey olmaz.»

Mâlûmdur ki, biri diğeri tarafından «Şu iş yapmak için vekilim ol» diye tevkil edilir. O vekil, o işin görülüp yürütülmesinde tam bir salâhiyetli hâiz olur. Binâenaleyh müvekkil kadar salâhiyetli demektir. Bunun gibi, vekâlet-i Rabbâniyyeyi hâiz olarak gelen peygamberler de böyledir. Onların emirleri ilâhî emirlerin, yasakları da Rabbânî yasakların aynıdır. Bundan dolayı, vekil ile müvekkil ayrı zannetmek, onların emir ve yasaklarını başka başka vehmeylemek hoş değil, nâhoş bir şeydir. Nitekim Kur'ânımızda:

مَنْ يَطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ اطَاعَ اللَّهَ

Yâni : «Peygambere itaat eden Allâha itaat etmiş olur²⁷» buyuruluyor.

(27) Nisâ : 80

نور هر دو چشم توان فرق کرد
چونکه در نورش نظر انداخت مرد.

Nûr-i her dû çêşm netvan târk kerd,
Çûnki der nûreş nazar endâht merd.

«Bir adam gözün nûruna bakınca iki gözdeki nûru ayırd edemez.»

Yâni bir insanın iki gözü vardır; lâkin bu iki göz, şaşılık ve sâir hastalıklardan sâlim oldukça, ikisindeki bakış nûru birdir. Bir şeye bakılınca biri başka, öbürü başka görmez. Demek ki göz iki olduğu hâlde görüş birdir. Bunun gibi nâib ile men'ûb, yâhud vekil ile müvekkil dıştan iki, fakat hakikatde birdir.

نی دو باشد تا تویی صورتپرست
پیش او یک گشت گر صورت پرست.

Nî dû bâşed tâ tûyi sûretperest,
Pîş-i ô yek gêşt ger sûret bîrest.

«Hayırlı. öyle değil. Sen sûretperest kaldıkça nâib ile men'ûb vekil ile müvekkil ikidir. Sûretten kurtulan kimse için ise bir olmuştur.»

Hazret-i Mevlânâ, evvelki beyitte nâib ile men'ûbu iki saymanın ayıp olduğunu söylemişti. Fakat yanlış anlaşılacak, yâni vekil ile müvekkil bir imiş vehmine düşülmemek için ifâdesinden rücû ediyor. Ey dışı gören sen sûretperest kaldıkça, dış hâle bakıp aldandıkça, senin için nâib ile men'ûb ayrı ayrıdır. Bekçi başkadır, hükümet başkadır. Lâkin sûret kaydından kurtulan, meselâ bekçinin davul çalması ve bağırmasının hükümetin emriyle olduğunu bilen kimse nazarında böyle değildir. Onun için nâib ve men'ûb birdir. Dâveti itibâriyle bekçinin hükümetden farkı olmadığı gibi.

چون بصورت بنگری چشمت دواست
تو بنورش در نگرکان یکتو است.

Çûn besûret bingerî çêşmet dû est,
Tû binûreş der nigerkân yektû est.

«Zâhîren bakarsan, senin gözün ikidir. Fakat sen onlardaki bakış nûruna bak ki birdir.»

«LÂ NÜFERRİKU BEYNE EHADİN MİN RUSÜLİHİ, ÂYET-İ KERİMESİNİN BEYÂNİ»

Sûre-i Bakaranın sonunda:

أَمَّا الرَّسُولُ فَمَا نَزَلَ
إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلُّهُمْ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ
وَرُسُلِهِ لَا تَفْرِقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا
وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ

diye başlayan iki âyet-i Kerîmeye işâret ediliyor. Bu Âyetlerin üst tarafında da şu âyet-i Celîle vardır:

(28) Bekara : 285

لِلّٰهِ مَا فِى
السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ وَإِنْ تُبَدُّوْا مَا فِى اَنْفُسِكُمْ
اَوْ تُخْفُوْهُ يُحَاسِبْكُمُ الْاَلٰهُ فَيُخْرِجُ لِنِشَآءٍ وَيُعَذِّبُ
مَنْ يَشَآءُ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ

Yâni: Göklerde ve yerde olan her şey Allâhındır. Kalbinizde sakladığınızı izhar etseniz de, gizleseniz de Allah ondan dolayı sizi muhâsebeye çekecektir. Sonra da dilediğini mağrifet, istediğine gazab edecektir. Cenâb-ı Hak her şeye kâdirdir ²⁹»

Mütessirlerden bâzıları, bu âyetin ihbâr cümlesinden olduğunu, insanın zâhiri ve bâtını fikir ve amellerinden muhâsebe olunacağını açıkladığını söylemiş «Nesh hükümlere mütearrız olur, haberlere mütearrız olmaz» şeklindeki üsul kaidesini söylemişlerdir. Bâzıları ise yine bu âyetin: (Lâ yükellifullâhü) Ayetile neshedildiğini ifâde etmiş, (Âmenerrasûlû) nün nüzûlüne sebep olmak üzere şunu göstermişdir: (ve in tûbdü...) ihbâr-ı ilâhisi üzerine ashâbın ileri gelenlerinden bâzıları, huzûr-ı Nebvîye gittiler:

— Yâ Rasûlallah, tâkat getiremeyeceğimiz bir amel ile mükellef kıldık, dediler. Aleyhissalât Efendimiz «Hangi amel?» diye sordu.

— Bâzan bizde isyân hâtırası oluyor. Onu kötü görüyoruz. Kuvveden fi'le getirmiyoruz. Eğer bundan dolayı da muhâsebe edilsek, hâlîmiz nice olur? Kimse, bu yükün altından kalkamaz, dediler.

Hazret-i Peygamber (S.A.V.) «Siz de Benî İsrâîlin dedikleri gibi (Semi'nâ ve asaynâ) yâni «İşitdik ve isyân ettik» demek mi istiyorsunuz? (Semi'nâ ve eta'nâ) yâni «İşitdik ve itâat ettik» deyin, buyurdu. (Âmenerrasûlû) yâni «Allâhın sözünü işitdik ve itâat ettik» dediler. Cenâb-ı Hak da onların bu teslimiyetine mükâfat olarak şu iki Âyeti inzâl eyledi:

(29) Bekara : 284

اَمَرَ الرَّسُوْلُ بِمَا اُنْزِلَ اِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ
وَالْمُؤْمِنُوْنَ كُلُّهُمْ بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهِ وَكُتُبِهِ
وَرُسُلِهِ لَا فَرْقَ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ

Yâni : «Rasûl-i Ekrem; Rabbinden kendisine inzâl kılınan emir ve hükümlere imân etdi. Ona tâbi olarak mü'minler de imân etdiler. Hepsi, yâni peygamber de, ümmet de Allâha, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine imân etdiler. Allâhın peygamberlerinden hiç birini tefrik etmeyiniz demekle beraber işitdik ve itâat ettik. Rabbimiz; Senden mağfirat dileriz. Dönüşümüz Senin tarafındadır, dediler.

«Allah bir nefsi, vüs'ü tehammülünden fazla mükellef kılmaz. O nefsin iyilik kazancı lehine, kötülük kazancı aleyhinedir. ⁽³⁰⁾»

İşte Hazret-i Pirin telmih buyurduğu bu Âyet-i Kerîmedir, ve orada mü'minler dillinden hikâye buyurulan (Lâ nūferriku...) tasdikidir. Evet. Peygamberlerin peygamber olmaları, Allah tarafından ilâhî hükümleri tebliğe memûr bu lunmaları dolayısıyla araları ayırd edilmez. Çünkü Hazret-i Âdemden Methar-ı Âlem Aleyhimüsselâma kadar gelen her peygamber, ümmetine Allâhın varlığını ve birliğini tâlim etmiştir. Sâhib-i Kitab ve şeriat olan Hazret-i Mûsâ. Benî İsrâîle tevhid-i ilâhiyi öğrettiği gibi, onun halifesi olup kitab ve müstakıl bir şeriat sâhibi olmayan Yûsâ da aynı tâlimâtı vermişti. Bu itibarla, farkları bulunmayan peygamberlerin Allah katındaki dereceleri ise farklıdır.

مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللّٰهُ

وَرَفَعَ بَعْضُهُمْ دَرَجٰتٍ

Yâni «Peygamberler içinden Hazret-i Mûsâya Cenâb-ı Hak kelâm ile iltifât buyurmuş, bâzılarının derece ve mertebelerini yükseltmiştir ³¹»

Sûre-i Bekara'nın son âyetleri olan (Âmenerrasûlû) ve (Lâ yükellifullâhü...) Âyetlerinin faziletleri hakkında bâzı hadisler vardır. Rasûl-i Ekrem

(30) Bekara : 285

(31) Bekara : 253

Salâllâhü Aleyhi ve Sallemi Hazretleri: «Sûre-i Bakara'nın sonu, bana Mirac gecesi, Arşın altındaki bir hazineden çıkarılıp verildi ki, benden evvel hiç bir peygambere verilmemişti. Onları yatsıdan sonra okumak, okuyan kimse için gece kalkıp ibâdet etmek yerine geçer» buyurmuştur.

Hazret-i Mevlânâ, peygamberlerin cismen çok, ve mânen bir olduklarını temsil için diyor ki:

675

ده چراغ ار حاضر آرید در مکان
هر یکی باشد بصورت ضد آن.

Deh çerâğ er hâzır ârîd der mekân,
Her yekî bâşed besûret zıdd-ı an.

«Bir yere şekil ve sûret itibâriyle ayrı ayrı on kandil getirseniz.»

676

فرق نتوان کرد نور هر یکی
چون بنورش روی آری بی شک.

FârK netvan kêrd nûr-ı her yekî,
Çûn benûreş rûy ârî bî şekî.

«Fakat onların nûruna bakıp dikkat edersen, şüphe yok ki hiç birinin aydınlığını tefrik edemezsin.»

677

گر تو صد سیب و صد آبی بشمری
صد نمائد يك شود چون بشمری.

Ger tû sad sib û sad âbî bûşmûrî,
Sad nemâned yek şevad çûn bûşşûrî.

«Eğer sen yüz dâne elma ve yüz dâne ayvayı sayıp da rendeliyecek ve sıkacak olursan, yüz kalmaz bir olur.»

Evet. Bir yerde yakılan on dâne kandil; ufak, büyük, renkli, renksiz olmak itibâriyle biri birinden farklıdır. Lâkin onların aydınlığı birdir. Kezâ yüzer dâne

elma ve ayva; hacim, renk, koku ve lezzet itibâriyle birbirinin aynı değildir. Fakat onlar, suları alınmak için rendelenip sıkılıncâ sayıları kaybolur, ortada bir su kalır. Bunun gibi peygamberler de sûret itibâriyle müteaddid ve muhtelifdir. Kur'an-ı Kerîmde, yirmi sekizinin ismi zikr edilmiş, onlardan birkaçının Nebî yâhud velî olduğunda ihtilâf olunmuştur. Halbuki peygamberlerin 124000, veya 224000 olduğuna, bunlardan 313 yâhud 314 zâtın nebiyy-i mürsel bulunduğuna dâir Hadîsi- Şerîf rivâyet ediliyor. Gerçi bu aded, birdenbire mübâlâğalı gelir. Fakat dünyânın eksiliğiyle genişliği, hele Benî İsrâile gönderilen peygamberlerin çokluğu hatırlanınca, mübâlâğa vehmine mahal kalmaz.

Bizce ve bütün ehl-i kitabca mâlûm olan peygamberlerin hepsi de Asya kıtasında tebliğ-i ahkâm etmişlerdir. Dünya Asyadan ibâret değildir. Sonra Cenâb-ı Hak:

وان من امة الا خلا فيها نذير

Yânî: «Kendisine peygamber gönderilmemiş hiç bir ümmet yoktur»³¹ buyuruyor. Kur'an-ı Kerîmde bu peygamberlerden bahsolunmamıştır. Çünkü tekrar tekrar söylenildiği üzere Kur'an târîh kitabı değildir. İşte sayıları ve isimleri temâmiyle mazbût olmayan bu zevât-i kiram da ümmetlerinin fikirlerini aydınlatmak husûsunda kandil gibidirler. Kandillerin şekli muhtelif, fakat aydınlıkları bir olduğu gibi, bunlar da sûretâ müteaddid, lâkin mânen müttehidir.

678

اتحاد يار باياران خوشست
باي معنى غير صورت سر کشت.

İttihâd'ı yâr bâ yâran Hoşest,
Pây-i ma'nâ gir sûret serkeşest.

«Yârin, yârân ile müttehid olması hoştur. Sen de mânâ ayağından yakala ki sûret serkeşdir.»

Sûret: serkeşdir, âsidir, rakik nükte lere boyun eğmez. Ona ittiba' eden de sûret perestlikden kurtulamaz. Binâenaleyh tefrikaya düşer, hakikati görme-mekden halâs olamaz. Tevhidin sırrını anlamak için mânâ ayağına ve mânevî bir kâmilin irşâdî eteğine sarılmalıdır.

صورت سرکش گدازان برنج
نابینی زیر او وحدت چو گنج.

Sûret-i serkeş güdâzan kün birenc,
Tâ bibinî zîr-i ô vahdet çü genç.

«Serkeş olan sûreti, riyâzat meşakkati ile erit ki onun altından define
gibi vahdeti göresin.»

و در تو نگدازی عنا یتهای او
خود گدازد ای دلم مولای او.

Ver tû negdâzî inâyethâ-yi ô,
Hod güdâzed ey dilem mevlâ-yi ô.

«Sen o serkeş sûreti eritmezsen, kulu kölesi olduğum Allah, onu ken-
di irâdesiyle eritir.»

Mâlûmdur ki tarikatde ilerlemek için mücâhede lâzımdır. Böyle olması da
tabiidir. İnsan otomobile binse oturduğu yerde sarsılmakdan hâlî kalmaz. Mâ-
nevî sefer ise herhalde otomobil yolculuğundan ehemmiyetsiz değildir. Ce-
nâb-ı Hak :

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا

Yânî : «Bizim yolumuzda mücâhede edenlere elbetde doğru yollarımızı
gösteririz.» buyuruyor. Görüyoruz ki çalışmaktan ve yorulup terlemekten
hâlî kalmayan milletler, hakikaten ilerliyorlar. Bizim gibi tenbelliği âdet et-
miş olanlar da mutaf çırağı gibi geri geri gitmekten kurtulamıyorlar. Maddiyat-
da böyle olduğu gibi mânevîyatdaki terakkî ve tedennî de böyledir. Kim çok
çalışırsa o nisbetde ileri gider. Kim mücâhede etmezse atâleti kadar geri
kalır. Sallallâhü Aleyhi ve Sellem Efendimiz nebiyy-i mâsum olduğu halde sabah-
lara kadar namaz kılar ve kıyamda uzun müddet durmaktan mübârek ayakları
gışerdi.

Hülâsa: Tarikatde ilerlemek, sâlikin ayak bağı olan sûret perestliği gide-
rebilmek için mücâhede lâzımdır. Nâdiren bir sâlikin cezb-i ilâhiye mazharı
olarak az bir mücâhede ile fevkalâde terakkî ettiği görülür.

Hazret-i Pir şu iki beyit ile bunlara işâret etmiştir. Fakat söylenildiği gibi
mücâhadesiz ilerlemek ve yükselmek nâdiren vukû bulur. Nâdir hâller umûmî
kâideyi ihlâl etmez. Gerek mücâhede, gerek cezb-i neticesinde gelecek terak-
kinin yine kerem-i ilâhî ile olacağını beyân için Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki:

اونماید هم بدلیها خویشرا
او بدوزد خر قه درویشرا.

ô nümâyed hem bedilha Hişrâ,
ô bidûzed Hırka-i dervîş râ.

«Kendini gönüllere gösteren odur. Dervîşin hırkasını diken de odur.»

Rû'yetullah hakkında âlimlerin muhtelif kavillerinden bahsedilmişti. Mu'-
tezile, Allâhı görmenin kâbil olmadığına kâil olmuş, (Len terânî) yânî : «Sen
beni aslâ göremezsın» Nazm-ı Celilini, ictihâdına sened tutmuşdur. Ehl-i Sün-
net ise: «Ayın ondördüncü gecesi ayı gördüğünüz gibi Rabbinizi göreceksiniz»
Hadisine istinâden rû'yet-i Bârinin cevâzına hükmetmiştir. Mutasavvifine ge-
lince : (Len terânî) deki te'kid-i nefyi, te'vile lüzum görmemiş, ondan «Sende
senlik bâki oldukça Beni göremezsın» mînâsını çıkarmıştır.

Gören ol, gösteren oldur, görünen,
Ey Nizâmoğlu iki görmek neden?

Hazret-i Mevlânâ da bu fikri kuvvetlendiriyor. Kendisini gösteren, hem de
gözlere değil, gönüllere gösteren Allahdır. Dervîşin hırkasını diken, yânî İnâ-
yet-i ezeliyyesiyle ona yardım eden yine Allahdır, diyor.

منبسط بودیم و یک جوهر هم
بی سر و بی بادیم آن سر هم.

Münbasit bûdim ü yek cevher hemê
Bî ser ü bî pâ bûdim an ser hemê.

«Hepimiz münbasit bir cevher idik. Biz elsiz, ayaksızdık. O Nur ise baştan
başa ve asıldan ibâretti.»

«Allâhın ilk yarattığı beyaz bir inci idi» diye bir Hadis rivâyet olunuyor. Bu dürre-i beyzâya (Hakikat-ı Muhammediye) deniliyor; (Ruhül'ervâh), (nûrül'envâr), (akl-ı küll), (kalem-i küll), (kalem-i a'lâ) tâbir ediliyor. İşte bu dürre-i beyzâ, gayr-i mürekkeb bir cevher idi ki, mahlûkların hepsi bundan yaratıldı. Bütün mahlûklar, bu cevherde elsiz, ayaksız ve birbirinden farksız bir hâlde bulunuyordu.

683

يك گهر بوديم همچون آفتاب
بي گره بوديم و صافی همچو آب.

Yek güher bûdîm herçüm âftâb,
Bî girih bûdîm ü sâfi hemcû âb.

«Güneş gibi bir cevher idik. Su gibi düğümsüz ve sâfi bir hâlde bulunuyor-duk»

Yâni dürre-i beyzâda bulunduğumuz vakit birbirimizden mümtaz değildik, belki güneşin ziyâsı ve suyun damlaları gibi hep birdik.

684

چون بصورت آمد آن نور سره
شد عدد چون سایه های کدگره.

Çün besûret âmed an nûr-î serêh,
Şûd aded çün sâye-hâ-yi kûngereh.

«O âlî nûr, sûrete gelince künkere, yâni şahnişin gölgeleri gibi adedlendi.»

Sôfiyye meşâyihî der ki: Allâhın iki feyzi vardır. Biri (feyz-i akdes), diğeri (feyz-i mukaddes) dir. Zeyz-i akdes : Hak tarafından (a'yân-ı sâbite) ye gelen umîmî feyzdur. Feyz-i mukaddes ise: Âyân-ı sâbiteden her birinin feyzi akdesden istidâdına göre aldığı feyzdur. Meselâ feyzi akdes, Güneşin ziyâsı gibidir. Feyz-i mukaddes ise o ziyânın muhtelif renkli camlardan geçmesine benzer. Güneşin ziyâsı, kırmızı bir cama aksederse kırmızı, yeşil bir cama aksederse yeşil görünür. Göünüşteki renk ihtilâfı Güneşde değil, aksettiği camlar dolayısıyledir. Bunun gibi Allah sühbânehû ve Teâlâ da feyzi akdesi vâsitasıyla bütün mükevvenâtı nûr-î vücûdu ile feyizlendirdi. Fakat mükevvenât, o nûr-î vücûda kâbiliyet ve istidâda göre mâ'kes oldu. Saâdete kâbiliyeti olanlar

saadet rengi, şekâvete istidâdı olanlar da şekâvet rengi buldu. Esâsen bir olan feyz-i ardesin tecelisi, bir köşkün müteaddid şahnişinlerinden (çıkartmalarından) düşen gölgeler gibi çoğaldı ve muhtelif şekillerde göründü.»

685

شرح این را گفتمی من از مری
لیک می ترسم لغزد خاطری.

Şerh-i in râ güftemî men ez mûrî ,
Lîk mî tersem ki lâğzed Hâtîrî.

«Ben gayret ve külfetle bunun şerhini söyledim. Lâkin hatırların kay-namasından İnkâra yuvarlanmasından korkarım.»

Hakikaten bahis, gâyet oğırdır. Aklın idrâk ve ihâta eyleyeceği derecelerden yüksektir. Çünkü akıl, aklın aldığına erer. Zevk bahsine gelince apışır kalır. Bu bahsi daha topluca mütâlea etmek isteyen Mevlânâ Câmînin (Şerh-i rubâiyyât) ına mürâcaat etmeli, anlamak için de ehline ve erbâbına ilticâ eylemelidir. Onun için Hazret-i Mevlâna buyuruyor ki:

686

نکته چون تیغ پولاد است تیز
گر نداری تو سپر واپس گریز.

Nüktehâ çün tiğ-i pölâdest tîz,
Ger nedârî tû siper vâ pes gûriz.

«Nükteler çelik kılıç gibi keskindir. Eğer kalkanın yoksa geriye doğru kaç.»

687

پیش این الماس بی اسپر میا
کر بریدن تیغ را نبود حیا.

Piş-i in elmâs bî isper meyâ,
Kez bürîden tiğrâ nebved hayâ.

«Bu elmas kadar keskin kılıcın karşısına sipersiz gelme. Çünkü kılıcın kesmekden hayâsı olmaz.»

Evet Hakikat bahisleri; kıldan ince, kılıcdan keskindir. Onun karşısına ya siperli çıkmalı, yahud uzak uzak kaçmalıdır. Hakikat kılıcının siperi: Evvelâ istidâd, sonra da: Üstâd ve irşâddir. Kendisinde Kâbiliyet olmayan kimse onu anlayamayacağı gibi, bir mürşidin terbiyesiyle seyr ü sülûk görme-
yen de yalnız mütâleâ ile onları idrâk edemez. Neden böyle oluyor? denilecek
olursa, Mevlânâ ona cevap veriyor; kılıç kesmekden hayâ etmez, diyor.
Evet. Kılıcın kesmesi, onun için utanacak değil, iftihâr edecek bir hâldir ki,
keskinliğini gösterir. Onun karşısına geçecek olanlar ya sakınmasını, ya sa-
vuşmasını bilmelidirler.

688

زین سبب من تیغ را کردم غلاف
تا که کثر خوانی نخواند بر خلاف.

Zin sebeb men tiğrâ kerdem ğılâf,
Tâ ki keş Hânî neHâned ber Hilâf.

«Yanlış okuyan biri, hakikatın hilâfına okumasın ve yanlış anlamasın di-
ye, ben kılıcı kınına koydum, yâni bahsi lâyıki vechile derinleştirmedim.»

689

آمدیم اندر تمام داستان
وز وفا کاری جمع دوستان.

Âmedim ender temâm-ı dâstân,
Vez vefâkârî-i cem-i dâstân.

«Hikâyenin temâmına ve sâdık müridlerin vefâkarlığı beyânına geldik.»

690

کز پس این پیشوا بر خاستند
بر مقامش نائی میخواستند.

Kez pes-i in pişuvâ ber Hâstend,
Ber meKâmeş nâbi miHâstend.

«O muktedânın yâni vezîrin ölümünden sonra, kalktılar ve yerine bir
vekîl istediler.»

«VELIAHDLIK HUSUSUNDA BEYLERİN KAVGA ETMELERİ VE KILIÇ ÇEKMELERİ»

691

يك امیری زان امیران پیش رفت
پیش آن قوم وفا اندیش رفت.

Yek emiri zan emiran piş reft,
Piş-i an kavm-i vefâ endiş reft.

«O beylerden biri ilerledi, o vefâkâr kavmin yanına gitti.»

692

گفت اینک نائب آن مرد من
نائب عیس منم اندر زمن.

Gûft inek nâib-i an mêrd men,
Nâib-i İsâ menem ender zemen.

«Dedi ki: İşte, o zâtin vekîli, hattâ İsâ'nın bu zamanda nâibi benim.»

693

اینک این طومار بر هان منست
کین نیابت بعد ازو آن منست.

İnek in tûmâr burhân-i menest,
Kin niyâbet ba'de zô ân-i menest.

«İşte şu tomar benim vesikamdır ki ondan sonra niyâbet ve riyâset benim
hakkımdır.»

آن امیر دیگر آمد از کمین.
دعوی او در خلافت بد همین.

An emir-i diğer âmed ez kemîn,
Da'vîi ô der Hilâfet bûd hemîn.

«Diğer bir bey de pusudan çıktı ve ortaya atıldı; o da hilâfet dâvâsında idi.»

از بغل او نیز طوماری نمود.
تا بر آمد هر دورا ختم جهود.

Ez beğâl ô nîz tømârî nûmûd,
Tâ ber âmed her dû râ Haşm-i cûhûd.

«O da koltuğunun altından bir tomar gösterdi. Bunun üzerine ikisinde de çift gazabı peydâ oldu.»

آن امیران دگر يك يك قطار
بر کشیده تیغهای آبدار.

An emirân-i diğer yek yek kıTâr,
Ber keşidê tîğhây-i âbdâr.

«Diğer beyler de birer birer ve birbirinin arkasından keskin kılıçlar çeke-
rek geldiler.»

هر یکی را تیغ و طوماری بدست
درم افادند چون پیلان مست.

He yekîrâ tîg-u tømârî bidest,
Der hem üftâdênt cûn pîlân-ı mest.

«Her birinin elinde kılıç ve tomar vardı. Neticede azgın filler gibi birbirleri-
ne girdiler.»

صد هزاران مرد ترسا کشته شد
تا زسرهای بریده پشته شد.

Sad hezâran merd-i tersâ küşte şûd,
Tâ zi serhây-i bûride pûşte şûd.

«Yüzbinlerce hristiyan maktûl düştü. Kesilmiş başlardan tepeler peydâ oldu.»

خون روان شد همچو سیل از چپ و راست
کوه کوه اندر هوازین گرد خاست.

Hun revan şûd hemcû sîl ez çepp ü râst,
Kûh kûhender hevâ zin gêrd Hâst.

«Sağdan, soldan kan selleri aktı, havâyâ dağlar gibi tozlar kalkdı.»

نخمهای فته‌ها کو کشته بود
آفت سرهای ایشان گشته بود.

ToHmhây-ı fitnehâ kû kîşte bûd ,
Âfet-i serhây-ı îşan geşte bûd.

Vezirin ektiği fitne tohumları, o ölülerin başlarına âfet olmuştu.»

جوزها بشکست و آن کان مغز داشت
بعد کشتن روح پاک نغز داشت.

Cevzhâ bîşkets ü ân mâğz dâşt,
Ba'd-ı kûştên rûh-i pâk-i nağz dâşt.

«Cevizler kırıldı. İçi olanların ölümünden sonra temiz rûhu kaldı.»
Hikâyenin buraya kadar olan kısmından anlaşılmıştır ki, vezir intihâr et-
meden evvel on iki emiri ayrı ayrı nâib tâyin etmiş, benden sonra halîfem sen-

آنجی با معنیت خود پیدا شود
و آنکه بوسیدست او رسوا شود.

Ançı bâ ma'nist Hod peydâ şevêd,
Vanki pûsidêst â rûsvâ şevêd.

«Mânâsı, yâni içi sağlam olan meyvenin mâhiyyeti belli olur. Çürük bulunan ise rûsvây olur.»

Elma, armut, ayva, nar ve ceviz gibi kabuklu meyveler sûretâ bir birine benzer. İlk bakışta, çürük, yâhud kof oldukları anlaşılamaz. Fakat yarıldıkları yâhud kırıldıkları vakit, mânâları demek olan içleri meydana çıkar. İç sağlam olanlar nimet telâkki edilir ve hürmet görür. Çürük çıkanlar ise süprüntü tenekesine atılır. İnsanlar da sûretleri itibâriyle böyledir. Çürükleri, sağlamla vardır. Fakat onlar herkese belli olmaz. Öldükleri vakit iç yüzleri meydana çıkar. (Yevme tüblesserâilu...) yâni «Esrârın belli olacağı kıyâmet gününde herkesin ne olduğu tezâhür eder.» Binâenaley sağlam ve çürük meyve gibi muâmele görürler.

رو بکنی کوش ای صورت پرست
زانکه معنی بر سر صورت پرست.

Rev be ma'nâ kûş ey sûretperest,
Zanki ma'nâ ber ser-i sûret perest.

«Ey sûret perest; gît de mânâyı elde etmeye çalış. Çünkü mânâ, sûretin kanadı mesâbesindedir.»

«Allah, sizin sûretlerinize ve amellerinize bakmaz, belki kalblerinize ve niyetlerinize bakar» diye bir Hadis vardır. Bu Hadis-i Şerif, ehl-i îmânı ihlâs lâhiline, riyâkârlığın ve sûret-perestliğin terkine teşvîk eder. Hazret-i Ömer'in huûfeti zamânında bir bedevî, mescid-i Nebeviye girmiş, pek de tâdil-i erkânâ riâyet etmeyerek namaz kılmış. Fâruk-u A'zam bunu görmüş, gâlibâ bir iki kamçı da yapıştırmış, namazın iâdesini emretmiş. Bedevî bu sefer yapabildiği kadar tâdil ile kılmış. Bitirince Hazret-i Ömer :

sin, sana ittibâ etmiyeni öldür demişdi. Herifin ölümünden sonra yerine geçmek için o beyler döğüşmeye ve malyetlerindeki halkı dövüşürmeye başladılar. Neticede dinî ve dünyevî lüzûm olmaksızın bir çok halk ceviz gibi kırıldı.

Târihler tedkîk edilirse, şu âlem-i kevn ü fesaddan vukûa gelen muhârebelerin pek çoğu bu kabilendirdir. Bu hükümdârın fûtûhâtını artırmak ve memleketini genişletmek emeli, yâhud bir emirin daha ziyâde yükselmeye hırsı yüzünden bir çok kimseler heder olup gitmiştir. Tabiidir ki böyle haksız muhârebelerdeki kâtil ve maktûllere gâzî ve şehid denilemez. Peki onlar hakkındaki hüküm nedir? Hazret-i Mevlânâ ârifâne bir cevap veriyor, o gibilerin kesik başlarını kırk cevizlere teşbih ediyor. İç olan ceviz kırılabilir rûhu demek olan özü kalır diyor. Demek ki bir adam, iştirâk ettiği bir muhârebeye niyyetine göre muâmele görecektir. İmân ve ihlâsı ve hûsn-ü niyeti varsa ne âlâ, olmadığı takdirde çürük ceviz gibi fırlatılıp atılacak. Nereye? Hiç şüphesiz gideceği yere!...

Asr-ı saâdetde Medîne ahâlîsinden (Kuzman) isminde bir münâfık vardı. Uhud muharebesinde bulunmuş, kahramanca çarpışmış, ağır yaralanmış ve yere yuvarlanmıştı. Ahabdan biri:

— Yâ Kuzman; şehâdet mübârek olsun, dedi. Kuzman da:

— Benim şehâdet hatırıma gelmedi. Hücûm edenler, Medîne hurmalıklarını zarâr vermesinler diye döğüşüm, cevabını verdi.

Bundan sonra öldürmek ve ölmek nedir? Hazret-i Mevlânâ onu temsil ve izah ediyor.

کشتن و مردن که بر نقش تنست
چون انار و سیب را بشکستنست.

Kûştên ü mürden ki ber nakş-i tenest,
Çün enâr u sib râ bîşkestenest.

«Cisme vâki olan öldürmek ve ölmek hâlî, nar ve elma gibi bir meyvayı kırmaya benzer.»

— Doğru söyle, evvelki kıldığın namaz mı iyi oldu, şimdiki mi? diye sormuş. Bedevî :

— Vallâhi ilk namazım daha iyi oldu. Çünkü onu Aliah rızası için kılmıştım, şimdiki ise dayak yemiyeyim diye oldu, cevâbını vermiş.

Meşâyihden Ümmî Sinan (Kuddîse sirruhu), ümmî bir zât imiş. Her vakit okuduğu (Tebâreke) Sûresini pek de mahârice ve i'râba riâyet edemiyerek okurmuş. Şeyh'in şu hâline dervîşi Seyid Seyfullah Efendinin canı sıkılmış. Bir gece Seyfullah Efendi rûyasında yüksek bir saray görmüş. Lâkin sıvasında ufak defek çatlaklar varmış. Bir takım kuşlar, ağızlarında getirdikleri harç ile çatlakları dolduruyorlarmış. Bu rûyâyı şeyhe söylemiş. Ümmî Sinan gülerek :

— Gâlibâ okuduğum (Tebâreke) de kusur buluyorsun? Gördün ya Allah, melekleri gönderir, noksanları temamlatır, diye tâbir etmiş. Demek ki Kur'ânın mânâsı, sarayın binâsı, elfâzı ve harfleri de üstündeki sıvası gibi oluyormuş.

Maksadım yanlış anlaşılmasın. Kur'ânın elfâz-ı şerîfesinde ehemmiyet yoktur demek istemiyorum. Elfâzı da münzel olmakla berâber Kur'ân, mânâdan ibâretidir. Harfleri ve kelimeleri, mânâsının sûreti ve o mânâyı tefhim edecek âyetidir. Şeyh Sa'dî:

«Kur'ânın nüzûlünden maksad: İyi ahlâkı öğrenmektir, yoksa sâdece yazılı sûreyi okumak değildir» der.

Hasan-ı Basrî rahmetullâhı aleyh de «Sizden evvelkiler, yâni ashâb-ı kîrâm, Kur'ânı Allah tarafından kendilerine gönderilmiş bir emirmâme bilirlerdi. Gece mânâsını düşünürler, gündüz mücibince amel edelerdi. Siz ise onu ders yaptınız ve icâbına göre amel etmediniz. İ'râbını ve mahreclerini düzeltiyor, sonra da cerre ve menfeata âlet ediyorsunuz» demiştir.

Şüphesiz ki, Kur'ânı okuyan ve yalnız lâfzıyla değil, mânâsıyla meşgûl olan, yâni emirlerine ve yasaklarına riâyet edip benimseyen, elbetde tecvid ve tertîl ile okuyup geçenden hayırlıdır. Neticesi: Kur'ân okumak olsun, diğer ibâdetleri yapmak olsun, zâhirî şekliyle kalırsa sûretten öteye gidemez. Mânâsına da ehemmiyet verilir ve anlamıya çalışılırsa; anlaşılan mânâ, mü'mine mânevî kanad olur. Menzil-i maksûda, götürmek değil, uçurur. Bu kanad ise mânâ ehlinin sohbetiyle elde edilebilir. Binâenaleyh;

همنشین اهل معنی باش تا
هم عملاً باشی و هم باشی فتا.

Hemnişin-i ehl-i ma'nâ bâş tâ,
Hem aTâ yâbiyü hem bâşî fetâ.

«Mânâ ehli ile berâber otur ki, hem atâ bulasın, hem de bir merd-i mânevî olasın.»

جان بی معنی درین تن بی خلاف
هست همچون تیغ چوبین در خلاف.

Cân-ı bî mânâ derin ten bî Hilâf,
Hêst hemoün tiğ-i cû bin der gîlâf.

«Şu cisim içindeki mânâsız rûh, şüphesiz kın içindeki tahta kılıç gibidir.»

تا علاف اندر بود با قیمتت
چون رون شد سوختن را آلتت

Tâ gîlâf ender büved bâKıymetest,
Çün bûrun şûd sûhten râ âletest.

«O tahta kılıç, kın içinde durdukça kıymeti vardır, çıkınca yanma âleti olur, yâni yanmaya yarar.»

Hazret-i Mevlânâ, sâlikin mâneviyyât istihsâli lüzûmunu söylemişdi, onun için de mânâ ehli ile düşüp kaikmayı tavsiye ediyor. Arabçada :

«Kerim olanlarla, muâşeret ve sohbet sâyesinde, sen de onlardan sayılır sîn Ohâlde erbâb-ı keremden maâdasiyle ülfet ettiğin görülmesin.» mânâsına gelen bir beyit vardır.

Kezâ :

«Bir adamın ne olduğunu sorma, arkadaşına bak. Çünkü arkadaş, arkadaş uyar» derler.

Misk yağı satan bir kimse ile oturanın, üstü-başı kokulanır, Tabakhâne-ye gidenin de elbisesi ağır-ağır kokar. Bunun gibi takvâ ehli ile hemdem olanlar da, onların takvâsından nasîbedâr olurlar. Meselâ :

— Namazı kılalım öyle sohbet edelim, teklifini red edemeyecekleri için, kulluk vazifesini de ifâ ederler. Lâkin hevâ ve heves erbâbı ile hembezm olanlar, onları göre göre günâha alışırlar. Meze yemek sûretiyle iştret sofrasına oturunca içki ile de ülfet hâsıl ederler. Yavaş yavaş çıkıntıya, daha sona da akşamcılığa başlarlar. Hülâsa iyi olmak için, iyilerle bulunmalıdır. Yoksa mânâ erbâbının huzûrundan ve sohbetinden mahrûm kalan bir rûh, mânâ zevkinden nâsipsiz kalmış demektir. Öyle bir rûhın bedende bulunması ise tahtadan yapılmış bir kılıç namlusunun kın içinde bulunması gibidir. Böyle bir kılıç, kın içinde durdukça mâhiyeti belli olmadığından kıymetli bir şey zannolunur. Fakat çekilip çıkarıldı mı yakmadan başka bir işe yarayamayacağı anlaşılır. Kendisinde mâneviyyat neşvesi olmayan ruh da böyledir. Bedenle berâber bulundukça hakkında hüsnü zan edilir. Fakat ten kılıfından çıktı mı cehennem odunu olmakdan başka kâbiliyet gösteremez. Onun için:

708

تیغ جو بین را مبر در کار زار
بگر اول تا نگرده کار زار.

Tiğ-i çû bin râ meberder kârzâr,
Binger evvel tâ negerded kâr zâr.

«Tahta kılıcı muhârebeye götürme .Evvelinden bak ve muâyene et ki, isin zayıf düşmesin.»

Yâni kın içinde tahta kılıcı andıran mânâsız rûhu kıyâmet hengâmesine götürme. Tahta kılıç muhârebede işe yaramadığı gibi, mânâsız rûh da mahşerde iş göremez. Onun için daha burada iken rûhunu muâyene et de mahiyyetini iyice anla.

709

گر بود جو بین رو دیگر طلب
ور بود الماس پیش آ با طلب.

Ger büved çû bîn birev diğêr taleb,
Ver büved elmâs pîş â bâ tareb.

«Eğer rûhın tahta kılıç gibi ise git başkasını ara. Yok... elmas gibi keskin ise şevk u tarab ile ilerle geç.»

710

تیغ در زراد خانه اولیاست
دیدن ایشان شمارا کییاست.

Tiğ der zerrâd Hânây evliyâst,
Diden-i îşan şûmârâ kimyâst.

«Kılıç evliyâullâhın cebhânesinde, yâni silâh deposundadır. Onları görmek; sizin için kimyâdır.»

711

جمله داناان همین گفته همین
هست دانا رحمة للعالمین.

Cümle dânañyan hemin güftê hemîn,
Hêst dâna rahmeten lil âlemin.

«Bunun için bütün âlîmler : Rahmeten lilâlemin olan bir âlim vardır, demişlerdir.»

Hazret-i Mevlânâ; rûh, tahta kılıç gibi kesmez ve işe yaramaz bir hâlde ise değiştir demişdi. Ruh nasıl değiştirilir ve nerede bulunur? sûâlîne cevâben de buyuruyor ki bahs ettiğim ruh kılıcı evliyâullâhın silâh deposundadır. Onların nazar ve huzûru, insana kimyâ gibi tesir eder.

İşte o nazar ve huzûrun tesiriyle insanın rûhu değişir. Mânâsız iken mânâlı oluverir. Sallallâhü Aleyhi ve Sellem Efendimiz nasıl âlemlere rahmet olarak gönderilmiş ise, vârisleri olan ehliullah da âleme rahmetdir.

Hazret-i Pirin Mesnevide: (Der nazar rev, der nazar rev, der nazar.) yâni «Evliyâullâh'ın nazarına iliş» diye tekrar tekrar tenbihî şefkat ve merhamet nazırlarına kavuşmayı teşvik içindir. Hülâsa bir insan için rûhunu değiştirmek zarûridir. Fakat Ziyâ Paşanın :

Her tâc giyen çulsuzu Edhem mi sanırsın?

dediği gibi sîreti sûretine, mahiyyeti kisvesine uymayan bir takım kimseler bulunur. O gibileri kendine şeyh ittihâz etmek, körden kılavuzluk beklemek gibi olur. Hazret-i Pîr, bu mühim husûsu beyân için buyuruyor ki:

گر اناری می خری خندان نحر
تا دهد خنده ز دانه او خبر.

Ger enârî mî Harî Handan biHar,
Tâ dihed Handê zi dâneyê ô Haber.

«Nar alacak olursan yarımışını al ki çatlağından içindeki dâneler anlaşılın.»

Yânî olgunluğundan çatlamış bir narın içindeki dânelerin sağlam olduğu anlaşıldığı gibi bir ârifin ağzından çıkan mârifet cevherleri de kalbindeki irfan hazinesini az çok gösterir. Husûsiyle :

«Allahın velîleri, görüldükleri vakit Allah hatıra gelen kimselerdir.» hükmünce, öyle ilâhî zevâtın görülmesinde başka bir ruh, başka bir rûhâniyet olur. İşte ey tâlib; rûhundaki kabalığı ve kalbindeki kasveti tebdil eylemek istersen böyle zât-ı âliye mürâcaat et ve ona bağlan. Hem de mürşid olacak kimse bilinmiyor ve bulunmuyor deme ki:

«Arayan, âkilbet bulur.» İş, sıdk-ı niyyetde ve ihlâs-ı azîmetdedir.

713

ای مبارک خنده‌اش کو از دهان
می نماید دل چو در از درج جان

Ey mübârek Handeeş kû ez dehân,
Mî nûmâyed dil çü dūr ez düro-i can.

«O kimsenin gülüşü ne mübârekdir ki, ağzını açınca can hokkasından in- ci görünür gibi kalbi gözükür.»

Yânî bir ârifin konuşmaya başlamasıyla rûhunda ne kadar cevherin gizli bulunduğu meydana çıkar.

714

تا مبارک خند آن لاله بود
کز دهان او سیاهی می نمود.

Nâ mübârek Hande ân-î lâle bûd.
Kez dehân-ı ô siyâhî mî nûmûd

«O lâlenin gülüşü ne kadar uğursuzdur ki, ağzından kalbinin karanlığı görünür.»

Yeşil yapraklar arasında âteşin renkli bir lâle açar. Onun kırmızılığı in- sanın hayretini celbeder. Fakat o lâle, goncalıktan geçip de epeyce açıldı mı ortasındaki kara nokta da kendini gösterir. Bunun gibi derviş kisvesi içinde bulunan bir mukallid, husûsiyle bir müfsid de sükût hâlinde dış şekli itibâriyle bazı sadılları iğfâl eder. Lâkin açılıp söylenmeye başladı mı derhal kalbinin kasveti ve zulmeti ortaya dökülür.

715

نار خندان باغرا خندان کند
صحبت مردانت از مردان کند.

Nâr-i Handân Bâğrâ Handan küned,
Sohbet-i merdânet ez merdan küned.

«Gülün, yâni olmuş ve açılmış bulunan narın, bağın yüzünü güldürdüğü gibi, Hak ehlinin sohbeti de seni ricâl zümresine vâsıl kılar.»

716

گر تو سنگ صخره و مرمر شوی
چون بصاحب دل رسی گوهر شوی.

Ger tû seng-i sahra vû mermer şevî,
Çün be sâhibdîl resî gevher şevî.

«Sen kaya da olsan, mermer de bulunsan bir veliyy-i kâmile mülâki olun- ca cevher hâline gelirsın.»

Burada bir nükte var. Hazret-i Mevlânâ «Kaya da olsan, mermer de bu- lunsan» diyor. Fakat «odun olsan!» demiyor. Bununla da sâlikde kâbiliyet lû- zûmuna işâret ediyor.

717

مهر پاکان در میان جان نشان
دل مدح الایمهر دلخشان

Mihr-i pâkân dermiyân-î can nişan
Dil medih illâ bemihir-î dilHoşân.

«Pâk olan asfiyânın muhabbetini kalbine yerleştir. Hoşdil olan âriflerin sevgisinden başka bir şeye gönül verme.»

کوی نومیدی مرو امید هاست
سوی تاریکی مرو خوشید هاست.

Kûy-i nevmîdî merev ümmîd hâst,
Sûy-i târikî merev Hurşîd hâst.

«Ümitsizlik tarafına gîtme, ümit kapıları vardır. Zulmet cihetine meyletme, güneşler parlamaktadır.»

دل ترا در کوی اهل دل کشد
تن ترا در حبس آب و گل کند.

Dil türâ der kûy-i ehl-i dil keşed,
Ten türâ der habs-ı âb û gil keşed.

«Gönül seni kalb ehlinin semtine çeker. Cism ise su ve çamur habsine koymak ister.»

Kalbin nasihatini dinler de kalb ehlinin yanına gidersen sen de İnşâallah onlardan olursun. Şimdi karanlık gördüğün gönül ufuklarından yüzlerce güneşin doğmuş olduğunu müşâhede edersin. Yok, cismın iğfâline uyar da şu tabiat ve tînet hapsinden çıkmazsan, maâzallah esfel-i safilîn derekesinde yatar, kalırsın.

هین غدای دل بده را از همدلی
رو بجو اقبال را از مقبلی.

Hin gıdây-i dil bidih ez hem dilî,
Rev bicû ikbâl râ ez muKbilî.

«Aklını başına al da bir gönül arkadaşının sohbetiyle kalbe gıda ver. Gît, mânevî ikbâl sâhibinden bir ikbâl ve saâdet talebinde bulun» ki sende o ikbâl ve saâdete eresin.

«HAZRET-İ MUHAMMED MUSTAFA SALLALLÂHÜ ALEYHİ VE SELLEMİN İNCİLDE ZİKREDİLEN NA'Tİ»

Peygamberimizin hayat ve yaşayışına âit eser yazarların, yâni siyer ehlinin dilinde (Beşâir) diye bir tâbir vardır ki Aleyhissalât Efendimizin dünyâyı teşrif edeceğine dâir, doğmadan evvel verilmiş müjdeler demektir.

Yine siyer ehlince beşâir iki kısma ayrılmıştır. Biri semâvî kitablar ve ehl-i kitab indindeki, diğeri câhil kavimler nezdindeki müjdelerdir.

Câhil kavimlerin bu mâlûmâtı yine kitaptan ve bir peygamberden an'ane ile almış olması muhtemeldir. Meselâ Peygamberimizin ecdâdından bir çoğu, ez-cümle (Ka'b bin Lü'ey) Peygamberimizin geleceğini açıktan açığa haber vermiş ve :

«Muhammedünnebî ap-sızın gelecek ve bir takım şeyler verecektir ki, o; haber vericilerin en doğrusudur» mânâsına gelen beytini bir hutbesinde okumuşdu.

Kezâ Nuşrevânın rüyâsını tâbir eden (Sâtiḥ-i Kâhin) de aynı mâlûmâtı vermiş: İran Kıs-râsının yıkıldığını gördüğünü ve on dört kadar hükümdar geldikten sonra Sâsânîler saltanatının yok olacağını bildirmişdi.

Kezâ, hatb-i muvahhid (Kus bin Sâide) meşhûr hutbesinde Fahr-i Âlem Sallallâhü Aleyhi ve Sellem Efendimizin gönderileceğini açıkça söylemiş, Hâtimülenbiyâ Hazretleri de o hutbeyi dinleyenler arasında bulunmuşdu. Bu husûsta fazla mâlûmât almak isteyenler (Kâdî İyâz') ın (Şifâ) sı ile, Siyer-i Muhammediye kitaplarını; (Hâce Rahmetullâh) ın (İzhâr-ül-hak) ını; (Abdullahittercemân) ın (Tuhfetül erib firred-di alâ ehlissalib) ini ve Ahmed Midhat Efendi Merhûmun (Beşâir-i sıdk-ı nübüvvet-i Muhammediyye) sini okumalıdır.

Ümmi bir kavim arasında zuhûr edip de Hazret-i Muhammedin peygamber olarak geleceğini müjdeleyenlerin mâlûmâtı, şübhe yok ki İsmâil Aleyhisselâm-dan işitilmiş ve babadan oğula, dededen toruna intikal etmek sûretiyle gelmişdi Ehl-i kitab, yâni yahûdilerle hristiyanlar arasındaki beşâire gelince: Nebiyy-i Ekrem (S.A.V.) Efendimizin Şam seferlerinde' görüştüğü (Râhib Bahîrâ) ile (Râhib Nestûra). Hazret-i Hatîcenin akrabâsından (Veraka bin Nevfal), Mekke-de yerleşmiş olan (Râhib Addâs), Haber Necâşisi (Ashame), Mısır hükümdarı (Muhavkis), Necranlı (Âkib) gibi hristiyanlarla; (Abdullah bin Selâm), (Muhayrik), (İbn-i Sûriya), (Ka'b bin Esed), (Huyeyy bin Ahtab), (Ebû Yâsir bin

Ahtab gibi yahûdiler de Rasûl-i Ekrem Hazretlerinin âhir zaman peygamberi olduğunu anlamış, ve bâzısı imân etmişdi. Bunların mâlûmâtı da (Tevrat) ve (İncil) kitaplarından alınmışdı.

Hristiyanlarca müteber dört İncil vardır. Birincisi (Metta) nın yazdığıdır ki İsâ'nın göğe çekilmesinden 8 yâhud 12 sene sonra, ikincisi (Markos) un yazdığıdır ki 28 sene sonra, üçüncüsü (Lûka) nın yazdığıdır ki 32 sene sonra, dördüncüsü (Yuhanna) nın yazdığıdır ki temâm 45 sene sonra yazılmıştır.

(Eğer beni severseniz benim emirlerimi hıfzediniz ve ben pederden dile-
rim. O da sizinle temekkûn etmek üzere size bir teselli edici, yâni hakikat
ruhunu verecektir. Bunu dahi dünyâ gördüğü ve tanıdığı ecilden kabûl ede-
mez. Ammâ siz onu tanırırsınız. Zira yanınızda temekkûn eder ve derûnunuzda
olacaktır.

(Benim gitmem size hayırlıdır. Zira ben gitmeyince size teselli edici gelmez.)

Hazret-i İsânın sözlerinde (teselli edici) diye tercüme edilen bu kelimenin
aslı (Paraklit) yâhud (Peraklitos) imiş ki, arabcaya (Faraklit) diye naklolun-
muşdur. Arabcası (Ahmed) kelimesi imiş.

Hristiyanlar (Paraklitos) u (Ahmed) diye tercüme etdiklerinden dolayı
müslümanları hatâyâ düşmekle suçlandırırlar ve «Ahmed kelimesinin rum-
cası (Paraklitos) değil, (Periklotos) dur» derler. Fakat onlara hatâlı derken
hatâyâ düştüklerinin farkında değillerdir. Çünkü müslümanların iddiâsı; İn-
cilde (Ahmed) mânâsına bir kelimenin bulunmasıdır. Yoksa o kelimenin mut-
lakâ (Paraklitos) olması değildir. Gerçi dedikleri gibi ise biz de cevap veririz:
«İncilde bir çok tahrifler yapılmış. hâlâ da her basılışda yapılmakta bulun-
muştur. Birbirine pek benzeyen bu kelimelerden Periklotos da, o tahrifler cüm-
lesinden olarak Paraklitos şeklinde konulmuş ve teselli edici diye tercüme
olunmuşdur» deriz.

Yine Yuhanna İncilinde Hazret-i İsânın (O, beni tâziz edecektir) demiş ol-
duğu yazılıdır. Acâba Hazret-i İsâyı Rasûl-i Ekrem Efendimizden daha ziyâde
kim hürmetle yâd etmiştir? Meşih Hazretlerine şeriat-i Muhammediyyede (Rû-
hullah) ve (Kelimetullah) denilmiş, kendisinin ulûl'azm peygamberlerden oldu-
ğu beyân buyurulmuşdur.

Bir de bu bahsi Kur'ân-ı Kerîmden okuyalım. Kelâm-ı İlâhî diyor ki:

وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَا بَنِي إِسْرَءِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ
يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ فَلَمَّا جَاءَهُمْ
بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُبِينٌ

Yâni : «Hani Meryem'in oğlu İsâ demişdi: Ey Yâkub oğulları, ey yahûdiler;
Ben size Allâhın Rasûlüyüm, benden evvel nâzil olan Tivrâtın hükümlerini
tasdik edici olduğum gibi, benden sonra da Ahmed isimli bir Rasûl geleceği-
ne müjdeci olarak geldim. Vaktâki onlara, yâni ehl-i kitâba o peygamber
Hazret-i Ahmed ü Mahmud ü Muhammed mucizesiyle geldi. Bu mucizeler,
âşikâre sihirler dediler.» 34

Hazret-i Pir, İncildeki Peygamber Efendimizin vasıflarını ve ona hürmet
göstermiş olanların necâtını târif için buyuruyor ki:

721

بود در انجیل نعت مصطفی
آن سر سیغمران بحر صفا.

Bûd der incil na't-i Mustafâ,
An ser-i peygamberan bahr-i safâ.

«İncilde Hazret-i Mustafâ'nın, seyyidülmürselin olan o bahr-i safanın vasfı
vardı.»

722

بود ذکر حلیه ها و شکل او
بود ذکر غزو و صوم و اکل او.

Bûd zikr-i hilyehâ vû şekl-i ô,
Bûd zikr-i gâvz ü savm ü ekl-i ô.

«Nebiy-i Ekrem'in İncilde şekli, şemâllî, gazâları, orucu ve İftân münde-
ricdi.»

(34) Saf : 6

Bu sıfât-ı celîle, İncîle de munhasır değildi. Diğer semâvî kitâbların hepsinde vardı. Nitekim (Zebûr) tercümesinin 45 ci (mezmûr) unda şu sözler yazılıdır :

«Yâ Cebbâr, izzet ve celâlin ile kılıcını kuşan ve celâlîde hakikat, hîlîm ve adâlet için zafer ile yürü. Sağ elin dahî sana çok şeyler gösterecektir. Okların sivri olup melikin düşmanlarının yüreğine saplandılar. Kavimler elinin altına düşeceklerdir.»

723

طائفة نصرانيان بهر نواب
بوسه دادندی بدان نام و خطاب.

Tâlfey neSrânıyan behr-i s'evâb,
Bûse dâdendî bedan nâm û Hitâb.

«Nasârâ tâlfesi o nam ve hitâbe gelince (sevâb olsun) diye öperlerdi.»

724

رو نهادندی بر آن وصف لطیف
بوسه دادندی بر آن نام شریف.

Rû nihâdendî beran vasf-i lâTîf,
Bûse dâdendî beran nâm-i şerîf.

«Sevab kazanmak için o vâsf-i lâtîfe yüzlerini sürerler ve o mübârek ismi öperlerdi.»

Hristiyanlar, kendilerine (Nasrânî) denilmesine Hazret-i İsnânın bir müddet (Nâsıra) köyünde oturmuş olmasını sebep gösterirler. Fakat hakikat böyle değildir. Nasrânîler, Hazret-i İsnânın (Men en Sârî ilallâh) yanî : «Allah yolunda bana yardımcı kimler olacaktı » s'ualine: (Kelâl havâriyyûne...) yanî : «Havâriyyûn dedi ki: Biz Allah yardımcılarıyız, sana Allah rizâsı için yardım edecek biziz, şahid ol ki biz müsîlmîz» İhbâr-ı İlâhîsi vechile, dîn-i Hak ve tevhîd-i mutlakda sâbit olup da dîn-i Tevhîdin intişârına yardım etmiş olanlardır. Râhîb Bahîra, Râhîb Nestûrâ, Patrik Aryûs ve emsâlî muvahhid hristiyanlar gibi.

725

اندرین فتنه که گفتم آن گروه
ایمن از فتنه بودند و از شکوه.

Enderin fitnê ki gûftim an gürûh,
Eymen ez fitnê bûdend û ez şükûh.

«Bahsettiğimiz fitne esnâsında o gürûh, fitneden ve kargaşalıktan emin kaldılar.»

726

ایمن از شر امیران و وزیر
دو پناه نام احمد مستحیر.

Eymen ez şerr-i emirân û vezîr,
Der penâh-i nâm-ı Ahmed müstecîr.

«Ahmed İsm-i şerîfinin penâhına sığındıkları için yahûdî vezîr ile hristiyan beylerinin şerrinden emin ve mahfûz kalmışlardı.»

727

نسل ایشان نیز هم بسیار شد.
نور احمد ناصر آمد یار شد.

Nesl-i işan nîz hem bîsyâr şüd,
Nûr-i Âmed nâSîr âmed yâr şüd.

Onların nesilleri de çoğaldı, Nûr u Ahmedî yâr ve yâverleri oldu.»

728

وان گروه دیگر از نصرانیان
نام احمد دانشندی مستهان.

Van gürûh-i diğêr ez nasrânıyan,
Nâm-ı Ahmed dâştendî müstehân.

«Hristiyanlardan diğêr bir gürûh ki nâm-ı Ahmedîyi gayr-i muhterem tuttardı.»

مستهان و خوار گشتند از فتن
از وزیر شوم رای و شوم فن.

Müstehân û Hâr geştend ez fiten,
Ez vezîr-i şûm rây û şûm fen.

«Re'yi de, ilmi de uğursuz olan vezirin fitnesi dolayısıyla hor ve hakir oldular.»

هم مخط دیشان و حکمشان
از پی طومارهای کثر بیان.

Hem müHabbei dînîşân ü hükmişân,
Ez pey-i tømârây-i keş beyan.

«Beyânı doğru olmayan muhtelif tomarların tesiriyle onların dinî de, hük-mü de fesâda uğradı.»

نام احمد آنچنان یاری کند
تا که نورش چون نگهدای کند.

Nâm-ı Ahmed ançünan yârî küned.
Tâki nûreş cün nigehtârî küned.

«Hazret-i Peygamberin nâmı bu sûretle yardım ederse; bizzat nûr-ı Nebevinin nasıl muhâfaza buyuracağı düşünülmelidir.»

نام احمد چون حصاری شد حصین
تا چه باشد ذات آن روح الامین.

Nâm-ı Ahmed ançünan yârî küned.
Tâ ci bâşed zât-ı an rûhul Emîn.

«Hazret-i Ahmedin ism-i şerifi böyle müstahkem bir kale gibi olunca, o rûh-u Emînin zât-ı mukaddesinin nasıl olacağı teemmül edilmelidir.»

بعد ازین خوریز درمان نابزیر
کاندر افتاد از بلای آن وزیر.

Ba'de zin Hunrîz-i derman nâ pezîr,
K'ender üftad ez belây-i an vezîr.

«O vezirin belâsı yüzünden sapıtan bu kan dökücü, nasihat kabul etmez padişahıktan sonra...»

İSÂ DİNİNİN MAHVİNE ÇALIŞMIŞ OLAN DİĞER BİR YAHUDİ
HÜKÜMDÂRIN HİKÂYESİ»

734

مك شه دیگر ز نسل آن جهود
در هلاک قوم عیسی و یهود.

Yek şeh-i diğer zi nesl-i an cühûd,
Der helâk-ı kavm-i İsâ rûnümûd.

«Birinci yahûdî hükümdârın neslinden diğer bir hükümdar da İsâ kavmi-
nin, yâni hristiyanların mahvine çalışmaya başlamıştı.»

735

گر خبر خواهی ازین دیگر خروج
سوره بر خوان والسماء ذات البروج.

Ger Haber Hâhî ezin diğer Hurûc,
Sûre ber Hanvessemâ' z'âtîl bûrûc.

«Eğer bu ikinci huruc hakkında mâlûmât almak istersen : (Vessemâi z'âtîl
bûrûc) Sûresini oku.»

Târîhi halleri mazbût olan Arab kavmi, esâsen (Ârîbe) ve (Mûsta'ribe) nâmiyle ikiye ayrılır. Arab-ı Ârîbe : Yemen halkı, mûsta'ribe de Hicaz âhâlîsidir. Arab-ı Mûsta'ribenin İslâm'dan evvel muntazam bir hükûmet teşkil edemeyişine mukâbil, Arab-ı ârîbe müteaddid hükûmet kurmuş ve devâm ettirmiştir. Ezcümle Yemende muazzam bir hükûmet meydana getirmiş, medeniyet sâhasında hayli ilerlemişlerdi. Buna (Hımyerîyye Devleti) derler. Bu hükûmetin hükûmet merkezi (Sebe') yâhud (Meârib) denilen belde idi. Civârındaki iki dağın arasına büyük bir duvar çekerek, geniş bir su bendi yapmışlardı. Yağan yağmurlar bu barajda toplanır, kurak zamanlarda memleket oradan

sulanırdı. O sâyede şehir ve civâr âdetâ cennet hâlini almıştı. Köyler birbirine pek yakın olduğu gibi yollarda meyve ağaçları vardı. Öyle diyorlar ki: Kayden köye giden kadınlar başlarına birer sepet alırlar, ağaçların gölgesinde rahatça giderlerdi. Hattâ dökülen yemişlerden başlarındaki sepet dolardı. Fakat Sebe'liler, şu ilâhî nimetin kıymetini bilemediler. Allâhın ihsânına karşı kufurda ve küfranda bulundular. Nihâyet gösterdikleri nankörlüğün cezası olarak bendin duvarı yıkıldı, Meârib beldesi, kısmen su altında kaldı. Ahâliden bir çoğu boğuldu, bir kısmı etrâfa dağıldı. Sonra o cennet gibi havâli, susuzluk yüzünden korkunç bir çöl oldu.

Seddin yıkılması ve Sebe' şehrinin harâb olmasının, Velâdet-i Muhammediyyeden beş altı asır evvel olduğu tahmin edilir.

San'anın idâre merkezi olmasından sonra da Himyer hükûmeti devam etti. Nihâyet (Zû Nuvâz) isminde biri hükümdâr oldu. Bu kimse Hicaza kadar bir sefer yapmış, Medîne'de hahamlarla görüşüp onların telkini ile yahûdî olmuştu. Memleketine dönüşde yahûdiliği neşre kalkıştı. Kabûl etmeyenleri idâma başladı. O sırada hristiyanlık Yemenin Necran taraflarına girmişti. Necranlıları da yahûdî yapmak istedi. Olmadılar, Hendekler kazdırdı. İçlerine ateş doldurdu, yahûdî olmayanları oralara atırdı.

Necran hristiyanları, Rum kayserine şikâyet etdiler. Himâye istediler. O da işi hristiyan bulunan Habeş Necâşisine havâle etti. Necâşî, Yemene bir ordu gönderdi. Aden civârında muhârebe oldu. Yemenliler bozulunca Zûnûvâs:

— Esir olarak yaşamakdansa hür olarak ölmek evlâdır, diyerek atını denize sürdü ve boğuldu. Bu vak'ayı Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Kerîminde şu vecihle kısmen hikâye buyuruyor :

وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ • وَالْيَوْمِ الْمَوْعُودِ • وَشَهِيدٍ مَّشْهُودٍ •

Yâni : «Burçları olan göz yüzü hakkı için.» Burc : On iki parçaya taksim edilen medâr-ı şemsin bir parçasıdır ki Güneş, bu mefrûz parçaların beherinde birer ay kalmak sûretiyle senevî devrini ikmâl eder. «Ve mevû'd olan kıyâmet günü hakkı için ve gören görülen hakkı için³⁵»

Şâhid ve meşhûdun tefsirinde müfessirlerin müteaddid kayli vardır. Kimi «Şâhid Allahdır ki bütün mükevvenâtı görür, meşhûd da nazar-ı ilâhîdeki mahlûklardır» demiş. Kimi de «Şâhid, insanların amelini yazmaya memûr olan

melekler, meşhûd da onların görüp yazdıklarıdır» mütâleasında bulunmuşdur

Hülâsa : Şu sayılan şeyler hakkı için :

قَالَ أَصْحَابُ الْأُخْدُودِ: النَّارُ ذَاتُ الْوَقُودِ. إِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ.
 وَهُمْ عَلَى مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ. وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ
 يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ. الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ. وَهُوَ
 عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ. إِنَّ الَّذِينَ قَتَلُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ فَمَا كَانُوا يَتُوبُونَ
 عَلَيْهِمْ. عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيمِ. إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
 الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ. ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْكَبِيرُ.

Yâni : «Odun ateşiyle doldurulmuş hendek ashâbı me'l'un oldu ve Allâh'ın rahmetinden uzaklaştı. Onlar ateşin kenarında oturur ve cellâdların müminlere yaptıkları zulümleri seyrederdiler. Onlara, Aziz ve Hamid olan Allâha imân etmiş olmalarından başka bir şey dolayısıyla azâb etmiyorlardı, yâni hiç kabahatleri yoktu. O Allah ki, göklerin ve yerin hükmü onundur. Ve O Allah her şeyi görür. Onlar ki erkek ve kadın mü'minleri fitneye düşürdüler, yâni kimini ateşe atdılar, kimini can korkusuyla dininden döndürdüler, sonra da tevbe etmediler. İşte onlar için cehennem azâbı ve yine yanmak azâbı vardır. İmân edip de sâlih amellârlerde bulunanlara gelince, onlar için, ağaçların altından nehirler akan cennetler vardır.»

Hazret-i Mevlânâ, Kur'andaki (Eshâb-ül-Ühdûd) kıssasına şu sûretle işâret etdikten sonra kötü bir âdet ihdâs eylemenin zararından bahs için diyor ki :

سنت بد کر شه اول زاد
این شه دیگر قدم روی نهاد.

Sünnet-i bad kez şeh-i evvel bizâd,
İn şeh-i diğer kadem bervey nihâd.

«Birinci pâdişahdan, yâni kıssası evvelce nakledilen yahûdi hükümdardan, kötü bir âdet doğmuştu ki, Hak ehlinin katli cinâyeti idi. Bu ikinci şah, onun üzerine geldi, yâni tatbikine devâm eyledi.»

هر که او بنهاد ناخوش سنتی
سوی او نفرین رود هر ساعتی.

Herki ô binhâd nâHoş sünneti,
Sûy-i ô nefrin reved her sâati.

«Her kim fenâ bir âdet çıkarmış olursa her an onun tarafına lânetler gider.» Allah belâsını versin, bunu falan çıkarmışdı gibi sözler, her ağızdan bin türlü öğüntüler, fâtiha yerine onun mezârına gönderilir

Bir Hadis-i Şerîfde meâlen buyurulmuştur ki: «Bir kimse güzel bir âdet çıkarırsa onun ecrine nâil olduğu gibi, o âdete ittibâ edenlerin amellerinden de ecr alır. Bir kimse de kötü bir âdet çıkarırsa ondan mücâzât göreceği gibi, o kötü âdeti işleyenlerin amellerinden de cezâ çeker.»

نیکوان رفتند سنتها بماند
وز ایمان ظلم و لعنتها بماند.

Nikvan reftend sünnehâ bimand,
Vez leiman zulm ü lâ'nethâ bimand.

«İyiler gittiler, onlardan güzel sünnetler kaldı. Alçaklar da gittiler, onlardan da zulüm ve lânetler kaldı.»

Meselâ Emevîler, makâm-ı hükûmete geçince halkı Hazret-i Ali ile ahfâdından soğutmak için cuma günleri minberlerde Hazret-i Murtazâyâ lânet et-

dirirlerdi. Ömer bin Abdil'aziz (Radiyallâhü anh) halife olunca bu edepsizliği kaldırdı. Onun yerine :

37 ان الله يامر بالعدل والاحسان

Âyet-i Kerîmesinin okunmasını emretti. Bin bu kadar senedir bu sünnete riâyet olunuyor. Ömer bin Abdil'aziz, hayatında bundan sevab aldığı gibi, vefâtından sonra ve bin şu kadar seneden beri o usûle riâyet edenlerin hareketi dolayısıyla de sevâba nâil oluyor.

Dervişler arasında bir söz vardır : «Hatır kalsın da yol kalmasın» derler ki, ki, maksadları: «Fenâ ve eğri bir usûl ihdâs edilmesin» demektir.

739

تا قیامت هر که جنس آن بدن
در وجود آید بود میلس بدن

Tâ Kıyâmet herki cins-i an bedan,
Der vücûd âyed büved meyleş bedan.

«O kötülerin cinsinden kıyâmete kadar her kim vücûde gelirse, meyli ve teveccühü o kötülüklere olur.»

دک رگست این آب شیرین و آب شور
در خلایق می رود تا نفخ صور.

740

Rek regest in ab şîrîn ü âb-ı şûr,
Der Halâyık mîreved tâ nefH-i sûr.

«Bu acı ve tatlı sular, yâni kötüler ve iyiler damandır ki sûr üfleninceye kadar halk arasında devâm edip gideceklerdir» İyilerin iyiliğe, kötülerin kötülüğe meyli kıyâmete kadar sürecektir.

(37) Nahl : 90

نیکو ابرا هست میراث از خوشاب
آن چه میراثست اونا کتاب.

Nikvan râ hêst miras' ez Hoşâb,
Ançi miras'êst Evras'nel kitâb.

«İyllere o tatlı sudan miras vardır. O nasıl mirastır? (Evrâs'nel kitâbe) mirasıdır.»

Hazret-i Pîr, Sûre-i Fâtırdaki bir Âyet-i Celîleye işâret ediyor. Orada buyrulmuştur ki:

قَدْ أَوْثَقْنَا الْكِتَابَ
الَّذِينَ أَصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ
مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ إِنَّ اللَّهَ ذَٰلِكَ هُوَ
الْفَضْلُ الْكَبِيرُ

Yâni: «Tevrat, Zebûr ve İncilden sonra Kitâb-ı Kur'ânı miras malı gibi zahmetsiz, mevakkatsiz olarak verdik. Kullanımız arasından intihab ve ihtiyâr etmiş olduğumuz mü'minlere, -ki o mü'minlerden nefsinde zulmedenler vardır. Yine o mü'minlerden muktesidler vardır. Yine o mü'minlerden sâbikun bilhayrât olanlar da vardır-Şu miras gibi kitap verilmesi ve onların Allâhın kulları arasından seçilmesi var ya, işte o, Allâhın büyük bir ihsânıdır 38.»

Âyet-i Kerîmedeki (zâlim) (muktesid) ve (sâbık) tâbirleri muhtelif sûrette tefsir edilmiştir.

Hazret-i Osman-ı Zinnûreyn buyurmuş ki: «Bizim sâbıkımız, Allâh rızâsı için harbe giden mücâhidlerdir. Muktesidlerimiz: Harbe gitmeyen, fakat cemâate devâm eyleyenlerdir. Zâlimlerimiz ise çöldeki bedevîlerdir ki, ne harbe giderler, ne de cemâate devâm ederler.»

Sebi bin Abdillâh-ı Tüsterî şöyle demiş: «Zâlim: Câhil; Muktesid ilim tâlibi; sâbık da: âlimdir.»

(38) Fâtır : 32

Şeyhul ekber Hazretleri şöyle buyurmuş: «Zâlim dâimâ gâfil; muktesid: Bâzan uyanık; sâbık ise: Her vakit âgâh olandır.»

Erbâb-ı tahkikden bâzıları da zâlimi mukallid, muktesidi muhakkik sâbıkı da vâsıl-ı ilâllah ile tevîl eylemiştir.

Ümmet-i Muhammedin bir yol göstereni vardır ki, o da Hazret-i Peygamber (S.A.V.) dir. Ümmetde görülen fazîlet ve kemâllerin hepsi de o Nebiyy-i Zîşandan gelmiştir.

742

شد نیاز طالبان ار بگری
شعله ها از گوهر پیغمبری.

Şûd niyâz-ı tâlibân er bingerî,
Şû'lehâ ez gevher-i peygâmberî.

«Bakacak ve dikkat edecek olursan tâliblerin niyâzı, âbidlerin tazarruu, cevher-i Muhammedinin şûâlarından ibâretidir.»

743

شعله ها با گوهران گردان بود
شعله آن جانب رود هم کان بود.

Şu'lehâ bâ gevheran gerdan büved,
Şu'le an cânib reved hem kân büved.

«Şûleler; cevherier ile döner, dolaşır. Şûle cevherin bulunduğu tarafa doğru gider.»

Meselâ gâyet şeffâf bir elmas, bir yerde durur, onun parıltısı etrâfa akse-der. Elmas bulunduğu yerden kaldırılıp başka bir tarafa götürülse, şûleler, parıltılar da berâber gider. İşte ümmet içinden bir takım âşıkların niyaz ve tazarrûları da Hazret-i Peygamberin dâvetleri ve münâcâtına nisbetle o elma-şın parıltıları gibidir.

744

نور روزن کرد خانه می رود
زانکه خور بر جی بر جی می رود.

Nûr-i revzen gird-i Hâne mîdeved,
Zanki Hor burcî beburcî mireved.

«Pencereden giren ziyâ, evin içinde dolaşır, ve yer değiştirir. Çünkü Güneş bir burcdan bir burca intikâl eder.»

Pencereden giren ziyâ, Güneş ile pencerenin vaz'ına tâbidir. Pencere Güneşe temâmiyle karşı olursa, oradan girecek ziyâ, elbetde kuvvetli olur. Yan tarafa tesâdüf ederse tabiatıyla zayıf görünür. Hakikat-i Muhammediyye güneşi de böyledir. Oradan aksedecek feyizlerin şûâı da gönül penceresinin vaz'ına göre olur. Yâni o hakikat, güneşe yaklaştıkça istifâde artar; uzaklaştıkça da istifâde azalır.

Hazret-i Pîr, şu nükteyi, ehl-i nücûm'un mu'tekidlerinin düşüncesine göre temsil ve izâh ediyor :

745

هر کرا با اختران پیوستگیست
مرورا با اختر خود هم تکیست.

Herkirâ bâ aHteran peyvestegîst,
Merverâ bâ aHter-i Hôd hemtekîst.

Her kimin bir yıldızla irtibâtı ve münâsebeti varsa, o yıldızın hükmünce seyr ü hareket eder.»

746

طالبش گر زهره باشد در طرب
میل کلی دارد و عشق و طلب.

Tâllaş ger zühre bâşed der taReb,
Meyl-i küllî dâred ü aşk ü tâleb.

«Tâllihi Zühre yıldızı olursa, zevk u taraba ve aşk u talebe külliyyen mâlul olur.»

ور بود مرغی خور ز خو
جنگ و همتان و خصومت جویداو.

«Eğer kanlı ve zâlim tabiatlı Merih yıldızına mensub olursa; ceng, iftirâ ve husûmet talebinde bulunur.»

Demin söylediğim vechile şu üç beyit, yıldız hükümlerine inananların düşüncesine göre irâd olunmuştur. Yoksa zührenin olsun, merih'in olsun insanlar üzerinde kendiliklerinden hüküm ve nüfuzu bulunduğu tasdiki maksadıyla değil.

Ver büved mirriHi-i Hunriz Hû,
Ceng ü bühtân ü Husûmet cûyed-û.

Mâlumdur ki gökteki yıldızların Dünyâ üzerinde az çok tesirleri vardır. Meselâ güneşin doğmasıyla küremizde ziyâ ve harâret, batmasıyla de zulmet ve bürûdet husûle gelir. Ay'ın tesiriyle denizlerde med ve cezir olur, yâni sular yükselir ve alçalır. Fakat bu tesirler kendi kendine değildir. Müessir-i yegâne olan Allâh'ın irâdesiyedir.

Keldânîler gibi eski kavimler, gök kubbesini tedkik etmişler; yedi yıldızın hareketlerini aralarındaki câzibeyi keşifleri dolayısıyla de onlarda ülûhiyyet bulunduğu vahmine düşmüşler, namlarına heykeller yapıp puthânelere koymuşlar, önlerinde secdeye kapanmışlar, her birini bir hâlin mâbûdu farzetmişler; meselâ Zühreyi aşk ve zevk ilâhesi; Merih'i ceng ü cidal ilâhı saymışlar; falan yıldız falan burcda iken doğacak çocuk o yıldız mensûb olur, bilmem hangi yıldız hangisine yaklaşırsa arz üzerinde bolluk; yâhud falan yıldız, falan yıldızla ictimâ ederse kıtlık gibi kâideler koymuşlar. Bu kâidelerin hepsine de (ilm-i tencim) adını vermişlerdir. İşte şeriat dilinde tezyif olunan vehimler, bu ilm-i tencimdir. «Müneccimlerin hepsi de yalancıdır» Hadîsi, bu ilim ile uğraşmış da yıldızların hareketlerinden bir takım hükümler çıkaranlar, daha doğrusu yıldızları bizzat müessir ve müdebbir görenler hakkındadır. Yoksa ilm-i hey'etle yâni Astronomi ile uğraşanlar, gökdeki yıldızların hareketlerini tedkik edenler, arz üzerindeki insanların vakitlerini tâyin edenler için değildir. Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki: binlerce sene evvel Kedânîler tarafından vaz'edilmiş olan ilm-i tencime uyarak yıldızların, arz ve sâkinleri üzerinde müessir bulunduğuna, bir yıldız mensûb olan bir şahsın, o yıldızın hükmünce amel edeceğine inanıyorsun da, hakikat-i Muhammediye güneşinin gönüller penceresinden gireceğine; girdiği yeri, uzaklığı ve yakınlığı nisbetinde tenvir edeceğine inanmıyor musun?

اختراند از ورای اختران
کاحتراق و نحس نبود اندران.

AHterânend ez yerây-i aHteran,
Ki'htiRâk ü nahs nebved enderân.

«Yıldızların ötesinde bir takım yıldızlar daha vardır ki; onlarda yanmak, sönmek ve uğursuzluk diye bir şey olmaz.»

سائران در آسمانهای دگر
غیر این هفت آسمان نا مور.

Sâiran der âsmanhây-i diğér,
Gayr-i in heft âsmân-i nâmver.

«O yıldızlar, şu meşhur yedi gökden başka göklerde seyredirler.»

Sözün yıldızlara intikâli dolayısıyla Hazret-i Pîr Efendimiz, yine âlî bir nükteye işâret buyuluyor ki: arz üzerinde müessir bulunduklarına avam insanların inandıkları şu yıldızların üstünde ve ötesinde, bir takım yıldızlar vardır ki; onlarda yanmak, sönmek ve uğursuzluk diye bir şey yoktur. O yıldızlarda bu gibi haller olmadıktan başka, onlar yedi gökden ayrı göklerde seyredirler.

Şârihler diyorlar ki, buradaki yıldızlardan maksad: Allâh'ın sıfatları, göklerden murad zâtıdır. Yâni Zât-i Bârî nihâyetsiz bir fezâya benzetilirse, sıfat-ı ilâhiyye de o fezânın yıldızlarıdır. İşte arzda da, semâda da müessir ve müdebbir olan, asıl o sıfat-ı ilâhiyye yıldızlarıdır. Bütün hareketler, bütün hâdiseler onların eserleridir.

«AHterânend ez veRây-i aHteRân»

beytinin, astronomlar arasında fennî bir kıymeti vardır. Çünkü ilm-i heyet'in vaz' edicilerinden olan (Kopernik) bile: Fezâda muayyen bir mesâfeye kadar yıldız vardır, ondan öteye yokdur, demiş. Halbuki sonra gelen hey'et âlimleri (kadr) nâmiyle bir takım mesâfeler tahmin ve tâyin etmişler; falanca yıldız, falan kadr dâhilindedir demişler. Altıncı kadrdeki yıldızlar göz ile görülebilirmiş. Fakat 19 uncu kadr dâhilinde de yıldızlar bulunduğunu te-

leskopla keşfetmişler; belki daha uzaklarda, aklın, hayâlin alamayacağı mesâ-
telerde de vardır.

Erbâb-ı fen diyor ki :Kopernikin dört buçuk asır evvel anlayamadığı şu
hakikatı Hazret-i Mevlânâ altı buçuk asır evvel keşfederek fennî bir hârika gös-
termişdir.

750

راستخان در تاب انوار خدا
نی بهم پیوسته نی از هم جدا.

RâsiHan der tâb-ı envâr-i Hudâ,
Nî behem peyveste nî ez hem cûda.

«Onlar envâr-ı ilâhiyyenin şa'sasına karşı rûshlu ve melekelidirler. Ne
birbirinden ayrı, ne de yekdiğerine muttasıldılar.»

«Yâni sıfat-ı ilâhiyyenin zât-ı ilâhi nûrunda rûsûhu ve mekâneta var-
dır. Onun için tebeddül ve teğâyûr etmezler. Sonra bunlar, birbirinin aynı,
yâni tıpkısı olmadığı gibi gayri de değildir. Meselâ Kur'ân-ı Kerimde buyurul-
yor ki :

قُلْ اَللّٰهُمَّ مَالِكِ الْمُلْكِ تُوْنِي الْمُلْكُ مِنْ تَشَاءُ
وَتَنْزِعُ الْمُلْكُ مِنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ
يَبْدِكَ الْخَيْرُ اِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

Yâni : «Ey peygamber-i ekber; de ki : Ey mülk-un, asıl sâhibi olan Allâ-
hım. Sen mülkü ve saltanatı dilediğine verirsın Yine mülkü ve saltanatı diledi-
ğinden alırsın. Dilediğini aziz kılarırsın, dilediğini zelif ve hakir edersin. Her
hâlde hayır Sende ve yaptığın işdedir. Sen hakikaten her şeye, yâni vermeye
de, almaya da, yükseltmeye de, alçaltmaya da kâdirsin 39.»

İşte şu Âyet-i Celilede ifâde buyurulan halleri zuhûra getiren (Mu'tî), (Kâ-
bız), (Muizz) ve (Müdiil) sıfatları, eserleri itibâriyle birbirinin aynı değildir. Öy-
le değil mi? Vermek ile almak, yükseltmek ile alçaltmak bir omadığı gibi; ve-

(39) Âl-i Imrân : 26

ren ile alçaltan, yükselten ile alçaltan da müsâvî değildir. Fakat hepsi de bir
Zât-i ecell ü 'lânın sıfât-ı oelilesi olmak itibariyle yekdiğerinin ve zât-i Bârinin
gayri de değildir. Bunu hârici bir misâl ile anlamak istersek diyebiliriz ki:
Şeyh Hacı Hâfız Ahmed Efendi Hoca) da; şimdi bir (Ahmed Efendi) var. Şeyh-
ık, hâfızlık ve hocalıktan dört dâne de sıfatı var. Bu sıfatlar âsârı itibâriyle
birbirinin gayri. Şeyh: Tarikate mensub; hacı: Hac farzını ifâ eyleyen, hâfız
Kur'ânı ezberlemiş olan; Hoca da: ders okutandır. Bunlar sûretâ ayrı ayrı şey-
lerdir. Lâkin hepsi de Ahmed Efendinin birer sıfatı oldukları için ondan ayrı
da değildir.

751

هر که باشد طالع او زان نجوم
نفس او کفار سوزد در رجوم.

Herki bâşed Tâli-i ô zan nücûm,
Nefs-i ô küffâr sûzed der rücûm.

«Her kimin tâlihi, yıldızların ötesindeki yıldızlardan olursa, onun nefsi,
recm ü tard husûsunda kâfir yakıcı olur.»
Hazret-i Pîr, bu beyit ile bâzı âyetlere işâret ediyor :

اِنَّا زَيْنَا السَّمَاءَ الدُّنْيَا زَيْنَةً لِّلْكَوْكَبِ * وَحِفْظًا
مِّنْ كُلِّ شَيْطَانٍ مَّارِدٍ * لَا يَسْمَعُونَ اِلَّا الْمَلَأَ اِلَّا اَعْلٰى وَيَقْدِرُونَ
مِّنْ كُلِّ جَانِبٍ * دُخْرًا وَلَهُمْ عَذَابٌ وَّاصِبٌ * اَلَا مَن خُطِفَ
اَلْخَلْفَةَ فَاتَّبَعَهُ شَيْطَانٌ نَّافٍ *

Sûre-i Saffât'daki bu âyetlerin iki türlü tefsiri vardır: Tefsir-i âfâkisi ve
enfûsisi. İmâm-ı Kâşânî bu Âyetlerin tefsir-i enfûsisi için şöyle diyor :

«Biz, kalb arşına nisbetle rûhânî göklerin en yakını bulunan aklı tezyin
eyledik. Hücetler ve burhanlar ile. Yâni gök nasıl yıldızlarla müzeyyen ise akıl
da bir takım delil ve burhan ile münevver olur. Hakka bağlanmayan, hakikatı
teslim etmeyen vehim, hayâl, şübhe ve mugalâta gibi mânevî şeytanlardan
aklı mahfûz kıldık. O şeytanlar, male-i âlâyı ve âlem-i melekûtu dinleyip anla-

yamazlar. Heç taraftan tard ve def olunur. Yâni vehim, hayâl, şübhe, mu-
galâta ve fesadçılık yönünden yaklaşmak isteyenler her halde def'ü tarda
uğrarlar. Onlar için dâimi azâb vardır. Eğer o şeytanlardan biri sûret-i Hak-
dan görünerek bir galebe çalacak olursa, şihâb-ı sâkib, onun arkasından yeti-
şir. Yâni ya aklın bir nûru, yâhud Allâh'ın nûr saçan bir ışığı derhal parlar, o
vehim şeytanını deler geçer 40.»

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki: Tâlihi o yıldızlardan olanların (Ashâbî
kennûcümü ihtedeytüm iktedeytüm) yâni «Benim ashâbım yıldızlar gibidir,
hangisine uyarırsanız doğru yolu bulursunuz» Hadis-i Şerifinde beyân olunan
hakikat nurları gibi, hidâyet-i ilâhiyye yıldızlarına tâbi olanların nefisleri de
şihâb-ı sâkib misâli kâfirleri recmeder; onların inkârını olsun, ilhâdını olsun
sönük ve kıymetsiz bırakır.

752

خشم مریخی نباشد خشم او
مقلب رو غالب و مغلوب خو.

Haşm-i mirrihi nebâşed Haşm-i û,
Munkalib rev gâlib û mağlûb Hû.

«O kimsenin hışmı, Merih yıldızının hışmı ve gazabı gibi değildir. Merih,
mağlûb iken gâlib görünmek gibi ters gidişlidir. Yâhud o kimse gâlib iken
mağlûb görünmekle (munkalib rev) dir.»

Beyt-i Şerifdeki (munkalib rev) tâbirinin müneccimliğe âid bir şey olacağı
hâtıra geldiği için nücûm ve tencim ilimlerinde fevka'lâde ihtisâsları bulunan
Sa'di bey oğlumuzdan bu tabire dâir mâlûmat istemişdim. Lutfen verdiği mâ-
lûmâtı şurada söyleyeceğim ve kendisine alenen teşekkür edeceğim;

«Eski hey'etçiler, on iki burcu, evsaf nokta-i nazarından munkalib, sâbit
ve zücesedeyn diye üçe ayırmışlardır.

Munkalib olanlar :Hamel, seretan, mizan, cedy.

Sâbit olanlar: Sevr, esed, akreb, delv.

Zücesedeyn olanlar :Cevzâ, sünbûle, kavv ve hût burclarıdır.

Manzûme-i Şemsiyyede hayâtın nîzâmı olan Güneş, munkalib burclarda
bulunduğu zaman mevsimler değiştiği, yâni ahvâl-i semâda bir inkilâb vukûa
geldiği için bunlar tebeddüle, adem-i devâma ve değişen husûsâta nisbet
edilmişlerdir. Bu dört burc, Şemsin medâr-ı zâhîrisinin dört esas noktasını
teşkil etmektedir.

(40) Saffât : 6

Şems, sâbit burclarda bulunduğu vakit mevsimler devâm etmektedir. Bir
kimsenin velâdeti önünde yedi yıldızdan çoğu bu burclarda bulunursa o kimse
sâbit fikirli, vazifesine müdâvim ve inatçı olur. Zücesedeyn'in te'siri mütediller
ve her an tebeddüle meyyâldir. Zira bu burclardan sonra Şems, munkalib
burclara dâhil olmaktadır.»

Sa'di beyin sözleri burada bitdi. Mâlûmdur ki esâtire göre Merih yıldızı,
norb ilâhi olduğu için hadid ve şedid tevehhüm edilirdi. Hattâ renginin kırmı-
zıca olması dolayısıyla kanlı sayılırdı. Halbuki o yıldız da Allâhın mahlûku ve
kudret-i ilâhiyyenin mağlûbu idi. Fakat mahlûkun vehmine göre gâlib sayılmak
gibi tersine bir sıfat kazanmıştı.

Sıfât-ı ilâhiyye yıldızlarından birinin mazhar-ı tammı olan kimse böyle de-
ğildir. Meselâ (Kavî) isminin mazharı olan herhalde Allâhın kuvvet ve kud-
retini temsil eder. Hazret-i Murtazâ Kerremallâhü veche'nin yaptığı gibi, Hay-
ber hisârının kapısını zorlayınca koparır, kalkan gibi elinde kullanır. Sonra da:
«Allah hakkı için ben, Hayber kapısını cismânî kuvvetle koparmadım» der. Da-
ha sonra da o zât-i âlî, kendi tâyin ettiği bir kadî'nin karşısında ayakda durur
ve aleyhinde verilen hükme gülerek rızâ gösterir.

Bu vak'a şöyle olmuşdu: Bir yâhûdî, makâm-ı hilâfetde bulunan Hazret-i
Aliden alacak dâvâsına kalkmış. Kadî'nin karşısında ayakda duran şâh-ı vilâ-
yat Hazretleri, yâhûdînin matlûbunu vermiş olduğunu söylemiş. Buna da oğlu
Hasan ile âzadlı kölesi Kanberi şâhid göstermişti.

Şâhidler, Hazret-i İmâmın en yakın mensubları oldukları için kadî (Şüreyh)
onların şehâdetini kabûl etmedi; Hazret-i Halifeyi matlûbun tediyesine mahkûm
eyledi. O da hükme rızâ gösterince akıllara hayret veren bu âdalet ve tesli-
miyyet üzerine yâhûdî, alacağını almış olduğunu ikrar etti ve müslüman oldu.

Muhâkeme esnâsında kadî Şüreyh, Hazret-i Aliye (Yâ Ebelhasen) diye,
yâhûdiye ise adı ile hitâb eyleyince, tâ'zîmî ifâde ettiği cihetle, muhâkeme
edilen iki şahsın birine künyesi ile, diğerine ismiyle hitâb edilmesini Hazret-i
Halife uygun bulmadı ve bir daha böyle yapmamasını tenbih etti. (Râdiyallahü
anh ve kerremallahü vecheh.)

753

نور غالب ايمين از نقص غسق
در میان اصبعين نور حق.

Nûr-i gâlib eyem ez naKs-i gaseK,
Der miyân-i lSbeayn-i nûr-i Hak.

«Gâlibin nûru zulmet noksânından emindir ki, Hakkın iki parmağı arasın-
dadır.»

Buradaki (nûr-ı gâlib) den maksad, peygamberlerin ve velilerin nûrudur ki, o nûra noksan âriz olmaz. Çünkü menbaı, Allâhın iki parmağı arasındır. İki parmakdan murad da Hakkın celâl ve cemâl gibi karşılıklı iki sıfatıdır.

754

حق فشاند نوراً بر جانها
مقبلان بر داشته دامانها.

Hak feşâned nûr râ ber cânhâ,
Mukbilân ber dâştê ber dâmânâ.

«Cenâb-ı Hak, ruhlara nûrunu saçmış, onlardan mes'ud ve bahtiyar olanlara da eteklerini açmıştır.»

755

وان نثار نور را وا یافته
روی از غیر خدا بر تافته.

Van nis'âr-î nûr ra vâ yâftê,
Rûy ez gayr-î Hudâ ber tâftê.

«Nur saçısına eteğini açan mes'ud kimse, o sacıyı bulmakla Hakdan başkasından yüz çevirmiştir.»

756

هر کرا دامان عشق نا بده
زان نثار نور بی بهره شده.

Herkirâ dâmân-ı işkî nâbüdê,
Zan nisâr-î nûr bi behrê şüdê.

«Her kimde aşk eteği yoksa o nûr saçısından mahrûm kalmıştır.»

Cenâb-ı Hakkın (feyz-i akdes) ve (feyz-i mukaddes) nâmiyle iki tecellisi vardır demiştik. Feyz-i akdesle (a'yân-ı sâbite) yâni mevcûdâtın ilm-i ilâhîdeki sûretleri, feyz-i mukaddesle de a'yân-ı sâbitenin istidatlarına göre feyizleri göründü. O tecellî esnâsında her (ayan-ı sâbite) füyûzat nûrunu kâbiliyyetine göre aldı. Kimi avuçla, kimi etekle topladı. Eteği olmayan, avucu, kapalı

bulunan ondan mahrûm kaldı. Yâni ezelden istidâdı olan hidâyet nûruna nâil oldu. Bundan mahrûm bulunan, ondan nâsib alamadı. (Essaidû sa'idûn fi batnı ummihi, veşşekiyyü şekiyyûn fi batnı ummihi) yâni «Şâ id olan daha anasının karnında iken sa'idir Şaki olan da doğmadan evvel şakidir.» Hadis-i Şerifi buna delâlet etmektedir.

757

جزه هارا رویها سوی گلست
بلبل را عشق بازی با گلست.

Cûz hârâ rûyhâ sûy-i külest,
Bûlbûlânâ işkbâzi bâ gülest.

«Cüzlerin teveccühü küle tarafındadır. Bûlbüllerin âşıkdaşlığı gül iledir.»

Yâni o nûr saçısı hengâmında Allâh'ın envâr-ı külliyesinden kimin hissesine bir cüz düşmüşse, o cüzün teveccühü küle yâni umûma olacağı cihetle, sâhibi o tarafa götürür. Nitekim bûlbülün güle olan aşkı onu gülistana sevkeder.

758

گاورا رنگ از رون و مردرا
از درون جو رنگ سرخ و زردرا.

Gâvrâ reng ez bûrûn û mēdrâ,
Ez derun çû reng-i sūrH û zēdrâ.

«Sığırın rengi dışarıda, insanın kırmızı ve sarı gibi renkleri içerdedir.»

Yânî «Hayvanın alacası dışında, insanın alacası içindedir» İnsan rengi, yâni iyiliğe ve kötülüğü zâhirinde değil, batinındadır. Onun için envâr-ı ilâhiy ye saçısından kimin hisse almış, kimin mahrûm kalmış olduğu belli değildir. Zâhirinden anlaşılmaz. Şeyh Sa'dî:

«Takvâ elbisesi içinde ve sofî kıyâfesinde gördüğün kimseyi, sofî bil, iyi adam olduğunu zannet. Yoksa onun batinında ne olduğunu ne bilirsin? Zâbita memûrunun ev içinde ne işi vardır?»

رنگهای نیک از خم صفاست
رنگ زشتان از سیاه آب جفاست.

Rèng-hây-i nik ez Humm-i safâst,
Reng-i zîştân ez siyâh âb-i cefâst.

«İyi renkler safâ küpündendir. Kötülerin rengi ise süprüntülü siyah su-
dandır.»

صبغة الله نام آن رنگ لطیف
لغت الله بوی آن رنگ کثیف.

Sıbgatallah nam-ı an reng-i lâtif.
Lâ'netullahî bûy-i an reng-i kes'if

«O lâtif rengin adı sıbgâtullahdır. O kesif rengin kokusu da lâ'netullahdır.»

Bu beyt ile Sûre-i Bakara'daki bir Âyete telmîh ediliyor :

Mâlûmdur ki hristiyanların bir vaftizi vardır. Yahyâ Aleyhisselâmın Şe-
ri'a nehrinde İsâ Aleyhisselâmın başına su dökmüş olduğunu taklîden İsevi-
ler, doğan çocuklarına, yâhud hristiyan olacak bir adamın başına kilisenin
hususî havuzunda duran sudan bir mikdar alıp serperler O suyun içinde pek
çok tuz ve peleseng yağı bulunduğu için bozulmaz. İnançlarına göre o su ile
vaftiz edilen, hristiyan olur ve cehenneme girmekten kurtulur. Vaftiz edilme-
yen ise ebedî olarak cehennemde kalır.

Asr-ı seâdetdeki hristiyanlar, bununla öğrenmişler, bizim sıbgamız var.
bizin yok demişlerdi. Sıbgâ: Boya demektir. Zinet ve fitrat mânâsına da gelir.

صِبْغَةَ اللَّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً وَنَحْنُ لَهُ
عَابِدُونَ.

Yânî : «Ey mü'minler! Siz de onlara deyin ki: Biz sıbgâtullâh'a tâbîz.
Din-i fitrat üzereyiz, yâhud da sünnet olmaktayız. Dini telkin etmek, ve müs-
lumanları temizlemek husûsunda Allahdan daha güzel kim vardır? Biz sıbgâ
emrine inkıyâd ederek Allâha ibâdet edicileriz⁴¹.»

Erbâb-ı hakikate göre sıbgâtallah: Birenglikden ibâretir. Bir kimse muh-
telif reng ve tavırda bulunmakdan kurtulmayınca sıbgâtullâha boyanmaz. Tıb-
kı el suyu gibidir. Durulup kesâfeti gitmeyince çamur rengindedir. Fakat du-
rulup bulanıklığı gidince saf, berrak ve renksiz bir su olur. İşte iyi huy, o
renksizlik menbaidan sızar ki, onun adı sıbgâtullahdır. Kötü huy ise o ça-
murlu su gibidir ki menbai kirilidir, lânet-i ilâhiyye de onun adıdır.

آنچه از دریا بدریا می رود
از همانجا کآمد آنجا می رود.

Ançî ez deryâ bederyâ mîreved,
Ez hem ancâ k'âmed ancâ mîreved.

«Denizden gelen denize gider. Bir şey nereden gelmişse oraya avdet eder.»

از سر که سیلهای تیز رو
وزن ما جان عشق آمیز رو.

Ez ser-i küh silhây-i tîz rev,
Ve'ez ten-i mâ cân-ı ışk âmîz rev.

«Dağ başından sür'atle akan seller olduğu gibi, bizim cismimizde de aşk
ile birleşmiş bir ruh vardır.»

Yağmur hâlinde dökülen damlalar, buharlaşma ile geldikleri yere giderler; bizim cisimlerimizdeki can da o hakikat denizinin katraları gibidir. Onlar da geldikleri yere gideceklerdir.

قَبْحَانِ
الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٤٢﴾

Yâni : «O zât-î eccl ü âlâ noksanlardan münezzehtir ki, her şeyin hük-mü, yed-i kudretinde ve taht-ı itâatindedir. Ey insanlar; siz de nihâyet ona döneceksiniz⁽⁴²⁾.»

YAHUDİ OLAN PADİŞAHIN ATEŞ YAKDIRMASI VE ATEŞ
KENARINA BİR PUT KOYDURUP; HER KİM BU PUTA SECDE EDERSE
ATEŞDEN KURTULACAKTIR, DEMESİ.

763

آن جهود سگ سین چه رای کرد
پهلوی آتش بقی برای کرد

An cühûd-î seg bibin çi rây kerd,
Pehylû-yî âteş bütî berpây kerd.

«Bak, o köpek cıfıt ne re'ye bulundu. Ateşin kenarına bir put dikirdi.»

764

کأنکه این بت را سجود آرد برست
ور نه آرد در دل آتش نشست

Kânki in bürâ sâcud âred birest,
Ver neâred der dil-î âteş nişest.

«Ve şöyle dedi: Bu puta her kim secde ederse kurtulacak, etmeyecek olursa ateşin tam orta yerine oturacaktır.»

وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ

Evvelce üzerinde durduğumuz bir bahiste de kıssasına işâret buyuru-lan (Zünûvas), Medineye gidip yahudî olduktan sonra memleketine dönmüş, teb'asını, husûsiyle Necranddki hıristiyanları zorla yahudi yapmak için tehdide başlamış; ezcümle, hendekler kazdırmış, içlerinde ateş yakdırmış, yahudi ol-

mavanları o hendeklere attırmakla korkutmuşdu. Hazret-i Mevlânâ, Zünûvas'ın ateş kenarına bir de put koydurduğundan bahsediyor. Şu halde, herifin ya hudi olmakla beraber eski dini olan putperestlikten bütün geçemediği anlaşılıyor.

765

جون سزای این بت نفس او بداد
از بت نفس بنی دیگر بزد

Çün sezâ-yî in bût-î nefis o bîdâd,
Ezbût-î nefseş bût-î diğêr bizâd.

«Nefs putunun lâyıknı verince o nefis putundan diğêr bir put doğdu.»

Ma'lûmdur ki insanların batıl olarak ma'bûd itti haz ettikleri ve tapdikları her şey puttur. Gerek ağaçdan, gerek taşdan, gerek başka şeylerde olsun. Meselâ câhiliyyet devrinde «Beni Hanife» denilen Arab kabilesi (hayş) ya'nî hurma ile yağdan bir ma'bûd yapmışlar, bir müddet karşısında tapınmışlar, sonra bir kıtlık esnâsında onu yemişlerdi.

Bu ve emsâli timsaller, putperest kavimlerce gayet muhterem tutulur, onların rızası istihsâl edilmek için fedakârlıkda bulunulur. namlarına hayvanlar ve insanlardan kurbanlar kesilirdi. Meselâ Finike ve civarındaki halkın ma'bûdu olan (Ba'l) heykelinin elleri arasındaki tekneye ateş doldururlar, üstüne küçük çocuklar yatırılıp Ba'l'in gönlünü almak için yakılırdı. Keza Bâbil ve etrafındaki ahâlinin ma'bûdlarından olan Zühre heykelinin hoşuna gitmek için belli günlerde kadınlar fuşş irtikâb ederler ve sebil'i visalde bulunurlardı. Fakat bu haricdeki putların en büyüğü olarak dâhilde bir put vardı ki o da insanın nefsi idi. Hazret-i Mevlânâ bu hakikatı beyânı için buyuruyor ki:

766

مادر بتها بت نفس شاست
وانکه آن بت مارو این بت آر دهاست

Mader-î bûthâ bût-î nefis-î şümâst,
Zanki an bûtmâr u in bût ejdehâst

«Putların anası ve menşe'i sizin nefsinizdir. Çünkü haricdeki putlar yılan farzedilirse nefis ejderhâdır.»

458

767

آهن سگست نفس و بت شرار
آن شرار از آب می گیرد قرار

Ahen-û sengêst nefis-û bût şerâr,
An şerâr ez âb migired Karar

«Nefs çakmak taşıyla demir, put ise kıvılcım mesâbesindedir ki o kıvılcım su ile söner.»

768

سنگ و آهن زاب کی ساکن شود
آدمی با این دو کی امین بود

Seng-u âhen z'âb key sâkin şevêd
Âdemi bâ indü key eyman büved

«Taş ve demir, su ile nasıl sâkin olur? İnsan bu ikisiyle nasıl emniyett bulabilir?»

Gerek çakmakdan çıkan, gerek ateşden sıçrasın, kıvılcım az bir su ile söndürülür. Fakat çakmak ile taş su içinde de dursa her ikisinin çakılmasıyla çıkacak ateş zâil olmaz. Sudan çıkıp kurudular mı birbirine vurulunca yine kıvılcım zuhûra başlar

769

سنگ و آهن در درون دارند نار
آرا بر نار شان نبود گذار

Seng-u âhen der derun dârênd nâr,
Âbrâ ber nârîşân nebved gûzâr.

«Taşla demirin ateşi içlerinde. Onların ateşine su nüfuz edemez.»

459

آب جو نار برونی را کشد
در درون سنگ و آهن کی رود

Ab-ı cû nâr-ı bûrûnîrâ küşed,
Der derûn-î seng-u âhen key reved.

«Dere suyu, haricdeki ateşi söndürür. Taşın, demirin içine nasıl girer?»

Sûri putlar kıvılcıma benzetilmiş, kıvılcımın azıcık su ile söndürüleceği söylenilmişdi. Evet. İnsanın biraz akli başına gelip de gözü açılınca bir heykeltraşın keseri, yahud demir kalem ile yontulmuş bir heykelin önünde tapındığından dolayı utanır. Evvelce ona karşı duyduğu hürmet ve muhabbet ateşi sönüverir. Lâkin insandaki nefis ile şehvet, çakmak taşı gibidir. Bu ikisinin sürtülmesiyle dalmi sûrette kıvılcımlar çıkar. Hem de onlardaki ateşai ma hassası değme su ile söndürülemez. Söner gibi görünse de fırsat bulunca alevlenir.

Yusuf aleyhisselâm gibi bir peygamberin;

وَمَا أُبْرِئُ نَفْسِي إِلَّا نَفْسًا لَا مَارَةَ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي

Yânî : «Ben nefsimi tebrîe etmem. Çünkü nefis, dâima ve şiddetle kötülüğü emreder. Meğer ki Allahın rahmeti, insanın yardımcısı ve muhafızı ola 44.»

سنگ و آهن چشمه نازند و رود
قطره‌هاشان کفر ترسا و جهود

Seng-u âhen çeşme-î nârend-u dûd,
Katrehâşan küfr-i tersâ-û cühûd.

«Taş ve demir, ateş ve duman kaynağıdır ki o kaynağın damlaları, yânî kıvılcımları hristiyanların ve yahudilerin küfrüdür.»

Çakmakla, çakmak taşına benzetilen nefis ile şehvet, ateş ve duman fırlayan bir kaynağa da teşbîh ediliyor. Hristiyanların ve yahudilerin müslümanlığa karşı olan küfr ve inkârları da o kaynağın ildir katrasıdır deniliyor.

(44) Yûsuf: 53

Evet, gayr-ı müslimleri hakikate bağlamak ve müslümanlığa uymaktan men'eden esbâbın başlıcası, belki de birincisi nefis-i emmâredir. Nefs-i emmâre dâima kötülüğe sevkettiği için iyilik tarafına bakmak isteyen gözlerin önüne gaflet perdesi gerer. Cenâb-ı Hakka yönelmek arzusunda bulunanların yakasından tutup çeker. Hristiyanların ve yahudilerin müslümanlığı kabul etmekden imtina'ları, nefis-i emmârenin teşvikidir. O halde onların küfrü de nefis-ü şehvet kaynağının katralarıdır.

آب خم و کوزه گر فانی شود
آب چشمه تازه و باقی بود

Ab-ı Hummû kûze ger fânî şevd.
Ab-ı çeşme tâze vû bâkî büved.

Kâse ve küpteki su bitse de çeşmenin suyu tâze ve bâkîdir.»

بَت سیاه آبست در کوزه نِهان
نفس مر آب سیهرا چشمه دان

Büt siyah abest der kûze nihan,
Nefs mer ab-ı siyehra çeşma dan.

«Put kâse içinde saklı çamurlu su gibidir. Nefsi ise, o çamurlu suyun çeşmesi bil.»

آن بت منحوت چون سبیل سیاه
نفس بنگر چشمه بر آبراه

An büt-î menhût cûn seyl-î siyah,
Nefs-ı bûtger çeşme-î ber âbrah.

«O yontulmuş put, çamurlu ve kara bir suya benzetilirse onu yontan nefis-i emmâre, su yolu üstünde bir çeşme gibidir.»

Hazret-i Pîr Efendimiz yukardaki beytlerde nefs-i emmâreyi sıyah ve çamurlu su fışkıran bir kaynağa benzetmişti. Burada da diyor ki: «Nefsin kara su menba'ı olmasına göre put; kâse, bardak gibi kaplar içindeki şu misilli kalır.» Velez ki tencere, kazan ve kap gibi büyücek kaplar içinde bulunsun ve onları dolduracak derecede olsun, o su tükenir. Fakat akması dâimi olan kaynağın suyu her vakit tâze ve bâkidir. Putları böyle kap içindeki suya değil de, çamurlu ve coşkun sellere bile benzetsek o sellerin de kesileceği, lâkin suyu bol bir menba'ın hâliyle akıp gideceği tabii bir şeydir.

Hülâsa: Putların zararı hafif ve muvakkattir. Nefsin ızrarı ile hem büyükdür, hem daimidir.

775

صد سبورا بشکند یک پاره سنگ
واب چشمه می زهاند بی درنگ

Sad sebûrâ bişkened yek pâre seng.
V'âbı çeşme mizihâned bî derêng

«Bir taş parçası yüz destiyi kırar, fakat çeşmenin suyu durup dinlenmeden akar.»

776

بت شکستن سهل باشد نیک سهل
سهل دیدن نفس را جهالت جهل

Büt şikesten sehl bâşed nîk sehl.
Sehl دیدen nêfsrâ cehtëst cehl.

«Put kırmak, iyiden iyiye kolaydır. Lâkin nefsi kolay bir şey sanmak, büyük cehâlettir.»

Nefsin doğurduğu putlar bir kap içindeki suya benzetilmişti. Bir taş atıl makla, o kap kırılıp, yâhud delinip içindeki su dökülebilir. Meselâ kelime-i tev-hidi iman ve tasdik ile telâffuz etmek, putların başına taş yağdırmak, şirk putlarının kafasını kırmak olur. Bununla berâber fesad menba'ı nefsin cere-yanı devam eder. Heva ve hevesinin ardı, arası kesilmez. Bunun için put kır-ması kolay olduğu halde, nefsi kırmak, onun menba'ını tıkamak pek güçtür. Peygamber Efendimiz: «Yâ Rabbî, beni göz acıp kapayacak bir müddette, hat-tâ ondan daha az bir zaman içinde nefsimi ve nefsimin heva ve hevesine tes-lim etme.» buyurmuştur. Binâenaleyh nefsin tehlikesi ehemmiyetsiz telâkki olunmamalıdır. Olunursa fevkalâde cehalet gösterilmiş olur.

ور رات نفس زای بخوبی آبر
صفت دوح بخوان با هفت در

Sûret-i nefs er bicüyî ey püser,
Kıssa-i dûzaH biHan bâ heft dêr

«Oğul; nefsin sûretini görmek istiyorsan yedi kapılı cehennemin ta'rifini oku.»

Burada, Sûre-i Hicrdeki :

وَإِنْ يَحْسَبُوا لَكَ عُذْرًا فَاجْمَعِينَ ﴿٥٠﴾

لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ لِكُلِّ بَابٍ مِنْهُ جَزَاءٌ مَقْسُومٌ ﴿٥١﴾

Yânî : «Cehennem şeytana uyanların mutlaka girecekleri yerdir⁽⁴⁵⁾.» «Onun yedi kapısı vardır. Şeytana uyanlardan farzedilen kısımlar o kapılardan gireceklerdir⁽⁴⁶⁾.» Âyetlerine işâret ediliyor.

Bu kapıların tabaka ma'nâsına olduğu, o tabakâtın da (cehennem) (le zâ) (hutame) (se'ir) (cahim) ve (haviye) isimlerinde bulunduğu Kâdi tefsirinde yazılıdır.

Yine o tefsirde deniliyor ki: Birinci tabakaya günahkâr müslümanlar (ikin-cisine yahudiler, üçüncüsüne hristiyanlar, dördüncüsüne sâbiî, yânî yıldızlara tapanlar, beşincisine mecûsi, yânî ateşe tapanlar, altıncısına müşrikler, ye-dincisine münâfıklar idhâl edileceklerdir.

Bu yedikapılı cehennem, diğer taraftan nefse müşâbihtir. (Kaf) Sûresinde Cenâb-ı Hak buyuruyor ki:

يَوْمَ نَقُولُ لِلْهَمَمِ هَلْ أَمْتَلَاتِ وَقَوْلُكَ مِنْ مِزِيدٍ ﴿٥٢﴾

Yânî : «Kıyâmette ve cehennem ehli oraya girdikten sonra: Doldu mu? diye cehenneme soracağız o da daha var mı? diyecektir⁽⁴⁷⁾.»

İşte nefs-i emmâre de dolmamak ve doymamak, arzularına ittiba edildik-ce yeni arzulara, yeni heveslere kapılmaktan usanmamak husussunda cehen-nem gibidir.

(45) Hicr: 43

(46) Hicr: 44

(47) Kaf: 30

(Kaside-i Bür'e) nâzımı İmam Busayrî rahimehullâh der ki : «Nefs, sût emen çocuk gibidir. Onu bırakacak olursan büyür, delikanlı olurda, yine meme emmek ister. Zamanında sûtten kesersen, o da ondan kesilir.»
Demek ki nefsi bir takım heva vü hevesten geçirmek için, onun arzularına muhalefet etmek ve istediğini yapmamak lâzımdır.

778

هر نفس مکرری و هر مکرری ازان
غرقه صد فرعون و صد فرعونیان

Her nefes mekrî yu her mekrî ezân,
Garka Sad fir'avn-u sad fir'avniyân.

«Nefsin her nefesde bir mekrî vardır ki, o mekirlerin her biri yüzünden yüzlerce Fir'avn ve yüzlerce askerleri gark olmuşlardır.»

در خدای موسی و موسی گریز
آب ایمان را ز فرعونی سریز

779

Der Hudâ-yî Mûsâ vü Mûsâ gürîz,
Ab-ı îmanrâ zi Fir'avnî merîz.

«Mûsanın Rabbına ve Mûsanın himâyesine sığın. Fir'avnlık edip de şeref-i imanı izâle eyleme.»

780

دست اندر احدو احمد بن
ای برادر واره از بوجهل بن

Dêst ender Ehad-û Ahmed bizen,
Ey birâder vâreh ez bûcehl-i ten.

«Allahın emrine ve peygamberin kavline sanî. Ey birader; şu ten Ebu Cehlînin elinden kurtul.»

Yânî nefis, bir insan için Fir'avn ve Ebu Cehlî gibidir. Ona uyan, Fir'avn ile Ebû Cehlî uyanlar gibi hûsrâna uğrar. Hazret-i Mûsa ve Cenâb-ı Muhammed aleyhisselâma ittiba' edenler de ebedîyyen halâs bulur. Ey birader sen

de nefsin mekirlerinden kurtulmak istersen bu iki peygamber-i zîşanın varisi bulunan bir mürşid-i mükemmîlin himmetine ilticâ et ve eline eteğine sarıl.

Hazret-i Mevlânâ hikâyeye rûcû ederek diyor ki:

«SÛT EMEN BİR ÇOCUĞUN ATEŞ İÇİNDE DİLE GELMESİ VE ATEŞE ATILMAK İÇİN HALKI TEŞVİK ETMESİ».

781

يك زننى با طفل آورد آتہ جهود
پیش آن بت و اتش اندر شعله بود

Yek zenî bâ tîfl âverd an cûhûd,
Pîş-i an bût v'âteş ender şû'le bûd.

«O çift hükümdar, kucağında çocuğu bulunan bir kadını putun önüne, ateşin kenarına getirtti, ateş alev alev yanıyordu.»

782

طفل ازو بستد در آتش در فکند
زن برسدو دل از ایمان بکند

Tıfl ezô bisted der âteş der fikend,
Zen bitersid-û dil ez îman bikend.

«Çocuğu kadından aldı, ateşe attı. Kadın da korkup imandan çıkacak oldu.»

783

خواست تا او سجده آرد پیش بت
بانگ زد آن طفل گانی لم امت

Hâst tâ ô secde âred pîst-i bût,
Bângzed an tıfl k'innî lem emût.

«Putun önünde secde etmek istedi. Fakat çocuk ateşin içinden seslendi ki: anne ben ölmedim.»

اندر آ مادر که من اینجا خوشم
گر چه در صورت میان آتشم

Enderâ mâderki men incâ Hoşem,
Gerçi der sûret miyân-î âteşem.

«Valide: İçeriye gel ki sûratâ ateş içinde isem de ben burada hoş bir haldeyim.»

785

چشم بندست آتش از بهر حجب
رحمتت این سر بر آورده ز حجب

Cêşm bendest âteş ez behr-î hacîp,
Rahmetest in serberâverde zicîp.

«Bu ateş, sathî görüşlülere perde olmak için bir göz bağıdır. Yoksa ceyb-i gayb-ı ilâhiden zuhur etmiş bir rahmettir.»

786

اندر آ مادر بین برهان حق
تا بین عشرت خاصان حق

Enderâ mâder bibin bürhân-ı Hak,
Tâ bibînî işret-î Hâsan-ı Hak.

«Vâlîde içeriye gel ki Allahın bürhânını ve havass-ı Hakkın muâşeretini göresin.»

«Şarihler, burada çocuk lisânından irâd edilen sözlerle bir takım rakik nükteler buluyorlar ve şöyle diyorlar :

«Çocuk akla işarettir. Çünkü insan aklı, ne kadar kemal kesbederse etsin ma'kulâtın fevkına çıkınca ve aşk mekteb-i âlîsine girince çocuk gibi kalır Ateşden murâd: Mücâhededir Ateşe atılmak: Mücâhede yoluna girmekden kinâyedir Çocuğun validesine gelince o da: Mâder-i tabi'attır.»

Bu beytlerle şunlar demek isteniyor. Akıllı bir kimse, avâm-ı halka müdhiy ve muhrık görünen sülûk ve mucihedeye girip ondaki neşveyi tattımı başkalarına da tattırmak için teşvikatta bulunur. O da'vete pek tabi'i olarak akribasından başlar. Nitekim Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimiz de:

48

وَإِنِّدُرْعَشِيرَكَ

âyeti Celilesi ile ilk olarak hısım ve akrabasını da'vete me'mur buyurulmuştu. Yine çocuk lisânından hakikatlerin nakline devam ediliyor:

787

اندر آ و آب بین آتش مثال
از جهانی کاشت آبش مثال

Enderâ vû âb bin âteş misâl,
Ez cihânî k'âteşest âbeş misâl.

«Vâlîde, su gibi görünen bir ateş âleminden, yâni dünyadan çıkıp buraya gel ki, ateş gibi görünen bir su göresin.»

Dünya, suretî su gibi lâtıftır. Fakat dikkat edilecek olursa ateş gibi de yakıcıdır. Şu fânî cihânın yakıcı olduğunu anlamak için uzun boylu düşünmeye lüzum yoktur. Onun üstünde mevcut ni'metlerden birinin elimizden çıkması yüreğimizi yakar Meselâ sevdiklerimizden birinin ölümü, yahud para cüzdanımızın aşırılması, hiç değilse yeni elbisemizin lekelenmesi, yahud yırtılması gibi haller, derecesine göre kalbimizi kasar, kavurur. Kezâ meslekde terakkî edememek, nefsin istediği gibi geçinememek, talep edilen şeylerden mahrum kalmak gibi haller de hepimizi üzüntüye sevkeder Hatta, dünyada, bu üzüntülerden kurtulduğumuz an, pek nadirdir. O halde dünyanın su gibi lâtif görünen yakıcı bir âlem olduğu tebeyyün eder Öbür âlem ise tamamıyla bunun zıddıdır ki Cenâb-ı Pîr o zıddıyeti gösterecektir.

(48) Şu ara: 214

اندرا اسرار ابراهيم بين
كو در آتش يافت سرو و ياسمين

Enderâ esrâr-ı İbrahim bîbin,
K'o derâteş yâft serv-û yâsemin.

«Vâlide! İçeriye gel de ateş içinde servi ve yâsemin bulan, yâni ateş, kendisine gülîstan olan İbrahim Aleyhisselâmın esrârını gör.»

789

مرگ می دیدم که زادن ز تو
سخت خورم بود افتادن ز تو

Mêrg mîdîdem geh-i zâten zî tû,
Sâht Havfem bûd ûftâden zî tû.

«Senden doğacağım zamanı ölüm görüyordum, senden ayrılacağım diye pek çok korkuyordum.»

790

چون بزادم رستم از زندان تنگ
در جهانی خوش هوای خوب رنگ

Çün bizâdem restem ez zindân-ı teng,
Der cihânî Hoş hevâ-yî Hôb reng.

«Doğunca dar bir zindandan kurtuldum. Havası hoş, rengi güzel bir âleme, yâni dünyâyâ çıktım.»

791

این چهارا چون رحم دیدم کون
چون درین آتش دیدم این سکون

İn cihanrâ çün rahım dîdem kûnûn.
Çün derin âteş bîdîdem in sükûn.

«Bu ateş içindeki sükûnu görünce dünyâyı da rahım dâhilli gibi mukassî buldum.»

اندین آتش دیدم عالمی
ذره دره اندرو عینی دمی

Enderin âteş bîdîdem âlemi.
Zerre zerrê enderô İsâ demi.

«Bu ateş içinde bir âlem gördüm ki, her zerresi, İsâ Aleyhisselâm gibi ölü diriltmeye muktedir ruhlardan ibâret.»

Çünkü peygamberlerin, şehidlerin, siddîklerin, hulâsa evliyâullâhın makamı burası.

793

يك جهان نيست شكل و هست ذات
وان جهان هست شكل و بى ثبات

Yek cihân-î nistşeklî û hêst zât,
Van cihân-î hêst şeklî û bisebât.

«Ateş içinde gördüğüm âlem; sûret i'tibariyle yok, zâtı ve hakikatı i'tibariyle var. O âlem, yâni bulunduğumuz dünyâ ise sûretâ var, fakat sebâtı ve bakası yok.»

794

اندرا مادر محقق مادری
بين که این آذر ندارد آذری

Enderâ mâder bi hakk-î mâderî,
Bin ki in âzer nedâred âzerî.

«Vâlide; analık hakkı için İçeriye gel de bak ki bu ateşte ateşlik ve yakıcılık yok.»

795

اندرا مادر که اقبال آمدست
اندرا در دمارم دولتی دست

Enderâ mâder ki iKbâl âmedest,
Enderâ mâder medih devlet zî dest.

«Vâlide İçeriye gel ki ikbâl ve seâdet gelmiştir. İçeriye gel de devlet ve fırsatı kaçırma.»

من ز رحمت می کشانم بای تو
کز طرب خده نیستم پروای تو

Men zi rahmet mîkeşânem pâ-yi tu,
Kez tarab Hod nistem pervâ-yi tû.

«Ben sana acıdığımın ayağından çekiyor, teşvikatta bulunuyorum. Yek-
sa zevkimden ve neş'emden seninle meşgul olacak halde değilim.»

اندرا و دیگرانرا هم بخوان
کندر آتش شاه بنهادست خوان

Enderâ vû digeranrâ hem biHan,
K'enderâteş şâh binhâdest Hân

«İçeriye gel. başkalarını da çağır ki Şah. ateş içine manevi bir ni'met
sofrası kurmuştur.»

اندرا آید ای مسلمانان همه
غیر عذب دین عذابست آن همه

Ender âyid ey müselmânân heme.
Ğayr-ı azb-i dîn azâbest an heme.

«Ey müslümanlar; İlepiniz geliniz, bu mûcchede ateşine giriniz ki dîn
lezzetinden başka her şey azabdır.»

Putu secde etmeleri için zorlanan hristiyanlara müslüman diye hitap edil-
mesi, muvahhid oldukları içindir.

اندرا آید ای همه پروانه وار
اندرا بهره که دارد صد بهار

Ender âyid ey hemâ pervâne var.
Enderin behrê ki dâred Sad bahar.

«Ey mü'minler; cümleiniz pervane gibi bu ateşe atılın. Yüzlerce baharı bu-
lunan şu behreden nasib alın.»

Allaha vâsıl olan evliyây-i kiram hazerâtı, kendilerinin nâil oldukları ma'-
nevî hakikatten başkalarını da hissedâr etmek için daima teşvikât ve terğibat
ilelâından hâli kalmazlar.

Kâşki sevdiğimi sevse bütün halk-ı cihan,
Gece, gündüz sözümüz kıssa-i cânân olsa.

derler ve :

İsterim sevsin bütün halk-ı cihân cânânımı,
Sevmeyenler kalmasın âlemde hiç sultanımı

temennisinde bulunurlar. Nitekim Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz, her mer-
tebenin olduğu gibi bu makamın da sâhib-i âkme idi. Risalet hakkında :

عَلَيْهِ مَا عِنْتَهُ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ يَا مُؤْمِنِينَ رَوْفٌ
رَجِيءٌ

Yâni «Ey insanlar; Nebiyy-i Ekrem sizin nâil-i hidâyet ve rehyâb-ı ha-
kikat olmanızı son derece arzu eder. Müminlere de raûf ve rahimdir».

Cenâb-ı Mevlâna, o çocuk lisânından söylediği beytlerle bu nüktelere
işaret ettikten sonra bahse devamla diyorki :

بانگ می زد در میان آن گروه
پرهمی شد جان خلقان از شکوه

Bâng mîzed der miyân-ı an gürûh,
Pür hemîşûd cân-ı Halkan ez şûkûh.

«O çocuk, o gürûhun arasında seslenip duruyordu. Bundan dolayı halkın rûhu, Hakkın azametiyile doldu.»

801

خالق خود را بعداز آن بی خوشتن
می فکندند اندر آتش مرد و زن

Halk Hadrâ bâdezan bî hîştên,
Mî fikendend ender âteş merd ü zen.

«Ondan sonra o muvahhid hıristiyanların erkeği, kadını kendilerini gayr-ı ihtiyârî olarak ateşe attılar.»

802

بی موکل بی کشش از عشق دوست
زانکه شیرین کردن هر تلخ ازوست

Bî müvekkil bî keşîş ez aşk-ı dost,
Zan ki şîrin kerdên-i her telh ezost.

«Hem de yâr-ı hakîkinin aşkı câzibesiyile ateşe atıldılar. Me'murların çekmesiyle, iltip kakmasıyla değil, çünkü her acıyı tatlıya tahvil eylemek Allahın kudretindendir.»

803

تا چنان شد آن جوانان خلق را
منع می کردند کاتش در میا

Ta çünan şûd an avânan Halkrâ,
Mên' mîkerdênt k'âteş der meyhâ.

«O kadar oldu ki hükümdârın me'murları; ateşe girmeyin diye halkı men etmeye mecbur oldular.»

آن یهودی شد سیاه روی و خجل
شد بشیخان زین سبب بیمار دل

An yehûdî şûd siyeh rû yû Hacıl,
Şûd peşîman zin sebep bîmâr dil.

«O yahudi hükümdar mahcup ve rezil oldu. Peşimanlığı dolayısıyla de kalben hastalandı.»

کندر ایمان خلق عاشقتر شدند
در فقای جسم صادقتر شدند

805

K'ender îman Hâlk aşıkter şûdend,
Der fenâ-yî cism sadıkter şûdend.

«Halk, imana eskisinden âşık, ifnây-ı cism hususunda evvelkinden sâdık olmuşlardı.»

Dinini dünyasına tercih edecek, imanı yolunda canını verecek âşık ve sâdık kimseler her vakit bulunur. O gibileri tehdid ve tazyik etmek neticesiz kâ-
tır. Çünkü din, Allahın ebedi bir nûrudur. O nûr-i İlâhî, şunun bunun tutulması
nefesiyle sönmez Kuvvetli bir meş'aleyi üflemeyle söndürmek isteyenlerin
saçı, sakalı tutuşur, yüzü, gözü yanar.

وَاللّٰهُ مُشِيرٌ وَكَوْكَرُهُ الْكَافُورُ ﴿٥٠﴾

«Yâni : «Kâfirler hoşlanmasalar da Allah nûrunu, yâni din-i islâmı itmâm eyleyecektir»⁵⁰»

Din yolunda dünyasını ve hayatını feda edenler islâm tarihinde pek çok-
dur. Bunlardan hâtıra gelen bir (Hubeyb bin Adiyy) vardır ki, Medinelidir. En-
sar-ı kirâmdandır. Bu zâtı esir etmişler ve Mekkelilere satmışlardı. Satıldığı
vakit Arablarca muhterem ve muharrem aylardan olan zilka'de idi. O muh-
terem aylarda harbetmek ve adam öldürmek Arab müşriklerince günah ol-
duğundan Hubeybi hapsettiler Muharrem ayı çıkınca onu Mekkenin haricine

çıkardılar. Siyaset yerine gelince, namaz kılmak için müsa'ade istedi. Nasılsa izin verdiler ve ellerinin bağını çözdüler. Fedakâr Hubeyb iki rek'at namaz kıldı. Ölümünden korkuyor demesinler diye çabucak bitirdi. Müslümanlardan katle mahkûm olanların idam edilmeden evvel iki rek'at namaz kılmaları, Hübeybin sünneti olarak kalmıştır.

Hazret-i Hubeybe o esnada bir teklif vukur buldu :

— Müslümanlıktan vaz geç seni âzâd edelim dediler. O sağlam müslümanı :

— Benim için ölmek, dinimden dönmekten hayırlıdır, cevabını verdi. Bunun üzerine yere bir direk diktiler. Hubeybin ellerini tekrar bağladılar. O direğe cekdiler. Bedir muharebesinde öldürmüş olan müşriklerin oğullarıyla hisim ve akrabasından otuz, kırk kişi mızraklarla hücum ederek o, din fedâisinin vücûdunu delik deşik ettiler. (Radiyallahü anhü ve erdâhü).

806

مکر شیطان هم درو چید شکر
دیوهم خود را سیه رو دید شکر

Mekr-i şeytan hem derô picîd şûkr,
Dîv hem Hodrâ siyeh rû dîd şûkr

«Şükûrler olsun ki şeytanın mekri ona dolaştı. Çok şükür şeytan da kendini rezil olmuş gördü.»

Yâni ehl-i îmana azab vermek için şeytan, hükümdarı iğva eylemişti. Neticesi, o yahudi olmuş hükümdarın mahcubiyyetinden ibâret kaldı. Dolayısıyla bu işte şeytanın rezaleti de meydana çıktı. İşte bu hal, şükre ve halinde lââyık ilâhî bir niğmettir.

807

آنچه می‌باید در روی کسان
جمع شد در چهره آن نا کس آن

Ançî mîmâlid der rû yîkesan,
Cêm' şûd der çehre-i an nâkes an

«Herkesin yüzüne sürmek istediği hakaret karası, o alçak hükümdarın çehresinde toplandı.»

آنکه می‌دید جامه خلق نیست
شد در پد آن او ایشان درست

Anki mî derîd câmey Hâlk düst,
Şûd deride ân-ı ô işan dürüst.

«Halkın libâsını yırtmak, yâni onların ırz ve nâmûsunu hetk eylemek isteyen o yahudînin kendi vekar ve hayıyyet libâsı yırtıldı, halkın ~~sağlam~~ sağlam kaldı.»

«İSM-İ ŞERİF-İ MUHAMMEDİYİ İSTİHZÂ VE MASKARALIK YOLİYLE OKUYAN ŞAHSIN AĞZININ ÇARPIK KALMASI».

Bu şahsın, velâdet ve bi'set-i Muhammediyeden önceki hristiyanlardan biri olup İncildeki Nâm-ı Peygamberiyle hürmetsizce okumak ihtimali vardır. O ihtimal ile berbaer asr-ı saâdetteki müstehzilerden biri olmak da mümkündür.

Ma'lûmdur ki, Kureyş Kabîlesinin terbiyesizlerinden ba'zıları Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimizle istihzâ etmek maskaralığına kalkışmışlardı. Bunun üzerine :

انا كفي بالك المستهزين

Yânî : «Habîbim, seni istihzâya cür'et edenlerin hakkından gelecek bilizli.» va'd-i ilâhîsi nâzil oldu.

Müstehzilerin en terbiyesizi, bu ümmetin Fir'avnı olan (Ebu Cehl) idi ki, Bedir Gazâsında kafası kesildi. Biri de (Velîd bin-il-Mugîre) idi ki, ok yontarı birinin yanından geçerken izarına bir yonga takılmış, eğilip çıkarmaya azameti mâni olduğu için o yonga baldırına çarpmış ve kanatmış, ihtimal ki bu laşık ve mikroplu olduğundan orada iltihap husule götürmüş, nihayet bacağı kütük gibi şişmiş, kendi de danalar gibi bağıra bağıra cehenneme gitmişti.

Biri de (Âs bin-il Vâil) idi. Bu herif, mahdumları vefat edip de erkek evlâdı kalmayınca Resul-i Ekrem için (ebter) ta'birini kullanmıştı. Ebter: Kuyruğu ke-

sık mânâsınadır. Mecâzen evlâdı olmayan kimseler hakkında kullanılır. Bu ta-
bîrden müte'essir olan Resûl-i Ekremi teselli için (Kevser) Sûresi nâzil olmuş,
orda:

إِنَّ شَانِكَ مَوْلَانَا بَشَرٌ ﴿٥٢﴾

Yânî : «Seni ta'yip edenin kendisi ebterdir⁵².» buyurulmuştur

Müstezhilerden biri de (Hakem bin Eb-il-As) idi ki meşhur Mervan'ın ba-
basıdır. Bu da Aleyhissalât Efendimizi ağzını, burnunu oynatarak maskaralık
etmek suretiyle ta'kip eylemiş, Sallallahü aleyhi Vesellem Hazretleri dönüp
«öyle ol» buyurunca herif düşüp bayılmış, bir ay kadar hasta yattıktan sonra
yüzü, gözü oynar bir halde kalmıştı.

Hakem, Mekke fethinde müslüman oldu, Medineye de hicret etti. Fakat
orada da tek durmadı Hücre-i saâdeti perde aralığından gözetlemeye kalkış-
tığı için Peygamberimiz tarafından (Rebeze) mevki'ine nefyedildi. Ebû Bekir
ve Ömer radiyallahü anhümanın hilafetleri müddetince orada kaldı. Hazret-i
Osman halife olunca — amcası bulunan Hakemi — Medineye getirtti. oğlu
Mervan kendisine kâtip ta'yin etti. Lâkin Mervan'ın sû-i idâresi Hazret-i Os-
man'ın şehâdetine sebep oldu. Cenabı Hak bunlar ve emsali müstezhiler hak-
kında, müstekil bir Sûre inzâl ederek buyurdu ki:

قِيلَ لِكُلِّ مُتَزَيِّفٍ ﴿٥٣﴾ بِالَّذِي جَمَعَ مَا لَا وَعْدَهُ ﴿٥٤﴾ يَحْسَبُ
أَنْ مَالَهُ أَخْلَدُ ﴿٥٥﴾ كَلَّا لَيُنْبَذَنَّ فِي الْحُطَّةِ ﴿٥٦﴾ وَمَا أَدْرَاكَ
الْحُطَّةَ ﴿٥٧﴾ نَارُ اللَّهِ الْمُوقَدَةُ ﴿٥٨﴾ الَّتِي تَطْلُعُ عَلَى الْأَقْدُودِ ﴿٥٩﴾
إِنَّهَا عَلَيْهِمْ مُّصَدَّةٌ ﴿٦٠﴾ فِي عَسَدٍ مُّمدَّدَةٍ ﴿٦١﴾

Yânî : «İstihza ve ta'yip edenlerden her birinin vay hâline. O müstezhî
ki mal toplamış ve saymış, yâhud hazırlamış; topladığı malın kendisini dün-
yada ebedi bırakacağını sanmıştı. Hayır... öyle değil. O da ölecek, mutlaka
cehennemin hutame denilen tabakasına atılacaktır. Habîbim, hutamenin ne
olduğunu sana bildiren nedir? yânî hutamenin ne olduğunu biliyor musun?
Allahın parlak bir ateşidir ki onun te'siri kalblere kadar işler; o ateş onların
(yânî müstezhilerin) üstüne havâle edilmiştir⁵³.»

(52) Kevser : 3

(53) Hümeze : 1-9

آن دهان که کرد و از لفظ بخواند
نام احمد را دهانش که بماند

An dehan keş kerd-u ez tesHur biHand.
Nâm-ı Ahmedrâ dehâneş keş bimand

«Biri ağzını eğip, Muhammed ism-i şerifini maskaralık ederek okudu. Bu-
nun üzerine ağzı çarpıldı.»

810

باز آمد کای محمد عفو کن
ای ترا الطاف علم من لدن

Bâz Âmed key Muhammed afv kün,
Ey türâ eltâf-ı ilm-i minledün

«O müstezhî rucu' etti de dedi ki: Ey ilm-i ledünni lûtuflarına mazhar olan
Muhammed; beni afvet.»

811

من ترا افسوس می کردم زجهل
من بدم افسوس را مسوب و اهل

Men türâ efsûs mî kerdem zicehl,
Men bûdem efsûrâ mensûb-u ehl.

«Ben cehlim yüzünden seninle istihza etmiştim. Halbuki asıl istihzaya lâ-
yık olan benmişim.»

İşte nâm-ı akdes-i Muhammediyi tezyif ettiğinden dolayı suratı çarpılan
terbiyesiz, bu sûretle nedâmet göstermiş, asıl istihzâyâ o çarpık suratın lâ-yık
olduğunu i'tiraf eylemişti.

«Allahın yakdığı bir kandili pûf diye söndürmeye kalkışanın saçı sakalı
yanar» meâlinde bir beyt vardır. Cenâb-ı Hak: Peygamberinin olsun, o pey-
gamberin tebliğ eylediği din ahkâmının olsun muhafızdır. O ahkâmı tağyir
ve tebdile kalkışmak, Allaha i'lân-ı harbetmek demektir. Böyle bir muharebede
hangi tarafın mağlûb olacağı bellidir. Allah imhâl eder, ihmal etmez derler.
Evet. Kadir-i mutlak; bir müddet müsââde gösterir. Münkirler ve müstezhiler

bundan vehme düşerler, hareketlerinde muvaffak olduklarını sanırlar. Fakat mukadder olan mühlet hitam buldu mu, yed-i kudret, yakalarına yapışır, onları ebedi hüsrânın Hutamesine fırlatır. Hazret-i Mevlânâ, bahis dolayısıyla ba'zı irâdına şürû' ediyor :

812

چون خدا خواهد که برده کس درد
میلش ادر طعنه پا کان برد

Çün Hüdâ Hâhed ki perdey kesdered,
Meyleş ender ta'ne-i pâkân bered.

«Allah, bir kimsenin ırz ve haysiyyet perdesini yırtmak yâni onu rezil etmek dilerse onu Enbiyâ ve Evliyâ hazeratının ta'nu teşni'ine meylettirir.»

«Neseben ,yâhud dinen kardeşi olanı düşürmek için kuyu kazan kimse, en sonunda kazdığı kuyuya kendi düşer» denilmiştir.

Bunu altın hat ile yazsın yazan,
kendi düşer halk için kuyu kazan.

Bunun gibi başkalarının, husûsiyle salâh ve iffet sahiplerinin nâmus ve haysiyyetine ta'n etmek isteyen kimselerin ta'n ü teşni'i de dâner, dolâşır, ta'n edenlerin hakkında, isnâd ve iftira değil, vâki' ve hakikat olarak zuhûr eder.

813

ور خدا خواهد که پوشد عیب کس
کم زند در عیب معیوبان نفس

Ver Hüdâ Hâhed ki pûşed ayb-ı kes,
Kem zened der ayb-ı ma'yûban nefes.

«Eğer Cenâb-ı Hak bir kimsenin aybını örtmek dilerse o adam; pâk o anların değil, ayıblı olanların bile ta'nına kalkışmaz.»

Kimeseyi ayıplayıp, tahkir etmediği için kendi ayıpları da meydana çıkmaz.

814

چون خدا خواهد که مان یاری کند
میل مارا جانب زاری کند

Çün Hüdâ Hâhed ki man yâri kuned,
Meyl-i mârâ cânib-i zâri kuned.

«Allah, bize yardım etmesini irâde eyleyince, kalbimizi niyâz ve tazarru' tarafına meylettirir.»

Kalbinde azıcık merhamet bulunan kimse, karşısında bir fakirin durup da boynunu bükmesine tahammül edemez. Bir kaç para sadaka verip onun zâ-rûretini gidermek ister. Allah ki merhamet, onun sıfât-ı celîlesinden biridir. Allah ki erhamürrahimin olduğunu kendisi haber vermiştir. Huzûr-ı izzetinde edilen duâları ve tazarrûları reddetmez. Dergâh-ı kibriyasına açılmış olan elleri boş bırakmaz. Bunu zât-i ecellü akdesi va'dediyor da diyor ki :

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي
عَنِّي فَأَنبِئْهُمْ أَنِّي بَعِيدٌ جَبُّ
دَعْوَةِ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ
فَلْيَسْتَجِيبُوا إِلَيَّ وَلْيُؤْمِنُوا بِالْعَاقِبَةِ
يُرْشِدُونَ ﴿٥٠﴾

Yâni : «Ey Peygamber-i ekber, kullarım sana benden sorduklarında hakikaten onlara yakınlım. Bana duâ edilince duâ eden kulunun dâasını kabul ederim. O halde, benden icâbet ve kabûl talebinde bulunsunlar ve bana imân etsinler, dâalarını reddetmiyeceğime inansınlar. Bu suretle rûşd ü sedâdî bulmaları me'mûldür⁵⁴.»

815

ای خنک چشمی که آن گریان ارست
ای همایون دل که آن بریان اوست

Ey Hunûk çeşmi ki an giryân-ı ost,
Ey hümâyun dil ki an biryân-ı ost.

«Onun için ağlayan göze ne mutlu, onun için tutuşup yanan mübarek kalbe ne seâdet.»

(54) Bekara : 186

Bir göz, Allah için ağlarsa, lûtf-i ilâhî ile bir gün yaşı diner.
Bir gönül Allah için tutuşur ve yanarsa onun fazl ü keremi ile ateş söner.

816

آخر هر گریه آخر خنده ایست
مرد آخر بن مبارک بنده ایست

AHir-i her girye aHir Hande ist,
Merd-i âHir bin mübarek bende ist.

«Nihâyet her ağlamanın sonu gülmektir. Binâenaleyh âkibeti gören, mübarek bir kuldur.»

Dünya tebeddül ve inkılâb âlemidir.

Şimşek çakar, gök gürler, yağmur yağar, seller akar. Fakat birdenbire bulutlar sıyrılır, hava açılır, güneş meydana çıkar, dünyânın yüzü güler. Âfâkı olan şu hallerin vuku'a geldiği nasıl görülüyor ve tasdik ediliyorsa, enfüste olması da muhâl değildir. İnsanın bir kederi olur, canı sıkılır, yüreği daralır, gözünden yaşlar dökülür. Lâkin Allahın lûtfiyle tecellî değişir, celâlî cemâle tebeddül eder, biraz evvel ağlayan da, o tecellî te'siriyle, gülmeye başlar. Binâenaleyh, insan müteessir olduğu zamanlar ye'se kapılmamalı. Çünkü:

«Ye'sin sonu yoktur, ona bir kerre düşersen
Hüsrâna düşersin çıkamazsın ebediyyen»

Evet, Ümitsiziğe düşmemeli, Allahın muhavvilûlehvâl olduğunu hatırlamalı, Hakkın gelecek lûtfunu beklemelidir.

817

هر کجا آب روان سبز شود
هر کجا اشک روان رحمت شود

Her kücâ âb-i revan sebzê şevd,
Her kücâ eşk-î revan rahmet şevd.

«Nerede akar su bulunursa orada yeşillik olur. Nerede göz yaşı bulunursa orada merhamet olur.»

480

Fernmuz ve Ağustos aylarının ortalığı kavuran sıcağlarında bile bir dere kenarına bakılacak olursa terü taze yeşillikler görülür. Dağlar, bayırılar ve ovalardaki otlar sepsarı ve kupkuru kesilmişken, dere kenarlarının yeşilliği derede akan suyun teyzî eseridir. Bunun gibi bir gözün de nedâmetle huzûr-i ilâhîde yaşlar dökmesi, merhamet-i ilâhiyyeyi çağ u huruşa getirir. Kurumuş, yanı olmaş bir hâle gelmiş kalbî şodâh-ı hayât eder.

818

باش چون دولاب نالان چشم تر
تا ز سخن جانت بر روید حضر

Bâş çün dolâb-ı nâlân çêşmer,
Tâ zi sahn-i cânî ber rûyed hader

«Bostan kuyusunun inleyen dolabı gibi gözü yaşlı ol ki rûhunun sahasında yeşillikler bitsin.»

Bostan kuyularındaki dolablar inleye inleye dönerler. Çıkardıkları suyun rutûbeti etrâfa bir tarâvet verir, kuyu başlarını çemenlik hâle getirir.

Hazet-i Mevlânâ buyuruyor ki: Rûhun etrâfında ma'nevî çemenistan hâsıl olmasını istersen inleyerek ve Allaha tazarru ederek göz yaşları akıt, Bostan dolabının etrâfına tarâvet veren Allah, senin can bahçeni de kuru bırakmaz.

819

اشک خواهی در کم کن بر اشکبار
رحم خواهی بر ضعیفان رحم آر

Eşk Hâhî rahm kün ber eşkbar,
Rahm Hahî ber zaifân rahm ar.

«Göz yaşı istersen ağlayanlara merhamet et. Merhamete nâil olmayı arzû edersen zu'afâyâ acı.»

Allah için ağlayabilmek, büyük bir nimettir.

Cumûdû ayn, ya'nî kalbin katılaşması yüzünden gözyaşı menba'ının kuruyup kalması, daha açığı, insanın müteessir olmaması ve gözünden bir katra

481

damlamaması en büyük nıkmettir. Bundan dolayı Aleyhisselâtu Vesselâm E-tendimiz; «Ya Rabbi; ağlamayan gözden ve haşyetle müteessir olmayan kalbden sana sığınırım» buyurmuştur.

Gözden, nedâmet ve hasretle dökülecek yaşlar kalbin pasını siler, gönül aynasını tecelliye ma'keş olabilecek bir hâle getirir.

Ağlayabilmek seâdetini elde etmek için ağlayanlara merhamet etmek, za'î ve acze düşmüş olanların haline acımak lâzımdır.

Sallallahü Aleyhi Vesselem Efendimiz: «Acıyın ki size de acısınlara» buyurmuştur. Hülâsa: Allahın rahmetini bulmak için Allahın kullarına merhamet etmek gerekir.

Cenâb-ı Pir, bahse rucu' ile diyor ki:

«YAHUDİ PADİŞAHIN ATEŞE HİTABI, ATEŞİN DE ONA CEVABI»

820

رو با آتش کرد شه کای تند خو
آن جهان سوز طیبی خوت کو

Rû be âteş kêrd şeh k'ey tûnd Hu,
An cihan sûz-î tabîi Hût kû.

«Yahudi padişah ateşe hitab ederek dedi ki: Ey sert huylu ateş, ey tabî'-aten cihânı yakan; hani o yakıcı tabî'atın?»

821

چون نمی سوزی چه شد خاصیت
یاز بخت ما دگر شد نیت

Çün nemisûzî çı şûd Hâsiyyetet,
Yâ zibaHt-î mâ dîger şûd niyyetet.

«Nasıl oluyor da yakmıyorsun? sendeki yakıcı hassa ne oldu? Yoksa bizim tâlî'imizden mi niyyetin değişti?»

822

می عشای تو را آتش پرست
آنکه پرستد ترا او چون پرست

Mî nebaHşâyî tû ber âteşperest,
An ki neprested turâ ô çun birest.

«Sen, sana tapan mecûsilere bile acımazken sana tapmayanlar, nasıl oluyor da senden kurtuluyor?»

823

هرگز ای آتش تو صابر نیستی
چون نسوری چیست قادر نیستی

Hergiz ey âteş tû sâbir nistî,
Çün nesûzî cîst kâdir nistî.

«Ey ateş; sen içine düşeni yakmak hususunda sabretmezsın. Şimdi niçin yakmıyorsun, sebebi nedir, yakmaya kâdir mi değilsin?»

824

چشم بندست این عجب ، یا هوش بند
چون نسوزاند چنین شعله بلند

Çeşm bendest in aceb yâ hûş bend,
Çün nesûzâned cûnin şû'ley bülend.

«Şu hâl, acabâ göz bağı mı, yoksa akıl bağı mı? Bu kadar yükselmiş alevler nasıl oluyor da yakmıyorlar?»

825

جادوی کردت کسی یا سیمیاست
یاخلاف طبع تو از بخت ماست

Çâdui kerdet kesî yâ simyâst,
Yâ Hılâf-î tab-ı tû ez baHt-ı mâst.

«Biri sihir mi, hokkabazlık mı yapıyor, yoksa sendeki tabî'atin değişmesi, bizim sû'î tâlî'imizden mi ileri geliyor?»

Cenâb-ı Hak, vâkıa ve hâdiseleri bir takım sebeblere bağlamıştır. Böyle olmakla beraber musebbibi hakikî Zât-i ecell ü akdesidir. Meselâ bıçakta kesmek hassası vardır. Fakat bir bıçakla bir ekmeği yan yana koyun, ikisi de olduğu gibi kalır. Ne bıçak kendiliğinden keser, ne de ekmek kendiliğinden kesilir. Mutlaka bıçağı alıp onunla ekmeği kesecek bir adam bulunması, o adama da Allahın kesmek kuvvetini vermesi lâzımdır. Demek ki esbâbın te'siri, musebbibülesbâbın irâdesiyle husûle geliyor.

O esbâba böyle müsbet te'sir veren Cenâb-ı Hak, bazen da menfi bir te'sir verir. Tabiatı yakmak olan ateşe yaktırmaz; tabi'ati kesmek olan bıçağı kestirmez. Nemrûdun attırdığı ateşte İbrâhim Aleyhisselâmin yanmayışı, İsmâ'il Aleyhisselâmin boğazına sürülen bıçağın kesmeyişi gibi.

Esbâbın kendiliğinden müessir olmadığını, müessiri hakikî olan Allahın irâdesi ve emri ile te'sir icrâ edebileceğini anlatmak için Hazret-i Mevlânâ, ateş lisânından yahudiye hitâben diyor ki:

826

گفت آتش من همان آن آتشم
اندر آتو تا بینی تابشم

Güft âteş men heman an âteşem,
Enderâ tû tâ bibini tâbişem.

«Ateş dedi ki: Ben, yine o bildiğin ateşim, İçeriye gel ki harâretimi ve yakıcılığımlı göresin.»

827

طبع من دیگر نگشت و عنصرم
تبغ حقم هم بدستوری برم
Tab'-ı men diğer negeşt-û unsurem,
Tiğ-i Hakkam hem bedestûri bürem.

«Benim yakıcı tabi'atım ve unsurum değişmedi. Lâkin ben Hakkın kılıcıyım ve onun izniyle keserim.»

Hikâyedeki ehl-i îmânı yakmayan ateşin yakıcı tabi'ati değişmemiş, harâretine, za'af ve noksan gelmemiş, lâkin yakma hassa-sı emr-i İlâhî ile bir müddet için tâ'tile uğramıştı. Nitekim Mûsâ Aleyhisselâm ile üm-

... selâmetle geçtiği Şap denizindeki batırmak ve boğmak hassasında değişime olmamıştı. Olmadığı da Fir'avn ile askerini boğmasıyla tebeyyün etmişti.

Burada da ateşin tabi'ati değişmemiş, yalnız o mu'minleri yakmak için Allah tarafından ona izin verilmemişti. Yahûdi hükümdar hakkında ise öyle bir men'-i İlâhî olmadığı için o, girmiş olsaydı bittabi' yakıp kül edecekti.

Yine ateş lisânından deniliyor ki :

828

بر در خرگه سگان ترکان
چالوسی کردم پشینی محمان

Ber der-i Hargeh segân-ı Tûrkman,
Çâblûsî kerde piş-i mihmân.

«Türkmen obalarının kapılarında bulunan köpekler, misafirlere karşı kuyruk sallama sûretiyle yaltaklanırlar.»

829

ور بخرگه بگذرد بیگانه رو
حمه بیند از سگان شیرانه او

Ver beHargeh bûgzered bigâne rû,
Hamle bined ez segân şîrâne u.

«Eğer bir yabancı, oba civârından geçecek olursa, köpeklerden arslanca hamleler görür»

830

من ز سگ کم نیستم در بندگی
کم ز ترکی نیست حق در زندگی

Men zi seg kem nistem der bendegî,
Kemzi Türki nist Hak der zindegî.

«Ben kulluk husûsunda köpekten bayağı değilim, Allah da hayât ve kudret bahsinde bir Türkmenden aşağı değildir.»

Yâni Türkmen obalarının kapısındaki köpekler, yedikleri bir kaç lokmanın şükranesi olarak efendilerine son derecede itâ'at ve sadakat gösterirler. Bir yabancı geçdiğini hissedince havlamaya ve o tarafa saldırmaya başlarlar. Lâkin gelen kimsenin dost olduğunu sâhiblerinin işâretinden anlayınca tabi'atleri olan saldırmayı ve ısırmaı bırakırlar, onun karşısında kuyruk sallamak sûretiye yaltaklanırlar.

Bundan bahisle ve hâl diliyle ateş diyordu ki: Mâdemki bir köpek, sâhibi olan Türkmenin bir işâretiyle, tabiat-i meftûresini bırakıyor, yabancıyı ısırıyor. Mutî olmakta ben köpektan bayağı mıyım, yâhud mutâ' olmakta Allah, Türkmenlerden aşağı mı ki, onun yakma dediğini ben yakayım da itâ'atsızlık göstermiş olayım?.

831

آتش طبعت اگر غمگین کند
سوزش از امر ملک دین کند

Âteş-i tab'at eger gamgin küned,
Sûziş ez emr-i melik-i din küned.

«Ey sâlik; seni tabi'at ateşi yakıyor ve gam veriyorsa onun yakıcılığı kendiliğinden değil, mâlik-i din olan Allâhın emriyledir.»

832

آتش طبعت اگر شادی دهد
آندرو شادی ملک دین نهد

Âteş-i tab'at eger şâdî dihed,
Enderô şâdî melik-i din nihed.

«Kezâ tabi'at ateşi sana meserret veriyorsa bu sürûru ona veren de Allahdır.»

Binâenaleyh kendinde böyle bir neş'e görünce o ni'mete karşı şükret.

833

چونکه غم بیتی و استغفار کن
غم نماند طالع آمد کار کن

Çünkü gam bini tu istiğfâr kun,
Gam biemr-i Hâlık âmed kâr kun

«Kendinde gain ve keder görünce istiğfâr et. Çünkü gam, Hâlık Teâlânın emriyle müescirdir.»

İnsan ba'zan kendisinde sebebsiz bir sıkıntı duyar. uzulecek bir hâle mâ'ruz kalmadığı halde mükedder bulunur. İşte o sıkıntı, o gam ve o keder, yapılmış olduğu bir kabâhatın âcıl cezası ve tenbihidir ki alatranga ta'bir ile bunda (vedân azâbı) diyorlar. Bilmem teşbihim doğru mu? Ben bu sıkıntıyı muvakkaten tevkif cezâsına benzetiyorum. Ma'lûmya bir adam bir kabâhatte bulunursa, kabâhatin derecesine göre, bazan hakkında tevkif müzekkeresi verilir. O adam yakalanır, muvakkaten tevkifhâneye konulur. Muhâkemedede berâ'et kazanır, yâhud men'i muhâkeme kararı alırsa hapisten kurtulur. Bunun gibi inkâr ettiği günah dolayısıyla müteessir olan, diğer bir tabirle, sıkıntı kevkifhanesine konulan bir günahkâr da, Allah'tan gufran talebinde bulunur, günahı atılabilirse o da o sıkıntıdan kurtulur ve hattâ ona bedel rûhânî ve mâ'nevî bir neş'e bulur. Binâenaleyh, biz de Kur'an-ı Kerimin munâcât ve istiğfârî hâvî olan bir Âyet-i Celîlesini teberrûken okuyalım 55:

رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا
وَتَوَفَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ

834

چون بخواید عین غم شادی شود
عین بند پای آزادی شود

Çün biHâhed ayn-ı şâdî şevêd,
Ayn-ı bend-i pây âzâdî şevêd.

«Allah murâd ederse gamın ta kendisi meserret, ayakbağı da, mahz-i halâs ve hürriyet olur.»

Evet, Cenâb-ı Hakkın irâdesi ve kudreti, kederi sevince, hapislik ve esaretî hürriyete vesile kılar. Meselâ, Yûsûf Aleyhisselâm köle diye satılmış, mücrim diye hapse atılmış, fakat sonra mahbustan çıkarılmış, Mısır gibi büyük ve ma'mûr bir memleketin veziri olmuştu.

835

باد و خاك و آب و آتش بنده اند
با من و تو مرده با حق زنده اند

Bâd u Hâk û âb u âteş bende end,
Bâ men û tû mürde bâ Hak zinde end.

«Rüzgâr, toprak, su ve ateş; Allahın kulu ve mutî'idir. Onlar, bana, sana karşı, birûh, fakat Allah'a karşı zirûhtur.»

Eskiden anâsır-ı erba'a dedikleri ve her şey'in asl-ü esâsı addettikleri şu dört madde olsun, onlardan vücûda gelen sâir eşyâ olsun, hepsi emr-i İlâ-onların tesbihini anlamazsınız⁵⁷» meâlinedir.

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٥٧﴾

Yânî : «Allahın emri bir şey'in husûle gelmesini irâde edince ol der, o şey derhal mevcûd olur⁵⁶» demektir.

Dünyâda, ukbâda her şey, Allâhın emrine bağıllık gösterdiği gibi Allahın mutî ve mûnkâdîdır. Cenâb-ı Hak buyuruyor ki:

وَأَنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يَسْبِيحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ

Yânî : «Her şey Rabbine, tesbih ve tahmid eder. Lâkin ey İnsanlar; siz onların tesbihini anlamazsınız⁵⁷» meâlinedir.

Eşyânın tesbih etmekte olduğu bu âyette beyân buyuruyor ve bu tesbihî insanların haşbelbeşeriyye anlayamayacağı da bildiriliyor. İnsan, insan olmak ve cins ü nevi'ce cemâdatın gayrı bulunmak dolayısıyla onu anlamaması tabî'îdir. Fakat, Cenâb-ı Hak ba'zı kullarına o tesbihî anlamak hassasını bahş eder ve o okur da, o hassa ile o tesbihî fehmeyleyler.

(56) Yâsîn: 82

(57) Esra : 44

Diyorlar ki eşyânın tesbih etmesi için kendilerine göre hayâtı ve idrâki bulunmak lâzımdır. Hakikaten böyledir. Eğer rüzgârda kendine mahsus bir hayat ve idrâk bulunmasaydı Ad kavmini yerden yere çarparken Hud Aleyhisselâmın üminetini tefrik edemezdi.

Toprakta husûsî bir hayat ve idrâk bulunmasaydı «Ey yer; suyunu yut» hitâbını anlamaz ve tûfanda kabarmış olan suları çekmezdi.

Suda husûsî bir hayât ve idrâk bulunmasaydı, Şab denizi Hazret-i Mûsâ'nın ümmetiyle Fir'avni ve askerini ayırd etmezdi.

Ateşte husûsî bir hayât ve idrâk bulunmasaydı emri üzeine soğumaz ve hitâbını anlamaz ve tûfanda kabarmış olan suları çekmezdi.

قَالَ أَخِيرُ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ ﴿٥٨﴾

Demek ki eşyânın câmid görünmesi bize karşı imiş. Bize göre birûh olan şeyler, Allahın indinde zirûh imiş.

836

پی‌شی حق آتش همیشه در قیام
همچو عاشق روز و شب پیچان مدام

Piş-i Hak âteş hemîşe dêr Kıyam,
Hem cû âşık rûz u şeb pîçan müdam.

Ateşte husûsî bir hayât ve idrâk bulunmasaydı emri üzerine soğumaz ve kunu düşünen ve onun rızâsı için ölü gibi her arzûsuna mutâva'at gösteren bir âşika benzer.»

837

سنگ بر آهن زنی بیرون جهد
هم بامر حق قدم بیرون نهاد

Sêng ber âhen zenî birun cihed,
Hem beemr-i Hak kadem birun nihed.

«Çakmak taşını demire vurunca, ya'nî çakmağı çakınca ateş çıkarkı o kıvılcımın çıkması da Allahın emriyledir.»

(58) Enbiya: 69

آهن و سنگ هوا بر هم مزین
کین دو می زایند همچون مرد و زن

Ahen ü seng-i hevâ ber hem mezen,
Kin dü mizâyênd hemcün merd ü zen.

«Hevâ vü heves taşıyla çakmağını birbirine vurma ki, bu ikisi kadın ve erkek gibi tevild ederler.»

Hazret-i Mevlânâ, emr-i ilâhiye itâ'atinden nümûne göstermek için, çakmak taşıyla demirden kıvılcım çıktığını bir beyt evvel beyân etmişti, burada da dolayısıyla çakmak demirini ve taşıyı nefis ve hevaya benzetiyor. Bu ikisinin birbirine yaklaşmasını kadın ve erkeğin yaklaşmasına benzetiyor. Erkek ve kadından nasıl doğum vukû'a gelirse nefis ve hevanın birleşmesinden de bir çok günah doğar, diyor.

Bundan sonra da esbâbın kendiliklerinden müessir olmadığını, müsebbibulesbâbın te'siri altında bulunduğunu izâh için diyor ki:

839

سنگ و آهن خود سبب آمد ولیک
نو بیالانر نگر ای مرد نیک

Seng u âhen Had sebeb âmed velîk,
Tû bebâîlâter niger ey merd-i nîk.

«Taş ile demir, kıvılcımın zuhûruna sebebedir. Lâkin en iyi adam, sen daha yukarısına ve ilerisine bak.»

840

کین سبب را آن سبب آورد پیش
بی سبب کی شد سبب هر گز زحوش

Kin sebeb râ an sebeb âvêrd piş,
Bî sebeb key şûd sebeb hergiz zihîş.

«Zirâ Allâh, bu sebebi başka bir sebebdan zuhûra getirmiştir. Bir sebeb, diğer bir sebeb olmaksızın nasıl kendiliğinden sebep olabilir?»

Bizim sebep telâkkî ettiğimiz ve bir için husûlüne âlet zan eylediğimiz şeylerin de bir takım sebepleri vardır. Meselâ girebilmek nasîb olursa tramvaya biniyoruz. Gideceğimiz yere itile, kakıla gitmek için o bir sebep oluyor. Fakat onun da altındaki yol, üstündeki teller, içindeki makinalar gibi hareket ve nâyine hizmet eden sebepleri var. Sonra bunların en mühimmi olmak üzere elektrik kuvveti lâzım ki vagonları hareket ettiren asıl sebep odur. O kuvvetli istihsal etmek için de bir takım âlât ve edevât mevcut. Bunların hepsi yerli yerinde iken meselâ bir telin kopmasıyla cereyan kesiliyor, hareket duruyor. Mevcud esbâbın hiçbirisi te'sir gösteremiyor. Demek ki bütün sebeplerin fevkinde bir sebep, yâhud müsebbib var ki, o irâde-i ilâhiyyedir.

841

وان سببها کانیارا رهبرست
آن سببها زین سببها برترست

Van sebebhâ k'enbiyârâ rehberest,
An sebebhâ zin sebebhâ berterest.

«Peygamberlere rehber olan ma'nevî sebebler, bu maddî sebeblerden üstündür.»

842

این سبب را آن سبب عامل کند
باز گاهی بی بر و عاطل کند

În sebeb râ an sebeb âmil küned,
Bâz gâhî bî ber ü âtil küned.

«Bu maddî sebebi ,o ma'nevî sebep harekete getirir, ba'zan da mu'attal ve faydasız bırakır.»

843

این سبب را محرم آمد عقلها
وان سببها راست محرم انبیا

În sebeb râ mahrem âmed âklhâ,
Van sebeb hârâst mahrem Enbiya.

«Bu maddî sebeblere akıllar mahremdir. O ma'nevî sebeblerin mahremi ise peygamberlerdir.»

این رسنه‌ای سبها در جهان
هان هان از جرخ سرگردان مدان

İn resenhâ-yî sebebhâ der cihan,
Hân han ez çerH-ı sergerdan medan.

«Cihandaki bu sebeb iplerini sakın çerh-i felekten bilme.»

847

تاخانی صفر و سرگردان جو جرخ
تا نسوزی تو زب مغزی جو مرخ

Tâ nesûzî tû zibîmağzî çû merh.
Tâ nesûzî tû zibîmağzî çû merh.

«Tâ ki felek gibi hâli ve sergerdan kalmayasın ve beyinsizlikten kav gibi yanmayasın.»

Kuyudan nasıl su çekildiğini hepimiz biliriz. İpe bağlı olan kova kuyuya sarkıtılır, sonra çıkık çevrilir, ip ona sarılır. Kova da kuyudan çıkar. Demek ki suyun çıkması için bir kaç sebeb var. Evvelâ, kova, sâniyen ip, sâlisen çıkık. Fakat bunun sûretâ dördüncüsü, hakikatte ise birincisi olan bir sebeb var ki, o da çıkıçı çeviren kimse. Çünkü o çevirmese ne çıkık döner, ne ip sarılır, ne de kova suyu çıkarır.

Hazret-i Pîr, şu temsilin îradından sonra buyuruyor ki: Dünyâ, filvâki sebebler âlemidir. Bütün hâdiseler sebeb, müsebbib, illet ve ma'lûl ipleriyle birbirine bağlıdır. Çarhın dönmesi, ya'nî tabii'î inkilâbât olmasıyla o hâdiseler zuhura gelir. Fakat, o hâdiselerin zuhûrunu çarhtan değil, çarhı da çeviren müsebbibül'esbabdan bilmek lâzımdır. Aksini tevehhûm etmek, kuyu başındaki çıkığın döndüğünü görüp de döndüreni görmemek kadar hamakattır. Müsebbibülesbab olan Allah, ba'zan da esbâba, olan hassalarından başka bir te'sîr verir.

848

باد آتش میشود از امر حق
هر دو سر مست آمدند از خمر حق

Bâd-âteş mişevêd ez emr-i Hak,
Herdü sermest âmedend ez Hamr-i Hak.

«Rûzgâr, Allahın emriyle ateş gibi yakıcı olur. Rûzgâr da, ateş de şarâb-ı ilâhînin sermestidir.»

493

Biraz evvel «bütün sebeblerin üzerinde bir sebeb, yâhud müsebbib vardır ki, o da irâde-i ilâhiyedir» denilmiştir. Hazret-i Mevlânâ da bunu söylüyor. Peygamberlere rehber olan sebebler, bildiğimiz, gördüğümüz sebeblerin üzerindedir. «Onlar, bizce ma'lûm olan sebebleri ba'zan âmil, ba'zan âtıl bir hâle getirir. Onlarînesrârına enbiyâ-yı izâm Aleyhimüsselâm mahremdir» diyor.

Meselâ «Dükkân kapısı, Hak kapısıdır» derler. Esnaftan bir adam, sabahle-
vin dükkânına gider. San'atiyle, ticâretiyle işigal eder. Eğer (Rezzâk) ism-i şerifinin feyzine mazhar olursa, sebeb-i ma'îşeti olan dükkânından, tezgâhından istifâde eder. (Rezzâk) ismi, o sebebleri âmil kılar. Aksi takdirde, bütün esbâb-ı ticâreti âmâde iken ekmek parası bulamaz. Çünkü birinci sebeb olan (Rezzak) ismi; ikinci, üçüncü derecedeki sebebleri mu'attal bırakmıştır.

844

این سبب چه بود بتازی گورسن
آندرن چه این رسن آمد بفن

İn sebeb çibved betâzî göresen,
Enderin çeh in resen âmed befên.

«Arabca olan bu (sebeb) ne demektir? cevap ver ki (resen) dir, iptir. O ip, bir kuyuya fen ile sarkıtılmıştır.»

Evet, «sebeb» kelimesi, arabcadır ve ip demektir. Kuyudan nasıl ki ip ve kova vasıtasıyla su çıkartıyorsa, sebebler âlemi olan Dünyâda da her iş bir sebeble görülür.

845

گردش چرخه رسن را علتست
جرخه گردانرا ندیدن زلتست

Gerdiş-î çerHâ resenrâ illetest,
ÇerHa gerdanrâ nediden zilletest.

«Çıkığın dönmesi ipe illettir, çıkığı çevireni görmemek ise zilletir.»

492

Malûm ya: Rûzgâr, serin, yâhud soğuk eser ve üşümeye sebep olur. Lâ-kin ba'zan irâde-i ilâhiyye ile, ateşin te'sirini gösterir.

849

آب حلم و آتش خشم ای پسر
هم ز حق بینی جو بگشایی بصر

Âb-ı hilm-ü âteş-i Haşm ey püser,
Hem zi Hak bînî çübüşâyî basar.

«Oğul; gözünü açacak olursan, su gibi lâtif olan hilm'in ve ateş gibi şe-
did olan gadab'ın Haktan aldığını görürsün.»

850

گر نبودی واقف از حق جان باد
فرق کی کردی میان قوم عاد

Ger nebûdî vakıf ez Hak can-ı bâd,
Fârk key kerdî miyan-ı kavm-ı Âd,

«Eğer rûzgârın canı Hakka vâkıf olmasaydı Ad kavmini ve Hûd Aleyhisse-
lâmın ümmetini nasıl farkedirdi?»

«HUD PEYGAMBER ALEYHİSSELÂM ZAMÂNINDA KAVMİNİ
HELÂK EYLEYEN RÜZGÂRIN KISSASI.»

Hazret-i Mevlânâ, bahis dolayısıyla sözü Âd kavminin helâkine intikal ettiriyor. Hûd Aleyhisselâmın, ümmeti etrâfına bir dâire çizdiğini, müşrikleri helâk eden fırtınanın o dâireye gelince sâkinleştiğini haber veriyor. Fakat kâssanın beyâ-
nına başlamadan evvel târihi biraz malûmât verelim.

Tûfandan sonra gelen ve Kur'anda zikredilen peygamberlerin en eskisi
Hûd aleyhisselâmdır ki Âd kavmine peygamber olmuştu.

494

Âd kavmi, Yemenin (Ahkâf) denilen kısmında otururdu. Bunlar Arabin (Bâ-
ide) kolundandır. Ahvâl-i târîhiyyeleri temâmîyle mazbût değildir.

Cenâb-ı Hûd'un peygamberliği esnasında Âd kavminin riyâsetinde Lok-
mân ve Halecân isimli iki kardeş bulunuyormuş. Lokman ile beraber dört bin
kişi îmânâ gelmiş. Halecân ile tâbî'leri putperestlikte devâm etmiş. Bunların
tehdidi için üç sene yağmur yağmamış, kuraklık ve kıtlık olmuş. Ehemmiyet
vermemişler. Nihâyet yedi gece sekiz gün şiddetle esen bir rûzgârla bu mü-
temerrid müşrikler helâk olmuşlar. Fırtına esnasında Hazret-i Hûd, ümmetini
bir araya toplamış, onların etrâfına bir dâire çizmiş, kasırga o dâireye gelince
bahar rûzgârı gibi lâtif lâtif esermiş. Bu fırtınada helâk olanlara (Ad-i ülâ),
sonra Kahtâniler tarafından imhâ edilenlere (Ad-ı sâniye) derler.

851

هود گرد مؤمنان خطی کشید
زرم می شد باد کنجایی رسید

Hûd gird-i mü'minan hattî keşid,
nêrm mişûd bâd kâncâ mî resid.

«Hûd Aleyhisselâm, mü'minlerin etrâfına bir hat çekti. Rûzgâr oraya gelin-
ce sâkinleşirdi.»

852

هر که بیرون بود زان خط جمله را
پاره پاره می شکست اندر هوا

Herki birun bûd zan Hat cümlera,
Pâre pâre mişikest ender heva.

«Kim o hattan hâricde kalmışsa hepsini havaya kaldırır ve parça parça
ederdi.»

853

همچنان شبان را می کشید
گرد بر گرد رمه خطی پدید

Hemçünan şeybân-ı râî mîkeşid,
Gîrd bergird-i remê Hattî pedid.

«Bunun gibi Şeybân-ı Râ-i de sürüsünün etrâfına bir hat çekirdi.»
Şeybân-ı Râ-î, İmâm-ı Şâf'î ile mua'sır evliyâullahdan bir zâttir. Mısırdâ

495

bulunur. Kırdı koyun güder, Cum'a günleri sürünün etrafına bir çizgi çeker,
namaz kılmak için şehre gidermiş.

854

چون بجمه می شد آن وقت نماز
تا نیارد گرگی آنجا ترکتاز

Cün becüm'a mî şüd an vakti namaz,
Tâ neyâred gûrg ancâ Tûrktaz.

«Cüm'a namâzı vakti olunca sürüye kurd saldırmasın diye bir çizgi çekerdi.»

855

هیچ گرگی در زلفی اندر آن
گو سفندان هم نگشتی زان نشان

Hîç gûrgî der nereftî ender an,
Gûsfendan hem negeştî zan nişan.

«Hiç bir kurd çizgi dâhiline girmezdi. Koyunlar da hişandan dışarıya çıkmazdı.»

856

باد حرص گرگ و حرص گوسفند
دائرة مرد خدا را بود بند

Bâd-ı hırs-î gûrg u hırs-î gûsfend,
Dayre-î merd-î Hüdârâ bûd bend.

«Kurdun ve koyunun hırsı, hevası; merd-i ilâhî dâiresine bağlanmıştı.»
Yânî, kurdda koyunu paralayıp yemek, koyunda ise yayılıp otlamak hırsı
varken, her ikisi de o dâireyi tecâvüz edemezdi.

496

857

باهمچونین اجل با عار فان
نرم و خوش همچون نسیم یوسف آن

Hemçünin bâd-i ecel bâ Ârifân,
Nêrm u Hoş hem cün nesîm-i Yûsuf an.

«Kasırğa rûzgârının, Hûd Aleyhisselâmin ümmetine hafiflediği gibi; ecel fırtınası da, âriflere, lâtîf ve Yûsûf Aleyhisselâmin gömleğinin râyihasını Ya'kub Aleyhisselâma götüren nesim gibi hoş ve dîlkeş gelir.»

858

آتش ابراهیم را دندان نزد
چون گزیده حق بود چونش زد

Âteş İbrâhîmrâ dendan nezed,
Cün güzîdey Hakkbüved cûneş gezed.

«Nemrûd'un âteşi İbrâhîm Aleyhisselâma dış geçiremedi. Hazret-i Halîl, Hakkın güzidesi bir nebiyy-i zişan idi, ateş onu nasıl dalayacaktı?»

859

زاتش شہوت نسوزد اهل دین
باقیا را رده تا قمر زمین

Zâteş-î şehvet nesûzed ehl-i din,
Bâkiyanrâ bürde tâ ka'r-î zemîn.

«Din ehlini şehvet âteşi yakmaz. Dâkileri ise ka'r-ı zemîne ve cehennemın dibine kadar götürür.»

Yânî mütedeyyin olanlar, şehvetlerini, ya helâllarına şarf ederler, yâhud sabr ve riyâzetle iştihâlarına sükûn getirirler. Din ile mukayyed olmayanlar ise azgın köpekler gibi koşarlar. Nihâyet fazla sarfiyyat yüzünden za'fa uğrayıp ka'r-ı zemîne girerler, günahları dolayısıyla da cehennemın dibine inerler.

497

موج دریا چون بامر حق بتاخت
اهل موسی راز قبطی و اشناخت

Mevc-i deryâ cûn be emr-i Hak bitâht,
Ehl-i Mûsârâ zi kıptî vâşinâht.

«Denizin dalgası, Allahın emriyle kabarcınca Mûsânın ümmetiyle Kıptilerî,
ya'nî Fir'avnı ve askerini ayırd etti.»

Benî İsrâîle, gemek için yoi verdi. Fir'avnı ve ordusunu boğdu.

861

خاك قارو ترا جو فرمان در رسید
بازر و تختش بقعر خود کشید

Hâk-i Kârunrâ cû fermanı der resîd,
Bâ zer-û taHteş beKa'r-i Hod keşîd.

«Fermân-ı İlâhî irişince toprak, Karûnu, altını ve tahtı ile içersine çekti.»

862

آب و گل چون از دم عیسی چرید
بال و برگشاد مرغی شد پرید

Âb u gil cûn ez dem-i İsâ çerîd,
Bâl u per bûğşâd mûrgî şûd perîd.

«Su ve çamur, İsâ Aleyhisselâmin nefesinden feyz alınca aşıkâre bir kuş
oldu ve kanad açıp uçtu.»

Hazret-i İsâdan bir mu'cize istenilmiş, o da çamurdan yaptığı kuş şekline
üfleyince canlanıp uçmuştu. Nitekim Cenâb-ı Ruhullah İsânından Kur'ân-ı
Kerîmde :

أَنِّي
أَخْلَقُ لَكُمْ مِنَ الطِّينِ فَصَبْغَةً فَأَنْفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ
طَيْرًا بِإِذْنِ اللَّهِ

Yânî : «Sizin için çamurdan bir kuş yapar ve ona üfleyim. Allahın izniyle
o çamur derhal kuş olur⁵⁹.» buyurulmuştur.

Şuraya kadar getirilen misaller, yânî rûzgârın Ad kavmiyle Hûd Aleyhisse-
lâmın ümmetini ayırd etmesi, ateşin İbrâhim Aleyhisselâmi yakmaması, deni-
zin Benî İsrâîle zararı dokunmayıp da Fir'avn ile ordusunu batırması, topra-
ğın Karûnu hazineleriyle yutması, çamurun nefha-i İsâ ile kuş olup uçması,
cemâdâtta ma'nevî bir hayat bulunduğunu ve emr-i ilâhî ile eşyâdaki hassala-
rın değişebileceğini isbât eder.

İsâ'nın nefesiyle çamurun kuş olup uçmasının zikri dolâsiyisiyle Hazret-i
Mevlânâ başka bir bahse şûru' ederek diyor ki:

863

هست تسبیحت بخار آب و گل
مرغ جنت شد ز نفخ صدق دل

Hêst tesbîhat bûHâr-ı âb u gil,
Mûrg-i Cennet şûd zi nefH-i sıdk-ı dil.

«Senin (sübhânallah) demen, su ve çamur buharı, yânî çamurdan mahlûk
cesedin nefesidir. Öyle iken o nefes kalbdeki sıdk-ı imân nefhasıyla cennet
kuşu olur.»

Bir mü'minin sıdk u ihlâs ile (sübhânallah) demesinden cennette bir kuş
varadılacağına dâir bir Hâdis-i Şerîf vardır.

کوه طور از نور موسی شد برقص
صوفی کامل شدو دست او ز نقص

Kûh-ı Tur ez nûr-i Mûsâ şûd beraKs,
Sûfî-i kâmil şûd û rest ô zi naKs.

«Tur dağı, Mûsânın nûru berekâtiyle noksandan kurtuldu. Kâmil bir sôfî olup raksa başladı.»

865

چه عجب گر کوه صوفی شد عزیز
جسم موسی از کلونخی بود نیز

Çi acep ger kûh sûfî şûd aziz,
Cism-i Mûsâ ez külûhî bûd nîz.

«Dağın aziz bir sôfî olup raksa başlaması şaşılacak şey değildir. Mûsâ Aleyhisselâmın cismi de aklı l'tibariyle topraktı.»

Sûre-i A'râfdaki :

فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًا وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا

Yânî : «Mûsânın Rabbi dağa tecellî edince onu parçaladı, Mûsâ da baygın olarak yere düştü.» Âyet-i Kerîmesinde beyân olunduğu üzere Hazret-i Mûsâ, Tur dağında iken Cenâb-ı Hak o dağa tecellî etmişti. Dağ, toprak ve taş yığınının ibâret bulunduğu halde tecellî te'siriyle sallanmaya başladı ve parçalandı. Hazret-i Mûsâ da düşüp kendinden geçti. Cebel-i Tûr'un bir deriş gibi raks ve harekete gelmesi taaccüb edilecek bir şey değildi. O, taş ve toprak yığını olduğu gibi, üstündeki Hazret-i Mûsâ da cismâniyyeti l'tibariyle topraktan ibâretti. Fakat onun ma'neviyyeti ve feyz-i kurbîyyeti dağa da ma'nevî bir zevk vermiş, onu vecde gelmiş bir sôfî hâline getirmişti. Demek ki bir nefesten ibâret olan (Sübhânallah) Allahın irâdesiyle cennette bir kuş hâline giriyor, müheykel bir dağ da bir sôfî gibi raks ve harekete geliyor.

(60) Araf: 143

«YAHUDİ PÂDİŞAHIN İSTİHZASI VE İNKÂRI, KENDİSİNE NASİHAT EDENLERİN NASİHATLERİNİ KABUL ETMEYİŞİ»

866

ناصحان گفتند از حد مگذران
مرکب استیزه را چندین مران

Nâsihan güftend ez had megzeran,
Merkeb-î istizerâ çendin meran.

«Nasihat vericiler dediler ki: Haddi tecavüz etme. İnad atını bu kadar ileri sürme.»

867

ناصحانرا دست بست و بند کرد
ظلم را پیوند در پیوند کرد

Nâsi hanrâ dâst best û bænd kerd,
Zulmâ peyvênd der peyvênd kerd.

«Nasihat verenlerin ellerini bağlattı ve toprağa vurdurdu. Zulüm üstüne kat kat zulüm yaptı.»

868

بانگ آمد کار چون انجا رسید
بای دارای سگ که مهر ما رسید

Bâng âmed kâr çün incâ resid,
Pây dâr ey seg ki kahr-î mâ resid.

İş bu dereceye varınca: ey köpek; kahrımız geldii diye Allah'ın hitâbı erişti.»

Cenâb-ı Hak, rahîm ve sabûr olduğu için bu kulunu birinci defaki isyân delâlesiyle cabucak muâheze buyurmaz. O kul mâ'ası ve zulümde haddi tecavüz edince, kuduz köpek gibi, herkese ve her şey'e husûsiyle, dine saldırmaya başlar. Kahr-ı ilâhî ensesinden yakalar, hiç beklemediği bir zamanda tepesi aşağı, yere çarpar. Onun için urefâ-yı ümmet, zulmün şiddetlenmesini, zâlimlerin yakında kahr-ı ilâhiye uğrayacaklarına müjde sayarlar. Bu âlemin

kendisinde bekâ olmadığı gibi üzerindeki hâdisâtın da devamı ve bekâsı olamaz. Bir hâdise olur, etrâfa yayılır, kemâlini buldu mu zevâle yüz tutar.

Bir hadisi şerîfde: «Zâlim, yer yüzünde Allah'ın adâleti vâsıtasıdır. Cenâb-ı Hak, zâlimle intikam alır, sonra zâlimden de intikam alır» buyuru'muştur. Diğer bir Hadîste ise zâlim, eğeye benzetilmiştir. Eğe; demiri törpüler, toz haline getirir. Fakat nihâyet onun da dışları aşınır. Onun gibi zâlim de zulüm ede ede, edemeyecek bir belâya uğrar ve mahvolur gider.

İrak ahâlisi, Hazret-i Ali ile oğullarına zulüm etmişlerdi. Sonra Allah, onlara evvelâ (Muhtâr-ı Sekafi) yi, sonra (Haccâc-ı Zâlim) i musallât etti. Bu iki zâlim, Iraklılara türlü mezâlim yaptılar. Onlardan ehl-i beytin intikamını aldı'ar. Sonra Muhtar, Abdullah bin-iz-Zübeyr'in kardeşi (Mu'sab) ile ettiği muharebe de öldürüldü, Haccâc ise en son öldürüttüğü (Sa'id bin Cübeyr) rahmetullahi aleyhin katlinden sonra çıldırdı ve geberip cehenneme gitti. Binâenaleyh zulme uğramış olanlar, ye'se kapılmamalı, Allahın lûtfundan ve merhametinden ümit kesmemelidir. Uğradığı zulmü, kendisinin irtikâp etmiş olduğu maâsinin ma'nevi intikamı bulunduğunu unutmamalıdır. Onun için zâlimin kahrından evvel kendisinin afv.nı temenni etmelidir. Onun afve mazhar olması, başına musallat olan zâlimin kahrını ta'cil eder.

Cenâb-ı Pîr bu nüktelere işâret ettikten sonra diyor ki:

869

بعد از آن آتش جهل گز بر فروخت
حلقه گشت و آن جهودار بسوخت

Bâdezan âteş çihil gez ber türüHt,
Halka geşt û an cühûdanrâ bisuHt.

«Ondan sonra ateş kırk arşın yüksekliğinde alevlendi ve halka olup o yahudileri yaktı.»

Burada, Sûre-i Bürûedaki:

إِنَّا لَذِينَ فَتَنُوا
الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ
الْحَرِيقِ

Yâni : «Erkek ve kadın, ehl-i imânâ işkence yapıp da sonra tevbe etmeyenler için cehennem azâbı vardır ve onlar için yanmak azâbı muhakkaktır!» Ayet-i Kerîmesine telmih vardır.

Cenâb-ı Mevlânâ, bâ'zı yüksek hakikatları beyân için bu rivâyeti naklediyor. Târihen ise, (Zünvâs-ı Hımyeri) nin Habeşîlerle ettiği muharebekte mağlûb olması üzerine atını denize sürüp intihar eylediği mazbuttur.

Bir kaç defa'a söylenildi ki Hazret-i Pîrin maksadı: Tarih anlatmak değil, birtakım kıssalardan dakik ve âli hisseler çıkarmaktır. Zâten netice helâk olduktan sonra ateşte yanmakla suda boğulmak arasında pek fark olmamalıdır.

870

اصل ایشان بود زائش ابتدا
سوی اصل خویش رفتند انتها

Asl-i îşan bûd zâteş ibtidâ,
Sû-yi asl-i Hîş reftend intihâ.

«O yahudilerin aslı başlangıçta ateş olduğu için sonunda da ateşe gittiler.»

وَمَا تَقْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَبْ جَهَنَّمَ لَئِنْ
وَأَرَدُونَ

Yâni : «Ey müşrikler; siz de Allah'tan başka taptıklarınız da cehennemin odunusunuz. Siz oraya gireceksiniz ⁶²» buyurmuştur.

Bu Âyet-i Kerimenin nüzûlüne kadar Mekke müşrikleri, müslümanlara ve Aleyhisselât Efendimize fi'li tecavüzde bulunmuyorlardı. Bundan sonra: Muhammed ma'bûdlerimizi ve bizi hicvetti diyerek ta'arruza kalkıştılar. Hatta cın fikirli ve şeytan zekâlî olduğu için kavmi arasında (Ebûlhikem) denilen Ebûcehl, bir ukalâlık yapmak istedi: «Ya Muhammed; sen Allah'dan başka perestiş edilenlerin cehennem odunu olduğunu söylüyorsun. Sonra İsânın rûhullah olduğunu da ifâde ediyorsun. Halbuki nasrâniler İsâyâ tapıyorlar. Şu halde o da cehennem odunu olacak demek?» dedi.

Sallallahü aleyhi vesellem Efendimiz gayet edibâne ve zarîfâne bir cevap verdi: «Sen kavminin lûgatına, yâni arabcaya ne kadar yabancı imişsin. Âyet-i Kerimede (Men ta'bûdüne) yâni «ibâdet ettiğiniz şahıslar» denilmiyor (ma ta'bûdüne) yâni «taptığınız şeyler» deniliyor» buyurdu. Arabcada (men) eş-hâsa (mâ) eşyâya delâlet eder. Ebûcehl mülzem oldu. Söyleyecek söz bulamadığı için bırakıp savuştu.

Hâfız-ı Şirazî der ki: «Aşk fabrikasında küfrün de bulunması zaruridir. Ebû Leheb ve emsâli olmasa ateş kimi yakar?»

Evet. Cehennem odunu olmak üzere yaratılmış ba'zı mahlûkat vardır. Onların yaratılışları itibâriyle asılları — şeytanlar gibi — ateştir. Bidâyet öyle yaratıldıkları için nihâyeten gidecekleri yer de cehennem ateşidir. İşte Zû-nûvâs-ı Hımyeri ve tevâbii'de bu kabil mahlûkattan idiler. Nitekim haklarında «cehennem ve ateşte yanma azâbı vardır» buyurulmuştur.

هم ز آتشی زاده بودند آن فریق
جز هاراسوی کله باشد طریق

Hem zı âteş zâde bûdend an ferîk,
Cûzhârâ sûy-yi kül bâşed torîk.

«O fırka ateşten peydâ olmuştu. Cûz'lerin yolu ise kül'le doğrudur.»

İnsan olsun, hayvan olsun, nebâtât ve cemâdât olsun mahlûkatın hepsi de topraktan yaratılmış oldukları için zaman geçtikçe cürüyor, dağılıyor toprağa inkılâp oluyor; ya'nı aslına rucû ediyor. Maddiyat böyle olduğu gibi ma'nevîyyat da böyledir. Cennetin eczâsı olanlar cennete, cehennemin eczâsı olanlar cehenneme gider.

آتشی بودند مؤمن سوز و بس
سوخت خود را آتشی ایشان چو خس

Âteşi bûdend mü'min sûz u bes,
Sûht Hoarâ âteş-i işan çü Hes

«Bu herifler, bir çok mü'mini yakan bir ateş idiler. Nihâyet kendi ateşleri kendilerini çörçöp gibi yaktı.»

Ocağa odun, mangala kömür konuldukça oralarındaki ateş, yeni konuları yakar. Fakat odunun, kömürün arkası kesilince mevcut ateş biraz durur, sonra geçmeye başlar, nihâyet kül olur. Bu herifler de bir takım biçareleri zû-lüm ateşine yakmak istiyorlardı. Sonra o ateş kendilerini cehennemde karşıladı

آنکه بودست أمهالهاویه
هاویه باشد مراورا زاویه

Anki bûdest Ümmühû elhâviye,
Hâviyê bâşend merôrâ zâviye.

«Her kimin aslı hâviye ya'nı cehennem ise hâviye, onun zâviyesi olur.»

الْقَارِعَةُ ۝ مَا الْقَارِعَةُ ۝ وَمَا أَزْكَ مَا الْقَارِعَةُ ۝ يَُوْمَ يَكُونُ
النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ ۝ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِزْزِ الْمَنْفُوشِ ۝
فَأَمَّا مَنْ ثَلُثَ مَوَازِينَهُ ۝ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ ۝ وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ
مَوَازِينُهُ ۝ فَأَنَّهُ مُوَادَّةٌ ۝ وَمَا أَزْكَ مَا عِيشَةُ نَارِ حَامِيَةٍ ۝

Yâni : «Kıyâmet, kıyâmet nedir? Habibim: kıymetln ne olduğunu sana ne bildirdi? Bir gün ki insanlar dağılmış pervâneler gibi olacaktır; dağlar da atılmış pamuklara dönecektir. Her kimin iyi amelleri mîzanda ağır basarsa o kimse hoş bir ma'îşet bulacaktır. Her kimin de mizânı hafif gelir, ya'ni a'mel-i sâlihâsı bulunmazsa, onun aslı ve makamı hâviye olacaktır. Hâviyenin ne olduğunu sana ne bildirdi? gayet şiddetli bir ateştir».

İşte bir şahsın ümmü ve aslı hâviye olursa, cehennem de ona zâviye olur.

874

مادر فرزند جویان ویست
اصلها مر فرعها را در پیست

Mâder-i ferzênd cûyân-î veyest,
ASİha mer fêr'hârâ der peyest.

«Çocuğun anası, onu arar. Asıllar da fer'lerin izinde ve talebindedir.»

Ümmü ve aslı hâviye olanın zâviyesi cehennem olacağı bundan evvelki beyitte beyan edilmişti. Burada da deniliyor ki asıllar, fer'lerin tâlibi ve takibçisidir. Nitekim bir ana evlâdını arar. Cehennemlik olanlar da cehennemın fer'i ve evlâdı oldukları için ateş onların tâlibidir.

(63) Kâria' : 1-11

875

آب اندر حوض اگر زندانیست
باد نشفس میکند کارکانیست

Âbender havzeger zindâniyest,
Bâd neşfeş miküned k'erkâniyest.

«Havzadaki sular orada mahbus olmak'a beraber rüzgâr onları kurutur ve aslı olan buluta erİştirir.»

876

وین نفس جانهای مارا همچنان
اندک اندک دزد از حبس جهان

Vinnefes canhâ-yi mârâ hemcûnan,
Endekendek düzded ez habs-i cihan.

«Bu nefes alıp vermek de bizim hayatımızı azar azar cihan mahbesinden çalar.»

Dünyâ nedir? rûhlar için bir mahbesdir. Hazret-i Mevlânâ bir gaze'inde der ki: «Ben iş görmek ve halkı irşâd etmek vazifesiyle mükellef olarak dünyâ hapis-hanesinde bulunuyorum. Yoksa zindan nerde, ben neredeyim? Kimin malını çalmışım ki mahbûsum.»

O hapishâne içinde geçirilen hayat nedir? Bu suâlın en basit cevâbı da:

Bir nefes almakla vermektan ibârettir hayat,
Dikkat et bir dem değil mi müddet-i ömr-i beşer.

beytidir. Âdemden gelmişiz, bir mahbese tıkmışız. Yavaş yavaş fenâya gidiyoruz. Yaşamamız, vücûd ve adem sahillerini birleştiren bir köprüye benziyor.

Fakat dünyâ köprülerinden geçmek için adım, yâhud tekerlek kullandığı halde hayât köprüsünden geçmek için nefes sarfediliyor.

İnsan dünyadâ her adım attıkça yere yaklaşır, her nefes aldıkça da dünyâdan gitmesi yaklaşır. Demekki zîrûh olanların her nefes alması ölüme bir adım yaklaşması oluyor. Diğer cihetten ruhların aslı, âlem-i ervahtır. Oradan

هكذا نرجو نزل دأنا
ذا فلا زلت عليه فأنا

Hâkezâ ta'ruc ve tenzil dâimâ,
Zâ felâ ziltê aleyhî Kâimâ.

«Şu hâl, yâni nefeslerimizin suûdiyle rahmet-i ilâhiyyenin kat kat nüzûlü devam eder. Ey sâlik: sen de bu su'ûd ve nüzûlden hâlî kalmazsın.»

881

بارسی گویم یعنی این کشش
زان طرف آید که آمد آن جشش

Pârsî gûyîm ya'nî in keşîş,
Zan taraf âyed ki âmed an çeşîş.

Fârsî söyleyelim: Yâni bu câzibe ruhâ zevk gelen taraftan gelir.»

Cenâb-ı Pir yukarıda cüz'lerin kül'le karşı bir incizâbı ve asl'a karşı bir iştiyâkı bulunduğunu söylemiş, hattâ havuzdaki suyun aslı olan buluta yükseldiğini misâl olarak irâd eylemişti. Sonra diğer misâl olarak da nefeslerin, ve onlardan husûle gelen kelimât-ı tayyibenin, meselâ zikir ve tevhidin, tevbe ve istiğfarın, du'a ve münâcâtın, hâlis olduğu takdirde, Allahın dergâh-ı kabûlüne çıkacağını ve mükâfâten rahmet-i ilâhiyyenin nâzil olacağını, nüzûl edecek rahmet-i ilâhiyyenin de, mü'mine tekrar o kelime-i tayyibeyi tekrarlatacağını, hülâsa bir devr husûle geleceğini bildiriyor, bir müslümanın ancak cezbe-i ilâhiyye ile müncezip olacağını beyân ediyor.

882

چشم هر قومی بسوی مندهست
کان طرف یكروز ذوقی راندهست

Çeşm-i her Kavmî besûyî mândest,
K'ân taraf yekrûz zevKî rândest.

«Her kavmin gözü, bir gün olsun, zevk sürdüğü yerde kalmıştır.»

877

تا اليه يصعد اطياب الكلم
صاعدا منا الى حيث علم

Tâ ileyhî yes'ad etyâbükelim,
Sâiden minnâ ilâ haysû alim.

«Kelimât-ı tayyibe bizden suûd ederek Allahın bildiği bir yere çıkar.»

Kelimât-ı tayyibe için: Du'â, Amel-i sâlih için de: Sadaka ve zekât gibi şeyler denilmiştir. Kezâ kelimât-ı tayyibe; ve istiğfâr, Amel-i sâlih ise: Nedâ-mettir diyenler olmuştur. Ba'zıları da kelimât-ı tayyibe: Tevhid, amel-i sâlih: İhlâstır; Mürâiyane söylenilen kelime-i tevhid ve Allaha riyâkârâne edilen du'a kabûl-i ilâhiye yükselmez demişlerdir. Hazreti- Mevlânâ da «Bizden zu-hûr eden kelimât-ı tayyibe, Allahın bildiği bir yere kadar çıkar» diyor.

878

تقي انفسنا بالمتقى
متحناً منا الى دارالبقا

TerteKî enfâsünâ bilmüntekâ,
Müthafen minnâ ilâ dârilbekâ.

«Nakiyye ve pâk olan nefes ve kelâmlarımız, bizden tuhfe olarak dâr-ı bekâya intikal eder.»

879

ثم تأتينا مكافات المقال
ضعف ذاك رحمة من ذي الجلال

Sümte te'tînâ mükâfatülmeKâl,
zı'fû zâke rahmeten min zilcelâl.

«Sonra Hudâ-yı Zülcelâl vel-İfdâlin rahmeti eseri olarak sözlerimizin mükâfatı kat kat bize gelir.»

İnsanın ba'zı tatlı hâtıraları olur ki onu yâd etmekten hâli kalmaz. O hâtıraların vukû'â geldiği sâhayı da hatırlamaktan geri kalmaz. Bunun için has-sûs ruhlar da (Elestu birabbiküm) hitâbına mazhâr oldukları âlemi bir türlü unutamazlar.

883

ذوق جنس از جنس خود باشد یقین
ذوق جزو از کل خود باشد بین

Zevk-ı cinsez cins-i Hod bâşed yakîn,
Zevk-ı cüz ez küll-i Hod bâşed bibîn.

«Bir cinsin zevki hakikâten kendi cinsindendir. Cüz'ün zevki de ancak kendi küllündendir. Buna dikkat et.»

Cinsiyyet, şüphesiz ki mûcib-i ülfet, bâ'isi mahzûziyettir. Mugayeret-i cinsiyye ise, vahşet ve nefrete sebep olur. En büyük âlimlerden müteşekkil bir meclise bir câhilin girdiğini farzedin. Herif, orada sıkıntısından patlayacak hâle gelir. En zengin bir câhilin yanına en fakir bir âlimi götürün, o da orada, ne kadar tahammül gösterse ayn-ı hâle uğrar. Bundan dolayı «mescidde mü'min, sudaki balığa, mescidde münâfık da kafesteki kuşa benzer.» teşbihi yapılmıştır. Çünkü mescid ve mescidekiler, mü'minin cinsi ve aslıdır. Münâfıkın ise nâcinsidir. Onun için mü'min mescidde oturaktan hoşlanır, münâfık ise bil'akis sıkılır, kafeste mahbus kuşa döner.

884

یامگر آن قابل جنسی بود
جون بدو پیوست جنس او شود

Yâ meger an Kâbil-i cinsî büved,
Çün bedô peyvêst cins-i ô şevêd.

«Meğer ki sûretâ, nâcins görünende cinsiyyete kabiliyet buluna. Bir cins ile temas edince onun hemcinsi ola.»

Meselâ kendisine eze'den hidâyet mukadder olan bir adam, bir müddet fışk içinde bulunur. Bulunduğu hâle göre salihler ve mütteki'ler ile sûretâ hemcins görülemez. Fakat yekdiğerine karşı adem-i ülfet ve münâferet de bulunmaz. Günün birinde o da istiğfar eder, salihler arasına karışır ve on'a-

nın sohbeti feyziyle sâlihler zümresine girer. Hazret-i Mevlânâ şu hâli başka bir misal ile izah ediyor :

885

همچو آب و نان که جنس مانبود
گشت جنس ما و اندر ما افزود

Hemçü âbû nanki cins-i mâ nebûd,
Gêşd cins-i mâ u ender mâ füzûd.

«Sûreta cins ayrılığı, meselâ ekmek ve su gibidir ki bizim hemcinsimiz değildir. Lâkin yenilip içilmeleriyle bizim cinsimizden olurlar ve bizde temes-sül ederek cismaniyyetimizi artırır.»

886

نقش جنسیت نداد آب و نان
زاعتبار آخر آنار جنس دان

NaKş-i cinsiyyet nedâred âb u nân,
Zi'tibâr-ı âHeranrâ cins dâñ.

«Su ve ekmekte insanlık cinsiyyeti yoktur, fakat bir l'tibara göre onu insan cinsine mensub bil ki ikisi de insanın gıdâsıdır.»

887

ور ذغیر جنس باشد ذوق ما
آن مگر مانند باشد جنس را

Ver zigâyr-î cins bâşed zevk-ı mâ,
An meger mânên bâşed cinsrâ.

«Eğer nâcins bir şeyden zevk alıyorsak o nâcinsin cinsine müşâbehetti olmasındandır.»

آنکه ماندست باشد عاریت
عاریت باقی نباشد عاقبت

Anki mânendêst bâşed âriyet,
Âriyet bâKî nebaşed âKibet.

«Misl olan şey âriyettir. Âriyet ise âkibet bâkî olmaz.»

Şu beytlerin hülâsası: Cenâb-ı Mevlânâ cinsîyeti üçe taksim ediyor.

Birincisi: Sûreten ve ma'nen olan cinsiyet. Mu'min ile mü'minin, kâfir ile kâfirin, salih ve sâlihîn, fâsık ile fâsıkın cinsiyeti gibi.

İkincisi: Sûretâ mugayeret, ma'nen cinsiyet. İslâhâ kabiliyetli bir fâsıkın sûlehâ ile cinsiyeti gibi.

Üçüncüsü: Sûretâ cinsiyet, ma'nen mugayeret Sulehâ kisvesindeki fâsık bir mürâyinin salâh erbabına cinsiyeti gibi

Bunlardan birinci ve ikinci kısım halk birbirinin sohbetinden zevk alır. Üçüncüsünde sûrî müşâbehet dolayısıyla muvakkat bir zevk alınsa bile nihâyet o mürâyinin fısku fucûru ve riyâkârlığı yeninden, yakasından meydana çıkar. O vakit o muvakkat zevk, ebedî bir nefrete tahavvül eder. Hazret-ı Mevlânâ bunu da iki misâl ile anlatıyor:

مرغ را گر ذوق آید از صفیر
چونکه جنس خود نیابد شد نفیر

Mürğrâ ger zêvkâyed ez safir,
çünkü cins-i Hod neyâbed şüd nefir.

«Kuşa ısıklık sesinden, yâni bir insanın kuş ötüşü taklidi yapmasından zevk hâsıl olsa bile yakına gelip de o sesi çıkaranın kuş olmadığını anlayınca mü-teneffir olur» ve uçar gider.

تشنه را گر ذوق آید از سراب
چون رسد دروی گرد جوید آب

Teşnerâ ger zêvkâyed ez serâb,
çün resed dervey gürized cûyedâb.

«Susamış bir kimseye çölde görünen serabdan zevk gelse bile, ona vâsıl olup da serab olduğunu anlayınca kaçır, başka taraflarda su arar.»

Bunun gib ba'zı şeyhlik iddia edenler de belledikleri ba'zı kelimat-ı hakikat ile kuş dili söylemeye, ehlullah lisânı kullanmaya, kendilerini muhit-i irfân göstermeye kalkışır. O lisâna tâlîp ve irfâna teşne bulunanlar da onların başına toplanırlar. Fakat onların kuş değil, kuşbaz olduklarını anladıkları gibi, bırakıp savuşurlar. Demek ki cinsiyet-i sûriyyeden husûle gelen zevk, muvakkat imiş. Kezâ :

مفلسان گر خوش شوند از زوقلب
لیک آن رسوا شود در دایر ضرب

Müflisan ger Hoş şevend ez zerre-i Kalb.
Lîk an rûsvâ şevend der dâr-ı darb.

«Müflisler de kalp altından hoşlanırlar. Lâkin o kalp altın, darbhaneğe götürülünce sahte olduğu anlaşıldığı için rûsvay olur.»

تا زر اندودیت از ره نفکند
تا خیال کز ترا چه نفکند

Tâ zerendûdit ez reh nefkened,
Tâ Hayâl-i keş türâ çeh nefkened.

«Ey tâlîp; altın yaldızlı bir mangır seni yoldan çıkarmasın; sakim bir hayal seni kuyuya düşürmesin.»

Yâni, üstâdım ve şeyhim dediğin kimse hâlis altın gibi bir insân-ı kâmil ve mürşid-i mükemmil olsun da seni hidâyete götürsün.

از کلیله باز خوان این قصه را
واندر آن قصه طلب کن حصه را

Ez Kelîlê bâz Han in Kassarâ,
V'ender an kıssâ talebkûn hisserâ.

«Bu kıssayı Kelîle ve Dimne kitabından tafsilâtıyla oku ve hisse al.»

Kelîle ve Dimne: Ahlâkiyyâta, içtimâiyyâta dâir, hayvânlar lisânından yazılmış bir kitaptır. Kelîle ve Dimne de, o kitapda bahsedilen iki tilkinin adıdır. Kitabın aslı, eskiden Hindistanda konuşulan Sanskrit lisânıyla yazılmış, sonra İrânın eski bir dili olan pehlevîye, daha sonra arabcaya terceme edilmiştir. Sanskritçesiyle, pehlevî nüsha'lar kaybolmuş; arabcasından, hemen her lisâna tercemesi yapılmıştır. Türkçesinin ismi (Hümâyûnnâme) dir.

Hazret-i Mevlânâ o kitab mündericâtından bir hikâye naklediyor, Kelîle ve Dimne kitabında şu bahsedelim kıssayı mufasssala oku ve hisse al, diyor. Alınacak hisse; cehdin tevekküle, daha doğrusu çalışmanın atâlete tercîhi mes'lesidir.

Cenâb-ı Pîr, tevekkülü iltizâm eden av hayvanlarıyla, cehd ve sa'yi i'tiyâd eyleyen arslan arasında bir mübahase yapıyor. İki târaftan da kuvvetli deliller gösteriyor, Nihâyet cehd ü ameli tercîh ediyor. İki tarafın da delilleri kuvvetli olduğu için yalnız bir tarafı dinliyerek, neticeyi beklemeden, hüküm vermeye kalkışmamalıdır.

طائفه نجبر در وادی خوش
بود شان از شیر دائم کش مکش

Tayfe-i naHcîr der vâdî-i Hoş,
Bûdşan ez şîr dâim keş mekeş.

«Hoş bir vâdideki av hayvanları, bir arslandan dâima sıkıntı ve korku çekiyorlardı.»

بس که آن شیر از کین در می ره بود
آن چرا بر جمله ناخوش گشته بود

Beski anşîr ez kemin der mi rebûd,
An çerâ ber cümle nâHoş geşte bûd.

«O arslan pusudan onları o kadar çok kapardı ki, o otlak onlara nâhoş olmuştı.»

حیله کردند آمدند ایشان بشیر
کز وظیفه ما ترا داریم سیر

Hile kerdend âmedend îşan be şîr,
Kez vazîfe mâ türâ dârim sîr.

«Av hayvanları çâre buldular. Arslana gidip: Sana vazife ta'yîn edelim, karnı doyuralım diye müjde verdiler» şunu da ilâve ettiler ki:

جز وظیفه در پی صیدی میا
تا گردد تلخ بر ما این گیا

Cüz vazîfe derpey-i saydî meyâ,
Tâ negerded têlH bermâ in gîyâ.

«Vazifeden başka av için gelme ki, çayır bizim için tatsızlaşmasın.»

گفت آری گر وفا بیدم نه مکر
مکر هابس دیده ام از زیدو بکر

Gûft ârî ger vefâ bînem ne mekr,
Mekrhâ bes dîdeem ez Zeyd-u Bekr.

«Arslan dedi ki: Pekî. Vefâ görür ve mekre uğramazsam a'lâ. Ben şundan bundan bir çok mekr gördüm.»

من هلاك فعل و مكر مردم
من گریده زخم مارو كردم

Men helâk-i fi'l-u mekr-i merdümem,
Men gezidey zahm-ı mâr û kejdümem.

«Ben insanların fi'linden ve mekrinden helâk olmuşum, yılanlar ve ak-
reblar tarafından sokulmuşum.»

مردم نفس از درونم در کمین
از همه مردم بتر در مکر و کین

Merdüm-i nefis ez derünem de kemîn,
Ezhemê merdüm beter der mekr-u kîn.

«İçimde pusu tutmuş bir nefis var ki onun mekri ve kini bütün insanların
mekrinden ve kininden şiddetli.»

Hâdîs-i Şerîfte: «Düşmanların en adâvetlisi derûnundaki nefistir» buyurul-
muştur. Evet, insana kendi nefsi, yine kendi için en büyük ve en müdhiş bir
düşmandır. Nefsin ihtirâsı olmasaydı bir hırsız habse girmez, bir katil siyânet
ipine çekilmezdi.

Nefis öyle bir düşmandır ki pusuya girmiş haydutlar gibi insanın içinde
saklanmıştı. Dâimâ yeni heveslerle sâhibini helâke kadar sevkeder.

گوش من لا یدغ المؤمن شنید
قول پیغمبر بجان و دل گزید

Gûş-i men lâ yûldeğul mü'mîn şenîd,
Kavl-ı Peyğâmbir becân û dil güzîd.

«Benim kulağım (Lâ yûldeğul-mü'mîn) kavl-i Nebevisini işitti. Hadîs-i Pey-
gamberiyi candan, gönülden kabûl etti.»

Emsâl-i Arab sırasına geçmiş olan: «Bir mü'mîn, bir kovuktan iki def'a
sokdurmaz» Hadîs-i Şerîfi, ilk def'a (Hamrâ'ülesed) mevkinde lisân-ı Muham-
mediden şerefsüdü etmiştir.

Ma'lûmdur ki Uhûd Muhârebesi, Peygamberin emrine itâ'atsizlik neticesin-
de kaybedilmiş ve 70 şehid verilmişti. Bir çok da yaralı vardı, hattâ Aleyhisselât
Efendimiz de mecrûh olmuştu.

Mekke müşrikleri galibiyet neş'esiyle dönüp gidiyorlardı. Ebûcehlî'nin oğlu
İkrime: «Sanki bir şey mi yaptık? Harbî kazanmışken müslümanlığın kökünü ka-
zımadan çekildik. Gelin, dönelim, müslümanları katli-â edelim!» teklifinde bu-
lundu. Safvân bin Ümeyye ise: «Hazır galip gelmişken ağzımızın tadı, yüzümüzün
akı ile memleketimize gidelim. Medîneliler, kan da'vasıyla hep birden karşımıza
çıkarlarsa bittiğimiz gündür» dedi. muhavereyi işiten (Abdullah bin amr-il Mü-
zenî) nâmında biri Medîneye koştu. Mes'eleyi Aleyhisselât Efendimize arzetti. Re-
sûl-i Ekrem Hazretleri: «Dünkü muhârebede bulunanlar sââhlansınlar, gelsinler»
diye nidâ ettirdi. Altı yüze yakın gazî, mecrûh arslanlar gibi yaralı, bereli ve ce-
gamber de alından, yanaklarından, dudağından ve diz kapaklarından yaralı idi.
rihaları sarılı olduğu halde Mescid-i Şerîfin önünde toplandı. Bizzât Hazret-i Pey-
Mübârek dışlarından biri de kızılmıştı. Bu fedâkârlar topluluğu hareket etti. Me-
cîneye sekiz mil mesâfede olan (Hamrâ-ül esed) mevki'ine kondu (Abbâd bin
Bişr) bir mikdâr kuvvetle devriye gezmeye ta'yîn olundu. Devriyyedekiler gece
vakti iki kişi yakaladılar. Fakat bunlar düşman değil, dost idi. Bir gün evvelki çar-
pışmada yaralanmış ve fazla kan zâyî etmiş olan (Abdullah bin Sehl) ve (Râfî bin
Sehl) isiminde iki kardeş idi ki birbirine dayanarak, ba'zan da Abdullah, biraderini
sirtına alarak karargâha kadar gelebilmişlerdi. Nebiyyi Ekrem, bu fedâkâr ve
cansipâr kahramanlara du'â buyurdu.

Müslümanlar, Hamrâ-ül-esedde üç gün oturup düşmanı beklediler, diğer ta-
raftan Ebû Süfyan, islâm askerinin hareketini haber aldı ve son sür'atle ordu-
sunu kaçırdı.

Mücâhidlerin dönüşünde düşmanın iki ferdi tutuldu. Biri (Muâviye bin-il-Mu-
gire bin-il-Âs) idi ki Kureyşe câsusluk ediyordu. Hazret-i Osman'ın şefâ'atiyle bu-
na üç gün içinde Medîne civârından gitmesi için mühlet verildi. Fakat herif, ma'-
lûmât toplamak merâkiyle verilen müddet içinde gitmediğinden yakalanıp l'dâm
edildi. Öbürü (Ebû İzzet-il-Cumahî) denilen bir şâ'irdi. Bedir muhârebesinde esir
edilmişken bir daha müslümanlar aleyhinde şi'r söylememek ve islâma karşı
teşvikatta bulunmamak şartıyla bilâ bedel âzâd edilmişti. Lâkin teqhhüdünü tut-
madı. Tahrik edici şi'irler söyleyerek kalabalık topladı ve Uhud muhârebelerinin
müessirlerinden oldu.

Huzûr-ı Peygamberiye getirildiği sırada yine afvini dilediyse de taraf-ı Risâ-
letten: «Bir mü'mîn, parmağını müziyat soktuğu bir deliğe bir daha sokmaz»
açıkçası «bir mü'mîn bir def'a zuhûl eder, aynı zuhûlü bir daha göstermez» cevâ-
bını aldı ve kafası kesildi.

Hikâyemizdeki arslan da av hayvanlarına: Bana vazife tahsis etmek istiyor-

sunuz. Sözüünüzü tutarsanız, mekr-ü hiyleye kalkışmazsanız pek a'lâ, dediğiniz olsun. Fakat ben insanlardan da, hayvanlardan da türlü türlü mekirler görmüş ve acı tecrübeler geçirmiş bir mahlûkum, aldatmaya davranırsanız muvaffak olamazsınız.

«AV HAYVANLARININ, TEVEKKÜLÜ, ÇALIŞMAYA VE KAZANMAYA TERCİH ETMELERİ».

902

جمله گفتند ای حکیم باخبر
الحذر دع لیس یغنی عن قدر

Cümle güftend ey hakîm-i bâHaber,
Elhazer da' leyse yuğnî an Kader.

«Hepsi dediler ki: Ey haberdâr olan hakîm; hazerden vazgeç. Çünkü sakınmak, insanı kader hükmünden kurtaramaz.»

903

در حذر شوریدن شور و شرست
رو توکل کن توکل بهترست

Der hazer şûriden-i şûr û şerest,
Rev tevekkül kün tevekkül bihterest.

«Hazerde fitne çıkarmak ve şer karıştırmak vardır; gît, tevekkül et ki işlerin en iyisi mütevekkil olmaktır.»

904

باقضا نیجه مزنی آئی تندو تیز
تا نگردد هم قضا با تو ستیز

Bâ kazâ pençê mezen ey tünd u tîz,
Ta negîred hem Kazâ bâtû sitîz.

«Ey sert ve keskin olan arslan; kaza ile pençeleşmeye kalkışma ki kazâ da seninle uğraşmasın.»

905

مردم باید بود پیش حکم حق
تا نیاید زخم از رب الفاق

Mürde bâyed bûd piş-i hükm-i Hak,
Ta neyâyed zâhm ez Rabbül Felâk.

«Allahın hükmüne karşı ölü gibi teslimiyet göstermek lâzımdır ki Rabb-ül-felâk, yâni sabahın rabbi olan Allahın zahm-i kahri isâbet etmesin.»

Vâkı'â Kelâm-ı İlâhîde:

إِنَّا كُلُّ شَيْءٍ خَلْقْنَا بِقَدَرٍ

Yâni: «Biz, her şey'i kader mucibince yarattık» buyurulduğu gibi Hadîs-i Şerîfde de: «Hazerden vaz geç. Çünkü hazer, insanı hükm-i kaderden kurtarmaz» denilmiştir. Lâkin bunlar «Her şey kader dahilindedir. Binâenaleyh sırt üstü ya tın ve rahatınıza bakın» demek değildir. İnsanın irâdesini sarfetmesi, lâzım gelen tedbiri alması ve cehd ve gayrette bulunması da yine kader dâhilindedir. Sultânülmücâhidin Efendimiz, Uhud gazâsına giderken zırh giymiş, Hamrâ'ule sed mevki'inde düşmandan korunmak için devriyye kolu ta'yin etmişti ki bunlar lüzumlu bir tedbir idi. Şu nükteyi anlamayan av hayvanları ve ancak onlar gibi anlayanlar, Âyet ve Hadîsin zâhirine hamlî ile, sa'yi ve kazanmayı terketmek isterler.

Evet, gelir amma hiç olmazsa onu karşılamaya çıkmak gerektir. Hazret-i Mevlânâ için hakikatini anlatmak için arslan lisânından diyor ki:

906

گفت آری گر توکل رهبرست
این سبب هم سنت پیغمبرست

Güft ârî ger tevekkül rehberest,
În sebeb hem sünnet-i Peyğamberest.

«Arslan dedi ki: Evet; tevekkülde sâlik için rehber vardır. Fakat bu sebeb yâni esbâba teşebbûs de Peygamber Aleyhisselâmın sünnetidir.»

Yâni Allaha tevekkül etmek ve kazâsına teslimiyyet göstermek sâlike rehber-i hakikat olur. Lâkin tevekkülde bulunmak, uzanıp yatmak, ipin dört ucunu bırakmak, her işde hâsâ Allâhı kullanmaya kalkışmak değildir. Esbâba tevessül de lâzımdır, hattâ sünnettir. Çünkü esbâba teşebbüs, tevekküle mâni değildir. Esbâba tevessül etmeli, işin husûle gelmesini müsebbibülesbâb olan Allahdan beklemelidir. Yoksa, meselâ, sokak kapısını açık bırakıp da Allahın hıfzına tevekkül etmek Allâhı oraya nöbetçi dikmek gibi olur.

907

گفت پیغمبر با آواز بلند
با توکل زانوی اشتر بیند

Gûft Peyğambe beâvâz-î bulend,
Bâ tevekkül zânu-yî üştür bibend.

«Hazret-i Peygamber yüksek sesle buyurmuştur ki: Devenin dizini tevekkül ile bağla.»

Eshâb-ı Kirâmdan Mu'az bin Cebel (Radiyallahüanh) diyor ki: Peygamberimin zin huzuruna biri geldi. «Ya Resûlallah; devemi çöktürüp dizini bağlayım mı, yoksa Allaha tevekkül edip salma bırakayım mı?» diye sordu. Resûl-i Ekrem Salâllahü Aleyhi Vesellem: «Devenin dizini bağla, sonra Allaha tevekkül et» buyurdu. Zirâ Allah, deve çobanı değildir.

Bu makamda Nasrüddin Hoca'nın bir cevâbı hâtıra gelir:

Hocaya biri mürâca'at etmiş, uyuz olan geçisini okuması için recâda bulunmuş. O da: «Sen biraz katran getir. Ona okuyayım, sonra götür, keçiye sür» cevâbını vermiş.

Uyuz keçi hakkında Allaha edilecek tevekkül, katranın, yâhud başka bir ilâcın sürülmesinden sonra olur. Eğer sâde nefesle hastalık geçecek olsaydı bizzât Peygamber Efendimiz, hasta bulunan (Sa'd bin abi Vakkas) ı, hekim (Hâris bin Keldo) ye tedâvi ettirmezdi ve ufak tefek ba'zı ilâçlar sağlık vermezdi. Resûlullahın sağladığı ilâçlar (Tıbb-ı Nebvî) ismiyle cem' ve tertip edilmiştir.

Hü'âsa; Bir hastanın tevekkülü: Kendini doktora göstermek, yazacağı reçeteyi yaptırıp ilâcı kullanmak, ondan sonra da Allahdan şifâyâ muntazir olmaktır. Hekim yerine hocaya gidenler, beyhûde yere hastalığı çekerler.

908

رمز الكلب حبيب الله شئو
در توکل از سبب کاهل مشو

Remz-i Âlkâsib Habîbullah şinev,
Der tevekkül ezsebeb kâhil meşev.

«Elkâsibü habîbullah, yâni «kazanana Allahın sevgilisidir» Hadisindeki remzi dinle ve anla. Tevekkül edeceğim diye esbâba teşebbüste tenbellik etme.»

Evet. Bu hadis, gayet mâ'nîdardır. Cenâb-ı Peygamber «Kazanana Allahın sevgilisidir» buyuruyor. Demek ki Allaha sevgili olmak için kazanmak, kazanmak için de çalışmak lâzım. Hangi bir tacir ve hangi bir san'atkâr gösterilebilir ki çalışmadan kazanmış olsun.

Ma'lumdur ki çalışmak türlü türlü olur. Ba'zı esnâfın çalışması beden kuvvetinin sarfiyledir. Marangoz gibi, demirci gibi. Ba'zısının da, metâ'ını satmaya çalışmakla olur. Bakkal gibi, kavuncu, karpuzcu gibi. Şu sayılan esnaf ve emsâli, dükkânında, yâhud sergisinde yan yatsa, yâhud bacağına bacağının üstüne atsa, öyle otursa, sigarasını savurup keyf çatsa, gelen müşterinin isteğini yapmak, yâhud dilediğini vermek hususunda gayret göstermese de «Adam sende Allah, rezzak-ı âlemdir» dese akşama kadar ekmek parasını kazanabilir mi? elbette kazanamaz. Hakkın sevgilisi olur mu? elbette olamaz.

Bundan başka esnâfın müşteriye tatlı dil ve güler yüz göstermesi de çalışmak kabilindendir. Güler yüzlü olmanın mü'minlik, çatık kaşlı ve kem surat olmanın da münâfıklık alâmeti bulunduğu dair bir Hadis-i Şerif vardır. Maalesef bizim müslüman esnafından ba'zıları, metâ'ını satmaktan ziyâde müşteriye caka satmaktan alıcıyı incitip soymaktan, zevk alıyor. Müşteri, alacağı bir şey için pahalı dedi mi, vay efendim vay, sanki kıyâmet kopuyor sen almazsın, sen yiyemezsin, sende varsa getir, ben alırım gibi, hadi başka kapıyı çal, gibi sözler, sarfedilen münâsebetsiz lâkırdıların en hafifleri kalıyor.

İslâm ticâretine revac vermek için müslümanlardan alış veriş edelim diye icâbında hepimiz söyleniyoruz ve hepimiz tatbikına niyyet ediyoruz. Lâkin ba'zı müslüman esnaftan öyle mu'ameleye, öyle ihtikâra ma'ruz kalıyoruz ki sözü-müzden caymaya, bakkal Ahmed efendiyi bırakıp bakkal Hristoya gitmeye mecbur oluyoruz.

Dinimiz; te'âvün ve tenâhur, yâni ehl-i islâmın birbirine yardım etmesi üzerine mü'essestir. Te'âvün ve tenâhur ise karşılıklı olur. Müslüman satıcılar, karşılarındaki müşterilerin de müslüman olduklarını unutmazlarsa, bitişik dükkân-

kânda bir gayr-ı müslimin meselâ on kuruşa sattığı bir şey'e yirmi, otuz kuruş istemeye kalkmazlarsa, kendileri fazla kazanmak için dindaşlarını fazla zarara sokmaya çalışmazlarsa hem te'avün ve tenâhur yapılmış olur, hem de müslüman ticâreti revac bulur. Kâr helâldir, fakat imtikâr haramdır.

Şunu da unutmayalım ki ticâretin en birinci şartı istikâmettir, müşteriyl aldatmaktan sakınmaktır. Armudun çürüğünü, üzümün eziğini, domatesin sulanmış dânelerini, hülâsa satılan şey'in bozuklarını kesekâğdının altına yerleştirip üstüne bir kaç dâne sağlamından koymak suretiyle müşteri aldatmaya şer'i'at lisânında (gış) yâni hiyânet denilir ki kat'iyyen haramdır.

Peygamber Efendimiz bir gün Medine çarşısından geçerken birinin hurma sattığını görmüş, elini zenbîle sokup altındaki hurmaların yaş olduğunu anlamış ve hurma satana: «Biz aldatmakla hiyânet eden bizden değildir» buyurmuştur. Resûlullahın, ümmetinden biri için, bizden değildir, buyurması ne büyük bir tehdittir. Çünkü o kimse, müslüman câmi'asından haricidir demektir.

Bir de şurası vardır ki ticâretin meşrû olması, onu kazandıran şey'in de meşrû olmasıyledir. Yoksa, meyhânegilerin ve umumhânegilerin meta'ları meşru olmadığı için kazançları da meşru değildir. O gibileri ne kadar çalışıp kazansalar (Elkâsibü habibullah) zümresine giremezler ve Allaha sevgili olmazlar.

«AV HAYVANLARININ TEVEKKÜLÜ ÇALIŞMAYA TERCİH ETMELERİ».

909

قوم گفتند که کسب از ضعف خلق
لقمه تزویر دان بر قدر خلق

Kâvm güftendeş ki kesbez za'f-ı Halk,
Lokma-î tezvîr dan ber kadr-i halk,

«Av hayvanları arslana dediler ki: Kesb, yâni çalışıp kazanmak, halkın itikâdındaki zaafıdandır ve boğazın mikdârına göre tezvîr lokmasıdır.»

Yâni hayvanlar diyorlar ki: Allah rezzâk-ı âlemdir. Mâdemki yaratmıştır, doyuracaktır. Mahlûkâtın didinip çabalaması bu husustaki i'tikad za'ifliğine.

dendir. Böyle i'tikad za'ifi olanlar çalışırlar, kazanırlar. Uğraşmaları hırs ve tamah sevgiyledir. Bir adam ne kadar haris olursa o nisbette kazanmaya çalışır. Çünkü lokmanın hacmi ağzın vüs'atine göre olur.

910

نیست کسی از توکل خویر
جیست از تسلیم خود محبوبتر

Nîst kışbî ez tevekkül Hôbter,

Çîst ez teslim Hod mahbûbter.

«Tevekkûlden daha güzel bir kazanç yoktur. Teslimiyyetten daha sevgili bir şey var mıdır?»

Hayvanlar, arslanın cehd hakkındaki sözlerini cerhetmek kendisini avlamaktan vazgeçirmek için tevekkülün cehde müreccah olduğunu söylüyorlar. Tevekkül ve teslimiyyetten daha güzel bir şey olmadığını anlatıyorlar. Filvâki' Cenâb-ı Hak tevekkülü ve mütevekkilleri sever. Fakat tevekkülün ne olduğunu ve nasıl yapılacağını da ta'rif eder. Sûre-i Âl-i imranda Habibine hitâben buyuruyor ki:

فَادْعَانِي فَقَوْلْ عَلَيَّ اللَّهُ

Yâni : «Bir işin icrâsına azm ve teşebbüs edince, akibinde Allah'a mütevekkil ol ve muvaffakiyyeti ondan bekle 65.»

Demekki teşebbüsün tevekküle tekaddüm etmesi ilâhi emirler cümlesindedir. Ve hakikaten, Allah teâlâ böyle mütevekkilleri, yâni çalışıp da ondan muvaffakiyyet umanları sever.

İşte hayvanlar, tevekkülü yanlış anladıkları, yûhud yanlış anlatmak istedikleri cihetle arslanı kandırmaya çalışıyorlardı. Hadi onlar hayvandı. Ya tevekkülü onlar gibi anlayan, hattâ tevekkül mes'elesinde müslümanlığı tezyife kalışan insan sûretindekilere ne diyelim?

Müslümanlık; çalışıp çabalamayın, gökten incek zenbili, önünüze konulacak soyrayı, ağzınza tıklacak lokmayı bekleyin, demiyor.

وان ليس للإنسان إلا ما سعى

Yâni : İnsan için çalıştığından başkası yok 66.» diyor. Bir hadisi Şerifte de: «İnsanlar hakikaten mütevekkil olsalardı Cenâb-ı Hak onları kuşları bes-

(65) Âli İmran: 159

(66) Necm: 39

lediği gibi beslerdi» buyurulmuştur. Lâkin teşbih-i Nebeviye dikkat edin. Allah, kuşların yuvası önüne akşam sabah yed-i kudretiyle darı saçmaz. Her biri döner, dolaşır, didinir, çalışır bulduğu danelerle karnını doyurduktan sonra yuvasına döner.

Kezâ teslimiyyet, Allah-ın indinde makbul bir sıfattır. Fakat teslimiyyet nedir? Allah onu da şu Âyet-i Celîlede ta'rif ediyor:

الَّذِينَ قَالُوا

النَّاسُ إِذَا نَاسَرْنَا فَدَجَمُوا كَرُّنَا فَخَشُونَهُمْ فَرَادَهُمْ

إِيمَانًا وَقَالُوا احْبِثْنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ﴿٦٧﴾

Yâni : «O gayretli, cesâretli ve îmânı kuvvetli kimseler ki, nâsın ba'zıları demişlerdi: Mekke müşrikleri size karşı ittifak ve ictimâ' ettiler, üstünüze geliyorlar; onlardan korkun. Bu korkunç haber onların îmânını artırdı; dediler ki: Allah bize kâfidir ve bizim için ne güzel bir vekildir. Düşman ne kadar toplu ve zorlu olursa olsun Allah yolunda dövüşürüz, muzafferiyet husûlünü o (Ni' mel vekil) den bekleriz⁶⁷.» cevabını verdiler.

İşte teslimiyyetin ilâhî bir ta'rifî ve yüksek bir tatbiki. Yoksa meselâ atılmış bir kibritten parlayan döşemeyi söndürmeyip de tevekkül ve teslimiyyet göstermek, sonra da evin kül haline geldiğini görmek teslimiyyet değil hâ-mâkattir.

911

بس گریزند از بلا سوی بلا

بس جهند از مار سوی ازدرها

Bes gürîzend ez belâ sū-yî belâ,
Bes cehendez mâr sū-yî ejderhâ.

«Çok kimseler belâdan belâyâ kaçarlardı. Yılanın önünde ejderhâ tarafına atılırlardı.»

(67) Ali İmran: 173

912

حیله کرد انسان و حیلهش دام بود
آنکه جان پنداشت خون آشام بود

Hile kerd insân u hîleş dâm bud.
Anki can pindâşd Hun âşâm bud.

«İnsan hiylelidir, çâre bulmaya çalışır. Halbuki hiylesi kendisine tuzak olur. Rûhu ve hâyatı sandığı kimse düşman-ı cânı çıkar.»

913

در بیست و دشمن اندر خانه بود
حیله فرعون زین افسانه بود

Der bibest û düşmen ender Hâne bud.
Hile-i Fir'avn zin efsâne bud.

«İnsan, kapısını kapar. Lâkin düşman içeride bulunur da farkına varmaz. Nitekim Fir'avn, kendi düşmanı olacak Mûsâ Aleyhisselâmı sarayında beslemişti.»

Senâb-ı Pîr, bu beytlerle ba'zan tedbirlerin takdire tevâfuk etmediğini anlatıyor. Sûretâ cehd aleyhine sevk edilmiş gibi görünen o misallerde ise cehdin vukû'u tahakkuk ediyor. Öyle değil mi? Bir adam, bir vartayı anlatmak için ba'zı çareler bulmaya çalışıyor. Fakat o çâreler kendisine ayak bağı oluyor, yâni yağmurdan kaçarken doluya tutuluyor. Mukadder olduğu cihetle, kaçması, kendisini ıslanmaktan kurtaramıyor. Lâkin o adam kaçmasa meselâ kırdâ, bayırdâ durmuş, yâhud oturmuş olsaydı ıslanmayacak mı idi? Barınacak bir yer bulamadığı için tabî'î ıslanacaktı. Koşup kaçmasıyla biraz mesâfe kestirdiği için belki de az ıslanmış, çünkü varacağı dam altına bir an evvel varmıştır. Kezâ bir adam hırsızdan korunmak için kapısını kapıyor ve sürmeliyor. Halbuki hırsız pencereden girmiş olarak içeride bulunuyor. Bu adam korunmaya çalışmasa da kapıyı açık bıraksaydı ne olacaktı? İçerideki hırsız, alacağını aldıktan sonra oradan serbestçe çıkıp gidecekti. İhtimal ki başka bir hırsız da kapıdan girecekti.

Bahis dolayısıyla Hazret-i Mevlânâ Firavn'ın, Beni İsrail çocuklarını öldürttüğü halde, zuhûrundan çekindiği Hazret-i Mûsâyı bilmeyerek sarayında beslediğini hikâye ediyor.

صد هزاران طفل کشت آن کینه کش
وانکه او می جست اندر خانه اش

Sad hezârân tıflı küşt an kîne keş,
V'anki ô mîcûst ender Hâneeş.

«O kindâr Fir'avn, yüz binlerce çocuğu öldürttü. Aradığı çocuk ise kendi sarayında bulunuyordu.

Vak'a ma'lûmdur. Hazret-i Ya'kûp ile oğulları ve torunları, Hazret-i Yûsûfün da'veti üzerine Ken'an diyârından kalkıp Mısır'a gelmişler ve (Arz-ı Casân) denilen mevki'e yerleşmişlerdi. O kadar çoğaldılar ki, yetmiş bu kadar nûfûs olarak gelmişken, Mısırdan çıktıkları vakit, Tevrât'ın rivâyetine göre, altı yüz bin kişiye bâliğ olmuşlardı. Çünkü yahudilerde teaddüd-i izdivâc vardı. Mûte'addid zevcesi olan bir yahudinin mûte'addid çocuğu oluyordu.

Yûsûf Aleyhisselâmın veziri bulunduğu Fir'avn, Yunanlıların (Hiksoslar) dedikleri (Âmâlika) Arablarından idi. İbrânîlerle aralarında karâbet bulunduğu cihetle onları hoş tutmuşlardı. Sonra yerli Fir'avnlar galebe ettiler, Hiksosları Mısırdan çıkardılar. Beni İsrâile de esîr mu'amelesi yapmaya başladılar.

Yerli Fir'avnlardan birinin gördüğü bir rû'yâ: «Beni İsrâilden doğupak bir çocuk, senin helâkına sebep olacak» diye ta'bir edilmişti. Bunun üzerine Fir'avn, Beni İsrâil'de doğan erkek çocukların öldürülmesine emir verdi. Binlerce ma'sûm öldürüldü. Hazret-i Mûsâ doğduğu vakit validesi tarafından saklandı. di, sonra ziftli bir sepet, Fir'avnın Nil kenarındaki sarayının önünde geçerken sâhilde bulunan kraliçe Asiye tarafından çıkartıldı ve içinde bulunan çocuk Fir'avn ile karısının evlâdı ittihâz olundu. Süt nine ta'yin etmek istediler. Çocuk gelen kadınların memesini almıyordu. Sonra kendi anası süt nine sıfatıyla mûrâca'atta bulundu. Çocuk onun memesini emdiği için anası süt nine ta'yin edildi ve evine götürüp süttten kesilinceye kadar evlâdını emzirdi. Daha sonra saraya getirildi, ta'lim ve terbiye edildi. Âdetâ velî'ahd olarak yetiştiriliyordu. Fir'avnın Habeşistana gönderdiği bir ordunun kumandanlığında bulundu ve Firavn tarafından evlendirilip çocuk, çocuk sahibi olduğu da rivâyet edilir.

Daha sonra Beni İsrâilden birine bir yerli tarafından hakaret ve éziyyet edildiğini gördü. Yerlinin göğsüne kaktı. Herif hemen düşüp öldü. Ertesi gün yine o İsrâilli diğer bir yerli ile kavga ediyordu. Galibâ da bu sefer haksızdı. Hazret-i Mûsâdan istmdâd eyledi. O da haksızlığı dolayısıyla kendisini tekdir

etti Nankör adam: Dün kıptiylı öldürdüğün gibi bugün de beni mi öldürecek-sin? diye bağırmaya başladı. Hazret-i Mûsâ «Beni tevkif ederler» diye oradan savuştu. Mısır kıt'asından çıkıp Arz-ı Medyene gitti. Orada bir kuyu başına gelmişti ki çobanlar su çekip koyunlarını suluyorlardı. İki kız da bir tarafa çekilmiş bekliyordu. Çobanlar, hayvanlarını sulayıp gittikten sonra kızlar kuyu başına geldiler. Hazret-i Mûsa onlara yardım için su çekti. Koyunlarını suladı. Kızlar teşekkürle ayrıldılar. Bunlar Şu'ayp Aleyhisselâmın kerimeleri idi. Eve gidince vak'ayı ihtiyar pederlerine anlattılar. Hz. Şu'ayp: Onu çağırın da görüselim dedi. Mûsâ'yi davvet ettiler. Hazret-i Mûsâ, Şu'ayp Aleyhisselâmın huzûrunda sebep-i vürûdunu anlattı. O da: korkma, zâlimlerden kurtulduğun müjdesini verdi. Çünkü Arz-ı Medyen, Mısır hükûmeti arâzisinden değildir, oraya Fir'avnların hükmü geçmezdi.

Hazret-i Şuayp Mûsa Aleyhisselâm'a bir teklifte bulundu. Sekiz sene hizmet ederse kızlarından birini vereceğini söyledi. O da teklifi kabul ederek o kadar müddet Şu'ayp Aleyhisselâmın koyunlarını güttü, Mukarrer müddetin hitamında evlendi. Senelerden sonra sıra için Mısır'a gitmek istedi. Haremîni alıp yola çıktı. Sinâda Eymen vâdisine gelince hava soğudu. Uzaktan ateş gibi bir aydınlık gördü. Oradan kor alıp da ateş yakmak için ona doğru gitti. Ateş sandığı tecellî nûr idi. Orada hitâb-ı İlâhiye mazhar oldu, peygamberlik-te teşrîf buyuruldu. Fir'avni îmnâna da'vet etmeye, Beni İsrâil Mısırdaki esâret hayatından kurtarıp Filistine götürmeye memur edildi. Hazret-i Mûsâ Mısır'a gitti, risâlet vazifesini ifâ etti. Beni İsrâilli Şap denizinden geçirip Sina şibih ceziresine götürdü. Fir'avn, Ben İsrâil'in çıkması için izin verdiğine pişman oldu, geri çevirmek için ordusuyla takibe çıktı, nihâyet Kızıl Denizde boğuldu.

Helâkine sebep olmasın diye bir çok masûm öldürten Fir'avn, Hazret-i Mûsâyı sarayında büyütmiş ve yetiştirmişti. Demek ki takdir-i İlâhiye muvâfık olmayan tedbirlerde muvaffakiyyet husûle gelemiyor ve bir hâdisedeki hikmeti her göz göremiyor.

915

دیده ما جون بسی علت دروست
رو فنا کن دید خود در دید دوست

Dide-i mâ cûn besî illet derost.
Rev fenâ kûn دید-i Hod der did-i dost.

«Mâdemki bizim gözümüzde bir çok illet vardır, o halde git, kendi görüşünü dostun görüşünde ifnâ et.»

دید مارا دید او نعم العوض
یابی اندر دید او کلی غرض

Dîd-i mârâ dîd-i ô ni'melivez,
Yâbi ender dîd-i ô küll-i garaz.

«Bizim gözümüze onun görüşü né güzel bir ivazdır ki onun görüşünde küllî garazı, bütün âmâlî bulursun.»

Zannederim ki «Rabbimi gördüm» diyebilmekten büyük bir amel olamayacağı gibi, «O'nu» görmekten daha âlî bir ivaz da bulunamaz. Hazret-i Mevlânâ şu rakik nüktelerden sonra kıssaya dönüyor, tevekkülü cehde tercih eyleyen hayvânât lisânından bir misâl irâd ediyor :

917

طفل تا گيرا و تا بویا نبود
مرکبش جز گردن بابا نبود

Tıfî tâ girâ u tâ pûyâ nebud,
Merkebeş cüz gerdan-î bâbâ nebud.

«Çocukta tutmak koşmak kuvvetleri yokken onun bindiği yer, babasının gerdanından başka bir mahal değildi. Ya'ni daha yürüyemezken babasının omuzunda taşıyordu.»

918

چون فضولی کرد دست و پا نمود
در عا افتادو در کورو کبود

Çün Fuzûlî kerd dest-û pâ nûmud,
Der inâ üftâd-u der kûr û kebud.

«Fodulluk edip de el, ayak gösterdi, ya'ni ayağını kullanmaya başladı mı meşakkate ve zahmete düşer.»

Yâni bir çocuk yürümeye başlamadıkça anasının kucağından, babasının omuzundan aşağıya inmez. Fakat yürümeye, koşmaya, bir yere gidip bir şey almaya başlayınca yere indirilir, kendi kendine yürümeye mecbûr edilir. İşte

Eşyâyı görebilmemize vâsıta olan göz, vâkıâ Allahın pek büyük ni'metlerinden biridir. Hem öyle bir ni'met ki her gözümüzü açıp kapadıkça teşekkür etsek yine ifây-ı şükran etmiş olamayız. Böyle omlakla beraber o nimet-i uz mâ ve o uzv-i müstesna, ma'neviyyât-ı hakkiyle görmek şöyle dursun maddiyyatın bile hakikatini görmeden âcizdir. Meselâ bazı kimse pek uzaktaki şey'i müşâhede eder de gözlük takmayınca bir satır yazı bile okuyamaz. Bazı kimseler de bil'akis yakından iyi görür de uzağı seçemez. Sonra... velevki en sağlam bir göz olsun, uzaktan, gerek yakından görmesi için bir had vardır. Gözün sudan ibâret gördüğü bir damlaya mikroskopla bakılınca o damla içinde bir âlem seyredilir. Kezâ dumandan ibâret görülen ufuk dürbünle tedkik edilince orada bir takım tafsilât müşâhede olunur. Denizden bakan bir göz sâhilî hareketli görür, suya daldırılmış düzgün bir çubuk eğri görünür.

Demekki en kıymetli ve en lüzumlu bir uzvumuz bile illetten ve noksandan hâli değil. Hem de bu noksanı maddiyyat hususunda. Ya ma'neviyyat? onu ta'rife hâcet yok. Çünkü gözümüzü kapadık mı gördüğümüz karanlıktan ibâret. İşte gözün bu noksanı dolayısıyla Hazret-i Mûsâ gibi bir nebiyy-i zîşânın «Allahı görme» talebine karşı: «Sen, senken benî göremezsın» görmek için vâsitân göz oldukça müşâhede edemezsin buyurulmuştur. Fakat Resûl-i Ekrem Salîallahü Aleyhi Vesselem Efendimiz: «Rabbimi Rabbimle gördüm» demiştir.

Sâdât-ı sofiiye indinde Allaha yakınlık iki türlüdür. Birine (kurb-i ferâiz) diğerine (kur-i nevâfil) ta'bir ederler. «Kurb-i ferâizde abd Hakka, Kurb-i nevâfilde Hak abde âlet olur» derler. Burada bize lâzım olan şudur ki, bir Hadis-i Kudsîde: Kulun, farzlarından gayri nafîle ile yânî, fazla namaz kılmak, ziyâde oruç tutmak, çokca sadaka vermek, hülâsa kendisine farz olan şeylerden başka, iyi hareketlerde bulunmakla, Allâhın makbûlû olacağı ve cenâb-ı Hakkın o kula (semî, basar ve yed) sûretinde tecelli edeceği, yani o kulun Allah ile görüp, Allah ile işiteceği, hülâsa her hareketinde Allah ile bulunacağı beyan buyurulmuştur.

Allah, bir kimsenin gözü olunca o kimse, her şey'i görür ve «Rabbimi Rabbimle gördüm» diyebilir. Yanlış anlaşılmasın, Allah, hâşâ gelip de bir kimsenin gözüne girmez ve bir organ hâline tahavvül etmez. Belki onun gözüne ilâhî bir görme ve Rabbânî bir müşâhede bahşeyler. İşte Cenâb-ı Pîrin «Git kendi görüşünü dostun görüşünde ifnâ et» buyurması Allahü a'lem bu demektir.

mahlûkatın didinmesi, çalışması, çabalaması, tıbbî fodulluk edip de yürüme-ye başlayan, kendisinde kuvvet göstermeye kalkışan çocuğun hâli gibidir.

Misâlin ne kadar hakîmane olduğuna dikkat buyruldu mu? Bir çocuğun yürümeye başlamasına fodulluk deniliyor. Halbuki o fodulluk, tabîî bir hâldir. Çünkü yürümek çağına gelip de yürüyemeyen çocuk hastalıklı demektir. Bu, böyle olduğu gibi mahlûkatın çalışıp didinmesi de tabîî bir haldir. Yaratılan zerrelere her birinin bir vazifesi vardır O vazifeyi ifâ edemeyen bir zerre, ma'lûl, ölü demektir. Yediğimiz bir lokma ekmeğin husûle gelmesi için mubâlâğasız diyebilirim ki bütün kâinât çalışmaktadır. Bu hakîkatî Şeyh Sa'dî kuddise sirruhu ne güzel ifâde etmiştir :

«Bulut, rüzgâr, Ay, Güneş ve Felek; senin bir lokma ekmeği elde etmen için çalışmaktadır. Sen bu ekmeği gaflet ve atâletle yememelisin, şükrünü ifâ etmelisin. Sen de mesâiden geri dumamalısin. Bütün kâinât, senin için çalışıp çabalamak husûsunda Allahın emrine itâ'at ediyor, o halde senin çalışmakla isyân edişin insâf ve mürüvvete lâyık olmaz.»

919

جانهای خلق پیش از دست و پا
می بردند از وفا اندر صفا

Cânâ-yi Hâik piş ez dest u pa,
Mîperidend ez vefâ ender Safa.

«Mahlûkatın ruhları, el ve ayakta evvel, yâni beden hapsine bağlanma-
dan evvel vefâ ve safâ fezâsında uçarlardı.»

920

چون بامر ابطو بندی شدند
حبس خشم و حرص و خرسندی شدند

Cûn be emr-i ihbîTû bendî şüdend,
Haps-i Haşm û hırs-u Hursendî şüdend.

«İhbîTû» emri ile mukayyed olunca, hışma, hırsa, kanâ'ate bağlanıp kaldılar.»
Ruhların yaradılışı bahsi ulemâ arasında ihtilâfî bir mes'eledir. Ba'zıları «Bir mahlûkun ana rahminde cesedinin tesviyesinden sonra ona ruh nefholu-

nur» demiş; ba'zıları da «halk-ı ervah, ecdâddan mukaddemdir. Cenîne ruh nefholunması rûhunun cesedine ta'allûk ettirilmesidir» mutâle'asında bulunmuştur.

Bu mutâle'aya göre ruhlar, âlem-i ervahda bulunurken cismaniyyete te'allûkları bulunmadığı için mukayyed değillerdi, vaktâki (ihbitu) emrine muhatab oldular, ya'nî o âlemden nüzûl ve bedenlere te'allûk etmeleri ferman buyruldu, o serbest gezen ruhlar, beden habsine düştüler. Hışım gibi, hırs gibi kayıtlara bağlandılar.

921

ما عيال حضرتمو شیر خواه
کفت الخلق عيال للاله

Mâ iyâl-i Hazretimu şîrHâh,
Gûft «el Halk û iyalun lîl İlâh.»

«Biz, Hazret-i Hakkın âilesi ve onun sût isteyen çocukları gibiyiz. Nitekim sallallahü aleyhi vesellem Efendimiz; (الخلق عيال الله) buyurmuştur.

Hadîs-i şerîfin aslı: «Mahlûkat, Allahın iyâlidir. Halk içinden Allaha en sevgili olan da, âilesine, yâ'nî halka en ziyade muhabbet ve menfa'ati bulunan-
dır» meâlindedir.

Mahlûkatın âile-i ilâhiyye olması bir teşbihtir. Teşbihdeki münâsebet de infâk ve l'âşe meselesidir. Bir âile reîsi nasıl efrad-ı âilesini l'âşe ederse Cenâb-ı Hak da, Rezzâk-ı âlem olması dolayısıyla, bütün avâim âilesinin reîsidir. Hattâ bu i'tibâr ile de ba'z-ı semavî kitaplarda Cenâb-ı Hakka teşbih tarrikiyle (Eb) denilmiş, fakat bundaki nükteyi anlamayanlarca o ta'bîr hakiki baba mânâsına anlaşılmıştır. Hristiyanların Hazret-i İsâ'yı Allahın oğlu vehmetmeleri böye sakat bir anlayışın neticesidir.

Evet, bir baba; çocuğunu, çocuğunu besler. Lâkin kazık kadar oğlunun, boşda gezip, kendisinin getireceği ekmeği beklemesinden de hoşlanmaz. Bundan başka, mahlûkatın Allah tarafından en sevileninin, mahlûkata fazla muhabbet göstereni olduğu, Hadîs-i Şerîfde beyan buyruluyor. Muhabbet göstermek sâde lâkırdî ile olmaz. Onları yedirmeli, içirmeli, giydirmeli, kuşatmalı, öğretmeli; hülâsa sefâletten kurtarıp adam etmelidir. Bunları yapabilmek paraya, onu bulmak ise çalışıp kazanmaya tevakkuf eder. Aks-i takdirde ise âileye muhabbet gösterilmiyor demektir ki öyle bir kimse de Allahın mahbûbu olamaz. Şu da var ki, kendi âilesini bırakıp da başkalarına muhabbet ve mu'âvenet eylemek doğru değildir. Meselâ emzikli evlâdının sü-

tünü, mahlûkata muhabbet diye, evdeki kediye içirmek yanlış bir harekettir. Çünkü o emzikli çocuk da Allahın mahlûkatından ve âilesi efrâdındandır. Muhabbet ve yardım husûsunda en yakından başlamak, imkân bulunduğu takdirde başkalarına da yardım etmek gerektir.

922

آنکه او از آسمان باران دهد
هم تواند کوز رحمت نان دهد

Anki ô ez âsman bâran dihed,
Hem tevâned kô zi rahmet nan dihed.

«Gök yüzünden rahmet yağdıran Allah, Kemâl-i merhametîyle ekmek de verebilir.»

Âmennâ ve saddaknâ. Kudret-i İlâhiyyenin gökten ekmek yağdırması da mümkündür. Nasıl ki Tih cölünde Benî İsrâile selvâ kuşuyla kudret helvası, Hazret-i İsnân duâsiyle de mâide ihsan etmişti. Fakat bunlar birer mu'cize idi. Yoksa her vakit semâ furununda pişmiş sıcak sıcak ekmek inmesi âdetullahı muğayirdir. Kullar tarlaları sürer, tohumu atar. Allah yağmur yağdırır, tohumları inbât eder, güneş onları kemâle getirir. Çiftçi ekini biçer, değirmenci daneleri öğütür, un yapar, fırıncı yoğurur ve pişirir de ekmek olur, yenilir.

«ARSLANIN, CEHDİ TEVEKKÜLE TERCİH ETMESİ».

923

گفت شیر آری ولی رب العباد
نردبانی پیش بای ما نهاد

Gûft 'şir ârî velî Rabb ül ibâd,
Nerdübânî pîş-i pâ-y-î mâ nihâd.

«Arslan dedi ki: Evet, dedikleriniz doğrudur. Fakat kullarının mürebbisi olan Allah, gözümüzün önüne bir merdiven koymuştur.»

532

924

پایه پایه رفت باید سوی بام
هست جبری بودن اینجا طمع خام

Pâye pâye rêft bâyed sū-yi bām,
Hêst cebrî bûden incâ tam'-ı Hām.

«Dam tarafına merdivenle ve basamak basamak çıkılır. Burada cebrî olmak ham bir tama'dan ibârettir.»

Dünya sebebler âlemi, Cenâb-ı Hak da müsebbibülesbabdır. Allah her şey'in husûlünü bir takım sebep ve vasıtanın mevcudiyetine bağlamıştır. Meselâ dama çıkmak bir iştir. Bu ise merdiven dayamak, basamaklara basıp çıkmakla mümkün olabilir. Merdiven olmadan dama çıkılmaz, meğer ki uçulmuş olsun. Onda da kanad sallamak lâzımdır. Binâenaleyh teşebbüsü terkedip de cebrî olmaya kalkışmak, irfansızlıktır.

Cebrilik : İtizâl gibi i'tikadî bir mezhebin adıdır. Mu'tezile, ya'ni i'tizâl mezhebinde bulunanlar: Kul, fillinin halıkıdır derler. Cenâb-ı Hakkı işe karıştırmak istemezler. Cebrîler ise kuldân bütün ihtiyar ve irâdeyi sebederler: kul, yaptığı işleri mecbûren yapar iddi'asında bulunurlar. Ehl-i sünnet ise bir (cebr-i mütevassıt) kabul eder; kul, ihtiyarını sarfeder, teşebbüste bulunur, irâdesi ve teşebbüsü kadere tevâfuk ederse o teşebbüste muvaffakiyyet görülür, tevâfuk etmezse muvaffakiyyet olmaz derler.

925

بای داری چون کنی خود را تو انگ
دست داری چون کنی پنهان تو چنگ

Pây dârî çün kunî Hodrâ tû leng.
Dêst dârî çün kunî pinhan tû çeng

«Ayağın varken kendini nasıl total edersin, elin varken pençeni nasıl gizlersin?»

Allah; insana el, ayak vermiş, onları kullanacak kudret de ihsan etmiştir ki bu sebebler, bu vâsıtaların çalışması için birer âlettir.

533

خواجہ چون بیل بدست بندہ داد
بی زبان معلوم شد اورا مراد

Hâce çün bîlî bedest-i bende dâd,
Bizeban ma'lûm şûd ôrâ mürâd.

«Efendi, kölesinin eline bahçe belini verince ne demek istediği, ya'ni bahçeyi belle emrini verdiği, söylemeden kölenin ma'lûmu olur.»

دست همچون بیل اشارت های اوست
آخر اندیشی عبارت های اوست

Dest-i hemçün bil işarethâ-yı ost,
Ahir endîşî ibârethâ-yı ost.

«El de, bahçe beli gibi Allahın işâretlerindendir, hattâ düşünsen sarîh ibârelerindendir.»

Ya'ni efendinin köleye bahçe belini vermesi, nasıl bahçesi belle demek ise, Allahın insana el, ayak, göz, kulak ve sair a'zâyı vermesi, onları kullanacak kuvvet, kudret ihsan etmesi de onlar vâsıtasiyle çalış, çabala meâl'inde bir işârettir, hatta anlayanlar için sarîh ve kat'î bir ibâredir.

چون اشارت های را بر جان نمی
دروغای آن اشارت جان دهی

Çün işârethâş ra ber can nihî,
Dervefâ-yî an şâret can dihi.

«Allah'ın işâretlerini canla, başla kabul edecek olursan, onların mezmûnunu ifâ için icâbında canını bile verirsin.»

پس اشارت های اسراروت دهد
باز بردارد ز تو کارت دهد

Pes işârethâş ersâret dihed,
Bâz berdâred zitû kâret dihed.

«Sonra O'nun işâretleri sana esrâr verir, ya'ni bir takım esrâra vâkıf kılar. Seni senden alır ve başka işler ihsan eder.»

حاملی محمول گرداند ترا
قابلی مقبول گرداند ترا

Hâmilî mahmûl gerdâned tûrâ,
Kabîlî makbûl gerdâned tûrâ.

«Allahın emrini hâmil olmak ve ifâsı için çalışmak seni hâmillikten mahmûl-lüğe, ya'ni taşımaktan taşınmaya, Hakkın fermânını kabûl etmek de seni makbul-i ilâhî olmak derecesine çıkarır.»

قابل امر و بی قابل شوی
وصل جویی بعد از آن واصل شوی

Kâbil-i emr-i veyî kayil şevî,
Vasıl-ı cûyî bâdezân vâsıl şevî.

«Allah'ın emrini kabul ve tatbik edersen kâil olursun, vuslat talebinde bulunur, ondan sonra da visâle erersin.»

Hûlâsası: İnsanın a'zâsı; onları iyi işlerde kullanmak için Allahın işâretleri yâhud pek sarîh ibâreleridir. O ibârelerin icabını yerine getirmek için canla, başla çalışmaya tahammül etmek ve emr-i ilâhîye bağlılık göstermek, insanı Allah'ın makbul zümresine dahil eder ve irşâd mertebesine getirir. Bir kul, evvelâ Allahın emrini kabul ve nefsinde tatbik eder. Sonra da onları halka iletir. Kîl ü kal ile Allah'a vâsıl olmak imkânı yoktur. Bulmak için aramak lâzımdır. İbtidâ çalışma ve taleb, ondan sonra meyî-i vuslattır.

سعی شکر نعمتش قدرت بود
جبر تو انکار آن نعمت بود

Sa'yi şükr-i nîmetiş kudret büved,
Cebr-i tû inkâr-ı an nîmet büved.

«Çalışmak, kudret ni'metinin fi'li şükrânını ifâ etmektir. Senin cebrîliğün ise o ni'meti inkâr eylemektir.»

شکر قدرت ، قدرت افزون کند
جبر ، نعمت از کفیت بیرون کند

Şükr-i kudret, kudretet e'zun küned.
Cebr, nîmet ezkefet birun küned.

«Kudrete şükretmek senin kudretini artırır, cebr ise ni'meti elinden çıkartır.»
Cenâb-ı Hak :

لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ

Yani : «Şükredecek olursanız ben de size verdiğim ni'metleri artırırım⁶⁸.» buyuruyor. Bunun zıt mefhumu: «Şükretmeyecek olursanız, küfrân-ı ni'mette bulunursanız ben de ni'metlerimi artırmam» demek olur. Bir şey'in artmaması ise kesilmesi demektir. Şu halde elimiz, ayağımız tutuyor, gözümüz görüp, kulağımız işitiyor Allah bize bu ni'metleri ve bu kudretleri vermiş. Bunlara şükretmemiz vâcibdir. Şükr ise ya'nız «Elhamdülillâh, veşşekrül lillâh» diyivermekle ifâ kılınmış olmaz. Kudret ni'metinin şükrü O kudreti mahalline sarfetmek ve sâlih amellerde bulunmaktır. Bunu yapabilirsek ni'metimiz ve kudretimizle birlikte, a'mâl-i sâlihaya muvaffak oluşumuz da artar. Yapmadığımız takdirde aksi vuku'a gelir. Bunu hepimiz tekrar tekrar tecrübe etmişizdir. Meselâ vakit namazı geçirdik mi ondan sonaki vakit namazı için üstümüze bir tenbellik çöker. Âdetâ yerimizden zorla kalkarız. Niçin? Çünkü namaza kudretimiz varken onu kılmadık, o kudret ni'metinin şükrünü bilfiil ifâ etmedik Binâenaleyh, kuvvetimiz eksildi. Fakat kalkıp da namaz için abdest aldık mı yeniden bir şevk ve gayret duyarız. Bu da abdest almakla işlediğimiz amel-i sâlihin mükâfâtıdır.

(68) Sure-i İbrahim : 7

جبر تو خفتن بود در ره محسب
تا نبینی آن درو در گه محسب

Cebr-i tû Huften büved der reh meHüsb,
Tâ nebini an der û dergah meHüsb.

«Senin cebrîliğün yolda uyumaktır. Bâbu'llahı ve dergâh-ı İlâhîyi görmedikçe uyuma.»

هان محسب ای جبری بی اعتبار
جز زیر آن درخت میوه دار

Han meHüsb ey cebri-i bi i'tibâr,
Cüz be zîr-î an d.raHt-î meyvedâr

«Ey ibret almayan cebri; sakın ha o meyveli ağacın gölgesinden başka bir yerde uyuma.»

Eshâb-ı kirâmdan (Sevbân) radiyallahü anh rivâyet ediyor ki, Salîallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz: «Cennet ağaçlarından birine rast geldiğinizde gölgesinde oturun ve yemişlerinden yiyin.» buyurdu «Yâ Resûlâllah; bu hal dünya da nasıl mümkün olur?» diye sordular: «Bir âlime tesâdüf ettiğinizde cennet ağaçlarından birine rast gelmiş olursunuz» cevabını verdi.

Demek ki ârif ve kâmil bir âlim, cennet ağacı gibi oluyor. Ümmet de o ağacın gölgesinde oturmak ve meyvesinden yemekle, ya'nî âlimin meclisinde bulunmak ve sohbetinden istifade etmekle mükellef bulunuyor.

Yoldan gelen, yâhud bir takım harekât ile vücûdunu yoran kimse şübhesiz kiistirâhate muhtaçdır Oistirâhat ise rahat edilecek bir yerde olur. Yoksa güneşin a'lnına ve caddenin ortasına bağdaş kurup oturmak, hiç bir vakit rahat etmek olmaz. Bunun gibi cebrîlik, mu'tezililik, ya'ni: «İnsanda irâde ve ihtiyâr yoktur» hayır.. «vardır» gibi da'vâlarla yorulmuş bir kafa da hakikaten dinlenmeye muhtaçdır. Fakat onun istirahat edeceği yer, bir ârifin irşad meclisidir. O yorgun kafa orada bulunur, ârifin ma'nevî ve rûhânî gıdâ demek olan kelâmından feyz alırsa yorgunluğu ve durgunluğu gider. Yeniden hayatîyet kazanır.

İstanbulun fethinden sonra ilk kadı olan Hızır Beyin oğlu Sinan Paşa, gençliğinde (Sofestâiyye) mezhebine girmiş.

Sofestâiler: Her şeyde şüphe, hattâ şüphelerinde de şüphe ederlermiş. Sinan Paşa, bir gün babasıyla yemek yerken Hızır Bey: «Sinan; budalalıkta o dereceye vardın ki şu tabağın bakır olduğundan şüphe edeceksin!» demiş. Sinan Paşa da: «Evet, Biz onu bakır görüyoruz amma başka bir şey olmak ihtimâli de vardır!» deyince Hızır Bey sahanı kaldırıp oğlunun kafasına vurmuş Canı acıyan Sinan Paşa ay! diyince, babası: «Nasıl, sahanın bakır olduğunu anladın mı?» diye sormuş.

Sinan Paşa sonra Şeyh Vefâya derviş olmuş. Onun irşâdiyle o saçma fikirlerden kurtulmuş. İşte bundan dolayı Hazret-i Mevlânâ bir ârifin sâyesine ilticâ et diyor. Şunları da ilâve ediyor:

936

ما که شاخ افشان کند هر لحظه باد
بر سر خفته بریزد نعل و زاد

Tâkî şaH efşan küned her lâhze bâd,
Berser-î Huftê birized nukl-u zâd.

«Ârifin sâyesinde bulun ki rûzgâr, her lâhza dafları oynatsın da altında yatmış olanın başına yemiş ve rızık dökülsün.»

Ya'nî Allahın ilhamı, ârifi coşturdukca sohbetinde istifade edilsin.

937

جبر خفتن در میان رهزنان
مرغ بی هنگام کی یابد امان

Cebr Huften der miyân-î rehzenan,
Mûrg-ı bî hemgâm key yâbed eman.

«Cebir, hırsızlar yatağında uyumak ve kanad tüyleri çıkmamış kuş yavrusu gibi uçmaya kalkışmaktadır. Vakitsiz uçmaya çabalayan yavru bir kuş, kedilerden nasıl aman bulur?»

Filvâki; fâil-i mutlak Cenâb-ı Haktır. Fakat bu hakîkatin hakkelyakîn inkişâfı kolay bir şey değildir. Ma'lûmdur ki bilmek ile tatmak arasında hayli fark vardır. İşte o ma'rifet zevki hâsıl olmadıkça bir insanın irâde'i cüz'iyeyi inkâr etmesi ve «yapan da odur, yaptıran da» gibi cebriyâne söz söylemesi doğru değildir. Bu gibi sözlerde bulunmak, âdetâ eşkiyâ ininde yatmak, ya'nî nefisle şeytanın galebesine yol açmak olur. Kezâ vakti gelmeden bu gibi da'vâlara kalkışmak, kanad tüyleri çıkmamış bir kuş yavrusunun uçmaya çaba-

lamasına, sonra düşüp kedilere lokma olmasına benzer. Her şeyde, husûsiyle bu bahiste, insanın edebi muhâfaza etmiş olması lâzımdır.

Şeytan ile Âdemden her birinin hareketi, ya'nî iblisin Âdeme secde etme-yişi, Âdem'in de men'olunmuş meyveden yiyişi ezelde mukadder idi ki öyle

aldı. Şeytan: 60 رَبِّمَا غَوَيْتَنِي diyerek kendi azgınlığını Allaha isnâd etti.

Âdem ise: 70 رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا diyerek zulmü nefsine isnâd etti. Şu edebi

yüzünden de mağfûr oldu. Şeytan ise ebedsizliği yüzünden rahmet-i İlâhiyyeden kovuldu.

938

ور اشارتہائ را بینی زنی
مرد بنداری و چون بینی زنی

Ver işârethâş râ binî zenî,
Mêrd pindârî-yu çün binî zenî.

«Eğer Allahın işâretlerine burun büker ve ehemmiyet vermezsen aldanırsın. Kendinin erkek bulunduğunu zannediyorsun. Fakat hakikat göziyle bakacak olursan erkek değil, kadın olduğunu görürsün. Çünkü hakîki erkek olanlar, Allahın emrine itâ'at ederler.»

Yukarıda, insan a'zâsından her birinin, sa'y ü amele teşviki gösteren bir işâret olduğu söylenmişti. Yine o bahis tâzeleniyor, Allahın işâretlerine karşı burun bukmek ve omuz silkmek, ya'nî ehemmiyet vermemek merdce bir hareket değildir; böyle nâmerdâne harekette bulunanlar, kendilerini erkek vehmetmek, aldanırlar. O gibiler, hakîkatte erkek değil, kadındır deniliyor. Çünkü erkânın vazîfesi çalışıp çabalamak, kazancıyla hem kendini hem de âilesini geçindirmektir. Ey gafil; öyle yapmayacak ve cebirlik itikadından dönmeyecek olursan :

(60) Hier : 40

(70) A'raf : 22

این قدر عقلی که داری گم شود
سر که عقل از وی ببرد دم شود

În kadr aklî kî dârî gum şeved,
Ser ki akl ez vey biperrred düm şeved,

«Sahib olduğun bir parçacık akıl da kaybolur. Aklı gitmiş bir kafa ise kuyruk derecesine düşer.»

«Ser ki akl ezvey biperrred düm şeved»

mısrâ'ı ne kadar güzel ve ne derece hakîki bir sözdür. Aklı olmayan bir kafanın sallanan bir kuyruktan ne farkı kalır?

«Ayağı baş yerinde seyrediş hoş bir temâşâdır.»

demişler ammâ hoş değil! ondan daha nâhoş bir temâşâ olamaz sanırım. Ak-
lın icâbına ve irâdesine göre değil de havanın sevkine göre yön değiştiren bir
kafanın soba fırılacağından, yâhud iyice dikilmemiş bostan korkuluğundan baş-
ka ne hizmeti ve ne ehemmiyeti olabilir?

Onun için candan, gönülden temenni edelim ki Cenab-ı Hak başlarımızda,
ki akli, fikri kaçırıp da kafalarımızı kuyruk hâline getirmesin.

Bu da neden olur? Allahın ni'metlerine karşı küfranda bulunmaktan, ya'ni
nankorluk etmekten

زانکه بی شکری بود شوم و شار
می برد بی شکر را تا قمر مار
Zanki bî şükri büved şûm u şenar,
Mibered bî şükr râ tâ ka'r-ı nar.

«Çünkü şükürsüzlük hem meş'umdur, hem ayıbdır. Küfrân-ı ni'mette bu-
lunanı cehennem dibine kadar götürür.»

گر تو کد میکی در کار کن
کشت کن پس نکی بر جبار کن

Ger tevekkül mîküni der kâr kün,
Kîşt kün pes tekye ber Cebbâr kün.

«Eğer tevekkül edeceksen amelde et. Ekini ek, ondan sonra Cebbâr-ı zi-
ktidâr olan Allah'a tevekkül et.»

Bereketi onun lûtfı u kereminden bekle.

«AV HAYVANLARININ TEKRAR TEVEKKÜLÜ CEHDE TERCİH ETMELERİ»

جمله باوی بانگها برداشتند
کن حریصان که سبها کاشتند

Cümle bâvey bânghâ berdâştend,
K'ân harisan ki sebebhâ kâştend.

«Hayvanların hepsi de arslana karşı haykıştılar. Şöyle diyerek ki: se-
bebleri eken, ya'ni esbâba teşebbüs eyleyen harisler.»

صد هزار اندر هزار از مردو زن
پس چرا محروم ماندند از زمن

Sad hezâr ender hezâr ez merd-u zen,
Pes çirâ mahrûm mandend ez zemen.

«Erkek ve kadından yüz binlerce, milyonlarca kişi idiler. Esbâba tevessül-
leri varken zamandan ve zamânın menfa'atından niçin mahrum kaldılar?»

صد هزاران قرن ز آغاز جهان
همچو اژدرها گشاده صد دهان

Sad hezâran karn z'ağâz-i cihan,
Hemçü ejderhâ güşâde sad dehan.

«Cihânın ibtidâsından ve yüz binlerce asırdan beri ejderha ağız gibi yüz-
lerce ağız açılmıştır.»

مکر ها کردند آن دانا گروه
که زین برکنده شد زان مکر کوه

Mekr hâ kerdênd an dâna gürûh,
Kî zibûn berkende şûd zan mekr kûh.

«O zeki ve âlim gürûh muradlarına vâsıl olmak için bir takım mekr ü
hiylede bulundular ki, o hiyleden dağlar yerinden koptu.»

کرد و صف مکر هاشان ذوالجلال
نزول من اقلال الجبال

Kêrd vâsf-i mekr hâşan ZÜLCELÂL,
Lîtezûle minhu eklâlül cibâl.

«Allah-ı zülcelâl onların mekrini (Lîtezûle minhu eklâlül cibâl) diye tavsif
etti.»

Sûrei İbrahim Aleyhisselâmdaki bir ayete telmih ediliyor ki şudur:

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ ذَلِكَ يَوْمُ
الْوَعْدِ ۖ وَجَاءَتْ كُلُّ قَبِيلٍ مَّعَ سَائِقُوا الشَّهِيدِ ۖ لَقَدْ كُنْتَ
فِي غَفْلَةٍ مِّنْ هَٰذَا فَكَفُّوا عَنْكَ غِطَاءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ ۖ

«Müşrikler ve din düşmanları olanca mekirlerini ve son hiylelerini yaptılar ve mekirlerinin cezası ind-i ilâhidedir. Ya'ni mekirlerden dolayı ceza göceklerdir. Ve onların mekirleri, şiddet ve saviette dağların yerlerinden kalkmasına ba'is olacak derecede ise de, peygamberlerine olan va'dinde sakın Allah'ı hulf eder sanma; Allah hakikaten galibdir ve zû intikamdır ki düşmanlarından dostlarının intikamını alır⁷¹.»

Kırâet farkı dolayısıyla bu Âyet-i Celîleye başka türlü ma'nâlar da verilmiştir. Tefsîlini arzû edenler tefsir kitaplarına müracaat buyursunlar.

Buradaki dağlardan maksat: Şeriat-i Muhammediyyedir. Mekr ü hiyle edenler de o dağ gibi metin ve rasîn olan şer'atî izâleye çalışanlardır. Hakikat, başta Ebû Cehl olduğu halde bir çok din düşmanları şeriat-ı Muhammediyyenin ilgasına, hattâ bizzat vücûd-i Muhammedînin ifnâsına çalışmışlar, bu mel'ûnâne maksad uğurunda olanca mekr ü desiselerini, zekâlarını ve şeytanetlerini kullanmışlardı. Halbuki hâfız-ı hakîki, din-i islâmın olanca ahkâmının muhâfazasını ta'ahhüd etmiş:

﴿ إِنَّا نَحْنُ الذِّكْرُ وَتِلْكَ الْأَمْثَلُ لِمَا يَفْقَهُونَ ﴾

yani: «Zikri — ki Kur'an ve onun ta'im ettiği din-i islâmdır — hakikaten biz inzâl ettik, onu elbette ve mutlak bemuhtak muhâfaza edecek olan da yine biziz⁷².» buyurmuştur. Binâenaleyh dinin izâlesine uğraşanlar bir halt edemediler. Dünya'da meyûs, âhirette mu'azzeb olmaktan başka bir şey de kazanamayacaklardır.

Her asırda vâris-i Muhammedî olan zevât-ı âliye bulunduğu gibi Ebû Cehl ile habâset arkadaşlarının varisleri olan herifler de mevcuddur. Onlar da olanca mekr ü hiylelerini sarfederek mûrisleri gibi dini baltalamak ve yıkmak vehmine düşerler. Fakat; onu üflemek isteyenlerin er, geç ağızı, burnu yanar. O gibilerin çılgınca teşebbüsleri, güneşi balçıkla sıvamaya benzer. Cenâb-ı Hak, Zât-i ecel! ü akdesinin ve Enbiyâ-yi Kirâmının mutlaka galip geleceğini va'detmiştir. Allah va'dinde hulf etmez, vâdinin ifasına karşı durmak isteyenlere de mühlet verse bile tamamiyle fırsat vermez. Rızây-i pâkine muhalefet

(71) İbrahim : 46-47

(72) Hier : 9

ve zât-ı akdesiyle mûcâdeleye kalkışanlara behemehal ve mutlak bemuhtlak galebe çalar. Zirâ azizdir, zûntıkamadır.

İşte teslimiyyet ve tevekkül, cehd ü gayrete tercih eyleyen av hayvanları da'vâlarını isbât için böyle söylüyor ve şunları da ilâve ediyordu:

947

جز که آن قسمت که رفت اندر ازل
روی نمود از شکارو از عمل

Cüzki an Kismet ki reftender ezel,
Rûy nenmud ez şikâr û ez amel.

«Ezelden mukadder olan kismetten başka bir şey, gerek şikârda, gerek sa'y ü amelde yüz göstermedi.»

Ya'ni, yaradılışın başlangıcındanberi insanlar ne kadar çalışıp çabaladılar, ne derece sa'y ü gayrette bulundularsa mukadder olan rızıklarından başka bir şey elde edemediler.

948

جمله افتادند از تدبیرو کار
ماند کارو حکمای کردگار

Cümle üftâdênd ez tedbîr u kâr,
Mând kâr û hükmhâ-yî Kirdgâr.

«Hepsi de tedbirden ve amelden vaz geçtiler. Allahın fi'li ve hükmü kaldı.»

949

کسب جز نامی مدان ای نامدار
جهد جز وهمی مپندار ای مپار

Kêsb cüz nâmi medan ey nâmdâr,
Cehd cüz vehmî mepindar ey ayâr.

«Ey meşhûr ve ayyar; kesbi isimden başka bir şey bilme, cehdi de vehimden gayrı bir şey zannetme.»

Av hayvanları bahâi yürüte yürüte kesb ile cehdi âdetâ müsemma'ları olmayıp birer isim derekesine indirdikten sonra idhâlarını te'yid için bir de tıkra naklediyorlar. Fıkra, Azrâîl Aleyhisselâmı görmüş bir adamın Peygamber Sü'eymân Aleyhisselâma mürâca'at eyleyerek kendisini rûzgâr vâsıtasıyla Hindistan'a göndermesini istemesine ve ölüm meleğinin orada onun canını almasına dâirdir. Bu meâlde bir Hadîs oduğu da rivâyet edilir.

Kâdî-i Beyzavî tefsirinde:

وَمَا تَذْبِي نَفْسٍ مَاذَا تَكْسِبُ عَدَا

«Hiç bir nefis, yarın ne kazanacağını bilmez, hiç bir nefis de nerede öleceğini bilmez²³.» Âyet-i Kerimesinin tefsirine mürâca'at olunsun.

«AZRÂİL ALEYHİSSEİLÂMIN BİR ADAMA BAKMASI, O ADAMIN
SARÂ-Yİ SÜLEYMÂNÎ'YE KAÇMASI, DOLAYISIYLA AV
HAYVANLARININ TEVEKKÜLÜ CEHDE TERCİH EYLEMESİ
VE CEHİDDEKİ FAYDANIN AZLIĞINDAN BAHSETMESİ»

950

راد مردی چاشتگاهی در رسید
در سرا عدل سلیمان در دوید

Râd merdî câştgâhî der resîd,
Der serâ adl-i Süleyman der devîd.

«Kerîm bir kimse, kuşluk vakti Hazret-i Süleymânın adâlet sarayına koştu.»

951

رویش از غم زردو هر دو لب کبود
پس سلیمان گفت ای خواجه چه بود

Rûyeş ez gam zerd u her dû leb kebud,
Pes Süleyman gûft ey Hâcê ci bud.

«Gamdan yüzü sararmış, her iki dudağı morarmıştı. Süleyman Aleyhisse-
lâm: Efendi; ne oldu diye sordu.»

952

گفت عزرائیل بر من اینچنین
یک نظر انداخت بر از خشم و کین

Gûft Azrâil bermen incünin,
Yeknazar endâht pûr ez Haşm u kîn.

«Azrâil bana gadûbâne ve kindârâne baktı cevâbın» verdi.»

546

953

گفت هین اکنون چه میخواهی بخوام
گفت فرما یادرا ای جان پناه

Gûft hin eknun çi miHâbî biHâh.
Gûft fermâ bâdrâ ey can penâh.

«Süleyman; Pekî, şimdi ne istiyorsan iste dedi. O da recâ etti ki: Ey canı-
mın melce'î; rûzgâra emret de...»

954

نامرا زینجا هندستان برد
بو که بنده کان طرف شد جان برد

Tâ merâ zincâ be Hindistan bered,
Bû ki bendê k'ân taraf şûd can bered.

«Benî buradan Hindistana götürsün. Belki bendeniz oraya gidince, ca-
nımı kurtarmış olurum.»

Fıkranın buraya kadar olan kısmı dolayısıyla bir teşbih yapılıyor :

955

نک ز درویشی گریزانند خلق
لقمه حر و صوامل زانند خلق

Nek zi dervîşî gürîzânênd Halk,
Lokma-i hırs û emel zânênd Halk.

«İşte halk fakr u zarûretten kaçmak ister, ondan dolayı da hırs u emelin
lokması olur.»

956

تَرس درویشی مثال آن هراس
حر و کوشش را هندستان شناس

Ters-i dervîşî misâl-i an hıras,
Hırs-u kûşîş râ tû Hindistan şinas.

«Fakrîlik korkusu, bahsi geçen adamın endişesi gibidir, hırs ve sa'yî de
Hindistan farzet.»

547

بادرا فرمود تا او را شتاب
برد سوی قمر هندستان بر آب

Bâdrâ fermûd ta ôrâ şitâb,
Bûrd su-yî ka'r-ı Hindistan ber âb.

«Süleyman Aleyhisselâm rûzgâra emretti. Rûzgâr da onu alâ'acele ve su üstünden, ya'nî denizden Hind'in iç taraflarına götürdü.»

958

روز دیگر وقت دیوان و لقا
بس سلیمان گفت عزرائیل را

Rûz-i diğer vakt-ı divân û ilikâ,
Pes Süleyman güft Azrâîlrâ.

«Ertesi gün divân vaktinde ve mü'âkat esnâsında Süleyman Aleyhisselâm, Azrâîl Aleyhisselâm'a dedi ki.»

959

کان مسلما را بخشم ازهر آن
بگرییدی باشد آواره زحان

K'ân Müselmanrâ beHaşm ezbehr-i ân,
Bingerîdî tâşûd âvârê zican.

«O müslümanı canından âvâre etmek için mi yüzüne hışım ile baktın?»

960

گفت من از خشم کی کردم نظر
از تعجب دیدمش در رهگذر

Güft men ezHâşm key kerdem nazar,
Ez teaccüb didemeş der rehğüzer.

«Azrâîl dedi ki: ben ona nasıl hışım ile bakmışım? hışım ile değil, yolda rast gelince te'accüble nazar etmiştim.»

که مرا فرمود حق امروز هان
جان او را تو بهندستان ستان

Kî merâ fermûd Hâk imrûz han,
Cân-ı ôrâ tûbe Hindistan sitan.

«Çünkü, Hak celle ve alâ bana: Onun canını bugün Hindistanda al buyurmuştu.»

962

از عجب گفتم مر او را صد پرست
او بهندستان شدن دور اندرست

Ez acep güftem mer ôrâ sad perest,
O be Hindistan şüden dur enderest.

«Teaccübümden demiştim ki, onun hakikaten yüz dâne kanadı olsa da yine Hindistana gidebilmekten uzaktır.»

Hazret-i Mevlânâ bundan sonra diyor ki :

963

تو همه کار جهانرا این چنین
کن قیاس و چشم بگشاو ببین

Tü hemê kâr-i cihanrâ in çünin,
Kün Kıyâs-u çêşm bûğşâ û bibîn.

«Sen dünyâ işlerini buna kıyas et. Gözünü aç da öyle bak.»

964

از که بگریزم از خود، ای محال
از که برابیم از حق ای وبال

Ez ki bûgrîzim ez Hod ey mühâl,
Ez ki bûrbâyım Ez Hak ey vebâl.

«Kimden kaçacağız, kendimizden mi? ne kadar muhal! Kimden kapacağız, Haktan mı? ne kadar vebâl»

Ya'nî Allahın kaderi ve kazâsı mutlaka yerini bulur. Kazânın önünden kaçmak, bir insanın kendisinden uzaklaşması gibi muhaldir. Kezâ kazânın aksine gitmeye çalışmak, meselâ Allâhtan bir şey kapmaya davranmak gibidir ki hem muhaldir, hem vebâdır. Hülâsa: Mukadder ne ise o olur. Kazâyâ karşı durmaya çabalayanlar ise bihude yere yorulur.

İşte av hayvanlarının da'vâsı ve delilleri bunlardı. Onlara karşı arslan da şöyle cevap verdi:

«ARSLANIN TEKRAR, CEHDİ TEVEKKÜLE TERCİH ETMESİ VE CEHDİN FAYDALARINI BEYAN EYLEMESİ»

965

شیر گفت آری ولیکن هم بین
جهد های انبیا و مؤمنین

Şir güft ârî velîkin hem bibîn,
Cehd hâ-yî Enbiyâ u Mü'minîn.

«Arslan dedi ki: Evet, Tevekkül doğrudur. Öyle olmakla beraber, peygamberlerin ve mü'minlerin cehd ü gayretlerini de gör.»

966

حق تمالی جهد شان را راست کرد
آنچه دیدند از جفا و گرم و سرد

Haktaâlâ cehd-i şanrâ râst kerd,
An çi dîdend ez cefâ u germ u serd.

«Onlar cefâyâ ve germ ü serde tahammül sûretiyle ne kadar mücadele ettilerse, Allah onların cehidlerini dürüst ve mükâfatını sâbit kıldı.»

967

حیلہ ہاشان جملہ حال آمد لطیف
کل شیء من ظریف ہو ظریف

Hilehâşan cüme hâl âmed lâtif,
Küllü şey'in minzarîfin hû zarîf.

«Onların — sizin hiyle dediğiniz — cehd ü gayretleri, kendilerinin ahvâl-i lâtifesi kabilinden oldu. Zarîften her ne zuhûr ederse o da zarîf olur.»

968

دامہاشان مرغ گردونی گرفت
نقصہاشان جملہ افزونی گرفت

Dâm hâşan mûrg-ı gerdûnî girift,
Nakeshâşan cümle efzûnî girift.

«Onların tuzakları, felek kuşunu yakaladı. Noksanları ise, tamâmiyle kemâl mertebesini buldu.»

Ya'nî siz sa'y ü amelde bulunmayı hiyle ve tuzak telâkki ediyorsunuz. Enbiyâ ve evliyânın çalışmaları tuzak ise bilmiş olunuz ki o tuzak feleği tutmuş, Allah ehli onda tasarruf edebilmiştir. Kezâ sa'y ü iktisâbı yakışıksız zan ediyorsunuz. İşte sizin yakışıksız telâkki eylediğiniz cehd ü amel neticesinde o zevâtn noksânı değil, kemâlâtı artmıştır.

969

جهد می کن تا توانی آی کیا
در طریق انبیا و اولیا

Cehd mîkûn tâ tevânî ey kiyâ,
Der Tarîk-i Enbiyâ ü Evliyâ.

«Ey büyük zât; muktedir olabildiğin kadar, enbiyâ ve evliyâ tarîkında ve onların meslek-i mesâlsinde bulunmaya çalış.»

Enbiyâ ve evliyâ hazerâtının mesleki, çalışmak yoludur. Bu çalışmak da hem maddî, hem ma'nevîdir. Peygamberân-ı izâm hazerâtından çoğunun ça-

باقضا نجه زدن نبود جهاد
زانکه اینرا هم قضا برما نهاد

Bâkazâ pençê zeden nebved cihâd,
Zanki inrâ hem kazâ bermâ nihâd.

«Mücâhede etmek çalışıp çabalamak, kazâ ile uğraşmak değildir. Çün-
kü sa'y ü İktisâbı, bize tahmil eyleyen de kazadır.»

کافر من گر زیان کردست کس
در ره ایمان و طاعت یک نفس

Kâfirem men ger ziyan kerdêst kes,
Der reh-i îmân u tâat yek nefes,

«İmân ve tâ'at yolunda bir nefes çalışan kimse ziyan ederse ben gâvur
olayım!»

Cenâb-ı Hak :

وَمَا كَاَنَّا لَنُضِيعَ اِيْمَانَكُمْ

Yâni : «Allah, sizin imânınızı ve onun neticesindeki sâlih amellerinizi zâyî
kılmaz⁷⁴» buyuruyor. Allah yolunda çalışan bir kimsenin ziyâna uğramayacağını
te'yid içinde de Hazret-i Mevlânâ: «Ey sâlik, sen çalış, çabala da ziyan eder-
sen ben gâvur olayım!» diyor. Kendisinin gâvur olmak ihtimâli olmadığı gibi
Allah yolunda çalışanın da ziyan görmek ihtimâli bulunmadığını bildiriyor. Yi-
ne sa'ye teşvik için sözüne devam ediyor :

İşmak sûretiyle helâl nafaka tedârik ettiğini biliyoruz. Meseiâ ekserisinin ko-
yunu, sığırdı. Onların eti ve sütü ile geçinirlerdi. Yününden, derisinden is-
tifade ederlerdi. Bunları ya kendileri idâre ederler, yâhud adam tutup baktı-
rırlandı. İbrâhim, İshak, Ya'kûb, Şuayb Aleyhimüsselâm işte bunlardandı. Dâ-
vud Aleyhisselâm zırh yapar, Süleyman Aleyhisselâm zenbil örerd. Halbuki
ikisi de hükümdar idiler. İlk beşer ve peygamber olan Âdem Aleyhisselâm çift-
çilik etmiş, yiyeceğini ekip biçerek ele geçirmişti.

Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimizin çocukluğunda ve gençliğinde ticâret
için sefere gittiği, delikanlı bulunduğu sıralarda koyun güttüğü siyer kitablâ-
rında yazılıdır. Son zamanlarda ise (Hayber) ve (Fedek) deki arâzisinden alı-
nan mahsûlât ile maişetini temin eder ve onları ektirip biçtirmek sûretiyle ça-
lışırdı, hattâ hâne-i seâdetteki bazı işleri bizzat görürdü. Maddî mesâisi böy-
le idi. Ma'nevî çalışması ise, Nebiyy-i Ma'sûm olduğu, kendisinden günah sü-
dûru gayrı mümkün bulunduğu halde, her gün müteaddid istiğfâr okur, mer-
tebelerin a'lâsı olan (makam-ı mahmud) kendisine vadedilmiş iken geceleri
sabahlara kadar namazda kaim olmaktan mübârek ayakları şişerdi. Şu hâlin,
mazhar oduğu ma'sûmiyet ni'metine, ameli bir şükrân olduğunu beyan bu-
yururdu.

İşte o nebiyy-i ekremin şer'i'ati de sa'y ü amel ve cehd ü İktisâb üzerine
müessesistir. Açıkcası müslümanlık, tenbelliği değil, çalışkanlığı âmirdir. Müs-
lûmanlar Hiç ölmeyecekmiş gibi çalışmaya, fakat yarın ölecekmiş gibi ölüme
hazır bulunmaya me'murdur Eski müslûmanlar böyle yaparlardı Ulemâsı
olsun, meşâyih olsun ma'îşetini bizzat çalışarak temin ederdi. Kimsenin boy-
nuna yük olmaz, kimsenin minnet yükü altında kalmazdı. Büyük bildiğimiz
zevâtın şuna buna avuç açmak, ötekinin, berikinin îânesine göz dikmek kü-
çüklüğünü gösterdikleri görülmemiştir.

Eskiden medrese de yoktu, tekke de mevcut değildi. Öyle iken âlim de
yetiştirirdi, ârif de. O âlimlerin, o âriflerin kendilerini geçindirebilecek san'at-
ları vardı, yâhud ticâret ederlerdi, ve yâhud zirâ'atle meşgul oturlardı. İlm ü ir-
fan ise mâye-i fazîletleri idi, medâr- ma'îşetleri değildi. Onlar öyle oldukları
için medreselerin ve tekkelerin kapanması vaktine yetişselerdi telâşa düşmez-
lerdi, hattâ vakıf lokma yemekten çekinirlerdi. Şu sözlerden medrese ve tek-
kelerin ilgasını tensîb ettiğim, yâhud onların kapatılışını tenkid eylediğim anla-
şılmasın. Eski âlim ve âriflerimizin evkaftan müstağnî bulunduklarını anlatmak
istiyorum. Zamanımızın ulemâsı ve meşâyih de eslâf meslekine sâlik ve mai-
şetlerine esas olabilecek bir san'ata mâlik olsalardı şimdiki mahrumiyete uğ-
romazlar ve şaşırıp kalmazlardı.

Hülâsa: Müslümanlıkta dünyâ için de çalışmak lâzımdır, âhiret için de.

سر شکسته نیست این سر را مبد
یک دو روزی جهد کن باقی بخند

Şer şikestê nist in serrô meband,
Yekdû rûzî cehd kûn BÂKî biHand.

«Baş kırık ve yarık değil, bu başı bağlama. Bir iki gün çalış, ondan sonra da gül.»

Ya'nî çalışacak kadar kuvvet ve kudretin varken sa'yi terkedip de kendini atâlet ve meskenete sevk etme. Öyle yapanlar bir takım arsız dilencilerdir ki sapa sağlam oldukları halde ötelерini, berilerini sararlar, yolların kenarlarına yatar, gelenin, geçenin nazar-ı tahkîrine karşı ellerini uzatırlar. Dünyâları dilencilik zilletiyle geçtiği gibi âhiretleri de kendileri için dârülhûsrân olur. Çünkü bir hadis-i Şerifte: «Cennete girmek isteyen kimse, kimseden bir şey istemesin» buyurulmuştur.

İşte özü yokken kendisini ma'zur göstermeye çalışmak, meselâ «namaz kıtalım» teklifine karşı «İstek şarttır. Namaz kılmam, mürâd-ı İlâhî olsaydı kalbime istek gelirdi, ben de kılardım» hezeyânını savurmak, yarası olmayan bir kafayı sarmak gibidir.

Hazret-i Pîr buyuruyor ki: «Böyle yapacağına — ebediyyete nisbetle — bir iki gün demek olan şu dünyâda çalış, ondan sonra da ebediyyen gül ve neşvedâr ol.»

مکرها در کسب دنیا باردست
مکرها در ترک دنیا واردست

Mekrhâ der keşb-i dünyâ bâridest,
Mekrhâ der terk-i dünyâ varidest.

«Dünyâyı kazanmak hususundaki mekirlер bârid, Dünyâyı terketmek hususundaki mekirlер vârid ve câizdir.»

Bunun ne demek olduğu aşağıdaki beyitten anlaşılacaktır.

مکر آن باشد که زندان حفره کرد
آنکه حفره بست آن مکرست سرد

Merk an bûşedki zindân hufre kerd,
Anki hufre bêst an mekrîst serd.

«Mekir, zindanı delip oradan kaçmak ve hapisten kurtulmaktır. Hazır bir deliği kapatmak ise soğuk bir mekirdir.»

این جهان زندان و ما زندانیان
حفره کن زندان و خود را وارهان

În cihan zindân u mâ zindâniyan,
Hufrekûn zindân-u Hodra vârehan.

«Bu dünyâ bir hapishânedir, biz de içindeki mahbuslarız. Zindânını del ve kendini kurtar.»

چيست دنیا از خدا غافل بدن
نی قباش و نقره و فرزند و زن

Çişt dünyâ Ez Hudâ gâfil bûden,
Nî Kumâş û nuKre û ferzend u zen.

«Dünyâ nedir? Allahtan gafil olmaktır. Kumaş, gümüş, evlâd ü iyâl değildir.»

Mütevekkil görünmek isteyenler, çalışmaya «mekr ve hile» demişlerdi. Hazret-i Mevlâna da buyuruyor ki: «Dedidğiniz gibi olsa da çalışmak bir mahbûs'un bulunduğu zindandan kurtulmak için duvarı delmesine benzer. Çalışmamak ise açık bir deliği tıkamak gibidir.»

Çünkü Dünyâ ruhların mahbesidir. Onları bir takım kayıtlar ile bağlar. Ma'rîfet, o kayıtlardan kurtulmak ve o zindandan çıkmaktır.

Dünyâ zindanından nasıl çıkmalı, intihar mı etmeli? Hayır.. öyle değil. Dünyâ denilen şey, şu gördüğümüz taşlardan, ağaçlardan, topraklardan ibâret

değildir. Dünyâ demek, Allah'dan gafil olmaktır. «**Seni oyalay.p da Allah'dan gafil kılan ne varsa senin dünyanın odur**» denilmiştir. Yoksa bir adamın zengin olması, kumaşı, altını, gümüşü, oğlu, kızı, karısı bulunması demek değildir. Bunların hepsi bulunur da hiç biri Allah'dan gafil kalmazsa, onlara sâhip olan, dünyâ esiri değildir. Hiç biri bulunmaz da her birinin ayrı ayrı arzusu bir adamı Allah'dan gafil kılarca o adam Dünyâ zindanına düşmüştür. İşte oradan kurtulmak için duvarları delmek ve kendine bir kapı bulmak lâzımdır.

977

مال را گر بهر حق باشی حول
نعم مال صالح خواندش رسول

Mâl râ ger behr-i Hak bâşî hamûl,
Ni'me mâlûn Salihun Handeş Resûl,

«Malı Allah rızası için hâmil olursan, öyle mal hakkında Aleyhissalâtü Ves-selâm Efendimiz: «**Helâl mal, sâlih bir kimse için ne iyidir**» buyurmuştur.»

﴿وَاقِمُْوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ﴾

Ya'ni : «**Namaz kılın ve zekât verin**» emr-i ilâhisinde olduğu gibi bu hadis-i Şerifte de çalışıp helâlinden kazanmaya ve servet sahibi olmaya teşvik vardır. Öyle ya. Zekât gibi bir dîni farzı ifâ edebilmek, zengin olmaya mütevakıftır. Binâenaleyh zekât verin demek, zengin olun demektir. Kezâ helâl malın, sâlih bir kimse için iyi olduğunu lisân-ı eygamberiden öğrenen sâlih bir adam, Peygamberin o medhine lâyük olmak için zengin olmaya gayret eder. Kazandığı servetle muhtaçlara yardımda bulunur. Câmî', mektep, çeşme, köprü, hastahâne ve sâire gibi hayırlı müesseseler vücûda getirir. Sağlığında hürmet görür, öldükten sonra da hayr ile ve rahmetle yâd edilir.

İstanbulda olsun, Anadolu'da ve Rumelide olsun bir çok hayır eserleri var. Bunları zamanlarının zenginleri demek olan pâdişahlar, sadrâ'zamlar, vezirler yaptırmış. Onların bakımlarının devamı için vakıflar bağlanılmış. Zamânımızda böyle şeyler yapıldığını göremiyoruz. Zenginlerimiz, halka faydalı eserler yerine kendilerine irâd getirecek apartmanlar yaptırıyorlar. Ne ise bah-

(75) Bakara : 110

se dönelim ve şunu öğrenelim ki zenginlik, mutlaka Dünyâ perestlik değildir. Eshâb-ı kiramdan olup da cennetle müjdelenmiş bulunan Osman bin Affân, Abdurrahman bin Avf, Talha bin Ubeydillâh ve Zübeyr bin-il-Avvam radiyallahü anhum hazretleri zengin idiler. Servetlerini fukâranın infakına ve halkın menfaatine sarfederlerdi.

798

آب در کشتی هلاک کشتی است
آب اندر زیر کشتی بشتی است

Âb derkesti helâk-i kesti est,
Âb ender zîr-i kesti püşti est.

«**Geminin içine su dolması, onun batmasına sebep olur. Fakat suyun gemi altında bulunması, ona mesned teşkil eder.**»

Ma'lûm ya gemi ve kayık gibi deniz vasıtalarının, derin denizlerde yüzmekten ziyâde sığ sularda gezmesi tehlikelidir. Çünkü ya taşa dokunur, yahud kuma oturur, yahud, dibi delinir. Delik kapatılamaz, giren sular boşaltılamazsa gemi batar. İşte zenginlik ve deniz suyu gibidir. Servet; hirs hâlinde zengin'in kalbine nufûz etmişse o adam, içine su dolmuş gemi gibi hüsrânı boy-lar. Yok.. servetine ehemmiyet vermiyor, onu ayakları altına alacak kadar hakir görüyor, o servetin varlığıyla yokluğunu bir sayacak halde bulunuyorsa o adam da zengin denizde pupasına giden bir gemi gibidir. Bir yere çarpması ve oturması ihtimâli yoktur. Cenâb-ı Pirin «suyun gemi altında bulunması ona mesned teşkil eder» buyurması bu demektir. Mü'minleri (fakir-i sâbir) ve (ganiyy-i şâkir) diye ikiye taksim ederler. Fakir-i sâbir o kimsedir ki zarûretli dolayısıyla istediğini elde edemez. Elde edemediği için şikâyet de etmez. Hâline sabır, belki de şükreder.

Evliyâullahtan İbrâhim bin Edhem ile Şekik-i Belhî buluşmuş. Şekik : «**Ne haldesiniz?**» diye sormuş. İbrahim: «**Bulursak şükür, bulmazsak sabrediyoruz**» demiş. Şekik: «**Horasanın köpekleri de böyle yapar**» diyince İbrahim: «**Siz ne yapıyorsunuz?**» demiş. Şekik : «**Bulursak veriyoruz, bulmazsak şükrediyoruz.**» De-yince, İbrâhim: «**Üstadsın**» diyerek Şekikin elini öpmüş.

Ganiyy-i şâkir ise Allâh'ın verdiği servet ni'metinin şükürünü fi'len ifâ eder. Dâima hamdolsun, çok şükür yâ Rabbi dediği gibi; yer ve yedirir, giyer ve giydirir. Elbette bu hal, ötekinden ziyâde insâniyyete faydalıdır.

Bir de (ganiyy-i sâbir) vard.r ki maâzallah ne yer, ne yedirir, ne giyer, ne

گوزه سربسته اند رآب زفت
از دل بر باد فوق آب رفت

Kûze-i serbeste ender âb-ı zeft,
Ez dil-i pûrbâd fevk-î âb reft.

«Ağzı kapalı bir kâse, içindeki havanın yardımıyla derin su üstünde yüzer.»

باد درویشی چو در باطن بود
بر سر آب جهان ساکن بود

Bâd-ı Dervîşî çü der bâtin büved,
Ber ser-î âb-î cihan sâkin büved.

«Bir kalbde dervîşlik havası bulûnursa onun sâhibi Dûnyâ suyunun üstünde durabilir.»

گرچه جمله این جهان ملک و یست
ملک در چشم دل او لاشی است

Gerçi cümle in cihan mük-î veyest,
Mûlk der çeşm-î dil-î ô lâşeyest.

«Bu cihan tamâmiyle onun milki iken, milk ve servet, onun kalb gözü önünde lâşeydir, hıçtır.»

پس دهان دل ببند و مهر کن
بر کش از باد گیر من لدن

Pes dehân-î dil bibend û mühr kün,
Pür küneş ez bâd-gîr-î «minledün».

«O halde (mîn ledün) körüğünden içini doldurduktan sonra gönlünün ağzını bağla ve mühürle.»

glydirir. Vazifesi vârislere, yâhud beytûlmâle veznedarlık ve bekçilik etmekten ibârettir. Şu hal servet içinde zarûret demektir ki aç gözlülüğten ileri gelir, adına da hasislik ve pintilik denilir.

Böyle zengin ve hasis üç kişi bir araya gelmiş, birbirinin hasislik derecesini anlamak istemişler. Biri: «Benim bir kimseye bir şey vermek ihtimâlîm yoktur. En âdi bir şey'i birine vermek hâtırası kalbime gelse üzülürüm» demiş.

İkincisi: «Ben birinin başka birine bir şey verdiğini işitsem eza duyarım» demiş.

Üçüncüsü de: «Biri bana bir şey verse kıyamadan nasıl verdi? diye teessür duyarım» demiş ve müsâbakayı kazanmış.

Bu pintiliğe mukabil bir de (gînây-ı kalb) vardır ki zenginliğin derece-i ulû-yâsıdır. Fakr içinde zenginlik, zarûret hâlinde servettir. Karın açlığıyla beraber, göz tokluğudur. Bir hadis-i Şerifte: «Zenginliğin en yüksek derecesi kalp zenginliği ve göz tokluğudur» buyurulmuştur. Bunun sebebi de Allah'ın lûtf u keremine olan samimi itimattır.

Cenâb-ı Ali ile Hazret-i Fâtıma radiyallahü anhümânın üç gün sıra ile oruç tuttukları, birinci günün iftarlığını bir fakire, ikinci gününü bir yetime, üçüncü gününü de bir esire verip üç gün aç durdukları ve bu hârikulâde uluvv-i cenâb dolayısıyla «Hee eta» Sûresinin nüzil olduğu.

وَيُطِمْؤُنَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا

Ya'ni : «Allah muhabbetile fakire ve yetime ve esire yemek verirler»⁷⁶. Ayet-i Kerimesiye fevkalâde cömertlikleri hikâye ve senâ buyurulduğu tefsir kitaplarında yazılıdır.

İşte bu son derecede yüksek cömertliğe (îsâr) ta'bir ederler ki, gînây-ı kalb mahsûlüdür.

چونکه مال و ملک را از دل براند
زان سلیبان خویش را مسکین بخواند

Çünkü mâl û mûlkra ez dil birand,
Zan Süleyman hişrâ miskîn biHand.

«Malı, mûlkü kalbinden çıkarmış olduğu için, Süleyman Aleyhisselâm kendisine fakir dedi.»

Biraz evvel servet suya, insan gemiye benzetilmiş, su geminin içine girerse batırır, altında bulunursa yüzdürür denilmişti. İkinci bir misâl olmak üzere deniliyor ki içi boş ve ağız kapalı bir kap, ne kadar derin olursa olsun su üstünde yüzer. Bunun gibi bir kimsenin kalbinde dervişlik havasından başka bir şey bulunmaz, mâsiva muhabbeti gönüle doldurulmazsa o kalb, içi boş bir kap, hâline girer. Mal, mülk, refah ve se'adet o kalbde yer tutmayacağı için bunların çokluğu sâhibini batırmaz. Binâenaleyh evvelemlerde kâmil bir mürşide teslim olmalı, sonra da kalbi tekvâ mühriyle mühürleyip içine başka şey girmesine meydan vermemeli. Bahse rücû' ile hülâsa ediliyor :

984

جهد حقست و دوا حقست و درد
منکر اندر نفی جهدش جهر کرد

Cehd Hakkast û devâ Hakkast u derd,
Münkir ender nefy-i cehdeş cehd kerd.

«Cehd haktır. Derd hak olduğu gibi, devâ da haktır. Cehdi inkâr edenlerin nefyine bakma. Onu nefyeyleyen de cehdetmiş olur.»

«CEHDİN TEVEKKÜLE MÜRECCAHA OLDUĞUNUN KARARLAŞMASI»

985

زین نمط بسیار برهان گفت شیر
کز جواب آن جبریان گشتند سیر

Zin nemed bisyâr bürhan gûft şîr,
Kez cevap an cebriyan geştend sîr.

«Arslan bu vâdide bir çok delil gösterdi ki o cebriler, ya'nî av hayvânâtı, mülzem oldular ve kanâ'at getirdiler.»

986

ردبه و آهو و خرگوش و شمال
جبرزا نگذاشتند و قیل و قال

Rûbeh û âhû u hargûş û şegâl,
Ceberrâ bûgzâştend û Kîl u Kâl.

«Tilki, ceylân, tavşan, çakal ve sâlr hayvanlar cebri ve o yoldaki dedikodu bırakdılar.»

987

عهدها کردند باشیر زیان
کاندین بیعت نیفتد در زیان

Ahdhâ kerdent bâşîr-i ziyan,
K'enderin bey'at neyüfted der ziyan.

«Bu bi'atte zarara uğramayacağına dair o kükremiş arslanla mu'ahede yaptılar.»

Bi'at: Esâsen satıcı ile alıcının el ele tutuşup hayırlaşmasıdır. Sonra mukavele ve mu'ahede yapan iki kişinin el tutuşmasına bi'at denilmiştir. Devr-i Peygamberide müslüman olanlar, Peygamber Efendimizin mubârek elini tutarlardı, kelime-i şehâdeti telâffuz ederlerdi. Hudeybiye seferinde harp için çıktılar, ziyâret için gelindiğini Mekkelilere anlatmak için Hazret-i Osman, Kureyşliler nezdine gönderilmişti. Dönmesinin gecikmesi ve öldürülmüş diye bir şây'a çıkması üzerine Resûl-i Ekrem bir ağaç (*) altına oturmuş, ma'yyetindeki sahâbîler «ölme var, dönme yok» te'ahhüdyle harp etmek için Resulûlâhın elini tutup bi'at etmişlerdi.

Hülefâ zamanında halifeye veyâhud onun me'mûruna bi'at etmek, ona tâbî olmanın alâmeti sayılırdı.

(*) Hazret-i Ömer zamanında bu ağaç ziyâretgâh ittihaz edilmiş, bazıları tarafından altında namaz kılınmaya başlamış olduğundan Fârûk-ı A'zâmin emriyle kesilmiştir.

قسم هر روى بايد بي جگر
حاجتش نبود تقاضای دگر

Kısm-ı her rûzî biyâyed bî ciger,
Hâceteş nebved teKâzâ-yî diğér.

«Arslanın her günlük nafakası zahmetsizce gelecek, onun başkaca avlanmaya hâceti kalmayacaktı.»

قرعه بر هر کوفتادی روز روز
سوی آن شیر او دويدی همچو بوز

Kur'a ber herkö fütâdî rûz ruz,
Sû-yi an şîr ô devîdî hem çû yûz.

«Her gün kur'a hangi hayvana isâbet ederse o hayvan, pars gibi koşup arslanın yanına giderdi.»

«ARSLANA GİTMİYİ GECİKTİRDİĞİNDEN DOLAYI HAYVANLARIN
TAVŞANA İNKÂR VE İTİRAZLARI.»

چون بخر گوش آمد این صاعقه بدور
بانگ زد خر گوش کاخر چند جور

Çün beHargûş âmed in sâğar bedevr,
Bâng zed Hargûş k'âhîr çênd cevr.

«Bu kadeh, ya'nî kur'a, devrederek tavşana gelince, bu cevır ü cefâ ne kadar sürecektir? diye bağırdı.»

Buradaki kadehten maksad: Ölüm şerbetidir ki her ruhu olan onu içmeye mecburdur.

Devirden maksad da: Arslan gıda olmak üzere gönderilen hayvanlar arasında nöbetin tavşana gelmiş olmasıdır.

Deniliyor ki Kur'anın kendisine isâbet ettiğini gören tavşan: «Bu zulmü, bu cefâyı ne vakte kadar çekeceğiz?» diye bağırmaya başladı. Mahlûkâtın ekserisi böyledir. Bilhassa insanların çoğu, benî nev'inin felâketinden müte'essir olmaz. Menfa'atine dokunulmazsa başkalarının mazarratına ses çıkarmaz. Bana dokunmayan yılan bin yıl yaşasın der. Fakat kendi istifâdesi, çok az da olsa, haleldâr oldu mu kıyâmetleri koparır. Şeyh Sa'dî der ki: «Müslümanın malını alıp götürürsün. Lâkin senin malını aldılar mı, müslümanlık kalmadı mı? diye yaygara edersin!»

Gülîstan sâhibi, insanlığı muhtelif ve müteaddit â'zadan müteşekkîl bir cisme, insanları da o cismi teşkil eden â'zâyâ benzetir. «Nasıl ki, â'zâlar bir elem duysa, ya'nî insanın bir dişi ağrısa, yâhud bir tırnağı ezilse, her tarafı müte'essir olur. Bunun gibi, insanlardan birinin ızdırâbıyla bütün beşeriyetin elem ve ızdırâp duyması lâzım gelir» dedikten sonra. «Sen ki başkalarının mihnet ve meşakkatinden teessür duymuyorsun, o halde sana insan demek yakışmaz» hükmünü verir.

Müslümanlıkta te'âvün ve tenâsur vardır. Ya'nî ehl-i İslâm'ın birbirine karşılıklı yardım etmesi, hâliyle hallesip derdiyle dertlenmesi lâzımdır. Bir Hadîs-i Şerifte mü'minler, bir binâyı teşkil eden taşlara benzetilmiş, «Duvar taşları nasıl yekdiğerini tutup düşmesine meydan vermezse, müslümanlar da birbirini tutmalı, din kardeşinin zahîr ve destgîr olmalı, onun maddî ve mânevî sükûtuna imkân vermemelidir.» meâlî beyan buyurulmuştur.

Hal böyle iken, İnsâniyyet ve İslâmiyyet, bize din kardeşlerimizin ahvâliyle ilgilenmeği, yardıma muhtaç olanlara elden geldiği kadar yardım etmeği emretmişken, o emre kulak vermeyiz, komşumuzu sokacak yılanı hoş görürüz. Sonra kendimizi pire ısırsa bin yorgan yakmaya kalkışırız.

Bahse gelelim. Hikâyenin buraya kadar olan kısmında arslan, cehd ü gayrete tarafdâr olanları, diğér hayvanlar ise, mütevekkil ve cebri geçinmek isteyenleri temsil ediyordu. Bundan sonrası için vazifeleri değişiyor. Afâkî iken enfüsî oluyor. Arslan «nefs-i emmâreyi», hayvanlar, insandaki dış ve iç hisleri, tavşan da «akl-ı meâdî» tasvîr ediyor. Ya'nî insanın akl-ı meâdî, nefsin bütün bedende hâkim olmasını ve dilediği gibi tasarruf kılmasını hoş görmüyor. Bu zulm, bu cefâ ne vakte kadar sürecektir? diye vücuddaki bütün hislere hitâb ediyor.

Akl-ı meâd: Ahirete eren akıldır ki karşılığı «akl-ı meaş» tır.

قوم گفتندش که چندین گاه ما
جان فدا کردیم در عهد و وفا

Kavm güftendeş ki çendîn gâh mâ,
Can fedâ kerdîm der ahd û vefâ.

«Sâir hayvanlar tavşana dediler ki Biz bu kadar vakittenberi ahdimize vefâ eylemiş olmak için can fedâ ettik.»

تو مجو بدنامی ما ای عنود
تا نرنجد شیر رو رو زود زود

Tû mecû bednamîi mâ ey anûd,
Tâ nerenced şîr rev rev zûd zud.

«Hey inadî tavşan: Sen bizi rezil etme. Haydi arslanı kızdırma, çabucak git.»
Vücuddaki hisler ve kuvvetler, nefsin zebûnu olduklarından, onu hakikaten kuvvetli bir şey sanıyorlar :o kudretin pûften ibâret bulunduğunu takdir edemiyorlardı. Akli da pek güçlü görüyorlar, onun nefse muhâlefeti dolayısıyla büyük bir vak'a çıkar sanıyorlardı. Onun için tavşana: Aman arslanı kızdırma, gelikmeden git diyorlar, ya'nî nefsin havasına uymak için akli teşvik ediyorlardı.

گفت ای یاران مرا مهلت دهید
تا بمکرم از بلا بیرون جهید

Gûft ey yâran merâ mûhlet dihîd,
Tâ bemekrem ez belâ birun cihîd.

«Tavşan dedi ki: Arkadaşlar, bana mühlet verin de, mekr'im sebebiyle belâdan dışarıya sıçrayın, ya'nî kurtulun.»

تا امان یابد بمکرم جانان
ماند این میراث فرزندانان

Tâ Eman yâbed bemekrem cân-ı tan,
Mâned in mîres-i ferzendân-ı tan.

«Yapacağm mekr ile canınız kurtulsun ve bu halâs, yavrularına miras kalsın.»

هر پیمبر امتارا در جهان
همچنین تا غلصی می خواندشان

Her peyember ümmetanrâ der cihân,
Hem çünin tâ maHlesî mîHând şan.

«Dünyâda her peygamber, ümmetlerini böyle bir kurtuluşa da'vet etmiştir.»

کز فلک راه بیرون شو دیده بود
در نظر جون مردمک پیچیده بود

K'ez felek râh-i birun şev dîde bud,
Der nazar çün merdûmek piçide bud.

«Peygamberlerin her biri, avâm-ı nâsın nazarında göz bebeği kadar küçük görülmeyle berâber, felekten dışarıya çıkacak ve halâs olacak yolu görmüşlerdi.»

مردمش جون مردمک دیدند خرد
در بزرگی مردمک کس ره نبرد

Merdüş çün merdûmek dîdênt Hûrd,
Der bûzîrgiy merdûmek kes reh nebûrd.

«İnsanlar, peygamberi göz bebeği gibi küçük görmüşlerdi. Fakat göz be-
beğinin büyüklüğünü idrâk etmeye kimse yol bulamadı.»

Ya'nî tavşanın temsil ettiği akl-ı meâd diyor ki: «Arkadaşlar; siz arslana nisbetle beni çok küçük ve hakîr görüyorsunuz. Halbuki ben yapacağım mekr ile sizl ondan kurtaracağım. Nitekim peygamberlerin her biri de halkın göz bebeği gibi muhterem olmak lâzım gelirken, göz bebeği kadar küçük görülmüş, onların da'vet ettikleri kurtuluş yolu, ba'zılarınca istihfâf edilmişti. Küçük bir uzuv iken, görme gibi pek büyük bir ni'metin vâsıtası bulunan göz bebeğinin azametini kimse idrâk etmediği gibi peygamberlerin şanının büyüklüğünü de çokları anlayamamıştı. Onlar gibi siz de bendeki ma'nevî kudret ve kuvveti takdir edemiyorsunuz.»

998

قوم گفتند که ای خر گوش دار
خویشرا اندازه خر گوش دار

Kavm güftendeş ki ey Har gûş dar,
Hişrâ endâze-i Hargûş dar.

«Hayvanlar tavşana dediler ki: Behey merkeb, kulak ver... Kendini tavşanlık endâzesiyle ölç.»

Ya'nî başından büyük işlere karışma.

999

هين چه لافست اين که از تو بهتران
در نياوردند اندر خاطر آن

Hin çi lâfest in ki ez tû bihteran,
Der neyâ verdênd ender Hâtır an.

«Bu ettiğin nasıl lâkârdıdır ki senden daha büyükleri onu hatırlarına getir-mediler.»

1000

معجبي ياخود قضا مان در بي است
ورنه اين دم لایق چون تو کی است

Mü'cebî yâHod kazâ man der pey est,
Verne in dem lâyı-k-î cün tû key est.

«Sen kendini mi beğeniyorsun, yoksa kazâ blzım arkamızda mı, ya'nî ecelimiz mi geldi? yoksa böyle bir söz, senin gibi âciz bir mahlûka nasıl yaraşır?»

Tavşanın hayvanlara sızı kurtaracağım demesi üzerine hayvanlar kuşku-lanmış, bu sözden arslanı öldürecekim ma'nâsı anlaşıldığı için hepsi telâşa düşmüş, tavşanı tekdire bağlamışlardı. Tavşan ise onların telâşına karşı ke-mâl-i metânetle şu cevâbı veriyordu.

1001

گفت ای یاران حقم الھام داد
مر ضعیفی را قوی رای فتاد

Gûft ey yâran Hakkam ilhâm dâd,
Mer zaîfirâ kavî râyi fûtâd.

«Tavşan dedi ki: arkadaşlar; Allah bana ilhâm etti ve benim gibi âciz ve za'if bir mahlûkta, metin ve kavî bir re'y hâsıl oldu.»

1002

آنچه حق آموخت مر زنبور را
آن نباشد شیر را و گور را

An çi Hak âmûht mer zenbûrrâ,
An nebâşed şîrra û gûrra.

«Cenâb-ı Hakkın bal arsına öğretmiş olduğu ma'rifet, arslanda ve yaban-eşeğinde yoktur.»

1003

خانها سازد بر از حلوای تر
حق برو آن علوا بگشاد در

Hânchâ sâzed pûr ez helvâ-yi ter,
Hak berô an ilmra bûğşâd der.

«Arı, bal ile dolu evler yapar. Allah, ona o ilmin kapısını açmış.»

Ya'nî muntazam şekiller yapmayı, içine bal doldurmayı ve peteği bal mu-mu ile sıvamayı ta'lîm eylemiştir.

آنچه حق آموخت کرم پیله‌را
هیچ پیل داند آن گون حیل‌ه‌را

An çl Hak âmûht kirm-i pîlerâ,
Hiç pîlî dâned an gûn hilerâ.

«Allahın ipek böceğine öğrettiği hiyleyi ve san'atı kocaman bir fil bilir mi?»

آدم خاکی زحق آموخت علم
تا بهفتم آسمان افروخت علم

Âdem-i Hâkî zi'Hak âmûht ilm,
Tâ beheftüm âsman efrûht ilm.

«Topraktan yaratılmış olan Âdem, ilmi Allah'dan öğrendiği için, o ilmi yedi kat semâya kadar parlak bir sûrette yükseltti.»

Ya'ni: Âdem'in yaratılmasına ve halife-i ilâhî olmasına i'tirâz eden melekler, Allah'ın bir imtihanına uğradılar; eşyanın isimlerini haber vermekle mükellef tutuldular. Bilemedikleri için cevap veremediler. Âdem Aleyhisselâm ise Allah'ın talimi ile eşyanın isimlerini haber verdi. Böylece Âdem Aleyhisselâm o ilâhî ilim sayesinde kendisine i'tiraz eyleyen meleklerle ilim ve irfânıyla galebe çaldı.

نامو ناموس ملک‌را در شکست
کوروی آن کس که در حق در نکست

Nâm-u nâmûs-î melekrâ der şikest.
Kûri-î an kes ki der Hak der şekest.

«Hak ve hakikatte şüphe eden şeytanın körlüğüne olarak, meleklerin şân ü şerefini kırdı.»

زاهد ششصد هزاران ساله‌را
پوزبندی ساخت آن گوساله‌را

Zahîd-i şeşSad hezârân sâlerâ,
Pôzbendî sâHt an gûsâl erâ.

«Altı yüz bin yıllık zâhide, o buzağı gibî olan şeytana bir ağız bağı yaptı.»

ناتاند شیر علم دین کشید
تا اگر دد گرد آن قصر مشید

Tâ netâned şîr-i ilm-i din keşîd,
Tâ negerded gird-i an kaSr-i meşîd.

«İlm-i din sütünü içemesin ve o muhkem kasrın etrafında dolaşamasın diye.»

Ma'lûmdur ki buzağı fazla süt emmesin diye başına bir ağızlık geçirirler. O ağızlık başında iken memeye yaklaşırsa bile anasının sütünü içemez. İşte şeytan da bir buzağı gibi idi ki Âdeme nisbetle hayvan misilli irfansızdı.

قال ماخبرته خلقتی من مار و خلقتنه من طین

«Ya Rabbi; ben Âdemden daha hayırlıyım. Beni ateşten yarattın onu çamurdan halk ettin⁷⁷» diye mantıkî bir kıyâs yapması, onun başına geçirilmiş bir ağızlık oldu. O mânîa dolayısıyla hakikat memesine yaklaşamaz ve oradan ma'rifet sütünü içemez. Keza o kıyâs, ona bir ayak bağı oldu ki onun müsâadesizliğinden hakikat kasrına girmek şöyle dursun etrafında bile dolaşamaz.

علمهای اهل حس شد پوزبند
تا نگردد شیر زان علم بلند

İlmhâ-yî ehl-i his şûd pōzbend,
Tâ negired şîrzan ilm-î bülend.

«O yüksek ilimden, ya'nî ilm-i ledünnîden sût almasımlar ve nasibedâr olmalarımlar diye, ehl-i hissin ilimleri de kendilerine ağız bağı olmuştur.»

Ehl-i his kimlerdir? «Monşer öyle şey mi olur? müsbet ilimlere bakalım!» diyenlerle birlikde, dînî hükümlere kendi anlayışlarına göre manâ vermeye ve yanlış anlamalarıyla berâber iclihâd etmeye kalkışanlardır. Meselâ: Mâdem ki Allah, oruca mukabil fidiye vermeye müsâ'ade etmiştir. Ben istersem oruc tutarım, dilersem, yer ve fidiye veririm müctehidliğini yapanlardır. İşte bu ve emsâli iclihâdları müctehidleri için ağız bağı olur. Kendilerini rûhânî gıdâdan ve ma'nevî zevkten mahrum bırakır.

قطره دل را یکی گر مر فتاد
کان بدریا ها و گردونها نداد

Katre-i dilrâ yekî gevher fûtad,
K'an bederyâ hâ u gerdunhâ nedad.

«Gönül katrasına br cevher düştü ki Allah, o cevheri denizlere de, feleklerle de vermemiştir.»

İnsan vücudca mahlûkatın en büyüğü değildir. Cüssece ondan çok büyükleri vardır. Fakat rûhan ve ma'nen bütün mükevvenâtın ekremidir; çünkü, yeryüzünde Allah'ın halifesidir. Binaenaleyh onun kalbinde bir gevher-i esrâr, bir şebçerağ-ı ma'rifet vardır ki kâinâtta eşî yoktur. Hazret-i Ali Kerremallahü vec-heye isnâd olunan bir beyitte bu hakikat gösterilmiş, «Ey insan; sen kendini ufak bir cisim mi sanıyorsun âlem-i ekber, ya'nî bütün mükevvenat sende mevcuddur» denilmiştir. Bir Hadîs-i Kudside: «Benî arzım semaâvâtım almaz, lâkin takî, nakî ve müteverri kulumun kalbi alır» buyurulmuştur.

İşte gönülde böyle kıymetli bir cevher vardır. «Gönül nedir?» denilirse:

İnsanın ma'nevîyyeti ve rûhânîyyetini kabul edebilmek mazhariyyetidir» cevabı verilebilir. Yoksa yürek dediğimiz uzuv, hayvanlarda da vardır.

Hazret-i Mevlânâ hakiki insanın ta'rifine geçip diyor ki:

چند صورت آخر ای صورت پرست
جان بی معیت از صورت ترست

Çend suret âhir ey sûret perest,
Cân-ı bimânî ez sûret nerest.

«Ey sûrete tapan ve halkın görünüşüne bakan; bu sûret perestliğin ne vakte kadar sürecektir? Senin ma'nâsız canın sûretperestlikten kurtulamamıştır.»

گر بصورت آدمی انسان بدی
احمد و بوجهل خود یکسان بدی

Ger besûret âdemî insan bûdî,
Ahmed û Bûcehlî Hod yeksan bûdî.

«Eğer Âdem evlâdı, sûretle insan olaydı Hazret-i Ahmed Aleyhisselât Efendimizle Ebûcehlî bir olurdu.»

«Evet, kalıb-ı tîbârîyle bir kimsenin islâm olması lâzım gelse, Sallâllihü Aleyhi Vessellem Efendimizle Ebûcehlî habisininin hâşâ bir olması icâb ederdi. O vakit de gündüz ile gecenin, nûr ile zulmetin, hidâyet ile dalâletin müsâvî bulunması iktizâ eylerdi.

Muallim Nâci merhum (Zâtünnitâkayn) ünvanlı manzûm kitâbında Hazret-i Hüseyin Radiyallahü anh ile ma'hûd Yezîdî mukayese ederken:

Kara taş mı, giran bahâ zer mi
Hindin oğlu Hüseyne benzer mi?

der. Evet. Sûretle insan, insan olaydı Hazret-i Fâtîma radiyallahü anhanın oğluyla Cenâb-ı Hamzanın ciğerini dişleriyle koparan Hind bint-i Utbenin torunu da bir olurdu.

Eylesen tûtiye ta'lim-i edây-ı kelimât,
Sözü insan olur amma özü insan olamaz.

Papağanlar da insan gibi ba'zı kelimeleri söyleyebiliyorlar. Bundan dolayı onlara insan denilebilirse insan şeklindeki mahlûkatın hepsine de insan ta'bir olunabilir.

Cenâb-ı Hak, Peygamberine hitâben:

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ الْمَلَكُ إِلَهُ وَاحِدٌ

Ya'ni: «Habib-i necîbim; de ki: ey müşrikler; ben de sizin gibi insanım, fakat bana Rabbim tarafından vahyolunur» buyurmuştur. Resûlullah da insan-ı amma kalb-i şerîfne vahyolunan, bir insân-ı ekmeldi.

Yunan feylesoflarından meşhur Diyojen bir gün elinde bir fenerle Atina sokaklarında dolaşıyormuş. Gündüzün fener yakmış olmasının sebebini sormuşlar :

— Adam arıyorum! cevâbını vermiş. Hazret-i Mevlânâ bu cevâbı: «Şehrin ihtiyarı, şeytandan ve canavarlardan usandım, adam arıyorum diye elinde bir kandil olduğu halde dün dolaşıyordu» beytiyle ifâde etmiştir.

Hazret-i Pir başka bir misâl gösteriyor :

1013

نقش بر دیوار مثل آدمست
بنگر از صورت چه چیز او کم است

Nakş berdivâr misli âdemest,
Binger ez sûret ci çiz-i ô kemest.

«Duvarda asılı levhadaki resim de adam gibidir. Bak ki sûret itibâriyle onun ne eksîği vardır?»

1014

جان کمست آن صورت باتاب را
رو بجز آن گوهر کمیاب را

Can kemest an sûret-i bâtabrâ,
Rev bicô an gevher-i kemyâbrâ.

«O parlak suretin canı eksiktir. Sît de o nâdir bulunan cevheri, ya'ni insanlık rûhunu ara.»

Duvarda olsun, levhada olsun usta bir nakkaş, yâhud mâhir bir ressam tarafından tasvir edilmiş bir insan resmi, sûret itibarile insandan fark olunmaz. Husûsiyle bir fotoğrafı olursa. Seyreden biraz dalarsa o resmin hemen konuşmaya başlayacağını tahayyül edebilir. Fakat onda bir eksiklik vardır ki, onu hareket ve tekeflüm ettiren ruhtur.

«İnsan şeklinde yaratılmış olupda kendilerinde insanlık rûhu bulunmayan mahlûklar da böyledir.

1015

شد سر شیران عالم جمله پست
چون سگ اصحاب را دادند دست

Şûd ser-i şîrân-i âlem cumle pest,
Çün seg-i eshâbrâ dâdend dest.

«Eshâb-ı Kehf'in köpeğini, Eshâb-ı Kehf hizmetlerine kabul ettikleri gibi o köpeğin önünde dünya arslanlarının başı eğildi.»

Şeyh Sa'dî bir şiirinde: «Lût Aleyhisselâmın haremî, kötülere taraftar olduğu ve onların helâkine acıdığı için hânedân-ı nübüvve mensûbiyyet şerefi zâyî oldu. Eshâbı kehf'in köpeği ise bir kaç gün iyilerin izini ta'kip ettiği için adam sırasına geçti» demektedir.

Onun için bir insanda dış görünüşün yakışıklı olmasına değil, sîretine, ya'ni ahlâkının güzelliğine bakmalıdır. Sûreti güzel olduğu halde sîreti çirkin ne kadar kimse vardır. Kezâ, vechen yakışksız, fakat manen ne kadar güzel zevât mevcuttur.

1016

چه زیبا نستش ازان نقش نفور
چونکه جانش غرق شد در بحر نور

Çi ziyânesteş ezan nakş-i nûfur,
Çünki câneş gârkşûd der baht-ı nur.

«Sevilmeyen nakıştan, ya'ni sûret çirkinliğinden o zâta ne ziyan gelir ki onun rûhu nur denizine müstağrak olmuştur.»

وصف صورت نیست اندر خامها
عالم و عادل بود در نامها

Vasf-ı sûred nîst ender Hâme-hâ,
Âlim ü âdil büved der nâme-hâ.

«Kalemlerde sûret vasfı yoktur. Nâmelerde âlim ve âdil gibi vasıflar bulunur.»

1018

عالم و عادل همه معنیست و بس
کش نیایی در مکن و پیش و پس

Âlim ü âdil hemê mânîst u best,
Keşneyâbi der mekân ü piş u pes.

«Âlim ve âdil vasıfları ma'nâdan ibârettir. Onları ön ve ard gibi mekân-larda bulamazsın.»

Yâ'nî fazilet sahibi bir zâte mektub yazıldığı vakit onun ilminden, irfânından ve kemâl-i fazlından bahsedilir. Yoksa, «sarığınız, mubârek ve güzle vec-hinize o kadar yakışıyor, kara sakalınız da ona o derece zînet veriyor ki, hâle içindeki ayın kısmen bulutla örtülmesi andırıyor» denilmez. Kezâ bir hükümdâra verilen bir arzıhâlde onun merhametinden ve adâletinden bahs olunur, kaşlarının çatıklığından, yüzün mehâbetinden, bâzûlarının dolgunluğundan ve kuvvetinden, boyunun uzunluğundan ve sâiresinden dem vurulmaz. Demek ki insanlarda aranan şey, ma'evviyyât imiş. O mevcud olduktan sonra sûretin ehemmiyeti kalmıyormuş.

1010

می زند بر تن زسوی لامکان
می نگنجد در فلک خورشید جان

Mîzened berten zisu-yî lâmekân,
Minegünced derfelek Hurşîd-i can.

«Rûh güneşi, lâmekândan cisme akseder. Lâkin feleklere sığışmaz.»

این سخن پایان ندارد هوش دار
هوش سوی قصه خر گوش دار

În suHan pâyan nedâred hûş da,
Hûş su-yî Kıssa-i Hârgûş dar.

«Bu sözün nihayeti yoktur. Aklını başına al. Zihnini tavşan hikâyesine meylettir.»

Bazıları: İnsanda (Sultânî) ve (Hayvânî) olmak üzere iki ruh vardır: «Âde-me rûhumdan nefhettim». Nazm-ı Celîlîndeki rûh-i menfuh, rûh-i sultânîdir. Onun insan bedenine te'âlîluku, nûrunun aksinden ibârettir. Rûh-i hayvanî gibi beden dâhilinde değildir, demişler, bazıları da aksini iddia etmişlerdir. Cenâb-ı Mevlânâ, ilk görüşü kabul etmekle berâber sözün uzayacağını, buradaki maksadın ise, ruhun tahkiki olmadığını anlatmak için «tavşan hikâyesini dikkatle dinle» buyuruyor.

«TAVŞANIN BİLGİÇLİĞİ VE BİLMENİN FAYDA VE FAZİLETİNİN ZİKR VE BEYANI»

1021

گوش خر بفروش و دیگر گوش خر
کین سخن را در نیابد و ش خر

Gûş-ı Har bûfrûş ü dîger gûş Har,
Kin suHanrâ derneyabed gûş-ı Hâr.

«Eşek kulağını sat da başka bir kulak al. Çünkü bu sözü eşek kulağı anlamaz.»

Ma'lumdur ki işitmekten maksad anlamaktır. Bir kulak ki işittiği sözün anlaşılmasına vâsîta olamaz. Onun merkeb kulağından fark yoktur. Merkeb de bir ses işittince kulaklarını diker ve dikkatle dinler, fakat ne söylenildiğini anlamaz. Bundan dolayı Cenâb-ı Pîr, bu eşek kulağını değiştir buyuruyor. Kulağın değiştirilmesi tabi'î mecâzîdir. İnsan bilmediği bir lisanı anlayabilmek için erbâbına mürâcaat eder. Ta'lim ve çalışma neticesinde o lisanı anlamaya başlar.

Lisan-ı hakikatın erbabı ve tercemânı da evliyâyâullah hazerâtıdır. Binâenaleyh unimetin âriflerine mürâcaat olunursa onların himmetiyle, yavaş yavaş olsa da, anlaşılmaya başlar. Böylelikle eski kulağın mahiyyeti değişmiş olur. Bundan başka, ehlûlâhın kelimelerini anlamak isteyenler, onlar hakkındaki i'tikadlarını düzeltmelidirler. Bu tashihî i'tikad da bir nevi kulak tebdili demektir.

1022

رو تو روبه بازی خر گوش بین
مکر و شیر اندازی خر گوش بین

Rev tû rûbeh bazî-i Hargûş bin,
Mekr-u şîr endâzî-i Hargûş bin.

«Sen gt de tavşanın tilki oynatan ve arslan atlatan mekrini gör.»
Kıssanın alt tarafında tavşanın aldatıp kuyuya düşürdüğü ve helâk ettiği gelecektir. Tavşanın şu hareketi tilki'leri bile aldatacak bir mahârettir ki, bu da ancak akl-ı selimin işidir. Bu münasebetle Hazret-i Mevlânâ ilmin methine dair bazı beyanlarda bulunuyor.

1023

خاتم ملک سلیمانست علم
جمله عالم صورت و جانست علم.

Hâtem-i mûk-î Süeymânêst ilm,
Cümle âlem sûret û cânêst ilm.

«Süleyman Aleyhisselâmın mülk ve hükümetine vâsıta olan yüzük, ilimdir. Bütün âlemler sûrettir, canı ve ma'nâsı ise ilimdir.»

Derler ki Mühr-ü Süleyman üzerinde bir takım haller ve nakışlar vardı. Onlar cinleri, şeytanları teshir için yapılmış tılsımdı. Tılsım ise şüphesiz ki o ilme vukûf ile yapılır. Yâhud Cenâb-ı Hak, Hazret-i Süleymâna ledünnî bir ilim ihsân etmişti de o ilim ve tasarruf sayesinde insanlardan başka mahlûkâta da hükmeylemişti.

Âlemin sûret, ilmin can olmasına gelince evet, âlem cansız bir sûret gibidir ki ancak ilm ile hayat bulur. Beşeriyetin başlangıcını bir düşünelim: Ebeveynimizin, ya'nî Âdem ve Havvâ Aleyhisselâmın ağaç yapraklarıyla örtündüklerini Kur'ânı Kerîm:

وَلَقَدْ نَخْلِفَا بَخِصْفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ

Ya'nî: «Avret yerlerini cennet ağaçlarının yapraklarıyla üst üste örtmeye başladılar.» Âyet-i Kerimesiyle haber veriyor. İlk def'a elbise diken zâtın İdris Aleyhisselâm olduğu rivâyet ediliyor. İhtimâl ki o da hayvan derisindendi. Kezâ ilk insanlar, güneşten ve yağmurdan barınmak için ağaç atlarına, dağ kovuklarına, sığınmışlardı. Mesken vucûda getirmek, köy ve kasaba te'sis etmek çok sonra mümkün olabildi.

1024

آدمی را زین هنر بیچاره گشت
خلق دریاها و خلق کوه و دشت.

Ademîra zinhüner biçâregeşt,
Halk-ı deryâhâ u Halk-î kûh u deşt.

«Bu hünerinden, ya'nî ilm ü ma'rifetinden dolayı, insana: denizde, dağda ve kırdaki hayvanların hepsi de musahhar olmuştur.»

1025

زو پلنگ و شیر ترسان همدجو موش
زو نهنگ در بحر در صفر و جوش

Zô peleng û şîr tersan hemcû mûş,
Zô neheng derbahr der safrâ u cûş.

«İnsandan kaplan ve arslan, fâre gibi korkar. Ondan denizdeki timsahın safrası kabarıp, ya'nî endişe eder.»

1026

زو پری و دیو سا حلها گرفت
هریکی دو جای پنهان جا گرفت

Zô periyû dîv sâhilhâ girift,
Heryekî dercâ-yî pinhan câ girift.

«Ondan periler ve şeytanlar, sâhillere kaçmış, her biri gizli bir yere saklanmıştı.»

(79) Duha: 121

آدمی را دشمن پنهان بسیست
آدمی باحذر عاقل کسیست

Ademirâ düşmen-i pinhan besîst,
Ademî-i bâhazer âkil kesîst.

«Bundan dolayı insanın gizli düşmanları çoktur. Binâenaleyh, çekingen ve ihtiyatlı olan, akıllı kimsedir.»

خلق پنهان زشتشان و خوبشان
می زند بد دل بهر دم کوبشان

Halk- pinhan zîşt-ı şân û Hôbuşan,
Mizenad berdil beherdem Kûbişan.

«Allahın, bizim nazarımızdan gizli, bir takım mahlûkatı mevcuddur ki kötüler de vardır, iyileri de. Onların darbeleri her an insan kalbine te'sir eder.»
Abdullah bin Mes'ud radiyallahû anh'in rivâyet ettiği bir Hadîsi şerîfde beyan buyurulduğu üzere gerek şeytan, gerek melek tarafından insana bir (lemme) ya'nî ilkâ ve ilham vâkî' olur.

Şeytanın ilkasını, meleğin ilhâmını hepimiz tecrübe eylemişizdir. Binâenaleyh kendimizde hayra dâir bir teşvik bulduk mu bunun melekten olduğunu bilmeli ve (Elhamdülillâh) demeliyiz. Şerre dâir bir meyi hissedince de bunun şeytanın bir ilkası olduğuna kail olup, (euzü) çekerek şeytanın şerinden Allaha sığınmalıyız.

Burada bilfarz biri çıkar da diyebilir ki: Melekten, şeytandan bahsediyorsun. Mevcud bir şey'in meşhud olması lâzım gelir; eğer dediklerin doğru olsaydı, ya'nî melek ve şeytan dediğin görünmez mahlûkat mevcut olsaydı elbet görünürlerdi. Buna cevap verilir ki: Teneffüs ettiğimiz havanın mevcûdiyetinde kimsenin şüphesi yoktur. Vücûdumuza dokunmasından bunu hissediyoruz. Fakat o hissettiğimiz şeyi göremiyoruz. Eğer her mevcûdun görülmesi kabil olsaydı havanın da görülmesi lâzım gelirdi. Amma denilecekmiş ki hava, lâtif bir cisimdir de onun için görülmüyor. Melekle şeytanın kesif olduğunu, onların da bizim yaratılışımızda bulunduğunu kim iddi'a etti? Şu

halde tahakkuk ediyor ki Allahın mahlûkatı bizim görebildiklerimizden ibâret değil. Görmediğimiz, bilmediğimiz bir çok yaratık daha vardır.
Hazret-i Mevlâna bunu temsil ve isbât için buyuruyor ki:

بهر غسل از روی در جوبار
بر تو آسیبی زند در آب خار

Behr-i gasl er der revî der cûybâr,
Bertû âsibî zened der âb Hâr.

«Gusletmek için dereye gidersen, su içindeki dikenin sana zarar dokunur.»

گرچه پنهان خار در آبست پست
چونکه در تو می خلد دانی که هست

Gerci pinhan Hâr der âbêst pest,
Çünkü dertû mîHâled dâniki hest.

«Her ne kadar diken su içinde gizli ve görünmez bir halde ise de, sana dokunup ayağına batınca mevcut olduğunu anlarsın.»

İnsan yıkanmak cin denize. yâhud dereye girer. Su bulanık olursa dibinde ne olduğunu göremez. Halbuki orada sivri bir taş, bir cam kırığı yâhud bir diken parçası bulunması mümkündür. İşte o görünmeyen şey, üstüne basan adamın ayağını yaralar, yâhud batır. Ayağı yaralanan, ancak bundan sonradır ki görünmeyen bir cismin orada mevcut olduğunu anlar. Bunun gibi bizim görmediğimiz bir takım mahlûkat vardır ki onlardan ikisi, şeytan ile melektir. Mevcûdiyetlerini Allahın ve peygamberin haber vermeleriyle öğreniyoruz. Sonra yine varlıklarını ma'nevîyyâtımızdaki te'sirleriyle anlıyoruz.

خار خار حيله ها و وسوسه
از هزاران کس بود نی يك كسه

Hâr Hâr-ı hîlehâ û vesvese,
Ez hezâran kes bâved nî yek kese.

«Kalbe âarz olan vesvese ve hiyle dikenleri bir kimseden değil, binlerce kişiden olur.»

ماش تا حسہای تو مبدل شود
تأبیینشان و مشکل حل شود

Bâş tâ hishâ-yi tû mübdeî şevêd,
Tâ bibînîşân u müşkil hal şevêd.

«Sabret ki hislerin tebeddül etsin. O vakit onları görürsün, müşkilin de hallolunur.»

تاسخهای کیان رد کرده
تاکیارا سرور خود کرده

Tâ suHanhâ-yî kiyan red kerde-î,
Tâ kiyanrâ server-î Hod kerde-î.

«O zaman kimlerin sözünü reddetmiş, kimleri kendine muktedâ kalmış olduğunu anlarsın.»

Ya'nî şimdilik hislerinde kesâfet galip olduğu için !âtif cisimlerden bulunan melekleri göremiyorsun. Sabret bakalım. Ölüm, dünyâyâ karşı gözlerini kapatıp da, basiret gözün öbür tarafa açıldı mı, şimdi inkâr ettiklerini o vakit görür ve müşkilini hall edersin. Hem de Allaha ve peygamberine inanmayıp da bir takım dinsiz, îmansız herifleri rehber ittihâz etmiş, onların hezeyanlarına kanmış olduğunu anlarsın. Mekke müşrikleri, Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimizden Melekleri görmek talebinde bulunmuşlar, sana melek gelip de vahy getiriyorsa bize de görünsün demişlerdi de onlara karşı:

يَوْمَ بَرَزْنَا لِلنَّاسِ لَآئِهِمْ يَوْمَئِذٍ لِلْجَمِيعِ

Ya'nî: «Bir gün melekleri göreceklerd ki o gün mücrimler için müjde yoktur»⁸⁰.» Âyet-i Kerîmesi nâzil olmuştu.

(80) Furkan: 22

بعدزان گفتند ای خر گوش چیست
درمیان آر آنچه در ادواک تست

Bâdezan güftend ey Hargûş-çi çüst,
Dermiyan ar an çi der idrâk-i tüst.

«Ondan sonra dediler ki ey çevik tavşan; zihninde olan tedbirî meydana koy.»

ای که باشیری تو در پیجیده
بازگو رای که اندیشیده

Ey ki bâşiri tû der piçide-î,
Bâzgû râyi ki endîşide-î.

«Ey arslana sarılıp uğraşmaya kalkışan; düşündüğün sırmı izâh et.»

مشورت ادواک و هشباری دهد
عقلها مر عقلرا یاری دهد

Meşveret idrâk u hüşyârî dehed,
Aklhâ mer aklrâ dehed.

«Danışmak, idrâk ve iz'an verir. Akılların bir akla yardımı olur.»

گفت پیغمبر بکن ای رای زن
مشورت کاستشار مؤتمن

Gûft Peygamber bikûn ey râyzen,
Meşveret k'el müsteşârû mü'temen.

«Hazret-i Peygamber, ey rey verecek kimse; meşveret et ki müsteşar olan mü'temendir, buyurdu.»

از صفا در دمزی با آینه
تیره گردد زود باما آینه

Ez sâfâ ger dem zenî bâ âyine,
Tîre gerded zûd bâmâ âyine.

«Aynaya hohlayacak olursan parlaklığı zâil olur. Bize karşı yüzü der hal bulanır.»

Ya'ni insan parlak bir aynaya hohlarsa nefesinin te'siriyle aynanın yüzü buğulanır ve bakını göstermez olur. Bunun gibi, bir sır da başkasının kalbine aksetti mi ihtimâl onun hasedini tahrik eder de kalp aynasını bulandırır. Bîndenaleyh insan sırrını saklamalı, her şey'ini herkese söylememelidir.

دربیان این سه کم جنبان لب
از ذهاب و از ذهب وز مذهب

Derbeyân-i in se kem cûnban lebet,
Ezzehâb û ez zeheb vez mezhebet.

«Şu üç şey'in, ya'ni: gidişinin, altınının, ve mezhebinin beyânı husûsunda dudaklarını kımlatma, ya'ni onlardan bahsetme.»

Burada, Hazret-i Mevlâna, «altınının, gidişini ve mezhebinin ört» diye bir Hadisi şerife işâret etmektedir.

کین سه را خصمست بسیار و عدو
در کمینت ایستد چون داند او

Kîn serâ Hasmêst bisyâr û adû,
Der kemînet îsted çûn dâned û.

«Çünkü bu üç şey'in hasmı ve düşmanı çoktur. Düşman onu anlayınca sana karşı pusu kurar.»

«İstîşâre edilecek emin olmalıdır» Hadîsine işârettir ki, bu Hadîsi (Ümmü Seleme ve Ebû Hureyre) radiyallahü anhümâ rivâyet etmişlerdir. Bundan anlaşılıyor ki bir işte istîşâre lâzım olmakla beraber o işi bilen ve kendisine emniyyet ve i'timâd edilen kimse ile yapılması elzemdir. Yoksa mütâhassıs olmayan bir kimseden rey sormak, meselâ hâkimden ilâç, hekimden hukuk dâvası sormak gibi olur. Kezâ sorulan bir mes'ele hakkında ma'lûmatı olmayan adam da mahzâ bilgicilik taslamak için mütâle'a beyânına kalkışmamalıdır. Bu işi ben bilmem, bir ehline sor demelidir. Böyle yapmazsa yukardaki Hadis-i Şerifin hükmüne riâyet etmemiş, âdetâ emniyyeti su'î istimâl etmiş olur.

«SIRRINI SORMAKTAN TAVŞANIN ONLARI MEN'ETMESİ»

گفت هر رازی شاید باز گفت
جفت طاق آید گهی که طاق جفت

Gûft her râzî neşâyed bâz gûft,
Cûft tak âyed gehî geh tâk cûft.

«Tavşan dedi ki: her sırrı açık söylemek lâîk değildir. Ba'zan çift tek gelir, ba'zan da tek, çift zuhûr eder.»

Ya'ni: meşveret lâzımdır, amma sırrın gizlenmesi elzemdir. Bir sır, her kесе açıkça söylenilemez ve söylenilmemelidir.

Hazret-i Ali kerremallahü veche buyurmuştur ki: «sırrın esirin makamındadır, söyleyecek olursan sen ona esir olursun.»

Evet. Bir sır açıkça söylenemez. Kapalı söylenildiği için de doğru bir cevap alınamaz İstîşâre edilen kimsenin mes'eleyi lâîkiyle anlayamaya çağı için iyiye kötü, kötüye iyi demek ihtimâli vardır Böyle bir müşçvere ve mütâle'nın neticesinin de, tek yerine çift, çift yerine tek çıkacağı biddihî bir şeydir.

Öyle değil mi? Düşmanlığın başlıca sebepleri, ihtirâs ve intikam nic-
leridir. Servetinden bahseden, benim şu kadar altınım, şu kadar mücevhe-
rim var diyen bir adam, bir takım altın perestlerin hırsını uyandırır. Binâ-
enaleyh evi, yâhud mağazası gece dolaşanların ziyâretgâhı olur. Kezâ bir
kimsenin gideceği yeri söylemesi, bilhassa düşmanlarına bildirmesi tehli-
kelidir. Bir pusuya uğramak ihtimâli vardır. Nitekim Resûlullah Sallallahü
Aleyhi Vessellem Efendimiz, ekseriyya bir gazâyâ giderken başka cihete gidi-
yormuş gibi davranır, münâsip bir yerde yolu değiştirirdi. Kezâ bir adamın
her yerde dininden, mezhebinden, yâhud dinsizliğinden mezhepsizliğinden
bahsetmesi o dinin ve mezhebin taraftarları, yâhud hasımları arâsında hoş-
nutsuzluğu mûcip olur. Belki de intikam almaya kalkışmalarına sebebiyyet
verir. Fi'len birşey yapamamalar bile sözle mukabele etmelerine, meydan
verir.

Lâyıklık, kimsenin dinine ve i'tikadına karışmamak imiş.

Pek a'lâ, Ben inanmayanlara bir şey söylemiyorum. Fakat onlar da
bana: «niçin inanıyorsun?» diye ta'rizde bulunmamalıdır. Meselâ bir kısım
halk, bir câmi'i şerife namaz kılmak, Allahına kulluk vazifesini ifâ etmek
için gelir. Cüz'i bir kısım da o vazifenin ifâsı için değil, ancak binâdaki
mi'mâri san'atı, duvarlardaki çinileri, halılarındaki nakışları görmek için
gelir. Ben onlara niçin câmi'e abdetsiz giriyorsunuz demeyeceğim. Lâkin
onlar da bana:

«— Monşer; yirminci asırda din mi olur? olsa bile, Arab harsı ile Türk
milliyetinin ne münâsebeti var?» gibi hezeyân etmemelidir. Edecek olur-
larsa hareketleri lâyıklık olmaz. Taarruz ve tecâvüz olur. Lâyıklıkta, yeni
icadât gibi eski i'tikadlara da ses çıkarmamak gerektir.

Aksi takdirde, ya'ni bir adam her yerde dininden, yâhud dinsizliğinden
bahsedecek olursa hilâfını düşünenlerin hiç olmazsa kalbini kırmış olur.
Hulâsa: insan, sırrını muhâfaza etmeli, herkese her şey'ini söylememelidir.

1042

ور گو یابی یکی دو الوداع
کل سر جاوز الاثنین شاع

Ver bigûyi bâ yekî dû elveda',
Küllü sirrin câvezel'isneyni şâ'.

«Eğer bir iki kişiye söyleyecek olursan sırra veda' etmek lâzımdır.
Çünkü bir sır, ikiyi tecâvüz etti mi şüyü' bulur.»

İkiden maksad: Söyleyenle dinleyendir. Muhâtab, işittiği o sırrı baş-
kasına da bir başkasına söyleyebilir. Yahud iki dudaktır ki, aralarından
çıkan bir söz, ağızdan ağıza intikal eder.

1043

گر دو سه برنده را بندی بهم
بر زمین مانند محبوس ازالم

Ger dü sê perrenderâ bendî behem,
Ber zemîn mânênd mahbûs ez elem.

«Eğer iki, üç kuşu birbirine bağlasan, toprak üstünde mahbus ve elem
îi kalırlar.»

1044

مشورب دارند سر پوشیده خوب
در کنایت با غلط افکن مشوب

Meşveret dârênd serpûşide Hûb,
Der kinâyet bâğalet efken meşûb.

«Gizlice, güzel ve bakanları galete düşürecek sûrette kinâyeli meşve-
rette bulunurlar.»

Hazret-i Mavlânâ, meşveretin kinâyeli bir sûrette yapılmasını da izâh
ediyor ve bağlamış kuşları misâl getiriyor. Evet, Kuşlar tutulup bağlansa-
lar, hattâ bir kafes içine konulsalar birbirleriyle döğüşüyor gibi görünür-
ler, kaçmak ve uçmak sevdâsından vazgeçmiş gibi bulunurlar. Halbuki on-
ların yekdiğerleriyle gagalaşması, tutanı aldatıp da ayırmak için ayak
bağlarını çözdürmek, yâhud kafes kapısını açtırıp kurtulmaya bahâne bul-
mak içindir.

1045

مشورت کردی پیمبر بسته سر
گفته ایشان جواب و بی خبر

Meşveret kerdî Peyember besteser,
Gûfte işâneş cevâb û biHaber.

«Hazret-i Peygamber üstü kapalı meşveret ederdî. Cevap verenler, sü-
âlin hakikatinden haberdar olmadıkları halde cevap verirdi.»

در مثالی بسته گفتی رای را
تا نداند خصم از سر پای را

Der misûlî beste gûftî rây râ,
Tâ nedâned Hasm ez ser pâyrâ.

«Düşman baştan ayağı, ya'nî mes'elenin aslını ayırd edemesin diye
Resûl-i Ekrem, sûâlini mürettep bir misûl ile irâd eylerdi.»

او جواب خویش گرفت از
وز سؤالش می بردی غیر بو

O Cevâb-ı Hîş bigriftî ezû,
Vez sûâleş mînebûrdî gâyr bû.

«Aleyhisselât Efendimiz, suâlinin cevâbını istişâre ettiğinden alırdı.
Fakat yabancı olan o sûâlin hakikatinden koku alamazdı.»

Resûl-i Ekrem Sallallahû Aleyhi Vesselem Efendimiz Hazretlerinin sū-
nen-i seniyyesinden biri de bu idi ki, bir mes'ele hakkında meşveret buyu-
racağı vakit, meclis-i seâdetde münâfıklardan biri bulunursa sūâlini bir
misâl ile irâd eyler, eshâb-ı Kırâmdan re'y toplayıp ona göre hareket e-
derdi. O münâfık ise edilen müşâvereden bir şey anlamazdı.

«TAVŞANIN HİYLESİ KISSASI»

ساعتی تأخیر کرد اندر شدن
بعدزان شد پیش شیر پنجه زن

Sâatî têHîr kerd ender şüden,
Bâ'dezan şüd pîş-i şîr-i pençezen

«Tavşan, gitmeyi bir müddet geciktirdi. Sonra o pençe atan arslanın
yanına gitti.»

زان سبب کاندر شدن او ماندیر
خالکرامی کند و می غریب شیر

Zan sebep kender şüden ô mând dîr,
Hâkrâ mîkend u mîğurrîd şîr.

«Tavşanın gecikmesinden dolayı arslan, hiddetinden toprağı kazıyor
ve böğürüyordu.»

گفت من گفتم که عهد آن خسان
خام باشد خام وس ست و نارسان

Gûft men gûftemki ahd-î an Hasan,
Hâm bâşed Hâm-ı sût û nâresan,

«Diyordu ki: Ben demiştim ya. O alçakların ahdî hamdır, gevşektir,
vefâsızdır»

دمدمه ایشان مرا ازخر فکند
چند بفرید مرا این دهر چند

Demdemey îşan merâ ezHar fikend,
Cênd bîfrîbed merâ in dehr çend.

«Onların bir ağızdan bağışıp ulumaları, beni eşekten düşürdü, ya'nî
aldattı. Şu zaman, bana niceye kadar hud'a decektir?»

سخت درماند امیر سست ریش
چون نه پس بند نه پیش از احمقیش

Sâht dermâned emîr-î sustriş,
Çün ne pes bîned ne pîş ez ehmakîş.

«Sakalını ele vermiş olan emir, ahmaklığından önünü arıncı göreme-
diği için ziyâde âcîz kalır.»

Vahşi hayvanların emiri olan arslanın şu sözleri dolayısıyla Hazret-i Mevlânâ, imâret ve hükümet mevkiinde bulunanların dikkatini ve ihtiyatlı olmaları lâzım geldiğini, idâresizlikten ötürü sakalını ele veren, ya'ni işleri ma'îyyeti me'murlarına bırakan âmirlerin, günün birinde önünü, ardını göremeyecek kadar müşkilâta uğrayacağını imâ ediyor. Yine bu bahse devam ile diyor ki:

1053

راه هموارست و زیرش دامها
قحط معنا در میان نامها

Râh hemvârest u zîreş dâmhâ,
Kaht-ı mânâ der miyân-î nâmha.

«Yol doğru amma altında tuzaklar vardır. Bir çok parlak isimler mevcud. Lâkin onlarda ma'nâ kıtlığı bulunmaktadır.»

1054

لفظها و نامها چون دامهاست
لفظ شیرین رنگ آب عمر ماست

Lafzhâ u nâmhâ çün dâmhast,
Lafz-ı şîrin rîg-i âb-i ömr-ı mâst.

«Lâfızlar ve isimler tuzak gibidir. Parlak lâfız ise bizim ömür suyumuzun kumudur.»

Ya'ni, sûretâ doğru ve tehlikesiz görünen bir caddenin altında tuzak ve lâğım bulunmak ihtimâli vardır. Bunun gibi idâre işleri de sathî bir mazarla bakılınca kolay ve parlak görünür. Hattâ bir âmirin vazifesi kâğıd havâle etmekten, yazılan müzekkere ve derkenarlara (mûcibince) şimdî (Onay) demekten ibâret zannolunur. Fakat hakikatte böyle değildir. Bir dâirenin başında bulunan bir âmir, o dâirenin her işinden mes'ûldür. Eğer o âmir, gözünü dört açmazsa, ma'îyyetini iyi seçmezse, işe adam değil, adama iş bulmak sevâsından vaz geçmezse, tabî'dir ki, muvaffakiyyet gösteremez. Bir âmirin muvaffakiyyeti, ma'îyyet ve me'murlarının iffet ve istikâmetiyle beraber ihtisâslarına bağlıdır. Yoksa sâde isim ve şöhrate aldanan, yâhud şunun bunun tavsiyesiyle me'mur olan bir âmir hiç bir vakit bir iş göremez.

İnsanların müsemmalarını tedkik ve tecrübe etmeden isimlerine, şöhret-

lerine ve zâhîr hallerine kapılmak, âdetâ bir tuzağa tutulmak demektir. Öyle, zeki, ve emsâli parlak isimlere aldanmamız, bizim için ömür törpüsü olur. Kum, nasıl suyu içer, bitirir, kurutursa müsemmanın hilâfına olan isimlere kapılmamız da bizi öylece bitirir, kurutur.

1055

آن یکی رنگی که جوشد آب ازو
سخت کم یابست رو آرا بجو

An yekî rigî ki cûşed âb ezû,
Sâht kem yâbêst rev anra bicû.

«Kendisinden su kaynayan kum pek nâdirdir. Öyle olmakla beraber git de onu ara.»

1056

هست آن رنگ ای پسر مرد خدا
کوبحق پیوست از خود شد جدا

Hêst an rig ey pûser merd-i Hudâ,
K'ô Bi Hak peyvêst ez f'od şûd cûdâ.

«Oğul; işte o kum, Allah adamıdır ki kendiliğinden ayrılmış ve Hakka vâsıl olmuştur.»

1057

آب عذب دین همی جوشد ازو
طالبانرا زان حیاست و نمو

Âb-ı azb-i dîn hemî cûşed ezû,
Tâlibanrâ zan hayâtest û nûmû.

«Ondan dinin tatlı suyu kaynar. Tâliplere, ondan, hayat ve neşv ü nemâ hâsıl olur.»

Dinden maksad: Seâdeti ebediyye tahsilidir. Onun husulü de yine dinin ab-ı hayâtını içmekle mümkündür. O âb-ı hayat ise kumlu ve saf bir menba' gibi olan ricâlullahın kelâm-ı âlisidir. Binâenaleyh dinin âb-ı hayâtını kana kana içmek istersen eh'lullah hazretâtının sohbetinden istifâde et, işte Haz-

منبع حکمت شود حکمت طلب
فارغ آید او ز تحصیل سبب

Menba-i hikmet şevad hikmet taleb.
Fariğâyed ô zi tahsil-i sebeb.

«Hikmet tâlibi, giderek hikmet menba'ı olur. O'duktan sonra da tahsil-i es-
bâb kaydından kurtulur.»

Cenâb-ı Pîr buyuruyor ki, kim olursa olsun ve ne mevkî'de bulunursa bulunsun, erbâb-ı ırfandan olmayan kimselerle ülfet eylemek, ömrü heder eder. Onun için ehlullahın hikmet meclislerine gitmeli, onlardan hikmet ve hakikat talep etmeli. Hikmet ve ma'rifet tâlibi olan, sıdk ve ihlâs ile talebde bulunursa günün birinde hikmet menba'ı olur. Menba'dan su kaynadığı gibi onun kalbinden de hikmet fışkırır. Nitekim bir Hadis-i Şerif-
de: «Bir kimse sabah Allah için ihlâs gösterirse, riyâ ve nifaktan âri olarak ibâdetde bulunursa kalbinden hikmet menba'ları zuhûr eyler» buyurulmuştur. Ehlullah meclisinde bulunanlar da onların feyizleri sayesinde hikmet menba' olurlar.

Zâten hikmet-i hakikiyye, hikmet-i İslâmiyyedir. Ba'zı kimseler şark ile garbın ve müslümanlarla gayr-ı müslimlerin hikmetini birleştirmek husûsıyla İslâm Tasavvufunu frenk felsefesiyle bir meslek saymak istiyorlar. Halbuki doğru değildir. Mevlânâ Câmi kuddise sirrûhu:

«Yunan felsefesi, nefsin ve hevâ vü hevesin ilkaâtından ibârettir. Ehl-i imânın hikmeti ise peygamberin buyurduklarıdır» demektedir. Peygamberin buyurdukları Kur'ân ve Hadise şâmilidir, çünkü her ikisi de lisân-ı Peygamberi ile tebliğ olunmuştur. Binaenaleyh: «Kur'an, Peygamber lisânından olmakla beraber her kim, Hak söylemedi derse o kâfirdir.»

Hülâsa: Felsefe başka, hikmet-i İslâmiyye demek olan tasavvuf başkadır. Birinin, ya'nî felsefenin menba'ı akıldır. Öbürünün, ya'nî tasavvufun me'hazi Kur'an ve Hadistir. Feylesofların ilham menba'ları akıl olduğu, akıllar da muhtelif bulunduğu için, felsefede birbirine zıd meslekler vardır. Tasavvufun me'hazi Kur'an ve Hadis olduğu için mutasavvife arasında ihtilâf yoktur. Hepsî Müttehid ve muvahhiddir. Bunların ba'zı ta'biratta yekdiğerine müşâbeheti, meselâ Ahmed ve Muhammed ile Piyer ve Mişonun sûretâ biribirine benzemesi kabilindendir. İşte ehlullah hazarâtından hikmet tahsili ile hikmet menba'ı olan zevât, hikmet kitapları mütâle'asından müstağni bulunur. Hazret-i Mevlânâ bunu bir misâl ile izâh için diyor ki:

1058

غیر مرد حق جو ریگ خشک دان
کاب عمرت را خورد او هر زمان

Gayr-i merd-i Hak çü rîg-i Hûşk dâñ,
K'âb-ı ümret râ Hored ô her zaman.

«Merd-i İlâhiden başkasını kuru kum farzet ki her vakit senin ömrünü su gibi içer.»

Hâfız-ı Şirâzi bir gazelinde :

«Bir dere kenarında otur da ömrün geçişini seyret» der. Malûmdur ki derenin suyu bir çok damlalardan müteşekkildir. Suyun akmasıyla o damlalar da akıp gider, bir daha eski yerine gelmez. Ömür de böyledir. O da sayılı bir kaç nefesten ibârettir. İnsan bir def'a nefes alıp verdi mi ömür suyunun iki damlası gitmiş demektir. Diğer cihetten bir dere, mecrây-ı tabiisinde cereyan ederse akacağı kadar akar. Lâkin kumsal bir vâdiden, kızgın bir çölden geçecek olursa onun âteşin kumları, derenin suyunu emer, çabucak kurutur. İşte Allah ehlinden gayrisinin sohbeti de hayat nefeslerimizi böylece emer, bitirir. O gibilerle bihude konuşmak nâfile yere çene çalmak derenin suyunu kumlu çölde kurutmak gibi olur. Binaenaleyh:

1059

طالب حکمت شو از مرد حکیم
تا از گردی تو ینا و علیم

Tâlib-i hikmet şev ez merd-i hakîm,
Tâ ezû gerdî tü bîna u alîm.

«Hakim olan bir zât-i ma'nevîden hikmet talebinde bulun ki onun feyzi ile sen de basir ve alîm olasın.»

لوح حافظ لوح محفوظی شود
عقل او از روح محظوظی شود

Levh-ı hâfız levh-ı mahfûzî şevêd,
Akl-ı ô ez rûh mahzûzî şevêd.

«Hâfızın levhası, levh-i mahfuz olur. Onun akli, ruhtan haz ve feyz alır.»

Arabistanda bir âdet vardır. Çocuklar mektebe giderken bir tahta götürürler. Hoca vereceği dersi o tahtanın üstüne yazar. Çocuk bu sûretle hem okumak, hem yazmak öğrenir, hem de hâfız olur. İşte o tahtaya levha derler ki üstündeki yazılar hâfızın zihnî levhasına intikal eder. Orada mahfuz kalacağı için âdetâ levh-ı mahfuz halini alır. Rûhun yardımıyla hâfızın akli ve hâfızası onu muhafaza eder. Kendisini Mushafa bakmak ihtiyacından vâreste kılar. Ma'mûfih Mushafa bakıp okumak, ezbere tilâvet etmekten efaldır demişlerdir. Çünkü yüzünden okumak, hafız kuvvetlendirir. Şayet hatırda yanlış kalmış bir kelime varsa o, düzeltilir.

Kâmil bir zâtın ayn-ı hikmet olan sözleri de, dinleyenin levha-i hafızına nakşolunup orada mahfuz kalır ve çoğaldıkça kendisi hikmet menba'ı hâline gelir.

1062

چون علم بود عقلش مردرا
بمدازین شد عقل شاگردی ورا

Cün muallim bûd akleş mēdrâ,
Bâdezin şûd akl şâgirdî verâ.

«Evvelce akli, kendisine muallim olan kimsenin sonradan yine o akıl, şâkirdi olur.»

1063

عقل چون جبریل گوید احدا
گر یکی گامی نهم سوزد مرا

Akl cün cibrîl gûyed ahmedâ,
Ger yekî gâmî nihem sûzed merâ.

«Akıl, ona cebrâil gibi der ki: = Ey Ahmed; eğer bir adım daha atacak olursan kurb-î ilâhî beni yakar.»

تو مرا بگذار زین پس پیش و ان
حد من این بود ای سلطان جان

Tû merâ bûgzâr zinpes piş ran,
Hadd-ı men in bûd ey sultân-ı can.

«Ey sultan-ı can, ey şehriyâr-ı ma'nevi: sen beni bundan sonra bırak da ileri git. Benim hududum burasıdır.»

İnsanın ma'kûlâtı idrâk etmesi, ancak akıl vâsıtasıyla. Aklın erdiği ve doğruluğuna hüküm ettiği şeylere (ma'kûlât), ermediği şeylere (gayr-ı ma'kûlât) derler. (Gayr-ı ma'kûlât) iki türlü olur. Birincisi ma'nevi yüksekliğinden dolayı aklın idrâkine tenezzül etmez. Hazret-i Ömer'in, Kürdistan'da muhâsaraya düşeceğini Medineden görüp, mescidde hutbe okurken: «Ya Sâriye El cebel» diye seslenmesi, Sâriyenin de bu ihtârı işitip dağa çekilerek düşmanın muhâsarasından kurtulması gibi. İşte bu hâdise, yüksekliğinden dolayı aklın ermediği hallerdendir.

İkincisi: Akla mugayır ve delice hareketlerdir ki onlara da akıl ermez ve şu'ur ihâtâ etmez. Gelir'i masrafına kâfi gelmeyen bir kimsenin, yeniden masraflar açması ve israflarda bulunması gibi.

Bir kimsenin ma'lûmatı da, aklın fevkine çıkıp da zevkiyyat derecesini buldu mu, evvelce muallimi ve sebebi-i tefahhüm olan akıl, talebe gibi kalır. Âdetâ Nebiyy-i ekrem Sallallahü Aleyhi Vessellem Efendimizin karşısında hareketten âciz olan Cebrâile benzer.

Cenâb-ı Pîr, böyle demekle mi'rac kıssasına işâret ediyor. Ma'lûmdur ki leyle-i mi'racda Hazret-i Peygamberin kılavuzluğu hizmetinde bulunan Cebrâil aleyhisselâm (sidretülmuntehâ) ya gelince orada durmuş, daha ileriye gidemeyeceğini: «parmak ucu kadar ilerlersem yanarım» i'tirâziyle arzylemişti. Aleyhisselâtü Vesselâm Hazretleri ise refref-i aşka sûvâr olarak ilerlemişti ki evvelce rehberliğinde bulunan Cebrâil onu ta'kib edememişti.

Allah rahmet eylesin, Süleyman Çelebi, Mevlidinin mi'rac faslında bu bahsi ne kadadr âşıkkane tasvir eder. Cebrâile :

Ger geçem bir zerre denlû ilerû,
Yanarım baştan ayağa ey ulı

dedirtir. Lisân-ı Muhammediden de :

Çün ezelden bâna aşk oldu delil,
Yânar isem ben yanâyım ey halil.

cevâbını verir.

Hazret-i Mevlâna bundan sonra yine cebr bahsine dönüp diyor ki :

1065

هر که ماند از کاهلی بی شکر و جبر
او همین داند که گیرد پای جبر

Her ki mand ez kâhili bi şûkr ü sabr,
û hemin dâned ki gired pâ-yi cebr.

«Tenbellikten dolayı şükür ve sabır etmekten geri duran kimse bilmiş olsun ki cebrin ayağını tutmuştur.»

Cebrin ayağını tutmak, cebrî olmaktan kinâyedir. Ya'nî bir adam, Hak-
k'ın verdiği kavlen ve fi'len şükretmezse, vermediğine de lisânen ve kal-
ben sabretmez ve teslimiyyet göstermezse menşe'i tenbellik olan cebrîliğe
kendisini teslim etmiş olur.

1066

هر که جبر آورد خود رنجور کرد
تا همان رنجورش در گور کرد

Her ki cebr âvêrd Hod rencûr kerd,
Tâ heman rencûriyeş der gûr kerd.

«Cebrîliğe kalkışan, hastalık taslamış olur ki o hastalık onu mezara
götürür.»

Sallallahü Aleyhi Vessellem Efendimiz: «Hasta değilken hastayım de-
meye kalkışmayınız. Zirâ hastalık taslayınca hakikaten hasta olursunuz»
buyurmuştur.

İnsanın maksatlı olarak hastayım demesi ve hastalık taslaması; ye-
mesini, içmesini, yatmasını, kalkmasını değiştirir. Öyle ya hasta olduğunu
söyleyen bir adam, etrafındakileri inandırmak için mu'tâdından az yeme-
ye, hattâ canım istemiyor diye yememeye mecburdur. Kezâ kalkacak hâlim
yok diye yatmak ıztırârındadır. Bütün şu haller, i'tiyâdın değişmesi demek-
tir. İ'tiyâdın bozulması, mizâcın da bozulmasını intac eder. Mizac bozulun-

sıhhat bozulmuş olur. Neticede sapa-sağlam bir adam hastalanır, za'ifler,
bakılmazsa da ölür. Bunun gibi çalışarak, çabalayarak kuvveti olan bir
kimsenin, Allah isterse yaptırır, diye tenbellik etmesi, o sağlam şahsın ken-
disini hasta göstermesi gibidir. Tenbelliğin neticesi sefâlet, sefâletin sonu
ise felâkettir. Zikrettiğimiz Hadisin meâlîni Hazret-i Mevlânâ nazmen ifâde
ediyor :

1067

گفت پیغمبر که رنجوری بلاغ
رنج آرد تا بمیرد جون چراغ

Gûft Peyğamber ki rencûrî belağ,
Rêncâred tâ bimîred çün cırağ.

«Resûl-i Ekrem Hazretleri; Yalandan hastalık, hakiki hastalık getirir ve
sâhîbi, kandil gibi söner, gider buyurmuştur.»

Bundan sonra cebr kelimesinin lûgat ma'nâsı beyan edilerek ba'zı ha-
kikatler bildiriliyor:

1068

جبر چه بود : بستن اشکته را
بایبوستن رگ بگسته را

Câbr çibved: besten-i işkesterâ,
Yâ bepeyvesten reg-i bügsisterâ.

«Cebr nedir? Kırık bir kemiği sarıp bağlamak, yâhud kopmuş bir dama-
rı rabtettir.»

1069

جون درین ره پای خود نشکسته
بر که می خندی چه پرابسته

Çün derin reh pâ-yi Hod neşkesteî,
Berki miHandî çi pâ-râ bestel.

«Madem ki bu yolda ayağını kırmamışsın, kime gülüyorsun, neden aya-
ğını sarmışsın?»

Hazret-i Mevlânâ, cebr mesleğinde bulunanlara hitâb ederek diyor ki: Cebr, kırık bir uzvu sarmak ve bağlamak demektir. Cebr ise çalışıp çabalamak sonunda elin, ayakların incinip kırılmasıyla hâsıl olur. Sen çalışmıyorsun ki bir yerin incinsin de sarılmaya muhtâc olsun.

Atıl ve bâtıl bir herifin cebrilik iddiâsına kalkışması, kırık ve çukuk olmayan bir uzvun sarılmasına benzer. Şu halde hem tenbellik etmek, hem de cebrî da'vâsında bulunmak, iki zıddı cem'e çalışmak, istihzâ etmek isterken, elâleme maskara olmaktır.

1070

وأنك بایش در ره طاعت شکست
در رسید اورا براق و برنشت

V'an ki pâyeş der reh-i tâat şikost,
Der resîd ôra bürâk û bernişest.

«Tâ'at ve ibâdet yolunda mübârek ayakları şişen Nebiyy-i Ekrem sallâllahü aleyhi veselleme Burak geldi. O da bindi.»

1071

حامل دین بود او محمول شد
قابل فرمان بود او مقبول شد

Hâmil-i din bûd ô mahmûl şûd,
Kâbil-i ferman bûd ô makbûl şûd.

«Aleyhisselât Efendimiz dinin hamili idi. Burak'ın mahmûlû oldu. Allahın emîni kabil idi. Cenâb-ı Hakkın makbûlû oldu.»

Ya'ni: «Habibim, Kur'anı senin meşakkat çekmen için inzâl etmedik⁽⁸¹⁾.» Âyet-i Kerimesinin tefsirinde beyân edildiği üzere Seyyidülmücâhidîn Efendimiz sabahlara kadar namaz kılar, tâât ve ibâdâtta bulunurdu. Uzun uzadıya kıyamda bulunmasından mübârek ayakları şişmişti. Zât-ı akdesinin mağfur ve ma'sum olmasına karşı bu kadar mücâhedesinin hkmetini soranlara: «Allahın lûtuflarına karşı ben, şükreden bir kul olmayım mı? Hâlıkıma şükran-ı fi'lîde bulunmayım mı?» buyurmuştu.

(81) Taha : 1 - 2

Dinin emirlerini yüklenmiş olduğu için kendisine Burak gönderildi ve ona bindirildi. Ya'ni hâmil iken mahmûl oldu. Allahın emrini tamâmiyle kabul ve kemâliyle ifâ ettiği için de Hakkın makbûlû oldu.

1072

تا کنون فرمان پذیرفتی زشاه
بعد ازین فرمان رساند بر سپاه

Tâ künun ferman pezirüftî zişâh,
Bâdezin ferman resâned ber sipah.

«Resûl-i ekrem, şah-ı hakîkinin, yani Allah'ın, fermânın evvelce kabul etti. Sonra da asker gibi olan ümmete Hakkın fermanını erişirdi ve ahkâmını tebliğ etti.»

1073

تا کنون اختر اُر کردی درو
بعد ازین باشد امیر اختر او

Tâ künun aHter eser kerdî derô,
Bâdezin bâşed emîr-i aHter ô.

«Cenâb-ı Peygambere yıldız o kadar te'sir etti ki sonra yıldızların da emîri oldu.»

Ya'ni gece olup da yıldızlar kubbe-i semâda durduğu müddetce Resûl-i Ekrem namaz kılar ve ibâdet ederdi. Yıldızların zât-i akdesine te'siri, bu olsa gerektir.

1074

گر ترا اشکال آید در نظر
بس تو شک داری دران شق انقمر

Ger türâ işkâl âyed der nazar,
Pes tû şek dâri deran şakku'kamer.

«Resûl-i Ekrem'in emîr-i kevâkib ve hükûmrân-ı eflâk olması sana işkâl verecek olursa, (şakku'kamer) mu'cizesinin vukû'unda da şübhe eder misin?»

اَفَرَبَّيَا السَّاعَةِ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ ﴿٨٢﴾

Ya'ni: «Kıyâmet yaklaştı ve ay iki parça oldu»⁸². Âyet-i Kerimesinde beyân olunduğu üzere asr-ı Nebevide, Rcsûlullahın mübârek parmağıyla ettiği işâret üzerine Kamer ikiye ayrılmış, sonra birleşmişti. Bî'setin yedinci senesinde ve Hazret-i Hamza ile Cenâb-ı Ömerin islâmından sonra Mekke müşrikleri müslümanlarla münasibetlerini kesmişler, onlarla alış veriş etmemeye, kız alıp vermemeye, vesaireye dâir bir ahidnâme yazmışlar, onu Ka'benin duvarına asmışlar, bil'umûm ehl-i îmân ile tarafdarlarını Mekkenin (Şi'b-i Ebî Tâlib) denilen mahallesine çekilmeye mecbur bırakmışlardı. Müslümanların bu mahsûriyyeti üç sene sürdü. Bu müddet zarfında aç kaldıkları olmuştu. Yalnız hac mevsimlerinde serbest kalırlardı. Çünkü (êşhûru hûrum) dedikleri receb, zilka'de, zilhicce ve muharrem aylarında mukatele ve mücâdele müşriklerde memnu' idi.

Mahsûriyyet senelerinin birinde ve Aleyhisselât Efendimizin (Mine) mevkî'inde bulunduğu bir gecede — ki kamer bedir hâlinde, ya'ni — zilhiccenin 14 ncü gecesi idi. Zât-i Risâletten mu'cize olarak bedri ikiye ayırmasını istedikler. Sâhibülmu'cizât Aleyhi Ekme'lüttehiyyat hazretleri mübârek parmağıyla işâret edince kamer ikiye ayrıldı. Bir müddet öyle kaldıktan sonra birleşti. Ebû Cehl ve emsâli müşrikler :

— Amma usta sihirbaz imişsin! hezeyânını ettiler.

Müteaddid sahabiden rivayet olunduğu halde, bu mu'cizeyi beyan eden ayete müfessirlerden bazıları da istib'ad ederek «Kamer, kıyâmette yarılacaktır» ma'nâsını vermişler, «mâzî sigasıyla irâd edilmesi, bu hâdisenin mutlaka vuku' bulacağına bînâendir» demişlerdir. Halbûki bu te'vile lüzûm yoktur. Zâten Âyet-i Celîlenin alt tarafı: «Müşrikler; bir âyet, bir mu'cize âlâmeti görünce dâimî bir sihirdir diyorlar» Nazm-ı Kerimîdir ki bu ma'nâyı müstâid değildir. Söylediğim gibi şakkulkamerin vuku bulduğu, eshabdan müteaddid zevâtın ve rivâyetiyle sâbittir. Şu hâlin sâir milletler tarihlerinde bu'unmaması onun vuku bulmadığına delâlet etmez. Bu hâdisenin olacağı evvelce i'lân edilmiş değildi ki o anı herkes bekleyip dursun. Arasına vuku'bulan ay ve güneş tutulmalarının ne vakit tutulacağı ve ne zaman kurtulacağı gazetelerle i'lân edildiği halde kaç kişi merak edip de gök yüzüne bakıyor. Bundan başka arzın küreviyyeti, safha-i kamerin her yerde; ayn-ı sa'atte ve ayn-ı irtifâ'da görülmesine mânî'dir.

(82) Kamer : 1

Hülâsa: Biz müslümanlar, şakkulkamer mu'cizesinin vukubulduğuna inanırız. Çünkü nebilerin mu'cizesi hak'tır. Mu'cizenin küçüğü, büyüğü, arzisi, semâvisi arasında fark yoktur.

İşte Sallallahü Aleyhi ve Sellem Efendimiz, Allahın emirlerini temâmiyle kabul ve kemâliyle tatbik eylediği için tebliği-i ahkâm etmeye ve emir vermeye başladı. Geceleri ibâdetle ihyâ eylediğinden seyyârelere ve semâvîta hükümrân oldu; nitekim kamer, bir işâretiy'e ikiye ayrıldı.

Bu mu'cize dolayısıyla Hazret-i Mevlânâ baz-ı nasihat veriyor ve diyor ki:

1075

تازه کن لبان نه از گفت زبان
ای هوارا تازه کرده در نهان

Tâze kün imân ne ez güft-i zebân,
Ey hevârâ tâze kerdê der nihân.

«Ey kalbinde hevâ ve hevesi gizlice tâzeleyip duran; imânını yenile; fakat yalnız dilinde değil, kalbinle berâber tâzele.»

Çünkü kalb mu'tekid olmadığı halde, yalnız dil ile ikrârın, münâfık imânından farkı yoktur.

1076

تا هوا تازهست ایمان تازه نیست
کین هوا جز قفل آن دروازه نیست

Tâ hevâ tazêst imân tâze nîst,
Kin hevâ cüz Kuf-i an dervâze nîst.

«Hevâ vü heves tâze bulundukça imân tâze değildir. Zirâ hevâ, vüsûl ilâllah kapısının kilididir.»

﴿فَأَمَّا مَنْ﴾

طَغَى ﴿وَأَنزَلْنَاهُ الدُّنْيَا ﴿فَأَنزَلْنَاهُ الدُّنْيَا ﴿فَأَنزَلْنَاهُ الدُّنْيَا ﴿

Ya'ni: «Her kîm azar, haddini tecâvüz ederse ve dünyâ hayâtını, ebedî hayâta tercih eylerse onun gireceği yer hakikaten cehennemdir. Hem kim de Rabbinin karşısında durup cevap vermekten korkarsa ve nefsini hevâ vü hevese uymaktan nehyederse cennet hakikaten o kimsenin me'vâsıdır»⁽³³⁾.

Demek ki nefsin hevasına muhâlefet etmek, cennete girmeye sebep oluyor. Böyle olduğunu Kelâm-ı İlâhî haber veriyor. Ayet'in karşı hükmü ise: «Cehennem, nefsin hevasına tâbî olanın gireceği yerdir» meâlini ifâde eder ve hevâ vü hevesin, vüsûl ilâllah kapısının kilidi bulunduğunu meydana çıkarır.

Cenâb-ı Pîr, hevâ vü hevese ittîba etmenin mazarratını söyledikten sonra, yine hevâ vü hevese tebe'an Kelâmullahı ve Kelâm-ı Nebeviyi te'vile kalkışanlara, Kur'an ve Hadîse uymaya değil, onları, kendi arzûsuna uydurma-ya çalışanlara hitâben diyor ki:

1077

کرده تاویل حرف بکر را
خویش را تاویل کن نی ذکر را

Kerde-î te'vîl harf-i bîkr râ,
Hîşrâ te'vîl kûn nî zîkr râ.

«Bîkr-i mazmûn olan Kur'an-ı te'vîl ediyorsun. Kur'anı değil, kendini te'vîl et.»

1078

برهوا تاویل قرآن میکنی
بست و کز شد از تو معنی سنی

Berhevâ te'vîl-i Kur'an mikünî,
Pest ü keş şûd ez tû ma'nî-i senî.

«Hevâ'ya tâbî olarak Kur'anı te'vîl ediyorsun. Senin te'vîlin ile âli ma'nâ alçalıyor ve çarpılıyor.»

Burâ'da, Cenâb-ı Pîrin ta'rîzi, Kur'anı hevâ vü heveslerine göre tevile çalışanlarıdır. Bunların fikirlerindeki saçmalığı da bir hikâye ile temsil etmektedir.

1079

ماند احوالت بدان طرفه مکس
کومی پنداشت خودرا هست کس

Mâned ehvâlet bedan turfê meğes,
K'ô hemî pîndâşt Hodrâ hêst kes.

«Senin ahvâlin kendini adam sırasına koyan o tuhaf sineğin hâline benziyor.»

1080

ازخود او سرمست گشته بر شراب
ذره خودرا بدیده آفتاب

Ez Hod ô sermêst geştê ber şerâb,
Zerre-i Hodrâ bibîde âftâb.

«O, benlik şarabıyla mest olmuş ve zerre iken kendisini güneş görmüştü.»

Ya'ni, cüz'î ma'lûmâtına güvenip, kendisini müctehidler mertebesinde görüp de peygamberin ve ekâbir-i ümmetin tefsîrî hilâfına te'vîl ve iclihâda kalkışan yâdigârlar, tıbbî gurur şarabıyla sarhoş olan ve zerre iken nefsinî güneş zanneden sineğe benzeler.

«SİNEĞİN YAPTIĞI TE'VİLİN ÇÜRÜKLÜĞÜ VE
ZANNININ YANLIŞLIĞI»

1081

آن مگس بر برگت کاه و بول خر
همچو کشتیان همی افراشت سر

An meges ber berg-i kâh û bevl-i Har,
Hem çü keştiban hemî efrâşt ser.

«O sinek, bir merkeb sidiği üstündeki saman çöpüne konmuştu. Gemici
gibi kafa tutuyordu.»

1082

گفت من دریا و کشتی خوانده‌ام
مدتی در فکر آن می مانده‌ام

Gûft men deryâ u keştî Handeem,
Müddetî der fikr-i an mî mandeem.

«Diyordu ki; Ben deniz ve gemiyi kitabda okumuş, bir müddet onları dü-
şünmüş durmuştum.»

1083

اینک این دریا و این کشتی و من
مرد کشتیان و اهل رای زن

İnek in deryâ u in keştî u men,
Merd-i keştibân u ehl-i râyzen.

«İşte deniz bu, gemi bu, ben de ehliyetli ve re'y sahibi bir gemiciyim.»

1084

بر سر دریا همی رانداو آمد
می نمودش آن قدر بیرون زحد

Ber ser-î deryâ hemî rand ô amed,
Mî nümûdeş ân kadr bîrun zihad.

«Deniz üstünde o, direk sürüyor, ya'ni yelken kürek gidiyor, o kadarcık
birikinti onun gözüne hadsiz, pâyânsız görünüyordu.»

1085

عالمش چندان بود کش بینش است
جشم چندین، بحر هم چندینش است

Âlemeş Çendan büved keş binîş est,
Çêşm çendîn bahr hem çendînîş est.

«Onun âlemi, görüşüne göredir. Gözü ne kadarsa denizi de o kadardır.»

Sineğin gözüne ve görüşüne göre birikmiş merkeb sidiği bahr-i muhîr gibi
görünmüştü. Çünkü manzûrun vüs'atı nazarın kuvvet ve kudretine göre olur.
Elbette bir pirenin görüşüyle bir kartalın görüşü bir değildir. Nazar; maddî ve
ma'nevî kuvvetlendikçe gördüğü şeyler değişir. Meselâ bir bardak suya gözle
bakılınca saf bir mayî görünür. Fakat bir mikroskop ile tedkik edilince ara-
da bir âlem müşâhede edilir. Kezâ semâya bakan bir göz, oradaki yıldızları
yaldızlı bir nokta gibi müşâhede eder. Lâkin teleskopla tarassud edilince o
noktalar göz önünde büyük birer güneş misâli parlamaya başlar.

Burada şurası hâtıra gelir ki milyarlarca fersah mesâfedeki yıldızları
mümkün mertebe yaklaşıp gösterebilen te'eskoplar da fezânın ucunu, buca-
ğını bulamıyolar. Binaenaleyh hey'etşinaslar ancak gördüklerinden bahsede-
rek semâyâ fezâdan ibaret sanıyorlar. Acebâ rûyetî genişletecek başka vâ-
sıtalar bulunsa şimdiki görünen mesâfelerden daha ilerisini görmeye imkân
var mıdır? Şübhesiz ki vardır. Hem de o vâsıtâ maddî değildir, mânevîdir.
Fenni değildir, rûhidir.

Kur'ân-ı Kerimde buyuruluyor ki :

ونفخ في الصور ذلك يوم الوعيد
وجاءت كل نفس ممهاسائق وشهيد
لقد كنت في غفلة من هذا فكشفنا
عنك غطاءك فبصرك اليوم حديد

Ya'ni : «Sûra üflenecektir. O gün va'id ve tehdid günüdür. Ve her insan, kendisini sevkeden ve yapmış olduklarına şehâdet edecek olan iki meleklerle mahşere gelecektir. Ona denilecektir ki sen, bugün ma'rûz kalacağın ahvâl ve ehvâlden gaflette idin senin nazarından gaflet perdesini kaldırdık, bugün görüşün kuvvetlidir».

İşte kıyâmette gözlerden kalkacak olan gaflet perdesi, «Ölümden evvel ölün» sırrına mazhar olan urefây-ı ümmet'in gözlerinden dünyâda iken kaldırılır. O gibi zevât, Hazret-i Ömerin binlerce fersah uzaktaki islâm ordusunu görüp de : «Ey Sâriye; dağa çekli» diye Medîneden kumanda verdiği gibi görür, işittir ve gösterir, işittir.

O halde, mevcut fennî vâsıtalarla göremiyoruz diye, Kur'ânın haber verdiği (seb'a semâvât) a inanmamak, hattâ onları te'vile kalkışmak, elbette doğru değildir. Mevcûdâtı, kendi ma'lûmâtı mikyâsiyle ölçenler, merkeb si-diğinin üstünde yüzen saman çöpüne konup da kendini kaptan olmuş vehmeden sineğe bezerler. Bundan dolayı Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki :

1086

صاحب تأويل باطل چون مگس
وهم او بول خرو تصور خس

Sahib-i te'vil-i bâtil meges,
Vehm-i ô bevl-i Har ü tasvîr-i Has.

«Bâtil te'vilde bulunan kimse işte o sinek gibidir. Merkebin bevlî onun vehminden, te'vilî de saman çöpünden ibarettir.»

Cenâb-ı Mevlânâ burada te'vilî (bâtil) ile kayıdlıyor ve te'vil-i hakikiden ayrılıyor. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'in ba'zı lâtif nükteleri vardır ki onları ma'rifet nuriyle bulup meydana koymak, hakîki te'vil yapmaktır. Urefây-ı ümmetin

(84) Kaf : 20 - 21

bu yolda bir çok te'villeri vardır ki emsaline Mesnevî-i Şerifde de tesadûf olunur. (Hakâyık-ı Sülemî) gibi, (tevilât-ı Kâşânî) ve saire gibi bu vâdide tefsirler de yazılmıştır.

Hazret-i Pîrin ta'riz ettiği tevilciler, bu zevât-ı kiram değildir. Meselâ Salât; lügatta duâ demektir ki fârisisi niyazdır. «Biz de niyâzımızla, emr-i salâtı yani namaz emrini, ifâ etmiş oluruz» yollu hezeyanlarda bulunanlardır. Mütefekkîr, müceddid ve müctehid geçinen sinek beyinlilerimizin hâli de bunun gibidir. Onlar dünyâyı sinek göziyle görürler. İtimâd ettikleri saman çöpu kuvvetindeki bilgilerini diritnavtlar kadar metin vehmederler. İçinde yüzdükleri levsilyât birikintisini muhit-i ma'rifet zanneylerler. Kendilerinin yolculuklarıyla kanâ'at etmezler, yolcu taşımaya, birlikte adam götürmeye de kalkışır. Nihâyet hakikat güneşi, o murdar yaşlığı kurutur, çöpten gemiyi râ-kibleriyle berâber karaya oturtur. Yâhud ilm ve ma'rifet rûzgârı o saman parçasını baş aşığı eder, yolcularıyla beraber batırır.

1087

گر مگس ناویل بگذارد برای
آن مگس را بخت گرداند همای

Ger meges te'vil bûgzâred beray,
An meges râ bâht gerdâned hümay.

Eğer sinek te'vilî terketmek re'yinde bulunursa, yâhud sinek re'y-i fâsidiyle yaptığı te'vilâtı terkederse onun tâlî'i, kendisini hüma mertebesine çıkarır.»

Hümâ: Türkçede (devletkuşu) denilen hayalî bir kuştur. Güyâ bunun gölgesi her kimin başına düşerse o kimse hükümdar olurmuş!

1088

آن مگس نبود کش این عبرت بود
روح او فی درخور صورت بود

An Meges nebved keş in ibret bûved,
Ruh-ı ô nî derHor-i sûret bûved.

«Bu bâtil te'vilden vazgeçen sinek; sinek değildir, ibrettir. Sinek gibi hakîr görünürse de onun rûhu, sûretli gibi değildir.»

زین سِپس من نشوم آن دمدمه
بانگ دیوانست و غولان آن همه

Zin sipes men neşnevem an demdemê,
Bang-i divânest u gûlân an hemê.

«Şimdiden sonra ben o demdemeyi, ya'nî uluyup bağışmayı dinlemem.
Zirâ o gürültünün hepsi de şeytan ve gûlyabânî sesidir.»

Gul; Gûyâ çölde insanın karşısına çıkan ve onu şaşırtıp helâkine sebep olan bir mahlûk imiş. Halbuki gulün mevcut olmadığına dâir bir Hadis-i Şerif vardır. Yalnız giden yolcuların böyle şeyler görmesi, vehimlerinin tecessüm etmiş olmasından ibâret olsa gerektir.

بر دران ای دل تو ایشارا مابست
پوسشان بر کن که غبرئو نیست

Ber deran ey dil tû işanrâ meist,
Postşan berken ki gayr-i pôst nist.

«Ey gönül; durma onları parala ve postlarını yüz ki onlar posttan başka bir şey değildir.»

Arslan, hiddetinden hayvanlara böylece atıp tutuyor, posttan ibâret olduklarını, verdikleri sözü tutacak ruhtan hâlî bulunduklarını söylüyordu. Hazret-i Mevlânâ posttan maksadın ne olduğunu beyân için diyor ki:

پوست چه بود گفتهای رنگ رنگ
جون زره بر آب کسی نبود درنگ

Pôst çibved gûftehâ-yî rêng reng,
Cûn zirih ber âb keş nebved dereng.

«Post nedir? Türlü türlü sözlerdir ki su üstünde bulunup da sâbit olmayan nakışlara benzerler.»

Ya'nî ilmine; mağrûr olup ve «Kur'ânın türkçe tercemesiyle namaz kılınır» ictihâdında bulunup da sineğin vehmi gibi indî ve bâtıl te'villere kalkışan bir kimse, fikrini değiştirir ve hakiki sözleri kabul ederse sineklik derecesinden hümûlîk derecesine yükselir. Zâten kendisinde bu kabiliyet bulunan, rûhu i'tibariyle sinek gibi değildir.

همچو آن حر گوش کو بر شیرود
روح او کی بود اندر خورد قد

Hemçü An Hargûş kô ber şîr zed,
Ruh-ı ô key bûd ender Hord-ı Kad.

«Arslana saldırmış olan tavşan gibi ki onun rûhu, boyuna göre değildi, ya'nî ulûv-ı hîmmeti vardı.»

«TAVŞANIN GECİKMESİNDEN, ARSLANIN KÜKREMESİ»

شیر می گفت از سر تیزی و خشم
کز ره گرشم عدو ربست چشم

Şîr miğûft ez ser-i tizi yu Haşm,
Kez reh-î gûşem adû berbêst çeşm.

«Arslan hiddet ve gazabından diyordu ki: Düşman, kulağım vâsıtasıyla gözümü bağladı.»

Ya'nî ettiği va'idler beni aldattı.

مکر های حبریام بسته کرد
تیغ جوییشان تنم را خسته کرد

Mekrhâ-yî cebriyânem beste kerd,
Tiğ-î cûbinşan tenemrâ Haste kerd.

«Cebri olan o hayvanların mekirleri beni bağladı. Onların tahta kılıçları, ya'nî yalan ve va'idleri tenimi yaraladı.»

این سخن چون پوست و مغز دان
این سخن چون نقش و معنی همچو جان

In suHân cûn post-u mânâ mağz dan,
In suHan cûn nakş-u mânâ hemçû can.

«Şu sözü post, ya'nî kabuk gibi; ma'nâyı da lûb yani iç gibi bil. Kezâ sözü nakş ma'nâyı da can kıyâs et.»

O halde sözünün ma'nâsı olmayan, verdiği bir sözü tutmayan da içi olmayan kabuktan ibârettir.

پوست باشد مغز بدرا عیب پوش
مغز نیکورا ز غیرت غیب پوش.

Pôst bâşed mağz-ı bedrâ âybpûş,
Mağz-ı nikûrâ ziğayret gâyb puş.

«Post, ya'nî kabuk, kötü ve cürümüş iç'in. aybını örter. Sağlam içi de, gayretinden, ya'nî ehil olmayan istifâde etmesin diye gizler.»

Meselâ fındık, ceviz, bâdem gibi meyvaların kabukları vardır. Bu kabuklar, içlerindeki yemişi gözlerden saklarlar. İç cürümüş olursa kabuğun saklaması onun cürüklüğünü örter. Sağlam ise yine kabuk, onun sağlamlığını setreder, kuşların gagalamasından muhafaza eyler. Bunun gibi insanın sözü de kendisinin kabuğu mesâbesindedir ki: «İnsan, dilinin altında gizlidir» mazmûnunca kişi sözünün arkasında gizlidir. İşte o sözün sakladığı insanlardan ba'zısının içi, çürük meyva gibi olur. Öylesinin sözü, kendi cürüklüğünü sat-hî bir nazara karşı örter. Ba'zısının içi de sağlam yemiş gibi olur, Öylesinin sözü de, ehil olmayan istifâde etmesin diye onun meziyyetini gizler. Binâ-naleyh kabuğun ehemmiyeti yoktur. Matlup olan içtir. İnsanın sözüne ve dış görünüşüne bakılmaz. Özüne, batinına, ma'nâsına ehemmiyet verilir. Sözünün ma'nâsı ve rûhu olmayan bir adam, içi bulunmayan kabuktan farklı değildir. Öylesinin va'di de, ahdi de rûzgârdan kalemle sudan defter üstüne yazılmış yazı ve yapılmış nakış gibidir. Nitekim Hazret-i Mevlânâ buyuruyor:

چون قلم از یاد بد دفتر زاب
مرجه بنوسی فتا گردد شتاب.

Çün kalem ez bâd bûd defter ziâb,
Herçi binvisî fenâ gerded şitâb.

«Kalem rûzgârdan, defter sudan olunca her ne yazsan çabucak mahvolur.»

نقش آبهست ار وفا جو بی ازان
باز کردی دستهای خود گران.

Nakş-ı âbest er vefâ cûyî ezân,
Bâzgerdî desthâ-yî Hod gezân.

«Su üstüne yapılan nakışta vefâ ararsan, nedâmetle ellerini ısırdığın halde geri dönersin.»

باد در مردم هوا و آرزوست
چون هوا بگذاشتی پیغام هوست.

Bâd dermerdüm hevâ û ârzûst,
Çün hevâ bûgzâştî peygâb-ı «hus»st.

«Rûzgâr, insanın vücûdundaki hevâ ve arzûdur. Hevâyı terkedecek olursan kalacak, Allahın haberli, ya'nî emirleri ve nehiyleridir.»

İki beyit evvel «Kalem rûzgârdan, defter sudan olacak olursa her ne yazsan çabucak mahvolur» denilmişti. Bu beyitte de o rûzgârdan kalem ta'rif ediliyor. Onun insandaki hevâ vü hevesten ibaret olduğu söyleniliyor. Evet. Heves sevkiyle yapılan şeyler çabucak münkariz olur. Sûr'at-i zevallîyle, bu üstüne yapılan nakışlara, yâhud beledîyyenin yaya kaldırımları kenarına yaptırdığı cemenliklere benzer ki basılır, ciğnenir, kuru topraktan ibâret kalır. Fakat o hevâ vü heves terk edilirse, geriye, Allahın emrû nehiyleri kalır ki, onlara ittiba etmekte seâdet vardır.

خوش بود پینا مه‌ای کرد گار
کو ز سر تا پای باشد پایدار

Hoş büved peygâmihâ-yî Kirdgâr,
K'ô zisertâ pây bâşed pâydâr.

«Alla'hın haberleri, ya'nî evâmir ve nevâhisi hoştur ki onlar baştan sona kadar sâbit ve gayr-ı mütebeddildir.»

Diyânet Riyâseti gibi dînin ahkâmını muhâfaza etmekle mükellef bir makamda bulunan müteveffâ bir zât; bir sünnetin tebdiline, ya'nî müslümanlara boş açık namaz kıldırmaya muvaffak olabildi mi? Dîni bir hükmü tebdil ve tağyir edebildi mi?

خطبه شاهان بگردد وان کجا
جز کجا و خطبه های انبیا.

Hutbe-i şâhan bigerded v'an kıyâ.
Cüz kıyâ ü Hutbehâ-yî Enbiyâ :

«Pâdişahların hutbeleri ve saltanatları değişir, lâkin peygamberlerin hutbeleri ve ma'nevî hükümetleri değişmez, onlar sâbittir.»

زانکه بوشی پادشاهان از هواست
بارنامه انبیا از کبریاست.

Zanki bevş-î pâdişâhan ez hevâst,
Bârnâme-i Enbiyâ ez Kibriyâst.

«Çünkü pâdişahların haşmet ve saltanatı hevâdandır. Peygamberlerin izinnâmesi ise taraf-ı Kibriyâdandır.»

از درمها نام شاهان بر کند
نام احمد تا ابد بر می زند.

Ez dîremhâ nâm-ı şâhan berkenend,
Nâm-ı Ahmed tâ ebed ber mi zenend.

«Paralardan pâdişahların adını kaldırırklar, Fakat (Ahmed) nâm-ı şerifini ebede kadar zikredeler.»

Ya'nî hevâ vü heves icâbı olan şeyler çabucak zâil olduğu halde, ahkâm-ı dîniyyenin inkılâba uğramak ihtimâli yoktur. Dünyâdaki hükûmetlerin şekli değişir, başlarındaki zevâtın hutbesi ve sikkesi tebeddül eder. Çünkü onların menşe'i hevâdır. Lâkin, enbiyâ saltanat ve enbiyâ hutbe ve sikkesi değişmez. Zîra onların hükûmeti verâset, yâhud intihab tarikiyle değildir. Bizzât Allahın izni ve ta'yiniyledir. Onun için her müslüman, peygamberlerden birini zikredince (Aleyhisselâtu Vesselâm) diye ta'zim ve tekrimde bulunur. İşte Hükûmeti Ebediyye ve Saltanat-ı Sermediyye budur.

Peygamberlerden bazıları, kendilerinden evvelki şer'atleri; Dîn-i Muhammedî ise, bütün dinleri neshetmiştir. Demek onlar için de beka yokmuş? diye bir sülî irâd ihtimâline binâen Cenâb-ı Pîr buyuruyor ki:

نام احمد نام جمله انبیاست
چونکه صد آمد نمود هم پیش ماست.

'Nâm-ı Ahmed nâm-ı cümlê Enbiyâst,
Çünkü sad Âmed neved hem pîş-i mâst.

«Ahmed nâm, bütün peygamberlerin nâmı demektir. Nitekim yüz sayını gelince doksan da nezdimizde demektir.»

Ya'nî Şer'at-i Muhammediyye, bütün büyük peygamberleri tasdik etmeyi ve her birine hürmet ve ta'zim göstermeyi ümmet-i Muhammede ta'lîm etmiş, içlerinden bazılarının isimleri Kur'ânda zikredilmiştir. Şu halde nâm-ı celil-i Ahmedîyi zikretmek, bütün nebîlerin isimlerini de kemâl-i ihtirâm ile yâd eylemek demektir. Bu hareket, bir kimsenin yüz adedini söylemesine benzer ki yüz denilince doksan da onun içindedir.

1105

دو شدن خرگوش بس تأخیر کرد
مکرها با خویشتن تفریر کرد.

Der şüden Hargûş bes te'Hir kerd,
Mekrhâ bâ Hîştên takrîr kerd.

«Tavşan azimet husûsunda çok gecikti. Kendi kendine bir takım mekirler tertib eyledi.»

1106

در ره آمد بعد تأخیر دراز
تا بگوش شیر گوید يك دو راز.

Der reh Âmed bâd-ı te'Hir-i dırâz,
Tâ begûş-i şîr gûyed yek dü râz.

«Uzun uzadıya geciktikten sonra arslanın kulağına bir iki sır söylemek üzere yola çıktı.»

Arslandan maksad; (Nefs-i emmâre), tavşandan murad da; (Akl-ı meâd) olduğu evvelce söylenmişti. Burada tavşanın arslana karşı yapacağı tedbir dolayısıyla, aklın dūrendişliğine dâir ba'z-ı mütâleâtın beyânına şūrū' edilip deniliyor ki :

1107

تا چه عالمهاست در سودای عقل
تا چه پنهانست این دریای عقل.

Tâ çi âlemhâst der sevdâ-yi akl,
Tâ çi bâ pehnâst in deryâ-yi akl.

«Aklın düşünebildiği ne âlemler vardır. Şu akıl denizi ne derece geniştir.»

1108

صورت ما اندرین بحر عذاب
می دود چون کاسها بر روی آب

Sûret-i mâ enderin bahr-i izâb,
Mîdeved çün kâsehâ rû-yi âb.

«Kâseler suyun yüzünde yüzüp koştukları gibi bizim sûretimiz de bu tatlı denizin dalgaları arasında dolaşır.»

1109

تا نشد بر سر دریا چو طشت
چونکه بر شد طشت دروی غرق گشت

Tâ neşûd pûr ber ser-i deryâ çü taşt,
Çünkü pûr şûd tâşt dervey gârk geşt.

«O sûret taşı dolmayınca leğen gibi suyun üstündedir. Dolunca da o denizin içine gark olur.»

Hazret-i Mevlânâ akı denize, insanın dış görünüşünü bir tase benzetiyor. İçi boş bir tas, suyun üstünde yüzdüğü gibi dâhilinde akıl bulunmayan bir kafa da öylece dolaşır durur. Fakat içine su dolan bir kap denize batar. Onun gibi dâhilî akıl ile dolu bir insan da akıl deryâsının müstağrakı olur ve harekât ve sekenâtını aklın muktezâsına tatbik eder.

1110

عقل پنهانست و ظاهر عالمی
صورت ما موج یا ازوی می.

Akl pinhânest u zâhir âlemî,
Sûret-i mâ meva yâ ezvey yemî.

«Akıl gizli, âlem ise meydandadır. Bizim dış görünüşümüz, akıl denizinin bir dalgası, yâhud bir yaşlığıdır.»

هرچه صورت می وسیلت سازدش
زان وسیلت بحر دور اندازدش.

Herçi sûret mî vesîlet sâzedeş,
Zan vesîlet bahr dûr endâzedeş.

«Dış görünüş, denize girmek için ne türlü vesileye mürâcâ'at etse deniz, onu o vesîleden uzaklaştırır.»

Akıl denizine girmek için yine aklın kendisine mürâcâ'at etmelidir. Başka vâsıtalara, vehm gibi, his gibi, hayal gibi şeylere mürâcaat olunursa akıl denizi o mürâcâ'at eden o vesilelerden âdetâ lodos dalgası gibi uzaklaştırır.

تا نیند دل دهنده راز را
تا نیند تیر دور انداز را.

Tânebîned dil dehendey râz râ,
Tânebîned tîr dûr endâzrâ.

«Gönül, esrârı veren; ok, kendini uzaklara atanı görmesin diye.»

Bir beyt evvel «akıl denizine girmek isteyen başka vâsıtaya mürâcâ'at ederse deniz onu uzaklara atar» denilmişti. Bu beytte onun hikmeti bildiriliyor. Denizin bu atışı, o adamın kalbine gelen esrârın asıl sâhibini kendisine bildirmemek, meselâ atılmış bir oka atanı göstermemek, daha açıkcası ehliyyet ve kabiliyyeti bulunmayanlara akıl gibi, rûh gibi sırf ma'nevî olan şeyleri anlatmamak içindir buyuruluyor.

اسب خود را یاره داند وز ستیز
می دواند اسب خود در راه تیز.

Esb-i Hadrâ yâve dâned vez sitîz,
Mîdevâned esb-i Hod der râh tîz.

«O inadcı kimse, atını sür'atle yolda koştururken yine o atı kaybolmuş, yahud çalınmış sanır.»

اسب خود را یاره داند ان جواد
اسب خود اورا کشان کرده جواد.

Esb-i Hadrâ yâve dâned an cevâd,
Esb Hôd ârâ keşan kerdê çû bâd.

«O cömerd kimse, kendi atını kaybolmuş zanneder. Halbuki o at, onu rüzgâr gibi çeker götürür.»

درفغان و جست و جو آن خیره سر
هر طرف برسان و جویان در بدر

Derfigân û cûstu cû an Hîreser,
Her taraf pûrsân u cûyan derbeder.

«O sersem kafalı; bağırrır, çağırır, her tarafa, her kapıya baş vurup atını sorar ve arar.»

کانکه دزدید اسب مارا کو و کیست
اینکه زیر ران تست ای خواجه چیت

K'an ki düzdid esb-i mârâ kû vu kîst,
În ki zir-î rân-ı tûst ey Hâce çîst.

«Bizim atı çalan kimdir ve nerededir? der. Efendi; bu altındaki nedir? denilecek olsa der ki:»

آری این اسبست لیکن اسب کو
با خود ای شہوار اسب جو

Ârî in esbêst lîkin esb kû,
Bâ Hod ay ey şehsuvâr-î esb cû.

«Evet. Attır, ama, at nerede cevâbını verir. Ey ata bindiği halde atı arayan şehsûvar; kendine gel.»

Akl gibi, rûh gibi ma'nevî şeylere ve Cenâb-ı Hakkın varlığına akıl erdiremeyenleri, ya'nî görmedikleri mevcûdâta var diyemeyenleri, hattâ onların vücûdunu hâricde aramaya çalışanları Cenâb-ı Pir, bu beytlerle temsil ediyor. Kendisiyle berâberken rûhu bulmak isteyenler, atın üstünde iken «atımı kim aldı ve nereye götürdü?» diye öteye beriye at koşturana benzer diyor. Bu gibilere «at aryorsun ama bu altındaki nedir?» diye sorulacak olsa: «Evet. .. At ama bizim at nerede» cevabını verir buyuruyor. Halbuki

1118

جان زبیدی و نزد کیست گم
چون شکم پر آب و لب خشکی جو خم

Can zıpeydâ yî yu nezdî kist gûm,
Cûn şikem pûr'âb u leb Huşkî çû Hum.

«Can, gayet peydâ ve son derece yakın olduğundan kayıptır. Şu hal küpün karnında su varken ağzının kuru bulunmasına benzer.»

Evet. Yere gömülü ve dışarda bir küpün hâricde kalan kısmı kuru görünür. Halbuki dört parmak aşağısı su doludur. Bunun gibi ruh da insanın her tarafında sâri ve câri iken sathî bir nazarla bakılınca meydanda ona benzer bir şey görülemez. Binâenaleyh bir zirûhun kendi rûhunu görmemesi ve inkâr etmesi, küpün ağzındaki kuruluğa bakıp da içinde su yoktur vehmine düşülmesi gibidir.

Kezâ, Aliahın bütün mahlûkatına bir kurbiyyeti vardır ki o kurbiyyet, rûhun yakınlığına nisbet kabûl etmeyecek derecede fazladır. Nitekim Cenabı Hak:

وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ ﴿٨٥﴾

Ya'nî: «Biz insana şah damarından, ya'nî kendisinde daha yakınız⁸⁵.»

وَاعْلَمُوا أَنَّا لِلَّهِ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٨٦﴾

Ya'nî: «Bilmiş olun ki Allah, insan ile kalbi arasına girer⁸⁶.» Âyeti vardır.

(85) Kâf : 16

(86) Enfal : 24

Bu Âyeti Kerimeden, bir takım zındıkların çıkardıkları ma'nâ anlaşılsın, ya'nî hulûl i'tikadına düşülmesin. Hulûl, ya'nî bir şey'n diğer bir şey'e girmesi için bir hal, ya'nî giren, bir de mahal, ya'nî girilen şey lâzımdır. Halbuki sofiyyenin itikat esası tevhiddir. Tevhid ise ikiliği nefyeder. O halde okunan Âyetlerin ma'nâsı Allahü a'lem: «Allah ,insana o kadar yakındır ki o yakınlık, kendisiyle şah damarından ve yine kendisiyle kalbinden daha yakındır» demektir.

1119

کی بینی سرخ و سبز و نور را
تا بینی پیش ازین سه نور را

Key bibinî sūrH u sebz û fûr râ,
Tâ nebîni pîş ezin sê nûr râ.

«Bu üç renkten evvelce nûr: görmeyince kırmızıyı, yeşili ve kırmızımsı-rengi nasıl görürsün.»

1120

لیک چون در رنگ گم شد هوش تو
شد ز نور آن رنگها روپوش تو

Lîk çûn der rêng gûm şûd hûş-i tû,
Şûd zinûr an rêng hâ rūpûş-i tû.

«Lâkin senin akl ü idrâkin renk ile meşgul olduğundan o renkler, nûru görmene mânî' olur.»

1121

چونکه شب آن رنگها مستور بود
پس بدیدی دید رنگ از نور بود

Çûnki şeb an rêng hâ mestûr bûd,
Pes bidîdî دید-i reng ez nûr bûd.

«Gece o renkler nazardan gizli bulunduğu için görür ve bilirsin ki renklerin görünmesi nûrun vâsıtasıyla imhâ.»

این برون از آفتاب و از سها
و اندرون از عکس انوار علا

İn brun ez âftâb u ez sühâ,
Venderun ez aks-i envâr-i ulâ.

Bu hâricdeki nûr güneşten ve yıldızdandır. Dahildeki ise envâr-ı ulânın, mâ'nâ âleminin aksıdır.»

نور نوو چشم خود عکس دلست
نور چشم از نور دلها حاصلست

Nûr-i nûr-î çêşm Had aks-î dilest,
Nûr-i çêşm ez nûr-i dilhâ hâsilest.

«Göz nurunun, ya'ni hassa-i basarın nûru, kalb nûrudur, basirettir. Nûr-i, basar, envâr-ı kalbiyyeden husûle gelir.»

Ma'lûmdur ki bir görmek, bir de görüp anlamak vardır. Bunlardan birincisine basar, kincisine basiret denilir. O anlamak basiretin derecesine göre'dir. Basiret olmayınca basarın anlatma faydası yoktur. Meselâ bilmediğimiz bir lisanla yazılmış bir yazıyı görürüz, lâkin anlamayız. Bununla berâber:

باز نور نور دل نور خداست
که ز نور عقل و حس پاک و جداست

Bâz nûr-î nûr-i dil nûr-î Hudast,
K'ô zinûr-î akl u his pâk u cûdast.

«Kalb nûrunun nûru, ya'ni basiret hassasının aslı da nûr-i ilâhîdir ki • ilâhî nûr, aklın ve hissin nûrundan pâktır ve ayrıdır.»

O nûr-i ilâhî, bir kalbe aksedecek olursa insanın basiretinde ve basarında nurlar husûle getirir ve ma'rifetullah iktisâbına vesile olur. Onun içindir ki Nûrülenvâr ve sırrûlesrar olan Nebiyy-i muhtâr Sallâllâhü Aleyhi Vesel-

Ma'lûmdur ki eşyânın rengini tefrik etmek, daha acıkcası kırmızı, yeşil ve boz renkli şeyleri, hülûsa dünyâyı görebilmek için evveleminde aydınlık lâzımdır. Bu aydınlığı üçe ayırmışlar, birincisine: Nûr-i basar, ikincisine: Nûr-i şems ve kamer, üçüncüsüne de: Nûr-i چراغ demişlerdir. Ya'ni görmek ve ayırd etmek için gözde nûr olmalı, eşhîbi kör olmamalı, bakılacak şey güneş ziyâsiyle, yâhud ayın nûriyle, yâhud bir kandilin, bir fenerin veyâhud bir lâmbanın ışığıyla aydınlanmış bulunmalı. Karanlık bir gecede eşyânın görülmesi kabil değildir. Çünkü zulmet bütün etrafı istilâ etmiştir. Binâenaleyh renklerin görülebilmesi ve eşyânın tefrik edilmesi ancak nur vâsıtasıyla meydana çıkar. Gündüzün ve aydınlıkta renklerin görülüp de nûrun görülmemesi ise o renklerin gözü oyalayıp nûrun görülmesine mâni' olmasındandır.

Peki. Nur nedir? Nûru «kendisi görünmeyen ve başkasını gösteren» diye tarif ediyorlar. Kur'ân-ı Kerimde:

اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

Ya'ni: «Allah göklerin de, yerin de nûrudur.» buyurulmuştur ki: «Onları izhâr edip meydana çıkaran ve gösteren Allâhtır» meâlinde'dir. İşte bundan dolayı, ya'ni göklerin ve yerin gözleri oyalamasından, onların nûru ve sebeb-i zuhûru bulunan Allah görülmemektedir. Ma'rifet-i Bâri husûsunda iki meslek vardır. Birincisi urefâ meslekidir ki, müessirden esere intikaldır. İkincisi hukemâ meslekidir ki, eserden mü'essire istidlâldır. Birinciler evvellâ nûru ve o vâsıta ile eşyây görenlerdir. İkinciler de eşyây görüp nûru göremeyenlerdir.

نیست دید رنگت بی نور برون
همچنین رنگت خیال اندرون

Nîst did-î reng bî nûr-î brûn,
Hem cûnin reng-î Hayâl-î enderûn.

«Hâricde nûr olmayınca renk görmenin imkânı olmadığı gibi, hayâlin deründaki rengi de böyledir.»

İsm Efendimiz bir dualarında: «Kalbinde, kulağında, gözünde, sağında, solunda, üst ve alt, ön ve arka taraflarında nur bulunmasını ve kendisinin serâpe nûr olmasını» temenni ederlerdi.

Şu beyânât-ı âliyeden sonra Hazret-i Mevlânâ yine renk bahsine dönüyor, eşyâ arasındaki zıddiyyet'in hikmetini izâh ediyor :

1126

شب نبید نور و ندیدی رنگها
پس بضد نور پیدا شد ترا

Şeb nebûd nûr û nedidî reng hâ,
Pes bezıddî nûr peydâ şûd türâ.

«Gece nur olmadığı için renkleri görmedin. O halde nûrun zıddıyla münkeşif oldu ki..»

1127

دیدن نورست و آنکه دید رنگ
وین بضد نور دانی بی درنگ

Dîden-î nûrêst vangeh dîd-i reng,
V'in bezıdd-î nûr dâni bî dereng.

«Evvelâ nûr, sonra renk görülür, bunu da zıddı bulunan zulmetle anlarsın.»

1128

رنج و غمرا حق بی آن آفرید
تا بدین ضد خوشدلی آید بدید

Renc u gâmrâ HAK pey-i an âferid,
Tâ bedinzıd Hoşdili âyed pedid.

«Cenâb-ı Hak, hastalığı ve gam u kederi, gönül hoşluğu meydana çıksın ve anlaşılсын diye yaratmıştır.»

1129

پس نهائیا بضد پیدا شود
چونکه حق را نیست ضد پنهان بود

Pes nihânihâ bezıd peydâ şevêd,
Çünkü HAK râ nîst zıt pinhan büved.

«Gizli olan şeyler, zıddıyla münkeşif olur. Cenâb-ı Hakkın zıddı olmadığından dolayı zât-ı gizli bulunur.

Evet: «Her şey, zıddıyla meydana çıkar» denilmiştir. Meselâ aydınlık; karanlık olunca anlaşılır; âfiyetin kadri hastalıkta bilinir. Kuvvet acze karşı tezâhür eder. Hülâsa her şey zıddıyla, mukabilîyle tebeyyün eyler. Cenâb-ı Hakkın ise misli olmadığı gibi zıddı ve mukabili yoktur. O, ferd-i yegâne, bu cihetten de ferid ü vâhiddir. Binâenaleyh gizli olması, gözlerle görünmemesi tabi'idir.

Hazret-i Mevlânâ bahsi te'yid için buyuruyor ki :

1130

که نظر بر نور بود آنکه رنگ
ضد بضد پیدا بود چن روم و رنگ

Kî nazar ber nur büved angeh bereng,
Zıd bezıd peydâ büved çün rûm u zeng.

«Çünkü evvelâ nûr, ondan sonra renk görülür. Rûmî ile zengî, ya'nî beyaz ile siyah insanlar birbirinin varlığıyla peydâ olur.»

1131

پس بضد نور دانستی تو نور
ضد ضدرا می نماید در صدور

Pes bezıdd-î nûr danistî tû nûr,
Zıd zıdrâ mî nûmâyed der sudûr.

«Şu halde sen nûru nûrun zıddıyla bilirsın. Çünkü zıd zuhûr ederek zıddını gösterir.»

نور حق را نیست ضدی در وجود
نا بصد اورا توان پیدا نمود

Nûr-i HAK râ nîst zıddı der vücûd,
Tâ bezîd ôrâ tevân peydâ nûmûd.

«Nûr-i İlâhînin vücud âleminde zıddı yoktur ki o zıd ile nûru âşîkâne görülebilsin.»

1133

لاجرم ابصارنا لا تدرکه
وهو یدرک بین تو از موسی وکه

Lâcerem ebsârunâ lâ tûdrîkûh,
Vehvê yûdrîk bin tû ez Mûsî yu kûh.

«Şüphesiz ki bizlın gözlerimiz onu idrâk edemez. Hak sübhânehû işe idrâk eder. Sen bunun sırrını Mûsâ ile Cebel-i Tûr vak'asından anla.»

Burada :

لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ
الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ

Ayet-i Kerimesine işâret ediliyor ki Nazm-ı Celîlin, Allâhü a'lem ma'nâsı: «Allahı gözler idrâk edemez, o ise gözleri idrâk ve ihâta eder. Zât-ı ecellü â'lâ lâtif ve Habîrdîr» demektir.

Hazret-i Mevlânâ bu işâretten sonra Mûsâ ve Tûr vak'asını hatırlatıyor. Ma'lûmdur ki Cenâb-ı Kelîmullah :

قَالَ رَبِّ ارْنِي أَنْظُرَ إِلَيْكَ

Ya'nî: «Ya Rabbi, kendini bana göster, sana bakayım» demiş, lâkin

(88) En'am : 103

(89) Araf : 143

قَالَ لَنْ رَتِّنِي وَلَكِنْ أَنْظُرَ إِلَيْكَ
لَجَلِّ فَإِنْ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَانِي

Ya'nî: «Sen beni göremezsın, lâkin dağa bak, eğer yerinde durursa sen de beni görürsün» cevabını almıştı. Sonra ilâhî tecellînin heybetinden dağ parça parça oldu. Hazret-i Mûsâ da istiğyak galebesiyle kendinden geçti. Eğer Cenâb-ı Hakkın göz ile idrâkı kabil olsaydı Hazret-i Kelîmullahın idrâkı lâzım gelirdi.

Muhakkıklardan bazıları demişlerdir ki bu Âyet'i Kerîme, rû'yetullahın vuku' bulmayacağına delil olamaz. Çünkü rû'yet başkadır, ihâta başkadır. İhâta demek olan idrâk başkadır. Allah görülür, fakat ihâta edilemez. Nitekim insan, yüksek bir yere çıkıp da bakacak olursa koca bir şehri müşâhede eder. O müşâhede, rû'yettir, fakat idrâk ve ihâta değildir.

Kezâ Hadîs-i Şerifte: «Ayın on dördüncü gecesî kameri gördüğünüz gibi Rabbinizi göreceksiniz» buyurulmuştur. Kameri görüşümüz elbette ki onu idrâk ve ihâta değildir.

Hazret-i Mevlânâ, sûret ve ma'nâ bahsine dönerek diyor ki :

1134

صورت از معنی جو شیر از بیشه دان
یا جو آواز و سخن زاندیشه دان

Sûret ez mânâ çû şîr ez bîşe dâñ,
Ya çû âvâz û sūHan z'endîşe dâñ.

«Ma'nâya nisbetle sûreti, ormana nisbetle arslan, yâhud fikre nisbetle ses ve söz gibi kıyâs et.»

(90) Araf : 143

بنا سخن و آواز از اندیشه خاست
تو ندانی بحر اندیشه کجاست

İn sūHan v'âvâz ez endîşe Hâst,
Tû nedânî bahr-ı endîşe kücâst.

«Bu söz ve bu ses, fikirden zuhûra gellr. Lâkin fikir denizinin nerede olduğunu bilmezsin.»

لیک چون موج سخن دیدی لطیف
بحر آن دانی که باشد هم شریف

Lîk çün mevc-î sūHan dîdî lâtif,
Bahr-ı an dânikî bâşed hem şerîf.

«Lâkin o fikir denizinin dalgası bulunan sözün letâfetini göünce fikir denizinin şerâfetini de anlarsın.»

چون زدانش موج اندیشه بتاخت
از سخن و آواز او صورت بساخت

Çün zidânîş mevc-î endîşe bitâHt,
Ez sūHan v'âvâz ô sūret bisâHt.

«İlmîn tahrikîle fikir denizi dalgalanınca o dalgalar söz ve ses sûretine girer.»

از سخن صورت بزاد و باز مرد
موج خود را باز اندر بحر برد

Ez sūHan sūret bizâd û bâz mûrd,
Mevc-ı Hodrâ bâz ender bahr bûrd.

«Sözden sûret doğup ölü. Dalgâ kendini tekrar denize götürür.»

صورت زنی سورنی آمد برون
باز شد کانا الیه راجعون

Sûret ezbî sûretî Âmed brûn,
Bâz şûd «k'innâ ileyhî râciûn.»

«Sûret, sûretsizlik, ya'ni ma'nâ âleminden zuhûr etti ve yine oraya gitti

«Biz, Allahın kullarıyız ve onun

nezdine avdet edeceğiz»⁹¹. Âyeti bunu müeyyiddir.

Ma'lûmdur ki bir sûret, bir de ma'nâ vardır. Daha açıkcası: Görünen ve görünmeyen şeyler mevcuddur. İnsanların sâir mahlûkattan medâr-ı imtiyâz-ı olan şey; sûret değil, ma'nâsıdır. Nitekim Kur'anda :

إِذَا كُنتُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَنْفِكُمْ

Ya'ni: «Allah indinde en kerim olanınız en ziyâde müttekî bulununuzdur»⁹². buyurulmuştur. Tekvâ, ya'ni Allah korkusu ise sûri olmaktan ziyâde ma'nevîdir. Zâten sûretin menşei de ma'nâdır. Meselâ kerem hâssası, ma'nevî bir haldir. Bir insanın fukaraya bakması, düşkünlerin elinden tutması, âcizlerin imdâdına koşması o ma'nevî halin sûri şekilleridir. Kezâ leâmet, ya'ni alçaklık ma'nevî bir hâlettir. Bir herfin alçakca harekâtı da yine o ma'nevî leâmetin dışı akseden şeklidir.

Cenâb-ı Pîr bunu diğer bir misâl ile tazvih ediyor. Sûreti arslana, ma'nâyı arslan yatağı olan ormana, kezâ sûreti sese ve söze, ma'nâyı da tefekküre benzetiyor. Bir arslanın ormandan çıkması, sözün düşünceden doğması gibi, sûret de mâhâdan zuhur eyler, diyor. İnsanın ilmi ve iradesi, fikir denizini dalgalandırır. Fikir dalgaları söz şeklinde meydana çıkar. Ya'ni insan, bir kimsenin yanına gelmesini murâd edince o irâde fikir denizini dalgalandırır. O temevvüc (Buraya gel) diye çağırarak sûretinde zuhûr eder. Şu halde söz, ma'nâ dalgasının sûreti olur, ondan doğar, yine ona gider. Bunun gibi, Allahın irâdesi de avâlimi yaratmak iktizâ edince, (Kün) kelimesiy-

(91) Bekara : 156

(92) Hûcurat :: 13

le tecelli etti ve bundan bütün mahlûkat, mertebe ve kabiliyetlerine göre zuhura geldi. Nihâyet yine aslına rücu' edecektir. Nitekim bu hakikat: «Bir musibete uğrayan mü'minler kemâl-i tevekkül ve teslimiyyetle biz Allahın mahlûku ve memlûküyüz ve yine ona rücu' edeceğiz derler.» mealindeki Âyet-i Kerîmeyle beyan buyurulmuştur. Bu âyetin alt tarafında azim bir müjde vardır. Cenâb-ı Hak buyurmuştur ki :

﴿أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَئِكَ

مُؤْتَمِنُونَ﴾

Ya'ni: «Bir musibete uğrayınca buna teslimiyyet gösterenlere, şikâyet ve adem-i hoşnûdide bulunmayanlara Rabb-i Ekremleri tarafından mağfiret ve rahmet vardır. Fazla olarak onlar doğru yolu bulmuş olan kimselerdir.»

Bir Hadis-i Şerifte tebşiri varid olmuştur ki: «Bir musibete uğrayınca istirca' eden, ya'ni: (İnnâ lillâh ve innâ ilayhi râciûn) diyen kimsenin musibetini Allah cebreder, sarar, sarmalar ve onun âkibetini hayreyleyler. Bir de, kaybettiği şey'e bedel, râzı olacağı bir başkasını verir» mealindedir. Cenâb-ı Mevlânâ diğer bir bahs açıyor :

Ehl-i tasavvuf der ki: Esmâ-i ilâhiyyenin te'sirinde ta'til yoktur. Hepsi de fa'aliyette ve kemâl-i zuhurdadır. Onun için meselâ (Muhyî) isim ân beân hayât ifâza eder, (Mûmîd) ismi de dembeden memât irâs eyler. (Mücdî) icâr ve ihtira'dan geri durmadığı gibi (Mâhî) ismi de mahv ü i'damdan hâli kalmaz. Bu itibarla âlem, bölünmiyen bir an için de ademden vücûda gelir ve bil'akis vücuddan ademe gider. Çünkü esmâ-i ilâhiyyenin mazharıdır. Esmâ da ta'til yoktur. Hattâ:

﴿أَفَعِينَا بِالْخَلْقِ الْأَوَّلِ بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ﴾

Âyet-i kerimesinde buna işâret vardır derler.

Ya'ni: «Biz halk-ı evvelde, yani mahlûkatı ilk yarattığımızda âciz mi kaldık ki ikinci defa halkı dirilteceğimizden müşrikler şüpheye düşüyorlar?» mealindedir. Ehl-i zâhîrin burada şek ve şüphe ma'nâsına aldıkları (lebs) kelimesine sofîyye (ilbâs) ma'nâsını veriyor ve: «Mahlûkat her an varlık ve yokluk gibi iki muhtelif ilbâs içindedir» mealini çıkarıyor. İşte Hazret-i Mevlânâ bu mühim ve derin bahsi anlatmak için diyor ki:

(93) Bekara : 157

(94) Kâf : 15

بس ترا هر لحظه مرگ و رجعتیست
مصطفی فرمود دنیا ساعتیست

Pes türâ her lâhze merg ü ric'atîst,
Mustafâ fermûd dünyâ sâatîst,

«O halde senin için her lâhza ölüm ve ric'at vardır. Hazret-i Mustafâ Sallallahü Aleyhi Vesellem (Eddünyâ sâ'atün) ya'ni: Dünyâ ebediyyete nisbetle az bir müddetten ibârettir buyurmuştur.

Ma'lûmdur ki sâ'ât lâfzının altmış dakikalık bir zamâna tahsisi istilâhıdır. Yoksa lâûgatte sâ'atı az bir müddet demektir.

Bir beyt vardır ki okunan Hadis-i Şerîfin âdetâ tercemesidir :

«Sa'at-i vâhidedir ömr-i cihan, sâ'atî safreyle heman.»

جمله عالم می شود هر دم فنا
باز پیدا می نماید در بقا

Cümle â'lem mişevêd herdem fenâ,
Bâz peydâ minümâyed der bekâ.

«Bütün âlemler her ân fenâya gider, sonra tekrar bekâ şeklinde görünür.»

فکر ما تیرست از هو در هوا
در هوا کی باید آید تا خدا

Fikr-i mâ tîrist ez «HU» der hevâ,
Der hevâ key pâyed âyed tâ Hûda.

«Bizim fikrimiz, Hudâdan havaya atılmış bir ok gibidir. Ok havada nasıl durabilir? Hudâyâ kadar gelir.»

هر نفس نو میشود دنیا و ما
بی خبر از نوشدن اندر بقا

Her netes nev mişevêd dünyâ u mâ,
BiHaber ez nev şûden ender bekâ.

Dünyâ ve mâfihâ her nefeste teceddüd eder. Fakat bizim o teceddüdden haberimiz olmaz.»

Hazret-i Mevlâna şu hakikati bir misâl ile izâh ediyor:

عمر همچون جوی نو نو می رسد
مستمری می نماید در جسد

Umr hemcün cûy nevnev mîresed,
Müstemirri minûmâyed dercesed.

«İnsanın ömrü nehre benzer ki suları yeniden yeniyse gelir ve dâîmi gelişinden, cesed de müstemir görünür.»

Bir dereye, bir nehre bakılınca sathî bir nazara karşı, duruyormuş gibi görünür. Lâkin onu teşkil eden damlaların hepsi de hareket ve cereyan hâlinindedir. Bırbırı arkasından sür'atle gelip gitmekte olmaları, hey'et-i macmû'asını duruyormuş gibi gösterir. Bunun gibi insan da nefes alıp verdikçe kendisine gelir. Hayat nehrinin dalgaları demek olan nefesler de çekilip gider. Nehirdeki katraların ardı sıra gelmesi, nasıl ki nehri duruyormuş gibi gösteriyorsa nefeslerin peyderpey alınıp verilmesi de hayâtı sâbit gibi irâe eder. Hülâsa :

آن زتیزی مستمر شکل آمدست
چون شرر کش تیز جنبانی بدست

An zîtizî müstemir şekli âmedest,
Çün şerer keş tiz cûnbânî bedest.

«Derenin ve ömrün müstemir görünmesi, katraların ve nefeslerin sür'atle gelip geçmesindendir. Bu görünüş, elinde sür'atle hareket ettirdiğin bir ateşin duruyormuş gibi görünmesine benzer.»

شاخ آتش را بجای بساز
در نظر آتش نماید بس دراز

ŞâH-ı âteşrâ bicûnbânî besâz,
Dernazar âteş nûmâyed bes dirâz.

«Yanmış bir dalı sür'atle kıyıdatacak olursan o ateş, nazara gayet uzun görünür.»

این درازی مدت از تیزی صنع
می نماید سرعت انگیزی صنع

În dıraziy müddet tîzî-i sun',
Minûmâyed sür'at engîzî-i sun'.

«Sallanan ateş parçasının uzun müddetli görünmesi, sallamak san'âtînin çabukluğundandır.»

طالب این سر اگر علامه ایست
نک حسام الدین که سامی نامه ایست

Tâlib-i in sır eger allâmeist,
Nek Husâmeddîn ki Sâmi nâmeist.

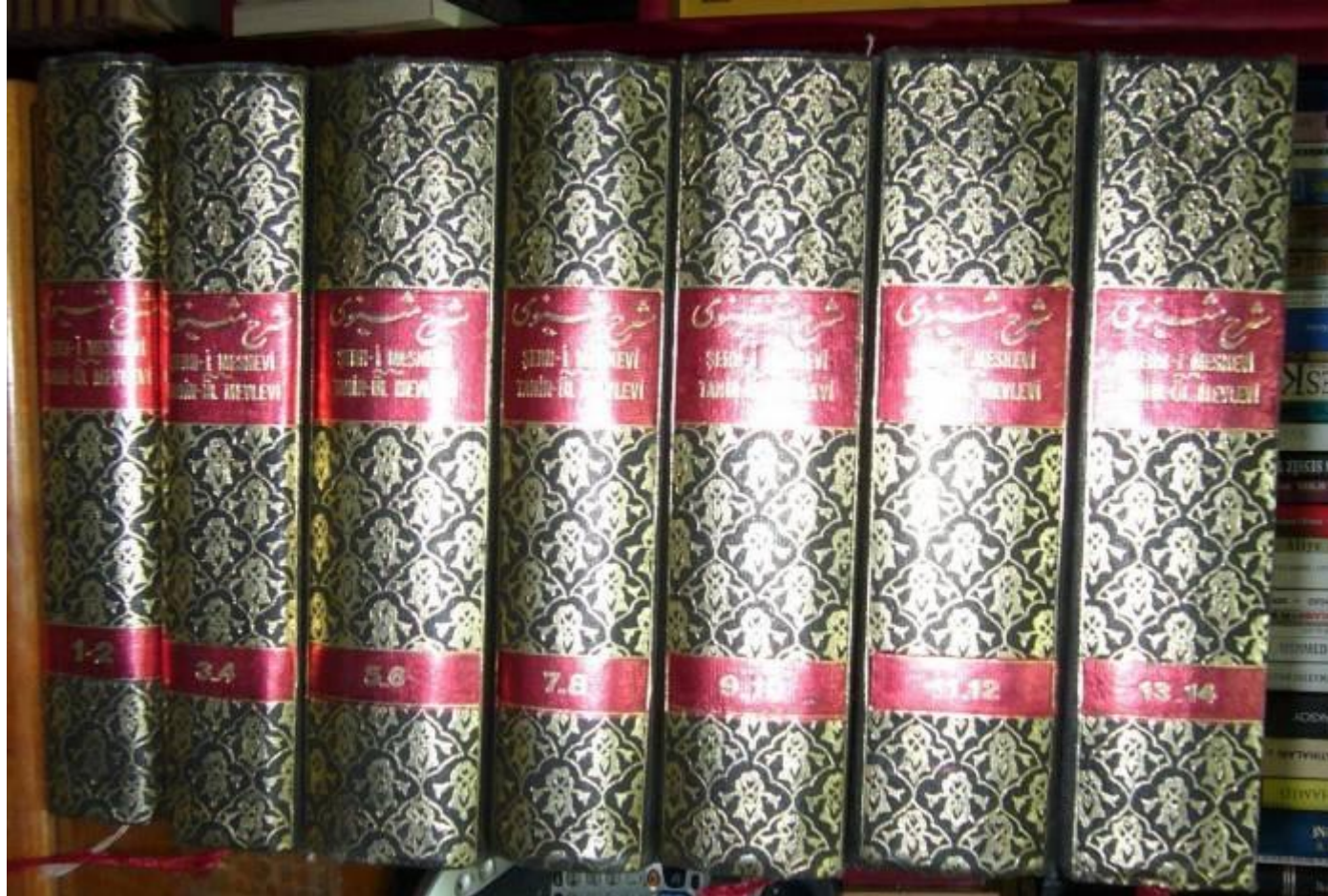
«Bu sıranın tâlibi allâme'le olsa yine Hüsâmüddîn Çelebi gibi, nâme-i sâmi ve kitâb-ı nâthk-ı ilâhî olan bir ârif-i mükemmile mürâca'atı zarûridir.»

Ya'ni bir insan, zahir ilimlerinde ne kadar tekemmül etmiş olursa olsun, bâtinîyyât ve ma'nevîyyâtı anlayabilmek için her asırda Hüsâmüddin Çelebi gibi bir mürşid-i ekmelîn telkînât ve ta'lîmâtına muhtacdır. Sâde kitab okumak kâfi değildir. Çünkü, o sâmittir. Ma'rîfet-i ilâhiyye, Allah'ın kitâb-ı nâtıkı bulunan insân-ı Kâmil'den öğrenilir. Kitablardaki ma'lûmât (ilm-i sutûr), mürşid kalbinden nebeân ve mürîdîñ kalbine cereyân eden maârif (ilm-i sudûr) derler ki asıl faideli ilim ilm-i sudûrdur.

X

İKİNCİ KİTAPIN SONU

	Sayfa
Tavşan'ın arslan'ın nezdine gelmesi	633 3
Kazâ gelince açık ve parlak gözlerin kapanacağına dair Süleyman Aleyhisselâmin Hüdühüdi Kıssası	650 12
Hüdühüdün da'vâsına karşı karganın i'tirâzı	657 15
Karganın ta'nına Hüdühüdün cevâbı	659 16
Kuyu civarına gelince tavşanın arslandan geri kalması	673 23
Tavşanın ayak sürüyüp geri kalması, sebebini arslanın sorması	684 29
Arslanın kuyuya bakması ve kendisiyle tavşanın akislerini görmesi	687 30
Arslan kuyuya düştü diye tavşanın av hayvanlarına müjde götürmesi	702 38
Bununla sevinmeyin diye tavşanın sair hayvanlara nasihat vermesi	717 45
Rum elçisinin Emir-ül-mü'minin Ömer Radiyallahü anhe gelmesi ve onun kerametlerini görmesi	728 51
Rum elçisinin Ömer Radiyallahü anhi ağaç altında yatmış ve uyumuş bulması	738 56
Rum elçisinin Emir-ül-mü'minin Ömer Radiyallahü anhten sual etmesi	750 62
Âdem Aleyhisselâmin (Rabbenâ Zalemnâ) zellesini nefesine izâfe etmesi, şeytanın da (bimâ ağveytenî) diyerek günâhını Allaha izâfe eylemesi	762 68
Rum elçisinin Hazret-i Ömer Radiyallahü anhten Ruhların şu çamur ve sudan müteşekkil cisimlere mübtelâ olmasının sebebini sorması	778 76
Allah ile oturmak isteyen ehli tasavvufu otursun meâlindeki kelâm-ı sofîyânenin ma'nâsına dair	785 79
Bir tâcirle onun kafeste mahpus bulunan tûtisinin hikâyesi ve tûtinin hind tûtilerine haber göndermesi	792 83
Allaha mensup akıl kuşlarındaki kanatların sıfatı	802 88
Tâcirin kırdâ hind tûtilerini görmesi ve kendi tûtisinin haberini onlara bildirmesi	806 90
Sihirbazların Hazreti Mûsâ'ya: Ne buyurursun, evvelâ sen mi asânı atarsın; yoksa biz mi atalım? diye ta'zim göstermeleri	819 96
Tâcirin hind tûtülerinden gördüğünü kendi tûtisine anlatması	835 104

Hind tûtülerinin hareketini işittince tâcirin kafesindeki tûtinin ölmesi ve efendisinin, onun üzerine ağlaması	853 113
Bu bahis, Hakîm Senâi Rahmetullahi aleyhin: (Küfr olsun, iman olsun, yoluna mâni olan her şey, mâni olmakta müsâvidir. Bir nakş da güzel olsun, çirkin olsun seni canandan uzak düşürecek olursa ikisi de birdir) beytinin tefsiridir. Keza bu bahis: (Sa'd kıskançtır. Ben Ea'd'dan kıskancım, Allah da benden ziyade kıskançtır. Kıskançlığından dolayı fuhşun âşikâresini de, gizlisini de haram kılmıştır) hadisinin açıklamasıdır	891 132
Tûtinin sâhibi olan tâcirin hikâyesine avdet	910 145
Tâcirin ölü tûtüyü kafesden dışarı atması, onun da uçması	922 148
Tûtinin tâcirle vedalaşıp Hindistana gitmesi	928 151
Halkın ta'ziminin ve büyüklük dolayısıyla halk arasında parmakla gösterilmenin mazarratı	929 151
Allahın dilediği olur, dilemediği olmaz hadis-i şerifinin tefsiri	941 157

TAVŞAN'IN ARSLAN'IN NEZDİNE GELMESİ

1149

شیر اندر آتش و در خشم و شور
دید کان خر گوش می آید زدور

Şir ender âteş û der Hışm u şûr
Dik k'an Hargûş mi-âyed zi-dûr.

«Arslan gadab ve ıstırabından ateş kesildiği sırada, tavşanın uzaktan gelmekte olduğunu gördü.»

1150

می دود بی دهشت و گستاخ او
خشمین و تندو تیزو ترشرو

Mi-deved bi-dehşet û gustâH û
Hışm-gin û tûnd u tîz û tûrş-rû.

«Tavşan, korkusuz, lâkayd, hattâ gadablı, sert ve suratı asık bir halde geliyordu.»

1151

کز شگسته آمدن تهمت بود
وز دلیری رفع هر ریب و ریت بود

K'ez şigeste âmeden tühmet büved,
V'ez dilîri ref'-i her ribet büved.

«Çünkü kırık, dökük bir halde gelmek töhmeti mûcib olur. Cesâret göstermek ise her türlü şübheyi ref'eder.»

Bir cürm ile maznûn olan kimsenin telâş göstermesi, o işte medhali bulunduğu zannını kuvvetlendireceği için, o gibi telâşlı tavırlar, ittihâmı şiddetlendirir. Fakat kendisinin ma'sûm olduğunu bilen ve bundan dolayı sükûnetini muhâfaza eden adamın sakin görünüşü, hakkındaki ittihâmı izâle eyler ve onun berâetini anlatır.

Tavşan da bir cürüm irtikâb etmemiş olduğunu bildiği cihetle arslanın yanına telâşsız olarak geliyordu.

1152

چون رسید او پیشتر نزدیک صف
بانک برزد شیر های ای ناخلف

Çün رسید ü pişter nezdik-i Saff,
Bânk berzed şîr hây ey nâHalef,

«Tavşan ilerleyip yaklaşıncâ, arslan: hey soysuz! diye haykırdı ve dedi ki:»

1153

من که باوانرا زهم بدیده‌ام
من که وشی شیر از مالیده‌ام

Men ki gâvanrâ zihem bidrideem,
Men ki gûş-i şîr-i ner mâlideem.

«Ben ki öküzleri parçalamış, erkek arslanların kulağını bükmüş bir gazanferim.»

1154

نیم خروشی که باشد کو چنین
امری مارا افکند او بر زمین

Nîm Hargûşî ki bâşed k'û çunîn,
Emr-i mârâ efkoned ü ber zemin.

«Bir tavşan parçası kim oluyor ki bizim emrimizi bu sûretle yerlere atıyor.»

1155

ترك خواب و غلبه حر گوش کن
غره این شیر ای خر گوش کن

Terk-i liâb ü gaflet-i Hargûş kûn,
Gurre-i in şîr ey Har gûş kûn.

«Tavşan uykusile gafletini bırak da hey eşek; bu arslanın böğür-üsünü dinle.»

1156

گفت خر گوش الان عزرم هست
گر دهد عفو خداوندیت دست

Göft Hargûş el-eman uzrim hest,
Ger dihed afv-i Hudâvendit dest.

«Tavşan dedi ki: aman bir özrüm var. Afv-i âliniz müsâ'ade eylerse arzedeyim.»

1157

گفت چه عزری ای فصور ابلهان
این زمان آیند در پیش شهان

Göft çî uzr ey KuSûr-i eblehân,
În zemân âyînd der-piş-i şehân.

«Arslan dedi ki: Ey ahmakların kusûru, ne gibi bir özrün var? Şahların huzûruna bu vakitte mi gelirler?»

1158

ما مرغ بی وقتی سرت باید برید
عزراحق را نمی شاید شنید

Murg-i bî-vakti seret bâyed bürîd,
Uzr-i aHmaKrâ ne-mî-şâyed şenîd.

«Sen, vakitsiz öten kuş gibisin ki başını kesmek lâzımdır. Ahmak bir mahlûkun özrü dinlenilmez.»

Vakitsiz öten horozun uğursuz vehmedilerek kesilmesi âdetine işaret ediliyor.

بحر کو ابی ہر جو می دهد
هر خسی را بر سر و روی نهاد

BaHr k'û âbi be-her cû mi-dihed,
Her Hasira ber-ser û rû mi-nihed.

•Her ırmağa su veren deniz bile, çörçöp makûlesi şeyleri sat -
lunda gezdirir.»

1164

کم نخواهد گشت دریا زین کرم
ار کرم دریا نکردد بیش و کم

Kem ne-Hâhed-gêşt deryâ zin kerem,
Ez kerem deryâ ne-gerded biş u kem.

•Deniz, bu keremi dolayısıyla eksilmez ve küçülmez. Zâten der-
ya, kerem yüzünden tezâyüd ve tenâkus eylemez.»

1165

گفت دارم من کرم بر جای او
جامه هر کس برم بالای او

Göft dârem men kerem ber-cây-i û,
Câme-i herkes bürem bâlâ-yi û.

•Arslan dedi ki, ben keremi yerine göre yaparım. Herkesin li-
bânını boyuna münâsib olarak keserim.»

1166

گفت بشنو گر نباشد جای اعلف
هر نهادم پیش از درهای علف

Göft bişnev ger ne-bâşed câ-y-i lûtf,
Ser nihâdem piş-i ejderhâ-yi unf.

•Tavşan dedi ki, Dinle, eğer lûtfuna şâyân değilsem o lûtf ej-
derhâsına kellemi teslim edeceğim.»

عذر احمق بدتر از جرمنس بود
عذر نادان زهر مر دانش شود

Uzr-i aHmak bed-ter ez cürmeş büved,
Uzr-i nâdân zehr-i her dâniş şevêd.

•Ahmakın özü, kabahatinden büyük olur; câhilin özü de ilmin
zehri mesâbesinde bulunur ki, o câhilâne özür, ilim sâhiblerine ze-
hir gibi te'sir eder.»

1160

عزرت ای خر بوش از دانش می
من نه خر گوشم که در گوشم می

Uzret ey Hargûş ez dâniş tehi,
Men ne Hargûşem ki der gûşem nihi.

•Hey tavşan, senin özü ilimden hâlidir. Ben tavşan değilim ki
böyle câhilâne bir özü kulağıma sokabilesin.»

1161

گفت ای شه نا کسی را کس شمار
عزراستم دیده را گوش دار

Göft ey şeh nâkesirâ kes şumâr,
Uzr-i istem-dideirâ gûş dâr.

•Tavşan dedi ki: Şâhim, bir soysuzu adam yerine koy ve bir
mazlûmun i'tirâzını dinle.»

1162

خاص از هر زکاة جاه خود
گمراهی را تو مران از راه خود

HâSS ez Behr-i zekât-i câh-i Hod,
Gümrehira tû me-rân ez râh-i Hod.

•Bilhassa mansıbının — ki hayvânât pâdişâhısın — hürmetine,
benim gibi yolunu şaşırmış bir mahlûku yolundan koğma.»

1167

من بوقت چاشت در راه آمدم
با رفیق خود سوی شاه آمدم

Men be-vaKt-i çâşt der-râh âmedem.
Bâ refîK-i Hod süy-i şâh âmedem.

«Den kuzluk vakti yola çıkmışım, arkadaşım ile berâber ofen-
dimize doğru geliyorduk.»

1168

بامن از بهر تو خرگوشی دگر
جفت و همزه کرده بودند آن نفر

Bâmen ez behr-i tu Hargûş-i diger,
Cûft ü hem-reh kerde-bûdend ân nefer.

«Bizim hayvânât cemâ'ati, senin için diğer bir tavşanı da bana
eş ve yoldaş olarak göndermişlerdi.»

1169

شیری اندر راه قصد بنده کرد
قصد هر دو همزه آینه کرد

Şiri ender râh KaSd-i bende kerd,
KaSd-i her-dû hem-reh-i âyende kerd

«Yolda önümüze çıkan bir arslan bendenize ve huzûrunuza gel-
mekte olan ikimize kasedetti.»

1170

گفتمش مابنده شاهنشهم
خواجه تاشان که آن در گهم

Goftemeş mâ bende-i şâhensheim,
Hâce-tâşân-i kih-i an dergehim

«Ona biz, hayvanlar pâdişâhının bendeleriyiz, dergâhının hakir
ilki kapı yoldaşınız dedim.»

1171

گفت شاهنشہ چه باشد شرم دار
پیش من تو یاد هر نا کس میار

Gôft şâhenshah çi bâşed şerm dâr,
Piş-i men tû yâd-i her nâkes me-y-âr.

«Dedi ki: Şehinşah kim oluyor. Utan da huzûrumda böyle söz
söyleme, karşımda her soysuzu yâd eyleme.»

1172

هم ترا وهم شهت را بردم
گر نو بایارت بگردید از درم

Hem turâ vû hem şehet-râ ber-derem,
Ger tu bâ-yâret bi-gerdid ez-derem.

«Arkadaşınla berâber kapımdan gitmeye kalkışırsanız hem se-
ni, hem de şehinşâhını paralarım dedi.»

1173

گفتمش بکزار ناگبار در
روی شه بنیم برم از تو خبر

Goftemeş bugzâr tâ bâr-i diger,
Rûy-i şeh binem berem ez tû Haber.

«O halde bırak, bir def'a daha şâhımın yüzünü göreyim de sen-
den haber vereyim dedim.»

1174

گفت عمره را رونه پیش من
ورنه قربانی توادر کیش من

Gôft hem-reh-râ girev nih piş-i men,
Ver ne Kurbânî tu ender-kiş-i men.

«Yoldaşını rehin olarak yanıma bırak. Yoksa sen benim mezhe-
bimde kurbansın dedi.»

لایه کردیمش بسی سودی نکرد
یار من بستد مرا بگذاشت فرد

Lâbe kerdimeş besi sûdi ne-kerd,
Yâr-i men bisted merâ bûgzâşt ferd.
«Ona çok yalvardımsa da tesir etmedi. Arkadaşımı aldı, beni tek
olarak bıraktı.»

یارم از زفتی سه چندان بد که من
هم بلطف و هم بخوبی هم بتن

Yârem ez zefti se çendan bud ki men,
Hem be-lûtf û hem be-Hû bi hem be-ten.
«Refikim; letâfette, güzelliğe ve temizlikte benim üçüm kadardı.»

بعد ازین شیر این وه بسته شد
حل ما این بود باتو گفته شد

Ba'd ez-in z'an şîr in reh beste şûd,
Hâl-i mâ in bûd bâ-tû gofte şûd.

Şimdiden sonra o arslandan bu yol kapandı. Bizim hâlimiz de ar-
zettigimi gibi oldu.»

از وظیفه بعد ازین امید بر
حق همی گویم ترا والحق مر

Ez vazife ba'd ez-in ümmîd bur,
HaK hemî güyem tu-râ v'al-HaKKu murr.
«Artık vazife gelmesinden ümmidini kes, işte sana hakikati söy-
ledim. Hakikat ise acıdır.»

نگر وظیفه بایدت رد پاک کن
هین بیا و دفع ان رد پاک کن

Ger vazifê bâyedet reh pâk kûn,
Hin bi-yâ vû def'-i an bi-bâk kûn.
«Eğer sana vazife lâzımsa yolu temizle, hadi gel de o korkusuz
arslanı def'et.»

Tavşan bu sözleri söylemekle arslanın hiddetini tahrik etmek
ve götürüp bir kuyuya düşürmek istiyordu. Evvelce de söylenildiği
veçhile hikâyedeki arslan, nefs-i emmârenin, tavşan da akl-ı meâdın
timsâl-i âfâkisi bulunuyordu. Şârihler diyorlar ki: «Tavşanın tem-
sil ettiği akl-ı meâd, nefs-i emmâre arslanını kışkırtıp gurûruna do-
kunacak sözler söyleyerek emmârelik makamından ayırmak ve gö-
türüp mücadele ve riyâzet kuyusuna atmak, bu vesile ile de be-
lendeki rûhânî ve cismânî kuvvetleri nefsin tahakküm ve tegallû-
bünden kurtarmak istiyordu.»

کف بسم الله بیا تا او کجاست
پیشتر شو گر همی گویی تو راست

Gôft bi-'smi-'llah bi-yâ ta û kücâst,
Piş-ter şev ger hemî güyi tu râst.

«Arslan dedi ki: Haydi bakalım, Bismillâh, gidelim. O bahsetti-
ğin arslan nerededir? Doğru söylüyorsan öne düş.»

تا جزای او رسد چون و دهم
ور دروغست این سزای تو دهم

Tâ cezâ-yi û vû Sad çun û dihem,
V'er dūrûgast in sezâ-yi tû dihem.

«Onun da, yüzlerce onun gibisinin de, cezâsını vereyim, bu söy-
lediklerin yalansa senin de hakkından geleyim.»

اندر آمد چون قلاووزی به پیش
تا برد او را بسوی دام خویش

Ender-âmed çun Kılavûzi be-piş.
Tâ büred û-râ be-sûy-i dâm-i Hiş.

«Tavşan arslanı tuzagına düşürmek için kılavuz gibi önüne düş-
tü.»

سوی جاهی و نشان کرده بود
چاه را و دام جانش کرده بود

Şûy-i câhi k'û nişâneş kerde-bûd,
Çâh-râ û dâm-i cânêş kerde-bûd.

«Arslanı bir kuyu tarafına götürüyordu ki ona nişan koymuş ve
arslanın canına onu tuzak yapmıştı.»

می شدند این مردو تا نزدیک چاه
ایست خروش جو آب زیر کاه

Mişûdend in her-du tâ nezdik-i çâh,
İnt Hargûşi çu âbi zir-i kâh.

«İkisi de kuyuya yaklaştılar. İşte sana saman altında su gibi bir
tavşan.»

(Ab zir-i kâh), saman altında su demektir ki mekr ü hiyleden ki-
nâyedir. Harfiyyen tercemesi, lisanımızda aynı ma'nâya kullanılır.
Ya'ni tavşan. cismen küçük olmakla beraber. sâde saman altında su
yürütmeye kalkışmı; bir hiylekâr değildi; belki saman altındaki suyun
tâ kendisi, ya'ni mahz-ı hiyle idi.

آب کاهی را بهامون می برد
آب کوهی را عجب چون می برد

Âb kâhi-râ be-hâmun mi-büred,
Âb kûhi-râ aceb çun mi-büred.

«Su bir saman çöpünü ovaya götürür, fakat yine su, bir dağı na-
al kaldırıp götürebilir?»

Tavşanın kendisinden küçük bir hayvanı kandırıp dilediği tarafa
götürmesi, bir derenin bir saman çöpünü sürüklemesi gibi tabi'i bir
harekettir. Lâkin bir tavşanın kendisine nisbet kabûl etmeyecek dere-
cede cismen büyük ve tab'an yırtıcı bir arslanı peşine takıp ölüme sev-
ketmesi, bir derenin bir dağı yuvarlayıp götürmesi kadar ta'accübe
şâyandır.

مکراو دام و کند شیر بود
طرفه خرگوشی که شیری می برد

Mekr-i û dâm û kemend-i şîr bûd,
Turfe Hargûşi ki şîri mi-rubûd.

«Onun hiylesi, arslanın tuzağı ve kemendi olmuştu. O ne acâib
bir tavşandı ki arslan avlıyordu.»

Ma'lûmdur ki arslanı tuzaga, ya'ni kazılmış ve üstü hafifce ör-
tölmüş bir çukura düşürmek, orada epice aç bıraktıktan sonra ke-
mendle bağlamak suretile elde ederler. Bahsedilen tavşanın ise ne
tuzacı, ne de kemendi vardı. Onun tuzacı ve kemendi mekr ve hiy-
lesinden ibaretti. Cenâb-ı Pir şunu imâ ediyor ki, cisim büyüklüğü -
nın faydası yoktur. Büyüklük akılda ve ilimde olmalıdır. Öküz bü-
yüktür amma, bir çocuğun takdığı boyunduruktan başını kurtara-
maz. Yine o çocuğun dürttüğü öğendireden korunamaz.

Kudret-i İlahiyye, ba'zan en küçük mahlûkatına öyle bir hassa
vermiştir ki, o hassa karşısında en büyük mahlûkat zebun kaır. Me-
selâ balina balığının cesâmet ve azameti ma'lûmdur. Öyle iken o
cesâmete nisbetle pek ufak kalan insanın zıpkınından hayatını kur-
taramaz. Sinek, tahtakurusu, tatarcık, pire gibi haşerât ise, kendi-
lerine nisbetle pek büyük olan insanı âciz bırakır. Hele gözle görün-
meyen mikroplar, insanların ve hayvanların hayatını tehlikeye dü-

dur. Hükümdarlardan biri, sineklerin konup kalkmasından ca-
kılmış. Karşısında yelpäze sallayan nedimine:

— Allah, sineği niçin yaratmış? diye sormuş. Nedim-i de:

— Zâlim ve cebbar olanları acze düşürmek için cevâbını vermiş
Hazret-i Mevlânâ da buna misâl olmak üzere diyor ki:

1187

موى فرعون را بارود نيل

مى كند بالشكر و جمع ثقييل

Müsî Fir'avn-râ bâ-rûd-i Nil,
Mi-keşed bâ-leşker û cem'-i saKil.

«Hazret-i Mûsa gibi yalnız bir adam, Fir'avni, ordusu ve kalaba-
lık bir cemâ'atle birlikte Nil nehrinin Şap denizine karıştığı yere çe-
ker.»

1188

بشه نمرود را بايم پر

مى شكافد بي محابا در زم

Peşsei Nemrûd-râ bâ-nim per,
Mi-şikâfed bi-muhâbâ der zi-ser.

«Yarım kanatlı bir sivri sinek, bilâ muhâbâ Nümrûd'un kafasını
yarar.»

(Nümrûd) kelimesi Bâbil hükümdarlarının resmi unvânı idi ki,
târih kitaplarında bu hükümdarlar — Ferâ'ine gibi — (Nemârîde) di-
ye cem sığasıyla zikredilir. Hazret-i İbrâhim Aleyhisselâmı ateşe atan
bu Nümrûdun burnuna giren bir sivrisineğin genzini ısırdığı, onun da
kafasına tokmakla vurdurduğu sonra bir gün kafatası yarılmak
sûretiyle helâk olduğu rivâyet edilir.

Hazret-i İbrâhimin: «Benim Rabbim diriltir ve öldürür» demesi
üzerine Nümrûd'un ölüme mahkûm bir cânı getirip âzâd ettiği, son-
ra mücrim olmayan birini de öldürterek: «İşte ben de dirilttim ve öl-
dürdüm» dediği, Halîlullah'ın: «Benim Rabbim Güneşi meşrûktan
doğduruyor, sen de mağribden doğdur da görelim» teklifi üzerine
mat olup kaldığı, Kur'an-ı Kerim'de hikâye buyurulmuştur

1189

حل آن کو قول دشمن را شنود

بين جزای آن كه شد يار حسود

Hâl-i ân k'û Kavî-i düşmen-râ şenûd,
Bincezâ-yî ân ki şûd yâr-i hasûd,

«Hasûd birinin dostu olup da o düşmanın sözünü dinleyen bed-
bahtın hâlini gör.»

1190

حال فرعونى كه هامارا شنود

حل نمرودى كه شيطانرا شنود

Hâl-i Fir'avni ki Hâmân-râ şenûd,
Hâl-i Nemrûdî ki Şey Tan-râ şenûd.

«O bedbahtlardan Hâman gibi düşmanı dinleyen Fir'avnin ve
şeytana kulak veren Nümrûd'un hâlini gör.»

Biraz evvel bir Mûsâ'nın, koca bir Fir'avni askeri ve teb'ası ile götü-
rüp boğulmalarına sebep olduğu; bir sivrisineğin de Nümrûd'un ka-
lasının patlamasına sebebiyet verdiği söylenilmişti. İşte onların uğ-
radığı felâketler, kendilerine sûretâ dost ve hakikatte düşman bulu-
nan Hâman ile Şeytanın iğfâline ve iğvâsına kulak vermelerinden
ileri gelmiştir. Bunların emsâlini islâm târihinde ve asr-ı seâdetde de
görebiliriz.

Kureyş müşriklerinden (Ukbe bin Ebî Mu'ayt) denilen herif, bir
soferinden avdetinde verdiği ziyâfete Aleyhisselât Efendimizi de da-
vet etmiş, Resûl-i Ekrem Hazretleri icâbet etmişse de sofraya otur-
mamıştı. Ukbe'nin ikrâmı üzerine:

— Müslüman olmadıkca yemeğinden yemem, buyurdu. Ukbe, ke-
lime-i şehâdeti telâffuz eyledi. Risâletpenâh Efendimiz de yemekten
vedi. Sonra eşrâf-ı Kureyş'ten (Übey bin Halef) Ukbe'yi görünce:

— Sen de mi Muhammede uydun? ta'rizinde bulundu. Ukbe:

— Hayır.. uymadım. Yemek yemesi için istediği sözü söyleyiver-
dim. Dedi. Übey:

— Muhammedin yüzüne tükürmezsen bir daha seninle görüş-
mem dedi. Ukbe:

— Yaparım. Va'diyle te'ahhüd eylediği edepsizliği, fi'len icrâ ey-

erdi. Lâkin tükürüğü kendi suratına düşüp yerini buldu. Bundan dola-
r Sûre-i Fûrkandaki:

وَيَوْمَ نَبْصُرُ الظَّالِمَ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي أَخَذْتُ
مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا ۝ يَا وَيْلَتَى لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ لَنَا خَلِيلًا

âyeti nazil olmuştur

Yâni : «Kıyâmet gününde o zâlim, ya'ni Ukbe bin Ebi Mu'ayt, - el-
lerini ısırp nedâmet gösterecek; keşke peygamberin yoluna gideydim
diyecektir. Vay benim hâlime.. ne olaydı da filânı. - ya'ni Ubey bin Ha-
lefi - dost ittihâz etmemiş olaydım! diye peşimanlık gösterecektir.»

Ukbe habisi Bedirde esir olmuş ve yolda boynu vurulmuştur. Oğ-
lu (Velid) ise müslüman olmuşsa da hakkında nazil olan bir Âyet-i
Kerimede kendisi için (fâsık) ta'biri buyurulmuşdu. Çünkü, asr-ı se-
âdetde zekât tahsiline gönderildiği bir kabilenin, kendisine ta'zimen,
müsellah olarak karşılamaları üzerine korkup kaçmış. Huzûr-ı Ne-
bevide :

— Onlar mürted olmuşlar, bana da silâhla mukabele ettiler, di-
ye yalan söylemişti. Az kaldı o kabilenin tenkiline sebep olacaktı.

Hazret-i Osman, bunu Kûfe vâlisi ta'yin etmişti, sonra sarhoş-
lukla sabah namazını dört rek'at kıldırmasından azletmiş ve Medine-
ye celbederek seksen deynek vurdurmuştu.

1191

دشمن ارچه دوستانه گویدت

دام دآن رچه زدانه گویدت

Düşmen erçi düstânê güyedet
Dâm dân gerçi zi-dânê güyedet.

«Düşman, sana dostca sözler söyler ve dâneden bahsederse sen
onu tuzak bil.»

Düşman, düşmana mevlid okumaz derler. Bir hasım, dostluk iz-
hâr etse de, hayırhahlık gösterse de o dostluğun, o hayırhahlığın ge-
risinde mutlaka bir düşmanlık saklıdır.

(1) Sûrei Furkan: 27-28.

Onun için düşmanın dâneden bahsetmesini tuzak, menfa'atten
öz açmasını mazarrat bilmeli ve ondan da, sözlerinden de çekinmeli-
dir

1192

گر ترا قندی دهد آن زهر دآن

گر بتو لطفی کند آن قهر دآن

Ger turâ Kandi dihed ân zehr dân,
Ger be-tû lûTfi küned ân Kahr dân,

«Düşman sana şeker verirse onu zehir, lütfedecek olursa onu da
kahir bil.»

«Düşmanların en zorlusu, insanın derununda olan nefsidir.» Ha-
dîsi Şerifi mektezâsınca, bir kimsenin kendi nefsi de yine kendi için
en büyük bir düşmandır. Binâenaleyh menfaat diye gösterdiği şey-
lerin ve yapmak ister gibi görüldüğü lûtuflukârâne muâmelelerin
kahr-ı müeddi olacağını düşünmeli, dâimâ onun hilâfına harekette
bulunmaya çalışmalıdır. İnsanın, husûsiyle azıcık gözü açılmış bu-
lunanların bu basit hakikatleri görmemeleri kabil değildir. Fakat:

1193

چون قضا آید نبینی غیر پوست

دشمنانرا باز نشانی زدوست

Çun Kazâ âyed ne-bîni gayr-i pûst,
Düşmenânra bâz ne-şnâsi zi-dûst.

«Kazâ-yi ilâhî zuhûr edince basiretin kapanır, posttan başka bir
şey göremez, dostları düşmandan ayırd edemez olursun.»

1194

چون چنین شد ابتہال آغاز کن

ناله و تسبیح و روره ساز کن

Çun çunin şûd ibtihâl agûz kûn,
Nâle vû tesbîh u rûzê sâz kûn.

«Böyle olunca tazarru'a başla. Tesbih ve istiğfâr etmeye ve oruc
tutmaya devam eyle.»

ناله میکنی کی تو علام الغیوب
زیر سنگ مکر بد مرا مکتوب

Nâle mi-kûn k'ey tu Allâmu 'l-Guyûb,
Zir-i seng-i mekr-i bed mârâ me-kûb.

«Şöyle diyerek ağla ve inle ki: Ey gaybları bilen Allah; bizi taş gibi ağır ve kötü bir mekr altında ezme.»

گر سگی کردیم ای شیر آفرین
شیرا مکار بر مازین کمین

Ger segi kerdim ey şir-âferîn,
Şirrá megmâr ber-mâ z'in zemîn.

«Ey arslan yaratan Allah; biz köpeklik etti isek de pusudaki arslanı - ya'ni hü-m-i kazâyı - üstümüze saldırtma.»

Bizi nef-s-i emmâremizin elinde zebun düşürme

آب خوشرا صورت آتش مده
اندر آتش صورت آبی منه

Âb-i Hoşrá Süret-i âteş me-dih,
Ender âteş Süret-i âbî me-nih.

«Lâtif suya âteş süreti verme, âteşi de su gibi gösterme.»

Ya'ni Din ve ahkâmı gibi, hakikatte su kadar lâtif ve hayat verici bir şey'i bize ateş gibi yakıcı gösterme Cezâsı i'tibâriyle âteş olan nefsânî hazları da bize su gibi letâfetli gösterme.

از شراب قهر چون مستی دهی
بیستهارا صورت حتی دهی

Ez-şerâb-i Kahr çun mesti dihi,
Nisthârâ Süret-i hesti dihi.

«Kahr şarabından mestlik verince, yoklara varlık süreti ihsan edersin.»

چيست مستی بند چشم از دید چشم
تا نماید سنگ گوهر بدم چشم

Çist mesti bend-i çeşm ez-did-i çeşm,
Tâ nümâyed sêng gevher peşm yeşm.

«Mestlik nedir? Gözdeki rû'yetin bağlanması, hakikati müşâhede edemeyerek, taşı inci, yünü yeşim taşı gibi görmesidir.»

Hakikaten, bâki ve hakkani bir vücûd ile muttasıf olmayan Dünya ve Mâfihâyı var zannedip de, onu elde etmek için didinip çırpınmak da, ma'dûmu mevcut müşâhede eylemek kabilinden bir galâtı rû'yettir.

چيست مستی حسها مبدل شدن
جوب کثر اندر نظر صندل شدن

Çist mesti hisshâ mübdel şüden,
Çûb-i keş ender nazar Sandel şüden

«Mestlik nedir? Hislerin değişmesi, eğri bir deynek parçasının göze sandal ağacı, öd ağacı gibi lâtif kokulu ve kıymetli görünmesidir.»

Kâdir-i mutlak olan Allah, mukallibülkulûb ve muhavvilûlahvâldır. İnsanların kalbini değiştirir, hâlini tahvil eder. Bugün sâlih görünen bir adam, kazâyı ilâhî ile yarın fâsik oluverir Kezâ şimdi fâsik bulunan bir şahıs, biraz sonra, kesb-i salâh eder. Önce nazarı ibret sâhibi olup da hakikat-i eşyayı görebilen bir göz de sonra,

جمله مرغآن ترک کرده جیک جیک

باسلیمان گشته افصح من اخیک

Cümle murğân terk kerdê cik cik,
Bâ-Süleymân geşte efSah min-aHik.

«Kuşların hepsi de cik cik diye ötmeyi bırakmış, seninle birâde-
tâin konuşmanızdan ziyâde, Süleymana karşı fasih tekellüme baş-
lamıştı.»

همزبانى خویشى و پیوندیست

مرد بانا محرمان چون بندیست

Hem-zebâni Hîşî vû peyvendiyeşt,
Mêrd bâ-nâ-mahremân çun bendiyeşt.

«Biribirinin dilinden anlamak, bir nevi yakınlık ve ittisaldır. Nâ-
mahrem ve lisan bilmeze karşı bir insan, bend'e vurulmuş gibidir.»

ای بسا هندو و ترک همزبان

ای بسا دو ترک چون بیگانگان

Ey besâ hindû vû türk-i hem-zebân,
Ey besâ dû türk çun bigânegân.

«Çok def'a bir Hindû ile bir Türk, biribirinin lisânını anladığı
için ahab olur. Yine çok def'a iki Türk yekdiğerini anlamadığı için
yabancı gibi kalır.»

Türk dili müteaddid lehçelere ayrılmış ve bu lehçelerle konuşan-
lar biribirini anlamaz hâle gelmiştir. Türkçenin en meşhur ve edebiy-
yatı olan lehcesi, Çağatayca ve Âzerî lehçeleri ile bizim Türkçedir.
Çağatayca, Orta Asyada, Âzerî Dağıstandan bizim şark vilâyetlerine
kadar olan sahalarda konuşulur. Bu lehçelerin aslı bir olduğu halde,
zamanlar ve mekânlar uzaklaştıkça, o asıldan o kadar ayrılmışlardır
ki yekdiğerini anlamaz olmuşlardır.

hakikat şöyle dursun, sathî ve zâhîrî şeyleri bile müşâhede ve id-
râk etmeden âciz kalır. Onun içindir ki, Aleyhisselâtu Vesselâm E-
fendimiz: «Yâ Rabbi bize her şey'in hakikatini olduğu gibi göster»
diye dââ ederdi.

Kezâ «Allahım; bize Hak'kı Hak olarak göster, ve ona tâbî' ol-
mayı bize nasib eyle. Bâtıl'ı bâtıl olarak göster ve ondan çekinmeyi
bize nasib eyle» diye münâcâât buyururdu.

«KAZÂ GELİNCE AÇIK VE PARLAK GÖZLERİN KAPANACAĞINA
DÂİR SÜLEYMAN ALEYHİSSELÂMIN HÜDHÜDİ KISSASI.»

چون سلیمانرا سرا پرده زدند

جمله مرغانش بخدمت آمدند

Çun Süleymânra serâperdê zedend,
Cümle murğâneş be-Hidmet âmedend,

«Vaktâki Süleyman Peygamberin otağını kurdular, bütün kuşlar,
ona hizmet etmeye geldiler.»

همزبان و محرم خود یافتند

پیش او یک یک بحاجت یافتند

Hem-zebân û mahrem-i Hod yâftend,
Piş-i û yek yek be-cân bi-ştâftend.

«Kuşlar, Hazret-i Süleyman'ı dillerini anlar buldular; candan,
gönülden gelen bir arzu ile onun huzûruna koştular.»

Meselâ bizim şimdi (değil) dediğimiz kelimenin Azeri lehcede eski telâffuzu (tigil), sonraki tekellümü (degül) dür. Çatağaycada, o makamda (imas) lâfzı kullanılır. Şimdi bir de (Dil Kurumu) nun uydurduğu bir lehce peydâ oldu ki, o uydurma kelimeler yüzünden, de- de ile torunu, işâretle konuşmaya mecbur oluyorlar.

1206

پس زبان محرمی خود دیگرست
همدی از همزبانی بهترست

Pes zebân-i mahremi Hod digerest,
Hem-dilî ez-hem-zebânî bihterest.

«Mahremiyyet lisânı hakikaten başkadır. Kalb âşinâlığı, lisan âşinâlığından daha iyidir.»

Cenâb-ı Pir efendimiz, kuşların lisânını Hazret-i Süleymanın anlaması dolayısıyla lisan âşinâlığının iki kimse arasında bir nevi yakınlık ve ünsiyyet husûle getireceğini, lisan vâsıtasıyla meselâ, mecûsî bir Hindlinin müslüman bir Türk ile konuşup anlayabileceğini, bil'akis aslen Türk ırkına mensub olduğu halde birbirinin sözünü anlamaz hâle gelmiş iki Türkün yekdiğerine yabancı kalacağını söylüyor. Macarlar, Bulgarlar ve biz aslen hep Türk iken, lehçelerin değişmiş olması dolayısıyla birbirimize yabancı kalmışız, hattâ düşünancesine çarpışmışız. Vaktiyle bunları anlamış ve onlara anlatmış olsaydık, şimdiki vaz'iyetimiz elbette başka türlü olurdu. Hâlâ da lisan öğrenmeye heves etsek yine de başka türlü oluruz. İnsanın ana dilinden başka lisan bilmesi, ba'zı kaba sofuların vehmi gibi günah değildir. Bil'akis öğrenmek ve o sâyede din düşmanlarının mekrinden haberdâr olmak için teşvikat vardır. Ashabın büyüklerinden (Zeyd bin Sâbit) radiyallahü anh — ki Kelâmullahı toplayıp müshaf hâline getiren zâttir ve İbn-i Abbas radiyallahü anhümânın hocası — oir — Emr-i Peygamberi ile İbrânî lisanını, ya'ni eski ve asıl yahudi-ceyi öğrenmişti.

Hicretin altıncı senesinde Peygamberimiz tarafından etraftaki hükümdar ve emirlere birer da'vetnâme gönderildiği sırada mektubları götürcek sefirler, gidecekleri yerde konuşulan lisânı bilenlerden intihab edilmişti. Hal böyle iken, müslümanlığın bu ince hikmetlerinden gafil bir takım kimseler, halkı farisi öğrenmekten bile men'e kalkışmışlardı.

Hülâsa: Lisan bilmenin faydası vardır. Zararı ve günâhı yoktur. Bir adam kaç lisan bilirse o kadar insan sayılır.

Muhterem okuyucu; çocuklarınızın lisan öğrenmelerine himmet

ediniz, hattâ eski yazımızı onlara öğretiniz. Çünkü şimdi eski yazıyı okuyabilmek ayrıca bir dil bilmek gibi oldu.

Cenâb-ı Mevlânâ, lisân-ı mekâl'in bu ehemmiyetine işâret ettikten sonra bir de lisân-ı halden bahseyleyor. Hal dilini bilmenin kal dilini bilmekten efdal olduğunu bildiriyor ve:

1207

غیر نطق و غیر ایما و سبج
صد هزاران ترجان خیزد زدل

Gayr-i nuT-K û gayr-i imâ vû sicill,
Sad hezârân tercemân Hized zi-dil.

«Nutkun, işâretin ve kitâbetin gayrı olmak üzere gönülden yüz bin terceman hasıl olur» buyuruyor.

Evet, «kalbden kalbe yol vardır» derler. İşte o yol vâsıtası ile iki kalbin sânihâtı yekdiğerleriyle muvâsalâ peyda eder. İki ârif, şifâhen ve imâen değil de, kalben, pek a'la görüşür ve konuşur. Bu konuşmanın nasıl olduğunu ise o mahremiyyet dâiresine dâhil olanlar bilir.

1208

جمله مرغان هر یکی اسرار خود
از هنر وز دانش و از کار خود

Cümle murğân her-yeki esrâr-i Hod,
Ez-hüner v'ez-dâniş û ez-kâr-i Hod.

«Kuşların hepsi kendi esrârını, hünerini, ilmini ve işini.»

1209

باسليمان يك بيك رامی نمود
از برای عرضه خود را می ستود

Bâ-Süleymân yek-be-yek vâmi-nümüd,
Ez-berâ-yi 'Urze Hodrâ mi-sütüd.

«Hazret-i Süleymana gösteriyor ve nefsinî hizmete arz ederek kendisini medhediyordu.»

از تکبر نی و از هستی خویش
هر آن تاره دهد اورا به پیش

Ez-tekebbür ni vü ez-hesti-i Hiş,
Behr-i ân tâ reh dihed ûrâ be-piş,

«Kuşların bu temeddühü, kibirlerinden ve kendilerini göstermek istediklerinden değildi. Belki Süleyman Aleyhisselâm, huzurun da kendilerine mevki ve derece versin diye nefislerini medhediyorlardı.»

İnsanın gurur ve tefâhur fikriyle değil de, lûtufla celbeylemek için hasenâtından bahsetmesi câizdir. Nitekim Zekerîyyâ Aleyhisselâmın

قَالَ رَبِّ إِنِّي وَ مِنْ عَظْمُ مَنِيَّ وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا
وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا

diye duâ ederek : İhtiyarlık dolayısıyla kemiklerim gevşemiş, şeyhûhet eseri olan beyazlık, saçımı, sakalımı kaplamışken Allaha duâ etmekten ve kabûlünü ümid eylemekten fâriğ olmadım» dediğini Kur'ân-ı Kerim haber veriyor.

1211

جون باید بنده را از خواجه
عرضه دارد از هنر دیباجه

Çun bi-bâyed benderâ ez-Hâceî,
'Urze dâred ez-hüner dibâceî,

«Bir köleye bir efendi lâzım gelir, ya'ni ona satılmayı isterse; hüner ve ma'rifetinin mukaddimesini arzeder.»

(2) Sûrei Meryem: 4.

چونکه داود از حریداریش شک
خود کند بیمار و کر و شل و لنگ

Çunki dâred ez-Haridâriş neng,
Hod küned bimâr u kerr û şell û leng.

«Şâyet bir efendinin satın almasından kaçınırsa, kendisini hasta, sağır, çolak ve topal gösterir.»

Yani, nefisini özürlü zannettirip o efendinin satın almasına mâni olur.

1213

نوبت هدهد رسید و پیشه اش
وان بیان صنعت و اندیشه اش

Nevbet-i hüdhüd resid û pişe-eş,
V'an beyân-i San'atû endişe-eş.

«Hüdhüdün, ya'ni çavuş kuşunun san'atini ve zekâsını bildirmek nöbeti geldi.»

1214

گفت ای شه بك هنر كان كهترست
باز گویم گفت كوته بختراست

Gôft ey şeh yek hüner k'an kihterest,
Bâz gûyem gôft kûteh bihterest.

«Hüdhüd dedi ki: Sultânım; Küçük bir hünerimi arzedeğim ki, özü kısa kesmek evlâdır.»

1215

گفت رگو تا کدامست آن هنر
گفت من آنکه که باشم اوج پر

Gôft Ger-gû tâ kûdâmet ân hüner.
Gôft men ângeh ki bâşem evc per.

«Hazret-i Süleyman: Söyle, o hünerin nedir? diye sordu. Hüdhüd dedi ki: Ben havada uçarken.»

1216

بنگرم از اوج با چشم یقین
من بدیم آب در قعر زمین

Bi-ngerem ez êvc bâ çeşm-i yaKîn,
Men bi-binem âb der Ka'r-i zemin.

«Yüksekten şüphesiz bir gözle bakar ve toprağın altındaki suyu görürüm.»

1217

تا کجاست و چه عمقستش چه رنگ
از چه می جوشد ز خاکی یا ز سنگ

Tâ kücâyest û çi 'umKasteş çi reng,
Ez-çi mi-cüşed zi-Hakiyâ zi-seng.

«O su nerededir, derinliği ne kadardır, rengi nasıldır, topraktan mı, taştan mı kaynıyor bilirim.»

1218

ای سلیمان بهر لشکر گهرا
در سفر میدار این آگاهرا

Ey Süleymân behr-i leşker-gâhrâ,
Der sefer mi-dâr in âgâhrâ.

«Ey Süleyman; ordu için bu âgâh hüdhüdü seferde bulundur.»

1219

پس سلیمان گفت ای نیکو رفیق
در بیابانهای بی آب عمیق

Pes Süleymân gôft ey nikû refîK,
Der beyâbânâ-yi bi-âb-i 'amîK.

«Bunun üzerine Hazret-i Süleyman dedi ki: Ey iyi arkadaş; susuz ve derin çöllerde,»

1220

تا بیابی بهر لشکر آبرا
در سفر سقا شوی امحارا

Tâ bi-yâbî behr-i leşker âbrâ,
Der sefer saKKâ şevi aShâbrâ.

«Seferde askere su bulmak için ordu ve eshâbına saka ol.»

«HUDHUDUN DA'VÂSINA KARŞI KARGANIN İTİRAZI»

1221

زاغ چون بسود آمد ز حسد
با سلیمان گفت کو گز گفت و بد

Zâğ çun bi-şnûd âmed ez hased,
Bâ Süleymân gôft k'û kej gôft u bed.

«Karga bu sözleri işitince hasedinden ileri geldi de Süleymana dedi ki: Hüdhüd yalan ve kötü söyledi.»

1222

از ادب نبرد به پیش شه مقل
خاصه خود لاف دروغین و محل

Ez edeb ne-bved be-piş-i şeh meKâl,
HâSSa Hod lâf-i dürüğîn û muhâl.

«Pâdişah huzûrunda söylenmek edebe muhâliftir. Husûsiyle yalan ve muhâl şeylerden bahsetmek münâsebetsizliktir.»

گر مر اورا این نظر بودی مدام
چون ندیدی زیر مشتی خالک دام

Ger mer ûrâ in nazar bûdi müdâm,
Çun ne-didî zir-i müştî Hâk dâm.

«Eğer hüdhüdün bu nazarı dâimi olsaydı bir avuç toprağın altındaki tuzağı nasıl görmez de tutulurdu?»

پس سلیمان گفت ای هدهد رواست
کز تودر اول قدح این درد خاست

Pes Süleymân gôft ey hüdhüd revâst,
K'ez tu der-evvel Kadeh in dûrd Hâst.

«Süleyman Aleyhisselâm dedi ki; Ey hüdhüd; ilk kadehinde tortu çıkması, ya'ni ilk iddiânın doğru olmaması yakışır mı?»

چون نمیستی ای خورده دوغ
پیش من لافی زنی وانگه دروغ

Çun nümâyî mestî ey Horde-dûğ,
Piş-i men lâfi zenî v'an-geh dūrûğ.

«Ey ayran içmiş olan; nasıl sarhoşluk taşıyorsun? Huzûrumda lâfzenlik ediyorsun, bir de yalan söylüyorsun.»

گفت ای شه بر من عور گای
قول دشمن مشوا از بهر خدای

Gôft ey şeh ber-men-i 'ûr-i gedây,
Kavl-i düşmen me-şnev ez behr-i Hudây.

«Hüdhüd dedi ki: Şâhım; benim gibi çıplak bir fakir aleyhine düşman sözünü, Allah rızâsı için dinleme.»

گر بطلانست دعوی کردم
من هادم سر بیر این کردم

Ger be-buTlânêst da'vi-kerdenem,
Men nihâdem ser bi-bûr in gerdenem.

«Eğer da'vâ edişim bâtil ise ben bunun için başımı ortaya koydum. İşte gerdanım, yalan söylüyorsam onu kes.»

زاغ کو حکم قضارا منکرست
گر هزاران عقل دارد کافرست

Zağ k'û hükm-i Kazâra münki-rest,
Ger hezârân 'akl dâred kâfirest.

«Kazânın hükmünü inkâr eden karganın, yüz bin aklı olsa da kâfirdir.»

Buradaki hüdhüdün enfûsî ma'nâsı: Urefây-ı ümmettir. Erbâb-ı ırfandan biri bir şey'e vukûfundan bahsetse, karga gibi olan münkirler derhal onu ta'n ve teşnî'a kalkar ve o bahiste yalancı olduğunu iddiâyâ kalkışır. O gibilere karşı Hazret-i Mevlânâ, hüdhüd lisanından bu beytleri söylüyor ve hükm-i kazâyı inkâr edenlerin, ya'ni kudret-i İlâhiyye karşısında kendisine vücûd ve kuvvet vermek isteyenlerin kâfir olduğunu bildiriyor. Nitekim Peygamberimi

zın bir hadisi Şerifi: «Vallahil'azim hayrın, şerrin de kaderle oldu-
na inanmayınca hiç biriniz mü'min sayılmaz» meâlindedir. Bu mü-
nâsebetle Cenâb-ı Pîr buyuruyor ki:

1229

در تو ناکافی بود از کفران
جای گند شهوتی چون کفران

Der tu tâ kâfi buved ez-kâfirân,
Cây-i gend-i şehveti çun kâf-rân.

«Sende kâfirden bir kâf, ya'ni küframiz bir i'tikad bulundukça
kâfirler gibi kokmuş bir şehvet mevzı'sın.»

إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ

Âyet-i Kerimesi muktezâsınca müş-

riklerde hubs-i mâ'nevi vardır Binâenaleyh onların akidesini kabul
eylemek, onlar gibi hubs-i mâ'neviye uğramak demektir. Yine hü-
dûd tîsânından beyânâta rücû ediliyor da deniliyor ki:

1230

من بینم دامرا اندر هوا
گر نبو شد چشم عقلم را قضا

Men bi-binem dâmrâ ender hevâ,
Ger ne-püşed çeşm-i aKlemrâ Kazâ.

«Eğer kazây-ı İlâhî, akıl gözümü bağlamamış olursa, ben kurul-
muş tuzağı havadan görürüm.»

1231

چون قضا آید شود دانش بخواب
مه سیه گردد بگردد آفتاب

Çun Kazâ âyed şevêd dâniş be-Hâb,
Meh siyeh gerded bi-gired âftâb.

«Kazâ zuhûr edince ilim, gaflete uğrar, yine kazâ te'sirile Ay ve
Güneş tutulup cepheleri kararır.»

(3) Sûrei Tevbe: 28.

1232

از قضا این تعیه کی نادرست
از قضا دان کو قضا را منکرست

Ez-Kazâ in ta'biyê key nâdirest,
Ez-Kazâ dâñ k'û Kazârâ münkirest.

«Şu tertibin kazadan olması, nasıl nâdir görülür? Kazâyı mün-
kîr olanın inkârı bile kazâ te'siridir.»

Adem Aleyhisselâm ve zevcesi hakkındaki sarîh yasak: «şu ağa-
ca yaklaşmayın» emri idi.

Hazret-i Âdem, bulunduğu Cennet dâhilindeki bu ağaca yaklaştı-
rmaktan sûret-i kat'iyyede nehyedilmişken, nehiydeki sarâhatı an-
layamadı ve te'vile kalkıştı. İşte bu hâlin sebebi de kazâ idi.

1233

بوالبشر کو علم الاسماء بگفت
صد هزاران علمش اندر هر رگفت

Bu-'l-beşer k'û alleme 'l-esmâ begest,
Sad hezârân ilmeş ender her regest.

Hazret-i Âdem, bulunduğu Cennet dâhilindeki bu ağaca yaklaştı-
rılmaz binlerce ilim vardır.»

Cenâb-ı Pîr, sûre-i Bakara'daki:

وَعَلَّمَ آدَمَ

الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ
هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

Yâni: «Cenâb-ı Hak, Âdeme bütün isimleri öğretti. Sonra o isim-
lerin müsemmalarını meleklerle gösterdi, eğer da'vânızda sâdık ise-
niz şunların isimlerini bana haber veriniz dedi.» Âyet-i Kerimesine
işâret ediyor.

Âyet-i Celilenin telmih eylediği vak'a meşhurdur: Melekler, Â-
demin yaradılacağını ve onun (Halife-i Hak) olacağını öğrenince:

(4) Sûrei Bakara: 31.

هر که آخر مؤمن است اول بدید
هر که آخر کافر اورا شد بدید

Her ki âHir mü'minest evvel bi-dîd,
Her ki âHir kâfir ûrâ şûd pedîd.

«Sonunda mü'min olacağı evvelden gördü. Nihâyet kâfir ol-
mak da ona münkeşif oldu.»

اسم هر چیزی تو از دانا شنو
سر رمز علم الاسما شنو

İsm-i her çizi tı: ez dâna şînev,
Sirr-i remz-i alleme 'l-esmâ şînev.

«Sen, her şey'in ismini âlim ve ârif olan zâttan işit ve (Allemel-
esmâ) remzindeki sırta dikkat et.»

Ya'ni Âdem Aleyhisselâm nasıl ta'lim-i esmâya mazhar olmuş
bir zât ise, ahfâdından ba'zıları da bilverâse ayn-ı sûretle ta'lim-i
İlâhî'ye mazhar olagelmüşlerdir ki eşyâyı ve esmâyı onların görüşü
ve bilişi ile bizim görüşümüz ve bilişimiz arasında çok fark vardır.

اسم هر چیزی بر ما ظاهرش
اسم هر چه یزی بر خالق سرش

İsm-i her çizi ber-i mâ zâhireş,
İsm-i her çizi ber-i Hâlik sireş.

«Bizim indimizde her şey'in ismi, zâhirine nazarandır. İnd-i İla-
hîde ise onun sırrına ve hakikatine göredir.»

«Ya Rabbi, biz seni tesbih ve takdîs ederiz» demişler; yer yüzünde
fesad çıkaracak ve kan dökecek bir neslin halkedilmesine bir nevi
i'tirazda bulunmuşlardı. Cenâb-ı Hak, onların aczini kendilerine an-
latmak için onları bir su'al karşısında bulundurdu, eşyanın isimleri-
ni haber vermelerini emretti. Melekler, o isimleri bilmedikleri için;
«Ya Rabbi, biz senin öğrettiğinden başka bir şey bilmeyiz» i'tirâfın-
da bulundular. Sonra o emir Âdem'e verildi. Hazret-i Âdem, ta'lim-i
İlâhî mazharı olduğu için, esmâyı birer birer söyledi. Bu ilnâi yük-
sekliği dolayısıyla de meleklerin secde-i ihtirâmına kıble oldu.

Selmân-ı Fârisi Radiyallahü anh Hazretleri, Resûl-i Ekrem Sal-
lâllâhü Aleyhi Vesellem Efendimize kemâl-i hürmet ve muhabbe-
tinden secde etmek istemiş, fakat: «Bir mahlûka, Allahtan başka-
sının huzûrunda secde etmek lâıyk değildir» hadisiyle men' buyu-
rulmuştur.

Hazret-i Âdem'in meleklerle mescûd olması ise şahsı i'tibâriyle
değildi. Onda zuhûr eylemiş olan ta'lim-i İlâhî dolayısıyla idi. Şim-
di mihrâb, hattâ Ka'be namaz kıldığımız vakit karşımızda ne vaz'iy-
yette ise Hazret-i Âdem de melekler karşısında o vaz'iyette idi.

Esmânın mâhiyyetine gelince: Ne gibi isimler olduğu müfessir-
lerce ihtilâflıdır. İbn-i Abbas: «Allah, Âdeme çanak ve kepçeye ka-
dar her şey'in adını öğretti» demiştir. Buna nazaran denilebilir ki
Cenâb-ı Hak, Âdem Aleyhisselâma muhitindeki şeylere birer isim
vermiştir.

اسم هر چیزی چنان کان چیز هست
تا پایان جان اورا داد دست

İsm-i her çizi çunan k'ân çiz hêst,
Tâ be-pâyân cân-i Ūrâ dad dêst,

«Her şey'in ismi, o şey'in olduğu gibi, ya'ni mâhiyyeti ve ilm-i
İlâhîdeki adı vechile sonuna kadar, ya'ni tamâmiyle, yâhud âkibeti
i'tibariyle onun rûhuna mülhem oldu.»

هر لقب کو داد آن مبذل نشد
آنکه جستش خواند او کاهل نشد

Her leKab k'û dâd ân mübdel ne-şûd,
An-ki cüsteş Hând û kâhel ne-şûd.

«Âdem'in vermiş olduğu lâkab değişmedi. Onun çevik ve atik
meddiği tenbel olmadı.»

زرد موسی نام جویش شد عصا
زرد خالق بود نامش ازدها

Nezd-i Mûsâ nâm-i çûbeş şûd aSâ,
Nezd-i HalîK bûd nâmeş ejdehâ.

«Mûsânın indinde değneğinin adı asâ idi. İnd-i İlâhide ise onun nâmı ejderhâ bulunuyordu.»

Çünkü o asânın yere atılmasıyla ejderhâ şekline gireceği mu-
kadderdi.

بد عمر را نام اول بنپرست
لیک مؤمن بود نامش درالست

Bûd 'Umerrâ nâm-i evvel bût-perest,
Lîk mü'mîn bûd nâmeş der-Elest.

«Ömerin önceki nâmı putperest idi. Lâkin (Elest) âlemindeki is-
mi mü'mindi.»

Ma'lumdur ki Hazret-i Ömer radiyallahü anh Efendimiz müs-
lûman olmadan evvel putperest idi. Bundan dolayı, dayısı Ebû Cehl
gibi, müslûmanlığın ve Aleyhisselâm Efendimizin en şiddetli düş-
manlarından bulunuyordu. Hattâ bu adâvet sevkiyle vücûd-i Mu-
hammediyi ortadan kaldırmaya azmeylemiş ve o fikirle silâhlan-
mıştı. Sonra öyle kaviyyülimân bir müslûman oldu ki, şirke ve hak-
sızlığa o derece adâvet gösterdi ki bugün ism-i şerifi câmi'lerimizin
cidâr-ı ihtirâmını bihakkın tezyîn ediyor. Nâm-ı mûkerremi dost ve
düşmanın lisân-ı tebcihine, hattâ Firenk târihlerinin sayfalarına zi-
net veriyor.

İşte Fârûk-i a'zam Hazretlerinin önceki ve müşrikler arasında-
ki vasfı (putperest) olduğu halde (Elest) âlemindeki ve ilm-i İlâhide
ki ismi (Mü'min-i vahdet perest) idi.

آنکه بود نزدیک ما نامش می
پیش حق این نقش بد که با می

«Ân-ki bûd nezdik-i mâ nâmeş meni,
Piş-i haKK in naKş bûd ki bâ meni.

«Bizim indimizde meni diye anılan nutfenin ismi, Hakkın huzû-
runda benlikle muttasıf olan bu vücûd nakşı idi.»

Ya'ni bu cevher-i insâniye biz meni deyip geçiyoruz ve birkaç
damla sudan ibaret görüyoruz. Fakat onun dâhilinde benlik nakşını
hâiz bir çok insan vardır.

صورتی بد این می اندر عدم
پیش حق موجود نه پیش و نه کم

Sûreti bûd in meni ender adem,
Piş-i haKK mevcûd nê biş û ne kem.

«Bu nutfe ademde iken, ya'ni ilkahtan sonra alacağı şekli al-
madan, ind-i İlâhide bir sûret idi. Hem ziyâde ve eksik olmaksızın
tamâmiyle mevcûd ve ma'lûm idi.»

حاصل آن آمد حقیقت نام ما
پیش حضرت کان بود انجاء ما

HâSıl ân âmed haKîKat nâm-i mâ,
Piş-i hazret, k'ân büved encâm-i mâ.

«Hülâsa : Bizim Hazret-i Hakdaki ismimiz, âkibet-i ahvâlimiz -
den ibârettir. Ya'ni hâtimede mü'min isek adımız mü'min, maâzal-
lah kâfir isek kâfirdir.»

مرد در طاقت نامی نهد
نی بران کو طاریت نامی نهد

Mêdrâ ber-âKibet nâmi nihed,
Ni ber-ân k'û âriyet nâmi nihed.

«İnsana âkıbetine göre isim kor. Yoksa iğreti ve zâil ahvâle göre değil.»

چشم آدم چون بنور پاک دید
جان و سر نامها گشتش بدید

Çeşm-i Âdem çun be-nûr-i pâk did,
Cân u sîrr-i nâmhâ geşteş bedid.

«Âdem Aleyhisselâmin gözü, pâk olan basîret nûriyle bakınca isimlerin rûhu ve sırrı ona zâhir oldu.»

چون ملک نواری حق در وی بیافت
در سجود افتاد و در خدمت شتافت

Çun melek envâr-i haK der-vey bi-yâft,
Der-sücûd üftâd u der-Hidmet şitâft.

«Melekler, Âdemdeki nûr-i İlahiyi idrâk edince secdeye vardılar ve hizmete koştular.»

Evvelce de söylenildiği vechile meleklerin secdesi hakikatte ona değil, onda zuhûr eyleyen kemâl-i İlahiye idi. Hazret-i Âdem, meleklerin secdesine kible ve mihrab olmuştur.

مدح این آدم که نامش می برم
قصرم گر قایمات بشمرم

Medh-i in Âdem ki nâmeş mi-bürem,
KâŞiremger tâ Kiyâmet bi-şmürem.

«Nâminı zikrettiğim bu Âdem'in medhini kıyâmete kadar sayıp döksem yine taksir etmiş ve tamâmiyle söyleyememiş olurum.»

این همه دانست چون آمد قضا
دانش یک نهی شد بروی خطا

În hemê dânist çun âmed Kazâ,
Dâniş-i yek nehy şûd ber-vey HaTâ.

«Hazret-i Âdem bu kadar ilmiyle berâber kazâ gelince bir nehy'nin hakikatini bilmek husûsunda hatâ etti.»

کای عجب نهی از بی تحریم بود
یا بتأویلی بدو توهم بود

Key aceb nehy ez pey-i tahrîm bûd,
Yâ be-te'vîlî be-d-û tevhim bûd.

«Şöyle diyerek ki: Acebâ bu nehy: tahrîmi mi' yoksa te'vîlî ve tahvîfî mi? diye mütevehhîm ve mütereddîd kaldı.»

Cenâb-ı Hak Âdem ve Havvâyı (velâ tagraba hazihişşecerah) formânile bir ağaca yaklaşmaktan nehyeylemişti. Ma'lûmdur ki: Nehy: (tahrîmi) ve (tenzihi) diye iki türlü olur. Meselâ:

وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ

Yâni: Öksüzün malına yaklaşmayın. Âyetindeki nehy, tahriktir. Çünkü yetim malı yemek haramdır. Fakat: «Sarmısak, soğan ve pırasa yiyen, mescidlere yaklaşmasın.» Hadisindeki nehy tenzihi-

dir. Zira bu sayılan şeyleri yemek haram değildir, mekruhtur. Onları yiyen kimsenin ağzı kokacağı, yanındaki kimseleri iz'âç edeceği cihetle, öyle bir adamın câmi'lere gelmesi nehyedilmiştir.

Bu Hadis-i Şerif dolayısıyla hâtıra bir şey geliyor. Soğan, sarımsak ve pırasa gibi şeyleri yiyen kimsenin cemâ'ate gelmesi tenzihen nehyediliyor. Bu nehyin hikmeti, şüphesiz o fena kokulu şeylerin cemâ'ati bizâr eylemesidir. Demek ki cemâ'ati müsliminin fenâ koku neşretmemesi, câmi'deki din kardeşini müteazzi ve müteessir etmemesi lâzım. O halde insâf edelim. Yağlı meşinden yapılmış mestlerin, yâhud günlerce değiştirilmemiş ve altı meşinleşmiş çorapların kokusu soğandan, sarımsaktan ve pırasadan hafif midir? Bana kalırsa, hattâ burnunda azıcık koku almak hissi bulunanlarca mest ve çorap, yâhud terli çıplak ayak kokusu evvelkilere nisbetle daha kerihlidir. İnsana âdetâ öğürtü verir. Binâenaleyh o gibi kimseler de müslümanlığın nezâhetini ve câmie gelmenin âdâb ve şerâitini düşünseler pek iyi ederler. Cemâ'ate gelmek sünnettir, cemâ'ati rahatsız etmemek de Peygamber Efendimizin emri icâbıdır.

Bahse gelelim. Hazret-i Âdem o kadar ilm ü irfâniyle berâber vâki nehy'in tenzihi mi, tahrimi mi olduğunu kestiremedi.

1250

در دلش تأویل چون ترجیح یافت
طبع در حیرت سوی گددم شتافت

Der-dileş te'vil çun tercih yâft,
Tab' der-hayret süy-i gendüm şitâft.

«Kalbinde nehyin te'vili olması müreccah olunca, tabi'ati hayret içinde buğdaya koştı.»

1251

باغبان را خار چون در پای رفت
دزد فرصت یافت کلا برد رفت

Bâğbânra Hâr çun der-pây reft,
Bâğbânra Hâr çun der-pây reft,

«Bahçevanın ayağına diken batınca hırsız, onun meşguliyetinden istifâde ederek, fırsat bulur ve metâ'ını alıp savuştur.»

1252

چون زحیرت رست باز آید ز راه
دیده برده دزد رخت از کارگاه

Çun zi-hayret rüst bâz-âyed zi-râh,
Dide Bürde düzd raht ez-kârgâh.

«Hayret ve meşguliyetten kurtulup da yola, ya'ni kendine gelince eşyasını hırsızın tezgâhtan alıp götürdüğünü görür.»

Ya'ni Âdem Aleyhisselâmın vesvese-i şeytâniyye ile sarih olan ilâhi nehyi te'vile kıyâm etmesi, ayağına diken batan bir bahçevanın meşguliyetine teşbih ediliyor. Ebûlbeşer Hazretlerinin te'vilden sonra memnu ağaca yaklaşması, ondan sonra cennetten çıkarılması da bahçevanın meşguliyetinden istifâde eden hırsızın eşyâyı götürmesine, sâhibini çamaşırsız bırakmasına benzetiliyor.

Pılı pırtısı çalınan bahçevanın, onların gitmesine kendi meşguliyetinin sebep olduğunu bilip de nefesine levmetmesi kabilinden olmak üzere Hazret-i Âdem de :

1253

ربنا انا ظلمنا گفت واه

یعنی ظلمت آمد و گم گشت راه

Rabbenâ innâ zalemnâ gôft vâh,
Ya'ni zulmet âmed û güm gêşt râh.

«Rabbenâ zalemna enfüsenâ, ya'ni: "Ey Rabbimiz, biz nefsimize zulmeyledik, vah bize" dedi. Zalemnâ ta'biriyle de zulmet geldi ve yolumuz kayboldu demek istedi.»

Cenâb-ı Âdem, kendisinden zuhûr eyleyen o zelle'nin kabâhatini nefesine isnâd eylemiş, kendisini kabâhatli görüp:

قَالَرَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ
مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٥٠﴾

Yâni : «Ey Rabbimiz, biz hakikaten nefsimize zulmeyledik. Eğer bizi mağfîret etmez ve hâlimize acımazsan biz en büyük hüsrâna düşmüş oluruz» demişti.

(6) Sûrei Araf: 23.

Şeytan ise, Âdeme secde etmeye me'mur iken emr-i ilâhiye itâ'â göstermemiş dalâleti de kendisine atfetmeyerek :

قَالَ رَبِّ إِنَّمَا أَتَيْنَا

Yâni : Beni azdırışın hakkı için' diye, iğvâyı ve idlâli Cenâb-ı Hakka isnâd eylemiş ve dolâyısıyla büyük bir küstahlıkta bulunmuştu. Neticede Âdemin hüsn-i edebi afvini, şeytanın edepsizliği de ebediyen tardedilmiş olmasını icâp etti.

Cenâb-ı Pir Efendimiz: (Zalemnâ) kelimesinden lâtif bir nükte çıkarıyor: Zulmet geldi, gözümüzü bürüdü, yolumuzu kaybettik ma'nây-ı işârisini istinbât ediyor. Hazret-i Âdem gibi (Allemel esma) mazhariyyetinde bulunan bir zâtın bile hükm-i kazâyı karşı âciz kalacağını anlatıyor ve yine diyor ki:

1254

این قضا ابری بود خورشید پوش
شیر و اژدرها شود زو همچو موش

În Kazâ ebri büved Horşid-puş,
Şîr u ejderhâ seved z'û hem-çu mûş.

«Bu kaza, güneşi örten bir bulut gibidir. Arslan ve ejderha onun tesiriyle fâre misilli âciz kalır.»

Bundan sonra bahse dönülüyor. Süleyman Aleyhisselâmın huzûrunda karga ile mübâhase eden hüdhüd lisânından deniliyor ki:

1255

من اگر دامی نه بینم گاه حکم
من نه تنها جاهل در راه حکم

«Men eger dâmi ne-binem gâh-i hukm,
Men ne tenhâ câhilem der râh-i hukm.

«Eğer hükmü kazây-i ilâhînin zuhûru ânında ben tuzâğı görmüyorsam kazây-i ilâhî yolunda âciz ve câhil kalan yalnız ben değilim.»

Baksan'a Hazret-i Âdem bile onun zebûnu olmuştu.

Hazret-i Mevlana bu kıssanın naklinden sonra hisse olarak bu -
yuruyor ki:

(7) Sûrei Hicr: 39.

1256

ای خنک آنکه نکو کاری گرفت
رور را بگراشت او زاری گرفت

Ey Hunûk ân-ki nigû-kârî girift,
Zûrrâ bû-gzâşt û zârî girift.

«Ne mutlu o kimseye ki işin iyi cihetini tutmuş ya'ni zoru ve ta'azzumu bırakmış, tazarru' ve amân yoluna gitmiştir.»

Çünkü kula yakışan: Allaha karşı yarışa kalkışmak değil, ilticâ tabına düşmek, candan, gönülden «Aman yâ Rabbi» demektir.

1257

گر قضا پوشد سه همچون شبت
هم قضا دست بگیرد عاقت

Ger Kazâ pûşed siyeh hem-çun şebet,
Hem Kazâ destet bi-gired âKibet.

«Eğer kazâ seni gece gibi kaplayacak ve karanlıkta bırakacak olursa yine o kâza âkıbet elinden tutar, aydınlığa çıkarır.»

İnsan karanlıkta kalacak, yolunu bulamayacak olursa tabi'i bağı-
r, çağırır, aman der, imdad diler. Nihâyet biri gelip elinden tutar,
çekip götürür, aydınlığa çıkarır. Bunun gibi bir kimse de gaflet zul-
metine düştü mü, adımını atacak yeri şaşırdı mı Allaha tazarru' etme-
li, tevfik-i ilâhînin destgiri olmasını talep eylemeli. O vakit lûtf-i Rab-
bânî yetişir, onun elinden tutar ve hidâyet caddesine çıkarır. Kezâ:

1258

گر قضا صد بار قصد جان کند
هم قضا جانت دهد درمان کند

teklerin secdesine kible ve mihrab olmuştur.

Hem Kazâ cânîet dihed derman küned.

«Eğer kazâ, yüz def'a canına kasdederse, yine o kazâ, sana can verir, derdine derman eder.»

Öyle değil mi? Hepimiz mükerreren hastalanmış, yâhud bir teh-
likeye düşmüş, belki de hayatımızdan ümid kesecek bir hâle gelmiş-
tirdir. Tabi'i o hâl, hükm-i kazâ icâbıdır. Fakat yine o kazâ te'siriyle
hastalığı ve tehlikeyi atlatmış, âfiyet ve necat bulmuşuzdur.

ایون رضا صد بار ا راحت گرند
بر فراز چرخ خرگامت زند

İn Kazâ Sad bâr eger râhet zened,
Ber-firâz-î çârH Hargâhet zened.

«Bu kazâ, yüz def'a yolunu vurmuş olsa da yine semânın fevkün
de sana çadır kurar.»
Ya'ni âli mertebelere çıkarır.

Evet. Rizây-ı İlahinin kimde ve nede olduğu bilinemez. Bidâyeten
fısk u fücûr içinde yaşayan biri görülür. Lâkin günün birinde o fâ-
sık şahsa hidâyet erişir, birdenbire bir salâh kesbeder. Kazây-ı İlahî
onu pek yüksek bir mertebeye çıkarır.

از کرم دان این که می ترساندت
تا بملک ایمنی بنشاندت

Ez-kerem dâni ki mi-tersânedet,
Tâ be-mülk-i imeni bi-nşânedet.

«Kazânın seni korkutmasını kerem eseri bil. O, seni emniyyet
mülküne oturtmak içindir.»
Cenab-ı Hak Kur'an-ı Hakîm'inde :

«Ey mü'minler, Allah indinde en ziyâde kerim olanınız ve ondan
fazla ikram görecek bulunanınız ondan en çok korkup çekinenizdir.»
buyuruyor. Demek ki dünyâda Allahtan korkan âhirette emîn olacak
ve ind-i İlahide ikrâm görecektir.

این سخنان پایان ندارد گشت دیر
گوش کن تو قصه خرگوش و شیر

İn suHan pâyan ne-dâred gêşt dîr,
Gûş kûn tû KıSSa-î Hargûş u şîr.

«Bu sözün, ya'ni kazâ ve kader bahcînin sonu gelmez. Söz de u-
zadı, vakit gecikti. Arı tktavşan ve arslan kıssasını dinle.»

«KUYU CİVARINA GELİNCE TAVŞANIN ARSLANDAN GERİ KALMASI»

چونکه زد چاه آمد شیر دید
کز ره آن خرش گو ماندو پا کشید

Çun-ki nezd-i çâh âmed şîr did,
K'ez-reh ân Hargûş mând û pâ-keşid.

«Kuyu civârına yaklaşıncı arslan baktı ki tavşan geri kalmış,
ayak sürüyor.»

گفت پا و پس گشیدی نو چرا
پای را و پس مکش پس اندرا

Gôft pâ vâpes keşidi tû çirâ,
Pâyra vâpes me-keş niş ender-â.

«Arslan dedi ki: niçin ayak sürüyorsun? Geri kalma, öne düş.»

گفت کو پایم که دست و پای رفت
جان من لرزید و دل از جای رفت

Gôft k'û pâym ki dest û pâ y reft,
Cân-i men lîrîzîd u dîl ez-cây reft.

«Tavşan cevap verdi ki: Ayağım nerede? Korkudan el, ayak kal-
madı. Rûhum titredi, kalbim yerinden fırladı.»

رنگ رویم را نمی بینی جو زر
زاندرون خود دهد رنگم خبر

Reng-i rûyemrâ ne-mî-bini çu zer,
Z'enderûn-i Hod dihed rengem Haber.

«Yüzümüzün rengini görmüyor musun? Altın gibi sapsarı oldu. Yüzümün rengi, içimin hâzinden haber veriyor.»

حق جو بیمار معرف خوانده است
چشم عارف سوی سیمای مانده است

Hak çu simârâ muarref Hândeest,
Çeşm-i ârif sûy-i simâ mândeest.

«Cenâb-ı Hak, simâ hakkında (mu'arref) dediği için ârifin gözü simâda kalmıştır.»

Cenâb-ı Hak, Zâ-ti Akdes-i Nebvî'nin ma'îyyetinde bulunanları, ya'nî Eshâb-ı Kirâmı medh için «Onların alâmetleri yüzlerindedir, yüzlerine bakılınca imân alâmeti görünür» buyurmuştur. Kezâ, «Mücrimler simâlarından tanınır» buyuruyor. Hakikaten bir adamın sûreti ve simâsı, sîret ve ma'nevîyyatının aynasıdır.

Sen nasıl âdemsin, ister söyle, ister söyleme;
Sendeki mâhiyyeti enzâra simâ söylüyor.

Evet, sâlih bir kimse, yüzünde parlayan salâh nûrundan belli olur. Kezâ fâsık, ayyaş bir herif de, yine çehresinin alâmetlerinden anlaşılır. Birincisinden nazar ne kadar hoşlanırsa, ikincisinden o derece nefret eder. Ondân dolayısıdır ki ârifin gözü, gördüğü şahsın simâsına bakar. Bakar bakmaz da onun nasıl bir mahlûk olduğunu anlar. Nitekim Hadis-i Şerifte: «Mü'minin firâsetinden sakının. Çünkü o, Allah nûru ile bakar ve sezer» buyurulmuştur.

رنگ و بو غماز آمد چون جرس
از فرس آگه کند بانک فرس

Reng u bû gammâz âmed çun ceres,
Ez-feres âgeh kuned bân-i feres.

«Renk ve koku, çingirak gibi gammazlık eder. Atın kişnemesi inana atı bildirir ve buldurur.»

Ya'nî kervanlardaki hayvanların boyunlarındaki çingiraklar nam-ı kervan geçtiğini haber verirse; renk olsun, koku olsun bunlar da menşelerini anlatırlar. Kezâ bir atın kişnemesi, bulunduğu yeri ihbar eder. Bunun gibi bir yüzün sararması, sâhibinin korktuğuna, yâ-lud hasta bulunduğuna, kızarması da yine sahibinin sıkıldığına ve utandığına delâlet eyler.

بانک هر چیزی رساند زو خبر
تا بدانی بانک خر از بانک در

Bânk-i her-çizi resâned z'û Haber.
Tâ bi-dânî bânk-i Har ez-bânk-i der.

«Her şey'in sesi, o şeyden haber verir. Ses vasıtasıyla, merkep anırtmasını kapı gıcırdamasından ayırd edersin.»

گفت پیغمبر تمییز کسان
مر، مخفی لدی طی اللسان

Göft Peygamber be-temyîz-i kesân,
Mêr' ma'fiyyun ledâ Tayyi 'l-lisân.

«Hazret-i Peygamber Sallâllâhü Aleyhi Vesellem: insanların temyizine karşı her şahıs, tayy-ı lisânı, ya'nî söz söylemesi altında gizlidir, buyurmuştur.»

«İnsan dilinin altında gizlidir. Hadisine işaret ediliyor. Evet, insan, lisânı tekellümü altında gizlidir. Bir kimsenin ma'nevi mâhiyyeti,

im ve irfânı, tahsil derecesi konuşmasından anlaşılır. Bir cahil, ule-mâ kıyafetine girse de, devirdiği çamlardan, savurduğu heyazanlar-dan cohli meydana çıkar. Lisan ve konuşma böyle olduğu gibi renk ve simâ da böyledir.

1270

رنگ رو از حال دل دارد نشان
رحم کن مهر من در دل نشان

Reng-i rû ez-hâl-i dil dâred nişân,
Rahmetem kûn mihr-i men der-dil nişân.

«Yüzün rengi, kalbin hâlinden nişân verir. Ba'zan yüz öyle bir renk alır, göz öyle bir nazar eder ki, o renk ve o bakış: Hâlîme acı, kalbinde bana bir muhabbet mevki'i ver demek olur.»

1271

رنگ روی سرخ دارد بانک شکر
رنگ روی زرد دارد بانک نکر

Reng-i rûy-i sûrH dâred bânk-i şûkr,
Rengi rûy-i zêrd dâred bank-i nûkr.

«Kırmızı yüzün lîsân-ı hâlî, şûkûrdür. Sararmış yüzün meâlî de inkârdır.»

Bunların beyânından sonra bahse dönülüyor ve tavşan lîsânın-dan deniliyor ki :

1272

بر من آمد بانک دست و پا برد
رنگ رو و قوت و سیما برد

Ber-men âmed bânk dest û pâ bured,
Reng-i rû vû Kuvvet û simâ bured.

«Bana öyle bir ses geldi ki, elimi de, ayağımı da, yüzümün rengi-ni de, vücudumun kuvvetini de, simâmın belâgat-i kudretini de gö-rüldü.»

Ya'ni ileride bir arslan olduğunu biliyorum. Onun orada bulun-ması bana öyle bir dehşet verdi ki, ölüm sesi iştmiş gibi oldum.

1273

آنکه در هر چه در آید بشکند
هر درخت از بیخ و بن او بر کند

Ân-ki der-her-çi der-âyed bi-şkened,
Her dirâht ez-bîH u bun-û berkened.

«Her neye girse kıran, her ağacı dibinden ve kökünden söken.»

1274

در من آمد آنکه از وی گشت مات
آدمی و جانور جامد نبات

Der-men âmed ân-ki ez-vey gêst mât.
Âdemî vû cân-ver câmid nebât.

«İnsanları, hayvanları, nebâtâtı ve cemâdâtı mat eden şey, ya ...
ölüm bana geldi.»

1275

این خود اجزائند کلیات ازو
زرد کرده رنگ و فاسد کرده بو

În Hod eczâ'end külliyyât ez-û,
Zêrd kerdê reng u fâsid kerde bû.

«Filhakika bunlar cüz'iyattır. Yalnız bunların değil, külliyyâ -
tın da ölümden rengi sararmış, kokusu bozulmuştur.»

1276

تا جهان که صابرست و گه شکور
بوستان که حله به شد گاه عور

Tâ cihan geh Sâbirest û geh şekûr,
Bûstân geh hulle pûşed gâh 'ûr.

«Ölümün tesiri cihâna şâmildir. O da ba'zan ni'mete nâil oldu-
ğu için şâkir, ba'zan da belâyâ ve mihnete uğradığı için sâbırdır.
Bostan, ba'zan çemen ve yapraktan elbise giyer, ba'zan da ağaçla-rının yaprakları dökülür, çıplak kalır.»

آتایی کو بر آید نارگون
عقی سادبگر شود او سرنگون

Âftâbi k'û ber-âyed nâr-gûn,
Sâati diğer şevêd û ser-nigûn.

«Ateş renginde doğan güneş, bir müddet geçince zevâle uğrar ve tepetaklak olarak gurûb eder.»

اخترانی تافته بر چار طاق
لحظه لحظه مبتلای احتراق

AHterâni tâfte ber-çar-TâK,
Lâhza lâhza mübtelâ-yi ihtirâK.

«Felek çardağında, ya'ni fezâda parlayan yıldızlar da, ânen feânen ihtirâka mübtelâ olurlar.»

Bir yıldızın ihtirâkı; Güneşle bir dereceye gelmesi ve güneş ziyası ile görünmez olması, yâhud da buna yakın bir şey imiş.

مأم کو افزود ز اختر در جمال
شد زرنج دق او همچون خیال

Mâh k'û efzûd z'aHter der-cemâl,
Şud zi-renc-i duKK û hem-çun Hayâl.

«Ay ki güzellik ve parlaklık i'tibâriyle yıldızlardan fazla iken o da (dık) illetinden hâyal gibi olur.»

(Hümmeddik): Bir hastalık imiş ki eski türkcede ona ince ağrı ta'bir olunur ve mübtelâsını son derecede za'iflatırmış.

Cenâb-ı Pir, kamerin bedir halinde bütün yıldızlardan parlak görünürken, hilâl haline gelmesini, hattâ görünmez hayal şekline girmesini hummây-ı dıkka tutulmuş bir hastanın za'fına benzetiyor. Gecelerimizi pek şâ'irâne aydınlatan ayın da, tebeddül ve ta-havvüle uğramaktan kurtulamadığını söylüyor.

این زمین با سکون و بادب
آندر آرد زلزلهش در لرز تب

În zemin-i bâ-sükûn û bâ-edeb,
Ender-âred zelzeleş der-lerz-i teb.

«Bu sâkin ve edib olan arzı da zelzele, sıtmaya uğramış gibi titretir.»

Husûsiyle, zelzele-i kıyâmet, dağları atılmış pamuk gibi fırlatacak, insanları dağılmış pervaneler hâline getirecektir.

وَنَكُونُ

النَّاسَ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ ۝ وَنَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ ۝

Yâni : «Kıyâmette insanlar, dağılmış pervaneler gibi olacaktır, dağlarda atılmış pamuk hâline girecektir.»

ای بسا که زین بلای مرده ریک
گشت است آندر جهان او خرد و ریک

Ey besâ küh z'in belâ-yi murde rik,
Geşteest ender-cihân û Hurde rik.

«Dünyâda ne kadar dağ, bu ardakalası belâdan ufalanmış ve kum haline gelmiştir.»

این هوا باروح آمد مقترن
چون قضا آید و با گشت و عفن

În hevâ bâ-rûh âmed muKterin,
Çun Kazâ âyed vebâ geşt û 'afin.

«Şu hava; rûhun karîni, ya'ni teneffüsün ve hayâtın sebebi iken kazâ gelince yine o hava müte'affin ve nâkil-i vebâ olur.»

آب خوش گر روح را همشیره شد
در غدیری زرد و تلخ و تیره شد

Âb-i Hoş ger rûhrâ hem-şîre şûd,
Der-gadîrî zerd ü telh ü tire şûd.

«Hayat veren güzel bir su, rûhun hemşiresi mesâbesinde iken uzunca müddet bir çukurda kalacak olursa sararır, bulanır ve acılaşır.»

آتشی کو باد دارت در بروت
هم یکی بادی برو خواندیموت

Âteşî k'û bâd dâret der-bürût,
Hem yekî bâdî ber-û Hâned yemût.

«Ateşin bıyığında rûzgâr, ya'ni tabi'atinde kibr ve azamet varken, onun alevlenip yükseldiği sırada rûzgâr şiddetle üfleyince söner.»

حال دریا ز اضطراب و جوش او
فهم کن تبدیلهای هوش او

Hâl-i deryâ z'izTîrâb ü cûş-i û,
Fêhm kûn tebdilhâ-yî hûş-i û.

«Denizin kabarıp çalkanması gibi hallerinden kazâ ve kaderin idrâk ve şu'ûru değiştirdiğini anla.»

چرخ سرگردان که اندر دست و جوست
حال او چون حال فزندان اوست

ÇarH-i ser-gerdân ki ender-cüst-ü-cüst,
Hâl-i û çun hâl-i ferzendân-i üst.

«Devrederek talep ve taharride bulunan feleğin hâli de oğullarının hali gibidir.»

Eskiden arzı sâbit, feleği müteharrik zannederler, dokuz feleğe (aba i tis'a) nâmını verip onları arz üzerindeki mahlûkatın babaları; (anâsır-ı erba'a) dedikleri su, ateş, hava ve toprağı da, (mevâlid i selâse) ya'ni cemad, nebat ve hayvanın anaları sayarlardı.

Feleklerde müdebbir ve müessir bir kuvvet vehmeyleyenlerin fikrî kudrî cerh için Hazret-i Pir: oğulları nasıl kazâ ve kaderin mahkûmu ise felekler de öyledir, onlar da hüm-i kazânın zebûnudur, diyor.

که خضیض و گ. میانه گاه اوج
اندر و از سعد و نحسی فوج فوج

Geh hazîz ü geh miyânê gâh êvc,
Ender-û ez-sa'd ü nahsi fêvc fêvc.

«Feleklerdeki yıldızlar da ba'zan (hadid), ba'zan (vasat) ba'zan (evc) noktalarında bulunurlar ve bu noktalarda takım takım seâdet ve nuhûset vardır.»

Hadid: Bir seyyarenin güneşten en uzak bulunduğu, evc de: En ziyâde güneşe yaklaştığı nokta imiş ki, müneccimlere göre, bu uzaklaşıp yaklaşımdan arz üzerinde seâdet ve nuhûset halleri zuhûra gelirmiş.

Cenâb-ı Mevlâna şu beyanattan sonra, insana hitâb ederek diyor ki:

از خود از جزئی زکلهای مختلف
فهم میکن حالت هر منبسط

Ez-Hod ez-cüz'i zi-külhâ muHtelîT,
Fêhm mî-kûn hâlet-i her-münbasîT.

«Ey küllerin ihtilât eczâsından vücûda gelmiş insan: her münbasîtin ve her unsurun hâlini kendinden kıyâs et.»

Ya'ni, sen nasıl dest-i kudrette tekallüb ve tehavvül etmekte isen, senin külliyyât dediğin şeyler de öyledir.

چونکه کلیاترا رنجست و درد
جزء ایشان چون نباشد روی زرد

Çun-ki külliyyatrâ rencest ü derd,
Cüz'i şân çun ne-bâşed rûy-i zerd.

«Madem ki külliyyâtın böyle tebeddül ve tegayyür hastalığı vardır, cüz'lerinin nasıl olur da benzi sararmış olmaz.»

خاصه جزئی کو زاضدادست جمع
ز آب و خاک: آتش و بادست جمع

HaSSa cüz'i k'û zi-azdâdest cêm',
Z'âbu Hâk ü âteş ü bâdest cêm'.

«Husûsiyle bir cüz' ki: anâsır-ı erba'a denilen su, toprak, ateş ve hava gibi birbirine zıd şeylerin ictimâ'ından terekküb etmiştir.»

این عجب نبود که میش از گerk جست
وین عجب کین میش دل در گerk بست

În aceb ne-bved ki miş ez-gûrg cest,
V'in aceb k'in miş dil der-gûrg best.

«Dişi koyunun kurddan ürküp sıçraması ta'accûbe değmez; asıl şaşılacak şey, dişi koyunun kurda gönül bağlamasıdır.»

Ya'ni insanın kalıbı, birbirine zıd bir takım maddelerden müteşekkildir. Meselâ insanda hem harâret, hem rutûbet vardır. Halbuki hararetle rutûbet birbirinin zıddıdır. Su ateşi söndürür, ateş suyu tebâhhur ettirir. Öyle iken insanın kalıbında bunların imtizâcı dişi bir koyunun erkek bir kurda gönül bağlaması kabilindendir ki şaşılacak şeydir. Hülâsa:

زندگانی ز آتشی' ضدهاست
مرک دان اندر میانشان جنک خواست

Zindegânî z'âşiti-i ziddhâst,
Mêrk dâñ ender-miyânşân ceng Hâst.

«Hayat, zıdların i'tilâf ve imtizâcıdır. Aralarında cenk olması ise ölümdür.»

İnsan hastalandığı sırada ya harâret derecesi artar, ateşler içinde tutuşur, yanar. Yâhud harâret derecesi düşer de tirtir titrer. İşte bu haller anâsır-ı asliyyeden birinin galebesi demektir ki daha fazılalaşacak olursa hasta ölür.

لطف حق این شیرا و گوررا
الف دادست این دو ضد دوررا

LûTf-i haKK in şirrâ vû gûrrâ,
İlf dâdest in du zıdd-î dûrrâ.

«Allahın lûtfu, bu arslanla yaban eşeğine, meselâ hararetle bû-rûdet gibi birbirine uzak iki zıdda ülfet ve ünsiyet vermiştir.»

چون جهان رنجور و زندانی بود
چه عجب رنجور اگر فانی بود

Çun cihan rencûr u zindânî büved,
Çi aceb rencûr eger fânî büved.

«Mâdem ki dünyâ, kazâ taklibâtından hastadır, bir hastanın fânî olması da şaşılacak şey değildir.»

قمر چه بگزید هر کو عاقبت
زانکه در خلوت صفاهای دلست

Ka'r-i çeh bu-gzid her k'û âKilest,
Z'an-ki der Halvet Safâhâ-yi dilest.

«Akıllı bir kimse, kuyu dibini intihab ederek oraya çekilir. Çünkü halvette safây-ı kalb hâsıl olur.»

ظلمت چه به که ظلمت‌های خلق
سر نبرد آنکس که گیرد پای خلق

Zulmet-i çeh bih ki zulmethâ-yi Halk,
Ser ne-bürd an kes ki gired pây-i Halk.

«Kuyu karanlığı, halkın kasvet ve zulmetinden evlâdır. Halkın ayağını tutan, ya'nî onlarla ihtilât ederek peşlerinden ayrılmayan, başını kurtaramaz.»

Halvet: Tenhâca bir köşeye çekilip halkın dağdağasından kurtulmak ve Allah ile olmaktır. Halvet her tarikatte vardır. Aleyhissalât Efendimizin nübüvvetinden evvel Cebel-i Hirâda tehannüs eylemesi, hicretten sonra ramazan aylarında i'tikâfa girmesi, birer halvet idi. İşte o halvet, halvete girmiş olanı halk ile ihtilât zulmetinden kurtarır. Adem-i ihtilât neticesinde ise kalbde bir safâ husûle gelir.

Şurası da unutulmamalıdır ki halvetten maksad: Derûnun tahliye ve tasfiyesidir. Böyle olmayınca bir köşeye çekilip de orada bin türlü kuruntu ile vakit geçirmek halvet olamaz. Şeyhülekber (Kud-dise sirruhû) (Fütûhat) ında diyor ki: «Halvete giren bir zâte birli Beni halvetinde ve Rabbinin indinde yâd et dedi. O da: Seni yâd edersem Rabbimle halvette kalmamış olurum cevâbını verdi.»

Hazret-i Mevlânâ bahse rucû ile buyuruyor ki :

•TAVŞANIN AYAK SÜRÜYÜP GERİ KALMASI, SEBEBİNİ ARSLANIN SORMASI.

خواند بر شیرا و ازین رو پندھا
گفت من پس مانده‌ام زین بندھا

Hând ber-şîr û ez-in rû pëndhâ,
Gôft men pes mândeem z'in bëndhâ.

«Tavşan arslana böyle nasihatler verdi ve bu kaydlar dolayısıyla geri kaldım, dedi.»

شیر مذکثر تو ز اسباب مرض
این سبب کو خاص گانستم غرض

Şîr gofteş tû zi-esbâb-i maraz,
În sebeb gû HâSSegânistem garaz.

«Arslan da ona dedi ki: sen, hastalık esbâbından, sebeb-i hâsı söyle. Benim istediğim odur.»

گفت آن شیر اندرین چه ساکنست
اندرین قلعه ز آفات امنست

Gôft ân şîr enderin çeh sâkinest,
Enderin Kal'â zi-âfât iminest,

«Tavşan cevap verdi ki: o arslan, bu koyda sâkindir; bu kal'ada her türlü âfetten emindir.»

Tavşanın böyle demesi münâsebetiyle Hazret-i Mevlânâ halvet ve halvetin menfa'atine dâir şu iki beyti irâd ediyor:

گفت پیش از خم او را قاهرست
تو بین کان شیر در چه حاضرست

Gôft piş â zaHmem ûrâ Kâhirest,
Tû bi-bin k'an şîr der-çeh hâzirest.

«Arslan dedi ki: Korkma, ileri gel. Benim açacağım yarı, onu kahreder. Sen bak ki arslan kuyuda mı?»

گفت من سوزیدم زان آتشی
تو مگر اندر بر خویشم کشی

Gôft men sûzideem z'an âteşî,
Tû meger ender-ber-i Hişem keşî.

«Tavşan dedi ki ben o ateşten yanmışım. Yaklaşmam, meğer ki beni kollarının arasına alsın.»

تا به پشت تو من ای کان کرم
چشم بکشایم بچه در بگرم

Tâ be-puşî-tî tû men ey kân-i kerem,
Cêşm bü-kşâyem be-çeh der-bi-ngerem.

«Ey kerem ma'deni; ancak senin muzâheretin ve himâyetinle gözümü açar ve kuyunun içine bakabilirim.»

«ARSLANIN KUYUYA BAKMASI VE KENDİSİYLE TAVŞANIN AKISLERİNİ GÖRMESİ»

چونکه شیر اندر بر خویشت کشید
در پناه شیر تا چه می‌دوید

Çun-ki şîr ender-ber-i Hişêş keşîd,
Der-penâh-i şîr tâ çeh midevid.

«Arslan, tavşanı kolları arasına alınca onun himâyesinde kuyuya kadar koştu.»

چونکه در چه بنگریدند اندر آب
اندر آب از شیر و او دریافت تاب

Çun-ki der-çeh bi-ngeridend ender-âb,
Ender-âb ez-şîr u û der-yâft tâb.

«Kuyunun içine baktıkları gibi, suda arslanın ve tavşanın akisleri parladı.»

شیر عکس خویش دید از آب تفت
شکل شیری در برش خور گوش زفت

Şîr aks-i Hiş did ez-âb têft,
Şekl-i şîri der-bereş Hargûş-i zeft.

«Arslan kendi aksinin suda parladığını ve bir arslanla kucagında iri bir tavşan şeklinde görüldüğünü müşâhede etti.»

چونکه خصم خویش را در آب دید
مرء را بگذاشت اندر چه جهید

Çun-ki HaSm-i Hişrâ der-âb دید,
Mer-urâ bu-gzâşt ender-çeh cehîd.

«Arslan, hasmını su içinde görünce tavşanı bıraktı. Kuyunun içine atıldı.»

درفتاد اندرجهی کو کند بود
زانکه ظلمش در سرش آینه بود

Der-fütâd ender-çehi k'û kende bûd,
Z'an-ki zulmeş der-sereş âyende bûd.

«Kendi kazmış olduğu kuyuya düştü. Çünkü ettiği zulümler başına gelecekti.»

Cenâb-ı Hak buyuruyor ki :

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا

وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا

Yâni: «Her kim zerre mikdar hayr işleyecek olursa onun mükâfâtını, kezâ her kim zerre mikdâr şer işleyecek olursa onun da cezasını hem dünyâda, hem âhirette görür.» demektir.

Kezâ: «Din kardeşi için kuyu kazan mutlaka onun içine düşer.» diye bir Hadis rivâyet edilir. Halki zararlandırmak için yapılan bir hareket, o hareketi yapanın zararını mücib olur. Burada gecikse bile, öbür tarafta mutlaka amelinin cezasını çeker.

İşte kıssadaki arslan da bir takım hayvanları öldürüyor ve yiyordu. Hikâyenin ortalarında söylenilmişti ki burada arslandan maksad: Nefs-i emmârenin timsâl-i âfâkisidir. Arslan nasıl civarındaki hayvanları zebun etmişse nefs-i emmâre de vücûddaki bir takım havâs ve kuvâyı esir eylemişti. Nihâyet aklı temsil eyleyen tavşanın tedbiriyle öldürüldü, onun pençesinden sair kuvvetler kurtarıldı.

Netice: Bu kıssadan hisse olmak üzere şu denilmek isteniyor ki Nefs, emmâre hâlinde bulundukça insanın rahat etmek ihtimâli yoktur. Binâenaleyh o muzir canavarın yok edilmesi lâzımdır. Hiç olmazsa (levvâme) lik derecesine, ya'nî arasıra uyanıklık kesbederek yaptığından dolayı sâhibini ayıplayacak bir hâle getirilmesi iktiza eder.

Cenâb-ı Pir, kıssanın alt tarafını beyân etmeden evvel zulm ile zâlimlere dair ba'zı beyânatta bulunuyor :

چاه مظلم کشت ظلم ظالمان
اینچنین گفتند جمله عالمان

Çâh-i muzlim gëşt zulm-i zâlimân,
În-çun-in goftënd cümlê âlimân.

«Zalimlerin zulmü, karanlık kuyu gibidir ki âlimlerin hepsi de böyle demişlerdir.»

Aleyhisselât Efendimiz de: «Zulm, kıyâmette sahibi için karanlıklar teşkil edecektir» buyurmuştur.

هر که ظالمتر جهش باهول تر
عدل فرمودست بدتر و ابرتر

Her-kin zâlim-ter çeheş bâ-hêvl-ter,
'Adl fermûdest bed-terrâ beter.

«Her kim daha fazla zâlim ise kuyusu, ya'nî karanlığı daha korkunçtur. Adl-i ilâhide beter için beter vardır.»

Kur'ân-ı Kerim'de: «Seyyienin cezâsı da onun gibi seyyiedir» deniliyor. Azâbın derecesi zulmün derecesine göredir. Binâenaleyh bir zâlimin zulmü ne kadar fazla ise göreceği azab da o nisbette müdhiştir.

ای که تو از جاه ظالمی میکنی
از برای خویش چاهی میکنی

Ey ki tû ez câh zulmî mî-kûnî,
Ez-berâ-yî Hiş çahî mî-kenî.

«Ey mansıbı ve makamı dolayısıyla halka zulmeden, kendin için kuyu kazmış oluyorsun.»

İkbâline mağrûr olarak pek azıyorsun,
Zulmün kuyudur, sen onu kendin kazıyorsun

گرد خود چون کرم پيله بر متن
بهر خود چه میکنی اندازه کن

Gird-i Hod çum kirm-i pile ber-me-ten,
Behr-i Hod çeh mi-keni endâze ken.

«İpek böceği gibi etrafına dolanma, ya'ni elini, ayağını kendin bağlama. Yaptığın mezâlimle kendine kuyu kazıyorsun. Bâri boyuna göre ve tahammülün mikdârı kaz.»

هر ضعیفارا تو بی خصمی مدان
از بی ذاجاء نصرالله بخوان

Her zaifanrâ tu bi-HaSmî me-dân,
Ez-bunî zâcâ'e naSru'llâh bi-Hân.

«Her za'if olanı kimsesiz sanma. Kur'anda: (İzâ câe nasrullah) sûresini oku.»

Sûre-i Nasr'a işâret buyuruluyor :

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ۖ
وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ
أَفْوَاجًا ۖ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْ لَهُ ۚ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا ۝

Meâli: «Allahın yardımı gelince ve Mekke fethedilince, bir de nâsın takım takım din-i İlâhiye girdiklerini, Habibim, sen görünce: Rabbine hamdederek tesbih eyle ve ondan mağfiret talebinde bulun. O Rabbi Kerim, kulları için tevvâb ve rahimdir».

گر تو پیلِ خصم تو ار تو رمید
نک جزا طیراً ابابیل رسید

Ger tu pili HaSm-i tû ez-tû remid,
Nek cezâ Tayren ebâbilet resid.

«Eğer sen fil gibi isen ve hasmın senden ürküp kaçıyor sa da mağrûr olma ki (Tayran ebâbil) cezası sana da yetişir.»

Hazret-i Mevlânâ (Fil vak'ası) na ve (Elemtera) Sûresine telmih ediyor. Hak sübhânehû ve teâlâ buyuruyor ki:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ ۖ
فِي تَضَلُّلٍ ۖ وَارْسَلْنَا عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ ۖ
تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ ۖ فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَّا كُولٍ ۝

Meâli: «Habibim; görmedin mi? Ya'ni işitip de görmüş gibi bilmiyor musun? Rabbin eshâb-ı file ne yapmıştı? Onların mekrini ve hilyesini tatlil ve ibtâl etmedi mi? Ve onların üstüne ebâbil kuşlarını gönderdi. Onların üstüne taş kesilmiş çamur parçaları atarlar-dı onları, hayvanlar tarafından yenilmiş saman kırıntıları hâlinde perişan etti.»

Şu Sûre-i Celilede bahis buyurulan fil vak'ası, Habeşistanın Yemen vâlisi (Ebrehetüleşrem) in Kâbe'yi tahrib için filli bir ordu ile Mekkeye gelmesidir.

Ma'lûmdur ki Yemendeki Hımyeri hükümdarlarından (Zünûvâs) Yahudi Dinine girmiş olduğu için Yemenin Necran taraflarındaki hristiyanlara ezâ ve cefâ etmeye başlamış, onların istimdâdı ve Rum Kayserinin tavsiyesiyle Hâbeş Necâşisi Yemene bir ordu göndermişti. Bu ordu, Aden civarında Yemen askeriyle çarpıştı ve galebe çaldı. Zünûvâs, esir olmamak için atını denize sürdü ve boğuldu.

Habeş kumandanı (Erbat) Yemene vâli-i umûmi oldu. Fakat ikinci kumandan (Ebrehe) ile araları açıldı. Çarpıştılar. Erbat mağrûl düştü. Ebrehe idareyi eline aldı. Necâşi tarafından da Yemen vâliliği tasdik edildi. Bu adam hem zeki, hem haris bir şahs idi. Yemen vâliliği ile kanâ'at edemiyor, bütün Arabistanı idaresi altına almak istiyordu. Halkı kendine meylettirmek için dinî bir vâsitaya nûrâcâ'at etti. San'ada muhteşem bir kilise yaptırdı. Bu kilise yalnız hristiyan ma'bedi değildi; Yahudilerin de, mecûsîlerin de, putperestlerin de ibâdetleri için ayrılmış kısımları vardı. Kilisenin inşâsından sonra her taraftan gelip ziyâret ve ibâdet olunması için delâllar çağırttı. Şu hareketiyle halkın Kâbe'ye olan teveccühünü kendi binâsına çevirmek istedi. Lâkin umduğu gibi çıkmadı. Arablar, İbrâhim ve İsmâil Aleyhisselâmın yâdigârı bulunan Kâbe'den dönmeler, Ebrehenin kilisesine râğbet göstermediler. İş bununla da kalmadı, kilise bir arab tarafından kirletildi. Bunun üzerine Ebrehe Kâbe'yi tahribe karar verdi. Epeyce kalabalık bir ordu ile Mekke'ye müteveccihen yola çıktı. Azmine mâni' olmaya çalışan kabileleri yığdı ve Tâife' kadar geldi. Oradan (Ebû Rîgal) isminde bir kılavuz alıp Mekke'ye yaklaştı. (Mugammes) mevki'ine gelince Ebû Rîgal öldü. Sonra Mekkeliler, düşmana kılavuzluk eden bu herifin mezarını taşlamaya başladılar.

Ebrehe ordusunun pişdarları, Mekkelilerin hayvanlarını sürmüş, Abdülmuttalibin de bir kaç yüz devesini götürmüştü.

O esnâda Ebrehenin bir me'mûru Mekkeye geldi, emirin ancak Kâbe'yi yıkmak için geldiğini, men'e kalkışılmadığı takdirde ehâliye dokunulmayacağını haber verdi.

Abdülmuttalip bu habere cevaben:

— Bizim men'e kudret ve niyyetimiz yok. Kâ'be Allahın beyti ve İbrâhim Aleyhisselâmın binâsıdır. Eğer Cenâb-ı Hak onun yıkılmasına Mâni' olursa kendi beytini muhâfaza etmiş olur. Yok... tahribine müsâ'ade ederse onu da kendi bilir, dedi. Sonra kalktı, Habeş ordugâhına gitti. Ebreheye:

— Kureyşin reisi geliyor dediler. Onu çadırına kabul etti. Vecâhet ve şeyhûhatine hürmeten oturduğu yerden kalktı. Bir kilim serdirip onun üstüne Abdülmuttalip ile yanyana oturdu ve gelişinin sebebini sordu. Abdülmuttalip:

— Askerlerinin sürüp götürdüğü develerimi istemeye geldim dedi. Ebrehe, bu cevap üzerine suratını ekşitti. O, Abdülmuttalibi Kâ'be'nin yıkılmaması için; recâyâ gelmiş sanmış, hattâ böyle nûrânî ve muhterem bir ihtiyarın recâsı üzerine yıktırmamaya karar vermişti. Umduğu sözü işitmeyince Abdülmuttalibi himmetsizlikle

ıttihâm etti. Bunu anlayan Abdülmuttalib de:

— Develerin sahibi benim. Beytin sahibi ise Allah'tır. Elbette beytini muhâfaza eder dedi. Ebrehenin:

— Edemez, demesine karşı da:

— Öyle ise işte sen, işte o, cevâbını verdi.

Develeri iade ettiler. Abdülmuttalib onları alıp Mekkeye döndü. Bir taarruz ihtimaline binâen ehâliyi dağlara çıkardı. Şehri boşalttı. Ondan sonra Kâ'be kapısının halkasından tuttu ve:

— «Ya Rabbi, herkes evini, barkını muhafaza eder. Sen de beyt-i mükerrermini ve etrâfındaki evleri hifzeyle. Senin âl ve iyâlin demek olan Mekkelileri, salib mensuplarına ve perestîşkârlarına galip getir. Onların salibi ve satveti, senin kudret ve kuvvetine galebe çalmasın. Beytinin komşusu ve senin âilen olan ehl-i Mekkeyi esir etmek için bütün askerleriyle, filleri çekip getirdiler. Cehâletleri dolayısıyla harem-i muhteremine tecâvüz kasdında bulundular, celâl ve azametinden çekinmediler. Eğer onlarla Kâ'be'mizi karşı karşıya bırakacak olursan emir senindir» meâlinde olan bir manzûme ile munâcâtta bulundu. Duâdan sonra o da şehirden çıktı, dağlara iltica etmiş olan ahâlinin yanına gitti.

Ebrehe o esnâda hareket emri vermişti. Orduda kocaman bir fil vardı. Dâima askerinin önünde giderdi. Onu bermu'tad öne geçirdiler, Mekkeye doğru çevirdiler. Fil derhal çöktü. Zarzor kaldırdılar ve yürütmek istediler, yine çöktü. Kaldırdılar, başka tarafa çevirdiler, yürüdü. Mekkeye döndürdüler, çöktü.

Ordu efrâdı fil ile uğraşırken üstlerinde bir bulut peydâ oldu ki binlerce kuştan müteşekkildi. Kırkangıç kadar olan bu kuşlar gagalarında ve pençelerinde taşıdıkları nohud büyüklüğünde taşları ordunun üstüne atmaya başladılar. Taşlar, isâbet ettiklerini deviriyordu. Pek az müddet içinde o koca ordu darmadağın oldu. Kimi aman-sız bir yerine rastgelen taşların te'siriyle yere serildi. Kimi yaralandığından bırakıp savuştu ki, Ebrehe de bu savuşanlar arasında idi.

İhtimâl şu hâdis, ba'zı sivri akıllıların beynine giremez. Fakat garip görecektir bir şey değildir. Bir cismin ne kadar yüksekte düşerse o kadar sür'at ve kuvvet kesbedeceği ma'lûmdur. Ba'zan fındık ve ceviz kadar bir dolu dânesi bir hayvanı, hattâ bir insanı öldürüyor. Niçin? Hacmindan dolayı mı? Hayır... düştüğü irtifa' ve aldığı kuvvet dolayısıyla... Bir tabanca kurşunu bir adamı delip geçiyor. Neden? Beyrindeki sür'at ve kesbedtiği kuvvetten. O halde gayet yüksekte uçan kuşların gagalarından ve pençelerinden düşen taşların Ebrehe ordusunu perişan etmesi neden istib'ad olunmalıdır? Habeş ordusunun Mekke civârına kadar gelmişken şehre giremediği ve inhizâma

ogrادی tarihi bir hakikattir. Mekkeliler müdâfa'a ve mukatelede bulunmadıkları halde, ordu münhezim olmuştu. Peki... inhizâmına sebep ne idi?..

Bazıları bu inhizâmı orduda zuhûr eden sâri ve mühlik bir hastalıkla te'vile çalışıyorlar. VeleVKi öyle olsa dahi, yine Allahın düşmanlarına galeblisi demektir. Demek Allah beytine ta'arruza kalkışanlara aman vermiyor, imhâletmiş olsa bile ihmâl etmiyor. Ma'hud filin hizmetinde bulunanlardan iki kişinin Mekke'de kaldıklarını, ihtiyarladıklarında Mekke sokaklarında dilendiklerini, Hazret-i Ayşe, gördüm diye haber veriyor.

Mütearrız geçinmek isteyenlerden biri urefâdan bir zâte:

— «Ka'be'yi yıkmak isteyen Ebrehe ordusu helâk olmuştu. Fakat (Abdullah Binizzübyr) i muhasaraya alan Haccâc ordusu, Kâ'be'yi mancınık taşlarıyla yıkmışken birşey olmadı, hattâ galebe çaldı. İbnizzübeyri öldürdü, cesedini astı» demiş. O arif zat da: Evet öyle olmuştu. Fakat kasdlar arasında fark vardı. Ebrehenin gelişi kabe'yi yıkmak içindi, Haccâcın saldırışı ise Kâ'be'yi yıkmak için değil, İbnizzübeyri tutmak içindi» cevabını vermişti.

Fil vak'ası, Kureyş kabilesi için bir ni'met olmuştu. Çünkü ordunun kalan ağırlıkları ve mevcut parası Mekkelilerin eline geçmiş, onları epeyce refâha erıştirmişti. Vak'adan iki ay sonra da velâdet-i Feygamberi vukû'a gelmişti.

İşte Hazret-i Mevlâna da buyuruyor ki: «Fil kadar büyük ve kuvvetli olsun da zulme kalkışma ki, Allah Eshâb-ı Fil'i helâk etmiştir.»

1314

گر ضعیفی در زمین خواهد امان
غلغل افتد در سپاه آسمان

Ger zaifi der-zemîn Hâhed emân,
Gulgul ufted der-sipâh-i âsmân.

«Eğer yerde bir âciz aman diyecek ve istimdâd edecek olursa göklerdeki melekler arasına gulgule düşer.»

1315

گر بدندان گری پر خون کنی
درد دندان بگیرد چون کنی

Ger be-dendâneş gezi pür-Hun küni,
Derd-i dendânet bi-gired çün küni.

«Eğer o âcizi ısıtır ve kana bularsan seni de diş ağrısı tutar, o vakit ne yaparsın?»

1316

شیر خود را دید در چه وزغلو
خویشرا نشناخت آن دم ازعدو

Şir Hodrâ did der-çeh v'ez-gulû,
Hişrâ ne-şnâHt ân dem ez-adû.

«Arslan kuyuda aksini görmüş, yırtıcılıktaki mübâlâğasından kendisini düşmandan fark edememişti.»

1317

اکس-خ، درازعدوی خویش دید
لاجرم بر خویش شمشیری کشید

Aks-i Hodrâ ez-adû-yi Hiş did,
Lâcerem ber-Hiş şemsiri keşid.

«Kendi aksini kendi düşmanı gördü de yine kendisine kılıç çekti.»

1318

ای بسا ظلمی که بینی در کسان
خوی تو باشد در ایشان ای فلان

Ey besâ zulmî ki binî der-kesân,
Hûy-i tû bâşed der-işân ey fûlân,

«Ey fûlân; başkasında gördüğün zulümler, senin onlara akseden huyundan ibârettir.»

1319

اندرايشان تافته هستی تو
از نفاق و ظلم و بدمستی تو

Ender-işân tâftê hestî-i tû,
Ez-nifâKû zulm ü bed-mestî-i tû,

«Senin nifak gibi, zulüm gibi, bed mestlik gibi varlığın ve benliğin onlara akseylemiştir.»

آن تویی وان زخم بر خود میزنی
بر خود آن دم تار امنت می تی

An tuyi v'an zaHm ber-Hod mizeni,
Ber-Hod an dem târ-i lâ'net mî-teni.

«O sensin. Ona vurduğun vakit yine kendine vuruyor, o vakit yine kendine lâ'net ipliği dokuyorsun.»

Yani, bazı kimselerde bazı münasebetsiz haller görüyor, onlara hiddetleniyor ve zulmetmeye kalkışıyorsun. Halbuki onlarda münasebetsiz gördüğün haller hep senin aksinden ibârettir. Çünkü (El-mü'min mir'âtülmü'min) muktezâsınca yiğit yiğitin aynasıdır. Bundan dolayı Şeyh Niyâzi-i Mısri:

Halk içre bir âyineyim herkes bakar bir ân görür.

Her ne görür, kendin görür ger yahşi ger yaman görür. demıştır. Böylece, halkta gördüğümüz ahvâl, onlarda görünen kendi aksimiz olunca, ettiğimiz zulmü filhakika kendimize etmiş, onlara açtığımız yaraları ma'nen kendimize açmış oluyor ve nefsimizi lâ'netle siper kılıyoruz.

1321

در خود ان بدرا نمی بینی عیان
ورنه دشمن بودی خود را بجان

Der-Hod an bedrâ ne-mî-bîni iyân,
Ver-ne düşmen bûdii Hodrâ be-cân.

«O kötülüğü kendinde âşikâr olarak görmüyorsun. Görecek olaydın, başkalarına değil, kendine hem de candan gönülden düşman clurdun.»

1322

حملة بر خود میکنی ای ساده مرد
همچو آن شیر که بر خود حمله کرد

Hamle ber-Hod mi-kûni ey sâde-merd,
Hemçu ân şiri ki ber-Hod hamle kerd.

«Ey gafil adam, o arslanın, kendine saldırması gibi, sen de başkalarına hamle etmekle kendine saldırmış oluyorsun.»

چون بقعر خوی خود بدررسی
پس بدانی که تو بود آن ماکسی

Çun be-Ka'r-i Hüy-i Hod ender-resi,
Pes bi-dâni k'ez tu bûd an nâkesi.

«Kendi huyunun nihâyetine erince, o nâkesliğin senden oldu -
ğunu anlarsın.»

1324

شیر: در قعر پیدا شد که بود
نفس او آنکش دگر کس می نمود

Şirra der-Ka'r peydâ şûd ki bûd,
Nefs-i û an-k'eş diger kes mî-nümûd.

«Arslana, kuyuda başkası gibi görünen aksin, başkası değil, kendi olduğu kuyu dibinde zâhir oldu.»

Bunun gibi sen de ey zâlim, zulmün nihâyeti ve dibi olan helâke vardığın gibi, o zulmü başkasına değil, kendine yapmış olduğunu anlarsın.

1325

هر که دندان ضعیفی میکند
کار آن شیر غاطبین میکند

Her-ki dendân-i zaifi mi-kened,
Kâr-i ân şir-i galaT-bin mi-küned.

«Her kim, za'if ve âciz bir adamın dişini sökmek gibi bir zulümde bulunursa, o yanlış gören arslanın yaptığını yapmış olur.»

1326

ای بدیده خال بد در روی عم
عکس خال تست ان از عم مرم

Ey bedide Hâl-i bed ber-rûy-i 'amm,
Aks-i Hâl-i tûst ân ez-amm me-rem.

«Ey amcasının yüzünde çirkin bir ben gören, o gördüğün, sen-

deki benin yahud hâlin (*) aksidir. Amcandan ürkme.

1327

مؤمنان آیدہ یکدیگرند
این خبر را از پیغمبر می برد

Mü'minân ayine-i yek-digerend,
İn Haberrâ ez-Peyem-ber mi-bürend.

«Mü'minler, birbirinin aynasıdır. Bu söz, bir Hadisin meâlidir ki onu Hazret-i Peygamberden naklederler.»

İmâm-ı Taberânî (Evsat) ında Enes bin Mâlikten:

«Mü'min, mü'min'in aynasıdır» diye rivâyet eylemektedir. Şu halde bir mü'minin diğer mü'minde göreceği ister ayb ve noksan olsun ister hüner ve kemâl olsun kendi hâlinin aksidir.

1328

پیش چشم داشتی شبیه کبود
زان سبب عالم کبود می نمود

Pîş-i çeşmet dâştî şişe kebûd,
Z'an sebeb âlem kebûdet mi-nümûd.

«Gözünün önüne mâvi bir şişe tutuyorsun ondan dolayı âlem sana masmâvi görünüyor.»

1329

گر نه کوری ابن کبودی دان زخویش
خویش را بدگو مگو کس را تو پیش

Ger ne kûri in kebûdî dâni zi-Hiş,
Hişrâ bed gû me-gû kesrâ tu biş.

«Eğer kör değilsen bu mâviliği kendinden bil. Başkasına değil, kendine kötü de.»

(*) Noktasız «hâl» okunmasına göre.

1330

مؤمن از نظر بنورالله بود
غیب مؤمن را برهنه چون نمود

Mü'min er yanzur bi-nûri'llah ne-bûd,
Gayb mü'minrâ bürehnê çun nümûd.

«Mü'min Nûr-i İlähî ile nazar eder olmasaydı, ba'zı gizli haller ona nasıl apaşikâre görünürdü.»

Evet, Mü'min-i kâmil, Allahın nûriyle baktığı için baktığı şeyleri iyi görür. Nitekim Hadis-i Şerifte :

«Mü'minin kavrayışından sakının. Çünkü o, Allah nûriyle bakar» buyurulmuş, Hadis-i Şerif; Buhâri, Tirmizi ve Taberânî tarafından nakledilmiştir.

1331

چونکه تو بنظر بنارالله بدی
نیگویی را و اندیدی از بدی

Çun-ki tû yanzur bi-nârî'llah büdî,
Nikûirâ vâ-ne-dîdî ez-bedi.

«Sen Nûr-i İlähî ile değil, Nâr-ı İlähî ile baktığın için iyiliği kö-
tülükten fark edemiyorsun.»

1332

اندک اندک نور را برنار زن
تا شود نار تو نور ای بوالحسن

Endek endek nûr-râ ber-nâr zen,
Tâ şevêd nâr-i tu nûr ey bu-'l-hazen.

«Ey hüzn ve keder sâhibi; yavaş yavaş ve azar azar nûru nâra vur ki, senin nârın, ya'ni Nâr-ı İlähî ile bakışın, Nûr-ı İlähî ile bakiye tahavvül etsin de, herkeste ayb ve noksan yerine hüner ve kemâl görebilesin.»

هم تو زن یارب از آن آب طهور
تا شود این نار عالم جمله نور

Hem tu zen yâ-Rab ez-ân âb-i Tahûr,
Tâ şevêd in nâr-i âlem cümle nûr.

«Ya Rabbi; bu mâ-i tahûrdan, yani tevfikat-ı sübhâniyyen ve âb-ı hayâtından yine sen serp de bu âlemin gaflet, cehâlet, dalâlet ateşi nûra tahavvül etsin.»

آب دریا جمله در فرمان تست
آب و آتش ای خداوندان تست

Âb-i deryâ cümle der-fermân-i tûst,
Âb u âteş ey Hudâvendân-i tûst.

«Bütün denizlerin suyu senin fermânına tâbi'dir; su da, ateş de ilâhî, senin mahlûkundur.»

Yani gerek hidâyet, gerek dalâlet senin irâdene tâbi'dir. Tefvikat-ı ilâhiyyen, dalâlet-i umûmiyyeyi hidâyet-i umûmiyye hâline getirebilir. Çünkü ikisi de mutî ve münkadındır.

گر تو خواهی آتش آب خوش شود
ور نخواهی آب هم آتش شود

Ger tu Hâhi âteş âb-i Hoş şevêd,
V'er ne-Hâhiâb hem âteş şevêd.

«İlâhî eğer istersen; ateş, lâtif bir su şekline, dalâlet de ayn-ı hidâyet hâline inkılâb eder. İstemezsen; su, ateş hey'etine girer ve hidâyet zannedilen, dalâlet olur.»

این طلب در ما هم از ایجاد تست
روستن از بیداد یارب داد تست

În Taleb der-mâ hem ez-icâd-i tûst,
Resten ez-bidâd yâ-Rab dâd-i tûst.

«Ya Rabbi; bizdeki bu taleb ve duâ da yine senin icâdın eseridir. Zulûmden kurtulmak da yine senin tevfik-ı adâletinledir.»

ی طلب تو این طلب مان داده
گنج احسان بر همه بکشاده

Bi-Taleb tû in Taleb man dâdeî,
Genci ihsân ber-hemê bu-kşâdeî.

«Bu talebi bize, bizim talebimiz olmaksızın vermişsin. Bütün mahlûkatına ihsan hazinelerini açan yine sensin.»

Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Kerim'inde :

أَجِبْ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَا ۖ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي

Yâni : «Bir kulum bana duâ eylediği, benden bir şey istediği vakit onun duâsına icâbet ederim. O halde kullarım, benden icâbet talebinde bulunsunlar¹²», buyuruyor. Demek ki biz istemeden evvel benden istesinler diyerek lûtf ve kerem hazinesini açık bulunduru yor.

•ARSLAN KUYUYA DÜŞTÜ DİYE TAVŞANIN AV HAYVANLARINA
MÜJDE GÖTÜRMESİ.

1338

چونکہ خرگوش از رہائی شاد گشت
سوی نجیران دوان شد تابداشت

Çun-ki Hargûş ez-rehâyi şâd geşt,
Sû-yi nahciran devân şûd tâ-be-deşt.

«Tavşan halâs bulduğuna sevindi ve müjde vermek için hayvanların bulunduğu ovaya kadar koştu.»

1339

شیرا چون دید در چه کشته زار
جرخ مبرد شادمان تا مر غزار

Şirrâ çun did der-çeh kuşte zâr,
ÇarH mi-zed şâdmân tâ-merğ-zâr.

«Tavşan, arslanın kuyu içinde inleyerek öldüğünü görünce sevincinden çayırda oynamaya ve çerh atmaya başladı.»

Raks ve tareb hâssası her ziruhta vardır. Hayvânâta bakılsa görülür ki, sevindikleri vakit sıçrarlar, koşarlar, oynarlar. Hele içlerinde mûsikî nağmelerinden müteessir olanları bulunduğu mücerrebdir. İnsan ki, ruha sahip mahlûkatın içinde akl ve idrâk ile mütemâyizdir; bütün mahlûkatın hissedar olduğu bu neşveden onun nasipsiz olması kabil değildir. Raks ve harekât-ı mevzûne meyli, insanların hepsinde vardır. Gayet zevkaver bir beste dinleyen kimse ne kadar vakûr olursa olsun, ne derece kendini zabtlemeye çalışırsa çalışsın omuzlarının hafifçe oynadığını başkaları görmese bile kendisi hisseder.

Bu kadar neşve, sûri bir zevkin mahsulü olunca ma'nevi bir heyecanın insanı daha ziyade kıskırtacağı, âdetâ irâdesini elinden alacağı tabi'idir. İşte ehlullah hazarâtının zikr esnâsında ayakta olsun, dönerek olsun, mevzûn bir takım harekâta bulunmalarının sebebi, kalblerinde husûle gelen ma'nevi heyecanlardır.

Kur'ân-ı Kerim ezberleyen ve tîlâvet eden hâfızların sallanmaları da böyledir.

Burada bir sū'al vârid olur da denilebilir ki:

— Ehlullah hazarâtı, ma'nevi neşve eseri olarak öyle hareketlerde bulunmuşlar. Fakat kapatılan tekkelerde kıyâm, devran ve semâ edenlerin hepsinde aynı zevk var mı idi?

Bu sū'ale diğer bir sū'al ile cevap verilir. (Namaz mü'minin mi'râcıdır) müeddâsınca, bir müslümanın namazı, onun mi'râcı olacak. «Allahü ekber» deyip namaza durunca Huzûr-ı İlâhîde bulunacak. Mi'râc-ı peygamberi füyûzâtından derecesine ve isti'dâdına göre nasib alacak. Elhamdülillâh hepimiz namaz kılıyoruz. Lâkin o ma'nevi füyûzâta kaç dânemiz nâil olabiliyoruz?

Söfiyye istilâhları arasında bir (vecd) bir de (tevâcüd) vardır. Vecd; Matlûb olan ma'nevi zevki bulmak, Tevâcüd: O zevki bulmaya çalışmaktır. Bizim gibilerin zikr esnâsındaki hareketleri şüphesiz tevâcüddür. Ehlullah hazarâtının neşvelerini bulmak için aramak, taramak, aradınmek ve çırpınmak lâzımdır. Allah; Ekremülekremindir, kendi yolunda ihlâs ile çırpınanları me'yûs etmez. Binâenaleyh o tevâcüdler, bir gün olur vecd hâlini alır. Elverir ki dervişte, o harekâtın menşe'i riya ve nümâyış değil, ihlâs olsun ve Allah rızası için sallansın dursun. İmâm-ı Şâfi'i rahimehullaha isnâd edilen bir beyitte :

«Allah rızası için oynayan felâh bulur. Çünkü lillâh fillâh olan raks helâldir» buyurulmuştur.

Acâ'ib raks helâl olur mu? Evet; Olur, ammâ raksına göre. Batılara gidip yarı çıplak kadınların üryan vücûdlarına sarılıp zıbzıbaçmak, müslümanlık şöyle dursun, belki mecûsilikte bile haramdır. Kezâ bir kadının yabancı bir erkekle sarmaş dolaş fırıl fırıl dönmesi hiçbir vakit helâl olamaz. Hattâ helâl mi, haram mı? sualine hâcet kalmaz. Ancak, bir bayram günü Mescid-i Nebevi sâhasında Habeşistandan gelmiş olan Habeş Müslümanlarının oyun oynadıklarını ve bu oyunu Resûl-i Ekrem Sallahü Aleyhi Vesellem Efendimizle birlikte hücre-i seâdetten seyrettikleri Hazret-i Ayşe (radiyallahü anha ve an ebiha) rivayet ediyor. Demek ki haram olan raks değil, onun neticesi imiş. O halde: «Tekkelerde raks ediyorlar, haram işliyorlar, -sema'haneler kırk arşın kazılıp toprağı atılmayınca orada namaz kılınmaz» diyenlerin sözleri cahilâne bir ta'assubdan başka bir şey değildir. Sema'hanelerin zemini kırk arşın kazılırsa asıl o zaman namaz kılınmaz. Çünkü orası bostan kuyusu olur.

İşte hikâyemizdeki tavşan da düşman-ı cânı bulunan arslanın helâkenden, yâhud onun temsil ettiği nefs-i emmârenin — ki akl ve ruhun büyük düşmanıdır — ölümünden dolayı raksederek ve dönerek yollarda gidiyordu.

beytinde zikredilmiştir.

İstanbul'da kâin (Yeni Kapı Mevlevihanesi)nde minber olmadığı için oranın dedeleri Cuma ve Bayram namazlarını civardaki merkez efendi camiinde kılarlardı. Dönüşde ney ve kudüm çalarak Bayram dolayısıyla izharı sürur ederlerdi. İkinci Sultan Abdülhamid devrinde biri, mevlevi şeyhi bayram selâmlığı yapıyor diye bunu jurnal etmiş, fakat yapılan tahkikat üzerine bu hareketin bir ikiyüz senedenberi devam edegelen bir an'ane olduğu anlaşılması üzerine devamına müsaade olunmuştur.

1340

دست میزد چون رهید از دست مرگ
سز و رقصان در هوا چون شاخ و برگ

Dêst mi-zed çun rehîd ez-dest-i merg,
Sebz u rakSân der-hevâ çun şâH u berg,

«Tavşan ölümün pençesinden kurtulduğu için el çırpıyor, ağaç dal ve yapraklarının havada oynaması gibi raksediyordu.»

1341

شاخ و برگ از حبس خاک آزاد شد
سر بر آورد و حریف باد شد

ŞâH u berg ez-habs-i Hâk âzâd şüd,
Ser ber-âverd û harîf-i bâd şüd.

«Sürgür, dal ve yapraklar, toprak hapsinden kurtuldukları için, başlarını kaldırıp rüzgârın musâhibi olarak oynasınlar.»

1342

برگها چون شاخرا بشکافتند
تا بالای درخت اشتافتند

Berghâ çun şâHrâ bi-şkâftend,
Tâ be-balâ-yî dîraHt îştâftend.

«Yapraklar dalları yarıp içinden çıkınca ağacın tepesine kadar tırmanırılar.»

704

Şu beytlerle Allahü a'lem deniliyor ki: Neşve halinde raks'a meyeden yalnız canlı mahlûkât değildir, nebâtâtın da kendisine göre birer neşvesi vardır. Meselâ ağaçlara bakınız. Kış müddetince gövdeleri birer kütük, dalları budakları birer kadid halinde durur; fakat bahar geldi mi o kütükte o kadidlerde birer hayat neşvesi hissedilir. Her biri ötesinden berisinden tomurcuklanır, çiçek açar, yaprak çıkarır, yukarıdan aşağıya kadar donanır. Donandıktan sonra da bir rakkase gibi, rüzgârın tahrikine göre havada oynar durur.

1343

بازمان شطاه شکر خدا
می سرمد مر بر و برگی خدا

Bâ-zebân-i şaT'a-i şükr-i Hudâ,
Mî-serâyed her ber û bergi cüdâ.

«Şata' yani filiz lisanıyla her ağacın yaprağı ve yemişi ayrı ayrı Allahın şükrünü terennüm eder.»

1344

که برورد سال در ذوالعطا
که درخت استعاض مد فاستوری

Ki bi-perverd aSl-i mârâ Zu-'l-aTâ,
Ki dîraHt istağlaz âmed f'estevâ.

«Şöyle diyerek ki: atâ ve kerem sahibi olan Allah; bizim kökümüzü besledi, ağaç da kuvvet bulup kalınlaştı ve doğruldu.»

وان شى الابح محمد واكن لافقهون آيدهم

Yâni: «Her şey Allah'ı tesbih ve tahmid eder. Lâkin siz onların tesbihini anlamazsınız¹³.» Âyeti kerimesi mucibince Kâinatın her zerresi Allah'ı tesbih eder. Tesbih için lisan lâzımdır. Her şeyin kendine göre bir lisanı ve edebiyatı vardır. Sonra o lisanı tahrik ve edebiyatı teşkil edecek bir ruh gerektir. Şüphesiz o da vardır. Naçiz bir kum danesinin hattâ bir toprak zerresinin kendine mahsus bir hayatı mevcuddur.

(13) Sûrei İsra: 44.

Cenâbı pir buyuruyor ki: Nebatâtın yeni sürmüş filizleri, onların Cihâda şükr için lisanı hamdidir. Binaenaleyh her filiz o terütaze lisanıyla lakin kendine mahsus beyaniyle Allahı tesbih eder ve «Cenâbı Hak aslımıza yani bizim yetişmemize vasıta olan köke ve gövdeye neşvünema bahşetti de o ağaç kalınlaştı ve doğruldu» der. Hazreti Mevlânâ bu hakikati beyan etmekle beraber Sûre-i Feth'in sonunda ki şu iki âyete işaret eyliyor:

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ

Yâni: «Allah celle celâlühü öyle bir Kadir-i Mutlaktır ki, Rasul-i zîşanı, Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâmı, insanlara peygamber olarak göndermiştir. Hidayetle ve din-i Hakla. Yâni: Allah, Muhammed Sallallahü Aleyhi Vesellemi, insanları doğru yola çıkarmak ve kendilerine Hak Dini öğretmek için irsal eylemiştir. O Peygamber'i yâhud O Dini, yani İslâmı galip getirmek için bütün dinler üzerine».

Acebâ İslâm Dininin bütün dinler üzerine galip gelmesi tahakkuk etmiş midir? Bunda hiç şüpheniz olmasın. Pek parlak bir galebe çalmıştır. Bugün hakikaten âlim ve cidden mütefennin bir kimse yoktur ki İslâmın ulviyyet ve hakkaniyetini takdir etmesin.

İslâm aleyhdarı geçinmek isteyenler, kendilerini âlim ve müdrik vehmeyleyen bir takım cehl-i mürekkep eshâbıdır. Bunlar, İslâmi hakikatleri bilmediklerinden ona adâvet izharına cesâret ediyorlar. Tevekkeli «insan, bilmediğinin düşmanıdır.» dememişlerdir.

Müslümanlık, kâinatın ufuklarını parlatmış bir güneştir. Onun âlem şümûl olan ziyasına bakamıyanlar, aydınlıkta gözleri kamaşan baykuşlara ve yarasalara benzerler. Şeyh Sadi kuddise sirruhü der ki: «Gündüzün yarasanın gözü görmüyorsa bundan dolayı güneşin ne günâhı vardır? Doğrusunu istersen, Güneşin kararmasından, böyle binlerce gözün kör olması evlâdır.»

Yalnız şurasını itirafa mecburuz ki, bugün Alem-i İslâmın ekser tarafı sâîi dinler erbabının eline düşmüştür. Müslümanlık orada mağlûp olmuş görünüyor. Fakat mes'eleye dikkatli bir nazarla bakalım. Mağlûp olan oradaki müslümanlar mıdır, yoksa İslâmiyet midir. Hiç şüphe etmiyelim ki müslümanlardır.

Hindistan kıt'ası asırlardanberi İngilterenin idaresinde iken, onun ulemâsından Rahmetullah Efendi (rahimehullah) ile İngiliz papazı kender arasında resmen icrâ edilen dini bir mubâhesede galebe, Rahmetullah Efendide kalmış, bir iki celseden sonra papaz savuşmuştu.

Dikkat buyuruldu mu? Müslümanların mağlûb ve âdetâ esir bulunduğu bir kıt'adaki mağlûb. ve esir müslümanlardan bir âlim, galib ve hükümrân bir kavmin papazını da, dinini de mağlûb eylemişti. Demek ki müslümanlık, her dine galebe çalmıştır ve daima da galip gelecektir. Çünkü böyle olacağına Allah şehâdet ve kefâlet ediyor. Müslümanlığın ilâ yevmelkiyâme bâki olacağını, kendisinin muhafaza ve himayesinde bulunacağını söylüyor.

Yâni : Hazret-i Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâmın hak peygamber ve Din-i İslâmın hak din olduğuna ve kıyâmete kadar hükümünün bâki olduğuna Allahın şehâdeti kâfidir.

«Hazret-i Muhammed Sallallahü Aleyhi Vesellem Allahın peygamber-i ekberidir. Ma'iiyyetinde bulunanlar, ya'ni eshâb-ı kirâm da kâfirlere, dinsizlere, münâfıklara karşı şiddetli, kendi aralarında ise merhametlidirler.»

Evet. Eshâb-ı kirâmın ekâbiri böyle idi. Hattâ Sûriye seferlerinden birinde Rum câsusu olan hıristiyan bir arab, islâm ordusuna girmiş, geceyi orada geçirebilmiş, hizmet ettiği orduya gidince islâm mücâhidlerini: «Geceleri, papazlar kadar halim ü selim, âbid ü zâhid bulunuyorlar. Gündüzleri ise düşmanlarına dünyâyı daraltan birer kahraman oluyorlar» diye ta'rif etmişti.

مَرَّيْهُمْ رُكْعًا يُجَادُوا بِسَامِعِهِمْ فِي رُجُومِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ

«Onları rükû' ve secde eder, ya'ni namaz kılar bir halde görür. Onun yüzlerinde secde eseri olmak üzere alâmetleri vardır, ya'ni secde ve ibâdet yüzlerine bir nûrâniyyet vermiştir».

ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ

فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى
عَلَى سَوَاقِهِ يُغِيبُ الزَّرْعَ لِيَغِیْظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ
آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٦﴾

«Onların Tevrattaki ve İncildeki misalleri bir ekin gibidir ki: filizini çıkarır, sonra o filiz kuvvetlenir, kalınlâşır ve doğrulur. Sakları, gövdeleri üstünde çiftçileri te'accüb ettirecek sûrette. Allah, onlar vâsıtasıyla kâfirleri gayz ü hiddete getirmek için kendilerinden bahsetti. Bir de Allah imân edenlere ve içlerinden amel-i sâlihte bulunanlara hem mağfireti, hem çok büyük ecr u mükâfatı va'deyleydi».

Cenâb-ı Pir şunu da telmih ediyor ki: Bir müddet toprak içinde kalmış dânenin oradan kurtulup filizlenmesi ve ürpermesi, kezâ ağacın içinden, zuhûru zamânını bekleyen çiçek ve yaprağın o mahbesten âzâd olması, nasıl kendilerinin sevinmesini ve raksa gelmesini intâc ediyorsa: nefis mahbesinden ve tabi'at kaydından kurtulan ruh da öylece sevinir ve neşvelenir. O halâs, ister tabi'i mevt ile olsun, ister ihtiyâri mevt ile olsun.

1345

جنہای بسته اندر آب و گل
-ون دهند از آب و گلها شاد.

Cânâ-yi beste ender-âb u gil,
Çun rehend ez-âb u gilâ şâd-dil.

«Su ve çamur kaydına, ya'ni anâsır-ı tabi'âte merbut ve mukayyed olan ruhlar, o çamurdan kalben mesrur olarak kurtulunca.»

(16) Sûrei Feth: 29.

1346

در هوای عشق چون رقصان شوند
همچو قرص بدر بی نقصان شوند

Der heva-yi işK çun raKSân şevend,
Hem-çu KurS-i bedr bi-nuKSân şevend.

«Aşk havasında raks ü tarebe başlarlar ve bedir hâlinde bulunan Ay'ın kursu gibi noksansız ve tastamam olurlar.»

1347

جسمشان در رقص و جاها خود پرس
و آنکه گردد جن از آنها خود پرس

Cism şan der-raKS u cânâ Hod me-purs,
V'an-ki gerded cân ez-anhâ Hod me-purs.

«Onların cismi rakstadır, canlarının nasıl olduğunu sorma. Hele kendisinde cismânîyyet kalmamış da aynı ruh kesilmiş olanların ahvâlinde hiç sual etme ki, onların ta'rif ve tevsifine imkân yoktur.»

1348

شیر را خرگوش در زندان نشاند
سلک شیری که ز خرگوشی بماند

Şirrâ Hargûş der-zindân nişând,
Neng-i şiri k'û zi-Hargûşi bi-mând.

«Tavşan, arslanı zindâna tıktı. Bir tavşana mağlûb olan arslan, arslanların yüz karasıdır.»

Bazı kimseler vardır ki ilmi, irfânı, idrâki ve sairesi itibariyle arslan kadar kudretli olmak lâzım gelirken bazı husûsâtta tavşan kadar bir hâdise karşısında mağlûb oluverirler. Halbuki insan için lâzım olan şey, icabına göre ve hakkı müdafaa mevkiinde mukavemet göstermektir. Yoksa hemen apışmak ve ipin dört ucunu bırakmak değildir. Nitekim Cenâb-ı Hak Milli Kurtuluş hareketimizi, bir meânet ve bir mukavemet neticesinde zafere ulaştırdı. Eğer o mukave-

met gösterilmeseydi hem o zafer kazanılamazdı, hem de arslan gibi bir Türk, tavşan kadar bir Yunan'ın karşısında mağlûb kalmış olurdu.

İslâm tarihinde bir (Hamrâülesed) vak'ası vardır. Uhûd muhârebesi, Resûlullah'ın emri hilâfına hareket olunduğundan kaybedilmişti. Eshâb-ı kirâmdan yetmiş şehid düşmüş, kalanlardan pek çoğu, hattâ Resûlullah Hazretleri yaralanmıştı. Müşriklerin de otuz kadar maktûlü vardı. Kureysiler, bu kadar muvaffakiyyeti kâfi görmüşler, hemen Mekke yolunu tutmuşlardı. Konukları menzilde:

— «Sanki biz ne yaptık? Bir kaç kişiyi öldürmekle geri döndük. Hazır galebe bizde iken müslümanlığı ortadan kaldırmalı değil mi idik?» diye müşrikleri dönmeye ve tekrar çarpışmaya teşvik edenler olmuştu. Bunu işiten biri, Medineye gelip keyfiyeti haber verdi. Resûl-i Ekrem, bir gün evvelki muhârebeye bulunanların tekrar müşrik ordusu üstüne yürümelerini emretti. Yaralı, bereli olan mücâhidler yola çıktılar ve (Hamrâülesed) mevki'ine kadar gittiler. Bu hareketi duyan müşrikler: «Medineliler, dünkü maktûllerinin, intikaamını almak üzere hep birden üstümüze geliyorlarmış» diye korktular ve hemen savuştular. Aleyhissalât Efendimizle eshâb-ı kirâmın celâdeti galib bir düşmanı korkuttu ve kaçmaya mecbur etti.

1349

در جان نگی و آنکه این عجب
فخر دین خواهد که گویندش لقب

Der çunan nengi vu an-geh in aceb,
FaHr-i Dîn Hâhed ki gûyendeş leKab.

«O arslanların yüz karası olan pısırik mahlûk, bu âr ve hicab içinde iken kendisine (fahruddin) gibi bir lâkab verilmesini ister.»

Meşhurdur ki İspanya krallarından biri, bozulduğu bir muhârebeden döndükten sonra halkı oyalamak için :

— Bana şimdiden sonra imparator denilsin! diye irâde etmiş. Nedimlerinden zarif bir adam da:

— Bizim kral, delik gibi kaybettikçe büyüyor! demiş. Bu fıkra okunan beytin mâ'nasını pek güzel izâh eder.

1350

ای چو شیری در نه این چه فرد
نفس چون خرگوش خونت رنخت و خورد

Ey çu şiri der teh-i in çâh ferd,
Nefs çun Hargûş Hûnet riHtu Hord.

«Ey bu kuyu içinde arslan gibi tek kalmış insan; nefsin tavşan gibi senin kanını döktü ve içti.»

Yâni: Ey kuyu gibi olan tabi'at âlemine düşmüş, bir çok kayıtlar ile bağlanıp kalmış, oradan çıkıp kurtulmasını muhâl hâline getirmiş olan insan; senin insanlığına nisbetle bir tavşan kadar âciz olması lâzım gelen nefsin, nasıl oldu da sana galebe çaldı, seni tabi'at kuyusundan çıkıp kurtulamayacak bir hâle getirdi.

Ey can Yüsüf; neden kuyuda kalıp duruyorsun? Kur'an ipine sarıl da o karanlık kuyudan sıçra ve dışarıya fırla.

1351

نفس خرگوش بصحرا در چرا
تو نعر این چه جون و چرا

Nefs-i Hargûşet be-Sahra der-çerâ,
Tû be-Ka'r-i in çeh-i cûn-û-çirâ.

«Sendeki nefs tavşanı kırdı serbestçe otluyor. Sen ise kilûkal kuyusuna düşmüş, nasıl ve niçin? diye mâlâyan'ıyyât ile uğraşıyorsun. Öyle yapacağına oradan kurtulup çıkmaya çabala. Salma gelen nefsin irâde ve idrâk altına almaya çalış.»

Kıssaya dönülüyor:

1352

سوی نخبیران دوید آن شیرگیر
کابشروا یا قوم اذ جاء البشیر

Sûy-i naHcîrân deîd ân şîr-gîr,
K'ebşîrû yâ Kavmu iz-câ'e 'l-beşîr.

«Arslanı kuyuya düşüren tavşan: Müjde arkadaşlar; müjdeci geliyor, diye av hayvanlarının yanına koştu.»

Beyheki, şöyle bir Hadis rivâyet ediyor :

«Mü'minleri sevindirmek, amellerin efdal olanlarındandır.»

Ma'lûmdur ki bir müslümanı sevindirmek ya fi'len, yâhud sözle olur. Meselâ bir adam; bir fakire Allah rızası için birkaç kuruş verir, onu sevindirir, du'asını alır. İşte bu bir fiili sevindirmedi. Keza bir âlim, kendisinden bir şey soran bir adamın müşkilini halleder, onu sevindirir ve Allah razı olsun du'asını alır. Kezâ kırdâ, bayırda giden bir kimse, uzaktan silâhlı birinin kendine doğru geldiğini görür; hüviyyet ve mâhiyyetini bilmediği bu adamdan korkar, belki de eşkiyâ olduğuna hükmeder. Lâkin o adam, yaklaşıncâ bir selâm verir. Selâm vermekle onun selâmette olduğunu, yâni kendine zararı dokunmayacağını bildirmiş, karşısındakini bir selâmla sevindirmiş olur. İşte bunlar da sözle sevindirmedi.

Tavşan lisanından deniliyor ki:

1353

مژده مژده ای کرده عیسی ساز
آن سگ دوزخ بدوزخ رفت باز

Mujde mujdê ey gürûh-i 'âys-sâz,
K'ân seg-i düzeH be-düzeH rêft bâz.

«Ey yaşayacak kavm; size müjdeler olsun ki o Cehennem köpeği, yâni arslan tekrar Cehenneme gitti.»

1354

مژده مژده کان عدی جاها
کند قهر خاندش دندنها

Mujde mujdê k'ân 'adû-y' cânhâ,
Kênd Kahr-i HâliKeş dendânâ.

«Müjdeler olsun ki Allahın kahrı o canlar düşmanının dişlerini söktü.»

1355

آنکه از پنجه بی سرها بکوفت
همچو خس جارب مرگش را بر وفت

An-ki ez-pençe besi serhâ bi-kôft,
Hem-çu Has cârûb-i mergeşrâ bi-rûft.

«O, pençesiyle bir çok kafa ezmiş olan arslanı, ölüm süpürgesi gibi süpürüp attı.»

1356

جمع گشتند آن زمان جمله وحوش
شاو خندان از طرب در زوق و جوش

Cêm' geştend ân zemân cümlê vuhûş,
Şâd u Handan ez-Tareb der-zevK u cûş.

«O zaman bütün hayvanlar toplandılar. Sevinçlerinden gülmeye, eğlenmeye ve sıçrayıp oynamaya başladılar.»

1357

خافه اردند او جو شمی در میان
سجده آوردند و گشتندش کی هان

HalKa gerdend u çu şem'i der-miyan,
Secde âverdend u goftendeş ki hân.

«Hayvanlar halka teşkil edip tavşanı mum gibi ortaya aldılar, karşısında yerlere kapanıp dediler ki:»

1358

تو فرشته آسمانی یا بری
نه تو عزرائیل شیران نری

Tû firişê âsmâni yâ peri,
Nê tu Azrâ'il-i şîrân-i nerî.

«Sen semâvi bir melek, yâhud bir perisin. Hayır hayır... erkek arslanların azrâilisin.»

هرچه هستی جان ما قربان دست
دست بردی دست و بازویت درست

Her-çi hestî cân-i mâ Kurban-i tust,
Dêst-burdi dest u bazûyet durust.

«Her ne olursan ol. Rûhumuz sana kurban olsun. Düşmana ga-
tebe çaldın, elin, kolun vârl olsun.»

راند حق این آبرادر جوی تو
آفرین بردست و بر بازوی تو

Rând haK in âbrâ der-cûy-i tû,
Âferin ber-dest u ber-bâzû-yi tû.

«Cenâb-ı Hak bu suyu senin derene akıttı. Yâni bu fikri sana il-
ham etti. Eline ve koluna âferin.»

Hayvanlar, kendilerinin can düşmanı bulunan arslanı öldürdü-
ğüne teşekkür için tavşanın etrafına toplanmışlar, onu bir şamdan
gibi ortaya almışlar, sonra melek misin, peri misin, yoksa yırtıcı ar-
slanların azraili misin? demişler; daha sonra: «Ne olursan ol. Allah
sana bir ilham verdi Başımızdan bu belânın kalkmasına sebep oldun.
Su seâdet senin vâsitanla zuhûra geldi. Elin, kolun vârl olsun» diye
duâ etmişler, ondan sonra da sormuşlardı ki:

بازگو تا چون سگالیدی مکر
آن عوانرا چون بمالیدی مکر

Bâz gû tâ çûn sigâlidî be-mekr,
Ân avânra çûn bi-mâlidî be-mekr

«Anlat bakalım o zâlimi nasıl bir hiyle ile kandırdın ve ne türlü
bir tedbir ile mekr tuzağına düşürdün?»

بازگو تا قصه درمانها شود
بازگو تا مرهم جانها شود

Bâz gû tâ KISSa dermânâ şevêd,
Bâz gû tâ merhem-i cânâ şevêd.

Naklet ki hikâyen bize ilâç yerine geçsin. Tafsîlât ver ki au-
lâhîm canlarımızın merhemi olsun.»

بازگو کز ظلم آن ا-
صد هزاران زخم دارد جان ما

Bâz gû k'ez zulm-i ân istem-nümâ,
Sad-hezârân zâHm dâred cân-i mâ.

İzâh et ki o zâlimin zulmünden ruhlarımızda yüz binlerce yara
ardır.»

گفت تأیید خدا بود ای میهن
ورنه خرگوشی که باشد درجهان

Göft te'yid-i Hudâ bûd ey mihân,
Ver-ne Hargûşi ki bâşed der-cihan.

«Tavşan dedi ki: Ey büyük mahlûkat; muvaffakiyyetim, Alla-
hın te'yidiyle oldu. Yoksa dünyâda bir tavşan kimdir ki böyle bir iş
yapabilsin?»

قوتم بخشید و دلرا نور داد
نور دل مر دست و بارا زور داد

Kuvvetem baHşid u dilrâ nûr dâd,
Nûr-i dil mer dest u pâra zûr dâd.

«Allah bana kuvvet, kalbime nûr ihsân etti. Kalbimdeki nur da
elime, ayağıma kuvvet verdi.»

از حق میرسد تفضیله
باز از حق میرسد تبدیله

Ez-ber-i haK mi-resed tefdilhâ,
Bâz ez-haK mi-resed tebdilhâ.

«Tafdillerin, tebdillerin hepsi Allah tarafından gelir.»

حق بدور و نوبت این تأییدرا
می نماید اهل ظن و دیدرا

HaK be-devr ü nevbet in te'yidrâ,
Mî-nümâyed ehl-i zann ü didrâ.

«Allah, bu te'yid ve takviyesini zaman zaman, nevbet benevbet zan ehline de, basîret ehline de gösterir.»

Cenâb-ı Pir, bu beytlerle ucb, yâni kendini beğenmenin zararlarını ve bir işteki muvaffakiyyetin, Allahın te'yidiyle husûle geldiğinin bilinmesi lüzûmunu işâret ediyor.

Hayvânâtın, yâhud onların temsil ettikleri havâs ve kuvây-ı insâniyyenin tavşana, yâhud akl-ı selime karşı minnetdârâne medh'u senâlarına karşı tavşan, bu muvaffakiyyetin kendi kudret ve kuvvetiyle olmadığını, mahzâ Allahın te'yidiyle arslanı kuyuya düşürbildiğini söylüyor. Hattâ: «Bir tavşan, cüssece nedir ki böyle büyük ve muhâtaralı bir işi başarabilsin» diyor.

Hakikaten bâ'zan bir insan, had ve kudretinin pek çok fevkında bir işe muvaffak olur. Meselâ benim gibi bir âciz, münevver bir cemâ'at karşısında mesnevi-i şerif takrîr eder. Hakkelinsâf söyleyim ki ben kimim? Mesnevi takrîri ne? İşte bu hal tavşanın arslanı kuyuya düşürmesi gibi bir muvaffakiyyettir ki onu yaptıran da benim irfânım değil, Allahın te'yidi ve takviyesidir.

İmdâd-ı İlâhi ve tevfik-i Rabbâni yalnız bir devre ve bir şahsa da münhasır değildir. Cenâb-ı Hakkın kerem ve âtîfeti; o tevfik ve te'yidi her vakit ve dilediğine ihsân eder. Bu kudretini ehl-i yakından olanlara da, zann ü şüphe erbâbından bulunanlara da gösterir. Meselâ Anadolunun son zaferi Allahın te'yidinden başka bir şey miydi? Senelerce dövüşmekten tâb ü tüvânı kesilmiş âdetâ kımıldamayacak hâle gelmiş olan millet, Hakkın verdiği bir kuvvetle düşmanı önüne kattı, süre süre perişan bir halde denize döktü.

Hazret-i Mevlânâ bundan sonra yeni bir bahse giriyor. İnsanın

nasıl olduğu bir muvaffakiyyete kanâ'at edip de, ipin dört ucunu salıvermemesi lâzım geldiğini anlatıyor.

«BUNUNLA SEVİNMEYİN DİYE TAVŞANIN SAİR HAYVANLARA NASHAT VERMESİ.»

هين بملك نوبتى شادى مكن
ای تو بته نوبت آزادی مكن

Hin be-mülk-i nevbeti şâdi me-kün,
Ey tu bestê-nevbet âzâdi me-kün.

«Aklını başına al da nevbeti, yâni sıra ile ve iğreti olan bir mülk ve hükümete sevinme. Ey nevbete merbut ve mukayyed olan; senin de nevbetin gelince gideceksin, yerine başkası gelecektir.»

O halde âzâdelik da'vâsında bulunma.

İnsanların, «Benimdir» diye temellük iddiâsında bulundukları şeylerin hiç biri dâimi değildir, nevbetidir, yâni nevbetle elden ele geçer. Elimizde para diye kullandığımız kâğıtlar da böyle değil mi? Meselâ nikel bir beş kuruşluk bir günde acebâ kaç elden kaç ele geçiyor ve muvakkaten kaç kişinin parası oluyor?

Paralar böyle olduğu gibi mevki ve mansıblar da böyledir. Dün Zeydin oturduğu yere bugün Amr geçmiş bulunuyor. Amr'ın bugünkü mevkiine yarın da Bekir geçebilir.

Meşhur bir fıkra vardır. Hükümdârın biri:

— Şu mülk ne kadar zevkli bir şeydir, bir de bekâsı olsaydı, demiş.

Nedimlerinden zarif bir adam da:

— O vakit efendimize nöbet gelmezdi! mukabelesinde bulunmuş.

Onun için Allahın tevfik ve te'yidiyle bir şey elde etmiş olanlar; buldukları şeylere ve bulundukları yerlere kanâatle berâber şükür ve hamdde bulunmalı, lâkin o muvaffakiyyeti kendinden değil, Allah'tan bilmeli; Böyle muvakkat ve iğreti şeylere bağlı olanlar da hürriyyet ve âzâdelik da'vâsında bulunmamalıdır.

آنکه ملکش برتر از نوبت تند
برتر از هفت انجمش نوبت زند

Ân-ki mülkeş ber-ter ez-nevbet tenend,
Ber-ter ez-heft encümeş nevbet zenend.

«Bir kimsenin mülkü nevbetini, nevbetin üstünde dokurlar; ya'

...dâvül etmemek üzere kendisine bâki bir mülk verirlerse o kün
nin nevbetini, ya'ni mızıkasını yedi seyyârenin fevkında çalarlar.

1370

برتر از نوبت ملوک باقید
دور دائم روحها باساقید

Ber-ter ez-nevbet mülûk-i bâkîyend,
Devr-i dâim rûhhâ bâ-sâkîyend.

«Nevbetin üstünde olanlar, bâki bulunan mülûktür ki onların
rûhu, dâimâ meclisin sâkisi ile berâberdir; yâhud onlar, müste
ruhlara sâkilik vazifesini ifâ ederler, aşk ve mahabbet şarabını iç
tirirler..»

Evvelki beytlerde mülk, hükümet, servet ve tasarruf gibi şeyle
rin âriyyeti olduğu söylenilmişti. Bu iki beytte de buyruluyor ki
iğreti olmayan, ya'ni devam edip ba'zı mülkler de vardır. O mülk
nâil olanların debdebe-i saltanatı seb'a-i seyyârenin fevkindedir. Hük
kûmet nevbetleri âlem-i bâlâda çalınır.

Nevbet; Hükûmdâr kapılarında sabah ve ikindi, yâhud yatsı ve
kitlerinde çalınan resmi mızıkadır.

Bir Hadis-i Kudsi vardır. Onda Cenâb-ı Peygamber lisân-ı ih
hiden hikâye buyuruyor ki: «Bir kulum, benî bir mele', yâni bir me
liste zikretse ben de onu o zikrettiği mele'den hayırlı bir mecliste
zikrederim..»

İşte kendilerine bâki mülk, ebedî saltanat verilmiş olanların nev
beti mele'-i â'lâda çalınır demek, onların nâmı mele'-i â'lâ ve bâlâya
semâda zikrolunur. Kendileri melekût âleminde tevkîr ve ta'zîm ed
ilir demektir.

Böyle ma'nevi saltanatı olanların mülkü ve hükûmeti de bâkidir.
İşte saltanat-ı ma'neviyye-i Muhammediyye, 14 asırdanberi sürüp ge
lmektedir. O nûr-i mübinin sönmemesini isteyenlerin arzûsuna rağmen
ilâmâşâallah sürüp gidecektir.

وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ۝

Yâni: «Kâfirler kerih görseler ve istemeseler de Allah, nûru olan
dinini itmâm edecek ve onu muhâfaza eyleyecektir».

(17) Sûrei Saf: 8.

Kezâ tarikat-i Mevleviyye yedi yüz yıldanberi devârı
ilâmâşâallah devâm edecektir. Nitekim Hazret-i Mevlânâ

«Ben, tahttan inip tabuta binecek şahlardan değilim. Benim ma'nevi
saltanatımın menşûrunda (Halidine Ebedâ) yazılıdır» demektir.

Vâkıâ Türkiye dahilinde 14 safer 1344 ve 13 eylül 1341 cum'a
nûrân edilmiş olan hususi kanun mücibince bütün tarikatler arasın
da Mevlevî Tarikati de ilga edilmiş; İstanbuldaki Yenikapı Mevlevî
hanesinde son mukabele 13 şafer 1344 târihine musâdif perşembe
günü yapılmıştır. Böyle olmakla beraber Halep ve Şam gibi Türkiye
hâricindeki Mevlevihânelerde Ayin-i Mevlânâ icrâ edilmekte ve kalb
erbabına şevk ve efzâ olmaktadır.

Türkiyyede Mevlevî âyininin men'i birinci def'a değildir. (1077)
târihinde semâ'nın icrâsı hükûmet tarafından men'olunmuş, mem
nûriyyet 18 sene sürmüş ve (1095) senesinde yeniden mukabeleye
başlanılmıştır.

İşte böyle ma'nevi sultanların rûhları, dâimâ ezel bezminin sâki
si olan Allah ile berâberdir ve o mülûk-i mâ'neviyye, istidatlı ruhlara
devamlı şekilde sâkilik vazifesini ifâ ederler, gerek hayatlarında,
gerek vefatlarından sonra, irşâd ve imdâd ile meşgul olurlar. Nasıl
ki bugün de Hazret-i Mevlânânın kelimat-ı mubârekeleri olan şu Mes
nevi kitabının takriri ve istimâ'yle feyz alıyoruz.

1371

ترك این شرب ار بیگویی بک دو روز
دو کنی اندر شراب خلد پوز

Terk-i in şûrb er bi-gûyi yek-du rûz,
Der-kûni ender-şerâb-i Huld pûz.

«Dünyâda bir iki gün içmeyi terk edersen ebedî bulunan cennet
şarabına ağzını daldırır, kana kana kana içersin..»

Hazret-i Pir bir sülâ-i mukaddere cevap veriyor, yâni: «O bâki
mülke ve o ma'nevi saltanata nâil olmak için ne yapmalıdır?» diye
Koranlara diyor ki: «Fânî olan şeylere kalbi rabt etmemelidir. Mese
lâ cennetin dâimî şarabından zevkyâb olmak için burada içmemeli
dir. Burada içmemek, telakkiye göre bir mahrûmiyyet olsa bile, ora
daki ebedî neşve yanında hiç bir şey değildir. Binâenaleyh ebedî ni
metlere nâil olmak için buradaki ni'metlerden kendini mahrum et

nek gerektir, nefis ile mücâhede ve onun arzularına muhâlefet kâzîmîdir.»

Resûl-i Ekrem (S.A.V.) Efendimiz ne vakit bir gazadan avdet se «Küçük cihaddan büyük cihâda döndük» buyurur, büyük mücâhede ile de nefsin arzularına mukavemet ve muhâlefet ma'nâsını kâsdederdi.

Diğer iki Hadiste: «Cihâdın efdali kişinin nefsi ve hevâ vü hevesiyle uğraşmasıdır», «Düşmanların en adâvetlisi, insanın kendi nefsidir» buyurulmuştur.

Evet, Nefs, düşmanların en adâvetlisidir. Çünkü insana en yakındır. Tıbbî bir ev dâhilindeki hırsıza benzer. Evin kapısı kilitlidir, pencerelerine demir parmaklık takılır. Hâriciden yapılacak taarruza karşı ihtiyatlı bulunulur. Fakat hırsız ya dâhilden olur mu? Ma'âzallah ya âile efrâdından bulunursa? Onunla uğraşmak, onu kötü huyundan vaz geçirmek ne kadar müşkildir.

Bu, böyle olduğu gibi nefsi ıslâh için çalışmak ve yola getirmek de pek zordur. Yûsûf Aleyhisselâm gibi bir nebiyy-i zîşânın :

وَمَا أَبْرَأُ نَفْسِي أَنْ تَلْقَى لَمَارَةً بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَجِمَ رَبِّي

Yâni: «Ben nefsimi beri sayamam. Çünkü nefis, dâimâ kötülük emr ve fenâlığa teşvik eder. Meğer ki Rabbim merhamet edip sahibini ona galip getire¹⁸» dediği Kur'an-ı Kerimde beyan ediliyor. Kezâ Peygamber-i Ekber (S.A.V.) Efendimiz de: «Ya Rabbi, beni, günahı yumup açacak kadar bir müddet nefsim ve onun hevâ vü hevesine kaptırma ve mahlûkatından bir ferdin eline bırakma» diye dua buyuruyor.

Hülâsa nefse galip gelmek ve onu hiç olmazsa (emmâre) likte (levvâme) liğe getirmek müşkil bir iştir. Onun için Hazret-i Mevlânâ diyor ki:

1372

کشتن این کار عقل و هوش نیست

شیر باطن سخره حر گوش نیست

Küşten-i in kâr-i akl ü hûş nîst,

Şîr-i bâTın suHre-i Hargûş nîst.

«Bu nefsi öldürmek akl ve idrâkin işi değildir. İçerideki nefis arslanı, tavşanın, yâni aklıh mağlubu ve maskarası olamaz.»

(18) Sûrei Yusuf: 53.

İmâte-i yâni nefsi öldürmek ancak aşk ile olabilir ki o da Allah'ın bir tevfiğidir. Yoksa nefse mukabil akl ve idrâk yırtıcı bir arslan karşısında âciz bir tavşan gibi kalır. Hattâ nefsin ba'zı iştiha-larını akl-ı cüz'î de bir dereceye kadar ma'kul görür. Meselâ bir kış günü sabah namazını kılmak için kalkmayı, buz gibi su ile abdest almayı, sobasız, mangalsız bir odada, yâhud civardaki bir câmi'e gidip namaz kılmayı zor gören nefis, biraz daha yatmak, namazı ka-zâyı bırakmak ister. Şu talebini sûret-i haktan göstermek için sâhi-bine «Sıcak sıcak yatarken kalkarsan sıhhatini tehlikeye korsun» Allah :

وَلَا تَقْرَأُوا بِاللَّيْلِ وَاللَّيْلِ إِلَى التَّهْلُكَةِ

Yâni: «Kendinizi tehlikeye düşürmeyin¹⁹» buyuruyor. Biraz daha yat güneş doğsun, ortalık bir parça ısınsın, sonra kalkar, namazı kıza edersin» der. Vâkı'â dış görünüşü ile bu tavsiye doğrudur. Fakat tehlikenin en büyüğü Allahın emrine itâ'atsizlik göstermek ve Hakkın cezasına istihkak kesbetmektir. Sathi olan bir akıl, nefsin o aladızlı sözlerine kanar.

O halde böyle sûret-i haktan görünmekle olur olmaz kimseyi aldatan nefis, öyle her aklın zebûnu ve müsahharı olamaz. Her söze aldanan akıllar da nefsin irâde ve idâresini eline alamaz.

1373

دوزخ است این نفس و دوزخ ازدهاست

کو بدریاها اینگر دد کم و کاست

DûzeHest in nefis u dûzeH ejdehâst,

K'û be-deryâhâ ne-gerded kemm ü kâst.

«Bu nefis, cehennemdir. Cehennem ise ejderhâdır ki denizler bile ateşini söndüremez.»

Yâni: Nefs, doymamak hususunda cehenneme benzer. O cehennem ki ejderhâ gibi bulduğunu yutar, yuttuğuyla de dolmaz ve doymaz. Farazâ okyanusların suları onun içine dökülse ateşi sönmez. Belki o, suları buhara kalbeder. Nefs de böyledir. Deddiği yapıldıkça, istediği verildikçe hevesi geçmek şöyle dursun, şımarır, şımarıkça hevesi ve iştihası artar. İmâm Busayrî (Kaside-i Bür'e) sindirir ki: «Nefs, süt emen çocuk gibidir. Zamanı gelince süttan kesilirse vaz geçer. İhmâl edilecek olursa büyür, koca adam olur da yine anasının memesini emmek ister.»

(19) Sûrei Bakara: 195.

1374

هفت دریا را در آشامد هنوز
کم نگردد سوزش آن خلق سوز

Hêft deryârâ der-âşâmed henûz,
Kem ne-gerded şûziş-i ân HalK-sûz.

«Yedi denizin suyunu içer de o mahlûkatı yakan cehennem ve onun bir şu'besi olan nefsin ateşi ve hırsı sönmez.»

1375

سنگها و کافران سنگدل
اندر آیند اندرو زار و خجل

Sênghâ vû kâfirân-i sêng-dil,
Ender-âyend ender-û zâr u Hacil.

«Taşlar ve taş yürekli kâfirler, o cehennemın içine zâr ve mahcub olarak girerler.»

1376

هم نگردد ساکن از چدین غذا
تا زحق آید مرا و این ندا

Hem ne-gerded sâkin ez-çendîn gıdâ,
Tâzi-haK âyed mer ûrâ in nidâ.

«Cehennem bu kadar gıdâ almışken Haktan şu nidâ gelmeyince sâkin olmaz.»

1377

سیر گشتی سیر گوید نی هنوز
اینت آتس اینت تابش اینت سوز

Sir geştî sirgûyed nî henûz,
İnt âteş int tâbiş int sûz.

«Cenâb-ı Hak ona doydun mu? diye sorar. O da daha doymadım. İşte sana ateş, işte sana harâret, işte sana yakışıl der.»

1378

عالمی را لقمه کرد و درکشید
معدده اش نعره زن آن هل من مزید

Âlemira luKme kerd u der-keşid,
Mi'deeş na're-zenân hel min mezid.

«Âlemi bir lokma hâlinde yutmuşken, mi'desi, daha var mı? diye na'ra atar.»

1379

حق قدم بروی نهد از لامکان
آنکه او ساکن شود از کن فکان

HaK Kadem ber-vey nihed ez-lâmekân,
Ân-geh û sâkin şevêd ez-kûn-fekân.

«Cenâb-ı Hak, lâmekândan onun üzerine kadem-i cebbârını kor da o vakit sâkin olur.»

Hazreti- Mevlânâ bu beyitlerle ba'zı Âyet ve Hadislere telmih ediyor. Kur'ân-ı Kerimde :

فَاَقْبُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا
النَّاسُ وَالْجَارُ اُئْتَدَتْ لِلْكَافِرِينَ ﴿٢٤﴾

Yâni: «Odunû, insanlarla taşlardan olan ve kâfirler için hazır-lanmış bulunan cehennem ateşinden sakının²⁴» buyuruluyor.

Taşlar nasıl odun olur diye tabi'i sorulmaz. Sobalarda, ocaklar da kullandığımız yemek pişirdiğimiz, makine işlettiğimiz ma'den kömürü, hacım, şekil ve kıt'a itibâriyle taştan başka bir şey midir?

Bu Âyet, Kur'ân-ı Kerimin müstakbeli haber vermek husûsundaki mu'cizelerinden biridir. Çünkü bunun nüzûlü sırasında ma'den kömürü keşfedilmemişti.

²⁴ Sûrei Bakara: 24.

Kezâ Kur'ânda :

إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ حَصْبُ جَهَنَّمَ

Yâni: «Ey müşrikler; siz ve Allahtan başka taptıklarınız, putlarınız ve ma'bûdleriniz, cehennemin odununu teşkil edeceksiniz²¹» deniliyor.

Şurada istitrâten arzedeyim ki bu ikinci Âyet-i Kerîmenin nûzûlû Kureyş müşriklerinin müslûmanlara ta'arruz ve tecâvüzünü mücib olmuştu. Onun nûzûlünden evvel müşrikler, müslûmanlığı ve müslûmanları hoş görmüyorlarsa da köle ve Malayık olanlardan mâ'adâsına pek de ilîşmiyorlardı. Fakat kendilerinin de, ma'bûdları olan putların da cehennem odunu olacakları beyân buyurulunca:

— «Muhammed; hem bizi, hem putlarımızı tahkîr ediyor» diye hiddetlendiler ve tecâvûze kalkıştılar.

Gene Kur'an'ımızda :

يَوْمَ نَقُولُ لِلْهَمِّ هَلْ أَمْتَلَانِ وَقَوْلُ هَلْ مِنْ مَّزِيدٍ

Yâni: «Kıyâmet gününde cehenneme girecekler, oraya girdikten sonra ona doydun mu? diye soracağız. O da daha var mı? cevâbını verecektir²²» buyurulmuştur.

Hadis-i Şerifte ise: — ki Buhâri ve Müslim, Enes bin Malik radiyal-lehüanh'ten rivâyet ediyor — «Kıyâmette cehennem daha var mı demekten hâli kalmaz. Tâ ki Cebbâr ona kademini vaz'eder. O vakit cehenne m:Ya Rabbi izzin, celâlin için elverir der ve ateşleri bir-biri üstüne çekilir» buyurulmuştur.

Bu Hadis-i Şerifteki (kadem), (yed) ve (istivâ) gibi müteşâbihattandır. Yâni hakikati tamâmiyle izâh olunmamıştır.

Mevlâna Câmî kuddise sirruhû diyor ki: «Kibâr-ı sofîyye ıstıla-hında kadem-i cebbâr: İnsân-ı kâmil demektir. Kadem, insan a'zâsının en sonu olduğu gibi insan da mahlûkat-ı Rabbâniyyenin en sonu olması münâsebetiyle kademe benzetilmiştir.»

(21) Sûrei Enbiya: 98.

(22) Sûrei Kaf: 30.

Diğer bir Hadiste ise — ki Mesnevide şerh edilmiştir — «Kıyâmet gününde cehennem, ey mü'min geç, senin nûrun benim ateşimi söndürüyor diyecektir» buyurulmuştur.

Şu halde ve te'vil sûretiyle cehennemi doyuracak ve ateşi zayıflatacak olan insân-ı kâmil ve onun nûru imiş. Hadisteki (Kadem-i Cebbâr) ise enbiyâ ve evliyâ gibi kâmil insanlar ki onların cehenne-me karşı durması, nûrun nâra galebe çalması oluyor.

İşte cehennem, insân-ı kâmil yüzünden za'fa uğradığı gibi onun çüz'ü bulunan nefsin de za'fa uğratılması, emmârelik derecesinin şiddetinden kurtarılması, ancak insân-ı kâmilin nûr-i naza-riyle kabildir.

1380

چونکہ جزہ دوز خست این نفس ما

طبع کل دارد همیشه جزہا

Çun-ki cüz'-i düze Hest in nefsi-i mâ,
Tab'-i küll dâred hemişe cüz'hâ.

«Bizim nefsimiz doymamak husûsunda cehennemin cüz'üdür. Cüz'ler ise küllün tab'i'atini hâizdir».

Ma'lûmdur ki kül'ler, cüz'lerden teşekkül eder. Meselâ bir taş parçası; yüzlerce, belki de binlerce zerreden müteşekkildir. Kezâ bir kova su, yine binlerce, on binlerce damladan ibârettir. O taş parçasının ve o kovadaki suyun külliyyetinde ne varsa taşın zerrâ-tında ve suyun katrâtında da o vardır. Bunun gibi doymamak ve nû-run karşısında yanmamak husûsunda nefsi-i emmâre de cehenne-min bir cüz'üdür. Cehennem nasıl nur ehlinin karşısında sönerse, nefsi de Allâh ehlinin nazarı önünde siner.

1381

این قدم حق را بود کورا کشد

غیر حق خود کی کجا او کشد

In Kadem haKrâ büved k'ürâ küşed,
Gayr-i haK Hod key kemân-i û keşed.

«Kadem-i Cebbâr Hakkındır ki, cehennemi ve nefsi söndürür. Allahtan başka, cehennemin yayını kim çekebilir?»

در کمان نهند الا تیر راست
این کمان را بازگون ترک تیر هاست

Der-keman ne-nhênd illâ tir-i râst.
În kemanrâ bâzgûn kej tirhâst.

«Yaya ancak doğru ok koyarlar. Fakat bu yayın ma'kûs ve eğri okları vardır».

Yukarıki beytte cehennem ve nefsin yayını Allahtan başkası çekemez denilmiş ve (Kadem-i Cebbâr)'a bir yay isnat edilmişti. Burada da buyuruluyor ki yaya doğru ok korlar. Çünkü okun eğrisi menzil almaz. Öyle iken nefis yayının okları, havâ vü hevesi terstir. Eğridir. Hiç biri istenilen hedefe vâsıl olmaz. Binânealeyh:

1383

راست شو چون تیر واره از کمان
کز کمان جز راست نجهدی گمان

Râst şev çun tir va-reh ez kemân,
K'ez keman cüz-râst ne-ched bigûmân.

«Sen de ok gibi doğru ol da yaydan kurtul. Çünkü doğru oktan başkası yaydan sıçrayamaz».

Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz, Hazret-i Ali Kerremallahü Vecheye: «Ya Ali! İlâhi beni hidâyete çıkar ve beni doğrult diye du'â et. Doğrulukla da ok doğruluğunu hatırla» buyurmuştu. Demek ki nefis yayından sıçrayıp kurtulmak ve fezây-ı terakkîde menzil almak için behemehâl doğru olmak lâzım imiş.

1384

چونکه واگشتم ز پیکار برون
روی آوردم به پیکار درون

Çun-ki vâ-geştem z-ipeykâr-i berûn,
Rûy âverdem be-peykâr-i derun.

«Çünkü hârici çarpışmadan avdet ettim. Dâhili mücâhedeye tevâccüh eyledim».

قد رجعا من جهاد الاسغريم
باني اندر جهاد اكبريم

Kad reca'nâ min-cihâdi 'l-aSgarim,
Bâ-Nebi ender-cihâd-i ekberim.

«Reca'na min-el-cihâd-il-asgari il'-el-cihâd-il ekber, kavî-i Nebvisi mucebince küçük cihaddan büyük mücâhedeye avdet eyledik».

1386

قوت از حق خواهم و توفیق و لاف
تا بسوزن بر کم این کوه قاف

Kuvvet ez-haK Hâhem u tevfiK u lâf,
Tâ be-sûzen berkenem in kûh-i Kaf.

«Bu kafdağını iğne ile kaldıracı için kuvveti de, muvaffakiyeti de, hattâ sözü de Allahtan isterim».

1387

سهل شیرى دانکه صفها بشکند
شیر آنست آنکه خود را بشکند

Sêhl şîrî dâ-n-ki Safhâ bi-şkened,
Şîr ânest ân-ki Hodrâ bi-şkened.

«Safları kıran ve bozan arslan ehemmiyetli bir şey değildir. Asıl arslan, kendini zabteden ve nefesine hükmünü geçirendir».

Bir Hadis-i Şerifte: «Güreşte ve dövüşte şiddet gösteren kahraman değildir. Asıl kahraman, hiddetlendiği vakit nefsinı zabteder» buyurulmuştur.

Cenab-ı Pir bu beytlerle mücâhid olanlara bir imâda bulunuyor ve diyor ki: Namazla, oruçla, riyâzetle, mücâhede ile meşgul olmakla beraber nefse galibiyeti yine Allahtan istemeli ve nusrat ve muvaffakiyeti ondan beklemelidir. Çünkü bu gibi vasıtalarla mücâhede-i nefse kalkışmak, Kafdağını iğne ile kaldırmaya uğraşmak gibidir. Meğer ki Hak Sübhânehü ve Te'âlâ tevfiğini refik eyleye.

در بیان این شنو يك قصه
تا بری از سر گفتم حصه

Der beyân-i in şinov yek KıSSai,
Tâ bürî ez-sırr-i gôftem hıSSai.

«Sözümün sırrından hisse almak için bu bahse dâir bir hikâye dinle».

•RUM ELÇİSİNİN EMİR-ÜL-MÜ'MİNİN ÖMER RADİYALLAHÜANHE
GELMESİ VE ONUN KERAMETLERİNİ GÖRMESİ.

1389

تا عمر آمد ز قیصر يك رسول
در مدینه از بیابان نغول

Tâ 'Umer âmed zi-KaySer yek resûl,
Der-Medinê ez beyâbân-i nügûl.

«Uzunuzadiya çöllerden geçerek Medineye, Hazret-i Ömer nez-
dine Kayser tarafından bir elçi geldi».

1390

گفت کو قصر خلیفه ای حنیم
تا من اسب و رخت را آنجا کشم

Gôft k'û KaSr-i Halifê ey haşem,
Tâ men esb û raHtrâ ancâ keşem.

«Sefir dedi ki: Ey ma'iyet efrâdı; Halifenin sarayı nerede ki
atımı ve eşyâmı oraya çekeyim?»

قوم گفتندش که اورا قصر بایست
مر عمر را قصر جان روشن بایست

Kavm goftendeş ki ûrâ KaSr nist,
Mer Umerrâ KaSr-i cân-i rûşenist.

«Sorduğu kimseler dediler ki: onun köşkü yoktur. Ömerin par-
lak bir can sarayı vardır».

1392

گرچه از میری و را آوازه ایست
همچو درویشان مر اورا کازه ایست

Gerçi ez-mirî verâ âvâzeist,
Hem-çu dervîşân mer ûrâ kâzeist.

«Ömerin hükûmet ve saltanat husûsunda şöhreti olmakla bera-
ber onun fakirler gibi bir kulübesi vardır».

Hakikaten asrı seâdette, Ebû Bekir ve Ömer (Radiyallah anhümâ) devirlerinde Medine evleri pek basit bir tarzda idi. Aley-
hisselât Efendimiz, Belde-i Tâhire'ye kudûmunda Ebû Eyyûp radi-
yallahü anhin evine mihman olmuştu ki üstüste iki odadan ibâretti.
Sultanülmütevâzî'nin Efendimiz, evvelâ alt katı ihtiyâr buyurmuştu.
Çünkü orası ziyârete gelecekler için kolaylık olacaktı. Sonra ev sâ-
hibinin recâsı üzerine üst kata çıkmış ve mescid ile yanındaki oda-
lar yapıncaya kadar altı, yedi ay orada oturmuştu. Bizzât Resûl-i
Ekrem'in hücreleri çok sâde idi. Hattâ bazılarında kapı yoktu da
perde asılmıştı.

Hasan-ı Basrî (Rahmetullahi Aleyh) der ki:

— Ben çocukken Peygamberimizin zevçelerinden (Ümmü Se-
leme) radiyallahü anhanın odasına girdim. Tavan o kadar basıktı
ki elimi kaldırıncaya tavana dokunuyordum. Fakat bu basitlik Resû-
lullah Efendimizin kanâatinden ve ümmetin fakirlerine teselli nü-
mûnesi göstermek istemesindendi.

Hazret-i Osman radiyallahüanhin zamân-ı hilâfetinde Medine
ve civarında âli binalar yapıldı. Bizzat Cenâb-ı Zinnüreyn Medinede
(Zevra') denilen büyük ve muntazam bir konak yaptırdığı gibi aş-
re-i mübeşşereden Sa'd İbni Ebi Vak'asın Medine civârındaki (Akik)
nevki'inde, Talha ve Zübeyr radiyallahü anhümün de, Basrada,
konakları vardı. Hazret-i Ömer ise, Kayser ve Kısranın hazineleri-

ni elde ettiği halde Peygamberimizin yaşayışlarına bağlı kalarak menzil ve ma'îşet hususunda tekellüfe kalkışmamıştı.

1393

ای برادر چون بینی قصر او
چونکه در چشم دلت رستت مو

Ey berâder çun bi-bini KaSr-i û,
Çun-ki der-ceşm-i dilet rüstêst mû.

«Birâder: Ömerin ma'nevi ve rûhâni kasrını nasıl görebilirsin ki basiret gözünde kıl bitmiştir.»

1394

چشم دل ازمو و علت پاک آر
وانکه از دیدار قصرش چشم دار

Çeşm-i dil ez-mû vu illet pāk ār,
V'an-geh ez didâr-i KaSreş çeşm dâr.

«Gönül gözünü kıldan ve illetden temizle, ondan sonra Ömerin rûh sarayını gör.»

Yâni: Ömerin rûh sarayı demek olan ma'nevi makamını görmek için basiret sâhibi olmak lâzımdır. Basiret sâhibi olmak ise insanın ma'nevi görüşünde hastalık bulunmamakla kabildir. Sâri gözünde hastalık bulunan kimsenin eşyâyı göremediği gibi, basiret gözü hasta olan da ma'neviyyâtı müşahede edemez. Onun için ma'nevi bir göz hekiminin, yâni bir insân-ı kâmilin tedâvisi lâzımdır.

1395

هر کرا هست از هوسها جان پاک
زود بیند حضرت و ابوان پاک

Her-ki-râ hest ez-heveshâ cân-i pāk,
Zûd bined hazret û eyvân-i pāk.

«Her kimin rûhu heveslerden pāk ise o kimse ma'nâ âlemini ve kasr-ı mu'allâyı çabucak görür.»

1396

چون محمد پاک شد زین ناز و دود
هر کجا رو کرد وجه الله بود

Çun Muhammed pāk şûd z'in nâr u dûd,
Her kücâ rû-kêrd vechu 'llâh bûd.

«Hazret-i Muhammed Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimiz, bu ateş ve dumandan, yâni gazab ateşiyle şehvet dumanından pāk olduğu için her nereye baksa orada vechullah'ın tecellisini görürdü.»

Hazreti Pir bu beyt ile Sûre-i Bakaradaki:

والله المشرق والمغرب فأينما تولوا فثم وجه الله ان الله واسع عليم

Âyet-i Kerimesine telmih ediyor.

Nazil oluş sebebinde bu Âyet için denilmiştir ki: «Eshâbdan ba'zıları çölde gecelemişlerdi. Kibleyi ta'yin edemediler. Muhtelif cihetlere doğru namaz kıldılar. Medineye döndüklerinde keyfiyeti Zât-ı Rûsûlete arz ile istiftâ' ettiler. Bu Âyet nâzil olup buyuruldu ki: Şark tarafı da Allahındır, garp tarafı da; o halde ne tarafa dönseniz Vech-i İlâhi oradadır. Hakikaten Allah, Vâsi' ve Alimdir²³.»

İmâm Kaşânî rahimehullah (Te'vilât) ında diyor ki: «Nûr ve zuhâr âlemi ile zulmet ve hafâ âlemi Allahındır. Zâhir ve bâtından hangisine teveccüh etseniz cemî-i sıfâtıyla mütecelli olan Zâtullah oradadır. Daha açığı ne tarafa dönseniz Allah sizi muhittir.»

Bundan dolayı iki mevlevî şâ'ir :

Semâ'-ı mevlevî gösterdi bende semme vechullah,
Ben ol mihrâba döndükce bu âlem dönse çevrilmem.

ve :

Her cihetten yüz çevirdikçe nigâh-ı sâlike,
Her tarafta semme vechullah için meclâ olur.
demistir.

(23) Sûrei Bakara: 115.

چون رفیق وسوسه بدخواهرا
کی بدانی نم وجه اللهرا

Çun refiKi vesvese-bed-Hâhrâ,
Key bi-dâni semme vechullâhrâ.

«Ey gözü, gönlü açılmamış kimse; sen bedhah olan şeytanın vesvesesine ve nefsin hevâ vü hevesine refik oldukca Semme vechullah'ın ne olduğunu ne bilirsin?»

Onu anlayabilmek için gözü, gönlü açılmış olmak lâzımdır.

هرکرا باشد زسینه فتح باب
اوزهر ذره بتیند آفتاب

Her-ki-râ bâşed zi-sinê feth-i bâb,
Ûzi-her zerre bi-bined âftâb.

«Her kimin göğsünde bir kapı açılır, yâni kendisine ma'neviyyat münkeşif olursa o her zerreden güneşi görür».

İnsanların yüzü ve sözü birbirlerine benzemediği gibi gözü ve görüşü de yekdiğerinin aynı değildir. Biri ancak burnunun ucunu görecektir kadar kısa görüşlü olur; biri âdetâ görür; biri de uzakları görecektir kadar hadidünnazar olur.

Kezâ hesab bilmeyen bir adam, bir adediyle altı sıfırı görünce bir çizgi, altı nokta der, geçer. Fakat bir hesap âşinâsı onun bir milyon demek olduğunu derhal anlar. Demek ki gözler bir olduğu halde görüşler farklı ve anlayışlar muhtelif. Bu hâl ise sûri olan basarda. Bir de basiret vardır ki o sûreti değil ma'nayı gören göz demektir. Onun mevki'i ise baş değil, göğüs ve göğsün içindeki kalbdır. İşte bir adamın sinesinde fütühât olur, yâni kalb gözü açılırsa o adam, basar-ı sûri erbâbının müşâhede edemediği şeyleri müşâhede eder. Katradan denizi, zerreden güneşi, görebilir. İnkâr edilemez ki gözün görmesi başkadır, dürbünün, teleskobun görmesi başkadır. İnşâallah bizim kalb gözümüz de açılır da basiret sahiblerinin gördüklerini görür ve itminan peydâ ederiz.

حق بدیدست از میان دیگران
ممجو ماه اندر میان اختران

HaK bedid est ez-miyân-i digerân,
Hem-çu mâh ender miyâni aHterân.

«Yıldızlar arasından ay tefrik edildiği gibi, Hak da sairleri arasından bellidir.»

Kamer, bedr hâlinde ve kubbe-i semânın orta yerinde olanca nüfîyle parladığı zaman onu yıldızlardan tefrik edemeyecek olan bir gövün kör olması lâzım gelir. Ay, Güneş ve diğer mükevvenâtın yaratıcısı bulunan Sâni-i Kâinat da, bütün âsârında öylece görünür. Fakat görecektir göz bulunmak şartıyla.

Cenâb-ı Pir, bir sūâl-i mukadder'e cevap veriyor. Öyle ise neden herkes göremiyor? İstizâhını hal için buyuruyor ki:

دو سر انگشت بردو چشم نه
هیچ بینی از جهان انصاف ده

Dû ser-i engûşt ber-dû çêşm nih,
Hiç birî ez-cihân inSâf dih.

«İki parmağının ucunu iki gözüne koy. Cihandan bir şey görebilir misin? İnsaf et de söyle».

گر بینی این جهان معدوم نیست
عیب جز انگشت نفس شوم نیست

Ger ne-binî in cihan ma'dûm nist,
Ayb cüz engûşt-i nefsi şûm nist.

«Göremiyorsan bu âlema yok değildir. Görememek aybı, yâhud göstermemek kabahati ancak uğursuz nefsin parmağına âiddir.»

İnsan iki parmağını iki gözünün önüne koyunca Dünyâyı görmez olur. Onun görmemesi dünyânın olmamasını icâb etmez. Bunun

gibi herkese görünmiyen ma'neviyyat da, görülemiyor diye inkâr edilemez. Onlar vardır. Fakat nefsin parmakları, basiret gözünün önüne mâni'a teşkil etmiştir. Binâenaleyh:

1402

تو ز چشم انگشت را بردار هین
انگشانی هر چه میخواهی بین

Tû zi-çeşm engüştrâ berdâr hîn,
V'angehâni her-çi mi-Hâhî bi-bin.

«Sen evvelâ gözünden parmağını kaldır, ondan sonra dilediğin gör».

1403

نوح را گفتند امت کو ثواب
گفت و زان سوی واستغشوا ثواب

Nûhrâ fôftend ümmet kü sevâb,
Gôft û z'ân sûy ve-'stağşû siyâb.

«Hazret-i Nûha ümmeti hadî sevâb? diye sordular. O da, görmeyelim diye örtündüğünüz tarafta cevâbını verdi».

Hazret-i Mevlânâ Sûre-i Nûhdaki şu Âyatı Kerimeye işaret ediyor:

قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهَارًا فَلَمْ يَزِدْهُمْ
دُعَائِي إِلَّا فِرَارًا ۖ وَإِنِّي كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُوا
أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ وَاسْتَغْشَوْا ثِيَابَهُمْ وَأَصْرُوا وَاسْتَكْبَرُوا
اسْتِكْبَارًا

«Nûh Aleyhisselâm dedi ki: Ya Rabbi, ben kavmimi gece, gündüz tevhid ve hidâyet yoluna da'vet ettim; benim da'vetim, onların firâretini artırmaktan başka bir şey yapmadı. Ben onları senin mağfiret etmesi için ne vakit da'vet ettimse, sözlerimi işitmek için kulaklarını pa-

maklarıyla tıkadılar, yüzümü görmemek için libaslâriyle örtündüler ve bu halde inâd ve ısrar ettiler ve son derecede kibr u azamet gösterdiler».

Nuh Aleyhisselâmın kavmi, bu Âyât-i Celilede beyan buyuruldu ğu üzere, hak sözü işitmek için kulaklarını tıkarlar, hak yüzü görmek için de yüzlerini örterlerdi. Gözleri libâsla örtüldüğü gibi kalbleri de ısrâr ve istikbâr perdesiyle kapanmıştı. Onun için Hazret-i Nuhun da'vetindeki hidâyet ve selâmeti göremiyorlardı.

Cenâb-ı Pir, Hazret-i Nûh lisanından cevap veriyor:

1404

ره و سر در جامه ها پیچیده اید
لاجرم بادیده و نادیده اید

Rû vu ser der-câmehâ piçideid,
Lâcerem bâ-dide vû nâ-dideid.

«Yüzünüzü ve başınızı elbise ile sarıp sarmalıyorsunuz. Onun için gözünüz varken etrâfınızı göremiyorsunuz».

1405

آدمی دیدست و باقی پوستست
دیده آنست آنکه دید دوستست
Âdemi دیدest u bâKi pûstest,
Dide ânest ân-ki دید-i dûstest.

«İnsan gözden ibârettir, mütebâki â'zâ post ve kışr menzilesindedir. Göz ise dostu görmüş olandır».

1406

چونکه دید دوست نبود کور به
دوست کو باقی نباشد دور به

Çun-ki دید-i dûst ne—bved kûr bih,
Dûst k'û bâKi ne-bâşed dûr bih.

«Bir göze dostu görmek seâdeti nasîb olmazsa onun kör olrnası, bâki olmayan dostun ise uzak bulunması evlâdır».

(24) Sûrei Nuh: 5, 6, 7.

Hazret-i Ömer gibi zevât-ı kirâmın kasr-ı ma'nevi ve sarây-ı ulûs-ı re'isîni görebilmek için göz lâzımdır, denilmiş ve bâ'zı temsilât ya pılmıştı. Neticede anlaşıldı ki göz, a'zânın en mühimmi imiş. Fakat göz denilince, hepimizde bulunub da bize eşyâyı gösteren iki uzuv zannolunmasın. Hakikatte göz, Dost'u müşâhede etmiş olandır. Yoksa bizim gözlerimizin — sûrete karşı açık, lâkin hakikat önünde kapalı bulunması i'tibâriyle — budak deliğinden farkı yoktur. Dost insanın gerek muhabbet, gerek meveddet ve muhâlâsat ile sevdiği bir takım fâni cisimlerden ibâret değildir. Mahbûb-i lâyezâl ve mâlûb-i bizevâl Hazretleridir ki, O'nu ve hiç olmazsa âsârını görebilen göz, hakikatte gözdür. Bu hakikatlerin beyânından sonra bahse değ nülüyor.

1407

چون رسول روم ابن الفاظ تر

در سماع آورد و شد مشتاق تر

Çun resûl-i rûm in elfâz-i ter,

Der-simâ' âverd u şûd müştâk-ter.

«Rum elçisi bu lâtif sözleri işitince Hazret-i Ömeri görmeye ışı yâkı arttı».

1408

دیده را برجستن او برگماشت

رخت را و اسبر را ضایع گماشت

Diderâ bercesten-i û, ber-gümâşt,

RaHtrâ vû êsbrâ zâyî' güzâşt.

«Hazret-i Fârûk'u aramaya hasr-ı nazar etti. Yükünü ve atını başı boş bıraktı».

1409

هر طرف اندر پی آن مرد کار

می شدی برسان او دیوانه وار

Her Taref ender-pey-i ân merd-i kâr,

Mî-şûdî persân-i û divâne-vâr.

«Her tarafta o iş adamının, yâni Hazret-i Ömerin teharrisinde bulunuyor ve deli gibi her tarafta halifeyi soruyordu»
Şöyle diyerek ki:

1410

کین جین مردی بود اندر جهان

وز جهان ماند جان باشد نهان

K'in çunin merdi büved ender-cihân,
V'ez cihan mânend-i cân başed nihân.

«Dünyâda böyle bir adam bulunuyor da, rûh gibi, dünyadakilerin nazarından gizli kalıyor».

1411

جست اورا تاش چون بنده بود

لاجرم جو بنده یابنده بود

Cûst urâ tâş çun bende büved,
Lâ-cerem cûyende yâbende büved.

«Hazret-i Ömere kul, köle olmak için onu arıyordu. Şübhesiz ki arayan bulur».

«Arayan ve talebinde ciddiyet gösteren matlûbunu bulur» denilmiştir. Bu söz, aynı hakikattir. Hangimiz bir şey'i ciddiyet ve ihtimâm ile aradık da bulamadık? Bulamadığımız olduysa şübhe edilemesin ki aramakta ihlâs göstermediğimizdendir. Meselâ insana bir mürşid-i kâmil lâzım olduğunu, onun da insân-ı kâminden ibâret bulunduğunu ilmen biliyoruz. Ah şu zâte mülâki ve müstefiz olsak diye arasına temenni de ediyoruz. Fakat... insâf edelim. Bu temenni, azm ve teşebbüs derecesine çıkıyor mu? Abd-i âciz kendi hesâbıma ve kemâl-i mahcûbiyyetle i'tirâf edeyim ki: hayır. Tarikate intisâbım elli seneyi buldu. Bunun yarısı teka'üd müddeti demektir. 25 sene hizmet eden bir me'murâ birkaç kuruş tahsis ediyorlar, artık evinde oturtuyorlar. Helâ ticâret hayatında on, onbeş sene çalışan bir adam dükkân, tezgâh sâhibi oluyor, piyasada i'tibârı, bankalarda kredisi bulunuyor. Acebâ tarikat-ı aliyye, me'mûriyyet ve ticâret kadar feyizli değil mi? Estağfirullah. O halde ben neden adam olamadım i'tirâf edeyim ki şeyhimin irtihâlinden sonra adam bulmaya ve adam olmaya çalışmadığından. Yalnız şununla müteselli ve ümidvârım ki Cenâb-ı Pir:

«Son nefeste başka bir âlem olur» müjdesini veriyor. Cenâb-ı Hak dilerse o son nefesi o kadar uzatırmış ki o müddet zarfında ikmâl-i sülûk edilirmiş. Belki Allahın lûtfu ve ehlullah'ın himmeti bu abd-i âcizi de o anda ve belki ondan evvel feyzyâb eder.

دید اعرابی زنی اورا دخیل
گفت عمر اینک بزیر آن نخیل

Did a'râbî zenî ûrâ daHil,
Gôft 'Umer inek be-zir-i an naHil.

«Bir Arab kadını o elçiye görünce: işte Ömer, şu hurma ağacının altında dedi».

زیر خرمابن زخلفان او جدا
زیر سایه خفته بین سایه خدا

Zir-i Furmâ-bûn zi'HalKan û cüdâ,
Zir-i sâye Hufte bin sâye-Hudâ.

«Hurma ağacının altında halktan ayrı, yâhud herkesin döşekte ve yatakta yatmasına muhâlif olarak, kum üstünde ve hurma gölgesinde yatan Zill-i İlâhiyi gör».

«Hükümdar, Allahın yer yüzünde gölgesidir. Her zulüm gören, ona ilticâ eder» diye bir Hadis rivâyet ederler. Buradaki «zıl» hakikat değil mecâzdır. Çünkü Allah cisim değildir ki gölgesi olsun. Gölge nasıl cismi temsil ederse hükümdar da Allahın hükümetini temsil eder, demektir.

«RUM ELÇİSİNİN ÖMER RADİYALLAHÜ ANH'İ AĞAÇ ALTINDA YATMIŞ VE UYUMUŞ BULMASI»

آمد و آنجا و ازدور ایستاد
مر عمر را دید و درلرز اوفتاد

Âmed u ancâ vu ez-dûr istâd,
Mer Umerrâ did u der-lerz ûftâd,

«Elçi oraya geldi ve uzakta durdu. Ömeri görünce titremeye başladı».

هیبتی زان خفته آمد بر رسول
حالتی خوش کرد بر جانش نزول

Heybeti z'an Hufte âmed ber-resûl,
Hâleti Hoş kêrd ber-câneş nüzûl.

«Uykuda bulunan Hazret-i Ömerin heybetinden elçiye heybet geldi ve rûhuna hoş bir hal nüzûl etti».

مهر و هیبت هست ضد یکدیگر
این دو ضدرا جمع دید اندر جگر

Mihr u heybet hêst zıdd-i yek-diğer,
În du zıdrâ cêm' did ender-ciger.

«Muhabbet ve mehâbet birbirinin zıddı olduğu halde elçi, bu iki zıddı birleşmiş bir halde kendinde hissetti».

گفت باخود من شہار را دیدم
پیش سلطانان مه بگزیدم

Gôft bâ-Hod men şehânâ dideem,
Piş-i sultânân-i mih bû-gzideem.

«Kendi kendine dedi ki: Ben pâdişahlar görmüş, büyük sultanlar nezdinde beyenilmiş bir adamım».

از شہانم ہیبت و ترسی نبود
هیبت این مرد هوشم را ربود

Ez şehânem heybet ü tersi ne-bûd.
Heybet-i in mêrd hûsemra rûbûd.

«Pâdişahlardan heybet duymadığım halde bu adamın heybeti ve mehâbeti şu'urumu izâle etti».

رفته‌ام در بیشه شیر و پلنگ
روی من زیشان نگردانید رنگ

Refteem der-bişe-i şîr û peleng,
Rûy-i men z'îşân ne-gerdânid reng.

«Arslan ve kaplan yatağına gittiğim sıralarda onlardan betim, benzim uçmamıştı».

بس شدستم در مصاف کارزار
همجو شیر آن ده که باشد کارزار

Bes şüdestem der meSâf-i kâr zâr,
Hemçu şîr ân dem ki bâşed kârzâr.

«Bir çok muhârebe saflarında bulunmuş, işin iniltiden ibâret kaldığı, yâni yaralı feryâdı çoğaldığı demlerde, arslanlar gibi düşmanla pençeleşmiştim».

بس که خوردم بس که من زخم گران
دل قوی تر بوده‌ام از یگران

Bes ki Hordem bes ki men zaHm-i girân,
Dil Kavî-ter bûdeem ez-digerân.

«O muhârebelerde bir çok derin yaralar almış, öyle iken diğerlerinden cesâretli kalmıştım».

بی سلاح این مرد خفته بر زمین
من بهفت آندا. لرزان جیست این

Bi-silâh in mêrd Huftte ber-zemin,
Mên be-heft endâm lertzân çîst in.

«Bu adam, silâhsız olarak yerde yatmış, uyumuş. Bense karşımda bütün bedenimle titriyorum. Bu ne haldir?»

Heft endam: Baş, göğüs, karın, eller ve ayaklardan ibâret yedi ölçüdür ki bununla bütün gövde murad edilir.

هیبت حقت این از خاق نیست
هیبت این مرد صاحب دلق نیست

Heybet-i haKK'et in ez-HalK nîst,
Heybet-i in merd-i Sahib-delK nîst.

«Bu mehâbet Hakkındır. Halkın ve şu aba giyen kimsenin değildir».

هر که ترسید از حق و تقوی گزید
ترسد از وی جن و انس و هر که دید

Her-ki tersid ez-haK û taKvâ güzid,
Tersed ez-v'ey cinn u ins û her-ki did.

«Her kim Allahtan korkar ve tekvâ yolunu intihâb ederse, ondan cin de, insan da ve her gören mahlûk da korkar».

Bir Hadis-i Şerifte: «Her kim Allahtan korkarsa her şey ondan korkar», diğer bir Hadiste: «Bir kimse Allahtan korkarsa Allah, hal-ki ondan korkutur, halktan korkanı ise halktan korkutur» buyurulmuştur.

Şeyh Sa'dî kuddise sirruhû (Büstân) ında şöyle bir fıkra nakle-der:

«Ayn-ı hakîkati aynelyakin bilen din büyüklerinden hikâye ederler ki:

Bir velî, bir kaplana binmiş, bir yılanı kamçı yapmış olduğu halde hayvanı sürüp gidiyordu. Biri ona dedi ki: Ey Allah yolunun adamı! Şu gittiğin yol için bana delâlet et ve müşkilimi hallet. Ne yaptın ki böyle yırtıcı bir kaplan sana müsehhâr oldu seâdet mührü, senin namına hâkedildi?

O velî dedi ki: Kaplan ile yılan, hattâ fil ve akbaba bana mu-âhî olduysa teaccüb etme. Sen de Allahın emrine ısyân etme ki kimse senin hükmüne itâ'atsizlik etmesin».

آدرین فکر بحرمت دست بست
بعد یکداعت عمر از خوار جسر

Ender-in fikret be-hurmet dëst best,
Ba'de yek-sâ'at Umer ez-Hâb' cest.

«Rum elçisi böyle düşüncelerle hürmetkârâne el bağlayıp durdu. Biraz sonra Ömer uykudan uyandı ve sıçrayıp oturdu».

کرد خدمت مر عمر را و سلام
گفت پیغمبر سلام آنکه کلام

Kêrd Hidmet me 'Umerrâ vû selâm,
Gôft Peygamber selâm ân-geh kelâm.

«Elçi Hazret-i Ömere ta'zim ile selâm verdi. Cenâb-ı Peygamber de: evvelâ selâm, sonra kelâm buyurmuştur».

Hadis-i Şerifte: «Kelâmdan evvel selâm vermelidir» ve «Evvelâ selâm sonra kelâm» buyurulmuştur.

Ma'lûmdur ki her kavmin bir âşinalığı vardır. Müslümanların âşinalığı da selâmdır. Bu mübârek kelime (selâmet) ma'nâsınadır. Binâenaleyh (Esselâmü aleyke) demek, «selâmette olasın» du'asını etmektir. Bu du'a ise dünyâ için de, âhiret için de hayırlıdır.

Sonra selâm kelimesi, Allahın isimlerindendir. Bu i'tibar ile de, (Esselâmü aleyke) demek, «Allahın hıfzında ve selâmette olasın» demektir. «Sabah, yâhud akşam şerifler hayrolsun», yâhud, «Allah omürler versin» gibi âşinalıklar, hiç bir vakit (Selâmün aleyküm) ün yerini tutamaz. Hele selâm vermek makamında (merhabâ) demek pek ma'nâsızdır. Çünkü merhâbayı gelenin değil, oturanın demesi lâzım gelir ki: (merhâba) «Sen geniş bir yere geldin gelişin bizi sıkımayacaktır» ma'nâsınadır.

Hadis-i Şerifte: «Selâm vermek tetavvu' ve nâfile bir ibâdettir. Mukabele eylemek ve selâm almak ise farzdır» buyrulmuş. Kur'ânı Kerimde de:

وَإِذَا حُيِّتُمْ بِحَيَّةٍ فَيُؤَاخِسْنِمْنَهَا أَوْ رَدُّوْهَا

vârid olmuştur ki: «Size bir tehiyye ile âşinalık edildi mi ondan da

ya güzeliyle yâhud aynıyle mukabele edin²⁵» demektir. Reddu selâm, (aleykesselâm), ahseni de (ve aleykesselâm ve rahmetullahi ve berekâtühü) diye (rahmet) ve (berekât) kelimelerini ilâve etmektir. Bu, müslümanın bildiği ve bilmediği din kardeşine selâm vermesi, ta'zimi Risâletten emredilmiş, hattâ «Selâm vermeksiz¹n bir meclise gelene söz söylemeyin» denilmiştir. Çünkü selâm verib almak, iki müslümanın din kardeşi olduklarını birbirine anlatır, sohbet husûlüne, belki arada meveddet ve muhâlâsat zuhûruna sebep olur. Gelim bahse:

پس علیکش گوشت اورا پیش خواند
ایمنش کرد و به پیش خود نشاند

Pes aleykeş gôft ûrâ piş Hând,
İmineş kerd û be-piş-i Hod nişând.

«Hazret-i Ömer, elçinin selâmına mukabele etti ve yanına çağır-
dı. Kendisini te'min ederek karşısına oturttu».

Cenâb-ı Fârûkun elçiye aman vermesi dolayısıyla Hazret-i Mev-
lânâ bir Âyet-i Kerimeye telmih ediyor:

لَا تَخَافُوا هَست نزل خائفان
هست درخور از برای خائف آن

Lâ-teHâfû hëst nüzl-i Hâifân,
Hëst der-Hor ez-berâ'yi Hâifân.

«Korkakların (nüzl) ü (lâ tehâfu) yâni: «Korkmayın» dır. Havi
eden kimseye o, pek münâsibdir».

Nüzl: Menzil, yâni, yolda konacak yer demek olduğu gibi, misa-
fire çıkarılan ve menzil ittihâz edilen yerde yenilen yemek ma'nâ-
sınadır. Osmanlı ordularında (Nüzl emini) denilen me'murlar vardı.
Bunlar ordudan ileri giderler, menzil ve karargâh te'sis ederler ve
yiyecek hazırlarlardı.

(25) Sûrei Nisa: 86.

إِنَّا لَنَذِيرٌ لَّكَ إِنَّا لَنَذِيرٌ لَّكَ
عَلَيْهِمُ الْمَلَكَةُ الْآلَا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا
بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ ﴿١٥﴾

«Muhakkak o kimseler ki: Allah, bizim Rabbimizdir dediler, sonra da gerek sözlerinde gerek işlerinde istikâmeti muhafaza ettiler. Onların vefâtı sırasında, yâhud ba's ve haşr gününde: «Korkmanın ve mahzûn olmayın» müjdesini vermek için melekler nâzil olur ve «Size va'd olunan cennetle size müjde olsun» derler».

İşte âhiret seferinin ilk menzili bulunan hâlet-i nezi'de (lâ te-hâfû) müjdesi, İlâhi bir ziyâfet olduğu gibi; karşısına gelince bir mehâbet hissetmiş olan elçiye, Hazret-i Ömerin: (lâ tehaf) yâr «korkma» diye te'minât vermesi de, o yolda bir ikrâm idi.

1429

هر که ترسد مر ورا این کنند
مرد دل ترسند را ساکن کنند

Her-ki tersed mer verâ imin künend,
Merd-i dil-tersenderâ sâkin künend.

«Korkan kimseyi emin kılarlar. Yüreği oynayan adamı da teskin ederler».

1430

آنکه خوفش نیست چون گوی مژد
درس جدی نیست او محتاج درس

Ân-ki Havfeş nist çun güyl me-ters,
Dêrs çî'idhî nist û muhtâc-i ders.

«Korkusu olmayana nasıl olur da korkma dersin; derse ihtiyacı bulunmayana nasıl ders verirsin?»

Yâni korkma müjdesini alacak kimsenin korkmuş bulunması, ders okuyacak kimsenin de okumaya heveskâr olması lâzımdır. Ta-bî'dir ki korkmayana korkma demezler. Bunun gibi (lâ te-hâfû) em-rine muhatab ve o müjde ile mübeşşer olmak isteyen, rahmet-i İlâ-hiyyedeki genişliğe i'timâd ile birlikte, Allaha karşı bulunması lâzım gelen havf ü haşyeti unutmamalı, Hakkın rahmetinden ümidvâr ol-makla berâber gazabından ve azâbından korkmalıdır. Böyle yapıla-cak olursa istikamet muhâfaza edilmiş olur.

1431

آن دل از جا رفته را دلشاد کرد
خاطر و برائش را آبا کرد

Ân dil ez-câ refterâ dil-şâd kerd,
HâTır-i virânşrâ âbâd kerd.

«Hazret-i Ömer, o, yüreği oynamış elçiye tesrir ve hâtır-ı virânı-ta'mir etti».

1432

بعد از آن گفتس سخنهاى رقيق
بر صفاى باك حق نعم الروق

Ba'd ez-ân gofteş sūHanhâ-yi raKîK,
V'ez-Sifât-i pâk-i haK ni'me 'r-refîK.

«Sonra ona ince ve derin sözler söyledi. Ni'merrefik olan Alla-hın sıfât-ı pâkinden bahisler açtı».

1433

وزنوار شہای حق ابدال را
تا بداد او مقام و حال را

V'ez-nevâzishâ-yi haK ebdâlra,
Tâ bi-dâned û meKâm û hâlra.

«Kezâ elçi hâli ve makamı öğrensın diye, Allahın ebdâle olan il-fâatlarını söyledi».

Ebdâl: Evliyâullah arasında yedi kişiden ibâret bir tâifedir ki nefsleri emmârelikten marziyyelik derecesine tebeddül etmiştir. Yâ-hud kendileri bir yerde iken, taraflarından bedel olmak üzere bir sûret gösterebilirlermiş. Hâl ve makam ise tarikatte iki ta'birdir.

Hâl: Sâlikin kalbinde duyduğu muvakkat bir neşvedir.

Makam: O hâlin devamlı olmasıdır.

Cenâb-ı Pir, iki ta'biri tefsir için diyor ki:

1434

حال چون جلوه ست زان ربا عروس
، ين مقام آن خلوت آمد با عروس

Hâlçun cilvêst z'ân zibâ arûs,
V'in meKâm ân Halvet âmed bâ-arûs.

«Hâl, güzel bir gelinin cilvesi, makam ise o gelin ile halvet ediliş mesî gibidir».

1435

جلوه بند شاه و غير شاه نيز
وقت خلوت نيست جز شاه عزيز

Cilve bined şâh u gayr-i şâh niz,
VaKt-i Halvet nist şâh-i azîz.

«Cilveyi pâdişah da, başkaları da görebilir. Fakat halvet zemânı, şâh-ı azîzden başkası bulunamaz».

1436

جلوه کرده خاص و عامان را عروس
خلوت اندر شاه باشد با عروس

Cilve kerde HâS u âmânâ arûs,
Halvet ender-şâh bâşed bâ-arûs.

«Gelin, havassa da, avâma da cilve eder. Lâkin zîfâf halvetine ancak şâh, yâni güvey gider».

1437

هست بسيار اهل حال از صوفيان
نادرست اهل مقام اندر ميان

Hêst bisyâr ehl-i hâl ez-Sûfiyân,
Nâdirest ehl-i meKâm ender-miyân.

«Sôfilerden ehl-i hâl olanlar çoktur. Lâkin arada ehl-i makam olanlar nâdirdir».

1438

از منازل های جانش یاد داد
وز سفر های روانش یاد داد

Ez-menâzilhâ-yi câneş yâd dâd,
V'ez-seferhâ-yi revâneş yâd dâd.

«Hazret-i Ömer, rûhun menzillerinden ve rûhânî seferlerinden elçiye ma'lûmat verdi».

1439

وز زمانی کز زمان خالی بدست
وز مقام قدس کاجلالی شد دست

V'ez-zemâni k'ez-zemân Hâli büdest,
V'ez-meKâm-i Kuds k'iclâlî şüdest.

«Zamandan hâli olan bir zamandan ve iclâl ve azamete mensûb kudsi bir makamdan bahsetti».

Zamandan hâli olan (Ezel-i âzâl) dir ki, orada sabah ve akşam itibârı yoktur. Çünkü bizim zaman dediğimiz hâl, güneşin doğup batmasıyla tehaddüs eder. Halbuki bizim zamanımızı ihdâs eyleyen güneş de muhdestir. Güneşin, hattâ onun yanlarında zerre kadar kalacağı diğer ecrâmın yaradılmalarından evvel bir (ân) vardır ki el'ân devam etmektedir ve devâm edip gidecektir. Ona (Ân-ı dâim) derler. Zaman, ân-ı dâim olunca (ezel) ile (ebed) de bir emr-i i'tibârî o'ur Cenâb-ı Hakkın:

﴿هُوَ الْكَوْنُ وَالْآخِرُ﴾

Yâni: «Allah, hem evveldir, hem âhırdır. Ondan evvel mevcûd olmadı gibi ondan sonra da kalmayacaktır²⁷». sıfatları birleşir.

1440

زهوایی کاندرو سیمرغ روح
پیش ازین دیدست پرواز فتوح

V'ez-hevâyi k'ender-û simurg-i rûh,
Piş ez-în didest pervâz-i fûtûh.

«Kezâ rûh simurgunun bundan évvel, yâni şu âleme gelmede mukaddem pervâz eylemiş olduğu havadan bahsetti».

1441

هر یکی پروازش از آفاق پیش
وز امید و نهمت مشتاق پیش

Her yeki pervâzeş ez-âfâK biş,
V'ez ümûdû nehmet-i müştâK biş.

«Rûhun pervâzlarından biri, şu ufuklardan daha geniş, müştâk bir kimsenin hırs u tama'ı sâhasından daha vâsi'dir».

Rûhun pervâzına ve cevelânına nisbetle ufukların dar gelmesi, onların ma'sûs, rûhun ise ma'kul, hattâ fevkal'akl olmasındandır. Bunun harici bir misâl ile tavzihi mümkündür. Meselâ maddiyât âleminde en ziyâde sūr'at-i seyri mâlik olan ziyâ imiş ki sâniyede 300.000 kilometrelik mesâfe kat'edermiş. Fikr-i insânî ise bu kadar seri' olan ziyadân da sūr'atlıdır. Meselâ fezâ dahilinde mevcud olub da küre bize nisbetle akla hayret verecek derecede uzakta bulunduğundan dolayı ziyâsı bize henüz vâsıl olamayan seyyâreler varmış. Yüz binlerce senedenberi ziyâsı bize hâla gelmemiş olan bir yıldızın uzaklığı, sonra böyle milyonlarca ve milyarlarca ecrâmın medârı bulunan fezânın genişliğini düşünmeli, sonra o vûs'at-i muhayyireyi bir ân içinde kavrayabilen fikrin sūr'atını de hatırlamalı, fikrin esrâ-i harekât olduğu anlaşılır.

(27) Sûrei Hadid :3.

Bu böyle olmakla beraber fikir, rûha nisbetle maddi kalır. Bu maddi sūr'ate bir de ma'neviyyat kuvveti ilâve edilecek olursa rûhun pervâzına nisbetle ufuk dâiresinin pek dar kalacağı evleviyyetle meydana çıkar.

1442

چون عمر اغباررو را یار یافت
جان ا را طالب اسرار یافت

Çun Umer ağıâr-rûra yâr yâft,
Cân-i urâ Tâlib-i esrâr-yâft.

«Hazret-i Ömer, ağıâr sûretindeki elçiye yâr gördü ve onun rûhunu esrâr tâlibi buldu».

1443

شیخ کامل بود و طالب مشتهی
مرد چابک بود و مرکب در نهی

Şeyh kâmil bûd u Tâlib müştehî,
Mêrd çâbüK bûd u merkeb dergehî.

«Şeyh, yâni Cenâb-ı Fârûk, kâmil idi. Tâlib, yâni elçi ise, hakikat öğrenmeye iştihâl idi. Sûvârî, atik tetik, binek hayvanı da ta'limli idi».

1444

دید آن مرسد که او ارشاد داشت
تحم پاک اندر زمین پاک کاشت

Did ân mürşid ki û irşâd dâşt,
TuHm-i pâk ender-zemin-i pâk kâşt.

«Mürşid, mürîdin kabil-i irşâd olduğunu görünce onun pâk olan kalbi zeminine yine pâk olan irfân ve tevhid tohumunu ekti».

از فسون او عدمها زود زود
خوش مملق میزند سوی وجود

Ez-fusûn-î û ademhâ zûd zûd,
Hoş mu'allaK mi-zened sûy-î vücûd.

«Cenâb-ı Hakkın emrinden ademler çabuk çabuk varlık cihetine
te'alluk peydâ ederler».

Hakikaten Cenâb-ı Hakkın emri bir şey'in vücûda gelmesini
murâd edince, ona ol demekle derhal olur.

باز بر موجود افسونی جو خواند
زود اسبه در عدم موجود راند

Bâz ber-mevcûd efsûnî çu Hând,
Zûd esbe der-adem mevcûd rând.

«Kezâ Allah, mevcûd olan şey'e (Yok ol) emrini verince mev-
cûd, yokluk'a at sürer, yâni mahvolur gider».

Buraya kadar okunan beytlerden anlaşıldığına göre Rum el-
lisâ Hazret-i Ömerden bir müşkülünü halletmek istemiş, rûh gibi
latif ve semâvî bir mahiyyetin nasıl olup da kesif ve hâkî bir be-
den'e te'alluk peydâ eylediğini sormuş: «Ele, avuca sığmayan rûh,
nasıl gibi bir te'sirle bir kuş gibi ten kafesine sokulmuş?» demiş

Hazret-i Ömer de: «Allahın irâdesi ve emri ile» cevâbını ver-
miş ve misaller göstermekle de bahsi izâh eylemiş. Ezcümle demiş-
tir ki: «Cenâb-ı Hak; ademe, yâni yoğa (var ol!), deyince yok cûşu
hurûşa gelir, varlığa doğru koşar. Vara (yok ol!), deyince de var,
yokluk tarafına gider». Mevlid nâzımı Süleyman Çelebinin dediği gi-
bi:

Ol dedi bir kerre vâr oldu cihân,
Olma derse mahvolur ol dem hemân.

•RUM ELÇİSİNİN EMİR-ÜL-MU'MİNİN ÖMER RADİYALLAHU
ANHTEN SÜÂL ETMESİ.

مرد گفتش ای امیرالمؤمنین
جان زبالا چون در آمد بر زمین

Mêrd gofteş ey emir-ül-mü'minin,
Cân zi-bâlâ çun der-âmed ber-zemin.

«Elçi dedi ki ey Emirülmü'minin: rûh nasıl oldu da âlem-i bâlâ
dan zemine indi?»

مرغ بی اندازه چون شد در قفس
گفت حق بر جان فسون خواند و قصص

Murg-i bi-endâze çun şûd der KafeS,
Gôft haK ber-cân fûsûn Hând û KaSaS.

«Endâze ve ölçüye gelmeyen rûh kuşu, nasıl bu cesed kafesine
girdi? Hazret-i Ömer dedi ki: Allah, rûha efsun ve hikâye okudu, yâni
emir verdi».

بر عدمها کان ندارد چشم و گوش
چون فسون خواند همی آید بجوش

Ber-ademhâ kân ne-dâred çeşmu gûş,
Çun fûsûn Hâned hemî-âyed be-cûş.

«Gözü, kulağı olmayan yoklara, Allah efsun okuyunca, yâni (ol)
emrini verince onlar cûş u hurûşa gelirler, var olurlar».

گفت در گوش گل و خندانش کرد
گفت باسک و عنیق کانس کرد

Göft der-gûş-i gül û Handânş kerd,
Göft bâ-seng û aKik-i kânş kerd.

«Allah, gülün kulağına söyledi ve onu güldürdü. Yâni Allahın lûtf-i irâdesi gül ağacına te'alluk edince onu handân, dudaklar gülü açılmış, güllerle süsledi. Keza taş söyledi, onu akike ma'den yaptı».

Akik, yâni hakik dediğimiz de, ondan daha kıymetli olan mücevherât da esâsen taştan başka bir şey değildir. Taş olmak itibâriyle kaldırım taşından farkı yoktur. Fakat Allahın irâdesi ve lutfu, bu kaya içerisinde hakik gibi, yâkut gibi, elmas gibi kıymetdâr cevherler de peydâ eder.

گفت باحسم آتی تا جن شد او
گفت باخورشید تا رحشان شد او

Göft ba-cism âyeti tâ cân şüd û,
Göft bâ-Horşid ta raHşân şüd û,

«Cisme bir âyet söylemiş, yâni (Kün) emrini vermiş, o cisim de kâbil-i rûh olmuştur. Kezâ Güneşe bir emir vermiş, o da parlayıp ve parlatıcı sıfatını iktisâb eylemiştir».

باز در گوشش دم نکتہ مخوف
در رخ خورشید فتد صد کسوف

Bâz der-gûşêş demed nûktê maHûf,
Der-ruH-i Horşid üfted Sad kûşûf.

«Tekrar Güneşin kulağına korkunç bir nûkte söyler, yâni (tutull) emrini verir. Güneşin yüzünde yüzlerce kûşûf vâki' olur».

Yâni Güneş, fezâda parlayıp dururken irâde-i İlâhiyye mu'cibince Amer, onun ile arzın arasına girer, güneşin ziyası görünmez olur.

Yâni, Güneş, fezâda parlayıp dururken, irâde-i İlâhiyye mu'cibince, Ay, onun ile Dünya arasına girer ve Güneşin ziyası görünmez olur.

تا بگوش از آن گویا چه خواند
کو جو مشک از دیده خود اشک راند

Tâ be-gûş-i âhrân gûyâ çi Hând,
K'û çû meşk ez-dide-i âşk rând.

«O mütekellim Allah: bulutun kulağına ne söyledi ki, bulut gözünden kırba gibi yaş akıttı».

تا بگوش خاک حق چه خواند است
کو مرف گشت خامس مالد است

Tâ be-gûş-i Hâk haK çi Hândeest,
K'û mûrakib gesh û Hâmûş mâdeest.

«Acebâ Hak, toprağın kulağına ne demiştir ki toprak, murâkabeyle varmış ve sessiz kalmıştır».

در تردد هر که او آشفته است
حق بگوش او معما گفته است

Der tereddüd her-ki û âşüfteest,
HaK be-gûş-i û mu'ammâ gôfteest.

«Her kim tereddüd içinde şaşırmış kalmışsa Allah onun kulağına muamma söylemiştir».

تا کند محوسش اندر دو گمان
آن کنم کو گفت یا خود ضد آن

Tâ kûnd mahbûşêş ender dû-gûmân,
Ân kûnem k'û göft yâ Hod zıdd-i ân.

«O muammâyı söylemesi, o kimseyi Hakkın dediğini mi yanıyım, yoksa aksini mi? diye iki zan arasında mahbus bırakmak içindir».

هم زحق ترجیح یابد يك طرف
زان دو يك را برگزیند زان كنف

Hem zi-haK tercih yûbed yek Taraf,
Z'ân du yekrâ ber-güzined z'ân kenef.

«İki taraftan birini tercih etmesi yine Hakdandır ki, o ikiden birini o cihetin tevfiğiyle ihtiyâr eyler.»

Kâdir-i Mutlak Hazretleri, cismi cân, Güneşi dirahşân eylediği gibi şemsi kûsûfa kameri husûfa uğrattığı, buluttan yağmur yağdırdığı, zemini murakabeye varmışcasına oturttuğu gibi; o zeminin üstündeki insanları da, şöyle mi yapayım, böyle mi? diye tereddüde düşürür, nihâyet bir tarafı tercih meylini yine o verir.

گر نخواهی در تردد هوش جان
کم فشار این پنبه اندر گوش جان

Ger ne-Hâhi der-tereddüd hûş-i cân,
Kem feşâr in penbe ender-gûş-i cân.

«Eğer cân idrâkinin tereddüde düşmesini istemezsen, gaflet ve ma'siyyet pamuğunu kulağına tıkama.»

Yâni, insanın irtikâb ettiği ma'siyyet, basiret gözüne gaflet perdesi olur, hakikati göstermez. Rûhun kulağına gaflet pamuğu olur, hakikati işittirmez. Tabiidir ki görmemek ve işitmek gözdeki perdenin kalınlığı ve kulaktaki pamuğun kabalığı nisbetinde olur. Eğer hakikati işitip anlamak ve şöyle mi, yâhud böyle mi yapayım? diye tereddüdden kurtulmak istersen kulağına gaflet pamuğunu tıkama

تا کی فهم آن معما هائرا
تا کی ادراك رمز و فاشرا

Tâ küni fehm ân mu'ammâ hâşrâ,
Tâ küni idrâk remz û fâşrâ.

«Tâki Allahın muammâlarını alnayasın ve gerek iş'ârî, gerek sarîhi olan ihtarları kavrayasın ki,»

بس محل وحی کردد گوش جان
وحی چه بود گفتن از حسن مهان

Pes mahall-i vahy kereded gûş-i cân,
Vahy çi-bved göften ez-hüsni nihân.

«Neticede kulağın mahall-i vahy olsun. Vahy nedir? Hisden nihân olan sözdür.»

Cenâb-ı Pir, iki beyit evvel can kulağından gaflet pamuğunu çıkar demişti. Burada da, öyle yaparsan o, can kulağı, vahy mahalli olur buyuruyor. Ondan sonra vahyin ne olduğunu tâ'rif için «Vahy, hisden nihân sözdür» diyor.

Vahy, lugatte, işaret ve gizli söz manasınadır. Istilahta ise ilhâm demektir ki herkese vâki olur. Hatta: ayeti kerime

وَ اَوْحٰى رَبُّكَ اِلَى النَّحْلِ

«Yâni: «Habibim; Rabbin arılarına ilhâm eyledi»» âyetinin delâleti mücibince, hayvânâta bile ilham vuku' bulur ki mütefenninler buna (sevk-i tabî'i) diyorlar. Tabî'idir ki bu ilhâm ile, melek vasıtasıyla yahud vasıtasız enbiyaya vuku' bulan ilham arasında külli fark vardır. Onlara olan vahy ve ilhâm, his ile, yâni göz, kulak vasıtasıyla değildir. Nûkem Hazret-i Mevlânâ da buyuruyor ki:

گوش جان و چشم جان جز این حسست
گوش عقل و گوش حسن زین مفلسست

Gûş-i cân û çeşm-i cân cuz in hisest,
Gûş-i akl û gûş-i his z'in müflisest.

«Can kulağıyla can gözü, bu işitmek ve görmek hislerinden başkadır. Akl ve his kulağı bu vahy ve ilhâmın idrâkinden müflistir.»

Yâni, enbiyâ ve kibâr-ı evliyâyâ vâki' olan ilhâmât, bu kulak vasıtasıyla işitilmez, bu göz vasıtasıyla görülmez. Ondan dolayı insan, kıyâs-ı nefse kalkışmamalı, kendi büyüklere, yâhud büyükleri kendine benzetmeye çalışmamalıdır.

(28) Sûrei Nahl: 68.

Buraya kadar olan beytler, cebriligi te'yid eder gibi görüldüğü için Hazret-i Mevlânâ bir suâl-i mukaddere cevâb veriyor, «Sen de cebri misin?» istifhâm-ı mefrûzuna karşı diyor ki:

1462

لفظ جبرم عشق را بی صبر کرد
هر که عاشق بی صبر جبر کرد

Lafz-i cebrem 'işKrâ bi-Sabr kerd,
Her-ki âşik nist habs-i cebr kerd.

«Aşka cebir lafzı itlâk edişim, sabrımı taşırdığı içindir. Âşık olmayan kimse de cebri men'etti».

Şârih-i Mesnevî Şeyh İsmâil Ankaravî kuddise sirruhü bu beyt için Mesnevinin en zor beyitlerindendir dedikten sonra: «Ben cebir lafzını aşka itlâk ediyorum. Çünkü beni bisabr eden odur» diye şerh ediyor. İkinci mısra' için de şu ma'nâyı veriyor: «Her şol kimse ki âşık değildir, meselâ Kaderiyye ve Mu'tezile tâ'ifesi gibi. Ol, cebri habseyledi, yâni men'eyledi.» Bu mısra'ın karşı ma'nası: «Ve her şol kimse ki âşıktır ve ehl-i sünnet tarıkında sâdıktır, ol kimse cebri evsân men'eylemez demek olur» diyor.

Abd-i âcizin terceme edişim de aşağı, yukarı şârihin ifâdesine muvâfıktır. Hakikatine gelince Allahü a'lem deyip geçmek lâzımdır.

1463

این مقبت با حنست و حر نیت
این علی مهست و ار نیت

İn ma'iyet ba.haKest ü cêbr nist,
İn tecelli-i mehest ü cêbr nist.

İn ma'iyet-i İlahiyyedir, cebir değildir. Bu kamerin tecellisi-
dir, bulutun görünüşü değildir».

Bu beyt de şöyle demek oluyormuş ki: Cenâb-ı Hakkın halk ey-
lediği şeyleri dilediği tarafa sevk etmesi, o sevkte irâdesinin bulun-
ması demektir, yoksa cebir demek değildir. Bu hâl ise hakikat ka-
meri ve vahdet nûrunun zuhûrudur, şek ve şüphe bulutunun görü-
nüşü değildir.

1464

ور بود این جبر عامه نیست
جبر آن اماره خود کامه نیست

V'er büved in cêbr cebr-i âme nist,
Cebri ân emmâre-i Hod-kâme nist.

«Bilfarz bu, cebir olsa da avâmın ve hodkâm olan nefsi emmâ-
renin cebri değildir».

Tevhid-i ef'âl derecesine vâsıl olmuş evliyânın cebridir ki, onlar
kur'ân nevâfil ve ferâiz ile Hakka takarrub eylemiş ve harekât ü se-
kenârta Hakka âlet olmuşlardır.

1465

جبر را ایشان شناسند ای پسر
که خدا بکشادشان در دل بصر

Câbr râ işân şinâsend ey püser,
Kî Hudâ bü-kşâdşân der-dil beSar.

«Oğul; cebrin hakikatini onlar bilirler ki Allah, onların ka-
basar-ı basîret açmıştır».

1466

غیب و آینده برایشان گشت فاش
ذکر ماضی پس ایشان گشت لاش

Gayb u âyendê ber-işân gêşt fâş,
Zikr-i mâzi pîş-i işân gêşt lâş.

«Gâib olan da, gelecek olan da onlara münkeşif olmuş, yâd-i mâzi
onların nazarında lâ şey kalmıştır».

اختیار و حیر ایشان است
قطره‌ها ایدر سدها گوهر است

Ihtiyâr u cebr-i şân digereşt,
KaTreha ender Sadeha gevherest.

«O zevâtın ihtiyârı da, cebr-i de başkadır. Nitekim damlalar se-
defte inci olur».

Yani enbiyâ ve evliyanın cebr ve ihtiyârıyla Cebriyye ve Mu'te-
zile gibi felsefî meslekler erbâbının cebr ve ihtiyârı başka başka şey-
lerdir. Şu hâl, su damlasına benzer. Bir damla, haricte sudur, fakat
sedefin içinde inci olur.

Seyidülfâle Cuncaydî Bağdadlı'nın şeyhi ve dayısı (Seriyy-i Sa-
kati) kuddise sirrehümâya bir:

— Felan: «Biz, hakikatte kapı gibiyiz, harekât ve sekenatımız ken-
diligimizden degildir» diyor demiş Cenâb-ı Seriyy:

«— O adam! ya kâmil bir ârifdir, yahud sapık bir muhliddir» ce-
vabını verdikten sonra.

«— Eger âdab-ı gerîyye ile müeddeb ve muhezzele ise muvah-
hiddir, iskât-ı teklife kalkışmış bir herif ise muhladdir» tafsilinde bu-
yunmuştur.

هست بیرون قطره خرد و بزرگ
در صدف درهای خردست و سترگ

Hest birûn KaTre-i Hurd u bûzürg,
Der Sadef dührâ-yı Hurdest ü sûtürg.

«Hâricde büyük ve küçük damlalar vardır. O damlalar sedef i-
çinde küçük ve büyük inci olurlar».

Bunun gibi dışarda ve avâm lisânında cebr denilen şey, ehlul-
lah indinde ilmi tevhid olur.

طبع ناف آهویست آن قوم را
از رون خون و درونشان مشکها

Tab'-i nâf-i ahuyest ân Kavmrâ,
Ez-birûn Hûn û derunşân muşghâ.

«O kavmde, yâni ehlullah hazerâtında (nâfe-i misk: misk göbeği)
tabi'ati vardır».

Nâfenin hârici kan, dâhili misk olduğu gibi, bunların ifâdelerin-
de cebir gibi anlaşılan ma'nâların hakikati de ma'nây-ı tevhiddir.

تو مگو کین مایه بیرون خون بود
خون رود در ناف مشکي چون بود

Tû me-gû k'in mâye birûn Hun büved,
Hûn reved der-nâf müşgi çun büved

«Ey mu'teriz; bu maya hâricde kandır deme. O kan, nâfeye dâ-
hil olunca nasıl misk olur?»

Hâricdeki cebre müte'allik sözler de, ehlullahın kalbinden nebe-
an ve lisânından cereyân eylediği gibi, misk hâlini alır ve aynı tev-
hid olur.

Diğer bir misâl gösteriyor:

تو مگو کین مس بیرون بد محقر
دردل اکبر چون کشته‌ست زر

Tû me-gû k'in mis birûn bûd muhteKir,
Der-dilî iksir çun geştêst zer.

«Yine ey mu'teriz, bu bakır, hâricde hakîr ve kıymetsiz bir şey-
dir deme. İksire temâs edince nasıl altın olur?»

احتیاز و حیرد، تو بد خیال
چون در ایشان رفت سد نور - لال

İhtiyâr ü cêbr der-tû bûd Hayâl,
Çun der-işân rêft şûd nûr-i celâl.

«İhtiyâr ve cebir akibedeleri sende hayâlden ibârettir; fakat onlarda, yâni ehlullahta nûr-i celâlâle inkılâp eder».

نان جو د، سفرهست باسد او جاد
در تن مردم شود و روح شاد

Nan çu der-süfrêst bâşed ü cemâd,
Der-ten-i merdûm şevêd ü rûh-i şâd.

Ekmek sofrada bulundukça cansızdır. Lâkin insan cismine girince mesrûr ve bir rûh hâlini alır».

دردل سفره ندگ دد مستحیل
مستحیلش جان کده ارسدسیدل

Der-dil-i süfre ne-gerded mustahil,
Müstahileş cân küned ez-selsebil.

«Ekmek sofra ortasında rûha tehavvül etmez. Onu lû'ab ve hazm ile tahvîl eyleyen rûhtur».

قوت چاست این ای دست خوان
تا چه باشد قوت آن چن چن

Kuvvet-i cânêst in ey râst-Hân,
Tâ çi bâşed Kuvvet-i ân cân-i cân.

«Ey doğru okuyup anlayan; bu hâl, yâni ekmeği rûha tahvîl eylemek, rûhun kuvvetidir. O hâlde rûhûlrûh olan insan-ı kâmilin, yâhud Hüdây-ı muktedirin kuvvet ve kudreti nasıl olmak lâzım gelir?»

گوشه پاره آدمی از زور جان
می شکافد کوه را با نهر و دن

Gôşt-pârê âdemi ez-zûr-i cân,
Mi-şikâfed Kûhrâ bâ-bahr ü kân.

«İnsanın bir tek kolu, candan ruhtan gelen kuvvetle dağı, denizi madeni yarıp, delmekte...»

زور جان کوهکن شق حجر
زور جان جان در ن شق القمر

Zûr-i cân-i kûhken şaKK-i hâcer,
Zûr-i cân-i cân der-ân şaKK ul-Kamer.

«Taşı yarmak, dağ kazan rûhun kuvvetidir. Fakat rûhûlrûh olan peygamber-i ekmeldeki kuvvet, kameri yarmaktır».

گر کشاید دل سر انبان راز
جان بسوی عرش سازد ترکش

Ger küşâyed dil ser-i enbân-i râz,
Cân be-sûy-i ârş sâzed türktâz.

«Eğer gönül, esrâr dağarcığının ağzını açacak olursa rûh arşa doğru koşar ve yükselir».

Yâni Cenâb-ı Pir, bu muhakkikâne beyânâtından sonra buyuruyor ki: «Bahs derinleşti. Daha ziyâde derinleştirecek olursam rûhlar mahv ve istiğrâk hâline gelecektir. Binâenaleyh sükûtu evlâ buluyorum».

گر نباشد فعل خلق اندر میان
بس مگو کسرا چرا کردی چنان

Ger ne-bâşed fi'l-i HalK ender-miyan.
Pes me-gû kesrâ çirâ kerdî çunân.

«Eğer halkın fi'li ortada değilse, insanlarda kudret yoksa kimseye niçin böyle ettin? deme».

خلق حق افعال مارا موجدست
فعل ما آثار خلق ایزدست

HalK haK ef'âl-i mârâ mûcdest,
Fi'l-i mâ âsâr-i HalK-i izidest.

«Bizim fi'limizi vücûda getiren Allahtır. Bizim fi'limiz Hakkın halkı eseridir».

Cebr mezhebi sâlikleri, insanlarda irâdî hiç bir fi'il ve hareket tasavvur etmezler. İnsanları, hattâ bütün mahlûkâtı Yed-i Kudret-i İlahiyyede bâzîce sayarlar. Halbuki ehl-i sünnet, cebr ile i'tizâl arayan bir meslek ihtiyâr eylemiştir. Onlar, cebr-i mutavassıt'a kâildirler. «Kul irâdesini sarfeder, Cenâb-ı Hak da rızasına tavâfuku takdîrinde, halk eyler» derler.

Bunun için Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki: «Hem halkın, hem Hakkın birer fi'li vardır. Halkın fi'li irâde, Hakkın fi'li, o irâdenin mazmûnunu halketmektir.» Meselâ oturan kimsenin kalkmak istemesi bir irâde, Allahın ona kalkacak kuvveti vermesi ve kaldırması bir halktır. Birincisi kulun, ikincisi Allahın fi'ilidir.

Yine Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki: «Bu iki fi'li meydandadır, inkârı kâbil değildir. Eğer halkın fi'li olmasaydı rızâ hilâfına hareketi görülen bir kimseye bunu niçin yaptın? denilmemek lâzım gelirdi.» Otomobilini üstümüze süren bir şoföre kızıyoruz. Eğer onun irâdesi yoksa otomobili üstümüze sürmesine, hattâ altına alıp çiğnemesine rızâ göstermeliyiz. Filhakika, o şoförün irâdesini ve otomobilin dümenini imâle eden gene Haktır. Lâkin bu hakikati görebilmek, tevhid sırrına mâlik olmakla mümkün olabilir. O hakikati göremeyen gözler için Hakkın fi'ilini ve onun yanında halkın fi'ilini görmek zârûridir. Bundan dolayıdır ki Kur'anda :

ADEM ALEYHSELÂMIN (RABBENÂ ZALEMNÂ) ZELLESİNİ
NEFSİNE İZÂFE ETMESİ, ŞEYTANIN DA (BİMÂ AGVEYTENÂ)
DİYEREK GUNÂHINI ALLAHA İZÂFE EYLEMESİ.

Ma'lumdur ki Şeytan, Hazret-i Âdeme secde etmekle mükellef kılındığı hâlde İlahî emre isyân etmiş, sonra da: «Ya Rabbi, beni iğva edişin yâni azdırışın hakkı iç'in!» diye o isyânı Cenâb-ı Hakka isnâd eylemişti.

Âdem Aleyhisselâm, şecer-i memnû'aya yaklaşmaktan memnû iken, o memnû'iyeti unutmuş, kendisinden zelle sâdır olmuştu. Fakat Cenâb-ı Ebûlbeşerin edebi ve terbiyesi, o zelleyi Allaha isnâd etmedi de nefesine izâfe eyledi.

قَالَ رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا رَبُّنَا لَكُنَّا مِنَ الْخَاسِرِينَ

Yâni : «Ey bizim Rabbimiz, biz emrine muhâlefet dolayısıyla nefsimize zulmettik. Eğer bize mağfiret ve merhamet buyurmazsan elbette ve elbette zarara uğramış olacağız» dedi.

İşte Hazret-i Mevlânâ bundan bahisle diyor ki :

فعل حق و فعل ما مردو بین
فعل مارا هست دان پیداست این

Fi'l-i haKK û fi'l-i mâ her-dû bi-bîn,
Fi'l-i mârâ hêst dâñ peydâst in.

«Hakkın fi'lini de, bizim fi'limizi de, her ikisini de gör. Bizim fi'limizi var bil ki bu meydandadır».

مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنْ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ

Yâni: «Sana gelen hasene Allahtandır, yine sana gelen seyyi'e nefsindendir³⁰» buyurulmuştur.

1482

ناطق یا حرف بیند یا عرض
کی شود یکدم محیط دوعوض

NaTiKi yâ harf bîned yâ garaz,
Key şevêd yek-dem muhîT-i dûivaz.

«Söz söyleyen; ya harfi, yâhud garaz ve maksûd olan ma'nâyı görür. Bir anda iki i'vazı, yâni hem lafzı, hem ma'nâyı nasıl muhît olur?»

İnsanların fi'illeri, hatta bütün eşyânın hareketi bir kesb, bir de halk ile zuhûra gelir. O ef'âlin kâsibi başka, hâlıkı da yine başka olmak icâb eder. Şu hâl, lâkırdı söyleyen veyâ dinleyen kimsenin söylediği, yâhud dinlediği sözü teşkil eden kelimelerden ve harflerden ziyâde ma'nâyâ dikkat etmesi ve o hurûf ile ma'nânın ayrı ayrı şeyler olması gibidir. İnsan bir anda bunların ikisini birden kavrayamadığı gibi bir fi'ilin kâsibi ile hâlıkı da bir olamaz.

1483

گر معنی رفت شد غافل زحرف
پیش و پس یکدم نبیند هیچ طرف

Ger be-ma'nî rêft şüd gâfil zi-harf,
Piş u pes yek-dem ne-bîned hiç Tarf.

«Eğer söyleyen ve dinleyen kimse ma'nâyâ dikkat edecek olursa harften gâfil kalır. Bir göz, bir anda hem önünü, hem ardını nasıl görür?»

(30) Sürei Nisa: 79.

1484

آن زمان که پیش بینی آن زمان
تو پس خود کی بینی این بدان

Ân zemân ki piş bini ân zemân,
Tû pes-i Hod key bi-bini in bi-dân.

«Sen önünü gördüğün zaman arka tarafını görebilir misin?»

1485

جون محیط خرف و معنی نیست جان
جون بود جان خالق این هردوان

Çun muhîT-i harf u ma'ni nist cân,
Çun buved cân HâliK-i in herduvân.

«Madem ki rûh; hem harfi, hem ma'nâyı ihâta edemiyor, bu ikisinin birden nasıl hâlıkı olabilir?»

Bir sözü teşkil eyleyen harf ve ma'nâ ayrı ayrı şeyler olduğu gibi, bir fi'ilin kâsib ve hâlıkı da başka olacağı yukarıda beyân olunmuştu. Şu üç beyitte de deniliyor ki: Bir sözü söyleyen; aynı zamanda hem harfe, hem ma'nâyâ dikkat edemez. Meselâ sözün ma'nasını anlamak isterse, kelime ve onların telâffuzunu dinlemez. Önüne bakan kimse; bir anda hem önünü, hem ardını göremez. Önüne bakarsa ardını, ardına bakarsa önünü göremez.

Cenâb-ı Pir, bu misallerin beyânından sonra buyuruyor ki: «Mâdemki rûh; yâni insan, bir anda hem lâfzı, hem ma'nâyı ihâta edemiyor; bir bakışta hem önünü, hem ardını göremiyor, o hâlde bu âciz insan nasıl olup da bir fi'ilin hem kesbine hem halkına muktedir olabilir?»

Hazret-i Mevlâna bu sözlerle mu'tezileye de cevap veriyor. Çünkü onlar «Kul, fi'linin hâlıkıdır» derler. Hülâsa :

1486

حق محیط جمله آمد ای پسر
وا ندارد کارش از کار دگر

HaK muhîT-i cümle âmed ey püser,
Vâ ne-dâred kâreş ez-kâr-i diger.

«Oğul; Cenâb-ı Hak, her şey'i muhittir. Onu bir iş, diğerinden alıkoymaz.»

گفت شیطان که بما اعویتی
کرد پنهان فعل خود دیو دنی

Gôft şeyTân ki bi-mâ ağveyteni,
Kêrd pinhân fi'l-i Hod div-i deni.

«Alçak şeytan (Bimâ ağveyteni) diyerek kendi fi'lini gizledi.»

گفت آدم که ظلمنا نفسنا
او زفعل حق ببد غافل چو ما

Gôft 'Âdem ki zalemnâ nefsenâ,
Û zi-fi'l-i haK ne-bûd gâfil çu mâ.

«Âdem ise (Zalemnâ enfüsenâ), Yâni: «Biz nefsimize zulm et-
tik» diyerek zelle'yi nefesine isnâd etmişti. Fakat O, Hakkın fi'linden
ve halkından bizim gibi gafil değildi.»

درگنه او از ادب پنهانش کرد
زان گنه بر خود زدن او بر بخورد

Der-güneh û ez-edeb pinhânş kerd,
Z'ân güneh ber-Hod zeden û ber bi-Hord.

«O günâhın, yâni zellenin ika'mda, kendisine kudret verenin Hak
olduğunu Âdem, edeben gizledi ve zelle fi'lini nefesine izâfe eyledi.»

Bu izâfesinden dolayı da istifâde etti ki afv-i İlâhiye nâil oldu.

بعده توبه گفتش ای آدم نه من
آفریده در تو آن جرم و محن

Ba'de tevbê gofteş ey Âdem ne men,
Âferidem der-tu ân cürm û mihan.

«Cenâb-ı Hak, Âdeme tevbesinden sonra dedi ki: Ey Âdem; sen
deki o cürm ve mihneti ben yaratmadım mı idi?»

نه که تقدیر و قضای من بد آن
چون بوقت عذر کردی آن نهان

Nê ki taKdir û Kazâ-yi men bûd ân,
Çun be-vaKt-i uzr kerdî ân nihân.

«Senin zellen benim kâza ve kaderimin icâbı değil miydi? Nasıl
oldu da özür dilediğin vakit onu gizledin?»

گفت ترسیدم ادب نگذاشتم
گفت هم من پاس آنت داشتم

Gôft tersidem edeb ne-gzâstem,
Gôft hem men pâs-i ânet dâstem.

«Hazret-i Âdem: Korkumdan edebi bırakmadım, cevâbını verdi.
Cenâb-ı Hak da: Seni ondan, yâni edebi tecâvüz etmekten muhâfaza
ettim buyurdu.»

Âdem Aleyhisselâmın Allaha karşı olan şu kulluk edebi dolayı-
sıyla Hazret-i Mevlânâ edeb ve hürmetin faydalarından bahse şurû'
ediyor:

هر که آرد حرمت او حرمت برد
هر که آرد قد لوزنه خورد

Her-ki âred hurmet û hurmet bured,
Her-ki âred Kand levzine Hured.

«Hürmet getiren hürmet bulur, şeker getiren de bâdem helvası
yer.»

Kur'ânı Kerimde :

هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ

buyurulmuştur ki. «İhsânın cezâsı ihsandan başka bir şey değildir»
meâlindeydir. İhsan: Bir şey'i iyi yapmak demektir. Kur'ânda beyan
edildiği gibi, yaptığını iyi yapanları Allah sever. İhsânın bir ma'nası

daha vardır ki -İhsan, Allah'a, O'nu görüyor gibi ibâdet etmektir. Eğer sen onu görmüyorsan o seni görmektedir. Hadis-i Şerifiyle tasbehi buyurulmuştur. Allahı görür gibi ibâdet etmek, Huzûr-ı İlâhîde bulunuyormuşçasına edeb ve hürmeti muhafaza eylemekle olur. Binaaleyh ihsân ile mu'amele eden, ihsân ile mukabele görür. Hatta

مَرْجَا، بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ مِثَالِهَا

Âyet-i Kerimesinde beyân buyurulduğu üzere, bir hasene ile gelen hasenesinin on misli, hattâ:

وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ

Nazm-ı Celili mücibince kat kat fazla ücrete nâil olur. Bu hale hâre bir misâl olmak üzere şeker getirenin helva yiyeceği gösteriliyor

1494

طیبات از بهر که لطیفین
یاد را خوش کن بر نجان و بین

Tayyibât ez-bêhr ki li-TTayyibîn.
Yârrâ Hoş kûn bi-rencân û bi-bîn.

«Tayyib olan şeyler kimin içindir? Tayyib olan kimseler içindir. Yârî irzâ' et, yâhud incit de gör». Süre-i Nûrdaki:

الْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ وَالطَّيِّبَاتُ
لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ

Âyet-i Kerimesine işâreftir.

Ekser-i müfessirinin kavline göre bu âyetteki (habisât) ile (tayyib)

(32) Sürei En'am: 160.

(33) Sürei Bakara: 261.

(34) Sürei Nûr: 26.

batıl kötü ve iyi sözler (habisûn) ile (tayyibûn) da kötü ve iyi kimseler demektir ki; böylece, Nazm-ı Celilin meâlî: «Kötü sözler, kötü kimseler, iyi sözler de iyi kimseler içindir» şeklinde olacaktır.

İmâm Kâşânî (Te'vilât) ında diyor ki: «Tayyibûn: Rezanî-i ahlâkıyyeden münezzehe olanlardır ki tayyibât ve fezâil onlardan sūdûr eder. Şu halde beyt-i şerifteki (tayyibât) fezâil-i ahlâkıyye ve İnâyet-i Sübhâniyye ma'nâsına gelir ki, bu gibi Kerem-i Rabbânî, tayyib olanlara i'tâ edilir ve yâr-ı hakikin rizâsını tahsil eyleyenlere verilir. Onu inciten, yâni maâzallah gazabını celbedenlere de aks-i mu'amelede bulunulur.

Bundan sonra cebr ve ihtiyâr mes'elesine rucû' ediliyor ve bir misâl ile tavzih olunuyor.

1495

يك مثال ای دل بی فرقی بیار
تا بدانی جبر را از اختیار

Yek misâl ey dil pey-i farKî bi-yâr,
Tâ bi-dânî cêbrâ ez-iHtiyâr.

«Ey gönül; aradaki farkı anlamak için bir misâl getir ki cebr ile ihtiyârı bilesin».

1496

دست کان لرزان بود ازادتماش
وان که دست ی را تو لرزانی زجاش

Dêst k'ân lertzân büved ez-irti'âş,
V'an-ki destirâ tu lertzâni zi-câş.

«Bir el, ma'lûl ve mürte'îş olduğundan titren, yine bir el ki onu sen yerinden oynatırsın».

1497

مردو جنبش آفریده حق شناس
ليك نتوان کرد این با آن قیاس

Her-du cunbiş âferidê haK şinâs,
Lik ne-tvân kêrd in bâ ân Kiyâs.

«Her iki oynamayı ve titremeyi Allahın mahlûku bil. Fakat bunu ona kıyâs etmek imkânı yoktur».

Yâni, bir adamın ma'lûl olmasıyle eli titrer. Bir adam da soğuk olduğu halde elini titretir. Bu iki titreme de Allahın halkı için icâdidir. Lâkin biri öbürüne kıyâs edilemez. Çünkü biri, ma'lûl olduğu için mecbûrdur; diğeri sağlam bulunduğu ve elini oynattığı için, mecbur değildir. Bunun gibi ba'z-ı zevât-ı ölüye de kendilerinden geçerler ve ef'âl ve hareketlerinde Allahın tasarrufuna tâbi' olurlar. Binâenaleyh onlarda ihtiyar yoktur. Lâkin o se'âdete nâil olamayanlarda mecburiyet de yoktur. Böyle kimsele-
rin mecburiyet da'vâsına kalkışması, sağlam bir adamın ihtiyârıyla oynattığı elinin, illet ilcâsiyle titredigini iddi'â etmesi gibi olur.

1498

زینِ پشیمانی که لرزانیدیش
مرتعی را کی پشیمان دیدیش

Z'in peşimânî ki lerzânidiyeş,
Mürta'îşrâ key peşimân dîdiyeş.

«O eli oynattığından dolayı peşiman olursun. Lâkin eli titreyen bir kimseyi o ıztırârî hareketten dolayı ne vakit ve nasıl peşiman görürsün?»

İnsanda ihtiyar bulunduğu bu beyt ile de misâl gösteriliyor. Öyle ya, meselâ, kahve içen bir kimse, fincanı tutarken elini kasden titretip kahveyi dökse, yâhud fincanı, tabağı düşürüb kırsa, tabi'î elini oynatışına peşimân olur, keşki oynatmasaydım der. Lâkin sarsak bir adamdan bu hareket neticesinde o kazâ vukû'a gelse o adam peşiman olmaz. Çünkü irâdesi elinde değildir. İşte kendilerinden ve kendiliklerinden geçmiş olan zevât-ı kirâmın hâli de böyledir.

1499

بحث عقل است این چه عقل آن - له گر
ما ضعیفی در برد آنجا مگر

Bahs-i aKlest in çi aKl ân hile-ger,
Tâ za'îfî reh-büred ancâ meger.

«Bu, akıl bahsidir. Akl ise idrâken za'îf olanlara yol göstermek için çâre bulmaya çalışır».

Yâni, demek isteniliyor ki: yukarıdanberi getirilen misaller; akli misallerdir, maksad da hakikatleri zevken anlamayanlara bir fikir verebilmektir. Lâkin:

1500

بحث عقلی گر در و مرجان بود
آن دگر باشد که بحث جان بدد

Bahs-i aKlî ger dūr û mercân büved,
Ân dige bâşed ki bahs-i cân büved.

«Akla mensûb olan, yâni aklın anlayabileceği derecede bulunan bahs, inci ve mercan gibi de kıymetli olsa, cana müte'allik olan bahs yine başkadır».

1501

بحث جان اندر مقامی دیگر است
باده جارا قوامی دیگر است

Bahs-i cân ender-maKâmi dige rest.
Bâde-i cânrâ Kivâmî dige rest.

«Can bahsi, yâni rûha müte'allik bahis, başka bir makamdadır. O makam ise aklın fevkındadır. Can şarabının kıvâmı ve çeşnişi de başkadır. Onu akl ve his dimâğî idrâk edemez».

1502

آن زمان که بحث عقلی ساز بود
این عمر باو الحکم همراز بود

Ân zemân ki bahs-i aKlî sâz bûd,
În Umer bâ-Bu-'l-hakem hem-râz bûd.

«Akıl bahsi sazkâr ve hükümrân olduğu zaman Ömer Ebûcehl ile berâberdi».

1503

چون عمر ا. عقل آمد سوی جان
بوالحکم بوجهل شد در بحث آن

Çun Umer ez-aKl âmed süy-i cân,
Bu-'l-hakem Bû-Cêhl şûd der-bahs-i ân.

«Ömer, akıldan ruh tarafına intikal edince, (Ebûlhikem), o bahiste (Ebucehl) oldu».

سور جن آمد نمادی
لازم و لازم و نافی

Dav'-i cân âmed ne-mând ey müstadi,
Lâzım û melzûm u nâfi muKtadi.

«Ey ziyâ taleb eden, yâni hakikati öğrenmek isteyen! Rûhun zi-yâsı zuhûr etti. Artık lâzımıyyet, melzûmiyyet ve nâfi, muktezi gibi şeyler kalmadı».

زنگه یه را که نورش بازغست
از دلیل ز عصا کس فرغست

Z'ân-ki binârâ ki nûreş bâzigast,
Ez-delil û ez-aSâ-keş fârigast.

«Çünkü gözünün nûru parlayan kimse, kılavuzdan ve deynekci-den müstağnidir.»

Demek isteniliyor ki, aka'id kitaplarında geçtiği üzere, Allahın yaratması lâzım, mahlûkun yaratılması melzûm, Allahın kudreti mahlûkatta irâde bulunmasını nâfi, kul'un mükellefiyeti kendisinde irade'nin vücûdunu muktezidir, hayır değildir, şeklindeki sohbet ve münakaşalar, aklın hakikati bulması için kör deynekçisi gibi kahr. Fakat gözü açık bir adamın deynekçi delâletinden müstağni olması gibi, basîret gözü açılmış, nazarında hakikat inkişaf eylemiş olanların da bu gibi lâfz münâze'alarıyla uğraşmayacağı ta'bi'dir

•VE HÜVE MEAKÜM EYNEMA KÜNTÜM• Âyetinin tefsiri

Bu Âyet-i Celile Sûre-i Hadid'de vâki'dir ki, meâlen şöyle başlar:

«Göklerde ve yerde olan her şey, yâni zerreten güneşe, katra-dan bahri muhite varıncaya kadar her mevcud, Hak Sübhânehü ve Teâlâyı tesbih ve tenzih eder.»

Hakim-i Senâyi (kuddise sirruhû) hazretleri şöyle der :

Ebücehlî'nin adı: Amr bin Hişâm'dır. Kendi de Hazret-i Ömer'in de vîsidir. Ömer ile Amr isimleri arasındaki müşâbehet ve müsem-mâlarındaki kadr ü menzilet dolayısıyla Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz: «Ya Rabbi: müslümanlığı iki Ömer ve Amr'den birinin ibtidâsiyle i'zâz eyle» diye düâ buyurmuştu. Resûlullahın iki Ömerden maksadı (Ömer Binilhattâb) ile (Amr b. Hişâm) idi.

Ma'lûmdur ki edebiyatta buna (tağlib) derler. Tağlib: iki ve daha fazla şeyden birini diğerine galib addederek, onu zikrelemek tır. Meselâ (ebeveyn) derler, ana ile babayı kasederler. Ebeveyn iki baba demek olmakla beraber maksat o değildir; ana, baba demektir ki baba, anaya galib sayılmış ve tesniye sigasıyla irâd edilmiştir.

Resûl-i Ekrem (S.A.V.)'in duâsı Hazret-i Ömer hakkında kabul olunmuş ve i'zâz-ı İslâm şerefi Cenâb-ı Fâruk'a nasib olmuştur.

Hazret-i Mevlâna buyuruyor ki: Aklın hâkim olduğu bahislerde Ömer'in de, Amr'in de adı geçerdi, yâni ikisinin de aklı ererdi. Hele Amr bini Hişâma fevkal'ade şeytanatından dolayı (Ebülhikem) denilirdi. Fakat Ömer müslüman olup da dinin hakikatlerini rûhan ve zevken anlayınca o bahislerde Amr b. Hişâm (Ebücehl) olup kaldı».

سوی حس و سوی عقل او کاملست
گر چه خود نسبت بحاجان او جاهلست

Sûy-i hiss û sûy-i akl u kâmilest,
Gerçi Hod nisbet be-cân û câhilest.

«His ve akıl tarafında, yâni o gibi bahislerde Ebücehl kâmil idi, lâkin cana nisbet edilince, rûhi bahislere gelince câhil kaldı».

بحث عقل و حس اثر دان یا سبب
بحث حانی یا عجب با بوالعجب

Bahs-i akl û his eser dâni yâ sebeb,
Bahs-i cânî yâ aceb yâ bu-'l-aceb.

«Akl ve hissin ereceği bahsi ya aklî, yâhud sebeb bil. Can bahisleri ise fevkal'ade te'accübe şâyandır ki onu akl ve his halledemez».

«Yetişen her yeşil çemen yerde
Vahdehû lâ şerike leh demede»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣٥﴾ لَهُ مُلْكُ
السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٦﴾ هُوَ الْأَوَّلُ
وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٣٧﴾

«Evet, bütün mükevvenât, kendisine mahsus bir lisan ile Allahı tesbih eder. O zât-i eccl ü akdes herşey'e galib ve hâkimdir. Bütün mahlûkat; onun zelûlü, mutî'i ve münkadıdır. Yine o zât-i eccl ü a'lâ «Hakimdir». Her fi'li hikmet üzerine ve ef'âlinin hikmeti ancak kendisine ma'lûmdur. Göklerin de, yerin de hükûmeti ve hükümrânlığı ona mahsustur. Hayat verir ve öldürür. Semâvat ve arzın idâresine de, mahlûkatı vücûda getirip ademe götürmeye de muktedirdir. O, başlangıcı olmamak üzere «Evvel» sonu gelmemek üzere «Ahir» dir. Bütün âsûrının delâleti vechile gören gözler karşısında sıfatı i'tibâriyle «Zâhir» ve zatı itibariyle «Bâtın» dır. O, her şey'e de «Alim» dir».

هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى
عَلَى الْعَرْشِ

«Cenâb-ı Hak öyle bir Kâdir-i Mutlakdır ki: Gökleri ve yeri altı gün (devre) içinde yarattı ve sonra Arş'a istiva eyledi».
Cenâb-ı Hakkın arşa istivâsı müteşâbihât-ı Kur'aniyyedendir ki:

وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ

Meali: «O müteşâbihâtın te'vilini Allah'dan başkası bilmez».

Eski ilim adamları: «İstivâ ma'lûm. Fakat keyfiyeti meçhul» diyerek sözü kısa kesmişlerdir. Müteehhirin ise: «İlimde rûsûhu olanlar da müteşâbihâtın te'vilini bilir» tefsirine gitmişler, bu hususta uzun uzadıya söz söylemişlerdir. İmam Matürîdi: «Arş, mülk ve hükûmet ma'nasına gelir. Binaenaleyh :

الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى ﴿٣٨﴾

«Cenâb-ı Hak, mülküne müstevli ve mutasarrıftır» me'alindedir demiştir.

يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣٩﴾

«Arza giren ve çıkan herşey'i bilir, gökten inen ve semaya çıkan her şey'e vakıftır. Nerede olursanız olunuz, o Zat i eccl ü a'lâ sizinle beraberdir. Allah sizin yaptıklarınızı da görür».

(Ve hüve Meaküm) de beyan buyurulan ma'iyet-i İlâhiyye, yani Allahın beraberliği, türlü türlü, idrâk ve zevke göre tefsir edilmiştir. Kimi Allah ilmi ile, kimi kudretiyle, kimi de hıfz ve hirasetiyle beraberdir, demiştir.

Halbuki bu ma'iyet sırf zevki bir mes'eledir. İnsan, her yerde, hattâ yatağında Allahın beraberliğini duyar; lâkin ilmiyle mi, kudretiyle mi, hıfz ü hirasetiyle mi beraber olduğunu idrâk edemez.

Hazret-i Mevlânâ da ona dâir irad eylediği birkaç beyti kendi zevk-i ârifanesine göre ve bizim gibilerin anlayamayacağı bir lisan ile ifade ediyor ve şöyle diyor:

(38) Sûrei Tâha: 5.

(39) Sûrei Hadid: 4.

(35) Sûrei Hadid: 1: 3.

(36) Sûrei Hadid: 4.

(37) Sûrei Ali İmran: 7.

ما از بکر ما بقصه آمدیم
ما از آن قصه برون کی خود شدیم

Bâz-i diğer mâ be-KİSSa âmedim,
Mâ ez-ân KİSSa biren key Hod şüdim.

«Biz tekrar hikâyemize geldik. Zâten o kıssadan ne vakit hâricce çıkmıştık?»

1509

گر بچهل آیم آن زندان اوست
ور بلم آیم آن ایوان اوست

Ger be-cehl âyim ân zindân-i üst,
V'er be-ilm âyim ân eyvân-i üst.

«Eğer cehle düşersek, yâni Allahın bizimle olduğunu unutsak, bu hal, onun zindanıdır; ilme gelirse ve ma'îyyet-i İlâhiyyeyi zevken anlayabilirsek bu hal de onun kasr-ı tekarrübüdür».

Ma'lûm ya, ilm: Bilmek, zevk ise: Tatmak demektir. Şekerin tatlı olduğunu işiterek bilmek, ilimdir. Ağzında çiğneyip tadını duymak ise zevktir. Bunun gibi, Allahın berâberliğini işitmek ve kitabda okumak sûretiyle bilmek de ilimdir. O da faydalı ise de zevken idrâk ediş; şekeri yiyip de tadını duymak gibidir ve asıl onu bulmaya çalışmak lâzımdır.

Hazret-i Mevlânâ diyor ki: «Allahın her yerde bizimle berâber olduğunu bilmezsek, yâhud unutmuş olursak onun ayrılık zindanı na düşmüş; hatırlar ve hatırımızda tutarsak, yine onun visâli kasrı na girmiş oluruz».

1510

ور بخواب آیم مستان ویم
ور بیداری بد-تان ویم

V'er be-Hâb âyim mestân-i veyim,
V'er be-bidari be-destân-i veyim.

«Uyursak onun mestleriyiz, uyanık bulunursak yine onun yed-i tasarrufundayız».

Bizi istediği gibi idare eder.

ور بگریم بر پردوز ویم
ور بخندیم آن زمان برق ویم

V'er bi-giryim ebr-i pûr-rizKi veyim,
V'er bi-Handim ân zemân berK-i veyim.

«Ağlarsak onun rızık bulutu, gülersek yine onun parlayan şimşek oluruz».

Yâni, Cenâb-ı Hak, bizi ağlatacak olursa gözümüzden dökülecek yaşlar, kalbimizin pasını yıkar; bulutun yağdırdığı damlaların top- rakda husule getirdiği tarâvetin ma'nevisini hâsıl eder. Kezâ Allah bizi güldürürse o neşve handemiz şimşek gibi cihâna ma'nâ nurları saçar.

1512

ور بختم و جنك عكس قهر هوست
ور بصلح و عذر عكس مهر اوست

V'er be-Hişm û cêng aks-i Kahr-i hûst,
V'er be-Sulh û uzr aks-i mihr-i üst.

«Gazaba gelip harbe kalkışmamız, Kahr-ı İlâhinin aksi eseridir. Sulha ve özre meyletmemiz de yine onun rahmet ve mahabbetinin aksidir».

1513

ما کیم اندر جهان پیچ پیچ
چون الف او خود ندارد هیچ هیچ
Mâ kiyim ender-cihân-i piç-piç,
Çun elif û Hod nedâred hiç-hiç.

«Bu karışık dünyâda biz kim oluyoruz? Cenâb-ı Hak elif gibi her şeyden mûnezzehtir».

Biz şöyleyiz, biz böyleyiz. Şöyle, böyle oluşumuz da onun te'si- riyledir demiştik. Bunlar Cenâb-ı Hakkın esmâsına ve sıfâtına nis- bettedir. Fakat Zât-i Bâriye gelince o bahiste biz kim olabiliriz. Elif harfinin noktadan hâli olduğu gibi, lâteşbih, Zât-i Baht-ı İlâhi de,

آب صافی در گلی پنهان شده
حان صافی بسته ابدان شده

Ab-i Sâfi der-gili pinhân şüde,
Cân-i Sâfi beste-i ebdân şüde.

«Sâf bir su, bir çamur içine gizlenmiş, sâf bir rûh da beden-
lere bağlanıp kalmış».

Yâni Rum elçisi, rûh gibi âli bir cevherin cesed gibi sâfil bir
cesede te'allûku hikmetini soruyor; birinin safveti, diğerinin kesâ-
feti dolayısıyla rûhu saf bir suya, cesedi de çamura teşbih ediyordu.

گفت تو بحث شگرفی میکنی
معنی را بند حرفی میکنی

Göft tû bahs-i şigerfi mi-kûni,
Ma'niirâ bend-i harfi mikûni.

«Hazret-i Ömer buyurdu ki: Sen derin bir bahse girişmek, mese-
lâ bir ma'nâyı bir kelime ile zabt ve kaydetmek istiyorsun».

حبس کردی معنی آزادرا
بند حرفی کرده تو بادر

Habs kerdî ma'ni-i âzâdrâ,
Bend-i harfi kerdeî tû bâdrâ.

«Hür olan ma'nâyı lâfz ile kaydetmek emelinde, meselâ rûzgâr
meâlini rûzgâr kelimesiyle ifâde etmek arzûsundasın».

از عمر چون آن رسول این را شنید
روشنی در دلش آمد بدید

Ez-Umer çun ân resûl inrâ şenid,
Rûşenii der-dileş âmed pedid.

«O elçi, Hazret-i Ömerden bunları işitince kalbinde bir nûr zu-
bûr etti».

محو شد پیش سوأل و هم جواب
گشت فارغ از خطا و از صواب

Mâhv şud pişes sū'âl û hem cevâb,
Gêşt fâriğ ez-HaTâ vû ez-Savâb.

«Onun nezdinde sūâl de, cevab da mahvoldu. Hatâdan ve se-
vâbdan ferûgat gösterdi».

«RUM ELÇİSİNİN HAZRET-İ ÖMER RADİYALLAHUANH'TEN
RUHILARIN ŞU ÇAMUR VE SUDAN MUTEŞEKKİL CİSİMLERLE
MÜBTELÂ OLMASININ SEBEBİNİ SORMASI».

گفت یا عمر چه حکمت بود و سر
حبس آن صافی درین جای کدر

Göft yâ Umer çi hikmet bûd u sir,
Habs-i ân Sâfi der-in cây-i kedir.

«Elçi dedi ki: Ya Ömer; hikmet ve sır ne idi ki, o sâfi olan rûh
bu bulanık yerde, yâni cesedde mahbus kaldı?»

از برای فائده این لوده
تو که خود را فائده در پرده

Ez berâ-yî fâide in kerdeî,
Tû ki Hodrâ fâide der-perdeî.

«Bunu fâide için yapıyorsun. Sen ki fâide-i asliyyeden mahcûb
sun».

1521

آنکه از وی فائده زاید شد
چون نمید آچه مارا دیده شد

Ân-ki ez-vey fâide zâyide şüd,
Çun ne-bined ân-çi mârà dide şüd,

«Fâideler kendisinden zuhûr eyleyen Allah, nasıl olur da bizim
gördüğümüz fâideyi görmez?»

Rum elçisinin rûhtan sûâlî üzerine derin bir bahse girişmek is-
tediği Hazret-i Ömer tarafından beyân edildi. Halbuki: «Habibim, so-
ranlara de ki: Rûh, Rabbimin emrindedir.» Nazm-ı Celîlî mücibince,
soranlarda onu anlamak kabiliyyeti olmadığı için, mübhem bir ce-
vab verilmişti. Çünkü o bahs herkesin idrâk edebileceği bir bahis
değildi.

Ma'lumdur ki herkesin anlayışına göre söz söylenilir. Basit ve câ-
hil bir kimseye yüksek ilimlerin ince bahislerini anlatmaya kalkış-
mak, boşuna yorulmaktan başka bir netice vermez. Bir kahve fincanı-
na bir maşraba su boşaltılırsa hepsi dökülür, fincanda bir şey kalmaz.
Bunun gibi öyle ince ve derin bahisler, ancak ehline ve erbabına
söylenilebilir. Bundan dolayı bir Hadis-i Şerifte: «Hikmeti, ehli ol-
mayana vermeyiniz, hikmete zulmetmiş olursunuz. Onu ehlinden de
men'etmeyiniz ki o ehl olan kimseye zulmetmiş olursunuz» buy-
rulmuştur.

Asr-ı seâdetde müşrikler, Ay'ın görünüşündeki değişikliğin, ya-
nî: «hilâl», «bedr» ve yine «hilâl» şekline girmesinin sebebinin sor-
muşlardı. Müşriklerde, bu değişikliği anlayacak kadar hey'et ma'lû-
matı olmadığı için cevâben :

واسیع علیکم نعمه ظاهرة وباطنة

Yâni: «Habibim; hilâllerden soruyorlar. De ki onlar, insanlara
vakitlerini bildirmek içindir». Âyeti nâzil oldu.

Fârûk-ı a'zam da rûhun bedene te'allukundaki hikmetten bah-
se yanaşmadı. Çünkü elçide o kadar kabiliyyet yoktu. Mamâfih bû-
tün bütün de cevabsız bırakmamak için hârici bir misâl irâd etti ve
bu yolda temsilât yaptı:

İnsanın, niyyetini anlatmak; meselâ birini çağırarak, yahud bir
yere yollamak istemesi birer ma'nâdır. O ma'nâ (gel) ve (git) lâfız-
lariyle anlatılır. İşte çağırarak ve göndermek ma'nâlarını «gel» ve
«git» lâfızlariyle ifâde etmek, ma'nây-ı lâtifî kelime ve kelâm ile
kayd ve zabtmektir. Bu da fâide için yapılır. Hakiki fâideden, ya-
nî hakikati görmekten mahcûp olan bir insan, maksadını ifâde için
böyle lâtif ma'nâyı, kesif kelimât ile zabteder ve bundan bir fâide
gözetirse Allahın da rûhu bedene te'alluk ettirmesinde elbet bir fâ-
ide vardır. O Allah ki, bütün faydalar onun halkıyla zuhûra gel-
miştir.

1522

صد هزاران فائدهست و هر یکی
صد هزاران پیش آن يك اندکی

Sad hezârân fâidest û her-yekî,
Sad hezârân piş-i ân yek endekî.

«Ma'nânın kelâma ve rûhun cesede te'alluk etmesinde yüz
bin fâide vardır ki, yüz bin adedi, o yüz bin fâidenin her biri karşı-
sında azıcık kalır».

Meselâ o yüz bin fâidenin biri de ruhların ilâhi tecelliye mazhar
olmasıdır. Ma'lumdur ki gayet saf bir cam, aynalık vazifesini göre-
mez. Onun ayna olması için arkasına sır sürülmek lâzım gelir. Bu-
nun gibi rûhun da tecellî aynası olması için bedene te'alluk ve ke-
râfet peydâ etmesi iktizâ eylemiştir. Demek ki rûhun bedene taal-
lukunda en büyük fâide, onun ilâhi tecellilere ayna olması imiş.

این دم نطق که جزء جزء هاست
فایده شد کل کل خالی چراست

În dem-i nuTKat ki cüz'-i cüz'hâst,
Fâide şüd küll-i kül Hâli çirâst.

«Sana şu sözleri telâffuz ettiren nefesin cüz'lerin cüz'üdür. O le iken külli faideyi mücibdir. O halde, küll-i külün yâni rûhun be dene te'allukunun faydadan hâli olması nasıl mümkündür?»

Biraz evvel rûhun cisme te'alluk etmesinde bir çok faide vardır denilmişti. Onu isbât için misâl olarak nefes gösteriliyor. O nefes ki insanın cüz'lerinden bulunan ak ciğerlerin hareketiyle, âdetâ körük vazifesini ifâ etmesiyle alınır, verilir. Sonra o teneffüs ettiğimiz hava, havây-ı nesiminin cüz'-i lâyetecezzâ kabilinden bir kısmıdır. Demek ki böyle cüz'lerin cüz'ü bulunan bir nefeste bir çok fayda vardır. Şeyh Sa'dinin: «İnsanın nefes alması hayatını uzatır, nefes vermesi de zâtini ferahlandırır» demesi gibi, daha da bir çok faydası vardır. Ezcümle, şu lâkırdılar teneffüs sâyesinde söyleniyor. Böyle ufaçık bir cüz'de bu kadar fayda olurda, bedeni bir küll hâline getiren, nutfeden mahluk bir cismi insan eden ruhta ve onun bedene te'alluk etmesinde fayda bulunmaması kabil midir? Şübhesiz ki değildir.

نو که جزئی کار تو بافایده است
پس چرا در طعن گل آری تو دست

Tû ki cüz'i kâr-i tû bâ-fâidest,
Pes çirâ der-Ta'n-i gil âri tu dest.

«Sen bir cüz' bulunduğun halde senin için faydadan hâli değildir. O halde küllün bulunan çamurun ta'nına neden dil uzatıyorsun?»

Yukarıda elçi lisânından: «Saf bir su, çamur içinde gizlenip kalmış» denilmiş, ruhların bedenlere teallukuna bir nevi' ta'nedilmişti. Fârûk-ı a'zam lisânından ona cevap veriliyor da deniliyor ki: Bir cüz'de külli faide bulunduğu sâbit oldu. Senin rûhun da, cismin de ervâh ve ecsâmın bir cüz'üdür. Binaenaleyh bu işten yâni cüz'-i rûhunun cüz'-i cismine te'alluk etmesinde senin için fayda vardır ki insanlığını o sâyede kazanmışsın. O halde bu te'alluka i'tirâzın ve cisimlere çamur diye ta'nın doğru değildir.»

گفت را اگر فایده نبود مگو
ور بود هل اعتراس و شکر جو

Göftrâ ger fâide ne-bved megû,
V'er büved hil i'tirâz u şûkr cû.

«Sözün faydası yoksa söyleme, varsa i'tirâzı bırak ve şükretmeye bak».

شکر یزدان طوق هر گردن بود
نی جدال و رو ترش کردن بود

Şûkr-i yezdân TavK-i her gerdan büved,
Ni cidâl û rû türüş kerdan büved.

«Allaha şükretmek her boyunun borcudur, yoksa uğraşmak ve yük ekşitmek değildir».

Tavk: Vaktiyle esirlerin boynuna takılan bir halka imiş. İn'am ve ihsân eden zâte teşekkür etmek in'am ve ihsân gören için vâcibdir. Vücûd yâni ademden (yokluktan) zuhûra geliş ise, Cenâb-ı Hakkın en büyük bir ni'metidir. İnsan, şu âlemde ma'rûz kaldığı musibetler dolayısıyla suratını buruşturmak gibi infiâl alâmeti göstermemeli, her hal ü kârda, Allaha şûkr ve hamd etmelidir. Kulun Rabbine karşı olan vazifesi budur. Dünyâ, ahiretin mezra'ası, yâni tarlasıdır. Hayat, o tarlanın tohumu, yaşamak da o tarlaya tohum atılması demektir. Bir çiftçi tarlayı sürdüğüne, tohumu attığına kızmaz, bil'akis sevinir; hattâ ekini dolu vursa, yâhud mahsûlû çekirge yese başka çâresi olmadığı için kazâ ile mücâdeleye kalkışmaz, teslimiyet gösterir. Onun gibi sen de dünyâyâ geldiğine şükretmeli, musibetlere ma'ruz isen, Allaha ilticâ eylemelisin. Yoksa yük ekşitmek, surat buruşturmak, çehreyi çirkinleştirmekten başka fayda vermez.

گر ترشرو بودن آمد شکر و بس
پس جوسر که شکر گوئی نیست کس

Ger türüş-rû būden âmed şûkr û bes,
Pes çu sirke şûkr-gûyi nist kes.

«Eğer şükretmek, kaş çatmak, yüz buruşturmak, surat ekşitmek ibâret olsaydı sirke kadar şükreden kimse bulunmazdı».

سر کەرێگر راد باید در جگر
کو بنو سر کنگین از ارشگر

Sirkerâ ger râh bâyed der-ciger,
Gû bi-şû serkengebin û ez-şeker.

«Sirkenin ciğere kadar yol bulması lâzımsa, yâni tabi'atta şikâyet eksiliğine meyl ziyâde ise, bâri o sirkeye söyle de şükür şekerle karışsın ve sirkengebin şurubu olsun».

Sirkengebin; Sirke, bal, yâhud şeker ve çörek otundan mürekkebi bir şurub ki vaktiyle safrayı izâle için kullanırlarmış.

Demek isteniliyor ki: Şikâyetten dilini tutamıyorsan, şikâyet nasında şükür ve hamd şekerle de ağzını tatlandırır. Belki onun tatlılığı şikâyet acılığını giderir.

Bundan sonra Hazret-i Pir 'bir i'tizarda bulunuyor :

1529

معنی اندر شعر جز با خط نیست
چون فلاسنگست اندر ضبط نیست

Ma'ni ender-şî'r cuz bâ HabT nîst,
Çun felâsengêst ender zabT nîst.

«Şîrde ma'nâ hatâdan hâli değildir İsâbeti atanın elinde olmanın, sapantaşı gibidir».

Yâni buraya kadar bir çok mühim hakikatler söylenildi. Bunların hepsine tamâmen ve aynen hakikate mutâbıktır denilemez. Çünkü lafz ile ancak bu kadar ifâde olunabilir. Söz, husûsiyle manzum söz, sapan taşına benzer. Sapanla atılan taş, istenilen yere düşmediği gibi düştüğü de olur. Ba'zan da hedefe yetişmez. Onun için ma'zur görülmeliyim.

«ALLAH İLE OTURMAK İSTEYEN, EHL-İ TASAVVUFLA OTURSUN»
MEÂLİNDEKİ KELÂM-I SOFİYANENİN MA'NÂSINA DÂİR

Malûmunuzdur ki dervişlik irfânından ve zevkinden bahs eden (Tasavvuf) isimli bir ilim vardır. Onu ilim olarak bilenlere (mutasavvif) zevk olarak anlayanlara (sôfi) derler. Tasavvuf, türlü türü ta'rif edilmiş, daha doğrusu tarif edilmemiş, ta'rif edenlerce bir ciheti beyân olunmuştur. Meselâ «İnkîlâ ve İttisâl» diyen vardır ki: «Sâlikin mevhum varlığından sıyrılması ve Allaha vâsıl olması» ma'nâsıdır. Kezâ Hazret-i Cüneyd «Tasavvuf; Hakkın, seni senliğinden öldürmesi ve kendisiyle ihyâ etmesidir» demiştir. Burada da: «Allah ile oturmak isteyen, ehl-i tasavvufla otursun» deniliyor. Bundan: «Ehl-i tasavvuf Allah'tır» ma'nâsı çıkmaz. Bir Hadis-i Kudside: «Ben beni zikredenlerle berâberim» buyurulduğu gibi, bir Hadis-i Şerifte: «Allah ile musâfaha etmek isteyen Hacerülesvedi selâmlasın» denilmiştir. Şübhesiz ki maksad-ı Nebvî: «Hacerülesved Allahın elidir» demek değildir. Bunlar, bir takım remz ve işaretlerdir. Böyle teşbih vâdisindeki sözlere şeri'atte (müteşâbihât) denilir. «Nerede olsanız Allah sizinledir» Âyet-i Kerimesinin tefsirinde izâh edildiği üzere, Cenâb-ı Hakkın mahlûkat ile bir ma'îyyeti, yâni beraberliği vardır ki, o ma'îyyet, mahlûkun zevkine göredir. İşte Hazret-i Mevlâna da bundan bahs ile bizim idrâkimize göre anlatmak için diyor ki:

1530

آن رسول از خود بشد زین یک دو جام
نی رسالت یاد مآندش نی پیام

An resûl ez-Hod bi-şûd z'in yek-du câm,
Nî risâlet yâd mândeş nî peyâm.

«Bu, bir iki kadehin neşvesiyle o elçi kendinden geçti. Hatırında ne elçilik, ne de haber verip almak kaldı».

Yâni Hazret-i Ömerin mülâkat ve sohbeti berêkâtiyle mesto'du, elçilik vazifesini unuttu.

والله اندر قدرت الله شد
آن رسول آنجا رسید و شاه شد

Vâlih ender-Kudret-i Allâh şüd,
Ân resûl âncâ resîd û şâh şüd.

«Allahın kudretinde vâlih ve hayran kaldı. O elçi buraya gelince şahlığa yükseldi».

Cenâb-ı Pir şu mülâkat ile yukarıki sözü te'yid ediyor. Yân: «Allah ile oturmak isteyen ehl-i tasavvuf ile otursun» tavsiyesini izâh ve isbât ediyor. Cenâb-ı Fârûkun sohbeti sâyesinde elçinin tevhid neşvesine nâil olduğunu anlatıyor. Bununla beraber şu hali birkaç misâl ile de tavzih ediyor:

سپیل جو آمد بدريا بحر گشت
دانه چون آمد بمزرع گشت کشت

Sêyl çû âmed be-deryâ bahr gêşt,
Dâne çun âmed be-mezra' gêşt kêşt.

«Sel denize gelince deniz, tohum tarlaya atılınca ekin olur».

چون تملق یافت نان با بوالبشر
نان مرده زنده گشت . باخبر

Çun te'alluK yâft nân ba-Bu-'l-beşer,
Nân-i mürde zinde gêşt û bâ-Haber.

«Ekmek, Âdem Aleyhisselâma te'alluk peyda edince, yâni onun tarafından yenilince cansızken canlı ve haberdâr oldu».

موم و هیزم چون فدای ناز شد
ذات ظلمانی او انوار شد

Mûm u hizum çun fidâ-yî nâr şüd,
Zat-i zulmânî-i û envâr şüd.

«Mum ve odun ateşe fedâ olunca onların zulmânî olan mâhiyetleri nûra tebeddül etti».

سنگ سرمه چونکه شد در دیدگان
گشت بینایی سد آنجا دیدبان

Seng-i sürme çun-ki şüd der-didegân,
Geşt binâyi şüd âncâ didebân.

«Sürme taşı dövülüp göze çekilince nûr-i basar ve gözün görmesine sebep oldu».

Çağlaya çağlayâ ve köpüre köpüre akan sel, deniz kenarına kadar selliğini muhafaza eder. Denize döküldü mü, artık onda sellik kalmaz. Kezâ bir buğday danesi bir tarlaya atılıp da biraz vakit geçti mi, artık o dâne yeşerir, yükselir, ekin hâlini alır. Kezâ bir ekmeğin somunu, hattâ onun bir lokması cansız ve idrâksiz bir şeydir. Fakat bir insan tarafından yenildi mi: artık o ekmeklikten çıkmış, insanlık sıfatını iktisâb etmiş olur. Kezâ mum ve odun, sulb ve ziyâsız birer cisimdir. Lâkin yandılar mı onlardan husûle gelen alev, nûrânî vasfını alır. Kezâ sürme taşı göze çekilince taşlığı zâil olur, rûyete kuvvet verdiği için gözde görüş yerine geçer. Binâenaleyh:

ای خنک آنکس که او خود رسته شد
در وجود زنده پوسته شد

Ey Hunûk ân-kes ki ez-Hod rest şüd,
Der vücûd-i zindei peyveste şüd.

«Kendinden kurtulup da bir zindenin vücûduna ittisâl peyda eden kimse için ne mutlu».

وای آن زنده که با مرده نشست
مرده گشت و زندگی از وی بخت

Vây ân zindê ki bâ-mürdê nişest,
Mürde geşt û zindegi ez-vey bi-cest.

«Ölü ile oturan dirinin de vay hâline ki, kendisinden dirilik zâ-
il olur ve ölülerin hâli galebe çalar».

Yâni hakikatten zevk almış olan diri, almayanlar ise ölü gibidir. Avamdan biri, havâss-ı ümmetin sâyesine iltica eder ve feyz ve nazârına nâil olursa, o da, o zât-i âli gibi hayât-ı irfâna mazhar olur. Vasat derecedeki kimselerden biri de avamdan ve hakikati anlamamak husûsunda ölüden farkı olmayan bir şahs ile bulunursa, ölüm zehri gibi olan sohbeti te'siriyle, onun da kalbi ölür. Çünkü sohbet müessir, tabi'at sâri'dir. «Sakin, ölülerle oturmayınız» diye bir Hadis nakledilir. Bu Hadise muhatab olanlar: «Ya Resûlallah ölü-
ler kimlerdir?» diye sormuşlar. Aleyhisselât Efendimiz «Zenginler» diğeri bir rivâyette, «Dünyâya dalmış olanlar» buyurmuştur.

Cenâb-ı Pir, ma'nevi diri olanlarla oturulmasını tavsiyeden sonra, onlardan kimse bulunamazsa Kur'an okumaya devâm olunmasını söylüyor. Çünkü: «Allah ile konuşmak isteyen Kur'an okusun» Hadisi muktezâsınca, Kelâmullahı tilâvet etmek, Allah ile mükâleme söylemek demektir.

چون تو در قران حق بگریختی
باروان انیا آمیختی

Çun tu der-Kur'âni haK bi-griHti,
Bâ-revân-i enbiyâ âmiHti.

«Sen avamın sohbetinden Kelâmullah kırâetine kaçacak olursan enbiyâ-yi izâmın rûhlariyle âşinâlık peydâ edersin».

هست قران حالهای نیا
مأمان بحر پاک کبریا

Hêst Kur'an hâlhâ-yi enbiyâ,
Mâhiyân-i bahr-i pâk-i kibriyâ.

«Kur'an, enbiyânın hal ve evsâfıdır. Enbiyâ ise deryây-ı pâk-i kibriyânın balıklarıdır».

Kur'an okuyan kimse, Kur'anda zikredilen kısas-ı enbiyâya vukûf peyda eder, kendisiyle enbiya arasında bir âşinâlık husûle gelir. O âşinâlık dolayısıyla rûhta bir incizâb zuhûr eder. O şart ile ki, Kur'anı Kerimin o emir ve nehiyelerine itâ'at ve inkiyâd edilmiş olsun; yoksa :

در بخوانی و نه قران پذیر
انیا و اولیارا دیده گیر

V'er bi-Hânî vû nei Kur'an-pezir,
Enbiyâ vû evliyârâ dide gir.

«Kur'anın emirlerini kabûl etmeksizin onu okursan, kendini peygamberler ile velileri görmüş farzet».

Yâni Kur'anı sâde okumak ve ondaki enbiyâ kıssalarını öğrenmekle, peygamberlerin rûhlarına münâsebet peydâ edilmiş olmaz. Onların da'vetlerini kabûl etmeyenler de yüzlerini görmüş ve seslerini işitmişlerdi. Lâkin o rû'yetin ve o mükâlemenin faydası olmadı. Çünkü müşrikler ve münkirler o zevât-i kirâma tâbi' değillerdi.

و پذیرای جو بر خوانی قصص
مرغ جانت تنک آید در قصص

V'er pezirâyî çu ber-Hanî KaSaS,
Murg-i cânet têng âyed der-KafeS.

«Kur'anın emirlerini kabûl ve tatbik edersen, kısas-ı enbiyâyı okudukça ten kafesi, can kuşuna dar gelmeye başlar».

Yâni: Kur'ânın tavsiyelerine riayet ederek Kelâmullahı okuyacak olursan sâlihlerle va'dolunan nî'metlerin iştîyâkiyle için içine sığmaz olur, rûhun ten kafesinde kuş gibi çırpınır.

1542

مرغ کو اندر قفس زندانیست
می نجوید رستن از نادانیست

Murg k'û ender-KafeS zindâniyest,
Mi-ne-cûyed resten ez-nâdâniyest.

«Kafeste mahbus olan kuş, oradan kurtulmak istemezse abdaldır».

1543

روحهای کز قفسها رسته اند
انبیای رهبر شایسته اند

Rûhhâyî k'ez KafeShâ resteend,
Enbiyâ-yî reh-ber-i şâyesteend.

«Kafeslerden kurtulmuş rûhlar, rehberliğe lâyık olan peygamberlerdir».

1544

از برون آوازشان آید ز دین
که ره رستن ترا اینست و این

Ez-birûn âvâzşân âyed zi-din,
Ki reh-i resten turâ inest u in.

«Senin için kurtuluş yolu budur diye onların sesi, hâricden ve din cânibinden gelir».

Yâni: Enbiyâ-yî izâm hazeratının kendi devirlerinde, ümmetleri-ne verdikleri nasihatler, Kur'ânı Kerimde zikredilmiştir. Şu halde onların sesi ve tavsiyesi hâlâ geliyor demektir ki hülâsası: «Kurtuluş yolu budur» meâlinedir. Kezâ o zevât-ı kiramın Kur'ânda gelen sesleri der ki:

1545

مایدین رستم زین تنگین قفس
جز که این ره نیست چاره این قفس

Mâ be-d-in restim z'in tengin KafeS,
Cüz-ki in reh nist çârê in KafeS.

«Diz, bu dâr kafesten ancak bu vâsita ile kurtulduk. O kafesten kurtulmak için bu yoldan, yâni tevhid tarikından başka çâre yoktur».

1546

خویش را رنجور سازی زار زار
تا ترا بیرون گنند از اشتبار

Hişrâ rencûr sâzi zâr zâr,
Tâ turâ birun künend ez-iştihâr.

«Kendini hasta ve za'if gösteresiñ ki seni şöhret kafesinden dışarı çıkaralar».

1547

کاشتبار خلق بند محکمست
در ره این از بند آهن کی گمست

K'iştihâr-i HalK bend-i muhkemest,
Der reh in ez-bend-i ahen key kemest.

«Zirâ halk arasında şöhret almak çok kuvvetli bir bendir ki, o bağı sülûk yolunda demir bir köstekten aşağı değildir».

Şöhretin âfet olduğu ma'lûmdur. «Fülân zât; âlimdir, kâmilidir, fâzıldır, şâ'irdir» gibi halkın lisânına düşmek, nefis terbiyesi görmemiş kimseleri gurûra düşürür ve yollarını vurur. Sâlikin ayağına âdetâ demir bir köstek gibi takılır, adım atmaya meydan vermez. Metin bir mâni'a gibi önüne dikilir. Onun için evveleminde o mâni'adan kurtulmak lâzımdır. Halâs çaresini de Cenâb-ı Pir gösteriyor: «Hasta gibi görün, yâni şöhret vesîlesini bırak hallerini ızhâr etme, mahviyyet ve bivücudluk âleminde bulun» diyor.

«BİR TÂCİRLE, ONUN KAFESTE, MAHBUS BULUNAN TÛTİSİNİN
HİKÂYESİ VE TÛTİNİN HİND
TÛTİLERİNE HABER GÖNDERMESİ.»

Bahsedilecek kıssanın hülâsası şudur: Hindistana gidecek bir tâcir, oradan ne istediğini tûtisine soruyor. O da: «Benden Hind tûtilerine selâm söyle. Burada, kafeste olduğumu haber ver» diyor. Tâcir Hinde gidiyor. Bir ağaçlık arasında gördüğü tûtilere keyfiyeti bildiriyor. Onlardan biri oturduğu daldan yere düşüyor, hareketsiz kalıyor. Tâcir memleketine dönüşünde bu hâli tûtisine anlatıyor. O da kafeste titriyor, tünekten yuvarlanıyor. Tâcir, tûtüyü öldü zannıyla kafesten çıkarıyor, pencerenin önüne bırakıyor. Tûtî derhal uçup büyücek bir ağacın dalına konuyor, Hind tûtisinden aldığı işaret mücibince ölüp kafesten kurtulduğunu söylüyor.

Şârihler diyorlar ki, kafesteki tûtî: Beden habsine giriftâr olan ruhun mümessilidir. Hind ağaçlarında serbestçe uçuşan tûtîler: ervâh-ı mücerredeyi temsil eder. Onlar enbiyâ ve evliyâ hazerâtının ruhlarıdır. Tûtînin efendisiyle Hind tûtilerine haber göndermesi: Beden kafesinde hapis bir ruhun ervâh-ı mücerrededen himmet ve irşâd istemesidir. Hinddeki tûtînin ağaçtan düşüp hareketsiz kalması: Sâlikin beden habsinden kurtulması için, ölmeden evvel ölmesini, yâni: «Mutû kable ente mutû» emrine ittibâ etmesi lüzûmunu anlatmaktır. Kafesteki kuşun o işareti anlaması ve tatbik etmesi de kendisinin ahrâr derecesine vâsıl olmasıdır. İşte hikâyenin bu esaslara göre dinlenilmesi gerektir.

1548

بود بازرگان و اورا طوطی
در قفس محبوس و زیبا طوطی

Bûd bâzergân u ûrâ Tûtîi,
Der-KafeS mahbûs u zibâ Tûtîi.

«Bir tâcir vardı ki kafeste mahbus güzel bir tûtisi bulunuyor-
du.»

1549

چونکہ بازرگان سفر را ساز کرد
سوی هندستان شدن آغاز کرد

Çun-ki bâzergân seferrâ sâz kerd,
Sûy-i hindistan şûden âğâz kerd.

«Vaktâki tâcir sefer etmek ve Hindistan tarafına gitmek istedi.»

1550

هر غلام و هر کنیزکرا ز جود
لغت هر نوچه آرم وی زود

Her gulâm û her kenizekrâ zi-cûd,
Gôft behr-i tu çi ârem gûy zûd.

«Her köle ve câriyesine, cömerdliğinden, sana ne getireyim? Çabuk söyle, dedi.»

1551

هر یکی از وی مرادی خواست کرد
جمله را وعده بداد آن نیک مرد

Her yeki ez-vey murâdi Hâst kerd.
Cümle-râ va'de bi-dâd ân nik merd.

«Onlardan her biri, birşey istedi. O iyi adam da getirmeyi hep-
line va'detti.»

1552

گفت طوطی را چه خواهی ارمغان
کار مت از خطہ هندوستان

Gôft Tûtîrâ çi Hâhi ermegan,
K'âremet ez-Hittâ-i hindûstan.

«Tûtîye de: Sen ne hediye istiyorsun? Söyle de Hindistandan ge-
tireyim, dedi.»

گفت آن ضوطی که آنجا طوطیان
چون بدی کن رحل من بین

Göfteş ân Tûtî ki âncâ Tûtîyân,
Çun bi-bini kün zi-hâl-imen beyân.

«Tûtî ona dedi ki: Orada tütileri görünce benim hâlimi beyân et; şöyle diyerek ki:»

1554

کان فلان طوطی که مشتاق شماست
افضی آسمان در حبس ماست

K'ân fûlân Tûtî ki müştâk-i şümâst,
Ez-Kazâ-yî âsmân der-habs-i mâst.

«Sizin müştâkınız olan fûlânca tûtî, kazaây-ı âsümâni ile bi zîm habsimizdedir.»

1555

شما کرداو سلام و داد خواست
وز شما چاره ره ایشاد خواست

Ber-şumâ kerd û selâmû dâd Hâst,
V'ez-şumâ çârê reh-i irşâd Hâst.

«Size selâm söyledi, sizden yardım, çâre ve irşâd yolu göstermenizi istedi.»

1556

گفت می شاید که من در اشتیاق
جان دهم اینجا بجزم در فراق

Gôft mi-şâyed ki men der-iştîyâK,
Cân dihem incâ bi-mirem der-firâK.

«Yine dedi ki: Burada sizin firâkınızla ve size olan iştîyakım ile can verip ölüşüm lâayık mıdır?»

این روا باشد که من در بند
که شما بر سبزه گاهی بر درخت

În revâ bâşed ki men der-bend-isaHt,
Kî şumâ ber-sebzegâhî ber-diraHt.

«Bu revâ mıdır ki, ben, demir kafes içinde mahbus olayım, siz yeşil ormanlarda ve ağaç dallarında serbestce gezesiniz?»

1558

انچنین باشد وفای دوستان
من درین حبس و شما در گلستان

Înçunin bâşed vefâ-yi dûstân,
Men der-in habs û şumâ der-gûlsitân.

«Ben burada habsteyim, siz orada gülistanlardasınız. Dostların vefâsı böyle mi olur?»

1559

یاد دارید ای مہان زن مرغزار
یک صبحی در میان مرغزار

Yâd dârid ey mihân z'in murg-i zâr,
Yek Sabûhî der-miyân-i mêrgzâr.

«Ey büyükler, bir sabah vakti çayırda şebnem şarabı içerken, bu zavallı kuşcağınızı da hatırlayınız.»

1560

یاد یاران یار را میمون بود
خاصه آن لیلی و این مجنون بود

Yâd-i yârân yârrâ meymûn büved,
HâSSa an Leylî vu in Mecnûn büved.

«Dostların, dostu hatırlaması mübârek bir şeydir. Husûsiyle yâdeden Leylâ, edilen mecnun olursa.»

ای حریفان بت موزون خود
من قدحها میخورم بر خون خود

Ey harifân-i bût-i mevzûn-i Hod,
Men Kadehhâ mi-Horem pûr Hûn-i Hod.

«Ey eşiyle birlikte gezip uçuşan tûtiler; siz orada serbest serbest
geziyorsunuz, bense burada yüreğimden akan kanları içiyorum».

1562

یک قدح می نوش کن بر یاد من
گر می خواهی که بدی داد من

Yek Kadeh mey nûş kûn ber-yâd-i men,
Ger hemî-Hâhî ki bi-dhî dâd-i men.

«Beni şad etmek ve adâletle âbâd eylemek istersen benim ya
dına da bir kadeh iç».

Yâni, eşinle serbest serbest dolaştığın sırada beni de hatırla.

1563

یا بیاد ابن قتاده خالکبیز
چونکه خوردی جرعه بر خالکبیز

Yâ be-yâd-i in fûtâde Hâk-biz,
Çun-ki Hordî cûr'âi ber-Hâk riz.

«Yahud, şarab içtiğin vakit, bu hâksâr olmuş düşkünün hatı
rasiyle toprağa da bir cûr'a saç».

Yâni, beni hatırlamak sûretiyle bir kadeh parlatmasını dege
rimden fazla bulursan bâri kadehin dibinde kalan damlayı beni
yâd eyleyerek toprağa saçiver ki: «Kerim olanların kadehinden toprağın da nasibi vardır» derler. Evvelce de söylenildiği veçhile, tûtilisânından olmak üzere irad edilen şu beytler, ten' kafesinde mahbûs olmuş rûh-i mukayyedin, o kayddan kurtulmuş olan enbiya ve evliya erhavından imdâd talebidir. Hele bundan sonraki beytler, o mukayyed rûhun doğrudan doğruya mahbûb-i hakikiye hitâbidir:

ای عجب آن عهد و آن سوگند کو
وعده های آن لب چون قند کو

Ey aceb ân 'ahd u ân sevgend kû,
Va'dehâ-yi ân leb-i çun Kand kû.

«Aceba o ahd ü yemin nereye gitti. O şeker gibi dudağın tatlı
va'dleri ne oldu?»

Yâni ruh bu âleme gelmeden ve beden kaydına giriftar olmadan evvel âlem-i vuslatta bulunuyordu. Sonra İrâde-i İlâhiyye, lihikmetin, onu vuslattan firkate dūçar eyledi. Ma'mafih merci' ve meâbın yine cânib-i Uluhiyyet olduğunu bildirdi. İşte (Sümme ielynâ turceun un) (ve ileyhil masir) ve emsâli tatlı va'dler ve ahdler vardı. O va'dlerin ve o ahdlerin ne olduğunu, hükümlerinin neden infâz edilmediğini, kendisinin bu firak âleminden kurtarılıp harim-i vuslata neden götürmediğini soruyor ve diyor ki:

1565

گر فراق بنده از بد بند کیست
چون تو با بد بد کنی پس فرق چیست

Ger firâK-i bende ez bed-bendegist,
Çun tu bâ-bed bed kûni pes farK çist.

«Eğer kulun ayrılığı kendisinin sû-i ubûdiyyetinden ileri gelmişse, sen de ona aynî sûretle mukabele edince, aradaki fark nedir?»

İnsanın işi hatâ, Allahın işi de atâdır. Mahlûkâtın işâet-i fi'lîne karşı Allahın keremi, ihsân ile mukâbele eder. Rûh-i mukayyed bu ciheti nazar-ı dikkate alıyor da: «Yâ Rabbi, sen de kulun harekâtına göre muâmele edecek olursan arada ne fark kalır?» diyor.

Maamâfih bu hitâbın Şân-ı Ulûhiyyete ve Dergâh-ı Kibriyâ pe-nâha karşı irâdının cûr'etkârâne olduğunu da düşünüyor, derhal şu sûretle özür diliyor:

آن بدی که تو کنی درخشم و جند
باطرب تر از سماع و بانک:جک

Ân bedî ki tû kûni der-Hişmu cêng,
Bâ-Tareb-ter ez-semâ'û bânk-i çêng.

«Senin gazab ve harb sûretiyle yaptığın cefâ, teganni dinlemek
ten ve çenk sesi işitmekten ziyâde tarab'âverdir ve mürakkıptır».

ای حقای تو زدول خویر
وانتقام تو زجان محبوتر

Ey cefâ-yi tû zi-devlet Hûb-ter,
V'inti Kâm-i tû zi-cân mahbûb-ter.

«Ey cefâsı devletten daha güzel ve intikamı candan fazla
gili olan Allah».

نار تو اینست نورت جون بود
ماتم این یارب که سورت جون بود

Nâr-i tû inêst nûret çun büved,
Mâtem in yâ-Râb ki sûret çun büved.

«İlâhî; ateşin bu kadar zevkli olunca nûrun nasıl olur? Rabbim
mâtemin bu derece neşveli olursa, düğünün nasıl olur?»

از حلاوتها که دارد جور تو
وز لطافت کس بیاد غور تو

Ez-halâvethâ ki dâred cevri-i tû,
V'ez leTâfet kes ne-yâbed gavr-i tû.

«Cevr ü cefânın hâiz olduğu halâvetlerden kıyas edilince senin
kürhünü, letâfetinden kimse idrâk edemez; onun derinliğine kimse
vâsıl olamaz».

نام و رسم که و یارب کند
وز کرم و جور را کمتر کند

Nâlem û tersem ki û baver küned,
V'ez kerem ân cêvrrâ kemter küned.

«Cevrinden inliyorum ve inleyişime merhamet edip de cevri
azaltmasından korkuyorum».

عاشقیم به امف و رفه ش مجید
بولمجب من عاشق من ه دو ضد

ÂşîKam ber-lûTf u ber-Kahreş be-cid,
Bu-l-aceb men âşîK-i in her-du zid.

Lûtfuna da, kahrına da kemâl-i cid ile âşıkım. Asıl şaşılacak
ney, benim şu iki hâle de âşık oluşumdur».

والله ، من خار در بستان شود
همچو بابل زین سبب نالال شود

V'Allah er z'in Hâr der büstân şevem,
Hem-çu bülbül z'in sebeb nâlân şevem.

«Cenâb-ı Hakka yemin ederim ki bu dikenden kurtulup da gül
bahçesine gitsem o sebebdan bülbül gibi inlerim».

این عجب بلبل که بکشاید دهان
تا خورد او خار را با گلستان

În aceb bülbül ki bi-kşâyed dehân,
Tâ Hored û Hârrâ bâ-gülsitân.

«Bu bir acib bülbüldür ki gül bahçesinde diken yemek için ağız
açar».

Yâni, fedâkâr bir âşık; Allahın yalnız lûtfuna değil, kahrına da
müştak olur, belâyı da safâ gibi özler ve ister.

این چه بلبل این نم ک آتشیت
جمله ناخوشها ز عشق او خوشیت

İn çi bûlbûl in neheng-i âteşist,
Cümle nâ-Hoşhâ zi-işK-i û Hoşist.

«Bu nasıl bûlbûldür, belki âteşin bir timsahtır ki, bütün nâhoşluklar onun aşkı dolayısıyla hoşluktan ibârettir».

Şeyh-i ârif Ömer bin'il-Fârız kuddise sirruhû: «Muhabbette sen den sâdır olan her belâ zuhûr eyledikçe şikâyet yerine şükrederim» buyurur. «Belânın en şiddetlisi peygamberler, sonra velilere, sonra da nâsın derecesine göre» denilmiştir.

İmâm-ı Kuşeyri kuddise sirruhû :

واسع علیکم نعمه ظاهرة وباطنة

Ayetinin tefsirinde: «Ni'âm-i zâhire: İhsan ve muhabettir, ni'âm-ı bâtına da mihnet ile belâdır. Çünkü belâ fenâyı, fenâ da likâ ve bekâyı irâs eder» diyor.

عاشق کست خود کست او
عاشق خویشست و عشق خویش جو

ÂşîK-i küllêst Hod küllêst û,
ÂşîK-i Hîşest u işK-i Hîş cû.

«O, küllün âşıkıdır, hakikatte (kûl) odur. Binâenaleyh o, kendinin âşıkıdır ve kendinin aşkı tâlibidir».

Mevlânâ Câmi, Şeyh Ömer bin'il-Fârız kuddise sirruhûmânın (Kaside-i Hamriyye) si şerhinde muhabbete dâir tahkikatta bulunduğu sırada der ki:

(41) Sûrei Lokman: 20.

(Hazret-i Zülcelâli vel'İfdal ezel-i âzâlde, yâni: «Allah vardı, onunla berâber bir şey yoktu.» Âleminde iken, kendini kendi ile bilir, cemâl ve kemâl-i zâtisini kendinde görürdü. Bu (kemâl-i zâtî) zımında bir (Kemâl-i esmâî) müşâhede ederdi ki onun tahakkuk ve zuhûru için her meyil ve taleb husûle geldi. Bu taleb ise bütün aşkların, bütün muhabbetlerin mayası oldu. Hülâsa: Muhabbet, cemil-i hakiki Azze Şânühû hazretlerinin cem'an ve tafsilen kendi cemâline meylidir).

Hazret-i Câmi, bu beyânatından sonra muhabbeti dörde taksim eder ve cem'den cem'e, cem'den tafsile, tafsilden tafsile, tafsilden cem'e olduğunu söyler. Bunların ta'rifi için de der ki:

«Cem'den cem'e olan muhabbet: Cemâl-i Zâtın mir'ât-i zâtte şuhûdudur, yâni: Allahın kendi kendini sevmesidir.

Cem'den tafsile olan muhabbet: Zât-i yegânenin mezâhirde kendi cemâlinin lemeâtını görmesi ve yine kendi sıfâtının kemâlini mü-tâlea etmesidir.

Tafsilden tafsile olan muhabbet: İnsanların tefâsil âyetlerinde cemâl-i mutlakın aksini görmeleri ve aksi, maksûd-i küllî sanıp sevmeleridir.

Tafsilden cem'e olan muhabbet ise: Bâzı havâss-ı ümmetin asar ve ef'al bağından kurtulması şuhûn ve sıfat perdelerini yırtması, zât-ı İlâhiyi kıblegâh ittihaz etmesidir».

Mevlânâ Câmi, muhiblerin derecelerini de şöyle izâh ediyor:

Bu muhabbetlerin en yüksek derecesi (Muhabbet-i zâtîyye) dir ki, muhibb-i sâdıkın kalbinde mahbûb-i Hakka ve matlûb-i mutlaka bir meyl ve te'alluk husûlûdudur. O te'alluktan maksûdun ne olduğunu bilmez. Yâni sever, fakat ne için sevdiğini idrâk edemez. Lisân-ı hâli:

Sorsan bana izah edemem ben neni sevdim,

Bir anladığım var ise ancak seni sevdim.

der. Ona göre mahbûbun va'd ve vâ'idi müsâvidir. Kahr ve Celâlinin âsârındaki melâleti çekmek, lûtf ve cemâl sıfatındaki halâveti tatmak gibidir. İşte Cenâb-ı Pirin bahsettiği âşık böyle âşıklardandır.

Muhabbet-i zâtîyyenin ikinci bir derecesi de vardır. O da muhibbin Allahı, ma'rifet, şuhûd, kurb, vusûl gibi bir takım emeller dolayısıyla sevmesidir. Bu muhabbet, evvelkisine nisbetle dün mertebede kalır. Çünkü birincisindeki muhabbet ivazsız ve garazsızdır. Bunda ise bir nev'i garaz ve ivaz vardır ki o da Hakkı bilmek, Hakkı görmek, ermek gibi şeylerdir.

(Muhabbet-i zâtîyye) den başka (Muhabbet-i esmâîyye ve ef'âliyye) vardır. Bu da Hakkın ifdâl ü in'âm, i'zâz ü ikrâm misilli bâ-

zı sıfatlarını bunların zıddına tercih etmek, fakat o esmâ ve sıfâtın âsârı zuhûrunu mülâhaza etmemektir.

Bir de (Muhabbet-i ef'âliyye ve âsâriyye) vardır ki muhibbin tercih eylediği esmâ ve sıfâtın âsâr-ı fi'liyyesini beklemesidir.

Hazret-i Pirin son beyitte ta'rif eylediği âşık, muhabbet-i zâtîyenin birinci derecesinde bulunan âşikiardandır ki, onların muhabbeti lillâh ve fillâhtır. Bîlâ garaz velâ ivazdır. Daha doğrusu onlar muhabbetuliahta temâmiyle fânî olmuşlardır. Ta'bir-i diğerle muhiblik kalmamış, mahbubluk galebe çalmıştır. Binâenaleyh külli olan da, kendi kendine aşkbazlık eden de o mahbûb-i hakiki ve lâ-yezâlidir.

ALLAHA MENSUB AKIL KUŞLARINDAKİ KANADLARIN SIFATI.

Cenâb-ı Mevlânâ, bahsetmekte olduğu tûtî hikâyesi dolayısıyla insanlardaki akıllı kuşa ve onların idrâkâtını kanada teşbih ediyor. Yâni bir kuşun uçabilmesi kanadına göre olduğu, meselâ bir tavukla bir kartalın uçması arasında fark bulunduğu gibi, ancak sathî idrâk edebilen bir akıl ile derinliğe nüfûz eyleyen bir akıl arasında külli fark olacağını ifâde buyuruyor.

1576

قصه طوطی جان زبسان بود
کو کسی کو بحر مرغان بود

KıSSa-i Tûtî-i cân z'in-sân büved,
Kû kesi k'û mahrem-i murgan büved.

«Can tûtîsinin kıssası da böyledir. Fakat kuşların mahremi olabilecek kimse nerede?»

Yâni bahsedilen tûtînin, kafeste mahbûs olup kurtulmak istediği gibi, ruh da beden kafesinden kurtulabilmek için çırpınır, durur. Ruha âşinâ bir zât olsa, rûhun sıkıntısını anlar.

1577

کوی مرغ سحری کی
و بدون و سایبان با سپاه

Kû yeki murg-i za'ifi bi-günâh,
V'enderun-i û süleymân bâ-sipâh.

«Derûnunda Süleymânın askeriyle berâber bulunduğu zâif ve günahsız kuş nerede?»

İnsan, cismi i'tibariyle za'if bir mahlûktur. Ona nisbetle çok büyük ve çok kuvvetli mahlûkât vardır. Fakat o za'if ve nahif cismîn dâhilinde bir kalb mevcuddur ki, Cenâb-ı Hakkın tecelligâhıdır. Böyle bir kalbin tecelligâh-ı ilâhî olması, Hazret-i Süleymânın, ordusuyla birlikte bir kuşun dâhilinde bulunması gibidir. İşte böyle bir kuş:

1578

چون ناله زاری شکر و گله
افتد اندر هفت گردن غمگله

Çun bi-nâled zâr bi-şükr û gile.
Üfted ender heft gerdûn gulgule.

«Şükürsüz ve şikâyetsiz inleyince yedi kat semâya gulgule düser.»

1579

هر دیش صد نامه صد پیک خدا
باری زد شست لبیک خدا

Her demeş Sad nâme Sad peyk-i Hudâ,
Yâ Rabî zed şest lebbeyk-i Hudâ.

«Her ân Allahtan ona yüz mektûb, yüz haberci gelir. Bir kerre (Ya Rab) demek ondan, altmış def'a (lebbeyk) cevâbı da Allahtandır.»

زلت به رطاعت نزد حق
پیش کفرش کهنه ایمانهای خلق

Zellet-i û bih zi-Tâat nezd-i haK,
Piş-i küfreş kühne imân hâ-yi HaK.

«Onun zellesi nezd-i İlâhîde tâ'atten makbuldür. Onun küfrüne nisbetle halkın imânı eskipüskü kalır».

Yâni, ondan bir kabahat zuhûru ve küfür sudûru farzedilse Allah indinde makbûl olur.

İbrâhim Aleyhisselâmın putları kırıp baltayı büyük putun boyuna asması ve: «Bunları kim yaptı?» diyenlere «Büyükleri yapmış olmalı» demesi gibi.

هر دمى اورا يکى معراج خاص
بر سر تاجش نهد صد تاج خاص

Her demi ûrâ yekî mi'râc-i HâSS,
Ber-ser-i tâceş nihed Sad tâc-i HâSS.

«Her ân onun için husûsî bir mi'râc vardır. Başındaki velâyet tacının tepesine Allah yüzlerce tac vaz'eyler».
Yâni: «Kadr'i ma'nevîsini anbeân artırır».

صورتش بر خالک او جان در لامکان
لامکانى فوق وهم سالکان

Sûreteş ber-Hâk u cân der-lâ-mekân
Lâ-mekânî fevK-i vehm-i sâlikân.

«Onun sûreti, yâni cismâniyyeti toprakta, rûhâniyyeti ise lâmekândadır. Fakat herkesin tahayyül edebileceği gibi değil, sâliklerin fehminin de fevkinde bir lâmekândadır».

لامکانى نى که در فهم آیدت
هر دمى دروى خیالى زایدت

Lâ-mekânî nî ki der-fehm âyedet,
Her demi der-vey Hayâlî zâyedet.

«O lâmekân; senin fehmine girecek, her ân sende bir hayâl tev-lid edecek bir şey değildir».

بل مکان و لامکان در حکم او
همچو در حکم بهشتى چار جو

Bel mekân û lâ-mekân der hukm-i û,
Hem-çu der hukm-i bihiştî çâr cû.

«Belki mekân da, lâmekânda o lâmekân olan Allahın hükmündedir. Cenetteki dört nehir cennetin hükmünde olduğu gibi».

شرح این کونه کن و رخزین بتاب
دم مزن والله اعلم بالصواب

Şerh-i in kûteh kûn û ruH z'in bi-tâb,
Dem me-zen v'Allâhu a'lem bi-'S-Savâb.

«Bunun şerhini kısa kes ve bu bahsi değiştir ki doğrusunu bilen Allah'tır».

Burada Cenâb-ı Pir nefsine hitâb buyuruyor.

باز میگدیم ما ای دوستان
سوی مرغ و تاجر هندوستان

Bâz mi-gerdim mâ ey dûstân,
Sûy-i murg û tâcir-i hindûstân.

«Ey dostlar! tûti kuşu ile Hind tâcirinin hikâyesine dönüyoruz».

طوطی زن طوطیان لرزید پس
اوفتاد و مرد با نفس نفس

Tûtî z'ân Tûtîyân lerzid bes,
Ûftâd û mürd bi-gsisteş nefes.

«O tütillerden biri bir çok titredikten sonra düşüp öldü ve nefesi kesildi».

1591

شد بشیمان خواجہ ز گداز خبر
گفت رقم در هلاک جامہ

Şüd peşimân Hâce ez-gôft-i Haber,
Gôft reftem der-helâk-i cân-ver.

«Tâcir söylediğine pişmân oldu. Bir zirûhun ölmesine sebep ol-
dum dedi».

1592

این مگر خویشست با آن طوطیک
این مگر دو جسم بود و روح یک

În meger Hişêst bâ-ân TuTiyek,
În meger dû cism bûd u rûh-i yek.

«İhtimâl, bu tûti, bizim tûticağızın akrabâsındandır. Gâlibâ iki
cismin rûhu bir».

1593

این چرا کردم چرا دادم پیام
سو ختم بخاره را زین گفت خام

În çirâ kerdem çirâ dâdempeyâm,
SûHtem bi-cârerâ z'in gôft-i Hâm.

«Bunu ne diye yaptım, niçin haber verdim de bu ma'nâsız söy-
lenişimle bir biçâreyi yaktım» dedi.

«TÂCİRİN KIRDA HİND TÛTİLERİNİ GÖRMESİ VE KENDİ TÛTİSİNİN HABERİNİ ONLARA BİLDİRMESİ».

1587

مرد بارر گان پذیرف این کلام
کز رساید سوی جنس ازوی سلام

Merd-i bâzergân pezireft in kelâm,
K'û resâned sûy-i cins ez-vey selâm.

«Tâcir, tütünin selâmını götürmek ve sözlerini heincinslerine bil-
dirmek temennisini kabûl eyledi».

1588

چونکه تا قشای هندستان رسید
در بیابان طوطی چندی بدید

Çun-ki tâ aKKâ-yi hindistân resid,
Der-beyâbân TuTî çendi bi-did.

«Aksây-ı Hinde vâsıl olunca beyâbanda bir kaç tûti gördü».

1589

مرکب استاید پس آواز داد
آن سلام و آن امانت باز داد

Merkeb istânîd pes âvâz dâd,
Ân selâm û ân emânet bâz dâd.

«Atını durdurdu ve seslenerek tütüsünün selâm ve kelâmını o tû-
tilere tebliğ eyledi».

Tâcirin bu sûretle hayıflanmasından dolayı Cenâb-ı Pir Efendi-
miz, boşboğazlığın mazarratından bahse şurû' ile buyuruyor ki :

1594

این زبان چون سَنک و هم آهن ریشیت
و آنچه بجهد از زبان چون آتیشیت

İn zebân çun seng u hem âhen-veşist,
V'ançı bi-ched ez-zebân âteşist.

«Bu dil çakmak demiri ve çakmak taşı gibidir. Dilden sıçrayan,
yâni lisânın tekellüm ettiği de ateş misâlidir».

1595

سَنک و آهن را مزین بر هم گزاف
که ز روی نقل و گه از روی لاف

Seng u âhenrâ me-zen ber hem guzâf,
Geh zi-rûy-i nakl u geh ez-rûy-i lâf.

«Ba'zan nakl sûretiyle, ba'zan da lâf-ı güzâf yoluyla o demiri ve
taşı birbirine vurma».

1596

زانکه تاریکست و هر سو پنبه زار
در میان پنبه چون افتد شرار

Z'an-ki târikest u her-sû penbe-zâr,
Der-miyân-i penbe çun üfted şerâr.

«Çünkü her taraf karanlık ve pamukluktur. Bu pamuğun içine
kıvılcım düşünce nasıl olur».

Yâni, insanların dili çakmak taşı ile demir gibidir. Konuşması, o
çakmaktan fırlayan kıvılcımları andırır. Etrâf ise pamukçu mağa-
zasına, belki de pamuk tarlasına benzer. Bir kıvılcım, bir mağazayı,
bir tarlayı yakar, kül eder. Bunun gibi ba'zan bir söz, bir fitne ate-
şinin parlamasına, kavga, ihtilâl ve muhârebe vukû'una bile sebep o-
lur. Onun için insan bir şey nakledeceği, yâhud bir söz söyleyeceği
zaman ihtiyatlı davranmalıdır.

«dogaz dokuz boğumdur» derler ki bir sözün düşünülerek söyle-
lmesini ihtâr eder. Husûsiyle sohbet meclislerinde alıngan ve asa-
sı kimseler bulunursa o gibiler, sözün medlûlû kendilerine te'alluk
etm, etmesin sinirlenirler ve müteessir olurlar. Âdeta içine ateş düş-
sü pamuk balyasına dönerler. Âile kavgalarından tutun da kanlı
muhârebelere kadar, pek çoğunun, böyle bir sözden vukû'a geldiğini
görürsünüz.

Yine Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki :

1597

ظالم آن قومی که چشمان ده خند
زان سخنها عالمی را سوختند

Zâlim ân Kavmi ki çeşmân dûHtend,
Z'ân sūHanhâ âlemirâ sūHtend.

«Gözünü kapayıp ağzını açan ve sözleriyle âlemi fitne ateşine ya-
kan şahıslar zâlimdirler».

1598

عالمی را يك سخن ویران کند
روپهان مرده را شیران کند

Âlemirâ yek sūHan virân küned,
Rûbehân-i mürderâ şîrân küned.

«Bir söz bir âlemi harâb ettiği gibi ölü, yâni korkak tilkilere de
arulan şecâ'at ve kuvveti verir».

1599

جانها در اصل خود عیبی دمند
يك زمان زخمند و گاهی مرهمند

Canhâ der-aSl-i Hod İsi-demend.
Yek zemân zaHmend u gâhi merhemend.

«Ruhlar, asılları i'tibâriyle İsa nefeslidirler. Bir zaman yara, ba-
zan da merhem olurlar».

Yâni, ruhlar, âlem-i ervahta bulundukları sırada saf ve pâkize
idiler. Onların sâfiyyeti, Hazret-i İsanın nefesi gibi ölü diriltecek bir

kudreti hâizdi. Fakat bu âleme gelip de bedene te'alluk edince, safvet-i asliyeleri bâki oldukça merhem gibi, beşerriyyet tabi'atı galebe edince de yara gibi te'sir gösterirler. Alelhusûs terbiyenin çok te'siri vardır. «Her çocuk islâm fıtratı üzerine doğar. Sonra anası, babası onu yahûdî, hıristiyan ve mecûsi yapar.» Hadisinde de buna işâret vardır.

1600

گر حجاب از جاها برخاستی
گفت هر جان مسیح آساستی

Ger hicâb ez-cânâ ber-Hâsti,
Göft her cânî Mesih âsâstî.

«Eğer canlardaki gaflet-i beşerriyye perdesi kalkmış ve safvet-i asliyye avdet etmiş olsaydı, her cân için Mesih gibidir denilebilirdi.

Pir-i destgîr Efendimiz, burada bir mukadder suâle cevap veriyor. Meselâ biri çıkar da, kendisinin sabır ve kanâ'at tavsiyesine karşı: «Yâ Mevlânâ; bizi huzûzâtan men'etmek istiyorsun. Fakat evliyâ ve enbiyâ da yer ve içerdi. Yürür, gezer, evlenir, çocuk çocuk sâhibi olurdu. Biz de onlar gibi yapsak ne lâzım gelir» der.

Nitekim Mekke müşrikleri :

وَقَالُوا

مَا لَ هَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ

Yâni: «Bu, nasıl peygamber oluyor ki yiyor, çarşıda, pazarda gezip dolaşıyor?» demişlerdi de Râd sûresindeki:

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ

وَجَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً

Yâni: «Habibim; senden evvel de bir takım peygamber göndermiş, onlara da zevceler ve çocuklar vermiştik». Âyeti nâzil olmuş

(42) Sûrei Furkan: 7.

(43) Sûrei Ra'd: 38.

bir peygamberin peygamber olmakla berâber tabi'at-i beşerriyye hâzine çıkarmıyacağı, bittabi' yiyeceği, içeceği, giyinip kuşanacağı; ev, bark, çoluk çocuk sâhibi olacağı beyân buyurulmuştu.

Hazret-i Mevlânâ, bu i'tirâza Şeyh Attar kuddise sirruhü'nun bir beytini tefsir ile cevâb veriyor. Beyti ve tefsirini öğrenmeden evvel Hazret-i Şeyh hakkında muhtasarca ma'lûmât edinelim.

Cenâb-ı Attar, Nişaburludur. 513 târihinde doğmuştur. İsmi Mehmed, pederinin adı İbrâhim, şeyhin künyesi Ebû Tâlib, lâkabı Feridüddindir. Pederi İbrâhim, Şeyh Kutbiddin Haydarın dervişlerinden idi. Şeyh Attar da gençliğinde onun sohbetinde bulunmuştur. Sonra Şeyh Rûkneddine intisâb ile seyr ü sülûk gördü. Hicaza gidip bir çok ürefâ ile görüştü, Dönüşte te'lif ve irşâd ile meşgûl oldu. Mu'azzam divânı 40 000 beyittir. Sâir manzûmeleri de hisâba katılınca şiirlerinin mecmû'u 100 000 beyti geçiyormuş. Türkiyede intişâr etmiş olanlar (Pendnâme), siyle (Mantıkuttayr) ıdır. İkisinin de manzûm tercemeleri vardır.

Hazret-i Şeyh 627 târihinde şehiden irtihâl etti. Cengiz-i hunrızın orduları Asyayı, bilhassa Türk memleketlerini yakıp yıkarken Nişapuru da istilâ etmiş, ordu efrâdından bir moğol, Şeyhi esir almıştı. Kendisini kurtarmak için Moğola bir çok para teklif ettiler. Şeyh ise:

— Bu, benim kıymetim değildir, diyerek Moğolun hırsını artırıyordu. Sonra biri :

— Sana bir torba saman vereyim de şu ihtiyârı bana sat dedi. Şeyh:

— Şimdi kıymetimi buldum, ver, deyince Moğol kızdı. Beni o kadar paradan mahrûm ettin diyerek hazreti şehid etti. Rahmetullâhialeyh. Şeyhin şu hareketinden maksadı: Hem nefsin küçültmek, hem de şehâdet mertebesine ermekti. Şehâdeti zamanında yüz yaşını geçmişti. Türbesi (Şâdbâh) kasabasının hâricinde olub hâlen ziyâretgâh imiş.

Hazret-i Mevlânâ çocukken, pederiyle berâber Nişapura geldiği sırada, Şeyh Attar ile görüşmüş ve Şeyh eserlerinden (Esrarnâme) yi Cenâb-ı Pire hediye etmişti. Mevlâ'arifinin: «Şi'r söylemekten bana âr teveccüh etmez. Yüz asırda misli gelmeyecek olan Şeyh Attar da şâir idi.» beyti Cenâb-ı Attarın yüksekliğine şahiddir.

«Feridüddin-i Attar Kuddise sirruhu'nun: «Ey gâfil; sen nefis sâhibisin. Toprak üstünde kan ye, yâni kendini hâksâr ederek ve yüreğinden kanlar giderek mûcâhede eyle. Büyükleri de kendine kıyas etme. Zira bir velî, zehir de yese, o zehir bâl olur, buyurmuştur.» beytinin tefsiri:

Enbiyânın mu'cizâtı gibi evliyanın da kerâmâtı haktır ve lâzım-

ül-i'tikattır. Buna dâir târih' bir vak'a arzedeğim: Sıddık-i Ekber radiyallâhü anh Efendimizin hilâfetinde idi. (Menâzire) devletinin paytahtı olan (Hire) şehri Hâlid bin'il-Velid radiyallâhü anh fırkası tarafından muhâsara edilmişti. Orada oturan ve bir pir-i fânî olan meşhûr (Abdulmesih) Hâlidin huzûruna geldi. Verilecek cizyenin kabûlünü recâ etti. Hâlid bu recâyı kabûl eyledi. Abdulmesih'in yanında bir hizmetçi vardı ki elinde bir şey tutuyordu. Hâlid onun ne olduğunu sordu. Abdulmesih :

— Zehirdir, eğer cizye teklifini kabul etmeyecek olsaydın yiyip intihar edecektim, beni gönderenlerin yanına muvaffakiyetsizlikle dönmeyecektim, dedi.

Hâlid zehiri istedi, avucuna boşalttı. «Bismillâh» diyerek ağzına attı. Başkaları için öldürücü zehir olan o madde, Hâlide bir şey yapmadı. Bu kerâmet de halkın müslümanlığa meyline sebep oldu.

Hazret-i Mevlânâ, Şeyh Attarın beytini tefsire şurû' ile diyor ki

1601

صاحب دل را ندارد ابن زیان
گر خورد او زهر قاتل را عیان

Sâhib-i dilrâ ne-dâred in ziyân,
Ger Hored û zehr-i Kâtirâ iyân.

«Bir veli, apâşikâre zehir yese de ona zarar vermez».
Nakledilen târihi vak'a gibi.

1602

زانکه صحت یافت و زبرهیز دست
طالب مسکین میان تب درست

Z'an-ki Sihhat yâft v'ez-perhiz rest,
Tâlib-i miskin miyân-i teb derest.

«Çünkü o veli-i kâmil sıhhat bulmuş ve perhizden kurtulmuştur. Biçâre tâlib ise sıtma nöbetleri arasındadır».

Ma'lûmdur ki bir adam hastalandığı, nöbet ateşleri içinde yandığı sırada ona perhiz ettirirler. Sütten, yoğurttan başka bir şey vermezler. Zira yiyecek olursa ateş artar, hele tifo gibi ba'zı mühim hastalıklarda yemek yemek hastayı alıp götürür. Can boğazdan gelir derler. Doğrudur amma, ba'zan da can boğazdan gider.

Harputlu Tefvik efendi isminde biri vardı. Bunun tifoya tutulmuş kızına hekim şiddetli perhiz tavsiye etmiş iken: «Onun mayası

bulgurla yuğurulmuştur» diyerek kızcağıza bulgur pilâvı yedirmiş ve ilümüne sebep olmuştu. Buna tovekkül denilmez, cehâlet, daha doğrusu hamâkat denir.

Evet. Nöbetler geçiren bir hastaya perhiz ettirirler. Nöbet geçtikten, hastalık yok oldu mu o adam istediğini yiyebilir. İşte avamdan biri ile bir velî arasındaki fark: Birinin hasta, diğerinin âfiyette olmasıdır. Bir hastanın bir sağlama nefsinin kıyâs etmesi helâk olması emektir.

1603

گفت پیغمبر که ای طالب جری
هان مکن با هیچ مطاوی مری

Gôft Peygamber ki ey Tâlib ceri,
Hân me-kûn bâ-hîç matlûbi me-ri.

«Peygamber Aleyhisselâm buyurmuştur ki: Ey cesûr tâlib; matlûbiyyet derecesine vâsıl olanlarla inâda ve iddiâyâ kalkışma».

1604

در تو نمردیست در آتش مرد
رفت خواهی اول ابرهیم شو

Der-tu nîmrûdîst der-âteş me-rev,
Rêft Hâhi evvel îbrâhim şev.

«Sende Nemrutluk tabî'ati vardır, onun için ateşe girme, girmek istersen evvelâ İbrâhim ol».

Seyr ve sülûkta bulunanlar ya tâlib, yâhud matlûb olurlar. Tâlib olanlar henüz sülûka başlayanlar, matlûb olanlar da sülûkünü bitirmiş, fenâ ve bekâ mertebesine yetişmiş olanlardır ki, ma'nevî hastalıklardan kurtulmuş, âfiyet-i kâmile derecesini bulmuşlardır. Onlara nisbetle ma'nen hasta ve tedâviye muhtâc bir hâlde bulunan tâliblerin onları taklide kalkışmamaları lâzımdır. Çünkü kalbinde henüz Nemrudluk duyguları olan kimsenin Hazret-i İbrâhim gibi ateşe atılması, onun tutuşup yanması neticesini verir.

Ma'lûmdur ki, eski Bâbil hükümdarlarına (Nemrud) denilirdi. Bunlardan biri — ki hangisi olduğu ma'lûm değildir — Hazret-i İbrâhim Aleyhisselâmı ateşe attirmiş :

Yâni: «Ey ateş, İbrâhime karşı serin ve selâmet ol 44.» Ferman-ı İlâhisi mu'cibince o ateş Cenâb-ı Halilullâhı yakmamıştı.

Şu mu'cize vâki' olmuştur. Vukû'una Kur'ân şehâdet ediyor. Bu müslûmanlara da ona inanmak düşüyor. Yalnız şu var ki, oraya Nemrud ve ona tâbi olanlar girecek olsalardı girenlerin yanmış cesedleri bile kalmazdı. Çünkü onlarda İbrâhimlik değil Nemrudluk vardı.

1605

چون نه سباح . نی دریای
در مین کن خویش از حد رای

Çun nei sebbâh u ni deryâyî,
Der-me-yefken Hiş ez-Hod-râyî.

«Mâdem ki yüzgeç ve deniz mahlûku değilsin, re'yine ve hevesine kapılıp da kendini denize atma».

Selâmetle yüzebilmek için ya deniz hayvanlarından olmalı; ya hud gayet iyi yüzebilmeli. İkisi de olmayınca yüzme hevesine kapılıp da denize atılan boğulur.

1606

او ز قعر بحر گوهر آورد
از زیانها سود بر سر آورد

Û zi-Ka'r-i bahr gevher âvered,
Ez-ziyânhâ sûd ber-ser âvered.

«Yüzmek bilen dalgıç denizin dibinden inci çıkarır ve zararlar-
dan fayda husûle getirir».

(44) Sürei Enbiya: 69.

Denize girmek ve dalmak şüphesiz tehlikeli ve zararlı bir harekettir. Husûsiyle Basra körfezinde ve Hind denizinde dolaşan müthiş köpek balıklarına yem olmak tehlikesi vardır. Fakat inci avcıları iyi yüzmek bilirler. Senelerce dalıp çıktıkları için inci avına alışmışlardır. Bunun için o tehlikeli hareketlerinden menfe'at husûle gelir. Acemi bir adam ise bunu yapmaya kalkacak olursa, ya dalgalar arasında boğulur, yâhud köpek balıklarınca yutulur. Hülâsa: acemi olanlar, ma'nâ denizinin dalgıcı bulunan, salâhiyetli zevâtın harekâtını taklide kalkışmamalıdırlar.

1607

کاملی گر خاک گردد زر شود
ناقص ار زر برد خاکتر شود

Kâmilî ger Hâk gired zer şevêd,
NâkîS er zer burd Hâkister şevêd.

«Bir kâmil, toprağı tutacak olursa altın olur. Nâkîs bir kimse altın götürse kül hâline gelir».

1608

چون قبول حق بود آن مرد راست
دست او در کارها دست خداست

Çun Kâbül-i haK büved ân merd-i râst,
Dest-i û der-kârhâ dest-i Hudâst.

«O müstekim zât, Allahın makbûlü olduğundan iş görmek hususunda onun eli, Allahın eli mesâbesindedir».

Cenâb-ı Hak makbul kullarından ba'zılarına fevkal'âde ve f'cazkar bir kuvvet verir. Onlar da o kuvvetle yine İrâde-i İlâhiyye ile tasarrufta bulunurlar. Şu hâlde onların kuvveti Allahın kuvvet ve kudreti demek olur. Lâteşbih bir makinenin kuvveti, onu işleten şoförün kuvveti olduğu gibi. Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz, Bedr gazâsında bir avuç ufak çakıtaşı atmış, o taşlar karşıkı safta bulunan müşriklere isâbet eyliyerek onları sersem etmişti. Kezâ Hazret-i Ali Hayber kal'asının kapısını zorlayıp koparmış ve kalkan gibi elinde kullanmıştı. Nebî de, velî de, insan olmaları i'tibâriyle ve beşeriyet kuvvetiyle böyle işler göremezler. Fakat görmüşlerdi. Görmüşlerdi amma Allahın kuvvetiyle görmüşler, o anda Yed-i Kudretteki kuvvetin zuhûruna vâsita olmuşlardı.

دست ناقص دست شیطانت و دیو
زانکه اندر دام تکلیفت و رو

Dest-i naKiS dest-i şeyTānest ü div,
Z'an-ki ender dām-i teklifest u riv.

«Kâmil olmayan kimsenin eli, şeytanın eli demektir. Çünkü onun teklifi ve hilesi tuzagındadır».

Kemâl-i ricâle vâsıl olamayanlar, şeytanın pençesinden yakalarını kurtaramazlar. Onun verdiği vesvesenin, yaptığı iğvânın icrâ vâsıtası olmaktan hâli kalmazlar. Binâenaleyh o gibileri, şeytanın görür gözü, söyler dili ve tutar eli mesâbesindedir. O halde bu misilli kimseler, ekâbir-i ümmetle boy ölçüşmeye kalkışmamalı, onlara kıyasıya nefes etmemelidir.

جهل آید پیش او دانش شود
جهل شد علمی که در ناقص رود

Cehl âyed piş-i û dāniş şevêd,
Cehl şud ilmi ki der-nâKiS reved.

«Cehl, kâmilin huzuruna gelirse ilim olur. Fakat ilim bir nâkısın nezdine giderse cehle inkılâb eder».

Ma'rifete müte'allik bir mes'eleyi bilmeyen bir kimse, bir kâmilin huzûruna gider de sorarsa o kâmilin izâhiyle onun cehli ilim hâlini alır; yâni bilmediğini öğrenir, câhil gelmişken âlim gider. Lâkin böyle bir mes'ele, nâkıs bir şahsın yanında izah edilse herif anlayamayacağı için o ilim cehle inkılâp eder. Belki de herif yanlış anlar ve anladım zannıyla o yanlış anlayışı ilim diye satmaya kalkar. Noksan ile kemâl arasında bilmemekle bilmek kadar fark vardır. Nitekim Cenâbı Hak: Bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?» buyurmuştur ki, elbette olmaz.

هر چه گیرد عاقی علت شود
کفر گیرد کالی ملت شود

Her-çi gired illeti illet şevêd,
Kufr gired kâmilî millet şevêd.

«İletli kimse neyi tutsa ona da bulaşır, o da illet olur. Fakat bir kâmil, küfrü bile tutsa millet ve mezheb hâlini alır».

Sâri bir hastalığa mübtelâ olan, temas ettiklerine marazı bulaştırır. Nitekim bir Hadis-i Şerifte: «Arslandan nasıl kaçarsan cüz-zamlı kimseden de öyle kaç» buyurulmuş, Huzûr-ı Nebeviye gelen bir cüz-zamlıya: «Haydi git, senin bi'atini kabûl ettik» denilerek yed-i saâdet uzatılmamıştı.

CÜZZAM: Allah cümleyi muhâfaza etsin müdhiş bir hastalıktır ki mübtelâ olanın vücûdunda yaralar açılır. Türkçede buna (miskinlik illeti) denilir. Kezâ: «Ta'un bulunan bir beldeye girmeyin, bulunduğunuz şehirde zuhûr ederse oradan çıkmayın» meâlinde bir tenbih-i Peygamberi vardır. Tabâbetin bildirdiği hastalık sirâyetini, Nebiyy-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem de beyan buyurmuştur. Binâenaleyh o gibi kimselerden belli etmeyecek, hatırlarını, gönüllerini kırmayacak sûrette çekinmek lâzımdır. «Ben temas ederim, Allah saklar» demek, bilmem amma Allah'ı, dezenfekte me'murluğuna tayin etmek gibi olur. Vâkı'a Cenâb-ı Hak, hâfız-ı hakikidir. Mahlûkâtını Savn-i Samadânisinde bulundurur. Hastalığın bu kadar çokluğuna rağmen yaşayışımız o Savn-ı Samadâninin te'siriyledir.

Yahudinin biri, Hazret-i Ali Kerremallâhü Veche'ye: «Allahın hıfzına i'timâd eder misin?» diye sormuş. Evet cevâbını alınca: «Kendini şu damdan aşağıya at, bakalım saklayacak mı?» demiş. Şâh-ı vilâyet Hazretleri: «Allahı imtihan mı edeceğiz» diye pek ârifâne bir cevâb vermiş.

Evet illetli bir kimse temâs ettiği şahısları ve eşyâyı bulaştırır. Lâkin bir kâmil, küfrü bile ihtiyâr etse o küfür, din ve mezheb hâlini alır. Meselâ, ashâb-ı Kirâmın büyüklerinden (Ammar bin Yâsir) radiyallahü anh, Mekkede hâmisiz mu'insiz bir zât idi. Müşrikler, babası (Yâsiri), anası (Sümeyye) yi şehid ettikten sonra onu da sıkıştırdılar. Zorla, işkence ile kelime-i küfre zorladılar. Ammar onların ellerinden kurtulduktan sonra ağlaya ağlaya Huzûr-ı Nebeviye geldi ve keyfiyeti arzetti. Cenâb-ı Peygamber Anımarı teselli eyledi. Ba-

Cenâbı mecbur kalırsa yine söylemesine müsâ'ade buyurdu. Kelime-i küfr telâffuzu gâvur olmayı icab ederken, Hazret-i Ammar gibi bir kâmilin onu yapmasıyla, dinde husûsî müsâ'ade şeklini aldı. Yine es-hâb-ı kirâmdan (Nu'aym bin Mes'ûd-i Gatafânî) radiyallahü anı hak-kında da böyle bir müsâ'ade vardır. Cenâb-ı Nuaym, Hendek ga-zâsı esnâsında Huzûr-ı Nebeviye gelerek müslüman olmuştu. Bir hiz-met edip edemeyeceğini sordu. Kendisi, Medineyi muhâsara eden or-dunun erkânından olduğu için, ordu ile (Beni Kureyza) Yahûdileri arasına bir tefrika düşürmesinin büyük hizmet olacağı taraf-ı Risâ-letten beyân buyuruldu. Nu'aym bunu yapmak için hakikat hilâfı söz söylemek lâzım geldiğini arzetti. Resûlullah Efendimiz: «Muhâre-be, düşmanı aldatmaktır» buyurarak onun aldanmasından istifâde demek olduğunu bildirdi ve böylece istediği gibi söz söylenmesine iz-nin verildi. Yalan söylemek haram olduğu hâlde Nu'aym gibi bir kâ-milin onu, limaslahatin, ihtiyâr etmesi sebebiyle, söylenmesine mü-sâ'ade olundu.

Nu'aym, Yahudilere gidip muhasara ordusundan rehin istemele-ri tavsiyesinde bulundu. Ordu erkânına da: «Yahudiler, sizden ala-cakları rehinelere Muhammede teslim edeceklermiş, sakın vermeyin» tenbihinde bulundu. Bu sûretle müşriklerle Yahudilerin araları açıl-dı.

Cenâb-ı Pir, şu beyânatından sonra diyor ki:

1612

ای مری کردہ پیادہ باسوار
کہ نحو ہی بردا کنوں پای دار

Ey muri kerde piyâde bâ-süvâr,
Ki ne-Hâhî bürd eknûn pây dâr.

«Ey piyâde oldukları halde süvâri ile inada ve yarışa kalkan; bu yarışta başını kurtaramazsın, ayağını denk al».

Gâyet yürük bir ata binmiş ve dört nala koşturmaya başlamış bir süvâri tasavvur buyurun. Sonra takunyalı, yâhud nalçalı kunduralı bir piyâdenin onunla yarışa girdiğini gözönüne getirin. Yetişebil-mesi kâbil mi? Beş on dakika bile koşa nihâyet geri kalır, koşmak-ta devam ederse nefesi kesilir ve çatlar.

İşte kâmillerle nâkısların müsâbakaya çıkışması da bunun gibi-dir. Bir adamın maddeten, ma'nen büyük olanlarla didişmeye ve boy ölçüşmeye kalkışmasının, mazarrât ve felâketini mu'cib olaca-ğını, bahs dolayısıyla izah için Hazret-i Mevlânâ, Cenâb-ı Mûsâya karşı sihirbazların müsâbakaya ve imtihana girişmelerini nakledi-yor.

«SİHİRBAZLARIN HAZRET-İ MÛSÂ'YA: NE BUYURURSUN,
EVVELÂ SEN MÎ ASÂNI ATARSIN; YOKSA BİZ MÎ ATALIM? DİYE
TA'ZİM GÖSTERMELERİ».

1613

ساحران و عهد فرعون لہین
چون مری کردہ باموسی بہین

Sâhirân der-ahd-i fir'avn-i lâ'in,
Çun meri kerdênd ba-Mûsî be-kin.

«Sihirbazlar, Firavn-i lâ'inin zamânında Mûsâ Aleyhisselâm ile kindârâne mücâdeleye kalkıştılar».

1614

لیک موسیٰ اے کدہ داشتند
ساح ان اورا کہم داشتند

Lik Mûsirâ muKaddem dâştend,
Sâhirân urâ mûkerrem dâştend.

«Lâkin Hazret-i Mûsâyı takdim ve tekrim ettiler».

1615

آنکہ گفتندش کہ فرمان آن توست
کہ رمی خواہی، عصا تو فکن تحت

Z'an-ki goftendesh ki fermân ân-i tust,
Ger hemî-Hâhî aSâ tu-fken nuHust.

«Zira dediler ki : Ferman senindir. İstersen evvelâ asânı sen at».
Kıssa ma'lûm. Mûsâ Aleyhisselâmın gösterdiği mu'cizâta karşı Fir'avn âciz kalmıştı. Ne yapalım diye nedimeleriyle istişâre etti

— Mûsâ üstad bir sihirbaz; ona karşı biz de sihirbazlarımızı top-
layalım. Cevâbını verdiler.

Fir'avn, Mısır'daki sihirbazları payitahtına topladı. Bunlar mey-
dân-ı ma'rifete çıkınca Hazret-i Mûsâya hürmet ve nezâket ibraz et-
tiler, sen mi evvel hüner göstermek istersin, yoksa biz mi yapacağı-
mızı yapalım? dediler. Bu vak'a Kur'an-ı Kerim'de şu sûretle hikâye
ediliyor :

يا موسى اما تلقى واما ان تكون اول من اتي
قال لهم موسى القوا ما اتم ملقون

Yâni: Yâ Mûsâ sen mi asânı atarsın, yoksa ilk def'a biz mi ata-
lım? dediler. Mûsâ onlara dedi ki: Siz atacağınızı atın 45-46.
Hazret-i Pîr bu âyetin meâlini şu beyt ile ifâde ediyor:

1616

گفت نی اول شما ای ساحران
اؤکنید آن مکر هارا در میان

Göft ni evvel şumâ ey sâhirân,
Efkenid ân mekrhârâ der-miyân.

«Mûsâ Aleyhisselâm dedi ki: Hayır... Ey sihirbazlar; evvelâ siz o
mekirleri ortaya atın».

1617

این قدر تعظیم دین شما را خرید
کز مری آن دست و پاها سان برید

În Kader ta'zim-i dinşânra Harid,
K'ez murî ân dest u pâhâşân burid

«Bu kadar cık ta'zim göstermeleri onlara din bahşetti. Fakat mu'-
âne ve imtihâna kalkışmaları, ellerini, ayaklarını kestirdi».

Sihirbazlar, Fir'avn'ın ve mısır halkının karşısında yere bir ta-

(45) Sûre-i Dâhâ: 65.

(46) Sûre-i Yunus: 80.

kim deynekler ve ipler atmışlar, onlar da kıvranmaya ve yılan gibi
görünmeye başlamışlardı. Sonra Emr-i İlâhî ile, Hazret-i Mûsâ asâ-
nı atmış, asâ kocaman bir ejderhâ olup o iplerin ve deyneklerin hep-
sini yutmuş meydanda bir şey bırakmamıştı. Sihirbazlar, bu hâlin
har'at ve ma'rifet değil, mu'cize olduğunu anladılar. Çünkü Haz-
ret-i Mûsâ onlardan üstün bir sihirbaz olsaydı, hasımlarının yaptık-
ları sihri iptâl edecek, iplerle deyneklerin ne olduklarını meydana
çıkarmıştı. Sihirbazlar, bunun sihir ile yapılabileceğini biliyorlar-
dı. Fakat öyle olmadı. Eserleri iptâl edilmedi, külliyyen ortadan kalk-
tı. Binâenaleyh sihirbazlar, hâdisenin azamet-i icâzı karşısında: «Biz
Mûsânın ve Hârunun Rabbine imân ettik» diyerek secdeye kapandı-
lar. Bunun üzerine Fir'avn kızdı:

— Mûsâ sizin büyüğünüz ve ustanızmış,, sihri size öğretmiş; di-
yerek sihirbazların ellerini, ayaklarını kestirdi. Gövdelerini ağaç
dallarına astırdı. Tabî'i onlar öldüler. Fakat müşrik değil, mü'min ve
şehid olarak öldüler.

İşte Cenâb-ı Pîr buyuruyor ki : «Sihirbazların ellerinin ve ayak-
larının kesilmesi, Kelimullah ile imtihâna çıkışmalarından, mü'min
ve şehid olarak ölmeleri de kendisine hürmet ve ta'zim göstermele-
rinden ileri gelmiştir».

Eshâb-ı kirâmdan (Hakîm bin Hizâm) nâmında bir zât vardır.
Hazret-i Hadîcenin akrabâsından bulunan bu sâhâbî, müslüman ol-
madan evvel de hayr ve hasenâtta bulunur; ezcümle babaları ta-
rafından diri diri defnedilecek çocukları satın alır, onlara bakar ve
büyütürdü. Çünkü câhiliyye Arablarında, husûsiyle (Benî Temîm)
kabilesinde kız çocukları doğar doğmaz, yâhud yedi sekiz yaşına gi-
rince çöle götürüp bir çukura defnetmek âdet olmuştu.

(Hakîm bin Hizâm) vakt-i câhiliyyette yaptığı hayırların fayda-
sı olup olmayacağını Aleyhisselât Efendimizden sormuş, o hayırların
kendisini İslâm'a sevk etmiş olduğu cevâbını almıştı.

Demek ki büyüklere hürmet, hayır ve hasenât, her hâlde fâ'ilini
boş bırakmıyor. Maddi ve ma'nevî fâidebahş oluyor. Yine yukarıda-
ki beyitlerin izâhına şûru' ediliyor da deniliyor ki:

1618

لکمه و نکته سر کار را حلال

بو نه کامل بخور بر ماتش دل

LuKma vû nûktest kâmilrâ hâlâl,

Tû nei kâmil me-Hor mi-bâş lâl.

«Lokma da, nûkte de kâmil helâldir. Sen kâmil değilsin. Yeme ve
dişsiz gibi ol, söyleme».

Şeyh Attar Hazretleri, tefsir ve izâh edilen beytinde diyordu ki: «Ey gâfil sen nefs sâhibisin. Toprak ortasında kan ye. Yâni nefsinî nâksâr ederek ve yüreğinden kan giderek mücâhede ve riyâzatte bulun. Kendini ekâbire kıyâs etme. Zîrâ bir velî zehir de yese ona bal gibi olur».

Hazret-i Mevlânâ da buyuruyor ki: Yemek de, söylemek de kâmile helâldir, hattâ onun yemesi, senin oruc tutmaktan hayırlıdır. Sen kâmil değilsin. Onun için yemeyip nefs-i emmârenin şiddetini açlığın te'siriyle tahfif etmelisin. Kezâ kâmil söyler. Söyler ammâ sözleri ayn-ı hikmet olur. Nitekim Kur'an-ı Kerîm Nebiyy-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem hakkında :

وما يذوق عن الهوى ان هو الا وحى يوحى

Yâni: «Hazret-i Peygamber Aleyhisselâm hevâ ve heves sevkıyla söz söylemez, söylediklerini kendinden uydurmaz, onun tebliğâtı kendisine vâki' olan vahyden başka bir şey değildir» buyuruyor. Onun gibi veresey-i Muhammediye olan evliyâullah da ayn-ı ilhâm ve mahz-ı hikmet olan sözleri söyler. Sen ise onlar gibi olmadığın için çalçenelik etmemelisin. «Mâlâya'niyyât ile, gevezelikle iştiğâll bırakmak, kişinin hüsnü edebi cümlesindendir» buyurulmuştur.

Mâlâya'niyyât nedir? Bir kimsenin aklının ermediği ve eremeyeceği şeylere karışması, bilir bilmez ve anlar anlamaz, münâsebetli münâsebetsiz sözler söylemesi, haddini, mikdârını, vazifesini te'câvüz etmesidir.

1619

چون تو گویی او زبان فی جنس
گوشه‌ها حق بفرمود انصوا

Çun tu gûşi û zebân ni cins-i tû,
Gûşhârâ haK bi-fermûd anSitû.

«Sen kulaksın, yâni dinleyeceksin, O dildir, yâni söyleyecektir. Cenâb-ı Hak, dinleyecek kulaklar için susun buyurmuştur.»

(47) Sûre-i Necm: 3-4.

وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا

لَكُمْ رُحْمُونَ

Yâni: Kur'an okunduğu vakit susun ve onu dinleyin ki böyle yaptığınız takdirde Allahın rahmetine nâil olmanız me'mûldür". Ayet-i Kerimesine işâret buyuruluyor.

Deniliyor ki kâmil, meselâ dil gibidir ki söylemek, onun hakkı, hattâ vazifesidir. Nâkıs da kulak gibidir ki, onun hakkı, hattâ vazifesi dinlemektir. Dil ile kulak birbirinin cinsi olmadığı gibi kâmil ile nâkıs da birbirinin misli değildir. Binâenaleyh nâkıs susmalı ve kâmilin beyânâtını dinlemelidir. Çünkü insan, gözünden ziyâde kulağından öğrenir, yâni görmekten ziyâde işitmekle ma'lûmat sâhibi olur.

Dikkat edilirse anlaşılır ki:

1620

کودک اول چون بزید شیرنوش
مدتی خاموش بود او جمعه گزیش

Kûdek evvel çun bi-zâyed şîr-nûş,
Müddeti Hamûş bûd û cümle gûş.

«Çocuk evvelâ sût emer ve bu hâlde bir müddet sükût eder, âdetâ kulak kesilir».

1621

مدتی می‌باید لب ده ختن
از سخن باو سخن آموختن

Müddeti mi-bâyedeş leb dûHten,
Ez-suHan tâ û suHan âmuHten.

«Ona bir müddet susmak ve söylenilen sözlerden lâkırdı öğrenmek lâzımdır».

(48) Sûre-i Araf: 204.

ور ندارد گوش تی تی میکند
خویشتر را گنگ گنگی میکند

Ver ne-dâred gûş ti ti mi-küned,
Hiştenrâ gung-i giti mi-küned.

«Çocuk işittiği sözlere kulak vermez de söylenecek olursa kendisini cihanda dilsiz yapar».

کر اصلی کس نبود آغاز گوش
لال باشد کی کند در نطق جوش

Kerr-i aSlî k'eş ne-bûd âğâz-i gûş,
Lâl bâşed key küned der-nuTK cûş.

«Doğuştan sağır, ki aslında onun işitmek hissi yoktur, dilsiz olur. Nasıl cûş u hurûşa gelir de söz söyler».

Anadan doğma dilsizliğin sebebi sağırılıkmış. Çocuk sağır olduğu ve ses sedâ işitmediği için duymadığı sesleri taklid edemez, bittâbi lâkırdı söyleyemezmiş.

Urefây-ı ümmeti dinleyenler, onlardan ma'rifete dâir kelimâli işitemeyenler de tıpkı böyledir. İşitip öğrenemedikleri için onların geveledikleri, bir dilsizin ağzından çıkan sesler gibi ma'nâsız olur. Binâenaleyh insan, âriflerden birinin huzûrunda bulununca susmalı. «Dur anne ben söyleyim!» kabilinden fodulluğa kalkışmamalı, söyleyen kâmilî dinlemelidir.

Bir edib-i kâmilî gördükte tıfl-ı mekteb ol, denilmiştir ki pek doğrudur.

Kuşa pek meraklı bir adam varmış.
Yavru yetiştirir, sonra satarmış..
Bir gün oğlu ona demiş ki: Baba;
Yavrular evvelâ niçin acebâ,
Hiç de ötmüyorlar gelip de aşka;
Bir şey demiyorlar cik cikten başka.
Babası demiş ki: âdet böyledir,
İbtidâ dinlenir, sonra söylenir.

Dinlemekle hâsıl olur öğrenmek.
Bilmek isteyen dinlemek gerek.

Bu sözleri dinle, iyice belle;
Sen de cir cir ötme hocanı dinle.

زانکه اول سمع باید نطق را
سوی منطق از ره سمع اندرا

Z'an-ki evvel sêm' bâyed nuTKrâ,
Sûy-i manTiK ez-reh-i sem' ender-â.

«Çünkü kelâm için evvelâ dinleme lâzımdır. Binâenaleyh söz cânibine kulak yolundan gel ve gir».

Bir evin dâhilîne kapısından girildiği gibi kelâmın harimîne de dinleme kapısından girilir. Onun için evvelâ dinleyip anlamalı, mes'eleye iyice nüfûz etmeli, ondan sonra ve icâb ederse söylemelidir.

وادخلوا الايات من ابوابها
و طلبوا الاغراض من اسبابها

V'edHulu 'l-ebvâte min-ebvâbihâ,
V'aTlubu 'l-âgrâza min-esbâbihâ.

«Evlere kapılarından girin. Garaz ve maksadları da sebeblerinden arayın.»

Bu beyt ile Bakara sûresindeki şu âyete işâret ediliyor :

وَلَيْسَ
الْبَرِّ اَنْ تَاْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُودِهَا وَلَكِنَّ الْبَرَّ مَنْ اَتَىٰ الْبُيُوتَ
مِنْ اَبْوَابِهَا وَاسْتَقْوَا لِلَّهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٢٤﴾

Yâni: «Evlere arkalarından girmeniz hayırlıdır, lâkin

hayırkârlık, Allaha karşı ittikâ eden, yâni Haktan çekinen kimsenin hareketidir. Evlere kapılarından giriniz ve Allahtan korkup çekiniz. Bu sâyede felâh bulmanız umulur¹⁹.

İslâm'dan evvel Hicaz Arablarının garib ve gülünç ba'zı haberi vardı. Çünkü onlar (Amr b. Luhayyil Huzâi) nin igfâlâtına kapılmışlar, şeri'at-i İsmâiliyyenin kendilerine telkin eylediği tevhit unutmışlar, putperestlik derekesine düşmüşler, bununla beraber Ka'beye hürmet ve senede bir def'a haccetmesini, ihramı girmesi bırakmamışlardı. İhramda iken de dam altında oturmayı, yâhud dâhiline girmeyi günah saymak derekesine düşmüşlerdi. Bir lüzum üzerine eve girmeleri icâbedince, gûnahtır! diye kapıdan girmezlerdi. Evin arka duvarını, yâhud kulübenin arka cihetindeki sazı delip ayırmak sûretiyle girip çıkarlardı. Müslümanlık ki fitrî ve tabî'i bir dindir, tabî'i böyle gayr-i tabî'i şeyleri bırakmazdı. Binâenaleyh birçok saçmasapan hareketleri kaldırdığı gibi kapıdan girmeyip bacadan düşmek kabilinden olan şu münâsebetsizliği de ref'etti. Birr ü hanânın evlere arkalarından girmek değil, tekvâ olduğunu bildirdi.

Cenâb-ı Mevlânâ da nasıl evlere kapılarından girilmek lâzım ise kelâma da onun kapısı demek olan dinleme tarikından dâhil olmak icâb eder diyor. Bu herkes için böyledir.

1626

نطق کان موقوف راه سمع نیست
جز که نطق خالق بی طمع نیست

NuTK k'an mevKûf-i râh-i sêm' nist,
Cuz-ki nuTK-i HalîK-i bi-Tam'nist.

«Kulak yoluna bağlı olmayan bir nutuk varsa o da tama'sız ve garazsız olan Allah kelâmıdır».

Yâni bir zirûhun ağzından çıkan ses, işitilip anlaşılabilmek için bir kulağa muhtaçtır. Çünkü ses, havayı dalgalandırır. Hava dalgaları gider, kulağın içindeki zara dokunur. Kulak sâhibi de o sâyede sesi duyar. Fakat Hak Sübhânehû ve Teâla, a'zâdan ve cevârihten münezzehtir. Zât-i ecell ü akdesi, söylemek için bizim gibi dile, işitmek için de yine bizim gibi kulağa muhtaç değildir.

(49) Sûrei Bakara: 189

ليس كنهه شيء وهو السميع البصير

Yâni: «Bilâ lisan söyle ve bilâ semî' işitir».

Kelâm-ı İllâhiyi işitmek, daha doğrusu duymak için kulaga da ihtiyaç yoktur. O tecellî doğrudan doğruya kalbe, yâni insanın hakikatine ve ma'neviyyetine olur.

1627

مبدعت او تابع استاد فی
مسند جمله ورا لئسان فی

Mübdî'ast ü tâbi'-i üstâd nî,
Mesned-i cümle verâ isnâd nî.

«Cenâb-ı Hak bir mübdî'dir ki yarattıklarını modele bakarak halketmemiştir».

Hiç bir üstâdın tâbi'i ve çırağı değildir. Yâni san'at-i hilkatî, hizmet ve te'allüm ile öğrenmemiştir. Herkesin mesnedidir. Kendisi için isnâd ve istinâd yoktur.

Ma'lumdur ki isnâd: Dayamak demektir. Istilahta bir sözü ilk söyleyene varıncaya kadar an'ane ile (an fülân) yâni fülândan, o da fülândan diye rivâyet ma'nâsınadır. Meselâ İmâm-ı Buhârî rivâyet ettiği Hadisleri müte'addid zevâtın isimlerini sayıp o Hadisi Aleyhisselâm Efendimize kadar götürür. Her din ve mezhebe bir emir, yâhud bir nehiy ancak Allaha isnâd olunur. Cenâb-ı Hak ise ben şundan işittim, yâhud fülândan öğrendim, o da fülândan duymuştu gibi isnâddan münezzehtir ve müteâlidir.

1628

باقیان هم در حرف هم در مقال
تابع استاد و محتاج مثال

BaKıyân hem der-hiref hem der-meKâl,
Tâbi'-i üstâd u muhtac-i mişâl.

«Bâkileri, yâni Allahtan mâadâsı ise hem san'atlerde, hem de sözde bir üstâde tâbi' ve örneğe muhtaçtır».

(50) Sûrei Şûra: 11.

بهر گریه آدم آمد در زمین
تا بود گریان و نالان و حزن

Behr-i girye âdem âmed der-zemin,
Tâ büved giryân u nâlân û hazin.

«Âdem Aleyhisselâm, ağlamak, inlemek ve mahzun olmak için zemine gelmiştir».

زین سخن گر نیستی بیگانه
داق و اشکی گبر درویرانه

Z'in suHan ger nisti bigânei,
DelK u eşki gir der-virânei.

«Eğer bu sözün yabancıysa değilsen sırtına bir aba çek, bir virâ neye çekil, orada göz yaşları dök»

Yâni anadan doğma sağır değil de biraz işitmek kabiliyyetini varsa, işittiğini ma'nevî kelimâtın remzini anlamak için mücâhede ister. Mücâhede için sülûk lâzımdır. Sülûkün birinci mertebesi tevbedir. Tevbe ise sâde «Tevbeler olsun Yâ Rabbi» demekten ibâret değildir.

Bir Hadis-i Şerifte buyurulduğu gibi : İnsan tevbe ve istiğfar edici olmak için, yaptıklarından nedâmet duymalı, acı acı göz yaşları dökmeli, bir daha yapmamaya azm ü kasdetmeli, hulâsa tevbe fidanını göz yaşları ile sulamalıdır.

زانکه آدم زان عتاب از اشک رست
اشک تر باشد دم توبه پرست

Z'an-ki âdem z'an intâb ez-êşk rest,
Eşk-i ter bâşed dem-i tevbe-perest.

«Çünkü Âdem Aleyhisselâm, Allahın itâbından göz yaşıyla bulutuldu, göz yaşı tevbe edenin lisân-ı istiğfâridir».

آدم از فردوس و از بالای هفت
پای ماچان از برای عذر رفت

Âdem ez-firdevs u ez-bâlâ-yi heft,
Pây-mâçân ez-berâ-yi 'uzr reft.

«Hazret-i Âdem cennetten ve yedinci kat göğün fevkinden, özür dilemek için (pây-ı mâ çan) a indi».

(Burhân-ı Katî' tercemesi) nde deniliyor ki :

«Pay-ı mâçan: Ehl-i tasavvuf ve eshâb-ı tarikat ıstılâhında papuçluk ve saff-ı ni'al ma'nâsıdır. Taife'i merkûme beyinlerinde kâidedir ki müridlerin birinden hilâf-ı ka'ide bir zelle ve bâdire sudür eylese makam-ı aramen olan saff-ı ni'alde bir ayak üzere sağ kulağı sol elinde ve sol kulağı sağ elinde durdururlar. Hattâ mürşidi, i'tizârını kabûl ve zellesini afvedince, o vakit izin ve ruhsat verip eski mahalline mürâca'at eder.»

Cenâb-ı Mevlânâ, Âdem Aleyhisselâmın arz üzerinde zellesinden dolayı ağlamasını, tezellül göstermek ve özür dilemek için (pây-ı mâçan) a inmeye benzetiyor. Cennete nisbetle arzın, papuçluk gibi mertebeden dün olması da vech-i şebek oluyor. Yâni vâki' olan zellesinden dolayı Ebûlbeşer Hazretleri arz üzerinde nasıl tavr-ı tezellül aldıysa sen de bir köşeye çekil, mutazarrîâne ve müsterhimâne göz yaşları dök. Çünkü tevbekâr olmanın lisân-ı hâlî göz yaşlarıdır.

کز پشت آدمی وز صلب او
در طلب می باش هم در طلب او

Ger zi-pušt-i âdemi v'ez-Sulb-i û,
Der-Taleb mi-bâş hem der-Tulb-i û.

«Eğer Âdemin belinden ve sulbünden geldinse, yâni hakikaten Adem evlâdı isen pederin gibi Allahı taleb et ve onun bölüğünde, yâni tâlibleri arasında bulun».

ز آتش دل و آب دیده نقل ساز
بوستان از بر و خورشیدست باز

Z'âteş-i dil v'âb-i dide nuql sâz,
Bûstân ez-ebr u Horşidest bâz.

«Gönül ateşinden ve göz yaşından gıda yap. Çünkü bostan; bulut ve güneş feyziyle açılıp nemâ bulur».

Yâni tevbe bir bostan farzedilecek olursa onun yeşermesi ve yetiştirilmesi için gönülden çekilen âteşin âhlar ve gözden dökülen coşkun yaşlar lâzımdır. Su ve güneş görmeyen bir bahçe feyz bulamadığı gibi gönül âhı ve göz yaşı olmadıkça tevbe bostanı da tarâvet pey-dâ edemez.

توجه دانی زوق آب دیدگان
عاشق مانی تو چون نادیدگان

Tû çi dâni zevk-i âb-i didegân,
Âşık-i nâni tu çun nâ-didegân.

«Sen göz yaşı dökmenin zevkini ne bilirsin? Çünkü görmemişler gibi ekmeğe âşıksın».

Hakikaten tecrübe etmiş olanların ma'lûmudur ki, insanın elemli bir zamanında gözünden yuvarlanan iki damla yaş bile o elemli mümkün merteye hafifletir. Husûsiyle o elem ma'nevî olursa ve hakiki bir nedâmetle ağlarsa dökülen yaşlar âdetâ kalbin pasını siler ve gönül aynasına cillâ verir.

Ta'atin zevk-i safâ'averi hoştur ammâ,
Başka bir neşvesi var gırye-i istiğfârın.

Ne kadar olsa, birinde bulunur ucb u gurur,
İlticâdır öbürü rahmetine Gaffâr'ın.

Fakat bu zevki duyabilmek için fikrin dünyâ kaydından âzâde ve âsude bulunması, gözün hırs ve tamâ'dan kurtulmuş olması, mi'nâ'nın de oldukça boş kalması lâzımdır.

گر تو این انبان مان خالی کنی
پر ز گهرهای اجلائی کنی

Ger tu in enbân-i nân Hâli küni,
Pûr zi-gevherhâ-yi iclâli küni.

«Eğer sen bu ekmek dağarcığını, yâni mi'deyi boş bırakırsan kıymetli incilerle doldurmuş olursun».

Yâni kalbinden hırs ve tema'i izâle eder, bulunduğun hâle kana'at gösterirsen; Cenâb-ı Hak, sana o kana'atin bitmez, tükenmez bir hâle olduğunu bildirir.

مخل حن از شیر شیطان باز کن
بعد از آتش باملك انباز کن

Tıfl-i cân ez-şir-i şeyTân bâz kün,
Ba'd ez-âneş bâ-melek enbâz kün.

«Can çocuğunu şeytan sütünden kes, ondan sonra da onu melekle ortak et».

Nâkis olanların, kemâl-i ricâle mazhar olmayanların rûhu, süt emen çocuk gibidir. Şeytanın iğvâsı, o çocuğa süt gibi gelir. Yâni çocuk, o zehirli ilkaâtı ana sütü gibi tevehhüm eder. Çünkü iyiyi, kötüyü, faydalıyı, zararlıyı ayırd edemez. Fakat o şeytan sütünden uzaklaşacak olursa insanda melekîyyet hassası husûle gelir. Melekler ne? Kendilerinde yemek, içmek ihtiyacı bulunmayan mahlûkât değil mi? İnsan da oruç tutmak, riyâzat yapmak sûretiyle, yemekten, içmekten nefsinin men'edince onların derecesine vâsıl ve onlar gibi

olur. Şeytan ise meleklerle karşı bir şey yapamaz.

Hazret-i Mevlânâ bir gazelinde :

«Şeytanın bütün tedbiri, olanca hiylesi ve tezviri varken onun kalkanı karşısında okları kırılır, yani ilka ve iğvâsı te'sirsiz kalır» buyuruyor.

1638

تا تو تارک و ملول و تیرہ
دانکہ بادبو لعین همشیرہ

Tâ tu târik û melûl û tîrei,
Dân ki b:-div-i lâ'in hem-şîrei.

«Sen zulmânî, melûl ve kesif bulundukça bilmiş ol ki şeytânî lâ'inin sût kardeşisin».

Yâni şeytanın gıdası ne ise senin de odur. O neden zevk alıyorsa sen de ondan zevk alıyorsun demektir.

1639

لقمہ کو نور افزود و کال
آن بود آورده از کسب حلال

LuKmei kû nûr efzûd u kemâl,
Ân büved âverde ez-kesb-i halâl.

«İnsanın nûrunu ve kemâlini artıran lokma, helâl kazanç ile elde edilmiş olandır».

1640

روغنی کاید چراغ ما کشد
آب خوانش چون چراغی را کشد

Revganî k'âyed çerâğ-i mâ küşed,
Âb Hâneş çun çerâğîra küşed.

«Bir yağ ki gelip kandilimizi söndürüyor, öyle kandil söndürme yağ değil su nâmı verilir».

Yâni; insan, hasbelbeşeriyye gıdâlanmağa muhtacdır. Fakat

yıyeceğini alınının teri, elinin emegiyle kazanır ve bununla elde edebildiği helâl lokmayı yerse o lokma, kendisine nûr ve kemâl getirir. O nûr da ma'nevî yolunu aydınlatır. Bil'akis haram bir lokmayı görececek olursa, o lokma da nûrunu ve kemâlini eksiltir. Belki de bütün bütün izâle edip kendisini ma'nevî seferinde karanlıkta bırakır. Mideye indirilen haram bir lokma zeytin yağına konan bir su gibidir. Su yanmayacağı ve aydınlık vermeyeceği için bittabi' ona yağ denemez. Bunun gibi haram bir lokma da hakikatte bir insan için gıda olamaz.

1641

علم و حکمت زاید از لقمہ حلال
عشق و رقت آید از لقمہ حلال

İlm ü hikmet zâyed ez-luKmê halâl,
İşk u rîKKat âyed ez-luKmê halâl.

«Helâl lokmadan ilim ve hikmet doğar, aşk ve rikkat hâsıl olur».

1642

چون زلفه تو حسد بینی و دام
جهل و غفلت زاید آنرا دان حرام

Çun zi-luKmê tû hased bîni vu dâm,
Cehl u gaflet zâyed ânra dân harâm.

«Bir lokmadan sen, hased, tuzak, cehâlet ve gaflet husûle geldiğini görürsen onun haram olduğunu anla».

Yukarıda sülûkün birinci mertebesinin tevbe olduğu, tevbenin de bir takım şerâiti bulunduğu, ezcümle yaptıklarına candan, gönülden nedâmet ederek bir daha yapmamaya azm ve sebât lâzım geldiği söylenilmişti. Diğer bir şartı da haramdan, husûsiyle haram lokmadan sakınmaktır. Çünkü haram lokma mi'deye girince kalbe kasvet verir, sâhibini günâha kanıksatır. Fakat helâl lokma ilm, hikmet, aşk, rikkat peydâ eder. Bundan dolayı insan kazancına dikkat etmeli, işinde sâdikâne ve afifâne çalışmalı, az veyâ çok kimsenin hakkını almamaya çabalamalıdır. Aslı temiz olan bir şey'in neticesi de temizdir. Bil'akis aslı habis olan bir şey'in neticesi de habistir. Bunun gibi esasen haram olan bir şey'in ticâreti de haramdır.

Hazret-i Mevlânâ bu hakikati beyân için buyuruyor ki:

هیچ کند کای و جو بردهد
دیده اسی که که حر رهد

Hiç kendüm kâri vû cev ber-dihed,
Didei esbî ki kurrê-Har dihed.

«Hiç buğday ekilip de arpa çıktığını gördün mü? Ata çekilip de esek sıpası doğuran bir kısırağa rast geldin mi?»

Evet. Buğdaydan buğday hâsıl olacağı, ata çekilmiş kısıraktan tay doğacağı gibi, helâl gıdâdan da ma'nevî zevkler husûle gelir.

Hülâsa :

لقمه مخمس و برش بدش
لقمه خور و گوهرش اندش

LuKme tuHmest û bereş endişehâ,
LuKme bahr û gevhereş endişehâ.

«Lokma tohum gibidir ki mahsûlû fikirlerdir. Kezâ lokma deniz gibidir ki incisi fikirlerdir.»

زاید زلقمه حلال اندردان
میل خدمت عزم رفتن آن جهان

Zâyed ez-luKme-halâl onder-dehân,
Meyl-i Hidmet azm-i reften ân cihân.

«Ağızdaki helâl lokmadan insanda, büyüklere hizmet meyli, ve öbür âleme gitmek arzusu zuhûr eder.»

«TACİRİN HİND TÛTİLERİNDEN GÖRDÜĞÜNÜ KENDİ TÛTİSİNE ANLATMASI»

کرد باز گان تجارت را تمام
بار آمد سوی منزل دوست کام

Kêrd bâzergân ticaretrâ temâm,
Bâz âmed sûy-i menzil dîst-kâm.

«Tâcir ticâretini ikmâl etti, dostların murâdı veçhile, yâni selâmet ve menfeatle evine döndü.»

هر غلامی را بیاورد ارمنان
هر کسزک را بخشد او نشان

Her gulâmîra bi-yâverd ermeğân,
Her kenizekrâ bi-baH-şîd û nişân.

«Her kölesine bir hediye getirdi. Her câriyesine bir yâdigâr ver-

گفت طوطی ارمنان بنده کو
آنچه دیدی وانچه گفتی باز کو

Göft Tûtî ermeğân-i bende kû,
Ançi didî v'ançi göftî bâz gû.

«Tûtî de: Hani benim hediyem? diye sordu ve görüp söylediklerini anlat dedi.»

گفت نی من خود پشیمانم از آن
دست خود خایان و انگشتان گران

Gôft ni men Hod peşimânem ez-ân,
Dest-i Hod Hâyân u enguşân-gezân.

«Tâcir: Hayır... anlatamam. Ben zâten söylediğime peşimân oldum. Nedâmetimden ellerimi, parmaklarımı ısıyorum dedi.» Ve lâve etti ki:

1650

من چرا پیغام خامی از گراف
ردم از بی‌دانشی و از نشاف

Men çirâ peygâm-i Hami ez-güzâf,
Bürdem ez-bî-dânişi vû ez-nişâf.

«Ben niçin ham ve te'essürü mûcib olacak bir haberi cehl ve gafletimden der'uhde ettim ve götürdüm?»

1651

گفت ای خواجه پشیمانی ز چیست
چيست آن کین خشم و غمرا مقتضيت

Gôft ey-Hâce peşimâni zi-çîst,
Çîst ân-k'in Hişm u gamrâ muKtazîst.

«Tûti dedi ki: Efendi; neden peşimân oldun? Hiddeti, gamı iktizâ eden nedir?»

1652

گفت گفتم آن شکایتهای تو
با گروه طوطیان همتای تو

Gôft goftem ân şikâyetâ-yi tû,
Ba-gurûh-i TûTi-yân hemtâ-yi tû.

«Tâcir dedi ki: Senin şikâyetlerini sana benzer bir gürûh tûtiye söyledim.»

آن یکی طوطی زدرت بوی برد
زهره‌اش بدید و لرزید و بمرد

Ân yeki TûTi zi-derdet bûy bürd,
Zehreeş bi-drid u lertzid û bi-mürd

«Onlardan bir tûti, senin derdini anladı; ödü patladı, titredi ve öldü!»

1654

من پشیمان گشتم این گفتن چه بود
لیک چون گفتم پشیمانی چه سود

Men peşimân geştem in goften çî bûd,
Lik çun goftem peşimâni çî sûd.

«Ben bunu niçin söyledim diye peşimân oldum. Fakat söylemiş bulunduğum için peşimanlığın ne faydası vardı?»

Hikâyede tâcirin Hinde gittiği vakit oradaki tûtlere kendi habârında ve kafesinde bulunan tütünün selâmını götürdüğünü, içlerinden bir tütünün titreyip düştüğünü, adamcağızın şu hâli görünce müteessir olduğunu Cenâb-ı Pir anlatmıştı. Burada da avdetini ve kendi tütisiyle muhâveresini nakl ile tâcirin: «Söylediğime peşimân oldum. Ne fayda ki bir kerre söylemiş bulundum» dediğini hikâye etti. O münâsebetle sükûtun faydasına, boşboğazlığın zararına dâir bazı yüksek hikmet beyânına şûru' edip diyor ki:

1655

نکته‌کان جست نا که از زبان
همچو تبری دان که جست او از کبان

Nüktei k'ân cêst ez-zebân,
Hemçu tiri dâni cêst û ez-komân.

«Ansızın ağızdan fırlayan bir sözü, yaydan atılmış bir ok farzet.»

وانگر دد از ره آن نبر ای

بند باید کرد سیلی را ز سر

Vâ ne-gerded ez-reh ân tir ey püser,

Bênd bâyed-kêrd seylîrâ zi-ser.

«Oğul: atılan ok, yolundan geri çevrilmez. Bir seli başından bağlamak, yâni çıktığı yerden önünü çevirmek lâzımdır».

چون گذشت از سر جهانی را گرفت

گر جهان ویران کند بود شکفت

Çun güzêşt ez-ser cihânîrâ girift,

Ger cihân virân küned ne-bved şikift.

«O sel! baştan bağlanılmaz ve önü çevrilmez de bir çok yerin tilâ ve tahrib ederse te'accüb olunmaz».

Yâni, ağızdan çıkan bir söz, yaydan fırlayan ok, tüfenkten atılan kurşun gibidir. Ok yaydan, kurşun tüfenkten fırlayınca nasıl önüne geçilmez ve yolundan çevrilmezse, söz de böyledir. Kesik söz, meselâ, bir kaynaktan fışkıran suya benzetilebilir. Onun etrafı kuşatılıp da havuz hâline getirilmezse toplanamaz, çoğalamaz. Çoğala coşkun bir nehir olur, önüne gelen tarlaları, bahçeleri, evleri tahrib eder. Bir su fışkırtısını menba'ından çevirmek lâzım olduğu gibi lâkırdıyı da onun menba'ı bulunan ağızdan kesmek icap eder. Çünkü insanın mahza söz olsun diye söylediği bir lâkırdının, rızası hilâfına, bir çok münâsebetsiz hallerin zuhûruna sebep olmak ihtimâli vardır. Onun için insan her gördüğü şeyde anlar anlamak bahse kalkışmamalı. Vazifesi olmayan işler için ukalâlığa, malûmât fûrûşluğa girişmemelidir. Cenâb-ı Pîr diğer bir bahse geçiyor ve diyor ki :

فعل را در غیب اثرها زادنست

وان موالیدش محکم خالق نیست

Fi'lâ der-gayb eserhâ zâdenist,

V'ân mevâlidesh be-hükm-i HalKnist.

«Fi'l'in gaybdaki eseri doğmak üzeredir, yâni doğacaktır. O doğacak şeyler ise halkın hükmünde değildir».

Ezel-i âzâde her ne takdir edilmişse — hayr olsun, şer olsun — kaderin bir kazası olacak, onun ahkâmı mutlaka bir gün doğacaktır. Onların doğması, yâhud doğmaması mahlûkâtın yed-i kudretinde değildir.

بی‌شریک آن همه مخلوق خداست

آن موالید ارجه نسبتان بیاست

Bi-şerik ân cümle maHlûK-i Hudâst,

Ân mevâlid erçi nisbetşân be-mâst.

«O, doğmuş, yâni zuhura gelmiş ef'alın nisbeti bize olmakla beraber, cümlesi de, şeriki olmayan Allah'ın mahlûkudur».

Meselâ :

زید برآید بری سوی عمرو

عمرو را بگرفت تیرش همچو نم

Zeyd perrânid tiri sûy-i 'amr,

'Amrrâ bi-grift tireş hemçu nemr.

«Zeyd, Amre doğru bir ok attı. Ok da Amri kaplan pençesi gibi yakaladı».

مدتی سالی همی زاید درد

در دهر آفریند حق به مرد

Müddeti sâli hemi zâyid dêrd,

Dêrdhârâ âferined haK ne merd.

«Bir sene kadar müddet içinde Amr'in vücûdünde derdler doğar, yâni okun yarası işler. Türlü türlü âlâm ve evcâ' husûle gelir. O derdleri, oku atan Zeyd değil, Allah yaratır».

زید رانی آن دم ار مرد ازوجل
دردھا می زاید آنجا تا احل

Zeyd-i râmi an dem er mürd ez-vecel,
Dêrdhâ mi-zâyed ancâ tâ-ecele.

«Hattâ oku atan Zeyd, o ânda yakalanmak korkusuyle ölse bile yine mecrûhun vücûdunda eceline kadar acılar peydâ olur».

زان موالید وجع چون مرد او
زیدرا زاول سبب قتال کو

Z'an mevâlid veca' çun mürd ü,
Zêydrâ z'evvel sebeb Kattâl gü.

«Amr, o doğup artan veca'ların te'siriyle ölürse ibtidâda sebeb olduğundan dolayı Zeyde kâtil de!»

آن وجهارا بدو تسوب دار
گرچه هست آن جمله صنع کردگار

Ân veca'hârâ bedû mensûb dâr,
Gerçi hest an cümle Sun'-i kirdgâr.

«Hepsi Allahın sun'u olmakla berâber Amr'in hissettiği acıları Zeyde mensûb bil».

Bahis gâyet mühim ve muğlaktır. Husûsiyle benim gibi bir âcî zîn içinden çıkabileceği bir mes'eale c. gildir. Şu kadar anlatabileceğim ki, şu hâdiseler âlemindeki eser ve fi'illerin cümlesi de Allahın mahlûkudur. Cenâb-ı Hakkın yaratmadığı bir fi'il, ve bir hareket olamaz. Maamâfih o fi'iller ve hareketler mahall-i sudûr olmak i'tibâriyle fâillerine ve muharriklerine nisbet edilir. Cenâb-ı Pîrâ temsilinde olduğu gibi Zeyd denilen adam, Amr nâmında birine ok atar. Ok gider, Amr'in vücûduna batar. Atmak fi'lini okta yaratan Allah iken atmanın Zeydden, batmanın oktan sudûru i'tibâriyle fi'iller Zeyd ile oka nisbet

edilir. Diğer taraftan mecrûh olan Amr'in bedeninden ok çıkarır, yaralanın kapanması aylarca sürer. Tabi'i o müddet zarfında Amr türlü türlü ıztırâbı çeker. İşte o ıztırâbı yaratan da Allah'tır. Öyle iken Zeyd attığı okun açtığı yaradan mütevellid denilir. Hattâ Zeyd, oku attıktan sonra tevkif olunmak korkusuyle füc'eten ölse, vücûdu ortadan kalksa bile, yine yaralanın acısı dinmez. Demek ki acıtmak fi'lini halk eden Zeyd değil, çünkü kendisi yaşamıyor, attığı ok da değil, zîrâ yaradan çıkarılmış. Lâkin o acılar hep Zeyd ile attığı oka nisbet edilir. Ok çıkarılırken, yâhud çıktuktan sonra Amr ölse Zeyde kâtil denilir.

Böyle yaralama ve öldürme gibi işler şöyle dursun, umûr-i âdiyede bile böyledir. Meselâ; bir kimse çakı ile elini yaralar, sonra eli kesti diye çakıyı fırlatır atar. Çünkü kesmek fi'li ondan sudûr etmiştir. Hakikatte ise o kimsenin «Çakı elimi kesdi» demesi ne kadar gaflet ise «Kesen ben idim» demesi de öyledir.

Yine Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki :

همچنین کشت و دم : دام و جماع
آن موالیدست حق را مستطاع

Hemçunun kişt ü dem ü dâm ü cimâ'.
Ân mevalidêst haKrá müsteTâ'

«Amr'in yaralanması gibi ekin ekmek, nefes almak, av için tuşak kurmak, ve tutulmak, haram ve helâl, zînâ ve cima' etmek gibi fi'il ve hareketler de hep Allahın yaratmasından kemâl-i itâ'atle zuhûra gelmiş şeylerdir».

والله خلقكم وما تعملون

Yâni: «Sizi de, amellerinizi de yaratan Allah'tır»¹⁾. Nazm-ı Celîli mu'cibince bu hâdisâtın cümlesini Allah yaratır. Fakat menfe'at ve mazarratları Allaha değil, o fi'illerin sudûr ettiği kimselere ve şeylere âiddir. Çiftcinin tarlasında yetişecek ekinde istifâde edecek yine çiftçidir. Nefes alan kimsenin teneffüsünden müstefid olacak yine kendisidir. Cima' eden bir şahşın zevki ve neş'esi yine kendisine âiddir. Bu zevk ona iâd olduğu gibi haramdan ve zinâdan mütehassıl bir zevkin cezası da yine ona âiddir.

(1) Sûrei Saffat: 96.

کر بخاری خود خسته کشته

و ز حریر قز دری خود رشته

Ger be-Hâri Haste-i Hod kiştei,
V'er harîr-i Kazz deri Hod riştei.

«Eğer dikene saplanmışsan kendi ekdiğin dikendir, yok ipekli elbise içinde isen kendi büküğün ipektir».

Meselâ bir adam; bağı, yâhud tarlasını muhâfaza için kenarlarına diken dikse günün birinde de o dikenlerden biri bir yerini yaralasa onun kabâhati kimin olmak lâzım gelir? Tabi'i dikenî dikmiş olduğu için kendisinin. Kezâ bir adam koza yetiştirip ipek elde etse, sonra onu büküp, dokuyup gömlek yapsa ve sırtına giyse, o yumuşak gömleğin temâsından hoşlanacak kimin bedenidir? Tabi'i kendisinin. Demek ki ef'âl ve harekâtı Cenâb-ı Hak halletmekle beraber, o fi'il ve hareketlerin menfe'at ve mazaratları, onların zuhûr ettiği şahıslara ve şeylere âid oluyormuş. Buraya gelince Hazret-i Mevlânâ bir sūâl-i mukaddere cevap veriyor. Fen lisânında «Tabi'i kanunlar»; Şeri'at lisânında «Sünen-i İlâhiyye» denilen düstûrların tebdili kâbil midir? Meselâ ateşin tabi'ati yakmak iken, yakmaması, kezâ uzak yolların bir ân içinde katedilmesi mümkün müdür? sūâlini izah ediyor ve diyor ki:

1667

اولیایا هست قدرت اراله

تیر جسته باز گرداند ز راه

Evliyâra hêst Kudret ez-ilâh,
Tir-i cestê bâz gerdâned zi-râh.

«Evliyâyâ Allah tarafından öyle kuvvet verilmiştir ki her bir yaydan sıçramış olan oku yoldan çevirebilir.»

1668

بسته درهای موالد از سبب

چون پشیمان شد ولی زان دست در

Beste derhâ-yi mevalid ez-sebeb,
Çun peşimân şud veli z'ân dest-i Rabb.

«Bir velî, bir hâdisenin sudûrundan bihuzur olunca, ilâhî kudret eli, mevâlid kapılarını kapar».

Evet. Enbiyânın mu'cizesi gibi evliyanın kerâmeti de haktır. Bu gün fevkal'ade hallerin zuhûru Kur'an ile de Hadis ile de sâbittir. Fir'avnın sihibazlarının ortaya attıkları ve yılan gibi gösterdikleri ip ve deynekleri, asây-ı Mûsânın ejderhâ şekline girip yuttuğu; Hazret-i İsmâil'in körleri görür ve ölüleri ihyâ ettiği Nebiyy-i Ekrem Sallallâhu Aleyhi Vesellem Efendimizin bir gece içinde Mekkedden Kudüse gidip geldiği Kur'anda haber verilmiştir. Bir deynek parçasının diğer deynekleri ve ipleri yutması, görme ni'metinden mahrûm ve ameliyyât ile şifâ bulması gayr-i mümkün bir gözün açılması, senelerce toprak altında yatmış, zerrât-ı vücûdu târûmâr olmuş bir ölünün dirilip kalkması, günlerce deve üstünde sallanmadan, yâhud kumlar ve taşlar üzerinde taban tepmeden, gidip gelmek, kâbil olmayan bir mesâfeye bir ân içinde gidilip gelinmesi elbette tabi'î ahvâl muhâlifidir. Binâenaleyh hark-ı âdettir ve birer mu'cizedir. Peygamberân-ı izâm için bunlar vâki' olduğu gibi onların vârisleri bulunan evliyây-ı kirâm da, kerâmet izhâr edebilirler.

Şeyhül Ekber kuddise sirruhû Hazretleri buyuruyor ki: «Bir kış günü idi. Mecliste bulunan bir feylesof ile konuşuyorduk Hazret-i İbrahimin ateşe atılmış iken yanmadığını hikâyeye ettim ve:

فلانیار کونی بردا وسلام علی ابرهیم

Yâni: Ey ateş; İbrâhime karşı serin ve selâmet ol dedik³². Âyeti-i okudum. Feylesof eşyâdaki tabi'atin tebdiline imkân olmadığını iddi'â etti. «Âyetteki (nâr) dan maksad; Nemrûdun hiddeti demektir. İbrâhime olan gazabı geçti meâli kasdediliyor» dedi. Bunun üzerine gayret-i İlâhiyye zuhûra geldi. Önümüzde bulunan mangaldaki ateş bana müsahhar kılındı. Feylesofun elini tuttum, çekmesine meydan bırakmadan ateşe soktum. Yanmadı, o da imân-ı kâmil eshâbından oldu.»

Kezâ Hazret-i Ömer, Medinede, mescit dâhilinde ve minber üstünde iken (Yâ Sâriye el-cebel) diye bağırarak, binlerce fersah uzakta bulunan islâm ordusu kumandanı Sâriye Fârûk-ı A'zamın sesini duymuş ve dağa çekilip muhâsaraya düşmekten kurtulmuştu.

Demek ki nebîler de, velîler de tabi'at hilâfına ba'zı şeyler yapabiliyorlar. Fakat yaptıklarını Allahın kudret ve kuvvetiyle yapıyorlar ve İrâdey-i Rabbâniyyenin zuhûruna vâsita oluyorlarmış.

³² Sürei Enbiya: 69.

گفته نا گفته کند از فتح باب
که ازان نه سیخ سوزد نه کباب

Gofte nâ-goftê kûned ez-feth-i bâb,
Ki ez-ân nê siH-sûzed nê kebâb.

«Kezâ o velî, kendisine olan fûtûhât-ı İlâhiyye dolayısıyla söylenilmiş bir sözü söylenilmemiş gibi yapar. Hem de o sûretle ki ondan ne şiş ve ne de kebab yanar».

از همه دلها که آن نکته شنید
آن سخن را کرد محو و نابید

Ez-hemê dilhâki ân nûktê şenid,
Ân sũHanrâ kerd mahv û nâ-bedid.

«O nûkteyi işitmiş olan bütün gönüllerden mahvû nâbedid eder».

گرت بر هان باید و حجت مها
باز خوان من آیه او تسها

Gêr-t burhân bâyed u hüccet miHâ,
Bâz Hân min-âyetin ev nũnsihâ.

«Ey büyük adam! Bu hususta sana hüccet ve bürhân lâzımsa Ma nensaH Min âyetin Ev nũnsiha âyetini oku».

Ma'lûmdur ki (nesh) lügatta tebdil ma'nâsıdır. İstılahta ise bir âyetin hükmüne diğer bir âyetin hükmünün bedel olmasıdır. Yine ma'lûmdur ki müslümanlığın ibtidâlarında dinin ba'zı fûrû'âtında nesh ve tebdil vukû'a gelmişti. Meselâ namaz, bidâyetten ikişer vakit ve ikişer rek'at olmak üzere kılınırdı. Sonra vakitlerin adedi beşe, rek'atların sayısı üçe ve dörde çıkarıldı. Bunun sebebi: İşe azdan başlamak sûretiyle halkın namaza alışması idi. Kezâ oruc farz kılındığı vakit müslümanlar oruc tutmak, yahud ona bedel fidye vermekle mükellef kılınmışlardı. Oruca alışılınca müsâfir ve hasta olanlardan

madasının fidye vermesi neshedildi. Onların mutlaka oruc tutması farz kılındı. Kezâ zekât evvelâ sadaka ile başladı. Sonra ne mâlik olanların fitre vermesi vâcib oldu. Daha sonra yine ne mâlik olanların kırkta bir, ta'bir-i diğerle yüzde iki buçuk nisbetinde zekât nâmiyle senevi bir sadaka vermesi farz kılındı.

Fakat dinin fûrû'undaki bu ve emsâli tebeddülât, Yahudilerin ta'n ü teşnî'ini mûcib oldu. «Muhammedin re'yinde karar yok. Bir gün vaz'ettiğini yarın değiştiriyor!» hezeyânına başladılar. Onun üzerine şu âyet-i kerime nâzil oldu:

متسخ من آية اوتسها نات بخير منها او مثلها

Yâni: «Biz, bir âyeti nesheder, yahud onu unutturursak, ondan daha hayırlısını yahud mislini getiririz.»

Kur'ândaki bu nesh ve tebdil mes'elesi, hahamlar ve papazlar için epeyce vesile-i mekal olmuştur. Bunu vesile ittihâz ederek Kur'âna ve Müslümanlığa ta'n ü teşnî'de bulunurlar. Meşhur bir fıkra vardır. Hacı Mehmed ve Hacı Ohannes isminde ticâretgâhları yan yana iki dükkâncı varmış. Gayet iyi görüşürler ve sevişirlermiş. Bir gün Hacı Mehmed: «Hacı Ohannes, gel müslüman ol da ahirette de birlikte bulunalım demiş.» Hacı Ohannes: «Hatırıma gelmiyor değil. Fakat papaz birşey söyledi zihnimi bulandırdı. Hazret-i İsa, sizin peygamberin babası olmadığını haber vermiş» deyince Hacı Mehmed gülmüş ve: «Bu sözün aslı esâsı yok. Çünkü Hazret-i Peygamberin babası Abdullah, Onun babası Abdulmuttalib, onun babası Hâşimdir ki Kureyşilerin en kişizâde bir hânedânıdır. Farz-ı muhâl olarak doğru olsa bile, ondan bahsetmek Hazret-i İsa'ya yakışmaz» diye zarıfane bir cevap vermiş.

Kur'âna nesh ve tebdil dolayısıyla ta'nedenlerin kitabı neshten hâli bulunsaydı, hem de Allah tarafından nesh ve tebdil değil, hahamlar ve papazlar tarafından tahrif edilmemiş olsaydı, i'tirazları belki dinlenilebilirdi. Evet, bizde nesh vardır. Fakat onlarda tahrif vardır. Nesh ile tahrif arasında pek çok fark bulunduğu herkesin ma'lûmudur. Allah kabrini nûr etsin (Hâce Rahmetullah-i Hindî) İngiliz papazlarından (Fender) isminde biriyle ettiği resmî ve alenî bir mubahesede Tevrat ve İncil nusfalarında tahrif bulunduğunu isbât etmiş, hakikatin meydana çıkması üzerine papaz da mubahaseden vaz geçmişti.

Hülâsa: Kur'an-ı Kerimde lihikmetin nâsih ve mensuh âyetleri vardır ki buna dâir mahsus kitaplar yazılmıştır. Ayât-ı nâsiha, Ayât-ı mensûhanın hükmünü tebdil eylediği gibi, yine Ayât-ı İlâhiyye mesâbesinde olan ve irâde-i İlâhiyyenin zuhuruna ancak vâsita bulunan enbiyâ ve evliyâ hazeratı da insanların kalblerinde tasarruf ederler, onların gizli maksadlarını değiştirirler. Meselâ feth-i Mekke'de islâm ordusu şehre girmiş, belde-i mükerremeyi fethetmiş, Resûl-i Ekrem Efendimiz de Kâ'beyi tavaf ediyordu (Fuzâle bin Ömer meyrulisi) isminde biri Aleyhisselât Efendimize sû-i kasd için yâni na sokuldu. Fakat Hazret-i Peygamber mübârek elini onun göğsüne koydu ve: «Zihnindeki kuruntudan istiğfar et» buyurdu. Bunun üzerine Fuzâlenin niyyeti değişti. Resûlullah'a olan adâveti hürmet ve muhabbete tebeddül eyledi. Demek ki Cenâb-ı Hak has kullarına böyle bir kuvvet de ihsân ediyormuş. Cenâb-ı Pir, yine Kur'andan diğer bir delil gösteriyor :

1672

آیت ان سوکم ذکرى بخوان

قدرت نسیان نهادنشان بدان

Âyet-i ensevkümü zikri bi-Hân,

Kudret-i nisyân nihâdensân bi-dân.

«Hattâ nesûkûm an zikri âyet-i kerimesini oku da havass-ı İlahullahın unutturmak kudretine mazhar olduklarını anla».

(Kad eflâhâ) Sûre-i Celilesinde buyuruluyor ki:

إِنَّكَ كَانَتْ فَرِيقٌ مِّنْ عِبَادِي يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا
وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ ﴿١٠٩﴾ فَاتَّخَذْتُمُوهُمْ سِجْرًا حَتَّىٰ أَنسَوَكُمْ
ذِكْرِي وَكُنْتُمْ مِنْهُمْ تَضَلُّكُونَ ﴿١١٠﴾ إِنِّي جَزَيْتُهُمُ الْيَوْمَ بِمَا صَبَرُوا إِنَّهُمْ
مِنَ الْفَآئِزِينَ ﴿١١١﴾

«Kullarımdan bir fırka vardır ki onlar, derler ki: Ey Rabbim! biz senin vahdetine ve peygamberinin sıdk-ı nübüvvetine imân ettik, bizi mağfiret eyle ve bize merhamet et, sen merhametlilerin

(54) Sûrei Mü'minûn 109, 111.

en hayırlısıdır. Halbuki ey müşrikler, siz onlarla maskaralığa kalkmıştınız; maskaralığınız o dereceye vardı ki size benim zikrimi unutturdular».

Müfessirler bu âyetin izâhında derler ki: «Müşrikler, zu'afây-ı eshâbın istihzâsiyle o kadar meşgul oldular ki o meşgûliyet kendilerine Allahı hatırlamayı unutturdu».

Muhakkikin-i sofîyye de diyor ki: «Müşrikler eshâb ile istihza ettiler. Onlar da himmet-i kalbiyye ve Kudret-i İlâhiyye ile onlara zikri İlâhiyi unutturdular».

Keza' yukardaki son âyette de meâlen şöyle buyuruluyor:

«Ey müşrikler, siz onların za'fına ve fakrına, o halleriyle beraber imanlarına güler ve eğlenirdiniz; bense bugün, yâni kıyâmet gününde onların ettikleri sabr ve tehammülün mükâfatını veriyorum. Onlar yok mu? İşte onlar, bugün fevz ü necât bulacaklardır.»

Hazret-i Mevlânâ da bu münasebetle zamanında bulunan ve onlardan gelecek olan münkirlere hitâben buyuruyor ki :

1673

حتموا سخرية تا نسوكم
ازى خوانيد تا ان سوكم

Hiltümü suhriyyeten ehl-es-sümuv,
Ez-bûni Hânîd tâ ensevkümü.

«Ehl-i me'aliyi, yüksek zevâtı sühriyye ittihâz ettiniz, ehl-i Hak ile eğlendiniz. Neticesi ne olacağın anlamak için Kur'ândan: (Hattâ nesûkûman zikri) âyetine kadar okuyun».

1674

چون بتذکیر و بنسیان قادرند
بر همه دلهای خلقان قاهرند

Çün be-tezkir ü be-nisyân Kadirênd,
Ber-hemê dilhâ-yi HalKan Kahirênd.

«Enbiya ve evliyâ hazeratı mâdem ki hatırlatmaya da unutturmaya da muktedirler. O halde mahlûkatın kalblerinde de bilâhî mutasarrıflardır».

چون بنسین بست او راه نظر
کارشوان کرد ور باشد هنر

Çun be-nisyan bêst û râh-i nazer,
Kâr ne-tvân-kêrd ver bâşed hûner.

«Bir veli, unutturmak sûretiyle birinin tarîk-i nazarını seddedek olursa, o kimse ne kadar hûnerli olursa olsun hiç bir iş görmez».

Hazret-i Mûsânın karşısında Fir'avnın sihirbazlarının iş görmedikleri gibi.

صاحب ده پادشا. جسمهاست
صاحب دل شاه دایای شماست

Sâhib-i dih pâdşâh-i cismhâst,
Sâhib-i dil şâh-i dilhâ-yi şumâst.

«Köy sahibi, cisimlerin hakimidir. Fakat gönül sâhibi, sizin kalblerinizin âmiridir».

Eski hükümdarlar, köyleri bazı kimselere temlik ederlerdi, köye sâhib olan bir adam, köydekilerin de efendisi sayılırdı. Bu, şarkta böyle olduğu gibi garbda da (Feodalite) nâmiyle böyle idi. Hattâ orada köylerin hâli daha fecâ'atli bulunuyordu. Köy sâhibi olan baronlar, kontlar, mariler; köylünün hem malına, hem canına, hem ırzına ta salluttan geri durmazdı. Çünkü arâzi onun olduğu için orada baronlar ve çalışanlar da onun demekti. Şâyed bir köy satılacak olursa ehalisi de — çiftlik hayvanatı gibi — beraber satılırdı. Hazret-i Mevlânâ şarkta carî olan, lâkin garbdaki rezalet ve fezahat derecesinde olmıyan eski âdete telmihan «Köy ağası cisimlerin, fakat gönül sâhibi bir velî, gönüllerin âmiri ve mutasarrıfıdır» buyuruyor.

فرع دید آمد عمل بی هیچ شک
پس نباشد مردم الا مردمک

Fer'-i did âmed amel bi-hiç şek,
Pes ne-bâşed merdüm illâ merdümek.

«Bütün ameller, şübhesiz gözün fer'idir. O halde insan göz bebeginden başka bir şey değildir».

Yâni bir insan, yaptığı ve yapacağını gözünün yardımı ile yapar. O halde, bütün ef'al ve harekât, gözün fer'i demektir. Buna nazaran insan demek, göz bebeği demektir. Cins-i Beşer, mahlûkatın görür gözü mesâbesinde aziz olduğu için, kendisine insan denilmiştir. Alelumûm cins-i insan bu kadar muazzez ve mükerrer olunca, onların içinden (İnsan-ı Kâmil) denilen zevâtın ne kadar e'azz ü ekrem olacağı düşünölmeye şayandır. Onun için cenab-ı Pîr, buyuruyor ki :

من تمام این را گیارم گفت ازان
مع می آید ز صاحب مرکز ان

Men temâm inrâ ne-yârem goft ez-ân,
Mên' mî-âyed zi-Sahib-merkezân.

«Ben bunun tamamını, yâni insan-ı kâmilin tamam hâlini ve derece-i kemâlini izâh edemem. Çünkü o izâh hakkında sâhib-i merkez ve sâhib-i şer'i'at olan enbiyâ hazarâtından men' vârid olmuştur».

«Hakikatler zâhir olsa şer'i'atler bâtil olurdu» denilmiştir. Bunun ma'nâsını da ehli olanlar anlar. Tefhimi, hattâ lâykiyle tefehümü benim haddim değildir.

چون فراموشی خلق و یادشان
باو یست و ابر رسد امدادشان

Çun ferâmûşî-i Halk û yâdşân,
Bâ-veyest û âbr resed imdâdşân.

«Halka hatırlatmak ve unutturmak hassası o insan-ı kâmilde bulunduğu için yine halkın imdâdına o yetişir».

صد هزاران نیت و بدرآ آن
می کند هر شب زد لها آن

Sad-hezârân nik u bedrâ ân bihi,
Mi-küned her şeb zi-dilhâ ântihî.

«O insan-ı kâmil yüz binlerce iyiliği ve fenalığı her gece gönüllerden tahliye eder ve mahlûkâtın kalblerinde mutasarrıf olur».

Dünyanın sûri teşkilâtı ve me'mûriyyetleri olduğu gibi, sofîye kitaplarında yazıldığı vechile, ma'nevî teşkilâtı ve me'mûriyyetleri de vardır ki o ma'nevî teşkilâtın müntehâsında ve riyâsetinde bulunan insan-ı kâmile de (Kutb) yâhud (Gavs) denilir. Allahın füyûzâtı o zât-i âli vâsitasıyla ehl-i isti'dâda tevzi olunur.

Evet, makamât-ı ma'neviyye içinde Makâm-ı Muhammediden a'lâ bir derece yoktur ve olamaz. Ondan dolayı Kalb-i Akdes'i Nebvî, füyûzât-ı İlâhiyyenin maksimidir. Füyûzât-ı Rabbâniyye evvelâ oraya gelir, oradan saf gönüllere taksim olunur. Her kalb, vûs'at ve sâfiyyeti nisbetinde o feyzden nasib alır. Her asırdaki (insan-ı kâmil), yâni (Gavs-ı a'zam) o asırda Hazret-i Muhammedin (S. A.V.) nâibi olduğu için, mahsimlik vazifesini niyâbeten ifâ eder ve o füyûzâtı tevzi' eyler.

Şeyh-i Ekber kuddise sirruhû Hazretleri Fütûhâtında buyuruyor ki: «Allah, veliyy-i kâmilin kalbî aynasına tecellî eder. Tecellî envârı cradan Âleme mün'akis olur da Âlem, o feyzin vûsûlü te'siriyle mahfûz kalır.

1681

روز دلهارا ازان پر می کند
آن صدقه‌ها را پر اذر می کند

Rûz dilhârâ ez-ân pür mi-küned,
Ân Sadehfârâ pür ez-dür mi-küned.

«Veliyy-i kâmil, gündüzün gönülleri o tecellî nûriyle doldurur ve o kalbleri inci dolu sedeflere benzetir».

آن همه اندیشه پشانه
می شناسد از هدایت جانها

Ân hemc endişe-i pişânhâ,
Mi-şinâsed ez-hidâyet cânhâ.

«O tecellî ve vâsita te'siriyle, cesedler uyumadan evvel kendilerinde bulunan efkâr ve ma'lûmâtı uyandıktan sonra, rûhlar, yine tanır».

Yâni insanın zihnindeki ma'lûmât uyuyunca hatırdan gider. Bir adam uyurken hiç bir şeyden haberdâr olmaz ki ma'lûmâtını derbâtır edebilsin. Fakat uyanında onları hatırlar. İşte bu hatırlama, Allahın bir hidâyetidir. O hidâyetin zuhûruna vâsita ise yine insan-ı kâmindir.

1683

پیشه و فرهنگ تو آید بتو
تا در اسباب بکشاید بتو

Pişe vû ferheng-i tû âyed be-tû,
Tâ der-i esbâb bi-kşâyed be-tû.

«Ey muhâtab; uyanınca sana rızık kapısını açmak için, san'atın ve ma'lûmâtın yine sana gelir».

Meselâ :

1684

پیشه زر گر باهنگر نشد
خوی این خوشخو بدان منکر نشد

Pişe-i zer-ger be-âhen-ger ne-şüd,
Hûy-i in Hoş-Hû bedân münker ne-şüd.

«Kuyumcunun san'atî demirciye gitmez. İyi huylu bir kimsenin tabi'atî kötû huyluya avdet etmez».

Yâni herkes uykudan evvel ne ise yine o olarak kalkar; kuyumcu yatıp demirci, kehribarcı yatıp kömürcü olarak uyanmaz. Uyku böyle olduğu gibi ölüm de böyledir. Hadis-i Şerifte: «Uyku ölümün kardeşidir» buyurulmuştur. Uyuyan nasıl uyanırsa ölen de öyle dirilir. Orun için Kur'an-ı Kerimde :

Yâni: «Dünyâda kalb gözü kapalı olup da hakikatî göremeyen Âhi rette de kördür, hattâ yolunu daha ziyâde şaşırmış hâldedir⁵⁵» denilmiştir. Kezâ Hadis-i Şerifte: «İnsanlar ne ile ve nasıl ölürlerse öyle ba'solonurlar» ve: «Nasıl yaşarsanız öyle ölürsünüz, ve nasıl ölürseniz öyle haşrolunursunuz» beyânı vârid olmuştur.

Hazret-i Mevlânâ âyet ve hadisleri izâh için buyuruyor ki :

1685

پیشه ها و خلقها همچون جهیز
سوی خصم آید روز رستخیز

Pîşehâ vû HulKhâ hemçun cehîz,
Sûy-i HaSm âyend rûz-i rûsteHîz.

«San'atler ve tabi'atler çeyiz eşyası gibi katar katar olarak kıyamet gününde sâhibinin nezdine gelir».

Yâni insanın dünyâdaki tabiati ve ahlâkî Kıyâmet ve Âhirette de ondan ayrılmaz.

1686

پیشه ها و خلقها از بعد خواب
وایس آمد هم بخس خود شتاب

Pîşehâ vû HulKhâ ez-bad'd-i Hâb,
Vâ-pes âmed hem be-HaSm-i Hod şitâb.

«San'atlar ve tabiatlar, sabah uyandıktan sonra, koşa koşa onun yanına gelirler».

(55) Sûresi İsra: 72.

1687

پیشه ها و اندیشا در وقت صبح
هم بد آنجا شد که بود آن حسن و قبح

Pîşehâ v'endişehâ der-vaKt-i Subh,
Hem bedâncâ şûd ki bûd ân hus ü Kubh.

«San'atlar, fikirler ve ma'lûmâtlar sabah olunca evvelce bulundukları yerlere giderler. O san'atlar ve fikirler ve bulundukları yerler ister hasen, ister kabîh olsun».

1688

چون کبوترهای بیک از شهرها
سوی شهر خویش آرد بهرها

Çun kebûterhâ-yi peyk ez-şehrâ,
Sûy-i şehr-i Hîş âred behrâ.

«Bu fikir ve san'atların sâhiblerine avdet etmesi, posta güvercinlerinin başka memleketlerden kendi şehirlerine ve yuvalarına gelmesi ve mektub getirmesi gibidir».

HİND TÛTİLERİNİN HAREKETİNİ İŞİTİNCE TÂCİRİN KAFESİNDEKİ TÛTİNİN ÖLMESİ VE EFENDİSİNİN, ONUN ÜZERİNE AĞLAMASI

1689

چون شنید آن مرغ کن طوطی چه کرد
هم بلرزید او فتاد و گشت سرد

Çun şenid ân murg k'ân TûTî çî kerd,
Hem bi-lerzîd ûftâd û gêşt serd.

«Tâcirin tûtisi, Hinddeki tütünün ne yaptığını işitince titredî, düş-
tü ve soğudu».

خواجہ جون دیدش فنادہ ہمچنین
برجہید و زد کھر بر زمین

Hâce çun dideş fütâde hem-çun-in,
Ber-cehid û zed külehrâ ber-zemîn.

«Tâcir, tütünin böylece düşüp öldüğünü görünce yerinden sıçradı ve külâhını başından çıkarıp yere vurdu».

جون بدین رنگ و بدین حالت بدید
خواجہ برجست و گریانش درید

Çun bedin reng û bedin hâleş bi-did,
Hâce ber-cest û giribâneş derid.

«Tâcir, kuşunun böyle soğuk rengini ve ölü hâlini görünce oturduğu yerden fırladı ve teessüfünden yakasını yırttı».

گفت ای طوطی خوب و خوش چنین
این چه بودت ابن جبراکنتی چنین

Gôft ey Tûtî-i Hûb û Hoş-hanin,
În çi bûdet in çirâ geştî çun-in.

«Dedi ki: Ey kendisi ve ötüşü güzel tûti; sana ne oldu, neden böyle oldun?»

ای درینا مرغ خوش آواز من
ای درینا همدم و همراز من

Ey dirigâ murğ-i Hoş-âvâz-i men,
Ey dirigâ hem-dem û hem-râz-i men.

«Vah benim güzel kuşcağızım, vah benim hemdemim ve sırdaşım».

ای درینا مرغ خوش الحان من
راح روح و روضه ریحان من

Ey dirigâ murğ-i Hoş-elhân-i men,
Râh-i rûh û ravza-i reyhân-i men.

«Vah benim lâtif nağmeli kuşcağızım, rûhumun neşve şarâbı, hayatımın çiçek bahçesi olan tûticağızım!»

کر سلیمان را چنین مرغی بدی
کی خود او مشغول آن مرغان شدی

Ger süleymânra çun-in murğî bûdi,
Key Hod û meşğûl-i ân murğân şûdi.

«Eğer Süleymân Aleyhisselâmin böyle bir kuşu olsaydı başka kuşlarla nasıl meşğûl olurdu».

Süleymân Peygambere Mantikuttayr, yâni kuşların lisânını anlamak mu'cizesi ihsân buyurulmuştu. Öyle iken onun böyle bir kuşu yoktu denilmesi isti'râb edilmemelidir. Hak Sübhânehû ve Teâlâ te-cellisini tekrar etmez, birine verdiği ni'meti aynen başka birine vermez. Başka türlüşünü halk ve ihsân eder. Binâenaleyh tâcirin tûtisi, aynen Hazret-i Süleymân nezdinde mevcûd değildi. Hattâ o değil, onun yüzlerce nesil evvelki yumurtası bile yuvaya konmamıştı.

Mesnevi şârihlerinin ba'zıları her nedense bu beytin meâlinden vehme düşmüşler «Süleymânın böyle bir kuşu bulunsaydı» sözünden efrad-ı ümmetten birinin bir peygambere tercih ve tafdili lâzım geleceğini tevehhüm etmişler, binâenaleyh o vehmi izâle edebilmek için uzun uzadıya te'vilâta girişmişlerdir.

Şârih, Ankaravi Hazretleri böyle bir vehmi münâsib görmüyor. İsmâfih o da epeyce söz söylüyor. Beyânâtının hülâsası şu oluyor ki: Tâcir tûtiiyi seviyordu. Binâenaleyh mahabbet ve aşk mertebesinde bulunuyordu. Hazret-i Süleymân ise Peygamber-i Zîşân idi. İlm, hikmet, akıl ve tasarruf mertebesinde idi. Nübüvvet makâmı bu iktizâ eder. Eğer peygamberlere aşk galebe eylemiş olsaydı kendileri tebliğ-i ahkâm ve halk ile ihtilât edebilmeye muvaffak olamazlardı. Aşıklar ise muhabbetin galebesiyle akıl dâiresinden çıkar

ar ve mükellefiyet hudûdundan hâricte kalırlar. Aşkın cezbesi ile de kirâm-ı nâs indinde ma'zûr görülür, avâma göre ise tımarhâne kaçağı telâkki olunur. Nitekim Şeyhülekber kuddise sirruhû Hazretleri Futûhâtında buyuruyor ki: «Allah âşıkları, aşk ve muhabbet te'siriyle söyledikleri sözlerden muâheze olunmazlar. Çünkü muhabbet akla izâle eder. Allah ise ma'zûr bulunan âşıkları değil, ögle özürleri olmayan akıllıları muâheze eyler».

Bir şey daha vardır ki âşık, sevgilisini dünyânın en güzeli bilir, ondan daha güzel bulunamayacağını vehmeder. Mecnunun nazarında Leylâdan daha güzel kadın yoktu. Bundan dolayı Mecnun: «Dünyâya gelmiş ve gelecek kadınların en güzeli Leylâdır» diyebilirdi. Nasıl ki öyle de derdi. Bir manzûmesinde :

«Ey çölde gezen ceylanlar; Allah rızası için bize söyleyin. O güzel gözleri dolayısıyla bizim Leylâ, sizden midir, yoksa cins-i beşerden midir?» diye ceylanlara hitâb etmişti.

Mecnunu bu sözünden dolayı tahtie etmek kimsenin hatırına gelmeyeceği gibi tâcirin sözünden de «Avamdan birinin bir peygambere tercihi lâzım gelir!» vehmine düşmek, ukalâ zihnine gelmemek iktizâ eder. O sözden böyle bir netice çıkarmak:

«Seni Yûsûfle güzellikte sorarlarsa bana,
Yûsufü görmedim amma seni ra'nâ bilirim.»
 demiş olan şâir Bâkiyi, Şeyhülislâm Bostanzâdenin tekfire kalkışması kadar ma'nâsızlık olur.

Tâcir ağlayıp sızlanmasına devâm ederek diyordu ki :

1696

ای دویفا مرغ کارزان یافتم
زود روی ار روی وی بر تافتم

Ey dirîğâ murğ k'erzân yâftem,
Zûd rûy ez-rûy-i vey bertâftem.

«Vah benim ucuz aldığım, lâkin çabucak müşâhedesinden mahrum kaldığım kuşcağızım».

Tâcirin şu sûretle yanıp yakılışı hikâye edildikten sonra tütünün ölmesi, efendisinin boşboğazlığından ileri gelmiş olması münâsebetiyle, Cenâb-ı Pir Efendimiz, ma'nâlı, ma'nâsız gevezelik etmenin vehâmetini yine tâcir lisânından beyâna şuru' edip buyuruyor ki:

1697

ای زبان توبس زبانی مر مرا
جون توی کوبا چه گویم من تر

Ey zebân tû bes ziyâni mer merâ,
Çun tuyî gôyem men tura.

«Ey dil: Sen bana çok zarar vermektedirsin. Söyleyen sen olduktan sonra ben sana ne söyleyeyim?»

Yâni boşboğazlık eden biri, başkasına şikâyet edilir. Fakat şikâyet eden o boşboğazın kendi ve dili olursa ne yapılabilir?

1698

ای زبان هم آتش و هم خرمی
چند این آتش دوی خرمی زنی

Ey zebân hem âteş û hem Harmeni,
Çend in âteş der-in Harmen zeni.

«Ey dil; sen hem ateş, hem harmansın. Bu ateşi bu harmana ne vakte kadar atıp duracaksın».

Ma'lûmdur ki harman yerinde, ot, saman, dâne gibi kuru şeyler vardır ki parlamaya ve çabucak yanmaya müste'iddirler. Lisan da tes'iyet vermesi i'tibâriyle harmandaki dânelere benzer. İncitmesi, müteessir kılması dolayısıyla ise ateş gibidir. Tâcir verdiği haberin te'siriyle tütünün ölmesini, kendisinin tahammülü harmanına ateş gibidir. Tâcir verdiği haberin te'siriyle tütünün ölmesini, kendisinin tahammülü harmanına ateş atılmasına ve sabr ve tahammülü'nün yakılmasına benzetiyor da, lisânına hitâben: «Ey dil, ne vakte kadar böyle yakıp kavuracaksın?» diyor.

1699

ای زبان هم گنج بی پایان توی
ای زبان هم رنج بی دمان توی

Ey zebân hem genc-i bi-pâyân tuyî,
Ey zebân hem renc-i bi-dermân tuyî.

«Ey dil; sen hem tükenmez bir hazine, hem de devâ kabul etmez bir marazsın».

چند امانم میدی ای بی امان
ای توزه کرده بکین من کان

Çend emânem mi-dihi ey bi-emân,
Ey tu zih kerde be-kin-i men kemân.

«Ey bana kindâr olarak yayını kirışlemiş lisân; bana ne kadar aman veriyorsun?»

Yâni hiç aman vermiyorsun.

نک پیرانیده مرغ مرا
در چراگاه ستم کم کن چرا

Nek bi-perrânidei murğ-i merâ,
Der-çerâ-gâh-i sitem kem kün çerâ.

«İşte benim kuşumu da uçurdun. Artık zulüm mer'asında az otla».

Yâni, bâri bundan böyle bana karşı sitemkârlığa kalkışma.

یا حواب من بده یا داد ده
یا مرا ز اسباب شادی یاد ده

Yâ cevâb-i men bi-dih yâ dâd, dih,
Yâ merâ z'esbâb-i şâdi yâd dih.

«Bunları niçin yaptığına dâir bana cevab ver, yâhud adâlet göster ve yâhud şâdi ve sürür sebeblerini hatırlat ki onların tehatturıyla şâd olayım».

Cenâb-ı Mevlânâ buraya kadar dilin menfe'at ve mazarratından bahsetti. Bundan sonra yine tâcirin nevhâsını hikâyeye avdetle buyuruyor ki:

Lisânın tükenmez hazine olması, beyân ettiği maârif ve hakikatın ilâhiyye itibâriyledir. Öyle yâ kalblere ilhâm olunan hikmetin sedârı mevdana koyan lisandır.

Periştânın tebliğâtı, evliyânın ârifâne beyânâtı hep lisân vâsilesiyledir. Hattâ insanı hayvânât-ı sâireden mümtâz bir dereceye çıkaran lisândır. Devâ kabûl etmez maraz olması ise yerli, yersiz ve münâsebetli, münânâsebetsiz söylemesi dolayısıyledir. «Dilin kıt'ası ufak ammâ cürmü büyüktür» denilmiştir. İşte o kıt'ası pek ufak bir uzuv bulunan dil, ba'zan sâhibinin başına büyük bir belâ olur. Hatta bu hâl, insana da mahsus değildir. Meselâ bir horozun dili ufak bir et parçasıdır. Lâkin o dil vakitsiz öttü mü? Şeâmet getirecek diye horozun kafasını keserler. Kezâ kânarya, bülbül gibi kuşların dilleri daha ufaktır. Fakat o dil vâsitasıyla öttükleri için onun yüzünden kafeste mahbus kalırlar.

«Belâ insana lisâniyle gelir» hizmeti, Sıddık-ı Ekber radiyalla hûanhin kelâmıdır. «Mızrak yaraları iyi olur, fakat dilin açtığı yara unutulmaz» beyti de meşhurdur.

هم صفر و خندۀ مرغان تویی
هم انیس و حشت هجران تویی

Hem Safir û Hud'a-i murğân tuyî,
Hem enis-i vahşet-i hicrân tuyî

«Ey dil; sen hem kuşları tuzağa düşüren hüd'a ve ıslıksın, hem de ayrılık vahşetinde, âşıkın enisi ve hemdemisin».

Kuşbazların hâli ma'lûmdur. Kuş geçimi mevsiminde (dikse) dedikleri ağaç dallarını dikerler, üstlerine yapışkan bir mâyi' bulanmış olan (ökse)leri koyarlar. Bir tarafa da kafes içinde bir kuş asarlar. Kafesdeki kuş öter. Kuş sürüsü geçerken biri, yâhud birkaç dânesi onun ötüşüne aldanır, aşağıya inip konar ve ökseye yapışıp kalır. Kuşbazların kuş taklidi ıslık çaldıkları da olur. Demek ki bir dilin hakikati, yâhud taklidi ötüşü, fezâda serbestçe dolaşan kuşları bile tuzağa düşürüyor ve kafese koyuyor. Kezâ o dil ayrılık demlerinde insanın medâr-ı tesellisi olur. Firkatzede bir âşık hicrân gecelerinde kendi kendine âh eder, of der, sevgilisinin hâliyle meşgûl olur, âşıkâne hasbihallerde bulunur ve zügürt tesellisi kabilinden avunur. Demek ki bir dil, bir kuşu tuzağa düşürdüğü gibi hicrâna uğramış bir âşık da mümkün mertebe teselli ediyormuş.

ای درینا صبح ظلمتسوز من
ای درینا نور صبح افروز من

Ey dirigâ Subh-i zulmet-sûz-i men,
Ey dirigâ nûr-i Subh-efrûz-i men.

«Vah benim sabah gibi zulmeti izâle eden ve sabaha nur gibi aydınlık veren kuşcağızım!»

ای درینا مرغ خوش پرواز من
ز انجا بریده نا آغاز من

Ey dirigâ murğ-i Hoş-pervâz-i men,
Z'intihâ perride tâ-âğâz-i men.

«Vah benim uçuşu güzel kuşum, intihâdan mebdeime kadar ha yerân eyleyen tûticağızım».

Bu beytin kısaca anlaşılması için muhtasar bir mukaddime lâ zımdır.

Sofiyye-i kirâm hazarâtı, tatavvurât-ı zuhûru mevhûm bir dâire farzederler ve ona (dâire-i vücûd) nâmını verirler. Bu dâirenin nısfı, tenezzülâtı, nısfı, terakkiyâtı gösterir ki mebde' ve me'âd noktası vâhidiyyettir. İlm-i İlâhîde meknûz olan a'yân-ı sâbite, oradan zuhûra gelmiş, tenezzül ede ede o nısf dâirenin mün-tehâsı bulunan insâniyyet makamına dayanmıştır. Nitekim Kur'ân'da (Sûrei Tin) de, bu makâma (esfel-i sâfilin) ta'bir buyurulmuştur. Çünkü mahlûkâtın en sonu ve binâenaleyh zuhûru i'tibâriyle mebde-i aslinin en uzağıdır.

Makam-ı insâniyyet, esfel-i sâfilin olmakla berâber terakkiyat-ı ma'neviyye de buradan başlar, derece derece mebde'e doğru buradan rücû' edilir.

Gene sûrei Tin'de bu terakkiye de işâret vardır.

Tâife-i sofiyyenin seyyidi, Cüneyd-i Bağdâdi kuddise sirruh-uhadiye: «Sülûkûn mün-tehâsı nedir?» diye sormuşlar. «Mebde-i insâniyye ric'attir» cevâbını vermiş.

Demek ki neticede mebde'le me'âd birleşiyorlar. Daha doğrusu esâsen bir olduğu anlaşılıyor. Onun için sadât-ı sofiyye ona (nokta-i cevvalé) demişler. Söylenildiği vechile dâire-i vücûda (dâire-i mevhûme) ta'bir eylemişler. Maşa ile tutulan bir ateş parçasının, sūr'at

te çevrilince dâire şeklinde görüldüğü, hakikatte ise o ateşden dâirenin vücûdunun mevhûm olduğunu da makam-ı temsilde göstermektedir. İşte bütün mükevvenât o dâire içinde mahsurdur.

Zannederim ki şu perişân sözlerimden mebde'le me'âd hakkında temâli bir fikir hâsıl olmuştur. Olmamışsa sofiyye âsâriyle meşgûl olmamaktadır.

Şimdi beyt-i şerifi ele alalım :

Tâcir kuşunun pervâzından bahsediyor, hem de bir uçuşta bu esfel-i sâfilinden kendisinin mebde'i bulunan vâhidiyyet âlemine kadar yükseldiğini, ya'nî aslına rücû' eylemiş olduğunu söylüyor. Bu kadar değerli bir kuşun ziyâ'ına teessüfler ediyor. Maamâfih bu de-ğrin bahsin anlaşılabilmesinin zevk-i ilhâma tealluk eylediğini, ondan masûbi olmayan bizim gibilerin ise renc ü mihnet olup kaidığını be-şâret için buyuruyor ki:

عاشق رنجست نادان تاابد
خیز لااقسم بخوان تافی کبد

AşîK-i rencêst nâ-dân tâ-ebed,
Hiz lâ-uKsim bi-Hân tâ fi-kebed.

«Câhil ve zevk-ı ma'nevîden behresiz olan kimse derd ve mih-net âşıkıdır. Kalk (Lâ uksimü) sûresini (fi kebed) kelimesine ka-dar oku».

Beyt-i Şerifte (Lâ uksimü) sûresine işâret ediliyor. Cenâb-ı Hak, bu Sûre-i Celilede buyuruyor ki:

لااقسم بهذا البلد وانت حل بهذا البلد ووا
لدوماولده لقد خافنا الانسان في كبد

Yâni : «Şu Mekke şehrine yem'in ederim, sen bu beldeye fâti-h olarak gireceksin, yâhud bu beldeye bir saat kadar mukâtele sana helâl olacaktır. Tevhîd eden ve edilen mahlûkâta yâhud ecdâdın İbrâhim ve Âdem Aleyhisselâm ile onların haîd-i vahîdî bulunan sâât-ı nübüvvetine kâsem ederim ki biz cins-i insânı mihen ve me-sâka ma'ruz olmak üzere yarattık».

این دریغها خیال دیدنت
وز وجود اند خود بریدنت

İn dirîğâhâ Hayâl-i didenest,
V'ez-vücûd-i naKd-i Hod b-übridenest.

«Bu derigalar, bu vah yazık! diye teessüf etmeler görmek hayâ-
linden ve kendi vücûdunun nakdi ve rûhu mesâbesinde olan tütü-
nin firâkıdan neş'et etmektedir».

غررت حق بود و باحق چاره نیست
کو دلی کر حکم حق دیدار نیست

Gayret-i haK bûd u bâ-haK çâre nist,
Kû dili k'ez-hûkm-i haK Sad-pâre nist.

«Tütünün ölmesi, gayret ve irâde-i İlâhiyye iktizâsıdır ki Hak-
kın hükmüne karşı çâre yoktur. Allahın bu gibi hükmünden
parça parça olmamış bir kalb var mıdır?»

Cenâb-ı Pir, tâcirin hayıflanma ve teessûfünü beyandan son-
ra Hük-m-i İlâhiye teslimiyyetten başka çâre olamayacağını bil-
diriyor. Nitekim: «İşin çâresi: Allahın kazâsına râzı olduk demek-
ten ibârettir» denilmiştir.

Bundan sonra (gayret) kelimesinin zikri münâsebetiyle de
mühim bir bahsi Cenâb-ı Mevlânâ bir beyt ile hülâsa ediyor ve bu-
yuruyor ki:

عبرت آن باشد که او غیر همه است
آنکه افزون از بیان و دمدم است

Gayret ân bâşed ki û gayr-i hemest,
An-ki éfzûn ez-beyân û demdemest.

«Gayret, o demek olur ki: Allah her şey'in gayridir. O Allah ki
sözle de, savt ile de ta'rif ve tavsif edilmekten müteâlidir».

Ma'lûmdur ki sofiyyenin inancının esası vahdet-i vücuddur. Yâ-
ni ezelen ve ebeden Cûvûd-i Hakkânî ile muttasıf olan ancak Zât-i
ecell ü a'lâdır. Sâir mevcûdâtın varlığı onun eser-i icâdîdır. Mûcid
ile mevcûd arasında pek çok fark bulunmak, Hak ile halk beyninde

Bu Ayet-i Kerîmeye müfessirler, muhtelif ma'nâ vermişlerdir.
Evvelâ ibtidây-ı kelâmdaki (lâ)nın edât-ı nefyolması i'tibâriyle: «Bu
beldeye kasem etmem, ona kasem edişim, senin orada oluşundan, yâ-
ni oranın ehâlisi ve mukimi bulunuşundandır» demişlerdir. Ba'zıları
da (lâ) yı zâid ad ile (Lâ uksimu) demek (uksimu) demektir meâli-
ni çıkarmışlardır. Halbuki arabcanın şivesine âşinâ olanlar bilirler
ki yemin mevki'inde irâd olunan kelimâtın evvelinde (lâ)nın irâd
edilmesi, yine o şive iktizâsındandır.

Hüseyin vâız merhum tefsirinde diyor ki:

«...Mekkenin şerâfetiyle berâber Kelâm-ı İlâhîde mevzi'-i kasem
olması, Zât-i Akdes-i Risâletin orada bulunması dolayısıyledir. Bu
da mekânın şerefının, mukimin şerefinden husûle geldiğinin anla-
şılması içindir».

Hüseyin Vâız, bu ifâdesine meâlen şu beytleri de ilâve ediyor:

«Ey kudûmu Ka'be ve Merveye yüzlerce şeref ve safâ bahşeden
Resûl-i Ekrem; Bethâ —ki arz-ı Mekkedir— senin tal'atinden ziyâ-
dâr olmuş. Yesrib —ki zemîn-i Medînedir— hâk-i pâyin olmak şere-
fiyle revnâk ve melâhat iktisâb eylemiştir.»

Cenâb-ı Pir Efendimiz de buyuruyor ki: Şu Âyât-ı Kerîmede be-
yân edildiği üzere insan, mihnet ve meşakkate ma'ruz olmak üzere
halkedilmiştir. O meşakkatlerin en şiddetlisi ise insanın ma'nevî-
yâtından gâfil olması, o gibi şeylerden zevk almamasıdır. Yukarıda
tütünden maksad: Beden kafesinde hapis olan ruhtur denilmiştir. Tü-
tinin ölmesi de: Rûhun ihtiyârî ölüm ile o mahbesten kurtulması de-
mek olur. Tâcirin hayıflanması ise, Allâhü a'lem, bu hâle cesedde
teessûfû meâlini ifâde eder ki rûhun ihtiyârî mevt ile ölmesi, yâni
(Mûtû kable ente mûtû) neşvesine mazhar olması tabi'i nefis ve ce-
sedî, nefsânî ve şehvânî bir takım hazlardan alıkor.

Yine tâcir lisânından deniliyor ki:

از کبد فارغ بدم باروی تو
وز زبد صافی شدم در جوی تو

Ez-kebed fâriğ bûdem bâ-rûy-i tu,
V'ez-zebed Sâfi şûdem der-cûy-i tu.

«Senin yüzüne baktıkça mihnetten ve meşakkatten âsûde idim
Senin ırmağında zebed, yâni köpükten ve kirden temizlenmişim».

Malûmdur ki ağılayabilmek de bir nimettir. Kalbin rikkatinden, tabi'atin hassâsiyetinden husûle gelir. Aksi ise maâzallah kasvet-i kalb neticesidir. Evvelce de söylenilmişti ki göz yaşı, kalb çımenliğine neşv ü nemâ verir.

Husûsiyle :

Her katrası bir gevher-i yektâdan e'azdır.
Allah için ol yaş ki akar dide-i terden.

Çünkü :

Şüphesiz makbûlûdür Allah ile peygamberin,
Eşk-i ihlâsın tekatur eyleyen her dânesi.

Nebîyy-i Ekrem (S.A.V.) Efendimiz: «Rabbim, bana ağlayan iki göz ver» diye duâ buyurdu. Kezâ: «Allahım yaş dökmeyen gözden ve haşyet duymayan kalbden sana sığınırım» diye gözün cümûdundan ve kalbin kasvetinden isti'âze ederdi.

Yine deniliyor ki:

1712

طوطی من مرغ ذرک سارمن
ترجمان فکرت و اسرار من

Tûtî-i men murğ-i zeyrek-sâr-i men,
Tercemân-i fikret ü esrâr-i men.

«Tûticağzım, benim zeki kuşum, fikrimin ve esrârımın tercümânı olan enisim».

1713

هرچه روزی داد و ناداد آیدم
از زاول گفته تا یاد آیدم

Her-çi rûzî dâd u nâ-dâd âyedem,
Ö zi-evvel gofte tâ-yâd âyedem.

«Onun rızkı ne olursa olsun, hattâ verilsin verilmesin bana gelirdi ve ilk kelâmı hatırıma getirirdi».

ayniyyet bulunmamak ise pek tabî'dir. Şu câmi-i şerif, onu yapan mi'mârın eseridir. Fakat hiç bir vakit mi'mârın kendisi değildir. Ondaki kemâl-i san'atin zuhûr mahallidir. Bu böyle olduğu gibi bütün mükevvenât da Hakkın mezâhiridir. Yâni Allah Teâlânın kemâl-i kudreti Güneşten zerreye, denizden katraya varıncaya kadar her şeyde tecelli etmiştir. Hakkın esmâsı müteakıldır. Meselâ (Muhyî) ismine mukâbil (Mümit) vardır. Yaşayan mahlûkât Muhyî isminin, Ölenler de Mümit isminin mazharıdır. Birinde Muhyî ismi tecelli eder, onu yaşatır. Diğerinde Mümit ismi tecelli eder, onu öldürür.

Bir adam; hem âlim, hem şâir, hem ressam olabilir. İlmiyle bir kitab yazar, tabi'at-i şâirânesiyle bir neşide tanzim eder, ressamlığıyla de bir levhâ tersim eyler. O eserlerin hepsinde onun ilmi, şî'ri ve ressamlığı görünür. Böyle olmakla berâber kitabına, şî'rine ve levhasına o adamın kendisidir denilmez. Cenâb-ı Hak da böyledir. Her şey onun eser-i sun'u ve kemâlidir, fakat her şey O değildir. «Her şey odur» i'tikâdında bulunmak vahdet-i vücûda değil, vahdet-i mevcûda kâil olmak demek olur. Zuhûr i'tibârıyla gayriyyet bulunmasaydı, sofîyye eserlerinde pek çok tesâdüf edilen (mâsivâllah) ta'birinin ma'nâsız olması lâzım gelirdi. Mâsivâyı şühûd üzerine inkâr edenler, deryây-ı vahdete müsteğrâk olanlardır. Lâteşbih, bir adamın denize dalınca her tarafını deniz görmesi, denizden başka bir şey müşâhede etmemesi gibi. İşte vücûd-i mutlak, zâtinden ibâret olan Hak, her şey'in gayrı bulunduğu, misli ve zıddı olmadığı için tasavvur ve ta'rife gelmez. Zât-i Akdesi, düşünölmekten de, anlatılmaktan de münezze ve müteâlidir. Kendisini, İhlâs sûresinde, yine kendisi ta'rif etmiş ve: «Allahın (Ehad) ve (Samed) olduğu beyan edildikten sonra doğmadığını, doğurmadığı hiçbir şeyin onun külf vü olmadığı» bildirilmiştir. Hadis-i Şerifte: «Allahın ni'metlerini ve o nimetleri veren sıfât-ı İlâhiyi düşünün, lâkin Allahın zâtını düşünmeye kalkışmayın» buyurulmuştur.

Kezâ: «Teşbih ve tenzihe müte'allik hatırıma ne gelirse Allah onun fevkindedir» denilmiştir.

Yine tâcir lisânından deniliyor ki:

1711

ی درینا اشک من دریا بدی
تاشار دلبر زبا بدی

Ey dirîğâ eşk-i men deryâ büdî,
Tâ nisâr-i dil-ber-i zibâ büdî.

«Keşki gözümün yaşı deniz olsaydı da o yakışıklı ve dilber tûtî için akıp gitseydi».

Evvelce de söylenmişti ki burada tütiden maksad: Beden ka-
fesinde mahbus olan ruh, onun ölümüne hayıflanana tâcir de be-
den-i insânîdir. Rûhun bedene tealluku Emr-i İlâhî icâbı oldu-
ğu için, onun ma'nevî gıdâsı verilse de, verilmese de ecel-i mev'û-
de kadar bedenden ayrılmasına imkân yoktur. İlk sözden maksad
da «Elestü birabbiküm) yâni: (Ben sizin Rabbiniz değil miyim?)
diye sorulmuş; muhâtab olan ruhlar da: (Evet yâ Rabbenâ) demiş-
lerdi.

İşte tâcirin tûti için: «Birinci kelâmı bana hatırlatırdı» deme-
si, buna işârettir. Yine buyuruluyor ki:

1714

طوطی کاید زوحی آواز او
پیش ز آغاز وجود آغاز او

TûTi k'âyed zi-vahy âvâz-i û,
Piş z'âgâz-i vücûd âgâz-i û.

«Bir tûti ki onun sesi vahyden gelirdi. Onun varlığı mükevve-
nâtın mevcûdiyyetinden evveldi».

Tûti, ruhun mümessili olmak i'tibâriyle onun sesi, ötüşü ve
kımıldanışı Hakkın ilhâmı eseri olduğuna, onun vücûdunun vücûd
âleminden mukaddem bulunması da bir Hadis-i Şerifin meâline i-
şârettir. Zira Nebiyy-i Ekrem (S.A.V.) Efendimiz: «Allah ruhları ce-
sedlerden yüz bin sene evvel yarattı» buyurmuştur.

Cenâb-ı Pîr, tâcirin bu kadar uçurduğu tütünün ne olduğunu
bildirmek için diyor ki:

1715

اندرون تست آن طوطی نهاز
عکس او را دیده تو بران و آن

Enderûn-i tûst ân TûTi nihân,
Aks-i ûrâ dide tû ber-in u ân.

«O tûti, senin derûnunda gizlidir. Sen ise onun zâtini değil
şunda bunda aksini görürsün».

Rûhun zât ve mahiyyeti hakkında Kelâm-ı İlâhîde tefsîlât ve-
rilmemiş :

قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي

litâb-ı Celîli ile onun (Âlem-i emr) den olduğu beyân edilmiştir.
Fakat, aksi, yâni âsârı meydandadır. Te'alluk eylediği cesed; yer, i-
çer, söyler, yürür, durur, ve sâire. Halbuki ruh ile alâkası kesilen bir
cesed, her şeyi tamam iken bir şey yapabilmekten âciz kalır. Şu hâl
ceseddeki o harekâtın ruh te'siriyle olduğunu, onun aksinden ibâ-
ret bulunduğunu herkese anlatır. Hülâsa âsârı görülür, zâtı ve ma-
hiyyeti bilinmez.

1716

می برد شادیت را تو شاد ازو
می بزی ظمرا چون داد ازو

Mibüred şâditrâ tû şâd ez-û,
Mî-pezirî zulmrâ çun düd ez-û.

«O senin sürûrünü izâle eder, sen ise ondan memnunsun, onun
zulmünün, ayn-ı adâlet telâkki edersin».

Yâni rûh, ma'nevî bir meyil ile nefsin hızlanmasına mümân'o'at
edecek olsa, tabî'i, cismin sürûru zâil olur. Lâkin sürûruma mâni'
oldu diye cesed, rûha isyân etmeye, kendini öldürmek sûretiyle on-
dan intikam almaya kalkamaz. Meğer ki asabi bir hastalığa müb-
telâ olmuş buluna. Kezâ ruh, süfliyyete meylederek nefse müsâ'id
bulunacak olursa, o müsâade, hakikatte cesede zulüm demek iken,
cesed onu sevinerek kabul eder.

1717

ای که جان از بهر تن می سوختی
سوختی جانرا و تن افرختی

Ey ki cân ez-behr-i ten mi-sûHti,
SûHti cânrâ vu ten efrûHti.

«Ey cesedin sürûru için rûhu yakan kimse; canı yakıyorsun, o-
nu yakmakla bedeni parlatıyorsun».

Yâni nefsin hevâ ve hevesine uymak, ruhu azaba müstehak kıl-

mak demektir. Maamâfih ruhun yanmasıyla iş bitmez. Onun yanması, ondan evvel cesedin parlaması demek olur. Binâenaleyh, nef-sine tâbi' olan hem rûhunu, hem cesedini mu'azzeb kılar.

1718

سوخم من - وخته خواهد کسی
نازمن آتش زنداندو خسی

SûHtem men sùHte Hâhed kesi,
Tâ-zi-men âteş zenéd ender-Hası.

«Ben yandım, kav isteyen var mı ki benden alsın da çör çöp makûlesi şeylere ateş versin».

Bu beytin üst tarafına rabtı için bir mukaddime ister.

Ehlinin ma'lûmudur ki Mesnevi-i Şerifin tarz-ı beyânında bir husûsiyyet, daha doğrusu müte'addid husûsiyyet vardır. Bunlardan ba'zıları kitabımızın bidâyetinde söylenilmiş, sâirleri de sırası geldikçe söylenilecek denilmişti. O husûsiyyetlerden birisi de şudur ki :

Ehlullahın söyleyişi olsun, dinleyişi olsun, avâm-ı nâsın kelâm ve istimâ'ından başkadır. Bağdatta bir adam: «On dâne hıyar bir dirheme» diye hıyar satıyormuş. Ricâl-i sofıyyeden biri bunu: «Hayırlı olan kimselerin onu bir dirheme» diye anlamış. «O halde şerir olanlar nasıl olacaktır?» diye vecde gelmiş. Kezâ Konya çarşısında biri (dilku, dilku) diye tilki postu satıyormuş. Cenâb-ı Pir bunu duyunca (dil ku - dil ku) yâni: «Gönül sâhibi nerede?» diye anlamış ve cezbelenmiş de çarşının orta yerinde sema' etmeye başlamış. Burada da nefsine tâbi' olanın hem nefsini, hem ruhunu yaktığından bahsederken kendisinin de aşk ateşiyle tutuşup yanmakta olduğunu hatırlıyor, yanıştan ve ateşten bahsediyor. «İşte ben de o ateşin mahrûkuyum. Yanmaya müste'id gönüller varsa gelsinler, benden kav alsınlar, çörçöp gibi çabucak yanıp geçecek olan hesti'i mevhûmu ateşlesinler» buyuruyor.

Aşağıya doğru gelecek beytlerde de kendi ahvâline ve makamına dâir sözler söylüyor. Tabi'i o sözler, makam-ı Mevlânânın tercemanı olduğundan bizim zihinlerimize tenezzül etmekten müteâlidir. Binâenaleyh onları teberrûken okuyup anlayabildiğim kadar anlatmaya çalışacağım. Muhterem okuyucu da ayn-i hisle okumalıdır. Yoksa, Mevlânânın ma'nevi makamına âid ifâdeleri anlayabilmek Mevlânâ olmaya mütevakkıftır.

1719

سوخته چون قبله بس بود
سوحته بستان که آتش کس بود

SûHtê çun Kâbil-i âteş büved,
SuHtê bi-stân ki âteş-keş büved.

«Kav ateşi kabul ettiği için, sen de kav ol; çünkü o ateşi cezbeder».

Yâni ruhun safâ keşbedebilmesi için bedeninin, daha doğrusu ondaki mevhum benliğin talaş gibi tutuşup yanması ve mahvolması lâzımdır. Bu sûretle beden ve ruh serâpa nur olur. Şâ'ir Zâtî, bir na't-i şerifinin matla'ında ne güzel söyler:

Kametin ey büstân-ı lâmekân pirâyesi,
Nürdan bir servdir, düşmez zemine sâyesi.

Evet, Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimiz, o derece safvet kesbeylemiş ve tabiat kesâfetinden o derece yükselmişti ki mübârek bedeni de baştan ayağa kadar nûr-i îlâhî kesilmişti. Ondan dolayı zemine gölgesi düşmezdi.

Nûr idi baştan ayağa gövdesi,
Bu ıyandır nûrun cımaz gölgesi.

Peygamber-i münevverî böyle nûrulenvâr olan ümmetin de, tenevvürü için tutuşup yanması lâzımdır. Ondan dolayı, yanında kav bulundurmalıdır. Fakat bu kavdan maksad: Vâkiyle kutusu beş paraya satılan kav değil, belki kalben, çabucak tutuşmaya müste'id bir rikkat peydâ eylemektir. İnsanın kalbinde o rikkat ve hassâsiyyet bulunursa, kavın ateşi cezbedip yandığı gibi, öyle rikkatli bir kalb de, ma'nevi bir kıvılcımın tîsiriyle parlayıverir. Cenâb-ı Hak lûtf ve keremiyle cümlemizin kalbine o istidâdı ihsân buyursun.

Bu ıyandır nûrun olmaz gölgesi.

«Ey aşk, gel şu donmuş kalbimize ateş ver.
Kendi nûrunla bizim sönmüş kalbimizi uyandır.»

meâlindedir.

Fuzûli de :

Kad enârel'ışku lil'uşşâkı minhâcelhüdâ,
Sâlik-i râh-i hakikat aşka eyler iktidâ.

demıştır ki: «Aşıklar için hidâyet yolunu aydınlatan ve gösteren Aşk

tır. Binâenaleyh hakikat tarikına sâlik olanlar, aşka iktidâ ederler. meâlindedir.

1720

ای دریغای دریغای دریغ
کاجنان ماهی نهان شد زیر میغ

Ey dirîğâ ey dirîğâ ey dirîğ,
K'ân-çün-ân mâhi nihân şüd zir-î miğ.

«Vah yazık, çok yazık, pek yazık ki öyle bir ay, bulut altında gizlendi.»

Bu beyt Cenâb-ı Mevlânânın tercemân-ı hissiyatı olarak, tâcîr lisânından irâd olunmuştur.

Sofiiyye arasında bir söz vardır: «Müşâhedetülebrâr beynettecelî vel'istitâr» derler. Ebrârın müşâhedesi, tecellî ile istitâr arasında olurmuş. Yâni hakikat çehresi; ba'zan görünür, ba'zan örtünürmüş. Binâenaleyh o örtünme firâkına uğrayanlar ateşli ve sûzişli sözler söylerler. İşte Cenâb-ı Pîrin bu ve aşağıki bir, iki beyti hicrân mah-sûlû olan teellümlerindendir. Yine buyuruyor ki:

1721

چون زدم کائنات دل تیر شد
شیر هجر آشفته و نور ریز شد

Çun zenem dem k'âtes-i dil tîz şüd,
Şîr-i hecr âşüfte vû Hun-rîz şüd.

«Bahse nasıl devâm edeyim ki gönüldeki ateş saçağı sardı. Ayrılık arslanı kükredi ve kan dökmeye başladı.»

Şu sözlerdeki rikkat ve te'sîre dikkat buyuruldu mu? Sâdelik içinde sâf ve samimî bir sevdâ var. O sevdâ sevgiyle ve merâret-i hicrân acisiyle yürekten şikâyet ediliyor. Mevlânâ gibi Mevlâ perest bir ârifin duyduğu hicrân eleminin ne derece acıklı olacağını düşünmelidir. Çünkü ni'met külfete göre olduğu gibi, vuslat da firkate göredir. Bir Hadis-i Şerifte: «Ben Allahı hepinizden iyi tanırım ve ondan hepinizden fazla korkarım» buyurulmuştur. Kezâ Mesnevide: «Her kimde irfân ve intibâh ziyâde ise onda korku ve korkudan mutehassıl yüz sarılığı fazladır.» buyurulur.

Yine ayrılığın acılığından bahse devâm ediyor:

1722

آنک و هشیار حور بدست و مست
چون بود او چون فصح کبر بدست

Ân-ki û hüşyâr Hod tündest ü mest,
Çun büved û çun Kadeh gired be-dest.

«Ayıkken sert ve titiz olan bir adam, eline kadeh alıp sarhoş olunca nasıl olur.»

Ma'lûm ya Ziyâ Paşanın bir beyti vardır:

Bed mâye olan anlaşılır meclis-i meyde,
İşret, güher-i âdemi temyize mihenktir.

Ba'zı kimseler vardır ki ayık iken kuzu gibidirler. Terbiyeye, nezâkete riâyet ederler, kimseyi incitmek istemezler. Fakat âlem-i âbda bulundular mı, birkaç kadehle irâdeleri ellerinden gider. Yanşaklığa başlarlar, meclisi karmakarışık ederler. Nihâyet ya fazla sulandıkları için bezm-i safâdan kaldırılırlar, yâhud bir tarafa uzanıp sızarlar. Ayıldıkları vâki ise sarhoşlukta yaptıklarından nâdim olurlar. Lâkin nedâmetleri ikinci bir işret meclisine kadar sürer.

İkinci takıma gelince: Bunlar ayıkken de atıcı, tutucu gürûhundur. Daha doğrusu ibtidâ'î terbiye zûgürdü kimselerdir. Usûl-i muâşeretin ne demek olduğunu bilmezler. Bu gibileri de meyhâne masasına oturup bir kaç tek attılar mı, içtikleri ispirto kafalarını tûtsüler, gözlerini dumanlar, parlamaya âmâde barut fıçısına dönerler. Etraftan bir ta'riz kıvılcımı hissettiler mi ateş kesilirler, silâha sarılırlar, beş dakika evvel «hâk-i pâyinizim!» diye yaltaklandıkları hemdemlerinden bir kaçını yere sererler. Sonra da tevkîfhâne ve idâm seh-pâsını boyarlar. İşte efendiler; şâirlerimizin o muhteşem sâkinâmeleriyle, o muvakkar pîr-i muganlariyle medh ede ede bitiremedikleri harâbât âleminin neticesi!

Bu âlemin sonu ikiden hâli değildir. Birinci kısımdakilerin sarharleyin söyledikleri söz şudur: «Para verdim baş ağrısı aldım». İkinci kısımdakilerin akıbeti ise :

«Mey hükmü, beni mürtekip etti, seni maktûl»,
diye arkadaşının cansız cesedi karşısında ağlamaktır.

Denilebilir ki müslümanlığın iyilik ve güzelliğe dâir hiç bir şeyi olmasa, müskirât kullanmayı men'etmesi yok mu, işte o tahriminden dolayı beşerîyyet ona minnetdâr olmalıdır.

Bahse dönelim. Hazret-i Pir, ayrılığı bir arslana, onun te'sirini o arslanın pençelerinden açılan yaraların acısına benzetmişti. İşte, o arslan ayıkken bile kan döker. Bir de onun sarhoş edildiğini, bedmest bir halde salıverildiğini düşünün, öyle bir canavar neler neler yapmaz? İşte ayrılık denilen hâl, böyle sarhoş bir arslan gibidir.

1723

شیر مستی کز صفت بیرون بود
از بسط مرغزار افزون بود

Şir-i mesti k'ez-Sifat birün büved,
Ez-basîT-i mērg-zâr ezfûn büved.

«Bir sarhoş arslan ki sıfattan hâricdir. Bir çayırın besâtetiyle vüs'atinden onun hiddet ve şiddeti artar».

Yâni; demindenberi bir arslanı ve onun sarhoşluk hâlini tasvir eylemiştik. Hicrân arslanı ise dehşet ve vahşeti tasavvur ve tasvire gelmez bir canavardır. Âdi bir arslan; geniş bir ovaya çıktı mı vahşeti artar, önüne geleni paralar. Hicrân arslanı da âşıkın kalbine pençe atınca böyle yapar. Çünkü bir kalb, bütün mâsivâyı ihâta edecek kadar geniştir.

Cenâb-ı Mevlânâ buraya kadar hicrandan ve onun merâretinden acıklı acıklı bahsediyordu. Şimdi de o hicrânın visâle mübeddel olduğunu, tecelli esnâsında ba'bı ma'nevî cilveler zuhûr eylediğini, tahdîs-i ni'met kabilinden olarak, beyâna şuru' ile buyuruyor ki:

1724

قوله اندیشم و آن یار من
گو در مدیشم - ز دیدار من

Kâfiyê endişem û ân yâr-i men,
Göyedem m-endiş cüz didâr-i men,

«Ben kafiye düşünüyorum, fakat sevgilim: Benim didârımdan başka bir şey düşünme diyor».

Şunu da emrediyor ki :

1725

هنس نشین ای قافیه اندیش من
قافیه دولت تویی در بیس من

Hoş-nişin ey Kâfiye-endiş-i men
Kâfiyê devlet tuyi der-piş-i men.

«Ey benim kafiye düşünen şâirim, hoşnişin ve müsterih ol. Benim indimde devlet kafiyesi sensin ki o da vuslattır».

Bahse devam edilmeden evvel burada bir istitrât yapılmak lâzım geliyor. Ba'zı kimseler vardır ki sözdeki ulviyyeti, edebiyat kaidelerine göre takdir etmek isterler. Onlarca söz, ne kadar şi'ir olur; o kadar da âli bir kelâm olur; hattâ san'at ve dehâ eseri telâkki edilir. Bu telâkki, maddî şâirler hakkında doğrudur. Fakat ma'nâ ricaline gelince iş değişir. Çünkü onların maksadı: Sözleriyle şâirlik etmek, san'atkârlık ve dâhilik göstermek değildir. Bundan dolayıdır ki Mesnevi-i Şerifte mevcut telâkkilere göre şi'ir arayanlar, ba'zan aradıklarını bulamayabilirler. Fakat Mesnevi bir divân değildir, asâr-ı ilhâm mecmû'asıdır, maârif-i ilâhiyye külliyyâtıdır. Nâzım-ı Arifinin: «Bizim Mesnevi, vahdet dükkânıdır. Orada vâhidden başka ne görürsen o, puttur» buyurduğu gibi vahdet dükkânıdır, irfan mağazasıdır, tevhid çarşısıdır. Sikke vurulmamış bir altın külçesinin, kıymetinden bir şey kaybetmiyeceği gibi, Mesnevi-i Şerifin ba'zı beyt ve mısra'larında edebiyat kaideleriyle sıkısıkiya tekayyüd edilmemiş olması; onun ma'nevî kıymetini hiç bir vakit, hiç bir nazım-ı insaf karşısında eksiltmez. Husûsiyle Mesnevinin sâhib-i âliş: «Dildârım, benim didârımdan başka bir şey düşünme diyor» buyuruyor. Olanca efkârını, hattâ bütün mevcûdiyyetini yârın didârının mülâhaza ve müşâhedesine hasretmiş bir zâtın artık şi'ir kaideleriyle meşgul ve mukayyed olamayacağı, dâhiyâne bir şi'ir inşâd edeyim gibi ham bir hayâle tenezzül etmeyeceği pek tabî'i bir şeydir.

Hülâsa: Hazret-i Mevlânâ bütün sözlerinde şâirliği ve dâhilliği değil, ancak ve ancak Allâhilîği gâye edinmiştir.

Şurası da bilinmelidir ki Hazret-i Pir Efendimiz, suhanperdazlık ve kafiyeendişlik emeliyle söz söylemiş olsaydı İran edebiyâtının eş'arüşşuarası olurdu; fakat o vakit sâdât-ı urefâ ve hazarât-ı sofiiyenin Mevlânâsı olamazdı.

Zâten kendisi de bu durumu :

«Benim indimde şiir nedir ki ondan müftehirâne bahsedeyim? Bende ki fen, şâirlerin fûnûn-i edebiyyesinden başka bir şeydir» diye izah buyuruyor.

Aşağıdaki beytler, abd-i âcizin şu nâciz mütâleasını ikmâl edecektir. Yine mahbûb-i ezeli ve ma'sûk-i lemyezeliden gördüğü iltifâtı onun lisanından hikâye olarak naklediyor ve diyor ki:

1726

حرف چه بود تا تو اندیشی ازان

حرف چه بود خار دیوار رزان

Hârf çi-bved tâ tu endiş' ez-ân,
Hârf çi-bved Hâr-i divâr-i rezân.

«Harf nedir ki sen onu düşünesin ve onunla mukayyed olasın? Harf nedir? Üzüm bağlarının dikenden duvarı gibidir».

Ba'zı bağ ve bahçelerin etrafına duvar makamına kaim ve şunun bunun içeri girmesine mâni' olmak üzere böğürtlen vesâire gibi dikenli nebâtat dikerler. Harf ve lâfız da ma'nâ bağının duvarı ve mâni'ası gibidir. Lâfza giren, harf ile ifâde edilen ma'nâlıktan çıkar. Ma'nâ harf lâfzına sığmaz.

Harfe ve kelimeye kapılan, ma'nâdan gâfil ve mahrûm kalır. Bunun anlaşılması pek kolaydır. Kendimizde sürûra yâhud kederre dâir ba'zı haller hissederiz. Lâkin onları anlatabilecek ta'bir bulamayız. Hasta bir adam:

— Nasılsın? sûâlîne :

— Hastayım diye cevap verir. Fakat o cevap ile ne o, dardını anlatmış, ne de biz onun duyduğu elemi anlamış oluruz.

1727

حرف ، صوت و گفت را برهم زدم

تا که بی این همه با تو دم زدم

Harf u Savt û gôftrâ ber-hem-zenem,
Tâ-ki bî-in her se bâ-tû dem-zenem.

«Harfi de, sesi de, sözü de ortadan kaldırır, seninle bu üçü olmaksızın konuşurum».

Hepimiz biliriz ki Cenâb-ı Hak (Kelimdir). Kelâm onun sıfatın

dır. Fakat O'nun kelâmı bizimki gibi değildir. Yâni harflerden müteşekkil kelime ve hançereden çıkan ses vâsıtasıyla söylemez. Bunların hiç birine ihtiyâcı yoktur. Allah bilâvâsıta ve ilhâm tarzıyla hitab eder. Buna imâen burada: «Seninle harften, sestenden sözden hâli olarak konuşacağım» buyuruluyor.

Bihurûf-i lâfz ü savt ol pâdişâh,
Mustafâya söyledi bi istibâh.

Bahse devam ediliyor :

1728

آن دمی کز آدمش کردم نِهَان
بانو گویم ای تو اسرار جهان

Ân demi k'ez-âdemeş kerdem nihan,
Bâ-tu göyem ey tu esrâr-i cihan.

«Ey esrâr-i cihân; gizlediğim sırrı sana söyleyeceğim».

1729

آن دمی را که نگفتم باخلیل
وان غمی را که نداند جبرئیل

Ân demirâ ki ne-goftem bâ-Halil,
V'ân gamirâ ki ne-dâned cebrail.

«Halile söylemediğim sırrı ve Cebrâil'in bilmediği gamı».

1730

آن دمی کز وی مسیحا دم نزد
حق زعبرت نیز بی مالم نزد

Ân demi k'ez-vey mesihâ dem ne-zed,
HaK zi-gayret nîz bî-mâ hem ne-zed.

«İsânın bahsetmediği sırrı, gayret-i ilâhiyye bizsiz de izhâr etmedi».

Şu beytler biraz teemmüle muhtacdır. Ma'lûmdur ki merâtib-i beşeriyye içinde nübüvvetten efdal bir mertebe yoktur. Hiç bir velî,

hiç bir nebiye tekaddüm edemez. Onun için Hazret-i Pirin beyânâtından kendisini Âdem, İbrâhîm, ve İsâ Aleyhimüsselâma takdim ve tafdil eylediği anlaşılmalıdır. Şu kadar var ki Peygamber-i Ekber (S.A.V.) Efendimiz bütün enbiyânın efdali ve seyyididir. Âdetâ enbiyâ hazarâtı, bir hey'et-i vekile farzolunursa Nebiyy-i A'zam Sallallahü Aleyhi ve Sellem o hey'et-i celilenin Reis-i Âlisidir. Binâenaleyh Allah'ın nezdindeki derecesi ve kurbîyyeti de o nisbettedir. Nitekim Nebiyy-i Zîşan Efendimiz: «Âdem de, onun evlâd ve ahfâd da, onların içinden enbiyâ ve evliyâ da kıyâmet gününde benim sancağım altındadır» buyurmuştur. Sancağım altındadır demenin ma'nâsı ma'lûm değil mi? Kumandam tahtındadır demektir. Böyle bir peygamberin vâris-i kâmilî bulunan evliyâullah da böyledir. Onlar da alâtarikilverâse Peygamber-i Ekberin bildiği, sâir peygamberlerin bilmediği esrâra vâkıf olabilirler. Bu hâl, uzak bir teşbihle şöyle temsil edilebilir. Riyâset-i vükeâdaki zâtın kabiliyyetli oğulları, yahud yakınları olur. Ba'zı mühim işleri onlarla gayr-i resmî sûrette müzâkere eder. Müzâkere ve müşâvere neticesinde onlar o işlere vâkıf olurlar. Halbuki pek mühim ve pek husûsî olan o mesâilî sâir vükelâ bilmeyebilirler. İşte Cenâb-ı Mevlânânın bahsettiği esrârı husûsiyye de bu teşbih kabilindendir. Bundan başka Ebû Talib-i Mekki kuddise sirruhü der ki: «Cenâb-ı Hak, bir mazhara iki def'a ayn-ı tecellî de bulunmaz. Kezâ iki mazhara bir türlü tecellî etmez.» Çünkü tecelliyât-ı İlâhiyye, fabrika ma'mûlâtı gibi bir kaç kalıp üzerine değildir. Kur'ânda: «Allah, her gün, belki de her ân başka bir şe'n ile tecellî eder» buyurulmuştur. Bir de şu Hadis-i Şerif vardır: «Allahın öyle kulları vardır ki nebî ve şehîd olmadıkları hâlde ind-i lâhîdeki kurbîyyet ve derecelerine nebîler de, şehîdler de gıpta ederler.» Bu da şu sûretle ve yine baîd bir teşbih ile izâh olunabilir.

Eskiden hükümet dâirelerinde nâzırların birer mühürdârı vardı ki muharrerâtı nâzırın mühriyle o mühürlerdi. Hasbel-vazife nâzırın yanına dâima girer, çıkar. Bundan dolayı da arada oldukça bir husûsiyyet husûle gelirdi. Halbuki merâtib-i resmiyyece mühürdârın çok fevkinde bulunup müdür-i umûmîler ve müsteşarlar, nâzırın yanına mühürdâr kadar serbestçe giremez, o derece teklifsizce konuşamazdı. İşte ind-i lâhîdeki kurbîyyetlerine enbiyâ ve şühedânın gıpta ettikleri kimseler de böyle zevât olabilir.

Şu perişân sözlerimle yukarıdaki mücmel biraz izâh edilebildi sanırım. Yalnız: «Allah gayretinden, bizsiz o esrârdan bahsetmedi» mısraı geçmişti. Bu da biraz tavzihe muhtacdır. Şeyh Muhammed Şirîn-i Mağribinin meşhur bir beyti vardır. Der ki:

«İlâhî; senin zuhûrun benimledir ki sana mazharım. Benim vü-

cûdum da sendendir ki vücûd-i hakikî sensin. O halde ben olmasaydım sen zuhûr etmezdin, sen olmasaydın ben vücûda gelmezdim.»

Demin de: «Cenâb-ı Hak tecellisini tekrâr etmez» denilmişti. Bunun sebebi: Her mazhar ve mahlûkun kabiliyyetine göre tecellî vâkı' olmasıdır. O halde mazhar-ı Mevlânâ da zuhûr eyleyecek olan tecelliyâtın, sâir mezâhirde zuhûr etmeyeceği meydana çıkar. Meselâ Mevlânâ olmasaydı Mesnevi de olmaz ve ondaki hakâyık ve maârif zuhûra gelmezdi.

1731

ماچه باشد در لفت اثبات و نفی
من نه اثباتم منم بی زات و نفی

Mâ çi bâşed der-lûgat isbât u nefy,
Men ne isbâtem menem bi-zât u nefy.

«Lûgatta (mâ) nedir? Hem isbât, hem nefy alâmetidir. Fakat ben isbât değilim, zatsız nefy-i mutlakım».

Ma'lûmdur ki (mâ) kelimesi hem isbâta, hem nefye delâlet eder. Daha açıkcası hem varlığı, hem yokluğu gösterir. Meselâ (Mâ huve) «O kimdir» demektir. Burada (mâ) kelimesi, sorulan kimsenin vücûduna delâlet eder. Kezâ (Mâ câe) «Gelmedi» demektir. Burada da (mâ) kelimesi bir adamın gelmesini nefyeder, yâni gelmediğini bildirir. Bütün zerrât-ı kâinât müsbet ve menfi olmakta (mâ) kelimesi gibidir. Her şey vücûd-i mefhûmu ve görünüşü i'tibâriyle müsbettir, fakat vücûd-i hakikiye nisbetle menfidir ve ma'dumdur.

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki:

Yukarıdaki mısra da geçen (mâ) nın da hem isbâta, hem nefye delâleti vardır. Lâkin ben (mâ) nın nefye delâlet eden kısmındanım. Çünkü vücûd-i mevhûmumu vücûd-i Hakta ifnâ etmiş ve eneîyyet-i mevhûmeden mücerred ve münezzehten kalmışumdur.

1732

من کسی در نا کسی دریافتم
پس کسی در نا کسی دریافتم

Men kesî der-nâ-kesî der-yâftem,
Pes kesî der-nâ-kesî der-yâftem.

«Ben kesliği, hakikî insanlığı nâkeslikte ve bivücûd olmakta buldum. Onun için isbâtı nefye fedâ eyledim».

Ve şu mevhum varlıktan geçtim. Bekâyı fenâda, vücûdu, terk
vücûd eylemekte idrâk ettim.

Bivücûd olmak gibi yoktur cihânın râhatı,
Gör ki simurgun ne dâmi var, ne de sayyâdı var.

Cenâb-ı Pir Efendimiz, şimdi de bir sûâl-i mukaddere cevab ve-
riyor ve mefrûz bir müşkili hallediyor, ve buyuruyor ki:

1733

جمله شاهان بنده بندہ خودد
جمله خلقان مرده مرده خودد

Cümle şâhân bende-i bendê Hodend,
Cümle Halkân mürde-i mürdê Hodend.

«Bütün pâdişahlar; bendelerinin bendesi, bütün mahlûkat
mürdelerinin mürdesidirler».

1734

جمله شاهان پست پست خویشرا
جمله خلقان مست مست خویشرا

Cümle şâhân pēst pest-i Hışrâ,
Cümle Halkân mēst mest-i Hışrâ.

«Bütün şahlar; maiyyetlerinin maiyyeti, bütün mahlûkat, ken-
di mestlerinin mestidirler».

Yâni bir hükümdârın bir çok nedim ve hizmetkârı bulunur.
Onlardan bir kısmı da hükümdâra fevkal'ade sâdık, hattâ âşık o-
lur. Onun sadâkati hükümdarca bilindiği için hükümdâr da onu
sever. Kezâ bütün mahlûkât; kendilerini sevenlere, riâyet hürmet
ve muhabbet eder, ayn-ı hisle mukabelede bulunur. Mah-
lûkât böyle olduğu gibi Kâinâtın Hâlıkı da böyledir. O da
kendini sevenleri sever. Nitekim: «Bir kimse Allahın olursa Allah
da onun olur» denilmiştir. «Benim mülâkâtıma ebrâr, yâni hayır-
kâr kullarımın çok arzusu vardır. Benim onlara iştîyâkım ise on-
larınkinden fazladır» diye bir Hadis-i Kudsi rivâyet olunur. Ce-
nâb-ı Hak hiç bir işde kullarından geri kalmaz. Onun için Zat-ı E-
cell ü Akdesini sevenleri onlardan çok fazla sever, ve İlâhî iltifat
lar garib karşılanmamalıdır. Bahsi te'yid için Hazret-i Mevlânâ bir
kaç misal daha irâd ediyor:

1735

می شود صیاد مرغار را شکار
تا کند ناگاه اینان را شکار

Mi-şevved Sayyâd murgânra şikâr,
Tâ küned nâgâh işânra şikâr.

«Kuşları ansızın avlamak için avcı onlara şikâr olur.»

Tuzak kurmak, ökse, kapanca ve sâire gibi şeyleri koymak hiz-
metinde bulunur.

1736

ی دلان را دلبران خسته بجان
جمله معشوقان شکار عاشقان

Bi-dilânra dil-berân Hastê be-cân,
Cümle ma'sûKân şikâr-i âşîKân.

«Dilberler, âşıkların candan tâlibi, ma'suklar âşıkların şikârı-
dır.»

1737

هر که عاشق دیدی کش مشوق دان
کو بنسبت هست هم این و هم آن

Her-ki âşîK didi k'eş ma'sûK d'ân,
K'û be-nisbet hēst hem in û hem ân.

«Her kimi âşık görürsen onu ma'suk bil. Çünkü o binnisbe hem
âşıktır, hem ma'suktur».

Yâni sever ve sevdiği tarafından sevilir. Binâenaleyh sevimlik
sevmeye tekaddüm eder. Cenâb-ı Hak da: (Yuhibbühüm Veyuhibbū-
neh) buyurur ki: «Allah, ba'zı kullarını sever, o kullar da Onu sever»
demektir.

تشنگان گر آب جو بند از جهن
آب می جوید بعالم تشنگان

Teşnegân ger âb cüyend ez-cihân,
Âb mi-cüyed be-âlem teşnegân.

«Susamışlar dünyâda su ararlarsa su da âlemde susamışları
arar».
O hâlde :

چونکه عاشق او ست تو خاموش باش
او چو گوشت میکشد تو گوش باش

Çun-ki âşık üst tû Hâmûş bâş,
Û çu gûşet mi-keşed tû gûş bâş.

«Mâdem ki âşık odur, sen sus: Mâdemki o, senin kulağını çekti
yor, sen kulaktan ibâret ol».

Yâni mademki Hak sana âşıkâne iltifatlar ediyor, senin gûş-i sır
rına ilhamlarda bulunuyor, o halde sus da, İlâhî iltifatları, o ma'ne
vi ilhamları dinle.

Hazret-i Mevlânâ bundan sonra kendisine hitâben diyor ki:

بند کن چون سبیل سیلانی کند
ورنه رسوائی و ویرانی بود

Bênd kûn çun sêyl seylânî kûned,
Ver-ne rûsvâyî vu virânî büved.

«Seli bağla ve önüne çevir ki akmasın. Cereyan edecek olursa
rûsvaylık ve harablık olacak».

Yâni bahs, tevhîde te'alluk etti ve gittikçe derinleşti. Bu hâl
devâm edecek olursa o mühim bahsi idrâk edemeyenler için felâ-
ket olacaktır.

Yine aşkın galebesiyle buyuruyor ki:

من چه غم دارم که ویرانی بود
زیر ویران گنج سلطانی بود

Men çi gam dârem ki virânî büved,
Zîr-i virân genc-i Sul-Tânî büved.

«Harâbî vukû'a gelebileceğinden ben niçin çekineyim? Virâne-
nin altında sultânî hazine vardır».

Yâni biraz evvel vahdet seli cereyân etmesin, önüne geleni alır,
götürür, götürmediğini de yıkar, bırakır denilmişti. Bu yıkıntı, şu
mevhum varlık bünyesinde olacaksa ne ehemmiyeti var? O yıkıntı-
nın altında sultânî bir hazine zuhûr eder ve onun muhteşemliği, yıkı-
lanı telâfi eyler.

غرق حق خواهد که باشد غرق تر
همجو موج بحر جان زیر و زبر

GarK-i haK Hâhed ki bâşed ğârK-ter,
Hemcu mevc-i bahr-i cân zîr-û-zeber.

«Allahın müstağrakı olan, daha ziyâde dalmak ve can denizi gi-
bi dalgalanmak ister».

Ma'lûmdur ki Cenâb-ı Hakka nihâyet olmadığı gibi onun kur-
biyyetine de sınır yoktur. Binâenaleyh, şeref-i kurbiyyete nâil olan-
lar, onun artmasını isterler. Nitekim bir Hadis-i Şerifte: «Yâ Rabbi
sana olan hayretimi artır» buyurulmuştur. Ma'lûm ya hayret, kur-
biyyet neticesidir.

Hakkın müstağrakı olan ayırd etmez ki:

زیر دریا خوشتر آید یا زبر
تیر او دلکش تر آید یا سپر

Zîr-i deryâ Hoşter âyed yâ zeber,
Tîr-i û dil-keş-ter âyed yâ siper.

«Denizin altı mı daha hoştur, yoksa üstü mü, onun oku mu zi-
yâde güzel, yâhud siperi mi?»

İşte garik-ı aşk-ı Hak olan cemâl ve celâli, yâhud onların âsârı bulunan lutuf ve kahrı tefrik edemez. İkisini de ayn-ı iştîyâk ile karşılar ve kucaklar.

Hazret-i Hüdâyin'in dediği gibi ki:

Hoştur bana senden gelen, Ya gonca gül, yâhud diken,
Ya hil'at ü yahud kefen, Lutfun da hoş, kahrın da hoş.

Şâyed bunları fark ve temyiz edecek olursa:

1744

یارہ کردہ وسوسہ بانی دلا
گر طرب را باز دی از بلا

Pâre kerdê vesvesê bâşî dilâ,
Ger Tarebrâ bâz dâni ez-belâ.

«Gönül; eğ-r tarabı, belâdan ayırd edecek olursan, vesveseden parça parça olursun».

Demişlerdir ki: «Ağzına lokma verenle ensene tokat vurmanı ayrı görürsen muvahhid değilsin».

1745

گر مراد را مذاق شکرست
بی مرادی بی مراد دلبرست

Ger merâretrâ mezâK-i şekerest,
Bî-murâdî nî murâd-i dil-berest.

«Eğer murâda ermekte şeker tadı varsa, bîmuradlık da dilberin murâdî değil midir».

Kâmil âşıkların murâdî: İrâde-i İlâhiyyeden ibârettir. Allâhın irâdesine râzî olmayıp da başka murâd beslemek; kemâle değil, noksana delâlet eder.

1746

مر ستارش خون بهای صد هلال
خون عالم ریختن او را حلال

Her sitârêş Hon-behâ-yî sad hilâl,
Hûn-i âlem rihten ûrâ halâl.

«O cânânın her yıldızı, yüzlerce hilâl diyetidir. Hattâ bütün âlemin kanını dökmek, ona helâldir».

Yine Hakkın bir tecellisi, vevleki yıldız kadar görünsün, tulû' etti mi, hilâl hatta bedr-i tam gibi olan ukûlû, inhisâfa uğratır. Akılların idrâki nûrunu sönük bırakır.

Çünkü akıl, ancak ma'kûlâtı, yâni akıl erebilen şeyleri ihâta eder. Allâhın tecellisi ise Allâhın kendisi gibi ihâta edilemez ve ukûl ile idrâk olunamaz. Binâenaleyh o tecellinin zuhûrunda akıl da, onun istinâd ettiği mevhum varlıkta mütelâşî ve muzmahil olur. Bununla, berâber yine o tecelli, o mütelâşî aklın ve o mevhum varlığın hûn bahâsı, yâni diyeti yerine geçer. Kezâ bütün âlemin kanını dökmek ve onu (adem) e götürmek, Zât-i ecell ü a'lâya helâldir. Çünkü mülkûn mâliki odur. Kâinâtı yoktan var ettiği vakit, nasıl kimsenin i'tirâza hakkı olamadıysa, yok ettiği vakit de kimsenin hakk-ı i'tirâzı olamaz. Şeyh-i Attar der ki:

«Mâlikûl-mülk odur, her ne dilerse onu yapar. İsterse bir ânda âlemi harâb eder».

1747

ما بها و خون بهارا یافتیم
جانب جان باختن بشتافتیم

Mâ behâ vû Hon-behârâ yaftım,
Cânib-i cân bahten bi-ştâftım.

«Biz kıymetimizi de, diyetimizi de bulduk. Binâenaleyh can fedâ etmeye koştuk».

«Biri beni severse onu öldürürüm. Öldürdüğüm kimsenin diyeti de ben olurum» diye bir Hadis-i Kudsi rivâyet edilir. Neden böyle oluyor? Çünkü :

«Cânını cânâne vermektir kemâli âşıkın,
Vermeyen cân i'tirâf etmek gerek noksânına».

Kur'an-ı Kerimde :

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تَحِبُّونَ

Yâni: «Sevdiklerinizden infâk etmedikçe, sevgilerinizden vaz-geçmedikçe bîrr ü hayra aslâ nâil olamazsınız» buyuruluyor. Allahı seven kimsenin kalbinde Allahtan başkası olmamak lâzım gelir.

Sür çıkar hâtırdan ağıyarı, tecelli ede Hak;

Pâdişah konmaz saraya hâne ma'mûr olmadan.

İnsanın kalbi bir dâne olduğu gibi kalbindeki de bir dâne olmalıdır. Bir gönül, ne vakit bu seadeti ve ancak ma'sûk-i yegâne-nin aşkını bulursa, onun sâhibi de, sevgilisinin maktûlü olur. O katl ise ya muhârebe meydanında, yâhud mücâhede yolunda şehâdet şüretiyle vuku'a gelir. Maktûl-i İlahinin diyeti yine Allah'tır. Nitekim Kur'an-ı Kerimde :

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ
الْمُ الْجَنَّةِ يَفَاقِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ
وَيُقْتَلُونَ

Yâni: «Allah, mü'minlerden nefislerini ve mallarını satın aldı. Mükâfâten de onlara cenneti verdi. Cennette ise her ni'metten a'lâ olan cemâl-i Mevlâ vardır. O mü'minler ki Allah yolunda muhârebe ve mücâhede ederler, kâfirleri ve nefislerini öldürürler, yâhud tarik-ı İlahide ölürler» buyurulmuştur.

Nefs ile mücâhede, düşmana karşı cihad gibidir. Hattâ, birincisi, ikincisinden eşed olduğu için ondan efdaldır. Çünkü, «Senin en adâvetli düşmanın, dâhilinde bulunan nefsidir» Hadis-i Şerifi mu'cibince düşmanın eşeddi, insanın nefsidir. Şöyle bir büyük sözü vardır :

«Gâzi; şehâdet yolunda ve harb meydanında koşar.

(58) Sûrei Âli İmran: 92.

(59) Sûrei Tevbe: 111.

Lâkin aşk şehidinin kendisinden efdal bulunduğundan gâfildir. Sevak cihetiyle bu, ona nasıl benzer ki birini düşman, öbürünü dost öldürmüştür.»

Hülâsa: Dost, sevdiğini ya maddeten muharebede, yâhud ma'nen mücâhede de öldürür ve ona en büyük mükâfâtı verir. O mükâfât ise likây-i Rabbânîdir ki Allah, kendi maktûllerinin diyeti- dir. Cenâb-ı Mevlânâ da biz diyetimizi bulduk ve can vermeye koştuk buyuruyor. Allah âşıklarının kâmilleri böyledir. Onlar o di- yete mükerreren nâil olmak için tekrar tekrar ölmek isterler ve:

Bin can olaydı kâş men-i dilşikestede,
Tâ her biriyle bir gez olaydım fedâ sana.

derler

1748

ای حیات عاشقان درمردگی
دل نبائی حز که دردل بردگی

Ey hayât-i âşîkan der-mürdegi,
Dil ne-yâbi cüz ki der-dil-bürdegi.

«Ey sâlik; âşıkların hayatı ölmektedir. Gönül vermeyince sen gönül bulamazsın».

Bundan dolayı Hallâc-ı Mansûr demiştir ki: «Ey benim mu'te-med dostlarım; beni öldürün ki hayâtım katlimdedir.» Aşkta ha- yât, vuslattan ibârettir. Öyle ise likâ' yâni vuslat ölümle kâbildir. Çünkü (Elmevtü likâullah) yâni: «Ölmek Allaha kavuşmaktır» buyurulmuştur. Kezâ gönül, ârifler lisânında hakikat-i insâniyye- den ibârettir. Yoksa bedende kanı sevkedenden uzuv değildir. İşte o gönülü, yâni insanlık hakikatini bulmak için kalbi de, kalbin bulunduğu teni de, hattâ hayâtı ve rûhu da sâhibine vermek ve:

Gönlüm de senin, can da senin, ten de senindir;
Nem varsa benim hepsi senin, ben de senindir.

demek icâbeder.

Şeyh Ömer ibn'il-Fârız kuddise sirruhu diyor ki: «Erbâbı ara- sında muhabbetin şartı budur. Bir tâibe, bu şartı yerine getirmiş, Ma'sûk-ı Ezeli de kendi ahd ve va'dine vefâkâr olmuştur».

من دلس جسم بصد ناز و دلال
او بهانه کرده بامن ازملال

Men diles cestem be-Sad nâzû delâl,
Û behâne kerde bâ-men ez-melâl.

«Ben sevgilimin, yâni mahbûb-î hakîkinin gönlünü ve rızasını aradım. O ise melâl ve istîğna tarîkiyle yüz türlü bahâne buldu».

Cenâb-ı Hakkn türlü türlü tecellisi vardır. Evliyâullahtan biri: «Yâ Rabbî ben senden râzıyım, sen de benden râzı ol» diye duâ edermiş. Kendisine: «Bizden râzı olsaydın rızâmızı istemezdin» diye ilhâm olunmuş. Evet, Allahın bilâ ivaz velâ garaz sevilmesi, her türlü tecellisinde — lûtf olsun, kahr olsun — teslimiyyet iktizâ eder. Bahse devâm olunuyor:

گفتم آخر غرق تست این عقل و جان
گفت دو رو بر من این افسون مخوان

Goftem âHir garK-i tust in akl ü cân,
Gôft rev rev ber-men in efsûn me-Hân.

«Bu akıl da, bu can da sana müstağraktır dedim. Git, git bana masal okuma cevâbını verdi».

Kezâ dedi ki:

من ندانم آنچه اندیشیده
ای دو دیده دوست را چون دیده

Men ne-dânem ân-çi endîşidei,
Ey du dîde dûstrâ çun dîdei.

«Ben senin düşündüğünü bilmez miyim? Ey iki gören, yâni bana mukâbil kendine vücut verip de aklım da, canım da sana müstağraktır diyen; Dostu nasıl görmüşsün? Hâlâ onu ve kendini ayrı mı farz ediyorsun, onun varlığı karşısında kendine vücut mu veriyorsun?»

Cenâb-ı Pirin şu beyânâtı Allâhü a'lem kendi ahvâlinde ziyâde bir takım müdde'ilere ta'riz olsa gerektir. Nefsine isnâd etmesi ise (üslûb-i hakîm) tarîkiyle ifâdedir. Ma'lûmdur ki üslûb-i hakîm tarîkiyle ifâde: «Şöyle yapıyorsunuz, böyle yapıyorsunuz, yapmamalısınız» diyecek yerde «Şöyle yapıyorum, böyle yapıyorum, yapmamalıyım» diye kusuru nefesine isnâd eylemektir. Bundan maksad da ta'rizin te'sirini hafifletmek, nasihat edilecek kimseleri incitmektir. Bu ifâde tarzı Kur'ân-ı Kerimde, ezcümle:

وما لي لا عبد الله فطري

Âyetinde vâkidir. Habîb Neccârın, kavminin müşrik olduklarını yüzlerine vurmayıp da: «Bana ne oluyor ki beni yaradana ibâdet etmiyeyim» dediği Yâsîn sûresinde beyan buyurulmuştur. Cenâb-ı Pir de şu iki beyitte aynı ifâde tarzını ihtiyâr eylemiştir ki aşağıdaki beytler bu mütâleayı te'yid etmektedir.

ای گرانجان خوار دیدتی و را
زانکه بس ارزان خریدتی و را

Ey girân-cân Hôr دیدesti verâ,
Z'an-ki bes erzân Haridesti verâ.

«Ey rûhu sakîl kimse. Onu hor görüyorsun. Çünkü onu çok ucuz almışsın».

Ruhu sakîl olan, kendisinde şevk ve hareket bulunmayan demektir. Onu hor tutmak ise emrini horlamak, şer'i tekâlîfe karşı mu'teriz bulunmak, yahut ifâsında ağır davranmaktır. Nitekim Cenâb-ı Hak, münâfıkları ta'rif ederken:

• واذا قاموا الى الصلوة قاموا كسالى

buyurmuştur ki: «Namaza kalktıkları vakit tenbel tenbel ve istemeye istemeye kalkarlar⁽⁶⁰⁾» meâlindedir. Maâzallah şu hareket, yâni Allahın emir ve nehiyelerine karşı ağır davranmak nifak alâmetidir. Onu ucuz almak ise, dini ve irfanı tetkik ile, mücâhede ile değil de, babasından görmek ve kitabda okumak suretiyle öğrenmek demektir. İmanın da, küfrün de, dindarlığın da, dinsizliğin de tetkik ve te-

⁽⁶⁰⁾ Sûrei Yâsîn, 22.

⁽⁶¹⁾ Sûrei Nisâ, 142.

tebbu' ve kanâat-ı kâmile neticesinde elde edileni makbuldür. Mukallidliğin, ikisinde de kıymeti olmamak lâzım gelir.

1753

هر که و ارزان خرد ارزان دهد
دو مری طفلی قمرس مان دهد

Her-ki û erzân Hared erzân dihed,
Gevheri Tifli ve-KurS-i nân dihed.

«Ucuz alan ucuz verir. Bir çocuk bir mücevheri bir somun ekmeğe değişir».

Kıyametdâr bir şey bulan, yahut ucuza alanın, onun kıymetini bilmediği için, ucuza vereceği; gayr-i müdrik bir çocuğun bir mücevheri bir ekmeğe değişeceği gibi, hakiki kıymetlerini bilmeyen bir budala da, dini ve irfanı kıymetsiz şeylere fedâ ediverir.

Bundan sonra Cenâb-ı Mevlânâ yine kendi halinin beyanına şüru' ile buyuruyor ki:

1754

غرق عشقی که غرقست اندرین
مشهای ولین و آحرب

GarK-i iŞKi-em ki garKest enderin,
İşKhâ-yievvein û âHirin.

«Ben bir aşka müstağrakım ki evvelkilerin de, sonrakilerin de aşkı, onda müstağraktır».

Bu beyt-i şerif, Cenâb-ı Pirin kemâl-i aşkını gösterir. Fakat onun meâl'nî anlamak, Mevlânâ olmaya mütevakkıftır.

Her velinin bir cihetten rütbe-i ulyâsı var,
Hepsinin aşk içre lâkin şâhı, mevlânâsı var;
Öyle bir sultân-ı vahdet, şehriyâr-ı âşk kim,
Hilkatinde lafz-ı aşkın rüşenâ ma'nâsı var.

Evet. Evliyâullah hazarâbenden her biri bir şeyde mümtâzdır. Meselâ Hazret-i Abdulkâdir, tasarrufâtı kevnîyyede, Şeyhul'ekber Hazretleri

ulûm-i ma'nevîyyede fevkal'adedir. Cenâb-ı Pirin de mazhariyyeti aşkıyyesi idraksız ve harikûlâdedir. Bu beytten benim anladığım ve anlatabileceğim bu kadardır. Nitekim kendisi de öyle diyor :

1755

محماس گفتم کردم زویان
دوره هم افهم سوزد هم زبان

Mücmelâş goftem ne-kerdem z'û beyân,
Ver-ne hem efhâm süzed hem zebân.

«Ben bu esrarı mücmel ve muhtasar söyledim, vâzihan beyân etmedim. Çünkü tafsîl edilecek olsa hem beyân edenin dili, hem de dinleyenlerin fehmi yanar».

Hazret-i Ebû Hüreyre-Radiyallahü anh demiştir ki: «Ben, Resûlullah Sallâllâhü Aleyhi Vesellemden iki nev'i ilim aldım. Birini neşreyledim, diğerini etmedim. Edecek olsaydım meâlîne tahammül edilmezdi de boğazım kesilirdi» Çünkü:

Esrâr-ı İlâhî bu küçük akla gerekmez,
«Zirâ bu terâzû o kadar sıkleti çekmez».

1756

من جو ل گویم لب دریا بود
من جو لا گویم مراد الا بود

Men çu leb güyem leb-i deryâ büved,
Men çu lâgüyem murâd illâ büved.

«Ben leb diyecek olsam o leb, leb-i deryâ yâni deniz kenarıdır. Ben lâ diyecek olursam da murâdım illâdır».

Bir Hadis-i Şerif vardır ki: «Hikmeti ehil'nden men'etmeyiniz, onlara zulmetmiş olursunuz» meâlindedir.

Ehlûllah hazarâtının kelâmı ayn-ı hikmettir. Binâenaleyh ona ehil olmayanları haberdar etmemek, ehil olanları da mahrum bırakmamak için sözlerini bir takım rumuz ve işaret ile söylerler. O sözleri de leb demeden leblebiyi anlayanlar fehmederler. Anlamayanlar ise sade elfazı işitip kalırlar. (İstilahât-ı sofîyye) unvanlı bir takım ta'birât vardır ki işte bu hikmete binâen vaz'olunmuşlardır.

Yine Mevlânâ buyuruyor ki:

من زشیرینی نشستم دو ترش
من زبسیاری گفتارم خوش

Men zi-şirini nişestem rû-türüş,
Men zi-bisyâri-i goftârem Hamûş.

«Ben çok tatlı olduğumdan ekşi yüzlü oturuyorum, ben söyle-
nilecek sözün çokluğundan sâkit duruyorum».

Malûm ya bir şey haddini tecavüz edince zıddına münkalib olur. Keskin bir sirke adamın ağzını nasıl yakarsa gayet tatlı bir şey de o nisbette yakar. Hazret-i Pirin derûnundaki ma'nevî halâvet ve nail olduğu fevkalâde lezzet de tarif ve tavsif edilemiyecek derecede olduğundan kendisini sâkit ve sâmit kalmaya mecbur eylemiş. Yine diyor ki:

تا که شیرینی ما از دو جهان
در حجاب رو ترش باشد نihan

Tâ-ki şirini-i mâ ez-dü-cihân,
Der-hicâb-i rûtürüş bâşad nihân.

«Bizim tatlılığımız, ekşi yüzlülük perdesi altında iki âlemden
de pinhân kalsın».

Yâni iki cihanda da ehli olmayanlar sözlerimizden istifade e-
demesin.

تا که در هر گوش ناید هر سخن
یک همی گویم ز صد سر لدن

Tâ-ki der-her-gûş n'âyed her seHûn,
Yek hemî-güyem zi-Sad sîrr-i ledûn.

«Her söz, her kulağa aksetmesin diye ilm-i ledünni esrârının
ancak yüzde birini söylüyorum».

Cenâb-ı Pir: «Her söz her kulağa aksetmesin diye ilm-i ledünni
esrârının ancak yüzde birini söylüyorum» demiş, bu ifade ile ehlül-

lah hazarâtında maddî ve manevî bir gayret, bir esirgeme bulundu-
ğunu imâ etmişti. O imâyı tasrih etmek ve maddî, manevî gayretin
tafsil eylemek için bir bahis açıyor da diyor ki:

BU BAHİS, HAKİM SENÂ'İ RAHMETULLAHİ ALEYHİN: (KÜFR
OLSUN, İMÂN OLSUN, YOLUNA MÂNİ OLAN HER ŞEY, MÂNİ OL-
MAKTA MÜSÂVİDİR. BİR NAKŞ DA GÜZEL OLSUN, ÇİRKİN OL-
SUN SENİ CANANDAN UZAK DÜŞÜRECEK OLURSA İKİSİ DE
BİRDİR) BEYTİNİN TEFSİRİDİR. KEZA BU BAHİS: (SA'D KISKANÇ
TIR. BEN SA'D'DAN KISKANCIM, ALLAH DA BENDEN ZİYADE
KISKANÇTIR. KISKANÇLIĞINDAN DOLAYI FUHŞUN AŞİKÂRESİ-
Nİ DE, GİZLİSİNİ DE HARAM KILMIŞTIR) HADİSİNİN AÇIKLA-
MASIDIR.

Bahse mevzu olan Hâdis-i Şerif, eshâb-i kiramdan Sa'd İbnü U-
bâde Radiyallühü Anh'in bir sözü üzerine şerefsânih olmuştur.

Kur'an-ı Kerim'de beyan edilen şu Âyet vardır:

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَا
يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُنَّ
شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٨٠﴾ إِلَّا الَّذِينَ يَأْتُوا مِنْ بَعْدِ
ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٨١﴾ وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ
وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ
أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٨٢﴾ وَالْخَامِسَةُ أَنَّ
لَعَنَ اللَّهُ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٨٣﴾ وَيَذَرُوا عَنْهَا
الْعَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٨٤﴾
وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٨٥﴾

Yâni: «Nikâhlı ve afife kadınları zinâ ile ithâm edip de dört şahid getiremeyenlere seksen deynek vurun; şehâdetlerini de ebeden kabul etmeyin. Ancak tâib ve müstağfir olanlar ve islâh-i hâl eyleyenler müstesnadır. Zira, Allah gafûr ve rahimdir. Kendi zevcelerini ithâm eyleyip de nefislerinden başka şahidleri olmayanların doğru söylediklerine dair yalnız başlarına şehadetleri halinde, dört defa yemin ile doğru söylediğine şehadet edecektir ve beşincisi de, yalan söylüyorsa lânet-i ilâhiyyeyi kendi üzerine davet etmesidir. Kadının da dört defa Allahı işhâd ederek kocasının yalancı olduğunu söylemesi kendisinden azabı def'ü ref' eder. Beşincisi, kocası sâdık ise gadab-ı ilâhiyi kendi üzerine davet etmesidir⁶².»

Bu Âyât-ı Celileden birincisi nâzil olup⁶³ da bir kadın hakkında fuhuş isnâd eden kimsenin dört şahid getirmedikçe sözünün mesmu' olmaması, hattâ kendisine iftira cezası olarak seksen deynek vurulması, ba'demâ edeceği şehâdetin de kabul olunmaması emir buyrulup, hükmü tebliğ edilince (Sa'd bin Ubâde): «Ben zevcemin bir yabancı ile sû-i halini görünce dört şahid bulmaya gidip getirinceye kadar, herif, işini görüp savuşur. Şahid getirmesem iftirâ ile müttehim olur ve ceza görürüm. Maâzallah böyle bir fâcia karşısında kalırsam o herifi gebertirim.» dedi ve taraf-ı Risâletten yukarıki Hadis-i Şerif beyân buyuruldu. Daha sonra ikinci Âyet nâzil oldu. Sa'd bin Ubâdeden başka (Âsım bin Adiy) Radiyallahü Anhümanın da böyle bir söz söylediği mervidir.

Bu hüfusta şu Hadis-i Şerif de rivayet olunur: «Her hükümdarın bir korusu, yâni dahilîne girilmesini men'ettiği bir yer vardır. Haberinizi olsun ki yeryüzünde Allahın korusu, yâni yaklaşılmasını men'ettiği kuru, mahârimidir.»

1760

جمله عالم ران غيور آمد که حق

رد در غیرت برین عالم سبق

Cümle âlem z'an gayûr âmed ki haK,

Bûrd der-gayret ber-in âlem sebaK.

«Cümle âlemin kıskanç olması ondan dolayıdır ki Allahın gayreti, bu âlemdeki gayretlerin hepsine galebe çalmıştır.»

Gayret, yâni kıskançlık bütün mahlûkatta cibillidir. Hiç bir ziruh yoktur ki başkasına karşı eşini kıskanmıyacak tabi'atte olsun. Yalnız domuzun kıskanç değil, müsamahakâr olduğu söyle-

(62) Sûrei Nur; 4:9

Bir de medenilik icabı diye Avrupada haremîni kıskanmıyanlar varmış. Fakat onların bu tabiatı fitri değil, gayr-i tabiidir. Çünkü insan beş kuruşluk bir simit alsa bile, onu köpeğe kaptırmamak için hiç olmazsa elini yukarı kaldırır. Onu kapmak isteyen köpeğe de tekmeyle savurur. Halbuki o simidin değeri beş kuruştur. Elde bulunan şeylerin kıymeti arttıkça onlara karşı gösterilecek dikkat de artar. Meselâ sıhhatin muhafazası ve hayatın idamesi için bir insan ne kadar kıymet gösterir. Cüz'i başı ağrıdı mı derhal hekime koşar, muayene ücreti, ilaç bedeli diye avuç dolusu para verir. Mâli olan bu fedakârlık, sıhhatin ve hayatın kendisince olan kıymetinden dolayıdır. Uğrunda bu derece fedakârlık gösterilen hayatın da fevkinde bir cevher vardır ki cihan, hattâ cân onun bahâsı olmaz. O da ırzdır, nâmustur.

İnsan, hayatının muhafazası için malından, namusunun korunması için de canından fedakârlık yapar; fakat hayatını kurtarmak için ırzından namusundan fedakârlık yapamaz. İşte cevher-i namus bu kadar kıymetlidir. Fakat şu söylediklerim, hakiki insan olanlara göredir. Kendi haremine fuhuş tellâllığı edenler de varmış ki onlardan bahsetmiyorum. Hüküm küll'e göredir. Ben insandan ve insanlıktan bahsediyorum. Biraz evvel ismi geçen (Sa'd bin Ubâde) Radiyallahü Anh'de, ırz ve namusun ne kadar âli bir cevher olduğunu, onun korunması için icabında hayattan bile fedakârlık yapılacağını bildiğinden Resûl-i Ekrem Sallâllahü Aleyhi Vessellem Efendimize öyle ma'rûzâtta bulunmuş, kıskançlığın insanlık şiarından olduğu da Aleyhissalât Efendimiz tarafından: «Ben Sa'd'den ziyade kıskancım» diye ifade buyurulmuştur. Hattâ Cenâb-ı Hakkın da gayret sahibi olduğundan fuhşıyyâtı tahrim eylediği beyan olunmuştur.

Şeriat; fuhşu, yâni ırza tecâvüzü ve mütecâvizleri ikiye ayırmış, mütecâvizlerin bir kısmına (Muhsan) bir kısmına (Gayr-i Muhsan) tâbir etmiştir. Muhsan olanlar: Nikâh dairesine girenler, nefislerini o sayede zinâdan kurtarmış olanlardır. Gayr-i muhsanlar da henüz evlenmemiş, şehvetin zorlamasına karşı kendilerine bir siper edinmemiş bulunanlardır. Malûmdur ki açıkta bulunan bir askerin mecburiyet halinde düşmana teslim olması, müstahkem ve kâbil-i müdafaa bir mevkiidekinin hem kendini, hem istihkâmı teslim etmesiyle bir değildir. Birincisi bir dereceye kadar mecbur ve ma'zur görülür. Lâkin ikincisi memleketine, milletine hiyanet etmiş sayılır. Cezası da cürmüne göre tertip olunur.

Evli, barklı bir erkek, yahut kadın da, nikâh istihkâmında ve şeriat kal'asındaki asker gibidir. Öylelerinin fuhş irtikâbı hem

kendilerini, hem de müstahkem mevki'lerini düşmana vermele-
rine benzer. Binaenaleyh cezaları reom' olunmak, yani toprağa
gömülüp taşla kafaları ezilmektir. Gayr-i muhsanlar ise, açıkta ka-
lan ve düşmana teslim olanları andırır ki, onların cəzası da yüz dey-
nektir. Vâkıa muhsanlarla gayr-i muhsanların cezası arasında deh-
şetli fark vardır. Lâkin insaf edilsin, cürümleri arasındaki fark da
dehşetli değil midir? Birincisinde Hakkullahtan başka hakk-ı ibâ-
dâda tecavüz yok mudur? Evlenmemiş bir erkeğin kocaya var-
mamış bir kadınla fuhşu yalnız hakkullağa tecavüzdür, nehy-i İlä-
hiye adem-i itâattir. Fakat evli, barklı bir adamın kocalı bir kadınla
fuhşu; hem kendi zevcesinin, hem de zinâ ettiği karının kocasının
hukukuna taarruzdur. Cezanın bu kadar şiddetli olması da herke-
sin korkup çekinmesi, binnetice ırz ve namusun mahfuz kalması
maksadına mübtenidir.

Irza tecavüzü şeri'at böyle şiddetli cezalarla men'ettiği gibi in-
sanların yaptıkları kanunlarda da ırz ve namus mütecavizleri hak-
kında cezalar tayin edilmiştir.

Bazı düşüncesizler, mahza şehvâni ve nefsâni mütaleat ile gay-
retin aleyhinde ve gayretsizliğin lehinde bulunsalar da, onların söz-
leri erbâb-ı ukûlün kulağına g'irmez. Nitekim de girmiyor. Hiç bir hü-
kümetin kanununda ırz mütecavizleri ve namus hırsızlarına ait
cezalar kaldırılmıyor. İşte halktaki bu gayretin hepsi de gayret-i
İlähiyye eseridir. Böyle olması da zaruridir. Çünkü:

1761

او جو جانست و جهان جون کالد

کالد از جان پذیرد نیک و بد

Ü çu cânest ü cihan çun kâlbéd,

Kâlbéd ez-cân pezîred nîk ü bed.

«Allah can gibidir. Cihan da cesed menzilesindedir. Cesed i-
yi, kötüyü ruhtan bulur.»

Cesed, iyiyi, kötüyü, hareketi, sükûnu ruhtan bulduğu gibi,
cihan da her türlü teessür ve infiâli Hakkın iradesinden bulur.
Yani Âlem, Allahın mezhâhiri olduğu için her yerde ve her şey-
de zâhir ve mufasarrif olan Haktır. Binaenaleyh halktaki gay-
retin gayret-i İlähiyye eseri olacağı da bedîhi ve zarûridir.

1762

هر که محراب نماز گشت عین

سوی ایمان رفتش می دان توشن

Her ki mihrâb-i nemâzeş gêşt ayn,
Sûy-i imân refteneş mi-dân tu şeyn.

«Mihrâbı ayn-ı zât olan kimsenin, vahdet-i mutlakı ve hakika-
tül hakâiki bulan zâtın imân tarafına doğru gitmesini aynı şey bil.»

Çünkü imân, gâibe olur. İyan ve şuhud mertebesinde ise imân-
nın hükmü yoktur. İmân-ı gaybi şek ve şüpheden kurtulamaz. Me-
selâ Hicaza gitmemiş bir kimse, Mekkeyi, Medineyi görmemiş bir
insan, gidip görmediği halde o iki belde-i mübarekenin vücuduna
inanır. İşte bu inanması gaybi imândır. Fakat gidip gördükten son-
ra eski inanmasının hükmü kalmaz. Müşahedesi üle-
mine ilmi değişir, meşhûdâtını işittiklerinden bambaşka bir halde
görür. Bu da lâteşbih şuhud mertebesi demektir. (Essalâtü mi'-
rac'ül mü'min) Hadisi şerifi muktezasınca namaz ehli imanının mi'-
racıdır. Çünkü (Allahü Ekber) deyip huzûr-i İlähiye durur. Bu
hakikat, Mevlid manzûmesinde ne güzel tasvir edilmiştir:

Sen ki mi'râc eyleyip kıldın niyâz,

Ümmetin mi'râcını kıldım namâz.

Her kaçan kim bu namâzı kılarlar,

Cümle gök ehli sevabın bulalar,

Namaz, mü'minin mi'râcı olmakla beraber namazdan nama-
za, mi'râcdan mi'raca fark vardır. Bizim gibiler namaza durunca
karşısında mihrâbı, yahut duvarı görür. Fakat erbâb-ı hakikat
(Allahü Ekber) deyince Kâ'be'yi manâ'ya teveccüh etmiş olur.
«Allah namaz kılanların kiblesindedir» Hadis-i Şerifinin hakiki
ma'nâsına vukuf peydâ eder. Hazret-i Mevlânâ bir rubâisinde
buyuruyor ki: «Mihrâbı, dostun cemâli olanın yüz türlü namâzı
rûkûu ve sücûdu vardır.»

Bundan dolayı pir-i destgîr efendimiz, geçen beytteki. «Hak,
rûh-i âlemdir, cihan ona nisbetle cesed gibidir.» dediğini te'yid i-
çin, ayn-ı zâtı mihrâb edinmiş olanlar bu sözün hakikatini bilirler.
O gibilerin de gâibe inanmaması ve hâdisatı müsebbibe değil de
esbâba atfetmesi olamaz diyor. Fakat bazan şuhud mertebesinde
bulunanlar, cânib-i İlähiden imân mertebesine tenzil olunurlar. O
vakit onlar da evvelki dereceden mahrum kalırlar, hâdisatı mü-
sebbibden değil, esbâbdan görürler.

1763

هر که شد مر شاهرا او جامه دار

هست خسران مر شاهنش انوار

Her ki şûd mer şâhrâ ü câme-dâr,

Hêst Husrân behr-i şâhes ittîcâr.

«Padişahın esvabcısı olan bir kimsenin o makamdan mehcûr

Olup da ticarete mecbur kalması hüsrân-ı mubındır». Ve eski vazifesine nisbetle değersiz bir şeydir.

1764

هر که با سلطان شود او هم‌نشین
بر درش شستن بود حیف و غین

Her ki bâ-sultân şevd û hem-nişîn,
Ber-dereş şüsten büved hayfû gabîn.

«Sultan ile bir yerde oturan zâtin saray kapısında kalması ne kadar acıklı bir şeydir, ne derece aldanıştır».

1765

دست بوشش چون رسید از دست شاه
گر گزیند بوس پادشاه گناه

Dêst-bûşeş çun resîd ez-dest-i şâh,
Ger güzined bûs-i pâ bâşed günâh.

«Bir kimseye padişahın elini öpmek müyesser olmuş iken onun ayak öpmeye kalkışması günâhtır».

1766

گر چه با بر سر نهادن خدمتت
پیش آن خدمت خطا و ذلتست

Gerçi pâ ber-ser nihâden Hidmetest,
Piş-i ân Hidmet HaTâ vû zilletest.

«Vâkı'a ayağı baş üstüne koymak, yâni ayak öpmek de bir hizmettir. Lâkin evvelki hizmetin yanında, yâni el öpmeye nisbetle hatâdır ve zilletir».

Gayb-ı mutlak ve Hakikatül hakâyika teveccüh eyleyenlerin, Cenâb-ı Hakkı, bizzevk-i vel'iyân rûh-i âlem bilenlerin, o mertebeden, imân bilgayb derecesine tenzil edilmelerini anlatmak için Cenâb-ı Pir Efendimiz bir kaç misal irad ediyor. Kendi zamanında en büyük adam hükümdar bilindiği için misali de onunla yapıyor. Buyuruyor ki: Bunlar, Mihrâb-ı ayna müteveccih iken tacirliğe başlayan, sultanın huzurunda otururken saray kapısında durmaya

mecbur olan, padişahın elini operken ayagina kapanmak derekesi düşen kimselere benzerler ki bu acımacak bir sukuttur. Vakı'a bu hal de bütün red değil, yine bir hizmettir, yine bir tekrârübür, amma evvelkine nisbetle dün bir mertebedir.

1767

شاهرا غیرت بود بر هر که او
بر گزیند بعد از آن که دید رو

Şâhrâ gayret büved ber-her ki û,
Ber-güzined ba'd ez-ân ki did rû.

«Kendi yüzünü gören ve makbûliyyet derecesine eren kimse- nin başkasını kendisine tercih etmesini şâh kıskanır».

Bu, böyle olduğu gibi mülkün hakiki sahibi de iltifât-ı İlâhîsi-ne mazhar olanların başka şeylerle meşgûliyyetlerini çekemez. Nitekim:

و! بو! الی وکم

buyuruyor. İnâbe ise her şeyden kat'î nazarla Allaha rücu' eylemek demektir.

Hülâsa: Allahı seven, ondan başkasına bakmamalı, mâsivâ meylini kalbinden çıkarmalıdır. Çünkü Allah kıskançdır, hattâ:

1768

غیرت حق بر منل گندم بود
گاه خرمن غیرت مردم بود

Gayret-i haK ber-mesel gendüm büved,
Gâh-i Hirmen gayret-i merdüm büved.

«Allahın gayreti buğday, halkın gayreti ise harmandaki saman gibidir».

اسل غریہا مداید از دلہ
آن حندان ورع حق بر اشتیاق

Asl-i gayrethâ bi-dânîd ez-lâh,
Ân-i HalKan fer'i haK bi-istibâh.

«Gayretlerin aslını Allahtan biliniz. Mahlûkâtınki şüphesiz gayret-i İlâhiyenin fer'idir».

شرح این بگذازم . کبریا گله
از حنای آن نگار دہد لہ

Şerh-i in bü-gzârem û girem gile,
Ez-cefâ-yi ân nigâr-i deh-dile.

«Bu gayret bahsinin şerhini bırakacağım, o mütehavvil cânânın cefâsından şikâyet edeceğim».

Bu arada mütehavvil tâbirinin (Ma'sûk-i ezeli) hakkında isti'mâl edilmesi :

کل . . . مشوق شدن

Ayet-i Kerimesine işaretir ki, Cenâb-ı Hak, her an diğer bir şe'n ile tecelli eder, tecelisini de tekrar etmez.

Hazret-i Pir buyuruyor ki: «Gayret-i İlâhiyye bahsini bir tarafa bırakıyorum. Her an başka bir sûretle tecelli eyleyen, yâni âşıklarını kâh yaklaştıran, kâh uzaklaştıran Hak'kın mütehavvil cîlvelerinden tazarru' âmiz şikâyetlerde bulunacağım.»

نالم ایرا نالہا خوش آیدش
از دو عالم نالہ و غم بادش

Nâlem irâ nâlehâ Hoş âyedeş,
Ez-du-âlem nâle vû gam bâyedeş.

«İnliyorum. Çünkü âşıkların iniltisi ona hoş gelir. Hattâ iki âlemden onun maksudu gamdır, nâ'edir».

Malûmdur ki Cenâb-ı Hak, (Rahmân) ve (Rahim) dir. Rahmet şayan-ı merhamet olanı ister. Şayan-ı merhamet olmak için de ağlamak, sızlamak lâzımdır. Onun için Hazret-i Mevlânâ «Hakkın rahmetine şayan olayım diye inliyorum» diyor ve devam ediyor:

چون نسلم تنہ از دستان او
چون نیم در حلقہ مستان او

Çun ne-nâlem tâH ez-destân-i û,
Çun neyem der-halka-i mestân-i û.

«Onun mekrinden nasıl olur ça acı acı inlemem. Çünkü mestlerin halkasına dahil değilim».

و مکر و اد کر الله والله خير الماكرين

Ayet-i Kerimesi hükmünce Allah da mekr yapar. Fakat o, mekr edenlerin hayırlısıdır. Ezcümle âşıklardan birini daha ziyade şayan-ı merhamet ve sezâvâr-ı kurbet kılmak için onu muvakkaten hicrandan bırakır. Acı acı ağlatır. Hicranzede âşık; elem-i firâk ile ağlar, inler, candan, yürekten yalvarır, yakarır. Nihâyet o samimi tazarru'ât kabul olunur, kendisi de evvelkinden âli bir derece-i kurbeye çıkarılır. İşte bu da bir mekirdir, fakat bir mekr-i hayırdır.

Burada bir nûkte daha vardır ki o da ayrılıkta kalmış gafillerin nâil-i tekarrüb olabilmeleri için yürekten ve candan ağlayıp inlemeleri lüzumudur. Hazret-i Mevlânâ zımnen buyuruyor ki: «Ey Allahın mest-i müşâhede olan kulları arasına giremeyen; nasıl olur da ağlamaz ve inlemezsin? Kurbiyyet şerefine nâil olabilmek için aman kapısına düşmekten başka çâre yoktur.» Yine devam ediliyor:

چون نبانم همچو شب بی روز او
بی وصال روی روزافزون او

Çun ne-bâşem hemçu şeb bi-rûz-i û,
Bi-viSâl-i rûy-i rûz-efrûz-i û.

«Onun gündüzü olmayınca nasıl olur da gece gibi muzlim kalmam. O gündüz, onun gündüzleri ziyâdâr eyleyen cemâline vuslatır».

ناخوش او خوش بود در جان من
جان فدای یار دلر نجان من

Nâ-Hoş-i û Hoşbüved der-cân-i men,
Cân fidâ-yî yâr-i dil-rencân-i men.

«Canım, gönül inciten cânâna fedâ olsun. Onun nâhoş görünen tecellisi de bana hoştur».

عاشقم برنج خویش و درد خویش
هر خشنودی شاه فرد خویش

AşîKem ber-renc-i Hiş û derd-i Hiş,
Behr-i Hoşnûdi-i şâh-i ferd-i Hiş.

«Kalbimin yegâne sultanı bulunan dildârımın rızası için derdim ve elemime âşıkım».

خاک غمرا سمره سازم هر چشم
تا ز گوهر پر شود دو بحر چشم

Hâk-i gamrâ sürme sâzem behr-i çeşm.
Tâ zi-gevher pür şevd dû bahr-i çeşm.

«İki gözümdeki denizlerin gevherle dolması için gam toprağını gözüme sürme yapıyorum».

اشک کان از بهر او بارید حلق
گوهرست و است پندارد حلق

Eşk kân ez-behr-i û bârend Halk,
Gevherest û eşk pindârênd Halk.

«Halkın Hak için yağırdığı göz yaşları hakikatte gevherdir. Fakat halk onları göz yaşı zanneder».

Hakikaten :

Her katrası bir gevher-i yektâdan eazdır,
Allah için ol yaş ki akar dide-i terden.

Gönül pasını izâle için göz yaşından müessir iksir yoktur.

Onsuz olmaz levh-i dil, saykalpezir-i incilâ,
Sath-ı mir'âtı canâne, bir cilâdır göz yaşı.

Binâenaleyh manevî kıymeti de o nisbette yüksektir.

من زحان حلق شکایت میکنم
من ز شاکای حکایت میکنم

Men zi-cân-i cân şikâyet mi-künem,
Men neyem şâki hikâyet mi-künem.

«Ben canımın canından şikâyet mi ederim? Hayır. Şikâyetçi değilim. Ancak mâvakaı hikâye ediyorum».

○ hikâye ile de mütelezviz oluyorum.

Sevdiğinden, meselâ kocasından şikâyet eden bazı kadınlara tesadüf olunur. Kadın dinleyecek kimse buldu mu saatlerce şikâyet eder. Fakat lâkırdılarına dikkat edilecek olursa, ettiği şikâyetlerden haz aldığı, hattâ onun lezzetiyle kendinden geçecek hale geldiği anlaşılır. Süret âşıklarının şikâyeti bu kadar neşe verirse mânevî ve Hak âşıklarının nasıl olacağını düşünmelidir.

دل همی گوید از درنجیده ام
وز زلف مست می خندیده ام

Dil hemi-güyed ez-û rencideem,
V'ez-nifâK-i süst mi-Handideem.

«Gönül ondanıncındım diye söyleniyor. Bense bu gevşek nifâka gülüyorum.»

Yâni gönülün şikâyeti olmak üzere dilimden bazı sözler dökülüyor. Halbuki kalb, ona karşı şâki değil, şâkirdir. Müştekiyâne hissiyât göstermesi yabancılar nazarından halini gizlemek içindir. İşte kalbimin bu hissiyâtını bildiğim için ızhârına çalıştığım şikâyetlere gülüyorum.

Cenâb-ı Pir, gâibden muhâtaba iltifât ediyor ve doğrudan doğruya mahbûb-ı ezeliye hitabda bulunuyor ve diyor ki:

دستی کن ای تو فخر راستان
ای تو صدرو من درت را آستان

Râstî kûn ey tu faHr-i râstân,
Ey tu Sadr ü men deretrâ âstân.

«Ey istikâmet erbâbının medâr-ı iftihârı; sen de istikâmet göster. Ey zât-i filmisil meclisin sadrı olan, benim kapısında eşik bulunduğum mahbûb-i hakiki.»

Ehlinin malûmudur ki tarikat mertebelerinde bir (hâl) bir de (makam) vardır. Hâl; Gelip geçici bir zevk, bir neşvedir. Makam ise; Nisbeten devamlıdır. Erbâb-ı tarik içinde hâl sâhibi olanlara (ehl-i telvîn), makam sâhibi bulunanlara (ehl-i temkin) denilir. Bazen da makam sâhibleri, bir hikmete mebnî telvine dâcâr olurlar, sonra lûtf-i İlâhî ile yine terakki ederler. Hattâ eski makamlarının fevkindeki derecâta yükselirler. Şu hâl ileriye atılacak kimsenin gerileyip de sıçramasına benzer. İşte öyle sıçratılmak için geriletilmiş olanlar, o esnadaki firâka dayanamazlar. Kemâl-i sûz ü güdâz ile tazarruâtta bulunurlar. Meselâ: «Sen meclisin sadrındasın, bense kapı dışarısında bulunuyorum. Bize (Festeküm kemâ ümirt) diyor ve istikâmeti emre diyorsun. Bize emrettiğin istikâmeti sen de göster; yâni âşıklarını kâh takrib, kâh teb'îd etme, onları temkinden telvine düşürme derler.»

Maamafih bu teşbihin doğru olmadığını beyan için Cenâb-ı Mevlânâ diyor ki:

آستان و صدر درمئی نجاست
ما و من کز آن طرف کن یار ماست

Âstân ü Sadr der-ma'ni kücâst,
Mâ vu men k'û ân Taref k'ân yâr-i mâst.

«Ma'nâda kapı eşiği ve meclisin sadrı nerededir? Yârimizin nezdinde (ben) ve (biz) nasıl olur?»

Yâni biraz evvel «Sen meclisin sadrında oturuyorsun, bense kapının eşiğini teşkil ediyorum» denilmişti. Bu bir teşbih idi. Derece farkı anlatılmak için söylenilmişti. Fakat hatalı bir teşbih idi. Çünkü hakikatte ben, sen, biz, siz yoktur ki onun sadr-ı mecliste oturması, benim de kapı dışarısında bulunmam kâbil olsun.

ای رهید جان تو از ما و من
ای لطیفه روح اندر مرد و زن

Ey rehîde cân-i tu ez-mâ vu men,
Ey laTife rûh ender-merd ü zen.

«Ey ruhu (biz) ve (ben) kaydlarından münezzehtir olan, ey erkek ve kadında lâtfî-ruh bulunan.»

مرد وزن چون یک شد آن یک تویی
جو نکه یکها محو شد آنک تویی

Merd ü zen çun yek şevd ânyek tûyî,
Çun-ki yekhâ mahv şûd ânek tûyî.

«Erkek, kadın bir olunca o bir sensin, birler mahvolunca da baki kalan yine sensin.»

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki:

این من و . . . بهر این بر ساختی
تا تو با خود نرد خدمت با حق

In men û mâ behr-i in ber-sâHti,
Tâ tu bâ-Hod nerd-i Hidmet bâHti.

«Bu ben ve biz'liği, yâni taayyünât-i kesireyi kendi kendine hizmet için izhâr ettin.»

تا من و توها همه یکسان شود
عاقبت مستغرق جانان شود

Tâ men û tûhâ heme yek-sân şevêd,
ÂKibet müstağrak-i cânân şevêd.

«Bu ben ve sen'ler, yâni âlemdeki kesret bir olunca hepsi de müstağrak-i cânân olurlar» yahud «...olsunlar diye...»

Hâk'kın kemâl-i zuhûru, mahlûkatın in'idâmı (kendiliğinden yok olması) demek olur. Nitekim güneşin zuhûru, yıldızların intifâ ve iht'fâsını icap eder. Bundan dolayı Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki

این همه هست و یا ای امرکن
ای منزله از یا و از سخن

In heme hest û bi-yâ ey emr-kûn,
* Ey münezzeh ez-bi-yâ vû ez-seHûn.

«Bunun hepsi de böyledir. O halde ey âmir-i mutlak ve fail-i yegâne olan Allah; gel, yâni zuhur et. Ey gel diye çağrılmaktan ve o yolda bir söze muhâtab olmaktan münezzeh bulunan Allah.»

Yâni ben, sen gibi i'tibârî vasıfların hepsi de ducâr-ı fenâ ve müstağrak-ı cânân olacaktır. O halde bir ân evvel zuhûr ederek o fenâ devlet ve ni'metini ta'cil eyle. Bir de ben, sana, gel! diye hitâb ettim. Gel tâbiri bir emirdir. Sen ise öyle bir sözden ve öyle bir hitabdan münezzeh ve müberrâsın.

Mâlûmdur ki emir, ya büyükten küçüğe, yahut akrandan akrana,

hut küçükten büyüğe olur. Fakat ikinci ve üçüncüsünde emrin akı değişir. Taleb akrandan olursa ona tavsiye derler. Küçükten olursa ona da duâ, recâ, temenni ve istirham tâbir ederler. Hazret-i Pirin buradaki talepleri emir değil, temenni ve istirhamdır.

جسم جسمانه تواند دیدنت
در خیال آرد غم و خندیدنت

Cism cismâne tuvâned didenet,
Der Hayâl âred gam û Handidenet.

«Cisim, yâni cismâniyyetten kurtulamayan, seni cismâne görebilir mi? Böylesi, senin mağmum olmanı ve gülmeni tehayyül eder.»

دل که او بست غم و خندیدنت
نو مگو که لایق آن دیدنت

Dil ki û bestê gam û Handidenest,
Tû me-gû ki lâyiK-i ân didenest.

«Gama ve gülmeye bağlı olan bir gönülün müşâhedeye lâyık olduğunu sanma.»

Mâlûm'dur ki Kur'ân-ı Kerim'in Âyât-ı Celilesi (muhkem) ve (müteşâbih) diye ikiye taksim edilmiştir. Âyât-ı muhkeme: Mânası zâhir olanlardır. Âyât-ı müteşâbihe ise: Mânası te'vil ve tefhime muhtâc bulunanlardır. Meselâ:

يدالله فوق ايديهم

Yâni: «Allahın eli onların elleri üstündedir.» Âyet-i Kerimesi müteşâbihattandır. Cenâb-ı Hak, cismâniyyetten münezzeh olduğu için, Âyet-i Celiledaki (yed) bizim bildiğimiz ve anladığımız el değildir. Bundan dolayı müfessirler, onu (kudret) mânasiyle tefsir etmişler: «Allahın kudreti, onların kudretleri'nin fevkindedir.» diye te'vil eylemişlerdir. Kur'ân'da bu suretle müteşâbihât olduğu gibi, Hadiste de vârid olmuştur. Meselâ: «Cenâb-ı Hak, mü'min kulunun tevbe etmesiyle ferahlanır» Hadisinde Allahın ferahlandığı beyan buyuruluyor.

Kezâ: «Kul tedbirde bulunur, Hakkın kaderi ise güler» denilmiştir. «Hakkın ferahlanması» ve «Kaderin gülmesi» müteşâbihattandır. İhtiva ettikleri mânaların anlaşılabilmesi için, o gibi ta'birât ile ifade olunmuştur. Çünkü hakikati bilmeyenlere ve maneviyyâtı anlamayanlara başka türlü anlatmak ihtimali yoktur. Ondan dolayı biz, (rû'yetullâhı), meselâ karşımızdaki direk ve duvarı görmek gibi tehayyül ederiz. Âyet ve Hadislerdeki müteşâbihâtı cismânî bir surette anlayabiliriz. Hattâ (Allah) deyince, onu ne kadar tenzih etsek yine zihnimizde bir şey tasavvur etmekten kurtulamayız. Halbuki o zât-i ecell ü akdes, bizim tasavvurumuzdan da, teşbihimizden de, tenzihimizden de müteâlidir. Onun içindir ki: «Hatırına her ne gelirse Allah ondan münezzehtir ve müteâlidir» denilmiştir.

Evet, Cenâb-ı Hak görülür, fakat cismânî olarak değil, yâni onu müşâhede, eşyâyı görüğe benzemez. Onun ferahlanması, yâhut gada-ba gelmesi, bizim inşirâh ve infiâlimize müşâbih değildir. Mahza bize anlatılmak için ifâde buyurulmuş olan o gibi evsâfı anlamayanlar, müşâhede-i ilâhiyyeye isti'dâdı olmayanlardır.

1789

آنکه او بستہ غم و خندہ بود

او بدین دو عاریت زندہ بود

Ân-ki û bestê gam û Handê büved,
û bed-in dû âriyet zindê büved.

«Kederlenmeye ve gülmeye merbut ve mukayyed olan kimse, bu iki iğreti şeyle yaşar».

Yâni cismânîyyet ve muktezây-ı beşerîyyetten kurtulamamış olanlar iki halin esiridirler ki, biri gam, biri sürurdur. Hoşuna gitmeyecek şeye uğrayanlar kederlenir, bilâkis istediği bir şeyi elde eden sevinir. Halbuki bu iki halin ikisi de geçici şeylerdir. Devamlı olmadıkları için iğretidirler. Bunlara merbut ve mukayyed bulunanlar ise iğreti şeylerle ömürlerini geçirirler. Lâkin:

1790

باغ سبز عشق کو بی منتهاست

جز غم و شادی دور پس میوه هاست

Bâğ-i sebz-i işk k'û bi-müntehâst,
Cûz gam û şâdi der-û bes mivehâst.

«Aşkın yeşil ve tarâvetli bağı ki ucu, bucağı yoktur. Orada gamdan, sürurdan başka bir çok meyve de vardır».

Binâenaleyh :

1791

عاشق زین مردو حالت برترست

بی بهار و بی خزان سز و ترست

Âşıkî z'in her-du hâlet berterest,
Bi-bahâr û bi-Hazân sebz û terest.

«Âşıklık bu iki halden de, yâni gamdan da, sürurdan da halidir. Baharsız, hazansız dalma yeşil ve tazedir».

Aşk bağıının daima yeşil ve tarâvetli bulunması, sair bağ ve bahçeler gibi hazandan, kıştan müteessir olmaması aşkın ve âşıklığın devamındandır. Allah âşıkları, her vakit ve her asırda bulunur. Biri giderse biri gelir. Binâenaleyh âşıklık devam eder. Aşk bağı da tarâvetini muhafaza eder.

Hâfız-ı Şîrâzî der ki: «Âşıkların silsilesi birbirine bağlıdır. Biz gitsek de terânemiz bülbüllerin nagamâtından işitilir».

Cenâb-ı Pirin Mesnevi nazmındaki meslek-i mahsûsundan sırası geldikçe bahsediliyor. Bu vâdide ittihaz eylediği usulden biri de bir bahsi söylerken münasebet düştükçe diğer bir bahse geçmek, arada bir istitrat yaptıktan sonra eski bahse avdet eylemektir. Nitekim takririne başlanan (Tûtî hikâyesi) henüz bitmemişken, ara yerde bir çok hakâyik ve maârif beyân buyurulmuştur. Bir de Hazret-i Mevlânâ aşkın mazhar-ı tammı olduğu cihetle nerede aşka dâir bahis açıl-sa derhal kendisine o sıfat galebe eder. Galebe-i aşk ile cezbeyle gelip ma'sûk-i hakikiye teveccüh ve ona hitâb eyler. İşte burada da öyle olmuştur. Buyuruyor ki:

1792

ده زکات روی خوب ای خور و

شرح جان شرحه شرحه باز گو

Dih zekât-i rûy-i Hûb ey Hûb-rû,
Şerh-i cân-ı şerha şerha bâz gû.

«Ey güzel sevgilim, o güzel yüzün zekâtını ver. Bu parça parça olmuş ruhu şerh ve tesliye eyle».

Malumdur ki nisaba malik olanın zekat vermesi lazımdır. Cenâb-ı Hak ise her şeyin Hâlıkı ve Mâlikidir. Her şey onun olduğu gibi hüsn-i zâtisi itibariye de mâlik-i nisabdır. Binâenaleyh Mevlânâ diyor ki: «Ey her şey gibi hüsnüne de pâyân tasavvur olunmayan Rabbim, vech-i cemâlinin zekâtını ver, yâni ezeli ve ebedi olan hüsnünün zekâtı olmak üzere bizim gibi fakirlere bir iltifatta bulun. Ez-cümle şerh-i sadr inâyetini göster, kalbimizi şerh ve tevsî' eyle, tecelliyât-ı İlâhiyyene kâbiliyyetli bir hale getir. Lûtfun, keremin tevâlî eyledikçe kalbimiz dolsun, fakat doymasın; daima tezâyüd ve tevâlî-sini istesin. Peygamber-i Ekber Aleyhissalâtü Vesselâm gibi: «Ya Rabbi! Sana karşı olan hayretimi artır» istirhamında bulunsun.»

Tecelliyât-ı İlâhiyyeye mazhariyyet hususunda Allah ehlinin iki hali vardır. Biri vasat derecede bulunanların halidir ki bunlar ancak cüz'î bir tecelliye kanaat ederler, fazlasına tahammül gösteremezler. Molla Câmî kuddise sırruhu (Levâmî) adlı eserinde der ki: Büyüklerden biri, yine ekâbirden birine:

«Artık kadeh ve kırmızı şarap peşinde koşamıyacağım. Ben öyle dolgun bir kadehe döndüm ki bir damla bile ilâve edilse taşıp döküleceğim» rubâisini yazıp gönderdi. Mürselünileyh de:

«Muhabbet şarabını ardı arası kesilmeksizin kâse kâse içtim. Lâkin şarap tükenmediği gibi hararetim de geçmedi» beyti ile cevap verdi. Galiba rubâiyi gönderen (Yahyâ bin Muâz-ı Râzî) cevabı veren de (Hazret-i Bâyezîd-i Bestâmî) imiş. Kaddesallâhüesrârehümâ.

İşte Hazret-i Bâyezîd'in cevâbı, ehlullahın ikinci kısmından ve birinci derecede bulunanların halini musavvirdir ki onlar ne kadar tecelliye mazhar olsalar kanaat etmezler, tezâyüdünü ve tevâlîsini isterler. Birinci kısımdan olanların kanaatine (rey) derler ki suya kanmak demektir. Allah ehlinin büyüklerinin meşrebinde (rey) yoktur. Nitekim Hazret-i Mevlânâ bir gazelinde: «Kum suya kandı. Fakat ben, tecelli-i İlâhînin tevârüdüne doymadım. Ne acâyip şey, ne acâyib şey!» buyurmuştur. Meşreben böyle olan Cenâb-ı Pir, bu hususta kanaat gösterilmemesini de tavsiye eder ve: «Birâder Allahın dergâhı nihâyetsizdir. Her nereye varsan Allah aşkına kanâat etme, ilerlemeye çalış» der. Mevlâ'âşıkın Efendimiz yukarıki beyt ile inşirâh-i Kalb ve tevâlî-i tecelli talebinde bulunduktan sonra bu yuruyorlar ki:

1793

کز گشمة غمزه غمازه

بردم بنهاد داغ تازة

K'ez girişme gamze-i gammâzei,
Ber-dilem bi-nhâd dâğ-i tâzei.

«Gammaz ve celâli olan gamze, cilvesiyle kalbime yeni bir yara açtı».

Yâni ben tecelli-i İlâhînin tevârüdünü istemiştim. Celâli bir tecelli vukûa geldi de yüreğime yeni bir yara açıldı.

Mâlumdur ki girişme: Cilve demektir. Gamze ise: Gözün kuyruğu ve yan gözle bakış mânâsıdır. Bu gibi sıfatların ma'sûk-ı ezeliye isnâdı müteşâbihât kabilinden olur. Vâkıa ülemânın bir mesleki vardır. Esmâ ve sıfat-ı İlâhiyye tevkîfidir. Herkes her aklına gelen şeyi Allaha isnâd edemez, derler. Doğrudur. Şu şartla ki, o kimse âkil ve mükellef olsun. Galebe-i aşk ile kendinden geçen kimse mükellef değildir ki, bu gibi şeylerle mukayyed olsun. Akl ve sahv halinde bulunanların âdâb-ı şeriâte riâyetleri lâzımdır. Fakat sekr ü istiğrâk derecesinde olup da kendini kaybedenler mazurdurlar. Hele (Fenâ fillah) mertebesindekilerin mazereti muhakkaktır. Çünkü o esnada onların söyledikleri kendilerinden değildir. «Gül-şen-i Râz» sahibi (Şeyh Mahmud-i Şebisterî) der ki: «Bu mâna ve bu sözde kimse sana itirâz edemez. Zira bu mertebe de sâhib-i mezhâb olan Allahtır, başkası değildir.»

İşte Hazret-i Mevlânâ da bu makamdan söylediği için, tevkîfi olan esmâ-i hüsnâ ile tekayyüd etmiyor. Zaten isim nedir? Müsem-mâyı ve zâtî hatıra getiren şey değil mi? Ârifin nazarında her şey hatırlattığı için zerrât-i kâinâtın her biri Hakkın ayrı ayrı birer ismidir.

Yine teşbihât, belki de müteşâbihât vâdisinde bahse devam ediliyor:

1794

من حلاش کردم ار خونم برنخت

من می گفتم حلال او می گرینخت

Men halâleş kerdem er Hünem bi-riHt,

Men hemî gôftem halâl u mi-giriHt.

«Sevgilim kanımı döktüyse ben ona helâl ettim. Ben helâl olsun dediğim halde o kaçıyordu».

Yâni ben, tecellinin devamı niyâzında bulunmuştum. Göz ucuyla öyle bir cilve etti ki, yüreğime yeni bir yara açtı. Mevhum varlığım bundan telâşa düştü. Öyle olmakla beraber helâl olsun, hattâ canım feda olsun dedim. Ben helâl olsun dediğim halde o devam etmedi istitâr eyledi.

(Müşâhedetül'ebrâr beynettecelli vel'istitâr) denilmiştir ki (Ebrârın müşâhedesi tecelli ile istitâr arasındadır) demektir.

Cenâb-ı Mevlânâ bundan sonra gaibden muhataba iltifat yapıyor

yâni mâvakai hikâye ederken ma'sûk-ı ezeliye hitâb ile diyor ki:

1795

چون گر زانی ز ناله خاکیان
غم چه ریزی بردل غما کیان

Çun girizani zi-nâle Hâkiyân,
Gam çi rizi ber-dil-i gamnâkiyân.

«Bu hâki âşıkların nâlesinden kaçacak olduktan sonra, o gam -
nâklerin kalbine neden gam döküyorsun?»

Yâni: Senin âşıkların ki bedenleri itibariyle toprağa mensubdur-
lar. Halbuki onların sana taâşşuku ve senin onlara, velevki tecellî-i
celâli sûretide olsun, teallukun; kendilerine âli bir şeref vermiştir. İş-
te o zavallılar istitârin ve gaybûbetin derdiyle inliyorlar. İniltilerinin
sebebi sensin. Mâdem ki derdi veren sensin, dermânı verecek de yine
sen olmalısın.

1796

ای که هر صبحی که از مشرق یافت
همجو چمنه مشرق درجوش یافت

Ey ki her Subhî ki ez-meşriK bi-tâft,
Hemçu çeşme meşriKat der-cûş yâft.

«Ey Cevâd ve Kerîm olan Allah; meşriktan tulû' eden her sa-
bah, seni, sark çeşmesi olan güneşin gibi, cûş u hurûşta bulur».

Yâni: Sabah olup da güneş doğunca, onun ziyası nasıl cûş u
hurûşa gelir ve bütün âfâkı tenvir ederse, o güneşin doğurduğu sa-
bahlar da seni öylece bulur ve ancak senden nûr alır.

Ey Hâlikul'ervâh olan Allah, sabahları tenvir ederken ruhları,
husûsiyle benim mecruh olan ruhumu nursuz mu bırakırsın? Hâşâ!

چون بهانه داری این شیدات را
ای بهانه شکرین لہات را

Çun behâne dâri in şeydâtrâ,
Ey behâne şekkerin lebhâtrâ.

«Ey tatlı dudaklarına kıymet biçilemeyen sevgilim; bu mecnûnu-
na cemâlini göstermemek için nasıl bir bahane bulursun?»

1798

ای جهان کهنه را تو جان نو
ازن بی جان و دل افغان شو

Ey cihân-i kühnerâ tû cân-i nev,
Ez-ten-i bi-cân u dil efgan şinev.

«Ey köhne ve fersûde âlemin rûh-i nevini olan Allah: cansız ve
gönülsüz olan şu bedenin feryadını dinle».

Sofiyye-i kirâm hazerâtı derler ki: Hakkın muhtelif esmâsı var-
dır. Bunların ahkâmında ta'til yoktur. Binâenaleyh (Mâhi) ismi, mev-
cûdâtı, her ân-ı gayr-i münkasem içinde imhâ eder. (Vâcid) ismi
de yine her ân-ı gayr-i münkasem içinde vücûda getirir. Binâena-
leyh âlem, bir ân içinde hem yok, hem vâr olur. Bu i'tibarla o köh-
ne âlemi yeniden vücûda getiren Hak da onun rûhu demek olur.

Cenâb-ı Mevlânâ bu münâcâttan sonra nefsine hitab ediyor ve
diyor ki:

1799

شرح گل بگذار ازهر خدا
شرح بلبل گو که از گل شد جدا

Şerh-i gül bü-gzâr ez-behr-i Hudâ,
Şerh-i bûlbûl aû ki ez-gül şûd cûdâ.

«Allah aşkına olsun gülün şerhini bırak da gülken ayrılmış
olan bûlbûlden bahset».

1800

ازغم و شادی نباشد جوش ما
با خیال و وهم نبود هوش ما

Ez-gam u şâdî ne-bâşed çûş-i mâ,
Bâ-Hayâl û vehm ne-bved hûş-i mâ.

«Bizim cûş u hurûşumuz, gamdan da, meserretten de değildir.
Bizim idrâkimiz, hayâl ü vehme tâbî' olmaz».

حالی دیگر بود کان نادرست
نو مشو مکر که حق بس قادرست

Hâleti diger büyed k'ân nâdirest,
Tû me-şev mûnkir ki haK bes Kâdirest.

«Gamdan, meserretten başka bir hâl vardır ki nâdirdir. Ey sâ-mî', sen inkâra kalkışma ki Allah çok kâdirdir».

Yâni biz, ehlullah hazerâtı, aşk ve şevk gülistânının bûlbûlleri-yiz. Ağlar, inler, bûlbûl gibi nâlekâr oluruz. Hazin nâlelerimiz, mad-dî gam eseri olmadığı gibi, şevk âver nağmelerimiz de yine maddî meserret mahsûlü değildir. Bizi böyle nâlesâz eden de, nağme per-daz eyleyen de ikisinden başka bir müessirdir, ilâhî bir cîvedir.

Hâfızın bir gazelinde şu meâlde iki beyt vardır:

«Bûlbûlün biri, hoş renkli bir gül yaprağını gagasının arasına almış ötüyordu. Sen ayn-ı visâlde iken bu feryâdlar nedir? diye sor-dum, Ma'sûkun cîvesi bizi bu işe me'mûr etti cevabını verdi.»

Yine Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki:

1802

تو قیاس از حیات انسان مکن
منزل اندر جوړو در احسان مکن

Tû Kiyâs ez-hâlet-i insân me-kûn,
Menzil ender cevr der-ihsân me-kûn.

«Ey sâmi'; sen aşk ve muhabbeti ve aşk-ı ilâhîdeki cîveleri, in-san hâline kıyas etme. Cefâ ve ihsan mertebelerine de bağlanıp kalma».

Yâni, ihsan; mahabbete, cefâ; nefrete delâlet eder sanma.

1803

جوړو و احسان رنج و شادی حادثست
حادثان میرند و حقشان وارثست

Cevr ü ihsân renc ü şâdî hâdisest,
Hâdisân mîrend u haKşân vârisest.

«Cevr ve ihsan da, renc ve şâdî de hâdistir. Hâdis olalar bâkî değildirler, ölürler. Hak onların vârisi olur».

Ve ancak o bâkî kalır.

1804

صبح شد ای سحرراشت و پناه
عذر مخدومی حسام‌الدین بخواه

Subh şüd ey Subhrâ püştî ü penâh
Uzr-i maHdûmî Hüsâmüddin bi-Hâh.

«Sabah oldu. Ey sabahın melce'ü me'vâsı ve Hâlık u Mevlâsı o-lan Allah! Hüsâmüddin Çelebiye sen i'tizâr eyle».

Dersin ibtidâlarında da söylenmişti ki Hüsâmüddin Çelebi Haz-ret-i Mevlânânın en sâdık ve en sevgili derevişlerindendi. Cenâb-ı Pirin halifesi ve hayatında müridlerinin terbiyesine memur bulu-nuyordu. Mevlânânın vefatından sonra da yerine geçmiş, on iki se-ne makâm-ı Pirde bulunmuştu. Çelebi hazretlerinin mürid terbiye-sinden başka bir vazifesi vardır ki Mesnevi kâtipliği idi.

Ehlinin malûmudur ki Hazret-i Mevlânâ Mesnevinin ibtidâsın-daki on sekiz beyti kendi yazmış, bakiyyesi Hüsâmüddin Çelebinin kalemiyle yazılmıştır. Geceleri otururlar, Cenâb-ı Pir söyler, Hüsâ-müddin Çelebi yazardı. Bazan Hazret-i Mevlânânın coşkunuğu o-lur, söylemek ve yazmak işi sabaha kadar sürerdi. Anlaşılan bu ba-bın tanzim ü terkimi esnasında da öyle olmuş ve sabahlanılmış. Bundan dolayı Cenab-ı Pir, Hüsâmüddin Çelebiden özür diliyor. Lâkin afv edersin, seni uykusuz bıraktım diyecek yerde «ilâhî, Hüsâmüddin Çelebinin şu hizmetine mukâbil sen özür dile, yâni ecr-i ma'nevisini ihsan eyle» diye duâ buyuruyor.

1805

عذرخواه عقل کل و جان تویی
جان جان و تابش مرجان تویی

Uzr-Hâh-i akl-i küll ü cân tuyi,
Cân-i cânû tabiş-i mercan tuyi.

Akl-i küll ve Rûh-i küll olan Hazret-i Muhammed Aleyhisse-lâtü Vesselâmin özhâhı ve canların cânı, hattâ mercanı lemeânı sensin».

Nebiyy-i Ekrem Sellallâhü Aleyhi Vessellem Efendim'in akl-i küll ve rûh-i küll denilmesi zât-i akdes-i Muhammedî

mevcûdâtın evveli ve mahlûkâtın ekmeli olması itibariyledir ki (vahdet), (teayyün-i evvel) ve (hakikat-i Muhammediyye) onunla zâhir olmuştur. Ehlinin mâlûmudur ki (Merâtibül-vücûd) denilen yedi mertebe vardır.

Birincisi : (Lâteayyün), (itlak) ve (zât-i baht) tâbir edilen mertebedir ki, Hak Sübhânehû ve Teâlânın sırf zâtine mahsûstur. Bu mertebede Hakkın esmâsı ve sıfatı da mutasavver değildir. Lâteşbih Ahmed Efendi denilince o zâtın yalnız kendisi hatırlanıp âlim, şâir, san'atkâr olduğunun düşünülmemesi gibi.)Lâteayyün) mertebesinin hakikatini de Allahtan başka kimse bilmez.

İkincisi : (Teayyün-i evvel), (vahdet) ve (hakikat-i Muhammediye) tesmiye edilen mertebedir ki bu mertebe Hakkın, zâtine, sıfatına ve bütün mevcûdâta ilm-i icmâlisi derecesidir.

Üçüncüsü : (Teayyün-i sâni), (vâhidiyyet) ve (hakikat-i insâniyye) denilen mertebedir ki Hakkın zâtine, sıfatına ve bütün mevcûdâta ilm-i tafsîlisi derecesidir.

Bu üç mertebenin üçü de kadîmdir, ezelidir. Aradaki i'tibârât, yâni birinci, ikinci, üçüncü diye farkedilmesi zamânî değildir, akîdîdir. Ehlice anlaşılabilmek içindir. Yoksa Allah ibtidâ böyle idi sonra şöyle oldu mânasına değildir.

Dördüncüsü : (Âem-i ervâh), beşincisi (Âlem-i misâl), altıncısı (Âlem-i ecsâm) mertebeleridir.

Âlem-i misâl: Ervâh ile ecsâm arasında bir berzaktır. Urefây-ı Ümmetten çokları, rüyâ, yahut yakaza halinde oraya dahil olduklarını söylüyorlar.

Yedinci de : Bu mertebelerin birincisinden maadâsını câmi* olan (insâniyyet) mertebesidir. İnsanlar arasında bazı zevât-ı kiram terraki ederek kendilerinde o mertebelerin hakikati zuhura gelir. Binâenaleyh onlara (insan-ı kâmil) denilir.

Yine bu mertebelerden evvelkisine (lâzuhur) diğerlerine (zuhur) mertebesi tâbir edilir. Zuhurun mebd-i (Teayyün-i evvel) mertebesi olduğu, onun mazhar-i etemmi de (Hakikat-i Muhammediye) bulunduğu için Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimize de (Akl-i kül) ve (Rûh-i kül) derler.

Hazret-i Mevlânâ diyor ki : «Yâ Rabbî, sen akl-i kül ve rûh-i küle itizârâmiz iltifatta bulunmuşsun. Meselâ : «Habibim: Kur'an-ı sana meşakkat versin diye inzâl etmedik.» buyurmuşsun. O mazhar-ı etem'me iltifat eylediğin gibi, onun vârislerinden bulunan Hüsâmüddin Çelebiye de mültefit bulun.»

1806

تافت نور صبح و ما از نور تو
در صبحی بای مصور تو

Tâft nûr-i Subh u mâ ez-nûr-i tû,
Der-Sabûhi bâ-mey-i manSûr-i tû.

«Sabahın nûru parladı. Biz ise senin nûrundan, mansûr ve muzaffer olan şarabınla mahrumluk izâle ediyoruz.»

Yâni sabah oldu, âlem aydınlandı. Bizim kalbimiz ise güneşin ziyâsiyle değil senin nûrunla mûnevver oldu.

1807

داده تو چون چنین دارد مرا
باده که بود کو طرب آرد مرا

Dâdeî tû çun çunîn darâd merâ,
Bâde ki'bved k'û Tarebâred merâ.

«Beni böyle mest ve hurûşan eden senin ihsânındır. Yoksa maddî şarab kim oluyor ki beni böyle vecd ve hurûşa getirsin?»

1808

باده در جوشش گدای جوش ماسب
چرخ در گردش گدای هوش ماست

Bâde der-cûşîş gedâ-yî çûş-i mâst,
ÇarH der-girdîş gedâ-yî hûş-i mâst.

«Şarab, kabarıp köpürmekte bizim cûş u hurûşumuzun, felek de devr ü seyr'de bizim şuûrumuzun muhtâcı ve müftekiridir.»

Hilkat-i âlemden maksad, vücûd-i akdes-i Muhammedi olduğu gibi, âlemin devamından maksad da her asırda yetişecek olan insân-ı kâmillerdir. Binâenaleyh Cenâb-ı Pirin böyle demesi, asrının (insân-ı kâmil) i ve (Kutbu gavs) i olduğuna işarettir.

باده ازما مست شدنی مازو
قلب ازما هست شدنی مازو

Bâde ez-mâ mest şûd ni mâ ez-û,
Kâleb ez-mâ hest şûd ni mâ ez-û.

«Şârab bizden sarhoş oldu, biz ondan olmadık. Kalıb bizden var oldu. Biz ondan olmadık».

ماچوزنبوریم و قابها چو موم
خانه خانه کرده قالب را چو موم

Mâ çu-zübûrim u Kâlebhâ çu mûm.
Hâne Hâne kerde Kâlebrâ çu mûm.

«Biz arı gibiyiz, kalıplar da mum gibidir. Kalıbı, peteklerde hâne hâne yapan biziz.»

Hazret-i Pir, bu iki beyt ile hükemâ ve sofîyye arasında ihtilâfı bir meseleye işaret ediyor. Hükemâ ve felâsife diyor ki : Kalıb teşekkül edip mizac kemâl bulunca, rûh da husûle gelir. Sofîyye ise : «Allah ruhları, cesedlerden iki bin sene evvel yaratmıştır» Hadisine istinâden ruhların hilkatinin cesedlerden mukaddem olduğunu söylerler. Bu böyle olunca ruhun var olması cesedden değil, cesedin zuhura gelmesi ruhtan olur.

TÛTİNİN SAHİBİ OLAN TÂCİRİN HİKÂYESİNE AVDET

بس درازست این حدیث خواجه گو
تا چه شد احوال آن مرد نگو

Bes dirâzest in hadis-i Hâce gû,
Tâ çî şûd ahvâl-i ân nerd-i nigû.

«Bu bahis çok uzun sürer, onu bırak da tâcirin hikâyesini söyle. O iyi adamın hâlinin ne olduğunu anlat.»

خواجه اندر آتش درد و حنین
صد براگنده همی گفت ایچنین

Hâce ender-âteş-i derd û hanîn,
Sad perâgende hemî gôft in-çunîn.

«Tâcir tûtisinin ölümünden dolayı derd ü iştîyâk ateşleri içerisinde böyle yüzlerce perişan söz söylüyordu»

گاه تنافض گاه ناز و گاه نیاز
گاه سودای حقیقت گاه مجاز

Geh tenâKuz gâh nâz û geh niyâz,
Gâh sevdâ-yi haKîKat geh mecâz.

«Derd-i iftirâk ile söylendiği sırada bazan sözleri mütenâkız oluyor, bazan nâz ve istignâ vâdisinde, bazan niyâz ve tazarru' tarzında söyleniyor, bazan hakikat denizine dalıyor, bazan da mecazda bocalıyordu.»

Yâni tûtinin ölmesi üzerine tâcir son derece müteessir olmuştu. Teessürü dolayısıyla ağlayıp inlemeye ve perişan sûrette söylemeye başlamıştı. O sûretle ki, kâh sözlerinde tenâkuz vukûa geliyor, şimdi dediğini biraz sonra nakzediyor; kâh nâz ve istignâdan dem vuruyor, kâh niyâz ve tazarru'a mecbur oluyor; kâh hakikate mey ledip veren de Allah, alan da Allah diyor; kâh mecaza saplanıyor, kâh hakikate tırmanıyor, tûtisinin iftirâkiyle tutuşup yanıyor, hâlâsa kendini müteselli kılabilmek için her çareye başvuruyordu.

Hazret-i Pir, tâcirin bu teessürünü ve teselli için çirpinmasını denize düşmüş bir adamın her türlü ota ve yosuna sarılmasına teşbih ederek diyor ki :

مرد غرقه گشته حای میکند
دست را در هر گیاهی میزد

Merd-i garKa-geşte câni mi-küned,
Destrâ der-her giyâhi mi-zened.

«Denize düşen kimse can çekişirken elini her ota uzatır.»

1815

تا کدامین دست گیرد در خطر

دست و پای میزند از بیم سر

Tâ küdâmeş dâst gired der-Ha Ter,
Dest u pâyi mî-zened ez-bîm-i ser.

«O otlardan hangisi kendisini kurtaracak diye, başının korkusundan elini, ayağını oynatır.»

Denize düşen kimse yüzmek bilmezse boğulmaktan kurtulmak için gözüne ilişen bir ağaç parçasına, bir ota, hattâ bir yosuna sarıldığı, gördüğü şeye yaklaşmak için çabaladığı gibi; gam ve kedere batmış kimse de böylece bin türlü vesâite müracaat eder, o vesâitin biriyle, teesüründen kurtulmaya çalışır. Nihayet mütevellî olabilir, teselisi de bir mesâi neticesinde husûle gelir. Çünkü :

1816

دوست دارد دوست این آشنگی

کوشش بهوده به از خفتگی

Dûst dâred dûred dûst in âşûftegi
Kûşîş'i bi-hûde bin ez-Huftegi.

«Yâr-ı hakiki bu uğraşp çabalamayı sever, Onun için faydasız çalışmak bile uyumaktan evlâdır.»

Mâlûmdur ki Dünya dâr'ül-mesâidir. İnsanın Dünya ve Ahiretteki istifadesi çalışmasına bağlıdır. Allah, kullarının sa'y etmesini sever. Çalışmayanlar Cenâb-ı Hak'ın gazabına uğrarlar. Herkesin elinden gelebilecek bir iş vardır ki tecrübe ile anlaşılır. Hattatlık yapamayan kimse makina ile yazı yazabilir, yahut bir mağazada defter tutmaya kabiliyyet gösterir. Fırça ile resim yapamayan, kundura boyamaktan âciz kalmaz. Hülâsa: İnsan, atâlet ve meskeneti değil, sa'y ü gayreti kendisine âdet etmeli, yapabileceği işlere girmelidir. Sa'y ile atâlet arasında o kadar fark vardır ki, faydasız bir işle oyalanmak bile miskincesine yatıp uyumaktan evlâdır. Meselâ yemekten sonra hafif bir gezinti yapmak, elbette köşe minderine, yahut kahve peykesine bağdaş kurup ımızganmaktan hem hâyırlıdır, hem de sıhhidir.

1817

آنکه او شاهست او بیکار نیست

ناله از وی طرفه کو بیمار نیست

Ân-ki û şâhest û bi-kâr nist,
Nâle ez-vey Turfe k'û bimâr nist.

«Şâhı hakiki, yâni insan olan bir kimse işsiz, güçsüz değildir. Hasta olmayanın inlemesi ve iş görmemesi şaşılacak şeydir.»

İnsanlığın ma'nâsını bilenler;

وان ليس للانسان الامامى

Yâni: «İnsan için, çalıştığı kadar verilir 67» Nazm-ı Celiline vâkıf olanlar işsiz, güçsüz duramazlar. Hem kendilerine, hem insânîyete faydası dokunacak şeylerle meşgul olurlar. Meselâ vazîfesi- nin ehemmiyetini bilen bir muallim, tatil zamanını boşa geçirmez. Aman mektep kapandı, bir tarafa çekileyim de bir, iki ay rahatça geçireyim diyemez. O müddet esnasında bile derslerine müteallik tetkikât ve ta'mikâtta bulunur. Mektep açılınca dershanesine fazla malûmat ile girer, o fazla malûmattan talebesini müstefid eder. Kezâ akli başında bir çiftçi; tarlayı sürdüm, tohumu attım, artık iş Allaha kaldı, Hak berekâtını yere diye, köy kahvesine yaslanıp kışı miskinçe geçirmez. O müddet içinde evini, ahırını samanlığını tamir eder, sair işlerle uğraşır; harman zamanı, yapılacak işlerin bir kısmını kıştan hazırlar. Böyle yapmayanların hâli, hasta olmayanların inlemesine benzer. Sapasağlam bir adamın aman, ah, of diye inleyip durması ne çekilir, ne de dinlenilir. Hülâsa : İnsan için bikâr olmak değil, berkâr olmanın lâzım, hattâ vâcib olduğu derkârdır.

Beyitteki (şah) kelimesinin sultân-ı hakiki ve melik'ül-mülûk olan Allah ma'nâsına olması da mümkündür. Bu suretle Cenâb-ı Hakkın (fa'al ün limâ yürîd) yâni, dilediğini işler olduğuna, semasında, sıfatında ta'til bulunmadığına da işaret edilmiş olur. Nitekim aşağıdaki beyitte bunu te'yid eder görünüyor :

(67) Sürei Vennecmi : 39

بهرین فرمود رحمنی
کدام یوم هو فی شأن ای پسر

Behr-i in fermüd Rahmân ey püser,
Külle yevmin hüve fi-ş'e'n ey püser.

«Oğul; bundan dolayı Hazret-i Rahmân (Külle yevmin hüve fi ş'e'n) buyurmuştur.»

Sûre-i Râhmândaki :

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

Yâni : «Semâlarda ve arzdeki mahlûkâtın hepsi de Allahdan şâil ve talebde bulunurlar. Her türlü hâcetlerini isterler. Zât-i celi ü akdes ise, her gün ve her ân bir ş'e'n ile mütecelidir 68.» Yâni mahlûkâtının metâlibini vücûda getirir, duâlarını kabûl ve gûnahlarını afveder. «O hâlde ey insânlar ve cinler; Rabbinizin hangi nîmetini tekzip ve inkâr edebilirsiniz?» Âyet-i Kerimesine işaret olunuyor.

Demek isteniliyor ki, Cenâbı Hak her türlü ihtiyaçtan münazzeh iken boş durmuyor, her an bir ş'e'n ile mütecelli oluyor. Ey âciz kul, Hâlık-ı Zîşânın böyle iken senin durman lâyük müdür?

Şeyh Sa'di Gülistânında : «Bulut, rûzgâr, ay, güneş ve folek; sen bir ekmek elde edesin ve gafletle yemeyesin diye çalışıp duruyorlar. Bunların hepsi Allahın emrine müsahar olarak çabalarken, senin isyan edişin ve çabalamayışın insâfa muvafık değildir.» diyor Binâ-onaleyh ey sâlik :

1819

اندین ده می توانی
تا دم آخر دمی فارغ مباش

Ender-in reh mi-tür âş ü mi-Hirâş,
Tâ dem-i âHir demi fâriğ me-bâş.

(68) Sûrei Rahman : 29

«Bu yolda, yâni Allah tarıkında yontul ve kazın. Çalış ve uğraş. bir an boş durma; son nefesine kadar bir dem didinmekten hâli kalmal.»

1820

تا دم آخر دم آخر بود
که عایت با تو صاحب سر بود

Tâ dem-i âHir dem-i âHer büved,
Ki inâyet bâ-tu Sâhib-ser büved.

«Son nefese kadar, yahut son nefeste başka bir dem ve Âlem olur ki Allahın inâyeti seninle sâhib-i sır olur.»

Yıllardanberi namaz kıyıyorum, oruç tutuyorum, tesbih çekiyorum, zikrediyorum, hiç bir feyzini göremedim ve göremiyorum diye ye'se kapıma. Son nefeste lûtf-i İlâhî ile öylebir zaman olur ki o zamanın hepsine kifâyet eder. «Amellerin en hayırlısı. lisanın zikrullah ile meşkul olduğu halde dünyadan ayrılmandır.» Hadisî, bu hususta en büyük hüccettir.

Bu hale hâricî bir misal de bulabiliriz. Gayet zengin ve sermayedar bir tâcir farzedelim. Bu adam günlerce alış, veriş edememiş. Bir akşam üstü mağazasını kapayacağı vakit bir müşteri geliyor, mühimce bir alış, veriş oluyor. O bir kaç dakikalık ticaret müddeti, alış, veriş edemediği zamanlara tekâbül ediyor, hattâ pek çok geçiyor.

1821

هر چه کوشد جان که در مرد و زنت
گوش و جنم شاء جان. بر روز نهت

Her çi küşed cân ki der-merd ü zenest,
Gûş u çeşm-i şâh-i cân ber-revzenest.

«Erkek ve kadında olan ruh, her neye çalışırsa, Hâlikurruh olan Allahın gözü, kulâğı pencerededir.»

Yâni insanlar içinden erkekler olsun, kadınlar olsun her ne yaparlarsa Cenâb-ı Hak onları görür ve işitir. Çünkü Zât-i akdesi (Semi') dir ve (Basir) dir. Onun görmediği ve işitmediği yoktur. Her hâl ü kârımızda hâzır ve nâzırdır. Hz. Pîr Bundan sonra bahse rücû ile buyuruyor ki :

TACİRİN ÖLÜ TUTİYİ KAFESTEN DIŞARI ATMASI,
ONUN DA UÇMASI

1822

بعد از آنش از قفس بیرون فکد
طوطیک پرید بر شاخ بلند

Bâ'd ez-âneş ez-Kafes birün füğend,
Tûtîyek perrid ber-şâH-i bülend.

Bundan. yâni ağlayıp sızladıktan, sonra tûtîyi kafesten dışarı
attı, tûticağız da uçtu, yüksek bir ağaç dalına kondu.»

1823

طوطی مرده چنان پرواز کرد
کفتاب از شرق ترک و ناز کرد

Tûtî-i mürde çun-ân pervâz kerd,
K'âfitâb ez-şarK türk-û-tâz kerd.

«Ölmüş tûtî, güneşin şarktan tulû'u gibi pervâz etti.»

1824

خواجہ حیران گشت اندر کار مرغ
خبر ناگه بدید اسرار مرغ

Hâce hayrân gêşt ender-kâr-i murğ,
Bî-Haber nâgeh bi-dîd esrâr-i murğ.

«Tâcir, kuşun yaptığı işe hayran kaldı. Bihaberken ve hiç uç-
mazken kuşun esrârını gördü.»

Yâni o, tûtîyi hakikaten ölü biliyorken, hud'asından şaşırdı,
kaldı.

1825

روی بالا کرد و گفت ای غدلیب
از بیان حال خود ماده نصیب

Rûy bâlâ kerd u gôft ey andelîb,
Ez-beyân-i hâl-i Hod mâ dih naSîb.

«Yüzünü yukarıya kaldırdı. Ey bülbül, bize hâlini bildir dedi.»

ve;

1826

او چه کرد آنجا که تو آموختی
ساختی مکرری و مارا سوختی

Ü çi kerd ân-câ ki tû âmûHti,
SâHti mekrî vu mârà sùHti.

«Hinddeki tûtî ne yapmıştı ki sen öğrendin ve bir mekr yap-
tın da bizi yaktın?» dedi.

1827

گفت طوطی که بفهم بند داد
که رها کن لطف و آواز کشاد

Gôft Tûtî ki be-fi'lem pênd dâd,
Ki rehâ kün luTf û âvâz-i küşâd.

«Tûtî cevap verdi ki: Haberini getirdiğin Hind tûtisi bana fi'ly-
le nâsihat verdi. Sesinin letâfetini ve ferahbahşâlığını bırak dedi.»

1828

زانکه آواز ترا در بند کرد
خویشرا مرده بی این بند کرد

Z'ân ki âvâzet turâ der-bênd kerd,
Hişrâ mürde pey-i in pênd kerd.

«Çünkü seni sesin kafese koymuştur. İşte kendisini ölü göster-
mesinin sebebi budur.» demek istemişti ki :

1829

یعنی ای مطرب شده باعام و خاص
مرده شو چون من که تا یابی خلاص

Ya'ni ey muTrib şûde bâ-âm u HâS,
Mürde şev çun men ki tâYâbî HalâS.

«Ey avâm ve havasa mutrib olup da onları eğlendiren; benim
gibi ölü ol ki kurtulasın.»

«Her kim kendi hüsnünü mezâda verir, yâni şöret hevesine düşer ise yüzlerce sâ'î kazâ ona teveccüh der.» «Eş-şühretü âfetün» yâni «şöhret âfettir.»

1833

چشمها و خشمها و رشکها
بر سرش ریزد چو آب مشکها

Çemhâ vû Hişmhâ vû reşkhâ,
Ber-sereş rized çu âb-i meşkhâ.

«Meşhur olan kimsenin başına kırbadan su dökülür gibi isâbetli aynlar, gazablar ve hasedler boşanır.»

1834

دشمنان اورا ز غیرت می درند
دوستان هم روز گارش می برند

Düşmenân urâ zi-gayret mi-derênd,
Düstân hem rûzgâreş mi-bürend.

Düşmanlar, onu kıskandıkları için yırtıp parlayacak dereceye gelirler. Dostları da bihüdl mürâca'at ve tesdi'le vaktini zâyl ederler.»

1835

او که غافل بود از کشت بهار
او چه داند قیمت این روزگار

0 ki gâfil bûd ez-kışt-i behâr,
0 çi dâned Kıymet-i in rûzgâr.

«Baharda ekinde gâfil olan, o vaktin kıymetini ne bilir?»

Cenâb-ı Pir buyuruyor ki: Şöhret insan için hakikaten âfettir. Meşhur olmak sevdasına düşen kimse, kendisini türlü türlü rahatsızlıklara hedef kılmış olur. Meselâ bir adamın ilimde olsun, san'atta olsun behresi bulunur. Onunla, şöret aldı mı, aynı ilmi, aynı sanat'ı bilenler, onun şöretini çekemezler. Cehlîni ve noksanını bulmaya ve söylemeye çalışırlar. Arabların «Hikâye söy-

Hikâye burada bitiyor demektir. Yukarıda rûhun beden kafesinden kurtulması ve ma'nâ fezâlarında serbestçe uçuşması için: «Ölmeden evvel ölmek» lâzım geldiği beyân buyurulmuş. o mesele de hikâye ile temsil ve tavzih olunmuştu. Demek ki varlık kaydından kurtulmak için ya ölmek, ya ölü gibi görünmek, yâni Allahın emirlerine tamamen bağlanmak icap ediyormuş.

Cenâb-ı Pir Efendimiz, bundan sonra şöretin mahzurlarına dair beyenata şûru' ediyor ve diyor ki :

1830

دانه باشی مرغکانت بر جند
غنچه باشی کودکانت بر کند

Dâne bâşi murğakanet ber-çenend,
Gunce bâşi küdekânet berkenend.

«Dâne gibi olursan seni kuşcağızlar toparlar, gonca gibi olursan da çocuklar yolarlar.»
Onun için şörete meyletme.

1831

دانه پنهان کن بکلی دام شو
غنچه پنهان کن گیاه بام شو

Dâne bâşi murğakânet ber-çenend,
Guncea bâşi küdekânet berkenend.

«Dâneni sakla, tamamiyle tuzak görün, goncanı gizle, damda bitmiş ot gibi ol.»

Yâni bir faziletin varsa onu ızhâra ve onunla ıstihara heves etme. Mahiyyetini gizle de kendini dâne iken tuzak gibi, gonca iken ot gib göster. Çünkü şöret âfettir. Tanınmamış olanlar, halkın dilinden kurtulur.

1832

هر که کرداو حسن خود را در مزاد
صد قضای بد سوی او رو نهاد

Her ki kerd û husn-i Hodrâ der-mezâd,
Sad Kazâ'yî bed sü-yî û rû nihâd.

leyen hikâye söyleyeni sevmez» diye bir meseli vardır. Çünkü, biri diğeri râkip sayar. Bu, böyle olduğu gibi ilm ile san'at ile iştihâr eyleyen kimsenin dostları da kendisini rahat bırakmazlar. Bir kitab okuyacağı, yahut bir eser vücuda getireceği vakit yanına gelirler. İlminden istifade etmek, san'atını temâşâ eylemek, yahut sade çene çalmak için onu tedkikinden ve işinden alıkoşurlar. İlim ve san'at erbabını böyle işgal eyleyenler, ekin zamanını kıymetini bilmeyenlere ve o vakit tohum atmayanlara benzerler. Binâenaleyh :

1836

دربناه لطف حق باید گریخت
کو هزاران لطف برارواسریخت
Der-penâh-i lûtf-i haK bâyed giriHt,
K'û hezârân lûtf ber-ervâh riHt.

«Allahın penâh-ı lûtfuna kaçmak ve ona sığınmak lâzımdır. O Allah ki ruhlara bir çok lûtf ve ihsanda bulunmuştur.»
Ey sâlik sen de Allaha sığın ki :

1837

تابناهی یابی آنکه چون سپاه
آب و آتش مرا کردد سپاه
Tâ penâhî'yâbi ân-geh çun penâh,
Âb u âteş mer turâ gerded sipâh.

«Bir melce' bulasın. Ondan sonra da penah gibi su ve ateş de sana müsahhar ve asker olur.»

Hazret-i Mevlânâ şu hakikatı bir misal ile izah için diyor ki :

1838

نوح و موسی را نه دریا یار شد
نه براعداشان بکین قهار شد
Nûh u Mûsirâ ne deryâ yar şüd,
Ne ber-a'dâşân be-kin Kahhâr şüd.

«Deniz, Nuh ve Mûsâ Aleyhisselâma yâr olmalı mı, onların düşmanlarını kindârâne kahr ü gark etmedi mi?»

Vak'alar malûm. Hazret-i Nuh Aleyhisselâm ile kendisine tâbi olanlar gemiye binip tûfandan kurtuldular. Mûsâ Aleyhisselâm ile ümmeti Şap denizini geçip Sinâ şibih ceziresine ayak bastılar. Fakat Nuha tâbi olmayanlarla Fir'avn ve askerleri dalgalar arasında çırpına çırpına boğuldular. Neden böyle oldu? Çünkü Nuh ve Mûsâ Aleyhisselâm Allaha sığınmış, Cenâb-ı Hak da onların penâhı olup suyu kendilerine musahhar kılmıştı.

1839

آتش ابراهیم را نه قنعه بود
تا بر آورد از دل عمرود دود

Âteş İbrâhimrâ ne Kal'a bûd,
Tâ ber-âvürd ez-dil-i Nemrûd dûd.

«Ateş İbrahime kale olmadı mı? Onun İbrahimi yakmayışı Nemrudun kalbinden duman, yâni âh-ı teessüf çıkarmadı mı?»

İbrahim Aleyhisselâm, putperestlerin fikri dalâletlerini ortaya koyarak bir gün onların puthânesine girmiş, balta ile putlarını kırmış, baltayı da büyük putun boynuna asmış: «Bunu kim yaptı?» diyenlere, «Büyük put yapmış olmalı, sorun da anlayın!» diye ilzâmî bir cevap vermişti. Sonra Hazret-i İbrâhimin yaptığı anlaşıldı. Kendisi büyük bir ateşin orta yerine atıldı. Halilullah hazretleri Allaha sığındı, Allah da onun penâhı olduğu için, Kudret-i Rabbâniyye ile ateş onu yakmadı.

1840

کوه بحیی را نه سوی خویش خواند
قاصدانش را زخم سنک واند

Kûh Yahyârâ ne sù-y-i Hiş Hând,
KaSidâneşrâ be-zaHm-i sêng rând.

Dağ Yahyâ Aleyhisselâmı nezdine çağırmadı mı, ona kasdenleri taşlarla yaralayıp def'etmedi mi?»

1841

گفت ای بحیی بیا درمن گریز
تا نجات باشم از شمشیری تیز

Göft ey Yahyâ biyâ der-men güriz,
Tâ pelnâhet bâšem ez-şemşir-i tiz.

«Ey Yahyâ gel, bana kaç ki keskin kılıştan sana sığınak olayım demedi mi?»

Filistin hükümdarı (Herod) kendisine nikâh düşmeyen akraba-sından bir kadını almak istemiş, Yahyâ Aleyhisselâm bunun şer'an câiz olmadığını söylemiş olduğu için kadının teşvikiyle şehid edilmiştir. İşte nebiyy-i müşârünileyhi dağın da'veti o münasebetle ol-muştu.

Şu sayılan şeylerin hepsi de vukua geldi. Demekki bir kimse sıdk u ihlâs ile Hakka iltica ederse Allah da onu muhafaza ediyor.

Hız. Pir, bahse rücu' ile buyuruyorlar ki :

TÜTİNİN TACİRLE VEDÂLAŞIP HİNDİSTANA GİTMESİ

1842

یك دو بندش داد طوطی پر مزاق
بعد از آن گذشت سلام و افراق

Yek-du pendes dâd TûTi pür-mezâK,
Ba'd ez-ân gofteş selâm û el-firâK.

«Tûti tâcire zevkâver bîr, iki nasihat verdi. Ondan sonra selâ-mette olasın, Allaha ısmarladık dedi.»

1843

خواجہ گفتش فی اماناۃ برو
مر مرا کنون نمودی راہ تو

Hâce gofteş fi-emâni'llah bi-rev,
Mer merâ eknûn nûmûdi râh-i nev.

«Efendi de ona dedi ki: Eman-i ilâhîde olarak selâmetle git, ba-na hakikaten yeni bir yol gösterdin.»

Yâni: «Beden kaydından kurtulmak için Allahın rızasına tama-miyle teslim olmak. vekâyi ve hâdisâtı tamamiyle kazâ ve kader eseri bilerek onlara karşı itiraza kalkışmak hülâsa ölü gibi bulun-mak lâzım geldiğini bana öğrettin.»

1844

خواجہ باخود گفت این بند مست
راہ او گیرم کہ این رہ روشنت

Hâce bâ-Hod goft in pend-i menest,
Râh-i û giremki in reh rûşenest.

«Tâcir kendi kendine dedi ki: Bu bana nasihattir. Tütünün yolu-nu tutmalıyım ki o yol açık ve hakikate götüren bir tarıktır.»

1845

جان من کمتر ز طوطی کی بود
جان چنین باید کہ بیگونی بود

Cân-i men kemter zi-TûTi key büved,
Cân çunin bâyed ki nigû-pey büved.

«Benim rûhum bir tütünün rûhundan nasıl aşağı ve kabiliyetsiz olur? Asıl can, böyle mübârek olan ruhtur.»

Yâni, tâcir tütünün muvakkaten ölmesiyle müebbeden kafesten kurtulmasını görünce dedi ki: «Bir tûti hayvanken şu kabiliyeti gös-terdi. Ben ondan kabiliyetsiz olmamalıyım. Madem ki insanım, bir hayvandan ziyade maneviyatta istidâdım vardır. Binâenaleyh ben de onun gibi olmalıyım, Allahın emrine tamamen inkiyâd göster-meliyim. Her şeyin zuhurunu hükm-i kader bilmeli de, ihtiyar ve itirazı terketmeli, sofîyyenin dediği gibi ölmeden evvel ölmeliyim. Çünkü hakikate götüren yolların en kestirmesi budur.» Cenâb-ı Hak cümlemizi bu kestirme yoldan hakikate isâl eyleye, âmin.

HALKIN TA'ZİMİNİN VE BÜYÜKLÜK DOLAYISIYLA HALK ARASINDA PARMAKLA GÖSTERİLMENİN MAZARRATI

1846

تن قفس شکست و تن شد خار جان
در فریب داخان و خار جان

Ten Kafes-şeklest û ten şud Hâr-i cân,
Der-firib-i dâhilân û Hâricân.

«Cesed, kafes şeklindedir. Ve dâhil ve hâricdekilere mekr ile rûhun dekenidir.»

Mâlûmdur ki insan, ruh ile cesedden mürekkebirdir. Böyle olmakla beraber cesed rûh için bir kayıddır, âdetâ kuşa nisbetle kafes gibidir. Sâde kafes gibi olmak, rûhu içerisinde mahbus bulundurmakla da kalmaz. Ona diken gibi batar. Çünkü cesetde dâhilî bazı nefsi kuvvetler vardır. Bunlara şeytanın vesvesesi de inzîmâm eder. Haricden bazı iğfâlât da olur. Bunâenaleyh cesedin şu halleri rûhu ızdıraba düşürür.

1847

ایش گوید من شوم همراز تو
وانس گوید نی منم دمساز تو

İnş güyed men şevem hem-râz-i tû,
V'anş güyed nî menem dem-sâz-i tû.

«Bu, ona der ki: Ben, sana sırdaş olurum. O biri de der ki: Hayır, senin arkadaşın benim.»

1848

ایش گوید نیست چون تو در وجود
در کمال و فضل و در احسان وجود

İnş güyed nist çun tû der-vücûd,
Der-kemâl û fazl u der-ihsân u cûd.

«Bu der ki: Şu varlık âleminde kemâl, fazilet, ihsan ve sahâvet hususunda senin gibisi yoktur.»

1849

آتش گوید هر دو عالم آن تست
حله جانها مان طفیل جان تست

Anş güyed her du âlem ân-i tûst,
Cümle cânhâmân Tufeyl-i cân-i tûst.

«Öbürü der ki: İki âlem de senindir. Cümlemizin canları, senin rûhunun tufeylisi ve muhtâcıdır.»

Meselâ bir kimsenin, ilimde olsun, bir san'atte olsun biraz behresi bulunur, ilmi, san'atı bazılarınca takdir olunur. Böyle bir şey oldu mu, şeytan onun vehmini tahrik eder, dünyada senin gibi âlim, yahut senin derecede san'atkâr yok! diye gurura düşürür. Bu, dâhilî bir iğvâdır. Hâricden de bazı kimseiler ya ciddi olarak, yahut istihzâ yoluyla aynı mütâlâada bulunurlar. Zavallıyı kendisinin dünyada yegâne allâme ve tek san'atkâr bulunduğu inan-dırırlar. Bir adam ne'üzübillah böyle bir vehme düşüp de onu hakikat sandı mı artık Allaha emânet.

1850

او چو بند خلق را سرمست خویش
ارتکبر می رود از دست خویش

Ü çu bined HalK râ sermest-i Hiş,
Ez-tekebbûr mî-reved ez-dest-i Hiş.

«O halkı kendisinin sermesti ve meddahı görünce kibr ve azametinden kendisini kaybeder.»

1851

او نداد که هزاران را چو او
ذیو افکندست اندر آب جو

Ü ne-dâned ki hezârân râ çu ü,
Div efgendêst ender-âb-i cû.

«O, farkına varmaz ki şeytan, onun gibi binlercesini suya düşürmüştür.»

Evet. Böyle bazı budala vardır. Dünyada kendisinden yüksek kimse bulunabileceğine ihtimal vermez. Âdetâ varlık gemisinin, sadece kendisinin binmesi için yaratılmış olduğuna, sair mahlûkâtın ise muvazene temini için safra makamında bulunduğu inandır. Halbuki Kur'an:

وَقَوْهَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلَيْهِ

Yâni: «Her âlimin üstünde ondan yüksek bir âlim vardır» diyor.

آتش جهان و ذوقش آشکار
درد او ظاهر شود احمام کار

Âteşin pinhân u zevKaş âşikâr,
Derd-i û zâhir şevd encâm-i Kâr.

«Ateşi gizli, zevki meydandadır. Lâkin zahmeti sonunda zâhir olur.»

Şeyh Sa'di kuddise sirruhu (Bostan) ında der ki :

«Çocukluğumda güçlü, kuvvetli idim, zaif hemcinslerimi epeyce hırpaladım. Bir gün birinden bir yumruk yedim, ondan sonra kuvvetsizleri dövmekten vazgeçtim.» Bir insan kendisinde biraz kudret hissedince, yâni bir kitapta gördüğü ibâreden şöyle böyle ma'nâ çıkaracak kadar istihrâc kuvveti peydâ edince, âlim oldum vehmine düşerse, başkalarının da âlimsin, ârifsin, dâhisin gibi martavallarına inanacak kadar gaflet gösterirse sonunda mahcup olur. Binâenaleyh şunun bunun medihlerine kapılmamalı ve kulak asmamalıdır.

تو مگو کن مدح را من کی خرم
از طمع می گوید او من بی برم

Tû me-gû k'ân mēdhrâ men key Harēm,
Ez-Tama' mī-güyed û men pey bürem.

«Ötekinin, berikinin medhine ben nasıl kulak veririm, ben senâ edenlerin söylediklerinin tama'larından olduğunu anhyorum deme.»

ماحت کر هجو گوید بر ملا
روزها سوزد دلت زن سوزها

Mâdihet ger hecv güyed ter-melâ,
Rûzhâ sūzed dilet z'ân sūzhâ.

«Seni medhetmiş olan, mele'i nâsta hicveyleyecek olursa o hicvin tesiri ateşinden günlerce yüreğin yanar.»

Galiba evvelce de bir münasebetle arzedilmişti. (Müftiüssa-kaleyn) ünvâniyle meşhur olan (İbn-i Kemal Ahmed Efendi) ibtîdâları ilmine pek mağrur imiş, ve: «Benden üstün bir âlim yoktur. havalarında uçarmış. Bir gün yanına derviş kıyafetli biri girmiş. «Efendi; Allahın ilmine nisbetle mahlûkâtın ilmi ne kadardır?» diye sormuş. İbn-i Kemâl sâli pek âdi bulmuş:

— Haydi hey torlak; ikisi arasında mukayese yapılır mı? Ma'amafih sana anlatmak için bir misal göstereyim demiş. Büyük bir kâğıdın ortasına ufacak bir nokta koymuş. Lâteşbih ilmi İlahî kâğıd. bütün mahlûkâtın ilmi de nokta! diye göstermiş. Derviş teşekkürle beraber:

— O nokta içinde sizin ilminiz ne kadar? sâlinde bulunmuş ve İbn-i Kemalin hayreti arasında savuşmuş. Lâkin bu sâal hazretin uyanmasına vesile olmuş, artık öyle bilâpervâzâne atıp tutmaktan kurtulmuş.

Hazret-i Mevlânâ bir takım hakikat beyanından sonra nasihat tarikiyle buyuruyor ki:

لطف سالوس جهان خوش لقمه است
کمترش خور کان بر آتش لقمه است

LuTf-i sâlûs-i cihân Hoş luKmaest.
Kemtereş Hor k'ân pür-âteş luKmaest.

«Mürâyi dünyanın gösterdiği lûtf. hoş bir lokmadır amma onu yutma ki o bir ateşdir.»

Meselâ ilminden fazla âlim görünmek, zühdünden ve takvâsından ziyade zâhid ve mütteki tanınmak, herkesten hürmet görüp medh ü senâ beklemek ve beklediğini görmek vâkıa hoş gitmez bir hal değildir. Lâkin bu öyle bir lokmadır ki ateş gibi yakıcıdır. Boğazdan aşağıya inmez, inmiş olsa bile mideyi rahat bırakmaz. Çünkü bir defa riyâdır. Riyâ ise Allah indinde şirk-i hafidir. Ondan başka, halk arasında bir gün olur, foyası meydana çıkar. İlmine, san'atına müteallik bir şey sorulur, bilmeyince de öye meşhur bir âlimin yahut san'atkârın bilemeyişi ve yapamayışı pek gülünç olur. Onun için kendisinde olmayan bir şeyi izhâra kalkışmamalı, kendisinde olmayan bir şeyin var olduğunu söyleyenlere inanmamalı, yalandan edilecek medh ü senâlara aldanmamalıdır. Nihayet o gibi vehimlerin ve c türlü senâların .

گر جو دانی کو زحمرمان گفت آن
کان طمع که داشت از تو شد زیان

Gerçi dâni k'û zi-hirmân goft ân,
K'ân Tama' ki dâst ez tû şûd ziyân.

«Vakı'a, onun mahrûmiyyetten söylediğini, senden beklediği
ihsânın ziyân olduğunu, yâni medhine mukâbil senden bir şey
koparamadığı için hicveylediğini bilirsin.»

Fakat bildiğin halde:

آن اثر می ماندت در اندرون
در مدح این حالت هست آزمون

Ân eser mi-mânedet der-enderûn,
Der medih in hâletet hest âzûmûn.

«O hicvîn eseri, içerisinde kalır. Hicivde böyle bir tesir olduğu
gibi medihte de vardır. İnanmazsan tecrübe et.»

Yakın zamanlara kadar devam etmek üzere bir kibar dilenciliği
vardı ki, bu, şâirlerin, bazı lâıyk olmayan kimseleri kasidelerle med-
hetmeleri, mukabilinde de (câize) nâmında bir kaç para koparmaları
idi. Bu çirkin âdet; Arabdan, Acemden bize de intikâl etmiş, şâirleri-
mizi bu müstekreh âdete mübtelâ kılmıştı. Biraz söz tanzim edebi-
lenler; ya hükümdarlardan, yahut vezirlerden, zenginlerden birini
gözünden kestirir, onun, medhe lâıyk olup olmadığını nazarı dikka-
te almaz, mübâlegâlarla dolu bir kaside yazar, götürür herifin kar-
şısında okur, onun tekebbür ve tecebbürünü artırmaya mukabil
bir kaç para alır, yüzünün suyunu akıtmaya kazandığı o parayı,
bilâ teessür yerd. Kaside perdâzlık devri hamdolsun geçti. Maama-
fih mensur medhiyeler devam ediyor, hattâ rağbet görüyor. Şu fark
ile ki, eskiden medhedilip de kasideye mukabil câize verenler, kendi
keselerinden verirlerdi. Şimdi senâ edilenler ise keselerinden değil,
devlet hazinesinden ihsân ediyorlar. Şu da var ki, bir kimsenin hak-
kiyle değerini söylemek, hâlâ nezâkete muhâlif sayılıyor. Fazileti,
mihrâba geçtiği yahut minbere çıktığı vakit başındaki sarıktan iba-
ret bulunan kimselere «Fâzıl-ı muhterem» demeye mecburiyet duyul-
uyor. O fâzıl-ı muhterem tâbiri de zavallı muhâtabı ilim vehmine

düşürüyor. Acaba bende fazilet var da ben mi farkında değilim?
diye tereddüde uğrattıyor. Bir kaç kişiden işitince de hakikaten fâ-
zılmışım! diye kat'î kararını veriyor.

İşte bunun için Cenâb-ı Mevlânâ: Ben medhe kulak vermem.
Çünkü beni medhedenin benden çıkacak bir işi olduğu için med-
hettiğini biliyorum.

Seni hicveden de böyledir. Senden beklediğini alamadığından
seni hicvettiğini bilirsin. Bildiğin halde herifin sözleri yüreği-
ni ateş gibi yakar. Madem ki hiciv seni müteessir ediyor, o halde
medih de tesir eder, buyuruyor. Evet:

آن اثر هم در زها باقی بود
مایه کبر و حداع جان شود

Ân eser hem rûzhâ bâKi büved.
Mâye-i kibr û Hudâ'-i cân şevêd.

«Medhin tesiri de günlerce kalır, ruhun aldanmasına ve kibir-
lenmesine maya olur.»

لیک نماید چو شیرینست مدح
بد نماید زان تاخ افتاد قدح

Lik ne-nmâyed çu şirinêst medh,
Bed nûmâyed z'ân telHüftâd Kadh.

«Lâkin medh tatlı olduğu için tesiri derhal görünmez. Hiciv ve
zem ise acı olduğundan tesiri âni olarak görünür.»

همچو مطبوخت و حب کارا خوری
نایدیری شورش و رنج اندری

Hem-çu maTbûHest u hab k'ânra Hori,
Tâ-be-dîri şûris u renc enderi.

«Hiciv, matbuh, müşhil ve mukayyi' hap gibidir ki o metbuhu

İçince ve o hâpı yutunca uzun müddet ızdırap ve dert çekersin.
Yâni müşhilin ve mukayyi' hâpın sancısı ve bulantısı seni nasıl
uzun müddet rahatsız ederse hiçv de öylece bihuzur eder. Fakat:

1861

وَر خوری حلوا بود ذو قش دی
این اثر جون ای نمی باید همی

V'er Hori halvâ büved zevKaş demî,
In eser çun û ne-mi-pâyed hemî.

«Eğer helva yiyecek olursan zevki o lokmayı yutuncaya kadar
devam eder. Ötekiler gibi sürekli olmaz.» Lâkin:

1862

جون ای باید همی باید نهان
هر ضدیرا تو بضد او بدن

Çun ne-mi-pâyed hemî pâyed nihân,
Her zıdırâ tû be-zıdd-i û bi-dân.

«Nasıl sürekli olmaz? Onun tesiri gizli kalır. Sen her zıddı, zıd-
dı ile mukayese edip anla.»

Evet insan, tatlı bir şey yediği vakit onun halâveti boğazından
aşağıya ininceye kadar sürer, acı bir şey gibi lezzeti sürekli değil
görünür. Lâkin hakikatte böyle değildir. Helvayı teşkil eden bir lok-
ma, mideye gidince ondaki un, yağ, şeker gibi gıda maddeleri haz-
molanup bedene yayılır, o maddelerin tesiri vücudda görünür. De-
mek ki tek lokmanın tesiri bile zâil olup gitmiyor. Maddeten tatlı
olan şeyler böyle olduğu gibi ma'nen tatlı gelen medh de böyledir.
İnsan, medhine dair işittiği bir sözden ne kadar müteessir olmadım
zannına düşerse düşsün yine aldanır. Hazret-i Mevlânâ bir misal
daha gösteriyor:

1863

جون شکر باید نهان آثر او
بمد چندن دلیل آرد نیش جو

Çun şeker pâyed nihân te'sir-i û,
Ba'd çendîn dūnbūl âred niş-cū.

«Şekerin tesiri nasıl gizli kalır? Bir müddet sonra neştere ih-
tiyâç gösterecek çıban çıkarır.»

Yâni, helvaya fazla devam edilecek olursa, kana hararet gelir,
vücudda kan çıbanları peyda olur, onları yarmak ve temizlemek
için neştere lüzum görülür.

1864

نفس از بس مدها فرعون شد
کن ذلیل النفس هو نأ لانسد

Nefs ez-bes medihhâ Fir'avn şüd,
Kün zelil-ün-nefsi hevnen lâ-tesüd.

«Nefs, fazla medhlerden Fir'avn gibi kibirlenir. O halde nef-
sini hor ve hakir bulundur, seyyidlîğe kalkışma.»
İkinci mısra' ile şu Âyetlere işaret ediliyor :

وَعِبَا ذُرِّيَّتِهِ
الَّذِينَ يَشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا

Yâni: «Cenâb-ı Rahmanın kâmil kulları yer yüzünde tekebbür
ve tecebbür göstermeksizin mütevâzîâne yürürler. Câhiller onlara
hitab edip tecâvüzde bulunsalar bile selâmetle cevap verirler, ya-
hut hadî selâmetle gidiniz derler, başka türlü mukabelede bulun-
mazlar» (Rahmân) ism-i şerifinin mazharı bulunan havâss-ı üm-
met böyledir. Onlar nefislerini ayak altına alırlar, cühelânın tecâ-
vüzüne ve istihzâğına maruz kalsalar bile mukabele teşebbüsünde
bulunmazlar.

Hazret-i Mevlânâ bir gazelinde :

«Sana biri hiylekâr ve mürâyî derse: evet öyleyiz, hattâ dediğin-
den ikiyüz kat fazlayız, cevâbını verip yürü. Eğer sana kızıp da sö-
verlerse gönül hoşluğuyla duâ edip uzaklaş.» buyurur.

Nefsi tezil eyemek, yâni kibr ü azameti kırabilmek muvaffaki-
yeti, Allahın büyük bir ihsânıdır. Hazret-i Cüneyd kuddise sirruhu
buyurmuştur ki: «Nefsin sultasından çıkabilmek büyük bir ni'met-
tir. Çünkü nefis, seninle Allah arasına en büyük perdedir.»

(70) SUREİ FURKAN: 63

Yine Cenâb-ı Pir buyuruyor ki:

1865

تا توانی بنده شو سلطان مباح
زخم کس چون کوی شو چوگان مباح

Tâ tüvânî bende şev sultân me-şev,
Zahm keş çun gûy şev çevgân me-şev.

«Elinden geldiği kadar çalış, kul ol da sultan olma. Gûy ve çevgân oyunundaki top gibi zahmet çek ve paralân da çevgân olma.»

Arabların (Küre ve Savlecan) dedikleri (gûy ve çevgân), vaktiyle at üstünde oynanılır bir oyunmuş. Yere bir tarafı delik ağaç bir top atılır, bir kaç süvari ucu çengelli deyneklerle o topu kaldırmaya uğraşmış. Her taraftan vurulan darbe tesiriyle top berele-nir ve öteye beriye yuvarlanır, süvariler de onu yakalamak için ar-dından at koştururlarmış. Her kim topu deyneğe takıp yerden kal-dıracak olursa bahsi o kazanmış. İşte Hazret-i Mevlânâ bilhassa dervişlik mesleğinde bulunanlara kul olup sultan olmamayı, gûy o-lup çevgân olmamayı tavsiye ediyor, yâni icap ederse zahmet çek ve incin de kimseye zahmet verecek ve incitecek mevki'de bulun-ma, diyor.

1866

ور نه چون لطف نماید وین جمال
از تو آید آن حریفانرا ملال

V'er ne çun luTfet ne-mâned v'in cemâl,
Ez-tu âyed ân harifânra melâl.

«Yoksa letâfetin, servetin ve cemâlin kalkınmayınca o herifler-den sana usanç gelir.»

Yâni evvelce senden müstefid olmak için yanına gelenler ve medh ü sitâyişine dâir ağız dolusu söz söyleyenler varken, onların istifade ettikleri şey zail oldu mu, meselâ paran tükendi mi, mevkiinden düştün mü, hepsi de savuşurlar. müflis mirasyedinin dal-kavukları gibi dağılıverirler, hattâ sen onların yanına gitsen istis-kaal ederler.

1867

آن جماعت کت می دادند ریو
چون بیستند بگویندت که دیو

Ân cemâat k'et hemi dâdênd riv,
Çun bi-binendet bi-güyendet ki div.

«Vaktiyle medhü sitâyîş ederek sana gurur veren o cemaat, seni görünce şeytan derler.»

1868

جمله گویندت چو بیستند بدر
مرده از گور خود بر کرد سر

Cümle güyendet çu binendet be-der,
Murdeî ez-gûr-i Hod ber-kêrd ser.

«Hepsi de seni kapıda görünce: bir ölü mezardan başını çıkarmış, derler.»

1869

همچو امرد که خدا نامش کنند
تا بدان سالوس در دامش کنند

Hemçu emred ki Hudâ nâmeş künend,
Tâ be-d-ân sâlûs der-dâmeş künend.

«Bu hal ona benzer ki bir güzelî hiyle tuzâğına düşürmek için kendisine, ma'bud ve peresdide-i ruh gibi isimle verirler.»

1870

چونکه در بد نامی آمد ریش او
دیورا نیک آید از تفتیش او

Çun kj der bed-nâmi âmed riş-i û,
Divrâ neng âyed ez-teftîş-i û.

«O güzel rezâlet içinde kartlaşıp da hüsnü zevâl bulunca artık onu arayıp sormaktan seytan bile utanır.»

Evvelce medh için tâbir bulamayanlar, sonradan zem için lafz kıtlığına uğrarlar. Ondan dolayı insan aklını başına alıp da işittiği medhlere kulak asmamalı, onlara aldanıp da kibr ve azamete kalkışmamalıdır.

Bahis dolayısıyla Cenâb-ı Pir Efendimiz, şeytanın kimleri azdırmaya uğraştığını beyan buyuruyor :

1871

دیو سوی آدمی شد بهر شر
سوی تو نامد که از دیوی بر

Div sûy-i âdemi şûd behr-i şer,
Sûy-i tû n'âmed ki ez-divî betêr.

«Şeytan şerre teşvik için, insanın yanına gider. Korkma senin yanına gelmez. Çünkü sen şeytandan betersin.»

1872

تا تو بودی آدمی دیو ازیت
می دويد و می چشیدی از میت

Tâ tu bûdî âdemi, div ez-peyêt,
Mî-devid û mî-çeşîdi ez-meyt.

«Eğer sen insan olaydın şeytan arkandan koşar. Senin tadına bakardı, yahut azdırma şarabını sana içirirdi.»

1873

چون شوی در خوی دیوی استوار
می گریزد از تو دیو نابکار

Çun şevi der-Hûy-i divî üstüvâr,
Mî-gürized ez-tu div-i nâ-be-kâr.

«Sende şeytanlık tabiatı hâkim olunca nâbekâr şeytan senden kaçır.»

1874

آن کسان کردامت آونختند
ن جو جنب گشتی همه بگریختند
Ân kesân k'ez-dâmenet âvîHtend,
Çun çunin geştî heme bi-griHtend.

«Vaktiyle eteğine sarılan kimseler böyle olunca yanından savuşurlar.»

Yâni başına toplanıp seni medhedenler vardı. Onların medhi şeytanın iğvâsı gibi seni azdırdı. O derekeye düştün ki, dünyada benim kadar âlim yok! demeye başladın. Bu ise şeytanın tabiatıdır ki Âdem Aleyhisselâm için: «Ben ondan daha hayırlıyım» demiş, Ebulbeşer Hazretlerine üstünlük iddiasına kalkışmıştı. Sen de o derekeye düşünce artık şeytanın iğvasına hâcet kalmaz. Binâenaleyh evvelce medhedenler birer birer savuşurlar.

ALLAHIN DİLEDİĞİ OLUR DİLEMEDİĞİ OLMAZ HADİS-İ ŞERİFİNİN TEFSİRİ

1875

آن همه گفتیم لک اندر بسیج
بی عنایات خدا هیچیم و هیچ

Ân heme goftim lik ender-besîç,
Bî-inâyat-i Hudâ hiçim u hiç.

«Bu kadar nasihat ve maârifî muntazaman söyledik. lâkin Allahın inâyetleri olmayınca o nasihatlerin tatbikî hususunda hiç mi hiçiz.»

1876

بی عنایات حق و حاصان حق
ر ملک باشد سیاهستس ورق

Bî-inâyat-i haK u HâSân-i haK,
Ger melek bâşed siyahesteş veraK.

«Hakkın ve has kullarının inâyetleri imdâd etmeyecek olursa bir mahlûkun, melek de olsa, defter-i a'mâlî siyandır.»

Yâni günahkârdır ve şâkidir.

Buyuruluyor ki: buraya kadar bir çok nasihatte bulunduk. Bunların söylenmesi Allahın tevfiikiyle olduğu gibi tatbikatı da yine Allahın muvaffak kılmasıyla ve Allah ehlinin himmet ve şefaât eylemesiyle kabildir. Çünkü bir mahlûk, melek gibi masum olsa da yine lutfî ilâhiye müftef'kirdir. Onda ki ismet de Hakkın eser-i inâyetidir. O inâyet eseri mürtefî olursa o masum melek de şâki olur çıkar. Şeytanın ilk ve son halleri gibi.

Cenâb-ı Pir hakikatin beyânından sonra münâcâta şuru' ile diyor ki :

1877

ای خدا ای فضل تو حاجتروا
بآتو یاد هیچ کس نبود روا

Ey Hudâ ey fazl-i tû hâcet-revâ,
Bâ-tu yâd-i hiç kes ne-bved revâ.

«İlâhî, ey ihsânı kullarının hâcetini hâsıl eden Rabbim; sen dururken başkasını yâdetmek ve ondan meded ummak revâ değildir.»

1878

این قدر ارشاد تو بخشیده
تا بدین پس غیب ما پوشیده

In Kader irşâd tû baHşidei,
Tâ be-d-in bes ayb-i mâ pûşidei.

«Yâ Rabbi; bize bu kadar irşâd ve hidâyet ihsân etmişsin. Bu âne gelinceye kadar bizim bir çok kusurumuzu örtmüş ve gizlemişsin.»

1879

قطره دانش که بخشیدی زپیش
متصل گردان بدریاهای خویش

KaTre-i dâniş ki baHşidi zi-piş.
MuttaSil gerdân be-deryâhâ-yi Hiş.

«İlâhî; vermiş olduğun ilim damlasını, kendi deryâlarına ilhâk eyle.»

1880

قطره علمست اندر جان من
وارهانش از هوا وز خاک تن

KaTre-i ilmêsi ender-cân-i men.
Vâ-rehâneş ez-hevâ v'ez-Hâk-i ten.

«Benim rûhumda bir ilim katresi vardır. İlâhî, onu hevâ rûzgârıyla beden toprağından muhâfaza buyur!»

1881

پیش از آن کین خاکها حش کند
پیش از آن که باها نفس کند

Piş ez-ân k'ın Hâkhâ Hasfeş küned,
Piş ez-ân ki bâdhâ nesfeş küned.

Yâ Rabbi, muhafaza ve tahlisin, o ilim damlasını toprakların emmesinden ve rûzgârların kurummasından evvel olsun.»

Yâni Allahın lûtf u keremi eseri olmak üzere benim ruhumda bir ilim katresi var. Fakat ona mukabil hevâ vü heves rûzgârlarıyla cisim toprağı mevcut. Toprak suyu çeker, rûzgâr ise kurutur. Ya rabbi; sen toprağın yuttuğı ve rûzgârın kuruttuğı bir damlayı onlardan istirdada ve iadeye muktedirsin. Böyle olmakla beraber hevâ rûzgârının ve cesed toprağının ilim katresini imhâ etmelerine meydan verme.

1882

قطره کودر هوا شد یا که ریخت
از خزینة قدرت تو کی گریخت

KaTre-i k'û der-hevâ şûd yâ ki riHt,
Ez-Hazîne Kudret-i tu key giriHt.

«Bir damla su, buhar halinde havaya çıksa, yahut toprağına düşüp kayıp da olsa senin kudretinin hazinesinden nasıl kaçabilir?»

Evet. Bir damla değil, bir zerre bile mahvedilemez. Bir damla buhar olmakla zâyi olmadığı gibi, toprağın emmesiyle de kaybolmaz. O her vakit sudur. İrâde-i İlâhiyye onu icabında yine su olarak izhâr eder.

1883

گرد آید در عدم یا صد عدم
چون بخوانیش او کند از سر قدم

Ger der-âyed der-adem yâ Sad adem,
Çun bi-Hânîş û küned ez-ser Kadem.

«Eğer o damla ademe inkılâb etse, hattâ yüz derece adem olsa ilâhî; sen onu varlığa çağırдың gibi, başını ayak yapar da yuvarlanı yuvarlanı gelir.»

1884

صد هزاران ضد ضدا می کشد
بازشان فضل تو بیرون می کشد

Sad-hezârân zıdd-i zıdrâ mi-küşed,
Bâz-şân fazl-i tu birûn mi-keşed.

«Yüz binlerce zıd şeyler birbirini mahveder. Sonra senin fazl u keremin, onları tekrar harice çeker, çıkarır.»

Meselâ güneşin tesiriyle yerdeki sulardan tebahhurât vukûa gelir. Su buhar haline gelmekle onun (su) şekli ve hâssası değişir. Bu nu da kendisinin zıddı demek olan güneş yapar. Fakat havada toplanan buhar tekâsûf eder, bulut haline girer. Zamanı gelince de fazl-ı ilâhî ile yağmur ve su halinde arza yağar.

1885

از عدمها سوی هستی هر زمان
هست یاور کاروان درکاروان

Ez-ademhâ sûy-i hestî her zemân,
Hêst yâ Rab kârvân der-kârvân

«Ademlerden vücuda doğru her zaman kâfile kâfile mahlûkat gelmektedir.»

1886

خاصه هر شب جمله افکار و عقول
فرق میکند در بحر تفوی

HÂSSa her şeb cümle efkâr û uKûl,
Gark mi-kerdênd der-bahr-i nûgul.

«Hususiyle her gece bütün fikirler ve akıllar, uyku dolayısıyla derin bir denizin müstağrakı olurlar.»

1887

باز وقت صبح آن الهیان
برزند از بحر سر چون ماهیان

Bâz vaKt-i Sûbh, ân Allâhiyân,
Ber-zenend ez-bahr ser çun mâhiyân.

«Sabah olunca da Allâhiler, yâni Allahın keremi eseri olan akıllar ve fikirler, dalmış oldukları denizden balık gibi başlarını çıkarırlar.»

Diğer bir misal irad ediyor :

1888

در خزان آن صد هزاران شاخ و برگ
در هزیمت رفته از دریای مرگ

Der-Hazân ân Sad-hezârân şâH u berg,
Der-hezimet refte ez-deryâ-yi merg.

«Sonbahar gelince ağaçlardaki yüz binlerce dal ve yaprak ölüm denizinin salvetine karşı münhezim olur.»

Yâni dallar kırılır, yapraklar kuruyup dökülür, toprağa tahavvül eder.

1889

زاغ پوشیده سیه چون توحه گر
دو گلستان توحه کرده رخضر

Zağ-i pûşide-siyeh çun nevha-ger.
Der-gülistân nevha kerde ber-Hadar.

«Siyahlar giyinmiş karga, cenâzeye ağlayanlar gibi gül bahçesindeki evvelki yeşilliğin zeval bulmasına ağlar.»

1890

باز فرمان آمد از سالوده

مر عدم را آنچه خودی باز ده

Bâz fermân âyed ez-sâlâr-dih.
Mer ademrâ ânci Hordî bâz dih.

زانی برک پنهان کنه شاخ

زانی گل پنهان صحرا و کاخ

Z'enbuhi-i bîrg pinhân geşte şâh,

Z'enbuhi-i gül nihân Sahrâ vu kâh.

«Gönül bağında yaprağın çokluğundan dallar gizlenmiş ve gülün kesretinden sahra da, köşk de mestur kalmıştır.»

Yâni her an içinde bir çok mahlûkat ademden vücûda gelir. Meselâ insan gece uyuyunca mâlûmat ve ma'kulâtı kendisinden zâ-îl olur. Gözü görmez, kulağı işitmez, burnu koku almaz, damağı lezzet duymaz. Fakat sabah olup da uyanınca bütün havâssı, olanca malûmatı geri gelir. İşte bu ademden vücûda avdet etmektir. Kezâ sonbaharda ağaçların yaprakları sararır, dökülür, bütün dallar kadid haline gelir. Bübülün yerini kargalar tutar. Lâkin ilkbahara doğru Allahın emri ile ağaçlarda bir feyz ü nemâ görünür. Evvelce dökülmüş olan yaprakların yerine başkaları çıkar, solmuş, kurumuş otların yerinde tazeleri biter. Hülâsa cihan yeniden hayat bulur.

Âfakta böyle olduğu gibi enfüste de böyledir. İnsanın da (kabz ve bast) yâni sürur ve keder halleri olur ki onlar da gönül bağının hazan ve bahar mesâbesindedir. Demek ki vücuddan adem'e gidiş ve ademden geliş yalnız hârice ve âfâka münhasır değildir. Enfüste de aynen cereyan etmektedir.

1895

این سخنهایی که از عقل کست

بوی آن گلزار و سرو و سنبلست

În süHanhâyî ki ez-akl-î külest,

Bûy-i ân gülzâr u serv ü sünbülest.

«Bu sözler ki akl-ı küldendir, o gülzarın ve o gülzardaki serv ü sünbülün râyihasıdır.»

1896

بوی گل دیدی که آنجا گل نبود

جوش مل دیدی که آنجا مل نبود

Bûy-i gül دیدi ki ancâ gül ne-bûd.

Cûş-i mûl دیدi ki ancâ mûl ne-bûd.

«Vücud ikliminin hâkimi olan Allahtan yedigini geriye ver, da ye ademe tekrar ferman gelir.»

1891

آنچه خوردی واده ای مرگ سیاه

از نبات و درو و برک و گیاه

Ânci Hordî vâ-dih merg-i siyâh,

Ez-nebât ü dâru vû ber ü giyâh.

«Ey kara ölüm; nebattan, ilâçdan, yapraktan, ottan yiyip mahvettiklerini iade eyle buyurulur.»

Şimdi de âfaktan enfüse intikâl ediliyor:

1892

ای برادر عقل بکدم باخود آر

دمبدم در تو خزا نست و بهار

Ey berâder akl yek-dem bâ-Hod âr,

Dem-be-dem der-tû Hazânest ü behâr.

«Ey kardeş; bir ân olsun aklını başına al da düşün ki sende de dâimâ hazan ve bahar halleri vardır.»

1893

باغ دل را سبز و ترونازه بین

بر زغنیچه ورد و سرو و یاسمین

Bâğ-i dîlrâ sebz u terr ü tâze bîn,

Pûr zi-gunçe verd u serv ü yâsemîn.

«Gönül bağını yeşil, tarâvetli, tâze gül goncalariyle dolu, servi, yâsemin ağaçlariyle müzeyyen gör.»

«Gül olmayan yerde gül kokusu duydun mu? Şarab olmayan yerde şarab coşkunuğu gördün mü?»

Buyuruluyor ki; şu söylediğim sözler akl-ı külden istifade edilmiştir ki o gül bahçesinin feyiz kokusunu haizdir. Gül kokusu ancak gül bulunan yerde, şarab coşkunuğu da ancak şarab bulunan mahalde duyulur ve görülür. Binâenaleyh bu sözlerdeki irşâd şemmesi de, istifâze eylediği verd-i hakikat ve hadika-i vahdete delâlet eder.

1897

بو قلاووزست و رهبر مرا
می برد تا خلد و کوثر مرا

Bû Kılâvûzest u reh-ber mer turâ,
Mî-büred tâ Huld u kevser mer turâ.

«Râyiha, senin için kılavuzdur ki seni ebediyyet cennetine ve kevser nehrine kadar götürür.»

Yâni şu sözler, akl-ı küllün man'nevi kokularıdır. Onlardan istifade etmeye çalış ki koku, insana delil olur da intişar yerine kadar götürür. Bundan dolayı abdest alınırken istinşâk, yâni burna su vermek esnâsında: «Yâ Rabbi; bana cennet ve oradaki ni'metin kokusunu duyur» diye duâ edilir.

1898

بو دواى چشم باشد نورساز
شد ز بوی دیده یعقوب باز

Bû devâ-yi çêşm bâsed nûr-sâz,
Şûd zi-bûyi dide-i ya'Kûb bâz.

«Râyiha göze nûr veren bir devâdır. Hazret-i Ya'kubun gözü râyihadan açıldı.»

Kıssa mâlûmdur. Ya'kûb Aleyhisselâm, oğlu Yûsûf Aleyhisselâmın hasretinden senelerce ağlamış, hattâ gözleri zâhiri rû'yetten mahrum kalmıştı. Sonra Yûsûf Aleyhisselâm gömleğini gönderdi. Ya'kûb Aleyhisselâm gömleğin kokusunu alıp da yüzüne sürünce gözleri açıldı. İşte ma'nevi ve Rabbânî kokular böyledir. Lâkin :

1899

بوی بد مر دیده را ناری کند
بوی یوسف دیده را یاری کند

Bûy-i bed mer diderâ tarî küned,
Bû-yi yûsuf dide-râ yâri küned.

«Fenâ koku, gözü karanlık ve görmez eder. Yûsûfün râyihası ise göze yardımda bulunur.»

Kötü kokunun göze olan sû-i te'siri mâlûmdur. Meselâ soğan soyan bir adamın yahut tüten bir sobanın isine maruz kalanın gözlerinin ne kadar müteessir olduğunu ve nasıl yaşardığını hepimiz biliriz.

1900

تو که یوسف نیستی یعقوب باش
همچو او با گریه و آشوب باش

Tû ki yûsuf nîstî ya'Kûb bâş,
Hemçu û bâ-girye vû âşûb bâş.

«Ey sâlik; madem ki sen Yûsûf gibi mahbûbiyyet mertebesinde değilsin, Ya'kûbluk misâli âşıklık mertebesinde bulun. Onun gibi ağlamaktan, sızlamaktan hâli kalma.»

Ricâlûllah arasında (Âşık) ve (Ma'suk) olmak üzere iki zümre vardır. Âşıklar Allahı sever, ma'sukları ise Allah sever. Nitekim İbrâhim Aleyhisseâm (Halilullah) olması itibariyle âşık. Nebiyy-i a'zam ve Efhâm Sallelâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz ise (Habibullah) olması dolayısıyla ma'suktur.

Urefây-i sofiyyeden Seyyid Kasım-ı Envâr-ı Tebrizi gençliğinde zâif ve nahif iken ihtiyarlığında şişmanlamış;

— Âşıklar zaif olurlar. siz ise şişmanladınız! diye itiraz etmişler.

— Evet. Vaktiyle biz de zaif ve âşık idik. Şimdi ma'suk olduğumuz için semirdik. Cevabını vermiş.

1901

بشنو بن بند ار حکیم غزنوی
تا بیانی در تن کهنه نوی

Bişnev in pend ez-hâkîm-i gaznevî,
Tâ bi-yâbi der-ten-i kühne nevî.

«Köhne cisminde yenilik, yâni feyz'i cedid bulmak için şu nâsihati Hakîm-i Gaznevîden dinle.»

Hakîm Gaznevî, ümmetin büyüklerinden bir zât-i âlîdir ki (Hakîm Senâî) diye meşhurdur. Hadîka nâmında mar'uf bir eseri vardır. Mesnevî-i Şerîfin tanziminden evvel müntesibin-i Mevlevîyye ondan feyz alırdı. İşte bu Cenâb-ı Senâî buyurur ki :

1902

نازرا روی بیاید همچو ورد
چون نداری گرد بدخوبی مگرد

Nâzrâ rûyî bî-bâyed hemçu verd,
Çun ne-dârî gerd-i bed-Hûyî me-gerd.

«Nazlanmak için gül gibi bir yüz lâzımdır. Öyle cemâlin yoksa nâfile yere huysuzluk etme.»

1903

زشت باشد روی نازبا و زرد
سخت باشد چشم ناینا و درد

Zîst bâşed rûy-i nâ-zibâ vu zerd,
SaHt bâşed çeşm-i nâ-binâ vu derd.

«Yakışıklı olmayan, ilâveten sararmış bulunan bir çehre çirkin-
dir. Görmez göz ile hastalığın bir araya gelmesi gayet müşkildir.»

Demek isteniliyor ki bir çirkinin nazlanması hem soğuktur, hem çekilmez bir şeydir. Bir câhilin ilim dâ'vâsına, dalâletteki bir kimse-
nin irşâd iddiâsına kalkışması da böyledir. Onun için :

1904

پیش یوسف نازش و خوبی مکن
جز نیاز و آه یعقوب مکن

Pîş yusuf nâziş û Hûbî me-kûn,
Cûz niyâz û âh-i ya'Kûbîme-kûn.

«Yûsûf ve Yûsûf gibilerin karşısında nazlanma ve gevezelik

taslama; Hazret-i Ya'kûb gibi âh çekmekten, niyâz ve tezarrû'da bulunmaktan başka bir şey yapma.»

1905

من مردن زطوطی بد نیاز
در نیاز و فقر خود را مرده ساز

Ma'ni-i mürden zi-TûTî bûd niyâz,
Der-niyâz u fakr Hodrâ mürde sâz.

«Hikâye edilen tütünün ölmesindeki ma'nâ, niyâz idi. Sen de niyâz ve fakr mesleğinde kendini ölü haline getir.»

1906

تا دم عیسی ترا زنده کند
همچو خویش خوب و فر خنده کند

Tâ dem-i Esî turâ zinde küned,
Hemçu Hişet Hûb u ferHunde küned.

«İsâ nefesli bir zât seni ihyâ etsin ve kendisi gibi güzel ve mübârek bir hâle getirsin.»

Bunun hârici bir misalini istersen :

1907

از بهاران کی شود سر سبز سنک
خاک شو تا گل بروید رنگ رنگ

Ez-behârân key şevd ser-sêbz sêng,
Hâk şev tâ gül bi-rûyed rêng rêng.

«Bahar mevsiminde bir taş yeşerir mi? Toprak ol ki senden renk renk güller ve çiçekler yetişsin.»

Yâni baharın feyz-i inbâtından nâsib alan topraktır. Ondan dolayı üstünde türlü türlü çiçekler biter. Renk renk goncalar inkişaf eder. Câmîd bir kaya da baharı görür amma, onun feyzinden istifâde edemez. Bunun gibi pek değil, toprak gibi yumuşak ve mütevâzı olmalıdırlar.

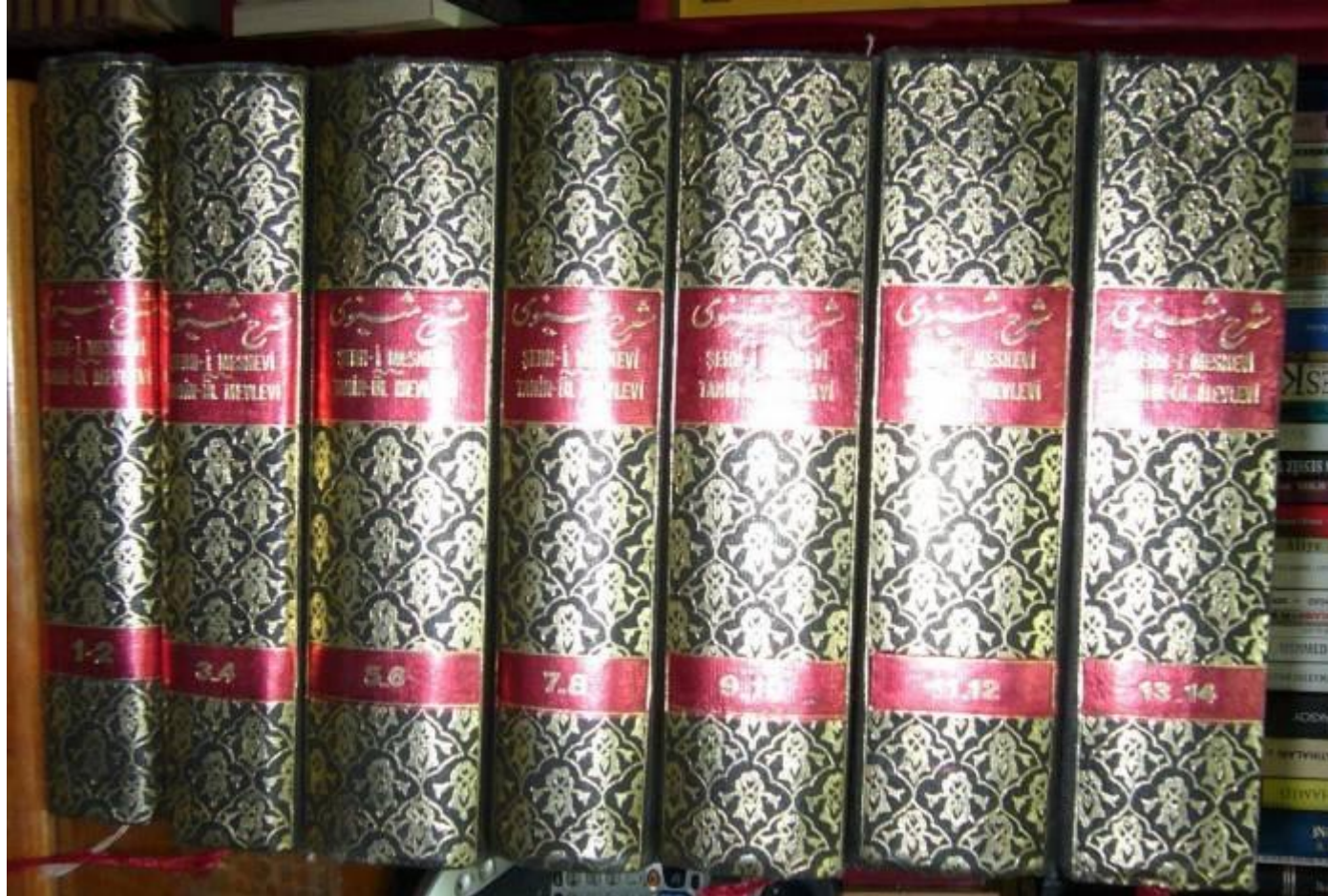

سالها تو سنت بودی دلخراش
خاکم که چون یک زمانی ک باش

Sâlhâ tû sêng bûdî dil-Hırâş.
Âzûmûn kûn yek zemânî Hâk bâş.

«Sen de senelerce yürek tırmalayan taş gibiydin. Tecrübe etmiş olmak için bir müddet de toprak oluver.»

Yâni, şimdiye 'kadar kibr ü azamet da'vâsında ve (Menem diğer nist) iddiasında serkeş bir kaya gibi kakıldın kaldın. Bu kadar zamanlık sebâtın neticesinde bir şey olmadığını kendin de anladın. Bâri denemek için bir parça da toprak gibi halim ve selim olmaya çalış. Belki ma'nevî bir bahara tesadûf edersin de onun feyzi ile sende de ahlâk-ı hasene gülleri açılıverir. (Ve mâ zâlikle alâllâhi biâzizl)
Yâni: «Bunu yapmak Allah için güç bir şey değildir.»

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
Emir'ül-mü'min'in Hazret-i Ömer Radiyallahü anh'in zamanında bir ihtiyar çenginin nasıbsız kaldığı bir günde mezarlığa gidip orada Allah için çeng çalması hikâyesi	953
Hazret-i Âyişe-i Sıddikanın: Bugün yağmur yağdı, siz ise kabristanda idiniz. Nasıl oldu da elbiseniz ıslanmamış? diye Resûl-i Ekrem Hazret-i Mustafa (S.A.V.) den sorması	997
Âyişe'nin Hazret-i Resûl-i Ekrem Sallallahü aleyhi vesellem'den diğer bir süâli	1016
Çeng çalan ihtiyârın hikâyesinin devamı ve onun nasıl halâs olduğunun beyanı	1019
Emir'ül-mü'min'in Ömer Radiyallahü anh uykuda iken hâtifi bir nîdânın, kendisine, beytülmal'den şu kadar altın al da kabristanda uyumuş olan adama ver demesi	1035
Mescid-i Şerif-i Nebevide cemaat çoğalıp da: Ya Rasulallah; va'z buyduğun esnada biz Veçh-i Mukaddesini göremiyoruz demeleri üzüldüğüne, zât-i risâlet için bir minber yapılınca, direğin inlemesi. Resûl-i Ekrem ve ashâb-ı kirâmın o iniltiyi işitmesi ve Hazret-i Mustafa aleyhisselâtu vesselâm'ın sarahaten o direğe sü'al sorup cevap vermesi	1039
Resûl-i Ekrem aleyhisselâtu vesselâm'ın mu'cize izhar etmesi, Ebu Cehil'in avucunda taş kırıklarının dile gelip zât-i akdesi Muhammedi'nin risâletine şahadet etmeleri	1060
Mutrib hikâyesinin bakiyyesi. Emir'ül-mü'min'in Ömer Radiyallahü anh'in pîr-i çengliye hâtifin nîdâsını tebliğ etmesi	1063
İhtiyar mutribin nazarını, Emir'ül-mü'min'in Ömer Radiyallahü anh'in, varlık makamı olan ağlamadan, yokluk derecesi bulunan istiğrak makamına tahvili	1074
Lutf ve keremiyle zamanında Hatem-i Tâiyyi geçmiş olan halifenin hikâyesi	1094
Bir A'rabi ile karısının fakr ve zaruret dolayısıyla olan mâceraları	1097

	Sayfa
Muhtac olan müridlerin, müzevvir müddeilere aldanmaları, onları şeyh, muhterem, vâsıl ilallah sanmaları ve nakl ile nakdi, hakiki ile taklidi ayırd edememeleri	1104
A'rabi hikâyesine avdet ve temsilat-ı acibe	1113
Bedevî karısının kocasına: «Sözünü kademinden ve makamından fazla söyleme ki Cenab-ı Hak (Lime tegûlûne mâlâ tef'alun) yâni (Niçin yapamıyacağınız şeyleri söylüyorsunuz?) buyuruyor. Söylediğin söz, yâni tevekkûlden bahsedişin doğrudur. Fakat o tevekkûl senin makamın değildir. Kendi makamından yüksek ve muallemenden üstün söz söylemenin sana zararı dokunur» diye nasihat etmesi	1124
Bedevinin karısına: «Fukaraya hakaretle bakma. Allah'ın işine hüsnü zan ile bak, fevkal'ade zaruret dolayısıyla fakr'e ve fakirlere ta'n eyleme» diye nasihat vermesi	1134
Bu bahs, onun beyanındadır ki: Herkesin hareketi bulunduğu makama göredir. Herkes kendi vücudu çerçevesinden görür. Mavi cam, güneşi mavi gösterir. Kırmızı cam da kırmızı irae eder. Renkten azade olan beyaz camlar ise daha doğru gösterirler ve hepsinin imamı olurlar	1145
Kadının kocasından özür dilemesi ve söylediklerinden istiğfar etmesi	1156
«Kadınlar, akıllı olanlara galebe ederler ve câhilin mağlûbu olurlar» meâlindeki hadîsin izâhına dâir	1169
Maişet talebi hususunda zevcesinin arzusuna Bedevî'nin teslim olması ve kadının i'tirazını hakkın işareti bilmesi. Her âkil'in nezdinde müsellemdir ki her dönenin bir döndüreni vardır	1170
Şakilerin dünya ve âhiretten mahrum olmalarının ve ikisinde de hüsrana uğramalarının sebebi	1186
His gözlerinin, yâni yalnız maddiyyatı gören semud kavminin Salih aleyhisselâmı ve onun mucize devesini hor, hakir görmesi. Hak teâlâ bir orduyu helâk etmek isteyince düşmanı gâlib olsa bile o orduya karşı hakir ve az gösterir	1198
Bu bahs, onun beyanındadır ki: Veliyy-i Kâmilin her yaptığını müridlerin küstahlık ederek taklide kalkışması doğru değildir. Meselâ sıhhatte bulunan hekime helva yemek zarar vermez. Fakat hastaya dokunur. Kış ve kar üzüme zarar vermez. Lâkin kuruğa dokunur	1239
Bedevî ile karısının mâcerâsının nihâyeti	1245
Karısının ilâhîlâsını Bedevî'nin kabul eylemesi ve «Bu mutâvaatım, hiyle ve imtihan değildir» diye yemin etmesi	1258

- Bedevî karısının rızık arama yolunu kocasına ta'yin etmesi, Bedevî'nin de o tavsiyeyi kabul etmesi 1274 164
- Bağdat'ta su kıtlığı var zanniyle Bedevî'nin oradaki halifeye çölden bir desti yağmur suyu hediye götürmesi 1283 168
- Bedevî'nin yağmur suyuna fevkal'ade itikadından dolayı, karısının destiye keçe dikmesi ve mühürlemesi 1292 173
- Bu bahs: Fakirin kereme ve kerem sahibine âşık olduğu gibi, kerimin kereminin de fakire âşık olduğu beyanındadır. Eğer fakirin sabrı ziyade olursa kerem sahibi onun kapısına gelir. Kerimin sabrı ziyade olursa fakir onun kapısına gelir. Lâkin fakirin sabrı, onun kemâline, kerimin sabrı ise onun noksanına delâlet eder . 1301 177
- Allah'ın muhtac ve Allah'a teşne olan ile, Allah'dan fakir ve gayrısına teşne olan arasındaki fark 1305 179

EMİRÜLMÜ'MÜN'İN HAZRET-İ ÖMER RADİYALLAHÜANH'IN
ZAMANINDA BİR İHTİYAR ÇENGİNİN NASİBSİZ KALDIĞI
BİR GÜNDE MEZARLIĞA GİDİP ORADA ALLAH İÇİN
ÇENG ÇALMASI HİKÂYESİ

Çeng: Kanun gibi, fakat onun gibi yatık değil, dikine tutularak çalınan bir sazın adıdır. Çalana (çengi) ve (çengzen) denilir. Arablarda câhiliyye devrinde Mekkede ve Medinede böyle saz çalanlar vardı. Hele Medine ehâlisi mûsikiye pek düşküdü. İbn-i Kuteybe (Maârif) adlı kitabının (sınâatül'esraf) bahsinde, vakt-i seâdetde, Hulefây-i Râşidin devrinde ve tâbiîn devrinde bazı kimselerin, ezcümle (Nadr bin Hâris), (Hakem bin Ebil'âs), (Hureys bin Amr), (Ebû Amr bin Hureys), (Kaysül İhrî), (Ma'mer bin Osman) ve İbn-i Siyrinin babası (Siyrî) nin ud çalıp teganni ettiklerini yazar.

Ca'fer bin Ebû Tâlibin oğlu Abdullah radiyallâhü anhümânın ud dinlemeye son derece meraklı olduğu pek meşhurdur.

İşte o zamanlardaki saz çalanlardan adı tasrih edilmeyen bir çengi, Hazret-i Ömer zamanında ihtiyarlamış, terennümü dinlenilmez bir hâle gelmiş, istimâ'ına râğbet eden kalmamış. Onun için zarûrete düşmüş, aç kaldığı günler olmuş. Böyle günlerden birinde mezarlığa gitmiş, orada sazını çalmaya başlamıştı.

1909

آن شنیدستی که در عهد عمر
بود چنگی مطربی با کرو فر

Ân şenîdestî ki der-ahd-i Ömer,
Bûd çengî muTribî bâ-kerr u fer.

«Onu işittin mi? Hazret-i Ömer devrinde çeng çalan bir mutrip vardı ki, evvelce şöhret ve o nisbette azamet sâhibi idi.»

Kerr ü fer : Arabların muhârebe tarzı demektir ki, fırsat bulunca ileriye atılır, zora geldikçe geri çekilir idiler. Sonra ileri geri sallanarak azametle yürümeye (kerr ü fer) denilmiştir ki, bizim (kelli felli) tâbiri de oradan alınmıştır.

1910

بلبل ارآواز و بخود شدی
یک طرب ز آواز خویش صد شدی

Bülbül ez-âvâz-i û bi-Hod şüdü,
Yek Tareb z'âvâz-i Hûbeş Sad şüdü.

«Bülbül o çenginin sesini işitince kendinden geçerd, bir neş'e onun sesiyle yüz olurdu.»

Yâni başkalarının sesinden onun sesi yüz kat daha şevk-âverdi.

1911

مجلس و مجمع دمش آراستی
وزنواى او قیامت خلستى

Meclis û mecma' demeş ârâstî,
V'ez-nevâ-yî û Kıyâmet Hâstî.

«Sesi, meclisleri ve ictimâgâhları tezyîn ederdi. Terennümünden kıyâmetler peydâ olur.»

Yâni dinleyenler cûş u hurûşa gelirdi.

1912

همچو اسرافیل کاوازش بفن
مردگانرا جان درآید در بدن

Hemçu İsrâfîl k'âvâzeş be-fen,
Mürdegânâ cân der-âyed der-beden.

«Fenn-i mûsikîdeki ihtisâsı dolayısıyla, İsrâfîl Aleyhisselâm gibi, ölü-lerin bedenlerine ruhlarını iâde ederdi.»

1913

یا رسائل بود اسرافیل را
کز سماعش پر برستی فیل را
Yâ Resâil bûd İsrâfîlrâ,
K'ez-simâaş per bi-resti filrâ.

«Yâhud İsrâfîl Aleyhisselâmın muâvinlerinden idi ki, onu işitince fil-de kanat peydâ olurdu.»

İsrafil Aleyhisselâmın nefha-i sâniyesinde bütün ölümler kabirlerinden kalkacaklardır. Onun gibi, bu çengi de, âdetâ ölmüş kalblere yeniden hayat veriyordu. Hattâ fil gibi cesimül'cüsse bir hayvan onun terennümâtını duyunca kanatlanmış gibi cûş u hurûşa geliyordu. Bu i'tibâr ile de o pîr-i çengi gûyâ İsrâfîl Aleyhisselâmın muâvini oluyordu.

1914

سازد اسرافیل روزی نالہ را
جان دہد پوسیدہ صد سالہ را
Sâzed İsrâfîl rûzî nâlerâ,
Cân dihed pûsîde-i Sad-sâlerâ.

«İsrâfîl Aleyhisselâm, Emr-i İlâhî ile bir gün sûra nefh edecek ve yüzlerce senedenberi çürümüş cesedlere ruh verecektir.»

Şu hâdisenin, yâni sûra nefhedileceğinin ve bütün ölümlerin dirileceğinin vukû'a geleceği Kur'ân-ı Kerîm'de haber verilmiştir. Binâenaleyh, müslümanlar ona inanmakla mükelleftir. Amma nefh-i sûra, kıyâm-ı kıyâmete, haşr-ı ecsâda inanmayacak olanlar bulunabilirmiş. Kimse kim-şenin i'tikâdına karışmaz. Herkes dilediği gibi düşünür. Şu kadar var ki, bunlar şâyed olmayacak olursa olacağına inananlar bir şey kaybetmiş olmaz. Bil'akis olacak olursa, olacaklarına inanmayanlar o vakit hüsrân-ı azîme düşeceklerdir.

Kur'ân-ı Kerîm'de Sûre-i Yâsinde beyan ediliyor ki: Sûra üflenecektir. Sûrun mâhiyyeti hakkında ulemânın muhtelif kavilleri vardır.

Hülâsa: Ruhların mecma'ı olan bir yerdir. İşte ona İsrâfîl Aleyhisselâm vâsitasiyle nefh vukû bulunca ve ruhların eski bedenlerine avdeti emrolunca :

نشنود آن نغمه‌ها را گوش حس
کز ستمها گوش حس باشد نجس

Ne-şneved ân nağmehârâ gûş-i his,
K'ez-sitemhâ gûş-i his bâşed necis.

«O nağmeleri his kulağı duymaz. Çünkü zulüm ve isyân gibi şeyler dolayısıyla his kulağı kirlenir.»

Hisse mensub olan kulak maddidir. İşitmesi de, hava dalgalarının (gışây-i tablı) ihtizâza getirmesiyledir. İnsanın kulağında bir ârıza olsa, yâhud temizlenmeye ihtiyâc gösterecek derecede kirlense işitmek hissini ya büsbütün yâhud kısmen kaybeder. Halbuki enbiyânın kalblerindeki nağmeler sâdece ma'nevi'dir. Maddî bir uzvun ma'nevi bir sesi işitmesi ise kabil değildir. Hususiyle, Allahın emirlerine isyân ve muhâlefet dolayısıyla, o uzvun maddiyyeti artar da o nisbette ma'neviyyeti eksilirse... Şu hâlî bir misâl ile izah için Cenâb-ı Pîr Efendimiz buyuruyor ki :

1917

نشنود نغمه‌ پر را آدمی
که بود زاسرار پریان اعجبی

Ne-şneved nağmê perîrâ âdemî,
Kî büved z'esrâr püryân a'cemî.

«İnsanlar cinlerin nağmesini duyamazlar, çünkü onların esrârına ya bancıdırlar.»

1918

گرچه هم نغمه‌ پر ی زین عالمست
نغمه‌ دل برتر از هر دودمست

Gerçi hem nağmê perî z'in âlemest,
Nağme-i dil ber-ter ez-her-dû-demest.

«Cinlerin nağmesi de yine bu âlemdendir. Fakat gönül nağmesi ma'nevi olduğu için cinnin de, insanın da nefsinden ve sesinden âlidir.»

Buyuruluyor ki: Bizim için gayr-i meşhud olan mahlûkattan biri de cinlerdir. Onların da kendilerine göre tekellüm ve terennümü vardır. Lâ-

فَإِذَا هُمْ مِنَ الْأَجْدَاثِ إِلَى
رَبِّهِمْ يَنْسِلُونَ ﴿٥٠﴾ قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَن بَعَثَنَا مِن مَّرْقَدِنَا
هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ ﴿٥١﴾ إِنْ كُنْتُمْ إِلَّا
صَيِّغَةٌ وَاحِدَةٌ فَإِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَدَيْنا مُخْضَرُونَ ﴿٥٢﴾ فَأَلَيْكُمُ
لَا تُظْمِ نَفْسٌ شَيْئًا وَلَا يُخْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٣﴾

«O vakit bütün ölümler dirilip kabirlerinden kalkacaklar, Rabb-i zîşan-larının emri mücebince mahşere koşacaklardır. O vakit kâfirler ve kıyâ-meti münkir olanlar diyeceklerdir ki: Vay bizim hâlimize. Bizi merkad-lerimizden kaldırıp gönderen kimdir? Onlara karşı ehl-i îmân da: Şu hâl, Allahın va'dettiği, peygamberin de tebliğ eylediği bir şeydir. Peygam-berler doğru haber vermişler, diyeceklerdir. Bu, Nefha-i âhire, yânî ölü-leri diriltip kabirlerinden çıkaracak olan bir sayhadan başka bir şey de-ğildir. Onlar, yânî bütün mahlûkât o vakit huzûr-i İlâhimize gelip topla-nacaklardır. İşte o gün, hiç bir nefis bir şeyden dolayı zulüm görmez. Ey insanlar siz ancak amellerinizin cezâsını göreceksiniz!»

Hazret-i Mevlânâ, İsrâfil Aleyhisselâmın sûrundan bahsettikten sonra Enbiyâ Aleyhisselâm ve onlara tebean evliyây-i kirâm kaddesallâhü es-rârehüm hazarâtının kalblerinde enfûsî bir sır olduğunu beyâna şuru' edip buyuruyor ki :

1915

انبیاءا در درون هم نغمه‌هاست
طالبانرا زان حیات بی‌بهاست

En biyârâ der-derûn hem nağmehâst,
Tâlibân râ z'ân hayât-i bî-behâst.

«Peygamberlerin de kalblerinde bir takım nağmeler vardır ki tâlibler için o nağmelerden bahâ yetişmeyecek hayat hâsıl olur.»

(1) Sûre-i Yasin: 51 : 54.

kin biz onların hayatına ve İsmânına yabancı olduğumuz için seslerini, nağmelerini işitemeyiz. Halbuki cinler de bu âlemdeki mahlûkât cümlesinden oldukları cihetle bize pek yabancı olmamaları lâzım gelir. Dahası var. Karıncaları görüyoruz. İki tânesi karşılaşınca duruyorlar, konuşuyormuş gibi bir takım harekâta bulunuyorlar. Anlaştıktan sonra ayrılıp yollarına gidiyorlar. Bunlar gözümüzün önünde cereyan eden hallerden iken, karıncaların ne sesini işitebiliyoruz, ne de konuştuklarını anlıyoruz. Bu kadar maddî şeyleri anlayamazken, sırf ma'nevi olan nagamât ve füyuzatı nasıl gözlerimizle görür, nasıl kulaklarımızla işitir, nasıl idrâkimizle kavrayabiliriz? Enbiyâ ve evliyânın kalblerindeki nağmeler ise ma'nevîdir, cinnin ve insin maddî olan sesinden ve nefesinden müteâlidir. Onların duyulması ilhâm yoluyla olur.

1919

که پری و آدمی زندانیند
هر دودر زندان این نادانیند

*Ki perî vû âdemî zindâniyend,
Her du der-zindân-i in nâdâniyend.*

«Çünkü peri olsun âdemî olsun mahbustur, her ikisi de bu cehâlet zindanında mukayyedir.»

1920

معشر جن سورة رحمن بخوان
تستطيعوا تغذورا بازدان

*Ma'sher'î cin sûre-i Rahmân bi-Hân,
Teste Ti'û tenfûzûrâ bâz-dân.*

«Sûre-i Rahmândaki (Ya ma'seral'cinni) âyetini oku. (İnisteta'tüm en tenfûzû) nun ma'nâsını anla.»

Kur'ân-ı Kerim'de buyuruluyor ki :

يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ اسْمِعُوا

أَن تَنْفُذُوا مِنْ أَمْثَارِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ فَانْفُذُوا

«Ey cin ve insan cemaatleri! nüfuz ve huruc edebilirsiniz semâvât

ve arzın muhîtiden haydî çıkın. Çıkamazsınız; meğer ki Allahın hükmü ve kaderi böyle olsun².»

Yâni cinler ve insanlar, bu âlem mahlûkâtından oldukları için bu âleme ve bu âlemdeki maîşete bağılıdır. Onun hâricine çıkmalarına imkân yoktur. Meğer ki İrâde-i İlâhiyye ve İnâyet-i Sübhâniyye kendilerini o kayıddan kurtarsın. Tabiidir ki mukayyed olan, mutlak bulunan gibi değildir. Onun için ins ü cin de enbiyâ ve evliyâ hazarâtının nâil oldukları ilhâmat-ı İlâhiyye ve füyûzât-ı Rabbâniyyeye vâkıf olamazlar.

1921

نغمه‌های اندرون اولیا
اولا گوید که ای اجزای لا

*Nağmehâ-yî enderûn-i evliyâ,
Evvelâ gûyed ki ey eczâ-yi lâ.*

«Evliyânın derûnundaki nağmeler, ibtidâ derler ki: Ey (lâ) nın cüzleri.»

Yâni ey lâ'ya mensub olanlar ve fenâya müteallik bulunanlar.

1922

هین زلای نفس سرها برزند
این خیال و وهم یکسوا فکنید

*Hîn zi-lâ-yî nêfs serhâ ber-zenîd,
În Hayâl û vêhm yek-sû ef kenîd.*

«Âgâh olunuz, nefs (lâ) sıadan başınızı kaldırınız, bu vehim ve hayâlî bertaraf ediniz.»

Yâni ey hakiki vücud ile muttasıf değilken varlık hayâline ve benlik vehmine düşenler; kendinizi bu vehm ve hayâlden kurtarınız. İşte evliyâullah hazarâtının kalbindeki irşâd nağmelerinin ilki bu nasihattir. Bunu söyler ve şunu ilâve ederler ki :

(2) Sûre-i Rahman: 33.

ای همه بوسیدم در کون و فساد
جان باقی تان نروید و نرود

*Ey heme pûside der-kevn û fesâd,
Cân-i bâkî-tan ne-rûyid û ne-zâd.*

«Ey kevn ü fesâd âleminde kocamış ve çürümüş olanlar; sizin bâki olan canlarınız neşv ü nemâ bulmadı ve doğurmadı.»

Yânî ruhunuz kemâl kesbederek veled-i kalb sâhibi olmadı. Ve gene Hazret-i Pir buyuruyor :

گر بگویم شمع زان نغمه ها
چاهها سر برزند از دخمه ها

*Ger bi-gûyem şemmeî z'ân nağmehâ,
Cânâ ser ber-zened ez-daHmehâ.*

«Eğer evliyâullahın kalbindeki nağmelerden bir mikdar bahsedecek olsam mezarlardan rûhlar baş kaldıracak.»

Yânî bedenlerdeki cânlar cûş u hurûşa gelir.

کوش را نزدیک کن کان دور نیست
لیک نقل آن بتو دستور نیست

*Gûşrâ nezdîk kûn k'ân dûr nîst,
Lîk naKl-i ân be-tû destûr nîst.*

«Kulağımı yaklaştı ki, o uzakta değildir. Lâkin o nağamâtı sana nakletmeye izin yoktur.»

Çünkü o kabiliyeti hâiz değilsin.

هین که اسرافیل وقتند اولیا
مردم را زیشان حیاست و نما

*Hîn ki İsrâfil-i vaKtend evliyâ,
Murderâ z'îşân hayâtest û nemâ.*

«Bilmiş ol ki veliler, vaktin İsrâfilid'irler. Onların nağmelerinden ölümlere hayat ve neşv ü nemâ hâsıl olur.»

جان هر يك مرده اندر گورتن
می جهد آوازشان اندر کفن

*Cân-i her-yek murde ender gûr-i ten,
Mî-cehed âvâzşân ender-kefen.*

«Beden kabirlerindeki her ölünün rûhu, onların âvâzından hayat bulur da gaflet kefeninden sıçrar.»

گوید این آواز زانها خود خداست
زنده کردن کار آواز خداست

*Gûyed in âvâz z'ânâ Hod cüdâst,
Zinde-kerden kâr-i âvâz-i Hudâst.*

«O dirilip kalkan ölü der ki: Bu ses, hakikaten halkın sadâsından bağıkadır. Diriltmek Allah sesinin işi ve te'siridir.»

ما بمردم و بکلی کاستیم
نانک حق آمد همه برخاستیم

*Mâ bi-murdîm u be-küllî kâstîm,
Bânk-i haK âmed hemê ber-Hâstîm.*

«Biz ölmüş ve temâmiyle ziyâ'a uğramıştık. Allahın sesi geldi, hepimiz dirildik ve kalktık.»

Bang-i Hak'kın, yâni ilhâm ve füyuz-i İlâhiyyenin nasıl geldiğini beyân için de Hazret-i Pir buyuruyor ki :

1930

مالك حق اندر حجاب و بی حجب
آن دهد کو داد مریمر را ز حجب

Bânk-i haK ender-hicâbû bî-huceyb,
Ân dihed k'û dâd Meryemrâ zi-ceyb.

«Allahın sesi, verây-i hicabdan olsun, bilâ hicâb ve bilâ vâsita olsun, bir kalbe, Hazret-i Meryemin yakasından üflemek sûretiyle verdiği feyzi ihsân eder.»

وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكَلِمَهُ اللَّهُ إِلَّا رَحِيًّا أَوْ مِنْ وَرَائِ حِجَابٍ
أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا

Yâni: «Vahy ü ilhâm etmesinden, yâhud Hazret-i Mûsâya ağaçtan tekel-lüm ettiği gibi, perde arkasından söylemesinden, yâhud bir melek-i mürsel vâsitiyle tebliğatta bulunmamasından başka, Allahın beşere kelâm söylemesi mümkün değildir.» Âyet-i Kerimesinde de beyân buyurulduğu üzere, Cenâb-ı Hakkın insanlara olan tebliğâtı üç türlü olur. Bu telkinât, enbiyâya olursa (vayh), evliyâya olursa (ilhâm) adını alır.

Vahy, bir Nebinin kalbine doğrudan doğruya vuku' bulan ifâze-i Rabbâniyyedir. Böyle olduğu gibi, melek-i mürsel vâsitiyle de olur. Hazret-i Cebrâil Aleyhisselâmın Cenâb-ı Peygambere tebliğ-i ahkâm etmesi gibi. Yâhud verây-i hicabdan zuhûr eder. Hazret-i Mûsâ Aleyhisselâma ağaçtan vuku' bulan tecellî misâli.

Evliyâullah'a ise melek-i mürsel gelmek ihtimâli yoktur. Onlara vuku' bulan tecelliyât doğrudan doğruya, yâhud bilvâsita ilhâmât-ı kalbiyye sûretinde olur. Şu kadar ki ne tarzda olursa olsun o ilhâmâtın feyzi, Meryem Aleyhisselâma olan tecellî gibi te'sir gösterir.

Ma'lûmdur ki, Meryem Aleyhisselâma Cebrâil Aleyhisselâm beşer şeklinde zâhir olmuş ve yakasından üfleyince Hazret-i Meryem, İsa Aleyhisselâma gebe kalmıştır. İşte bu, bilvâsita bir tecellî idi ki, o vâsita da

Cibrilden ibâret idi. Böyle bir tecellî, Meryem Aleyhisselâmda rûhullah gibi bir evlâd husûle getirdiği gibi, evliyâullahın kalblerine vâki' olacak ilhâmât-ı İlâhiyye de onlarda veled-i kalb husûle getirir.

1931

ای فنان نیست کرده زیر پوست
باز گردید از عدم ز آواز دوست

Ey fenâ-tân nîst kerde zîr-i pûst,
Bâz-gerdîd ez-adem z'âvâz-i dûst.

«O ilhâm-i Rabbâni der ki: «Ey fânîlikleri, kendilerini deri altında yok etmiş olanlar. Dostun sesiyle ademden vücûda avdet ediniz.»

Meşâyih arasında (fenâ) ve (bekâ) diye iki ta'bir vardır. Bunların bizim anlayacağımıza göre ma'nâsı: Bir sâlikin kendi varlığındaki fânîliği anlaması, yâni vücud-i Hakka nisbetle kendi vücudunun güneşe nazaran gölge kadar da olamayacağını zevkan ve bihakkın bilmesidir.

İşte bir sâlik, fenâ mertebesine geldi mi, bang-i İlâhî, onu beka derecesine yükseltir ki; bekaya nisbetle fenâ, vücûda nisbetle adem gibi kahr.

1932

مطلق آن آواز خود از شه بود
گرچه از حلقوم عبدالله بود

MutTlaK ân âvâz Hod ez-şeh büved,
Gerçi ez-hulKûm-i abdullah büved.

«O İlâhî ses, mutlaka Mâlikulmülk Hazretlerindendir. Bir Abdullâhın, yâni mahlûkattan birinin boğazından ve ağzından zuhûr etse bile.»

Allahü a'lem demek isteniliyor ki, ilhâmın bilvâsita ve bilâvâsita olmasında fark yoktur. Çünkü vâsitayı vâsita kılan da Haktır. Hazret-i Mûsâya ağaçtan (İnnî enallâhü lâ ilâhe illâ ene fe'budnî ve ekimissalâte lizikrî) diyen Hak olduğu gibi, Hazret-i Meryeme Cibril vâsitiyle rûh nefheyleyen de Hak idi. Hattâ namaz kılışımıza dikkat edelim. Kıyamda iken fâtihayı okuyoruz. Cenâb-ı Hakka hamd ü senâ ediyoruz. Rükû'da iken (sübhâne rabbiyel'azim) diye tesbih ve takdis eyliyoruz. Rükû'dan doğrulunca (semiallâhü limen hamide) yâni: «Allah, kendisine hamd edeni işitti» diyoruz. Fakat işittiğini kulağımızla duyup da mı söylüyoruz? Hayır... Öyle değil. Belki (Semî) ve (Basîr) olan Allah, o hamdi

ışitmiş olduğunu bize söyletiyor. Demek ki o esnâda hepimiz Cenâb-ı Hakkın tekellümüne vâsita oluyoruz. İşte bunu bilir ve o sırada huzûr-ı izzette bulunduğumuzu düşünürsek belki Allah'ın fazl u keremiyle o hâlin ma'nevi zevkine ve neş'esine de nâil oluruz.

1933

گفته اورا من زبان و چشم تو
من حواس و من رضا و خشم تو

Gofte ûrâ men zebân û çeşm-i tû,
Men havâs û men rizâ vû Hişm-i tû.

«Yine o âvâz-ı İlâhî ve ilhâm-ı Rabbânî o sâlike der ki: Senin dilin de, gözün de benim. Havâssın, rızan, gazabın da benim.»

1934

رو که بی یسم ر بی بصر تویی
سر تویی چه جای صاحب سر تویی
Rev ki bî yesma' ve bî yabSur tuyî,
Sir tuyî çî cây-i Sahib-sir tuyî.

Yürü ki, benimle ıştır, benimle görür oldun. Sır sâhibi demeye mahal yok, sır sensin.»

1935

چون شدی من کان لله ازوله
من ترا باشم که کان الله له
Çun şüdü men kâne lillâh ez-veleh,
Men turâ bâşem ki kân-Allâhu leh.

«Mâdem ki sen veleh ü hayretten (kâne lillâh) mertebesine geldin, artık ben de senin olurum ki (men kâne lillâhî kânellâhü lehü) denilmiştir.»

(Kurb-i nevâfil hadisi) diye meşhur bir Hadis-i Kudsi vardır. Orada bir kulun farzları ifâdan sonra, nevâfile de devâmı hâlinde Cenâb-ı Hakka tekarrub edeceği, hattâ Cenâb-ı Hakkın; onun görür gözü, ıştır kulağı, tutar eli olacağı beyân buyurulmuştur. Kezâ diğer bir Hadiste bir adam,

Allahın olursa, yâni Allahın emirlerine ve yasaklarına temâmiyle itaat ve bağılılık gösterirse Allahın da onun olacağı haber verilmiştir.

İşte Cenâb-ı Pir Efendimiz de şu üç beytte o iki Hadisin meâlini söylüyor. Böyle bir iltifât-ı İlâhiyyenin mazharı olan kimsenin sâhibi sır değil, ayn-ı sır olacağını bildiriyor. Yine İltifât-ı İlâhinin devâmını hikâyeten buyuruyor ki:

1936

که تویی گویم ترا گاهی منم
هرچه گویم آفتاب روشنم

Gehtuyî gûyem turâ gâhî menem,
Her-çi gûyem âftâb-î rûşenem.

«Sana ba'zan (sensin) ba'zan da (benim) derim. Ne demiş olsam da ben parlak bir güneşim.»

Kula ba'zan (sensin) denilmesi ona — velev ki mevhum olsun — bir vücud verilmesi, ubûdiyyeti ve mazhariyeti i'tibâriyledir. (Benim) denilmesi de Hakkın eser-i hilkatı olması dolayısıyledir. Yoksa zâhir ile mazhar, daha açığı hâlık ile mahluk ve Allah ile kul, aynı şey değildir. Bunu baîd bir teşbîh ile izaha çalışalım:

Üslûb-ı şahsî sâhibi ba'zı şâirler vardır. Onların manzûmelerinin altlarında imzaları bulunmasa da yine onların olduğu anlaşılır. Meselâ merhûm Mehmed Âkif onlardandır ki şahsiyeti, yazılarında temâmen görünür. İşte Âkifin yazılarında şahsiyetinin görüldüğü gibi, mahlûkâtında da Cenâb-ı Hakkın kudret-i san'atî görünür. Bu bahsi benim anlatabileceğim bu kadardır. Üst tarafı zevka âiddir. Yine devam buyuruluyor:

1937

مر کجا تا بم زمشکاتی دمی
حل شد آنجا مشکلات عالی

Her kücâ tâbem zi-mişkâtî demî,
Hal şüd âncâ müşkilât-î âlemî

«Bir mişkâtan bir ân içinde tecelli edecek olursam, orada âlemin müşkilâtı hallolur.»

Ahterî lügatı mişkâtı: «Duvarda olan pencere ki, gayr-i nâfize ola. Dahi içine çırakman koyarlar ve indel'ba'z şol kap ki içine yağ ve fitil

koyup yakarlar ve ba'zılar vasat-ı kandilde fitil koyacak çukurca yerdin der ve mutlaka mevzi-i raca derler» diye ta'rif ediyor.

1938

ظلمتی را کافتابی برداشت
ازدم ما گردد آن ظلمت چو چاشت
Zulmetirâ k'âftâbî ber-ne-dâşt,
Ez-dem-i mâ gerded ân zulmet çu çâşt.

Güneşin izâle edemediği bir karanlık, bizim emrimizle kuşluk vakti gibi parlar.»

1939

هر کجا تاریک آمد ناسزا
از فروغ ما شود شمس الضحی
Her kücâ tarîk âmed nâ-sezâ,
Ez-fürûğ-i mâ şeved şems-üd-duhâ.

«Her nerede münâsebetsiz bir karanlık bulunursa bizim z'yâmızla duhâ güneşi gibi münevver ve münir olur.»

Bundan sonra diğer bir bahse şuru' ediliyor :

1940

آدمی را و بخویش اسماء نمود
دیگران را ز آدم اسماء می کشود
Âdemîrâ vû be-Hîş esmâ nümu'd,
Diğerrânâ z'Âdem esmâ mü-küşûd.

«Cenâb-ı Hak, Âdeme ve akrabasına, yâni evlâd ü ahfâdının kâmil-lerine esmâ gösterdi, başkalarına ise esmâyı Âdem vâsıtasıyla fethyledi.»

﴿وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا﴾

Âyet-i Kerimesi mûcibince Allah, Âdem Aleyhisselâma bütün es-mâyı ta'lim eylemişti. Esmânın ne olduğu hakkında ulemâ ve urefânın

bir çok sözü vardır. Hülâsası ilm-i ledünni ve ilm-i hakikattir. Âdem Aleyhisselâm o esmâyı meleklerle haber verdi. İşte beyt-i şerifdeki (diğerrân) dan maksad: Meleklerdir. Şu da gösteriyor ki Âdem ve urefây-i benî Âdem, Cenâb-ı Hakkın mazhar-ı tâmmıdır. B'nâenaleyh :

1941

خواه ز آدم گیر نورش خواه ازو
خواه از خم گیر می خواه از گدو
Hâh z'Âdem gîr nûreş Hâh ez-û,
Hâh ez-Hum gîr mey Hâh ez-gedû.

«Allahın nurunu ister Âdemden, ister Cenâb-ı Haktan al. Şarabı ister küpten, ister kabaktan, yâni desti, sûrahi gibi kullanılan kabdan al.»

İkisi de müsavidir. Kübde, fıçıda duran şarab, oradan kabak ve maş-raba gibi şeylerle alınır. Küpden maşrapaya intikal eden şarab, ayn-ı şarab olduğu gibi, Allahtan Ârife ihsân buyurulan feyz de ayn-ı feyz-i İlâhidir. Bunun ârife ihsan buyurulmuş olması feyz-i İlâhî olmasına mâni' değildir. O hâlde vâsitaya mürâcaatla bir şey kaybedilmiş olmaz.

1942

کین گدو باخم پیوستست سخت
نی چو تو شاد آن گدوی نیک بخت
K'in gedû ba-Hum bi-peyvêstest seHt,
Ni çu tû şâd ân gedû-yî nig-baHt.

«Zira bu kabak küpe muttasıldır. Hem o mes'ud kabak senin gibi şâd değildir.»

Yâni ârif-i billâh, Hakta mahv-i vücud eylemiş, fenây-i etem'me nâil olmuştur. Onun ittisâli ve yakınlıktan hâsıl olan meserreti, senin vehmey-lediğin ittisâl ve meserret gibi değildir.

1943

گفت طوبی من رآی مصطفی

والذی یبصر لمن وجهی رأی

Gôft Tûbâ men reânî MuSTafâ,

V'ellezî yabSur li-men vechî reâ.

«Hazret-i Mustafâ Aleyhi Efdalüssalât ve Ekmeliüttehâya Efendimiz, beni görenlere ve beni görmüş olanları görenlere ne mutlu buyurmuştur.»

Hadîs-i Şerifte: «Beni görüp de bana îmân edene ne mutlu ve beni göreni görüp de bana îmân edene ne mutlu, ne saâdet» buyurulmuştur.

Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizi mü'min olarak görüp, sohbet-i Nebviyyede bulunan zevât-ı kirâma (Eshâb) denilir. Eshâbı görenlere (Tâbiîn), Tâbiîni görenlere de (Tebe'-i tâbiîn) ta'bir olunur. Bu i'tibarla hepimiz de Etba'-i Tâbiîndeniz. Çünkü bizim gördüğümüz zevât, bizden evvelkileri görmüşlerdir ki, bu silsile Eshâb devrine kadar vâsıl olur. Derviş Yûnûsün :

Yürük değirmenler gibi dönerler,
El ele vermiş Hakka giderler.

beytinin Allahü a'lem bir ma'nâsı bu olsa gerektir. Binâenaleyh Hadîs-i Şerifte va'd buyurulan saâdetten hepimiz de hisse ümit ederiz. Yalnız şunu unutmamak gerektir ki görmekten görmeğe fark vardır. Nasıl ki ba'zı kısa görüşlü kimseler de bakarlar, fakat burunlarının ucunu göremezler. Hazret-i Ebû Bekir de Resûlullâhı görmüştü, Ebû Cehil de. Lâkin ikisinin görüşü arasında ne kadar fark vardı.

Beyt-i Şerifte şu demek isteniliyor ki: Zamânın uzak bulunması, füyûzât-ı Muhammediyye'nin tenvir ve irşâdına mâni' değildir. Bugün hakikaten kâmil bir insan bulup da ondan tenevvür eylemek, yine feyz'i Muhammedi'den müstefid olmak demektir. Şu hakikate bir de misâl îrâd edilmek üzere buyuruluyor ki :

1944

جون چراغی نور شمعى را کشید

هر که دید او را یقین آن شمع دید

Çun çerağî nûr-i şem'îrâ keşîd,

Her ki dîd ûrâ yaKîn ân şem' dîd.

«Bir kandil bir mumdan ziyâ alıp da yandı mı onu gören, onu parlatmış olan mumu görmüş olur.»

Bunun gibi Tebe'-i Tâbiînden olan birini gören, bir tâbîfiyi, bir tâbîfiyi gören bir sehâbiyi, bir sehâbiyi gören de zât-i akdes-i Nebvî Sallallâhü Aleyhi Vesellemi görmüş gibi olur.

1945

همچنین تا صد چراغ از نقل شد

دیدن آخر لقای اصل شد.

Hem-çun-în tâ Sad çerâğ ez-naKl şüd,

Diden-i âHir liKâ-yî aSl şüd.

«Böylece parlaklık yüz kandile de nakledilse sonuncunun aydınlığını görmek en evvelkinin nurunu görmektir.»

O hâlde :

1946

خواه از نور بسین بستان تو آن

هیچ نمر قی نیست خواه از شمع جان

Hâh ez-nûr-i pesîn bi-stân tu ân,

Hîç farKî nîst Hâh ez-şem'-i cân.

«İstersen aradığın hidâyet nûrunu sonuncu kandilden, dilerse bizzat can şem'inden al. Aralarında hiç bir fark yoktur.»

1947

خواه بین نور از چراغ آخرین

خواه بین نورش ز شمع غابریں

Hâh bîn nûr ez-çerâğ-i âHirîn,

Hâh bîn nûreş zi-şem'-i gabirîn.

«İster o hidâyet nûrunu sonraki kandillerden, yâni zîhayat âriflerden, istersen gelmiş geçmiş kümmelinin ervâhından gör.»

İkisi de birdir. Ma'rifet, gönülde aşk ve şevk peydâ ederek çerâğ-ı kalbi hemen parlayacak bir hâle getirmek ve ilâhî bir şuaa temas ile aydınlatmaktır. Cenâb-ı Hak bu seâdeti cümlemize ihsân buyursun, âmin.

Hazret-i Pîr Efendimiz, bu bahsî, yâni füyûzât-ı Muhammediyenin

kıyâmet saatine kadar devam edeceğini, en son insan-ı kâminden alınacak feyzin yine feyz-i Muhammedî olacağını te'yid için bir Hadis-i Şerif irâd ediyor.

«Zamanınızın günlerinde Rabbinizin nefhaları, güzel râyihaları vardır. Âgâh olun da o nefhaları kasd ü taleb edin.» Hazret-i Mevlânâ, bu Hadis'in izahı için bir bahs açıyor. Bu Hadis-i Şerif, (Ümm-i Seleme ve Ebû Hüreyre) Radiyallâhü Anhümâdan rivâyet olunuyor.

Malûmdur ki (nefhat) nefha'nın cem'idir. Nefha ise Kaamûs tercesmesinin beyânına göre: «Bir kokam râyiha-i tayyibe bir esim rûzgâr» demektir. Hadis-i Şerifi zâhirine hamledenler, ona: «Rabbinizin eser-i lutfu olmak üzere, zamanınızın ba'zı günlerinde, ezcümle bahar mevsimlerinde güzel güzel kokuları vardır. Bağlarda, bahçelerde, kırlarda, bayırlarda türlü türlü çiçekler açarlar. Her biri bir râyihai tayyibe neşreder. Bunlara temas ederek esen rûzgârda bile hayat artıran bir koku bulunur. İşte o râyihaları koklayın da bahârın feyzinden istifâde edin» ma'nâsını vermişlerdir.

Vâkıa bu da olabilir. Fakat pek tabii olan böyle bir şeyin tavsiyeye ihtiyâcı yoktur. Onun için urefây-ı ümmet Hadisi, başka türlü te'vil ediyorlar. İstifâdesi emir buyurulan nefhât-ı îlâhiyyenin, Fahr-i kâinât Efendimizin vârisleri olan ârifler ve onların enfâs-ı kudsiyyesine işâret olduğunu söylüyorlar. Nitekim diğer bir Hadis-i Şerifte: «Ben Yemenden Rahmânî bir nefes ve rûhânî bir râyiha duyuyorum» buyurulmuştur ki, Allâhü a'lem, bu Hadisten murâd-ı Nebevinin Velyselkarenî radiyallâhüanh olduğu beyân ediliyor. Pîr-i destgîr Efendimiz de bu Hadisteki nefhâtı, kümmelin-i ümmet ma'nâsına alıyor (Taleb edin) emri, o zevât-ı kâmilenin feyz-i enfâsından istifâdeye teşviktir buyuruyor ve Hadisi o mütâlaaya göre şöylece şerh ü izah ediyor :

1948

گفت پیغمبر که نفحاتی حق

اندرین ایام می دارد سبق

Göft Peygâm-ber ki nefhathâ-yi haK,
Enderîn eyyâm mî-dâred sebaK.

«Peygamber Sallallâhü Aleyhi Vesellem buyurdu ki: Allahın nefhaları, bu dünya günlerinde sebkeder, yâni ilâ yevmilkiyâm dâim ve câridir.»

1949

گوش و هوش دارید این اوقات را

دررباید این چنین نفحات را

Gûş û hûş dârid in evKâtrâ,
Der-rubâyîd in çun-în nefhâtrâ.

«O nefhâtın zuhur ettiği vakitlerde kulak verin ve akıllı bulunun da o nefhaları kapın.»

Yâni: Her vakit insân-ı kâmil bulunur. Onun bulunduğu vakitleri ganimet bilin, kendisinden istifâde etmeye çalışın.

1950

نفحه آمد مر شمارا دید و رفت

هر کدرا میخواست جان بخشید و رفت

Nefha âmed mer şumarâ دید u رفت,
Her-kirâ mî-Hâst cân baHşîd ureft.

«Nefha gelir, sizi görür, gider, her kimi dilerse ona da hayat verir.»

Bir bahar mevsiminde kırdâ gezilirken güzel kokulu rûzgârlar estiği duyulur. O rûzgârlar kırdâ gezenlere temâs eder, geçer. Gezenlerden kim burnunda koku almak kabiliyeti varsa kendisine temas eden rûzgârın râyhasından mütelezziz olur, âdetâ tâze bir hayat bulur. Bunun gibi, îlâhî ve Rabbânî bir rûzgârı temsil eden insân-ı kâmil de gezer, yürür, halk ile ihtilât eder. Ondaki ma'nevi feyzi, görmeğe ve almağa müsteld bulunanlar, kendisinden feyz alırlar; öyle olmayanlar da sâde görüşür, konuşur, geçer, giderler.

1951

نفحه دیگر رسید آگاه باش

تا ازین هم وانمائی خواجده تاش

Nefha-î dîger resid âgâh bâş,
Tâ ez-în hem vâ ne-mânî Hâcetâş.

«Kapı yoldaşı, yeni bir nefha geldi, âgâh ol ve istifâdeye çalış ki bundan da behresiz kalmayasın.»

Hâcetâş: Bir efendi yanında hizmet edenlerdir ki bizim (kapı yoldaşı) ta'birimizin mukâbilidir. Cenâb-ı Pîr bu ta'bir ile erbâb-ı sülûke hitâb ediyor. Çünkü tarîk-ı Hakka sâlik olanlar da Hak kapısında birbirinin yoldaşıdır.

Cenâb-ı Mevlânâ buyuruyor ki: Evvelki urefâdan istifâde edemedinse ve mütekaddimin devrine yetişemedinse müteahhirinden olsun istifâdesiz kalma. Zamânındaki insân-ı kâmil den feyz almaya bak ve onu feyz-i Muhammedî bil. Zira: Evvelce de söylenildiği vechile âriflerin silsilesi birbirine merbuttur. O silsile A'reful'enbiyâ Aleyhi ve Âlihi Ekmelüt-tehâyâ Efendimize ittisâl eder. İhtimâl ki Cenâb-ı Pîr'in yeni bir nefha geldi demekten maksadı, zamânı için zât-ı kudsisine işârettir. Şimdi de o nefha-i ilâhiyenin, yâni insân-ı kâmilin evsâfına şuru' buyuruluyor ki:

1952

جان ناری یافت زو آتش کنی

جان مرده یافت ازوی جنبشی

Cân-i nârî yâft z'û âteş-küşî,

Cân-i murde yâft ez-vey cünbişî.

«Nâra mensûb olan cân, onun feyziyle ateş söndürmeyi, ölmüş bir kimsenin rûhu da, yine onun feyziyle hareket etmeyi buldu.»

Nâra mensub olan canlar, şehvet ve hiddete mağlûb bulunan kimse lerdir. İşte bu gibiler, insan-ı kâmilin feyz-i nazarı ve bereket-i sohbeti sayesinde o tabiatı kurtulmuş, kendilerini de, başkalarını da kavurup yakan şehvet ve hiddet ateşinden kurtarmış olurlar. Kezâ ma'nen zevkten mütehassıs olmayan, âdetâ ma'neviyyata karşı ölü gibi bulunanlar da, yine insân-ı kâmilin nazar-ı ve sohbeti sayesinde ilâhiyyâtdan ve ma'neviyyâtdan zevk almaya başlarlar. Bu gibi bahisleri işitince kalblerinde bir heyecan, ruhlarında bir neşâd husûle gelir.

1953

جان ناری یافت ازوی انطفا

مرده پوشید ازلقای او قبا

Cân-i nârî yâft ez-vey inTifâ,

Murde pûşîd ez-liKa-yî û Kabâ.

«Âteşi olan rûhun nârlığı, onun te'siriyle söner. Cehâlet ve gaffet

ölüsü olan da onun mülâkâtından ve musâhebesinden, başka ve ma'nevî bir libâs giyinir.»

Yânî ma'neviyyeti şöyle dursun, sûreti ve maddiyeti bile değişir; bânında olduğu gibi zâhirinde de bir iyilik görünür.

1954

نازکی و جنبش طوبست این

همچو جنبشهای خلقان نیست این

Nâzüki vü cünbiş-î Tûbist in,

Hemçu cünbişhâ-yi HalKân nîst in.

«Evvelce gaffet ölüsü bulunan bir rûhun, insân-ı kâmil vâsıtasıyla iktisâb edeceği bu cünbüş ve hareket, tûbâ ağacının nâzik salınması gibidir. Yoksa halkın cünbüş ve hareketi gibi değildir.»

Tûbâ: Lügaten (seâdet) ma'nâsınadır ki, Türkçede biz o ma'nâda (ne mutlu) ta'birini kullanırız. Meselâ (Tûbâ lehû) cümlesini «ne mutlu ona» diye terceme ederiz. İstilahta ise cennetteki bir ağacın ismidir ki gölgesi tek mil cenneti ihata edermiş. Cennetin her tarafı ve ehlinin her biri, bunun gölgesinden ve yemişinden istifâde edecekmiş. Demek bizim seâdet-i ebediyye dediğimiz hâlin bir remzi. Tûbâyâ benzetilen insân-ı kâmil ilâhî bir emâneti hâizdir ki:

1955

گر درافتد درزمین و آسمان

زمره هاشان آب گردد درزمان

Ger der-üfted der-zemîn û âsmân,

Zührehâşân âb garded der-zemân.

«Eğer o ilâhî emânet, zemin ve âsmâna düşse, yâni semâ ve zemin o emâneti taşımakla mükellef kılınmış olsaydı o ânda ödleri patlardı.»

خود زیم این دم بی منہا

باز خوان فاین ان یحملہا

Hod zi-bîm-i in dem-i bî-müntehâ,

Bâz Hân fe-'beyne en-yahmilnehâ.

«Hakikaten bu sonu gelmeyen demin, yâni o İlâhi emânetin korkusundan sen tekrar: (Feebeyne en yahmilnehâ) Âyet-i Kerimesini oku.»

ورنه خود اشفقن منہا کی بدی

گر نہ ازبیش دل کہ خون شدی

V'er-ne Hod eşfaKne minhâ key büdî,

Ger ne ez-bîmeş dil-i küh Hûn şüdü.

«Yoksa nasıl olurdu da (EşfaKne minhâ) hâli zuhur eder ve onun korkusundan dağların yüreği kan olur, yâni parçalanırdı.»

Bu beyt-i Şerifle bir Âyete işâret ediliyor ve buyuruluyor ki: İnsân-ı kâmilin bahsettiğimiz füyûzu şaşılacak bir şey değildir. Çünkü kendisi emânet-i Kübrây-i İlâhiyyeyi hâmindir.

O emânet nedir? Kur'ân-ı Kerim'de buyuruluyor ki:

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ
إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ﴿٧٢﴾

Yâni: «Biz emâneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik. O emâneti kabul ve tehammülden ibâ ettiler, ondan korkup çekindiler. Onu insan kabûl ve der'uhde etti. O insan hakikaten zâlim ve câhil idi⁵.»

Emânetin ne olduğu ihtilâfıdır. (Ferâiz) demişler (Ma'rifetullah) demişler, (Tekâlif-i şer'iyye) demişler. Hepsî de mincihetin doğrudur.

(5) Sûre-i Ahzab: 72.

Cümlesi de emânete dâhildir. Fakat ehlullâhın beyânına göre emânetten maksad: (Hakkın mazhariyet-i külliyesi) dir. Nitekim Cenâb-ı Pir Efen-dimiz de emâneti rûh-i insânî ile tefsir ediyor. Tabii zevilervâhın hep-sinde bir ruh mevcut. Fakat ruhlar arasında fark vardır. Maksad-ı Mev-lânâ (Ve nefahtü fihî min rûhî) deki ruhtur. İşte o rûh-i menfûhtan ve mazhariyyet-i külliyyey-i İlâhiyyeden ibâret olan emâneti, semâ ve ehl-i semâ ile zemin ve ehl-i zemin ve zeminin en sağlam tarafı olmak lâzım gelen dağlar kabul etmediler. Adem-i tehammüllerinden, noksan-ı kabliyyetlerinden bahsile özür dilediler. Onu zalûm ve cehûl olan insan ka-bul etti.

Âyet-i Kerimedeki (zalûm) ve (cehûl) sıfatları sûretâ insanı zem-gibi görülüyor. Fakat hakikatte medihdir. Çünkü bir şey mutlak zikredilince kemâline masruf olur. Buradaki insandan maksad da insan-ı kâmil-dir. Evet çünkü insân-ı kâmil: Zalûmdur. Zalûmdur amma nefsine karşı. Kezâ o insân-ı kâmil cehûldur, bilmez. Bilmez amma Hakdan maadâsını vücûd-i Hakkânî ile muttasıf bilmez. İşte bu i'tibâr ile zalûm ve cehûl-dür. Yoksa: başkasının hukukuna tecâvüz eder, akı karadan seçemez, elifi görse mertek sanır ma'nâsına değildir. Yine Hazret-i Mevlânâ buyuru-yor ki:

دوش دیگر گونه این میداد دست

لقمه چندی درآمد ره بیست

Dûş dîger-gûne in mi-dâd dest,

LuKme-i çendi der-âmed reh bi-best.

«Dün bu emânetin tefsirine dâir başka bir ma'nâ lâyah oluyordu. Fa-kat bir kaç lokma mi'deye girdi de ilhâm yolunu kapadı.»

Şeyh Sa'di (Gülistân) da der ki: «Yemekten mi'deni hâli bulundur ki kalbinde ma'rifetullah nûru göresin.»

Hazret-i Mevlânâ da buyuruyor ki:

بهر لقمه گشته لقمانی گرو

وقت لقمانیست ای لقمه برو

Behr-i luKme geşte luKmânî girev,

VaKt-i luKmânîst ey luKme bi-rev.

«Lokma için Lokman gibi bir adam esir oldu. Ey lokma git, şimdi lok-manlık zamânıdır.»

Lokman Aleyhisselâm Hazret-i Dâvud Aleyhisselâm ricâlındendir. Doğum ve vefâtı târihleri mazbut değildir. Kendisi Habeşli bir köle iken âzâd edilmiş, ilm ve hikmeti sâyesinde Beni İsrâîlin merci'i istifâdesi olmuştur. Hazret-i Dâvudun meclisine devam ve ondan istifâze eylerdi. Kur'ânda nâmına mensûb bir sûre vardır. Nebî, yâhud velî olduğunda ihtilâf edilmiştir. Mevlel'ârifin Efendimiz diyor ki: Lokman gibi hikem âşinâ bir zât, bir kaç lokma için esârete dâ'îr olmuştur. Benim kalbime lâyiha olan ma'nâda bir kaç lokma yüzünden insidâda uğradı. Halbuki lokmanlık edilecek ve hikmet söylenilecek zamandı.

1960

از هوای لقمه این خارخار
از کف لقمان برون آرید خار

*Ez-hevâ-yî luKme-i in Hâr-Hâr,
Ez-kef-i luKmân berûn ârîd Hâr.*

«Bu ızdırap veren lokmayı terketmek sûretiyle, Lokman'ın ayağından diken çıkarın.»

Yâni mâdem ki lokma, yâni yemek ilhâm Lokman'ını huzursuz ediyor, âdetâ onun ayağına diken gibi batıyor; o halde lokmayı bırakmak ve mümkün mertebe azaltmak sûretiyle o ilhâm Lokman'ının ıztrâbını teskin ediniz. Daha açıkcası, mi'denizi tika basa, minder ve yastık doldurur gibi doldurmayınız; lüzûmundan fazla yemek, sûretâ mi'deyi imtilâyâ, sâhibini de ıstıraba uğrattığı gibi, ma'nen de lâyhât-ı kalbiyyenin zuhuru-na sed çeker. Menâkıb-ı Mevlânâda yazılıdır ki Cenâb-ı Pîre:

— Derviş günah eder mi? diye sormuşlar.

— Acıkmadan yerse! cevâbını vermiş. Demek ki dervişin günahı acık-madan yemek yemekmiş. Maksud yanlış anlaşılmasın. Menhiyyâtı irtikâb ederse günah değildir denilmiyor. Hakikî bir derviş nevâhide-bulunmaz. Onun günahı acıkmadan ve lüzûmundan fazla yemektir demek isteniliyor.

1961

در کفاو خار و سایهش تیز نیست
لیکتن از حرص آن تمیز نیست

*Der kef-i û Hâr u sâyeş tîz nîst,
Lîktân ez-hurS ân temyîz nîst.*

«İlham Lokman'ının ayağına diken olduğu için sayesi sür'atli değildir. Fakat sizde hürs bulunduğu için onu fark edecek temyiz yoktur.»

Yukarıda ilhâm-ı İlahî Lokman Aleyhisselâma, mi'deye inen lokmalar da onun ayağına batan dikene benzetilmişti. Burada deniliyor ki Lokman ilhâmının ayağına diken bulunduğu için sür'atle yürüyüp gelemiyor. Lâkin siz onun böyle olduğunu farkedemiyorsunuz.

1962

خار دان آن را که خرما دید
زانکه بس نankور و بس نادید
Hâr dâñ ân-râ ki Hurmâ dîdeî,
Z'ân ki bes nân-kûr u bes nâ-dîdeî.

«Hurma gördüğünü diken bil; böyle bilmezsen çok nankör ve çok görmemişsin.»

1963

جان لقمان کان گلستان خداست
بای جانن بسته خاری چراست
Cân-i luKmân k'ân gülîstân-i Hudâst,
Pây-i câneş beste-i Hârî çerâst.

«Lokman gibi olan ruh, Allahın bir gülîstânıdır. Onun ayağına neden diken bağlıyorsun?»

1964

اشتر آمد این وجود خارخوار
مصطفی زادی برین اشتر سوار
Üştür âmed in vücûd-i Hâr-Hâr,
MuSTafâ-zâdî ber-in üştür süvâr.

«Bu cesed, diken yiyen deve gibidir ki ona, bir Mustafazâde rûkibdir.»

Bir Hadîs-i Şerifte: «Ben nûr-i İlahîden yaratıldım, mü'minler de benim nûrumdan halkedildi» buyurulmuştur. Şu hâlde mü'minlerin rûhu, Aleyhisselât Efendimizin zâde-i ma'nevisi oluyor. Cesedin ruha binek olduğu da ma'lûmdur. Binâenaleyh lokma hâr olan cesed, diken yiyen bir deveye, hâmil olduğu ruh da bir Mustafazâdeye teşbîh ediliyor.

1965

اشترا تنك گلی دربارتست
کز نسیمش در تو صد گلزار دست
Üştürâ teng-i gülî der-bâr-i tust,
K'ez-nesîmeş der-tu Sad gülzâr rust.

«Ey deve; senin yükün arasında bir gül dengi vardır ki onun nesimiyle sende yüzlerce gülzâr peydâ olmuştur.»

Hitab, cesededir. Buyuruluyor ki: Ey cesed; sen öyle bir gül dengini, yâni rûh-i menfûhu taşıyorsun ki, onun feyz-i nesimiyle sende yüzlerce hakikat ve maârif gülzârı meydana gelmiştir.

1966

میل تو سوی میلاست و ریک
تا چه گل جینی زخار مرده ریک
Meyl-i tû sû-yî mugaylânest u rîk,
Tâ çi gül çînî zi-Hâr-i murde-rîk.

«Ey cesed, senin meylin mugaylâna ve kumadır. Acabâ bu arda kalası dikenden nasıl bir gül toplayacaksın?»

1967

ای بگشته زین طلب از کوبکو
چند گوی این گلستان کو و کو
Ey be-geşte z'in Taleb ez-kû-be-kû,
Cênd gûyî in gülîstân kû vu kû.

«Ey bu taleb uğrunda köy köy dolaşan; ne vakta kadar bir gül'stanı nerede? diyeceksin.»

978

1968

پیش ازین کین خارها بیرون کنی
چشم تاریکست جولان چون کنی
Piş ez-in k'in Hâr-i pâ birûn küni,
Çêşm tarîkest u cevân çun küni,

«Ayağındaki dikenini çıkarmadan evvel, gözün kararmış olduğu için nasıl dönüp dolaşabilirsin?»

Ayaktaki dikenini çıkarmak; mi'deyi boşaltmak ve gıdâyı azaltmak demektir. Mi'denin şişkinliği, kalb gözünü kapadığı gibi ba'zan zâhir gözünü de kapatır. Yemeğin buhârı âdetâ gözönünde bulutlar teşkil eder. İnsanı gayr-i ihtiyârî, hattâ oturduğu yerde uyutur ve horul' horul horlatır. Onun için mümkün olduğu kadar az yemeye, onu da, alının teri ve elinin emeği ile helâl kazancından yemeye çalışmalıdır.

1969

آدمی کو می نکنجد درجهان
درسرخاری همی کردد نihan
Âdemî k'û mî-ne-künced der-cihân,
Der-ser-i Hârî hemî gerded nihân.

«Mazhariyyeti ve ızâm-ı şânı i'tibâr'yle cihâna sığmayan insan, bir diken etrafında gizlice dolaşır.»

1970

مصطفی آمد که سازد همدمی
کلمی یا حمیرا کلمی
MuSTafâ âmed ki sâzed hem-demî,
Kellimînî yâ humeyrâ kellimî.

«Hazret-i Mustafa Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimiz de kendine bir hemdem, bir musâhib ittihaz etmek için dünyâya geldi ve Âişetü'ssıddıka radiyallâhü anhâya (ey Humeyra bana lâkırdı söyle) dedi.»

İnsana insan denilebilmesi, rûh ile cesedin, yâhud rûh ile nefsin imtüzâciyle kâimdir. Cismâniyyetle imtizâc etmemiş olan bir rûh, melekîy-

979

yet menzilesinde kalır. İnsâniyyet derecesine yükselmez. Onun için cihana sığmayacak kadar âli olan ruhlar, bu âlemde o i'tilâf ve ihtilâtin husûlüne çalışırlar. Ezcümle efdal'ül-beşer ve melce'ül-küllî fi'l-mahşer Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz de, habibe-i necîbeleri Âişe Radiyallâhü anhâya pek ziyâde teveccüh gösterirdi. Zât-i akdesine rûhâniyyet galebe edince Kellimini ya Humeyra) yâni: «Ey Humeyra bana lâkırdı söyle» buyururdu.

Humeyra: Ümmülmü'minin Âyişetüssıddıka radiyallâhü anhâ ve an ebihâya tarafı Risâletten verilmiş bir lâkabdır. Pembelikle mümtez'ç beyaz kadın demek olan (Hamra') lâfzının musağğarıdır. Hazret-i Âyişenin pek genç olması dolayısıyla lâkabı musağğar olarak verilmiştir.

Cenâb-ı Âyişe gençliğiyle berâber ma'lûmatlı bir kadındı. Hakkında: «Dininiz n yarı ahkâmını Humeyrâdan alınız, ondan öğreniniz» Hadis-i Şerifi vârid olmuştur. Çünkü mahremiyyete müteallik ba'zı Hadisleri Hazret-i Âyişe rivâyet etmiştir.

Hülâsa: Nebiyy-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri kendisini pek sever ve nazını çekerd. Bu da rûhun nefis ile imtizâcî lüzûmuna mebniydi. Nebiyy-i Efhâm Efendimiz, kalb-i âlisine vârid olan füyûz-i rûhâniyyeye ancak ezvâc-ı tâhirât ile ihtilâf etmek sûretiyle tahammül gösterebiliyor ve i'tidâli ancak bu sûretle te'mine muvaffak oluyordu. Ezvâc-ı Resûlullâhın adedce fazla olmasının bir hikmeti de bu olsa gerektir. Lisân-ı Muhammediden Hazret-i Âyişeye hitâben buyuruluyor ki:

1971

ای حمیرا آتش اندر تو نعل

تا نعل تو شود این کوه لعل

*Ey humeyrâ âteş endernih tu na'l,
Tâzi-na'l-i tû şevad in kûh la'l.*

«Ey Humeyra; sen nalı ateşe koy ki senin o nalından bu dağ, la'l olsun.»

Efsunculukla uğraşanlara göre bir kimsenin adı bir at nalına yazılır da ateşe konulursa, üstüne de bilmem hangi azîmet, yâni duâ okunursa o ismin sâhibi, ismini yazanın, yâhud yazdırmanın yanına koşarmış. Burada Mevlânânın maksadı, böyle bir işin olup olmadığı mes'elesi değildir. Cenâb-ı Pîr, avâm-ı nâs arasında yayılmış bir vehmi, merâmını izah için teşbih yoluyla kullanıyor ve efsuncular nasıl bir kimsenin ismini nala yazmak ve ateşe koymakla onu cezbederlerse, sen de bana lâkırdı söyle ve tekellümünle beşeriyyet âlemine cezbeyle ki, bu dağ, yâni cebel-i vücûdum, serâpa la'l ma'deni olsun, diyor.

Ma'lûmdur ki nübüvvet ve risâlet, tebliğ-i ahkâm mertebesidir. Tebliğ-i ahkâm ise mahv ü istigrâk hâlinde olamaz. Onun için sahv ü idrâk lâzımdır. Aleyhisselât Efendimize istigrâk hâli galebe etmeye başlayınca (Kellimini ya Humeyra) buyururdu. Çünkü istigrâk hâlinde risâlet vazifesi ifa edilemeyecekti. Hazret-i Âyişe konuşmaya başlayınca da sahv'a gelir, vazife-i risâletin ifasına devam buyururdu. Vücûd-i Muhammedî'nin la'l ma'deni olması ise lisân-ı Muhammediden bir takım hikem-i celîle ve teâlim-i İlâhiyyenin zuhuru demektir. Resûlullah'a beşeriyyet hâli gal b olunca da — aşağıda beyan edileceği vechile — Bilâl-i Habeşi radiyallâhü anhe (Erihnâ ya Bilâl) yâni: «Ey Bilâl; bizi ruhlandır, rûhumuzu gıdâlandır» buyururdu. Hazret-i Bilâl, güzel güzel nagamâta başlar, Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz de âlem-i ma'nâya müncez olordu

1972

این حمیرا لفظ تأییدت و جان
نام تأییدش نهند این تازیان

*În humeyrâ lafz-i te'nîsest u cân,
Nâm-i te'nîseş nihend in tâziyân.*

«Humeyra müennes bir lâfızdır. Arablar rûhu da müennes i'tibâr ederler.»

1973

لیک ازتائیت جانرا باک نیست
روحرا باصرد و زن اشتراک نیست

*Lîk ez-te'nîs-i cân râ bâk nîst,
Rûhrâ bâ-merd u zen işrâk nîst.*

«Lâkin ruh kelimesinin müennes i'tibâr edilmesinden cana bir noksan terettüp etmez. Çünkü onun te'nîs ve tezkir ile bir alâkası yoktur.»

1974

ازمذکر وز مؤنث برترست
این نه آن جانت کز خشک و ترست

*Ez-müzekker v'ez-müennes berterest,
Înne ân cânest k'ez-Huşg û terest.*

«Ruh; müzekkerlikten, müenneslikten âlidir. Bu ruh; yübûsetten ve

rutûbetten, yâni kuru ve yaş şeylerin yenmesinden hâsıl olan rûh-i hayvânî değildir.»

1975

این نه آن جانست کافراید زنان
یا گهی باشد چنین گاهی چنان

*În ne ân cânest k'ez fzâyed zi-nân,
Yâ gehi bâşed çun-în gâhî çun-ân.*

«Bu, öyle, ekmekle artacak, yâhud ba'zan böyle, ba'zan öyle olacak bir ruh değildir.»

İnsanda maddî ve ma'nevî olmak üzere iki ruh vardır. Biri rûh-i hayvânîdir ki yemek, içmekle kuvvetlenir, yübûset ve rutûbetin azalıp çoğalmasıyla, yâni mizâcın bozulmasıyla za'fa düşer. Bu ruh bütün zeviler-vâhta vardır. En ibtidâf hayvanlar bile bu hususta müsterektir. Fakat insanda fazla olarak bir rûh-i menfûh vardır ki o, müenneslikten, müzekkerlikten münezzehtir. Mizâcın i'tidâlinden, yâhud inhirâfından müteessir olmaz. Zâten insanın insanlığı onun sâyesindedir. O olmasa benî Âdemin yemesi, içmesi, yatması, uyuması ve kalkması i'tibârıyla, mese-lâ bir sığırdan farkı kalmaz. İşte o ma'nevî ve İlâhî olan rûh :

1976

خوش کنندهست و خوش و عین خوشی
بی خوشی نبود خوشی ای مرثی

*Hoş künendest û Hoş û ayn-î Hoşî,
Bî-Hoşî ne-bved Hoşî ey mürteşî.*

«Bu rûh-i menfûh, rûh-i hayvânîyi de hoş bir hâle getirir. Kendisi hoştur ve hoşluğun tâ kendisidir. Fakat ey mürteşî; yâni vesîle arayan kimse; nâhoşluk olmayınca hoşluk bulunmaz.»

Yâni insanda olan rûh-i İlâhî, esâsen ayn-ı letâfet olduğu gibi rûh-i hayvânîye de letâfet verir. Şu şartla ki, o rûh-i hayvânîde letâfeti kabûle isti'dâd bulunsun. O isti'dâd da nâhoşlukla, sûretâ, mihnet ve meşakkat gibi görünen ihâdâta tahammül etmekle, nefsi, hevâ vü hevesten men'eylemekle husûle gelir.

İkinci mısra'a şöyle bir ma'nâ da verilebilir.

«Hoşluk, nâhoşluk gibi değildir. Binâenaleyh sendeki nâhoşluğa bakıp da başkalarının hoş hallerini de kendi ahvâlin gibi sanma.»

1977

چون تو شیرین ازشکر باشی بود
کان شکر گاهی زتو غایب شود

*Çun tu şîrîn ez-şeker bâşî büved,
K'ân şeker gâhî zi-tû gâyb şeved.*

«Sen şekerden tatlılandığın vakit, yâni şeker yiyip de tadını duyduğün vakit tatlı olursun. Fakat o şeker senden ba'zan kaybolur.»

Yâni sendeki halâvet, şeker yemekle hâsıl oluyorsa o şekerin te'siri ve halâveti geçtiği gibi senin halâvetin de zâil olur. Fakat :

1978

چون شکر کردی زتأثیر وفا
بس شکر کی ازشکر گردد جدا

*Çun şeker gerdî zi-te'sir-î vefâ,
Pes şeker key ez-şeker kereded cüdâ.*

«Sen vefâkârlık te'siriyle ayn-ı şeker olursan şekerlik hassâsı şekerden nasıl ayrılır?»

Yâni hakikatten ve ma'neviyattan arasına zevk alanlar, şeker yedikleri vakit ağzı tatlananlara benzerler. Hakikati dâimi zevk edinenler ise, şekerin kendisine benzerler. Şeker yiyenlerin ağızındaki şeker eriyince lezzeti geçtiği gibi, muvakkaten hakikat neşvesi alanların ma'nevî halâveti de zâil olur. Lâkin zevk-ı rûhânîyi dâimi gıdâ haline getirenlerin zevki ve neşvesi de dâimdir.

1979

عاشق ازخود چون غذا باید رَحِیق
عقل آنجا میشود گم ای رفیق

*ÂşîK ez-Hod çun gıdâ yâbed rahîK,
AKl ancâ mî-şevved güm ey refîK.*

«Bir âşîk kendisine muhabbet şarâbından gıda bulursa o zaman akıl kaybolur.»

Meselâ Aleyhisselât Efendimiz günlerce iftar etmeksizin oruç tutar»

du. Lâkin (savm-ı visâl) denilen bu oruçtan eshâbı meneder: «Siz benim gibi değilsiniz. Ben Rabbimin indinde gecelerim. Beni yed rir ve içirir» buyururdu. Şüphesiz ki bu yiyip, içme ma'nevi idi. Vâkı'a bunu her akıl kavrayamaz. Çünkü:

1980

عقل جرئی عشق را منکر بود
گرچه بنماید که صاحب سر بود

Akl-i cüz'i işKrâ münkir büved,
Gerçi bi-nmâyed ki Sâhib-sir büved.

«Cüz'î olan akıl, yânî akl-ı meâş, sâh'b-i sır görünmekle berâber aşkı münkirdir.»

Evet. (Elmer'ü adüvvün limâ cehil), Yânî: «Kişi bilmediğinin düşmanıdır.» Akıl da mahsûsâtı ve ma'kûlâtı idrâk etmekle berâber aşkın câhlidir. Onun için aşkı ve onun ezvâkını takdir ve tasdik edemez.

1981

زیرک و داناست اما نیست نیست
تا فرشته لا نشد امرت نیست

Zeyrek û dânâst ammâ nîst nîst,
Tâ ferîşte lâ ne-şüd ehrîmenîst.

«Akıl zekidir, âl'mdir amma; yok olmuş, mahv-i vücûd eylemiş değildir. Varlık o kadar kötü bir şeydir ki melek bile yok olmayınca, yânî Allahın emrine kemâliyle itâat etmeyince şeytandan ma'duddur.»

Melekler, Allahın emrine temâmiyle mutî' ve münkaddır. Hattâ:

فَقَالَ يٰٓيٰٓسٰٓؤٰىلَ الْاٰنۡفٰٓمِ اٰمَنُوۡاۤ اِنَّكُمۡ كُنۡتُمْ فِىۡ شَكٍّ مِّنۡهَاۤ اَفَلَا تَعۡقِلُوۡاۤ

Yânî: «Şunların isimlerini bana haber verin» hitâbına mazhar oldukları vakit:

(6) Sûre-i Bakara: 31.

قَالُوا سُبْحٰنَكَ لَا عِلْمَ لَنَاۤ اِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا

Yânî: «Yâ Rabbenâ seni tesbih ve takdis ederiz. Bizde senin öğrettiğinden başka ilim yok. Ne öğrenmiş isek onu biliriz» diyerek yokluklarını i'tirâf etmişlerdi. Şeytan ise varlık dâvasına düşmüş, kendisinin halife-i İlâhî olan Âdemden, âli bulunduğunu iddiâyâ kalkışmış, bundan dolayı da ebedî olarak tardedilmişti.

1982

او بقول و فعل یار ما بود
چون بحکم حال آید لا بود

û be-Kavl û fi'l yâr-î mâ büved,
Çun be-hük-m-î hâl âyed lâ büved.

«Akl-ı meâş, söz ve iş husûsunda bizim yârimizdir. Fakat hâl hükmü gelince lâşey kabilindendir.»

Yânî insan söyleyeceği sözü, yapacağı işi aklın yardımıyla yapar ve söyler. Bunlar ma'kûlât cümlesinden olduğu için akıl bunları idrâk ve sâhibini irşâd eder. Lâkin hâl ve ma'neviyyata gelince akıl orada durur. Çünkü ihâtası dâhilinde değildir. Binâenaleyh ma'kûlâtın fevkindeki şeylerde akıl lâşey olur.

1983

لا بود چون او نشد از هست نیست
چونکه طوعاً لا نشد کرهاً بیست

Lâ büved çun û ne-şüd ez-hêst nîst,
Çun ki Tav'an lâ ne-şüd kerhen besîst.

«Akl-ı meâş, kendi mevhum varlığından yok olmadığı için, lâşey de-rekesine düşer. Tav'an olmadığı için de kerhen böyle olması kendisine kâfi ve lâyıktır.»

(7) Sûre-i Bakara: 33.

جان کالست و ندای او کمال
مصطفی فرمود ارحنا یا بلال

*Cân kemâleşt ü nidâ-yî ü kemâl,
MuSTafâ fermûd erihnâ yâ Bilâl.*

«Cân, hakikatte noksandan heridir ve ayn-ı kemâldir. Nitekim Hazret-i Mustafa Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimiz (Erihnâ yâ Bilâl) buyurdu.

Nebiyy-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretlerine rûhâniyyet galebe edince ona tahammül edebilmek için, (Kellimîni yâ Humeyra) buyurdular biraz evvel söylenilmişti. Beşeriyyet hâli galebe edince de (Erihnâ yâ Bilâl) yâni: «Ey Bilâl: bizi ruhlandır, ruhumuza şevk ve neşve getir» buyururdu. Bilâl radiyallâhü anh de temcid ü tesbihi hâvi kaside okumaya başlar. Aleyhisselât Efendimiz bundan neş'elenirdi. Yine lisân-ı Muhammediden buyuruluyor ki:

ای بلال افراز بانک سلسلت
زان دمی کاندردمیدم دردلت

*Ey Bilâl efrâz bânk-î silsilet,
Z'ân demî k'ender-demîdem der-dilet.*

«Ey Bilâl sesini yükselt ve müsel sel nağmeler icrâ et. Kalbine nefhet. tiğim feyzi hâvi terennümlerde hulun.»

زان دمی کادم از ان مدهوش گشت
هوش اهل آسمان بهوش گشت

*Z'ân demî k'Âdem ez-ân medhûş geşt,
Hûş-i ehl-i âsmân bi-hûş geşt.*

«Kezâ o nağmeler Âdem'in medhûş ve gök ehl'nin bihûş olduğu sır-i tevhide ve azamet-i Bâriye müteallik olsun.»

مصطفی بی خویش شد زان خوب صوت
شد نمازش در شب تعریس فوت

*MuSTafâ bi-Hiş şüd z'ân Hûb Savt,
Şüd nemâzeş der-şeb-i ta'ris fevt.*

«Hazret-i Mustafa Aleyhissalatü Vesselâm, Bilâlin o güzel sesini dinleyerek kendinden geçti ve leyle-i ta'riste sabah namazı fevtoldu.»

Ta'ris: Yolcunun dinlenmek ve uyumak için sabaha karşı bir yere konması demektir. Arabistanda serinlikten istifâde için gece yolculuğunda bulunurlar. Bir de gazvelerde düşmanı gâfil avlamak için gündüz istirahat ve gece sefer ederler. Aleyhisselât Efendimiz de bir seferde bütün gece yürümüş, sabaha karşı kondukları menzilde sabah namazını beklerken hasbelbeşeriyye uyumuştur. Uyandığı vakit duhâ zamanı olmuş ve emr-i Nebevî ile sabah namazı o vakit kazâ edilmişti. Kütüb-i Hadisten anlaşıldığına göre ta'ris vak'ası mükerrer olmuştur, bir dânesi Sahih-i Buhârîde (İmrân bin Huseyn) Radiyallâhü anh tarafından şu sûretle rivâyet ediliyor: «Nebiyy-i Ekrem (S.A.V.) ile bir seferde birlikte bulunuyorduk. (Benîl mustalık Gazvesi olsa gerektir) Gecenin sonuna kadar yürüdük. Sonra menzile gelince yorgunlukla öyle bir düşüş düştük ki yola indinde ondan daha tatlı bir hâl olamaz. Bizi uyandıran ancak güneşin sıcaklığı oldu. İlk def'a uyanan fülân, sonra fülân, sonra fülân oldu. (Bu fülânların kim olduklarını, isimlerini saymak suretiyle — Hadis râvilerinden — Ebû Recâ söylerdi; fakat — yine o râvilerden — Avf unuttu. Diğer bir yerde ilk uyanan zâtın Hazret-i Ebû Bekir Radiyallâhü anh olduğu tasrih edilmiştir.) Dördüncü olarak da Ömer bin-il-Hattâb Radiyallâhü anh uyandı. Ömer uyanıp da oradakilerin musâb olduğunu, yâni sabah namazını geçirdiklerini görünce kendisi celâdetli bir zât olduğu için, yüksek sesle tekbir almaya başladı ve tekbir ile ref-i savt etmekten hâli kalmadı. Tâ ki Nebiyy-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem uyandı. Uyanınca uğradıkları musibeti Zât-i Akdes-i Risâlete şikâyet ettiler. Zararı yok ve olmaz, yola çıkın buyurdu. Yola çıktı, pek de uzak gitmedi. Sonra indi ve abdest suyu isteyip abdest aldı, ezan okundu ve cemâate kazâ olarak namaz kıldırdı. Namazdan dönünce bir de baktı ki cemâatle namaz kılmamış ve bir tarafa çekilmiş biri var. Ona hitâben: «Ey fülân, neden cemâatle namaz kılmadın?» diye sordu. O da: «Bana su iktizâ etti, su da yok» cevâbını verdi. «Toprakla teyemmüm et, o sana yeter» buyurdu. Sonra Nebiyy-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem yola çıktı, biraz sonra, eshâb susuzluktan şikâyet ettiler. Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi

سر از آن خواب مبارک برداشت

تا نماز صبح دم آمد بخاشت

Ser ez-ân Hâb-i mübârek ber-ne-dâşt,
Tâ-nemâz-i Subh-dem âmed be-çâşt.

«O mübârek uykudan başını kaldırmadı da sabah namazı kuşluk vak-
tine kaldı.»

در شب تعریس پیش آن عروس

یافت جان پاک ایشان دستبوس

Der-şeb-i ta'ris piş-i ân arûs,
Yâft çân-i pâk-i işân dâst-bûs.

«Ta'ris gecesinde o arûs-ı mutlak'ın, yâni Cenâb-ı Hakkın huzûr-ı
ma'nevisinde onların rûhu, el öpme şerefine nâil oldu.»

Yâni yalnız Resûl-i Ekrem (S.A.V.) değil, o seferde bulunan eshâb-ı
kirâm da iltifât-i İlâhiye müstağrak olduklarından dolayı kendilerinden
geçtiler. İşte bu hüsnü te'vildir ki, ancak Mevlânânın lisân-ı irfânına ya-
raşır. Bundan sonra başka bir bahse şuru' ediliyor: Derler ki Esmâ-i İlâ-
hiyye, tevkifidir, Esmâ'ülhüsnâ'dan başka bir şeyle Hakkın zikri câiz de-
ğildir. Burada, «Allaha (arûs) ta'bir edilmiş, bu nasıl olur?» diye bir sül-
vürüdü ihtimâline binâen ve cevâben deniliyor ki:

عشق و جان مردو نهاند و ستیر

گر عروسش خواند نام عیم مگیر

İşk u cân her-dû nihânend û setîr,
Ger arûşêş Hândeem aybem me-gîr.

«Aşk ve rûhun ikisi de örtülü ve gizlidir. O hâlde ona arûs deyişim-
den dolayı beni ayıplama.»

Malûmdur ki teşbihde, benzeyenle benzetilen arasında bir münâse-
bet gözetilir ki ona (vech-i şebih) denilir. Burada arûs, yâni gelin, mü-

Vesellem devesinden indi. Fülânı ve Aliyi çağırdı. (Bu fülânı Ebû Recâ
söylendi, fakat Avf unutulmuştu, bazı yerlerde râvi-i Hadis İmran bin'el-
Husayn idi denilmiştir.) Onlara: «Gidin, su arayın» buyurdu. Gönderilen-
ler yola çıktılar ve devesine binmiş, su dolu iki tulumun arasına oturmuş
bir kadına rastgeldiler. Ona: «Su nerede?» diye sordular. Kadın: «Dün
bu vakit su başından ayrıldım» dedi. «Öyle ise hadi bakalım yürü» dedi-
ler. Kadın: «Nereye?» diye sordu. «Rasûlullah Sallallâhü Aleyhi Veselle-
min huzuruna» dediler. «Şu sâbî denilen kimse mi?» dedi. «Evet murâd
ettiğ'n zât» dediler. Kadını devesiyle birlikte huzûri Nebeviye getirdiler
ve mâvakâ'ı söylediler. Nebiyy-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem bir
kap istedi. Tulumlardan ona su boşalttı ve ağızlarını bağlayıp öteki ağız-
larını açtı. «Hayvanlarınızı sulayın ve su için» diye halka nidâ olundu.
Dileyen suladı, isteyen içti. Rasûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem'in
en son su verdiği de şu cünüp olan kimse idi. Ona: «Git de bunu vücûduna
dök» dedi. Suyun sâhibesi ise ayakta duruyor ve suyuna ne yapıldığına
bakıyordu. İmrân ibn'il-Husayn diyor ki: «Allaha kâsem ederim ki tu-
lumlardan o kadar su alındığı halde, alınmaya başladığı ilk hâlden zi-
yâde bize dolu görünüyordu.» Nebiyy-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesel-
lem: «Bu kadına bir şey toplayın» buyurdu. Kadına hurma, un ve kavru-
muş un olmak üzere epeyce bir nevâle topladılar. O nevâleyi bir bağa
bağladılar, kadını devesine bindirdiler, bağı da ön tarafına vazettiler.
Nebiyy-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem ona buyurdu ki: «Biliyorsun
ve görüyorsun ya biz senin suyunu eksiltmedik. Fakat bizi Cenâb-ı Hak
iskâ ve irvâ buyurdu.» Kadın kabilesine geldi. Lâkin onların nezdine av-
deti gecikmişti. «Ey fülâne! Neden geç kaldın,» diye sordular. Kadın dedi
ki: «Şaşılacak şey! Bana iki adam rastgeldi, beni şu sâbî denilen zâta gö-
türdüler. Şöyle şöyle yaptı. Allaha yemin ederim ki o zât semâ ile arz ara-
sındaki insanların en üstâd sihirbazıdır. Yâhud O, Allâhın hak peygam-
beridir.» Bundan sonra müslümanlar, o kadının kabilesi etrâfındaki müş-
rikler üzerine akın ederlerdi de onun mensub olduğu cemâate ilişmez-
lerdi. Kadın bir gün kabilesi halkına dedi ki: «Şu müslümanların sizi
kasden terkettiklerini ummuyorum, yâni benden dolayı size ilişmiyorlar.
Nasıl müslüman olmak işinize gelir mi?» Kavmi de ona itaat ederek müs-
lüman oldular.

İşte Cenâb-ı Pir Efendimiz, leyle-i ta'riste namazın fevt olması mes'e-
lesini Bilâlin terennümünden husûle gelen istigrâk ile te'vil ediyor ve
buyuruyor ki:

sebbesünbîh, zât-ı ecell ü a'la müsebbehtir. Gelinin müzeyyen ve mestûr olması da vech-i şehehtir. Yâni eskiden bir gelin nasıl müzeyyen ve ağıâr nazarından mestûr ise, Cenâb-ı Hak da, noksan sıfatlardan münezze ve kemâl sıfatlarıyla mevsuftur. Ondân başka, zâtî herkesten ve her şeyden mesturdur. Binâenaleyh, benzetme yoluyla Hakka (arûs) ta'bir edilmekte beis yoktur. Zâten bakılırsa isim nedir? Müsemâyı gösteren şey değil mi? Meselâ Lâleli câmi'i ismi ne yapar? Bu ma'bed-i âliyi hatırlatmaz mı? O hâlde zerrât-ı kâinâtın her biri, sâni-i mutlakı hatırlattığı için o zerrâtın hepsi de ayrı ayrı Cenâb-ı Hakkın ismi olmuş olur.

1991

ازملولی یار خامن کردمی
گر هم و مهلت بدادی یکدمی

Ez-melûlî yâr Hâmuş kerdemî,
Ger hem û mûhlet bi-dâdî yek-demî.

«Eğer sözlerim, yârin melâlini mûcip olsaydı, kezâ bir dem mûhlet vereydi susardım.»

1992

لیک میگوید بگو هین عیب نیست
جز تقاضای قضای غیب نیست

Lâk mî-gûyed bi-gû hîn ayb nîst,
Cüz teKâzâ-yî Kazâ-yî gayb nîst.

«Lâkin diyor ki: Söyle, ayıp değildir. Senin sözlerin kazây-ı gaybın tekazâsı ve taleb-i icabıdır.»

1993

عیب باشد که نه بیند جز. که عیب
عیب کی بیند روان پاک عیب

Âyb bâşed kî ne-bîned cüz ki ayb,
Âyb key bîned revân-î pâk-î gayb.

«Asıl ayb, bir kimsenin aybdan başka bir şey görmemesidir. Gayba mensub olan pâk bir ruh, nasıl ayb görür?»

990

Hikmet-i hilkate vâkıf olan urefây-ı ümmet, mahlûkât içinde ayb görmezler ve ayıblayacak şey bulamazlar. Çünkü bize en çirkin görünen şeylerin bile lihikmetin yaratılmış olduğunu bilirler. Binâenaleyh asıl ayb, bu hikmete ve bu nazara nâil olamamak noksânıdır. Şeyh Nizâmî-i Gencevî bir eserinde der ki İsâ Aleyhisselâm eshâbiyle birlikte gidiyordu. Yolda kokmuş bir köpek leşine tesâdüf ettiler. Havariyyun leşin kokusundan burunlarını tıkadılar, mezemmetine dâir sözler söylediler. Hazret-i Rûhullah ise: «Bakınız dişleri ne kadar beyaz ve ne kadar güzel!» dedi.

Şeyh Nizâmî bu kıssayı naklettikten sonra der ki: «Her şeyde bakışa göre hem hüner, hem de ayb vardır. Sen onda ayb görme ki hüneri elde etmiş olasın.»

Yine Mevlânâ buyuruyor ki :

1994

عیب شد نسبت بمخلوق جهول
نی نسبت با خداوند قبول

Âyb şüd nisbet be-mahlûk-î cehûl,
Nî be-nisbet bâ-Hudâvend-î Kabûl.

«Aybın ayb olması mahlûk-î cehûle nazarandır, yoksa Allaha göre değildir.»

1995

کفر هم نسبت بحالق حکمتست
چون بما نسبت کنی کفر آفتست

Küfr hem nisbet be-Hâlik hikmetest,
Çun be-mâ nisbet küñî küfr âfetest.

«Küfür bile Allaha nisbetle ayn-ı hikmettir. Fakat bize nisbet edilecek olursa âfetir.»

Aybın bize göre ayb olması ma'lum. Allaha nisbetle hüner olması, lâteşbih çirkin resim yapabilen bir ressamın ma'rifeti gibidir. Öyle yâ, bir ressam yalnız güzellikleri tasvir edebilse de, ayb ve kabahatleri terasım edemese onun san'atinde noksan var demektir.

Cenâb-ı Hak bu âlemi öyle bir hikmet-i muhayyire, öyle bir intizâm-ı bedî' ile yaratmıştır ki, onun dâhilinde bir zerre dahi noksan, yâhud fazla

991

değildir. Her şey yerli yerindedir. Evet dünyâda bazı çirkinler ve çirkinlikler görülür. Fakat Âlem sâde güzellikten ibâret olsaydı da, çirkinlik bulunmasaydı; herkes güzelliğe alışmış ve kanıksamış olacağı için, güzelikten te'sir duymaz, kalblerde bedî'î heyecanlar hâsıl olmazdı. Kezâ âlem, serâpâ dâr'ül-îmân olup da küfr ü inkâr bulunmasaydı, imânın da kıymeti bilinmezdi. Binâenaleyh eşhâs ve eşyâya bakarken bu cihetleri düşünmeli, bir ârifin dediği gibi :

«Elif okuduk ötürü,
Pazarlık ettik götürü,
Yaradılmışı hoş gördük,
Yaradandan ötürü.»

demelidir.

1996

ور یکی عیبی بود باصد حیات
بر مثال چوب باشد در نبات
V'er yekî aybî büved bâ-Sad hayât,
Ber-misâl-i çûb bâşed der-nebât.

«Yüz hayat içinde bir ayb bulunursa nebat şekeri arasındaki çöp saz gibidir.»

Malûmdur ki nebat şekeri yapmak için, kaynak şekere bir çöp batırıp asarlar. Böyle batıra çıkara çöpün üstünde nebat şekeri hâsıl olur. İşte bunun gibi iyiler ve iyilikler arasında kötülüklerin mevcut olması nebat şekerinin orta yerinde kıymetsiz bir çöpün bulunması gibidir.

1997

در ترازو هر دورا یکسان کشند
زانکه آن هر دو چو جیسم و جان خوشند
Der-terâzû her-durâ yek-sân keşend,
Z'ân-ki ân her-dû çu cism' û cân Hoşend.

«Terâzide ikisini berâber tartarlar. Çünkü çöp' ile şeker cism ile cân gibi uyuşmuşlardır.»

992

1998

پس بزرگان این نگفتند از گزاف
جسم باکان عین جان افتاد صاف

Pes buzurgân in ne-guftend ez-güzâf,
Cism-i pâkân ayn-i cân üftâd Sâf.

«Onun için büyükler bu sözü lağv ü lâtife olarak değil, kemâl-i ciddiyetle: Esfiyây-i ümmetin cismi de ayn-ı ruh vakı' oldu demişlerdir.»

Kibâr-ı ümmetten: «Ervâhunâ eşbâhunâ, eşbâhunâ ervâhunâ) diyenler vardır ki: «Ruhlarımız cisimlerimiz, cisimlerimiz ruhlarımızdır» demektir. Yine ekâbir-i ümmetten birinin şöyle bir nazmı vardır :

«Kadeh de, şarab da gayet rikkat peydâ etti ve b'rbirine benzedi, bundan dolayı yekdiğerinden ayırd edilmeleri güçleşti. Güyâ şarab var kadeh yok, Sanki kadeh var da şarab yok.»

Tabii anlaşılırmıştır ki buradaki kadehten maksad: Cism, şarabdan murad da ruhtur. Demek isteniliyor ki urefây-ı ümmetin cism mleri o kadar sâfiyyet kesbeder ki safvet ve letâfette ayn-ı ruh olur. Kezâ :

1999

گفتشان و نفسشان و نقششان
جمله جان مطلق آمد بی نشان

Gôft şân û nefşşân û naKşşân,
Cümle cân-î muTlaK âmed bi-nişân.

«Onların sözleri de, nefisleri de, cisimleri de binişân olan ruhtur.»

2000

جان دشمندارشان جسمست صرف
چون زیاد ازرد او اسمست صرف

Cân-i düşmen-dârşân cismêst Sîrf,
Çun ziyâd ez-nêrd û ismêst Sîrf.

«Evliyâullah Hazerâtını düşman tutanların cânı, cisimden ibârettir. Tavla oyunundaki vurgun pula pul denilmesi gibi, ancak isimdir.»

F: 63

993

2001

آن بخاک اندر شد و کل خاک شد
این نمک اندر شد و کل پاک شد

Ân be-Hâk ender şüd û küll Hâk şüd,
În nemek ender şüd û küll pâk şüd.

«O gibilerin cisimleri toprağa düşmüş, külliyyen toprak olmuştur. Fakat urefây-ı ümmet'in bedenleri tuzlaya düşmüş ve temâmen pâk olmuştur.»

Yâni mücâhede ile tahliye-i bâtin ve tasfiye-i nefis etmiş olanlar, tuzlaya düşmüş şeylere benzerler. Tuzlaya düşmüş bir cisim nasıl tuz kesilir ve pâk olursa, ruh deryâsına gark olanların cisimleri de öylece ayn-ı ruh olur.

2002

آن نمک کزوی محمد املحست
زان حدیث بانمک او افصحست

Ân nemek k'ez-vey Muhammed emlahast,
Z'an hadîs-i bâ-nemek û efSahast.

«O, öyle bir tuzdur ki onun feyziyle Hazret-i Muhammed (S.A.V.) emlâh ve hadîsi efsahtır.»

Bahsedilen tuzla ve tuz, bildiklerimiz değildir.

Hadîs-i Şerifte: «Ben kardeşim Yûsüften daha câzibeliyim, Yûsûf ise benden güzeldir» buyurulmuştur.

Melâhat: Lügaten tuzluluk ma'nâsınadır. Yemeğin lezzeti tuz ile geldiği için, yüzdeki câzibeye melâhat ta'bir edilmiştir. Hattâ fâriside tatsız söze: «sühan-i bî nemek» derler.

2003

این نمک باقیست از میراث او
باتواند آن وارثان او بجزو

În nemek baKîst ez-mîrâs-i û,
Bâ-tuend ân vârisân-î û bi-cû.

«Bu tuz, yâni o feyz, mîrâs-ı Muhammedî olmak üzere bâkîdir. Onun vârisleri de seninle berâberdir. Onları arayıp bul.»

2004

پیش تو شسته ترا خود پیش کو
پیش هستت جان پیش اندیش کو

Pîş-i tû şeste turâ Hod pîş Kû,
Pîş-i hestet cân-i pîş-endîş kû,

«O vârisler, senin önünde oturmuşlardır, fakat senin önün nerede? Varlığa karşı senin pişendiş olan rûhun hani?»

2005

گر تو خود را پیش و پس داری گمان
بسته جسی و محرومی زجان

Ger tu Hodrâ pîs u pes dârî gümân.
Beste-î cismî vu mahrûmî zi-cân.

«Eğer sen kendin için ön, arka tevehhüm ediyorsan bir cisme bağlısın, bundan mahrumsun» çünkü :

2006

زیر و بالا پیش و پس وصف تنست
بی جهتها ذات جان روشنست

Zîr u bâlâ pîş u pes vaSf-î tenest,
Bî-cihethâ zât-i cân-î rûşenest.

«Alt, üst, ön, arka gibi şeyler c'smin vasıflarıdır. Bîcihetlikler, yâni altı cihete bağlı olmamak, parlak olan cânın zâtidir.»

2007

برگشا از نور پاک شه نظر
تا نپنداری تو چون کوته نظر

Ber-guşâ ez-nûr-i pâk-î şeh nazar,
Tâ ne-pindârî tu çun kûteh-nazar,

«Ey sâlik; şâh-ı hakiki olan Allah'ın hidâyeti nûriyle gözünü aç ki, peygamber vârisi olan evliyâullâhı kendin gibi kısa görüşlü sanmayasın.»

که همی در غم و شادی و بس

ای عدم کو مر عدم را پیش و پس

Kî hemîni der gam û şâdî vû bes,

Ey adem kû mer ademrâ pêş u pes.

«Sen ancak gam ve sürûrdan ibârets'n. Halbuki sen ademsin, senin gam ve sürûrun da ademdir. Ey ayn-ı adem olan insan, yokluğun önü, ardı olur mu?»

روز بارانست مبرو تابش

نه‌ازین باران ازان باران رب

Rûz-i bârânest mî-rev tâ-be-şeb,

Ne ez-în bârân ez-ân bârân-i Rab.

«Yağmur günüdür, gece oluncaya kadar git. Fakat bu yağmur; bulut-tan yağan değil, rahmet-i İlâhiyye yağmurudur.»

Yânî, şu bahsedilen hakikatleri anlamak için çalışmak ve feyzyâb olmak lâzımdır. Onun ise tam zamânıdır ki Allahın rahmeti yağıyor. Fakat o rahmet, bulutlardan dökülen su damlaları değil, Allahın hidâyeti sehâbından nâzil olan feyz katralarıdır ki zamân-ı Mevlânâda kendisinden, sâir vakitlerde de mevcut olan ehlullahdan kinâyedir. O rahmetten istifâde etmeye bak.

Gece oluncaya, yânî ecelin hulûliyle gözlerin kapanıncaya kadar isti-fâzeden geri kalma.

İlâhî hidâyet bulutlarından dökülen feyz katralarının nasıl olacağını beyân için Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki :

مصطفی روزی بگورستان برفت

با جنازه مردی ازیاران برفت

MuSTafâ rûzî be-gûristân bi-reft,

Bâ cenâzê merdî ez-yârân bi-reft.

«Resûl-i Ekrem (S.A.V.) bir gün eshâbından birinin cenâzesini teşyi' için kabristana gitmişti.»

Seyyidülmütevâzın ve eşfakülmürselîn Sallâllâhü Aleyhi ve Âlihi Eomâin Efendimiz Hazretlerinin mekârim-i ahlâkı cümlesinden idi ki, eshâbından her birini sorup araştırırdı. Bir zât bir kaç gün görünmeyecek olsa, «Fülân nerede?» diye sual buyurur, hastalanan olsa ziyâretine gider, istifâar-ı hâtırdâ bulunurdu. Vefat edenlerin namazlarını kıldırır ve cenâzesini teşyi' ederdi. Bu hususta bütün eshâb ve ümmeti teşvik iç'n de: «Bir kimse bir cenâzenin ardınca gidecek olursa, tabutun her tarafından omuzlasın. Ondan sonra isterse fazla götürsün, dilerse bırakıp çekilsin» buyururdu.

Kezâ: Bir kimse bir cenâzen'n ardı sıra gidip de onu üç def'a omuz-larsa cenâzeden dolayı kendisine terettüp eden hakkı ödemiş olur» Hadisi vardır.

Şu Hadîsten anlaşılıyor ki bir müslümanın tabutunu omuzlayıp ve-levki bir kaç adım olsun götürmek, her müslüman için borç hükmünde imiş. Öyle iken insâf edelim bu borcu bugün hangimiz öduyoruz. Yolda rast geldiğimiz bir cenâzeyi omuzlayıp bir iki adım götürmek şöyle dur-sun bir fâtiha okumasını bile belki unutuyoruz.

Benim çocukluğumda İstanbul'da bir âdet vardı. Bir mahallede cenâze oldu mu, o mahalle ehâlisi o gün işini, gücünü bırakır, komşuluk hakkına riâyeten cenâzede bulunurdu. Ölen adam esnaftan ise san'atdaşları, me'mur ise dâire arkadaşları kâmilten defnine kadar bulunur, son hizmetlerini ifâ eylerlerdi.

Müslümanlığı bıraksak da insanlık noktasından baksak bile pek müstahsen olan bu âdet unutuldu. Çok sevdiklerimizden mâadâsının cenâzesinde bulunmayı canımız istemiyor. Cemâatsizlikten dolayı tabutlar arabalara, otomobillere konulup onlarla naklediliyor. Cemâat-i müslimin gelmezse cenâze sâhibi ne yapacak? Tabii bir vâsıta bulup onunla meyyiti nakledecek. Sonra da bu bid'at nereden çıktı? diye söyleniyoruz. Müslüman cenâzesini arabada görmek istemeyen müslümanlar, sâde itirâz edeceklerine, cenâze teşyiinde bulunsalar istemedikleri şey tabîatiyle zuhûra gelmez.

Şu da var ki tabutu bir vâsıta ile nakletmek bid'at değildir. Meşhur İslâm feylesoflarından İbnürrüşd'ün 595 tarihinde Merâkeşte ölmesi üzerine na'şî Kurtubeye nakil vâsıtası ile götürülmüş ve oraya gömülmüştür. Devenin bir tarafına İbnürrüşd'ün tabutunu, bir tarafa da te'lif ettiği kitabları yüklettiklerini Şeyh'ul-Ekber (Kuddise sirruhu) yazıyor. Dahası var. Mahdûm-i Peygamberî İbrahim Hazretlerinin tabutu süt nine-sinin yanından Medîneye at üstünde getirilmişti.

Yine Keşfülgammedi deniliyor ki: «Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz, cenâze götürürken, koşmaksızın sür'atli davranmayı emreder. «Cenâzeyi çabuk götürünüz, eğer meyyit sâlih ise onu bir ân evvel hayra yaklaştırmış olursunuz, eğer aksi ise, o şerri çabucak boyunlarınızdan indirmiş olursunuz» buyururdu. Cenâze götürülürken görülen gayr-i ihtiyârî sür'atın sebebi bu Emr-i Nebevî olsa gerektir.

2011

خاکرا درگوراو آگنده کرد

زیر خاک آن داندرا و زنده کرد

Hâkrâ der-gûr-i â âgende kerd,
Zîr-i Hâk ân dâne-râ uzinde kerd.

«Toprağı o meyyitin kabrine doldurdu. Toprak altında onun vücûdu dânesini ihyâ etti.»

Fuzûlî der ki:

«Dâne toprak içre zahmet çektiğiçün nîçe dem,
Baş çeker harmanlanır ârâyış-i bustân olur.»

Meselâ buğday dânesini ekmek ne demektir? Toprağa gömmek değil mi? Toprağa gömülmek ise sûretâ mahvolmaktır. Fakat gömülen buğday mün'adim olmaz, bil'akis filizlenir, yeşerir, büyür, başak verir, nihâyet o bir dâne buğdaydan yüzlerce buğday husûle gelir. Fakat bu, o buğdayın temiz ve sağlam olmasına göredir. Bozuk ise, onun gömülmesi çürümesi olur. Salih amelleri olan bir müslümanın ölmesi ve gömülmesi de işte o sağlam buğdayın ekilmesi gibidir. Buğday ekildikten sonra nasıl filizlenirse defnedilen sâlih meyyit de kabir toprağı içinde o sûretle, hattâ bizim anlamadığımız ve o hâle gelmeyince anlayamayacağımız bir vech ile feyzyâb olur.

Cenâb-ı Pir Efendimizin(zîr-i hak ân dâne-i o zinde kerd) demesi buna mebnîdir.

2012

این دراختاند همچون خاکیان

دستا بر کرده اند از خاکدان

În dîraHtânênd hemçun Hâkiyân,
Dêsthâ ber-kerdeend ez-Hâkdân.

«Şu ağaçlar hâkî olan insanlar gibidir. Elleri mesâbesinde olan dallarını topraktan dışarıya çıkarmışlardır.»

2013

سوی خلاقان صد اشارت میکنند

گوشداران خوش عبارت میکنند

Sûy-i HalKân Sad işâret mî-künend,
Gûş-dârân Hoş ibaret mî-künend.

«Ağaçlar, o dallarla halka doğru yüzlerce işâret ederler. Kulak ve renler de o işâretlerden hoşca ibâreler anlarlar.»

2014

بازبان سبز و بادست دراز

از ضمیر خاک می گویند راز

Bâ-zebân-î sebz u bâ-dest-î dirâz,
Ez-zamîr-î Hâk mî-gûyênd raz.

«Ağaçlar yeşil bir dil ile — ki yapraktan kinâyedir — ve uzun bir el ile — ki dalı demektir — toprağın zamirinden sır söylerler.»

همچو بطن سرفرو کرده بآب
کشته طاووسان و بوده چون غراب

*Hemçu baTTân ser-furû kerde be-âb,
Küşte Tâvûsan u bûde çun gurâb.*

«O ağaçlar, kazlar gibi başlarını suya sokmuş, karga g'bi iken tavusa benzemiş bir hâlde bulunurlar.»

2016

در زمستانشان اگر محبوس کرد
آن غرابان را خدا طاووس کرد

*Der-zimistânşân eger mahbûs kerd,
Ân gurâbânâ Hudâ Tâvûs kerd.*

«Allah onları kışın habseylediyse, o kargaya dönmüş ağaçları bahar-
da tavusa döndürmüş, yâni yapraklarla süslemiştir.»

2017

در زمستانشان اگر چه داد مرگ
زنده‌شان کرد از بهار و داد رنگ

*Der-zimistânşân egerçî dâd merg,
Zindeşân kerd ez-bahâr û dâd reng.*

«Kışın onlara ölüm hâli vermişse de bahârın feyziyle ihyâ ve her
birine ayrı bir renk i'tâ etmiştir.»

Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Kerîm'inde buyuruyor ki:

﴿ فَانْظُرْ إِلَىٰ آثارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُخْرِجُ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ
إِنَّ ذَٰلِكَ لَخُبْرٌ مُّوْتٌ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَبِيرٌ ۝۱۰﴾

«Ey insan bak, hem de dikkatli bir nazarla Rahmet-i İlâhiyye âsârına

bak ki, bahar mevsiminde cihâna tâze bir hayât bahşeyleyen rahmetul-
lâh'ın, o rahmet ve merhametin, arzı ölü gibi bir hâle geldikten sonra
nasıl ihyâ ettiğini gör. Elbette o Allah, ölüleri, şübhesiz ve mutlaka diril-
tecektir. O fâtır-ı mutlak, her şeye ve halketmenin her türlüşüne, yâni
hem birinci def'a yaratmaya, hem de öldükten sonra diriltmeye kâdir-
dir⁸.»

Hazret-i Mevlânâ da diyor ki: Kış gelince âlem, âdetâ meyyit-i müte-
neffis hâline girer. Âlemin eczâsından bulunan ağaçların yaprakları dö-
külür, sâde dallariyle âdetâ karga şekline girerler. Fakat bahar gelince,
yağmurlar yağar, dereler taşar, sular ağaçların köklerine nüfûz eder. O
vakit ağaçlar, başını suya daldırmış kazlar gibi şevk ve neşve içinde yü-
zerler, yeniden renk renk çiçekleri açılır ve yaprakları çıkar. O vakit de
tavus kuşu gibi süslenirler. Dil gibi olan yapraklariyle, el gibi olan dalla-
riyle insanlara işâret ederler ve imâ tarîkiyle derler ki:

«Allah bizi kışın habsetti, fakat bahar gelince süsledi, tavus şekline
koydu. Kışın ölmüştük, Feyz-i Rabbânî ile yeniden hayat bulduk.» Ârif
olanlar, bu sessiz işâretleri açık ibâreler gibi anarlar. Onların şu hâlini
insanların ölmelerine ve kıyâmette dirilmelerine delil sayarlar. Öyle de-
ğil mi yâ? Ağacın nemâ eseri göstermesiyle insanın hayat eseri göster-
mesi arasında ne fark vardır? Demek ki ağaç kışın nasıl muvakkaten ölüp
de bahar vakti diriliyorsa, ölen insan da zamânı gelince dirilecektir.

2018

منکران گفتند هست خود این قدیم
این چرا بندیم بر رب کریم

*Münkiran goftend hest Hod in Kadîm,
În çerâ bendîm ber-rabb-î kerîm.*

«Münkirler derler ki: Bu hâl, yâni ağaçların yapraklarının dökül-
mesi ve tekrar yapraklanması kadîmdir, eskiden beri olagelmıştır ve ola-
gidecektir! Tabî'i olan böyle bir şey'i Rabb-i Kerîme isnâd etmekte ne
ma'nâ vardır?»

کورئ ایشان درؤن دوستان

حق برویانید ماغ و بوستان

*Kûri-i işân derûn-i dûstan,
HaK bi-ruyând bâğ û bûstân.*

«Onların körlüğüne, yâni bu bâtil i'tikâdlarına rağmen, Allah, dostlarının kalbinde bağ, bostan peydâ eder.»

هر گلی اندر درون بویا بود

آن گل از اسرار گل گویا بود

*Her gülî ender derûn bûya büved,
Ân gül ez-esrâr-i gül gûyâ büved.*

«Kalbi de rayihâdar olan her gül, gülün esrarından bahseder.»

بوی ایشان رغم اقب منکران

گرد عالم می‌دود پرده دران

*Bûy-i işân rağm-i enf-i münkirân,
Gerd âlem mî-deved perde-derân.*

«O güllerin râyihası, münkirlerin körlüğüne ve onlara rağmen etrâf-ı âleme yayılır, hem de perdeleri yarıp yırtarak dağılır.»

Felsefi meslekler arasında bir (Dehrilik) vardır ki, bu bâtil meslekte bulunanlar, âlemin kıdemine kâil olurlar. Eşyâda mutasarrıf olan dehir, yâni zamandır derler. Kıyâmeti inkâr ederler. İnsanların öldükten sonra tekrar dirileceklerine inanmazlar. Fakat onların bâtil fikirlerine rağmen Cenâb-ı Hak, dostlarının kalbinde bir takım hakâyık ve maârif inkişâf ettirir. O dostlar da isti'dâd sâhiblerine o hakâyıktan, o maâriften bahsederler. Nakli ve aklî deliller ile kıyâmeti ve haşrı isbât eylerler. Fakat :

منکران همچون جمل ازبوی گل

یا چو نازک من ازبانک دهل

*Münkirân hemçun cu'al ez-bûy-i gül,
Yâ çu nâzûk-mâğz ez-bânk-i dühül.*

«Mümkirler, gül kokusundan kaçan pislik böceği gibi, yâhud davul sesinden ürken sinirli hastalar gibi,»

خویش را مشغول می‌سازند و عرق

چشم می‌دوزند از لعلان و برق

*Hîşrâ meşgûl mî-sâzend u garK,
Cêşm mî-dûzênd ez-lem'ân u barK.*

«Kendilerini o hakikatleri dinlememek için meşgul ederler ve mâlâ-ya'niyyât ile iştiğâle müstağrak kılarlar. Urefây-ı Ümmetin kalbindeki maârif envârına karşı göz yumarlar.»

چشم می‌دوزند آنجا چشم نی

چشم آن باشد که بیند مأمی

*Cêşm mî-dûzênd ancâ cêşm nî,
Cêşm ân bâşed ki bîned me'menî.*

«O mümkirler göz yumarlar. Fakat hakikatte onlarda göz yoktur. Çünkü göz, görebilen uzuvdur. Hakikati göremeyen gözün ise budak deliğinden farkı yoktur.»

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ, küssanın bakiyyesini beyana şuru' ile diyor ki :

چون ز کورستان پیمبر بازگشت
سوی صدیقه شد و همراه گشت

*Çun zi-gûristân Peyem-ber bâz-geşt,
Sûy-i SıddîKa şûd u hem-râz geşt.*

«Vaktâki Hazret-i Peygamber kabristandan döndü, Hazret-i Sıddika-
nın hücreğine girip onunla sırdaş oldu.»

چشم صدیقه چو برویش فتاد
پیش آمد دست بروی می نهاد

*Ceşm-i SıddîKa çu ber-rûyeş fütâd,
Pîş âmed dêst ber-vey mî-nihâd.*

«Hazret-i Âyişenin gözü Resûl-i Ekremi görünce öntüne doğru geldi,
elini üstüne sürdü.»

گفت پیغمبر چه می جویی شتاب
گفت باران آمد امروز ازسحاب

*Gôft Peygam-ber çi mî-cûyî şitâb,
Gôft bârân âmed imrûz ez-sehâb.*

«Resûlullah, (S.A.V.) böyle acele acele ne arıyorsun? diye sordu. O
da dedi ki: Bugün buluttan yağmur yağmıştı.»

جامه هات می بخورم در طلب
تر نمی بینم ز باران ای عجب

*Câmehâet mî-bi-cûyem der-Taleb,
Ter ne-mî-bînem zi-bârân ey aceb.*

«Elbiseni yokluyorum, ne acayip ki ıslak görmüyorum.»

گفت چه بر سر فکندی از ازار
گفت کردم آن ردای تو خار

*Gôft çi ber-ser füğendî ez-izâr,
Gôft kerdem ân ridâ-yî tû Himâr.*

«Resûl-i Ekrem (S.A.V.), baş örttüğü olarak ne örtmüştün? diye sor-
du. O da: Senin ridânı diye cevap verdi.»

گفت بهر آن نمود ای پاک جیب
چشم پاکترا خدا باران غیب

*Gôft behr-î ân nümûd ey pâk-ceyb,
Çeşm-i pâketrâ Hudâ bârân-i gayb.*

«Resûl-i Ekrem Aleyhisselâti Vesselâm buyurdu ki: Ey kalbi tâhir
olan Âyişe; işte ondan dolayı Allah senin mübarek gözüne gayb yağmu-
runu göstermiş.»

نیست آن باران ازین ابر سما
هست ابری دیگر و دیگر سما

*Nîst ân bârân ez-în ebr-î semâ,
Hêst ebrî dîger û dîger semâ.*

«O senin gördüğün rahmet bu gökteki buluttan değil, başka buluttan
ve başka göktendir.»

غیب را ابری و آبی دیگرست
آسمان و آفتابی دیگرست

*Gaybrâ ebrî vu âbî dîgerest,
Âsmân û âftâbî dîgerest.*

«Gayb âleminin başka bulutu, başka rahmeti, başka semâsı, başka
güneşi vardır.»

Malûmdur ki âlem (gayb) ve (şehâdet) nâmiyle ikidir. Göze görünen şeylerin mecmû'una (Âlem-i şehâdet) derler. İçinde bulunduğumuz şu âlem gibi. Görünmeyen şeylerin âlemine de (Âlem-i gayb) ta'bir ederler. Bu âlemin varlığına inanmakla mükellefiz. Âlem-i şehâdet gibi âlem-i gaybın da (Âlem-i melekût) dan (Gayb-ı hüviyyet) ve (Mertebe-i amâ) ya kadar derecâtı vardır. Tabî'dir ki âlem-i gayb başkadır. Oranın ahvâlini buradakiler ve bizim gibiler teakkul edemez. Onun için âlem-i gaybın keyfiyeti temsil yolu ile ifâde olunur. Ancak bu sûretle ve imkân derecesinde ta'rifine çalışılır.

Şârih-i Mesnevî İsmâil-i Ankaravî (Kuddise sirruhû) der ki: «Ehl-i tahkik indinde, merâtib-i gaybiyyeden her bir mertebe, mâtahtına nisbetle semâ, mâfevkına nisbetle zemîn gibidir. Meselâ (amâ mertebesi) dûnundaki merâtibe nisbetle semâ gibi olur ve andan zuhûr eden füyûzât ve tecelliyât emtar gibidir. Kezâ (vahidiyyet mertebesi), (akl-ı kül) mertebesine nisbetle semâ, akl-ı kül de vâhidiyyet mertebesine nisbetle zemîn gibi olur. Vâhidiyyet mertebesinden zuhûr edecek tecelliyât, lutf ve cemâle dâir olursa bahar yağmuru, kahr ve celâle âid bulunursa hazan yağmuru gibi olur.»

2033

ناید الا که بر خاصان بدید
باقیان فی لبس من خلق جدید

N'âyed illâ kî ber-i HâSân bedâd,
BâKiyân fî-lebsi min-HalKin cedîd.

«Şu hakikatler ancak havâss-ı ümmet indinde zâhir olur. Bâkileri, avâm-ı nâs ise, yeniden halkedilmeğe karşı şüphe içindedir.»

Bu beytte bir Âyet-i Kerimeye işâret buyuruluyor ki:

أَفَعَيْنَا بِالْحَلْقِ الْأَوَّلِ بَلْ هُمْ فِي نَسْرِ مِنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٥﴾

Yâni: «Biz evvelâ mahlûkâtı yaratmaktan âciz mi kaldık ki, tekrar halketmeye muktedir olmayalım. Belki o münkirler halk-ı cedîdeden, yâni kıyametteki ba's ü haşrden şüphe ve iltihâs içindedirler?»

Bu Âyet-i Kerime, mahlûkâtın öldükten sonra dirileceğine inanmayanları ilzâm için inzâl buyurulmuştur. Öyle yâ bir şeyi hiç yokken mey-

(9) Sûre-i Kâf: 15.

dana getirmek, bir şeyi mevcudken ikmâl etmekten elbette güçtür. Fakat Şeyh-i Ekber (Kuddise sirruhû) ve emsâli muhakkıkın-ı ümmet, bu Âyete başka türlü ma'nâ veriyorlar. «Bu âlem ayn-ı vâhidde a'râz-ı müc-temi'adan ibârettir. A'râz, iki zamanda bâki olmaz. Binâenaleyh bütün âlemler, bir ân içinde ademe gidip tekrar vücûda gelmektedir. Ki (Belhüm fi lebsin min halkın cedîd) bu demektir» diyorlar.

Böyle derin bahisleri avâm-ı nâs anlayamazlar, zâten anlamakla da mükellef değillerdir.

Yine Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki:

2034

هست باران از پی پروردگی
هست باران از پی پژمردگی

Hêst bârân ez-pey-i perverdegî,
Hêst bârân ez-pey-i pejmürdegî.

«Besleyip, yetiştirmek için yağmur olduğu gibi, soldurmak ve çürütme için de yağmur vardır.»

Âlem-i şehâdette gördüğümüz ve bildiğimiz gibi yağmur, vaktinde ve nisâbında yağarsa mezzûâtı bereketlendirir, çiftçinin yüzünü güldürür. Fakat harman zamânı gibi, uygun olmayan bir zamanda yağarsa mahsûlü çürütür, hattâ dâneleri alıp götürür. Halbuki şu iki yağmur da bir buluttan yağar. Menşe'leri bir olduğu hâlde tesirleri değişik ve birbirine zıttır. Bunun gibi gayb âleminin yağmurları, yâni füyûzâtı ve tecelliyâtı da cemâlî olur, celâlî olur. Cemâlî olursa lutf, celâlî olursa kahr sûretinde zuhûra gelir. Eserleri değişik olan bu tecellinin de menşei birdir.

2035

نفع باران بهاران بواسعجب
باغرا باران پاییزی چو تب

Nef-i bârân-i behârân bu-'l'-aceb,
Bâğra bârân-i pâyizi çu teb.

«İlkbahar yağmurunun menfeati teaccüp edilecek derecededir. Fakat sonbahar yağmuru bağ ve bahçe için sıtma yerine geçer. Ağaçları titretir, yapraklarını sarartır, nihâyet onları döker ve çürütür.»

آن بهاران نازپرورش کند
وین خزائی ناخوش و زردش کند

*Ân behârân nâz-perverdeş küned,
V'in Hazânî nâ-Hoş û zerdeş küned.*

«O, bahar mevsimi yağmuru olduğu için, bağı nâz ü naîm ile besler. Beriki sonbahar yağmuru olduğu için bahçeyi sarartır ve nâhoş bir hâle getirir.»

همچنین سرما و باد و آفتاب
بر تفاوت دان و سر رشته بتاب

*Hem-çun-în sermâ vu bâd û âftâb,
Ber-tefâvut dâñ u ser-rişte bi-tâb.*

«Böylece soğuğu, rüzgârı, güneşi de te'sir i'tibâr'yle farklı bil ve ipin ucunu yakala.»

همچنین در غیب انواع است این
در زیان و سود و در ریج و عنین

*Hem-çun-în der gayb envâ'âst in,
Der-ziyân û sûd u der-renc u anin.*

«Böylece gayb âleminde de ziyân ve fâide, hastalık, meşakkat gibi te'siri başka başka olan tecelliyât mütefâvittir.»

این دم ابدال باشد زان بهار
دردل و جان روید از وی سبز زار
*În dem-î ebdâl bâşed z'ân-behâr,
Der-dil û cân râyed ez-vey sebze-zâr.*

«Ebdâl tâifesinin nefesi, gayb âleminin bahârındandır. Onun te'siriyle gönülde ve canda yeşillik ve tâzelik husûle gelir.»

Ebdâl kelimesi (bedel) lâfzının cem'idir. Beşerî sıfatları zâil olmuş, ona bedel kendilerine sıfât-ı ilâhiyye ihsân buyurulmuş evhyâullâh'a (ebdâl) derler ki ta'birât-ı sofîyyedendir. Kendileri tebeddül eyleniş olan ebdâl hazarâtının feyz-i enfâsiyle gönüllerde ve ruhlarda ma'nevî bir tarâvet, ilâhî bir tebeddül hâsıl olur. O nefesler ise gayb âlemi bahârında esen Nesîm-i Cemâlin feyzi ve te'siridir.

Ebdâl: Yedi kişi imiş. Üçler, yediler, kırklar diye sayılan ricâlullah arasındaki (yediler) ihtimâl ki bu zevât-ı kirâmdır.

فیل باران بهاری بادرخت
آمد از انفاشان در نیکبخت

*Fîl-i bârân-î behârî behârî bâ-diraHt,
Âmed ez-enfaşân der-nîk-baHt.*

«Ezelde saîd olan kimselerde, onların enfâsiyle, bahar yağmurunun ağaçlara olan te'sirleri husûle gelir.»

گر درخت خشک باشد در مکان
عیب را از باد جان افز مدان

*Ger diraHt-î Hûşg bâşed der-mekân,
Âybrâ ez-bâd-i cân-efzâ me-dân.*

«Eğer bir yerde kurumuş ağaç bulunur da bahar rüzgârından feyz alamazsa, ondan dolayı o, ruh artıran rüzgârı ayıblama.»

Çünkü o kuru ağaç, daha doğrusu o kuru odunda yeşermek isti'dadı yoktur. Bunun gibi urefây-ı ümmetin enfâsından müstefid olamayanlar, kendisinde kâbiliyyet-i ezeli bulunmayanlardır.

Cenâb-ı Peygamber Aleyhi Salavâtülekber Efendimiz ayn-ı rahmet ve mahz-ı hidâyet olarak geldiği; İrşâdât-ı Muhammediyye, nesemât-ı hayat olduğu halde, Ebû Cehl gibi cehennemî odunlar, feyz-i risâletten istifâde edemediler. Çünkü isti'dadları yoktu.

باد کار حوش کرد و بروزد
آنکه جانی داشت بر جانی گریزد

*Bâd kâr-i Hîş kerd û ber-vezîd,
Ân-ki cânî dâşt ber-cânî güzîd.*

«Rüzgâr, kendi fi'lini yapar ve eser. Rûhu, yâni kabiliyyeti olan da onu candan, yürekten kabûl eder.»

Yâni bahar rüzgârı vazifesini ifa eder ve hayât artıran bir hubûb ile eser. O hubûba karşı insanlar, teneffüs için ağzını, ferahlanmak için de bağrını açar. Ağaçların dalları ve yaprakları, eğilmek ve çırpınmak sûretiyle o rüzgârı karşılar. Zîruh olanların hepsinde bahar rüzgârına karşı bir şevk ve kabul görünür. Fakat câmid bir kaya, ondan zevk ve feyz almak şöyle dursun önüne dikilir, hubûbuna mâni' olur.

Rabbânî bir ârif de irşâd vazifesini yapmış olmak için hakikatler neşretmekten geri durmaz. Kabiliyyeti, isti'dadı olanlar ârifin sözlerinden müstefid olurlar. Kendisinden istifâza edemeyenler ise, rüzgârın önüne asiper olan kaya gibi, cemâdat makûlesidir.

Bundan sonraki beytlerde Hazret-i Mevlânâ: «İlkbahar serinliğini ganimet bil niz. Çünkü o serinlik, ağaçlarınıza yaptığını bedenlerinize de yapar. Sonbahar soğugundan da sakınınız. Zîra o soğuk, ağaçlarınıza yaptığını bedenlerinize de yapar» meâlindeki Hadîs-i Şerife temâs buyuruyor.

Bu Hadisin âfâkî ve enfûsî olmak üzere iki ma'nâsı vardır. Âfâkî ma'nâsı: İlkbahar serinliğinden istifâdeye teşvik, sonbahar soğugundan tahzirdir. Bu teşvik ve tahzir hikmeti de beyân buyuruluyor. Her ikisi de ağaçlarınıza yaptığını bedenlerinize yapar deniliyor. Evet kış mevsiminde herkese ve her şeye bir uyusukluk ârız olur. Fakat bahar gelip de nesim-i rebîi esmeye başladı mı, çimenler yeşerir, ağaçlar çiçeklenir ve yapraklanır. İnsanlar da o nisbette şevk ve heyecan duyar. Kışın kapalı yerlerde geçirdikleri zamanları kırlarda dolaşmak sûretiyle telâfi etmek isterler.

Lâkin güz gelip de sonbahar rüzgârları esmeye başladı mı hava değişir, sıcaklar soğuğa tehavvül eder. Yapraklar dökülür, ağaçlar soyunur. O hâlde birinden istifâde, öbüründen ictinâb etmek lâzım geliyor.

Enfûs ma'nâsına gelince: İlkbaharın lâtif serinliği irfan sâhiblerinin sohbetleridir ki insana ma'nevî hayat verir. Ondan istifâde etmelidir. Sonbaharın soğukluğu ise irfandan nasîbi olmayanların konuşmalarıdır ki adamı canından bezdirir. Ondan da sakınmalıdır.

Pîr-i irfan-serir Efendimiz, Hadîsî şerh için diyor ki :

گفت پیغمبر ز سرمای بهار
تن مپوشانید یاران زینهار

*Gôft Peygam-ber zi-sermâ-yî behâr,
Ten me-pûşânîd yârân zînhâr.*

«Resûl-i Ekrem Sallâllâhü Aleyhi Vesellem buyurmuştur ki: Ey es-hâb ü ümmetim; ilkbahar serinliğinden örtünüp kaçınmayınız.»

زانکه اجان شما آن میکند
که بهاران بادرختان میکند

*Z'ân-ki bâ-cân-i şumâ ân mî-küned,
Kî behârân bâ-dîraHtân mî-küned.*

«Çünkü sizin camınıza, baharın ağaçlara yaptığını yapar, yâni o sû-retle feyzbahş olur.»

لیک بگریزد از سردی خزان
کان کند کو کرد باباغ رزان

*Lîk bu-grîzîd ez-serdî-i Hazân,
K'ân küned k'û kêrd bâ-bâğ-i rezân.*

«Lâkin sonbahar soğugundan kaçınız ki vücûdunuza üzüm bağlarına yaptığını yapar.»

Yâni bağların nasıl yapraklarını sarartıp dökerse size de ayn-ı te'siri gösterir.

راویان این را بظاهر بردم
هم بران صورت قناعت کردم

*Râviyân înrâ be-zâhir burdeend,
Hem ber-ân Sûret Kanâat kerdeend.*

«Hadîsin râvileri bunu zâhirine hamlederek o şekilde kanaat eylemişlerdir.»

بی خبر بودند از جان آن گروه
کوه را دیده ندیده کان کوه

*Bi-Haber bûdend ez-cân ân-gürûh,
Kûhrâ dîde ne-dîde kân-i kûh.*

«Böyleleri, ruhtan rûhiyattan bihaber olanlardır ki, onlar, dağı görüp de dağdaki ma'deni görmeyenlerdir.»

Hicaza gitmiş olanlar bilirler ki yollardaki bütün dağların kayaları güneşin te'siriyle alı, yeşilli görünür. Hacıların hepsi de şu nümâyîşi görür ve geçer. İçlerinden biraz tabakât-ül-arz ve ma'deniyyat okumuş olanlar, o dağlarda muhtelif ma'denlerin bulunduğunu anlar. Çünkü arâzi bürkânîdir. Pek eski zamanlarda oralarda yanar dağlar bulunduğu indifâât bakayâsiyle sâbittir. Hazret-i Ömer (Radiyallâhü anh) in hilâfeti esnâsında da böyle bir indifa' vukûa gelmişti. Bu indifa' târihlerde (nâr-ı Hicâz) diye meşhurdur. Hâl böyle iken ve Hicaz kıt'ası 400 sene kadar Osmanlı hükümeti elinde kalmışken o ma'denleri işletmek kimsenin hâ-tırına gelmemişti. İşte dağı görüp de ma'deni görmemek böyle olur. Bu Hâdisin râvileri de bu kelâm-ı âlinin yalnız zâhirini görmüşler ve iç ma'nâsını müşâhede edememişlerdir. Halbuki :

آن خزان نزد خدا نفس و هواست
عقل و جان عین بهارست و بقاست

*Ân Hazân nezd-i Hudâ nefş ü hevâst,
AKl u cân ayn-i beharest ü bekast.*

«Hadîste bahs buyurulan sonbahar, Nezd-i İlâhî'de nefş ve hevâdır. Akl ile can da bahâr ve bekânın tâ kendisidir.»

Yânî Nebiyy-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellemin tavsiye buyurduğu akl-i meâd ve rûh-i kâmil cshâbının mülâzemeti ve sohbetidir. Kaçınılmasını emrettiği sonbahar da, nefş ü hevâ erbâbının üşüten ve donduran soğukluğudur.

Bunu anladınsa :

مر ترا عقلیست جزئی در نهان
کامل العقل نحو اندر جهان
*Mer turâ 'aKlîst cüz'i der-nihân,
Kâmilu'l-aKlî bi-cû ender cihân.*

«Senin hakikaten cüz'i ve göze görünmez bir aklın vardır. Dünyâda tam bir akıl ve kâmil bir ruh sâhibi ara ki,»

جزء تو از کل و کلی شود
عقل کل بر نفس چون غلی شود
*Cüz'-i tû ez-küll-i û küllî şevêd,
AKl-i kül ber-nêfs çun gullî şevêd.*

«Senin cüz'ün, yânî cüz'i olan aklın, onun küllî olan aklından küllî olsun ve nefsin boynuna boyunduruk gibi geçsin.»

Akl kelimesi (ikal) lâfzındandır. Kalkmasın diye devenin dizine bağladıkları ipe ikâl derler. O bağlanmazsa deve serbest kalır, öteye, beriye gider kaybolur. Hususiyle çölde salma bırakılacak olursa ya bir uçuruma yuvarlanır, yâhud bir canavara gıdâ olur.

Akla akl denilmesi de sâhibinin maddî ve ma'nevî tehlikelere atıl-maması için âdetâ kendisine bağlanılmış bir ikal olduğundandır. Fakat akl tam olmazsa çürük ikâl gibi olur. Nefsin, hevâ vü hevesin zorlama-sıyla kopar. Lâkin bir akl-i cüz'i sâhibi, bir akl-i küllî sâhibinin sohbe-tinde bulunur, tenvir ve irşâdından müstefid olursa onunki de akl-i küllî hâline girer. Akl, küllî olunca da kopmayacak, üzölmeyecek sağlam bir ikâl halini alır. Nefsin dizini bağlar, hattâ bununla kalmaz, boyunduruk gibi boynuna geçer. Onu kimildayamayacak bir hâle getirir.

جزء کل از کلی و کردد بدید
آنچنان که مستی عقل از نبید

*Cüz'-i küll ez-küll-i û kereded bedîd,
Ân-çun-ân kî mesti-i akl ez-nebîd.*

«Küllün cüz'ü, onun küllünden zâhir olur. Nitekim nebızden akl sar-hoş olur.»

Neb'z: Hurma sırası demektir. Bir kabin içine bir miktar hurma, üstüne de kâfi miktarda su koyup bırakırlar. İbtidâ tatlı bir şerbet olur. Es-kiyince tahammüd eder. Şarab hâline girer. Bunun kaç günlüğü içilir, kaç günlüğü içilmez fıkıh kitaplarında musarrahtır.

Nebizin şarabı içilince onun te'siri akılda görüldüğü, yâni içeni sarhoş ettiği gibi, akl-ı küllün mukâreneti, yâni akl-ı kül sâhibinin sohbeti de, akl-ı cüz'î sâhibine öylece te'sir gösterir. Fakat nebizin sarhoş etmesine mukabil akl-ı kül'lün te'siri insanı ayıltır. Çünkü sohbet müessirdir.

2052

پس بتأویل این بود کافاس پاک

چون بهارست و حیات و برک و تاک

*Pes be-te'vil in büved k'enfâs-i pâk,
Çün behârest û hayât û bergest u tâk.*

«O halde ve te'vil yoluyla bahardan maksad: Enfâs-ı tayyibe; yaprak ve asmaya karşı bahar ve hayat olmasıdır.»

2053

گفته‌های اولیا نرم و درشت

تن میپوشان زانکه دینت راست پشت

*Goftehâ-yî evliyâ nerm û dürüşť,
Ten me-pûşân z'ân-ki dînetrâst pûşt.*

«Yumuşak olsun, sert olsun evliyâ sözünden örtünüp kaçınma ki o sözler dinin muzâhîridir.»

2054

گرم گوید سرد گوید خوش بگیر

تا زگرم و سرد بجهی وزسیر

*Gêrm gûyed sêrd gûyed Hoş bi-gîr,
Tâ zi-germ û serd bi-chî v'ez-sâir.*

«Harâretli söylerse de, bürûdetli söylerse de hoş gör ki, iki âlemin germ ü serdinden ve cehennem âteşinden sıçrayıp kurtulasın.»

1014

2055

گرم و سردش نو بهار زندگیت

مایه صدق و یقین و بندگیت

*Germ u serdeş nev-behâr-î zindegîst,
Mâye-i Sıdk û yaKîn û bendegîst.*

«Bir velinin harâretli ve bürûdetli söylemesi, yâni gerek taltif, gerek tekdîr etmesi hayât-ı ma'neviyye bahâridir! Sıdk'ın, yakîn'n, ubûdiyye-în mayasıdır.»

2056

رانکه زوستان جاها زندهاست

زین جواهر بحر دل آگندهاست

*Z'ân-ki z'û büstân-i cânhâ zindeest,
Z'in cevâhir baħr-i dil âgendeest.*

«Zira onun enfâsından rûh bostanları hayat bulur. Onun cevherlerinden gönül denizi dolar.»

2057

بر دل عاقل هزاران غم بود

گر زیباغ دل خللی کم بود

*Ber dil-î âkil hezârân gam büved
Ger zi-bâğ-î dil Hilâlî kem büved.*

«Böyle gönül denizi maârif cevherleriyle dolu bir âkilin gönül bağın-
dan bir hilâl, yâni bir zevk eksilecek olsa, bin türlü gam ve kedere uğ-
rar.»

AYIŞENİN HAZRET-İ RESÛL-İ EKREM SALLALLÂHÜ ALEYHİ
VESELLEM'DEN DİĞER BİR SÜÂLİ

2058

گفت صدیقه که ای زبده وجود
حکمت باران امروزین چه بود

*Gôft SıddîKa ki ey zübdê vüçûd,
Hikmet-i bârân-i im-rûzîn çi bûd.*

«Cenâb-ı Sıddîka dedi ki: Ey varlığın zübdesi ve hilkatın sebebi; bugünkü yağmurun hikmeti ne idi?»

2059

این ز بارانهای رحمت بود یا
بهر تهدیدست و عدل کبریا

*În zi-bârânhâ-yi rahmed bûd yâ,
Behr-i tehdîdest u adl-i kibriyâ.*

«Bu rahmet yağmurlarından mı, yoksa Allahın tehdidi ve adâleti yağmuru mu idi?»

2060

این ازان لطف بهاریات بود
یا زبایزی پرافات بود

*În ez-ân luTf-i behâriyyât bûd,
Yâ zi-pâyîzî-i pür-âfât bûd.*

«Bu bahara mensub lutuflardan mı, yoksa pür âfât olan sonbahar yağmurlarından mı idi?»

2061

گفت این از بهر تسکین غمست
کز مصیبت بر نژاد آدمست

*Gôft in ez-behr-i teskîn-i gamest,
K'ez-muSîbet ber-nijâd-i âdemest.*

«Resûl-i Ekrem buyurdu ki: Bu, insanın tabiatinde musîbetten hâsıl olan gam ve kederin teskini içindir.»

2062

گر بر آن آتش ماندی آدمی
بس خرابی درفتادی و کمی

*Ger ber-ân âteş bi-mândî âdemî,
Bes Harâbî der-fütâdî vû kemî.*

«Eğer insan, o musîbet âteşiyle kalsaydı çok harab olur ve çok eksik düşerdi.»

2063

این جهان ویران شدی اندر زمان
حرصها بیرون شدی از مردمان

*În cihân vîrân şudî ender-zemân,
HırShâ bîrûn şudî ez-merdüman.*

«Bu âlem bir zaman içinde vîrân olurdu. Hırslar insanın kalbinden dışarıya çıkardı.»

2064

استن این عالم ای جان غفلتست
هوشیاری این جهانرا آفتست

*Üstün-i in âlem ey cân gafletest,
Hûşyârî in cihânra âfetest.*

«Ey can, yâni ey insan; bu âlemin direği gaflettir. Âgâhlık ise âlemin âfetidir.»

Cihanın direği ve sebep-i ma'mûriyeti garîet olduğunda şüphe edilemez. Çünkü ömr-i beşer, yüz seneyi nâdiren, hattâ enderen geçiyor. Öyle iken hepimiz ölmeyecekmişiz gibi tûl-i emel besliyoruz. Buna sebep: Düşüğümüz gaflettir. Tabîi o gaflet olmasa hiç birimiz bir çivi çaktırmaya bile heves etmeyiz. Maamafih dikkat edilirse bu gafletin ayn-ı rahmet olduğu da anlaşılır. Çünkü o gaflet yüzünden âlemin umrâmı devâm ediyor, onun yüzünden ilm ü ma'rifet ve medeniyet ilerliyor. Medeniyet ilerledikçe sefâlet ve ızdırâp da artıyor yâ. O başka bahis.

2065

هوشیاری زان جهانست و چو آن
غالب آید پست گردد این جهان

*Hûşyârî z'ân cihânest û çu-ân,
Ğâlib âyed pêst kereded in cihân.*

«Âgâhlık öbür âlemden, yâni âlem-i ma'nâdandır! O bir insanda gâlib bulunursa onun nazarında bu dünyâ alçalır ve değersiz olur.»

2066

هوشیاری آفتاب و حرص یخ
هوشیاری آب و این عالم و سخ

*Hûşyârî âftâb û hırS yaH,
Hûşyârî âb u in âlem vesaH.*

«Âgâhlık güneş, hırs u tama' buz misâli'dr. Kezâ âgâhlık su, bu âlem de kir gibidir. Güneş buzu erittiği gibi su da kiri izâle eder.»

2067

زان جهان اندک ترشح می رسد
تا تلفزد در جهان حقد و حسد

*Z'ân cihân endek tereşşuh mî-resed,
Tâ ne-lağzed der-cihân hıKd û hased.*

«Bu dünyâda insanları kin ve hasede kaptırmamak için o âlemden ara sıra azıcık tereşşuhât olur.»

2068

گر ترشح بیشتر گردد زغیب
نی هنر ماند درین عالم نه عیب

*Ger tereşşuh bîş-ter kereded zi-gayb,
Nî hûner mâned der-in âlem ne ayb.*

«Eğer gaybın o sızıntısı çok fazla olsa bu âlemde ne hüner, ne de ayb kalırdı.»

2069

این ندارد حد سوی آغاز رو
سوی قصه مرد مطرب باز رو

*In ne-dâred had suy-i âğâz rev,
Sûy-i KûSSa merd-i muTrib bâz rev.*

«Bu bahsin sonu gelmez. Başlangıca ve mutrip hikâyesine avdet et.»

ÇENG ÇALAN İHTİYÂRIN HİKÂYESİNİN DEVAMI VE ONUN NASIL HALÂS OLDUĞUNUN BEYANI

Bahsin evvelinde çeng çalan bir sâzendenin hikâyesine girilmiş, fakat araya başka bahisler girdiği için, kısra yarım kalmıştı. Şimdi onun itmâmına avdet ediliyor da deniliyor ki :

2070

مطربی کزوی جهان شد پر طرب
رسته ز آوازش خیالات عجب

*MuTribî k'ez-vey cihân şüd pür Tareb,
Rûstez'âvâzeş Hayâlât-i aceb.*

«O bir sâzende idi ki terennümüyle cihan şevk ve tarebe gelirdi. Sesinin işitilmesinden hayâlât-ı acibe hâsıl olurdu.»

Yâni gerek sazının, gerek âvâzının te'siri dinleyenlere rakîk hisler,
lâtîf hayaller ilhâm ederdi.

2071

ازنوازش مرغ جان پر آن شدی
وزصدایش هوش دل حیران شدی

*Ez-nevâyeş murğ-i cân perrân şudî,
V'ez-Sadâyeş hûş-i dil hayrân şudî.*

«Onun terennümünden cân kuşu uçardı. Sadâsından da kalbin idrâki
hayran kalırdı.»

2072

چون برآمد روزگار و پیر شد
باز جانش ازعجز پشه گیر شد

*Çun ber-âmed rûzgâr û pîr şud,
Bâz-i cânş ez-acz peşşe-gîr şud.*

«Zaman geçip de adamcağız ihtiyârlayınca onun can doğanı, aczinden
sıvrıl-sinek tutmaya başladı.»

Yâni gençliğinde doğan gibi, şâhin gibi yükseklerde uçarken ihtiyar-
layınca sinek avlamaya mecbur oldu.

2073

بشت او خم گشته همچون بشت خم
ابروان برچشم همچو باردم

*Püşt-i û Ham geşte hem-çun püşt-i Hum,
Ebruvân ber-çêşm hem-çû pârdum.*

«Arkası küp sırtı gibi kanburlaştı. Kaşları paldum gibi gözünün üs-
tüne düştü.»

2074

گشته آواز لطیف جانفراش
زشت و نزد کن نیرزدی بلاش
*Geşte âvâz-i laTîf û cân-fezâş,
Zîşt u nezd-i kes ne-yerzîdî belâş.*

«Vaktiyle latif olan ve cana can katan sesi bozulmuş, kimsenin beleş
bile dinlemeyeceği bir dereceye gelmişti.»

2075

آن نوای رشک زهره آمده
همچو آواز خر پری شده

*Ân nevâ-yî reşk-i zührê âmede,
Hem-çu âvâz-i Har-i pîrî şüde.*

«Zühre yıldızının bile hased ettiği o güzel sesi, kart bir çeşğ'n dil-
hıraş sayhasına dönmüştü.»

Seb'a-i seyyare denilen kevakib'in, Acem esâtirine göre birer vazifesi
vardır. Meselâ, (Utarid) feleğin kâtibi, (Müşteri) hâkimi, (Merih) cellâdı
olduğu gibi (Zühre) de sâzende ve bâzendesidir. Onun için (Zühre) nin
felekte çalıp çağırdığı tahayyül olunurdu.

2076

خود کدامین خوش که آن ناخوش نشد
یا کدامین سقف کان مفرش نشد

*Hod küdâmin Hoş ki ân nâ-Hoş ne-şüd,
Yâ küdâmin sêKf k'ân mefreş ne-şüd.*

«Hangi bir hoşluk vardır ki sonunda nâhoş olmasın, hangi bir tavan
vardır ki n'hâyet yıkılıp düğeme tahtası gibi yayılmasın?»

Muhavvil'ül-ahvâl ve Mukallib'ül-kulûb olan Allah, dünyayı bir inkı-
lâb âlemi olmak üzere yaratmış, âlem böyle olduğu gibi, âlemdekileri de
inkılâba tâbi' kılmıştır. Bugünkü meserret, yarın kedere; yarınki keder
öbür gün bir sürûra tahavvül eder. Bugün hoş olan bir şey, yarın nâhoş
olur. Bugün ma'mur görünen binâlar, yarın harâbiye yüz tutarlar. Dün-

yânın bidâyetinden beri böyle olmuş, nihâyetine kadar da böyle olup gi-
decektir.

*Sebâtı yok bu âlemin ona kim i'timâd eder?
Terah gelir ferah gider. ferah gelir terah gider.*

Bahsimizin mevzâ'unu teşkil eden mutrip de gençliğinde gayet güzel
sesli bir hânende iken mürûr-i zemân ile ihtiyarlamış, vaktiyle söylemesi
için yalvaranlar :

«Sus ey sûrnây-ı hâkanî, sükûtun mûsîki olsun!» demek lüzumunu his-
seder olmuşlardı.

Hülâsa: Dünyâdaki nefsler ve nefesler tehavvüle uğradığı gibi sesler
de tebeddüle tâbi'dir. Ancak :

2077

غیر آواز عزیزان در صدور
که بود از عکس دمشان نفخ صور

*Gayr-i âvâz-i azîzân der-Sudûr,
Kî büved ez-aks-i demşân nefH-i Sûr.*

«Azizlerin, yani ekâbir-i ümmetin, sine ve kalblere akseden sesleri ve
sözleri müstesnâdır ki onların aksinden âdetâ sûr nefhasının te'siri husûle
gelir.»

Tekellüm olsun terennüm olsun ağızdan çıkan bir ses, havada biraz
dalgalandıktan sonra yokluk ummanında kaynar gider. O yokluk ummâ-
nına batmayıp az çok bekâ te'min edebilen, büyüklerin sesleri ve sözle-
ridir. Bâki merhum :

«Bâkî kalan bu kubbede bir hoş sadâ imiş,»

demiş. İşte o kubbe, târih sahîfeleridir ki oraya hüsnü sûretle aksetmiş
sedâlar dâimâ çınlar. Meselâ Mesnevî-i şerif aşağı yukarı 700 senelik bir
eserdir. Bugün dahi okunduğuna göre Hazret-i Mevlânânın sesi hâlâ
pâydar oluyor demektir.

2078

اندرونی کاندرونها مست ازو
نیستی کین هسپامان هست ازو

*Enderûnî k'enderûnhâ mest ez-û,
Nîstî k'in hêsthâmân hest ez-û.*

«Âlemde pâydâr olacak sesler bir derûndan çıkar ki, derûnlar ve
kalbler onun mestid r. O seslerin çıktığı ağızlar bugün mevcut değildir.
Fakat bizim varlıklarımız o yokluktan vârid olmuştur.»

Yâni o ses sâhibleri mevhum varlıklarını vücûd-i hakikide ifnâ kıl-
mışlardır. İşte onların kendisinde fâni oldukları Vücûd-i Hakiki bizim için
varlık mayasıdır.

2079

کهربای فکر هر آواز او
لذت الهام و وحی و راز او

*Keh-rubâ-yî fikr-i her âvâz-i û,
Lezzet-i ilhâm u vahy û râz-i û.*

«Her fikrin, her âvâzın kehrûbâsı, yâni câzibesi odur. Kezâ ilhâmın,
vahyin ve sırrın lezzeti odur.»

Veliyy-i ekmel, sıfât ve zât-ı İlâhiyyenin mazhar-ı tammı olduğu için
her türlü tecelliyât o mazhardan sūdûr eder.

Mutrip kıssasına avdet ediliyor :

2080

چونکه مطرب پیرتر گشت و ضعیف
شد زبانی کسی رهبن یک رغیف

*Çun-ki muTrib pîr-ter geşt û Za'îf,
Şûd zi-bî-kesbî rehîn-i yek rağîf.*

«O mutrip çok ihtiyarlayıp da zaif düşünce kazanamadığından bir ek-
meğe müftekir oldu.»

Binâenaleyh Rezzâk-ı Âleme ilticâ ve duâ için dedi ki :

گفت عمر و مهلم دادی بسی
لطفها کردی خدایا باخشی

Gôft omr û mûhletem dâdî besî,
LuTfhâ kerdî Hudâyâ bâ-Hasî.

«İlâhî, bana uzun bir ömür ve o kadar zaman mühlet verdin. Benim gibi çör-çöp mesâbesinde bulunan bir mahlûka azim lutuflar ettin.»

معصیت ورزیده‌ام هفتاد سال
باز نگرفتی زمن روزی نوال

Ma'Sıyet verzîdeem heftâd sâl,
Bâz ne-griftî zi-men râzî nevâl.

«Yetmiş yıldır günah içinde yuvarlandığım hâlde bir gün rızkımı kesmedin.»

نیست کست امروز مهمان توام
چنک بهر تو زیم کان توام

Nîst kesb imrûz mihmân-i tuem,
Çeng behr-î tû zenem k'ân-î tuem.

«Bugün kazanamadığım için sana misâfirim. Senin mihmânın, senin kulun olduğum için sana çeng çalacağım.»

چنک را برداشت شد الله جوی
سوی گورستان یثرب آه گوی

Çengrâ ber-dâşt şûd Allâh-cûy,
Sûy-i gûristân-i yesrib âh-gûy.

«Çengi omuzladı. Âh diyerek ve Allaha ilticâ ederek Medine kabristanına gitti.»

گفت خواهم از حق ابریشم بها
کو به نیکویی پذیرد قلبها

Gôft Hâhem ez-haK ebrîşüm-behâ,
K'û be-nikûyî pezîred Kalbhâ.

«Dedi ki: ibrişim bedelini, yâni çalacağım sazın ücretini Allahtan isterim. Zât-i ecell ü a'lâ kalp olanları da lûtf u kereminden hüsnü kabûl eder.»

(İbrişim bahâ) saz çalanlara verilen bahşîş demektir.

چنک زد بسیار و گریان سر نهاد
چنک بالین کرد و برگوری فتاد

Çeng zed bisyâr u giryân ser-nihâd,
Çeng bâlîn kerd u ber-gûrî fütâd.

«Çengi uzun uzadıya çaldı. Sonra onu yastık yaparak ağlaya ağlaya bir kabir üzerine kapandı».

خواب بردش مرغ جان از حبس دست
چنک و چنگی را رها کرد و بجست

Hâb bürdeş murğ-i cân ez-habs rest,
Çeng û çengîrâ rehâ kerd û bi-cest.

«Onu uyku istilâ etti. Can kuşu beden habsinden kurtuldu. Rûh; çengi de, çengîyi de bıraktı, sıçrayıp ervâh âlemine gitti.»

گشت آزاد از تن ورنج جهان
درجهان ساده و صحرای جان

Gêşt âzâd ez-ten û renc-i cihân,
Der-cihân-î sâdevû Sahrâ-yi cân.

«Çeng'nin ruhu uyku esnâsında sâde bir âleme ve can sahrâsına gitti. Cismânî ve cihânî meşekkatlerden kurtuldu.»

Cenâb-ı Hakkın had ve hesabı bulunmayan ni'metlerinden biri de uykudur. Kur'ân-ı Kerim'de: «Ey insanlar, uykunuzu, sizin için sübât, yânî râhat kıldık» buyuruluyor.

Sübât: Kat' mânâsınadır. Uykuya sübât denilmesi uyanıkken yapılan işleri inkitâa uğratmasından, binnetîce bedene istirâhat vermesindendir. Evet, uyku, her türlü iştiğâli kat'eder, hattâ zihni meşgûliyetleri durdurur; binâenaleyh insanı cismen de, fikren de dinlendirir. Bazı kimseler için gaflet getirirse de bâzıları için ayn-ı ni'met olur. Meselâ bir herif; tatlı, tuzlu, acı, ekşi bir çok yemekle midesini tika basa doldurur, onların hazım esnâsındaki buhârı beynine vurur, bilâihitiyâr gözleri kapanır, gaflet deryâsına dalar. Diğeri ise hasbelbeşeriyye uyur, uyur amma uykusu mi'de tokluğundan değildir. Belki onun uykusu berikinin uyanıklığından daha nâfi'dir. Çünkü bir taraftan bedeni dinlenir, diğeri taraftan fikri ve rûhu istirâhat eder. Husûsiyle ve hiç olmazsa güzel ve teselli verici rû'yâlar görür de uyandığı vakit müteselli olur. İşte pîr-i çengî de herkesten ümidini kesmiş, yalnız Allaha teveccüh etmiş, rûhî istiğrâk içinde sazını çalarken tevceccüh ve zevk âleminde kendinden geçmiş, rûh ve rû'yâ âlemine dalmıştı.

2089

جان او آنجا سرایان ماجرا
کندر اینجا گر بماندندی مرا

*Cân-i û âncâ serâyân mâ-cerâ,
K'ender încâ ger bi-mândendî merâ.*

«Çengînin rûhu o âlemde terennüm ederek diyordu ki: Ne olurdu, beni şurada alıkosalardı.»

2090

خوش بدی جام درین باغ بهار
مست این صحرای غیب و لالهزار

*Hoş büdî cânem der-în bâğ-î behâr,
Mest-i îin Sahrâ-yi gayb û lâlezâr.*

«Rûhum şu bahar bağının, şu gayb âlemi sahrâsı ve lâlezârının mesti olup kalsa ne hoş olurdu.»

1026

2091

بی پروا بی باغ فر می کردم
بی لب و دندان شکر می خوردم

*Bî-per û bî-pâ sefer mî-kerdemî,
Bî-leb û dendân şeker mî-Hordemî.*

«Geldiğim bu âlemde dâimî olarak kalsa idim: Kanadsız ve ayaksız sefer eder dışsız ve dudaksız şeker yerdim.»

Şu sûret âleminin gayrı bulunan ma'nâ âlemi, herhâlde bizim âlemimizden bambaşka bir şeydir. Meselâ onun bir cüz'ü demek olan, hepimizce de meşhûd ve mücerreb bulunan rû'yâ âlemini düşünelim. O âlemde öyle şeyler görülür ki bizim âlemde cereyânı kâbil değildir. İnsan rû'yâsında uzun uzun seferlere çıkar, vapurlara, şömendöferlere, tayyârelere bindiğini görür. Yer altına girer, gökyüzüne çıkar, koşar, uçar. Bu kadar didinme ve uğraşmaya mukâbil de yatağından ayrılmaz, belki bir tarafından öbür tarafına dönmez. Kezâ yine rû'yâda bir adam ziyâfette bulunur. Türlü türlü yemekler, türlü türlü tatlılar yer, tika basa karnını doyurur. Öyle olduğu hâlde ne dudakları açılır, ne de çiğnemekten dişleri yorulur. Daha garibi o kadar tokluk üzerine uyanınca açlık hisseder.

Hülâsa: Şu bedene tealluk etmeksizin, bu cisim vâsıtasıyla olmaksızın mütenâim ve muazzeb olur. Temamen ma'nevi olmayan rû'yâ âleminde bile bu gibi hâller vukû'a geldiğini hepimiz biliriz. Çünkü hepimiz de acib ve garîb rû'yâlar görmüşüzdür. İşte bunları nazar-ı dikkate almalıyız. Ve sırf ma'nevi olan âlemlerdeki ezvâkı ve ikâbı, meselâ cennetteki ni'metleri, cehennemdeki azabları bunlara kıyas etmeliyiz.

Bahse devam olunuyor ve çengî lisânından deniliyor ki :

2092

ذکر و فکری فارغ از رنج دماغ
کردم با ساکنان چرخ لاغ

*Zikr u fikrî fâriğ ez-renc-î dimâğ,
Kerdemî bâ-sâkinân-i çerH lâğ.*

«Beynimi yormaksızın zikr ü fikirde bulunur, âlem-i eflâk sâkinleri, yânî melâike ile görüşür lâtifeleşirdim.»

Bundan evvelki beytte rû'yâ âlemine işâret olunmuştu. Burada âlem-i melekûta imâ ediliyor.

1027

Ma'lumdur ki rü'yâ, âlem-i misâldendir. Âlem-i misâl ise cesedlerle rûhlar arasında, ta'bir-i diğerle sûret ve ma'nâ arasındadır. Fakat bir kimsenin ruhu daha ziyâde pâk ve musaffâ ise bu âlemden yükselir, melâike âlemine ulaşır, oranın acâib ve garâibini müşâhede eyler ki onları görmek için gözün, işitmek için kulağın, cevap vermek için dilin zahmetine hâcet kalmaz. Bunun kâbil olup olmadığını baîd bir teşbih ile ve küçük bir zahmetle nefsimizde de tecrübe edebiliriz.

Ba'zan bir mes'ele ile zihnen meşgul oluruz. İhtimâl ki o mes'ele, bir, yâhud bir kaç kişi ile sual-cevâb şeklinde cereyân eder. Oturduğumuz yerde onun cereyânını düşünürüz. Mübâhase edenlerle konuşur, lâkırdılarını işitir, lâzım gelen cevaplarını veririz. Fakat ne gözümüz onları görür, ne kulağımız sözlerini duyar, ne de cevap vermek için dilimiz kıpırdar.

2093

چشم بسته علی می دیدی

وردو ریحان بی کفی می دیدی

Çêşm-bestê âlemî mî-dîdemî,
Verd u reyhân bî-kefî mî-çîdemî.

«Gözüm kapalı olduğu hâlde bir âlem görür, elimin, avucumun yardımı olmaksızın gül ve fesliğin toplardım.»

Dimâğımızın bir fi'li vardır ki adına düşünmek deriz. Bu fi'l şahsa göre değişir, derecesine göre isim alır. Meselâ (Tefekkür) denilir, (Tehayyül) denilir, (Mürâkabe) denilir, (Râbîta) denilir. İnsan bununla meşgul olduğu hâlde a'zâsının vâsıtası olmaksızın bir çok şeyler yapar. Meselâ oturduğu yerden kalkar, tayyâreye biner Amerikaya gider, devr-i âlem yapar, döner gelir. Hem de bunu bir ân içinde icrâ eder. Halbuki yürümek vâsıtası olan ayağını, atmak şöyle dursun, yerinden bile kımlatmamıştır.

Kezâ tehayyülâtına göre bir bahçeye girer, tarhlar arasında dolaşır, beğendiği çiçekleri toplar, onlardan bir demet yapar, belki de :

Bûy-i aşk-ı sâfımı duysun meşâm-ı iffetin,
Kokla ey gülbün; meneksem yâdigâr olsun sana.
Eyleme pâmâl-i nahvet sevdiğim; tak göğsüne,
Aşkımın timsâli farzet, bergüzâr olsun sana.

diyerek takdim eder. Böyle iken o çiçekleri toplayacak ve bağlayıp demet haline getirecek olan ellerini tahrik etmemiştir. Şu hâl, en basit kimseler

için mümkün iken safveti ve ma'nevîyyâtı kuvvetli olan zevatın böyle tefekkür ve mürâkabe esnâsında daha yüksek hâlâta nâil olmaları, neden kabil olmasın? Hülâsa ihtiyâr çengi o sırada :

2094

مرغ آبی غرق دریای عمل

عین ابوی شراب مفتل

Murğ-i âbî garK-i deryâ-yî asel,
Ayn-i Eyyûbî şerâb-i muğtesel.

«Bal denizine girmiş bir ördek, yâhud şarâb-ı muğtesel içinde bir Eyyûb gibi olmuştu.»

Hazret-i Mevlânâ bu beyt ile Eyyûb Aleyhisselâmın kıssasına telmih ediyor:

Ma'lumdur ki İshak Aleyhisselâm'ın (İs) ve (Ya'kub) nâmında iki oğlu vardı. Ya'kub Aleyhisselâm'dan Benî İsrâîl, İs'ten de dördüncü batinında Eyyub Aleyhisselâm vücûda gelmişti. Hazret-i Eyyub (Dımışk) ile (Ezriat) arasında (Besine) denilen bir köyde oturur, çiftçilikle meşgul olurdu. Yûsûf Aleyhisselâmın oğlu (Efrâyim) in kızı (Rahime) yâhud (Rahmet) ile evlenmiş, çocuk sâhibi olmuştu. O civar halkını irşâd için kendisine nübüvvet de verilmişti. Lâkin Cenâb-ı Hak onu imtihana ma'ruz kıldı. Hayvânâtı kırana uğradı, ekinleri yıldırımla yandı. Emlâki yıkılıp çocukları enkâz altında kaldı. Kendisi de hastalanıp uzun müddet yattı. Bu kadar musibete karşı sabr ve şükrediyordu. Nihayet :

وَأَيُّوبَ إِذْ نَادَى رَبَّهُ

أَنِّي مَسْنِي الضُّرُوبَ أَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ

Yâni: «Yâ Rabbi; bana zarar temas ve istilâ etti, sen Erhamerrâhimin-sin¹⁰» diye Hakkın merhametine sığındı. Bunun üzerine âfiyeti, serveti lâde olundu. Bu vak'a Kur'ân-ı Kerim'de şöyle hikâye ediliyor :

(10) Sûrei Enbiya : 83.

مثنوی در حجم اگر بودی جو چرخ

در نکتجیدی درو زان نیم برخ

Mesnevî der-hacm eger bûdî şu şerH,

Der-ne-küncîdî der-û z'ân nîm berH.

«Eğer Mesnevî kitabı hacm i'tibâriyle felekler kadar geniş olsaydı yine o esrârın bir mikdârını istiâb edemezdi.»

Vâkı'a Mesnevî-i şerif altı cildten ve yirmi şu kadar bin beytten müteşekkil büyük ve muazzam bir eserdir. Fakat onun vüs'at ve azameti, esrâr-ı İlâhiyye ve maârif-i Rabbâniyyenin büyüklüğü karşısında hiç kâhır. Cenâb-ı Hakkın tenâhisi olmadığı gibi şuûn-ı İlâhiyyenin de hadd ü pâyanı yoktur. Tabîdîr ki nâmütenâhî olan mütenâhî derûnuna sığmaz.

Kur'ân-ı Kerimde :

قُلْ لَوْ كَانَ الزَّحْمُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الزَّحْمُ

قَبْلَ أَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِشَلِهٍ مَدَدًا ﴿١٣﴾

buyurulmuştur ki : «Habîbim; söyle: Bütün denizler, bütün bahr-i muh'tler bilfarz mürekkebe olsa ve onlara bir mislini de ilâve etsek; Rabbimin kelimâtı hitâm bulmadan evvel o denizden mürekkebe biterdi¹³» meâlin-dedir. Kelimât-ı İlâhiyye, bütün mahlûkât ve mevcûdât demektir ki Hak-kın tecelliyâtı asâırdır. Allahın zât-i akdesi, sıfâtı ve tecelliyâtı sınır ka-bul etmez. Binâenaleyh bütün denizler mürekkebe olsa da yazılamıyacak olan esrâr-ı tecelliyâtı, bittabi' altı cild Mesnevî istiâb edemez.

کان زمین و آسمان بس فراخ

کرد از تنگی دلہرا شاخ

K'ân zemîn û âsmân-î bes ferâH,

Kêrd ez-tengî dilem-râ şâH şâH.

«O zeminin, o âsmânın vüs'at-i harikül'âdesine karşı kalbimin dar olması derûnumu parça parça etmiştir.»

وَإِذْ كُنَّا عَبْدًا لِّأَيُّوبَ

إِذَا نَادَى رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ ﴿١١﴾

أَرْكُضْ بِرِجْلِكَ هَذَا غُغْتَسِلَ بَارِدٌ وَشَرَابٌ ﴿١٢﴾

«Habîbim; abd-i hâssımız Eyyubü zikret ve sabırlı mâcerâsını halka anlat. Hani, Rabb-i Kerimine nidâ ve merhamet-i bâriye ilticâ eylemişti de, şeytan bana zahmet ve azâb ile temâs etti demişti. (Bunun üzerine Cenâb-ı Hak da ona vahy ile dedi ki) Ayağınla yere vur, işte gusledilecek ve içecek iki menba¹¹.»

Hazret-i Eyyubun ayağını yere vurmasıyla iki kaynak zuhur etti. B'ri sıcak, diğeri soğuktu. Sıcak menba'da yıkandı, soğuk kaynaktan içti. O suretle hastalık âfiyete döndü.

وَوَهَبْنَا لَهُ أَهْلَهُ

وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَةً مِنَّا وَذِكْرًا لِّأُولِي الْأَلْبَابِ ﴿١٣﴾

«Ona ehlini de, onlarla berâber emsâlini de verdik. Bu atıyye bizden rahmet eseri olarak verilmişti. Akli başında olanlara medâr-ı ibret olsun diye ihsân olunmuştu¹².»

که درو ایوب از پا تا بفرق

پاک شد از رنجها چون نور شرق

Kî der-û Eyyûb ez-pâ tâ be-ferK,

Pâk şud ez-rêncâ çun nûr-i şerK.

«O menba'da Eyyub Aleyhisselâm tepeden tırnağa kadar bütün hastalıklardan temizlendi, Şark nuru, yâni Güneş gibi pâk ve parlak oldu.»

(11) Sûrei Sad: 41-42.

(12) Sûrei Sad: 43.

Bu beytin pîr-i çengî lisânından olması da, bizzât lisân-ı Mevlânâdan îrâd buyurulması da mümkündür.

Hazret-i Ali Kerremallâhü vechehû Efendimize isnâd edilen bir kıt'a vardır. Orada :

«**Âlem-i ekber sende dürülû bükülû iken kendini ufak bir şey mi sayıyorsun?**» denilmektedir.

Âlem-i ekber: Şu gördüğümüz fezâ ile onun fevkindeki semâ ve mele'i a'lâdır. **Âlem-i suğrâ da:** İnsandır ki âlem-i ekberin âdetâ fihristi, yâhud nümûnesi mesâbesindedir. Binâenaleyh Âlem-i ekberin bütün mahiyeti insanda mevcuttur, hattâ insan-ı kâmilin kalbi, bunların hepsini muhittir.

Nitekim Hazret-i Mevlânâ bir gazelinde :

«**Dün sabah ma'nevi bir seyrân esnâsında feleğe dayandım. Bir haşhaş dânesi içinde bir örs buldum**» yâni: «**Bütün mükevvenat ve mevcûdâtı, nokta-i süveydâ dahilinde seyrettim.**» buyuruyor.

Yürek denilen uzvun üzerinde siyah ve gayet küçük bir nokta varmış ki orası tecelliyât mahalli imiş. İşte (**Süveydâ-yi kalb**) ve (**Nokta-i süveydâ**) dedikleri odur.

Hazret-i Pîrin beyânâtı garib karşılanmasın. Bu mazhariyyet derecemize göre hepimizde vardır. Hepimiz de okumak ve öğrenmek sûretiyle ba'zı ma'lûmât elde etmişizdir. O ma'lûmât zihnimizde mahfûzdur. Meselâ devâm ettiğimiz bir câmiî ne vakit istesek bütün müstemilâtıyla hatırlayabiliriz. Bunu insanlık sıfât-ı mükerreremesini hâiz olduğumuz için yapabiliyoruz. Fakat bir de insanların havâssı, yâni Allah indinde makbul olanları vardır ki elbet onların vukûfu daha başkadır. Tabii onların halini kendi halimize kıyas edemeyiz. Ancak kendimize bakar da onlarda bizden pek fazla, hattâ bize nisbet kabul etmeyecek derecede mazhariyyet-i ma'neviyye bulunduğunu anlarız. Tabii bu anlayış; yirmi, otuz kuruş parası olan bir züğürdün yirmi, otuz milyon liralık servete mâlik kimse-ler bulunduğunu idrâk etmesi gibi olur.

Ma'neviyyât âleminin vüs'atine karşı kalbin darlığından şikâyet edilmesi, pîr-i çengî lisânından olduğu sûrette pek tabiidir. Lisân-ı Mevlânâdan olduğu takdirde, o da zevk-i irfân ilerledikçe hayretin artması kabilindendir.

Beyt-i şerife başka türlü ma'na da verilebilir. Pîr-i çengî diyordu ki: Zemîn ve semâ o kadar genişliğiyle berâber beni sıkıyor, kalbimi daraltıyor. «Dünyâ geniş olmuş, ayakkabı dar olduktan sonra ne fayda!» diye bir mesel vardır. Sıkı ayakkabının dünyâyı daralttığı gibi elem ve keder gibi haller de dünyâyı insanın nazarında küçültür, daraltır, âdetâ ufuk dâiresini, cendere gibi boynunu sıkıştırarak bir dereceye getirir.

وین جهانی کاندین خوابم نمود
در کشایش پرو بالمره کشود

V'in cihânî k'enderin Hâbem nümûd,
Der-küşâyış perr u bâlemrâ küşûd.

«**Rü'yâda gördüğüm bu âlem, feth ü incilâ yolunda kolumu kanadımı açtı.**»

Yâni uyanıkken bulunduğum âlemde muzâyaka çektiğim için çok sıkılıyordum. Rü'yâda girdiğim bu âlemde ise sıkılmak şöyle dursun, âdetâ kanatlanmış gibi uçuyorum, hadd ü pâyânı olmayan fezâlarda dolaşıyorum.

Ca'fer ibni Ebî Tâlib Radiyallâhü anh Hazretleri — ki Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizin amca zâdesi ve Cenâb-ı Ali'nin ağabeyi idi. Müslümanların Rumlarla ilk def'a çarpıştıkları (Mü'te muharebesi) inde İslâm serdârı bulunuyor, müsâdeme esnâsında bir eliyle sancağı tutuyor, bir eliyle düşmana kılıncı sallıyordu. Bir kılıncı darbesiyle sağ eli kesildi. Sol eliyle sancağı tutmakta devâm etti. Öbür eli de yine bir darbe ile kesildi. Bileklerinden kanlar fışkırdığı hâlde kesik kollariyle sancağa sarıldı. Kumanda mevkiinden ayrılmadı. Nihâyet bir mızrak darbesiyle yere serildi. O, düşerden ashabdan (Abdullah Bin Revâhe) koştı, sancağı kavradı, devrilmesine meydan vermedi.

Hazret-i Ca'fer, hâl-i ihtizarda iken kendisine su getirdiler.

— Oruçluyum, suyu yanıma bırakın. Guruba kadar yaşayabilirsem içerim, dedi. Bıraktılar. Lâkin içmek nasib olmadı. Oruçlu iken şehitlik şerbetini içti. (Radiyallâhü anhü ve nefa'na bişefâatihi.)

Bu kahraman ve fedâkâr zât hakkında: «**Cenâb-ı Hak, Ca'fere kesilmiş ellerine bedel iki kanad ihşân etti. Onlarla dilediği yerlere uçuyor**» Hadis-i Şerifi sanih oldu. Ve bu Hadis dolayısıyla o mübârek zâte (**Ca'fer-i Tayyar**) denildi.

İşte pîr-i çengî kemâl-i ihlâs ile Allah'a teveccüh eylemiş olduğu için rü'yâsında öyle bir müşâhedeye nâil olmuştu. Cenâb-ı Mevlânâ o âlemi ta'rif için buyuruyor ki :

آن جهان و راهش ار پیدا بدی
کم کسی بکلمه اینجا بدی

*Ân cihân û râheş er peydâ bûdî,
Kem kesî yek-lahzâi încâ bûdî.*

«Eğer o ma'nâ âlemi zâhir olsaydı ve yolu kolayca bulunsaydı bu âlemde duracak pek az kimse kalırdı, yâhud hiç kimse kalmazdı.» Bahse dönülüyor.

امری آمد که نی طامع مشو
چون زیارت خار بیرون شد برو

*Emr mî-âmed ki nî Tâmi' me-şev,
Çun zi-pâyet Hâr birûn şud bi-rev.*

«Pîr-i Çengînin rûhuna (hayır tama'kârlık etme. Mâdem ki ayağın-
dan diken çıktı, kalk, git) diye emir geldi.»

İhtiyar mutrib'in rû'yada gördüğü (âlem-i misâl), yâhud (âlem-i ervâh) idi. O âlemleri bazıları rû'yada, bazıları yakaza halinde görebilir-
lerse de bu fânî hayat ile alâka kesilmeden evvel orada kalmak imkânı yoktur. Anlaşılan pîr-i mutrib orasını görünce beğenmiş ve yerleşmek istemiş. Onun için kendisine «Hayır, burada kalman olamaz. Henüz dün-
yâ âlemine irtibâtın bâkidir. Ma'mâfih ayağından diken çıkmış, yani seyr ü terakkine mâni olacak şeyler kalbinden çıkarılmıştır. Hayât âle-
mine dön, orada çalış, çabala da öyle gel» denilmiş.

مولی مولی میزد آنجا جان او
درفضای رحمت و احسان او

*Mûlî mûlî mî-zed uncâ cân-i û,
Der-feZâ-yî rahmet û ihsân-i û.*

«Pîr-i çengînin canı ise orada, Allahın rahmeti ve ihsanı fezâsında, Âtîfet-i Hakka i'timâden oyalanıyor.»

Yâni bir ân fazla kalmasını kâr sayıyordu.

«EMİR'ÜL-MÜ'MİNİN ÖMER RADİYALLÂHÜ ANH UYKUDA İKEN
İLÂTİFİ BİR NİDÂNIN, KENDİSİNE, BEYTÜLMAL'DEN ŞU KADAR
ALTIN AL DA KABRİSTANDA UYUMUŞ OLAN ADAMA
VER DEMESTİ»

آن زمان حق بر عمر خوابی گماشت
تا که خویش از خواب نتوانست داشت

*Ân zemân haK ber-'Umer Hâbi gümâşt,
Tâ-ki Hîş ez-Hâb ne-tvânîst dâşt.*

«O sırada Cenâb-ı Hak, Hazret-i Ömere bir uyku havâle etti ki, Fâ-
rûk-ı A'zam kendisini tutmaya muktedir olamıyordu.»

درعجب افتاد کین معهود نیست
این زغیب افتاد بی مقصود نیست

*Der-aceb üftâd k'in ma'hûd nîst,
În zi-gayb üftâd bi-maKSûd nîst.*

«Hazret-i Ömer bu hâlden teaccüp etti. Bu benim âdetim değildi, mâ-
dem ki gaybdan vâki' oldu, elbette sebebsiz değildir dedi.»

سر نهاد و خواب بردش خواب دید
کآمدش از حق ندا جانش شنید

*Ser nihâd û Hâb bürdeş Hâb dîd,
K'âmedeş ez haK nidâ câneş şenîd.*

«Başını yere koydu uyudu ve rû'yâ gördü. Âlem-i menâmda Haktan
gelen bir nidâyı ruhu işitti.»

آن ندای کاصل هر باتک و نداست

خود ندا آتست این باقی صداست

*Ân nidâyî k'aSl-i her bâng û nidâst,
Hod nidâ ânêst in bâKî Sadâst.*

«Fârûk-ı A'zâm'ın işittiği bir nidâ idi ki: her ses'in, her nidânın aslı bulunuyordu. Zâten nidâ odur, bakiyyesi sadâdan ibârettir.»

Ma'lumdur ki nidâ: Ses demektir. Sadâ ise: Aks-i savt ma'nâsınadır ki, türkcesi (yankı) imiş. Aks yapan yerlerde, husûsiyle dağlık arâzide sadâ işitildiğini hepimiz biliriz. Allah rahmet eylesin Muallim Nâci merhumun :

*Aksetti bin vâ hasretâ,
Dağlarla çıktım âşinâ;
Her dağdaki kalbî sadâ,
Efgânımın efgânıdır.*

beytindeki (sadâ) kelimesi, tam ma'nâsında kullanılmış; vâ hasretâ, yâni çok göreceğim geldi akislerinin dağlarda işitilmesi, kalbden çıkan figanların bir kerre de dağlarda feryâd etmesi sûretinde gösterilmiştir.

Evet. Asıl nidâ, Cenâb-ı Hakkın nidâsıdır. Muallim Cûdî bir gazelinde:

*Hum-i vücûd henûz ihtizâz peymâdır,
O gunneden ki gelir kâf ü nûn hitâbından.*

demıştır. Kâinâtın vücûda gelmesine (Kün) yâni (Ol) nidâsı sebep olmuştu. O nidâ el'ân devam edip gidiyor, ilelebed de devam edip gidecek. O nidâ ve o emir olmayınca bir sivrisineğin vızlaması bile mümkün değildir. O hâlde en zaifinden en şedidine kadar kâinâtın bütün asvâtı, o nidây-ı İlâhînin sadâsından, yâni aksinden ibârettir.

ترك و كرد و پارسى گو و عرب

فهم کرده آن ندا بی گوش و لب

*Türk u kürd û pârsî-gû vu areb,
Fêhm kerdê ân nidâ bî-gûş u leb.*

«Türk de, Kürd de, Acem de, Arab da o nidâyı kulaksız ve dudaksız anlamaktadır.»

Dünyada mevcut kavimlerin medenîsi olsun, bedevîsi olsun, vahşisi olsun o nidâyı anlar. Hem de söylemek için dudağa, işitmek için kulağa muhtac olmadan idrâk eder. Bütün mahlûkâtın harekât ve sekenâtının irâde-i İlâhiyye ile olduğunda şüphe yoktur. Bir kimsenin ef'âl-i sâiresi şöyle dursun, oturup kalkması, yatıp uyuması gibi hareketlerde murâd-ı İlâhî olunca kendisine ilhâm olunur, o adam da nidây-ı İlâhî demek olan o ilhâmı dudaksız ve kulaksız anlar ve yapar.

خود چه حای ترك و تاجيكست و زنك

فهم کرده آن نداریا چوب و سنك

*Hod çi cây-î türk u tâcîkest u zeng,
Fehm kerdê ân nidâ-râ çûb u seng.*

«Türk, Tacik, Zenci ne demek? O nidâyı ağaç ve taş da anlar.»

Tacik kelimesi: Burhân-ı Kâtî'nın beyânına göre evlâd-ı Arabdan olup da Acemler arasında yetişen imiş. Sonra bu kelime (dacık) şeklinde ve müslüman demek olmak üzere ermeniceye intikâl etmiştir. Şimdi Orta Asyada fârisî konuşanlara (Tacik), türkçe söyleyenlere (Tat) deniliyor-muş.

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki: Hakkın nidâsını sade Türk, Tacik ve Zenci g.bi insanlar değil, nebâtât ve cemâdât da anlar. Kışın birer deynek haline gelmiş olan ağaç dalları bahar mevsiminde Allah'ın nidâsını işitirler. Derhal çiçek açarlar, yaprak salıverirler, zamanı gelince de yemiş verirler. Daha sonra sonbahar olur, yine Hakkın nidâsını duyarlar, yapraklarını dökerler ve birer deynek hâline gelirler.

Toprak da böyledir, taş da böyledir, demir de böyledir, su da böyledir. Yer in sallaması, yâni zelzele olması, toprağın açılıp Karunu yutması, taşların yarılıp içlerinden sular akması, denizin açılıp Hazret-i Mûsâya ve Benî İsrâîle yol vermesi, sonra ordusuyla berâber Fir'avni sulara gark etmesi, demir bıçağın Hazret-i İsmâil Aleyhisselâmi kesmemesi, (Sütûn-i Hannâne) kıssasındaki hurma direğinin inlemesi, hep Allahın nidâsını işittiklerinden ve anladıklarındandır.

هر دمى ازوى همى آيد الست
جوهر و اعراض مى کردند هست

*Her demî ez-vey hemî âyed elest,
Cevher û a'râz mî-kerdênd hest.*

«Her ân ü zamân Allah'dan: (Elestü birabbiküm) yâni ben sizin Rabbiniz değil miyim? hitabı gelir de cevherler ve arazlar var olur.»

Hak Sübhânehû ve Teâlâ Hazretleri, cesedleri halketmeden mukaddem rûhlara «Ben s'zin Rabbiniz değil miyim?» diye sormuş. Onlar da (Belâ) yâni (Evet) demişler. Şu hitâb-ı İlâhînin lezzeti, ruhların hâtıra-ı zevkında kalmış. Dünyâda güzel seslere meylin sebebi bu imiş. Fakat bu hitâb-ı İlâhî vuku' bulup geçmemiş, hâlâ ve hâlâ devam edip duruyormuş ki cevherler olsun, arazlar olsun o sâyede zuhura geliyormuş.

Sûre-i Yâsînde buyurulmuştur ki:

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٢٠﴾

Yâni: «Hakikaten Cenâb-ı Hakkın emri bir şeyin vuku' ve zuhurunu murâd edince ona ol demekle o şey derhal mevcud olur¹⁴.»

Cevher, cisim demektir. Renk, koku, harâret, burûdet gibi bir cisme muhtâc olan şeyler de arazdır.

گر نمی آید بلی زیشان ولی
آمدنشان از عدم باشد بلی

*Ger ne-mî-âyed belî z'işân velî,
Âmedenşân ez adem bâşed belî.*

«Eğer o cevherlerden, o arazlardan (Belâ) cevabı zuhur etmiyorsa onların adem'den vücûda gelmeleri, hakîkatte (Belâ) demeleridir.»

İnsanın meselâ hizmetkârına bir su ver demesi, onun da suyu getirmesi, efendinin efendiliğine, uşağın da uşakhına en büyük delildir. Çün-

(14) Sûrei Yasin: 82.

kü su istemek emir, getirmek ise emre itâattir. Fî'len itâat olunduktan sonra efendinin efendiliğini lisânen i'tirâf etmeye hâcet kalmaz. O hâlde (Kün) nîdasiyle vücûda gelenler (Elestü birabbiküm) hitabına ma'nen cevap veriyorlar, vücûda gelmeleriyle (Belâ) diyorlar demektir.

زانچه گفتم من زفهم سنك و چوب
دربائش قصه هس دار و خوب

*Z'ân-çi goftem men zi-fehm-i seng u çûb,
Der-beyâneş KiSSaî huş-dâr u Hûb.*

«Taşın ve ağacın fehminden, emr-i İlâhîyi anlamasından bahsetmişim. Onun beyânına dâir bir kıssayı âkılâne ve güzelce hıfzet.»

زانچه گفتم آ گهی چوب و سنك
دربائش قصه بشنو بی درنگ

*Z'ân-çi goftem âgehî-i çub u seng,
Der-beyâneş KiSSa bî-şnev bî-dereng.*

«Ağacın ve taşın âgâhlığına dâir söz söylemiştim. Onun izâhı hakkında bilâ tevakkuf bir kıssa dinle.»

«MESCİD-İ ŞERİF-İ NEBEVİDE CEMÂAT ÇOĞALIP DA: (YA RESUL-ALLAH; VA'Z BUYURDUĞUN ESNADA BİZ VECH-İ MUKADDESİNİ GÖREMİYORUZ) DEMELERİ ÜZERİNE, ZÂT-İ RİSÂLET İÇİN BİR MİNBER YAPILINCA, DİREĞİN İNLEMESİ. RESÛL-İ EKREM VE ASHÂB-İ KİRÂMIN O İNİLTİYİ İŞİTMESİ VE HAZRET-İ MUSTAFA ALEYHİSSELÂTÜ VESSELÂM'IN SARAHATEN O DİREĞE SÜ'ÂL SORUP CEVAP VERMESİ.»

Hicretin sekizinci senesi sonlarına doğru idi ki müslümanlar çoğalmış, Mescid-i Nebevî cemâati artmış, Sallâllâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz, mihrâbın yanındaki bir hurma direğine dayanarak hutbe irâd ederken arkada kalanlar tarafından vech-i saâdet temâmen görülemez olmuştu.

Halbuki bir hatîbin sözü kadar yüzü de dinleyenler üzerinde te'sir yapar. Yüzü görülmeyen bir hatîbin, hattâ bir vâ'ızın yalnız sözlerini dinlemek, radyo makinasından çıkma sesi dinlemek gibi olur. Bundan dolayı zamanımızda olduğu gibi eskiden de Arablarda ve hitâbeleriyle iştihâr etmiş eski Yunanlılarla Romalılarda hatibler, yüksek yerlerde ve ayak üstünde nutuk îrâd ederler, va'z tavırlarıyla sözlerinin te'sirini artırırlardı. Arablarda nikâh hutbesinden maadâsının ayakta, yâhud deve üstünde îrâd olunması âdeti.

Buna binâen Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz de hizada ve mes-cid dâhilinde îrâd edeceği hutbeleri mihrab yanındaki bir hurma direği'ne dayanarak iblâğ buyururdu. Seferde ise yine ayakta durur, ya kılıca, yâhud yaya dayanırdı.

Sahih-i Buhârinin Kitâb'ül-cum'asında (Sehl bin Sa'dissâidî) radiyal-lâhü anh'den naklen deniliyor ki: «Resûlullâh Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri fülân kadına haber gönderdi. Dülger bulunan kölene emret de bana ağaçtan bir minber yapsın. Halka söz söylediğim vakit onun üstüne oturayım buyurdu. Kadın emir verdi, köle de minberi yaptı.»

Bu minber üç basamaklı, bir meclisli ve dayanmak için arkalı idi. Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz, üçüncü basamakta durur, icâbında üst tarafına otururdu. Sonra Sıddık-ı Ekber Radiyallâhü Anh, teeddüben bir basamak aşağı oturdu. Hazret-i Ömer Radiyallâhü Anh de bir basamak aşağıya indi. Hazret-i Osman Radiyallâhü Anh ise Zât-i Risâletin durduğu basamağa kadar çıktı. Çünkü o da bir basamak inseydi minbere çıkmamış olacaktı. Sonra ma'zeretini anlattı.

Abbâsi halifelerinden biri şu hareketinden dolayı Hazreti Osmanı tenkid ediyormuş. Nedîmî demiş ki: Eğer her halifenin bir basamak aşağıdan hitâbeti lâzım gelseydi efendimizin kuyu dibinden hitâbe îrâdî icâbederdi.

Minber kapısına ilk def'a perde astıran Hazret-i Osman imiş. Bunun için İran câmi'lerindeki minberlerin kapılarında perde yoktur.

Sonra Muâviye bin Ebî Süfyân, saltanatını maddî vâsıtalarla takviye için minber-i Nebevîyi Şama nakletmek istedi. Bunun için Medîne vâlisi Mervân Binilhakeme emir verdi. Mervan minberi söktüreceği sırada güneş tutuldu, ahâli bundan teşe'üm etti. Binâenaleyh Mervan:

— Maksadım, minberi kaldırtmak değil, yükseltmek idi, diyerek aşağı taraftan altı basamak ilâve ettirdi. Bir de Resûlullah Efendimizin oturduğu yerin üstüne bir kubbe yaptırdı. İran câmi'lerinde bu kubbe de yoktur. Keşke bizde de minber-i Nebevînin şekli muhafaza edilmiş olsaydı.

Emevîlerden Melik bin Abdilmelik, Medîne mescidini tevsî' ettirdiği sırada Medîne valisi bulunan Ömer bin Abdul'azize hücerât-ı sen'yyenin yıkılmasını emretmiş, evvâc-ı tâhirâtın ikâmet ettikleri hücreler yıktırılıp arsaları Mescid-i Nebevî sâhasına ilâve olunmuştu. Sonra Ömer bin Abdul'aziz, bu işe vâsita olduğuna nâdim olmuş, «Keşke hücreler muha-

faza edilmiş olsaydı da Hazret-i peygamberin ne kadar mütevazî ve kâ-nâatkâr olduğunu görüp de ümmeti anlasaydı» demişti.

Bu minber Hicretin 578 inci senesine kadar dayandı ise de çürüyüp o sene yıkıldı. Muhtelif tarihlerde yedi def'a yenilendi. Enkazından te-berrüken sakal tarakları yapıldı. Şimdiki mermer minber Osmanlı padi-şahlarından üçüncü Sultan Muradın eseridir.

İşte minber yapılıp da Aleyhisselât Efendimiz onun üstüne çıkınca evvelce dayanmakta olduğu hurma direğinden bir inilti duyuldu. Sallal-lâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri minberden inip direği kucakladı ve sus-turdu. Bu mu'cize-i celile Buhârî'de, Neseî'de, Ebû Dâvud'da Câbir radi-yallâhü anhdan şu sûretle rivâyet olunur:

«Sallâllahü Aleyhi Vesellem Hazretleri hutbe îrâd ettiği vakit mes-cidin direklerinden bir hurma sütûnuna dayanırdı. Zât-i Akdes-i Nebevî için minber yapılıp da oraya çıkınca yanında hutbe okuduğu direk çatla-yıp yarılacak derecede inledi. Aleyhisselât Efendimiz minberden indi, di-reği kucakladı. O esnâda direk kucakta susturulan bir çocuk gibi inliyordu. Nebiyy-i Ekrem Sallâllahü Aleyhi Vesellem Efendimiz, şu hâli izâh için: «Bu direk, işitmekte olduğu zikir ve hutbeden uzak düştüğü için ağladı buyurdu.»

Zât-i Risâletin direği kucaklayıp susturduktan sonra cennette ebedi bir ağaç olması için minberin altına gömdürdüğü siyer kitaplarında ya-zıdır. bS

Ulemâdan ba'zıları bu hâdise te'vile çalışmışlar, direğin inlemesi Re-sûlullah ile ashâba ma'nen duyurulmuştur demişlerdir. Ba'zıları da o inil-tiyi gerek Aleyhisselâm, gerek sehâbe-i kirâm kulaklariyle işitmişlerdir, fakat direğin iniltiden haberi yoktu. Belki Cenâb-ı Hak, peygamberine bir mu'cize olmak üzere o ânda o iniltiyi yaratmıştır mütâleasında bu-lunmuşlardır.

Halbuki sofiyye mezhebinde bulunanlar bunu te'vilsiz kabul ederler.

وَأَزْمِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا يَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُ

Yâni: «Rabb-i müteâlîni tesbih etmeyen hiç bir şey yoktur, lâkin onların tesbihini anlamazsınız¹⁵.» Âyet-i Kerîmesi de bu babdaki delil-leridir.

Evet, Zerrâta varıncaya kadar her şey, kendi lisânıyla Hakkı zikre-der, tesbih eder, takdis eder.

(15) Sûrei İsra': 44.

Lisân-ı hâl ile gûyende her şey,
Ki lâ Ma'bûde illâ Rabbünelhay.

Tesbih; şuûru, şuûr hayâtı icâb eder. O hâlde cemâdâtın bile kendisine mahsus bir hayâtı, bir şuûru ve bir lisânı vardır. Tabii o lisân ma'nevîdir, ma'nevî lisânı ise bizim gibiler anlayamaz.

İşte Hazret-i Mevlânâ bir hurma direğinin iniltisini ve o iniltinin meclisteki cemâât tarafından işitilmesini mu'cizât-ı Muhammediyyeden biri olmak üzere hikâye ediyor ve diyor ki :

2112

استن حناہ از حجر رسول

نالہ می زد همچو ارباب عقول

Üstün-i hannâne ez-hecr-i Resûl,
Nâle mî-zed hem-çu erbâb-i uKûl.

«Hannâne yâni inler denilen direk, Resûl-i Ekremden ayrıldığı için akıllı insanlar gibi inledi.»

2113

در میان مجلس وعظ آنچنان

کز روی آگه گشت هم پر و جوان

Der-miyân-i meclis-i va'z ân-çunân,
K'ez-vey âgeh gêşt hem pîr û cevân.

«Va'z meclisinin ortasında o sûretle inledi ki, o iniltiyi bulunanların, ihtiyârı da, genci de duydu.»

2114

در تحیر ماند اصحاب رسول

کز چه می نالده ستون باعرض و طول

Der-tehayyür mând eShâb-i Resûl,
K'ez-çi mî-nâled sûtûn bâ-'arZ u Tâl.

«Böyle eni boyu olan bir direğin, yâhud direğin böyle enine, boyuna, yâni sürekli bir surette nasıl ve niçin inlediğine Resûlullahın sahâbeleri şaşılar.»

2115

گفت پیغمبر چه خواهی ای ستون
گفت جام از فراغت گشت خون

Gôft peygamber çi Hâhî ey sûtân,
Gôft cânem ez-fıraKat gêşt Hûn.

«Resûl-i Ekrem Sallâllahü Aleyhi Vesellem: Ey direk ne istiyorsun? diye sordu. O da: Senin ayrılığından rûhum pîr hân oldu cevâbını verdi.»

2116

مسندت من بودم از من تاختی

بر سر منبر تو مسند ساختی

Mesnedet men bûdem ez-men tâHtî,
Ber-ser-i minber tu mesned sâHtî.

«Direk diyordu ki: «Hutbe irâd ederken bana dayanıyordun, beni bıraktın da minber üstünde kendine mesned ve mevki yaptın.»

2117

گفت خواهی که ترانخی کنند

مشرقی غربی ز تو میوه چنند

Gôft Hâhî kî turâ naHlî küenend,
MeşriKi garbî zi-tû mîve çinend.

«Resûl-i Ekrem, seni yeniden hurma ağacı yapmalarını, yemişinden şark ve garb ahâlisinin yemelerini ister misin?»

2118

یا دران عالم حقت سروی کند

تا تر و تازه بمائی تاابد

Yâ der-ân âlem haKet servi küened,
Tâ ter û tâze bi-mânî tâ-ebed.

«Yoksa Âhirette ve Cennette Hakkın seni bir servi yapmasını ve ter ü tâze olarak, ilelebed kalmasını mı istersin? diye sordu.»

گفت آن خواهم که دائم شد بقاش
بشنو ای غافل کم از چونی مباش

*Gôft ân Hâhem ki dâim şüd beKâş,
Bi-şnev ey gafil kem ez-çûbî me-bâş.*

«Direk, dâimâ bâkî olanı isterim dedi. Ey gâfil kimse; bu cevâbı ıgit de bir direk parçasından daha değersiz olma.»

Yâni Allaha isyân ederek ebedî ni'metlerden mahrum kalma.

آن ستون را دفن کرد اندر زمین
تا چو صدم حشر گردد یوم دین

*Ân sûtûnra dëfn kerd ender-zemîn,
Tâ çû merdüm hâşr kered yavm-i dîn.*

«Kıyâmette insanlar gibi haşr olsun diye Resûl-i Ekrem o ağacı yere gömdürdü.»

تا بدانی هر کرا ایزد بخواند
از همه کار جهان بیکار ماند

*Tâ bi-dânî her ki-râ izid bi-Hând,
Ez-hemê kâr-i cihân bi-kâr mând.*

«Bilmiş olasın ki Allah, bir kimseyi nezdine da'vet ederse ve ona kurbiyyet ihsan ederse o kimse âlemin bütün işlerinden bikâr olur.»

Yâni bir adamın kalbinde Allah muhabbeti olursa o kimse, Allahı her şeye tercih eder; hattâ Allahın emirlerine itâati muhabbet icâbı bilir, tâât ve ibâdâtta bulunmaktan zevk alır.

Maamâfih, bu husus yanlış anlaşılmalıdır. Her şeyi, işini, gücünü yüzüstü bırakır, çoluğunu ve çocuğunu aç ve muhtâç terkeder de bir oda ya kapanır, bir köşeye çekilir demek değildir. Çalışmanın, insanlara faydalı olmanın, millet ve memlekete hizmet etmenin Allahın emirleri cümlesinden olduğunu bilir, binâenaleyh onları hırs-ı nefsanî ile değil, hazz-ı

rûhânî ile yapar anlamındadır. Zâten böyle yapabilmek bir kimsenin kemâline delâlet eder. Hazret-i Peygamber, mihrabda imamlık, gazalarda kumandanlık ederdi. Asıl ma'rifet kesrette vahdeti bulabilmektir. Gözü görmeyen, eli ermeyen bir adam ile, gören ve muktedir olan bir kimsenin menhî olan şeylerden sakınması bir değildir.

هر کرا باشد ز زردان کاروبار
یافت بار آتجا و بیرون شد زکار

*Her ki-râ bâşed zi-yezdân kâr-u-bâr,
Yâft bâr âncâ vu bîrûn şüd zi-kâr.*

«Her kimin işi gücü Allahtan olursa, dergâh-ı İlâhiye dühul ruhsatını bulur. Alemin nîk û bedî ve dedikodusu ile meşgul olmaktan kurtulur.»

آنکه اورا نبود از اسرار داد
کی کند تصدیق او ناله جماد

*Ân ki ûrâ ne-bved ez-esrâr dâd,
Key küned taSdîK-i û nâlê cemâd.*

«Esrâr-ı İlâhiyyeden, kendisine bir şey verilmemiş olan, nasıl olur da cemâdın inlemesini tasdik eder?»

Evet. Tabîiyyât nokta-i nazarından bakılınca bir hurma kütüğünün inlemesine ve bu iniltinin bir cemâat tarafından işitilmesine ihtimâl ve-
rilmaz. Böyle bir şey kabul edilmez. O nokta-i nazara göre bu adem-i ka-
bul doğrudur. Fakat din ile dünyanın ayrılması gibi ilimler, fenler de
yekdiğerinden ayrılmalı, birinin mevzû'u diğerine karıştırılmamalıdır.
İlimlerin bir kısmı tabiatten bahseder, bir kısmı da (Mâba'dettabîa) dır
ki onların mevzû'u, tabiatın fevkindedir. Böyle olduğuna göre diniyyât,
İlâhiyyât gibi bahisler tabii ilimler göziyle tedkik edilemez. Tedkike
kalkışılırsa ulûmun selâhiyyetine tecâvüz edilmiş olur. Mâba'dettabîa ba-
hisleri arasında (mu'cizât) denilen ba'zı hâdiseler vardır ki bunlar bir
peygamberin gösterdiği hârikul'âde hâllerdir. Bunların vuku' bulduğu
tevâtüren sübût bulmuştur. Tevâtür ise esbâb-ı ilimdendir. Mu'cizâtın
vuku' bulmadığını iddîâ eylemek bedâhati inkâr etmek demektir. Nem-
rûd'un ateşi, İbrâhim Aleyhisselâmı yakmadı. Şap denizinin suları Mûsâ

Aleyhisselâmi ve Benî İsrâîlî boğmadı. Halilullâhın bıçağı, İsmâil Aleyhisselâmın boğazını kesmedi. Halbuki ateş yakar, su boğar, bıçak da keser. Öyle olmakla berâber tabiatlerinin muvakkaten değişmiş olduğunda ehl-i kitabın hepsi müttefiktir. Nasıl oldu da ateş yakmadı, su boğmadı, bıçak kesmedi? süâline karşı (mu'cize) denilmesinin sebebi: Sırr u hikmetlerini anlamak ve onlar gibi bir harekette bulunmak husûsunda diğer insanları âciz bırakmalarıdır. Mu'cizenin vukû'u şu iki misâlle sâbit olduktan sonra İbrâhîm ve Mûsâ Aleyhisselâm gibi, bir peygamber olan Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizin de, onlar gibi mu'cize izhâr etmesi istib'âd edilemez. Bu da kabûl olununca huzûr-ı Nebevide bir hurma direğinin inlemiş, iniltisinin mevcut cemâat tarafından işitilmiş olması garib görülmez.

Hâl böyle iken, ba'zı kimseler bu hâdiseye inanmak istemezler. Çünkü akılları ermez. Ma'lûmdur ki akli ikiye taksim etmişler, birine (Akl-ı meâş) diğerine (Akl-ı meâd) demişler. Akl-ı meâş sâhibleri, yalnız tabii hâdisâtı anlarlar, yâhud anladık vehminde bulunurlar. Akl-ı meâd erbâbı ise tabiat fevkindeki hâdisâtı ve esbâbını idrâk ederler. İdrâk edemeseler bile inkâra kalkışmazlar, bizim aklımız ermedi derler ve hikmetini ilm-i İlâhî'ye havâle ederler. Esrâr-ı İlâhiyyeden hissedâr olmayanların ba'zıları da :

2124

گوید آری نی زد دل بهر وفا
تا نگویندش که هست اهل نفاق
Gôyed ârî nî zi-dil behr-i vifâK,
Tâ ne-gûyendes ki hest ehl-i nifâK.

«Mü'minlere muvâfakat etmiş olmak ve kendisine münâfık denilmek için kalbinden değil, yalnız lisâniyle evet der» ve inanmış görünür.

2125

گر نیندی واقفان امر کن
درجهان در گشته بودی این سخن
Ger ne-y-endî vâKifân-i emr-i kün,
Der-cihan der-geşte bûdî in seHün.

«Eğer mahlûkat (Kün) emrine vâkıf olmasalardı, bu emrin cihanda merdud olması lâzım gelirdi.»

Cenâb-ı Hak (Yâsîn Sûresi) nde: «Allahın emri bir şeyin yaradılmasını murad edince (Ol) der, o şey derhâl mevcûd olur» buyuruyor. Demek ki bu emre muhâtab olan her zerrede onu derhâl anlayabilecek bir fehmi var ki derhal o, emre icâbet ediyor; hattâ (adem'den) vücûda geliyor. Halbuki ulûm-i tabiiyyeye göre cemâdâtın fehmi ve idrâki yoktur. Lâkin mükevvenâtın peyderpey ve lâyenkatı' hattâ Hazret-i Mevlânânın ta'biri mucébince (karvan der karvan) vücûda gelmesi (Kün) emr-i İlâhî'sinin onlarca anlaşıldığını ve mazmûnuna itâat olunduğunu gösteriyor. Eğer cemâdâtın kendilerine mahsus bir fehmi bulunmasaydı, hâşâ emr-i İlâhînin merdûd olması, yâni adem-i itâat ve icâbetle mukâbele görmesi, binnetice intizam-ı âlemin bozulması, belki de âlem-i ekvânın bozulması icabederdi. Bunların olmaması isbât ediyor ki her şey emr-i İlâhiyi anlıyor. Madem ki her şeyde fehme kâbiliyyet var, o halde nutka da istidât vardır.

2126

صد هزاران اهل تقلید و نشان
افکنندشان نیم و می در گمان
Sad-hezârân ehl-i taKlîd û nişân,
Efkened-şân nîm-vehmî der-gümân.

«Takliden ve nişân-ü alâmete i'timâden iman edenlerden yüz bin dânesini yarım bir vehm, şek ve şüpheyeye düşürür.»

2127

که بظن تقلید و استدلالشان
قائمست و جمله پرو بالشان
Geh be-zann taKlîd u istidlâl-şân,
Kâ'imeşt û cümle perr û bâl-şân.

«Çünkü o gibilerin taklidi de, istidlâli de, hattâ kendilerini küfr ve ilhaddan yükseltecek kolları, kanadları da zandan ibârettir.»

شبه انگیزد آن شیطان دون
درقند این جله کوران سرنگون

*Şübheî engîzed ân şeyTân-i dûn,
Der-fütend in cümle kûrân ser-nigûn.*

«O alçak şeytan bir şüphe ilkâ ediverince, kalb gözü kör olan kimseler baş aşağı yuvarlanır, giderler.»

بای استدلالیان جویین بود
بای جویین سخت بی تمکین بود

*Pây-i istidlâliyân çûbîn büved,
Pây-i çûbîn sêHt bî-temkîn büved.*

«Ehl-i istidlâlin ayağı ağaçtandır, yâni takma ayakla yürüyen topallar gibidirler. Ağaçtan ayak ise çok metânetsizdir.»

Ma'lûmdur ki insanların bir kısmı tahkik mertebesine varırlar. Hakikati hakkalyakin anlarlar. Bir kısmı da onların sözlerine ve amellerini takliden kendilerine ittiba' ederler. Bizim i'tikadda (Ebû Mansûr-i Mâtûridî)ye, amelde ise (İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe) rahmetullâhi aleyhimâyâ tâbi' ve mukallid oluşumuz gibi. Fakat bir mukallid, hiç bir vakit mukallidün bih olamaz. Nasıl ki pek çoğumuz gerek i'tikaddaki, gerek ameldeki mezhebimizin medâr-ı ahkâmını temâmiyle bilemeyiz. Bunun için şeytanın, yâhud şeytana vekâlet eden ba'zı mahlûkatın zihnimize sokacakları cüz'î bir şüphe, i'tikadımızı da, amelimizi de alt üst eder ekserimizi acabaya düşürür. Bu nedendir? Şüphesiz ki ilmimizin taklid derekesinden kurtulamamış, istidlâl derecesinden yükselememiş, tahkik mertebesine erişememiş olmasındandır. Sırf naklî olan dinin hakikatini aklımızla istidlâl ederek anlamaya kalkışmamız, âdetâ bacaklarımıza ağaçtan ayak da onlarla yürümeye, hattâ koşmaya çalışmamız gibidir. Ağaçtan ayaklarda metânet olmadığı gibi onlarla yürümek isteyenlerde de metânet bulunamayacağı tabiidir. Bu vâsita ile yürümeye çalışanların, önüne bir ârıza gelince derhal sırtüstü yâhud yüzü koyu kapanacakları bedîhidir. İşte istidlâl, aklî ve kıyâs-ı mantıkî ile hakikati keşfe ulaşanların kalbine ârız olacak bir şüphe de onları tepetaklak yuvarlamak için kâfidir.

غیر آن قطب زمان دیده‌ور
کز ثباتش کوه کردد خیره‌سر

*Gayr-i ân KuTb-i zemân-i dîde-ver,
K'ez-sebâteş kûh kereded Hîre-seş.*

«Yalnız bu şüpheye düşmekten ve inkâra yuvarlanmaktan müstesnâ olan, basar-ı basîret sâhibi kutb-i zamandır. Onun iman ve ikânındaki sebât ve metânetten dağların bile başı döner.»

Bunun böyle olması pek tabiidir. Çünkü kıyâs ile, istidlâl ile çıkarılmak istenen netice, zan ve tahminden ibârettir. Çok def'a zan ve tahmin ile bulunup da hakikat zannedilen şey'in doğru olmadığı meydana çıkar. Meselâ yangın kulesindeki nöbetçi, bir duman görür. Dumanın yangından çıkacağını düşünür. Gördüğü dumanı da buna kıyâs ederek fülân yerde yangın var! neticesini çıkarır ve o yolda hüküm verir. Oraya itfâie gider, bir de bakar ki bir bahçede kuru otlar tutuşturulmuş. Nöbetçinin yangın eseri sandığı dumanlar ondan çıkıyormuş. Otların yandığını, dumanın ondan çıktığını yakinen görenlerin artık bu hâdisede yanılmak, şek ve şüpheyeye düşmek ihtimalleri yoktur. Hâli gözleri ile gördükleri için: «çıkan duman yangından değil, otlardandı» fikrinde sebât ederler. Dünyâ karşılarına çıksa da vuku'-ı hâlin aksini iddiâ etse akîdelerinden dönmezler.

İşte iman îkan hususunda basîret sâhibi olanlar da böyledir. Allahın varlığını ve birliğini basar-ı basîretle görmüş, idrâk ve teyekkun eylemiş oldukları için akîde'i tevhid üzerinde dağların sebâtından çok fazla, sebât ve metânet gösterirler. Bunlara nisbetle istidlâlciler, yanmış otların dumanından yangın var neticesini çıkaran, yangın kulesi nöbetçisi gibi kalırlar.

بای نابینا عصا باشد عصا
تا نیفتد سرنگون او بر حصی

*Pây-i nâ-bînâ aSâ bâşed aSâ,
Tâ ne-y-üfted ser-nigûn û ber-haSâ.*

«Bir körün elindeki asâ, taşlar üstüne yuvarlanmaması için ayağı me-sâbesindedir.»

Buradaki körden maksad: ehl-i istidlâldir. Asâ da onların medâr-ı tahmini olan şeylerdir. Yâni hakikati görmeyip ba'zı vâsıtalarla onu bul-

maya çalışanlar, elindeki deyneği ayak gibi kullanan, o deynekle yolunu yoklaya yoklaya yürümeye çabalayanlar gibidir.

2132

آن سواری کو سپهرا شد ظفر

اهل دین را نیست سلطان بصر

*Ân süvârî k'û sipeh-râ şûd zafer,
Ehl-i dînrâ kîst sultân-î beSar.*

«Fakat din ehlinin düşmanı bir orduya karşı muzaffer olan süvârî kimdir? Şüphesiz basar sâhibi olan dilâverdir.»

Yânî istidlâl erbâbı deynekle yürüyebilen körlere benzerler. Lâkin gözü açık hakbînler onlar gibi değildirler. Deynekle yürümek şöyle durun, kanlı bir muharebede düşmana galebe çalmış süvârîleri andırırlar. Gözü kapalı olanlar, deyneklerinden kurtulan bir taş çarpınca düştükleri halde, bunlar düşmana karşı at oynatırlar. Şeytan gibi, nefis gibi düşmanların saldırısını kırarlar ve onlara galebe ederler. Şu muvaffakiyyetin sebebi ise kör değil, gözlü olmaları, yânî basar-ı basîret sâhibi bulunmalarıdır.

(Sultân-ı basar) ta'birinde bir imâ vardır ki asıl insan böyleleridir demek isteniliyor. Çünkü insan kelimesinin lügat mânâsı gözbebeğidir. Rü'yet hassası ise insanın gözbebeğindedir.

2133

باعصا کوران اگر ره دیده اند

در پناه خلق روشن دیده اند

*Bâ-aSâ kûrân eger reh dîdeend,
Der-penâh-î HalK rûşen-dîdeend.*

«Körler deynekle yol bulabiliyorlarsa o buluşları da gözü açık olanların sâyesindedir.»

Vâkıâ alîl bir adam, deyneğini kakar, onunla etrâfını yoklar, gideceği yere gider. Fakat bakılırsa o deyneği bir ağaçtan kesip yontan, düzeltip baston, yâhud asâ hâline koyanlar da yine gözü açık olanlardır. Demek ki körler, ancak gözlülerin sâyesinde asâyâ nâil olabiliyorlar.

Bunun gibi bir bahis, bir mes'ele hakkında kıyas ve istidlâl ile mütâleâ yürütüp bir netice çıkartanlar da, o neticeleri, ehl-i kulub ve erbâb-ı

basâir olan enbiyâ ve evliyânın bırakmış oldukları esaslar ile elde edebilirler.

2134

نی زکور آن گشت آید نی درود

نی عمارت نی تجارت‌های سود

*Nî zi-kûr ân geşt âyed nî dîrûd,
Nî imâret nî ticârethâ-y-i sûd.*

«Körün elinden ne ekin ekmek gelir, ne de biçmek. Ne ma'mûre te'sisine muvaffak olabilir, ne de ticâret edip kazanmaya!»

Bir amânın görmemesi dolayısıyla aczi meydandadır. Gözlülerin kudreti sâyesinde körler, yemek, içmek, giyinmek, kuşanmak gibi şeylere muvaffak olabilirler. Gözü olan çiftçi ekip biçmese, değirmenci buğdayı öğütüp, fırıncı ekmek yapmasa bir amâ aç kalır.

Bunun gibi enbiyây-ı kirâm hazerâtı da hayr ve şerrin esaslarını tebliğ eylememiş olsalardı, körce yapılacak istidlâllerle bulunacak neticeler insanları yaşatamazdı.

2135

گر نکردی رحمت و افضالتان

در شکستی چوب استدالتان

*Ger ne-kerdî rahmet û efdâltân,
Der-şikestî çûb-i istidlâltân.*

«Eğer Cenâb-ı Hak size rahmet ve ihsan eylemeseydi sizin istidlâl asânızı kırardı.»

Körün eline bir deynek geçirmesi, ona dayanarak yürüyebilmesi, o sâyede yüzüstü kapanmaktan kurtulması da yine Hakkın lûtf u keremi eseridir. Öyle olmasa a'mâ bir adam, eline asâyı geçiremez. Geçirse de Allah muhâfaza etmeyince ya asâ boşa gider, yâhud ortasından kırılır da ona dayanmış olan kör, tepetaklak yuvarlanır.

Dinin ilhâm ettiği ba'zı esasları alıp da onları kendi akl ve idrâkine göre kullanan ve o kullanışla bir takım ma'na çıkarmaya çalışanlar da deyneğin delâletiyle yürümeye çalışan körlere benzerler. Bunlara da ilâhî lütuf olmayacak olursa dalâlet çukuruna yuvarlanıp giderler. Neüzü bilâhî min zâlik.

این عصا چه بود قیاسات و دلیل
آن عصا که دادشان بینا جلیل

*În aSâ çi-bved Kiyâsât û delîl,
Ân aSâ kî dâd-şân bînâ celîl.*

«Bu bahsettiğimiz asâ nedir? Kıyâs ile delilden ibârettir. O asâyı ehl-i istidlâlâ veren kimdir? Şüphesiz Basîr ve Celîl olan Allah'tır.»

چون عصا شد آلت جنك و نفیر
آن عصارا خرد بشکن ای ضرر

*Çun aSâ şûd âlet-i ceng û nefîr,
Ân aSârâ Hurd bi-şken ey darîr.*

«Mâdem ki asâ ceng ve nefret âleti olmuştur; o halde ey kör, onu kır, parça parça et.»

Ma'lûmdür ki körler de insan olmak hasebiyle hiddetlenir ve dövü-
ğürler. Hattâ karışık ictima'lar için (kör dövüşü) ta'biri kullanılır. Bu
dövüşte körlerin silâhı, kendilerinin kılavuzu olan deynektir. Demek va-
zifesi rehberlik olan asâ başka işte kullanılıyor. Delâletinden istifâde edi-
lecek iken mücâdele âleti mevkiinde isti'mâl ediliyor. O hâlde öyle bir
asâyı kırıp parçalamak lâzımdır deniliyor. Halbuki:

او عصاتان داد تا پیش آمدید
آن عصا ازخشم هم بروی زدید

*Û aSâtân dâd tâ pîş âmedîd,
An aSâ ez-Hişm hem ber-vey zedîd.*

«Cenâb-ı Hak, ileri gelesiniz ve terakki edesiniz diye size kıyâs ve
istidlâl asâsını ve o kıyâsı ve istidlâlî bulabilecek aklı ve zekâyı vermişti.
Siz ise o asâyı başka türlü kullanmaya, kör deyneği gibi savurmaya, hattâ
ona vurmaya başladınız.»

Dünyâda herkes hak ve hakikatın tâlibidir, fakat herkesin taleb yolu
da ayrıdır.

Hakikati bulmak için kimi naklî, kimi akli rehber ittihâz eder; reh-
berinin delâletine göre gitmeye çabalar. Hâlbuki bu yolda yalnız aklın
rehberliğine ittiba' eylemek bir deynek parçasına dayanıp gözü kapalı
yürümek gibidir. Böyle gözü kapalı gidenlerin ba'zan yolda çarpıştıkları
da vâki'dir. Meselâ bir felsefe âlimi ile bir kelâm âlimi karşılaşır ve
bahse girerler; meselâ hüsn ve kubuh, akli midir, şer'i midir? diye bir
bahis tuttururlar. Birbirlerini ilzâm için ellerindeki istidlâl asâsını mü-
câdele sopası hâline getirirler. Neticede mes'ele tenevvür etmez, yalnız
mübâhisler yorulup ayrılırlar. İstidlâlciler ba'zan daha ileriye giderler.
Ba'zıları o istidlâl sopasını mansûs ve menkûl olan dîniyyâta da sallama-
ya kalkışır ki şu hareketi hâşâ Allaha sopa savurmak küstahlığı de-
mek olur.

حلقه کوران بجه کار اندرید
دید بان را در میان آورید

*HalKa-i kûrân be-çi kâr enderîd,
Dîde-bânâ der-miyâne âverîd.*

«Ey körler, niçin körler halkası içinde bulunuyorsunuz? Aranıza açık
gözlü birini getiriniz.»

Yâni meselâ kelâm mebâhisinden bulunan: «Sıfât-ı İlâhiyye, zâtın
aynı mıdır, gayrı mıdır? Aynı olursa teaddüd-i kudemâ lâzım gelir; gayrı
olursa zâtın mahall-i havâdis olması iktizâ eder» diye münâkaşa ve mü-
câdele devâm eder. Fakat neticesi faydasız bir takım dırıltıdan ibâret ka-
lır. Ey böyle zannî deliller ile kakikati keşfe uğraşanlar; siz âdetâ gözü
kapalı kör dövüşü ediyorsunuz. Ne yaptığınızı görmek ve size göstermek
için basar-ı basîret sâhibi bir zatın tenvîr ve ikâzına müracaat ediniz.

دامن او گیر تا دات عصا
درنگر کادم چها دید از عصى

*Dâmen-i û gîr tâ dâdet aSâ,
Der-niger k'Âdem çihâ dîd ez-aSâ.*

«Sana istidlâl asâsını veren Zât-i ecell ü a'lânın hidâyet eteceğine sarıl.
Teslimiyyet-i kâmile ile O'na itâat ve ubûdiyyette bulun. Baksana, Âdem
Aleyhisselâm (asâ) dan neler çekti.»

وَعَصَىٰ آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَىٰ ﴿١٦﴾

Âyet-i Kerîmesine işâret ediliyor da deniliyor ki: Âdem Aleyhisselâm, men'edilmiş olduğu ağaca yaklaşımdan nehyedilmişti, Ebülbeşer hazretleri; acabâ bu nehy, tenzihi mi, yoksa tahrimi mi? diye bir kıyâs yaptı. Nehyin tenzihi olduğunun neticesini çıkardı, o ağaca yaklaştı.

İşte bu kıyas, bir asâ idi ki, Âdem'i yanlış yola götürdü. Bu istidlâl asâsı, Hz. Âdem'in başına (asâ) yâni isyân etti belâsını getirdi.

Fuzûlî der ki :

*Hikmet-i dünyâ ve mâfihâ bilen ârif değil,
Ârif oldur bilmeye dünyâ ve mâfihâ nedir.*

Şeriat ki esâsen nakilden ibârettir. Onu olduğu gibi kabûl etmek lâzımdır.

وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا

نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْهَوْا ۖ وَأَتَقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٧﴾

Yâni: «Peygamber size ne verir ve neyi tebliğ ederse onu alın, neden de nehyederse ondan çekinin ve Allahtan korkun. Cenâb-ı Hakkın azâb ve ikâbı çok şiddetlidir¹⁷.»

İşte bu Âyet-i Kerîme, bize Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesel-lem Efendimizin tebliğ buyurduğu ahkâmı tereddüdsüz ve te'vilsiz kabul etmeyi emrediyor. O ahkâm içinde bizim aklımıza sığmayacak olanları bulunsa bile onların ilmini ve hikmetini de Allaha havâle etmek gerektir. Hazret-i Ali Kerremallâhü Veche'nin: «Şeriat, aklı ile olsaydı ben abdest alırken ayağın üstüne değil, altına meshederdim» dediği mervîdir.

Hülâsa; nâs ve ahbârın zevâhîrine imân iktizâ eder. Meselâ bahsi geçen (Sütûni Hannâne) nin iniltisi, dini bütün insanlara hiç muhal görün-

(16) Sûrei Tâhâ: 121.

(17) Sûrei Hacr: 7.

mez. Çünkü mu'cizedir. Mu'cizenin peygamberlerden zuhûr etmesi de mu'taddır ve mütevâtirdir.

2141

معجز موسى و احمدرا نگر

چون عصا شد مار و استون باخبر

*Mu'ciz-i Mûsî vu Ahmedrâ niger,
Çun aSâ şüd mâr u üstûn bâ-Haber.*

«Mûsâ ve Muhammed Aleyhisselâmın mu'cizelerine bak, asâ nasıl yılan oldu. Hurma direği nasıl haberdâr olarak inledi.»

2142

از عصا ماری و از استون حنین

پنج نوبت میزند از بهر دین

*Ez-aSâ mâri vu ez üstûn hanîn,
Pênç nevbet mî-zenend ez-behr-i dîn.*

«Asânın yılan olduğunu, direktan inilti duyulduğunu aklın kabul etmezse minârelere bak ki kıyâm-ı dîn için günde beş def'a ilâ-yi kelimetul-lâh edip duruyorlar. Yâhud bu gibi mu'cizelerin vuku' bulduğu günde beş def'a ilân ediliyor.»

Bir hurma direğinin bir ân için inlemesi, hadi ba'zılarınca garip görünsün. Fakat bir de birer taş sütûn demek olan minârelerden on üç asırdan beri günde beş def'a ses işitilmesi, yâni üzerlerinde (Ezân-ı Muhammedî) okunması, ezânın da o mu'cizâtın vukû'unu bildiren bir dinin nidây-i da'veti olması, ondan daha garib değil midir? O ilâhî na'melerin bin üç yüz bu kadar yıldan beri sürüp gelmesi, mu'cizât-ı Muhammedîyenin sürekli olanlarındandır.

2143

گر نه نامعقول بودی این مزه

کی بدی حاجت بخنداین معجزه

*Ger ne nâ-ma'Kûl bûdî in meze,
Key büdî hâcet be-çendîn mu'cize.*

«Bu lezzet yâni şeriat hükümleri ve onlardaki zevk, fevkal'akl olmasaydı bu kadar mu'cizeye ne hâcet kalırdı.»

هر چه معقولست عقلش میخورد

بی بیان معجزه بی جدر و مد

*Her-çi ma'Kûlêst aKleş mî-Hored,
Bî-beyân-î mu'cize bî-cezr ü med.*

«Çünkü ma'kûl olan her şey'i akl kabul eder. Kabûlü için de mu'cizeye, cezr ü medde, yâni inanmamaya lüzum görmez.»

این طریق بحر نامعقول بین

دردل هر مقبلی مقبول بین

*În TarîK-i bîkr nâ-ma'Kûl bîn,
Der-dîl-î her muKbilî maKbûl bîn.*

«Bu fevkal'akl olan dîn yolunu gör ki mukbil ve mes'ûd olan kimse-lerin kalblerinde yer tutmuştur.»

Yâni: Dîn ve ahkâmı yalnız aklî olsaydı, onun hak olduğunu isbât için mu'cize izhârına hâcet kalmazdı. Her hükmü akl erer derecede bulunsaydı akl ve idrâk sâhiblerinin makbûlü olurdu. Öyle olmadığından dolayı, ba'zı ahkâmına akıl erdiremeyenler onu inkâra kalkışıyorlar. Ezeli saâdete nâil olanlar, onun fevkal'akl olan hükümlerine de imân ediyorlar. Diğerleri ise akıllarının ermediği dîn ahkâmından ürküp kaçıyorlar.

آنچنین کزیم آدم دیو و دد

در جزائر در رمیید از حسد

*Ân-çun-în k'ez-bîm-i Âdem dîv uded,
Der-cezâir der-remâdend ez-hased.*

«Şeytan ve canavarların, insan korkusundan ve insana olan hasedle-
rinden adalara ve tenhâ yerlere kaçtıkları gibi.»

هم زیم معجزات انبیا

سر کشیده منکران اندر گیا

*Hem zi-bîm-î mu'cizât-î enbiyâ,
Ser keşîde münkirân ender-giyâ.*

«Peygamberlerin mu'cizâtı korkusundan münkirler de başlarını otla-
rın altına saklamışlardır.»

تا بناموس مسلمانی زیند

در تسلس تا ندانی که کیند

*Tâ be-nâmûs-î müselmânî ziyend,
Der-tesellûs tâ ne-dânî ki kiyend.*

«Ki müslümanlık perdesi altında salosluk ve riyâkârlıkla yaşasınlar
da müslümanlar tarafından bilinmesinler.»

Buyuruluyor ki: Ba'zı münâfıklar, akıl hâricindeki şeylere inanmazlar. Fevkal'akl bulunan mu'cizelere de imân etmezler. Bununla berâber yine o mu'cizelerden korktukları, yâhud dînin hükümlerine imân etmiş müs-lûmanlardan çekindikleri için kendileri dîn ve iman perdesi altında saklanmaya çalışırlar. Münâfık mahiyetlerini örtmek isterler. Bunlar :

همچو قلابان بر آن نقد تباہ

قره می مالند نام پادشاه

*Hemçu-Kallâbân ber-ân naKd-î tebâh,
NuKre mî-mâlend nâm-î padşâh.*

«Kalp bir paraya gümüş yıldızı ve sikke vurup da onu sürmek isteyen
kalpazanlara benzerler.»

ظاهر الفاظشان توحيد شرع

باطن آن همچو درنان تخم صرع

Zâhir-i elfâzşân tevhid-i şer'

BâTin-i ân hemçu der-nân tuHm-i Sar'.

«Münâfık sözlerinin zâhiri tevhid-i şer'iden ibârettir. Fakat o sözle-
rin bâtını: İçinde delice tohumu bulunan ekmek gibidir.»

فلسفرا زهره نى تا دم زند

دم زند دين حقش برهم زند

Felsefirâ zühre nî tâ dem zened,

Dem zened dîn-i haKeş berhem zened.

«Felsefecinin mu'cizeye karşı söz söylemeye mecâli yoktur. Söyleyecek
olursa Hak dini onu tepetaklak eder.»

Yânî felsefe ile uğraşanlar, cemâdın inleyeceğini ve sesinin duyula-
bileceğini tasdik etmezler. Tasdik etmezler ammâ inkârını isbâta da muk-
tedir olamazlar. Çünkü fikirlerinin bâtıl olduğunu isbât için bir çok delil
bulunabilir.

دست و پاى او جاد و جان او

هرچه گوید آن دو در فرمان او

Dest u pâ-y-i û cemâd û cân-i û,

Her-çi gûyed ân dü der-fermân-i û.

«Onun eli, ayağı — lisanları olmamak i'tibârıyla — cemâd derekesin-
dedir. Sonra ruhu ne emrederse eli de, ayağı da, o emre itâat gösterir.»

Yânî insanın elinde, ayağında söylemek ve işitmek hissi yoktur. Bu
i'tibâr ile cemâddan, meselâ bir hurma direğinden farklı değildir. Öyle
iken bir insan, onlar vâsıtasıyla merâmını anlatır. Meselâ dilsizler, mak-
sadlarını işâretle tefhim ederler. İşâret için de en fazla ellerini kullanırlar.
Eller ise mütekellim olmadıklarından cemaddan farklı değildir. Ayn-ı ce-

mâd iken merâmı tefhime vâsıta oldukları herkesin ma'lûmudur. O halde
elin, ayağın, şu hâline inanıp da bir direğin mu'cize olarak inlemesine
inanmamak doğru olur mu? Elbette olmaz.

بازبان گرچه که تهمت مى نهند

دست و پاهاشان گواهی مى دهند

Bâ-zebân gerçî ki tühmet mî-nihend,

Dest u pâhâşân guvâhî mî-dihend.

«Bu münkirler lisanlariyle töhmet isnâd ederler, yânî hurma direği-
nin inlemesine i'tirazda bulunurlar ammâ bir cemâdın kudret-i İlâhiyye
ile böyle bir şey yapabileceğine kendi elleri, ayakları da şahidlik eder.»

Şimdi söylenildiği veçhile elin, ayağın şahadeti, dünyadaki imâ ve
işâret olduğu gibi, o azanın ahiretteki şahadeti de olabilir.

(Surei Yasin) de buyruluyor ki :

الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَىٰ

أَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا

يَكْسِبُونَ ﴿٥٠﴾

Yânî: «Yevm-i kıyâmette onların ağızlarını mühürleyeceğiz. Elleri
bize söylemek, ayakları şehâdetde bulunmak sûretiyle dünyâda işlemiş
oldukları şeyleri haber vereceklerdir¹⁸.»

«RESULU EKREM ALEYHİSSELATÜ VESSELÂMIN MU'CİZE İZHAR
ETMESİ, EBU CEHİL'İN AVUCUNDA TAŞ KIRIKLARININ DİLE GELİP
ZAT-İ AKDEŞİ MUHAMMEDİNİN RİSÂLETİNE
ŞEHADET ETMELERİ.»

2154

سنگها اندر کف بوجهل بود
گفت ای احمد بگو کین چیست زود

*Sêngâ ender-kef-i Bû-Cêhl bûd,
Gôft ey Ahmed bi-gû k'in çîst zûd.*

«Ebû Cehlin elinde taş parçaları vardı. Ey Ahmed; bu nedir, çabuk söyle, dedi.»

2155

گر رسولی چیست در دستم نهان
گر خبرداری زراز آسمان

*Ger resûlî çîst der-destem nihân,
Ger Haber dârî zi-râz-i âsmân.*

«Eğer peygamber ve göklerin sırrından haberdâr isen avucumda saklı şey nedir?»

2156

گفت چون خواهی بگویم کان چه است
یا بگوید آنکه ما حقیق و راست

*Gôft çun Hâhî bi-gûyem k'ân çihâst,
Yâ bi-gûyend an-ki mâ haKKîm u râst.*

«Hazret-i Peygamber buyurdu ki: nasıl istersen? Onların ne olduğunu ben mi söyleyim, yoksa bizim hak ve doğru olduğumuzu onlar mı söylesin?»

2157

گفت بوجهل این دوم نادر ترست
گفت آری حق ازان قادر ترست

*Gôft Bû-Cehl in duvum nâdir-terest,
Gôft ârî haK ez-ân Kâdir-terest.*

«Ebû Cehl bu ikincisi daha nâdirdir dedi. Resûlullâh (S.A.V.) de evet, Allah, çok kuvvet ve kudret sâhibidir buyurdu.»

2158

از میان مِشتا و هر پاره سنگ
در شهادت گفتن آمد بی درنگ

*Ez-miyân-i muşt-i û her pâre seng,
Der-şehâdet goften âmed bi-dereng.*

«Ebû Cehlin avucu içinden her taş parçası bilâ tevakkuf Kelime-i şehâdeti söylemeye başladı.»

2159

لااله گفت و الاالله گفت
گوهر احمد رسول الله سفت

*Lâ-ilâhe gôft u illa-'llâh gôft,
Gevher-i Ahmed Resulu-'llâh sûft.*

«Taşların her biri, (Lâilâhe illallah, Muhammedün resûlullah) dedi.»

İkinci mısraa harfiyyen ma'na verilmek lâzım gelirse: «Ahmedin incisini Resûlullah deldi» demek iktizâ eder.

Îrâsîde (Dür süften), yâni inci delmek masdarı müşkil ve ma'rifetli bir iş yapmak demektir. Nitekim Şîrazlı Hâfız, bir gazelinin maktamda:

*Gazel güfti vü dür süfti biyâ vü Haş bihan Hâfız,
Ki ber nazm-ı tû efşâned felek ıkd-i süreyyâra.*

Yâni: «Ey Hâfız, bir gazel söyledin, fakat o kadar mahâret gösterdin ki inci delmiş gibi oldun. Gel onu hoşca oku da felek, süreyya gerdanlığını nazmına mükâfat olarak saçı yapsın» demıştır.

Eskiden hânende ve sâzendelere bahşış olarak para vesâir kıymetli şeyler atarlarmış. Cenâb-ı Pir de taşların kelime-i şehâdet getirmelerinin hakikaten fevkal'âde, yâni parlak bir mu'cize olduğunu ifâde için «Gevher-i Ahmed resûlullah süf» ta'birini kullanmıştır.

2160

چون شنید از سنگها بوجهل این
زد زختم آن سنگهارا برزمین

Çun şenîd ez-sênghâ Bû-Cêhl in,
Zed zi-Hişm ân sênghâra ber-zemîn.

«Ebû Cehl, taşlardan bunu işitince onları hiddetle yere çarptı.»

2161

گفت نبود مثل تو ساحر دگر
ساحرانرا سر تویی و تاج سر

Gôft ne-bved misl-i tû sâhir dige,
Sâhirânra ser tuyî vû tâc-i ser.

«Dedi ki: Senin gibi usta bir sihirbaz olamaz. Sihirlerin başı da, baş tâcı da sensin.»

2162

خاک بفرقت که بد کور و لعین
چشم او ابلیس آمد خاکین

Hâk ber-ferKaş ki büd kûr û lâ'in,
Çeşm-i û iblîs âmed Hâk-bîn.

«Kahrolası melûnun toprak başına ki kalben kör idi. Onun gözü ancak toprağı görebilen bir şeytandı.»

Yâni İblis, nasıl Âdem Aleyhisselâmın topraktan yaratılmış olduğunu görmüş de mazhariyyet-i kübrâsını idrâk edememişse, Ebû Cehl de, zât-i akdes-i Muhammedînin yalnız sûretini görmüş, sûret-i celîlesini idrâk edememiş bir şeytan idi.

2163

باز گرد و حال مطرب گوش دار
زانکه عاجز گشت مطرب زانتظار

Bâz-gerd û hâl-i muTrib gûş dâr,
Z'an-ki âciz gêşt muTrib z'intizâr.

«Ey sâmi'; geri dön ve pîr-i çengînin hâline kulak ver. Çünkü o beklemekten âciz kalmıştır.»

«MUTRİB HİKÂYESİNİN BAKİYYESİ. EMİR'ÜL-MÜ'MİNİN ÖMER
RADİYALLAHÜ ANH'İN PİR-İ ÇENGİYE HÂTİFİN NİDASINI
TEBLİĞ ETMESİ»

2164

بانك آمد مر عمر را كای عمر
بنده مارا ز حاجت بازخر

Bâng âmed mer Umerrâ k'ey Umer,
Bende-î mârâ zi-hâcet bâz-Her.

«Hazret-i Ömere rü'yâsında bir nidâ geldi ki: Ey Ömer, bizim kulumuzu ihtiyaçtan kurtar.»

2165

بنده داریم خاص و محترم
سوی گورستان تو رنجه کن قدم

Bendeî dârîn HâS û muhterem,
Sûy-i gûristân tu rence kün Kadem.

«Bizim has ve muhterem bir kulumuz var. Onu görmek için mezarlığa kadar yürümek zahmetine katlan.»

ای عمر برجه زبیت المال عام
هفتصد دینار برکف نه تمام

*Ey Umer ber-ceh zi-beytu-'l-mâl-i'âm,
Hêft-Sad dînâr ber-kef nih temâm.*

«Ey Ömer kalk, beytül'mâlî müsliminden yediyüz altını avucuna koy.»

پیش او بر کای تو مارا اختیار
این قدر بستان کنون معذور دار

*Pîş-i u ber k'ey tu mârâ ihtiyâr,
În Kader bi-stân künûn ma'zûr dâr.*

«Onu götürüp de ki: Ey bizim muhtar ve güzide kulumuz, şimdilik bu kadar parayı al da hoş gör.»

این قدر زر بهر ابریشم بها
خرج کن چون جرج شد اینجا بها

*În Kader zer behr-i ebrîşüm-behâ,
Hârc kün çun Hârc şûd încâ bi-yâ.*

«İbrîşim bedeli olmak üzere bu kadar altını al ve harcet. Bitince de yine buraya gel.»

Doktorların muâyene ücretine (ayak teri) denilmesi kabilinden sâzen-delere verilen paraya da o vakitler (ibrîşim bahâ) ta'bir olunurmuş.

بس عمر زان هیبت آواز جست
تا میازا بهر این خدمت بیست

*Pes Umer. z'ân heybet-i âvâz cest,
Tâ miyânâ behr-i in Hidmet bi-best.*

«Ömer rü'yâsında işittiği sesin heybetinden uyandı ve yerinden sıçradı. Bu hizmetin ifası için hazırlandı.»

Miyan besten: Bel bağlamak, hizmete hazırlanmaktan kinâyedir.

سوی گورستان عمر بنهاد رو
در بفل همیان دوان درجست وجو

*Sûy-i gûristân Umer bi-nhâd rû,
Der-beğal hemyân devân der-cüst-u-cû.*

«Para torbası koltuğunda olduğu hâlde Ömer mezarlığa teveccüh etti, koşa koşa aramaya başladı.»

گرد گورستان دوانه شد بسی
غیر آن پیراو ندید آنجا کسی

*Gird-i gûristân devâne şûd besî,
Gayr-i ân pîr û ne-dîd âncâ kesî.*

«Mezarlığın etrâfında bir çok dönüp dolaştı, fakat o ihtiyardan başka oralarda kimseyi göremedi.»

گفت این نبود دگر باره دويد
مانده گشت و غیر آن پیراو ندید

*Gôft in ne-bved digar bâre devîd,
Mânde geşt û gayr-i ân pîr û ne-dîd.*

«Kendi kendine: (Bu olamaz) dedi. Aramak için tekrar koştu. Lâkin yorulduğu halde o ihtiyardan başkasını göremedi.»

گفت حق فرمود مارا بنده ایست
صافی و شایسته و فرخنده ایست

Gôft haK fermûd mârâ bendeîst,
Sâfi vû şâyeste vû ferHundeîst.

«Dedi ki: Nidây-i Hakkânî, bizim bir kulumuz var. Sâfi, lâyük ve mes'ûd bir zâttir demişti.»

پیر چنگی کی بود مرد خدا
حبذا ای سر پنهان حبذا

Pîr-i çengî key büved merd-i Hudâ,
Hubbezâ ey sirr-i pinhân habbezâ.

«İhtiyar bir çalgıcı nasıl merd-i Hüdâ olabilir? Ey Allahın sırrı, ne kadar garibsin dedi.»

بار دیگر گرد گورستان بگشت
همجو آن شیر شکاری گرد دشت

Bâr-i dîger gird-i gûristân bi-geşt,
Hem-çu ân şîr-i şikârî gird-i deşt.

«Tekrar ve ava çıkmış bir aslanın kırdı dolaştığı gibi, mezarlığın etrafını dönüp baktı.»

چون یقین گشتست که غیر پیر نیست
گفت درظلمت دل روشن بسیست

Çun yeKîn geşttest ki gayr-i pîr nîst,
Gôft der-zulmet dil-i rûşen besist.

«Orada ihtiyardan başkasının bulunmadığına yakın hâsıl edince, karanlık içinde bir çok parlak ve münevver gönüller olur dedi.»

آمد و باصد ادب آنجا نشست
بر عمر عطسه فتاد و پیر جست

Âmed û ba-Sad edeb ancâ nişest,
Ber-Umer aTse fütâd û pîr cest.

«Geldi, kemâl-i edeple oraya oturdu. Kendisine bir aksırık ârız oldu. Aksırınca da sesinden ihtiyâr uyanıp sıçradı.»

چون عمر را دید ماند اندر شکفت
عزم رفتن کرد و لرزیدن گرفت

Çun Umerrâ dîd mând ender-şikift,
Azm-i reften kerd u lerzîden girift.

«Ömeri görünce şaşırıp kaldı. Gitmeye davrandıysa da titremeye başladı.»

گفت در باطن خدا یا از تو داد
محتسب بر پیر چنگی کی فتاد

Gôft der-bâTin Hudâyâ ez-tu dâd,
Muhtesib ber-pîr-i çengî key fütâd.

«İçinden dedi ki: İlâhî sen imdâdına yetiş. Nasıl oldu da muhtesib, ihtiyar çalgıcıya çattı?»

Muhtesib: Vaktiyle belediye işlerine bakan me'mur idi. Emr-i ma'ruf ve nehy-i münkerle de iştigâl ederdi. Bu itibarla çalgıcılar, meyhânegiler ve sarhoşlar muhtesibden korkarlardı. Eski şâirlerin divânlarında muhtesibler aleyhine söylenilmiş bir çok söz vardır.

Pîr-i çengî de uyanıp Hazret-i Ömeri görünce dayak yiyeceği vahmine düştüğü için fenâ hâlde korktu. Fakat Fârûk-i A'zam :

چون نظر اندر رخ آن پیر کرد
دید او را شرمسار و روی زرد

Çun nazar ender-ruH-i ân pîr kerd,
Did ûrâ şerm-sâr û rûy-zerd.

«O ihtiyarın yüzüne bakınca onu mahcub bir hâlde ve yüzünü sararmış gördü!»

بس عمر گفتش مترس ازمن مرم
کت بشارتها زحق آورده ام

Pes Umer gofteş me-ters ez-men me-rem,
K'et beşârethâ zi-haK âverdeem.

«Hazret-i Ömer ona dedi ki benden korkup ürkmeye ki sana Allah tarafından müjdelere getirdim.»

چند یزدان مدحت خوی تو کرد
تا عمر را عاشق روی تو کرد

Çênd yezdân midhat-i Hûy-i tu kerd,
Tâ Umerrâ âşîK-i rûy-i tu kerd.

«Allah senin ahlâkını o kadar medhetti ki Ömeri senin cemâline âşık kıldı.»

پیش من بنشین و مهجوری مساز
تا بگوشت گویم از اقبال راز

Pîş-i men bi-nşîn u mehcûrî me-sâz,
Tâ be-gûşet gûyem ez-iKbâl râz.

«Karşımda otur savuşmaya davranma ki kulağına ikbâl ve seâdet sırrı söyleyim.»

چون سلامت می کند می پرسدت
چون از رنج و غمان یسدت

Çun selâm-et mîküned mî-pürsedet,
Çûni ez-renc û gamân-i bî-hadet.

«Allah sana selâm ediyor ve hatırlarını soruyor. Hadd ü pâyanı olmayan gam ve kederle nasılsın?»

نک قراضه چند ابریشم بها
خرج کن این را و باز اینجا بیا

Nek Kurâzê çênd ebrîşüm-behâ,
Harc kûn înrâ vu bâz încâ bi-yâ.

«İşte ibrişim bahâ olmak üzere bir kaç altın. Bunları harcet de sonra yine gel.»

پیر لرزان گشت چون این را شنید
دست می خایید و برخود می طپید

Pîr lerzân gêşt çun înrâ şenîd,
Dêst mî-Hâyîd u ber-Hod mî-Tapîd.

«İhtiyâr, bunu işitince titremeye, elini ısırpı dövmeye başladı.»

بانگ می زد کای خدای بی نظیر

بس که از شرم آب شد سیحاره پیر

Bâng mî-zed k'ey Hudâ-yî bî-nazîr,
Bes ki ez-şerm âb şûd bî-çâre pîr.

«Ey her şeyde olduğu gibi keremde de nazîri olmayan Rabbim; bîçâre ihtiyâr kulun utançından eridi diye feryâd etti.»

چون بسی بگریست وز حد رفت درد

چنگ را زد بر زمین و خرد کرد

Çun besî bi-grîst v'ez-had rêft derd,
Cêngrâ ged ber-zemîn û Hôrd kerd.

«Bir çok ağladı, derd ve elemi haddini geçti. Nihâyet çengi yere vurup parça parça etti.»

گفت ای بوده حجابم ازاله

ای مرا تو راهزن از شاهراه

Gôft ey bûde hicâbem ez-Îlâh,
Ey merâ tû râh-zen ez-şâh-şâh.

Çenge hitâben: «Dedi ki: Ey Allaha karşı bana hicâb olan, ey doğru yolda eşkiyâ gibi yolumu kesen.»

ای بخورده خون من هفتاد سال

ای ز تو رویم سپه پیش کمال

Ey bi-Horde Hûn-i men heftâd sâl,
Ey zi-tû rûyem siyeh piş-i kemâl.

«Ey yetmiş seneden beri kanımı içen, ey kemâl erbâbı indinde yüzümü karartan.»

Mesnevi şârihi Şeyh İsmâil-i Ankaravî buradaki pîr-i çengiyi tevbe ve istiğfâr eden bir kimseye, çengi de nefsi emmâreye timsâl yapıyor. Mutribin yetmiş senelik çengi yere vurup kırması, tevbesine sâdık bir sâlikin nefsi emmâreyi ayak altına almasıdır, diyor.

İhtiyar çengi, nefsinin levmi teşnî' eyledikten sonra Hakka ilticâ ve şu yolda duâ ediyor :

ای خدای باعطا و باوفا

رحم کن بر عمر رفته درجفا

Ey Hudâ-yî bâ-aTâ vû bâ-vefâ,
Rahm kün ber-umr-i reftê der-cefâ.

«Ey, atâsiyle vefâsı olan Rabbim; cefâ içinde geçen bir ömre merhamet et.»

داد حق عمری که هر روزی ازان

کس نداند قیمت آن درجهان

Dâd haK umrî ki her rûzî ez-ân,
Kes ne-dâned Kiymet-i ân der-cihân.

«Allah bana bu kadar bir ömür vermişti ki onun bir gününe âid kıymeti kimse takdir edemez.»

خرج کردم عمر خود را دمبدم

دردمیدم جلهر! درزیروم

Harc kerdem umr-i Hodrâ dem-be-dem,
Der-demîdem cümle râ der-zîr-ü-bem.

«İşte o kıymetli ömrümü boşa geçirdim. Nefeslerimin hepsini de (tiz ve pes) sesler yolunda üfürdüm.»

آه کز یاد ره و پرده عراق

رفت از یادم دم تلخ فراق

Âh k'ez-yâd-i reh û perdê ÎrâK,
Rêft ez-yâdem dem-i telH û firâK.

«Âh ve eyvâh ki, Irak perdesini ve yolunu düşünmekten, dünyâdan ayrılacağım zamânın acılığı hatırımdan çıkmıştı.»

وای کز تیزی زرافکند خرد
خشک شد کشت دل من دل ببرد

*Vây k'ez-tîzî-i zir-efkend-i Hurd,
Hâşg şüd kişt-i dil-i men dil bi-murd.*

«Vah yazık ki (zîrefgened-i hurd) makamının tizliğinden, yâni onu düşünüp onunla meşgul olmaktan kalbimin mazrû'âtı, yâni orada bulunması lâzım gelen ma'nevi zevkler kurudu, hattâ gönlüm öldü.»

2196

وای کز آواز این بیست و چهار
کاروان بگذشت و بیگه شد نهار

*Vây k'ez âvâz-i in bîst û çehâr,
Kârvân bü-gzeşt u bî-geh şüd nehâr.*

«Yazık ki yirmi dört perdenin sesiyle uğraşırken ömür kervânı göçtü, ecel günü akşama yaklaştı.»

Dervişin fikri ne ise zikri de odur derler. İnsanın iştiğalâtı, ifâdesine bile te'sir eder. Hakikaten herkesin beyân tarzına dikkat edilecek olursa söz arasında sarfettikleri kelimelerden hangi meslekte bulundukları anlaşılır. Sivil bir me'mur ile bir askerin, yâhud esnaftan birinin ifâdesi az çok ayırdır. Herkes mesleğine göre söz söyler. Edebiyatta (tahkiye) denilen vâdinin üslûbu ise kıssayı yazan zâtın değil, o kıssada konuşturulan kimselerin ifâdesi olması lâzım gelir. İşte Cenâb-ı Pîr Efendimiz de pîr-i çenginin hasbihâlîni onun meslekine göre ve mûsikî ıstılahlariyle izah ediyor.

2197

ای خدا فریاد ازین فریادخواه
داد خواهم نی زکس زین دادخواه

*Ey Hudâ feryâd ez-in feryâd-Hâh,
Dâd Hâhem nî zi-kes z'in dâd-Hâh.*

«İlâhî; bu feryâd isteyen elinden feryâd. Yâ Rabbî, başkasından değil, bu dâdhâh olana karşı adâlet istiyorum.»

Feryâd eden, adâlet taleb eyleyen ihtiyâr sâzendenin kendi olduğu gibi elinden feryâd ettiği, ihkâk-ı hak istediği de nefsi olduğu için: «Yâ Rabbî kendi kendimden şikâyet ediyorum ve adâlet istiyorum» diyor.

2198

داد خود ازکس نیام جز مگر
زانکه هست ازمن بمن نزدیکتر

*Dâd-i Hod ez-kes ne-yâbem cüz meger,
Z'ân-ki hest ez-men be-men nezdîk-ter.*

«Kimseden adâlet ve hakkâniyet bulamıyorum. Meğer ki hakkımı ihkâk edecek; bana benden yakın olan zât-i ecell ü a'lâ ola.»

Kur'ânda Cenâb-ı Hak:

وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ جَلِ الْوَرِيدِ ﴿١٩﴾

Yânî: «Biz, insana şah damarından daha yakınız¹⁹» buyurmuştur. Bu yakınlık hakkında muhtelif sözler söylenmiştir. Kimi: Allah, insana ilmiyle yakındır, kimi: kudretiyle yakındır demiştir. Hazret-i Mevlânâ da: «Nâsın Rabbi olan Allahın, insanların ruhuna — nasıl olduğu bilinmez ve bir şey'e kıyas edilmez — bir yakınlığı vardır» buyurmuştur. Çünkü o ruh, nefha-i İlâhiyyedir. Her nasıl olursa olsun Allah, insana kendisinden daha yakındır.

2199

کین منی ازوی رسد دم دم مرا
بس ورا بینم جو این شد کم مرا

*K'in menî ez-vey resed dem dem merâ,
Pes verâ binem çu in şüd kem merâ.*

«Bu benlik ve varlık, nefes nefes bana ondan vâsıl olur. Bu varlık vehmi azalacak ve mahvolacak olursa başka bir şey kalmayacağı için onu görürüm.»

(19) Sûret Kaf: 16.

همچو آن کو باتو باشد زر شمر
سوی او داری نه سوی خود نظر

*Hemçu ân k'û bâ-tu bâşed zer şümer,
Sûy-i û dârî ne sûy-i Hod nazer.*

«Tıpkı sana altın sayıp veren kimseye bakıp da kendine bakmadığım gibi.»

İnsan, birinden bir ikrâma nâil olunca fart-ı memnûniyyetinden kendini unuttur da yalnız ikrâm edeni düşünür, nazarında her şey ondan ibâret görünür. Cenâb-ı Hak Ekrem'ül-ekremîndir, kerem sâhiblerinin en kerimidir. Binâenaleyh, bütün âlemlerin hâlık ve sâhibi olan Allahı bilen bir kimsede benlik endişesi ortadan kalkar.

همچنین در گریه و در ناله او
می شمردی جرم چندین ساله او

*Hem-çunîn der-girye vû der-nâle û,
Mî-şumurdî cürm-i çendîn-sâle û.*

«İhtiyar sâzende böyle ağlaya, inleye senelerin mahsûlü olan cürm ve kabâhatini sayıp döküyordu.»

«İHTİYAR MUTRİBİN NAZARINI, EMİRÜLMÜ'MİNİN ÖMER
RADIYALLAHÜ ANHİN, VARLIK MAKAMI OLAN AĞLAMADAN,
YOKLUK DERECEİ BULUNAN İSTİĞRAK MAKAMINA TAHVİLİ.»

پس عمر گفتش که این زاری تو
هست هم آثار هشیاری تو

*Pes Umer gofteş ki în zârî-i tû,
Hêst hem âsâr-i hüşyârî-i tû.*

«Hazret-i Ömer ona dedi ki: Senin bu ağlayıp sızlayışın, sendeki id-râkin eseridir.»

Yânî girye vû zârî edişin, sende hâlâ vücûd-i mevhum bakiyyesi bulunduğuna delâlet eder.

راه فانی گشته راه دیگرست
زانکه هشیاری گناه دیگرست

*Râh-i fânî-geşte râh-i digereşt,
Z'an-ki hüşyârî günâh-i digereşt.*

«Allahın aşkında fânî olmuş ve kendinden geçmiş kimsenin yolu başka türlüdür. İdrâk ise ayrıca bir günahdır.»

Burada: «Senin varlığın hiç bir günahla mukayese edilemeyecek bir günahdır, Hadisine telmih vardır.

هست هشیاری ز راه ماضی
ماضی و مستقبلت پرده خدا

*Hêst hüşyârî zi-râh-i mâ-maZâ,
MâZi vû müstaKbelet perdê Hudâ.*

«İdrâk, mâzî tarikındandır. Zikr-i mâzî, endişe-i istikbâl ise senin için Allaha karşı perde olur.»

آتش اندرزن بهر دو تا یکی
پر گره باشی ازان هر دو چو نی

*Âteş ender-zen be-her dû tâ-be-key,
Pur-girih bâşî ez-ân her du çu ney.*

«Her ikisini de yak, yânî mâzî ve müstakbel kayıtlarını bırak. O kayıtlar dolayısıyla ne vakte kadar ney gibi düğümlü kalacaksın?»

Bunları kendine bir ukde yapacaksın.

تا گره بانی بود همراز نیست
همنشین آن لب و آواز نیست

*Tâ girih bâ-ney büved hem-râz nîst,
Hem-nîşîn-î ân leb û âvâz nîst.*

«Ney düğümlü bulunduğça hemrâz olamaz ve dudakla, sesle âşinâ bulamaz.»

Ma'lûmdur ki (ney) denilen saz, esâsen kamıştır. Ney olmadan ta'bir-i mahsusiyle açılmadan evvel, o kamışta bir takım boğumlar vardır. Her bir boğum yekdiğerine düğümlerle bağlıdır. Kamışta o düğümler durduğça, yâni ateşte kızartılmış uzunca bir demirle kamışın içindeki ukdeler açılmadıkça o kamışın neyzen dudığına temas etmesi, onun üflemesiyle güzel güzel nağmeler icrâ eylemesi kâbil değildir. İnsan ki irâde-i İlâhiyye karşısında neyzâne nisbetle ney gibidir. Nasıl neyin içinde ukdeler temizlenmiş ise insan da mâzî, hâl, istikbâl, mazarrat, menfeat, hattâ ümit, recâ ve korku gibi düğümlerden azâde bulunmalıdır ki derûnuna nefhedilen ilhâmâtı aksettirebilsin.

چون بطوفی خود بطوفی مرتدی
چون بخانه آمدی هم باخودی

*Çun be-Tavfi Hod be-Tavfi mürtedî,
Çun be-Hâne âmedî hem bâ-Hodî.*

«Kendiliğince tavaf edecek olursan ridâ, yâni elbise ile tavaf ediyorsun demeksin. Sen eve gelmişsin, fakat hâlâ eneiyyetinlesin.»

Mutribin ağlayıp sızlaması ve eski cürümlerinden peşiman olması, tevbe ve istiğfâr demektir. Hazret-i Ömer ise onu fenâ ve bekâ mertebelerine teşvik ediyor, seyr ü sülûkün ilk mertebesi bulunan tevbe makamından ileri geçememenin eneiyyet-i mevhûmeden kurtulamamak olduğunu haber veriyor. Hacıların Ka'beyi tavaf etmelerinin elbiseden tecerrüd ve ihrâm ile tesettür suretiyle olduğunu misâl getiriyor, ve «Sen tavaf etmek istiyorsun, lâkin elbise gibi olan benliğinden soyunmamışsın, Ka'be-i tevhide gelmişsin, fakat benliğinden kurtulamamışsın» diyordu.

ای خبرهات از خبرده بی خبر
توبه تو از گناه تو بتر

*Ey Haberhât ez-Haber-dih bî-Haber,
Tevbe-î tû ez-günâh-i tû beter.*

«Ey mutrib senin haberlerin ve ma'lûmâtın o haberleri verenden bî-haber. Ettiğin tevbe ise günâhından beter.»

ای تو از حال گذشته توبه جو
کی کنی توبه ازین توبه مگو

*Ey tu ez hâl-i guzeşte tevbe-cû,
Key küni tevbe ez-în tevbe me-gû.*

«Ey geçmiş günahlarına tevbe eden mutrib; bu ettiğin tevbeden ne vakit tevbe edeceksin?»

Sofiiyye hazarâtı, zevki i'tibâriyle istiğrâkı idrâke, ta'bir-i diğerle (mahv) ı (sahv) a tercih ederler. Fakat bu mübtediler içindir. Müntehi-ler, mahvda sahvin, sahvda mahvin zevkine varırlar.

Fârûk-ı A'zam Hazretleri mutribi, yâhud Cenâb-ı Mevlânâ da ehl-i isti'dâdı bu makama terğib için, ettiği tevbeden de tevbe eylemesini tavsiye eyliyor. Çünkü tevbede benlik şâibesi vardır. İşlediğim günahlara tevbeler olsun demekle tâibin kendine vücud ve kudret vermiş olduğu için ondan da tevbe edilmesi, yâni asıl Tevvâb ve Rahîm olanın Cenâb-ı Hak olduğunun bilinmesi lâzım geldiğini anlatıyor. Yine bahse devam ediyor.

گاه بانك زیر را قبله کنی
گاه گریه زار را قبله زنی

*Gâh bâng-î zirrâ Kible küni,
Gâh giryê zârrâ Kuble zenî.*

«Sen ba'zan pes sesi kendine kible ittihaz ediyorsun, ba'zan da ağlayıp sızlamayı takbil eyliyorsun.»

Yâni ba'zan sessiz, sedâsız, ba'zan da bağıra çağıra ağılıyorsun. Her iki ağlamayı kendine mihrab ve kible sayıyorsun ve ona mukayyed bulunuyorsun.

2211

چونکہ فاروق آیتہ اسرار شد

جان پیر از اندرون بیدار شد

Çün-ki FârûK âyinê esrâr şüd,
Cân-i pîr ez-enderûn bîdâr şüd.

«Fârûk-ı A'zam, esrâr-ı Hüdâya ayna olunca ihtiyârın rûhu derûnundan uyandı.»

Yâni sırr-ı tevhid, Hazret-i Ömerin sözünde ve özünde münceli olunca mutrib de gaflet uykusundan uyandı.

2212

همچو جان بی گریه و بی خنده شد

جانش رفت و جان دیگر زنده شد

Hem-çu cân bî-girye vû bî-Hande şüd,
Cânş reft û cân-i diger zinde şüd.

«Ruh gibi ağlamadan ve gülmeden âzâde oldu. Onun rûhu gitti, başka bir rûh ile yaşamaya başladı.»

Bir kaç def'a söylenilmişti ki insanda biri hayvânî, biri de insânî, yâhud sultânî veyâhud İlâhî nâmiyle iki rûh varmış. Hayvânî olan rûh, madd-i hayattan ibâret imiş ki insan, rûh-i hayvânî sâhibi olmakta bütün hayvânât ile müşterekmiş. Rûh-i sultânî yâhud İlâhî ise insanı hayvânât-tan mümtâz kılan rûh-ı menfûh imiş. İşte beyt-i şerifte: «Onun ruhu gitti, başka bir rûh ile yaşamaya başladı» buyurulması ile mutribde rûh-i menfûhun tasarrufa başlamış olduğuna işâret ediliyormuş.

2213

حیرتی آمد درویش آن زمان

که برون شد از زمین و آسمان

Hayreti âmed derûneş ân zemân,
Kî birun şüd ez-zemîn û âsmân.

«O vakit mutribin derûnuna bir hayret geldi ki zemin ve âsmân çenberinden yâni tabîat sarayından dışarıya çıktı.»

Hâfız-ı Şîrâzî; der ki: «Sen tabîat sarayının hâricine çıkmıyorsun, böyle olunca hakikat semtine nasıl sefer edersin?» Tabîat sarayının hâricine çıkabilmek, tabîi kaydlardan mümkün olduğu kadar kurtulmak, hattâ o gibi şeylerin hâtırasını da unutmak ve hayret deryâsına dalmaktır. Hayret yâni şaşırma, müşâhededen hâsıl olur ki Fuzûlî:

Hayret ey bût sûretin gördükte lâl eyler beni.

mısraiyle buna işâret eder. Muallim Nâci merhûmun:

Zevk-i hayret ekmel-i ezvâk imiş,
Hâce-i i'caz gû «zidnî» demiş.

beytinde ise hem buna hem de «Rabbim, sana karşı olan hayretimi artır» Hadis-i Şerifine telmih olunmuştur.

2214

جست و جویی ازورای جست و جو

من نمیدانم تو میدانی بگو

Cüst-u-cüyî ez-verâ-yî cüst-u-cû,
Men ne-mî-dânem tu mî-dânî bi-gû.

«Mutrib için arayıp taramanın fevkinde bir cüst ü cû hâsıl oldu ki onun nasıl olduğunu ben bilemiyorum. Sen biliyorsan söyle.»

Yâni mutrib, tevbe makamında iken ağlayıp sızlamasıyla rahmet ve mağfiret talebinde bulunuyordu. Fakat hayret makamına yükselince onda talebin fevkinde bir taleb hâsıl oldu. Cenâb-ı Pîr, (O talebin, o zevkin, nasıl ta'rif edilebileceğini, ta'rif için nasıl bir ta'bir kullanılacağını bile-

Elfâza sığışmıyor meânî,
Deryâyı alır mı hiç evânî.

2215

حال و قالی ازورای حال و قال
غرقه گشته ازجال ذوالجلال

Hâl u Kâlî ez-verâ-yî hâl u Kâl,
GarKa geşte ez-cemâl-î zu-'l-celâl.

«Mutrib; kâlin de, hâlinde fevkinde bir kâl ü hâle mazhar edildi. Hü-dây-ı Zülcelâlin cemâli deryâsına gark oldu.»

2216

غرقه نی که خلاصی باشدش
یا بحز دریا کسی بشناسدش

GarKaî ni ki HalaSî bâşedeş,
Yâ be-cüz deryâ kesî bi-şnâsedeş.

«Hem öyle bir müstağrak oldu ki kurtulacak gibi değil ve denizden başkasının onu tanınmasına imkân yok.»

Mutribin kurtulamayacak derecede müstağrak olması, kendisinde fenây-ı etem hâlinin zuhûra gelmiş olmasıdır. Denizden başkası tarafından tanınmaması da tecellî-i İlâhînin şahsa göre olması ve dâimâ değişmesidir. Cenâb-ı Hakkın zâtine pâyân olmadığı gibi sıfâtına ve âsârına da nihâyet yoktur. Binâenaleyh tecelliyât-ı İlâhiyye dâimâ değişir ve isti'dâda göre inkişâf eder. Bunun için evliyâullahtan hiç biri, diğerinin husûsiyyet-i ahvâlini bilmez. Bir Hadîs-i Kudî mu'cibince: «Allahın bazı velîleri vardır ki mestûriyyet kubbeleri altında mahfuz oldukları için velî oldukları da ma'lûm değildir.»

2217

عقل جزو ازل گویا نیستی
گر تقاضا بر تقاضا نیستی

AKl-i cüz' ez-küll gûyâ nîstî,
Ger teKâZâ ber-teKâZâ nîstî.

«Eğer taleb taleb üzerine olmasaydı akl-i cüz'î, akl-ı küllîden bahse kalkışmazdı.»

Bu beyt, taraf-ı Mevlânâdan bir i'tizâr imiş. Yukarıda: «Ben bilmiyorum, ey kârî!; biliyorsan sen söyle» demişken, hakayık ve maârif beyânına devam etmesi dolayısıyla özür diliyor. Hakikat-i külliyyeden söyle diye emir üzerine emir gelmeseydi ben de bu bahsi devam ettirmezdim, buyuruyor. Aşağıdaki beytiyle de o, emirden hakikat deryâsında kabaran dalgaların, yâni evliyâullah lisânından zuhûr eden hakayık ve maârifin bu dünyâda intişâr ettiğini haber veriyor.

2218

چون تقاضا بر تقاضا می رسد
موج آن دریا بدینجا می رسد

Çün teKâZâ ber-teKâZâ mî-resed,
Mevc-i ân deryâ be-d-în-câ mî-resed.

«Taleb taleb üzerine olduğundan o deryânın dalgası buraya kadar geldi.»

2219

چونکه قصه حال پیر آنجا رسید
پیر و حالش روی در پرده کشید

Çün-ki KiSSâ hâl-i pîr ân-câ resîd,
Pîr u hâleş rây der-perde keşîd.

«İhtiyârın hâli kıssası hikâyesi oraya erişince ihtiyar da, onun hâli de perde arkasına çekildi.»

Yâni hayret makamına yükselmiş olan ihtiyar mutribin ahvâli kıl ü kâl ile bahsedilemeyecek bir dereceyi buldu.

پیر دامن را ز گفت و گو فشاند
نیم گفته در دهان او بماند

Pîr dâmenrâ zi-goft-u-gû feşând,
Nîm-goftê der-dehân-i û bi-mând.

«İhtiyar kil ü kâlden el, etek çekti; hattâ lâkırdının yarısı ağzında kaldı.»

Mutrib, bidâyeten ve tevbe makamında iken şöyle yaptım, böyle ettim diye sesleniyordu. Fakat o makamdan hayret derecesine yükselince söylediği sözler kesildi, hattâ başladığı bir cümlemin yarısı ağzında kaldı, tamamlanamadı.

2221

از پی این عیش و عشرت ساختن
صد هزاران جان نباید باختن

Ez-pey-i in ayş u işret sâHten,
Sad-hezârân cân bi-bâyed bâHten.

«Böyle bir ayş ü işret tertibi için toğan kuşu ol. Feleğin güneşi gibi canbaz, yâni fedâkâr bulun.»

2222

در شکار بیشه جان ماز باش
همچو خورشید جهان جانباز باش
Der-şikâr-i bîşe-i cân bâz bâş,
Hemçu Horşîd-i cihân cân-bâz bâş.

«Can ormanında avlanmak için toğan ol. Feleğin güneşi gibi canbaz ol.»

Yâni Güneş neşri ziya'dan nasıl çekinmiyorsa, sen de öylece fedakârâne hareket et.

جان فشان افتاد خورشید بلند
هر دمی نی میشود پر میکنند

Cân-feşân üftâd Horşîd-i bülend,
Her demî nî mî-şevêd pür mî-künend.

«Şu yüksek güneş, can saçıyor, her ân yok oluyor ve her ân dolduruluyor.»

Yâni güneş her ân, ziyâ neşrinden geri kalmıyor, şu hareketiyle bir fedâkârlık gösteriyor. Lâkin o neşrettikçe bir taraftan kendinde ziyâ hâsıl oluyor. Demek ki fedâkârlık boşa gitmiyor.

2224

جان فشان ای آفتاب معنوی
مر جهان کهنه را بنما نوی

Cân feşân ey âftâb-i ma'nevî,
Mer cihân-i kühnerâ bi-nmâ nevî.

«Ey mânâ Güneşi, sen de canfeşanlık edip şu köhne âleme bir yenilik göster.»

Cenâb-ı Mevlânâ güneşin ziyâ neşri sûretiyle fedâkârlıkta bulunduğunu misâl olarak îrâd eyledikten sonra tarikat sâlikine tevcih-i kelâm ile buyuruyor ki: «Ey ma'nevî güneş, şems-i sûrî nasıl ziyâfeşanlık ediyorsa, sen de canfeşanlık et. Senin bezlettiğine mukabil yenisi ve daha iyisi verilecektir. Binâenaleyh şu eski tabiat âlemine peyderpey bir yenilik göster. Bezletmekle canın tükeneneceğinden korkma ki:»

2225

درو وجود آدمی جان و روان
میرسد از غیب چون آب روان

Der-vücûd-i âdemî cân û revân,
Mî-resed ez-gayb çun âb-i revân.

«İnsanın vücûduna can da, revan da gayb âleminden akar su gibi gelir.»

Vücûd-i insânide (hayvânî) ve (sultânî) nâmiyle iki ruh bulunduğ u söylenmişti. Bunların birincisine, yâni (rûh-i hayvânî) ye fâriside (revân), ikincisine yâni (rûh-i sultânî) ye (can) derler.

Bu rûhlardan ikisinin akar su gibi gayb âleminde insanın bedenine vücûd ettiğini Hazret-i Mevlânâ haber veriyor. Böylece dâimâ cereyân eden rûhun bezlinden çekinilmemek lâzım geldiğini de söylüyor.

2226

هر زمان از غیب تو نو می رسد

وز جهان تن برون شو می رسد

*Her zemân ez-gayb nev nev mî-resed,
V'ez-cihân-î ten birûn şev mî-resed.*

«Her vakit gayb âleminde insan bedenine yeni yeni hayat ve füyûzât vârid olur. Ten cihânından da dışarıya çık emri verilir.»

Bu münâsebetle cesedden bir çok şey hurûc edip gider. Meselâ insan nefes almak için nefes vermeye yâni ciğerindeki havayı çıkarmaya mecburdur. Onu çıkarmazsa yenisini alamaz. Bundan dolayı bezl ü isârdan çekinmemeli ve cûd ü sehâdan geri durmamalıdır.

Cenâb-ı Pir Efendimiz: «Can feşân ey âfitâb-i ma'nevî» mısraiyle bezl ü infâka teşvik buyurması üzerine bir Hadis-i Şerif naklediyor, Allah yolunda bezl ü infâk edilen şeylerin yerine başkaları ihsan olunacağına Hadis'in delâleti mu'cibince işâret ediliyor.

Bu Hadis Ebû Hüreyreden mervî olup Buhârîde ve Müslimde mezkûrdur. Hadis-i Şerif: «Her sabah gökten iki melek iner. Biri: Yâ Rabbî; her münfika halef ver der. Öbürü de: Yâ Rabbî her mümsike telef ver der» meâlindedir.

Ma'lûmdur ki münfik: Veren, mümsik: Vermeyen demektir. Münfika halef, mümsike telef düâsında bulunulması da onların ya şahısları, yâhud malları içindir. Yâni münfik ve kerîm bir zâtin halefi zuhûr etsin. Onun gibi insâniyetperver kimseler peydâ olsun, yâhud infâk edilen şeyin yerine daha iyisi gelsin. Kezâ mümsik, hasis bir herif ölsün de insâniyet âlemi böyle faydasız bir uzvundan kurtulsun; yâhud o cimri herifin vermeyip de sakladığı şey telef olsun ma'nâlarına mütehammildir.

Hazret-i Mevlânâ ikinci ihtimâle göre Hadis-i Şerifi izâh için diyor ki:

2227

گفت پیغمبر که دائم بهر بند
دو فرشته خوش منادی میکنند

*Gôft Peygam-ber ki dâim behr-i pend,
Dû firiştê Hoş mûnadâ mî-künend.*

«Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem buyurdu ki: Dâimâ iki melek nasihat için hoş bir nidâda bulunur.»

2228

کای خدایا منفقارا سپر دار
هر درمشان تو عوض ده صد هزار

*K'ey Hudâyâ münfiKanrâ sîr dâr,
Her dîremşân tû ivaZ dih Sad-hezâr.*

«Derler ki: Ey İlâhî; infak ve tasadduk edenleri doyur, verdikleri her dirheme bedel, kendilerine yüz binlercesini ihsân et.»

2229

ای خدایا مسکآنرا در جهان
تو مده الا زیان اندر زیان

*Ey Hudâyâ mümsikânâ der-cihân,
Tû me-dih illâ ziyân-ender-ziyân.*

«İlâhî; hasislere de dünyada ziyân üstüne ziyandan başka bir şey verme.»

İnfak yâni fukarayı nafakalandırmak, müslümanlıkta gâyet ehem ve o nisbette mültezemdir. Zuhûr-i İslâmdan evvel câhiliyye arablarında cömerdlük, misâfirperverlik gibi ba'zı iyi huylar vardı. Fakat fukarâyı dâimî sûrette görüp gözetmek, onların ihtiyaçlarını kolaylaştırmak ve te'min etmek âdeti yoktu. Yalnız zenginleri (meysir) dedikleri kumardan kazandıkları deve etini yemezlerdi, fukarâya verirlerdi. Bu da muhtac olanların çokluğu dolayısıyla deve kulak kabilinden kalırdı. Bir de ba'zıları ekinleriyle hayvanlarından bir kısmını ikiye ayırır, bir kısmını Allaha, diğerini putlara tahsis ederdi. Allaha ayrılan kısım, fakirler ile yolculara,

putlara ayrılan kısım da puthâne hâdimlerine verilirdi. Ekseriyâ putların hissesi artırılmak için Allaha ayrılan kısımdan tenzilât yapıldı. Vaktâki dîn-i İslâm zuhûr etti, insanlığın selâmet ve seâdetini kâfil bulunan bu dîn, fukarânın dâimâ görülüp gözetilmesi için ihtidâ sadaka verilmesini tavsiye etti. Sadaka i'tâsının Allaha borç vermek demek olduğunu bildirdi. Verilen bir sadakaya mukabil 700 misli, hattâ daha fazla mükâfât verileceğini haber verdi. Sadakanın gizlice ve hulûs-i niyyetle verilmesini, verirken fakire hakaret edilmemesini emretti. Sonra fitra ve kurban payı verilmekle bayramlarda da fukarânın sevindirilmesi, kezâ malın zekâtını i'tâ etmekle muhtacların zarûretten kurtarılmasını erkân-ı dinden saydı. Fakat bu verişlerde en ziyâde nazar-ı dikkate alınacak şey, sadaka ve infakın Allah rızası için olması herkese karşı gösteriş olsun diye verilmemesi idi.

Kur'ân-ı Kerim diyor ki :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَبْطُلُوا صَدَقَاتِكُمْ
بِالْمَنِّ وَالْأَذَى كَالَّذِي يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَا
يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فِئْتَلَهُ كَمْ تِلْكَ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ
رَبُّكَ فَاصْبِرْ وَلَا تَلْمِزْهُ عَصَاكَ لَاقِدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ
مَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٢٠﴾

Yâni: «Ey imân edenler! Sadakalarınızı minnet ve ezâ ile, (yâni fakirin başına kakmak ve ona hakaret etmek sûretiyle) vermeyiniz. O kimse gibi ki, nâsa gösteriş yapmak için malını infak eder, Allaha ve kıyâmet gününe de inanmaz. Böylesi üstünde bir parça toprak bulunan kaya gibidir. O kayaya iri dâneli ve sağanaklı bir yağmur isâbet edince toprağı götürüp sert ve yalçın bir hâlde bırakır. Riyâkârâne ve münâfıkâne sadaka verenler, verdiklerinden dolayı sevab nâmına bir şey kazanamazlar. Allah kâfirleri hidâyet etmez²⁰.»

(20) Sûrei Bakara: 264.

Burada kaya, o mürâînin; üstündeki toprak, onun gösteriş olmak üzere verdiği sadakanın; sağanaklı yağmur da hakikati meydana çıkaran adl-i ilâhînin misâlidir.

2230

ای بسا امساک کز انفاق به

مال حقرا جز بامر حق مده

Ey besâ imsâk k'ez-infâK bih,

Mâl-i haKrâ cüz be-emr-i haK me-dih.

«Ne kadar imsak, yâni vermemek vardır ki infaktan, yâni vermekten iyidir. Allahın malını ancak Allahın emrine göre ver.»

Sûre-i Bakarada buyurulmuştur ki :

قَوْلٌ مَعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِّنْ صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَا أَذَىٰ

«Güzel söz, şefkat ve merhamet, arkasından eziyyet ve hakaret gelen sadakadan hayırlıdır²¹.»

Demek ki bir adama beş on para verip de: «Elin, ayağın tutuyor, sapa sağlamsın, dileneceğine çalışsana» şeklinde söylenmekten, «Înâyet ola», «Allah versin» gibi sözlerle ve tatlı dil ile savmak hayırlı imiş.

İşte Cenâb-ı Pîrin (Ey besâ imsak kez infak bih) buyruğı bu gibi hareketler içindir. Allah bize sebîl-i ilâhide infak etmemizi, hâlisen livec-hillâh vermemizi emrediyor. Bunun mefhûm-i muhâlifi: Allah yolunda ve Allah rızası için olmazsa vermeyin demektir. Emr-i ilâhiyi ifa etmek, onun icabına göre davranmakla olur.

2231

تا عوض یابی تو گنج بی کران

تا نباشی از عداد کافران

Tâ ivaZ yâbi tu genc-i bî-kerân,

Tâ ne-bâşi ez-idâd-i kâfirân.

«Tâki, Allah yolunda infakına bitmez ve tükenmez bir hazine bulasın; bir de, kâfirler sırasında bulunmaktan kurtulasın.»

(21) Sûrei Bakara: 263.

lunmalarının kendileri için hasret ve nedâmete sebep olduğu Sûre-i En-fâlde şöyle hikâye edilmiştir:

إِذَا لَدِرْكَفَرُوا يَنْفِقُونَ
أَمْوَالَهُمْ بِضِدْوَاعٍ سَبِيلَ اللَّهِ فَسُيْفِقُونَهَا ثُمَّ
كَوْنُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةٌ تَرْيَعْلُونَ

«Kâfirler, yâni Mekke müşrikleri mallarını infak ediyorlar. Halkı Al-lah yolundan menetmek için. (Yâni İslâmın intişârına mâni' olmak için para sarfediyorlar) Yakında yine sarfedecekler. Sonra o sarfiyyat kendi-leri için hasret olacaktır.» (Çünkü hem malları gidecek, hem de maksad-ları husûle gelmeyecektir) Daha sonra da mağlûb olacaklardır²³»

2234

سروران مکه درحرب رسول
بودشان قربان بامید قبول

Serverân-i Mekke der-harb-i resûl,
Bûdşân Kurbân be-ümmîd-i Kabûl,

«Mekke reisleri ve Kureyşin ileri gelenleri, Resûl-i Ekremle muhâre-beye giderken kabûl ümidiyle kurbanlar kesmişlerdi.»

2235

اشتران قربان همی کردند تا
چیره کردد تیغشان برمصطفی

Üştürân Kurbân hemî-kerdênd tâ,
Çîre keredd tiğşân be-MuSTafâ.

«Hazret-i Mustafâ Aleyhi Ekmelûttehâyâ Efendimize, kılıçları gâlib gelsin diye develer kurban etmişlerdi.»

Cenâb-ı Pîr Efendimiz, yerinde olmayan sarfiyyâtın infâk olamıya-cağını, hattâ o gibi isrâfın sarfedenler hakkında medâr-ı hasret olacağını beyân için iki beyt ile müşriklerin harekâtına telmih buyuruyor.

(23) Sûrei Enfal: 30.

F: 69

1089

Cenâb-ı Hakkın bir sadakaya mukabil yediyüz, hattâ daha fazla se-vâb vereceği Sûre-i Bakarada beyân edilmiştir. Bire yediyüz hiç bir ban-kadan alınamıyacağı gibi hiç bir ticâretle de kazanılamaz. Bunu ihsan bu-yuracak olan ancak Allahın lûtf u keremidir ki o lûtf u kerem, tükenmez ve ucu bucağı bulunmaz bir hazinedir.

Diğer cihetten bir şeyi yerinde sarfetmemek, meselâ bir mektep ya-pılması için iâne istenildiği vakit on para vermeyip de bir meyhâne mi-çosuna yüzlerce kuruş bahşış vermek budalaca bir israfta bulunmaktır. Hazret-i Kur'ân bu gibi müsrif ve mübezzirler hakkında :

إِذَا الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ

Yâni: «Müsrifler şeytanların kardeşleridir²²» buyuruyor. Şeytanın ih-vanı sırasında bulunmamak, kâfirlerin sayısını artırmamak için bu gibi seffihâne israflardan çekinmelidir.

2232

امر حقرا باز جو ازواصلی
امر حقرا باز دان گر کاملی

Emr-i haKrâ bâz cû ez-vâSilî,
Emr-i haKrâ bâz dâñ ger kâmilî.

«Eğer sen kâmil bir adamsan Hakkın emrini hakikate vâsıl olmuş bir kâminden sor da öğren.»

Yâni nerelerde infak, nerelerde imsak edilmek lâzım geldiğini bilmi-yorsan erbâbından sorup öğren ki yanlış hareket etmiş olmayasın.

2233

در بی انداز اهل غفلتست
کان همه اتفاقهاشان حسرتست

Der Nubî inzâr-i ehl-i gafletest,
K'ân heme infâKhâşân hasretest.

«Kur'ân-ı Kerimde gaflet erbâbı için tehdid vardır. O gafillerin infak eyledikleri şeylerin kendileri için medâr-ı hasret olacağı bildirilmiştir.»

Mekke müşriklerinin Bedre giden ordularını techiz için sarfiyatta bu-

(22) Sûrei İsra: 27.

1088

Ma'lûmdur ki Hicretin ikinci senesinde vukû'a gelen Bedr gazvesinde 313 daha doğrusu 305 mücâhidten ibâret İslâm kuvveti, kendinin üç misli bulunan Kureyş kuvvetine galebe çalmış ve Arab kabileleri arasında fevkalâde bir ün almıştı. Mücâhidlerin kuvveti maddeten ne kadar zaif ve ma'nen ne kadar kavî ise Kureyş kuvveti de maddeten o derecede kavî ve ma'nen o kadar zaif idi. Hattâ mücâhidler yemek hususunda pek kanâat-kâr davrandıkları halde; Kureyş kalabalığında develer kesiliyor, bol bol kebab, kavurma yapıp yeniliyordu. Bu develeri kestirenlerin isimleri ve kesdirdikleri develerin sayıları şu sûretle târihe geçmiş :

Süfyân bin Ümeyy 9, Süheyl bin Amr 10, Utbe bin Rebîa 10, Makis bin Amrileümehî yâhud Nübeyh ve Münebbih İbnalhaccac 9, Abbas bin Abdilmuttalib 10, Hâris bin Âmir bin Nevfel 9, Ebulbahteri 10 deve kestirmişti. Yapılan şu fedakârlıklar boşa gittiği gibi bil'âhire Ebû Süfyânın kervanından kazanılıp da Uhud muhârebesine tahsis edilen paralar da heder ve medâr-ı hasret olmuştu.

Hazret-i Mevlânâ başka bir misâl getiriyor :

2236

چون غلام باغی کو عدل کرد

مال شه برباغیان او بذل کرد

Çün gulâm-i bâğî k'û adl kerd,

Mâl-i şeh ber-bâğîyân û bêzl kerd.

«Meselâ efendisine isyân etmiş bir köle, adâlet göstereceğim diye pâdişahın malını âsîlere dağıtır.»

2237

عدل این باغی و دادش نزد شاه

چه فزاید دوری و روی سیاه

Adl-i in bâğî vu dâdeş nezd-i şâh,

Çi fezâyed dûri vû rûy-i siyâh.

«Bu âsî kölenin adâleti ve mal tevzîi, pâdişah indinde, onun uzaklaşmasından pâdişah ile aralarının fazla açılmasından ve yüzü kara olmasından başka neyi artırır?»

Farzedelim ki bir hükümdârın bendegânından biri, hazineden bir çok para alıyor, başına topladığı haşerâta onları dağıtmak sûretiyle cömerdlik

ve gûyâ adâlet gösteriyor. Sonra onlarla beraber isyân ediyor. Bu herifin böyle para dağıtması, hükümdârın hoşuna gitmeyeceği gibi, (Aferin ne lâ etmiş) diye takdir etmeyeceği de tabiidir. İşte Bedr muhârebesinde Müslümanlık aleyhine hareket eden orduyu iâşe edenlerin hâli de tıpkı bu bâğî kul gibi idi. Fakat onlar yaptıkları işin hayr ve şeref olduğunu vehmediyorlardı. Hakikati kendileri idrak edemedikleri gibi başkasından da sorup öğrenmemişlerdi.

2238

بهر این مؤمن همی گوید زیم

اهدنا یا رب صراط المستقیم

Behr-i in mü'min hemî-gûyed zi-bîm,

İhdinâ yâ Rab SirâTa'l-müsteKîm.

«Bundan dolayı, yâni icâb-ı hâle göre hareket edememek korkusuyla her mü'min namazda (ihdina's-sırât'al-mütekîm) yâni: «Yâ Rabbi! Sen bizi doğru yola sevk ve hidâyet eyle» diye duâ eder.»

2239

آن درم دادن سخی را لایقست

جان سپردن خود سخای عاشقست

Ân direm-dâden seHîrâ lâyiKest,

Cân-süpürden Hod seHâ-yî âşiKest.

«Para vermek cömerd olana lâyiktir. Âşıkın sehâveti ise cân vermek tir.»

Cânını cânâna vermektir kemâl-i âşıkın,

Vermeyen cân îtirâf etmek gerek noksânına.

Evet, para verilecek yer de vardır. Can fedâ edilecek mevki' de vardır. Para lâzım olan yerde canını, can lâzım olan yerde malını fedâyâ kalkmak doğru olmadığı gibi, mâliyle yardım edecek bir ihtiyârın, meselâ harbde, en öndeki sipere gidip fedâkârlığa kalkışması, musib bir hareket sayılmaz.

نان دهی از بهر حق نانت دهند

جان دهی از بهر حق جانت دهند

Nân dihî ez-behr-i haK nânet dihend,

Cân dihî ez-behr-i haK cânet dihend.

«Allah yolunda ekmek verirsen sana ekmek, can verecek olursan can verirler.»

Ni'met külfete göre olduğu gibi mükâfât da fedâkârlığın derecesine göre olur.

2241

گر بریزد برگهای آن چنار

برك بی برگگی بخشد کردکار

Ger bi-rized bêrghâ-yî ân çenâr,

Berg-i bi-bergi bi-baHşed kirdkâr.

«Eğer Cenâb-ı Hak, çınar ağacının yapraklarını döktürürse ona yapraksız da yaşamak imkânını verir.» Bunun gibi :

2242

گر نماید از جود در دست تو مال

کی کند فضل الهی بایمال

Ger ne-mând ez-cûd der-dest-i tu mâl,

Key küned faZl-i ilâhet pâymâl.

«Eğer cömerdlik dolayısıyla elinde mal kalmayacak olursa, Allahın ihsan ve keremi seni nasıl pâymâl eder ve muhakkar bırakır?»

2243

هر که کارد کردد انبارش تهی

لیکنش در مزرعه باشد بهی

Her-ki kâred kereded enbâreş tehî,

Lîkineş der-mezre'a bâşed bihî.

«Ekin eken kimsenin vâkıa anbarı boşalır, amma tarlası iyileşir.»

Oradan alınacak mahsûl ile o anbar yine dolar.

2244

وانکه در انبار ماند و صرفه کرد

اسپش و موش و حوادثهاش خورد

V'ân-ki der-enbâr mând u Sarfe kerd,

Espeş û mûş û havâdishâş Hord.

«Bir tohumu anbarda saklayıp stok edenin ise buğdayını hâdisât bitleriyle fareler yer.»

2245

این جهان نفیست در اثبات جو

صورت صفرست در معنی جو

În cihân nefyêst der-isbât cû,

Sûretet Sifrêst der-ma'nât cû.

«Bu dünyâ nefiyden yâni yoktan ibârettir, sen maksadını isbat âleminde ara. Senin sûretin sıfırdır, ma'nân ise bir deredir.»

Yâni insan sûrete mukayyed olup kalmamalı. O, fânî olduğu için sıfırdır, nefiydir, ademdir. Fakat mâ'nâ böyle değildir. O, bâkidir ve dâimdir. Binâenaleyh, ma'nâdan behredâr olabilmek için sûreti fedâ etmekten çekinmemelidir.

2246

جان شور و تلخ پیش تیغ بر

جان چون دریای شیرین را بحر

Cân-i şûr û têlH piş-i tiğ ber,

Cân-i çun deryâ-yi şîrinrâ bi-Her.

«Tuzlu ve acı olan canı yâni rûh-i hayvânîyi kılıç önüne götür. Onu fedâ ederek tatlı bir deniz gibi olan rûh-i ilâhîyi al.»

Gerek muhârebede şehid olmak, gerek mücâhede ile fenâ bulmak, bekâ âleminde ebediyyen ve her türlü ma'nâsiyle yaşamak demektir.

Binâenaleyh fânî hayatı verip ebedî hayatı almaktan çekinmemeli, hattâ bunu azîm bir ticâret bilmelidir.

ور نمی دانی شدن زین آستان

باری ازمن گوش کن این داستان

*V'er ne-mî-dânî şüden z-în âstân,
Bâri ez-men gûş-kün in dâstân.*

«Eğer bu âsitândan olmayı, yâni hakikat âlemine intisâb etmeyi bilmiyorsan bâri şu hikâyeyi benden dinle.»

**«LUTF VE KEREMİYLE ZAMANINDA HÂTEM-İ TÂİYİ
GEÇMİŞ OLAN HALİFENİN HİKÂYESİ»**

2248

يك خليفه بود درایم پیش

کرده خاتم را غلام جود خویش

*Yek Halîfe bûd der-eyyâm-i pîş,
Kerde hâtemrâ gulâm-î cûd-i Hîş.*

«Geçmiş günlerde bir halife vardı ki lutf u keremiyle zamânında Hâtem-i Tâiyi cömerdliğinin kölesi yapmıştı.»

Gerek Emevî mülûkü, gerek Abbâsî hülefâsı arasında böyle bir zât yoktur. Zâten aşağıda anlaşılaçağı üzere kendisine bir testi yağmur suyu getiren bir bedevinin hediyyesine fazla fazla mükâfât vermesiyle, bir amele mukâbil, yedi yüz misli hattâ daha fazla sevâb ihsân eden, kerem-i İlâhî temsil edilmek istenilmiştir. Hâtem-i Tâi ise, târihi bir şahsiyettir. Tay kabilesi reislerinden olup cömerdliğiyle şöhret almış bir zattır. Şeyh Sa'dî (Gülistân) ında şöyle bir fıkra yazar:

Hâtem-i Tâiye kendinden daha cömerd kimse gördün mü? diye sorular. Dedi ki: Bir gün yüzlerce deve kestirmiş, çölde umûmî bir ziyâfet veriyordum. Fakirin biri bir yük çalı, çırpı getirdi. Bedelini aldıktan sonra gitmeye davrandı. Otur, Hâtemin ziyâfetinde bulun dedim. Ekmeğini emeğiyle kazanan Hâtemin minnetini çekmez diyerek gitti. İşte o adam benden cömerd idi.

Hâtemin oğlu (Adiyy) ile kızı (Seffâne) huzûr-i Peygamberide müslüman olmuşlardı.

2249

رایت جود و کرم افراشته

فقر و حاجت از میان برداشته

*Râyet-î cûd û kerem efrâşte,
FaKr u hâcet ez-miyân berdâşte.*

«O Halife, cömerdlik ve ikram bayrağını açmış, fakr ve ihtiyâcı ortadan kaldırmıştı.»

2250

بحر در از بخشیش صاف آمده

داداو از قاف تا قاف آمده

*Bahr-i dür ez-baHşîşeş Sâf âmede,
Dâd-i û ez-Kâf ta Kâf âmede.*

«İnci denizi onun bahşışinden sâfiyyet kesbetmiş, adâleti kaftan kafa kadar yayılmış, yâni bütün dünyâyı ihâta etmişti.»

Bahşışinden inci denizinin sâfiyyet kesbetmesi, Allâhü a'lem denizler kadar inci dağıtmasından ve denizleri inciden hâli bırakmasından kinâ-yedir.

2251

در جهان خاک ابرو آب بود

مظهر بخشایش وهاب بود

*Der-cihânî Hâk ebr û âb bûd,
Mazher-î baHşâyîş-î Vehhâb bûd.*

«Şu toprak âleminde su ve bulut gibi cömerd idi. Vehhâb-ı Kerîmin lutf ve ihsânına mazhar olmuştu.»

Toprağın sebep-i hayâtı su olduğu, su da buluttan geldiği için Cenâb-ı Pîr, fukarâyı ihyâ husûsunda halifeyi buluta teşbih ediyor.

از عطایش بحر و کان در زلزله
سوی جودش قافله بر قافله

*Ez-aTâyeş bahr u kân der-zelzele,
Sûy-i cûdeş Kâfile ber-Kâfile.*

«Atâsından, ihsânından dolayı deniz de, ma'den de titriyordu. Sehâsından nimetlenmek için nezdine kâfile kâfile halk geliyordu.»

قوله حاجت در و دروازه اش
رفته در عالم بجود آوازه اش

*Kible-i hâcet der û dervâzeeş,
Refte der-âlem be-cûd âvâzeeş.*

«Kapısı, halkın hâcet kiblesi olmuş, sehâsının şöhreti âleme yayılmıştı.»

هم عجم هم روم هم ترك و عرب
مانده از جو و سجایش در عجب

*Hem acem hem rûm hem türk û areb,
Mânde ez-cûd û seHayeş der aceb.*

«Acem de, Rum da, Türk de, Arab da onun cûd ve sehâsına karşı hayrette kalmıştı.»

آب حیوان بود و دریای کرم
زنده گشته هم عرب زو هم عجم
Âb-i hayvân bûd u deryâ-yî kerem,
Zinde geşte hem areb z-û hem acem.

«O halife, âb-ı hayat menbaı ve kerem deryâsı idi. Ondan hem Arab, hem Acem hayât buluyordu.»

Burada evsâfı beyân edilen halifenin sûri hükümdâr değil, ma'nevî halife bulunan kâmil ve mukemmil bir velî, aşağıda bahsedilecek bedevî ile karısından maksad da: Rûh ile nefis olduğunu şârih söylüyor.

«BİR A'RABÎ İLE KARISININ FAKR VE ZARÛRET DOLAYISIYLA OLAN MÂCERALARI»

يك شب اعرابی زى مر شوى را
گفت و از حد برد گفت و گوى را
Yek şeb a'râbî zenî mer şûyrâ,
Goft u ez-had bürd goft-û-gûyrâ.

«Bir gece bir bedevî karısı, uzun uzadıya söylendikten sonra kocasına dedi ki.»

کين همه فقر و جفا ما می کشيم
جمله در عالم خوش و ما ناخوشيم
K'in hemê faKr û cefâ mâ mî-keşim,
Cümle der-âlem Hoş û mâ nâ-Hoşim.

«Bu kadar yoksulluğu ve cefâyı biz çekiyoruz. Dünyâda herkes hoş olduğu halde biz pek nâhoş vakit geçiriyoruz.»

نان مانى نان خورش ما درد و رشك
كوزه مانى آب مان از دیده اشك
Nân-i mânnî nân-Horeş mâ derd u rêşk,
Kûze mân nî âb-i mân ez-dîde êşk.

«Ekmeğimiz yok, katığımız derd ü gıpta yutkunmaktan ibâret. Kâbimiz kacağımız yok. Suyumuz ise ancak göz yaşı.»

جامهٔ ما روز تاب آفتاب
شب نهالین و لحاف ازماهتاب
Câme-i mâ rûz tâb-i âftâb,
Şeb nihâlîn û lihâf ez-mâhtâb.

«Gündüzün elbisemiz güneşin ziyâsı, geceleyn döşegimiz, yorganımız ay ışığı.»

قرص مهرا قرص نان پنداشته
دست سوی آسمان برداشته
KurS-i mehrâ KurS-i nân pindâşte,
Dêst sûy-i âsmân berdâşte.

«Ay tekerleğini yuvarlak pide sanıyor, onu yakalamak için elimizi gök yüzüne uzatıyoruz.»

ننگ درویشان زدرویشی ما
روز شب ازروزی اندیشی ما
Neng-i dervîşân zi-dervîşî-i mâ,
Rûz şeb ez-rûzi endîşî-i mâ.

«Bizim fakirliğimizden fukarâ gürûhu da utanıyor. Gündüzlerimiz rızık düşüncesiyle gece oluyor.»

خویش و بیگانه شده ازما رمان
برمنال سامری از مردمان
Hiş u bigâne şüde ez-mâ remân,
Ber-misâl-i sâmirî ez-merdümân.

«Hısım, akrıbâ, yabancılar da bizden kaçıyor. Âdetâ Benî İsrâîl arasında Sâmirîye dönmüşüz.»

Sâmirî, Benî İsrâilden bir heriftir ki yaptığı buzağı heykeline tapmaları için Yahudileri teşvik etmiş, sonra Hazret-i Mûsâ tarafından tardo-lunmuştur.

(Tefsîr-i Hüseynî) de deniliyor ki: Fir'avnin helâkinden sonra Benî İsrâîl Mûsâ Aleyhisselâmdan bir şeriat istediler. Hazret-i Mûsânın münâ-câtı üzerine, Benî İsrâîlin eşrâfından ba'zıları ile Tûr dağının eteğine gel-mesi vahyedildi. Orada ahkâm-ı şeriatî câmi' bir kitap verileceği de va'do-lundu. Mûsâ Aleyhisselâm, kardeşi Hârûn Aleyhisselâmı vekil bıraktı. Kırk gün sonra geleceğini haber verdi. Eşraftan yetmiş kişi ile hareket etti. Tûra yaklaşıncâ Kelâm-ı İlâhiye fevkal'âde iştîyâkı dolayısıyla ya-nındakileri bıraktı, kendi sür'atle dağın eteğine gitti. O sırada hitâb-ı İlâhî vârid olup buyuruldu ki :

وَمَا آجَلَكَ عَنْ قَوْمِكَ يَا مُوسَى

﴿ قَالَ هَؤُلَاءِ عَلَىٰ أَرْبَىٰ وَجَحِلْتُمْ إِلَيْكَ رَبِّ لِذُنِّي ﴾

«Yâ Mûsâ; kavmini bırakıp da alel'acele gelmeye seni teşvik eden nedir? (Yâni neden onları bıraktın da sen böyle acele ve yalnız geldin?) Mûsâ dedi ki: Onlar izimde yâni arkamdan geliyorlar. Yâ Rabbî bense râzı olasın diye sana doğru acele ettim²⁴.»

Hazret-i Mûsânın isti'câli, emr-i İlâhiye kemâl-i sür'atle imtisâl et-mek ve bu vesile ile rızây-ı Rabbânîyi kazanmak içindi. Yoksa yanında-kileri yolda bırakması ve onlardan evvel Tûra çıkması, azametinden ve onlarla birlikte bulunmaya adem-i tenezzülünden değildi.

قَالَ فَإِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنْ بَعْدِكَ وَأَضَلَّهُ السَّامِرِيُّ

Cenâb-ı Hak buyurdu ki: «Senden sonra, yâni kendilerinden ayrılınca, kavmini fitneye düşürdük. Sâmirî de onları yoldan çıkardı²⁵.»

Samirî Benî İsrâilden idi. Vaktiyle Fir'avn, Yahudi çocuklarını öldürt-tüğü sırada bunu anası, Nildeki adacıklardan birine atmış, emr-i İlâhî ile orada Cebrâîl Aleyhisselâm tarafından beslenilmişti. Bunun da adı Mûsâ idi. Dikkat ve hayret edilecek bir hâldir ki Cebrâîlin beslediği Mûsâ, Benî İsrâîli buzağı heykeline taptırıyor, Fir'avnin büyüttüğü Mûsâ Kelimullah oluyor.

Fir'avnin Şab denizinde boğulduğu gün, Sâmirî Cebrâîli görmüş ve onun bindiği atın bastığı yerden bir avuç toprak alıp saklamıştı. Hazret-i Mûsânın Tûra azimetinden sonra Hârûn Aleyhisselâmın yanına gitti ve

(24) Sûrei Tâhâ: 83-84.

(25) Sûrei Tâhâ: 85.

Ona: Mısırdan çıkarken Kıbtîlerden bir takım mücevherât almıştık. Onlar âriyet olduğu için kullanmamız câiz değildir. Hâl böyle iken, Benî İsrâîlin onları satıp aldıklarını görüyorum. Emret de hepsi toplanılsın ve yakılsın.» dedi. Hazret-i Hârûn'un emriyle o müzeyyenât toplatıldı, bir çukura dolduruldu, üstüne odun yığılıp yakıldı.

Sâmîrî san'atkâr bir kuyumcu idi. O erimiş altın ve gümüşü, yaptığı bir kalıba döktü, meydana bir buzağı heykeli çıkardı. Heykeli içi boş ve ağzı ile kuyruğunun altı delik olduğu için rüzgâr estikçe ses çıkarmaya başladı. Yahudiler şu hâli görünce şaşırıldılar. Sâmîrînin teşvikiyle ona tapmaya başladılar. Ancak Hârûn Aleyhisselâmın nasihatini dinleyen dörtte biri putperestlikten kurtuldular. İşte Mûsâ Aleyhisselâma olan (Kad fetennâ kavme min ba'dike) Yâni: «Senden sonra kavmini fitneye düşürdük» Hitâb-ı İlâhîsi bu hâdisenin ihbârı idi.

فَرَجَعَ مُوسَىٰ إِلَىٰ قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا قَالَ بِأَقْوَمِ أَلَمْ يَعِدْكُمْ
رَبُّكُمْ وَعَدًا حَسَنًا أَفَطَالَ عَلَيْكُمُ الْعَهْدُ أَمْ أَرَدْتُمْ
أَنْ يَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَخْلَفْتُمْ مَوْعِدِي ۖ قَالُوا
مَا أَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلِكِنَا وَلَكِنَّا حَمَلْنَا ثَوْذَارًا
مِنْ ذِيئَةِ الْقَوْمِ فَقَذَفْنَاهَا فَكَذَلِكَ أَلْقَى السَّامِرِيُّ ۖ
فَأَخْرَجَ لَهُمْ غِلًّا جَدًّا لَهُ خُورًا فَقَالَ لَوْ هَذَا إِلَهُكُمْ
وَالَهُ مُوسَىٰ نَسِيَ ۖ

«Mûsâ Aleyhisselâm müddet-i muayyeneden sonra hiddetli ve müte-essif bir hâlde geri döndü. Dedi ki: Ey kavm; Rabbiniz size şeriat vereceğine dâir güzel bir vaadde bulunmadı mı idi? Acaba size karşı olan va'dim ve ahdim gecikti mi? (Yâni kırk gün sonra gelirim dem'iştim, işte geldim.) Yoksa Rabbinizden üzerinize gazab ve azab nazil olmasını mı arzu ettiniz de, bana olan va'dinize muhâlif harekette bulundunuz. Dediler ki: Sana olan va'dimize irâdemizle muhâlefet etmedik. Lâkin Mısır-

dan çıkarken Kıbtîlerin zinetinden bir mikdârını yüklenmiştik. Onları Hârûn'un emriyle ateşe attık. Sâmîrî de nezdinde bulunan mücevherâtı bizim gibi ateşe attı. Sonra Sâmîrî onlara ateşten böğürdeyen bir buzağı cesedi çıkardı. Bunu görüp de sesini işitenler dediler ki: İşte bu, sizin de, Mûsânın da İlâhıdır. Mûsâ bunu unutup da dağa aramaya gitti²⁶».

Benî İsrail Mısırdaki bulundukları müddetçe Mısırlıların (Apis) dedikleri sığra taptıklarını görmüşlerdi. Sâmîrînin yaptığı buzağı heykelinin içi boş olması dolayısıyla ses çıkardığını da görünce, eski âşinâlık dolayısıyla, o heykelin ma'bud olduğuna karar verdiler.

أَفَلَا يَرَوْنَ إِلَّا رَجْعُ إِلَهُهِمْ قَوْلًا وَلَا
يَمْلِكُ لَهُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا ۖ وَلَقَدْ قَالَ لَهُمْ هَارُونُ مِنْ قَبْلُ
يَا قَوْمِ إِنَّمَا فُتِنْتُمْ بِهِ وَإِنَّ رَبَّكُمُ الرَّحْمَنُ فَاتَّبِعُونِي وَأَطِيعُوا
أَمْرِي ۖ قَالُوا لَنْ نَبْرَحَ عَلَيْكَ عَاكِفِينَ حَتَّىٰ يَرْجِعَ إِلَيْنَا
مُوسَىٰ ۖ قَالَ يَاهَرُونَ مَا مَنَعَكَ إِذْ رَأَيْتَهُمْ ضَلُّوا ۖ أَتَى
يَتَّبِعُنَ أَفَعَصَيْتَ أَمْرِي ۖ قَالَ يَبْنَؤُمْ وَلَا نَأْخُذُ بِحُجَّتِي
وَلَا بِرَأْسِي أَنِّي خَشِيتُ أَنْ تَقُولَ فَرَّقْتَ بَيْنَ بَنِي إِسْرَءِيلَ وَلَمْ
تَرْقُبْ قَوْلِي ۖ قَالَ فَبِأَيِّ خُطْبِكَ يَا سَامِرِيُّ ۖ
قَالَ بَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوا بِهِ فَقَبَضْتُ قَبْضَةً مِنْ أَثَرِ الرَّسُولِ
فَنَبَذْتُهَا وَكَذَلِكَ سَوَّلَتْ لِي نَفْسِي ۖ قَالَ فَادْهَبْ
فَإِنَّ لَكَ فِي الْحَيَوةِ أَنْ تَقُولَ لَا مِسَاسَ وَإِنَّ لَكَ مَوْعِدًا
لَنْ تُخْلَفَهُ

«Türlü türlü hitablarına karşı heykelin cevap vermediğini, (yâni rüzgâr estikçe böğürmekten başka bir şey yapmadığını,) kezâ kendileri hakkında menfaat ve mazarrat îkâma muktedir olmadığını Benî İsrâîl görmüyorlar mı idi? (Böyle âciz ve gözleri önünde Sâmiri tarafından yapılmış bir cisim, nasıl ma'bud olabilir?) Mûsânın Tûr dağından dönmesinden evvel Hârûn onlara demişti ki: Ey kavmim, siz heykele tapınmak sûretiyle fitneye uğradınız. Sizin hakikaten Rabbiniz rahmân ve rahîm olan Allâhtır. Ma'bûd-i vâhîde ibâdet hususunda bana tâbî' olun ve emrime itaat edin. Dediler ki: Mûsânın yanımıza dönmesine kadar buzağıya tapmaktan fâriğ olmayacağız. Vaktâki Mûsâ avdet etti ve kavminin heykele tapındığını vördü. Ey Hârûn, onların sapıttıklarını bürünce bana tâbî' olup onları i'kâz eylemekten seni ne men'etti? (Buradaki ittiba', benim gibi onları men'etmek, yâhud aralarından çekilip arkamdan gelmek demektir) Yoksa emrime karşı âsi mi oldun? Hârûn dedi ki: Ey anam oğlu, yâni kardeşim, sakalımdan ve saçımdan tutup çekme. «Benî İsrâîli tefri-faya düşürdün ve sözüme dikkat etmedin» dersin diye korktum. Hazret-i Mûsâ Sâmiriye hitâben: Ey Sâmiri; bu ettiğin iş nedir? diye sordu. Sâmiri cevap verdi ki: Beni İsrâîlin görmediğini gördüm, yâni Cebrâîl Aley-hisselâmı müşâhede ettim. Resûl-i İlâhî olan Cebrâîlin izinden bir avuç toprak aldım. Onu erimiş ma'denin içine attım. İşte böylece bu işi yap-mayı nefsim bana hoş gösterdi. Mûsâ dedi ki: Hadi git, senin dünyadaki ukûbetin yaşadığın müddetçe sürünmedir. Senin için mev'ûd ve mukad-der bir azab da vardır ki o va'd aslâ tehalûf etmez²⁷.»

Sâmiri Beni İsrâîl arasından kovuldu. Ölünceye kadar çölde yalnız başına dolaşmaya mecbur oldu. Uzakdan birini görünce yaklaşma diye bağırdı. Çünkü biri ona temâs ederse ikisi de sıtmaya tutulmuş gibi zan-gır zangır titrerdi.

Mûsâ Aleyhisselâm Sâmiri hakkında bu hükmü verdikten sonra dedi ki :

وَانْظُرْ إِلَى إِلٰهِكَ الَّذِي ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا
لَنْ نَحْنُقَ ثَمًّا وَلَنْفِئَنَّهُ فِي الْيَمِّ نَسْفًا ①

«Âbid ve mu'tekifi olduğun ilâhının hâline bak. Onu yakacağız, sonra onu toz hâlinde denize dökeceğiz²⁸.»

(27) Sûrei Tâhâ: 89:96.

(28) Sûrei Tâhâ: 97.

İşte: «Benî İsrâîl arasında Sâmiri nasıl menfûr ise herkese karşı biz de öyle bulunuyoruz» diye bedevî karısı şikâyet ediyor ve şekvâsında de-vâm ile diyordu ki :

2263

گر بخوام از کسی يك مشت نesk,
مر مرا گوید خشن كن مرگ و جسك

Ger bi-Hâhem ez-kesî yek mûşt nesk,
Mer merâ gûyed Hamûş kûn merğ u cesk.

«Eğer birinden bir avuç mercimek isteyecek olsam bana sus, dırlan-ma, karın ağrısına uğra, geber diye bağıır.»

2264

مر عربا فخر و غرست و عطا
در عرب تو همجو اندر خط خطا

Mer arebrâ faHr u gîrrest û aTâ,
Der areb tû hemçu ender-HaT HaTâ.

«Arab kavminin izzeti, atâsı ve fahri vardır. Sen ise arablar arasında hattaki hatâ gibisin.»

2265

چه غزا ما بی غزا خود گشته ایم
ما بتیغ فقر بی سر گشته ایم

Çi gazâ mâ bi-gazâ Hod küşteim,
Mâ be-tiğ-i faKr bi-ser geşteim.

«Gazâ ne demek? Yâni bu hale girmemize kabilemize edilen kazve sebeb olmadı. Biz, gazâsız ölmüşüz. Fakr ve zarûret kılıcıyla kafamız ke-silmiş.»

چه عطا ما برگدای می تنیم
مر مگر را درهوا رک می زنیم

Çi aTâ mâ ber-gedâyî mî-tenîm,
Mer megesrâ der-hevâ reg mî-zenîm.

«Atâ nedir? Yâni kime atâ edebilecek kudretimiz var? Biz dilencilikle dönüp dolaşıyoruz. Hattâ havada uçan sineğin damarını vurmaya çalışıyoruz.»

گر کسی مهمان رسد گر من منم
شب بخسبد دلش از تن بر کنم

Ger kesî mihmân resed ger men menem,
Şeb bi-Husbed delKaş ez-ten ber-kenem.

«Bize birisi konuk gelecek olursa gece uyuyunca — eğer ben bensem — sırtından abasını çeker, alırım.»

**«MUHTAC OLAN MÜRİDLERİN, MÜZEVVİR MÜDDEİLERE
ALDANMALARI, ONLARI ŞEYH, MUHTEREM, VÂSİL İLÂLLAH
SANMALARI VE NAKL İLE NAKDİ, HAKİKÎ İLE TAKLİDİ
AYIRD EDEMELERİ.»**

Zarûretten şikâyet eden bedevî karısının bize bir konuk gelse gece uyuyunca sırtından abasını alırım demesi dolayısıyla Cenâb-ı Pir Efendimiz ayrı bir bahs açıyor. Kendilerine teslim olan kimseleri soyup soğana çeviren müzevvir şeyhlere dâir ba'zı beyânatta bulunuyor. Hakiki meşâyihle nisbetle onların nakd yanında nakl, ber rüste yanında ber beste gibi kaldığını söylüyor.

Ber rüste: Tabii ve hakiki demektir. Meselâ sun'î olmayan bir çiçeğe (şükûfe-i ber rüste) derler. **Ber beste ise;** Sun'î ve taklid ma'nasınadır ki kâğıd vesâireden yapılmış gül, çiçek gibi şeylere vasfolur.

بهر این گفتند داناان بن
مهمان محنتان باید شدن

Behr-i in goftênd dânaân be-fen,
Mihmân-i muhsinân bâyed şüden.

«Bundan dolayıdır ki Ürefây-i İlâhiyye, fen ve hikmet mu'cibince, yâhud hikmet-i İlâhiyye vâkıfı olan âr.fler, ihsan sâhiblerinin konuğu olmalıdır demişlerdir.»

İhsân: Bir işi güzel ve lâıyk-ı vechile yapmak demek olduğuna göre mısra-ı sânideki (muhsinân) kendilerine gelen misâfirlere hüsn ü muâmele ve ikrâm edenler ma'nâsınadır. Râhat etmek ve iltifât görmek isteyenlerin ihsân ve kerem sâhiblerinin devlethânelerine konmak gibi seyr ü sülûkte bulunanların da uluvv-i himem sahibi olan zevât-ı kâmileye mihmân, hattâ dâhil olmaları lâzım gelir.

تو مرید و میهمان آن کسی
کو ستانده حاصلت را از خسی

Tû mürîd û mihmân-i ân kesî,
K'û sitânde hâSiletrâ ez-Hasî.

«Sen ise öyle birinin müridi ve misâfiri olmuşsun ki, denâatinden dolayı senin çalışma mahsûlün olanı elinden alıyor.»

نیست چیره چون ترا چیره کند
نور نهد مر ترا تیره کند

Nîst çîre çun turâ çîre küned,
Nûr ne-dhed mer turâ tîre küned.

«Müsâfiri olduğun kimse, kudretli olmadığı için seni kuvvetlendiremiyor. Sana nur vermek şöyle dursun, büsbütün karanlıkta bırakıyor.»

چون ورا نوری نبود اندرقران
نور کی بایند ازوی یگران

*Çün verâ nûrî ne-bûd ender-Kırân,
Nûr key yâbênd ez-vey dîgerân.*

«Kendisinde nûr olmadığı için ona iktirân edenler, nasıl nûr alabilirler?»

Ma'lûmdur ki insan bir köy odasına konacak olsa oda sâhibi — hâline göre — konuğu ağırlar. Hiç olmazsa yiyecek bir lokma ekmekle yakacak bir mum, yâhud bir kandil veyâhud bir parça çıra getirir. Ma'nevi yolculuk demek olan seyr ü sülûkte, kendilerine müracaat edilen müddeî ve müzevvir şeyhler ise müsâfiri demek olan müridlere ikram etmek şöyle dursun, onların elindeki ni'metleri alırlar, yâni dervişte zevk namına bir şey hâsıl oluyorsa sohbetleri ve telkinleriyle o zevki de kaçırlar. Kezâ misâfirlerine aydınlık vermek vazifeleri olduğu hâlde kendileri nirsuz herifler oldukları için zavallı müridleri de karanlıkta bırakırlar.

همچو اعمش کو کند داروی جنم
چه کشد در چشمها الا که بشم

*Hemçü a'meş k'û küned dârû-yi çeşm,
Çi keşed der-çeşmhâ illâ ki peşm.*

«Bu yoldaki müddeî müteşeyyih, kendi gözü hasta olduğu hâlde başkasının gözüne ilâç yapmaya kalkışan bir şarlatana benzer. Böyle bir herifin göze çekeceği de yün ve kıl gibi gözü kör edecek şeyler olur.»

حال ما اینست در فقر و غنا
هیچ مهمانی میا مغرور ما

*Hâl-i mâ îneset der-faKr û ganâ,
Hiç mihmânî me-yâ mağrûr-i mâ.*

«Fakr ve meşakkat hususunda bizim hâlimiz budur. Hiç bir misâfir aldanıp da bize konuk gelmesin.»

Bu beyt ile aşağıdaki iki beyt, bedevi karısının lisânından irâd edildikten sonra yine müzevvir şeyhlerin ta'rifine devam olunuyor.

قحط ددسال ارندیدی درصور
چشمها بکشا و اندرمانگر

*KahT-i deh-sâl er-ne-dîdî der-Suver,
Çêşmhâ bü-kşâ vu ender-mâ nîger.*

«On sene süren bir kıtlığın nasıl olacağını görmedinse gözlerini aç da bize bak.»

ظاهری ما چون درون مدعی
درداش ظلمت برونش شعشی

*Zâhir-i mâ çün derûn-i müddeî,
Der-dileş zulmet birûneş şa'seî.*

«Bizim görünüşümüz müddeî ve müteşeyyih andırır ki kalbi karanlık olduğu halde hârici gâyet parlaktır.»

از خدا اورا نه بوی نه اثر
دعوتش افزون ز شبت و بوالبشر
Ez-Hudâ ûrâ ne bûyî nê eser,
Da'veteş efzûn zi-Şis û Bu'l-Beşer.

«Kendisinde Allaktan bir râyiha ve bir eser yokken halkı irşâda da'vet hususunda Şis ve Âdem Aleyhisselâmdan ileri gidiyor.»

دیو نموده ورا هم نقش خویش
او همی گوید زابدالم و بیش
Div ne-nmûde verâ hem naKş-i Hiş,
Û hemî-gûyed zi-ebdâlîm u biş.

«Ona şeytan bile kendi suratını göstermemiş olduğu halde, biz ebdâl zümresindeniz, hattâ onlardan ilerideyiz diyor.»

Yukarılarda söylenmişti ki kibâr-ı evliyâullahtan ba'zılarına (ebdal) ta'bir edilir. Onlara böyle denilmesinin sebebi: Seyyiâtlarının hasenâta tebeddül etmesi yâhud istedikleri vakit ve arzû ettikleri yerde kendilerinden bir bedel gösterebilmeleri imiş.

2278

حرف درویشان بنزدیده بسی
تا گمان آید که خود هست او کسی

Harf-i dervîşân bi-düzdidê besî,
Tâ gümân âyed ki Hod hest û kesî.

«Dervîş sözlerinden bir çoğunu çalmış ve ezberlemiş, kendisi de bir adam sayılsın diye» o sözleri tekrarlayıp duruyor.

2279

خرده گرد درسخن مرپایزد
ننک دارد ازدرون او یزد

Horde-gîred der-sûHan mer-Bâyezîd,
Nêng dâred ez-derûn-î û Yezîd.

«Sözde Bâyezîd-i Bestâminin yanlısını tutmaya çalışır. Fakat iç yü- zünden Yezîd bile hayâ eder.»

2280

بی‌لوا ازنان و خوان آسمان
پیش او نداشت حق یک استخوان

Bî-nevâ ez-nân u Hân-î âsmân,
Pîş-i û ne-ndâHt haK yek üstûHân.

«Semâvî sofra ve ekmekten behresi yok. Cenâb-ı Hak, onun önüne kem k bile atmamış.»

Yâni semâvî ni'metler ve ma'nevî zevklerden bir parça bile tatmamış. Öyle olduğu halde :

2281

او ندا کرده که خوان بهادام
نایب حقم خلیفه زادام

Û nidâ kerdê ki Hân bi-nhâdeem,
Nâyib-i haKKem Halife-zâdeem.

«İrşâd sofrasını açtım, nâib-i İlâhî ve halife zâdeyim diye bâr bâr ba- ğırıyor.»

Keza o müzevvir diyor ki :

2282

الصلا ساده دلان پیچ پیچ
تا خورد ازخوان جودم سیر هیچ
ES-Salâ sâde-dilân-î pîç-pîç,
Tâ Horîd ez-Hân-i cûdem sîr-i hîç.

«Ey katmerli sâf kimseler, buyurun, açtığım sabâvet sofrasından doya doya (hiç) yiyin.»

Hiç bir şeyi olmayanın sofrasında ancak hiç yenilebileceği, yâni hiç bir şey yenilemeyeceği pek tabii bir şeydir.

2283

سالها بروعدۀ فردا کسان
گرد آن درگشته فردا نارسان
Sâlhâ ber-va'de-î ferdâ kesân,
Gird-i ân der-geşte ferdâ nâ-resân.

«Ferdâ va'desiyle bir çok kimse yıllarca onun etrafına toplanır da va'dettiği ferdâya vâsıl olamaz.»

Yâni böyle müddei ve müzevvir herifler: «Çalışın yarın, öbürgün mesâinizin feyzini görürsünüz» diye muhlis müridleri iğfâl ederler. Mev'-ûd (yarınlar'dan), (öbürgünlerden) bir çoğu geçtiği hâlde beklenen gün bir türlü gelmez. O şeyh taslağı ise (bugün peşin, yarın veresiye) levhası gibi aynı nakarâtı tekrarlar durur.

دیر باید تا که سر آدمی
آشکارا گردد ازینس و کمی

*Dir bâyed tâ-ki sirr-i âdemî,
Âşkârâ gerded ez-bîş û kemî.*

«Bir kimsenin çokluk ve azlık gibi mikdâr ve mahiyyetine tealluk eden sır, anlaşılmak için epeyce zaman geçmek lâzımdır.»

زیر دیوار بدن گنجیست یا
خانه مارست و مور و اردها

*Zîr-i divâr-i beden gencîst yâ,
Hâne-i mârest u mûr û ejdehâ.*

«Beden duvarının altında define mi, yoksa yılan, karınca ve ejderhâ yuvası mı var?» kolayca anlaşılamaz.

چونکه پیدا گشت کو چیزی نبود
عمر طالب رفته آگاهی چه سود

*Çün-ki peydâ gesh k'û çîzî ne-bûd,
Umr-i Tâlib refte âgâhî çî-sûd.*

«O, cesed duvarının altında, yâni şeyh zannedilen kimsenin ma'nevîyyetinde bir şey bulunmadığı anlaşıncı ona mürid olanın ömrü bey-hûde geçmiş olduğu tahakkuk eder.»

Eder ammâ o vakit ki âgâhlığın ne faydası olabilir?

Onun için insan, sonra pişman olmamak üzere intisâb edeceği şeyhin hakikaten kâmil ve mükemmil olmasına dikkat etmelidir.

لیک نادر طالب آید کز فروغ
در حق آن نافع آید آن دروغ

*Lîk nâdir Tâlib âyed k'ez-fürûğ,
Der-haK-i ân nâfi' âyed ân dürrûğ.*

«Lâkin nâdiren ba'zı tâlib bulunur ki sıdk-ı i'tikâdı nûru dolayısıyla müddei şeyhinin yalanı, yâni yalandan irşâd da'vâsında bulunması, müridi hakkında hayırlı olur.»

او بقصد نیک خود جانی رسد
گرچه جان پنداشت آمد جسد

*Û be-KaSd-i nîk-i Hod câyî resed,
Gerçi cân pindâşt ân amed cesed.*

«Mürîd, şeyhini rûh sandığı hâlde onun kalıbdan ibâret olmasıyla be-râber, hüsnü niyyeti sebebiyle bir makâma vâsıl olur.»

چون تحریری در دل شب قبله را
قبله نی و آن نماز او روا

*Çün teharri der-dil-i şeb Kiblerâ,
Kible nî vû ân nemâz-i û revâ.*

«Gece yarısı kibleyi arayış namaza durmak gibi ki teveccüh ettiği taraf, kible değilken namazı câiz ve makbul olur.»

Ma'lum ya. Namaza durmadan evvel bir takım şartlar vardır ki, biri de (istikbâl-i kible) yâni Ka'benin bulunduğu tarafa dönmektir.

Bu teveccüh farzdır. Onsuz namaz câiz olmaz. Öyle iken, gece karanlığında ve kırdâ, bayırdâ kible cihetini ta'yin edemiyen kimsenin kible zannettiği cihete doğru namaz kılması câizdir.

Hazret-i Mevlânâ; şeyh-i kibleye, müridi de kibleye teveccüh etmiş musallîye benzetiyor da buyuruyor ki: «Gece vakti cihet ta'yin edemiyen bir adamın araştırdıktan sonra aklının kestiği tarafa namaza durması câiz

ve kıldığı namaz makbuldür.» Onun gibi bir tâlibin de kâmil ve mükemmil bir şeyh aradıktan sonra hüsnü niyyet ve hulûs-i i'tikâd ile — velev ki şarlatan olsun — bir müteşeyyihe intisâb etmesi faydadan hâlî değildir.

2290

مدعی را فقط جان اندر سرست
لیک مارا فقط نان در ظاهرست
*Müddeîrâ KahT-i cân ender-serest,
Lîk mârâ KahT-i nân der-zâhirest.*

«Müddeî müteşeyyihın rûhundaki kıtlık ve boşluk gizlidir. Lâkin biz için ekmek kıtlığı ve açlık meydandadır.»

Allâhü a'lem Cenâb-ı Pîr, üslûb-i hakim tarzında, yâni kendini de bir tâlib-i sülûk gibi göstermek üzere buyuruyor ki: Seyr ü sülûke ihtiyâcımız ve bu hususta hüsnü niyyetimiz var. Fakat bizi doyuracak ekmek, yâni mürşid bulamıyoruz. Şeyh kıyâfetine birini gördük, başkasına tesâdüf edemedik. Mecbûren ona intisâb ettik. Onun ma'neviyyatı kıt bulunsa bile hiç olmazsa gizlidir. Bizim aç ve muhtâc olduğumuz ise âşikârdır. Binaenaleyh intisâbımız ve hüsnü niyyetimiz dolayısıyla istifâdeden mahrum kalmayız.

2291

ماجرى چون مدعى پنهان كنيم
بهر ناموس منور جان كنيم
*Mâcerâ çün müddeî pinhân künîm,
Behr-i namûs-î müzevvir cân kenîm.*

«Şeyhlik da'vâsında bulunanın kendi kofluğunu gizlemesi gibi biz de mâcerâyı yâni irşâda olan ihtiyâcımızı saklamaya kalkarsak ve bu hususta sûrî ve indî sıkılmaya kapılırsak can çekişircesine ıztırâb çekmiş oluruz.»

«A'RABÎ HİKÂYESİNE AVDET VE TEMSİLAT-I ACİBE»

2292

شوى گفتش چند گوى دخل و گشت
خود چه ماند از عمر افزونتر گذشت
*Şûy gofteş çênd gûyi daHl u geşt,
Hod çi mând ez-umr efzun-ter gûzeşt.*

«Kocası kadına dedi ki: İrad arzusu ve gezip dolaşma hevesiyle ne kadar söylenip duruyorsun? Ömrümüzden ne kadar kaldı? Hayat müdetinin çoğu geçip gitti.»

2293

عاقل اندر بیش و نقصان ننگرد
زانکه هر دو همچو سيل بگذرد
*ÂKil ender-bîş-i nuKSân ne-ngered,
Z'ân-ki her dû hemçu seylî bü-gzered.*

«Akıllı olan rızkın azına, çoğuna bakmaz. Çünkü ikisi de sel gibi akar gider.»

2294

خواه صاف و خواه سيل تيرهرو
چون نمى بايد دمی ازوى مگو
*Hâh Sâf u Hâh seyl-i tîre-rû,
Çun ne-mî-pâyed demî ez-vey me-gû.*

«O sel ister berrak, ister bulanık aksın, mâdem ki durup kalmıyor, akıp g'liyor, ikisinden de bahsetme.»

Selin berrak akması: Kısmetin bol ve refah şeklinde, bulanık olması da fakr u zarûret hâlinde zuhûr etmesidir. A'râb,î yâni akıl; zevcesi mesâ-

besinde olan nefse nasihat veriyor. «Hasbelbeşeriyye ma'ruz kaldığımız se-âdet ve musibetin hiç biri sürekli değildir. Mâdem ki böyledir, sebâtı olmayan şeylere heveslenmek, onlardan uzun uzadıya bahsetmek de lââyık değildir.» diyor. Ondan sonra da bütün mahlûkâtın rızkının rezzâk-ı âlem olan Allah tarafından verilmekte olduğunu anlatmak için:

2295

اندین عالم هزاران جانور
مزید خوش عیش بی زیر و زبر
Ender-în âlem hezârân cân-ver,
Mî-ziyed Hoş ayş-i bî-zîr û zeber.

«Bu âlemde binlerce hayvânât, aşağı yukarı, yâni az ve çok kaydı olmaksızın hoşça geçinirler.»

(Sûre-i Ankebût) da buyuruluyor ki:

وَكَايَ مِنْ ذَابَتْ لَا تَحْمِلُ رِزْقَهَا

«Hayvanâtta ne kadarı vardır ki rızkını hâmil olamaz²⁹.» Yâni ekip biçmek, besleyip yetiştirmek gibi tedbirler ile rızkını elde edemez. (Yev-mün cedit, rızkun cedit) fehvâsınca bugün ne bulduysa onu yer, yarın için de Allahın lutfuna i'timâd eder. Hakikaten insan, fâre, arı, karınca gibi ba'zı müstesnâlarından mâadâ bütün zevilhayâtın mâişeti tam bir tevekküldür. Sabahleyin ininden ve yuvasından aç çıkan hayvanlar, akşam üstü karınları doymuş olarak dönerler. Çünkü:

اللَّهُ يَرْزُقُهَا وَإِيَّاكُمْ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

«Allah, o hayvanların rızkını verir, (kimini etle, kimini otla doyurur) Ey insanlar; sizi de böylece besler. Cenâb-ı Hak sizin açlığınızı iştir ve rızkınızı nereden vereceğini bilir³⁰.»

İşte Cenâb-ı Pîrin aşağı, yukarı kaydı olmaksızın buyurduğu budur.

(29) Sûrei Ankebut: 60.

(30) Sûrei Ankebut: 60.

2296

شکر میگوید خدارا فاخته
بردخت و برک شب ناساخته

Şükr mî-gûyed Hudârâ fâHte,
Ber-diraHt û berg-i şeb nâ-sâHte.

«Üveyk kuşu ağaç üstünde Allaha şükreder. Halbuki gece nevâlesini hazırlamamıştır.»

2297

حمد میخواند خدارا عندلیب
کاعتماد رزق برتست ای مجیب

Hamd mî-Hâned Hudârâ andelîb,
K'i'timâd-i rizK ber-tust ey Mücîb.

«Ey mücib olan, mahlûkâtının temenniyâtını kabul eyleyen Allah; rızk hususunda i'timâdımız ancak sanadır diye bülbül de Cenâb-ı Hakka hamdeder.»

Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'de:

وَمَا مِنْ ذَابَتْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا

buyurulmuş, her hayvanın rızkının lutf-i İlâhî ile verildiği beyân olunmuştur.

2298

باز دست شاهرا کرده نوید
ازمه ممدار بریده امید

Bâz dest-i şâhrâ kerde nevid,
Ez-heme mürdâr bü-brîdê-ümid.

«Toğan kuşu, şâhın eline göz dikerek, yâhud şâhın elinde çırpınarak bütün murdar ve lâşelerden ümid kesmiştir.»

Eskiden hükümdarların yaptırdığı ve yaptığı avlarda kuşları tutup getirmek için toğan kuşları alıştırılmış. Kâşgar taraflarında kartalların da böyle terbiye edildiğini bir kitabda okumuştum. Osmanlı saraylarında

(31) Sûrei Hud: 6.

bilhassa bu işle meşgul toğancılar varmış. Hâlâ Üsküdar'da bir semtin adı-na Toğancılar denilmektedir. İhtimâl ki orada toğan alıp satan esnâfın çarşısı vardı.

Evet, toğan, şahin, atmaca gibi av kuşları, terbiye edilir, ava gidilir-ken el üstünde olmak üzere götürülürmüş. Hayvan; pençeleriyle, gaga-sıyla yırtmasın diye ele de meşinden eldiven geçirilmiş. Havada bir kuş geçtiğini görülünce toğan salıverilir, yetişip yakaladığı kuşu getirince de bir iki lokma et verilir.

Toğanın başka taraflardan ümit kestiğini, şahın vereceği et lokmala-riyle kanâat eylediğini A'rabi misâl gösteriyor da zevcesine, yâni akıl, nefse tevekkül tavsiye ediyor. Yine diyor ki :

2299

همچنین از پشه داری تا بفیل

شد عیال الله حق نعم المعیل

*Hem çün-în ez-peşşe dârî tâ be-fîl,
Şüd 'iyalu-'llâh haK ni'me'l-mu'îl.*

«Böyle sivrisinekten tut file varıncaya kadar bütün mahlûkât, Allahın âliesi mesâbesindedir. Hak sübhânehû ise ne güzel bir âile sâhibidir.»

Hazret-i Mevlânâ bu beyt ile şu Hadise telmih buyuruyor: «Mahlûkât Allahın âlesidir. Halkın içinde Allaha en ziyâde sevgili olan da o âileyi en çok sevendir.»

İyâl-i İlâhî olan halkı sevmek ve muhabbet icâbı yardım etmek Al-lahın muhabbetini celbediyor. İnsanın kendi âilesini sevmesi ve iyi bak-ması, onların refâhına çalışması da Hadis-i Şerifin meâline göre Allahın rızasını ve muhabbetini mücib olacak. O halde bu şerefi kazanmak isti-yorsak herkesi ve her şeyi sevmeye, elden geldiği kadar da yardım etme-ye, bu arada kendi âilemizi de hâlimize göre hoşca geçindirmeye çalış-malıyız.

2300

این همه غمها که اندر سینهاست

از بخار و گردباد بود ماست

*În heme gamhâ ki ender-sinehâst,
Ez-buHâr û girdbâd-î bûd-i mâst.*

«Sınelerimizin içinde bulunan gamlar, kederlerin hepsi de varlık bu-hârından ve fırtınasından hâsil olmaktadır.»

Yâni bir ni'metin elde edilmesi arzusu içimizde bir fırtına kopardı mı, ondan mahrumiyyet ateşi de yakmaya başladı mı o arzû ve mahrumiyyet-ten çıkan toz ve duman, kesif bir gam tabakası hâlinde üstümüze çöker. O dumandan sıyrılıp çıkmak için o dumanı zuhûra getiren o mahrumiyyet ateşini söndürmeli. O tozdan kurtulmak için onu kaldıran hırs ve tama' fırtınasını dindirmeli, açıkcası her görülen şeyin elde edilmesi hevesine düşmemelidir.

2301

این غمان ببح کن چون داس ماست

انچنین شد وانچنان وسواس ماست

*În gamân-ı bih-ken çün dâs-ı mâst,
În çünin şud v'inçünân vesvâs-ı mâst.*

«İnsanı kökünden koparan ve temelinden yıkan bu gamlar, bizim için orak gibidir. (Böyle oldu, şöyle olacak) gibi düşünceler de bize vesvese vermektedir.»

Yâni maîşet endişesiyle, yâhud bir şeyi elde edememek düşüncesiyle tutuşup yanmak, orak gibi ömrü biçer. Allahın rezzâkiyyetine i'timâd göstermeyip de şöyle mi olacak, böyle mi olacak? diye korkup kıvranmak, hayatın tadını kaçıran vehimden vesveseden, hattâ bir nev'i hastalıktan başka bir şey değildir.

Bir mevki'de bulunanların, kalacak mıyız? Oraya tırmanmak isteyen-lerinde, çıkacak mıyız? diye ihtirâz ve ihtirâs ile kıvranmaları, hastalık değil de nedir?

2302

دانکه هر رنجی ز مردهن پاره ایست

جزء مرگ از خود بر آن گر چاره ایست

*Dân ki her rencî zi murden pâre îst,
Cüz-i merg ez Hôd ber ân ger çâre îst.*

«Bilmiş ol ki her hastalık, ölümden bir parçadır. Eğer çâre bulabilir-sen ölüm cüz'unü kendinden defet.»

Yoktan yere bir takım hevese kapılıp da mağmum ve hasta olmak, kısmen ölmek demektir. Bu gibi ma'nâsız gamlar, kederler insanın hem ma'neviyyâtını, hem sûri hayatını zehirler. Binâenaleyh seni kısmen öl-

dürmekte olan o gam ve kederin sebebini kalbinden fırlat ki, hiç olmazsa şu bir kaç günlük ömrü tam yaşamış olasın.

2303

چون ز جزء مرگ نتوانی گریخت
دانکه کلتش بر سرت خواحد ریخت
Çün zi cüz-i merg netûvânî girîHt,
Dân ki küll'eş ber seret Hâhend riHt.

«Mâdem ki ölümün cüz'ünden kaçamıyorsun, bilmiş ol ki onun tamamını senin başına dökceklerdir.»

Yâni kısmen ölüm demek olan hevâ vü hevesi bırakamıyorsun, bir takım vesveselerle âdetâ hasta oluyorsun da, ölümün bir cüz'ünden kurtulamıyorsun; ma'lumun olsun ki cüz'ler birleşe birleşe küllü teşkil ederler. Ve nihâyet seni alıp götürürler.

Cenâb-ı Pir diğer bir bahse şuru' ediyor ve diyor ki :

2304

جزء مرگ از گشت شیرین مرا ترا
دانکه شیرین میکند کل را خدا
Cüz-i merg er gest şîrîn mer turâ,
Dân ki şîrîn mikuned küllrâ Hudâ.

«Eğer ölümün cüz'ü sana tatlı geliyorsa bilmiş ol ki Allah, onun küllünü de sana tatlılaştırır.»

«Ölüm, Allaha mülâki olmaktır» kavli muktezâsınca insanın ölmesi, huzûr-i İlâhiye gitmesi ve lika-i Rabbâniye ermesi olunca, onun mukad-demâtı bulunan hastalıklar ve felâketler de bir nev'i müjdecî olmak lâzım gelir. Bir kimse, uğradığı hastalık vesâire gibi musibetleri böyle mübeş-şîrâtta sayar ve hoşlukla kabul ederse onların külliyetleri, yâni ölümün kendisi de onun hakkında hayırlı olur.

2305

دردها از مرگ می آید رسول
از رسولش رو مگردان ای فضول
Derdhâ ez merg mîâyed resûl,
Ez resûleş rû megerdân ey fuDûl.

«Derdler, insana ölümün elçisi olarak gelir. Ey fodul kimse, ölüm elçisi olan hastalıklardan yüz çevirme, yâni onlarla ünsiyyet et ki ölüme de alışmış olasın.»

2306

هر که شیرین می زید او تلخ مرد
هر که او تن را پرستد جان نبرد
Her ki şîrîn mîziyed û telH mürd,
Her ki û tenrâ perested can nebûrd.

«Tatlılık, yâni refah içinde yaşayan kimsenin ölümü acı olur. Çünkü alışılmış şeyden ayrılması güç olur. Bedenine tapan, yâni nefsinin her arzusunu yerine getiren canını kurtaramaz.» Nasıl ki :

2307

گوسفندان را ز صحرا میکشند
آن که فربه تر مرا اورا میکشند
Gûsfendân râ ziSahra mîkeşend,
An ki ferbihter mer ûrâ mîkeşend.

«Kırda otlayan koyunları çekerler, hangisi daha semizse onu keserler.»

Cenâb-ı Pir, bir beyt yukarıda «Bedenine tapan canını kurtaramaz» buyurmuştu. Onu bir misâl ile te'yid için diyor ki: Koyun sürüsü içinde en evvel kesilen en ziyâde besili olandır. Demek ki tenperverlik, bir zirû-hun ölümünü ta'cil ediyor. Bundan ibret al da rûhun yerine bedenî takviyesiyle uğraşma.»

شب گزست و صبح آمد ای ثمر
چند گبری این فسانه را ز سر

*Şeb güzest ü subH âmed ey şemer,
Çend girî in fesânerâ ziser.*

«Gece geçti, sabah oldu. Ey gönlümün meyvesi; daha ne vakte kadar bu zarûret masalını tekrarlayıp duracaksın.»

Bu beyt, bedevî karısının bitmez, tükenmez dırılışına karşı kocası tarafından verilen cevabdır. Adamcağız, bütün gece dinlediği söylenti üzerine :

— Yâhû, ortalık ağarıyor. Sen hâlâ durmadan söyleniyorsun diyor. Ömür gecesinin geçip gittiğini, ecel sabahının eserin görünmeye başladığını gören aklın da, nefsin hevesâtına karşı diyeceği budur.

Cenâb-ı Mevlânâ, münâsebet dolayısıyla yeni bir bahis açıyor, yaşı ilerledikçe hırsı artanlara nasihatte bulunuyor. O nasihatleri de bedevî lisânından karısına hitâb olarak veriyor :

2309

تو جوار بودی و قانتر بدی
زر طلب گشتی خود اول زر بدی

*Tû civân bûdî ve Kani'ter budî,
Zer Taleb geştî Hod evvel zerbudî.*

«Sen genç iken daha kanâatli idin. Evvelce altın gibi kıymetli ve sevimli iken ihtiyârladıkça altın tâlibi oldun.»

2310

رز بدی پرمیوه چون کاسد شدی
وقت میوه پختنت فاسد شدی

*Rez budî pür-meyve çûn kâsid şudî,
VaKt-i meyve puHtenet fâsid şudî.*

«Sen salkımlanmış bir asma idin, tam meyveni pişirip yetiştireceğin vakit neden bozuldun.»

میوهات باید که شیرین تر شود
جون رسن تابان نه وابستر رود

*Meyve'et bâyed ki şîrîn-ter şeved,
Çûn resen tâbân ne vâpester reved.*

«Senin yemişin eskisinden daha tatlı olmalıydı, mутаflar gibi gerisin geri gitmemeliydi.»

Bedevî, karısına diyor ki: «Yâhu; sen genç iken güzeldin, altın gibi kıymetli, asma fidanı gibi feyizli idin. Yaşın ilerledikçe değiştin, iyileşecek yerde kötüleştin. Âdetâ mutaf çırağı gibi geri geri gitmeye başladın. Altın gibi iken, altın tâlibi oldun; bol salkımlı asma fidanı iken, o salkımların her biri tatlı ve üzüm olacakken bozuldun. Mahsûlün çürük koruktan ibâret kaldı.»

2312

جفت مای جفت باید هم صفت
تا برآید کارها با مصلحت

*Cüft mâyî cüft bâyed hem Sıfat,
Tâ ber-âyed kârhâ bâ-maSlahat.*

«Sen bizim eşimizsin. Her işin doğru olması için eşlerin biri birine uygun olması gerektir.»

2313

جفت باید هم مثال همدگر
در دو جفت کفش و موزه در نگر

*Cüft bâyed hem misâl-i hem diger,
Der du cüft-i keşş ü mûze der niger.*

«Eşlerin birbirine benzer olması şarttır. Ayakkabı ve çizme gibi çift olan şeylere bak da bunu anla.»

گر یکی کفش از دو تنک آید با
هر دو کفش کار ناید مرا

*Ger yekî keş ez du teng âyed be-pâ,
Her du cüşteş kâr n'âyed mer Turâ.*

«Eğer bir ayakkabının teki dar olursa ikisi de senin işine yaramaz.»

جفت در یک خرد و آن دگر بزرگ
جفت شیر بیشه دیدی هیچ گرج

*Cüft der yek Hurd u ân dîger büzûrg,
Güft-i şîr-i bîşe did hiç gürk.*

«Bir kapının iki kanadından biri küçük, öbürünün büyük olduğunu, ormanda, sazlıkta barınan aslanın eşinin kurd bulunduğunu gördün mü?»

راست ناید بر شتر جفت چوال
این یکی خالی و آن یک پر ز مال

*Râst n'âyed ber şutur cüft-i çuvâl,
În yekî Hâlî ve ân yek pür zi mâl.*

«Biri boş, diğeri mal ile dolu iki çuval, devenin sırtında denk bir yük olamaz.»

من روم سوی قناعت دل قوی
تو چرا سوی شناعت مبروی

*Men revem sûy-ı Kanâ'at dil Kavî,
Tu çirâ sûy-ı şenâ'at mârevî.*

«Ben kuvve-i kalb ile, yâni Allahın rezzâkiyyetine i'timâd ederek kanaat tarafına gidiyorum, sen neden şenâat cihetine gidiyorsun?»

Ma'lûmdur ki zeve yâni çift: Biri birine muâdil ve mûmâsıl iki şey demektir. İzdivâc ise böyle yekdiğerine denk olabilecek iki şeyin bir araya gelmesidir. Eldiven gibi, çorab gibi, ayakkabı gibi eşyâya dikkat edelim. İkışer dâne olan bu şeylerin her teki, öbür tekine mûsâvi olur. Biri ufak, biri büyük olsa ikisi de işe yaramaz. Kezâ çift kanadlı bir kapıyı gözönüne getirelim. Kanadlardan biri bir parmak kısa, yâhud uzunca olsa diğlerine eş olmaz. Örtmek ve muhâfaza etmek hizmetini göremez. Kezâ bir hayvana yükletilecek iki denkten birinin boş, diğerrinin dolu olması böyle dursun, öbüründen biri iki okka ağır yâhud hafif bulunsa hayvana zahmet verir. Eşyâda pek bâriz olduğu görülen şu hâl, eşhâs için de aynen vâki'dir. Binâenaleyh gerek izdivâc, gerek imtizâc hususunda zevc ve zevcenin küfüv olması yâni hâl, mâl ve kemâl i'tibâriyle mûsâvi olması elzemdir. Sinnen, fikren, ilmen, mevkian ve serveten mûsâvî değilse bile oldukça yakın bulunmayan kadın ve erkeğin izdivâcı çok kere ayrılmayı mücib olur. Bir ihtiyâra :

- Niçin evlenmiyorsun? diye sormuşlar.
- Kocakarılarından hoşlanmam cevâbını vermiş.
- Kudretin varsa gencini al tavsiyesinde bulunmuşlar.
- Yâhu ben bu yaşta kocakarılarından hoşlanmazsam genç kız beni beğenir mi? demiş.

Birinci Sultan Mahmud devri kazaskerlerinden Moralı zâde Hâmid efendinin kızı Leylâ hanım vardır ki iyi bir şâirdir. Gençliğinde bunu birine vermişler. Gelin hanım şâir ve ma'lûmâtlı olduğu kadar dâmâd da çelebi ve câhilmiş. İhtimâl ki zenginliğine tamah edilmiş. Herif, zıfâ gecesi, kolunu sıvamış. Hanım gel şunu değiştir diye oradaki nohud yakısını göstermiş. Bu teklif gelinin odadan kaçmasını, kocasından boşanmasını, bir daha da kimseve varmamasını mücib olmuş. Şüphesiz ki bu iftirâkın sebebi: Gelin ile güveyin terbiye i'tibâriyle denk olmaması idi. Onun için evlenecek yâhud kocaya varacak olanlar, nikâhtan evvel buraları düşünmelidirler. Âfâkiyyatta böyle olduğu gibi enfüsiyyatta da böyledir. Erbâbının ma'lûmudur ki insan denilen mahlûk-i mükerrerem, rûh ile nefisten ibârettir ki ma'nevi terakkisi için nefsinin de rûhu gibi saf ve ona lâıyk olması icabeder. Nitekim Mesnevî-i Şerifin ilk hikâyesinde evvel beevvel bu nükteye işâret buyurulmuştur. Sefere çıkan iki arkadaştan biri şarka, diğeri garba gitmek ister ve her biri arkadaşını kendi tarafına çekerse ikisinin de bir adım atmak imkânı olmaz. Ondan dolayı Hazret-i Mevlânâ, bedevi tarafından karısına, yâhud rûh lisânından bedene hitâben: «Ben kuvvet-i kalb ile kanâate doğru gittiğim hâlde sen niçin şenâat ve kabahat tarafına gidiyorsun?» buyuruyor.

مرد قانع از سر اخلاص و سوز
زین نسق می گفت بازن تابروز

*Merd-i Kâni' ez ser-i ihlâs u sûz,
Zîn nesaK mî gôft bâ-zen tâberûz.*

«Kanâatkâr bedevi, yüreği yanarak, gündüz oluncaya kadar karısına kemâl-i ihlâs ile böyle söylüyor ve nasihat veriyordu.»

«BEDEVÎ KARISININ KOCASINA: [SÖZÜNÜ KADEMİNDEN VE MAKAMINDAN FAZLA SÖYLEME Kİ, CENAB-I HAK: (LİME TEGÜ- LÜNE MÂLÂ TEF'ALUN) YÂNİ (NİÇİN YAPAMAYACAĞIMIZ ŞEYLERİ SÖYLÜYORSUNUZ?) BUYURUYOR. SÖYLEDİĞİN SÖZ, YÂNİ TEVEKKÜLDEN BAHSEDİŞİN DOĞRUDUR. FAKAT O TEVEK- KÜL SENİN MAKÂMIN DEĞİLDİR. KENDİ MAKAMINDAN YÜKSEK VE MUÂLLEMENDEN ÜSTÜN SÖZ SÖYLEMENİN SANA ZARARI DOKUNUR] DİYE NASİHAT ETMESİ»

Cenâb-ı Pîr, yüksekten atanlara, makamından söylemeyenlere, sözü- nün eri olmayanlara nasihat olmak üzere bedevî karısının lisânından ko- casına cevap veriyor. Bir Âyet-i Celîle ile ifâdesini te'yid ediyor. Tefsir- lerde deniliyor ki: Eshâb-i Kirâm ridvânullâhi aleyhim hazarâtı «Bizi cehennemden kurtarıp cennete götürececek ameli bilsek de işlesek» demiş- lerdî. Onun üzerine şu Âyet-i Kerime nâzil oldu.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ

أَمُوهَلْ أَدْرَكْتُمْ عَلَى تِجَارَةٍ تُجِيزُكُمْ مِنْ عَذَابِ أَلِيمٍ
تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ
وَأَنْفُسِكُمْ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

«Ey imân etmiş olanlar! Size bir ticârete delâlet edeyim mi ki, sizi elem verecek bir azabdan kurtarsın. Allah'a ve Resûlüne inanırsınız ve

ve Allah yolunda mallarınızla, nefislerinizle mücâhede edersiniz. (Yâni mâlen, bedenlen fedâkârlık gösterirsiniz) Bilmiş olsanız şu hareket, sizin için çok hayırlıdır³²»

Nebiyy-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem bu Âyet-i Kerimeyi se- hâbeye tebliğ etti. Cehennemden kurtaracak ve cennete götürececek amelin imân ile cihâd olduğunu beyan buyurdu. Cihadda ölüm bulunacağı için o amel, ba'zılarının hoşuna gitmedi. O münâsebetle de şu âyet-i kerime nâzil oldu :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَعْمَلُونَ ﴿٣٢﴾ كَبُرَ مَقْتًا
عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَعْمَلُونَ ﴿٣٣﴾

«Ey imân etmiş olanlar! Yapmayacağınız şey'i niçin söylüyor- sunuz?³³» (Yâni cehennemden halâs edecek ve cennete götürececek ameli bilsek de işlesek diyordunuz. «O amelin imân ve cihâd olduğu bildiril- diği hâlde tatbikâtında ağır davranıyorsunuz, demek ki yapamayacağınız bir iddiâda bulunuyorsunuz» Yapmayacağınız bir işi yapalım demeniz ind-i ilâhîde pek ziyâde adem-i hoşnûdiyi mucib oldu.)

Ulemâdan ba'zıları bu Âyetteki hükmün umûmî olduğunu, her kim bir şey söylerde onu yapmazsa bu itaba dahil bulunduğunu söylemişlerdir.

زن برو زد بانك كای ناموس. کیش
من فسون تو نخواهم خورد بیش

*Zen berev zed, bang k'ey nâmûs-ı kîş,
Men fusûn-ı tû neHâhem Hôrd-ı bîş.*

«Kadın kocasına bağırıp dedi ki: Ey kanâatkârlık taslayan herif; artık bundan ziyâde senin atıp tutmanı dinleyemem.»

(32) Sûrei Saf: 10-11.

(33) Sûrei Saf: 2-3.

ترهات از دعوی و دعوت مگو
رو سخن از کبر و از نخوت مگو

*Turrehât ez da'vi vü da'vet megû,
Rev suHen ez kibr u ez naHvet megû.*

«Da'vâyâ ve da'vete dâir saçmalama. Kibirden, azametten dolayı söz söylemeyi bırak.»

چند حرف طمطرق و کار و بار
کار و حال خود بین و شرمदार

*Çend harf-i TumTurâK û kâr u bâr,
Kâr u hâl-i Hôd bîn û şerm dâr.*

«Ne vakte kadar böyle tomturaklı sözlerle atıp tutacaksın? Bir yaptıkların bir de söylediklerine bak da sıkıl.»

کبر زشت و از گدایان زشت تر
روز سرد و برف و آنکه جامه تر

*Kibr zişt û ez gedâyân zişt-ter,
Rûz serd u berf u ânki câmeter.*

«Kibir çirkin bir şeydir. Fakat dilencilerin kibri daha çirkindir. Kışın soğuk ve karlı bir günde ıslak elbiseye benzer.»

Hazret-i Mevlânâ bu beyt ile: «Cenâb-ı Hak kıyâmet gününde üç kimseye kelâm etmeyecek, kendilerine merhamet nazariyle bakmayacak ve onları afvetmeyecektir. Bundan dolayı onlar çok acı bir azab göreceklerdir. O üç kişi şunlardır: İhtiyâr zânî, yalancı hükümdâr ve kibirli dilenci» Hadis-i Şerifine işâret edilmiştir.

چند دعوی و دم و باد بروت
ای ترا خانه جو بیت العنکبوت

*Çend da'vî vü dem û bâd-i bürût,
Ey tura Hâne çü beyt-ül an kebut.*

«Ey örümcek ağından zaîf ve çöreden, çöpden yapılmış bir kulübeye sığınmış olan! Senin bu da'vâda bulunman, burnunun Kaf dağında olması, ne kadar sürecek?»

از قناعت کی تو جان افروختی
از قناعتها تو نام آموختی

*Ez Kanâ'at key tu cân efrâHtî,
Ez Kanâ'athâ tu nâm âmûHtî.*

«Sen kanâatten ne vakit ruhunu parlattın? Sen kâinâtın ancak adını öğrenmişsin!»

گفت پیغمبر قناعت چیست گنج
گنج را تو وانمیدانی ز رنج

*Gôft peygamber Kanâ'at çîst genc,
Gencrâ tû vâ nemîdânî zi renc.*

«Hazret-i Peygamber buyurmuştur ki: kanâat nedir? Hazinedir. Sen ise, genç ile renci, yâni bir hazine olan kanaatle meşakkatî ayırd edemiyorsun.»

Derler ki Koca Râgıp Paşaya sadrâzamlığında biri bir arzuhâl vermiş ve isti'tafta bulunmuş. Paşa da arzuhâlin arkasına: «Kanâat tükenmez bir hazinedir» Hadisini yazıp müsted'îye göndermiş. Adamcağız, bu Hadisi görünce altına: «Fîlvâki' kanâat tükenmez bir hazinedir, ammâ kanâat; yiyecek bir lokmadan, giyecek bir hırkadan, barınacak bir meskenden sonra olur» ma'nâsına gelen bir ibâre yazmış. Bunun üzerine sadrazam da ona ihsanda bulunmuş.

Yine kadın söyleniyor:

این قناعت نیست جز گنج روان
تو مزن لاف ای غم و رنج روان

*În Kanâ'at nîst cuz genc-i revân,
Tû me-zen lâf ey gam û renc-i revân.*

«Kanâat, devamlı bir hazineden başka bir şey değildir. Ey sürekli gam ve dâimî sıkıntı; sen ondan bahsetme.»

تو بخوانم جفت کمتر زن بغل
جفت انصافم نیم جفت دغل

*Tu meHânem cüf-i kemter zenbegal,
Cüft-i inSâfem niyem cüft-i degal.*

«Sen bana çiftlerden bahsederek koltuk vurma, yâni nishet verme. Ben insâf eşiyim, hiylekârlık çifti değilim.»

چون قدم با میرو با یک میزنی
چون ملخرا در هوا رک میزنی

*Çûn Kadem bâ mîr u bâ beg mîzenî,
Çûn meleHrâ der hevâ reg mîzenî.*

«Sen aşıktan havada çekirgenin damarını vurmaya çalışırken nasıl olur da beylerle, paşalarla adım atmaya kalkışırsın?»

با سکان زین استخوان در جالشی
چون نی اشکم تهی در نالشی

*Bâ segân zîn üstuHân der çâlişî,
Çûn ney işkem-i tehî der nâlişî.*

«Sen bir kemik için köpeklerle hırlaşıp boğuşmada ve içi boş kamış gibi aşıktan inlemektesin.»

سوی من منکر بخواری ست ست
تا نگویم آنکه در رکهای تست

*Sû-yi men me'n(i)ger be-Hôri süst süst,
Tâ negûyem ânki der reghâ-yı tüst.*

«Benim yüzüme öyle hakaretle bakıp durma ki senin damarlarında neler cereyân ettiğini söylemiyeyim.»

عقل خودرا از من افزون دیده
مر من کم عقل را چون دیده

*Akl-ı Hôdrâ ez men efzûn dîdeî,
Mer men-i kem-aKl-râ çûn dîdeî.*

«Kendi akl ve idrâkini benden fazla görüyorsun. Fakat benim gibi nakîsatül'akl'ı nasıl müşâhede ediyorsun.»

همچو گرک غافل اندر ما محه
ای زنک عقل تو بی عقل به

*Hemçü gürk-i gâfil ender mâ mecih,
Ey ni-neng-i aKl-ı tû bî-aKl bih.*

«Sersem kurd gibi üstüme atılma. Sen öyle bir mahluksun ki, senin gibi âkil olmaktansa akılsız bulunmak evlâdır.»

چونکه عقل تو عقیبه مرادمست
آن نه عقلست آنکه مار و کژدمست

*Çûnki aKl-ı tû aKîle merdumest,
Ân ne aKlest ânki mâr u kejdumest.*

«Senin akl ve idrâkin halkın bendidir. O halde o akıl değil, âdetâ yılan ve akrebdir.»

خضم مکر و ظلم تو الله باد
مکر عقل تو زما کوتاه باد

*HaSm-ı mekr u zulm-ı tû Allâh bād,
Mekr-i akl-ı tû zi-mâ kûtâh bād.*

«Senin mekrinin de, zulmünün de hakkından Allah gelsin. Aklının yapacağı mekr, bizden uzak olsun.»

Bedevinin sûret-i hakdan görünmesi dolayısıyla Hazret-i Mevlânâ onu, zühd ü salâh eseri gösterip halkı avlamak isteyen şeyhlere benzetiyor. Bedevî kadını lisânından onu epeyce takdir ettikten sonra da, yılanı alıştırıp oynatanlara benzetiyor. Yine kadın lisânından diyor ki :

2335

هم تو ماری هم فسونگر ای عجب
مارگیر و ماری ای ننگ عرب

*Hem tu mâri hem fusûnger ey aceb,
Mârgîr u mâri ey neng-i a'reb.*

«Ey Arab kavmini utandıran herif! Sen hem yılansın, hem gözbağcısın, hem de yılan tutan ve oynatansın.»

2336

زاغ اگر زشتی خود بشناختی
همچو برف از درد و غم بگذاختی
*Zâg eger zîştî-i Hôd bi'snâHtî,
Hem çü berf ez derd u gam bi'g daHtî.*

«Eğer karga ne kadar çirkin olduğunu bilseydi kederinden kar gibi erirdi.»

مرد افسونگر بخواد چون عدو
او فسون بر مارو مار افسون پرو

*Merd-i efsûnger be-Hâned çûn adû,
Û Fûsûn ber mâr u mâr efsûn berû.*

«Efsuncu, düşman gibi yılanı efsun okur, yılan da onu efsunlar.»

2338

گر نبودی دام و افسون مار
کی فسون ماررا گشتی شکار

*Ger ne bûdî dâm-ı û efsûn-ı mar,
Key fûsûn-ı mârrâ gêştî şikâr.*

«Eğer yılan efsûnu onun tuzağı olmasaydı, nasıl olurdu da yılanın efsûnuna tutulurdu?»

2339

مرد افسونگر ز حرص کسب و کار
در نیابد آن زمان افسون مار

*Merd-i efsûnger zi hırS-ı kisb u kâr,
Der neyâbed ân zamân efsûn-ı mâr.*

«Efsuncu, iş görmek ve para kazanmak hırsıyla o zaman yılanın efsûnunu anlamaz.»

2340

مار گوید ای فسونگر هین هین
آن خود دیدی فسون من بین

*Mâr gûyed ey fûsûnger hîn hîn,
Ân Hôd dîdî fûsûn-ı men bebîn.*

«Yılan der ki: Ey füsuncu, aklını başına al. Kendi efsûnunun te'sirini gördün. Bir de benimkini seyret.»

و بنام حق فریبی مرا
تا کنی رسوای شور و شر مرا

*Tû benâm-ı haK Firîbî mer merâ,
Tâ kunî rusvâ-yı şûr û şer merâ.*

«Sen beni, kalabalık bir yerde oynatmak sûretiyle rüsvây etmek için Allahın ismi kuvvetiyle teshir eyledin.»

نام حقم بست نه آن رای تو
نام خقرا دام کردی وای تو

*Nâm-ı haK Kam best ne ân râ-yı tû,
Nâm-ı haK râ dâm-ı kerdî vâ-yı tû.*

«Beni teshir eden senin rey'in değil, Allahın ismidir. Sen ism-i İlâhiyi tuzak olarak kullandın. Vay senin hâline.»

نام حق بستاند از تو داد من
من بنام حق سپردم جان و تن

*Nâm-ı haK bi'stâned ez tû dâd-ı men,
Men benâm-ı haK sipurdem cân u ten.*

«Senden intikamımı nâm-ı ilâhî alsın. Ben canımı da, tenimi de Allahın ismine tevdi' ettim.»

یا بزخم من رک جانت برد
یا که همچون من زندانت برد

*Yâ bezaHm-ı men reg-i cân et bered,
Yâ ki hemçûn men be zindânet bered.*

«Adli İlâhî; ya benim ısırmamla seni can damarını koparır, yâhud benim gibi seni de zindana koyar.»

Bedevinin karısı, kocasının nasihatı üzerine hiddetlenmiş, adamcağıza uzun uzadıya çıktıktan, hiylekârlık ve mürâilikle ittiham ettikten sonra onu bir de yılan tutanlara benzetmişti.

Evvelce İranda (mârgîr) (mârefsâr) (mârefsân) denilen bir takım adamlar varmış. Bûrhân-ı Katî' tercemesinde bunlar şöyle ta'rif ediliyor:

«Yılanı ve yılan efsuncusu ki, bir yerde olan yılanları rukye ve efsun ile iz'âc eder ve yılanları tutup koynunda gezdirir, bu yolla akçe devşirir. Ve ba'zıları indinde mârefsâr ol kimsedir ki yılan sokmuş şahsın bedeninden rukye ve efsun ile zehiri cezb ü ihrâc ve yerine timar ve ilâç eder.»

Hazret-i Pirin ifâdesinden anlaşıldığına göre bu adamların yılanları teshir edebilmeleri, okudukları duâların ve o duâlardaki ism-i İlâhinin te'siriyle oluyormuş. Halbuki yılan tutmak için duâ okumak, nâm-ı İlâhiyi tuzak mesâbesine indirmek, Allahın adını mekre vâsita etmekten başka bir şey değildir. Efsuncular, kazanç hırsıyla yaptıkları hareketin mekr ve büyük bir günâh olduğuna ehemmiyet vermezler. Fakat eninde sonunda o mekrin cezâsına uğramaktan da kendilerini kurtaramazlar. Günün birinde yılanın zehirlemesiyle ölür giderler. Şu hâl olmasa bile ma'nevi bir belâdan kurtulamazlar ki o da nâm-ı İlâhiyi böyle hasis bir emelin husûlüne âlet edecek kadar denâete düşmeleridir. Fülânın man-sıb alması, fülânın kahrolması için eskiden ba'zı şeyhlerin esmâ çektikleri işitilir. Zannıma göre o yolda esmâ çekmekle bir efsuncunun yılan tutmak için azimet okuması arasında fark yoktur. O da bunun gibi Allah'ın ismini mekre vâsita etmek demektir. İsm-i İlâhî ancak rızây-ı İlâhî için okunur. Bundan mâadâsı mekkârlık ve sehhârlık olur.

زن ازین گونه خشن گفتارها
خواند بر شوی خود آن طومارها

*Zen ez'in gûne Haşin gûftârâ,
Hând ber şû-yı Hôd ân Tûmârâ.*

«Bedevi karısı, bu türlü sert sözleri âdetâ tomar okur gibi kocasına karşı saydı döktü.»

مرد چون این طعنه ها از زن شنفت
مستمع شد بعد ازین بین تا چه گفت

*Merd çûn in Ta'ne hâ ez zen şinüft,
Müstemi' şud ba'dezin bîn tâ çigüft.*

«Bedevi; karısından bu ta'nâmiz sözleri işitince bir müddet dinledi. Ondan sonra bak neler söyledi.»

«BEDEVİNİN KARISINA: [FUKARAYA HAKARETLE BAKMA.
ALLAHIN İŞİNE HÜSNÜ ZAN İLE BAK, FEVKAL'ÂDE ZARURET
DOLAYISIYLA FAKR'E VE FAKİRLERE TA'N EYLEME]
DİYE NASİHAT VERMESİ»

گفت ای زن تو زنی یا بوالحسن
فقر فخر آمد مرا بر سر من

*Gôft ey zen tû zenî yâ bü'l hazen,
FaKr-i faHr âmed merâ ber ser mezen.*

«Bedevi dedi ki: Yâhu; sen kadın mısın, yoksa hüziün ve gam babası mısın? Fakr ve zarûret, benim için medâr-ı mefharettir. Fakirliğimi başıma kakıp da beni ayıblamaya kalkışma.»

Bedevi, «Fakirlik, benim medâr-ı iftihârımdır, ben onunla iftihâr ederim» diye rivâyet olunan Hadise telmih ediyor. Ma'mâfih buradaki fakrın, ma'lum olan fukaralık değil, tasavvuftaki (fakr-i ma'nevi) olduğunu söyleyenler de vardır. Esbâb-ı refâhı bulunmamak ma'nâsına olması da müsteb'ad değildir. Çünkü Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimiz, zarûret ve kanâatı tercih eder, ve: «Yâ Rabbî, beni fakir olarak yaşat ve fakir olarak ruhumu kabzet, mahşerde de fukara zümresi arasında haş-reyle» diye duâ buyururdu. Böyle kanâatkârâne bir hayat geçirmesi de ashâbın ve ümmetin fakir olanlarını tesliye içindi. Gün olurdu ki hâne-i seâdetde yiyecek bulunmazdı. Hücerât-ı seniyyeden bazılarının kapısı yoktu da birer perde asılmıştı.

مال و زر سر را بود همچون کلاه
کل بود او گر کلاه سازد پناه

*Mâl u zer serrâ buved hem çûn külâh,
Kel buved û ger küleh sâzed penâh.*

«Mal ve altın, baş için külâh mesâbesindedir. Külâha sığınan bir kafa ise kel demektir.»

Bu beytin meâlini şâir Nef'i şu sûretle terceme etmiştir.

*Tâc ü destâr ile tefâhür eden,
Başını açamaz, keli görünü.*

Cenâb-ı Pîr, bedevi lisânından olarak, serveti, başa geçirilmiş bir külâha benzetiyor. Onun sâyesinde barınan da kel bir kafaya teşbih ediyor. Kel bir kafa, külâhı dūrünce gözönünde duramaz. Meziyyeti servetinden ibâret olan bir şahıs da servetinin ziyâıyla mevkiini muhafaza edemez, diyor.

1936 da vefat etmiş olan şâir Ermenekli Rüşdinin kafası keldi. Bir yaz günü başı açık olduğu halde bir ağaç altında otururken ağaca konan bir kuş başına terslemiş. Rüşdi başını kaldırmış, kuşa hitâben:

— Hakkın var. Böyle kafaya ben de olsam yestehlerdim demiş. Başına belâ olan kelliğine dâir şöyle bir kıt'ası da vardır :

*Nûr-i hürriyyeti neşreyledi cumhuriyyet,
Herkesin çeşm ü seri devleti tâbân buldu.
Bir zamanlar çekinip göstermezken başımı,
Açılıp şimdi benim kel kafa meydan buldu.*

آنکه زلف جد و رعنا باشد
چون کلافتن رفت خوشتر آیدش

*Anki zülf-i ca'd u ra'nâ bâşedeş,
Çûn külâheş reft Hôşter âyedeş.*

«Kıvrık ve güzel saçlı bulunan, külâhını çıkarınca daha güzel görünü.

Evet. Külâhını kulaklarına kadar çekmiş bir güzelin serpuşunu kaldırması ra'nâ ve mutarrâ saçlarını meydana çıkarması, hüsnü cemâlini artırır; evvelkinden ziyâde kendisine baktırır. Diğer bir misâl :

2350

مرد حق باشد بماند بصر
بس برهنه به که پوشیده نظر

*Merd-i haK bâşed bemânend-i baSar,
Pes bürehne bih ki pûşîde naZar.*

«Allah adamı göz gibidir. Gözün örtülü bulunmasından açık olması evlâdır.»

Hazret-i Mevlânâ, ehlullâhı göze benzetiyor, onun servet ve refah perdesi ile örtülü bulunması, açık durması lâzım gelen gözün kapalı bulunması gibidir diyor.

Başka bir misâl :

2351

وقت عرضه کردن آن برده فروش
بر کند از بنده جامه عیب پوش

*VaKt-i a'rza(t)kerden ân berde furûş,
Berkened ez bende câme(i) (a)'yb pûş.*

«Esirci, köleyi müşteriye göstereceği vakit onu — kusurlarını örten — elbiseden soyar.»

Eskiden her memlekette olduğu gibi İstanbul'da da esir pazarları varmış. Köleler Nûr-i Osmâniyye civârındaki (esir pazarında), halayıklar, Cerrahpaşa semtindeki (avret pazarında) satılır, alınır. Köle yâhud câriye almak isteyenler; bu pazarlara, yâhud esircilerin evlerine giderler, onlar da meta'larını soygun olarak müşterilere arzederlermiş.

2352

ور بود عیبی برهه اش کی کند
بل بحاجه خدعه باوی کند

*V'er buved a'ybî bürehne's key kuned,
Bel becâme Hud'aî bâ vey kuned.*

«Eğer kölenin vücûdunda yara, bere gibi bir ayıb varsa esirci onu nasıl soygun bulundurur? Belki onu giydirebilir, kuşatır da müşteriye hud'a ile satmaya çalışır.»

2353

گوید این شرمنده است از نیک و بد
زین برهنه کردن از تومی رمد

*Gûyed in şermende ist ez nîk u bed,
Zin bürehne kerdenez tû mâ remed.*

«Esirci giyinik olarak gösterdiği köle için bu, iyiden de, kötünden de utanır, yani çok çok sıkılgandır. Onun için karşınıza çıplak çıkmaktan çekiniyor der.»

Bunun gibi ehlullah da ayıblı ve kusurlu olmadıkları için, servet ziyetiyle örtünmeye muhtâc değillerdir.

2354

خواجه در عیبت غرقه تابگوش
خواجهره مالست و مالشت عیب پوش

*Hâce der a'ybest garKa(t) tâbegûş,
Hâcerâ mâlest u mâleş t a'yb pûş.*

«Zengin efendi, kulağına kadar ayıb içindedir. Lâkin onun mâl ve milki, o ayıbları örtmektedir.»

Cenâb-ı Mevlânâ bu beyt ile Câmi'-i Sağır'de İbn-i Abbâs Radiyal-lâhü Anhümâ'dan mervî olan: «İlim ve mal her ayıb örter, fakr u cehl ise her ayıb meydana çıkarır!» hadisine işaret ediyor.

کز طمع عیش نبیند طامی
گشت دلہارا طمعہا جامی

*Kez Tama' a'ybeş nebined Tâmiî,
Geşt dilhârâ tama'hâ câmiî.*

«Bir tama'kâr, serâpâ kusur olan bir zenginde ayıb görmez. Çünkü ondan bir şey koparmak tamâındadır. Tama' ise, gönülleri temâmen kaplamıştır.»

ور گدا گوید سخن چون زرکان
ره نیابد کالہ او در دکان

*V'er gedâ gûyed süHen çûn zerr(i)kân,
Reh neyâbed kâlê-i û der dükân.*

«Fakir bir adam altın gibi kıymetli sözler söylese de onun kumaşı dükkânda yer bulamaz.»

Yâni ayb-ı mücessem olan bir zenginin kusuru, serveti dolayısıyla tama'kâr gözlere görünmez. Altın gibi, mücevher gibi söz söyleyen bir fakirin kelâmı da mahzâ fakr ve zarûreti yüzünden tama'kârların kulağına girmez.

کار درویشی و رای فہم تست
سوی درویشی بمنگر سست سست

*Kâr-ı dervîşî verây-ı fehmi tüst,
Sûy-ı dervîşî be men(i)ger süst süst.*

«Fakr, yâni fakr-ı ma'nevî senin anlayacağın iş değildir. Binâenaleyh fakr'e ve fakirlere hor bakma.»

زانکہ درویشان و رای ملک و مال
روزی دارند ژرف از ذوالجلال

*Zânki dervîşan verâ-yı mülkü mâl,
Rûzû dârend jerf ez zü'l Celâl.*

«Çünkü fakr-i ma'nevî sâhibleri, Zül'l-Celâli vel-İkrâm olan Allahtan öyle azîm bir rızka nâil olurlar ki, o rızık, mülk ve mâlin fevkindedir.»

حق تعالی عادلست و عادلان
کی کنند استمگری بر بی دلان

*HaK Teâ'la â'dilest û â'dilân,
Key kunend istemgerî ber bî dilân.*

«Hak Teâlâ âdildir. Âdil olanlar, âşık ve bîçârelere nasıl zulmederler.»

آن یکی را نعمت و کالا دهد
وین یکی را بر سر آتش نهد

*Ân yekîrâ ni'met û kâlâ dihed,
V'in yekîrâ ber ser-iâteş nihed.*

«Bir kuluna ni'met ve kumaş verir, bir kulunu da ateş üstüne otur-tur.»

آتش سوزا کہ دارد این گمان
بر خدا و خالق هر دو جهان

*Âteş sûzâ ki dâred in gûmân,
Ber Hudâ vû HâlîK-ı her dû cihân.*

«O kulunu yaktığı için iki cihânın Hâlîki bulunan Allah'a kim sû-i zan edebilir?»

Filvâki' Cenâb-ı Hak; kullarından ba'zılarına vüs'at-i ni'met, ba'zılarına da fart-ı zarûret verir. Ni'met verdikleri servet ve yesâr içinde yaşar, zarûrette bıraktıkları fakr ve ihtiyâc ateşiyle kavrulur. Ma'mâfih böyle yaptığından dolayı Allaha zulm isnâd edilemez. Ef'âl-i İlâhiyyenin her birinde hikmet vardır. Lâkin her göz, o hikmeti müşâhede edemez. Servetin âhiretteki hesâbı şöyle dursun, dünyâda muhâfazasının ızdırâbı, fakr ü ihtiyâcdan daha az bir elem midir? Meselâ birinin malı, milki olur. Bir kazâyâ uğramasın diye gece gündüz onların muhâfazası çâresini düşünür. Fikrî ba'zı tedbirlerde bulunduğu gibi emlâkini sigortaya koymak sûretiyle onları te'mine çalışır. Kezâ nakid mevcudu olur, hırsızdan kurtarmak için onları demir kasalara koyar, kasaları sağlam yerlerde saklar, bankaya bıraksa acaba iflâs etmek ihtimâli var mı? diye düşünür. Ba'zan da, harb-i umûmide olduğu gibi, bankalara tevdi' eylediği altınlar kâğıda tehavvül ediverir. Bundan dolayı yüzlerce, binlerce liralık zarara uğrar. Fakat fukarâ gürûhu ihtiyâc ateşiyle kavrulmakla berâber karnını doyurup bir dam altında kıvrılınca rahat rahat uyur. Çünkü zenginliğin rahat kaçırın ızdırabından âsûdedir. Zenginler gibi âhirette servetinin hesâbını vermeye mecbur değildir, hattâ dünyadaki sabr u tehammülün mükâfâtını görecektir. İşte bu gibi haller düşünülünce fakrın da bir nev'i seâdet olduğu, binâenaleyh mahrumiyyetlerin bile zımnında bir ni'met bulunduğu anlaşılır. Şu netice elde edildikten sonra da

وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ

hakikati meydana çıkar.

2362

هر فخری از کزافت و مجاز

نی هزاران عن پنهانست و ناز

FaKr-i faHrî ez güzâfest û mecâz,

Nî hezârân i'zz-i pinhânestü nâz.

«El'fakru fahrî» yâni «fakirlik medâr-ı iftîhârımdır» Hadisi ma'nâsız, yâhud mecaz bir söz müdür? Hayır, onda binlerce izzet ve naz gizlidir.»

Evet. Fakr ve zarûrette olanlar zenginlerden çok ziyâde azizdirler. Çünkü ihtiyâcı, zenginlerin muhtâc oldukları şeyden çok azdır. Zenginlik, kirâseye muhtâc olmamak demekse fakirlerin en yüksek zenginler-

(34) Sûrei Fussilet: 46.

den olması icabeder. Çünkü zenginin konağı, köşkü, yalısı, çiftliği vesâiresi bulunur. Oralarda hizmet edecek adamlar lâzımdır. Zengin de o adamlara muhtacdır. Otomobile binmek için şoför istihdâm etmeye, şoför bir yere gitmişse gelinceye kadar beklemeye, hattâ hizmetinden memnun olduğu aşçı, işçi gibi kimseleri hoş tutmaya, belki de onlara yaltaklanmaya mecburdur. Halbuki, fakir olanlar bu gibi tecemmülât ve tekellüfât'tan vâreste bulundukları için ihtiyaclarını te'min edecek adamlara muhtac olmaktan kurtulmuşlardır. Demek ki fakr ve zarûrette ma'nevî bir izzet ve ulviyyet mevcuttur.

Yine bedevî diyor ki :

2363

از غضب بر ما لقبها راندی

یار گیرم مار گیرم خواندی

Ez gaDab ber mâ laKabhâ rândî,

Yâr gîrem mâr gîrem Hândî.

«Hiddet dolayısıyla bize bir takım lâkablar verdin. Ben (yâr gîr); yâni dost ittihâz etmişken, sen (mâr gîr); yâni yılan tutan dedin.»

Lâkab: Bir kimsenin asıl adından başka şöhrat bulduğu isimdir. (Tezîrifî) ve (tezyîfî) olur. Şems'üd-din, Sultân'ül-ülemâ, Hüdâvendigâr gibi lâkablar tezîrifidir. Tatarcık Abdullah Efendi, Mahşer midillisi Kâmil bey gibi lâkablar tezyîfidir. «Bir birinize çirkin lâkablar takmayın» nehyi bu ikinciler içindir. Bir de lâkab ta'rîfî vardır ki şâirlerin manzûmelerinde kullandıkları mahlâslardır. Fuzûlî, Nef'î ve Nâbî gibi.

2364

گر بگیرم بر کنم دندان مار

تاں از سر گوشتن نبود ضرار

Ger begîrem ber kunem dendân-ı mâr,

Tâş(e)ez ser gôften neb(u)ved Zarâr.

«Ben yılanı tutarsam, başı ezilmek zararından onu kurtarmak için dişini sökerim.»

زانکه آن داندان عدوی جان اوست
من عدورا می کنم زین علم دوست

*Zân ki ân dendân adû-yı cânı ûst,
Men adûrâ mî kunem zîn ilm-i dûst.*

«Çünkü o diş, onun canı düşmanıdır. Bense bu ilim sayesinde düşmanı dost hâline getiririm.»

Bedevinin karısı, kocasına çıkıştığı sırada onu yılan efsuncularına benzetmişti. Bedevi de o isnâda cevap olmak üzere kendisinin (mâr gir) değil, yâr gir) olduğunu, yâni teslik ve irşâda kâbiliyyetli kimseleri tutup yakaladığını söylüyor. Bil'farz ben yılan tutacak olsam bile dişini sökerim de onu zararsız bir hâle getiririm. Çünkü yılanın zehri dişleri vâsıtasıyla insana te'sir eder. Onlar sökülünce ısıramadığı için zehirlemez. İşte öyle müthiş bir düşmanı zarar vermeyecek hâle getirdiğim gibi, onu, kafası ezilmekten de kurtarırım diyor.

İrşâd sâhibi olanlar, müridlerini kâbiliyyetlerine göre terbiye ederler. Başkalarını yılan gibi sokacak tabi'atta olanlarını şiddetli mücâhedelere tâbi' tutarlar. Yılanın diş sökülünce zarar vermediği ve böylece ölümden kurtulduğu gibi, öyle mücâhedelere katlanan dervişler de, ahlâki seyyielerinden kurtulurlar. Evvelce yılan gibi beşeriyeti zehirleyenler; insanlığın düşmanı iken, dostu ve hâdimi olurlar. İşte tarikatlerdeki riyâzetler, mücâhedeler, seyyiâtı ahlâkiyyenin, hasenâta tebeddülü içindir. Nitekim, kelâm-ı İlâhîde :

وَالَّذِينَ جَاءُوا فِينَا لِنَهْدِيَهُمْ سُبُلَنَا

Yâni: «Bizim rızamız için mücâhede edenlere mutlak hidâyet yollarımızı gösteririz³⁵» buyurulmuştur.

(35) Sûrei Ankebut: 69.

از طمع هرگز نخواهم من فسون
این طمع را کرده ام من سرنگون

*Ez Tama' hergiz neHânem men füsûn,
În Tama'râ kerde em men sernigûn.*

«Ben tama' sevkiyle aslâ afsun okumam. Ben o tama'ı tepetaklak etmiş bir kimseyim.»

حاش لله طمع من از خلق نیست
از فناخت در دل من عالمیست

*Hâşa Allâh Tam(a)-ı men ez Halk nîst,
Ez Kanâ'at der dil-i men â'lemîst.*

«Allah saklasın. Benim halkdan bir tama'im yoktur. Çünkü kalbimde bir kanâat âlemi vardır.»

Cenâb-ı Hak, Resûl-i Ekremi hakkında: «Ey ümmet-i Muhammed; sizin imân etmenize ve hidâyet bulmanıza peygamberinizin hırsı vardır.» buyurmuştur. Evet. Nebiyy-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizde ashâb ve ümmetinin imân ve hidâyeti için bir hırs vardı. Fakat bu hırs, bu şiddetli arzu, dünyevî bir garazla değildi. Zât-i Akdesi Rahmeten lil'âlemîn olduğu için, bütün âlemlerin merhâmet-i İlâhiyyeden nasib almasını, herkesin hidâyet ve hakikat yolunu bulmasını isterdi. Nâib menâb-ı Muhammedî olan ehliullâh hazarâtı da böyledir. Onlar da bütün beşeriyetin hâk âşinâ olmasına bil'verâse hârisdirler. Onun için:

İsterim sevsin bütün halk-ı cihân cânânımı,
Sevmeyenler kalsın âlemde hiç sultânımı.

derler. Lâkin bu hırs, dünyevî bir şeye nâil olmak için değildir. Onlar, kanâatin tükenmez bir hazine olduğunu bilirler: Saf ve münevver kalbleri ucu, bucağı bulunmaz bir istighnâ âlemidir ki kendilerine âb-ı hayât teklif olursa bile :

Bana ey Hız-ı zinde, eyleme âb-ı bekâ teklîf,
Ben ol İşi lebin şâdâb-ı feyz-i hanceri oldum.

diye reddederler.

بر سر امروود بن بینی چنان
زان فرود آ تا نماید این گمان

*Ber ser-i emrûd bün bînî çünân,
Zân Firûd â tâ nemâned in gümân.*

«Kadın; sen armud ağacının üstünden öyle görüyorsun, aşağı in bak ki şüpheden kalmayın.»

Hazret-i Mevlânâ bu beyt ile meşhur bir fıkraya telmih ediyor. O fıkra şudur :

Ahlâksız bir karı, kocasından fırsat bulamadığı için dostuyla birleşemezmiş. Nasılsa meydan bulmuş: «Fülân gün, fülân yerde saklansın; ben oraya gelirim, bir münâsebet düşürür, kendisiyle görüşürüm» diye oynasına haber yollamış. Aynı günde kocası ile birlikte oraya gitmek için teşvikatta bulunmuş, gitmişler. Biraz oturup dinlendikten sonra karı, oradaki yüksek bir armud ağacına çıkmak istemiş ve çıkmış. Birden bire:

— Herif, ne yapıyorsun, utanmıyor musun? Gözümün önünde zina ediyorsun! diye haykırmaya başlamış. Kocası şaşırmış :

— Karı çıldırdın mı? Ben burada yapayalnız oturuyorum, demiş. Karı ağaçtan inmiş ve :

— Hakkın var, kimse yokmuş. Fakat ben yukarıdan öyle gördüm. Mutlaka bu ağaç tılsımlı olmalı. Bir kere de sen çık bak diye herifi ağaca çıkartmış. O sırada orada gizlenmiş olan dostu meydana çıkmış ve şenâata başlamış. Bu sefer de herif yukarıdan :

— Karı ne halt ediyorsun? diye feryâd etmiş, fakat beriki :

— Ben demedim mi idi? Ağaç tılsımlı. Üzerinde olana öyle görünüyor, diye abdal kocasını aldatmış, sonra bu fıkra mesel hâlini almış. Bir işi yanlış görenlere: Armud ağacından in de öyle bak! denilmeye başlamış.

Bedevisi de karısına: Sen bizim fakr ve zarûretimizi doğru göremiyorsun, zan ve şüphe ağacından hakikat sahasına in de öyle bak, demek istiyor ve bir misâl daha gösteriyor :

چونکه بر کردی تو سرگشته شوی
خانه را گردان بینی آن توی

*Çünkü ber gerdî tu sergeşte şevî,
Hâne râ gerdân bebîni antevî.*

«Sen dönecek olursan başın döner de evi dönüyor görürsün. Halbuki dönen ev değildir, sensin.»

Râgıp Paşa bir gazelinde :

*İmtiyâz-ı sâbit ü seyyârı müşkildir hayâl,
Zanneder keştî nişînân sâhil-i deryâ yürür.*

der. Hakikaten vapurla Boğaziçine gidilecek olsa kalmış olan köhne yalılar insanın önünde resmî geçit yapıyor sanılır. Halbuki o geçişi yapan yalılarla, binâları yanmış ve yakılmış arsalar değil, içinde oturulan vapurdur. Dönen bir kimsenin her tarafı döner gördüğü ve galat-ı rü'yete düştüğü misâl olarak irad edilmesi üzerine Hazret-i Mevlânâ bir bahse şuru' ile diyor ki :

«BU BAHS, ONUN BEYANINDADIR Kİ: HERKESİN HAREKETİ BULUNDUĞU MAKAMA GÖREDİR. HERKES KENDİ VÜCUDU ÇERÇEVESİNDEN GÖRÜR. MAVİ CAM, GÜNEŞİ MAVİ GÖSTERİR. KIRMIZI CAM DA KIRMIZI İRAE EDER. RENK DEN AZADE OLAN BEYAZ CAMLAR İSE DAHA DOĞRU GÖSTERİRLER VE HEPSİNİN İMAMI OLURLAR.»

Ma'lûmdur ki gözüne mâvî camlı gözlük takanlar etrâfı mâvî, vapur dumanı gibi gözlük kullananlar da her tarafı loşça görürler. Bunların öyle görmesi, âlemin hakikaten mâvî yâhud alaca karanlık olmasından değil, gözlerindeki gözlük camlarının öyle göstermesindendir. Renksiz ve numarası gözlerine uygun gözlük isti'mâl edenler ise her şeyi ve her yeti olduğu gibi müşâhede ederler. Demek ki eşyâyı olduğu gibi görebilmek, hakikati gösterecek bir gözlük takmaya mütevakkıf imiş.

Buradaki renkli camlardan maksad: Bir garaz veyâ ıvazın verdiği gafletle kâinâta bakanlardır ki her şeyi bakışlarına göre görürler: «Bir

kimseye râzı ve bir şeye memnun olarak bakış, o kimse ve o şeye ayb görmez. Hoşnud olmaksızın yapılan nazar da her türlü ayıbı meydana çıkarır.»

ذٰلِكَ يَوْمٌ

الْوَعْدِ ۝ وَجَاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّعَهَا سَائِرٌ وَشَهِيدٌ ۝ لَّمَّا كُنْتَ
فِي غَفْلَةٍ مِنْ هَذَا فَكَفَنَّا عَنْكَ غِطَاءً ۚ فَصَرَكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ ۝

Kaf sûresinde buyuruluyor ki :

«İkinci def'a olmak üzere sûra nefholunur, bütün ölümler kabirlerinden kalkar. İşte o gün, vuku' bulacağı evvelce haber verilip herkesin korkutduğu gündür. Yanında kendisini sevken ve hakkında şehâdet edecek olan bulunduğu hâlde herkes mahşere gelir ve herkese hitâb olunur ki: Sen dünyâda iken bu günden gâfil idin; binâenaleyh bugün görüşün kuvvetlidir³⁶.» İzturâri mevt ile ölmüş ve âhirette dirilmiş olanlar bu hitabı işitecekler, hakikati de o vakit orada göreceklidir. Dünyâda iken ihtiyârî mevt ile ölüp dirilenler ise mevti ve ba'si, haşr ve neşri burada görmüş oldukları için aynı hitâbı daha burada iken işitirler ve (Basar-ı hadid) ile her şeyi müşâhede ederler.

2370

دید احمد را ابو جهلی بگفت
زشت نفسی کز بنی هاشم شکفت

Did Ahmedrâ Ebû cehlî bigoft,
Zîst naKşî kez benî Hâşim şikuft.

«Ebû Cehl, Hazret-i Âdem Aleyhisselâmı görünce: Benî Hâşimden zuhûr etmiş çirkin bir sûret dedi.»

(36) Sûrei Kaf: 20-22.

2371

گفت احمد مرورا که راستی
راست گفتی گرچه کار افزاستی

Goft Ahmed merurâ ki râstî,
Râst goftî gerçi kâr efzâstî.

«Hazret-i Peygamber ona buyurdu ki: İşî azıtmakla berâber, doğrusun ve doğru söyledin.»

2372

دید صدیقش بگفت ای آفتاب
نی ز شرقی نی ز غربی خوش بناب

Did SıddıyKeş bigoft ey âftâb,
Nî zi şarkî nî zi garbî Hoş betâb.

«Sıddîk-i Ekber de vech-i akdes-i Muhammedîyi görünce: Ey ma'nevi güneş; ne şarkınsın, ne garbdansın. Hoş parla dedi.»

Yâni: «Sen güneş gibi tulûunda şarklı, gurûbunda garblı olmadığın gibi tulû' ve gurub için şarka ve garba da muhtac değilsin. Kezâ güneş gibi gurûb edip karanlıklarda gâib olmazsın. Senin şuaâtın ezeli ve ebedidir.» demek istedi.

2373

گفت احمد راست گفتی ای عزیز
ای رهیده تو ز دنیای نه چیز

Goft Ahmed râst goftî ey azîz,
Ey rehîde tu zi dünyâ-yı neçîz.

«Hazret-i Ahmed Aleyhi Salevâtihad Efendimiz buyurdu ki: Ey Lâşey mesâbesindeki dünyâdan kurtulmuş olan aziz Sıddikim; doğru söyledin.»

حاضران گفتند ای صدراورا
راستگو گفتی دو ضد را گو چرا
HâDirân goftend ey Sadr-ül verâ,
Râstgû goftî dü Zıdrâ gû çerâ.

«Orada bulunanlar: Ey Seyyid-i Âlem; zıd söyleyen ikisine de doğru söyledin dedin. Niçin böyle söyledin? Sebebini beyân buyur dediler.»

گفت من آینه ام مقصود دست
ترك و هندو در من آن بیند که هست
Goft men âyine em maKsûli dest,
Türk-ü-Hindû der men ân bîned ki hest.

«Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri buyurdu ki: Ben dest-i kudretle cilâlanmış bir âyineyim. Türk olsun, Hindli olsun bana bakar, kendisinin rengini görür.»

XII. asr-ı Hicrîde İstanbul İlahî bir şâiri bulunân Nâzîm bir na'tinde der ki :

Ey harîm-i has-ı bezm-i rü'yet-i perverdigâr,
Vech-i Hakka zâtî hem âyine, hem âyinedâr.

Evet. Hakkânî bir mir'ât-i musaffâ zât-i akdes-i Risâlet, dest-i mücellâ bir âyinedir. Onun cemâl-i bâkemâline bakanlar; onu değil, ancak kendilerini görebilirler. Aynaya bakan bir Türk, orada beyâz bir çehre müşâhede eder. Hindli, yâhud Zencî bakınca yine orada kara bir yüz görür. Bunun gibi Sıddîk-i Ekber de, didâr-ı Muhammedî de kendisinin parlak ma'neviyyâtını müşâhede etti. Ebû Cehl habîsi ise, vech-i risâlete bakınca yine kendisinin çirkin ve muzlim suratını gördü ve ne kadar çirkin dedi. Evet. Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz gerek Ebû Cehlin, gerek Sıddîk-i Ekberin görüşlerinin doğru olduğunu beyan buyurdu. Çünkü birinin nazar-ı gafleti diğerinin basar-ı basireti öyle görüyordu. Hazret-i Mevlânâ bedevî lisânından beyânına devam ediyor :

ای زن ار طماع می بینی مرا
زین تحری زنانه بر ترا
'Ey zen er Tammâ' mîbînî merâ,
Zîn taharrî-i zenâne ber terâ.

«Ey kadın, eğer beni tama'kâr görüyorsan bu kadınca araştırmadan yüksel.»

آن طمعرا ماندو رحمت بود
کو طمع آنجا که آن نعمت بود
Ân Tama'ra mâned û rahmet buved,
Kû Tama' âncâ ki ân ni'met buved.

«Benim istediğim tamaa benzerse de rahmettir. O ni'metin bulunduğu bir yerde tama' nasıl mevcut olur?»

Bedevî, karısına diyordu ki: Benim halkı celb için ba'zı sözler söyleyişimi onlardan bir şey koparmak isteyişime hamlediyorsun. Fakat bilmiş ol ki benim yaptığım sûretâ tamaa benzer. Zîrâ zımmında ba'zılarını celbetmek arzusu vardır. Lâkin hakikatte senin bildiğin tama' değildir, aynıyle rahmettir. Bulduğum irşâd makamı pek büyük bir ni'met iken nasıl olur da oraya tama'kârlık düşüncesi girebilir?

امتحان کن فقر را روزی دو تو
تا فقر اندر غنا بینی دو تو
İmtihan kün faKrirâ rûzî dü tû,
Tâ be faKr ender gınâ bînî dü tû.

«Sen fakrı iki günceğiz imtihan et ki fakr içinde iki kat gınâ bulunmuş olduğunu görmüş olasın.»

Zenginliğin en yüksek derecesi gınây-ı kalb sâhibi olmaktır, ki biz ona göz tokluğu deriz. Bir kimsede gınây-ı kalb husûle gelir, elindekine, avucundakine kanâat gösterir, başka şeylere göz dikmeyecek olursa onda

hem ma'nevî, hem de maddî zenginlik ictima' etmiş olur. Milyarder olmak hırsını besleyen milyonerler acebâ aç gözlü bir dilenci olmaktan kurtulabilmişler midir? Öyle haris kimseler gımay-ı kalb sâhibleri derecesinde zengin midirler? Şüphesiz ki hayır. O halde o fakr-ı ma'nevî de hem ma'nevî, hem maddî olmak üzere iki kat zenginlik oluyor demektir.

2379

صبر کن با فقر و بگزار از ملال
زانکه در فقرست عن ذوالجلال

*Sabr kün bâ faKr u bigzâr ez melâl,
Zân ki der faKrest izz-i zû'l celâl.*

«Fakr'e Sabret ve şu usancı bırak. Çünkü Rabb-i müteâlin İzzet ve Celâli fakr'dedir.»

2380

سر که مفروش و هزاران جان بین
از قناعت غرق بحر انگین

*Sirke mefrûş u hezârân cân bebîn,
Ez Kanâ'at garK-i bahr-i engübîn.*

«Zarûret ilcâsiyle yüzünü ekşitme, kanaat dolayısıyla bal denizine gark olmuş binlerce kimseyi gör.»

(Sirke fûruhten) yâni sirke satmak: Bir şeye sıkılıp yüzünü ekşitmek demektir.

Bedevî diyor ki: Kadın; sen bu zarûreti çirkin görüp de yüzünü ekşitme. Etrâfına bak da gör ki senin gibi fakra müstağrak nice kimse, bulduğuna kanaat ediyor ve bal gibi geçinip gidiyor.

2381

صد هزاران جان تلخی کنس نگر
همچو گل آغشته اندر گلشکر

*Sad hezârân cân-ı telHikeş niger,
Hem çü gül âğuşte ender gülşeker.*

«Zarûret acılığı çeken yüz binlerce insana bak da gülbeşekerdeki gül yaprağının şekerle kucaklaştığı gibi fakr ile imtizâc ettiğini gör.»

2382

ای دریا مرا ترا کنجا بدی
تا ز جام شرح دل پیدا شدی

*Ey dirigâ mer tura küncâ budî,
Tâ zi cânem şerh-i dil peydâ şudî.*

«Ne olurdu sende tehammül kâbiliyyeti bulunsaydı da benim rûhumdan ahvâl-i derûn şerhine dâir tahkikat zuhura geleydi.»

Bedevînin bu temennisi dolayısıyla Hazret-i Mevlânâ bir bahsin beyânına başlıyor. Sözü celbeden ve mütekellimi söyleten hususun dinleyen istîdâd olduğunu anlatıyor:

2383

این سخن شیرست در پستان جان
بیکشنده خوش نمی گردد روان

*În suHen şîrest der pistân-ı cân,
Bikeşende Hôş nemi kereded revân.*

«Bu söz can memesinde süt gibidir ki çeken olmazsa güzelce akmaz.»

Yâni memedeki süt, nasıl çocuğun emmesiyle akarsa insanın rûhunda ma'nâ da, dinleyenin cezb-i istimâiyle cereyân eder. Dinleyen olmanın konuşan da olmaz.

2384

مستمع چون تشنه و جوینده شد
واعظ ار مرده شود گوینده شد

*Müstemi' çûn teşne vü cûyende şud,
Vâiz er mürde şevend gûyende şud.*

«Dinleyen, hakikat dinlemeğe teşne ve tâlib olursa vâiz ölü bile olsa yine söyler.»

مستمع چون تازه آید بی ملال
صد زبان کردد بگفتن کنک ولال

*Müstemi' çûn tâze âyed bî melâl,
Sad zebân gerded be goften gung-u-lâl.*

«Dinleyen usanmaz ve dâimâ dinlemeye tâlib bulunursa, dilsiz bile yüz dil ile söylemeye başlar.»

Abd-i âciz gerek câmi'de, gerek mekteblerde çok def'a tecrübe ettim. Ba'zı def'alar derste iken tabiate bir kasvet ârız olur, canım lâkırdı söylemesini istemez. Takririni kararlaştırmış olduğum bahsin hepsini söyleyemem. Ba'zan da bil'akis bir neşve husûle gelir. Evvelce düşünemediğim şeyler o ânda kalbime lâyih olur. Onları sıkılmadan ve dinleyenleri sıkılmadan söyledim. Hattâ ders zamânının uzamasını isterdim. Bende ki şu hâl, dinleyicilerin arzu ve dikkatle dinleyip dinlememesinden başka bir şeyin eseri değildi. Hattâ bu, va'z ve takrir gibi derslere de münhasır kalmaz. Bir mecliste kısa bir fıkra nakleden de ayn-ı te'sir ve teessüre tâbi'dir.

Binâenaleyh iyi söz işitmek isteyenler, iyi dinlemeye hazırlanmış ve öylece dinlemiş olmalıdırlar.

2386

چونکه نامحرم در آید از درم
برده در پنهان شوند اهل حرم

*Çünkü nâ mahrem der âyed ez derem,
Perde der pinhân şevend ehl-i harem*

«Kapımdan içeriye yabancı girse ehl-i harem, perde arkasına çekilir.»

2387

ور در آید محرمی دور از گزند
بر گشایند آن ستان روی بند

*Ver der âyed mahremî dûr ez gezend,
Ber güşâyend ân setîran ruy-i bend.*

«Zararsız bir mahrem gelecek olursa perde arkasında gizlenmiş olan mestûreler yüzlerini açarlar.»

Bir konuşanın iyi söz söyleyebilmesinin, dinleyicilerin iyi dinlemesine mütevakkıf olduğu yukarıki beytlerde beyân edilmişti. Bu beytte bir şart daha koşuluyor: Dinleyenin yabancı olmaması lüzûmu gösteriliyor. Bir eve nâmahrem gelecek olursa kadınlar kaçarlar, mahrem gelirse yüzlerini açarlar diyor.

Mücerrebdir ki, şevk ve şetâretle konuşulan bir meclise yabancı bir adam gelirse o şevk, o şetâret birden kesiliverir. Çünkü gelen yabancı kim ve nasıl bir kimse olduğu meçhuldür. Fakat hüviyyeti ve ah'âkının mâhiyyeti anlaşılacak olursa şetâret de avdet eder. Mahalle kahvelerinden tutun da en yüksek irfan meclislerine kadar çıkın, ayn-ı hâl câridir.

Buradaki (mestûrelerden) maksad: Kalbe lâyık olan nüktelerdir. Nâmahrem, yâni onları anlamaya kabiliyetli olmayan biri gelirse o nükteler, o sânihâlar perde arkasına çekilirler, o yabancıya karşı gizlenirler.

2388

هر کرا خوب و خوش و زیبا کنند
از برای دیدۀ بینا کنند

*Her kirâ Hûb u Hoş u zibâ Kunend,
Ez berây-ı dide-i binâ kunend.*

«Her kimi ve her neyi güzel, hoş ve yakışıklı yapmışlarsa gören göz için yapmışlardır.»

Bir kitabda şöyle bir hikâye görmüştüm: «Başkalarının gözleri için bir çok mesârif ihtiyâr ettiğimiz halde kendi gözlerimiz için ancak bir gözlük masrafı ederiz» evet. Lüzumsuz şeylerin alınması, gerek üstte, başta, gerek evlerde bulundurulması, başkaları görsün ve beğensin diye dir. Demek ki görülen şeylerin güzelliği göz içindir. Nitekim işitilen sözlerin güzelliği de kulak içindir.

2389

کی بود آواز چنک و زیر و بم
از برای گوش بی حساصم

*Key buved âvâz-ı çeng-ü-zir-u-bam,
Ez berây-ı gûş-ı bî hiss-ü-aSam.*

«Çeng denilen sazın sesi ve tiz yâhud pest perdesi hissiz ve sağır kulaklar için değildir.»

مشك را حق بیده خوش دم نکرد
بهر حس کرد و پی اخشم نکرد

*Müşkrâ Hak bihude Hoş dem nekerd,
Behr-i his kerd u pey-i aHşem nekerd.*

«Cenâb-ı Hak, miski nâfile yere ve burnu koku almayanlar için yaratmadı. Rayıha alan burunlar için halkeyledi.»

حق زمین و آسمان بر ساختست
در میان بس نارو نور افراختست

*HaK zemîn-u-âsmân ber sâHtest,
Der meyân bes nâr-u-nûr efrâHtest.*

«Allah, yeri göğü yaratmış, aralarında bir çok âteş ve nûr yükseltmiştir.»

Ki fezâda görünen yıldızların hepsi birer kûrre-i nâriyyedir. Cümlesi de başımızın üstünde nûr kandilleri gibi parlamaktadır.

این زمین را از برای خاکیان
آسمانرا مسکن افلاکیان

*În zemînâ ez berây-ı Hâkiyân,
Âsmânâ mesken-i eflâkiyân.*

«Allah, arzı, hâkiler için yarattı. Semâyı da eflâkilere, yâni melek-
lere mesken yaptı.»

مرد سفلی دشمن بالا بود
مشری هر مکان پیدا بود

*Merd-i süflî düşmen-i bâlâ buved,
Müşteri-i her mekân peydâ buved.*

«Süflî bir kimse, ulviyyetin düşmanı olur. Her mekânın müşterisi ve mek'ni bellidir.»

Evet avam meclisine ve mahalle kahvesine alışmış olanlar, irfân meclislerinden zevk almazlar. Çünkü süflî meşrebirdirler. İrfan meclislerinden zevk alanlar da mahalle kahvelerinde oturamazlar. Herkesin istîdâdına göre makamı, her makamın da oraya münâsib ehli ve mukîmi vardır. Hazret-i Mevlânâ şu hakikatlerin beyânından sonra bedevi tarafından karısına olan hitâbâta devam ediyor :

ای ستیره هیچ تو بر خاستی
خوشتنرا بهر کور آراستی

*Ey setîre hiç tû ber Hâstî,
Hiştenra behr-i kûr ârâstî.*

«Ey mestûre; sen kalkıp da bir kör için süslendin mi?»

Bedevi, karısına cevap olarak ba'zı sözler söyledikten ve her şeyin ehli, erbâbını haber verdikten sonra: Sen bir kör için süslendin mi? diye soruyor. Demek istiyor ki: Sen benim ma'nevî ahvâlîmi bilmiyorsun, ben de izah ve ifhâma lüzum görmüyorum. Çünkü sen o ahvâlî görmeyecek derecede körsün. Benim sana onları anlatmaya kalkışmam, bir köre görünmek için süslenmek gibi olacak.

گر جهانرا بر در مکنون کنم
روزی تو چون نباشد چون کنم

*Ger cihanrâ pûr dûr-i meknûn kunem,
Rûzî-i tû çûn nebâşed çûn kunem.*

«Eğer Dünyâyı kıymetli ve mahfûz incilerle dolduracak olsam bile, senin nasîbin olmayınca ben ne yapabilirim?»

ترك جنك و رهزی ای زن. بگو
ور نمی گوی بترك من بگو

*Terk-i ceng u rehzenî ey zen bigû,
Ver nemî gûyî be terk-i men bigû.*

«Kadın; artık benimle uğraşmayı ve yolumu vurmaya bırak! Bunu yapamayacaksan bâri benim yakamı bırak.»

2397

مر مرا چه جای جنک نیک و بد
کین دلم از صاحبها هم می رمد

*Mer merâ çi cây-i ceng-i nîk-u-bed,
K'in dilem ez Sulhhâ hem mî remed.*

«İyi ve kötü ile didişmek benim neme gerek, gönlüm musâlâhadan bile irker bîr hâldedir.»

2398

گر خش گردی و گری آن کنم
کین همین دم ترک خان و مان کنم

*Ger Hamuş gerdî ve ger nî ân kunem,
K'ır hemîn dem terk-i Hânûmân kunem.*

«Dilini tutup otur.ırsan ne a'lâ, yoksa şimdi evi, barkı terkeder giderim.»

«KADININ KOCASINDAN ÖZÜR DİLEMESİ VE
SÖYLEDİKLERİNDEN İSTİĞFAR ETMESİ»

2399

زن چه دید اورا که تند و توسنت
گشت گریان گریه خود دام زنت

*Zen çi دید ūra ki tünd-ü tevsenest,
Geşt-i giryân girye Hod dâm-ı zenest.*

«Kadın, kocasını sert ve hiddetli görünce ağlamaya başladı. Zâten ağlamak kadınların tuzağıdır.»

Nasreddin Hoca haremiyle sofraya oturmuş. Önlerindeki çorba gâyet

sıcakmış. Kadın hırs ve acele ile bir kaşık almış, ağzı yandığı için gözünden yaşlar akmış. Hoca :

— Yâhu; ne ağlıyorsun? diye sormuş. O da :

— Annem çorbayı çok severdi, şimdi hatırıma geldi de ona ağlıyorum, diye kocasının da ağzının yanmasını istemiş. Hoca da bir kaşık alınca onun da ağzı yanmış, gözlerinden yaşlar dökülmüş. Karı :

— Efendi sen ne ağlıyorsun? diye sorunca, Hoca :

— Annenin ölüp de senin kaldığına ve başıma belâ olduğuna ağlıyorum, cevâbını vermiş. İşte bu kadının ağlayışı da Hoca için bir tuzak ve ağzının yanması için bir sebep olmuştu.

2400

گفت از تو کی چنین پنداشتم
از تو من امید دیگر داشتم

*Goft ez tû ki çünîn pindâstem,
Ez tu men ümmîdi dîger dâstem.*

«Kadın kocasına dedi ki: Bunu senden beklemezdim. Hattâ başka şeyler ümid ederdim.»

2401

زن در آمد از طریق نیستی
گفت من خاک شایم نیستی

*Zen der âmed-ez TarîK-i nîstî,
Goft men Hâk-i şümâyem nî-stî.*

«Kadın, yokluk ve tezellül kapısından girdi de dedi ki: Ben hanım değilim, ayağımın türâbıyım.»

2402

جسم و جانم هر چه هستم آن تست
حکم و فرمان جمله در فرمان تست

*Cism-ü-cânem herçi hestem ânı tüst,
Hükûm-ül-fermân cümle der fermânı tüst.*

«Cismim de, rûhum da, nem varsa hepsi de senindir. Hüküm ve fermanın cümlesi de sana âittir.»

گر ز درویشی دلم از صبر جست
بهر-خویشم نیست آن بهر تو است
Ger zi dervîşî dilem ez Sabr cest,
Behr-i Hîsem nîst ân behr-i tu est.

«Zarûret ilcâsiyle gönlümün sabr ve tehammülü taştıysa kendim için değil, senin için idi.»

تو مرا در دردها بودی دوا
من نمی خواهم که باشی بی نوا
Tû merâ der derdhâ bûdî devâ,
Men nemî Hâhem ki bâşî bî nevâ.

«Sen benim derdlerimin dermânı olduğun için zarûret çekmeni istemiyordum.»

جان تو کز بهر خویشم نیست این
از برای تست این ناله و حنین
Cân-ı tû kez behr-i Hîsem nîst in,
Ez berây-ı tüst in nale v(ü) hanîn.

«Sen'n hayâtına yemin ederim ki söylenişim kendim için değildi. Bu iniltim ve iştiyâkım seni düşündüğümden ileri geliyordu.»

خویش من والله بهر خویش تو
هر نفس خواهد که مبرد پیش تو
Hîş-i men Vallâhi behr-i Hîş-i tû,
Her nefes Hâhed ki mîred pîş-i tû.

«Vallahil'azîm, benim kendiliğim ve benliğim, senin zâtın için her nefes huzûrunda ölmek ister.»

کاش جانت کس روان من فدای
از ضمیر جان من واقف بدی
Kâş cânet keş revân-ı men fedâ,
Ez Zamîr-i cân-ı men vaKıf budî.

«Yolunda rûhumu fedâ etmek istediğim cânın, benim rûhumun zamîrine vâkıf olaydı.»

چون تو بامن این چنین بودی بظن
هم زجان یزار گشتم هم زن
Çûn tû bâmen in çünin bûdî be zan,
Hem zicân bizâr geştem hem ziten.

«Sen bana karşı böyle sû-i zanda bulunduğun için hem c'smimden, hem de cânımdan bîzar oldum.»

خاک را بر سیم و زر کردم چون
تو چنینی با من ای جان را سکون
Hâkrâ ber sim-ü-zer kerdîm çûn,
Tû çünînî bâmen ey cân râ su kûn.

«Ey ruhumun ıztırâbını teskin eden, sen bana böyle olunca, ben gümüş ve altın üzerine toprak saçarım.»

Yânî onları istemekten vaz geçirim.

تو که در جان و دلم جا میکنی
زین قدر از من تبرا میکنی
Tû ki der cân-u-dilem câ mîkunî,
Zîn Kadar ez men teberrâ mîkunî.

«Sen benim gönlümde ve rûhumda yer tutmuşken, bu kadar benden teberrâ mı ediyorsun?»

تو تبرا کن که هست دستگاه
ای تبرای تو جارا عذر خواه

*Tû teberrâ kûn ki hestet destgâh,
Ey teberrâ-yî tu cânrâ ôzrHâh.*

«Kudret elinde olduğu için teberrâ et. Benim rûhum da senin o teber-râna karşı özür dilemektedir.»

یاد میکن آن زمانی را که من
چون صنم بودم تو بودی چون شمن

*Yâd mâkun ân zemânî râ ki men,
Çûn Sanem bûdem tu bûdî çûn şemen.*

«O zamanı hatırla ki ben güzellikte bir put gibi idim. Sen de putpe-rest gibi benim perestîşkârımdın.»

بند بر وفق تو دل افروختست
هر چه گویی بخت گوید سوختست

*Bende ber vefK-i tu dîl efrûHtest,
Her çi gûyî puHt gûyed sûHtest.*

«Câriyen sana muvâfakat ile gönlünü tenvir etmiştir. Her ne için piş-miş olsan yanmış bile diyecektir.»

Kadın, kemâl-i mutâvaatını ve her sözünde muvafakatini anlatmak istiyor. «Şimdiden sonra her sözünü dinleyeceğim. Bir şeye pişmiş dedin mi? Pişmiş şöyle dursun, yanmış bile diyerek seni tasdik edeceğim» diyor.

من سباناخ تو ام هر جم پزی
یا ترشبا یا که شیرین می سزی

*Ben sıpânâH-ı tuem her cem pezi,
Yâ turuş bâ yâ ki şîrîn mi sezi.*

«Ben senin ıspanağımın, beni eksili de pişirsen münâsibdir, tatlı da.»

کفر گفتم نک یامان آمدم
پیش حکمت با سر جان آمدم

*Küfr goftem nek beimân âmedem,
Piş-i hükm'et bâ ser-i cân âmedem.*

«Farzet ki küfür söylemişim, işte imâna geldim. Senin vereceğin hük-me canla başla râzı oldum.»

خوی شاهانه ترا نشناختم
پیش تو کستاخ اندر تاحتم

*Hûy-i şâhâne Turâ ne'snâHtem,
Piş-i tû gûstâH ender tâHtem.*

«Senin şâhâne olan tabîatini anlayamamış olduğum için karşında küs-tahlık etmişim.»

چون ز عفو تو چراغی ساختم
توبه کردم اعتراض انداختم

*Çûn zi afv-i tû çerâğî sâHtem,
Tevbe kerdem i'tirâz endâHtem.*

«Senin afvinden bir çirâğ yakınca onun şu'lesinde tevbe ettim ve sana i'tirâzı bıraktım.»

می پریش تو شمشیر و کفن
میکشم پیشی تو گردن را بزین

*Minihem piş-i tu şemşîr-u-kefen,
Mi keşem piş-i tu gerden râ bezen.*

«Önüne kılıç ve kefen koyup huzurunda boynumu uzatıyorum, istersen vur.»

2419

از فراق تلخ میگوئی سخن
هر چه خواهی کون و لیکن آن مکن

*Ez FirâK-ı telH mîgûyî suHen,
Herçi Hâhî kün ve lîkin ân meken.*

«Acı olan ayrılıktan bahsediyorsun. Ne istersen yap, lâkin onu yapma.»

2420

در تو از من عذر خوهی هست سر

با تو بی من او شفیع مستر

*Der tu ezmen özrHâhî hest sır,
Bâ tu bîmen û şefî-i müstetir.*

«Sende benim için gizli bir şefâatçi vardır ki ben olmaksızın, yâni ben özür dilemesem bile, o gizli şefâatçi senden afvımı recâ eder.»

O da senin lûtfu keremindir.

2421

عذر خواهم در درونت خلق تست

زاعتماد دل من جرم جست

*Özr Hâhem der derûnet HulK tüst,
Zîtimâd-ı û dil-imen cürm cüst.*

«Benim şefâatçim, senin kalbindeki hüsn ü ahlâktır. Ona i'timâden benim gönlüm cürüm işlemiştir.»

رحم کن پنهان ز خود ای خشمگین
ای که خلقت به ز صد من انگین

*Rahm kün pinhân zi Hôd ey Hışmgîn,
Ey ki HulKat bih zi Sad men engübîn.*

«Ey ahlâkı yüz batman baldan daha tatlı olan ve şimdi hiddetli bulunan; kendiliğinden gizli olarak bana merhamet eyle.»

2423

زین نسق میگفت با لطف و کشاد
درمیان گریه بروی فتاد

*Zîn nesaK mîgoft bâ lutf-u-küşâd,
Dermiyâne girye-i ber vey fütâd.*

«Lûtf u mülâyemetle bu tarzda sözler söylüyordu. Söz arasında ağlamaya da başladı.»

2424

گریه چون از حد گذشت و های های
زو که بی گریه بداد خود دلرای

*Girye çûn ez hadgüzeştü hây hây,
Zû ki bî girye bud û Hôd dilrübây.*

«Kadının ağlaması ve feryâd etmesi haddi aştı, taşı. Halbuki ağlamaksızın da gönül cezbeden bir güzeldi.»

2425

شد ازان باران یکی برقی بدید

زد شراری بر دل مرد وحید

*Şud ezân bâran yekî berKî bedîd,
Zed şerârî ber dil-i merd-i vahîd.*

«O göz yaşı yağmurundan bir şimşek çıktı. Şerâresi de o emsâli bulunmayan bedevinin kalbini yaktı.»

Yâni adamcağız, karısının ağlamasından mütesir oldu. Ve onun göz yaşlariyle yumuşadı.

2426

آنکه بندۀ روی خویش بود مرد
چون بود چون بندگی آغاز کرد
Ânki bende rûy-i Hîş-i bûd merd,
Çûn buved çûn bendegî âgâz Kerd.

«Bedevî, karısının güzel yüzüne kul, köle idi. Kadın ağlamaya başlayınca nasıl tehammül edebilirdi?»

2427

آنکه از کبرش دلت لرزان بود
چون شوی چون پیش تو گریان بود
Ânki ez kibreş dilet lerzân buved,
Çûn şevî çûn pîş-i tû giryân buved.

«Kibr ve azametinden huzurunda kalbinin titrediği, karşında ağlayacak olursa ne hâle girersin?»

2428

آنکه از نازش دل و جان خون بود
چونکه آید در نیازو چون بود
Ânki ez nâzeş dil-u-cân Hûn buved,
Çûnki âyed der niyâz û çûn buved.

«Nâzından kalbin ve rûhun titrediği bir güzel niyâz edecek olursa karşısında nasıl olursun?»

2429

آنکه در جور و جفایش دام ماست
عذر ما چه بود چہ او در عذر خاست
Ân ki der cevr-u-cefâyeş dâmmast,
Özr-i mâ çi bûd çi û der özriHast.

«Cevr ve cefâsı bizim için tuzak olan, nâz ve sitemiyle bizi bend eden

bir dilber, özlür dileyecek olursa o özlü kabul etmemek için biz nasıl f'âil-zâr edebiliriz?»

2430

زین للناس حق آراستست
ز آنچه حق آراست چون داند جست
Zeyyini linnâsi HaK ârâstest,
Zânçi HaK a'râst çûn danend cest.

«Arzû edilen şeylere meyletmek insanlara müzeyyen kılındı. Tezyin eden de Haktır. Hakkın süslemiş olduğu şeylerden halkın sıçrayıp kurtulması mümkün müdür?»

Hazret-i Mevlânâ bu beyt ile Âli İmrân sûresindeki şu Âyet-i Celîleye işâret ediyor :

زُتِرَ لِلنَّاسِ كَيْدُ الشَّهَوَاتِ
مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْأَنْعَامِ وَالْمَنْعَةِ
وَالْفَضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْخَرْبِ ذَلِكَ
مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاللَّهُ عِنْدَ حُسْنِ الْكَلَابِ

«Kadınları, çocukları, toplanılmış kantar kantar altın ve gümüşü, işâretli, yâhud soy atları, koyun, sığır ve deve gibi ehli hayvânâtı ihtirasla sevmek insanlara süslü gösterildi. Şu sayılan şeyler (ki ev, bark, çoluk, çocuk, para, at ve sâir hayvânât-ı ehliyye ile çift, çubuk sâhibi olmak) dünyâ hayatının metâıdır, yâni dünyâda temettu' ve istifâde edilecek şeyler bunlardır. Allahın indinde ise, hüsn-i meâb, yâni melce'in en güzeli vardır ki oradaki ni'metler dünyâlakiler gibi fâni değildir».

Hazret-i Mevlânâ, buyuruyor ki: Bedevî, karısının niyâzını görünce dayanamadı. Zirâ insanın zevcesine karşı meyelânı vardır. O meyelân da Allahın tezyin etmiş olduğu şeylerdendir. Allahın süslemiş olduğunu kul nasıl çirkin görür? O tabii meclûbiyyetten nasıl sıçrayıp kurtulabilir?

(37) Sûrei Âli İmrân: 14.

چون بی یسکن الیهاش آفرید
کی تواند آدم از حوا برید

*Çün pey-i yeskun ilâhaş âferid,
Key tuvâned Âdem ez Havvâ bürid.*

«Allah, kadını erkeğin sükûnu için yarattı. O hâlde Âdem Havvâdan nasıl olur da ayrılır?»

Bu beyt ile de A'râf Sûresinde şu Âyete telmih olunuyor :

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ
مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا

«Ey insanlar, Cenâb-ı Hak öyle kâdir-i mutlak ki sizi bir nefsten, yâni Âdem Aleyhisselâmın sulbünden yaratmıştı. Âdemin eşini de kendisinden halketmiştir. O eş ile sükûn bulsun ve ünsiyyet etsin diye³⁸.»

İlk kadın, ilk erkeğin sükûnu ve ünsiyyeti için yaratılmış, kadın da eşine karşı bir meyl hâsıl olmuş; ilk çiftlerde husûle gelen bu temâyül, onların evlâd ve ahfâdına da miras kalmıştır. Binâenaleyh bedevî de o tabii ve irsî meyl dolayısıyla karısının istihâmına karşı gevşemiştir.

2432

رستم زال ار بود وز خزره پیش
هست در فرمان اسیر زال خویش

*Rüstem-i zâl er buved v'ez Hamza biş,
Hest der fermân esîr-i Zâl-i Hîş.*

«Bir adam; kuvvette Rüstemden, şecâatte Hazret-i Hamzadan fazla bulunsa da kendi kocakarısının emrine esirdir.»

(38) Sûrei A'raf; 159.

2433

آنکه عالم مست گفتش آمدی
کلینی یا خیرا می زدی

*Ân ki âlem mest-i gofteş âmedî,
Kellimîni yâ Humeyra mî zedî.*

«Belâgat-i beyâniyle âlemin mest olduğu Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem (Kellimîni yâHumeyrâ) buyurdu.»

(Humeyrâ) kelimesi: (Penbecik) diye terceme edilebilir. Hazret-i Âişenin gençliği ve tarâveti dolayısıyla Aleyhisselât Efendimiz, ona öyle hitab ve iltifât ederdi.

Cenâb-ı Pîr diyor ki: Her türlü kayddan âzâde bulunan Peygamber-i Ekber bile zevcesi Hazret-i Âişe Sıddıka Radiyallâhü anhâ ve an ebihâ'nın ba'zan taşkınlık derecesine gelen hallerine tehammül gösterir ve (Kellimîni yâ Humeyrâ) yâni (Penbecik, bana lâkırdı söyle) diye hitab ederdi.

2434

آب غالب شد بر آتش از نهیب
آتشش جو شد چو باشد در حجب

*Âb gâlib şud berâteş ez nehib,
Âteşş cû şud çü bâşed der hacib.*

«Su, ateş üstüne saldırmakla onu mağlûb eder. Fakat su bir kab için de bulunursa ateş de onu kaynatır.»

2435

چونکه دیکي حائل آمد هر دورا
نیست کرد آن آبرا کردش هوا

*Çünkü diki hâilâmed her durâ,
Nîst kerd ân âbrâ kerdeş hevâ.*

«Bir tençere, ikisi arasında hâil olursa, ateş o suyu bitirir ve buhar hâline getirir.»

ظاهرآ بر زن چو آب ار غالی
باطناً مغلوب زنرا طالی

*Zâhiren ber zen çü âb er gâlibî,
Bâtînen maglûb-ı zenrâ Tâlibî.*

«Zâhiren suyun ateşe galebesi gibi kadına galib isen de, bâtînen, tâlibi olduğun için onun mağlûbusun.»

Kur'ânda :

الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ

buyuruluyor. Erkeklerin kadınlara olan kavvâmiyyeti, kuvvet ve kudret i'tibâriyledir. Evet, bir erkek, bir kadından daha kuvvetlidir. Fakat bu gâlibiyyet zâhîrîdir. Sûretâ gâlib görünen erkek, hakikatte kadının mağlûbudur. Hazret-i Mevlânâ bu hakikati su, ateş ve tencere ile temsil ediyor. Yanan bir ateşe bir kova su dökülecek olursa ateş söner. Fakat o su bir kab içinde olarak ateşin üstüne konulursa ısınmaya, kaynamaya başlar. Nihâyet buhâra münkalib olur, diyor.

2437

انچین خاصیتی در آدمیست
مهر حیوانرا کست آن از کبست

*Înçünin HâSıyyetî der âdemîst,
Mihr-i hayvânra kemest ânez kemîst.*

«Bu husûsiyyet insanlarda vardır. Hayvanlarda muhabbet noksandır ki, bu da onların noksanlığındandır.»

2438

گفت پیغمبر که زن بر عاقلان
غالب آید سخت و بر صاحب‌دلان

*Goft peygamber ki zen ber âKılân,
Gâlib âyed saHt u ber Sâhib-dilân.*

«Hazret-i Peygamber (S.A.V.) buyurdu ki: Kadın âkil ve ârif olanlara pek şiddetli olarak galebe çalar.»

2439

باز بر زن جاهلان چیره شوند
زانکه ایشان تند و بس خیره‌روند

*Bâz ber zen câhilân çire şevend,
Zân ki işân tünd-ü-bes Hîre revend.*

«Yine kadınlara câhillere gâlib gelirler. Çünkü câhil olanlar sert ve hadid meşrebdirler.»

2440

کم بود شان رقت و لطف و وداد
زانکه حیوانیست غالب بر نهاد

*Kem buved şân riKKat-ü-luTf-u-vedâd,
Zânki hayvânîst galib ber nihâd.*

«Câhillerin kalbinde rikkat ve kendilerinde lutf u muhabbet azdır. Çünkü tabiatlerinde hayvanlık gâlibdir.»

2441

مهر و رقت وصف انسانی بود
خشم و شهوت وصف حیوانی بود

*Mihr-ü-riKKat vaSf-ı insânî buved,
Hişm-u-şehvet vaSf-ı hayvânî buved.*

«Muhabbet, şefkat ve rikkat insanlık vasfıdır. Hişm ve gadab ise hayvanlık sıfatıdır.»

Karısının özür dilemesini bedevinin kabul etmesi dolayısıyla Cenâb-ı Mevlânâ iki Âyet irâd ve ba'zı hakâyık beyân eylemişti. Onlardan sonra nakleylediği bir Hadisin meâlini izâh ediyor. Kadının ukalâya ve ure-fâyâ gâlib gelmesi onlardaki rikkatten, câhil ve ahmakların kadına galebe etmesi de onlardaki gızet ve huşûnetten ileri geldiğini söylüyor, daha sonra da rikkat ve muhabbetin insanlarda hışm ve şehvetin ise hayvan-larda bulunduğunu haber veriyor. Hattâ diyor ki :

2442

پرتو هست آن معشوق نیست
خالقست آن گویا مخلوق نیست

*Pertev-i HaKKast ân ma'sûK nîst,
HâlîKast ân gûyiyâ maHlûk nîst.*

«O, Allahın pertevidir, ma'suk değildir. O, sanki Hâlıktır, mahlûk değildir.»

Her şey gibi o ma'sûka da, Cemâl-i Hakkın pertevidir. Binâenaleyh aslı nasıl câzib ve gâlib ise pertevi de öyledir. Kıssadaki bedevî gibi ârif-leri ma'lûb ve musahhar kılması, mahlûkiyyet kuvvetiyle değil, kendi-sine mün'akis olan hâlikîyyet kudretiyledir.

**«MAİŞET TALEBİ HUSUSUNDA ZEVCESİNİN ARZUSUNA
BEDEVÎ'NİN TESLİM OLMASI VE KADININ İTİRÂZINI
HAKKIN İŞARETİ BİLMESİ. HER ÂKİL'İN NEZDİNDE
MÜSELLEM'DİR Kİ HER DÖNENİN
BİR DÖNDÜRENİ VARDIR.»**

Evet. Her dâirin bir müdiri ve her müteharrikin bir muharriki var-dır. Her şeyin mutasarrıf ve muharriki Allah'tır. Ârifler bu hakikati bil-dikleri için, vukûatın masdarı kim ve ne olursa olsun, onları haktan bir işâret sayarlar. Bedevî de böyle bir ârif olduğu için, kendisinin kemâl-i istiğnâsına mukabil karısının rızık talebi hususundaki ihtârını İlâhî ve ma'nevi bir işâret telâkki eyledi. Evvelki fikrinden caymış olduğunu şu sözleriyle anlattı.

2443

مرد زان گفته پشیمان شد چنان
کز عوانی ساعت مردن عوان

*Merd zân gofte peşimân şudçünân,
K'ez avânî sâat-i mürden avân.*

«Zulüm-kâr me'murların ölecekleri vakit, vazifelerinden peşimân ol-dukları kadar, bedevî de söylemiş olduğu sözden nedâmet gösterdi.»

(Avan) kelimesi arabcada müteaddid ma'nâ ifade eder ki biri de (yardımcı) dır. Acemler bunu (devlet hizmetinde bulunan) meâlinde kul-lanmışlardır. Eski me'murların halka zulüm etmeleri dolayısıyla kelime-deki me'mûriyyet meâline bir de sitemkârlık inzimâm etmiştir. Bir zâ-limin son nefesinde hakikati anlayacağı ve yaptıklarına pişman olacağı şüphesizdir. Bedevî de karısına söylemiş olduğu sözlerden böyle bir şeyin pişmanlığı derecesinde nedâmet duydu.

2444

گفت خصم جان جان چون آمدم
بر سر جان من لکدهای زدم

*Goft HaSm-ı cân-ı cân çûn âmedem,
Ber ser-i cân men legedhâ mâ zedem.*

«Dedi ki: Canımın caıma nasıl düşmanlık ettim. Nasıl oldu da ru-humun başına tekmeler vurdum.»

Yâni ruhum mesâbesinde olan zevcemın kalbini kırmaya nasıl cür'et ettim?

2445

چون قضا آید فرو پوشد بپسر
تا نداند عقل ما پاره ز سر

*Çûn Kazâ âyed Fûrû pûşed baSar,
Tâ ne dâned aKl-ı ma pârâ ziser.*

«Kazâ gelince gözü örter. O kadar ki aklımız, başı ayaktan ayırd edemez.»

چون قضا بگذشت خوادرا می خورد

پرده بدریده گریبان میدرد

*Çûn Kazâ bûgzeşt Hôdrâ mî Hured,
Perde be'drîde giribân mî dired.*

«Kazânın hükmü geçince ve göz açılınca yaptığından dolayı kendini yer, perdesi yırtılmış, yâni rezil, rüsvây olmuş bir hâlde teessüfünden yakasını, paçasını yırtar.»

Bedevî söylediği sözlerle kadının kalbini kırmış olmasını hükm-i kazâyâ isnâd ediyor.

مرد گفت ای زن پشیمان می شوم

گر بدم کافر مسلمان می شوم

*Merd goft ey zen peşimân mî şevem,
Ger budem kâfir müselmân mî şevem.*

«Bedevî dedi ki: Kadın; söylediklerimden peşimân oldum. Gâvur oldumsa bile işte müslümân oluyorum.»

من گنهگار توام رحمی بکن

بر مکن یکباره گیم از بیخوبن

*Men günehkâr-ı tûem rahmî bekun,
Ber mekun yekpâre gîm ez biH-u-bun.*

«Ben sana karşı günahkârım. Merhamet et de temâmiyle kökümünden koparma.»

Ma'lûmdur ki insanda nefis ve akl denilen iki şey vardır. Nefs, sâhibini müşteheyâta, akl da cihet-i ma'kulâta sevk etmek ister. Nefs için emmâre, levvâme, râziye, merziyye, mutmainne olmak üzere dereceler vardır. Mutmainne derecesine yükselen bir nefis müzekkâ ve müsaffâ olarak akl ve rûha lâıyk bir mevki' kesbeder. Ve o vakit bunların sevgilisi olur. İşte bedevî karısının göstermiş olduğu kemâl-i mutâvaat, nefsin mut-

mainne hâli demektir. Aklın mümessili bulunan bedevî, nefsin itmi'nânını görünce evvelki ta'n ü teğnilerinden nedâmet gösteriyor ve ondan afv temenni ediyor. Şurası da var ki Hazret-i Mevlânâ ba'zı yerlerde mezâhirden bahsederken galebe-i vecd ile sözü zâhire intikâl ettiriverir. Burada yaptığı gibi bedevî lisânından karısına hitâb ederken doğrudan doğruya Cenâb-ı Haktan istirhâma başlar.

کافر پیر ار پشیمان می شود

چونکه عذر آرد مسلمان می شود

*Kâfir-i pîr er peşimân mî şevêd,
Çûnki özr âred müselmân mî şevêd.*

«İhtiyâr bir gâvur nedâmet duyar da özür dilerse müslüman olur.»

حضرت پر رحمتست و پر کرم

عاشق او هم وجود و هم عدم

*Hazretî pîr rahmetest-u-pîr kerem,
Âşık-ı û hem vucûd-u-hem adem.*

«İlâhî, senin zâtın Rahîm ve Kerimdir. Varlık da, yokluk da o rahm ve keremin âşığıdır.»

کفر و ایمان عاشق آن کبریا

مس و نقره بنده آن کیمیا

*Küfr-ü iymân âşık-ı ân Kibriyâ,
Miss-u-nuKre bende-i ân kîmyâ.*

«Yâ Rabbi küfür de, imân de o kibriyâ ve azametinin âşığı, bakır da gümüş de o iksîrin kulu, kölesidir.»

Binâenaleyh, ben de gerek kâfir, gerek mü'min, gerek bakır, gerek gümüş olayım, her hâl de seni sevenler zümresindenim.

موسی و فرعون معنی را ره
ظاهر آن دارد و این بی ره

Mûsi-vü-Fir'avn ma'narâ rehî,
Zâhir-i ân dâred u in bî rehî.

«Mûsâ Aleyhisselâm ile Fir'avn ma'nâ kuludur. Zâhiren şu farkları vardır ki, Mûsâ Tarîk-i Hakka sâlikti, Fir'avn ise dâll ve mudildi.»

Şârih-i Mesnevî, İsmâil-i Ankaravîye göre buradaki ma'nâdan murad: (A'yân-ı sâbite) yâni suver-i ilmiyye-i İlâhiyyedir. Herkesin ve her şeyin ilm-i İlâhîdeki sûreti, o kimsenin (ayn-ı sâbite) sidir. Mûkevvenât-tan her biri, ayn-ı sâbitesine tâbî'dir. Eğer ayn-ı sâbitesi saîd ise kendisi de saîd, bil'akis ayn-ı sâbitesi şâki ise kendisi de şâkidir. Binâenaleyh Mûsânın ayn-ı sâbitesi seâdetin mazharı olduğu için, bu âlemde saîd ve kelîmullah olmuştur. Fir'avnin ayn-ı sâbitesi ise mudil isminin mazharı olduğu için dâll ve mudill olarak zuhûra gelmiştir.

2453

روز موسی پیش حق نالان شده

نیم شب فرعون هم گریان شده

Rûz Mûsa piş-i HaK nâlân şude,
Nim şeb fir'avn hem giryân şude.

«Gündüz Hazret-i Mûsâ huzûr-ı İlâhîde inleyerek duâ ederdi. Fir'avn da gece yarılari ağlar ve derdi ki:»

2454

کین چه غلست ای خدا بر گردنم

ور نه غل باشد که گوید من منم

K'in çi gullest ey Hudâ ber gerdennem,
V'er ne gull bâşed ki gûyed men menem.

«İlâhî boynumdaki bu zincir ve bu lâle nedir? Eğer o zincir olmasaydı kim ben, benim diyebilirdi?»

Ma'lûmdur ki Fir'avn, ulûhiyyet da'vâsında bulunuyordu. Kibr ve

azameti o dereceye çıkmıştı ki, gündüzleri tebeasına gösterdiği şu teceb-büre rağmen geceleri kemâl-i tezellül ile Cenâb-ı Hakka münâcât ederdi. Mûnâcâtında: Da'vâsının boynuna takılmış ve yed-i kudretle çekilmekte bulunmuş olan boyunduruktan ileri geldiğini, kendini cezbe ve tahrik eden o kuvvet olmasa, benim! diye varlık iddiâsına kalkışmanın hatırına bile gelmeyeceğini söylerdi. Yine derdi ki:

2455

زانکه موسی را منور کرده

مر مرا زان هم مکدر کرده

Zân ki Mûsarâ münevver kerdeî,
Mer merâ zân hem mûkedder kerdeî.

«O zincirden, yâni muktezây-ı takdirinle Mûsâyı tenvir etmişsin. Yine o sevk ile beni de mûkedder ve muzlim bırakmışsın!»

2456

زانکه موسی را تو مهر و کرده

ماه جاتم را سپهر و کرده

Zân ki Mûsa râ tu meh-rû kerdeî,
Mâh-ı cânem râ siyeh-rû kerdeî.

«Yine o takdir icâbı Mûsâyı ay yüzlü yaratmışsın. Benim ay gibi olan rûhumun da yüzünü karartmışsın.»

2457

بیتر از ماهی نبود استاره ام

چون خسوف آمد چه باشد چاره ام

Bihter ez mâhî nebûd istâre em,
Çûn Hüsûf âmed çi bâşed çâre em.

«Benim yıldızım, aydan ziyâde parlak değildir. O husûf vâki' olduysa ben ne yapabilirim?»

Yâni benim yıldızım ve tâlîim, geceleri aydınlatan kamerden enver değildir. O parlak ay bile husûfa uğramaktan kurtulamazken benim tâlîim, husûf-i ma'nevîden nasıl âzâde kalabilir?

نوتم گر رب و سلطان می زنند
مه گرفت و خلق بنگان می زنند

*Nevbetem ger rabb-u sultân mî zenend,
Meh girift-ü-Halk pingân mî zenend.*

«Sarayımın kapısında çalınan nöbet çalgısında (Sultan) ve (Rab) diye beni alkışlıyorlar. Şu hâl ay tutulduğu vakit halkın tas çalmasına benzer.»

Hâlâ da ba'zı taraflarda olduğu gibi eskiden de ay tutulunca onu kurtarmak gayretiyle avam takımı tas, tepsi gibi ses çıkaracak şeylerle gürültü, patırdı ederlermiş. Çünkü kameri bir ejderhâ yuttu vehminde imişler. Gürültü etmeleri de ejderhâ korksun da ayı bıraksın diye imiş.

Fir'avn diyor ki: Benim kamer gibi olan rûh-i mefhûmum, takdir güneşinin altında kalmış ve hüsûfa uğramış aya dönmüştür. Öyle iken tebeam olanlar, kapımda nöbet çalıyorlar, rab ve sultan diye beni alkışlıyorlar.

می زنند آن طاس و غوغا میکنند
ماہرا زان زخمه رسوا میکنند

*Mî zenend ân Tas-u-gavga mî kunend,
Mâhra zân Zahme rusvâ mî kunend.*

«Tas çalıp gürültü yapıyorlar. Fakat o gürültü ile ayı rezil, rüsvây ediyorlar.»

من که فرعونم ز خلق ای وای من
زخم طاس آن ربی الاعلای من

*Men ki fir'avnem zi Halk ey vây men,
ZaHm-ı Tâs ân rabbiy'ül a'lây men.*

«Ben ki Fir'avnim, tebeamın hareketinden vay başıma gelenler! Benim (Ene Rabbiküm'ül-a'lâ) deyişim, benim için tas çalınmak oluyor.»

Yâni ay tutulduğu vakit avamın gürültü, patırdı ederek gayretkeşlikte bulunması, kamerin tutulduğunu görmemiş olanlara da ilân etmesi demek oluyor. Şu sûretle hareket edenler, ayın husûfunu ve karardığını ilân ile onu terzil ediyorlar. Ben de Mısırın Fir'avni ve tebeamın gûyâ rabbi olduğum halde, iddiâmı tasdik ederek, benim rezâlet ve hamakâtimi teşhir ediyorlar.

خواجه تا شایم اما تیشه ات
میشکافد شاخرا در بیشه ات

*Hâce tâ şânim ammâ tîşe et,
Mîşikâfed şâHra der bîşe et.*

«İlâhî, biz Mûsâ ile kapı yoldaşınız, yâni ikimiz de senin kulunuz. Lâkin sen öyle bir ma'nevî bâğbânsın ki irâdenin kesri ve çekmesi bir dalı yarar.»

Yaprak, filiz ve meyve verdirir.

باز شاخرا موصل میکند
شاخ دیگر را معطل میکند

*Bâz şâHirâ muvaSSal mîkuned,
ŞâH-ı dîger râ muaTTal mîkuned.*

«Bir dalı meyve vaktine yetiştirir ve meyve verdirir, diğer dalı ise muattal ve meyvesiz bırakır.»

شاخرا بر تیشه دستی هست نی
هیچ شاخاز دست تیشه جست نی
ŞâHra ber tîşe destî hest nî,
Hiç şâHez dest-i tîşe cest nî.

«Dalın çekmeye karşı kuvveti var mıdır? Hayır. Hiç bir dal, çekmenin elinden ve dilinden kurtulabilir mi? Hayır.»

حق آن قدرت که آن تیشه تراست
از کرم کتن این کثریهارا تو راست

*HaKK-ı ân Kudret ki ân tîşe turâ'st,
Ez kerem kün in kejhâra tu râst.*

«İlâhî; çekmendeki kudret ve hakkı için şu eğrilikleri lutf ve kere-
minle sen doğrult.»

Yânî bâğçevân, bir fidanın eğri, büğrü sürgünlerini nasıl keser de,
ona muntazam bir şekil verirse, sen de tîşe-i kudretinle lûtfen ve keremen
benim eğriliklerimi tesviye buyur.

باز با خود گفته فرعون ای عجب
من نه در یا ربنا ام جمله شب

*Bâz bâ Hod gofte fir'avn ey aceb,
Men ne deryâ rabbenâ em cümle şeb.*

«Yine Fir'avn kendi kendine derdi ki: Acaba ben bütün gece yâ Rab-
benâ diye münâcât etmiyor muyum?»

در نهان خاکی و موزون میشوم
چون بموسی میرسم چون میشوم

*Der nihân Hâkî vü mevzûn mişevem,
Çûn be Mûsa mîresem çûn mişevem.*

«Ben yalnız ve gizli bulunduğum sırada toprak gibi mütevâzî ve fi-
dan gibi dosdoğru oluyorum. Fakat Mûsâ ile karşılaşınca nasıl değişive-
riyorum?»

Yânî geceleri huzûr-ı İlâhîde yerlere kapanıyorum, yâ Rabbenâ diye
sabahlara kadar düâ ediyorum. O feyz ile epeyce doğrulmaya başladığım
hâlde, Nebiyyullah olan Mûsâyı görünce yine değişiyor ve çarpılıyor.
Tevâzuum tekebbür ve tecebbüre mübeddel oluyor.

رنگ زر قلب ده تو میشود
پیش آتش چون سیه رو میشود

*Reng-i zerr-i Kalb deh tû mişevad,
Biş-i âteş çûn siyehrû mişevad.*

«Kalb altının rengi, sahihinden on kat parlak da olsa ateşin karşı-
sında simsiyah olur.»

Ben de kalb altın gibiyim. Tenhâ yerlerdeki imân ve ikrârım te'si-
riyle yaldızlanıyorum. Fakat Mûsânın karşısında bulununca ateşe göste-
rilmiş gibi kapkara oluyorum.

نی که قلب و قلم در حکم اوست
لحظه مغزم کند یک لحظه پوست

*Nî ki Kalb û Kâlbem der hükm-i ûst,
Lahzaî magzem kuned yek lahza pûst.*

«Benim kalbim de, kalbüm da onun hükmünde değil mi? Fâil-i Mut-
lak; beni bir lâhza iç, bir lâhza kabuk hâline getiriyor.»

سبز کردم چونکه گوید کشت باش
زرد کردم چونکه گوید زشت باش

*Sebz gerdem çûnki gûyed kişt bâş,
Zerd gerdem çûnki gûyed zişt bâş.*

«Bana ekin ol deyince yeşeriyorum. Çirkin ol deyince de sararıyo-
rum.»

لحظه ماهم کند یکدم سیاه
خود چه باشد غیر این کار اله

*LahZaî mâhem kuned yek-dem siyâh,
Hod çi bâşed gayr-i in kâr-ı ilâh.*

«Beni bir lâhza ay gibi parlatıyor, bir dem de simsiyah bırakıyor.
Zâten Allahın işi bundan başka nedir?»

2471

پیش جوگانهای حکم کن فکان
میدویم اندر مکان و لامکان

*Pîş-i çevgânây-ı hükm-i kün-fekân,
Mîdevîm ender mekân û lâmekân.*

«Allahın bir şey için (Ol) demesi ve o şeyin der'akab vücûda gelmesi hükmü, bizi çevgân önündeki top gibi çeviriyor. Binâenaleyh onun hük-müyle mekân ve lâmekânda koşup duruyoruz.»

2472

چونکہ بی رنگی اسیر رنگ شد
موسیٰ با موسیٰ در جنک شد

*Çûnki bî rengî esîr-i reng şud,
Mûsî bâ Mûsî der ceng şud.*

«Birenklik, yâni ıtlak, renge, yâni takyide esir olunca Mûsâ ile Mûsâ cenge başladı.»

Birenklik, vahdet-i mutlakadır ki (zât-i baht) mertebesidir. «Ben gizli bir hazine idim, bilinmek istedim, bilineyim diye halkı yarattım» Ha-dis-i Kutsisindeki (Kenz-i mahfi) odur. Esmâ ve sıfât ise meselâ (Muhyî) ve (Mümît) gibi birbirine zıd ve mükâbil oldukları için onların mezâhiri olan mahlûkâtta da zıddiyyet bulunmak lâzım gelir. Binâenaleyh (lâte-ayyûn) mertebesi (a'yân-ı sâbite) ile min vechin teayyüne mukayyed ol-muş, o teayyün icabı olarak mezâhir arasında da tezad ve muhâlefet hu-sûle gelmiş ve Mûsâya karşı Fir'avn serkeşliğe başlamıştır.

2473

چون بہ بیرنگی رسی کان داشتی
موسیٰ و فرعون دارد آشتی

*Çûn be bîrengî resî kân dâştî,
Mûsî vü fir'avn dâred âştî.*

«Ezelde bulunduğun gibi, birenklik âlemine vâsıl olunca anlarsın ki orada Mûsâ ile Fir'avn, musâlih ve müttehid bulunur.»

Evet. Tezâd ve tehâlûf, zuhûr i'tibâriyledir. Asl-ı vücûda bakılınca ner şey bir vifâk-ı tâm içindedir.

*Ka'r-i okyanûs-ı vahdettir televvün nâpezîr,
Olsa da emvâc-ı kesretzâr-ı deryâ reng reng.*

Dalgalanmak, köpürmek, mâl ve yeşil görünmek denizin sathındadır. Ka'r-i ise sâkin ve yek renktir.

2474

گر ترا آید بدین نکته سوأل
رنگ کی خالی بود از قیل و قال

*Ger turâ âyed bedîn nükte suâl,
Reng key Hâlî buved ez Kıyl-u-Kâl.*

«Bu nükte üzerine şüphelenir de sâile kalkışırsan cevap verilir ki: Renk, dedikodudan ne vakit hâlî olur?»

Hazret-i Mûsâ ulûl'azmden bir nebi, Fir'avn ise ulûhiyyet da'vâsında bulunmuş bir şakî olduğu hâlde bunlar nasıl uyuşabilirler? diye hatıra bir şüphe ve lisâna bir sâil gelebilir. Hazret-i Mevlânâ bu mukadder sâile cevap olarak «Renk, dedikodudan ne vakit hâlî olur?» diye soruyor.

Bu cevabımız sâil ile izah ediyor ki: Âlem-i kesret renk âlemidir birbirine zıd olan renkler şöyle dursun, meselâ nebâtâtın reng-i umûmîsi demek olan yeşili gözönüne alalım. Açık, koyu, daha açık, daha koyu olmak üzere bu rengin ne kadar çeşidi vardır. Bunlara diğer renkleri de ilâve edecek olursak ne kadar tehâlûf zuhûra gelir.

Fakat bu kadar muhâlif rengin görüldüğü nebâtâtı nem'alandıran ve onları renklendiren kudret birdir. Kezâ mahlûkâtın ekmeli bulunan in-sanlar da ırk ve renk i'tibâriyle muhtelifdir. Kimi beyaz, kimi siyah, kimi sarı, kimi bakır renklidir. Bu muhtelif renkli insanların madde-i asliy-yesi ise birdir. Binâenaleyh ittihad aslında, ihtilâf ise fûru'dadır. Böyle ol-ması da pek tabîidir.

2475

این عجب کین رنگ از بی رنگ خاست
رنگ با بی رنگ چون در جنک خاست

*În aceb k'in reng ez bîreng Hâst,
Reng bâ bîreng çûn der ceng Hâst.*

«Renk, birenklikten zuhûr eylediği hâlde rengin birenklik ile muhâ-lefete kalkışması şaşılacak şey değil midir?»

Renk; yâni kesret âlemi, birenkden yâni vahdetten zuhûra geldiği hâlde aralarında zâhîren ihtilâf vardır. Meselâ biri kadîm, biri hadîs, biri vâcib, biri mümkün, biri ganî anîl'âlemin, biri ise muhtacdır. Bu iki mer-tebe arasındaki ihtilâf gibi eshâbı beyninde de ihtilâf vardır. Mûsâ ile Fir'avnin ihtilâfı gibi.

2476

اصل روغن زاب افزون میشود

عاقبت با آب ضد چون میشود

*Asl-ı revgan zabı efzûn mîşevêd,
Âkıbet bâ âbı Zıd çûn mîşevêd.*

«Yağın aslı sudur ve ondan artar, sonunda ise suya nasıl zıd olur?»

2477

چونکه روغن را ز آب سرشته اند

آب با روغن چرا ضد گشته اند

*Çûnki revganrâ zi âb esrişte end,
Âb bâ revgan çirâ zıd geşte end.*

«Yağı sudan vücuda getirmişlerken su ile yağ neden birbirine zıd olmuşlardır?»

Hazret-i Mevlânâ rengin birenklikten zuhûr ettiği hâlde aralarındaki ihtilâfı mahsus bir misâl ile izah ediyor. Zeytin ve susam yağlarının dâ-neleri su ile yetişir. Demek ki su, bunların aslı, bunlar da onun fer'idir. Fakat yakılmak lâzım geldiği takdirde su ile uyuşamazlar. Hattâ su fazla olunca tavada cızırdarlar, kandilde sönerler. Bir misâl daha :

2478

چون گل از خارست و خار از گل چرا

هر دو در جنگند و اندر ماجرا

*Çûn gül ez Hârest u Hâr ez gülçirâ,
Her du der cengend u ender macerâ.*

«Mâdem ki gül dikenden, diken de güldendir. O halde neden birbi-riyle muhâlif ve muhâribdirler?»

Evet. Gül ile diken bir asıldan yetişir. Asılları bir olan bu iki şeyin biri kokar, biri batar. Evliyâ ile eşkiyâ da böyledir. Onların da mençe-leri bir, fakat meşrepleri mugâyirdir.

2479

با نه جنگست این رای حکمتست

همجو جنگ خر فروشان صنعتست

*Bâne cengest in berây-ı hikmetest,
Hemçü ceng-i Har-furûşan San'atest.*

«Yâhud şu hâl; ceng ve ihtilâf değil de hikmettir, belki de merkeb satanların kavgası gibi bir san'attır.»

2480

یا نه اینست و نه آن حیرانیت

گنجرا جو گنج در ویرانیت

*Yâ ne inest û ne ân hayrânîst,
Gencrâ çû genc der vîrânîst.*

«Belki de ne budur, ne odur, hayretten ibârettir. Sen hazineyi ara ki o vîranlıktadır.»

Renk ve birenk âlemleriyle onların erbâbı arasındaki ihtilâfı, Hazret-i Mevlânâ cenge teşbih etmişti. Sonra onun hakikaten ceng değil, hikmet ve san'at olduğunu bildirdi. Daha sonra da mes'elenin hakikaten hayretten ibâret bulunduğunu haber veriyor. Ma'rifet hazinesini vîrânede ara diyerek mevhum varlığın tahribini tavsiye ediyor.

2481

آنچه تو گنجش تو هم میکنی

زان تو هم گنجرا گم میکنی

*Ançî tû genceş tevehhüm mîkunî,
Zân tevehhüm gencrâ güm mîkunî.*

«Sen aklına ve ilmüne mağrur olarak hazineyi bulduğunu tevehhüm ediyorsun. Fakat o tevehhüm dolayısıyla asıl hazineyi kaybediyorsun.»

چون عمارت دان تو وهم و رأها
گنج نبود در عمارت جاها

*Çûn imâret dâñ tu vehm u ra'yhâ,
Genc ne bûdi der imâret câyha.*

«Vehimleri, reyleri şenlik ve ma'mûriyyet farzet. Lâkin öyle şen ve ma'mur olan yerlerde define ve hazine bulunmaz.»

Yâni sen cüz'î ma'lûmâtına yalan yanlış mütâleâtına kapılıyorsun, onları bir hazine tevehhüm ediyorsun; o tevehhüm dolayısıyla vahdet hazinesini aramaktan geri duruyorsun. O hazine çok kıymetli bir definedir. Define ise ma'mûrelerde değil, harâbelerde bulunur. Sen de onu virânelerde ara ve ma'lûmât sandığın mevhumâtı bırak da kendini harâbe hâline getir.

2483

در عمارت هستی و جنگی بود
نیست را از هستیا ننگی بود

*Der imaret hestî vü cengî buved,
Nistrâ ez hesthâ rengî buved.*

«Ma'mûrelerde varlık ve münâzaa olur. Yokluk ise varlıklardan sıklır.»

2484

نی که هست از نیستی فریاد کرد
بلکه نیست از هست را واداد کرد

*Nî ki hest ez nîstî feryâd kerd,
Belki nîst ez hestra vâdâd kerd.*

«Varlık, yokluktan feryâd etmedi, belki yokluk, o varlığı uzaklaştırdı.»

Mevhum vücuduna ehemmiyet verip de kendisini var zannedenler, yok tevehhüm eyledikleri hakikatten kaçınır ve ictinâb ederler. Halbuki onların o ictinâbı, hakikatin kendilerini uzaklaştırmasındandır. Yâni onlar, hakikate teveccüh etmez değil, hakikat onlara yüz vermez demektir.

Gelenler âstân-ı evliyâyâ,
Bütün da'vettidir gâlib safâyâ.
Sakin sûrette kalma aldanırsın,
Komazlar, yoksa gelmezler sanırsın.

2485

تو مگو که من گریزانم ز نیست
بلکه او از تو گریزانست بیست

*Tû megû ki men girizânem zi nîst,
Belki û ez tû girizânest bist.*

«Ey yokluktan kaçınan; ben yokluktan kaçıyorum deme. Belki o senden yirmi derece fazla kaçmaktadır.»

Vücûd-i mevhum ehlinin yokluktan ictinâbı, yokluğun bunlardan nefreti dolayısıyla olduğu gibi, o vehimeden kurtulmuş olan ehlullah hazarâtından halkın çekinmesi de yine onların nefretleri sebebiyledir. Şeyh Gâlibin dediği gibi ricâlullâhın ziyâretine gidemiyenler, huzurlarına girebilmek için ma'nevi müsâade göremeyenlerdir.

2486

ظاهرا میخواندت او صوی خود
وز درون می راندست با چوب رد

*Zahiren mî Hândet u say-ı Hod,
V'ez derûn mirândest ba çûb-ı red.*

«O seni zâhiren kendi tarafına çağırır, fakat derûnundan red sopa-
siyle def'eder.»

2487

نملهای باز گونست ای سلیم
نقرت فرعون می دان از کلیم

*Na'lhây-ı bâz gûnest ey selîm,
Nefret-i firavn mî dâñ ez Kelîm.*

«Ey sâf kimse bu yolda tersine mihlanmış nallar vardır. F'ravnin Mûsâdan nefreti asıl kelimullâhın ondan teneffürü dolayısıyledir.»

آن حکیمش گفت کز جذب سما
از جهات شش بماند اندر هوا

*Ân hakîmes goft k'ez cezb-i semâ,
Ez cihât-ı şeş be mand ender hevâ.*

«O filozef da ona cevap verdi ki: Semânın altı cihetten arzı cezbetmesi dolayısıyla havada durmaktadır.»

چون ز مقاطیس فیه ریخته
در میان ماند آهنی آویخته

*Çûn zi muknâtis-ı Kubbe rihte,
Der miyân mand âhenî, âvîhte.*

«Nitekim muknatistan bir kubbe yapılacak olursa ortasında bir demir muallak kahr.»

آن دگر گفت آسمان باصفا
کی کشد در خود زمین تیره را

*Ân dige goft âsmân-ı bâsafâ,
Key keşed der Hod zemîn-i tîrerâ.*

«Diğer bir hakim buna itiraz etti ki: sâf ve lâtif olan semâ, nasıl olur da kesif bulunan arzı kendine doğru çeker?»

بلکه دفعش میکند از شش جهات
زان بماند اندر میان عاصفات

*Belki def'aş mîkuncd ez şeş cihat,
Zân be mând ender miyân-ı âsîfât.*

«Belki altı taraftan defettiği için arz, hava arasında durabilmektedir.»

«Na'lhây-ı bâz gûne»: Birini şaşırtmaktan kinâyedir. Düşmanı aldatmak isteyenler, atlarının nallarını önü arkaya gelmek üzere mihlatırlarmış. İzleri görenler, o atları muhâlif tarafa gitti sanırlarmış ki o yolda vurulan nallara «na'lhây-ı bâz gûne» derlermiş.

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki: Hak seni zâhiren da'vet ediyor, fakat bâtinen uzaklaştırdığı için o da'vete icâbet göstermiyorsun. Hakikat böyle değil mi? Beş vakit ezan okunuyor ve (Hayya'ales'salâh, hayya'alel'felâh) nidâsını herkes işitiyor. İşitenlerden yüzde kaç o da'vete icâbet edip câmie gidebiliyor. Eğer ma'nevi bir el göğüslerine dayanmamış olsaydı ezanı işiten müslümanlardan hepsinin de câmie koşmaları lâzım gelirdi. Temennî edelim ki o yed-i kudret, göğsümüzden itmesin, yakamızdan tutsun da kendi tarafına çeksin.

*Olmadan sevk-i hidâyet kimse,
Bulamaz vuslat-ı Hakkı gerçek.
Rehberim olsun İlâhi cezben,
Tut yakamdan beni de kendine çek.*

«ŞAKİLERİN DÜNYA VE ÂHİRETTE MAHRUM OLMALARININ VE İKİSİNDE DE HÜSRANA UGRAMALARININ SEBEBİ»

چون حکیمك اعتقادى کرده است

کاسمان بیضه زمین چون زرده است

*Çûn hakîmek i'tikâdî kerde ist,
K'âsmân beyZa zemîn çûn zerde ist.*

«Bir filozofcuk, âsumânın yumurta gibi, zeminin de onun içindeki yumurta sarısı misilli olduğunu i'tikad ediyordu.»

(Hakîmek) deki (k) küçültme edatıdır. Böyle saçma bir i'tikad sahibinin tahkiri için getirilmiştir. Bu hakimcik, i'tikadını meydana koyduğu sırada :

گفت سائل چون بماند این خاکدان

در میان این محیط آسمان

*Goft sâil çûn be mând in Hâkdan,
Der miyân in muhâT-i âsmân.*

«Bir sorucu: O halde şu arz, onu kaplamış olan semânın ortasında nasıl duruyor?» diye sordu.

Cenâb-ı Pîr Efendimiz şu beytlerle eski hey'et ilmine ve erbâbındaki muhtelif fikirlere işâret ediyor. Evet. Eski hey'etciler arzı merkez-i âlem ve sâbit, semâvâtı da onun etrâfında kat kat muhit ve müteharrik farzederlerdi. Arzın orta yerde durabilmesine ise semâvâtın cezbini, yâhud def'ini sebep gösterirlerdi. Arz her tarafından müncezip, yâhud mündefi' olduğu için ortada duruyor derlerdi. Zemini, tavanı ve etrâfı mıknatıslı bir yerde bir demir parçasının muallak kalmasıyla de bunu temsil ederlerdi. Mıknatısın şu hassasını bilen ba'zı papazların bundan istifâde ettikleri, dem'r bir istavrozu kilisede muallakta durdurdukları frenk kitaplarında yazılıdır.

Zikrolunan beytleri irad etmekten Mevlânânın maksadı hey'ete dâir bir mes'elenin tenkidi, yâhud halli değildir. Eski hey'etcilerden bir takımının rey'ine göre semânın her tarafından def'etmesi dolayısıyla arzın orta yerde durduğu gibi, erbâb-ı kemâlin kuvve-i dâfiyasıyla münkirin ve kâfirin de dalâlet ve azgınlığın tam ortasına saplanıp kaldığını ifade etmek istiyor. Şu beyt ile de bu fikri izah ediyor :

2494

پس زد دفع خاطر اهل کمال

جان فرعونان بماند اندر ضلال

*Pes zi def'-i Hâtır-ı ehl-i kemâl,
Cân-ı fir'avnân be mând ender Dalâl.*

«Ehl-i kemâl olanların gönüllerindeki kuvve-i dâfia sebebiyle Fir'avnlar n canı dalâlette kalır.»

2495

پس زد دفع این جهان و آن جهان

مانده اند این بی رهان بی این و آن

*Pes zi def'i in cihân u ân cihân,
Mande end in bîrehân bi in u ân.*

«Bu ve öbür dünyânın, yâni dünyâ ve âhiretin def'inden dolayı bu yolsuzlar, onsuz da, bunsuz da kalmışlardır.»

Yâni dünyâda da, âhirette de hüsrâna uğramışlardır.

Cenâb-ı Pîr bu beyt ile şu Âyet-i Kerimeye işâret buyuruyor :

وَمِنَ النَّاسِ مَن يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَى حَرْفٍ
فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَأَنَّ بِهِ وَإِنْ أَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ انْقَلَبَ عَلَى
وَجْهِهِ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ ذَلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ

«İnsanlardın ba'zıları vardır ki Allaha çarpık ibâdet ederler (yâni kulluğunu doğru ve rızâenlillah yapmazlar). Eğer ona sıhhat, servet gibi hayır isâbet edecek olursa müslümanlığın hak olduğundan şüphe etmez. Ve eğer kendisine hastalık ve yoksulluk gibi bir imtihân vâki' olursa geldiği cihete döner, yâni mürted olur, küfre avdet ederler. Böyle yapan, dünyâda ve âhirette zarara uğramış olur. Bu türlü zarar ise en âşikâr bir zarardır⁽⁴⁰⁾.»

Ehlullâh hazarâtının def-i kalbisine uğrayanlar da böyle hüsrân-ı mübîne dūçâr olurlar. Dünyâda zevk-i ma'rifetten nasib alamadıkları gibi âhiretteki müşâhede ni'metinden de mahrum kalırlar.

2496

سرکش از بندگان زوالجلال

دان که دارند از وجود تو ملال

*Serkeşi ez bendegân-i zül'-celâl,
Dânki dârend ez vücûd-ı tû melâl.*

«Sen Zül'celâl vel'ikrâm Hazretlerinin has kullarına karşı kafa tutacak olursan onlar da senin varlığından melûl olurlar.»

O zevât-ı kirâmın :

2497

گهرا دارند چون پیدا کنند

گاه هستی ترا شیدا کنند

*Geh-rubâ dârend çûn peydâ kunend,
Gâh hestî-i turâ şeydâ kunend.*

«Kehriübâsı vardır. O kehrubâyı meydana çıkarırlarsa senin saman çöpi gibi olan varlığını çıldırırlar.»

Yâni kalblerindeki kuvve-i câzibeyi sana tevcih ederlerse o câzibe huzûrunda kehrubâyâ karşı saman çöpü gibi müncezip olup koşarsın.

2498

گهرای خوش چون پنهان کنند
زود تسلیم ترا طغیان کنند

*Geh-rubay-ı Hîş çûn pinhân kunend,
Zûdî teslîm-i turâ Tugyân kunend.*

«Onlar kehrubâlarını yâni câzibe kuvvetlerini gizleyecek olurlarsa senin teslimiyyet ve bağlılığını çabucak isyân ve tuğyâna tebdil ederler.»

Yâni senin evliyâullâh hazarâtına teslimiyyet göstermen de, i'tiraz ve inkâra kalkışman da senden ziyâde onların elindedir.

2499

آنچنانکه مرتبه حیوانیست
کو اسیر و سغبه انسانیست

*An çünân ki mertebe' hayvânîst,
K'u esîr-i sugbe-i insânîst.*

«Nasıl ki hayvanlık mertebesi, insanlığın esiridir.»

2500

مرتبه انسان بدست اولیا
سغبه چون حیوان شناسش ای کیا

*Mertebe' insân bedest-i evliyâ,
Sugbe çûn hayvân şînâseş ey kiyâ.*

«İnsanlık mertebesini de ehlullâhın elinde insanlara karşı hayvanların musahhar olduğu gibi bil.»

2501

بندۀ خود خواند احمد در رشاد
جمله عالمرا بخوان قل یا عباد

*Bende-i Hod Hând Ahmed der reşâd,
Cümle âlemra beHân Kul yâ ibâd.*

«Hazret-i Ahmed Aleyhisselâtü Vesselâm Efendim'z, irşâd esnâsında cümle âleme kulum dedi. Bu nükteyi anlamak için (Kul yâ ibâdî) Âyetini oku.»

Cenâb-ı Mevlânâ bu beyt ile Sûre-i Zümerde bir Âyet-i Kerimeye işâret ediyor. Hüseyin vâız da onu şu sûretle tefsir ediyor :

«Şirk, katl ve zinâ gibi kebâiri irtikâb etmiş olan müşriklerden bazıları huzûr-ı Nebevîye geldiler :

— Bizi davet ettiğin dîn iyi bir şey. Fakat bu dîne girecek olursak evvelki günahlarımız afvolunur mu? diye sordular. O sûâl üzerine bu Âyet-i Celîle nâzil oldu :

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ اسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ
لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا
إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٤٧﴾

«Habîbim söyle: Ey bir çok günah irtikâbiyle nefislerine isrâf etmiş kullarım! Allahın rahmetinden ümit kesmeyin; hakikaten Hak Teâlâ şirkten başka bütün günahları yarlıgar. Şüphesiz o, gafûr ve rahîmdir.»

Bu Âyet-i Kerîme, Kur'ân-ı Azîmüşşândaki rahmet Âyetlerinin en ziyâde ümit vericisidir. Resûl-i Ekrem (S.A.V.) Efendimizin: «Bu Âyete mukâbil, Dünyâ ile Dünyâda bulunan bütün şeylerin benim o'lmasını istemem» buyurduğu rivâyet edilmektedir.

İbn-i Mes'ûd Radıyallâhü Anh'den naklediliyor ki: Resûlullâhın amcası Abbas bin Abdülmuttalib Radıyallâhü anh bir gün mescide girince orada birinin cehennem ateşini zikrederek dinleyenleri korkuttuğunu işitmiş ve :

(41) Sûrei Zümer: 53.

— Yâhu; niçin halkı ye'se düşürüyorsun, (Kul yâ ibâdî) âyetini unuttun mu? demiş.

Bu âyette nazar-ı dikkat ve şükrâna alınacak üç şey vardır: Evvelâ: Lutf ile ifâde edilmiş ve (Ey kullarım) denilmiş, (Ey âsiler) denilmemiş.

Sâniyen: «Ümit kesmeyin» emriyle rahmet-i İlâhiyyeden ye'se düşülmemesi emrolunmuş.

Şeyhül'ekber kuddise sirruhûnun (Fütûhât-ı Mekkiyye) sinde deniyor ki: (Ümit kesmeyin) nehiydir. Allahın nehyettiği şeylerden çekinmek lâzımdır. O hâlde kunût, yâni ümitsizlik câiz değildir. Ye'se düşmemeli. Zira ye's küfürdür.

Şeyh Attar kuddise sirruhu Hazretleri (Pendnâme) sinin baş tarafındaki münâcatında şöyle der:

«Kaçmış olan köle isyânı ve firârı dolayısıyla şerefini ve haysiyyetini izâle etmiş olduğu hâlde efendisinin kapısına döndü».

«Rabbim; işte o kaçmış ve dönüp gelmiş olan bu âsi kulun senin lutf u kereminden mağfiret umuyor. Çünkü «ümit kesmeyin» buyuran bizzat sensin.»

Âyet-i Kerimenin ne sûretle nâzil olduğu ve ne kadar büyük bir müjdeyi hâvi bulunduğu anlaşıldı. Fakat Cenâb-ı Pîrin işâret buyurduğu nükte (Ümit kesmeyin) tebşiri değildir. Hazret-i Mevlânâ (Kul yâ ibâdî) emrindeki mütekellim zamirine nazar-ı dikkati celbediyor. Evet. Emr-i İlâhî (Kul yâ ibâdalâh) yâhud (Kul yâ ibâd) yâni «Ey Allahın kulları» yâhud «Ey kullar.» diye şeref vârid olmuyor da (Kul yâ ibâdî), yâni: «Ey benim kullarım del.» şeklinde nâzil oluyor. «Kullarım» diyecek olan Zât-i Akdes-i Risâlet olduğu için bütün beşeriyet o mahbûb-i İlâhinin kulları mesâbesinde oluyor. Artık Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimizin Allah indindeki kadri ve mertebesi teemmül buyurulsun.

Hayvanın insana musahhar olduğu gibi insanın da enbiyâ ve evliyâ'nın irâdesi altında olduğunu, hattâ bundan dolayı Aleyhisselât Efendimize (Kul yâ ibâdî) buyurulduğunu Hazret-i Mevlânâ beyân ettikten sonra bahse devâm ile diyor ki:

2502

عمل تو همچون شتریان تو شتر
می کشاند هر طرف در حکم مر

Akl-ı tû hemçûn şuturbân tû şutur,
Mî keşâned her Taraf der hükm-i mur.

«Senin aklın deveci gibidir. Sen de onun irâdesiyle yürüyen deve misâlisin. O deveci seni ister istemez çeker götürür».

Bir deve, bağı boş gezerken, istediği ottan, dilediği dikenden yerken, yularından devecinin yakalayıp sırtına yük vurması elbette acı bir hükümdür. Çünkü mahrûmiyyet ve meşakkattir. Halbuki deve buna i'tiraz edemez. Çâr nâçâr vurulan yüke katlanır, onu uzak mesâfelere taşır.

İnsanın nefsi de hevâ vü heves vâdilerinde deve gibi salma gezmek ve istediği gibi dolaşmak ister. Fakat akıl denilen zâbita, onun yakasından tutar, dünyâda hiç bir şeyde mutlak hürriyet olmadığını, en ziyâde âzâde geçinenlerin de akıl hududu içinde serbest bulunduğunu söyler. O, hududu geçmek isteyenlerin yularını çeker ve ayağını köstekler.

2503

عقل عقلمند اولیا و عقلها
بر مثال اشتران تاتها

AKL-ı aKlend evliyâ vü aKl hâ,
Ber misâl-i uşturân tâ intihâ.

«Allahın velîleri, aklın da aklıdır. Akıllar ise deve gibi katarın sonuna kadar birbirine bağlıdır».

2504

اند ایشان بنگر آخر ز اعتبار
يك قلاووزست جان صد هزار

Ender işân b'enger âHir z'i'tibâr,
Yek kılâvûzest cân-ı sad hezâr.

«Bunlara ibret göziyle bak da anla ki yüz binlerce canın klavuzu bir'dir».

Nüfûs-ı beşeriyeye deveye, ukûl-i insâniyye de deveciye benzetilmiştir. Sonraki iki beytte ise evliyâullah hazarâtına nisbetle, akılların da deve gibi kaldığı ve hazarât-ı evliyâ tarafından sevk u idâre olunduğu bildiriliyor. Bir katar deve bir devecinin sevkıyla yürüdüğü gibi, yüz binlerce kimsenin aklı da bir veliyy-i kâmil tarafından idâre olunuyor demektir.

چه قلاووز و چه اشتریان بیاب

دیده کان دیده باشد آفتاب

*Çi Kılâvûz u çi uşturbân biyâb,
Didei k'an dîde bâşed âftâb.*

«O; ne klavuzdur, ne deveceidir; hakikati anla ki güneşi gören bir gözdür».

Yukarıki beytte binlerce akli idâre eden veliyy-i kâmil, kılavuza ve deveciye teşbih olunmuştu. Burada o teşbihten rücu' ediliyor. Onun, hakikat güneşini müşâhede eylemiş bir göz olduğu, bu münâsebetle de kendisine (insan) denildiği beyân olunuyor. Çünkü insan kelimesi lügatte göz bebeği demektir.

2506

نک جهان در شب بمانده میخدوز

منتظر موقوف خورشیدست و روز

*Nek cihân der şeb bemânde mîHdûz,
MunTazır mevkûf Horşîdest u rûz.*

«İşte bu cihan, karanlıkta mihlâmp kalmış, sabahın hülûlünü ve güneşin tulûunu bekleyip duruyor».

2507

اینت خورشید نهان در ذره

شیر نر در پوستین بره

*İnet Horşîd nihân der zerrei,
Şîr-i ner der pûstîn-i berrei.*

«İşte sana zerrede gizlenmiş bir güneş. Kuzu pöstekisine saklanmış erkek bir arslan».

Evliyâullâh hazarâtı akl'ül-ukûl ve nûr'ül-envâr mesâbesindedir. Gaflet ve dalâlet karanlıklarına dalmış olan âlem, hakikati görebilmek için o ma'rifet güneşlerinin doğmasını beklemektedir. O kâmil veliler, cismâniyyetleri i'tibâriyle âleme nisbet edilecek olurlarsa zerre kadar

kahlılar. Fakat ma'neviyyetleri hasebiyle bütün avâlimi tenvir edecek birer güneştirler. Evliyâullahın cismâniyyetleri ile rûhâniyyetleri mukâyese edilirse koca bir güneşin zerrede, kezâ heybetli bir arslanın kuzu pöstekisinde gizlenmesi gibi olur.

2508

اینت دریای نهان در زیر کاه

با برین که هین منه با اشتباه

*İnet deryâ nihân der zîrkâh,
Pâ berîn ki hîn menih bâ iştibâh.*

«İşte sana saman altında gizli bir deniz. Sakın şüphe ederek ve ehemmiyet vermeyerek o samanın üstüne basma».

Evet. İnsan-ı kâmil, cismâniyyeti i'tibâriyle bir saman çöpü kadar zaîf, lâkin ma'neviyyeti yüzünden ucu, ortası, sonu, olmayan bir denizdir. Molla Câmi kuddise sirruhu der ki: «Âlim ve ârifin altın ve gümüşü olmasa da ona yoksul deme. Göğsündeki kalbi bir irfan denizidir, kendi de denizin ve karanın ma'nen hükümdârıdır».

Böyle saman çöpü gibi zaîf bir cismi görüp hakaretle çiğnemeye kalkışma ki, altında koskoca bir umman dalgalanmaktadır; yâhud beytin ma'nâsı şöyle olur, hattâ altındaki beyte daha ziyâde münâsebet alır:

«Saman altında gizli irfan denizi olan veliyy-i kâmilin yanına sakın şüpheni izâle etmeden ve onun hakiki bir bahr-i muhit olduğuna yakın kesbeylemeden ayak atma».

2509

اشتباهی و گمانی در درون

رحمت حقست هر رهنمون

*İştibâhî vü gümânî der derûn,
Rahmet-i HaKKest behr-i rehnümûn.*

«Mürşid hakkında insanın kalbine ârız olan şüphe ve zan, Allahın bir rahmetidir».

Cenâb-ı Pîr Mesnevînin bir yerinde: «İnsan suratlı bir çok şeytan vardır» buyurur.

Mesnevî şârihi Şeyh İsmâil Ankaravî de der ki: «Her şeyh, iktidâyâ

şâhib değildir. İllâ (mahv) dan sonra (sahv) e gelen, (vahdet) ve (kesret) mertebelerini cem' kılan ve ahlâk-ı Muhammediye ile mütehallık olan zâte inâbe edilir.» Demek ki :

Her tac giyen çulsuzu Edhem mi sanırsın?

mısraında gösterilen her şeyh taslağı, mürşid olamıyor. Hâlis bir tâlib, bunlardan birine intisâb edecek olursa bilmediği bir yolda kör bir kılavuza uymuş ve nihâyet bir uçuruma yuvarlanmış olur. Bu mezlekaya düşmemek için intisâb edilecek zâtın ahvâli tedkik edilmeli, acabâ haki-ki mürşid mi, yoksa bir şarlatan mı? araştırılmalıdır. Bu yolda edilecek şüphe, sû-i zan değildir, ihtiyattır. Hattâ Cenâb-ı Pîrin buyurduğu gibi sâlik hakkında bir rahmettir. Çünkü o şüphe, onu hakiki bir mürşide doğru götürür.

2510

هر پیر فرد آمد در جهان

فرد بود و صد جهانش در نهان

*Her peyember ferd âmed der cihân,
Ferd bûd u Sad cihâneş der nihân.*

«Her peygamber dünyâya ferd, yâni tek olarak geldi. Tek olmakla berâber derûnunda yüzlerce âlem vardı».

2511

عالم کبری قدرت سحر کرد

کرد خود را در کهن نقشی نورد

*Alem-i kübra be Kudret sihr kerd,
Kerd Hodrâ derkehân naKşî neverd.*

«Âlem-i kübrâ, yâni ma'neviyyat âlemi kudretle sihir yaptı, yâni bir mu'cize gösterdi de kendini küçük bir nakş ve sûrette dürdü, büktü».

Rusûl-i Kirâm Aleyhimüssalâtü Vesselâmdan her biri, halkı hidâyete da'vet eylediği sırada yalnızdı. Sûrî ve maddî bir kuvveti yoktu. Tek başına olmakla berâber derûnunda yüzlerce âlem dürülmüş idi. Âdetâ sonsuz âlemler, insan denen küçük bir cisimde toplanmıştı.

2512

ابلهانش فرد دیدند و ضعیف

کی ضعیفت آنکه باشه شد حریف

*Eblehâneş ferd dîdend u Zaîf,
Key Zaîfest ânki bâ şeh şud harîf.*

«Bir takım ahmaklar onu yalnız ve kudretsiz gördüler. Halbuki şâh-ı hakikat ve sultân-ı vahdet'in nedimî bulunanlar nasıl zaif olurlar».

Ma'lumdur ki her elçinin kuvveti, onu gönderen devletin satvetine göredir. Enbiyâullâh hazarâtı ise süferây-ı îlâhiyye idiler. Binâenaleyh kendilerinde îlâhî bir kuvvet ve Rabbâni bir şevket vardır.

2513

ابلهان گفتند مردی پیش نیست

وای آن کو عاقبت اندیش نیست

*Eblehân goftend merdî biş nîst,
Vây ân k'u âKîbet endîş nîst.*

«Peygamberleri gören ahmaklar; bir kişidir, fazla yardımcısı ve kuvveti yoktur dediler. Fakat bir işin sonunu düşünmeyen kimsenin vay hâline».

Geçmiş ümmetlerden ba'zılarının hâli, hususiyle Ebû Cehil ve emsâlinin âkibeti biraz tarih okumuşların ma'lumudur.

«HİS GÖZLERİNİN, YÂNİ YALNIZ MADDİYÂTI GÖREN SEMÛD KAVMİNİN SÂLİH ALEYHİSSELÂMI VE ONUN MU'CİZE DEVESİNİ HOR, HAKİR GÖRMESİ. HAK TEÂLÂ BİR ORDUYU HELÂK ETMEK İSTEYİNCE DÜŞMANI GÂLİB OLSA BİLE O ORDUYA KARŞI HAKİR VE AZ GÖSTERİR.»

2514

نافه صالح بصورت بد شتر
بی بریدندش ز جهل آن قوم مر

NâKa-i Sâlih be Sûret bud şutur,
Pey bürîdendes zi cehl ân Kavm-i mur.

«Sâlih Aleyhisselâmın devesi sûretâ deve idi. (Fakat mu'cize olarak koca bir kayanın içerisinden çıkmıştı) Semûd kavmi, cehl ve inadımdan onun sinirlerini kesti».

Bu hâdise Kur'ân-ı Kerim'in müteaddid yerinde hikâye edildiği gibi (Sûre-i Şems) de şu vechile beyân buyurulmuştur.

كَذَّبَتْ ثَمُودُ
بِطَغْوِيهَا ۖ إِذِ انبَعَثَ أَشْقَاهَا ۖ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ
نَافَهُ اللَّهُ سُقِيهَا ۖ فَكَذَّبُوهُ فَفَقَرُوا مَا قَدَّمَدُمْ عَلَيْهِمْ
رَبَّهُمْ بِذُنُوبِهِمْ فَنَسَوْنَهَا ۖ وَلَا يَخَافُ عُقْبَاهَا ۖ

«Semûd kavmi azınlığı dolayısıyla Sâlih Aleyhisselâmı tekzib etti, onun peygamber olduğuna inanmadı. O kavmin en şakisi ve en bedbahtı bulunan herif, deveyi öldürmek için davrandığı sırada, Allahın Peygamberi, yâni Sâlih Aleyhisselâm onlara: — Allahın devesinden el çekiniz ve onun su içmesine dokunmayınız — dedi. Peygamberi yine tekzib ettiler ve devenin arka ayaklarındaki sinirleri kesip sonra öldürdüler. Onların Rabbi, yâni Allâhu Zül-Celâl, günahları dolayısıyla üzerlerine azâb gönderdi. O azabı da müsavi ve umûmî kıldı. Yâni ehl-i imandan mâadâsını

ayırd etmedi. Allah bunun sonundan da korkmaz. Çünkü hiç bir kimse niçin böyle yaptın? diye ona soramaz⁴²».

Erbâbının ma'lûmudur ki Şam ile Hicaz arasında eskiden (Hier) denilen, şimdi ise (Medâyn-i Sâlih) adı verilen mevki'de Semûd kavmi bulunuyordu. Bunlar medeniyette epeyce ilerlemişler, dağları delmek, kayaları oymak sûretiyle kendilerine meskenler yapmışlardı. Sonra putlara tapıldılar. Sâlih Aleyhisselâm bunlara meb'ûs-i İlâhî olarak geldi. Kendi adından mu'cize olmak üzere, koca bir kayadan deve çıkarmasını istediler. Sâlih Aleyhisselâmın düâsı üzerine o kaya yarıldı, içinden bir deve çıktı ve yavruladı. Yine Peygamberin nübüvvetine inanmadılar. Bir de su meselesi üzerine deveyi öldürmeye kalktılar. Hazret-i Sâlih, 'mevcud kaynaktan bir gün halkın su almasını, bir gün devenin sularılmasını teklif etti. Kudâr bin-i Sâlif isminde bir herif kendi gibi birkaç şaki ile birleşti. Devenin arka ayaklarındaki sinirleri kesti, hayvanı öldürdü. Yavrusu kaçtı, dağlar arasında kayboldu. Nihâyet gökten dehşetli bir ses işitildi, muşriklerin hepsi helâk oldu. Semûd kavminin helâkine o ses sebep olduğu için Cenâb-ı Pîr Efendimiz bu kıssayı nakl ile ba'zı hakâyık naklediyor.

2515

از برای آب چون خصم شدد
نانکور و آب کور ایشان بدند

Ez berây-ı âb çûn HaSmeş şudend,
Nânkûr u âb kûr işân budend.

«Su için devenin düşmanı olunca Allahın ni'metine karşı küfranda bulundular».

(Nankûr) bizim «nankör» dediğimizdir ki yediği ekmeği görmeyen, yâni kadrini bilmeyen, (Âbkûr) da içtiği suyu takdir etmeyen ma'nâsı nadır.

Şârih Ankaravi Hazretleri (nân-i gûr ve âb-ı gûr) okumak sûretiyle «Bunlar kabrin su ve ekmeği, yâni gıdası olup mahv ü fânî oldular.» meâlini çıkarıyor. Fakat birinci ma'nâ daha vâzıhtır. Çünkü ni'mete karşı küfranda bulunmak, o ni'metin zevâline ve kâfir-i ni'metin helâkine sebebidir.

(42) Sûre-i Şems: 13-14.

ناقة الله آب خورد از جو و آمیغ
آب حق را داشتند از حق دریغ

*NâKatallâh âb Hord ez cû vü mîg,
Âb HaKKra dâştend ez HaK dirîg.*

«Nâketullâh, yâni mu'cize devesi; buluttan yağan ve dreden akan suyu içiyordu. Hakkın suyunu müstebakkından esirgediler».

Yağan yağmur ile akan dere ve kaynayan pınar, Allahın bütün mah-lukâtına âid ihsânı idi. Binâenaleyh o ihsanda devenin de hakkı vardı. Semûdiler, o hak sâhibini hakkından mahrum etmek istediler.

2517

ناقة صالح چو جسم صالحان
شد کیمی در هلاک طالحان

*NaKa-i Salih çû cims-i Salihan,
Şud kemini der helâk-i Talihân.*

«Sâlih'in devesi, sâlih olan zevâtın cismi gibi, fâsikların helâkine pusu oldu».

Yâni erbâb-ı salâhın cisimlerine yapılan ezâ ve cefâ, mütecâsirleri için sebeb-i helâk olduğu gibi; mu'cize devesinin sudan men'edilmek istenilmesi ve sınırlarının kesilip öldürülmesi de Semûd kavmi için azab-ı semâvi pususunun teşkil etti.

2518

تا بران امت ز حکم مرگ و درد
ناقاه و سقياها چه کرد

*Tâberân ümmet zi hükm-i merg u derd,
NâKatallâhi ve saKyâhâ çi kerd.*

«Hazret-i Sâlih'in, nâketullâha dokunmayınız, su içmesine mâni' olma-yınız demesinin dinlenilmemiş olması, Semûd Kavmine ne gibi bir derd ve nasıl bir ölüm getirdi?»

شخنة قهر خدا زیشان بجهت
خونهای اشتری شهری درست

*ŞaHne-i Kahr-ı Hudâ z'îyşan becest,
Hûn behây-ı uşturî şehri derest.*

«Kahr-ı İlâhi zâbiti, bir devenin kanı bedeli olmak üzere onlardan tamam bir şehir istedi».

(Şihne) kelimesinin doğrusunun, şının kesriyle okunduğu ve eski ta'-bir ile subaşı denilen zâbit demek olduğu Kâmûs tercemesinde yazılıdır. Hazret-i Mevlânâ, sıfat-ı İlâhiyye'den olan Celâl ve Kahr'ı, şihneye teşbih ediyor, işte o şihne, bir devenin kanı pahâsı olmak üzere bir şehri harab ve bir şehir halkını helâk etti diyor. Bundan sonra insanın rûhu ile cese-dini Sâlih Aleyhisselâm ile devesine benzeterek buyuruyor ki :

2520

روح همچون صالح و تن ناقة است
روح اندر وصل و تن در فاقه است

*Rûh hemçûn Sâlih u ten nâKatest,
Rûh ender vasl u ten der fâkatest.*

«Rûh; Sâlih, deve ise ten gibidir. Rûh, vuslatta mütenâ'imdir; ten fakr ü zarûret içindedir».

Fuzûli bir gazelinde der ki :

*Cevri, gönlümdür çeken; gözdür gören ruhsârını;
Allah Allah kâm alan kimdir, çeken kimdir teâb.*

Evet, Sevgilinin yüzünü gören göz, derdini çeken gönül olduğu gibi kâmil insanların ruhu, kurb-i İlâhide ve ni'met-i ma'neviyyede olduğu hal-de, bedenleri, meşakkat ve mücâhede ile yıpranmaktadır. Bu i'tibâr ile şu hâl, Sâlih Peygamber ile devesini andırır.

روح صالح قابل آفات نیست
زخم بر ناکه بود بر ذات نیست

Rûh-ı Sâlih Kabil-i âfât nîst,
ZaHm ber nâKa buved ber zât nîst.

«Sâlihın ruhu âfet kabul etmez. Yaralanmak ve ölmek deveye olur, Sâlihın zâtine olmaz».

روح صالح قابل آزار نیست
نوز یزدان شعبه کفار نیست

Rûh-ı Sâlih Kabil-i âzâr nîst,
Nûr-ı Yezdân şu'be-i küffâr nîst.

«Sâlihın ruhu incitilmeğe müsteid değildir. Allahın nûru, kâfirlerin zebûnu olamaz».

Ma'lumdur ki ruh, âlem-i emirdendir; ma'nâ âlemine mensubdur. Beden ise topraktan mahlûktur ve maddidir. Onun için Dünyâdaki derdler, mihnetler ayn-ı âleme mensub olan bedeni müteessir eder, rûh üzerinde te'sir yapamaz. Bunu anlatmak için Hazret-i Mevlânâ, Sâlih Aleyhisselâm ile devesini misâl veriyor ve «Semûd kavmi, beden mesâbesinde olan deveyi yaraladı ve öldürdü. Rûh gibi ma'nevî ve âli olan Hazret-i Sâlihe bir şey yapamadı» diyor.

حق ازان پیوست با جسمی نهان
تاثر آزارند و بینند امتحان

HaK ezân peyvest bâ cismî nihân,
Tâ'se âzârend ü bînend imtihan.

«Cenâb-ı Hak, gizlice cisme tealluk gösterdi ki onu incitsinler de imtihanâ uğrasınlar».

Cesed, maddî ve fenâ âlemine mensûb olmakla berâber ma'neviyyât-tan da büsbütün hâlî değildir. Her müessirin eserine bir râbitası ve alâ-

kası vardır. Hâlık Teâlâ Hazretlerinin de mahlûkâtı üstünde yaradış ve yaşatış hakkı vardır. Binâenaleyh, bigayr-ı hakkın bir mahlûkuna tecâvüz, Hakkın ondaki yaradış ve hayatta bulunduruşuna taarruz olur. İnsanlar da böyle değil midir? Bir ressamın levhasına, bir şâirin manzûmesine, bir mûsikişinâsın bestesine, yâhud terennüm edişine taarruz, onların san'atkârlık haysiyetini incitir. Sâni-i Âlem Hazretlerinin de, kudret-i ibdâna taarruz edecek olanlar imtihan ve azab görsün diye, cisim ere gizlice tealluku vardır.

Hazret-i Mevlânânın bahsettiği (peyvest), yâni «tealluk»un maddi olmadığını söylemeye hâcet yoktur. Nitekim kendisi de: «Nâs'ın rûhu ile Rabbi arasında ta'rif edilemez ve kıyasa gelmez bir tealluk vardır» buyurmuştur.

بی خبر کآزار این آزار اوست
آب این خم متصل با آب جوست

BiHaber K'âzâr-ı in âzâr-ı ust,
Âb-ı in Hum muttaSıl bâ âb-ı cust.

«İnsanın cesedini incitenler, onu incitmenin Hak'kı incitmek olacağını bilmezler. Bu cesed küpünün suyu nehir suyuna muttasıldır».

Ressamın levhasını tezyif etmek ressamı, şâirin manzûmesini beğenmemek şâiri inciteceği gibi, mahlûkunu incitmenin de Hâlık-ı Zîşânın gazabını mücib olacağından bir takım gâfiller bihaberdirler. Halbuki mahlûkun küpündeki su, nehirden gelmektedir. O halde küpteki suya taarruz etmek, kudret nehrine taarruz olur ki, o taarruzda bulunanlar, o coşkun nehrin dalgaları altında boğulmaktan kurtulamazlar.

زان تعلق کرد با جسمی اله
تا که گردد جمله عالم را پناه

Zân taalluk kerd bâ cismî İlâh,
Tâ ki gerded cümle âlemrâ penâh.

«Cümle âlemin melce'i olsun diye Cenâb-ı Hak bir cisme taa'luk etmiştir».

Enbiyâ ve Evliyâ hazarâtının varlıkları, nâzil olacak belâların siperi, kendileri de bundan dolayı mahlûkâtın penâhıdır. Nitekim :

وَمَا كَانَ لِلَّهِ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ

Yâni: «Habibim; Sen aralarında bulundukça Allah onlara azab edecek değildir⁽⁴³⁾». Âyet-i Kerimesinde bu hakikat beyân buyurulmuştur. Mekke müşrik'eri küfür ve tuğyanda ileri gittikleri hâlde, aralarında bulunan Zât-i Akdes-i Risâletin yüzü suyu hürmetine rahatca yaşıyorlardı. Vak-tâki hicret-i Muhammediyye vuku' buldu. Mekkelilerin asâyişi kalmadı. Türlü türlü belâlara uğradılar. Ezcümle müdhiş bir kıtlığa tutuldular. Nihâyet Mekkenin fethedilmesi üzerine temâmiyle mağlûb oldular ve İslâm'a girmek sâyesinde o belâlardan kurtuldular.

2526

کس نیابد بردل ایشان ظفر
بر صدف آید ضرر نی بر گهر

*Kes niyâbed berdil-i îşan zafer,
Ber'Sade' âyed Zarar nâ bergüher.*

«Enbiyâ ve evliyânın kalbine kimse tecâvüz edip zafer bulamaz. Zarar inciye değil sedefe olur».

Hazret-i Mevlânâ, «Ricâlullâh» hazarâtının münevver kalbini inciye, mübârek cesedlerini de incinin muhâfazası bulunan sedefe benzetiyor. O cesedlere zarar eriştilse bile kalblerine dokunulamıyacağını bildiriyor.

Sedef (istiridyeler), dalgıçlar vâsıtasıyla denizden çıkarılır ve bıçakla açılır etleri koparılıp atılır; fakat içindeki inci zarara uğratılmaksızın muhâfaza edilir. Enbiyâ ve evliyâdan ziyadesiyle çile çekmiş, halkın taarruzuna uğramış, hattâ din yolunda şehid olmuş zevât-ı kirâm vardır. Lâkin dikkat edilirse anlaşılır ki o taarruzlar ve tecâvüzler sedef mesâbesinde bulunan cesedlerine olmuş, kalbleri ise inci gibi masûn kalmıştır.

(43) Sûrei Enfal: 33.

2527

نافه جسم ولی را بنده باش
تا شوی باروح صالح خواجه تاش

*NaKa-i cism-i velirâ bende baş,
Tâ şevî bâ rûh-ı Salih Hâcetaş.*

«Ey sâlik; bir velinin deve gibi olan cismine kul ol ve hizmet et ki Sâlih peygamber misâli bulunan ruhu ile kapı yoldaşı olasın».

Cenâb-ı Pîr, Mesnevinin her yerinde yaptığı gibi burada da kârî' ve sâmi'leri bir insân-ı kâmilin hizmetinde bulunmaya teşvik ediyor. Yukarıda cismi Sâlih'in devesine, rûhu da o peygamberi zîşânın kendisine benzetmişti. Sâlih'in rûhu ile âşinâ ve kapı yoldaşı olabilmek için onun vârisi bulunan bir insân-ı kâmilin cismine kul ol, yâni sıdk ve ihlâs ile hizmet et, diyor. Sonra da kıssanın bakiyyesini söylüyor :

2528

گفت صالح چونکه کردید این حسد
بعد بس روز از خدا نعمت رسد

*Goft Salih çûnki kerdid in hased,
Ba'di sih rûz ez Hudâ nikmet resed.*

«Hazret-i Sâlih, kaymine dedi ki: bu hasedi ve deveyi öldürme cıvâ-yetini ettiğiniz için üç gün sonra size Allahın intikamı gelecektir».

2529

بعد سه روز دگر از جان ستان
آفی آید که دارد سه نشان

*Ba'di sih rûz-ı diger ez can-sitân,
Âfetî âyed ki uared sih nişân.*

«Can alan Allah tarafından üç gün sonra size bir âfet gelecektir ki üç nişânı vardır».

رنگ روی جلتان گردد دگر

رنگ رنگ مختلف اندر نظر

Reng-i ruy-i cümletan gerded diger,

Reng-i reng-i muhtelif ender naZar.

«Hepinizin yüzündeki renk değişecek, nazarlara karşı muhtelif renklerde görülecektir».

روز اول رویتان چون زعفران

در دوم رو سرخ همچون ارغوان

Rûz-ı evvel rûyitan çûn zagferân,

Der duvumrû surH hemçûn erguvân.

«Birinci gün yüzünüz safran gibi sarı, ikinci gün ergovan gibi kırmızı olacaktır».

در سوم گردد همه روها سیاه

بعد زان اندر رسد قهر اله

Der sivum gerded heme rûhâ siyâh,

Ba'd zan ender resed Kahr-ı ilâh.

«Üçüncü gün bütün yüzler karacak, daha sonra Allahın kahrı erişecektir».

گر نشان خواهید ازمن این وعید

کره ناله بسوی که دويد

Ger nişân Hâhid ezmen in vaîd,

Kurre-i nâKat be sûy-i kuh devîd.

«Eğer bu korkunç haberin benden nişanını isterseniz, devenin yavrusu dağa doğru kaçmıştır».

گر تو اندیش گرفتن چاره هست

ور نه خود صرغ امید از دام جست

Gertu endîş-i giriften çâre hest,

V'er ne Hod murg-ı ümîd ez dâm cest.

«Onu tutabilerseniz kurtulmanıza çare vardır. Yoksa ümit kuşu tuzaktan uçmuş ve gitmiştir».

Kazây-ı İlâhî'yi (Muallâk) ve (Mübrem) diye ikiye ayırırlar. Kazây-ı muallâk, vukû'u, yâhud def'i başka bir şey'in vukû'una bağlı olan kazâdır derler. Sadaka verenin ömrünün artması gibi.

Kazây-ı mübrem ise; Hiç bir çare ile def'i kâbil olmayan, mutlaka olması mukadder bulunan hâdisedir. Her yaşayanın mutlaka ölmesi gibi.

Kazaların muallak, yâhud mübrem olduğu pek de belli olmadığından, mutlaka helâk olacaklarını kendilerine anlatmak için Sâlih Aleyhis-selâm kavmine demişti ki: «Kaçan deve yavrusunu tutabilerseniz kurtulmanıza imkân vardır. Tutamadığınız takdirde halâsınıza ümid yoktur».

کس نتانست اندر آن کره رسيد

رفت در کهسارها شد نابيد

Kes nitânest ender ân kurre resîd,

Reft der kuhsârhâ şud nabeîd.

«Hiç kimse yetişip o yavruyu tutamadı, Yavru dağlara kaçtı ve görünmez oldu».

همچو روح پاک کو از ننگ تن

می گریزد جانب رب المنن

Hemçû rûh-ı pâkku ez neng-i ten,

Mîgirized cânib-i rabb-ül- minen.

«Yavrunun kaçışı, temiz bir ruhun cesedden utanıp, cânib-i İlâhiye firârı gibi oldu».

گفت دیدید آن قضا مبرم شدست

صورت امیدرا گردن زدست

*Goft didîd ân KaZâ mübrem şudest,
Sûret-i ümmîdrâ gerden zedest.*

«Sâlih Aleyhisselâm dedi ki: Gördünüz yâ! Hakkınızdaki kazây-ı İlâhî mübrem olmuş, ümid sûretinin boynunu vurmuştur».

Hazret-i Mevlânâ, deve yavrusundan ve onu elde edebilmekten maksadın ne olduğunu anlatmak için buyuruyor ki:

2538

کره ناکه چه باشد خاطرش

که بجا آید ز احسان و برش

*Kurre-i nâKa çi bâşed HâTîreş,
Ki becâ ârîd zi ihsân u bereş.*

«Deve yavrusu nedir? Sâlih Aleyhisselâmın hatıradır ki iyilikle, hayr ve hasenât ile onu yerine getiriniz».

2539

گر بجا آید دلت رستید ازان

ورنه نومیدید و ساعدرا گزان

*Ger becâ âyed dîleş restîd ezân,
V'er ne nevmîdîd u sâid râ gezân.*

«Eğer peygamberin gönlü olursa, o azabdan kurtulacaksınız; yoksa ümitsizlikle ellerinizi, kollarınızı ısıracaksınız».

İhtimâl ki Semûd kavminin helâki hakkındaki kazây-ı İlâhî bir kazây-ı muallak idi. Yâni imâna gelmekle peygamberlerinin gönlünü ederler ve onu hoşnud kılarılarsa kurtulacaklar, aksi takdirde helâk olacaklardı. Semûd kavmi, Hazret-i Sâlih'in gönlünü etmedikleri için o muallak kazâ, mübrem şeklini almış ve hepsi birden Azâb-ı İlâhiye uğramışlardı.

چون شنیدند این وعید منکدر

چشم بهادند و آنرا منتظر

*Çûn şenîdend in vaîd-i münkedir,
Çeşm binhâdend u ânrâ munTazır.*

«Bu kederli haberi işitince zuhûruna göz diktiler ve onu beklemeye başladılar».

2541

روز اول روی خود دیدند زرد

می زدند از نا امید آه سرد

*Rûz-ı evvel rûy-ı Hod dîdend zerd,
Mî zedend ez nâ ümîd-i âh serd.*

«Birinci gün yüzlerini sararmış görünce ümitsizlikle soğuk soğuk âh çektiler».

2542

سرخ شد روی هم روز دوم

نوبت امیدو توبه گشت گم

*SurH şud ruy-i hem rûz-i duvum,
Nevbet-i ümmîd-i tevbe geşt gum.*

«İkinci gün hepsinin yüzü kızardı. Ümit ve tevbe nöbeti kayboldu».

2543

شد سیه روز سوم روی همه

حکم صالح راست شد بی ملحه

*Şud siyeh rûz-i sivum rûy-i heme,
Hükm-i Sâlih râst şud bî melhame.*

«Üçüncü gün hepsinin yüzü karardı. Sâlih'in hükmü; cengsiz, l'tiraz-sız doğru çıktı».

چون همه بر نا امیدى سر زدند
همچو مرغان در دو زانو آمدند

Çün heme ber nâ ümîdî ser zedend,
Hemçû mürgân der du zânu âmedend.

«Hepsi de ümitsizliğe düşünce kuşlar gibi dizleri üstüne çöktüler».

در نبی آورد جبریل امین
شرح این زانو زدند را جائین

Der Nubî âverd Cibrîl-i emîn,
Şerh-i in zânû zedenra câsemîn.

«Bu diz çökmenin şerhini Cibril-i emîn Kur'an'da (câsimîn) kelime-
siyle getirmiştir».

Cenâb-ı Pirin telmih ettiği şu Âyetlerdir ki Sûre-i A'raftadır :

وَالِیْ تَمُودَ أَخَاهُ صَالِحًا قَالَ یَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ
مَا لَكُمْ مِنْ آلِهِ غَیْرُهُ قَدْ جَاءَ تَكْمِیْنُهُ مِنْ رَبِّكُمْ
هَـذِهِ نَافَةُ اللَّهِ لَكُمْ آیَةٌ فَذَرُوهَا تَاكُلْ فِیْ اَرْضِ اللَّهِ
وَلَا تَمْسُوْهَا بِسُوْءٍ فِیَا خُنْكَمُ عَذَابٌ اَلِیْمٌ ﴿١٠﴾
وَاذْكُرُوْا اِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَآءَ مِنْۢ بَعْدِ عَادٍ وَبَوَّأَكُمْ
فِی الْاَرْضِ تَحْذِیْرًا مِنْۢ سُلُوْهَا قُصُوْرًا وَتَنْحِیْرًا
الْحِجَابُ اَلْبِیُّوْتَا فَادْكُرُوْا الْاِلَآءِ اللَّهِ وَلَا تَعْتَوْا فِی الْاَرْضِ

مُفْسِدِیْنَ ﴿٩﴾ قَالَ الْمَلَاُ الَّذِیْنَ اسْتَکْبَرُوْا مِنْ قَوْمِهِ
لِلَّذِیْنَ اسْتَضَعِفُوْا مِنَ اٰمَرٍ مِنْهُمْ تَعْلَمُوْنَ اَنْ صَالِحًا
مِّنْ سُلْ مِّنْ رَبِّهِ قَالُوْا اِنَّا بِنَا اُرْسِلَ بِهٖ مُّوْمِنُوْنَ ﴿١٠﴾ قَالَ
الَّذِیْنَ اسْتَکْبَرُوْا اِنَّا بِالَّذِیْ اٰمَنْتُمْ بِهٖ كَافِرُوْنَ ﴿١١﴾
فَعَمَرُوْا النَّاقَةَ وَعَتَوْا عَنْ اٰمْرِ رَبِّهِمْ وَقَالُوْا یَا صَالِحُ
اِنَّا بِنَا تَعْدُنَا اِنْ كُنْتَ مِنَ الْمُرْسَلِیْنَ ﴿١٢﴾ فَآخَذَتْهُمْ
الرَّجْفَةُ فَاصْحَوْا فِیْ دَارِهِمْ جَاثِمِیْنَ ﴿١٣﴾ فَقَوْلِیْ عَنْهُمْ
وَقَالَ یَا قَوْمِ لَقَدْ اَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَآةَ رَبِّیْ وَنَصَحْتُ
لَكُمْ وَلٰكِنْ لَا تَحْتَبُوْنَ لِنَاصِحِیْنَ ﴿١٤﴾

«Semûd kavmine de birâderleri olan, yâni o kabileden bulunan Sâ-
lihi, peygamber olarak gönderdik. Sâlih onlara dedi ki: Ey kavmim; Al-
laha ibâdet ediniz, sizin ondan başka ma'budunuz yoktur. Size Rabbiniz
tarafından, onun kemâl-i kudretine, benim de sıdk-i nübüvvetime bir
beyyine gelmiştir. İşte şu Allah devesi sizin için bir mu'cizedir. Onu bıra-
kın da Allahın arzından otlansın. Ona kötülükle dokunmayın, yâni kötü-
lük etmeyin ki, sonra sizi acıklı bir ölüm yakalar. Hatırlayın ki Allah
sizi Âd kavminden sonra arz üzerinde mekin ve onlara halef kıldı ve yer
yüzünde sizi iskân etti. Onun düz ve yumuşak yerlerinde köşkler yapı-
yorsunuz ve ev olmak için dağları oyuyorsunuz. İmdi, Allahın ni'metle-
rini yâd ediniz. Arz üzerinde müfsidlik etmede ileri gitmeyiniz. Sâlih'in
kavminden mütekebbir ve müteazzim olanlar aralarından imân etmiş
olan zuafâ ve acezeye: Sâlih'in hakikaten Rabbi tarafından olduğunu bili-
yor musunuz yâni onun hakikaten bir Nebiyy-i mürsel bulunduğuna ina-
nıyor musunuz? dediler. Onlar da: Evet. Biz, O'nun gönderildiğine, yâni
tevhid ve ibadet gibi bize getirdiği şeylere inandık cevâbını verdiler. Se-

müd kavminin mütekebbir kâfirleri dediler ki: Biz, sizin inandıklarınızı inkâr ediyoruz. Mu'cize devesinin arka ayaklarındaki sinirleri kesip onu öldürdüler ve Allahın emrine isyân ettiler. Bir de, ey Sâlih; hakikaten peygamberlerden isen bizi korkutmak istediğin azabı getir de görelim, dediler. Bunun üzerine onları bir titreme, yâni hareket-i arz yakaladı da, evlerinde ve diz çökmüş bir hâlde helâk oldular. Sâlih Peygamber onlardan yüz çevirdi. Ey kavmim; Ben size Rabbimin risâletini, yâni emirlerini ve nehiylerini anlattım ve size nasihatte bulundum, yâni hayırhahlık gösterdim. Lâkin siz nasihat verenleri sevmediniz⁴⁴»

Ba'zı müfessirine göre, Sâlih Aleyhisselâmın bu son hitâbı Semûdîlerin deveyi öldürmesi üzerine vâki' olmuştur. Ba'zıları ise: Hazret-i Sâlih bu sözleri kavminin helâkinden sonra onların ruhlarına hitâben söyledi demişlerdir ki aşağıda geleceği veçhile Hazret-i Mevlânânın mütâleası da öyledir.

(Câsimin) kelimesinin «Diz çökenler» demek olması ve diz çökmenin bir nev'i ta'zîm tavrı bulunması dolayısıyla Cenâb-ı Pir Efendimiz bir nükte beyân ediyor :

2546

زانو آن دم زن که تعلیمت کنند

وز چنین زانو زدن بیت کنند

Zânû ân demzen ki ta'lîmet kunend,
V'ez çûnîn zânû zeden bîmet kunend.

«Seni okuttukları ve Semûd kavmi gibi (câsimin) olmaktan korkuttukları vakit diz çök».

Yâni kâmil bir mürebbî huzurunda yeni derse başlamış çocuk gibi onun ta'lîmâtını dinle. Yoksa Allahın kahır gelince seni mecbûri olarak çökertir.

2547

منتظر گشتند زخم قهر را

قهر آمد نیست کرد آن شهر را

MunTazır geştend zaHm-ı Kahr râ,
Kahr âmed nîst kerd ân şeh'r râ.

«Semûd kavmi, kahr-ı İlâhî yarasını beklemeye başladılar. O kahr geldi ve o şehir halkını mahvetti».

(44) Sûrei A'raf: 73-79.

2548

صالح از خلوت بسوی شهر رفت

شهر دید اندر میان دود و تفت

Salih ez Halvet be suy-i şeh'r reft,
Şehr dîd ender meyân-ı dûd u teft.

«Sâlih Aleyhisselâm çekilmiş olduğu halvethânenen şehre doğru gitti. Orasını duman ve ateş içerisinde gördü».

2549

ناله از اجزای ایشان می شنید

نوحه پیدا نوحه گویان نابدید

Nâle ez eczây-ı işân mî şenîd,
Nevha peydâ nevha gûyân nâbedîd.

«Helâk olan kavmin eczâsından ma'nen iniltieler işitti. Ağlama vardı, lâkin ağlayanlar görünmüyordu».

2550

زاستخوانها شان شنید او ناله ها

اشک ریزان جانسان چون ژاله ها

Z'istüHânâ şân şenîd û nâlehâ,
Eşk rîzân câmşân çûn jâlehâ.

«Hazret-i Sâlih onların kemiklerinden iniltieler duydu. Ruhları çığ dâneleri gibi yaşlar döküyordu».

2551

صالح آن بشنید و گریه ساز کرد

نوحه بر نوحه گران آغاز کرد

Sâlih ân b'îşnîd u gîrye sâz gerd,
Nevha ber nevha giran âgâz gerd.

«Cenâb-ı Sâlih, o iniltieleri işitti ve ağlamaya başladı. O ağlayan ruhlar için göz yaşları döktü».

گفت ای قوم باطل زیسته
وز شما من پیش حق بگریسته

*Goft ey Kavm-i bebâTıl zîste,
V'ez şumâ men pîş-i Hak b'egrîste.*

«Dedi ki: Ey bâtil içinde yaşayan kavm; ey Hakkın huzurunda kendilerinden ağladığım ümmet».

2553

حق بگفته صبر کن بر جور شان
پند شان ده بس نماید از دور شان

*HaK be gofte Sabr kun ber cevr-i şân,
Pend şân dih bes nemand ez devr-i şân.*

«Cenâb-ı Hak, benim ağlayışına karşı buyurdu ki: Onların cefâsına sabret, kendilerine nasihat ver. Devirlerinden çok bir şey kalmadı».

Yâni helâk olmaları yaklaştı.

2554

من بگفته بند شد پند از جفا
شیر پند از مهر جو شد وز صفا

*Men be gofte bend şud pendez cefâ,
Şîr-i pendez mîhr cû şud v'ez Safâ.*

«Ben de Hakka arzettim ki: İlâhî, onların ettikleri cefâ dolayısıyla benim nasihat edecek dilim tutuldu. Nasihat sütü, şefkat ve safâ te'siriyle coşar».

2555

بسکه کردند از جفا بر جای من
شیر پند افسرده در رکهای من

*Beski kerdend ez cefâ ber cây-ı men,
Şîr-i pend efsurde der reghây-ı men.*

«Bana o kadar cefâ ettiler ki, nasihat sütü damarlarımda dondu kaldı».

حق مرا گفته ترا لطفی دم
بر سران زخما مرهم نهم

*HaK merâ gofte tura luTfî dihem,
Ber serân-ı zaHmâ merhem nihem.*

«Cenâb-ı Hak bana buyurdu ki: Sana lutfederim, onların açmış oldukları tekzib ve istihzâ yaralarına merhem korum».

2557

صاف کرده حق دلما چون سما
روفته از خاطرم جور شما

*Sâf kerde haK dilemrâ çûn semâ,
Rûfte ez. HaTîrem cevr-i şumâ.*

«Allahü Zülcelâl, hâtırımdan sizin cevrlerinizi sildi süpürdü ve kalbimi semâ gibi bir hâle getirdi».

2558

در نصیحت من شده بار دگر
گفته امثال و سخنها چون شکر

*Der naSîhat men şude bâr-i diger,
Goft e msâl u suHanhâ çûn şeker.*

«Ben tekrar hayırhahlık va'disinde çok meseller ve şeker gibi sözler söyledim».

2559

شیر تازه از شکر انگيخته
شیر و شهدی با سخن آميخته

*Şîr-i tâze ez şeker engîHte,
Şîr-u şehdî bâ suHan âmîHte.*

«Şekerden taze süt peydâ ettim, sözüme bal ve şeker kattım da öyle söyledim».

در شما چون زهر گشته آن سخن
زانکه زهرستان بدید از بیخ و بن

*Der şumâ çûn zehr geşte ân şehun,
Zânki zehristân budîd ez bîHubun.*

«Benim o tatlı sözlerim size zehir oldu. Çünkü kökten, temelden bir zehirlik idiniz».

2561

چون شوم غمگین که غم شد سرنگون
غم شما بودید ای قوم حرون

*Çûn şevem gamgîn ki gam şud ser-nigûn,
Gam şumâ budîd ey Kavm-i harûn.*

«Neden mağmum olayım ki gam, tepetaklak oldu. Ey âsi kavm; asıl gam siz idiniz».

2562

هیچ کس بر مرگ غم نوحه کند
ریش سر چون شد کسی مو بر کند

*Hîç kes ber merg-i gam nevha kuned,
Rîş serçûn şud kesî mu berkened.*

«Hiç kimse gamın ölümüne ağlar mı? Baştaki yara iyileşti diye bir şahıs saçını, sakalını yolar mı?»

Sâlih Aleyhisselâmın helâk olmuş kavmine fart-ı merhametinden ağlaması, sonra da onlara hitâb ile hakikate müteallik sözler söylemesi istiğrâb edilmesin. Semûd kavminin helâk olan bedenleri idi. Ruhları bâki olduğu için dünyâda sözünü dinlemedikleri peygamberin hitabını işitiyorlardı.

Ayn-ı hâl Bedr gazâsında da vuku' bulmuştur. Muharebe bittikten sonra müşriklerin ölüleri bir çukura doldurulmuş, üstleri toprakla örtülmüştü. Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz çukurun başına gitti. Oradaki-lerin isimleriyle hitab ederek: «Biz; Rabbimizin bize va'dylediğini hak ve sâbit olarak bulduk. Siz de Rabbinizin size va'dylediğini hak ve sâbit

olarak buldunuz mu?» diye seslendi. Hazret-i Peygamberin şu hitâbını hayretle dinleyen Cenâb-ı Ömer Radiyallâhü Anh: «Yâ Resûlallâh ruhu olmayan cesedlere niçin söz söylüyorsunuz?» diye sordu. Salla'llâhü Aley-hi Vesellem Hazretleri: «Nefsim yed-i kudretinde olan Allaha yemin ederim ki söylediklerimi siz onlardan daha iyi işitemezsiniz, yâni onlar siz-den daha iyi duyarlar, lâkin cevap veremezler» buyurdu.

2563

رو بخود کرد و بگفت ای نوحه گر
نوحه ات را می نبرد این نفر

*Rû be Hod kerd u begoft ey nevhager,
Nevha etrâ mî nîrzed in nefer.*

«Sâlih Aleyhisselâm kendisine tevcih-i hitab ile dedi ki: Ey ağlayan; bu gürûh senin ağlamana değmez».

2564

کثر مخوان ای راست خواننده مین
کیف آسا خلف قوم ظالمین

*Kej meHân ey râst Hânende mubîn,
«Keyfe âsâ Hulf-ı Kavmîn Zâlimîn».*

«Ey Kur'ân-ı Mübînî okuyan, yanlış okuma. Ben zâlim bir kavmin arkasından nasıl mahzun olayım?»

Bu beytte Kur'ân-ı Azimden iktibâs edilmekle berâber hafif bir de-ğiştirilme yapılmıştır. Yâni Âyet:

فَكَيْفَ أَتَى عَلَى الْقَوْمِ كَافِرِينَ ﴿٤٥﴾

iken beyitteki şekilde nazma sokulmuştur. İslâm edebiyatçıları buna (tağyir-i yesir) diyorlar. Ve yapılmasını câiz görüyorlar, (Kâfirin) de-nilmek mümkün iken Cenâb-ı Pirin (Zâlimîn) kelimesini kullanması, Allâhü a'lem zulmün küfürden eşed olduğunu imâ için olsa gerektir. Bir de Âyet-i Kerime, Şuayb Aleyhisselâmın sözünü hikâye ettiği hâlde Hazret-i Mevlânâ onu Sâlih Peygamber lisânından naklediyor. Buna se-beb de :

لَا نَفَرَ قُبْرُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ

Âyet-i Kerimesinde beyân buyurulan peygamberler arasındaki ittihad-
dır. Nitekim Şârih Ankaravî «Fil'hakika Şuayb Aleyhisselâmın böyle de-
mesi, hemen Sâlih Aleyhisselâmın böyle demesidir» diyor.

2565

باز اندر چشم و دلاو گریه یافت

رحمتی بی علتی در وی بتافت

*Bâz ender çeşm u dil û girye yâft,
Rahmetî bi illeti der vî betâft.*

«Tekrar Sâlih Aleyhisselâm, gönlü gözünde ağlamak hissi buldu.
Kendisinde sebebsiz bir merhamet parladı».

2566

قطره می بارید و حیران گشته بود

قطره بی علت از دریای جود

*KaTre mâ bârîd u hayrân geşte bûd,
KaTreî bi illet ez deryây-ı cûd.*

«Gözleri damlalar yağdırıyor. Kendi ise bu hâle hayran kalıyordu.
O damlalar, rahmet deryâsının sebebsiz katraları idi».

2567

عقل او می گفت کین گریه زچیت

بر چنان افسوسیان شاید گریست

*Akl-ı û mîgoft k'in girye ziçîst,
Berçûnân efsûsyân şayed girîst.*

«Onun akli diyordu ki: Bu ağlama neden? Hallerine teessüf edilecek
olan bu herifler ağlamaya değer mi?»

(46) Sûrei Bekara: 285.

2568

بر چه می گریی بگو بر فلشان

بر سپاه کینه بد فلشان

*Ber çi mi giryî bigû ber fi'lişân,
Ber sipâh-ı Kîne-i bed na'lişân.*

«Söyle! Niçin ağlıyorsun? Onların ef'âline mi, yoksa nalları tersine,
yânî önü arkasına gelmek üzere çakılmış bir orduya benzeyen kindar-
lıklarına mı?»

Geçen derslerimizde bahsi geçmişti. Düşmanı aldatmak için at nal-
ları tersine, yânî önü, arkasına gelmek üzere mihlatılmış da süvârisi
aks-i tarafa gitti zannı verilirmiş. Buradaki (Bed nâl) da o demek ola-
cak.

2569

بر دل تاریک پرژنگار شان

بر زبان زهر همچو مار شان

*Ber dil-i târik-i pür-jengârîşân,
Ber zebân-ı zehri hemçû mârişân.*

«Onların karanlık ve pash kalblerine mi, yoksa yılan gibi zehirli
dillerine mi ağlıyorsun?»

2570

بر دم و دندان سگسارانہ شان

بر دهان و چشم کزدم خانه شان

*Ber dum-u-dendân-ı segsârâne şân,
Ber dehân-u-çeşm-i kejdum Hâne şân.*

«Onların sansar gibi nefeslerine ve dişlerine mi, yoksa akreb yuvası
gibi olan ağızlarına ve gözlerine mi?»

برستیزو تسخرو افسوشان
شکر کن چون کرد حق محبوشان

Ber sitiz u tesHir u efsûs şân,
Şükr kun çûn kerd HaK mahbûs şân.

«Onların inâdına mı, istihzâsına mı ağlayıp müteessir oluyorsun? Allahın onları dünyâda toprak altında, ukbâda ise cehennemde habseyle-diğine şükr ve hamdet».

Evet. Zâlimlerin helâk olması, hattâ iktidardan düşerek bir şey ya-pamıyacak bir hâle gelmesi, mazlumlar için ve bütün âlem hakkında azîm bir ni'mettir. Nitekim Kur'ân-ı Kerimde:

فَقُطِعَ دَائِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٥﴾

Yâni: «Zâ'imlerin ardı, arkası kesildi» denildikten sonra «Hamd, Âlemle-rin rabbi olan Allah'adır»⁴⁷, buyurulmuş ve bunun pek büyük bir ni'met olduğuna işâret edilmiştir.

دستشان کتر بایشان کتر چشم کتر
مهرشان کتر صلحشان کتر خشم کتر

Dest şân kej pâysân kej çeşm kej,
Mihr şân kej Sulhşân kej Hışm kej.

«Onların elleri de, ayakları da, gözleri de, muhabbetleri de, sulhleri de, gazabları da eğri idi».

Yâni gördükleri, düşündük'leri ve yaptıkları işler temâmen çarpıktı.

(47) Sûrei En'am: 45.

از پی تقلید و از رایات نقل
بانهاده بر سر این پیر عقل

Ez-pey-i taKlîd u ez râyât-ı naKl,
Pâ nihâde ber ser-i in pîr-i aKl.

«Semûd kavmi, mukallid ve alay alay nakledilen saçma sözlere tâbî' oldukları için, bu ihtiyâr ve müdebbir aklın başına basmışlar, yâni nasi-hatlerine kulak vermemişlerdi».

Ma'lumdur ki taklid: Bir kimsenin kavlini ve fi'ilini hakikat bilerek ona göre hareket etmektir ki bunu yapana mukallid denir.

Taklidin iyisi olur, kötüsü olur. Meselâ biz i'tikadda (Ebû Mansûr-ı Mâtürîdî)nin, amelde (İmâm-ı A'zam Ebû Hanife)nin mukallidiyiz. Bu, iyi bir takliddir. Maalesef içimizde mason ve komünist olanlar vardır. O da kötü bir takliddir.

Semûd kavmi de, bütün müşrikler de bu kötü mukallidlerd'ın idiler. Dedelerinden, babalarından ne görmüş, aralarında bilgiç geçirenlerden ne işitmiş iseler, onları hakikat sanmışlar ve aldanmışlar, görüp işittik-leri şeylerin ma'kûl olup olmadığını düşünmeye lüzum görmemişler, on-ları körü körüne tatbîke çalışmışlardı. Bundan dolayı enbiyâ ve evliyâ'nın hak sözlerini, görüp işittiklerine uymadıkları için kabul etmiyorlar, şu hareketleriyle akl ve fikri ayak altına alıp çiğnemiş oluyorlardı.

Onların bu düşünceleri ve sapıklıkları Kur'ân-ı Kerim'de :

إِنَّا وَجَدْنَا

أَبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَارِهِم مُّهُتَدُونَ ﴿٤٨﴾

Yâni: «Biz, babalarımızı, dedelerimizi bu i'tikad ve amel üzerine bulduk, biz de onların izlerinde yürüyoruz, gitmiş oldukları yola gidiyoruz der-ler»⁴⁸.

(48) Sûrei Zühruf: 22.

از بهشت آورد بزدان بندگان
نا نماید شان سقر پروردگان

Ez behişt âverd Yezdân bendegân,
Tâ nümâyed şân saKar perverdigân.

«Cenâb-ı Hak, cehennemlik şahısları kendilerine göstermek için cennetten bir takım kullarını, yâni nebîleri, velileri dünyâyâ getirmiştir.»

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ, mevzu' ile ilgisi sebebiyle Sûre-i Rahmândaki bu Âyetin ma'nâsı ile ilgili beyânda bulunuyor. Sûre-i Rahmân Mekkede nâzil olmuştur. Nüzûlüne sebep de Kur'an'da (Rahmân) ism-i şerifinin zikri üzerine müşrikler tarafından :

— Rahmân kimdir ve nedir? bilmiyoruz, denilmesi, yâhud yine müşrikler tarafından :

— Kur'anı Muhammede öğretenler var! isnadında bulunulmasıdır. Bu sûre-i Celile:

الرَّحْمٰنُ ۝ عَلَّمَ الْقُرْآنَ ۝ خَلَقَ الْاِنْسَانَ ۝ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ۝

Yâni: «Merhameti her şeye şâmil olan Allah, Kur'an'ı peygamberine ta'lim eylemiş ve insanı yaratıp maksadını anlatmayı ona öğretmiştir⁵⁰.»

Âyetleriyle başlar. Hazret-i Mevlânânın izah ettiği Âyetleri Hüseyin Vâiz rahimehullah (Mevâhib-i Aliyye) isimli tefsirinde şöyle anlatır :

مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ ۝ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ

لَا يَبْغِيَانِ ۝ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝

«Allah, birbiriyle karşılaşan iki denizi salıverdi. Aralarında bir berzâh, yâni hâil vardır ki o denizler hududlarını tecâvüz etmezler ve yekdiğerine karışmazlar. Ey insanlar ve cinler, Rabbinizin hangi ni'metlerini tekzib ve inkâr edebilirsiniz?⁵¹»

(50) Sûrei Rahman: 1-4.

(51) Sûrei Rahman: 19-21.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا الْفِئْتَا
عَلَيْهِ آبَاءُنَا أَوْ لَوْ كَانَ آبَاؤُهُمْ لَا يَفْقَهُونَ شَيْئًا وَلَا
يَهْتَدُونَ ۝

«Kezâ, müşriklere Allahın inzâl ettiği kitab ve şeriate uyun denilince: Biz, babalarımızı tabi' bulduğumuz şeylere uyarız cevâbını verirler. Ya, babaları bir şey anlamaz ve doğru yolu bulamaz bir hamâkatte iseler?⁴⁹» gibi Âyetlerle haber verilmektedir.

Beytte bir (râyât-ı nakl) terkiibi geçmektedir ki (nakl sancakları) demektir. Ben onu «alay alay naklolunan saçma sözler» diye terceme ettim. Çünkü sancak alaylarda bulunur.

(Râyât) kelimesi (re'y)in fârisi telâffuza göre cem'i de olabilir. Bu takdirde ma'nâ: «Semûd kavmi mukallid ve dedelerinden, babalarından nakledilen düşüncelere tâbi' olduklarından pîr-i aklın başına basmışlardı» olur.

پیر حری حمله گشته پیر حر
از ریای چشم و گوش یکدگر

Pîr-ı hür nî cümle geşte pîr-i Har,
Ez riyây-ı çeşm u gûş-ı yekdigir.

«Bunlar, hür birer ihtiyâr değil, birbirinin gözüne ve kulağına riyâ-kârlık etmek için yaşlı eşek olmuşlardı.»

Yâni Semûdiler arasında ihtiyâr ve tecrübekâr olanlar varsa da onlar da başkalarına karşı eslâfa tâbi' olduklarını göstermek mürâiliginde bulunduklarından âdetâ yaşlı eşek derekesine düşmüşlerdi.

(49) Surei Bekara: 170.

Eshâb-ı Kirâmdan Câbir bin Abdillâh radiyallâhü anhümânın şöyle dediğini Hâkim rivâyet etmiştir: «Hazret-i Peygamber bu sûreyi sonuna kadar okudu, sonra buyurdu ki: «Neden sizi böyle sâkit görüyorum? Cinniler, Allah'ın bu sülâline karşı sizden daha iyi hareket ediyorlar. Ne vakit (Febieyyi âlâi rabbikûmâ tûkezzibân) Âyetini okusalar: «Hayır, yâ Rab-bî; senin ni'metlerinden bir şeyi inkâr edemeyiz. Her hususta sana ham-dolsun, diyorlar.» buyurdu.

Demek ki bu Âyetler okundukça aynı sûretle cevap verilmek, hiç olmazsa Cenâb-ı Hakkın bitmez, tükenmez ni'metlerine karşı hamdedilmek lâzımdır.

Âyet-i Kerîmedeki (Bahreyn), yâni iki deniz için (Bahr-i Fâris) ve (Bahr-i Rûm) diyenler olmuştur. Bahr-i Fârisin, Hind okyanusu, Bahr-i Rûmun Akdeniz olmasına göre aradaki hâilin Süveyş kanalı olduğunu söyleyenler vardır. Hattâ (yeltagyân) fi'ilinin istikbâl ma'nâsına alınarak, yâni: «İki deniz karşılaşacak» ma'nâsı çıkarılarak Süveyş kanalının âtîde açılacağına işâret buyurulduğu da haber verilmiştir.

Ba'zı müfessirler de: İki denizden maksad: Erkek ve kadının nutfe-sidir ki rahimde karşılaşırlar ve onların birleşmesinden doğma ve tenâ-sül vuku'a gelir mütâleasında bulunmuşlardır.

Muhakkıklar ise onu başka türlü izah ederler. Meselâ İmâm-ı Kuşeyrî: Bahreyn'den maksad: Havf ü recâ, yâhud kabz u bast, yâhud üns ü heybet gibi kalbi hallerdir. Aradaki Berzah ise Allahın kudretidir diye te'vil etmiştir.

Hazret-i Mevlânâ da o bahreynin ma'nevi olduğuna kâildir. İki denizden maksad: Cennetlik ve cehennemlik insanlardır der ve şu sûretle izâh eder :

2576

اهل نار و خلد این همدکان

در میانشان برزخ لایقیان

Ehl-i nâr-u-Huldra in hem-dükân,
Der meyânşân berzah-ı Lâ-yebgyân.

«Nâr ve nûr ehli olanları, yâni cehennemliklerle cennetlikleri bir dükkânda çalışan esnaf gibi gör. Bir dükkânda çalıştıkları, yâni dünyâda berâber yaşadıkları hâlde aralarında ma'nevi bir berzâh, bir mâni'a vardır ki birbirine karışmazlar».

Bir memleket, bir şehir, bir semt, bir mahalle, hattâ bir ev içinde oturan insanlar sûretâ muhtelit görünürler. Bu i'tibâr ile bir dükkânda çalışan ve aynı san'atle meşgûl olan esnâfa benzerler. Fakat sûri ihtilât-

larına rağmen aralarında ma'nevi bir hâil vardır ki birleşmelerine meydan vermez. Kendilerini mü'min ve gayr-ı mü'min olarak ikiye ayırır. O mâni' de din ve ahlâktır.

2577

اهل نار و اهل نور آمیخته

در میانشان کوه قاف انگیزه

Ehl-i nâr u ehl-i nûr âmiHte,
Der meyânşân kûh-ı Kâf engiHte.

«Nâr ve nûr ehli olanlar, sûretâ karışmışlardır. Lâkin aralarında Kâf dağı kadar bir mâni' vardır».

Meselâ; (Sûre-i Tahrîm)deki şu Âyet-i Kerimeyi okuyalım :

ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ كَفَرُوا امْرَأَتَ

نُوحٍ وَامْرَأَتَ لُوطٍ كَانَتَا تَحْتَ عَبْدٍ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ

فَخَنَّاهُمْ فَلَمْ يُغْنِيَا عَنْهُمَا مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَقِيلَ ادْخُلَا النَّارَ

مَعَ الدَّٰخِلِينَ ﴿٥٠﴾

«Küfürde sebât göstermiş ve imân etmemiş olanlar için, Allah bir mesel îrâd eyledi, yâni bir misâl gösterdi. Nûh ve Lût peygamberlerin haremelerini ki kullarımızdan iki abd-i sâlihîn taht-ı nikâhında idiler. O kadınlar, zevcelerine hıyânet ettiler. (Buradaki hıyânetten fuhs ma'nâsı anlaşılmasın. Maksad: Her ikisinin de kocalarının peygamberliğini tasdik etmemiş olduklarıdır) Bu iki peygamber, azâb-ı İlâhiyi o kadınlardan def' edemedi. (Yâni peygamber haremî olmaları, küfürleri dolayısıyla o kadınları azâb-ı İlâhiden kurtaramadı Nûhun karısı Tûfanda boğuldu, Lût'un karısı başına taş düşerek öldü.) Âhirette ise onlara: Cehenneme girenlerle siz de girin denilecektir⁵²».

İşte şu mesel-i İlâhi, yukarıki beyti pek güzel izah eder. Bu kadınlar, iki Nebiyy-i muhterem ile bir evde, bir yatakta bulunacak kadar ihtilât

(52) Sûre-i Tahrîm: 10.

etmişlerdi. Fakat aralarında Kâf dağı kadar bir mâni'a vardı ki bu zevc-i mükerremlerinin îmânı, kendilerinin küfrü idi.

Kâf dağı: Büyüklüğünden kinâye olarak kullanılan bir tâbirdir.

Hazret-i Mevlânâ, bu sûri ihtilât ile ma'nevi adem-i imtizâcî bir, misâl ile izah ediyor ve diyor ki :

2578

همچو در کان خاک و زر کرد اختلاط

در میانشان صد بیابان و رباط

Hemçû der kân Hâk-u-zer kerd iHtilât,

Der meyân şân Sad beyâbân-u-ribât.

«Meselâ ma'den içinde altın ile toprak karışıktır. Fakat ikisinin mahiyeti arasında yüzlerce çöl ile vakf han vardır».

Ribât: Gariblere mesken olmak üzere eshâb-ı hayr tarafından yapılmış binâlardır. Vakf han diye terceme ettim.

2579

همچنانکه عقد در درو شبه

مخلط چون میمان یکشبه

Hemçûnân ki akd-i dürr ü şebah,

MuHtelîT çûn mîhmân-ı yekşebah.

«Kezâ inci ile boncuktan müteşekkîl bir gerdanlıkta bu iki cevherin bulunması, bir handa bir gece kalacak iki misâfirin ihtilâtı gibidir».

Şibih: Hafif ve siyâh bir taş. ma'nâsına imiş.

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki: Kıymetli inci ile değersiz boncuktan yapılmış bir gerdanlık var. Mahiyeti ayrı olan bu iki maddenin bir dizide bulunması, değerlerinin aynı olmasını icab etmez. Bir handa bir gece kalacak yolcuların o kadar müddet bulunmalarına benzer. Gerdanlığın kopup da dizisi dağıldığı gibi inci ve boncuk birbirinden ayrılır. Daha garibi bir âle içinde böylece adem-i ünsiyyet görünür.

Dünyâda mecbûren ve sûretâ bir arada bulunan cinsiyyet muhâlifleri âhirette:

وَأَمَّا زُوا الْيَوْمِ أَيْهَا الْمَجْرُمُونَ

Yâni: «Ey mücrimler; bu gün ayırd olunuz⁵³» hitâbına uğrayacaklar, ehl-i nâr olanlar, ehl-i nûr olanlardan ayrılacaklardır.

Yine bahse devâm ediliyor :

2580

بحر را نیمیش شیرین چون شکر

طعم شیرین رنگ روشن چون قر

Bahrrâ nîmiş-i şîrîn çûn şeker,

Ta'm-ı şîrîn reng-i rûşen çûn Kamer.

«O denizin yarısı şeker gibi tatlı, rengi de ay gibi parlaktır».

2581

نیم دیگر تلخ همچون زهر مار

طعم تلخ و رنگ مظلم قبروار

Nîm-i dîger telH hemçûn zehr-i mâr,

Ta'm-ı telH u reng-i muZlîm Kîr vâ.

«Diğer yarısı yılan zehri gibi acıdır. Lezzeti acı olmakla berâber rengi de zift ve katran misilli karadır».

Cenâb-ı Pîr, hidâyet ve dalâlet erbâbını birbirine karışmayan iki denize benzetmişti. Şu iki beytte o denizlerden yarısının tatlı ve berrâk, öbür yarısının acı ve bulanık olduğunu, yâni ehl-i îmânın kalbinin nûr-i tevhid ile münevver, küfr ve ilhâd eshâbının kalbinin de küfrün kasvet ve zulmetiyle kapkara bulunduğunu söylüyor.

(53) Sûre'l Yâsîn: 59.

هر دو بر هم می زنند از تحت و اوج
بر مثال آب دریا فوج فوج

*Her du berhem mi zenend ez taHt-u-evc,
Ber misâl-i âb-ı deryâ fevc fevc.*

«Her iki deniz, yâni hidâyet ve dalâlet-erbâbı, deniz suyu gibi dalgalanır ve çarpışır».

صورت بر هم زدن از جسم تنک
اختلاف جاها در صلح و جنگ

*Sûret-i berhem zeden ez cism-i teng,
İhtilâf-ı cânhâ der Sulh-u-ceng.*

«Dar ve tahammülsüz cisimlerin çarpışması, ruhların sulh ve ceng hususundaki ihtilâfındandır».

Dalâlet erbâbı, hidâyet eshâbıyla mücâdelede bulunur ve fevkal'âde taassub gösterir. Çünkü onlar güneşin aydınlığına tehammül edemeyen yarasalar gibidir. Onun için din güneşinin batmasını isterler. Daha unutulmamıştır ki İslâm ismini taşıyan bir başvekil:

— Din gibi bir zehirden şifa mı umuyorsunuz? demişti. Hazret-i Mevlânâ, yine Mesnevîde: «Mansıb ve mevkiin câhillere yaptırdığı rezâleti yüz vahşi arslan yapamaz» buyurur.

موجهای صلح بر هم میزند
کینهها از سینهها بر میکند

*Mevc-hây-ı Sulh berhem mîzened,
Kînehâ ez sinehâ ber mîkened.*

«Sulh dalgaları çarpışır ve göğüslerden kinleri koparır».

موجهای جنگ بر شکل دگر
مهرهارا میکند زیر و زبر

*Mevchay-i ceng-i ber şekl-i diger,
Mihr hârâ mîkuned zîr u zeber.*

«Ceng dalgaları ise diğer bir şekilde çarpar, muhabbet ve şefkatleri alt üst eder».

مهر تلخا را بشیرین میکشد
زنکه اصل مهرها باشد رشد

*Mihr telHân râ beşîrin mîkeşed,
Z'an ki aSl-ı mîhrhâ başed reşed.*

«Şefkat ve muhabbet, acıları tatlıya doğru çeker. Çünkü; şefkatlerin aslı rûşd ü sedâdır».

قهر شیرین را تلخی می برد
تلخ باشیرین کجا اندر خورد

*Kahr şîrîn râ telHî mîbured,
TelH bâşîrin kucâ ender Hured.*

«Kahr ve gazab, tatlıyı acıya götürür. Acı tatlı ile nasıl uyuşabilir?»

Hazret-i Mevlânâ, hidâyet ve dalâlet erbâbını tatlı ve acı birer denize benzetmişti. Bu iki deniz, dâimâ telâtum ve tehâcüm hâlinindedir. Tatlı deniz, yâni iyi adamlar, acı denizi, yâni kötü şahısları iyileştirmek isterler. Acı deniz, yâni kötüler de iyileri kötüleştirmeye çalışırlar. Bu çarpışma ve uğraşma, ruhların ve kabiliyyetlerin ihtilâfından ileri gelir. Çünkü tatlı deniz, cemâl sıfatının, acı deniz ise celâl sıfatının mazharıdır. Her mazhar, kendisindeki zâhîrin zuhûruna tâbi'dir.

Şeyh Sâdi (Gülistân) ında:

«Akrebın sokması, soktuğu adama kininden değildir. O tabiatı icabı sokar.» der.

تلخ و شیرین زین نظر ناید بدید

از دریچه عافیت دانند دید

*Tel u şîrîn zîn nazar nâyed bedîd,
Ez derîçe' âfiyet dânenend dîd.*

«Acı, tath bu bakışla görülmez. Onlara âfiyet penceresinden bakmakla mâhiyyeti anlaşılır».

İnsanlardan hangisinin hidâyet, hangisinin dalâlet mazharı olduğu bu zâhir göziyle görülemez. Onların nasıl oldukları, âfiyet penceresinden bakmakla anlaşılır.

Âfiyet: Sıhhat ve selâmet ma'nâsıdır ki hem hastalıktan, hem de maddi ve ma'nevî belâlardan kurtuluş ma'nâsıdır. Bundan dolayı Hadis-i Şerifte: «İlâhî; senden âfiyet temenni ederim. Ve âfiyetin temâm ve devamını, bir de âfiyete karşı şükre muvaffak olmayı dilerim» buyurulmuştur.

Bir şeyi olduğu gibi görmemek hastalıktır. O hastalık ise büyük bir belâdır. O belâdan kurtulmak için Mevlevîler, namazlardan sonra secde-i şükür ederler ve secdede iken: «Yâ Rabbi; bizi oyalayan şeylerden halâs et ve her şeyin hakikatini bize olduğu gibi göster.» Hadis-i Şerifini okurlardı. Evet. Her kimin gözünde, şaşıl原因 biri iki görüşü gibi, yanlış görmek hastalığı yoksa ve öyle bir belâyâ mübtelâ değilse insanların hakiki hüviyetlerinin ne olduğunu görebilir. İşte âfiyet penceresinden bakış bu demektir.

Asr-ı Saâdette Medinede (Kuzman) namında biri vardı. Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz onun için münâfıktır buyurdu. Bu şahıs Uhud muharebesinde fedâkârâne harbetti, ağır sûrette yaralanıp düştü. Eshabdan (Ketâde bin Nu'man) radiyallâhü anh O'na:

— Yâ Kuzman, şehâdet mübârek olsun dedi. Fakat Kuzman:

— Ben şehâdet için harbetmedim. Düşman, Medine hurmalıklarına zarar vermesin diye harbettim! cevâbını verdi. Sonra da can acısından kurtulmak için kılıcını karnına sokup intihar etti.

İşte Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz de öyle âfiyetli bir göz bulunduğu için Kuzmanın nasıl bir mahlûk olduğunu doğruca görmüştü.

Mesnevinin ba'zı nüshalarında bu beytin ikinci mısraındaki (derîçe-i âfiyet) yerinde (derîçe-i âkibet) ta'biri vâki' olmuştur.

Ona göre beytin ma'nâsı: «İnsanların hüviyyeti âkibet penceresinden bakmakla anlaşılır.» demek olur. Âkibet penceresi, bir şeyin sonradan ne olacağını evvelden görüp anlayan gözdür. Kuzmanın sonunun ne ol-

duğunu ibtidâ'dan görüp anlayan ve akîbetini haber veren Resûlullâh (S.A.V.) Efendimizin mübârek ve hakikat-bin olan nazarı gibi.

چشم آخر بین تواند دید راست

چشم آخر بین غمورست و خطاست

*Çeşm-i âHir bin tuvâned dîd râst,
Çeşm-i âHar bin gurûrest u Hatâst.*

«Sonu gören göz doğruyu görmeye muktedir olur. Başka türlü gören göz ise aldanmış ve yanıltır».

Yânî sahibini aldatır ve yahıltır.

ای بسا شیرین که چون شکر بود

ایک زهر اندر شهر مضر بود

*Ey besâ şîrîn ki çûn şekker buved,
Lâk zehr ender şeker muZmer buved.*

«Şeker gibi tatlı ne kadar çok şey vardır ki onların şekerine zehir karışmıştır».

Hayvânâtta olsun, nebâtâtta olsun öyleleri vardır ki sûreleri i'tibâ-riyle gâyet hoş görünürler, fakat şekillerine aldanıp da onlara yaklaşanlar için ölüm muhakkaktır. Meselâ yılanın derisi ne kadar güzel nakışlıdır. Bundan dolayı ba'zı moda düşkün hanımlar, yılan derisinden iskarpin giyinmektedir. Kezâ kaplanın postu ne hoş nakışlıdır. Lâkin yılanın dişinde ve kaplanın pençesinde ölüm hazırdır. Bu, böyle olduğu gibi insanların harekâtı ve muâmelâtı da böyledir. Meselâ işret meclisleri ve fîsk u fücûr âlemleri ne kadar neş'eli ve lezzetli görünürler. Lâkin o neş'eli lezzetler içindeki zehirler hayâtı ne kadar zehirlerler. Müdâvimlerini ne müdhiş hastalıklara uğratırlar. Şu da var ki o hastalıklar ve neticesindeki ölümler, dünyaya mahsus cezâlardır. Âhirettekiler ise şüphesiz ki onlardan çok müdhiş ve pek elîmdir.

Sathî nazar olanlara seâdetin felâket, felâketin seâdet göründüğünü anlatmak için Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz: «Cennet, insana hoş görünmeyen şeylerle, cehennem de nefsin arzu ettiği şeylerle çevrilmiştir» buyurmuştur.

Evet. Namaz kılmak, oruc tutmak, zekât vermek ve emsâli İlâhî farzlar nefse ağır gelir. Menhiyyât ise nefsin temâmen hoşlandığı şeylerdir. Halbuki evvelkiler cenneti, sonrakiler cehennemi kaplamışlardır. Yâni nefse ağır gelen şeyler cennete, ona hoş görünen şeyler cehenneme götürür.

Yine bu münâsebetle Sallalâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz: «Yâ Rabbi; bize hakkı hak olarak göster ve ona uymayı nasib eyle. Kezâ bize bâtili bâtil olarak göster, ondan çekinmeyi nasib eyle» diye duâ buyurmuştur.

Eşyânın mâhiyyetini görmek ve bilmek, ancak Allahın vereceği temyiz ve kiyâsetle kâbil olabilir. Yoksa zehrin şeker, şekerin zehir vehmedilmesi pek mümkündür. Bu hususta isti'dadların çok muhtelif olduğunu anlatmak için Hazret-i Mevlânâ diyor ki :

2591

آنکه زبرکتر شود بشناسدش
وان دگر چون بر لب و دندان زدش
Ân ki ziyrek-ter şevd b'îşnâsedeş,
V'ân diger çûn ber leb u dendân zedeş.

«Çok zeki ve müsteid olan zehri görür görmez tanır. Diğeri ise onu dudağına ve dişine dokundurunca anlar».

2592

بس لبش ردش کند پیش از گلو
گرچه نمره می زند شیطان کلو
Pes lebeş reddeş kuned piş ez gulû,
Gerçi na'ra mîzened şeyTân kilû.

«Şeytan; Yiyin! diye na'ra atmak ve teşvik etmekle berâber, dudağı, dokunan zehri boğazından evvel reddeder».

2593

وان دگر را در گلو پیدا کند
وان دگر را در بدن رسوا کند

V'ân digerrâ der gulû peydâ kuned,
V'ân digerrâ der beden rusvâ kuned.

«Bir üçüncü şahısta zehrin acılığı boğazında peydâ olur, bir dördüncüsünün bedeninde çibanlar çıkmak ve yaralar açılmakla rüsvây eder».

2594

وان دگر را در حدث سوزش دهد
ذوق آن زخم جگر دوزس دهد

V'ân digerrâ der hades sûzeş dihed,
ZevK-ı ân zaHm-ı ciger dûzeş dihed.

«Bir beşincisine defî hâcet esnâsında öyle bir yanma verir ki evvelki zevkin acısı ciğerine kadar işler».

2595

وان دگر را بعد ایام و شهر
وان دگر را بعد مرگ از قبر گور

V'ân digerrâ ba'd-ı eyyâm u şuhûr,
V'ân digerrâ ba'd-ı merg ez Ka'r-ı gûr.

«Bir altıncısına günlerden, aylardan sonra te'sir gösterir, yedincisine de onun azabı mezar içinde erişir».

2596

ور دهندش مهلت اندر قبر گور
لابد آن پیدا شود یوم النشور

V'er dihendeş mühlet ender ka'r-ı gûr,
Lâbüd ân peydâ şevd yevmün nuşûr.

«Eğer ona kabir içinde mühlet verilirse o cürm mutlaka kıyâmette zâhir olur».

هر این فرمود حق عز و جل
سورة الانعام در ذکر اجل

*Behr-i in fermûd HaKK-ı izz u cel,
Sûret'ül enâm-ı der zikr-i ecel.*

«Bundan dolayı Cenâb-ı Hak Azze ve Cel, Sûre-i En'amda (Ecel) zikretmiştir».

Evet. O sûrede Cenâb-ı Hak buyurmuştur ki :

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ ثُمَّ قَضَىٰ

أَجَلًا وَأَجَلٌ مُّتَمِّعٌ لَهُ ثُمَّ أَنْتُمْ مُّعَدُّونَ ﴿١﴾

«Allah Teâlâ öyle bir sâni-i mübdi'dir ki ey insanlar, sizi çamurdan yarattı. Sonra her mahlûk için gayr-i muayyen bir müddet ta'yin eyledi. Sonra da ey münkirler; siz onun kudretinde şüphe ediyorsunuz⁵⁴».

Âyet-i Celilede iki (ecel) yâni müddet zikrediliyor. Biri (mutlak) diğeri (müsemma), yâni muayyen. Müfessirler, bunlardan birincisinin şu fenâ âleminin bekâsı müddeti olup o müddetin ne kadar süreceğini Allah'tan başka kimsenin bilmediğini, diğeri ise mahlûkattan her birinin hayat-ı müddeti olup o müddeti ise ancak Allahın bildiğini söylüyorlar. Demek ki hayât-ı kâinât bir müddete tâbi' olduğu gibi zerrât-ı kâinâtın her birinin hayâtı da yine bir müddete tâbi'dir. Her şey ve her hareket müddeti dâhilinde olmaya mahkûm, her şey ve her hareketin müddetleri zarfında vuku'a gelmeleri mukadderdir.

إِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَلَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٥٤﴾

Nazm-ı Celili mu'cebince müddetleri biten mahlûkâtın fenâyâ münkalip olmakta ne bir ân gecikmeleri mümkün, ne de bir nefes evvel gitmeleri kabil. Cenâb-ı Pir bundan sonra buyuruyor ki :

(54) Sûret En'am: 2.

(55) Sûret Yunûs: 40.

Yâni bir amelin iyi mi, kötü mü olduğunu erbâb-ı kiyâset derhal anlar ve kötü olan a'mâlden çekinir. Bir kısım halk ise nehyedilmiş bir şeyi ağzına götürceği, yâni dinen memnu' bir iş yapacağı sırada farkına varır. Onu işlemekten vazgeçer. Bir kısmına ise amelin kötülüğü işin başlangıcında, başka bir kısmına sonlarında zâhir olur. Bağzıları ise hayatta iken o kötülüğün farkına varmazlar da öldükten sonra anlarlar ve cezâsını çekerler. Şuraya kadar zikredilen şeylerin muhtelif müddetlerde te'siri görüleceğinin söylenilmesi üzerine Cenâb-ı Pir diğeri bir bahsin beyânına şuru' ediyor ve diyor ki :

2597

هر نبات و شکری را در جهان
مدتی پیداست از دور زمان

*Her nebât u şekerî râ der cihân,
Müddetî peydâstı ez devr-i zemân.*

«Dünyâda zamânın devri i'tibârıyla her nebâtın ve her şekerin bir müddeti vardır».

Meselâ bildiğimiz şeker, şeker kamışından ve pancardan olur. Fakat kamışın ve pancarın yetişmesi ve şeker hâline getirilmesi için bir müddet geçmesi lâzımdır. Kezâ :

2598

سالها باید که اندر آفتاب
لعل باید رنگ رخشانی و تاب

*Sâlhâ bâyed ki ender âftâb,
Lâ'l yâbüd reng-i raHşânî vütâb.*

«La'l taşının güneşten reng ve parlaklık alabilmesi için yıllarca ma'dende durması lâzımdır».

Hâfız Şirâzi bir gazelinde :

«Sabır makamında, yâni sabr ve sükun göstermekle taş, la'l olur derler. Evet, olur. Lâkin ciğer kaniyle olur» der.

Bu beyitten de anlaşıldığına göre la'l denilen taş ma'denden çıkarılınca ciğer içerisine konulur ve onun kaniyle terbiye olunurmuş. Maden kömürü de öyle değil mi? Toprak altında ne kadar çok durursa o kadar iyileşmiş. Vaktinden evvel çıkarılanlara linyit diyorlar ki bu ta'bir pis kokusu i'tibârıyla (linnet) den alınmış olsa gerektir.

این شنیدی مومینوت گوش باد
آب حیوانست خوردی نوش باد

*În şenîdî mûbemûyet gûş bâd,
Âb-ı hayvânesti Hordî nûş bâd.*

«Ey, sâmi'; bunu işittin yâ. Vücûdundaki her kıl ayrı ayrı kulak olsun da öyle dinle. İçtiğin âb-ı hayâtır, âfiyet olsun».

آب حیوان خوان مخوان این راسخن
روح نو بن در تن حرف کهن

*Âb-ı hayvân Hân meHân inrâ suHen,
Rûh-ı nev bin der ten-i harf-i kuhen.*

«Buna söz değil, âb-ı hayat ta'bir et. Eski harfler içinde yeni ma'nâ-lar gör».

İnsanın Allah'ın indinde nâil olduğu lûtuftan şükrân makamında bahsetmesi (Tahdis-i ni'mettir) ki, makbul bir harekettir. «Hamdolsun. Cenâb-ı Hak, bizi ümmet-i Muhammedden kılmiştir» denildiği gibi.

Hazret-i Peygamber Sallâllâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz, ba'zı hasâis-i cemilelerinden bahs buyururlardı. Zât-i Akdesinin seyyid-i vâled-i Âdem olduğunu bildirirlerdi. Fakat onları iftihar etmek için söylemediklerini, tahdis-i ni'met olarak haber verdiklerini anlatmak için de (ولا فخر) derlerdi.

Cenâb-ı Mevlânâ da verâset-i Muhammediyye neş'esiyle ve tahdis-i ni'met olarak burada onu yapıyor. «Söylediklerim söz değil, âb-ı hayâtın tâ kendisidir. Okuyanların ve dinleyenlerin kalblerini ihyâ edecek nüktelerdir. Vâkı'a ben onları harflerden müteşekkil kelimelerle ifâde ediyorum. Harf'ler eskidir, lâkin nüktelerim o harflere yeni bir ruh, yeni bir ma'na vermiştir» diyor.

نکته دیگر تو بشنو ای رفیق
همچو جان او سخت پنهان و دقیق

*Nükte-i dâger tu bişnev ey refîK,
Hemçû cân û saHti pinhân u daKîK.*

«Arkadaş; burada başka bir nükte daha işit ki çok ince ve ruh gibi pek gizli bir sırdır».

در مقامی هست هم این زهر مار
از تصاریف خدایی خوشگور

*Der maKâmî hest hem in zehr-i mâr,
Ez teSârîf-i Hudâyî Hoşguvâr.*

«Bu yılan zehri, Allahın tasarrufâtıyla bir makamda lezzetli ve kâbil-i hazm olur».

در مقامی زهر و درجایی دوا
در مقامی کفر و درجایی روا

*Der maKâmî zehr u dercâyî devâ,
Der makamî küfr u der câyî revâ.*

«Bir makamda zehir olan bir mahalde ilâç olur. Bir makamda küfr olan bir yerde câiz görülür».

گرچه آنجا او گزند جان بود
چون بدیجا در رسد درمان بود

*Gerçi âncâ û gezend-i cân buved,
Çûn bedîncâ der resed dermân buved.*

«Orada hayata zarar veren şey, buraya gelince dermân olur».

Meselâ tebâbette kullanılan bir takım zehirler vardır. Bir adam ken-

di kendine onlardan yiyecek olursa ölür gider. Fakat hâzık bir hekimin tertibi ve tavsiyesiyle onları yerse başkasını öldürecek olan o zehirler, o hastaya devâ olur ve onları kullanmakla şifâ bulur. Hazret-i Mevlânâ buna bir misâl veriyor :

2606

آب در غوره ترش باشد و لیک
چون بانگوری رسد شیرین و نیک
Âb der gûre turuş başed ve lîk,
Çûn be engûrî resed şîrîn û nîk.

«Koruğun içindeki su ekşidir. Fakat koruk üzüm olunca suyu tatlılaşır ve iyileşir».

2607

باز در خم او شود تلخ و حرام
در مقام سرکگی نم‌الادام
Bâz der Hum û şeved telHu harâm,
Der mekâm-ı sirKegî «ni'me'l idâm.»

«Tekrar şarab küpü içinde ekşileşir, acılaşır ve haram olur. Lâkin sirkelik derecesine vâsıl olunca: (Sirke ne güzel bir katıktır) Hadisinin mertebesini bulur».

Ömer'ül-Fârûk Radiyallâhü Anh Hazretleri, İslâm Âleminin muhteşem halifesi iken ve Suriye, Mısır, Hicaz, Yemen ve İran ülkeleri idaresi altına girmişken kendisi yamalı gömlek giyer, bir parça tuz ile biraz sirkeyi ekmeğine katık ederdi. Bir gün Emin-i Ümmet Ebû Ubeyde Bin Cerrah Radiyallâhü Anhe :

— Bende bir kusur görüyor musun? diye sordu. Ebû Ubeyde :

— İşittiğime göre sofranda hem tuz, hem sirke olarak iki türlü katık bulunduruyormuşsun. Bundan başka bir kusurunu bilmiyorum diye cevap verdi. Hazret-i Ömer de teşekkür ederek icabına bakarım dedi. Yâ Rabbî ne büyük adamlar!

«BU BAHS, ONUN BEYANINDADIR Kİ: VELİYY-I KÂMİLİN HER YAPTIĞINI MÜRİDLERİN KÜST AHLİK EDEREK TAKLİDE KALKIŞMASI DOĞRU DEĞİLDİR. MESELÂ SHIHATTE BULUNAN HEKİME HELVA YEMEK ZARAR VERMEZ, FAKAT HASTAYA DOKUNUR. KIŞ VE KAR, ÜZÜME ZARAR VERMEZ. LÂKİN KORUĞA DOKUNUR.»

Müridin şeyhini nümûne tutması ve onun ef'âl ve harekâtına uyması, tarikatın en mühim şartlarındanıdır. Fakat Şeyh-i Kâmilin ba'zı hususiyetleri vardır ki müridin onları taklide kalkışması küstahlık olur. Çünkü henüz onların icrâsına müsteid bir hâle gelmemiştir. Meselâ Sal-lallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz arasına (savm-ı visâl) tutardı yâni bir kaç gün üst üste iftar etmeden oruçlu bulunurdu. Ashâbdan ba'zıları da bunu yapmak istediler. Aleyhisselât Efendimiz onları nehyetti ve: «Ben Rabbimin indinde gecelerim, Allaha misâfir olurum. Beni yedirir, içirir, siz benim gibi değilsiniz» buyurdu.

Kezâ evliyâullahtan ba'zıları, mazhar-ı tecelli olduklarında: (Enel-hak) gibi (Leysefi cübbetî sivâ Allah) gibi vahdet-âmiz sözler söylemişlerdi. Lâkin ehli olmaksızın vahdet-i vücûda dâir söz söyleyenleri men'etmişlerdi.

Hazret-i Mevlânâ erbâb-ı hakkı hekime, onların kavil ve fi'illerini helvaya benzetiyor. Mi'desi sağlam bir hekimin helvayı yiyip âfiyetle hazmedeceğini; hastanın mi'desinin ise o helvayı hazmedemeyeceğini, bî-nâenaleyh, zararı dokunacağını anlatıyor ve buyuruyor ki :

2608

گر ولی زهری خورد نوشی شود
ور خورد طالب سیه هوشی شود

Ger velî zehrî Nored nûşî şeved,
V'er Hored Tâlib siyeh hûşî şeved.

«Eğer bir velî zehir yerse onun için âfiyet yerine geçer. Mübtedî bir sâlik yiyecek olursa delilik etmiş olur».

Tarih kitaplarında yazar ki (Hâlid Bin Velid) Radiyallâhü Anh, Hîre beldesini ikinci def'a olarak muhasara etmişti. Hîrehiler, müdafaa imkânı olmadığını görünce Abdülmesih isminde birini murahhas olarak Hâlid'in karargâhına gönderdiler. Abdülmesih'in yanında bir adamı vardı ki elinde bir kîse tutuyordu. Hâlid, istenilen amanı verdikten sonra o kîsede ne olduğunu sordu. Abdülmesih :

— Zehir var. Şâyed senden aman alamasaydım hemşehrilerime ölüm haberi götürmektense onu yiyip evvelâ ben ölecektim, dedi. Hâlid zehri istedi, kiseyi avucuna boşalttı ve bismillâh diyerek ağzına attı. O öldürücü zehir ona te'sir etmedi. Hâlid'in bu hareketi, zehri yemek ve ölme-
mekle izhâr-ı kerâmeti, bir maslahata mebni idi. Kuvvetinin maddî de-
ğil, ma'nevî olduğunu ve o kuvveti dinden aldığını göstermek ve Hire-
lileri müslümanlığa celbetmek içindi, hattâ onu yapması bir ilhâm eseri
idi. Onun yerinde mübtedî bir derviş bulunsaydı da gösteriş yapmak için
zehri yeseydi kıvrılıp öleceği şüphesizdi. Bunu bildiği halde yapması da
çılgnlıktan ileri gelirdi.

Hazret-i Mevlânâ bu bahsi izah için Süleyman Aleyhisselâmın salta-
nat talebinde bulunmasını ve o talebin hikmetini beyân ediyor :

2609

رب هبلى از سليمان آمدست
که مدح غیر مرا این ملک و دست
Rabbi heblî ez Süleyman âmedest,
Ki medih gayri merâ in milk ü dest,

«Süleyman Aleyhisselâmın (Rabbi heb lî) yâni: (Benden başkasına
bu saltanatı ve bu şevketi verme) dediği Kur'an'da vârid olmuştur».
Sûre-i (Sâd)da buyuruluyor ki:

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مَلِكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي

«Süleyman Peygamber; ey benim Rabbim! Beni mağfiret buyur.
Bana öyle bir mülk ve saltanat ver ki, benden sonra bir kimse için lâyük
ve nasîb olmasın dedi».

Evet. Süleyman Aleyhisselâm'a kendisinden sonra kimseye verilme-
yecek bir saltanat ihsan olunmuştu. Bu mülk, vüs'at ve ma'mûriyyet,
yâni maddiyyeti i'tibâriyle fevkal'âde bir şey değildi. Çünkü mülk-i Sü-
leyman, Filistin ve havâlisinden ibâretti ki bugünkü ölçülerle bir iki vi-
lâyetlik bir sâha demektir. Fakat Süleyman Aleyhisselâmda hayvanlara,
cinlere ve rüzgâra hükmetmek kudreti vardı. İşte bu kudret dolayısıyla
öyle bir mülk ve hükûmet kendisinden başkasına verilmemiştir. O'nun
(Lâ yenbağî liehadin min ba'dî) duâsı müstecâb olmuştur.

(56) Sûrei Sad: 35.

Müslim ve Buhâri Rahimehümullâh, Ebû Hüreyre Radiyallâhü Anh'-
den şöyle bir Hadis rivâyet ediyorlar: Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz
bir sabah eshâba karşı buyurdu ki :

«Dün gece cinlerden bir ifrit, namazımı bozdurmak için tükürdü.
Allah, onu yakalamak imkânını ve kudretini bana verdi. Onu tuttum ve
hepiniz göresiniz diye mescidin direklerinden bir direğe onu bağlamak
istedim. Kardeşim Süleyman'ın düâsını hatırladım ki: Rabbim; beni mağ-
firet et ve bana bir mülk ver ki benden sonra hiç kimseye nasîb olma-
sın, demişti. Bunu hatırlayınca o ifriti hakîr ve zelîl olduğu halde defet-
tim».

Yine Süleyman Peygamber :

2610

تو ممکن با غیر من این لطف و جود
این حسدرا ماند اما آن نبود

Tû mekun bâ gayri men in lâTf u cûd,
În hasedrâ mâned ammâ ân nebûd.

«Yâ Rabbî; sen benden başkasına böyle bir lûtufta ve cömerdlikte
bulunma! demişti. Süleyman'ın böyle demesi hasede benzer amma hased
değildi».

2611

نکته لاینبی میخوان بجان
سر من بعدی ز بخل او مدان

Nukte-i lâyenbagî mîHân becân,
Sırrı min ba'dî-yizi buHl ü medân.

«Süleyman Aleyhisselâmın (Lâ yenbağî liehadin min ba'dî) nükte-
sini candan, yâni kemâl-i dikkatle oku. Bu talebini onun bûhl ü hasedin-
den bilme.»

2612

بلکه اندر ملک دیداو صد خطر
مو بمو ملک جهان بدیم سر

Belki ender milk دید ü Sad HaTer,
Mûbemû milk-i cihan bud bîm-i ser.

«Belki o, saltanatın yüzlerce muhâtara görmüştü. Çünkü dünyâ sal-
tanatı temâmiyle baş korkusundan, yâni hayat tehlikesinden ibârettir».

Hazret-i Süleymanın kendisinden sonra kimseye verilmeyecek bir saltanat istemesi, sûretâ hasede benzer. Fakat bunun hased olmadığını, bir peygamberin hasûd olmasına imkân bulunmadığını anlatmak için Hazret-i Pîr buyuruyor ki: «Süleymân Aleyhisselâm saltanatında yüzlerce muhâtar görmüş olduğu için, başkalarını öyle bir vartaya düşmekten korumak üzere öyle bir düâda bulunmuştu.»

Bakılırsa saltanat can korkusundan ibârettir. Hulefây-ı Râşidîn Hazarâtından Ömer'ül-Fâruk, Sâsâniyye devletinin inkirâzı intikâmını almak isteyen Ebû Lü'lû' isminde İranlı bir esîrin gadriyle şehid olmuştu. Osmân-ı Zinnûreyn, Emevîlerin mezâlîmi yüzünden çıkan bir ihtilâle kurban gitti. Aliyyü'l-Mürtezâ, İbn-i Melcem nâmında hârici bir herifin eliyle şehâdet mertebesine erişti. Hasan-ı Müctebâ, hilâfetten istifâ etmişken karısı (Ca'de bint-i Eş'as) tarafından zehirlendi. Çünkü Muâviye'nin ölümünden sonra Hazret-i Hasanın halife olması Muâviye ile aralarında yapılan musâleha şartlarından idi. Muâviye ise kendisinden sonra oğlu Yezidi saltanat makamına getirmek istiyordu. Bunun için Ca'deye:

— Hasanı zehirlerse onu oğluma alırım, diye haber gönderdi. O habise de, dünyâ temaiyle Resûlullâhın torunu ve Cenâb-ı Fâtimenin sevgili veled-i mükerrremine hiyânet etti ve ona mükerreren zehir vermek sûretiyle şehâdetine sebeb oldu. Bu cinâyeti işledikten sonra Muâviye:

— Hasan Bin Ali gibi bir zâtî öldüren kariya nasıl emniyet olunur? diye oğlu Yezide almadı.

Taht üzerinde hükümrânlık edenler hiç bir vakit hayatlarından emin olmazlar. Yüzlerce muhâfız ile kendilerini korumaya çalışırlar, ba'zan da korktuklarına uğrarlar. İslâm tarihinde ilk def'a muhâfız istihdâm eden hükümdâr, Muâviye Bin Ebû Süfyândır. Minberde hutbe irad ederken bir mütecâvizin hançeriyle kaba etinden yaralandığı için câmi' dâhilinde bir maksûre yaptırmış, câmie gelip giderken ve maksûre içinde otururken etrâfında yalın kılıçlı muhâfızlar bulundurmıştu. Bizim câmi'lerdeki Hünkâr mahfilleri o maksûrenin yâdigârıdır.

2613

بیم سر با بیم سر با بیم دین
امتحان نیست مارا مثل این

Bîm-i ser bâ bîm-i sır bâ bîm-i dîn,
İmtihânî nîst mârâ misl-i in.

«Saltanat, baş korkusu, can korkusu ve din korkusundan ibârettir. Biz, insanlar için bunun gibi bir imtihan yoktur.»

İmâm-ı Begevî (Mesâbih) isimli kitâbında: «Siz beylik etmeye ve iş başında bulunmaya hırslanırsınız. Halbuki o, bâis-i nedâmet olur.» Hadisini rivâyet ediyor.

Evet. İş başında bulunanlar için hem din, hem can korkusu vardır. Adaletsizlik edecek olsa günaha girer. Hükûm-i adaleti infaz eyleyecek olsa ba'zılarını hoşnud edemeyeceği için onların intikâmına uğramak tehlikesine düşer. Hülâsa: Saltanat ve imâret, insanlar için en büyük mihnet ve en zor bir imtihandır.

2614

پس سلیمان همتی باید که او
بگذرد زین صد هزاران رنگ و بو

Pes Süleyman himmetî bâyed ki û,
B'üzgered zeyn Sad hezâran reng u bû.

«Süleyman gibi himmeti âli ve ma'neviyyeti kuvvetli bir hükümdâr olmalı ki yüz binlerce âlâyışten kendini kurtarabilsin.»

Bir hükümdâr için maddi hiç bir tehlike bulunmadığı farzedilse bile esbâb-ı saltanattan olan hadem ve haşem ve sâir tecemmülât, kendisi için ma'nevî bir tehlike arzeder. Çünkü hasbelbeşerîyye onlara bağlanır ve kibr ve gurura kapılır. Bu ma'nevî mehlekeler göğüs gerebilmek için Süleyman Peygamber gibi uluvv-i himmet sâhibi bir zât gerektir.

2615

با چنان قوت که اورا بود هم
موج آن ملکش فرد می بست دم

Bâ çûnân Kuvvet ki ûrâ bûd hem,
Mevc-i ân milkeş furû mî best dem.

«Süleymân Aleyhisselâmda böyle bir âli himmet, hususiyle nübüvvet gibi ma'nevî bir kuvvet varken, mülkünün dalgaları, hadisât ve vâkı'alar onun bile nefesini kesti.»

Yâni âciz bıraktı.

چون برو بنشست زین اندوه گرد
بر همه شاهان عالم رحم کرد

Çün berû b'inşest zîn endûh gerd,
Ber heme şâhân-ı âlem rahm kerd.

«Hazret-i Süleyman, saltanat hissesinden müteessir olunca dünyânın bütün hükümdârlarına acıdı.»

شد شفیع و گفت این ملک ولوا
با کالی ده که دادی مرا

Şud şefî'u goft in mülk-u livâ,
Bâ kemâlî dihki dâdî mermerâ.

«Onların şefii oldu da dedi ki: İlâhî bu saltanatı ve sancağı bana verdiğin gibi bir kemâl sahibine ver.»

Ki onun tehlikelerine benim gibi göğüs gerebilsin ve esbâb-ı tecem-mülâta bağlanıp da gurur ve gaflete düşmesin.

هر کرا بدی و بکنی آن کرم
او سلیانست آنکس هم منم

Her kirâ bi'dhî vü bik(u)nî ân kerem,
Û Süleymânest ân kes hem menem.

«Her kime mülk ve saltanat verir ve hakkında böyle bir keremde bulunursan o kimse Süleymândır, yâni âdetâ (Ben)dir.»

او نباشد بدی و باشد می

خود می چه بود من بی مدعی

Û nebâşed ba'di vü bâşed meî,
Hod meî çi bud menem bî müddeî.

«Öyle bir kimse; benden sonra değil, benimle berâberdir. Benimle berâber ne demek? Da'vâsız, hilâfsız benim aynımdır.»

Hazret-i Süleymân benden sonra hiç kimseye böyle bir mülk verme diye duâ etmişti. Cenâb-ı Mevlânâ O'nun lisânından diyor ki: «Bana verdiğin kemâl ile mülk ve saltanatı ihsan edeceğin kimse benden sonra değil, benimle berâberdir, hattâ benim aynımdır.»

شرح این فرضت گفتن لیک من
ماز می کردم بقصه مرد و زن

Şerh-i in farZest goften lîk men,
Bâz mî kerdem baKıSSa merd-u-zen.

«Bu maiyyet ve ayniyyet meselesinin şerhi farz idi. Lâkin ben, a'râbî ile karısının kıssasına avdet ediyordum.»

«BEDEVÎ İLE KARISININ MÂCERÂSININ NİHÂYETİ»

ماجرای مرد و زن را مخلصی
باز می جوید درون مخلصی

Mâcerâ-yı merd-u-zenrâ maHlaSî,
Bâz mî cûyed derûn-ı muHliSî.

«Karı-koca, yâni bedevî ile karısının mâcerâsının sonunu muhlis bir zâtin, yâni Hüsâmüddin Çelebinin kalbi istiyor.»

Hazret-i Mevlânâ bir bedevî ile karısı arasındaki bir mâcerânın nakline başlamış, fakat söz sırası geldikçe araya başka bahisler karışmıştı. Anlaşılan Hüsâmüddin Çelebi, asıl kıssanın tamamlanmasını istemiş. Cenâb-ı Pîr de o taleb üzerine kıssaya avdet ediyor, lâkin biraz sonra yine başka bahislere geçiyor. Beytteki (mahlâs) halâs mahalli, kurtulacak yer demektir ki burada son ma'nâsına kullanılmıştır.

ماجرای مرد و زن افتاد نقل

این مثال نفس خود می دان و عقل

Mâcerâ-yı merd-ü-zen üftâd nakl,
În misâl-i nefsi-Hod mâ dâñ u akl.

«Erkeğin ve kadının mâcerâsı naklolundu. Ey sâmi'; bunu, yâni kadını, nefsinin; onu, yâni erkeği de, aklının misâli bil.»

Hazret-i Mevlânâ hikâyedeki bedevî ile insan aklını, karısı ile de nefsini temsil ediyor :

2623

این زن و مردی که نفس است و خرد

نیک بایستست بهر نیک و بد

În zen-u-merdî ki nefsest u Hîred,
Nîk bâyestest behr-i nîk u bed.

«Nefs ile aklı temsil eyleyen bu kadın ve erkek, iyi ve kötü için sana çok lâzımdır.»

2624

وین دوبایسته درین خاکی سرا

روز و شب در جنک و اندر ماجرا

V'in du bâyeste derin Hâkî serâ,
Rûz-u-şeb der ceng-u-ender mâcerâ.

«İnsana lâzım ve zarûri iki şey, yâni nefsi ile akıl; şu dünyâda gece gündüz cengde ve mâcerâdadır.»

زن همی خواهد حواج خاتاه

یعنی آب رو و نان و نوان جاہ

Zen hemî Hâned havayic HanKâh,
Ya'nî ab-ı rû vü nân u Hâncâh.

«Kadın dâimâ ev ve onun muhtaç olduğu şeref ve haysiyyeti, keza, ekmek, sofra, mansıb, mertebe gibi şeyler ister.»

Ve onlarla övünmek diler.

2626

نفس همچون زن پی چاره گری

لاه خاکی گاه جوید سروری

Nefs hemçûñ zen peyi çâre grî,
Gâh Hâkî gâh cûyed serverî.

«Nefs de kadın gibi murâdının hâsıl olması için gâh tevâzu' gösterir, gâh kibarlık ve azamet taslamaya kalkar.»

2627

عقل خود زین فکرها آگاه نیست

در دماغش حز غم الله نیست

AKl Hod zîn fikrhâ âgâh nîst,
Der dimâgeş cuz gamallâh nîst.

«Akl ise böyle düşüncelerden âgâh değildir. Onun zihninde Allah korkusundan başka bir şey yoktur.»

Mükerreren söylenildi ki aklı ikiye ayırmışlar, birine (Akl-ı meâş) diğerine (Akl-ı meâd) demişlerdir. Akl-ı meâş: Dünyâ işlerine, akl-ı meâd: Âhiret işlerine erdiği için ikincisi nefsin düşündüğü gibi gösteriş yapmakla meşgûl olmaz.

گرچه سر قصه این دانهست و دام
صورت قصه شنو اکنون تمام

*Gerçi sırr-ı KıSSa in dānest u dām,
Suret-i KıSSa şinev iknûn temâm.*

«Eğer kıssanın sırrı bu dāne ve tuzaktır. Lâkin şimdi o kıssanın sûret-i zâhiresini temâmen dinle.»

Yâni nakledilen kıssadan murâd olan: Akl ile nefsdır. Bedevî ile karısının mâcerâsı, dinleyenleri yakalayıp anlatmak için kurulmuş tuzak ve serpilmiş yem gibidir. Öyle olmakla berâber hikâyenin tamâmını dinle ve anla ki ma'nâ sûret ile tefhim edilir.

گر بیان معنوی کافل شدی
خلق عالم عاقل و باطل شدی

*Ger beyân-ı ma'nevî kâfil şudî,
HalK-ı âlem âTıl-u-bâTıl şudî.*

«Eğer ma'nevî beyân kâfi olsaydı âlemdeki halk âtıl ve bâtıl olur, işinden, gücünden kalırdı.»

گر محبت فکرت و معنیستی
صورت روزه و نمازت نیستی

*Ger mahabbet fikret-u-ma'nîstî,
Suret-i rûze v(ü) nemâzet nîstî.*

«Eğer muhabbet, yâni sevgi, yalnız tefekkür ve ma'nâdan ibâret bulunsaydı oruç ve namazın sûreti olmamak lâzım gelirdi.»

Ma'lûmdur ki ikrâr bil-lisân ve amel bil-erkân imânın şartındandır. Bir âdem (Lâ İlâhe İllâllah Muhammedün Resûlullâh) yâni: Allahdan başka ma'bud yoktur, Muhammed de Allahın peygamberidir» diyerek müslüman olduğunu ikrar eder. Fakat bu kadarı kâfi değildir. O ikrârın doğruluğunu isbât için namaz kılması, oruç tutması, dinin sair ahkâmını

yerine getirmesi lâzımdır. Hazret-i Mevlânâ Mesnevinin diğer bir yerinde der ki: «Bu namaz, oruç, hac ve dinî cihad, i'tikâda şâhid göstermektir.»

Evet, müslümanım demek, bir da'vâdır. Her da'vâ için şâhid ve isbât lâzımdır. Müslümanlık da'vâsının isbâtı da, sayılan şeyleri yapmakla olur. Bunları yapmadan sâdece müslümanım demek, bir da'vâ açıp da isbât edememek kabîlinden olur. Dinden maksud olan asıl ma'nâdır. Fakat a'mâl-i zâhire o ma'nânın birer sûretidir. Demek sûret ma'nâdan, ma'nâ da sûretten ayrılamıyor. Ayrılabilseydi ve sûrete lüzum olmasaydı (Ben Allahın kuluyum ve Muhammed ümmetiyim) demek kifâyet eder, namaz kılmaya, oruç tutmaya, zekât vermeye, hacca gitmeye lüzum kalmazdı.

Hazret-i Mevlânâ bu hususda bir misâl daha getiriyor ve diyor ki:

هدیه‌های دوستان با همدگر
نیست اندر دوستی الا صور

*Hedyehâ-yı dûstân bâ hem diger,
Nîst ender dûstî illâ suver.*

«Dostların birbirine hediye vermeleri, dostluk hususunda sûretten başka bir şey değildir.»

تا گواهی داده باشد هدیه‌ها
بر محبت‌های مضمحل در حقا

*Tâ guvâhî dâde bâşed hedyehâ,
Ber mahabbethâ-yı muZmer der Hafâ.*

«O hediyyelerin verilmesi, kalblerde gizli bulunan muhabbetlere şâhid olmak içindir.»

زانکه احسان‌های ظاهری شاهدند
بر محبت‌های سر ای ارجند

*Zânki ihsânha-yı zâhir şâhidend,
Ber mahabbethâ-yı sır ey ercümend.*

«Ey mes'ûd kimse; zâhirdeki hediyyeler, ihsanlar, gizli muhabbetlerin şâhididir.»

Bir Hadis-i Şerifte buyurulmuştur ki: «Bir birinize hediye verin, yekdiğerinizi seversiniz.» Bir kimse, sevdiği bir ahlâbına bir hediye gönderir. Bundan maksadı: onu sevdiğini ve gönlinü almak istediğini anlatmaktır. Hediyeyi alan bundan memnun olur, o da memnuniyetini ve muhabbetini anlatmak için mukabelede bulunur. Hediyelerin teâtisi, aradaki muhabbetin artmasını mücib olur. Hattâ küçüklerin büyüklere hediye takdimi, büyüklerin ihsân ve in'âmını husûle getirir. Ancak şu şartla ki o hediye, rişvet olmasın, yâni haklı, haksız bir işini gördürmek için verilmiş bulunmasın. Meşhur bir fıkra vardır:

Mahkemeye düşmüş iki da'vâcîdan biri, kadıya rişvet olarak bir balta vermiş, hasmı ise bir dana takdim etmiş. Mürâfaa olunurken baltayı veren:

— Kadı efendi; recâ ederim. İş uzatma, da'vâmızı balta ile keser gibi çabucak kes, bitir! temennisinde bulunmuş. Muhâtabı da:

— Öyle olacaktı ammâ, baltanın sapına dana yestehledi, tutulacak yeri kalmadı! cevâbını vermiş.

Kur'ân-ı Kerim'de:

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا حُبَبْتُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ
فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ

Yâni: «Sevdiğiniz şeylerden infâk etmedikçe, onlardan, muhtaç olanlara vermedikçe birr ü hayra nâil olamazsınız⁵⁷» buyurulmuştur. İnsanın malını sevmesi pek tabii bir şeydir. Sevilen o malın velev ki cüz'î bir kısmını olsun fukâraya vermek infakdır. O infak, vereni birr ü hayra ve Allahın muhabbetine nâil eder. Demek ki fukarâyı infâk etmek, Al-laha hediye vermek ve onu sevdiğini isbât eylemek oluyor. Cenâb-ı Hak da ona karşı, o kuldân râzı olduğunu göstermek için, ona hediye olmak üzere, kendisini, birr ü hayra nâil kılıyor.

Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimize ve ehl-i beytine, sadaka ve zekât almak harâm kılınmıştı. Fakat hediye kabul eder ve mukabelede bulunurdu. Bu sünnet-i seniyyeye ittibâ'en, mevlevilikte, sadaka almak memnu' idi. Bir Mevlevî dervişi üç gün aç kalmayınca kimseden bir şey isteyemezdi. Yalnız (niyâz) dedikleri hediyeleri alırdı.

Ga'ata Mevlevihânesi neyzenlerinden İsmâil Dede nâmında ve Sultan Abdül-Aziz devrinde zarîf bir derviş varmış. Zarâfeti dolayısıyla vükelânın ma'lûmu ve sevgilisi imiş. Bir ramazan günü Bayezid câmiinde oturuyor:

(57) Sûrei Âli İmran: 92.

— Bayram yaklaştı. Çoluk, çocuk öteberi ister, diye düşünüyormuş. O sırada Sadr-ı A'zam Âli Paşa câmie gelmiş. Dedeyi düşünceli görünce uşağının eline bir kaç altın vermiş.

— Şunu dedeye götür de paşanın zekâtı imiş, kabul etsin diyor, demiş. Uşak götürmüş. Dede bir altınlara, bir de uşağın yüzüne bakmış:

— Oğlum; paşaya duâlar ederim. Şunların adını değıştirsin de göndersin demiş. Paşa bu temenniye işitince gülmüş:

— Hadi tekrar götür de niyâzı imiş de, emrini vermiş. Dede Efendi de bu niyâzı yâni hediyeyi kabul etmiş. Demek ki hediyeler, muhabbet şâhidleri imiş. Fakat şâhidlerin de doğru söyleyeni ve yalancısı vardır.

2634

شاهدت که راست باشد که دروغ
مست گاهی از می و گاهی ز دروغ

Şâhidet geh râst bâşed geh durûğ,
Mest gâhî ez mey-ü-gâhî zi dûğ.

«Ey da'vâcî; senin gösterdiğin şâhid ba'zan doğru sözlü, ba'zan yalancı olur. Sarhoşun ba'zan şarabdan, ba'zan ayrandan mest olduğu gibi.»

Tasavvuf lisânında şarab, muhabbetten kinâyedir. Sarhoş ise mutasavvife indinde âşık ma'nâsınadır. Lâkin aşk şarabıyla mest olanlar başkadır. Öyle olmadıkları halde öyle görünmek isteyenler başkadır. İkinciler, muhabbet mürâyisi olanlardır ki ayran içip de sarhoşluk taslayanlara benzerler. Ayran sarhoşlarının hareketleri, sarhoşluklarına yalancı şâhid olduğu gibi; dostluk mürâyilerinin hediyeleri, behiyeleri de, dostlukları için riyâkârlık vesîkasıdır.

2635

آن مرایی در صیام و در صلاست
تا گمان آید که او مست ولاست

Ân murâyî der Sıyâm u der Salâst,
Tâ gümân âyed ki u mest-i vilâst.

«O mürâyî, kendisinin muhabbet-i İlâhiyye sarhoşu olduğunu zannettirmek için oruç tutar ve namaz kılar.»

İki arkadaş câmie girip birinin namaz kıldığını görmüşler, yanından geçerken biri:

— Bak birâder; şu zât ne güzel namaz kılıyor, demiş. Herif bunu işitince dayanamamış. Namazını bozmuş:

— Hem de oruçluyum! diyerek riyakârlığını meydana koymuş.

İşte böyle kimselerin kendileri mürâî, Mareketleri işe riyâkârâne ve da'vâları için birer yalancı şahiddir. Şâhidi yalancı olanların da'vâları, her mahkemede reddedildiği gibi, bunların Allaha karşı muhabbet da'vâları da merdûd, kendileri Allahın rahmet ve muhabbetinden matrûd olurlar. Çünkü mürâfler, ibâdetlerini Allah için değil, halka gösteriş için yaparlar ve görünmek istedikleri kimseleri hakikatte Allaha şerik koşarlar. Bu mürâîlerin bir de münâfıkları vardır ki renkleri belli değildir. Rüzgâr ne taraftan eserse soba fırıldagı gibi o tarafa dönerler, hattâ yaranmak için dinsiz ve imânsız görünürler.

*Moda dinsizlerinin bak hepsi,
Eski erbâb-ı nifâkın tersi.*

Evet. Eski münâfıklar dinsiz idiler, fakat dindâr görünürlerdi. Moda dinsizlerinden ba'zıları ise eski inandıklarını kalblerinden çıkaramadıkları hâlde inanmamış, dinden, imândan alâkayı kesmiş gibi davranırlar. Bunların içinden ezan ve ikâmetin değiştirilmesi bid'atini alkışlayanlar da vardı.

2636

حاصل افعال بزونی دیگرست

تا نشان باشد بر آنچه مضمرست

HâSıl-ı ef'âl birûnî digereşt,

Tâ nişân bâşed ber ânçi muZmerest.

«Hulâsa: Kalbde muzmer olan niyyetlerin nişânı olmak üzere hâricî fiil ve hareketler başka başkadır.»

Hazret-i Mevlânâ, bahsîn ibtidâsında dostlar arasındaki hediyele- rin kalbdeki muhabbete şâhid olduğunu, fakat bu şâhidlerin sâdık ve kâzib olabileceğini beyân buyurmuştu.

Muhabbet-i kalbiyye; muzmer yâni gizli bir duygudur. Eğer o duy- gu hakiki ise onun haricdeki eseri bulunan hediye de şâhid-i sâdıktır. Yok... o muhabbet duygusu yalansa, yâni sâhibi, sevmezken sever gibi görünüyorsa, hediyesi de yalancı şâhiddir. Zâhirdeki ameller, her va- kit gizli hislere ve niyyetlere uygun olmaz. Niyyete uymayan amel de amel olmaz. Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimiz: «Ameller, niyyetlere gö-

redir.» buyurmuştur. Bu düstûra göre, Allah için yapılan şeyler Allah içindir, halka gösteriş olmak üzere yapılanlar ise tabii Allah için olmaz, riyâkârlık olur; hattâ gizli şirk olur. Nitekim Kur'ân'da :

فَمَنْ كَانَ زَرْجًا

لَمَّا رَئِيَ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا ﴿١١٠﴾

Yâni: «Her kim Rabbi ile mülâkâtı umuyorsa amel-i sâlih işlesin ve Rab- bine ettiği ibâdetle kimseyi teşrik eylemesin⁵⁸» buyurulmuş, halka gös- teriş olmak üzere ibâdet etmenin âdetâ müşriklik olduğu bildirilmiştir.

Hazret-i Mevlânâ burada bir duâ ediyor da diyor ki :

2637

یارب آن تمیز ده مارا بخواست

تا شناسیم آن نشان کثر ز راست

Yâ rab ân temyîz dih mârâ beHâst,

Tâ şinâsîm ân nişân-ikej zi râst.

«Yâ Rabbi; sen kendi meşîyyet ve irâdenle bize öyle bir temyiz ve tefrik hassâsı ihsân et ki, onunla, eğri ve doğru nişanları anlayalım.»

Yâni bize sıdk ile riyâyı ayırd edecek bir kuvve-i mümeyyize ihsân buyur.

2638

حس را تمیز دانی چون شود

آنکه حس بنظر بنورالله بود

Hissirâ temyîz dâni çûn şevod,

Anki his yenzur be nurullâh buved.

«His ve idrâkin temyizi, yâni hisde mümeyyizlik hassası bulunması nasıl olur? His, nûr-i İlâhî ve tevfik-i Rabbâni ile görecektir.»

İnsan, beş hissi vâsıtasıyla eşyâyı idrâk edebilir. Fakat o beş hissin yanılmak, ihlâs ve riyâyı tefrik edememek ihtimâli vardır. Meselâ oruç

(58) Sûrei Kehf: 110.

تا محبت در درون شعله زند
زفت گردد وز اثر فارغ کند

*Tâ mahabbet der derûn şu'le zened,
Zeft gerded v'ez eser fariğ kened.*

«Muhabbet insanın kalbinde parlayınca büyür ve yükselir, sâhibini eserle meşgûl olmaktan müstağni kılar.»

حاجتش نبود پی اعلام مهر
چون محبت نور خود زد بر سپهر

*Haceteş ne'bved pey-i i'lâm-ı mihr,
Çûn mahabbet nûr-ı Hod zed ber.sipih.*

«Muhabbet, kendi nûrunu feleğe aksettirince artık onun mazharı bulunan zâtın muhabbetini bildirmesine hâcet kalmaz.» Yâhud şöyle de olabilir :

«Feleğe yâni bütün kâinâta nûrunu aksettirmiş ve mevcûdâta tanıtmış olan muhabbet gibi, onun mazharı bulunan zâtın de muhabbetini izhâr ve i'lâna hâceti kalmaz.»

هست تفصیلات تا گردد تمام
این سخن لیکن بجز تو والسلام

*Hest tafSîlâtı Tâ gerded temâm,
În suHen lîkin bicû tû v'esselâm.*

«Bahsin temâm olabilmesi için burada tafsilâta lüzum vardır. Lâkin ey tâlib; onu sen, ehli olanı ara ve ondan sor, öğren vesselâm.»

Muhakkikini sofiyye der ki: Muhabbet; cemil-i hakikinin yâni Cemâl ve Kemâl sıfatlarıyla mutasîf olan Allahın kendi cemâl ve kêmâline meylidir.

Molla Câmi Hazretleri, Şeyh Ömer İbn-i Fârız'ın (Kaddesallâhü sırahümâ) Kaside-i Hamriyyesine (Levâmî) nâmiyle yazdığı şerhte mu-

tutan ve namaz kılan birini görünce onu âbid ve mütteki zanneder. Kezâ bir kimsenin hak sözü söylediğini duyunca, onu sözünün eri sanır. Lâkin gördüğü ve işittiği şeylerin riya eseri olabilmesi mümkündür. Görme, işitme, sâir hisler, Allahın tevfikine mazhar olur da, baktığını nûr-i İlâhi ile görürse, o vakit aldanmak ve yanılmaktan kurtulur. Gördüğünü hakkiyle görür, işittiğini hakkiyle işitir. Nitekim Hadis-i Şerifte: «Kâmil bir mü'minin firâsetinden ve çabucak kavrayışından sakının. Çünkü o, Allahın verdiği nûr ile bakar» buyurulmuştur. Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizin: «Yâ Rabbi; bizi oyalayacak her şeyden halâs et ve her şeyi bize olduğu gibi göster» diye duâ buyurması, hissiyâtın tevfiği İlâhiye mazhar olması içindir.

گراثر نبود سبب هم مظهرست
همچو خویشی کز محبت مخبرست

*Ger eser ne'bved sebeb hem muZhirest,
Hemçû Hişî kez mahabbet muHbirest.*

«Eğer eser olmazsa, akrabalık gibi sebeb de muhabbeti izhâr ve ihbâr eder.»

Biraz evvel dostlar arasında teâtî edilen hediyyelerin muhabbet eseri olduğu beyân edilmişti. Bu beytte de deniliyor ki: Hediyye, behiyye gibi muhabbet âsârı bulunmazsa neseb ve nisbet, yâni hısımlık ve akrabalık ve tarikat mensûbiyyeti gibi sebebler de muhabbeti gösterir. Bir kimse-nin ehlullâha hürmeti ve erbâb-ı tarikat ile ülfeti, kendisinin onlara muhabbeti olduğunu haber verir.

نبود آنکه نور حقش شد امام
مراثر را یا سبهارا غلام

*Ne'bved ânki nûr-ı HaKKeş şud imâm,
Mer eserrâ yâ sebebharâ gulâm.*

«Fakat Nûr-i Hak, bir kimseye imam ve muktedâ olunca, o kimse eserlere ve sebeblere tâbî olmaz.»

Ma'lûmdur ki eserden müessire istidlâl ve intikâl olunur. Lâkin bu, ehli-zâhir içindir. Nûr-i İlâhiye mazhar ve ma'neviyyâta vâkıf olanlar, öyle âsâr ve esbâbın delâletinden müstağnidir.

habbeti dört dereceye ayırır ve der ki: «Muhabbet, Cemîl-i hakiki azze şânühü Hazretlerinin cem'an ve tafsilen kendi cemâline meylidir. O da, ya makam-ı (cem'den cem'e) olur. Bu kâinâtın tavassutu olmaksızın cemâl-i zâtın mir'ât-i zâtte şuhûdudur.

Yâhud o meyl, (Cem'den tafsile) olur ki, Zât-i yegânenin hadsiz ve nihayetsiz olan mezâhirde kendi cemâlinin lemeâtını .görmesi ve kendi sıfâtının kemâlîni müşâhede etmesidir.

Yâhud o meyl (Tafsilden tafsile) olur ki, efrâd-ı insanın pek çoğu, Cemâl-i Mutlak'ın aksini, tafsîl-i âsâr âyinelerinde görür; zâil ve mukayyed güzelliği maksûdi küllî sanır. Lezzet-i visâle kanâat eder, mihnet-i firâk ile müteallim olur.

Yâhud o meyl (tafsilden cem'e) olur ki ba'z-ı havâs, âsâr ve ef'âl kuyûdundan kurtulur, şûûn ve sıfat perdelerini yırtar, kıblegâh-ı teveccühü Zât-i Müteâl olur.»

Yine Cenâb-ı Câmî buyuruyor ki:

«İnnallahe cemîlün yühubbül cemâl» hükmünce muhabbet Hazret-i Zül-Cemâl ve Zül-Celâlin sıfât-ı zâtıyyesidir. İnsanı da «İnnallahe Hala-Ka Âdeme a'lâ sûretihî» mücebince kendi sûreti üzere yaratmış, ona sıfât-ı ezeliyyesinin hil'atini giydirip kuşatmıştır. Binâenaleyh, insanın hüsnü cemâle meyletmesi muktezây-i aslîsi, fazl ü kemâle müncezip olması da sûret-i celîlesi icâbıdır. Merâtib-i insâniyyenin her birinde görüldüğü cemâle gönül verir ve ona tealluk peydâ eder.»

Muhiblerin derecât-ı muhabbetinin, mahbubların tabakât-ı melâhe-tine göre olduğunda şek yoktur. Mahbubun güzelliği ne kadar yüksek olursa, muhibbin himmet ve muhabbeti de o nisbette âli olur. Bu himmetin en yüksek derecesi (Muhabbet-i Zâtıyye) dir. Muhibb-i tâlibin kalbinde mahbûb-i Hak ve matlûb-i Mutlak'a bir meyl, bir incizâb, bir teaşşuk husûle gelmesidir. O teaşşuk, muhibbi kendiliğinden o sûretle alır ki, O, alışın def'ine muktedir olamaz. Bunun ne sebebini ta'yin, ne de matlâbını temyiz edebilir. Nasıl ve niçin sevdiğini bilemez. Kendisinde bir incizâb duyar. Lâkin nereden nereye ve ne için olduğunu idrâk edemez.

*Sorsan bana izâh edemem ben neni sevdim,
Bir anladığım var ise ancak seni sevdim.*

der. Bu muhabbetin sıhhatine alâmet: Mahbûbun va'd ü vaîdi, takrîb ve teb'îdi, i'zâz ü ızlâlî, hidâyet ü idlâlî gibi zıt sıfatların muhibbe müsavi olmasıdır. Kezâ Kahr ve Celâli âsârının merâretini çekmenin, Lûtf ve Cemâlî sıfâtının helâvetini tatmak kadar âsân bulunmasıdır.

Hazret-i Câmî, muhabbetin diğer derecelerini de izâh etmiştir. Fakat onların burada zikrine lüzum yoktur. Hazretin (Muhabbet-i Zâtıy-

ye) ta'bir ettiği o yüksek ve İlâhi sevgiyi esbâb ve âsâr ile bildirmeye nâcet yoktur. O kendi kendini bildirir. (Kaside-i Bür'e) nâzımı (İmâm-ı Buseyrî) rahimehullahın dediği gibi ki:

«Göz yaşı ve hastalık gibi iki âdil şahid, senin âşıklığına şehâdet eyledikten sonra kalbindeki mahabbeti nasıl inkâr edebilirsin?»

Cenâb-ı Mevlânâ buyuruyor ki:

2644

گرچه شد معنی درین صورت بدید

صورت از معنی قریبت و بعید

*Gerçi şud ma'nî derîn Sûret bedîd,
Sûret ez ma'ni Karîbest u baîd.*

«Vâkıa ma'nâ sûret ile zâhir olur. Lâkin sûret, ma'nâya bir cihetten yakın, bir cihetten uzaktır.»

Meselâ:

2645

در دلالت همچو آبد و درخت

چون بماهیت روی دورند سخت

*Der delâlet hemçû âbend u dıraHt,
Çûn be mahiyyet revî dûrend saHt.*

«Sûret ile ma'nâ birbirine delâlet etmekte su ile ağaç gibidir. Fakat mahiyyet i'tibâriyle yekdiğerinden çok uzaktır.»

Evet. Ma'nevi tecelliyât, bu âlemde sûretle âşikâr olur. Meselâ utanan kimsenin yüzü kızarır. Utanmak ma'nevi bir haldir. O hâlin vukûu yüzün kızarmasıyla anlaşılır. Demek ki yüz kızarmak, utanmanın sûretidir. Bu i'tibarla ikisi birbirine yakındır. Biri sebep, diğeri müsebbebdır. Kezâ bir ağacın yeşilliği, ağacın yaşlığına ve o yaşlığın sebebi olan suya delâlet eder. Kezâ ağacın yaşlığı ve suyu onun hayatta olduğunu gösterir. Fakat bunların mahiyyetleri ayrı ayrıdır.

Mâhiyyet: Bir şeyin ne olduğu demektir. Sofiyyeye göre mâhiyyât (A'yân-ı sâbite) dir ki (Suver-i İlmiyye-i İlâhiyye)dir. Onların inkişâfı sûretle olur. Bu i'tibâr ile birbirinin lâzımı ve melzûmudur, lâkin aynı değildir.

ترك ماهيات و خاصيات گو
شرح كن احوال آن دو ماهرو

*Terk-i mâhiyyât u Hâsiyyât gû,
Şerh kun ahvâl-i ân du mâhrû.*

«Yâ Mevlânâ; mâhiyyât ve hâsiyyât bahsini bırak da nefsi ve aklı temsil eyleyen o iki ay yüzlü karı, kocanın hallerini şerh eyle.»

«KARISININ İLTİMASINI BEDEVİNİN KABUL EYLEMESİ VE «BU
MUTÂVAATIM, HİYLE VE İMTİHAN DEĞİLDİR» DİYE YEMİN
ETMESİ»

مرد گفت اکنون گذشتم از خلاف
حکم داری تیغ بر کش از غلاف

*Merd goft iknûn güzestem ez Hilâf,
Hükm dârî tîg ber keş ez gılâf*

«Erkek dedi ki: Şimdi muhâlefeti bıraktım. Bana istediğin gibi hükmedebilirsin' Hattâ dilersen kılıcı kınından çek, bana havâle et.»

هر چه گویی من ترا فرمان برم
در بد و نیک آمد وی ننگرم

*Her çi gûyî men turâ ferman-berem,
Der bed u nîk âmed-i vî ne'ngerem.*

«Her ne dilersen ben sana mutiim. Sözü'nün iyi, yâhud kötü olması na bakmam.»

در وجود تو شوم من منعدم
چون محم حب یعی و یصم

*Der vucûd-ı tû şevem men mün'adim,
Çûn muhâbbem hubb yu'mî vü yuSim.*

«Ben senin varlığına karşı mün'adım olurum. Çünkü muhabbet insanı kör ve sağır kılar.»

Cenâb-ı Pîr burada: «Bir şeye muhabbetin, onu lâıkiyle görmekten ve hakkında söylenilenleri işitmekten seni kör ve sağır kılar.» Hadisine telmih ediyor. Evet bir insan, bir şeyi, bir kimseyi sevecek olursa, onun çirkinliğini görmez, hattâ onun için çirkin denilse o söze kulak vermez. Çünkü muhabbet insanın hislerine hâkimdir. Hikâyedeki bedevî de karısını fazla sevdiği için onun kara, kuru olduğunu göremiyor, dır dır söylenişindeki çirkin âhengi duyamıyordu.

Beyt-i Şerifte bir işaret daha vardır ki nefs (emmâre) ve (levvâme) derecelerini geçip de (mutmainne) sıfatını iktisâb eder ve akla temâmiyle inkiyâd gösterirse akl da ona âşık ve tâbi' olur.

گفت زن آهنگ برم می کنی
تا بحیث کشف سرم می کنی

*Goft zen âheng-i berrem mî kunî,
Tâ be hiylet keşf-i sîrrem mî kunî.*

«Kadın: Bana iyilik etmek mi istiyorsun, yoksa hiyle ile sırrımı keşfe mi çalışıyorsun? dedi.»

Bedevî doğru söylediğini yemin ile te'yid ederek :

گفت والله عالم السر الحقی
کافرید از خاک آدم را صفی

*Goft vallah âlim-üs sîrr-ül Hafî,
K'âferîd ez Ha'k âdem râ Safî.*

«Dedi ki: Gizliyi bilen ve Âdemi topraktan safiyy ü müntehâb olarak yaratan Allaha yemin ederim.»

Kasemin cevabı aşağıda gelecektir. Hazret-i Mevlânâ Âdemin isminin zikri dolayısıyla müsemmasının fezâilini beyâna şuru' edip diyor ki:

2652

در سه کز قالب که دادش و نمود

هر چه در الواح و در ارواح بود

*Der si kez Kalib ki dâdeş va nümûd,
Her çi der elvâh u der ervâh bud.*

«Allah, Âdeme verdiği üç arşınlık bir kalıpta, elvâh ve ervâhta olan şeylerin hepsini ona gösterdi.»

(Elvâh) kelimesi (levh) in cem'idir. Burada cemî olarak irâd edilmesinin sebebi: levh-i kader, levh-i kazâ, levh-i mahv ü isbattır denildiği gibi ervâhın mukabili olan âlem-i eşbah, yânî maddiyyât âlemi diyenler de vardır. Hülâsa Cenâb-ı Hak Âdeme maddî ve ma'nevî âlemlerin ilmini ve esrârını bildirdi.

2653

تا ابد هر چه بود او پیش پیش

درس کرد از علام الاسماء خویش

*Tâ ebed her çi bûved û pîşi pîş,
Ders kerd ez allem-el esma-i Hiş.*

«Ebede kadar olacak ne varsa, olmadan evvel, Âdem Aleyhisselâm kendisine ta'lim olunan esmâdan öğrendi ve meleklerle ders verdi.»

2654

تا ملک بخود شد از تدریس او

قدس دیگر یافت از تقدیس او

*Tâ melek bihûd şud ez tedris-i û,
Kuds-i dîger yâfet ez taKdîs-i û.*

«Melekler onun takdîsiyle kendilerinden geçtiler. Onun tedrisinden ayrıca bir kudsiyyet buldular.»

Kur'ân-ı Kerim'de buyuruluyor ki :

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٥٠﴾ وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٥١﴾ قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٥٢﴾ قَالَ يَا آدَمُ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ فَلَمَّا أَنْبَأَهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ الْغَيْبَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿٥٣﴾

Yâni: «Habibim; Rabbin, meleklerle (Ben yerde bir halife yaratacağım) dediği vakit; melekler dediler ki: (Orada fesad çıkaracak ve kanlar dökecek bir kimse mi yaratacaksın? Biz seni hamd ü senâ ile tesbih ve takdis ederiz). Meleklerin şu sözleri üzerine Cenâb-ı Hak: (Sizin bilmediğiniz hikmeti ve yer yüzünde halife yaratışımın sırrını ben bilirim) buyurdu. Vaktâki Âdemi yarattı, ona bütün isimleri öğretti, sonra onları — yâni Âdeme öğrettiği isimlerin müsemmalarını — meleklerle gösterdi; (Da'vânızda sâdik iseniz bu şeylerin isimlerini bana haber verin) buyurdu. Melekler onların isimlerini bilmedikleri için dediler ki: (Seni tenzih ve takdis ederiz. Biz, bize öğrettiklerinden başka bir şey bilmeyiz. Sen hakikaten Âlim ü Hakimsin). Cenâb-ı Hak buyurdu ki: (Ey Âdem! Şunların isimlerini onlara haber ver.) Vaktâki Âdem onların isimlerini haber verdi. Cenâb-ı Hak meleklerle buyurdu: (Ben size demedim mi idi ki ben göklerin ve yerin gaybını hakikaten bilirim. Sizin açıkça söylediginizi ve kalbinizde gizlediğinizi de bilirim⁵⁹.)

Bunun üzerine Âdemin, ilmine hürmeten, huzurunda eğilmeleri emrolundu. Onlar da o emre ittiba' eylediler. Yalnız şeytan kibr ve gururundan dolayı secde etmedi. İlâhi emre itaatsizliği ve Halife-i Rabbâniye hürmetsizliği yüzünden mel'ûn-i ebedi oldu.

Hazret-i Âdeme ta'lim edilen ve O'nun tarafından meleklerle tefhim olunan (Esmâ)nun mâhiyyeti hakkında bir çok söz söylenilmiştir. Hülâsası ve zâhiri: Âdem Aleyhisselâm gördüğü şeylere Hakkın ilhâmı ile taş, toprak, ağaç, yaprak gibi isimler koymuş ve o isimleri bilmeyen meleklerle bildirmiştir. Şu halde lisân da Allahın ta'lim ve telkini ile meydana gelmiş demek olur. Öyle olmasaydı Dil Kurumunun senelerden beri uydurmağa çalıştığı garib ve âhenksiz kelimeler, halk tarafından kabul edilir ve söylenirdi.

Hazret-i Âdem tedrisinden meleklerin ayrıca bir kudsiyyet bulmaları, öğrettiklerini öğrenmekle o husustaki cehâletten kurtulmalarıdır. Ankaravî Hazretleri, Mesnevi Şerhinde diyor ki :

«Hilkat-i Âdemden evvel melekler, Cenâb-ı Hakkı yalnız sıfât-ı selbiyye ile takdis ve tesbih ediyorlardı. Âdem Aleyhisselâm sıfât-ı sübûtiyye ile de takdis başlayınca, onlar da kendileri için yeni bir vâdi olan bu yola girdiler, yeni bir kudsiyyete erdiler.»

Selb: Cenâb-ı Hakta olmayan sıfatları, **subût** ise: Zât-i Bâride bulunan sıfatları söylemektir. Meselâ: Yâ Rabbi; sen fâni ve âciz değilsin, benzerin ve mülkünde ortağın yoktur demek, Allahı selben takdis etmektir. İlâhî; sen Vâhidsin, Ehadsin, Hâlıksın, Razzâksın demek de Zât-i Bâriyi sübûten takdis eylemektir.

2655

آن کشادی شان کز آدمرو نمود

در کشاد آسمانها شان نبود

Ân küşâdî şân kez âdemru numûd,

Der küşâd-ı âsmânâ şân nebûd.

«Âdem Aleyhisselâmın ta'liminden meleklerde husûle gelen ma'nevî fütûhât, onlarda, göklerin açıklığından ve genişliğinden hâsıl olmamıştı.»

2656

در فراخی عرصه آن بالجان

تنك آمد عرصه هفت آسمان

Der ferâHi arSa-i nâ pâkicân,

Teng âmed arSa-i heft âsmân.

«O rûhu pâk olan Âdemin ma'neviyeti sâhasına karşı, yedi kat semâ-nun genişliği dar kalmıştı.»

Hazret-i Âdem için (pâk cân) ta'bir edilmesi «Âdeme rûhumdan nefhettim» ihbâr-ı Celîli mücebince kendisinde İlâhî bir rûh-i menfûh bulunmasındandır. Binâenaleyh, o kudsi mazhariyyet dolayısıyla bütün âlemlerin ucu bucağı bulunmayan vüs'atı, onun ma'neviyyeti huzurunda daralmıştır.

Ürefây-ı şüerâdan biri :

Arz-ı vâsi' istersen kâmilin gir kabzına,

Arş ü kürsîden geniştir bir velinin âyesi.

demıştır ki, rûh-i menfûha nâil olan Hazret-i Âdemin ahfâdından bir velinin avucu kürsîden de, arştan da geniştir. O avuç, İrade-i İlâhiyye ile oralarda tasarruf eder. Nitekim Aleyhisselât Efendimiz bir parmak işaretiyle küre-i kameri ikiye ayırmıştı. Hazret-i Ali Kerremallâhü Vec-heye isnâd edilen şöyle bir beyt vardır :

«Ey insan, kendini küçük bir parça, değersiz bir şey mi sanıyorsun? Bütün mükevvenât demek olan (Âlem-i Ekber) senin vücûdunda dürrül-müş, bükülmüştür.» Bu i'tibâr ile insana (Fihrist-i kâinât) denilir.

Sultân'ül-Ârifin, yâni Mevlânâ Muhammed Celâlüddin Rûmî Kad-desallâhü sırrahû bu bahsi isbat için bir Hadis-i Kudsi ile istishâd ediyor ve diyor ki :

2657

گفت پیغمبر که حق فرموده است

من نکنج هیچ در بالا و پست

Goft peygamber ki haK fermûde est,

Men ne kencem hiç der bâlâ vü pest.

«Hazret-i Peygamber (S.A.V.) dedi ki: Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuş-tur. Ben yükselere de, alçaklara da sığmam.»

2658

در زمین و آسمان و عرش نیز

می نکنج این یقین دان ای عزیز

Der zemîn u âsmân u arşı nîz,

Mî ne küncem in yakîn dâni ey azîz.

«Arza da, semâyâ da arz-ı a'lâya da sığmam. Azizim; bunu yakînen, yâni şeksiz şüphesiz olarak böyle bil.»

در دل مؤمن بکنجم ای عجب
گر مرا جویی در آن دلها طلب

Der dil-i mü'min bekuncem ey aceb,
Ger merâ cûyî der ân dilhâ Taleb.

«Acâibdir ki mü'minin kalbine sığarım. Beni arayacak olursan o gönüllerde ara.»

Bir Hadis-i Kudside, yâni Hazret-i Peygamberin Cenâb-ı Hak tarafından beyân buyurduğu bir kelâm-ı âlide: «Beni arzım ve semâvâtım istiâb edemez. Lâkin mü'min, takiyy, nakiyy, veri' bulunan kulumun kalbi isti'âb eder» buyurulmuştur.

Takiyy: Allahın emrine muhâlefetten çekinen.

Nakiyy: Günah şâibesinden pâk olan.

Veri': Günaha girmekten korkan demektir.

İşte Cenâb-ı Hak, lâmekân olduğu, yâni yere, göğe sığmadığı ve muhtaç olmadığı hâlde böyle mübârek kullarının kalbinde bulunur. Bundan da o münevver kalbin arz u semâdan büyük olduğu anlaşılır.

Derviş Yûnûs kudîse sirruhû der ki:

Ararsan Mevlâyı kalbinde ara,
Kudüste, Mekke'de, hacda değildir.
Eğer bir mü'minin kalbini kırarsan,
Hakka eylediğin secde değildir.

Kezâ denilmiştir ki: «Mü'minin kalbi beytullahtır.» O halde Allahı bulmak isteyenler, onun evine gitmeli, yâni kâmil bir ârifin kalbine girmelidirler. Kâmil bir ârifin kalbine girmek: Onun rızâsını tahsil etmekten kinâye olduğu gibi, Allahın mü'minin kalbinde olması da mecazdır. Rızây-ı İlâhisinin o kalbde bulunduğuna işaretler.

گفت ادخل فی عبادی تلتق
جنة من رؤی بامتق

Goft idHâl fi ibâdî teltaKî,
Cenneten men ru'yetî yâ muttaKî.

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Ey mütteki kulum; benim kullarıma dâhil ol ki beni rü'yetten ibâret bir cennete giresin.»

Hazret-i Pîr bu beyt ile Sûre-i Feer'in sonundaki şu Âyetlere işâret ediyor:

يَا أَيُّهَا
النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ۞ ارجعي إلى ربِّكِ راضيةً مرضيةً
۞ فادخلي في عبادي ۞ وادخلي جنتي ۞

Yâni «Ey kendisine nûr-i yakîn ile itminân gelmiş olan nefis! Allahın verdiklerine râzı ve kendin rızây-ı İlâhiye nâil olduğun hâlde Rabbine dön! Kullarıma dâhil ol! Ve onlarla berâber cennetime gir⁶⁰.»

Rûh ile nefisten ibâret olan insanın, nefsin emmâre, levvâme, mutmainne, râziye, marziyye diye derecâta taksim etmişlerdir ki birincisi: Sâhibine menhiyyât ile emreden ve bu hususta tehakküm gösteren nefstir. İkincisi: Menhiyyâtı irtikâb etmekle berâber ara sıra sâhibini levmeden, ayıblayan nefistir. Üçüncüsü: İmânı, ikâna, şekki yakine tebeddül etmiş, bundan dolayı mutmainne sıfatını iktisâb eylemiş olan nefistir ki bu, terakki ederek Allahın gerek lutf, gerek kahr sûretiyle zuhûr eden tecelliyâtına rızâ gösterir ve (râziye) sıfatını alır. Bu dereceye vardktan sonra Allahın da rızâsını kazanır, o vakit (marziyye) olur.

Nefs-i mutmainnenin bu ilâhî iltifâta, yâni: (Râzi ve marzî olduğun hâlde Rabbine dön) da'vetine ne vakit nâil olacağı müfessirler arasında ihtilâflıdır. Ba'zıları kabz-ı rûh esnâsında, bazıları da mahşerde bu emri alacaktır demişlerdir. Meşhuru birincisidir.

(Kullarıma dâhil ol!) Âyetinin meâlinde de ihtilâf vardır. Bu Âyet için ba'zı müfessirin: «Muvahhid kullarım arasına gir!» demiş, ba'zısı ise: «Ba's esnâsında kullarımın cesedine dâhil ol ve onların cesedleriyle berâber cennetime gir» diye tefsir etmişlerdir. Urefây-ı Sofiyyeye gelince «Kullarıma dâhil ol» demek: «Onların kalblerine gir ve gönüllerinde yer tut, yâni teveccühlerini ve rızâlarını kazan ma'nâsıdır» demişlerdir.

Kibâr-ı evliyâullahtan Bâyezîd-i Bestâmi (kudîse sirruhu) hazretlerine biri gelmiş, beni Allaha kavuşturacak bir amel tavsiye et demiş. Hazret-i Bâyezîd de: «Evliyâullâha hürmet ve muhabette bulun. Onların kalbine girmeye ve gönüllerini etmeye çalış. Cenâb-ı Hak günde üç

(60) Sûre-i Feer: 27-30.

yüz altmış def'a ârif kullarının kalbine nazar eder. Orada ismin bulunacak olursa belki seni de mağfiret eder» buyurmuştur.

Bir ârifin sözü olan :

*Cennet Hakkın bahçesidir, ârif onun bağbâni,
Bâğbânla bilişi gör, tâ giresin bağçesine.*

beytinin de bahse tealluku vardır. Sebze bahçesine girmek için bahçevanla tanışmış olmak lâzımdır. Allahın bahçesi olan cennete girmek için de oranın bahçevanı bulunan âriflerle bilismek ve sevmek icabedeceği şüphesizdir.

2661

*عرش با آن نور با پهنای خویش
چون بدید اورا رفت از جای خویش
Arş bâ ân nûr-ı bâ pehnâ-yı Hîş,
Çûn bedîd ûra bereft ez cây-ı Hîş.*

«Arş, o kadar nûru ve o derece genişliğiyle berâber, Âdemin ma'nevî büyüklüğünü görünce yerinden gitti.»

.Yâni teaccüb ve tehayyüründen sarsıldı.

Evet. Mevcûdâtın en büyüğü ve en geniş arş imiş ki bütün mükevvenâtı ihâta eylemiş. Lâkin Âdemin ma'nevî büyüklüğü karşısında o vüs'at ve azamet küçülmüş ve daralmış.

2662

*خود بزرگی عرش باشد بس بدید
لیک صورت کیست چون معنی رسید
Hod buzurgî arş bâşed bes bedîd,
Lîk Sûret k'îst çûn ma'nî resîd.*

«Arşın büyüklüğü hakikaten çok zâhirdir. Fakat ma'nâ ile karşılaşıncı sûret, kim olabilir?»

Yâni ne ehemmiyeti kalır?

1266

2663

*هر ملک می گفت مارا پیش ازین
الفی می بود بر روی زمین*

*Her melek mî goft mârâ piş ezîn,
Ûlfetî mî bûd ber rûy-ı zemîn.*

«Her melek diyordu ki: Bundan evvel bizde yer yüzüne karşı bir ülfet, bir tealluk vardı.»

2664

*تخم خدمت در زمین می کاشتیم
زان تعلق ما عجب می داشتیم*

*ToHm-ı hidmet der zemîn mî kâştım,
Z'an taalluk mâ aceb mî dâştım.*

«Orada hizmet ve ihâdet tohumlarını seve seve ekiyor ve o sevgimizden hayrette kalıyorduk.»

2665

*کین تعلق چیست با این خاک مان
چون سرشت ما بدست از آسمان*

*K'in taalluk çîst bâîn Hâk-i mân,
Çûn sirîşt-i mâ bedest ez âsmân.*

«Bizim yaradılışımız semâvi olduğu hâlde, bu toprağa teal'ukumuz nedendir?»

2666

*الف ما انوار ما ظلمات چیست
چون تواند نور با ظلمات زیست*

*Elfi mâ envârı bâ Zulmâtı çîst,
Çûn tovâned nûr-ı bâ Zulmâtı zîst.*

«Bizim gibi nûrânilerin toprak misâli zulumât ile ülfet; nedendir? Nur, zulumât ile nasıl yaşıyabilir?»

1267

آدمآ آن الف از تو بوی بود
زانکه جست را زمین شد تارو بود
Âdemâ ân elfi ez tû bûyi bûd,
Z'anki cism'et râ zemîn şud târ u pûd.

«Ey Âdem; meğer o ülfet, senin ma'nevî râyihandan imiş. Çünkü senin cismin topraktan yaratılmış, toprak, cesedinin atkısı olmuştur.»

جسم خاکت را درینجا یافتند
نور پاکت را درینجا یافتند
Cism-i Hâketrâ derincâ bâftend,
Nûr-ı pâketrâ derincâ yâftend.

«Toprak olan cismini burada, yâni zeminde dokudular, terki b ve tah-
mîr ettiler. Pâk olan nurunu o hâkî bedende buldular.»

اینکه جان ما زروح یافتست
پیش پیش از خاک آن می یافتست
Înki cân-ı mâ zîrûhet yâftest,
Pîşi piş ez Hâk-i ân mâ tâftest.

«Canımıza, şimdi senin ruhundan gelen feyz, çok zaman evvel to-
rakta parlamıştı.»

در زمین بودیم و غافل از زمین
غافل از گنجی که بد در وی دفین
Der zemîn bûdîm u gâfil ez zemîn,
Gâfil ez gencî ki bud der vî defîn.

«Biz zeminde bulunuyorduk. Fakat zeminden ve onun sînesindeki
ma'nevî bir defineden gafil idik.»

چون سفر فرمود مارا زان مقام
تلخ شد مارا ازان تحویل گام
Çûn sefer fermûd mârâ zân maKâm,
TelH şud mârâ ezân tahvîlkâm.

«Allah, bize zeminden semâya sefer etmemizi emir buyurunca tah-
vîl-i makam ediş bize acı geldi.»

تا که حجتها می گفتیم ما
که بجای ما که آید ای خدا
Tâ ki huccethâ hemî goftîm mâ,
Ki becây-i mâ ki âyed ey Hudâ.

«O kadar acı geldi ki: Yâ Rabbî; bizim yerimize kim gelecek? diye
hüccetlerimizi söylemeye, âdetâ i'tirâz etmeye başladık.»

نور این تسبیح و این تهلیل را
می فروشی بهر قال و قیل را
Nûr-ı in tesbih u in tehlîlrâ,
Mî furûşî behri Kâl û Kîylrâ.

«Dedik ki: Bu tesbîh ve nûrunu, kil ü kâl erbâbı olan insanlar için
fedâ mı edeceksin?»

حکم حق گسترد بهر ما بساط
که بگویند از طریق انبساط
Hükm-i hak gusterd behr-i mâ bısât,
Ki be gûyîd ez TarîK-ı inbısâT.

«Allahın hükmü, bize lutf ve müsâade gösterdi ve serbestçe murâ-
dınızı söyleyin dedi.»

هر چه آید بر زبانتان بی حذر
همچو طفلان یگانه با پدر

*Her çi âyed ber zebântân bî hazer,
Hemçü Tıflân-ı yegâne bâ peder.*

«Dedi ki: Anasının, babasının bir dânesi olan çocukların babalarına söyledikleri gibi siz de ağzınıza geleni söyleyin.»

زانکه این دمها چه گر نالایقست
رحمت من بر غضب هم سابقست

*Zânki in demhâ çi ger nâ lâyıKast,
Rahmet-i men ber gaDab hem sâbıKast.*

«Bu sözler, bu i'tirazlar yersiz olmakla berâber, benim rahmetim, gazabımı geçmiştir.»

Bir Hadîs-i Kudside «Rahmetim, gazabımı sebketti, merhametimin hid-detimden ziyâdedir» buyurulmuş, bizim gibi günahkârlar için büyük bir müjde verilmiştir.

Şâir Emin Hümâyî merhum demişti ki:

*Bu kadar cürm ü seyyiâtımla,
Rahmet ümidimin budur sebebi.
Ki buyurmuş Hüdây-ı Azze ve Cel:
«Sebekat rahmeti alâ gazabî.»*

از بی اظهار این سبق ای ملک
در تو بنهم داعیه اشکال و شک

*Ez pey-i izhâr-ı in sabK ey melek,
Der tu bi'nhem dâiye eşkâl ü şek.*

«Ey melek, rahmetimin gazabımı geçtiğini meydana çıkarmak için senin kalbine böyle müşkil ve şek ilhâm ediyorum.»

تا بگوئی و نکوئی بر تو من
منکر حلم نیارد دم زدن

*Ta begûyî vû negîrem ber tu men,
Münkir-i hilmem neyâred dem zeden.*

«Bu ilhâmım, sen ağzına geleni söyleyesin, ben de seni muâheze etmeyim de, Hilmimi inkâr edenler söz söylemeye muktedir olmasınlar diyerdir.»

صد پدر صد مادر اندر حلم ما
هر نفس زاید فتد اندر فنا

*Sad peder Sad mâder ender hilm-i mâ,
Her nefes zâyid fütêd ender fenâ.*

«Bizim Hilmimizden her ân yüzlerce ana, baba doğar ve fenâyâ gider.»

«Şefkatli bir ananın çocuğuna olan merhametinden ziyâde, Allah, kuluna merhametlidir» denilmiştir.

Eshâb-i Kirâm huzûr-i seâdetde bulunurken çocuğu kucağında bir kadın, önlerinden geçmiş. Aleyhisselât Efendimiz:

— Bu kadın, bu çocuğu ateşe atabilir mi? diye sormuş. Huzurda olanlar:

— Hayır Yâ Resûlallâh; merhameti bırakmaz demişler. Sallâllâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri:

— Allah bu kadından erhamdır buyurmuş.
Ne büyük bir müjde değil mi?

حلم ایشان کف بحر حلم ماست
کف رود آید ولی دریا بحاست

*Hilm-i işân keff-i bahr-i hilm-i mâst,
Kef reved âyed velî deryâ becâst.*

«Ananın, babanın çocuğa karşı hilm ve şefkati, bizim Hilm denizimizin köpüğü gibidir. Köpük gider, gelir. Lâkin deniz yerindedir.»

خود چه گویم پیش آن در این صدف
نیست الا کف کف کف کف

Hod çi gûyem pîş-i ân der in Sadeî,
Nîst illâ keff-i keff-i keff-i keff.

«Ne söyleyim, nasıl anlatayım? Allahın hilmi inci, insanın hilmi se-
def gibidir. Hayır... O da değil. İnsanın hilmi, hilm-i İlâhi denizinin kö-
püğünün, köpüğünün, köpüğüdür.»

Bundan sonra bedevî lisanından deniliyor ki:

حق آن کف حق آن دریای صاف
کامتحانی نیست این گفت و نه لاف

HaKK-ı ân keff HaKK-ı ân deryâ-yı Sâf,
K'amtihânî nîst in goft u nilâf.

«O köpük ve o sâf deryâ hakkı için bu sözlerim imtihan olmadığı
gibi lâf-ı güzâf kabilinden de değildir.»

از سر مهر و صفاست و خضوع
حق آنکس که بدو دارم رجوع

Ez ser-i mihr u Safâest u huDû',
HaKK-ı ânkes ki bedû dârem rucû'.

«İnd-i İlâhisine rücu' edeceğim Allah hakkı için sözlerim; muhab-
bet, safvet ve teslimiyyet sevkiyledir.»

گر به پشت امتحانست این هوس
امتحازا امتحان کن يك نفس

Ger bepîşt-i imtiyhânest in heves,
İmtihân-râ imtiyhân kun yek nefes.

«Bu sözler sana imtihan gibi geliyorsa bir def'acık o imtihana imti-
han et.»

سیر مپوشان تا بدید آید سیرم
امر کن تو هر چه بروی قادرم

Sır mepûşân tâ bedîd âyed sîrem,
Emr kun tû herçi ber vî Kâdirem.

«Sırrımı saklama. Kalbindекini söyle ki benim de sırrım meydana
çıksın. Yapabileceğim her şeyi bana emreyle.»

دل مپوشان تا بدید آید دلم
تا قبول آرم هر آنچه قایلم

Dil mepûşân tâ bedîd âyed dilem,
Tâ Kabûl ârem her ânçi Kâbilem.

«Kalbini örtme ki, benim kalbimdeki de zâhir olsun. Kabiliyyetlim
ne ise onu kabul edeyim.»

چون کنم در دست من چه چاره است
در نگر تا جان من چه کاره است

Çûn kunem der dest-i men çi çâre est,
Der niger tâ cân-ı men çi kâre est.

«Nasıl hareket edeyim, benim elimde ne çâre vardır? Ruhuma ka-
dar nazar et de onun ne yapabileceğini anla.»

2688

گفت زن يك آفتابی تافتست

عالی زو روشنایی یافتست

*Goft zen yek âfitâbî tâfetest,
Âlemî z'u rûşenâyî yâfetest.*

«Kadın dedi ki: Bir güneş parlamış, bütün âlem ondan aydınlan-
mıştır.»

2689

نائب رحمن خلیفه کردکار

شهر بغدادست از وی چون بهار

*Nâile-i rahman Halîfe' kirdkâr,
Şehr-i Bagdâdest ez vî çûn behâr.*

«O güneş, Hakkın vekili, Allahın halifesidir ki Bağdad şehri onun
sâyesinde bahar gibidir.»

2690

گر بییوندی بدان شه شه شوی

سوی هر ادبار تا کی می روی

*Ger bipeyvendî bedan şeh şeh şevî,
Suy-ı her idbâr tâ key mâ revî.*

«O pâdişaha vâsıl olabilirsen sen de şâh olursun. Ne vakte kadar bu
uğursuzluk yoluna gideceksin?»

Fakr u zarûretten şikâyet eden kadın, kocasının tembelliği bırakıp
Bağdada gitmesini, oradaki halifeye münâsebet peydâ etmesini tavsiye
eyliyor. Eğer halife ile tanışacak olursan fukarâlıktan kurtulur, hâline
göre sen de bir şâh olursun diyordu.

Bu münâsebetle iyilerle görüşmenin iyi olmaya vesile olacağını be-
yân için Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki :

2691

همنشینی مقابلان چون کیمیاست

چون نظار شان کیمیایی خود کجاست

*Hem nişînî maKbulân çûn kîmyâst,
Çûn naZâr şan kîmyâyî Hod kocâst.*

«İkbâl sâhibleriyle, seâdet-i ezeliyye mazharı olanlarla oturmak kimyâ
ve iksir gibidir. Öyle kimselerin nazarları misilli bir iksir nerede bulu-
nur?»

Derler ki: «Sohbet te'sir eder, tabiat o sohbetten müteessir olur.» İyi
adamların sohbeti iyiliğe dâir olacağı için meclislerinde bulunanlar, o
sohbet te'siriyle iyiliğe meylederler ve nihâyet iyi olurlar. Kötülerin
sohbetini de buna kıyas edin. Hazret-i Mevlânâ Mesnevinin diğer bir ye-
rinde iyi ve kötülerin sohbetinin nasıl te'sir ettiğini beyân için buyuru-
yor ki :

Misk yağı dükkânında oturan kimsenin üstü, başı misk kokar. De-
mirci dükkânında oturan kimsenin üstü, başı da is ve pis kokar. Hattâ
demir dövülürken sıçrayan kıvılcımdan elbisenin yanmak ihtimâli var-
dır. Onun için iyilerin meclisine devâm etmeli, onların sohbetinden feyz
almalıdır.

Hazret-i Mevlânâ burada âli bir misâl irâd edip diyor ki:

2692

چشم احمد بر ابوبکری زده

او ز يك تصديق صديق آمده

*Çeşm-i Ahmed ber Ebûbekrî ze'de,
Û zi yek taSdîK-ı SıddîK âmede.*

«Hazret-i Ahmed Aleyhisselâmin mübârek nazarı Ebû Bekr Radiyal-
lâhül anhe değince o bir tasdik ile siddikiyyet mertebesine erişti.»

سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا

Yâni: «Abd-i hâssı Hazret-i Muhammed Aleyhisselâmı geceleyin Mes-cid-i Harâm, yâni Mekke'den Mescid-i Aksâ, yâni Kudüs'e götürün Allah Zül-celâl şân-ı Ulûhiyyetine yakışmayan şeylerden münezzehtir⁽⁶¹⁾» Âyeti Kerimesinde beyân buyurulduğu üzere bi'setin 12. senesinde Mir'âc-ı Muhammedî vuku' buldu.

Sallallâhü Aleyhi Vesellem bir gün Mekke'den Kudüs'e götürüldü. Oradan göklere, sonra âlem-i imkân hâricine çıkarıldı. Kelâm-ı Hakki işitti, Cemâlullahı gördü. Sonra Mekke'ye geldi. Mi'râc esnâsında neler oldu? Onu Allah ile Habibullah bilir. Bir İran şâiri: «Mi'râc-ı hakikatin vasfını benim gibi bir mütehayyirden sorma. Denize düşen damla deniz olur. Fakat peygamber ne oldu bilmiyorum» demiştir.

Aleyhisselât Efendimiz mi'râcını eshâbına anlattı. Hepsinden evvel Hazret-i Ebû Bekr Radiyallâhü Anh o hârikanın vuku'unu tasdik ettiği için kendisine (Sıddîk) denildi. Diyorlar ki: Nübüvvetten sonra sıddikiy-yetten efdal bir mertebe yoktur. Nitekim Sûre-i Nisâ'daki:

وَمَنْ يُطِيعِ

اللَّهُ وَالرَّسُولَ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ
النَّبِيِّينَ وَالصَّادِقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ

Yâni: «Her kim Allaha ve Peygambere itaat ederse öyle mutî olan-lar, Allahın kendilerine in'âm ve ikrâm eylediği peygamberler, sıddikler, şehidler ve sâlihler ile birlikte olacaklardır⁽⁶²⁾» Âyetinde sıddikiyyet mer-tebesi ikinci olarak zikredilmiştir. Hüseyin Vâızın (Meâlim-üt-Tefsir) deki nakline göre bu Âyetteki (nebiyyin) ile Hazret-i Peygambere, (sıd-dik) ile Cenâb-ı Ebû Bekre, (şühedâ) ile Ömer, Osman, Alî Hazârâtına, (sâlihîn) ile de sâir sehâbilere işâret buyurulmuştur. İşte Sıddik-i Ek-berin o mertebeye yükselmesi, Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimizin soh-

(61) Sûrei Esra: 1.

(62) Sûrei Nisa: 69.

bet ve hizmetinde bulunması ve nazar-ı teveccühünü kazanmış olması dolayısıyledir.

Bedevi karısının: halifenin yanına git diye tavsiyesi üzerine bedevi:

2693

گفت من شهرآ پذیرا چون شوم

بی بهانه سوی او من چون روم

Goft men şehrá pèzirâ çûn şevem,

Bî behâne sûy-i û men çûn revem.

«Dedi ki: Ben pâdişah huzuruna nasıl çıkabilirim, bahânesiz, sebeb-siz, onun yanına ne yüzle gidebilirim?»

2694

نسبتی باید مرا یا حیلتی

هیچ صنعت راست شد بی علی

Nisbetî bâyed merâ yâ hiyleti,

Hîç San'at râst şud bî illeti.

«Benim için bir münâsebet, yâhud bir çâre lâzımdır. Hiç bir san'at, âletsiz, tezgâhsız işlenebilir mi?»

Karısının tavsiyesi üzerine bedevî, halifenin huzuruna çıkabilmek için yakınlerine bir münâsebet, yâhud elinde bir hüner bulunması lâzım geldiğini, halbuki onların kendisinde bulunmadığını söylüyor. Her san'a-tın âlet ve tezgâhına muhtaç olduğunu misâl olarak irâd ediyor, bunu te'yid için de bir fıkra söylüyor:

2695

همچو مجنونی کی بشنید از بی

کی مرض آمد بلیلی اندکی

Hemçü Mecnûnî ki bi'snâd ez yekî,

Ki maraZ âmed be Leylî endekî.

«Benim hâlim, Mecnûnun hâline benzer ki: Leylâ biraz hastalandı diye birinden iltimâttı.»

گفت آوہ بی بہانہ چون روم

ور بنام از عبادت چون شوم

*Goft âveh bî behâne çûn revem,
V'er bemânem ez ryâdet çûn şevem.*

«Dedi ki: Eyvâh! Sebebsiz ve bahânesiz nasıl giderim, hatır sormaya gitsen nasıl ederim?»

قل تعالو گفت حق مارا بدان

تا بود شرم اشکی مارا نشان

*Kul Teâlâ goftı haK mârâ bedân,
Tâ buved şerm işkenî mârâ nişân.*

«Bilmiş ol ki Cenâb-ı Hak, bizim için kibir kırmak nişânesi olmak üzere «geliniz!» diye emir verdi.»

Sûre-i Âl-i İmrân'da buyurulmuştur ki:

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ
أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا
بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا
مُسْلِمُونَ

Yânî: «Habibim de ki: Ey kitaba tâbi' olanlar! (yânî ey Yahûdiler, ey hristiyanlar) Bir Kelimeye geliniz ki bizimle sizin aranızda müsavi-dir. (Müsavi olması, bütün peygamberlerin o kelimeyi, yânî kelime-i tevhidi tavsiye etmiş olmalarındandır. Evvelce tavsiye edilmiş, şimdi de da'vet olunmakta bulunmuş olan şudur): Allahtan başkasına ibâdet etmeyelim ve ona hiç bir şeyi şerik koşmayalım. Allahtan başka bu'zularımızı

Rab ittihaz etmeyelim. Ehl-i kitab olanlar, bu da'vetten yüz çevirirlerse, ey müslümanlar deyin ki: (Ey Yahudiler, ey Hristiyanlar) şahid olun biz hakikaten müslümânız⁶³»

Semâvî ve kitâbî olan üç din vardır ki Mûsâ, İsâ, Hazret-i Muham-med Aleyhimüssalâtü Vesselâm taraflarından tebliğ olunmuşlardır. Bu üç dinin esası; tevhid, yânî Ma'bûd-i Hakikî'nin (Vâhid ve lâ şerike lehü) bulunduğuna inanmak olduğu için, bu bakımdan, Yahudiler, Hristiyanlar ve Müslümanlar arasında ihtilâf olmamak lâzım gelir. Öyle olduğu hâlde Mûsâ ve İsâ ümmetleri sonradan sapıtmışlar, mahlûk ve mevlûd olduğunu bildikleri (Üzeyr'e Yahudiler, (İsâ'ya da Hristiyanlar (İbnul-lah) yânî (Allahın oğlu) demişlerdir.

Onların bu dalâletten kurtulmaları için Cenâb-ı Hak, peygamberine bu emri vermiş, kendilerini tevhid ve hidâyet yoluna da'vet etmeye me'mur etmiştir. Hazret-i Mevlânâ «Geliniz» emrinden latif bir nükte çıkarıyor ve diyor ki: Bu, bir da'vettir. Da'vet olunan yere gitmek için bir vesile tedârik etmek, yânî bir şey götürmek lâzımdır. Cenâb-ı Hak da'vetle berâber vesilesini, hediyyesini bildiriyor. Kibr ü azameti kırıp da o da'vete icâbet etmenin en büyük vesile ve en makbul bir hediye olduğunu anlatıyor. Mezar kitabesi olmak üzere şöyle bir kıt'a vardır.

*Eli boş gidilmez gidilen yere,
Rabbim; boş gelmedim, ben suç getirdim.
Dağlar çekemezken o ağır yükü,
İki kat sırtımla pek güç getirdim.*

Bir yere öyle bir şey götürmeli ki makbûle geçsin. Rahmet ü mağ-firet deryâsı olan İnd-i İlâhiye de cürm ve kusûr, acz ve meskenet gö-türmeli ki, Rahîm ve Gafûr isimlerinin tecellisine vesile teşkil etsin.

*Der-i Mevlâda ne şâh ü ne şehîm isterler,
Kulluk âdâbı bilir abd-i hadîm isterler.*

**

*Oranın mahz-ı itâattir olan matlûbu,
Ne recâ meyli ararlar, ne de bîm isterler.*

**

*Sıdk u ihlâs ile tahsîl-i rızâ etmek için,
Terk-i cân eyleyecek merd-i kerîm isterler.*

(63) Sûre-i Âli İmrân: 64.

Bezm-i vahdet — ki fenâ âlemdir — sahnında,
Ne âlim ü ne hakim ü ne kelim isterler.

**

Ona rehyâb-ı duhûl olmak için âdemde,
Evvelâ hestî-i mevhumu adîm isterler.

**

Bârigâh-ı azamet-perver-i Lâhûtîye,
Pây-i hâdis giremez, mahv-i kadîm isterler.

**

Ben de Tâhir umarım lûtf-i Hüdâyı ki onun,
Bâb-ı gufrân-ı keriminde esîm isterler.

Fakat sözlerim yanlış anlaşılmasın. Tâât ü ibâdâtı bırakalım, Allahın emirlerine kulak asmayalım, nehiyelerinden çekinmeyelim demek istemiyorum. Aleyhisselâti Vesselâm Efendimizin gece sabaha kadar namaz kılmaktan mübârek ayakları şiştiği halde: «Ey Ma'bûd-i hakiki; seni tesbih ü tenzih ederim. Sana lâyük ibâdette bulunamadık» buyururdu. Biz de elden geldiği kadar kulluğumuzu ifâyâ çalışalım, lâkin noksânımızı bilelim ve acımızı her vakit i'tirâf edelim. Öbür tarafa da acz ü meskenet götürelim. Bedevî bunları düşünmekle berâber halifenin sarayına eli boş gitmekten utanıyor ve o hicâbı kırmak için kendisinde kuvvet bulamıyordu.

2698

شب پرانرا گر نظر و آلت بدی
روز شان جولان و خوش حالت بدی

Şeb perânâ ger nazar v'âlet budî,
Rûz şân cevânû hûş hâlet budî.

«Yarasa kuşlarının gözleri aydınlıkta görse ve rü'yetlerine âlet ol-
saydı onlar da sâir kuşlar gibi gündüzleri güzelce uçarlardı.»

Bedevî'nin şu sözlerine karısı i'tirâz etti de :

2699

گفت چون شاه کرم میدان رود
عین هر بی آلتی آلت شود

Goft çûn şâh-ı kerem meydân reved,
Aynı her bî âletî âlet şeved.

«Dedi ki: Kerem sâhibi olan pâdişâh meydana çıkınca âletsizlik bir
âlet, sebebsizlik de bir sebep teşkil eder.»

2700

زانکه آلت دعوی است و هستی است
کار در بی آلتی و بستی است

Zân ki âlet da'nî est u hestî est,
Kâr-ı der bî âletî vü pestî est.

«Çünkü âlet ve sebep, bir nevî varlık da'vâsıdır; asıl iş görecek olan
yokluk ve mahviyettir.»

Bedevî de :

2701

گفت که بی آلتی سودا کنم
تا نه من بی آلتی پیدا کنم

Goft ki bî âletî sevdâ kunem,
Tâ ne men bî âletî peydâ kunem.

«Cevab verdi ki: Ben âletsizlik ve çâresizliği temâmen elde etmeyin-
ce âletsizlik da'vâsına nasıl kalkışabilirim?»

Meselâ iş görabilecek kudretim var. Böyle iken nasıl olur da âcizlik
iddiâsında bulunabilirim?

بس گواهی بایم بر مفلسی
تا شهی رحمی کند با مونس

*Pes güvâhî bayedem ber müflisî,
Ta şehî rahmî küned bâ mûnisî.*

«Şâhın bana mûnislik göstermesi ve merhamet etmesi için benim müflis olduğuma şahid lâzımdır.»

Yâni bende çalışacak kudret ve kuvvet görülüp dururken kudret ve kuvvet müflisi, âciz bir zavallı olduğuma nasıl şahid gösterebilirim?

Evet. Hakiki varlık âlemi olan İnd-i İlâhî'de en ziyâde makbul olan yokluktur. Fakat yokluk da'vâsında bulunmak için hakikaten yok olmuş olmak, o yokluğu kavlen değil, fi'len isbât etmek lâzımdır. Binâenaleyh:

تو گواهی غیر گفت و گو و رنگ
وا نما تا رحم آرد شاه شنک

*Tu güvahiyn ğayr-ı ğuft-û-gô-vû-reng,
Vâ nüma ta rahm âred şah-ı şeng.*

«Sen dedi-kodudan ve renkten, sûretten başka bir şahid göster ki o güzel pâdişâh bana acısın.»

کین گواهی که ز گفت و رنگ بد
زد آن قاضی القضاء آن جرح شد

*Kîn güvahî ki zigüft-û-reng bûd,
Nezd-ı ân KaDi-l KüDat ân carh şüd.*

«Bu sözden ve reng ü sûretten ibâret olan şahid, o kadılar kadısının huzurunda cerh ü reddedilir.»

(Kâdiülkudât) ta'biri ve kâdiülkudâtlık makamı, Abbâsilerde Hârûn-ürreşid devrinde ihdâs edilmiş, ilk def'a olarak İmâm-ı Ebû Yûsûf o makâma getirilmiştir.

Hakk-ı kazâ, yâni hüküm vermek salâhiyyeti, halife tarafından yalnız kâdiülkudâta verilir, vilâyetlere kâdiülkudât tarafından vekil olarak kadılar gönderilirdi. Osmanlı devletinde de Hakk-ı kazâ, Rumeli ve Anadolu Kazaskerlerine verilmişti. Vilâyetlerdeki kadılara (nâib) denilirdi ki hüküm vermekte kazasker vekili demektir.

Şâhidin cerhi: Doğru söylemediği mahkemece anlaşıldığı için şehâdetinin kabul edilmeyişidir.

Vaktiyle ramazan ve bayram, hilâlin rü'yetiyle ve gören iki şahidin şehâdetiyle isbât edildiği için, ramazan olacağı gece İstanbul kadılığı dâiresinde kadı efendi ile maiyyeti memurları oturup şahidlerin gelmesini beklerlerdi. Hilâli görüp şehâdette bulunanlara biraz para da verilir. Herifin biri, en evvel gelip o parayı almak için koşa koşa İstanbul kadılığına gitmiş:

— Efendim; ay'ı gördüm! diye kadının odasına dalmış. Ortadaki şamdan tepsisine çarparak devirmiş. Kadı da:

— Be adam; yerdeki araba tekerleği kadar tepsiyi görmezken gökteki tırnak kadar hilâli nasıl gördün? Çık dışarı! diye onu kovmuş. İşte şahidin cerhi böyle olur.

صدق می خواهد گواه حال او
تابد نور او بی قال او

*SıdK miHâhed güvâh-ı hal-ı ô,
Tâbitâbed nur-ı ô bî Kal-ı ô.*

«Da'vânın doğruluğunun, müddeinin sözünden evvel, parlak bir sûrette meydana çıkması için, onun şahid-i sıdk u istikâmet olmalıdır.»

«BAĞDATTÂ SU KİTLİĞİ VAR ZANNIYLE BEDEVÎ'NİN ORADAKİ HALİFEYE ÇÖLDEN BİR TESTİ YAĞMUR SUYU HEDİYYE GÖTÜRMESİ.»

گفت زن صدق آن بود کز بود خویش
پاک بر خیزی تو از مجهود خویش

*Goft zen SıdK ân büved kız bud-ı Hiş,
Pâk berHizî tu ezmechûd-ı Hiş.*

«Bedevî karısı dedi ki: Sıdk; kendi varlığından ve cehd ü amelinden davranman, yâni elinden gelebileni yapmandır.»

آب بارانست مارا در سب
ملکت و سرمایه و اسباب تو

Âb-ı bâranest mara der sübû,
Mülket-û sermaye-vû-esbab-ı tû.

«Destide yağmur suyumuz var ki, senin malın mülkün olduğu gibi, halife ile mülâkâtın için de sermaye ve sebebindir.»

این سبوی آبرا بردارو رو
هدیه ساز و پیش شاهنشاه شو

În súbûy-ı âbra berdar-û rev,
Hedye saz-û pîş-i şâhin-şah şev.

«Bu su destisini yüklen de git. Onu hediyeye olarak takdim eyle, pâ-dişâhın karşısına çık.»

گو که مارا غیر ازین اسباب نیست
در مفازه هیچ به زین آب نیست

Gôki mara ğayr ezin esbâb nîst,
Derme faze hiç bih zin âb nîst.

«De ki: Bizim bundan başka takdim edilecek bir şeyimiz yok. Lâkin çölde bundan daha iyi su bulunmaz.»

گر خزینهش پر متاع فاخرست
انچنین آبش نباشد نادرست

Ger Hazineş pür metâ-ı fâHırest,
Înçünin âbeş nebâşed nadırest.

«Halifenin hazinesi kıymetli ve ıftihâra değer şeylerle dolu ise de böyle suyu yoktur, çünkü nâdirdir.»

Hazret-i Mevlânâ, bahsedilen desti ile sudan maksadın ne olduğunu izah için diyor ki :

چیت آن کوزه تن محصور ما
اندرو آب حواس شور ما

Çist ân kûze ten-ı mahSur-ı ma,
Enderô âb-ı havass-ı şûr-ı ma.

«O desti nedir? Bizim mahsûr olan bedenimizdir. İçinde, havassımızdan ibâret, acı ve tuzlu su vardır.»

ای خداوند این خم و کوزه مرا
در پذیر از فضل الله اشتری

Ey Hüdavend in Hüm-û kûze-ı mera,
Der pezir ez faDlullah-ı İştêra.

«İlâhi, (innallâheşterâ) keremiyle benim bu küpümü ve destimi kabul eyle.»

Sûre-i Tevbedeki bir Âyete işaret ediliyor :

Bi'setin 13. senesinde ve hac mevsiminde (Mine)deki (Akabe) mevkiinde vukua gelen bir ictima'da Medine Müslümanlarından 73 erkek ile 2 kadın Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimize biat edeceklerdi. Onlardan Abdullah bin Revâha radiyallâhü anh: «Yâ Resûlullâh; Allah için ve kendin için istediğin şartları bize bildir» dedi.

Resûl-i Ekrem (S.A.V.) Hazretleri: «Allaha şirk koşmamak, zinâ, şirkat ve iftira etmemek, çocuklarını öldürmemek, bir de Zât-i akdes-i Ri-saleti evlâd ü iyallerini korudukları gibi muhafaza eylemek şartlarını» teklif etti. Medineliler: Bu şartların ifası mukabilinde ne mükâfat göreceklerini sordular. Peygamber Efendimiz:

— Cennet.

Cevâbını verince derhal ve o şartlar mu'cebince biât ettiler. Şu hareket, Allah ile bir ticâret demek oldu. Binâenaleyh Cenâb-ı Hak buyurdu ki :

إِنَّا اللَّهُ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ
بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ
وَيُقْتَلُونَ وَعَدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ
وَالْقُرْآنِ وَمَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ
الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ١١١

Yâni: «Hakikaten Allah Teâlâ mü'minlerden nefislerini ve mallarını satın aldı. Mukabilinde onlara cenneti vermekle o mü'minler, Allah yolunda harb edecekler, düşmanı öldürecekler ve onlar tarafından öldürülecekler. Allah, bu alış verişini hak ve sâbit olarak Tevratta, İncilde ve Kur'an-ı Kerim'de va'deylemiştir. Her kim Allaha karşı ettiği ahde vefâ eder, Allah yolunda malını, canını fedâ etmekten çekinmezse, Allah ile yaptığınız bu alış verişte size müjdeler olsun ki müşteriniz bizzât Cenâb-ı Haktır. İşte şu alım satım yok mu o, azim bir kurtuluştur⁶⁴.»

Hazret-i Mevlânâ bedevî lisânından diyor ki: «Yâ Rabbî; nefsin ve malını fedâ etmeyi cennetle satın alıyorsun. Benim de mâl nâmına şu desti içindeki suyum var. (İnnallâheştêra) buyurman hürmetine ve o fazl u kerem'e o destiyi ve içindeki suyu kabûl eyle.»

2713

كوزة با پنج لوله پنج حس
پاك دار این آبراز هر نجس

Kûze-i ba penc lûle-i penc his,
Pâk dar inâbra ez her necis.

«Beş histen ibâret beş musluğu bulunan bu beden destisini ve içindeki suyu her türlü necisten temiz bulundur.»

İnsandaki zâhirî beş duygu vardır ki şunlardır: Bâsıra (görmek hissi), sâmia (işitmek hissi), şâmme (koku almak hissi), zâika (ağızdaki tat duymak hissi), lâmise (temâs edilen bir şeyin sıcak, soğuk; sert, yumuşak olduğunu anlamak hissi). Hazret-i Mevlânâ bu beş hissi suya, onla-

(64) Sûrei Tevbe: 111.

rın bulundukları âzâyı beş âdet musluğa, hepsinin mahalli olan cesedi de destiyeye benzetiyor ve bedevî lisânından: «Îlâhî; haram olan şeylerden beni muhafaza et ki desti de, musluklar da, içindeki su da kirlenmesin» diye duâ ediyor.

2714

تا شود زین کوزه منفذ سوی بحر
تا بگردد کوزه من خوی بحر

Tâ şevved zin kûze menfez sûy-ı bahr,
Ta bigîred kûze-i men Hûy-ı bahr.

«Tâ ki bu destiden denize bir menfez, bir yol açılsın da destim deniz tabiatını bulsun.»

Suyu âb-ı hayât gibi tatlı ve berrak bir nehrin kenarına bir desticik konulsa ve o destiyeye bir delik açılsa nehrin suyu destiyeye dolar, dâimâ içinde tatlı ve berrak su bulunur, âdetâ o desti, o nehrin hassasını kazanmış olur.

2715

تا چو هدیه پیش سلطانش بری
پاك بپند باشدش شه مشتری

Ta çû hediye piş-i sulTâneş berî,
Pak bîned başedeş şeh müştêri.

«O vakit o destiyi hediye olarak sultanın huzuruna götürsen sultan onu temiz görünce müşterisi olur.»

Ma'lûmdur ki bir şey alınacağı vakit her şeyden evvel onun temizliğine dikkat edilir. Sucunun şisesi ve bardağı kirli, suyu da bulanık ve acı olursa ondan içmezler. Bunun gibi büyük ve tatlı bir nehir kenarına konulan desti, kirli bulunursa, yâni feyz-i Îlâhiye ma'ruz bir kalbin içinde mâsivâ muhabbeti ile kötü ahlâk kirliliği mevcut olursa o kalb, feyz-i Îlâhî nehrinin tabiatını ve hassasını iktisâb edemez.

İnsana her şeyden evvel tahâret lâzımdır. Tahâret demek olan abdestle gusûl ferâiz-i Îlâhiyyedendir. Tahâret-i zâhire ile dışarıdaki a'zâ temizlenir. Bir de tahâret-i bâtına yâni kalb temizliği vardır ki, o da varlık ve benlik şâibesinden bir de seyyiât-ı ahlâkiye kirinden kalbin temiz bulunmasıdır. Bu da bir insân-ı kâmilin, bir tabîb-i ma'nevînin tavsiye

ve tedâvisi ile husûle gelir. Onun için Hazret-i Mevlânâ, beden destisi-
nin muslukları bulunan beş hissin levs-i ma'nevî olan şeylere karşı ka-
palı bulundurulması icabettiğini hatırlatmak için diyor ki:

2716

لولهها بر بند و پر دارش زخم
گفت عضوا عن هوى ابصاركم

Lûleha ber bend-û pür dareş ziHüm,
Gôft aDDû an hevâ ebSareküm.

«Muslukları kapa, yâni his musluklarını muhafaza et ve destiyi küp-
ten, yâni feyz-i İlâhî hazinesinden dolu bulundur. Cenâb-ı Hak hevâ ve
hevese karşı gözlerinizi kapayın buyurmuştur.»

Beden destisinin musluklarını kapamak, beş duygu'nun mevzii bulu-
nan gözün, kulağın, burnun, ağzın ve ellerin haram olan şeylerden mu-
hafazasıdır. Çünkü oraların birinden girecek kirli bir duygu, beden des-
tisini kirletir. Bundan dolayı Cenâb-ı Hak, haram olan şeylere karşı göz-
lerinizi kapayınız buyurmuştur.

Son cümle ile (Sûre-i Nûr) daki şu Âyete işâret ediliyor:

قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ

Yâni: «Habibim; mü'minlere söyle ki, haram olan şeylere karşı göz-
lerini kapasınlar⁶⁵.» (yâni onlara bakmasınlar, nâmahreme nazar etme-
sinler, haram olan bir şey gözlerine ilâşirse başlarını çevirsinler.)

(Zâhret'ül-mülûk) isimli eserde denilmiştir ki «şeytanın insan cese-
dine en sür'atli habercisi ve iğvâ vâsıtası gözlerdir. Çünkü diğer dört his,
mevzi'lerinde sâkindir. Kulak, güzel bir ses işitmeden, burun şehvet-
engiz bir koku duymadan, ağız haram bir şeyin tadına bakmadan, eller
yumuşak bir şeyi yoklamadan evvel heyecâna gelmez. Fakat göz yakın-
dan da, uzaktan da muharremâtı görür, âdetâ günahı uzaktan avlar.»

Namaz esnâsında gözleri duvarda gezen adamı, ağaç dalları arasın-
da kuş arayan avcıya benzetmişler ve kıldığı namaza (avcı namazı) de-
mişlerdir.

Hazret-i Şiblî (Kuddise sirruhu) bu Âyetin tefsirinde demiştir ki:

(65) Sûre-i Nur: 30.

«Mü'minler baş gözünü, muharremâta, kalb gözünü mâsivallâha, yâni
Allahtan başka her şeye karşı kapalı bulundurmalıdır.»

وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ

«Yine o mü'minler, şehvet mahallerini haramdan muhafaza etsin-
ler⁶⁶.» (Ve oraları, erkekler göbekten diz kapaklarına kadar, kadınlar ise
temâmiyle örtsünler).

Tesettür hakkında Allahın şu kat'î emrine karşı açık gezenlere, plaj-
larda açıkta ve erkeklerle birlikte denize girip kumda oynayan kadın-
lara bilmem ne denilir?

Vaktiyle Aksaray, Bâyezid, Fâtih, Köprübaşı gibi İstanbulun kala-
balık yerlerinde kirâ beygirleri vardı. Ucuz bir ücretle yolcu taşırlardı.
Fakat hayvanlardan çoğunun dizleri tutuk olduğu için düştükleri ve sü-
vârisini düşürdükleri olurdu. Bu münâsebetle zürefâdan birine:

- Kira beygirine binenlere ne dersin? diye sormuşlar.
- Deli derim! cevabını vermiş.
- Koşturan için ne dersin? sâlinde bulunmuşlar.
- Ta'bir bulamam! demiş.

Onun gibi öyle plajlarda (çıplak Mustafa) yı hatırlatacak hanımlar
için ta'bir bulunamaz.

ذَلِكَ أَرْكَى لِمُحَرَّمَاتِ اللَّهِ خَيْرٌ مِمَّا يَصْنَعُونَ

Yâni: «Şu (yâni göz kapamak, avret yerlerini örtmek ve temâmiyle
örtünmek) onlar, (yâni mü'minler) için en temiz ve en emniyetli bir
harekettir. Cenâb-ı Hak, onların yaptıklarını (yâni gözlerini kapayıp ku-
pamadıklarını, görülmesi memnu' olan yerlerini örtüp örtmediklerini,
bunları da) Allah rızası için mi, yoksa mürâilik olmak üzere mi yaptık-
larını bilir⁶⁷.»

Cenâb-ı Pîr şu mühim tavsiyede bulunduktan sonra ba'zı kimselerin
amellerine mağrur olduklarını, halbuki o amellerin İnd-i İlâhîde değeri
bulunmadığını anlatmak için bedevinin halini tavsif ediyor ve diyor ki:

(66) Sûre-i Nur: 30.

(67) Sûre-i Nur: 30.

ریش او پر باد کین هدیه کراست
لایق چون او شی اینست راست

*Riş-i ô pürbad kin hedye kirast,
Lâyîk-ı çîn ô şehî înest rast.*

«Kimin böyle bir hediyyesi vardır? Öyle bir pâdişaha ancak böyle bir (Takdime) lâyıktır diye, bedevinin sakalı kabarmış.»

Bizim ta'birimizce burnu büyümüştü.

Hakikaten ba'zı gâfiller vardır ki kusur ve küsür ile yaptıkları amel-leri pek beğenirler, hattâ başkalarının öyle amellerde bulunmadığı ve bulunamayacağı vehmine düşerler. Namaza durdukları vakit bile: — «Yâ Rabbi; görüyorsun yâ. Böyle bir namazı ancak ben kulun kılabilir! demek ister gibi huzûr-i İlâhîde âdetâ kafa tutarlar. Seyyid'ül-âbidîn ve efdal'ül' mürselin Sallâllahü Aleyhi ve Alâ Sâir-in-Nebiiyyin Efendimiz: «Ey yegâne ma'bûd-i hakiki, ey kullarının tâat ü ibâdâtından müstağni olan Rabbim; senin şân-ı ulûhiyyetine lâyık ibâdet ve ubûdiyyette bulunamadım» diye özür dilerken, dergâh-ı İlâhî'ye şâyân bir amel, kimin elinden gelebilir?

Bu söz yanlış anlaşılmasın. Mâdem ki Allaha lâyık ibâdet elimizden gelmiyor, o halde hiç bir şey yapmayalım! neticesi çıkarılmasın. Peygamber-i Ekberimiz, sabahlara kadar namaz kılardı da uzun uzadıya kıyamda bulunuşundan mübârek ayakları şişerdi. Hattâ bundan dolayı: «Ey Resûl-i Ekrem, sana Kur'ân'ı zahmet ü meşakkat olsun diye göndermedik.» Nazm-ı Celili nâzil olmuştu.

Biz de elimizden geldiği kadar Allahımıza ibâdetde bulunalım, kusurlarımıza bakmamasını, amellerimizi tam olarak kabul etmesini Rabbimizin lutf u kereminden yalvara yalvara dileyelim. Fakat zinhar kendimizde varlık görmeyelim, kibr ve gurura meydan vermeyelim. Gurûr-ı tâat, yâni ibâdetini beğenmek, insan için büyük bir vartadır. Azîm bir mehlekedir. Selâmet, kendini âciz, yaptıklarını nâkıs görmekte ve «İlâhi; benim gibi bir mahlûkun taksirât ile dolu ibâdetini kabul eyle» diye yalvarmaktadır.

*Tâatin zevk-ı sürûr-âveri hoştur ammâ,
Başka bir neş'esi var girye-i istiğfarin.
Ne kadar olsa birinde bulunur ucb u gurur,
İlticâdır öbürü rahmetine gaffârın.*

Hülâsa: Bedevinin bir desti sudan ibâret hediyyesine mağrur olduğu gibi kırık dökük ibâdetlerimizden gurur duymamalı, hattâ onlara kıymet vermemeli, lutf-i kabûlünü kerem-i İlâhî'den beklemeliyiz.

*Cürmüne mu'terif ol, tâate mağrur olma,
Ki şifâhâne-i hikmette sakim isterler.*

زن نمیدانست کانجا برگذر
هست جاری دجله همچون شکر

*Zen nemidanist kânca ber güzer,
Hest carî Dicle-i hemçün şeker.*

«Bedevî karısı, Bağdadda suyu şeker gibi tatlı Dicle nehrinin akıp geçtiğini bilmiyordu.»

Onun için halife'ye yağmur suyunun götürülmesini tavsiye etmişti.

در میان شهر چون دریا روان
پر زکشتیا وشت ماهیان

*Der miyan-ı şehîr çün derya revân,
Pür zikeştîha-vû-şüst mahiyân.*

«Kadın farkında değildi ki: Bağdad şehrinin ortasında deniz gibi Şat nehri akıyor, sathı, gemilerle, dibi de balık oltalarıyla dolu bulunuyordu.»

رو بر سلطان و کار و بار بین
حسن تجری تحتها الانهار بین

*Rev ber-ı SülTan-û kâr-û-bâr bîn,
Hiss-ı tecrî tahtehel enhâr bîn.*

«Ey ilmîne ve amelîne mağrur olan; sultanın nezdine git de oradaki azamet ve ihtişâmı gör. Köşklerinin altından akan his nehirlerini seyret.»

انچنین حسها و ادراكات ما
قطره باشد در ان بحر صفا

*İnçünün hissha vü idrakât-ı ma,
KaTre-i bâşed der ân bahr-ı safa.*

«Bizim bu kadar hislerimiz ve idraklerimiz, o saf denize nisbetle bir katra kalır.»

Yâni ey gafil; sen bir desti dolduracak kadar hislerine, idraklerine ve ameline mağrur olup duruyorsun. İnd-i İlâhiye git de onun cennetlerinde akan nehirleri gör. O vakit kendi destinin onlara nisbetle bir damla gibi kaldığını anlarsın.

«BEDEVİNİN YAĞMUR SUYUNA FEVKALÂDE İ'TİKADINDAN
DOLAYI, KARISININ, DESTİYE KEÇE DİKMESİ VE
MÜHÜRLEMESİ»

مرد گفت آری سبورا سر ببند
هین که این هدیه ست مارا سودمند

*Merd gôft ârî sübûra ser bibend,
Hîn ki in hedyest mâra sûdmend.*

«Bedevi karısına dedi ki: Evet, destinin ağzını bağla. Haberin olsun ki bu hediye, bizim için faydalıdır.»

در نمد دردوز تو این کوزه را
تا کشاید شه بهدیه روزمرا

*Der nemed derdûz tû in kûzêra,
Ta küşayed şeh behedyê rûzêra.*

«Bu destiyi keçe içine dik ki pâdişah hediyeyle orucunu bozsun.»

کین چنین اندر همه آفاق نیست
جز رحیق و مایه اذواق نیست

*Kin çünün ender hemê âfaK nist,
Cüz rahiK-û maye-i ezvaK nîst.*

«Çünkü bütün ufuklar dâhilinde, yâni hiç bir yerde böylesi yoktur. Bu su, şevk ve neşve veren şarabdan başka bir şey değildir.»

زانکه ایشان زابهای تلخ و شور
دائما پر علتند و نیم کور

*Zanki işân zabhay-ı telH-û şôr,
Daima pür illetend û nim kôr.*

«Bedevinin böyle tevebhümü çölde acı ve tuzlu su içtikleri için dâima hastalıklı ve yarı kör bir halde bulunmalarından ileri geliyordu.»

Bu beyt ile Cenâb-ı Pîr sûretâ mevzû-i bahs olan bedeviyi ve emsâli bâdiye-nişinleri beyân ediyor. Hakikatte ise dünyâ çölünde oturanları ve onlardan yalan yanlış bildiklerini ve kusur ve kûsûr ile yaptıklarını bir şey zanneden gâfilleri anlatıyor ve buyuruyor ki: «Tuzlu su kenârında yuva yapmış olan bir kuş, tatlı ve berrak suyun yerini ne bilir?»

ای که اندر چشمه شورت جات
تو چه دانی شط و جیحون و فرات

*Eyki ender çeşme-i şôrest cat,
Tû çı dani ŞaTT-u-Ceyhun-u-Fırat.*

«Ey yeri, yurdu tuzlu bir kaynak civârında olan; sen Şattı, Ceyhunu ve Fırâtı ne bilirsin?»

Yâni ey dünyâ lezzetine aldanmış, onun yakıcı taa'mını kevser vehmetmiş olan sen bu vehmde bulunduğca tuzlu bir suya nisbetle Şat, Ceyhun, Fırat nehri gibi olan ma'nevî ve ruhânî zevki tadabilir misin?

ای که نارس است ازین فانی ربط

تو چه دانی محو و سکر و انبساط

Eyki narestê ezin fanî ribaT,

Tû çı danî mahv-û-sekr-û-inbisaT.

«Ey bu fâni dünyâdan ve onun râbitalarından kurtulamayan; sen mahvi, sekri, inbisâtı ne bilirsin?»

Şu üç kelime, sofiyye istilâhatından ve seyr ü sülûk derecâtındandır. Mahv: Sâlikin fâni varlığının zâil olmasıdır. Mahv için üç derece i'tibâr olunmuştur. Birincisi Sâlikin sıfât-ı zemimesi ve a'mâl-i seyyiesinin zâil olması ve onların, sıfat ve a'mâl-i haseneye tebeddül etmesidir. İkincisi ve üçüncüsü: Sıfât-ı İlâhiyyede ve Zâtî İlâhîde yok etmesidir.

Bast, yâhud inbisât: Kalbe ârız olan (kabz) yâni ma'nevî sıkıntının açılması ve nûr-i sürûr ile kalbin parlamasıdır. İnbisâtın sebebi: Kalbin önünden nefis hicâbının kalkması ve o perdenin sıyrılmasıyla kalbin münşerih ve mesrur olmasıdır.

Sekr ise: Zât-ı İlâhî şuaâtı karşısında akıl nurunun hükümsüz kalmasıyla zâhir ve bâtını temyiz edebilmek melekesinin zâil olmasıdır. Sekr halinde akıl, Zât-ı İlâhî envârının peyderpey vürûdiyle mağlûb olur; fark ve temyiz melekesini kaybeder. O hâle gelir ki fark ile cem'i ve zâhir ile bâtını ayırd edemez olur. (Enelhak) diyenler gibi, esrâr-ı Rubûbiyyetin ifşâsında lâübâllik gösterir. Erbâb-ı tasavvuf buna tevârüd ve tevâtür i'tibârıyla (hâl) derler. Fark u temyiz kalmaması i'tibârıyla de (sekr) ta'bir ederler.

Kelime vâsıtasıyla bu kadar anlaşılabilen bu üç ta'birin ma'nası, derecât-ı sülûkün diğerleri gibi esâsen ma'nevî ve zevkidir. Sonra tasavvuf bir meslek-i mahsus hâlini alınca, o meslek erbâbı, duydukları ezvâkı başkalarına da tahtellâfz olsun öğretmek için kitablar yazdılar. Ma'neviyyâtı lâfz u terkibler ile izaha çalıştılar, yâni zevki ilim hâline getirdiler. Sofiyyenin irfânı, bilmekten ziyâde tatmak olduğundan, yalnız tasavvuf kitaplarını okumakla iktifa edip seyr ü sülûkte bulunmayanların öğrendikleri kıl ü kâlden ibâret kaldı. Ömründe şeker yememiş bir kimsenin şekerin tatlı olduğunu bilmesine döndü. Binâenaleyh sofiyye eserlerini okuyup da yanlış, doğru ba'zı şeyler öğrenmek doğru değildir. Kâmil bir mürşidin terbiyesiyle seyr ü sülûkte bulunup ilmi zevke tebdil eylemek elzemdir. Hâfız-ı Şirazi der ki: «Sen tabiat sarayından dışarı çıkmadıkça hakikat âlemine nasıl sefer edersin?»

Hazret-i Mevlânâ da: «Ey çorak bir su başında oturan; sen oraya

bağlanıp kaldıkça Şat, Ceyhun, Fırat gibi suyu tatlı nehirler bulunduğunu ne bilirsin?» diye soruyor ve diyor ki:

ور بدانی قلات از آب و جدست

پیش تو این نامها چون ابجدست

Ver bîdanî naklet ez eb-û-ceddest,

Piş-i tû in namha çün ebceddest.

«Böyle tatlı su nehirleri olduğunu biliyorsan da, bilişin, babandan, dedenden işitmek sûretiyledir. Sana göre bu nehir isimleri ebcedi teşkil eden kelimeler gibidir.»

Yâni: Şat, Fırat ve Ceyhun nehirlerinin şeker gibi tatlı su ile akıp gittiğini biliyorsan bile onların mecrâlarına gidip görmek sûretiyle hakikatlerini anlamış değilsin. Belki babandan ve dedenden, belki başka birinden işiterek öğrenmişindir. Halbuki işitmekle görmek arasında çok mühim fark vardır. Hakikatlerini bilmediğin isimler sana göre ebced kelimâtından başka bir şey değildir. Çünkü onları da ma'nâlarını anlamaksızın çocukluğunda okumuş öğrenmişindir.

ابجد و هوز چه فاشست و بدید

بر همه طفلان معنی بس بعید

Ebced-û-hevvez çı faşest û bedid,

Berhemê Tıflan ma'na bes baîyd.

«Ebced ve hevvez kelimeleri ne kadar yayılmış ve öğrenilmiştir. Öyle olmakla berâber ma'nâları çocuklar için ne kadar uzaktır.»

Vaktiyle harfleri tanımaya başlayan çocukları heceye ve kıraate alıştırmak için elifbe cüzlerinin sonlarına (ebced, hevvez, hutti, kelemen, sa'fes, karaşet, sehaş dağzığilen) diye bir takım kelime yazılır ve çocuklara öğretilirdi. Çocuklar bunların lâfızlarını pek iyi öğrendikleri halde ne demek olduğunu bilmezlerdi.

Ebced kelimâtına ba'zıları pek uzak ma'nâlar vermişlerdir.

Öyle zannediyorum ki Arab elifbâsını teşkil eden 28 harfi topluca bir yerde göstermek için dörder harfli yedi kelime tertib etmişler, sonra

bunlara adedi bir kıymet verip (Ebced hesabı) diye tarihlerde kullanmışlardır. Meselâ İstanbul'un fethi senesini göstermek için :

*Feth-i İslâmbola nusret bulmadılar evvelûn,
Fethedüp Sultan Muhammed, dedi târih: âhirûn.*

tarihini yazmışlardır. Âhirûn kelimesindeki (â) 1, (hi) 600, (r) 200, (v) 6, (n) 50 sayı kıymetindedir. Bunlar cem'edilince İstanbul'un fetih yılı olan (857) rakamı hâsıl olur.

İlk mektebe giden sabiler, bunların ne için tertib edilmiş olduğunu ve nerelerde kullanılmış olduğunu tabii bilmezlerdi. Yalnız lâfızlarını ezber ve tekrar ederlerdi, bu hıfzı ve tekrarı ma'lûmât sınırlardı.

Ey şundan, bundan işitmek, yâhud ba'zı kitaplarda görmek sûretiyle sofiyye ezvâkını buldum, ben de onlar gibi oldum vehmine kapılan gâfil! İşte senin bilişin ve anlayışın da o çocukların bilişinden ve anlayışından farklı değildir. Onun için işitmek ve okumakla kalma. Bir ehlini bulup onun irşâdı feyziyle lâfzdan ma'nâya ve ilimden feyze yüksel!

Cenâb-ı Mevlânâ kıssanın beyânına avdetle diyor ki :

2730

پس سبو برداشت آن مرد عرب
در سفر شد می کشیدش روز و شب

*Pes súbû berdaşt ân merd-ı arab,
Der seferşüd mâkeşideş rûz-û-şeb.*

«O bedevî, destiyi kaldırıp omuzladı ve sefere çıktı. Gece, gündüz destiyi omuzunda taşıdı.»

2731

بر سبو لرزان بد از افات دهر
هم کشیدش از بیابان تابشهر

*Ber súbû lerzânbüd ez âfât-ı dehr,
Hem keşideş ez beyaban tabeşehr.*

«Zamânın âfetlerinden biri destiye dokunmasın ve kırmamasın diye titriyordu. Onu oturduğu çölden Bağdad şehrine kadar taşıdı.»

Beri taraftan :

2732

زن مصلا باز کرده از نیاز
رب سلم ورد کرده در نماز

*Zen müSalla bazkerdê ezniyaz,
Rabbi sellim virdkerdê der nemaz.*

«Karısı da seccâdeyi yaymış namaz kılıyor ve Yâ Rabbi selâmet ver diye duâ ediyordu.»

2733

که نگهدار آب مارا از خسان
یا رب آن گوهر بدان دریاسان

*Ki nige hdâr âb-ı mara ez Hesân,
Ya Rab ân gevher bedan derya resan.*

«Yâ Rabbi; suyumuzu alçaklardan ve eşkiyâdan muhâfaza et ve o inciyi Hilâfet deryâsına sâlimen eriştir diyor.»

Ve ilâve ediyordu ki :

2734

گرچه شوم آگهست و پر فست
لیک گوهر را هزار رهزنت

*Gerçi şöyem âgehest û pür fennest,
Lik gevher ra hezar rehzenest.*

«Vâkıa kocam uyanıktır, elindekini kaptırmamak ve çarptırmamak yolunu bilir. Fakat o incinin binlerce haydudu vardır.»

2735

خود چه باشد گوهر آب کوثرست
قطره زینست کاصل جوهرست

*Hôd çibaşed gevher ab-ı kevserest,
KaT're-i zine st kiaSl-ı cevherest.*

«Ona inci' ve cevher ta'biri ne demektir? Kevser suyunun tâ kendisidir. Cevherin aslı ve ma'deni, bu sudan bir damladır.»

از دعاهاى زن و زارى او

وز غم مرد و گرانبارى او

Ez duahay-ı zen û zari-yi ô,
Vez ğam-ı merd û gırânbari-yi ô.

«Kadının duâları, bedevinin gam çekışı ve ağır yük altında ezilişı neticesinde.»

سالم از دزدان و از آسیب سنگ

برد تا دارالحلافه بی درنگ

Salim ez düzdan û ez âsib-ı seng,
Bürd tâ dar-ül-Hilafê bi direng.

«Bedevî o destiyi hırsızların eline geçmeden ve kazârâ ona bir taş dokunmadan, durup dinlenmeksizin dâr'ül-hilâfeye kadar götürdü.»

Dâr'ül-hilâfe: Hilâfet merkezi, halifenin oturduğu şehir demekti ki evvelâ Medine, sonra Kûfe, sonra Şam, sonra Enbar, sonra Bağdad, sonra Kâhire, en sonra İstanbul dâr'ül-hilâfe olmuştu.

Bahis mevzu'u olan kıssadaki bedevinin akl ve rûhu, karısının da nefsi temsil ettiği söylenilmişti. Bunların çölde toplamış ve bir desti içinde saklamış oldukları yağmur suyu da tevfik-i İlâhi ile edilen tâât ve ibâdâttır. İbtidây-ı sülûkte yapılan ibâdetlere bir sâlik tarafından gaflet icâbı olarak kıymet verilebilir. Onların Dergâh-ı İlâhide değeri olacağı zannedilir. Halbuki insanın ibâdetine mağrur olması Allaha karşı bir nev'i varlık ve benlik iddiâsı demektir. Vücûd ve cûd âlemi olan Dergâh-ı İlâhide makbûle geçecek şey ise acz ü iftikar ve züll ü inkisârdır. Onun için tâât ü ibâdâtta bulunmakla berâber onların Allaha lâıyk olmadığını i'tirâf etmeli, ifâsı esnâsında hasbelbeşeriyye vukua gelen kusurlar dolaıyısıyla de istiğfar eylemelidir.

Fıkramızda bedevî, yâni mübtedi sâlik; bu nükteye vâkıf olmadığı için ibâdâtına bir kıymet veriyor, kendisinin yağmur suyu kadar değerli bir şeyin, halife kapısında bulunmayacağını vehmediyordu. Fakat oraya vâsıl olunca :

دید در گاهی پراز انامها

اهل حاجت کستریده دامها

Did dergâhî pür ez en'amha,
Ehl-i hacet güsterîdê damha.

«Öyle bir kapı gördü ki ni'metlerle dolu. Orada ihtiyaç sahipleri tuzak kurmuşlar, yâni ihsan almak için sebebler, vesileler hazırlamışlardı.»

دمبدم مرسوی صاحب حاجتی

یافته زان در عطا و خلعتی

Dembedem hersûy Sahıb-hacetî,
Yaftê zan der aTa vû Hilatî.

«Her taraftan gelen ihtiyaç sahipleri, orada her ân atıyye almakta ve hil'at giymekte idiler.»

بهر گبر و مؤمن و زیبا و زشت

همچون خورشید و مطر نی چون بهشت

Behr-ı gebr-ü-mûmin û ziba vû zîşt,
Hemçün Hürşid û maTar nî çün bihişt.

«O kapı; mecûsi için de, mü'min için de güzel ve çirkin için de açıktı, güneş ve yağmur gibi umûmi idi. Cennet gibi yalnız mü'minlere mahsus değildi.»

Cenâb-ı Hakkın (Rahmân) ve (Rahim) sıfatları vardır. Bunlardan ikisinin de hükmü rahmet olduğu halde rahmânın umûmi, rahiminki, hususi bir merhamettir. Ta'bir-i diğerle rahmânın feyzi dünyâyâ, rahimin feyzi âhirete âiddir. Binâenaleyh dünyada mü'minlerin de, kâfirlerin de merzuk olması, Rahmân sıfatının tecellisi, âhirette ve cennette ehl-i imanın mütenâ'im olması da rahim sıfatının tecellisidir.

Hazret-i Mevlânânın halife kapısı ile temsil eylediği Dergâh-ı İlâhi, Rahmân sıfatının tecellisi ile dünyada her mahlûkunu yedirir, içirir, giy-

dırır, kuşatır. Şeyh Sa'dî Kuddise sirruhu (Bostan) ında: «Arzın sathı, Allahın umumi sofrasıdır. Kapaşa kapaşa yenilen, dost ve düşmana müsâvidir» der.

Nasıl güneş her yeri aydınlatır, nasıl ki yağmur ıslatmak için yerin dağını ovasını, münbit ve çorak yerini seçmez ise Allah da rızıklarını vermek için dünyâda kullarının mü'minlerini, kâfirlerini, sâlihlerini, fâcirelerini ayırd etmez.

Fakat âhiret böyle değildir. Orası (Rahim) sıfatının tecelligâhı olduğu için o merhamet-i hassadan yalnız mü'minler müstefid olur.

2741

قومی دید در نظر اراسته

قوم دیگر منتظر بر خاسته

Kavmî did der naZar ârâstê,

Kavm-ı diger müntaZır ber Hâstê.

«Bedevî, halife kapısında gördü ki bir cemâat göze süslü görünmekte, yâni kendilerine iltifât edilmiş ve hil'at giydirilmişti. Diğer bir cemâat da ayakta durmakta ve emir beklemekte idiler.»

2742

خاصه و عامه از سلیمان تا بمور

زنده گشته چون جهان از نفخ صور

HaSSê vü âmmê ez Süleyman ta bemûr,

Zinde geştê çün cihan ez nefH-ı Sûr.

«Süleyman'dan karıncaya kadar havas ve avamdan bir çok halk ihyâ edilmiş, orası nefh-i sûr ile dirilmiş bir cihan halini almıştı.»

2743

اهل صورت در جواهر یافته

اهل معنی بحر معنی یافته

Ehl-i suret der cevahir baftê,

Ehl-i ma'na bahr-ı ma'na yaftê.

«Sûret ehli olanlar mücevherli hil'atlere bürünmüş, ma'nâ ehli olanlar da ma'nâ denizini bulmuş ve dalmıştı.»

1300

2744

آنکه بی‌همت چه باهمت شده

وانکه باهمت چه با نعمت شده

Ânki bihimmet çı bahimmet şüdê,

Vanki bahimmet çı bani'met şüdê.

«Himmeti olmayanlar, ne kadar himmet sahibi olmuşlar, himmeti olanlar da ne derecelerde ni'mete nâil olmuşlardı.»

Himmet: Kalbin bir şeye meylî ve arzusu demektir. Nitekim bu işe himmet buyurun derler ki o işin yapılmasını kalben isteyin demektir. İnsanın himmeti âli olmalı. Yâni arzusunu ufak, tefek şeylere sarfetmemeli, yüksek şeylerin husulünü istemelidir. Öyle temennilere (Ulûvv-i himmet) derler ki imânın kemâlinden ileri gelir. Cenâb-ı Pîr Efendimiz buna işâret olmak üzere himmetsizlerin halife kapısında sâhib-i himmet derecesine geldiklerini, zâten uluvv-i himmeti bulunanların pek büyük ni'metlere nâil olduklarını beyân etmiştir.

BU BAHİS: FAKİRİN KEREME VE KEREM SAHİBİNE ÂŞIK OLDUĞU GİBİ, KERİMİN KEREMİNİN DE FAKİRE ÂŞIK OLDUĞU BEYANIN-DADIR. EĞER FAKİRİN SABRİ ZİYADE OLURSA KEREM SAHİBİ ONUN KAPISINA GELİR. KERİMİN SABRİ ZİYADE OLURSA FAKİR ONUN KAPISINA GELİR. LÂKİN FAKİRİN SABRİ, ONUN KEMALİNE, KERİMİN SABRİ İSE ONUN NOKSANINA DELÂLET EDER.

2745

بانک می‌آمد که ای طالب بیا

جود محتاج گدایان چون گدا

Bang mîâmed ki ey Talib biya,

Cûd muhtac-ı gedâyân çün geda.

Bedevî sarayın kapısında hayran hayran bakırken:

«Ey talib gel. Fakirler sehavete muhtaç oldukları gibi cömerdlik de fukaraya muhtaçdır.»

diye çağırıldı. Fukara bulunmalı ki kerem ve kerimler anlaşılabilirsin. Fukara olmayıp da kerem sahibleri onlara in'âm ve ihsan etmeseler kendilerindeki cûd ü kerem nasıl belli olur?

1301

جود می جوید گدایان و ضیاع
همچو خوبان کآینه جویند صاف

*Cûd micôyed gedâyân û Diâf,
Hemçü Hûban kâyne cöyend Saf.*

«Güzeller saf ve parlak ayna aradıkları gibi cömerdlük de fakir ve zaif kimseler ister.»

Her güzel, hüsnünü seyretmek için aynaya meclubdur. Ba'zıları parlak dükkân camlarında bile kendilerini görmeye çalışırlar. Ma'nevî bir güzel demek olan cömerdlükde kendi güzelliğini müşâhede için fakir ve ihtiyaç sahiblerini ve zuafâyı arzu eder. Çünkü onlar, cömerdlükteki hiss-i kerimin aynasıdır.

2747

روی خوبان زآینه زیبا شود
روی احسان از گدا پیدا شود

*Rûy-ı Hûban ziÂyne ziba şeved,
Rûy-ı ihsan ez geda peyda şeved.*

«Güzellerin yüzü aynada güzel görünür. İn'âm ve ihsân cemâli de fakir ile peyda olur.»

2748

بس ازین فرمود حق در والضحی
بانک کمزن ای محمد بر گدا

*Pes ezin fermûd haK der veDDüha,
Bang kemzen ey Muhammed bergeda.*

«Bundan dolayı Cenâb-ı Hak (Duhâ) sûresinde Yâ Muhammed; fakiri reddetme buyurdu.»

Duhâ sûresinde Allah, peygamberini muhâtab ittihaz ederek bütün kullarına mekârim-i ahlâk dersi veriyor:

فَاَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ ۝ وَاَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ ۝

Yâni: «Yetimi kahretme, fakiri reddetme⁽⁶⁸⁾» buyuruyor. Hak. Sübhâ-

(68) Sûrei Vedduha: 9-10.

nehû Ekremülekremîn olduğu gibi Peygamber-i Ekberi de ekrem-i hal-killâhdır. Onun huzuruna gelip de isti'taf eden bir öksüz ve sadaka isteyen bir fakir reddolunmazdı. Efrâd-ı ümmetin bu hususta da Peygamber-i Erhâm ve ekreminin sünnetine uyması, cins ve mezheb ayırd etmeksizin fukaraya elinden geldiği kadar keremde bulunması lâzımdır. Ekremülenbiya Aleyhi ve Âlihi Efdalüttelhâya Efendimizin: «Sana bir fakir at üstünde olarak gelse de avuçlarını açsa sadakayı hak etmiş olur. Velevki yarım hurma ile olsun ona ihsan et.» tavsiyesini Enes bin Mâlik (radiyallahü anh) rivâyetiyle İmam-ı Müslim rahimehullah tahrir eylemiştir.

2749

جون گدا آینه جودست هان
دم بود بر روی آینه زیان

*Çün geda ayîne-i cûdest hân,
Dem büved ber rûy-ı âyine ziyan.*

«Macem ki fakir, cûd ü keremin aynasıdır, haberin olsun ki aynanın üzerine hohlamak zararlıdır.»

Âyet-i Kerimede (sâili reddetme) buyurulmuştur. Red esnâsında ağızdan çıkan nefes ve fakiri defedecek olan ses, onun kalbini kırar, âdetâ sathuna hohlanmış ayna gibi buğulandırır ve cûd ü keremî göstermez hâle getirir. Bundan dolayı Kur'ân'da:

قَوْلَ مَعْرُوفٍ وَمَعْرِفَةٍ خَيْرٌ مِّنْ مَّدَنٍ يَتَّبِعُهَا أَذَىٰ

Yâni: «İnâyet ola, Allah versin gibi kalb kırmayacak sözlerle fakiri savmaz, sadaka verip de arkasından: Al da defol! gibi nobranlıktan hayırlıdır⁽⁶⁹⁾» buyurulmuştur.

2750

آن یکی جوش گدا آرد بدید
وان دگر بخشد گدایارا مزید

*Ânyeki cöş-ı geda âred bedid,
Van diger baHşed gedayanra mezid.*

«Fakirin kereme olan aşkı onu coşturur, yâni kerem sahibine müracaat ettirir ve istetir. Diğer, yâni kerimin fakire olan aşkı da fukaraya bol bol para vermek hususunda kerem sahibini teşvik eder.»

(69) Sûrei Bakara: 263.

بس گدایان آینه جود حقد

وانکه با حقد جود مطلقند

*Pes gedayân âyne-i cûd-ı haKKend,
Vanki baHaKKend cûd-ı muTlakend.*

«O halde fakirler, Cûd-i İlâhînin, Kerem-i Rabbânînin aynasıdır. Hak ile olanlar, yâni Hakda fânî bulunanlar da sehâvet-i mutlaka hâlin- dedirler.»

Hazret-i Câbirden naklen (Tefsîr-i Hazin) de deniliyor ki: Küçük bir çocuk, Peygamberin huzuruna geldi. Annesinin bir gömlek istediğini arzetti. O sırada rasûlullâhın arkasındakinden başka gömleği yoktu. Çocuğa başka zaman gelmesini söyledi. Çocuk gitti, tekrar gelip annesinin Peygamber üzerinde bulunan gömleği istediğini söyledi. Aleyhisselât Efendimiz hücre-i seâdete gitti. Sırtındaki gömleği çıkarıp çocuğa uzattı. O sırada Bîlâl (radiyallahü anh) ezan okudu ve kamet getirdi. Fakat Resûl-i Ekrem gömleksiz bulunduğu için cemâate çıkamadı. Eshabdan ba'zıları merak edip hücreye girdiler, Sallâllahü Aleyhi Vesellem Efendimizi gömleksiz buldular. Şu hâdise dolayısıyla:

وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ

Yâni: «Habibim; elini boynuna bağlama, onu temâmiyle de açma⁷⁰.» Âyeti nâzil oldu.

Elini boynuna bağlamak: Hiç bir şey vermemekten, temâmiyle açmak ise: Nesi varsa vermekten kinâyedir. İşte Peygamber Efendimizin sehâvet-i cûd-i mutlak mertebesinde bulunduğu için sırtındaki gömleğe varıncaya kadar çıkarıp vermiş, gömleksiz oturmaya ve cemâate çıkmaya mecbur olmuş, nihâyet keremini bu dereceye vardırması hakkında Âyet nâzil olmuştu.

وانکه جز این دوست او خود مرده ایست

او برین در نیست نقش پرده ایست

*Vanki cüzin dûst ô Hôd mûrdêist,
Ô ber inder nist naKş-ı perdêist.*

«Bu ikisinden başkası hakikatte ölüdür. O bu kapıda, yâni Bâb-ı İlâhîde değildir, kapı perdesinin üstündeki nakıştan ibârettir.»

(70) Sûresi Esrâ: 29.

İnsanlar yâni fakir-i sâbır, yâhud ganiyy-i şâkir olurlar. Hakikaten muhtac bulundukları halde sabredenler, pek ziyâde mecbur olmadıkları kimseden bir şey istemezler. Ganiyy-i şâkir olanlar ise nâil oldukları servetin şükrünü bilfiil ifa etmek için tasaddukta bulunmak üzere fukarâ ararlar. Hele bu fukara ve ağıniyâ arasında öyleleri vardır ki temâmiyle Hakta fânî olmuşlar ve cûd-i mutlak hâline gelmişlerdir.

Fukaranın fakr ve ihtiyâc içinde iken cûd-i keremde bulunması nasıl olur? Nasıl olacağı şu fıkranın meâlinden anlaşılır:

Kibâr-ı evliyâullahtan Şakîk-i Belhî ile İbrâhim bin Edhem Kuddise sirruhümâ buluşmuşlar. Şakîk, İbrâhime: «Ne haldesiniz?» diye sormuş. O da: «Bulursak şükrediyor, bulamazsak sabrediyoruz» demiş. Bunun üzerine Şakîk: «Horasanın köpekleri de böyle yapar» ta'rizinde bulunmuş. İbrâhimin: «Ya siz ne yapıyorsunuz?» sülâline de: «Bulursak veriyoruz, bulamazsak şükrediyoruz» cevâbını vermiş. Bu cevâbı alan İbrâhim bin Edhem, üstadsın diyerek Şakîkin elini öpmüş. İşte fakirin cûd ü keremi böyle olur.

Cenâb-ı Pir, böyle fakir-i sâbır ile ganiyy-i şâkir olanları ma'nen diri, gayr-ı sâbır ve muacciz fakir ile hasis zenginleri de ölü sayıyor. Bunlar Allah kapısında değildir, o kapıyı örten perdenin dış tarafındaki cansız nakıştır diyor. Sonra bu bahsi tavzih ediyor:

ALLAH'A MUHTAÇ VE ALLAH'A TEŞNE OLAN İLE, ALLAH'DAN FAKİR VE GAYRISINA TEŞNE OLAN ARASINDAKİ FARK

نقش درویشست او فی اهل جان

نقش سکرا تو مینداز استخوان

NaKş-ı dervîşest ô, nî ehl-i cân,

NaKş-ı sekra tû meyendâz üstüHan.

Allahtan fakir ve gayrisına tâlib olan: «Fakirliğin nakşı, yâni resmi- dir. Can ehli, yâni ma'nevî hayat sahibi değildir. Köpek resmine sen kemik atma.»

فقر لقمه دارد او فی فقر حق

پیش نقش مرده کم نه طبق

FaKr-ı LoKme dared nî faKr-ı haKK,

Piş-i naKş-ı mûrdê kem ne Tabak.

«Öyle sûfetten ibâret olan, lokma dervîşidir. Cansız bir resmin önü- ne yesin diye yemek tabağı koyma.»

Cenâb-ı Mevlânâ, fukarayı ikiye taksim ediyor, birine (fakir-i lokma), öbürüne (fakir-i Hak) diyor. Birincisinin muhtaç olduğu lokmayı Hâhk ve Râzık olan Allahtan değil, kendi gibi bir takım mahlûkâta el açarak onların âtîfetinden dilediğini söylüyor. Onlar hakiki fakirin ancak resmi-
dir. Öyle heykellerin önüne yemek koyma! tavsiyesinde bulunuyor.

Buradaki fakir ile onun sûreti demek olan lokma fakirinin, hakiki ve sahte derviş demek olduğu anlaşılmıştır. Hazret-i Pîr (nakş-ı mürde) demekle uydurma dervişleri kasdediyor, onlara maârif-i İlâhiyye ve hakâyık-ı Rabbâniyye ni'metlerini verme diyor. Yoksa Mevlânânın maksadı, velev ki sûri fakir olsun o gibilere yardım etme demek değildir. Nitekim Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimizin, süvâri olarak gelip de dilenmek zilletini irtikab edenlere bile sadaka verilmesini emrettiği biraz evvel naklo-
lunmuştu.

2755

ماهی خاکی بود درویش زان

شکلی ماهی لبک از دریا رمان

*Mâhiy-ı Hakî büved dervîş-i nân,
Şekl-i mâhiy lîk ez derya remân.*

«Ekmek dervîşi, toprak balığı gibidir. Balık şeklinde olmakla berâber denizden ürker.»

Çölde ve ba'zı vâdilerde balık şeklinde bir kara hayvanı varmış. Sûret i'tibâriyle balığa benzer, fakat denizden ve sudan kaçarmış.

2756

عمرغ خانست او نه سیمرغ هدا

لوت نوشد او نوشد از خدا

*Mürg-ı Hanêst ô nê simürg-ı hüda,
Lôt noşed ô nenôşed ez Hüda.*

«O tavuk gibi ev kuşudur. Kurbiyyet kafında bulunan hidayet ankası değildir. Dünyâ lokmasını yer, Allah lokmasını yiyemez.»

Aleyhisselât Efendimiz: «Ben Rabbimin indinde gecelerim, beni yedirir, içirir» buyurmuştur. İşte kurbiyyet kafındaki hidayet ankasının yediği ile lokması bu demektir. O gıdâ-i ma'nevîden verese-i Muhammediyye olan evliyâullah hazarâtı da nasib alırlar. Lokma dervişleri ise evlerdeki tavuklar gibi sofrâ döküntüsüne göz dikerler, kendilerini besletmek için dervîş kıyâfetine girerler.

2757

عاشق حقت او بهر نوال

بیت جانس عاشق حسن و جمال

Âşık-ı haK Kest ô behr-ı nevâl,

Nist caneş âşık-ı hüsn-ü cemâl.

«O, yâni sahte dervîş, nevâle ve nafaka için Hakka âşıktır. Yoksa rûhu, hüsn ü cemâl âşığı değildir.»

2758

گر توهم می کند او عشق زات

زات نبود وهم اسما و صفات

*Ger tevehhüm mikjined ô işk-ı zat,
Zat nebüved vehm-ı esma vû Sıfat.*

«Eğer o, Zât-ı İlâhiye âşık olduğunu tevehhüm ederse onun aşkı, aşk-ı zâti değildir, esmâ ve sıfat vehmidir.»

Çünkü aşk-ı Zâtî: Muhabbet-i İlâhiyyede ifrattır. Öyle ki o muhabbet-i mufrita âşıkın şekli-i zâhirinden gayrı cümle varlığını ifnâ eder. Nazarında ma'sûk-i hakikiden başka bir şey bırakmaz. Nerede kaldı ki nevâle verdiği ve kendini merzuk kıldığı için Hakkı seve. Belki bu gibileri Allahın zâtını değil, (Mün'im) ve (Rezzâk) gibi sıfât-ı İlâhiyyenin tecelliyâtını severler. O tecelliyâtın aksi zuhur edecek olursa onların muhabbeti de ber'aks olur. Böyle nakıs bir mertebede iken muhabbet-i zâtîyye iddiâsına kalkışmak vehmden başka bir şey değildir.

2759

وهم غلو قست مولود آمدست

حق زایدست او لم بودست

*Vehm maHluKest mevlûd âmedest,
HaK nezayîdest ô lem'yûledest.*

«Vehm, mahlûk ve mevlûddur. Allah ise lem yelid ve lem yûleddir.»

Mevlûd ve mahlûk olan vehm, hattâ akıl, gayr-ı vâlid ve gayr-ı mevlûd olan Zât-i Ehâdiyyeti idrak edemez. Binâenaleyh :

عاشق تصور وهم حوشتن

کی بود از عاشقان زوالمن

*Âşık-ı taSvîr-i vehm-ı Hîştên,
Key büvêd ez âşıkân-ı zülminen.*

«Kendi vehminin tasavvur ve tasvir ettiğine âşık olan kimse, minnet ve şükranâ lâîk bulunan Allahın âşıkları gibi nasıl olabilir?»

Mü'min ve muvahhid insanlardan pek çoğu Hak Sübhânehû ve Teâlâ Hazretlerini tenzih etmekle berâber zihninde ona bir sûret vermekten de kurtulamaz. Onun vehmi tenzih içinde teşbihi bir sûret ihzâr eder. O da ona muhabbet eder durur. Halbuki Hazret-i Ali Kerremallâhü Veche: «Aklında idrâk olunan ve zihninde tasavvur edilen her ne varsa bilmiş ol ki Allah hâlıkıdır» buyurmuştur. Şu halde vehm ile idrak olunan bir sûret ne kadar latîf ve ne derece münezze olursa olsun mahlûktur. Al-laha muhabbetim var diye öyle bir sûreti sevmek ise elbette Zât-i Bâriye âşık olanların sevgisine benzemez. Şu da var ki :

2761

عاشق آن وهم اگر صادق بود

آن مجاز او حقیقت کش شود

*Âşık-ı ân vehm eger Sadık büved,
Ân mecâz-ı ô haKîKatkeş şevêd.*

«O vehmin âşığı, muhabbetinde sâdık ise onun mecâzi aşkı, hakikati cezbeder.»

Yâni Zât-i Bâriyi seviyorum vehmiyle sıfât-ı İlâhiyyeden birini, yâhud onun tecellisini seven bir kimse, mecâzi âşık olmakla berâber sevgisinde sâdık ve muhlis ise sadâkati ve ihlâsı berekâtıyla o mecâzi aşk, hakikati cezbeder, sahibi de mecâzi iken hakiki âşık olur.

2762

شرح می خواهد بیان این سخن

لیک می ترسم زافهام کهن

*ŞerhmîHahed beyan-ı in süHen,
Lîk mîtersem ziefham-ı kühen.*

«Bu söz lâîkiyle anlaşılabilmek için şerh ister. Lâkin eski fehimli ve zaif itikadlı kimselerin yanlış anlamasından korkuyorum.»

فهمهای کهنه کوته نظر

صد خیال بددر آرد در فکر

*Fehmhayı kühnê vû kôteh naZar,
Sad Hayal-ı bed der âred der fikr.*

«Eski anlayışlar ve kısa görüşler zihinlere yüzlerce kötü hayâl getirir.»

2764

بر سماع راست هرکس چیر نیست

لقمه هر مرغی اینچیر نیست

*Ber sima'î rast herkes çir nîst,
LûKme-î her mürğgî İncir nîst.*

«Herkes doğru dinlemeye ve dürtüst anlamaya muktedir değildir. Nasıl ki incir, küçük bir kuşun lokması olamaz.»

2765

حاصه مرغی مرده و پوسیده

بر خیال اعمی بی دیده

*HaSSê mürğî mürdêvû pûsîde-î,
Pür Hayal-ı a'mayı bî dîde-î.*

«Hususiyle o küçük kuş, ölmüş, çürümüş hayaller içinde gözleri kapanmış ve görmez bir hâle gelmiş⁹ ise.»

Hazret-i Pîr her sözü herkesin iyi dinlemeye ve doğru anlamaya muktedir olmadığını izah ederken incirin küçük bir kuşa lokma olamayacağını misal olarak gösteriyor. Burada incirden murad: Esrâr-ı hakikat, küçük kuştan maksad da nevnîyâz-ı tarikat, yâni yeni derviş olmuş kimsedir. Bir serçe kuşu koca bir inciri yutamadığı gibi tarikate yeni girmiş bir derviş de hakikat esrârını hazmedemez. Hususiyle mukallid ve mürâî dervişler ve şeyhler öyle sözlere hiç de müsteid değildirler, onların ma'nasını anlamazlar. Onunla da kalmazlar, yanlış anlayacakları, hevâ vü heveslerine sened ittihaz edecekleri için haklarında azgınlık ve sapıklık vesilesi olur. Zâten öylelerinde hakikati anlama kabiliyeti olmadığından söz ne kadar vazih söylenirse söylenilsin, meâlîni idrâk edemezler. Cenâb-ı Mevlânâ öyle kabiliyetsizleri balık resmi ile temsil ederek diyor ki :

نقش ماهی را چه دریا و چه خاک
رنگ هندورا چه صابون و چه زاک

*NaKş-ı mahîra çı derya-vû çı Hâk,
Reng-ı hindôra çı Sabun'û-çı zâk.*

«Balık resmine deniz ve kara müsâvidir; Hindlinin rengi için de sabun ve zac, yâni kara boya birdir.»

Hakiki balıklar suda yaşarlar. Fakat sûretten ibâret olan balık resmi için kara ne ise, deniz de odur. Balık resmi denize atılmakla dirilmez. Bunun gibi kendilerinde hakikat rûhu bulunmayan derviş görünüşlü kimseler de böyledir. Hakikatten ne kadar bahsedilse onlarda ma'nevî bir hayat eseri görülmez. Renkleri siyah olan Hindliler ve Zencilerin derileri de sabun ile beyazlanmaz, zaç yağı ile karalıkları gitmez. Hattâ sabunla yıkansalar cildlerindeki toz ve kir gideceği için karalıkları daha ziyade parlar. Âdetâ sabun onlara siyah boya te'siri yapar. Günah kasvetiyle kalbleri kararmış kabiliyetsizler de tıpkı böyledir. Onlara söylenilecek hakikat esrârı, kalblerinin pasını izâle etmediği gibi, işittikleri söze de inanmıyacıkları için, o pasın artmasına ve kalınlaşmasına sebep olur.

نقش اگر غمگین نگاری بر ورق
او ندارد از غم و شادی سبق

*NaKş eger ğemgin nigârî ber varaK,
Ô-ne dared ez ğem-û-şâdî sabak.*

«Kâğıd üstüne mağmum çehreli bir resim yapsan o resim, gam ve sürur ile alâkadar olmaz.»

صورتش غمگین و او فارغ از آن
صورتش خندان و او زان بی نشان

*Sûreteş ğemgin û ô fârğ ezân,
Sûreteş Hendan û ô zân bînişân.*

«Resmin görünüşü gamlı, fakat kendi gamdan âsûdedir. Gülen resmin görünüşü de güler, lâkin kendi gülmekten bihaberdir.»

وین غم و شادی که اندر دل خطیت
پیش از آن شادی و غم جز نقش نیست

*Vin ğam û şâdiki ender dal HaTist,
Piş ezân şâdiy û ğam cüz naKş nist.*

«Bu dünyadaki mağmûmiyyet ve meserret ki gönülde bir hâz ve hal den ibârettir. Âhiretteki gam ü sürûra nisbetle nakıştan ve resimden başka bir şey değildir.»

Hazret-i Pîr Efendimiz, sûret dervişlerini resme benzetmiş; gamlı ve güler yüzlü insan resimleri olduğunu, fakat o resimlerin tasvir ettiklerini gam ü sürur hallerinden haberdâr olmadıklarını söylemişti. Bu beyitte de dünyadaki gam ve sürurun âhiretteki mücâzât gamına ve mükâfât seviyesine nisbetle ancak resim ve nakış derecesinde kalacağını bildiriyor.

Cenâb-ı Mevlânâ, bu muhtelif'ül-manzar nakışlardan ibret dersi almanız için buyuruyor ki :

صورت غمگین نقش از بهر ماست
تا که مارا یاد آید راه راست

*Sûret-i ğamgin naKş ezbehr-ı mast,
Taki mâra yâd âyed rah-ı rast.*

«Gamlı tavırlı resimler, bize doğru yolu hatırlatmak içindir.»

Yâni onlara bakıp seyr ü sülûkümüzü düşünmeli ve hakikate vâsıl olmadığımız için keder ve esef etmeliyiz.

صورت خندان نقش از بهر تست
تا از آن صورت شود معنی درست

*Sûret-i Hendan naKş ez behr-ı tüst,
Ta ezân Sûret şevad ma'na düriüst.*

«Güler görünen resimler de onlara bakıp ma'nânı düzeltmek üzere senin içindir.»

نقشهای کاندین گرما بهاست
از برون جامه کن چون جامه هاست

*NaKşhayî kenderin germâbehast,
Ez bîrûn câmêken çûn camêhâst.*

«Hamam içine yaptıkları resimler, dışarı cemekândaki elbise, çamaşır ve sâire gibidir.»

تا برونی جامه هابینو بس
جامه برون کن درا ای همفس

*Ta bîrûnî câmêhâ bînî-vû bes,
Came bîrûn kûn der a ey hemnefes.*

«Sen dışarıda bulundukça ancak libasları görürsün. Ey hemdem olan âlik; soyun da içeriye gir.»

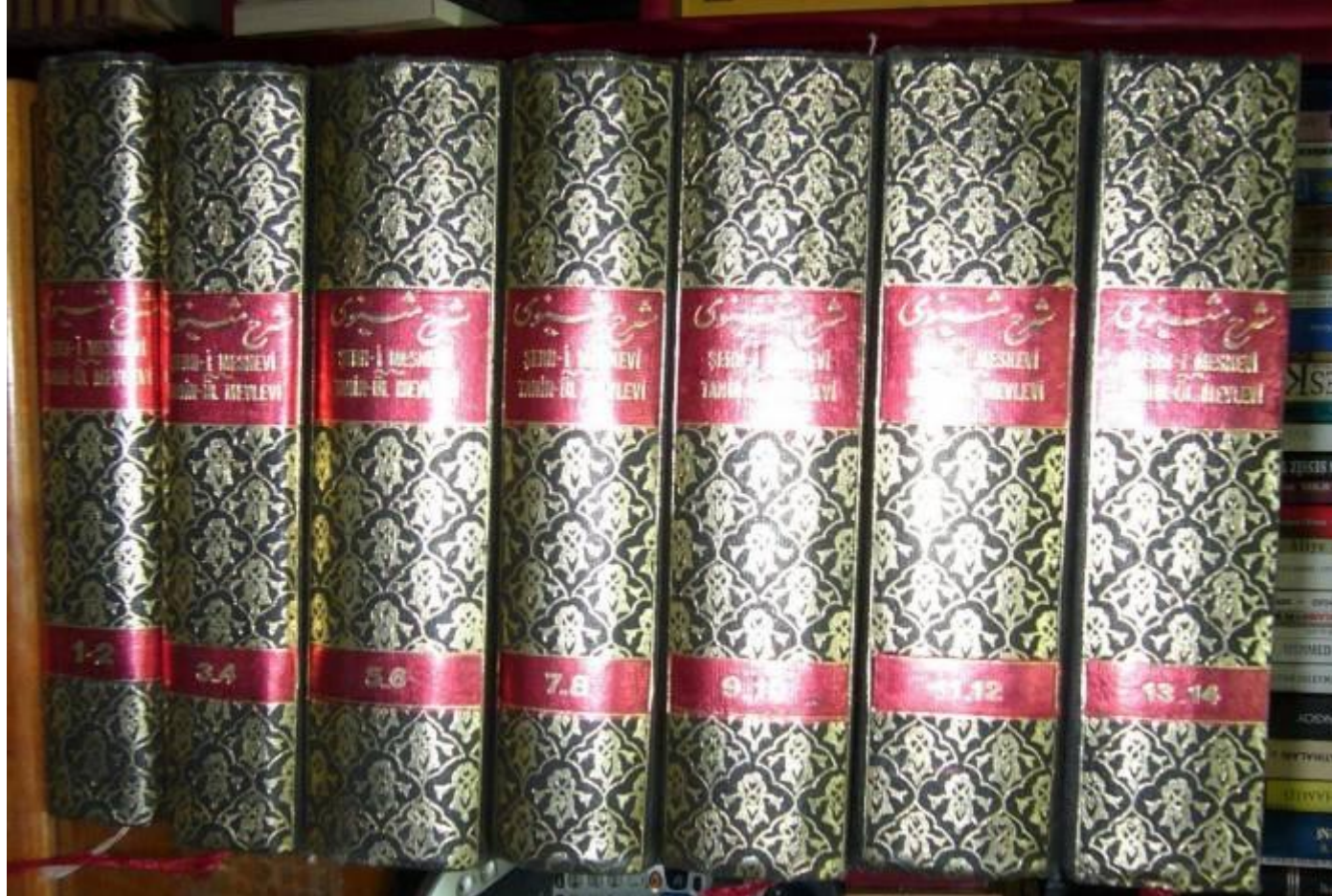
زانکه با جامه درون سوراہ نیست
تن از جان جامه از تن آگاہ نیست

*Zanki ba câmê derûn sû râh nist,
Ten ezcân câmê ez ten âgâh nist.*

«Çünkü elbise ile içeriye yol yoktur. Kalıb candan, libas tenden haberdâr değildir.»

Eskiden hamam duvarlarına insan ve şeytan resimleri yaparlarmış. Hazret-i Mevlânâ o resimleri cansız oldukları için câmekandaki elbiseye benzetiyor. Ve: «Ey hamama giden; sen dışarıda bulundukça yalnız o libasları görebilirsin. Onların sâhiblerini görmek için soyunup içeriye girmelisin. Çünkü elbise ile hamamın içine girilmez. Libâsın tenden haberi olmadığı gibi ten de rûha âgâh değildir» diyor. Bunu söylemekle de hakikat harimine girebilmek için her şeyden tecerrüd etmek lâzım geldiğine işaret ediyor.

Halifenin nakibleriyle kapıcılarının, bedeviye ikram için, karşı çık- maları ve getirdiği hediyeyle halifeye takdim etmek üzere al- maları	1313	3
Bu bahis dünyaya âşık olanın, güneş ziyası vurmuş bir duvara âşık olan gibi olduğu beyanındadır. O duvar âşığı, duvardaki par- laklığın, dördüncü kat gökteki güneşin aksinden ibaret olduğu- nu anlamaya çalışmaz da duvara gönül verir. Güneşin şuâi gü- neşe avdet edince duvar âşığı mahrum kalır	1324	9
Bedevinin hediyesi olan destiyi, halifenin kölelerine teslim etmesi	1330	12
Bir nahiv âlimi ile bir gemicinin mâcerası hikâyesi	1336	15
Halifenin o hediye ve destiyi hiç de ihtiyacı yokken kabul etmesi ve atâ ve ihsanda bulunması	1342	18
Pirin evsâfına ve ona mu'ayyâtın lüzûmuna dâir	1377	35
Resûl, Aleyhisselâtu Vesselâmın Ali Kerremallahü Veçheye: Herkes bir nevi tâatle Allaha takarrüb etmek ister. Sen âkil ve bende-i hâs olan bir zâtın sohbetiyle yaklaş ki, hepsinden ileride bulu- nasın diye vasiyyet buyurması	1388	41
Bir kazvinlinin vücuduna dövme yaptırması	1399	46
Avlanmaya çıkan arslan, kurd ve tilkinin hikâyesi	1411	52
Arslanın kurdu imtihan etmesi ve: Ey kurd; Bu avı aramızda tak- sim et demesi	1421	57
O kimsenin kıssası beyânındadır ki: Yârin kapısını çaldı. Yâr içeri- den: Kim o? diye seslendi. Kapıyı çalan: Benim, cevabını ve- rince yâri: Mâdem ki sensin, kapıyı açamam. Yârânımdan ben- lik mertebesinde kalmış kimse tanımıyorum dedi	1426	60
Benim demiş olan o kâilin peşiman olması. İstiğfar için bir sene ri- yâzet çekmesi. Sonra Hâne-i Dildâr'ın kapısına dönmesi, ev sa- hibinin: Kapıdaki kim? suâline: Kapıdaki de sensin cevabını vermesi	1435	64
Taksimde edepsizlik ettin diye arslanın kurdu te'dib eylemesi	1444	69
Nûh Aleyhisselâmın: Benimle uğraşmayın, Allah ile uğraşmış olur- sunuz. Ben Allahın hicabıym, diye kavmini tehdid etmesi	1451	72

Gözleri yüzlerinin nuriyle münevver olsun diye pâdişahların ârif söñleri karşlarına oturtmaları	1401	77
Yusuf Aleyhisselâmın huzuruna bir misafir gelmesi ve Hz. Yûsuf- un ondan hediye istemesi	1463	78
Yûsuf'u Siddik Aleyhisselâmın misafirden hediye istemesi	1468	81
Misafirin Hz. Yûsuf'e: Her bakışında güzel yüzünü görüp, beni de hatırlaman için sana hediye olarak bir ayna getirdim demesi	1478	86
Vahy nûrunun kendisine aksetmesi dolayısıyla vahy kâtibinin bir âyeti Peygamber Aleyhisselâtu Vesselâmdan evvel okuması ve: Ben de mahall-i Vahyim, diyerek mürted olması	1491	92
Bel'am Bin Bâûrun: Yâ Rabbi! Mûsâ Aleyhisselâm ile kavmini, mu- hasaraya aldıkları bu şehirden muvaffak olmaksızın geri çevir, diye duâ etmesi	1524	109
Hârut ile Mârutun kendi ma'sûmiyyetlerine itimad ederek ehl-i dunyâya karışmak istemeleri ve fitneye düşüp azaba uğramaları	1533	113
Hârut ve Mârut kıssasının bakiyyesi ve onların dünyâda, bâbil ku- yusunda azab çekmeleri	1544	119
Bir sağırin hasta komşusunu yoklamaya gitmesi	1555	124
Kelâmullaha karşı ilk kıyas yapan şeytan idi	1569	
Kendi hâlini ve kendi sekrini câhillerden saklamak lâzım geldiğinin beyânına dâir	1583	131
Rûmilerle Çinlilerin nakkaşlık ve ressamlık san'atında iddiaya gi- rişmeleri	1607	138
Peygamber Aleyhisselâmın Zeyd Bin Hârîse'ye: Bugün nasılsın ve nasıl kalktın? diye sorması, onun da: Hakiki bir mü'min olarak sabahladım yâ Rasulallah, cevabını vermesi	1618	
Zeyd Bin Hârîse Radiyallahü Anhin Rasûlullah Sallallahü Aleyhi Veselleme: Halkın ahvâli bana apaşıkâr görünmektedir; gizli, kapaklı değildir diye cevap vermesi	1630	152
Getirdiğimiz turfanda meyvaları Lokman yemiştir diye kölelerin ve kapı yoldaşlarının onu müttehim göstermeleri	1654	158
Zeyd Bin Hârîse Radiyallahü Anhin Resul Aleyhisselâma cevap ve- rişi kıssasının alt tarafı	1664	170
Hz. Peygamber (S.A.V.) in Zeyd'e: Bu sırrı bundan daha açık söy- leme ve mütabeata riâyet et, buyurması	1691	175
Zeyd hikâyesine dönüş	1698	
Emirülmü'minin Ömer (R.A.) devrinde Medine şehrinde yangın çıkması	1713	188
Emirülmü'minin Ali Kerremallahü Veçhe'nin yüzüne bir düşmanın tükürmesi ve Hz. Ali'nin kılıcını elinden atması	1719	192
Bana galip gelince kılıcı elinden nasıl ve niçin attın? diye o kâfirin Ali Kerremallahü Veçhe'den sorması	1736	199
		202
		211

Emirülmü'minin Ali Radiyallahü Anhın elinden kılıcı atmasına o vakit sebebin ne olduğuna dair cevap vermesi	1740	213
Emirülmü'minin Ali Kerremallahü Veçhe'nin rik'abdarı kulağına Hazret-i Peygamber (S.A.V.) in: Ali, senin elinle şehid olacaktır buyurması	1764	225
Şeytanın sapıklığına karşı Âdem Aleyhisselâm'ın teaccüb etmesi ve kendini beğenmesi	1784	235
Emirülmü'minin Hz. Ali Kerremallahü Veçhe'nin hikâyesine ve onun katline karşı gösterdiği müsâmahaya avdet	1795	240
Rik'abdarın: Ya Emirelmü'minin, beni öldür de bu kazadan kurtar, diye her vakit Hz. Ali Kerremallahü Veçheye yalvarması	1801	243
Hazret-i Peygamber (S.A.V.) in Mekke vesâireyi fethetmek istemesi, dünya mülkünü sevdiğinden değildi. Çünkü: «Dünya cife-dir» demişti. Bekli o fütûhat, emr-i ilâhi icabı idi	1806	246
Emirülmü'minin Ali Kerremallahü Veçhe'nin mübareze ve mağlûb ettiği pehlivana: Benim yüzüme tükürüşün nefsimi ağır geldi ve amelde ihlâs kalmadı. İşte senin öldürülmene mânî olan budur, demesi	1816	251

BİRİNCİ CİLDİN SONU

«HALİFENİN NAKİBLERİYLE KAPICILARININ, BEDEVİYE İKRAM İÇİN, KARŞI ÇIKMALARI VE GETİRDİĞİ HEDİYYEYİ HALİFEYE TAKDİM ETMEK ÜZERE ALMALARI»

2775

آن اصحابی از بیان بعید

بر در دارالخلافه چون رسید

An a'râbî ez beyâbân-ı baîd;

Ber der-î dârülhilâfe çün resîd.

«O Bedevî, uzak çöllerden halife sarayının kapısına erişince».

2776

بس نقیان پیش او باز آمدند

بس گلاب لطف بر جیش زدند

Pes nakiybân pîş-i ô bâz âmedend,

Bes gülâb-ı lütf ber ceybeş zedend.

«Nakibler, yâni misâfirleri istikbâle me'mur edilmiş olanlar, onu karşıladılar, yüzüne, yakasına lutf ile gül suyu serptiler».

Şârih Ankaravî merhuma diyor ki: «Bunlardan, yâni nakiblerden murad: Nukabây-ı dergâh-ı İlâhidir ki, bunların mertebesi, ebrâr ve ahyâr mertebesinden ileridir. Ne zaman bunlardan biri fevt olsa ebrâr ve ahyârdan mustahik bir kimseyi bunların zümresine idhal ederler ve bunlar havâyic-i nâsı ve muhtaçların murâdını kaza eylemek için vaz' olunmuşlardır. Herkesin isti'dâdına münâsib murâdı ne ise bunlara rast geldikte biiznillâh edâ ederler».

حاجت او فهمشان شد بی مقال

کار ایشان بد عطا پیش از سؤال

Hâcet-i ô fehm-ı şan şud bî makal.

Kâr-ı işânbud atâ piş ez suâl.

«Bedevinin hâceti, o söylemeden evvel nakiblerin ma'lumu oldu. Zâten onların işi istenilmeden evvel vermektir».

پس بدو گفتند یا وجه العرب

از بجای چونی از رامو تعب

Pes bedô goftend yâ veçh-el-arab,

Ez kucâyî, çûnî ez râhû taab.

«Bedeviye dediler ki: Ey arabin vechi ve şerefi; ne taraftansın, yoldan ve yorgunluktan nasılsın?»

گفت وجهم گر مرا وجهی دهید

بی وجوهم چون پس بستم نهد

Gôft veçhem ger merâ veçhî dihîd,

Bî vûcûhem çûn pes-î pûştem nihîd.

«Bedevî cevâben dedi ki: Bana iltifat etmekle şeref verirsiniz Arab kavminin şerifi olurum. Benden yüz çevirirsiniz her türlü şereften mahrum kalırım».

ای که در روتان نشان مهتری

فرتان خوشتر زر جعفری

Ey ki der rûtan nişân-î mihterî,

Ferr-ıtan hoşter zı zerr-î Câ'ferî.

«Ey yüzlerinde büyüklük alâmeti bulunan nakibler; sizin vechinizdeki beşâset Câ'ferî altınından daha parlaktır».

ای که یک دیدارتان دیدارها

ای نثار دیدتان دینارها

Ey ki yek didârtan didârhâ,

Ey nesâr-î didtan dînârhâ.

«Ey yüzleri bir çok didâra bedel olanlar, sizi bir defa görmeye altınlar fedâ olsun».

ای همه بنظر بنورالله شده

در برشه هر بخشش آمده

Ey hemê Yenzüru binurillah şüde,

Der ber-î şeh behr-ı bahşîş âmedê.

«Ey bütün dünyâya Allah Nuriyle nazar edenler, pâdişâhın nezdine bahşîş ve ihsan vâsıtası olmak için gelmişsiniz».

تازنید آن کیمیاهای نظر

بر سر مسهای اشخاص بشر

Tâ zenîd ân kimyâhây-ı nazar,

Ber ser-î mishây-ı eşhâs-î beşer.

«Siz, beşer efrâdının, yâni insan evlâdının bakırları üstüne nazar iksirini sürmek için burada bulunuyorsunuz».

Eski kimyâcılar (iksir) denilen bir madde tehayyül ederlerdi. Ki o maddenin cüz'i bir mikdârı bakıra sürülünce altın olurmuş. Hazret-i Mevlânâ bu meşhur hayâle göre halife kapısındaki nakiblerin nazarını iksire, oraya getirilen hediyeleri de bakıra benzetiyor. Nakiblerin nazar-ı te'siriyle o bakırların altın gibi kıymetli olacağını bedevî lisanından söylüyor. Sonra yine onun tarafından diyor ki:

من غریبم از بیابان آمدم
بر امید لطف سلطان آمدم

*Men garîbem ezbeyâbân âmedem,
Ber ümîd-i lutf-ı sultân âmedem.*

«Ben sultânın lutfü ümmîdiyle çölden gelmiş bir garîbim».

بوی لطف او بیابانها گرفت
ذرهای ریکم جانها گرفت

*Bây-ı lutf-i ô beyânânhâ girift,
Zerrehây-i rîkhem canhâ girift.*

«Onun lutfu ve keremi râyihası çölleri tuttu. O râyihadan kum zer-
releri bile hayat buldu».

تا بدینجا بهر دینار آمدم
چون رسیدم مست دیدار آمدم

*Tâ bedîncâ behr-ı dînâr âmedem,
Çün resîdem mest-ı dîdâr âmedem.*

«Buraya kadar altın için gelmiştim, gelip de sizi görünce dîdâr sar-
hoşu oldum».

Bedevisi, halifenin kapısına bir kaç para almak için geldiği halde ora-
daki mehâbeti ve nakiblerin gösterdikleri nezâketi görünce şaşır-
dı, ne için gelmiş olduğunu unuttu. Onun hayretle karışık şükran hislerini Ce-
nâb-ı Pîr bir kaç misâl ile anlatıyor:

هر بار شخص سوی نانبان دويد
داد جان چون حسن نایبارا بدید

*Behr-ı nah şahsi suy-i nânban devîd,
Dâdcan çün hüsn-ı nânânra bîdîd.*

«Bir şahıs ekmek almak için ekmekçi dükkânına gitti. Fakat ekmek-
cinin güzelliğini görünce ekmeği unuttu, ona candan âşık oldu».

بهر فرجه شد یکی تا گلستان
فرجه او شد جمال باغبان

*Behr-ı fûrcê şûd yekî tâ gûlsitân,
Fûrce-i ô şûd cemâl-i bâğbân.*

«Biri de teferrûc ve tenezzüh için gül bahçesine gitmişti. Bahçevanın
hüsnü cemâli onun teferrûcî oldu».

Bahçeyi bırakıp bahçevana baktı.

همچو اعرابی که آب از چه کشید
آب حیوان از رخ یوسف چشید

*Hemçû â'râbiki âb ez çeh keşîd,
Âb-ı hayvan ezrûh-i Yûsuf çeşîd.*

«Benim hâlim o bedevinin hâli gibidir ki: kuyudan su çekmek isti-
yordu. Fakat su yerine Yûsûfün yüzünden âb-ı hayat tattı».

Kur'ân-ı Kerim'de hikâye olunduğu üzere Hazret-i Yûsûf, babası
Ya'kûb Aleyhisselâm, diğer on bir evlâdının hepsinden fazla sevdiği için
onlar bu sevgili çocuğu kıskandılar, tenezzühe götürüyoruz diye kıra çı-
kardılar ve kuru bir kuyunun içine attılar. Tesâdüfen oraya bir kervan
kondu. Kafileden bir a'râbi su çekmek için kovanı kuyuya sarkıttı. Haz-
ret-i Yûsûf, kovayı ve ipi tutup yukarıya çıkınca a'râbi onun cemâl-i
nurunu görüp suyu unuttu. Ertesi gün oraya gelen kardeşlerinden köle
diye satın aldı. Mısıra götürüp orada satmakla da fazla bir kazanç elde
etti.

رفت موسی کاتش آرد او بدست
آتش دید او که از آتش برست

*Reft Mûsâ kâteş âred ô be dest,
Âteşî did ô ki ez âteş birest.*

«Mûsâ Aleyhisselâm ateş bulmak için gitmişti. Lâkin öyle bir ateş gördü ki, onun nûriyle, beşeriyet gaflet ve zulmetinin âteşinden kurtuldu».

Hazret-i Mûsâ uzun müddet Şuayb peygamberin hizmetinde bulunmuş, koyunları gütmüş, sonra da mükâfâten dâmâdı olmuştu. Daha sonra Mısıra gidip sıla etmek için ehl ü iyâliyle yola çıkmıştı. Tûr-i Sînâyâ gelince ortalık karardı, hava soğudu. Hazret-i Mûsâ topladığı çalı çırpıyı tutuşturup ısıtmak için etrâfa bakındığı sırada bir ağacın üzerinde alev şeklinde bir aydınlık gördü, bir parça alıp hazırladığı çalı çırpıyı yakmak için o tarafa gitti. O ânda kendisine Tecelli-i İlâhî vuku' buldu ve peygamberlik verildi. Mısır halkını ve Fir'avnî da'vete me'mur oldu.

جست عیسی تارهده از دشمنان
برد ان جستن بچارم آسمان

*Cest Îsâ târehed ez düşmenân,
Bürd ân cesten beçârüm âsman.*

«Îsâ Aleyhisselâm düşmanlardan kurtulmak için davrandı. O davranış, kendisini semâyâ kadar çıkardı».

Yahudiler, hususiyle hahamları Hazret-i Îsâyı çekemiyorlardı. Onun için hayatına kasdetmişlerdi. Cenâb-ı Rûhullah o esnâda semâyâ ref'olundu. Biz müslümanların itikâdına göre, Hazret-i Mesihin bulunduğu yeri bir kaç para mukabilinde yahudilere haber vermiş olan havâri Yuda, Îsâ suretine tahvil edildi ve Îsâ zannıyla asıldı.

Hristiyanlar, Yuda'ya nedâmet ve intihar ettirirler, Îsâyı da çarmığa gerdirirler. Öldükten ve gömüldükten üç gün sonra dirildi ve gök yüzüne çıktı derler. Hazret-i Îsânın Hak katında bulunduğu müslümanlar da, hristiyanlar da müttefiktir. İhtilâf ölmeden evvel mi, öldükten sonra mı çıktığındadır. Onun tahkiki de dersimize âid değildir.

دام آدم خوشه گندم شده
تا وحودش خوشه مردم شده

*Dâm-ı Âdem hûşe-i gendüm şüde,
Tâ vücûdeş hûşe-i merdüm şüde.*

«Bir buğday başağı Hazret-i Âdemin tuzağı olmuştu. Fakat sonunda kendisi insan başağı, yâni Ebul'beşer oldu».

Âdem ve Havva Aleyhimesselâmın cennet ni'metlerinden tenâ'um etmelerine müsâade kılınmış, yalnız bir ağaca yaklaşmamaları kendilerine tenbih olunmuştu. O ağacın ne olduğunda ihtilâf edilmiş; buğdaydı, üzümdü, elma idi diye tefsir edenler, hattâ kinâye tarikiyle zevciyyet muâmelesi idi diyenler olmuştur. Her ne ise o ağacın meyvesinden yedikleri için Âdem ve Havvâ cennetten çıkarıldı. Hazret-i Mevlânâ, meşhûra göre, şecere-i nemnû'anın buğday olması rivâyetini alıyor, buğday başağı Âdemin tuzağı olmuştu. Çünkü onu yemekle cennetten çıkarıldı. Fakat kendisi insan başağı yâni, bütün beşeriyetin babası oldu diyor. Bir kaç misal daha :

باز آید سوی دام از بهر خور
ساعت شه یابد و اقبال و فر

*Baz âyed sûy-ı dam ezbehr-ı hevr,
Sâid-i şeh yâbedû ikbâl-û-fer.*

«Toğan kuşu, tuzağa konulan et parçasını yemek için gelir. Lâkin kendisi tutulup alıştırıldıktan sonra pâdişâhın bileğinde oturmak seâdetini kazanır».

Eskiden hükümdarların avda kullandıkları kuşlar varmış. Bunlar yakalanır, kuşcular tarafından terbiye edilir, hükümdar ava giderken onun bileğinde oturur, kuş görülünce salınır, gider, onu yakalar, getirir. Av getirince de kendisine bir lokma et verilmiş.

طفل شد مكتب پی کسب هنر
با امید مرغ و بالطف پدر

*Tıfl şüd mekteb pey-i kesb-i hüner,
Bâ ümîd-i mürğ-u-bâlûtf-i peder.*

«Çocuk, babasından lutf göreceği, ezcümle kendisine kuş alınacağı ümidiyle ilm ü hüner öğrenmek için mektebe gider».

پس زمکتب آن یکی صدی شده
ماهگانه داده و بدری شده

*Pes zimekteb an yekî sadrî şüde,
Mâh'gâne dâdevû bedrî şüde.*

«O çocuk mektebi bitirdikten, yânî tahsilini ikmal ettikten sonra ilim meclisinin sadrına geçip oturur ve ders okutur. Evvelce hocaya aylık verir, sonra ta'lim bedri olur».

Bahsimizin mevzûunu teşkil eden bedevî de bunları söylemekle «Ben çölden buraya kadar gelmek ve destiyi omuzumda getirmek için hayli zahmet çektim. Lâkin burada sizi görünce o zahmetin rahmete te-havvül ettiğini gördüm» demek istiyordu. Başka bir misâl:

آمده عباس حرب از بهر کین
هر قع احمد و استیز دین

*Âmede Abbâs harb ezbehr-ı kîn,
Bahr-ı kâm-ı Ahmed-û-istîz-ı din.*

«Resûlullâh'ın amcası Abbas bin Abdulmuttalib, Hazret-i Peygam-beri telef ve din ile mücâdele kını sevkiyle Bedr'e gelen Kureyş ordu-sunda bulunmuştu».

گشت دین را تا قیامت پشت و رو
در خلافت او و فرزندان او

*Gêst dînrâ tâ kıyâmet püst-u-rû,
Der hilâfet ô vü ferzendân-ı ô.*

«O ve evlâdı kıyâmete kadar dînin muin ve zahîri olmak üzere hi-lâfette isimleri kaldı».

Abbas bin Abdülmuttalib, Hazret-i Peygamberin amcasıdır. Resûlul-lahtan iki sene evvel doğmuştu. Bundan dolayı: Sen mi büyüsun, Re-sûlullah mı? süâline: Ben yaşıyım, O büyüktür cevâb-ı ârifanesini ver-mişti. Abbas ibtidâları müslüman olmamakla berâber elinden geldiği ka-dar yeğenine hizmetten geri kalmıyordu. Mekkedeki Akabe biatında Re-sûlullâhın maiyyetinde bulunmuş ve zât-i risâleti memleketlerinde mu-hafaza edip etmeyecekleri hakkında Medinelilere süaller sormuştu. Mek-ke eşrafı Bedr muharebesine çıkacakları esnada Abbas da mecbûren yo-la çıkmış, harb esnâsında esir edilerek Medineye götürülmüştü. Orada fıdye verdi ve gizlice müslüman olarak Mekkeye döndü. Mekke de bulun-duğu müddetçe Kureyşin harekâtını Resûl-i Ekreme yazıyordu. Fetihden evvel Medineye hicret için yola çıkmıştı. Peygamber ordusuna rast gel-di. Eşyâsını Medineye gönderdi. Kendi fetihde bulundu. Muhaddislerin rivâyetine göre neslinden halifeler geleceği taraf-ı risâletten müjdelen-mişti. Filvâki' Abbâsi halifeleri bu zâtın neslindendir. Bağdattaki hilâfet münkariz olduktan sonra Mısırda yine bir takım Abbâsi halifeler bulun-muş, sonuncuları olan III. Mütevekkil Alâllah, Osmanlı pâdişahı Yavuz Sultan Selime biat etmekle hilâfet Osmanlı sülâlesine geçmişti. Türkiye Cumhuriyetinin i'ânında Osmanlı Saltanatı, biraz sonra da İslâm hilâ-feti ilga edildi. Bütün Osmanlı hânedânı dâmadlar da dahil olduğu halde hudud hâricine çıkarıldı.

Ehlullah göre hilâfet-i İslâmiyye: Maddi saltanat değil, her asır-daki bir veliyy-i ekmelin mâ'nevî riyâsetidir. Maddi hilâfetin ilgâ edil-miş olmasına rağmen mâ'nevîsinin kıyâmete kadar süreceğinde şüphe yoktur. Nitekim Hazret-i Mevlânâ: «Her devirde bir velî mevcuddur. İm-tihan ve ibtilâ kıyâmete kadar sürecektir» buyurur. İşte bu beytteki ve-liden maksad: O mâ'nevî halifedir. Devlet-i Abbâsiyenin kıyâmete kadar süreceğine dâir ba'zı Hadisler vardır. Bağdaddaki hilâfet-i Abbâsiyye-nin 616 tarihinde mûnderis olması dolayısıyla o hadislerin ba'zı hulus-kârlar tarafından uydurma olması hatıra gelir. Meğer ki mâ'nevî halî-feler arasında son zamanlarda Abbas oğullarından da ba'zı zevât buluna ve o hadisler bu sûretle te'vil oluna.

وَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ

Yâni : «Hoş görmediğiniz bir şey, hakkınızda hayırlı olabilir». Âyet-i Kerimesi mu'cebince, başlangıçta insana zahmetli, meşakkatli görünen bir işin lutf-i İlâhî ile suhûlet, selâmet ve seâdetle neticelenmesi mümkündür. Bedevî'nin zahmetli yolculukta bulunması ve tehlikeli çöllerden geçerek dâr'ül-hilâfeye vâsıl olması gibi.

Bir de Allah'ın mâ'nevi halifesi olan şeyh-i kâmilin kapısına mürâcaat edenlerin aradığını bulacağına ve murâdına nâil olacağına işâret ediliyor. Binâenaleyh bedevî lisânından deniliyor ki :

2798

من درینجا طالب چیز آمدم
صدر گشتم چون بدهلیز آمدم

*Men derincâ tâlûb-i çiz âmedem,
Sadr geştem çün bedehliz âmedem.*

«Ben buraya bir şey elde etmek ümidiyle gelmiştim. Dâr'ül-hilâfenin dehlizine girince âdetâ sâir meclislerin sadrı oldum».

2799

آب آوردم تحفه بهر نان
بوی نام برد تا صدر جنان

*Âb âverdem betühfe behr-ı nân,
Bô-y-ı nânem bürd tâ sadr-ı cenân.*

«Ben ekmek bulayım diye hediye olarak su getirdim. Lâkin buradaki ekmek ve ni'met râyihası beni cennetlerin sadrına kadar götürdü».

(1) Sôrei Bekara : 216.

2800

نان بر من راند آدمی را از بهشت
نان مرا اندر بهشتی درسرشت

*Nan birun rand Âdemirâ ezbişt,
Nan merâ ender bihiştî dersirîşt.*

«Ekmek, yâni unun yapıldığı buğdaydan yemesi, Âdemi cennetten çıkarmıştı. Fakat ekmek, benim cennetin sadrına kadar çıkmama, yâni halife sarayına girmeme sebep oldu».

2801

رستم از ابوزنان همچو ملک
بی غرض کردم درین در چون فلک

*Restem âzâb-û-zınan hemçû melek,
Bî garaz gerdem derînder çün felek..*

«Melekler gibi ekmek ve sudan kurtuldum. Feleklerin bilâ garaz hizmeti gibi ben de bu kapıda bir şey istemez bir hâle geldim».

2802

بی غرض نبود بگردش در جهان
غیر جسم و غیر جان عاشقان

*Bî garaz nebved begerdiş dercihân,
Ğayr-ı cism-û-ğayr-ı cân-ı âşıkan.*

«Âşıkların bedenleriyle ruhlarından başka dünyada hiç bir şey garazsız, menfeatsiz hareket etmez».

راش کاو بندہ غیری شد او

غرق شد کف در ضعیفی در زد او

Rîş-ı gâv-i bende-i gayrî şûd ô,

Gark şûd kef der zaîfi derzed ô.

«Cüz'ün âşıkı olan, başka birinin kuluna maskara olur. Denize düşüp de kurtulmak için çör çöp ma'kulesi kuvvetsiz şeylere sarılanlara döner».

İnsanlar ve bütün mevcûdât, Esmâ-i İlâhiyyenin tecelliyâtına mahall-i zuhur oldukları için onların birer cüz'ü demektir. Yanlış anlaşılmasın, bu cüz'iyet ve külliyyet ta'birleri, aynıyet ifâde etmez. Hazret-i Mevlânâ hakikati anlatmak için zâhire değil, mazhara cüz' ta'bir ediyor. Evet, bir cüz', yâni mezâhir-i esmâdan, meselâ bir insan, kendi gibi bir cüz' olan diğer bir insana gönül verse, sevdiği kendi küllü tarafına gidiverir. Meselâ sefere çıkar, yâhud ölüverir. Âşıkı ise başkasına kul ve emrine itâate mecbur olan birini sevdiği için âleme rüsvâ ve maskara olmak derekesine düşer. O mehlekeden kendini kurtaramıyacak zaif ve faydasız çârelere baş vurur. Halbuki öyle emir altında bulunmayan ve hürriyyetine sâhib olan birine âşık olsaydı, yâni hâkim-i kûl bulunan Allah'ı sevseydi hiç de böyle olmazdı.

Arabların bir meseli vardır: «Zina edersen hür bir kadınla et, hırsızlık edeceksen inci çal» derler. Hazret-i Mevlânâ telmih olmak üzere diyor ki:

2806

فازن بالحره بی این شد مثل

فاسرق الدرہ بدین شد منتقل

Fazni bil hürre pey-i in şûd mesel,

Fesrikiddürre bedin şûd müntekel.

«Bundan dolayı (fezni bilhürre) sözü mesel oldu. (Fesrikiddürre) kelâmı da bunun için söylenilegeldi».

Ma'lumdur ki, bir vak'a dolayısıyla söylenilmiş ve istihar etmiş olan söze (mesel), onu söyleten vak'aya (mevrid) derler. O vak'aya benzer bir hâdisiye dolayısıyla o sözün tekrarlanmasına (darb-ı mesel) ve o hâdisiye (madrib) ta'bir ederler. Mevridle madrib arasında bir müşâbehet

«BU BAHİS DÜNYAYA ÂŞIK OLANIN, GÜNEŞ ZİYASI VURMUŞ BİR DUVARA ÂŞIK OLAN GİBİ OLDUĞU BEYANINDADIR. O DUVAR ÂŞIKI, DUVARDAKİ PARLAKLIĞIN, DÖRDÜNCÜ KAT GÖKTEKİ GÜNEŞİN AKSİNDEN İBÂRET OLDUĞUNU ANLAMAYA ÇALIŞMAZ DA DUVARA GÖNÜL VERİR. GÜNEŞİN ŞUÂİ GÜNEŞE AVDET EDİNCE DUVAR ÂŞIKI MAHRUM KALIR.»

2803

عاشقان کل نی نی عشاق جزء

ماند از کل آنکه شد مشتاق جزء

Âşıkân-i kûl niy üşşâk-ı cüz,

Mând ezkül anki şûd müştâk-ı cüz.

«Küll'e âşık olanlar, cüz' âşıkları değildir. Cüz'e müştâk olanlar küll'den mahrum kalırlar».

(Ta'rifât) sâhibi Seyyid Şerif rahimehullah der ki: «Kül: Esmâ ve sıfâtı câmi' Hazret-i İlâhiyye i'tibâriyle Hak Teâlânın adıdır».

Hazret-i Mevlânâ da (Küll'e âşık olanlar) demekle üşşâk-ı İlâhiyyeyi murâd ediyor ve onların, cüz'i bir güzelliğe mazhar olan eşhâsa ve eşyâya gönül bağlamayacaklarını, o gibi cüz'iyâyata meclûb olanların mahbûb-i hakikî ve küllî bulunan Allah'ın feyzinden mahrum kalacaklarını beyân buyuruyor.

2804

چونکہ جزئی عاشق جزئی شود

ذود معشوقش بکل خود رود

Çünkü cüz'i âşık-ı cüz'i şeved,

Zûd mâ'sûkeş beküll-i hod reved.

«Bir cüz' diğer bir cüz'ün âşıkı olursa ma'sûku çabucak kendi küllüne gider».

همچو سیادیکه تبرد سایه
سایه کی گردد دورا سرمایه

*Hemçu sayyâdiki gired sâye-i,
Sâye key gerdêdorâ sermâye-i.*

«Onun misâli, gölge tutmaya uğraşan bir avcı gibidir. Gölge ona nasıl sermâye olabilir?»

سایه مرغی گرفته مرد سخت
مرغ حیران گشته برشاخ درخت

*Sâye-i mürğî girifte merd saht,
Mürğ hayran geşte berşâh-ı dıraht.*

«O avcı, kuşun gölgesini sıkı sıkı yakalamış tutar, dalın üstündeki kuş da hayretle der ki:»

کین مدمغ برکه می خندد عجب
اینت باطل اینت پوسیده سبب

*Kın müdemmeğ berki mihended aceb,
İnet bâtl inet pôsîdê sebeb.*

«Bu sersem acaba ne için gülüyor. İşte sana bâtl ve çürük bir sebeb numûnesi».

Kuş, dalın üstünde iken onun yere düşen gölgesini yakalayan sersem avcı ile hüsn-i mutlaki bırakıp onun cemâline bir pertevin ma'kesi bulunan bir güzele gönül veren ahmak arasında bir fark yoktur.

ور تو کوی جزه پیوسته گلست
خار میخور خار مقرون گلست

*Ver tu gôyi cüz' peyveste-i küllêst,
Hâr mîhor, hâr makrûn-î gülêst.*

«Eğer sen; cüz'ün kül'le ittisâli vardır diyecek olursan diken ye! Diken de güle yakındır».

bulunduğu için mesel darb olunur. Teşbihteki müsebbeh ile müsebbehün bir arasında her cihetten değil, yalnız bir cihetten benzeyiş bulunduğu müsellemidir. Şu halde Mevlânânın maksadının, zinâya ve sirkata teşvik etmek olmadığı, seveceksen Allahı sev, meyl göstereceksen ona meyl demek istediği meydana çıkar.

Kezâ maksadın kolayca anlaşılması için ba'zan helâl bir şey, harama benzetilir. Meselâ Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz: «Sihr gibi, te'siri sözler vardır» buyurmuştur. Burada helâl olan sözü, te'siri dolayısıyla, haram bulunan sihre benzetmiştir.

بندہ سوی خواجه شد او ماند زار
بوی گل شد سوی گل او ماند خار

*Bende sûy-ı hâce şüd, ô mând zâr,
Bûy-ı gül şüd sûy-ı gül ô mând hâr.*

«Cüz'e âşık olanın sevdiği kul, efendisinin yanına gider, âşık da ağlar ve inler bir hâlde kalır. Gül kokusu güle avdet eder, âşık diken kalır».

Yâhud o âşık diken gibi kaskatı kalmaya mecbur olur.

او بمانده دور از مطلوب خویش
سعی ضایع ریج باطل بای ریش

*Ô midandê dûr ezmatlûb-ı hîş.
Sa'y zâyî, renc bâtl, pây rîş.*

Sevgilisi, efendisinin yanına gittiği için: «O âşık, matlubundan uzaklaşmış, boşuna koşmuş, nâfile zahmet çekmiş ve ayakları yaralanmış olarak kalır».

Hazret-i Mevlânâ bu cüz âşıkını tasvir için bir misal gösteriyor ve diyor ki:

Ba'zıları vardır ki, bir sûretin esiri olmuş ve ona bağlanıp kalmış-
tı. Öyle olduğu hâlde o sûretperestliği te'vile kalkışır ve ürefâdan ge-
çinmek isteyerek: «Cüz'ler küllüne merbuttur, benim sevdiğim de hüsn-i
mutlakın bir cüz'ü olduğu için küllüne alâkası vardır» derler. Hazret-i
Mevlânâ bu gibilere ilzâmî bir cevap olmak üzere: «Öyle ise diken ye
bakalım. Dikenin de güle irtibâtı vardır» diyor ve devâm ediyor:

2813

جز زيك رو نيست پیوسته بکل
ورنه خود باطل بدی بعث رسل

*Cüz' ziyekrû nîst peyvestê bekül,
Verne hod bâtl büdî bâ's-ı rusül.*

«Cüz' bir cihetten küll'e muttasıl değil, ayrıdır. Yoksa ve öyle ol-
masa peygamberlerin gönderilmesi bâtl olurdu».

2814

چون رسولان از پی پیوستن اند
بس چه پیوندند شان چون يك تن اند

*Çün resûlen ezpey-î peyvestenend,
Pes çipeyvendend şan çün yek tenend.*

«Peygamberler, halkı Hakka îsal etmek için gönderilmişlerdir. Halk
ile Hak yek vücud olsalardı neyi îsal edeceklerdi?»

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki: Evet her cüz'ün mazhariyyet i'ti-
bâriyle küll'e âlâkası vardır. Lâkin zâhir, mazhar, vâcib, mümkün i'tibâ-
riyle de farkları vardır. Yâni her şey, Allahın mahlûku olduğu için, bir
şeyin hem mahlûk, hem de hâlik olması muhaldir. O halde Allah'ın var-
lığına mazhar olmakla berâber her şey Allah değildir. Öyle olmuş ol-
saydı peygamberlerin gönderilmiş olması ve halkın Hakka da'vet edil-
mesi abes olurdu. Peygamberler, bir olan şey'i mi visâle da'vet ede-
ceklerdi?

Cenâb-ı Hak, Habîb-i Kerimine hitâben buyuruyor ki:

قُلْ هَذِهِ

سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ ابْتَعَنِي وَسُبْحَانَ
اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ

Yâni: «Yâ Muhammed de ki: Benim da'vet ve hidâyet yolum budur.
Dikkat, basîret ve ma'rifetle kulları Allah'a da'vet ederim. Ben böyle
olduğum gibi bana uyanlar (yâni bilverâse halkı irşâda çalışanlar) da
böyledir. Allahı, şânına lâayık olmayan şeylerden tenzih ederim ve ben
Allaha şirk koşanlardan değilim²».

Şu Âyet-i Kerîme'nin meâline dikkat olunursa cem'den ziyâde farka
delâlet ettiği ve mahluk ile Hâlikın yekdiğerinden mümtâz olduğu anla-
şılır. Çünkü Hazreti Peygamber (S.A.V.), Zât-i Akdes-i Nübüvvetinin
halkı Allaha da'vet ettiğini, verese-i irfânının da böyle olduğunu, hem
de bu da'vet ve irşâdının halk ile Hakkı her cihetten yek vücud vehmet-
mek gibi bir gafletle değil, zâhiriyyet, mazhariyyet i'tibâriyle farklı ve
imtiyazlı bulunduğunu bilmek gibi bir basîretle yapıldığını, hattâ aksini
vehmetmenin bir şirk olduğunu bildirmektedir.

2815

این سخن پایان ندارد ای غلام
روز بیگه شد حکایت کن تمام

*În sühan pâyan nedâred ey ğulâm,
Rûz bigehşüd hikâyet kün tâmâm.*

«Bu bahsin sonu gelmez. Ey delikanlı; vakit gecikti, bedevî hikâye-
sini tamamlasın».

2816

آن سبوی آب را درپیش داشت
تخم خدمت را دران حضرت بکاشت

An sebûy-î âbrâ derpiş dašt,
Tohm-ı hidmetrâ deran hazret bıkašt.

«O su destisini ileri tuttu ve hizmet tohumunu o makama ekti». Yâni lâzım gelen hürmet ve ta'zimi ifâ etti.

2817

گفت این هدیه بدان سلطان برید
سائل شعرا زحاجت واخرید

Gôft in hedyê bedan sültañ berîd,
Sâil-î şehre zihâcet vâharîd.

«Dedi ki: Bu hediyeyi pâdişâha götürün. Ondan ihsân talebkârı bulunan benim gibi bir fakiri ihtiyâc pençesinden kurtarsın».

2818

آب شیرین و سبوی سبز نو
ز آب بارانی که جمع آمد بگو

Âb-ı şîrin-û-sebûy-î sebz-u-nev,
Z'âb-ı bârânîki cem' âmed begev.

«Hediyem: Tatlı su ile dolu yeşil ve yeni bir destidir. İçindeki de çölde bir çukurda toplanmış yağmur suyudur».

Şârihler¹ diyorlar ki: Bedevinin destisinden maksad: Sâlikin vücûdu. İçindeki sudan murad da pek cüz'î olan amel ve ilimdir. Onu halifenin gulamlarına göstermesi, yine sâlikin o vücûdu ve o ilmi ve ameli değerli bir şey zannıyla dergâh-ı İlâhînin nakibleri bulunan evliyâullâha arzemesidir.

2819

خدمه می آمد نقیبا را ازان
ایک پذیرفتند آن را همچو جان

Hande miâmed nakîbanrâ ezân,
Lîk pezrûftênd anrâ hemçücân.

Bedevinin bu sâfiyâne sözlerine karşı: «Nakiblerin güleceği geldi amma gülmediler. O hediyeyi can gibi kıymetli addederek kabul edildiler».

2820

زانکه لطف شاه خوب باخبر
کرده بود اندر همه اعیان اثر

Zânki lütf-î şâh-ı hûb-î bâhaber,
Kerdebûd enderhemê â'yan eser.

«Çünkü ahlâkı güzel ve kendi her şeyden haberdâr olan pâdişâhın lutf u inâyeti devletin bütün â'yânına ve me'murlarına te'sir etmişti».

2821

خوی شاهان در رعیت جا کند
چرخ اخطر حال را خضر کند

Hôy-ı şâhân derraîyyet câküned,
Çarh-ı ahdar hâkrâ hadrâ küned.

«Pâdişahların tabiatı, tebeaya te'sir eder. Nitekim yeşil felek, toprağı yeşertir».

Târihlerde yazar ki, Emevîlerden Velid bin Abdülmelik'in inşâata merâkı vardı. Onun asrında halk da yapı yaptırmak hevesine düşmüştü. Süleyman bin Abdülmelik obur denecek derecede pisboğazdı. Devr-i ehâlisi de türlü türlü yemek pişirtmek ve fazla fazla yemek yemekle meşgul olmuştu. Ömer bin Abdül'aziz; âbid, zâhid, âdil bir zât idi. Tebeâsı da — velev ki riyâ tarikiyle olsun — namaz kılmak, Kur'ân okumak, tesbih çekmek, gibi şeylerle iştigal ederdi.

Denilmiştir ki: «İnsanlar, hükümdârlarının i'tikâd ve i'tiyâdına uyar». Aşağı tabakanın yukarıdakilere uyacağına misâl olmak üzere Haz-

ret-i Mevlânâ: «Yeşil felek, toprağı yeşertir» diyor. Bâ'zı şârihler bu sözü: «Gökten yağın yağmurun feyziyle zemin yeşerir» ma'nâsına olduğunu söylemişlerdir ki, böyle izah edilmesi hem vâkı'a, hem de bahse münâsibdir.

2822

شه جو حوضی دان حشم چون لولها
آب از لوله روان در گولها

*Şeh çü havzî dan haşem çün lûlehâ,
Ab ezlûlêhâ revan der gôlehâ.*

«Pâdişâhı havuz, etbâmı o havuzun muslukları farzet. Su, göle musluklardan akar».

2823

چونکه آب جمله از حوضیست پاک
هر یکی آبی دهد خوش ذوقناک

*Çünkü âb-î cümle ezhavzîst pâk,
Heryekî âbî dihed hoş zevknâk.*

«Muslukların suyu temiz bir havuzdan gelirse, her biri güzel ve zevkli bir su akıtır».

2824

ور در آن حوض آب شورست و پلید
هر یکی لوله همان آرد بدید

*Ver deran havz âb şôrest-û-pelid,
Heryekî lûle hemân âred bedid.*

«Eğer havuzda acı ve pis su varsa muslukların her birinden o su akar».

2825

زانکه پیوستهست هر لوله بحوض
حوض کن در معنی این حرف حوض

*Zânki peyvestêst her lûle behavz,
Havzkün der ma'niy-î inharf havz.*

«Çünkü her musluk havuza muttasıldır. Ey sâlik; bu sözün ma'nâsı içine gir, yâni onu derin derin düşün».

Ebû Hüreyre Radiyallâhü anh'in Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimizden şu hadîsi rivâyet ettiği (Câmiussağır) de yazılıdır. Allâhü ve Resûlühü a'lem Hadis-i Şerif: «Kalb, beden memleketinin hükümdârıdır. Hükümdâr iyi olunca tebeası ve askerleri de iyi olur; hükümdâr kötü olunca tebeası da, askerleri de kötü olur». Buhârîde de rivâyet edilen şu Hadis-i Şerifte de: «Âdem oğlunun cesedinde bir et parçası vardır ki, o iyi olunca bütün cesed iyileşir, kötü olunca da bütün cesed kötüleşir. Haberin olsun o et parçası kalbdır» buyurulmuştur. Kalbin muntazaman işlemesi nasıl diğer âzânın intizâm-ı harekâtına, darabânının bozuk olması ve durması a'zây-ı sâirenin de bozulmasına ve durmasına sebep ise, hükümdârın âdil, rahîm, halûk olması da hem kendi adamlarının, hem de memleket halkının aynı vasıfları hâiz bulunmasına sebep olur. Aksi takdirde ise tabîi, kazıyye ber'aks olur. Bu hâl hükümdârlara da münhasır değildir.

*Efkâr-ı mülkü, şeh-i dili tahtgâhıdır,
Her kimse kendi âleminin pâdişâhıdır.*

Evet. Her âile reisi âilesinin, her baba evlâdının, hattâ herkes nefsinin çobanı, yâni âmiri ve hükümdârıdır. Onlar iyi olurlar ise idâreleri ve terbiyeleri altında bulunanlar da — müstesnâları çıkmakla berâber — ekseriyetle iyi olurlar. Kötü olurlarsa idâre ve terbiye ettikleri de berbadlaşırlar. İşte bundan dolayı Hadis-i Şerifte: «Hepiniz çobansınız ve hepiniz güttüğünüz sürüden mes'ulsünüz» buyurulmuştur.

Hazret-i Mevlânâ bahsi tavih için bir kaç misâl daha irâd ediyor :

2826

لطف شاهنشاه جان بی وطن
چون اثر کردست اندر کل تن

*Lütf-ı şâhinşâh-ı cân-ı bîvatan,
Çün eserkerdêst ender küll-i ten.*

«Vatanı ve mekânı olmayan ruh pâdişâhının letâfeti, bütün kalıb üzerinde nasıl müessir olur?»

لطف عقل خوشنهاد و خوش نسب
چون همه تن را درآرد در ادب

*Lütf-ı akl-î hoşniḥād-û-ḥoş neseb,
Çün hemê tenrâ derâred der edeb.*

«Aslı ve tabiatı hoş olan aklın letâfeti, bütün bedeni edeb ve hayâ dâiresine nasıl idhâl eder?»

عشق شنگ بی قرار و بی سکون
چون درآرد کل تن را در جنون

*Aşk-ı şeng-î bîkarâr-û-bîsükûn,
Çün derâred küll-ı tenrâ der cünûn.*

«Sükûn ve karârı olmayan aşk, bütün bedeni nasıl cünûna sevkeder?»

لطف آب بحر کو چون کوثرست
سنگ ریزهش جمله در و گوهرست

*Lütf-ı âb-ı bahr kô çün kevserest,
Sêng-rîzeş cümle dürrû-gevherest.*

«Kevser gibi tatlı bir denizin suyundaki letâfet te'siriyle onur içindeki taş kırıntıları inci ve elmas olur».

هر هنر کاستا بدان معروف شد
جان شاگردان بدان موصوف شد

*Her hüner küstâ bedan ma'rûf şûd,
Cân-ı şâgirdan bedan mesvûf şûd.*

«Bir usta hangi san'atle ma'ruf ise çıraklarının rûhu da onunla mev-suf olur».

پیش استاد اصولی هم اصول
خواند آن شاگرد چست با حصول

*Piş-ı üstâd-î üsûlî hem üsûl,
Hâned an şâgird-i çüst-î bâhüsûl.*

«İlm-i usûl üstâdının karşısındaki çevik ve ma'lûmatlı bir şâkird, usûl ilmini okur».

پیش استاد فقیه آن فقه خوان
فقه خواندنی اصول اندر بیان

*Piş-ı üstâd-î fakîh an fıkḥ-han,
Fıkḥ hâned nî üsul enderbeyân.*

«Fakih olan üstâdın karşısındaki tâlib, usûl okumaz, fıkıh okur».

پیش استادی که آن نحوی بود
جان شاگردش ازو نحوی شود

*Piş-î üstâdîki ân nahvî büved,
Cân-ı şâgirdes ezô nahvî şevêd.*

«Nahiv üstâdının karşısındaki müteallim, hocasının tedrisinden nahiv âlimi olur».

باز استادی که او محو رهست
جان شاگردش اذو محو شهست

*Bâz üstâdîki ô mahv-î rehest,
Cân-ı şâgirdes ezô mahv-î shehest.*

«Hak yolunun mahvi ve fânisi olan bir mürşidin müridi de şeyhinin irşâdiyle Hakkın mahvi olur».

Yâni fenâ fillâh mertebesini bulur.

زین همه انواع دانش روز مرگ
دانش فقرست ساز راه و برگ

*Zî hemê envâ-ı dâniş rûz-i merg,
Dâniş-i fakrêst sâz-ı râh-u-berg.*

«Bu müfenevvi' ilimler içinde ölüm günü, yol azığı olacak ve işe yarayacak ancak fakr u fenâ ilmidir».

«BİR NAHİV ÂLİMİ İLE BİR GEMİCİNİN MÂCERÂSI HİKÂYESİ»

آن یکی نحوی بکشتی در نشست
رو بکشتیان نهاد آن خودپرست

*An yekî nahvî bekeştî dernîşest,
Rû bekeştîban nihâd an hodperest.*

«Bir nahiv âlimi, bir gemiye bindi. O kendini beğenmiş nahivci, gemiciye teveccüh ederek».

گفت هیچ از نحو خواندی گفت لا
گفت نیم عمر تو شد در فنا

*Gôft hiç eznahv handî gôft lâ,
Gôft nim-i ômr-i tû şü'd der fenâ.*

«Hiç nahiv okudun mu? diye sordu. Gemici: Okumadım. Cevâbını verince; ömrünün yarısı heder olmuş dedi».

دلشکسته گشت کشتیان زتاب
لیک اندم گشت خاموش از جواب

*Dıl-şikestê gêşt keştîban zitâb,
Lîk andem gêsthâmûş ezcevâb.*

«Gemici'nin bu sözden kalbi kırıldı ve kızdı ise de o sırada cevâb vermedi».

باد کشتی را بگردابی فکند
گفت کشتیان بدان نحوی بلند

*Bâd kestîrâ begirdâbî figend,
Gôft keştîban bedan nahvî bülend.*

«Rüzgâr gemiyi bir girdâba sürükleyince, gemici yüksek sesle nahvîye:»

هیچ دانی آشنا کردن بگو
گفت نی ای خوش جواب و خوب رو

*Hîç dâni âşnâkerden bigô,
Gôft nî eyhoş-cevâb-û-hôb-rû.*

«Hoca söyle bakalım, yüzme bilir misin? suâlinde bulundu. Nahvî: Ey hoş sözlü ve güzel yüzlü gemici; bilmem, deyince».

گفت کل عمرت ای نحوی هبаст
زانکه کشتی غرق این گردابه است

*Gôft küll-i omret eynahvî hebast,
Zanki keştî gark-ı in girdâbhast.*

«Ey nahvî, ömrünün temâmı heder oldu. Çünkü bu gemi girdab-larda batacaktır cevâbını verdi».

Burada nahviden murad : Dedikodudan ibâret bilgisine mağrur olup da onları bilmeyenleri âdetâ adam yerine koymayan gâfildir. O gibi ma'lûmât, dünyâda biraz işe yarar gibi olsa bile hayat gemisi demek olan kalıb, ölüm girdâbına sürüklenmeye başlayınca o ma'lûmât hiç bir şeye yaramaz ve öbür tarafta fayda vermez. Girdab dalgalarının üstünde bir parça olsun durabilmek için yüzme bilmek lâzım olduğu gibi, bekâ âle-mine girerken de, ilm-i mahvî (yokluk ilmini) öğrenmiş ve şu mevhum varlıktan kurtulmuş bulunmak icâbeder. Cenâb-ı Mevlânâ bunu anlat-mak için buyuruyor ki :

محو می باید نه نحو اینجا بدان
گر تو محوی بی خطر در آب ران

*Mahv mîbâyed ne nahv incâ bîdân,
Ger tû mahvî bîhatar dêrab rân.*

«Ma'lum olsun ki, burada nahiv değil, mahiv lâzumdur. Sen de mahvoldunsa muhâtaradan çekinmeksizin suya dal».

2843

آب دریا مسده را بر سر نه
ور بود زنده زد دریا کی رهد

*Âb-ı deryâ mürderâ berser nihed,
Ver büved zinde zıderyâ key rihed.*

«Denizin suyu ölüyü suda taşır. Diri olan, denizin elinden nasıl kurtulur?»

2844

چون بمردی تو ز اوصاف بشر
بحر اسرار نه بر فرق سر

*Çün bımürdî tû zievşâf-î beşer,
Bahr-ı esrâret nihed ber fark-ı ser.*

«Sen beşerîyyet vasıflarından ölürsen esrâr denizi seni başında gezdirir».

Ma'lumdur ki, denize batmanın sebebi denize düşen kimsenin ace-mice çabalaması ve denize karşı aykırı hareket etmesidir. O hareketler yapılmasa suyun yüzünde kalmak kâbildir. Cansız bir cesedde ise hiç bir hareket bulunmadığı ve denizin tahrikine temâmen uyduğu için deniz onu sathında gezdirir. Bu, böyle olduğu gibi esrâr denizi olan bahr-i ma'nâ da böyledir. Onda yüzmek ve gezmek isteyeninin kendini temâmiyle Allahın irâdesine teslim etmiş ve kendiliğinden geçmiş, «Ölmeden evvel ölün» yâni irâdenizi ve ihtiyârınızı Allahın irâdesinde ifnâ edin emrine uymuş olması lâzımdır. Bu hâlde bulunan bir kimseyi de o ma'nâ denizi başında taşır.

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ, kendini beğenen ve herkese hayvan nazariyle bakan kimselere hitab edip buyuruyor ki :

2845

ای که خلقا را تو خر می خوانده

این زمان چون خر برین شیخ مانده

*Ey ki halkanrâ tû har mîhande-i,
În zaman çün hâr berîn yah mande-i.*

«Ey herkese eşek! diyen mağrur; şimdi sen de eşek gibi buz üstünde kalmış ve ileri geri, adım atamıyacak hâle gelmişsin».

2846

گر تو علامه زمانی در جهان

نک فنای این جهان بین وین زمان

*Ger tû allâme-i zamânî der cihan, —
Nek fenây-î incihan bin vin zaman.*

«Dünyâda sen cihânın allâmesi idin. Şimdi o cihânın fâniliğini gör».

Yâni ey ilmine mağrur olup da âlemi eşek yerine koyan saygısız; sen dünyânın en birinci âlimi olsan da o birinci âlimi olduğun Dünyânın bekâsı yoktur. Fânî olan Dünyâdaki hayat ise bir kaç günlüktür. O bir kaç günlük ömürle elde ettiğin ma'lûmâta güvenip de kendini bir şey zannediyorsun. Lâkin ecel kışında buz üstünde kalmış eşek gibi ileriye bir adım atamıyorsun. O hâlde halka verdiği eşeklik sıfatını kendin kazanmış oluyorsun.

2847

مرد نحوی را ازان دردوختم

تا شمارا نحو محو آموختم

*Merd-ı nahvîrâ ezan derdôhtim,
Tâ şumârâ nahv-ı mahv âmûhtim.*

«Size mahv ü fenâ usûlünü öğretmek için bedevî kıssasına nahvî fıkrasını ekledik».

*Fıkh-ı fıkh-ü-nahv-ı nahv-ü-sarf-ı sarf,
Der kemâmed yâbi ey yâr-i şikerf.*

«Ey büyük dost; fıkıhın mefhûmunu, nahvin maksûdunu ve sarfın tebdilini tevâzu' ve mahviyyette bulursun».

Ma'lumdur ki, fıkıh: Lügatta anlamaktır. Istilâhta; a'mâl, ibâdât ve hukuktan bahseden bir ilimdir. Nahvin lügattaki en meşhur ma'nâsı: Kasdetmektir. Istilâhta; arabca kelime ve terkiplerin i'râbından, yâni nasıl okunacaklarından bahseden ilimdir. Sarf'ın lügat ma'nâsı: Döndürmek ve değiştirmektir. Istilâhta bir kelimeyi şekilden şekile koymaktır. Bunların üçü de vaktiyle medreselerde fazla uğraşılan ilimlerdi. Hele sarf ile nahvin dinî bahisleri anlamaya âlet olmalarından başka uhrevî faydaları yoktu.

Bu ilimlerin mısra'da mükerrer zikredilmeleri, ma'nâ-yı lügâvinin ma'nây-ı istilâhiye izâfesi kabîlindendir ve birinciler (masdar bima'nâ mef'uldür). Yâni birinci fıkıh (mekûh), birinci nahiv (menhû), birinci sarf (masrûf) meâlindedir. O halde mısra'nın ma'nâsı, terceme edildiği gibi olur.

Cenâb-ı Pir, bu beyti ile demek istiyor ki, ilm-i fıkhdan maksad: İbâdet ve ubûdiyyeti kemâliyle ifâ etmektir. İlm-i nahivden garaz: El-fâzın ıslâhı, ondan murâd da: Ma'nânın doğru olmasıdır. İlm-i sarftan gâye ise: Bünye-i kelimenin tebdili ile diğer bir kelimenin teşkilidir. İşte bunların her üçünü de da'vâ ve iddiâda değil, mahv ü fenâda bulmak imkânı vardır.

Bedevisi kıssasında bahsedilen :

2849

آن سبوی آب دانشهای ماست
وان خلیفه دجله علم خداست

*Ân sebûy-i âb dânişhây-ı mast,
Van halîfe Dicle-i ilm-i Hudâst.*

«O su destisi bizdeki ma'lûmatın misâlidir. Halîfe ise İlm-i İlâhî Diclesidir».

ما سبوا پر بدجله می بریم
کر نه خردایم خود را ما خرم

*Mâ sebûhâ pür bedicle mâberim.
Gerne hardânîm hôdrâ mâ harîm.*

«Biz destilerimizi dolu olarak Dicleye götürüyoruz. Böyle yaptığımız için kendimizi eşek bilmezsek hakikaten eşeklik ve ahmaklık etmiş oluruz».

Cenâb-ı Hak :

وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا

Yâni : «Ey insanlar! Size ilimden az bir şey verilmiştir» buyurduğu hâlde biz, desti dolusu kadar ma'lûmâtımızı fevkal'âde bir şey sanıyoruz. O destiyi ma'rifet diclesine götürmeye kalkışıyoruz. Ahmak olmasaydık Dicle Nehrine destimizi dolu değil, boş götürür, onun âb-ı hayal ve ma'rifet olan suyundan doldururduk. Sonra da hem kana kana içer, hem de susamış olanlara içirirdik.

2851

باری اعرابی بدان معذور بود
کو زدجله غافل و بس دور بود

*Bâri a'râbî bedan ma'zûr bûd,
Kô zıdicle gâfil-û-bes dûr bûd.*

«Dicleye bir desti yağmur suyu götüren a'râbî ma'zur idi. Çünkü Dicleyi bilmiyordu. Dicle den gâfil ve çölde ondan çok uzaktı».

گر زدجله باخبر بودی چوما

او نبردی آن سبورا جانجا

*Ger züdicle bâhaber bûdî cumâ,
Ô nebûrdî an sebûrâ câbecâ.*

«Eğer bir Dicle nehri bulunduğundan bizim gibi haberi olsaydı o destiyi öteye beriye taşımazdı».

بلکه ازدجله چو واقف آمدی

آن سبورا بر سر سنگی زدی

*Belki ezdicle çü vâkıf âmedî,
An sebûrâ ber ser-î sengî zedî.*

«Belki Dicle nâmında büyük ve tatlı bir nehir bulunduğuna vâkıf olunca destisini bir taşa vurur kırardı».

Binäenaleyh biz de Allahın Bahr-ı Feyyâzından istifâde etmek istiyorsak bir destilik ilminize mağrur olmamalıyız. Ve destiyi dolu değil, boşaltılmış olarak o ummân-ı ma'rifete arzitmeliyiz.

«HALİFENİN O HEDİYYE VE DESTİYE HİÇ DE İHTİYÂCI YOKKEN KABUL ETMESİ VE ATÂ VE İHSANDA BULUNMASI»

چون خلیفه دید و احوالش شنید

آن سبورا پر ز زر کرد و مزید

*Çün halîfê did-u-ahvaleş şenîd,
Ân sebûrâ pür zı zer kerd-û-mezîd.*

«O halife bedevinin destisini görüp, ahvâlini işitince o destiyi altın ile doldurttu, fazlasıyla atâ ve ihsanda bulundu».

آن عبرا کرد از فاقه خلاص

داد بخشیشها و خلعتیای خاص

*Ân arabrâ kêrd ez fâke halâs,
Dâd bahşîşhâ-vu-hil'athây-ı hâs.*

«Bahşışler ve hil'atler verdi de o a'râbiyi fakr u zarûretten kurtardı».

پس نقیانرا بفرمود آن قباد

آن جهان بخشش و آن بحر داد

*Pes nakîbânra bîfermud an kübâd,
Ân cihân-î bahşîş-u-ân bahr-ı dâd.*

«Vergi cihânı, kerem ve ihsân denizi olan o büyük hükümdâr nakiblere emretti ki:»

کین سبو پرزر بدست او دهید

چونکه وا گردد سوی دجلهش برید

*Kin sebû pür-zer bedest-î ô dihîd,
Çünkü vâgerded suy-î dicleş berîd.*

«Bu destiyi altınla doldurup onun eline verin, yurduna döneceği zaman da Dicle kıyısına götürün».

از ره خشک آمدست و از سفر

از ره دجلهش بود نزدیکتر

*Ez reh-î hüşk âmedest ô ez sefer,
Ez reh-î dicleş bud nezdîkter.*

«O kara yolundan sefer ederek gelmiştir. Nehir tarikiyle giderse kesdirme olur».

Nakibler, suyunu döktükleri destiyi altınla doldurup bedevinin eli-
ne verdiler. Dicle sâhiline götürüp bir kayığa bindirdiler.

2859

چون بکشتی درنشت و دجله دید
سجده میکرد از حیای و می خمید

Çün bekeştî dernîşest-û-dicle dîd,
Secde mâkerd ez hayâ-vû-mî hamîd.

«Kayığa binip de Dicle nehrini görünce hayâsından eğildi ve secde etti de dedi ki:

2860

کای عجب لطف این شه و هابرا
وان عجیتر کو ستد آن آبرا

Key aceb lutf in şeh-i vahhâbrâ,
Van acebter kô sited an âbrâ.

«Bu vergili pâdişâhın lutfu ne kadar çok. Hele o destideki durgun suyu alması ne derece şaşılacak bir hâl».

2861

چون پذیرفت از من آن دریای جود
انچنان نقد دغلرا زود زود

Çün pezirüft ez men ân deryây-ı cud,
Ânçünân nakd-i dağalrâ zûd-zud.

«O cömerdlik denizi, benim kalb akçe gibi değersiz hediye mi çabuk çabuk nasıl kabul etti».

Sarayın yanında Dicle gibi suyu tatlı bir nehir akıp giderken çöl-
den getirilmiş bir desti durgun suyu hükümdârın kabul edişine, muka-
bilinde de bir çok altın verişine karşı bedevinin duyduğu hicâbı ve hay-
reti Hazret-i Mevlânâ şu beytlerle tasvîr eyledikten sonra desti ve Dic-
leden maksadın ne olduğunu izâha başlıyor ve buyuruyor ki:

2862

کل عالمرا سبو دان ای بسر
کو بود از علم و خوبی سر بسر

Küll-i âlemrâ sebû dan ey pûser,
Kô bud ez ilm-û-hôbî serbeser.

«Evlâd, bütün âlemi ilim ve hüsn suyu ile ağzına kadar dolmuş bir desti bil».

2863

قطره از دجله خوبی اوست
کآن نمی کنجد زبری زیر پوست

Katre-i ez dicle-i hôbî-yı ost,
Kan nemî künced zipürri zîr-i post.

«O destideki su, Cenâb-ı Hakkın güzelliği diclesinden bir damladır. O güzellik ise kesret ü vefretinden kabına sığmaz».

Yukarıda «O su destisi bizim ilimlerimizdir» buyurulmuştu. Burada ise (Biz) den maksadın bir kaç kişi değil, bütün zerrât olduğu; ve cümle avâlimdeki ilm ü hüsn bir araya gelse, Allahın ilmine ve hüsnüne kar-
şı, Dicle nehri yanında bir desti su gibi kalacağı beyân ediliyor. Sonra Hüsn-i İlâhînin hiç bir şeyle ihâta edilemeyecek, ta'bir-i ma'rûfuyla, hiç bir kaba sığmayacak kadar vüs'at ve kesâfeti bulunduğu bildiriliyor ve deniliyor ki:

2864

کنج مخفی بد زبری چاک کرد
خالکرا تابانتر از افلاک کرد

Genc-i mahfi bûd zipürri çâk kerd,
Hâkrâ tâbânter ez eflâk kerd.

«Allah gizli bir hazine idi. Dolgunluktan gayb perdesini yırttı. Top-
rağı feleklerden daha parlak bir hâle getirdi».

Sâfiyye arasında meşhur bir Hadis-i Kudside: «Ben gizli bir hazine
idim, bilmek istedim ve bilineyim diye halkı yarattım» buyurulmuş-
tur. Evet. Gayb-ı hüviyyet mertebesinde yâni: «Allah vardı, sonra be-

râber hiç bir şey yoktu» hâlinde hattâ Esmâ ve Sıfât-ı İlâhiyyenin Zât-i Bâride mestur bulunduğu ezel-i âzâlde o esmâ ve sıfat cevâhiri ile Zât-i Hak gizli bir hazine idi. Her güzelin, görünmek ve bilinmek istediği gibi, Cenâb-ı Hak da, bilinmek istedi ve güzelliğini her şeyde göstermek ve görmek için Kâinâtı yarattı. Felekler ulvî ve münevver idi. Toprak ise süflî ve bifer bulunuyordu. Allahın kudret-i bediası, o bifer toprağın üstünde Zât-i Eccl ü Âlâsına mazhar-ı kâmil olacak bir halife yarattı. Onun manevî envâriyle hâk'in parlaklığı eflâkin nûruna tefevvuk etti.

2865

گنج مخفی بد زری جوش کرد
خالکرا سلطان اطلس پوش کرد

*Genc-i mahfî bûd zipürri cûşkerd,
Hâkrâ sultân-ı atlas-pôş kerd.*

«Allah gizli bir hazine idi. Hazine doluluğundan taşı da toprağı atlas giyen bir pâdişâh hâline getirdi».

Evvelki beytte de söylenildiği gibi Cenâb-ı Hak topraktan bir halife yarattı. O mahlûk-i ekmel, cismâniyeti i'tibâriyle topraktan başka bir şey değildi. Fakat rûhâniyeti ve mazhariyeti cihetiyle mâ'nen bir sultan idi. Nitekim:

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ

âyet-i celîlesinde bu iki hâle işâret vardır. Cenâb-ı Hak Habib-i edîbine emir veriyor: «Ey peygamber-i ekber; insanlara de ki: Ben de sizin gibi bir beşerim, benim de maddiyetim topraktan başka bir şey değil. Lâkin bana vahyolunur. İşte bu cihetten çok yüksek bir mazhariyyetim vardır». Bu böyle olduğu gibi esasî toprak olan Âdemzâdelerden atlas giyen ve tahta oturup dünyâya hükmeden sultanlar da yetişti.

İşte o halifenin hükümet-i mâ'neviyyesi ve o sultanların devlet-i sâriyyesi kendiliklerinden ve kendilerinden değil, mazhariyyetleri i'tibâriyle kendilerinde zuhur eyleyen Saltanat-ı İlâhiyyeden ibâretti.

(4) Sûre-i Keht: 110.

2866

ور بدیدی شاخی از دجله خدا
آن سورا او فنا کردی فنا

*Ver bidîdî şâhî ez dicle-i Hüdâ,
An sebûrâ ô fenâ kerdî fenâ.*

«Eğer o bedevî ve onun gibi destisindeki suyu değerli bir şey zanneden gâfiller, Allahın kemâl-i diclesinden bir kanal görmüş olsalardı o destiyi imhâ ve ifnâ ederlerdi».

Yâni Kemâl-i İlâhiden cüz'î bir feyz rû'yeti ni'metine nâil olsalardı yalnız içindeki suyu değil, destiyi de, olanca varlığını da Vücûd-i İlâhîde mahvederler ve fenâ fillâh derecesine ererlerdi.

2867

آنکه دیدندش همیشه بخودند
بخودانه برسبو سنگی زدند

*Anki dîdendesh hemîşe bihodend,
Bihodâne bersebû sengî zedend.*

«Kemâl-i İlâhî diclesinin kanalını, cedvelini görmüş olanlar dâimâ kendilerinden geçmiş bir haldedirler. O bihudlukla ve riyâzet ve mücâhede ile varlık destisini kırmaya çalışırlar».

2868

ای زغیرت برسبو سنگی زده
وین سبو ز اشکت کامل تر شده

*Ey zigayret bersebû sengî zedê,
Vin sebû zi işkêst kamilter şûde.*

«Ey gayretinden destiyi taş vuran, bilmiş ol ki, bu destî kırılınca daha sağlam olur».

خم شسته آب ازو ناریخته
صد درستی زین شکست انگیخته

*Hüm şikeştê âb ez ô nârihte,
Sad dūrūstî zin şikest engihte.*

«Küp kırılmış ise de içindeki su dökülmemiştir, o kırılıştan yüz sağlamlık peydâ olmuştur».

Varlık küpü kırılınca, yâni sâlik kendi varlığının mevhum olduğunu zevken ve hakikaten anlayınca içindeki iman ve irfan suyu dökülüp gitmez. Belki kendi varlığının Vücûd-i Hakkın pertevinden ibâret olduğunu anlayacağı, o vücûd-i Hakkâninin fenâ bulmayacağını da yine zevken fehmedeceği için, vücud destisinin kırılmasından bir sağlamlık husûle gelmiş olacaktır.

Riyâzet ve mücâhede neticesinde insanın hevâ vü hevesi zayıf düşmekle berâber, uzviyyetinin kuvvet bulduğu da mücerredir. Medîne etrafına hendek kazılırken bir kaya zuhur etmiş, hendekte çalışan bütün ashâb onu kırmakta âciz kalmıştı. Aleyhisselât Efendimiz külüngü mübârek eline aldı ve üç darbeye kayayı un ufak etti. Halbuki Medîne kütük vardı. Zât-i Akdes-i Nebevî de açtı.

Kezâ Hazret-i Mevlânânın menâkıbı okunsa görülür ki, Cenâb-ı Pir riyâzete müdâvimdi. Bir kaç günde bir iftâr ederdi. Öyle olduğu hâlde saatlerce semâ eder, cezbedârâne hareketlerde bulunurdu. Demek ki, varlık küpünün kırılmasından, maddeten de, zaaf değil, kuvvet hâsıl oluyormuş. Bunu ramazanlarda az çok hepimiz de tecrübe etmişizdir. Şehr-i mübârekın gündüzlerinde aç bulunduğumuz hâlde daha kuvvetli ve daha âfiyetli olarak bayrama çıkmışızdır.

2870

جزء جزء خم در رقصت و حال
عقل جزئی را نموده این خیال

*Cüz-i cüz-i hüm der râksêst-u-hal,
Akl-ı cüz'irâ nümûde in hayal.*

«Küpün eczâsı ve eczâsının eczâsı neş'esinden hallenir ve oynar. Fakat şu hâl, akl-ı cüz'îye hayal ve muhal görünür».

Desti gibi küpden murad da insanın varlığı, daha doğrusu varlık

vehmidir. Onun eczâsı a'zâ, eczây-ı eczâsı da zerrât-ı bedendir. Vücud küpü kırılıp fenâ fillâh neş'esi zuhur edince insanın bütün zerrâtı, bedenî de kendine göre neş'elenir, âdetâ şevkından oynamaya başlar. Fakat o zevki tatmamış olanların aklı bunu kabul etmez. Hattâ vuku' bulacağına ihtimâl vermez.

2871

نه سبو پیدا درین حالت نه آب
خوش بین والله اعلم بالصواب

*Ne sebû peydâ derin hâlet ne âb,
Hoş bibin vallâhu â'lem bissavâb.*

«Bu hâlde ne desti peydâdır, ne de su. Binâenaleyh misâli bırak da hakikati iyice gör. Her şeyin doğrusuna Allah a'lemdir».

Cenâb-ı Mevlânâ bundan sonra yeni bir bahis açıyor. Gûyâ kendisine biri : «Yâ Mevlânâ hakikati iyice gör diyorsun amma bende öyle yüksek da'vâların fehmine ve zevkine kabiliyyet yok. Ne yapayım, nasıl göreyim?» demiş olan birine cevâb olarak buyuruyor ki :

2872

چون در معنی زنی بازت کنند
بر فکرت زن که شهبازت کنند

*Çün der-i mâ'nâ zenî bâzet künend,
Perr-i fikret zen ki şehbâzet künend.*

«Ma'nâ kapısını çalacak olursan sana açarlar. Fikir kanadını sallarsan, yâni uçmaya çabalarsan seni şehbâz ederler».

İnsan birini görmek isteyince evine gider, kapısını çalar, kapı açılır, buyurun denilir, o sûretle mülâkât müyesser olur. Yoksa kapısına gitmeden, çingırağını çalmadan görememek, isti'datsızlık değil tenbelliktir. Kezâ bir kuş, meselâ bir şâhin; kanadlarını açar, fezâda süzülür, o sûretle avını yakalar. Demek ki, insanın dilediğini görmesi gidip kapısını çalmaya, kuşun şikârını yakalaması kanadlarını açıp uçmaya mütevakıf. Sen de Allah kapısını bir kerre olsun çal, açılıp açılmayacağını tecrübe et de ondan sonra isti'datsızlığını ileri sür. Hem ondan bahsedeceğine :

*Müsteid kıl yoğise lutfuna isti'dâdım,
Sana güçlük mü var ey şâh-ı kerem mu'tâdım.*

temennisinde bulun.

«İnsan, himmet ve fikret kanadlarıyla uçar ve yükselir» denilmiştir. Sen o himmet ve fikret kanadlarını hiç açtın mı? Yâni Allahta fânî olmayı bir kerre olsun düşündün mü? Ve himmetini ömründe o devlet-i uzmayı bulmaya sarfettin mi? Şübhesiz ki etmedin. Çünkü:

2873

پر فکرت شد گل آلود و گران
زانکه گل خواری ترا شد گل چو نان

*Perr-i fikret şüd gıl-âlûd-û-girân,
Zanki gıl-hôrî turâ şüd gıl çü nân.*

«Fikir kanadın çamura bulaşmış ve ağırlaşmış. Zira çamur yiyorsun. Çamur sana ekmek olmuş».

2874

نان گلست و گوشت کمتر خوار ازین
تا نمائی همچو گل اندر زمین

*Nan gilest-û-gôşt kemter hor ezîn,
Tâ nemânî hemçü gıl ender zemîn.*

«Ekmek ve et çamur gibidir. Onlardan az ye ki, çamur gibi yerde kalmayasın».

Şark taraflarında bir nevi yağlı toprak varmış ki, ba'zı kimseler onun tiryâkisi olurlar, baklava, börek gibi iştihâ ile yerlermiş. Onun mübte-lâsı olanlar, ekmekten, yemekten kesildiği, çamur da vücûdu besleme-diği ve dâimi bir kabz verdiği için zaif düşerler, türlü hastalıklara tutu-lurlar, yerinden kımıldanamaz hâle gelirlermiş.

Cenâb-ı Pir, fazla yemeyi de çamur yemeye benzetiyor ve ekmek ile et, insanın gıdâsı iken onların da fazla yenilmesi, âdetâ çamur ye-mek ve çamur gibi zemine yapışıp kalmak demektir. Sendeki fikir kana-dının kımıldamaması, böyle çok yemek çamuriyle bulaşmış olmasından-dır. Binâenaleyh yemekte i'tidâli geçirme, mümkün olduğu kadar azalt-maya çalış diyor.

Ma'lum ya yemek, yaşamak içindir; yaşamak, yemek için değildir. Yaşamamanın yemek için olduğunu zanneden gâfillerin aç ve tok olmaları i'tibâriyle iki hâli vardır. Hazret-i Mevlânâ o iki hâli şöyle anlatıyor:

2875

چون گرسنه میشوی سک میشوی

تدوید پیوند و بدرک میشوی

*Çün gürisnê mişevî sek mişevî,
Tünd-u-bed peyvend-u-bedrek mişevî.*

«Ey pis boğaz adam; sen acıkınca köpek gibi sert ve yanına yakla-şılmaz bir soysuz oluyorsun».

2876

چون شدی تو سیر مرداری شوی

بی خبر بی با چون دیواری شوی

*Çün şüdi tû sêr mürdârî şevî,
Bî haber bîpâ çü dîvârî şevî.*

«Karnın doyunca da leş hâline geliyor, duvar gibi elsiz, ayaksız ve kâlnattan habersiz oluyorsun».

Yâni yemeğe oturunca tuzlu, ekşi ve tatlı olmak üzere türlü türlü yemeği atıştırıyor, mi'deni gâyet sıkı doldurulmuş duvar yastığı hâline getiriyor, gert gert genirdikçe yanar dağ tepesi gibi gazlar salıveriyor-sun. Nihâyet yemek sarhoşu olup etrâfındakileri, hattâ kendini farke-demiyecek derecede sızıyorsun, horlamaya başlıyorsun. Şu halde hissiz, hareketsiz bir duvar, yâhud teaffün etmiş bir leş ile senin ne farkın kahr.

2877

بس دمی مردار و دیگر دم سگی

چون کنی در راه شیران خوش تگی

*Pes demî mürdâr-u-dîger dem segî,
Çün küni der râhî şîrân hoştegî.*

«Tokluk hâlinde lâşe, açlık hâlinde köpek olurken, arslanların gü-zelce koştukları bir yolda sen nasıl yürüyebilirsin?»

وَيُطِغَمُونَ لَطْعَامًا عَلَىٰ جِبِّهِمْ مِثْلًا مِّثْلًا وَابْتِغَاءً

Yâni : «Allah sevgisiyle fakire, yetime ve esire yemek yedirirler⁵.»
Âyet-i Celîlesi vardır.

Bu sûrenin nüzûlüne sebep olan vakıa şudur : Hazret-i Peygamberin sevgili kerîmesi Cenâb-ı Zehrâ (Selânullâhi alâ ebihâ ve aleyhâ) ile zevce-i mükerremi Aliyyülmürtezâ (Kerremallâhü veche) Hazretleri oruçlu bulundukları bir günün akşamında iftar etmek üzere bir parça arpa ekmeği tedârik etmişler. Sofraya oturacakları sırada kapıya bir fakir gelmiş (Şey'en lillâlâ) demiş , ekmeği o fakire vermişler, başka yiyecekleri olmadığı için su ile iftar etmişler. Ertesi akşamki ekmeklerini öksüz bir çocuğa, üçüncü akşamın nafakasını da bir esire vermişler. Sonra da :

وَجَزَيْمُهُم بِمَا صَبَرُوا جَنَّةً وَحَرِيرًا

Yâni : «Onların ettikleri sabrın mükâfâtı cennet nîmetleriyle oradaki ipek libaslardır⁶.» Va'd-i İlâhîsine nâil olmuşlardır. İşte Allah yolunda koşup giden arslanlar böyledir. Kudurmuş bir köpek ve kokmuş bir leş hâlindekiler nasıl olur da bu arslanlarla adım atabilirler? Bunlarla yarışa çıkmak değil, hiç olmazsa yürüyebilmek için bu köpeklik ve lâşelik sıfatından kurtulmak lâzımdır.

2878

آلت اشكار خود جز سك مدان

كترك انداز سك را استخوان

Âlet-i işkâr-ı hod cüz seg medân,
Kemter endâz sêgrâ üstûhvân.

«Kendi şikâr âletini köpekten başka bilme de köpeğin önüne az kemik at». ۵

(5) Sûrei İnsan : 8.

(6) Sûrei İnsan : 12.

2879

زانکه سك چون سير شد سرکش شود

کی سوی صید و شکار خوش دود

Zanki seg çün sêr şüd serkeş şeved,
Key suy-î sayd-û-şikâr-î hoş deved.

«Çünkü köpek, karnı doyunca azgınlık gösterir, avlara nasıl olur da hoşlukla seçtirir».

Şikâr âletinden maksad: Nefstir. İnsan Dünyâyı da, Âhireti de nefsi vâsıtasıyla avlar. Nefsin de emmâre, levvâme, râdiye, mardiyeye, mutmainne, gibi muhtelif dereceleri vardır. Boğazından başka bir şey düşünmeyen kimsenin nefsi ise şüphe yok ki, emmâre derekesinden yükselmemiş, köpeklik gibi sıfatını tebdil edememiştir. Köpek çok beslenildiği takdirde azar, sâhibine itâat etmemeye başlar. Karnı tokken isteye isteye ava gitmez olur. Nefs de buldukça bunar, doydukça iştihâsı açılır. Binâenaleyh onu açlık kamçisiyle yola getirmek mümkün olur.

2880

آن عرب را بی نوائی می کشید

تا بدان درگاه و آن دولت رسید

An arabrâ binevâyî mîkeşîd,
Tâ bedan dergâh-u-an devlet resîd.

«Kıssası nakledilen o bedevîyi ihtiyaç ve açlık çekmişti de halife kapısına götürmüş ve o devlete erîştirmişti».

Cenâb-ı Mevlânânın peder-i âlisi Sultânül'ulemâ (Kuddise sirruhu) Hazretleri müridlerine «Hiç bir şey yapamazsanız bâri oruç tutun» tavsiyesinde bulunur, nefsin azgınlığına ancak açlıkla galebe edilebileceğini anlatırmış.

Mâcerâsı hikâye edilen bedevîyi de halife kapısına götüren, onu hil'atlere ve ihsanlara nâil eden de adamcağızın aç ve muhtaç bir halde bulunması idi.

در حکایت گفته‌ایم احسان شاه
در حق آن بی‌نوا بی‌پناه

*Der hikâyet gôftim ihsân-ı şâh,
Der hakk-ı an binevây-î bipenâh.*

«Yiyeceği ve sığınacağı olmayan o biçare hakkında halifenin ihsanlarını hikâyeye arasında söylemiştik».

هر چه گوید مرد عاشق بوی عشق
از دهانش می‌جهد در کوی عشق

*Her çi gôyed merd-i âşık bûy-i ışk,
Ez dehâneş mîcehed derkôy-ı ışk.*

«Âşık olan her ne söylerse söylesin, aşk mahallesine gelince onun ağzından aşk râyihası fırlar».

گر بگوید فقه فقر آید همه
بوی فقر آید ازان خوش دمدمه

*Ger bigôyed fıkf fakr âyed hemê,
Bôy-ı fakr âyed ezan hoş demdeme.*

«Âşık olan fıkhtan bahsetse bile onun hoş sesinden fakr ü fenâ kokusu gelir».

ور بگوید کفر دارد بوی دین
آید از گفت شکش بوی یقین

*Ver bigôyed küfr dâred bôy-ı dîn,
Âyed ez goft-i şekkeş bôy-î yekîn.*

«Âşık küfür söylese, sözünden din râyihası, şek'ke dâir ifâdesinden yakîn ma'nâsı duyulur».

Eshâb-ı Kirâmın kudemâ ve uzemâsından Ammâr bin Yâsir (Radi-yallâhü anh) Hazretleri müslüman olduğu için müşrikler yakalamışlar, tehammül edilmez işkencelerden sonra küfre dâir bir söz söyletmişlerdi. Hazret-i Ammâr; yaralı, bereli bir hâlde Huzûr-i Peygamberiye geldi ve ağlaya ağlaya mâcerâyı arz ederek söylediği sözden özür diledi. Zât-i Rîsâlet, o sahâbe-i celîli tesliyet buyurdu ve: «İman, senin rûhuna nüfuz etmiştir, sen kâfir olamazsın. Mecbur kalmıca sen yine istediklerini söyle» müsâadesini gösterdi ve mühim bir hakikati ortaya koydu. Kezâ Şems-i Tebrizî, Cenâb-ı Mevlânâyâ (Kuddise sirruhumâ): «Peygamber mi büyüktür, Bâyezîd-i Bestâmî mi?» diye sormuş. Hazret-i Pîr: «Bu nasıl suâl» deyince Cenâb-ı Şems: «Peygamber: (Ey bütün mükevvenâtın hakikî ve yegâne ma'budu olan Allah; biz sana hakkiyle ibâdet edemedik) buyurduğu halde, Bâyezîd: (Ben bana lâıyk olmayan şeylerden münezzehim. Benim şânım ne kadar büyüktür) diyor demiş. Bunun üzerine de Hazret-i Mevlânâ: «Aleyhisselât Efendimiz; ucu bucağı olmayan bir denizdi. Bâyezîd ise ona nisbetle bir damlacık halinde idi. Peygambere ne kadar tecellî vâkî' olsa tehammül gösterir ve temkinini muhâfaza ederdi. Bâyezîd ise her tecelliye tehammül gösteremedi, kendini kaybetti» izahında bulunmuştu.

Şems-i Tebrizî Hazretlerinin suâline bakılırsa şek ve tereddüd gibi şeyler hâtıra gelir. Fakat hiç de öyle değildi. O sözlerde sarsılmaz bir iman ve noksansız bir ikân vardı. Onları Mevlânâyı tecrübe için söylemiş, Mevlânâ da onlardaki yakîn râyihasını pek güzel sezmişti.

کف کز بحر صدق خاسته‌ست
اصل صاف آن فرع را آراسته‌ست

*Keff-i kej kızılbaht-ı sıdkî hâstest,
Asl-ı sâf ân fêr'ra ârâstest.*

«Sıdk denizinden eğri bir köpük peydâ olmuş, fakat saf olan aslı onu süslemiştir».

Denizin sathına bakılacak olursa dümdüz görünür, hattâ karaların yüksekliği o düz sathıtan itibâr edilir. Dağların irtifâ'ında mikyâs-ı esas olan o düz sathıta, ba'zan dalgalar ve köpükler peydâ olur ki, gerek enine, gerek boyuna doğru çarpıklığı ve eğriliği görülür. Böyle olmakla beraber fer'in eğriliği aslın doğruluğuna mâni' değildir. Bir ârifin sıdk denizi olan kalbine nisbetle köpük mesâbesinde kalan ifâdesinde sûretâ eğrilik görülmesi, aslın doğruluğuna te'sir etmez.

آن کفش را صافی و محقوف دان
همجو دشنام لب معشوق دان

An kefeşrâ sâfi-yû-mahkûk dâñ,
Hemçü düşnâm-i leb-i mâ'sûk dâñ.

«O köpüğü de sâfi, hakikî ve sevgili dudağının tekdîri farzet».

Âşıklar sevgilinin hitâbından — itâb olsa bile — hoşlanırlar.

Hâfız-ı Şirâzî: «Bana kötü söyledin, ben rızâ gösterdim, kabul ettim. Allah seni afveylesin, şeker çiğnemiş gibi tatlı olan o dudaklara acı söz de yakışıyor!» demiştir. Bir ârifin lisânından sudûr edip de zâhire aykırı görünen sözleri, tatlı bir dudaktan işitilecek acı sözlere benze-tiyor.

کر بگوید کثر نماید راستی
ای کثری که راست را آراستی

Ger bigôyed kej nümâyed râstî,
Ey kejkî râstrâ ârâstî.

«Eğer ârif eğri söylerse onda doğruluk görünür. O eğrilik, doğruluğu süsleyen bir hoşluktur».

Bâyezid-i Bestâminin huzurunda:

إِنْ بَطَّشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٍ

Yâni: «Ey peygamberi Ekber; Rabbinin batışı, mücrimleri yakala-ması ve cezâlandırması pek şiddetlidir⁷». Âyet-i Kerimesi okunmuş. Hazret-i Bâyezid: «Benim cezâlandırışım, onun cezâlandırışından daha şid-detlidir» demiş. Zâhirden şer'a muhâlif görünen bu söz üzerine şeyhin yü-züne bakmışlar. Hazret maksadını izah etmiş ve: «Allahın merhameti gazabından fazladır. Binâenaleyh onun cezâlandırmasında yine bir mer-hamet eseri vardır. Lâkin ben birini cezâlandıracağa olursam, bende o ilâ-hi merhamet bulunmadığı için cezâlandırışım tabii Allahın cezâlandırı-

(7) Sürei Bâruc: 12.

şundan şiddetli olur» demiş. İşte sûretâ bir eğrilik, fakat doğruluğu süs-leyen ve gizli bir hakikati izah eyleyen ârifâne bir eğrilik.

از شکر گر شکل نانی می‌زی
طم قند آید ترا چون می‌مزی

Ez şeker ger şekl-i nânî mîpezî,
Tâ'm-ı kand âyed türâ çün mîmezî.

«Şekeri ekmek somunu şeklinde pişirecek olursan onu emince sana şeker lezzeti gelir».

Bir şeyin şekil ve sûreti değişmekle hakikati teğayyür etmez. Ek-mek şeklinde bir şeker külçesi yapılacak olursa ondan ekmek değil, şe-ker lezzeti duyulur. Kezâ alçıdan yapılmış elma, armud gibi meyve tak-lidleri hiç bir vakit meyva olmaz, elma ve armud tadı vermez. Bunun gibi bir ârifin imân ve ikân menba'ı olan kalbinden cûş edip de lisânın-dan dökülen sözler, aslâ şek ve küfür ma'nâsını ifâde etmez. Onun şeri-ata aykırı gibi görünmesi, lâyıkiyle anlaşılmadığından ileri gelir. Dikkat edilir, yâhud erbâbı tarafından şerholunursa o sözün ayn-ı hakikat oldu-ğu meydana çıkar.

Sallâllahü Aleyhi Vesellem Efendimiz, yaşlı bir kadına lâtife ola-rak: «Kocakarılar cennete girmeyecektir» buyurmuş, kadın ağlamaya başlayınca: «Cenâb-ı Hak onları gençleştirecek de cennete öyle koya-caktır» diye hakikati anlatmıştır.

ور بیابد مؤمنی زربن و ن
کی هلد آنرا برای هر شمن

Ver biyâbed mü'minî zerrin vesen,
Key heled anrâ berây-i her şemen.

«Bir mü'min, altından yapılmış bir put bulunca onu putperestlere bırakır da şekilir mi?»

بلکه کرد اندر آتش افکند
صورت عاریتش را بشکند

Belki gired ender âteş efkened,
Sûret-i âriyyeteşrâ bişkened.

«Belki onu alır, ateşte eritir, iğreti olan putluk şeklini değiştirir».

تا نماد برذهب نقش و ثن
زانکه صورت مانعست و راهزن

Tâ nemâned berzeheb nakş-î vesen,
Zanki sûret mâniast-û-râh-zen.

«Onu eritmesi, üstündeki putluk nakışının kalmaması içindir. Çünkü sûret, hakikati bulmaya mâni' ve hâildir».

Hazret-i Mevlânâ bu beytlerle bahsi tavih ediyor. Bir ârifin sûretâ şer'a muhâlif görünen sözünü altından yapılmış bir puta, bir heykele benzetiyor. Bir mü'min, böyle altın bir heykel bulunca: Bu puttur, şer'an memnûdur diyerek kaldırıp atmaz. Eritir, üstündeki putluk sûretini giderir. Ashından, altından müstefid olur. Bunun gibi ârif sözünün de put gibi olan sûretini bırakıp altın misilli kıymetli bulunan hakikatine bakmalı ve ondan istifâde etmek yolunu tutmalıdır diyor.

ذات زرش نقد ربایت است
نقش بت بر نقد زر عاریت است

Zat-ı zerreş nakd-ı rabbâniyyettest,
Nakş-ı büt ber nakd-ı zer ariyyettest.

«O putun altını Allahın ihsanı olan bir nakiddir. Üstündeki putluk sûreti ise nakid altına ârizî ve âriyet bir şeydir».

هر کیکی تو کلیمی را مسوز
وز صدای هر مکز مگذار روز

Behr-ı keyûki tû gelimîrâ mesôz,
Vez sadây-î her meges megzâr rûz.

«Bir pire için bir kilimi yakma. Sinek vızıltısından dolayı gündüzü bırakma».

Âriflerin herkes tarafından anlaşılamayan sözlerine edilen i'tirazlar, sinek vızıltısı kabilindendir. Vızıltıdan rahatsız olmamak için gündüzün aydınlığından kaçmak ise, öyle vızıltılara ehemmiyet verip de o gibi sâ-nihâtın derin ma'nâlarından kendini mahrum etmek, âdetâ bir pire için bir yorgan yakmaya ve onun menfaatinden mahrum kalmaya benzer.

بت پرستی گر بمانی در صور
صورتش بگذار و در معنی نگر

Bütperestî ger bımânî der suver,
Sûreteş bûgzâr-u-der mâ'nâ niger.

«Ey sâlik; eğer sûrette kalırsan putperestlikten kurtulamazsın. Sûreti bırak da ma'nâya bak».

Bu sûret ve ma'nânın ne demek olduğunu anlatmak için Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki:

مرد حجاجی همراه حاجی طلب
خواه هند و خواه ترك و یا عرب

Merd-i haccî hemreh-î hâcî taleb,
Hâh Hınd-û-hâh Türk-û-yâ arab.

«Hacca gideceksen hacı bir arkadaş ara. O arkadaş ister Hindli, ister Türk, ister Arab olsun».

Bir Hadis-i Şerifte: «Evvelâ arkadaş bulmalı, sonra yola çıkmalı» buyurulmuştur. Her yolda bir arkadaş lâzım, hac seferinde ise elzemdir.

Çünkü yol uzaklığı, sefer zorluğu dolayısıyla hacı, candan bir arkadaşın yardımına muhtaç olur. Fakat onun Hindli, Türk, Arab, Acem olması şart değildir.

2896

منگر اندر نقش و اندر رنگ او
بنگر اندر عنم و در آهنگ او

*Menger ender nakş-u-ender reng-i ô,
Binger ender azm-u-der âheng-i ô.*

«O arkadaşın sûretine ve rengine bakma. Ancak azm ve kasdının ne olduğuna bak».

2897

گر سیاهست او هم آهنگ تو است
تو سپیدش خوان که مهرنگ تو است

*Ger siyâhest-û-hem âheng-i tuest,
Tû sipîdeş hanki hemreng-i tuest.*

«O arkadaş siyah renkli olsa da aynı maksada doğru gittiği için seninle hemrenk demektir. Binâenaleyh o siyahı sen beyaz telakkî et».

2898

این حکایت گفته شد زیر و زبر
همچو فکر عاشقان بی با و سر

*În hikâyet gofte şü'd zîr-û-zeber,
Hemşû fikr-i âşikan bîpâ-vu-ser.*

«Bu hikâye tertibsiz olarak söylenildi, âşıkların fikri gibi karma karışık oldu».

Yâni bedevî kıssası, tahkiye usûlüne riâyet edilerek naklolunamadı. Araya başka fıkralar da karıştı. Dolayısıyla bir çok hakikat söylenildi. Bu münâsebetle tahkiyede dağınıklık vuku'a geldi. Hattâ yalnız bir hikâye değil, bütün Mesnevi böyledir. Muhteviyâtında sıra gözetilmemiş, münâsebet düştükçe ara yerde maârif ve Hakâyık-ı İlâhiyyeden bahs olunmuştur.

1360

2899

سر ندارد چون ازل بودست پیش
با ندارد باید بودست خویش

*Ser nedâred çün ezel bûdêst piş,
Pâ nedâred bâebed bûdêst hiş.*

«Bunun mazmunlarında ezel gibi başlangıç yoktur. Sonu da gelmez, ebedül'âbâd ile akrabâdır».

Hazret-i Mevlânâ Mesnevisini: «Bizim Mesnevî vahdet dükkânıdır. Orada vâhidden başka ne görürsen, o puttur» diye ta'rif etmiştir. Demek ki, Mesnevideki bahislerin rûhu vahdet imiş. Vahdet ise ezeli ve ebedî olduğu için mebd'e'i ve mûntehâsı yoktur. «Allah her gün bir şe'n ve tecellidedir» Nazm-ı Celili mucibince her ân başka türlü zuhûr eder. Vahdetin tecellisinde tekayyüd olmadığı gibi, ondan bahseden bir kitabda da inzibât ve bir takım kâidelere riâyet kaydı bulunamaz. Meselâ Mesnevi-i Şerife sair kitaplar gibi bir dibâce ile başlanılmamış.

*Bişnev in ney çün şikâyet mî küned,
Ez cüdâyîhâ hikâyet mî küned.*

beyti ile ibtidâ olunmuştur. Vâkı'a birinci cildin baş tarafında bir mukaddime vardır, fakat o mukaddime cildin hitâmından sonra konulmuştur. Kezâ altıncı cilddeki (Şehzâdeler Hikâyesi) bitirilmemiş, Sultan Veled (Kuddise surruhû) tarafından yazılan bir hâtıme ile Mesnevî ikmâl edilmiştir. Mevlânâ böyle yapmakla şunu anlatmak istemiştir ki, (Vahdet) in tecelliyâtına kayıt olmadığı gibi, vahdet kitabı olan Mesnevinin muhteviyâtına da nihâyet yoktur. Nitekim:

«Sazlıklar kalem, denizler mürekkebe olsa da onlarla yazılsa yine Mesnevinin hitam bulmasına imkân yoktur» beytinde bunu Cenâb-ı Mevlânâ söylemiştir.

2900

بلکه چون آبست هر قطره ازان
هم سرست و پا و هم بی مردوان

*Belki çün âbêst her katre ezân,
Hem serest-û-pâ-vu-hem bî herdüvân.*

«Belki bu hikâye, yâhud onun münderici bulunduğu Mesnevî, su

F: 86

1361

gibidir ki, her damlası hem baş, hem ayaktır, hem de başsız ve ayak-sızdır».

Köpüre köpüre akıp giden coşkun bir nehrin bir takım katralardan müteşekkîl olduğu ma'lumdur. O nehirdeki damlaların hepsi de yuvarlak olduğu için hem baş, hem ayak mesâbesindedir. Diğer damlalarla birlikte nehrin cereyanına uyarlar, o baş ve ayakla, yâhud başsız ayaksız olarak gayr-ı irâdî bir sûrette yuvarlanıp giderler.

Ehlullah Hazerâtının kalblerine câri olan Füyûz-ı İlâhiyye de bir nehir gibidir. O da ayrı ayrı hakikat ve ma'rifet katralarından müteşekkîldir. Rüzgâr, yâni başka bir te'sir ile ba'zan nehir sularının bir kısmının ileriye gidip de diğer kısımlarının geri kaldığı gibi, urefâ sinelerindeki füyûz-ı ilâhiyye katralarının ba'zıları da hal icâbı olarak diğerlerini sebkeder. Bundan dolayı siyak ve sibak itibârıyla ba'zan aralarında bir ittîrât bulunmayabilir. Bununla berâber her damla âid olduğu nehrin tabiatında olduğu gibi ârifin o ittîradsız nüktelerinden her biri, meselâ Mesnevi-i Şerifin ayrı ayrı her beyti vahdet denizinin bir katra-sıdır.

2901

حاش لله این حکایت نیست این

نقد حال ما و تست این خوش بین

*Hâşe lillâhi in hikâyet nîst in,
Nakd-ı hâl-i mâ-vu-tüst in hoş bibîn.*

«Hâşâ, Allaha yemin ederim ki, şu naklettiklerim masal değildir. Senin ve bizim hâlimizin aynıdır. Ona hoşça dikkat et».

2902

زانکه صوفی با کر و باقر بود

هرچه آن ماضیت لا یدکر بود

*Zanki sôfi bâkerr-û-fer büved,
Herçı an mâzîst lâ yüzker büved.*

«Çünkü sôfi kerr ü fer sâhibidir, onun indinde mâzi zikrolunmaz».

Kerr ü fer : İleri atılmak ve geri çekilmek sûretiyle harb ediş demektir. Sonra sallana sallana ve kemâl-i azametle yürümek ma'nâsında kullanılmıştır. Nitekim müteazzimâne yürüyenlere eskiden «kelli felli bir

efendi» derlerdi. Burada (sofi-i kerr ü fer) den maksad: Mâ'nevi mertebesi yüksek ve «İbnül'vakt» olan sôfidir. İbnül'vakt mâzi ve müstakbel ile mukayyed olmayan, tecelliyât-ı İlâhiyye, zamân-ı hâlde neyi icabe diyorsa onu yapandır. Bu (İbnüz'zamân) ta'biriyle karıştırılmamalıdır.

İbnüzzemân : Zamânın gidişine uyan, o hususta herkesten ileri atılan mürâyi ve dalkavuk demektir ki, her tarafta bir çok misâli görülmektedir.

Evet, İbnül'vakt olanlar, hâl ile meşgul olurlar, mâzi ile mukayyed değildirler. Binâenaleyh Mesnevîde nakledilenler de mâzide geçmiş bir vak'anın hikâyesi değil, bu anda cereyan etmekte olan hâllerdir.

2903

هم عرب ما هم سبو ما هم ملك

جمله ما يؤفك عنه من افك

*Hem arab mâ, hem sebû mâ, hem melik,
Cümle mâ yü'fekü anhu men üfik.*

«Arab da biziz, desti de biziz, melik de biziz. Ezelde mahrum olanların hepsi bu ma'nâyı anlamaktan mahrumdur».

Cenâb-ı Pir iki beyt evvel «Şu naklettiklerim; hikâye değil, hâlimizin tasviridir.» demişti. Burada Arab, desti ve melik biziz buyurduktan sonra bu hakikati herkesin anlayamayacağını, bu anlayışsızlığın ise kabiliyetsizlik ve ezeli mahrûmiyyet icâbı olduğunu söylüyor ve şu Âyetlere telmih ediyor :

وَالْتَّمَاءَ ذَاتِ الْحُبُكِ

«Yolları bulunan semâ hakkı için» (Hubûk) kelimesi (yol) demek olan (hibak) lâfzının çoğulu olduğu için (zâtülhubûk) : «yolları bulunan» ma'nâsına gelir. Semânın yol sâhibi olması = mahsûs ve ma'kul yolları bulunmakla tefsir edilmiştir. Gök yüzündeki mahsus yollar; seyyârelerin ve meleklerin güzergâhlarıdır. Mâ'kul yollar da = akl-ı selim sâhiblerinin tarik-i tedkikidir, denilmiştir. İşte o zâtülhubûk olan semâ hakkı için :

إِنَّمَا لَنِي قَوْلِي مُخْلِيفٌ

Yâni : «Ey müşrikler siz, Peygamber ve Kur'an hakkında ayrı ayrı ve birbirinize aykırı söz söylemektesiniz». Aleyhisselâtu Vesselâm hak-

(8) Sûrei Zâriyat : 7.

(9) Sûrei Zâriyat : 8.

kında müşriklerin kimi şâir, kimi kâhin dedikleri gibi, Kur'ân-ı Kerim için de: (Esâtirul'evvelin) = yâni eskilerin uydurdıkları masallardır, demişlerdi. Kur'ânın Allah kelâmı, Resûlullahın Peygamber olduğunu idrak edememişlerdi. Çünkü:

يُؤْفِكُ عَنْهُ مِنَ الْوَيْلِ

Yâni: «Kur'ânın hakkâniyyetini ve Hazret-i Peygamberin sıdk-ı nübüvvetini anlamaktan döndürülmüş ve mahrum bırakılmışlardır¹⁰».

İlm-i İlâhîde ezelen şakî olanlar, dîn ve ma'nevî hakikatleri idrak edemezler. Onların şuûru o seâdeti kavramaktan mahrum bırakılmıştır. Hazret-i Mevlânâ demek istiyor ki: Asr-ı seâdetteki müşrikler, nasıl hakikatin idrâkinden mahrum kalmış, gözlerinin örtünde güneş gibi parlayan Kur'ânın ve Nebiyy-i Âhîrzamânın zıyâsından gözleri kamaşmış ise, benim zamânımda bulunan ve sonradan gelecek olan gâfiller de benim sözlerimi öylece anlayamayacaklardır.

2904

بشنو اکنون اصل انکار از چه خاست
زانکه کل را گونه گونه جزء هاست

*Bişnev eknun asl-ı inkâr ezçi hâst,
Zânki küllrâ gûne gûne cûz'hâst.*

«Şimdi, inkârın aslının neden peydâ olduğunu dinle! Bir kül'lün türlü türlü cüz'leri vardır.»

Şârihler diyorlar ki: Buradaki (kül) den maksad: Zât-i İlâhî, türlü türlü cüz'ler de esmâ ve sıfatıdır. Zât bir olduğu hâlde sıfatlar mütekâbil, mütezâd ve müteaddiddir. Meselâ (Hay) ismi diriltir, (Mümit) ismi öldürür, (Hâdî) ismi yol gösterir, (Mudill) ismi yol kaybettirir. İnsan da esmâ ve sıfat-ı İlâhiyyenin mazharı olduğu, yâni onların hükümleri, kendisinde zuhûr eylediği için (Hâdî) isminin mazharı olan akl ile (Mudil) isminin mazharı olan nefs arasında ihtilâf bulunması tabiidir. Bu muhâlefet, nefsin (Emmâre) ve (Levvâme) derekelerinden kurtulup (Mutma-inne) derecesine yükselmesine ve temâmiyle akla tâbi' olmasına kadar devâm eder.

Cenâb-ı Pir, hikâyedeki karı-koca arasında, yâhud onların temsil ettikleri nefs ile akıl arasındaki ihtilâf ve nizâ'nın Kül ile eczâsının, yâni

esmâ ve sıfat-ı İlâhiyyenin tenevvüünden ileri geldiğini izah eyledikten sonra hatıra gelen bir müşkili de hallediyor.

2905

جزء کل نه جزءها نسبت بکل
نه جو بوی گل که باشد جزء گل

*Cûz-i küll nê cûz'hâ nisbet beküll,
Ne çû bôy-i gül ki bâşed cûz-i gül.*

«Benim (cüz'i kül) deyişim, maddî cüz'lerin Kül'le nisbeti gibi değildir. Gül kokusunun güle nisbetle cüz' ve araz olmasına da benzemez».

2906

لطف سبزه جنه لطف گل بود
بانک قری جزء آن بابل بود

*Lütf-ı sebze cûz-i lütf-i gül bûd,
Bang-i kumrî cûz-i an bülbül bûd.*

«Çiçeklerdeki letâfet, güldeki letâfetin cüz'üdür. Kumru ötüşündeki letâfet de bülbül sesindeki letâfetin cüz'üdür».

Biraz evvel Zât-i İlâhiyyeye (Kül) esmâ ve sıfâta (cüz) ta'bir olunmuştu. Bu ta'bir bihasebilhakika doğru değildir. Bu külliyyet ve cüz'iyet, meselâ bir külçeyi teşkil eden zerrelere her birinin o külçeden cüz' olması ve onu tamamlaması kabilinden sanılmamalı, kezâ gülün kokusu gibi cism ile kâim bir araz da sayılmamalıdır. Meselâ çiçeklerin her birinde bir güzellik görünür, kumru ötüşünde de bir hoşluk duyulur. Çiçeklerin güzelliği, çiçek nev'inin en güzeli bulunan gülün, kumru ötüşünün hoşluğu da yine o nev'in en güzeli bulunan bülbül sesinin bir cüz'ü denilebilir. Öyle olmakla beraber, onlardaki külliyyet ve cüz'iyet de yine Allahın zât ve sıfatı beynindeki münâsebet münâsil olamaz. Binâenaleyh yapılan teşbih ve temsil, hakikatin temâmiyle değil, bir dereceye kadar izahı maksadiyledir.

(10) Sûrei Zâriyat: 9.

2907

گر شوم مشغول اشکال و جواب
نشنگانرا کی توأم داد آب

*Ger şevem meşgûl-ı işkâl-ü-cevâb,
Teşneganrâ key tevânem dâd âb.*

«Ben, böyle müşkillere cevab vermekle meşgul olursam susuzlara ne vakit su verebilirim?»

2908

گر تو اشکالی بکلی و حرج
صبر کن الصبر مفتاح الفرج

*Ger tu işkâlî beküllî-yû-harac,
Sabr kün Es-Sabrü miftâhül-ferec.*

«Eğer sen temâmiyle işgâl mertebesinde ve bundan dolayı sıkıntı içerisinde isen sabret ki, sabır, fêrah ve sürûrun anahtarıdır».

Ba'zı kimseler vardır ki, faydasız şeylere ehemmiyyet verirler, onlar da tâ'mik ve tahkike girişmek isterler: «Böyle olursa şöyle olmak lâzım gelir, o vakit de şu mahzur vârid olur» gibi müşkilât çıkarmak isterler. Hazret-i Mevlânâ o gibilere hitâben buyuruyor ki: «Yaptığım kül ve cüz' temsiline ve onun mümkün mertebe tenzih ve tavzihinde sen işkâl görüyorsan sana anlatabilmek için daha fazla meşgul olamam. Seninle uğraşacak olursam bir takım hakikat tâliblerine kim maârif söyleyecek ve onların mâ'nevî susuzluklarını kim giderecek? Eğer gördüğün işkâl-de sâdık isen, yâni gösteriş yapmak ve ukalâlık taslamak için değil de, hakikaten anlamıyorsan ve sâdk u ihlâs ile anlamak istiyorsan i'tirâza kalkışma da sabret. Çünkü sabr ile ferec ü ferâha erişmek mümkündür».

2909

احتمًا کن احتمًا زاندیشها
فکر شیر و گور و دلها پشهها

*İhtimâ kün ihtimâ z'andîşehâ,
Fikr şêr-û-gôr-u-dîlhâ bîşehâ.*

«Vesveseli düşüncelerden sakın. İnsanın kalbi sazlık ve orman gibidir. Orada arslan gibi de, yaban eşiği gibi de fikirler bulunur».

Bir ormanda arslan da gezer, yaban eşiği de dolaşır. Bunlar birbirine zıddır. Arslan dâimâ yaban eşiğine saldırır ve paralar. İnsanın zihninde de böyle saldırgan fikirler bulunur. Arslanla yaban eşiğinin boğuşması ormanı velveleye verdiği gibi muhâlif ve zıd fikirlerin çarpışması da kalbin huzur ve sükûnunu ihlâl eder.

2910

احتیاجا بر دواها سرورست
زانکه خاریدن فروئی گریست

*İhtimâhâ ber devâhâ serverest,
Zânki hâriden füzûnî-yî gerest.*

«Perhizler ilâçların serveridir. Kaşınmak ise uyuzluğun artmasına sebebidir».

Uyuz illetine tutulan kimse dâimâ kaşınır. Kaşındıkça kaşındığı yerler yara olduğu gibi başka yerlere de yayılır, hattâ başkalarına geçer. Fakat kaşınmaya sabr ve perhiz edilirse illetin artmasına meydan verilmemiş olur. Bunun gibi akla gelip de halledilemeyen bir vesveseden sakınmalı, onun tâ'mikine girişmekten ve halledeceğim diye uğraşmaktan vazgeçmelidir. Vazgeçilmezse insanın fikri râhatı kaçır.

2911

قابل این نکتهها شو گوش دار
تا که از زر سازمت من گوشوار

*Kâbil-i in nüktehâ şev gôş dâr,
Tâki ez zer sâzemet men gôşvâr.*

«Söylediğim, söyleyeceğim nükteleri kabul et ve kulak ver ki, ben de senin kulağına altın küpe takayım».

Yâni hakikate müteallik sözler söyleyeyim.

Hazret-i Mevlânâ, kalbe gelen vesveselerden sakınmak lâzım olduğunu söyledikten sonra ehlullâhın nüktelerini i'tirazsız kabul etmenin şart olduğunu beyân ediyor. Demek ki, o gibi şeytânî hâtıralara kulak verilmez ve zuhûru takdirinde sabr ü istiğfâr edilir, ehlullâhın nüktelerine de kemâl-i ihlâs ile kulak verilirse, o nükteler, sâmiin kulağına altın küpeler gibi takılacak. O halka kulağa takılınca da :

حلقه در گوش مه زرگر شوی

تا بماء و تا ثریا بر شوی

Halka der gôş-i meh-i zerger şevî,

Tâ bemâh-û-tâ sûreyya ber şevî.

«Kuyumcu gibi olan ayın kulağına sen halka olursun, aya ve sûrey-yâya kadar yükselirsin».

Burada aya (kuyumcu) denilmesi geceleri nurunun aksiyle her tara-
fı yıldızlaması dolayısıyledir ki murâd: İnsân-ı kâmilidir. Onun kula-
ğına halka olmak, kabul ve iltifâtına nâil olmak demektir. Aya ve sûrey-
yâya kadar yükselmek de ma'nen itilâ eylemektir.

اولا بشنو که خلق مختلف

مختلف جانند ازیا تا الف

Evvelâ bışnev ki halk-ı muhtelif,

Muhtelif cânênd ezyâ tâ elif.

«Evvelâ dinle ve anla ki, mahlûkâtın hepsi de (elif) ten (yâ) ya ka-
dar olan harfler gibi muhtelif ruhludur».

Burada Hazret-i Mevlânâ bir sual-i mukaddere cevap veriyor: «Âri-
fin noktelerini niçin anlayamıyorum? Söz değil mi, anlaşılmağa lâzım
gelir.» diyen birine karşı buyuruyor ki: «Bütün mahlûkâtın ruhları muh-
telif ve derece derece farklıdır. Kiminde tefehhüm hassası vardır, kimin-
de yoktur. Var olanların da kiminde azdır, kiminde çoktur. Bu, elifbâ
harflerinin ihtilâfına benzer. Meselâ (Elif) düz bir çizgi, (Be) tekne gibi
yayvan, (Dâl) iki büküm şeklindedir».

در حروف مختلف شور و شکست

گرچه از یک روی سر تا پا یکست

Der hurûf-i muhtelif şôr-û-şekist,

Gerçi ezyek rûy-ı ser tâ pâ yekist.

«Bu muhtelif harflerde karışıklık ve biraz benzeyişleri dolayısıyla
şek vardır. Bir bakıma göre de temâmiyle birdir».

Evet. Harfler şekil i'tibâriyle muhtelif olduğu gibi ses i'tibâriyle de
ayrıdır. Birinin sesi, iyi söylenilmek şartıyla diğerininkine benzemez.
Sonra ba'zı harflerin şekillerinde de bir benzerlik, ba'zılarının seslerin-
de de az çok bir yakınlık duyulur ve o yakınlık imlâ bilmeyenleri yanıltır.
Bu kadar ihtilâf ile berâber hepsi de harf ünvânı altında birleşir. İşte
insanlar da böyledir. Onlar da renk, mâişet, ma'lûmât, anlayış, salâh ve
fesâd i'tibâriyle ayrırırlar. Lâkin insan nâmı altında ve kalıbı içinde bir-
leşirler.

از یکی رو ضد و یک رو متحد

از یکی رو هزل و از یک روی جد

Ez yekî rû zıdd-u-yekrû müttehîd,

Ez yekî rû hezl-u-ez yek rûy cîd.

«Harfler bir cihetten müttehîd, bir cihetten zıd, bir cihetten latifeâ-
miz, bir cihetten ciddidir».

Harflerin zıddiyyeti şekilleri ve mahrecleri dolayısıyla, ittihadları
harf ünvânı altında birleşmeleri i'tibâriyle olduğu söylenilmişti. Hezli
olmaları her birinin başka şekillerde görünmesinden, ciddi olmaları da
birkaçı bir araya gelince ma'nâlı kelimeler husûle getirdiklerindendir.

İnsanlar da böyledir. Cins-i beşer olmalarıyla müttehiddirler. Fakat
kimi mü'min, kimi kâfir, kimi muvâfık, kimi münâfık, kimi sâlih, kimi
fâsık, kimi sâdık, kimi kâzib, kimi muhlis, kimi mürâyi bulunmaları ci-
hetiyle aralarında fersahlarca mesâfe vardır. Sonra yaradılışları, yaşa-
yışları, ölüşleri, harb edişleri, sulh edişleri, sathî bir nazara karşı gayr-i
ciddî görünebilir. İman varken küfrü, salâh dururken fesâdı Allah neye
yarattı? Bunların yaratılışı abes değil mi? diye küstâhâne itirâza kalkı-
şacaklar bulunur. Fakat hakikati gören bir gözle bakanlar, o gayr-i ciddi
görünen şeylerin hepsinde bir ciddiyet, bir kemâl-i kudret olduğunu
görürler. Her şey, zıddıyla münkeşif olduğu için imân; küfrün varlığıyla,
salâh; fesâdın varlığıyla meydana çıkar. Mübdi-i âlem olan Cenâb-ı
Hak, bu muhtelif hilkatlerle san'at ve kudretindeki kemâl-i lâyezâlî gös-
termek istemiştir.

پس قیامت روز عرض اکبرست
عرض او خواهد که باکر و فرست

*Pes kiyâmet rûz-ı arz-î ekberest,
Ârz ô hâhed ki bâkerr-û ferest.*

«Kıyâmet arz-ı ekber günüdür. Arzulunmayı kerr ü fer sâhibi olan, yâni a'mâl-i hasenesi olan kimse ister».

Yukarıki beytin izahında «Mübdi-i âlem olan Cenâb-ı Hak, bu muhtelif hilkatlerle san'at ve kudretindeki kemâl-i lâyezâli göstermek istemiştir» denilmiştir. Evet. Kudret ve kemâl nümûnesi olan bu muhtelif mahlûkâtın hepsi de kıyâmet günü toplanacak, Hâlık-ı Zîşânın huzûr-ı izzetinde durup o Bâri-i Bedîa arz olunacak, lâkin içlerinde huzûra çıkıp arz olunmayı isteyen de istemeyen de bulunacaktır. Arzulunmayı isteyenler, seâdet-i ezeliyye mazharı olup da onunla müftehir ve Hâlık-ı Zilîkram'ın lutf-ı keremine müteşekkir olanlardır.

هر که چون هندوی بدسودایست
روز عرضش نوبت رسوایست

*Herki çün Hindôy-i bed-sevdâyiyyest,
Rûz-i arzeş nevbet-î rûsvâyiyyest.*

Çirkin bir Hindli gibi ma'nen yüzü kara olanlar için, arz günü, rûsvây olacakları bir gündür».

Kıyâmet günü :

يَوْمَ بَشَى السَّارَّارُ

Yâni : «Sırların meydana çıkacağı bir gün¹¹» dür. O gün herkesin kalbindeki nûr, yâhud zulmet, yüzüne aksedecek, şahsiyyet-i ma'nevîyyesi çehresinde görünecektir. (Sûre-i Âl-i İmran) da buyuruluyor ki :

(11) Sûre-i Tarık : 9.

يَوْمَ بَيَضَ وُجُوهُ وَتَسْوَدَّ وُجُوهُ فَأَمَّا
الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ
فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿١٠٠﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ
ابْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ فَبِإِذْنِ اللَّهِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

Yâni : «Kıyâmet gününde ba'zı yüzler beyaz ve münevver olacak, ba'zı yüzler de kapkara kesilecektir. Yüzleri kararmış olanlara — ki bunlar kendi peygamberlerine inandıkları halde Nebiyy-i Âhîrzamânı tasdik etmeyen kâfirler, yâhud lisânen tevhîde kâil görünürken, kalben münkir bulunan münâfıklar, yâhud müslüman olmuşlarken dininden dönen mürtedlerdir. En doğrusu ise; sayılanların hepsidir — denilecektir ki: İman ettikten sonra kâfir mi oldunuz? O halde kâfir olmanızın cezası olarak azâbı tadınız. Yine o gün yüzleri beyazlanmış ve nurlanmış olanlar Allahın rahmetinde ve rahmeti mahalli olan cennette bulunacaklar, onlar, cennette ebedi kalacaklardır¹²».

İşte arz gününde rezil ve rûsvây olacaklarını Hazret-i Pirin beyân ettiği yukardaki Nazm-ı Kerimde bildirilen günahkârlardır. Onların Allah huzuruna çıkacak yüzleri olmadığı için arz olunmaktan çekinmeleri pek tabiidir.

Sırların meydana çıkması, ba'zan Kıyâmete ve Mahşere de kalmıyor, Dünyâda vukua gelip mütecâsirlerinin yüzlerini burada kızartıyor, tabii öbür tarafta da karartacak.

چون ندارد روی همچون آفتاب
او نخواهد جز شی همچون نقاب

*Çün nedâred rûy hemçün âftâb,
O nehâhed cüz şebî hemçün nikâb.*

«Güneş gibi parlak yüzü olmayanlar, o yüzü örtüp göstermemek için geceden başka bir şey istemezler».

(12) Sûre-i Âl-i İmran : 106.

Evet. Halkın yüzüne bakacak suratı olmayanlar, Dünyâda her şeyin gizli ve karanlıkta kalmasını isterler ki, o kara ve günahkâr yüzleri görünmesin. Fakat ba'zan intikâm-ı İlâhiyyenin yed-i kudreti, onların yüzlerine taktıkları maskeleri düşürür de o yüzlerdeki rezâlet karanlığı temâmiyle meydana çıkar ve halkın nazarına, ibret alacak, müessir bir levha teşkil eder.

2919

برک یک گل چون ندارد خار او
شد بهاران دشمن اسرار او

*Berg-i yekgûl çün nedâred hâr-ı ô,
Şûd bahârân düşmen-i esrâr-ı ô.*

«Vücûdu diken gibi olup da bir gül yaprağı bile değmeyen kimse için, bahar mevsimi, onun esrârını ifşâ eden bir düşmandır».

2920

وانکه سرتاسر گلست و سوسنست
بس بهار اورا دو چشم روشنست

*Vânki sertâser gülest-û-sûsenest,
Pes bahâr ôrâ du çeşm-i rûşenest.*

«Baştan ayağa kadar gül gibi, susam çiçeği gibi güzel ve değerli olan kimse için de bahar, görür ve gösterir iki göz mesâbesindedir».

Kış gelince nebâtâtın yaprakları dökülür. Ağaçların dalları, ba'zı nebâtâtın sâkları çalı gibi kalır. Bu münâsebetle sathî bir göz, onların mâhiyyetini ayırd edemez. Lâkin bahar gelip de çiçekler açılmaya başlayınca nebâtâtın esrârı demek olan nev'iyyeti meydana çıkar. O vakit gül ve susam gibi çiçeklerle, ısırgan, baldıran ve deve dikenini gibi şeylerin ne olduğu anlaşılır. Şu halde bahar mevsimi, nebâtâtın esrârını fâş ettiği için ısırgan, baldıran ve devedikeni gibilerin düşmanı olur. Gül, sümbül, susam ve emsâli güzel râyihalı çiçeklerin güzelliğini gösterdiği için de onların gözbebeği yerine geçer.

İşte arz-ı ekber gününden kâfirlerin hoşlanmaması, bil'akis mü'minlerin memnun olması bunun gibidir.

2921

خاری معنی خزان خواهد خزان
تا زند پهلوی خود با گلستان

*Hâr-ı bîma'nâ hazân hâhed hazân,
Tâ zened pehlûy-ı hod bâ gülîstân.*

«Ma'nâsız ve faydasız diken, gülistanda yan gelip oturmak için dâimâ ha'zân olmasını ister».

2922

تا بپوشد حسن آن و رنگ این
تا نبینی رنگ آن و رنگ این

*Tâ bipôşed hüsn-i ân-û-neng-ı in,
Tâ nebînî reng-i ân-û-zeng-ı in.*

Bu isteyiş : «Gülün güzelliği ile dikenin çirkinliği gizli kalsın, gülün rengini, dikenin buruşukluğunu görmeyesin» diyerdir.

2923

بس خزان اورا بهارست و حیات
یک نماید سنک و یاقوت زکات

*Pes hazân ôrâ bahârest-û-hayât,
Yek nümâyed seng-u-yâkût-i zekât.*

«Onun için hazan, o dikene bahar ve hayattır. Çünkü o mevsimde âdi taş ile yâkut farksız görünür».

Buradaki dikenden murad: Ehl-i küfür, gülden maksûd ise: Ehl-i imandır. Kâfirler içinde âhirete inananlar ve mâ'nevî şahsiyetlerinin orada meydana çıkacağını anlayanlar bulunduğu için oradaki bahara nisbetle hazan gibi olan Dünyâyı severler, çünkü burada mümkün mertebe mahiyyetlerini gizlemeye muvaffak olurlar. Mahiyyetlerini meydana çıkaracak olan âhiret bahârının geldiğini istemezler.

باغبان هم داند اورا در خزان

لیک دید یک به از دید جهان

Bâğban hem dâned ôrâ der hazân,

Lîk did yek bih ez did-î cihân.

Lâkin : «Bahçevân o dikenî hazân mevsiminde de bilir. O bir bahçevânın görüp bilmesi, bütün cihânın görüp bilmesinden iyidir ve doğrudur».

Yânî diken tabiatlı olanlar, mahiyetlerinin anlaşılmasında için baha-rın geldiğini istemezler. Hazânın ve kışın sürüp gitmesini isterler. Ağaç-ları ve çiçekleri tanıyan bir bahçevân ise o dikenin ne olduğunu hazân mevsiminde de bilir. Evet : «Mü'minin firâsetinden, hâlden anlayışından sakının. Çünkü o, Allahın nûriyle ve basar-ı basîretle nazar eder». Hadis-i Şerifinde beyan buyurulduğu üzere bir takım firâsetli mü'minler vardır ki, bir bakışta karşısındakinin gül mü, diken mi, mü'min mi, kâfir mi, mu'tekid mi, mülhid mi olduğunu anlayıverir. Fakat asıl bağbanlar bağ-banî olan bir veliyy-i ekmel vardır ki, o bir kişinin görüşü ve anlayışı hepsinden üstündür. Şüphesiz ki, o da asrının kutbu olan zât-ı âlîdir.

خود جهان آن يك كس است او ابلهست

هر ستاره بر فلک جزء مهست

Hod cihan an yekkesest ô eblehest,

Her sitâre ber felek cüz-î mehest.

«Hakikatte cihan o (ebleh) olan zâtten ibârettir. Felekteki her yıldız, kamerin bir cüz'üdür».

Şârih-i Mesnevi Şeyh İsmâil-i Ankaravî (Kuddise sirruhû) bu ve aşağıdaki beytler için Mesnevinin gâmız, yâni anlaşılması güç beyitle-rindendir diyor ve (ebleh) kelimesini tevcih için cümleye istifham mâ'nâsı veriyor, yâni o zât ebleh midir? diye soruyor.

«Cennet ehlinin çoğu eblehtir» Hadis-i Şerifindeki (bülh) kelimesini Ibn-ül-Esir Meccüddîn (Ennihâye) ünvanlı eserinde : «Bülh: Eblehin cem'idir ki, şerden gâfil ve hayrı tabiat edinmiş olanlardır» diye izah ediyor. Şu izaha göre (ebleh) kelimesinde aykırı bir ma'nâ yoktur. Bizim safdil dediğimiz ma'nâyı ifâde eder. Hususiyle bir hakîkatî anlatmış olur ki, o bağbanın kalbinde gull ü gış bulunmaz. O kalb, cilâli ayna gibi sâfi ve Tecelliyât-ı İlâhiyyenin cilvegâhıdır. Hakkın irâdesine temâmen in-kıyâd gösterir. Niçin ve neden gibi akıl icabı olan süallere kalkışmaz.

İşte böyle kâmil ve sâfi dil bir zâtın görüşü, diğer mü'minlerin gö-rüşünden ve anlayışından yüksektir. Çünkü nâib-i menâb-ı Muhamme-didir. O bir kamerdir, evliyây-ı asrı ona nisbetle yıldızlar gibi görünür. Hazret-i Pirin (her sitâre ber felek cüz'-i mehest) buyurması, meşhura ve meşhuda göredir. Yoksa fezâda kamer şöyle dursun, güneşten de bü-yük yıldızlar vardır.

Bundan sonra Cenâb-ı Mevlânâ, mü'minlerde — likây-ı İlâhî demek olan — mevt-i mâ'neviye bir iştîyak bulunmasının sebebini anlatmak için buyuruyor ki :

بس همی گویند هر نقش و نگار

مژده مژده نک همی آید بهار

Pes hemîgôyênd her nakş-û-nigâr,

Mûjde mûjde nek hemîâyed bahâr.

«Mahiyyet-i hasenelerini meydana çıkaracağı için : Bütün nakşlar ve nigârlar, yâni güzel çiçekler : Mûjde, mûjde. İşte bahar geliyor derler».

تا بود تابان شکوفه چون زره

کی کند آن میوهها پیدا گره

Tâ büved tâban şukûfê çün zirih,

Key küned an meyvehâ peydâ girih.

«Ağaçlar parlak zırh giymiş gibi çiçek açmayınca yemişleri nasıl düğüm bağlar?»

چون شکوفه ریخت میوه سر کند
چونکه تن بشکست جان سر برزند

*Çün şükûfê riht meyvê serkûned,
Çünki ten bişkêst can serberzened.*

«Ağaçlardaki çiçekler dökülünce meyveler başgösterir. Bunun gibi beden zaif düşünce de ruhlar baş kaldırır, yâni yükselir».

میوه معنی و شکوفه صورتش
آن شکوفه مژده میوه نعمتش

*Meyve mâ'nâ-vû-şükûfê sûreteş,
An şükûfê müjde meyvê nî'meteş.*

«Çiçek sûretten ibârettir, meyve ma'nâdır. Çiçek bir müjdecî, meyve ise nî'mettir».

چون شکوفه ریخت میوه شد بدید
چون آن کم شد شد این اندر مزید

*Çün şükûfê riht meyvê şûd bedîd,
Çünan kem şûd, şûd in ender mezîd.*

«Çiçek dökülünce meyve zâhir olur. O dökülüp kaybolunca berikî, yâni yemiş büyür».

Dikkat edilmiştir ki, bahar mevsimi gelince ağaçlar çiçeklenir, âdetâ gelin gibi süslenir. Lâkin ağaçtan beklenen bundan ibâret değildir. On-dan beklenen meyvedir. Çiçek, o nî'metin müjdecisi olarak zuhur eder, sonra dökülür. Yerinde, ma'nâ demek olan ve ağaçtan beklenen meyve yetişir. Çiçeğin dökülmesi ve eksilmesi meyvenin yetişip hacminin büyümesine sebep olur. Bunun gibi gönülde ma'nevî kemâlât yemişinin peydâ olması ve büyümesi, sûret çiçeğinin dökülmesine, yâni hevâ ve hevesin ve mevhum benliğin zâil olmasına bağlıdır. İnsanda beden fâni olup da maddî varlık kalmayınca ruh yükselir. Hazret-i Mevlânâ bunu temsil için iki misâl veriyor ve diyor ki :

تا که نان نهشت قوت کی دهد
ناشکنه خوشها کی می دهد

*Tâki nân neşkêst kuvvet key dihed,
Nâşikestê hôşehâ key mey dihed.*

«Ekmek somunu kırılmayınca ve kesilip dilim hâline getirilmedikçe nasıl bedene kuvvet verir. Asmadaki üzüm salkımları sıkılıp ezilmedikçe nasıl şıra ve şarab olur?»

تا هلبله نشکند با ادویه
کی شود خود صحت افزا ادویه

*Tâ helîlê neşkened bâ edviyê,
Key şeved hod sıhhat-efzâ edviyê.*

«Kara helile sâir eczâ ile birlikte döğölüp toz hâline getirilmedikçe sıhhati artıracak bir ilâç nasıl olur?»

İnsan, maddî kuvvetini ekmekten alır. Fakat o kuvveti almak için ekmek somununu kırar, yâhud dilim dilim keser. Şıra, yâhud şarab yapılmak için üzüm salkımları sıkılır, ezilir. Müshil ilâç yapılmak için kara helile ve emsâli havanda dövülür. Demek ki, gıda için ekmeğin kırılması, şıra için üzümün sıkılması, ilâç için kara helilenin dövülmesi lâzım geldiği gibi, rûhun âli olması için de cismin fâni olması iktiza ediyor.

«PİRİN EVSÂFINA VE ONA MÜTÂVAATIN LÜZÛMUNA DÂİR»

ای ضیاء الحق حاتم‌الدین بکیر
یک دو کاغذ بر فزا در وصف پیر

*Ey ziyâ-ül-Hak Hüsâmüddin bîgîr,
Yek-du kâğız berfezâ dervasf-ı pîr.*

«Ey Hak'kın ziyâsı Hüsâmüddin, Pîr'in evsâfını yazmak için bir iki kâğıt fazla al».

Burada Cenâb-ı Pîr'in hitap ettiği zat Mesnevi'nin müsebbibi ve kâ-
tibi olan Hüsâmüddin Çelebi Hazretleridir ki, Cenâb-ı Mevlânâ'nın hâli-
fesi ve Hazreti Pîr daha hayatta iken ihvanın mürebbisi idi. Mesnevi naz-
mını Hazreti Hüdâvendigâr'dan reca eden ve 19 uncu beyitten itibaren
kitâbeti hizmetinde bulunan odur. Geceleri yatsı namazından sonra Ce-
nâb-ı Pîr'in huzurunda oturur; mevlel'ârifin hazretlerinin lisanından
çokun bir üslup ile sünuh eden beyitleri yazardı. Bu söyleyiş ve yazı-
yı bazı geceler sabaha kadar devam ettiği de olurdu.

İşte bu münasebetle Çelebi Hazretlerine hitab ediliyor ve pîr evsa-
fına söylenilecek beytlerin yazılması için birkaç kâğıt fazla bulundurul-
ması tavsiye ediliyor. Diğer taraftan Çelebi'nin çok yazmaktan yoruldu-
ğu için de özür dileniyor ve :

2934

گرچه جسم نازکت را زور نیست

لیک بی خورشید مارا نور نیست

Gerçi cism-i nâziketrâ zôr nîst,

Lîk bîhûrşîd mârâ nûr nîst.

«Vâkıa nâzik vücudunun kuvvet ve tehammülü yoktur. Fakat Güneş
olmayınca da bizim gözümüz aydınlanmaz.» deniliyor.

Hakikat, Hüsâmüddin Çelebi yaradılışı itibariyle nahif, zaîf bir zat
idi. Mücâhadesi, riyazetleri ise o nehâfeti ve o za'fı artırmıştı. Lâkin cis-
mindeki za'fa rağmen ruhunda yüksek bir kuvvet vardı. O kadar ki, Mev-
lânâ gibi bir zâte muhatab olabiliyor ve istidadı cazibesıyla o hakâyık
deryasını coşturup mâ'nâ incilerinin meydana çıkmasına sebep oluyordu.
Hulâsâ : Cenâb-ı Pîr ona: Yoruldun amma, biraz daha gayret et. Çünkü
sen olmayınca söyleyemiyorum, demek istiyordu.

2935

گرچه مصباح و زجاجه گشته

لیک سر خیل دلی سر رشته

Gerçi misbâh-u-zücâce geşte-î,

Lîk ser hayl-î dilî ser rîşte-î.

«Sen kandil gibi nurânî ve cam misalî saf ve şeffaf bir vücutsun. Lâ-
kin erbâb-ı kulûb'un reisi ve serriştesi'sin».

Yâni : Tamâmiyle sâfiyyet ve ruhâniyyet keşbetmiş olduğun için sa-
bahlara kadar yazı yazmak gibi bir mucâhedeye ihtiyacın yoktur. Fakat
kalb sahiplerinin serdârı ve onların kalbindeki arzuların rîştedarı bulun-
duğun için bütün murat iplikleri senin parmağın ucundadır. Parmağını
oyunatmakla o murad husule gelecek ve MESNEVÎ gibi bir kitâb-ı mü-
bin ebediyyete ithaf edilecektir.

Hüsâmüddin Çelebiye (Serhayl-ı dil) ve (Serrişte) denilmesinde
O'nun Mevlânâ hayatta iken ihvanın (sertarık) i olduğuna işaret vardır.

2936

چون سر رشته بدست و کام تست

درهای عقد دل زانعام تست

Çün ser-î rîştê bedest-û-kâm-ı tûst,

Dürhây-î ikd-ı dîl ziin'âm-ı tûst.

«Madem ki, ipin ucu senin eline ve arzuna bağlıdır. Gönüldeki dizi,
dizi incilerin zuhura gelmesi de senin eser-i in'amındır».

Yâni : Beni söyletmek câzibesini sende, söylediklerimi yazan kalem de
senin elinde olduğu için gönlümdeki deryanın incileri bulunan Mesnevi
beytleri senin lutf u kereminle dizilmektedir. Şimdi de :

2937

بر نویس احوال پیر راهدان

پیرا بگزن و عین راهدان

Ber nivis ahvâl-i pîr-î râhdân,

Pirra bîgûzin-ü-ayn-î râhdân.

«Yol bilen pîrin, yâni mürşidin ahvâlini yaz. Bir pîr intihab et ve
onu ayn-ı tarîk bil».

2938

پیر تابستان و خلقان تیرماه

خلق مانند شبند و پیرماه

Pîr tâbistân-u-halkân tîrmâh,

Hâlk mânend-î şebend-û-pîr mâh.

«Pîr yazdır, halk haziran ayıdır. Halk gece gibidir; pîr ise aydır».

Yâni: Halk, meselâ Haziran ayı farzedilirse onu ısıtan sıcaklık pîrdir. Kezâ halk, geceye teşbih olunursa onu aydınlatan ay yine pîrdir. Hulâsa: Halkın bürûdet ve zulmeti pîrin harâret ve nûrâniyetiyle zâil olur.

Pîr, lâfz-ı ihtiyâr ma'nâsına geldiği için, burada murâdın o ma'nâ olmadığını ihtâr maksadiyle buyuruluyor ki:

2939

کرده ام بخت جوارا نام پیر
کو ز حق پرست تر ایام پیر

*Kerdeem baht-ı cevân râ nâm pîr,
Kô zi hakk pîrêst nez eyyâm pîr.*

«Ben, tâliin gençliğine, yâni ezeli saâdete pîr adını verdim. Benim bahsettiğim, günlerin geçişinden ihtiyâr olan değil, Allahın tevfiğiyle bir cemâatin muktedâsı olan pîrdir».

2940

او چنان پرست کش آغاز نیست
با چنان در یتیم انباز نیست
O çünân pîrêst keş âgâz nîst,
Bâ çünân dürr-i yetim enbâz nîst.

«O öyle bir pîrdir ki, pîrliğin başlangıcı yoktur. Tek bir incidir, şerik ve naziri mevcut değildir».

«Ben peygamberdir, Âdem ise daha su ile çamur arasında idi, henüz yaratılmamıştı» Hadis-i Şerifinde bildirildiği üzere Peygamber Efendimizin nübüvveti ezeli olduğu gibi onun vâris-i ekmeli bulunan pîrin velâyeti de ezelidir. Her asırda bir olan öyle bir zât-i şerifin kurbiyyette benzeri olmadığı gibi tasarrufta da şeriki yoktur.

2941

خود قوی تر میشود خمر کهن
خاصه آن خری که باشد من لدن
Hod kavîter mîşevêd hamr-î kühûn,
Hasse an hamrî ki bâşêd min ledûn.

«Şarab ne kadar eski olursa o kadar te'sirli olur. Husûsiyle o şarab (ledûn) küpünden olursa».

Ledûn kelimesi : İnd, nezd ma'nâsınadır. Bundan gelen (ilm-i ledûn): Tederrûs ve tahsil ile değil, Allah tarafından verilen mâ'nevî ilim demektir. Nitekim Kur'ân-ı Kerimde ve Hızır Aleyhisselâm hakkında:

وَعَلَّمَانَا مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا

buyurulmuştur ki: «Biz, ona, tarafımızdan bir ilim öğrettik⁽¹³⁾» meâlin-dedir.

Cenâb-ı Pîr, bir beyt yukarıda mevzû-i bahs olan pîr-i kâmilin velâyetinin ibtidası olmayacak kadar eski bulunduğunu söylemişti. Bu beytte ise onu temsil için, şarabın ne kadar eski olursa o kadar kuvvetli olacağını, hususiyle o şarab (ledûn) küpünden kükremiş bulunursa artık onun kuvveti ve neşvesinin tasavvur edilemeyecek kadar olacağını anlatıyor. Ondan sonra buyuruyor ki:

2942

پیرا بگزین که بی پیر این سفر
هست بس پر آفت و خوف و خطر
Pirra bîgûzin ki bîpir in sefer,
Hêst bes pür âfet-û-havf-û-hatar.

«Ey sâlik; bir pîr intihâb et. Zira bu mâ'nevî sefer, klavuz olmayınca çok âfetli, çok korkulu, çok muhâtaralıdır».

2943

آن ره که بارها تو رفتی
بی قلاووز اندر آن اشفتی
An rehîki bârhâ tû refte-i,
Bî kılâvuz enderan âşüfte-i.

«Çok def'a geçtiğin bir yolda bile klavuzsuz gidersen şaşırırsın».

(13) Sûrei Kehf : 65.

بس رهبراکه ندیدستی تو هیچ
هین مسو تنها ز رهبر سر مپیچ

*Pes rehîrâkî nedîdestî tu hiç,
Hin merev tenhâ zi rehber ser mepiç.*

«Ya hiç görmediğin bir yolda ne olursun? Aklını başına al da kılavuzdan istîgnâ gösterip yalnız gitmeye kalkışma».

Maddî yolculuklar için bile: «Evvelâ arkadaş bulmalı, sonra yola çıkmalı» denilmiştir. Allah yolu demek olan mâ'nevî seferde ise refîkin, yâni mürşid-i kâmilin refâkati ve delâleti zarûridir.

گر نباشد سایه او بر تو گول
بس ترا سرگشته دارد بانگ غول

*Ger nebâşed sâye-i ô ber tu gol,
Pes turâ sergeşte dâred bang-i gôl.*

«Eğer o mürşid-i kâmilin gölgesi, senin gibi bir şaşkının üstüne düşmeyecek ve icabında elinden tutmayacak olursa gulyabânî sesleri seni sapıttırır».

غولت اندر افگند اندر گزند
از تو دامی تر درین ره بس بدند

*Gôlet ender efgened ender gezend,
Ez tü dâhîter derin reh bes büdend.*

«Gulyabânî seni yoldan çıkarır ve tehilkeye düşürür. Bu yolda senden akıllı çok kimseler vardı ki, hepsi de dalâlete düştü».

Burada (gulyabânî) den maksad: (Şeyâtin-i ins) denilen insan şeytanlarıdır 'ki, aklını beğenmiş ve onun delâletiyle yürümeye kalkışmış olanları, türlü iğfâlât ile yoldan çıkarırlar ve mehlekeye düşürürler. Meselâ meşhur Ebû Cehl, cin fikirli bir herif olduğu için kavmi arasında ona (Ebulhikem) künyesi verilmişti. Kureyşilerden ba'zıları, aralarından zuhur eden Hz. Peygamber Sallâllahu Aleyhi Vesellem Efendimize itti-

ba' ettiler ve o sayede doğru yolu bulup ebedî seâdete erdiler. Akıllarına güvenen diğerleri ise, o sâyeden kaçtılar, kaçmakla da başlarına işler açtılar. Ebû Cehl'in sözlerini dinlediler. Onun teşvikiyle (Bedr) de Peygamber ordusuna karşı geldiler. Neticede hem sözü dinlenen Ebû Cehlin, hem de onun sözünü dinleyenlerden yetmiş kişinin kafası kesildi. Çünkü Ebû Cehlin sözleri, onlar için gulyabânî sesleri olmuş ve kendilerini yoldan çıkarıp helâk mahalline götürmüştü.

از بی بشنو ضلال رهروان
که چسان کرد آن بلیس بدروان

*Ez nübi bişnev dalâl-i rehrevân,
Ki çisan kerd an belîs-i bedrevân.*

«Yalnız ve yanlış yola gidenlerin nasıl dalâlete düştüklerini Kur'ân'dan dinle ve kötü ruhlu şeytanın onları ne hâle getirmiş olduğunu anla».

Kur'ânda Nûh, Hûd, Sâlih Aleyhimüsselâmın kavmlerinden bir parça bahs ve peygamberlerine uymayan o sapık heriflerin şeytana uymakla nasıl dalâlete düştükleri ve ne türlü felâketlere uğradıkları beyân buyurulmuştur.

صد هزاران ساله راه از جاده دور
برد شان و کرد شان ادبیر و عور

*Sad hezâran sâle rah ez câde dur,
Bûrd şân-û-kêrd şân idbîr-u-ûr.*

«Şeytan onları istikâmet ve hidâyet caddesinden yüz binlerce uzak yollara götürdü de idbâra, felâkete uğrattı ve kendilerini çırpıplak bıraktı».

استخوانهاشان بین و مویشان
عبری گبر و مران خر سویشان

*Ûstuhuvânhaşan bîn-û-mûy-i şan,
İbretî gîr-û-merân har sûy-ı şan.*

«Onların çürümüş kemiklerini ve dağılmış saçlarını görüp de ibret al, Fakat eşiğini onların tarafına sürme, yâni gittikleri yola gitme».

فَبَرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ
الْمُكَذِّبِينَ

Yâni : «Yeryüzünde gezip dolaşın, Allahın varlığıyla birliğine, peygamberlerin Hak tarafından gönderildiğine inanmayanların âkibetlerinin ne olduğuna bakın¹⁴» buyurulmuştur.

Hazret-i Mevlânâ da : «Peygamberleri dinlemeyip şeytanlara uyanların çürümüş bekayâsını gör ve ibret al. Lâkin gittikleri yoldan gitme» buyuruyor.

2950

کردن خر کبر و سوی راه کش
سوی رهبانان و رهدانان خوش

Gerden-î har gîr-u-sûy-î râh keş,
Sûy-ı rehbanân-u-rehdârân-ı heş.

«Eşeginin boynundan yakala, istikaamet caddesini bilenlerin ve onun doğruluğuna gidenlerin yoluna çek».

Buradaki (rehdânân) dan murad: Mürşidler, (rehbânân) dan maksad ise onların irşâdiyle yürüyen müridlerdir. Sen de bir mürşidi kılavuz ittihaz ederek sevkeylediği hakikat yolcuları arasına katıl.

2951

هین مهل خررا و دست ازوی مهار
زانکه میل اوست سوی سبزه زار

Hin mehl harrâ vü dest ezvey mehâr,
Zânki meyl-î ôst sûy-î sebze-zâr.

«Sakin ha! Eşegi kendi havasına bırakma ve yularını elinden salıverme. Çünkü o yola değil, çayır tarafına gitmek ister».

Bir Hadis-i Şerifte : «Nefsin, binek hayvanı gibidir, ona rîfk ile muamele et» buyurulmuştur. Mevlânânın «Eşegi kendi havasına bırakma»

(14) Sûrei Alîmran :137.

demesi de nefsini hevâ vü hevesine salıverme ma'nâsınadır. (Çermenzâr) dan maksad : Nefsin arzu ettiği şeylerdir.

Çayıra giren bir eşegin çayır sâhibi tarafından dövülmesi, yâhud oralarda dolaşan bir canavar tarafından paralanması mümkün olduğu gibi, nefsin iştihalarıyla serbest bırakılması da muhtemeldir. Binâenaleyh onun yularını kısmak, gitmek istediği taraftan çevirip müstekim ve emîn bir yola getirmek, onu tehlikeden kurtarmak ve hakkında rîfk ile muâmele etmek olur.

2952

گر یکی دم تو بغفلت واهلیش
او رود فرسنگها سوی حشیش

Ger yekî dem tû beğaflet vâhılış,
Ô reved fersênkhâ sûy-î haşîş.

«Eğer sen bir lâhza gaflet edip de nefs merkebinin yularını salıvercek olursan fersahlarca otlak tarafına yol alır».

İmâm-ı Buseyrî Rahimehullâh «Kasîde-i Bür'e» sinde der ki :

«Nefs sût emen çocuk gibidir. Eğer sûtten kesmeyi ihmâl edersen koca bir delikanlı olur da yine meme emmek ister. Eğer zamânında sûtten kesersen o da sût emmekten vazgeçer».

Nefs, müşteheyâta doymaz. Buldukça bunar, yedikçe iştihâsı artar

Doyar da karnı, kalır, çeşm-i hırsı dâim aç.
Misâl-i ka'r-ı cahîm iştihâsı insanın.

Bütün cehennem ehli oraya doldurulduktan sonra Cenâb-ı Hakkın cehenneme : «Doydun mu ve doldun mu?» diye soracağı, onun da : «Daha var mı?» diyeceği Kur'ânda beyân edilmiştir. İşte Nefsin menhiyyâta olan arzusu da cehennemnin bu doymak bilmeyen iştihâsı gibidir.

Onun için himmet edilip de nefsin yuları kısılmalı ki o da çâr nâçâr mutâvaat göstere.

2953

دشمن راهب خر مست علف
ای بسا خر بنده را کرد او تلف

Düşmen-î râhêst har mest-î alef,
Ey besâ harbenderâ kerd ô telef.

«Eşek yol düşmanı ve ot sarhoşudur. O, ne kadar eşek sürücüsünü telef etmiştir».

Evet. Eşek yolda bir ot gördü mü, onu yemeden yürümek istemez. Ba'zan ot, bir uçurum kenarında olur. Onu yemek için de saldırır. Fakat kendisini de, süvârisini yâhud sürücüsünü de tepetaklak uçuruma yuvarlar.

2954

گر ندانی ره هر آنچه خر بخواست
عکس آن کن خود بود آن واه راست

*Ger nedânî reh her âncî har bîhast,
Aks-ı an kûn hûd bud an râh-ı rast.*

«Eğer yolun doğrusunu bilmezsen eşeğin gitmek istediği tarafın aksine git ki, doğru yol işte odur».

Yâni nefsimizin arzusu hilâfına hareket et ki, kurtuluş yolu o taraftadır.

2955

شاوړو هن وآنکه خالفوا
ان من لم يعصن تلفوا

*Şâvir-ûhünnê vangeh hâlifû,
Înne men lem yasihinnê têlefû.*

«Nefslerinize danışın ve arzularının hilâfını yapın. Onlara isyân etmeyenler telef olup giderler».

Hadis-i Şerifte kadınlar hakkında : «Onlarla müşâvere ve onlara muhâlefet edin» buyurulmuştur. Müşâvere, sünnettir. Fakat müşâvere edilecek zâtın akıllı, mütehassıs ve emîn olması da şarttır. Binâenaleyh danışılan bir meseleye akli ermeyen bir kadının vereceği re'y, tabîi isâbet-siz olur. Evliyâullah nazarında nefis de kadına benzediği için Hazret-i Mevlânâ, nefsin hilâfına gitmeyenlerin helâk olacaklarını bildirmiştir.

2956

با هوا و آرزو کم باش دوست
چون یضاک عن سبیل الله اوست

*Bâ hevâ-vû-arzû kêm bâş dîst,
Çû yûdillûk an sebilillâhi ôst.*

«Hevâ vü hevesle dost olma, yâni nefsinin istediklerini yapma ki, seni, Allah yolundan saptıracak odur».

Cenâb-ı Hak Dâvud Aleyhisselâma hitâben :

يَا دَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ
خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ
الْمَهْوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ

Yâni : «Ey Dâvud, biz seni arz üzerinde halife kıldık. İmdi sen de halk arasında hak ve adl ile hükmeyle. Hevâ vü hevese uyma ki, o seni Allah yolundan saptırır¹⁵» buyurmuştur. Dâvud Aleyhisselâm gibi kitab sâhibi bir peygamberi Allah yolundan saptıracak olan hevâ vü hevesin, bizim gibi acezeyi ne hâle getireceğini düşünmeli de ondan kurtulmak için bir veliyy-i kâmilin irşâdı sâyesine sığınmalıdır. Nitekim Hazret-i Mevlânâ da onu tavsiye ediyor.

2957

این هوارا نشکند اندر جهان
هیچ چیزی همچو سایهٔ مهرهان

*În hevârâ neşkened ender cihân,
Hiç çizî hemçü saye-î hemrehân.*

«Yoldaşların, yâni hakikat yolcularının gölgesi kadar, bu hevâ vü hevesi dünyâda kıracak hiç bir şey yoktur».

«RESÛL ALEYHİSSELÂTÜ VESSELÂMIN ALİ KERREMALLÂHÜ
VECHEYE: HERKES BİR NEVÎ TÂATLE ALLAHA TEKARRÛB
ETMEK İSTER. SEN ÂKİL VE BENDE-İ HÂS OLAN BİR ZÂTIN
SOHBETİYLE, YAKLAŞ Kİ, HEPSİNDEN İLERİDE BULUNASIN
DİYE VASİYYET BUYURMASI»

2958

گفت پیغمبر علی را کای علی
شیر حق پهلوانی پر دلی

Gôft peyğamber Alîrâ key Alî,
Şîr-i Hakkî pehlevânî pûr dilî.

«Hazret-i Peygamber, Cenâb-ı Aliye buyurdu ki: Yâ Ali; Sen Alla-
hın arslanısın, pehlivanısın ve cesursun».

2959

لیک بر شیرى مکن هم اعتمید
اندر آدر سایه نخل امید

Lîk ber şîrî mekûn hem i'temîd,
Ender â der sâye-i nahl-i ümîd.

«Lâkin arslanlığa itimad etme de ümid ağacının gölgesine gel».

2960

اندر آدر سایه آن عاقلی
کس نتاند برد از ره ناقلی

Ender â der sâye-i ân âkîlî,
Kes netâned bûrd ez reh nâkîlî.

«Öyle bir âkilin sâyesine sığın ki, hiç bir nâkil, onu yolundan çe-
virmeğe muktedir olamasın».

Hadis-i Şerifte : «Yâ Ali, insanlar Hâlık-ı Zîşanlarına türlü türlü te-

karrüb ettikleri hâlde, sen envâ'i akl ile yaklaş ki, onları dünyâda insan-
lar indinde ve âhirette Allah indinde fazlasıyla geçmiş olasın» buyurul-
muştur.

Hazret-i Mevlânâ bu Hadisin meâlini serlevha olarak nakleylemiş
ve Hadisteki (akl) ı zikr-i hâl, irâde-i mahal tarikiyle mecaz olarak, âkil
ve insân-ı kâmil ma'nâsında te'vil etmiştir. O âkil ve insân-ı kâmil öyle
bir zâttir ki :

2961

ظل او اندر زمین چون کوه قاف
روح او سیمرخ بس عالی طواف

Zıll-ı ô ender zemin çün kûh-ı kâf,
Rûh-ı ô sîmürg-ı bes âlî tavâf.

«Onun gölgesi arz üzerinde kaf dağı, rûhu da çok yüksekde uçan bir
simurğdur».

Mevlânâ, insân-ı kâmilin gölgesini Dünyâyı ihâta eden Kaf dağına
ve rûh-i lâmekân-pervâzını pek yükseklerde uçan simurğa teşbih ediyor.
Cenâb-ı Pîrin maksadı: Kaf dağı ile simurğun mevcud olduğunu söyle-
mek değil, insan-ı kâmilin ulüvvü ka'bını, halk arasında büyüklüğüyle
tanınmış şeylere benzetmek sûretiyle ona dâir bir fikir vermektir. Sâ-
yesinde bulunması Hazret-i Aliye tavsiye buyurulan o insân-ı ekmel ise
bizzât Peygamber-i Ekber Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz Hazret-
leri idi. Cenâb-ı Mürtezâ da bu tavsiye-i Nebeviyyenin hükmünü 12-13
yaşlarında, bütün müslümanların ikincisi olarak izhâr-ı İslâm ettiğinden
itibâren tutmuş, hattâ daha evvelerinden o feyz-i mübine nâil olmuştu.
Çünkü Hazret-i Aliye Ali ismini veren Cenâb-ı Nebî olduğu gibi, onu
kundakta iken kucagina alır, mübârek dilini o pek büyük çocuğun ağzı-
na yerir, o da lisân-ı Muhammediyi eme eme uyurdu.

Kezâ Hazret-i Mürtezânın çocukluğu zamânında Mekkede bir kıtlık
ve pahalılık olmuş, ahâli geçinmek hususunda sıkıntıya düşmüştü. Ebû
Tâlibin ise âilesi efrâdı çok, onları geçindirmek için hâli, vakti yoktu.
Rahmetenlil'âlemin Aleyhi Salevâtülmelikilmuîn Efendimiz Ebû Tâlibin
zarûretini nazar-ı dikkate aldı. Diğer amcası Abbas bîn Abdulmuttali-
bin yanına gitti. Ebû Tâlibin çocuklarından birer dânesini alıp beslemek
üzere ona yardım edilmesi teklifinde bulundu. Abbas muvafakat edince
birlikte Ebû Tâlibin evine gittiler ve meseleyi anlattılar. Onun da rızası
üzerine Abbas, Ca'fer bin Ebî Tâlibi, Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efen-
dimiz de Cenâb-ı Aliyi nezdine aldı. Cenâb-ı Mürtezâ hicrete kadar
hâne-i scâdette ve Peygamber-i Zîşan gibi bir insân-ı kâmilin sâye-i hi-
mâyesinde kaldı.

İrtihâl-i Nebeviden sonra (insân-ı kâmillik) mertebe-i ulyâsı, meşreb-i Muhammedide bulunan verese-i Peygamberiye intikal etti. Cenâb-ı Mevlânâ insân-ı kâmil için diyor ki :

2962

گر بگویم تا قیامت نعت او
هیچ آنرا غایت و مقطوع مجو

Ger bîgôyem tâ kiyâmet nâ'tı ô,
Hiç anrâ gâyet-û-maktû' mecâ.

«Kıyâmete kadar onun vafasını söyleyecek olsam sonunu ve bitmesini bekleme».

2963

در بشر رو پوش کرده آفتاب
فهم کن والله اعلم بالصواب

Der beşer rû pûş kerdê âftâb,
Fêhm küñ vel-lâhu a'lem bis-savâb.

«Hülâsası: İnsân-ı kâmil; Beşeriyyet nikâbiyle örtülmüş bir güneştir. Artık anla. Doğruyu en iyi bilen Allah'tır».

Âyineye bakan orada aksini görür. Aks temâmiyle görünmekle be-râber bakanın aynı değildir. İnsan da Esmâ ve Sifât-ı İlâhiyyenin meclây-i zuhurudur. O meclâ ne kadar saf olursa, aks de o kadar parlak olur. İnsân-ı kâmilin mir'âtı, merârây-ı zuhûrun en sâfı olduğu için ondaki tecelli akisleri akseden'in tâ kendisi denecek derecede olur. İşte Cenâb-ı Pirin «Beşeriyyet nikâbiyle örtülmüş bir güneş» buyurması bu demektir. Daha doğrusu ben bu kadar anladım ve bu kadar anlatabildim.

Yine Hazret-i Mevlânâ, Hadisin meâlini beyân ediyor ve Cenâb-ı İlsânından diyor ki :

2964

یا علی از جمله طاعات راه
بر گزین تو سایه خاص اله

Yâ Alî ezcümle-i tâât-ı râh,
Ber güzîn tû sâye-i hâs-i ilâh.

«Yâ Ali; Allah yolundaki tâat ve ibâdetlerden, Hakkın has kulu bir kâmilin sâyesinde bulunmayı tercih et».

2965

هر کسی در طاعتی بگریختند
خوشتن را غلصی انگیزتند

Her kesî der tâatî bîgrihtend,
Hiştênrâ mahlesi engihtend.

«Herkes bir nevi' ibâdet tarafına meylederek kendileri için azabdan kurtulacak bir vesîle hazırladılar».

2966

تو برو در سایه عاقل گریز
تا ره می زان دشمن پنهان ستیز

Tû birev der sâye-i âkıl güriz,
Tâ rehî zan düşmen-i pinhan sıziz.

«Sen git de âkil ve kâmil bir zâtın sâyesine sığın ki, içinden pazarlıklı düşman olan nefsin elinden kurtulasın».

2967

از همه طاعات اینت بهترست
سبق یابی بر هر آن سابق هست

Ez hemê tâât inet bihterest,
Sabak yâbî ber her an sâbîk hest.

«Bu hareket, senin için bütün tâatlerden efaldır. Bunu yapmakla ileri gitmiş olanları geçmiş olursun».

Eshâb-ı Kirâm Radiyallâhü Anh'üm arasında Abdullah bin Amr bin-il-Âs gibi ba'zıları vardı ki, gece uykusunu terketmiş, sabahlara kadar meşgul olmaya başlamıştı. Bunu haber alan Aleyhisselât Efendimiz ona hem uyumasını, hem kalkıp namaz kılmasını tavsiye buyurmuştu. Çünkü o zâtte hem nefsinin, hem de haremının hakkı vardı. Yalnız namaz ibâdetiyle iştigal etmesi diğer hakların edâsına mâni' oluyordu. Kezâ ramazana tesâdüf eden bir gazve esnâsında mücâhidlerin sonra kazâ etmek üzere oruc yemelerine Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri müâade buyurmuştu. Ashâbın ba'zıları, kendilerinde kuvvet buldukları

için oruçlarını bozmadılar. Fakat menzile varınca sıcak bir havada aç ve susuz yayan yürümek yorgunluğundan serilip kaldılar. Oruçlarını bozmuş olanlar ise çadır kurmak ve su getirmek gibi hizmetlerde bulundular. «İftar etmiş olanlar sevab kazanmakta ileri gittiler» müjde-i Nebvisini aldılar. Demek ki, kendi içtihadıyla yapılan her nevi' ibâdetten insân-ı kâmilin, yâni mürşid-i ârifin tavsiyesiyle edilen hareket efdal imiş ve fâilinin fazla sevab kazanmasına sebeb olurmuş.

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ insan-ı kâmil olan pîr-i ekmelin hizmet ve sohbetinde bulunmak âdâbını bildirmek için buyuruyor ki :

2968

چون گرفتہ پیر ہین تسلیم شو

ہمچو موسیٰ پیش حکم حضر رو

Çün giriftî pîr hin têsîlîm şev,

Hemçu Musâ piş-ı hükm-i Hızır rev.

«Ey sâlik; pîri bulunca aklını başına al da ona teslim ol. Mûsâ peygamber gibi Hızırın hükmü altında yürü».

Mûsâ Aleyhisselâm kitab ve şeriat sâhibi ülül'azm enbiyâdan celilüş-şân bir peygamber olduğu halde Hızır Aleyhisselâmın sohbetinde bulunmak üzere onun ziyâretine gitmiş ve refâkat teklif etmişti. Hızır ona: «Sen benimle sohbele dayanamazsın» dedi. Mûsâ'nın söz vermesi üzerine: «Öyle ise yapacağım işlere karışma ve i'tiraz etme» tenbihinde bulundu. Birlikte bir gemiye bindiler. Gemiciler bunlardan para almadılar. Hızır geminin bir kaç tahtasını kopardı. Mûsâ: «Canım; adamcağızlar bizi bedava gemiye bindirdiler. Sen onları zarara soktun» dedi.

Karaya çıktılar. Hızır oradaki bir çocuğu öldürdü. Mûsâ buna da i'tiraz etti. Daha sonra bir köye vardılar. Köy ehâlisi bunlara yiyecek vermedikleri halde Hızır, orada yıkılmak üzere bulunan bir duvarı düzeltti ve sağlamlaştırdı. Mûsâ bu sefer de: «Hiç olmazsa duvarı karnımızı doyurmaları şartıyla yapaydın» deyince Hızır: «Artık ayrılmanız lâzım geldi. Ben yaptıklarımı Allahın emriyle yaptım. Geminin tahtalarını koparışım gemiyi kurtarmak içindi. Çünkü ileride zâlim bir hükümdâr vardı. Sağlam gemileri gasbediyordu. Çocuğu öldürüşüm, anasını, babasını küfürden kurtarmak içindi. Çünkü o çocuk yaşasaydı kendi kâfir olduğu gibi anasını, babasını da kâfir edecekti. Duvarı düzeltişim, altında gizli ve bir yetime âid definenin başkaları eline geçmemesi içindi» dedi.

Hızırın hayat ve memâtı ihtilâfıdır. Ba'zıları ölmüş olduğuna, ba'zı-

ları yaşamakta bulunduğuna kâildirler. Ba'zıları da her asrın bir Hızır bulunduğunu ve sofîye ricâlinin görüştüğü Hızırın zamanlarındaki Hızır olduğu kanâatindedirler. Evet. Sofîye hazarâtının ve sulehâ-yı ümmetten ba'zılarının gördükleri bir Hızır vardır ki, bunda şüphe yoktur. Fakat o Hızır, Hazret-i Mûsânın musâhibi olan mı, yoksa o asırda Hızır kademinde bulunan bir zât mı olduğu belli değildir. Bu mesele hakkında İbn-i Hâcer-i Askalânînin (Kitâb'ül-Isâbe fi temyiz'issahâbe) ünvanlı eserinde ve (Hızır) maddesinde tafsilât vardır. Tahkikini arzu edenler oraya müracaat buyursunlar.

Hazret-i Mûsâ o fazl u kemâli ve o câh ü celâliyle berâber Hızıra tâbi' olup bir müddet onun sohbetinde bulunduğu ve sevk u idâresine uyduğu gibi, kâmil bir mürşide biât eylemiş olan da velev ki, ilmen ve mevkien yüksek bir derecede bulunsun, şeyhine muti' ve bağı olmalı, i'tiraz ve inkâra kalkışmamalıdır.

Hazret-i Mevlânâ bu bahse devamla buyuruyor ki :

2969

صبر کن بر کار خضری بی نفاق

تا نگوید خضر رو هذا فراق

Sabr kün berkâr-ı Hıdrî binifâk,

Ta negôyed Hızır rev «Hâzâ Firâk».

«Ey sâlik; Hızırın yaptığı işlere bilâ nifak sabret ki, sana: Artık ayrılma zamanı geldi, git demesin».

i'tirazın, bir açıktan açığa olanı, bir de lisânen söylenilmeyip kalben geçirileni vardır. Hazret-i Mevlânâ, ikincisi için nifak diyor. Evet. Münâfıklar da böyle değil midir? Onlar da kalben inkâr, fakat lisânen ikrar etmezler mi idi? Binâenaleyh mürşidin akvâl ve ef'âline lisânen de, kalben de i'tiraz edilmemelidir, edilmesi şeyhin hizmetinden ayrılmayı ve sohbetinden mahrum kalmayı mucip olur.

2970

گرچه کشتی بشکند تو دم مزمن

گرچه طفلی را کشد تو مو مکن

Gerçi keştî bışkened tû dem mezen,

Gerçi tıflırâ küşed tû mû meken.

«Mürşid, gemiyi sakatlasa da sen ses çıkarma, çocuğu öldürse de sen saçını, başını yolma».

Yâni şeyhin harekâtında aklının ermediği ve havsalanın almadığı bir şey görürsen hemen itiraz ve inkâra davranma, hattâ bunları zihninden geçirme. Sebebi anlaşılınca kadar teslimiyyetkârâne sükût et.

2971

دست اورا حق چو دست خویش خواند

تا بدالله فوق ایدیم براند

*Dest-ı ôrâ Hak çu dest-i hîş hand,
Tâ Yedullâhi fevke eydîhim birand.*

«Allah, onun elini kendi eli ile tesmiye etti de (Yedullâhi fevka eydîhim) Âyetini inzâl etti».

Evvelce de bahsi ve izahı geçtiği üzere Hicretin altıncı senesinde Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz 1500 sahâbi ile birlikte (umre) yapmak için Mekkeye azîmet etmişti. Kureyş müşrikleri, Resulullah efendimizi ve maiyyetini şehre koymamaya karar verdiler. Hazret-i Peygamber; harb için değil, ziyaret için geldiğini bildirmek maksadiyle Hazret-i Osmanı Mekkeye gönderdi. Müşrikler Cenâb-ı Zinnûreyni göz hapsine aldılar ve orduya avdeti gecikti. Osman öldürülmüş! diye bir de şâyâ çıktı. Bunun üzerine Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri bir ağaç altına oturdu ve maiyyetindekilere biat teklifinde bulundu. (Ced bin Kays) isminde bir münâfıktan başka bütün eshâb: Ölme var, dönme yok diye Resûl-i Ekreme biat etti. Bunun üzerine :

اِنَّ الَّذِيْنَ يٰٓاَيُّهَا يٰٓاَيُّهَا يٰٓاَيُّهَا
يٰٓاَيُّهَا يٰٓاَيُّهَا يٰٓاَيُّهَا يٰٓاَيُّهَا
يٰٓاَيُّهَا يٰٓاَيُّهَا يٰٓاَيُّهَا يٰٓاَيُّهَا
يٰٓاَيُّهَا يٰٓاَيُّهَا يٰٓاَيُّهَا يٰٓاَيُّهَا

Yâni : «Habibim; sana biat edenler, Allaha biat etmiş oldular. Allahın eli, onların eli üstündedir. İmdi her kim bu biatle teahhüd etmiş olduğundan cayarsa zararı nefesine âiddir. Allaha karşı olan teahhüdünü ifa eyleyenlere de Cenâb-ı Hak pek büyük bir ecir verecektir¹⁶. Âyeti nâzil oldu. (Allaha tekarrüb) ün (kurb-i nevâfil) ve (kurb-i ferâiz) diye iki derecesi vardır. Birincisinde Allah, kulun vâsıtası, ikincisinde kul, Rabbin vâsıtası olur. İşte Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz, kurb-i

(16) Sûrei Feth : 10.

ferâizde bulunduğu ve zâtını, Zât-ı Hakta fâni olmuş olduğu cihetle kendini guunât-ı Hakka vâsıta olmuş ve Allahın kudreti, onun mübârek eli vâsıtasıyla tecelli eylemişti.

Bu tecelli Resûlullah Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizde zuhura geldiği gibi onun feyz-i verâseti ile kümmilin-i ehlullah hazerâtında da vuku' bulur. Binâenaleyh Hazret-i Mevlânâ müşid-i kâmil ve mukemmili ta'rif için Âyet-i Kerimeden iktibasta bulunmuştur.

2972

دست حق میرانش زنده ش کند

زنده چه بود جان باینده ش کند

*Dest-ı Hak mîrândêş zindeş kuned,
Zinde çî bud cân-ı pâyendeş kuned.*

«Allahın eli o çocuğu öldürür ve diriltir. Diriltmek ne demek? Onu rûh-i bâki hâline getirir».

Hazret-i Pir biraz evvel : «Çocuğu öldürse de sen saçını yolmaya kalkışma» diye müşid-i kâmilin harekâtına itiraz ve müdâhele edilmesini tavsiye buyurmuş, sonra da şeyh-i kâmilin eli, Allahın yed-i kudretidir demişti. Burada da diyor ki : «O el, Allahın yed-i kudretine vâsıta'dır. Allahın eli; öldürür de, diriltir de. İsterse öldürdüğünü rûh-i bâki hâline de getirir». Kimsenin bir şey demeye hakkı yoktur. Meselâ Hızırın öldürdüğü çocuk, mükellef olmadığı için ma'sum olarak öldü. Ha'buki yağasaydı kendi kâfir olacağı gibi mü'min bulunan anasını, babasını da kâfir edecek, sonunda ise ebedi olarak cehenneme girecekti.

2973

هر که تنها نادر این راهی برید

هم بعون همت پیران رسید

*Her ki tenhâ nâdir in râhî burîd,
Hem beavn-i himmet-i pîran resîd.*

«Her kim yalnızca bu yolu nâdir olarak kendi kendine geçmişse o da yine pîrlerin himmeti yardımıyla menzil-i maksûda ermiştir».

Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesselâm Efendimiz bütün âlemlere rahmet olduğu gibi, verese-i kâmile olan evliyâullah da rahmettir. Hazret-i Peygamber Aleyhisselâtü Vesselâm Mekke'de bulundukça

müşrikler bile onun yüzü suyu hürmetine her türü felâketten emin kalmışlardı. Hattâ bu emniyet:

وَمَا كَانَ لِلَّهِ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ

Yâni: «Habibim; sen aralarında bulundukça Allah onlara azab etmeyecektir¹⁷». Nazm-ı Kerimiyle taraf-ı İlâhiden teahhüd buyurulmuştu. Mekke müşrikleri, sâye-i Muhammedîde mükemmel bir ferah içinde yasarlar, ticâret kervanlarını emin olarak her tarafa gönderirlerdi. Fakat Hicret vuku' bulunca iş değişti.

Bunun gibi aklını ve ilmini rehber itti haz ederek yola çıkanlardan, yâni kılavuza uymaksızın ve kervana katılmaksızın nâdiren menzile varanlar olsa bile, onlar da yine asırlarındaki Verese-i Muhammediyyenin yüzü suyu hürmetine hidâyete ermişlerdir. Nitekim Hadis-i Şerifte: «Allahın öyle kulları vardır ki, Dünyâ halkı o kullar sâyesinde yağmur ve rızık bulur» buyurulmuştur.

Tâifliler Resûlullahı taşa tutmuşlar ve mübarek ayaklarını kanatmışlarken o peygamber-i erham: «Yâ Rabbi; kavmime hidayet ihsan et. Çünkü onlar bilmiyorlar» diye düâ etmiş, o düâ berekâtıyla Tâif beldesi halkı, sonra kendileri müracaat ederek İslâma gelmiştir. Her asırda verese-i Muhammediyye de halkın selâmeti ve hidâyeti için aynı düâyı ederler. Zâten dikkat edersek anlarız ki, Ümmet-i Muhammedinin afv ve mağfireti için hepimiz düâ etmekteyiz. Çünkü her namazda «Rabbim; beni, anamı, babamı, kıyamet gününde kâim olacak mü'minleri mağfiret buyur» diye münâcâtta bulunuyoruz.

2974

دست پیر از غائبان کوتاه نیست

دست او جز قبضه الله نیست

Dest-ı pîr ez gâiban kôtâh nîst,

Dest-ı ô cüz kabde-i Allah nîst.

«Pirin eli, gaiblere yetişemeyecek kadar kısa değildir. Onun eli Allah'ın kabzası mesâbesindedir».

Allahın yed-i kudreti her yere ve herkese eriştiği gibi onun meclâ-yı zuhuru olan pîr-i kâmilin eli de huzurunda bulunmayanlara eriş-

(17) Sûrei Enfal : 33.

mez bir halde değildir. Allahın verdiği kuvvet ve kudretle imdâda yetiştir ve imdad isteyenlerin ellerinden tutar. Hattâ (pîr-i destgîr) denilmesi bundan dolaydır.

Buhârî, Müslim ve Ebû Dâvudun Ebû Hüreyre Radiyallâhü Anhden rivâyet ettikleri bir Hadis-i Şerifte Resûlullah Sallallâhü Aleyhi Veselâm Efendimiz şöyle buyurmuştur: «Sizden birinin binek hayvanı çölde savuşur ve kaybolursa, ey Allahın kulları; ey Allahın kulları, binek hayvanını tutun diye seslensin. Oralarda bulunan insandan, cinden, melekten bir hâzır, o hayvanı tutar».

Ricâlullâhın hâzır ve gâib üzerindeki tasarruf kudreti bu Hadis-i Şerif ile sabit oluyor.

2975

غائبانرا چون چنین خلت دهند

حاضران از غائبان لاشک به اند

Gâibanrâ çun çunîn hil'at dihend,

Hâdîran ez gâibân lâşek bihend.

«Mâdem ki, gaiblere böyle bir hil'at veriyorlar, huzurda olanlar şüphesiz ki, gaiblerden daha ziyade iltifâta nâil olurlar».

Yâni bir mürşidin elini tutmamış ve tarikat kapısından girmemiş iken nâdiren menzil-i maksudu bulanların o buluşu, yine pîrân-i tarikatin himmet ve inâyeti eseri olunca, acaba hizmet ve sohbetlerinde bulunup gâiblikten kurtulmuş olanlara nasıl lutfederler? Elbette huzurda bulunanlar, gâibte bulunanlardan ziyade ikrama lâyıktırlar.

2976

غائبانرا چون نواله میدهند

پیش مهمان تا چه نعمتها نهند

Gâibânârâ çun nevâle mîdehend,

Pîş-ı mihman tâ çî ni'methâ nihend.

«O kerim zevât, gaiblere yiyecek verince misâfirlerinin önüne nasıl ni'metler korlar?»

«Onların yüzü suyu hürmetine halk rızaklanır» Hadis-i Şerifi biraz evvel söylenmişti. Kurdara, kuşlara varıncaya kadar bütün mahlûkatin

sebeb-i rızkı bulunan evliyâullah hazerâtının kendilerine mihman olanlar hakkında nasıl ikram edecekleri artık kıyas olunsun.

2977

کو کسی کو پیشان بند کمر
تا کسی کو هست بیرون سوی در

*Kô kesî kô piş-ı şân bended kemer,
Tâ kesî kô hest birun sūy-ı der.*

«Onların huzurunda kemer bağlayıp hizmet edenler nerede, kapı dışarı durup da içerisi ile alâkadar olmayanlar nerede?»

Elbette içeridekiler, lutf u kereme dışarıdakilerden ziyâde müstahık ve nâildirler.

2978

چون گزیدی پیر نازکدل مباح
سست و ورزیده چو آب و گل مباح

*Çun gūzidî pîr nâzık-dıl mebâş,
Sust-u-verzîdê çu âb-û-gıl mebâş.*

«Ey sâlik; kendine bir pîr intihab edince gerek onun hizmetinde, gerek tavsiye edeceği evrâd ü ezkâr ve sâir ibâdetde tenbellik ve çamur gibi uyuşukluk gösterme».

Canla, başla çalış, mücahede etmekten geri durma.

2979

ور زخمی تو پر کینه شوی
بس کجا بی صیقل آینه شوی

*Vêr behr-î zahmi tû kîne şevî,
Pes kucâ bîsaykal âyinê şevî.*

«Eğer her yaradan, yâni mücahede ve hizmetin zorluğundan incinir de kin tutmaya kalkışırsan cilâsız ayna gibi kalırsın. Cilâ vurulmayan bir satıh nasıl ayna olur?»

Eskiden aynalar mâ'deni idiler. Onun için egelenirler, sonra da (miskale) denilen bir âletle cilâ edilirlerdi. Egelenmek ve miskale demirinin tazyikiyle cilâlanmak ayna için epeyce zahmetli idi. Fakat o zahmete katlandıktan sonra satıh cilâlanır ve mir'ât-ı mücellâ olurdu.

Onun gibi bir mürşide intisab etmiş olan sâlik de kalbin İlâhî Tecellilere ma'kes olabilmesi için onu cilâdar eyleyecek mücahedeğe tehammül etmeli, şikâyetle bulunmamalıdır.

Meşakkatsiz sefer bulunmadığı gibi, mücahedesiz sülûk da olamayacağından sâlikin sabırdan ve teslimiyyetten ayrılmasa lâzım geldiğini anlatmak için Hazret-i Mevlânâ bir hikâyecik nakline başlıyor ve buyuyor ki:

«BİR KAZVİNLİNİN VÜCUDUNA DÖVME YAPTIRMASI»

2980

این حکایت بشنو از صاحب بیان
در طریق و عادت قزوینیان

*În hikâyet bişnev ez sâhib beyân,
Der tarîk-û-âdet-î kazvîniyân.*

«Şu hikâyeyi nakledenden dinle ki: Kazvin şehri ahâlisinin yolu ve âdetine göre».

2981

بر تن و دست کتفها بی گزند
از سر سوزن کبودیها زنند

*Ber ten-û-dest-û-ketîfâ bî gezend,
Ez ser-î sôzen kebûdîhâ zenend.*

«Vücûda, ellere, kürekler üstüne iğne ucu ile zarar vermiyecek sûrette dövme yaparlar».

Dövme denilen şey: Kol ve göğüs gibi âzâ'nın derisi üstüne yapılan şeydir ki, o nakşın çizgileri üzerine iğne batırılır. Daha üstüne, bilmem hangi eczâ, yâhud boya sürülür; sürülen şey, iğne deliklerinden içeri girer, ölünceye kadar kaybolmamak üzere orada kalır ve kirli mavi bir renk alırdı. Yeniçeriler arasında hemen umumi olan dövme yaptırmak,

sonraları kabadayılık alâmeti sayıldığı için ba'zı külhanbeylerinde kal-
mıştı. Elhamdülillâh şimdi rağbet edilmiyor.

Hazret-i Pirin ifâdesinden dövme yaptırmak âdetinin bize, hattâ
Arablara, İrandan gelmiş olduğu anlaşılıyor. Arablar buna (veşm) ta'bir
ederler. Fakat erkeklere değil, kadınların ellerine ve yüzlerine yaparlar
da güzelleştirelim diye çirkinleştirirler. Hakikaten böyle dövmeli eller
ve yüzler, müstekreh bir manzara arzederler.

Veşm yapan kadına (vâşime), yaptırana (mütevşime) denilir ki, ya-
pana da, yaptırana da lisân-ı Peygamberiden la'net edilmiştir.

Yine Cenâb-ı Pirin beyânından anlaşıldığına göre İranda dövme, ha-
mamlarda dellâkler tarafından yapılmış.

2982

سوی دلاکی بشد قزوینی

که کبودم زن بکن شیرینی

*Sûy-ı dellâki bışud kazvîni-î,
Ki kebûdem zen bîkûn şîrîni-î.*

«Kazvinli biri, hamamda bir dellâk'ın yanına gitti ve lûtfen bana bir
dövme yap dedi».

2983

گفت چه صورت زخم ای پهلوان

گفت بر زن صورت شیر ژیان

*Gôft çi sûret zenem ey pehlevân,
Gôft ber zen sûret-î şîr-î jiyan.*

«Dellâk: Pehlivanım, ne resmi yapayım? diye sordu. Kazvinli: Kük-
remiş bir arslan resmi! cevâbını verdi» ve dedi ki:

2984

طالع شیرست نقش شیر زن

جهد کن رنگ کبودی سبز زن

*Tâliam şîrêst nakş-î şîr zên,
Cêhd kûn reng-î kebudi sîr zen.*

«Benim taliim eseddir. Binâenaleyh arslan resmi yap. Hem de bo-
yasının bolca olmasına çalış».

2985

گفت بر چه موضعت صورت زخم
گفت بر شانگم زن آن رقم

*Gôft ber çi mevdiat sûret zenem,
Gôft ber şânêgehem zen ân rakam.*

«Dellâk, nerede nakşedeyim? dedi. Kazvinli de: Küreğimin üstüne
o resmi yap! emrini verdi».

2986

چونکه او سوزن فرو بردن گرفت
درد آن در شانگه مسکن گرفت

*Çunki ô sôzen furûburden girift,
Derd-ı an der şânegeh mesken girift.*

«Dellâk iğneyi batırmaya başlayınca acısı herifin kürek kemiğine
işledi».

2987

پهلوان در ناله آمد کای سنی
مر مرا کشتی چه صورت می زنی

*Pehlevan der nâle âmed key senî,
Mer merâ kuştî çi sûret mîzenî.*

«Kazvinli pehlivan inleyerek: Ey yüksek usta; beni öldürdün. Ne
resmi yapıyorsun? diye sordu».

2988

گفت آخر شیر فرمودی مرا
گفت از چه عضو کردی ابتدا

*Gôft âher şîr fermûdî merâ,
Gôft ez çi udv kerdî ibtidâ.*

«Dellâk: Arslan resmi yap demedin mi? deyince Kazvinli; neresin-
den başladın? sualinde bulundu».

گفت از دمگاه آغازیده‌ام
گفت دم بگذار ای دو دیده‌ام

*Gôft ez dümgâh âgâzîdeem,
Gôft düm bigûzar ey dû dîdeem.*

«Dellâk: Kuyruk tarafından başladım dedi. Kazvinli: İki gözüm, kuyruk tarafını bırak» tavsiyesinden sonra dedi ki:

از دم و دمگاه شیرم دم گرفت
دمکه او دمگهم محکم گرفت

*Ez dum-u-dumgâh-ı şîrem dem girift,
Dumgeh-i ô demgehem muhkem girift.*

«Arslanın kuyruğuyla kuyruk tarafının acısından soluğum kesildi. Onun kuyruk sokumu benim nefes yolumu tıkadı».

شیر بی دم باش گو ای شیرساز
که دلم سستی گرفت از زخم گاز

*Şîr bî dum bâş gô ey şîr-sâz,
Ki dîlem süstî girift ez zahm-ı gâz.*

«Ey arslan nakşeden; yaptığın arslan varsın kuyruksuz olsun. Çünkü iğne acısından kalbime za'f geldi».

جانب دیگر گرفت آن شخص زخم
بی محابا و مواسا بی رحم

*Cânib-i dîger girift an şâhs zahm,
Bî mahâbâ-vû-muvâsâ bî râhm.*

«O iğne batıran şahıs, çekinmeksizin ve rahm ü şefkat göstermeksizin başka tarafa bir yara açtı».

بانگ کرد او کین چه اندامست ازو
گفت این گوشت ای مرد نکو

*Bâng kerd ô kin çi endâmet ezô,
Gôft in gôşêst ey merd-i niko.*

«Kazvinli: Aman, bu arslanın neresi? diye haykırdı. Dellâk da: Ey iyi adam; kulağıdır, izahında bulundu».

گفت تا گوشش نباشت ای حکیم
کوشرا بگذار و کوته کن کلیم

*Gôft tâ gôşêş nebâsed ey hakîm,
Gôşrâ bızgâr-u-kôteh kûn gilîm.*

«Kazvinli: Ey üstâd-ı hakîm; kulağı da olmasın. Kulağı bırak da klîmi kısalt, yânî elini çabuk tut» recâsını etti.

جانب دیگر خلیش آغاز کرد
باز قزوینی فغانرا ساز کرد

*Canıb-i dîgêr halîş âgâz kerd,
Bâz Kazvînî fiğân râ sâz kerd.*

«Dellâk iğneyi başka tarafa batırmaya, Kazvinli de yine bağırıp çağırmaya başladı».

کین سوم جانب چه اندامست نیز
گفت اینست اشکم شیر ای عزیز

*Kin süvvüm cânib çi endâmêst nîz,
Gôft înest îşkem-i şîr ey azîz.*

«Kazvinli: Bu üçüncü taraf, arslanın neresi diye sordu. Dellâk de: Karnıdır azizim; cevâbını verdi».

گفت تا اشکم نباشد شیر را
گشت افزون درد کم زن زخمها

Gôft tâ işkem nebâşed şirrâ,
Gêşt efzun dêrd kem zen zâhmâ.

«Kazvinli: Aman! Arslanın karnı da olmasın. Derdim arttıkça arttı. İğneyi çok batırma dedi».

خیره شد دلاک و بس حیران بماند
تا بدیر انگشت در دندان بماند

Hîre şud dellâk-û-bes hayran bımând,
Tâ bedîr engûşt der dendan bımând.

«Dellâk şaşırdı ve çok hayrete düştü. Uzun müddet parmağı ağzında kaldı».

بر زمین زد سوزن از خشم اوستاد
گفت در عالم کسی را این فتاد

Ber zemin zed sôzen ez hîşm üstâd,
Gôft der âlem kesîrâ in futâd.

«Usta hiddetinden iğneyi yere attı ve böyle bir iş Dünyâda kimsenin başına gelmiş midir? dedi».

شیر بی دم و سرو اشکم که دید
ایچنین شیری خدا خود نافرید

Şîr-ı bî dûm-û-ser-û-îşkem kidid,
Înçunin şîrî Hudâ hod nâferid.

«Kuyruksuz, başsız, karırsız arslanı kim görmüştür? Allah bile böyle bir arslan yaratmamıştır».

Hikâye burada bitiyor. Bu latîf fıkradaki Kazvinli ile arslanı, bazı müslümanlarla, onların müslümanlığını andırmıyor mu? Din'in sunnet ve âdâbını bir tarafa bırakalım, esaslarından olan namaz, oruç, zekât, hac gibi ferâizi göz önüne getirelim. Kazvinlinin temsil ettiği bu müslümanlara namaz denildi mi:

— Aman efendim; günde beş vakit namaz, pek fazla zaman işgal ediyor. Hele soyunup abdest almak külfetli bir iş. Namaz iki vakte indirilse, rûku', sücûd, kuûd gibi hareketler kaldırılrsa, abdest almak için ellerin ve yüzün yıkanması kâfi görülse pek a'lâ namaz kılınır amma böyle bir reform yapacak münevver âlim nerede? cevâbını verirler.

Oruçdan bahsolundu mu? aç durmanın mi'deyi rahatsız, sahibini de müteazzi edeceğinden, hattâ yemek mu'tâdının bozulması insanı zayıf ve hasta düşüreceğinden dem vururlar.

Zekât sözü geçti mi? Monşer! Her sene servetin yüzde iki buçukunun verilmesi az şey midir? Şu iktisad devrinde bu hareket; isrâf değil de nedir? Hem benim malımda fukarânın ne hakkı olabilir? Onlar da çalışsınlar, kazansınlar! ukalâlığında bulunurlar.

Hac lâkırdısı açıldı mı? Çöl halkını geçindirmek için düşünülmüş bir tedbir! Ayağımızla gidip, elimizle onları beslemeye ne mecburiyetimiz var? Hem öküz öldü, ortaklık ayrıldı. Arabistan bizim idâremizden çıktı. Öyle iken hâlâ mı onları düşüneceğiz, hâlâ mı onların kâ'besini tavafa koşacağız? diplomatlığını ederler.

Bu ukalâ taslakları bilmelidirler ki, din, bir Vaz-ı İlâhidir, yeni ta'birle Allahın bir müessesesidir. Onun esas hükümlerinde hiç bir vakit değişiklik olamaz. Tenzilât ve tebdilât ile meydana getirilecek bir meslek, belki ahmakları celbedecek bir mezheb olur. Fakat müslümanlıkla bir alâkası bulunmaz. Medeniyetten bahsolundu mu, inkılâb prensiplerinden söz geçti mi: «Ya hep, ya hiç» diyorlar. Ezân-ı Muhammedinin aslına ırcâi dolayısıyla:

— Atatürkün prensipleri bozuluyor! diye az mı yaygara edildi?

Doğru yapılmamış bir hareketin düzeltilmesine tehammül edemiyen bu gayretkeşler, Allahın emir ve peygamberin tebliğ eylemiş olduğu hükümlerin değiştirilmesinde beis görmüyorlar.

Madem ki, Avrupa medeniyeti «Ya hep, ya hiç» imiş. Müslümanlık da böyledir. Ya ahkâmının hepsini tasdik ve tatbik etmeli, yâhud hiç biriyle alâkadar olmamalı, İslâm câmiasından çıkmalıdır. Ötesinden berisinden kırılmak ve beğenilmeyen hükümleri atılmak sûretiyle meydana getirilecek Müslümanlık, fıkradaki Kazvinlinin başsız, kuyruksuz, dişsiz ve pençesiz arslanı gibi olur ki; öyle bir arslan olamayacağı gibi öyle bir din ve müslümanlık da olamaz. Allah öyle bir arslan yaratmamış ve ba'zı ukalânın keyfine göre tesis edilecek bir din vaz'eylememiştir.

Hazret-i Mevlânâ kıssadan hisseye intikal ederek buyuruyor ki :

3001

ای برادر صبر کن بر درد نیش
تاری از نیش نفس گبر خویش

*Ey birâder sâbrkun ber derd-i niş,
Tâ rehâ ez niş-i nefis-i gebr-i hiş.*

«Birâder; iğne acısına sabret ki, kendi kâfir nefsinin iğnesi derdinden kurtulasın».

Yâni seyr ü sülûkte lüzumu olan mücahedeye tehammül eyle ki, nefsin emmârelikten yükselsin, sen de onun emri altında bulunmaktan ve şu mevhum varlık vehminden kurtulasın.

3002

کان گروهی که رهیدند از وجود
چرخ و مهر و ماه شان آرد سجود

*Kân gürûhî ki rehîden ez vücûd,
Çerh-u-mihr-û-mâh şân âred sücûd.*

«Varlık kaydından ve benlik vehminden kurtulmuş olanlara felek de, güneş de, ay da hürmet ve ta'zimde bulunur».

Varlıklarını, Hakkın Varlığında; irâdelerini Hakkın İrâdesinde ifnâ etmiş ve (Bekâ billâh) mertebesine yükselmiş olanlardaki varlık ve irâde, Hakkın olduğu için bütün mükevvênât o zâta münkâd olur.

3003

هر که مرد اندر تن او نفس گبر
مرا ورا فرمان برد خورشید و ابر

*Her ki mürd ender ten-i ô nefis-i gebr,
Mer orâ fermân burd hurşid-u-ebr.*

«Cismindeki kâfir nefsi ölmüş olana, Güneş de, bulut da itâat eder».

3004

چون دلت آموخت شمع افروختن
آفتاب اورا نیارد سوختن

*Çun dileş âmûht şem'efrûhten,
Âfitâb orâ neyâred sôhten.*

«Kalbi mum yakmasını öğrenmiş olanı Güneş yakmaz».

Yâni bir zâtin kalbindeki aşk-ı İlâhi ateşi parlar da o kalbi ve kalbı tenvir ederse onu Güneş değil, Cehennem de yakamaz.

Nitekim Cehennemin kıyâmette : «Ey mü'min geç. Senin nûrun benim ateşimi söndürüyor.» diyeceği bir Hadis-i Şerifte beyân buyurulmuş, o Hadise telmihen şöyle bir kıt'a nazmolunmuştur :

*Dûzâha girsem de yakmaz yâ Resûlullah beni,
Âşk-ı pâkin dilde pertev-âver-i imân iken.
Olmamıştı âşıkân âşüfte-i lâ'l-i lebin,
Lem'a-i ruhsâr-ı âlin sinede rahşân iken.*

Hazret-i Pir, Güneşin ehlullahâ zarar vermiyeceğini ve hizmetinde bulunacağını isbât için diyor ki :

3005

گفت حق در آفتاب منتجم
ذکر تراور کذا عن کهنهم

*Gôft Hak der âfitâb-i muntecim,
Zikr-i tezzâver kezâ an kehfihim.*

«Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Kerimde:»

نَزَّادُ عَنْ كَهْفِهِمْ

Yâni : «Güneş ashâb-ı Kehfin mağaralarını ziyâret ederdi¹⁸» buyurmuştur.

(18) Sûrei Kehf : 17.

Mevlânâ da bu beyt ile o kıssaya telmih eylemiştir.

Cenâb-ı Pîrin (Âftâb-ı müntecim) den maksadı: Kur'ân-ı Kerimdir. Çünkü o Kelâm-ı İlâhî'nin hakkâniyyeti Güneş gibi meydandadır. Sonra parça parça, âyet âyet, sûre sûre olarak lüzum görüldükçe 23 sene zarfında Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimize inzâl buyurulmuştur. -Bahis mevzûu olan Âyet, Sûre-i Kehftedir. (Ashâb-ı Kehf) denilen ve dinlerinden döndürülmek istenilen bir kaç mü'min hakkındadır ki, sayıları ve saklandıkları mağaranın mevkii ihtilâfıdır. Bunlar hakkında sarîh ma'lûmât verilmeyişi, hayatlarından sülâ eden Hristiyanlarda da kati ma'lûmât olmayışındandır. İsimleri: Yemlihâ, Mishnâ, Mekselinâ, Mernûş, Debernûş, Şâzenûş, Kefestatyûş diye sayılırsa da bu isimler mücmeunaleyh değildir. Köpekleri de onlarla berâber mağaraya girmişti ki, onun adının da Kitmîr olduğu söylenir. Cenâb-ı Hak, Peygamber-i Ekberine hitâben buyuruyor ki:

وَتَرَى الشَّمْسَ إِذَا طَلَعَتْ تَرَاوُرْعَنَ كَهْفِهِمْ
ذَاتَ الْيَمِينِ وَإِذَا غَرَبَتْ

Yâni: «Habibim; civarlarında bulunaydın, Güneş doğunca bunların mağarasına meylettiğini görürdün. Mağaranın sağ tarafından gurub ederken de onları makaslardı. (Yâni Güneş tulûda mağaralarının sağından, zevâlden sonra da solundan geçerek içindeki rutûbeti izâle ederdi.) Şu hâl (yâni Ashâb-ı Kehfin uykuda bulundukları halde yıllarca mahfuz kalmaları) Allahın kudreti âlâmetlerindendir. Allah bir kimseyi hidâyet ederse hidâyeti bulan odur ve bir kimseyi dalâlete düşürürse, o kimseyi irşâd edip doğru yola getirecek bir veliyi hiç bir vakit bulamazsın¹⁹».

Cenâb-ı Mevlânâ, bir iki beyt evvel «Varlık vehminden kurtulanlara felek de, Güneş de, Ay da hizmet eder» buyurmuştu. Bu sözü, Güneşin hergün ashâb-ı Kehf mağarasını ziyâretle hizmetlerinde bulunmasıyle te'kid eyledikten sonra diyor ki:

(19) Sûrei Kehf : 17.

خار حله لطف چون گل میشود
پیش حرنی کو سوی کلی رود

Hâr cümle lûtf çün gül mîşaved,
Piş-i cûzi ko suy-i külli reved.

«Gül cânibine giden bir cüz'inin karşısında, diken bile gül gibi letâfetten ibâret olur».

چیت تعظیم خدا افراشتن
خوشتن را خوار و خاکی داشتن

Çist ta'zim-i Hodâ efrâšten,
Hiştenrâ hôr-û-hâkî dâšten.

«Allahın ta'zimini yükseltmek nedir? Kendini hor, hakir, toprak gibi zelil tutmaktır».

چیت توحید خدا آموختن
خوشتن را پیش واحد سوختن

Çist tevhid-i Hodâ âmûhten,
Hiştenrâ piş-i vâhid sôhten.

«Allahın tevhidini öğrenmek nedir? Kendini Vâhid'in huzurunda yakmak ve ifnâ etmektir».

Allahı ta'zim ve tekbir etmek, kullar için farz olan bir borçtur. Fakat bu ta'zim yalnız Allah büyüktür denilmekle ifâ edilmiş olmaz. Kendi küçüklüğünü, kendi âcizliğini, kendi meskenetini kemâl-i ihlâs ile itiraf etmek ve bunu zevki bir dereceye getirmek lâzımdır. İşte o vakit ta'zim-i İlâhî ifâ edilmiş olur. Kezâ Allahın tevhidi, yâni bir olup, şerik ve naziri olmadığını öğrenmek de kendinin mevhum varlığını o Vâhid-i Hakiki huzurunda ifnâ etmektir. Yoksa Allâh'a karşı varlık iddiâsında bulunmak, ben yapıyorum, ben ediyorum gibi dâ'vâlara kalkışmak hakikatte tevhid değil, hafi ve mâ'nevî bir şirk olur.

گر همی خواهی که بفروزی چو روز
هستی همچون شب خود را بسوز

*Gerhemî hâhî ki bîfrûzî çu rûz,
Hesti-î hemçun şeb-î hodrâ bîsôz.*

«Eğer gündüz gibi aydınlanmak istersen gece gibi karanlık olan varlığını yak».

هستیت در هست آن هستی نواز
همچو مس در کیمیا اندر گداز

*Hestiyet der hestî an hestî nevâz,
Hemçu mis der kîmyâ ender gudâz.*

«Kendi varlığını, o varlık bahşeden Allahın varlığında, bakırın kimyâda eridiği gibi erit».

در من و ما سخت کردستی تو دست
هست این جمله خرابی از دو هست

*Der men-u-mâ sâht kerdestî tu dest,
Hêst in cümlê harâbî ez du hest.*

«Ey sâlik; sen (ben ve biz) demeye iyiden iyiye sarılmışsın. Fakat bilmiş ol ki, bu harablığın hepsi (iki varlıktan) ileri gelmektedir».

Burada iki varlıktan maksad: Allahın (Vücûd-i Vâcibî) ile Kulun (vücûd-i mümkün) idir. Bir kulun «Ben yaptım yâhud biz yaptık» demesi mümkün bir varlığın vâcib bir vücûda meydan okuması gibidir. İşte bütün harablıklar, bütün sapıklıklar, Vücûd-i İlâhî karşısında varlık iddiâsına kalkışmaktan ve Tevfik-ı İlâhî ile yapılan hareketleri kendi kuvvetimle yapıyorum sanmaktan ileri gelmektedir. Ne vakit bu zan ve vehm, zâil olur da hakikat, nazar-ı imân önünde tecellî ederse o harablıkların ve sapıklıkların hiç biri kalmaz.

Vahdet yolunda benlik ve senlik gibi ikiliğe delâlet eden fikirlerin en büyük dalâlet olduğunu anlatmak için Hazret-i Mevlâna buyuruyor ki :

شیر و گرگ و روبهی بهر شکار
رفته بودند از طلب در کوهسار

*Şîr-u-gürg-û-rûbehî behr-î şikâr,
Reftebûdend ez taleb der kûhsâr.*

«Arslan, kurd ve tilki, avlanmak için dağa çıkmışlardı».

تا بهشت همدگر ر صیدها
سخت بر بندند بار و قیدها

*Tâ be puşt-î hemdiğer ber sâydhâ,
Sâht ber bendênd bâr-u-kaydhâ.*

«Avları yakalayıp birbirinin sırtına yükletmek ve taşımak için yardım edeceklerdi».

هرسه با هم اندر آن صحرای ژرف
صیدها گیرند بسیار و شگرف

*Hersê bâhem ender an sahrâyı jerf,
Sâydhâ gîrênd bîsyâr-û-şigerf.*

«Üçü birlikte o geniş kırdâ bir çok av tutacaklardı».

گرچه دیشان شیر زرا ننگ بود
لیک کرد اکرام و همراهی نمود

*Gerçi zîşân şîr nerra nêng bûd,
Lîk kerd ikrâm-u-hemrâhî nûmûd.*

«Vâkıâ erkek bir arslan için kurd ve tilki ile arkadaşlık etmek ayıbdır. Lâkin arslan, onlara ikram olsun diye kendilerini yoldaşlığa kabul etti».

ایچنین شهر ز لشکر زحمتست
لیک مهره شد جماعت رحمتست

*İnçunin şehîrâ zileşker zahmetest,
Lîk hemreh şud camâat rahmetest.*

«Böyle bir pâdişah için asker, fazla kalabalıktan ibâretti. Lâkin (El-cemââtü rahmetün) Hadisine ittiba' etmek için onlara arkadaş oldu».

Şârihler diyorlar ki: Buradaki (şîr) den maksad: Hakikat ve ma'rifet arslanı olan veliyy-i kâmilidir. Kurd ve tilkiden murad ise: Hayvanlık sıfatından kurtulamamış sûfî insanlardır. Evliyâullah hazerâtı, ba'zan böyle hayvan sıfatlı insanlarla da berâber bulunurlar. Çünkü Hazret-i Peygamber Aleyhi ve Âlihî Salevâtullâhilekber Efendimiz: «Cemâat Allahın rahmetine sebebedir» buyurmuştur. Olur ki, cemâat arasında Allahın sevgili bir kulu bulunur. Onun yüzü suyu hürmetine diğerleri de Hakkın lutf u keremine nâil olurlar. Bundan dolayı cemâatle kılınan bir namaz, münferiden edâ edilenden 25 yâhud 28 derece yüksektir. Cum'a ve bayram namazlarının ancak cemâatle kılınmasındaki hikmet de budur.

ایچنین مهرا ز اختر ننگهاست
او میان اختران بهر سخاست

*İnçunin mehrâ zı ahter nêng-hâst,
Ô miyân-i ahterân behr-i sahâst.*

«Böyle bir (Ay) için (yıldızlar)la bulunmak ayıp sayılacak bir hâldir. Onun yıldızlar arasında bulunması cömerdliği dolayısıyledir».

Açık bir gecede fezâda görünen yıldızlar mavimsi ziyâları ile gök kubbesini aydınlatmaya çalışırken Kamer, ufkun üzerinden azametle tulû' eder ve yavaş yavaş yükselmeye başlar. Yükseldikçe nuru semâyı ve arzı tenvir eder. Diğer yıldızlar o nur feyezânı karşısında sönük kalır. Demek ki, Kamerin yıldızlar arasında görünmesi, nur cömerdliği etmek içinmiş. Ehlullah hazerâtının avâm-ı nâs arasında bulunması da tenevvüre müsteid bulunan kimseleri tenvir etmek üzere bir sehâvet göstermek içinmiş. Cenâb-ı Pîrin şu misâli, yâni kamerin cirmine ve nûruna nisbetle yıldızların küçük ve sönük kalması, bizim görüşümüz i'tihâriyledir. Yoksa semâ dâhilinde öyle parlak ve o kadar büyük yıldızlar vardır ki, bizim muhteşem Güneşimiz bile onların yanında ateş böceği gibi kalır. Onların bize öyle küçük görünmeleri arzımıza olan uzaklıkları dolayısıyledir.

امر شاورهم پیرا رسید
گرچه رأی نیست رأی را ندید

*Emr-ı şâvirhum peyamberrâ resîd,
Gerçi re'yî nîst rê'yêşrâ nedîd.*

«Peygamberin re'yi gibi hiç bir kimsede re'y olmamakla berâber Resûl-i Ekrem (S.A.V.) Hazretlerine onlarla müşâvere etme emri vârid olmuştur».

Cenâb-ı Pir bu beyt-i şerif ile Sûre-i Âl-i İmrândaki bir Âyete işâret ediyor :

Ma'lumdur ki, Uhud muhârebesinde bir hezîmet vukû' bulmuş, as-hâbın bir kısmı şaşkınlıkla Medîneye kadar koşmuştu. Sonra şu hareketleri dolayısıyla taraf-ı Risâletten kendilerine itâb buyurulmadı. Bil'âkî hüsnü muâmele edildi. O münâsebetle bu Âyet nâzil oldu :

فَمَا رَحِمَهُ مِنَ اللَّهِ
لَئِنْ لَمْ يَكُنْ فَطَا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَا نَفْضُوا مِنْ حَوْلِكَ
فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ
فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ

Yâni : «Allahın sana ihsan ettiği bir rahmetle onlara karşı mülâyim

davrandın. Eğer nobran ve sert yürekli (yâni nezâketsiz ve merhametsiz) bir adam olsaydın yanından savuşup dağılırlardı. İmdi ettikleri kusuru afvet ve onlar için Haktan mağfiret dile ve Dünyâya müteallik işlerde kendileriyle müşâverede bulun. Müşâvere ve karardan sonra da Allaha tevekkül ederek işe başla. Hakikaten Allah tevekkül edenleri sever²⁰.

Dünyâya müteallik işlerde eshâb ile müşâverede bulunması şu Âyet ile Hazret-i Peygambere emir buyuruluyor. Aleyhisselât Efendimiz, ekme-i mevcûdât, ve a'kal-i mahlûkât olduğu için re'y-i zâtisi de bütün insanların re'yinden yüksekti ve doğru idi. Ashâb ile müşâveresi kendisinin onlardan değil, onların re'y-i Peygamberiden müstefid olmaları içindi. Mevlânâ bir misâl irâd ediyor :

3019

در ترازو جو رفیق زر شدست
نی ازان که جو جو زر جوهر شدست
Der terâzû cev refîk-i zer şüdest,
Nî ezânkî cev çu zer cevher şüdest.

«Terâzide arpanın, altına arkadaş olması, yâni dirhem kefesine konulması, arpanın da altın gibi kıymetli bir cevher olmasından değildir».

Altın tartılırken ağırlığı belli olmak için dirhem kefesine arpa, buğday, çekirdek gibi şeyler koyarlar. Bunların altınla birlikte tartılmasından altının kıymeti eksilmediği gibi bunların da kıymetli olmaları lâzım gelmez. Bunun gibi evliyâullah hazarâtının aralarında bulunduğu bir cemiyetten hepsinin de velî olması icâbetmez. Altının arpa ile tartılmasından kıymeti eksilmediği gibi, avam arasında bulunmaktan da bir velînin ma'nevî şerefi azalmaz. Bir misâl daha :

3020

روح قالب را کنون همره شدست
مدتی سگت حارس در گه شدست
Rûh kâlîbrâ künun hemreh şüdest,
Müddetî seg hâris-i dergeh şüdest.

«Rûh şimdi kalıbın yoldaşdır. Köpek de bir müddet — eshâb-ı Kehfde olduğu gibi — mağara bekçiliği etmişti».

(20) Sûrei Âli İmran : 159.

İnsan denilen mâhiyyetin ruh ile cesedden müteşekkil olduğu ma'lumdur. Bugün yaşayan insanların ruhları kalıplarına mukârin. Fakat kalıp maddî, ruh ise mâ'nevî. Aradaki mukarenetten dolayı cesedin de ruh gibi mâ'nevî olamayacağı bedihî. Kezâ ashâb-ı Kehfin köpeği, efendileri mağaraya kaçtıkları vakit berâber gitmiş ve Kur'ânda beyân buyurulduğu üzere ayaklarını mağaranın medhaline uzatıp bekçilik etmişti. Bu bekçiliği ve efendilerine yoldaşlığı cihetiyle köpeğin insan olmasına imkân bulunmadığı gibi, arslanla ava çıkan kurd ve tilkinin de arslan olamayacağı tabii bir şeydir.

3021

چونکه رفتند این جماعت سوی کوه
در رکاب شیر یا فرو شکوه

Çunki reftend in camâet sûy-ı kûh,
Der rikâb-i şîr bâ ferr-û-şükûh.

«Bu cemâat, arslanın maiyyetinde heybet ü azametle dağa doğru gidince».

3022

گاو کوهی و بز و خرگوش زفت
یافتند و کار ایشان پیش رفت

Gâv-ı kûhî-vû-buz-û-hargôş-ı zeft,
Yâftend-û-kâr-ı îşân piş reft.

«Bir yaban sığırı, bir keçi ve iri bir tavşan avladılar. İşleri ileri gitti».

3023

هر که باشد در پی شیر حراب
کم نیاید روز و شب اورا کباب

Her ki bâşed der pey-i şîr-i hirâb,
Kem neyâyed rûz-û-şeb ôrâ kebâb.

«Her kim cengci bir arslanın izinde giderse gece gündüz ona kebab eksik olmaz».

چو زکۀ در بیشه آوردند شان
کشته و مجروح و اندر خون کشان

*Çû zikuh der bîşe âverdênd şan,
Kûşte-vû-mecrûh-u-ender hun keşân.*

«Vaktâki avları ölü ve yaralı olarak kanlar içinde sürükleye sürükleye ormana getirdiler».

گرگ و روبهرا طمع بود اندر آن
که رود قسمت بعدل خسروان

*Gürg-u-rûberâ tamâ' bud enderân,
Kî reved kismet beadl-i Husrevân.*

«Kurd ile tilki, avların pâdişahların adaleti üzere taksim edileceği tamainda idiler».

عکس طمع هر دو شان بر شیر زد
شیر دانست آن طمعهارا سند

*Aks-ı tâm-i herdu şan berşîr zed,
Şîr dânist an tam'hârâ sened.*

«Her ikisinin tamamı da arslana aksetti ve tama'larının sebebini anladı».

هر که باشد شیر اسرار و امیر
او بداند هر چه اندیشد ضمیر

*Herki bâşed şîr-ı esrâr-û-emîr,
Ô bidâned herçî endîşed zamîr.*

«Esrar arslanı ve mâ'nâ emîri olan bir zât, kalbin düşündüğü her şeyi bilir».

Hadis-i Şerifte: «Mü'minin firâsetinden sakının. Çünkü o Allahın nûriyle bakar ve görür» buyurulmuştur.

Urefâyı ümmetten Ebû Ya'kûb Sûsî bu Hadisin şerhinde: «Firâset sâhibi olan kâmil mü'minler, kalblerin casusudurlar. Sizin kalblerinize girerler ve sırlarınızdan haberdâr olurlar. Onlarla bir yerde bulununca sıdk ve ihlâs ile oturun» demiştir.

Hazret-i Mevlânâ da buyuruyor ki:

هین نگه دار ای دل اندیشه خو
دل ز اندیشه بدی در پیش او

*Hin nîgeh dâr ey dil-i endîşe-hô,
Dil z'endîşê-i bedî der pîş-i ô.*

«Ey düşünce tabiatlı gönül; yâni böyle düşünceli bir gönül sâhibi; öyle bir zâtin huzurunda kötü düşüncelerden kalbini muhafaza et».

داند او خورا همی داند خوش
در رخت خندد برای روی پوش

*Dâned ô harrâ hemîrâned hamuş,
Der ruhat handed berây-i rûy pûş.*

«O, senin kalbindekini bildiği halde sesini çıkarmaksızın eşeğini sürer, yâni sohbete devam eder, hattâ anladığını anlatmamak için senin yüzüne güler».

شیر چون دانست آن وسواسشان
وا نگفت و داشت آن دم پاسشان

*Şîr çun dânist an visvâs-ı şan,
Vâ negoft-û-dâşt an dem pâs-ı şan.*

«Arslan, kurd ile tilkinin tamâ'kâr düşüncesini anlamışken o anda meydana vurmadı».

3031

لیک باخود گفت بنمایم سزا
مر شمارا ای خسیان و گدا

*Lîk bâ hod gôft bunmâyem sezâ,
Mer şumârâ ey hasîsân-û-gedâ.*

«Lâkin kendi kendine dedi ki: Ey hasis dilenciler; ben size lâıyıkınızı gösteririm».

3032

مر شمارا بس نیامد رای من
ظلتان اینست در اعطای من

*Mer şumârâ bes neyâmed ray-ımen,
Zann-ı tân inêst der i'tây-ı men.*

«Benim re'yim ve edeceğim taksim size elvermiyor mu? Benim atâ ve ihsânım hakkında zannınız böyle mi idi?»

3033

ای عقول و رایتان از رای من
از عطاهای جهان آرای من

*Ey ükûl-û-rây-ı tân ez rây-ı men,
Ez atâhây-î cihan ârây-ı men.*

«Ey akılları ve re'yleri benim re'yimden, benim dünyâları süsleyen atâlarımdan zuhûr eylemiş olan kurd ile tilki».

3034

نقش بانقاش چه سکالد دیگر

چون سکالش اوش بخشید و خبر

*Nâkş banakkaş çı şikâled diger,
Çun şikâlış ôş bahşîd-u-haber.*

«Resim, ressamı nasıl anlayabilir ki, ona ta'yib eylemek ve haber almak kudretini veren ressamdır».

Burada arslan lisânından söylenilen sözler, Taraf-ı İlâhiden olan hitâblardır. Muhâtabları da Allâh'ı sû-i zanda bulunan kâfirler ve münâfıklardır. Nitekim aşağıdaki beytlerde bunu Hazret-i Mevlânâ da açıkça söylüyor :

3035

ایچنین ظن خسیانه بمن
مر شمارا بود ننگان زمن

*İnçünün zann-î hasîsâne bemen,
Mer şumârâ bûd nengân-î zemen.*

«Ey mevcûdiyyetlerinden zamanın utandığı küstahlar; bana karşı böyle kötü zanda bulunmak size mi kaldı?»

3036

ظالین بالله ظن السومرا
گر نبرم سر بود عین خطا

*Zannine billâhi zannes-sev'irâ,
Gêr nêburrem ser buved ayn-î hatâ.*

«Allaha karşı sû-i zanda bulunanların başını kesmezsem hatânın tâ kendisi olur».

Sûre-i Fetihdeki bir Âyete işâret olunuyor. Hicretin altıncı senesinde idi ki, Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz 1500 sahâbi ile umre yapmak, yâni Kâ'beyi ziyâret eylemek üzere Mekkeye müteveccihen yola çıkmıştı. Müşrikler ve münâfıklardan ba'zıları :

— Muhammed, evvelce harbetmiş olduğu Mekkelilerin arasına gidiyor, oradan sağ ve sâlim dönmeyecektir, demişler, Peygamber ile maiyetini muhafaza edemezmiş gibi, Allaha karşı bir sû-i zanda bulunmuşlardı. Sefer neticesinde meşhur (Hudeybiye musâlehası) yapıldı. Resûl Aleyhisselâm ile o seferde bulunan ashâb-ı kirâm sâlimen, hattâ muâhe-de dolayısıyla ganimen döndüler. O sırada nâzil olan Sûre-i Fetihte buyruldu ki :

emin olmamak lâzım geldiğini ihtâr etmektedir. Nitekim izah buyuruyor ki :

3039

مال دنیا شد تبسمهای حق

کرد مارا مست و مغرور و خلق

Mâl-ı dünya şud tebessumhây-ı Hak,

Kêrd mârâ mest-u-magrûr-û-halak.

«Dünyâ malı, Hakkın tebessümleridir ki, bizi sarhoş eder, aldattır ve eskitir».

3040

فقر و رنجوری بهست ای سند

کان تبسم دام خود را بر کند

Fakr-u-vancûrî bihistet ey sened,

Kan tebessum dâm-ı hodrâ ber kened.

«Fukarâlık ve hastalık ey sâlik; senin için servet ve sıhhatten efdaldir».

Çünkü o tebessüm altındaki tuzağı, bir gün meydana çıkarır ve tebessüme aldanan, o tuzağa tutulur.

«ARSLANIN KURDU İMTİHAN ETMESİ VE: EY KURD;
BU AVI ARAMIZDA TAKSİM ET DEMESİ»

3041

گفت شیر ای گرگ این را بخش کن

معدلت را نوکن ای گرگ کهن

Gôft şîr ey gûrg inrâ bâhş kun,

Ma'deletrâ nevkun ey gûrg-î kûhun.

«Arslan dedi ki: Ey eski ve tecrübeli kurd; bu avı aramızda taksim ederek yeni bir adâlet göster».

1421

اَوْ يُعَذِّبُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ
الظَّالِمِينَ بِاللَّهِ ظَنُّ السَّوْءِ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ وَغَضِبَ اللَّهُ
عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا

Yâni: «Erkek ve kadın münâfıklarla müşrik ve müşrikeleri muazzeb kılmak için Allah, mü'minlerin kalbine bir sükunet ve huzur verdi. O münâfık ve müşrikler ki, Allaha sû-i zan ediyorlardı. Asıl felâket onların başına gelecek ve bir dâire gibi boyunlarına geçecektir. Allah onlara gazab etmiş ve onlar için Cehennemini hazırlamıştır. O cehennem ne kadar kötü bir yerdir²¹».

Yine arslan ağzından deniliyor ki :

3037

وا رهام چرخ را از ننگتان

تا بماند در جهان این داستان

Vâ rehânem çêrhrâ ez neng-ı tân,

Tâ bımâned der cihân in dâstân.

«Feleği sizin varlığınız aybından kurtarayım da bu vak'a dünyâda destan olup kalsın».

3038

شیر با این فکر میزد خنده فاش

بر تبسمهای شیر ایمن مباش

Şîr bâ in fikr mîzed hande fâş,

Ber tebessûmhây-ı şîr eymen mebâş.

«Arslan bu fikir ile sûretâ gülüyordu. Ey insan; arslanın gülümsemesine emîn olma».

Arslanın gülmesi, dişlerini göstermesi demektir. İkinci mısra' Cenâb-ı Pirin bir nasihatidir ki, Allahın rahmetinden nevmid ve azabından

(21) Sûrei Feth : 6.

نائب من باش در قسمت گری
تا بدید آید که تو چه گوهری

*Nâib-i menbâş der kismetgerî,
Tâ bedîd âyed ki tô çî gevherî.*

«Taksim işinde benim vekîlim ol da senin ne cevher olduğun meydana çıksın».

گفت ای شه گاو وحشی بخش تست
آن بزرگ و تو بزرگ و زفت و چست

*Gôft ey şeh gâv-ı vahşî bahşî tust,
An büzurk-û-tu büzurk-û-zeft-u-çust.*

«Kurd dedi ki: Şâhım; yaban sığırı senin payındır. O büyüktür, sen de büyük ve gövdelisin. Binâenaleyh o sana lâyıktır».

بز مرا که بز میانهست و وسط
روها خرگوش بستان بی غلط

*Büz merâ kî büz miyânest-û-veset,
Rûbehâ hargôş bistan bîgalat.*

«Keçi benim hissemidir ki, orta vücûdludur. Ey tilki sen de yanılmaksızın tavşanı al».

شیر گفت ای گرگ چون گفتی بگو
چونکه من باشم تو گویی ما و تو

*Şîr gôft ey gûrg çun goftî bigô,
Çunki men bâşem tu gôyi mâ-vü-tû.*

«Arslan dedi ki, ey kurd; ne dedin? Bir daha söyle bakayım. Ben burada iken, ben ve sen demeye cesâret ediyorsun hâ?»

گرگ خود چه سک بود کو خویش دید
پیش چون من شیر بی مثل و بدید

*Gûrg hod çî sek buved kô hîş دید,
Piş-ı çun men şîr-ı bîmisl-û-nedîd.*

«Kurd ne köpek oluyor ki, benim gibi emsâlsiz bir arslan karşısında kendisini var görebiliyor?»

گفت پیش آ ای خری که خود خرید
پیش آمد پنجه زد اورا درید

*Gôft piş â êy har kî hod harîd,
Pişêş âmed pençe zed ôrâ derîd.*

«Ey eşekliği kendi satın alan eşek, ileri gel! dedi. Kurd yaklaşıncı bir pençe vurdu ve onu parçaladı».

چون ندیدش مغز و تدبیر رشید
در سیاست پوستش از سر کشید

*Çun nedîdeş magz-u-tedbir-i reşîd,
Der siyâset pöstêş ez ser keşîd.*

«Arslan, kurdda beyin ve rûşd ü sedâd tedbiri görmeyince ona siyâset ederek derisini başından sıyırdı».

گفت چون دید منت از خود نبرد
اینچنین جارا باید زار مرد

*Gôft çun دید-î menet ez hod neburd,
Înçunîn canrâ bâyed zâr murd.*

«Dedi ki: Mâdem ki beni görmek ve karşımda bulunmak, sana kendiliğini unutturmadi. Böyle bir cana inliyerek ölmek gerektir».

چون نبودی فانی اندر پیش من
واجب آمد مرا گردن زدن

Çun nebûdî fânî ender piş-i men,
Vâcib âmed mer turâ gerden zeden.

«Benim huzurumda fânî olmadığın için senin boynunu vurmak lâzım geldi».

کل شیء هالک جز وجه او
چون نه در وجه او هستی محو

Küllü şeyin hâlikün cuz veçh-i Ô,
Çun neî der veçh-i Ô hestî mecô.

«Allah'ın vechinden başka her şey hâliktir. Sen onun vechinde de-ğilsen varlık arama».

(طس) Sûresinde işâret ediliyor ki :

كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

Yâni : «Mahlûkât nâmına ne varsa hepsi de hâliktir, fânidir. Ancak, Allahın vechi yâni zâtî müstesnâdır. Hükm ve kaza onundur. Ey insanlar; siz de ona ric'at ve avdet edeceksiniz²²».

Bu Âyet-i Celilede lâtif bir nükte vardır. (Hâlik) buyurulmuş da (yehlikû) diye cümle-i fi'iliyye hâlinde irâd olunmamıştır. Cümle-i ismiyyeler devam ve sebâta delâlet eder. Bu, o demektir ki, bütün mevcûdât, el'ân hakikî varlıkla mevcut değildir. Nitekim Cüneyd-i Bağdâdî (Kuddise sirruhû) «Allah vardı. Onunla berâber hiç bir şey yoktu.» Hadîsini işitince (El'an Kemâkân) yâni : «Hâlâ da öyle» diyerek Vücûd-i Hakikî ile ancak Allahın muttasıf olduğuna, mevcûdât-ı sâirenin varlıklarının Vücûd-i Hakkın aksinden ibâret bulunduğuna işâret etmiştir. Molla Câmi (Kuddise sirruhû) da aynı meâlde olmak üzere :

(22) Sûrei Kasas : 88.

«O güzellik ma'deni olan Allah vardı. Cihânın nâm ve nişânı yoktu. Eğer bu sırrı ârif isen o varlıkla o yokluk, hâlâ da öyledir.» demiştir.

Cenâb-ı Pîrin bu beytinde diğer bir telmih vardır. Arablarda, himâyesine ilticâ edilen biri : (Ente alâ vechî) dedi mi, mürâcaat eden, onun, mahmisi olur ve tecâvüzlerden, taarruzlardan kurtulur. Demek ki, hestî-i mevhumdan kurtulmak için Hakkın Vücûd-i Hakkânisinde fânî olmak ve onun Vech-i Bâkisi, yâni Zât-i Lâyezâl'i himâyesinde bulunmak lâzım geliyormuş. Aks-i takdirde Kahr-i İlâhî arslanının pençesi, kurda yaptığı gibi adamın derisini yüzüp başından çekiverir. Nitekim Hazret-i Mevlânâ Lisân-ı İlâhiden haber veriyor :

هرچه اندر وجه ما باشد فنا
کل شیء هالک نبود جزا

Herçı ender veçh-i mâ bâşed fenâ,
Küllü şey-in hâlikün nebved cezâ.

«Her kim bizim vechimizde fenâ bulursa "helâk olmak" onun cezâsı olmaz».

Vech-i Bâkî himâyesinde bekâ bulur.

زانکه در الاست او از لا گذشت
هرکه در الاست او فانی نگشت

Zânki der illâst Ô ez lâ güzest,
Her ki der illâst Ô fânî negeşt.

«Çünkü o (lâ)dan geçmiş (illâ)da makam kılmıştır. Makamı (illâ) olanlar ise fânî olmazlar».

Kelime-i Tevhîd denen (لا اله الا الله) cümle-i şerifesi, nefy ile isbâtta ibârettir. (لا اله) ile, Allahtan başka âlihe-i bâtıla inkâr edilir. (لا اله الا الله) ile Hakkın varlığı ve birliği tasdik ve isbat olunur. (لا اله الا الله) diyenlerin bir kısmı (لا اله) derekesinde kalır, ba'zıları ise; (لا اله الا الله) derecesine yükselir. Hakikatte yalnız bâtil ma'budları değil, kendi de dâhil olduğu hâlde Haktan başka her şeyi nefyeder.

Mâsivânın nefyidir tevhîdde isbât-ı Hak,
Dâhil-i âğûş-i lâ'da şehîd-i illâ yatar.

İşte (illâ makamı) budur ve burada olan, vech-i bâkiye sığınmış, mahv ü müstehlek olmaktan onun himâyesiyle kurtulmuş olur. (Lâ'da kalmış olanların ve eneîyyet-i îlâhiyye karşısında ben, sen gibi varlık da'vâsına kalkışanların sonundan korkulur.

3054

هر که بر در او من و ما می‌زند
رد بابت او و بر لا می‌تند

*Her ki ber der ô men-û-mâ-mîzened,
Redd-ı bâbest ô vu ber lâ mîtened.*

«Her kim Hak kapısında (Ben) ve (Biz) diyecek olursa o kimse (lâ) vâdisinde dönüp dolaşıyor demektir. Öyle olanlar, dost kapısından kovulur».

«O KİMSENİN KISSASI BEY'ANINDADIR Kİ: YÂRİN KAPISINI ÇALDI. YÂR, İÇERİDEN: KİM O? DİYE SESLENDİ. KAPIYI ÇALAN: BENİM, CEVÂBINI VERİNCE YÂRİ: MÂDEM Kİ SENSİN, KAPIYI AÇAMAM. YÂRÂNIMDAN BENLİK MERTEBESİNDE KALMIŞ KİMSE TANIMİYORUM DEDİ.»

Hadis kitaplarında (Masâbih)de Câbir (Radiyallâhü anh) den rivâyet olunur ki: Nebiyy-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellemîn hücresi kapısına gittim, kapıyı çaldım. Kim o? dedi. Benim! cevâbını verdim. Benim (Ben) deyişimden hoşlanmamış gibi ben, ben! buyurdu.

Mesâbihin şerhi olan (Tenvir)de bu Hadis için şu izâhât vardır: Yâni Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz Câbir'in (Ben) lâfzını söylemesine râzî olmadı. Çünkü (Ben) lâfzında benlik, yâni kibr ve azamet vardır.

Hazret-i Mevlânâ bu rivâyeti bir kıssa sûretinde naklediyor ve tasavvufi bir lisanla izâh buyuruyor:

3055

آن یکی آمد در یاری زد
گفت یارش کیستی ای معتمد

*An yeki âmed der-î yârî bized,
Gôft yâreş kistî ey mû'temed.*

«Biri gelip yârin kapısını çaldı. Yâri içeriden: Ey kendisine i'timâd edilen; kimsin diye sordu».

3056

گفت من، گفتش برو هنگام نیست
بر چنین خوانی مقام خام نیست

*Gôft men, gofteş birev hengâm nîst,
Ber çunin huvâni mâkâm-ı ham nîst.*

«Kapıyı çalan; Benim! deyince yâri: Git, senin için içeriye girme zamânı değildir. Böyle bir mâ'nevî ni'metler sofrasında ham ervâha yer yoktur cevâbını verdi».

3057

خامرا جز آتش شجر و فراق
کی زد کی وارها ند از نفاق

*Hamra cuz âtêş-i hicrân-û-firâk,
Key pezed, key vârehâned ez nifâk.*

«Pişmemiş, yâni kemâle ermemiş olanı hicran ve firak ateşinden başka hangi vâsita pişkinleştirir ve onu mâ'nevî nifaktan kurtarabilir».

3058

رفت آن مسکین و سالی در سفر
در فراق دوست سوزید از شرر

*Rêft an miskin-u-sâli dersefer,
Der firâk-i döst sôzid ez şerer.*

«O zavallı kapıdan döndü ve bir sene seferde bulunup yârin firâk ve ıstıyâkı kıvılcımlarıyla tutuştu, yandı».

نخنه گشت آن سوخته بس باز گشت
باز گرد خانه انباز گشت

*Puhte gešt ân sôhtê pes bâz gešt,
Bâz gird-î hâne-î enbâz gešt.*

«O yanık âşık, pişkinleşti ve geri döndü. Tekrar yârin hânesi tarafına geldi».

خلقه زد بر در بصد ترس و ادب
تا بجهد بی ادب لفظی زلب

*Halka zed ber der besad ters-û-edeb,
Ta bineched bi edeb lafzî zaleb.*

«Dudağından terbiyesizce bir söz fırlamasın diye yüz korku ve edeb ile kapının halkasını vurdu».

بانگ زد یارش که بر در کیست آن
گفت بر در هم تویی ای دلستان

*Bâng zed yâreş ki berder kîst ân,
Gôft berder hem tuyî ey dil-sitân.*

«Yâri: Kapıda olan kimdir? diye sorunca: Ey gönlümü almış olan; kapıdaki de (Sen) sin cevâbını verdi».

گفت اکنون چون منی ای من در آ
نیست گنجایی دو من را در سرا

*Gôft eknun çun menî ey men der â,
Nîst guncâyî du menrâ der serâ.*

«Yâri de: Mâdemki şimdi benim gibisin, ey benden ibâret olan! İçeri gir. Ev içine iki (Ben) sığmaz dedi».

Mükerreren söylenildi ki vücûd, yâni varlık (vâcib) ve (mümkün) olmak üzere ikidir. Vücûd-i vâcib: Hakkın varlığı. Vücûd-i mümkün: Halkın varlığıdır ki, Hak'kın varlığıyla ve onun var etmesiyle kâimdir. Şu hâlde birincisi: Hakikî bir vücud, ikincisi: İzâfî, i'tibârî, vehmî bir vücuddur. Âdetâ güneşe nisbetle gölge, denize nisbetle dalga gibidir. İkincisinden birincisine geçilmek için o vehmî ve izâfî varlıktan geçmek lâzımdır. Dalganın deniz varlığına kavuşması için dalgalıktan kurtulması, yâni varlıktan ve hareketten kalması gerektir. O da, (Ben) diyecek yerde (Sen) demekle ve bunu zevk edinerek söyleyebilmekle mümkün olur.

*Zuhûr ile beni mevcûd gösterensin sen,
O halde varlık olur mu kulunda; sensin sen.*

İşte Cenâb-ı Pirin (yâr) dediği ma'sûk-i hakikî olan Allâhü Teâlâ; O'nun hânesi de: Allahın bârigâh-ı azamet ü vahdetidir. Kapıyı çalan âşık: Sâlik ilallah olan dervîştir. Sâlik; Vahdethâne-i İlâhînin kapısını çalıyor, fakat (kim o?) suâline «Ben» demek gafletini ve hamlığını gösteriyor. Yabancı biri, bir evin harîmi dahiline giremez. Ben diyen dervîşin yabancılığı: Allaha karşı benlik tevehhümünde bulunmasıdır. Binaenaleyh ona lisân-ı hâl ile:

*Bârgâh-i azamet perver-i lâhûtiye,
Pây-ı hâdis giremez, mahv-i kadîm isterler.*

deniliyor. Dervîş dönüyor, ayrılık ateşiyle tutuşup yanıyor. Hamlığı pişkinliğe tahavvül ediyor. İkinci gelişindeki kim o? suâline (Sensin) cevâbını verebiliyor. O vakit de içeri gir iltifâtını görüyor. Cehennemün üstündeki (Sîrât) ı ta'rif için «Kıldan ince, kılıçdan keskin» denilmiştir. Vahdet yolu ondan daha ince ve daha keskindir. O kadar ki, o yolda iğne ucu kadar ikiliğe tehammül yoktur.

Bahsedilen rivâyette adı geçen Câbir bin Abdillâh bin Harâm; Ensâr-ı Kirâmdandır. Babası da, kendisi de Akebe biatinde bulunanlardan. Pederî. Uhud muhârebesinde şehid olmuş, kendisi Resûl-i Ekremle 10 gazvede bulunmuştur. Fazla Hadis rivâyet eyleyen ve Resûlullâhın iltifâtına mazhar olan şehâbedendir. Hicretin 77 yâhud 78 târihlerinde Medinede vefât etmiş, cenâze namazı Hazret-i Osmânın oğlu olup o sırada Emel'ler tarafından Medine vâlisi bulunan (Eban) tarafından kılınmıştır.

Hazret-i Mevlânâ bahse devanla diyor ki:

نیست سوزن را سر رشته دو تا
چونکه یکتایی درین سوزن در آ

Nist sozenrâ ser-i rişte-i du tâ,
Çunki yektâyî derin sôzen der â.

«İğneye iki katlı iplik başı giremez. Sen bir katlı isen bu iğneye gir».

رشته را با سوزن آمد ارتباط
نیست درخور باجل سم الحباط

Riştêrâ bâ sôzen âmed irtibât,
Nist derhor bâcemel semmul-hiyât.

«İpliğin iğneye irtibâtı vardır. Fakat iğne deliği ile (cemel)in münâsebeti yoktur».

Cenâb-ı Pîr bu beyt ile :

لَا تُفْتَحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ
الْجَنَّةَ حَتَّى يَسْلُجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ

Yâni: «Kâfirler için semâ kapıları açılmaz ve cemel iğne deliğine girinceye kadar onlar cennete giremez²³» Âyet-i Kerimesine telmih ediyor.

Bu Âyet-i Kerimeden evvelce de bahs olunmuş ve (cemel) kelimesini kalın halat ma'nâsına alanlar olduğu da söylenilmişti.

Nazm-ı Celilin türkçe şivesine göre meâli şöyledir: «Deve yâhut kalın halat, dikiş iğnesinin gözüne girerse kâfirler de cennete girer».

Hazret-i Mevlânâ, cemeli deve ma'nâsına göre tefsir ediyor ve «Ey sâlik; ipliğin iğneye irtibâtı vardır, yâni ince bir iplik iğne gözünden geçer. Lâkin koskoca bir deve ile iğne gözü arasında hiç bir münâsebet yoktur» diyor. Bununla da deve gibi iri ve kinci bir nefis ile iğne gözü.

(23) Sûrei Âraf : 40.

kadar ince olan vahdet yoluna gidilmez. Onu inceltmeli, tek katlı iplik hâline getirmeli; bunun için de mücâhede etmek lâzımdır diyor. Nitekim izah ediyor :

کی شود باریک هستی جل
جز بمقراض ریاضات و عمل

Key şevêd bârîk hestîyi cemel,
Cüz bemîkrâd-i riyâdât-û-amel.

«Devenin vücûdu riyâzât ve mücâhedât makasından başka bir şeyle nasıl incelir?»

وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَسْلُجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ

Nazm-ı Celilinin meâli, şâirler için nükte sermâyesi olmuştur. Bir arab şâirin bir beytini bizim Fuzûlî :

Benim bu çektiğim derdi bâirin başına koysan,
Çıkar kâfir cehennemden, güler ehl-i azâb oynar.

beytiyle ifâde etmiş ve : Benim çektiğim bu aşk derdini deveye yükletsen ağırlığından o kadar zayıflar ki, iplik gibi olur da iğnenin gözünden geçer. O vakit kâfir cehennemden çıkar, azâb ehli olanlar da: Kurtulduk diye sevinirler ve gülüp oynarlar. Demek istemiştir.

دست حق باید مرا آرا ای فلان
کو بود بر مرمر عالی کن فکان

Dest-ı Hak bâyed mer ânra ey fulân,
Ko buved ber her muhâlî kün fekan.

«Ona, yâni deve gibi olan, nefsin ve benliğin eriyip incelmeye ve iğne gözünden geçmesi için, Allah'ın yed-i kudreti lâzımdır. Allah, muhal zannedilen her şeyin imkâna gelmesine kâdirdir. O, (Kün) yâni (ol!) deyince, dilediği şey derhal olur».

(24) Sûrei Âraf : 40.

Şeyh'ül-Ekber (Kuddise sirruhu) gibi ba'zı büyükler, Cehennem azabının muayyen bir müddet sonra zevka tebeddül edeceğini, cehennemdekilerin, ateş içinde iken denizdeki balıklar gibi olacağını keşfen söylemişlerdir. Allahü â'lem bimurâdihi Hazret-i Mevlânânın da: (Allah her şeye kâdirdir) demesi, devenin iğne gözünden geçmesi gayr-i mümkün görünürken Cenâb-ı Hakk dilediği takdirde deveyi oradan geçirir ve Cehennemi kâfirler için Cennet haline getirir işâretinde bulunduğu anlaşılır gibi oluyor.

3067

هر محال از دست او ممکن شود

هر حرون از یم او ساکن شود

Her muhâl ez dest-ı ô mümkün şevad,

Her harûn ez bîm-ı ô sâkın şevad.

«Hakkın eliyle her muhâl, mümkün ve her azgın sâkın olur».

3068

اکه و ابرس چه باشد مرده نیز

زنده گردد از فسون آن عزیز

Ekmeş-û-ebras çı bâşed, murde niz,

Zinde gerded ez fusûn-î an aziz.

«Körlerin gözlerinin açılması, bedeni benekli ve yamalı olanların iyi olması ne demek? Ölü bile o aziz-i muktedir Allahın nefhiyle dirilir».

3069

وان عدم کنز مرده مرده تر بود

در کف ایجاد او مضطر بود

Van adem kiz murde murdêtêrbûd,

Der keş-î icâd-ı ô muztâr bûd.

«Ölüden daha ölü bulunan Âdem, Allahın yed-i icâdına müsahhar-
dır».

Yokken onun irâdesiyle var oluverir.

3070

کل يوم هو في شأن بخوان

مر اورا بی کاو و بی فعلی مدان

Külle yevmin Hûve fi şe'nin bîhân,

Mer orâ bikâr-u-bî fi'li medân.

Sûre-i Rahmândaki :

يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ

Yâni : «Gökte ve yerde olanlar, O'ndan talebde bulunur. Cenâb-ı Hak her gün iştedir. Âyetini oku da Allahı işsiz, güçsüz bilme²⁵».

Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz bu Âyet-i Kerimeyi tilâvet buyurdıklarında : «Yâ Resûlullah; o şe'n, o iş, o güç nedir?» diye sormuşlar. Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri de : «Günahları mağfiret etmek, hüznleri feraha tebdil eylemek, bir kavmi yükseltip başkalarını alçaltmak Şuûn-i İlâhiyye cümlesindendir.» buyurmuş.

Süfyan bin Üyeyneden rivâyet ediliyor ki : Allahın indinde dehr, yâni zaman iki günden ibârettir ki, biri Dünyâ, biri Âhirettir. Dünyadaki şe'n-i İlâhi : Emir, nehiy, ihyâ, imâte, i'tâ, meni', izlâl gibi şeylerdir.

Âhiretteki Şe'n-i Rabbâni ise : Süâl, hisâb, sevab, ikab, misilli şeylerdir. Fakat muhakkıkın-i sofiiyyeye göre : (Küllü yevm)deki (yevm) başlangıcı ve sonu olmayan, mâzî, hâl, istikbâl gibi kaydlar altına girmeyen (ân-ı dâim), şe'n ise (tecellî) ma'nâsınadır. Bu ma'nâlara nazaran Âyetin meâli : «Allah, her ân başka bir tecellî ile mütecellidir» demek olur. Tecelliyât-ı İlâhiyyede tenâhî ve tekerrür yoktur. Dâimî sûrette her isti'dâda göre ayrı ayrı tecellî vuku' bulur. Nitekim denilmiştir ki : «Allah bir sûrete iki def'a tecelli etmediği gibi, iki sûrete bir tecellide bulunmaz».

Hazret-i Mevlânâ, Şuûnât-ı İlâhiyyeyi bizim gibilere anlatmak için buyuruyor ki :

کترین کارش بهر روز آن بود
کو سه لشکر را روانه میکند

*Kemterin kâreş beher ruz an buved,
Ko sê leşşarrâ revâne mîkuned.*

«Şuûnâtının en hafifî her gün üç ordu sevk etmesidir».

لشکری ز اصلاب سوی امهات
بهر آن تا در رحم روید نبات

*Leşkerî z'âslâb sûy-i ümmehât,
Behr-ı an tâ der rahim rûyed nebât.*

«O üç ordunun biri: Rahimlerde nebât-ı hayât yetişsin diye babaların belinden analara sevk edilen nutfelerdir».

لشکری ز ارحام سوی خاکدان
تا ز نر و ماده پر گردد جهان

*Leşkerî z'erhâm sûy-i hâkdân,
Tâ zı nerr-û-mâde pur gerded cihân.*

«İkinci bir ordu: Dünyâ'nın erkek ve dişi ile dolması için rahimlerden cihâna sevk edilen çocuklar ve yavrulardır».

لشکری از خاک زان سوی اجل
تا بیند هر کسی حسن عمل

*Leşkerî ezhâk zan sûy-i ecel,
Tâ bibîned herkesî husn-î amel.*

«Üçüncü bir ordu da: Amellerinin mükâfât ve mücâzâtını âhirette görsünler diye dünyâdan ukbâyâ gönderilenlerdir».

این سخن پایان ندارد همین بتاز
سوی آن دو یار پاک پاکباز

*İnsuhan pâyan nedâred hin bitâz,
Sûy-ı an dû yâr-ı pâk-î pâk-bâz.*

«Bu sözün yânî şuûnât-ı İlâhiyyenin sonu gelmez. Bunu bırak da hikâyesine başlanılmış olan o afif iki dostun tarafına koş».

Yânî fıkranın alt tarafını söyle.

«BEN'İM DEMİŞ OLAN O KÂİLİN PEŞİMAN OLMASI. İSTİĞFÂR İÇİN BİR SENE RİYÂZET ÇEKMESİ. SONRA HÂNE-İ DİLDÂRIN KAPISINA DÖNMESİ, EV SÂHİBİNİN: KAPIDAKİ KİM? SÜÂLINE: KAPIDAKİ DE SENSİN, CEVÂBINI VERMESİ».

گفت یارش اندر آ ای جمله من
نی مخالف چون کل و خار چمن

*Gôft yâreş ender â ey cümle men,
Nî muhâlif çün gül-û-hâr-î çimen*

Âşıkın: Kapıdaki de sensin, demesi üzerine: «Yâri dedi ki: Ey bütün Ben'den ibâret olan ve çemendeki gül ile diken gibi muhâlif bulunmayan, içeri gir».

رشته یکتا شد غلط کم شو کنون
گر دو تا بینی حروف کاف و نون

*Rişte yektâ şud galat kem şev künun,
Ger du tâ bîni hurûf-î kâf-u-nûn.*

«İplik tek katlı oldu. Sen yanlış görme. (Kâf) ve Nun) harflerini iki katlı görürsen galata düşmüş olursun».

Hazret-i Mevlânâ bu beyt ile âşık ve ma'sûk arasında mâ'nevî bir

ittihad bulunduğunu, çünkü âşıkın ma'sûkunda fâni olduğu cihetle, ortada ma'suktan başkası kalmadığını beyân ediyor. Buna misâl olmak üzere de (كن) kelimesini teşkil eden (ك) ve (ن) harfleri sûretâ iki olduğu hâlde, o ikilikten bir ma'nâ zuhura geldiğini anlatıyor. Bahsi tavzih için bir misâl daha getiriyor :

3078

پس دو تا باید کنند اندر صور
گرچه یکتا باشد آن دو در اثر

*Pes du tâ bâyed kemend ender suver,
Gerçi yektâ bâşed an dû der eser.*

«Te'sir i'tibâriyle iki katlı olmakla berâber kemendin sûretâ iki katlı olması lâzımdır».

Bir yere çıkmak, bir şeyi bağlayıp çekmek için atılan kemendler, tek katlı bir iptir. Bunlar ilmek yapılmak sûretiyle iki kat olarak kullanılır. Fakat o iki katlı ip bir iş görür, yâni çıkılmak istenen yere çıkarır, çekilmek arzu edilen şeyi bağlayıp çeker. O hâlde sûret i'tibâriyle iki katlı olan o kemend, ma'nâ i'tibâriyle tek katlı demek olur.

3079

گر دو پا گر چار پا ره را برد
همچو مقراض دو تا یکتا برد

*Ger du pâ ger çâr pâ reh râ bered,
Hemçu mikrâd-i du tâ yektâ bured.*

«İki ayak olsun, dört ayak olsun yol alır. İki ağızlı makasın da kesmesi birdir».

İki ve dört ayaklı mahlûkât vardır. Ayaklar böyle müteaddid bulunmakla berâber gördükleri iş birdir. Yâni iki ayak da, dört ayak da insanı ve hayvanı yürütür. Kezâ makas iki ağızlıdır. Lâkin o iki ağızın gördüğü iş birdir ki, kesmekten ibârettir.

3080

آن دو همبازان کازررا بین
هست در ظاهر خلافی زان و زین

*An du hambâzân-ı gâzurra bibin,
Hêst der zâhir hilâfi zân-u-zîn.*

«Ortak ve birlikte çalışan iki çamaşır yıkayıcının hâline dikkat et. İkisinin gördüğü iş sûretâ aykırıdır».

3081

آن یکی کرباس را در آب زد
وان دیگر همباز خشکس میکند

*Ân yekî kerpâsrâ der âb zed,
Vân dige hambâz huşkeş mîküned.*

«Çamaşırcılardan biri çamaşırı ıslatır, arkadaşı ise ıslak çamaşırı kurutur».

3082

باز او آن خشک را تر میکند
گویا استیزه بر ضد می تند

*Bâz ô an hûşkrâ ter mîküned,
Gôyiyâ istîze ber zîd mîtened.*

«Öbürü arkadaşının zıddına hareket ediyormuş gibi kurumuş çamaşırı tekrar ıslatır».

3083

لیک این دو ضد استیزه نما
یک دل و یک کار باشد در رضا

*Lîk indü zîdd-ı istîze-numâ,
Yek dîl-û-yek kâr bâşed der rızâ.*

«Lâkin mücadeleyi andıran bu zîd iki hareket, çamaşır sâhibini râzı etmek, yâni çamaşırları iyice temizlemek için yapılan bir iştir».

هر نبی و هر ولی را مسلک است
لیک تا حق می برد جمله یک است

*Her nebîy-û-her velirâ meslekist,
Lîk tâhak mî bered cümlê yekist.*

«Enbiyâ ve evliyâdan her birinin ayrı mesleki vardır. Fakat o meslekler, sâliklerini Hakka götürdükleri için hepsi de birdir».

لَيْكَ الرَّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ

Yâni : «Şu peygamberlerin ba'zılarını ba'zılarından efdal kıldık²⁶». Âyet-i Kerimesi mucibince peygamberler arasında derece i'tibâriyle fark vardır. Kimi başlı başına şerîât ve kitab sâhibidir. Mûsâ, Îsâ ve Muhammed Aleyhimüssalâtü Vesselâm gibi. Kimi kendisinden evvelki peygamberin şeriatine tâbî' ve onu müeyyiddir. Mûsâdan sonraki Benî İsrâîl peygamberleri gibi. İslâm ulemâsının da şeriat-i Muhammediyyeye tâbî' olup onu te'yid etmekte enbiyâ-yı Benî İsrâîl gibi olduklarına dâir bir Hadîs-i Şerîf vardır. Şu fâdiliyyet ve mefdûliyyet ile meşreb ve neş'e tehâlûfû sûret-i zâhirede bir fark gibi görünür. Öyle olmakla berâber :

لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ

Nazm-ı Celili icâbınca da aralarında ayrılık, gayrılık yoktur. Çünkü gerek tâbî', gerek metbu' her peygamber ümmetine mekârim-i ahlâk öğretir ve Allahın kullarını Allah'a götürmeye çalışır. Bu i'tibâr ile hepsi birdir. Enbiyâ vârisi bulunan evliyâ da böyledir. Onların da meşrep ve neş'e i'tibâriyle tarikat ve âyinlerinde sûretâ başkalık bulunsâ bile hakikatte hepsi de «Allah» der ve «Allah» dedirir.

Hazret-i Mevlânâ şu hakikatleri beyân ettikten sonra söyleyeni, dinleyenin dikkati söylettiğini, dinleyenler gaflet uykusuna dalacak olurlarsa, söyleyenin de şevki kırılıp söyleyemeyeceğini anlatmak için diyor ki :

(26) Sûrei Bakara : 253.

(27) Sûrei Bakara : 285.

چونکه جمع مستعرا خواب برد
سنگهای آسیارا آب برد

*Çunki cem'i müstemî'râ hâb burd,
Sêngghây-i âsyârâ âb burd.*

«Dinleyen cemâati uyku bastıracak olursa söz değirmeninin taşlarını su götürür».

Böyle değirmen dönmez ve söyleyen söyleyemez olur.

رفتن این آب فوق آسیاست
رفتنش در آسیاب بهر شماست

*Reften-i in âb fevk-i âsyâst,
Refteneş der âsyâb behr-i şumâst.*

«Bu suyun cereyânı değirmenin üstündedir. Gidişi de sizin değirmenlerinize doğrudur».

چون شمارا حاجت طاحون نماد
آبرا در جوی اصلی باز راند

*Çün şumârâ hâcet-i tâhûn nemâned,
Âbrâ der çôy-ı aslî baz raned.*

«Sizin değirmene ihtiyâcınız kalmayınca değirmenci de suyu asıl ırmağa çevirir».

Ma'lumdur ki, değirmenin taşlarını ve çarklarını çeviren sudur. Fakat müşteri bulunmadığı ve buğday öğütmeye rağbet eden olmadığı takdirde, taşların ve çarkların boşa dönmemesi için değirmenci, o çarkları çeviren suyun yollarını kapar ve suyu asıl mecrâsına sevkeder.

Cenâb-ı Pîr, kalbine olan İlâhî ilhâmı suya, bahsettiği hakikatleri değirmene, kendisini de değirmenciye benzetiyor ve dinleyenlere hitâben: Madem ki, sizin maârif ve hakayık öğrenmeye ihtiyâcınız yok, ben de suyu mecrâsına çeviriyorum, söylemekte olduğum yüksek bahisleri kesiyorum diyor ve devâm ediyor :

ناطقه سوی دهان تعلیم راست
ورنه خود آن نطق را جوی جدست
Nâtikâ sûy-i dehan tâ'lîmrâst,
Verne hod an nutkrâ côm-i cudâs.

«Sözün ağza gelip söylenilmesi ta'lim ve irşâd içindir. Yoksa o sözün kalb ve ruh gibi ayrı bir mecrâsı vardır».

میرود بی بانگ و بی تکرارها
تختها الانهار تا گلزارها
Mîreved bîbâng-u-bî tekrârhâ,
Tahtehal enhâru tâ gülzârâ.

«O söz kalblerde ve ruhlarda sedâsız ve tekrarsız bir hâlde hakikat gülşenlerine akıp gider».

Yâni ârifin kalbi, ilhâm cereyânından hâli kalmaz. Müsteid dinleyici bulunursa o cereyân, kalbden ağza gelir ve dinleyenin kulağına gider. Bulunmadığı takdirde yine ârif'in kalbinden Rübûbiyyet gülzârına döner.

ای خدا بنما تو جارا آن مقام
که در و بی حرف میروید کلام
Ey Hodâ bunmâ tu cânâ an makâm,
Ki derô bî hârf mîrûyed kelâm.

«Îlâhî, kelâmın harf ve savt olmaksızın sâdir olduğu makamı rûha göster».

تا که سازد جان پاک از سر قدم
سوی عرصه دور پهنای عدم
Tâki sâzed cân-ı pak ez ser kadem,
Sûy-ı arse-i dûr pehnây-i adem.

«Tâ ki, o musaffâ ruh, başından ayak ittihaz etsin de, yokluğun geniş fezâsı etrâfında yuvarlanıp dursun».

عرصه بس با گشاد و با فضا
وین خیال و هست یابد زو نوا
Arse-i bes bâ guşâd-û-bâ fezâ,
Vin hayâl-û-hêst yâbed zô nevâ.

«O «adem» fezâsı o kadar geniş ve açıklıktır ki, bu hayâli varlık âlemi ondan feyz bulur».

تنگتر آمد خیالات از عدم
زان سبب باشد خیال اسباب غم
Tengter âmed hayâlat ez adem,
Zân sebeb bâşed hayâl esbâb-ı gam.

«Hayâl âlemi, «adem» âleminden dar olduğu için hayâlât, gam ve kedere sebeb olur».

باز هستی تنگتر بود از خیال
زان شود د روی قر همچون هلال
Bâz hestî tengter bud ez hayâl,
Zân şevêd der ruy-ı kamer hemçun hilâl.

«Şu varlık âlemi de hayâl âleminden dar olduğu için Kamer, o âlemde hilâl olur».

Buradaki «adem» den maksad: A'yân-ı sâbite ve ervâh âlemdir ki, tehayyül âlemine nisbet kabul etmeyecek derecede geniştir. Kezâ tehayyül âlemi, şu vücud âlemi denilen mevhum varlığa nisbetle o kadar vâsi'dir ki, meselâ koskoca bir Kameran cirmi burada hilâl şeklinde görünür.

3095

باز هستی جهان حس و رنگ
تنگتر آمد که زندانیت تنگ

*Bâz hestiyî cihân-i hiss-u-reng,
Tengter âmed ki zindânîst teng.*

«Yine bu his ve renk âlemi'nin darlığı, dar bir zindan'dan daha dardır».

3096

علت تنگیست ترکیب و عدد
جانب ترکیب حسها می کشد

*İllet-i tengîst terkîb-û-aded,
Cânib-i terkîb hishâ mî keşed.*

«His ve reng âleminin darlığına sebep ترکیب ve adeddir. Terkib ci-hetine insanı cezbeden hislerdir».

Biraz evvel yokluk âleminin genişliğinden, ona nisbetle hayâl âleminin darlığından bahsedilmiş, his ve reng âleminin, yâni âlem-i şehâdetin ise hayâl âleminden de dar ve âdetâ zindan gibi olduğu bildirilmişti. Bu beyitte de şehâdet âlemi aded ile terkibden müteşekkil olduğu için daha dar olduğu beyân ediliyor. İnsanı o darlığa meylettiren şey'in ise görmek, işitmek, tatmak, koku almak ve dokunmak gibi hisleri bulunduğu ifâde olunuyor.

3097

زان سوی حس عالم توحید دان
گر یکی خواهی بدان جانب بران

*Zân suy hiss âlem-i tevhîd dâñ,
Ger yekî hâhî bedân cânib birân.*

«O his tarafından tevhid âlemini bil. Birlik istersen tevhid cânibine koş».

3098

امر کن يك فعل بود و نون و كاف
در سخن افتاد و معنی بود صاف

*Emr-ı kün yek fi'l bûd-û-nûn-u-kâf,
Der suhen üftâd-u-ma'nâ bûd sâf.*

«(کن) emri, ma'nâ i'tibâriyle bir fiildi. Onu terkip eden (Kâf) ve (Nun) sözde vâki'dir, ma'nâ yine sâftır».

Sûre-i Yâsinde buyurulmuştur ki :

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٢٠﴾

Yâni : «Hakikaten Cenâb-ı Hakkın emri bir şeyi murâd edince ona (Ol!) demekle o şey derhal olur²⁸».

İşte «Ol» demek olan bu (کن) emri (Kâf) ve (Nun) harflerinden ibârettir. Görünüşte bir ikilik gösterir. Fakat bu iki harfin ma'nâsı ve te'niri birdir. Ey sâlik; sen de şu his ve sûret âleminin ma'nâsını görmeye çalış ki, ma'nâ âlemine yol bulmuş olasın.

3099

این سخن پایان ندارد باز بگرد
تا چه شد احوال گرک اندر نبرد

*În suhan pâyan nedâred bâz gerd,
Tâ çi şud ahvâl-ı gûrg ender neberd.*

«Bu sözün sonu gelmez. Geri dön de mücâdele esnasında kurdun hâli ne oldu? Onu anlat».

«TAKSİMDE EDEBSİZLİK ETTİN DİYE ARSLANIN KURDU
TE'DİB EYLEMESİ»

3100

گرگ را بر کند سران سرفراز
تا نماید دو سری و امتیاز

*Gürgrâ berkênd ser, an ser-firâz,
Tâ nemâned dû seri-vû-imtiyâz.*

«İki başlık ve iki mümtazlık kalmasın diye o âli arslan, kurdun ka-
fasını kopardı».

3101

فانتقمنا منهم است ای گرگ پیر
چون نبودی مرده در پیش امیر

*Fentekamnâ minhümeşt ey gürg-ı pîr,
Çun nebûdî murde der piş-î emîr.*

«Hey koca kurd; arslanın önünde ölü gibi mutî' olmadığın için uğ-
radığın felâket (Fentekamnâ minhüm) Âyet-i Kerimesinin hükmüdür».

فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ

«Biz onlardan intikam eldik²⁹» demek olup Kur'ânın müteaddit yerin-
de ve Nûh, Hûd, Sâlih Aleyhimüsselâm gibi peygamberân-ı izâmın tev-
hidi kabul etmeyen ümmetleri hakkında vârid olmuştur. Onların Allaha
karşı itâatsizlik göstermeleri kabilinden olarak; kurdun arslana karşı:
şu senin, bu da benim! diyerek benlik da'vâsında bulunması, bu intikâmı
mucib olmuştur deniliyor.

(29) Sûrei Araf : 136.

3102

بعد از آن دو شیر با روباه کرد
گفت این را بخش کن از بهر خورد
*Ba'de'zan rû şîr bâ rûbâh kerd,
Gôft inrâ bahş kun ezbehr-i hared.*

«Ondan sonra arslan tilkiye döndü, şu avları yemek için taksim et
dedi».

3103

سجده کرد و گفت کین گاو سمین
چاشت خوردت باشد ای شاه گزین

*Secde kerd-û-gôft kin gâv-î semîn,
Çaşt-ı hõrdet bâşed ey şâh-î güzîn.*

«Tilki arslanın huzurunda yerlere kapandıktan sonra dedi ki : Efen-
dimiz; şu besili sığır kuşluk yemeğin olsun».

3104

وان بز از بهر میان روزرا
بخشی باشد شه پیروزرا

*Van buz ezbehr-î miyân-î rûzrâ,
Yahnîî bâşed şeh-î pîrûzrâ.*

«Şu keçi şâh-ı gâlib efendimizin öğle taâmı olsun».

3105

وان دگر خرگوش بهر شام هم
شب چرّه این شاه با لطف و کرم

*Vân dige hargôş behr-î şâm hêm,
Şebçere-i in şâh-ı bâ lutf-û-kerem.*

«Öbür tavşan da lûtf u kerem sâhibi sultânımızın gece çerezi olsun».

ما ترا و جمله اشکاران ترا

بای برکردون هضم نه بر آ

*Mâ türâ-vû-cümle işkâran türâ,
Pây bergerdûn-ı heftum nih ber â.*

«Biz de senin, bütün avlar da senindir. Artık kalk, yedinci kat semâyâ ayak bas».

«Bir kimse Allahın olur, her şeyini hattâ kendini Allaha verirse Allah da onun olur.» Hadis-i Şerîfine işâret edilmektedir. Kur'ânda :

لَنْ نَسْأَلَكَ الْبَرَّحَىٰ تُفَفِّوْا إِنَّمَا نَحْنُ

Yâni : «Sevdiğiniz şeylerden infâk ve tasaddukta bulunmadıkça birr ü hayra aslâ nâil olamazsınız³⁰», buyurulmuştur. Bunu yapanlar, yâni Allah yolunda fedâkârlıkta bulunanlar, birr ü hayr sâhibi ve Allahın sevgilisi olurlar. Tilki de en çok sevdiği av etlerini arslana bırakmak sûretiyle fedâkârlık gösterdiği için arslanın makbûlü oldu ve mükâfâtını gördü.

3111

چون گرفتی عبرت از گرک دنی

بس تو روبه نیستی شیر منی

*Çun giriftî ibret ez gurg-i denî,
Pes tu rûbeh nîstî şîr-i meni.*

«Mâdem ki, o alçak kurddan ibret aldın, o hâlde sen tilki değilsin, benim arslanımsın».

Hazret-i Mevlânâ bu muhâvereyi naklettikten sonra okuyucu ve dinleyicilere nasihat olmak üzere diyor ki :

(30) Sûrei Ali İmran : 92.

گفت ای روبه تو عدل افروختی

اینچنین قسمت زک آموختی

*Gôft ey rûbeh tu adl efrûhtî,
Înçunin kismet zîkî âmûhtî.*

«Arslan : Ey tilki; sen adâleti parlattın, yâni tam âdilâne hükmettin. Böyle bir taksimi kimden öğrendin? diye sordu» ve :

3107

از کجا آموختی این ای بزرگ

گفت ای شاه جهان از حال گرک

*Ez kûcâ amuhtî in ey büzburg,
Gôft ey şâh-i cihân ez hâl-ı gurg.*

«Ey büyük düşünceli tilki; bu taksimi nereden öğrendin? dedi. Tilki de : Ey hayvanlar âleminin pâdişâhı; kurdun hâlinden (yâni onun başına gelenden) öğrendim cevâbını verdi».

3108

گفت چون در عشق ما کردی گبرو

هر سدا بر گبرو بستان و برو

*Gôft çun der ışk-ı mâ gerdî girev,
Her sêrâ bergîr-u-bîstân-û-birev.*

«Bunun üzerine arslan dedi ki : Mâdem ki, sen bizim aşkımızda fâni oldun ve bu fedâkârlığı gösterdin, avların üçünü de al götür».

3109

روها چون جلیلی مارا شدی

چونت آزاریم و چون تو ما شدی

*Rûbehâ çün cümlegî mârâ şudî,
Çûnet âzârîm-u-çün tû mâ şudî.*

«Ey tilki, sen temâmiyle bizim oldun. Seni nasıl incitiriz ki, sen, biz demeksin».

ماقل آن باشد که کرد عبرت از

مرگ یاران در بلای محرز

Âkil an bâşêd gîred ibretez,

Merg-ı yâran der belây-î muhterez.

«Çekinilen bir belâ esnâsında ölen dostların ölümünden ibret alan kimse akıllıdır».

Nitekim denilmiştir ki : «Komşularının ölümünden ibret alan kimse akıllıdır».

3113

روبه آندم بر زبان صد شکر راند

که مرا شیر از پس آن گرگ خواند

Rûbeh an dem berzeban sad şûkr rând,
Ki merâ şîr ez pes-î an gûrg hand.

«Tilki o zaman : Arslan, avların taksimini kurddan sonra bana emretti diye yüzlerce şükretti» ve dedi ki :

3114

گر مرا اول بفرمودی که تو

بخش کن اینرا که بردی جان از و

Ger merâ evvel bîfermûdî ki tû,
Bâhş kûn inrâ, ki bûrdî can ez ô.

«Eğer bana şunları taksim et diye evvelâ emreyleseydi, onun pençesinden canını kim kurtarabilirdi?»

Cenâb-ı Pîr, bundan sonra kıssadan hisselerin beyânına giriyor da diyor ki :

پس سپاس اورا که مارا درجهان

کرد پیدا از پس پیشینیان

Pes sipas ôrâki mârâ dercihan,

Kêrd peydâ ez pes-î pişiniyân.

«O hâlde bizi evvelkilerden sonra Dünyâ'ya getiren Cenâb-ı Hakka hamd ü senâ olsun».

3116

تا شنیدیم آن سیاستهای حق

بر قرون ماضیه اندر سبق

Tâ şenîdim ân siyâsethây-i Hak,

Ber kurûn-î mâziyê ender sebak.

«Allahın eski zamanlardaki müşriklere etmiş olduğu siyâsetleri okuduk ve işittik».

3117

تا که ما از حال آن گرگان پیش

همچو روبه پاس خود داریم پیش

Tâ ki mâ ezhâl-ı ân gûrgân-ı piş,

Hemçu rûbeh pâs-ı hod dârim biş.

«Cenâb-ı Hakkın bizi sonradan dünyâyâ getirmesi, o eski kurdların hâlınden ibret alıp, tilki gibi kendimizi korumamız içindi».

3118

امت مرحومه زان رو خواندمان

آن رسول حق و صادق در بیان

Ümmet-î merhûme zan rû hând, man,

An resûl-î Hakk-u-sâdık der beyân.

«Hakkın resûlü ve sözünde sâdık olan Peygamber-i Ekber Efendimiz, bundan dolayı bizim için (Ümmet-i Merhûme) yâni (Allahın rahmetine mazhar olmuş ümmet) buyurmuştur.

Bir Hadîs-i Şerifte : «Biz zaman i'tibârıyla sonrakileriz, fakat Hakkın kerem ü lûtfuna mazhar olduğumuz için bütün ümmetlerin ilerisindeyiz, yâni sonra gelmişiz, lâkin hepsini geçmişiz» denilmiştir.

Yaradılış, Dünyâya getiriliş bakımından sonraya kalışımız da Allahın hakkımızdaki lûtf u keremleri cümlesindendir. Çünkü bizden evvel gelip de peygamberlerine inanmayan, Allahın varlığına ve birliğine iman etmeyenlerin nasıl azab ve ikâba uğramış olduklarını gerek işitmek, gerek okumak sûretiyle öğrendik. Onların başlarına gelen belâlardan ibret aldık. Çok şükür Allaha da, peygambere de, sâir inanılacak şeylere de imân ettik. Allahın tevfiki olan imânımız sâyesinde aynı belâlara uğramaktan kurtulduk. Ya biz de onlar gibi evvel Dünyâya gelmiş ve onlar gibi küfür ve şirkte ısrar eylemiş olsaydık, Allahın kahrından nasıl kurtulabilirdik?

3119

استخوان و بَشم آن گرگان عیان
بنگرید و بند گبرید ای مهان

Üstühân-û-pêşem-i an gûrgam iyan,
Bingerîd-û-pend girîd ey mihân.

«O eski kurdların kemikleri ve kılları, yâni hâlâ mevcut eserleri meydanda. Ey büyük adamlar, ey akli başında kimseler; o eserlere bakın da ibret alın».

Kur'an-ı Kerimde :

فَبَیْرُوا فِی الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ
الْمُكَذِّبِیْنَ

Yâni : «Arz üzerinde gezin, dolaşın, peygamberlerini tekzib etmiş olanların sonunun ne olduğunu göriün³¹» buyurulmuştur. Cenâb-ı Pir de şu Âyet-i Kerimeye işâretle bu beyti irâd ediyor. O kurdların kılları ve kemikleri demekten maksad Âd, Semûd kavmi ve Fir'avn gibi eski müşriklerin arz üzerinde kalmış eserlerinin bakiyyeleri ve târihte nakledilen mâcerâları demektir.

(31) Sûrei Ali İmran : 137.

3120

عاقل از سر بنهد این هستی و باد
چون شنید انجام فرعونان و عاد

Âkil ezser binhed in hestiy-u-bâd,
Çun şenîd encâm-ı Fir'avnân-u-Âd.

«Fir'avnlerin ve Âd kavminin sonlarını işiten akıllı bir kimse, ve-hîmden ibâret varlığını ve mahz-ı dalâl olan hevâ ve hevesini terkeder».

3121

ور بنهد دیگران از حال او
عبری گیرند در ضلال او

Ver nebnehed, dîgerân ez hâl-i ô,
İbretî girênd der dâlâl-ı ô.

«Şâyet o mevhum varlığı ve o hevâ vü hevesi terketmeyecek olursa başkaları onun düştüğü dalâlet ve felâketten ibret alırlar».

Geçmişlerden ibret almazsa kişi,
Geleceğe ibret olmaktır işi.

«NÜH ALEYHİSSELÂMIN : BENİMLE UĞRAŞMAYIN, ALLAH İLE UĞRAŞMIŞ OLURSUNUZ. BEN ALLAHIN HİCABİYİM, DİYE KAVMİNİ TEHDİD ETMESİ».

3122

گفت نوح ای سرکشان من من نیم
من زجان مردم زجانان زندهام

Gôft Nuh ey serkeşan men men neyem,
Men zican mürdem zicânân zindeem.

«Nûh Aleyhisselâm dedi ki : Ey âsi ve dik başlı kavm, ben, hakikatte ben değilim. Ben rûh-i hayvâniden olmuş ve asıl cânân olan Allah ile yaşamakta bulunmuş bir insânım».

Yâni ey âsi kavim; siz beni kendiniz gibi âdi bir mahlûk görüyor-

sınız. Halbuki öyle değilim. Ben Hakda fâni ve onunla bâkî olmuştum. O, bende tecelli etmiş, benim sûret-i zâhirem ona hicâb olmuştur. Binâenaleyh benimle uğraşmanın, Allah ile mücâdeleye kalkışmak olduğunu biliniz.

3123

چون بمردم از حواس بوالبشر
حق مرا شد سمع و ادراک و بصر

*Çun bimir-dem ez havass-î bü'l-beşer,
Hak merâ şüd sem-u-idrâk-û-basar.*

«Ben, ebülbeşer, yâni Hazret-i Âdemden intikâl etmiş olan maddî hislerden ölmüşüm, yâni mevhum varlığım ve benliğim Hakkın varlığında fâni olunca Hak, benim kulağım, idrâkim ve gözüm olmuştur».

Sofiiyenin (kurb-i nevâfil) dedikleri bir makam vardır ki, sâlik ona vasıl olunca Hak; onun, gözü, kulağı, eli vesâir a'zâ ve cevâhiri olur; yâni sâlik Hak ile görür, Hak ile işitir, Hak ile söyler, Hak ile tutar. Nitekim bir Hadîs-i Kudside : «Kul ferâizi ifâdan sonra nevâfile devâm ile bana tekarrübden hâli kalmaz. O derecede ki, ben onu severim, sevince de onun işitir kulağı ve görür gözü olurum...» buyurulmuştur.

3124

چونکه من من نیستم ایندم زهوست
پیش ایندم هرکه زد کافر اوست

*Çünkü men men nistem indem dem zi Hûst,
Piş-i indem herki dem zed kâfir ôst.*

«Çünkü ben, ben değilim. Bu ses ve bu nefes (Hû)dan, yâni O'ndandır. Binaenaleyh her kim bu ses ve nefes karşısında dırlanmaya ve inanamaya kalkışırsa o kâfirdir».

3125

هست ایندم نقش این روباه شیر
سوی این روبه نشاید شد دلیر

*Hêst in dem nakş-ı in rûbâh-şîr,
Sûy-ı in rûbeh neşâyed şud dilîr.*

«Bu ses ve bu nefes, yâni ettiğim da'vet, o arslan tilkinin nakşıdır, sûretidir. O halde o tilkiye doğru cür'et ve cesâretle yürümek lâayık değildir».

3126

گر زروی صورتش می نگروی
غره شیران ازو می نشوی

*Ger zirûy-î sûreteş mînegrevî,
Ğurre-i şîrân ezô mî neşnevî,*

«Onu sûreti cihetinden hakîr görür de tasdik etmezsen arslanların böğürtüsünü ondan işitirsin».

Cenâb-ı Mevlânâ Hazret-i Nûhu, hikâyede bahsi geçen ve arslanın iltifâtına mazhar olan tilkiye teşbih etmekle berâber peygamberân-ı izâmın sûret-i zâhiresini hakîr görenlerin onları bir tilki gibi müşâhede eylediklerini anlatmak istiyor. Fakat öyle bir tilki ki, kendilerinde arslan kuvveti vardı diyor. Sözünü te'yid için de şunları söylüyor :

3127

گر نبودی نوح را از حق یدی
بس جهانی را چرا برهم زدی

*Ger nebûdî Nûhrâ ez Hak yedî,
Pes cihânîrâ çerâ berhem zedî.*

«Eğer Nûhta Allahın yed-i kudreti bulunmasaydı, bir şirk âlemini bir tûfân ile nasıl karmakarışık ve altüst edebilirdi?»

صد هزاران شیر بود اندر تی
او چو آتش بود عالم خرمی

*Sad hezârân şîr bûd ender tenî,
Ô çü âteş bûd âlem harmenî.*

«Hazret-i Nûh, bir cesed içinde yüzbin arslan idi. Kavminin bulunduğu küfr âlemi harman, o ise ateş gibi idi».

چونکه خرمن پاش عشر او نداشت
او چنان شعله بر آن خرمن گماشت

*Çunki harmen pâs-ı uşr-î ô nedâşt,
Ô çünan şû-lê ber an harmen gumâşt.*

«Harman onun öşür hakkını vermeyince o da öyle bir şu'leyi o harmana havâle etti».

Hazret-i Nûh, kavminin imânından ümit kesince :

عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا

Yânî : «Yâ Rabbî, şu arz üzerinde kâfirlerden hiç birini bırakma³²» diye inkisâr etmiş, yıldırım nasıl bir harmanı yakar ve mahvederse o inkisâr da o müşrik kavmi tûfan dalgaları altına almıştı.

Yine Mevlânâ buyuruyor ki :

هر که آن در پیش این شیر نهان
بی ادب چون گرگت بکشد دهان

*Herki an der pîş-ı in şîr-î-nihân,
Bîdeb çün gûrg bûğşâyed dehân.*

«Her kim bu gizli arslanın, yânî âlimüssirr-i velhâfiyyat olan Hak Teâlânın karşısında kurd gibi edesizce ağız açacak ve dırlanacak olursa».

(32) Sûrei Nuh : 26.

همچو گرگ آن شیر بر دراندش
فانتقمنا منهمو بر خواندش

*Hemçü gûrg an şîr berderrânediş,
Fentekımnâ minhumû ber hânediş.*

«O arslan — kurda yaptığı gibi — onu paralar. (Fentekımnâ minhum) yânî (onlardan intikam aldık) Âyetini okur».

زخم یابد همچو گرگت از دست شیر
پیش شیر الله بود کو شد دلیر

*Zâhm yâbed hemçü gûrg ezdest-ı şîr,
Pîş-i şîr ebleh büved kô şud dîlîr.*

«Kurd gibi arslanın pençesiyle yaralanır. Arslana karşı cür'et gösteren ahmaktır».

کاشکی آن زخم بر تن آمدی
تا بدی کایمان و دل سالم بدی

*Kâşkî an zâhm ber ten âmedî,
Tâ budî kîmân-u-dîl sâlim budî.*

«Keşki o yara yalnız cisminde isâbet edeydi. Böylelikle belki imânı ve kalbi kurtulmuş olurdu».

Allahın kahr ve gadabı ba'zan kulun servetine ve sıhhatine isâbet eder. Ba'zan da bu isâbet, maddiyyetine değil de ma'neviyyetine olur ki, bu maâzallâh evvelkisinden şiddetlidir. Çünkü birincisinde imânın kurtulmak ümidi vardır. İkincisinde ise imânın kurtulması imkânı yoktur.

قوتم بگسست چون اینجا رسید
چون توأم کرد این سررا بدید

*Kuvvetem bugsist çun incâ resîd,
Çün tüvânem kêrd in sirrâ bedîd.*

«Söz buraya intikal edince kuvvetim kesildi. Bu sırrı nasıl ifşâ edebilirim».

Hazret-i Mevlânâ, sırr-ı kaderin tefehhüm ve tefhimindeki acz-i beğeri şu sûretle beyân ettikten sonra nasihate şuru' ile buyuruyor ki :

همچو آن روياح کم اشکم کنيد
پيش او رومه بازی کم کنيد

*Hemçü an rûbâh kem işkem künîd,
Piş-i ô rûbâh bâzî kem künîd.*

«Ey sâlikler; o tilki gibi karnınızı küçültün, yâni doldurup büyültmeyin, hırs ve tamâi terkedin. Arslan huzurunda tilki oyununu, yâni hiylekârlığı bırakın».

جمله ما و من به پیش او نهید
ملك ملك اوست ملك اورا دهيد

*Cümle mâ-vû-men bepîş-i ô nihîd,
Mûlk Mûlk-i ôst, mûlk ôrâ dihîd.*

«Bütün (Ben)liği ve (Biz)liği ona teslim edin. Milk onun milkidir. Öyle ise milki sâhibine bırakın».

Nasıl ki tilki, avlar için arslana : Hepsi senindir demişti.

Cenâb-ı Hak mâlikülmülktür. Yerde, gökte her ne varsa insanın varlığına ve benliğine varıncaya kadar hepsi O'nundur. O halde ben ve benim diye onun mülküne ortak çıkmaya kalkışmamalıdır.

Hak sübhânehû ve Teâlâ Habîb-i necîbine hitâben buyuruyor ki :

قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ
وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ
بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

Yâni : «Ey peygamber-i ekber söyle: Ey mülkün sâhibi olan Rab-bim! Sen mülkü ve saltanatı istediğine verirsın, istediğinden de mülkü ve hükümdârlığı alırsın; istediğini aziz kılar, yükseltirsin; dilediğini zelil eder, alçaltırsın. Her hâlde hayr senin elindedir. (Yâni ne yaparsan onda hayır vardır.) Sen hakikaten her şeye kâdîrsin³³».

Arz ve semânın ve bütün âlemlerin mülk ve saltanatı Allahındır. Öyle iken arzın bir köşeciğinde idâre başında bulunup da onu babasının mirası telakki eyleyen ve orada ebedi kalacakmış vehminde zulunan kimseler ne kadar gâfildirler. Düşünmezler ki, Allahın lûtfuyla nâil oldukları o devlet ve hükümet, yine Allahın kahriyle ve hiç ummadıkları anda ellerinden çıkıverir. Hattâ devlet ve hükümet iddiâsında buluncakların hepsi ölüp gidecek, bütün devletler ve hükümetler, hakiki sâhibi bulunan mâlikül-mülki zülcelâli vel'ikrâm'a intikâl edecektir. Kur'ân-ı Kerimde beyân edilmiştir ki, canlı mahlûkâtın hepsi öldükten sonra Cenâb-ı Hak :

لَمِنَ الْمُلْكِ الْيَوْمَ

Yâni : «Mülk ve saltanat bugün kimindir³⁴» diye soracak, — cevap veren bulunmadığı için — yine kendisi :

لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ

Yâni : «Bir ve kâhâr olan Allah'ındır³⁵» buyuracaktır.

(33) Sûrei Âli İmran : 26.

(34) Sûrei Mû'min : 16.

(35) Sûrei Mû'min : 16.

زانکه او پاکست سبحانه وصف اوست

بی نیازست او ز لغز و مغز و پوست

Zanki ô pâkest Subhânehu vasf-ı ost,

Bî niyâzest ô zi nağz-û-mağz-u-post.

«Çünkü Hak Sübhânehu Veteâlâ, pâktir ve şânına lâyık olmayan her şeyden münezzehtir ki, (Sübhân) onun evsâf-ı celîlesindendir. O zât-i ecell ü a'lâ; kabuktan da, içten de, lâtif olan şeylerden de müstağnîdir».

Nitekim Kur'ân-ı Kerimde :

فَاِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ

Yâni : «Allah, âlemlerden ganîdir, hiç bir şeye ihtiyâcı yoktur³⁶» buyurulmuştur.

3138

هر شکار و هر کراماتی که هست

از برای بندگان آن شهست

Her şikâr-û-her kerâmâtî ki hest,

Ez berây-i bendegân-i an şehest.

«Her av ve her ikrâm, o pâdişâhın kulları içindir».

3139

نیست شعرا بهر طمع خلق ساخت

این همه دولت خنک آنکو شناخت

Nîst şehrá behr-ı tem' halk-sâht,

În hemê devlet hunûk ankô şînâht.

«Allahın bütün mükevvenâtı yaratması tama' sevkiyle değildir. Bütün bu devlet ve ni'meti kulları için halkeylemiştir. Bunu anlamış olan mes'ûd bir kimsedir».

(36) Sûrei Âli İmran : 97.

آنکه دولت آفرید و دو سرا

ملک و دولتها چه کار آید و را

Ânki devlet âferîd-û-dû serâ,

Mülk-u-devlethâ çi kâr âyed verâ.

«Dünyâ mülkü, devlet ve saltanatı, hattâ Dünyâ ve Âhiret, bunları yaratmış olan Allahın ne işine yarar?»

3141

پیش سبحان پس نگه دارید دل

تا نگردید از گمان بد خجل

Pîş-i subhân pes nîgeh dârid dîl,

Tâ negerdîd ez gumân-i bed hacîl.

«Sübhân ve münezzehtir olan Allaha karşı kalbinizi muhâfaza ediniz ki, ona sû-i zan gösterdiğinizden dolayı mahcûb olmayasınız».

3142

کو بیند سرو فکر و جست و جو

همچو اندر شبر خالص تار مو

Kô bibîned sırr-u-fîkr-cust-u-cû,

Hemçü ender şîr-i hâlis târ-ı mû.

«Zira Allah Celle Celâlühü, hâlis sût içindeki bir kıl telini görür gibi, insanın kalbindeki sırrı, kafasındaki fikri ve araştırmayı bilir».

Zîra :

فَاِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَآخِي

Yâni : «Allah sırrı da, en gizli şeyleri de bilir³⁷».

(37) Sûrei Tâha : 7.

آنکه او بی نفس ساده سینه شد

نقشهای غیرا آینه شد

Ânki ô bî nâkş sâde sîne şud,

Nâkşhây-î gâýbrâ âýîne şud.

«Kalbi sû-i zan ve i'tirâz lekelerinden sâf olan kimse, gayb nakışlarına ayna olur».

Yânî bir kimse, Allaha karşı sû-i zan göstermek ve gerek lisâniyle, gerek kalbiyle i'tiraz etmek sûretiyle kalbini lekelemese sâf ve mücellâ olan kalbi gayb nakışlarına ve ilâhî sırlara ayna olur. Bir takım sırlar ve hakikatler, o sâf ve cilâlı ayna üzerine akseder.

سر مارا بی گمان موقن شود

زانکه مؤمن آینه مؤمن شود

Sırr-ı mârâ bî gumân mûkin şeved,

Z'ânki mü'min âynê-î mü'min şeved.

«Öyle saf ve temiz kalbli bir müslüman, bizim sırrımızı — şüphesi kalmamak üzere — anlar. Çünkü mü'min, mü'minin aynasıdır».

«Mü'min mü'minin aynasıdır» Hadisine iki türlü mânâ verilmiştir. Birincisi : Bir müslüman bir müslümanın aynasıdır. Birinin hâli diğerine akseder. İkincisi : Mü'min bir kul, mü'min ve müheymin olan Allah'ın aynasıdır. Hak'kın bazı esrarı onun kalb aynasında görünür.

Mevlânâ'nın beyti ikisine de şâmilidir.

چون زند او نقد مارا بر محک

بس یقینرا باز داند او ز شک

Çün zened ô nakd-ı mârâ ber mihek,

Pes yekinrâ bâz dâned ô zi şek.

«Sinesi saf olan mü'min, bizim nakdimizi, yâni söylediğimiz maarif ve hakayıkı mehakke vurunca yakîn ile şek'ki açıktan açığa ayırdeder».

چون شود جانس محک تقدھا

بس ببند تقدرا و قلبرا

Çün şeved câneş mihekk-i nâkdhâ,

Pes bibined nâkdrâ-vû-kalbrâ.

«Yine o mü'minin ruhu; nakidlerin, yâni hakikî maârifin mehakki olursa o kimse geçer akçe ile kalp parayı, yâni hakikî maârif ile uydurma sözleri görür ve anlar».

«GÖZLERİ YÜZLERİNİN NURİYLE MÜNEVVER OLSUN DİYE
PADİŞAHLARIN ARİF SÖFİLERİ KARŞILARINA OTURTMALARI»

بادشاھارا چنان عادت بود

این شنیده باشی ار یادت بود

Pâdişâhanrâ çunan âdêt bûd,

În şenîdê bâşi er yâdêt bûd.

«Pâdişahların şöyle bir âdeti vardı; hatırında kaldıysa bunu sen de işitmişindir».

دست چپشان پهلوانان ایستند

زانکه دل پهلوی چپ باشد ببند

Dest-ı çepşan pehlevânân îstênd,

Z'ânki dil pehlûy-ı çep bâşed bibend.

«Pehlivanlar, hükümdarların sol taraflarında dururlardı; çünkü cesâret makamı olan yürek bedenın sol tarafındadır».

مشرف و اهل قلم بر دست راست
زانکه علم خط و ثبت آن دست راست

*Muşrif-û-ehl-i kalem ber dest-ı râst,
Zânki ilm-i hatt-u-sebt an dâst râst.*

«Defterdâr ve kâtipler, pâdişâhın sağ tarafında idiler. Çünkü yazı ve kayd sağ ele âiddir».

صوفی‌آرا پیش رو موضع دهند
کآینه جانند و زاینه بهند

*Sôfiyanrâ piş-i rû mevzî dihend,
K'ayne-i cânend-u-zâyînê bihend.*

«Sôfilere pâdişâhın karşısında yer verirlerdi. Zira sôfiler, ruh aynasıdır ve mâ'nen aynadan daha mücellâdır».

سینه صیقلها زده در ذکر و فکر
تا پذیرد آینه دل نقش بکر

*Sîne saykalhâ zedê der zikr-u-fikr,
Tâ pezîred ayme-i dil nakş-ı bîkr.*

«Gönül aynası nakş-ı bikre, yâni Allahın yeni bir tecellisine mazhar olsun diye zikr ü fikr ile göğüslerine cilâ vermişlerdir».

هر که او از صلب فطرت خوب زاد
آینه در پیش او باید نهاد

*Her ki ô ez sulb-ı fıtrat hûb zâd,
Âynê der piş-i ô bâyed nihâd.*

«Aynayı, yaradılış belinden güzel olarak doğmuş kimsenin önüne

ماشق آینه آمد روی خوب
صیقل جان آمد و تقوی القلوب

*Aşık-i âyîne âmed rûy-ı hûb,
Saykal-i cân âmed-û-takvel-kulûb.*

«Güzel bir yüz aynaya âşıktır. Çünkü kendisini görmek ister. Aynı ise rûhun cilâsıdır ve kalbi kuvvetlendirir».

آمد از آفاق یاری مهربان
یوسف صدیق را شد میهمان

*Âmed ez âfâk yârî mihribân,
Yûsuf-i siddikrâ şud mihmân.*

«Uzak memleketlerden samimi ve şefkatli bir dost gelip Yûsuf Aley-hisselâma misâfir oldu».

کاشنا بودند وقت کودکی
بر وسادۀ آشنایی متکی

*K'âšnâ bûdend vakt-i kûdekî,
Ber visâdê-i aşnâyi müttekî.*

«Çocukluk zamanlarında tanışmış ve ahbablık yastığına dayanmış, yâni bir arada bulunmuş idiler».

یاد دادش جور اخوان و حسد
گفت کان زنجیر بود و ما اسد

*Yâd dâdeş cevr-ı ihvân-û-hased,
Gôft k'ân zêncîr bûd-û-mâ esed.*

«Misâfir Hazret-i Yûsufe kardeşlerinin ettikleri hasedi ve zulmü hatırlattı. Yûsûf Aleyhisselâm da : O hâl bir zincirdi, biz de arslandık. Onun için boynumuza takılmıştı dedi».

عار نبود شیرا از سلسله
نیست مارا از قضای حق گله

*Âr nebved şirrâ ez silsilê,
Nîst mârâ ez kazây-î Hak gilê.*

«Zincire bağlanmaktan arslan için utanmak lâzım gelmez. O tecelli kazâ-yı İlâhî icâbı idi. Biz Hakkın kazâsından şikâyet etmeyiz».

Bu beytin birinci mısraı, Nâmık Kemâl'in (Vatan kasidesi)ndeki :

«Değildir şîr derzencîre töhmet acz-i ikdâmı»

mısraına ilhâm sermâyesi olmuştur. Kemâlin mısraı âdetâ bunun terçemesidir.

شیرا بر گردن ار زنجیر بود
بر همه زنجیر سازان میر بود

*Şirrâ ber gerden er zencîr bûd,
Ber heme zencîr sâzan mîr bûd.*

«Arslanın boynunda zincir olsa bile o, bütün zincir yapan insanların kuvvetçe emiridir».

گفت چون بودی ز زندان و زجاء
گفت همچون در محاق و کاست ماه

*Gôft çun bûdî zizindân-û-zıçâh,
Gôft hemçun der mehâk-û-kâst mâh.*

«Misâfir : Zindan ve kuyuda ne halde idin? diye sordu. Hazret-i Yûsûf : Kamerin eksilip hilâl hâline gelmesi gibi idim cevâbını verdi».

در محاق ار ماه نو گردد دو تا
نی در آخر بدر گردد دو تا

*Der mehâk er mâh nev gerded dü tâ,
Nî der âher bêdr gerded der semâ.*

«Kamer eksilip hilâl şekline girince incilir ve za'fından âdetâ iki kat olur. Fakat sonra semâ'da yine bedir olmaz mı?»

Bu beyt, Hazret-i Mevlânâ lisânındandır. Cenâb-ı Yûsûfün kuyuya ve zindana atılması, kezâ köle diye kardeşleri tarafından satılması bir mücâhede idi. Onun neticesinde cism-i şerifi zayıflamıştı. Lâkin hilâl'in za'fı sonunda bedir haline gelip dolgun ay olması gibi, o da zindandan çıktı, Mısır'a vezîr ve peygamber oldu diyor. Bununla ve sonraki birkaç beyt ile sülûk esnâsındaki mücâhedenin neticesinin hayırlı olacağını bildiriyor ve diyor ki :

گرچه دردانه بهاون کوفتند
نور چشم و دل شد و بند بلند

*Gerçi durdânê behâven küftend,
Nûr-i çeşm-û-dil şûd-û-bîned bülend.*

«İnci dânesini havanda döğüp ezerler. O dövülen ve ezilen inci, sonunda gözün ve kalbin nuru olur. Göze çekilince uzakları ve yüksekleri görür».

Eski tabâbette inci göz ilâcı ve kalb ferahlatıcısı olarak kullanılırdı. Dövülüp toz haline getirildikten sonra sürme gibi göze çekilirdi ve ma'cu-na karıştırılıp yenilirdi.

گندمی را زیر خاک انداختند
بس ز خاکش خوشه ها بر ساختند
Gendümîrâ zîr-ı hâk endâhtend,
Pes zihâkeş hûşehâ ber sâhtend.

«Buğdayı toprak altına atarlar, sonra ondan başaklar bağlarlar».
Fuzûlî der ki :

Dâne toprak içre zahmet çektiği için nice dem,
Baş çeker harmanlanır, ârâyîş-i bostan olur.

3163

بار دیگر کوفتندش ز آسیا
قیمتش افزود نان شد جانفزا
Bâr-ı diğer kûftendеш z'âsyâ,
Kîymeteş efzûd nân şûd cânfezâ.

«O buğdayı tekrar değirmen taşı altında ezerler. O vakit kıymeti artar. Çünkü can artıran ekmek olur».

3164

باز نارا زیر دندان کوفتند
گشت عقل و جان و فهم هوشمند
Bâz nanrâ zîr-ı dendân kûftend,
Gêşt akl-û-cân-u-fehmâ hûşmend.

«Onu tekrar dişlerle çiğneyip ezerler. O zaman da akl, fehm ve hayât olur».

3165

باز آن جان چونکه محو عشق گشت
يعجب الزراع آمد بعد کشت
Bâz an can çünki mahv-î işk geşt,
Yû'cibüz-zür-râe âmed bâ'd-ı keşt,

«Sonra o hayât, aşkıta mahv ü müstehlek olur. Öyle olunca da ekinde rencberleri hayrete düşürecek bir bereket meydana gelir».

﴿مُوَالَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا﴾
﴿مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا يُسَبِّحُونَ فَضْلًا مَّا اللَّهُ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِمَّا آتَرَ الشُّجُورُ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْزِينِ وَهُمْ مُكْتَمَلُونَ فِي الْأَنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَدَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى عَلَى سُوقِهِ يُجِيبُ الزَّعَاغَ﴾

Yânî : «Cenâb-ı Hak, o ma'bûd-i mutlaktır ki, hidâyet ve Hak din olan İslâm ile peygamberi Hazret-i Muhammed Aleyhisselâmı gönderdi. O dini bütün dinlere gâlip kılmak için, o dinin ve o peygamberin hak kâniyyetine Allahın şehâdeti kâfidir. Muhammed Aleyhisselâm Allahın resûlüdür. Onunla birlikte olanlar (yânî ashâbı) kâfirlere karşı çok şiddetli, kendi aralarında merhametlidirler. Onları rûkû' ve sücûd hâlinde görürsün. (yânî çok zamanlarda namaz kıldıklarını müşâhede edersin) Allahtan fazl u kerem ve rızâ isterler. Onların alâmeti yüzlerindedir, (yânî Hakkın makbûl kulları oldukları yüzlerindeki nurdan anlaşılır ki) o nûr secde eseridir. Onların Tevrat ve İncildeki meseli bir ekin gibidir ki: ince bir filiz çıkarmış, sonra o filiz kuvvetlenmiş, sonra kalınlaşmış, sapı üstünde doğrulmuş, rencberleri teaccüp ettirmiştir³⁸».

Bu misâlin mümessili Hazret-i Peygamber ile İslâm dînidir. Çünkü bidâyet-i İslâm'da Resûlullah Efendimiz yalnız başına da'vete bağlanmış ve sûretâ zayıf bulunmuştu. Yavaş yavaş din ve ehl-i din kuvvetlendi. Nihâyet görüp işitenleri hayrete düşürecek bir raddeye geldi.

Bunun gibi bir sâlik de riyâzât ve mücâhedât ile maddiyyetini zayıflatacak olursa, neticesinde gösterilen misâllerle olduğu gibi Feyz-ı İlâhîye nâil olur.

این سخن پایان ندارد باز کرد

تا که با یوسف چه کرد آن نیکمرد

*În sũhan pâyân nedâred bâz gerd,
Tâki bâ Yûsuf çı kerd an nîkmered.*

«Bu sözün sonu gelmez. Geri dön de o iyi kalbli misâfirin Hazret-i Yûsûf'e ne dediğini söyle».

«YÛSÛF'Ü SIDDÎK ALEYHİSSELÂMIN MİSÂFİRDEN HEDİYYE İSTEMESİ».

3167

بعد قصه گفتنش گفت ای فلان

هبن چه آوردی تو مارا ارمغان

*Bâ'd-ı kıssa gofteneş goft ey fulân,
Hîn çı âverdî tu mârâ armeğân.*

«Misâfire hikâyeyi anlattıktan sonra Yûsûf Aleyhisselâm dedi ki: ey fûlân! Bize hediye olarak ne getirdin?»

Hediye kelimesinin geçmesi dolayısıyla Hazret-i Mevlânâ diyor ki:

3168

بر در یاران تہی دست آمدن

هست بی گندم سوی طاحون شدن

*Ber der-î yâran tuhî-dest âmeden,
Hêst bî gendem suy-î tâhun şuden.*

«Dostların kapısına eli boş gelmek, buğdaysız değirmene gitmek gibidir».

Değirmene buğday götürmeyen un elde edemedi döneceği gibi ihvân ve yâran nezdine hediyesiz gitmek de feyzsiz avdeti intâc eder. Onun için eski dervişler, bir tekkeye gittikleri vakit velev ki pek cüz'î olsun bir hediye ile oradaki canların gönlünü ahlardı. (Berk-i sezest

tuhfe-i derviş) diye bir mısra' vardır ki «Dervişin hediyesi yeşil yapraktır» demektir. Hele Bektâşiler «Boş gelen, boş gider» diye şiddetli bir kanun koymuşlar, rakı, şarab ve mezelik getirmeyen sarhoş olmadan döner! demek istemişlerdi. Onun için bektâşi muhib ve müntesibleri tekkeye giderken et, ekmek gibi yiyecek ve şişe şişe içecek götürürlerdi. Sözlerim mübâleğalı görünmesin. Bektâşi âyini, Âyin-i cem nâmiyle toplanmak, rakı içmek, saz çalmak ve nefes okumaktan ibâretti. Bir Hadis-Şerifte: «Birbirinize hediye veriniz, yekdiğerinizi seversiniz» buyurulmuştur. Resûlullah (S.A.V.) Efendimiz hediye kabul eder ve mukabelede bulunurdu. Hele (Zâhir bin Harâm'il-Eşcâi) isminde bir bedevî vardı ki, ne vakit Medineye gelse Resûl-i Ekreme çöl hediyesi getirir, avdetinde de taraf-ı risâletten ona şehir hediyesi verilirdi. Bundan dolayı Aleyhissalât Efendimiz: «Zâhir bizim bâdiyemiz biz de onun hâzırası, yâni şehriyiz» buyurdu.

Mevlevî tekkelerinde, hususiyle Yenikapı Mevlevihânesinde bir âdet vardı. Ramazan olacağı gece bütün ihvân tekyeye gelir yatsı ve terâvîh namazlarını kıldıktan sonra hep birlikte şeyhin elini öpüp getirdikleri hediyeleri bırakırlardı. Bayramda da şeyh tarafından ihvâna birer hediye dağıtılırdı.

3169

حق تعالی خلق را گوید بخیر

ارمغان کواز برای روز نثر

*Hak Taâlâ halkrâ gôyed behaşr,
Armeğân* kô ez berây-î rûz-i neşr.*

«Cenâb-ı Hak mahşerde halka: Bu neşir günü için hani hediyeiniz, bakalım ne getirdiniz? diye soracak» ve:

3170

جئتمونا وفرادی بی نوا

هم بدان سانه خلقنا کم کذا

*Ci'tümünâ-vû-fürâdâ binevâ,
Hem bedan-san kî halaknâküm kezâ.*

«Bize yalnız başınıza ve muhtâc bir hâlde, tıpkı sizi ilk yarattığımızda olduğunuz gibi geldiniz» buyuracaktır.

Sûre-i İn'âmdaki bir Âyete işârettir ki:

وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فَرَادَى
كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَتَرْكْتُمْ مَا خَوَّلْنَاكُمْ وَرَاءَ ظُهُورِكُمْ

Yâni: «Ey insanlar, tek ve kimsesiz olduğunuz hâlde bize geldiniz. Evlâd ü etbânınızdan, akribâ ve müteallikâtınızdan hiç biri sizi ta'kip etmedi. Sizi ilk yarattığımızda, yâni doğduğunuz vakit de böyle yapayalnız ve âcizdiniz. Size in'âm ü ihsân etmiş olduğumuz şeyleri de bıraktınız arkanızda³⁹». (yâni her şeyi dünyâda bıraktınız. Ancak sizi sardıkları bir kefen ile buraya geldiniz.)

3171

هین چه آوردید دست آویز را
ارمنانی روز رستاخیز را

*Hin çi âverdid dest âvîzrâ,
Armeğânî rûz-i rustâhîzrâ.*

«Kıyâmet günü için küçük bir hediyeye olarak ne getirdiniz?» sûâlinde bulunacaktır.

Dünyâda a'mâl-i sâlihada bulunmak, hem yol azığı tedârik etmek, hem de âhirete bir nevi hediyeye götürmektir.

وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى

Yâni: «Âhiret seferi için azık tedârik ediniz. Azıkların en hayırlısı ise takvâdır. Allahtan korkup, emri hilâfına hareket etmekten çekinmektir⁴⁰». Nazm-ı Kerimi Kur'ândaki ilâhi emirler cümlesindendir.

İşte bu takvâ azığıyla gidiş ve sâlih ameller götürüş, Cenâb-ı Hakka âcizâne bir hediyeye takdim ediş ki, mükâfatsız kalmaz. Hattâ denilmiştir ki: Cennete girmek Allahın lutf u keremiyledir, oradaki derecâta ermek ise Dünyâda işlenilen sâlih amellere göredir. A'mâl-i sâlihâsı olmayan, onun yerine büyük bir günah götüren de der ki:

(39) Sûrei En'âm : 94.

(40) Sûrei Bekara : 197.

Eli boş gidilmez gidilen yere,
Rabbim; boş gelmedim ben suç getirdim
Dağlar çekemezken o ağır yükü
İki kat sırtımla pek güç getirdim.

Yürekten gelmiş olan bu hâlis itirâf ve itizârın makbûle geçmesi, afüvv ü gafûr olan Cenâb-ı Hakkın fazl u kereminden umulur. Çünkü Zât-i Akdes-i Rabbânî (Zülcelâl) olmakla berâber (Zülikrâm) dır.

3172

یا امید باز گشتن تان نبود
وعدۀ امروز باطلتان نمود

*Yâ umîd-i bâz geştentan nebûd,
Vâ'de-i îmrûz bâtıltan numûd.*

«Sizde dünyâdan âhirete dönmek ve Allahın huzuruna çıkmak ümidi yok muydu? Yoksa Kur'anın Kıyâmet hakkındaki va'd ü vâidi size bâtil mı görünmüştü?»

Hazret-i Mevlânâ bu beytleri lisân-ı İlâhiden irâd ettikten sonra Kıyâmeti ve haşrı inkâr edenlere hitâben diyor ki:

3173

منکری مهمانی را از خری

پس ز مطبخ خاک و خاکستر خوری

*Münkirî mihmâniyeşrâ ez harî,
Pes zı matbah hâk-u-hâkister horî.*

«Allahın huzuruna çıkıp onun mihmânı olacağına eşekliğinden inanmıyorsan, onun matbahından toprak ve kül yemeye mecbur kalırsın».

3174

ور نه منکر چنین دست تهی

بر در آن دوست چون بامی تهی

*Ver ne-î münkir çunîn dest-i tahî,
Ber der-î an döst çun pâ mînihî.*

«Kıyâmet ve haşrın münkiri değilsen o dostun kapısına böyle eli boş olarak nasıl adım atıyorsun?»

Yâni hayr ve hasenât hediyyesi, tâât ve ibâdât takdîmesi götürmek-
sizin ona nasıl misâfir olacaksınız?

3175

اندکی صرفه بکن از خواب و خور

ارمغان بهر ملاقاتش بر

Endekî sarfê bikün ez hâb-u-havv,
Armeğân behr-î mulâkâtes bibêr.

«Uykudan ve yemekten biraz tasarruf et de onları Hakka mülâki
olduğun vakit takdim etmek üzere hediye olarak götür».

(Sûre-i Zâriyât)ta buyurulmuştur ki:

إِنَّا لَنُفِيقِينَ فِي جَنَاتٍ وَعِوُنٍ ۖ أَخَذِينَ
مَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ أَنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ مُحْسِنِينَ

Yâni: «Dünyâda Allahtan çekinerek gûnahtan sakınmış olanlar, âhi-
rette ortalarından nehirler akan cennetlere gireceklerdir. Rabb-i Kerim-
lerinin kendilerine verdiklerini alacaklardır. Hakikaten onlar bundan
evvel, yâni Dünyâda iken muhsin idiler⁽⁴¹⁾».

(Muhsin) kelimesi (İhsân) dandır. İhsân ise: İyi iş yapmaktır. İn'âm
ü ihsân da iyi iş yapmak cümlesinden olduğu için sadaka, zekât, bezl ü
kerem ma'nâlarını da ifâde eder.

Kezâ onlar:

كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ

مِنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجُرُونَ ۖ وَلَا لَا سَمَارَهُمْ تَسْتَغْفِرُونَ ۖ وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ

لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ

Yâni: «Geceleri az uyurlar, çok ibâdet ederlerdi. Seher vakti de gü-
nahlarının mağfiret buyurulmasını Allahtan temennî ederlerdi. Onların
mallarında, sâil ve mahrum olanlar için hak vardı⁽⁴²⁾».

(41) Sûre-i Zâriyât: 15-16.

(42) Sûre-i Zâriyât: 17:19.

Yâni gelip sadaka isteyenlere de, muhtâc olduğu halde istemekten
çekinen gizli fakirlere de mallarından hisse ayırmışlardı. Bol bol sadaka
verirler ve çok lutf u keremde bulunurlardı. İşte Dünyâda yapmış olduk-
ları bu hareketler, kıyâmet gününde ve Hakka mihmân oldukları sırada
onların hediyyeleri sayılarak o hediyyelerin mülkâfâtı olmak üzere Lûtf-i
İlâhi ile girecekleri Cennette yüksek derecelere ereceklerdir.

3176

اندکی جنبش بکن همچون جنین

تا یخشندت حواس نور بین

Endekî cünbiş bikün hemçün cenîn,
Tâ bibahşendet havâss-î nûr bîn.

«Ana karnındaki çocuk gibi biraz kımıld ki, sana nur gören hisler
versinler».

Rahm-i mâderdeki cenîn, kımıldayacak devre gelince ona ba'zı his-
ler verilirmiş. Cenâb-ı Pîr, onu misâl getiriyor ve: «Sen de tâât ve ibâdât
hususunda biraz hareket et ki, sana da Nûr-i İlâhiyi müşâhede edebile-
cek ma'nevî rû'yet hissi ihsân olunsun» diyor. Eger tâât ve ibâdât hu-
susunda kımıldayacak olursan:

3177

وزجهانی چون رحم بیرون شوی

از زمین در عرصهٔ واسع شوی

V'ez cihânî çün rahm birun şevî,
Ez zemin der arse-î vâsî şevî.

«Rahm-i mâder misilli dar ve kasvetli olan şu tabiat âleminde çı-
karsın da rahme nisbetle zemin gibi gâyet geniş bir âleme dâhil olursun».

Evvelce de geçmişti ki, ma'nâ âlemi, şu sûret âlemine nisbet kabul
etmeyecek derecede geniştir. O kadar ki, ama karnı Dünyâyâ nisbetle ne
kadarsa, sûret âlemi de ma'nâ âlemine göre o kadar, hattâ daha fazla
dardır. Bu söz istiğrâbı mûcib olmasın. Ehl-i cennetin en dîn derecede
olanlarına bu Dünyâdan bilmem kaç def'a vâsî mülk ve arâzî verilece-
ğine dâir Hadisler vardır. İşte o Hadislerin meâlinden Âhiret Âleminin
genişliği tefekkür edilsin.

آنکه عرض الله واسع گفته اند
عرصة دان کاتبی می رفته اند

Ânki ardullâhi vâsî gofte end,
Arse-i dan k'enbiyâ mî refte end.

«Arzullâhi vâsî'a denilen sahâ-yı, enbiyânın gitmiş oldukları arsa bil».

Ve ey sâlik; sen de biraz kımıldan ve tâatü ibâdât harekâtında bulun ki, o arz-ı vâsiaya sefer edebileşin.

(Sûre-i Zümer)de buyurulmuştur ki:

لَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَأَرْضُ اللَّهِ
وَاسِعَةٌ إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ

Yâni: «Habibim söyle söyle: Bu Dünyâda ihsân eden ve iyilik yapanlar için hasene vardır. (yâni kendilerine sevab verilecektir.) Allahın arâzisi de geniştir. Hakikaten sabredenlerin ecr ü mesûbâtı hisabsız bir sûrette verilecektir⁽⁴³⁾».

Bu ecr-i mesûbâtın (bigayr-i hisâb) olması dikkate şâyandır. Çünkü milyon, milyâr, trilyon gibi pek fazla mikdarlar da hesâba dâhildir. Allah ise hesâbın hâricinde, yâni o yüksek adedlerden fazla ecr vereceğini va'dediyor. Buna mukâbil, secde-i übüdiyyete kapamılarak ne kadar teşekkür edilse azdır.

Ba'zı müfessirine göre bu Âyet, müşriklerin ezâsından Mekke'de barınamıyan ve Hazret-i Peygamberin müsâadesiyle Habeşistana hicret eden sahâbe-i kirâm hakkında nazil olmuştur. Onlar dinlerini muhafaza emeliyle oraya gittikleri için dünyâda nâil oldukları hasene: vicdan serbestliği ve beden istirahatı ile yaşamaları olmuştur. Âhiretteki hasenerinin ise ne olacağını Allah bilir.

İşte buradaki (Arzullâhi vâsia) Allaha serbestçe ibâdet edebilecek yerlerdir. Hazret-i Mevlânâ onu (Âlem-i Ma'nâ) ile te'vil ediyor ve peygamberlerin gitmiş oldukları arsa diyor.

(43) Sûre-i Zümer : 10.

دل نکرد شک از عرصه فراح
نخل تر انجا نکردد خشک شاخ

Dil negerded feng ez arse-i ferâh,
Nahl-ı ter ancâ negerded hûşk şâh.

«Gönül, geniş sahadan sıkılmaz ve yaş ağacın dalı, budağı orada kuramaz».

Bundan sonra ma'nâ âlemine gitmek üzere herkesin neden kımıldanmadığını izah için Cenâb-ı Pir buyuruyor ki:

حاملی تو مر جواست را کنون
کند و مانده میشوی و سرنگون

Hâmili tû mer havâssetrâ kûnun,
Kûned-û-mandêmi şêvî ser nigun.

«Sen şimdi havâss-ı tabiiyyeni yüklenmiş olduğun için yorgun ve âciz kalmışsın».

Yatıp uyumaya mecbur olmuşsun.

چونکه محمولی نه حامل وقت خواب
ماندگی رفت و شدی بی رنج و تاب

Çunki mahmûlî ne hâmil vakt-ı hâb,
Mandegî reft-û-şûdî bi renc-ü-tâb.

«Uykuda ise yük altında olmadığın, yâni havassın işlemediği için yorgunluğun geçer, meşakket ve harâretin zâil olur».

چاشنی دان تو حال خواب را
پیش محولی حال اولیا

Çâşnîi dan tu hâl-i hâbrâ,
Pîş-i mahmûlî-i hâl-i evliyâ.

«Evliyâullahın hâmillik değil mahmûllük hâline uykuyu bir çeşni, bir nümûne bil».

İnsan uyanıkken beş hissini hâmindir, yâni onları bir yük gibi taşır. Gözü görür, kulağı işitir, dili söyler ve sâire... Bunların hepsi de sâhibini yorar ve ezer. Fakat uyuyunca hisler faaliyette olmadığı için kalıb dinlenir, yorgunluk kalmaz. Hazret-i Mevlânâ, şu tabîî hali misâl getirmekle evliyâullah hazarâtının ahvâline küçük bir örnek göstermek istiyor. Onlar, vücut kaydından kurtulmuş oldukları için uyanıkken de tabîî hislerin yorgunluğundan âzâde bulunurlar diyor ve ta'rife devâm ediyor :

اولیا اصحاب کهفند ای عنود
در قیام و در قلب هم رقاد

Evliyâ ashâb-ı kehfend ey anûd,
Der kiyâm-û-der tekallub hüüm rûkûd.

«Ey inadcı kimse; evliyâ hazarâtı ayakta iken de, dönüp dolaşırken de Ashâb-ı Khef gibi uykudadır».

می کشد شان بی تکلف در فعال
بخبر ذات الیمین ذات الشمال

Mikeşed şan bi tekellûf der fiâl,
Bihaber zâtelyemin zâteşşimâl.

«Cenâb-ı Hak onları tekellüfsüz ve zahmetsiz, hattâ habersiz olarak sağa, sola çevirir».

Ashâb-ı Khef: Dinlerini muhafaza için bir mağaraya sığınmış ve

orada uyuya kalmış birkaç kişidir. Allah, onları uykuda oldukları halde sağ ve sol taraflarına çevirdiğini Kur'ânında beyân ediyor. İşte evliyâ-ullah da böyledir. Onlar da Allahın tedbir ve taklîbiyle hareket ederler. Hareket kendiliklerinden olmadığı için de zahmet ve meşakkat duymazlar.

چیت آن ذات الیمین فعل حسن
چیت آن ذات الشمال اشغال تن

Çîst an zâtelyemin fi'l-i hasen,
Çîst an zâteşşimal engâl-i ten.

«O zâtülyemin nedir? Tâât ve ibâdâtta ef'âl-i hasenedir. O zâtül-şimâl nedir? Yemek, içmek, gezip dolaşmak gibi bedenî meşguliyyettir».

Kur'an-ı Kerimdeki :

وَقُلِّبْنَاهُمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَذَاتَ الشِّمَالِ

Yâni : «Biz onları sağ ve sol taraflarına çevirirdik⁴⁴» Âyet-i Kerîme-sini Cenâb-ı Pîr (fi'l-i hasen) ve (meşgûliyyet-i be'den) diye te'vil ediyor. Bu sûretle demek oluyor ki, enbiyâ ve evliyânın tâât ve ibâdâtta bulunması ve beşeriyyet icabı cismânî işlerle meşgul olması, Allahın irâdesi ve tasarrufiyedir. Bu hareketlerde onların hiç bir tedbiri, hattâ haberleri yoktur.

میرود این هردو کار از انبیا
بخبر زین هردو ایشان چون صدا

Mîreved in herdü kâr ez enbiyâ,
Bihaber zinherdu işan çun sadâ.

«Bu iki iş, yâni cismânî ve rûhânî hareket, enbiyâda da vâki' olur. Fakat onların bu hareketlerden haberleri yoktur. Onlar sükût ve hareketlerinde aks-i sadâyâ benzerler».

کر صدايت بشنوند خبر و شر
ذات که باشدز هردو يخبر

*Ger sadâyet bişnevâned hayr-u-şer,
Zât-ı küh bâşed'ez herdû bîhaber.*

«Aks-i sadâ, sana hayr ve şerre dâir ses işittirse de, dağın ikisinden de haberi yoktur».

Dağlık arâzide ses aksi işitildiği ma'lumdur. O aks; hayr da, şer de olabilir ve onu herkes işitir. Yalnız dağ, o aksın ne olduğundan haberdâr değildir. İşte enbiyâ ve evliyânın hâli de böyledir. Onların sözleri ve fiilleri, Tecellî-i İlâhî'nin aksinden ibârettir. Kur'ânda :

وَمَا يَنْظُرُونَ الْمَوْتَىٰ ۖ اِنْ مَّا اِلَّا وَخَيُّوْحٰى ۝

Yâni: «Peygamber hevâ vü hevesle kendiliğinden söz söylemez. Onun sözleri kalbine ilhâm olunan vahiydir⁽⁴⁵⁾» buyurulmuştur.

Hazret-i Peygamber Aleyhisselât Efendimizin: «Ben de sizin gibi beşerim, lâkin bana vahy gelir» buyurduğu gibi enbiyâ ve evliyânın bir beşerîyeti, bir de nübüvveti, yâhud vilâyeti vardır. Beşerîyetleri i'tibârîyle eşyâyı bilirler. Nübüvvetleri, yâhud vilâyetleri i'tibârîyle ise Hakkın tecellisine mâ'kes olurlar. Allah ne yaptırırsa onu yaparlar, ne söyletirse onu söylerler.

«MİSÂFİRİN HAZRET-İ YÛSÛF'E: "HER BAKIŞINDA GÜZEL YÜZÜNÜ GÖRÜP, BENİ DE HATIRLAMAN İÇİN SANA HEDİYYE OLARAK BİR AYNA GETİRDİM" DEMESİ»

گفت یوسف هین بیاور ارمغان
او زشرم این تقاضا زد فغان

*Gôft Yûsuf hin biyâver armeğan,
Ô zişerm-î in takâzâ zed fiğan.*

Yûsûf Aleyhisselâm, misâfire: Haydi bakalım, hediiyeni getir, ver dedi. O da bu talebdan sıkıldığı için feryâd edecek hâle geldi».

(45) Sûrel Necm : 3-4.

گفت من چند ارمغان جستم ترا
ارمغانی در نظر نامد مرا

*Gôft men çend armeğan cüstem turâ,
Armeğânî der nazar nâmed merâ.*

«Misâfir dedi ki: Senin için bir çok hediiye aradım, lâkin hiç birini guzûm tutmadı».

جبہرا جانب کان چون برم
قطرہرا سوی عمان چون برم

*Habbe-îrâ cânib-î kan çun berem,
Katre-îrâ sûy-ı umman çun berem.*

«Bir habbe altını bir ma'dene, bir damla suyu bir ummâna nasıl götüreyim dedim».

زیرہرا من سوی کرمان آورم
گر بہ پیش تو دل و جان آورم

*Zîre râ men sûy-ı Kirman âverem,
Ger bepîş-î tû dil-û-can âverem.*

«Eğer sana hediiye olarak kalbimi ve rûhumu takdim etseydim Kirmân vilâyetine kimyon götürmüş gibi olacaktım».

Acemistânın Kirmân vilâyetinde çok kimyon yetiştigi için oralarda kıymeti yokmuş. Misâfir de getireceği kalb ve rûh hediiyesini kimyona, Yûsûf peygamberi ise Kirmâna benzetiyor. Onun huzurunda takdiminin pek değersiz kalacağını anlatmak istiyor ve diyor ki:

نیست تخمی کاندیرین انبار نیست

غیر حسن تو که آنرا یار نیست

*Nîst tohmî k'enderîn enbâr nîst,
Gayr-ı husn-î tu ki anrâ yâr nîst.*

«Bu anbarda, yâni senin indinde ve Mısır kıt'asında bulunmayan bir tohum, yâni bir şey yoktur, her şey bol bol mevcuddur. Ancak senin güzelliğin müstesnâdır ki, onun eşi bulunmaz».

لایق آن دیدم که من آینه

پیش تو آرم چو نور سینه

*Lâyık an دیدem ki men âyîne-î,
Piş-i tû ârem çu nur-î sine-î.*

«Nihâyet münevver bir kalb gibi, cilâli bir aynayı huzûruna getirmeyi münâsib gördüm».

تا بدینی روی خوب خود دران

ای تو چون خورشید نور آسمان

*Tâ bibînî rûy-ı hûb-î hod derân,
Ey tu çun hurşîd nûr-î âsmân.*

«Ey güneş gibi semânın nûru olan Hazret-i Yûsûf; o aynada güzel yüzünü göresin».

آینه آوردمت ای روشنی

تا چو بدینی روی خود یادم کنی

*Âynê âverdemet ey rûşenî,
Tâ çu binî rûy-ı hod yâdem kunî.*

«Ey cemâli parlak olan nûr-i musavver; yüzünü gördükçe beni hatırlayasın diye sana ayna getirdim». Misâfir bunu söyliyerek :

آینه بیرون کشید او آرز بفل

خورا آینه باشد مشتغل

*Âynê birun keşid ô ez beğel,
Hûbrâ âyîne bâşed muşteğel.*

«Koltuğunun altından bir ayna çıkardı. Ayna bir güzelin meşgul olacağı şeydir».

Buradaki misâfirden maksad: Tarık-ı Hak sâlikidir. Yûsüften murâd da cemîl-i alelîtlak olan Cenâb-ı Haktır. Hadis-i Şerifte: «Allah güzeldir, cemâli sever» buyurulmuştur. Âyine ise, Tecelliyât-ı İlâhiyyenin ma'kesi bulunan kalbdır. Allahın huzuruna saf ve mücellâ bir kalb götürmelidir ki, onun tecellisine ma'kes olabilsin. Nitekim Kur'an-ı Kerimde :

يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ۚ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ

Yâni : «Kıyâmet öyle bir gündür ki, o gün, ne malın, ne evlâdın faydası olur. Ancak kalb-i selim ile Allahın huzuruna çıkabilenler 'kazanır⁴⁶» buyurulmuştur.

*Sanma ey hâce ki senden zer ü sim isterler,
(Yevme lâ yenfe'u)de kalb-i selim isterler.*

Misâfirin, Hazret-i Yûsüfe, hüsnünü gösterecek bir ayna getirmesi dolayısıyla Hazret-i Mevlânâ her şey için bir ayna bulunduğunun beyânına şüru' edip buyuruyor ki :

آینه هستی چه باشد نیستی

نیستی بر گر تو ابله نیستی

*Âynê-î hestî çibâşed nîstî,
Nîstî ber, ger tu ebleh nîstî.*

«Varlık aynası nedir? Yokluktur. Eğer abdal değilsen sen de obir tarafa yokluk götür».

Ma'lumdur ki, her şey zıddı ile münkeşif olur. Gündüzün ve nûrun belli olması, gecenin ve karanlığın görünmesi ve belli olmasıyledir. Gecce ve karanlık, gündüzün ve nûrun görünmesine ayna demektir. O hâlde ey sâlik; sen de o vâcib'ül-vücûdun dergâhına yokluk götür ki, senin yokluğun onun varlığına ayna olsun.

3198

هستی اندر نیستی بتوان نمود
مالداران بر فقیر آرند جود

*Hesti ender nisti bûtvân numûd,
Mâldâran ber fakir ârênd cûd.*

«Varlık ancak yoklukta görünür. Nitekim zenginler fukarâya cûd u sehâda bulunurlar».

Zengin olanlar, fakirlere in'âm ü ihsân ederler. Bununla kendilerinin zengin bulunduklarını göstermiş olurlar. Demek ki, zenginlerin varlığı, fukarânın yoksulluğu ile görünüyor.

3199

آینه صافی نان خود گرسنهست
سوخته هم آینه آتشزنهست

*Ayne-i sâfiy-i nan hod gursinest,
Sohte hem âyne-i âteşzenest.*

«Ekmeğin parlak aynası aç olandır. Çakmağın aynası da kavdır».

Ekmekteki doyuruculuk hassası, aç kimselerin onu yiyip doymasıyle, çakmaktaki ateşin mevcûdiyyeti de kavı yakmasıyle belli olur. O halde aç, ekmeğin, kav çakmağın aynasıdır.

3200

نیستی و نقص هر جایی که خاست
آینه خوبی جمله پیشه‌هاست

*Nîstî-vû-nâks hercâyîki hast,
Ayne-i hûbiyi cümle pîşehâst.*

«Yokluk ve noksanlık nerede zuhûr ederse bütün san'atlerdeki güzelliğin aynası olur».

Hazret-i Mevlânâ, bu beytin ma'nâsını şu misâllerle izâh ediyor :

3201

چونکه جامه‌جست و دوزیده بود
مظهر فرهنگ درزی کی شود

*Çunki câme cust-u-dôzîde buved,
Mazhar-i ferheng-i derzî key şevêd.*

«Elbise biçimli ve dikilmiş olursa, terzideki ustalığın nasıl mazharı olur».

Gayet mâhir bir terzi farzedelim ki, dükkânında oturup duruyor. Onu orada öyle görmekle san'atkârlığını anlayabilir miyiz? Hayır. Ya, elbisemiz olmadığı için yeni bir kostüm yaptırmalı, yâhud paltomuzu tâmir-etirmeliyiz ki, terzinin mahâreti olup olmadığını anlayalım. Demek ki, yokluk ve eksiklik, san'atın zuhûrüne sebep ve san'atkârın mahâretine ayna oluyormuş.

3202

ناتراشیده همی باید جذوع
تا دروگر اصل سازد یا فروغ

*Nâterâşîdê hemî bâyed cuzû',
Tâ durger âsl sâzed yê furû'.*

«Kalın ağaç dalları yontulmamış ve işlenmemiş olmalı ki, usta bir dülger, onları tesviye ederek ya temel direği, yâhud duvar hatılı veyâ-hud tavan kirişi yapsın».

3203

خواجه اشکسته بند آنجا رود
که در آنجا پای اشکسته بود

*Hâce-i işkeste-bend ancâ reved,
Ki der ancâ pâyi işkeste buved.*

«Kırık saran, yâni çıkıkçı, ayağı kırılmış bir adamın bulunduğu yere gider».

کی شود چون نیست رنجور و نزار
آن جمال صنعت طب آشکار

*Key şeved çun nîst rencûr-û-nizâr,
An cemâl-i san'at-i tıbb âşikâr.*

«Hasta ve zayıf olmazsa hekimlik san'atının güzelliği nasıl meydana çıkar?»

3205

خواری و دونی مسها بر ملا
گر نباشد کی نماید کیمیا

*Hâri-yû-dûni-i mishâ ber melâ,
Ger nebâşed key numâyed kîmyâ.*

«Bakırın herkes indindeki hakirliği ve ucuzluğu olmasaydı kimyâ nasıl görünebilirdi?»

Buradaki kimyâ eskilerin altın yapmak için uğraşmalarıdır. Gûyâ o uğraşmalar neticesinde elde edilen ve (iksir) denilen bir maddeden cüz'î bir mikdârı, meselâ bakır bir tepsiye sürülecek olursa, o tepsi altın oluverirmiş. Mevlânânın bu misâli göstermesi o zamânın anlayışına göredir.

3206

نقصا آینه وصف کمال
وان حقارت آینه عز و جلال

*Nakshâ âyîne-i vasf-i kemâl,
Van hakâret ayne-i izz-û-celâl.*

«Eksiklikler kemâl vasfının, muhakkarlık da izzet ve azametinin aynalarıdır».

3207

زانکه صدرا ضد کند پیدا یقین
زانکه باسیرکه بدیدست انگین

*Z'ânki zıdrâ zıd kuned peydâ yakîn,
Z'ânki bâsirkê bedidest engebîn.*

«Çünkü zıddı gösteren zıddıdır. Nitekim balın tatlılığı, sirkenin ekşiliği ile belli olur».

3208

هرکه نقص خویشرا دید و شناخت
اندر استکمال خود ده اسبه تاخت

*Herki naks-î hîşrâ دید-u-şinaht,
Ender istikmâl-ı hod deh esbe tâht.*

«Her kim kendi noksânını görür ve tanırsa nefsinin kemâle erdirmek için âdetâ on atla ve fevkal'âde bir sür'atle koşar».

(De esbe) ta'biri : Çok sür'atli gitmekten kinâyedir. Gûyâ süvârının bindiği at, sür'atinden çatlayacak olursa diğerlerine binip koşturmak üzere yedeğinde dokuz dâne at olan demektir. Yedeğinde tek at bulunan süvâriye (dü esbe) derler.

3209

زان نمی برد بسوی ذوالجلال
کو گمانی می برد خودرا کمال

*Z'ân nemîperred be sûy-i zul-celâl,
K'ô gumânî mî bered hodrâ kemâl.*

«Kendisinde kemâl vehmeden kimse, nefsinde noksan görmeyişinden ve onu ikmâle çalışmayışından dolayı zülcelâl vel'îfdâl olan Allah tarafına uçamaz».

Kusûrunu gören kimsenin onu tamamlamaya çalışacağını, kendinde kemâl vehmeyeyenin ise Allaha vâsıl olamayacağını beyân ettikten sonra Cenâb-ı Pir; ucb, yâni kendini beğenmenin kötülüğünü anlatmak için diyor ki :

3210

علتی بدتر ز پندار کمال
نیست اندر جان توای ذو دلال

*İlletî bedter zı pindâr-î kemâl,
Nîst ender cân-ı tu ey zü delâl.*

«Ey nazlı ve azametli kimse, yâni ey kendini kâmil sanan ve o vehmettiği kemâle aldanan; senin rûhunda kendini kemâl sâhibi zannetmekten daha kötü bir illet yoktur».

3211

از دل و از دیده‌ات بس خون رود
ناز تو این معجی بیرون رود

*Ez dıl-û-ez dîdeet bes hun reved,
Tâ zı tô in mû'cebî bîrun reved.*

«Senden bu kendini beğenmek illeti zâil oluncaya kadar gözünden ve gönlünden çok kan gitmelidir».

Yâni yüreğinden kan gidercesine mücâhede etmeli ve gözlerinden kanlı yaşlar dökmelisin ki, o illetten kurtulabilesin.

3212

علت ابلیس انا خیر بدست
وین مرض در نفس هر مخلوق هست

*İllet-î İblis enê hayrun budest,
Vin maraz der nefs-ı her mahlûk hêst.*

«Şeytanın illeti (Ene hayrun) yâni (Ben daha hayırlıyım) demesi idi. Bu hastalık her mahlûkun nefsinde vardır».

Meleklerle berâber şeytan da Hazret-i Âdeme secde etmeye me'mur olmuştu. Melekler secde ettiler. Şeytan :

خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ

Yâni: «Ben ondan daha hayırlıyım. Beni ateşten yarattın, onu topraktan halkettin⁴⁷» diyerek secde etmedi. Nefsinde kemâl görmesi dolayısıyla (Ene hayrun) demesi, Rahmet-i İlâhiyyeden me'yûs ve Dergâh-ı Rabbâniden matrud olmasına sebep teşkil etti. Bu kendini beğenme illeti Şeytana da münhasır değildir. Her mahlûkun nefsinde az çok vardır. Husûsiyle kadınlarda pek fazladır. Ben yaşıyım; yâhud çirkinim i'tirâfında bulunmuş bir kadın ne görülmüş, ne de işitilmiştir. Hele ba'zılarının boyacı küpüne düşmüş çakal gibi renk renk boyanmaları, çirkinliklerini artırmakta, onlar ise bunu süs sanmakta ve güzelleştirm diye aldanmaktadır.

*Düzgünle gerilmez buruşuk bir yüz,
Boyayla incelmez kalın bir dudak.
İnsâf aynasına bir kerre bak da,
Kendini maskara etmeyi bırak.*

Tabîb-i İlâhi, bir mürşid-i kâmil lâzımdır ki, o illeti tedâvi etsin ve nüks etmeyecek bir hâle getirsin.

3213

گرچه خود را بس شکسته بیند او
آب صافی دان و سرگین زیر جو

*Gerçi hodrâ bes şikeste bîned ô,
Âb-ı sâfî dâ-n-u-sergin zîr-ı cõ.*

«Kemâl sâhibi olduğunu vehmeden kimse sûretâ kendini âciz görür. Fakat onun bu hâli, dibinde pislik bulunan bir dere suyunun berrâk görünmesine benzer».

Eski talebemden biri vardır ki, oldukça ma'lûmâtlı ve mağrurdur. Bu tabiatı bırakmasını kendisine çok defa söylemiş olduğum bu genç, birgün bana bir mektub göndermiş, gururlanmamaya çalıştığını söylediğinden sonra bulunduğu yerin irfan mühitinde epeyce bir mevki' yaptığını da yazmıştı.

چون بشوراند ترا در امتحان
آب سرگین رنگ گردد در زمان

*Çun bişôrâned turâ der imtihan,
Âb sergin-rêng gerded der zemân.*

«Ey böyle olan kimse; eğer biri imtihan kastıyla seni kızdırır ve bulandırırsa, suyun bulanıklığı ve pisliği derhal meydana çıkar».

Yâni kemâline mağrur olan bir kimse; suretâ mahviyyet göstermeğe çalışır, aczinden, noksanından bahseder durur. Lâkin bu mahviyyet, ciddi değil, gösteriş içindir. Hele biri onu bir parça eşelesin ve bulandırсын, derhal içindeki bulanıklık, yâni kemal vehmi meydana çıkar ve kâmillik da'vasına kalkar.

در تک جو هست سرگین ای فتی
گرچه جو صافی نماید مرا

*Der tek-î cö hêst sergin ey fetâ,
Gerçi cö sâfi numâyed mer turâ.*

«Ey yiğit; sana berrak görünse de çayın dibinde gübre vardır».

Yâni, ey böyle suretâ mahviyyet gösterenleri görüp de onları saf bir dere zanneden kimse; sakın aldanma! O saf sandığın ırmağın dibi pislikle doludur. O pisliği defedip atmak herkesin elinden gelmez.

هست پیر راهدان پر فطن
باغهای نفس گل را جوی کن

*Hêst pîr-î râhdân-î pur fitan,
Bâghây-î nefsi gîlrâ cûy-ken.*

«Yol bilen, zekâ ve fetânet sâhibi olan pîr-i kâmil vardır ki, çamurlu nefis bağlarına arklar açar ve su akıtıp oralarındaki mezbeleyi temizler».

Ucb ve gurura düşmüş, vehm-i kemâle tutulmuş kimselerin nefslerini Hazret-i Mevlânâ, çamur ve mezbele ile dolmuş bağ hendeklerine,

mürşid-i kâmilî de bol su salıverip o hendekdeki çamurları ve mezbeleyi temizleyen zât'e benzetiyor ve: Sen de öyle bir mürşide utışab eyle ki, onun himmeti feyzânıyla nefandeki benlik çamuru da ucb ve gurur süprütüsü temizlensin diyor.

کی واند جوی خود را پاک کرد
نافع از علم خدا شد علم مرد

*Key tuvâned cöy-i hodrá pâk kerd,
Nâfi' ez ilm-i Hodâ şud ilm-i merd.*

«Bir kimse kendi deresini nasıl temizleyebilir? Ancak ilm-i ilâhiden müstefiz olan bir mürşidin ilmi ona menfaat verir».

Meselâ bir adamın bağı ve etrafında arkı bulunur. O ark; toz, toprak ve moloz ile dolar, sonra yağmur ve sel sularıyla çamur ve bataklık hâlini alır. O bataklık, sivrisinek kaynağı olduğu gibi, sel sularını almayacağı için bağa da zararı dokunur. O bataklığın temizlenmesi için, temizlemesini bilen bir kimse lâzımdır ki, bataklık tathir edilsin. İçinden billur gibi su akan bir dere hâline getirilsin.

İşte ucb ve gurur ile dolu bir kalb, böyle bataklık halini alır. Onun suyunu berrak bir dere yapacak olan da mürşid-i kâmidir.

Ba'zı kimseler vardır ki, kitab okumakla nefsini ıslâh edeceğine, kalbindeki ucb ve gururu gidereceğine inanmıştır. Böyle bir hareket kendi kendine tıb kitapları okuyup da hasta tedâvisine kalkışmak gibidir. Doktorlar bile hastalandıkları vakit kendilerini başka bir doktora tedavi ettirirler. Çünkü bir adam kendi derdini hakkiyle teşhis edemez.

Hazret-i Mevlânâ bir misâl getiriyor ve diyor ki:

کی تراشد تیغ دستہ خوش را
رو بجراحی سپار این ریش را

*Key terâşed tiğ destê-i hişrâ,
Rev be cerrâhi sîpar in rişrâ.*

«Bıçak kendi sapını nasıl yontar? Sen git de bu yarayı bir cerraha göster».

«Bıçak sapını yontamaz» diye bir darb-ı mesel vardır. Evet. Kılıç, bıçak gibi kesici âletler başka şeyleri kestikleri halde saplarını yontamazlar. Bunun gibi hasta ve yaralı adam da kendini iyi edemez. Öyle bir adamın doktora, bir operatöre mürâعاتı lâzım gelir. Ahlâk hastası ve mâ'nen yaralı olanların da tasfiye-i ahlâk hekimi bulunan bir mürşide ilticâsı gerektir.

3219

بر سر هر ریش جمع آمد مگس

تا نبیند قبح ریش خویش کس

Ber ser-i her rîş cem' âmed meges,

Tâ nebîned kubh-ı rîş-i hîş kes.

«Kimse yarasının çirkinliğini görmesin diye her yaranın üstüne sinek toplanır».

Bundan maksad ne? diyecek olursan :

3220

آن مگس اندیشه‌ها وان مال تو

ریش تو آن ظلمت احوال تو

An meges endîşehâ v'an mâl-ı tû,

Rîş-ı tu ân' zulmet-i ahval-ı tû.

«O sinek, senin yanlış düşüncelerinin kalben bağlandığın maldır. Yara ise senin karanlık ahvâlidir».

3221

ور نه‌د مرهم بر آن ریش تو پیر

آن زمان ساکن شود درد و نفیر

Ver nihed merhem ber an rîş-i tu pîr,

An zeman sâkın şevêd derd-û-nefir.

«Eğer tabîb-i mâ'nevî olan pîr-i kâmil, sendeki yaranın üstüne merhem koyacak olursa o vakit derdin sâkin olur ve feryâdın dinir».

3222

تا که ندارد که تحت یافتست

برو مرهم بر آنجا یافتست

Tâ ki pindâred ki sıhhat yâftest,

Pertev-i merhem ber ancâ tâftest.

«Yaralı ve derdli olan kendiliğinden sıhhat bulduğunu zanneder. Halbuki pirin koymuş olduğu merhemin eseri orada parlar durur».

Yâni pîr-i kâmilin nazarı ve terbiyesi müsbet te'sir göstermiştir.

3223

هین ز مرهم سرمکش ای پشت ریش

وان ز پرتودان مدار از اصل خویش

Hin zı merhem sermekş ey pûşt-rîş,

Vân zıpertevdan, medan ez asl-ı hîş.

«Ey sırtı yaralı; sakın o merhemi bırakma. O sıhhati de kendiliğinden değil, merhemin te'sirinden bil».

«VAHY NÛRUNUN KENDİSİNE AKSETMESİ DOLAYISIYLA VAHY KÂTİBİNİN BİR ÂYETİ PEYGAMBER ALEYHİSSELÂTÛ VESSELÂMDAN EVVEL OKUMASI VE: "BEN DE MAHALL-İ VAHYİM!" DİYEREK MÛRTED OLMASI»

Bu vahy kâtibi: Abdullah bin Sa'd bin Ebî Serh idi. İnsanın yaradılışı hakkında olan :

وَلَقَدْ خَلَقْنَا

الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ ۝ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ

مَكِينٍ ۝ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ

مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَّوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ

أَنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنَ الْخَالِقِينَ

Yâni: «Biz, hakikaten insan cinsini çamurdan bir sülâleden, (yâni çamurdan mahlûk olan Âdem Aleyhisselâmin zürriyetinden) yarattık; sonra onu mekânâetli bir karargâhta bir nutfе, bir meni yaptık, sonra o nutfeyi pıhtılaşmış kan hâline getirdik, sonra o pıhtılaşmış kanı et parçası hâline getirdik; sonra o et parçasına kemikler yarattık, sonra o kemiklere et kapladık, sonra ona bambaşka bir hilkat (yâni ruh) verdik⁴⁸».

Aleyhisselât Efendimiz bu Âyeti okuyor, Abdullah bin Sa'd da yazıyordu. Buraya gelince kâtip hayretinden: «Yaradanların en güzeli olan Allah, ne mübârek bir zât-i ecell ü a'lâdır.» deyiverdi. Sallallâhü Aleyhi Veseilem Hazretleri de: (Yaz öyle nâzil oldu) buyurdu. Bunun üzerine İbn-i Sa'd: «Eğer Muhammed, kendisine vahy gelen bir peygamberse ben de peygamberim. Bana da vahy geldi!» diyerek mürted oldu ve Mekke'ye kaçtı.

Mekke fethi esnâsında bir kaç kişiden maadâsına aman verilmişti. Abdullah bin Sa'd da amandan hâriç kalanlar arasında idi. Fakat o, süt kardeşi bulunan Hazret-i Osmana dehâlet etti. Osmanın şefâati ve şefâatteki isrârı üzerine afvedildi. Yeniden müslüman oldu. Hazret-i Ömer zamanında vukua gelen Mısır fethinde Amr bin-il-Âs'ın maiyyetinde bulundu. Hazret-i Osman halife olunca onu Mısır vâlisi yaptı. O da Afrika'ya doğru ilerledi. (Harbül'abâdile) denilen (Sübeytile) muhârebesinde başkumandan bulunuyordu. (Abdullah bin-il-Zübeyr) ve sâir zevâtın yardımıyla o harbi kazandı. Sonra Mısırda bir adamı döverek öldürdü. Bundan dolayı Mısırlılar Medine'ye bir hey'et gönderdiler. Kûfe ve Basradan da böyle şikâyetçi bir hey'et gelmişti. Hazret-i Alinin tavassutuyla İbn-i Sa'd Mısır vâlliliğinden azledildi. Yerine (Muhammed bin Ebi Bekr) ta'yin olunup Mısır hey'etiyle birlikte me'mûriyyetine giderken yolda halifenin kölesini yakaladılar, üstünde İbn-i Sa'da hitaben yazılmış bir mektup buldular. Mektupta eski vâliye yerinde oturması ve şikâyetçilerle, İbn-i Ebi Bekrin katlolanması tavsiye ediliyordu. Bunun üzerine geri döndüler. Kûfe ve Basra şikâyetçilerini de celbettiler. Hazret-i Osman; kölenin ve mektuptaki mührün kendisine âid olduğunu, fakat böyle bir mektup yazılmasına emir vermediği gibi yazıldığından da haberdâr olmadığını söyledi. Bu fitneyi çıkaranın halife kâtibi Mervan bin-il-Hakem olduğu anlaşıldı. Cezâsını vermek üzere onu halifeden istediler, teslim etmediği için de Hazret-i Osmanı şehid ettiler. İbn-i Sa'd, Muâviyenin devr-i saltanatında öldü.

Okunan Âyet-i Kerimeye taalluku olan bir fıkrayı da nakledeyim: Bir aralık din lehinde söz söylemek âdetâ haram sayılıyor, aleyhinde bezeyân etmek ise mübah görülüyor, ba'zı huluskâr muallimler de bil-

(48) Süresi Mü'minin : 12 : 14.

mem kime yaranmak için din hakkında bilir bilmez dil uzatıyor ve talebenin zihnini çeliyorlardı. Bunlardan biri bir gün bana :

— Âyetle Hadis arasında bir tenâkuz buldum! dedi.

— Ne gibi? diye sordum. Aramızda şöyle bir muhâvereye geçti :

— Kur'ân, Âdemin topraktan yaratıldığını haber veriyor. Peygamber ise kızını Aliye nikâh ettiği sırada, insanı sudan yaradan Allaha hamdolsun demiş.

— Ey?

— Bu bir tenâkuz değil mi? Allah topraktan diyor, Peygamber sudan diyor. Birinin dediğini öbürü nakzediyor!

— Mirim; tenâkuz var amma Âyetle Hadiste değil, senin anlayışında.

— Neden?

— Allahın topraktan yaratıldığını haber verdiği kim? Âdem değil mi?

— Evet.

— Peygamberin sudan, yâni mâ-i meniden halk edildiğini söylediği kim? Âdemin evlâdı ve ahfâdı değil mi?

— Hâ!

— Yâ tekrar edeyim: Tenâkuz Âyetle Hadiste değil, senin anlayışında, daha doğrusu anlamayışında!

Bu kadarcık bir şeye akli ermeyen münekkîd bey, sükûta mecbur olmuştu.

Bahsimize gelelim.

3224

پیش از عثمان یکی نسخ بود

کو نسخ وحی جدی می نمود

Pîş êz Osman yekî nessâh bûd,

K'ô bēnesh-i vahy ciddî minumûd.

«Hazret-i Osmandan evvel bir yazıcı vardı ki, vahyolunan Âyetleri yazmaya ciddiyetle çalışırdı».

Devr-i Seâdetde kâtiplik hizmetinde müteaddid zevât bulunmuş, bunların sayısı kırk altıya kadar çıkarılmıştır. (İbn-i Abdi Rabbihî)'nin (İkdülferid) isimli kitabındaki beyânına göre (Hazret-i Ali) ile (Hazret-i Osman) vahy kâtibi idiler. Bunlar bulunmadığı vakit (Übeyy bin Ka'b) ile (Zeyd bin Sâbit) yazarlardı. Onlar da bulunmazsa başkaları kitâbet ederlerdi.

(Hâlid bin Said bin Ebil'as) ile (Muâviye bin Ebi Süfyân) Resûlul-Tâhın bazı işlerini yazarlardı. (Mugîre bin Şu'be) ile (Husayn bin Nû-meyr) halk arasında yazıcılık ederlerdi. Hâlid bin Said ile Muâviye bu-lunmazlarsa onların vazifelerini de görürlerdi. (Zeyd bin Erkam) ile (A!a' bin Ukbe) ehâlinin umûr u husûsunu tahrir ederlerdi. (Huzeyfe bin-il-Yemân) mahsûlât-ı arziyyenin kaydına me'mur idi. (Zeyd bin Sâ-bit) ba'zan hükümdârlara ve emirlere gönderilecek mektupları da ya-zardı. (Muaykib bin Ebî Fâtîme) Resûlullahın mühürdârı olduğu gibi muhârebelerde ele geçen ganimetlerin kâtibi, (Abdullah bin Erkam) bü-tün kâtiblerin nâibi idi ki, hangisi bulunmazsa onun vazifesini görürdü. Bir de (Husayn bin Zübeyr) vardı ki, (Hudeybiye müsâlehasını) yazmak için taraf-ı Peygamberiden buna emir verildiği hâlde Kureyş murahhası (Süheyl bin Amr) ın kabul etmemesi üzerine müsâlehanâme Hażret-i Alinin kalemiyle yazılmıştı.

Abdullah bin Sa'd da evvelce vahy kâtipliği hizmetinde bulunmuş, fakat o mukaddes vazîfenin kıymetini bilememişti.

3225

پرتو آن وحی بروی تافتی
او درون خویش حکمت یافتی

*Pertev-i an vahy bervey tâfti,
Ô derûn-î hîş hikmet yâfti.*

«Peygambere gelen vahyin nûru ona aksederdi de kalbinde hikmet ve ma'rîfet bulurdu».

3226

عین آن حکمت بفرمودی رسول
زین قدر گمراه شد آن بالفصول

*Ayn-ı an hikmet bıfermûdi Resûl,
Zin kadr gumrah şûd ân bul-Fuzûl.*

«Hazret-i Peygamber de aynen o hikmeti ifâde buyururdu. O herze-vekil, bundan o kadar sapıttı ki:»

3227

کاتبه میگوید رسول مستنیر
مرمرا هست آن حقیقت در ضمیر

*K'ânçı mîgôyed resul-î mustenîr,
Mer merâ hest an hakikat der zamîr.*

«Münevver Peygamber ne söylüyorsa o hakikat benim de kalbime doğuyor, demeye başladı».

3228

پرتو اندیشه‌اش زد بر رسول
قهر حق آورد بر جانش زول

*Pertev-î endîşeeş zed ber Resûl,
Kahr-ı Hakk âvêrd ber cânêş nuzûl.*

«Onun bu düşüncesi Resûl Aleyhisselâma münkeşif oldu. Yâni zamî-rindeki hıyâneti anladı. Allahın kahrı da o kâzib kâtibin canına indi» ve :

3229

هم ز نساخی برآمد هم ز دین
شد عدو مصطفی و دین بکین

*Hem zı nessâhî ber âmed, hem zıdîn,
Şud adüvv-î Mustafâ-vû-din bekîn.*

«Hem kâtiplikten, hem müslümanlıktan çıktı. Hazret-i Mustafa Aleyhi Ekmelüttehâyânın ve Din-i İslâmın kindar düşmanı oldu».

3230

مصطفی فرمود کای کبر عنود
چون سیه گشتی اگر نور از تو بود

*Mustafâ fermûd k'ey gebr-î anûd,
Çun siyeh geştî eger nur ez tu bûd.*

«Mustafa Aleyhisselâtü Vesselâm buyurdu ki: Ey inadçı kâfir; eğer o nur senden idiyse nasıl oldu da böyle kapkara bir gâvur oldun?»

گر تو بنوع الهی بودی
اینچنین آب سیه نکشوده

*Ger tu yenbû-î ilâhî bûde-î,
Înçunin âb-î siyeh negşûde-î.*

«Eğer sen İlâhî bir menba' olsaydın böyle simsiyah bir küfür suyu fışkırmazdın».

تا که ناموش به پیش این و آن
نشکند سربست این اورا دهان

*Tâ ki nâmûşeş bepîş-î in-u-an,
Neşkened berbêst in ôrâ dehân.*

«Şuna buna karşı nâmus ve haysiyyeti kırılmasın diye bu husus onun ağzını tıkadı».

اندرون می سوختش هم زین سبب
توبه کردن می نیارست این عجب

*Enderun mîsôhtêş hem zin sebeb,
Tevbe kerdin mîneyârest in aceb.*

«Bu sebebden içerisi yanıyordu. Lâkin şaşılacak şey ki, tevbe etmeye de muktedir olamıyordu».

آه میکرد و نبودش آه سود
چون در آمد تیغ و سررا در ربود
*Âh mîkerd-û-nebûdeş âh sûd,
Çun der âmed tîğ-u-serrâ der rubûd.*

«O mürted âh ediyordu. Fakat kılıç gelip kelleyi uçurunda âh etmenin faydası yoktur».

Yânî vahy kâtibi iken bir hezeyân etmişti. Evvelce Sâye-i Muhammedide idrâk etmekte olduğu hikmetleri kalbinde duyamayınca o hikmetlerin kendinde değil, vahyin in'ikâsından olduğunu anladı. Anladı amma bir kerre inkâr etmiş olduğu için hakikati itiraf etmeye utandı. İçinden nedâmet duyduğu hâlde kibrinden lisânen tevbe ve istigfara yanaşmadı. O sahte namus ve haysiyyet kuruntusu, daha doğrusu kibr ve azameti onun kafasına keskin bir kılıç gibi indi ve dinini, imanını uçurdu.

Sahte namus kuruntusu öyle bir şeydir ki :

کرده حق ناموسرا صد من حدید
ای بسا بسته بند نابدید

*Kerde Hak nâmûsrâ sad men hadîd,
Ey besâ beste bebend-î nâbedîd.*

«Allah, nâmusu, yânî kibr ve azameti yüz batman ağırlığında bir bend, bir bukağı, bir boyunduruk yapmıştır. Çok kimse vardır ki, bu görünmeyen kayda bağlıdır».

کبر و کفر آنسان بپست آن راهرا
که نیارد کرد ظاهر آهرا

*Kibr-u-kufr-ansan bîbest an râhrâ,
Ki neyâred kêrd zâhir âhrâ.*

«Mürted kâtibin kibr ile küfrü, onun yolunu öyle bağladı ki, kalben çektiği âhı bile izhâr edemiyordu».

گفت اغلالاً فهم به مقمحون
نیست آن اغلال بر ما از برون

*Gôft aġlâlen fehum bihi mukmehûn,
Nîst an aġlâl ber mâ ez birûn.*

«Cenâb-ı Hak :

إِنَّا جَعَلْنَا فِيْ أَعْنَاقِهِمْ

أَغْلَالًا لِّئَلَّا يَقْوَىٰ إِلَى الْأَذْقَانِ فَهُمْ مُّقْمَحُونَ

buyurmuştur ki: o boyunduruklar hâricden değildir».

Sûre-i (Yâsin) deki bir Âyete işâret ediliyor :

Yâni: «Biz, o münkir ve kâfirlerin boyunlarında halkalar, boyunduruklar kıldık ki, o boyunduruklar çenelere kadar dayanır. O münkir ve kâfirler başları havada olarak haşrolunacaklardır».

Eski zamanlarda esirlerin boyunlarına demirden, yâhud ağaçtan halka takarlardı. Arabcada (gul), fâriside (lâle) denilen o boyundurukların bir esire takılmak üzere tek olanları bulunduğu gibi, müteaddid esirlere takılmak üzere âdetâ merdiven şeklinde olanları da vardı. Boyundurukların demiri, yâhud ağacı kalın ve yüksek olduğu için esirin çenesine dayanır, başını havaya doğru kaldırmaya mecbur ederdi.

İşte Kıyâmette boyunlarına lâle geçirilecek olanlar da bu vaziyeti alacaklardır. Onun için abdest esnâsında boyuna meshedilirken: «Yâ Rabbi boynumu ateşten âzâd et, zincirlerden ve boyunduruklardan muhâfaza buyur» diye duâ edilir.

(Mukmahûn) kelimesi (ikmâh) masdarındandır. Kâmus tercemesinde bu lâfız: «Başı yukarıya kaldırıp, gözü aşağıya doğru dikmek ma'nâsınadır ve gerden-i bend icre olan esire, bağın muzâyakasından başını indirmeyip dâimâ yukarı tutturmak ma'nâsınadır.» diye izah edildikten sonra Hazret-i Ali Kerremallâhü vecheye hitâben şerefvârid olan: «Ali; sen ve seni sevenler, Allahın huzuruna râzî ve marzî olduğunuz hâlde geleceksiniz. Senin düşmanların ise, Hak'kın gazabına uğramış ve kafaları boyunduruğun tazyikından yukarı dikilmiş olduğu halde geleceklerdir.» buyurulmuş ve Ali düşmanlarının boyunduruk içinde nasıl duracaklarını göstermek için Aleyhisselât Efendimiz mübârek boyunlarını tutmuşlardı.

Tefsir-i Hüseyinî'de bu Âyetin nüzûlüne sebep olarak deniliyor ki: «Ebû Cehl habisi: Muhammedi namaz kılariken görürsem kafasını kırarım! diye yemin etmişti. Birgün Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri Ka'be hariminde namaz kılıyordu. Ebû Cehl görünce bir taş yakaladı ve atmak için kolunu kaldırdı. Fakat kolu tutuldu, âdetâ boynuna yapıştı, kaldı. Ne kadar zorladıysa kaldıramadı. Nihâyet uğuştura uğuştura ko-

lunu boynundan ayırabildiler. O münâsebetle bu Âyet nâzil oldu ve kâfirlerin âhiretteki halleri beyân buyuruldu».

Hazret-i Mevlânâ da buyuruyor ki: Kibr ü azamet yüzlerce batman ağırlığında demir bir halkadır ki, boyuna geçmiştir. Hem o halka hâricden değil, kendimizdendir ki, kibr ü azametimizin boynumuza geçmiş timsâlidir.

3238

خلفهم سداً فاغشيناهم

می بیند بندرا پیش و پس او

Halfehum sedden feağşeynâhumû,

Mi nebîned bendrâ piş-û-pes ô.

«Onların önlerine ve arklarına sed yaptık ki, o önde ve arkada olan bendi görmezler».

Bu beyt de Sûre-i (Yâsin) deki bir Âyete telmihtir :

وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ

أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ

لَا يُبْصِرُونَ

Yâni: «Kâfirlerin önlerine bir sed yaptık, arkalarına da bir sed yaptık. Onların gözlerini örttük, onlar seddi göremezler».

Bu Âyet de biraz evvel söylenilen hâdisenin mâbâ'di bulunan bir vâkı'a dolayısıyla nâzil olmuştur: Ebû Cehl'in kolu tutulup da taşı atamayınca kabilesi efrâdından biri: «Ben gider, bu taşla Muhammedi öldürürüm!» diye kalktı. Lâkin yaklaşınca Zât-i Risâleti göremez oldu. Allahın hıfz u himâyesi Resûlullah ile o habîs arasında bir sed teşkil eylemişti.

3239

رنگ صحرا دارد آن سدی که خاست

او نمی داند که آن سد قضاست

Reng-ı sahrâ dâred an seddiki hast,

O nemîdâned ki an sedd-î kazast.

«Bir ovada bulunan bir sed, bir mânia uzaktan oranın renginde görünür. Onun gibi insanın vücûdu sahrâsında bulunan bir sed de vücud-

dakî şeyler renginde müşâhede olunur. Sâhibi, onun kazâ seddi olduğunu farketmez».

Cenâb-ı Pir, bu kaza seddini izâh için buyuruyor ki :

3240

شاهد تو سد روی شاهدست
مرشد تو سد گفت مرشدست

*Şâhid-i tû sedd-ı rûy-i şahidest,
Murşid-i tû sedd-ı goft-i murşidest.*

«Ey kaza seddine uğrayan; senin sevgilin, mahbûb-i hakikî olan Allah'ın cemâlini görmeye, mürşid sandığın mürâyinin dırıltıları, mürşid-i hakikî olan velîy-yi kâmilin sözlerini işitip anlamaya sed olur».

Yâni, âşık olduğunu iddia ediyorsun. Fakat senin aşkın Allahın aşkına, ma'sûkum dediğin de hakikî ma'sûka engel oluyor. Dervişim, mürşidim var diyorsun. Lâkin o mürşidim dediğin müteşeyyih senin yolunu vuruyor, hakikî mürşidin nasihat ve irşadını dinlemeye meydan vermiyor. İşte bu haller, hep kazâ seddidir.

3241

ای بسا کفار را سودای دین
بندشان ناموس و کبر ان و این

*Ey besâ küffârrâ sevdây-ı din,
Bend-ı şan nâmûs-u-kibr-i ân-u-în.*

«Ne kadar kâfir vardır ki, kendilerinde din sevdası mevcuttur. Onların seddi de şunun bunun kibri ve nâmusudur».

Başka din sâlikleri arasında da din sevdâsında bulunanlar, meselâ Hristiyanlarda olduğu gibi, manastırlara kapananlar, dağ başlarında mağara kovuklarında ibâdetle meşgul olanlar vardır. Nitekim Kur'ân-ı Kerimde şu Âyetle onların bu hâli beyân buyurulmaktadır :

1500

الَّذِينَ مَلَ سَعِيَّتُمْ فِي الْحَيَاةِ
الدُّنْيَا وَمَرَّجَسُوا أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا

Yâni : «O kimseler ki, Dünyâ hayatında onların çalışmaları sapıktır, yâni boşuna ve yanlış olarak uğraşıyorlar. Çünkü Nübüvvet-i Muhammediyyeyi tasdik etmiyorlar. Halbuki onlar kendilerini hakikaten iyi bir iş yapıyor sanıyorlar⁵¹».

Belki onların içinde de Nübüvvet-i Muhammediyyenin hakkâniyyetini idrâk etmiş olanlar bulunur. Fakat bunu itiraf edemezler. «Dindaşlarım ne der? Müslüman olursam mevkiim, şerefim, haysiyyetim kalmaz!» düşüncesi onlar için bir bend teşkil eder. O bağı koparıp kurtulamazlar.

3242

بند پنهان لیک از آهن بتر
بند آهن را کند پاره تیر

*Bênd pinhan, lîk ez âhen beter,
Bend-ı âhenrâ kuned pârê teber.*

«O bend gizli, lâkin demirden beter ve kuvvetlidir. Demir bendi balta kırar».

Evet, saydığım düşünceler gizli birer bağ gibi onları bağlar. Bu gizli düşüncelerden her biri, demir bendlerden daha kuvvetlidir. Çünkü demir bağlar balta ile, balyozla kırılır, fakat bu bağlar balyozla da kırılmaz.

3243

بند آهن را توان کردن جدا
بند غیبی را نداند کس دوا

*Bend-ı âhenrâ tuvan kerdên cudâ,
Bend-ı ğaybîrâ nedâned kes devâ.*

«Demir bendi açmak ve kırmak sûretiyle bağladığı kimseden ayırmak mümkündür. Gaybî ve İlâhî bende ise kimse çâre bulamaz».

(51) Sûre-i Keht : 104.

مردرا زنبور اگر نیشی زنا-
طبع او آن لحظه بردفی تند

*Merdrâ zenbur eger nişi zened,
Tâb-ı ô an lahza berdêfi tened.*

«Bir adamı bir arı soksa onun tabiatı, o acının def'ine uğraşır».

زخم نیش اما چو از هستی تست
غم قوی گردد نگردد درد سست

*Zahm-ı niş ammâ çun ez hestî-yi tust,
Gam kavî gerded ne gerded dêrd sust.*

«Lâkin iğne yarası senin varlığından ise acı artar, derd hafiflemesin».

Yâni, insan vücûdünde bir müdafaa kuvveti vardır. Meselâ kesilmiş bir yer, derhal kapanmaya başlıyor, yara kapandıkça acısı azalıyor, nihâyet hiç bir ızdırabı kalmıyor. İşte arı sokmasına karşı tabiatın müdâfaası budur. Lâkin vücûdda o kuvvet yoksa, meselâ şeker hastalığına tutulmuş bir bedense açılan yara çabucak kapanmıyor. Hele kangren olmuş bir vücudun yarası gittikçe açılıyor ve yayılıyor. O vücudun sâhibi elemeler, ızdırablar içinde kıvrana kıvrana ölüp gidiyor. Bunun gibi ezelelen şakî olan bir bedbahtın hayatı da kangren olmuş bir vücud gibidir. Kendisinde iyi olmaya kabiliyyet yoktur. O halde öyle bir mahluk: Mâdem ki, öyle imişim, beyhûde neye uğraşayım? diye her şeyi bıraksın mı? Hayır... Hayır... Meselâ bir parmağı kangren olmuş bir vücûdu nasıl olsa ölecek diye bırakıyorlar mı? O parmağı, olmazsa eli, daha olmazsa kolu kesiyorlar, bu tedbirle bakiyye-i bedeni muvakkat da olsa kurtarıyorlar. Kangrenli bir vücud mâhir bir operatörün elinde kurtulduğu gibi, mâ'nevî kangren olmuş bir ruh da mâ'nevî tabib olan mürşid-i kâmilin terbiye ve tedâvîsiyle halâs bulur.

Nitekim Hazret-i Mevlânâ da gelecek beytlerde Rahmet-i İlâhiyyeden ümid kesilmemesini tavsiye ediyor :

شرح این از سینه بیرون می جهد
لبک می رسم که نومیدی دهد

*Şerh-ı in ez sine birun mi cehed,
Lîk mîtersemki nevmîdî dihed.*

«Bu bahsin şerhi arzûsu gönülden fırlamak istiyor. Lâkin ümitsizlik vereceğinden, halkı ye'se düşüreceğinden korkuyorum».

هین مشو نومید خودرا شاد کن
پیش آن فریاد رس فریاد کن

*Hin meşev nevmîd hodrâ şâd kûn,
Piş-ı an feryâd-res feryâd kun.*

«Sakın me'yûs olma. Kendini şâd eyle. Feryâda, istimdâda yetişen Allaha feryâd et».

Şöyle diyerek ki :

کای محب عفو ازما عفو کن
ای طیب رنج ناسور کهن

*K'ey muhibb-î afv ezmâ afv kun,
Ey tabîb-î renc-ı nâsûr-î kehun.*

«Ey afvetmesini seven ve onulmaz yaraların tabîbî olan Allah; bizi afvet».

Cenâb-ı Hak Erhamürrâhimindir. Merhameti gazabından fazladır. Azâb etmekten ziyâde afvetmeyi sever. Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz : «Yâ Rabbî; sen afvedicisin, afvetmesini seversin, biz kullarını afvet» diye duâ eder ve bu düâyı ashâba öğretirdi. Hazret-i Pîr, kıssaya rûcu' ve ba'zı hakâyık beyânına şuru' ediyor da diyor ki :

عکس حکمت آن شقرا یاوه کرد
خود مبین تا بر نیارد از تو گرد

*Aks-ı hikmet an şekirâ yâve kerd,
Hôd mebin tâ ber neyâred ez-tu gerd.*

«Peygambere nâzil olan vahydeki hikmetin aksi, o şakiyi, yâni mürted vahy kâtibini zâyî' etti, mürtedliğine sebep oldu. Ey sâlik; sen de kendini görme ve benlik da'vâsına kalkışma ki, o görüş, seni berbâd etmesin».

3250

ای برادر بر تو حکمت جاریست
آن ز ابدالست بر تو عاریست

*Ey birâder ber tu hikmet câriyest,
Ân zı abdâlêst ber tû âriyest.*

«Birâder; sende hikmet cereyân eder. Amma o hikmet, ebdâl-i îlâhiyyedendir, sende iğretidir».

Herkes az çok tecrübe etmiştir ki, ba'zan konuşurken hatırıma bir şey gelir. Tam söyleyeceğimiz sırada karşımızdaki onu bizden evvel söyleyiverir. Bunun üzerine : «Hay Allah iyilik versin, şimdi bunu ben söyleyecektim, sen benden çok yaşayacaksın» deriz. Demek ki, herkeste istîdâdına göre böyle hikmet cereyânı, ta'bîr-i diğerle, ilhâm vuku' buluyor. Fakat bu hikmeti, o ilhâmı kendi malımız sanmamalıyız. O hikmetler, o ilhâmlar evliyâullah hazerâtına âiddir. Bizdekiler ise onun aksinden ibârettir. Şu hâli bir misâl ile izah için Hazret-i Mevlânâ diyor ki :

3251

گرچه در خود خانه نوری یافته‌ست
آن زهمسایه‌ی منور تافته‌ست

*Gerçi dev hod hâne nûrî yâftêst,
An zihemsâye-i munevvir tâftêst.*

Meselâ : «Bir ev kendisinde nur bulur, yâni aydınlanır. Lâkin o nur, komşunun aydınlık evinden aksetmiştir».

Ba'zı evler görülüyor ki, sokaktaki elektrik lâmbaları tam penceresinin önüne tesâdüf ediyor. O lâmba yanınca pencereden giren ziyâ evin odasını aydınlatıyor. İşte bizim kalblerimizi ara sıra aydınlatan hikmet ve ilhâm nuru da böyledir, evliyâullaha lâayık olan hakâyıkın aksinden ibârettir.

3252

شکر کن غر مشو خود بینی مکن
گوش دار و هیچ خود بینی مکن

*Şükr kün ğırrê meşev bînî mekun,
Gôş dâr-û-hîç hod-bînî mekun.*

«Böyle bir ilhâm hisseyleyince Allaha şükret. Ona mağrur olup da burnunu Kaf dağına kaldırma. Sözüme kulak ver, hodbinliğe kalkıp da kendine vücut verme».

3253

صد دریغ و درد کین عاریتی
امتازا دور کرد از امنی

*Sad dırıĝ-û-dêrd kin âriyyetî,
Ûmmetanrâ dûr kerd ez ümmetî.*

«Yüzlerce teessüf ki, bu iğreti aks, ümmetleri ümmetlikten uzaklaştırmıştır».

Mürted vahy kâtibinin hâli gibi ki, Hazret-i Peygamber Sallallâhü Aleyhi Veselleme nâzil olan vahyin aksiyle tenevvür etmiş, lâkin onu kendisine âid vehmeyleyerek ve : «Bana da vahy geliyor!» diyerek mürted olmuş, ümmetlik şerefinden mahrum kalmıştı. Üstâdından öğrendiği bir hüneri, şeyhinden aldığı bir feyzi benimseyenler de böyledir. Onlar da bu benlik vehmi dolayısıyla hünerlerini ve feyzlerini ileri götüremezler.

من غلام آنکه او در هر رباط
خویشرا واصل نداند بر سباط

*Men gulâm-i anki ô der her ribat,
Hişrâ vâsıl nedâned ber simat.*

«Hangi makamda olursa olsun, kendini sofraya vâsıl olmamış ve ni'met-i kurbîyyete ermemiş bilen kimsedeki yüksek himmetin ben kölesiyim».

Habib-i Edîb-i İlâhî Salevâtullâhî Aleyhi ve Âlihi Efendimiz (Kabe kavseyni ev ednâ) mahremiyyet ve kurbîyyetine dâhil olmuş bulunduğu hâlde: «Yâ Rabbî; sana karşı hayretimi artır» diye duâ buyururdu. Ma-lum yâ hayret, müşâhede neticesidir. Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem hayretinin artması duâsiyle kurbîyyetinin ve müşâhedesinin tezâyüdünü istiyordu. İşte uluv-vi himmet böyle olur.

Söz arasında bir (Kabe kavseyni) geçti. Kâmus tercemesinde deniliyor ki: «Elkab: Yayın kabzasıyla çile mahalli olan iki köşenin arasına denilir. Her yayda iki kab olur. Ve kab, mikdar ma'nâsındır...»

Şu hâlde (Fekâne kabe kavseyni ev ednâ) Âyet-i Kerimesi Allah ve Resûlühü a'lem «Hazret-i Peygamber, Cenâb-ı Hakka bir yayın iki tarafı kadar tekarrüb etti, yâhud daha ziyâde yaklaştı» demek olur. Tabîî bu tekarrüb, iki cismin birbirine yaklaşması gibi değildi. Elmahlı Hamdi Efendi rahimehullah, tefsirinde bu ma'nâyı yazdıktan sonra diyor ki:

«Lâkin burada daha güzel bir ma'nâ nakledilmiştir. Şöyle ki: Arablar, câhiliyye devrinde bir ittifak için anlaşacakları zaman iki yay çıkarır, birini diğerinin üzerine koyarak ikisinin (kab)ını birleştirir, sonra ikisini berâber çekip bir ok atarlardı. Bu, onların her birinin rızâsı, diğerinin rızâsı, birinin gazabı, diğerinin gazabı olup, hilâfı mümkün olmayacak vechile ahdleştiklerine işâret olurdu. Bu ma'nâda kab: mikdar ma'nâsına değil, iki kavsin birlik manzarasını gösteren kırılganlık demek oluyor. Görülüyor ki, bu ma'nâ, hem öbüründen ziyâde bir yakınlık tasvir ediyor, hem de mâ'nevî bir kurbe işâret ediyor.

Abd-i âcize kahrısa hiç bir melek-i mukarrebîn ve hiç bir nebiy-yi mürselin giremediği o harim-i hâssın ve o kemâl-i ihtisâsın ta'rifine kalkışmaktan ise sıdk u ihlâs ile vukuunu tasdik etmek ve bu kadarla iktifa etmek evlâdır. «Hakikat mi'râcının vafını benim gibi bir hayrandan sorma. Denize düşen damla deniz olur. Peygamber ne oldu bilmiyorum».

بس رباطی که باید ترک کرد
تا ممکن در رسد یکرؤز مرد

*Bes ribâtîkî bîbâyed têrk kerd,
Tâ bemesken der resed yekrûz merd.*

«Seferde bulunan bir kimsenin meskenine vâsıl olması için bir çok ribâtı terketmesi lâzımdır».

Ribât: Misâfirhâne, han, otel gibi muvakkaten oturulacak yerdir. Eskiden hayır sâhibleri, yolcuların barınması ve rahat etmesi için yollarda böyle ribâtlar, kervan saraylar yaptırırlardı. Hâlâ Mekkede ve Medinede mücâvirler ile fakir hacıların ikâmetine mahsus ribâtlar vardır.

Seyahate çıkan bir adam, yolda mecbûrî olarak böyle yerlerde kalır. Fakat vatanına ve meskenine varabilmek için oraları çabucak terketmesi lâzımdır. Vatan-ı Hakikiden sefer ederek dünyâ gurbetine gelmiş olan bir ruh da seyr ü sülûkü esnâsında bir çok makamı dolaşır. O ruhun hakikî vatanına bir ân evvel dönebilmesi için o makamlarda eğlenmemesi icab eder. Oyalanacak olursa otellerden, hanlardan birinde yerleşip kalan seyyah gibi, memleketine dönmesi gecikir, meskenine girmesi mümkün olmaz.

Derler ki, (seyr-i ma'nevi) ikidir. Biri (seyr ilallah) öbürü (seyr ilâh) yâhud (seyr maallah)dır. Birincisi mütenâhidir. Hakka vüsul ile nihâyet bulur. İkincisi nâ mütenâhidir. Ondan dolayı sâlik, bulunduğu makamda kalmamalı, dâimâ terakki ve teâlî gözetmelidir. Nitekim Hazret-i Mevlânâ buyurmuştur ki:

آی برادر بی نهایت در گه‌بست
بر هر آنچه میرسی بالله مأیست

*Ey birâder bî nihâyet dergehist,
Berher ançî mîresî billâh meist.*

«Birâder; kurb-i İlâhî, nihâyeti olmayan bir dergâhtır. Binâenaleyh hangi makama varırsan Allah rızâsı için durma, ilerle».

Cenâb-ı Pir, yukarıda bahsettiği igreti aksi daha bir kaç misâl ile izah ediyor:

گرچه آهن سرخ شد او سرخ نیست
پرتو عاریت آتش نیست

*Gerçi âhen sûrh şud ô sûrh nîst,
Pertev-î âriyyet-î âteşzenîst.*

«Demir kızarmışsa da hakikatte o kırmızı değildir. Ondaki kızartı ateşin iğreti aksinden ibârettir».

Ateşe sokulan bir demir kızar, ateşte duruş fazla olursa kıpkırmızı olur. Fakat o kırmızılık ve kızgınlık hâli onda zâtî değildir, ârizidir. Çünkü demir, soğuk ve siyah bir cisimdir. Ateşte durduğu ve ateşin harâreti ona aksetmiş olduğu için o hâli almıştır. Ateşten çıkarılınca kararır ve soğur.

گر شود پر نور روزن یا سرا
تو مدان روشن مگر خورشیدرا

*Ger şeved pür nûr rôzen yâ serâ,
Tu medan rûşen meger horşîdrâ.*

«Pencere yâhud ev aydınlık olursa sen o aydınlığı ancak güneşten bil».

هر در و دیوار گوید روشنم
پرتو غیری ندارم این منم

*Her der-û-divâr gôyed rûşenem,
Pertev-î ğayrî nedârem in menem.*

«Her kapı ve her duvar, bende aydınlık var, bu aydınlık başkasının değil, benimdir der».

بس بگوید آفتاب ای نارشید
چونکه من غارب شوم آید بدید

*Pes bigôyed âfitâb ey nâreşîd,
Çunki men ğârib şevem âyed bedîd.*

«Güneş onlara cevap verir ki: Ey idrâksizler; ben gurûb edince aydınlığın kimden olduğu meydana çıkar».

سبزه ها گویند سبز از خودیم
شاد و خندایم و بس زیبا خدیم

*Sebzehâ gôyênd sêbz ez hadîm,
Şâd-u-handânîm-u-bes zîbâ hadîm.*

«Sebzeler derler ki: Biz kendiliğimizden yeşiliz, mesruruz, handânız, güzel yüzlüyüz».

فصل تابستان بگوید کای ام
خویشرا بنید چون من بگذرم

*Fasl-ı tâbıstan bigôyed key umem,
Hişrâ binîd çun men bugzerem.*

«Yaz mevsimi de onlara der ki: Hey cemâat; ben geçip gidince hâlinizi görürsünüz».

Yâni güneş batınca her taraf karardığı, kapıda pencerede aydınlık kalmadığı gibi; yaz mevsimi geçince de yeşillikler sararır, kurur, dökülür. Onlardaki güzelliğin zâtî değil, aksî ve ârizî olduğu anlaşılır. Bir mîsâl daha:

تن همی نازد بخونی و حال
روح پنهان کرده فر و بال

*Ten hemî nâzed behôbî-yû-cemâl,
Rûh pinhan kerde ferr-ı perr-u-bâl.*

«Ten, güzelliğine ve parlaklığına mağrur olarak nazlanır. Rûh ise kendi letâfetini gizlemiş olduğu hâlde».

3264

لو بدش کای مزبله تو کیستی
یک دو روز از پرتو من زیستی

*Gôyedeş key mezbelê tû kîstî,
Yek du ruz ez pertev-î men zîstî.*

«O bedene der ki: Hey süprüntülük; sen kim oluyorsun? Bir iki gün benim nûrumla, benim sâyemde yaşıyorsun».

3265

غنج و نازت می نگنجد در جهان
باش تا که من شوم از تو جهان

*Gonce-vû-nâzet mînegenced der cihân,
Bâş tâkî men şevem ez tô cehân.*

«Gururun ve nazın dünyaya sığmıyor. Hele sabret ki, ben senden sıçrayıp ayrılayım».

O vakit görürsün ki:

3266

گرم‌دارانت ترا گوری کنند
طمعۀ ماران و مورانت کنند

*Germdârânet turâ gôri kenend,
Tû'me-î mârân-u-mûrânet kunend.*

«Harâretli dostların sana mezar kazarlar, seni yılanlarla karıncalara gıdâ olmak için toprağa gömerler».

پی از کند تو کرد آن کسی
که به پیش تو همی مردی بسی

*Bîni ez gend-î tu gîred an kesî,
Kî be piş-î tû hemî murdi besî.*

«Sana karşı ölürcesine muhabbetler gösteren, neşrettiğin kokudan burnunu tıkar».

3268

پرتو روحست نطق و چشم و گوش
پرتو آتش بود در آب جوش

*Pertev-î ruhêst nutk-û-çeşm-u-gôş,
Pertev-î âtêş bud der âb côş.*

«Bedenin söylemesi, görmesi ve işitmesi, rûhun pertevidir. Suyun kaynaması da ateşin pertevidir».

Zirûh olan bir insan görür, işitir, söyler, oturur, kalkar, yürür ve gezer. Fakat rûh onun cesedinden ayrılınca evvelki hareketlerin hiç biri kalmaz. Bundan anlaşılır ki, o hareketler, bedende asli değil, ârızî ve rûhun pertevi imiş. Kezâ ateş üstüne konmuş bir kabın içindeki su, yavaş yavaş ısınır ve kaynamaya başlar. Herkes bilir ki, o kaynayış suyun kendiliğinden değildir. Onu kaynatan, altındaki ateşin harâreti ve te'siridir.

3269

انچنانکه پرتو جان بر تنست
پرتو ابدال بر جان منست

*Ançunankî pertev-î can ber tenest,
Pertev-î abdâl ber cân-î menest.*

«Rûhun ten üzerinde pertevi olduğu gibi ebdâl-i îlâhiyye, yâni evlî-yâullah hazarâtının da benim rûhumda pertevi vardır».

جان جان چون وا کشد پارا زجان
جان چنان گردد که بی جان تن بدان

*Cân-i can çun vâkeşed pâra zıcan,
Can çunan gerded ki bican ten bîdan.*

«Rûh'ür-rûh olan evliyâ pertevi, bir candan el, ayak çekecek olursa, bilmiş ol ki, o ruh da cansız cesed gibi olur».

Allahın ba'zı makbul kulları vardır ki, Kâinât onların yüzü suyu hürmetine dâim ve mütenâim olur. Nitekim bir Hadîs-i Şerifte bu makbul kullardan bahsedilirken buyurulmuştur ki: «Arz üzerindeki on-
ların hürmetine yağmur yağar, ehl-i arz, onlar sâyesinde yiyecek, içecek bulur».

Maddî ni'metler o zevât-i âliye sâyesinde olduğu gibi ma'nevi feyzler de yine onların himmetiyledir. Binâenaleyh onların ruhlar üzerindeki te'sirleri, ruhların cesedler üzerindeki te'sirleri gibidirler. Onların mâ'nevî feyzi bir ruhdan uzaklaşacak olursa o ruh, cansız bir cesed hâlini alır ve ma'nen kaskatı kalır.

Cenâb-ı Pîr, bunları söyledikten sonra, insanları ucb ve gurura düşmekten, «Benî Âdem mahlûk-i mükerremdir, mâdem ki, ben de Âdem oğluyum, bende de o kerâmet vardır!» diye kendine mevki vermekten vaz geçirmeye çalışıyor. Eğer sende maârif ve hakâyık dâir bir neş'ecik zühur ediyorsa onu kendinden değil, evliyâullâhın pertevinden bil ve dâimâ tâat ve ibâdâtta bulunup tevâzu' göster. Hadîs-i Şerifte: «Tevâzu' göstereni Allah yükseltir» buyurulmuştur. Nasıl ki, secde etmek a'zânın en eşrefi bulunan yüzü yere koymak, tevâzuun son derecesidir. Fakat o son derece tevâzuun mükâfâtı da son derece yüksektir ki, Hakka tekar-rübdür. Nitekim (فر) sûresinin nihâyetinde: «Secde et ve yaklaş» buyurulmuştur. Demek tevâzuun mükâfâtı mâ'nevî kurbiyyet ve fevkal'âde bir rif'at imiş.

Cenâb-ı Pîr bu secde-i tevâzu'da bir takım esrâr olduğunu anlatmak için de diyor ki:

سر ازان رو محاسنم من بر زمین
تا گواه من بود در یوم دین

*Ser ez'an rû mînihem men ber zemîn,
Tâ guvâh-î men buved der yevm-ı dîn.*

«Secde ettiğime kıyâmet gününde şahid olsun diye ben başımı yere koyuyorum».

Kıyâmet din günüdür. Hükm ve cezâ günüdür. O gün bir Mahkeme-i Kübrâ kurulacak. Ahkemülhâkimîn olan Allah; halkı bizzat muhakeme buyuracak, herkesin dünyadaki hasenât ve seyyiâtına bir çok şeyler şهادette bulunacak.

Sûre-i Nûrda buyurulmuştur:

يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ

السِّنُّهُمْ وَيَأْمُرُهُمْ وَارْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

Yâni: «Kıyâmet gününde günahkârların aleyhine şهادet edecek. Dilleri, elleri ve ayakları sâhiblerinin yaptığı işleri lisâna gelip arzeyeceklerdir⁵²». Böyle aleyhte şهادet olduğu gibi lehte şهادet de vuku' bulacak, meselâ namaz kılan bir mü'minin secdegâhı: Benim üstümde secde-i ubûdiyyete kapanmıştı diyecektir. Sünnetle farzın edâsı sırasında ileri, geri, sağa, sola doğru yer değiştirmek de namaz kıldığını ve Allaha secde ettiğine müteaddid şahid göstermek içindir.

Cenâb-ı Mevlânâ, eşyanın bu şهادet ve ihbârı mes'elesini Kur'ânla te'yid için buyuruyor ki:

3272

یوم دین که زلزلت زلزالها

این زمین باشد گواه حالها

*Yevm-ı dîn kî zülzilet zilzâlehâ,
În zemîn bâşed güvâh-î hâlehâ.*

«Kıyâmet günü arz, şiddetli sûrette sarsılacak ve bir takım hâllerin şahidi olacaktır».

گو تحدث جهره اخبارها

در سخن آید زمین و خارها

*K'ô tuhaddis cehreten ahhârâ,
Der suhen âyed zemîn-û-hârâ.*

«O zemîn, haberlerini cehrî olarak söyleyecek, üstündeki dikenler bile dile gelecektir».

Cenâb-ı Hak Kur'an-ı Kerimde buyuruyor ki :

إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالًا ۖ وَآخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْمَارَهَا
ۖ وَقَالَ إِنَّا نَسْأَلُهُمْ ۖ يَوْمَئِذٍ تُخْبِتُ أَخْبَارَهَا
ۖ يَا زَبَّابُ آوْحِ لَهُمْ ۖ يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ
أَسْتَأْذِنًا لِّرَبِّهِمْ ۖ فَتُرَىٰ بُرُوجُهُمْ خُتْمًا
ۖ وَتُرَىٰ بُرُوجُهُمْ خُتْمًا ۖ وَتُرَىٰ بُرُوجُهُمْ خُتْمًا

Yâni : «Arz şiddetli bir zelzele ile sarsılınca, yine o arz, içindeki sıkletleri yâni, ma'deniyyat gibi şeyleri dışarı fırlatınca, üstünde kalan insanlar, buna ne oluyor ki, böyle yapıyor? diyecekler. O gün arz, haberlerini, (yâni, niçin sarsıldığını ve ne diye içindeki şeyleri dışarı attığını) söyleyecek ve fasîh bir lisân ile halka bildirecektir. Çünkü Yâ Muhammed! Rabbin ona vahyetmiş ve söylemesini emretmiştir. O gün insanlar fırka fırka ve dağınık bir halde amellerinin cezâsını görmek için geri dönecekler, her kim Dünyâda zerre kadar bir hayr işlemişse onun mükâfâtını görecektir, her kim zerre kadar şer işlemişse onun mücâzâtını görecektir⁵³».

Eshâbdan (Sa'saa bin Nâciye) Huzûr-i Peygamberiye gelmiş ve bir parça Kur'an okumasını zât-i akdes-i Risâletten recâ etmişti. Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimiz bu sûreyi kırâat buyurdu. Sürenin sonuna gelince Sa'saa : «Bu kadar kâfi Yâ Resûlullah» dedi.

Çünkü bu Sûrede insanın mutlaka hesâbına bakılacak bir gün geleceği, zerre kadar hayrın da, yine o kadar şerrin de o gün mükâfâtsız ve mücâzâtsız kalmayacağı haber veriliyordu. Bundan dolayı o sûreyi

(53) Sûrei Zilzâl : 1 : 8.

okumanın, Kur'anın yarısını okumakla müsâvî olduğu Hadîste bildirilmiş ve hakkında (Nisf'ül-Kur'an) ta'bir edilmiştir.

Bu sûre ile uzviyyât ve cemâdâtın lisâna gelip ihbâratta bulunacağı haber veriliyor. Muhlis mü'minler buna inanırlar. Fakat felsefe erbâbı bu hâle ihtimâl vermedikleri için onları te'vile çalışırlar. Cenâb-ı Mevlânâ onların i'tikadlarını bildirmek ve akidelerinin çürüklüğünü meydana koymak için buyuruyor ki :

3274

فلسفی منکر شود در فکر و ظن
گو برو سررا بر آن دیوار زن

*Felsefî münkir şevd der fikr-u-zan,
Gô birev serrâ ber an dîvâr zen.*

«Felsefeci, fikrinde ve zannında uzviyyât ve cemâdâtın nutka gelmesi ve şehâdetde bulunmasını inkâr eder. Onun buna inanmayışına karşı : Git de başını duvara vur de!»

3275

نطق آب و نطق خاک و نطق گل
هست محسوس حواس اهل دل

*Nutk-ı âb-û-Nutk-ı hâk-û-nutk-ı gul,
Hêst mahsûs-î havass-î ehl-i dil.*

«Suyun nutku, toprağın nutku, çamurun nutku, sâhib-i dil olan velî-yi kâmilin havâssınca mahsustur».

Yâni, bir velînin işitmek hissi ve onun merkezi bulunan kulağı, eşyanın nutkunu pek a'lâ işitir ve anlar.

3276

فلسفی کو منکر حناہ است
از حواس اولیا بیگانه است

*Felsefî k'ô münkir-î hannâne est,
Ez havass-î evliyâ bîgâne est.*

«Hannâne direğinin iniltisini inkâr eden felsefeci, evliyâullah hislerine yabancıdır».

hicretin sekizinci senesine kadar Medinedeki Mescid-i Nebevîde minber yoktu. Resulullah Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri mihrab yanındaki bir hurma direğine dayanır, öylece hutbe irad ederdi. Sekizinci senede eshâb çoğaldı ve mescid dolduğu için geride kalanlar Vech-i Seâdeti lâıkiyle göremiyorlar, okuduğu hutbeyi temâmiyle işitemiyorlardı. Bunun için Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimiz, Medîneli bir kadına: «Dülger bulunan kölene emret de bana bir minber yapsın, hutbeyi onun üstünde irad edeyim.» buyurdu. Bunun üzerine üç basamaklı ve bir meclisli minber yapıldı, Mescidde mihrâbın yanına konuldu. Resûl-i Ekrem ilk def'a minbere çıktığı gün evvelce dayandığı direktan iniltiye benzer bir ses itildi. Hazret-i Peygamber minberden indi, gidip o direği kucakladı. Biraz sonra o inilti kesildi. Resûlullah Hazretleri, yanında edilen Zikr-i İlâhiden uzak kaldığı için direğin ağlamakta olduğunu beyân etmekle berâber, Cennette yeniden bir ağaç olması için onu minberin altına gömdürdü. İşte hanîn ve enîni dolayısıyla bu direğe hannâ-ne ta'bir edilir. Vak'ası; muhaddisler, siyerciler ve mütasavvifler indinde meşhurdur.

Peygamber-i Ekber Efendimizin mübârek kulağında direğin tazaruunu anlayacak his bulunduğu için onun neden inlediğini anlamış ve huzurda bulunanlara anlatmıştı. Fakat o İlâhî sâmianın hissinden mahrum olan bir felsefeci, o mahrûmiyyet dolayısıyla buna inanmak şöyle dursun, böyle bir hâlin vuku' bulacağına ihtimâl vermez. Hattâ tevâtür derecesini bulan bu rivâyeti, halkın tehayyülüne atfeder de:

3277

گوید او که پرتو سودای خلق
بس خیالات آورد در رای خلق

Gôyed ô kî pertev-i sevdây-ı halk,
Bes hayâlat âvered der rây-ı halk.

«Der ki: Halkın mizâcındaki sevdâilik ve hayalperverlik, halkın fikrine bir çok hayâl getirir».

Evet, enbiyâ ve evliyâdan zuhûr eyleyen mu'cize ve kerâmetlere felsefeci inanmaz. Hârikul'âde bir hâli göziyle görüp, kulağıyla işittiği hâlde kendisinde ve başkalarında kara sevdâ denilen hastalık te'siriyle öyle görüldüğünü, öyle işitildiğini iddiâ eder.

1516

3278

بلکه عکس ان فساد و کفر او
این خیال منکر را زد بر او

Belki aks-i ân fesâd-û-küfr-ı ô,
În hayâl-i münkirirâ zed ber ô.

«Belki ondaki fesâd ve küfrün hükmü aksi; ona böyle bir münkirlik hayâli getirmiştir».

Kezâ :

3279

فلسفی مر دیورا منکر شود
در هماندم سخره دیوی بود

Felsefî merdîvrâ münkir şevd,
Der hemandem sahre-i dîvî büved.

«Felsefeci şeytanı da inkâr eder. Fakat o anda şeytanın maskarası olur».

Hazret-i Mevlânâ böyle münkirlere diyor ki :

3280

گر ندیدی دیورا خود را بین
بی جنون نبود کبودی بر جبین

Ger nedîdî dîvrâ hodrà bibin,
Bî cunun nebved kebûdî ber cebin.

«Ey feylesof; şeytanı görmedinse kendini gör. Deli olmayan şahsın alnında mavi boya bulunmaz».

Çok kimse vardır ki, durup dururken ve hâtır u hayâlde yokken insanları rahatsız ve mutazarrır edecek hareketlerde bulunurlar. Meselâ kapalı yerlerde oturan kimselere gûyâ lâtife etmiş olmak için habersizce aksırık tozu üflerler. Bu hareketi ve emsâlini yapmayı, yapana hatırlatan ne ise şeytan da odur. O hâlde hem böyle şeytânet hareketlerinde

bulunan, hem de şeytanın varlığına inanmayan kimseye ne denir? Mâdem ki, hareketinde bir müşevviki yokmuş, o hareketi kendi yapıyor-muş, öyle ise şeytanın tâ kendisi odur. Böyle iddialar çılgınca sözlerdir ki, ancak deliden sâdır olur. Hem müslüman geçinmek, hem de Kur'ân-da ve Hadiste bildirilen şeytânî inkâr etmek, delice hezeyân eylemekten başka nedir? Deliler ba'zan yüzlerini boyarlar, o delilikleriyle mecnun olduklarını halka anlatırlar. Böyle ma'nâsız fikirler de yüze sürülen boya gibi sâhibini deli diye teşhir eder.

3281

هر کرا در دل شک و پچانی است

در جهان او فلسفی پنهانی است

Her kirâ der dıl şek-û-pîçânî est,

Der cihân ô felsefîy pinhânî est.

«Her kimin kalbinde şek ve dolambacılık varsa Dünyâda o kimse gizli felsefecidir».

Yâni, ma'neviyyâta inanmak hususunda şek ve şüphesi olanlar, ehl-i sünnet mezhebinde olsalar da feylesof demektirler. Çünkü maddiyyâtta başkasına inanmamak felsefecilerin âdetidir.

3282

می نماید اعتقاد و گاه گاه

آن رگ فلسف کند رویش سیاه

Mînumâyed i'tikâd-û-gâh gâh,

An reg-i felsef küned ruyeş siyâh.

«Feylesof meşreb olan, fakat mû'tekid görünen ba'zı kimseler, ara sıra ma'neviyyâta i'tikâd ederler, lâkin kendilerinde bulunan felsefe da-marı hareket edince inkâra dönerler».

3283

الحذر ای مؤمنان کاندلر شباست

در شما بس عالم بی اشتهاست

Elhazer ey mü'minan k'ender şumast,

Der şumâ bes âlem-i bî intihast.

«Ey mü'minaler; sakının ki, o damar sizde de mevcuddur. Hattâ sizde nihâyetsiz bir çok âlem vardır».

3284

حاله هفتاد و دو ملت در تو است

و که روزی آن برآرد از تو دست

Cumle heftâd-û-du millet der tuest,

Veh ki ruz-i an berâred ez tu dest.

«Yetmiş iki milletin cümlesi sendedir. Vah ki, bir gün onlardan bi-rinin i'tikâdı senden elini kaldırır».

Yâni, kendini gösterir.

Hadis-i Şerifte ümmet-i Muhammedin yetmiş üç fırkaya ayrılacağı, bunların yetmiş ikisinin dalâlette olup, bir fırkanın necât bulacak oldu-ğu, o fırkanın ehl-i sünnet vel'cemâat olduğu beyân buyurulmuştur. Bu fırkalar, i'tikâd i'tibâriyle ayrılmış mezhebler ve onların sâlikleridir. En başlıcaları: mu'tezile, cebriyye, ve ehl-i sünnet mezhebleridir. Yetmiş üç fırka olmaları da Allah ve Resûlühü a'lem çokluklarından kinâyedir. Çünkü diğerleri bu üç mezhebden birine az çok yaklaşıp. Zâten yetmiş, yedi yüz, yedi bin, yetmiş bin gibi adedler söylenildiği vakit onların tam ma'dudları değil, çoklukları murad olunur. Nâci merhumun :

Yedi yüz kerre yanılmak ne demek bir cüz'de,

Böyle olmaz a benim hâfızım ezber dediğin.

beytinde olduğu gibi, bir cüz'de yediyüz yanlışı çıkan bir hâfız, Kelâmul-lahı ezber etmemiş demektir.

Hazret-i Mevlânâ ehl-i imana nasihat için buyuruyor ki: Hepsî de fırka-i nâciye kendisi olduğunu iddia eden bu fırkaların i'tikâdâtına kar-şı sende de meyl vardır. O meyle mâni' olacak şey, ahkâm-ı şeriat ve âdâb-ı tarîkata sarılmak, din ve tarikat ricâlinin sohbetlerinde bulun-mak ve onların eserlerini okumaktır. Buna muvaffak olamazsan o, sen-deki meyl, bir gün seni o bâtil mezheblerden birine götürür. Bundan dolayı :

3285

هر که اورا برک آن ایمان بود

همچو برک از بیم آن لرزان بود

Herki ôrâ berg-i an îman buved,

Hemçu berg ez bîm-i an lerzan buved.

«Her kimde o imândan bir nasîb bulunursa onun zevâlî korkusundan kavak yaprağı gibi titrer».

Lisân-ı Şeriatte (sû-i hâtime) denilen bir musibet vardır ki, maâ-zallah imansız gitmek demektir. Bundan korkmak ve Allaha sığınmak için Kur'ânda, Hadiste duâlar ve Allahın merhametine ilticâ etmek câ-resi gösterilmiştir. Meselâ Sûre-i Âl-i İmran'da :

رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا
وَمَنْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةٌ أَنْتَ الْوَهَّابُ

Yâni : «Ey bizim Rabbimiz, kalblerimizi kaydırma, iman yolundan saptırma, bizi hidâyet ettikten ve İslâm dinine girdikten sonra bize ind-i İlâhiyyenden rahmet ve mağfiret ihsân buyur. Hakikaten sen çok ihsân edici ve Kerîm-i alehîtlaksın⁵⁴».

Hadiste de : «Ey Allahım! Sarıldıktan sonra çözülüp bozulmaktan sana sığınırım.» buyurulmuştur.

(Kevr) sarığın dolanması ve (havr) ise : Çözülüp bozulması ve dar-madağın olması demektir. Aleyhisselât Efendimiz, İslâmı sarığın mun-tazam haline, küfr ve dalâli onun perişan olmasına benzetmiş ve : «Yâ Rabbî; İslâmdan sonra küfre düşmekten ve Âhirete imansız gitmekten sana sığınırım» demek istemiştir. Tabîi Hazret-i Peygamberin bu ve em-sâli duâları ümmete ta'lim içindir. Yoksa Nebiy-yi ma'sum için böyle bir ihtimâl mutasavver değildir.

3286

بر بلیس و دیو ازان خندیده
که تو خود را نیک مردم دیده

Ber belis-û-div ez'an handîde-î,
Kî tu hodrâ nîk merdum dîde-î.

«Ey gâfil insan, sen kendini iyi bir insan gördüğün için şeytan ve etbâna gülüyorsun».

Beytteki (iblis) ve (div) kelimelerinin ikisi de şeytan demektir. Fa-kat burada ikisi de bir ma'nâya değildir. İblis : Hazret-i Âdeme secde et-meyen asıl şeytan, (div) de onun evlâd ü ahfâdı ve etbâı ma'nâsıdır. Çünkü şeytanlarda tevâlûd ve tenâsül vardır. Tabîinden meşhur (Şa'bi)ye :

— İblisin karısının adı nedir? diye sormuşlar.

— Nikâhlarında bulunmadığım için bilmiyorum. Cevâbını vermiş.

(54) Sûrei Âli İmran : 8.

Şeytan zürriyâtından her biri, insanlardan birine musallattır. Aley-hisselât Efendimize :

— Yâ Resûlallah; senin de şeytanın var mı? demişler.

— Benim şeytanım huzurumda musluman olmuştur. Buyarmuşlar.

«Yâ Rabbî; erkek ve dişi şeytanlardan sana sığınırım» Hadisinde de bu hususa işâret olunmuştur. Bir de insan şeklinde ve Âdem evlâdından şeytanlar vardır ki, asıl şeytanın tâbi'leridir. Bunlar, şeytanet ve mel'a-net hususunda şeytanlardan eşedir. Hattâ şeytan arzû edip de yapama-dığı habâsetleri bunlar vâsitasıyla yaptırır. Memleket ve milletin ahlâk husûsunda bu kadar düşkünlüğüne sebep olanlar gibi.

Hülâsa : Hem azgın olan, hem de başkasını azdıran mahlûkâta şey-tan denilir.

Şeytan ve tevâbiini öyle küçük bir şey görmemeli ve dâimâ istiâze etmeli, yâni (Eûzü billâhi mineşşeytânirracim) diyerek Allaha sığın-malıdır. Çünkü (Mudil) İsm-i Şerîfinin mazharıdır. Şeytanlar, böyle (Eûzü) ile defolup giderler. Lâkin insan şeytanları zâten besmelesiz ol-duklarından (Eûzü)ye kulak vermezler. Gülistân sâhibi Şeyh Sâ'diye biri :

— Şeytan mı ahbestir, insan mı? diye sormuş. Şeyh de şöyle cevab vermiş :

«Ey bana insan ve şeytandan hangisinin daha habîs olduğunu soran; ben sana bir cevap vereyim ki, kalbinden şek ve şüpheyi izâle etsin. Şeytan Kur'ân okuyanlardan kaçır. Fakat insan oğlu — dikkat et — mushafı çalar götürür».

3287

چون کند جان باز گونه پوستین
چند و اوایل بر آید ز اهل دین

Çun kuned can bâzgûne pöstîn,
Çend vâveylî ber âyed z'ehl-ı dîn.

«Rûh, kürkünü ters çevirince, ehl-i din görünen çok kimseden vâ-veylâ diye feryadlar zuhûr edecektir».

(Sûre-i Mucâdele)de ve münâfıklar hakkındaki şu âyeti okuyalım :

يَوْمَ يَجْعَلُ اللَّهُ جَمِيعًا

فَيَحْلِفُونَ لَهُ كَمَا يَحْلِفُونَ لَكُمْ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ عَلَى شَيْءٍ إِلَّا أَنَّهُمْ

مُرَاكِبُونَ

Yâni : «Bir gün Allah onların hepsini ba's edecektir. Onlar da müslüman olduklarına dâir size karşı yemîn ettikleri gibi, Allaha karşı da yemîn edeceklerdir ve kendilerinin hakikat bir şey yapmış olduklarını zanneyleyeceklerdir. Bilmiş ol ki, onlar hakikaten yalancılardır⁵⁵. İşte rûhun kürkünü ters giymesi ve içinin dışına çıkması, kalblerdeki gizli itikadların böylece kalbine konması demektir. Allah cümle-nizi o hale düşmekten lutf u keremiyle ihsân buyursun.

3288

بر دکان هر زر نما خندان شدست
زانکه سنگ امتحان پنهان شدست

*Ber dukân her zernumâ handan şudest,
Z'anki seng-i imtihan pinhan şudest.*

«Altın yaldızlı şeyler, dükkân câmekânında parlar ve güler. Çünkü mehenk taşı meydanda değildir».

Ma'lumdur ki, altının hâlisiyyeti ve ayarı derecesi mehenk taşı ile belli olur. Mehenk olmayan yerde yaldızlı bir bakır parçası da altın gibi görünür. Cenâb-ı Pîr bu beyt ile demek istiyor ki : Kıldıkları namaza, tuttukları oruca ve yaptıkları sâir ibâdetlere bakarlar da nefsleri bakır mâhiyyetinde iken tâât ve ibâdât yaldızını görünce kendilerinin hâlis altın olduğu vehmine düşerler. Hem kendilerini, hem de başkalarını aldatırlar. Lâkin Kıyâmet günü bütün sırlar meydana çıkacaktır. Böyle yaldızdan ibâret olanlar; kendilerinin altın değil, kaplama olduklarını anlayacaklardır. Binâenaleyh böyle bir vehme düşmekten ve kendini yüksek görmekten çekinmeli, bundan korunmak için dâimâ Allahın lutf u keremine ilticâ etmeli; aman yâ Rabbî! Sen muhafaza buyur demelidir. Nitekim Hazret-i Mevlânâ da bir duâ ediyor ve diyor ki :

(55) Sûret Mûcâdele : 18.

3289

برده ای ستار از ما بر میگردد
باش اندر امتحان مارا محیر

*Perde ey Settâr ez mâ bermegir,
Bâş ender imtihan mârâ muçir.*

«Ey settâr'el-uyûb ve gaffâr'ez-zünûb olan Allah; bizim üstümüzdeki setr perdesini kaldırma, imtihan esnâsında halaskârimız ol».

Yine bahse rüçû' ile diyor ki :

3290

قلب پهلو میزند بازر بشب
انتظار روز میدارد ذهب

*Kalb pehlû mîzened bâzer beşeb,
İntizâr-î rûz mîdâred zeheb.*

«Altın taklidi kalp, hâlis altın ile gece karanlığında boy ölçüşür; hâkiki altın ise — iki tarafın da mâhiyyeti görülmek ve anlaşılmaq için — sabah olmasını bekler».

Yâni, Dünyâda mukallid olanlar, kendilerini muhakkik gibi göstermeye çalışırlar ve o da'vâda bulunurlar. Ehl-i tahkik olanlar ise sabâh-ı kıyâmeti ve (Yevme tüblesserâir)i beklerler ki, o günün nûru sâyesinde mukallid ile muhakkikin mâhiyyeti meydana çıksın.

Cenâb-ı Pîr efendimiz şu beytlerle ehl-i sülûkü gurura düşmekten tahzîr ediyor, bir de misâl irad eyliyor ki :

3291

صد هزاران سال ابليس لعین
بود ز ابدال و امیرالمؤمنین

*Sad hezârân sâl İblis-i laîn,
Bud zı abdâl-ü-emîrîl mü'mînîn.*

«Mel'un iblis, yüz binlerce yıl ebdâl-i kirâmdan, yâni Allahın mukarreblerinden idl ve mü'minlerin, yâni melâikenin emîri olmuştu».

نچه زد با آدم از نازی که داشت
گشت رسوا همچو سرگین وقت چاشت

*Pençe zed bâ Âdem ez nâzîki daşt,
Gêşt rusvâ hemçu sergin vâkt çâst.*

«Tâât ve ibâdâtına mağrur olup nazlanmak istedi de Âdem Aleyhis-selâm ile pençeleşmeye kalkıştı, öğle güneşi karşısında kalmış gübre gibi, ne olduğu meydana çıktı ve rezil, rüsvây oldu».

İşte kendini beğenmenin ve benlik gururuna düşmenin acıklı neticesi. Allah cümlemizi böyle bir neticeden masûn ve mahfuz buyursun.

«BEL'AM BİN BÂÛRUN: "YÂ RABBİ! MÛSÂ ALEYHİSSELÂM İLE KAVMİNİ, MUHASARAYA ALDIKLARI BU ŞEHİRDEN MUVAFFAK OLMAKSIZIN GERİ ÇEVİR" DİYE DUÂ ETMESİ».

3293

بلع باعور را خلق جهان
سفیه شد مانند عیسی در زمان

*Belam-i Bâûr râ halk-i cihan,
Suğbe şud mânend-ı İsî-yî der zemân.*

«Cihan halkı, Bel'am bin Bâûra âdetâ İsâ zamânındaki etbâr gibi müsahhar olmuşlardı».

3294

سجده ناوردند کس را دون او
صحت رنجور بود افسون او

*Secde nâverdend kesrâ dún-ı ô,
Sıhhat-i rencûr bud efsûn-ı ô.*

«Ondan başkasının karşısında ta'zim ile eğilmezlerdi. Çünkü onun okuyup üflemesi hastalar için sıhhattı».

نچه زد با موسی از کبر و کمال
انچنان شد که شنیدستی تو حال

*Pençe zed bâ Mûsâ ez kibr-ü-kemâl,
Âncunân şud kî şenîdestî tu hâl.*

«Kibrinden ve kemâline gururundan Mûsâ Aleyhisselâm ile pençeleşmeye kalktı. Sonra öyle bir hâle düştü ki, onu sen de işitmişsiniz».

(Sûre-i Â'râf)ta buyurulmuştur ki :

وَأَنذَرُ عَلَيْهِمُ النَّارَ الَّتِي يُتَنَبَّأُ بِهَا نَارُ فَنَسَخَ
مِنْهَا فَاتَّبَعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْغَاوِينَ

Yâni : «Habibim; onlara oku ve bildir. Kendisine Âyetlerimizle bilgi verdiğimiz, (yâni, eski semâvî kitaplarımızı öğrettiğimiz) kimsenin haberini anlat. O kimse o ilimden soyuldu, şeytan onun peşine düştü de sapıklar cümlesinden oldu⁵⁶».

İşte bu Âyetin Bel'am bin Bâûrdan bahsettiği meşhurdur.

Bel'am bin Bâûr, Benî Ken'andan olup Filistinde sâkindi. İbrâhîm Aleyhisselâma nâzil olan suhufu okumuş, mûndericâtını öğrenmiş, hattâ (İsm-i A'zam)a vukuf peydâ etmişti. O münâsebetle ettiği düâlar müstecâb olurdu. Hazret-i Mûsâ, bunların yurdu üzerine yürüdüğü zamanda kavmi Bel'amdan duâ istediler. Tereddüd gösterdi. Karısını vâsita ettiler ve rişvet verdiler. Onun üzerine Mûsâ Aleyhisselâm ile Benî İsrâîl aleyhine duâ etti ve bulunduğu ma'nen yüksek dereceden düştü.

3296

صد هزاران ابليس و بلع در جهان
همچنین بودست پیدا و نهران

*Sad hezâran İblis-ü-Bel'am der cihan,
Hemcunin bûdest peydâ-vû-nihan.*

«Dünyâda yüzbinlerce İblis ve Bel'am gibileri vardır ki, onların hal-leri de gerek gizli, gerek âşikâr böyle olmuştur».

این دورا مشهور گردانید اله
تا که باشد این دو بر باقی گواه

*În dûrâ meşhûr gerdânid ilâh,
Tâ ki bâşed in du ber bâkî guvâh.*

«Bu ikisi diğerlerine şâhid olsun diye Allah bunları meşhur kıldı».

این دودزد آویخت بردار بلند
ورنه اندر قهر بس دزدان بدند

*În du duzd âviht berdâr-i bülend,
Verne ender kahr bes duzdan budend.*

«Allah bu iki hırsız yüksek ve mâ'nevî bir darağacına astı ve teşhir etti. Yoksa kahr-ı İlâhiye uğramış, lâkin cezâları te'cil edilmiş pek çok hırsız vardır».

این دورا پرچم بسوی شهر برد
کشتگان قهررا نتوان شمرد

*În durâ perçem besûy-i şeh'r burd,
Kuştegân-i kahrrâ netvan şumurd.*

«Bu ikisinin perçemini şehre götürdü, yâni onların cezâ görmüş olduklarını halka gösterdi. Yoksa Kahr-ı İlâhi maktullerinin sayısı sayılamaz».

Allah'a ve onun sevgili kullarına karşı kendini beğenip de azame satmanın maddî ve mâ'nevî helâki mucib olduğunu Hazret-i Mevlânî söylemiş, Âdem Aleyhisselâm ile ona secde etmeyen şeytanı, bir de Mûsâ Aleyhisselâma bed duâ eden Bel'am bin Bâûru misâl olarak göstermiş; şu iki tânesi başkalarına ibret olmak üzere teşhir edilmiştir. Yoksa böyle ucb ve gururu dolayısıyla Allah'ın kahrına uğramış olanların sayılması mümkün değildir, buyurmuştu.

Şimdi de insanın kadrini bilmesi ve haddini tecâvüz etmemesi lüzûmuna dâir olan: «Kadrini bilip haddini tecâvüz etmeyen kimseye Alla merhamet etsin» Hadîsinin izahına şuru' ederek diyor ki:

نازنینی تو ولی در حد خویش
الله با منه از حد بیش

*Nâzeninî tû velî derhadd-ı hiş,
Allah Allah pâ menîh ez hâdd biş.*

«Farzedelim ki, sen nazlı ve nâzenin bir zâtsin. Fakat bu nazlılık; senin derecene göredir. Allahtan çekin ve kork da ayağını derecenden dışarıya uzatma».

گر زنی بر نازنین تر از خودت
در تگ هفتم زمین زیر آردت

*Ger zenî ber nâzeninter ez hodet,
Der teg-i heftum zemin zir âredet.*

«Eğer kendinden daha nazlı, yâni Allah indinde senden makbul birine çatacak olursan seni yerin dibine kadar götürür».

Meselâ Beni İsrâil arasında (Karun) namında zengin biri vardı. Bu adam; servetine mağrur olur, bir takım fukarâya kafa tutardı. Bununla da kanaat etmedi. Peygamberi bulunan Hazret-i Mûsâya da serkeşlik etmeye cür'et gösterdi. Nihâyet onun inkisârına uğradı. Olanca servet ü sâmaniyle berâber yerin dibine geçti. İşte kendinden büyük olanlarla uğraşmanın neticesi böyle olur.

قصه عاد و ثمود از بهر چیست
تا بدانی کانبارا نازکیست

*Kıssa-i Âd-û-Semûd ez behr-i çist,
Tâ bîdânî k'enbiyârâ nâzikist.*

«Âd ve Semûd kıssaları Kur'ânda niçin zikredilmiştir. Peygamberlerin İnd-i İlâhîde nazlı ve nâzenin olduklarını bilmen içindir».

Geçmiş kavmlere dâir Kur'an-ı Kerimde bazı kıssalar zikredilmiştir. Bunlar müslümanlara târihi ma'lûmât vermek için zikrolunmamıştır. Çünkü Kur'an; din kitabıdır, târih kitabı değildir. O kıssaların hikâ-

yesi okunup da bahsedilen kavmlerin hâlinde ibret almak içindir. Helâk oldukları bildirilen o kavmlerin peygamberlerine karşı gösterdikleri hürmetsizlik, hattâ edepsizlik yüzünden Allahın kahrına uğramış olduklarını anlatmak içindir.

3303

این نشان خسف و قذف و صاعقه
شد بیان عن نفس ناطقه

*În nişân-î hasf-u-kazf-û-sâikâ,
Şud beyân-î izz-ı nefsi-î nâtikâ.*

«Kârûnun yere geçmesi, Lût kavminin başlarına taş yağması, Semûd kavminin sâika ile helâk olması, nefsi-î nâtika olan peygamberlerin izz ü şerefleri nişânıdır».

Yânî, onların şereflerini muhafaza içindir.

3304

جمله حیوانات پی انسان بکش
جمله انسانرا بکش از بهر هوش

*Cumle hayvanrâ pey-î insan bikuş,
Cumle insanrâ bikuş ezbehr-ı huş.*

«İnsan için bütün hayvanları, akıl için de bütün insanları öldür».

3305

هوش چه باشد عقل کل هوشمند
عقل جزئی هوش بود اما نرند

*Huş çı bâşed? akl-ı küll-ı hôşmend,
Akl-ı cuz-î hûş bud emmâ nijend.*

«Akıl nedir? Âkil ve kâmil bir zâtin temâm ve kemâl sâhibi idrâkidir. Cüz'î akıl da akıldır amma zayıftır».

3306

جمله حیوانات وحشی ز آدمی
باشد از حیوان انسی در کمی

*Cümle hayvânât-ı vahşî z'âdemî,
Bâşed ez hayvân-ı insî der kemî.*

«Vahşî hayvanların hepsi, ehli hayvanlardan aşağıdır».

3307

عنایت و حنی بدین افتاده بست
که مر انسانرا مخالف آمدهست

*İzzet-î vahşî bedin uftâde pest,
Kî mer insanrâ muhâlif âmedest.*

«Vahşî hayvanların izz ü şerefi, insanlara muhâlif oldukları için sükût etmiştir».

Biraz evvel, Âd ve Semûd kavmlerinin helâki, onların peygamberlerine muhâlefetinden ve enbiyâ-yı ızâma mahsus olan şerefin muhafazası gayretinden ileri geldiği beyân buyurulmuştu. Âd kavminin peygamberi Hûd, Semûdunki Sâlih Aleyhimesselâm yâni, iki kişi olduğu hâlde, onlara muhâlefet ettikleri için, binlerce kişi helâk edilmişti. Bu nasıl olur? diye vuku' bulacak bir sülle karşı Cenâb-ı Mevlânâ buyuruyor ki: İnsan için bütün hayvanlar, hattâ insan-ı kâmil için bütün insanlar öldürülebilir. İnsana muhâlif ve yırtıcı hayvanların öldürülmesi câizdir. Büyüklerini bir tarafa bırakalım. Tahta kurusu, pire, sıvrisineki gibi hayvanları öldürürken tereddüd ediyor muyuz? Hayır... Hattâ acı maksızın öldürüyoruz. Çünkü biz insanları rahatsız ediyorlar.

Sâf bir müslüman, urefâdan bir zâte tahtakurusunu öldürmenin günahı var mıdır? diye sormuş. O da: Elini yıkayınca günahı kalmaz. Cevâbını vermiş. Demek ki, bir ev halkının râhatı için evi badana ettirmek, yâhud başka bir ilâç kullanmakla tahtakurularına ve sâir müziyâta katliâm yapılması câiz ve ma'kûl. Çünkü onlar insanlar için muzır hayvanlardır. Hadîs-i Şerifte: «Her zarar veren öldürülür» buyurulmuştur.

İnsan olduğu halde insanlık şerefini tanımayan, aklın, hikmetin icab ettirdiği yolda gitmeyen ve yine insanlara mazarratları dokunan bir takım kâtil ve cânî herifler hakkında ne yapılır? Şüphesiz ki, onlara da vahşî ve muzır hayvanlara yapılan muâmele tatbik edilir. Çünkü onlar da insanlık derecesinden hayvanlık derekesine, hem de vahşî ve muzır hayvanlık menzilesine düşmüşlerdir.

پس چه عزت باشدت ای نادره

چون شدی تو حر مستغفره

Pes çu izzet bâşedet ey nâdirê.

Çun şudî tû hûmurun müstenfire.

«Ey insanlar arasında emsâli nâdir bulunan mahlûk; sen (humrûn müstenfire) hâlini alınca insanlık şerefinden sende ne kalır?»

Kur'ân-ı Kerimde bir Âyete telmihtir. Cenâb-ı Hak buyuruyor ki:

فَالْهَمُّ عَنِ التَّذَكُّرِ مُغْرِضِينَ ۝ كَانَهُ

حُرْمُ مَسْتَفِرَّةٍ ۝ قَرَأْتَ مِنْ قُسُورَةٍ

Yâni: «Müşriklere ne oluyor ki? Kur'ânın zikrini dinleyip kabul eylemekten îrâz ediyorlar. Kendilerine Kur'ân okunacak ve onun beyânâtı anlatılacak olsa dinlemiyorlar, hattâ yüzlerini çevirip savuşuyorlar. Sanki onlar arslardan kaçan ürkmüş eşeklerdir⁵⁷».

Kur'ânın ve müslümanlığın yüksek beyânâtını dinlemeyen insan kıklı mahlûkâtı Allah eşeklere benzetiyor, onların insanlık mertebesinden sükût etmiş olduklarını bildiriyor.

خر شاید کشت از بهر صلاح

چون شود وحشی شود خویش مباح

Har neşâyed küşt ez behr-i salâh,

Çun şeved vahşî şeved hûneş mubâh.

«Vâkı'a insanların salâhı için eşekleri öldürmek câiz değildir. Fakat o eşek vahşileşecek ve insanlara saldırarak olursa kanı mubah olur».

Evet. Kendi hâlinde olan bir eşiği öldürmek câiz değildir. Çünkü eşekliği ile berâber zararsız, hattâ faydalı bir mahlûktur. Fakat o miskin hayvan vahşileşir de önüne geleni kapacak, ardına geleni tepecek olursa, yâhud kudurup hem kendi cinsine, hem de insanlara zararı dokunacak bir hâle gelirse öldürülmesinde tereddüd edilmez ve katli câiz midir, değil midir? diye düşünülmez.

(57) Sûrei Müddesir: 49:51.

گرچه خورا دانش زاجر نبود

هیچ معذورش نمی دارد و دود

Gerçi harrâ dâniş-i zâcır nebud,

Hîç mâ'zûreş nemidâred vedud.

«Vâkı'a eşiğin kendini menedecek bir idrâki yoktur. Öyle olmakla berâber Allah onu ma'zur tutmamıştır».

«Her zarar veren öldürülür» Hadisiyle öldürülmesine cevaz verilmiştir.

پس چو وحشی شد ازان دم آدمی

کی بود معذور ای یار سمی

Pes çun vahşî şud ezan dem âdemî,

Key buved mâ'zûr ey yâr-i semî.

«Allah ve Peygamber sözüne karşı vahşileşen, onu dinlemez ve dinletmez hâle gelen bir insan, ey âli dost; nasıl ma'zûr görülür?»

لا جرم کفار را شد خون مباح

همچو وحشی پیش نشاب و رماح

La cerem kuffârrâ şud hun mubâh,

Hemçu vahşî pîş-ı nuşşâb-û-rimâh.

«Şüphesiz vahşileşmiş düşman kâfirlerin kanı da ok atarlara ve mızraklara karşı mubah olmuştur».

جفت و فرزندانان جمله سبیل
زانکه بی عقلند و مردودو ذلیل

*Cuft-u-ferzendânşan cümlê sebil,
Z'ânki bî aklend-û-merdûd-û-zelil.*

«Muhârib kâfirlerin karıları, çocukları esir edilir. Çünkü o kâfirler akılsız, merdud ve zelil mahlûklardır».

Âciz bir eşeğin katli câiz olmadığı halde, vahşileşir ve insanlara zarar verecek bir duruma düşerse, öldürülmesi lâzım geldiği bildirilmiş, bir insan da bu derekeye sükût ederse ma'zûr tutulamayacağı beyân buyurulmuştu.

Şu iki beyitte de deniliyor ki : Muhârib kâfirler de vahşileşmiş eşekler gibidir. Onlara kıyâsen, bunlarla mukâtele edilir. Meselâ İslâm diyârına hücum edecek kâfirlere müdâfaada bulunmakta ve onlara karşı harb açmakta, memleketlerini zabd etmekte, çoluk ve çocuklarını esir almakta tereddüd edilmez. Çünkü onlar vahşileşmiş, insanları ızrâr edecek bir durum almışlardır. Katilleri mubah, hattâ şerlerini def' için farzdır.

ناز کو عقلی رمد از عقل عقل
کرد از عقلی بحیوانات نقل

*Bâz k'ô aklî remed ez akl-ı akl,
Kêrd ez aklî behayvânât nakl.*

«Yine bir akıl, akıl bağından ürker ve hududundan çıkarsa o akıl, akıl derecesinden hayvânât derekesine düşer».

Akıl kelimesi (ikal) lafzındandır ki, deveyi çökerttikten sonra kalıp savuşmasın diye dizini bağladıkları iptir. Akıl da insanı muhâtaralı yere gitmekten men'ettiği için akıl denilmiştir. Ba'zı zırzop ve serserilere (ipsiz) denilmesi bu münâsebetle olsa gerektir. Bir âkil, yâni, akıl sâhibi aklın bağından ürker, onun tahdid ettiği sâha dışarısına çıkarsa öyle bir mahlûk, insân-ı âkil derecesinden hayvân-ı gayr-i müdrîk derekesine sükût etmiş olur. İşte Âd ve Semûd kavmleriyle emsâlinin umûmiyyetle helâk olmalarındaki hikmet buradadır.

«HÂRÛT İLE MÂRÛTUN KENDİ MA'SÛMİYYETLERİNE İ'TİMÂD EDEREK EHL-İ DÜNYÂYA KARIŞMAK İSTEMELERİ VE FİTNEYE DÜŞÜP AZABA UĞRAMALARI»

(Hârût) ile (Mârût) iki melek ismidir. Gûyâ bunlar insanların Al-laha karşı isyanlarını görünce beni Âdemi ta'yib etmişler. Cenâb-ı Hak onlarda nefis vardır, isyanları ondandır. O nefis, sizde de olsaydı onlardan fazla âsi olurdunuz buyurmuş. Onlar bu cevâba i'tiraz etmişler, Allahın emrine i'tirâz edilir mi? Olmazdık yâ Rabbî; demişler. Farkında olmak-sızın Emr-i İlâhiye karşı gelmişler. Allah onlara beşeriyyet tabiatı vermiş ve Bâbil şehrine indirmiş. Gündüzleri şehirde otururlar, geceleri gök yüzüne çıkarlarmış. O vakit halk arasında sihirbazlık moda olduğu için kendilerine müraceat edenlere sihrin nasıl yapılacağını öğretirler, fakat öğrenin de yapmayın, derlirmiş.

Günün birinde (Zühre) nâmında güzel bir kadın mürâceatta bulunmuş. Meleklerin ikisi de ona âşık olmuş. Zühre gök yüzüne nasıl çıktıklarını sormuş. Çıkarken okudukları duâyı ona öğretmişler. Zühre duâyı okumuş göğe çıkmış. Berikiler okumuşlar çıkamamışlar. Daha bilmem neler olmuş. Zühre gök yüzünde bir yıldıza tahvil olunmuş, melekler de Bâbilde bir kuyuya baş aşağı olmak üzere asılmış, Kıyâmete kadar orada muazzeb olacaktırlmış.

Kur'ânda Hârût ve Mârût isimleri geçmektedir. Fakat müfessirlerden ba'zıları onlara isnâd edilen şeylerin aslı olmadığını, ba'zıları Hârût ile Mârûtun melek değil, Bâbilde hemşehrilerince muhterem iki adam olduğunu söylemişlerdir.

همچو هاروت و چو ماروت شهر
از بطر خوردند زهرآلود تیر

*Hemçu Harût-û-çu Marût-i şehir,
Ez betar hordênd zehr-âlûd tîr.*

«Meşhur Hârût ve Mârût gibi ki, kibirlerinden ve nefislerine i'timadlarından zehirli oka, yâni Kazây-ı İlâhî'ye hedef oldular».

اعتادی بود شان بر قدس خویش

چیست بر شیر اعتاد گاومیش

İ'timâdî bûdşân ber kuds-ı hîş,
Çist ber şir îtimâd-i gâvmîş.

«Onların kendi kudsiyyet ve ma'sûmiyyetlerine i'timadları vardı. Lâkin ineğin arslana i'timadı nedir?»

Yâni, ona nasıl güvenilir?

Sûre-i Tahrimde buyurulmuştur ki :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا
وَقَدْ مَّا النَّاسُ وَانْجَارُوا عَلَيْهِمْ مَلِكُهُ غَلَاظٌ شَدِيدٌ
لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ

Yâni : «Ey iman etmiş olanlar! Nefslerinizi ve ehlinizi ateşten, yâni Cehennemden koruyunuz ki, onun mahrûkâtını insanlar ve taşlar teşkil edecektir. Onun (yâni Cehennemin) idâresine me'mur olan zebânî denilen melekler; sert sözlü ve güçlü, kuvvetli mahluklardır; Allahın kendilerine emrettiği işlerde âsî olmazlar, emrolundukları işleri de yaparlar».

İşte şu Âyet-i Kerimede, meleklerde Allah'a isyan etmek kâbiliyyeti olmadığı, onların hilkatinde neye me'mur oldularsa onu yapmaktan başka ellerinden bir şey gelmediği, kendilerinde bir ma'sûmiyyet ve kudsiyyet bulunduğu bildirilmiştir. Hârût ve Mârût da — kıssanın aslı olduğu takdirde — bu ma'sûmiyyet ve kudsiyyete güvenmişler, o güvenme dolaşısıyla nisanlardaki isyân tabiatını ta'yib etmişlerdi. Halbuki Allahın mekrinden ve azabından emin olmamak, rahmetinden de ümid kesmek lâzımdır. Dâimâ onun afvını ve mağfiretini ummak elzemdir. Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki : «Allahın inâyeti ve has kullarının şefâati olmayınca melek bile olsa defteri kararmış ve azaba müstahık olmuş olur.» Cenâb-ı Pir, Hârût ile Mârût, daha doğrusu onlarla temsil etmek istediği kendine güvenen kimselerin nefslerine olan i'timadını ve Mekr-i İlâhiden emin olmalarını ineğin arslana güvenmesine benzetiyor.

کرچه او باشاخ صد چاره کند

شاخ شاخس شیر تر پاره کند

Gerçi ô bâşâh sad çârê küned,
Şâh şâheş şir-ı ner pâre kuned.

«Vâkıa sığır boynuzuyla yüzlerce çâre bulur, ba'zı hayvanlara karşı kendini korur. Fakat arslan onu parça parça eder».

گر شود پر شاخ همچون خاریشت

شیر خواهد گاورا ناجار کشت

Ger şeved pürşâh hemçun hâr pûşt,
Şir hâhed gâvrâ nâçâr kûşt.

«Sığır, kirpi gibi baştan aşağıya kadar boynuzdan olsa da arslan onu mutlaka paralar».

Kahr-ı İlâhî arslanının iri yarı olan insan sığırlarını parçaladığını kazâ ve kaderin de ağniyâ ve akviyâyâ karşı şiddetli davrandığını Hazret-i Mevlânâ anlattıktan sonra, fukarâ ve zuafâ hakkında o şiddeti göstermediğini beyân için diyor ki :

کرچه صرصر بس درختان میکند

با گیاه تره احسان میکند

Gerçi sarsar bes dirâhtan mikened,
Bâ giyâh-i terre ihsân mikuned.

«Kasırğa rûzgârı bir çok ağaç devirirse de tâze ve zayıf ota güzellikle temâs eder».

بر ضعیفی گیاه آن باد تند
رحم کرد ای دل تو از قوت ملند

Ber zaîfî-i giyâh an bâd-ı tund,
Rahm kerd eydîl tu ez kuvvet melund.

«Ey gönül, yâni ey gönül sâhibi; o sert rüzgâr, onun za'fına ve aczine merhamet eder de ona bir şey yapmaz. O halde sen de kuvvet ve mukavemetten bahs için homurdanma».

تیشه‌راز انبوهی شاخ و درخت
کی هراس آید پرد لخت لخت

Tîşerâ'z enbûhiy-i şâh-û-dıraht,
Key hiras âyed bibürred lâhtlaht.

«Balta, ağaçların ve dallarının çokluğundan ve kalınlığından korkar mı? Onları parça parça kesiverir».

لیک بر برکی نکوبد خویشرا
جز که بر نیشی نکوبد نیشرا

Lîk berbergî nekûbed hîşrâ,
Cuz ki ber nîşî nekûbed nîşrâ.

«Lâkin bir yaprağa vurmaz. Keskin ağzını, keskinlik ve sertlik gösterenlerden başkasına temâs ettirmez».

Yâni, Allahın kahrı, bir balta farzedilirse bütün mahlûkât onun karşısında bir orman mesâbesinde kalır. O balta ormanın vüs'atinden ve ağaçların kesretinden korkup çekinmez. Hepsini de parça parça ve kıymık kıymık doğrar. Fakat yine o balta; ot gibi, yaprak gibi zaaf ve acz hâlinde bulunanlara ilişmez.

Hazret-i Mevlânâ iki misâl daha veriyor:

شعله‌را ز انبوهی هیزم چه غم
کی رمد قصاب از خیل غم

Şû'lerâ zı' enbûhiy-i heyzum çı ğem,
Key remed kassâb ez hayl-i ğanem.

«Ateşe odunun çokluğundan ne gam ârız olur, bir kasab bir sürü koyundan ürker mi?»

Yâni, Allahın kazâ ve kaderi ateş ve kasaba benzetilirse, mecmû-i Kâinât, onun karşısında odun ve kömür gibi kalır. Ateşin odunu yakmaktan, kasabın koyunu kesmekten ürmediği gibi, Kahr-ı İlâhi de dile-diklerini tenkil etmekten âciz kalmaz.

پیش معنی چیست صورت بس زبون
چرخ را معنیش دارد سرنگون

Pîş-ı mâ'nâ çîst sûret? bes zebûn,
Çerhrâ mâ'nîyeş dâred sernigûn.

«Ma'nâ karşısında sûret nedir? Pek âciz bir şeydir. Şu muazzam feleği bile baş aşağı tutan ma'nâdır».

تو قیاس از چرخ دولابی بگیر
گردشش از کیست از عقل مشیر

Tû kıyâs ez çerh-ı dölâbî bigir,
Gerdişez ez kîst? ez akl-i müşir.

«Sen, şu dolap gibi dönen felekten kıyâs et. Onun dönüşü nedendir? Kendisine işâret eden akıldandır».

Ma'lum yâ. Maddî olan ve göze görünen sûrettir. Onun hakikati ve mutasarrıfı ise mâ'nâdır. Bu i'tibâr ile (Elma'nâ hüvallah) denilmiştir ki, «Ma'nâ Allahtan ibârettir.» demektir. Fakat mâ'nânın da derecesi ve her sûretin ayrı ayrı ma'nâsı vardır, bu i'tibâr ile de Cenâb-ı Hak (ma'nel-meânî) olur.

• Şu kısa mukaddimeden sonra maksada girelim. Cenâb-ı Pir, ma'nâ karşısında sûretin pek âciz kaldığını, ma'nânın ise sûreti istediği gibi oynattığını haber verdikten sonra feleği böyle baş aşağı tutan ve dolap gibi döndüren, onun ma'nâsı olan akıldır, diyor.

Eskiler; Arz'ı sâbit, felekleri onun etrafında hareket ve devreder farzeyledikleri için Mevlânâ da meşhura göre misâl getirmiştir. Yine eskiler, feleklerde akıl olduğuna ve onun sevkiyle harekette bulunduğu na kâni' idiler. Bu nazariyye bugün kabul edilmiyor, feleklerde akıl bulunduğu inandırılmıyor. Lâkin hayvânâtı, nebâtâtı ve cemâdâtı kendileri için tahdid edilmiş olan bir dâire dâhilinde muntazaman hareket ettiren bir kuvvet var ki, ona (Hiss-i tabii) diyorlar. Akıl denilsin, hiss-i tabii denilsin o kuvvet inkâr edilemez ve bir idrâk neticesidir. Her şey kendi hareketini o idrak ile tanzim ve tatbik ediyor, onun çizdiği hudut haricine çıkamıyor. İşte o idrâk, onun ma'nâsı olduğu gibi o idrâki veren ve o hududu çizen de (Ma'nel-meâni) olan Allah'tır.

Hazret-i Mevlânâ şimdi de ma'nânın muhtelif derecelerini bildiriyor :

3326

گردش این قالب همچون سپر
هست از روح مستر ای پسر

*Gerdiş-î in kâlib-î hemçun siper,
Hêst ez rûh-î musetter ey puser.*

«Oğul; bu siper gibi olan kalıbın dönüşü ve hareket edişi gizli bulunan rûhun te'sirindendir».

Siper : Mânia ma'nâsıdır. Kılıç darbesini, mizrak ta'nesini, ok sadmesini men'ettiği için, vaktiyle kullanılan kalkanlara da (siper) denilirdi. Şarkta kullanılan kalkanlar; dâirevî ve muhaddeb; yâni tencere kapağı gibi dışı kalkık, içi çukurca ve mâ'denî olurdu. Başımızdaki gök kubbede gözümüze muka'ar, yâni içeriye doğru çukur görüldüğü için Mevlânâ onu sipere teşbih ediyor ve onun dönüşü, kendisinde mevcut gizli bir ruhun te'sirindendir diyor.

Feleğin dönüşünün eski bir nazariyyeye göre söylenildiğini, biraz evvel arzettim. Ondaki gizli ruha gelince, Cenâb-ı Hak buyuruyor ki :

تَسْبِيحُ لَهِ السَّمَوَاتِ
السَّعْيُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهَا وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ
لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُ

Yâni : «Yedi kat gök ve yer ve göklerle yerde olan mahlûkât Cenâb-ı Hakki takdis ve tesbih ederler. Ve hiç bir şey yoktur ki, Allahı tesbih ve ona hamdetmesin; (yâni bütün mevcûdât, Hakki tesbih ve ona hamdeder.) lâkin ey insanların avam takımı; siz onların tesbihini anlamazsınız».

Çünkü insandan mââdâ mahlûkâtın tesbihi hâl diliyledir. Şeyh Sa'dî (Kuddise sirruhû): «Her neyi görüyorsan hepsi de Allahın zikriyle coşkun bir hâledir. Lâkin bu ma'nâyı ma'nevî kulağı olan işitir. Allaha yalnız gül dalı üstündeki bülbül tesbih okumaz. Gülün her diki Hak-kın tesbihi için bir dildir.» buyurur.

Şu Âyet-i Kerimenin delâletine göre ba'zıları : «Tesbih için idrâk, idrâk için rûh lâzımdır. Binâenaleyh kâinâtın her zerresinde kendine göre ve bizim anlayamayacağımız bir ruh vardır» demişlerdir. Acabâ o ruh nasıl şeydir? diye sormaya lüzum var mı? Kendi ruhumuzun mahiyetini biliyor muyuz ki, eşyâda olan rûhun nasıl olduğunu anlayabilmiz?

Yine Mevlânâ diyor ki :

3327

گردش این باد از معنی اوست
همجو چرخِ کان اسیر آب جوست

*Gerdiş-î in bâd ez mâ'nî-i ost.
Hemçu çerhi k'an esîr-î âb-ı cost.*

«Şu rüzgârın esmesi ve dolaşıp gezmesi onun ma'nâsı sevkiyledir. Değirmen çarkının suyun döndürmesine tâbi' olduğu gibi».

Eski hükemâ, Cenâb-ı Hakki akl-i fa'al vâsitasiyle anâsırda tasarruf eylediğine kâildir. Fakat mutasavvife : Allahın vâsitaya ihtiyacı yoktur, bizzat mutasarrıftır derler ve :

لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

Yâni: «Göklerde ve yerlerde hüküm ve tasarruf Allaha mahsus-tur⁶⁰» Âyetiyle istidlâl ederler.

3328

جزر و مد و دخل و خرج این نفس
از که باشد جز زجان پرهوس

Cezr-u-medd-û-dahl-u-harc-î in nefes,
Ez ki bâşed cuz zicân-î pur heves.

«Bu nefesin bedene girip çıkması ve çekilip uzanması, ruhtan başka kimin te'sirindedir?»

Yâni etten, kemikten ibâret olan şu kalıbın içerisine ciğer nâmiyle bir körük konulmuş, onun açılıp kapanmasıyla insan nefes alıyor. Lâkin bu teneffüs keyfiyeti zîruh olanlarda görülüyor. Gerek insan, gerek hayvan ölünce ne o körük işliyor, ne de içeriye hava girip çıkabiliyor. Demek ki, kalıbın bu hareketi onun ma'nâsı demek olan ruhun te'siri ve onun da ma'nâsı bulunan Allahın emri imiş.

3329

گاه جیش میکند که حاودال
گاه صلحش میکند گاهی جدال

Gâh cîmeş mîkuned geh hâ-vu-dâl,
Gâh sulheş mîkuned gâhî cidâl.

«Ruh, o nefesi ba'zan (cim), ba'zan (hâ), ba'zan da (dal) yapar. Ba'zan musâlcha, ba'zan mücâdele hâline getirir».

Söz kelimelerden, kelimeler harflerden teşekkül eder. İnsan murad ettiği ma'nâyı ifâde için o ma'nâya delâleti olan kelimeyi söyler. Söylediği kelime ise cim, hâ, dâl gibi harflerden müteşekkildir. Kezâ insan ba'zan sulhperverâne konuşur, ba'zan da kavga eder. İşte bunlar hep nefes vâsıtasiyle olur ki, o da rûhun te'sirâtındandır.

Buradaki harflere şârihler ayrıca ma'nâ vermişler, meselâ (cim): Âlem-i Ceberûta, (hâ): Âlem-i Gayba, (dâl): Âlem-i Mülke işârettir demişlerse de o kadar derin ma'nâ bizim için fazla gelir.

3330

که یمیش می برد گاهی یسار
که گلستان میکند گاهیش خار

Geh yemîneş mîbered gâhî yesâr,
Geh gülîstan mîkuned gâhiyeş har.

«Yine o ruh kalıbı ba'zan sağa, ba'zan sola götürür, ba'zan gül bahçesi, ba'zan diken hâline getirir».

Yâni kalıbı gül gibi nâzik ve sevimli, yâhud diken gibi sert ve yırtıcı bir hey'ete sokar.

3331

همچنان این بادرا یزدان ما
کرده بود بر عاد همچون ازدها

Hemçunan in bâdrâ Yezdân-ı mâ,
Kerde büd ber Âd hemçun ejdehâ.

«Böylece teneffüs ettiğimiz havayı Allahımız Âd kavmine karşı ejderhâ kılmıştı».

Yâni, Hûd Aleyhisselâmın kavmi olan (Âd)ı Cenâb-ı Hak, müdhîş bir fırtına ile helâk etmişti. Onları helâk eden rüzgârı, biz teneffüs etmekle yaşadığımız gibi, aynı hava Hûd peygamberin kavmine serin bir nesim gibi esmişti. Nitekim Cenâb-ı Pîr beyân ediyor:

3332

بازهم آن بادرا بر مؤمنان
کرده بود صلح و مصراعات و امان

Bâzhem ân bâdrâ ber mü'minan,
Kerde büd sulh-û-murâât-û-emân.

«Yine o rüzgârı, Âd kavminin iman etmiş ve Hûd Aleyhisselâmın çizdiği bir dâire içerisine girmiş olanlarına sulha riâyet ve emân ü enfâ niyyet ilkâ eyleyen bir nesim hâline getirmişti».

گفت المعنى هو الله شيخ دين
بحر معنهای رب العالمین

Gôft "Elmâ'nâ Huvellâh" şeyh-i din,
Bahr-i mâ'nîhâ Rabbül-Âlemîn.

«Rabbül-âleminin ma'nâ denizi olan Şeyh-i Din (El-ma'nâ hüvallah),
yânî (Ma'nâ, Allahtan ibârettir) demiştir».

«Şeyh-i din» den maksadın kim olduğu sarâhaten ma'lûm değildir. Şârihlerden Sürûri ile Şem'i (Sadrüddin Konevî) olduğunu yazmışlardır. Ankaravî de : «Tahsise delilleri yoktur. Pes anlar da olsa kabildir veyâhud kibârdan âher bir kimse de olsa kabil. Belki Şeyh Ekber olsa da baid değildir. Zira bu mazmun üzere anın kelâmı çoktur ve sarâhaten bu, (El'ma'nâ hüvallah) bu iki kâmilin mütedâvel olan kitaplarında yoktur.» diyor.

Şeyh Attar kuddise sirruhû'nun (Esrarnâme) ünvanlı mesnevisinde (El'ma'nâ hüvallah) cümlesi, lâfzan değil, meâlen olarak :

«Senden mââdâ ne varsa isimdir ki, onların ma'nâsı sensin. Bütün âlem tılsımdır, sen definesin» beytinde geçmektedir.

Hazret-i Mevlânâ Pederi Sultân'ül-ülemâ ile Nişâburda Şeyh Attâr'ın ziyâretine gittikleri esnâda Şeyh (Esrarnâme) den bir nüshayı Cenâb-ı Mevlânâya hediye etmişti. İhtimâl ki, Hazret-i Hudâvendigâr, yukarıki beytte görmüş olduğu (شيخ دى) yi (El-ma'nâ hüvallah) diye terceme ve nakletmiştir.

Hülâsa : Bütün mükevvenât birer sûrettir, onların ma'nâsı ve mu-tasarrafı ise Allah celle ve alâdır.

جمله اطباق زمین و آسمان
همجو خاشاکى دران بحر روان

Cümle etbâk-i zemîn-û-âsmân,
Hemçü hâşâkî derân bahr-i revân.

«Yerin ve gök'ün bütün tabakaları o ma'nâ denizinde çörçöp gibidir».

حله‌ها و رقص خاشاک اندر آب
هم از آب آمد بوقت اضطراب

Hamlehâ-vü raks-ı hâşâk enderâb,
Hem ez âb âmed bevakt-i iztirâb.

«Suyun dalgalandığı zaman, çörçöp makûlesi şeylerin oynaması ve her tarafa saldırması sudandır».

Yânî, umûmen kâinâtın hareket ve sükûnu kendiliğinden değildir, Kudret-i Fâtıra'nın tahriki ve iskâniyledir.

چونکه ساکن خواهدش کرد از مرا
سوى ساحل افکند خاشاکرا

Çunki sâkin hâhedeş kerd ez mirâ,
Sûy-i sâhil efgened hâşâkrâ.

«Deniz, üstünde çörçöpü kımıldamaktan vazgeçirmek isterse onları kıyıya atar».

چون کشد از ساحلش در موجگاه
آن کند با او که صرصر در گیاه

Çun keşed ez sâhileş der mevcgâh,
An kuned bâ ô ki sarsar der giyâh.

«Kıyidan dalgalı yere çekince o çörçöpe fırtınanın otlara yaptığını yapar».

Yânî fırtına, yerdeki otları nasıl yatırır, kaldırırsa deniz de çörçöpü öylece oynatır.

این حدیث آخر ندارد بازران
جانب هاروت و ماروت ای جوان

*În hadis âhir nedâred bâz rân,
Câmb-î Hârût-u-Mârût ey cevân.*

«Bu sözün sonu gelmez. Ey genç, yâni fetâ-yı ma'nevî olan Hüsa-müddin Çelebi; bahsi, Hârût ve Mârût kıssasına naklet».

«HÂRÛT VE MÂRÛT KISSASININ BAKIYYESİ VE ONLARIN
DÜNYÂ'DA, BABİL KUYUSUNDA AZAB ÇEKMELERİ»

چون گناه و فسق خلقان جهان
میشدی بر هر دو روشن آن زمان

*Çun gunâh-û-fısk-ı halkân-î cihân,
Mî şudî ber herdu rûşen an zeman.*

«Dünyâ halkının günahı ve fıskı her ikisine de ma'lûm olunca».

دست خاییدن گرفتندی ز خشم
لیک عیب خود ندیدندی بچشم

*Dêst hâyîden giriftendî zı heşm,
Lîk ayb-î hod nedidendi beçeşm.*

«Hışm ü hiddetle ellerini ısıyorlar, lâkin kendi ayıplarını görmüyorlardı».

Onların bu hâli tıpkı şu fıkra gibi idi.

خویش در آیینه دید آن زشت م
رو بگردانید ازان و خشم کرد

*Hîş der âyîne did an zîşt merd,
Rû bıگردânîd êzan hêşm kerd.*

«Çirkin bir adam aynaya bakmıştı. Orada aksini görünce kızdı ve yüzünü çevirdi».

Meşhur bir fıkra vardır ki beytin meâlini andırır: Kocakarının biri aynaya bakmış. Aksini çirkin ve buruşuk görünce :

— Zemâne aynaları insanı ne kadar çirkin gösteriyor. Bizim vaktiyle baktığımız aynalar böyle değildi, demiş.

İşte bahsedilen Hârût ve Mârût da insanlara böyle bakmışlar, onların aynasında akislerini görmüşler, fakat gördükleri çirkinliğin kendilerinden olduğunu anlayamamışlardı.

خویش بین چون از کسی جرمی بدید
آتش در وی زدوخ شد بدید

*Hîş-bin çun ez kesî cürmî bidîd,
Ateşî der vey zı dûzeh şud bedîd.*

«Kendini gören ve beğenen bir kimse, birinden bir kabahat görse kendisinde cehennem ateşi peydâ olur».

حمیت دین خواند او آن کبررا
نکرد در خویش نفس کبررا

*Himyet-î din hâned ô an kibrrâ,
Nengerd der hîş nefsi gebrrâ.*

«Kendisinde olan kibr ü azamete hamîyyet-i diniyye ve gayret-i islâmiyye adını verir. Lâkin kendinde olan kâfir nefsi görmez».

Gayret koymuyor, der de, eder gıybete âgaz;
İfşâ-yi uyûb etme midir gayret-i ahbâb.

3344

حُبِّ دینِ را نشانی دیگرست
که از آن آنشی جهانی اخضرست

Himyet-i dinrâ nişânî digereşt,
Ki ez an âteş cihânî ahzareşt.

«Hamiyyet-i diniyyenin başka alâmeti vardır. Gayret-i İslâmiyye sevkile gelen hiddet âteşinden cihan yemyeşil olur».

Hamiyyet: Lügatte kızgınlık demektir. Mecâzen bir şeyin gayretini gütmek, onun aleyhinde söylenecek bir söze, yapılacak bir harekete karşı kızmak ma'nâsıdır.

Bu hiddet ya Allah rızası için olur, yâhud nefs-i hevâ uğrunda. İkincisine «hamiyyet-i câhiliyye» denilir. Nitekim Kur'ânda ve Feth Sûresinde buyurulmuştur ki :

إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ الْحَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةَ

Yâni : «Habibin, hani kâfirler, taassub, tekebbür ve putların gayretkeşliğiyle kalblerinde bir hamıyyet ve bir hiddet duymuşlardı. Fakat o duydukları câhili bir hamıyyet idi⁶¹».

Aleyhisselât Efendimiz, Hicretin altıncı senesinde 1500 sehâbi ile birlikte bir (umre) yapmak üzere Mekke'ye müteveccihen yola çıkmışlardı.

Umre : Mikatta ihrama girip Ka'beyi tavaf etmek ve sa'y eyleyip tıraş olarak ihramdan çıkmaktan ibâret bir ibâdettir.

Müslümanların gelmekte oldukları Mekke müşriklerince haber alındığı gibi taassublarına dokundu. Husûsiyle Bedir ve Uhuddeki maktullerini hatırladılar. Câhili bir hamıyyete kapıldılar: Peygamberi ve ashâbını Mekkeye koymamaya karar verdiler. Bunun üzerine (Hudeybiye Musâlehası) yapıldı. Müslümanlar ertesi sene gelecekler, Mekkede üç gün kalacaklar, ondan sonra dönüp gideceklerdi.

Kureyşin musâleha murahhası olan (Süheyl bin Amr) türlü müşkilât çıkardı. Ezcümle, musâlehanâmenin baş tarafına besmele yazılmasını kabul etmedi. Onun yerine (bismikellâhümme) yazınız dedi. Kezâ «şu mu-

sâleha, Muhammed Resûlullah ile Süheyl bin Amr arasında kararlaştırılmıştır» fıkrasına i'tiraz etti. Biz seni Resûlullah tanısa idik musâleha yapmaya lüzum kalmazdı. (Resûlullahı) sildir de babanın adını yazdır ısrârında bulundu. İşte bunlar birer hamıyyet-i câhiliyye ve gayret-i müşrikâne idi. Parti menfeatini, memleket menfeatinden üstün tutmak ve iktidârı kazanmak için türlü entrika yapmak da hamıyyet-i câhiliyyenin modern nev'inden olsa gerektir.

Bu hareketlere karşı :

فَإِنَّزَلَ اللَّهُ سَكِينَةً
عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَى وَكَانُوا
أَحْقَابَهَا وَآخِلَهَا وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا

Yâni : «Allah, peygamberine ve mü'minler üzerine sekînetini inzâl etti. (Yâni, müşriklerin bu kadar bidedebâne hareketlerine karşı Allah, Resûl-i Ekremine ve maiyyetinde bulunan eshâba sabr ü tehammül verdi de mücâdele ve mukâteleye kalkmadılar) Onları kelime-i takvâ olan Besmele-i Şerife, yâhud (Muhammed Resûlullah) akidesinde sâbit kıldı. Mü'minler de o kelimenin lâıyıkı ve müstahıkkı idi. Cenâb-ı Hak her şeye âlîmdir⁶²».

O gün en şiddetli i'tirazda bulunan Süheyl bin Amr'ın, sonunda müslüman olacağını ve Din-i İslâma azim hizmette bulunacağını, Mekkelilerin ise bil'âhere Dîn-i Hakkı kabul edeceklerini bildiği için o gün müslümanlara sabr ü sekînet verdi, muhârebeye mü'sâade etmedi.

İlâhî hamıyyet ve dînî gayrete gelince : Asr-ı seâdette bir münâfıkla bir yahûdî arasında bir da'vâ çıkmıştı. Yahûdî huzûr-i seâdete gidip mürafaa olmalarını teklif etti. Münâfık ise kendisinin haksız olduğunu ve Resûlullahı hakkı iltizâm edeceğini bildiği için yahudi bahamılarından Ka'b bin Eşrefin nezdine gitmek istedi. Yahudinin ısrârı üzerine huzur-i Nebeviye gittiler, da'vâlarını arzetttiler. Yahudi haklı olduğu için Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz onun lehine karar verdi. Huzurdan çıktılar. Fakat münâfık bu hükme râzı olmadı.

— Haydi Ömer'e gidelim. O hüküm versin. Diyerek Yahudiye Hazret-i Fârukun kapısına götürdü ve mes'eleyi anlattı. Cenâb-ı Ömer :

Böyle mi oldu diye yahudiye sordu. Evet. Cevâbını alınca içeriye gir-

(61) Sûrei Feth : 26.

(62) Sûrei Feth : 26.

di, kılıcını alıp çıktı ve münâfıkın kellesini uçurdu. İşte bu, bir İlâhî hamîyyet ve dînî bir gayret idi. Bu hâdise üzerine okuyacağımız Âyetler nâzil oldu :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا
أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِيَ الْأَمْرِ مِنْكُمْ

Yâni : «Ey iman etmiş olanlar! Allaha itaat ediniz, peygambere de itaat ediniz! Sizden emir sâhibi olanlara, yâni başlarınızda bulunanlara da itaat ediniz⁶³».

Burada dikkat edilecek bir nükte vardır : Allah'a ve peygambere itaat edilmesi emri (Etîu) fi'ilinin tekrariyle verilmiş, ülül'emre itaat edilmesi ise (Ve etiurresûl) cümlesine atfolunmuş, Allaha ve peygambere kayıdsız, şartsız, fakat ülül'emre, Allahın ve peygamberin hükmüne bağlılığı şartiyle itâat edin emri imâ kılınmıştır. Nitekim Resûlullah Hazretleri de : «Hâlık Teâlâyâ ma'siyyette bulunmayı emreden mahlûka itaat edilmez.» buyurmuştur. Kezâ :

فَإِنْ تَنَادَرْتُمْ
فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ
بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ مِنْ أَمْرٍ

Yâni : «Bir şeyde münâzea ve ihtilâf ederseniz, onu Allahın emrine ve peygamberin hükmüne reddediniz. Eğer Allaha ve âhiret gününe inanıyorsanız şu mürâceat çok hayırlıdır ve âkibet i'tibâriyle pek güzeldir⁶⁴».

(63) Sûrei Nisa' : 59.

(64) Sûrei Nisa' : 59.

الَّذِينَ آمَنُوا بِمَا نُزِّلَ إِلَيْكَ وَمَا
أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَخْرُجُوا إِلَى الظَّالِمِينَ
وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكُونُوا بِهٖ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ
سَلِيلًا لَّابْعِيدًا ۝ وَذَاقُوا الْعَذَابَ ثُمَّ نَسُوا إِلَى مَا أَنزَلَ اللَّهُ
وَالِى الرَّسُولِ رَأَيْتَ الْمُنَافِقِينَ يَصُدُّونَ عَنْكَ صُدُودًا
۝ فَكَيْفَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ
أَيْدِيهِمْ ثُمَّ جَاءُوكَ يَخْلِفُونَ بِأَلْسِنَتِهِمْ لِيَنْفُكُوا
وَتَوْفِيقًا

Yâni : «Habîbim; sana nâzil olan Kur'âna ve senden evvel münzel Tevrât ve İncile inandıklarını zanneden münâfıkları görmedin mi? Şeytan bir herif olan Ka'b bin Eşrefe gidip muhâkeme olmak istiyorlar. Halbuki bir herif olan Ka'b bin Eşrefe gidip muhâkeme olmak istiyorlar. Halbuki şeytanı inkâr etmek, yâni ona ittibâ etmemekle me'mur olmuşlardı. Şeytan ise onları sapıtmak ve hidâyetten çok çok uzaklaştırmak ister. Onlara, (Allahın inzâl ettiği Kur'ânda mezkûr ahkâma ve peygambere gelin!) denilince; münâfıkları görürsün; senden son derece i'râz ederler ve geri çekilirler⁶⁵».

أُولَئِكَ الَّذِينَ يَعْلَمُ اللَّهُ مَا فِي قُلُوبِهِمْ
فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَعِظْهُمْ وَقُلْ لَهُمْ فِي أَنْفُسِهِمْ قَوْلًا
بَلِغًا

Yâni : «Evvelce yaptıkları bir cürmün cezası olarak kendilerine bir musibet gelince, nasıl oluyor da, sonra sana geliyorlar? Biz iyilikten ve doğruluktan başka bir şey murâd etmedik diye yemin billah ediyorlar. (Demek ki, Hazret-i Ömerin öldürdüğü münâfıkın hısımları, akrabaları kendilerini tezkiye için huzûr-ı Nebeviye gelmişler, bir de yalan yere yemin

(65) Sûrei Nisa' : 60 : 62.

etmişler) O münâfıklar öyle bir gürühtür ki; kalblerinde olanı Allah bilir. İmdi, onlardan yüz çevir ve onlara, küfür ve nifaktan vazgeçmeleri için va'z ü nasihatte bulun; onlara tenhâda ve yerinde (yâni, hallerinde münâsib) sözler söyle!⁶⁶

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ
اللَّهِ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا
اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ الرُّسُولَ لَوَجَدُوا اللَّهَ
تَوَّابًا رَحِيمًا

Yâni: «Biz her peygamberi, Allahın izniyle itâat olunsun diye gönderdik. Eğer o münâfıklar, bir cürm irtikâbiyle nefslerine zulmettikleri vakit sana gelselerdi de, Allahtan mağfiret dileselerdi; peygamber de onlar için Allahtan mağfiret talebinde bulunsaydı: Allahı Tevvâb ve Rahîm bulurlardı. (Yâni, Hak celle ve alâ onların tevbesini kabul ve kendilerine rahmet ederdi.) Rabbin hakkı için onlar Seni hâkim ve hakem ittihaz etmeyince; aralarında çıkan ihtilâf hususunda, ondan sonra da, hükm ve kazâ eylediğin şey için nefslerinde hoşnutsuzluk bulmamak haline gelmeyince, temâmen teslimiyyet göstermeyince mü'min olamazlar⁶⁷».

Tefsirlerde yazıldığına göre muhâcirlerden (Zübeyr bin-il-Avvâm) ile diğer bir sehâbî arasında tarla sulamak hususunda ihtilâf çıkmış, Aleyhis-selât Efendimizin hükmüne mürâcaat edilmişti. Resûl-i Ekrem Hazretleri iki tarafı dinledikten sonra:

— «Yâ Zübeyr; evvelâ sen tarlanı sula, ondan sonra suyu komşuna bırak» buyurdu.

Dışarıya çıktılar ve eshâbdan (Mikdad)a rast geldiler. Mikdad:

— Da'vâyı kim kazandı? diye sordu. Mahkûmün aleyh:

— Kim kazanacak? Hükmü verenin halası oğlu! demek münâsebetizliğinde bulundu ve Zübeyr, Hazret-i Peygamberin halası (Safiyye binti Abdilmuttalib'in oğlu olduğu için Resûlulah' ona iltimas etti demek istedi. Onun üzerine yukardaki son Âyet nâzil oldu ve: «Aranızda çıkan ihtilâf için peygambere mürâcaat edip de onun verdiği hükmü seve seve

(66) Sûrei Nisa': 63.

(67) Sûrei Nisa': 64.

kabul etmeyince ve temâmen teslimiyyet göstermedikçe hakiki mü'min olamazsınız» buyuruldu.

Bahisten epeyce uzaklaştık. Sadede gelelim.

Evet. İlâhî hamîyyet ve dinî gayret neticesinde, adalet zuhura gelir. Adâlet tatbik edilen bir memleket yemyeşil bir cennet hâlini alır. Kur'an hırsızın elini kesin diyor. Herkesin malına uzanan bir yed-i gasbın kesilmesi adaletin ta kendisidir. Hicaz kıt'ası 923 tarihinde ve Selim-i evvelin Mısırı fethetmesi üzerine Osmanlı idâresine geçmişti. Fakat Almanların hatırı için birinci harb-i umûmî'ye karışmak felâketine uğramamız üzerine elimizden çıkmıştı. Asırlarca idâremizde kalan o mübârek kıt'ada şeriat ahkâmını tatbik etmediğimiz için hırsızlık, eşkiyalık umûmileşmişti. Vaktâki Suûdiler, orayı istilâ ettiler, bir kaç hırsızın bileğini kestiler. Çöllerde umûmî bir âsâyiş husûle geldi. O âsâyiş hâlâ devâm ediyormuş. Şu sözlerimden Vehâbilere avukatlık ve propagandacılık yaptığım zannedilmesin. Abdülvehhâb isminde câhil ve mutaassıb bir herifin ihdâs etmiş olduğu vehhâbiliği Allah rızâsı için sevmeyenlerden biri benim. Fakat âsâyişi temin husûsundaki muvaffakiyyetlerini de inkâr edemem. Hazret-i Mevlânâ bu bahsi böylece izah ettikten sonra Hârût ve Mârût kıssasına dönüyor ve Lisân-ı İlâhiden onlara hitâben şöyle diyor:

3345

گفت حقشان گر شما روشنگرید

در سپهکاران مغفل ننگرید

Göft hakşan ger şumâ rûşengerid,

Der siyehkârân-ı muğfel nengerid.

«Cenâb-ı Hak onlara buyurdu ki: Eğer siz münevverseniz şeytan tarafından iğfâl edilmiş ve günaha girmekle kapkara kesilmiş olanlara bakmayınız».

3346

شکر گوید ای سپاه و لشکران

رسته‌اید از شهوت و از چاک ران

Şukr gôyîd ey sıpâh-û-leşkeran,

Resteid ez şehvet-û-ez çâk-ı rân.

«Ey Allahın ordusu ve bendesi olan melekler; şükrediniz ki, siz şehvetten ve bacak arasında olan uzuvdan kurtulmuşsunuz».

گر از آن معنی مهم من شتا
مر شمارا پیش نپذیرد سما

Ger ez an ma'nâ nihem men ber şumâ,
Mer şumârâ biş nepzîred semâ.

«Eğer-insanlardaki şehveti size verecek olsam, sizi artık semâ kabul etmez».

Yâni, insanlarda bulunan şehvet, sizde de olsaydı, onlardan ziyâde günah irtikâb ederdiniz ve ma'sûmiyyet âlemi olan semâda barınamazdınız.

عصمتی که مر شمارا در تن است
آن ز عکس عصمت و حفظ من است

İsmetî kî mer şumârâ der tenest,
An zı aks-î ismet-û-hıfz-î menest.

«Sizin vücûdunuzda olan ma'sûmiyyet, benim ismet ve hıfzımın aksinden ve tecellisinden ibârettir».

آن ز من بینید نه از خود هین هین
تا نچربد بر شما دیو لعین

Ân zı men binid, ne ez hod hîn hîn,
Tâ neçerbed ber şumâ div-î laîn.

«O ismeti sakın hâ kendinizden bilmeyin, benim lutf u ihsânım olduğunu bilin ki mel'ûn şeytan size galebe etmesin».

Ucb u gurûr, yâni kendini beğenmek ve büyük görmek, ahlâksızlığın en kötülerinden ve günahların en büyüklerindendir. Bir kimsede eğer zühd ü takvâ görülürse iyi hâl müşâhede olunursa o, ancak Allahın tevfiqiyledir. Binâenaleyh böyle bir seâdete sâhib olan o seâdeti Allahtan bilmeli ve o İlâhî muvaffakiyyete şükretmelidir. Yoksa ucb u gurura tutulmak, insanları iğfâl ve izrâr için fırsat arayan şeytanın mağlubu olmak demektir.

همچنانکه کاتب وحی رسول
دید حکمت در خود و نور اصول

Hemçunânkî kâtib-i vahy-i Resul,
Dîd hikmet der hod-u-nûr-î usûl.

«Nasıl ki, Hazret-i Peygamberin vahy kâtibi, kendisinde hikmet ve din usullerinin nûrunu görmüştü».

Evvelce izah edildiği üzere (Abdullah bin Sa'd bin Ebî Serh) vahy kâtibi idi. İnsanın yaradılışı hakkındaki Âyeti Aleyhisselât Efendimiz ona yazdırıyordu, Kâtib kemâl-i teaccübünden:

فَبَارِكْ لَهُ أَخْسَنُ الْخَالِقِينَ

dedi. Sâllallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri de: «Yaz, öyle nâzil oldu» buyurdu.

Vahyin aksinden ibâret olan şu mazhariyyeti kâtib kendisinden sandı: «Muhammede vahy geliyorsa bana da geliyor!» diyerek mürted oldu.

خویشرا هم صوت مرغان خدا
می شمرد از بد صغیری چون صدا

Hişrâ hem savt-ı murğân-î Hodâ,
Mişumurd az bed safirî çun, sadâ.

«O bed sesli kâtib, kendisini tuyûr-i ilâhiyyeden olan enbiyâ ile hem avâz kıyâs etti. Halbuki o çirkin sesli bir kuştı. Ondaki tecelli ise aks-i savt idi».

لحن مرغارا اگر وصف شوی
بر مراد مرغ کی واقف شوی

*Lahn-ı murğanrâ eğer vâsıf şevî,
Ber murâd-î murğ key vâkıf şevî.*

«Kuşların ötüşünü vâsıf olsan da kuşun murâdına nasıl vâkıf olursun?»

Yâni, bir adam bir kuşun, meselâ kanaryanın ötüşünü fark olunamayacak derecede taklîd etse bile, kuş dilini anlaması ve bir kuşun ötüşünden ne demek istediğini bilmesi mümkün müdür?

3353

گر بیاموزی صغیر بلبل
تو چه دانی او چه دارد با گلی

*Ger biyâmûzî safir-î bûlbûlî,
Tû çı dâni ô çı dâred bâgûlî.*

«Eğer bûlbûlün ötüşünü öğrensen, onun güle karşı ne söylediğini ne bilirsin?»

3354

ور بدانی باشد او هم از گمان
چون زلب جنبان گمانهای کران

*Ver bîdânî bâşed o hem ez guman,
Çûn zûleb cunban gumanhây-î keran.*

«Eğer bilsen de o bilişin vehimden ibâret kahr. Birinin dudaklarının kımıldamasından, sağırın vehmî anlayışları gibi olur».

Kulakları ağır duyan, yâhud bütün bütün sağır olanlar, her sözü işitemedikleri için konuştukları adamın dudaklarına dikkat ederler, onların kımıldanışından mâ'nâ çıkarmaya çalışırlar.

3355

آن کریرا گفت افزون مایه
که ترا رنجور شد همسایه

*An kerirâ gôft efzun mâye-î,
Kî turâ rencûr şud hemsâye-î.*

«Sermâyesi fazla, yâni insâniyyeti kuvvetli biri, bir sağıra : Komşun hastalanmış haberini verdi».

3356

گفت باخود کر که با گوش کران
من چه دریابم ز گفت آن جوان

*Gôft bâ hod ker ki bâ gôş-î girân,
Men çı deryâbem zı goft-î ancevan.*

«Sağır kendi kendine dedi ki : Bu ağır kulakla o hasta gencin sözlerinden ben ne anlarım?»

3357

خاصه رنجور و ضعیف آوازه شد
لیک باید رفت انجا نیست بد

*Hasse rencûr-û-zaîf âvâze şud,
Lîk bâyed rêft ancâ nîst bûd.*

«Husûsiyle hastalıktan sesi zayıflamış bir adamın konuşmasını nasıl iştebilirim? Fakat çâre yok, gidip görmeliyim».

3358

چون بینم چون لبش جنبان شود
من قیاسی گیرم آنرا هم ز خود

*Çûn bîbinem çûn lebeş cunban şevêd,
Men kıyâsî gîrem ânra hemzî hed.*

«Onun dudağının kımıldadığını görünce, ona kendimden bir kıyâs yaparım».

پای اورا آزمودستیم ما

هر کجا میشد شود حاجت روا

Pây-ı ôrâ âzmûdestîm mâ,

Her kucâ müşud şevd hâcet revâ.

«Onun ayağının uğurunu denedik, nereye gittiyse beklenen âfiyet husûle gelmiştir».

این جوابات قیاسی راست کرد

پیش آن رنجور شد آن نیکمرد

În cevâbât-î kıyâsî râst kerd,

Pîş-i an rencûr şud an nîkmerd.

«O sâf adam, aklınca bu kıyâsî cevabları tertip ettikten sonra hastanın evine gitti».

Ve yanına girip :

گفت جوانی گفت مردم گفت شکر

شد ازین رنجور پر آزار و نگر

Gôft çûnî? Gôft murdem, gôft şûkr,

Şud ez in rencûr pur âzâr-u-nukr.

«Nasılsın? diye sordu. Hasta : Ölüyorum. deyince sağır : Şükür elhamdülillâh! mukâbelesinde bulundu. Bu mukabele üzerine hasta rahatsız oldu ve canı sıkıldı».

کین چه شکرست او مگر مارا بدست

کر قیاسی کرد و آن کز آمدست

Kin çı şukrest ô meger mârâ bedest,

Ker kıyâsî kerd-u-an kej âmedest.

«Bu nasıl şükür, yâni şükürün sırası mı? Bu adam gâlibâ bizim düşmanımız dedi. Sağır bir kıyâs yapmıştı, o da aksine çıktı».

چون بگویم چونی ای محنتکشم

او بخواید گفت نیکم یا خوشم

Çun bîgôyem çûnî ey mihnetkeşem,

O bîhâhed gôft nîkem yâ hoşem.

«Ona, derdli komşum nasılsın, deyince, elbette o iyiyim, yâhud râhatım diyecektir».

من بگویم شکر چه خوردی ایا

او بگوید شربت یا ماشا

Men bîgôyem şukr, çı-hordî eyâ,

O bîgôyed şerbetî yâ mâşbâ.

«Ben çok şükür, dedikten sonra, acebâ ne yiyiyorsun? diye sorarım. O şerbet, yâhud mercimek çorbası der».

من بگویم صبح نوشت کیت آن

از طبیبان پیش تو گوید فلان

Men bîgôyem sühk noşest, kîst an,

Ez tabîban pîş-i tû gôyed fulan.

«Ben sıhhatler, âfiyetler olsun! diyerek, hekimlerden kim gelip bakıyor? derim. Fülân geliyor cevâbını verir».

من بگویم بس مبارک پاست او

چونکه او آمد شود کارت نکو

Men bî gôyem bes mubârek pâst ô,

Çunki ô âmed şevd kâret nikô.

«Ben de derim ki : Ayağı uğurlu bir hekimdir. Mâdem ki, o geliyor. muş, işin yolunda demektir».

بعد از آن گفتش چه خوردی گفت زهر
گفت نوشت باد افزون گشت قهر

Ba'dez an gofteş çî hordî goft zehr,
Gôft nôşet bâd efzun gêşt kahr.

«Sonra hastaya ne yedin? diye sordu. Hasta, zehir! deyince âfiyetler olsun cevâbını verdi. Bu cevâb ise hastayı kahretti».

بعد از آن گفت از طیبیان کیست او
که همی آید بچاره پیش تو

Bâd'ez an goft ez tabîban kîst ô,
Kî hemîâyed beçârê piş-i tû.

«Daha sonra hekimlerden gelip de seni tedâvi eden kimdir sūâlinde bulundu».

گفت عزرائیل می آید برو
گفت پایش بس مبارک شاد شو
Gôft Azrâîl mîâyed birev,
Gôft pâyeş bes mubârek şâd şev.

«Hasta azrâîl geliyor. Haydi defol! dedi. Sağır ise: Ayağı uğurludur, sevin! cevâbını verdi».

کر برون آمد بگفت او شادمان
شکر کنش کردم مراعات این زمان
Ker birun âmed bıgoft o şâdman,
Şukr keş kerdem murâât in zeman.

«Sağır dışarı çıktı. Böyle rahatsız bir zamanında komşumun hatırına riâyet ettim, gönlünü aldım diyerek şükretti».

گفت رنجور این عدو جان ماست
ماندانستیم کو کان جفاست

Gôft rencur in aduvv-î cân-ı mast,
Mâ nedânistîm k'ô kân-î cefast.

«Hasta da diyordu ki: Bu herif, bize can düşmanı imiş. Onun cevri ü cefâ ma'deni olduğunu bilmiyorduk».

خاطر رنجور جویان صد سقط
تا که پیغامش کند از هر نمط

Hâtır-î rencûr cöyân sad sakat,
Tâ ki peyğâmeş küned ez her nemat.

«Hastanın hatırı, ona türlü türlü sövüntü arıyor ve öylece haber göndermek istiyordu».

چون کسی که خورده باشد آتش بد
می بشوراند دلش تا قی کند

Çün kesîki horde bâşed âş-ı bed,
Mî bîşôrâned dîleş tâ key kuned.

«Onun şu hâli, kötü yemek yiyip de mi'desi bozulan ve kay etmek isteyen kimsenin hâli gibiydi».

کظم غیظ اینست آنرا قی ممکن
تا بیایی در جزا شیرین سخن

Kezm-i gayz inêst anrâ kay mekun,
Tâ bîyâbî der cezâ şîrin suhun.

«Hiddetle söylemek istediğin sövüntüyü ağzından çıkarma ki, (kâzm-ı gayz) budur. Sabr ü tehammül ederek sövüp saymazsan mükâfât olarak tatlı söz iletirsin».

Kâzm-ı gayz : Hiddetini zabdeylemek demektir. Kur'anda Âl-i İmran Sûresinde buyurulmuştur ki :

وَسَارِعُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ

Yâni : «Ey müslümanlar! Rabbinizin mağfiretini mucib olacak şeye koşun⁶⁹». Bu şey'in ne olduğu muhtelif sûrette tefsir olunmuştur. Kelime-i şehâdet, farzların vaktinde edâsı, cemâatle namaz kılınırken iftitâh tek-birine yetişmek, mescide erkenden gidip ilk safta yer bulmak, peygamberin sünnetlerine ittibâ' etmek, günah akibinde istiğfâr etmek, Mekke fethinden evvel Medineye göç etmek, yâhud Allah yoluna ve din uğrunda harbe gitmek denilmiştir.

Son iki tefsir asr-ı saâdete göredir, muhâtab olanlar da ashâb-ı kirâm-dır. Diğerleri her zaman içindir, me'mur olanlar da kıyamete kadar gelecek ehl-i imândır.

Hülâsa : Ey müslümanlar, koşun Allahın mağfiretine :

وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ

Ve Cennete ki : o Cennetin eni gökler ve yer kadardır⁷⁰.

Tefsirde deniliyor ki : Nazm-ı Celilde Cennetin eninden bahs buyurulmuştur. Uzunluğunun derecesi akl-ı beşere sığmaz. Demek ki, göklerle yer birleşecek olursa ikisinin teşkil edeceği mesâfe Cennetin enini teşkil edecek. Halbuki yalnız fezâ o kadar geniş ki, dâhilinde ziyâsı henüz bize vâsıl olmamış yıldızlar varmış. Bu vüs'ati bir düşünün, buna Arz ve Semânın genişliğini de ilâve edin, hâsıl olacak sâhanın mesâhasını aklınız alabilirse ona göre bir mikdâr tasavvur edin. İşte o akılların alamadığı mesâfe, Cennetin enini teşkil ediyor. Yâ boyu?...

Tefsir-i Kebirde denilmiştir ki : Gökler tabaka tabakadır, her tabakanın muayyen bir sathı vardır. O sathlarla arzın sathı birleşecek olursa Cennetin eni teşekkül eder. İşte o Cennet takvâ sâhibi olanlar için hazırlanmıştır.

Takvâ : Bizim çekinmek dediğimiz hâldir; korkudan ziyâde hürmet ve riâyetten ileri gelir. Müttekî de : Allahtan çekinen, onun emrine ve nehyine karşı hürmet gösteren demektir.

Takvâ, bâtinî ve kalbî bir hâl olmakla berâber, onun zâhiri bazı alâmetleri vardır. Cenâb-ı Hak o alâmetleri bildirmek için buyuruyor ki :

(69) Sûrei Âli İmran : 133.

(70) Sûrei Âli İmran : 133.

الَّذِينَ يُفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاطِبِينَ الْغَيْظِ

Yâni : «O müttekiler ki, kolaylık ve zorluk içinde iken, (yâni, zengin olsalar da, züğürt bulunsalar da) fukarâyı gözetirler ve hiddetlerini zabdederler⁷¹».

Gördükleri bir münâsebetsizliğe, uğradıkları bir hakarete mukabele etmek kudretini hâiz iken sabr u tehammül gösterirler.

Hikâyesi Mesnevide gelecektir. Hazret-i Ali Kerremallâhü Veche Efendimiz muhârebede bir müşriki devirmiş, müslüman olmasını teklif etmiş. O ise Cenâb-ı Mürtezânın yüzüne tükürmek küstahlığında bulunmuştu. Bu küstahlık üzerine Hazret-i Ali onu tutup kaldırdı ve salıverdi. Herif şaşırıp ve sebebini sordu. Haydar-ı Kerrâr :

— Seninle Allah rızası için mübâreze ettim, öldürsem de Allah rızası için öldürecektim. Fakat yüzüme tükürdün. Tabii hiddetlendim. Bundan sonra öldürse idim intikâm almak için öldürmüş olacaktım ve nefsimin havasına uyacaktım. Binâenaleyh kâzm-ı gayz ederek salıverdim cevâbını verdi. Şu büyüklüğü gören müşrik de müslüman oluverdi.

وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْحَسْبِينَ

Yâni : «Cennet, insanların kusurunu afvedenler için de hazırlandı. Cenâb-ı Hak, iyilik edenleri sever⁷²».

Şu sayılan şeyler, yâni, fukarâyı gözetmek, hiddetini zabdetmek, insanlara karşı afv ü safh göstermek hâlleri ayrı ayrı birer hasenedir, birer iyiliktir ki, bunları yapanları Allah sever ve sevdiği kulları mağfiret edip Cennetine koyar.

Hafid-i Nebvî Hüseyin bin Ali (Radiyallâhü Anhümâ) Hazretleri bir gün ba'zı zevât ile birlikte sofraya oturmuş, kölesi yemek getirirken, elindeki kabı kazârâ Cenâb-ı Hüseyinin üstüne, başına dökmüş. Hazret-i İmâmın hem üstü kirlenmiş, hem de vücûdunun ba'zı yerleri yanmış. Şu beceriksizliği yüzünden kölenin yüzüne dik dik bakmış. Köle :

- (velkâzımın'el-gayza) demiş. Cenâb-ı Hüseyin :
- Hiddetimi zabdettim. Cevâbını vermiş. Köle :
- (vel'âfine aninnâs) demiş. Sibt-ı Peygamberî :
- Kusûrunu afvettim buyurmuş. Köle :
- (Vallâhü yühibbül'muhsinin) deyince de :
- Seni âzâd ettim müjdesinde bulunmuş.

(71) Sûrei Âli İmran : 134.

(72) Sûrei Âli İmran : 134.

Bu bahiste şu Hadis-i Nebevî de rivâyet olunmuştur : «Her kim hiddetini zabderse, hiddetini infâza kâdir (yâni hasmına sövmeye, hattâ onu dövmeye muktedir) olduğu hâlde öyle yapmaz da sabrederse, Allah onun kalbini emniyyet ve imanla doldurur».

Hazret-i Mevlânâ da hiddeti mi'de bulantısına, hiddet sevgisiyle olan sövüntüğü istifrâğ etmeye benzetiyor. «Kâzm-ı gayzet, başkalarını iğrendirecek ifrâzâtta bulunma!» dedikten sonra hikâyesinin alt tarafını söylüyor :

• 3375

چون نبودش صبر می پچید او

کین سگ زن روسی خیز کو

Çun nebûdeş sabr mi-pîçîd ô,

Kin seg-i zen rûspî-yî hîz kô.

«Hastanın sabr ü tehammülü olmadığı için sağırın sözlerinden kıvrılıp diyordu ki : Bu köpek herif, bu nâmerd kerata nerde ki».

3376

تا بریزم بروی آنچه گفته بود

کان زمان شیر ضمیرم خفته بود

Tâ bîrîzem ber vey ançî gofte bud,

K'ân zeman şîr-i zamîrem huftê bud.

«Söylediklerini ona iâde edeyim. Onları ağızına aldığı vakit kalbim uyumuş arslan gibi olmuştu da cevap verememiştim».

3377

چون عیادت بهر دل آرامیست

این عیادت نیست دشمن کامیست

Çun iyâdet behr-i dil ârâmiyest,

În iyâdet nîst düşmen kâmiyest.

«İyâdet; yâni, hasta yoklama, hastanın gönül hoşluğu içindir. Bunun yaptığı ise hatır sorma değil, âdetâ düşman sevincidir».

3378

ما بیند دشمن خود را زار

تا بگردد خاطر زشتش قرار

Tâ bîbîned duşmen-i hodrâ nizar,

Tâ bîgîred hatır-i zîşteş kerar.

«Düşmanı zayıf ve dermansız görüp de, kötü kalbi rahat etmek içindir».

Yâni, «Herifin beni yoklamaya gelişi, beni sevdiğinden ve teselli vermek istediğinden değilmiş; böyle tâkatsiz bir hâlde görüp sevinmek içimmiş!» diyerek sağır hakkında sû-i zanda bulundu.

İhlâs ile yapılmayan amellerin Allah indinde makbûl olmayacağını beyân için Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki :

3379

بس کسان کایشان ز طاعت گم رهند

دل برضوان و ثواب آن نهند

Bes kesan k'îşan zı tâat gum rehend,

Dıl be rizvân-û-sevâb-î an nihend.

«Çok kimse vardır ki, tâât ü ibâdât hususunda sapık olduğu halde, onunla, Allah rızasını kazandığını, sevâba nâil olduğunu ve o sâyede cennete gireceğini ümid eder».

Sağırın hasta yoklamaya gitmesi gibi ki, gidişi livechillâh değildi. Kapı karşı komşusunun istifsâr-ı hâtırına gitmedi demesinler düşüncesiyle idi. O düşünce ile gittiği için hem sevâbını bulamadı, hem de ziyâretî hastanın makbulu olmadı.

3380

خود حقیقت معصیت باشد خفی

بس کدر کارا تو پنداری صفی

Hod hakikat mâ'siyet bâşed hafî,

Bes kedir k'anrâ tu pîndârî safî.

«Onların tâat diye yaptıkları hareketler hakikatte gizli bir ma'siyyettir. Nitekim bir çok bulanık su vardır ki, sen onu duru sanırsın».

Kur'an-ı Kerimde buyurulmuştur ki :

فَمَنْ كَانَ زَيْجُ الْقَاءِ

رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا

Yâni : «Her kim Allaha mülâki olmayı umar ve arzu ederse, sâlih ve rıyâsız amelde bulunsun ve Rabbinin ibâdetine kimseyi teşrik etmesin⁷³».

Meselâ kıldığı namazı ve tuttuğu orucu sırf Allah rızâsı için kılsın ve tutsun. Namaz kıldığını görsünler, oruc tuttuğunu anlasınlar diye kılip, tutmasın. Bu fikirle namaz kılacak, oruc tutacak, sadaka verecek olanlar, görünmek istediklerini âdetâ Allaha şerik yapmış, yâni, ibâdetleri onlarla Allah arasında taksim etmiş olurlar. Böyle, görünüşte ibâdet gibi olan hareketler, hakikatte ibâdet değil, şirk-i hafî derecesinde bir mâ'siyettir. Evet, öyledir. Nitekim Sûre-i Rûm'da buyurulmuştur ki :

وَاتَّقُوا وَاقِيمُوا الصَّلَاةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ

Yâni : «Allahtan çekinin ve namazı doğru, yâni, yalnız Hakkın rızâsı için kılın. Gösteriş olmak üzere kılip da Allaha şirk koşanlardan olmayın⁷⁴».

3381

همچو آن کر که همی پنداشتست
کو نکوی کردو آن بر عکس جست

Hemçu an ker ki hemî pindâşttest,
K'ô nikôyi kerd-u-an ber aks cest.

«O sağır gibi ki, hastayı yoklamakla iyilik yaptığını sanıyordu. Fakat netice zannı hilâfına zuhur etti».

Biraz evvel söylenildiği gibi sağır, komşusunu ziyârete gitmişti. Lâkin gidişi Allah rızâsı için değil, haber aldı da gelmedi demesinler diye idi. O ise istifsâr-ı hâtırda bulunmakla iyi bir şey yaptığını sanıyordu ve bundan sevab umuyordu. Halbuki neticesi düşüncesinin aksine çıktı. Sevaba nâil olamadığı gibi komşusu ile de arası açıldı. İşte görünüş ve gösteriş için yapılan işlerin sonu böyle olur.

(73) Sûrei Kehf : 110.

(74) Sûrei Rûm : 31.

3382

او نشسته خوش که خدمت کرده ام
حق همسایه بجا آورده ام

Ô nişestê hoş ki hıdmet kerde em,
Hakk-ı hemsâyê beçâ âverde em.

«Sağır; hizmet ettim, komşuluk hakkını yerine getirdim diye memnun olarak oturuyordu».

Halbuki :

3383

بهر خود او آتشی افروختست

در دل رنجور و خود را سوختست

Behr-ı hod ô âteşi efrâhtest,
Der dıl-i rencûr-u-hodrâ sôhtest.

«O, hastanın kalbinde bir ateş tutuşturmuş, o ateşle kendisini de yakmıştı».

Halka görünmek düşüncesiyle ibâdet edenlerin ve sevab kazandım vehmine düşenlerin yaptıkları hareketler de böyledir. O hareketler mukabilinde sevab değil, ikab hazırlanmıştır.

3384

فاثقوا النار التي اوقدتوا

انكم في المعصية ازددتوا

Fettekun-nâralletî evkadtümû,
İnnekum fil mâ'siyeh izdedtümû.

«Ey mürâiler; tutuşturduğunuz ateşten sakının. Siz günah hususunda hakikaten ileri gittiniz».

Ma'lumdur ki, Cennet dârünnâımdır, Cehennem de dârülîkâbdır. Lâkin herkesin Cennetteki ni'meti ve Cehennemdeki azâbı; Dünyadaki hakikatına göre hazırlanmaktadır. Ârîfin biri der ki :

Vâız bizi korkutma Cehennemde od olmaz!
Yanmağa odun her kişi bundan iletürler.

Evet, Dünyâdaki hasenât; Cennetteki ni'met şeklinde, seyyiât da Cehennemde azâb şeklinde zuhur edecektir.

Seyyiâtı olmayan bir kimse Cehenneme girmez yâ, bilfarz girse bile orada azâba müteallik bir şey bulamayacaktır. Nasreddin Hoca rahimehullahın âhiret fıkrası meşhurdur :

Hoca birine : Ölüm nasıl oluyor? diye sormuş. O da : İnsanın eli, ayağı soğur, buz gibi olur demiş. Hoca bir kış günü kırdan gelirken fazlaca üşümüş. Eli, ayağı donma derecesine gelmiş. Gâlibâ ben öldüm, diyerek, kabristanda çökmüş, bir mezara uzanmış. Yatıp dururken çıntrak sesleri işitmiş. Ne oluyor? diye davranmış. Meğer fincan yüklü katırlardan müteşekkil bir kervan geçiyormuş. Katırlar hocadan ürkmüş, birbirine girmiş. Tabîi bir çok fincan kırılmış. Katircılar hocayı tutmuş, epeyce hırpalamışlar. Zavallı adam düşe kalka şehre gelmiş. Rast gelenler, nereden geldiğini sormuşlar. Âhiretten geliyorum demiş. Orada ne var, ne yok? demişler. Fincancı katırlarını ürkütmezsen bir şey yok!.. cevabını vermiş. Bu cevap pek ârifânedir. Dünyâda fincancı katırlarını ürkütmeyenler ve fincanların kırılmasına sebep olmayanlar, yâni, Allahın ve ibâdullahın hukukuna tecavüz etmeyenler, öbür tarafta ne azâba uğrarlar, ne de ikâba. Gelelim beytte işâret edilen Âyet-i Kerimeye :

Sûre-i Tahrim'de buyurulmuştur ki :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا

Yâni : «Ey imân etmiş olanlar! Nefsinizi ve âilenizi ateşten koruyunuz. Kendiniz günâha girmemekle nefsinizi, dinin ahkâmını öğretmekle âilenizi Cehennemden vikâye ediniz⁷⁵». Gerek bu Âyet-i Kerime-de, gerek : «Hepiniz idârenizde olanları selâmete sevketmek ve tehlike-den muhafaza eylemek hususunda çoban gibisiniz. Hepiniz de idârenizde bulunan âile efrâdından sorulacaksınız.» Hadis-i Şerifinin sarâhatine göre bir âile reisi hem nefsinden, hem de dinî ahkâmı öğretmediği evlâdından ve âile efrâdından mes'ûl olacaktır. Ne yapalım? Mekteplerde arab harfi öğretilmediği için çocuğa Kur'ân okutamadık, Allahı, Peygamberi öğretemedik demek, öbür tarafta ma'zeret teşkil etmeyecektir. Onun için kendisini, âilesini Cehennemden kurtarmak isteyenler bu cihete dikkat etmelidirler.

(75) Sûre-i Tahrim : 8.

O cehennem ateşinden ki :

وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ

Yâni : «Onu tutuşturacak olanlar, insanlar ve taşlardır⁷⁶».

Buradaki (hicâra) için Cehennem taşı, yâhud müşriklerin taptıkları taştan putlar ve heykeller denilmiştir.

Taş yanar mı diye tabîi sorulmaz. Kireç taşın yanmış değil midir?

3385

گفت پیغمبر بیک صاحب ریا
صل انک لم تصل یا فقی

Gôft peygamber beyek sâhib riya,
Salli, İnneke lem tusalli yâ fetâ.

«Hazret-i Peygamber — huzûrunda namaz kılan — bir mürâiye : Yeniden kıl, sen namaz kılmadın, yâni kıldığın namaz olmadı buyurdu».

Demek ki, o adam, Resûlullah'a görünmek ve ne iyi namaz kılıyor dedirtmek için kılmış. Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz bunu keşfetmiş, yeniden ve Allah rızâsı için kılmasını emir buyurmuş.

3386

از برای چاره این خوفها
آمد اندر هر نمازی اهدنا

Ez berây-i çâre-i in hâvfhâ,
Âmed ender her nemâzi İhdinâ.

«Bu korkuların çâresi olmak üzere her namazda fâtiha okunması ve (ihdinassırâtal müstekim) denilmesi emrolunmuştur».

(76) Sûre-i Tahrim : 8.

که نماز مرا میامیز ای خدا
ما نماز ضالین و اهل ریا

Ki nemâzemrâ meyâmiz ey Hudâ,
Bâ nemâz-î zallîn-û-ehl-î riyâ.

«Ki İlâhî, namazımı dalâlet ve riyâ erbâbının namazlarına karıştıрма demektir».

Sûre-i Fâtiheadaki :

إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ
صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ
الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ

Yâni : «Yâ Rabbî; bizi sırâtı müstekîme, doğru bir yola çıkar» me-
âlinedir. Hazret-i Mevlânâ onu (ihlâs yolu) ma'nâsına alıyor. «Kendile-
rine in'âm ü ikrâm eylediğin, ihlâs ni'metini ihsan ettiğin enbiyâ ve ev-
liyânın yoluna götür. Haklarında gazab eylediğin ve yolunu şaşırmış
olanların, (yâni, senin rızâ-yı şerifin için değil de Cennete girmek ve
Cehenneme girmemek, bir de halka gösteriş için ibâdet edenlerin) çık-
maz yoluna düşmekten muhafaza buyur⁷⁷».

از قیامی که بکرد آن کر گزین
صحبت ده ساله باطل شد بدین

Ez kiyâsî kî bıkerd an ker güzîn,
Sohbet-î dehsâle bâtl şud bedîn.

«O sağırın yapmış olduğu bir kıyas neticesinde on yıllık komşuluk
sohbeti bozuldu».

⁷⁷ Sûre-i Fâtiha : 6-7.

حاصه ای خواجه قیاس حسن دون
اندر آن وحی که هست از حد فزون

Hâsse ey havâce kıyâs-î hiss-ı dun,
Ender an vahy ki hest ez had fuzun.

«Husûsiyle vahy kâtibinin his dâiresine sığmayan vahye karşı kıyâ-
sa kalkışması, efendi; bilmiş ol ki, pek ma'nâsızdır».

گوش حسن تو بحرف ار در خورست
دانکه گوش عیب گبر تو کمرست

Gôş-ı hiss-î tû be harf er der harest,
Danki gôş-î âyb-gîr-î tû kerest.

«Senin kulağın hurûfa karşı hassâs ise, yâni huruf ve ondan müte-
şekkil kelimeyi işidiyor ve anlıyorsa bile, Kelâm-ı İlâhî ve Hadîs-i Ri-
sâletpenâhiye karşı «ma'lul kulak sağır»dır».

Yâni, bir Âyetten ve bir Hadîsten Allahın ve Resulullahın murâdı-
nın ne olduğunu, kelimâtını işitmekle anlıyamazsın. Sağırın yaptığı gibi
kıyas yapmaya kalkışır ve dalâlete düşersin.

«KELÂMULLAH'A KARŞI İLK KİYAS YAPAN ŞEYTAN İDİ»

Kıyâs : Ölçmek demektir ki, bundan müştâk olan mikyâs : Ölçü ma'-
nâsınadır. Kıyâs, fikhî ve mantıkî olmak üzere ikidir. Fikhî kıyâs : Hak-
kında nas bulunmayan bir mes'eleyi ona benzeyen ve hakkında nas bu-
lunan bir mes'eleye tatbik etmektir.

Kıyâs-ı mantıkî ise : Ma'lûm olduğu üzere suğrâ, kübrâ ve netice-
den ibâret kazıyye tertib etmektir : «Âlem hâdistir, çünkü müteğayyer-
dir. Her değişen şey hâdistir, o halde Âlem hâdistir» misâl-i meşhurunda
olduğu gibi.

Mantıkî kıyâslar, ekseriyâ safsata ve mügâletaya âlet ittihaz edildiği

için sofiyyece makbul sayılmaz. Bundan dolayı Hazret-i Mevlânâ, ilk kıyas yapanın şeytan olduğunu ve mantıkçıların pirinin iblis bulunduğunu söylüyor.

Evet. İlk kıyâsı şeytan yapmıştı. Melekler Âdem Aleyhisselâma karşı secdeye me'mur oldukları vakit şeytan da bu vazife ile mükellef tutulmuştu. Melekler Allahın emrini yerine getirdiler. Şeytan secde etmedi ve : Niçin secde etmedin? sül-i İlâhisine karşı :

قَالَ نَاخِرُ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ

Yâni : «Ben Âdemden daha hayırlıyım. Beni ateşten yarattın, onu da çamurdan halkettin⁷⁸» cevâbını verdi. «Ateş ulvî, çamur süflîdir, ulvî, süflîye eğilmez, ben de ona secde etmem!» demek istedi. İşte bu mantığı ve mugalâtavî bir kıyâs idi ki, Allahın emrine, yâni nas-sı kat'îye mukabil yapılmıştı.

Şimdi kıyâsa gelelim :

3391

اول آنکس این قیاسکها نمود

پیش انوار خدا ابلیس بود

Ervel an kes in kıyâsek hâ nümûd,
Piş-ı envâr-î Hodâ İblîs bûd.

«Envâr-ı İlâhiyye karşısında ibtidâ bu kıyasçıları yapan şeytan idi».

3392

گفت نار از خاک بی شک بهترست

من ز نارم او ز خاک اکدرست

Gôft nâr ez hâk bişek bihterest,
Men zı nârem ô zîhâk-î ekderest.

«Şeytan dedi ki : Şüphesiz ateş topraktan daha iyidir. Ben ateşten yaratıldım, o ise bulanık çamurdan halkedilmiştir».

(78) Sûrei Sad : 76.

3393

بس قیاس فرع بر اصلش کنیم

او ز طلعت ماز نور روشنیم

Pes kıyâs-î fer' ber asleş kunîm,
Ô zı zulmet mâzî nûr-î rûşenîm.

«O halde fer'i asla kıyas edelim. Âdem zulmetten, yâni topraktan mahlûktur, biz ise parlak nûrdan, yâni ateşten yaradılmışız».

3394

گفت حق نی بلکه لا انساب شد

زهد و تقوی فضلرا محراب شد

Gôft Hak nî belki lâ ensâbe şud,
Zuhd-u-takvâ fâzlrâ mihrâb şud.

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki : Hayır... fer' asl'a kıyâs edilmez. Belki neseblerin — âhirette — faydası yoktur. Ancak zühd ü takvâ faziletin mihrâbı olacaktır».

Kur'ân-ı Kerimde ve Sûre-i Mü'mininde buyuruluyor ki :

فَإِذَا نَفَخَ فِي الصُّورِ فَلَا أَنْسَابَ بَيْنَهُمْ

Yâni : «Sûr'a üflenince, (yâhud İbn-i Abbâs ve Hasan Basri kırâatine göre [fissûri] yâni, cesedlere ruhlar nefh edilince ve ölmüş olanlar dirilip kalkınca) aralarında neseb ve akrabâlık kalmayacaktır⁷⁹». Çünkü o günün dehşetinden insanlar; babasından, anasından, kardeşinden, karısından ve çocuklarından kaçacak, fülânın kardeşi olmak fayda vermiyecektir. Belki :

إِذَا كَرَّمَكُمُ عِنْدَ اللَّهِ أَنْفُسُكُمْ

Yâni : «Allah indinde en kerîminiz, en ziyâde mütteki olanınızdır⁸⁰». Âyet-i Kerimesi mucibince dünyâda zühd ü takvâ ile ömür geçirmiş olanlar, o gün emn ü emân içinde bulunacaklardır. Binâenaleyh şeytanın aslı olan ateşin ulviyyetinden bahsetmesi ma'nâsızdır.

(79) Sûrei Mü'minûn : 101.

(80) Sûrei Hucurat : 13.

این نمبرات جهان فانی است
که بانسای بیانی جانی است

*În nemîrâs-î cihân-î fâniyest,
Ki beensâbî bîyâbî, cânîyest.*

«Bu zühed ü takvâyı ve onun neticesi olan kerâmâtı, şu fâni Dûnyâ mîrâsı değildir ki, neseb ve miras tarikiyle elde edesin. Belki o, rûhî ve rûhânî bir mazhariyyettir».

Babadan kalmakla değil, insan, Tevfik-i Rabbânî ve mürşid-i Hak-kânî sâyesinde ancak ona müyesser olur.

Nûh Aleyhisselâmın zevcesi ile Ken'an ismindeki oğlu, peygamber haremî ve peygamber evlâdı iken küfr üzerine helâk oldular.

Ebû Leheb'e Aleyhissalât Efendimizin amcası olması fayda vermedi, müşrik olarak gitti. Hattâ (Tebbet) Sûresi onun ve karısı Ümmü Cemil'in zemmi hakkında nüzûl etti.

Hazreti Bilâl (Radiyallâhü anh) azadlı bir abd-i Habeşî iken, Ömerü'r-rûfûk Radiyallâhü anh gibi seyyid-i Kureyşî, onun için: «Ebû Bekr seyyidimizdir, Bilâl Efendimizi âzâd etmiştir» demişti.

3396

بلکه این میراثهای انبیاست
وارث این جانهای اقیاست

*Belki in mîrâshây-î enbiyâst,
Vâris-î in cânhây-ı etkiyâst.*

«Belki bu, peygamberlerin mirasıdır. Onların vârisleri de mütteki olanların ruhlarıdır».

Hazret-i Mevlânâ burada bir nükte îrad ediyor. Maddî şeylerde oğul, babanın vârisi olurken, ma'neviyyatta ba'zan olamıyor demek istiyor. Bir beyt sonra da buna misâl getiriyor.

Eski dervişler arasında bir söz vardı. (Tarikat evlâdı; belden gelen değil, yoldan gelendir) derlerdi. Ba'zan bir şeyhin dervişi, sulbî oğlundan daha feyizli ve şeyh indinde evlâdından daha sevgili olur ma'nâsını murad ederlerdi. Nitekim Hz. Pîr Efendimiz (Sultan Veled) gibi mü-kemmel yetişmiş bir oğlu varken makam-ı irşâdını halifesi Hüsemüddin Çelebiye bırakmıştı.

*Esrâr-ı hafiyye var bilinmez,
Etvâr-ı tasarruf-ı Hudâda.*

Akılları hayrette bırakan Hikem-i İlâhiyye icabıyla ba'zan azgın bir müşrikin evlâdı mü'minin-i muvahhid zuhur eder; ba'zan da bir peygamberin evlâdı kıpkızıl bir kâfir çıkıverir. Ma'neviyyatta verâset câiz olsaydı böyle olmaması lâzım gelirdi.

تَخْرِجُ الْحَيِّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتَخْرِجُ الْمَيِّتِ مِنَ الْحَيِّ

Yâni: «Yâ Rabbî; sen ölüden diri çıkarırsın, diriden de ölü çıkarırsın⁽⁸¹⁾». Âyet-i Kerîmesinin ma'nâsı da budur.

3397

پور آن بو جهل مؤمن شد عیان
پور آن نوح نبی از گمراهان

*Pôr-ı ân Bû cehl mü'mîn şud ayan,
Pôr-ı ân Nuh nebî ez gümrahân.*

«Ebû Cehlin oğlu âşikâre müslüman, Nuh peygamberin oğlu ise sapıklardan oldu».

Ebû Cehl'in İslâm Dini ve Hazret-i Resûl Aleyhisselâma olan şiddetli adâvetini bilmeyen bir müslüman yok gibidir.

Kibir, hased, inad gibi ahlâk-ı rezile ile muttasıf bulunan o herif, Gazve-i Bedirde belâsını buldu. Abdullah bin Mes'ud tarafından kafası kesildi, canı Cehennemî boyladı. Lâkin oğlu, İkrime Radiyallâhü anh feth-i Mekkedden sonra müslüman oldu. Ondan sonra neşr-i İslâm için yapılan muhârebelerde bulundu. (Ecnâdeyn) yâhud (Merc-i suffer) yâhud (Yermük) muhârebesinde fedâî olarak düşmana hücum etti ve şehid düştü.

Bir misâl daha: Ashâbın fedâkârlarından biri (Hanzale Bin Ebi Âmir) vardı ki, (Ebû Âmir) nâmında bir mürtedin oğlu ve münâfıkların reisi (İbn-i Selûl) ün dâmâdı iken dini bütün bir müslümandı. Uhud muhârebesinde Allah ve Peygamberi uğrunda şehâdet ni'metine kavuştu. (Radiyallâhü anh ve erdâhü)

(81) Sûrei Âli İmran: 27.

İşte iki ölüden çıkmış iki diri.

Nûh Aleyhisselâmın Ham, Sam, Yafes ve Ken'an ismindeki oğullarından üçü iman etmiş ve tûfân zuhûrunda sefineye girmişti. Ken'an ise mü'min olmadığı için gemiye girmemiş, hattâ babalık şefkatiyle Hazret-i Nûhun çağırmasına karşı dağa çıkar, kurtulurum demişti. Babası ona : «Bugün Allaha başka kurtaracak yoktur» derken aralarına bir dalga girmiş ve Ken'anı boğmuştu. İşte bu da diriden çıkmış bir ölü.

Cenâb-ı Mevlânâ lisân-ı İlâhiden şeytana hitab ederek diyor ki :

3398

زاده خاکی منور شد جو ماه

زاده آتش تویی رو رو سیاح

*Zâde-i hâkî münevver şud çu mâh,
Zâde-i âteş tuyî rev rûsiyâh.*

«Topraktan yaradılan Âdem, ay gibi münevver oldu. Ateşten mahlûk olan senin yüzün kara olduğu halde defol».

3399

این قیاسات و محری روز ابر

یا بشب مر قبلهرا کردهست خبر

*În kiyâsât-û-taharrî rûz-ı ebr,
Yâ beşeb mer kible râ kerdêst habr.*

«Bir âlim, bu kıyasları, bu taharrileri bulutlu bir günde, yâhud geceleyin kibleyi bulmak için yapar».

Hazret-i şârih Ankaravî böyle ma'nâ vermiştir. Doğru olmakla beraber fakirin aklına şöyle bir ma'nâ da geliyor :

«Bu kıyaslar, bu taharriler bulutlu bir günde, yâhud geceleyin, yapana kibleyi haber verir.» vallâhü a'lem.

Ma'lum ya, namaz kılarken Ka'beye veyâhud ka'benin bulunduğu cihete dönmek farzdır. Mihrâbı bulunmayan kırdâ, bayırda namaz kılacak bir müslûman, güneş vasıtasıyla kible cihetini ta'yin eder. Hava bulutlu olursa, yâhud gece vakti ise güneşten istifade edemeyeceği için güneş şu taraftan doğuyordu. Kible şark ile cenup arasındadır. O halde bu tarafa doğru kılmak icab ediyor diye bir kıyas yapar.

3400

لیک با خورشید و کعبه پش رو

این قیاس و این تحریرا محو

*Lâk bâ hurşîd-u-Kâ'bê piş-ı rû,
În kiyâs-û-in taharrîrâ mecô.*

«Lâkin güneşli bir günde ortalık aydınlık ve Ka'be göz önünde iken kıyas yapmaya ve kible cihetini aramaya kalkışma».

Gündüzün bir câmie girmişiz, mihrabın bulunduğu tarafı görüyoruz. Onu görüp dururken kible şu cihet mi, bu cihet mi diye aramak, hem hamâkat, hem de dalâlet olur. Hakkında bir Âyet, yâhud sahih bir Hadîs bulunan bir mes'ele için kıyâs yapmaya kalkışmak da bunun aynıdır. Onun için ey Mekkeye gidip de Ka'benin karşısında duran :

3401

کعبه نادیده مکن زو رو متاب

از قیاس الله اعلم بالصواب

*Kâ'be nâdîdê mekun z'ô rû metab,
Ez kiyâs Allâhu â'lem bissewab.*

«Ka'beyi görmemezliğe gelip de kıyas yapacağım diye ondan yüz çevirme! Allah doğruyu en iyi bilir».

3402

چون صفیری بشنوی از مرغ حق

ظاهرش را یاد گیری چون سبق

*Çun safîrî bişnevi ez murğ-ı Hak,
Zâhireş râ yâd gîrî çun sabak.*

«Meselâ Hak kuşu olan Nebîden, yâhud bir veliden bir ses, yâhud bir söz işidince onun zâhirini ezberlenmiş bir ders gibi hatırlarsın».

وانگهی ار خود قیاساتی کنی

مر خیالی محض را ذاتی کنی

Vângehî ez hod kiyâsâtî küni,

Mer hayâl-i mahzrâ zâtî küni.

«Sonra kendinden kıyâslar yaparsın, mahz-ı hayâl olan tasavvurâtını zâtî ve hakikî vehmedersin».

Nebinin, yâhud velinin bu sözünden maksadı şudur diye hüküm verirsin.

اصطلاحاتست مر ابدال را

که نباشد زان خبر اقوال را

İstılâhâtîst mer abdâlrâ,

Ki nebâşed zan haber akvâlrâ.

«Ehlullahtan olan «Ebdâl-i İlâhiyyenin bir takım ıstılâhâtı vardır ki, kâl ehli olanların o ıstılâhlardan haberleri yoktur».

Haberdâr olsalar da anlamazlar.

Ubâde bin-is-Sâmit (radiyallahü anh) ten rivâyet olunan bir Hadiste : «Bu ümmette ebdâl ünvanlı otuz velî vardır ki, bunların kalbi, Halilullah İbrahim peygamberin kalbi gibi rahîm ve şefiktir. Onlardan bir kişi ölünce, Allah onun yerine bedel olarak başka birini ta'yin eder. Yeryüzü onlarla, yâni, onların yüzü suyu hürmetine durur. Yeryüzündekilere, onların hürmetine yağmur yağar ve rızık verilir.» buyurulmuştur.

Bu zevât-ı kirâmın yedi, yâhud kırk kişi olduğuna dâir Hadisler de vardır ki, örfümüzde (yediler) ve (kırklar) denilen evliyâdır. İhtimâl ki, hepsi kırk kişidir de otuzu büyükleri, yedisi en büyükleridir, Allah ve Resûlühü a'lem. Bunlara müfredinde (bedel) cem'inde (ebdâl) denilmesinin bir kaç sebebini söylemişlerdir :

1 — Her biri ölen bir zâtten bedel olarak ta'yin edilmiştir.

2 — Bunlarda ahlâk-ı seyyie temâmiyle ahlâk-ı heseneye tebeddül eylemiştir.

3 — Her biri kendisinden bedel olarak bir şahsı başka başka yer-

lerde gösterebilir, yâni, görünür. Meselâ kendi burada iken, Mekke ve Medinede müşâhede olunur.

İşte bunların ve bütün ricâl-i sofiiyenin bir takım ıstılâhâtı vardır ki, onlara (ıstılâhât-ı sofiiye) ta'bir olunur. O ıstılâhların lâfızları, herkesin bildiği kelimelerdir. Fakat sofiiyece başka ma'nâda kullanılır. Meselâ Hâfız-ı Şîrâzî :

«Dün gece şeyhimiz mescidden meyhaneye geldi» der. Bundan : «Yatsı namazını câmi'de kıldıktan sonra tekkeye geldi» ma'nâsını murâd eder. Anlamayanlar ise gerek Hâfıza, gerek onun tasvir eylediği şeyhe ta'n ü teşnî'de bulunur.

Hazret-i Mevlânâ kıyasçılara hitâben buyuruyor ki :

منطق الطير بصوت أموحتی

صد قیاس و صد هوس افروختی

Mantikuttayr bêsavt âmuhtî,

Sad kiyâs-û-sad heves efrûhtî.

«Kuş dilini ses i'tibâriyle öğrendin ve ona karşı yüz kıyâs ve yüz heves uydurup parlattın».

Eskiden bir takım kuş meraklıları vardı. Elllerinde kafes olduğu halde kendileri gibi meraklılara giderler, bizim kuş (caf caf ali) çağırıyor, benimki de fasih olarak (hoca ali) diyor, gibi uydurdıkları kıyaslarla halkı güldürürlerdi.

Evliyâ nutuklarındaki işârî ma'nâları kıyâs ile anlamaya çalışmak da bilmem hangi kuşun ötüşünden (caf caf ali) yâhud (hoca ali) ma'nâsını çıkarmak gibi olur.

همچو آن رنجور دلها از تو خست

کر پندار اصابت گشت مست

Hemçu an rencûr dilhâ ez tu hest,

Kêr pindâr-i isâbet gêşt mest.

«Kıyâsı isâbet etti vehmiyle mest olan sağırdan hastanın kalbi kırıldığı gibi ey ehl-i kıyâs; senin yaptığın ve yapacağın kıyâslardan dolayı ehlullahın gönlü kalır».

کاتب آن وحی زان آواز مرغ
برده ظنی کو بود همباز مرغ

*Kâtib-i an vahy z'an âvâz-ı murğ,
Burde zannî k'ô bûd hembâz-ı murğ.*

«Vahy kâtibi Abdullah bin Sa'd, o Tâir-i İlâhî olan zât-i akdes-i Rî-sâletin sesini işitmekle kendisini de onun gibi olmuş sandı».

Muhammede vahy geliyorsa, bana da geliyor! hezeyânında bulundu. Onun bu bâtil ve fâsid kıyâsı, Peygamber-i Ekber Efendimizin kalbini kırdı. Sonra :

مرغ پری زد مراورا کور کرد
نک فروبردهش بقعر مرک و درد

*Mûrğ perrî zed mer ôrâ kôr kerd,
Nik furûburdeş bekâr-ı merg-u-derd.*

«O tâir-i İlâhî, ona öyle bir kanad çarptı ki, basar-ı basiretini kör etti de derd ü helâk ka'rına yuvarlandı».

Evvelce de söylenildiği üzere Abdullah bin Sa'd bin Ebî Serh, o küs-tahlıktan sonra mürted olup Mekkeye kaçtı. Oranın fethi esnâsında kat-line emir verildi. Fakat Hazret-i Osmanın ısrarla şefâat etmesiyle ölüm-den kurtuldu.

Hazret-i Mevlânâ buraya kadar ba'zı maârif ve hakâyık beyânından sonra Hârût ile Mârût kıssasına dönüyor, onların insanları ta'n ü teşnî' etmelerine cevap olarak lisân-ı İlâhiden diyor ki :

هین بعکسی یا بظنی هم شما
در میقتید از مقامات سما

*Hîn beaksî yâ bezannî hemşumâ,
Der meyuftid ez makâmât-î semâ.*

«Siz de âgâh olun. Nûrâniyyet aksi olan melekiyyet sıfatımızla, yâ-hud zann-ü kıyâs ederek insanların aleyhinde bulunmayınız ki, semâvî mertebenizden sükut etmeyesiniz».

کرچه هاروتید و ماروت و فزون
از همه برام نحن الصافون

*Gerçi Hârûtîd-u-Mârût-û-fuzûn,
Ez hemê berbâm-ı nahnus-sâfûn.*

«Hârût ve Mârût iseniz de (Nahnüssâffûn) mertebesinde yüksek bu-lunuyorsanız da».

بر بدیهای بدان رحمت کنید
بر منی و خویش بینی کم تنید

*Ber bedîhây-î bedân rahmet künîd,
Ber menî-vû-hîş-bînî kem tenîd.*

«Kötülerin kötülüğüne acıyınız, benlik ve kendini görüp beğenmek uçurumlarında dolaşmayınız».

Yâni, melek-i mâ'sûm olmanıza, melekût âleminde bulunmanıza ba-kıp da kendinizi yüksek görmeyiniz, belki insanlardan sâdir olan kötü-lüklerden doyalı onlara merhamet ediniz.

Bu beyt-i şerifle (Sûre-i Sâffât)da melekler lisânından olan şu Âye-te işâret buyurulmuştur :

وَمَا مِنَّا إِلَّا لَهُ مَقَامٌ مَّعْلُومٌ

Yâni : «Biz meleklerden her birinin ma'lum ve muayyen bir maka-mı vardır⁸²». Evet, Melekler bir hâl ve bir makamda sâbittirler. Onun hâricine çıkamadıkları gibi ilerisine de gidemezler. Nitekim Cebrâil Aleyhisselâm Allaha mukarreb bir melek olduğu halde mi'rac gecesinde Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimize (Sidretülmüntehâ)ya kadar rehberlik etmiş, oraya gelince durup daha ileriye gidememiş, Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri gidelim buyurunca da : «Parmak ucu kadar yakla-

(82) Sûrei Saffâtı: 164.

şırsam yanarım» demişti. İşte semâvî ve mukarreb bulunan Cebrâil yol-
da kaldığı halde, cismen hâki bulunan Habib-i Celil ilerlemiş,

فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ

kurbiyyetine nâil olmuştu.

Mevlid nâzımı Süleymân Çelebi merhûm, Cebrâil ile Hazret-i Pey-
gamberin sidretülmüntehâ mükâlemesini :

Ger geçem bir zerre denlû ilerû,
Yânarım baştan ayağa ey ulu.
Çün ezelden bâna aşk odu delil,
Yânar isem ben yânayım ey Halil.

beytleriyle pek âşikâne nakletmiştir.

Evet. Melekler bir hâl ve bir makamda bulunurlar. İnsan ise câmi-i
merâtib olduğu için her ân başka bir hâl ile muttasıftır. Bundan dolayı
havâss-ı beşer, meleklerden efdaldır, denilmiştir.

Meleklerle hitaben Lisân-ı İlâhiden deniliyor ki :

3412

هين مبادا غيرت آيد از كين
سرنگون افتد در قعر زمين

Hin mebâdâ gayret âyed ez kemîn,
Ser nigûn uftîd der kâ'r-î zemîn.

«Sakın benlik uçurumlarında dolaşmayın, Allahın gizli gayretine
dokunur da baş aşağı yerin dibine geçersiniz».

3413

هر دو گفتند ای خدا فرمان تراست
بی آمان تو امانی خود کجاست

Her du goftend ey Hodâ ferman turast,
Bî emân-î tû emânî hod kücâst.

«Meleklerin her ikisi de : İlâhî; ferman senindir, senin emânın ol-
mayınca nerede eman bulunur dediler».

(83) Sûret Necm: 9.

3414

ابن بگفتند و دل شان میطپید
بد کجا آید ز ما نعم العیید

În bığôftend-u-dılşan mîtapid,
Bed kucâ âyed zıma nî'mel-abîd.

«Böyle dediler. Fakat yürekleri çarpıyordu, bizim gibi iyi kullardan
nasıl kötülük zuhur eder diyorlardı».

3415

حارخار دو فرشته هم نهشت
تا که تخم خویش پنی را نکشت

Hâr-hâr-î dû ferîştê hem nehişt,
Tâki tohm-î hîş-bînârâ nekişt.

İki meleğin kalbindeki ızdırab, oralara ucb ve gurur tohumunu ek-
meden, onları bırakmadı».

Yânî, kalblerinde benlik zuhura başladı.

Denildiğine göre bu melekler zemine inmişler, halka öteberi ve o
arada sihirbazlık öğretmeye başlamışlar. Çünkü indikleri Bâbilde sihir-
bazlık ilerlemiş, onu yapanlar, ehâliye tehakküm etmekte bulunuyor-
muş. Bunlar da sihri halka öğretmekle ,sihirbazların san'atlarını ibtâl
etmek gayesini gözetiyorlarmış. Ta'lim ve teallüm esnâsında :

3416

بس همی گفتند کای ارکانیان
بی خبر از پاکي روحنیان

Pes hemî goftend key erkâniyan,
Bî haber ez pâki-î rûhâniyan.

İnsanlara hitâben : «Diyorlardı ki : Ey erkân-ı erbaa'dan, yâni, anâ-
sırdan mürekkeb ve rûhânîlerin safvetinden ve ma'sûmiyyetinden bîha-
ber olanlar».

ما برین گردون تنفها می تنیم
بر زمین آیم و شادروان زیم

*Mâ ber in gerdun tutukhâ mîtenim,
Ber zemîn âyim-u-şâdirvan zenîm.*

«Biz, bu gök yüzünde sâye-bân dokuruz, yâni, ettiğimiz tesbih ve ibâdetlerle nûrânî perdeler meydana getiririz. Zemîne inince de hükûmet ve adâlet halısı nescederiz».

عدل توزیم و عبادت آوریم
بازهرشب سوی گردون بر پریم

*Adl tûzîm-û-ibâdet âverim,
Bâzherşeb sûy-ı gerdun ber perim.*

«Gündüzleri yerde adâlet ve ibâdet ederiz, her gece de semâya uçarız».

تا شویم اعجوبة دور زمان
تا نهم اندر زمین امن و امان

*Tâşevim û'cûbe-î devr-î zaman,
Tâ nihim ender zemîn emn-û-emân.*

«Bunları yapmamız, zamânın u'cûbesi, şaşılacak bir şeyi olmamız ve yeryüzünde emniyet ü emân koymamız içindir».

Böyle diyorlardı, lâkin bilmiyorlardı ki :

این قیاس حال گردون بر زمین
راست نآید فرق دآرد در کین

*În kiyâs-î hâl-ı gerdun berzemîn,
Râst n'âyed fêrk dâred der kemîn.*

«Semânın hâlini zemîne kıyas etmek doğru değildir, aralarında gizli fark vardır».

«KENDİ HÂLİNİ VE KENDİ SEKRİNİ CAHİLLERDEN SAKLAMAK
LÂZİM GELDİĞİNİN BEYANINA DAİR».

بشنو الفاظ حکیم پرده
سر همانجا نه که باده خورده

*Bışnev elfâz-î hakîm-î perde-î,
Ser hemancâ nih ki bâde horde-î.*

«Mestûrin-î İlâhiden olan (Hakîm Senâyî)nin şu sözünü dinle ki :
Şarab içtiğin yere başını koy, yâni orada sız demiştir».

Hakîm Senâyî (Kuddise sirruhu) urefây-ı ümmetin büyüklerinden-
dir. Mahmûd-i Gaznevî devrinde Gaznede yetişmiş, Hicrî 525 de irtihâl
eylemiştir. (Hadikatülhakika ve Şeriatüttarika) ünvanlı kitabı Mesne-
vî-i Şerifin tanziminden evvel Mevlevîler tarafından okunurdu. Cenâb-ı
Mevlânâ : Şeyh Attârın eserlerini anlayan, Hakîm Senâyînin; onunkile-
rini anlayan, benim eserlerimi anlar buyurmuş, Cenâb-ı Hakîmî Şeyh
Attâra tercih eylemiştir. Mesnevî-i Şerifte ba'zı sözleri şerhedilir ve hak-
kında elfâz-ı ta'zîmiyye kullanılır. Nitekim burada da onun «İçtiğin yer-
de yat» dediği nakl ve izah olunuyor, mertebe-i kemâli lâyıkiyle anla-
şılmamış olan o veliy-yi mestûra hakîm-i perde vasfı veriliyor.

Kıssası nakledilen Hârût ve Mârûtun «Gündüzün yere inip adâlet
ve ibâdet ediyoruz. Geceleri de gökyüzüne çıkıyoruz.» tarzında sözler
söylemiş olmaları dolayısıyla Cenâb-ı Pîr, ma'nevî hâllerin câhillere ifşâ
edilmemesi lâzım geldiğini anlatmak istiyor ve lüzûmu bir misâl ile tav-
zih ediyor :

چونکه از میخانه مستی ضال شد
تسخر و بازیچه اطفال شد

*Çünkü ez meyhâne mestî dâl şud,
Teşhar-û-bâziçe-î etfâl şud.*

«Bir sarhoş, meyhânedan çıkıp da yolunu şaşırınca, çocukların mas-
karası ve eğlencesi olur».

او چنين و كودكان اندر پيش
خبر از مستى و ذوق ميس

Ô çunîn-û-kûdekan ender peyeş,
Bî haber ez mestiy-û-zevk-î meyeş.

«O sarhoş böylece sekr hâlinde bulunur. Çocuklar ise onun şarab zevkinden ve sermestlik neş'esinden bîhaber olarak arkasına takılır».

Dolayısıyla hakikatte çocuk ve büyük adam kim olduğunun beyânına geçiliyor.

خلق اطفالند جز مست خدا
نیست بالغ جز رهیده از هوا

Hâlk etfâlênd cüz mest-î Hodâ,
Nîst bâlg cüz rehîdê ez hevâ.

«Allah sarhoşu olanlardan mâadâ bütün halk çocuk mesâbesindedir. Hevâ ve hevesten kurtulmuş olanlardan başkası bülûğa ermiş değildir».

Ehlullâha göre bülûğ: Erkeklik çağına varmak değil, hevâ ve hevesten kurtulmak ve hakîki erkek olmaktır. Çocukluk gafletinden kurtulmak ise, Allahta mest ü fânî olmaktan ibârettir. Öyle olmayanlar, oyunla vakit geçiren çocuklar gibidir.

گفت دنیا لعب و لهوست و شما
كودكيد و راست فرمايد خدا

Gôft dünyâ lâ'b-u-lehvest-û-şumâ,
Kûdekîd-û-râst fermâyed Hodâ.

«Cenâb-ı Hak, dünyâ lu'b ü levhdir, siz de çocuksunuz demiş ve doğru buyurmuştur».

وَمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهْوٌ وَلَعِبٌ

Yâni : «Şu dünyâ hayatı, oyundan ve oyalanmaktan başka bir şey değildir⁸⁴».

Çocukların toplanıp bir müddet oynamalarına, sonra dağılmalarına benzer. Şu beyt bu ma'nâda ne güzel söylenilmiştir :

«Bu dehrin metâi çocuk aldatan oyun ve oyuncak gibidir. Onlara mübtelâ olanlar da akılsız kimselerdir».

وَإِنَّا لَدَارُ الْآخِرَةِ لَهِيَ الْخَيَّوَانُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ

Yâni : «Dâr-ı âhiret ise hakîki ve ebedî hayat makâmıdır. Eğer insanlar bunu hakkiyle bilselerdi elbette dâimî bir hayatı, fânî bir yaşayışa tercih ederlerdi⁸⁵».

Kezâ Sûretülhadîdde buyurulmuştur ki :

إِعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ
الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَزِينَةٌ
وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي
الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ كَمَثَلِ غَيْثٍ
أَنْجَبَ أَنْجَبًا لَّكَفَّارًا نَّبَاتُهُ
ثُمَّ يَهْبِجُ فَتَرِيهِ
مُضْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا
وَفِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ

Yâni : «Bilmiş olun! Hakikaten Dünyâ hayatı oyundur, biyhûde oyalanmak ve zahmet çekmektir. (Yâni, çocukların oynarken faydasız yere koşmaları, uğraşmaları, terlemeleri ve yorulmaları gibidir.) Ve süsten ibârettir. (Yâni, dünyâ hayatı oyun ve oyalanma olduğu gibi, iyi yemek, güzel giyinmek, büyük apartmanlarda oturmak, alafranga ta'biriyle lüks yaşamak hevesidir.) Ve aranızda neseb, yâhud servet ve mansıb i'tibâriyle ve çok mal ve fazla evlâd sâhibi olmakla öğünmekten ibârettir. Şu

(84) Sûrei Ankebut : 64.

(85) Sûrei Ankebut.

hâl bir yağmura benzer ki, bir takım nebâtâtın yetişmesine sebeb olur da yetiştirdikleri ekincileri hayrete düşürür. Sonra o nebâtât kurumaya başlar, onu sararmış görürsün, sonra o nebâtât kırılıp dökülür; Âhirette ise şiddetli azâb vardır⁸⁶.

Servete malik olmakla berâber ona kalben merbûb buunmayanlar ve infâk u tasadduk sûretiyle fukarâya bakanlar için :

وَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٌ وَمَا الْحَيَوةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ
الْغُرُورِ

Yâni : «Allahın mağfireti ve rızası vardır. Dünyâ hayâtı gâfiller için aldatıcı bir metâ'dan başka bir şey değildir⁸⁷».

3426

از لب بیرون رفتی کودکی
بی زکات روح کی باشی زکی

*Ez laib bîrun nerefti kûdekî,
Bî zekât-i rûh key bâşi zekî.*

«Ey gâfil, Dünyâ oyunundan çekilmedikçe çocuk mesâbesindesin. Rûhunu tasfiye ve tezkiye etmedikçe nasıl zekî, yâni sâf ve pâk olabilir?»

(Zekî) kelimesi (zekât) lâfzındandır. Şârih diyor ki : «Zekât lâfzının ash : Tahâret ve nemâ ve bereket ma'nâlarına olup be'dehû mâli-i merkumda isti'mâl olundu».

Demek ki, bir kimsenin zekî ve müsaffâ olabilmesi, rûhundan zekât vermesi, yâni rûhun mutasarrıf olduğu beden arzu ve iştahlarını Allah rızası için terketmesiyle kâbil olabilecekmış.

(86) Sûrei Hadid : 20.

(87) Sûrei Hadid : 20.

3427

چون جماع طفل دان این شهوتی
که همی راند ایجای فتنی

*Çun cimâ-i tipl dâni in şehveti,
Kî hemî rânênd incâ ey feti.*

«Dünyâ perest olanların Dünyâya karşı olan şehvetlerini çocukların yapmak istedikleri cima' gibi bil».

3428

آن جماع طفل چه بود بازی
با جماع رستمی و غازی

*Ân cimâ-i tipl çibved bâzi-i,
Bâ cimâ-i Rustemî-vû-ğâzi-i.*

«Çocuk cimâi nedir? Rüstem gibi güçlü, kuvvetli bir gâzinin cimâi yanında oyundan ibârettir».

3429

جنگ خنقان همچو جنگ کودکان
جمله بی معنی و بی مغز و مهان

*Ceng-ı halkan hemçu ceng-i kûdekan,
Cumle bî mâ'nâ-vu-bî mağz-u-muhân.*

«Halkın cenk etmesi, çocukların ma'nâsız, asılsız ve hakir kavgası gibidir».

3430

جمله با شمشیر جوین جنگشان
جمله در لاینفی آهنگشان

*Cümle bâ şemşîr-i çobin cêngşan,
Cümle der lâ yenfe-i âhêngşan.*

«Çocukların cengi deynekten kılıçladır. Kasd ve hareketleri hep fâidesiz ve biyhûdedir».

جمله شان گشته سواری بر نی
کین براق ماست یا دلدل پی

*Cümle şan geştê süvârî ber neyî,
Kin burâk-î m'âst yâ duldul peyî.*

«O çocuklar bir kamaşa binerler ve: Bu, bizim bürâkımız, yâhud mûbârek gidişli düldülümüzdür derler».

Burak: Aleyhisselât Efendimizin Mi'râc gecesinde Mekkedden Bey-tûlmakdis'e kadar binmiş olduğu ma'nevî bir hayvandır. Düldül ise: Mı-sır hükümdârı (Mukavkis) tarafından Hazret-i Peygamber Aleyhi ve Âlihî Salevâtullâhilekber Efendimize gönderilen hediyeler arasındaki bir katırdır ki, sonra taraf-ı risâletten Hazret-i Ali Kerremallahü Vec-hey'e ihsan buyurulmuştur.

حاملند و خود زجهل افراشته
را کب و محمول ره پنداشته

*Hâmilend hod zicehl efrâşte,
Râkib-û-mahmûl-ı reh pindâşte.*

«Çocuklar yüklenmiş oldukları, yâni bindim sandıkları o kamaşı ta-şındıkları halde cehillerinden böbürlenirler ve kendilerini ata binmiş vehmederler».

Çocuklar, at farzettikleri kamaş yâhud sığı, ellerinde tuttukları ve onu bir yük gibi taşıdıkları halde kendilerini at üstünde bulunuyor far-zederler. Onlar gibi gâfil bulunan Dünyâ halkı da mal ve mülk nâmına bir çok yük altına girerler. Onların elde edilmesi ve muhafaza edilmesi için büyük zahmet ve meşakkat çekerken çocuklar gibi gurura düşerler.

Cenâb-ı Pir böyle servet atına bindim diye mağrur olan bıyıklı, sa-kallı yâhud yetmiş yaşında iken, yolunmuş tavuk gibi tıraşlı çocuklara buyuruyor ki, Ey gâfil:

باش تا روزی که محمولان حق
اسب تازان بگذرند از نه طبق

*Bâş tâ rûziki mahmûlân-ı Hak,
Esbtâzan bugzerend ez nuh tabak.*

«Allah süvâriyelerinin at sürüp dokuz kat feleği geçecekleri güne ka-dar sabret de kimin ata binmiş, kimin yaya kalmış olacağını gör».

Hazret-i Mevlânâ bu mâ'nevî süvarilerin semâvî seyrlerini anlatmak için bir Âyetten iktibâs yapıyor ve diyor ki:

تخرج الروح اليه والملك
من عروج الروح تهترالملك

*Ta'rucur-rûhû ileyhî vel-melek,
Min ürûcir-rûhi tehtezzül-felek.*

«Hakkın nezdine rûh ve melek yükselir. Rûhun urûcundan felek sar-sılır».

Kureyş müşriklerinden (Nadr bin Hâris) Mescid-i Harâmın kapısını-da durmuş ve: «İlâhî; Muhammedin dedikleri doğru ise başımıza taş yağdır, yâhud bizi acıklı bir azâba uğrat» demişti. Onun üzerine şu Âyet nâzil oldu:

سَأَلَسَائِلَ بَعْدَ كَيْفٍ ۝ لِلَّهِ كَافِرِينَ لَيْسَ لَهُ دَافِعٌ ۝

Yâni: Vuku bulacak bir azâbın gelmesini isteyen biri istedi. Kâfir-ler hakkındaki o azâbı def' ve gelmesini men' edebilecek kimse yok-tur⁸⁸.

Bu isteyen Ebû Cehil olduğu da rivâyet edilmiştir. İhtimâl ki, iki-si de bunu söylemiş ve «İlâhî; Muhammedin dedikleri doğru ise bizi de onlara inandır» diyecekleri yerde, başlarına taş yağmasını istemek gibi bir akılsızlık göstermişlerdi.

«Evet, o azâb, mertebeler sâhibi olan Allah tarafından mutlak ve muhakkak gelecektir»⁸⁹.

Meâric: Mi'râcın cem'idir. Mi'râc: Urûc edilecek, yâni çıkılacak, yukselecek yer ma'nâsınadır. Bu mi'râcların Cennetteki yüksek binâlar, yâhud yerde edilen duâların ve sâlih rûhların semâya çıktıkları yollar demek olduğu tefsirlerde zikredilmiştir. Her hâlde bu mi'râcları yaratmış olan Allah tarafından o müşriklere bir azâb gelecektir.

تَعْرِجُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ ۝

Yâni: «O Allah ki, melekler ve rûhülkuds olan Cebrâil, yâhud sâlih kulların ruhları, onun takdir ve ta'yin etmiş olduğu makam ve dereceye urûc eder. Bir günde ki, o günün uzunluğu Dünyâ zamanına nisbetle elli bin senedir»⁹⁰. Yâni, o makamlar, o dereceler, o kadar yüksek ve arzdan o derece uzaktır ki, insanların seyr ü seferiyle gidilmek lâzım gelse elli bin senede varılır. İbn-i Abbas radiyallahü anhten gelen bir rivâyete göre o gün, Mahşer günüdür. O gün kâfirlere elli bin senelik bir zaman kadar uzayacaktır.

فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا ۝ إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ بَعِيدًا ۝ وَزَيَّرُوهُ قَرِيبًا ۝

Yâni: «Habibim; güzel bir sûrette, (yâni, şikâyet etmeksizin ve ızdırab göstermeksizin) sabret. O gelecek azâbı onlar uzak görürler. Biz ise onu yakın ve muhakkak görüyoruz»⁹¹. Müfessirlerden ba'zıları (وَزَيَّرُوهُ) kelimelerindeki zamirleri (Yevm-i kıyâmet)e ircâ etmişlerdir.

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki: Ey ata, arabaya, otomobile, tayyâreye biniyorum diye çocuklar gibi mağrur olan gafil; sabret, kıyâmet gelsin de o gün bir takım sulehâ ve hakîki erkek olanlar ma'nevî merâkibe süvâr oldukları halde tekarrüb makamlarına yükselsinler. O gün kimin süvari olduğunu, kimin yaya kaldığını anlarsın. Ey kendini sin-ni bülûğa varmış zannedenler:

(89) Sûrel Meâric: 3.

(90) Sûrel Meâric: 4.

(91) Sûrel Meâric: 5: 7.

همجو طفلان حمله تان دامن سوار
کوشه دامن گرفته اسوار

Hemçu tıflan cumletan dâmen suvar,
Gûşe-i dâmen giriftê esbvar.

«Hepiniz çocuklar gibi eteğinize binmiş ve eteğin bir ucunu at dizgini gibi tutmuşsunuz».

Bazı çocukların bir deyneği bacakları arasına alıp, ata bindim diye koştuğu ma'lumdur. Deynek bulamayanlar da arka eteklerini apış arasından öne çekerler ve ucunu tutup onu at yaparlar.

İşte Dünyâda mâl ü menâline mağrur olan ve dânesi ancak yüz paradan ibâret bulunan kâğıtlarıyla iftihâr edenler, tıbkı eteğinin ucunu bindiği atın dizgini vehmeden çocuklar gibidir.

از حق ان الظن لا یغنی رسبد
مرکب ظن بر فلکها کی دويد

Ez Hak innezzanne lâ yuğnî resid,
Merkeb-i zan ber felekhâ key devid.

«Allah tarafından gelen Kur'ânda:

وَأَنَّا ظَنَرْنَا لَا يَغْنَىٰ مِنَ الْخَوَاشِشِ ۝

buyurulmuştur. Zan merkebi felekler üstünde nasıl koşabilir?»⁹².

Bu beyt ile bir Âyete telmih edilmiştir. Müşriklerden ba'zıları, melekleri müennes sanır ve Allahın kızlarıdır demek küstahlığında bulunurdu. Bunların zan ve vehminden ibâret olan şu i'tikadlarına karşı (Sûre-i Necm) de buyuruldu ki:

(92) Sûret Necm: 28.

إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ لَيَسْمَعُونَ الْمَلَائِكَةَ تَسْمِيَةَ الْأُنثَى
وَمَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِنْ يَسْمَعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنَّ الظَّنَّ
لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا ﴿٣٧﴾

Yâni : «Âhiret gününe inanmayanlar, (yâni, müşrikler) meleklerle müennes adını verirler ve onların dişi olduklarını vehmederler. Halbuki melekler hakkında ve onların erkeklik ve dişilikten münezze bulunduklarına dâir hiç bir bilgileri yoktur. Onlar zandan başka bir şeye tabî olmazlar. Zan ise hakikat karşısında bir şey ifade etmez ve i'tibârı yoktur⁹³».

3437

اغلب الظن في ترجيح ذا
لا تمارى الشمس في توضيحها

Ağlebuz-zanneyni fî tercihi zâ,
Lâ tumârîş-şemse fî tavzihihâ.

«İki zannın gâlibi, bir tarafın tercihindedir. Güneşin tavzihine karşı inâd edilmez».

Zannın lügat ma'nâsı «İ'tikâd-ı câzimin vücûd-i ademi beyninde râ-eh olan tereddüddür.» Bu, Kaamûs tercemesinin tâ'rifidir. (Ta'rifât-ı Seyyid)de ise denilmiştir ki : «Zan, şekkin iki tarafından tercih edilen cihettir.» Meselâ bir ovada bulunuyoruz. Uzakta bir karaltı görüyoruz. Bunun bir ağaç, yâhud bir insan olmak ihtimâli var. Ağaç mı, insan mı? diye düşünmemiz şektir. Yavaş yavaş yaklaşıyor. Galiba insan olacak dedik mi, o vakit zan olur. Çünkü ağaç mı, insan mı? diye olan şekkimizin iki tarafından tercih ettiğimiz cihettir. İnsan olduğuna temâmen kanaat getirdik mi, yakın halini alır.

Cenâb-ı Mevlânâ buyuruyor ki : şekkin kuvvetli tarafı zandır, fakat hakikata karşı zan olmaz. Parlak güneş karşımızda iken ve gözlerimizi kamaştırırken : Şu güneş mi, yoksa projektör mü? diye tereddüd edilmez. Ederse, edenin hamâkatine verilir. İşte Kıyâmet güneşi doğunca ve şekler, tereddüdler yâkin hâlini alınca :

(93) Sûrei Neem : 27-28.

3438

آنکھی بینید مرکبهای خوش
مرکبی سازیده‌اید از بای خوش

Angehi binîd merkeb-hây-ı hiş,
Merkebi sâzideid ez pâ-y-ı hiş.

«At vehmiyle binmiş olduğunuz kamışı, yâhud sırtığı veyâhud eteğinizi o vakit görürsünüz ve ayaklarınıza binerek yürümüş olduğunuzu anlırsınız».

3439

وهم وفكر وحس و ادراك شما
همجوئی دان مرکب کودک هلا

Vehm-u-fikr-u-hiss-u-idrâk-i şumâ,
Hemçu ney dan merkeb-i kûdek, helâ.

«Vehminizi, fikrinizi, duygunuzu ve kavrayışınızı çocukların kamıştan atı gibi biliniz».

Yâni : Sırların ve hakikatlerin meydana çıkacağı Kıyâmet gününde zanlar yakine tahavvül edince duygunuz ve kuruntunuzla kavramış olduğunuzu sandığınız ilmin vehm ü hâyâlden ibâret olduğunu anlayacaksınız. Hattâ ilim adı verilmek istenen ba'zı uydurmaların zırva olduğu Kıyâmet gününden de evvel meydana çıkıyor. Meselâ Dil Kurumunun uydurduğu ve herkese kabul ettirmeye çalıştığının türkçe değil, türkçenin güzelliğini bozacak yalan, yanlış bir takım dırıltı olduğu temâmiyle meydana çıkmış, bu hakikatî anlamayan tek Türk kalmamıştır.

3440

علمهای اهل دل حالشان
علمهای اهل تن احوالشان

İlmhây-i ehl-ı dıl hammâlşan,
İlmhây-i ehl-ı ten ahmâlşan.

«Âriflerin ilmi onların hamalıdır. Onları taşır götürür. Ten ve sûret ehlinin ilmi ise onların yüküdür».

Ağırlık vermekten, yorup terletmekten başka bir faydası yoktur.

علم چون بر دل زند باری شود

علم چون بر تن زند باری شود

İlm çun ber dıl zened yârî şeved,
İlm çun ber ten zened bârî şeved.

«İlim, kalbe aksederse sâhibine yardımcı olur. İlim, yalnız cesede aksederse sâhibine yük olur».

گفت ایزد بحمل اسفاره

بار باشد علم چون نبود زهو

Göft İzd yamilû esfârehû,
Bâr bâşed ilm çun nebved ziHû.

«Cenâb-ı Hak (Yahmilû esfârâ) buyurdu. Çünkü İlâhî olmayan ilim, insana yük olur».

Evet. İlim faydalı olmak şartıyla işe yarar. Yoksa yankesicilik, karmanyolacılık da ilimdir amma öyle ilimler faydalı değil, halk için zararlıdır. Sâhibine de yük olur. Bir gün gelir ki, yakalanır ve o yükün altında ezilir. İşte yalnız kalıba aksetmiş ilimler böyle muzır bilgilerdir.

Faydalı ilimlerin faydalı olmaları da onların tatbik edilmeleriyledir. Yoksa amelsiz ilim, meyvesiz ağaç gibidir. Aylandoz ağacına benzer ki, ne yemiş verir, ne de odun olur. Meselâ tıbbın faydalı bir ilim olduğunda kimsenin şüphesi yoktur. Gayesi: İnsanları hastalıktan korumak ve hasta olanları kurtarmaya çalışmaktır. Lâkin bir doktor tasavvur ediniz ki, mesleğinde mütehassıs olduğu halde hasta tedâvi etmiyor, yâni ilmiyle amelde bulunmuyor. Böyle bir hekimin ilmine faydalı denilir mi? Kezâ ilmiyle âmil olmayan bir âlim, namazın ve orucun farz olduğunu bildiği halde, namaz kılmaz ve oruç yerse onun ilmine de faydalı denilmez. Çünkü o ilmin başkalarına değil, sâhibine bile faydası dokunmuyor. Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimizin: «Yâ Rabbî; faydası olmayan ilimden sana sığınırım» diye Allaha istiâze ettiği ilim, işte bu gibi ilimdir.

Hazret-i Mevlânâ bu beyt ile, (Cum'a Süresi)'ndeki bir Âyete işaret ediyor:

Cenâb-ı Hak buyurmuştur ki:

مَثَلُ الَّذِينَ حَمَلُوا التَّوْرَةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا

كَمَثَلِ الْبِخَّارِ يَحْمِلُ اسْفَارًا

Yâni: «Tevrâtın ahkâmını yüklenmiş ve o ahkâmı okuyup öğrenmiş, sonra o yükü (yâni, teklifâtı) tatbik etmemiş olan hahamlar, Tevrat sıfırlarını yükleyip taşıyan merkeb gibidir⁹⁴».

Esfâr: Sifrin cem'idir. Sifr de: Tevrâtın ayrı ayrı kısımları, cüz'leridir ki: Mûsâ'dan sonra gelen peygamberlere âid olanlarıyla 35 sıfır tutmuş. Bunların hepsine birden (Ahd-i Atik), Hazret-i İsayâ âid olduğu Hristiyanlarca itikad edilen (Metâ), (Lûka), (Markos), (Yuhannâ) İncilleriyle mülhakâtına da (Ahd-i Cedid) denilmiştir. Bunların hepsini câmi' olan esere (Kitâb-ı Mukaddes) nâmı verilmiştir. Biz müslümanlar; Mûsâya Tevrât, Dâvûda Zebûr, İsayâ İncil isimli birer kitap nâzil olduğuna mü'min ve mu'tekidiz. Fakat (Ahd-i Atik) ile (Ahd-i Cedid)'in, o münzel kitabların harfiyyen aynı bulunduğuna inanmak mecbûriyyetinde değiliz.

Vaktiyle yazılar; deriler, kemikler, düz satırlar üzerine yazıldığı için yahudilerin 35 sıfırı epeyce ağırlık teşkil eder ve bir yere götürüleceği vakit merkebe yükletilip o vâsıta ile naklolunurdu.

İşte Cenâb-ı Hak, ilmi yüklenmiş, fakat amel sûretiyle ondan istifade etmemiş olan Yahudi âlimlerini, kitab yükü altında ezilen merkebeler benzetiyor, sonra buyuruyor ki:

بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَبُوا

بِآيَاتِ اللَّهِ وَآيَاتِ رَسُولِهِ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ

Yâni: «Allahın Âyetlerine, peygamberin mu'cizelerine inanmayan gürûhun misâli ne kötü bir şeydir. Allah zulmeden kavmi doğru yola çıkarmaz⁹⁵».

Zulmün lügat ma'nâsı: Bir şeyi lâyık olduğu mahalle koymamaktır. Meselâ kuvvetin sarfedileceği yer: Âcizlere yardım etmek; o gibileri mütecâvizlere ezdirmemektir. Böyle yapılmaz da zebûn, kimsesiz bir

(94) Sûrei Cûm'a: 5.

(95) Sûrei Cûm'a: 5.

adam ezilecek olursa, o kuvvet yerine konmamış ve sarîh bir zulüm yapılmış olur. İlim de böyledir. İnsan bir şey öğrenince tatbik ve amel etmeli ki, onun hakkını ifâ etmiş olsun. İlmiyle âmil olmayanlar, onu lâzım geldiği gibi kullanmadıkları için ona zulmetmiş, o bilgi yükünü eşek gibi taşımış olurlar. Allah da öylelerine hidâyet vermez. Dalâlet çıkmazından istikâmet ceddesine çıkarmaz. Onlara uyanlar da tabîi onlar gibi sapıtıp kahrılar ve karga kılavuzunun izinde yürümüş olurlar!

3443

علم کآن نبود زهو بی واسطه
آن نباید همچو رنگ ماشطه

*İlm k'an nebved zi Hû bî vâsitâ,
An nepâyed hemçu reng-i mâşitâ.*

«Allah tarafından vâsitasız ve ilhâm tarîkiyle olmayan bir ilim dayanmaz. Zaman geçtikçe, sâhibi ihtiyarladıkça zihninden çıkar. Yüz yâzıcının sürdürdüğü aklık ve allık gibi uçar gider».

İlim; ya kesbî, yâhud vehbî olur. Kesbî ilim, çalışıp öğrenmekle kazanılır. Vehbî ilim ise, Allah tarafından kalbe ilhâm olunur. Kesbî ma'lûmât, hatırdâ zor kalır. Hele tatbik edilmezse bütün bütün unutulur.

*Okudum bir zaman, bir çok okuttum;
Bildiğim şeyleri şimdi unuttum.
Yalnız Allah bir, peygamber haktır;
Fikrini zihnimde sımsıkı tuttum.*

Eskiden gelinleri süslerler, yüzlerine düzgün ve allık sürerler, gözlerine sürme çekerler, yanaklarına uydurma ben yaparlar, ellerine kına korlar, zavallı kızı güzelleştireceğiz diye reng reng boyalarla ressam paleti haline getirirler, tabîi güzelliği sevenler nazarında çirkinleştirirlerdi. Bu işleri gören, yâni, gelini süsleyen kadına da (mâşita) yâhud (meşâta) derlerdi ki, türkçesi (yüz yazıcı) demekti. Bu kadın tarafından gelinin yüzüne sürülmüş olan boyalar, yüz yıkandıkça ve zaman geçtikçe kaybolur giderdi. Cenâb-ı Mevlânâ çalışarak kazanılmış ve tatbik edilmemiş olan ma'lûmâtı, gelin yüzündeki âruzî renglere benzetiyor ve o renklerin dâimî olmadığını söylüyor. Bunu hepimiz bittescribe biliriz. Biliyoruz sandığımız bir şeyi unutmuş olduğumuzu günün birinde anlayıveririz. Tekrar öğrenmek için kitab sayfalarına mürâcaata mecbur kalırız. Lâkin vehbî ilim böyle değildir.

وَعَلَّمْنَا مِنْ لَدُنَّا عَلِمًا

Yâni: «Hızırî indimizden bir ilim vermek sûretîyle öğrettik⁹⁶» iltîfâtına mazhar olan zevât-ı kirâmın ilimleri unutulmak tehlikesinden ma-sûndur. Onu veren Allah, verdiği yerde muhâfaza eder. Nitekim Aley-hisselâtü Vesselâm Efendimize vahy gelip de Cebrâil Aleyhisselâm teb-lîğ ederken ibtidâları Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazret-leri vahy kelîmâtını unutmamak için tekrar ederdi. Emr-i ilâhî vârid oldu ki:

لَا تَحْزَنْ لِسَانَكَ لِيُحْكِلِيَهُ ۖ إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ
فَإِذَا قَرَأْتَ مَا كُنْتَ تَرَىٰ ۖ فَتَرَىٰ تَارَةً ۖ نَزَّارَةً نَّبِيَّانَهُ

Yâni: «Vahy temâm olmadan evvel acele edip de dilini oynatma, (yâni, Cebrâilin okuduğu kelimeleri hemen tekrar etme de dinle!) Kur'-ânı senin zihninde cem'u hıfz etmek ve icabında sana okutmak bize âid-dir. İmdi Cebrâil vâsitasıyla sana Kur'-ânı okuduğumuzda, onun okuyuşuna tâbî' ve müstemî' ol. Sonra onu sana okutmak ve beyân ettirmek mutlaka bize âiddir⁹⁷» buyuruldu.

Hazret-i Mevlânâ ilmi (kesbî) ve (vehbî) diye ikiye taksim ettikten sonra diyor ki:

3444

لیک چون این بار را نیکو کنی
بار بر گیرند و بخشندت خوشی

*Lîk çun in bârrâ nîkô keşî,
Bâr ber gîrend-u-bahşendet haşî.*

«Lâkin bu kesbî ilim yükünü iyi taşırsan, yâni, ilmin ile amel eder-sen o yükün ağırlığını ve zahmetini kaldırır, sana ağırlık yerine boş-luk verirler».

Denilmiştir ki: «Bir kimse bildiğiyle amel ederse Allah ona bilme-diği şeylerin ilmini ihsân eder.» Ekâbir-i sôfiyye arasında ümmî olan zevât-ı kirâm vardır. Bunlar medrese görmemiş, kitab okumamış olduk-

(96) Sûrei Kehf : 65.

(97) Sûrei Kıyameh : 16-19.

«Ya Ali, sana ilmi a'zam öğretilmiş» buyurmuş.
 Şâh-ı vilâyet, Bedr muhârebesinde İhlâs Sûresini okumuş, ondan sonra (Yâ hüve, Yâ men lâ hüve illâ hu unsurnâ alelkavmilkâfirin). Ya'ni: «Ey kendisinden başka hakiki hüviyyet ve mevcûdiyyet sâhibi bulunmayan Allah; bizi müşriklere gâlib getir» diye duâ etmiş Sıffin muhârebesinde Cenâb-ı Alî (Yâ hüve yâ men lâ hüve illâ hu) diye duâ ediyormuş. Havâss-ı ashâbdan (Ammâr bin Yâsir) radiyallâhü anh:

— Yâ emîrel-mü'minin; bu kinâyeler nedir? diye sorunca:
 — Allahın en büyük ismi ve tevhidin direği, cevâbını vermiş.
 Cenâb-ı Hakkın müteaddid ve mütekabil ismi vardır ki Kur'ânda ve hadiste zikredilmiş olanları 99 dur. Fakat Esmâ-i İlâhiyye bunlara makûr değildir. Bu isim ve sıfatlardan her biri Müsemmâ-yı Kibriyâ'ya delâletleri ittibâriyle şerif ve azimdir. (Allah) ve (Hû) isimlerinden birinin azim olan diğer Esmâ-i Şerifeye nisbetle a'zamîyyet derecesini hâizdir. Onun için Hazret-i Mürtezâ (Ammâr bin Yâsir) e (Hû) ismini (isullâhil'a'zam ve imâdüttevhid) diye ta'rif buyurmuştur.

Bu böyle olmakla berâber her hangi isimle olursa olsun zikredilir. Yalnız o ismin lâfzını söyleyip geçmek değil, müsemmâsını da tedeber ve tefekkür eylemek lâzımdır ki:

3448

از صفت و زنام چه زاید خیال

وان خیالتی هست دلال وصال

*Ez sıfât-u-z'nâm çi zâyed hayâl,
 Van hayâleş hêst dellâl-i visâl.*

«Sıfattan ve isimden ne doğar? Ancak bir hayâl yepdâ olur. Bidâyet-doğan o hayâl, zâkir için bir vuslat rehberi ve bir dellâl yerine ge-

Zikir esnâsında Cenâb-ı Hakkı bilâ keyfiyyet düşünmek icabeder. Acaba şöyle mi, yoksa böyle mi? gibi hâtıraları def'eylemek, ten-mutlak ile tefekkür etmek gerektir. Lâkin insan ne kadar tenzih ve zâte çalışsa zihninde mutlaka bir sûretin hayâli bulunur. O hayâl hiç zaman Zât-i Eccl ü A'lânın misâli değildir. O öyle olmakla berâber ne az çok Hakkı tezkir eder.

«da da Mesnevide «erhetmiştir. Kesbi ilmin ne kadar güç elde edildiği unutmamak için ne kadar zahmet çekildiği ma'lumdur. O zahmet âdeti sırta yük almak gibidir. Fakat ilim vehbi derecesine yükselir ve kalbde ihlâm menba'ları kaynamaya başlayınca o zahmet ahmete tahavvül eder. Sahibi yük altında yuruyen bir hamal gibi iken yükten kurtulmuş ve irtfân koheylânına binmiş olur.

3447

از هواها کی رمی بی جام هو

ای ز هو قانع شده بانام هو

*Ez hevâhâ key rehi bi câm-ı Hû,
 Ey zı Hû kânî' şude bânâm-ı Hû.*

«Ey (Hû) dan yalnız (Hû) ismiyle kanaat eden; Hû kadehinden içmeyince hevâ ve hevesten nasıl kurtulursun?»

Cenâb-ı Pir bu beyt ile şuna işâret buyuruyor ki: Hevâ ve hevesten kurtulmak, Hüviyyet-i İlâhiyyeden feyzyâb ve neşveyâb olmakla mümkündür. Bunun için (İsm-i Hû) nun çok çok zikri lâzımdır. Fakat yalnız zikretmek ve (Hû Hû) demekle kanâat göstermek kâfi değildir. Kur'an-ı Kerimde :

الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ تَضَمُّنِ الْقُلُوبِ

Ya'ni: «Haberin olsun ki kalbler, zikr-i İlâhi ile mutmain olur, şek ve şüpheden kurtulur» buyurulduğu gibi Hadis-i Şerifte de: «Allahı zikretmek, paslı kalblerin cilâsıdır» denilmiştir. Bundan dolayı tarikat erbâbı şek ve şüphe paslarını gidermek, kalbi cilâlî bir ayna hâline getirmek için zikrullâh ile meşgul olurlar. Her tarikatın bir türlü zikri vardır. Çoğunda (Kelime-i tevhid) ile başlanır. Sonra ism-i celâl, ya'ni (Allah) ismine geçilir, daha sonra da (ism-i Hû) ile zikredilir.

Ma'lumdur ki (Hû) ya'ni (Hüve) gaib zâmiridir ki (O) demektir. Tarikat'ta bununla doğrudan doğruya Cenâb-ı Hakkın zât'ı murad olunur. Ve (Hû) diyen bir zâkir «Hakikatte var olan ancak O'dur, ya'ni Allah'tır» demiş olur.

Mesnevî şerh-i Ankaravide yazıldığına göre Bedr gazâsından evvel Hazret-i Ali (Kerremallâhü Vecchû) Hızır Aleyhisselâmı rû'yâsında görmüş. Beni düşmanlara galib getirecek bir şey öğret demiş. Hızır da: (Yâ

hüve, ya men, lâ hüve, illâ hu) diye düâda bulunmasını tavsiye etmiş. Cenâb-ı Mürtezâ, bu rüyâyı Aleyhisselât Efendimize söylemiş. Resûlullah Hazretleri de: «Yâ Ali; sana ism-i a'zam öğretilmiş» buyurmuş.

Şâh-ı vilâyet, Bedr muhârebesinde İhlâs Sûresini okumuş, ondan sonra (Yâ hüve, Yâ men lâ hüve illâ hu üsurnâ alelkavmilkâfirin). Ya'ni: «Ey kendisinden başka hakiki hüviyyet ve mevcûdiyyet sâhibi bulunmayan Allah; bizi müşriklere gâlib getir» diye düâ etmiş. Sıffin muhârebesinde Cenâb-ı Ali (Yâ hüve yâ men lâ hüve illâ hu) diye düâ ediyormuş. Havâss-ı ashâbdan (Ammâr bin Yâsir) radiyallâhü anh :

- Yâ emirel-mü'minin; bu kinâyeler nedir? diye sorunca:
- Allahın en büyük ismi ve tevhidin direği, cevâbını vermiş.

Cenâb-ı Hakkın müteaddid ve mütekabil ismi vardır ki Kur'ânda ve Hadiste zikredilmiş olanları 99 dur. Fakat Esmâ-i İlâhiyye bunlara mak-sur değildir. Bu isim ve sıfatlardan her biri Müsemmâ-yi Kibriyâ'ya delâletleri itibâriyle şerif ve azimdir. (Allah) ve (Hû) isimlerinden birin-cisi: Zât maassıfâta, ikincisi ise doğrudan doğruya zâte delâlet ettikleri için azim olan diğer Esmâ-i Şerifeye nisbetle a'zamiyyet derecesini hâiz-dir. Onun için Hazret-i Mürtezâ (Ammâr bin Yâsir) e (Hû) ismini (is-mullâhil'a'zam ve imâdüttevhid) diye ta'rif buyurmuştur.

Bu böyle olmakla berâber her hangi isimle olursa olsun zikredilir-ken yalnız o ismin lâfzını söyleyip geçmek değil, müsemmâsını da tede-bür ve tefekkür eylemek lâzımdır ki :

3448

از صفت و زنام چه زاید خیال
وان خیالش هست دلالت وصال

*Ez sıfât-u-z'nâm çî zâyed hayal,
Van hayâleş hêst dellâl-i visâl.*

«Sıfattan ve isimden ne doğar? Ancak bir hayâl yepdâ olur. Bidâyet-ten doğan o hayâl, zâkir için bir vuslat rehberi ve bir dellâl yerine ge-çer.»

Zikir esnâsında Cenâb-ı Hakkı bilâ keyfiyyet düşünmek icabeder. Ya'ni acaba şöyle mi, yoksa böyle mi? gibi hâtıraları def'eylemek, ten-zih-i mutlak ile tefekkür etmek gerektir. Lâkin insan ne kadar tenzih ve tesbihe çalışsa zihninde mutlaka bir sûretin hayâli bulunur. O hayâl hiç bir zaman Zât-i Ecell ü A'lânın misâli değildir. O öyle olmakla berâber zâkire az çok Hakkı tezkir eder.

1600

3449

دیدۀ دلالت بی مدلول هیچ

تا نباشد جاده نبود غول هیچ

*Dide-i dellâl bî medlûl hiç,
Tâ nebâşed cadde nebved gûl hiç.*

«Bir şeye selâlet etmeyen dellâl ve delili hiç gördün mü? Cadde ol-mayınca golyabâni de olmaz.»

Cenâb-ı Mevlâna ismin zikrinden hâsıl olacak hayâl için (dellâl-i vi-sâl) tâbir etmişti. Burada da buyuruyor ki: Her dellâlin bir medlûlü, ya'-ni delâlet ettiği şey vardır. Bahsi kolayca anlayabilmek için buradaki (dellâl) i (delil) ma'nâsına almalıdır. Evet. Her delil'in bir medlûlü, ya'-ni delâlet ettiği bir yol vardır. İşte dellâl-i visâl olan hayâl de sâlike vus-lat yolunu gösterir. Çölde gece yolcularına golyabâni görüldüğü meşhur-dur ki hayâlden başka bir şey değildir. Bunun gibi o nâkıs hayâle uyup yoldan çıkmak da çölde helâk olmak neticesini verir.

3450

هیچ نامی بی حقیقت دیدۀ

یا ز کاف و لام گل گل چیدۀ

*Hiç nâmî bî hakikat dide-i,
Yâ zı gâf-û-lâm-ı-gul gul çide-i.*

«Hakikatsiz ve müsemmâsız bir isim gördün mü, yâhud (ک) ve (ل) harflerinden hiç gül topladın mı?»

İsim: Bir mevcûdu bize hatırlatan kelimedir ki hatırlattığı onun ha-kikati ve müsemmâsıdır. Meselâ (câmi') bir isimdir. İçinde müslümanla-rın cemâatle namaz kıldıkları binâ onun müsemmâsıdır. Müsemmâsız isim olmaz. (Sîmurğ) ve (anka) gibi isimlerin müsemmâsı olmadığından onlar hakiki isim degillerdir. Müsemmâyı bulmak için ismin söylenilmesi lâ-zımdır. Yalnız ismi söylemek de kâfi değildir. Meselâ (gül) denilen çiçe-ğin ismi (ک) ve (ل) harflerinden ibârettir. Lâkin bu iki harfi söyle-mekle gül demetini elde etmek mümkün olmaz. Onu bulmak için gül bahçesine gitmeli, bağçevânın gönlünü etmeli, dikenin batmasına taham-mül göstermeli ki, gül isminin müsemmâsı ele geçmiş olsun. Şu hâlde zikir, sâde ismi söylemekten ibâret kalmamalı, müsemmânın mülâhazası ve ta-lebi ile olmalıdır. Zâten zikrin ma'nâsı: Yâd etmek, hâtırda tutmak de-

همچو آهن ز آهنی بی رنگ شو
در ریاضت آینه بی رنگ شو

*Hemçu âhen z'âhenî birêng şev,
Der riyâzet aynê-î bî zêng şev.*

«Cilâlı demir gibi demir renginden kurtul. Riyâzet ederek passız bir ayna gibi ol.»

Kalbin cilâlansın ve Allahın tecellîsi oraya in'ikâs etsin.

بنی اندر دل علوم انبیا
بی کتاب و بی همید و اوستا

*Bînî enderdul ulûm-î enbiyâ,
Bî kitab-û-bî muîd-û-ûstâ.*

«Peygamberlere mahsus olan isimleri kalbinde kitabsız, müzâkereci-siz ve muallimsiz olarak göresin.»

Ma'lûm ya. İlim hocadan öğrenilir, muîd ya'ni müzâkereci-den tekrar dinenilir, kitaptan da okunur. Fakat enbiyâ-yı izâmın ilimleri böyle de-gildir. Onların bilgileri vahy ve ilhâmdan ibârettir. Sâf ve mücellâ olan kalblerine in'ikâs eden Tecelliyât-ı Rabbâniyye eseridir. Çünkü her biri:

*Bir mektebe oldu kim müdâvim,
Allah idi zâtine muallim.*

Ey sâlik; sen de kalbini öyle sâf ve cilâlı bir ayna hâline getirirsen o tecellîye nâil ve :

وَعَلَّمَانَا مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا

iltifâtına mazhar olursun.

گفت پیغمبر که هست از اتم
کو بود هم گوهر و هم هم

*Gôft peygamber ki hest ez ümmetem,
K'ô buved hem gevher-û-hem himmetem.*

«Hazret-i Peygamber buyurmuştur ki: Ümmetimden benimle hem cevher ve uluvvi himmette berâber kimseler vardır.»

Ebü Hüreyre (Radiyallâhü anh) den mervî bir Hadiste denilmiştir ki: «Nebiy-yi Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem buyurdu ki: Kardeşleri-mi görmek isterdim. Eshâb: Yâ Resûlullâh; biz senin ihvânın değil miyiz, dediler. Hayır. Siz ashâbımsınız. İhvânımız ise benden sonra gelecek o-lanlardır.» buyurdu.

مرمره زان نور بند جان شان
که من ایشانرا همی بینم بدان

*Mermerâ z'an nûr bîned cân-ı şan,
Kî men işanrâ hemî bînem bedan.*

«Onların ruhu uhuvvet ve velâyet nûriyle beni görürler, ben de o nûr ile onları müşâhede ederim.»

بی صحیحین و احادیث و روایات
بلکه اندر مشرب آب حیات

*Bî sahîheyn-û-ahâdis-û-ruvat,
Belki ender meşreb-î âb-î hayat.*

«Bunlarla bu görüşmemiz, Buhârî ve Müslim kitaplarındaki Hadisler ve onları nakleden râvîler vâsıtasıyla değil, belki âb-ı hayât menba'ı olan gönüllerde olur.»

Evliyâullah'dan öyleleri zuhur etmiştir ki: (Bunu bana kalbim, Rab-bimden rivâyet etti) demiştir. Bâyezid-i Bestâmi (Kuddise sirruhû) gibi zâtler de zâhir ülemâsına hitaben: (Siz ilminizi ölümlerden aldınız, bizse

چینیان گفتند يك خانه بما
حاصه بىپارىد يك آن شما

*Çiniyân goftên yêk hânê bemâ,
Hasse bîspârîd yek ân-î şumâ.*

«Çinliler; Bize mahsus olmak üzere bir oda veriniz. Bir oda da sizin olsun dediler.»

بود دو خانه مقابل دربدر
زان یکی چینی ستد رومی دگر

*Bûd du hânê mukâbıl derbeder,
Z'ân yekî Çinî stêd Rûmî dîger.*

«Kapıları karşı karşıya iki oda vardı. Bunlardan birini Çinliler, öbürünü Rûmîler aldı.»

چینیان صد رنگ از شه خواستند
بس خزینه باز کرد آن ارجند

*Çiniyan sad rêng ez şeh hâstend,
Pes hazîne bâz kerd an ercûmend.*

«Çinliler pâdişah'tan yüz türlü boya istediler. O mes'ûd hükümdar da hazinesini açtırdı.»

Yâ'ni fazla masraf ihtiyârıyla türlü türlü bir çok boya aldırdı.

هر صبحی از خزینه رنگها
چینیانرا راتبه بود و عطا

*Her sabâhî ez hazîne rênghâ,
Çiniyanrâ râtibê bûd-û-atâ.*

«Her sabah Çinliler için hazineden müretteb boya ta'yini vardı.»

رومیان گفتند نی نقش و نه رنگ
در خور آید کاررا جز دفع رنگ

*Rûmiyân goftênd nî nakş-û-ne reng,
Der hor âyed kârrâ cuz def-ı zeng.*

«Rûmîler dediler ki: Ne nakş ne boya lâzımdır. Bizim san'atimizde pası ve küdüreti def'etmekten başka bir şey işe yaramaz.»

در فرو بستند و صیقل می زدند
همچو گردون ساده و صافی شدند

*Der furûbestend-u-saykal mîzedend,
Hemçu gerdun sâde-vû-sâfi şudend.*

«Kapiyî kapadılar ve duvarları cilâladılar. Felek kubbesi gibi nakş ü elvândan sâde ve sâfi oldular.»

از دو صد رنگی به بیرنگی ره‌بست
رنگ چون ابرست و بیرنگی مه‌بست

*Ez dîsad rengî be birengî rehist,
Rêng çun ebrest-u-birengî mehist.*

«İki yüz türlü rengden rengsizliğe yol vardır. Reng bulut gibidir, bir renglik ise aydır.»

Ba'zı renkler, ya'ni boyalar vardır ki ikisi, üçü bir araya gelince başka reng hâsıl olur. Meselâ, sarı ile mâvî karışınca yeşil bir reng meydana çıkar. Fakat iki yüz türlü reng biri birine karıştırılınca bir rengsizlik görülür. Gündüzler ve geceleri ba'zı bulutlarda türlü türlü renkler müşâhede edilir. Lâkin o renkler, onlarda zâtî değildir. Güneşin, ayın, yıldızların aksidir. O halde reng, güneşe ve aya hicab olan bulut gibidir.

لیک صیقل کرده اند آن سینه ها
پاک ز آرزو بخل و حرص و کینه ها

Lîk saykal kerdeend an sinehâ,
Pak zı âz-û-buhl-u-hırs-û-kînehâ.

«Lâkin göğüslerini, ya'ni kalblerini zikrullah ile cilâlamışlar, tama', haset, hırs ve kîn gibi ahlâk-ı rezileden temizlemişlerdir.»

Binâenaleyh kalbleri mücellâ bir aynaya dönmüş, bütün ilm ve hüner nakşları oraya aksetmiş ve aslından daha parlak bir şekilde görünmüştür.

آن صفای آینه وصف دلست
صورت بی منتهارا قابیست

An safây-ı âynê vasf-i dilest,
Sûret-i bî muntehârâ kâbilest.

«O aynanın sâfi ve mücellâ olması kalbin vasfıdır ki öyle bir kalb, nihâyetsiz sûretlerin in'ikâsına mahal olur.»

صورت بی صوت و بی حد غیب
زاینه دل تافت بر موسی زجیب

Sûret-i bî sûret-û-bâ hadd-ı ğayb,
Z'ayne-i dil tâft ber Mûsâ zıceyb.

«Ġayb âleminin bihudûd ve bisûret olan sûreti, Mûsâ Aleyhisselâmın ceybinden ve gönül aynasından parladı.»

Mûsâ Aleyhisselâm, Fir'avni imânâ da'vet etmeye me'mur olunca kendisine başlıca iki mu'cize verilmişti ki biri: asâsının ejderhâ olması, diğeri: elini koynuna sokup çıkarınca göz kamaştıracak şekilde parlama-sı idi. İşte o yed-i beyzâ, ğayb âleminin ucu bucağı bulunmayan füyû-zâtının bir sûreti idi ki o da göğsüne temâs etmekle zuhûra geliyordu.

کرچه آن صورت نگنجد در فلک
نی برش و فرش و دریا و سمک

Gerçi an sûret negunced der felek,
Nî bears-û-ferş-u-deryâ-vu-semek.

«Gerçi o ma'nevî sûret; arşa, ferşe, deryâ ve balığa, ya'ni bütün kâ-inâta sığmaz.»

زانکه محدودست و محدودست آن
آینه دلرا نباشد حد بدان

Z'ânki mahdûdest-û-mâ'dûdest an,
Ayne-i dilrâ nebâşed had bîdân.

«Çünkü felek, arş, ferş ve bütün mükevvenât mahdud ve ma'duddur. Son derece genişliğiyle berâber bir haddi, bir nihâyeti vardır. Fakat bil-miş ol ki, gönül aynasının hadd ü nihâyeti yoktur.»

Bundan dolayı bir Hadîsi Kudsîde: «Beni arzım ve semâlarım isti'âb edemedi de mü'min, takî ve nakî kulumun kalbi istiâb edebildi» buyu-rulmuştur.

Nâzenînim lâmekân-ı pirâ-yı istiğnâ iken,
Hâne-i vîrân kalbimde tutup da câ yatar.

عقل اینجا ساکت آمد یا مضیل
زانکه دل با اوست یا خود اوست دل

Akl incâ sâkit âmed yâ mudill,
Z'ânki dil bâ ôst yâhud ôst dil.

«Gönül onunla mıdır, yoksa gönül o mudur? diye akıl burada sus-muş, yâhud sapıtmıştır.»

کس نیابد بر دل ایشان ظفر
بر صدف آید ضرر نی بر گهر

*Kes neyâbed ber dil-i işân zafer,
Ber sadeğ âyed zarar ni ber guher.*

«Kimse onların kalbine zafer bulup içindeki esrârı anlayamaz. Hattâ ba'zıları Hak yolunda mecruh ve şehid olsalar da gelen zarar inciye de-ğil sedefedir.»

Ya'ni cerh ve katl gibi şeylerden cesedleri müteessir olur. O gibi hâdiseler, kalblerine ve kalblerindeki İlâhî sırlara te'sir gösteremez.

گرچه فقه و نحو را بگذاشتند
لیک محو و فقر را برداشتند

*Gerçi fikh-û-nahvâ bugzâştend,
Lîk mahv-û-fâkrâ berdâştend.*

«Bunlar fıkıh ve nahiv ilimlerini bırakmışlar, fakat mahviyyet ve fakr u fenâyı yükseltmişlerdir.»

تا نقوش هشت جنت یافتست
لوح دلش را پذیرا یافتست

*Tâ nukûş-i hêşt cennet tâftest,
Levh-ı dılşanrâ pezîrâ yaftest.*

«Sekiz cennetin nukûşu bunların kalbine mün'akis olmuştur, çünkü orasını o nakışların kabûlüne müsâid bulmuştur.»

برترند از عرش و کرسی و حالا
ساکنان مقعد صدق و صفا

*Berterend ez arş-u-kürsiyy-û-halâ,
Sâkinân-i mak'ad-i sıdk-û-safâ.*

«Bunlar arştan, kürsden ve arşın ötesinden daha yüksekte ve me-lik-i muktedir indindeki (mak'ad-i sıdk) da sâkindirler.»

Sûre-i Kamerde buyurulmuştur ki :

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ

وَنَهْرٍ ۝ فِي مَقْعَدٍ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِكٍ مُّقْتَدِرٍ

Ya'ni: «Hakikaten müttekî olanlar, Allahtan çekinenler Cennetlerde ve nehir kenarlarında olacaklar, sıdk makamında melik-i muktedir olan Cenâb-ı Hakkın kurbünde bulunacaklardır¹⁰²».

Bu makam için bir çok söz söylenilmiştir. Ezcümle İmâm Ca'fer Sâ-dık radiyallâhü anh: «Cenâb-ı Hak, orasını sıdk ile tavsif eylemiştir. Bi-nâenaleyh oraya ancak sıdk sâhibi olanlar girebilecektir» demiş; (Bah-rülhakâyık) müellifi: «Mak'ad-i sıdk, vahdet ve kurbiyyet makamıdır, in-diyyet mertebesinde tahakkuk eder» mütâleasında bulunmuştur. (Keş-fülesrâr) da da denilmiştir ki: «(ind) kelimesi tekarrub ve ihtisâsa delâ-let eder. Onun için o makam ehl-i kurbe mahsustur. Hazret-i Peygam-ber Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz Dünyâda iken de o makamda idi. Nitekim: (Ben Rabbimin indinde gecelerim, beni yedirir, içirir) bu-yurmuştur.»

(102) Sûrei Kamer: 54-55.

«PEYGAMBER ALEYHİSSELÂM'IN ZEYD BİN HÂRİSEYE: BUGÜN NASILSIN VE NASIL KALKTIN? DİYE SORMASI, ONUN DA: HAKİKÎ BİR MÜ'MİN OLARAK SABAHLADIM YÂ RESULALLAH, CEVABINI VERMESİ.»

Zeyd bin Harise (Radyallahü anh) : Ashâbın büyüklerinden ve Aleyhisselât Efendimizin çok sevdiklerindendir. Çocukken esir edilmiş ve Mekke'ye getirilip Hazret-i Hadice (Radyallâhü anhâ) ya satılmıştı. Ümmülmü'minin hazretleri onu Aleyhisselât Efendimize bağışladı. Zât-ı Risâlet de onu âzâd etti. Cenâb-ı Zeyd, âzâd olmakla beraber Resûlullah Efendimizin hizmetinden ayrılmadı. Hattâ onun Mekke'de, Muhammed bin Abdullahın kölesi bulunduğunu haber alan babası ve amcası Mekkeye gelmiş ve bedel mukâbilinde Zeydin verilmesini Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretlerinden istemişti.

Resûl-i Ekrem, Zeydin âzâd olduğunu söyledi ve:

— Sizi isterse alın, götürün, beni dilerse yanımda bırakın buyurdu. Zeydi çağırdı. Kalp ve gitmek hususunda muhayyer bulunduğunu bildirdi. Zeyd:

— Benim babam da, amcam da sensin, diyerek nezd-i Risâletten ayrılmadı. Bunun üzerine Hazreti Peygamber de onu evlâdlık ittihâz etti, o bahtiyar sahâbiye (Zeyd bin Muhammed) denilmeye başlandı ve Kur'ânda adının zikredilmesi şerefini kazandı.

Cenâb-ı Zeyd, peygamber uğrunda amcasını, babasını terketmekle kalmamış, kendisini Tâif seferinde Resûlullâh'a siper ederek atılan taşlardan kanlar içinde kalmıştı. Mûteaddid seriyyede kumandanlık etti, nihâyet (Mû'te) muhârebesinde yine kumandan olduğu halde şehid oldu.

Gerek Zeyd'in, gerek yerine geçen Ca'fer bin Ebî Tâlib ile Abdullah bin Revâhe'nin şehid düştüklerini Resûl-i Ekrem Medinede ashâbına haber vermiş ve mübârek gözlerinden yaşlar dökülmüştü.

Enes bin Mâlik (Radyallâhü anh) den mervî olduğuna göre bir gün Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz, Zeyd hazretlerine:

— Ey Zeyd! Nasıl sabahladın? diye sormuş. Zeyd:

— Mü'min olarak sabahladım Yâ Resûlallâh. Cevâbını vermişti. Resûlallâh buyurdu ki:

— Her şeyin bir hakikati, bir delili vardır, senin imânına delil olacak nedir? Zeyd dedi ki:

— Dünyâ zevklerinden nefsimi men'ettim; gündüzün susuz, ya'ni oruçlu bulundum, ve gece uyanık durdum, ya'ni uykuyu terkederek geceyi ibâdetle geçirdim. Şimdi Rabbimin Arşına bakıyor ve âşikâr olarak görüyorum ve ehl-i cennete bakıyorum: Onların cennet ni'metleriyle müteleziz olduklarını müşâhede ediyorum. Ve cehennem ehline bakıyorum:

Onların köpek gibi uluduklarını işidiyorum. (Bir rivâyette) Ve cehennemdekilerin azâb çektiklerini görüyorum.

Cenâb-ı Zeyd, imân-ı kâmiline delil ve alâmet olmak üzere şu müşâhedeleri arzedince Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz buyurdu ki: İsâbet ettin, sus...

İşte Cenâb-ı Mevlâna bu Hadisi izâh ediyor:

3493

گفت پیغمبر صبحی زیدرا
کیف اصبحت ای رفیق با صفا

Göft peygamber sabâhî Zêydrâ,
Keyfe asbaht ey refik-i bâ safâ.

«Hazret-i Mustafâ Aleyhi Ve Âlihi Ekmeliüttehâyâ efendimiz bir sabah Zeyde, ey saf kalbli arkadaş; nasıl sabahladın? diye sordu.»

3494

گفت عبداً مؤمناً باز اوش گفت
کو نشان از باغ ایمان گر شکفت

Göft «abden mü'minen» baz ô's goft,
Ko nişan ez bâğ-i îman ger şiküft.

«Zeyd, abd-i mü'min olarak sabahladım, cevâbını verince Resûl-i Ekrem Efendimiz ona: İman bağında güller açıysa hani nişânı? diye sordu.»

3495

گفت تشنه بودهام من روزها
شب نهفتم ز عشق و سوزها

Göft teşne bûdeem men rûzhâ,
Şeb nehuftem zı aşk-û-sôzhâ.

«Zeyd dedi ki: Günlerce aç ve susuz bulundum, geceleri Allah aşkı ve firkat ateşiyle tutuşup yandığım için uyuyamadım.»

تا زروز شب گذر کردم چنان
که ز اسپر بگذرد نوک سنان

*Tâ zırûz-û-şeb guzer kerdem çunan,
Ki zı isper bugzered nûk-î sinan.*

«O derece mücâhede ettim ki mızrak ucu kalkandan nasıl geçerse ben de gece ve gündüz kaydından öylece geçtim.»

Ve leyl ü nehâr i'tibârı bulunmayan bir âleme dâhil oldum.

3497

که از آن سو جمله ملت یکیت
صد هزاران سال و یک ساعت یکیت
*Ki ez an sû cümle-î millet yekist,
Sadhezâran sâl-u-yek sâat yekist.*

«Ki o âlemde bütün milletler ve bir sâat ile yüz binlerce yıllar bir-
dir.»

3498

هست از لرا و ابدرا اتحاد
عقل را ره نیست آن سوز افتقاد
*Hêst ezdrâ-vû-ebedrâ ittihad,
Aklrâ reh nîst an su'z iftikâd.*

«Yine o âlemde ezel ile ebed müttehiddir. İftikad ve tefehhus, ya'ni araştırmak sûretiyle aklın o âleme yolu yoktur.»

Bahsedilen vahdet âlemidir ki orada milel-i muhtelif ve edyân-ı müteaddide birleşir. Çünkü hepsi bir tecellinin zuhûrât-ı muhtelifesidir. Kezâ, «Allah indinde akşam, sabah, gün, ay, sene gibi zaman i'tibârı yoktur. Zira bu muhtelif zaman ölçüleri güneşin doğup batmasıyla tehaddüs eder. Güneşin yaradılışından evvel bunların hiç biri yoktu. Ondan evvel ki zamana (ân-ı dâim) denilir. Ve bu i'tibâr ile ezel ile ebed birleşir.»

Ezel: İbtidâsı olmayan ve intihâsı bulunan zaman demektir.

Ebed: İbtidâsı olan ve intihâsı bulunmayan zaman ma'nâsıdır. Mev-

cûdâtın başlangıcı ezelin sonu, kâinâtın fenâ buluşu ebedin başlangıcıdır. Binâenaleyh, bu i'tibârî muhdesât bertaraf edilince ezel ve ebed birleşir. Lâkin bu ittihâd ancak ma'nevî bir zevk ile anlaşılır. Akıl ve fikir ile idrâk olunmaz.

3499

گفت ازین ره کوره آوردی بیار
در خور فهم عقول این دیار

*Gôft ezin reh kûreh âverdi biyar,
Dêr hur fehmi-î ukûl-î in diyar.*

«Hazret-i Peygamber buyurdu ki: O gittiğin yoldan bu âlem halkının akılları erecek derecede bir hediye getir.»

3500

گفت خلقان چون بینند آسمان
من بینم عرش را با عرشیان

*Gôft halkan çün bibînend âsmân,
Men bîbînem arşrâ bâ arşîyan.*

«Zeyd dedi ki bu âlem halkı gök yüzünü nasıl görüyorsa ben de arşı ve arşileri öyle görüyorum.»

3501

یک بیک وامی شناسم خلق را
همجو گندم من زجو در آسیا

*Yekbeyek vâmîşinâsem halkrâ,
Hemçu gendum mên zı cev der âsyâ.*

«Değirmendeki buğday ve arpa dânelerini tefrik eder gibi halkın her birini birer birer tanıyorum.»

هشت جنت هفت دوزخ پیش من
هست پیدا همچو بت پیش شمن

Hêşt cennet, heft dûzah pîş-i men,
Hest peydâ hem çu but pîş-i şemen.

«Sekiz cennet ile yedi cehennem karşımda duruyor. Putperestin karşısında putun durduğu gibi.»

Cenâb-ı Mevlânâ, Zeyd Hazretleri lisânından bir nükteye işâret ediyor ve Cennet ile Cehennemi puta benzetiyor.

(Rağbeten) ve (rehbeten) denilen iki türlü ibâdet vardır ki birincisi: Cennete girmek arzûsu, ikincisi Cehenneme girmek korkusu ile edilir.

Bunların üçüncüsü: Cennet arzusu ve cehennem korkusuyla değil, ancak Allah rızası için edilendir ki ibâdetlerin en yüksek derecelisi budur. Buna nisbetle öbürlerinde bir nev'i şirk-i hafî, hiç değilse bir hazz-ı nefsânî bulunduğu için Cenâb-ı Pir o teşbihi yapmıştır.

Meşhûr ârif-i mecnûn-nümâ Behlûl (Kuddise sirruhû) bir cum'a günü halk namaz için abdest almakla meşgul iken bir eline bir kürek ateş, öbür eline bir ıbrık su almış. Telâşla gidiyormuş.

— Böyle nereye? diye sormuşlar.

— Cenneti yakmaya, Cehennemi söndürmeye gidiyorum. İkisi ortadan kalksın da halk, Allah için ibâdet etsin. Cevâbını vermiş.

Zeyd bin Hârîse:

— Yâ Resûlallah, Cennet ve Cehennemi ayân beyân gördüğüm gibi onların ehlini, ya'nî cennetlik ve cehennemlik olanları da biliyorum. Dedikten sonra şunları ilâve ediyordu:

این زمان پیدا شده براین گروه
یوم تبیض و تسود وجوه

În zaman peydâ şudê berin guruh,
Yevme tebyazzû ve tesveddû vucûh.

«Ba'zı yüzlerin ağarıp ba'zılarının kararacağı Kıyâmet günü bunlar hakkında şimdiden peydâ olmuştur.»

(Âl-i İmrân Sûresi) ndeki iki Âyete işâret buyuruluyor ki:

يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ فَأَمَّا
الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ
فَنُفِئُوا إِلَى الْعَذَابِ بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ

Ya'nî: «Kıyâmet gününde mü'minlerin yüzleri beyazlanacak (ya'nî nurlu olacak) fâcir, kâfir ve münâfıkların yüzleri de kararıp simsiyâh kesilecek. O yüzleri kararmış olanlara denilecektir ki: İmânınızdan sonra kâfir ve münkir mi oldunuz?¹⁰³».

Denilmiştir ki: Bu sûâlin muhâtabları Yahûdiler ile Hıristiyanlardır. Çünkü kendi peygamberlerine doğru yanlış inandıkları halde, efdalü'mürselin ve hâtemünnebiyyin Efendimizin risâletini inkâr etmişlerdi. Yâhud bu hitâba uğrayacaklar münâfıklardır ki sûretâ müslüman olmuş görünmüşler, fakat eski küfürlerinde devam etmişlerdi.

وَأَمَّا الَّذِينَ

ابْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ فَبِإِذْنِ اللَّهِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

Ya'nî: «Öyle ise küfr ve inkârınızdan dolayı Cehennem azabını tadınız. Yüzleri beyazlanmış ve nurlanmış olan mü'minlere gelince, Allahın rahmetinde ve o rahmetin tecelli edeceği Cennette bulunacaklardır ki, cennette ebedî kalacaklardır. (Ölüm, yâhud başka bir sebeble cennetten çıkarılmayacaklar ve Allahın rahmetinden uzaklaştırılmayacaklardır.)¹⁰⁴».

Cennete ve Cehenneme girecekler, âhirette yüzlerinin nûrundan, yâhud zulmetinden belli olacağı gibi, insanların hangi taraf ehli olduğu evliyâullah hazarâtına Dünyâda da münkeşif olur. Kimin saîd ve kimin şa-ki bulunduğu onların nazarında anlaşılır. Nitekim Zeyd bin Hârîse (Radıyallâhü anh) de bu keşif vukûa gelmişti.

(103) Sûrei Âli İmrân: 106.

(104) Sûrei Âli İmrân: 107.

پیش ازین هر چند جان پر عیب بود
در رحم بود و ز خلقان غیب بود

*Piş ezin herçênd can pur âyb bud,
Der rahim bûd-û-zı halkan ğayb bud.*

«Evvelce ruh, ayıblı olsa da anasının rahminde bulunduğu için mâhiyyeti halktan gizli idi.»

الشی من شقی فی بطن ام
من سمات الجسم يعرف حالهم

*Eşşakiyyu men şakâ fî batn-ı um,
Min simâtil cismi yu'refa hâluhum.*

«Şakî, ya'ni kötü olan kimse anasının karnında da şakidir. O gibilerin hâli cisimlerinin âlâmetlerinden belli olur.»

Ebû Hüreyrenin Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimizden rivâyetinde: «İyi olan anasının karnında iken de iyidir, kötü olan da anasının karnında iken de kötüdür» buyurulmuştur. Denilmiştir ki Hadîsteki: (Batn-ı um) ya'ni ana karnından murâd (Ümmül-kitâb) denilen (Levh-i mahfûz) dur ki orada her ferdin ne olacağı bilâhere nereye gideceği yazılıdır. Bir kimse levh-i mahfûzda ibtidâen saîd yazılmış ise intihâen gideceği yer cennettir. O yazılışa (Saâdet-i ezeliyye) denilir. Bir kimse de levh-i mahfûzda şakî yazılmış ise onun gideceği yer Cehennemdir. Bu yazılışa da (şakâvet-i ezeliyye) ta'bir edilir. Onun için ba'zı ârifler: «Hâtimeden değil, fâtihadan korkmalı» demişlerdir. Hazret-i Pîr bunu izâh için diyor ki:

تن چو مادر طفل جارا حامله
مرگ درد زادنت و زلزله

*Ten çu mâder tıfl-ı canrâ hâmile,
Mêrg derd-î zâdenest-û-zelzele.*

«Cisim, ana gibi can çocuğuna gebedir. Ölüm ise doğurmak derdi ve zelzelesidir.»

Dünyâda gebe bir kadının ağrısı tutunca sarsılır, titrer, çırpınır, fer-yâd eder. Ölmek de cisim anasının can çocuğunu öbür âleme doğurması demektir. Gebe kadının ne doğuracağı, ya'ni çocuğun kız mı, oğlan mı, çirkin mi, güzel mi olacağını merak edip bekleyen âilesi olduğu gibi :

جمله جاهای گذشته منتظر
تا چه گونه زاید آن جان بطر

*Cümle canhây-i güzeste muntazir,
Ta çıgûne zâyed an cân-î batir.*

«Bu âleme gelmiş ve geçmiş ruhlar da: Bakalım şu, sevinerek mi, yâhud tiksinererek mi doğacak, yâni, âhiret âlemine gelecek ruh nasıldır? diye beklesirler.»

(Batr) kelimesi (Batar) masdarındadır ki hem çok sevinmek, hem de tiksirmek gibi iki zıd ma'nâyâ delâlet eder. Âhirete gidenler bu iki hâlden hâli değillerdir. Ölümün Allaha kavuşmak olduğunu bilenler, o likâyâ nâil olmak için sevinerek giderler. Dünyâyâ bağlanmış bulunanlar da istemiyerek müteessirâne ayrılırlar.

زنگیان گویند خوداز ماست او
رومیان گویند بس زیباست او

*Zengiyan gôyênd hod ez mâst ô,
Rûmiyan gôyend bes zîbâst ô.*

«Siyâhiler; o çocuk bizim derler. Rûmiler, ya'ni beyazlar da o, çok güzeldir diyerek kendilerinden sayarlar.»

Burada zengilerden maksad: Yüzü kararmış olan şakiler ve fâsıklar dır. Rûmilerden murâd da: Saîd ve sâlih olanlardır. Demek ki bir adamın Dünyâda öleceği ve rûhunun âhirete doğacağı ruhlar âleminde duyuluyor. Saîd olan rûhlar da, şakî olarlar da gelecek rûhun kendilerinden olmasını umuyorlar ve bekliyorlar.

چون بزاید در جهان جان وجود

بس نماید اختلاف بیض و سود

Çun bızâyed der cihân-i can vucûd,
Pes nemâned ihtilâf-i beyz-u-sûd.

«Bir ruh, can âlemine doğunca artık beyazlık ve siyahlık ihtilâfı kalmaz.»

Ya'ni ölen bir kimsenin rûhu öbür dünyâyâ doğunca sûreti sîretine göre olacağından ve o sûret, sîretini, ya'ni saîd mi, şakî mi olduğunu anlatacağından ervah arasında tereddüde mahal kalmaz.

گر بود زنگی برنش زنگیان

رومرا رومی برد هم از میان

Ger buved zengî berendeş zengiyân,
Rûmrâ Rûmî bered hem ez miyân.

«Eğer o rûh, siyâhî olursa zenciler, rûmî, ya'ni beyâz olursa rûmiler götürürler.»

إِنَّا لَابْرَارٌ لِّقِيْهِ ۖ وَإِنَّ الْفِتَارَ لَفِيْ حَجِيْمٍ

Ya'ni: «Ber ve hayırkâr olanlar Allahın ni'metindedirler, fâcir ve günahkâr olanlar da azabdadır⁽¹⁰⁵⁾. Âyetleri mucibinde ebrardan olanlar: ebrâr makamına, füccardan olanlar da fücâr makamına giderler.

تا نژاد او مشکلات علمست

آنکه نازاده شناسد او کمست

Tâ nezâd ô muşkilât-i âlemest,
Anki nâzâde şinâsed ô kemest.

«O ruh doğmadıkça âlemi müşkilât içinde bırakır. Doğmamış olanı anıyan ise azdır.»

(105) Sûrei Fetarat: 13-14.

Cenâb-ı Pir, ikinci mısra' ile (A'yân-ı sâbite) yi bilen ve (levh-i mah-fuz) a nazar edip vukûâtı olmadan evvel gören zevâtın nâdir olduğuna, o zevât-ı kirâmın da yâ enbiyâ, yâhud ekâbir-i evliyâ bulunduğu işaret ediyor.

Asr-ı seâdette (Kuzman) namında biri vardı. Müslüman görünür ve müslümanlardan hürmet görürdü. Aleyhisselât Efendimiz ise onun hakkında münâfıktır buyururdu. Bu adam, Uhud muhârebesinde bulundu, ağır sûrette yaralandı. Ashâbdan biri ona şehâdet mübârek olsun dedi. O ise can acısıyla riyâkârlığını unuttu.

— «Ben şehâdet için değil, Mekkeliler Medine hurmalıklarına zarar vermesin diye çalıştım» dedi. Sonra da ölüp kurtulmak için kılıcını karşına soktu ve intihar etti.

İşte Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz (levh-i mahfuz) u gördüğü ve Kuzman'ın orada şakî yazıldığını müşâhede ettiği için onun hakikatını ve münâfık olduğunu haber vermişti. Böyle hakikate vâkıf bir kimse:

او مگر ينظر بنورالله بود

کاندرون پوست اورا ره بود

O meger yenzûru bî Nûrillah bud,
K'anderûn-i pôst ôrâ rêh bud.

«Allahın nûriyle baktığı için derinin içini, ya'ni sûretin sîretini görmeye yol bulur.»

اصل آب نطفه اسپیدست و خوش

لیک عکس جان رومی و حبش

Asl-ı âbî nutfe ispîdest-u-huveş,
Lîk aks-î cân-ı Rûmîy-u-habeş.

«Menî suyunun aslı beyazdır ve hoşdur. Lâkin rûhun aksi Rûmîdir, yâhud habeştir.»

Ya'ni beyâz bir sudan siyah bir çocuk da doğar.

می دهد رنگ احسن التقویم را

یا باسفل میرد آن نیم را

*Mî dehed reng-i ahsenuttakvîmrâ,
Ya beesfel mîbered an nîm râ.*

«Cenâb-ı Hak, ahsen-i takvim olarak yarattığı insanlara dilediği rengi verir. Onların yarısını da esfel-i sâfilîne götürür.»

İnsanların ma'nen münevver yâhud muzlim olmaları madde-i cismâniyyeleri te'siriyle değildir. Zencilerin de nutfesi beyaz iken ondan doğan çocuk siyah olur. Belki o ma'nevî aklık ve karalık ma'nevî cinsiyyet ikizâsıdır. Süedâ cinsinden olanlar, saïdler gibi münevver, eşkiyâ cinsinden olanlar, şakîler gibi muzlim olurlar.

(Vet-Tin Suresi) nde buyurulmuştur ki :

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ
ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا

الصَّالِحَاتِ

Yâ'ni: «Biz, insanı hakikaten güzel bir şekilde yarattık; sonra onu esfel-i sâfilîne reddettik. İman edip de sâlih amellerde bulunanlar müstesnâdır¹⁰⁶».

Onlar esfel-i sâfilîne reddolunmamışlardır. Esfel-i sâfilîne bir çok ma'nâ verilmiştir. En ziyâde yakışık alanı ahlâk düşkünlüğüdür.

Hazret-i Mevlânâ diyor ki: İnsanların esfel-i sâfilîne gönderilmesi, cinsinin câzibesi neticesidir. O mâ'nevî karanlık cinsiyyeti onu çeker ve esfel-i sâfilîne sürükler. Tekrar edeyim ki aklık ve karalıktan maksad: Seâdet ve şakâvet-i ezeliyyedir, yoksa derinin beyaz ve siyah olması değildir. Eshâb-ı Kirâmdan Bilâl-i Habeşî (radiyallâhü anh) Hazretleri — nisbetinden de anlaşılacağı üzere — Habeşiler renginde idi. Aleyhis-selât Efendimizin dadısı bulunan (Ümmü Eymen) (Radiyahü anhâ) da öyle idi. Hele oğlu (Üsâme bin Zeyd) vechen siyahtı. Fakat siretleri gümüş gibi bembeyazdı.

(106) Sûrei Tin: 4-5-6.

این سخن پایان ندارد باز ران

تا نمانیم از قطار کاروان

*În suhen pâyan nedâred bâz rân,
Tâ nemânîm ez katâr-i kârvân.*

«Bu sözün sonu gelmez. Zeyd bin Hârîse kıssasına dön ki kervan katarından geri kalmayalım.»

Bahis derin ve mezleka-i ekdâm olacak kadar tehlikeli bulunduğu için Cenâb-ı Pir: «Bu sözün sonu gelmez, geri dön» buyuruyor. Çünkü anlamayacak olanları cebrîliğe sevkedecek bir bahistir.

یوم تبیض و تسود وجوه

ترك و هندو شهره گردد آن گروه

*Yevme tebyezzû ve tesveddû vucuh,
Turk-u-Hindû şuhre gerded an guruh.*

«Bir gün gelecektir ki o gün yüzler ağaracak ve kararacak, Türk gibi beyaz çehreli ve Hindû gibi kara suratlı olanlar belli olacaktır.»

Ey insan o gün :

فش گردد که تو کاهی یا که کوه

هندوی یا تورک پیش هر گروه

*Fâş gerded ki tu kâhî yâki kuh,
Hindoyî yâ Tûrk pîş-i her gurûh.*

«Senin de saman gibi hafif mi, yoksa dağ gibi ağır mı, Hindû gibi kara mı, Türk gibi beyaz mı olduğun; ya'ni saïd-i ezeli mi, şakî-yı ebedî mi bulunduğun herkese zâhir olacaktır.»

در رحم پیدا نباشد هند و تورک
چونکه زاید بیندش زار و سترگ

*Der rahim peydâ nebâşed Hind-u-Turk,
Çunki zâyed binedeş zâr-u-sutruk.*

«Hindû neslinden ve Türk soyundan olan bir çocuk ana rahminde i-ken belli olmaz. Doğup meydana çıkınca onun ne olduğunu halkın zayı- fı da, kavisi de görür ve anlar.»

«ZEYD BİN HARİSE RADİYALLAHÜ ANH'İN RESULULLAH
SALLALLAHÜ ALEYHİ VESELLEME: HALKIN AHVALI
BANA APAŞİKÂR GÖRÜNMEKTEDİR; GİZLİ, KAPAKLI
DEĞİLDİR DİYE CEVAP VERMESİ»

3519

جمله را چون روز رستاخیز من
فاش می بینم عیان از مرد و زن

*Cumlerâ çun rûz-ı rustâhiz men,
Fâş mî bînem iyan ez merd-u-zen.*

«Kıyâmette olacağı gibi, bütün erkek ve kadınların ma'nevî mahiy- yetlerini apaçık görüyorum.»

3520

هین بگویم یا فرو بندم نفس
لب گزیدش مصطفی یعنی که بس

*Hîn bigôyem ya furû bendem nefes,
Leb gezîdeş Mustafâ yâ'nî ki bes.*

«Yâ Resûlallah; izâhât vereyim mi, yoksa sükût edeyim mi? diye so- runca Hazret-i Mustafâ Aleyhi Ekmelüttehâyâ Efendimiz, mübârek du- dağını ısırmak sûretiyle yetişir! işâretini verdi.»

Zeyd bin Hârise diyordu ki :

یا رسول الله بگویم سر حشر
در جهان پیدا کنم امروز نشر

*Yâ Resûl-Allah bigôyem sır-ı haşr,
Der çihan peydâ kunem imrûz neşr.*

«Yâ Resûlallah; haşrın sırrını söyleyip de bugün Dünyâda neşri iz- hâr edeyim mi?»

Bütün ehl-i kitâbın itikâdına göre insanlar öldükten sonra dirilecek, mahşer denilen bir sahada toplanıp muhâsabeleri görülecek, ondan son- ra da Cennet ehli Cennete, Cehennem ehli Cehenneme gitmek üzere o toplantı dağılacaktır. İşte o toplanış ve dağılışa (Haşr ü neşr) denilir. Orada inkişâf edecek ahvâlî Zeyd bin Hârise hazretleri feyz-i peygam- beri ile burada keşfeylemiş olduğu için : Yâ Resûlallah; gördüklerimi söy- liyeyim mi? diyerek istîzân ediyor ve diyordu ki:

3522

هل مرا تا پرده هارا بردم
تا جو خورشیدی بتابد گوهرم

*Hıl merâ tâ perdehârâ berderem,
Tâ çu hurşîdî bitâbed gevherem.*

«Yâ Resûlallah müsâade buyur da halkın gözündeki gaflet perdele- rini yırtayım. Nûr-i irfânım güneş gibi parlasm.»

3523

تا کسوف آید زمن خورشید را
تا نایم نخل را و بید را

*Tâ kusuf âyed zı men hurşîdrâ,
Tâ numâyem nahlrâ-vû-bîdrâ.*

«Nûrumun parlaklığı karşısında güneş kûsûfa uğramış gibi kararsın. Hurma ağacı ile söğüt ağacını birer birer göstereyim.»

Buradaki hurma ağacından maksad: Onun gibi faydalı ve meyveli o- lan mü'mindir. Söğüt ağacından murad da: Yemişi olmayan ve kimseye faydası dokunmayan kâfir ve münâfıktır.

Zeyd Hazretleri diyordu ki: Yâ Resûlallah; herkesin mâhiyeti mahşerde belli olacak ve cümle tarafından anlaşılacaktır. Ben onları burada görüyorum ve halkın ne olduğunu biliyorum. Bana izin ver de onları birer birer ta'rif edeyim. Daha :

3524

وانمايم روز رستاخيزا
نقدرا و نقد قلب آميزا

Vâ numâyem rûz-ı rustâhîzrâ,
Nakdrâ-vû-nakd-ı kalb âmîzrâ.

«Ba'sin ve kıyâmet gününün sırrını, kimin hâlis nakid, kimin karışık ve kalb olduğunu bildireyim.»

Buradaki hâlis nakid de mü'min-i sâlih, karışık ve kalb ise fâsik, mü'nâfık ve kâfirdir. Daha :

3525

دستها بريدہ اصحاب شمال
وانمايم رنگ کفر و رنگ آل

Desthâ bubrîde ashâb-î şimâl,
Vâ numâyem reng-ı kuf-u-reng-ı âl.

«Eshâb-ı şimâli elleri kesik oldukları halde teşhir edeyim, küfr ve nifak renklerini meydana koyayım.»

3526

وا کشایم هفت سوراخ نفاق
در ضیای ماه بی خسف و محاق

Vâ kuşâyem hêft sûrah-î nifâk,
Der ziyây-î mâh-i bi hasf-û-mihâk.

«Husûfa uğramaz ve nûru eksilmez bir kamerin aydınlığıyla nifâkın yedi deliğini açık göstereyim.»

(Amme Sûresi) nde buyurulmuştur ki :

إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ مِيقَاتًا ۝ يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَتَأْتُونَ أَفْوَاجًا

Ya'ni: Fasl, (ya'ni cennet ve cehennem ehlinin ayırd edileceği gün) muhakkak ve muayyen bir gündür. Bir gün ki sûra üflenecek ve halk dirilip kabrinden kalkacak, akabinde bölük bölük mahşere gelecektir¹⁰⁷.

(Sa'lebî) den naklen (Tefsîr-i Hüseyinî) de denilmiştir ki: Resûlullah Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizden (efvâcen) in ne olduğu soruldu. Buyuruldu ki: «Ümmetimden on sınıf muhtelif sûretlerle cehenneme sürülecektir. Birincisi: Maymun, ikincisi: Domuz, üçüncüsü: Tepe aşağı ki onları yüzleri üstüne cehenneme sürüleceklerdir. Dördüncüsü: Kör, beşincisi: Sağır ve dilsiz, altıncısı: Dilleri göğüslerine kadar uzamış ve ağızlarından cerâhat akmakta bulunmuş olduğu halde ki ehl-i mahşer onlardan öğrenecektir. Yedincisi: Elleri, ayakları kesik, sekizincisi: Ateşten direklere asılmış, dokuzuncusu: Leşten ziyâde kokmuş, onuncusu: Ateşten elbise giyinmiş olarak mahşere geleceklerdir.»

Maymunlar: Dünyâda söz nakledip fitne çıkaranlar. Domuzlar: Haram yiyenler. Tepe aşağı olanlar: Fâiz yiyenler. Körler: Verdikleri hükümlerde zulmedenler. Sağır ve dilsizler: Amellerini beğenenler. Dilleri sarkmış olanlar: Kavilleri fiillerine uymayan âlimler. Elleri, ayakları kesik olanlar: Haksız yere komşularını incitenler. Ateşten direklere asılanlar: Jurnalılık edenler. Leşten fazla kokanlar: Şehvetperest olanlar. Ateşten elbise giyinmiş olanlar da azametli ve kibirli olanlardır. İşte ümmet-i Muhammedin fâsik ve fâcir olanları bu on hey'ette haşrolunacaklardır. Neûzü billâhi Teâlâ. Rûhu şâd olsun üstâdım Mesnevî hân Selânikli Mehmed Es'ad merhûm, bir gün derste bilmünâsebe demişti ki: Kabirden kalkınca kendine bir bak. İnsan şeklinde ve tabîi bir halde i-sen Allahın lûtfundan ümidini kesme ve Cehennem azâbından korkma.

Zeyd bin Hârîse de, hengâm-ı mahşeri burada müşâhede eylemiş olduğundan elleri kesik eshâb-ı şimâli, yâni, amel defteri sol tarafından verilecek olanları ve küfr ü nifâk renklerini göstereyim mi? diye Hazret-i Peygamberden sormuştu. Hazret-i Şârih mısra'daki (âl) i (âl-i Muhammed) ma'nâsına almış «Ehl-i küfrün rengini ve ehlullah ve ehl-i Muhammedin rengini göstereyim» diye ma'nâ verdikten sonra ehl-i Kur'ân olanın (âlullâh), takî ve nakî her mü'minin (âl-i Muhammed) olduğuna dâir Hadîsler nakletmiştir. Ankaravî hazretlerine i'timâdım ve ihtirâmım vardır. Sözlerinden istifâza etmekteyim. Öyle olmakla berâber o mısra'

(107) Sûret Nebe': 17-18.

daki (âl) in (âl-i Muhammed) demek değil, hiyle ma'nâsına olduğunu saymıyorum. Çünkü kufur rengine mukarın olarak hiyle rengi, ya'nı kafirlerle hiylekâr münâfıkların mâhiyyeti demek isteniliyor, zannediyorum. Zannında hatalı isem Allah afvetsin.

Nifâkın yedi deliğine gelince; Şüphesiz ki Cehennem'in yedi kapısı ve sâhibini oralara sevkeden a'mâl-i seyyiedir. Kur'ân-ı Kerimde:

وَأَن جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ أَجْمَعِينَ لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ

buyuruluyor. Ya'nı: «Hakikaten Cehennem kâfirler ve münâfıkların hepsi için muhakkak ve mev'uddur, mutlaka oraya gireceklerdir. O Cehennem'in yedi kapısı vardır ve yedi tabakadır ki, yedinci tabakası (ya'nı en derin yeri) münâfıklara mahsustur¹⁰⁸».

Şu nazm-ı Celil ile cehennem'in yedi kapılı olduğu beyân edilmiş, o yedi kapıya insanları sürükleyecek kötü ameller de taraf-ı Risâletten bildirilmiştir. Ebû Hüreyre rivâyet ediyor ki: Aleyhisselâtü Vesselâm buyurdu: «İşleyeni helâk edecek ve cehenneme götürecektir olan yedi amelden sakının! O amellerin birincisi: Allaha şirk koşmak, başka bir ma'bud daha olduğunu vehmetmek; ikincisi: Büyü yapmak; üçüncüsü: Gazâ ve kıstastan mâadâ Allahın haram etmiş olduğu tarzda adam öldürmek; dördüncüsü: Fâiz yemek, beşincisi: Yetim malı yemek; altıncısı: Muharebede safından dönüp kaçmak; yedincisi: Afif kadınlara iftirada bulunmak.»

İşte bu amellerin her biri, âmilini Cehennem'in o yedi kapısından birine götürür ve içerisine düşürür. Neûzü billâh ve iyâküm. Maamâfih şunu da unutmayalım ki, Allahın azâbından korkmakla berâber rahmet ve mağfiretini ummak dinimizin icâbâtındandır. Allahın merhameti, gazabından büyüktür. Onun en büyük maddî delili Cennetin sekiz, Cehennem'in yedi olmasıdır ki Cennettekilerin Cehennemdekilerden çok olacağına delâlet eder. Makâm-ı naîm, azâb-ı cahîmden geniş olduğu gibi mağfiret-i rahîm de ikâb-ı muntekimden pek çok vasi'dir. Husûsiyle Hazret-i Peygamber Aleyhi ve Âlihi Salevâtullahilekber Efendimiz (Rahmeten lil'âlemîn ve şefi'ul-müznibîn) dir. Peygamberimizin şefâati ve Allahımızın mağfiretiyle, biz günahkârlar da inşaallah azâb-ı İlâhiden kurtulur, ve naîm-i Rabbânîye nâil oluruz. Âmin âmin yâ Rabbel'âlemîn ve yâ Erhamerrâhîmîn.

Yine Zeyd bin Hârise lisânından deniliyor ki:
Yâ Resulallah izin ver de:

(108) Sürei Hicr: 43-44.

3527

وَأَنَّمَا هِيَ سَبْعُ مِائَاتٍ

بِسُورَةِ طه وَكُوسِ انبِيَا

Vâ numâyem pes pelâs-î eşkiyâ,
Bışnevânem tabl-u-kôs-î enbiyâ.

«Âhirette şakilerin giyeceği elbiseyi halka göstereyim, orada peygamberler için çalınacak tabl ve kûsün sesini de duyurayım.»

3528

دوزخ و جنات و برزخ در میان

پیش چشم کافران آرم عیان

Dûzah-û-cennât-u-berzah der miyan,
Piş-i çeşm-î kâfiran ârem iyan.

«Cehennemi ve cennetleri ve aradaki berzâh ve a'râf denilen makamları iyan beyân bir sûrette kâfirlerin gözü önüne getireyim.»

Berzah: Âhirete intikal etmiş ruhların makamıdır. A'râf ise: Cennet ve Cehennem arası bir yerdir ki Cennete girecek kadar sevâbı, Cehenneme girecek kadar da günâhı olmayanların durağıdır. Şeyh Sa'dî (Kuddise sirruhû) Gülistânında: «Cennet hûrîleri için a'râf, cehennem gibi olur. Bir de cehennemdekilere sor ki a'râf onlar için cennettir» der.

3529

وَأَنَّمَا هِيَ حَوْضٌ كَوْنًا بِحَوْشٍ

كَأَبٍ بِرُوشَانٍ زَنْدٍ بِانْكَشٍ بِكَوْشٍ

Vânumâyem havz-ı kevser râ becoş,
K'âb berrûşan zened bangeş begoş.

«Coşkun ve taşkın bir halde bulunan kevser havzını göstereyim de suyu halkın yüzüne serpilsin, sesi de kulaklarına deşsin.»

Kevser: Peygamberimiz Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimize mahsus bir havzın adıdır ki, Ümmet-i Muhammed mahşerde oradan içecek, sekiyet vazifesini Hazret-i Ali (Kerremallâhü Vecchû) görecekler.

Meşhur bir fıkra vardır. Vâizin biri: Hazret-i Ali kıyâmet gününde

kevser dağıtacak, fakat Dünyâda müskirât kullananlara vermeyecektir, demiş. Va'zı dinleyen bir bektâşî tehassürle içini çektiikten sonra: İmanım Ali; sen de umduğum gibi çıkmadın. Artık kendin doldur kendin iç! diyerek va'z meclisinden kalkmış.

(İnnâ a'taynâke'l-kevser) Âyet-i Kerîmesindeki (kevser) i «şey-i ke-sîr» ma'nâsına alıp: «Habîbim biz sana pek çok şey verdik» diyenler olduğu gibi doğrudan doğruya: «Sana kevser havzını verdik» diye tefsir edenler de vardır.

Hülâsa: Mahşerde bir kevser havzı bulunacağı, Hazret-i Mürtezânın o havuza sâki bulunacağı ve ümmete oradan içireceği Hadislerde bildirilmiştir.

Yine Zeyd bin Hârise lisânından söyleniyor:

3530

وان کسان که تشنه بر گردش دوان

گشته اند این دم تمام من عیان

Van kesian kî teşne ber gerdiş devan,
Geşte end in dem numâyem men ryan.

«Susamış kimselerin o havuz etrafında koştuklarını da açıkça göstereyim.»

3531

می بساید دوششان بر دوش من

نرمه‌هاشان میرسد در گوش من

Mî bîsâyed dôş-ı şan ber dôş-ı men,
Nâ'rehâ şan mîresed der gôş-ı men.

«Onların omuzları benim omuzlarıma dokunuyor, bağırmaları da kulağıma kadar geliyor.»

3532

اهل جنت پیش چشمم ز اختیار

در کشیده یکدیگر را در کنار

Ehl-ı cennet piş-ı çeşmem z'ihtiyar,
Der keşide yekdiger râ der کنار.

«Cennetlik olanlar, sevinçlerinden gözümün önünde kucaklaşıyorlar.»

3533

دست یکدیگر زیارت میکنند

از لسان هم بوسه غارت میکنند

Dest-ı yekdiger ziyâret mikunend,
Ez Lisan hem bûse ğâret mikunend.

«Bir birinin elini sıkıp müsâfaha ediyorlar.»

Yâhud (dest) kelimesi makam ma'nâsına alındığı takdirde: «Yekdi-gerini makamında ziyâret edip öpüşüyorlar.»

3534

کر شد این گوشم زبانگ آ. آ.

از خسان و نعره و احسرتاه

Ker şud in gôşem zıbang-î âh ah,
Ez hasân-û-nâ're-î vâhasretah.

«Cehennemde olanların âh, vâ hasretâh diye inleyip feryâd etmelerinden kulağım âdetâ sağır oldu.»

Zeyd bin Hârise Hazretlerinin: Yâ Resulallah, müsâade et de şöyle yapayım, böyle edeyim demesi hakikat mi idi? Ya'ni Aleyhisselât Efen-dimiz ruhsat vermiş olsaydı söylediklerini yapabilir mi idi? Evet. Hiç şüphesiz yapardı.. Çünkü i'tikâdımızda peygamberlerin mu'cize izhâr et-mesi, velilerin de kerâmet göstermesi haktır. Ashâbı-ı Muhammedin, hu-sûsiyle onların mümtâzı bulunan zevâtı kirâmın en büyük birer velî ol-duklarında ve kerâmet denilen fevkal'âde işleri yapmaya muktedir bu-lunduklarında şek ve şüphe yoktur. Amma inanmayacaklar bulunacak-mış. O da benim umurumda değildir. Evliyâullah hazarâtı bir çok hakî-kat ve esrâra vakıf olurlar. Lâkin Resûlullâhın beyân buyurmadıklarını söylemekten teeddüp ederler. Onun için Zeyd bin Hârise de :

3535

این اشارت‌هاست گویم از نفول

لیک میترسم ز آزار رسول

În işârethâst gôyem ez nuğul,
Lîk mîtersem zîâzâr-î Resul.

«Bunlar derinden söylediğim bir takım işâretlerdir. Daha da söyli-yeceğim amma, zât-i Risâletin azarlamasından korkuyorum» dedi.

همچنین میگفت سرمست و خراب

داد پیغمبر گریبانش بیتاب

Hemçunun mîgôft sermest-û-herab,

Dâd peygamber geribâneş bitab.

«Sekr-i ma'neviye temâmen müstağrâk bir halde böylece söylüyordu. Hazret-i Peygamber Sallalâhü Aleyhi Vesellem sus! diye onun yakasını çekti.»

گفت هین درکش که اسبت گرم شد

عکس حق لا یستحي زد و شرم شد

Gôft hin derkeşki esbet gêrm şud,

Aks-ı Hak Lâ yestahyî zed-u-şerm şud

«Resûlullah Aleyhi Salevâtullâh buyurdu ki: Kendini topla! Gemi a-zıya alan atının başını çek. Çünkü (الله لا یستحي) tecellisine uğradı, ve sakınıp çekinmesi gitti.»

Ümmül-mü'minin Zeyneb binti Cahş (Rادیاللہü anhá) nin velîmesi olmak üzere Aleyhisselât Efendimiz yemek yaptırmış ve eshâbı da'vet eylemişti. Yemek yenildikten sonra da'vetliler sohbe başladı, ve lâkırdıyı uzattılar. Gelin ya'ni Hazret-i Zeyneb odanın bir köşesinde yüzü duvara çevrilmiş olduğu halde oturuyor, kadının böyle rahatsız olmasına Risâletpenâh Efendimiz de sıkılıyordu. Bir aralık dışarıya çıktı, bir müddet bekledikten ve sohbet edenler gittikten sonra içeriye girdi. O münâsebetle şu Âyet-i Kerime nâzil oldu :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ

إِلَى طَعَامٍ غَيْرِ نَافِظٍ مِنْهُ

Ya'ni: «Ey imân etmiş olanlar! Yemek için size izin verilmeyince Peygamberin odalarına girmeyiniz. Onun yemek kabını da beklemeyiniz¹⁰⁹».

(109) Sûrei Ahzab: 53.

Bazıları vardır ki Peygamberin ocağında duman görülünce gelirler ve yemeğin pişmesini beklerlerdi. Bundan dolayı da'vet edilmeden hâ-ne-i seâdete yemeğe gidilmemesi emredildi:

وَلَكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا فَإِذَا

طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا مُسْتَأْنِسِينَ لِحَدِيثٍ إِنَّ ذَلِكُمْ

كَانَ يُؤْذَى النَّبِيَّ فَيَسْتَحْيِي مِنْكُمْ وَاللَّهُ لَا يَسْتَحْيِي

مِنَ الْحَقِّ

«Lâkin çağrıldığınızda eve giriniz, yemek yiyince de dağılınız, oturup uzun uzadıya sohbet etmeyiniz. Sizin şu da'vetsiz gelişiniz ve oturup sohbet etmeniz Peygambere ezâ verir. O ise size haydi gidin demekten utanır. Cenâb-ı Hak ise doğruyu söylemekten sıkılmaz¹¹⁰».

Kezâ: «Allah, hakkı ve hakikati söylemekten sıkılmaz» diye bir Hadis-i şerif rivâyet ediliyor. Ahlâk-ı İlâhiyye ile tahalluk ve âdâb-ı Nebeviyye ile teeddüp etmiş olan ricâlullah da böyledir. Onlar da nerede olursa olsun ve kimin karşısında bulunursa bulunsun hakkı ve hakikati söylemekten çekinmezler.

وَلَا يَخَافُونَ كُومَةً

Ya'ni: «Onlar ba'zılarının ayıplayacağından korkmazlar, doğruyu meydana koymaktan sakınmazlar, bu hususta hâtıra, gönüle bakmazlar¹¹¹». İşte bu zevâta âyetin tecellisi vâki olmuş, onlardaki korkma sıkılma ve çekinme halleri çekilip gitmiştir.

Hicrî üçüncü asır ulemâsından (İbn-i Sikkit) diye meşhur bir zât vardı ki, Abbâsîlerden I. Mütevekkil'in oğulları (Mu'tez) ve (Müeyyed)'in hocası idi. Hazret-i Aliye ve hânedânına fevkal'âde düşman olan ve Cenâb-ı Hüseyin'in Kerbelâdaki kabrini tahrip ettirip üstüne ekin ektiren Mütevekkil, bir gün hocaya:

— Benim oğullarımı mı seversin, yoksa Hasan ile Hüseyini mi? diye sormuş. Süâlin dehşeti karşısında temkin ve irâdesini kaybeden İbn-i Sikkit:

(110) Sûrei Ahzab: 53.

(111) Sûrei Mâide: 54.

— «Seni de, oğullarını da Hasan ve Hüseyne değil, Kanberin papuçlarına bile değışmem.» Deyivermiş. Bunun üzerine gazaba gelen Mütevekkil, İbn-i Sikkitin dilini ensesinden çıkartmak sûretiyle o fedâkâr islâm âlimini Hicrî 243 senesinde şehid ettirmiştir. Rahmetullâhi Aleyh.

İşte hakikati söylemekten velev ki hayâtı pahasına olsun çekinmeyen zevât-ı kirâmdan bir nümûne.

Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Zeyde hitâben buyuruyordu ki:

3538

آینه تو جست بیرون از غلاف

آینه و میزان کجا گوید خلاف

Ayne-i tû cêst bîrun ez ğilaf,
Ayne-vû-mîzan kucâ gôyeđ hilaf.

«Senin aynan kılıfından fırladı. Ayna olsun, terâzi olsun hakikatin hilâfını nasıl söyler.»

Aynanın kılıfından fırlaması, hakikatin meydana çıkması demektir. Eskiden aynalar ma'denî olduğu için paslanmasın diye kılıf içinde saklarlar. Lüzum görölünce kılıftan çıkarıp bakarlarmış.

Hiç bir ayna hâtır için, yâhud sâhibinden çekindiği cihetle yalan söylemez ve çirkinini güzel olarak göstermez. Kendisine akseden şey her ne ise onu olduğu gibi irâe eder. Nitekim terâzi de böyledir. Parmak hüneri olmazsa eksiği tamam olarak tartmaz. Ehlullâh hazârâtı da Tecellî-i İlâhî karşısında olsun, eşyâ muvâcehesinde olsun birer ayna gibidir. Onlara bakan kendisini görür. Şeyh Mısri-i Niyâzi (Kuddise sirruhû) :

Halk içre bir âyineyim herkes bakar bir ân görür,
Her ne görür kendin görür ger yahşî, ger yaman görür.

der ki ne kadar doğrudur.

Siddik-i Ekber (Radiyallâhü anh) Vech-i Muhammediye bakar, aman, ne kadar güzel! diye hayret ederdi. Ebû Cehl de o mübârek yüzü görür, of, ne kadar çirkin diye nefret ederdi. Bu muhtelif görüşlerin sebebi: Her ikisinin âyine-i Muhammedide kendi hakikatlerini görmeleri idi. Verese-i Muhammediye hazârâtı: «Biz cilâlî ayna gibiyiz, herkes bizde sûretini görür.» demişlerdir.

3539

آینه و میزان کجا بندد نفس

هر آزار و خیای هیچ کس

Âyîne-vu-mîzân kucâ bended nefes
Behr-ı âzâr-u-hayây-i hiç kes.

«Bir kimse incinecek, yâhud bir şahs utanacak diye ayna ve terâzi doğruyu söylemekten sükût ederler mi?»

Tabîi etmezler ve hakikati söylemekten çekinmezler.

3540

آینه و میزان محکهای سنی

گر دو صد سالتو خدمتها کنی

Âyîne-vu-mîzân mihakhây-ı senî,
Gerdu sad sâleş tu hidmethâ kunî.

«Ayna da, terâzi de yüksek birer mehenk taşı gibidir. Onlara sen iki yüz yıl hizmet etmiş olsan» ve:

3541

کز برای من بپوشان راستی

بر فزون بجا و منها کاستی

K'ez berây-i men bîpôşân râstî,
Ber fuzun bunmâ-vu-menmâ kâstî.

«Hatırım için doğruyu gizle, fazla göster, eksik gösterme diye yal varsan.»

3542

اوت گوید ریش و سبلی بر بخند

آینه و میزان آنکه ریو بند

Ô't goyed riş-u-seblet ber mehand,
Âyîne-vû-mîzan angeh rîv bend.

«Onlar sana cevap verirler ki: Herkesi sakalına, bıyığına güldürme. Ayna ile terazi karşısında hud'akârlık olur mu?»

چو خدا مارا برای آن فراخت

که بما بتوان حقیقت را شناخت

*Çû Hudâ mârâ berây-i an feraht,
Ki bemâ butvan hakikat râ şinaht.*

«Hakikat, bizimle tanınsın diye Cenâb-ı Hak bizi yüksek birer vâsıtâ kıldı.»

3544

این نباشد ماچه ارزیم ای فلان

کی شویم آیین روی نیکوان

*În nebâşed mâ çı erzim ey fulan,
Key şevim âyin-ı rûy-i nîkuvan.*

«Bu olmazsa, ya'ni hakikati olduğu gibi göstermezsek biz ne işe yararız? ve nasıl iyilerin usûlünce hareket edebiliriz?»

Cenâb-ı Pîr şu hakikatleri beyan ettikten sonra yine lisân-ı Peygamberiden Zeyde hitâben diyor ki: «**Fil-vâki'** böyledir, dediklerin doğrudur.»

3545

لیک درکش در بغل آینهرا

گر تجلی کرد سینا سینهرا

*Lîk derkeş der bağal âyînerâ,
Ger tecellî kêrd Sînâ sînerâ.*

«Aynayı koltuğunun altında gizle. Ya'ni hakikat esrârını ifşâ eyleme. Allahın tecellisi, sineni Sînâ gibi tenvir etmişse bile.»

Zeyd bin Hârîse dedi ki :

گفت آخر هیچ کسجد در بغل

آفتاب حق و خورشید ازل

*Gôft âhir hîç gunced der bağal,
Âfitâb-i Hakk-u- horşid-i ezel.*

«Yâ Resûlallah; hakikat şemsi ve ezeliyyet güneşi hiç koltuk altına sığar mı?»

3547

هم دغلرا، هم بغلرا بر درد

نی جنون ماند به پیشش نی خرد

*Hem dağalrâ, hem bağalrâ ber dered,
Ni cunun mâned be pişesş ni hîred.*

«Allahın tecellisi; degali de, begali de yırtar, mahveder. Onun karşısında ne cûnûn durabilir, ne de akl.»

Degal: Hiyle, hud'a ma'nâsınadır. Hiylekâra «degalbâz» denilir. Burada «begal» kelimesine uygun olmak için getirilmiş olsa gerektir.

Lisân-ı Peygamberiden: «Aynayı koltuğunun altına sakla» buyurulmasına mukabil Zeyd bin Hârîse tarafından «Allahın tecellisi; degali de, begali de mahveder.» ya'ni bütün varlık âsârını ortadan kaldırır cevâbı veriliyor. Yine taraf-ı Risâletten deniliyor ki:

3548

گفت یک اسبع جو بر چشمی نمی

بینی از خورشید عالمرا نمی

*Goft yek isbâ' çu ber çeşmi nihî,
Bînî ez horşid alemrâ tihî.*

«Resûlullah buyurdu ki: Bir parmağını gözünün üstüne koyacak olursan Dünyâyı güneşten hâli görürsün.»

Ya'ni bir parmağın gözünü örtmesiyle koskoca Güneşi görmez olursun.

يك سر انگشت پرده ماه شد
وين نشان ستاری الله شد

Yek ser-î engušt perde-î mâh şud,
Vin nişân-î sattar-î Allâh şud.

«Bir parmak ucu, Kameran perdesi, bu da Allahın settarlığına bir nişan olur.»

Ki Onun settarlığı :

تا بپوشاند جهانرا نقطه
مهر گردد منکسف از سقطة

Tâ bipoşâned cihanrâ nokte-î,
Mihr gerded münkesif ez sakte-î.

«Bir noktaya cihanı örttürür, bir sükut ile güneşi münkesif kılar ve görünmez eder.»

Ma'lûm yâ. Güneşin tutulması, Kameran araya girmesiyle arzın Güneşi görememesi demektir. Halbuki Kamer, Şemsten çok küçük olduğu için onu örtmemesi lâzım gelir. Öyle iken örtüyor ve koskoca güneşi görünmez hale getiriyor. O hâl, parmağımızı gözümüzün üstüne koyunca Dünyâyı görmeyişimize benzer. Bunun gibi Allahın Settâriyyet sıfatı da o tecellî envârını ve o hakâyık esrârını nâehl olanların nazarından örter ve gizler. Binâenaleyh Allahın settâriyyetine sığınıp :

لب بپند و غور دریای نگر
بحر را حق کرد محکوم بشر

Leb bîbend-û-ğavr-ı deryâyî niger,
Bâhrâ Hak kêrd mahkûm-î beşer.

«Ağzını kapa ve dilini tutup denizin dibine bak ki Allah denizi insana mahkûm eylemiştir.»

وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ

Ya'ni : «Biz, insanları karada ve denizde binilecek şeylere bindirdik¹¹²». Nazm-ı Celîli ile karanın ve denizin nev'-i beşere musahhar olduğu beyan buyurulmuştur. Sûret denizi ve karası insana böyle musahhar olduğu gibi, mâ'nâ berr ü bahri, ya'ni sahv ü mahv halleri de böyledir. Binâenaleyh sen dilini tut, o mahv âleminin neticesine bak ve öğren ki o denizin mahkûmiyyeti :

همچو چشمه سلسبیل و زنجبیل
هست در حکم بهشتی جلیل

Hemçu çeşme sel'sebîl-û-zencebîl,
Hest der hukm-î bihiştî-yî Celîl.

«Selsebil ve zencebil çeşmelerinin, cennetlik bir zât-i âlinin arzusu-na mutî oluşu gibidir.»

(Hel etâ Sûresi) nde buyurulmuştur ki :

إِنَّا لَأَبْرَارٌ يَشْرَبُونَ مِنْ كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا

Ya'ni : «Birr ü hayr sâhibleri, (ya'ni iyi kimseler) bir bardaktan içeceklerdir ki içindeki şarab kâfur çeşmesinin suyu ile karıştırılmıştır¹¹³».

Kâfur : Cennetteki bir çeşmenin adıdır. Suyu gayet soğuk, rengi kâfur kadar beyaz, râyihası da o nisbette lâtif imiş. Bardak içindeki şarab soğusun diye bunun suyundan karıştırılacaktı.

عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللَّهِ يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا

Ya'ni : «Kâfur, Cennette bir çeşmedir ki Allahın Cennetteki kulları ondan içecektir. O çeşmeyi istedikleri yerde fışkırtacaklardır¹¹⁴». İşte şu

(112) Sûret Esra: 70.

(113) Sûret İnsan: 5.

(114) Sûret İnsan: 6.

Âyet-i Kerime, kâfur çeşmesinin ehl-i Cennetin arzûsuna musahhar olduğunu ve nerede istenilirse orada nebeân edeceğini haber veriyor. Mevlânâ buyuruyor ki :

3553

چار جوی جنت اندر حکم ماست
این نه زور مان، ز فرمان خداست

*Çâr côi-yî cennet ender hukm-ı mast,
În ne zôr-î man, zı fermân-î Hodast.*

«Cennetteki dört nehir bizim hükmümüze tâbidir. Fakat bu tehaküm, bizim zorumuzdan değildir, Allahın fermâniyledir.»

3554

هر کجا خواهیم داریمش روان
همچو سحر اندر مراد ساحران

*Her kucâ hâhîm dârîmeş revan,
Hemçu sihr ender murâd-î sâhıran.*

«Sihirbazların yapmalarını murad ettikleri sihri yürüttükleri gibi her nerede istersek o nehirleri akıtabiliriz.»

Hazret-i Pîr, Cennetteki nehirleri istenilen yere kadar sevketmenin Dünyâyâ nisbetle hârikul'âde ve fevkattâbia bir şey olduğunu anlatmak için onu sihre benzetiyor, sonra da daha tabii ve daha basit bir misâl ile anlatıyor :

3555

همچو این دو چشمه چشم روان
هست در حکم دل و فرمان جان

*Hemçu in dû çeşme-î çeşm-î revan,
Hêst der hukm-î dıl-û-fermân-ı can.*

«Bu iki gözümüzün bir tarafa bakıp gitmesinin kalbin hükmüne ve rûhun irâdesine bağlı olduğu gibi o nehirler de mü'minlerin arzusuna tâbi' olacaktırlar.»

Gözlerimiz, meselâ ön tarafa bakarken, bir ân içinde sağımıza, solumuza, hattâ dönüp arkamıza bakabiliriz, şu hareketi de bir iki sâniye içinde yaparız. Bu bir iki sâniye içinde gördüğümüz sâhayı, husûsiyle geniş bir ufuk dâhilinde yürümekle kestirmemiz lâzım gelse uzun uzadıya yürümemiz icâb eder. Esâsen bir mu'cize olduğu halde alışıklık dolayısıyla bize tabii görünen şu hâdiseyi Hazret-i Mevlânâ misâl gösteriyor. Nazar çeşmesi olan gözler nasıl istenilen cihete çevrilebiliyorsa Cenneteki nehirler öylece arzû edilen cihetlere sevkedilebilecektir diyor.

Şu ihbâr üzerine imânsızın biri çıkar da : Mûteaddid kimse tarafından muhtelif ve bir birine karşı cihetlere götürülmek istenen nehirlerin suları karışmaz mı? diye gûyâ muhbir-i sâdık ilzâm etmek ister. Ona : Sen bir kaç kişi ile oturup konuşurken muhtelif ve mütekabil taraflara bakarsınız. O sırada gözlerinizin nûru bir birine karışıyor ve rûyet husûsunda bir karışıklık oluyor mu? diye sorulur. Tabii hayır... diyecek ve sââlinin cevâbını kendi vermiş olacaktır.

3556

گر بخواهد رفت سوی زهر مار
ور بخواهد رفت سوی اعتبار

*Ger bîhâhed rêft sûy-i zehr-mar,
Ver bîhâhed rêft sûy-ı i'tıbar.*

«Eğer gönül isterse gözler, ya'ni bakışlar yılan zehrine doğru, keza gönül isterse ibret alacak cihete teveccüh eder.»

Yılan zehrinden maksad: Harâm olan şeylerdir. Yılan zehri nasıl insanı öldürürse, haram olan şeyler de rûhu zehirler. Diğer taraftan insan, gördüğü şeylere dikkat edecek olursa her birinden bir ibret alır. Ondandır dolayı (Sûre-i Haşr) da :

فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِيَ الْأَبْصَارِ

Ya'ni: «Ey gözleri olanlar! (ya'ni baktığını iyi görenler) bakıp gördüğünüz şeylerden ibret alın⁽¹¹⁵⁾» buyurulmuştur.

(115) Sûre-i Haşr: 2.

گر نخواهد سوی محسوسات رفت
ور نخواهد سوی ملبوسات رفت

*Ger bîhâhed sûy-ı mahsûsât reft,
Ver bîhâhed sûy-ı melbûsât reft.*

«Gönül isterse gözler mahsûsât tarafına, yine gönül isterse gözler melbûsât tarafına, ya'ni örtülü, gizli olan şeyler cihetine gider.»

Ma'lum ya. Eşyâ-yi zâhire beş duyu vâsıtasiyle idrâk olunur. Böylece görülmek, işidilmek, koklanılmak, tadına bakılmak ve yoklanılmak sûretiyle bilinen şeylere (mahsûsât) denilir. Bir de beş duyu vâsıtasiyle bilinmeyip de akl vâsıtasiyle idrâk olunan şeyler vardır ki onlara da (ma'kûlât) ta'bir edilir.

گر نخواهد سوی کلیات راند
ور نخواهد حبس جزئیات ماند

*Ger bîhâhed sûy-ı kulliyât raned,
Ver bîhâhed habs-ı cüziyyat maned.*

«Yine gönül isterse gözleri külliyyât tarafına sürer, isterse cüz'iyât müşâhadesinde habseder.»

Külliyyât: Lâfzı müfred, ma'nâsı cem' olan şeylerdir. Hayvan lâfzı gibi ki canlı demektir ve müfred bir lâfz olduğu hâlde ne kadar canlı varsa hepsine şâmilidir. Külliyyâtın şümûlû dâhilinde bulunanlar da (cüz'iyât) tır. Canlı demek olan hayvana nisbetle (insân) at, kuş, balık ve em-sâli gibi.

همچنین هر پنج حس جزو نایزه
بر مراد و امر دل شد جائزه

*Hemçunun her pênc his çû nâyijê,
Ber murâd-û emr dıl şud câizê,*

«İnsan gırtlacağı, sâhibinin isteğine tâbi' olduğu gibi beş his de kalbin murâdına göre hareket eder.»

هر طرف که دل اشارت کرد شان
میرود هر پنج حس دامنکشان

*Her taraf kî dıl işâret kêrd şan,
Mireved her penç his dâmen-keşan.*

«Beş hissin hepsi de kalbin gösterdiği tarafa doğru eteklerini toplayıp koşar.»

دست و پا در امر دل اندر ملا
همجو اندر دست موسی آن عصا

*Dest-u-pâ der emr-ı dıl ender melâ,
Hemçu ender dest-ı Mûsâ an asâ.*

«Kalbin emrine karşı el, ayak, kalabalık karşısında asânın yed-i Mûsâya tâbi' olması gibidir.»

Evvelce geçmişti ki Hazret-i Mûsânın bir asâsı vardı. Çobanlık ettiği yerde koyunları güderdi. Fir'avn ile adamlarına karşı da onu mu'cize olarak kullanırdı. Yere bırakılınca koskoca bir yılan olur, etrâfa saldırırdı. Tutup kaldırıncaya yine asâ hâlini alırdı. Bu mu'cizeyi mükerreren gösterdiği gibi onu Şab denizine vurmakla yollar açmış, Tih sahrâsında kayalara dokundurmakla sular fışkırtmıştı. Hazret-i Pîr; el ve ayağın kalb irâdesine göre hareketini asânın yed-i Mûsâya inkiyâdına benzetiyor. Ve yine diyor ki :

دل نخواهد پا درآید زو برقص
با گرزد سوی افزونی و نقص

*Dıl bîhâhed pâ derâyed z'ô beraks,
Pâ gurized sûy-ı efzûnî-vu-naks.*

«Gönül isteyince ayak o istekle rakseder, yâhud noksan ve kemâl taraflarına kaçar.»

دل بخواهد دست آید در حساب
با اصابع یا نویسد او کتاب

*Dıl bîhâhed dâst âyed der hisab,
Bâ asâbî' yâ nuvîsed ô kitab.*

«Yine gönül isteyince el, parmaklariyle hisab yapar, yâhud o parmaklarla kitab yazar.»

دست در دست نهائی مانده است
او درون تن را برون بنشانده است
*Dest der dest-î nihânî mande est,
Ô derûn tenrâ bîrûn binşande est.*

«El, gizli bir elin hükmünde kalmış; o gizli el, cismânî olan eli dışarıya nash etmiştir.»

Evet, elimizi, ayağımızı ve bütün âzâmızı oynatan gizli bir el vardır ki o, sûrette bizim irâdemiz, hakikatte ise Hakk'ın irâdesidir.

گر بخواهد بر عدو ماری شود
ور بخواهد بر ولی یاری شود
*Ger bîhâhed ber aduv mârî şeved,
Ver bîhâhed ber velî yârî şeved.*

«Yine gönül isterse o el, düşmana karşı yılan gibi öldürücü olur. Yine gönül isterse o el, bir dosta karşı yardımda bulunur.»

گر بخواهد کفچه در خوردنی
ور بخواهد همچو گرز دهمنی
*Ger bîhâhed kefçe-î der hordenî,
Ver bîhâhed hemçu gurz-î dehmenî.*

«Yine gönül isterse o el, yemekte kaşıklık eder, yine gönül isterse düşman beynine on batmanlık bir topuz olur.»

دل چه میگوید بدیشان ای عجب
طرفه وصلت طرفه پنهانی سبب

*Dıl çımîgöyed bedîşan ey aceb,
Turfe vuslat turfe pinhânî sebeb.*

«Acebâ gönül, bu beş hisse ve onların makamlarına ne söyler? Aralarında ne acâyib bir visâl, ne garib ve gizli bir sebeb ve irtibat vardır.»

دل مگر مهر سلیمان یافتست
که مهار پنج حس بر تافتست

*Dıl meger muhr-î Süleyman yâftest,
Ki mehâr-î penc his ber tâftest.*

«Gâlibâ gönül, mühr-i Süleymânı bulmuş ki bu beş hissın yularını istediği tarafa çeviriyor.»

Hazret-i Mevlânâ bunları beyân ettikten sonra buyuruyor ki :

پنج حسی از برون میسور او
پنج حسی از درون مأمور او

*Penc hissi ez bîrun meysûr-ı ô,
Penc hissi ez derun me'mûr-ı ô.*

«Zahirdeki beş his onun kolayca mutîi, bâtındaki beş his de onun me'mûrudur.»

Bâsıra, sâmia, şâmîne, lâmise, zâika denilen havâss-ı hamse-i zâhirenin ve müdrike, vâhime, müfekkiire, muhayyile ve hâfıza tâbir edilen havâss-ı hamse-i bâtinenin her biri, Kalb'in irâdesine tâbidir. Kalb onları dilediği gibi sevk ve tahrik eder.

ده حس است و هفت اندام دگر
آنچه اندر گفت ناید در شمار

*Dêh his est-û-hêft endâm-î digêr,
Âncî ender gôft nâyed der şûmur.*

«On his, yedi âzâ ve söylenilemeyecek kadar çok şeylerin hepsi
Kalb'in emrine tâbidir.»

Heft-i Endam'dan maksad : İki el, iki ayak, bir baş, bir arka, bir
karındır. Diğer kuvvetler de : Kuvve-i hâzime, kuvve-i akliyye, kuvve-i
nazariyye v.s., v.s. gibi şeylerdir. Hz. Mevlânâ bunları beyan ettikten
sonra Kalb'e hitâben buyuruyor ki :

چون سلایق دلا در مهری
بر پری و دیو زن انگشتری

*Çu Süleymânî, dilâ der mihterî,
Ber perî-vû-dîv zen enguşterî.*

«Ey gönül! büyüklükte ve sultanlıkta Süleyman gibisin. Sende olan
o yüzüğü peri ve şeytan gürûhuna vur, yâni, yüzük kuvvetiyle onlara
hükmeyle.»

Kalb-i insan meclây-i rahmândır. Bu i'tibâr ile bütün kâinâta sultan-
dır. Onun için Hazret-i Mevlânâ, kalbe o sıfatıyla hitab ediyor. Fakat
şunu da söylüyor ki :

گر درین ملکی بری باشی زریو
خاتم ازدست تو نستاند سه دیو

*Ger derin mulkî berî bâşî zırîv,
Hâtem ezdest-î tu nestâned se dîv.*

«Eğer bu varlık mülkünde hiyle ve hud'adan beri olursan üç şeytan
senin yüzüğünü çalamaz.»

Ma'lûm yâ. Süleyman peygamberin bir yüzüğü vardı. Denildiğine gö-

re üstünde iç içe iki müselleş menkûş idi. Yahudiler bu şekli kendileri-
ne dinî arma ittihaz etmişlerdi. Bu yüzükte ma'nevî bir kuvvet bulun-
duğu, daha doğrusu Süleyman Aleyhisselâmdaki ma'nevî kuvvetin zuhu-
runa vâsıta olduğu için şeytanlar, cinler ve sâire, o yüzüğün bulunduğu
ele, ya'ni Süleyman Peygambere itâat ediyorlardı. Bir gün Süleymân A-
leyhisselâm halâya giderken yüzüğünü câriyesine bıraktı. Cinlerden biri
câriyeyi aldatıp yüzüğü aldı ve parmağına takıp hükümdârlığa başladı.
Süleyman Peygamber gelip yüzüğü istediye de câriyeden: Süleyman
şimdi geldi, yüzüğü aldı. Sen kim oluyorsun? cevâbını işitti, hattâ saray-
dan çıkarıldı. Fakat sahte Süleymânın hiylesi anlaşıldı. Tahtından indi-
rildi. O da kaçtı ve yüzüğü bir dereye attı. Onu bir balık yuttu. Süley-
man Peygamberin yanında para olmadığı için balık tutmak ve onunla
karnını doyurmak maksadiyle dere kenârına gitti. Yüzüğü yutan balık
tutuldu. Hazreti Süleyman onu yarıncı içinde yüzüğü buldu, ve tahtgâ-
hına döndü. Maksad Benî İsrâîl târihinden bahsetmek değil, hevâ ve he-
ves, nefis gibi üç ifrite karşı müteyakkız bulunup saltanat alâmeti olan
yüzüğü onlara kaptırmamak lüzûmunu söylemektir.

Mevlânâ diyor ki: Ey gönül; dikkat ve adâletle hareket edersen :

بعد از آن عالم بگیرد اسم تو
دو جهان محکوم تو چون جسم تو

*Bâ'dez'an âlem bigired ism-ı tû,
Du cihan mahkûm-ı tû çun cism-ı tû.*

«Ondan sonra adın âlemi tutar ve iki cihan, cismin gibi senin mu-
tîn olur.»

Ya'ni vücûdunda nasıl hâkim isen dünyâ ve âhirette de öylece ha-
kim olursun.

ور ز دست دیو خاتم را ببرد
پادشاهی فوت شد بخت ببرد

*Ver zı destet dîv hâtemrâ bîburd,
Pâdişâhî fêvt şud bahtet bîmurd.*

«Eğer şeytan, elindeki yüzüğü kapıp götürürse pâdişahlığın zâil olur,
bahtın ve seâdetin ölür.»

بعد ازین یا حسرتا شد یا عباد
بر شما مختوم تا يوم التناد

*Ba'd'ez'in yâ hasretâ şud yâibad,
Ber şumâ mahtûm tâ yav mettenad.*

«Ey hevâ vü heves kulları. Bu felâketten sonra Mahşer gününe kadar size yâ hasretâ, vâ firkatâ demek düşer.»

مکر خود را گر تو انکار آوری
از ترازو و آینه کی جان بری

*Meger hodrâ ger tu inkar âverî,
Ez tevâzû-vu-ayne key can berî.*

«Eğer mekkâr ve hiylekârlığını inkâra kalkışacak olursan terâzi ve ayna gibi hakikati bildiren vâsitalardan nasıl canını kurtarabilirsin?»

Hazret-i Mevlânânın bu beyitten maksadının ne olduğu gelecek fıkradan anlaşılacaktır.

«GETİRDİĞİMİZ TURFANDA MEYVALARI LOKMAN YEMİŞTİR
DIYE KÖLELERİN VE KAPI YOLDAŞLARININ ONU MÜTTEHİM
GÖSTERMELERİ.»

بود لقمان پدش خواجه خویشان
در میان بندگانش خوارتن

*Bûd Lokman piş-ı hâcê-ı hîştên,
Der miyân-i bendegâneş huarten.*

«Lokman, efendisinin yanında ve sâir köleler arasında hor ve hakîr idi.»

Lokman, Kur'ânda adı geçen ve ulemâ-yı İslâmiyyece peygamber, yâhud velî olduğunda ihtilâf edilen zâttır. Habeşi yâhud zencî olduğu, memleketinden getirilip köle diye satıldığı ve Benîsrâîl arasında yaşayıp Dâvûd Aleyhisselâmın meclisinde bulunduğu rivâyet ediliyor.

می فرستاد او غلامارا باغ
تا که میوه آیدش بهر فراغ

*Mîfırîstâd ô ğulâmenrâ bebağ,
Tâ ki meyvê âyedeş behr-i ferâğ.*

«O efendi, meşgul olmadığı bir zamanda yemek üzere meyve getirmeleri için kölelerini bâğa gönderdi.»

بود لقمان در غلامان چون طفیل
پر معانی تیره صورت همچو لیل

*Bûd Lokman der ğulâman çun tufeyl,
Pur maânî tîre suret hemçu leyl.*

«İçerisi ma'nâ ve hikmet dolu olduğu halde sûreti gece gibi siyah bulunan Lokman, o köleler arasında sığıntı hâlinde idi.»

آن غلامان میوه‌ای جمع‌را
خوش بخوردند از نهیب طمع‌را

*An ğulâman meyvehây-i cêm'râ,
Hoş bîhordend êz nêhib têm'râ.*

«O köleler toplanmış meyveleri hırs u tama' ile yağma ettiler ve güzelce yediler.»

خواجہ را گفتند لقمان خورد آن
خواجہ بر لقمان رُس گشت و کران

*Hâcerâ goftênd Lokman hôrd an,
Hâce ber Lokman turuş geşt-û-gırân.*

«Efendiye: Meyveleri Lokman yedi dediler. Efendi Lokmana karşı yüzünü ekşitti ve ağır sözler söyledi.»

چون تفحص کرد لقمان زین سبب
در عتاب خواجہ اش بکشاد لب

*Çun tefehhus kêrd Lokman zın sebeb,
Der itâb-î hâceş buکشâd leb.*

«Lokman efendisinin tekdiri sebebini araştırdı ve anlayınca on'ın itâbı cevâbı olmak üzere.»

گفت لقمان سید! پیش خدا
بنده خائن نباشد مرثضا

*Gôft Lokman seyyidâ piş-î Hodâ,
Bende-î hâin nebâşed murtezâ.*

«Dedi ki: Efendi hâin bir kul Allah indinde de, efendisi indinde de makhûl ve merzî olmaz.»

امتحان کن جلہ مارا ای کریم
سبر ما درده تو از آب حمیم

*İmtihân kun cumle mârâ ey kerim,
Sîr mâ derdih tu ez âb-î hamim*

«Ey kerim olan efendi, hepimizi tecrîbe et. Bize bol bol sıcak su içir.»

بمدازان مارا بصحرایی بران
تو سواره ما پیاد می دوان

*Bâ'd'ez'an mârâ besahrây-î bîran,
Tû suvârê mâ piyâde mîdevan.*

«Ondan sonra sen süvâri, biz piyâde olduğumuz hâlde hepimizi kırda koştur.»

آنکمان بنگر تو بدکردار را
صنهای کاشف الاسرار را

*Angehan binger tu bedkirdârrâ,
Sûn'hây-î kâşif-ul-esrâr râ.*

«O vakit sırları keşfeden Allahın san'at ve kudretini gör. Kötülük edenin, ya'ni meyveleri yiyenin kim olduğunu anla.»

گشت ساقی خواجہ از آب حمیم
مر غلامارا و خوردند آن زیم

*Gêşt sâkî hâce ez âb-î hamim,
Mer ğulâmanrâ-vu-hordend an zîbim.*

«Efendi, kölelerine sıcak su içirdi. Onlar da efendiden korktukları için içtiler.»

بمدازان میراندشان در دشتها
می دویدند آن نفر تحت و علا

*Bâ'd'ez'an mîrând-şan der dêştâ,
Mîdevîdend an nefer taht-û-alâ.*

«Ondan sonra onları kırda aşağı yukarı koşturdu.»

قی درافتادند ایشان از عنا

آب می آورد زیشان میوها

Kay deruftâdênd îşan ez anâ,

Âb mî âvêrd z'îşan meyvehâ.

«Köleler yorgunuluktan istifâğ ettiler. Sıcak su, onların yemiş oldukları meyvaları çıkardı.»

3590

چونکه لقمانرا درآمد قی زناف

می برآمد از درویش آب صاف

Çunki Lokmanrâ derâmed kay zınaf,

Mî ber'âmed'ez derûneş âb-ı sof.

«Lokman kay edince mi'desinde bir şey olmadığı için yalnız su çıktı.»

3591

حکمت لقمان چو داند این نمود

بس چه باشد حکمت رب الودود

Hikmet-ı Lokman çu dâned in numud,

Pes çibâşed hikmet-i Rabbul-vedud.

«Lokmanın hikmeti, meyveleri kimin yediğini meydana çıkarmayı bilince, kullarını seven Allahın hikmeti ne olmak lâzım gelir?»

3592

یوم تبیل والسرائر کلها

بان منکم کامن لا یشتی

Yevme tublâ ves-serâir külluhâ,

Bâne minkum kâminun lâyuştehâ.

«Kıyâmet gününde sırların hepsi meydana çıkacak, inkişâfı arzu edilmeyen gizli şeyler zâhir olacaktır.»

(Vessemâi vettârik) Sûresindeki iki âyete işâret ediliyor :

وَالسَّمَاءِ وَالطَّارِقِ يَوْمَ تَكُنُ النُّجُومُ فَتَالَهُ مِنْ قُوَّةٍ وَلَا نَاصِرَ

Ya'nî: «Kıyâmet gününde sırların, gizli hallerin hepsi meydana çıkacaktır. O meydana çıkmaya ve onun neticesinde azab çekmeye karşı duracak bir kuvvet olmadığı gibi o sırların sâhibine yardım edecek kimse de bulunmayacaktır⁽¹¹⁶⁾.»

3593

چون سقوا ماءً حمياً قطعت

جملة الاستار مما افضحت

Çun sukû mâen hamîmen kuttiat,

Cumlet-ul-estâri mimmâ efzahat.

«Cehennem ehline kaynar su içirilince bütün setirleri parçalanacak, olanca rezâletleri ortaya çıkacaktır.»

Bu beyt ile de (Sûre-i Muhammed) de Cennet ve Cehennem ehli arasında mukayese yapan bir Âyete telmih ediliyor :

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وَعِدَ الْمُتَّقُونَ فِيهَا
أَنْهَارٌ مِنْ مَاءٍ غَيْرِ آسِنٍ وَأَنْهَارٌ مِنْ لَبَنٍ
لَمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ وَأَنْهَارٌ مِنْ خَمْرٍ
لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ وَأَنْهَارٌ مِنْ عَسَلٍ مُصَفًّى
وَلَهُمْ فِيهَا مِنْ كُلِ الثَّمَرَاتِ
وَمَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ

Yâ'nî: «Müttekilere, Allahtan korkup çekinenlere va'dolunan Cennetin misâli şudur ki : O Cennette nehirler vardır. Teğayyür ve taaffün etmeyen akar sudan ve lezzeti bozulmamış sütten nehirler ve şarabdan nehirler vardır ki içenlere lezzetlidir, süzme baldan da nehirler vardır ve Cennettekiler için her meyveden mevcuddur ve onlar için Rabb-i Kerimlerinden mağfiret vardır⁽¹¹⁷⁾.»

(116) Sûrei Tarik: 1-9-10.

(117) Sûrei Muhammed: 15.

(Bahrülhakâyık) isimli tefsirde denilmiştir ki: **Su nehri**: Hayât-ı kalbe, **süt nehri**: Bid'atle bozulmamış asl-ı fitrete, **şarab nehri**: Aşk-ı İlâhiye, **bal nehri**: Allaha yakınlık halâvetine, **semerât**: Ma'nevî mükâşefâta, **mağ-firet**: Vücûd-i vehmî günâhının gufrânına işârettir. Ya'ni Cennetteki su, süt, şarab ve baldan nehirler, şu sayılan ma'nevî hallerin sûretleridir. İş-te bu Cennettekiler:

كَمْ هُوَ خَالِدٌ فِي النَّارِ وَسُقُوا مَاءً جَمِماً فَفَقَّعَ أَمْعَاءَهُمْ

«Cehennem ateşinde ebedî muazzeb olanlarla ve kendilerine kaynar su içirilip barsakları parçalanacak kimselerle bir olur mu?»¹¹⁸ Elbette olmaz.

3594

نَارِ زَانِ آمِدِ عَذَابِ كَافِرَانِ

که حجر را نار باشد امتحان

*Nâr z'an âmed azâb-i kâfirân,
Kî hacerrâ nâr bâşed imtihan.*

«Taş, ateşle imtihan edildiği için kâfirlerin azabı ateşle olmuştur.»

Ma'lum ya: Taş, cinsi sert olan ma'denlerdendir. Onu yumuşatmak, meselâ kireç yapmak için ateşte yakarlar, sonra üstüne su dökerler. O vakit o sert taşlar parça parça dağılır ve erir. Küfr, şirk ve nifak erbâbının kalbi de katılıkta taş gibi olduğu için Allah onları ateşte yakacak ve beyan buyurduğu veçhile kaynar su içirip barsaklarını parçalayacaktır. Bu sûretle kalbleri yumuşayacak, azab içinde olsun Allahı ikrar ile küfr ve ilhaddan kurtulmuş olacaklardır.

3595

آن دل چون سنگ را ما چند چند

نرم گفتیم و نمی پذیرفت پند

*An dîl-i çun sengrâ ma çend çend,
Nerm goftîm-û-nemî pezrûft pend.*

«O taş gibi kalbe biz ne kadar nasihat eylemiş ve rifk u mülâyemetle söylemiştik de hakkı kabul etmemişti.»

(118) Sûrei Muhammed : 15.

Buradaki (Biz) den maksad: İçlerinde Hazret-i Mevlânâ dâhil olduğu halde bütün nasihat veren ve kulları Allaha da'vet eden zevât-ı kî-râmîdir. Onlar nasihat ve da'vet vazifesiyle mükellef ve me'murdurlar. Nasıl ki (Sûre-i Âl-i İmrân) da buyurulmuştur:

وَلَا تَكْزِبُوا أَمْرًا يُدْعَوْنَ بِهِ إِلَى
الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ
هُمُ الْمُفْلِحُونَ

Ya'ni: «Ey müslümanlar! Sizden bir cemâat olsun ki, halkı hayra da'vet etsinler, iyilikle emreylesinler ve kötülükten nehyetsinler. İşte böyle hayra da'vet, iyilikle emr ve kötülükten nehyeden nasihatkârlar, mükellef bulundukları vazifeleri hüsn ü ifa eylemiş oldukları için feyz ü felâh bulacaklardır»¹¹⁹.

İyilik yapılmasını emrin ve kötülük yapılmasını nehyin el, dil ve kalb ile olmak üzere üç derecesi vardır ki birincisi fi'li, ikincisi kavli, üçüncüsü de kalbidir.

Meselâ: Kokain, esrâr ve sâir zehirli mükeyyifâtı hükümetin müsa-dere etmesi ve kullananlara cezâ vermesi nehy-i fi'lîdir. Müskirât isti'-mâl edenlere karşı Yeşilay cem'iyetinin neşriyyâtı nehy-i kavlidir. Bu ikisinden müteessir olmayanlara teessürle bakıp Allah ıslâh etsin demek de nehy-i kalbi kabîlindendir. Bundan sonra yapılacak şey ise lâkırdı dinlemiyenleri kendi hallerine terketmek ve:

3596

ریش بدرا داروی بد یافت رگ

مر سر خررا سزد دندان سگ

*Rîş-ı bedrâ dârûy-i bed yâft reg,
Mer ser-î harrâ sezed dendân-ı seg.*

«Kötü bir yaranın damarı, kötü bir ilâç bulmuş. Ölmüş eşek kafası-na köpek dişi yakışır.»

Ya'ni it dişi, domuz derisi deyip geçmektir.

(119) Sûrei Âli İmrân : 104.

اَلْحَبِيَّاتُ لِلْحَبِيَّتَيْنِ حَكَمَتَسْ

زشت را هم زشت جفت و بابت است

*El habisâtu lilhabisîne hikmetest,
Z'ıştrâ hem zîşt cuft-û-bâbetest.*

«Kötü sözler ve çirkin işler kötü kimseler içindir, kavî-i kerimî ayn-ı hikmettir. Çirkinin çirkine eş olması yaraşır. Çünkü cinsidir.»

(Sûre-i Nûr) da buyurulmuştur ki :

اَلْحَبِيَّاتُ لِلْحَبِيَّتَيْنِ وَالْحَبِيَّتُونَ لِلْحَبِيَّتَاتِ

Ya'ni: «Kötü sözler, yalanlar, iftirâlar kötü kimselere, ahlâksız ve alçak şahıslara âiddir. Yâni, öyle sözleri onlar söyler, öyle işleri onlar yaparlar) Kötü kimseler de kötü sözlere ve kötü işlere lâyıktır⁽¹²⁰⁾».

Denilmiştir ki: «Her kap, içindekini sızar.» Kötü bir kalbin duyusu ve o duyguyu meydana koyuşu da kötü olur.

Âyetin devâmı :

وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ

Ya'ni: «İyi sözler ve iyi hareketler iyi kimselere âiddir. İki kimseler de iyi sözler söylemek ve iyi hareketlerde bulunmak içindir⁽¹²¹⁾».

Hazret-i Mevlânâ şu Âyetteki (habis) ve (tayyib) diye iki zıd çifte işaret ettikten sonra diyor ki :

3598

پس تو هر جفتی که میخوای برو

محو و هم شکلی صفات او بشو

*Pes tu her cuftî ki mihâhî birev,
Mahv-u-hem şekl-i sıfât-i o bîşev.*

«O halde sen bu çiftlerden hangisini istersen git, onda mahvol ve temâmiyle onun şeklini ve sıfatlarını benimse.»

(120) Sûrei Nur : 26.

(121) Sûrei Nur : 26.

ور خواهی مستعد نور شو

دور خواهی خویش بین در شو

*Nûr hâhî musteidd-i nûr şev,
Dûr hâhî hîş bîn dâr şev.*

«Nûr istersen nûra kabiliyyet kesbetmeye çalış; Allahtan uzak kalmak dilersen hodbîn ol, işte kendini gör ve Allahtan uzaklaş.»

3600

ور رمی خواهی ازین سجن خرب

سر مکش از دوست واسجد واقرب

*Ver rehî hâhî ez'in sîcn-i harib,
Ser mekeş ez dâst vescud vekterib.*

«Eğer bu harab zindandan, ya'ni benlik gururundan kurtulmak istersen dostun emrine karşı serkeşlik, itâatsizlik etme. Allaha secde et ve ona yaklaş.»

(İkra' Sûresi) nin sonuna şîaret buyuruluyor. Ebû Cehl, Risâletme-âb Efendimizi namaz kılmaktan nehyetmişti. Tabîi onun sözüne ehemmiyet verilmedi. Bir gün Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretlerini namaz kılarken Ebû Cehl gördü ve: «Yâ Muhammed; ben seni bundan men'etmemiş miydim?» dedi. Resûl-i Ekrem, selâm verdikten sonra ona nasihatte bulundu, ve Allahın azâbiyle korkutmak istedi. Ebû Cehl: «Beni mi korkutmak istiyorsun? Benim meclisim ehl-i vâdinin, ya'ni Mekke ehâlisinin meclislerindekilerden kalabalıktır; benim başıma toplananlar bütün eşrâf-ı Kureyşin meclislerindekiinden fazladır!» diyerek hem öğünmek, hem de gelecek bir belâya karşı başındakilerle müdâfaa edebileceğini anlatmak istedi. Bunun üzerine emr-i İlâhî nâzil oldu :

كَذَلِكَ لَمْ يَنْتَه لَنْسَفَعَا

بِالنَّاصِيَةِ ۝ نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ ۝ فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ ۝

سَدْعُ الزَّانِبَةِ ۝ كَذَلِكَ لَا تَطْعُهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ ۝

Ya'ni: «Hayır.. Ebû Cehlî dinleme. O, seni namaz kılmaktan nehyet-

mek fikrinden vaz geçmezse Ebû Cehlin alnındaki saçtan, yalancı, hiy-
lekâr saçından yakalayacağız; o vakit meclisine, (ya'ni meclisindeki a-
damlarına) seslensin ve yardım istesin. Biz de Cehennem zebânilerine
emir vereceğiz de onu Cehenneme sürükleyeceklerdir. Hayır itâat etme,
namaz kıl, secde et ve Allaha yaklaş¹²²».

İnsanın secde edince Allaha en yakın bir halde bulunacağına dâir
bir Hadis vardır. Çünkü secde, kulun ma'bûduna hürmet ve ubûdiyyetini
arzemesidir ki o da huzurda olur.

«ZEYD BİN HARİSE RADİYALLAHÜ ANH'İN RESÜL
ALEYHİSSELÂM'A CEVAP VERİŞİ KISSASININ
ALT TARAFI»

3601

این سخن پایان ندارد خیر زید

بر براق ناطقه بر بند قید

*În suhan pâyan nedâred hîz Zeyd,
Ber burak-î nâtıkâ berbênd kayd.*

«Ey Zeyd; bu sözün sonu gelmez. Kalk, söz bürâkını köstekle, ya'ni

3602

ناطقه چون فاضح آمد عیبرا

میدراند پرده‌های غیبرا

*Nâtika çun fâdih âmed aybrâ,
Mî derâned perdehây-î ğaybrâ.*

«Söz, aybı meydana çıkarır ve gizli olan perdeleri yırtıp sâhibini rüs-
vây eder.»

Şeyh Sa'dî (Kuddise sirruhû) bir kıt'asında der ki: «İnsanın ağzın-
daki dil, sâhibinin gizli bulunan hüneri ve aybı kilidinin anahtarıdır. İn-
san söz söylemedikçe cevâhirci midir, çerçi midir? anlaşılmaz.»

(122) Sûrei Alak : 15-19.

Kelâmından olur ma'lûm kişinin kendi mikdârı.

Âlim bir zâtın ilmi kelâmiyle, câhil bir kimsenin cehli de sözüyle
meydana çıkar. Husûsiyle câhilin sükût etmesiyle muvakkat bir zaman
için cehlîni gizlemek faydası da vardır. Onun için ulemâ yanında dilini,
urefâ yanında kalbini muhafazâ etmelidir.

3603

غیب مطلوب حق آمد جندگاه

این دهل‌زن را بران بر بند راه

*Ġâyb matlûb-î Hak âmed çêndgah,
În duhul-zenrâ biran ber bênd rah.*

«Ba'zı şeylerin bir müddet gizli kalması ve ehli olmayanların on-
lardan haberdâr olmaması, Allahın matlûbudur. Binâenaleyh bu davul-
cuyu sür, ya'ni dilini tut, esrâr yolunu kapat.»

Evet. Ba'zı şeyler gizli bırakılmıştır. Meselâ kimse ne vakit öleceğini
bilmez. Bu bilmeyişte de insan için fayda vardır. Çünkü fûlân gün, fû-
lân sâatte öleceğini bilen bir adam, o vakit gelmeden epeyce zaman ev-
vel işinden, gücünden, çalışmasından vaz geçer. Halbuki insâniyyet, ef-
râdından her birinin çalışmasıyla mes'ûd olur. Bir kişinin bile çalışma-
ması beşeriyyeti seâdetinden alıkor.

3604

تک مران درکش عنان مستور به

هرکس از پندار خود مسرور به

*Tek meran derkeş inan mestûr bih,
Herkes ez pindâr-ı hod mesrûr bih.*

«Atını sürme, dizginini çek ki hakikatlerin gizli kalması ve herkesin
kendî zan ve kıyâsından mesrur olması evlâdır.»

Ba'zı kimseler vardır ki halka görünmek, kendilerine sôfi dedirtmek
için namaz kılarlar, oruç tutarlar. Fakat maksadları riyâkârlık olduğu
cihetle şirk-i hafi'ye düşmüş olurlar. Bu gibilere halleri ve makamları
haber verilecek olsa ümidlerini kesecekleri için sûretâ yaptıkları tâat ve
ibâdâtı ve hayr ü hasenâtı bırakırlar. Hattâ menhiyyât ve seyyiâtı irtî-
kâb ederler. Bir takım sâde-dil kimselerin de yolunu vurmuş olurlar. O-

nun için onları kendi hallerine bırakmalı ki varsınlar zan ve kıyasları ile mesrur olsunlar.

3605

حق می خواهد که نومیدان او
زین عبادت هم نگردانند رو

*Hak hemî hâhed ki nevmîdân-ı ô,
Z-in ibâdet hem negerdânend rû.*

«Cenâb-ı Hak, kendi rahmetinden nâümîd olanların da ibâdetinden yüz çevirmemelerini ister.»

3606

هم مشرف در عبادت های او
مشتغل گشته بطاعت های او

*Hem muşerref deribâdethây-ı ô,
Muşteğil geştê betâathây-ı ô.*

«Yine Cenâb-ı Hak, o nâümîdlerin de Allahın tâatiyle müşteğil ve ibâdetiyle müşerref olmasını ister.»

3607

هم بامیدی مشرف میشوند
یک دو روزی در رکابش میدوند

*Hem beummîdî muşerref mişevend,
Yek du rûzî der rikâbeş mîdevend.*

«Cenâb-ı Hak murâd eder ki o nevmîdler bir ümîde bağlansınlar da bir iki gün olsun Allahın yolunda gitsinler.»

3608

خواهد آن رحمت بناید بر همه
بر بدو نیک از عموم مرحمه

*Hâhed an rahmet bitâbed ber hemê,
Ber bed-û-nik êz ûmum merhamê.*

«Çünkü Allah merhamet-i şâmile ve âmme dolayısıyla iyiyi de, kötüyü de rahmetinin tenvir etmesini ister.»

3609

حق می خواهد که هر میر و اسیر
با رجا و خوف باشند و حذیر

*Hak hemî hâhed ki her mîr-û-esir,
Bâ recâ-vû-havf bâşend-û-hazir.*

«Cenâb-ı Hak murâd buyurur ki gerek bey, gerek köle, herkes havf ü recâ âleminde bulunsun, ya'ni Allahtan korksun ve rahmet ve mağfireti ümidiyle ondan çekinsin.»

3610

این رجا و خوف در پرده بود
تا پس این پرده پرورده شود

*În recâ-vû-havf der perdê buved,
Tâ pes-î in perde perverdê şevend.*

«Herkes gâibâne bir ümid ile perverde olsun diye havf ü recâ hal-leri perde arkasında gizlidir.»

Yâni, kimin mağfirete nâil, kimin ise cehenneme dâhil olacağı belli değildir.

چون دریدی پرده کو خوف ورجا
غبرا شد کروفری بر ملا

Çun deridî perde k'ô havf-û-recâ,
Gaybrâ şud kerr-u-ferri ber melâ.

«Perde yırtılıp kaldırılınca havf ü recâ nerde kahr? Onun için gaybın, ya'ni hâtime'nin halk üzerinde bir safvet ve mehâbeti vardır.»

Biri (şehâdet), biri (gayb) olmak üzere iki âlem vardır. Âlem-i şehâdet: Şu bulunduğumuz ve gördüğümüz âlemdir. Âlem-i gayb da: Gideceğimiz ve göreceğimiz âlemdir. Aralarında cismâniyyet ve gaflet perdesi gerilmiştir ki şehâdet âleminde bulunanlar, gayb âlemini ve esrârını göremezler. Fakat o perde kalkacak olursa o vakit gayb âlemi görülür ve her hâlin encâmının ne olacağı anlaşılır.

Ba'zıları gayb âlemine: (Hakâyık-ı eşyâ) ve (A'yân-ı sâbite) dir demişlerdir. Diyorlar ki: Gelmiş, gelecek, olmuş, olacak her şeyin İlm-i İlâhî'de bir sûreti vardır ki ona o şeyin (ayn-ı sâbite) si ta'bir edilir. Bir binânın yapılmasından evvel onun sûretinin mimârın zihninde mevcut olması gibi. İşte bir insanın İlm-i İlâhîdeki âyân-ı sâbitesi (saîd) ise onun hâtimesi seâdet, dâhil ve nâil olacağı Cennet ve rû'yettir. Bil'akis ayn-ı sâbitesi İlm-i İlâhîde (şakî) ise onun hâtimesi de şekâvet ve Rahmet-i İlâhiyyeden mahrûmiyyettir. Onun için ba'zı ârifler: «Hâtîmeden değil, fâtihadan korkmalı» demişlerdir.

Suver-i ilmiyye-i İlâhiyyeden olan a'yân-ı sâbite, bu âlemde mestur ve muhtelit bir halde bulunmakta, hemen herkes de Allahın rahmet ve mağfiretini ummaktır. İçlerinden ba'zı suadâya — hikâyesi nakledilen Zeyd bin Hârisede olduğu gibi — o gayb âlemi münkeşif oluverir. O zât-i Âlî, keşfi meydana koyacak ve söylediklerinin doğruluğunu isbât edecek olsa orta yerde ne korku kahr, ne ümid. Çünkü hâtimesinin seâdet olduğunu öğrenenler, havften emin olacakları gibi, sonunun şekâvet olduğunu haber alanlar da büsbütün ümidlerini keserler. Halbuki bu âlem, havf ü recâ âlemdir. Burada korkulur ve umulur. Hazret-i Mevlânâ bir misâl getiriyor:

رب لب جو برد ظنی بک حق
که سلیمانست مامی گیرما

Ber leb-i cû bûrd zannî yek fetâ,
Ki Süleymânêst mâhîkîr-ı mâ.

«Dere kenârında bir genç: Şu balık tutan gâlibâ bizim Süleymân diye bir zanda bulundu.»

Evvelce bahsedildiği üzere Süleymân Aleyhisselâmın yüzüğü çalınmış, kendisi sarayından çıkarılmış olduğu için balık tutmaya gelmiş, o genç de: Süleymân mı, değil mi? diye bir zanna düşmüştü. Diyordu ki:

گروست این از چه فردیست و حقیقت
ور نه سیای سلیمانیش چیست

Ger veyest in ez çî ferdîst-û-hafîst,
Ver ne simây-î Süleymâniyeş çîst.

«Eğer bu, o ise neden yalnız ve gizlidir, ya'ni hadem ve haşemi yoktur? Değilse, kendindeki Süleymanlık simâsı ve o simâdaki nübüvvet nûru nedir?»

اندین اندیشه می بود آن دو دل
تا سلیمان گشت شاه مستقل

Enderin endîşe mîbud an du dîl,
Tâ Süleyman gêşt şâh-î mustakîl.

«O, bu düşüncede mütereddîd iken Süleyman müstakîl hükümdâr oldu.»

Ya'ni tahtına avdet etti.

دیو رفت از ملک و تخت او گریخت
تیغ بختش خون آن شیطان بریخت

*Div reft ez mulk-u-taht-î o guriht,
Tiğ-ı bahşet hân-ı an şeytan biriht.*

«Şeytan, Süleymânın mülkünden gitti ve tahtından kaçtı. Süleymânın tâlii kılıcı onun kanını döktü.»

Evet. O ifritin Süleymân olmadığı hükümet erkânınca anlaşılmış, o da yüzüğü dereye atıp kaçmıştı. Yüzüğü dereye bulup yutan balık da Süleymânın oltasına takılmıştı. Hazret-i Süleymân, balığın karnını yarınca yüzüğü içinde buldu ve parmağına takıp saraya geldi. Kendisini tanıdılar ve tahta çıkardılar.

کرد در انگشت خود انگشتی
جمع آمد لشکر دیو و پری

*Kêrd der enguş-ı hod enguşterî,
Cem' âmed leşker-î dîv-û-perî.*

«Süleymân Aleyhisselâm yüzüğü parmağına taktı. Div ve peri askeri de huzûrunda toplandı.»

آمدند از بهر نظاره رجال
در میان شان آنکه بد صاحب خیال
*Âmedend ez behr-ı nazzârê rical,
Der miyanşan anki bud sâhib-heyâl.*

«Bir takım kimseler hükümdarı görmek için gelmişlerdi. Aralarında o kuruntu sâhibi de vardı.»

Ya'ni Süleymân peygamberi balık tutarken görüp de o mu, değil mi? diye şüphelenen adam da seyirciler arasında idi.

چون در انگشتن بدید انگشتی
رفت اندیشه و گمانش یکسری

*Çun der enguşteş bidid enguşterî,
Reft endişê-vû-gumâneş yekserî.*

«Hazret-i Süleymânın parmağında yüzüğü görünce düşüncesi ve şüphesi temâmiyle zâil oldu.»

وهم آنگاهست کان پوشیده است
این تحری از پی نادیده است

*Vehm ângâhêst k'an pûşide est,
În taharrî ez pey-î nâdîde est.*

«Bir şey hakkındaki vehm, onun gizli olduğu vakit olur. Aramak görünmeyen şey içindir.»

Vehm: Mevcud olmayan bir şeyi var saymaktır. Bu da o zannın gaflet perdesi arkasında bulunmasından olur. Meselâ Dünyâyı böyle devam edip gider zannedenlerin zannı vehmden ibârettir. Sebebi de Dünyâya fevkalâde merbût olmalarından husûle gelen gaflettir.

Gözlüğü burnunda dururken arayanlar, onu görmedikleri için ararlar. Kibleyi bilmeyen bir adamın şu taraf mı, bu taraf mı? diye teharri, Kâ'be gözünün önünde olmadığı içindir. Fakat câmi'de mihrâbı, Mekke haremünde Kâ'beyi karşısında gören kimsenin teharrîye ihtiyacı kalmaz.»

شد خیال غائب اندر سینه زفت
چونکه حاضر شد خیال او برفت

*Şud hayâl-î gâib ender sine zeft,
Çunki hâzır şud hayâl-î ô bireft.*

«Gâib bir zâtın kalbdeki hayâli büyüktür. Fakat o gâib, hazır olunca hayâli kaybolup gider.»

Meselâ sevdiğimiz bir zât yanımızda değil. O olmadığı için hayâliyle meşgul oluruz. Hattâ :

*Muhâtab ittihâz edip bu şeb senin hayâlini
O gamgüsâra inledim firâkını, visâlini.*

beytinde tehayyül edildiği üzere onunla hayâlen görüşürüz, konuşuruz. Lâkin o meşgûliyyet esnâsında hayâlin sâhibi geliverse hayâli savuşup gittiği gibi biz de sâhibi dururken hayâlini aramaya lüzum görmeyiz. Demek ki maksûdun gaybûbeti, hayâli icab ediyor, huzûru da hayâlin zevâlini iktizâ ediyor. Meselâ Kur'ânda :

كَيْسَ كَيْفِهِ شَيْءٌ

Yâni, «Allaha benzer hiç bir şey yoktur¹²³» buyurulmuştur. Kezâ : «Kalbine her nasıl bir şey hutûr ederse Cenâb-ı Hak onun fevkindedir.» Açıkçası: Allah, tasavvur edilebilen her şeye benzemekten münezzehtir ve müteâlidir, hiç biri gibi değildir.» denilmiştir. Bunu her müslüman, az, çok bilir. Zât-i Bâriyi elinden geldiği kadar tenzih ve takdise çalışır. Böyle olmakla berâber tenzih içinde, yine teşbihten kurtulamaz. Zâten dikkat edilirse Hak Sübhânehû ve Teâlâ için ıtlak mertebesi de bir kayıdır. Ya'ni: Allah hiç bir şeye benzemez demek de Allahı bir nevi kayı altına almak olur ki Zât-i Sübhânî bundan da münezzehtir.

İşte bu tenzih içindeki teşbih tasavvuru da gözümüzün gaflet perdesiyle örtülü olmasındandır. Enbiyâ ve ekâbir-i evliyânın gözlerinden ise o perde yırtılmış, onlar maksûdu hakkiyle görmüş olduklarından hayâl ile meşgul olmaktan kurtulmuşlardır.

3621

کر سہای نور بی باریدہ نیست

هم زمین تاری بالیدہ نیست

*Ger semây-ı nûr bî bâride nist,
Hem zemîn-i târ bîbâlîde nist.*

«Münevver semâ yağışsız, karanlık zemin de neşv ü nemâsız değildir.»

Semâdan yağmur yağar, yerden de tohumuna göre nebâtât biter. Bunun gibi, gayb âleminde tecellî âsârı zuhûr eder. Fakat yağmur, tohumları muhtelif sûrette bitirdiği gibi o tecellî rahmeti de istîdâda göre â-

(123) Sûrei Şûra : 11.

sârını gösterir. Ya'ni gaflet bürümüş gözlerde hayâli, ayna gibi saf ve mücellâ gönüllerde hakikati zuhura getirir.

Hazret-i Mevlâna lisân-ı Peygamberiden Zeyd bin Hârîse'ye hitâben ve hakikati söylemekten onun men'etmesinin sebebini izâhen diyor ki :

3622

یؤمنون بالغیب می باید مرا

زان بستم روزن قای سرا

*Yu'minûne bilğaybi mibâyed merâ,
Z'an bıbestem revzen-i fânî-serâ.*

«Bana gâibe imân edenler lâzımdır. Onun için fenâ âlemi olan Dûnyânın âhirete bakılacak penceresini kapattım.»

(Sûre-i Bakara) nın ibtidâsında işâret ediliyor : (الم)

Kur'anın Âyetleri ma'nâ i'tibâriyle (muhkemât ve müteşâbihât) nâmiyle iki kısımdır. Muhkemât: Ma'nâsı nisbeten kolayca ve açıkça anlaşılan âyetlerdir.

Müteşâbihât ise : (ن - ق - یس طس - حم - الم) ve emsâli Sûre başlarının da bulunan hurûf-i mukattaa ile:

يَا اللَّهُ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ

VE

الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى

gibi müşkil Âyetlerdir. Eski müfessirler bunlara ma'nâ vermemişler, bunlardan maksadın ne olduğunu ancak Allah bilir demişlerdir. Fakat sonraki âlimler, müteşâbihâtı te'vil ve tefhime mecbur olmuşlardır. Çünkü (Bâtını) denilen zındık heriflerin bunlara türlü türlü küfrâmız ma'nâlar verdiklerini görmüşlerdir.

Müteahhirin-i müfessirinin verdikleri ma'nâlardan biri (الم) in (الم) Yâni : «Ben, her şeyi herkesten iyi bilen Allahım» demek olduğudur.

Ba'zıları (ا) Allaha, (ل) Cebrâile, (م) Muhammed Aleyhisse-lâma işârettir ve bu üç harf kasemdir, Allah, Muhammed ve Cebrâil hakkı için demektir demişlerdir. Fakat bu tefsire göre ma'nâ şöyle olur: Kur'anı gönderen Allah, onu peygambere getiren Cebrâil, ve Kur'an kendisine nâzil olan Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem hakkı i-

(124) Sûrei Feth : 10.

(125) Sûrei Taha : 5.

çin; (Zalikel kitab) gönderileceği Tevrât ve İncilde va'dedilen Kur'ân-ı Mubîn, işte bu kitâb-ı güzindir ki (Lâraybe fih) onda hiç şek ve şüphe yoktur. Hak kelâmı olduğunda ve insanların böyle söz söyleyemeyeceğinde şüphe edilemez. Nitekim müşriklerin edîb ve belîğ olanları Kur'âna nazîre yapmak, ya'ni onun gibi ibâre tertib etmek sevdâsına düşmüşler, nihâyet yapamadıklarını ve yapamayacaklarını anlamışlardı. (Hüdenlil müttekin): Bu Kitâb-ı Kerîm, müttekilere, ya'ni Allâhtan korkup çekinenlere ve tavsiyesine göre hareket edenlere doğru yolu gösterecek bir kılavuzdur. (Ellezine yû'mînûne bilğayb): O müttekiler ki gayba, ya'ni görmediklerine îman ederler, Kur'ânın haber verdiği, Peygamberin izah ettiği Kıyâmet gibi, Cennet ve Cehennem gibi, melek ve şeytan gibi görmemiş oldukları şeylere inanırlar. (Veyukimûnessalâte): Doğru, dürüst namaz kılarlar. (Ve mimmâ razaknâhûm yünfikûn): Ve kendilerine rızık olarak verdiğimiz ni'metlerden ihtiyacı olanlara tasadduk ve infak ederler.

Demek ki Tevhid-i İlâhî ve Tasdik-i Risâletpenâhî ile berâber, gayba îman etmekle bir kimse basit bir müslüman olabiliyor. Hattâ Hanefî mezhebinde: «Amel îmandan cüz değildir» ya'ni bir adam (Lâ ilâhe illallâh Muhammedürresulullah) dese de farz-ı muhal olarak namaz, oruç ve sâir dinî farzları — farz olduklarını tasdikle berâber — yapmasa yine müslüman, fakat günâhkâr bir müslümandır. Lâkin müslümânım demek bir da'vâdır. Her da'vâ için şâhid, isbât aranır. Onun için îman da'vâsının şâhidleri de amellerdir. Nitekim Hazret-i Mevlânâ: «Şu namaz, oruç, hac ve cihad bir müslümanın i'tikâdına şâhid göstermesidir» buyurur.

Evet, Kelime-i Tevhidin lisânen ikrar ve kalben tasdikî ile berâber tam bir îman ancak ihlâs ile amel-i sâlih neticesinde olur. O gibilerin imanı (îkan) derecesine yükselir, hattâ Zeyd bin Hârîse (Radiyahâyü anh) gibi basar-ı basireti önünde mugayyebât münkeşif olur. Bu derece herkesin makamı olamayacağı için matlûb olan gayba îmandır. O münâsebetle Hazret-i Mevlânâ, Cenâb-ı Peygamber lisânından: «Bana iman edenler lâzımdır» diyor. Çünkü ümmetinin ekseriyetini bunlar teşkil eder.

3623

چون شکام آسارا در ظهور

چون بگویم هل ترى فيها فطور

Çun şikâfem âsmanrâ der zuhur,

Çun bigâyem «Hel terâ fihâ futur».

«Hakikatın zuhuriyle gök yüzünü yaracak olursam nasıl (هل ترى) derim.»

من فطور)

(Tebâreke Sûresi) nin baş taraflarına işâret olunuyor :

تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝ الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ
وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ ۝
الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا مَا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِن تَفَاقُوتٍ

Ya'ni: «Bütün âlemlerin ebedî saltanatı yed-i kudret ve irâdesinde bulunan Zât-i İlâhî mübârek ve müteâlîdir. O Zât-i Eccl ü A'lâ, dilediği her şeyi yapmaya kâdirdir. O Allah ki hanginizin amelinin daha iyi olduğunu denemek, (ya'ni nasıl bir adam olduğunuzu size de göstermek) için mev'ti ve hayatı yaratmıştır. O Allah, her şeye ve herkese gâlibdir. Günâhkârlara karşı gafûr ve rahîmdir. Yine o Allah, yedi kat gökleri tabaka tabaka yaratmıştır. Hakkın gökleri yaratmasında bir fark, bir noksan, bir halel göremezsin¹²⁶».

Başımızı kaldırıp gök yüzüne bakacak olursak azîm bir kubbenin bizi de, üstünde yaşadığımız Arzın ve sâir seyyârelerin seyrangâhı olan ve fezâ denilen boşluğu da içerisine almış olduğunu görürüz. Bu azîm kubbenin direksiz, kemersiz ve istinâdsız durmakta olduğunu da müşâhede ederiz. Bu muazzam kubbe daha (Semâ-i Dünyâ) denilen birinci kattır. Hey'et âlimlerinin tedkikâtı ve fennin keşfiyâtı ancak bu katın altında ve pek mihdût bir sâha dâhilindedir. O sâhanın ilerisinde ve üst tarafında ne var? Onu ne fen biliyor, ne de mütefenninler.

Semâ-i Dünyânın fevkinde daha başka semâlar ve âlemler ve o âlemlerde oralara mahsus mahlûkat bulunduğunu lisân-ı şeriat haber veriyor. Müslüman âlim ve mütefenninlerden ba'zıları, ihbâr-ı Kur'âniyyeyi fenne uydurmak için (seb'a semâvât) ın seba-i seyyârenin medârı, ya'ni manzûme-i şemsiyyeyi teşkil eden yedi seyyârenin dönüp dolaştıkları sâhalar olduğunu söylemişlerdir. Fakat taraftarlık ettikleri fen; o gayretkeşleri yalancı çıkarmış, zanlarının vehimden ibâret olduğunu meydana koymuştur. Çünkü manzûme-i şemsiyye, yedi seyyâreden ibâret bilinirken, o manzûmeye âid başka seyyârelerin de bulunduğu keşfolunmuş, binâenaleyh (Seb'a semâvât, seb'a-i seyyârenin medârıdır) vehimesi çürük çıkmıştır.

Müslümanlarca (Seb'a semâvâtın tıbâkan) vardır. Buna inanmaya

mecburuz. Lâkin o (tıbâk) ın mâhiyyeti nedir? Onu bilmekle de mükellef değiliz. Ne ise odur.

Evet, başımızı kaldırıp gök yüzüne bakınca orada hiç bir noksan ve hâlel göremeyiz. Cenâb-ı Hak buyuruyor ki bir def'a bakmakla iktifâ eyleme, belki dikkat etmemişsindir :

فَارْجِعْ لَصَرِّهِمْ لَرَى مِنْ فَطُورٍ ۝ ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ
حَاسِبًا وَهُوَ حَسِيرٌ

Ya'ni: «Gözünü tekrar çevir, bir yarık bir noksan görür müsün? Sonra tekrar tekrar gözünü çevirip nazar et. Gözün hakir ve yorgun olarak sana döner¹²⁷». Ya'ni ne kadar araştırsan, hattâ yalnız gözünle değil, en kuvvetli dürbünlerle en mükemmel teleskoplarla tetkikatta bulunsan da kubbe-i semâda bir yarık, bir çatlak, hülâsa bir bozukluk göremezsın. Ancak gözünün âciz kaldığını ve bakmaktan yorgun düştüğünü anlarsın.

Ba'zı havâss-ı ümmet vardır ki avâm-ı nâsın yalnız sathını görebildikleri o kubbe-i semânın dâhilini ve mâhiyetini keşfeder. Müşâhedesini ve keşfini izhâr ile avâm-ı halkı bundan haberdâr edecek olursa o vakit (هل ترى من فطور) demek doğru olmaz. Çünkü o ihbâr-ı keşfi ile kubbe-i semâ münfatır olmuş, yâni dâhiline girilmek için yarılmış gibi anlaşılmış olur. **Teklif-i Şer'i:** Gayba imândır, yâni görmediğine inanmaktır. Evliyâullahtan ba'zılarının keşfen me'mur oldukları haller ve hareketler vardır. Onlar o gibi emirlerle mükelleftirler. Fakat başkaları o teklife dâhil değillerdir.

3624

تا درین ظلمت تحری گسترند
هر کسی رو جایی می آورند

*Ta der'in zulmet taharrî gosterend,
Herkesî rû cânibî mîâverend.*

«Tâ ki herkes bu beşeriyet gafletinin karanlığı içinde teharrîde bulunsun ve her biri bir tarafa müteveccih olsun.»

Ma'lum ya. Namazda istikbâl-i kible farzdır. Kıblenin ne taraf olduğunu bilmeyenler araştırırlar ve bu taraf diye kestirdikleri bir cihete teveccüh ederler. Şâyed o tarafa doğru namaz kılarken şüphelenirlerse namazı bozmadan zann-ı gâlib peydâ ettikleri tarafa dönerler. Halbuki :

(127) Sûrei Mülk : 4.

فَايْمَأْتُوا فَتَةً وَحَهُ اللَّهُ

Yâni : «Ne tarafa dönerseniz Vech-i İlâhi oradadır¹²⁸». Âyet-i Kerimesi mu'cebince Allahtan hâli hiç bir mekân yoktur. O halde bu kible teharrisi niçindir. Allahın emrine itâatte bulunmak, kibleyi aramak sûretiyle de bir ibâdet icrâsı sevâbına nâil olmak içindir. Tabiidir ki, Mekke harem-i şerifinde Ka'beyi, bir câmi' dâhilinde mihrâbı karşısında gören bir müslüman, bu kible teharrisi sevâbını bulamaz. Kendisinin değil, başkasının keşfi ile ba'zı hakikate muttali' olan kimse de «gâibe imân» derecesinden mahrum kalır.

Hazret-i Mevlânâ, bundan sonra Dünyâ işleriyle Âhiret umûrunun birbirine benzemediğini, hattâ temâmiyle aksi bulunduğunu beyân için buyuruyor ki :

3625

مدتی مکوس باشد کارها

شحنه را دزد آورد بر دارها

*Muddetî mâ'kûs bâşed kârhâ,
Şahnerâ duzd âvered ber dârâhâ.*

«Bir müddet işler aksine gider ve hırsız subaşıyı dâra çeker.»

Şihne : Zâbita me'muru demektir. Dünyâda polis ve jandarmalar; hırsızları, kâtilleri asmaya götürürler. Öbür tarafta ise ba'zan kazıyye beraks olur, meselâ haksız yere asılmış bir adam, kendisini i'dâm etmiş olanı dâra çeker.

3626

تا که بس سلطان عالی همی

بندۀ بندۀ خود آید مدتی

*Tâ ki bes sultân âlî hîmmetî,
Bende-i bende hod âyed muddetî.*

«Himmeti âli bir çok hükümdâr, Dünyâdaki kölesinin orada bendesi olur.»

(128) Sûrei Bakara : 115.

Meselâ ashâb-ı kirâmın büyüklerinden Bilâl-i Habeşî (Radiyallâhü anhî), Kureyş'in eşrâfından (Ümeyye bin Halef)'in kölesi idi. Müslüman olduğu için efendisi tarafından ezâ ve işkence edilirdi. Sonra Hazret-i Ebû Bekr (Radiyallâhü anhî) onu satın aldı ve âzâd etti. Ümeyye ise Bedr muhârebesinde müşrik olarak öldürüldü, cesedi orada kazılmış bir çukura atıldı. Şu hâl, onun Dünyâdaki mucâzâtı. Öbür taraftaki cezâsını Allah bilir. Bu misâldeki Ümeyye; Kureyş'in ileri gelenlerinden idi, Bilâl Hazretleri ise onun kölesi idi. Fakat o köle hakikatte bir sultân idi ki, Hazret-i Ömer (Radiyallâhü anhî) gibi pek büyük bir sehâbi: «Ebû Bekr seyyidimizdir, Bilâl Efendimizi âzâd etmiştir» buyurmuştur.

İşte Hazret-i Mevlânânın buyurduğu sultân ile kölenin bir misâli. Yine Cenâb-ı Pir, gâibâne ibâdâtın makbûl-i İlâhî olduğunu beyân için diyor ki :

3627

بندگی در غیب آید خوب و کش
حفظ غیب آمد در استعباد خوش

*Bendekî der ğâyb âyed hûb-u-keş,
Hıfz-ı ğayb âmed der isti'bad hueş.*

«Gâibâne ibâdet güzel ve lâtifdir. İsti'bâd yâni ibâdetde gaybı muhâfaza etmek hoştur.»

Farzedelim ki, bir efendinin bir kölesi var. Köle, efendisinin karşısında güzel hizmet ediyor, efendisi bulunmadığı vakit de onun demiş olduklarını yapıyor. Öyle ki, hizmet hususunda efendisini görmemesi ile görmesi müsâvî. Elbet bu nev'i hizmet, yâni ibâdet daha makbuldür. Hattâ bu hâle Hadîste (İhsân) yâni güzel hareket etmek denilmiş ve : «İhsan denilen hareket, Allahı görüyormuş gibi ibâdet etmendir, eğer sen onu görmüyorsan o seni görür.» diye ta'rif buyurulmuştur.

3628

کوکه مدح شاه گوید پیش او
تا که در غیبت بود او شرم رو

*Kôki medh-i şâh gôyed piş-ı û,
Tâ ki der ğitbey buved ô şêrm rû.*

«Şâh'ın karşısında onu medheyleyen nerde, gıyâbında ondan utanan ve ta'zimide bulunan nerde?»

Yâni, biri var ki, pâdişâhın huzûrunda bulunuyor ve onu görüp yüzüne karşı medh ü senâ ediyor. Biri de var ki, şâhın huzurunda değil, onu görmediği halde onu görüyormuş gibi ondan çekiniyor ve emrine muhâlefetten hayâ ediyor. Elbette ikincisinin saygısı daha ziyâde makbûl olur. Bir misâl daha :

3629

قلعه‌داری کز کنار مملکت

دور از سلطان و سایه سلطنت

*Kal'adârî kez kenâr-i memleket,
Dûr ez sultân-û-sâyê saltanat.*

«Memleketin bir ucundaki bir kal'anın muhâfızı, pâdişah'tan ve onun yakınlığı gölgesinden uzak bulunduğu halde.»

3630

یاس دارد قلعه‌را از دشمنان

قلعه نفروشد بمال بی کران

*Pâsdâred kal'arâ ez duşmenan,
Kal'a nefrûşed bemâl-i bi keran.*

«Kal'ayı düşmanlara karşı müdâfaa ve muhâfaza eder. Hadsiz, hisabsız mal mukâbilinde kal'ayı onlara satmaz.»

3631

پیش نه او به بود از دیگران

که بخدمت حاضرند و جانفشان

*Piş-ı şeh ô bih buved ez diğeran,
Ki behidmet hâzirend-û-can-feşan.*

«Pâdişâhın indinde o, uzaktaki muhâfız, huzurda bulunanlardan daha iyidir. Çünkü hürmetli gâibâne ve canla başla, hizmeti sâdikânedir.»

پس بغیب نیم درہ حفظ کار

بہ کہ اندر حاضری زان صد ہزار

*Pes beğiybet nîm-ı zerrê hıfz-ı kar,
Bih ki ender hâzirî zan sad hezar.*

«O hâlde gâibâne olarak bir değil, yarım zerre kadar bir ameli muhafaza etmek, huzurda bulunanların amellerinden yüz bin derece iyidir.»

Müfessir Kâdî Beyzâvî (Rahimehullâh), Kibâr-ı ashâbdan Abdullah bin Mes'ûd (Radiyallâhü anh)in bir sözünü naklediyor. İbn-i Mes'ûd hazretleri demiş ki : «Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellemin mu'cizâtını görenlerin bir kısmı imâna geldi. İmâna gelenler de gördükleri mu'cizeler üzerine geldiler. Onu ve mu'cizâtını görmeden mü'min olanların imânları daha kuvvetlidir.»

İbn-i Mes'ûdun ifâdesi gibi Hâlid bin Velid (Radiyallâhü anh) de beyânâtta bulunmuştu. Hicretin 13. senesinde Sûriyede (Yermük) mevkiinde Rumların muazzam bir ordusuyle harb edilmişti. Hâlid bin Velid İslâm ordusunun serdârı bulunuyordu. Düşman kumandanlarından (Ceneral Corci) isminde biri, serdâr ile görüşmek istedi. Konuştular. Corci :

— Şimdi biri müslüman olsa sizin derecenize varabilir mi? diye sordu. Hâlid de :

— Geçer bile. Çünkü biz peygamberi ve mu'cizelerini gördük de öyle imân ettik. Onu görmeden inanacak olanların imânı şüphesiz bizden kuvvetlidir, cevâbını verdi. Bunun üzerine Corci imâna geldi ve Hâlidin maiyyetinde Rumlarla harb ederek şehid oldu. (Rahmetullâhi aleyh)

Elhamdülillâh biz de gâibe imân edenlerdeniz. Fakat yanlış anlaşılmasın. Hâşâ ashâb-ı kirâmdan efdaliz; demek istemiyorum. Resûlullah Efendimizi görmek ve huzurunda müslüman olup sözlerini dinlemek öyle bir şeref ve seâdet ki, o şeref ve seâdet bizde değil, mukarreb meleklerde bile yoktur. Fakat ashâb arasında da derece farkı vardır. Müdekkik ve muhakkik bir âlim olan Cevdet Paşa merhûm (Kıyas-ı Enbiyâsı)nda der ki :

«Ashâb-ı Kirâm üç sınıftır : Biri; Muhâcirin, yâni fetihten evvel hicret edenlerdir. Diğeri : Ensâr, yâni muhâcirine muâvenet ve dîn-i İslâma nusret eyleyen ehl-i Medînedir. Üçüncü sınıfı : Diğer ashâb-ı Kirâmdır. Ebû Süfyân ve oğulları gibi Mekkenin fethinden sonra Medîne-i Münevvereye nakl-i hâne edenler bu sınıfa (yâni muhâcirî ve ensârın gayrı olan sınıfa) dâhil olup muhâcirinden ma'dûd değildir. Muhâcirinin en sonu Resûlullahın amcası Hazret-i Abbâs'tır.

Mekkenin fethinden sonra yeni müslüman olup henüz kalblerinde

imânları kuvvet bulmamış olanlara (müellefetül-kulûb) denilir. Resûl-i Ekrem onlara emvâl-i ganâimden (Huneyn gazâsında igtinâm edilmiş mallardan) ziyâdece hisse verdi. Şöyle ki : (Ebû Süfyân) ve oğulları (Zeyd bin Ebî Süfyân) ve (Muâviye bin Ebî Süfyân) ve (Huveytib bin Abdil'uzza) ve Ebû Cehlin oğlu (İkrime) ve birâderi (Hâris bin Hişâm) ve (Süheyl bin Amr) gibi birinci derecede eşrâf-ı Kureyşten olan müellefetül-kulûba yüzer deve ve birer mikdâr gümüş ve ikinci derecede olan müellefetül-kulûba kırkar deve ve ona göre birer mikdâr gümüş verdi...

Ensâra emvâl-i ganâimden sâirlere verildiği kadar hisse verilmediğinden ba'zılarının canları sıkılıp beynlerinde söylenmişler.

Fahr-i Âlem Hazretleri, onları huzûr-ı seâdetine çağırdı. «Ben bir takım zaifül-i'tikâd olan yeni müslümanların celb ve te'lif-i kulûbu için emvâl-i ganâimden onlara ziyâdece hisse verdim. Onlar malı alıp memleketlerine gidecekler, siz de Resûlullahı alıp kendi diyârmıza götürmeye râzi değil misiniz?» diye buyurdu. Cümlesi râziyiz ve hoşnuduz dediler ve bu iltifât-ı Peygamberiden memnûn ve müteşekkik olarak ağlaştılar. Fahr-i Âlem Hazretleri dahî ellerini kaldırıp hâsseten ensâra ve onların evlâd ve ahfâdına hayr ile düâ etti.

Hazret-i Mevlânâ yine imân-ı bilgayb'a dâir diyor ki :

3633

طاعت و ایمان کنون محمود شد

بعد مرگت اندر عیان مردود شد

Tâat-û-îman kunun mahmûd şud,

Ba'd-ı merg ender ayan merdûd şud.

«İmân etmek ve tâatte bulunmak şimdi, yâni hayatta iken makbuldür. Ölümünden sonra ve hakîkatın görülmesini müteâkip merduddur.»

İşte imân-ı ye'sin makbul olmaması bundandır. Ma'lum ya. Ömrünü küfr ve inkâr ile geçirip son nefeste imân ve tasdik etmeye (imân-ı ye's) ta'bir ederler ve o imân makbûl değildir, derler. Çünkü hâlet-i nez'de bulunan bir insan melekleri ve gayb âlemini görür. Onları gördükten sonra imân etmenin de kıymeti kalmaz.

چونکہ غیب و غائبی روپوش بہ
بس دھان بر بند و لب خاموش بہ

Çunki ğayb-û-gâibî rūpûş bih,
Pes dehan berbend-u-lebhâmûş bih.

«Mâdem ki, gayb ve gâibin örtülü olması evlâdır, o hâlde ağzını kap, dudakların sâkit olsun.»

ای برادر دست وادار از سخن
خود خدا پیدا کند علم لدن

Ey birâder dâst vâdâr ez suhun,
Hod Hudâ peydâ kuned ilm-i ledun.

«Ey kardeş; sözden el çek. İlm-i ledünnü hakikaten Allah izhar eder.»

Bu iki beyt, lisân-ı Peygamberiden Hazret-i Zeyd'e hitâbdır ve hakâyık söylemekten kendisini sükûta da'vettir.

İlm-i ledünnî: İlâhî bir ilimdir ki, okumakla elde edilmez. Allah tarafından ba'zı sevgili kullarına ihsân olunur. Nitekim Hızır Aleyhisselâm hakkımda: (Ve allemnâhü minledünnâ ilmâ). Yâni: «O'na kendimizden bir ilim öğrettik» buyurulmuştur.

Câmiussağirde Hazret-i Ali (Kerremallahü veche) tarafından şu Hadis-i Şerif rivâyet ediliyor: «İlm-i bâtin, Allahü Teâlânın esrârından bir sır ve hikmetlerindendir bir takım hikmetlerdir ki, o ilmi kullarından dilediklerinin kalblerine ilhâm eder.»

بس بود خورشید را روش گواہ
ای شیء اعظم الشاهد الہ

Bes buved hurşîdrâ rûyeş guvâh,
Eyyu şey'in â'zemuş-şâhid? İlâh!

«Güneşin yüzü, güneşe şâhid, yeter. Bunun gibi en büyük şâhid nedir? Allaktır.»

Ma'lumdur ki, bir da'vânın sâbit olabilmesi için şâhid lâzımdır. Fakat meydanda olan bir şey için şâhid aranmaz. Meselâ Güneş, fezâda parlayıp dururken Güneşi gören var mı? diye sorulmaz. Çünkü onun ziyâsı, onun varlığına şâhiddir. Bunun gibi (Nûrüssemâvâtı vel'ard) olan Allahın vücûduna onun mahlûkât ve masnûâtı şâhiddir. Kendisinin bir şey bildirmesi ise şehâdet ve ihbârâtın en doğrusudur. İlm-i Rabbânî de, o İlâhî şehâdetler cümlesindendir. Nitekim Zeyd bin Hârise'nin min indillâh mülhem olarak söylediği sözler, taraf-ı Risâletten tasdik buyurulmuştur. Cenâb-ı Pir Efendimiz bu beyt ile (Sûre-i En'am) daki iki Âyete işâret etmiştir:

Kureyş müşrikleri, esdakülenbiyâ Aleyhi Ve Alihi Ekmelüttehâyâ Efendimize: «Yâ Muhammed; senin peygamberliğini tasdik eden kimse göremiyoruz. Yahûdî hahamlarıyla hristiyan papazlarına: Kitablarınızda böyle bir peygamber geleceğine dâir bir işâret gördünüz mü? diye sorduk, inkâr ettiler. O hâlde senin nübüvvetine ve kitabının hakkâniyyetine kim şehâdet edecek?» dediler. Vahy nâzil oldu ki:

قُلْ أَكْبَرُ شَيْءًا قُلْ اللَّهُ شَهِيدُ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَأُوحِيَ إِلَيَّ
الْقُرْآنُ لِأُنذِرَكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ

Yâni: «Habibim; onlara: Şehâdet i'tibârıyla en büyük şey nedir, en doğru şâhid kimdir? diye sor. Sonra o en büyük ve en doğru şâhid Allah'tır ki, benimle sizin aranızda şâhiddir ve bana bu Kur'an, onun ahkâmıyla sizi korkutmak için (yâni Allaha imân etmediğiniz takdirde cehenneme gireceğinizi anlatmak için) Allah tarafından vahyolunmuştur. Hem yalnız sizi değil, Kur'anın vâsıl olduğu herkesi korkutmak için¹²⁹.»

Ukalâdan geçinen ve gûyâ bitaraf ve insaflı görünen ba'zıları Hazret-i Muhammed Sallallâhü Aleyhi Vesellemin peygamber olmakla berâber yalnız Arab kavmine gönderilmiş olduğunu söylemişlerdir. Halbuki şu Âyet Zât-i Akdes-i Risâletin, onların vehmi gibi yalnız Arab peygamberi değil, bütün âlemlere meb'ûs ve Kur'an nâmiyle İlâhî bir kitab, İslâm ismiyle bir din bulunduğunu ışıdan her ferd için Nebiyy-i Mürsel olduğuna delâlet etmektedir.

بشهادة الملك و اهل العلوم

انه لا رب الا من يدوم

Yeşhedullâhu vel-meleku ve ehlul'ulûm,
İnnehu lâ rabbe illâ men yedum.

«Ezeli ve ebedi kâim ve dâim olan Allahtan başka Rabb-i hakiki yoktur diye Allah, melekler ve ilm ü adl sâhibleri şehâdet ederler.»

Cenâb-ı Pîr bu beytlerle de (Âl-i İmrân Sûresi)ndeki bir Âyete telmih eylemiştir: Tefsirde deniliyor ki, Medineye Şam hahamlarından iki kişi gelmiş ve Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimize: Kelâm-ı İlâhîde en büyük şehâdet nedir? diye sormuştu. O münâsebetle bu Âyet-i Kerime nâzil oldu:

شهادة الله

أَنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقَائِمُ الْقَسِطُ
لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

Yâni: «Kendisinden başka hakikî bir Ma'bud olmayan Allah şehâdet eder; melekler de, âdil ve sâdık olan âlimler de şehâdet eder ki, her şeye galib ve her şeye temâmiyle vâkıf olan Allahdan gayri Ma'bûd-i hakiki yoktur¹³².»

İşte bu Âyet-i Celilede meleklerin ve ulemânın şehâdetleri, Allahın şehâdetine karîn kılınmış, Allahın birliğini onların da pek doğru olarak bildikleri bildirilmiştir.

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ, şehâdet-i İlâhiyye üzerine melâike ve ulemânın şehâdetinden bahsedilmesi hikmetinin beyânına şuru' ederek diyor ki:

(132) Sûrei Âli İmrân: 18.

شَكَرْتُمْ لَنَشْهَدُ وَنَزَعَ اللَّهُ إِلَهُةَ

أُخْرَى قُلْ لَا أَشْهَدُ قُلْ إِنَّمَا هُوَ إِلَهُ وَاحِدٌ وَإِنِّي بَرَأءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ

Yâni: «Siz, Allahtan başka İlâhlar da var! diye şehâdet mi ediyorsunuz? Habibim de ki: Böyle olduğuna ben kat'iyen şehâdet etmem. Yine de ki: O Zât-i Eccl ü A'lâ hakikaten Ma'bûd-i yegânedir, birdir, şeriki ve naziri yoktur ve ben elbette ve mutlak sûrette sizin putları O'na şerik koşmaktan beriyim¹³⁰.»

الَّذِينَ بَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ آبَاءَهُمْ وَالَّذِينَ

خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ

Yâni: «Kendilerine Tevrat ve İncil kitabını vermiş olduğumuz yahûd ve nasârâ tâifelerinin hahamları ve papazları, Tevrat ve İncilde zikredilmiş olduğundan, hâtimülenbiyâyı oğullarını tanıdıkları gibi pek iyi tanırlar. Nebiy-yi âhır zamânı tasdik etmemekle kendilerini zarara sokmuş olan müşrikler ve ehl-i kitab olan gayr-i müslimler, işte onlar, iman etmezler¹³¹.»

Cenâb-ı Pîr, bu Âyete işâret ettikten sonra yalnız Allahın şehâdeti kâfidir, enbiyâ ve evliyânın şehâdetine lüzum yoktur gibi bir ma'nâ anlaşılmaması ihtimâline binâen diyor ki:

3637

نی بگویم چون قرین شد در بیان

هم خدا و هم ملک هم علما

Nî bigôyem çun karin şud der beyan,
Hem Hudâ-vû-hem melek hem âliman.

«Hayır... öyle demiyorum. Kur'an-ı Kerimde Allahın şehâdetine meleklerin ve âlimlerin şehâdeti karîn olmuştur.»

(130) Sûrei En'am: 19.

(131) Sûrei En'am: 20.

چون گواهی داد حق که بود ملک
تا شود اندر گواهی مشترک

*Çun guvâhî dâd Hak ki bud melek,
Tâ şevêd ender guvâhî muşterek.*

«Allah şehâdet edince melek kim oluyor ki, onunla şehâdetde müşterek olsun.»

زانکه شمعاع و حضور آفتاب
بر نتابد چشم و دل‌های خراب

*Z'anki şâ'sâ-û-huzûr-î âfitab,
Ber netâbed çeşm-u-dilhây-î harab.*

«Çünkü güneşin karşısında durmaya ve onun şuaâtına bakmaya harab gözler ve gönüller tehammül edemez.»

Hattâ o Bakâ Güneşinin tulû'una ve inkişâfına maddî ve fânî olan hiç bir vücud mukâvemet gösteremez. Tecelli vukûunda Tûr dağının parçalanışı gibi müzmahil olur. Onun için rûhânî ve nûrânî olmakla beraber yine mahlûk bulunan meleklerin şehâdeti ve onlardan emr-i İlâhî tebelluguna muktedir bulunan zevât-ı kirâma, yâni enbiyâ-yı ızâm Aleyhimüssalâtü Vesselâma tebliğ-i ahkâma vesâtet etmeleri lâzımdır. İşte meleklerin şehâdeti İlâhiyyeye iştirâki bu cihettendir. Onlardan Vahdâniyyet-i Rabbâniyyeyi telekkî etmeyen enbiyânın insanlara tebliğ etmeleri ve o insanlar içinde ilm ve irfân ile mütemâyiz bulunan ulemânın da bizim gibilere Allahın varlığını ve birliğini anlatmak üzere şehâdetde bulunmaları da bundan dolayıdır.

Bir orduda bölüklere, hattâ takımlara varıncaya kadar ta'mim edilen bir emir hakikatte ordu kumandanı tarafından verilir. Fakat kolordu, tümen, alay, tabur, bölük ve takım kumandanları tarafından tebliğ edilir ve bu tebliğde maiyyet kumandanları, ordu kumandaniyle müşterek bulunur.

چون خفاشی کو تف خورشیدرا
بر نتابد بگسلد امیدرا

*Çun hufâşî k'ô tef-i hurşîdrâ,
Ber netâbed bugseled ummîdrâ.*

«Güneşe bakmayan yarasa gibi, zulmet tabiatli olanlar da kâbiliyyet-sizlikleri dolayısıyla o güneşten ümidlerini keserler.»

بس ملانکرا چو ماهم یار دان
جلوه گر خوشیدرا بر آسمان

*Pes melâikrâ çu mâhem yâr dâd,
Cilveger hurşîdrâ ber âsmân.*

«O hâlde melekleri, semâda cilve eden o hurşîd-i hakikate bizim gibi yâr bil.»

Burada güneşle Cenâb-ı Hak, onun yâr ve hâdimi olanlarla melekler murâd edilmiştir. Hazret-i Pirin «Bizim gibi» buyurması, melekler Allahın semâvî hâdimi oldukları gibi biz de arzî hâdimleri ve yâriyiz. Hak-kın o emir ve ahkâmını yerdeki kullarına tebliğ etmek hizmetinde bulunur demektir.

کین ضیا ما زآفتابی یافتیم
چون خلیفه بر ضعیفان یافتیم

*K'in ziyâ mâ zîâfitâbî yâftim,
Çun halife ber zaîfan tâftim.*

«Zira biz bu ziyâyı hakikat güneşinden bulduk ve zayıflara karşı halifetullah gibi parladık.»

چون مه نو یا سه روزه یا که بدر
هر ملک دارد کمال و نور و قدر

Çun meh-i nev yâ se rûzê yâki bedr,
Her melek dâred kemâl-û-nûr-u-kadr.

«Yeni doğmuş veyâ üç günlük hilâl veyâhud tam bedr hâlindeki kamerin aydınlığı gibi her meleğin derece derece kemâli, nûru ve kadri vardır.»

Melekler, mahlûkâtın ulvîsi ve semâvâtın sekenesi olmakla berâber hepsinin derecesi bir değildir. Ulviyyetleri, Hakka tekarrübleri nisbetindedir. Bu tekarrüb ve tenevvür, kiminde yeni doğmuş, kiminde iki üç gecelik hilâlin zayıf parıltısı gibidir. Ba'zılarında ise bedr-i tam nûrâniyeti gibi bulunur. Yâni ba'zısı kâmil, ba'zısı mükemmel, ba'zısı ekmeldir. Nitekim nev'i beşer de böyledir. Onların da ma'nevi dereceleri farklıdır.

إِنْ أَكْرَمَكَ عِنْدَ اللَّهِ أَنْفِقْ

Ayeti muktezâsınca insanların İnd-i İlâhîde en kerîmi, en ziyâde müteki olanıdır. Böyle bir insân-ı ekmele, meleklerle bile tekaddüm ve tefaddul eder. Zâten mü'minlerin avâmı melâikenin avâmından, havâssı ise meleklerin havâssından efdaldır.

Meleklerin büyüklerinden olup vahy tebliğine me'mur bulunan Cebrâil Aleyhisselâm, Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimize beşer şeklinde ve ekseriyâ ashâbdan (Dihyetülkelbî) sûretinde görünür, o sûretle vahy getirirdi. Cenâb-ı Peygamber, onu hilkat melekesiyle iki def'a görmüş, beşeriyet gözü o müşâhedeye tehammül edemiyeceği için kendisinden geçmişti. Cenâb-ı Mevlânâ Mesnevîde bundan bahsederken: «Hazret-i Muhammed Aleyhissalavâtülehad, o azim kanadını açacak ve Hilâfet-i Hassa-i İlâhiye azametini izhâr edecek olsaydı Cebrâil, ebediyyete kadar bîhûş kalırdı.» der.

Evet. Şüphe yok ki, böyle olurdu. Mi'râc gecesinde Habîb-i İlâhiye teşrifatçılık eden Cibril-i emîn, makamı bulunan sidretül-müntehâyâ gelince: «Parmak ucu kadar ileri yaklaşısam yanarım» diye durmuş, ekmele-i mahlûkât Aleyhi Efdalüssalavâtü Vetteslimât Efendimiz ise bilâ

ihtirâz ilerlemiş gitmişti. Çünkü onda olan aşk ve ma'sûkiyyet cezbesi Cebrâilde yoktu.

Aşk bir rehber ki peygamber olup peyrevi,
Terkeder Cibrili, sidre, müntehâ nedir bilmez.
Levdenevtü lahtektu der iken rûhülâlemîn,
İhtirâz-ı râh-ı aşkı Mustafâ bilmez nedir.

Hazret-i Hüdâvendigâr, meleklerin sıfatı ve Hakka olan kurbiyyeti bahsine devamla diyor ki :

ز اجنحة نور ثلاثة او رباع

بر مراتب هر ملک دارد شعاع

Zi ecniha nûr selâsê ev rubâ',
Ber merâtıb her melek dâred şua'.

«Üçer, dörder kanad nûrundan her melek, mertebesine göre şuaî hâizdir.»

(Sûre-i Fâtır)ın ibtidâsında buyurulmuştur ki :

الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ جَاعِلِ الْمَلِكِ رُسُلًا أُولَى الْأَجْنَحةِ
مَشَى وَثَلَتْ وَرُبَاعٍ يَرِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ إِنْ أَلَّاهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيرٌ

Yâni: «Hamd ü senâ gökleri ve yeri yaradan Allaha mahsustur. O Allah, melekleri peygamberlere vahy, evliyâyâ, ilhâm, mü'minlere rûyâ-yı sâdika tebliğine me'mur kılmış. O melekleri ikişer, üçer, dörder kanadlı yaratmıştır, yaratışta dilediği kadar da artırır. O Allah her şeyi yapmaya kâdirdir¹³⁴.»

Bu kanadlara türlü türlü ma'nâlar vermişlerdir. Ba'zılarınca kuvvet mefhûmundadır. Cebrâil Aleyhisselâm, kavm-i Lûtun kasabalarını ka-

nadiyle kaldırmış, tepetaklak zemine atmıştır. Ma'nevî mertebe yüksekliği ve Cenâb-ı Hakka yakınlık diye de te'vil olunmuştur. Ma'mâfih kanadların müntehâsı dördttür, daha fazla yoktur zannolunmasın. Cebrâil Aleyhisselâmın altı yüz kanadı olduğu, yâni o nisbette Allaha mukarreb bulunduğu Hadis-i Şerifte beyân buyurulmuştur. (Yezidüfilhalkı maye-sâ) Nazm-ı Celîli de bunu te'yid eder. Hazret-i Mevlânâ melek kanadlarını anlatmak için buyuruyor ki: O kanadlar:

3646

همچو پرهای عقول انبیان
که بسی فرقت شان اندر میان

*Hemçu perhây-i ukûl-i insiyan,
Ki besî ferkâştân ender miyan.*

«İnsanların akıl kanadları gibidir ki, aralarında çok fark vardır.»

Allah, meleklerle kanad verdiği gibi insanlara da akıl ihsân eylemiştir. Meleklerin kanadı ikiden başlayıp ilâmâşâallah çoğaldığı gibi insanların akılları da idrâk i'tibâriyle böyledir. Ba'zı akıllar; yemekten, içmekten yatıp uyumaktan başka bir şeye ermez. İşte o iki kanadlı bir akıldır. Ba'zıları da ilim, irfân, keşf, i'tirâ fezâlarında uçar. Onlar da bî-nihâye kanadlı akıllardır. İşte bunları tefekkür ve melek kanadlarını tasavvur eyle.

3647

بس قرین هر بشر در نیک و بد
آن ملک باشد که ماندش بود

*Pes karîn-i her beşer der nîk-u-bed,
An melek bâşed ki mânendeş buved.*

«O hâlde iyi, kötü her hususta insanın karîni kendi gibi bir melek olur.»

Avamdan bulunan bir insana melâikenin avâmından, havâstan olan insana da meleklerin havâssından yoldaş olur ve yoldaşının anlayacağı ve kendisinin anlatabileceği derecede telkinâtta bulunur.

3648

چشم اعمش چونکه خود را بر نتافت
اختر اورا شمع شد تاره بیافت

*Çeşm-ı â'meş çunki hodrâ ber netaft,
Ahter ôrâ şem' şud tâ reh biyâft.*

«Gözü zayıf olan, güneşin ziyâsına tehammül edemediği için yıldızlar, ona mum yerine geçer, o da o mum aydınlığı ile yoluna gider.»

«HAZRET-İ PEYGAMBER SALLÂLLAHÜ ALEYHİ VESSELLEM'İN
ZEYDE: BU SIRRI BUNDAN DAHA AÇIK SÖYLEME VE
MÜTABEATA RİAYET ET, BUYURMASI»

3649

گفت پیغمبر که اصحابی نجوم
دروازا شمع و شیطا را رجوم

*Goft peygamber ki ashâbi nucum,
Rehrevanrâ şem'-u-şeytanrâ rucum.*

«Hazret-i Peygamber buyurdu ki: Eshâbım, yıldızlar gibidir. Yolculara mum, şeytanlara recm vazifesini görürler.»

«Sohbetimde bulunanlar yıldızlar gibidir. Hangisine uyarsanız hidâyet bulur, doğru yola çıkarsınız» Hadisine işârettir.

Eskiden denizlerde ve çöllerde geceleri yıldızlara bakmak sûretiyle yola gidilirdi. Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimiz bu âdete telmihan Hu-zûr-i Seniyyelerinde bulunan ve sohbet-i kudsiyyelerinden feyz alan kîbâr eshâbını yol göstermek hususunda yıldızlara benzetiyor.

Evet. Eshâb-ı Kirâm (Radiyallâhü anhüm) velîni'met-i İslâmdır. Kur'ân ve din onlar vâsıtasıyla bize intikâl etmiştir. Hazret-i Ebû Bekr (Radiyallâhü anh) Âyât-ı Kur'ânı cem'ettirmeseydi, o da Tevrat ve İncil gibi, yâ bin türlü tahrîfâta uğrar, yâhud büsbütün unutulur giderdi. Cenâb-ı Hakkın:

Yâni : «Kur'ânı hakikaten biz inzâl eyledik, onu mutlaka ve elbette muhâfaza edecek olan da yine biziz¹³⁵» va'd-i sübhânîsinin zuhûra gelmesinde Sıddîk-i Ekber Hazretlerinin himmeti bir vâsıta olmuştur. Kezâ Hazret-i Osman (Radiyallâhü anh) Kur'ânın kelimâtını Kureys lehçesine göre yazdırıp da etrâfa göndermeseydi, şimdiki kırâat ittifâkı husûle gelmezdi. Arab kavminin her kabilesi onu başka türlü okurdu. Kur'ânı ve onun maksûdu olan tevhide îmân eylemeyi etrâfa neşreden sehâbe-i kirâmın Kelâmullah'a hizmetleri kadar Resûlullah Hadislerinin nakl ve rivâyetlerinde de himmetleri oldu. Kâlen Hazret-i Peygamberin sünnetini haber verdikleri gibi hâlen de onun güzide hilkatini ve hakpesend sîretini gösterdiler. Dîn ve îmân yolunda birer kılavuz oldular. Gerek cin, gerek insan şeytanlarını taşlamaktan ve onların idlâline mâni' olmaktan geri durmadılar. Hattâ bu hususta hayatlarının tehlikede olmasına ehemmiyet vermediler. Meselâ Ebû Zerr-i Gıfârî (Radiyallâhü anh) gerek Şamda, gerek Medinede Emevîleri tenkid etmekten çekinmedi. Sürgüne gitmeyi bâtıla karşı sukût etmeye tercih etti. Meselâ Abdurrahmân bin Ebî Bekr, Muâviye bin Ebî Süfyânı alenen tekzibe cesâret gösterdi. Çünkü o te'sis eylediği saltanatı oğlu Yezide bırakmak, onu veliahd yapmak, halkı ona biât ettirmek istiyordu. Yezid ise fâsık, fâcır ve sarhoş bir herifti. Hilâfet makamına değil, saltanata bile kat'iyen lâayık değildi. Bunun için Mekke ve Medine ehâlisi, Yezidin veliahd olmasını kabul etmediler. Muâviye Medineye geldi. Mescid-i Şerifte minberi seâdete çıktı. O mübârek makamda ayyâş ve sefih oğlunun fezâilinden bahseyledi. İşte bu faziletleri dolayısıyla ben onu veliahd yapıyorum. Benim yaptığımı Ebû Bekr ile Ömer de yapmıştı. Demek ki, veliahd ta'yini Ebû Bekr ile Ömerin sünnetidir dedi.

Cemâat arasında bulunan Abdurrahmân bin Ebî Bekr ayağa kalktı ve : Senin bu yaptığın iş Ebû Bekr ile Ömer'in değil, Hirakl ile Kayserin sünnetidir. Çünkü oğullarını veliahd yapan onlardır, diyerek Sıddîk ve Fârûk Hazarâtına edilen bir isnâdı reddeyledi. İşte eshâb-ı kirâmın kibârı böyle hak sözlü ve doğru özlü zevât idiler. Radiyallâhü anhüm. Sözü daha ziyâde uzatmayalım. Bahse dönelim :

3650

هر کسی را اگر بدی آن چشم و زور
کو گرفتی ز آفتاب چرخ نور

Her kesirâ ger budi an çeşm-u-zor,
K'ô giriftî z'âfitâb-i çârh nur.

«Eğer herkesin gözünde, doğrudan doğruya güneşten ziyâ alacak kadar kudret ve kâbiliyyet bulunsaydı.»

3651

کی ستاره حاجتی ای ذلیل
کی بدی بر نور خورشید او دلیل
Key sitârê hâcetestî ey zelil,
Key budî ber nûr-ı hurşid ô delil.

«Ey zelil kimse; yıldızlara ne hâcet kalırdı ve yıldızlar güneşin ziyâsına nasıl delil olabilirdi?»

Biraz evvel Cenâb-ı Hak güneşe, Hazret-i Peygamber aya, diğer münevver büyükler de yıldızlara benzetilmek sûretiyle bahs, tenvir edilmek istenmişti. Burada da buyuruluyor ki, herkes doğrudan doğruya güneşten, yâni Allahtan istinâre edemez. Onun için kamerin nûruna, yâni peygamberin tebliğâtına ve yıldızların şuaına, yâni eshâbın, ulemânın, urefânın, rivâyetine irşâdına ve içtihadına muhtaçdır. Eğer bu ihtiyaç olmasaydı o vâsıtalara lüzum kalmaz ve onlar Güneşe, yâni Allaha delil olmazdı.

3652

ماه می گوید بخاک و ابروی
من بشر بودم ولی یوحی الی

Mâh mîgôyed behâk-û-ubr-u-fey,
Men beşer bûdem velî yûhî ileyy.

«Ay, toprağa, buluta ve gölgeye der ki: Ben insanım, fakat bana vahy gelir.»

Burada aydan murad : Söylenildiği üzere Hazret-i Peygamber Sal-lallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizdir. Toprakta maksad : Arzî olan ve

kesâfetten kurtulmamış bulunan insanlardır. Bulut ve gölge ise Allahü a'lem semâvî olan mahlûkattır. İşte Efdalülenbiyâ Aleyhi Ekmelüttehâ-ya Hazretleri bu sayılanların hepsine : «Ben insanım, fakat bana vahy gelir» der. Bunu da yine Allahın emriyle söyler. Nitekim (Sûre-i Kehf)in sonunda şöyle buyurulmuştur :

قُلْ إِنَّمَا أَنَا

بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ الْوَحْيُ وَأَنَا وَأَخِي وَكَانَ رَبُّنَا
لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا

Yâni : «Habibim, de ki : Hakikaten ben de sûret ve tabiat i'tibâriyle insânım. Yaradılış ve beşerî ihtiyaçlar bakımından sizden bir farkım yoktur. Şu kadar var ki, bana vahy gelir. Sizin ma'bûdunuz, şeksiz ve şüphesiz ma'bûd-i yegâne olan Allâhtır. İmdi her kim Rabbine mülâkâtı umarsa iyi amellerde bulunsun, ve ma'bûduna ettiği ibâdetine bir kim-seyi şerik koşmasın¹³⁶.» Yâni, putlara secde etmesin ve halka gösteriş olmak için mürâilikte bulunmasın.

Riyâkârâne ibâdet etmek, yâni, bana sofû desinler diye tâât ü hese-nâtta bulunmanın şirk-i hafî olduğu, puta, resme, ateşe, güneşe ve sâire-ye tapmaktan farklı bulunmadığı bu Âyet-i Kerimeden istinbât olun-muştur. Yine o kamer-i enver, yâni Zât-i Akdes-i Risâlet lisânından bu-yuruluyor ki :

3653

ظلمتی دارم بنسبت با شمعوس

نور دارم بهر ظلمات نفوس

Zulmetî dârem benisbet bâ şumus,
Nûr dârem behr-ı zulmât-î nufus.

«Güneşlere nisbetle bende zulmet bulunmakla berâber nefsin zu-lumâtını tenvîr edecek nûrum vardır.»

Şârih Ankaravî, buradaki şümustan maksad : Melâike-i Mukarrebîn olur ki, onlar sırf nurdur ve enbiyâ aleyhîmesselâmın onlara nisbetle zulmet-i cesedânisi vardır.» diyor.

(136) Sûre-i Kehf : 110.

Âyet-i Kerimede de beyân buyurulduğu veçhile gerek enbiyâ, gerek Ekmelülenbiyâ Aleyhimüssalâtü Vesselâm hazerâtı da birer insandır. Fa-kat : «Muhammed de insandır amma her insan gibi değil, belki o taşlar arasında yakut gibidir.» beyt-i meâlince hâtemünnebiyyîn ve sâir enbiyâ ve mürselinin aslı toprak olduğundan tabiat i'tibâriyle kendilerinde bir kesâfet-i beşeriyye vardır ki, o kesâfet meleklerde yoktur. Fakat yine hâki nijâd ve merd-i mürâd olan enbiyâda rûhâniyyet ve ma'nevîyyât i'tibâriyle öyle parlak bir letâfet vardır ki, o nûrânî letâfet, melâikenin mukarreblerinde bile yoktur.

Cenâb-ı Mevlânâ şu hâlin sebebini yine lisân-ı Peygamberiden izâh ediyor ve diyor ki :

3654

زان ضعیفم تا تو تابى آورى

که نه مرد آفتاب انورى

Z'an zaîfem tâ tu tâbî âverî,

Kî ne merd-î âfitâb-î enverî.

«Ey insan, sen parlak güneşin ehli olmadığın için tehammül edebile-sin diye ben zayıfım.»

Yâni, bende kesâfet ve tabiat-ı beşeriyye bulunması, cinsiyet i'câbın-ca benden istifâde edebilesin diyerdir.

3655

همچو شهد و سرکه با هم باقم

تا سوى رنج جگر ره یاقم

Hemçu şehd-û-sirke bâhem bâftem,

Tâ suy-î renc-î ciğer reh yâftem.

«Ciğer hastalığı cihetine yol bulabilmek için ben bal ile sirke gibi karışmışım.»

Yâni, bende hem letâfet-i Nebeviyye hem kesâfet-i beşeriyye vardır. Bu hâl, sirke ile balın karışıp sirkengebin olması ve safra illetini iyi et-mesi içindir. Safra hastalığına tutulmuş olanlara sirkengebin verilirmiş. Sirkengebin : sirke ile baldan, bir de çörek otundan yapılır bir şurubdur. Şirk ve küfr hastası olanları tedâvi için de peygamberlerin böyle kesâ-fet ve letâfetten mümtezie bir tabiatı bulunması lâzımdır ki, letâfet-i ci-

hetiyile Allahtan telekkî eylediği emirleri, kesâfeti ve cinsiyyeti yardı-
miyle Allahın kullarına tebliğ edebilsin.

3656

چون ز علت وارھیدی ای رھین
سرکرا بگذار و می خور انگین

Çun zı illet vârehîdî ey rehin.
Sirkerâ bugzâr-u-mîhîrengubin.

«Ey hastalığa tutulmuş olan; illetten kurtulunca sirkeyi bırak, balı
ye.»

Yâhî, doğrudan doğruya letâfet ve mâ'neviyyâtta istifâze edebile-
cek bir sıhhat sâhibi olunca o vakit peygamberin ve mürşidin kesâfet-i
tabîiyyesini bırak, letâfet-i mâ'neviyyesine teveccüh eyle.

3657

تحت دل معمور شد پاک از هوا
بروی الرحمن علی العرش استوی

Taht-ı dıl mâ'mûr şud pak ez hevâ,
Bervev "Errahmân alel arş'istevâ".

«Gönül tahtı hevâ ve hevesten temâmiyle temizlenip ma'mur olunca
Rahmân ve Rahim olan İlâh-ı Kerim oraya istivâ eder.»

Sür, çıkar hâtırdan ağıârı tecellî ede Hak,
Pâdişâh konmaz saraya hâne ma'mur olmadan.

(Sûre-i Tâhâ)daki :

الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى

Yâni : «Rahmân olan Allah arşa istivâ eyledi¹³⁷» Âyet-i Kerimesine
işârettir. Bu Âyet; müteşâbihâtta, yâni ma'nâsı kolayca anlaşılmayan
âyetlerdendir.

(137) Sûre-i Tâhâ : 5.

İstivâ kelimesi : Karar etmek demek olduğundan bundan (mücess-
me) denilen bir fırka türemiş ve Allahı hâşâ arşın üstünde oturur bir
cisim olarak tehayyül etmiştir.

Ba'zıları : İstivâ, hüküm ve galebe ma'nâsınadır. Âyet-i Kerime :
«Allah, arşa hâkim ve galibdir» meâlindedir demişler, ba'zıları ise : İsti-
vâ ma'lûm, keyfiyyeti meçhûl ve imânı farzdır diyerek mânâsını ilm-i
ilâhiye havâle etmişlerdir.

Hazret-i Mevlânânın : Allah talbe istivâ eder buyurması, oraya te-
cellî-i Rabbânî vuku' bulur mefhûmundadır.

Anla Errahmân alel'arş istivâ mefhûmunu!
İstivâ-yı feyz-i Hakka arş-ı a'zamdır gönül.

3658

حکم بردل بعدزین بی واسطه
حق کند چون یافت دل این رابطه

Hukm berdıl bâ'de'z-in bî vâsitâ,
Hak kuned çun yâft dıl in râbitâ.

«Gönül bu râbitayı bulduktan sonra Cenâb-ı Hak oraya bilâ vâsitâ
hükmeder.»

3659

این سخن پایان ندارد زید کو
تا دهم پندش که رسوای جو

İn suhan pâyan nedâred Zêyd kô,
Tâ dîhem pendeş ki rusuâyî mecô.

«Bu sözün sonu yoktur. Zeyd nerede ki, ona ifşâatta bulunma diye
nasihat vereyim.»

3660

زیدرا اکنون بیابی کو گریخت
جست از صف نعل و نعل ریخت

*Zêydrâ eknûn neyâbî k'ô guriht,
Cêst ez saff-î niâl-û-nâ'l riht.*

«Şimdi Zeyd'i bulamazsın. Çünkü o kaçtı. Beşerîyyet papuçluğundan sıçrayıp yükseldi ve papucunu düşürdü.»

3661

تو که باشی زید هم خودرا نیافت
همجو احتر که برو خورشید تافت

*Tû ki bâşî Zeyd hem hodrâ neyaft,
Hemçu ahter kî berô horşîd taft.*

«Sen kim oluyorsun? Zeyd bile kendini bulamaz haldedir. Üzerine güneş vurmuş yıldızla dönmüştür.»

Yâni, güneşin ziyâsına ma'ruz kalan bir yıldız, onun şuâî ile nasıl görünmez olursa Zeyd de tecelli nûriyle o hâle gelmiştir.

3662

نی ازو نقشی بیابی نه نشان
نه کهی بابی براه کهکشان

*Nî ez'ô nakşî buyâbî nê nişan,
Nê kehî yâbî berâh-î kehkeşan.*

«Ondan ne bir nakş bulabilirsin ne nişan. Hattâ ne de saman uğrusu yolunda bir saman çöpü.»

Parlak bir gecede gök yüzüne bakacak olursak nûrânî ve epeyce bir hat görürüz. Arablar bu hatta; (micerre), Acemler; (kehkeşân) yâni, saman çeken, Türkler de; (saman uğrusu) demişlerdir. Eski İranlılar ve Türkler; saman taşıyan, yâhud çalan bir adamın çuvalından dökülen samanlarla bu parlak izlerin teşekkül eylemiş olduğunu tehayyül etmişler. Halbuki o yol, yâhud iz, görünen parlaklık, teşekkül etmek üzere bulu-

nan milyonlarca küreden ibâret imiş. Fenciler bunun adına (sehâbiye) diyorlar.

Bu anlaşıldıktan sonra, Hakta fânî ve müstehlek olmuş bulunan Zeyd bin Hârisenin o sırada Zeydliğinden bir şey kalmamış, hepsi tecelli-i İlâhî karşısında mahvolmuş bulunduğunu anlatmak için Hazret-i Mevlânâ diyor ki : Zeyd yoktu, hem öyle yoktu ki, ne nakşı, ne nişanı kalmıştı, hattâ saman uğrusu yolunda bile bir çöpü mevcut değildi.

3663

شد حواس و ناطقه تابان ما
محو نور دانتی سلطان ما

*Şud havâss-û-nâtikâ tâbân-ı mâ,
Mahv-ı nûr-î dâni-î sultân-ı mâ.*

«Bizim hislerimiz ve parlak nutkumuz, sultanımızın ilmi nûrunda mahvoldu.»

3664

حسها و عقلها شان در درون
موج در موج لدينا محضرون

*Hishâ-vû-aklâ-şan der derun,
Mevc der mevc ledeynâ muhzêrûn.*

«Onların içlerindeki hisleri ve akılları (لدينا محضرون) denizinde dalgalanmaktadır.»

Âlemin nasıl fenâ bulacağını ta'rif için Cenâb-ı Hak (Yâsin Sûresi)nde buyuruyor ki :

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَذَا الْوَعْدُ إِن كُنْتُمْ
صَادِقِينَ ﴿١٠﴾ مَا يَنْظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ
يَخِصِّمُونَ ﴿١١﴾ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً وَلَا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ
يَرْجِعُونَ ﴿١٢﴾

Yâni : «Müşrikler ve ha's ü haşrı inkâr edenler diyorlar ki : Eğer

چون شب آید باز وقت بار شد
انجم پنهان شده برکار شد

Çun şeb âyed bâz vakt-i bâr şud,
Encum-ı pinhan şudê berkâr şud.

«Gece gelince izin vakti olur. Yıldızlar tekrar iş başına gelir.»

بیهشارا و ادهد حق حوشها
حلقه حلقه حلقها در گوشها

Bihüşanrâ vâdihed Hak hôşhâ,
Halke halke halkehâ der gôşhâ.

«Allah bihüşlara yine şuur ihsân eder. Onlar da kulaklarında üst üste hakâyık ve maârif halkaları olduğu halde.»

پای کوبان دست افشان در شا
ناز نازان ربنا احیتا

Pây kûban dêst efşan der senâ,
Nâz nâzan «Rabbenâ ahyeytenâ».

«El çırparak ve ayak vurarak Hakka senâ ederler, nâz ve niyâz ile: Ey Rabbimiz bizi ihyâ ettin derler.»

Tecelliye mazhar olan ve vahy mertebesine gelen bir sâlik, o mertebede bulundukça ahkâm-ı şer'iyye ile mükellef değildir. Çünkü menât-ı hükm olan şuur yoktur. Tecelli geçip de beşeriyet gecesi zuhur edince gurub-u şems ile yıldızların parlamaya başlaması gibi sâlikin şuuru, havassı, akli ve ilmi avdet eder. Ve yine mükellefiyeti başlar. O mahv hâlinde kendisine bir nice maârif ve hakâyık verilmiş olur ki, Hazret-i Pirin «Kulaklarında halkalar olduğu halde» buyurması buna işârettir. Bu lutfa mazhar olan sâlik de kemâl-i neşve ile Hâlk'ına hamd ü senâ eder ve İlâhî; bana ikinci bir hayât verdin diye şükürlerde bulunur.

doğru söylüyorsanız o va'dettiğiniz kıyâmet ne vakit kopacaktır. Onlar şiddetli bir sestən başka bir şey beklemiyorlar ki; onları yakalayacaktır. Halbuki o sayha vukû'a geldiği sırada onlar alış veriş, uğraşış ve didinişle meşgul bulunacaklar, bir vasiyyet etmeye bile fırsat bulamayacaklardır, ehl ü ıyâlleri nezdine de dönemiyeceklerdir¹³⁸»

Şu hâl nefha-i û'lâdır ki, Sûr-i İsrâfilin birinci def'a üflenmesiyle bütün halk helâk olacak, hem de bu hâdise âni olarak zuhûra gelecek, hattâ olanların hepsi de vasiyyet etmeye, yâhud evine dönmeye vakit bulamayacaktır.

Denildiğine göre kırk sene böyle geçecek, sonra :

وُفِّعَ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُم مِّنَ الْأَجْدَاثِ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يَنسِلُونَ ﴿١٥٩﴾ قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَن بَعَثَنَا مِن مَّرْقَدِنَا ۚ هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ ﴿١٦٠﴾ إِن كَانَتْ إِلَّا كَفَيَّةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَّدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿١٦١﴾

Yâni: «İkinci defâ sûra üflenecek; ölmüş olanlar o vakit kabirlerinden sıyrılıp ma'budlarının huzuruna, sâha-i mahşere gideceklerdir. Diyeceklerdir ki: Vay hâlimize bizi yattığımız yerden kim kaldırdı? Melekler onlara cevap vereceklerdir: Bu, vukûunu Allahın va'detmiş olduğu kıyâmettir; onu size haber veren peygamberler de doğru söylemişlerdi. Bu ba's ü haşrûn sebebi, ikinci sayhadan başka bir şey değildir. Ondan sonra onların hepsi huzurumuza ihzâr edileceklerdir¹³⁹»

Tasvir buyurulan hâdise, uhrevî ve umûmî olan imâte ve ihyâdır. Bunun bir de dünyevî ve şahsî olanı vardır ki, (Ölmeden evvel ölün) Hadis-ı Şerifinin emr-i mucibince Dünyâdaki mahv ü fenâ mertebesinin zuhûrudur. Tecelli-i İlâhî sâlikin sıfatında ve zâtında zuhura gelince onun eneîyyetini ve hüviyyetini temâmiyle mahv ü müstağrak kılar; sâlikin benliği, o sırada güneşin ziyâsına ma'ruz kalmış bir yıldız gibi görünmez olur. Hisleri, akli, ilmi hülâsa her şeyi o tecelli hârikası huzûrunda fenâ bulur. İşte Hazret-i Mevlânâ bu mâ'nevî hâli anlatmak istiyor. Sôfiyye hazarâtının (mahv) ta'bir ettikleri bu cilveden sonra bir (sahv) hâli vardır ki, o da sâlikin kendisine gelmesi ve hüviyyetini idrâk etmesidir. Cenâb-ı Pîr onu da âtîdeki beytlerle izah ediyor :

(138) Sûre-i Yâsîn : 48-49.

(139) Sûre-i Yâsîn : 50-53.

آن جلود و آن عظام ریخته
فارسان گشته غبار انگیزته

*An culud-û-an izâm-i rihte,
Fârisan geştê ğubar engihte.*

«O çürümüş ve dökülmüş deriler ve kemikler, tozkoparan birer süvârî olmuştur.»

Yâni, ölüp kıyâmette dirilenlerin çürümüş a'zasının hayat bulduğu gibi mahv hâlinde bir sâlik de ba'dessahv yeni ve ebedî bir hayat bulur, ma'neviyât yolunda at oynatacak ve toz koparacak bir süvârî halini alır.

حمله آرند از عدم سوی وجود
در قیامت هم شکور و هم کنود

*Hamle ârend ez adem sûy-i vücud,
Der kiyâmet hem şekûr-û-hem kenud.*

«İnsanların şâkir olanları da, küfrân-ı nî'mette bulunanları da kıyâmette ademden hamle ederek gelirler.»

Bundan sonra Cenâb-ı Mevlânâ, ba's ü kıyâmın Uhrevîsini de, Dün-yevîsini de inkâr edenlere hitâben buyuruyor ki :

سر چه می یچی کنون نادیده
در عدم اول نه سر پیچیده

*Ser çı mî piçi kunun nâdîde-i,
Der adem evvel ne ser piçide-i.*

«Ey münkir; şimdi neden başını çevirmek sûretiyle inkâr ve i'tirâz ediyorsun? Ademde bulunduğun sırada, yâni, Dünyâyâ gelmeden evvel de böyle yapmadın mı idi?»

در عدم افشردہ بودی پای خویش
که مرا کی بر کند از جای خویش

*Der adem efşurde bûdi pây-ı hış,
Kî merâ key berkened ezcây-ı hış.*

«Ademde bulunduğun sırada beni yerimden kim kaldıracak? diye direnmiş idin.»

می بینی صنع ربانیت را
که کشید او موی پشانیت را

*Minebinî sun-i rabbâniyet râ,
Kî keşîd ô mûy-ı pişâniyet râ.*

«Kendinde olan sun-i Rabbâniyi görmüyor musun ki, seni saçından tutup ister istemez ademden vücûda getirdi.»

تا کشیدت اندرین انواع حال
که نبود در گمان و در خیال

*Tâ keşîdet enderin envâ-i hal,
Kî nebûdet der gumân-û-der hayal.*

«Seni öyle hallerle varlık âlemine çekti ki, onların hiç biri senin hayâlinde yoktu.»

İnsan, babasından nutfe hâlinde ana rahmine intikâl eder. Orada alâka ve mudga halini, sonra kemik, et ve deri ile cenin şeklini alır. Zamânı gelince de dünyâyâ gelir. İşte bunlar bir takım tatavvurât, yâni hallerdir ki, bu tavırları geçiren insanın irâdesi ve te'siri olmaksızın ancak Allahın irâdesi ve kudretiyle meydana gelir. Neticede yoktan bir varlık zuhur eder.

آن عدم اورا ہمارہ بندہ است
کار کن دیوا سلیان زندہ است

An adem ôrâ hemârê bende est,
Kâr kun dîvâ! Suleyman zindeest.

Bu varlıkların aslı bulunan: «O adem, Cenâb-ı Hakkın dâimi mut'î bir bendesidir. Ey div; çalış Süleymân diridir.»

دیو می سازد جفان کالجواب
زمرہ نی تا دفع گوید یا جواب

Dîv mîsâzed cîfânin kel cevab,
Zehre nî tâ dêf' gôyed yâ cevab.

«Divler geniş çanaklar yaparlardı. Süleymânın emrine karşı gelmeye veyâhud ona cevab vermeye cür'etleri yoktu.»

(Sûre-i Sebe')de hikâye buyurulan Süleymân Peygamber kıssasına işâret buyurulmuştur ki:

وَمِنَ الْجِنِّ مَن يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَمَن يَرِغْ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿١٧﴾
بَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ مِنْ مَّحَارِبٍ وَتَمَاثِيلَ وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ
وَقُدُورٍ رَّاسِيَاتٍ اعْمَلُوا آلَ دَاوُدَ شُكْرًا وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ
الشَّاكِرِينَ ﴿١٨﴾

Yâni: «Rabbinin izni ve müsâadesiyle Cinlerden bir takımı Süleymânın huzurunda çalışırdı. Onlardan hangisi emrimizden i'râz ü inhirâf etse, ona Cehennem azâbını tattırır, yâni yakardık. Cinler Süleymâna mihrablardan, heykellerden, câbiye (yâni, havuz kadar geniş çanaklar-

dan) ve yerli kazanlardan istediği şeyi yaparlardı. Ey Dâvûd oğulları Hakkın bu ni'metlerine şükredin. Halbuki kullarımdan şükredenler azdır⁽¹⁴⁰⁾»

Süleyman Aleyhisselâma Cinnin musahhar olduğu ve onun emriyle bir çok iş yaptığı Kur'ân-ı Kerimde zikredilmiş olduğu için, biz müslümanların, buna inanmamız lâzımdır. Cin var mıdır, olsa idi görünürdü! diye ukalâlık etmeye lüzum yoktur. Her olan şey görünüyor mu? Mikrop da var amma gözle görünmüyor, fakat mikroskopun önünde meydana çıkıyor. Demek ki, mikrobun gözle görülmemesi, onun yokluğundan değil, insanın gözünün mikrobunu görmeye kâfi gelmediğindendir.

İşte bu cinler, Süleymân Aleyhisselâmın emriyle çalışırlar ve havuzlar kadar geniş yemek çanakları ve sair yaparlardı. Yine Âyette buyruluyor ki:

فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلَى مَوْتِهِ
إِلَّا دَابَّةُ الْأَرْضِ تَأْكُلُ مِن سَاءِ فُلَمَّا خَرَّ بَسَتْ أَيْحُ
أَن لَّوْكَأْنَا عِظْمُوزَ الْغَيْبِ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ

Yâni: «Vaktâki Süleymâna ölümü hükmettik (yâni, Süleymân Peygamber ölünce) cinlere, onun ölümünü ağaç kurdundan başka bir şey sezdirmedi ki, Süleymânın asâsını yiyiyordu. Vaktâki Süleymân yıkıldı, ölümü anlaşıldı. Cinlerin gaybı bilmedikleri meydana çıktı ki, bilmiş olsalardı, o zillet ve meşakkat veren çalışma azâbı içinde durup beklemezlerdi⁽¹⁴¹⁾»

Tefsirlerde yazıldığına göre cinler, gaybı bilmek iddiâsında bulunmuş. Cenâb-ı Hak bu iddiâyı tekzib için Hazret-i Süleymânın vefâtını ondan gizlemiş. Süleymân Aleyhisselâm asâsına dayanarak cinlerin çalışmalarını seyredermiş. O hâlde iken vefât etmiş, fakat asâyâ dayandığı için düşmemiş. Cinler bunun farkına varamamışlar, çalışmakta devam etmişler. Sonra asânın içinde bulunan bir kurtcağız yediği yerleri boşaltmış olduğundan cesed-i Süleymânın ağırlığıyla asâ kırılmış, Hazret-i Süleymân yere düşmüş; ölmüş olduğu o vakit anlaşılmış. Cinlerin gayba vukûfu olmadığı da bu sûretle meydana çıkmış.

İşte Hazret-i Mevlânâ; ademi yâni, yokluğu cinlere benzeterek ey

(140) Sûrei Sebe: 12-13.

(141) Sûrei Sebe: 14.

div; çalış, çünkü Süleymân diridir. Hem bu Süleymân, lâyetmût ve lâyet-fût olan Allâhtır diyor ve yine o ba's ü haşr münkirlerine hitab ediyor :

3676

خویشرا بین چون همی لرزی زیم
مر عدم را نیز دان لرزان مقیم

*Hîşrâ bin çun hemî lerzî zibim,
Mer ademrâ nîzdan lerzan mukim.*

«Kendine bak, sen yok olmaktan nasıl korkup titriyorsan, yokluk da Allah korkusundan öyle titremektedir.»

3677

ور تو دست اندر مناصب میزنی
هم ز ترست آنکه جانی میبکشی

Ver tu dest ender menâsib mîzenî,
Hem zı terset anki cânî mîkenî.

«Sen mansıblarda bulunsan ve servet sâhibi olsan da onlar elimden gidecek diye âdetâ can çekişirsin.»

Bunun gibi :

3678

هر چه جز عشق خدای احسنست
گر شکر خوار است آن جان کنندن است

Her çı cuz işk-î Hodâyı ahsenest,
Ger şekerhârist an can kendenest.

«Güzel Allahın aşkıdan gayrı her ne varsa, vevleki şeker yemek olsun can çekismekten başka bir şey değildir.»

3679

چیست جان کندن سوی مرگ آمدن
دست در آب حیاتی نازدن

Çist can kenden suy-î merg âmeden,
Dêst der âb-î hayâtî nâzeden.

«Can çekişmek nedir? Ölüme doğru gitmek, âb-ı hayâta el uzatamamak, yâni içmemektir.»

Haktan gâfil olmak, sağıkta bile bir ölümdür. Allahı sevmek ve onunla meşgul olmak ise âb-ı hayât içmek demektir.

3680

خلق را دو دیده در خاک و ممت
صد گمان دارند در آب حیات

*Halkrâ dû dîde derhâk-û-memât,
Sad gomân dârend der âb-i hayât.*

«Halkın iki gözü ölümdе ve topraktadır. Âb-ı hayâtın mevcûdiyye-
tinde yüzlerce şek ve şüpheleri vardır.»

Yâni, muhabbetullahın âşık bir kalb için âb-ı hayat olduğuna ve ona nâil olanın ebedî bir hayata kavuşduğuna inanmazlar da yalnız ölmeyi ve toprak olmayı görürler.

3681

جهد کن تا صد گمان گردد نود
شب پرو و در تو بخشی شب رود

Cehd kun tâ sad goman gerded neved,
Şeb birev ver tu bihusbî şeb reved.

«Çalış ki, âb-i hayâtın varlığı hakkındaki yüz şüphen hiç olmazsa doksana insin. Gece yürü. Sen uyursan gece gider.»

Yâni, bu fânî hayât, ebediyyet sâhasına nisbetle gece gibidir. İşte o gece içinde seyr ü sülûke çalış da biraz yol al. Böyle yapmaz da yatıp uyur ve o hayatı gâfletle geçirirsen gece gider, ömr-i mukadder geçer, sen de yolculardan geri kalmış olursun.

در شب تا ریک جوی آن روز را
پیش کن آن عقل ظلمت سوز را

*Der şeb-i târîk coy an rûzrâ,
Pîş kun an akl-ı zulmet sûzrâ.*

«Karanlık gecede aydınlık günü ara. Karanlıkları yakıp aydınlatan aklı önüne al ve kendine kılavuz ittihaz et.»

3683

در شب بدرنگ بس نیکی بود
آب حیوان جفت تاریکی بود

*Der şeb-i bedreng bes nîkî buved,
Âb-ı hayvan cuft-ı târîkî buved.*

«Rengi kara olan gecede çok iyilik vardır. Âb-ı hayât karanlıklar içindedir.»

İbâdâtın makbûlü, riyâdan uzak ve ihlâsa mukârin olanıdır. Böyle bir amel ise aydınlık gündüzlerde değil, karanlık gecelerde olabilir. Çünkü gecenin karanlığı, sâlikî nazardan gizlediği gibi tenhâlığı da onu riyâdan uzaklaştırır. Binâenaleyh Cenâb-ı Pîrin buyurduğu gibi rengi kara olan gecede çok iyilik vardır. Kibâr-ı evliyâullahtan bir zâtî, vefâtından sonra rüyada görmüşler ve ne hâlde bulunduğunu sormuşlar. Zâhire ve bâtına müteallik sözlerimin hiç faydası olmadı. Ancak geceleri kalkıp kıldığım iki rek'at namaz makbûle geçti cevâbını almışlar.

3684

خواب مرده لقمه مرده یار شد
خواجه حقت و دوزد شب درکار شد

*Hâb-ı murde lokme-i murde yar şud,
Hâce huft-û-duzd-ı şeb derkâr şud.*

«Ölü uyku ve ölü lokma yardım etti de efendi uyudu, gece hırsızı da işine baktı.»

Yâni ot minder doldurur gibi tıka basa doldurulmuş bir mi'de, sâhi-

bine uyku verir ve kör kütük uyutur. O uyuyunca da gece hırsızı bulunan şeytan, onun teheccüde kalkmasına değil, yatsı namazı kılmasına bile mâni' olur.

3685

تو نمی دانی که خصمات کند
ناریان خصم وجود خاکیند

*Tû nemîdânîki hısmânet kined,
Nâriyan hasm-i vucûd-î hâkined.*

«Ey insan; sen düşmanlarının kimler olduğunu bilmiyorsun. Öğrenmiş ol ki, ateşten yaratılmış olanlar, yâni şeytanlar, topraktan mahlûk insanların düşmanlarıdır.»

Şeytan ile Ebûlbeşer arasında başlamış olan bu adâvet, kıyâmete kadar sürüp gidecektir.

3686

نار خصم آب و فرزندان اوست
همچنانکه آب خصم جان اوست

*Nâr hasm-î âb-u-ferzendân-ı o'st,
Hemçunân ki âb hasm-î cân-ı o'st.*

«Su, ateşin hasm-ı canı olduğu gibi ateş de suyun ve onun çocuklarının düşmanıdır.»

Cenâb-ı Pîr bu beyt ile şeytanın ateşten, insanların mâ-i meniden yaratılmış olduğuna işâret ediyor. Su ile ateş arasında tabiaten düşmanlık bulunduğu, suyun ateşi söndürdüğü, ateşin suyu tebahhur ettirdiği gibi şeytan ile insan da birbirinin düşmanıdır diyor.

3687

آب آتشی را کشد زیرا که او
خصم فرزندان آبت و عدو

*Âb âteşrâ kuşed zirâ ki o,
Hısm-ı ferzendân-ı âbest-û adû.*

«Su ateşi söndürür. Çünkü ateş, suyun ve evlâdının düşmanıdır.»

Bundan sonra ateşin diğer bir ma'nâsını beyân için Hazret-i Mevlâ-nâ buyuruyor ki :

بعد ازین این نار نار شهوتست
کندر و اصل گناه وزلتست

*Ba'dezin in nâr nâr-i şehvetest,
K'ender'ô asl-i gunâh-û-zelletest.*

«Bundan sonra, yâni ateşin nûr-i hilkat olan şeytan demek olduğu anlaşılınca bu ateş, bir de şehvet ateşidir ki, günâhın ve zelle'nin aslı ve sebebi budur.»

نار بیرونی بآبی بفسرد
نار شهوت تا بدوزخ می برد

*Nâr-ı bîrûnî beâbi bufsered,
Nâr-ı şehvet tâ bedôzeh mîbered.*

«Dışarıdaki ateş su ile söner. Fakat içerideki şehvet ateşi, sâhibini cehenneme kadar götürür.»

نار شهوت می نیار آمد بآب
زانکه دارد طبع دوزخ در عذاب

*Nâr-ı şehvet mîneyârâmed beab,
Z'anki dâred tâb-ı dôzeh der azâb.*

«Şehvet ateşi su ile sönmez. Çünkü azâb hususında cehennem tabî-attıdır.»

Kur'ânda buyurulmuştur ki, cehennemlik olanlar, oraya doldurulduktan sonra Cenâb-ı Hak cehenneme: «Doldun mu, doydun mu?» diye soracak, o da: «Daha var mı?» cevâbını verecektir.

Şehvet de böyledir, doymasına imkân yoktur. Ne kadar bulursa bir o kadarını da ister,

نار شهوت را چه جاره نور دین
نور که اطفاء نار الکافیرین

*Nâr-ı şehvetrâ çı çâre nûr-ı dîn,
Nurukum itfâu nâril-kâfirin.*

«Şehvet âteşinin çâresi nedir? Din nûrudur. Nasıl ki, Cehennem, mü'minlere: Ey mü'min; çabuk geç. Senin nûrun benim âteşimi söndürüyor diyecektir.»

چه کشد این نار را نور خدا
نور ابراهیم را ساز اوستا

*Çi kuşed in nârrâ nûr-i Hodâ,
Nur-ı İbrâhîmrâ sâz ûstâ.*

«Bu ateşi ne söndürür? Allahın nûru. İbrâhim Peygamber Aleyhis-selâmın nûrunu kendine usta ittihâz et.»

Ma'lum ya. Nemrud, İbrâhim Aleyhisselâmı muazzam bir ateşe at-tırmıştı. Fakat İbrâhim Aleyhisselâmda bulunan Nûr-i İlâhî, Nemrudun nârına galebe etti. Ve onu söndürdü. Sen de onu nümûne ittihâz ederek şehvet nârını tevhid nûriyle söndürmeye çalış ki:

تا ز نار نفس چون نمردنو
وا رهد این جسم همچون عود نو

*Tâ zı nâr-i nefis-ı çun nemrûd-ı tû,
Va rehed in cism-ı hemçun ûd-ı tû.*

«Nemrûd gibi olan nefsinin ateşinden ağaç misâli bulunan cismin kurtulsun.»

شہوت ناری براندن کم نشد
او ناندن کم شود بی هیچ بود
Şehvet-i nârî beranden kem neşud,
Ô bemânden kem şeved bî hîç bud.

«Şehvet ateşi sarfetmekle eksilmez. Onu muattal bırakmaktan ve o sûretle azaltmaktan başka çâre yoktur.»

تا کہ هیزم می نہی بر آتشی
کی ببرد آتش از هیزم کئی
Tâ ki heyzum mî nihî ber âteşi,
Key bîmîred âteş ez heyzum-keşi.

«Ateşe odun attıkça o ateş nasıl söner?»

Nefsin arzûsuna uymak ve onun her dilediğini yapmak, âdetâ onun ateşine odun atmak gibidir. Peyderpey içine odun atılan bir ateş hiç söner mi?

چونکہ هیزم باز گیری نار مرد
زانکہ تقوی آب سوی نار برد
Çunki heyzum bâz gîr-i nâr murd,
Z'ânki takvâ âb sûy-i nâr burd.

«Odunu ateşin içinden çeker çıkarırsan ateş söner. Allahtan korkmak ve müttekiyâne hareket etmek de o ateşe su götürmek ve dökmek olur.»

کی سبہ گردد ز آتش روی خوب
کو نہد گنگونه از تقوی القلوب
Key siyeh gerded zı âteş rûy-ı hub,
K'ô nihed gulgûne ez takval-kulub.

«Güzel bir yüz, ateşten nasıl siyahlanır. O yüz ki, sâhibi ona (tek-velkulub)dan düzgün sürmüş ola.»

وَمَنْ يَعْطِ شَعَارَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ

Yâni : «Her kim Allahın alâmetlerini, yâni emr ve hükümlerini büyük bilir ta'zim ve tatbik ederse, o ta'zim ve tatbik, kalblerin ittikâsındandır¹⁴².» (Yâni, kalben mütteki olan mü'minler, Allahın evâmîrini ve ahkâmını büyük bilirler ve mucibince hareket ederler.) Âyet-i Kerimesine işârettir. İşte böyle müttekiyâne harekette bulunmak, vech-i ibâdete düzgün sürmek kabilinden olur ki, öyle bir yüz şehvet ateşiyle siyahlanmaz.

«EMİRÜLMÜ'MİNİN ÖMER RADİYALLAHÜ ANH DEVRİNDE MEDİNE ŞEHRİNDE YANGIN ÇIKMASI»

آتشى افتاد در عهد عمر
همجو خوب خشك ميخورد او حجر
Âteşi uftâd der ahd-i Omer,
Hemçu çôb-i huşk mîhord ô hacar.

«Ömerin hilâfeti devrinde Medinede bir yangın oldu ki, taşları kuru odun gibi yakıyordu.»

Bu yangın Hadîste beyân buyurulan ve Hicretin 654 üncü yılında zuhur eden târihî ateş değildir. Vuku' bulacağını Aleyhisselât Efendimizin mu'cize olarak haber verdiği o ateş, Allahü a'lem Medine civârında bir yanardağ patlaması ve lâvlarının şehir-i mübârek yakınlarına kadar akması idi.

Hadîsler şunlardır : «Hicazda ateş zuhûr etmeyince kıyâmet kopmaz.» «Hicaz arâzisinden bir ateş çıkacak ve Şam civârındaki (Busrâ) beldesinde bulunan develerin boyunlarını aydınlatacaktır.» «Hicaz vâdilerinden birinde ateş seli akmayınca kıyâmet kopmaz. O ateşin ziyâsiyle Busrâ-yı Şâmdaki develerin boyunları aydınlanacaktır.»

Filvâki' 654 Cümâdelâhiresinin birinci günü Medinede bir zelzele

oldu. Cıvardaki dağlardan korkunç sesler işitildi. Kesif bir duman orta-
lığı kapladı. (İmâm-ı Ca'fer-i Sâdık)ın oğlu (Aliyyül'arzî)nin mezârı ci-
vârına kadar geldi, orada durdu ve söndü. Lâvların sönmüşü bulunan
siyah ve sivri kayalar hâlâ orada görülmektedir. Bu ateş hakkında fazla
ma'lûmât almak için Eyûb Sabri Paşa merhûmun (Mir'ât-ı Medine)
isimli eserinin 266 ncı sayfasından aşağısı okunmalıdır.

Bahsimizin mevzuunu teşkil eden ateş, Medine şehrinde çıkmış bü-
yücek bir yangındı.

3699

در فتاد اندر بنا و خانها
تازد اندر پر مرغ و لانهها

*Der futâd ender binâ-vû-hânehâ,
Tâzed ender perr-ı murğ-û-lânehâ.*

Bu yangın binâları ve evleri yaktığı gibi kuş yuvalarını ve kuş ka-
nadlarını da ihrak etmişti.»

3700

نیم شهر از شعله‌ها آتش گرفت
آب می ترسید از آن و می شکفت

*Nim-ı şeh'r ez şû'lehâ âteş girift,
Âb mî tersid ez'ân-û-mî şikift.*

«Şehrin yarısı kıvılcımlardan tutuştu. O ateşin şiddetinden su bile
korktu, şaşırıldı.»

3701

مشکهای آب و سرکه میزدند
بر سر آتش کسان هوشمند

*Mêşkhây-î âb-u-sirke mîzedend,
Ber ser-î âteş kesân-î hîşmend.*

«Akı eren kimseler, ateşe su ve sirke kırıbalarını döküyorlardı.»

Lâkin :

3702

آتش از استیزه افزون میشدی
می رسید اورا مدد از یحیی

*Âteş ez istîze efzun mîşudî,
Mî resid ôrâ meded ez bihâdî.*

«Ateş inadına artıyordu. Sanki ona âlem-i ıtlaktan imdad geliyordu.»

3703

خلق آمد جانب عمر شتاب
کاش ما می نمرد هیچ زاب

*Halk âmed cânub-î Ommar şitab,
K'âteş-î mâ mînemîred hiç zıab.*

«Halk koşarak Hazret-i Ömere geldiler ve: Ateş su ile sönmüyor
dediler.»

3704

گفت آن آتش ز آیات خداست
شعله از آتش بخل شماست

*Gôft an âteş zı âyât-î Hodast,
Şu'le-î ez âteş-î buhl-î şumaşt.*

«Halife dedi ki: O ateş, Allahın alâmetlerindendir. Sizin hasıslıkla-
rinizin bir kıvılcımıdır.»

3705

آب بگذارید و نان قسمت کنید
بخل بگذارید اگر ال منید

*Âb bugzarid-u-nan kismet kunid,
Buhl bugzârid eger âl-î menid.*

«Su dökmeyi bırakın da ekmek dağıtın. Eğer benim Âl'im, yâni men-
subum iseniz hasıslığı terkedin.»

وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ
مِنْ قَبْلِهِمْ يَجْعَلُونَ مِنْ حَاجِرِ الْيَمِينِ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ
حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ
حَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوْثِقْ نَفْسَهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

Yâni : «Onlar ki, hicret ve imân makamı bulunan Medinede yerleşmişlerdi. Muhâcirlerden evvel yanlarına hicret eyleyenleri severler ve muhâcirlere verilen şeylerden dolayı nefislerinde hased duymazlar; o verilen şeylere kendileri için ihtiyaç bulunsa bile muhacirleri nefislerine tercih ve takdim ederler. Her kim nefsinin hasisliğinden vikâye olursa, işte onlar feyz ü felâh bulacaklardır¹⁴³» buyurmuştur.

Bu Âyete karşı Hazret-i Ömerin sözleri muhâlif gibi görünmektedir. Fakat Âyet sâbıkîñ-i ensâr ve Peygamber devrindeki asıl Medineliler hakkındadır. Hazret-i Ömer devrinde ise hariçten bir çok kimse gelmiş ve Medinede yerleşmişti. İhtimâl ki, Cenâb-ı Fârûkun tekdiri, sonradan gelenler içindi. Hazret-i Mevlânâ Ömer'ül-Fârûkun şu nasihatini naklettikten sonra buyuruyor ki :

3709

مال تخمست و بهر شوره منه
تبع را در دست همزه زن مده

Mâl tuhmest-û-beher şöre menih,
Tigrâ derdest-ı her rehzen medih.

«Mal, tohum gibidir. Onu çorak yere atma ki, o aynen yol kesen haydudun eline kılıç vermek gibidir.»

(143) Sûre-i Haşr: 9.

Hazret-i Ömer, maddî nâra, ma'nevî nûr olan sehâvetle mukâbeleyi emretmiş ve böyle âfetlerin dine ve hüsnü ahlâka temessükle berâber Allah'a ilticâ ile zâil olacağını anlatmak istemişti.

3706

خلق گفتندش که در بکشوده ایم
ما سخی و اهل فتوت بوده ایم

Halk goftendes ki der buکشûdeim,
Mâ sahiyy-û-ehl-i futuvvet bûdeim.

«Halk ona dediler ki: Kapımızı açmıştık. Biz öteden beri cömerdiz, vergili kimseleriz.»

3707

گفت نان در رسم و عادت داده اید
دست از بهر خدا نکشاده اید

Goft nan der resm-u-âdet dâdeid,
Dest ez behr-î Hodâ nekşâdeid.

«Hazret-i Ömer dedi ki: Siz verdiğiniz ekmeği resim, âdet, belki gösteriş olarak veriyordunuz. Elinizi Allah rızası için açıp da infâk ve tasaddukda bulunmuyordunuz.»

«Sadaka vermek belâyı def'eder» Hadis-i Şerifi muktezâsınca eğer Medine ehâlisi verdikleri sadakaları Allah rızası için vermiş olsalardı o yangın belâsına uğramıyacaklardı.

3708

بهر فخر و بهر بوش و بهر ناز
تر برای ترس و تقوی و نیاز

Behr-ı fahr-û-behr-ı bevş-û-behr naz,
Ne'z berây-î ters-u-takvâ-vû-niyaz.

«Verdiğiniz iftihâr içindir, boş yeredir, nâz içindir. Allah korkusu, takvâ ve niyâz için değildir.»

İnfâkın ve tasaddukun da ehli vardır. Bir sarhoşa, bir fâsıka yardım etmek, çorak yere tohum ekmek ve bir haydudun eline silâh vermek gibi olur.

3710

اهل دین را باز دان از اهل کین
هم نشین حق بجو با او نشین

*Ehl-ı dinrâ bâzdân ez ehl-ı kin,
Hemnişin Hak bîcô bâ ô nişin.*

«Din ehli ile kin ehlini ayırdet. Celis-i İlâhî olanları, yâni dâimâ Hak'kı zikreleyenleri ara ve onlarla otur.»

Bir Hadîs-i Kudside : «Ben, beni zikredenlerin yanındayım.» buyurulmuştur. Allah ile oturmak isteyenler onu zikretmelidirler.

3711

هر کسی بر قوم خود ایشار کرد
کاغہ بدارد کہ او خود کار کرد

*Her keşî ber kavm-ı hod îsâr kerd,
Kâğe pindâred ki ô hod kâr kerd.*

«Herkes kendi kavmine îsâr eder, yardımda bulunur. Ahmak bir kimse ise bir iş yapmış oldum zanniyle abdallık eder.»

Her şeyde olduğu gibi sehâ ve atâ hususunda da ihlâs lâzımdır, yâni verilecek bir şeyin Allah rızası için verilmesi ve ancak erbâbına yardım edilmesi şârdır. Yoksa şu herif; fâsık ve fâcır amma akrîbâdan bulunmuş, diyerek ona muâvenet göstermek, sadaka vermek değil, abdallık etmek olur. Çünkü o veriş, herifin yapacağı fîsk u fücûra yardım eder.

Bundan sonra ihlâs nasıl olur, muhlis kimdir? Onu beyân için Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki :

1718

«EMİRÜLMÜ'MİNİN ALİ KERREMALLAHÜ VEÇHE'NİN YÜZÜNE
BİR DÜŞMANIN TÜKÜRMESİ VE HAZRET-İ ALİNİN
KILICINI ELİNDEN ATMASI»

3712

از علی آموز اخلاص عمل
شیر حورا دان مطهر از دغل
Ez Ali âmuz ihlâs-î amel,
Şîr-ı hakrâ dan mutahhar ez değel.

«Amelde ihlâsın nasıl olacağını Ali'den öğren. O Allah arslanını hiyle ve hud'adan pâk ve mutahhar bil.»

3713

در غزا بر پهلوانی دست یافت
زود شمشیری بر آورد و شتافت
Der ğazâ ber pehlevânî dâst yaft,
Zûd şemşîrî berdâr-û-şîtâft.

«Muharebede bir pehlivana galib geldi ve sür'atle kılıcını çekti.»

3714

او خدو انداخت بر روی علی
افتخار هر بی و هر ولی
Ô hudû endâht ber rûy-i Ali,
İftihâr-î her nebiy-û-her velî.

«O pehlivan, her peygamberin ve her velinin iftihar ettiği Aliyyül-mürtezânın yüzüne tükürdü.»

1719

آن خدو زد بر رخی که روی ماه
سجده آرد پیش او در سجده گاه

*Ân hudu zed ber ru'hî ki rûy-ı mah,
Secde âred piş-ı ô der secdegah.*

«Öyle bir yüze tükürdü ki, kamer, onun huzurunda yüzünü yerlere sürerdi.»

در زمان انداخت شمشیر آن علی
کرد او اندر غزایش کاهلی

*Der zeman endâht şemşir an Alî,
Kêrd ô ênder ğazâyeş kâhilî.*

«Hazret-i Ali derhal kılıcını attı ve onu öldürmek husûsunda ağır davrandı.»

Yânî, öldürmekten vazgeçti.

گشت حیران آن مبارز زین عمل
وز نمودن عفو و رحمت بی محل

*Geşt hayran ân mubâriz z'in amel,
Ve'z numûden afv-u-rahmet bîmahal.*

«O muhârib, bu işe ve yerinde olmayan şu afv ü merhamete karşı şağıtı.»

گفت بر من تیغ تیز افراشتی
از چه افکندی مرا بگذاشتی

*Gôft ber men tiğ-ı tîz efrâştî,
Ez çı efkendi merâ bugzâştî.*

«Dedi ki : Katlim için keskin kılıç çekmiştin, sonra kılıcı neden attın, beni niçin sağ bıraktın?»

آنچه دیدی بهتر از پیکار من
تا شدی تو سست در اشکار من

*Âncı didî bihter ez peykâr-ı men,
Tâ şudî tû sust der işkâr-ı men.*

«Benimle uğraşmaktan daha iyi ne gördün ki, beni avlamak husûsunda gevşek davrandın?»

آنچه دیدی که چنین خشم نشست
تا چنان برقی نمود و باز جست

*Âncı didî ki çunin haşmet nişest,
Tâ çunân berkî numûd-û-bâz cest.*

«Ne gördün ki, böyle hiddetin birdenbire yatıştı. Şimşek çakan gazabın geri fırladı?»

آن چه دیدی که مرا z'an âks دید
در دل و جان شعله آمد bedid

*Âncı didî ki merâ z'an âks did,
Der dıl-û-can şû-le-i âmed bedid.*

«Ne gördün ki, o görüşünün aksinden benim kalbimde ve rûhumda bir şu'le zuhûra geldi?»

آنچه دیدی برتر از کون و مکان
که به از han بود و بخشیدیم جان

*Âncı didî berter ez kevn-û-mekan,
Ki bih ez can bûd-u-bahşidim cân.*

«Ne gördün ki, o görüşün yüksek ve ruhta a'lâ idi? O münâsebetle benim de hayatımı bahışladın.»

در شجاعت شیر ربانیتی

در مهوت خود که داند کیستی

Der şecâat şîr-ı Rabbâniyestî,
Der muruvvet hodki dâned kîstî.

«Yiğitlikte Allah arslanısın, insanlıkta ise nasıl bir zât olduğunu kim bilir?»

3724

در مهوت ابر موسیٰ بنی

کآمد ازوی خوان و نان بی شبیه

Der muruvvet ebr-i Mûsêibetih,
K'âmed ez vey hân-u-nân-î bîşebih.

«İnsanlıkta Mûsânın Tih çölündeki bulutuna benziyorsun ki, ondan Dünyâ ni'metine benzemez sofrâ ve ekmek inmişti.»

Kıssa mal'um. Yûsuf Aleyhisselâmın da'veti üzerine Ya'kub Aleyhisselâm, oğulları ve torunları ile birlikte Mısırâ gitmiş ve orada yerleşmişti. Benî İsrâîl yâni, Ya'kub oğulları orada çoğaldılar, fakat Fir'avnle rin mezâlimine uğradılar. Sonra Hazret-i Mûsâ Fir'avni imâna getirmeye ve Benî İsrâîli (Arz-ı Mev'ûd) denilen Filistine götürmeye Allah tarafından me'mur edildi. Fir'avn imâna gelmedi. Lâkin gördüğü mu'cizeler üzerine Benî İsrâîlin sahrâyâ çıkıp dinî âyin yapmasına mü'sâade verdi. Benî İsrâîl yâni Yahûdiler Sînâ arâzisine doğru sür'atle gidiyorlardı. Sonra Fir'avn, bunlara izin verdiğine peşimân oldu. Geri çevirmek üzere ordusuyla ta'kibe çıktı ve Şab denizi kenârında yetişti. Yahûdiler müşkil bir mevki'de kalmışlardı. Önlerinde deniz, arkalarında Fir'avn ve ordusu vardı. O vakit Emr-i İlâhî ile Hazret-i Mûsâ asâsını denize vurdu. On iki yol açıldı. Benî İsrâîlin on iki sıbtı o yollardan yürüyüp karşı tarafta geçtiler. Fir'avn ile ordusu da arkalarından yürüdüler. Fakat açılmış olan mu'cize yolları kapandığı için boğuldular.

Benî İsrâîl, Filistin civârındaki (Cebbârîn) yâni, (Amâlika) kavmi ile harb ederek beldelerine girmeye me'mur edilmişti. Harbetmek istemediler. Allaha isyân eylediler. Cezâ olarak da kırk sene Tih sahrâsında dolaşmaya mahkûm oldular. O dolaşma esnâsında Cenâb-ı Hak onları (Selvâ) denilen kuşlar ve (Men) yâni, kudret helvası denilen bir nev'i tatlı ile besledi. Nitekim bu vak'a (Sûre-i Bakara)da şu sûretle hikâyeye buyurulmaktadır:

وَضَلَلْنَا عَنْكُمْ الْغَنَامَ وَآتَيْنَا
عَلَيْكُمْ الْمَنَ وَالسَّلَوى كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ
وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ

Yâni: «Ey asr-ı Muhammedide bulunan Yahûdiler! Ecdâdınızı Tih çölünde bulutla gölgelendirmiştik. Ve size yâni, cedlerinize men ile selvâ indirmiştik de size rızık verdiğimiz iyi şeylerden yiyin demiştik. Fakat ertesi güne saklamayın emrini de vermiştik. Halbuki onlar, bu emri dinlemediler. Kendilerini bir gün besleyen Allahın ertesi gün de besleyeceğine güvenemediler. Binâenaleyh gökden gelen o ni'metler kesildi. Onlar bu i'timadsızlığı göstermekle bize zulmetmediler, lâkin kendi nefislerine zulmetmiş oldular!44.»

Bahis münâsebetiyle hâtırıma geldi: Harb-i Umûmî içinde hâricî düşmanlarla uğraşırken bir de dâhilî muhtekirler zuhûr etmişti ki, bu mel'ûnlar, efrâd-ı milleti aç bırakıp kasalarını dolduruyordu. Nâçâr kalmış ve şöyle demeye mecbur olmuştuk.

Yağmalî ebr-i keremden men ile selvâ bize,
Vâdî-i Tih oldu zirâ şimdiki Dünyâ bize.
Eyd-i Fir'avniyânda kaldık ey Mûsâ-yi vakt,
Lûtf u ihsân et de göster yed-i beyzâ bize

Sefâlet ve açlık arasında İngiliz tayyâreleri de ara sıra gelip bomba atıyorlardı. Şu kıt'a da o felâketin hazîn bir hâtırasıdır:

İhtikârın yed-i mel'ûnuna dûcâr olarak,
Dehen-i cuûmuzı mâidene açmışken,
Bir de tayyâre zuhur eyledi Rabbim; keremet,
Men ü selvâ yerine bomba mı yağsın gökten.

Bulutun Benî İsrâîli gölgelendirmesi ve ondan men ve selvâ dökülmesi, Benî İsrâîl için umulmadık bir ni'met menba'ı olmuştu. Hazret-i Ali o pehlivanı öldürecek iken kılıcını atıp katlinden vazgeçmesi de,

onun için, beklenilmedik bir âtîfet idi. Binâenaleyh Hazret-i Mevlânâ, pehlivân lisânından Cenâb-ı Mürtezâyı Tih çölündeki Mûsâ bulutuna benzetiyor ve o vak'adan bir parça bahsediyor :

3725

ابرہا گندم دهد کارا بجهد
پخته و شیرین کند مردم چو شهد

*Ebrhâ gendum dihed k'anrâ becehd,
Puhte-vû-şîrin kuned merdum çu şehd.*

Bulutlar rahmet yağdırıp buğday yetiştirir. Fakat insanlar çalışırlar, buğdayı un, unu ekmek ve bal gibi tatlı yaparlar.»

3726

ابر موسی پر رحمت بر کشاد
پخته و شیرین بی زحمت بداد

*Ebr-ı Mûsâ perr-ı rahmet ber kuşad,
Puhte-vû-şîrin-î bî zahmet bîdad.*

«Mûsâ bulutu, merhamet kanadını açmış, selvâ kuşlarını pişmiş ve mennî tatlı olarak zahmetsizce yağdırmıştı.»

3727

از برای پخته‌خواران کرم
رحمتش افراخت در عالم علم

*Ez berây-î puhtehârân-î kerem,
Rahmeteş efrâht der âlem alem.*

«Kerem sofrasının hazır yiyeicileri için Cenâb-ı Hakkın rahmeti, âlemde alem, yâni nişan ve alâmet yükseltmiştir.»

3728

تا چهل سال آن وظیفه وان عطا
کم نشد یک روز از اهل رجا

*Tâ çihil sal an vazife v'an atâ,
Kem neşud yek rûz ez ehl-î recâ.*

«Tam kırk yıl o vazife ve o vergi ümidvâr olanlardan bir gün ek-silmedi.»

3729

تا هم ایشان از خیزی خاستند
کندنا و تره و خس خواستند

*Tâ hem işan ez hasîsî hâstend,
Gendenâ-vû-terre-vû-has hâstend.*

«Tâ ki, onlar hasisliklerinden pırasa, tere, mârul gibi şeyler isteme-ye kalktılar.»

Ve şükransızlıkta bulundular. Binâenaleyh o semâvî mâide kesildi.

3730

امت احمد که هستند از کرام
تا قیامت هست باقی آن طعام

*Ummet-î Ahmed ki hestend ez kiram,
Tâ kiyâmet hêst bâkî an taam.*

«Ümmet-i Muhammed, ümmetlerin büyüklerinden ve efdallerinden oldukları için o semâvî taâm onlar hakkında kıyâmete kadar bâkidir.»

Kâdi Beyzâvî rahimehullah, tefsirinde yazıyor ki: Sofiyyeden ba'zı-ları, bu mâideden murad : Gıdâ-yı rûh olan Maârif-i İlâhiyyedir, demiş-lerdir. O maârif ve o hakâyık ise kıyâmete kadar nâzil olacak ve ehl-i ir-fânı doyuracaktır.

چون ایت عند ربی فاش شد
بطعم و یسقی کنایت زاش شد

Çun ebiyту inde Rabbî fâş şud,
Yut'imû yuskî kinâyet z'âş şud.

«Ben Rabbimin indinde gecelerim, beni yedirir ve içirir, Hadîsi ulemâ arasında fâş ve meşhûr olunca it'âm ü iskâ o gıdâ-yı ruhtan kinâye oldu.»

Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz ba'zan (Savm-i visâl) tutar, yâni, iftar etmeksizin bir kaç gün oruçlu bulunurdu. Ashâbdan ba'zıları, bu sünneti de yapmak istediler. Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri onları men'etti. Yâ Resûlallah sen tutuyorsun ya dediler. Resûlullah: «Siz benim gibi değilsiniz; ben Rabbimin indinde gecelerim, beni yedirir ve içirir» buyurdu. Cenâb-ı Pir bu Hadîsi naklettikten sonra diyor ki:

3732

هیچ بی تأویل این را در پذیر
تا در آید در گلو چون شهد و شیر

Hîç bî tē'vîl inrâ der pezir.
Tâ der âyed der gulû çun şehd-u-şîr.

«Bu Hadîsi hiç te'vil etmeksizin kabul et ki, boğazına bal ve süt gibi gelsin.»

Yâni, Hazret-i Peygamberin Nezd-i İlâhî'de gecelemeğini ve Allahın onu yedirip içirmesini te'vile kalkışma. Resûl-i Ekremiñ söylediğini kabul et ki, senin boğazına da o it'âm ü iskâ'dan bir nasib verilsin.

3733

زانکه تأویست واداد عطا
چونکه بیند آن حقیقت را خطا
Z'ânki te'vilêst vâdâd-î atâ,
Çunki bîned an hakîkatrâ hatâ.

«Çünkü Te'vil: Atâ-yı İlâhîyi reddetmek ve hakikati hata görmektir.»

Te'vil: Bir sözü bir münâsebetle başka bir ma'nâya sarf etmektir
Meselâ:

يَدَاغُ قَوْقَايِيَه

Yâni: «Allahın eli onların elleri üstündedir»⁽¹⁴⁾. Âyetini «Allahın kudreti, onların kudretinden yüksektir» ma'nâsına almak gibi. Eski âlimler böyle yapmazlardı. Nazm-ı Kur'ân ve Nass-ı Hadîsi olduğu gibi kabul ederler, ne demek olduğunu Allahın ve Peygamberin ilmine havâle kı-larlardı. Sonrakiler, bâtinîler gibi heriflerin bir takım bâtil ve indî ma'nâ verdiklerini görünce Kelâmullahın müteşâbihat kısmını te'vile mecbur oldular. Meselâ (Yedullâh)a (Kudretullah) diye ma'nâ verdiler. Lâkin Hazret-i Mevlânâ: Te'vil yapmak, hakikat ma'nâsında hatâ görmekten ileri gelir diyor ve devâm ediyor:

3734

آن خطا دیدن ز ضعف عقل اوست
عقل کل مغزست و عقل جزء پوست
An hatâ دیدen zı dû'f-î akl-ı ost,
Akl-ı küîl mağzest-u-akl-î cüz-post.

«O hata görüş, te'vile kalkışmanın aklındaki za'ftandır. Akl-ı küîl, bir meyvenin içi, akl-ı cüz'î ise kabuğu gibidir.»

3735

خویش را تأویل کن نه اخبارها
مغز را بد گوی نه گلزارها
Hişrâ tē'vîl kun nê ahbârâ,
Mağzâ bed gôy nê gulzârâ.

«Haberleri, hadisleri değil, kendini te'vil et. Gül bahçesine değil kendi beynine ve anlayışına kötü de.»

Gül bahçesinden maksad: Ma'nâ âlemdir. Cenâb-ı Pir buyuruyor ki: «Eğer sen o âlemden bir râyiha alamıyorsan kabahati orada değil, kendi burnunda ve beyninde, yâni kâbiliyyetsizliğinde bul.»

Bundan sonra Hazret-i Ali (Kerremallahü Veche)nin mağlûb ve âzâd ettiği o pehlivân lisânından Cenâb-ı Mürtezâyâ diyor ki :

3736

ای علی که جبه عقل و دیده
شمه وا گو از انچه دیده

*Ey Ali ki cumle akl-û-dîde-i,
Şemme-i vâgô ez'ânçî dîde-i.*

«Ey akıl ve nazardan ibâret olan Ali, yâni her şeye akli eren ve her şeyin hakikatini gören velî, ne gördün ki, beni öldürmeden vazgeçtin? Ne gördüysen açıkça söyle.»

3737

تیغ حلمت جان مارا چاک کرد
آب علمت خاک مارا پاک کرد

*Tiğ-ı hilmet cân-ı mârâ çâk kerd,
Ab-ı ilmet hâk-ı mârâ pâk kerd.*

«Sendeki hilim kılıcı rûhumuzu parçaladı. İlminin suyu da bizim tozumuzu, toprağımızı yâni, aslı toprak olan cesedimizi temizledi.»

3738

باز گو دانم که این اسرار هوست
زانکه بی شمشیر کشتن کار اوست

*Bâz gô dânemki in esrâr-ı Hust,
Z'ânki bişemşîr kuştên kâr-ı Ost.*

«Bana açık söyle de hunun, Allahın esrârı olduğunu bileyim. Çünkü kılıcsız öldürmek ancak onun işidir.»

3739

صانع بی آلت و بی جارحه
واهب این هدیه های راجحه

*Sânu-i bi âlet-û-bicârihê,
Vâhib-i in hedyehây-ı râbihê*

«Âletsiz, vâsitasız san'atkâr olan ve bu kıymetli hediyeleri veren Allah.»

3740

صد هزاران می چشاد هوشرا
که خبر نبود دو چشم و گوشرا

*Sad hezâran mi çeşâned hôşrâ,
Ki haber nebved du çeşm-û-gôşrâ.*

«İdrâke yüz binlerce neş'e verir ki, onlardan iki gözün de, iki kulağın da haberi olmaz.»

3741

باز گو ای باز عرش خوش شکار
تا چه دیدی این زمان از کردکار

*Bâz gô ey bâz-ı arş-î hoşşîkar,
Tâ çı dîdî in zeman ez kîrdkâr.*

«Ey arşın güzel avlayan toğanı; bu ânde Allahtan ne gördün, ne gibi bir ilhâma mazhar oldun? İzah et.»

3742

چشم تو ادراک غیب آموخته
چشمهای حاضران بردوخته

*Çeşm-ı tû idrâk-ı ğayb âmûhtê,
Çêşmhây-î hâzıran berdôhtê.*

«Senin gözün gaybı idrâk etmeyi öğrenmiş. Şâirlerin gözleri dikili, yâni, kapalı bulunmakta.»

آن یکی ماهی می بیند عیان

وان یکی تاریک می بیند نihan

An yekî mâhî hemibîned iyan,

V'ân yekî târîk mî bîned nihan.

«Meselâ biri, Kameri açıkça müşâhede eder. Diğeri ise Dünyâyı karanlık görür.»

وان یکی سه ماه می بیند بهم

این سه کس بنشسته یک موضع نم

V'ân yekî sê mâh bîned behem,

În se kes binşeste yek mevdi'naam.

«Üçten biri kameri etrâfiyle görür. Görüşleri farklı olan bu üç kişi bir arada oturmuşlardır.»

Herkesin görüşü maddî sıhhatine ve ma'nevî kâbiliyyetine göredir. Meselâ bir yerde oturan ve gök yüzüne bakan üç kişiden biri Kameri ayan beyân görür. İkincisi za'f-ı basarı dolayısıyla kamerin kursunu bile müşâhede edemez. Dünyâyı karanlık sanır. Üçüncüsü ise nazar-ı kâmil ashâbından olduğu için o bakınca hem Kameri, hem ona nûr veren Güneşi, hem de güneşe o kuvveti ihsân eyleyen Kudret-i Hak'kı rü'yet eder. Durulan yerler bir olduğu halde görüşler ve görünüşler böyle farklıdır.

چشم هر سه باز و گوش هر سه تیز

در تو آوزان و ازمین در گریز

Çeşm-i hersê bâz-u-gôş-i herse tiz,

Dertu âvizân-u-ezmen der guriz.

«Her üçünün gözü açık, her üçünün kulağı keskin, yâni iyi işitmektedir. Onların görüşü ve duyusu sana ma'lûm bana meçhûldür.»

سحر عین است این عجب لطف حقیقت

بر تو نقش گرگ و برمن یوسفیست

Sıhr-ı aynest in aceb lutf-i hafist,

Bertu nakş-i gurg-u-bermen Yusufist.

«Bu iş, sihrin tâ kendisi. Acâyib ve gizli bir Lutf-i İlâhiyyedir ki, sana karşı kurt sûretinden ibâret olan, bana Yûsuf görünür.»

عالم از هجده هزارست و فزون

نیست این هجده بهر چشمی زبون

Âlem er hecdê hezârest-u-fuzun,

Nîst in hecde beher çeşmî zebûn.

«Âlemin sayısı on sekiz bin, yâhud daha fazla ise de bu on sekiz bin âlem, her gözün zebûnu değildir.»

Yâni, herkesin gözü o âlemleri müşâhede edemez.

Mevcud âlemlerin on sekiz bin olduğu bazı kitaplarda yazılıdır. Fakat bu tahdid doğru olmasa gerektir. Nitekim Hazret-i Mevlânâ da ziyâde olduğunu imâ ediyor. Cenâb-ı Hakkın bizden gizli kim bilir ne kadar âlemleri vardır.

راز بکشا ای علی مرتضا

ای پس و سوء القضا حسن القضا

Râz bukşâ ey Aliyy-i murtezâ,

Ey pes-i sû-il kazâ husnul kazâ.

«Ey kendisinden Allahın râzı olduğu Ali ve sâul-kazâdan, yâni, felâketten sonra hüsnül-kazâyı, yâni, seâdeti temsil eyleyen velî; bu işteki esrâr perdesini aç.»

3749

یا تو وا کو انچه عقلت یافتست
یا بگویم انچه بر من تافتست

*Yâ tu vâ gô ançı aklet yâftest,
Yâ bigôyem ançı bermen tâftest.*

«Ya sen aklının idrâk ettiğini izah eyle, yâhud ben, bana lâıyk olan-ları söyliyeyim.»

3750

از تو بر من تافت چون داری نھان
میفشائی نور چون مه بی زبان

*Ez tu bermen tâft çun dârî nihan,
Mîfeşânî nûr çun meh bî zeban.*

«Senden bana bir nûr parladı. Bunu nasıl gizleyebilirsin? Sen ay gibi söylemeksizin nûr saçmaktasın.»

3751

لیک اگر درگفت آید قرص ماه
شبروار را زودتر آرد برام

*Lik eger dergôft âyed kurs-ı mah,
Şebrevanrâ zûdter âred berah.*

«Eğer ayın kursu söz söyleyecek olsa, gece yolcuları daha çabuk iler-letir.»

3752

از غلط ایمن شوند و از ذھول
بانگ مه غالب شود بر بانگ غول

*Ez galat eymen şevend-û-ez zuhul,
Bâng-ı meh ğâlib şeved berbang-ı ğul.*

«O yolcular yanılmaktan ve şaşırırmaktan emin olurlar. Çünkü ayın sesi gulyabânî sesine galib gelir.»

1732

3753

ماه بی گفتن چو باشد رهنا
چون بگوید شد ضیا اندر ضیا

*Mâh bigoften çu bâşed rehnumâ,
Çun bigôyed şud ziyâ enderziyâ.*

«Ay söylemeksizin nûriyle yol gösterince, söyleyecek olursa ziyâ içinde katmerli ziyâ olur.»

3754

چون تو بابی آن مدینه علم را
چون شعاعی آفتاب حلم را

*Çun tu bâbî an medîne-i ilmrâ,
Çun şuaî âfitâb-î hilmrâ.*

«Sen ilm şehrinin kapısı ve ilim güneşinin şuaısın.»

Bu beyit «Ben ilim şehriyim, Ali o şehrin kapısıdır.» Hadîs-i meşhûruna işârettir.

3755

باز باش ای باب بر جویای ماب
تا رسد از تو قشر اندر لباب

*Bâz bâş ey bâb ber cûyây-ı bab,
Tâ resed ez tû kışr ender lubab.*

«Ey ilm kapısı; kapı arayan tâlibe açıl ki, kabuklar senin feyzinle dâneye nüfûz edebilsin.»

3756

ماز باش ای باب رحمت تا ابد
بارگاہ ما له کفو آ احد

*Bâz bâş ey bâb-ı rahmet tâ ebed,
Bârgâh-ı mâ lehû kufven ahad.*

«Ey küfvi, nazîri olmayan Allahın, bârgâhı ve rahmeti kapısı; ebede kadar açık bulun.»

1733

هر هوا و دره خود منظر است

ناکشاده کی بود کاینجا در است

*Her hevâ-vû-zerre-i hod menzarist,
Nâkuşâdê key buved k'ancâ derist.*

«Hava tabakaları ve zerreler bile Kudret-i İlâhiyyenin müşâhedesi için birer penceredir. Bir yerdeki kapı bulunur, o kapı nasıl kapalı durur?»

3758

تا بشکشايد درى را دیده بان

در درون هر گز نجيب آن گمان

*Tâ binukşâyed derîrâ dîdeban,
Der derûn hergiz necunbed anguman.*

«Gözcü, nöbetçi bir kimseye kapıyı açmayınca o kimsenin kalbinde kapının açılması zannı husûle gelmez.»

3759

چون کشاده شد درى حبران شود

مرغ امید و طمع پران شود

*Çun kuşâde şud derî hayran şeved,
Murğ-ı ummîd-û-tam' perran şeved.*

«Kapı açılınca o kimse hayrân olur. Onun ümid ü tama' kuşu uçmaya başlar.»

Cenâb-ı Hak müfettihulebvâbdır. Açtığı kapılardan biri de tevfik-i hidâyet kapısıdır. Kendisi o kapıyı açmazsa ona vusûl ve dühûl imkânı yoktur. Fakat açınca da oraya giriş ve orada yükseliş, ümid ve tamâ'n da fevkindedir.

3760

غافل ناگه بوران گنج یافت

سوی هر ویران ازان پس می شتافت

*Gâfilî nâgeh bevîran gênc yaft,
Sûy-ı her vîran ez'an pes mîşitaft.*

«Meselâ bir gâfil, bir virânede teşâdüfen bir define bulur. Ondan sonra define ümidiyle her harâbeye koşar.»

3761

تا ز درویشی نیابی تو گهر

کی گهر جویی ز درویش دگر

*Tâ zı dervîşî neyâbî tû guher,
Key guher cûyî zıdervîş-i diger.*

«Ey sâlik; sen bir dervîştan hakâyık ve maârif incisi bulmazsan başka dervîştan nasıl güher ararsın?»

3762

سالها گر ظن دود بابای خویش

نگذرد اشکاف پنهانای خویش

*Sâlhâ ger zan deved bâpây-ı hiş,
Nugzered işkâf-ı bînihây-ı hiş.*

«Eğer zan, yıllarca ayaklariyle koşsa burnunun deliklerinden ileri gidemez.»

Yâni, Allah yolunda seyr ü sülûk kendi kendine olmaz. Mutlak bir mürşide ihtiyaç vardır.

3763

تا بینی نایدت از غیب بو

غیر بینی هیچ می بینی بگو

*Tâ bebîni nâyedet ez ğayb bô,
Ġayr-ı bîni hiç mibîni bî gô.*

«Burnuna gaybdan bir râyiha erişmeyince ne kadar çabalasan burnundan başka bir şey göremezsın.»

«BANA GALİB GELİNCE KILICI ELİNDEN NASIL VE NİÇİN ATTIN?
DİYE O KÂFİRİN ALİ KERREMALLAHÜ VECHE'DEN SORMASI»

3764

پس بگفت آن نو مسلمان ولی
از سرمستی ولدت یا علی

*Pês bigoft an nevmuselman velî,
Ez sermestîy-u-lezzet yâ Alî.*

«Sonra o yeni müslüman olan velî ma'nevi bir mestlik ve bir lezzet
sevkiyle dedi ki: Yâ Ali!»

3765

باز فرما یا امیرالمؤمنین
تا بجنبد جان بتن در چون جنین

*Bâz fermâ yâ emîrelmu'minin,
Tâ bicunbed cân betender çun cenin.*

«Yâ emîrelmu'minin! İzah buyur ki, o izâhât ile rûhum, ana karnın-
daki çocuk gibi harekete gelsin.»

3766

هفت اختر هر جنین را مدتی
میکنند ای جان بنوبت خدمتی

*Hêft ahter her ceninra muddetî
Mikunend eycan benevbet hidmetî.*

«Seb'a-i seyyâre denilen yedi yıldız ana karnındaki her cenine birer
müddet hizmet ederler.»

Müneccimlere göre yıldızların arz üzerinde bir takım te'siri varmış.
O te'sirât cümlesinden olmak üzere rahm-i mâderdeki nutfeye yedi sey-
yâreden her birinin birer ay müddetle hizmeti ve terbiyesi olurmuş. İlk
ayda Zühâl, ikinci ayda Müşteri, üçüncü ayda Merih, dördüncü ayda
güneş, beşinci ayda Zühre, altıncı ayda Utarid, yedinci ayda kamer, se-
kizinci ayda yine Zühâl, dokuzuncu ayda yine Müşteri terbiye edermiş.

Güneşin terbiyesi müddetinde yâni, dördüncü ayda cenin canlanır ve ha-
rekete bağlanmış. Hazret-i Mevlânânın o yeni müslüman lisânından bu
beyti irâd etmesi müneccimlerinin bu husustaki i'tikâdını bildirmek ve
dolayısıyla seyr ü sülûkteki bir hakîkate işâret etmek içindir. Bir sâlik
ibtidâ-yı sülûkünde cenin gibidir. Seb'a-i seyyâreye benzeyen ba'zı ule-
mâ ve meşâyih onu terbiye ederse de ruh veremez. O ruhu ancak Güneş
misâli olan şeyh-i kâmil ve mükemmil'in nazarı verebilir.

3767

این جنین در جنبش آید از افتاب
کافتابش جان همی بخشد شتاب

*În cenin der cunbiş âyed ez âftab,
K'âfitâbeş can hemî bahşed şitab.*

«Bu cenin, Güneşin te'sirinden harekete gelir ki, Güneş onu çabucak
canlandırır.»

3768

از دگر انجم بجز نقشی نیافت
این جنین تا افتابش برنافت

*Ez digêr encum becuz nakşî neyaft,
În cenin tâ âfitâbeş berne taft.*

«Bu cenin, Güneşin ziyâsına ma'ruz kalmayınca diğêr seyyârelerden
nakş ve sûretten başka bir şey bulamaz.»

3769

از کدامین ره تعاق یافت او
در رحم با افتاب خوب رو

*Ez kudâmin reh taalluk yâft û
Der rahim bââfitâb-i hûb-rû.*

«Cenin rahimde iken hangi yol vâsıtasıyla güzel yüzlü Güneşe teal-
luk peydâ eder?»

از ره پنهان که دور از حس ماست

افتاب چرخ را بس راههاست

*Ez reh-i pinhan ki dûr ez hiss-ı mast,
Âfitâb-î çerhrâ bes râh hast.*

«Güneşin cenîne te'sir etmesi, bizim hissimizden uzak ve gizli bir yol vâsıtasıyledir. Gökteki güneşin bir çok te'sir yolu vardır.»

آن رهی که زر بیابد قوت ازو

وان رهی که سنگ شد یا قوت ازو

*Ân rehikî zer bîyâbed kut ez'ô,
Van rehikî seng şud yâkut ez'ô.*

«O öyle bir yoldur ki, altın, toprak altında iken o vâsita ile güneşten rızkını alır. O öyle bir yoldur ki, yine o vâsita ile taş yâkut olur.»

ان رهی که سرخ سازد لعل را

وان رهی که برق بخشد نعل را

*An rehikî surh sâzed lâ'lrâ,
V'an rehikî berk bahşed nâ'lrâ.*

«O öyle bir yoldur ki, la'l denilen kırmızı taşı kızartır ve at ayağındaki naldan kıvılcım çıkartır.»

ان رهی که پخته سازد میو را

وان رهی که دل دهد کالیو را

*An rehikî puhte sâzed meyverâ,
V'an rehikî dildihed kâlîverâ.*

«O öyle bir yoldur ki, meyveyi pişirir, oldurur, korkak ve ahmak bir şahsa da cesâret verir.»

Ey hakikat âfitâbı olan Ali; sûri Güneş bunları yaptığı gibi sen de mâ'nevî bir güneş olduğun için bana bambaşka bir ruh verdin ve kalbimi heyecâna getirdin.

باز گو ای باز پر افروخته

با شه و با ساعدش آموخته

*Bâz gô ey bâz-ı perr efrûhtê,
Bâ şeh-u-bâ sâidesh âmûhtê.*

«Ey parlak kanadlı ve şah ile onun bileğine alışık bulunan toğan, sü-
âlime cevâb ver ve müşkilimi hallet.»

باز گو ای باز عنقا گیر شاه

ای سپاه اشکن بخود نی با سپاه

*Bâz gô ey bâz-ı ankâ-kîr-ı şah,
Ey sıpah işken behod nî bâ sıpah.*

«Ey hakikat şâhının anka avlayan toğanı; ey askerle değil, yalnız başına ordular bozan ve kıran kahraman; bu sırrı anlat.»

امت وحدی یکی و صد هزار

باز گو ای بنده باز ترا شکار

*Ummet-î vahdî yekî-vû-sad hezar,
Bâz gô ey bende bâzetrâ şîkar.*

«Sen başlı başına bir ümmetsin ve bir kişi iken yüz bin kişi demek-
sin. Ey şehbâz-ı himmeti beni avlayan; izâhât ver ki:»

در محل فہر این رحمت ز چیست

اژدهارا دست دادن راہ کیت

Der mahall-i kahr in rahmet zı çist,

Ejdhârâ dâst dâden râh-ı kist.

«Kahr mevkiinde bu merhamet nedendir, ejderhâya fırsat vermek kimin yoludur?»

«EMİRÜLMÜ'MİNİN ALİ RADİYALLAHÜ ANHİN ELİNDEN
KILICINI ATMASINA O VAKİT SEBEBİN NE OLDUĞUNA
DAİR CEVAB VERMESİ»

گفت من تیغ از پی حق میزنم

بندہ حق نہ مأمور تہم

Goft men tiğ ez pey-i hak mizenem,
Bende-i Hakkam ne mêmûr-i tenem.

«Hazret-i Ali buyurdu ki: Ben Allah rızâsı için kılıç vururum. Hak-
kın kuluyum, cesedin emrine tâbi' değilim.»

شیر حقم نیستم شیر ہوا

فل من بر دین من باشد گوا

Şîr-ı Hakkam nistem şîr-i hevâ,
Fi'l-i men ber dîn-i men bâşed gevâ.

«Ben Allah arslanıyım, hevâ ve heves arslanı değilim, yâhud sancak-
larda bulunup hava te'siriyle saldırır gibi görünen arslan resmi değilim.
Benim ef'âlim dinimin şahididir.»

مارمیت از رمیت در حراب

من جو تیغ وان زنندہ افتاب

Mârameyte iz rameyte der hirab,
Men çu tiğem v'ân zenendê âfitab.

«Ben

فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ
وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءٌ حَسَنًا
إِذَا لَلَّهِ سَمِيعٌ عَلَيْهِ

Âyetinin muhârebeye ma'nâsıyım. Ben kılıç gibiyim ki, o kılıcı hakikat
güneşi benim elimle vurur.»

(Tiğ-i Âftâb): Güneşin şuâi ma'nâsına da gelir. Buna göre: Ben
Güneşin şuâi gibiyim ki, şuâi aksettiren Güneştir. Yâni, şuânı fezâya
nasıl aksettiriyorsa Kudret-i İlâhiyye de bana kılıç vurdurur meâlî de
anlaşılır.

Bir Hadis-i Kudside Hazret-i Peygamber Aleyhi ve Âlihi Salevâtül-
lahilekber Efendimiz Lisân-ı İlâhiden buyurmuştur ki: «Kulum, nevâfil
edâsiyle bana tekarrübden hâlî kalmaz. Tâ ki, ben onu severim; Onu se-
vince de, onun kulağı olurum, benimle işitir ve onun gözü olurum, be-
nimle görür ve onun eli olurum, benimle tutar.»

Hakka yakınlık iki türlüdür. Biri (Kurb-i ferâiz), diğeri (Kurb-i
nevâfil)dir.

Kurb-i ferâiz: Farz amellere kemâl-i ihlâs ile devâmın neticesidir.
Bu makamda abd, Hakka âlet olur, yâni, Hak, yapacağını kulu vâsıta-
siyle yapar. Nitekim Bedr gazâsında Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz
avucuna ufak taş parçaları alıp düşman safına atmış ve bu atış o safta-
kileri sersem etmişti. Cenâb-ı Hak bunu Kur'an-ı Kerim'inde hikâye
ederken buyuruyor ki: (Ve mâ rameyte iz rameyte ve lâkinnallahe
ramâ.) Yâni: «Habibim; o taşları attığın vakit sen atmadın, lâkin Allah
attı»⁽¹⁴⁶⁾.

Kurb-i nevâfil: Ferâizden fazla olarak yapılan amellerin semeresi-
dir. Bu makamda Hak, abde âlet olur, yâni, kulun dilediğini yapar.

Demek ki, o esnâda Resûl-i Ekrem Efendimiz, Cenâb-ı Hakkın atış
irâdesinin zuhûruna sebep olmuştu. İşte Cenâb-ı Pîrin, Hazret-i Murtazâ
!isânından: «Ben kılıcım, onu vuran Allahtır» demesi buna işârettir.
Şâh-ı vilâyet tarafından beyânâta devâm olunuyor.

3781

رخت خود را من زره برداشتم
غیر حق را من عدم انگاشتم

*Raht-ı hodrâ men zireh berdâstem,
Ġayr-ı Hakrâ men adem engâstem.*

«Ben yükümü, yâni, mevhum varlığını yoldan kaldırdım, Hakkın
gayrı ne varsa onu yok bildim.»

3782

سایه‌ام کدخدایم افتاب
حاجم من تیسیم اهل حجاب

*Sâyei em kedhodâem âfitab,
Hâcibem men nistem ehl-i hicab.*

«Ben bir gölgeyim ki, efendim Hakikat Güneşidir. Ben onun kapıcısı
mevkiindeyim, lâkin ehl-i hicâb değilim.»

Hâcib: Büyük adamların kapısında duran, gelenleri efendisine haber
verip çağırılanları içeriye koyan hâdimdir. O, kapı dışarısında durmakla
berâber her vakit efendisinin yüzünü görebilir. Ehl-i hicab, yâni, efen-
disini göremez bir hâlde değildir. Çünkü her vakit yanına girebilir.

3783

من چو تیغ پر کهرهای وصال
زنده گردانم نه کشته در قتال

*Men çu tiğem pur guherhây-i visal,
Zinde gerdânem ne kuştê der kital.*

«Ben vuslat cevâhiriyle işlenmiş bir kılıcım. Harb esnâsında öldür-
mem, diriltirim.»

3784

خون تیو شد کومر تیغ مرا
باد از جا کی برد میغ مرا

*Hun nepôşed gevher-i tiğ-i merâ,
Bâd ez câ key bered mîğ-i merâ.*

«Benim kılıcımın cevherini kan paslandırmaz. Benim bulutumu rüz-
gâr nasıl yerinden kaldırabilir?»

Kılıcın paslanması: nâhak yere kimseyi öldürmem; bulutun kalk-
ması da bulut gibi olan makâm-ı ma'nevînin hevâ-yı nefis ile sarsılması
demektir.

3785

که نیم کومر زحلم و صبر و داد
کومرا کی درر باید تند باد

*Keh neyem kôhem zihilm-û-sabr-u-dad,
Kôhrâ key derrubâyed tund bad.*

«Ben saman değil, hilim, sabır ve adâlet dağıyım. Fırtına koca bir
dağı nasıl kapıp götürebilir?»

3786

آنکه از بادی رود از جا خبیست
زانکه باد ناموافق خود بسیست

*Anki ez bâdî reved ezcâ hasîst,
Z'ânki bâd-i nâmuvâfık hod besist.*

«Bir rüzgârla yerinden kalkan çörçöptür. Çünkü muhâlif rüzgârlar
pek çoktur.»

3787

باد خشم و باد شهوت باد از
برد اورا که نبود اهل نماز

*Bâd-ı haşm-û-bâd-ı şehvet bâd-ı az,
Bered ôrâki nebud ehl-i namaz.*

«Gazab, şehvet ve tama' rüzgârları, ehl-i namaz olmayanları kapar
götürür.»

إِنَّا الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ

Yâni : «Hakkiyle kılınan namaz, kılını fuhsiyâtta ve muharremât-tan nehyeder⁽¹⁴⁷⁾» buyurulmuştur. Binâenaleyh gazab, şehvet ve hırs gibi ahlâk-ı seyyielerine karşı namaz sağlam ve yıkılmaz bir siperdir. Hakkiyle namaz kılan bir müslüman, o gibi fırtınalardan emin olur. Amma denilecek ki, ben namaz kılıyorum, lâkin o gibi fırtınalara kapılıyorum. Olabilir, fakat o kabahat namazda değil, onu kılarda ve kılışındadır. Çürük ve mukâvemetsiz bir tahta perde, elbette fırtınaya karşı duramaz, çatır çatır yıkılır.

3788

کوم و هتی من بنیاد اوست
ور شوم چون کاه بادم باد اوست

*Kôhem-u-h'estî-i men bunyâd-ı o'st,
Ver şevem çun kâh bâdem bâd-ı o'st.*

«Ben bir dağım ki, varlığım onun binâsıdır. Saman gibi olsam da rüzgârım, onun rüzgârıdır.»

Seyr ü sülûkte (temkin) ve (telvin) diye iki mertebe vardır.

Temkin : Sâlikin bir makamda karar kılması, **telvin** ise : Makamdan makama geçmesi demektir.

Hazret-i Ali lisânından deniliyor ki : Ben temkin makamında dağ gibi sâbitim, saman gibi olsam ve makamdan makama geçsem de beni uçuran ve geçiren yine Nefha-i İlâhiyye ve İrâde-i Rabbâniyyedir.

3789

جز بباد او نجبد میل من
نیست جز عشق احد سرخیل من

*Cuz bebâd-ı ô necunbed meyl-ı men,
Nîst cuz işk-i Ahad serhayl-ı men.*

«Benim meylim ve arzum, onun irâdesi rüzgârından başka bir şeyle

(147) Sûrei Ankebut : 45.

hareket etmez. Ehad ve Samed olan Allahın aşkı benim serhaylım, yâni komandanımdır ki, rûhânî ve cismânî kuvvetlerim onun emrine tâbi'dir.»

3790

خشم بر شاهان شه و مارا غلام
خشم را هم بستم زیر لگام

*Haşm ber şâhan şeh-û-mârâ ğulam,
Haşmrâ hem bestem zîr-i legam.*

«Gazab; pâdişahların şâhı, fakat bizim kölemizdir. Ben gazabın ağzına gem takmış ve hareketini idâreme tâbi' kılmışımıdır.»

3791

تبع حلمم گردن خشمم زدست
خشم حق بر من چو رحمت آمدست

*Tîğ-ı hilmem gerden-i haşmem zedest,
Haşm-ı Hak bermen çu rahmet âmedest.*

«Hilmimin kılıcı, gazabımın boynunu vurmuştur, onun için Hakkın gazabı bana ayn-ı rahmet gelmektedir.»

3792

غرق نورم گرچه شد سقم خراب
روضه گشتم گرچه هستم بو تراب

*Ġark-ı nûrem gerçi şud sakfem harab,
Ravza geştem gerçi hestem bu turab.*

«Tavanım harab olmakla berâber nûra gark olmuşumdur. Künyem Ebû türâb olduğu halde maârif ve hakâyık bahçesiyim.»

Tavanı yıkılmış bir binâya Güneş aksedeceği için içerisi aydınlık olur. Bunun gibi varlığı harab olan bir zâtin de derûnu Ziyâ-yı Tevhid ile parlar.

Ebû Türâb : Hazret-i Aliye taraf-ı Risâletten verilmiş bir künyedir ki, Cenâb-ı Mürtezâ bu künyeyi pek severdi. Haydar-ı Kerrar (Müreysi' gazvesi)nde yere yatmış, üstü, başı, saçı, sakalı toprağa bulanmıştı. Aley-

hisselât Efendimiz onu : (Kum ebâ türâb). Yâni : «Ey toza, toprağa bulanmış; kalk» diye uyandırdı ve kaldırdı.

Ettim der-i inâyetini yâ Ali meâb
Bâb-ı rızâda bir kulunum eyle feth-i bâb
Eyler nigâh-ı âtîfetin hâkî kimyâ,
Ben hâk-i pâye bir nazar et yâ Ebâ Tûrâb.

Hazret-i Ali lisânından buyuruluyor ki :

3793

چون درآمد علای اندر غزا
نیغ را دیدم نهان کردن سزا
Çun derâmed illeti ender ğazâ,
Tîğrâ didem nihankerden sezâ.

«Gazâda bir illet ve nefsânî bir garaz hâsıl olunca kılıcı gizlemeyi muvâfık gördüm.»

Gazâdaki illet, o pehlivânın mağlûb olunca Hazret-i Ali'ye tükürmesi, garazı nefsânî de Cenâb-ı Haydarın şu küstahlığa canı sıkılmış olması idi. O halde iken onu öldürmüş olsa idi Hak rızâsı için değil, intikam almak için olacaktı. O münâsebetle ve nefse muhâlefet kasdiyle hasmını öldürmekten vaz geçmişti. Nitekim kendisi de kılıcı gizlemeyi muvâfık gördüm diyor. Evet, bunun için yaptım.

3794

تا احب لله آید نام من
تا که ابغض لله آید کام من
Tâ ahabbê lillâh' âyed nâm-ı men,
Tâ ki abğaz lillâh âyed kâm-ı men.

«Tâ ki, nâım, Allah için muhabbet edenlerden olsun. Tâ ki, murâdım, Allah için buğz ü husûmet olsun.»

3795

تا که اعطا لله جود من
تا که امسک لله آید بود من
Tâ ki â'tâ lillâh âyed cûd-ı men,
Ta ki emsek lillâh âyed bûd-ı men.

«Tâ ki, benim cömerdliğim Allah rızâsı için verenlerinki gibi olsun, imsâkim de Allah rızâsı için vermeyenlerinki gibi olsun.»

3796

بخل من لله عطا لله بس
جمله اللهم نیم من آن کس
Buhl-ı men lillâh atâ lillâh bes,
Cumle lillâhem neyem men ân-ı kes.

«Benim vermeyişim de, verişim de ancak Allah içindir. Ben temâmiyle lillâh, yâni, Allaha âid bir kulum, başka bir kimsenin adamı ve mensûbu değilim.»

(Ebû Ümâme) radiyallâhü anh rivâyetiyle (Mesâbih)de şöyle bir Hadis vardır : «Bir kimse Allah için birini sevse ve Allah için birini sevmese ve Allah için verse ve Allah için vermese îmân-ı kâmil sâhibi olur.» İşte Cenâb-ı Mürtezânın beyânâtı bu Hadis-i Şerife işârettir.

3797

وانچه لله میکنم تقلید نیست
نیست تحیل و گمان جز دید نیست
V'ânçı lillah mîkunem taklîd nîst,
Nîst tahyîl-û-guman cuz did nîst.

«Benim Allah için yaptıklarım taklîd değildir, rü'yet ve muâyene eseridir, tehayyül ve zan değildir.»

ز اجتهاد و از تحری رستم
آستین بر دامن حق بستم

*Z'ictihâd-û-ez taharrî reste em,
Âstin ber dâmen-i Hak beste em.*

«Ben ictihad ve taharriden kurtulmuşum. Hakikate vâsıl olmuş, yemimi hak ve hakikatin eteğine bağlamışım.»

کر می برم می بینم مطار
ور می کردم می بینم مدار

*Ger hemî perrem hemî bînem metar,
Ver hemî gerdem hemî bînem medar.*

«Eğer uçacak olursam uçacağım yeri, dönecek olursam döneceğim mahalli görürüm.»

ور کشم ماری بدانم تا کجا
مام و خورشید پشم پشوا

*Ver keşem bârî bîdânem tâ kucâ,
Mâhem-û-hurşîd pîşem pîşvâ.*

«Eğer bir yük kaldırarak olursam onu nereye kadar götüreceğimi bilirim. Ben bir Kamerim ki, hakikat güneşi, yâni, Resûl-i Ekrem Sallalâhü Aleyhi Vesellem önümde kılavuzdur.»

بیش ازین ماخلق گفتن روی نیست
بحر را گنجایی اندر جوی نیست

*Biş ez'in bâhalk goften rûy nist,
Bahrrâ guncâyî ender cûy nist.*

«Halka bundan fazlasını söylemeye imkân yoktur. Çünkü deniz bir nehrin yatağına sığmaz.»

بست می گویم بانداز عقول
عیب نبود این بود کار رسول

*Pest mîgôyem beendâzê-i ukul,
Ayb nebved in buved kâr-i Resul.*

«Akılların ölçüsüne göre basit bir sûrette söylüyorum. Bu tarzda söyleyiş ayıb değil, Resûl Aleyhisselâmın sünnetidir.»

Bir Hadis-i Şerifte: «Biz, peygamberler cemâati, insanların seviyesine inmeye ve insanların akılları alacağı tarzda söylemeye me'muruz» buyurulmuş; diğer bir Hadis-i Şerifte de: «Nâs'a kendi aklınızın erdiği kadar değil, onların akılları kavrayacak derecede söyleyin» emri verilmişti.

از غرض حرم گواهی' حر شنو
که گواهی' بندگان زرد دو جو

*Ez ğaraz hurrem guvâhiy hur şînev,
Ki guvâhiy bendegan nerzed du cev.*

«Ben garazdan âzâde hür bir adamım. Hür bir kişinin şehâdetini dinle ki, köle olanların şahidliği iki arpa değmez, yâni, bir para etmez.»

در شریعت مر گواهی بند را
نیست قدری وقت دعوی و قضا

*Der şeriat mer guvâhî benderâ,
Nîst kadri vaktı dâ'vâ-vû-kazâ.*

«Şeriatte da'vâ ve hüküm sırasında kölelerin şahidliği mu'teber değildir.»

Çünkü efendisinin lehine şehâdet etmesi tabiidir.

Hazret-i Ali halife iken bir Yahûdi kendisinden alacak da'vâsında bulunmuş. Cenâb-ı Mürtezâ mahkemeye gitmiş, Yahûdi ile yan yana ayakta durup muhâkeme olunmuş. Yahûdinin matlûbunu verdiğine büyük oğlu Hazret-i Hasan ile sâdık kölesi Cenâb-ı Kanberi şahid göster-

miş. Fakat şahidlerin biri oğlu, diğeri kölesi bulunduğu için kadı Şureyh, onların şehâdetini kabul etmemiş. Emirülmü'minin Yahûdinin matlûbunu vermeye mahkûm etmiş. Hazret-i Ali de bu hükme temâmiyle mutâvaat göstermiş.

Yahûdi bu adâleti görünce şaşırmış: «Emirülmü'minin doğru söylüyor, benim matlûbumu şu iki zâtın yanında vermişti. Ben müslümanların adâletini tecrübe için da'vâ açtım. Şimdi da'vâdan vaz geçiyorum ve müslüman olacağım.» diyerek ihtidâ etti.

3805

گر هزاران بنده باشندت گواه
بر نسجد شرع ایشانرا بکاه

*Ger hazâran bende bâşendet guvah,
Ber nesenced şêr' îşanrâ bekah.*

«Sana binlerce köle şahidlik etse, şariat onların şehâdetini bir saman değerinde tutmaz.»

Yâni, kabul etmez. Zîrâ köle efendisinin emrini infaza mecbur olduğundan onun lehinde ifâde vermesi, belki yalan da söylemesi mümkündür.

3806

بنده شهوت بر نزدیک حق
از غلام و بندگان مسترق

*Bende-i şehvet beter nezdik-ı Hak,
Ez ğulâm-û-bendegân-î mustarak.*

«Şehvet kulu olan bir kimse, Allah indinde kölelerin ve çalımp satılmış olan esirlerin, insanlar nezdindeki i'tibarsızlığından daha değerlidir.»

3807

کین بیک لفظی شود از خواجه حر
وان زید شیرین و میرد سخت مر

*K'in beyek lafzî şeved ez hâce hur,
V'an ziyed şîrîn-û-mîred saht mur.*

«Harb esiri, yâhud satın alınmış bir köle, efendisinin bir söziyle,

yâni, seni âzâd ettim demesiyle hür olur. Şehvet esiri olan ise tatlı yatar, fakat çok acı ölür.»

3808

بنده شهوت ندارد خود حلاس
جز بفصل از دوائع عام خاص

*Bende-i şehvet nedâred hod halas,
Cuz befazl-î îzd-û-in'âm-ı has.*

«Şehvet kulu olan kimse, Allahın fazl u kereminden ve in'âm-ı hâs'ından başka bir vâsıta ile o kayıddan kurtulamaz.»

*Olmadan cezb-i îlâhî, kimse:
Olamaz vâsıl-ı Mevlâ gerçek;
Âcizim kat-ı tarîka yâ Rab!
Tut yakamdan beni de kendine çek.*

3809

در چهی افتاد کارا غور نیست
وان گناه اوست جبر و جور نیست
Der çehî uftâd k'anrâ ğâvr nist,
V'an gunâh-î ost cebr-û-cêvr nist.

«Şehvet kulu olan, dibi bulunmaz bir kuyuya düşmüştür. Bu düşüş; cebr ve zulüm değil, onun günâhı icabıdır.»

3810

در چهی انداخت او خودرا که من
در خور قمرش نمی یابم رسن
Der çehî endâht ô hodrâki men,
Der havr-ı kâ'reş nemiyâbem resen.

«O kendini öyle bir kuyuya atmıştır ki, ben onun dibine yetişecek ip bulamıyorum.»

وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَا

إِذَا نُثَلَّىٰ عَلَيْهِمُ آيَاتُ الرَّحْمَنِ خَرَوْا سُجَّدًا وَبُكِيًّا فَخَلَفَ

مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهْوَاتِ فَسُوفَ

يَلْقَوْنَ عَذَابًا

Yâni : «Hidâyete nâil kıldığımız ve kendilerini seçmiş olduğumuz kimseler kendilerine Cenâb-ı Rahmânın Âyetleri okununca ağlaya, ağlaya secdeye kapanırlar. Onlardan sonra gelenler ise, namazı zâyî' ettiler, yâni, kılmadılar ve şehvetlerine tâbi' oldular, nefsleri ne emrettiyse onu yaptılar. Onlar yakında dalâletlerinin cezasını görecekler ve cehennem-de (gayyâ) denilen gâyet derin bir kuyuya atılacaklardır¹⁴⁸.»

İşte Cenâb-ı Pirin : «Ben onun dibine yetişecek ip bulamıyorum» dediği kuyu bu gayyadır.

3811

بس کنم که این سخن افزون شود

خود جگر چه بود که خارا خون شود

Bes kunemki in suhen efzun şeved,
Hod ciger çî'bved ki hârâ hun şeved.

«Bu kadarla iktifâ ediyorum. Çünkü bu bahiste söz uzayacak olursa onun dehşetinden sâde ciğer değil,*kayalar kan kesilir.»

(148) Sûrei Meryem : 58-59.

3812

این جگرها خون شد از سختی است

غفلت و مشغولی و بدبختی است

In cigerhâ hun neşud ez sahti est,
Gaflet-û-meşgûliyy-û-bedbahti est.

«Bu ciğerlerin kan olmaması, sertliğinden, sâhibinin gafletinden, Dünyâ ile fazla meşgûliyyetindendir.»

3813

خون شود روزی که خوئس سود نیست

خون شو آن وقتی که خون مردود نیست

Hun şeved rûzîkî hûneş sûd nist,
Hun şev an vaktîki hun merdûd nist.

«O ciğer bir gün kan olur amma o vakit kan oluşu fayda vermez. Sen, kan olmanın reddedilmediği bir zamanda kan ol!»

Yâni, Allah, Peygamber ve evliyâ sözünden müteessir ve mütenassih olmayanların ciğeri ölümleri esnâsında, yâhud kıyâmet gününde kan olacak, amma o vakit faydası olmayacaktır. Ey muhâtab; sen o gün gelmeden mütenassih ol ki, faydasını göresin.

Kölelerin şehâdetinin makbul olmayışı bahsine avdetle deniliyor ki :

3814

چون گواهی بندگان مقبول نیست

عدل او باشد که بندۀ غول نیست

Çun guvâhiy bendegan makbûl nist,
Adl o bâşed ki bendê-i gûl nist.

«Mâdem ki, kölelerin şehâdeti makbul değildir. O halde şeytan ve nefis kölesi olmayan, hakikaten hür bir adam, şâhid-i âdildir.»

نشت ارسلناک شاهد در نذر

زانکه بود از کون او حرن حر

Gêst erselnâke şâhid der nuzur,
Z'ânki bud ez kêvn ô hurrubnu hur.

«Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz imâna gelme-
yenleri inzâr, yâni, korkutmak husûsunda (İnna erselnâke şâhidâ) hita-
bına mazhar oldu. Çünkü Zât-i Akdes-i Risâlet bütün Kâinâta karşı hür
oğlu hürdü, yâni, hiç bir şeyin meclûbu ve mağlûbu değildi.»

(Sûre-i Ahzâb)daki bir kaç Âyete işâret ediliyor ki :

يَا أَيُّهَا

النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ۝ وَدَاعِيًا إِلَى
اللَّهِ بِإِذْنِهِ وَسِرًا حَامِيًا ۝ وَبَشِيرِ الْمُؤْمِنِينَ بِأَنَّهُمْ
مِنَ اللَّهِ فَضْلًا كَبِيرًا ۝ وَلَا تَطِيعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ
وَدَعِ أَذْيَهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكُنْ بِاللَّهِ وَكِيلًا

Yâni : «Ey Peygamber-i Ekber! Seni, halkın tasdik ve tekzibine şâ-
hid olmak, mü'minleri Cennetle müjdelemek, kâfirleri Cehennemle kor-
kutmak üzere hakikaten biz gönderdik. Allahın izniyle insanları Allaha
da'vet etmek ve Dünyâya parlak bir kandil olmak üzere biz irsâl eyle-
dik. Mü'minler için Allah tarafından pek büyük bir ihsân olduğunu ve
ni'metin onların amellerinden çok fazla olan Cemâl-i İlâhî ni'meti bulun-
duğunu onlara müjdele ve münâfıklara itâat eyleme, onların sözünü din-
leme, onların ezâ ve cefâsına karşı kendilerini cezâlandırmaya kalkışma.
Onlar hakkında Allahı vekil ittihaz et; Allahın vekil olması da kâfi-
dir¹⁴⁹»

(149) Sûrei Ahzap : 45-48.

İşte Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz, Dünyâda hiç bir kimse-
nin emrine tâbi' ve nefsânî hiç bir arzuya mutâbî' olmadığından, hürri-
yetin mertebe-i kusvâsında bulunduğu için (İnna erselnâke şâhidâ) hitâ-
bına mazhar olmuştu.

Kezâ ümmeti de :

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا

لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا

Yâni : «Böylece sizi âdil, ifrat ile tefrit ve teşbih ile tenzih arasında
mutavassıt bir ümmet kıldık. Resûl-i Ekrem'in de size şâhid olması ve
sizi tezkiye etmesi için insanlara karşı peygamberlere şâhid olasınız¹⁵⁰»

Mahşerde ümem-i sâlifeden ba'zıları : «Bize peygamber gelmedi, tev-
hide dâir bir şey duymadık» diyecekler ve o vakit müslümanlar da, Kur'-
ân-ı Kerim'den aldıkları ma'lûmât dolayısıyla, her millete bir peygamber
gönderilmiş, husûsiyle Kur'ân-ı Kerim'de ismi geçen peygamberlerin,
ümmetlerine lâzım gelen tebliğatta bulunmuş olduklarına dâir enbiyâ
lehine şehâdette bulunacaklar, Aleyhisselâtü Vesselâm Hazretleri de
onların şâhid-i âdil olduklarına dâir tezkiyede bulunacaktır. Bu Âyet-i
Kerime bütün ümmete hitab eder gibi görünüyorsa da zikr-i mutlak,
irâde-i mukayyed kabilindendir. Orada şehâdet edecek olan ümmetin an-
cak havâssı ve ahrârıdır.

Hazret-i Ali lisânından beyân ediliyor :

چونکه حرم خشم کی بندد مرا

نیست اینجا جز صفات حق در

Çunki hurrem haşm key bended merâ,
Nîst incâ cuz sıfât-î Hak derâ.

«Mâdem ki hürüm; gazab beni bir esir gibi nasıl bağlayabilir? Bu-
rada, yâni, kalbimde Hakkın sıfâtından başka bir şey yoktur. O halde
beri gel.»

(150) Sûrei Bakara : 143.

اندر آ کزاد کردت فضل حق
زانکه رحمت داشت بر خشمش سبق

*Ender â k'âzâd kerdet fazl-ı Hak,
Z'ânki rahmet dâşt ber haşmeş sabak.*

«Beri gel ki, Allahın fazl u keremi seni küfürden halâs etti. Çünkü onun merhameti gazabına sâbık ve fâiktir.»

*Gark eder âlemleri bir katra âb-ı mağfiret,
Var kıyâs et vüs'ati deryâ-yı rahmet niydüğün.*

اندر آ اکنون که رستی از خطر
سنگ بودی کیمیا کردی گهر

*Ender â eknûn ki restî ez hatar,
Seng bûdî kûmyâ kerdî guher.*

«Beri gel ki, şimdi muhâtaradan kurtuldun. Sen bir taş gibi idin, Allahın fazl u keremi iksiri seni cevher hâline getirdi.»

رسته از کفر و خارستان او
چون گلی بشکفت سروستان هو

*Reste-î ez kufr-u-hâristân-ı û,
Çun gulî bîşkûft servistân-ı Hû.*

«Küfürden ve onun dikenliğinden kurtuldun, çünkü hüviyyet servistânında bir gül açıldı.»

تو منی و من توام ای محترم
تو علی بودی علی را چون کشم

*Tu menî-vû-men tuem ey muhteşem,
Tu Alî bûdî Alîrâ çun kuşem.*

«Ey muhteşem pehlivan; artık sen bensin, ben senim. Sen Ali oldun, Aliyi nasıl öldüreyim?»

O pehlivân sâye-i Mürtezâda imâna gelmiş, şâh-ı merdân ile uhuvvet derecesini bulmuş ve : «Müslümanlar, bir nefis gibidir» Hadîsinin sırrına mazhar olmuştu. Binâenaleyh Hazret-i Ali lisânından ona karşı : «Sen bensin, ben senim» buyuruluyor.

معصیت کردی به ازهر طاعتی
آسمان پیموده در ساعتی

*Mâ'siyet kerdî bih ezher tâatî,
Âsman peymûde-î der sâatî.*

«Sen her türlü tâatten iyi bir günah işledin de bir ân içinde gökleri tayıdip geçtin.»

بس خجسته معصیت کآن مرد کرد
نی ز خاری بردمد اوراق ورد

*Bes hucestê mâ'siyet k'an mêrd kerd,
Nî zi hârî berdemed evrâk-ı verd.*

«O adamın işlediği ne mübârek bir günahı ki, kendisini böyle mâ'nen yükseltti. Buna şaşılmasın, gül yaprakları da dikenli bir ağaçtan zuhur etmiyor mu?»

«Nice günah vardır ki, işleyene merhamet kazandırır ve onu mağfirete ulaştırır.» Evet. Bir adam, hasbelbeğeriyye bir günaha girer, sonra yüreği yanarak, gözünden nedâmet yaşları akıtarak tâib ü müsteğfir olur. Hazret-i Peygamber : «Günahı tevbe eden, hiç günahı olmayan

gibidir.» buyuruyor. Sonra tevbenin nasıl olacağını «**Hakiki tevbe nedâmetten ibârettir**» Hadisiyle beyân ediyor. Sonunda nedâmeti ve hakiki tevbeyi muçib olan bir günah, elbette riyâkârâne yapılmış tâât ve ibâdâtta hayırlıdır. Hattâ böyle bir günâhı, ileri atlamakta fazla mesâfe almak için bir kaç adım geri gitmeye benzettirler. Çünkü böyle bir tevbe-kârın günâhı afvedilmekle berâber mâ'nevî derecesi de yükselir.

*Tâatin zevk-i sürûrâveri hoştur amma,
Başka bir neş'esi var girye-i istiğfârın.
Ne kadar olsa birinde bulunur ucb ü gurûr
İlticâdır öbürü rahmetine gaffârın.*

Hazret-i Mevlânâ buna dâir misâl irâd ediyor :

3823

*نی گناه عمر و قصد رسول
می کشیدش تا بدرگاه قبول*

*Ni gunâh-i Ômer-û-kasd-i Resul,
Mikeşîdeş tâ bedergâh-i kabul.*

«Ômerin Resûl-i Ekreme olan kasdı ve günâhı, onu bârigâh-ı kabûle kadar çekip götürmedi mi?»

Cenâb-ı Fârûk, Ebû Cehlin kız kardeşi oğlu bulunduğu için müslümanlığa adâvet ve müslümanlara eziyet etme husûsunda dayısı gibi hareket eyliyordu. Hattâ Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimizi öldürmek için silâhlanmıştı. Fakat hemşiresinin evinde Kur'ân-ı Kerim sesi işitti. İçeriye girdi. Kız kardeşini ve eniştesi (Saîd bin Zeyd)i dövdü. Sonra (Tâhâ) Sûresi yazılı bir sayfayı aldı ve okudu. O kaskatı kalbi birden yumuşayıverdi. Kalktı Huzûr-i Risâlete gitti. Maiyyet-i Peygamberide bulunanlar, ona emniyet edemedikleri için kollarından tuttular. Sallâlâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri bırakın diye buyurdu. Kendi gidip Ômerin hamâil kuşanmış olduğu kılıcını kayışından tuttu ve sarstı. O kahraman Ômer dizlerinin üstüne çöktüverdi ve hulûs-i kalb ile müslüman oldu. Hazret-i Ômerin ibtidâsı günah olan şu hareketi, müslüman oluşu gibi bir tâât ile neticelendi. Bir misâl daha :

3824

*نی بسحر ساحران فرعون شان
می کشید و گشت دولت عو شان*

*Ni besih-r-i sâhıran Firâvn şan,
Mikeşîd-û-gêşt devlet âvn şan.*

«Fir'avnin Hazret-i Mûsâ ile imtihan etmeye kalkıştığı sihirbazların sonradan dökülen kanları onlar için devlet ve hidâyet olmadı mı?»

Mûsâ Aleyhisselâmın elindeki asâsının ejderhâ olup sa'dırmasını ve elini koynuna sokup çıkarınca göz kamaştıracak şekilde parlamasını Fir'avn ile etbâi sihir zannediyorlar, onları yapan Kelimullahı da sihirbaz sanıyorlardı. Ona mukabele için Mısırda ne kadar sihirbaz varsa hepsi toplatılıp getirildi ve Hazret-i Mûsânın karşısına çıkarıldı.

Sihirbazlar bir takım ipleri ve deynekleri yılan şeklinde gösterdiler. Seyirci olan halkı korkuttular. Fakat Cenâb-ı Mûsâ asâsını yere bırakınca kocaman bir ejderhâ oldu. Sihirbazların iplerini, deyneklerini yuttu. Bunun üzerine sihirbazlar, Mûsânın yaptığının sihir değil, mu'cize olduğunu anladılar. Çünkü sihir olsaydı onların ip ve deynek olduğu meydana çıkacak, lâkin ipler ve deynekler ortada kalacaktı. Asây-ı Mûsâ ise hepsini yutmuş, görünürde bir şey bırakmamıştı. Binâenaleyh Mısır sihirbazları, Mûsânın ve Hârûnun Rabbine iman ettik diye secdeye kapandılar. Fir'avnin kendilerini ölümle tehdit etmesine de kulak vermediler. İşte bunların ilk hareketleri bir seyyie idi. Fakat hidâyet ve mağfirat ile neticelenmişti. Eğer o günâhı, yâni, Hazret-i Mûsâ ile imtihana kalkışmak küstahlığını irtikab etmemiş olsalardı :

3825

*کی بدیدندی عصا و معجزات
معصیت طاعت شد ای قوم عصات*

*Key bîdîdendî asâ-vû-mû'cizat,
Ma'siyet tâât şud ey kavm-i usat.*

«Mûsânın asâsını ve mu'cizelerini nasıl görürlerdi? Ey âsî kavm: demek ki, yerine göre ma'siyyet tâât yerine geçiyor.»

نا امید را خدا گردن زدست
چون گنه مانند طعت آمدست

Nâ umîdirâ Hudâ gerden zedest,
Çun guneh mânend-ı tâat âmedest.

«Rahmet-i İlâhiyyeden ümid kesmeyi Allah men'etmiş, ba'zı yerde günah tâat hâline gelmiştir.»

Kur'ân-ı Kerim'de buyurulmuştur ki:

قُلْ اِعْبَادِيَ الَّذِينَ اَسْرَفُوا عَلَىٰ اَنْفُسِهِمْ
لَا تَنْظُرُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ اِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا
اِنَّهُ هُوَ الْعَفُوُّ الرَّحِيمُ

Yâni: «Habibim; de ki: Ey günah irtikâbı ile nefslerine zulmetmiş olan kullarım! Allahın rahmetinden ümid kesmeyiniz! Allah hakikaten bütün günahları mağfiret buyurur. Zira O gafûr ve rahîm bir Hüdâ-yı Kerimdir¹⁵¹.»

İbn-i Abbasın rivâyet ettiği bir Hadîs-i Şerif vardır ki, meâli şöyledir: «Eğer siz günah etmemiş olsaydınız, Allah başka bir kavm yaratır, onlar günah işlerler, Allah da onları afvederdi.»

Günaha girmek acz-i beşerî icabıdır. Ömer Hayyâm: «Günah işlememiş bir adam nasıl yaşamıştır? söyle.» der ki, doğrudur. Cenâb-ı Hakın (Afûv) ve (Gafûr) isimleri vardır ki, bunların muktezâsı da günahkârın bulunmasıdır. Günahkârlar olmasaydı Hakın Afûv ve Gafûr tecellisi nasıl zuhura gelirdi?

Şive-i mağfirete cürm ü günehtir baîs

(151) Sûrei Zümer: 53.

چونکه مبدل میکند او سیئات
طاعتی اش می کند رغم و شات

Çunki mubeddel mîkuned o seyyiât,
Tâatî eş mîkuned rağm-î vuşat.

«Allah; vâşi, yâni, gammad ve şeytanların körlüğüne, halkın seyyiâtını hasenâta tebdil eder.»

(Sûre-i Furkân)daki bir Âyete işâret ediliyor ki:

وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقُولُونَ النِّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ
اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا
الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَنَحْلُدْ فِيهِ مُهَانًا
إِلَّا مَنَابٍ وَإِنْزَعًا وَعَمَلٌ غَمَلًا
صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا
رَحِيمًا

Yâni: «Allah ile berâber başka bir ilâhe duâ ve ibâdet etmeyenler, dinî muhârebelerden mâadâ Allahın haram kıldığı katl-i nefis cinâyetinde bulunmayanlar, zinâ fi'lini de irtikâb etmeyenler... Her kim bunları yaparsa, günahkârlığının cezasını görür. Bu fiillerin mürtekibi olan, kıyamette iki katlı olarak azâba uğrar ve hor, hakîr olarak Cehennemde cbediyyen muazzeh olur. Ancak tevbe ve iman ederek sâlih ameller işleyenler müstesnâdır ki, Allah onların seyyiâtını hasenâta tebdil eder. Cenâb-ı Hak, Gafûr ve Rahîmdir¹⁵².»

Nakledilen Âyetlerle, Hadislerden anlaşılmıştır ki; insan için en büyük günah, Allahın rahmetinden ümid kesmektir. «Allah beni afvetmez!» demek, benim günahım onun mağfiretinden büyük demek gibi

(152) Sûrei Furkan: 68-70.

olur. Binâenaleyh mâdemki insanız, hepimiz hâlimize göre günâhkârız. Onun için Rahmet-i Hakka ilticâ etmeli, kalbimiz yanarak, aman yâ Rabbi demeliyiz. Tevbe ve istiğfarda bulunmalıyız. Emin olmalıyız ki, Rahmet-i İlâhiyye kulunun aman demesine karşı durmaz.

3828

زین شود مرجوم شیطان رجیم
وز حسد او بطرقه گردد دو نیم

*Z'in şevet mercûm şeytân-î racım,
Vez hased ô bîtrakad gerded dunim.*

«Allahın afv ve mağfiretinden ve seyyiâtı hesenâta tebdil etmesinden şeytan mercum ve mağmum olur. Âdetâ hasedinden çatlar, iki parça olur.»

3829

او بکوشد تا گناهی پرورد
زان گناه مارا بجای آورد

*O bîkoşed tâ gunâhî pervered,
Z'ân gunah mârâ beçâhî âvered.*

«Şeytan bizi günâha sokmaya ve günah dolayısıyla kuyuya düşürmeye, yâni, cehenneme götürmeye çalışır.»

3830

چون بیند کان گنه شد طاعتی
گردد اورا نامبارک ساعتی

*Çun bîbîned k'an guneh şud tâatî,
Gerded ôrâ nâmubârek sâatî.*

«Şeytan, bir insanın işlediği günahını tâate, yâni, seyyiâtını hesenâta tebdil ettiğini görünce, zaman ona uğursuz olur.»

Hazret-i Mevlânâ bu beyânâtta bulunduktan sonra Cenâb-ı Murtazâ lisânından o yeni müslümana diyor ki:

3831

اندر آ من در کشادم مر ترا
تف زدی و تحفه دادم مر ترا

*Ender â men der kuşâdem mer turâ,
Tuf zedî-vû-tuhfe dâdem merturâ.*

«Sana kapıyı açtım, içeriye gir. Sen bana tükürmüştün, ben sana hediye veriyorum.»

3832

مر جفا گرا چنینها میدهم
پیش پای چپ چسان سر مینهم

*Mer cefâger râ çuninhâ mîdihem,
Piş-ı pâ-y-î çep çısan ser mînihem.*

«Bana cefâ edene böyle ihsânda bulunur ve sol ayağa karşı bu vec-hile tevâzu'da bulunursam.»

3833

بس وفا گرا چه بخشم تو بدان
گنجها و ملکهای جاودان

*Pes vefâger râ çı bahşem tû bîdan,
Genehâ-vû-mulkhây-î câvidan.*

«Bana vefâkâr olana neler vereceğimi sen anla ki, onlar ebedi hazineler ve sermedi saltanatlarıdır.»

**«EMİRÜLMÜ'MİNİN ALİ KERREMALLAHÜ VEÇHE'NİN RİK'ABDARI
KULAĞINA HAZRET-İ PEYGAMBER SALLALLÂHÜ ALEYHİ
VESELLEMİN: ALİ, SENİN ELİNLE ŞEHİD OLACAKTIR
BUYURMASI»**

3834

من چنان مردم که با خونی خویش
نوش لطف من نشد درقهر نیش

*Men çunan merdemki bâýûnî-i hiş,
Nûş-ı lutf-i men neşud der kahr niş.*

«Ben öyle bir adamım ki, kendi kâtilim olacak kimseye bile, lütfu-
mun tatlılığını, kahr acılığına tebdil etmemişimdir.»

3835

گفت پیغمبر بگوش چاکرم
کو برد روزی ز کردن این سرم

*Gôft peygamber begôş-i çâkerem,
K'ô bured ruzî zıgerden in serem.*

«Bir gün hizmetçimin başımı keseceğini Hazret-i Peygamber onun
kulağına söyledi.»

3836

کرد آ که ان رسول از وحی دوست
که هلاکم عاقبت در دست اوست

*Kêrd âgeh an Resul ez vahy dost,
Ki helâkem âkibet der dest-i ost.*

«Resûlullah Hazretleri Vahy-i İlâhiden mülhem olarak beni de ha-
berdâr etmişti ki, âkibet ölümüm, onun elinden olacaktı.»

Müreysi Gazvesinde Hazret-i Ali kum üstüne yatmış, uyumuş, saçı,
sakalı, kuma bulanmıştı. Aleyhisselâtü Vesselâm onu öyle görünce (Kum
Ebû Tûrâb) yâni, «Ey toza, toprağa bulanmış; kalk» hitâbiyle uyandırdı,
ve: «Yâ Ali; sana evvelkilerin en şakisi ile sonrakilerin en bedbahtını

haber vereyim mi?» buyurduktan sonra, «Birincisi: Sâlih Peygamberin
devesini sinirleyen, yâni, arka bacaklarının sinirlerini kesip öldüren,
ikincisi de: Buraya vurup bunu kana bulayacak olandır» diye Cenâb-ı
Ebitürâbın başını ve sakalını işaret buyurmuştu.

Bu şakî ise (Abdullah bin Mülcem) denilen herifti.

İbn-i Mülcemin kim ve nasıl bir mahlûk olduğunu anlamak için bi-
raz târihi ma'lûmâta ihtiyaç vardır:

Hazret-i Osman (Radiyallâhü anh) şehid olmuş, Cenâb-ı Ali etrâfın
ısrarlariyle hilâfete intihâb olunmuştu. Fakat ashâbdan ba'zıları bu in-
tihâba muhâlif bulundular. Evvelâ kâtillerin kısası icrâ edilsin, ondan
sonra da halife seçilsin dediler ve yarıldılar. Çünkü ortada hükümet
yoktu. Hükümet ve halife olmadan kısas emrini kim verecekti? Sonra
Medineye gelen ihtilâlcilerin sayısı binleri buluyordu. Bunların hepsi
fi'len değilse bile fikren kâtillerle berâberdiler. İçlerinden birini tutmak,
hepsini yeniden ayaklandırmak olacaktı. Hazret-i Aliye biat etmeyen-
lerden bir kısmı bitaraf durdular. Ba'zıları da silâhla muhâlefete kalkış-
tılar. Bu silâhlı muhâliflerin en zorlusu Muâviye bin Ebisüfyandı.

Hazret-i Ömer devrinde Şam vâlisi ta'yin edilmiş, Hazret-i Osman
zamânında mevkiinde kalmış, yirmi senelik vilâyeti müddetinde bütün
Şam halkını kendisine taraftar yapmıştı. Binâenaleyh karışıklıktan isti-
fade ile vilâyetini saltanata tebdil etmek hevesine düştü ve Emirülmü'-
minine karşı koymaya kalkıştı. Ali ve Muâviye orduları (Siffin) mevki-
inde karşılaştılar.

Hazret-i Ali ordusunun süvâri kumandanı Ammâr bin Yâsir (Radi-
yallâhü anh) hakkında Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz: «Seni imâm-ı
âdile bâğî olan bir tâife öldürecektir» buyurmuş ve bu haber, ashâb-ı
kirâmın hepsince ma'lum bulunmuştu.

Musâdemelerden birinde Hazret-i Ammâr, muhâlif ordu tarafından
şehid edildi. Bunun üzerine o tarafın bâğî olduğu anlaşıldı.

Muâviye, bunun te'sirini izâle etmek için: «Ammârı biz öldürme-
dik, onu muhârebeye getiren Ali öldürdü!» diye ma'nâsız bir söz neş-
retti. Bu saçmayı haber alan Hazret-i Ali: «O halde Hamzanın kâtili,
Vahşî değil, Resûlullah olmak lâzım gelir. Çünkü onu Uhud muhârebe-
sine götüren Hazret-i Peygamberdi» buyurdu.

Hazret-i Ali ordusunda bulunup da fi'len harbe iştirak etmeyen se-
hâbîler de Ammârın şehâdeti üzerine mukâteleye başladılar.

İki taraftan binlerce müslümanın kanı döküldükten sonra Muâviye
ordusu bozulmaya yüz tuttu. Amr bin Âs'ın tavsiyesiyle mızrak uçları-
na Mushaf bağladılar ve: «Kelâmullah aramızda hakem olsun» dediler.

Hazret-i Ali ordusunda cahil ve kaba sofu bir takım herifler vardı.
Onların ısrârıyla muhârebe durduruldu, kazanılmış bir harb kaybedildi.

Mütâreke ve müzâkere esnâsında Hazret-i Ali tarafında (Ebû Mûsel'-

eş'arı), Muâviye tarafından (Amr bin Âs) hakem ta'yin olundu. Bunlar bir sene sonra buluşup Hazret-i Ali ile Muâviye hakkında bir hüküm vereceklerdi. Hazret-i Aliye muhârebeyi durdurtan câhil sofular, fikirlerini değiştirdiler. Allahtan başka kimse hüküm veremez. Biz iki hakem kabul etmekle kâfir olduk, şimdi tevbe ve tecdid-i iman ediyoruz diyerek Cenâb-ı Halifeye de yeniden imana gelmesini ve muhârebeye tekrar başlamasını teklif ettiler. Teklifleri kabul olunmadığı için ordu-dan ayrıldılar. İçlerinden birini Emirülmü'minin ta'yin ettiler. (Nehrevân) taraflarına gidip kendileri gibi düşünmeyen müslümanların malını ve canını mubah gördüler. Ve bir çok cinâyet işlediler.

Hazret-i Ali bunlarla mukateleye mecbur oldu, pek çoğunu kılıçtan geçirdi. Kalanlar öteye, beriye dağıldılar ve İslâm Târihinde (Hâriciler) adını aldılar. Hâlâ da Maskit imamlığında Zengibarda, Trablus Garb-daki (Cirbe) adasında bu mezhebe olanlar vardır ki, Hazret-i Aliye husûmet gösterirler. İsmi bile zikretmiyerek (recul) diye bahsederler. İbn-i Mülcem nâmına da hürmet ve ta'zimde bulunurlar.

(Benî Murâd) nâmındaki kabile efrâdından bulunan İbn-i Mülcem, evvelce Hazret-i Alinin muhiblerinden idi. Mevlânânın beyânâtından anlaşıldığına göre evvelce hizmetinde de bulunmuştu. Hattâ bir seferde Hazret-i Murtazâ ona bir at vermiş ve : «Ben ona iyilik etmek istiyorum, o ise beni öldürmek istiyor» buyurmuştu. İbn-i Mülcem sonra Hâricî mezhebine girdi. Nehrevânda mezhebdâşlarının kılıçtan geçirilmesine çok müteessir oldu. (Berk bin Abdillâh) ve (Amr bin Bekir) isimli iki hâricî ile konuştu. Mezhebdâşlarının katlini yâd edip ağlaştılar. İntikam almak için Hazret-i Alinin, Muâviyenin ve Amr bin Âsın öldürülmelerini kararlaştırdılar. İbn-i Mülcem Hazret-i Alinin, Berk bin Abdillâh Muâviyenin, Amr bin Bekir de Amr bin Âsın katlini deruhte etti. Ramazanın 17'sinde bu cinâyetlerin icrâsına karar verdiler. İbn-i Mülcem Kûfeye geldi. Orada kendisini teşvik ve teşcî' için işe bir de kadın parmağı karıştı. Kûfede (Katâme) isminde bir karı vardı ki, babası, kardeşi ve kocası hâricî oldukları için Nehrevânda öldürülmüştü. Onun için Habîse, Hazret-i Aliye pek şiddetli bir adâvet gösteriyordu. İbn-i Mülcem bu kariya âşık oldu ve almak istedi. Katâme mehir olarak 3000 dirhem, bir köle, bir halayık, bir de Hazret-i Alinin katli talebinde bulundu. İbn-i Mülcem bu talebi kabul etti. Zâten ben de Kûfeye bunun için gelmiştim, dedi.

Katâme, akrabâsından (Verdân) nâmında birini İbn-i Mülceme yardımcı verdi. (Şebib bin Büceyr) denilen biri de bu kasta iştirak etti.

Evvelki konuşmada her üç zâtın 40. sene-i Hicriyye Ramazanın 17. gecesini öldürülmeleri kararlaştırılmıştı. O gece Berk bin Abdillâh, Şamda Muâviyeye arka tarafından bir kılıç vurdu. Darbe kaba etine rastladı. Şişman bir adam olduğu için aldığı yaradan ölmedi. Tedâvî ile iyileşti.

Berk'i yakaladılar. Herif kurtulmak ümidiyle bu gece Ali de öldürülecektir. Öyle karar vermiştik dediyse de canını kurtaramadı. Ellerini, ayaklarını ve dilini keserek öldürdüler. Ondan sonra Muâviye mescidde bir maksûre yaptırıp onun içinde oturdu. Maksûrenin etrafına eli kılıçlı muhafızlar dikti.

Mısıra giden Amr bin Bekir ise Amr bin Âs zanıyla, onun namaz kaldırmaya vekil ta'yin etmiş olduğu (Hârice)yi secde iken öldürdü. Çünkü o gece Amr bin Âs'ın karnı ağrıdığı için mescide çıkmamış (Hârice) denilen zâtı vekil olarak göndermişti. Maktûlün Amr bin Âs olduğunu öğrenen Amr bin Bekir : İbn-ül-Âs'ı öldürmek istiyordum. Allah (Hârice)nin ölümünü irade etmiş, dedi. Onu da öldürdüler.

İbn-i Mülceme gelince : O, muvaffak olacağına emindi. Zira Cenâb-ı Murtazâ, sabah namazı vaktinden evvel yalnızca mescide gider, namaz vaktine kadar tâat ve ibâdetle meşgul olurdu.

Hicretin 40 ıncı senesi ve Ramazanın 17. gecesini bermûtâd mescide gitmek için evden çıkmıştı. İbn-i Mülcem ve arkadaşları arkasından geldiler. Verdân bir kılıç savurdu ise de Hazret-i Alinin asâsına rastgeli. İbn-i Mülcem Cenâb-ı Şâh-ı Vilâyetin tepesine bir kılıç indirdi ve mübârek başını yardı. Hazret-i Murtazâ : «Kâ'benin Rabbi hakkı için kurtuldum» buyurdu. Kâtiller kaçtılar. Hazret-i Aliyi de eve kaldırdılar. Sonra İbn-i Mülcem yakalandı. Cenâb-ı Haydar : «Sağ kalırsam onu afvedeceğim, öldüğüm takdirde kısas yapınız» dedi. Yaralı olarak üç gün yaşadı ve sonra şehiden irtihâl eyledi. Kerremallâhü veche ve radiyalahü anh. İbn-i Mülcem de i'dâm edildi ve cesedi yakıldı.

Artık kıssaya gelelim. Hazret-i Ali lisânından bahse devâm ediliyor :

3837

او همی گوید بکش پیشین مرا
تا نیاید از من این منکر خطا

O hemî gôyed bıküş pişin merâ,
Tâ neyâyed ezmen in munker hatâ.

«İbn-i Mülcem diyordu ki, bu münker ve çirkin hatâ, benden zuhur etmemek için evvelce beni öldür.»

من همی گویم چو مرگ من زنت

با قضا من چون توام حيله جست

*Men hemî gôyem çu merg-i men zitust,
Bâ kazâ men çun tuvânem hîle cust.*

«Ben de diyordum ki: Mâdem ki, benim ölümüm senin elinle olacaktır, bu mukadderdir, kazâya karşı ben nasıl çâre arayabilirim?»

3839

او همی افتد به پیشم کای کریم

مر مرا کن از برای حق دو نیم

*Ô hemî ufle'd be pîşem k'ey ker'im,
Mer merâ kun ez berây-i Hak du nim.*

«O, benim önüme düşerek diyordu ki: Ey Kerim olan Ali; Allah rızâsı için beni iki parça et ki.»

3840

تا نیاید بر من این انجام بد

تا بسوزد جان من بر جان خود

*Tâ neyâyed bermen in encâm-ı bed,
Tâ ne sôzed cân-ı men bercân-ı had.*

«Bu sû-i hâtîme bana isâbet etmesin ve rûhum, kendi kendisine acıyıp yanmasın.»

3841

من همی گویم برو جف القلم

زان قلم بس سرنگون گردد علم

*Men hemî gôyem birev ceffel kalem,
Z'an kalem bes ser nıgun gerded alem.*

«Ben de diyordum ki: Hadi işine git. Bunun böyle olacağını Kalem-i Takdir Levh-i Mahfuzda yazdı ve mürekkebi kurudu. O kalemin yazı-

şından bir çok sancak baş ağağı olmuş, yâni, kaderin hükmüyle nice ordular bozulmuştur.»

3842

هیچ بغضی نیست در حام ز تو

زانکه این را من نمیدانم ز تو

*Hiç buğzî nîst der cânem zıtû,
Z'anki inrâ men nemîdânem zıtû.*

«Sana karşı rûhumda hiç bir buğz ve husûmet yoktur. Çünkü ben bunu senden bilmiyorum.»

Belki seni İrâde-i Hakkın zuhuruna bir vâsita biliyorum.

3843

آلت حق تو فاعل دست حق

چون ز من بر آلت حق طعن و دق

*Alet-i Hakkî tu fâil dest-ı Hak,
Çun zenem ber âlet-ı Hak tâ'n-u-dak.*

«Sen Hakkın âletisin. Asıl fâil, Allahın yed-i Kudretidir. O hâlde Allahın âdetine karşı ben nasıl i'tiraz ederim, onu kırmaya nasıl çalışırım?»

3844

گفت او پس آن قصاص از بهر چیست

گفت هم از حق آن سر خفیت

*Gôft o pes an kısas ezbehr-ı çîst,
Goft hem ez Hâk ân sırr-î hofîst.*

«İbn-i Mülcem, o hâlde katile neden kısas lâzım geliyor? diye sordu. Hazret-i Ali cevâben o da Haktandır ve Allahın gizli bir sırrıdır, dedi.»

Ve devâm etti:

ر کند بر فعل خود او اعتراض
ز اعتراض خود برویاند ریاض

*Ger kuned ber fi'l-ı hod ô i'tiraz,
Z'i-tirâz-i hod birûyâned riyaz.*

«Eğer Allah kendi fi'line i'tiraz ederse onun i'tirazı bir çok ravzalar yetiştirir.»

Yâni, Cenâb-ı Hak Fâil-i Mutlak olduğu için her şey onun irâdesiyle vukua gelir. Meselâ bir kâtil, onun elinde bir âlet gibidir. Asıl katli fi'li Haktandır. Sonra o katlin vâsitasına i'tirâz eder ve ona kısas icab eylerse o i'tirâz ve o icâb, içi hikmet ve esrâr çiçekleriyle dolu bir takım ravzalar peydâ eder.

3846

اعتراض اورا رسد بر فعل خود
زانکه در قهرست و در لطف او احد

*i'tirâz ôrâ resed ber fi'l-ı hod,
Z'ânki der kahrest-û-der lutf ô ahad.*

«Kendi fi'line i'tiraz etmek, vâsita olan kâtili kısâsen öldürmek, ona yakışır. Çünkü o kahırda da, lutfunda da birdir.»

3847

اندین شهر حوادث میر اوست
در ممالك مالك تدبیر اوست

*Enderin şehr-i havâdıs mîr ost,
Der memâlik mâlik-i tedbîr ost.*

«Bu hâdisât şehri olan Dünyâda bey ve hâkim olan, bütün memleketlerde mâlik ve müdebbir bulunan odur.»

آلت خود را اگر او بشکند
آن شکسته گشترا نیکو کند

*Alet-ı hodrâ eger ô bışkened,
An şikestê geşterâ nîkô kuned.*

«Eğer kendi âletini kırarsa o kırılmış âleti iyi eder.»

3849

رمز نسیخ ایه اونسها
نات خبراً در عقب میدان مها

*Remz-ı «nensah ayeten ev nunsihâ»,
Ne'ti hayren der akib mîdan mihâ.*

«Ey büyük zât (Manensah mîn ayetin ev nünsiha) Âyetinin akibindeki (Ne'tibi hayrin minha) nüktesini anla.»

Nesh: Tebdil demektir. Kur'an-ı Kerim'de ba'zı ahkâmın tebeddülü hakkında emirler vardır. Bunların her biri bir hikmete mebnidir. Meselâ Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimiz Mekke'de bulunduğu ve henüz müslümanlığın zayıf olduğu hengâmede müşriklere: (Leküm dinü-küm veliyedîn.) Yâni: «Sizin dininiz size, benim dinim de bana» demeye me'mur kılınmıştı. Sonra Medineye hicret vuku' buldu. Müslümanlık kuvvet ve kudret iktisâb etti. Bunun üzerine müslümanlar, müşriklerle cihâda me'mur oldular. Binâenaleyh ikinci hüküm, birinci hükmü nesh ve tebdil etmiş oldu.

Kezâ oruç, farz kılındığı vakit müslümanlar oruç tutmak, yâhud her gün için fidye verip fukarâyı doyurmakta muhayyer bırakılmıştı ki, maksad ehl-i İslâmın oruç tutmaya alışmaları idi. O maksad hâsıl olduktan sonra hasta ve yolcu olmayanların mutlaka oruç tutmaları farz kılındı ve ma'zur olmayanların fidye vermesi usûlü neshedildi.

Bu gibi nâsih ve mensûh âyetler dolayısıyla Yahûdiler i'tirâza kalkıştılar: «Muhammed ne yapacağını ve ne yaptıracağını kestiremiyor da bugün verdiği emri yarın değiştiriyor!» hezeyânını savurdular. Dolayısıyla şu Âyet nâzil oldu ki:

مَا نَسَخَ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلَهَا أَلَمْ
تَعْلَمَ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

Yâni: «Biz bir Âyeti nesheyler (yâni, bir hükmü tebdil eylersek) yâhud unutturursak; ondan hayırlısını, yâhud onun gibisini getirir, yâni, emr ederiz. Habibim, bilmez misin? (Yâni, şüphesiz bilirsin ki) hakika-ten Allah her şeyin icrâsına kâdirdir¹⁵³.»

Beytte denilmek isteniyor ki, Cenâb-ı Hak, âleti mesâbesinde olan kâtili kısas ile katlettirince onu nesh ve tebdil eder. Âdetâ paslanmış ve körlenmiş bir bıçağı ateşe sokup dövmek ve su vermekle keskin bir bıçak hâline getirmiş gibi olur. Dünyâda cezâsını çektiği için âhirette de ona mükâfâtta bulunur.

3850

هر شریعت را که حق منسوخ کرد
او گیا برد و عوض آورد ورد

Her şeriatrâki Hak mensûh kerd,
O giyâ burd-û-ivaz âverd verd.

«Cenâb-ı Hak, evvelki şeriatleri sonrakilerle neshetti ise meselâ otu göttürüp yerine gül getirmiş oldu.»

Şerâyi-i sâlîfe ile Şeriat-i Muhammediye gibi.

3851

شب کند منسوخ شغل روزرا

بین جمادی خرد افروزرا

Şeb kuned mensûh şuğl-î rûzrâ,
Bin cemâdî-î hired-efrûz râ.

«Gece gündüzün meşguliyetini nesheder. İnsanlar uyur, âdetâ cemâd hâlini alır. Fakat o cemâdlık cisme rahat, zihne küşâyış verir. Akıl ve fikri parlatır.»

(153) Sûrei Bakara : 106.

3852

باز شب منسوخ شد از نور روز
تا جمادی سوخت زان آنس فروز

Bâz şeb mensûh şud ez nûr-ı ruz,
Tâ cemâdî sôht z'an âteş furuz.

«Sonra gündüzün nûru ile gece mensûh olur. Onun nûrundan cemâ-dat aydınlanır.»

3853

گرچه ظلمت آمد آن نوم و سبات
نی درون ظلمت آب حیات

Gerçi zulmet âmed an nevm-u-subat,
Nî derûn-î zulmetest âb-î hayat.

«Vâkıâ geceki uyku ve uyuklama bir zulmet demektir; uyuyunca gözler kapandığı için uyumak, karanlıkta kalmak ve Dünyâyı görme-mektir. Fakat âb-ı hayâtın da zulmette olduğu söylenilmez mi?»

3854

نی در آن ظلمت خردها تازه شد
سکته سرمایه آوازه شد

Nî der an zulmet hiredhâ tâze şud,
Sekteî sermâye-î âvâze şud.

«Uyku zulmetinde rahat eden akıllar, tâzelenmez mi? Sekte, teren-nümün sermâyesi değil midir?»

Sekte, lügatte duraklamak demektir. Edebiyât ve mûsikî ta'birlerin-dendir. Edebiyatta sekte : 11 heceden ibâret olan mef'ûlû, mef'âilün, feû-lün veznini, mef'ûlün, fâilün, feûlün şekline koyup hecesini ona indir-mektir. Ziyâ Paşanın :

Şâir şâir doğar anadan,
Âsârı görünür ibtidâdan.

beytinin birinci mısra'ında sekte vardır. Vezin bilenler anlarlar. Mûsikîdeki sekte de buna yakındır. Onda usûlün bir noktasında bir nefes alacak kadar duraklamak ve terennümü kesmektir. Cenâb-ı Pîrin burada sekteden bahsetmesi, uyanıklık faaliyetine uykunun bir sekte gibi olmasından ve uyku esnâsında o faaliyetin duraklamasındandır.

3855

که زضدها ضدها آید بدید
در سویدا روشنائی آفرید

*Kî zıẓıdhâ zıdhâ âyed bedid,
Der suveydâ rûšnâî âferid.*

«Çünkü zıdlar, zıdlardan hâsıl olur. Cenâb-ı Hak süveydâ-yı kalbde nûr ve parlaklık yaratmıştır.»

Her şey zıddıyla belli olur. Meselâ şâire Fitnat hanım rahimehullah :

Olmayınca hasta, kadrin bilmez âdem sıhhatin...

demıştır ki, pek doğrudur. Ömründe hiç hasta olmamış bir adam, sıhhatin ne büyük rahmet olduğunu idrâk edemez. Eğer tabiat âleminde gece bulunmasaydı biz gündüzün ne demek olduğunu anlayamazdık. İmânın kıymeti, küfrün ve ilhâdın vücûdiyledir. Herkes mü'min olsaydı, imânın değeri bilinmezdi. Cenâb-ı Hak, insanların kalbinde ufacık siyah bir nokta yaratmıştır ki, ona (Nokta-i süveydâ) yâhud yalnızca (süveydâ) denilir. O nokta siyah ve karanlık olduğu halde tecellî nûru oraya mün'akıs olur. «**Kalbim bana Rabbimden rivâyet etti**» diyenler, oraya akseyleyen nûrdan irfân iktisab ederler. Bunun gibi kısasta da hayat vardır :

3856

جنگ پیغمبر مدار صالح شد
صلح این آخر زمان زان جنگ بد

*Ceng-i peygamber medâr-i sulh şud,
Sulh-ı in âhir zeman z'ân ceng bud.*

«Hazret-i Peygamberin gazveleri sulha medâr oldu. Şu âhir zamanda müslümanlar arasındaki sulh, o gazvelerden husûle geldi.»

3857

صد هزاران سر برید آن دلستان
تا امان یابد سر اهل جهان

*Sad hezâran ser burid an dilsitan,
Tâ eman yâbed ser-i ehl-i cihan.*

«Dünyâ ehlinin başı rahat etsin diye o gönül alan Peygamber bir çok müşrik kafası kesti.»

Buradaki (dilistân)dan maksad : Hazret-i Peygamberdir, kestiği başların sayısı için yüz binlerce denilmesi de kesretten kinâyedir. Yoksa Resûlullahın bütün gazvelerinde öldürülmüş olan müşriklerin hepsi iki bin bulmaz. Yok... dilistan : Mahbûb-i ârifân demekse o vakit yüz bin de az gelir, yüz milyon da.

3858

باغبان زان می برد شاخ مضر
تا بر آید نخل قامتها و بر

*Bâğban z'an mîbured şâh-i muzir,
Tâ ber âyed nahl kâmethâ-vu-bir.*

«Hurma ağacı boy ve yemiş versin diye bağçevan muzır dalları keser.»

3859

می کند از باغ دانا آن حبش
تا نماید باغ و میوه خرمنش

*Mî kened ez bâğ dâna an haşîş,
Tâ numâyed bâğ-u-meyvê hurremiş.*

«Bağcılık ilmini bilen kimse, bağ ve yemiş, feyz ve bereket göster-sin diye yabânî otları yolar.»

می کند دندان بدرا آن طیب

تارهد از درد و بیماری حیب

Mî kened dendân-ı bedrâ an tabib,

Tâ reheda ez derd-u-bîmârî habib.

«Dostu, ahhâbı hastalıktan ve ızdıraptan kurtulsun diye dişci, çürük diş, çeker, çıkarır.»

پس زیادتیا درون نقصاست

مرشیدانرا حیات اندر فناست

Pes yizâdethâ derûn-î nakshast,

Mer şehîdanrâ hayât ender fenast.

«O halde ziyâdelikler, noksanlık içindedir. Şehidlerin ebedî hayatları da onların cisimleri fenâ bulmaktadır.»

چون بریده گشت خلق رزق خوار

یرزقون فرحین می شد گوار

Çun buridê geşt halk-î rızık huvar,

Yurzekûnê ferihîn mişud guvar.

«Rızık yiyen boğaz kesilince (yürzekûne ferihîn) Âyetinde bildirilen ni'metler hazmedilmiş olur.»

(Âl-i İmrân Sûresi)ndeki bir kaç Âyete işâret olunuyor. O Âyetler Uhud gazâsında yetmiş şehid verilmesinden ve muhârebenin kaybedilmesinden ehl-i İslâmı tesliye için nâzil olmuştur.

أَوَلَمْ نَكُ مُمْسِكَةً قَدْ أَصَبْتُمْ مِثْلَهَا فَلَئِنْ هَذَا

قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِكُمْ إِنْ شَاءَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

Yâni : «Size bir musibet erişdiyse doğrusu siz onlara bunun iki misli musibet eriştirmiştiniz. (Yâni, Uhud muhârebesinde yetmiş şehid verdinizse Bedr gazâsında onların yetmiş neferini öldürmüş ve yetmişini de esir etmiştiniz.) Öyle iken bu hezimet üzerine bu felâket nereden geldi? dediniz. Habibim söyle ki : Kendi nefslерinden gelmiştir. Hakikaten Allah her şeyin icrâsına kâdirdir. (Sizi gâlib getirdiği gibi mağlûb da edebilir.)¹⁵⁴»

Çünkü bu muhârebede itâatsizlik ettiniz. Hazret-i Peygamber, harbi Medine dâhilinde yapmak istiyordu. Siz meydan muhârebesi yapalım diye ısrar eylediniz. İkincisi : Resûl-i Ekrem ordunun arkasını muhafaza için okular ta'yin eylemiş, benden emir gelmeyince kat'iyyen yerinizden ayrılmayınız buyurmuştu. İlk müsâdemede müşrikler bozulunca o okular ganimet toplamak için Peygamberin emr-i hilâfına yerlerinden ayrıldılar, mevki'lerini müdâfaasız bıraktılar. O mevki'den giren düşman süvârisi İslâm ordusunun bozulmasına sebep oldu.

وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ نَافَقُوا وَقِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ
اللَّهِ أَوْ ادْفَعُوا قَاتِلُوا لَوْنَعْلَمَ فَمَا لَّا لَاتَعْنَاكُمْ هُمْ لَكَفَرُوا بِمِيزِ
أَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلَّيْمَانِ يَتَنَلُّونَ بِأَفْوَاهِهِمْ مَا لَيْسَ فِي
فُلُوبِهِمْ وَاللَّهُ أََعْلَمُ بِمَا يَكْمُونُ ۝ الَّذِينَ قَالُوا لِإِخْوَانِهِمْ
وَقَعَدُوا لَوَاطَاعُونَا مَا فُتِلُوا

Yâni : «Münâfıklar da bilmiş olsunlar ki : Onlara geliniz, Allah yolunda harbediniz, yâhud müdâfaada bulununuz denilmişti de, eğer harbetmesini bilseydik size tâbi' olur ve berâber gelirdik demişlerdi. O münâfıklar, bunu söyledikleri vakit, imandan ziyâde küfre, yâhud mü'minlerden fazla kâfirlere yakın ve taraftar idiler. Kalblerinde olmayan şeyi ağızlarıyla söylüyorlar, (yâni, müslümanlığa inanmadıkları halde müslûmânız diyorlar). Allah ise onların gizledikleri küfrü ve nifâkı pek iyi biliyor. O münâfıklar harbe iştirak etmeyerek oturdular ve nifak kardeşlerine : Muharebede ölmüş olanlar bizi dinlemiş olaydılar muhârebe-ye gitmezler ve maktûl düşmezlerdi, dediler¹⁵⁵»

(154) Sûrei Âli İmrân : 165

(155) Sûrei Âli İmrân : 167

Böyle diyenler münâfıkların reisi (Abdullah bin Ubey bin Selul) ile onun tâbîleri idi ki, Ubud gazâsına çıkmışken yoldan dönmüşlerdi. Sayısı üç yüzü bulan bu heriflerin geri dönmesi, zâten 900 kışiden ibâret olan İslâm kuvvetini 600'e indirmiş, müsâdemenin ikinci safhasında okuların yerlerini bırakması üzerine düşman süvârisinin oradan girmesiyle vukua gelen hezimette yetmiş kişi şehid düşmüştü. İşte münâfıklar bu şehidleri murâd ederek bizi dinleyip de evlerinde otursalardı şimdi sağ bulunacaklardı, demişlerdi.

قُلْ فَادْرَؤْا عَنْ أَنْفُسِكُمُ الْمَوْتَ
إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٥٠﴾ وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ
أَمْوَانًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ﴿١٥١﴾ فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ
مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ
أَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

Yâni: «Habibim onlara de ki: O hâlde nefislerinizden ölümü def'ediniz. Harbden kaçmakla katilden kurtulduğunuzu söylemekte sâdık iseniz, ömrünüzün hitâmında başınıza gelecek ölümü def'ediniz. Allah yolunda katledilmiş olanları ölü sanmayınız. Belki onlar, Rabb-i Zîşânların indinde ma'nevi bir hayat ile diridirler. Kendilerine ma'nevi rızıklar verilir. Allahın fazl u kereminden kendilerine verdiği ni'metler dolayısıyla ferahlıdırlar. Arkalarından gelecek olan fakat onlara iltihak etmemiş bulunan mü'minlerle de mesrur olurlar ve yakinen bilirler ki, kendileri için bir korku yoktur, mahzun da olmayacaklardır¹⁵⁶.»

(156) Sûrei Ali İmran: 168-170.

حلق حیوان چون بریدہ شد بعدل
حلق انسان رست افزاید فضل

Halk-ı hayvan çun burîdê şud beadl,
Halk-ı insan rûst efzâyid fazl.

«Yenilen bir hayvanın boğazı adl ile ve İsm-i İlâhî ile kesilince insan boğazına gider ve fazilet ve şerefi artar.»

Yâni, meşrû usûl ile kesilmiş me'kûl bir hayvan insan tarafından yenilirse onun mi'desinde hazmolunup insan vücûduna inkılâb edeceği için hayvanlıktan kurtulur ve insanlık faziletini bulur.

حلق انسان چون برد هین بین
تا چه زاید کن قیاس آنرا برین

Halk-ı insan çun bıburred hin bıbin,
Tâ çı zâyed kun kıyas ânra berin.

«İnsanın boğazı kesilince, yâni, Allah yolunda şehid olunca ondane doğacağını buna kıyâs et.»

Ne mi doğar?

حلق ثالث. زاید و تیمار او
شربت حق باشد و انوار او

Halk-ı sâlis zâyed-û-timâr, ô,
Şerbet-î Hak bâşed-û-envâr ô.

«Üçüncü bir boğaz doğar ki, onun timârı ve tedâvisi, Allahın şerbeti ve nurudur.»

Kur'ân-ı Kerim'de:

وَسَقِيَهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا

buyurulmuştur ki: «Allah onlara temiz bir şarab içirecektir¹⁵⁷» meâlin-dedir.

خلق پریده خورد شربت ولی
خلق از لا رسته مرده در بلی

*Halk-ı bubrîdê hured şerbet velî,
Hâlk ez "Lâ" reste murde der "Belî".*

«O şerbeti kesilmiş bir boğaz, yâni, şehid olan içer, her boğaz değil. (Lâ) yâni, inkârdan kurtulmuş (belâ) da yâni, tasdik ve îmânda fâni olmuş bir boğaz içer.»

بس کن ای دون همت کوته بنان
تا کیت باشد حیات جان بنان

*Bes kun ey dun himmet-i kôteh benan,
Tâ keyet bâşed hayât-i can benan.*

«Ey himmeti alçak ve parmağı kısa olan kimse, ne vakte kadar hayâtının canı ekmekle olacaktır? Artık onu azaltmanın çâresine bak.»

زان نداری میوه ماند بید
کآب رو بردی پی نان سفید

*Z'an nedârî meyveî mânend-ı bid,
K'âb-ı rû burdî pey-i nân-î sefid.*

«Beyaz ve has ekmeği elde etmek için yüz suyu döktüğünden söğüd ağacı gibi meyvesiz kalmışsın.»

گر ندارد صبر زین نان جان حس
کیمیاریا گیر و زر گردان تو مس

*Ger nedâred sabr z'in nan cân-ı his,
Kîmyârâ gîr-u-zer gerdan tu mis.*

«Eğer hissi olan rûhun ekmeğe sabredemiyorsa, kimyâyı sür de bakırı altına tebdil et.»

Buradaki (cân-ı his)ten maksad : Rûh-ı hayvânîdir. O rûh, hayvanlarda da vardır. Kimyâdan murad ise terbiye ve tasfiyedir. Demek isteniliyor ki : Açlığa tahammül edemiyorsan kâmil bir müşşidin terbiyesine gir ki, o sâyede sâfiyyet kesbedersin.

جامه شویی کرد خواهی ای فلان
ری مگردان از محله گازران

*Câme-şayî kerd hâhî ey fulan,
Rû megerdan ez mahalle gâzuran.*

«Eyfûlân; çamaşır yıkamak ve temizlemek mi istiyorsun? Çamaşır-cılar mahallesinden yüz çevirme.»

Yâni, yemek hırsından, ni'met hevesinden geçmek ve pâk ü pâkize olabilmek için evliyâullah civarından ayrılma.

گرچه نان بشکت سر روزه ترا
در شکسته بند پیچ و بر ترا

*Gerçi nan bışkêst mer ruzê turâ,
Der şikestê-bênd piç-û-berter â.*

«Eğer ekmek, senin orucunu kırdı, yâni, bozdu ise çıkıkçıya sarıl da yüksel.»

چون شدسته بند آمد دست او
بس رفو باشد یقین اشکست او

*Çun şikestê-bend âmed dest-ı ô,
Pes rufu bâşed yakîn işkest-i ô.*

«Onun eli kırık sarıcı ve iyi edicidir. Onun kırması da sarmak ve iyi etmek içindir.»

گر تو آنرا بشکنی گوید بیا
تو درستش کن نداری دست و پا

*Ger tu anrâ bışkenî gôyed biyâ,
Tû durusteş kun nedârî dest-u-pâ.*

«Eğer sen o ma'nevî çıkıkcının sözünü kıracak olursan o sana, gel bunu sen sar da iyi et, der. Halbuki senin saracak elin ve ayağın yoktur.»

بس شکستن حق او باشد که او
مرشدسته گشته را داند رفو

*Pes şikesten hakk-ı î bâred ki û,
Mer şikestê geşterâ dâ.ied rufû.*

«O hâlde kırmak ve kırık sarmak çıkıkcının hakkıdır. Çünkü o, kırık sarıp iyi etmeyi bilir.»

آنکه داند دوخت او داند درید
هرچرا بفروخت نیکوتر خرید

*Anki dâned doht ô dâned derid,
Herçırâ bufrûht nîkôter harid.*

«Dikmesini bilen yırtmasını da bilir. Her neyi satarsa ondan a'lâsını alır.»

خانه را ویران کند زیر و زبر
بس بیک ساعت کند معمور تر

*Hânerâ viran kuned zîr-û-zeber,
Pes beyek sâat kuned mâ'mûrter.*

«Evi harâb eder, altını üstüne getirir. Lâkin bir sâat içinde evvelkinden daha ma'mûr bir şekle koyar.»

گر یکی را سر برد از بدن
صد هزاران سر بر آرد در زمن

*Ger yekîrâ ser bîburred ez beden,
Sad hezâran ser ber âred der zemen.*

«Eğer bir kimsenin bedeninden başını keserse o ânda yüz binlerce baş zuhûra getirir.»

گر نفرمودی قصاصی بر جناة
یا نگفتی فی القصاص آمد حیات

*Ger nefermûdî kısâsî ber cunat,
Yâ negoftî fûlkisas âmed hayat.*

«Cenâb-ı Hak, câniler için kısas emir buyurmasaydı, yâhud: Ey insanlar, kısasta sizin için hayatı muhâfaza vardır demeseydi.»

خود کرا زهره بدی تا او زخود
بر اسیر حکم حق تینی زند

*Hod kirâ zehrê büdî tâ ô zîhod,
Ber esîr-î hukm-ı Hak tiğ-î zened.*

«Hükm-i İlâhî esirine, yâni, öldürülmesi mukadder bir kimseye ken-diliğinden kılıç vurmaya kim cesâret ederdi?»

زانکه داند هرکه چشمش را گشود
کان کشنده سخره تقدیر بود

*Z'ânki dâned herki çeşmeçrâ guşud,
K'an küşendê sahire-î takdir bûved.*

«Çünkü Allah tarafından gözü açılmış olanlar, o kâtilin Takdir-i İlâhinin icrâ vâsıtası olduğunu bilirler.»

3881

رو بترس و طعنه کم زن بر بدان

پیش دام حکم عجز خود بدان

*Rev bî ters-û-tâ'ne kem zen ber bedan,**Pîş-ı dâm-î hukm acz-î hod bîdan.*

«Git Allahtan kork da kötülerini ayıblamaya kalkışma. Hakkın hükm-ü tuzağı önünde kendi aczini bil.»

«ŞEYTANIN SAPIKLIĞINA KARŞI ÂDEM ALEYHİSSELÂM'IN
TEACCÜB ETMESİ VE KENDİNİ BEĞENMESİ»

3882

چشم آدم بر بلیسی کو شقیست

از حقارت وز زیافت بنگریست

*Çeşm-ı Âdem ber Belîsî k'ô şakist,**Ez hakâret v'ez ziyâfet bingerist.*

«Âdemin gözü, şakî olan İblîse hakâret ve istihfâf ile baktı.»

3883

خوش بینی کرد و آمد خود گزین

خنده زد بر کار ابلیس لعین

*Hîş bînî kerd-u-âmed hod guzin,**Hande zed ber kâr-ı iblîs-î lain.*

«Kendini gördü ve beğendi. Şeytanın yaptığı işe de güldü.»

3884

بانگ رزد غرت حق کای صفی

تو نمیدانی ز اسرار حق

*Bâng berzed ğayret-î Hak k'ey safiy,**Tu nemîdânî zı esrâr-î hafiy.*

«Allahın gayreti ona: Ey safiyyullah, sen esrâr-ı hafiyeyi bilmiyorsun, diye seslendi.»

3885

پوستین را باز گونه گر کند

کوه را از بیخ و از بن بر کند

*Pôstinrâ bâz gûnê ger kuned,**Kûhrâ ez bîh-u-ez bun ber kened.*

«Eğer Allah, kürkü ters çevirir, yâni, beklenilmeyen bir iş yaparsa dağı dibinden ve kökünden koparır.»

3886

پردہ صد آدم آن دم بردرد

صد بلیس نو مسلمان آورد

*Perde-î sad Âdem an dem berdered,**Sad Belîs-î nev musulman âvared.*

«O ânda yüzlerce âdemin ma'sûmiyyet perdesini yırtar da yüzlerce yeni müslüman olmuş iblîs meydana getirir.»

Yâni, îrâde-i îlâhiyye tealluk edecek olursa yüzlerce sıddık, bir ân içinde zındık oluverir, yine bir ân içinde yüzlerce şeytan müslüman olur.

3887

گفت آدم توبه کردم زین نظر

این چنین کتبخ نندیشم دگر

*Gôft Âdem tevbe kerdem z'in nazar,**În çunin kustâh nendişem diger.*

«Âdem dedi ki, bu bakışından tevbe ettim. Bir daha öyle münâsebeti düşünmiyeceğim.»

Âdem Aleyhisselâmın şu i'tirâzı dolayısıyla Hazret-i Mevlânâ onun lisânından ve hepimiz tarafından şöyle bir münâcâtta bulunuyor:

3888

يَا غِيَاثَ الْمُسْتَغِيثِينَ اهْدِنَا
لَا افْتِخَارَ بِالْعُلُومِ وَالْفَنَى

Yâ ğiyâs-el-musteġîsin ihdinâ,
Lâ iftihâre bil ulûmi vel-ġinâ.

«Ey yardım isteyenlerin imdâdına yetişen; bizi doğru yola çıkar. İlimler ve zenginlikler iftihâr edilecek şeyler değildir.»

3889

لَا تَزُغْ قَلْبًا هَدَيْتَ بِالْكَرَمِ
وَاصْرِفِ السُّوءَ الَّذِي خَطَا الْقَلَمَ

Lâ tuziġ kalben hedeYTE bilkerem,
V'asrifi-s-sûe-llezi hattel-Kalem.

«Kerem ü ihsânınla hidâyet etmiş olduğun bu kalbi dalâlete sevkette. Kalem-i Takdirin yazıp mürekkebi kuruduğu belâyı bizden ref'eyle.»

Ma'lûmdur ki, (Levh-i Mahfûz) denilen bir mukadderât levhası vardır. Ebedel'âbâd vukua gelecek hâdiseler, onun üstüne yazılmış ve o yazının mürekkebi kurumuş, yâni, vâki' olmaları kat'iyet kesbetmiştir. İşte kazâ ve kader dedikleri o yazıların hükmüdür. Fakat o hükümlerin ba'zıları (muallâk), ba'zıları (mübrem)dir. Yâni, meselâ: «Fülân şu belâyâ uğrayacak, lâkin şöyle yapacak olursa ondan kurtulacaktır» diye o fülânın o belâdan kurtulması, hayırlı bir işte bulunmasına, meselâ sadaka vermesine ta'lik edilmiştir. Nitekim: «Sadaka vermek belâyı def'eder» Hadis-i Şerifi vardır. Amma denilecek ki, o fülânın o sadakayı vermesi de mukadder değil midir? Evet, mukadderdir. Fakat onun mukadderâtına öyle bir kayd koyan Allah, lûtf u keremiyle o şartı da o fülâna icrâ ettirir. İşte Cenâb-ı Mevlânânın «Kalem-i Takdirin yazıp mürekkebi kuruduğu belâyı bizden ref'eyle» diye duâ etmesi buna mebnidir.

(Âl-i İmrân Sûresi)nde mü'minler lisânından şöyle bir duâ vardır:

رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا سَاءَ إِذَا هُدِينَا
وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ

Yâni: «Ey bizim Rabbimiz! Kalblerimizi kaydırma, senin tevhidin-den ve muhabbetinden saptırıp da inkâra ve Dünyâ muhabbetine kaptırma. Bizi hidâyet etmiş ve müslüman yaratmış olduktan sonra, bize nezdinden rahmet ve mağfiret de ihsân eyle. Sen hakikaten Vehhâb-ı Kerimsin, Senin vergin başkalarının vergisine benzemez. Sen vergili olanların en çok vergilisinin¹⁵⁸.»

(Kazâ-yı mübrem) hiç bir sûretle tebdili mümkün olmayacak hükümdür. Yaşayanların mutlaka öleceği gibi.

3890

بِگِذْرَانِ از جان ما سوءالفضا
وا مبر مارا ز اخوان صفا

Bıgzerân ez cân-ı mâ sû-il kazâ,
Vâ meber mârâ zühvân-î safâ.

«Mukadder olan belâları bizim rûhumuzdan def'eyle. Bizi sâf ve hâlis kardeşlerden, yâni, sağlam müslümanlardan ayırma.»

3891

تلختر از فرقت تو هیچ نیست
بی پناهت غیر پچاپیچ نیست

Talhter ez furkat-î tû hiç nist,
Bî penâhet gayr-ı pîçâpîç nist.

«Senden ayrı düşmekten daha acı hiç bir şey yoktur. Senin melcein, yâni, Bâb-ı Kerimin olmayınca kullarının işi ızdıraptan başka bir şey olmaz.»

İnsan için en büyük acı, sevdiklerinden ayrı düşmektir. Allah ise hüsn-ü mutlak sâhibidir. Sevgililerin en sevgilisidir. Onun için duygulu

bir kalb, gâflete düşüp de ondan mâ'nen uzaklaşınca fevkal'âde muzdarip olur. Fakat bu hâl, insan ve hassas olmaya mütevakkıftır. Kalbi taş gibi katılaşmış, kendisi de hacet şecer derekesine sükût etmiş bir mahlûk, tabîi bu ızdırâbı duymaz. Neûzü billâhi min zâlik. Bu hâle düşmekten Allahın lutf ve keremi kapısına ilticâ edilir ve aman yâ Rabbî diye yalvarılır. O kerem ve ihsân kapısına dehâlet edilmezse şu fânî Dûnyânın bin türlü elem ve kederi içinde çırpınmaktan başka bir şey elde edilmez.

3892

رخت ماہم رخت مارا راہزن
جسم ما مر جان مارا جامہ کن

*Raht-ı mâhem raht-ı mârâ râhzen,
Cism-ı mâ mer cân-ı mârâ câme-ken.*

«Bizim yükümüz, yine kendi yükümüzün eşkiyası, bizim bedenimiz, rûhumuzun soyucusudur.»

Yânî, Dûnyâdaki mâl ü menâlimiz bizi kendisine bağlamış olduğu için âhiretteki ni'metlerimize mâni' olmaktadır. Cismimizin hevesât ve harekâtı ise rûhumuzu mâ'nevî hil'atlerden ve teşriflerden soyup uryân bırakmaktadır.

3893

دست ما چون بای مارا میخورد
بی امان تو کسی چون جان برد

*Dest-ı mâ çun pâ-y-ı mârâ mîhored,
Bî emân-î tû kesî çun can bered.*

«Bizim elimiz, ayağımızı kesmektedir. Zâten senin hıfz u emânın olmayınca bir kimse nasıl canını kurtarabilir?»

Yânî, elimizden gelen münâsebetsiz işler, ayağımızı kesiyor. Senin yolunda yürümekten bizi alıkoyuyor. Sen o münâsebetsiz işlerden bizi hıfzetmelisin ki, biraz yürüyebilelim ve senin yolunda ilerleyelim.

1788

3894

ور برد جان زین خطرهای عظیم
برده باشد سایه اذبار و بیم

*Ver bered can z'in hatarhây-î azim,
Burde bâşed mâye-î idbâr-u-bim.*

«Eğer bir kimse bu büyük tehlikeler arasından canını kurtarabilirse obir tarafa ancak korku ve idbâr mayası götürmüş olur.»

Yânî : Yâ Rabbî, senin hıfz u emânın olmayınca kimse canını kurtaramaz. Bir kimse tehayyül edilip de canını kurtarmış olduğu farzedilse bile, onun âhirete götürebileceği ancak idbârdır, felâkettir ve ancak korkudur.

3895

زانکه چون جان واصل جانان نبود
تا ابد با خویش کورست و کبود

*Z'anki çun can vâsıl-î cânân nebud,
Tâ edeb bâ hîş kôrest-û-kebud.*

«Çünkü cânâna ermeyen bir cân ebedel'âbâd o vuslattan mahrumdur. Kendi kendine kalmıştır.»

Basar-ı basireti kördür, karanlıklar içinde bocalamaktadır.

3896

چون تو ندھی رام جان خود برده گیر
جان کہ بی تو زنده باشد مرده گیر

*Çun tu nedhî râh can hod burde gir,
Can ki bî tû zinde bâşed murde gir.*

«Sen vuslatına yol vermeyince o canı götürülmüş, yânî, zâyî' olmuş farzet. Sensiz yaşayan bir ruh ise ölü demektir.»

Bir ruh ki, Allahın tevfikine mazhar olmazsa ucu bucağı bulunmayan bir çölde delilsiz, kılavuzsuz giden şaşkın gibidir. Böyle bir kimse- nin sonu ise açlık, susuzluk, yorgunluk gibi bin türlü meşakkat içinde ölmektir. Allahın mâ'nevî bir zevk almayan kimse ise velev yaşamakta bulunsun hakikatte ölü mesâbesindedir.

1789

گر تو طعنه میزنی بر بندگان
مرا ترا آن میرسد ای کامران

*Ger tu tâ'nê mîzenî ber bendegan,
Mer turâ an mîresed ey kâmrân.*

«Ey Kâmrân, ey irâdesini icrâya muktedir olan Allah, eğer kullarına ta'n edersen o, sana yakışır.»

ور تو ماه و مهر را گویی جفا
ور تو قد سرورا گویی دو تا

*Ver tu mâh-û-mihr râ gôyi cufâ,
Ver tu kadd-î servrâ gôyi du tâ.*

«Eğer Sen Aya, Güneşe (cûfa) diyecek, onları kaynayan bir şeyin köpüğü sayacak ve servinin boyuna eğrilmiş, iki kat olmuş diyecek olursan.»

ور تو چرخ و عرش را خوانی حقیر
ور تو کان و بحر را گویی فقیر

*Ver tu çerh-û-arşrâ hûvânî hakir,
Ver tu kân-û-bahrrâ gôyi fakir.*

«Eğer Sen göklere ve Arşa hakir, ma'den ile denize de fakir ta'bir edersen.»

ان بنسبت با کمال تو رواست
ملك اكمال فاما مرا تراست

*An benisbet bâ kemâl-î tû revast,
Mulk-ı ikmâlî fenâhâ mer turast.*

«Öyle demek ve öyle ta'bir etmek senin kemâline nisbetle lâyıktır. Çünkü fânilere vücûd vermek ve onları kemâl mertebesine getirmek hükmet ve kudreti sana mahsustur.»

که تو پاک از خطر وز نیستی
نستانرا موجد و مغنیستی

*Ki tu pâkî ez hatar v'ez nîstî,
Nîstanrâ mûcid-u-muğnîstî.*

«Ki Sen muhâtaradan ve yokluktan münezzehsin. Yokları vücûda getirir ve onlara hayât ve ginâ verirsin.»

انکه رویانید داند سوختن
زانکه چون بدرید داند دوختن

*Anki rûyênîd dâned sôhten,
Z'anki çun bedrîd dâned dôhten.*

«Bitirip yetiştirmesini bilen, yakmasını da bilir. Çünkü birşey yırılınca onu dikmeye muktedirdir.»

Yâni, Cenâb-ı Hak, var ettiğini yok etmeye, yok ettiğini tekrar ihyâ eylemeye kâdirdir.

می بسوزد هر خزان مرا باغ را
باز رویاند گل صباغ را

*Mî bîsôzed her hazan mer bâğrâ,
Bâz rûyâned gul-î sabbâğrâ.*

«Her sonbaharda bağı, bahçeyi yakar, harâb eder. İlkbaharda ise bağı rengiyle boyayan gülü yeniden yetiştirir.»

Şöyle diyerek ki :

کای بسوزیده رون آ تازه شو

بار دیگر خوب و خوش اوازه شو

K'ey bîsôzîdê birun â tâze şev,
Bâr-ı dîger hub-u hoş âvâze şev.

«Ey sonbahar rûzgâriyle yanıp kurumuş ve dikenden ibâret kalmış olan gül, yeniden zuhura gel ve tekrar güzel ve şöhretli ol.»

چشم ز گس کور شد بازش بساحت

حلقی بی برید و بازش خود نواخت

Çeşm-ı nergis kôr şud bâzeş bîsaht,
Halk-ı ney bubrîd-u-bâzeş hod nevaht.

«Nergisin gözü kör olmuş, yâni, göze benzeyen çiçeği kurumuşken Allah onu tekrar açtırır, kamışın boğazını kesmiş ve koparmışken ona tekrar tâzelik ve sürgünlük verir.»

ما جو مصنوعیم و صانع نیستم

جز زبون و جز که قانع نیستم

Mâ çu masnûim-u-sânî' nîstim,
Cuz zebûn-û-cuzki kânî' nîstim.

«Mâdem ki, biz masnûuz, sâni' değiliz. Âciz ve kani' olmaktan başka elimizden bir şey gelmez.»

ما همه نفسی و نفسی میزنیم

گر نخواهی ما همه اهریمنیم

Mâ hemê nefsi-vu-nefsi mîzenim,
Ger nehûvâhî mâ hêmê ehrimenim.

«Îlâhî; bizim hepimiz nefsi nefsi deriz ve ancak kendimizin kurtulmasını isteriz. Eğer bizi nezdine çağırmayacak olursan cümlemiz de şeytan oluruz.»

زان زاهرین رهیدستیم ما

که خریدی جان مارا از عما

Z'an ziehrîmen rehîdestîm mâ,
Ki harîdî cân-ı mârâ ez amâ.

«Bizim canımızı körlükten kurtardın ve hamdolsun müslüman yarattın. Ancak o sâyede şeytandan halâs olmuşuz.»

تو عصا کن مرا که زنده گیت

بی عصا و بی عصا کن کور جیت

Tû asâkeş her kirâkî zindegîst,
Bî asâ-vû-bî asâkeş kôr çîst.

«Sen yaşayan herkesin asâkeşi, yâni, elinden tutup götüreni ve destgirisin. Deyneksiz ve deynekcisiz bir kör ne olabilir?»

غیر تو هر چه خوشست و ناخوشست

آدمی سوزست و عین آتشست

Ğayr-ı tû herçî hoşest-û-nâhoşest,
Âdemî sôzest-u-ayn-î âteşest.

«Yâ Rabbî; hoş olsun, nâhoş olsun, senden başka her şey ayn-ı âteşdir ki, insanı yakar.»

مرا کرا آتش پناه و پشت شد

هم مجوسی گشت هم زردشت شد

Her kirâ âteş penâh-û-pûşt şud,
Hem mecûsî geşt hem zerdûşt şud.

«Ateş her kimin melcel ve zâhiri olursa o kimse hem mecûsî, hem de (zerdûşt) olur.»

«EMİRÜLMÜ'MİNİN HAZRET-İ ALİ KERREMALLÂHÜ VEÇHE'NİN
HİKÂYESİNE VE ONUN KATLINE KARŞI GÖSTERDİĞİ
MÜSAMAHAYA AVDET.»

3913

باز رو سوی علی و خویش

وان کرم باخونی و افزونیش

Bâz rev sûy-i Alîy-û-hûniyeş,
V'an kerem bâhûni-vû-efzûniyeş.

«Ali ile katilinin ve şâh-ı vilâyet hazretlerinin katile olan kerem ve
ihsanının nakline avdet et.»

3914

گفت دشمن را می بینم بچشم

روز و شب بروی ندارم هیچ خشم

Göft duşmenrâ hemî binem beçeşm,
Rûz-u-şeb ber vey nedârem hiç haşm.

«Hazret-i Ali buyurdu ki: Düşmanı gece, gündüz gözümle görüyo-
rum da ona karşı hiç bir gazab duymuyorum.»

3915

زانکه مرگم همچو من خوش آمدست

مرگ من در بخت جنگ اندر زدست

Z'anki mergem hemçu men hoş âmedest,
Merg-ı men der ba's çeng ender zedest.

«Çünkü ölüm bana (men) gibi hoş gelmiş, ölümüm ba's ü haşre el
vurmuş, yâni, vâsıl olmuştur.»

Buradaki (men) kelimesini hazret-i şârih, (Kudret helvası) ma'nâsı-
na alıyor ve «Zirâ ki, benim mevtim men gibi hoş gelmiştir, yâni, (teren-
gebin) gibi bana şîrin olmuştur. (Men) terengebin dedikleridir ki, Kud-
ret helvası dahi derler» diyor.

Her şeyde fâil ve müessir olan, hakikatte mu'ti ve mâni' bulunan ancak Allah'tır. Ondan gaflet edip de fülândan ve filândan bir lutuf um-
mak, yâhud onun zulmünden ve kahrından korkmak insanı yakan âteşe
benzer. Böyle bir ateşe bağlanan kimse mecûsiden, ateşe tapan müşrik-
ten ve o mezhebin müessisi olan Zerdüşten başka bir şey değildir.

Zerdüş yâhud Zerâdüşt : Belhli, yâhud Hindli bir herif olup âteşpe-
restliğin mücididir. Biri nûr ve hayr hâlıkı (Yezdân), diğeri zulmet ve
şer hâlıkı (Ehrimen) nâmiyle iki ma'bûde inanıyor, nûru temsil etmek
üzere ateşe tapıyordu. (Zend) ismiyle bir de kitap yazmıştı ki, (Âvesta)
denilen tefsiriyle birlikte hâlâ mecûsilerin mukaddes kitabıdır.

İran hükümdârlarından (Geştâsb) ile oğlu (İsfendiyâr) bunun dini-
ne girmiş, bu sûretle Zerdüştilik, yâni, mecûsilik eski İranın resmî dini
olmuştu. Acemistanın Arablar tarafından fethi üzerine yerine müslü-
manlık intişâr eylediğinden mecûsiler Hindistana savuşmuşlardır. Hâlâ
orada bir kaç yüz bin (gebr) vardır.

3912

کل شیء ما خلا الله باطل

ان فضل الله غیم هاتل

Kullu şey'in mahalallâh bâtilun,
İnne fazlellâhi ğaymun hâtilun.

«Allahtan başka her şey bâtıldır. Allahın fazl u keremi rahmet yağ-
dıran bulut gibidir.»

Bu beytin birinci mısraı (Muallekât-ı seb'a) eshâbından (Lebid bin
Rebia-til-Âmiri)nindir. Aslı : «Allahtan başka her şey bâtıldır. Ve şüp-
hesiz ki, her ni'met zevâl bulacaktır.» şeklindedir. İhtivâ ettiği hakikat
dolayısıyla taraf-ı celi-i Risâletten takdir olunmuş ve hakkında : «Şâir-
lerin söyledikleri kelâmın en doğrusu Lebîdin sözüdür» buyrulmuştur.
Hazret-i Mevlânâ burada onun bir mısraını tazmîn eylemiştir.

در رحم زادن جنین را رفتنت

در جهان اورا ز نو بشدفتنت

Der rahim zâden ceminrâ reftenest,

Der cihan ôrâ zinev bıskuftenest.

«Rahimdeki çocuk için doğmak, oradan ayrılmaktır. Lâkin dünyâya geliş, onun için yeniden açılmaktır.»

جون مرا سوی اجل عشق و هواست

نهی لا تلقوا بایدیکم مراست

Çun merâ sûy-î ecel ışk-û-hevast,

Nehy-ı «Lâ tülkü bieydüküm» merâst.

«Benim ecel tarafına aşkım ve muhabbetim bulunduğu için (Vela tülğû bi eydiküm ilettehlûkeh) nehyi benim hakkımdadır.»

Hicretin altıncı senesinde ve (Hudeybiye) mevkiinde hükmü on sene sürmek üzere Kureyşilerle bir muâhede yapılmıştı. Onun ahkâmına göre müslümanlar bir sene sonra Kâ'beyi ziyaret ve tavâf için Mekkeye gelecekler ve üç gün oturduktan sonra dönüp gideceklerdi.

Ertesi sene, yâni, Hicretin yedinci yılında Aleyhisselât Efendimiz ve eshâbı Mekkeye müteveccihen yola çıktılar. Ehl-i siyer indinde bu sefere (Umretül-kazâ) ta'bir edilir. Çünkü bir sene evvel niyet edilmiş olan umre, ifâ edilememiş, bir yıl sonra kazâ olunabilmişti.

Hüseyn Vâız tefsirinde deniliyor ki : Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri umre-i kazâ için hareket edecekleri sırada ba'zıları : «Yâ Resûlallah! Bizim yol azığımız yok, tedârikine de muktedir değiliz. İktidârı olanlar da bize bir şey vermiyorlar, dediler. O münâsebetle şu Âyet-i Kerime nâzil oldu :

وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

Yâni : «Ey müslüman zenginleri Allah yolunda nafaka veriniz. Ve kendinizi kendi ellerinizle tehlikeye düşürmeyiniz. Ve Allah yolunda

Bu ma'nâ münâsib olmakla berâber ayn-ı kelime : Ni'met ve ihsân ve onun karşılığı bulunan minnet demek de olduğundan «Ölüm, benim için bir ni'met gibi hoştur ve bir minnetdârlıktır.» meâli de anlaşılabilir. Çünkü (Elmevtü likâullah) Hadîs-i Şerifi mucibince ölmek, Allaha mülâki olmaktır.

Allahı candan yürekten sevenler, ona vâsıl ve mülâki olmak için can atarlar. Nitekim Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimizin Rebiulevvel içinde Âlem-i Cemâle intikâl buyuracağı kendisine bildirilmişti de Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri likâ-yı İlâhiye kemâl-i iştîyâkından : «Safer ayının çıktığını bana müjdeleyen cennetle tebşir ederim» buyurmuştu.

Vaktâki 11. sene-i Hicriyye Rebiulevvelinin hilâli göründü, eshabdan (Ukâşe bin Mihsan) radiyallâhü anh : Yâ Resûlallah! Safer çıktı, dedi. Zât-i Risâlet de : «Seni Cennetle tebşir ederim» müjdesini verdi. Yine Hazret-i Ali lisânından deniliyor ki :

مرگ بی مرگی بودمارا حلال

برگ بی برگی بود مارا نوال

Merg-ı bî mergî buved mârâ halal,
Berg-ı bî bergî buved mârâ neval.

«Ölümsüzlük ölümü bize helâldir. Azıksızlık azığı da bize nevâle ve ni'mettir.»

Yâni, ebediyyet, şu fânî hayâtın zevâliyle olduğu için bizim ölmemiz, ölmezliğe kavuşmamız olur. Âlem-i ebediyyetteki ni'metler ise buradaki imsâke, yâhud buradaki rızkın kesilmesine bağlıdır. Binâenaleyh rızksızlık da bizim için büyük bir rızıktır.

ظاهرش مرگ و باطن زندگی

ظاهرش ابر نھان بایندگی

Zâhiresh merg-u-bebâtın zindegi,
Zâhiresh ebter nihan pâyendegi.

«Bu ölüm sûretâ ölüm ise de ma'neî hayattır. Görünüşte Dünyâdan kesilmek ve ayrılmak, fakat hakikatte bekâyı bulmaktır.»

Buna dâir bir misâl getiriliyor :

bulunanlara ihsân ediniz. Hakikaten Allah iyilik edenleri sever¹⁵⁹.» Yâni, hasislik göstermeyiniz, cimrilik etmeyiniz ki, hisset en büyük tehlike-
dir. Hadis-i Şerifte: «Hasis; Allaha uzak, Cennetten uzak ve Cehen-
neme yakındır» buyurulmuştur. İşte hasislik ederek kendinizi cehennem
tehlikesine düşürmeyiniz.

Hazret-i Ali: Bu Âyet-i Kerime Benim ve benim gibiler hakkında-
dır ki, Cenâb-ı Hak, bizi hisset tehlikesine düşmekten nehyediyor ve fe-
dâkârlıkta bulunmamızı emrediyor diyor ve şunları da ilâve ediyor :

3920

زانکه نهی از دانه شیرین بود

تلخ را خود نهی حاجت کی شود

Z'anki nehy ez dâne-i şîrin buved,

Talhrâ hod nehy hâced key şeved.

«Çünkü nehy, tatlı bir şeyden olur. Acı şeyden nehyetmeye hâcet
var mıdır?»

Meselâ yemiş bağçelerine musallat olan veledler, üzümün koruğuna
saldırmazlar, koruklar tatlılaşınca hücûma kalkışırılar da bağçe sâhibleri
tarafından men' ve nehyedilirler. Fakat o men'e karşı veledler de söğër-
ler ve taş atarlar. Biz Avrupa medeniyetini kabul edelim derken kendi
içtimâî terbiyemizi kaybettik. Eskiden bir çocuk münâsebetsiz bir hare-
kette bulununca anası, babası oğlum ayıptır, gûnahtır diyerek çocuğu
ta'zir ederlerdi. Şimdi ise ayıp ve gûnah telâkkisi analarda, babalarda
kalmadı ki, çocuklarına telkin edebilsinler. Ayıp ve gûnahın ne demek
olduğunu bilen ana ve baba, yetişmiş kızının güzellik müsâbakasına gi-
dip de hemen çırl çıplak, bir hey'etin karşısında muhtelif vaz'iyetlerde
görünmesine ve o vaz'iyetlerde resmini çıkartıp gazetelerle neşredilme-
sine müsâade eyleyebilir mi?

3921

دانه کش تلخ باشد مغزو پوست

تلخی و مکروهی خود نهی اوست

Dane-i k'eş talk bâşed mağz-u-post,

Talhiy-ü-mekrûhiyeş hod nehy-ı ost.

«Kabuğu ve içi acı olan bir dânenin acılığı ve mekruhluğu zâten onun
nehyidir.»

(159) Sûrei Bakara: 193.

Meşe palamudunu, yâhud ebûcehil karpuzunu yeme diye kimse kim-
seyi nehyetmez. Çünkü zâten onlar acı oldukları için yenmez.

3922

دانه مردن مرا شیرین شدست

بل هم احیاء پی من آمدست

Dane-i murden merâ şîrin şudest,

Bel hum ahyâün pey-i men âmedest.

«Ölüm dânesi benim için tatlı olmuş (Bel ahyâün inde »abbîhim)
Âyeti benim gibi şehidler hakkında gelmiştir.»

Biraz evvel de izah olunduğu vechile bir Âyete telmih ediliyor ki :

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا
فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ
بِمَا أَنِصَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ

Yâni: «Allah yolunda şehid olanları ölü sanma; belki onlar diridir-
ler ve Rabb-ı Kerimleri indinde merzuk olurlar. Onlar, Allahın fazl u
kereminden kendilerine ihsân ettiği ni'metler dolayısıyla ferahlanırlar¹⁶⁰.»

3923

اقتلونی یا ثقاتی لائماً

ان فی قتل حیاتى دائماً

Uktulûnî yâ şîkâtî Lâimen,

İnne fi katli hayatî dâimen.

«Ey benim mu'temed dostlarım; beni levmederek öldürün ki, benim
dâimî hayâtım ölümümdedir.»

Bu sözlerin meâli, Hallâc-ı Mansûrun olmakla berâber Hazret-i Mev-
lânâ onları Cenâb-ı Ali lisânından irad ediyor.

(160) Sûrei Âli İmran : 169-170.

ان في موتى حياتى

كم افارق موطنى حتى متى

İnne fi mevî hayâtî yâ fetâ,

Kem ufârik mevîni hattâ metâ.

«Ey yiğit; benim hayâtım ölümümdedir. Asıl vatanımdan ne vakte kadar ayrı bulunacağım?»

فرقتى لولم تكن في ذالكون

لم يقل انا اليه راجعون

Furkatî levlem tekün fi zessükun,

Lem yukal «İnnâ ileyhî râciun».

«Eğer bu Dünyâda sâkin oluşum, benim için bir firâk olmasaydı (İnnâ İleyhi râciûn) denilmezdi.»

(Kelime-i istircâ'da denilen (İnna lillâh ve inna ileyhi raciun) Âyetine işârettir.

Tefsirlerde deniliyor ki: Bedr gazâsında şehid olmuş bazı zevâtın isimleri eshâb arasında yâd edilmiş ve: «Zavallılar, hayât ni'metinden mahrum kaldılar» denilmişti. Bunun üzerine Kelâm-ı İlâhî nâzil oldu ki:

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمُوتَ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَكِنْ

لَا تَشْعُرُونَ ﴿١٥١﴾ وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ نَبِيًّا مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ

مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ ﴿١٥٢﴾ الَّذِينَ

إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُّصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ

Yâni: «Allah yolunda katiedilmiş kimseler için ölümler demeyiniz. Belki diridirler, lâkin böyle olduklarını siz bilmiyorsunuz. Sizi bir şey ile tecrübe ederiz. Düşman korkusundan ve açlıktan, malların noksana

uğramasından ve nefslerin ihtiyarlık ve hastalık gibi za'fiyle ve meyvelerin, mahsullerin az yetişmesiyle sizi imtihan ederiz. Habibim; bu gibi tecrübe ve imtihanlara sabr edenlere müjde ver. O sabredenler ki, kendilerine bir musîbet, bir felâket isâbet edince: Biz Allahın kullarıyız ve biz muhakkak onun nezdine döneceğiz derler. O sabredip böyle diyenler için Rabb-i Zîşânlarından mağfiret ve rahmet vardır. Yine onlar doğru yolu bulanlardır¹⁶¹»

Kibâr-ı Tâbiînden Saîd bin Cübeyr (Rahimahullah) demiştir ki: Kelime-i istircâ', bütün ümmetlerden yalnız ümmet-i Muhammede verilmiştir. Öyle olmasaydı Ya'kûb Peygamber Yûsüfû kaybedince (Ya esefâ alâ Yusuf) demez, (İnnalillah ve inna ileyhi râciûn) derdi. Hazret-i Mevlânâ (râciûn) lâfzının müfredi bulunan (râci') kelimesini izah için diyor ki:

راجع آن باشد که باز آید بشهر

سوی وحدت آید از تفریق دهر

Râci' an bâşed ki bâz âyed beşehr,

Sûy-ı vahdet âyed ez tefrîk-ı dehr.

«Râci': Ayrılmış olduğu şehre dönen, zamânın tefrîkından sonra vahdet cânibine gelen kimsedir.»

«RİKÂBDARIN: YA EMİRELMÜ'MİNİN, BENİ ÖLDÜR DE BU KAZADAN KURTAR, DİYE HER VAKİT HAZRET-İ ALİ KERREMALLAHÜ VEÇHEYE YALVARMASI»

باز آمد یا علی زودم بکش

تا نبینم آن دم وقت ترش

Bâz âmed yâ Alî zûdem bıküş,

Tâ nebînem an dem-û-vakt-î turuş.

«Rikâbdâr tekrar mürâceat ederek, yâ Ali beni çarçabuk öldür de o uğursuz zamânı görmeyim, dedi.»

من حالات میکنم خوںم بریز
یا نبیند چشم من ان رستهخیز

*Men halâlet mîkunem hunem bîriz,
Tâ nebîned çeşm-ı men an restehiz.*

«Sen kanımı dök, ben onu sana helâl ederim. Tâ ki, gözüm, seni
şehid etmek gibi bir kıyâmeti görmesin.»
Hazret-i Ali lisânından cevap veriliyor :

گفتم از هر ذره حوی شود
خنجر اندر کف بقصد تو رود

*Goftem ez her zerre-î hûnî şeved,
Hancer ender kef bekasd-î tû reved.*

«Dedim ki : Eğer zerrâtı kâinatın her biri bir kâtil olup da eline
hançer alarak sana kasdetse.»

يك سر مو از تو نتواند برید
چون قلم بر تو چنان خطی کشید

*Yek ser-î mû eztu netvâned burid,
Çun kalem ber tû çunan hattî keşid.*

«Senin vücûdundaki kıllardan birinin ucunu bile kesemez. Çünkü
Allahın takdiri senin için böyle bir yazı yazmıştır.»

ليك بی غم شو شفیع تو منم
خواجۀ روحم نه مملوك تم

*Lîg biğam şev şefî-î tû menem,
Hâce-î rûhem ne memlûk-î tenem.*

«Lâkin gam çekme. Sana şefâat edecek benim. Ben rûh efendisiyim,
cisim kölesi değilim.»

پیش من این تن ندارد قیمتی
بی تن خویشم فقی ابن الفقی

*Piş-ı men inten nedâred kıymet-î,
Bî ten-î hîşem fetâ ibnu-l-fetî.*

«Benim indimde bu cismin kıymeti yoktur. Kendi cesmim olmaksızın da yiğit oğlu yiğitim.»

خنجر و شمشیر شد ریحان من
مرگ من شد بزم و ترکستان من

*Hancer-û-şemşîr şud reyhân-ı men,
Mergî men şud bezm-u-türkistân-ı men.*

«Hançerle kılıç benim çiçeğim, ölüm de benim Türkistân meclisimdir.»

Türk hâkanlarının meclisleri gâyet şanlı ve azametli olduğu için
Hazret-i Mevlânâ ölümü Türkistân meclislerine benzetmiştir.

Cenâb-ı Pîrin Hazret-i Ali lisânından söylediği bu sözler husûsiyle
Haydarı Kerrârın, kâtiline olan şefâat va'di, Ali-i âlinin ulviyyetine
göre baîd görülmemelidir. Zâten kendisi de mecruh yatarken kâtili hak-
kında : «Ben yaşarsam onu afvedeceğim, öldüğüm takdirde kısas icra
ediniz» buyurmuştu. Belki bunu da kâtiline merhameten vasiyyet etmiş-
ti. Çünkü cinâyetinin cezâsını Dünyâda çekmiş ve kısasan i'dâm edilmiş
olanların artık âhirette cezâ görmeyeceğine dâir rivâyetler vardır.

Mufrit alevi geçinenler, şâh-ı vilâyetin uluvv ü ahlâkını takdir ede-
medikleri cihetle onun kâtiline ettiği şefâat va'dine inanmak istemezler.
Halbuki Allah ve Peygamber fedâisi olan esedullahı yakışacak ve ev-
velki fedâkârlıklarının hâtimesi sayılacak bu va'd-i kerîmâne doğrudur
ki, daha kundakta iken Resûlullahın dilini emmiş bulunmanın İlâhî bir
feyzidir. O seâdeti hikâye eden şu sâde manzûmeyi okuyalım :

*Beş yüz doksan birdi sâl-i Milâdî
Peygamber tam otuz yaşında idi.
O sene Mekkeye bir güneş doğdu,
Nuriyle zulmeti kapladı boğdu.*

Muhterem harem-i Ebû Tâlibin
 Annesi esedülhakkı gâlibin
 Peygamber yengesi Hâşim torunu,
 Fâtıma gebeydi, gelmişti sonu.
 Müddeti yakinken onu unuttu,
 Ka'be tâvâfında ağrısı tuttu.
 Vaz-ı haml etmeye nişan belirdi,
 Eve dönemedi, ka'beye girdi.
 Bir müddet orada yalnızca durdu,
 Pek gürbüz bir erkek çocuk doğurdu.
 Meşriki Beytullah öyle bir güneş,
 Feleğin güneşi olmaz ona eş:
 Ka'bede doğması o tıfla hastı,
 Anası oğlunu bağrına bastı.
 Sarıp sarmaladı, götürdü eve;
 Peygamber ısıtip geldi ki seve.
 Verdiler kundağı eline onun,
 Dediler : adını siz koyun bunun.
 Yüzünde ulviyyet tıflın münceli,
 Görünce Peygamber buyurdu : Ali!
 Nebî kucığında veliy-yi celi,
 Tesmiye edildi benâm-ı Ali.
 Mübârek dilini Resûl-i Hudâ,
 Ma'sûmun ağzına eyledi ilkâ,
 O mübârek dili emdi o çocuk;
 Feyzi doğar doğmaz buldu yavrucuk.
 O feyzin te'siri kalbine doldu,
 Yüksekliği daha kundakta buldu.
 O, emme getirdi rûhunu vecde,
 Hiç bir puta karşı etmedi secde.
 Kerremel'îlâhü vecdehü denir,
 Böyle denilmesi tehî değildir.
 Tevsîi Resûlün oldu münceli,
 Eğilmedi Haktan gayrıya Ali.
 On bir yaşlarında olup muhakkik,
 Oldu Peygamberi candan musaddık.

Fedâ-yı hayâta edip de azmî,
 Firdâş-ı Nebîye uzandı cismi.
 Dışarda beklerken kanlı kâtiler,
 Nebî yatağında yatmıştı Hayder.
 Allahın, Resûlün, şîr-i jeyânı.
 Dîni gazâların tek kahramânı,
 Şecâati kadar hilmi de yüksek,
 Peygamber şâkirdi büyük bir erkek.
 Altmış üç yaşında iken, bir pelid,
 Eyledi mescidde o zâtı şehid.
 Saîden yaşadı, şehîden öldü,
 Ârifler kalbine nâmı gömüldü.
 Seyredin ondaki kerem-i hâsı,
 Bilirken kâtili olacak şahsı,
 Mültefitti ona garazı yoktu,
 Hakkında keremi, ihsânı çoktu.
 Şefâat va'dinde bulundu hattâ,
 Bu kadar büyüktü Aliy-i a'lâ.
 Yüksek ahlâkını Nebî de över,
 Aliyi seveni Allah da sever.
 Hakkında buyurdu Resûl-i İlâh,
 Allahümme vâli men hüve vâlâh.
 Onun düşmanına düşmandır Allah.
 Peygamber dedi ki : âdi men âdâh,
 Rûhuna binlerce tarziye olsun,
 Meşhedi envâr-ı Hak ile dolsun.

3934

انکہ او تن را بدین سان پی کند

حرص میری و خلافت کی کند

Anki ô tenrâ bed'in san pey kuned.
 Hırs-ı mîr-i-vû-hilâfet key kuned.

«Cismi bu sûretle sınırlayan, yâni, ona kıymet vermeyip ifnâ eyleyen bir zât, beylik ve halifelik hırsını nasıl besler?»

زان بظاہر کوشد اندر جاہ و حکم
مرامبرانرا نماید راہ و حکم

*Z'an bezâhır kôşe'd ender câh-u-hukm,
Mer emîranrâ numâyed râh-u-hukm.*

«O, zâhirde mansıba ve hüküm sâhibi olmaya çalışmıştı. Lâkin o çalışma, emir ve hâkim olanlara yol göstermek ve nasıl hüküm verileceğini göstermek içindi.»

تا امیری را دهد جانی دیگر
تا دهد نخل خلافترا ثمر

*Tâ emîrîrâ dîhed cânî diger,
Tâ dîhed nahl-î hilâfetrâ semer.*

«Yine o çalışma, emirliğe başka bir ruh ve hilâfet ağacına başka bir meyve verdirmek maksadiyle idi.»

**«HAZRET-İ PEYGAMBER SALLÂLLAHÜ ALEYHİ VESELLEMİN
MEKKE VESAİREYİ FETHETMEK İSTEMESİ, DÜNYA MÜLKÜNÜ
SEVDİĞİNDEN DEĞİLDİ. ÇÜNKÜ: "DÜNYÂ CİFEDİR" DEMİŞTİ.
BELKİ O FÜTUHAT, EMR-İ İLÂHİ İCABI İDİ.»**

Evet. Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz Mekke'de doğmuş, i'lân-ı tevhid edinceye kadar hemşehrileri arasında (Muhammedülemîn) diye muhterem tutulmuş, fakat halkı Hakkın birliği i'tikâdına da'vete başlandıktan ve tapınılan putların hiç bir faydası olmayıp onlara tapmanın ahmaklık olduğunu söyledikten sonra süfehâ-yı Kureyşin tâkatşiken ezâ ve cefâsına ma'ruz kalmıştı. 13 sene bu ezâ ve cefâyâ tahammül gösterdi. Sonra Medineye hicret etti. Hicretin sekizinci senesinde on bin kişilik bir kuvvetle Mekke üstüne yürüdü ve orasını fethetti. Şehrin zabtından sonra ehâlisine: «Haydi işinize gidin, siz Allahın âzâdlırlarınız» diyerek hürriyet verdi. Evvelce kendisine karşı türlü terbiyesizlikte bulunanları afveyleti. Bir kaç gün oturduktan ve Mekkelilerden bir vâli ta'yin eyledikten sonra Medineye avdet buyurdu. Eger Zât-i Akdes-i Risâlette memleket fethiyle, mal toplamak ve intikam almak hırsı bulunsaydı

elbet böyle hareket edilmezdi. İşte Hazret-i Mevlânâ, Cenâb-ı Alînin halife olmak teşebbüsünü, Aleyhisselât Efendimizin Mekke ve sâireyi fethedişine benzetiyor. Her ikisinde de Dünyâ hırsı bulunmadığını anlatmak için diyor ki:

جهد پیغمبر بفتح مکہ هم
کی بود در حب دنیا مہم

*Cehd-ı peygamber befeth-i Mekke hem,
Key buved der hubb-ı dunyâ muttehem.*

«Hazret-i Peygamberin Mekke fethine çalışması, Dünyâ muhabbe-tiyle nasıl ittihâm edilebilir?»

آنکه او از مخزن هفت آسمان
چشم و دل بر بست روز امتحان

*Anki ô ez mahzen-i heft âsman,
Çeşm-u-dıl berbêst rûz-î imtihan.*

«O Peygamber-i Ekber ki, imtihan zamânı yedi kat gökteki acâyib ve garâib hazinelerine karşı basar-ı basîretini kapadı ve hiç birine dönlüp bakmadı.»

Bu beytte (Vennecm) Sûresindeki:

مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى

Yânî: «Muhammed Aleyhisselâm Mi'râc gecesinde kendisine bir çok acâyib ve garâib gösterilmişken gözü hiç birine kaymadı ve bakışında hüsnü edebî tecâvüz eylemedi¹⁶².» Âyetine işâret vardır.

از پی نظاره او حور و جان
بر شده آفاق هر هفت آسمان

*Ez pey-i nezzâre-i ô hûr-u-can,
Pur şudê âfâk-ı her heft âsman.*

«Onu müşâhede için yedi kat semânın ufukları hûriler ve enbiyâ ruhlarıyla dolmuştu.»

خویشن آراسته از بهر او
خود ورا پروای غیر دوست کو
*Hîştên ârâstê ez behr-ı ô,
Hod verâ pervây-ı ğayr-î dost kô.*

«Bu hûrilerin her biri ona hoş görünmek için süslenmişti. Onda ise dost fikrinden ve Allah muhabbetinden başka bir şey yoktu.»

انچنان پر گشته از اجلال حق
که درو هم ره نیابد ال حق
*Ançunan pur geşte ez iclâl-ı Hak,
Ki derô hem reh neyâbed âl-ı Hak.*

«Allahın azametini o kadar müstağrak olmuştu ki, âl-i Hak, yâni, enbiyâ ve melâikeden hiç biri onun derecesine yaklaşmamıştı.»

لا یسع فینا نبی مرسل
والملك والروح ایضاً فاعقلوا
*La yesa' finâ nebiyyun murselû,
Vel-melek-ve-r-rûhu eyzan fâ'kilû.*

«Resûl-i Ekrem buyurmuştu ki: Allah ile bizim aramıza hiç bir Nebiy-yi mürsel ile melek-i mukarreb ve rûh sığmaz. Bunu bilmiş olun.»

Bir Hadis-i Şerifte: «Benim Allah ile öyle bir vaktim olur ki, o zaman hiç bir melek-i mukarreb ve nebiy-yi mürsel o derece Hakka te-karrüb edemez.» buyurulmuştur. İşte bu beyt o Hadis-i Şerife işârettir.

گفت ما زانیم همچون زان تی
مست صباغیم و مست باغ تی

*Goft mâ zâğîm hemçun zâğ nî,
Mest-ı sabbâğîm-u-mest-ı bâğ nî.*

«Yine Resûlullah Hazretleri buyurmuştur ki: Biz mâzâğız, yâni, Haktan başkasına meyl ü nazar etmeyiz. Zağ, yâni, karga değiliz. Seb-bâğ-ı Kudretin, yâni, mükevvenâtı türlü renge boyamış olan Hakkın mestiyiz, bağın mesti değiliz.

چونکه مخزنهای افلاک و عقول
چون خسی آمد بر چشم رسول
*Çunki mahzenhây-ı eflâk-û-ukul,
Çun hasî âmêd ber çeşm-î Resul.*

«Gökler ve akıllar hazineleri Resûl-i Ekrem'in nazarında çörçöp ka-dar değersiz olunca.»

بس چه باشد مکه و شام و عراق
که نماید او نبرد و اشتیاق
*Pes çi bâşed Mekke-vû-Şâm-û-İrak,
Ki numâyed ô neberd-û-iştîyak.*

«Mekke, Şam, İrak ne olabilir ki, onları elde etmek için o harbetsin ve teshirine iştîyâk göstereyin.»

3946

آن گمان بروی ضمیر بد کند
کو قیاس از جهل و حرص خود کند

*An guman bervey zamîr-i bed kuned,
K'ô kiyâs ez cehl-u-hır-i hod kuned.*

«Nebiy-yi â'zâmın feth-i bilâd hırsında bulunduğunu vehmeden kötü kalbli bir şahıs, o vehmi kendi cehli ile hırsına kıyâsen yapar.»

3947

ابگینه زرد چون سازی نقاب
زرد بینی جمله نور آفتاب

*Abginê-i zerd çun sâzi nikab,
Zerd bînî cumle nûr-i âfitab.*

«Sarı şişeden gözüne nikab, yâni, gözlük takacak olursan, güneşin nûrunu da onun tenvir ettiği şeyleri de sarı görürsün.»

Bunun gibi Hazret-i Peygamberin harekâtını kendi ef'âl ve harekâtına kıyâs edersen onu hâşâ ve kellâ kendin gibi tevehhüm eylersin.

3948

بشکن آن شیشه کبود و زردرا
تا شناسی کردرا و مردرا

*Bışken an şîşê kebûd-û-zerdrâ,
Ta şinâsî gerdrâ-vû-merdrâ.*

«O mâvi ve sarı şişeyi, yâni, gözlüğü kır ki, toz ile insanı fark edesin.»

3949

گرد فارس کرد سرافراشته
گردرا تو مرد حق پنداشته

*Gerd-i fâris kerd-i sêrefrâşte,
Gerdrâ tû merd-ı Hak pindâşte.*

«Süvârinin etrâfında atının kaldırdığı toz yükselmiştir, sen tozu merd-i Hak sanıyorsun.»

Binâenaleyh hakikati göremeyen gaflet câminı gözünden def'et ki, gördüğün şeyin bir süvâri mi, yoksa atının kaldırdığı toz mu olduğunu anlayasın.

3950

گرد دید ابلیس و گفت این فرع طین
چون فراید بر من ایش جین

*Gerd did iblîs-u-goft in fer'-ı tin,
Çun fezâyed ber men-i âteş cebin.*

«Şeytan, gaflet camiyle baktığı için Âdemi tozdan ibâret gördü ve bu çamurdan kalıb, benim gibi ateşten yaratılmışa nasıl tefavvuk eder? dedi.»

3951

تا تو می بینی عزیزانرا بشر
دانکه مبرات بلیست آن نظر

*Tâ tu mîbinî azîzanrâ beşer,
Danki mîrâs-i belîsest an nazar.*

«Sen azizleri, yâni, enbiyâ ve evliyâyı âdi insanlar gibi gördükçe bilmiş ol ki o görüş şeytanın mîrasıdır.»

3952

گر نه فرزند بلیسی ای عنید
بس بتو مبرات آن سگک چون رسید

*Ger ne ferzend-i belîsî ey anid,
Pes betû mîrâs-ı an seg çun resid.*

«Ey inadcı gâfil; eğer sen şeytan zâde değilsen nasıl oldu da o köpeğin mirası sana kaldı?»

Cenâb-ı Pir, bundan sonra Hazret-i Murtazâ lisânından ba'zı hakâyık beyân ederek diyor ki :

من نیم سگت شیر حق پرست
شیر حق آنست کز صورت پرست

*Men niyem şîr-ı Hakkem hak perest,
Şîr-ı Hak ânêst k'ez sûret bîrest.*

«Ben köpek değilim, Allahın arslanım ve Hakperestim. Allah arslanı sûret kaydından kurtulmuş olandır.»

چونکه اندر مرگ پند صد وجود
همچو پروانه بسوزاند وجود

*Çunki ender merg bîned sad vucud,
Hemçu pervânê bîsôzâned vucud.*

«Allah arslanı ölümde yüz türlü varlık gördüğü için pervâne gibi cismini yandırır.»

شد هوای مرگ طوق صادقان
مریودانرا بدین دم امتحان

*Şud hevây-i merg tavk-î sâdıkan,
Mer yehûdanrâ bud indem imtihan.*

«Ölüm muhabbeti sâdıkların gerdanlığı olmuş, Yâhudiler için de muhabbet da'vâsında bir imtihan teşkil etmiştir.»

(Sûre-i Cum'a'daki bir Âyete işâret ediliyor. Medine Yahûdileri, kendi dinlerinin hak olduğunu iddia ediyorlar ve :

نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّاؤُهُ

Yâni: «Biz Allah çocukları ve onun dostlarıyız¹⁶³» diyorlar.

(163) Sûrei Maide: 18.

لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ كَانَ هُودًا

Yâni: «Yahûdilerden başkası aslâ Cnenete girmeyecektir¹⁶⁴» heze yânını savuruyorlardı.

Bunlara karşı şu Âyet-i Kerime nâzil oldu ki:

قُلْ إِنِّي أَنَا عَبْدٌ وَإِن زَعَمْتُمْ أَنِّي لَمِنَ الْغَاثِ
فَمَنِّتُ الْمَوْتَ زَكُومًا صَادِقًا ۝ وَلَا تَتَّبِعُوا أَهْلَ الْغَاثِ
إِن يَدْعُوهمُ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الظَّالِمِينَ

Yâni: «Habibim de ki: Ey Yahûdiler! Eğer sâir nâstan ziyâde kendinizin Allah dostu olduğunu sanıyorsanız ve iddiânızda sâdik iseniz, ölüm temennisinde bulununuz. Ölümü kat'â istemezler. Tevrâtın tahrifi ve Muhammed Aleyhisselâmın Tivrattaki evsâfının tebdili gibi, evvelce ellerinin yapmış olduğu hareketlerden dolayı azâb göreceklerinden korktukları için ölümü arzu etmezler. Cenâb-ı Hak celle ve a'lâ zâlimleri bilir¹⁶⁵».

در بی فرمود کای قوم یهود
صادقار مرگ باشد گنج و سود

*Der nubî fermûd k'ey kavm-ı yehud,
Sâdıkanrâ merg bâşed genç-u-sud.*

«Kur'ânda Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Ey Yahûdi kavmi! Sâdıklar için ölüm, bir hazine ve menfeattir.»

(164) Sûrei Bakara: 111.

(165) Sûrei Cum'a: 6-7.

3957

همچنانکه آرزوی سود هست
آرزوی مرگ بردن زان بهست

*Hemçunankî ârzûy-î sûdhest,
Ârzûy-î merg burden z'an bihest.*

«Mâdem ki, insan tabiatinde menfeat arzûsu ve ölümde menfeat vardır, ölümü temennî etmek o cihetten iyidir.»

3958

ای جهودان بهر ناموس کسان
بگذرانید این تمنا بر زبان

*Ey cuhûdan behr-ı nâmûs-î kesan,
Bugzerânid in temennâ berzeban.*

«Ey Yahûdiler; halk arasında nâmus ve haysiyyetinizi muhâfaza için, yâni, biz Allahın dostlarıyız, diye ettiğiniz iddiâyı isbât eylemek için lisânen ölüm temennisinde bulununuz.»

3959

يك جهودی این قدر زهره نداشت
چون محمد این علم را بر فراشت

*Yek cuhûdî in kadr zehrê nedaşt,
Çun Muhammed in alemrâ bêrferaşt.*

«Muhammed Aleyhisselâm bu sancağı kaldırıncâ, yâni, kendilerine ölüm temennisi teklifinde bulununca hiç bir Yahûdî o temennide bulunmaya cesâret edemedi.»

3960

گفت اگر رانند این را بر زبان
يك يهودی خود نمآندی در جهان

*Goft eger rânend inrâ ber zeban,
Yek Yehûdî hod nemandî der cihan.*

«Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem buyurdu ki: Eğer lisânen böyle bir temennide bulunmuş olsalardı Dünyâda tek Yahûdî kal-mazdı.»

3961

پس يهودان مال بردند و خراج
که مکن رسوا تو مارا ای سراج

*Pes yehûdan mâl burdend-û-harac,
Ki mekun rusvâ tu mârâ ey sirac.*

«Yahûdiler, mal ve harac getirdiler de ey sirâc-ı âlem, yâni, ey kandil gibi etrâfı aydınlatan zât; bizi rüsvây etme, dediler.»

3962

این سخن را نیست پایانی بدید

دست بامن ده چو چشمت دوست دید

*În suhanrâ nîst pâyanî bedid,
Dêst bâmen dâh çu çeşmet dôt did.*

«Bu sözün sonu yoktur. Madem ki, gözün dostu gördü. Elini bana ver, yâni, mü'min-i muhlis ol.»

Bu hitâb, Hazret-i Ali lisânından o mağlûb ve mütehayyır olan pehlivanadır.

«EMİRÜLMÜ'MİNİN ALİ KERREMALLAHÜ VEÇHE'NİN MUBAREZE
VE MAĞLÛB ETTİĞİ PEHLİVANA: BENİM YÜZÜME TÜKÜRÜŞÜN
NEFSİME AĞIR GELDİ VE AMELDE İHLÂS KALMADI. İŞTE
SENİN ÖLDÜRÜLMENE MÂNÎ OLAN BUDUR, DEMESİ»

3963

گفت امیرالمؤمنین با آن جوان

که بهنگام نبرد ای پهلوان

*Goft emîrul mü'minin bâ ân cevan,
Ki behengâm-i neberd ey pehlevan.*

«Emîrûlmü'minin o gence dedi ki: Ey pehlivan; mübâreze esnâ-
sında.»

3964

چون خدو انداختی در روی من

نفس جنید و تب شد خوی من

*Çun hudû endâhtî der rûy-ı men,
Nefs cunbîd-û-tebeh şud hûy-ı men.*

«Sen yüzüme tükürünce nefsime ağır geldi, benim huyum da de-
ğişti.»

3965

نیم بهر حق شد و نبی هوا

شرکت اندر کار حق نبود روا

*Nîm behr-i Hak şud-û-nîmî hevâ,
Şirket ender kâr-ı Hak nebved revâ.*

«Ettiğim gazânın yarısı Allah için, yarısı nefsim hevâsı, yâni, inti-
kâm almak için olacaktı. Allaha âid işlerde ise şirket yakışmaz.»

3966

تو نگاریده کف مولیستی

آن حق کرده من نیستی

*Tu nigâridê kef-i mevlîstî,
Ân-ı Hakkî kerde-i mennîstî.*

«Sen Allahın yed-i kudret-i masnûusun, binâenaleyh, Hakkın mah-
lûkusun, benim ma'mûlüm değilsin.»

3967

نقش حق را هم بامر حق شکن

بر زجاجة دوست سنکت دوست زن

*Nakş-ı Hakrâ hem beemr-i Hak şiken,
Ber zucâcê dîst seng-i dîst zen.*

«Hakkın nakşını yine Hakkın emriyle kır. Dostun şişesine dostun
taşını vur.»

Yâni, binâ-yı Hak olan insan vücûdunu gazâ ve kısas gibi yine Emr-i
İlâhî icâbı olarak yıkmalıdır. Yoksa hiddet ve gazab sevkiyle, nefsin ar-
zûsu ve tekâzâsiyle değil.

3968

گبر این بشنید و شد نوری بدید

در دل او تا که زناری برید

*Gebr in bîşnîd-u-şud nûrî bedîd,
Der dîl-i ô tâki zunnârî burîd.*

«O gâvur muhâsım, yâni, müşrik, bunu işitince kalbinde hidâyet
nûru parladı da zunnârını kesti, yâni, îmâna geldi.»

Zunnâr: Hıristiyanlık alâmetlerinden bir kuşaktır ki, katolik papas-
larının bellerinde görülürdü.

3969

گفت من تخم جفا می کاشتم

من ترا نوع دگر پنداشتم

*Gôft men tuhm-i cefâ mikâştam,
Men turâ nev-i digar pindâştam.*

«De ki: Ben cefâ tohumu ekmîş ve seni başka türlü sanmıştım.»

تو ترازوی خدا خود بود
بل زمانه هر ترازو بود

*Tû terâzûy-i Hudâ hod bûde-î,
Bel zebânê her terâzû bûde-î.*

«Sen İlâhî bir terâzi imişsin, belki her terâzinin adâlet ve istikâmet gösteren dili bulunuyormuşsun.»

تو تبارو اصل و خویشم بود
تو فروغ شمع کیشم بود

*Tû tebâr-û-asl-u hîşem bûde-î,
Tu furûğ-i şem'i kîşem bûde-î.*

«Sen benim soyum, sopum, hısmım, akrabâm olduğun gibi, sen benim mezheb mumumun aydınlığı imişsin.»

من غلام آن چراغ چشم جو
که چراغت روشنی پذیرفت از و

*Men ğulâm-i an çerâğ-i çeşm cû,
Ki çerâğet rûşenî pezruft ez ô.*

«Ben o nazar arayan çerâğın kölesiyim ki, senin kandilin de ondan aydınlanmıştır.»

(Çerâğ-ı çeşmcû)dan maksad : Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vessellem Efendimizdir ki :

يَا أَيُّهَا

النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ۝ وَدَاعِبًا إِلَى
اللَّهِ بِأَذْنِهِ وَبِرَاجٍ مُبِيرٍ

Yâni : «Ey Peygamber-i Ekber; biz seni hakikaten vahdet ve kudre-

timize şahid, Cennetle müjdeleyici, Cehennem azâbiyle korkutucu, İzn-i İlâhî ile Hakka da'vet edici ve yol gösteren parlak bir kandil olarak gönderdik¹⁶⁶.» Âyet-i Kerîmesinde Resûlullah Hazretleri (sirâc) kelimesiyle tavsif edilmiştir.

(Çerâğ-ı çeşmcû) denilmesi de bir teşbihtir. Çerâğ aydınlık verir ve aydınlıktan istifâde edecek göz arar. Binâenaleyh göz nasıl aydınlık ararsa, aydınlık veren kandil de şuaından istinâre edecek göz arar. Nasıl ki, Sirâc-ı Enver-i Muhammedîden Hazret-i Ali ve sâir kibâr-ı şehâbe (Râdiyallâhü anhüm) nurlanmışlar ve bulundukları parlak makamlara yükselmişlerdi. Yine o yeni müslüman lisânından deniliyor ki :

من غلام موج آن دریای نور
که چنین گوهر بر آرد در ظهور

*Men ğulâm-i mevc-ı an deryây-ı nur,
Ki çunin gevher ber âred der zuhur.*

«Ben o nur deryâsı dalgasının kulu, yâni, Hazret-i Muhammed Aleyhisselâtü Vesselâmın kölesiyim ki, senin gibi bir inci zuhûra getirmiştir.»

عرضه کن بر من شهادت را که من
مرا ترا دیدم سرافراز زمن

*Arze kun ber men şehâdetrâ ki men,
Mer turâ دیدم serefrâz-i zemen.*

«Bana kelime-i şehâdeti telkin et ki, seni zamânın serfrâzı ve müm-tâzı gördüm.»

و رب چه کس ز قوم و خویش او
عاشقانه سوی دین کردند رو

*Kurb-ı pençê kes zı kavm-û-hîş-ı û,
Âşikânê suy-ı din kerdênd rû.*

«O müslümânın akribâ ve kabîlesinden elli kadarı bu vak'a üzerine âşikâne ve hâlisâne müslüman oldular.

او بتیغ حلم چندین خلق را
وا خرید از تیغ چندین خاقر را

*O betîğ-i hilm çendin halkrâ,
Vâ harîd ez tiğ çendin halkrâ.*

«O, yâni, Hazret-i Ali, hilm kılıcıyla bu kadar boğazı, yâni, o kadar kimseyi ölüm kılıcından kurtardı.»

تیغ حلم از تیغ آهن تیزتر
بل ز صد لشکر ظفر انگیزتر

*Tiğ-ı hilm ez tiğ-ı âhen tîzter,
Bel zı sad leşker zafer engîzter.*

«Hilm kılıcı, çelik kılıçtan daha keskindir. Belki yüzlerce ordudan ziyâde zafer te'min eder».

Bu beyt ile (Âl-i İmrân Sûresi)ndeki bir Âyete işâret ediliyor. Evvelce de bahsedildiği üzere Mekke müşrikleri, Bedr mağlûbiyetinin intikâmını almak için Hicretin üçüncü senesinde üç bin kişilik bir kuvvetle Medine üstüne gelmişlerdi. Aleyhisselât Efendimiz bu kalabalığa şehir dâhilinden müdâfaada bulunmak arzusunda idiler. Çünkü evlerden ve duvar arkalarından ok atmak sûretiyle yapılacak bir harb, muhâcimler için tehlikeli, müdâfi'ler için emniyetli olacaktı. Eshâbdan ba'zıları meydan muhârebesi yapmak istediler ve şehir dâhilinden müdâfaayı korkaklık saydılar. Resûl-i Ekrem Hazretleri, ekseriyyetin arzû-

sunâ tâbi' oldu ve zırhını giymek üzere hücre-i seâdete girdi. Meydan muhârebesi isteyenler, Peygamberin re'yi hilâfına talebde bulundukları için peşimân oldular. Aleyhisselât Efendimiz hücre-i seâdetten çıkınca özür dilediler ve re'y-i Risâlet mucibince şehirden müdâfaa edelim, dediler. Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri: Verilmiş olan karardan dönmedi. Çünkü asıl o vakit korkaklığa hamledilecekti.

Hicretin üçüncü senesi Şevvalinin 15. cum'a günü, ikinci namazını kıldırıktan sonra — düşman ordusuna yarım saatlik mesâfede bulunan — Şeyheyn mevkiine hareket etti. Müslüman mücâhidleri de, orada toplandılar, 900 ile 1000 kişi kadar oldular.

İslâm kuvveti gece orada kaldı. Düşmanın baskın yapmak ihtimâline binâen karakol ve devriyye ta'yin edildi. Ertesi gün sabah namâzından sonra münâfıklar reisi (Abdullah bin Ubey bin Selul) kendisine tâbi' olan 300 münâfıkla geri döndü. Bunlar İslâm'da ilk harb kaçağı olan heriflerdir.

Münâfıkların savuşmasıyla İslâm kuvveti dörtte birini kaybetmiş oldu. Düşman ise müslümanların dört misli idi.

Sallâllahü Aleyhi Vesellem Hazretleri, maiyyeti ile harb mevkiine gitti, mücâhidleri terbiye etti. Arka verilen Uhud dağının sol tarafında bir gedik vardı ki, oradan düşmanın girmesi ve müslümanları kuşatması mümkündü. Resûlullah bu tehlikeden tehaffuz için (Abdullah bin Cubeyr)in yanına elli nefer okcu verdi. O gedığın muhâfazasına me'mur etti. Gönderirken de: «Düşman galib gelsin, mağlûb olsun, benden haber gelmedikçe yerinizden ayrılmayınız» diye kat'i emir verdi.

İki taraf saf bağladı. İlk mübâreze pek korkulu ve pek meraklı oldu. Müşriklerden zorlu bir herif, deve üstünde olduğu halde meydana çıkmıştı. Buna karşı Resûlullâhın halası oğlu (Zübeyr bin Avvâm) piyâde olarak fırladı ve devenin üstüne sıçradı. Bir müddet boğuşuktan sonra herifi düşürdü. Kendi de atladı ve onu tepeledi.

Müşriklerin mübârizlerinden bir çoğu yere serildi. Hattâ bayrakdarlarıyla berâber bayrakları devrildi. Müslümanlar şiddetle ilerlediler. Müşrik ordusu bozulmaya, arka taraflarında bulunup da def çalan karılar da tabana kuvvet kaçmaya başladılar. Gedikte bulunan okçular, şu hezimetli görünce: «Düşman kaçıyor, biz de gidelim, ganimet toplayalım» dediler. Kumandanları: «Durun, Resûlullahın emrini unutmayın» dediyse de dinlemediler, mevki'lerinden ayrıldılar.

Abdullah bin Cubeyr ile arkadaşlarından yedi fedâkâr oradan çekilmedi ve avdet emrinin gelmesini bekledi. Fakat düşmanın süvâri kumandanı bulunup, oralarda dolayan ve okçulardan çekinen (Hâlid bin Velid) onların çekildiğini görünce şiddetli bir hücum etti. İbn-i Cubeyr ile arkadaşlarını atlara çığnettikten sonra gedikten içeri girip İslâm kuvvetini arkadan kuşattı. Onu — Ebû Cehlin oğlu — (İkrime)nin maiyye-

tindeki piyâdeler ta'kip etti. Müşrikler bunu anladıkları gibi geri döndüler. Onlar önden, Hâlidin süvâri ve İkrimenin piyâdeleri arkadan müslümanları iki kılıç arasına aldılar. İslâm gâzileri birdenbire şaşırdılar. Birbirlerini tanımak için kullandıkları parolayı unuttular. Yanlışlıkla yekdiğerini yaraladılar. Hattâ mücâhidlerden (Huzeyfe)nin babası (Yemân) ile (Sâbit bin Vakş) ismindeki şehâbiler, müslüman kılıcıyla şehid oldu. O vakit müslim ve gayr-i müslimler arasında kıyâfet farkı yoktu. Hep bir türlü giyinirlerdi. Onun için Aleyhisselât Efendimiz mücâhidlere parola ta'yin ederdi. Uhud gazvesinde ehl-i İslâmın parolası «emit, emit» yâni, «öldür, öldür», müşriklerinki de «yâ lel'uzza, yâ lel'hubel» idi ki, sonraki lâfızlar iki putun adı idi. Müslüman birliği karma karışık bir hâle geldi. Kimse kimseyi tanımaz oldu. Bu sırada «Muhammed katledildi» diye bir ses duyuldu. Çünkü İslâm sancakdârı (Mus'ab bin Umeyr) zırhlı iken Resûl-i Ekremi andırırdı. O esnâda (Abdullah bin Kamie) mel'ûnu tarafından şehid edilmişti. Düşman karşısında ölümle pençeleşen eshâbın çoğu, artık başı kaygısına düştü. Kimi etrâftaki dağlara çekildi. Kimi yurdunu muhâfaza için Medineye gitti. Medinedeki müslüman kadınları, bu bozgunları taşla, toprakla karşıladılar «**Er meydanı önünüzde. Ya harbedin, yâhud silâhlarınızı verin de biz çarpışalım**» diye onları ayıpladılar. İçlerinden ba'zıları da düşman karşısında sebât eden fedâkâr gâzilere yardım için muhârebe mevkiine koştular. Bu dişi arslanlardan (Ümmü Umâre) denilen kahraman kadın gibi Peygamber huzûrunda çarpışanlar ve ağırca yaralananlar da vardı. Resûlullâhın Kerimesi (Fâtimetüzzehrâ) (Radiyallâhü anhâ) ile Zât-i Risâletin dadısı (Ümmü Eymen) de ma'rekeye koşmuş, Ümmü Eymene çarpıp geçen bir ok, onu yere düşürmüş, Cenâb-ı Fâtıma da bir hasır parçası yakıp külü ile peder-i muhtereminin akan kanını dindirmeye çalışmıştı. Çünkü (Abdullah bin Kâmie) denilen ve Mus'ab bin Umeyri şehid etmiş olan habisin vech-i seâdete vurduğu bir kılıcın darbesiyle zırh halkalarından ikisi Resûlullâhın yanağına saplanmış, atılan taşlardan bir dişi kırılmış, mübârek alını ile alt dudağı kanamış, müşriklerden birinin evvelce açmış olduğu çukura düşüp diz kapağı berelenmiş, üstüne havâle edilen kılıcı eliyle tutan ve şehâdet parmağıyla orta parmağı kesilen Talhâ hazretlerinin yardımıyla o çukurdan çıkmıştı.

Hepsi de yaralı, bereli yirmi, otuz kişinin öyle açık bir yerde durması tehlikeli idi. Çünkü düşmanlar oraya saldırıyorlar, Zât-i Akdes-i Risâlete kasdetmek istiyorlardı. (Ubey bin Halef) ismindeki bir habis, Mekke'de iken Resûlullah Efendimize :

— Yâ Muhammed; bir at besliyorum, onun üstünde iken seni öldürecekim, demiş. Hazret-i Peygamber de :

— «**Sen onun üstünde iken inşaallah ben seni öldürürüm**» demişti. Ubey bin Halef bu def'a o atı dolu dizgin Resûlullah'a doğru sürüyordu

Yaklaştığı sırada Aleyhisselât Efendimiz eline bir harbe, yâni, kısa saplı bir mızrak alıp herifin üstüne attı. Harbe, Ubeyin kalçasına çarptı ve bereledi. Habis, atın üstüne kapandı, bağıra bağıra müşriklerin yanına kaçtı ve :

— Muhammed bana seni öldürecekim demişti. O, yalan söylemez. Ben mutlaka bu bereden ölecekim, dedi. Hakikaten yolda canı cehenne me gitti.

Resûl-i Ekrem Hazretleri, maiyyetlerinde bulunan fedâkârlar ile dağa çıktı. Harb meydanını boş bulan defci karılar, başlarında Ebû Süfyanın karısı Hind olduğu halde geldiler, orada yatan şehidlerin burunlarını, kulaklarını kestiler, onları ipliğe dizip bilezikler ve gerdanlıklar yaptılar, bileklerine ve boyunlarına taktılar. O Hind biraz evvel de Hazret-i Hamzanın ciğerini ısırp koparmış, bir çok çiğnediği halde yutamamıştı. Dağa çekilmiş olan mücâhidler, düşmanın defolup gitmesinden sonra meydana indiler. Şühedânın âdetâ paralanmış cesedlerini gördüler. Resûlullah Efendimiz, fedâkâr eshâbını, husûsiyle sevgili amcası Hazret-i Hamzanın yarılmış karnını ve göğsünü görünce mübârek gözlerinden yaşlar boşandı. Şehidlerin cenâze namazını kıldırıp, sonra ikisi, üçü bir yere olmak üzere defnettirdi. Daha sonra kendisi ve maiyyetindekiler yaralı, bereli oldukları halde Medineye döndü.

Bu muhârebede yetmiş mücâhid şehid düşmüştü. Müşriklerden de otuz kadar maktûl vardı. Fakat Resûlullâhın emri hilâfına hareket edilmiş olduğu için muhârebe müslümanlar tarafından kaybedilmiş oldu.

Aleyhisselât Efendimiz mevki'lerini terketmek ve harb meydanını bırakıp gitmekle mağlûbiyete sebep olanları takdir etmedi, bil'akis rıfk ile hilm ile muâmele eylediği için şu hareketi :

وَاللَّهِمَّ عَنِ التَّعَرُّضِ بِمَا يَشِينُ أَوْلَادَكَ الْأَحِبَّابِ

Yâni : «Allahın rahmeti sevkiyle onlara karşı mülâyim davrandın, nezâket gösterdin¹⁶⁷» diye taraf-ı İlâhiden takdir buyuruldu.

Bu nâzikâne ve hilmiyyetkârâne muâmele üzerine ne oldu biliyor musunuz? Müşrikler dönüp giderlerken bir menzilde oturmuş konuşuyorlarmış. İçlerinden ba'zıları : Sanki biz ne yaptık? Müslümanlardan bir kaç kişiyi öldürmekle dönüp gidiyoruz. Halbuki Medineye girmeli, müslümanlığın kökünü kesmeli idik, demiş. Bunun üzerine dönelim, hayır gidelim diye münâkaşa edilmiş. Oradan geçen ve bu münâkaşayı işiten biri Medineye koşmuş, keyfiyyeti Aleyhisselât Efendimize haber ver-

miş. Bunun üzerine : Uhudde bulunanlar toplansınlar, düşman üzerine gidilecektir, diye taraf-ı risâletten emir verilmiş. Uhud gâzilerinin hepsi de yaralarını, berelerini sarıp emr-i Nebevinin ifâsı için koşmuşlar ve (Hamrâülesed) denilen mevkie kadar yürümüşler.

Bu hareketi haber alan Ebû Süfyân : «Hadi ağzımızın tadı ile gidelim. İhtimâl ki, bütün Medine halkı, ölülerinin intikamını almak için üzerimize geliyorlar» diye müşrik ordusunu hareket ettirmiş ve son derece sür'âtla Mekkeye kadar götürmüştür. İşte bunların hepsi Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretlerinin hüsnü ahlâkı ve eshâbına karşı hilm ile, nezâketle muâmele edişinin eseridir.

Bundan sonra Cenâb-ı Pîr, bir iki lokma yemek yemiştir için cûş-i efkârına kesel geldiğini haber veriyor ve bahse devam edemediği için özür dilemek için diyor ki :

3978

ای دریا لقمه دو خورده شد

جوشش فکرت ازان افسرده شد

Ey dırığâ lokme-i dû horde şud,

Cuş-i fikret ezan efsurde şud.

«Vah yazık ki, bir iki lokma yemek yemiştin. Onun te'siriyle fikir galeyânı buz gibi dondu.»

Cenâb-ı Pîrin dervişlerinden (Feridun Sipehsâlâr) aleyhirrahenin Hazret-i Mevlânâya dâir bir (Menâkıbnâme) vardır. Fârisi lisâniyle yazılmış olan bu menâkıbnâme merhum (Ahmed Avni) ve (Midhad Bahârî) beyler tarafından türkçeleştirilmiş ve basılmıştır. Orada Hazret-i Pîrin riyâzetine dâir verilen ma'lûmâtı, bahis dolayısıyla fakir de hulâsaten naklediyorum :

Sipehsâlâr merhum diyor ki :

Cenâb-ı Hudâvendigâr oruç ve namaz husûsunda bir âyet-i acîbe idi. Çünkü kendisinden müşâhede olunan haller, tâkat-i beşeriyye dâhilinde değildi.

يَا أَبَا بَكْرٍ نَوْمٌ فِي سَجُودٍ لَصَلَاةٍ

Yânî : «Allah, onları açlıktan doyurdu ve korkudan emin kıldı¹⁶⁸.» Âyetiyle, «Açlık, Allahın yeryüzünde bir yemeğidir ki, sıddik olanların

bedenlerine onunla hayat verir.» Hadisinin esrârı, Hazret-i Pîrin açlık mücâhedesinden münkeşif olurdu. Bir gazelinde buyurmuştur ki :

«Bir kimse geceyi (Kabe kavseyi) meyhânesinde geçirirse onun münevver gözleri mahmurlaşır.» «Ben Rabbimin indinde gecelerim.» Hadisi, o meyhânenin adıdır. «Beni yedirir ve içirir» beyânı da Peygamberimiz Efendimizindir.

Erkân-ı İslâm'dan olan oruç senede bir aydır. Ehl-i takvâ olanlar üç aylarda ve haftada üç gün sâim olurlar. Cenâb-ı Hudâvendigârın «Tam kırk senedir benim mi'demde yemek gecelemediğim» buyurduğunu kendisinden işittim.

İbtidâ-yı sülûkünde haftada üç gün, erbain çıkardığı zaman kırk gün sâim olurdu. Ramazanda ise iki defa iftar ederdi. Bütün bir ramazanı oruçlu geçirip, bayram günü iftar ettiğini kaç defa gördük.

Mübâleğa ile yemek yediği zamanlar on lokmadan fazla yemez, onları da bir saat sonra istifrağ ederek çıkarırdı. Ve «Benim içimde bir ejderhâ var ki, gıdâya tehammül edemiyor» derdi. İstifrağ esnâsındaki zahmeti, açlık mücâhedesinden şiddetli idi. Alnından damla damla ter akardı.

Şu zikrolunan savm-ı zâhîrisi idi. Mâsivallahın terkinden ibâret olan savm-ı bâtinîye gelince kendisinde temâmiyle hâsıldı.

Cenâb-ı Pîr, riyâzetle kendisini bu derece takyid ettiği gibi Meânevisinin müteaddid yerinde oruç ve riyâzet tavsiyesinde bulunur. Ezcümle buyurur ki : «İnsanın asıl gıdâsı nûr-i İlâhîdir. Onun için hayvan gıdâsı ona lâayık değildir. Nûr-i İlâhî gıdâsı, havâs-sı ümmete mahsustur ki, onun yenilmesi boğaz ve mi'de vâsıtasıyla değildir. Ey sâlik; o nûr taâmından bir def'a yiyecek olursan, fırında pişmiş ekmeğin üzerine top-rak döker, yânî, onu yemekten vaz geçersin. İnsanın nûrunu ve kemâlini artıran, helâl kazanç ile elde edilmiş olan lokmadır.»

Bahsimize dönelim. Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki :

3979

گندمی خورشید آدمرا کسوف

چون ذنب شعاع بدری را خسوف

Gendumi hurşid-i Âdemrâ kûsuf,

Çun zeneb şâ'şâ-i bedrîrâ hûsuf.

«Buğday, insanlık güneşine kûsûf te'siri yapıyor. Nitekim zenebden kamerin şûâna hûsûf ârız olur.»

اینست لطف دل که از یک مثن گیل

ماه او چون می شود پروین گیل

*İnet lutf-i dıl ki ez yek mûşt gıl,
Mâh-ı ô çun mişevêd pervin gûsıl.*

«Kalbin letâfetini bundan kıyâs et ki, bir avuç çamurdan, yâni, topraktan hâsıl olmuş ekmekten yenilen bir iki lokma, kalbin kamer gibi olan parlaklığını nasıl süreyyâ gibi dağınık bir hâle getiriyor.»

Süreyyâ kelimesi, Kâmûs tercemesinde şöyle ta'rif ediliyor : «...Fâriside pervin, Türkiide ölkeler dedikleri top kevâkipten ibârettir... Mahallî dik olup kevâkibi kesir olduğundan itlâk olundu... Şârih der ki : Yirmi dört kevkeb olmak üzere mervîdir.»

Şâirler, bu top yıldızları gerdanlığa benzetmişler, «İkd-ı pervin» ve «İkd-ı süreyyâ» diye manzûmelerinde kullanmışlardır.

Hazret-i Mevlânâ da tokluktan zuhur eden kalb perişanlığını, süreyyâ yıldızlarının dağınıklığına teşbih etmiştir.

نان که معنی بود خوردش سود بود

چونکه صورت گشت انگیزد جحود

*Nân ki mâ'nâ buved hordeş sud bud,
Çunki sûret geşt engîzed cuhud.*

«Ekmek, ma'nevî ve rûhânî bir gıdâ olursa onun rûha faydası dokunur. Sûrî gıdâ ise kalbde darlık ve sıkıntı peydâ eder.»

Fazla yemenin sâde rûha değil, bedene de ne kadar sıkıntı verdiği herkesin mücerrebidir. Hadd-i istiâbından fazla doldurulan mi'de şişer, kalbi ve ciğerleri tazyik eder. Ondan dolayı teneffüs darlaşır. Biriken gazlar geyirti olarak dışarıya fırlar. Mi'dede ekşilik ve hazımsızlık zuhûr eder, gözler kapanır, vücûda bir ağırlık çöker, insan, yemek sarhoşu olur, oturduğu yerde sızar, horlamaya başlar.

Ekeleden biri misâfirlikte ve mükellef bir sofrada tuzlu, ekşi ve tatlı ne varsa tıka basa atıştırmış, tamam kalkacağı sırada pilâv yerine zeytin yağlı patlıcan dolması gelmiş. Ev sâhibinin ısrârına karşı, şuraya kadar doldu diye boğazını gösterdiği halde iri kemer patlıcanlarından yapılmış dört beş dolmayı da göçürmüş. Ev sâhibinin sofrada bulunan küçük çocuğu :

— Bey baba; misâfir amcanın boğazından ağzına kadar beş dolma sığdı, demiş.

Böyle yemeğe karın doyurmak değil, duvar yastığı doldurmak denilir.

Şeyh Sa'dî kuddise sirruhû (Gülistân)ında der ki : «İçerini yemekten hâli bulundur ki, orada hakikat ve ma'rifet nûru göresin. Sen buruna kadar yemekle dolu olduğun için hikmetten boş kalmışsın. Çünkü hikmet ü ma'rifet girecek yer bulamamış.»

Hazret-i Kur'an :

وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا

Yâni : «Yiyin, için ve isrâf etmeyin¹⁶⁹» buyurmuştur.

İsrâf nedir? Ebû Tâlib-i Mekki (kûtülkülûb) isimli kitabında «Günde iki def'a yemek yemek israftır» demiş. Mevlânâ Câmi de (Silsiletüz-zehab)inde : «Efendiyi gör : Sabahtan akşama kadar yemek, içmek düşüncesindedir. Zenginliği ve kaydsızlığı dolayısıyla ve her istediği şeyle karnını doldurur, boşaltır. Cennetten vaz geçmiş ve Cehennemden emin olmuş gibi matbahlâ süprüntülük arasında yer edinmiştir.» demektedir.

Şeyhulislâm Abdullâhi Ensârî de buyurmuştur ki : «Bütün dünyâyı bir lokma yapabilsen de bir fakirin ağzına versen isrâf olmaz. Rızâ-yı ilâhî hilâfına sarfedilen her şey isrâftır.»

Hazret-i Âişe (Radiyahü anhâ ve an Ebihâ) «Bir ay geçirdi ki, Resûlullâhın hücrelerinde tencere kaynamazdı» diyor ve ezvâc-ı tâhirâtın nasıl kanâatkârâne yaşadığını haber veriyor.

همچو خار سبز کاشتر می خورد

زان خورش صد نفع و لذت می برد

*Hemçu hâr-i sebz k'ustur mihvered,
Z'an horîş sad nef'u-lezzet mâbered.*

«Devenin yediği yeşil diken gibi ki, ondan yüzlerce lezzet ve menfaat bulur.»

چونکہ آن سبزیش رقت و خشک گشت
چون ہم آنرا میخورد اشترازدشت

Çunki an sebziyeş reft-u-huşk geşt,
Çun hemanrâ mîhured uştur zideşt.

«O dikenin yeşilliği ve tâzeliği geçip kuruyunca deve kırdı onu da yer.»

میدراند کام و لنجش ای دریغ
کان چنان ورد مرہا گشت تیغ

Mîderâned kâm-u-lunçeş ey diriğ,
K'an çuman verd-i murebbâ gêşt tiğ.

«Lâkin evvelce gülbeşeker gibi olan o diken keskinleşir de devenin avurdunu ve damağını yırtar.»

نان چو معنی بود بود آن خار سبز
چونکہ صورت شد کنون خشکست و گبز

Nan çu mâ'nâ bûd bûd an hâr-ı sebz,
Çunki sûret şud künnun huşkest-u gebz.

«Ekmek, mânevî ve rûhânî gıdâ iken o yeşil diken gibi idi. Fakat sûret şeklini alınca kurudu ve sertleşti.»

تو بدان عادت کہ اورا پیش آزین
خوردہ بودی ای وجود نازنین

Tu bedan âdet ki ôrâ piş ez'in,
Harde bûdî ey vucûd-i nâzenin.

«Ey nâzenin Hüsâmüddin; evvelce tâze iken yemeye alışmış oldu-
ğun için.»

بر همان بو میخوری این خشک را
بعد آزین کا میخت معنی با آری

Ber heman bû mîhorî in huşkrâ,
Bâ'd ez'in k'âmiht mâ'nâ bâ sera.

«Evvelki râyiha ile bu kurumuş ve toprakla karışmış dikenî de yi-
yorsun.»

Hazret-i Mevlânâ, gıdâ-yı ma'nevî feyziyle söylemiş olduklarını ye-
şil ve tâze dikene, bir iki lokma yedikten sonrakilerini de dikenin kuru-
muş olanlarına benzetiyor ve Hüsâmüddin Çelebiye hitâben diyor ki:
Sen evvelce feyz-i mâ'nevî mahsûlü olan sânihâta alışmış olduğun için
sonraki sözleri de yiyor, yâni, dinliyor ve yazıyorsun. Lâkin:

گشت خاک آمیز و خشک و گوشت بر
زان گیاه اکنون پیرہز ای شتر

Gêşt hak âmîz-u-huşk-û-goşt-bur,
Z'an giyah eknun bîperhiz ey şütur.

«Lâkin o sânihalar şimdi toprağa bulandı, kurudu ve avurd kesici
oldu. Binâenaleyh ey deve gibi mutî' ve hamul olan Hüsâmüddin; şimdi-
lik o ottan perhiz et.»

سخت خاک آلوده می آید سخن
آب تیره شد سرچه بند کن

Saht hak âlûde mîâyed sühun,
Âb tîrê şud ser-i çeh bend kun.

«Söz çok çamurlu geliyor. Su bulanmıştır. Duruluncaya kadar kuyu-
nun ağzını kapa.»

Yâni, kelâm kuyusunun suyundaki coşkunluk kesildi ve bulandı. Ar-
tık kuyunun ağzını kapa, yâni, bir müddet yazmaktan fâriğ ol.

3990

تا خدايش باز صاف و خوش کند
او که تيره کرد هم صافش کند

Tâ Hudâyeş bâz sâf-û-hoş kuned,
Ô ki tîrê kerd hem sâfeş kuned.

«Tâ ki, Cenâb-ı Hak onu yine saf ve hoş bir hâle getirsin. Kalb kuyusunu bulandırmış olan Allah, o kuyuyu tekrar durultsun ve feyz-i ma'nevî ile doldursun.»

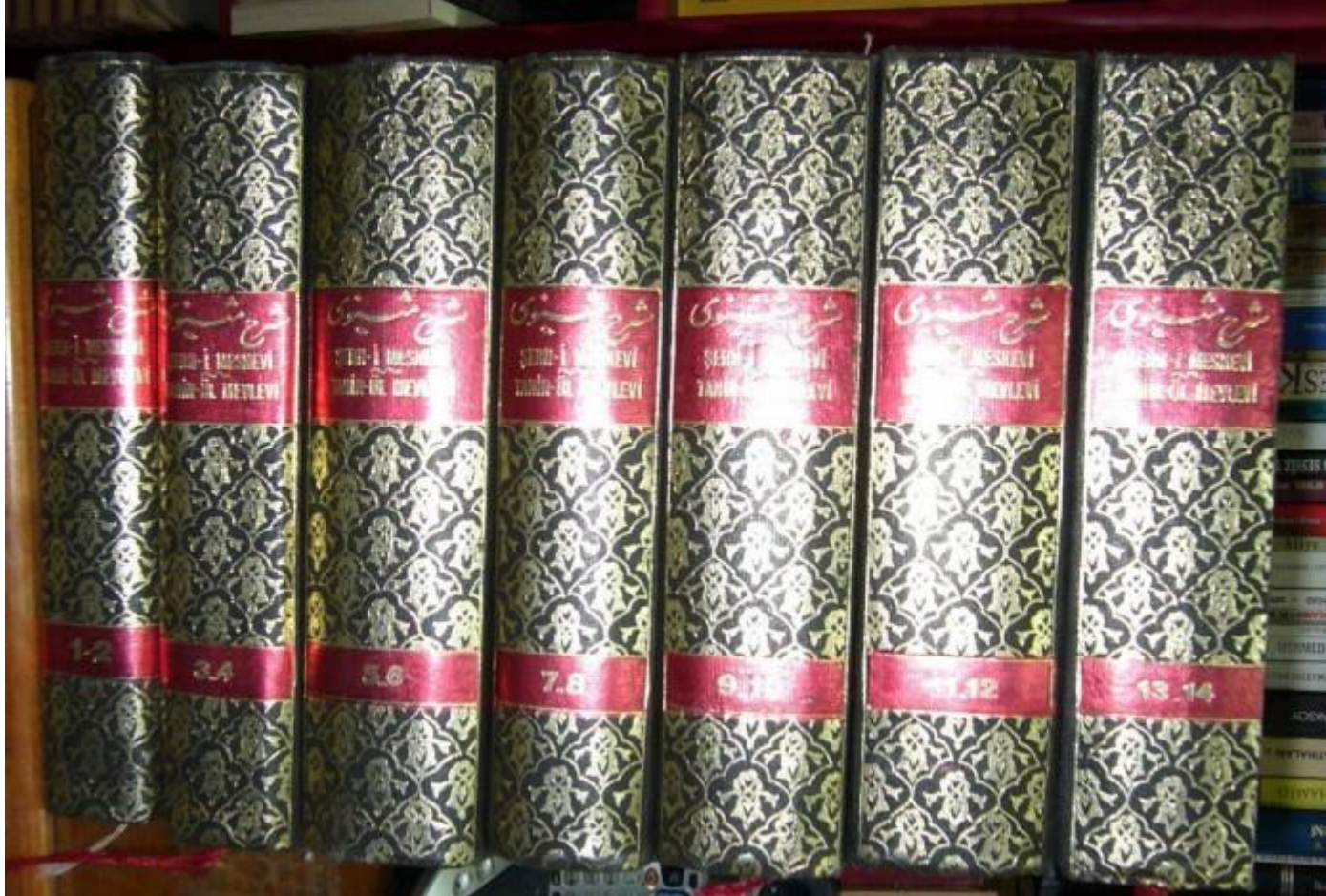
3991

صبر آرد آرزورا نی شتاب
صبر کن والله اعلم بالصواب

Sabr âred ârzûrâ nî şitab,
Sabr kun Vallâhu â'lem bissavab.

«Arzuyu getiren ve elde ettiren sabırdır, acele değildir. Sen de sabret ki, Mesnevî nazmının devâmına olan arzun tezâyüd eylesin. Doğruyu en iyi bilen Allaktır.»

BİRİNCİ CİLDİN SONU

İÇİNDEKİLER

	Sayfa	
Mesnevi ikinci cildinin geciktirilmesi hikmetlerinden bazılarının beyânı	1	3
Hiz. Ömer (R.A.) in hilâfeti zamanında bir kimsenin hayâli, yani kaşındaki beyaz kılı Ramazan hilâli sanması	43	24
Bir yılan tutup oynatanın, diğer bir sanatdaşından bir yılan çalması	51	28
Hiz. İsa ile yol arkadaşlığı eden kimsenin Cenâb-ı Ruhullah'dan bir takım kemikleri diriltmesini istemesi	53	29
Bir sôfinin hayvanına bakması için hizmetçiye tenbihte bulunması, hizmetçinin de Lâhavle demesi	58	32
Halkı icad hususunda Allah Teâlâ'nın meleklerle istişârede bulunması	63	34
Dinleyenin, hikâyenin sûret-i zâhiresini dinlemeye olan meyli dolayısıyla fıkranın mânâları kapısının kapandığı beyâmına dâir	73	39
Tekye hizmetçisinin sôfiye ait merkebe bakmayı taahhüt etmesi ve sözünün hilâfına hareket etmesi, yani bakmaması	77	41
Sôfinin merkebini kârvan halkının hasta sanmaları	88	47
Padişâhın doğan kuşunu köylü bir kocakârının evinde bulması	113	59
Şeyh Ahmed Hadreveyh'in alacaklılarına ilhâm-ı ilâhî ile helva satın alması	133	69
Bir şahsın bir zâhidi: Çok ağlama ki kör olmayasın diye korkutmak istemesi	155	80
İsâ Aleyhisselâmın düâsı ile kemiklerin dirilmesi hikâyesinin tamâmı	159	82
Bir köylünün kendi sığırı zannıyla karanlıkta arslanı kaşması	177	91
Sema' yapmak için misâfirin merkebini sôfilerin satması	181	93
Kadı dellâllarının bir müflisi şehir etrafında teşhir ve ta'rif etmeleri	201	103
Zindandakilerin kadı vekili huzûrunda o müflisin elinden şikâyet etmeleri	211	108

	Sayfa	
Müflis kıssasının bakiyyesi	219	112
Töhmüt dolayısıyla anasını öldüren bir şahsı, bir kimsenin ayıplaması	260	133
Bir pâdişâhın yeni satın aldığı iki köleyi imtihan etmesi	284	145
Pâdişâhın o iki köleden birini bir yere göndermesi ve diğerinden bâzı şeyler sorması	292	149
Kölenin hüsn-ü zannı dolayısıyla arkadaşının vefâkâr ve sâdık olduğuna dâir yemin etmesi	303	154
Pâdişâhın has bir bendesine sâir etbâın hased etmesi	344	175

BİRİNCİ KİTABIN SONU

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Ehlinin ma'lûmudur ki Mesnevi-i Şerif, Hazret-i Mevlânâ'nın sevgili halîfesi Hüsâmüddin Çelebinin talebi üzerine tanzîme başlanılmış, Cenab-ı Pîr söylemek ve Çelebî Hazretleri de yazmak sûretiyle birinci cildi Hicri 660 târihinde tekml edilmişti. Ondan sonra Çelebinin haremî vefât ettiği, kendisi de ma'nevî ba'z-ı tecelliyyâta mazhar olduğu cihetle Mesnevi tahririyle meşgul olamadı. İki sene sonra, yâni 662 târihinde yine onun mürâcaatı üzerine ikinci cildin tanzîmine başlandı. Nâzım-ı âlîsi, o cildin baş tarafında bu gecikmenin sebeblerinden bahsediyor ve şöyle buyuruyor :

«Şu ikinci cildin geciktirilmesi hikmetlerinden ba'zılarının beyânı ki, eğer bir işteki hikmet-i İlâhiyyenin hepsi kulun ma'lûmu olsa o işin faydalarından ve o işten âciz kalır.

Ve Hakkın nihâyetsiz hikmetleri onun idrâkını harâb eder de o işle meşgul olamaz.

Hak Teâlâ sonsuz hikmetlerinden bir mikdârını o kulun burnuna yular yapar ve o vâsıtâ ile o işin icrâsına çeker ki.

Eğer o işin faydasından hiç haber vermese o kul kımlıdanmaz.

Çünkü kımlıdatan, yâni insanın kalbine hoş gelen sâik ve muharrik, yapacağını yapmak için insanların nasîblerindendir.

Ve eğer o işin hikmetini Allah, kuluna temâmıyile bildirse yine kımlıdanamaz.

Nasıl ki devenin burnunda yular olmazsa gidemez, yular çok büyük ve ağır olursa da çöker.»

وَأَنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا

نَنْزِلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ ۝

Yâni : «(İnsanların muhtâc bulundukları) Hiç bir şey yoktur ki, onun

hazineleri bizim indimizde olmasın, (yâni icâd ü tekvîni emr ü irâdemize tâbî' bulunmasın) Ve o şey'i ma'lûm mîkdâra göre inzâl eder, yâni veririz. (Mukadderden ne fazla, ne de eksik olur)¹»

Allah'ın hikmetlerinden bir parçasının kula bildirilmesi sebebinin Hazret-i Mevlânâ, bu Âyete istinâd ve onunla isbât eyledikten sonra diyor ki :

«Toprak, su olmayınca çamur ve kerpiç olmaz. Su çok olunca, yâni çamurun kıvâmından fazla bulununca da kerpiç olmaz, her şey nisâbında ve mu'tedil olmalıdır.

Allah semâyı yükseltti ve adâlet terâzisini koydu. Hadîste de : «Gök ve yer adâletle kaim oldu» buyurulmuştur.

Allah, her şey'i mizan ve ölçü ile, yâni herkesin kabiliyyetine göre verir, hisabsız, mizansız değil... Ancak hilkat, yâni sûret âleminden ma'nevîyyâte tebeddül etmiş bulunanlar müstesnâdır ki o müstesnâlar enbiyâ ve evliyâdır. «Allah, dilediğini hisabsız sûrette, (yâni maddeten ve ma'nen) merzuk eder.» Nazm-ı Celilinde haber verildiği üzere, kendilerine olan Atâyâ-yı İlâhiyye hisabsız ve mizansızdır. Bunu tatmayanlar bilmez. Enbiyâ ve evliyânın hesapsız ni'metlere nâil olduklarını o ni'metleri tatmamış olanlar anlayamaz.

Biri : Âşıklık nedir? diye sordu. Benim gibi olursan anlarsın cevâbını verdim.

Aşk ve mahabbet hisabsızdır. Çünkü denildiğine göre, hakikatte Hakkın sıfatıdır. Aşkın kula nisbet edilmesi mecazdır. Allah'ın kulları sever olması temamdır, hakikattir. Kulların Allah'ı sevmesi ise Hakkın mahabbetine nisbetle nerede kalır?»

Mâide sûresindeki bir Âyete işâret buyuruluyor. Hayât-ı Peygamberîde, vahy kâtibi Abdullah bin Sa'd'ın mürted olması gibi, ufak tefek ba'zı irtidâd vak'aları olmuştu. İrtihâl-i Nebeviden sonra Esved-i Ansi, Müseylime, Tuleyha ile Secah gibi yalancı peygamberler çıkmış, arablardan bir kısmı bunları tasdik ederek müslümanlıktan dönmüştü. Ba'zıları da : Namaz kılarız, oruc tutarız amma zekât vermeyiz demeye kalkışmışlardı. Hazret-i Ebû Bekir (radiyallahü anh)in devr-i hilâfetinde bu bâdire halledildi.

Böyle bir vak'a geleceği lisân-ı Kur'ân ile evvelce haber verilmiş ve bu Âyet-i Kerîme Aleyhissalât Efendimizin ihbâr-ı gayb husûsundaki mu'cizelerinden biri bulunmuştur.

(1) Sûrei Hicr : 21.

آيَهَا الَّذِينَ آمَنُوا مِنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ
فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٌ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٌ
عَلَى الْكَافِرِينَ

Cenâb-ı Hak buyuruyor ki :

Yâni : «Ey îmân etmiş olanlar! İçinizden her kim dinini terkeder de mürted olursa Allah'ın dini yardımcısız kalmaz. Allah, yakında bir kavm getirecektir ki, Allah, onları sever, onlar da Allah'ı severler. Onlar mü'minlere karşı mütevâzî' kâfirlere karşı da serttirler².»

Allah'ın sevdiği ve Allah'ı seven bu kavmin Yemenliler, İrânlılar, yahud Ebû Mûsel'eş'arî ile arkadaşları olduğu söylenilmiş, hattâ bu Âyetin nüzûlünden sonra Sallallahü Aleyhi ve sellem Hazretlerinin Ebû Mûsâ'ya işâretle «Onlar, bunun kavmidir» buyurduğu rivâyet edilmiştir.

İrânlılarla yapılan Kadisiyye muhârebesindeki İslâm askeridir diyenler de olmuştur. İbn-i Abbâs ile Hasan Basri'ye göre ise Hazret-i Ebû-bekir ve mürtedler harbinde bulunan muhâcirin ve ensârdır.

Bunu ta'yîn ve tahdîd etmemek daha doğru olsa gerektir. Çünkü zamanımızda bile ecnebi memleketlerinde imâna gelenler olduğu gibi, memleketimizde yaşlı başlı bir gürûhun asrî görünmek hevesiyle kalıbları ve kalbleri değiştiği hâlde sütü temiz ba'zı gençlerin namaza devâm ettikleri, başkalarının Ramazanda âlenen, yemek yemelerine ve cıgara içmelerine rağmen o gençlerin câmi'lerde bulundukları ve oruç tuttukları iftihâr ile görülmektedir. O hâlde bunların da Allah'ın sevdiği o kavmden olduklarında şek ve şübhe yoktur.

Hülâsa : Her kim olursa olsun, Allah'ın kullarına mahabbeti, onların Allah'a olan sevgilerinden çok yüksektir. Çünkü mahabbet Sıfât-ı İlâhiyyedendir. Elbette Hakkın sıfatı, kulların sıfatından büyük ve ekmeldir.

3992

مدتی این مثنوی تأخیر شد

مهلتی بایست تا خون شیر شد

«Şu mesnevinin nazmı bir müddet gecikti. Kanın süt olması için bir mühlet lâzımdır.»

(2) Sûrei Maide : 54.

3995

چون امراج حقایق رفته بود
بی بهارش غنچه ها شکفته بود

«O, hakayık mi'râcına gitmişti. Onun muhatablığı bahârı olmayınca da ma'rifet goncaları açılmamış, yâni Mesnevi nazmına devâm edilememişti.»

Hüsâ müddin Çelebi, Hazret-i Mevlânâ'nın ekmel-i hulefâsıdır. Mesnevi'ye onun talebiyle başlanılmış ve nazm esnâsında ona hitâb edilmiştir. Asıl adı (Hasan)dır. (Hüsâ müddin) ve (Ziyâülhak) lâkablarıdır.

Ma'lûmdur ki söz, muhâtabın anlayışına göre söylenilir. Avamdan biriyle konuşmak başkadır, ârif bir zât ile söyleşmek yine başkadır. Hatâta buyurulmuştur ki: «Cenâb-ı Hak, dinleyenlerin himmeti mikdarı vâzıların lisânına hikmet ilka eder.» Yâni, cemâatin dinleyişi ve anlayışı ne kadar yüksek olursa, vâzın söyleyişi de o nisbette a'lâ olur. Cenâb-ı Pirin Mesnevi'deki o âli beyânâtı da Hüsâ müddin Çelebi gibi ârif bir muhâtabın dinleyişindeki himmet sebebiyledir. Cenâb-ı Mevlânâ Mesnevi'nin diğer bir yerinde Çelebiye hitâben:

«Şu söylediklerim senin anlayışın derecesindedir. Doğru anlar bir kimsenin hasretiyle ölüyorum» demiştir. Acebâ Mevlânâ, Hüsâ müddin Çelebi'den daha yüksek bir muhâtab bulmuş olaydı neler söyleyecekti?

İşte Çelebinin istiğrak hâlinde bulunması ve Hazret-i Hüdâvendigâra muhâtab olamaması, Mesnevi'nin iki sene ta'tiline sebep olmuştu.

3996

چون ز دریا سوی ساحل باز گشت
جنگ شعر مثنوی با ساز گشت

«Hüsâ müddin Çelebi vahdet deryâsından kesret sâhiline avdet edince Mesnevi şî'rinin terennüm edecek çeng yeniden akord edildi.»

Yâni, Mesnevi beytlerini yazacak kalem yontuldu.

Cenâb-ı Hakkın bir ismi de (Müebhir) dir ki her şey'i zamân-ı muaddesine te'hîr eder. Bir (Kün) yâni «Ol» emriyle cihanlar vücûda getirmek Kudret-i İlâhiyyesine göre ehemmiyetsiz bir şey olduğu halde, hikmet-i sübhâniyyesi, her şey'i münasip zamanına bırakır. Meselâ Kâinâtı altı günde yaratmıştı. Bu altı gün ise kulların hısâbıyla altı bin sene tutar. Çünkü Eyyâm-ı İlâhiyyenin bir gününün bize göre bin sene olduğu Kur'ân'da beyân buyurulmuştur.

Mesnevi nazımının iki sene gecikmesi de Allah'ın hikmet-i bâligası te'sîridir. Cenâb-ı Pir bu gecikmeyi kadınlardaki hayz kanının süte tahvül etmesi için 9 aylık bir mühletin geçmesiyle, yâni gebe bir kadının haml müddeti tamâm olup çocuğun doğmasıyla temsil ve izâh ediyor.

3993

تا زاید بخت تو فرزند نو
خون نگر دد شیر شیرین خوش شنو

«Ey sâlik; senin bahtın yeni bir çocuk doğurmayınca kan, tatlı süt olmaz, bunu iyi dinle.»

Kadında kanın süt hâline girmesi, çocuğunun doğmasına bağlı olduğu gibi ma'nevî sütün zuhur etmesi de sâlikte (veled-i kalbî) denilen hâlin doğumuna bağlıdır. Sâlikte bu hâl zuhûr edince müşîdinden nebeân eyleyen hakayık ve maârif sütünü emer ve o gıdâ ile beslenip mürebbilik derecesini bulur ve melekût-i semâya dâhil olur.

Ma'neviyyât âlemine doğmak demek olan bu hâle tasavvufta «ikinci doğuş» denilir ve İsâ Aleyhisselâmın «İki kerre doğmayan melekût-i semâya giremez» sözüyle istishâd edilir. İki kerre doğmanın birincisi: Şu sûret âlemine gelmek, ikincisi de ma'neviyyât âlemine girmektir.

Birinci cild Mesnevi'nin ikmâl edilmesine kadar Hüsâ müddin Çelebi, Hazret-i Mevlânâ'nın maârifî sütüyle beslenmiş ve ma'neviyyât âlemine doğmuş; sûretâ haremının vefâtı, ma'nen melekût-ı semâya dühûlü ve vahdet deryasına garkoluğu dolayısıyla Mesnevi tahririne muvaffak olamamıştı.

3994

چون ضیاء الحق حسام الدین عنان
باز گردانید ز اوج آسمان

«Çünkü Hakkın ziyâsı olan Hüsâ müddin Çelebi, ma'nâ âleminin fevkinden bu âleme teveccüh etti, yâni «mahv»den «sahv»e geldi.»

مثنوی که صیقل ارواح بود
باز گشتش روز افتتاح بود

«Rûhların cilâlanmasına sebep olan Mesnevî'nin nazmına, onun avdeti, yâni «sahv»e gelmesi siftah günü oldu.»

İstiftâh, yâhud hâlâ kullanılan «siftah» esnaf arasında alış verişe başlamak ma'nâsınadır.

Eskiden müslüman esnâflarının bulundukları çarşıda siftah etmiş olan bir dükkâna müşteri gelince sâhibi: Ben sabahleyin satış yaptım. Komşum daha siftah etmedi, gidip oradan alın diye satış yapmamış olan komşusuna gönderir, din kardeşliği husûsuna bu sûretle riâyât gösterirdi. Şimdi ise müşteriyi komşuya göndermek değil, oraya giderken bende daha iyisi, yâhud daha ucuzu var diye çevirmek âdet hükmüne girmiştir. (Siftah)ın aslı olan (istiftah) da açılmak ve başlanılmak ma'nâlarını ifâde eder. Şu hâlde o beytten yapılan terceme gibi Hüsâmüddin Çelebi'nin sahiv âlemine avdeti, Mesnevî nazmının siftah günü oldu, yâni o gün nazm-ı Mesnevîye başlandı ma'nâsı anlaşılır.

3998

مطلع تايخ اين سودا و سود
سال اندر ششصد و شصت و دو بود

«Bu ticâret ve istifâdenin başlangıcı târihi Hicrî 662 senesinde idi.»

Cenâb-ı Pîr, Mesnevî'nin ikinci cildi nazmına başlanılması târihini bildirdikten sonra Hüsâmüddin Çelebi'nin vasfı dolayısıyla ba'z-ı hakâyık beyânına şuru' ile buyuruyor ki:

3999

بلبل زینجا بر فتو باز گشت
بهر صید این معانی باز گشت

«Bir bülbül buradan gitti ve doğan kuşu oldu da benim kalbimdeki ma'nâları avlamak, yâni beni söyletmek için avdet etti.»

Buradaki bülbül ve doğandan maksad Hüsâmüddin Çelebi'dir.

4000

ساعت شه مسکن این باز باد
نابد بر خلق این در باز باد

«Pâdişâhın bileği bu doğanın meskeni olsun. Ebediyyete kadar bu kapı halka açık bulunsun.»

Eski padişâhlar ava giderken ellerine deri eldiven giyerler, kuş avlayıp getirmek için terbiye edilmiş doğan, şâhin, âtmaca gibi avcı kuşları bileklerine oturturlar, bir kuş görünce onu yakalaması için bileklerindeki doğanı fırlatırlarmış.

Cenâb-ı Mevlânâ, doğana benzettiği Hüsâmüddin Efendinin makamının, Pâdişâh-ı hakiki bulunan Hakkın yed-i kudreti ve tasarrufu olmasına ve onun kalb-i Mevlânâ'dan çekmek suretiyle meydana getirdiği Mesnevî'nin kapısının da ebedülâbâd halkın istifâzası için açık bulunmasına duâ ediyor.

4001

آفت این در هوا و شهوتست
ورنه اینجا شربت اندر شربتست

«Hevâ ve heves ile şehvet, bu feyz kapısının âfetidir. Yoksa burada, yâni Mesnevî'de şerbet içinde şerbet vardır.»

Ki teşne âşıkların ma'rifet susuzluğunu giderir, onlara halâvet içinde halâvet ve lezzet içinde lezzet verir. Lâkin şehvet ve hevâyâ mübtelâ olanlar ondan istifâde edemezler.

4002

این دهان بر بند تا بنی عیان
چشم بند آن جهان خلق و دهان

«Ey sâlik; bu ağız bağla, yâni fâzla taâm ve ma'nâsız kelâmdan imnâk et ki ağız ve boğazın o hakikat âlemi için gözbağı olduğunu, haddin-

den ziyâde yiyip içmenin ve lüzumsuz yere söylenmenin o cihânı görme-ye mâni' teşkil ettiğini müşâhede eylesin.»

Yemek yaşamak içindir. Yaşamak, yemek için değildir. Yiyinti, vücüd makinasını işletmek için mi'de ocağının âteşidir ki nisâbında olması gerektir. Fazla âteş, ocağın ıskarasını eriteceği gibi tehammülünden fazla yemek de mi'deyi harâb eder. Hattâ makina ocaklarını dinlendirmek için arasıra ta'til ederler. Mi'de ocağının dinlenmesi için de Ramazanda oruç tutmak farz, sâir günlerde oruçlu bulunmak sünnet olmuştur.

Söz imsâkine gelince: Bunun da lüzûmu açıktır. Söylenmesi hoş görülmeyecek bir sözün ağızdan fırlaması, söyleyenin başına türlü felâket getirir. Bundan dolayı Hazret-i Mûsâ'nın şeriatinde (savm-ı kelâm) yâni, söz orucu vardı. Cenâb-ı Meryemin kucığında Hazret-i İsâ'yı görüp de bu ne? diye teaccüb ve tahkir ile soran Yahudilere Meryem Aleyhes-selâm :

إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا فَلَنْ أَكَلِمَ الْيَوْمَ أَنْسِينًا ﴿٣٠﴾

Yâni, «Ben Allah için savm-ı kelâma niyyet ettim, bugün kimse ile konuşmıyacağım³.» diye kucığındaki Rûhullah'a işâret etmiş, o da :

قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ أَنَا فِي الْكِتَابِ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا ﴿٣١﴾

Yâni, «Ben Allah'ın kuluyum. Hak sübhânehû bana kitab vermiş ve beni peygamber kılmıştır⁴.» cevâbını verince savuşmuşlardı.

Efdalülenbiyâ aleyhi ekmelüttchâyâ Efendimiz de: «Ma'nâsız söylenmeyi terketmek bir kişi için güzel müslüman olduğuna delâlet eder» buyurmuştu.

4003

ای دهان تو خود زبانۀ دوزخی

وی جهان تو بر مثال برزخی

«Ey ağız, sen hakikaten cehennem alevisin, ey Dünyâ; sen de bir berzah gibisin.»

Kur'an'da ve (ق Süresi)nde buyuruluyor ki:

(3) Sürei Meryem : 26.

(4) Sürei Meryem : 30.

يَوْمَ نَقُولُ لِلْهَمَّةِ هَلْ امْتَلَأْتِ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ ﴿٣٢﴾

Yâni, «Ehl-i cehennem, cehenneme girdikten sonra cehenneme doldun mu? diye soracağız. Cehennem de daha var mı? diye cevap verecektir⁵.» Ne kadar günahkâr girerse girsin cehennem dolmadığı gibi ağız, boğaz ve karın da ona benzer. Ne kadar yerse yesin bir türlü doymaz. Karın doysa bile göz aç kalır.

Vaktiyle Romalılar; yataklara uzanıp öyle yerler, bir çok yemek yedikten ve yiyemeyecek hâle geldikten sonra zorla istifra ederler, tekrar uzanıp yine yerlermiş.

Berzah : Mâni' ve engel demektir. Kamûs Tercemesinde deniliyor ki: «Berzah... iki nesne arasında hâcız ve hâil olan fâsıla ve hicâba denir. Bu münâsebetle vakt-i mevtten kıyâmete kadar, yâni Dünyâ ve Âhi-ret arasında olan âleme itlak olunur.»

Evet, Dünyâ ile âhiret arasında (Berzah) nâmiyle ve ruhlara mahsus bir âlem olduğu gibi Dünyâ da ayrıca bir berzaktır. İçindeki zıdların hakikatte karışmasına mâni' teşkil eder. Mevlânâ Mesnevî'nin birinci cildinde :

بَيْنَهُمَا رَزَخٌ لَا يَفْصِلَانِ

Âyetinin tefsirinde :

«Cehennem ve Cennet ehli olanları Dünyâda dükkân komşusu, hattâ, bir dükkânda alış veriş eden kimseler gibi gör. Fakat aralarında bir berzah vardır ki karışmalarına meydan vermez⁶.» demiştir. Meselâ bir memlekette müslüman, hristiyan, yahudî, mu'tekid ve mülhid kimseler bulunur. Bunlar sûretâ ihtilâl ederler. Fakat müslümanlar câmie, hristiyanlar kiliseye, yahudîler havraya, masonlar locaya gittikleri için hakikatte birbirinden ayırdırlar. Onların sûretâ görüşüp konuşmaları ve alış verişte bulunmaları hakikî bir karışma değildir. Buradaki berzah, din ve i'tikad meselesidir. Daha başka berzahlar da mevcuddur. Meselâ emzikli bir kadının bedeninde hem kan, hem de süt bulunur. Süt kandan tehavvül eylediği hâlde süt olduktan sonra birbirine karışmalarına mâni' olan bir berzah vardır. Kadınlarda maddî olan bu kan ve süte mukabil insanlarda ma'nevî kan ve süt demek olan nefsâniyyet ve rûhâniyyet hâssaları bulunmaktadır.

(5) Sürei Kaf : 30.

(6) Sürei Rahman : 20.

چون دروگای می زنی بی احتیاط
شیر تو خون میشود از اختلاط

«Ey sâlik; eğer ihtiyatsız olarak kan, yâni nefsânîyyet tarafına bir adım atacak olursan senin sütûn, yâni rûhânîyyetin karışarak kana te-havvül eder.»

Buna bir misâl gösteriliyor :

یک قدم زد آدم اندر ذوق نفس
شد فراق صدر جنت طوق نفس

«Âdem Aleyhisselâm nefsin zevki için bir adım atmıştı. Onun yü-zünden Cennetin baş sedirinden ayrılış, kendisine boyun halkası ol-muştu.»

همجو دیو ازوی فرشته می گریخت
بهر نانی چند آب چشم ریخت

«Melekler, şeytandan kaçtıkları gibi ondan kaçtılar. Bir ekmek için ne kadar gözyaşı döktü.»

Ma'lûm ya : Âdem ve Havvâ Aleyhisselâm Cennetin bütün ni-metlerinden istifâdede serbest idiler. Yalnız bir ağaca yaklaşımdan ve meyvesini yemekten men'edilmişlerdi. Bu ağacın ne olduğu Kur'ân'da tasrih olunmamış, Tevrâtta ise «Hayr ve şer ilminin ağacı» denilmiştir.

Muâmele-i zevciyyeden kinâye olduğunu söyleyenler de vardır. Buğ-day ağacı olduğu meşhurdur. O şöhrete mebnî Hazret-i Mevlânâ «Bir ekmek için ne kadar gözyaşı döktü diyor.»

Şirâzlı Hâfızın :

«Pederim, cennet bâğını bir iki buğdaya sattı. Ben de bir arpaya değişmezsem o babanın evlâdı olmamış olurum» demek olan beytinin şöylece manzum bir tercemesi vardır :

Bir iki buğdaya cennet bâğını sattı peder,
Soysuzum ben dahî bir arpaya vermezsem eğer.

Hâfız ve emsâlinin böyle sözler söylemeleri Cemâl-i İlahiyyin ru'ye-tine nisbette Cenneti ehemmiyyetsiz gördüklerindendir.

Âdem Aleyhisselâmın bu memnu' meyveden yemesi bir nefis zevki idi. Ondan dolayı Cennetten çıkarıldı, melekler ondan kaçtılar. Havvâ'dan ayrı düştü ve senelerce gözyaşı döktü.

گرچه یک موه بد گنه کو جسته بود
لیک آن مو دردو دیده رسته بود

«Vâkıâ kendisinden sâdır olan günah, kıl kadar bir (sagire) idi. Lâ-kin o kıl iki gözde çıkmıştı.»

İnsanın vücûdundaki kılların bir zararı olmaz. Fakat gözde çıkacak olursa mühim ve elim olur. Onun gibi başkaları için ehemmiyyeti olma-yan o ufacak günah, Hazret-i Âdem gibi Halife-i İlâhiyye bulunan bir zât hakkında pek büyük bir (zelle) oldu.

Zelle-i Âdem hakkında hristiyanların gayet garib bir i'tikadı var-dır. Onlara göre Âdem Aleyhisselâm şecere-i memnûadan yiyince Allah, o kadar gazaba gelmiş ki gerek Âdem'i, gerek neslini bütün peygamber-ler de dâhil oldukları hâlde cehennemlik yapmış. Sonra Hazret-i İsa, babasının (!) gazabını teskin için kendisini fedâ etmiş. Meryem'den doğ-muş, büyüyünce çarmıha gerilmiş ve öldürülmüş. Bu fedakârlık üzerine de Cenâb-ı Hakkın merhameti galebe etmiş, Âdem'i, evlâd ve ehfâdını afveylemiş.

Şu acib i'tikada karşı biri çıksa da hristiyanlara :

— Sizin İsa ne kadar hayırsız bir evlâdmış, babasını ne derece ra-hatsız etmiş ki Allah : Şu yaramaz oğlanı öldürdüler de beni ondan kur-tardılar! diye, evvelce gazab etmiş olduğu bütün insanları afveylemiş! dese bilmem ne cevap verirler.

بود آدم دیده نور قدیم
موی دردیده بود کوه عظیم

«Âdem Aleyhisselâm, Nûr-i Kadîm'in gözü idi. Gözde çıkan bir kıl, büyük bir dağ gibi olur ve o nisbette ıztırâb verir.»

İnsan : Lûgatta göz bebeği demektir. Âdem ve evlâdı da bütün mevcûdât arasında hakikatî görebilen olduğu için ona insan denilmiştir. Hazret-i Pirin (Nûr-i Kadim'in gözü) demesi bundan dolayıdır.

4009

گردان آدم بکردی مشورت
در بشیانی نگفتی معذرت

«Havvânın teşvikiyle memnu' meyveyi yiyen Âdem, yemeden evvel meleklerle meşverette bulunsaydı sonra peşiman olarak özür dilemeye mecbur kalmazdı.»

Hazret-i Mevlânâ Mesnevi'nin diğer bir yerinde meşvereti, gaib bir şey bulmak için fazla mum yağmaya ve aydınlığı çoğaltmaya benzettir. Hakkında emr-i İlâhî bulunmayan bir şey için müşâvere farzdır. Kur'an'da : «Mansûs olmayan şeylere dâir eshâbınla müşâvere et» buyurulmuştur. Fakat müşâvere söylediğim gibi mefruz olmayan husûsât için olur. Yoksa namaz kılarken Kur'an arabca mı okunsun, tercemesi mi kırâat olunsun diye müşâvere edilmez. Daha açıkçası meşverete tâbî olan din işleri değil, Dünyâ işleridir. O da ehil ve erbâb olanlarla konuşulur, (Diyâb Ağâ) gibi, (Şatı kadın) gibi akli ermez ve re'yinden istifâde edilmez olanlarla değil.

4010

نفس با نفس دگر چون یار شد
عقل جزئی عاطل و بیکار شد

«Fakat nefis diğer bir nefse yardım ederse cüz'î olan akıl, muattal kalır ve iş göremez olur.»

4011

چون ز تنهایی تو نومیدی شوی
زیر سایه یار خورشیدی شوی

«Yalnız kaldığın ve müşâvere edecek bir akıl sâhibi bulamadığın için ümitsizliğe düşersen hakikat güneşine mensub bir yârin, yânî mürebbî ve münevvir bir hurşidin سایesine sığınmalısın.»

4012

رو بگو یار خدایی را تو زود
چون چنان کردی خدا یار تو بود

«Gît ve çarçabuk İlâhî bir dost ara. Böyle yaparsan Allah senin yardımcımcın olur.»

4013

آنکه در خلوت نظر بر دوختست
آخر آنرا هم زیار آموختست

«Halvete girip de Dünyâyâ gözünü kapamış ve bu vâsita ile hakikatî görmüş nâdir kimseler varsa da onlar da o halvete girmeyi yine bir dosttan öğrenmişlerdir.»

Ustasız san'at, hocasız ilim öğrenilmediği gibi mürşidsiz seyr ü sülûk de olmaz. Vâkıâ tarîkatte (üveysî)lik denilen bir yol vardır ki, Veysel-karenî (radiyallahü anh) gibi Resûlullahı görmemişken onun ma'neviyyetinden feyz alması misillî evliyâ-yı seleften bir zâtın rûhundan ve ma'nevî terbiyesinden sâlikin istifâze etmesidir : Meselâ (Şeyh Ebülhasan-ı Herkam), Bâyezîd-i Bestâmî kuddise sırrûhümânın rûhâniyyetinden feyz almıştır. Bahsi Mesnevi'nin dördüncü cildinde gelecektir. Lâkin bu nâdirin vâkı' olur. Onun için sâlike bir mürşid-i hay lâzımdır. Tasavvuf kitapları okumak, onlardaki vesâyâyı kendi kendine tatbika kalkışmak ile hakikate vusûl mümkün değildir, hattâ dalâlete düşmek ihtimâli vardır. Bu hâl tıb kitapları mütâleâsıyla hekimlik etmek gibi olur ki hastalığın yanlış teşhis edilmesi ve muzır bir tedâvi yapılması yüzünden hastanın ölmek ihtimâli vardır.

4014

خلوت از اغیار باشد تی ز یار
پوستین بهر دی آمد تی بهار

«Halvete kapanmak ağyâra karşı olur, yâra karşı değil. Nitekim kûrk kışın giyilir, bahar mevsiminde değil.»

Kendi kendine halvete girip oturmak ve orada bir takım tahayyülât ile uyuklamak, tıbbî yazın sıcak günlerinde kürk giymek ve ter dökmek gibi münâsebetsiz bir hareket olur. Evet. Seyr ü sülûkte bir halvet vardır ki şeriatteki «i'tikâf»dan alınmıştır.

İtikâf: Cemâatle namaz kılınan bir mescidde Allah'a ibâdet niyyetiyle oturmak ve Hak ile meşgul olmak demektir. Bu oturuş müddetle mukayyed değildir. Velez ki namaza yarım saat kala i'tikâf niyyetiyle câmie girip oturmak ve ezan okunup namaz kılınmasını beklemek i'tikâf sayılır. Bunu cemâate hatırlatmak için Medine-i Münevveredeki Mescid-i Nebevinin kapılara yakın direklerine (neveytü sünneteli'tikâf) yâni, «sünnet olan i'tikâfa niyyet ettim» ibâresi yazılı levhalar asılmıştı. Bilmem şimdi duruyorlar mı? Yoksa bid'at diye onları da kaldırdılar mı?

Cemâatle meselâ öğle namâzını kılıp da ikinci namâzını da kılmayı bekleyen kimsenin câmi'de bulunduğu müddetçe namaz kılmış olacağına dâir Hadis-i Şerif de vardır.

Aleyhisselât Efendimiz, Ramazanın aşr-ı ahirinde, yâni yirmisinden otuzuna kadar olan müddet zarfında Mescid-i Şerifin içerisine bir çadır kurdurur ve onun dâhilinde i'tikâf buyururdu.

Şeriatin bu i'tikâfı, tarikatte (halvet) adını almış ve (halveti) nâmiyle bir takım tarikat şu'beleri te'sis edilmiştir. Halveti tarikati şu'belerinde yapılan bu halvete (erbain) yâni, kırk günlük halvet denilir. Halvete girenin oruçlu bulunması ve iftar esnâsında az yiyip içmekle ri-yâzat yapması şarttır. Bir de (halvet derencümen) vardır ki mecliste halvet demektir ve sâlikin bir mecliste halk ile konuşurken kalbinin Allah ile meşgul olmasıdır. Tabii, bu öbüründen yüksektir. Fakat halvet, bir mürşid-i kâmilin tavsiyesiyle ve onun nezâreti altında yapılır.

4015

عقل با عقل دیگر دو تا شود

نور افزون گشت و ره پیدا شود

«Bir akıl, diğer bir aklın iştirâkiyle iki katlı olur. Neticesinde sâlikin nûru artar ve yolunu iyi görür.»

4016

نفس با نفس دیگر خندان شود

ظلمت افزون گشت و ره پنهان شود

«Nefs ise diğer bir nefsin ihtilâtından hoşlanır ve güler. Lâkin o ihtilât dolayısıyla zulmeti artar ve yol görünmez olur.»

4017

بار چشم تست ای مرد شکار

از حس و خاشاکه اورا پاکدار

«Ey hakikat avcısı, yâni, ey sâlik; dostun olacak mürşid-i mürebbî senin gözün mesâbesindedir. Onu çörçöp ve toz makûlesi şeylerden temiz tut.»

4018

هین مجاروب مزبان گردی مکن

چشم را از خس ره آوردی مکن

«Aklını başına topla da dil süpürgesiyle toz kaldırma. Gözün gibi olan mürşidine çörçöp ve toz takdim etme.»

Dil süpürgesiyle toz kaldırmak, mürşidin tavsiyelerine i'tirâz etmektir.

4019

چونکه مؤمن آینه مؤمن بود

روی او ز آلودگی این بود

«Zirâ mü'min, mü'minin aynasıdır. Aynanın yüzü bulanıklıktan emin olmalı, sâf ve cilâlı bulunmalıdır.»

«Mü'min, mü'minin aynasıdır» diye bir Hadis-i Şerif rivâyet edilmiş ve oradaki mü'minlere muhtelif ma'nâlar verilmiştir. Ba'zıları : Mü'minlerin ikisi de ehl-i imândır demişler, ba'zıları da : İkinci (mü'min) esmâ-i hüsnâdaki (المؤمن) ism-i şerifidir ki mü'min-i kâmil, Allah'ın aynasıdır. Hakkın tecellîsi onun kalbinde görünür mutâleasında bulunmuşlardır.

Hazret-i Mevlânâ, ikinci mü'mini mürşid-i kâmil ile tefsir ediyor ve: Seyh-i kâmil ve mükemmil, sâlikin aynasıdır. Binâenaleyh onun yüzü i'tirâz küdüretinden sâf olmalıdır ki sâlikin sûret-i sülûki orada görün-sün diyor.

یار آینه‌ست جارا در حزن
در رخ آینه ای جان دم مزن

«Yâr, rûhun mahzunluğuna aynadır. Ey can, yâni ey sâlik; aynanın yüzüne i'tirâz sûretiyle hohlayıp da onu bulandırma.»

تانیوشد روی خود را از دمت
دم فرو خوردن نباید همدمت

«Senin nefesinle yüzünü örtmesin ve seni sana göstermez hâle gelsin. Onun için sana her vakit nefesini tutmak yâni i'tirazda bulunmak gerektir.»

کم ز خاکی چون ز خاکی یار یافت
از بهاری صد هزار انوار یافت

«Topraktan daha âdi misin ki toprak, bahâr gibi bir yâr bulunca ondan yüz binlerce nûr bulur, yâhud çiçeklenir.»

آن در ختی گر شود با یار جفت
از هوای خوش ز سر تا پا شکفت

«Meselâ bir ağaç, yâri bulunan bahâr ile birleşecek olursa onun hoş havasından baştan ayağa kadar çiçeklerle donanır.»

در حزان او دید چون بار خلاف
در کشید او روو سر زیر لحاف

«O toprak, hazan mevsiminde uygunsuz bir yâr görünce yüzünü ve başını yorgan altına çeker.»

گفت یار بد بلا آشتنت
چونکه او آمد طریقم حقتنت

«Ağaç der ki: Kötü bir yâr ile karşılaşmak belâya uğramaktır. Öyle biri yanıma gelince benim âdetim uyumaktır.»

Hazret-i Mevlânâ'nın ağaç lisânından söylediği bu beyt, ehl-i sülûk için de bir tavsiyedir ki: münâsebet, husûsiyle imânsız ve irfansız biriyle buluşmak belâsına uğrayınca imkân derecesinde onunla görüşmemeli ve sohbet etmemeli, hiç olmazsa kendini uyur göstermelidir.

Bundan sonra bir ârif lisânından deniliyor ki:

بس بخشم باشم از اصحاب کهف
به ز دقیاوش آن محبوس کهف

«Böyle bir hâlde uyurum ve eshâb-ı kehf'ten olurum. O mağara mahbûsiyeti Dekyanüsten hayırlıdır.»

Eshâb-ı kehf kıssası Kur'ân'da zikredilmiş, fakat isimleriyle kaç kişi bulundukları tasrih olunmamıştır. Çünkü soranların ma'lûmâtı da şübhelî idi. Kat'î isim ve aded beyân edilseydi inanmakta tereddüd gösterceklerdi. En meşhur rivâyete göre Eshâb-ı kehf: Yemliha, Mislinâ, Mekselinâ, Mernûş, Debernûş, Şâzenûş, Kefestatyûş isimindeki zâtlardır. Kıtîr adında bir de köpekleri vardı. Bunlar Dekyânüs isminde zalim ve putperest bir hükümdârın zulmünden kaçmışlar, tevhid i'tikâdını muhafaza için bir mağaraya sığınmışlar ve orada uyumuşlardır. Tarsus'taki bir mağara bunlara âid olmak üzere ziyâret edilmektedir.

بَقَطْشَانِ مَصْرُوفِ دَقِیَّانُوسِ بُودِ
خَوَابِشَانِ سَرْمَایَةُ نَامُوسِ بُودِ

«Onların uyanıklığı Dekyânüsün hizmetine sarfedilmişti. Uykuları ise nâmus sermâyesi oldu.»

Yânî, uyumakla müşrik olmaktan kurtuldular.

خَوَابِ بیداریست چون باد انشت
وای بیداری که بآبادان نشست

«Uyku, ilm ile olunca uyanıklıktır. Câhille oturup konuşan uyanığın vay hâline!»

Yânî, bir âlimin uyanık bulunup bir câhille mâlâya'ni konuşmasından diğer bir âlimin uyuması hayırlıdır.

چونکه زاغان خیمه بر بهمن زدند
بلبلان خامش شدند و تن زدند

«Kânûn-isânî ayında kargalar, bağlara ve bağçelere çadır kurunca, yânî, oraları istilâ edince bülbüller sükût ederler.»

زانکه بی گلزار بلبل خامشت
غیت خورشید بیداری کشت

«Çünkü gül bağçesi ve gül olmayınca bülbül susar. Güneşin batması ve gece olması da uyanıklığı izâle eder, uyku getirir.»

Bülbülü söyleten gül mevsimi, uyanıklık veren de güneşin görünmesi olduğu gibi hakikat bülbüllerini tekellüm ettirecek olan da erbâb-ı

isti'daddır. Onlar olmayınca söylenileni anlayan bulunmayacağı için o gibi zevât sükût eder ve kendini uyumuş gösterir.

آفتابا ترک این گلشن کی
تا که تحت الارض راز و شن کی

«Ey güneş; sen tahtelarızı tenvir etmek için bu gülşeni terkediyorsun.»

Akşam olunca güneş bizim ufkumuzdan gurûb eder. Bize nisbetle tahtel'arz demek olan Amerika gibi erâziyi tenvir eyler. Yânî, bizim taraflarda gece iken oralarda gündüz olur.

Bunun gibi hakikat güneşi olan ârifler de bir yerde tenvir edilecek kabiliyyet sâhibleri bulamayınca erbâb-ı isti'dâdın kalblerini parlatmak için başka taraflara giderler. Fakat:

آفتاب معرفت را نقل نیست
مشرق او غیر جان و عقل نیست

«Ma'rifet güneşi için nakl ve intikal yoktur. Onun şarkı ancak akl ve rûhtur.»

Erbâb-ı irfânın kalblerinden tulû' eden ma'rifet güneşi, ma'lûm olan güneş gibi Şark ufkundan Garp ufkuna intikal etmez. Onun tulûu akıl ufkundandır, seyri ise rûh âleminde.

حاصه خورشید کالی کان سرست
روز و شب کر دار او روشنگریست

«Husûsiyle sırra müteallik olan kemâl güneşi için gece gündüz farkı yoktur. Onun işi, tenevvüre kabiliyyetli gönülleri gece ve gündüz parlatmaktır.»

مطلع شمس آی اگر اسکندری
بعد ازان هر جاری نیکو قری

«Ey sâlik; eğer sen Zülkarneyn isen hakikat güneşinin matlaı bulunan bir ârife yaklaşı. Ondan tenevvür ettikten sonra nereye gidersen münevver olursun.»

Cenâb-ı Pirin buradaki İskenderden maksadı: Yemen hükümdarlarından olan ve Kur'ân'da kendisinden bahsolunan (Zülkarneyn)dir ki müteaddid seferler yapmış, bir def'asında şarka doğru gitmişti. Nasılsa müverrihler, bu zâtı (Makedonyalı Filib)in oğlu İskender'le karıştırmışlar, (İskender-i Zülkarneyn) diye iştihâr etmesine sebep olmuşlardır. Hazret-i Mevlânâ da burada onu meşhûra göre zikretmiştir. İşte ey sâlik, hakikat güneşinin matlaı bulunan ârife doğru gidip tenevvür eyle!..

بعد ازان هر جاری مشرق شود
شرقها بر مغرب عاشق شود

«Ondan sonra nereye gitsen orası sana meşrik olur, hattâ meşrikler senin mağribine âşık olur.»

Ki nazarında : «Ne tarafa dönseniz vech-i İlâhî oradadır» sırrı tecellî eder. Allah'tan hâli zemân ve mekân olmadığını anlarsın.

حسن خفاشت سوی مغرب دوان
حسن درباشت سوی مشرق روان

«Senin zâhirî hissin yarasa gibi ziyâyâ tehammül edemediğinden mağrib tarafına ve karanlığa koşar. İnci saçan bâtinî hissin ise meşrik cihetine ve aydınlığa gider.»

راه حسن راه خراست ای سوار
ای خراب را تو مزاحم شرم دار

«Zâhirî his yolu eşeklerin yoludur, yâni onlarda da his vardır. Ey hevâ ve his merkebine binmiş ve eşekler arasına katılmış süvârî, utan.»

Da eşekler yolunu bırak, insanlar tarikına sülûk et.

پنج حس هست جز این پنج حس
آن چو ز سرخ وین حسها چومس

«İnsanın şu zâhirî beş hissinden başka beş his daha vardır ki onlar kırmızı altın, ilk beş hissi ise onlara nisbetle bakır gibidir.»

Havâs-sı bâtına denilen : His-si müşterek ile vâhime, müfekkire, muhayyile ve hâfıza kuvvetleridir. Fakat Mevlânâ'nın bahsettiği daha başka ve ma'nevî kuvvetlerdir.

اندرین بازار کاهل محشر ند
حسن مس را چون زر کی خرنند

«Mahşer chlinin bulunacağı pazarda bakır hissi, altın his gibi nasıl satın alırlar.»

Yâni, almazlar.

Ne vakit kopacağını ancak Allah'ın bildiği kıyâmette böyle olduğu gibi kıyâmet-i âcilesi bu dünyâda kopmuş olan ârifler indinde de böyledir. Onlar da zâhirî hislere ehemmiyet vermezler. Çünkü havâs-sı erbâa hayvanlarda da vardır. Onlar da görürler, işitirler, koklarlar, tattıkları şey'in lezzetini, dokundukları cismin sert mi, yumuşak mı, sıcak mı, soğuk mu olduğunu anlarlar. Yalnız onlarda konuşma yoktur. İnsanın onlardan temâyüzü konuşma ile olduğu gibi batını ve manevî hisleriyledir.

حس ابدان قوت ظلمت میخورد

حس جان از آفتاب میچرد

«Bedenî olan hisler, zulmet gıdâsı yer ve yediği şeyler maddiyyetini artırır, ma'neviyyetini eksiltir. Rûhânî hisler ise ma'rifet güneşlerinden gıdâlanır.»

4041

ای برده رخت حسها سوی غیب

دست چون موسی برون آور زجیب

«Ey his yüklerini gayb tarafına götürmüş olan; elini Mûsâ gibi cebinden, yâni koynundan çıkar.»

Hazret-i Mûsâ Salevâtullahi Alâ nebiyyinâ ve Aleyhisselâmın başlıca iki mu'cizesi vardı. Biri: Asâsının yılanı tehavvül etmesi, diğeri: Elini koynuna sokup çıkarınca göz kamaştıracak derecede nûr saçması idi.

Hazret-i Mevlânâ, vaktin Mûsâ'sı olan ârif-i kâmile hitâben diyor ki: Sen de Mûsâ gibi elini cebinden çıkar da âleme neşr-i nûr et ve onun pırıltısı ile kamaşan gözleri tenvir eyle.

4042

ای صفات آفتاب معرفت

و آفتاب چرخ بند یک صفت

«Ey sıfâtı ma'rifet güneşi olan ârif; fezâdaki güneş, bir sıfatla, yâni ısıtıcı ve aydınlatıcı olmakla mukayyed bulunduğu hâlde sen öyle de gilsin.»

4043

گاه خورشید و گهی دریا شوی

گاه کوه قاف و گاه عنقا شوی

«Ba'zan güneş, ba'zan deniz, ba'zan Kafdağı, ba'zan da anka olursun.»

Ârif, Cenâb-ı Hakkın esmâ-i mütekalife ve mutehâlifesine mazhar olduğu için ba'zan güneş gibi göklerde âlemi tenvir eder, ba'zan deniz gibi coşar ve hakikat incileri saçar, ba'zan Kafdağı gibi dünyâyı ihâta eder, ba'zan da zümrüdü anka kuşu gibi ma'âdül'îlâh ve ma'dûmulcîsin denecek derecede mahviyyet kesb eder.

4044

تو نه آن باشی نه این در ذات خویش

ای فزون از و همها و زیش پیش

«Ey vehimlerden üstün ve ziyâdeliklerden ziyâde olan insân-ı kâmil, sen kendi zâtinde ne onun, ne de busun.»

Yâni, söylediklerimden hiç biri değil, onlardan çok yüksek bir zâtsın.

4045

روح با علمست و با عقلست یار

روح را باتازی و ترکی چه کار

«Rûh, ilm ve akl ile dosttur. Rûhun Arablık ve Türklük ile ne işi vardır?»

Allahü a'lem bîmurâdihi öyle zannediyorum ki Hazret-i Mevlânâ'nın maksadı: Yukarıki beytlerle vâsfettiği ârifin kavmiyyet kaydından vâreste bulunduğunu anlatmaktır. Şiilere göre maddî ve ma'nevî (imâm)ın evlâd-ı Aliden olması şarttır. Sanıyorum ki Hazret-i Pîr, bu i'tikadın doğru olmadığını, insân-ı kâmilin Arabdan da, Acemden de, Türkten de olabileceğini bildiriyor ve: Rûh ilmin ve aklın dostudur. Arablıkla, Türklükle alâkası yoktur diyor. Hakkın mazharı bulunan âriften bahsederken zâhire, yâni Allah-u Zülcelâle hitâb ile arz-ı iştîyak ediyor:

4046

از تو ای بی نقش یا چندین صور

هم مو حد هم مشبه خیره سر :

«Ey bu kadar sûret ile binakş olan Rabbim; sana karşı muvahhidler de, müşebbihler de şaşırması kalmıştır.»

Muvahhidler: Bütün eşyâyı Hakkın mezâhiri bilenler ve Cemâl-i Mutlakı mir'ât-ı mukayyedde görenlerdir.

Müşebbihler ise iki türlüdür. Bir kısmı: Ba'zı müteşâbih Âyet ve Hadislerdeki ta'bîrâta bakıp Allah'ta el, ayak ve sâire gibi a'zâ tevehhüm ederler, onu mekân ile mukayyed sanıp arşın üstüne oturturlar. Bunlar ulemâdan geçinen ve (mücessime) denilen kimselerdir.

Diğer kısım müşebbihler ise avâm-ı nâstır ki Cenâb-ı Hakkı zandan, mekândan ve her şeyden tenzih etmekle berâber yine zihinlerinde bir şey'e benzetmekten kurtulamazlar, hiç olmazsa «Hiçbir şey'e benze-
mez» kaydı altına almak isterler.

Allah, şu mevhum varlık âleminde had ve hesâba gelmez reng ve sûretle mütecellidir. Kemâl-i kudreti her şeyde başka türlü bir nakş göstermiştir. Fakat bu kadar muhtelif nukûşa karşı Zât-i Ehadiyyeti bîmîsildir, birengidir, binakştır. Bundan dolayı Zâtî hakkında muvahhidler de, müşebbihler de şaşırmış kalmışlardır.

4047

که مشبه را موحد میکند
که موحد را صورده می زند

«Allah ba'zan müşebbihi muvahhid hâline getirir. Ba'zan da sûretler muvahhidin yolunu vurur, onu müşebbih derekesine düşürür.»

Her veche bakıp nâlezen-i âh oldum,
Her bir nigehe karşı nazar hâh oldum;
Herşeyde görüp aksini ey husn-i ezel,
Sensin diye taptım ona gümrâh oldum.

Cenâb-ı Hak, müşebbihin kalbine vahdet-i mutlaka ile tecellî ederse onu teşbihten kurtarır ve hâlis muvahhid kılar. Muvahhidin kalbine de mezâhir ve suver vâsıtasıyla tecellî kılarsa onu teşbih derekesine düşürür. Onun için Hazret-i Cüneyd kuddise sirruhû demiştir ki: «Tefrikasız cem' zındıklıktır. Cemi'siz tefrika ta'tildir. Cem' maattefrika ise tevhiiddir.»

4048

که ترا گوید زمستی بوالحسن
یا مدبر السن یا رطب البدن

«Ebulhasan ba'zan ve istiğrak hâlinde sana: Ey tâze civan, ey yumuşak vücudlu genç! diye hitâb eder.»

4049

که نقش خویش ویران میکند
از پی تخریه جاتان میکند

«Ba'zan da cânânı tenzih için kendi nakş-ı vücûdunu tahrib eder.»

Yâni, ben yoğunum, sen varsın der. Ebülhasan lâaletta'yin bir âriften kinâyedir.

Zuhûr ile beni mevcud gösterensin sen,
O hâlde benlik olur mu kulunda sensin sen.

Beytteki ikinci mısra', Hazret-i Pîrin bir gazelindendir. Fakat kendisinin (Ebülhasan) diye bir künyesi yoktur.

Şârih Ankaravî, baîd bir ihtimâl ile «... yâhud Ebülhasan demekten murad: Hasan Hüsâmüddin Çelebi'nin nâmıdır ve Hazret-i Hüdâvendkâr ana eb-i hakîkidi. Bu takrib ile kendulere Ebülhasan buyurdular ola.»

Şeyh-i ekber Muhyiddin-i Arabî kuddise sirruhû buyurmuştur ki: «Hakkı sırf tenzih edersen O'nu tenzih kaydı altına almış olursun. Yalnız teşbih edersen O'nu benzettiğin şey ile tahdid eylersin. Hem tenzih, hem teşbih edersen isâbet eylemiş olur, maârif ve hakayıkta imamlık ve seyidlik mertebesini alırsın.»

Ârifler, Hakkı hem teşbih, hem tenzih ederler. Nitekim Kur'an'da:

لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

Yâni: «Hiç bir şey onun misli değildir ve o işitici ve bilicidir» buyurulmuştur ki birinci cümle tenzih, ikinci cümle teşbihtir. Çünkü halka da (semî' ve alîm) denilebilir.

چشم حس را هست مذهب اعتزال
دیده عقاست سنی در وصال

«Zâhir hissini gözü i'tizâl mezhebindedir. Akıl gözünün visâlde mezhebi ise sünniliktir.»

i'tizâl: Ayrılmak demektir. Bu mezhebin müessisi Hasan-ı Basrî'nin talebesi bulunan Vâsıl bin Atâ, üstâdının mezhebinden, yâni sünnilikten ayrılmış olduğu için kurduğu mezhebe i'tizâl ve mensublarına (mu'tezile) denilmiştir.

Vâsıl'ın i'tizâli sebebi şöyle rivâyet edilir.

Bir gün Hasan-ı Basrî rahmetullahi aleyh mescidde ders okuturken hâriciden biri: Ba'zı kimseler günâh-ı kebâir işleyen kâfir olur diyorlar, ba'zıları da: Kâfire tâatin faydası olmadığı gibi mü'mine de ma'siyet zarar vermez iddiâsında bulunuyorlar. Biz nasıl i'tikad edelim? diye Hasan-ı Basrî'ye sormuş. O cevap vermeden evvel Vâsıl atılmış: Ben günâh işleyene mutlaka kâfir, mutlaka da mü'min demem. O, küfr ile imân arasında bir menzildir diyerek ders halkasından kalkmış, bu fikri mescidde takrîre başlamış. Bunun üzerine Hasan-ı Basrî de: «Vâsıl, hakikaten bizden ayrıldı» demiş. i'tizâl mezhebinde bulunanlar: «Kul fi'linin hâlık'ıdır!» diyerek kazâ ve kaderi inkâr ettikleri için mezheblerine (Kaderiyye) de denilir.

Bu mezheb müntesibleri rü'yetullaha da inanmazlar ve Allah görülemez derler. Halbuki: «Ayın on dördüncü gecesı kameri gördüğünüz gibi Rabbinizi müşâhede edeceksiniz» Hadis-i Şerifi vârid olmuş ve mü'minlere Visâl-i İlâhî müjdesi verilmiştir. Ehl-i sünnet mezhebi böyledir. Mu'tezilî olanlar: «Rü'yette ihâta vardır. Eğer görülecek olsa onun ihâta edilmiş olması lâzım gelir. Halbuki her şey'i muhît olan Allah ihâta edilemez» diye bir de nazariyye yürütürler.

Hadis-i Şerif'in ifâdesine dikkat edilirse rü'yette ihâta yoktur. Ayın on dördüncü gecesinde kameri hepimiz görürüz, fakat hiç birimiz onun cirmine ihâta etmiş değiliz. Lâleli câmiini uzaktan görüşümüz onu ihâta sayılabilir mi?

Birisi sormuş ki: Ey mürşid-i râh!
Söyle mümkün midir rü'yet-i İlâh?
Demiş ki ârif-i hakayık nigâh:
Görünürse kendi, görülür Allah.

**

(Len terâni)deki nefy-i te'hidi,
Vermesin sana hiç şek kü terdidi
Onu rü'yet gözün değildir haddi;
Görünürse kendi, görülür Allah.

**

Hakkı görürsünüz dedi peygamber:
Leyle-i bedirde misâl-i kamer...
Bu Hadise dikkat eylemek ister,
Görünürse kendi, görülür Allah.

**

Resûlün beyânı, olunca şâhid,
Daha fazla bir söz olmaz mı zâid?
Tecellî edecek o Rabb-ı vâhid.
Görünürse kendi, görülür Allah.

**

Dilerim gözümüz Nûra bürünsün,
Bürünsün de ârif kalbine dönsün;
Didâr-ı İlâhî bize görünsün...
Görünürse kendi, görülür Allah.

4051

سخرة حسند اهل اعتزال
خویش راسنی نماید ازضلال

«i'tizâl mezhebinde bulunanlar, his zebûnu olmuşlardır. Öyle oldukları hâlde sapıklıklarından kendilerini sünni gösterirler.»

Asıl ehl-i sünnet biziz derler.

İ'tikadî mezhebler hakkında geniş ma'lûmât almak için (Şehristânî) tarafından yazılmış olan (Milel ü Niha) kitabının tercemesine bakılmaktadır.

4052

هر که در حس ماند او معتزلیست
گرچه گوید سنی ام از جاهلیست

«Histe kalan kimse mu'tezilidir. Ben sünniyim demesi ise câhilliğindir.»

4053

هر که بیرون شد ز حس سنی و است
اهل بینش چشم عقل خویش است

«Her kim hisden dışarı çıkarsa sünnî odur. Basiret sahibi olanlar hoş gidişli olan aklın görür gözüdür.»

Ki onlar ru'yet-i ilâhiyye imkânını ikrar ederler. Yâni, Allah'ın görülebileceğini tasdik eylerler.

4054

گر نبودی حس دیگر مرا
جز حس حیوان ز بیرون هوا

«Ey insan; hayvânâtta da mevcut olan zâhirî hislerden başka ve hevâ vü hevesten hâriç sende bir his bulunmasaydı.»

4055

بس بنی آدم مکرم کی شدی
کی بحس مشترک محرم بدی

«Âdemin evlâdı nasıl mükerrem olurdu. Hayvânât ile müşterek hislerle (ولاد کرمانجی آدم) derecesini nasıl bulurdu?»

4056

نامصور یا مصور گفتت
بامل آمد کی ز صورت رفتت

«Ey sâlik; sen sûretten ayrılmayınca, Cenâb-ı Hakka sûret tasavvur olunur yâhud olunmaz demen bâtıldır. Ne vakit sûretten ayrılacaksın?»

Allah'ın sayılamaz tecellilerinden beşine sofîyye (hazarât-ı hams) demiştir. Bu hazarât, yâni mertebelerin birincisi (hazret-i ehadiyyet) dir ki Cenâb-ı Hakkın sırf zâtî âlemidir. Onda Allah'ın esmâsı ve sıfâtı bile mütemâyiz değildir. «Allah'ın ni'metlerini düşünün, lâkin Zât-i İlâhiyi tefekküre kalkışmayın» Hadisi bu mertebeye işaret eder.

İkinci mertebe (Hazret-i vâhidiyyet)dir ki onda Hakkın esmâsı ve sıfâtı mütemâyizdir. Birinci mertebede Allah zâtî ile tasavvur olunamaz, yâni, «Hatırına her ne gelirse Allah onun fevkındadır, tasavvur ettiğin şey gibi değildir» denilmiştir. Hak, bu mertebede (nâmusavver) dir, yâni tasavvur edilemez. Vâhidiyyet mertebesinde ise sıfâtı i'tibârıyla bir dereceye kadar tasavvur olunabilir. Meselâ Allah (semî') dir, (basîr) dir, yâni görür ve işitir. Mahlûkat arasında da işitenler ve görenler olduğu için onlara kıyâsen Hakkın (semî') ve (basîr) sıfatlarına dâir fikir peydâ edilebilir. Bu i'tibar ile Allah'a (musavver) yâhud (mutasavver) demek mümkün olur.

Hazret-i Mevlânâ bunlara işaret ettikten sonra sûret âleminde kurtulamamış bir kimsenin «Allah tasavvur olunur, yâhud olunmaz» gibi sözler söylemesi bâtıldır. Çünkü onların hakikatine vukuf peydâ etmemiştir diyor. Onları ancak sûretten sıyrılıp temâmıyla ma'nâ olan zevâtın bilebileceklerini şu beyt ile bildiriyor :

4057

نامصور یا مصور پیش اوست
کو همه مغز ست و بیرون شد ز پوست

«Allah tasavvur olunur, yâhud olunmaz bahislerinin hakîkatî; kabuktan, yâni sûretten çıkıp temâmıyla iç, yâni ma'nâ olan kimsenin indinde ve ilmindedir.»

گر تو کوری نیست بر عمی جرج
ور نه رو کالصبر مفتاح الفرج

«Eğer sen körsen a'mâ için günah yoktur. Değilsen sülûkteki mücâ-hedeğe sabret ki sabır, sürûr ve inşirâhın anahtarıdır.»

برد های دیده را داروی صبر
هم بسوزد هم بسازد شرح صدر

«Sabır ilâcı, hem gözdeki gaflet perdelerini yakar, izâle eder, hem de sâhiblerinin kalbini şerh ve tenvîr eyler.»

Kalbin şerholunması, orasının tecelliye kabil bir hâle gelmesidir. Bunun alâmeti de sâhibinin dünyâdan yüz çevirmesi ve âhirete teveccüh etmesidir.

آینه دل چون شود صافی و پاک
نقشها بینی برون از آب و خاک

«Gönül aynası, mâsivâullah pasından temizlenir, pâk ve musaffâ bir hâle getirilirse onun sathında su ve çamur nakışlarından başka şeyler görürsün.»

هم بینی نقش و هم نقاشرا
فرش دولت را و هم فراشرا

«Gönül aynasında bir takım nakışlar ile onların nakkaşını, devlet ve seâdet döşemesiyle onların ferrâşını, yâni, döşemecisini müşâhede edersin.»

Buradaki (nakkaş) ile (ferrâş)dan maksad : Cenâb-ı Hak'dır. Suver-i kâimâtın her biri bir nakıştır ki o nakşı yapan Allah'tır. Maddî ve ma'nevî seâdetler, mansıblar birer döşeme farz edilirse onları döşeyen de Allah'tır. Yukarıda insân-ı kâmil ve mürşid-i âriften bahseyleyen Mevlânâ, yine onu tarif için diyor ki :

چون خلیل آمد خیال یار من
صور تش بت معنی او بت شکن

«Benim yârim olan insân-ı kâmilin hayâli İbrâhim Aleyhisselâm gibidir ki sûreti put misâli, ma'nâsı ise putkırandır.»

Hazret-i İbrâhim, kavminin puthânesine girmiş, oradaki putları balta ile parçalamış, sonra baltayı sağlam bırakmış olduğu büyük putun boynuna asmıştı.

Hazret-i Mevlânâ, insân-ı kâmilin hayali sûretini gayet muhterem olması dolayısıyla puta, ma'nâsını da put kıran Halîlürrahmâna benzeti-yor. Yâhud (büt) kelimesi fâriside : Tapılacak derecede sevilen güzel ma'nâsına geldiği için insân-ı kâmilin hayâli sûreti de gayet güzeldir demek isteniliyor. Çünkü enbiyânın hepsi, evliyânın ekserisi vechen yakışıklı kimselerdi.

شکر یزدانرا که چون شد او بدید
در خیالش جان خیال خود بدید

«Cenâb-ı Hakka şükür ve hamdolsun ki o bana zâhir olunca rûhum onun hayâlinde kendi hayâlini gördü.»

Yâni, «Mü'min, mü'minin aynasıdır» Hadis-i Şerif'i muktezâsınca o insân-ı kâmil, benim için sâf ve mücellâ bir ayna oldu. Rûhum o parlak aynada kendini müşâhede etti. İhtimâl ki buradaki insân-ı kâmilden Şems-i Tebrîzî kuddise sirruhû Hazretleri murâd edilmiştir.

Cenâb-ı Pir bundan sonra o insân-ı kâmile diyor ki :

خاك در گاهت دلم رامی فریفت
خاك بروی كو زخاكت می شكفت

«Ey müşid-i ârif; dergâhının toprağı kalbimi cezbedti. Toprağımın te'sirine şaşan ve ihtimâl vermeyen kimsenin toprak başına olsun.»

گفتم او خوم پذیرم این ازو
ورنه خود خندند بر من زشت رو

«Kendi kendime dedim ki: Ben güzelsem, onun bu câzibeli gösterişini kabûl ederim. Yoksa bütün çirkinler bana gülerler.»

چاره آن باشد كه خود را بنگرم
ورنه او خندد مرا من چون خرم

«Bunun çâresi kendime bakmamdır. Yoksa o güzelliği nasıl kabûl ederim, sonra o bana güler.»

Bir kimse mahbûb-ı hakikî nezdinde güzel ve sevgili olup olmadığımı anlamak için kendine bakmalı ve kalbine danışmalıdır. Eğer kalbinde ona karşı kemâl-i mahabbet görürse kendisinin de onun nezdinde sevgili bulunduğunu anlamalıdır. Bir Hadîs-i Şerîf'te buyurulmuştur ki: «Bir kimse ind-i İlâhîde derecesini anlamak isterse kendisince Allah'ın derecesine baksın. Çünkü Allah kulunu, kulun Allah'ı tuttuğu derecede tutar, yâni kul Allah'ı ne kadar seviyorsa Allah da kulu o kadar sever.»

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki: Ben kendimi tedkik etmeliyim. Eğer güzel, yâni Allah'a kemâliyle muhib isem Allah'ın da bana kemâl-i mahabbeti vardır; çirkinsem, yâni Hakka mahabbetim yoksa onun da bana sevgisi olmaz. Bir güzelin bir çirkinin sevmesi mümkün olmadığından o, bana mahabbet değil, istihzâ eder.

«Allah güzeldir, güzelliği sever» Hadîsi buna işârettir.

خوب بروی را كند جذباين بدان
طبیات الطیبین بروی بخوان

«Güzel güzeli cezbeder. Bunu bil de doğruluğunu isbât için (طبیات) Âyetini oku.»
(Sûre-i Nûr)da :

الْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ وَالطَّيِّبَاتُ
لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ

buyurulmuştur ki: «Kötü şeyler kötü kimseler için, iyi şeyler de iyi kimseler içindir» diye hülâsa olunabilir. Buradaki (خبيث) ve (طيب) kelimelerinin tefsirinde müteaddid kaviller vardır.

Ba'zı müfessirler: «Kötü kadınlar, kötü erkeklere, iyi kadınlar da iyi erkeklere mütemâyildir» ma'nâsını vermişlerdir. Ba'zıları da (حبيثات) ve (طيبون) u da kötü ve iyi adamlar diye tefsir etmişler ve «Kötü kimseler kötü söz söylerler, iyi adamlar da iyi söz söylerler» demişlerdir.

Bu ma'nâlar doğru olmakla beraber, bunları söze ve şaha hasretmekten ziyâde «Kötülük kötülere, iyilik iyilere mahsustur» diye ta'mim eylemek daha doğru olur sanırım. Meselâ Kânûn-ı sâni ayının ilk gecesi hristiyanlarca yılbaşı sayılmıştır. Çünkü Hazret-i İsâ Kânûn-i evvelin bilmem kaçında doğmuş, zamân-ı velâdetini ta'kib eyleyen ay başını yılbaşı saymışlar. O da ihtilâflı ya. Katoliklerin yılbaşı başka, ortodokslarınki yine başka. İttifaklı olsa da bu yılbaşının müslümanlıkla ve müslümanlarla ne alâkası vardır? Müslümanların yılbaşı Muharrem'in ibtidâsidir ki Aleyhissalât Efendimizin Mekke'den Medine'ye hicret buyurdukları Rebiul evvelden mukaddem ki muharremeden başlar. Şimdi kullanılan Milâdi tarih, islâmî değil, siyâsî ve içtimâidir.

Hâl böyle iken ve mahzâ Avrupahlı maymuncasına taklid etmek fikriyle o gece çam ağacı dikmek, dallarına çocuklar için hediyeler asmak ve mumlar yakmak, sonra bu hediyeleri (Noel baba) getirdi diye ma'sum çocukları aldatmak, yine o gece âdetâ çıplak kadınlara sarılıp zıp zıp sıçramak, tam gece yarısında mum söndürmek ve karanlıkta tür-

lu kepâzelik etmek, yutmak hırsıyla kumar oynayıp yutulmak, sonra da böyle sefâhet yerleri sâhiblerine kaz gibi yolunmaktan her biri bir (habise), hepsi de (habisât)dir. Onları irtikâb eyleyenlerin her biri de (habis) ve mecmûu (habisun)dur.

Temiz, pâk bir hâlde câmie gitmek, cemâatle namaz kıldıktan ve duâ ederek dinî ve dünyevî ihtiyâcâtını vâhibûlatâyâ olan Allah'tan dedikten sonra oturup okunan mevlid-i nebevî manzûmesini ta'zim ü tekrim ile dinlemekten ve emsâli hareketlerden her biri (tayyibe) olup hepsi (tayyibât)dir. Onları kemâl-i ihlâs ile yapmış olanların her biri (tayyib) cümlesi birden (tayyibûn)dur. İşittiğime göre bir yerde bir konferans verilmiş, Kore şehidlerine hürmeten o gece eğlencesinin yapılması hakkında bazı taraflarca gösterilen haklı ârzûya i'tirâz edilmiş ve: Birakalım da halk eğlensin ve içecekleri şarablar, şehidlerimizin canına deysin! denilmiş. Bu hezeyânın sarfedilmiş olduğuna inanmak istemedim. Çünkü böyle bir saçmayı deliller bile savurmaz. Çünkü şehidlik müslümanlığa mahsustur. Şarab ise müslümanlıkta haramdır ve habâsetten-dir. Şehidlere ma'nevî hediye olarak Kur'ân okunur ve mevlid okutulur, onların sevâbiyle rûhları ta'ziz edilir. Yoksa şarab içilip, na'reler atılıp; kadınlar kucaklanıp da o taşkınlıklar, o muhterem ve fedakâr şehidlerin canına deysin denilmez. Böyle bir sözü istifrâ edenin şehâdet ve islâmiyet hakkında bilgisi olmadığı gibi insanlıktan da nasibi yok demektir. Müslümanlığundan vaz geçtik, zerre kadar insanlık duygusu bulunmuş olsaydı şehid âilelerinin ve bütün milletin gözyaşı döktükleri bir sırada «Halk eğlensin ve içecekleri şarablar şehidlerimizin cânına deysin» demek hissizliğini göstermezdi.

Bahse dönelim:

4068

در جهان هر چیز چیزی جذب کرد
گرم گرمی را کشید و سرد سرد

«Dünyada herşey kendi cinsi olan şey'i, meselâ sıcak sıcaklığı, soğuk soğukluğu celbeder.»

4069

قسم باطل باطلا ترا میکشد
باقیان از باقیان هم سرخوشند

«Batıl güruh batılları çeker. Bâkiler, yâni hak üzre olanlar da yine bâkilerden hoşlanırlar.»

4070

ناریان مس ناریانرا حاذبند
نوریان مس نوریانرا طالبند

«Ehl-i nâr olanlar cehennemlikleri cezbederler. Ehl-i nûr olanlar da cennetliklere tâlibdirler.»

Nitekim habisler habisleri, tayyibler tayyibleri çekerler.

4071

چشم چون بستی ترا تاسه گرفت
نور چشم از نور روزن کی شکفت

«Gözünü kapayınca seni tase tutar, yâni canın sıkılır. Göz nûru, pencere aydınlığından nasıl sabreder?»

4072

چشم چون بستی ترا جان کند نیست
چشم را از نور روزن صبر نیست

«Gözünü kapamak, sana can çekişmek kadar ıztırâb verir. Çünkü göz, pencere aydınlığından mahrûmiyyete sabredemez.»

4073

تاسه تو جزب نور چشم بود
تا بیوند بنور روز زود

«Senin sıkıntın gündüz nûruna çabucak kavuşmak isteyen göz nûrunun câzibesindendir.»

چشم باز ارتاسه گیرد مرا ترا
دان که چشم دل بیستی برکشا

«Gözün açıkken seni tasa tutarsa bilmiş ol ki gönül gözünü, yâni basar-ı basîretini kapamışsın. Onu aç ki gamdan ve elemden halâs bulasın.»

آن تقاضای دو چشم دل شناس
کو همی جوید ضیای بی قیاس

«O sıkıntıyı kalbdeki iki gözün arzusu bil ki kalb gözü ziyâ-yı bıkı-yâs, yâni gayr-ı mahdud bir nûr istemektedir.»

چون فراق آن دو نور بی ثبات
تاسه آوردت کشادی چشمهات

«Gözünü kapayınca dâimî olmayan o iki nûrdan muvakkaten ayrılışın sana sıkıntı veriyor da gözlerini hemen açıyorsun.»

بس فراق آن دو نور پایدار
تاسه می آرد مرا آنرا بس دار

«O sâbit iki nûr ki birî akıl, biri basîret denilen kalb gözü nûrudur. Onları hıfzet ki sana ebedî tasa vermesin.»

او چو میخواند مرا من بنگرم
لایق جدم و یا بد بیکرم

«O, yâni ma'sûk-ı ezeli olan Allah, beni da'vet edince cezbe lâıyk bir güzel miyim, yoksa bed suratlı bir çirkin miyim? diye kendime bakmamı» çünkü :

گر لطیف زشت را در پی کند
تسخری باشد که او باوی کند

«Eğer bir güzel bir çirkinî ardına düşürür ve da'vet ederse o da'vet, o güzelin o çirkinine ettiği bir istihzâ olur.»

وَاللّٰهُ يَدْعُوْا اِلٰى دَارِ السَّلَامِ

Cenâb-ı Hak :

Yâni : «Allah, kullarmı selâmet makamı olan Cennete da'vet eder⁹» buyuruyor. Bu da'vet umûmîdir. Fakat oraya girmeye lâıyk olmayanlara karşı :

اَللّٰهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ

Yâni : «Allah, onlarla istihzâ eder¹⁰» Nazm-ı Celili mücebince bir istihzâ-yi îlâhîdir.

Hazret-i Mevlânâ bu beytleri (üslûb-ı hakîm) tarzında, yâni başkalarına âid şeyleri kendine isnâd ile niçin böyle yapıyorsun? diyecek yerde niçin böyle yapıyoruz? demek kabilinden olarak söylemekle tevâzu' ve nezâket gösteriyor.

(9) Sûrei Yunus : 25.

(10) Sûrei Bakara : 15.

4080

کی بینم روی خود را ای عجب
تاچه رنگم همچو روزم یا چو شب

Acabâ kendi yüzümü nasıl görebilirim? Ne rengdeyim. Gündüz gibi miyim, yoksa gece gibi mi?»

4081

نقش جان خویش می جسم بسی
هیچ می نمود نقشم از کسی

«Kendi rûhumun nakşını bir çok aradım, o nakş hiç kimseden görünmedi.»

4082

گفتم آخر آینه از بهر چیست
تا بداند هر کسی کو چیست کیست

«Kendi kendime dedim ki ayna ne içindir? Herkesin nasıl ve kim olduğunu ona bildirmek içindir.»

4083

آینه آهن برای پوسته است
آینه سیاهی جان سنگی بهاست

«Demiri cilâlayıp yaptıkları aynalar, derileri göstermek içindir. Can sîmâsını irâe edecek ayna gayet nâdir ve o nisbette bahalıdır.»

4084

آینه جان نیست الا روی یار
روی آن یاری که باشد زان دیار

«Can aynası, yârin yüzünden başka bir şey değildir. Husûsiyle o diyârdan, yâni hakikat âleminde olan yârin yüzüdür.»

Aynalar, eskiden demirden yapılır, satılırlarına ellâ verilirdi. Onun için Hazret-i Pir (âyine-i âhen) terkiibini kullanıyor. Fakat eski demir aynalar da, şimdiki cam aynalar da ancak deriyi, yâni bedenin hâricini gösterdiği için rûhun mâhiyyetini göstermezler.

Mevlânâ buyuruyor ki: Rûhu gösterecek ayna, ancak yârin, yâni taraf-ı İlâhiye mensub kâmil ve mükemmil mürşidin yüzüdür.

Naklederler ki: Dervişin biri; «Her gece rûyamda bana bir ayı muallat oluyor ve rahatsız ediyor» diye, şeyhine şikâyetinde bulunmuş. Şeyh de: «Bir daha gelirse korkma, kulaklarından yakala, olanca kuvvetinle çek» tavsiyesini etmiş. Derviş o gece ayının kulaklarından tutmuş, şiddetle çekince kendisini ayakta, ellerini kendi kulaklarında bulmuş da o ayının nefis-i emmâresi olduğunu anlamış. İşte mürşid-i kâmilin yüzü ve sözü böyle ma'nâ gösteren bir aynadır.

4085

گفتم ای دل آینه کی بجو
رو بد ریا کار برناید زجو

«Dedim ki: Ey gönül; külli bir ayna ara. Denize git ki dereden fayda olmaz.»

(Âyine-i külli) ve (deryâ)dan maksad: Mürşid-i kâmilidir. Kendini görmek istiyorsan böyle bir insân-ı mükemmile git. Diğer şeyhler, ona nisbetle küçük bir ayna ve ufacık bir dere gibi kalır. Cenâb-ı Pîr bundan sonra o mürşid-i kâmile tevcih-i hitâb ile diyor ki:

4086

زین طلب بنده بکوی تو رسید
درد مریم را بخیر ما بن کشید

«Bu taleb, bir bendeyi senin mahallene erıştirdi. Nitekim loğusalık ağrısı Meryem Aleyhesselâmı hurma ağacı altına çekmişti.»

Hazret-i Meryem Aleyhesselâm, Rûhülkudsün nefhasıyla gebe kalmıştı. Doğuracağı sırada ağrısı tuttu. O ızırâb ile kırdâ bir hurma ağacının yanına gitti. Orada:

وَهَزَى إِلَيْكَ بِجَذَعِ النَّخْلَةِ تَسَاقَطَ عَلَيْكَ رُطْبًا جَنِينًا ۞

Yâni : «Ağacın dalını kendine doğru çek ve salla ki üstüne tâze hurma dökülsün¹¹» ilhâmına mazhar oldu. Hâlbuki ağacın yemiş verme zamanını değildi. Hattâ kurumuş olduğu rivâyet edilir. Hazret-i Meryem'i oraya sevkeden loğusalık ağrıları olduğu gibi, bir müridi mürşide götürecektir olan da onun taleb-i hâlisidir.

4087

دیدۀ تو چون دلم را دیده شد
این دل نادیده غرق دیده شد

«Senin gözün benim kalbime göz olunca bu basîretsiz gönül, basîretin müsteğrakı oldu.»

4088

آینه کلى ترا دیدم ابد
دیدم اندر چشم تو من نقش خود

«Seni ebedî ve küllî bir ayna gördüm. Senin gözünde kendi nakşımı ve hakikî sûretimi müşâhede ettim.»

Âyine-i küllî, yâni Hakkın cemî'i esmâ ve sıfâtının mazharı olan esâsen rûh-ı Cenâb-ı Muhammedîdir. Zât-i akdes-i Nebevînin, zuhûr-i Âdemden bu âna gelinceye kadar enbiyâ ve evliyâdan birer vâris-i kâmilî vardır ki onlar da veraset ve bağlılık yoluyla birer âyine-i küllîdir.

4089

گفتم آخر خوشرا من یافتم
در دو چشمش راه روشن یافتم

«Kendi kendime dedim ki: Nihâyet o insân-ı kâmilin iki gözünde parlak bir yol bulup kendimi buldum.»

(11) Sûrei Meryem : 25.

4090

گفت وهم کان خیال تست هان
ذات خود را از خیال خود بدان

«Vehmim dedi ki : O gördüğün senin hayâlidir. Ağâh ol da kendini hayâlinde bil.»

Şeyh Muhyiddin ekber kuddise sirruhü demiştir ki «vehm, insanın neş'etinde sultân-ı a'zamdır, hattâ akla hâkimdir. Âkil bir kimse kemâl-i aklı nâil olsa bile vehmden kurtulamaz.»

Bundan dolâyı Hazret-i Mevlânâ da vehmin kendisine : «İnsân-ı kâmilin gözlerinde gördüğün sen değilsin, senin hayâlidir.» dediğini naklettikten sonra buyuruyor ki :

4091

نقش من از چشم تو آواز داد
که منم تو تو منی در اتحاد

«Benim nakşım senin gözlerinden : Ben senim, sen de bensin, aramızda ittihad vardır, diye seslendi.»

İttihad : Bir olmak demektir. Ehl-i kelâma göre ayrı ayrı iki şey'in birleşmesidir. Sofiyye indinde vehm ve hayâl i'tibârıyla hâsıl olan ayrılık ve başkalığın zâil olup hakikat-i vahdetin zuhûra gelmesidir.

4092

کاندین چشم منبر بی زوال
از حقایق راه کی یابد خیال

«İnsân-ı kâmilin bu nurlu ve zevâlsiz gözüne hayâl nasıl yol bulabilir ki? Onun mir'âtında görünen ayn-ı hakîkattir. O hakikat kuvve-i vâhime te'siriyle hayâle münkalib olmaz.»

Şu hitâblara cevâben insân-ı kâmil lisânından deniliyor ki :

در دو چشم غیر من تو نقش خود
گر بینی آن خیالی دان و در

«Eğer benden başkasının gözlerinde sen kendi nakşını görürsen onu hakikat değil, hayâl ve merdud bil.»

زانکه سرمه نیستی در میکشد
باده از تصویر شیطان میکشد

«Çünkü benim gayrım olanlar, gözlerine yokluktan sürme çekmişler ve şeytanın tasvîr ve tevhîminden şerab içmişlerdir.»

چشمشان خانه خیالست و عدم
نیستیا را هست بیند لاجرم

«Onların gözü, hayâl ve yokluk hânesidir. Ondan dolayı yokları mevcut görürler.»

چشم من چون سرمه دید از ذوالجلال
خانه هستیست نه خانه خیال

«Benim gözüüm Allah'tan sürme gördüğü ve münevver olduğu için varlık hânesidir, hayâl makamı değildir.»

تا یکی مو باشد از تو پیش چشم
در خیالت گوهری باشد چو چشم

«Gözünün önünde senliğinden, yâni varlık vehminden bir kıl bulursan bir inci senin hayâlinde yün görünür, yâni inciyi yün sanırsın.»

بشم را آنکه شناسی از کهر
کز حبال خود کی کلی عبر

«Kendi hayâlinden temâmiyle geçip uzaklaşırsan inci ile yünü o vakit farkedersin.»

بک حکایت بشنو از گوهر شناس
تابدانی تو عیانرا از قیاس

«Gevheri tanıyan ve hakikati anlayandan bir hikâye dinle ki kıyâs ile müşâhedeyi bilmiş olası.»

HAZRET-İ ÖMER RADİYALLAHÜ ANHİN HİLÂFETİ ZAMÂNINDA
BİR KİMSENİN HAYÂLİ, YÂNİ KAŞINDAKİ BEYAZ KILI,
RAMAZAN HİLÂLİ SANMASI.»

ماه زوزه گشت در عهد عمر
بر سر کوهی دویدند آن نفر

«Cenâb-ı Fârûk'un ahd-i hilâfetinde Ramazan ayı oldu. Müslümanlardan bir cemâat hilâli görmek ve isbât etmek için bir dağ başına koştular.»

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْإِهْلَاءِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ

Kur'ân-ı Kerim'de :

Yâni : «Habîbim; sana hilâllerden soruyorlar. Cevab ver ki onlar, insanlara vakitlerini bildiren alâmetlerdir¹².» Âyet-i Kerimesi vardır. Nu-

(12) Sûrei Bakara : 189.

zülüne sebeb de Resûlullah Sallallahü Aleyhi ve sellem Efendimize ba'zılarının: «Ay başlarında kamer neden hilâl, terbi-i evvel, bedir, sonra terbi-i âhır ve yine hilâl oluyor?» diye sormalarıdır. Soranların hey'et ilmini bilmedikleri ve fennî sebebi söylenilse anlayamayacakları için kamerin muhtelif şeklinin, insanlara vakit bildiren alâmetler olduğu cevâbı verildi.

Ma'lûmdur ki insanların vakit ölçüsü Güneşle Aydır. Fakat güneş muntazaman her gün doğup battığı için onun doğuş ve batışından sene-nin ve ayın kaçmıncı günü olduğu pek de ta'yin edilemez. Ay ise böyle değildir. Bir hilâl hâlinde bir hilâl hâline gelmesi bir aylık vakti, bedr-i tâm hâlinde görünmesi 14 günlük zamânı gösterir. Bunda yanılmak ihtimâli yoktur ve uzun uzadıya fennî hesablara muhtaç değildir. Bundan dolayı Hadis-i Şerif'te Ramazan ve Bayram için: «Ramazan hilâlini görüp oruç tutun, bayram hilâlini görüp iftar ediniz» buyurulmuş, kamerî ayların 29 ve 30 gün vâki' olmaları dolayısıyla de, «Hava bulutlu olur da hilâli göremezseniz Ramazanı otuz güne doldurunuz» emri verilmiştir.

Asr-ı Nebevide ve yakın zamanlara kadar rasadhâne olmadığı için bu kolay usûl mer'î idi. Ramazan ve Bayram olmak ihtimâli bulunan 29 uncu günlerin akşamında müslüman memleketlerin her tarafında garb ufku bakılır, hilâl görülürse isbât ve kadılarca i'lâm ve i'lân edilirdi.

Meşrûtiyyet devrinde Ramazan ve Bayramların hey'et hesâbıyla i'lân edilmesi usûl ittihâz olundu. Eslâftan İmâm-ı Sübki de bunun kabûlüne fetvâ vermişti. Daha fazla ma'lûmât almak için «Müslümanlıkta İbâdet Tarihi» unvanlı eserime mürâcaat olunsun. Evet, Hz. Ömer devrinde müslümanlar Ramazan hilâlini tarassud ediyorlardı.

4101

تاھلال روزه برگیرند قال
آن یکی گفت ای عمر اینک هلال

«Ramazan hilâlinin rü'yetiyle teberrük ve teyemmün etmek için, o sırada biri: Yâ Ömer; işte hilâl dedi.»

4102

چون عمر بر آسمان مه رانید
گفت این مه از خیال تو دمید

«Hazret-i Ömer ufukta hilâli göremeyince dedi ki: O hilâl, senin hayâlinde göründü.»

4103

ور نه من بینا ترم افلاک را
چون نمی بینم هلال پاک را

«Yoksa ben gökyüzünü senden daha iyi görürüm. Öyle iken nasıl oluyor da hilâli göremiyorum.»

4104

گفت تر کن دست و برابر و بمال
آنگهان تور نگر سوی هلال

«Elini ıslat da kaşına sür, ondan sonra hilâl tarafına bak.»

4105

چونکه او تر کرد ابرو مه ندید
گفت ای شه نیست مه شد نابدید

Hilâli gördüm diyen kimse «Kaşını ıslatıp ufka bakınca hilâli göremedi. Yâ Emîrelmü'minîn; ay yok, görünmez oldu, dedi.»

4106

گفت آری موی ابرو شد گمان
سوی تو افکند تبری اذ گمان

«Hazret-i Ömer, evet. Kaşının bir kılı kavislenmiş, sana bir vehim oku 'atmıştı, dedi.»

Meğer adamcağızın kaşları ağarmış, bir kıl gözünün üstüne doğru eğilmiş olduğu için onu görünce hilâl sanmıştı.

Böyle bir vak'a da — Aleyhissalât Efendimizin on sene hizmetinde bulunmuş olan — Enes bin Mâlik radiyallahü anhte olmuştu. Hazret-i Enes yüz on üç sene yaşamış ve 80 tâne evlâd ü ahfâd görmüştü. İbn-i Halikânın (Vefiyyâtül'ayân)da yazdığına göre Enes Hazretleri yerleşmiş

olduğu Basra'da ve yüze yakın, yâhud fazla bir yaşta bulunduğu sırada Ramazan hilâlini rû'yet ve isbât için çıkanlarla birlikte çıkmış, birden-bire işte hilâl! diye ufka işaret etmiş. Orada bulunanlar bakmışlar, hilâli görememişler. Basra'nın zekî ve meşhur kadısı (İyas) Hazret-i Enes'in yüzüne bakmış, ağarmış kaşlarından beyaz bir kılın kıvrılıp gözüne doğru indiğini görmüş ve işi anlamış, Enes'in kaşını sıvayıp o kılı düzelttikten sonra :

— Yâ Ebû Hamza; bir daha bak, görebiliyor musun? diye sormuş. Enes bakmış.

— Kaybolmuş, şimdi göremiyorum, cevâbını vermiş.

Hazret-i Mevlânâ'nın fıkrasıyle bu vak'a birbirine pek benzenekte, lâkin vukû' buldukları zamanlarla mahall-i vukû'ları ayrılmaktadır. İhtimal ki bir def'a Hazret-i Ömer devrinde Medîne'de, bir def'a da senelerce sonra Basra'da vâkı' olmuştur. Zâten Cenâb-ı Pirin maksadı târih anlatmak değil, bir takım hakâyık beyân etmektir.

Hazret-i Mevlânâ kıssanın naklinden sonra ondan alınacak hisseyi ifâde ediyor :

4107

چون یکی مو گز شد اورا رام زد
تابد عوی لاف دید ماه زد

«Bir kılın eğrilmesi onu şaşırttı da hilâli gördüm da'vâsına kalkıştı.»

4108

موی کز چون پرده کردون بود
چون همه اجزات کز شد چون بود

«Eğrilmiş bir kıl, nazarında semâya perde olunca vücûdun her cüz'ü eğrilirse nasıl olur?»

4109

راست کن اجزات را از راستان
سر مکش ای راسترو زان آستان

«Müstakim olanlardan eczâ-yı vücûdunu doğrult. Ey doğru giden,

yâhud doğru gittiğini zanneden; o müstakim zevâtın kapı eşiklerinden ayrılma.»

4110

هم ترازو را ترازورا راست کرد
هم ترازو را ترازورا کاست کرد

«Terâziyi doğrultan da, eksik tarttığını meydana çıkaran da yine terâzidir.»

Bir terâzinin doğru mu, yanlış mı tarttığı anlaşılmak için onunla veznedilmiş bir şey'i tecribeli bir terâzi ile tartarlar. İkisi deng olursa birincinin doğru tarttığını hükmederler. Bunun gibi.

4111

هر که باناراستان هم سنگ شد
در کمی افتاد و عقلش دنگ شد

«Her kim doğru olmayanlarla tartırsa eksikliğe düşer ve akli şaşırıp kalır.»

4112

روا شداء علی الکفار باش
خالک بر دلداری اغیار باش

«Göt, kâfirlere karşı şiddetli bulunan eshâb-ı kirâm meşrebinde ol. Yabancıların dostluğuna karşı toprak saç, yâni onlardan yüz çevir.»

Kur'ân-ı Kerim'de ve (İnnâ fetahnâ) Sûresinde Peygamber Aleyhis-selâm ile eshâb-ı kirâm :

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ

«Muhammed, Allah'ın resûlüdür ve îmân edip de onun maiyyetinde bulunan eshâbı, dîn-i islâmı inkâr edenlere karşı şiddetli, kendi aralarında ise merhametlidirler¹³» diye ta'rif edilmiştir.

(13) Sûrei Feth : 29.

این چنین تلبیس با بابات کرد
آدمی را این سیه رخ مات کرد

«Bu yoldaki tezvîr ve telbisi babana da yaptı. O kara yüzlü şeytan, Âdem evlâdından çoğunu matetti.»

Şeytan, Âdem'e olan hasedinden şecere-i memnûaya yaklaşmak için evvelâ Havvâ'yı, sonra Âdem'i teşvik etti ve onlara: «Ben hakikaten sizin emîn bir hayırhâhımızım» dedi. Sonra onun evlâd ü ahfâdını da böyle sûret-i haktan görünerek yoldan çıkardı.

4118

بر سر شطرنج چستست این غراب
تو مین بازی بچشم نیم خواب

«Karga suratlı ve kara yüzlü olan şeytan, satranc oyununda gayet çevik ve kurnazdır. Sen onun oyununa yarı uyur gözle bakma.»

Dâimâ dikkat et ki mat olmayasın.

4119

زانکه فرزین بندها داند بسی
که بگیرد در گوشت چون خسی

«Çünkü o, çörçöp gibi senin boğazını tutmak, nefes aldirmamak ve söz söyletmemek gibi çok büyük oyunlar bilir.»

(Ruh) ve (ferzin) satranc oyunundaki taşlardan ikisinin adıdır.

4120

در گلو ماند خس او سالها
چیست آن خس مهر جاه ومالها

«Onun çöpü yıllarca boğazda kalır. Has, yâni çöp nedir Mansıb ve mal hırsıdır.»

بر سر اغیار چون شمشیر باش
هین مکن روباه بازی شیر باش

«Din düşmanı olanların başına kılıç ol. Sakın tilki oyununa ve onun gibi yaltaklanmaya kalkışma. Arslan ol ve arslan gibi heybetli ve cesâretli bulun.»

4114

تاز غیبت از تو یاران نکسلند
زانکه آن خاران عدو این گلند

«Tâ ki ehl-i takvâ ve sulahâ olan dostlar, gayretlerinden senden ayrılmasınlar. Çünkü o dikenler bu gülün, yâni o dîn ve tarikat yabancıları, hakikat bağçesinin gülü bulunan ehl-i Hakkın düşmanındırlar.»

4115

آتش اندر زن بگرگان چون سپند
زانکه آن گرگان عدو یوسفند

«O kurtlara ateş saç ve yüzerlik tohumu gibi yak. Çünkü o kurtlar, Yûsûf düşmanındırlar.»

4116

جان بابا گویدت ابلیس هین
تا بدم بفریبدت دیو لعین

«Me'lûn şeytan, seni sözüyle aldatmak için sana, babasının canı, yâni sevgili evlâdım der.»

Şeytan bir kimseyi: «Sen bu kadar ma'lûmatlı olduğun hâlde ne yüksek bir mevki'desin, ne de mal sahibisin. Diyâb Ağa ile Satı Kadın bile meb'us olmuşlardı. Dünkü kopuklar, milyoner kesildiler!» diye tamaa ve ıztırâba düşürür. O tama', o ıztırâb ise o kimsenin ham armut gibi boğazını tıkar. Onun sıkıntısından senelerce kurtulamaz. «İlim rütbesi, rütbelerin en yükseğidir», «Kanâat tükenmez bir hazinedir» hakikatlerini unutturur.

4121

مال خس باشد چو هستای بی ثبات
در گویت مانع آب حیات

«Ey Hak yolunda sebâtı olmayan; mâl ü menâl, boğaza saplanmış çöp ve kılçık gibidir ki hakikat ve ma'rifet âb-ı hayâtının oradan geçmesine mâni' olur.»

Hazret-i Mevlânâ'nın burada malı, ma'nevî feyzlere mâni' göstermesi, ona haris olanlar içindir. Birinci cildde buyurur ki:

«Eğer malı Allah yolunda sarfetmek için taşırsan öylesi hakkında Cenâb-ı Peygamber: «Helâl mal, sâlih bir kimse için ne iyidir» buyurmuştur. Bir geminin içine su girerse onu batırır, altında bulunursa onu selâmetle yüzdürür.»

Bunun gibi mal hırsı, bir adamın kalbine girerse onu ma'nen batırır. Ayakları altına alacak derecede ehemmiyyet vermezse, onu selâmetle ilerletir. Çünkü o vâsita ile kimseye yüzşuyu dökmemek, fukarâya yardımda bulunmak, hayrât ve hasenât meydana getirmek gibi Allah indinde makbûl olacak sâlih amellerde bulunur.

4122

گر برد مالت عدو پر فنی
دهزنی را برده باشد رهزنی

«Eğer hiylekâr bir düşman senin malını çalarsa, bir yol kesiciyi bir hırsız soymuş ve götürmüş olur.»

Mal ve onun mahabbeti, sâhibi için, yolunu kesen eşkıyâ gibidir ki Allah yolunda onun ilerlemesine mâni' olur. O malı hırsız çalar, yâhud biri cebren elinden alırsa, o yolkesen malı diğer bir şakî yakalamış, mal

sâhibi ise kendi için eşkıyâ demek olan o maldan kurtulmuş olur. Bunun için bir sirkate, yâhud bir gasba uğrayıp da malı giden kimse müteessir olmamalı, tehlikeli bir düşmandan kurtulduğu için Allah'a şükretmelidir.

(دهزنی را برده باشد رهزنی) mısramandan şöyle bir ma'nâ da çıkabilir:

Birinci şakî: İrtikâb ile, irtişâ ile, ihtikâr ile o malı toplayandır ki böyle bir herifin rehzen, yâni eşkıyâdan farkı yoktur. Onu soyan da ikinci bir eşkıyâdır ki bir şakî, diğer bir şakiyi soymuş demek olur. Bir yankesici birinin sâatini çarpmış. Meslekdaşlarına gösterip ne edeceğini öğrendikten sonra satmaya giderken, daha kurnaz bir yankesici sâati aşırılmış. Birinci herif, cebini yoklayıp da sâatin aşırılmış olduğunu anlayınca, dönmüş ve:

— Kaça verdin? diye sorana:

— Sermâyesine verdim! demiş.

Beytteki birinci rehzenin soyulması da malın sermâyesine verilmesi demek olur:

Hazret-i Mevlânâ bunu temsil için bir hikâye naklediyor:

«BİR YILAN TUTUP OYNATANIN, DİĞER BİR SAN'ATDAŞINDAN BİR YILAN ÇALMASI»

4123

دزدکی از مار گبری مار برد
ز ابلهی آترا غنیمت می شمرد

«Bir hırsız, bir yılançıdan bir yılan çaldı ve ahmaklığından onu ganîmet saydı.»

Hindistan'da yılanları tutan, zurna çalarak oynatan bir takım kallâşlar varmış ki onlara (mârgîr) yâni, yılan tutucu diyorlar.

4124

وا دهید آن مار گیر از زخم مار
مار کشت آن دزد او را زار زار

«Yılançı, yılanın zehirlemesinden kurtuldu. Fakat yılan, kendini çalanı inlete inlete öldürdü.»

مار گیرش دید پس بشناختش
گفت از جان مار من برداختش

«Sonra yılanı, zehirlenip öleni gördü, bizim yılan, onu temizlemiş dedi».

Ve ilâve etti :

4126

دردعا میخواستی جانم ازو
که پیام مار بستانم ازو

«Rûhum, Hakka duâ ederek bu hırsızı bulmamı ve yılanımı kendisinden almamı istiyordu».

4127

شکر حق را کان دعامر دود شد
من زیان پنداشتم آن سود شد

«Allah'a şükrolsun ki o duâ reddedildi. Yılanın çalınmasını ben ziyan sayıyordum, hâlbuki o, benim için fayda oldu».

Cenâb-ı Hak : «Bana duâ edin, duânızı kabûl edeyim» buyurmuştur. Bu va'd-i kerim mucebince her duâ kabûl olunur. Fekat o kabûl; ya müsbet, ya menfi bulunur. Müsbet olarak kabûlü, istenilen şey'in zuhûra gelmesidir. Menfi olarak kabûlü de istenilen şey'in verilmesiyle kulun muhâfaza edilmesidir.

4128

بس دعاها کان زیانست و هلاک
از کرم می نشنود یزدان پاک

«Duâ edenin zararına, hattâ helâkine sebep olacak duâlar vardır ki pâk ve kuddes olan Allah, onu dinlemez ve duâ edenin istediğini vermez».

Yılanının yılanı tekrar ele geçirmesi için duâ etmesi gibi.

«HAZRET-İ İSÂ İLE YOL ARKADAŞLIĞI EDEN KİMSENİN CENÂB-İ RŪHULLAHTAN BİR TAKIM KEMİKLERİ DIRİLTMESİNİ İSTEMESİ»

4129

گشت با عیسی یکی ابله رفیق
استخوانها دید در حضرة عمیق

«Bir budala, Hazret-i İsâ'ya yol arkadaşı oldu ve derin bir çukur içinde kemikler gördü».

4130

گفت ای همراه آن نام سنی
که بدان تو مرده زنده میکنی

«Dedi ki : Ey arkadaş; söyleyip de ölüleri dirilttiğin o yüksek ismi».

4131

مر مرا آموز تا احسان کنم
استخوانها را بدن با جان کنم

«Bana öğret ki iyilik edeyim, ölülerin kemiklerini dirilteyim».

4132

گفت خامش کن که آن کار تو نیست
لایق انفاس و گفتار تو نیست

«Hazret-i İsâ buyurdu ki : Sus! O, senin yapacağın iş değildir. Senin nefeslerine ve sözüne yakışmaz».

گفت اگر من نیستم اسرار خوان
هم تو بر خوان نام راز استخوان

«Hazret-i İsa'nın yol arkadaşı: Eğer ben o esrârı öğrenip okumaya layık değilsem, o ism-i şerifi şu kemiklerin üstüne sen oku, dedi».

4137

گفت عیسی یارب این اسرار چیست
میل این ابله درین پیکار چیست

«Hazret-i İsa dedi ki: İlâhî; bu esrâr nedir, şu budalanın bu husus-taki ısrârı nedendir?»

4138

چون غم خود نیست این بیمار را
چون غم جان نیست این مردار را

«Nasıl oluyor da bu hasta adam, kendi tasasını çekmiyor, nasıl oluyor da bu mürdar kendi canı kaydında değil?»

4139

مردۀ خود را رها کرد دست او
مردۀ بیگانه را جوید رفو

«Bu budala, ma'nen ölmüş olan nefsinin bırakmış da yabancı bir ölü için yama arıyor».

Yâni, onun dirilmesini istiyor.

4133

کان نفس خواهد زیاران پاک تر
وز فرشته در روش دراک تر

«İsm-i a'zâmı okuyup ölü diriltmek; yârândan, yâni, birr ü tekvâ sâhiblerinin enfâsından daha pâk ve seyr ü amelde meleklerden ziyâde kavrayışlı bir nefes ister».

4134

عمر ها بایست تا دم پاک شد
تا امین مخزن افلاک شد

«Nefesi pâk, kendisi semâ hazînesinin emini olmak için ömürler, yâni, uzun uzun zamanlar ve çalışmalar lâzımdır».

4135

خود گرفتی این عصا در دست راست
دست را دستان موسی از کجاست

«Farzet ki Hazret-i Mûsâ'nın asâsı senin elindedir, fekat Mûsâ'nın ellerindeki ma'nevî kudret nerededir?»

Cenâb-ı Kelimullahın asâsını yere bırakınca kocaman bir yılan olduğu, tutup kaldırıncı yine asâyâ tehavvül eylediği ma'lûmdur. Onun o tehavvûlâtı, kendiliğinden değil, Hazret-i Mûsâ'nın mu'cizesi eseri idi. Ba'zıları o mu'cizeyi asâyâ isnâd etmek gafletini göstermişlerdir; hattâ onu Âdem'le berâber cennetten çıkarmışlar, eski peygamberlerin ellerinde dolaştırmışlar, Şuayb Aleyhisselâma kadar getirmişler, Şuayb Peygamber, koyunları için Mûsâ'yı çoban tutunca, onları gütmek için o asâyı ona verdi, demişlerdir. Asâ, bir ağaç dalından ibâretti. O mu'cize, asâda değil, yed-i beyzâ-yı Mûsâ'da idi. Kelimullah Hazretleri benim bastonumu da alsa yine o mu'cizeyi gösterebilirdi. Onun asâsı benim elim geçse de yüzlerce def'a yere bıraksam, asâdan başka bir şey olmazdı. Belki eskimiş ve kurt yemiş olduğu için kırılırdı. Böyle düşünüş; eşhâstan ziyâde eşyâyâ ehemmiyet vermek, bir deynek parçasını Cenâb-ı Mûsâ'dan yüksek vehmetmek olur. Onun için her kitabda görülen söz-lere hemen inanıvermemeli, nakledilen rivâyet olur mu, olmaz mı diye düşünmelidir.

گفت حق ادبار اگر ادبار جوست
خار جوینده جزای کشت اوست

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Eğer bedbahtlık, idbâr arıyorsa, o arayana batacak diken, onun ekdiği tohumun cezâsıdır».

Baht ve tâlî' denilen takdîr-i ezeliyi bir insan farzederler. Onun teveccühüne ikbâl, yüz çevirmesine idbâr derler. Binâenaleyh ikbâl, seâdet, idbâr da felâket dediğimiz hâllerdir. Burada Hazret-i Mevlânâ felâketi dikene, idbâr arayan kimseyi onun tohumunu dikene benzetiyor. Dikenin ayağa batmasını da amelinin cezâsı olarak gösteriyor.

آنکه تخم خار کرد در جهان
هان و هان او را بجو در گلستان

«Dünyâda diken tohumu eken kimseyi, sakın hâ gül bağçesinde arama».

Diken tohumu dikmek, kötü amellerde bulunmak, herkese zararı dokunacak işler yapmaktır. Yeni ve zararlı bir iş meydana çıkarmak, herkesin ayağına batacak, üstünü, başını yırtacak diken dikmek gibidir. Böyle bir halt edenler, yaptıklarının cezâsını çecekleri gibi, ona uyup da o işi yapanların münasebetsizliklerinden dolayı da mücâzât göreceklidir. Çünkü bir Hadis-i Şerif'te «Hayra delâlet eden, o hayrı yapan gibidir» buyurulmuştur. Bunun mefhûm-ı muhâlifî «Şerre delâlet eden de o şerri yapan gibidir» meâlini ifâde eder. Kezâ diğer bir Hadis-i Şerif'te buyrulmuştur ki: «Her kim iyi bir âdet ve usûl çıkarırsa, onun ve onunla amel edenlerin ecri kendisine âiddir. Her kim de kötü bir âdet ve usûl çıkarırsa, onun ve onu işleyenlerin günâhı kendisine âiddir». Yâni, bir kimse bir bid'at-i hasene meydana getirirse ondan sevâb kazanacağı gibi onu işleyenlerin amellerinden dolayı da mücâzât görecektir. Kezâ bir şahs, kötü ve zararlı bir habâset ortaya korsa, ondan cezâ göreceği gibi, o habâseti yapanların da yaptıklarından azâba uğrayacaktır.

Meselâ; Bilâl-i Habeşî (radiyallahü anh) bir sabah ezan okuduktan sonra hücre-i seâdetin önüne gelmiş, (esselâmü aleyke yâ Resûlallah essalât) diye Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimizi namaza da'vet etmişti. Zât-i Risâletin istirâhat etmekte olduğunu söylediler. Hazret-i

Bilâl yüksek sesle (Essalâtü hayrûn minennavn) yâni, «Namaz, uyku-dan daha hayırlıdır» dedi. Uyanan Resûl-i Ekrem, bu sözün sabah ezan-larına ilâvesini emir buyurdu. Cenâb-ı Bilâl'in bu minnet-i hasenesi on dört mardan beri devâm edegelmekte ve Bilâl (radiyallahü anh) bu sün-netinden müsâb olduğu gibi, bütün müezzinlerin her sabah o sözü söyle-melerinden de sevâb kazanmaktadır.

Bir misâl de öbürüne bulalım:

Osmanlı vezirlerinden bir Şemsi Paşa vardır ki Üsküdar'da bir câmi' ve bir medrese yaptırmıştır. İsfendiyâr Ogullarından bulunan bu adam, daha ağalığında Hurrem ve Mihr-i Mâh Sultanlarla Sadr-ı a'zam Rüstem Paşanın kurdukları tuzağa yardım etmiş, Kanûnî'nin veliahdî Şehzâde Mustafa gibi kıymetli bir zâtın idâmına hizmette bulunmuştu. Sonra vezir ve Üçüncü Sultan Murâd'a musâhib oldu. Onu hediye ve takdime diye rüşvet almaya alıştırdı. Ondan sonra bir mansıba ta'yin edilenlerin pâdişaha, harem dâiresine ve sadr-ı a'zama hediye nâmiyle rüşvet ver-mesi resmi usul hâlini aldı. Hâlbuki Hazret-i Peygamber rüşveti verene de, alana da, arada vâsıta olana da la'net etmişti. İşte Şemsi Paşa da İsfendiyâr beyliğinin kaldırılması intikamını Osmanlı devletinden almak için koyduğu bu kötü usûlden dolayı bizzât cezâ göreceği gibi, zamânı-mızda bile tek tük işitilen mürteşilerden dolayı bilvâsıta azâb çekecektir.

Kur'ân-ı Kerim'de: «Her kim zerre ağırlığında hayr işlerse mükâ-fatını görecektir, her kim de zerre ağırlığında şer işlerse mücâzâtını gö-recektir» buyurulmuştur.

İnsanlara devamlı faydası olan hayrâta (hayr-ı cârî) denildiği gibi, sürüp giden mazarrâta da (şerr-i cârî) denilebilir.

İşte böyle diken tohumu eken, yâni, halkı zararlı şeylere alıştıran bir şahs, gül bağçesinde, yâni, cennette bulunamaz. Dikenin, çalının yeri ateş olduğu gibi, öyle bir herifin gideceği yer de cehennemdir.

گر گلی کیر دبکف خاری شود
ور سوی یاری شود ماری شود

«Eğer o bedbaht avucuna gül alsa, o gül başkalarına diken olur. Bir dostun yanına gitse, onu yılan gibi sokar».

Hükümdârın biri cum'a namâzına gidiyor, önündeki yasakçılar da ellerindeki sopalarla yol açıyorlarmış. Dervişin biri tesâdüfen oradan geçerken başına bir sopa rastgelmiş, kanı akmaya başlamış. Zavallı adam, önünden geçen hükümdâra, yüzüne dökülen kanları işâret etmiş ve:

— Cum'a namâzına gidiyorsun, hayr işleyeceksin. Hayrın böyle olursa, şerrinin nasıl olacağını düşün, demiş.

4143

کیمیای زهر، مارست آن شقی
بر خلاف کیمیای متقی

«O şakî herif, müttekîlerin kimyâsı hilâfına, yılan zehrinin iksîridir».

Eskiden (kimyâ) kelimesi, bakırı altın yapma ilmi demek olduğu gibi, o ilm ile elde edilecek iksîre de ta'bir edilirdi.

Etkiyâ ile eşkıyâda da birer iksîr vardır. Müttekî olanlar, nazarları ve sohbetleriyle kendilerine yakın olanları tasfiye ederler ve ma'nevî altın hâline getirirler. Şakî olanlar da kendileriyle düşüp kalkanları paslı demir hâline koyarlar, hiç olmazsa mezelerden al ve bir tek yuvarla diye işrete alıştırırlar.

***

Evvelce de söylenilmiş olduğu gibi Hazret-i Mevlânâ bir hikâye naklederken, onu sırasıyle devâm ettirmez. Münâsebet düştükçe arada fıkralar, hakikatler ve nasihatler beyân eyler, sonra eski kıssayı tamamlar. Burada da Hazret-i İsâ'dan ölü diriltmesini öğrenmek isteyen bir ahmaktan bahsederken başka bir fıkra nakline geçiyor ve diyor ki:

«BİR SOFİNİN HAYVÂNINA BAKMASI İÇİN HİZMETÇİYE TENBİHTE
BULUNMASI, HİZMETÇİNİN DE LÂHAVLE DEMESİ»

4144

صوفی میگشت در دو رافق
تاشی در خاقاهی شد قفق

«Bir derviş, etrâf-ı âfâkı dolaşıp seyahat ediyordu. Bir gece bir hânîkah'a konuk, yânî, müsâfir oldu».

Kur'an'ın müteaddid yerinde: «Arz üzerinde seyâhat edin» emri verildiği gibi, Hadis'te de: «Sefer ediniz, sıhhat bulursunuz» buyurulmuştur.

Bundan dolayı eski dervişler de seyâhat ederler, gittikleri yerlerde buldukları âriflerle görüşürler, onlardan duâ ve himmet alırlardı.

4145

یک بهیمه داشت در آخر پست
او بصدر صفه بایاران نشست

«Sofinin bir merkebi vardı. Onu ahıra bağladı. Sonra tekyenin sofa-
sına baş sedire geçip, oradaki ihvân-ı tarikat ile oturdu».

4146

بس مراقب گشت بایاران خویش
دفتری باشد حضور یار پیش

«Daha sonra ihvâniyle murâkabe bulundu. Murâkabe, yânî, yârin huzûrunda bulunuş, hakayık u meârif için bir seferdir».

Murâkabe: Diz çökmek ve gözlerini kapayıp sâir şeyleri hâtırından çıkarmakla Hakkın ilhâmına muntazır olmaktır ki bunu evvelâ Hazret-i Cüneyd (Kuddise sirruhû) yapmış ve yapılmasını ehl-i tarika tavsiye etmiştir.

Sofiyeye meslekinin esaslarını kurduğu için (Seyyidüttâife) denilen Cüneyd Hazretleri demiştir ki: Ben murâkabeyi kediden öğrendim. Bir gün bir kedi gördüm ki bir delik başına oturmuş, gözlerini o delige dikmiş, bir kılı bile kıpırdamaksızın içerdeki fâreyi bekliyordu. Nihâyet fâre çıktı. Kedi de onu yakaladı. Onun üzerine: «Ben, senin matlûbun olmakta fâreden aşağı değilim, sen de benim tâlibim olmakta kediden bayağı olma.» diye kalbime bir ilhâm vâkı' oldu. O günden beri murâkabeyi âdet ettim.

Kapanıncaya kadar Mevlevî âsitânelerinde, yânî çile çıkarılan büyük tekyelerde bir âdet vardı. Sabah ve ikindi namazlarını kıldıktan sonra — çile çıkarmış olanlar — meydan denilen yere giderler, orada beş on dakika murâkabe ederlerdi.

Murâkabe meydanına yalnız çilekeşlerin girmesine şu sebep olmuştu: Dervişlikte (râbîta) denilen bir usûl vardır ki derviş zikrederken şeyhinin hayâlini zihninde ihzâr etmek, yânî şeyhin karşısında bulunuyormuş gibi olmaktır. Her şeyhe râbîta edilmez. İnsân-ı kâmile olur. Bir de bir derviş, biat etmiş olduğu şeyhinden başkasına râbîta edemez.

چند گاهن کام آهو در خورست
بمداران خود ناف آهو رهبرست

«Bir müddet âhû izini ta'kib etmek ona lâıdır. Sonra yaklaşıp, âhûdaki misk göbeğinin râıhasını alır, ondan sonra o râıha ona kılavuz olur».

4151

چونکه شكر گام کرده ره برید
لاجرم زان گام در کامی رسید

«O izi gördüğüne kavlen ve ta'kib etmesiyle fi'len şükür ederek yol alınca, şüphe yok o izin ta'kibinden murâdına erer».

4152

رفتن يك منزلی بر بوی ناف
بهر از صد منزل و گام طواف

«Misk göbeği râıhası delâletiyle bir menzil gitmek, o râıhayı duymaksızın yüz menzil yürümekten ve dönüp dolaşmaktan daha iyidir».

Hazret-i Mevlânâ'nın avcıdan maksadı : Sofidir ki o da hakikat avına çıkmıştır.

Âhû izi : Resûlullah Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimizin sünneti ve ariflerin büyüklerinin usûl-i tarikatidir. O izleri ta'kib eden sofi nihâyet misk göbeği kokusunu, yâni, ma'neviyyâtın feyzi râıhasını duyar. Ondan sonra o râıha delâletiyle ilerler. Böyle bir feyze mazhar olarak ilerlemek, koku almadan boş boşuna dolaşmaktan elbette hayırlıdır.

4153

آن دلی کو مطلع مهتابهاست
بهر عارف فتحت ابوابهاست

«Mehtabların matlaı bulunan bir gönül, ârif için ma'nevî kapıların açılmasına sebebedir».

4147

دفتر صوفی سواد حرف نیست
جز دل اسپید همچون برف نیست

«Sofinin defteri, maddî defterler gibi harf karaltısından ibâret değildir. Kar gibi beyaz ve münevver bir kalbdır» Manevî ilhamlar o münevver kalbe in'ikâs eder.

4148

زاد دانشمند آثار قلم
زاد صوفی چیست آثار قدم

«Âlim olanın azığı ve sermâyesi : Kalem eserleri, yâni, kitaplar ve onlardaki ma'lûmâtıdır. Sofinin azığı nedir? Kıdem, yâni, ezel âsârıdır».

Ma'lûmdur ki ilim, yâni, bilmenin iki vâsıtası vardır. Biri : Okumak ve düşünmek sûretiyle elde edilir. Diğer : Seyr ü sülûk ve tasfiye-i kalb edilerek ilhâmât-ı ma'neviyyenin kalbe vârid ve mün'akis olmasıyla zuhûra gelir. Birincisi zannıdır, yakın ifâde etmez. Yâni nazariyyattan ibârettir. İkincisi ilhâm-ı Rabbânî olduğu için hakikatin ta kendisidir.

4149

همچو صیادی سوی اشکار شد
گام آهو دید و بر آثار شد

Meselâ sofi : «Ava çıkıp da âhû izi gören ve o izi ta'kib eden bir avcı gibidir».

Kâmil ve mükemmil olan zevât-ı kirâmın kalbleri o kadar münevverdir ki oralardan âdetâ mehtablar, yâni, mehtablardan parlak hakikatler doğar. Binâenaleyh öyle nurlu bir gönül, yâni, o gönlün sâhibi, müsteid bir ârif için hakikat kapılarının açılmasına sebep olur.

4154

باتو دیوارست و با ایشان درست
باتو سنگ و با عزیزان گوهرست

«Sana duvar görünen, azizler için kapıdır. Senin taş gördüğün, onların nazarında incidir».

4155

آنچه در آینه می بینی عیان
عارف اندر خشت بیند پیش از آن

«Senin aynada âşikâr olarak gördüğünü ârif daha evvel bir kerpiğin sathında müşâhede eder».

Meşhur bir fıkra vardır : Rakamları biraz tanıyan bir câhil, 12 rakamını görmüş, bir, iki diye okumuş. Onu işiten başka biri de :

— Sen bilirsin bir, iki, ben bilirim on iki, demiş. Şu fıkra, bir amî ile bir ârifin görüşüne ve anlayışına güzel bir misâl olur. Çünkü câhilin aynada görüp de anlayamadığı bir aksi, ârif kerpiç üstünde görür ve anlar.

Kocakarının biri aynaya bakmış da :

— Bu aynalara da ne oldu? İnsanı ne kadar çirkin gösteriyorlar! Eski aynalar böyle değildi! demiş. Aynada gördüğü aksin kendi suratı olduğunu anlamamış.

4156

پیر ایشانند کین عالم نبود
جان ایشان بود در دریای جود

«Pir ve rehber onlardır ki daha bu âlem yokken onların rûhu, Hakkın cûd ve sehâ denizinde, yâni, muhît-i ilminde velî olarak mevcud idi».

4157

پیشتر از نفس جان پذیرفته اند
پیشتر از بحر درها سفته اند

«Onlar, beden nakşından evvel, yâni, kalıbları meydana gelmeden mukaddem ruh bulmuşlar, Hakkın keremi ve atâsı denizinde bir çok inci delmişlerdi».

İnci delmek : Mehâretli bir iş görmekten kinâyedir.

Eski filozoflar, ruhların bedenlerinden sonra yaratıldığına kaildirler. Yâni, ana karnındaki ceninin evvelâ cismi teşekkül eder. Ondan sonra rûhu nefholunur derler. Rûhun sonradan nefholunması, onun daha evvel yaratılmasına mâni' değildir. Sofiyyeye göre ruhların hilkatı, bedenlerden çok evveldir. Nitekim (السبب برکیم) yâni : «Sizin Rabbiniz değil miyim?» hitâbına (یلی) yâni : «Evet, Rabbinizsin» cevâbını veren ruhlar idi ki o vakit Âdem Aleyhisselâmın kalıbı yaratılmamıştı.

«HALKI İCÂD HUSÛSUNDA ALLAH TEÂLÂ'NIN MELEKLERLE İSTİŞÂREDE BULUNMASI»

4158

مشورت می رفت در ایجاد خلق
جانشان در بحر قدرت تابخلق

«Âdem'in vücuda getirileceği sırada Cenâb-ı Hak ile melekler arasında bir meşveret geçti. Hâlbuki o vakit mahlûkat boğazlarına kadar kudret denizinde müsteğrak idiler».

Yâni, ilm-i İlâhîde mevcud olup, daha sâha-i zuhûra gelmemişlerdi.

4159

چون ملائک مانع آن می شدند
بر ملائک خفیه خنک می زدند

«Melekler, o halk ve icâda mâni' olmak isteyince onlara karşı gizlice usûl vurdular».

Hunbekzeden : Mûsikide usûl vurmak demektir ki latife etmekten kinâyedir.

Cenâb-ı Hak (Bakara Sûresi)nde bunu şöyle beyân buyuruyor :

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ

Yâni : Habîbim; Rabb-i Zîşânın meleklere : Ben arz üzerinde, bana halife olacak bir insan yaratacağım dediği vakit, dediler ki : Orada fesad çıkaracak ve kanlar dökecek mahlûk mu yaratacaksın?¹⁴

Melekler, Âdem'in yaradılacağını, kendisinden bir zelle sudûr edeceğini, bir oğlunun, diğer oğlunu öldürüp kanını dökeceğini, torunlarından arz üzerinde bir çok fitne ve fesad zuhûra geleceğini levh-i mahfuzda görmüş oldukları için biliyorlardı. Ondan dolayı bu itirazda bulundular. «Biz seni tesbih ü takdis ediyoruz ya, ayrıca bir mahlûka ne lüzum var?» dediler.

Cenâb-ı Hak onlara :

قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ

Yâni : «Sizin bilmediğiniz şey'i ben bilirim (arz üzerinde halife yaratmaktaki hikmeti siz bilmezsiniz)¹⁵» buyurdu.

Bunun üzerine melekler :

قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْنَا

Yâni : «Yâ Rabbenâ seni takdis ü tenzih ederiz. Biz o hikmeti bilmeziz, bize ne öğrettinse ancak onu biliriz¹⁶» diye özür dilediler.

Melekler, Hakkın (سبح و قدوس) isimlerinin mazharı idiler. İnsan-ı kâmil, yâni, yaradılacak ve Halife-i İlâhiyye olacak Âdem Aleyhisselâm ile evlâd ü ahfâdının büyükleri gibi bütün Esmâ-i İlâhiyyenin

mazharı değillerdi. Onun için hem onların noktasını kendilerine bildirilmek hem de Âdem evlâdına müşâvere edilmesi öğretilmek için meleklerle istişâre buyurulmuştu.

İstişâre : Başkasının aklından ve re'yyinden istifade etmektir. Ma'lûm ya, herkesin aklı bir değildir. Onun için bir hâdisе hakkında istişârede bulunmak, aklı eren bir adamın bilisinden ve görüşünden faydalanmak olur.

Hazret-i Mevlânâ der ki : Meşverette bulunmak, karanlıkta aranılan bir şey'i bulmak için mum yakmak ve etrâfı aydınlatmak demektir. Aydınlık ne kadar kuvvetli olursa, aranılan şey o kadar çabuk ve o derece kolay bulunur. Bundan dolayı Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimize : «Dünyâyâ müteallık işlerde eshâbınla meşverette bulun» Emr-i İlâhisi vârid olmuştu. Aleyhissalâtü Vesselâm Hazretleri de o gibi işlerde sahâbe ile istişâre ve ekseriyyetin re'yi ile amel ederdi. Âyetin tercemesinde de işâret edildiği üzere meşveret dünyâ işlerinde yapılır. Dîni ve uhrevî işlerde yapılmaz. Meselâ namazda Kur'ân mı okunsun, yoksa tercemesi mi? diye sorulmaz.

Şu da var ki istişâre, aklı eren ve kalbinde gıll u gış bulunmayan kimselerle olur. Diyab Ağa ile Satı Kadın gibiler ile olmaz. Kezâ bir deliye, yâhud düşmanlığı bilinen bir hâine bir iş danışılmaz. Bundan dolayı Hadis-i Şerif'te : «İstişâre edilecek kimse emîn olmalıdır» buyurulmuştur. Bu emniyyet; hem aklının ermesi, hem de niyyetinin hâlis olmasıdır.

Bir de (istihâre) vardır ki o da âdetâ Allah ile istişâre etmektir. Bir işi yapıp yapmamak husûsunda mütereddid bulunan kimse, yatmadan evvel Allah rızası için iki rekât namaz kılmalı ve : «Yâ Rabbî şu iş hakkında hayırlı olan ciheti bana bildir» diye duâ etmelidir. Duânın arabcasını aramaya lüzum yoktur. Allah her dilden anlar. İstihâre eden kimse göreceği rû'yâyı erbâbına ta'bir ettirip, ona göre hareket etmelidir.

İşte o halifetullah olan insanların ruhları :

4160

مطلع بر نفس هر که هست شد
پیش از آنکه نفس کل یابست شد

«Nefs-i kül, yâni, bütün mevcûdât zuhûra gelmeden evvel, hattâ kendileri de ervah âleminde iken, var olan herkesin ve her şey'in nakşına ve esrârına vâkıf olmuşlardı».

(14) Sûrei Bakara : 30.

(15) Sûrei Bakara : 30.

(16) Sûrei Bakara : 32.

پیشتر ز افلاک کیوان دیده‌اند
پیشتر از دانه‌ها نان دیده‌اند

«O ruhlar, felekler yaradılmadan evvel zuhal seyyâresinin meydana geleceğini, tuğday dânesi halkedilmeden evvel ekmek pişirileceğini görmüşlerdi».

بی دماغ و دل پر از فکرت بدند
بی سپاه و جنگک بر نصرت زدند

«Yine onlar, beyinleri ve kalbleri yaradılmadan önce mütefekkir olmuşlar, ordusuz ve cengsiz nusret bulmuşlardı».

آن عیان نسبت بایشان فکر تست
ور نه خود نسبت باینهارؤ یست

«O müşâhede, onlara nisbetle tefekkürdür, yoksa hakikaten ve sair halka nisbetle o tefekkür de ayn-ı rü'yettir».

Urefâ-yı ümmetin ruhları (a'yânı sâbite) mertebesinde ve ilm-i İlâhînin sûretleri hâlinde iken Hak ile müşâhede ediyorlar ki o müşâhede ayn-ı rü'yetti. Bunun için de dimâğa, kalbe ve göze ihtiyac yoktu.

فکرت از ماضی و مستقبل بود
چونکه زین دورست مشکل حل شود

«Tefekkür, mâzî ve müstakbel için olur. Bu ikisinden uzaklaşınca müşkil halledilir».

Tefekkür, yâni, düşünce ya geçmişe râci', yâhud geleceğe âid olur, olmuş ve olacak vukuâtı bir ânda görüp bildikten sonra düşünceye ve düşünceye âlet olacak dimâğa lüzûm kalmaz.

دیده چون بی کیف مهیا کیف را
دیده پیش از کان صهیح و زیف را

«Onlar, birer sıfatla muttasıf şeyleri billâ keyf görmüşler, ma'denin hilkatinden evvel sahih altın ile taklidini müşâhede etmişlerdir».

در دل انگور می را دیده‌اند
در فای محض شی را دیده‌اند

«Üzümün içindeki şarabı ve tamâmıyle yoklukta iken (şey) denilecek mahlûkatı seyreylemişlerdir».

پیشتر از خلقت انگورها
خورده میها و نموده شورها

«Üzümün yaradılışından evvel şarablar içmişler ve mest olarak coşkunluklar göstermişlerdir».

Şeyh Ömer Binilfâriz kuddise sirruhûnun (Hamriyye) isimli bir kasidesi vardır ki Mevlânâ Câmî tarafından farisi olarak şerhedilmiş ve taraf-ı âcizânemden türkçeye terceme olunmuştur. Nâzım-ı ârifi kasidesine şu beyitle başlar: «Biz, sevgilinin yâdiyle şarab içmiş ve sarhoş olmuştuk ki o vakitler daha asma çubuğu yaradılmamıştı».

Asma yaradılmadan evvel içilen şarabın nasıl bir meşrup olduğunu bizim gibi sûret kaydından kurtulamamış ve ma'nâ âleminde varamamış olanlar tabii anlayamazlar.

Kezâ o zevât-ı kirâm:

در تموز گرم می بینند دی
در شماع شمس می بینند فی

«Temmuz sıcağında kışı ve güneşin şuânda gölgeyi görürler».

Yâni, müessirde eseri, eserde müessiri, yâhud ta'bir-i sofîyâncisiyle zâhîrde mazharı ve mazharda zâhiri müşâhede ederler.

Hey'etşinaslar, güneşin kuruşunda bir takım lekeler ve gölgeler keşfetmişler, onları güneşin sönmüş kısımları diye izâh eylemişlerdir. Gâlibâ bu beytin ikinci mısrasında o keşfe de işâret vardır.

4169

این فلک در دور ایشان جرعه نوش

آفتاب از جودشان زر بفت پوش

«Şu felek onların meclisinden kadeh dibindeki damlaları içmekte, güneş de yine onların cömertliğinden sırmalı elbise giyinmektedir».

Deniliyor ki : Kâinâta olan İlâhî tecelliler evvel ve ekmel-i mahlûkat olan Resûl-i Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem Hazretleri vâsita-sıyla olur.

Füyûzâtı Hudânın sûya benzer,
Dil-i Peygamberî de cûya benzer;
Gelir ol cûya evvel feyz-i Mevlâ,
Eder andan kulûb-ı sâfı ırvâ.
Anınçün künyesi Bülkasım olmuş,
Ki zâti feyz-i Hakka maksim olmuş.

Evet. Kalb-i enver-i Muhammedî bir nehir yatağı gibidir. Allah'ın fuyûzâtı ise su misâlidir. O su, evvelâ o yatağa gelir, oradan Verese-i Muhammediyyenin sâf gönüllerine akar.

Zât-i akdes-i Nebevinin künyesi (Ebülkasım) dır. Çünkü ilk mahdûm-ı mükerrerlerinin adı (Kasım) idi. Arab âdeti, mücebince ona izâfe edilerek kendisine (Ebülkasım) yâni, «Kasım'ın babası» denilmiştir.

«Adımı takımın, fekat künyemi almayın» diye bir Hadîs-i Şerîf vardır. Ulemâdan ba'zıları buradaki nehyi ta'mîm etmiş ve (Ebülkasım) künyesini takınmak memnu'dur demiş, ba'zıları da bu nehyin hayât-ı Peygamberîye mahsus olduğunu beyân eylemiştir. O nehyin vuruduna da şöyle bir sebep göstermiştir : Bir gün bir kimse; Yâ Ebelkasım! diye sesleniyordu. Aleyhissalât Efendimiz, ona baktı. O kimse ise başka bir Ebelkasım'ı çağırıyordum, dedi. Bunun üzerine müşâbehet dolayısıyla yanlışlık olmasın diye o Hadîs-i Şerîf sâdır oldu.

Hadîsin bu sûretle tavihi ve vâkî men edilgin hayât-ı Peygamberîye tahsisi daha doğru olsa gerektir. Çünkü ulemâ-yı islâmiyyeden (Ebülkasım) künyeli bir çok zevât vardır.

(Kasım) ve (maksim) kelimeleri arasında münâsebet bulunduğu ve (maksim) lâfzı (savak) yâni, suların taksim edildiği yer demek olduğu için şâir : «Resûl-i Ekrem, feyz-i İlâhînin maksamı bulunduğundan künyesi Ebülkasım olmuştur» diye bir (husn-i ta'lîl) yapmıştır.

Bir hâdisenin vukûuna şâirâne bir sebeb göstermeye edebiyatta (husn-i ta'lîl) denilir.

Basmaşa mubârek kademi rû-yi zemîne,
Pâk etmez idi kimseyi hâk ile teyemmüm.

beytinde olduğu gibi ki, su bulunmayınca toprakla teyemmüm edilerek temiz olmanın sebebi, Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimizin mubârek kademiyle o toprak üstüne basmasındandır, denilmiştir.

Feleklerin evliyâ-yı kâmilin meclisinden cür'a nûş ve güneşin ârifler şehâvetiyle zerpûş olması da böyledir.

4170

چون ازیشان مجتمع بینی دو یار
هم یکی باشند و هم شش صد هزار

«Onlardan iki dostu bir arada görürsen, hem bir, hem de altı yüz bin, yâni, bir çok olurlar».

4171

بر مثال موجها اعدادشان
در عدد آورده باشد بادشان

«Onların sayıları dalgalar gibidir ki rüzgâr o dalgaları sayılacak hâle getirir».

لَا تُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ

Yâni : «Peygamberleri, peygamberlikleri itibârıyla ayırd etmeyiz, hepsini bir biliriz¹⁷» Nazm-ı Kerîminde beyân buyurulduğu üzere enbiyâ-yi izâm salevâtullahi alâ nebiyyina ve aleyhimüsselâm hazarâtı, Al-

(17) Sûrei Bakara : 285.

تفرقه در روح حیوانی بود
نفس واحد روح انسانی بود

«Ayrılık, gayrılık rûh-i hayvânîde bulunur. Rûh-i insânî ise nefsi vâhiddir».

Bedenlere güneşin ziyâsı gibi akseden ruhlar, rûh-i hayvânî olduğu için müteferrik ve müteaddiddir. Rûh-i insânî, yâni, hakikat-i Muhammediye ancak birdir.

چونکه حق رش علیهم نوره
مفتق هرگز نگردد نور او

«Allah, o ruhlar üzerine nûrunu saçtı. Onun nûru ise asla ayrılmaz».

Hadis-i Şerif'te: «Cenâb-ı Hak, mahlûkatı karanlıkta yarattı, sonra onların üstüne nûrunu saçtı. O nurdan hangisine rastgeldiyse hidâyet buldu ve hangisinden şaştı ise dalâlete düştü» buyurulmuştur.

يك زمان يگدارای همزه ملال
تا بگویم وصف خالی زان جمال

«Arkadaş; bir müddet usanmadan dinle de o cemâldeki bir hâlin, yâni, (ben)'in vasfını söyleyim». Vâkıâ:

در بیان ناید جمال خال او
همدوعالم چیست عکس خال او

«Onun benindeki güzellik beyâna gelmez ve ta'rif edilemez. İki âlem nedir? Onun hâli aksinden ibârettir».

lah'ın varlığını ve birliğini tebliğ etmeleri cihetinden bir, fekat zamân-ı nübüvvetleri hasebile müteaddiddir. Kur'ân'da bunlardan ancak yirmi sekizinden bahsedilmiş, onlardan da Uzeyr, Lokman ve Zülkarneyn hakkında nebîdir, hayır velidir diye ulemâ arasında ihtilâf olunmuştur. Lâkin anbiyâullah hazarâtı bunlardan ibâret değildir. Hakkın gönderip de hüviyyetlerini bize bildirmediği bir çok peygamber gelmiş, geçmiştir ki yüz yirmi dört bin hattâ iki yüz yirmi dört bin kişi idiler denilmiştir. En doğrusu sayılarını ancak Allah bilir.

Peygamberlerin hakikatleri bir olmakla berâber, sûretleri müteaddid olduğu gibi, evliyâ-yı kirâm da böyledir. Hazret-i Mevlânâ onları hakikat denizinin dalgalarına benzetiyor, o dalgaların sayısını rüzgâr meydana çıkarır, diyor.

Evet, fırtınalı bir havada denizin yüzünde sayılamayacak derecede dalgalar ve köpükler hâsıl olur. O kadar ki onların zuhûriyle deniz görünmez olur. Fırtına dinince dalgalar ve köpükler ortadan kalkar, hepsi birleşir ve deniz meydana çıkar.

Sofiyeye ekâbirine göre rûhların aslı ve hakikat-i birdir. Ona rûh-i a'zam, hakikatülhakayık ve hakikat-i Muhammediye derler. Rûhların müteaddid olması, bedenlerin teaddüdü dolayısıyledir. Fekat bu teaddüd, sûridir, hakikatte yine birdir. Bunu bir misâl ile anlatmak için Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki:

مفتق شد آفتاب جانها

در درون روزن ابدانها

«Canlar güneşi, beden pencerelerine ayrıldı».

چون نظر در قرص داری خودیکيست

وانکه شد محجوب ابدان در شکيست

«Güneşin kursuna bakınca, onun bir olduğunu görürsün. Beden hicâbına girmiş olan, bu hususta şek ve şübhe içindedir».

Güneş doğunca ziyâsı her pencereden içeriye akseder. Lâkin şu hâl güneşin müteaddid olmasını icâb etmez. O birdir, pencerelere aksi müteaddiddir. Bunun gibi asıl canların güneşi olan (Hakikat-i Muhammediye) de birdir. Sâir bedenlerdeki rûhlar, pencerelere akseden güneş ziyâsı gibidir.

چونکہ من از خال خویش دم زدم
نطق میخواهد کہ بشکافد شمم

«Ben onun güzel beninden bahsedince söz, bedenimi parçalamak ister».

Buradaki (ben)den maksad: Nokta-i vahdet-i İlâhiyyedir ki Dünyâ ve Âhret zâhir ve bâtin, maddî ve ma'nevî bütün hilkat, onun aks-i pertevidir. Muhakkıkîn-i sofîyyeden ba'zıları, nokta-i vahdeti bene, kâinâtı da onun görüldüğü yanağa benzetmişler ve:

«Kâinât, onun beninden zâhir olmuş bir yanak gibidir ki beni yanğından tecellî etmiştir» demişlerdir. Hz. Mevlâna diyor ki:

همجو موری اندرین خر من خوشم
تا فرون از خویش باری می کشم

«Ben karınca gibi bu harmanda hoşum ve kendimden fazla bir yük taşıyım».

Ki o yük de:

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ

Yâni: «Biz, emâneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik, onu yüklenmekten çekindiler ve ondan korktular. Sonra onu insan yükledi¹⁸».

Nazm-ı Celilî mücebince, Hilâfet-i İlâhiyye yükü idi. Tefsirlerde emânete başka türlü ma'nâlar da verilmiştir.

(18) Sûrei Ahzab: 72.

«DİNLEYENİN, HİKÂYESİNİN SÜRETİ ZÂHİRESİNİ DİNLEMeye
OLAN MEYLİ DOLAYISIYLA FIKRANIN MA'NÂLARI KAPISININ
KAPANDIĞI BEYÂNINA DÂİR»

کی گذارد آنکه رشک روشنیست
تا بگویم آنکه فرض گفتنیست

«Aydınlıkların gıpta ettiği nûrülenvâr olan Allah söylemesi farzolan hakikatleri söylemeye beni nasıl bırakır?»

Yâni, müsâade etmez.

Hadis-i Şerif'te: «İnsanlara onların akıllarına ve anlayacaklarına göre söyleyin, kendi aklınızın ölçüsüne göre değil.» Ve «Biz peygamberler zümresi, söz söylerken nâsın derecesine inmek ve insanlarla onların akıllarına göre ve anlayacakları derecede konuşmakla emrolunduk» buyurulmuştur. Herkese anlayamayacağı hakikatlerden bahsetmek câiz değildir. Çünkü herkesin idrâki öyle yüksek hakikatleri kavrayamaz, Sâde kavrayamamakla kalmaz, yanlış anlayacağı için dalâlete düşer.

Hazret-i Mevlânâ deminden beri bir çok hakikatten bahsetti. Bunlar, ehli olanlarca muhakkaktır. Fekat nâehillerce halledilemez derecede muğlaktır. Onun için Cenâb-ı Pîr, söylenilmesi lâzım gelen şeylerin bundan fazlasını söyleyemeyeceğim, çünkü müsâade edilmiyor, diyor.

بحر کف پیش آرد و سدی کند
جر کند و ز بعد جر مدی کند

«Deniz ba'zan dalgayı ve köpüğü ileri sürüp sathına sed ve hicâb yapar, ba'zan da onları çeker, çektikten sonra yine med hâline gelir».

Ma'lûm ya, denizlerde cezir ve med denilen iki hareket vardır. Bizim taraflarda pek de farkedilemeyen bu hareketler, büyük denizlerde fazla olduğu için herkes görür, hattâ vaktini bilir.

Cezr: Denizin çekilmesi, med: Suların yükselmesi ve karaya doğru ilerlemesidir. Bunun gibi Allah'ın isimleri de muhtelif tecellide bulunurlar. Meselâ (Kaabız) ve (Bâtm) isimleri, hakayık ve maarifi ba'zan men'eder. Ba'zan da (Bâsıt) ve (Zâhir) isimleri onları izhâr eyler. İşte

enbiyâ ve evliyânın ehl-i isti'dâda yüksek hakikatlerden bahsetmeleri, vahdâniyyet denizinin meddî, nâehil olanlara karşı sükût eylemeleri de o denizin cezri demektir.

O zevât-ı kirâmın sükûtuna bir sebep daha vardır ki o da dinleyenlerin istimâa kabiliyetsiz olmaları ve istimâa candan râğbet göstermeleridir. «Hakikaten Allah, vâızların lisânına dinleyenlerin istimâ' himmetleri derecesine göre hikmet ilka eder». Yâni, dinleyenler ne kadar ehil olur ve dinlemeye ne derece istekli bulunursa vâızın lisânından o mertebe hikmet ve ma'rifet zuhûr eder. Gülistan sâhibi Şeyh Sa'dî kudise sirruhû :

«Dinleyen, söz anlamazsa söyleyenin nâtıkasında kuvvet arama. Dinlemek ârzusu meydanını geniş tut, yâni, istimâa fazla râğbet ve dikkat et ki söz söyleyen o meydanda serbest dolaşsın ve at oynatabilsin» diyerek vâızların talâkati ve tutukluğu sebeplerini anlatmıştır.

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki :

4182

این زمان بشنو چه مانع شد مگر
مستمع را رفت دل جای دیگر

«Şu sırada hakikat bahsine devâm etmeye ne mâni' oldu? Galibâ dinleyenin gönlü başka bir yere gitti?»

4183

خاطرش شد سوی صوفی فتنی
اندران سودا فرو شد تا عنق

«Onun hâtırı, hânıkaha müsâfir olan sofî hikâyesine gitti. Hattâ o ârzuya boğazına kadar battı».

Binâenaleyh :

4184

لازم آمد باز رفتن زین مقال
سوی آن انسان بهر وصف حال

«Hâli ta'rif için bu hakikat bahsinden o masal tarafına dönmek lâzım geldi».

Cenâb-ı Pîr böyle demekle berâber sofî kimdir? Onu ta'rif için bir kaç beyt söylemekten de fâriğ olamıyor. O münâsebetle biz de sofîye dair biraz ma'rûzâtta bulunalım.

Evvelâ (sofu) ile (sofi) nin ayırd olunmasını recâ ederim. Ekseri câhil ve fevkalâde mutaassıb olan sofî gürûhundan bahsedecek değîl. Sofî : Tasavvuf ve tarikat ehli demektir. Tasavvuf kelimesi Hicretin birinci asrında yoktu. O devirde zühd ü takvâ ve sirret-i Muhammediyye üzere hareket edenlere (âbid) ve (zâhid) derlerdi. Sonra o gibi zevâtın mukallidleri peylâ oldu. Tebdilüşşekil lieclilekil kaydında bulunan o mürâyî mukallidlerden ayrılmak için hakikî zâhidler, bu lâkabı bıraktılar. Onun yerine (sofi) kelimesini aldılar. Çünkü ikinci asr-ı Hicride Yunan hükemâsının ba'zı eserleri arabcaya terceme edilmiş, (sofist) kelimesinin hikmet demek olduğu anlaşılmıştı. Sofiler de hikmetullah muhibbi ve zâtullah âşığı oldukları için kendilerine (sofi) dediler. İlk def'a bu lâkabı alan (Ebülhâşimilkûfi) dir ki Hicretin ikinci asrında ve (remle) kasabasında ilk zâviyeyi açmış ve 150 senesinde vefât etmiştir. Kad-ı desallahü sirrehû. Daha sonra sofî kelimesinden (taşavvuf) lâfzı ıstikak ettirildi ve (meslek-i tasavvuf), (ilm-i tasavvuf) gibi yerlerde kullanıldı.

Tasavvuf ehlinin (mutasavvif), (sofi) ve (sâfi) diye üç derecesi vardır. İbtidâî derecesi mutasavviflik, intihâî mertebesi ise sâfiliktir. Halkın (sofu) dedikleri câhil, mutaassıb ve o nisbette mütekebbir şahısların sofilikle bir alâkası yoktur. O gibi zâhidler (bârid) vasfıyla dâimâ tezyif oluna gelmişlerdir.

Aşkdır insâna irfân-ı ilâhî bahşeden,
Bî mahabbet zâhid-ı bârid Hudâ bilmez nedir.

beytinde olduğu gibi. Şâirin biri :

Zâhid bu bürûdetle eğer dîzaha girsen
Bir lûle duhan yakmağa âteş bulamazsın

demıştır ki : Zâhid; bu soğuklukla cehenneme girsen orayı buzhâneye çevirirsin, tütün lûlesini âteşleyecek bir kor parçası bulamazsın, demektir.

Bir aralık bunların öyleleri vardı ki kendi kıyâfetlerinde olmayan müslûmanlara selâm verip almazlardı. Hülâsa : Sofilik, Yûnûs Emre'nin :

Dervişlilik baştadır tacda değildir,
Kızdırmak oddadır sacda değildir,

Ararsan Mevlâyı kalbinde ara,
Kudûs'te, Mekke'de, hac'da değildir.

dediği gibi tâc ile hırka ve kemerden ibâret değildir, şırf ma'nevî hâldir. Nitekim Hazret-i Mevlânâ buyuruyor:

4185

صوفی آن صورت میند ارای عزیز
همجو طفلان تا کی از جوز و مویز

«Azîzim; sofîyi sûretten ve kisveden ibâret sanma. Bu sanış, çocuklar gibi ceviz ile kuru üzümüne aldanışa benzer. Bu aldanış, daha ne kadar sürecek?»

4186

جسم ما جوز و مویز ست ای بسر
گر تو مردی زین دو چیز اندر گذر

«Oğul; bizim kalıbımız, ceviz ve kuru üzüm gibidir. Ona çocuklar düşkündür. Eğer sen merd isen, bu iki şeyden vazgeç».

Yânî, beden ve sûret ile mukayyed olma.

4187

غور تو اندر نگذری اکرام حق
بگذارند سرترا از نه طبق

«Eğer sen vazgeçmezsen ve Hakkın ikrâm ve inâyeti murâd ederse, seni sâde beden kaydından değil, belki dokuz tabakalı semâdan bile geçirir».

4188

بشنو اکنون صورت افسانه را
لیک هین از که جدا کن دانه را

«Artık masalın sûretini dinle. Lâkin dâneyi samandan ayır».

Hikâyeler, meselâ saman gibidir. Onlardan alınacak hisse buğday dânesine benzer. Buğday insana, saman hayvana mahsus olduğu için, insan bir hikâyeye işitince onun samanını bırakmalı, dânesini almalı, yânî, elfâzıyla meşgul olmamalı, ondan ibret hissesi kapmalıdır.

«TEKYE HİZMETÇİSİNİN SOFİYE AİD MERKEBE BAKMAYI
TEAHHÜD EYLEMESİ VE SÖZÜNÜN İHLÂFINA HAREKET
ETMESİ, YÂNÎ, BAKMAMASI»

4189

حلقه آن صوفیان مستفید
چونکه در وجد و طرب آخر رسید

«Allah'ın zikriyle müstefid ve müstefiz olan o sofîlerin (yânî, der-
gâhtaki dervişlerin) zikir halkası vecd ü tarab içinde sona erdi».

Dervişler oturdukları yerde zikredecek olursa bir halka teşkil eder-
lerdi. Böyle dâire hâlinde oturmaktan maksadları: İçlerinden birinde
ma'nevî bir neş'e zuhûr ederse, nazar ve temas tarikiyle diğerlerine si-
râyet etmesi içindi.

Vecd : Lûğatte bulmak demektir. Sofiyye ıstılahında kalbde bir neş'e
duyulmasıdır. Onu bulmak için yapılan hareketlere (tevâcüd) derler ve
zikir esnâsında iki tarafa sallanırlardı.

Tareb ise : Oynamak ma'nâsınadır. Bahsedilen neş'eyi duyanların
kıyâm, devrân ve semâ' gibi raksa benzer hareket yapmaları, vecd ve
tareb âsârı idi. Nakşî tekyelerinde zikrin hitâmından sonra birer dâne
peynir şekeri dağıtılırdı ki bu da o ma'nevî zevkin maddî bir çeşnişi
olurdu. Bunun gibi o hânikahtaki dervişler de zikir bitince :

4190

خوان بیاوردند بهر مہمان
از بہیمہ یاد کر داو آن زمان

«Müsâfir için sofrayı getirdiler. Sofi sofrayı görünce merkebinin hatı-
rını».

4191

گفت خادم را کہ در آخر برو
راست کن بہر بہیمہ کاہ و جو

«Hizmetçiye dedi ki : Ahıra git, merkebe saman ve arpa ver».

گفت لا حول این چه افزون گفتنت
از قدیم این کارها کار منست

«Hizmetçi: Lâ havle... Bu ne kadar fazla söylemiş? Bu hizmet, eskidenberi benim işimdir, dedi».

(Lâ havle) kelimeci (لا حول ولا قوة الا بالله) cümle-i mubârekesine işârettir ve kudret, iktidâr ma'nâsıdır. İbn-i Mes'ûd radiyallahü anh demiştir ki: «Resûlullah aleyhissalâtü vesselâm Hazretleri buyurdu, haberin olsun sana, (lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh) ne demek olduğunu bildireyim. Allah'a âsî olmamak kudreti kimsede yoktur, ma'siyetten kurtuluş ancak Hakkın muhâfazasıyla olur. Allah'a tâat ü ibâdetle bulunmak kuvveti de kimsede yoktur, ancak Allah'ın yardımıyla olur. Sallallahü Aleyhi Vesellem Hazretleri bu tefsîri yaptıktan sonra, bunu bana Cibrâil böylece haber verdi, buyurdu».

Kezâ Risâletmeâb Efendimiz: «lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh sözünü çok çok söyleyin ki o söz, cennet hazinelerindendir» tavsiyesinde bulunmuştur.

Hazret-i Mevlânâ burada sofî ve hizmetçi ile bir merkebden bahsediyor. Sofî, Allah yolunun sâlikidir. Hâdim, hânîkâhın hizmetçisi, belki de: «Bir kavmin hâdimi ve onların faydası için çalışanı, o kavmin seyyididir, büyüğüdür» Hadîs-i Şerif'i muktezâsınca dergâhın şeyhidir. Hizmetin mücib-i siyâdet olduğu için eski şeyhler kendilerine (hâdimülfukarâ) yâni, dervişlerin hizmetçisi derlerdi.

Kime olursa olsun hizmet ve muâvenet, insanlık vazîfelerinin en yükseklerindendir. Sofiyye meslekinde (hizmet) ve (sohbet) diye iki esas vardır. Birincisi tekyede çalışmak, ikincisi şeyhin sohbetinde bulunup feyzalmaktır. Hattâ hizmet, sohbe takdim edilmişti. Bundan dolayı Cenâb-ı Pir Mesnevî'de:

«Kalbi münevver bir zâtin hizmetini etmek, senin için şahların tepesine çıkmaktan iyidir» buyurmuştur. Hizmet, hâlisen lillâh, yâni, sırf A'lâh rızâsı için yapılmalı, mukabilinde bir şey beklenilmemeli, hattâ takdir edilip edilmediğine ehemmiyyet verilmemelidir. Yine Hazret-i Mevlânâ der ki:

«Allah rızâsı için hizmet et. Halkın o hizmeti takdir ve kabûl edip etmeyeceği ne vazîfen, onu düşünme».

Şu da hâtırda bulunsun ki hizmet, yalnız tekyeye ve şeyh ile dervişlere mahsus değildir. Yurda, millete, ilme, san'ate, hülâsa faydalı şeylere yardımda bulunmak da birer hizmettir.

İmânın en ibtidâî derecesi, «Hâlık ezâ verecek şeyleri kaldırmak» meclâ yol ortasına yuvarlanmış bir taşı kenara itmek, etrâfa dökülmüş süprüntüleri süpürüp, temizlemektir, buyurulmuştur. Fekat bunların hepsinde ihlâs şarttır. Yapılan hizmetlerde riyâ bulunmamalı, bakın şu adam ne kadar fedakâr, memleket için ne derece çalışıyor denilsin diye yapılmamalı. Öyleleri hâdim değil, (mütehâdim) yâni, hizmetçi taslağı olur ve ettiği hizmetten kazancı, yorgunluktan ibâret kalır.

Bu sayılan hizmetler; maaşsız ve ücretsiz olanlardır. Karşılığı bulunan hizmetlerde üşenme gösterenler, diğer bir tâbirle, vazîfesini hüsnü itâ etmeyenler ise sâde mütehâdim olmakla kalmazlar, vazife hâini olurlar.

Sofinin merkebi de nefsi temsil etmektedir. Hadîs-i Şerif'te buyurulmuştur ki: «Nefsin senin, merkebin, yâni, binek hayvanındır, ona rîfk ile muâmele et». Nefse, binek hayvanı ta'bir olunması rûhu taşıdığındanır. Nefse rîfk ile muâmele ise onu cehenneme götürecek hareketlerine meydan vermemektir.

Sofî ile hâdim arasındaki muhâvereden şu anlaşılıyor ki bir ehl-i tarîk, bir tekyeye müsâfir olunca, yâhud herhangi bir kimse bir müesseseye gidince oradakileri göreceği işi bilir ve mükellef olduğu vazîfede mukdim bulursa, nefis merkebin onlara teslim etmeli. Yapacakları işe karşı şunu şöyle yap, bunu böyle yap diye fodulluğa kalkışmamalı. Meselâ bir hastahâneye yatan bir hastanın orada mütahassıs bir hekime:

— Doktor Bey; şu ilâcı ver ve şu sûretle tedâvi et! diye ukalâlıkta bulunması ne kadar münâsebetizlik olur.

İşte hâdim, sofinin tavsiyelerine karşı i'tirazlarıyla bunu anlatıyor. Aks-i takdirde, yâni, tekyenin müdri ve hâdimi, yâhud gittiği müessesedeki adamlar — çok yerde olduğu gibi — vazîfesinin ehli değilse, o vakit yapılacak işi hatırlatmalı, mümkünse o işleri bizzât görmeli. Sofinin hâdime olan tavsiyeleri gibi.

گفت ترکن آن جوش را از نخست
نان خرك پرست و دندانهاش منست

«Sofî dedi ki: Arpasını evvelâ ıslat. Çünkü eşekceğiz yaşlıdır, dişleri kuvvetsizdir».

گفت لاحول این چه میگوی مها
از من آموزد این ترتیبها

«Hâdim dedi ki: Lâ havle... Azîzim; ne söylüyorsun. Herkes bu tertibleri benden öğrenir».

گفت پالائش فرونه پیش پیش
داروی منبل بنه بر پشت ریش

«Sofî dedi ki: İlk önce sırtından palanını al. Yaralı olan arkasına acı teskin edecek ilâc sür».

Menbel: Tenbel veznindedir, hemen de o ma'nâyadır. Burada teskin edici, uyuşturucu meâlinde kullanılmıştır.

گفت لاحول اخر این حکمت گذار
جنس تو مهمانم آمد صد هزار

«Hâdim dedi ki: Lâ havle... Bu hikmetleri bırak. Bana senin gibi yüz binlerce müsâfir gelmiş gitmiştir».

جمله راضی رفته اند از پیش ما
هست مهمان جان ما و خویش ما

«O müsâfirlerin hepsi de bizden râzı olarak gitmişlerdir. Müsâfir; bizim canımız ve akribâmız mesâbesindedir».

گفت آبش ده و لیکن سیر گرم
گفت لاحول از تو ام بگرفت شرم

«Sofî: Merkebe su ver, lâkin sıcakca olsun, dedi. Hâdim de: Lâ havle... Artık senden utanıyorum, dedi».

گفت اندر جو تو کمتر گاه کن
گفت لاحول این سخن کوتاه کن

«Sofî: Merkebin arpasına azıcık saman karıştır, dedi. Hâdim de: Lâ havle... Efendi; sözü kısa kes, dedi».

گفت جایش را برو باز سنک ویشک
ور بود تر ریز بروی خاک خشک

«Sofî dedi ki: Merkebin yerini süpür. Taş ve yaş gübre bulunmasını. Orası ıslaksa üstüne biraz kuru toprak dök».

گفت لاحول ای پدر لاحول کن
با رسول اهل کمتر کن سخن

«Hâdim dedi ki: Lâ havle... Baba Efendi; sen de lâhavle oku. Ehil ve erbâb olan elçiye tavsiyede bulunma».

İkinci mısra: «İş bilen ve akli eren kimseyi gönder de tavsiyede bulunma. O yapacağı işi ve söyleyeceği sözü bilir» demektir.

گفت بستان شانه پشت خرنجار
گفت لاحول ای پدر شرمی بدار

«Sofî dedi ki: Kaşağıyı al da merkebin sırtını tımar et. Hâdim de dedi ki: Baba artık utan!»

خادم این گفت میا ترا بست چست
گفت رقم کا و جو آرم نخست

«Hâdim, bunu söyledikten sonra davrandı ve eteklerini beline soktu. Gideyim evvelâ arpa, saman getireyim, dedi».

Miyân besten : Bir işe hazırlanmak demektir. Eskiden uzun etekli elbise giyerler, iş görecekları sırada eteklerinin uçlarını bellerindeki kemer yâhud kuşağa sıkıştırırlardı. İşte bu harekete (miyân besten) derler.

4204

رفت وز آخر نکرد او هیچ یاد
خواب خر گوشى بدان صوفى بداد

«Hâdim gitti, fakat ahır ve oradaki merkebi hâtırına getirmedir. Gideyim, arpa, saman getireyim demekle sofiye tavşan uykusu göstermiş, yâni, onu aldatmıştı».

Tavşanlar gözü açık uyudukları ve görenler onları uyanık zannederek aldandıkları için birini aldatmaya (hâb-ı hargûş dâden) derler.

4205

رفت خادم جانب او باش چند
کرد بر اندرز صوفى ریشخند

«Hâdim, birkaç külhanbeyi herifin yanına gitti. Sofinin tenbih ve tavsiyeleriyle eylendi».

(Rîş handiden) birinin sakalına gülmek demektir ki eylemekten kinâyedir.

4206

صوفى از ره مانده بود و شد دراز
خوابها مى دید با چشم فراز

«Sofî, yol yorgunu idi. Uzandı, âdetâ gözü açık rü'yâlar görmeye başladı».

كان خرك در چك كى مانده بود
پاره ها از بشت وراثش مى ربود

«O merkebeğizin bir kurd pençesine düştüğünü, sırtından ve bundan kurdun et parçaları kopardığını görüyordu».

4208

گفت لاحول این چه ماخلولیاست
ای عجب آن خادم مشفق کجاست

«Uyanan sofi : Lâ havle... Bu rü'yâ, nasıl bir hülyâdır, acabâ o şefkatli hâdim nerededir? dedi».

4209

باز مى دید آن خرس راراهرو
که بچاهى مى فتادو که بگو

«Tekrar merkebin yola gittiğini, lâkin kâh kuyuya, kâh çukura düştüğünü görüyordu».

4210

گونه کون میدید ناخوش واقعه
فاتحه میخواند و القارعه

«Türlü türlü nâboş rü'yâlar görüyor ve Fâtiha ile (Elkâria) Sûresini okuyordu».

(Kâria) kapı çalmak demek olan (kar') maddesindendir ve gelip kapı çalan ma'nâsınadır. Bu münâsebetle kıyâmet gününe de (kâria) denilmişti. Cenâb-ı Hak Kur'an'da buyuruyor ki :

«Kıyâmet günü, amma o kıyâmet günü nedir? O kıyâmet gününün şiddet ve dehşetini sana ne bildirdi? O gün insanlar, dağılmış pervâneler

gibi olacaktır. Dağlar da rengli ve atılmış yün gibi darmadağın hâle gelecektir. O gün her kimin hasenâtı mîzân-ı a'mâlde ağır basarsa o kimse, râzı olacağı bir maişette bulunacaktır. Yine o gün her kimin hasenâtı hafif ve seyyiâtı ağır gelirse onun makamı, Cehennem'in en derin tabakasıdır. Hâviyenin ne olduğunu sana ne bildirdi? (Yâni, onun nasıl bir yer olduğunu biliyor musun?) Ateşi son derecede kızgın bir yerdir».

(Kâria) Sûresi'nin hayassı cümlesinden olmak üzere şöyle bir Hadîs-i Şerif vardır: «Kâria Sûresi'ni kim okursa Deccal fitnesinden ve kıyâmet gününün şiddetlerinden emin olur».

Buna binâen sofi de gördüğü karışık rü'yâlar dolayısıyla Fâtiha ve Kâria Sûrelerini okuyordu.

4211

گفت چاره چیست یاران جسته‌اند
رفته‌اند و جمله درها بسته‌اند

«Diyordu ki: Çâre ne? İhvan kalkıp gittiler ve bütün kapıları kapadılar».

4212

باز میگفت ای عجب آن خادمك
نه كه باما گشت همان و نه ك

«Sonra da diyordu ki: Acabâ o hâdimceğiz; bizimle berâber tuz, ekmek yemedi mi idi?

Bir sofrada yemiş olanların, insanlık ve dervişlik icâbı birbirini aldatmaması lâzım gelir.

4213

من نکردم با وی الا لطف و لین
او چرا با من کند بر عکس کین

«Ben ona lûtf ve mülâyemetten başka bir şey yapmadım. O bana her aks niçin kindarlık etsin?»

4214

باز می گفت آدمی با لطف و جود
کی بر آن ابلیس جورى کرده بود

«Sonra da diyordu ki: Lûtf u sehâ sâhibi olan Âdem Aleyhisselâm, ne vakit şeytana karşı cevretmişti ki İblis ona karşı mekirde bulundu?»

Sofi burada, kendisini Hazret-i Âdem'e, tekve hizmetçisini şeytana benzetiyor. Ebülbeşer şeytana bir fenâlık etmediği gibi, ben de o hâdime bir kötülük etmemiştim, diyor.

Kötü mahlûkların kötülüğü bir garaz mukabilinde değil, tabiatleri icâbıdır. Şeyh Sa'dî der ki:

«Akrebın sokması kin dolayısıyla değildir, onun tabiatı iktizâsıdır». Mevlânâ buyuruyor ki:

4215

آدمی مر مار و کژدم را چه کرد
او همی خواهد مر اورا مرک و درد

«İnsan, yılan ve akrebe ne yaptı ki onun ölmesini ve derdli olmasını isterler de zehirlerler».

4216

کزك را خود طبع و خو بذردنست
این حسد در خلق آخر روشنست

«Kurd'un tabiatı ve huyu yırtıcılıktır. Bu hased mahlûkatta pek âşîkârdır».

4217

باز میگفت این گمان بدخطاست
بر برادر اینچنین ظم جراست

«Sonra da diyordu ki: Bu sû-i zan, yâni, kötü düşünce hatâdır. Târikat kardeşim olan bir adama karşı niçin böyle düşünüyorum?»

باز گفتی حزم سوء الظن تست
هر که بدظن نیست کی ماند درست

«Sonra da diyordu ki: Hazm, yâni, ihtiyatkârlık, senin sû-i zannından ibârettir. Bilmediklerine karşı sû-i zanetmeyen kimse nasıl emin kalabilir?»

Evet, sû-i zanda bir hazm, yâni, ihtiyat vardır. İnsanın tanımadığı bir kimseyi iyi adam farzederek ona kapılması tehlikelidir. Çünkü onun kötü olmak ve kendisini sâdık zanneden kimseye kötülük etmek ihtimâli vardır. Onun için insan, tanımadığı, yâhud selâmlaşmak kabilinden bildiği kimseler hakkında birdenbire hüsnü zanda bulunmamalı, her ihtimâlâ karşı ihtiyatlı davranmalıdır ki o harakete (hazm = حزم) ta'bir olunur.

Eğer resmî dâirelerdeki müfettişler de böyle hâzimâne hareket ve muâmelâtı sık sık teftiş etmiş olsalar, gazetelerde sık sık görülmeye başlayan ihtilâslara meydan verilmemiş olur.

4219

صوفی اندر وسوسه وان خرچنان
که چنان باد اجزای شمنان

«Sofî bu vesvese içinde iken merkebi öyle bir halde bulunuyordu ki, düşmanların cezası öyle olsun».

4220

آن خر مسکین میان خاک و سنگ
کز شده پالان دریده پالهنک

«O zavallı merkeb, toprak ve taş üstünde palanı eğrilmiş, koskunu kopmuş bir hâlde».

4221

گشته از ره جمله شب بی علف
گاه در جان کندن و گاه در تلف

«Yol yorgunluğuyla berâber bütün gece otsuz kalmıştı. Kâh can çekiyor, kâh telef olmak derecesine geliyordu».

4222

خر همه شب ذکر میکرد ای آله
جو رها کردم کم از یک مشت گاه

«Merkeb bütün gece: Yâ Rabbî; arpadan vazgeçtim, bir avuç kadar aman ihlân eyle diye duâ ediyordu».

1223

باربان حال میگفت ای شیوخ
رحمتی که سو ختم زین خام شوخ

«Yine hâl diliyle: Ey şeyhler; hâlîme acıyın ki bu ham ve terbiyesiz hizmetçinin elinden yandım, diyordu».

4224

آتجه آن خر دید از رنج و عذاب
مرغ خاکی بیند اندر سیل آب

«O merkebin o gece çektiği azâb ve ıztırâbı, karada yaşayan bir kuş, sel suyuna düşerse çekebilirdi».

4225

بس به پهلو گشت آن شب تاسحر
آن خر بیچاره از جوع البقر

«O zavallı merkeb, sığır açlığından sabaha kadar bir yandan öbür yana döndü durdu».

Cûûlbakar : Sığır açlığı demektir. Sığırlar boyuna yedikleri ve doymak bilmedikleri için yiyip yiyip de doymamağa (cûûlbakar) derler.

4226

روز شد خادم بیامد با مداد
زود پالان جست بر پیشش نهاد

«Gündüz oldu. Hizmetçi sabahlayın ahıra geldi. Palanı merkebin sırtına koydu».

4227

خر فروشانه دو سه زخمش بزد
کرد باخر آنچه زان سک می سزد

«Merkeb satanların yaptıkları gibi, onu ucu sivri ağaçla iki üç def'a dürttü. Hülâsa o köpek herif, tabiatının icâb ettiği her eziyeti zavallı merkebe yaptı».

4228

خر جهانده گشت از تیزی نیش
کو زبان تا خنر بگور حال خویش

«Merkeb o dürtme acısından sıçradı. Biçârenin dili yoktu ki hâlini ve duyduğu acıyı anlatabılsin».

«SOFİNİN MERKEBİNİ KÂRVAN HALKININ HASTA SANMALARI»

4229

چونکه صوفی بر لشت و شد روان
رو در افتادن گرفت او هر زمان

«Sofi, merkebe binip de yola çıkınca, hayvan adım başında kapanmaya başladı».

4230

هر زمانش خلق بر میداشتند
جمله رنجورش همی بنداشتند

«Kervan halkı merkebi her zaman kaldırıyor ve hepsi onu hastalanmıy sanıyordu».

4231

آن یکی گوشش همی پیچید سخت
وان دگر در زیر کاش جست سخت

«Yolculardan biri, merkebin kulağını şiddetle çekiyor ve burayıyor. «Übürü damağında yara var mı? diye arıyordu».

4232

وان دگر در نعل او میجست سنگ
وان دیگر در چشم او می دید رنگ

«Bir başkası nalında taş var mı? diye yokluyor, yine bir başkası gözünde leke olup olmadığını araştırıyordu».

4233

باز می گفتند که ای شیخ این ز چیست
دی نمی گفتی که شکر این خر قویست

«Sonra dediler ki: Şeyh Efendi; bu nedendir? Dün: Çok şükür bu merkeb sağlamdır, demiyor mu idin?»

4234

گفت آن خر کوبش با حول خورد
جز بدین شیوه نداند راه کرد

«Sofi dedi ki: Bu merkeb, gece «lâhavle» yedi. Binâenaleyh bundan başka türlü yürüyemez».

چونکه قوت خربش لا حول بود
شب مسبح بود وروز اندر سجود

«Merkebin geceleyin ye mi «Lâ havle» olduğu için tesbih eylemişti, gündüzün de secde ediyor».

Meşhur bir fıkra vardır. Vaktiyle ma'zullerden biri parasızlıktan hayvanına arpa, saman alamazmış. Seyis gelip de: Efendi; hayvanın yemi yok. Dedikçe lâ havle... diye hiddet gösterir ve seyisi savarmış. Bir gün bir yere gitmek için atı hazırlatmış, fekat üstüne binince hayvan çökmüş. Efendi: Buna ne oldu? diye hayvanın çökmesi sebebini sorunca seyis: (lâhavle) yediği için (ve lâkuvvete) oldu! cevâbını vermiş.

Kıssada merkebin nefsi temsil etmekte olduğu söylenilmisti. Nefs, hânikahtaki hizmetçi gibi vazifesinin ehli olmayan bir mürebbiye teslim edilirse o bîçâre merkebin gibi, hem feyz-i ilâhiden aç kalır, hem de gideceği yolda ilerlemek şöyle dursun, her adımda bir yerlere kapanır. Cenâb-ı Pir, bu kıssa münâsebetiyle vazifesinin ehli olmadığı hâlde hizmetçinin sofiye yaptığı gibi münâfıkane ve mürâiyâne halkı aldatmaya çalışanları anlatıyor ve onlardan çekinilmesi lâzım geldiğini şöylece beyân ediyor:

4236

آدمی خوارند اکثر مہمان
از سلام علیک شان کم جوامان

İnsanların çoğu, insan yiyen canavar gibidir. Onların selâm vermesinden ve sana selâmet te'min etmesinden emniyyet arama».

İslâmın tahiyyesi, yâni, âşınâlığı (Selâmün aleyküm) karşılığı da (Ve aleykümüsselâm) dır. Bir müslüman, diğer bir müslümanla karşılaşıncı (Selâmün Aleyküm) diyerek onun selâmetine duâ etmekle berâber kendisinden ona bir zarar gelmeyeceğini de anlatmış olur. Muhâtabı (Ve Aleykümüsselâm) demekle, o da hem duâ eder, hem de karşısındakine benden de sana bir zarar gelmez temininde bulunur. İnsan şeklinde bazı canavarlar, yâni, hunhar ve gaddar mahlûklar vardır ki selâm verdikleri ve selâmet temennî ettiklerinin zararlarından emin olmak ihtimâli yoktur. Hazret-i Mevlânâ işte o gibi heriflere sakın emniyyet etme tavsiyesinde bulunuyor. Çünkü:

خانه دیوست دلهای همه
کمپنیر از دیو مہدم دہد مہ

«Onların kalbi şeytan yatağıdır, kendileri de insan şeytanıdır. O gibi insan şeytanlarının vereceği te'minâta inanma».

4238

از دم دیو آنکہ او لا حول خورد
ہمچو آن خر در سرآید درنبرد

«Şeytanın nefesinden lâhavle yiyen, yâni, onun va'dlerine aldanan ve itimâd edene, o merkebin başına gelenler gelir».

Ve onun gibi yolda tepetaklak olur.

Tekyedeki hâdim, sofinin şöyle yap, böyle yap diye tavsiyelerde bulunması üzerine lâhavle diye mukabelede bulunmuştu. Ba'zı münâfık ve mürâiler de vardır ki dillerinden Âyet, Hadis, tesbih ve tehlîl düşmediği hâlde türlü habâset ve hıyânette bulunurlar. İşte o gibilerin sözlerine bakıp da kendilerini mü'min-i mütteki vehm ile aldananlar, dâimâ ve yüzükoyu yere kapanırlar.

4239

ہرکہ در دنیا خورد تلبیس دیو
وز عدو دوست رو تعظیم ورو

«Her kim Dünyâda şeytanın iğfâline ve dost yüzlü düşmanın ta'zîm ve mekrine aldanırsa».

4240

در رہ اسلام بر یول صراط
در سرآید ہمچو آن خر از خباط

«İslâm yolunda ve sırat köprüsü üstünde o merkebin gibi sersemliğinin cezası olarak tepetaklak yuvarlanır».

صد هزار ابلیس لاحول آرین
آدم ابلیس را درمار بین

«Ey Âdem, yâni, Âdem oğlu; lâhavle okuyan yüz binlerce şeytanı gör. Yılanın içindeki iblisi müşâhede et».

İkinci mısra', şeytanın yılan vâsıtasıyla cennete girip, Âdem Aley-hisselâmı şecere-i memnûânın meyvesini yemeye teşvik ettiğine tel-mihtir.

Meşhurdur ki: Yılan evvelce güzel bir şekilde olup, cennetin kapı-cısı idi. Şeytan, Allah'ın rahmetinden ve cennetten kovulunca Âdem'e kin bağladı. Onu da kendi gibi cezâyâ uğratmak için ibtidâ kapıcı başıyı iğfâl etti ve onun içine girip, onunla birlikte cennete dâhil oldu ve Haz-ret-i Âdem'e o memnu' meyveyi yedirdi.

Cenâb-ı Pir'in: Ey Âdem oğlu; yılanın içinde şeytan gör buyurması bu vak'aya işâret olduğu gibi yılanın bildiğimiz şekle mensûh olmadan evvelki sûreti misilli takvâ libâsı içinde gördüklerinden çoğunun içinde şeytan vardır, onlardan sakın, demektir.

دم دهد گوید ترا ای جان دوست
تا چو قصابی کند ازدوست پوست

«Öyle gaddâr ve mürâî herifler, kasab gibi, dostunun postunu yüz-mek için sana canım, dostum diye hitâb ederler».

دم دهد تا پوست بیرون کشد
وای او کز دشمنان افیون چشد

«Evet, senin derini yüzüp çıkarmak için sana dostum der. Düşman-ların afyonunu tadan kimsenin vay hâline!»

سر نه بر پای تو قصاب وار
دم دهد تا خونت ریزد زار زار

«Bağırtı bağırtı senin kanını dökmek için ayağına kasab gibi başını koyar».

Ma'lûm ya kasablar, koyunu kestikten sonra bir ayağının derisini çizerler. Oradan üfleyip hayvanı şişirirler. Maksadları derinin etten ay-rılması ve kolayca yüzülmesidir. Fekat şu hareketleri sûret-i zâhirede koyunun ayağını öpüyormuş gibi görünür. İnsanlık kasabı olan o münâ-fıklar da böyle yaparlar.

همچو شیری صید خود را خویش کن
ترك عشوه اجنبی و خویش کن

«Ey sâlik; arslan gibi ol da, avını kendin tut. Yabancı ve akrabâ lıvesini terket».

Dervişlikte, hattâ her işte insan için üstad bir mürebbî lâzımdır. Kı-lavuzsuz yola gidilmediği gibi, üstadsız san'at de elde edilemez. Lâkin o san'atın inceliklerini öğretecek üstad bulamayınca, bir takım üstad gö-rünen câhil ve riyâkârları mürebbî ve muallim ittihâz etmektense, kendi kendine ve bildiği kadar çalışmak evlâdır. Eğer o çalışmak candan ve yürekten, yâni, hâlisâne ve muhlisâne olursa, onun bereketiyle Allah, o muhlis kimseyi hakikî bir mürşide ulaştırır.

در زمین مردمان خانه مکن
کار خود کن کار بیگانه مکن

«Başka kimselerin arsasına ev yapmaya kalkışma. Kendi işini kendin gör. Yabancı işi görme».

Ehil olmadıkları hâlde kendilerini mürşid ve üstad gösteren mürâî-lerin ta'lîmi ve tavsiyesiyle hareket etmek, başkasının arsasına gece-

kondü evi yapmak gibidir. Arsa sâhibi ne vakit istese o gece kondüyü yıktırabilir. Evi yaptırmış olana masraf ve yorgunluktan başka bir şey kalmaz. Onun için hakîkî mürşid ve mürebbî bulamayan kimse, câhil ve münâfıkların sözüyle değil, kendi bildiği kadar ilerlemeye çabalamalıdır. Hazret-i Mevlânâ şu beyânâtından sonra bir sâlik için mümkün olduğu kadar mücâhede lâzım olduğunu anlatmak maksadıyla buyuruyor ki:

4247

تا تو بن را چرب و شیرین می دهی
جوهر خود را نه بینی فریبی

«Sen cismimi yağlı ve tatlı yemeklerle besledikçe cevherin yâni, aslın bulunan rûhunda temizlik ve kuvvet bulamazsın».

Yâni, kalıb semirdikçe rûh zayıflar. Lüzûmundan fazla yemek, şer'an haram, tibben muzırdır. Mi'deyi tahammülünden fazla ve ot minder doldurur gibi, tıka basa doldurmak, insanı insanlıktan çıkarır, sığır gibi hayvanlık derekesine düşürür. Yemekten biraz sonra ekşimek, geyirmek, nefesi daralmak; hattâ sancımak gibi rahatsızlıklar başlar, gözler kapanır, kımuldanacak hâl kalmaz. Böyle bir kimse nihâyet ya olduğu yerde sızar, yâhud minder üstüne uzanır, leş gibi yatar. Ne namaz kılabılır, ne niyâz edebilir. Bunun neticesinde rûh zayıflar, ma'nevî bir neş'e duyamaz olur.

4248

گر میان مسک تن را جاشود
روز مردن کند او پیدا شود

«Bir cisim, misk içinde bulunsa bile, öldüğü gün onun teaffünü pedyâ olur».

Onun için :

4249

مسک را بر بن مزین بر دل بمال
مسک چه بود نام باک ذوالجلال

«Miski vücûduna değil, kalbine sür. Kalbe sürülecek misk nedir? Allah-ı Zülcelâlin ism-i şerifidir».

Yâni, Allah'ın pâk ve mukaddes ismini sâde dilinle ve halka gösteriş olmak üzere — tekyedeki hizmetçinin her söze karşı lâhavle demesi gibi — söyleme. O mukaddes miski, yâni, İsmullahı kalbine sür. Kalbin onu zikretmekten hâli kalsın.

4250

آن منافق مسک بر تن می نه
روح را در قعر کلخن می نه

«Tekyedeki hizmetçi gibi münâfık ve mürâî olanlar, miski vücûdlarına sürerler, yâni, Allah'ı ancak lisanlarıyla zikrederler. Fekat ruhlarını külhanın, yâni, cehennem dibine atarlar».

Münâfıkların cehennemde en derin tabakada bulunacaklarını Kur'-ân-ı Kerim :

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ

Nazm-ı Celili ile haber veriyor. Çünkü gayr-ı müslim milletler tev-hîde mugayır bir i'tikadda bulunmakla berâber hiç olmazsa inandıkları şeylere hâlis ve muhlis olarak inanırlar. Münâfıklar ise inanmadıkları şeylere inanmış gibi görünürler ve halkı aldatmak için âdetâ yalancı şahidlik ederler.

4251

بر زبان نام حق و در جان او
کند ها از فکر بی ایمان او

«O münâfığın dilinde Allah'ın adı vardır. Fekat rûhunda imansız i'tikadının teaffünleri mevcuddur».

4252

ذکر با او همچو سبزه کلخنست
بر سر مهر ز گلست و سو سنست

«O münâfığın ettiği zikir, külhan yanında bitmiş çayır; abdesthâne yanında yetişmiş gül ve susam çiçeği gibidir».

آن نبات آنجا یقین عار نیست
جای آن گل مجلسست و عشر نیست

«Külhan ve abdesthâne yakınında çıkmış olan nebât ve gül, şühhesiz ki orada iğreti bulunur. O gülün, o susam çiçeğinin yeri orası değil, işret ve sohbet meclisidir».

Meselâ abdesthâne civârında bir gül fidanı yetişebilir. O fidan oraya yakışmadığı için tabiat sâhibi biri gelir, onu oradan çıkarır, tenezzüh ve teferrüc mahalli olan bir bağçeye diker ki o bağço de hâlis ve muhlis müslümanların kalbidir.

4254

طبیات امد بسوی طیبین
للخبیثین الخبیثاتست هین

«Haberin olsun ki iyilikler, iyiler tarafına gelir. Kötülükler de, kötüler içindir».

4255

کین مدار آنها که از کین گمر هند
گورشان پهلوی کینداران هند

«Kin ve intikam hırsıyla yolunu kaybetmiş olanlara, sen kin tutma ki onların kabirlerini kindâr olanların yanına korlar».

Kin nedir Ya gördüğü bir kötülük, yâhud mahzâ hased sevkıyla bir kimseye fenâlık etmek ârzusudur ki ilk def'a şeytanda zuhûr etmiş, Âdem'in ma'nevî mevkiine hased ederek ondan ve evlâd ü ahfâdından intikam almak ârzusuna kapılmıştır.

Kini olanın dini olmaz diye bir eser vardır. Binâenaleyh haklı, haksız bir kimseye kin tutmak, peygambere muhâlif ve şeytana tâbi' olmak demektir.

Hazret-i Hamza'yı Uhud muhârebesinde bir taş arkasında gizlenmek sûretiyle ve kahbece bir hareketle şehid etmiş olan Vahşi, Mekke fethin-

de müslüman olmuş, eski cinâyetine karşı Resûlullah tarafından intikam arzûsu gösterilmeyerek islâma kabûl ve kendisi afvedilmiş, yalnız «Seni gördükçe amcamı hatırlıyor ve müteessir oluyorum, bana gözükme.» demekle iktifâ buyurulmuştu. Ey müslüman, sen de Peygamber-i Ekberinin hüsnü ahlâkına uy. Bir kimsenin sana etmiş olduğu fenâlık dolayısıyla ona kin tutma, afvet. Zirâ :

4256

اصل کینه دوزخست و کین تو
جزء آن کاست و خصم دین تو

«Kinin aslı cehennemdir, yâni, kin tutmak cehennemî bir tabiattır. Senin kinin ise, o tabiatın bir cüz'ü ve dininin düşmanıdır».

Binâenaleyh, «Kinim, dinimdir» gibi sözler ma'nâsızdır. Kin, din değil, dinin düşmanıdır.

4257

چون تو جزء دوزخی پس هوشدار
جزء سوی کل خود گیرد قرار

«Cehennemî bir tâbiat olan kin, kalbinde bulunursa, sen de o cehennemin bir cüz'ü olursun, aklını başına al. Cüz'ler, kendi küllünün yanında karâr eder».

4258

در تو جزء جنتی ای نامدار
عیش تو باشد زجنت پایدار

«Ey nam ve şöhret sahibi kimse, eğer sen cennet'in cüz'i isen; senin yaşayışın cennet'ten payidar olur».

4259

تلخ با تلخان یقین ملحق شود
کی دل باطل قرین حق شود

«Acı, acı ile, yâni, kötü, kötü ile birleşir. Lâkin bâtil bir gönül Hakka nasıl yaklaşır?»

Şeyh Sa'di kuddise sirruhû :

«Kuşlar, kendi cinsleriyle birlikte, güvercin güvercinle, toğan toğanla berâber uçar» der. Bunun gibi, iyiler, iyi insanlarla, kötüler de, kötü şahıslarla ihtilât eder. Hak ile bâtil, yekdiğerine mükârin olamaz. Çünkü birbirinin zıddıdır; gece ile gündüz birleşemediği gibi, Hak ile bâtil, doğru ile yalan, iyilikle kötülük, din ile kin arada olamaz.

Cenâb-ı Pîr, bir iki beyt evvel «Sende cennet ve cehennemden hangisinin cüz'ü varsa, o cüz' seni küllün cânibine götürür» demişti. Burada da acabâ bende hangisi var? suâline cevap veriyor ve buyuruyor ki :

4260

ای برادر تو همان اندیشه

ما بقی تو استخوان و ریشه

«Ey kardeş; sen fikirden ibâretsın. Ondan başka sende olan kemik ve sinirdir».

Onlar hayvanda da vardır. İnsanın hayvandan mümtâz olması ise fikir sâyesindedir.

4261

گر گلست اندیشه تو گلشنی

ور بود خاری تو هیمة کلخی

«Eğer düşüncen gül ise, bir gül bahçesisin, diken düşünüyorsan, külhan odunusun».

Ma'lûmdur ki ameller niyyetle olur. Nitekim Aleyhissalât Efendimiz : «Ameller, niyyetlere göredir, herkes ne niyyet etmişse, ameli de odur» buyurmuştur. Şu Hadis muktezâsınca ey insan; sen de gül gibi faydalı olmayı düşünüyorsan bilmiş ol ki gül bağçesi gibisin ve sende Cennet'in bir cüz'ü bulunmaktadır. Yok, diken gibi zararlı olmak fikrinde isen, hiç şübhe etme ki külhan odunu ve cehennem'in bir cüz'üsün. Bir misâl daha :

4262

گر گلانی بر سرو جیت زنند

ور تو چون بولی بروت افکنند

«Eğer gülsuyu gibi lâtif isen, seni başlarına ve yanaklarına sürerler, böyle değil de, sidik gibi pis ve habis isen, seni dışarıya atarlar».

(Tib) denilen güzel kokulu şeyler vardır ki câmi' gibi kalabalık yerlerde, ter ve çorap kokusuyla cemâati iz'âc etmemek için onlardan sürünmek sünnettir. Eski müslümanlarca tib sürünmek âdeti. Hattâ ba'zıları yanlarında gül yağı taşırlar, ba'zılarına da ondan ikrâm ederlerdi.

Adı müslüman olanlar, istibrâyı öğrenmemiş oldukları ve nasıl temizlenileceğini bilmedikleri için, seyyâr abdesthâne kokusu neşrediyorlar. İçlerinden tabiat sâhibi olanlar o kokuyu bastırmak, yâhud şık görünmek ve modaya uymak için lâvanta, kolonya sürünüyorlar ve pek iyi ediyorlar. İspirtolu kokuların sürünülmesi helâl mi, haram mı hâlâ şübheli olmakla berâber, kötü koku neşredenlerin sürünmesinde be's olmasa gerektir. Necâsetten tahâret, namaz kılmanın şartlarından. Târik-i salât olanların kolonya ve lâvanta sürünmesinde ne mahzûr olabilir?

Fukahâdan meşhur (A'meş)e :

— Abdesti sıkıştığı için namazda iki tarafına sallananın imâmeti câiz midir? diye sormuşlar.

— Cemâatin abdesti olmazsa, beis yoktur! cevâbını vermiş.

4263

طبله‌ها در پیش عطاران بین

جنس را باجنس خود کرده قرین

«Attarların, yâni, misk yağı gibi güzel kokulu madde satanların tablalarını ve camekânlarını gör ki o attar, her cins kokuyu kendi cinsinin yanına koymuştur».

4264

جنسها باجنسها آمیخته

زین تجانس زینتی انگیزته

«Attar; her cins kokuyu kendi cinsiyile karıştırmış, yâni, yan yana getirmiş, cinslerin böyle bir araya getirilmesinden hoş gidecek bir zînet hâsil olmuştur».

پیش ازین ما امت واحد بدیم
کس ندانستی که ما نیک و بدیم

«Bundan evvel biz tek bir ümmet idik. Bizim iyi, yâhud kötü oldu-ğumuzu kimse bilmezdi».

4269

قلب و نیکو درجهان بودی روان
چون همه شب بودوما چون شبروان

«Hâlis nakid de, kalp para da cihanda geçiyordu. Âlem, gece misâli idi, biz de gece yolcuları gibi gaflet zulmeti içinde bulunuyorduk».

Peygamberlerin bi'setinden evvelki dünyânın hâlini Hazret-i Mevlâ-nâ, karanlık bir geceye, o sırada cehl ve gaflet içinde yuvarlanan insan-ları da etrâfını lâıyıkıyla göremeyen gece yolcularına benzetiyor. İyileri nakid paraya, kötülerini kalp akçeye teşbih ediyor. Bu karanlıkta gidiş o vakte kadar sürdü ki :

4270

تا بر آمد افتاب انبیا
گفت ای غش دور شو صافی بیا

«Peygamberler güneşi doğdu ve her biri : Ey gış; sen uzaklaş, ey âfî; sen de yaklaş, dedi».

Gış : Hıyânet, gaş : Haris ve tama'kâr, guş ise mekâr ve hıylekâr ma'nâsınadır. Tağış ise : İyi bir şey'e kötü bir şey'i karıştırmak meâlinde kullanılır. Bunu yapanlar hakkında şeriatın büyük bir tehdidi vardır. Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz bir gün Medine çarşısına çıkmış ve birinin hurma sattığını görünce, mübarek elini hurma zenbiline sokup muâyene etmiş. Meğer hurmanın üstü kuru, altı yaş imiş. Bunun üze-rine Aleyhissalâtü Vesselâm Hazretleri : «Hiyle yapıp, bizi aldatmaya kalkışan, bizden değildir» buyurmuş.

Kese kâğıdının dibine üzümün çürüklerini doldurup, üstüne güzel bir salkım koymakla dalgın bir müşteriyl aldatan, yahûd tartarken par-

گر در آمیزد عدس با شدرش
بر گزیند یک یک از یکد یکرش

«Eğer attarın tablasında, misk yağcının camekânında, meselâ; şeker bulunur da, ona mercimek karışırsa attar; mercimekleri birer birer ayık-lar ve şekerden ayırır».

Hazret-i Mevlânâ buradaki attar tablasıyla âlem-i ervâhı, üstündeki muhtelif maddeler ile de ruhları temsil ederek diyor ki :

4266

طبله ها بشکست و جانها ریختند
نیک و بد در همد گر آمیختند

«Tablalar kırıldı ve üstündeki ruhlar döküldü de iyiler ve kötüler birbirine karıştı».

Canların dökülmesi, ruhların bu zuhûr âlemine gelmesidir. Karışma-ları da mü'min, münâfık, sâlih insanların bu âlemde birlikte yaşamasıdır. Meselâ (Hâbil) ile (Kabil) iki kardeşti, ikisi de Âdem Aleyhisse-lâmın oğulları idi. Fekat Hâbil şehid olacak bir mazlum, Kabil ise kar-deşini öldürecek ve Dünyâda ilk cinâyeti işleyecek bir zâlimdi. Yâni, biri iyi, öbürü kötü idi. Öyle iken ikisi de Hazret-i Âdem'in meskeninde bulunuyordu. Bu gibi karışmalar üzerine :

4267

حق فر ستاد انبیارا با ورق
تا کنزید این دانه هارا بر طبق

«O karışık dânelerin seçilip, tabağa konulması için Cenâb-ı Hak; verak, yâni, kitab ile peygamberleri gönderdi».

Onlar da mü'min ile kâfiri seçtiler ve iyi ile kötüyü ayırdılar.

mak hüneri gösterip eksik veren hiylekâr esnaf için ne büyük bir tehdid. «Bizden değildir» ne demektir? Dikkat edildi mi? Müslümanlık câmiyasına dâhil değildir, İslâm ile alâkası kalmamıştır, demektir. Diğer bir Hadis'te de: «Müslim o kimsedir ki müslümanlar, onun elinden ve dilinden selâmette kalırlar» buyurulmuştur. Bunun mefhûm-ı muhâlifî, yâni, aksine ma'nâsı «Elinden ve dilinden müslümanların selâmette kalmadığı kimse müslüman değildir» olur. Neûzü billâh min zâlik.

İşte Peygamberler, güneş gibi Dünyâyı tenvîr ettiler ve müsteid olanlara hakikati gösterdiler. İyileri kendilerine yaklaştırdılar.

4271

چشم داند فرق کردن رنگ را
چشم داند لعل را و سنک را

«Rengleri farketmesini ve lâ'l ile taş ayırdetmesini göz bilir».

Peygamberler ve onların vârisleri bulunan veliler, kâinâtın görür gözü makamındadır. Onlar bir kerre bakınca karşısındakinin münevver mi, muzlim mi, lâ'l mi, yoksa âdî taş mı olduğunu, dahâ açığı iyi mi, kötü mü olduğunu derhâl görür.

4272

چشم داند گوهر و خاشاک را
چشم را زان می خلد خاشا کہا

«İnci'yi de, süprüntü ve çörçöp makulesi şeyleri de göz bilir. Bundan dolayı o çörçöp göze batar».

Enbiyâ ve evliyâ hazarâtı, mâhiyyâtı ve ma'neviyyâtı gören göz oldukları için çörçöp ve diken kabilinden olan kâfirler, onlara batarlar ve incitirler».

4273

دشمن روزند این قلا بکان
عاشق روزندان زر های کان

«O alçak kalpazanlar, yâni, mürâiler, münâfıklar ve kâfirler; gündüzün, yâni, kalbi münevver zevâtın düşmanındırlar. Altın gibi olan hâlis

ve muhlis mü'minler ise, gündüz gibi nurlu olan o zevât-i kirâmın âşıkudırlar».

4274

زانکه روزست آینه تعریف او
تابیند اشرفی تشریف او

«Çünkü gündüz, o münevver zevâtın ta'rîfi aynasıdır. Böyle olması da şerefli bir kimsenin onlardaki şeref ve kemâli görmesi ve şereflerine göre ta'zîm ve tekrîm etmesi içindir».

4275

حق قیامت را لقب زان روز کرد
روز بنیاد جمال سرخ و زرد

«Gündüz; kırmızı ve sarının cemâlini, yâni, rengini gösterdiği için Cenab-ı Hak, kıyâmete gündüz lâkabını vermiş ve (yevm-i kıyâmet) buyurmuştur».

Ma'lûmdur ki eşyânın rengi ve mâhiyyeti gündüzün zıyasıyla görünür. Ne kadar aydınlık olursa olsun, renkler gece lâıyıkıyla tefrik edilemez. Bundan dolayı ressamlar gece resim yapmazlar.

Kıyâmet de (يوم تبلى الرائر) dir. Yâni, öyle bir gündür ki, o gün herkesin sırrı ve hakikati ayan beyan meydana çıkacak, kendisinin muhlis mi, münâfık mı olduğu herkes tarafından görülüp anlaşılacaktır. İşte bundan dolayı Cenab-ı Hak kıyâmete gündüz lâkabını vermiştir: Fekat:

4276

پس حقیقت روز سر اولیاست
روز پیش ماهشان چون سایه هاست

«Gündüz hakikatte evliyâullahın sırrıdır. Bildiğimiz gündüz, onların ay gibi olan kalblerinin derununa nisbetle gölge gibi kalır».

زان سبب فرمود یزدان والضحی
والضحی نور ضمیر مصطفی

«Duhâ vakti, yâni, güneşin doğup yükselmesiyle etrâfı tenvir etmesi zamânı, Hazret-i Muhammed Mustafâ Aleyhi ve âlihî Ekmelüttelhâyâ'nın kalbi nûrunu temsil eylediği için Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Kerim'de (ved-duhâ)' buyurmuştur».

وَالضُّحَىٰ ۝ وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَىٰ ۝ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَىٰ ۝

Yâni: «Güneşin yükselerek ortalığı iyice aydınlattığı zaman hakkı için, zulmeti her yeri kaplayan gece hakkı için, Habîbim; Rabbin seni terk ve sana buğzetmedi²⁰».

Demişlerdir ki: Sabâhın en parlak zamânına ve gecenin karanlık sükûnuna kasem, zâhirî bir tefsirdir. Sabah ve gece hâdis şeylerdir. Kadîmin hâdisi yemin etmesi ise câiz değildir. O hâlde Nazm-ı Kerim'in manası, bir muzâf takdiriyle: «Sabahın en parlak zamânı olan duhâ vaktinin Rabbi hakkı için» demek olur.

Hazret-i Mevlânâ bir na't-i şerifinde buyurmuştur ki: «Yâ Resûlallah, Velleyl sûresini, saçlarınızın vâsıfı gördüm. Vedduhâ sûresini okudum, mubârek yüzünüzün bir nushası olduğunu anladım. Âyet, âyet kırâate devâm ederek (فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ) Nazm-ı Celîline geldim, dikkat ve basîretle bakınca o (قَابَ قَوْسَيْنِ) i kaşlarınızın kemerinden ibâret müşâhede ettim».

4278

قول دیگر کین ضحارا خواست دوست
هم برای آنکه این هم عکس اوست

«Diğer bir kavle göre ki ehl-i zâhirin tefsiridir. Evet dost, bu duhâ vaktine kasem etti. Çünkü duhâ vaktinin parlaklığı da enver-i mevcûdât aleyhi ekmelüttelhiyyât Efendimizin nûrâniyyeti aksinden ibârettir».

(20) Sûrei Zuha: 1, 2, 3.

ورنه بر فانی قسم گفتن خطاست
خود فنا چه لایق گفت خداست

«Yoksa fânî bir şey'e kasem etmek, yâni, şunun, bunun hakkı için demek şeriatte hatâdır. Hakikatte fânî ve zâil olan şey, Allah kelâmına ve kasemine nasıl lâîk olur?»

4280

از خلیلی لا احب الاقلین
بس فنا چون خواست رب العالمین

«Halîl İbrâhim Aleyhisselâm (Ben gurub eden yıldızları, ay ve güneş, alel'umum fânî ve zâil olan şeyleri sevmem) derken Rabbülâlemin olan Allah Teâlâ, fânî olan duhâ vaktine nasıl kasem etmek ister?»

4281

لا احب الاقلین گفت آن خلیل
کی فنا خواهد ازین رب جلیل

«Halîlullah Hazretleri (lâ uhibbül'âfilîn) demişken Cenâb-ı Rabb-ı Celîl, bu kasemi ile nasıl fânî bir şey'i murâd eder?»

O hâlde burada kaseme mevzu olan fânî duhâ değil, Hakta fânî ve hak ile bâkî bulunan Nûr-ı Hazret-i Mustafâdır.

4282

باز واللیست سناری او
وآن تن خاکی زنگاری او

«Yine Hakkın (واللیل اذا سجد) diye kasem ettiği gece, Peygamber Efendimizin settârlığıdır ve karanlık topraktan yaradılmış olan mubârek bedenidir».

Gece nasıl karanlığı örterse Cesed-i Mukaddes-i Nebvî de rûhunun nûrâniliğini setrettiği için o settâriyyete kaşem buyurulmuştur.

4283

آفتابش چون برآمد از فلک
باشب تن گفت هین ماودعک

«Resûl-i Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem Hazretlerinin rûhu güneşi, feleklerin fevkine yükselince o gece gibi olan cesed-i mukaddesine (ماودعک) yâni, (Rabbin seni terketmedi) dedi».

Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimize birkaç gün vahy gelmemişti. Bu münâsebetle müşrikler: «Rabbi Muhammedi bıraktı ve ona darıldı» demek münâsebetsizliğinde bulunmuşlardı. Duhâ sûresi, o hezeyâmı ibtâl için nâzil olmuş ve Kalb-i Enver-i Muhammedî tesliye buyurulmuştu.

4284

وصل پیدا گشت از عین بلا
زان خلوت شد عبارت ما قلی

«Belânın ta kendisinden vuslat peydâ oldu ki (وما قلی) Nazm-ı Celîlî, o vuslatın tatlılığından ibârettir».

4285

هر عبارت خود نشان حالتیست
حال چون دست و عبارت آلتیست

«Her ibâre, bir hâlin nişânıdır. Hâl; el gibidir, ibâre ise âlet mesâbesindedir».

Gelip geçici olan şey'e (hâl) denilir. İnsanlarda maddî, ma'nevî muhtelif hâller bulunur. Bunların başkalarına anlatılması ve başkalarının onları anlaması ancak ibâre, yâni, söz ile mümkündür. Hazret-i Mevlânâ, hâlî ele, ibâreyi de âlete benzetiyor ve her hâle, her ma'nâya münâsib bir ibâre vardır, diyor.

Kur'ân'da (müteşâbih) denilen bazı Âyetler vardır ki te'vil edilir.

Fekat o te'viller hâl ve hakikate uygun olmalıdır. Şeriâte muvâfık bulunmalıdır. Meselâ derviş kıyâfetti ba'zı mühlidler: Salât lâfzı duâ demektir; duânın fârisisi: Niyâzdır. Biz de niyâz etmekle namaz farzını edâ eylemiş oluruz, derler. Salât hiç de onların hezeyâmı gibi değildir. Efâl-i ma'lûme ve erkân-ı mahsûsadan ibârettir ki, Allah rızâsı için ifâ edilir. O lâfz, o mühlidlerin düşüncesine âlet olamaz. Bu gibi küfrâmîz te'viller neye benzer bilir misiniz?

4286

آلت زرگر بدست کفشگر
همچو دانه کشت کرده ریکدر

«Kuyumcunun âleti, kunduracının elinde kuma atılmış dâne gibi olur».

Kunduracı, kuyumcu âletlerini kullanamaz; kunduracı âletleri de kuyumcunun işine yaramaz. Kuyumcu dükkânında kunduracı âlatı, kunduracı dükkânında da kuyumcu âlatı kuma ekilen buğday dânesi gibi kahr. Bir misâl daha:

4287

وآلت اسکاف پیش برزگر
پیش سک که واستخوان در پیش خر

«Ayakkabı ta'mircisinin âletleri de çiftçinin elinde köpeğin önündeki samana, eşiğin yemliğindeki kemiğe benzer».

Hülâsa: İbâreler, hâllerin anlatma ve anlaşılmasına âlettir. Lâkin o ibârenin o hâli anlatabilmesi şartıyla; yoksa indî, uydurma, hattâ küfrâmîz te'vilât hiç bir vakit ma'kul ve makbûl olamaz. Makbûl olsaydı, Dil Kurumunun türkce diye uydurduğu acâib kelimeler, Türk halkı tarafından kabûl edilir ve söylenirdi.

4288

بود انا الحق در لب منصور نور
بود انا الله در لب فرعون زور

«Enelhak sözü, Mansûr Hallâcın dudağında nûr idi. (انا ربکم الاملى) İbâresi Fir'avnın dudağında yalan ve iftirâ idi».

زین سبب عیسی بدان همراه خود
در نیاموزید آن اسم صمد

«Bundan dolayı İsâ, o yol arkadaşına Allah'ın ism-i a'zamını öğretmedi».

Yukarıda geçmişti ki: Bir ahmak, İsâ Aleyhisselâma yol arkadaşı olmuş, bir çukur içinde gördüğü kemikleri diriltmesini, yâhud okuduğu temullahı kendisine öğretmesini Rûhullah Hazretlerinden recâ etmiş, lâkin Cenâb-ı Mesîh ona o ismi öğretmemişti.

کو نداند نقص بر آلت نهید
سنگ بر گل زن تو آتش کی جهد

«Çünkü; o ahmak, o ismin büyüklüğünü bilmeyecek, bir şey'e okuyup da te'sir etmediğini görünce ona noksan isnâd edecekti. Taşı çamura vur, ateş çıkar mı?»

Evet; duâ müessirdir. Fekat o duâyı edecek ağız lâzımdır ki, o ağız da enbiyâ ve evliyâ hazarâtında bulunur.

Naklederler ki Hazret-i Ali (Kerremallahü veche) bir gün bir hurma ağacı altında ve kum üstünde oturuyormuş. Biri gelmiş, zarûret ve ihtiyâcından bahsetmiş. Cenâb-ı Hayder bir avuç kum almış, bir şey okumuş, üflemiş kumlar altın tozu olmuş. Zavallı fakir bunu hayretle görünce:

— Yâ Emirelmü'minin ne okudun? diye sormuş ve:

— Fâtiha okudum, cevâbını alınca o da bir avuç kum almış, Sûre-i Fâtihayı okumuş. Avucunu açınca içindekinin yine kum olduğunu görmüş. Onda Hazret-i Ali'nin ağız olmadığı için okuduğu Fâtiha te'sir etmemiş.

Duânın hüsnü te'sir etmesi için duâ edenin ittıkası, yâni, haramdan sakınması lâzımdır. Bunun için başkalarından duâ taleb edilir.

Mesnevî'de bir fıkra vardır. Cenâb-ı Hak, Hazret-i Mûsâ'ya: «Bana günâh etmediğin bir ağızla duâ et» buyurmuş. Hazret-i Mûsâ: «Yâ Rabbi bir ağızım var, onunla da belki günâh etmişimdir» diyince: «Mü'min kardeşinden duâ iste ki sen onun ağızıyla günâh etmemişsindir» buyurulmuş. Onun için biribirimize duâ etmeliyiz. Cenâb-ı Hak, cümlemize salâh, felâh ve refâh ihsân buyursun, âmin.

Mansûrun evliyâullahtan olduğunda şübhe yoktur. İstiğrak hâlinde iken lisânından (enelhak) yâni, «Ben Hakkım» sözü sâdır olduğu için katline fetvâ verilmiş, yüzlerce deynek vurulduktan ve elleri, ayakları kesildikten sonra Bağdad'da asılmıştı. Hazret-i Mevlânâ diyor ki: «Kalem bir gaddârın elinde bulunursa şüphesiz Mansûr dâra çekilir». Cenâb-ı Pir; Mansûrun haksız yere i'dâm edildiğini bu beyti ile anlatıyor.

Evet, «Enelhak» sözü Mansûrun ağızında bir nûr idi. Çünkü onun hâlini söylüyordu. Allah'ın bazı makbûl kullarına bir tecellisi olur ki, onun vukûunda o kulun benliği Hüviyyet-i İlâhiyyede temâmıyla yok olur. Kendi varlığı kalmayan o kul da her şeyde, hattâ kendinde, Hakkaniyyet görür, bilâ ihtiyâr, «Enelhak» gibi sözler söyler, daha doğrusu onun lisânından Allah söyler. Fekat o hâl geçince «Enel'abd» yâni, «Ben kulum» demeye mecbur olur.

Fir'avnin «Ene Rabbükümüla'lâ» demesi ise mahzâ yalandı. O söz, onun hâline yalancı bir şâhiddi. Demek ki bir söz, ehlinin hâline âlet ve tercemân oluyor, nâehle ise yalancı şâhid gibi kalıyor.

شد عصا اندر کف موسی گوا
شد عصا اندر کف ساحر هبا

«Mûsâ'nın elindeki asâ, onun Hak peygamberi olduğuna şâhid idi. Ona karşı çıkan sihirbazların deynekleri ise yalancı şâhid olmuştu».

Çünkü; onların yalancı olduklarını meydana çıkardılar.

Hazret-i Mûsâ'nın asâ ve yed-i beyzâ mu'cizelerini sihir zanneden Fir'avn, Mısır sihirbazlarını toplamış ve bir imtihan yapmıştı. Sihirbazlar bir takım ipleri ve deynekleri meydana attılar, onları yılan gibi kıvrılır bir hâlde gösterdiler. Hazret-i Mûsâ asâsını yere bırakınca koskoca bir ejderhâ oldu ve ortada kıvranan yılanların hepsini yuttu. Bunun üzerine sihirbazlar, karşılarındaki zâtin yaptığıının, sihir değil, mu'cize olduğunu anladılar ve «Mûsâ'nın Rabbine imân ettik» diye secdeye kapandılar. Çünkü; sihir olsaydı ip ve deyneklerin mâhiyyeti meydana çıkacak, kendileri ortada kalacaktı.

گر یکی گویی تو در میدان او
گرد بر میگردد در چوگان او

«Eğer sen muvahhid isen ve hak meydânında Allah birdir diyorsan onun çevgâm önünde yuvarlan ve kazâsına rızâ göster».

گوی آنکه راست و بی نقصان شود
کوز زخم دست شه نقصان شود

«Her kimin topu tam müdevver ve noksansız ise şâhın eli darbesinden rakseder».

Mükerreren söylenildiği üzere «gûy ü çevgân» ağaçtan küre şeklinde yapılmış bir top ile ucu çengelli bir sırık idi ki onlarla meydanda süvârî olarak oynanırdı. Topu yere bırakırlar, süvârîler onun üstüne saldırırlar, ellerindeki sırığın çengeline takmaya çalışırlardı. Her kim onu çengeline takar da yerden kaldırırsa, oyunu kazanmış olurdu. Bir nevi' harb idmanı olduğu için bu oyuna ümerâ vüzerâ ve pâdişahlar da iştirâk ederlerdi.

Hazret-i Mevlânâ bir gazelinde der ki: «Mevlevîlerin semâi, yâni, dönmeleri nedir bilir misin? Allah'ın aşkı darbesi önünde başını top yapmak ve elsiz, ayaksız koşmaktır».

Hazret-i Mevlânâ diyor ki: Gûy, yâni, sâlik, şu âlemde Hakkın kazâsına ve belâsına tehammül eder, hattâ ondan zevk alırsa o vakit kâmilleşir.

گوش دار ای احوال اینهارا بهوش
داروی دیده بکش از راه گوش

«Ey şaşı; yâni, biri iki gören ve Bir olan Allah'a ikidir, üçtür, yâhud daha ziyâdedir diyen; bunları idrâk ve şuûr ile dinle gözüne kulak yoluyla ilâc yapmış ol».

Ba'zı kimseler: Fûlân duâyı okudum da te'sîr etmedi, o da bir şey değilmiş! diyerek duâya kusur bulurlar. Kusur duâda değil, onların he lâl, haram demeyip bulduğunu göçüren ağzındadır. Onun için Hazret-i Mevlânâ: Çamurâ çakmak taşıyla vurursan nasıl kıvılcım çıkar? diyor.

دست و آلت همچو سنگ و آهنست
جفت باید جفت شرط زادنت

«El ve âlet, çakmak taşıyla demir gibidir. İkisi çift olarak bulunmalıdır ki, kıvılcım çıksın. Doğmanın şartı çift olmaktır».

Kıvılcım çıkarmak ve ateş yakabilmek için çakmak taşıyla demir bulunmalı ve onları kullanacak tecrübeli bir el olmalıdır. Nasıl ki tevel-lüd için erkek ve dişi bir çift lâzımdır. Bunun gibi duâ için de sâde oku-mak kâfi değildir. Onu okuyacak bir ağıza da sâhib bulunmalıdır.

آنکه بی جفتست و بی آلت یکیت
در عدد شکست و آن یک بی شکیت

«Çifti ve âleti olmayan (Bir) dir ki Allah'tır. Sayıda şek vardır, fe-kat o şeksiz, şübhesiz birdir».

آنکه دو گفت و سه گفت و بیش ازین
متفق باشند در واحد یقین

«İki, üç ve daha fazla diyenler, nihâyet birde ittifak ederler».

Mecûsiler gibi (Yezdân) ve (Ehrîmen) isimli iki ma'bud tanıyanlar, hristiyanlar gibi (Allah), (Cebrâîl) ve (İsâ) dan ibâret «Ekanîm-i selâse» ye inananlar, müşrikler gibi had dü hisâbı olmayan putlara tapanlar, Cenâb-ı Hakkın birliğinde ittifak etmişlerdir. Çünkü; Mecûsiler (Yez-dân)ı (Ehrîmen)e takdim ederler, hristiyanlar Cenâb-ı Hakkı «Ekanîm-i selâse» nin aslı bilirler, müşrikler de Allah'ı (İlâh-ı a'zam), putları onun nezdinde şefâatçi i'tikad ederlerdi. Bu i'tibâr ile Hakkın birliğinde Hak ve bâtil bütün mezâhib erbâbı müttefiktir.

پس کلام پاک در دلهای کور
می نیاید می رود تا اصل نور

«Kör olan kalblerde, kelâm-ı pâk ve hikmet-i İlâhiyyeye müteallık sözler durmaz. Nûrun aslı olan Allah'a kadar gider».

و آن فسون دیو در دلهای کثر
می رود چون کفتش کثر در پای کثر

«Şeytanın vesvese ve efsûnu ise çarpık gönüllerde çarpık ayağın çarpık ayakkabıya girdiği gibi girer ve durur».

گرچه حکمت را بتکرار آوری
چون تو نا اهلی شود از تو بری

«Sen İlâhî hikmeti tekrar tekrar işitsen ve okusan da, nâ ehil olduğun için, o hikmet senden herî olur».

ورچه بنویسی نشانش میکنی
ورچه می لافی بیانش میکنی

«O hikmetleri yazıp tesbî eylesen de, hattâ takrîr ve beyân eylesen de».

اوز تو رو در کشد ای پرستیز
بندهارا بکشد وز تو گریز

«Ey inader; o hikmetler senden yüz çevirir, bağlarını kırıp senden kaçar».

Yâni, bir kimsede Hikmet-i İlâhiyyeye kabiliyyet olmazsa onu ağızdan, yâhud kitabdan öğrenmiş olsa bile o hikmet onda karar etmez, firâ eder.

ور نخوانی و بیند سوز تو
علم باشد مرغ دست آموز تو

«Hikmeti okumasan da sende kabiliyyet bulunduğunu görünce o hikmet senin yanına gelir ve eline konmaya alışmış bir kuş gibi olur». Yoksa:

او نیاید پیش هر نا اوستا
همچو ملاوسی بخانه روستا

«Hikmet; her ustasızın, yâni, bir kâmilin terbiyesinde bulunmayanının yanında durmaz. Tavus kuşunun köylü evinde durmadığı gibi».

«PÂDİŞÂHIN DOĞAN KUŞUNU KÖYLÜ BİR KOCAKARININ EVİNDE BULMASI»

علم بازی نیست کو از شه گریخت
سوی آن کمپر کو می آرد یخت

«İlâhî ilim; pâdişah'tan kaçıp da un eleyen kocakarının yanına giden toğan gibi değildir».

Biraz evvel ilm ve hikmetin ehil olmayanlar yanında durmayacağı beyân edilmişti. Burada deniliyor ki: Evet; ilim, nâ ehil olandan kaçır, ehil olandan ayrılmaz. Tam yerini bulmuşken pâdişâhın sarayından kaçıp köylü bir kocakarının kulübesine uçan doğan kuşu gibi değildir. O kocakarı ki:

تا ده پتاجش نزد اولاد را
دید آن باز خوش و خوشزاد را

«Çocuklarına tutmaş pişirmek için un eliyordu. O güzel doğmuş hoş toğanı gördü ve tuttu».

4307

بایکس بست و پرش کوتاه کرد
ناخنش برید و قوتش کاه کرد

«Hayvanın ayağını bağladı, kanadını kısalttı, tırnaklarını kesti, gıda olmak üzere ona saman verdi».

4308

گفت نااهلان نکردندت. بساز
بر فرود از حد و ناخن شد دراز

«Dedi ki: Bakmasını bilmeyenler sana iyi bakmamışlar. Tırnakların uzamış, haddini ve lüzûmu derecesini geçmiştir».

4309

دست هر نااهل بیارت کند
سوی مادر آ که تیارت کند

«Na ehil olanların eli seni hastalandırır. Anne'nin yanına gel ki seni tedavi etsin».

4310

مهر جاهل را چنین دان ای رفیق
زانکه دائم کثر روست اندر طریق

«Arkadaş; câhilin mahabbetini, kocakarının şefkati gibi bil. Çünkü; o yolda dâimâ tersine gider».

Kocakarı gûya doğanı sevmiş ve aklınca ona hizmet etmek istemiş de tutmuş kanadlarıyla tırnaklarını kesmiş, onu muattal bir hâle getirmiş. Halbuki kanad ve tırnak, doğanın âletleridir ki, kanadlarıyla uçar, tırnaklarıyla kuş yakalar. İşte câhil dostların gûyâ sevgilerinden yapıpıkları budur. Kaş yapayım derken göz çıkarırlar. Uyumuş çobanın yûgüne konan sinekleri def'etmek için, kafasına kocaman bir kaya vuran ayının dostluğu gibi.

4311

روز شه در جستجو بیگاہ شد
سوی آن کپیر و آن خرگاه شد

«Doğanı aramak için çıkan padişahın günü gecikti. Akşam üstü kocakarının obasına uğradı».

4312

دید ناگه باز را دردود و کرد
شه برو بگریست زار و نوحه کرد

«Ansızın toğanı töz ve duman içinde gördü. Hâline acıdı, hüngür hüngür ağladı».

4313

گفت هر چند این جزای کار تست
که نباشی در وفای مادرست

«Dedi ki: Bize karşı vefakârlıkta sağlam olmadığın için bu hâl, senin cezâyı amelindir».

4314

چون کنی از خلد در دوزخ فرار
غافل از لا یتوی اصحاب نار

«Lâ yestevî eshâbünnâri Âyetinden gafil olarak Cennetten Cehenne-me nasıl kaçıyorsun?»

لطف شه جارا جناحو کند
زانکه شه هر زشترا نیکو کند

«Pâdişâhın lûtfu, camı suç işleyici yapıyor. Çünkü; şah, her kabâhati avf ile güzelleştirir».

Buradaki doğandan maksad : Nefs kocakarisının eline yakasını kap-
tımış bir günahkârdır, O günahkâr ki :

إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا

Yâni : «Allah, hakikaten bütün günahları mağfiret buyurur²²». Âyet-i Kerimesindeki İlâhî müjdeye istinâd ile isyanda bulunmuş, Allah gafûr ve rahîmdir. Husûsiyle böyle bir müjdesi de vardır. Elbette beni de avf ü mağfiret buyurur, demiştir. Evet. Hakkın rahmetinden ümid kesilmez. Çünkü :

لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ

Yâni : «Allah'ın rahmetinden ümid kesmeyin²³» tenbihi vârid olmuştur. Fekat azabdan da emin olmamak, (beynelhavfi varrecâ) bir hâlde bulunmak lâzımdır. Hazret-i Mevlânâ, Allah'ın lûtfuna mağrur olarak günaha girmekten nehy için buyuruyor ki :

4319

رو ممکن زشتی که نیکوهای ما
زشت آمد پیش آن زیبای ما

«Yürü, kabâhat işleme ki bizim iyiliklerimiz bile o güzel Allah'ımızın huzûrunda çirkindir».

Kabâhat işlemek ve isyanda bulunmak şöyle dursun, bizim iyilik ve güzellik diye yaptığımız tâât ü ibâdât bile Huzûr-ı Bâride çirkindir. Zîrâ kimse hasbelbeşeriyye Zât-i Ulûhiyyete lâyük amelde bulunamaz. Nite-

(22) Sûrei Zümer : 53.

(23) Sûrei Zümer : 53.

لَا يَسْتَوِي أَصْحَابُ النَّارِ وَأَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ
الْفَائِزُونَ

Yâni : «Cehennem eshâbıyla Cennet eshâbı müsâvî olmaz. Cennet eshâbı olanlar, fevz ü necât bulanlardır²¹». Âyet-i Kerimesine işârettir.

Padişah, kendi sarayını cennete, kocakarının kulübesini cehenneme benzetiyor. Doğanın orada uğradığı felâketin de saraydan kaçması suçunun cezâsı olduğunu söylüyor.

4315

این سزای آنکه از شاه خیر
خیره بکرزد بخانه کننده پیر

«Şu hâl, ahvâle vâkıf pâdişâhın sarayından, kokmuş bir kocakarının kulübesine kaçanın lâyıkıdır».

4316

باز می مالید پر بردست شاه
بی زبان میگفت من کردم گناه

«Doğan, kanadını şâhın eline sürüyor, dilsiz, yâni, lisân-ı hâl ile ben kabâhat işledim, diyordu».

Ve ilâve ediyordu ki :

4317

بس کجا زارد کجا نالد لئیم
گرتونبذیری بحزینک ای کریم

«Ey kerîm olan pâdişah, sen iyilerden başkasının ettiği i'tirâzı kabûl etmezsen bir suçlu nerede ve kime karşı inleyip sızlasın?»

(21) Sûrei Haşr : 20.

kim ekme-i ibâd ve eşref-i mahlûkat Aleyhissalevâtü Vetteslimât Efen-
dimiz bile bu hususta acz göstermiş ve : «Ey ma'bûd-i küll, biz sana lâayık
ibâdetinde bulunamadık» buyurmuştur.

4320

خدمت خود را سزا پنداشتی
تو لوی جرم از ان افراشتی

«Ey gafil; kendi hizmetini, yâni, tâat ve ibâdetini Hakka lâayık veh-
mettiğin için isyan bayrağını açıyorsun».

4321

چون ترا ذکر و دعا دستور شد
زان دعا کردن دلت مغرور شد

«Zikr ve duâ etmek için sana izin verilmiş, o duâ etmek de seni mağ-
rûr bir hâle getirmiştir».

Kur'ân'da : «Bana duâ edin, size icâbetinde bulunayım» emri ile va'di
vardır. Sen duâ edince Hakkın icâbetinde bulunacağına dayanmış, ona iğ-
tirâren serâpâ günahlara bulanmışsın.

4322

هم سخن دیدی تو خود را با خدا
ای بسا کس زین گمان افتد جدا

«Sen duâ ederken kendini Allah ile musâhib görüyorsun. Çok kimse
bu zannı dolayısıyla Haktan cüddâ düşmüştür».

Ellerini açıp duâ etmek, Allah'ın huzûrunda durup ona hitâb eyle-
mek ve onunla konuşmak demektir. Fekat gûnahtan hâsıl olan yüz kâra-
lılığıyla o yüksek huzûra çıkmak da kulluk âdâbına muhâlifdir.

4323

گرچه شه با تو نشیند بر زمین
خوشیتن بشانس نیکوتر نشین

«Eğer pâdişah seninle berâber yere oturur, yâni, kemâl-i merhame-
tinden senin mertebene tenezzül ederek duânı dinlerse, o tenezzülü ve o

istimâr kendi kabiliyyetinden değil, onun lûtf u kereminden bil. Kendini
ve mertebeni tanı, küstahlığa kalkışma, edeb ve terbiyeni muhâfaza et».
Hazret-i Mevlânâ, doğan fıkrasına avdet ediyor :

4324

باز گفت ای شه بشیان میشوم
توبه کردم نو مسلمان میشوم

«Doğan hâl diliyle diyordu ki : Pâdişâhım yaptığım işten peşimân
oldum. Bir daha yapmamak üzere tevbe ediyorum, âdetâ yeniden müs-
لمان oluyorum».

Hasbelbeşeriyeye işlenilen bir günâhın akibinde tevbe ve istiğfâr et-
melidir. Lâkin o tevbe ve istiğfâr yalnız lisanla olmamalı, kalbde duyu-
lan bir peşimanlık ve bir daha yapmamak niyyetiyle olmalıdır. Yoksa
gonülde günah meyli varken lisânen (Tübtü ve reca'tü ilâllah) demek de
bir günah olur ki ondan da tevbe etmek lâzım gelir. Nasıl ki şu rubâide
buna işâret edilmiştir :

Gönlümde günah işlemeye istek var,
Dildeyse gezer tevbe ile istiğfâr.
Hâlimle mekâlimden utandım billâh,
Afveyle benim şu tevbemi yâ Gaffâr.

Böyle bir daha işlememek azmiyle tevbe edenlere karşı evvelce işle-
miş oldukları günahları, işlenilen yerlere ve işleyenlerin a'zâsına, hattâ
kirâmen kâtibine Cenâb-ı Hakkın unutturacağına dâir (Câmi-i Sagir) de
bir Hadis var. Lâkin iş, öyle bir tevbe etmekte ve edilen ahdi tutabil-
mekte. Cenâb-ı Erhamürrâhimin cümlemizin tevbesini kabûl etsin ve
tevbelerimizde sebât ihsan buyursun, âmin. Bu yolda edilen tevbelere
(tevbe-i nasûh) ta'bir edilir.

Doğan lisânından i'tizâra devâm ediliyor :

4325

آنکه تو مستش کنی و شیر گیر
کز زمستی گر دود عذرش پذیر

«Senin sarhoş edip de arslan üstüne saldırdığın kimse mestlik dola-
yısıyla sallanarak giderse ma'zur gör».

گرچه ناخن رفت چون بائی مرا
برکنم من پرچم خورشید را

«Tırnaklarım kesildiyse de zararı yok. Sen benim olur ve beni himâ-ye edersen, bu hâlimle de güneşin perçemini, yâni, şuânı koparırım».

ورچه پر رفت چون بنوازیم
چرخ بازی کم کند در بازیم

«Kanadım gittiyse ziyânı yok. Beni okşayacak olursan, benim doğan-lığım karşısında felek, oyununu ve hareketini kaybeder».

گر کمر بخشیم که را برکنم
گر دهی کلکی علمها بشکم

«Eğer bana bir kemer, yâni, belime kuvvet verirsen dağı yerinden koparır, kaldırırım, bir kalem ihsân edersen bütün âlemleri kırar ve âlimlere galebe çalarım».

آخر از پشه نه کم باشد تم
ملك نمرویدی ببر برهم زخم

«Vücûdum nihâyet sivrisinekten zayıf değildir. Ben kanadıyla Nem-rûd'un mülkünü altüst ederim».

Şu sayılan hareketler bir doğanın yapacağı işler değildir. Fekat on-dan maksad : Günâha girmiş ve candan tevbe etmiş bir müslüman oldu-ğu söylenilmişti. Öyle bir kimseyi Cenâb-ı Hak afveder ve o kuvvetleri ihsân eylerse o kimse evliyâullahtan olur ve kerâmet kuvvetiyle her şey'i yapar.

Hazret-i Mevlânâ Mesnevi'nin diğer bir yerinde der ki : Evliyâ'nın Allah tarafından öyle bir kudreti vardır ki atılmış oku yolundan çevirir». İnsan değil, bir sivrisinek bile Allah'ın te'yidine mazhar olsa, koca bir Nemrûd'un beynini parçalar.

Vak'a ma'lûm : Nemrûd, yâni, Bâbil hükümdârı, Hazret-i İbrâhim'i ateşe attırmış, fekat yakamamıştı. Bundan ibret almadı, Hâşîlullah Haz-retlerine : «Rabbine söyle, ordusuyla gelsin, çarpışalım» dedi. Cenâb-ı Hak, o almak herifin meydan okumasına karşı, âciz bir sivrisineği ona musallat etti. Sivrisinek Nemrûd'un burnundan girdi, ısırmaya başladı. Nemrûd tehammül edemiyor, başına tokmaklar vurduruyordu. Nihâyet kafası patladı, canı cehenneme gitti.

Yine doğan lisânından ve evliyâ kuvvetinden bahsediliyor :

در ضعیفی تو مرا بایل گیر
هریکی خصم مرا چون پیل گیر

«Zayıflık ve âcizlikte sen beni ebâbîl kuşu ve düşmanlarımdan her birini de fil gibi farzet».

قدر فندق افکنیم بندق حریق
بندقم در فعل صد چون منجنیق

«Fındık kadar yakıcı bir taş atarım. Attığım o taş, yüz mancınığın göreceği işi görür».

گرچه سنگم هست مقدار نخود
لیک در هیجا نه سرماند نه خود

«Vaktiâ atacağım taş, nohud kadardır, lâkin onun te'siriyle düşman ordugâhında ne baş, ne telga kalır».

Cenâb-ı Pîr şu iki beytle Kur'an'da bahsolunan Eshâb-ı Fil kıssasına işâret ediyor.

Kelâm-ı İlâhîde buyuruluyor ki :

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ النَّبِيلِ ﴿٢٤﴾

Yâni : «Hâbibim; görmedin mi? (yâni, görmüş gibi bilmiyor musun?) Rabbin eshâb-ı fili nasıl helâk eyledi?»²⁴.

Eshâb-ı fil : Habeşistan'ın Yemen vâlisi bulunan (Ebrehe)nin Kâbetullahı yıkmak ve Hicaz Arablarını San'a'da yaptırmış olduğu kilisenin ziyâretine alıştırmak için Mekke'ye getirdiği bir ordu idi. Orduda filler de bulunduğu için o haşerâta (Eshâb-ı fil) ta'bir edilmiştir.

Aleyhissalât Efendimiz, Eshâb-ı filin Mekke'ye geldiğini ve Kâhr-ı İlâhiye uğradığını görmemiş, çünkü vak'adan iki ay sonra dünyâya gelmişti. Fekat hâdise o kadar meşhûr idi ki Mekke ve Hicaz'da onu bilmeyen yoktu. Sallallahü Aleyhi Vesellem Hazretleri de daha çocukken onu işitmiş, husûsiyle Ebrehe ile görüşen büyük babası Abdülmuttalib'den öğrenmişti.

أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ

فِي ضَلَالٍ ۖ وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ ﴿٢٥﴾ تَرْمِثُ مِنْهُ
بِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ ۖ فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ ﴿٢٦﴾

Yâni : «Onların mekr ü hiylesini dalâlete uğratmadı mı? (Yâni, Ka'beyi yıkmak için aldıkları tedbiri te'sirsiz bırakmadı mı?) Onların üstlerine (ebâbil) denilen kuşları gönderdi ki siccilden taşlar atıyorlardı. Rabbin onları yenilmiş saman kırıntıları gibi perişân etti»²⁵.

(Siccil) kelimesinin fârisiden ve (seng-i gil)den arabcaya alınmış olduğu söyleniliyor. Seng-i gil : Taş kesilmiş çamur demektir.

Evet; Ebâbil denilen o kuşlar gagalarında ve pençelerinde birer taş parçası olduğu hâlde Ebrehe ordusunun üstünde uçmuşlar, âdetâ tayyâreden bomba atılır gibi, o taşları bırakmışlardı ki, her kime isâbet eyleyseyse onu öldürmüş, o koca ordu perişân olmuş, ağırlıklarını ve paralarını da Mekke ehâlisi iğtinâm eylemişti.

Ebrehe ordusunun Mekke civârında mahvolduğu târihen sâbit ve

(24) Sûrei Fil : 1.

(25) Sûrei Fil : 2 : 5.

muhakkaktır. Mekke'de ona karşı duracak bir kuvvet yoktu. Demek ki ordunun muzmahil olması beşerî değil, İlâhî bir kuvvetle vukûa gelmişti. Ba'zıları orduda vebâ çıkmış, ondan dolayı efrâdı kırılmış olduğunu söylerler. Ebâbil kuşlarını mikrob ile te'vil etmek isterler. Bu te'vile hiç de lüzum yoktur. Çünkü; fil vak'asıyle (Etem tere) Sûresinin nüzûlü aramada ancak kırk bu kadar sene geçmiş, o vak'ayı gözüyle görenlerden daha yaşayanlar bulunmuştu. Eğer hâdise, hikâye buyurulan gibi olmuş olsaydı, eshâb-ı filin helâkini müşâhede etmiş ve sağ kalmış olanların Resûlullah Efendimizi derhâl tekzib edecekleri pek tabîî bir şeydi.

Sûretâ âciz ve yapa yalnız bir kimsenin te'yid-i İlâhiye mazhar olunca sûretâ kuvvetli bir kalabalığa galebe çalabileceğini isbât için Hazret-i Mevlânâ Cenâb-ı Mûsâ'nın tek başına Fir'avne galebesini anlatıyor :

4333

موسى آمد در وغا با يك عصا

زد بران فرغون و برشميرهاش

«Mûsâ Aleyhisselâm bir asâ ile geldi ve Fir'avn ile onun kılıçlı askerlerini mağlûb etti».

Bunu yapan yalnız Mûsâ da değildir.

4334

هر رسولى يكتنه كان در ز دست

بر همه آفاق تنها بر ز دست

«Da'vet kapısını çalmış, yâni, halkı Allah yoluna çağırmış her peygamber yapayalnız olduğu halde dünyâyı tevhide da'vet etmiştir».

4335

نوح چون شمشير در خواهد ازو

موج طوفان گشت ازو شمشير خو

«Nûh Aleyhisselâm, kavminden imâna gelmeyenlerin helâki için Allah'tan kılıç isteyince tûfân dalgaları, kılıç tabiatlı, yâni, öldürücü olmuştur».

Hazret-i Nûh uzun seneler kavmini imâna da'vet ettiği hâlde pek az kimseden başkası onu tasdik etmemiş, imân etmiş olanlardan gayrisinin hidâyet yoluna giremeyeceği de vahy ile kendisine bildirilmişti. Bunun üzerine Cenâb-ı Hakka : «Yâ Rabbî; şu arz-ı İrak üzerinde kâfirlerden kimseyi sağ bırakma» diye duâ etmişti. Onun bu inkisârından sonra sürekli yağmurlar yağdı. Dicle ve Fırat nehirleri kabardı. O havâliyi sular kapladı. Hazret-i Nûh ile kendisini tasdik etmiş olanlar gemiye girip kurtuldular, müşrikler ise tûfân dalgaları arasında can verdiler ki o dalgalar, insan öldüren birer kılıç vazifesini görmüştü.

4336

احمد خود کیست اسپاه زمین
ماه بین بر چرخ و بشکافش جبین

«Ey Ahmed, yâni, yâ Muhammed! Yer yüzündeki askerler kim oluyor? Gökyüzündeki aya bak ve onun alnını yar».

Bu beyt, lisân-ı İlâhiden Zât-i Risâletpenâhiye hitâbdır. Nebiy-yi ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem efendimiz de «Ey insanlar, ey Mekke müşrikleri, Allah'tan başka ma'bûd yoktur deyiniz» diye halkı tevhide da'vete başladığı sırada yapayalnızdı. Fekat bir işaretle kameri ikiye ayracak derecede te'yid-i İlâhiye mazhardı. Evet. Bî'setin sekizinci senesinde hac mevsiminde ve hüccâcın (Mine)de bulunduğu bir gecede Aleyhissalât efendimizden ayın iki parça edilmesi istenilmiş, Resûlullah mu-bârek parmağıyla işaret buyurunca bedir hâlinde bulunan ay, orta yerinden ayrılmış, bir müddet öyle durduktan sonra birleşmişti : Bu hâdiseyi kibâr-ı eshabdan Ali bin Ebitalib, Abdullah bin Abbas, Abdullah bin Mes'ud, Abdullah bin Ömer gibi bir çok zevât rivâyet etmiş ve rivâyetleri tevâtür derecesini bulmuştur.

(Şifâ-i Şerif) müellifi (Kadi İyâz) şakkulkamer mu'cizesi hakkındaki Ehâdisi yazdıktan sonra : «Şu Hadisler sahîh ve bu husustaki rivâyetler pek ziyâde sarihtir. Binâenaleyh bir takım dinsizlerin : Öyle bir şey olsaydı arzın muhtelif yerlerinden görülmesi lâzım gelirdi! demeleri iltifâta şâyân değildir. İnşikak-ı kamer vukû' bulacağı evvelce bütün insanlara haber verilmiş değildi ki o gece herkes tarafından tarassud edilsin de her taraftan görülsün. Bundan başka tûl dâirelerinin ihtilâfı hasebiyle küre-i kamerin rû'yeti, arzın her tarafında aynı sâatte olmaz. Ba'zan da bir buludun, yâhud yüksek bir dağın mâni' olmasıyla ayın görülemmediği vâki'dir. Çok def'a bir küt'ada ay tutulur da sâir küt'alar şöyle dursun o noktada bilé göremeyenler bulunur».

Diğer şakkulkamer mu'cizesini inkâra kalkışanlara pek güzel bir cevap vermiştir.

4337

تا بداند سعد و نحس فی خبر
دورتست این دور فی دور قر

«Ey peygamber-i ekber, kameri şakket ki o uğurluluk ve uğursuzluktan bahseden müneccimler, bu devrin (devr-i kameri) değil, senin devrin olduğunu bilsinler».

Müneccimlere göre yıldızların, husûsiyle yedi seyyârenin arz üzerinde maddi ve ma'nevî te'sirleri varmış. Seb'a-i seyyâreden ba'zıları arz üzerinde seâdet, ba'zıları da felâket te'siri gösterirmiş. Eski (Nebetiy) lardan kalma bir itikada göre de âlemin tam bir devr nöbeti 49000 sene imiş. Bu müddet, yedi devreye ve her devre yedi bin seneye ayrılır, her devrenin ilk bin senesinde bir seyyâre müstakillen, altı bin senesinde diğer seyyârelerle müştereken âlemi idâre edermiş. Ötekilerin devresi tamam olmuş, tedbir ve idâre nöbeti şimdi kamere gelmiş olduğu için bulunduğumuz devre (devr-i kameri) denilmiş.

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki : Devir; (devr-i kameri) değil, (devr-i Muhammedi)dir. Zirâ; devrin sâhibi ve müdebbiri vehmedilen kamer de Resûlullahın irâdesine mahkûm olmuş ve onun mu'cize parmağıyla ikiye ayrılmıştır.

Şeyh Galib merhum (Hüsn ü Aşk) ın (Mi'râciyye) bahsinde bu, devir vâhimesini gürütmek için der ki :

Cün bastı sipihr-i evvele pâ,
Oldu iki pâre bedr-i ra'nâ.
Tâ halka iyân ola mücerred,
Kim devr-i kamer mi devr-i Ahmed.

Yine lisân-ı İlâhiden zât-i akdes-i Risâletpenâhiye hitâb ediliyor :

4338

دورتست ایرا که موسی کلیم
آرزو می برد زین دورت مقیم

«Habîbim; bu devir, senin devrindir. Allah ile bilâ vâsita konuşan Mûsâ kelimullah bile senin devrinde bulunmayı isterdi».

چونکہ موسیٰ رونق دور تو دید
کاندرو صبح نجلی می دید

«Çünkü Mûsâ, senin devrindeki parlaklığı ve onda tecelli sabahının zuhûra geleceğini ma'nen görünce».

4340

گفت یارب آن چه دور رحمتست
آن گذشت از رحمت آنجا رؤیتست

«Dedi ki yâ Rabbi; devr-i Ahmedî, nasıl bir rahmet devridir, hatta o devir; rahmeti geçmiştir ki onda rû'yet vardır».

Çünkü; zât-ı akdes-i muhammedî mi'racda şeref-i rû'yete mazhar olduğu gibi, verese-i Muhammediyye olan evliyâullah da o şerefe bilverâse nâil olmuşlardır.

4341

غوطه ده موسیٰ خود را در بحر
از میان دوره احمد برابر

«İlâhî; kelîmin olan Mûsâ'yı denizlere daldır da devr-i Ahmedî ortasında çıkar».

4342

گفت ای موسیٰ بدان بنمودمت
راه آن خلوت بدان بکشودمت

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Ey Mûsâ; devr-i Ahmedînin faziletini ve şerefini ve o halvet yolunun kapısını sana açdım».

Yâni; senin zamânından uzak bulunan o devri sana gösterdim ki:

که تو زان دوری درین دور ای کلیم
با بکس زیرا درازست این کلیم

«Ey Kelim; sen o devirden uzak bir zamandasın. Ayağını topla ki bu kelim uzundur».

Yâni; aranızda çok zaman vardır.

Efdalülmürselin Efendimizin Allah'a olan kurbiyyeti ve zamânının şeref ü fazileti Hazret-i Mûsâ'ya keşf sûretiyle bildirilmiş, Kelimullah da o devre gıpta ettiği için o zamâna yetişmek ve Muhammed ümmeti arasına girmek istemişti. Bundan dolayı Resûl-i Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz: «Mûsâ sağ olsaydı, bana tâbî' olmaktan başka bir şey yapamazdı» buyurmuştur.

Şerefyâb-ı hitâb-ı hâs olmuşken Kelimullah,
Sana ümmet olup hâcetrevâdır yâ Resûlullah.

Nasıl ki İsâ Aleyhisselâm da kıyâmete yakın yere irecek, ümmet-i Muhammed arasına girecek ve şeriat-i Ahmediyye ile amel eyleyecektir.

Urûc ettiyse çerh-i çârûme İsây-ı ruhullah,
Kudûmun neşre bir peyk-i semâdır yâ Resûlallah:

Bundan sonra Cenâb-ı Pir, Hazret-i Mûsâ'ya devr-i Ahmedî şerefının bildirmesi hikmetini beyân için lisân-ı İlâhiden diyor ki:

4344

من کریم نان نمایم بنده را
تا بگریانده طمع آن زنده را

«Ben kerîmim. Görsün de tama' etsin ve o tama', kendisini ağılâtsın diye kuluma ekmek gösteririm».

Bu, şuna benzer ki:

بني طفلي بمالد مادري
تاشود بيدارو وا جويد خوري

«Bir ana, uyansın da yiyecek istesin diye çocuğunun burnunu ovaylayıp uyandırır».

4346

كو گرسنه خفته باشد بی خبر
وان دوستان می خلد زو بهر در

«Çünkü çocuk, açlığının farkında olmaksızın uyur. Anasının memelerindeki süt ise çocuğa olan şefkat ve mahabbeti sevgiyle onu tazyik eder».

Benim merhametim ve lûtf u keremim de kuluma atâda bulunmak istediği için onu gafletten uyandırır ve talebde bulundururum.

4347

كنت كنزاً رحمة مخفية
فاتبت أمة مهديّة

«Ben gizli bir rahmet hazinesi idim, hidâyet bulmuş bir ümmet halk ederek dünyâya gönderdim».

(كنت كنزاً مخفياً فاجت ان اعرف فخلقت الخلق لاعرف) idim ki bilen yoktu. Bilinmesini arzu ettim ve bilineyim, yâni, beni bilsinler diye halkı yarattım.» Hadis-i Kudsisine işâret ediliyor. (Ümmet-i mehdiyye)nin ümmet-i Muhammed olduğu da bildiriliyor.

4348

هر کراماتی که میجویی بجان
او نمودت تا طمع کردی دران

«Senin canla, başla istediğin kerâmetler ve murâdları sana o, yâni, Allah gösterdi de sen ona tama' ettin ve husûle gelmesine çalıştın».

جندت بشکست احمد درجهان
تا که یارب گوی گشتند امتان

«Muhtelif ümmetler (yâ Rabbi) deyip bir Allah'ı tanıyınca kadar Hazret-i Ahmed Aleyhisselâm ne kadar put kırdı».

Nebiy-yi Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz, halkı tevhi-de da'vete me'mur olduğu vakit Dünyâda din nâmına Müsevîlik ve İsevilikle müşriklik vardı. Gerek yahudilik, gerek hristiyanlık, Mûsâ ve İsâ Aleyhisselâmın şeriatlerinden ayrılmış, yahudiler (Uzeyr)e, hristiyanlar (İsâ)ya (ibnullah) yâni, Allah'ın oğlu! diyecek kadar dalâlete düşmüştü. Hicazda (hunefâ) denilen ve İbrâhim Aleyhisselâm'ın şeriatıyla amel ettiklerini söyleyen birkaç muvahhid de mevcuddu. Lâkin bunlar da temâmiyle Halilullahın şeriatıyla âmil değillerdi. Çünkü şeriat-i İbrâhimiyye ve tebliğat-ı İsmâiliyye zabtedilmemiş olduğu için unutulmuştu. Halkın ekseriyyeti ise müşriklikti. Kimi putlara, kimi başka şeylere tapıyordu. İbrâhim ve İsmâil Aleyhisselâmın Mekke'de binâ etmiş oldukları Ka'be'ye (Beytullah) denildiği ve her vakit ziyâret ve tavaf edildiği hâlde içerisine ve dışarisine 360 kadar put konulmuştu. Ma'bûd-i yegânenin beyt-i mükerrerini yanında onlara tapılıyordu.

Âlemlere rahmet ve sebeb-i hidâyet olarak gönderilen Aleyhissalâtü Vesselâm Hazretleri Mekke'yi fethedince Ka'be'nin yanındaki o putları kırdırdı, diğer taraflardaki müşrik ma'bedlerini yıktırdı. Çünkü onlar durdukça, onlara tapmaya alışmış olan câhil ve gafil insanlar tek olan Allah'a ibâdet edemeyeceklerdi.

4350

گر نبودی کوشش احمد تو هم
می پرستیدی چو اجدادت صنم

«Eğer Hazret-i Ahmed Aleyhisselâmın sa'y ü gayreti ve putları kırdırmak husûsundaki himmeti olmasaydı ey bugün müslüman bulunan kimse; sen de ecdâdın gibi puta tapardın».

گر بگوئی شکر این رستن بگو
کز بت باطن همت برهاند او

«Eğer bir şey söylersen bu halâsım, yâni, putperestlikten kurtuluşun şükürünü söyle, ondan dolayı Resûlullah'a teşekkür ve Cenâb-ı Hakka hamd ü senâ et ki bâtın putundan da kurtulasın».

Bâtın putu nedir?

İnsanın içinde bulunan ve her arzusuna tapınırcasına itaat olunan nefstir ki :

إِذَا النَّفْسُ لَا تَارَةً بِالنَّوْءِ

Yâni : «Nefs, hakikaten kötülüğü emreder²⁶».

O kötülüğü yapan da o kötü emre itâat ettiği için, ona tapınmış olur.

سر زشکر دین اذان بر تافتی
کز پدر میراث مفتش یافتی

«Din şüküründe bulunmaktan, yâni, seni müslüman yarattığı için Allah'a hamd ü senâ etmekten yüz çeviriyorsun. Çünkü; dini babandan miras olarak bedâva bulmuşsun».

Dinin ve onun ayn-ı hikmet ve hidâyet olan ahkâmının, senin nazârında kıymeti yok. Çünkü; onu kazanmak için emek sarfetmemişsin. Baban müslüman olduğu için adın Ahmed, Mehmed konulmuş ve nüfûs cüzdanına mezhebin (müslim) yazılmış. Eğer bir insana bir din lâzım olduğunu ve semâvî dinler arasında müslümanlığın en yüksek bir akîde bulunduğunu araştırmak sûretiyle bulmuş olsaydın, o vakit seni İslâma hidâyet eylediğinden dolâyı Cenâb-ı Hakkın bu büyük lûtfuna şükür ve hamdetmekten geri durmazdın.

(26) Sûrei Yûsuf : 53.

مرد میراثی چه داند قدر مال
وستی جان کند و بجان یافت زال

«Mirasyedi olan kimse mal kıymetini ne bilir? Rüstem, mal toplamak için can çekmişti, yâni, muhârebelerde hayatını tehlikeye koydu. Babası (Zâl) ise oturduğu yerde ve meccânî olarak mal buldu».

Zâl ve Rüstem, eski İranîlerin millî kahramanlarından. Belki de hayâlî birer şahıstırlar. Zâl doğduğu vakit saçları bembeyaz, suratı buruşuk olduğu için (zal) yâni, kocakarı adı konulmuş, babası (Nerimân) böyle evlâddan hoşlanmadığı için onu götürüp bir dağ başına bırakmış. Civarda yuvası bulunan zümrüdanka kuşu, çocuğa acımış, yuvasına götürüp yavrularıyla birlikte büyütmüş, sonra insanlar arasına götürmüş, kanadından birkaç tüy bırakmış, başın sıkıldığı vakit bunlardan bir dânesini yak, ben imdâdına yetişirim, demiş.

Zâl evlenmiş, karısı gebe kalmış, doğuracağı vakit çocuk, mahrec-i tabiidan çıkamamış. Zâl, tüyün birini yakmış. Simurg, yâni, zümrüdanka gelmiş. Hâdiseyi anlayınca kadının karnını yar, çocuğu oradan çıkar, demiş, dediği yapılmış. Sonra yarılan yere zümrüdanka kanadını sürmüş, kesilen yerler yapışmış ve kadın kurtulmuş. Çocuğa da Rüstem adı konulmuş. İşte Rüstem'in doğuşu böyle bir masal olduğu gibi, ölüşü de öyledir.

Zâl ve Rüstem (Sîstân) — ki Arablar bunu (Sicistân) yapmışlardır — denilen memlekette otururlarmış. Cihan pehlivânı olan Rüstem'den bütün hükümdarlar çekindiği gibi, Kâbül pâdişâhı da korkar, arasıra hediyeler yollarmış. Onu öldürmek için Rüstem'in küçük kardeşi (Şegâd)ı para ile elde etmiş. Rüstem'i Kâbüle da'vet etmeye ve kazılıp üstü hafif sûrette örtülecek bir kuyuya düşürmeye karar vermişler. Rüstem, kardeşiyle birlikte Kâbüle gitmiş. Kardeşi onu kazılmış kuyunun üstüne sevk etmiş. Kuyu başına gelince Rüstem'in atı, altının boş olduğunu hissetmiş ve durmuş ise de Rüstem'in mahmuzlaması üzerine hayvan, kuyunun öbür tarafına atlamak için sıçramış, fekat karşı cihete yetişememiş süvârîsiyle birlikte kuyuya düşmüş, ikisi de kuyunun içine konulmuş olan sivri demirlere saplanmışlar. At, son bir gayretle şahlanıp kuyudan çıkabilmişse de cansız olarak yere serilmiş. Rüstem de can çekişir bir hâle gelmiş. Bir aralık gözünü açmış, kardeşinin gülmekte olduğunu görünce işi anlamış :

— Birâder; bana son bir iyilikte bulun. Şu yayıma bir ok koy da elim ver ki üstüme saldıracak canavarlara, ölünceye kadar kendimi müdâfaa edeyim demiş. Rüstem'in hâin kardeşi, bu kadarcık bir iyilikte bu-

lunmakta be's görmemiş. Yayı kurmuş, Rüstem'in eline vermiş. Rüstem eline yayı alınca kardeşine çevirmiş. O da kaçmış, içi boşalmış bir çınar ağacının içerisine girmiş. Rüstem can havliyle öyle bir ok atmış ki, ok çınarı ve içindeki Şegadı delmiş, öbür tarafa geçmiş. Rüstem intikamını aldıktan sonra ölmüş. Öldüğü vakit dört yüz yaşında imiş. Hayâtında topladığı servet babası Zâl'e kalmış, işte Rüstem ve Zâl masalının hülâsası. Yanan kitaplarım arasındaki Şehnâme de yanmış olduğu için hâfizadan naklediyorum. Yalan naklinde yanlışım varsa ma'zur görülsün. Tafsîlât almak isteyenler Firdevsî'nin (Şehnâme)sine mürâcaat eylemelidirler.

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ, yine lisân-ı İlâhîden olmak üzere diyor ki :

4354

چون بکریام بجوشد رحمت
آن خروشنده بنوشد نعمت

«Ben bir kulumu ağlatınca merhametim kabarır da o ağlayan kulum ni'metime nâil olur».

4355

گر نخواهم داد خود تنایم
چو تن کردم بسته دل بکشایم

«Bir kuluma isteyeceği bir şey'i vermeyecek isem, o istemeyi onun hatırıma getirmem. Şâyed getirecek olursam, onu me'yûs bırakmam, murâdını vermekle kalbini münşerih ve meşrur kılarım».

4356

رحمت موقوف آن خوش گریه‌هاست
چون گریست از بحر رحمت موج خاست

«Merhametim, kullarımın hoş ağlamasına bağlıdır. Bir kulum ağlayacak olursa, rahmet denizim dalgalanır».

Merhametli bir insan, karşısında ağlayıp sızlayan bir kimsenin hâline tabîi olarak acır ve onun istediğini verir. Allah ise Erhamürrâhimîn ve Ekremülekremîndir. Böyle olduğu için huzûrunda candan, gönülden gözyaşı döken bir kulunu me'yûs bırakmaz. Onun murâdını er, geç husûle getirir. Binâenaleyh emellerimizin husûlü için O Erhamürrâhimîne ilticâ ve duâ etmeliyiz ve huzurunda tezellül ve iftikar ile gözyaşı dökmeliyiz.

«ŞEYH AHMED HADREVEYHİN ALACAKLILARINA İLHÂM-I İLÂHÎ İLE HELVA SATIN ALMASI»

Mevlânâ Câmînin (Nefehâtül'üns) isimli kitabında yazıldığına göre Şeyh Ahmed bin Hadreveyh : Belhli olup, Horasan şeyhlerinin büyükle-rindendir. (Ebû Turâb-i Nahşebi) ve (Hâtim-i Esam) ile sohbet etmiş, (İbrâhim bin Edhem)i görmüştür. (Bâyezid-i Bestâmî) ve (Ebû Hafs-ı Haddâd) derecesindedir. Hac seferinde Ebû Hafsı Nişâpurda, Hazret-i Bâyezidi Bestamda ziyâret etmiştir. Ebû Hafs : «Sofîyye tâifesinden en büyük kimi gördün?» diye sormuşlar, «Himmat ve sıdk-ı ehvâl husûsunda Ahmed bin Hadreveyh'ten büyüğünü görmedim» cevâbını vermiş.

Ahmed bin Hadreveyh, Hicri 240 târîhinde Belhte irtihâl eylemiştir. Kabri oradadır.

4357

بود شیخی دایما او وامدار
از جوانمردی که بود ان نامدار

«Bir şeyh vardı ki cömerdliğiyle tanınmış olduğu için dâimâ borçlu bulunurdu».

4358

ده هزاران وام کردی از مهان
خرج کردی بر فقیران جهان

«Büyüklerden ve zenginlerden on binlerce borç alır ve cihânın fakirlerine harcederdi».

4359

هم بوام او خانقاهی ساخته
جان و مال و خانه دریاخته

«Borç para ile bir tekye de yapmış, malını, canını, tekyesini Allah yolunda vakfeylemişti».

«Bir kimse Allah için bir mescid yaparsa, Allah da onun için cennette bir ev yapar» diye bir Hadis-i Şerif vardır. Bu müjde dolayısıyla

کای خدا تو منفقارا ده خاف
وی خدا تو مکارا ده تلف

«İlâhî; sen fukarâya nafaka verenlere verdiklerinin yenisini ver, yâ Rabbî; sen cimrilerin mallarını da telef et».

«Her gün semâdan iki melek iner ve yâ Rabbî nafaka verenlerin verdiklerinin yerine yenisini ihsânî et. İmsâk eyleyenlerin, kimseye on para vermeyenlerin malını da telef eyle diye duâ ederler» Hadîsine işâret edilmiştir.

İnsanların ummadıkları yerden rızıklarının geleceği hakkındaki Va'd-i İlâhî benim nefsimde tahakkuk etmiştir. Abd-i âciz vaktiyle Ticâret ve Zirâat Nezâreti Maâdin Kalemi mümeyyizi idim. Nezâretin ormanlardan, ma'denlerden vâridâtı olduğu için Devletin ba'zı dâireleri, iki ayda ve resmî günlerde maaş aldığı hâlde biz aylığımızı her ay muntazaman alırdık. Bir def'a kurban bayramında Devlet daireleri maaş vermişti, lâkin biz alamamıştık. Çünkü ay başına on, on beş gün vardı. Arife günü eve dönüyordum. Cebimde ancak on kuruş bulunuyordu. Bununla kurban alamayacağım için mahzundum. Teessür içinde giderken karşıma bir fakir çıktı ve sıkılarak : Muâvenetinize muhtâcım, dedi. Bu adam; dilenci değil, devlet düşkününü bir kimse idi. Üstü başı eskice olmakla berâber temizdi. Para isterken de yüzü kıpkırmızı olmuştu. Fekat cebinde ancak on kuruş bulunan bir adamdan yardım istenilmesi Allah'ın bir cilvesi idi. Sanki içimden bir ses : «On kuruşun bulunup bulunmaması müsâvidir. Cebindeki ver de ondan da kurtul» dedi. Olanca nakdim demek olan iki çeyreği o adama verdim. Teşekkür etti, gitti. Bana da bir neşvedir geldi. Hakkın şu garib cilvesine karşı kendimi tutamıyor, gelenin geçen nazar-ı dikkatini celbedecek derecede gülüyordum. Eve geldim. Allah rahmet eylesin vâlidem :

— Oğlum; birinde alacağın varmış, şunları getirdi, bıraktı, diye elime on mecdiyye tutuşturdu.

İşte şu hâl biraz evvel beyan ettiğimiz Âyet-i Kerimedeki va'd-i İlâhînin bir tecellisi idi. Çünkü o alacağın böyle bir günde verileceğini hiç ummuyordum.

Evet; iki melek : «Yâ Rabbî; infak edenlerin malına halef ihsân eyle» diye her gün duâ eder. Bu, birkaç kuruş verenler hakkındadır. Ya Allah yolunda can fedâ edenler?

وام اورا حق زہرجا میگزارد
کرد حق بہر خلیش ربک آرد

«Cenâb-ı Hak, şeyhin borcunu her taraftan gelen hediye ve fütûhât ile öderdi. Nitekim Hâlîline de kumu un yapmıştı».

Cenâb-ı Halîlullahın âilesi ekmek yapmak için un istemişti. Çölde bulundukları yer, kasabaya uzaktı. Vakit gecikmiş olduğundan kasabaya gidip dönmek de mümkün değildi. İbrâhim Aleyhisselâm bir çuval alıp çölden kum doldurdu ve yurduna getirip âilesine verdi. Çuvaldaki un hâlis ve beyaz un olmuştu.

İşte Halîline kumu un hâline getiren Allah, Şeyh Ahmed Hadreveyhin şundan bundan aldığı borcu, yine şunun bunun hediyesiyle ödüyordu. Bu da olmaz bir şey değildir.

وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْسِبُ

Yâni : «Cenâb-ı Hak, müttakî bir kuluna bir vâridât kapısı açar ve ummadığı yerden onu rızıklandırır²⁷» buyurmuştur.

گفت پیغمبر کہ در بازارها
دو فرشته میکند اندر دعا

«Resûlullah Hazretleri buyurmuştur ki : Çarşılarda, pazarlarda dâimâ iki melek duâ ederek derler ki :

(27) Sûrei Talak : 2-3.

خاصه آن متفق که جان اتفاق کرد
خلق خود قربانی خلق کرد

«Husûsiyle boğazını Allah kurbânı olmak için uzatan ve fisebilillah canını infak ve fedâ eyleyen kimse...»

Artık onun nasıl mükâfat göreceğini siz düşünün.

خلق پیش آورد اسماعیل وار
کرد بر خلقش نیارد گردکار

«O kimse İsmâil Aleyhisselâm gibi boğazını teslim eder, fekat Allah, o boğazı kestirmez».

Hazret-i Pîr, bu beyt ile (zebh-i İsmâil) vak'asına işâret ediyor : Cenâb-ı İbrâhim, Allah rızâsı için oğlu İsmâil'i kurban etmeye me'mûr olmuştu. Emr-i İlâhiyi mahdûm-ı mükerremine anlattı. O da Hakkın fer-mânına rızâ gösterdi. O şefkatli peder ciğerpâresinin boğazına bıçağı sür-dü. Fekat yine Allah'ın emriyle bıçak kesmedi, me'mûriyyetini ifâ eyle-miş olduğu Halîlullah'a bildirildi, oğlu yerine bir koç kesmesi emredildi.

Hazret-i İbrâhim'in oğullarından İsmâil ve İshak Aleyhisselâmdan hangisinin (zebihullah) yâni, Allah rızâsı için kurban edilmesine teşeb-büs bulunduğu ihtilâflıdır.

Yahudîler, bu şerefi cedleri bulunan İshak'a nisbet ederler ve : Ze-bihullah İshak'tır derler. İslâm ulemâsından bazıları da buna kail ol-muştur. Fekat Hadîs-i Şerîf'te : «Ben kesilmesine teşebbüs edilmiş iki zâtın oğluyum» buyurulmuştur. Bu iki (zebih)ten biri, Aleyhissalât Efen-dimizin ced-di ekberi olan Hazret-i İsmâil, diğeri de peder-i muhteremi (Abdullah bin Abdilmuttalib)dir. Çünkü Abdilmuttalib'in bir nezri dola-yışıyle onun da zebhine teşebbüs edilmişti. Vak'a şöyledir :

Mekke'de yerleşmiş olan (Huzâa kabîlesi) ced-di Nebevî (Kusay bin Kilâb)ın himmetiyle Mekke'den uzaklaştırılmış, onlar çıkıp giderken Zemzem kuyusunu kapatmak ve yerini belirsiz etmek sûretiyle son bir hâinlikte bulunmuştu. Yeni yerleşenler, kuyunun yerini bilmiyorlardı. Senelerce örtülü kalan Zemzem kuyusunu kazıp meydana çıkarmak, Sal-lallahü Aleyhi Vesellem Efendimizin büyük babası Abdülmuttalib'e rû-

yâsında emredildi ve kuyunun bulunduğu yer de bildirildi. O da oğlu (Hâris) ile birlikte ta'rif edilen yeri kazmaya başladı. Kazılan yer, Kâ'-be'nin karşısında ve oralara dikilmiş putların arasında idi. Kureyşiler, Abdilmuttalib'i men'etmeye kalkıştılar. O da âciz kalınca :

— İlâhî; müteaddid evlâdım olsaydı, bunlar beni men' edemezdi. Eger bana on dâne erkek evlâd ihsân edersen, içlerinden birini sana kur-ban edeyim, diye bir nezirde bulundu. Sonra Kureyşi ikna' eyleyerek kazmaya devâm etti ve Zemzemi meydana çıkardı. Aradan zamanlar geçti. Abdilmuttalib'in de on dâne erkek ve müteaddid kız çocuğu dün-yâya geldi. Erkek evlâdı büyüüp yetişince Abdülmuttalib'e rû'yâsında :

— Nezrettiğin kurbanı kes, denildi. O da bir koç kurban etti. Fekat rû'yâ tekerrür ediyordu. Nihâyet oğullarından birinin zebhi matlub ol-duğunu anladı ve bunu evlâdlarına anlattı. Hepsi rızâ gösterdiler, han-gimizi istersen kes, dediler. Abdülmuttalib oğulları nâmına kur'a çekti. Kur'a, en sevgili oğlu Abdullah'a isâbet etti ki, o vakit yirmi yaşlarında yakışıklı bir genç bulunuyordu.

Abdülmuttalib, onu yatırıp keseceği sırada Kureyşiler müdâhale et-tiler ve elinden bıçağı aldılar. Bir kâhine danışmasını söylediler. Kâhine soruldu. Kâhin :

— Sizde bir adamın diyeti ne kadardır? süâlinde bulundu.

— On devedir, dediler.

— Öyle ise on deve ile Abdullah arasında kur'a çekin, develere çı-karsa onları kesin, Abdullah'a isâbet ederse, on deve ilâve edin. Kur'a develere çıkıncaya kadar onar onar artırın. Tavsiyesinde bulundu. Kur-banlık develer yüze bâliğ olunca kur'a onlara isâbet etti. Develeri kur-ban ve fukarâya tesadduk ettiler. Bu suretle hem Abdülmuttalib'in nezri ifâ edilmiş, hem de Abdullah zebhten kurtulmuş oldu. Ondan sonra da Arablar arasında bir adamın diyeti yüz deve itibâr edildi. İşte müşâ-rünileyhin şu vak'ası ve «Ben, zebhine teşebbüs edilmiş iki zâtın oğlu-yum» Hadîs-i Şerîf'i delâletiyle (zebihullah)ın Hazret-i İsmâil olduğu teeyyüd eder.

پس شهیدان زنده زین رویندوخوش
تو بدان قالب بنمکر گبروش

«O hâlde şehidler bu cihetten, yâni, Allah yolunda can fedâ ettik-lerinden diri ve hoşturlar. Ey zâhirperest; sen mecûsiler gibi ölmüş cese-de bakma».

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ آمَاتٌ بَلْ أَحْيَاءُ

Yâni : «Allah yolunda öldürülmüş olanlara ölümlerdir demeyin, belki onlar ma'nevî bir hayât ile diridirler²⁸» buyurulmuştur.

Cenâb-ı Pir, biraz evvel, Allah yolunda canını infak etmiş ve İsmâil Aleyhisselâm gibi boğazını bıçağa teslim eylemiş olanı Allah öldürmez demişti. Evet. Zebihullah Hazretlerini bir mu'cize olarak bıçak kesmedi. Onun gibi ölüme rızâ gösterenler, düşman ateşine karşı duranlar da vardır ki bir silâh te'siriyle şehid olurlar. Fakat onların şahâdeti âdî ölüm değildir. «Mü'minler ölmezler, belki bir âlemden başka bir âleme intikâl ederler. Fenâ bulan ancak cesedleridir. Ruhları ise: Rab-bi Kerimleri indinde ferah u sürûr içinde yaşarlar».

Nebiy-yi Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem Hazretleri, gazvelerden avdet buyurdıkları sırada : «Küçük harbdan büyük harbe döndük» buyurur, düşmanla çarpışmayı harbin küçüğü, nefse uğraşmayı harbin büyüğü sayardı. Çünkü nefis, insanın hiç ayrılmaz bir düşmanıdır. Onunla uğraşmak ise düşmanla çarpışıp ya gazî, yâhud şehid olmaktan çok zordur. Onun için harbde düşman kurşuniyle Allah'ına intikal eden şehid olduğu gibi, «Ölmeden evvel ölün» emrine mutâbeat edenler ve dâimî mücâhedelerle «Meyyit-i seyyâr» hâline gelmiş olanlar da birer şehid sayılır. Yâr-ı gar-ı Nebvî Ebû Bekrissiddik (radiyallahü anh) Hazretleri bunlardan olduğu için hakkında : «Yeryüzünde yürür bir ölü görmek isteyen Ebû Bekre baksın» buyurulmuştu. Hulefâ-yı erbaadan Ömer, Osman, Ali (radiyallahü anhüm) silâh şehidleri olduğu gibi, onların efdal ü ekmele bulunan Sıddık-ı Ekber de mücâhede şehidi olmuştu. Zehirlenmek sûretiyle şehâdeti de rivâyet edilmiştir.

Tarik-ı İlâhînin sâlik-i ârifi olanlar, mücâhede şehidlerini harb şehidlerine takdim ü tafdil ederler. Hicretin 404 üncü yılında irtihâl eylemiş olan Şeyh Ebû Saîd Fazlullah kuddise Sirruhûnun «Gazi şehâdet yolunda uğraşıp durmakta, fekat aşk-ı İlâhî şehidinin kendisinden efdal olduğundan gafil bulunmaktadır. Kiyâmette bir harb şehidiyle bir mücâhede şehidi nasıl müsâvî olur ki birini düşman, birini dost, yâni, Allah öldürmüştür» meâlinde olmak üzere bir rubâisi vardır.

İşte o harb, yâhud mücâhede şehidlerinin fânî hayâtına mukabil olmak üzere Cenab-ı Hak :

(28) Sûrei Bakara : 154.

چون خاتم دادرستان جان بها

جان این از غم و رنج و شقا

«Onlara, gamdan, hastalıktan ve şekavet-i isyandan emin bir rûh ihşân etmiştir».

4367

شیخ وامی سالها این کار کرد

می ستد می داد همچو پای مرد

«O borçlu şeyh, yıllarca bu yolda mücâhede etti. Bir vekilharc gibi aldı, verdi».

4368

تخمهای کاشت تا روز اجل

تا بود روز اجل مبر اجل

«Ecel gelince büyük bir zât olarak gitmek için va'desi hitâmına kadar hayr ve hasenât tohumları ekti».

Hazret-i Mevlânâ Şeyh Ahmed Hadreveyhin borç alarak, tesadduk ve infak etmesini, tarlaya tohum ekmeye benzetiyor. Bu teşbih Kur'an'da vâkı' olmuştur :

مَثَلُ

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَلْبَنَتْ
سَبْعَ سَنَابِلٍ فِي كُلِّ سُنبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ

Yâni : «Allah yolunda mallarını infak ve tesadduk edenler, bir buğday dânesine benzer ki beherinde yüzer dâne olmak üzere yedi başak yetiştirir (yâni, bire yediyüz mahsûl verir). Cenâb-ı Hak, dilediğine bunun iki katını da ihşân eder²⁹».

(29) Sûrei Bakara : 261.

Demek ki tesadduk, infak ve hayırlı işlere verilen iânenin bir ku-
ruşuna mukabil, Cenâb-ı Ekremülekremi yedi yüz sevab, hattâ dilerse
daha fazlasını ve fazlasının fazlasını verecek. O hâlde helâl malımızdan
ve temiz bir niyyetle verelim de Allah'ın şu kerem ve âtîfetine nâil ola-
lim. Şunu da unutmayalım ki sadakanın ve infâkın azı, çoğu olmaz. Ya-
rım hurmanın bile sadaka sayılacağı bir Hadis-i Şerif'te beyân buyurul-
muştur.

4369

چونکہ عمر شیخ در آخر رسید
در وجود خود نشان مرگ دید

«Şeyhin ömrü sona erişip de vücûdunda ölüm alâmeti görünce».

Yâni, hastalanıp yatınca :

4370

وامداران گرد او بنشست جمع
شیخ برخود خوش گدازدمجوشمع

«Alacaklıları onun etrafına toplanmışlardı. Şeyh ise âdetâ mum gibi
yavaş yavaş eriyordu».

4371

وامداران گشته نومید و ترش
درد دلها بار شد با درد شش

«Alacaklılar para almaktan ümidleri kesilmiş olduğu için suratları
ekşimiş, ciğerlerindeki derde gönül derdi de yüklenmişti».

Yâni, kendilerinde derd üstüne derd hâsıl olmuştu.

4372

شیخ گفت این بد گمانانرا نگر
نیست در حق چارصد دینار وزر

«Şeyh kendi kendine : Şu sû-i zan erbâbına bak. Benim borcumu
ödetmek için Allah'ın dört yüz dinar kıymetinde altını yok mudur?
diyordu».

Zer : Mutlaka altın demektir. Dinar ise altın sikke ma'nâsınadır.

4373

کودکی حلوا زیرون بانگ زد
لاف حلوا بر امید دانگ زد

«Helva satan bir çocuk dışarıdan helva diye birkaç para ümidiyle
sesleniyordu».

4374

شیخ اشارت کرد خادم را بسر
که برو آن جله حلوا را بنجر

«Şeyh hizmetinde bulunan müridine : Git, o helvanın hepsini satın al,
diye gizlice işâret etti».

4375

ناغریمان چونکه آن حلوا خوردند
یک زمانی تلخ برمن ننگرند

«Tâ ki alacaklılar o helvayı yesinler de, yiyinceye kadar olsun bana
acı acı bakmasınlar».

در زمان خادم برون آمد بدر
نا خرد او جمله حلوا زان پسر

«O zaman hâdim, o çocuktan helvanın hepsini almak için kapıdan dışarıya çıktı».

گفت اورا کوتورو حلوا بچند
گفت کودك نیم دینار و ادند

«Helvacıya: Götürü olarak helva kaç? diye sordu. Çocuk da: yarım altın ile birkaç akçe cevâbını verdi».

Götürü kelimesi türkce olduğu hâlde kullanılmıştır. Edend: Birkaç demektir, aded-i mübhemden kinâyedir.

گفتی از صوفیان افزون بچو
نیم دینارت دهم دیگر مگو

«Hâdim: Hayır... Dervişlerden fazla isteme. Yarım altın vereyim, başka lâkırdı etme, dedi».

او طبق بنهاد اندر پیش شیخ
تو بین اسرار سر اندیش شیخ

«Hizmetçi, tabağı şeyhin önüne koydu. Sen, sır düşünen şeyhin es-rârına bak».

Ki sonu ne oldu?

کرد اشارت با غریبان کین نوال
نک تبرک طوش خوید این را حلال

«Şeyh alacaklılara işâret etti ve bunu teberrükten âfiyetle yiyin, helâldir, yâhud helâl olsun, dedi».

چون طبق خالی شدان کودك ستد
گفت دینارم بده ای پر خرد

«Tabak boşalınca çocuk o tabağı aldı ve şeyhe: Ey âkil zât, altınımı ver, dedi».

شیخ گفتا از کجا آرم درم
وامندارم میروم سوی عدم

«Şeyh: Parayı nereden bulayım? Borçluyum ve âhiret yolcusuyum, dedi».

کودك از غم زد طبق را بر زمین
ناله و گریه بر آورد و حنین

«Çocuk bu cevap üzerine kederinden tabağı yere vurdu. Ağlayıp sız-lamaya ve inlemeye başladı».

می گریست از غن کودك های های
کای مها بشکسته بودی مردو بای

«Çocuk aldandığı için hıçkıra hıçkıra ağlıyor ve iki ayağım kırı-laydı...»

کاشکی من کرد کلخن گشتی
بر در این خالقه نگذشتی

«Keşki külhan etrâfında dolaşıydım da bu tekyenin kapısından geç-
meyeydim, diyordu».

صوفیان طبله خوار لقمه جوی
سگدلان و همچو گریه روی شوی

«Obur, lokmaya harîş, köpek gönüllü, kedi gibi yalanan sofiler! sö-
ğüntüsünü de ilâve ediyordu».

از غریبو کودک آنجا خیر و شر
کرد آمد گشت بر کودک حشر

«Çocuğun feryâd ve figanı üzerine hayr ü şer erbâbı toplandı. Ço-
cuğun etrâfı mahşere döndü».

پیش شیخ آمد که ای شیخ درشت
تو یقین دان که مرا استاد کشت

«Helvacı, şeyhin karşına geldi ve dedi ki: Ey taş yürekli şeyh; iyi
bil ki ustam beni öldürür».

گر روممن پیش او دست تهی
او مرا بکشد اجازت میدهی

«Eğer onun yanına eli boş gidersem, beni öldürür, bunu câiz görür
müsün?»

وان غریبان هم بانکار و ججود
رو بشیخ آورده کین بازی چه بود

«O alacaklılar da itiraz ve inkâr tarikiyle şeyhe dönerek dediler ki:
Yaptığım bu oyun nedir?»

مال ما خوردی مظالم می بری
از چه بود این ظلم دیگر بر سری

«Bizim malımızı yedin, o mezâlimi âhirete götürüyorsun. Onlara ilâ-
ve olan bu zulmün sebebi ne idi?»

Helvayı kendileri yedikleri hâlde şeyhe zulüm isnâd ediyorlardı.
Helvacının parasını vermeyi hatırlarına getirmiyorlardı.

تا نماز دیگر آن کودک گریست
شیخ دیده بست و بردی نگر گریست

«O çocuk ikinci namazına kadar ağladı. Şeyh ise gözlerini kapadı,
ona hiç bakmadı».

شیخ فارغ از جفا و از خلاف
در کشیده روی چون مه در لحاف

«Şeyh alacaklıların cefâkâr ve muhâlif sözlerine aldırmaksızın, ay
gibi nurlu yüzünü yorganın altına çekmişti».

با ازل خوش با اجل خوش شادکام
فارغ از تشنیه و گفت خاص و عام

«O mubârek zât, ezel ile de, eccl ile de hoş ve mesrûr idi. Hâvâs ve avâmın sözünden ve ayıblamasından kaydsız bulunuyordu».

Öyle dırıltılara ehemmiyyet vermiyordu.

4395

آنکه جان در روی او خندد چو قند
از ترش رویی خلقش چه گزند

«Ruh, bir adamın yüzüne tatlı tatlı gülerse öyle bir kimseye halkın surat etmesinden ne zarar olur?»

4396

آنکه جان بوسه دهد بر چشم او
کی خورد غم از فلک وز خشم او

«Ruh, bir adamın gözünden öperse, feleğin hışmından o adamın ne korkusu olur?»

Halkın dedikodusuna kemâl sâhiblerinin ehemmiyyet vermeyeceğini Cenâb-ı Pîr birkaç misâl ile beyân ediyor :

4397

در شب مهتاب مه را بر سناك
از سگان وعوعو ایشان چه باك

«Mehtablı bir gecede köpeklerden ve onların havlamasından ayın ne ihtirâzı olur?»

سك وظيفه خود بخا می آورد
مه وظيفه خود برخ می گسترد

«Köpek kendi vazifesini yapar, ay da sathındaki nuru zemîne sermekle vazifesini icrâ eder».

4399

كارك خود ميگزارد هر کسی
آب نکذارد صفا بهر کسی

«Herkes işceğizini yapar. İçine düşen çörçöp dolayısıyla su, kendi sâfiligini terketmez».

4400

مصطفی مہ می شکافد نیم شب
ژاژ می خاید ز کینه بو لہب

«Hazret-i Mustafâ Aleyhi Ekmeliüttelhâyâ gece yarısı bir işâretle kameri yarar, Ebû Leheb ise kin ve adâvetinden dolayı, bu Muhammedin dâimî sihirlerindendir! diye hâlteder».

Ebû Leheb, Resûlullah Efendimizin amcalarındandı. Diğer amcası Ebû Tâlibin Peygamberimize karşı şefkat ve muâvenetine mukabil, bu adam da bûğz ü adâvet göstermiş, dilinden ve elinden gelen fenâlığı yapmaktan geri durmamıştı. Karısı ve Ebû Süfyânın kız kardeşi olan Ümmü Cemil ise diken toplar ve Resûlullaha eziyyet olsun diye kapının önüne ve geçeceği yollara dökerdi. Kur'ân'daki (حٰلَةُ لَحْطَبٍ) yâni: «Odun hamalı» terkibinde, karının şu muzırlığına işâret vardır. Onun ve kocasının hakkında (تَبَّ يٰأَبِي لَهَبٍ) Sûresi nâzil olmuştur. Mevlânâ Câmi kuddise sirruhû (Bahâristân) isimli kitabının (mutâyeât) yâni. letâif kısmında şöyle bir fıkra nakleler :

Hazret-i Ali (Kerremallahü veche)nin ağabeyi (Akîl bin Ebî Tâlib) birâderinin hilâfeti zamânında Cenâb-ı Haydardan fazla para istemiş, vermediği için kardeşine darılıb Muâviyenin yanına gitmişti. Muaviye,

هم شدی توزیع لودك دانك چند
هست شیخ آن سخا را بند کرد

«Helvayı yiyen alacaklılar, kendi aralarında birkaç akçe bölüşerek hakkını verebilirlerdi. Fekat şeyhin himmeti, yâni, kalbî arzûsu, alacaklıların öyle bir cömerdlikte bulunmalarına mâni' oldu».

Çünkü; fevkal'âde bir hâl zuhura gelecek ve şeyhin kerameti görülecekti.

نا کسی ندهد بکودك هیچ چیز
قوت پیران ازین بیشست تیز

«Zirâ kimsenin helvacı çocuğa bir şey vermemesini şeyh arzu etmişti. Pirânın, yâni, evliyâullahın kerâmet kuvveti bundan fazla ve müessirdir».

Müslümanlık itikadı cümlesindendir ki: Enbiyâda mu'cize, evliyâda kerâmet denilen İlâhî bir kuvvet vardır, o kuvvetle fevkal'âde işler yaparlar. Hazret-i Mevlânâ Mesnevî'de buyurur ki: «Evliyânın Allah'tan aldığı bir kuvvet vardır. Atılmış oku o kuvvetle yoldan çevirir, hedefe isâbet ettirmez».

شد نماز دیگر آمد خادمی
يك طبق بر کف ز پیش حاتمى

«İkinci namâzı vakti olunca Hâtım gibi cömerd bir zât tarafından bir hizmetçi geldi ki elinde bir tabak vardı».

Hâtım: Arabın Tay kabilesinden bir zât idi ki fevkal'âde cömerdliğiyle şöhret bulmuştu. Evvelce de bahsettiğim bu zât, devr-i seâdete yetişememiş, oğlu (Adiy bin Hâtım) huzûr-ı Peygamberiye gelmiş ve iltifat görüp müslüman olmuştur.

ona ikrâm ve in'âm etmekle berâber arasına canını sıkacak sözler de söyler ve hazır cevap bir adam olan Akil'den münâsib ve müskit cevaplar alırdı. Bir gün Muâviyenin meclisinde Şamlılardan bir cemâat vardı. Akil bin ebî Tâlib de orada idi. Nükteli ve zarif sözleriyle Şam eşrâfının nazra-ı dikkatini celbetmişti. Bundan kuşkulanan Muâviye:

— Ey Şamlılar, Allah'ın (تبت يدا ابي لهب) demiş olduğunu işittiniz mi? diye sordu, evet, dediler. Muâviye: İşte o Ebû Leheb, Akil'in amcasıdır, dedi ve böyle demekle onu gözden düşürmek istedi.

Akil bin ebî Tâlib de derhâl: ey Şamlılar; Cenâb-ı Hakkın (واسرائيل حمله الخطب) buyurduğunu duydunuz mu? sâlinde bulundu. Ona da evet, denilince: İşte o hammâletelhatab, Muâviyenin halasıdır, diyerek kendisini ta'yib etmek isteyen Muâviye'yi mâhcub etti. İşte o Ebû Leheb, Şakkulkamer mu'cizesi için: Bu da Muhammedin sihirlerinden biri! demişti.

بانك سك هرگز رسد در گوش ماه
خاص ماهى كو بود خاص اله

«Köpeğin havlaması ayın kulağına, husûsıyla havas-ı İlâhiyyeden bulunan bir kamerin sâmiyasına erişir mi?»

Yâni, yerde uluyan bir köpeğin sesi, gökteki ayın kulağına vâsıl olmayacağı gibi, avâmdan ba'zılarının zem etmeleri de Allah'ın has kullarından bulunan bir zâtın kulağına girmez.

ميخورد شه بر لب جو تا سحر
در سماع از بانگ چغزان بی خبر

«Meselâ bir pâdişah, bir dere kenarında sabaha kadar işret eder, hâ-nende ve sâzendelerin sözünü, sazını dinler. Onların âhengini dinlemek-ten deredeki kurbağaların vakvakasını duyar mı?»

Hazret-i Mevlânâ bu beyânattan sonra kıssaya dönüyor da diyor ki:

صاحب مالی و حالی پیش پیر
هدیه بفرستاد کزوی بد خیر

«Hâtım gibi cömerd olan o zât, mâl ve hâl sâhibi idi. Şeyhin hâlin-den haberdâr olduğu için huzûruna hediye göndermişti».

Hiç bir emel ve garaz sevkıyla olmaksızın bir kimseye verilen bir şey'e hediye denilir. Hadis-i Şerif'te: «Biribirinize hediye veriniz, se-vişirsiniz» buyurulmuştur. Aleyhissalât Efendimiz takdim edilen hedi-yeleri kabûl eder ve mukabelede bulunurdu.

Emel ve garaz ile, yâni, şu isim görülsün arzûsiyle verilen şeyler hediye olmaz. Rişvet olur ki Nebiy-yi Ekrem Hazretleri verene de, ala-na da la'net etmiştir.

4407

چار صد دینار بر کوشه طبق
تیم دیناری دگر اندر ورق

«Gelen tabağın bir kenarında dört yüz, ayrıca kâğıda sarılmış yarım dinâr vardı».

4408

خادم آمد پیش شیخ تعظیم کرد
وان طبق نهاد پیش شیخ فرد

«Hizmetçi geldi. Şeyhin huzûrunda ta'zimde bulundu. O tabağı ye-gâne şeyhin önüne koydu».

4409

چون طبق را از غطاوا کرد رو
خلق دیدند آن کرامت را ازو

«Şeyh, tabağın örtüsünü açınca halk, yâni, oradaki alacaklılar, şey-hin o kerâmetini gördüler».

آم و افغان از همه بر خاست زود
کای سرشیخان و شاهان این چه بود

«Ey şeyhlerin ve şahların reîsi; bu nedir ve ne hâldir? diye heps-i de ah ü figan etmeye başladılar».

4411

این چه سرست و چه سلطانیست باز
ای خداوند خداوندان راز

«Ey sır sâhibi olanların büyüğü; bu ne sırdır, bu ne sultanlıktır?»

4412

ما ندانستیم ما را عفو کن
بس پراکنده کدرفت از ما سخن

«Biz senin büyüklüğünü bilemedik, bir çok perişan söz söyledik. Bizi afvet» dediler ve şunları ilâve ederek özür dilediler :

4413

ما که کورانہ عصاها می زنیم
لا جرم قندیلها را بشکنیم

«Biz ki körçesine deynek sallıyoruz, ondan dolayı kandilleri kırı-yoruz».

Kandil kırmaktan maksad : Şeyhin inkisâr-ı kalbine sebep olmaktır.

4414

ما چو کران ناشنوده یک خطاب
همزه گویان از فیاں خود جواب

«Biz sağırlar gibi edilen bir hitâbı işitmeden kendi kıyâsımızla cevap diye saçma sapan sözler söylüyoruz».

ماز موسیٰ پند نکر فتم کو
گشت از انکار خضری زردرو

«Biz, Hızır'ın yaptıklarını inkâr ve onlara i'tirâz eden, sonra ayrılacağı için yüzü sararan Mûsâ Aleyhisselâmdan ibret almadık».

Hazret-i Mûsâ Kur'ân'da: «İndimizden kendisine ilm' öğrettik» diye ta'rif edilen ve Hadis-i Şerifte Hızır olduğu bildirilen bir zât ile görüşmeye Allah tarafından me'mur edilmişti. Kelimullah Hazretleri, halifesi (Yâsa' bin Nûn) ile sefer ederek Hızır'ı aradı, buldu ve me'mûriyyetini anlattı. Hızır «Yâ Mûsâ, sen benim yapacağım işlere tehammül edemezsin» dedi. Hazret-i Mûsâ tehammül edeceği va'dinde bulundu. Hızır «Öyle ise işime karışma ve sesini çıkarma» dedi. Deniz kenarında bir kayık gördüler. Sâhibleri bu üç kişiyi parasız olarak kayığa aldılar. Giderken Hızır kayığın tahtalarından birini kopardı. Mûsâ: «Yâhu ne yaptın? Adamcağızlar bizi bedâva kabûl ettiler, sen sû-i mukabele olarak kayığın tahtasını kopardın.» İ'tirâzını fırlattı. Hızır: «Ben sana tehammül edemezsin demedim mi idi?» dedi. Mûsâ özür diledi. Bir kıyıya çıktılar. Orada çocuklar oynuyorlardı. Hızır onlardan birinin boğazından tutup öldürdü. Mûsâ: «Ma'sum bir çocuğu niçin öldürdün?» diye sordu. Hızır: «Ben sana tehammül edemezsin demedim mi idi» dedi. Mûsâ yine özür diledi ve bir daha işine karışırsam bana arkadaşlık etme şartını koydu. Bir köye uğradılar. Köylü, bunları misâfir kabûl etmedi. Hızır da orada yıkılmak üzere bulunan bir duvarı elini sürmekle sağlamlaştırdı. Mûsâ: «Bâri bunu bize yedirecekleri yemek mukabilinde ta'mir etseydin» dedi. Hızır: «Yâ Mûsâ; artık ayrılacağız. Şimdi sana yaptıklarımın sebebini anlatayım. Bindiğimiz kayığın tahtasını koparmakla, onu gasb edilmekten kurtardım. Çünkü ileride zâlim bir hükümdar vardı. Sağlam gemileri zabtediyordu. Öldürdüğüm çocuk ileride kötü bir mahlûk olacak, sâlih bulunan anasını, babasını da azdıracaktı. Onları halâs etmek için çocuğu öldürdüm. Düzelttiğim duvara gelince; o, iki yetimin malı idi. Altında da bir define vardı. Yetimler büyüyünce o defineyi bulsunlar diye duvarı sağlamlaştırdım ve defineyi muhâfaza ettim» izâhâtında bulundu.

Hazret-i Mûsâ'nın zâhiren haksızlık gördüğü şeylere sabır edemeyip i'tirâz etmesi haklı idi. Çünkü sâhib-i şeriat bir peygamberdi. Şeriatte zâhire göre hüküm verilir. Binâenaleyh Hızır'ın haksızlık gibi görünen hareketlerine dayanamadı. Onda:

باچنان چشمی که بالا می شتافت
نور چشمش آسمانی شکافت

«Bâlâya yükselen ve nûru gökleri yaran bir göz».

Yâni; peygamberlik nûriyle münnevver bir göz varken, Hızır'ın yaptığı hareketlerin ancak zâhirini görebildi.

4417

کرده باچشم تعصب موسیٰ
از حماقت چشم موش آسیا

«Ey zamânın Mûsâ'sı olan insân-ı kâmil, senin evvelden gördüğün ve hikmet ve hakikatini bildiğin şeylere ve onları gören gözüne karşı bizim gibi değirmen fârelerinin gözü taassub ve i'tirâza kalkıştı».

Lûtf u keremde bulun da bizi afvet diye alacaklılar şeyhten özür dilediler.

4418

شیخ فرمود آن همه گفتار وقال
من بحل کردم شما را آن حلال

«Şeyh buyurdu ki söylediğiniz sözlerin hepsini ben size helâl ettim, helâl olsun».

4419

سر این آن بود کز حق خواستم
لا جرم بنمود راه راستم

«Bunun sırrı şu idi ki borcumun ödenmesini Allah'tan istemiştim. Bu hususta bana doğru yolu gösterdi» ve:

گفت آن دینارا گر چه اندکست

لیک موقوف غریبو کودکست

«Dedi ki: O dört yüz dinâr, az bir şey olmakla berâber ödenmesi, bir çocuğun ağlamasına bağlıdır».

تا نگرید کودک حلوا فروش

بحر رحمت در نمی آید بجوش

«Helvacı çocuğu ağlamayınca rahmet denizi cûş etmeyecek. Senin borcun da ödenmeyecektir. Bunun için yediğiniz helvayı aldırđım, satan çocuğu da ağlattım».

Hazret-i Mevlânâ kıssâdan hisseye intikal ederek buyuruyor ki:

ای برادر طفل طفل چشم تست

کام خود موقوف زاری دان درست

«Ey din kardeşi; kıssadaki çocuk senin gözündür. Murâdının husûle gelmesini, onun ağlayıp sızlamasına mevkuf bil».

گر همی خواهی که آن خلعت رسد

بس بگریان طفل دیده بر جسد

«Eğer, Allah'ın afv ü âtîfeti hıl'atinin erişmesini istersen cesedin için gözlerini ağlat».

Hasbelbeşerîyye herbirimiz günahkârız ve Allah'ın avf ve rahmetine muhtâcız. O afve nâil olabilmek ve o rahmet hıl'atını giyebilmek için Allah'a ilticâ etmeli, ellerimizi açmalı, gözlerimizden nedâmet yaşları dökmeli ve candan, gönülden aman Yâ Rabbi demeliyiz; emin olmalıyız ki Cenâb-ı Hak erhamürrâhimîndir. Aman demeye ve gözyaşı dökmeye merhamet eder. Muhlis kullarının hâlis tevbesini ve duâsını mutlaka kabul eyler.

زاهدرا گفت یاری در عمل

کم گری تا چشم را بناید خلل

«Bir zâhîde bir dostu, amelde, yâni, ibâdet esnâsında çok ağlama ki gözlerin bozulmasın, dedi».

گفت زاهد از دو بیرون نیست حال

چشم بیند یا نبیند آن جال

«Zâhid cevap verdi ki: Göz, Hakkın cemâlini ya görür, yâhud görmez. Hâl, bu ikiden hâlî değildir».

گر بیند نور حق را چه غمست

در وصال حق دو دیده چه کمست

«Eğer Hakkın nûrunu görürse, gözün bozulmasından ne gam olabilir? Çünkü Hakkın visâline mukabil iki göz ne kadar ehemmiyetsiz kalır?»

ور نخواهد دید حق را گو برو

اینچنین چشم شقی گو کور شو

«Eğer Hakkı görmeyecek ise böyle şaki bir göze git, kör ol de».

غم مخور از دیدگان عیسی تراست
چب مرو تا بخشدت دو چشم راست

«Gözler bozulur ve görmez olur diye korkma ki İsa seninledir. Sol, yâni, aksi ve isyan tarafına gitme ki sana doğru görür iki göz versin».

عیسی روح تو با تو حاضرست
نصرت از وی خواه کو خوش ناصرست

«Senin İsa'yı rûhullahın, yâni, bizzat Allah'ın seninle hazırdir. On-
dan yardım ise ki o (خيرالناصرين) yâni: «Yardımcıların en hayırlısıdır».

Kur'an'da :

وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ

Yâni : «Nerede olursanız olunuz, Allah sizinle berâberdir³⁰» buyurul-
muştur, evet. Nereye gitsek, nerede bulunsak O bizimle berâberdir, hattâ
bize bizden daha yakındır. Bunu böylece düşünmeli, o berâberlik nasıl-
dır? İlmen mi berâberdir, yoksa başka türlü müdür? diye vesveseye düş-
memelidir.

Allah'ın her vakit ve her yerde kendisiyle berâber olduğuna i'tikad
eden bir müslüman, ondan korkar, yâhud utanır da bir kötülük yapmaya
kalkışmaz. Müslümanlığın hiç bir faydası olmasa, mensublarında şu i'ti-
kadin bulunması, bir memlekette âsâyişin te'mini için kâfidir. Çünkü Al-
lah'ın kendisi ile berâberliğini; yaptığını, yapacağını görür ve bilir oldu-
ğunu düşünen bir insan suç işlemekten çekinir. Fakat; dinsiz, imansız ve
ahlâksız bir herif, Allah'ın berâberliğine değil, varlığına bile inanmadığı
için gafil bir kimsenin sâatini aşarmaktan, içindekilerin uyumakta oldu-
ğu bir evi soymaktan, kırdı rastgeldiği bir kimsenin malını almak için
canını almaktan çekinmez. Bolşevikler ve masonlar gibi kendinin kapıl-
mış olduğu bâtil bir mezhebe girmek için, başkalarını da iğfâl etmeye
ve memlekette ayrılık, gayrılık çıkarmaya kalkışmaz. Onun için şuna

(30) Sûrei Hadid : 4

buna satılmış bir takım soysuzların yaygarasına kapılıp da müslüman-
lıktan ürkmemeli, bil'akis memlekette intizâm ve âsâyişin ta'mimi için
ahlâk-ı islâmiyyeyi neşr ve ta'lim etmelidir.

ليک پیکار تن پر استخوان
ردل عیسی منه تو هر زمان

«Lâkin kemikle etten ibâret olan cesedin cengini, yâni, nefsin hevâ
vü hevesini her vakit İsa'nın kalbine koyma».

Yâni; olur, olmaz temennide bulunma.

همچوان ابله که اندر دستان
ذکر او کردیم بهر راستان

«O ahmak gibi ki, hikâye arasında istikamet erbâbı için onu zikrey-
lemişti».

Hikâyenin baş tarafında geçmişti ki bir budala, Hazret-i İsa'ya yol-
daş olmuş, ölü diriltirken okuduğu duâyı öğretmesini istemiş, Rûhullah
Hazretleri öğretmeyince, bâri şu kemik yığınına dirilt de göreyim, de-
mişti.

Beş numara elektrik lâmbası kadar aydınlığı olduğu hâlde, münevver
geçinen ba'zı ukalâ da Luter'in hristiyanlıkta yaptığı gibi, dinde reform
yapmak istiyorlar. Vaz'ı İlâhî olan ba'zı ahkâmın değiştirilmesi lâzım gel-
diğini iddiâ ediyorlar; ezânın türkçe okunması, namaz kılarken Kur'an'ın
aslı değil, tercemesinin okutturulmak istenilmesi, o reformun mukadde-
mâtı cümlesindendi. «Bâtıl, saldırır, sonra muzmahil olur» kelâmı müce-
bince o bâtil hareket de bir müddet sürdürdükten sonra def' olup gitti. O
gidişin hâlâ mâtemini tutanlar var. Düşünmüyorlar ki Luter; hristiyan-
lığın esaslarına, hattâ teslis akidesine dokunmamış, papazların halk üze-
rindeki tesallutuna, para mukabilinde cennetten erâzi satmalarına ve sâi-
reye i'tirâz etmişti. Elhamdülillah dinî esaslarımızda değiştirilmesine lü-
zûm görülecek bir şey yoktur. Tebdil tarafdârı olanlar, birer Luter olmak
isteyenlerdir. Onların teklifleri de hikâyede bahsi geçen budalanın Haz-
ret-i İsadân talepleri gibidir.

زندگی تن مجو از عیسیت
کام فرعونى غواه از موسیت

«Sen İsa'dan cesed diriliğini isteme, Mûsâ'dan da Fir'avn'a uygun murâdlarının husûlünü taleb etme».

بر دل خود کم نه اندیشه معاش
عیش کم ناید تو بر درگاه باش

«Geçinme düşüncesini kalbinde bulundurma. Sen Allah kapısında bulun, mukadder olan rızkın eksilmez».

Sen, o rızkı nasıl istersen rızkın da sana öylece, hattâ fazla tâlibdir.

این بدن خرگاه آمد روح را
یا مثال کشتی مرا نوح را

«Bu beden, rûha oba, yâhud Nûh'a nışetle gemi gibidir».

ترك چون باشد بیابد خرگهی
خاصه چون باشد عزیز درگهی

«Türk mevcut olunca bir oba bulur. Husûsiyle o, aziz ve Allah kapısı mensublarından olursa, açıkta ve aç kalmaz».

خواند عیسی نام حق راستخوان
از برای التماس ان جوان

«İsâ Aleyhisselâm, o genç ve budala arkadaşının talebiyle kemiklerin hatline Allah'ın ismini okudu».

حکم یزدان از پی ان خام مرد
صورت ان استخوانرا زنده کرد

«Hükm-i İlâhî, o ham adamın talebi üzerine o kemikleri diritti».

از میان برجست يك شیر سیاه
نچه زد کرد نقشش را تباہ

«Kemiklerin ortasından siyah bir arslan sıçradı. Bir pençe vurup o adamın sûretini mahvetti, yâni, öldürdü».

کله اش بر کند و مغزش ریخت زود
مغز جوزی کاندرو مغزی نبود

«Çabucak kellesini kopardı ve beynini akıttı. Ceviz içi kadar bir bey-ni vardı ki o kafada beyin yok demekti».

گرورا مغزی بدی اشکستنش
خود نبودی نقص الا برتنش

«Eğer onda beyin olsaydı kafasının kırılması, yâni, helâk olması, ancak bedenine âid bir noksan olurdu».

گفت عیسی چون شتایش کوفتی
گفت زان روکه تو زو آشوفتی

«İsâ Aleyhisselâm arslana: Niçin bu adamı alel'acele öldürdün? diye sordu. Arslan: Ona senin canın sıkılmış olduğu için, cevâbını verdi».

گفت عیسی چون نخوردی خون مرد
گفت در قسمت نبودم رزق خورد

«Yine İsâ: Adamın kanını niçin içmedin? Süâlinde bulundu. Arslan da: Taksîm-i ezeliye o, bana rizk olmamıştı, dedi».

Her mahlûkun rızkı; hayâtı müddetine göre takdir olunmuştur. Eceli gelmeyince nasibi kesilmez, eceli geldikten sonra, dünyâda rızk verilmez. O arslan da evvelce ölmüş ve nasibi kesilenlerden olmuştu. Onun için o adamı öldürdü, lâkin kanını içmedi ve etini yemedi. Çünkü rızkı degildi.

Hazret-i İsâ'nın arslanla konuşmasını gayr-ı tabii görenler; hayvanla nasıl konuşulur? diyecekler bulunabilir. Bunlar, konuşmaktan maksad: anlamak olduğunu bilmeli, evlerindeki kedinin hâline dikkat etmelidir. Kedi acıktığını sâhibine sürünmek ve önünde, ardında dolaşmak sûretiyle pek a'lâ anlatabilir. Dışarı çıkmak istediğini de kapının, yâhud pencerenin önüne gidip tırmalamakla tefhim eder. Sâhibinin okşadığını, yâhut darılıp tekdir ettiğini derhâl anlar. Pisi pisi denilince gelir, pist denilince gider. Demek ki söylemeyen kedide sâhibini anlamak ve ona merâmını anlatmak hâli var.

Şu anlaşma hâli bizim gibiler içindir. Bir de havas-sı ibâd olan enbiyâ ve evliyâyı ve onların mu'cize ve kerâmet sâhibi olduklarını düşünelim. Hem pâdişâh, hem peygamber olan Süleymân Aleyhisselâm orduyu giderken birdenbire gülümsemiş ve gülmüştü. Çünkü bir karıncanın «Ey karıncalar; yuvanıza giriniz. Süleymanla ordusu sizi çiğnemesin» dediğini işitmiş ve anlamıştı. Bu hâdise Kur'an'da:

يَا أَيُّهَا النَّملُ ادْخُلُوا مساكنكم لا يحطتكم سليمان وجنوده

Âyetiyle haber verilmiştir. Kezâ arabcada (hüdhüd) türkcede çavuş kuşu denilen hayvanla konuşmuş, Yemen hükümdarı (Belkis'e) onunla mektub göndermiş, Yemen ahvâline ve Belkis'in idâresine dâir ondan ma'lûmât almıştı ki bu da Kur'an'da beyân edilmiştir.

Eğer enbiyâda mu'cize, evliyâda kerâmet denilen fevkalâde bir kuvvet bulunduğuna inanıyorsa Süleymân'ın hüdhüd'le, İsâ'nın arslanla konuştuğunu tabii görmeli ve imân etmeliyiz. Şunu da unutmamalıyız ki fevkalâdelikler tekerrür edince tabii hâline gelir.

ای بسا کس همچو آن شیر زیان
صیدخود ناخورده رفته از جهان

«Ne kadar kimse vardır ki o kükreymiş arslan gibi avını yemeden dünyâdan gitmiştir».

قسمتش کاهی و حرصش همچو کوه
وجه نی و کرده تحصیل وجوه

«Öyle kimsenin kısmeti saman kadar, hırsı ise dağ misâlidir. Allah'ın huzûruna çıkacak yüzü olmadığı hâlde halk arasında vücûh, yâni, şeref kazanmıştır».

Cenâb-ı Mevlânâ, Mesnevî'nin baş taraflarında: «Denizi bir kâseye döksen ne kadar alır? Ancak bir günlük kısmeti» buyurmuştur. Bir insanın yiyeceği iki dilim ekmekle bir bardak sudan ibâret olduğu hâlde,

dünyânın malını ve ni'metini toplamak ister. Bunun için de didinir, çabalar, bin türlü hud'a ile hemcinsini ızır etmekle, ihtikâr ve irtikâb eylemekle servet yapmaya, köşkler, apartmanlar kurmaya çalışır. Bir de bakarsınız ki bir hastalığa yakalanır, sıkı bir perhize tâbi tutulur. Ne yiyebilir, ne içebilir. Helâl, haram demeyerek topladıkları başkalarına kahr, kendisi ise soluğu cehennemde alır. İşte bu gibiler, kısmeti saman kadar hafif, fekat hırsı dağ gibi olanlardır ki kıssadaki arslan gibi avını yiyemedi ölür, giderler.

Hazret-i Mevlânâ bunları anlattıktan sonra Cenâb-ı Hakka duâ ediyor, bize de o yolda duâ etmemizi öğretiyor :

4445

ای میسر کرده بر مادر جهان
سخره بیکار مارا واهان

«Ey bize dünyadaki zor işleri kolaylaştırmış olan Allah; işsizlikten ve faydasız işlerden bizi kurtar».

Cenâb-ı Hak, sevgili peygamberi hürmetine onun ümmetine kolaylık göstermiş, eski şeriatlerdeki bazı hükümleri şeriat-i Muhammediyyede kolaylaştırmıştır. Meselâ yahudiler, ma'bedlerden başka bir yerde ibâdet edemezler. Hâlbuki müslümanlar, bunun için mutlaka câmie gitmek mecbûriyyetinde değillerdir. «Arzın her tarafı benim ve ümmetim için secdegâh ve temiz kılınmıştır» Hadîs-i Şerîf'i mücebince dünyânın her tarafındaki temiz topraklar bizim için mesciddir. Nerede bulunsak oranın zeminine kapanır ve ma'bûd-i yegânemize ibâdet edebiliriz, elhamdülillâh sümme elhamdülillâh.

Kezâ bir hristiyanın afv ü mağfirete nâil olabilmesi için papasların mâbeyncilik etmesi ve o hristiyanın günahını çıkarıp birkaç parasını alması şarttır.

Müslümanlıkta ise Allah'la kulun arasına kimse giremez. Sıdk u ihlâs ile tevbe eden bir mü'minin tevbesi bilâvâsıta kabûl ve günahları afv olunur.

Aleyhissalâtü Vesselâm efendimiz, ümmetin âlimlerine : «Halkı cennetle müjdeleyin, cehennemle ürkütmeyin. Din işlerini kolaylaştırın, güçleştirmeyin» buyurmuştur.

Vaktiyle Fâtih'te ham sofulardan bir vâız vardı. Nasılsa tütün içmenin haram olduğuna kanmıştı. Halkı tütünden vazgeçirmek için : «On kadeh rakı içmek bir cıgara içmekten hafiftir» dediğini ben kulağımla işitmiştim. Gafil sofı, kaş yapayım derken göz çıkarıyor, cıgaradan vaz-

geçirmek isterken rakıya teşvik ediyor, lâkin gaflet ve cehâletinden yaptığı işin mazarratını farkedemiyordu, mûskirât ile mükeyyifâtın ayrı ayrı şeyler olduğunu bilmiyordu.

Her sarhoş eden şey şübhesiz haramdır. Fekat tütün sarhoş etmez ki haramlığına hükmedilebilsin. Kahve, çay, tütün, enfiye, nargile gibi şeyler mükeyyifât cümlesindendir.

Dördüncü Murad, tütün içenlerden yüzlercesini öldürmüş, nihâyet Şeyhulislâm Behâî Efendi onun mübah olduğuna fetvâ vermekle bu haksız i'damların önünü almıştı. Ondan evvel Şeyhulislâm Yahyâ Efendi de :

Akbâb ile dukân iç kalma sakın tütünsüz

diyerek edebî bir fetvâ vermişti.

Bahsimizden epeyce uzaklaştık. Sadede dönelim.

Cenâb-ı Pîr, bu beyt ile aleyhissalât efendimizin : «Ey Rabbim, insan oyalayan faydasız şeylerden bizi halâs et ve her şey'in hakikatini, yâni, ne olduğunu bize göster» duâsına işâret ediyor. Zîrâ her şey'in hakikatini görebilmek Allah'ın bir tevfidir. Eğer herkes her şey'in hakikatini görebilseydi bir takım müfsidlerin yaptıkları propagandalara bazı gafil kimselerin kapılmaması lâzım gelirdi.

Meselâ mürâilik, Kur'an'ın beyânına göre bir şirk-i hafîdir. Öyle iken bazı kimseler kendilerini halka sofı tanıtmak için âbid, zâhid görünüme çalışırlar, evlerinde namaz kıldıkları sırada sünneti değil, farza ikameti bile terkettikleri hâlde câmi'de öğle namazının son sünnetini dört rek'at kılarlar, ikindinin gayrı müekked sünnetini bırakmazlar. İmam rükû'dan doğrulub secdeye vardığı hâlde onlar hâlâ rükû'da tecvid ile (سبحان رب العظیم) demekle meşgul olurlar. İşte böyle yapanların hareketleri, mürâiliğin şirk-i hafi olduğunu bilmediklerindendir. Bazı saf müslümanlar da onların riyâsını hakikat ve kendilerini bihakkın ehl-i ibâdet zannederek aldanırlar.

4446

طعمه بنموده بما وان بوده شست
آنچنان بنما آزار که هست

«Bize yem görünüyor, hâlbuki o, olta bulunuyor. Allah'ım; mevcûdâtı bize oldukları gibi göster».

Ma'lûm ya balıklar, olta iğnesinin ucuna yem takarlar, denize sa-
lıverirler. Onu gören balıklar da yem geldi diye yutup oltaya takılırlar
ve insanlara yemek olurlar.

Hazret-i Mevlânâ: «yâ Rabbî; her şey'i bize olduğu gibi göster ki
oltayı yem diye yutmayalım» duâsını ediyor, bu duâ ile de: «Allah'ım,
bize hakkı hak olarak göster ve ona tâbî' olmamızı nasib eyle. Bâtılı da
bâtîl olarak göster ve ondan i'tinâb etmemizi müyesser kı!» Hadîs'ine
işâret ediliyor. Yine kıssaya aydetle diyor ki:

4447

گفت آن شیر ای مسیحا این شکار
بود خالص از برای اعتبار

«Arslan dedi ki: Ey Mesîhâ, yâni, ey Hazret-i İsâ; bu av, yemek için
değil, ibret göstermek içindi».

4448

گر مرا روزی بدی اندر جهان
خود چه کارستی مرا با مردگان

«Eğer benim dünyâda rızıkım olsaydı ölülerle ne işim vardı?»

Biraz evvel de söylenildiği vechile dünyâdan rızıkı kesilmemiş olan
ölmez, ölenin de artık dünyâda nasibi kalmaz.

4449

این سزای آنکه باید آب صاف
همچو خر درجو بمیزد از گزاف

«Bu adamın parçalanması, saf ve berrak bir su bulup da ona işeyen
eşegin cezâsıdır».

Hayvanlar ba'zan dere kenârına gider ve suyun içine girerler. Bir
tarafıtan içerler, bir tarafıtan da suyu kirletirler. İşte arslanın parçala-
dığı kimse bu kabil mahlûkattan idi. Hazret-i İsâ gibi Rûhullah olan bir
zâte yoldaş olmuşken ondan ma'nevî istifâdeler edeceği yerde bir takım
münâsebetiz taleblerle onun canını sıkıyordu.

4450

کر بداند قیمت آن جوی خر
او بجای یا نه در جوی سر

«Eğer eşek o derenin kıymetini bilmiş olsaydı, oraya ayağını sokmak
değil, başını daldırırdı».

4451

او بیابد آنچنان پیغمبری
میر آبی زندگانی پروری

«O, İsâ gibi bir peygamberi ve hayat veren bir suyun sâhibi olan Rû-
hullah Hazretlerini bulmuşken».

4452

چون نمیرد پیش او کز امرکن
ای امیر آب مارا زنده کن

«Ey âb-ı hayâtın emîri ve sâhibi (kûn) emriyle bizi ihyâ eyle diye
nasıl ölmedi?»

Yâni; İsâ'nın huzûrunda ölü gibi irâde göstermeyerek, ölü hâline
gelip de kemiklerin yerine beni ihyâ et diye yalvarmadı.

Hazret-i Mevlânâ kıssadan hisse nakline şuru' ederek diyor ki:

4453

هین سک نفس ترا زنده بخواه
کو عدو جان تست از دیرگاه

«Ey insan; aklını başma al da nefis köpeğinin dirilmesini isteme ki o
nefs, çoktan beri senin düşmanıdır».

Hadîs-i Şerîf'te: «Senin en azılı düşmanı iki yanın arasındaki nef-
sindir» buyurulmuştur. Böyle bir düşmanın dirilmesini değil, ölmesini

temenni etmelidir. Çünkü onun dirilmesi, azgınlığının artması, ölmesi, yâni, Allah'a mutî' bir hâle gelmesi ise düşmanlığının dostluğa tehavvül etmesi demektir.

4454

خاک بر سر استخوانی را که آن
مانع این سگ بود از صید جان

«O kemiğin toprak başına olsun, yâni, Allah müstehakkını versin ki bu köpeğin ruh avlamasına mâni' oluyor».

Buradaki kemikten maksad: İnsanın cesedi, köpekten murâd: nefsi-emmâredir. Ruh avlamak ise rûhânî ve ma'nevî zevk elde etmektir.

Cesed, nefsin ârzularına mutâvaat gösterdikçe nefis, önüne kemik atılmış köpek gibi hırlar ve kuvvetlenir. Binâenaleyh rûhânî zevkleri avlamaz olur.

4455

سگ نه بر استخوان چون عاشقی
دیوچه وار از چه بر خون عاشقی

«Köpek değilsin, kemiğe neden âşıksın? Sülûk gibi niçin kan içmeye düşkünsün?»

Cesed denilen şey : Kemikten, etten ve kandan ibârettir. Ona merbut olmak, namaz kılsam bacaklarım ağırır, oruc tutarsam vücûdum zayıflar diye onun üstüne titremek, âdetâ kemik yalayan köpek ve kan içen sülûk gibi olmaktır.

4456

آن چه چشمست آنکه ینا پیش نیست
زامتحانها جز که رسوایش نیست

«Önünü göremeyen ve imtihanlarda mahcup olmaktan kurtulamayan göz, nasıl gözdür?»

Meselâ a'zâ-yı cisminden bulunan göz, gözlük takmayınca yakını da, uzağı da görmüyor. Ba'zan uzakça bir yerdeki kayayı insan zannederek

mahcup oluyor. Gözün bu, sûrlisidir. Bir de kalb gözü vardır ki ona (basar-ı basîret) derler. Hak ile bâtıl ancak o ayırdeder, hakayıkı ve ma'neviyyâtı ancak o görür.

4457

سهر باشد ظنّها را گاه گاه
این چه ظنست این که کور آمد ز راه

«Zanların ba'zan sehvettiği olur. Sendeki nasıl bir zandır ki yolu görmüyor?»

Zan : İlm ile şek arasında tereddüddür. Yâni; insanın kat'i olarak bilişine ilim, kuvvetlice tahmin edişine zan derler. Zanda ekseriyâ isâbet vâki' olur. Meselâ Ahmed Efendi isminde bir zâtin ekseriyâ evinde oturup dışarıya çıkmadığını bilen birine, diğer birinin :

— Ahmed Efendiyi ziyârete gitsek acabâ bulabilir miyiz? diye sormasına onun :

— Bulursunuz sanırım. Cevâbını vermesi zannî bir cevabdır, ilme yakın bir kestiriftir. Fekat dışarıya çıkmamışsa bulursunuz demesi bir şektir.

Hazret-i Mevlânâ diyor ki zanlarda ekseriyâ isâbet bulunduğu hâlde seninki nasıl bir zandır ki gideceği yolu göremiyor?

4458

دیدم آ بر دیگران نوحه گری
مدتی بنشین بر خود میگری

«Ey kayayı görüp de insan zanneden ve eşyânın hakikatini göremeyen göz; sen başkalarına, meselâ ölmüş akrabâna ağlayorsun. Onlar için yaş dökmeğine otur da kendin için ağla».

Nedâmetle gözden yaşlar akıtmak,
Günahtan tövbede, olur müessir;
Amel defterinde olan karanlık,
Gözlerden dökülen yaşla silinir.

Hazret-i Mevlânâ da günahlar için gozyaşı dökmeyi ve defter-i a'mâldeki seyyiât karanlıklarını silip temizlemeyi tavsiye için buyuruyor ki :

زابر گریان شاخ سبز و تر شود
زانکه شمع از گریه روشن تر شود

«Ağlayan buluttan ağaç dalı yeşerir ve tâzeleşir. Mum da ağlamakla daha ziyâde aydınlanır».

Cenâb-ı Pir; yağmur yağmasını bulutun, yağların erimesini mumun ağlamasına benzetiyor, birinin ağlamasıyla ağaçların yeşerdiğini, diğeri-
nin ağlamasıyla da mumun yandığı odanın daha ziyâde aydınlandığını
misâl gösteriyor. Sen de Allah rızâsı için ağla ki kalbin tâzelensin ve
basar-ı basiretin aydınlansın, diyor.

Her katrası bir gevher-i yektâdan eazdır,
Allah için ol yaş ki akar dîde-i terden.

4460

هر کجا نوحه کند آنجا نشین
زانکه تو اولیتری اندر حنین

«Her nerede ağlayıp sızhyorlarsa orada otur. Çünkü ağlayıp sızla-
maya sen onlardan ziyâde muhtacsın».

4461

زانکه ایشان در فراق فانی اند
غافل از لعل بقای کانی اند

«Çünkü onlar fânî bir kimseden ayrılmışlardır, yakınlarından biri öl-
düğü için feryâd ediyorlar. Hakikat ma'denindeki beka la'linden gafil
bulunmaktadırlar».

Nevha: Ağlayıp sızlamak ve yolunmak demektir. Evlâdı ölmüş bir
ananın gözyaşı döküp feryâd etmesi gibi, sevilen bir vücûdun gaybûbe-
tine müteessir olmak ve ağlamak insanlık şefkati icâbıdır. Aleyhissalâtü
Vesselâm Efendimiz bile mahdûm-ı mükerrerî Hazret-i İbrâhim Se-
lâmullahî alâ ebîhi ve aleyh'in vefâtı üzerine ağlamış, mubârek gözle-

riyâden yaşlar döküldüğü hâlde: «Yâ İbrâhim; senin için hakikaten man-
rımız. Göz ağlar, kalb hüznü bağlar. Fekat Cenâb-ı Hakkı gazaba geti-
recek bir şey söylemeyiz. Allah, böyle bir musibet vukûunda bağırıp
çağırmaktan beni nehyetti» buyurmuş, Cenâb-ı İbrâhim'in vâlidesi (Mâ-
riye) ve teyzesi (Sirin) in sayhasını, yâni, feryâd ü figan etmelerini me-
neylemiştir.

Zât-i akdes-i Nebevi sıyâhı men' buyurduğu hâlde ba'zı Arab mem-
leketlerinde, ezcümle Mısır'da nâhoş ve men'-i Nebeviye muhâlif bir
âdet vardır. Tabutun önünde yakasını yırtan, saçını, başını yolan bir ta-
kım kadınlar bağıra çağıra giderler. Bunlara arabçada (nevvâha) acem-
cede (nevhaber) denilir. Bu nevvâhalar ücret mukabilinde mâtem et-
tiklerinden cenâzenin hâl ve vaktine göre azalıp çoğalırlar.

Hazret-i Mevlânâ'nın bahseylediği nevha edenler, ücretli ağlayıcılar
değildir. Bu âdet bizde de vardı. Evden tabut çıkarken kadınların bağ-
rıması, cam, çerçeve kırması, mahalle kadınlarının cenâze evinde top-
lanıp riyâkârane ağlaşması, hele Anadolu'da (ağıtçı) denilen kadının ölü
hakkında (ağıt yakması) yâni, mersiye söyleyip dinleyenleri ağlatması
taklidden başka bir şey değildir. Eski Türklerden kalmış bir âdetin de-
vâmıdır: Timurleng'in bir oğlunun Anadolu'da ölmesi üzerine umûmî bir
mâtem yapılmış, bağırıp çağırmak sûretiyle kıyâmetler koparılmıştı. Fâ-
tuh'in büyük oğlu Şehzâde Mustafa'nın vefâtı dolayısıyla İstanbul'daki
erkân-ı devlet karalar giyinmiş, çiftliğinde menfi bulunan Mahmud Paşa
beyaz elbise ile oturduğu için idâm edilmişti.

4462

زانکه بردل نقش تقلیدست و بند
رو باب چشم بندش را برند

«Çünkü gönülde taklid nakşı ve bağı vardır. Git de göz yaşıyla o bağı
kazı, yâni, izâle et».

4463

زانکه تقلید آفت هر نیکوییست
که بود تقلید اگر کوه قویست

«Zirâ taklid, her iyiliğin âfetidir, sağlam bir dağ gibi olsa bile saman
kadar hafif ve değersizdir».

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ

Yâni : «Resûlullahın harekâtında sizin için güzel bir örnek vardır»³².
Nazm-ı Celili mücebince Resûlullahın sünnet-i seniyyesine ve ehlullahın tarikat-ı müstahsenesine iktidâ etmek, onların ef'âl ü harekâtına benzemeye çalışmak da bir takliddir amma taklidin makbûl olan kısmıdır.

Bir de ba'zılarının yaptıkları faydasız şeyleri mahzâ modaya uymuş olmak için taklide kalkışmak, taklidin merdud olan kısmıdır.

Düyûn-ı Umûmiyye Komiserliğinde bulunmuş olan Âli Bey merhûm (Lehçetülhakayık) isimli lûgatçesinde modayı (maymunlar kırâlı) diye zarif bir terkiib ile ta'rif etmişti. Evet. Maymunlarda taklid merâkî pek fazladır. Gördüklerini yapmak isterler. Nitekim Hazret-i Mevlânâ da buyurmuştur ki : «İnsanın yaptığını maymun da yapar, dâimâ insanlardan gördüğünü taklid eder». Mukallidlik, husûsıyla faydasız ve gülünç hareketleri taklid etmek, maymunluktan başka bir şey değildir.

Binâenaleyh o derekeden yükselmek ve gözünü kaplayan gaflet perdesini izâle eylemek için ağlamalı ve Allah'tan tevfik ve hidâyet talebinde bulunmalı, basar-ı basiret ihsân etmesi için yalvarmalıdır.

4464

گر ضرر لمترست و تیز خشم
گوشه بارهش دان چون او را نیست چشم

«Eğer bir kör, iri yarı ve çabuk hiddetlenir bir kimse olsa bile gözü olmadığı için onu bir et parçası farzet».

Barut gibi çabucak ateş alsa da, kendini kızdırmanı görüb yakalayamayacağı için, kasab dükkânlarında asılı koyun gövdelerinden farklı değildir.

4465

گر سخن گوید ز مو باریکتر
آن سرشرا زان سخن نبود خبر

«Eğer mukallid kıldan ince, yâni, ma'nâsı derin sözler söylese bile o söylediği sözlerin hakikatinden kafasının haberi yoktur».

(32) Sûrei Ahzab : 21.

4466

منی دارد ز گفت خود و لیک
از بروی تا بمی راهست نیک

«Yine o mukallid, kendi sözlerinden mest olur. Fekat onunla mest eden şerab ârasında epeyce uzak bir mesâfe vardır».

4467

همچو جو بست او نه او آبى خورد
آب ازو بر آب خوردان بگذرد

«O mukallid, dere yatağı gibidir ki dâhilindeki suyu içmez. Su, onun içinden geçer, su içenlere gider».

Erbâb-ı tahkîkî taklid etmek isteyenler, onların muhakkıkane sözlerini ezberler ve ötede, beride söylerler. Fekat o sözlerin kendilerine hiç bir te'siri olmaz. Deredeki su nasıl akar, geçer de yatağı ondan istifâde etmezse, mukallidler de naklettikleri sözlerden faydalanmazlar.

4468

آب در جو زان نمیکرد قرار
زانکه آن جو نیست تشنه و آب خوار

«Su dere yatağında durmaz. Çünkü o yatak susamış ve su içici değildir».

4469

همچو نای ناله و زاری کند
لیک پیکار خریداری کند

«Mukallid ney gibi hazin hazin inler. Lâkin iniltisi müşteri ve dinleyici toplamak içindir».

نوحه گر باشد مقلد در حدیث
جز طمع نبود مراد آن خبیث

«Mukallid, söz söyler ve nasihat verirken ağlar. Fekat habisin mu-râdı tama'dan, yâni, cemâatten para koparmaktan başka bir şey değildir».

4471

نوحه گر گوید حدیث سوزناک
لیک کو سوز دل و دامن پاک

«O ağlayan mukallid müessir sözler söylerse de onda yanık bir yürek ve temiz bir etek yoktur».

Etek temizliğinden maksad : Afif olmak ve haramdan ictinâb et-mektir.

4472

از محقق تا مقلد فرقه‌هاست
کین چو داودست و آن دیگر صداست

«Muhakkık ile mukallid arasında çok fark vardır. Bu, yâni, muhak-kık; Dâvud Aleyhisselâm gibidir, o yâni, mukallid ise ancak sadâdır, aks-i savttan ibârettir».

(Sebe' Sûresi)nde buyuruluyor ki :

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ مِنَّا فَضْلًا

Yâni : «Biz hakikaten Dâvuda indimizden fazl u ihsanda bulunduk³³». Bu fazl, muhtelif sûrette tefsir edilmiş, peygamberliktir, Zebûrdur, pâdişahlıktır, tebeasına hüsnü muâmelesidir, âdilâne hükme muvaffa-kıyyetidir, aceze ve zuafâyâ lûtf u keremidir denilmiş, (Aynülmeânî) tef-sirinde ise güzel sesi diye izâh olunmuştur. Çünkü Hazret-i Dâvud, Ze-

(33) Sûrei Sebe : 10.

bûr'u yüksek sesle okurken dağlar aks yapar, kuşlar civıltıları ile onun tîlâvetine iştirâk ederdi.

Fazl kelimesinin böyle müteaddid sûrette tefsir edilmesinde ihtilâf yoktur. Çünkü sayılan şeylerin hepsi de Dâvud Aleyhisselâma ihsân olunmuştu.

İşte mukallidin ehlullah sözünü söylemesi, Dâvud Peygamberin Zebûr okuyuşunu dağların tekrarlaması gibidir.

4473

منبع گفتار این سوزی بود
وان مقلد کهنه آموزی بود

«Bunun, yâni, muhakkıkın söz menbaı, yürek yanıklığıdır. O mu-kallid ise eskiden bellemiş ve anlar anlamaz bellediklerini öğretmekte bulunmuştur».

4474

هین مشو غره بدان گفت حزین
بار بر گاوست و بر گردون حنین

«Sakın o mukallidin söylediği sözlere aldanma. Öküz yük taşır da araba inler».

Bu ta'bir bir meseldir. Birinin zahmet çekmesine mukabil diğerinin inlemesi halinde söylenilir. Yüklü arabayı öküzler sürükler, fekat sesleri çıkmaz. Araba zahmet çekmediği hâlde inim inim inler. Muhakkıklar da riyâzet ve mücâhede yükü altında ezilirken sükût ederler, mukallidler ise hiç bir zorluk çekmedikleri hâlde feryâd koparırlar.

Hazret-i Mevlânâ muhakkıkla mukallidin hâllerini anlattıktan sonra diyor ki :

4475

هم مقلد نیست محروم ثواب
نوحه گر را مزد باشد در حساب

«Böyle olmakla berâber mukallid de sevabdan mahrum kalmaz. Ni-tekim cenâzede ağlayan kadınlara definden sonra ve hisab sırasında ücret verilir».

Çünkü; mukallid kendi sözlerinden istifade etmese bile belki dinleyenlerden faydalananlar bulunur. O da birkaç müslümana fayda te'min ettiği için sevab kazanır.

4476

کافر و مؤمن خدا گویند لیک
در میان هر دو فرقی هست نیک

«Kâfir de, mü'min de Allah der. Fekat ikisinin arasında mühim bir fark vardır».

Dünyâda Allah'ı tanımayan bir insan yoktur. Lâkin tanıyışlar arasında fark vardır. Biz, Allah'ı Allah'ın ve Resûlullah'ın ta'rifi gibi bir, ezeli ve ebedî var, şeriki ve naziri yok, her türlü ihtiyaçdan vâreste, baba ve oğul olmaktan münezze, sıfât-ı kemâliyye ile muttasıf biliriz. Hırı-tiyanlar; birdir, amma üçtür diyerek İsâ ve Cebrâil Aleyhimesseleâmı da Ulûhiyyete iştirâk ettirirler. Sonra puta, ateşe ve sâireye tapanlar, tap-tıklarını bir İlâh'ı Ekber nezdinde şefâatçı sayarlar. En büyük bir Ma'bûdun mevcut olduğuna inanırlar. İşte muhakkikle mukallid arasında Allah'ı tanınması kadar ayrılık vardır.

4477

ان گدا گوید خدا از بهر نان
متقی گوید خدا از عین جان

«Bir dilenci ekmek dilenmek için Allah der. Bir müttekî ise tâ sa-mim-i rûhundan gelen bir ihlâs ve coşkunlukla Allah'ı zikreder».

4478

گر بدانستی گدا از گفت خویش
پیش چشم او نه کم ماندی نه بیش

«Eğer dilenci, söylediği sözün, yâni, Allah Lafz-ı Şerîfinin ne demek olduğunu hakkıyla bilseydi onun nazarında ne eksiklik, ne de fazlalık kalırdı».

Yâni, her şey ona hiç görünür, kendisinde kalbi bir gınâ hâsıl olur, dilencilik edip yüzüsu dökmekten kurtulurdu.

4479

سألهها گوید خدا آن نان خواہ
همجو خر مصحف کشد از بهر کاہ

«O ekmek tâlibi, saman için Mushaf taşıyan eşek gibi senelerce Allah der».

Bu teşbih Kur'an'ındır ki:

مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا التَّوْرَةَ ثُمَّ كَفَرُوا
كَمَثَلِ الْفَخَّارِ يَمْشِي سَفَارًا

Yâni: «Tevrât'ın ahkâmı ile mükellef oldukları hâlde, onlarla âmel etmeyen yahudiler, Tevrat taşıyan eşek gibidir⁽³⁴⁾» buyurulmuştur..

Vaktiyle kâğıd kolaylıkla ele geçmediği için kitaplar papirüs yaprakları, deriler, kemikler, tahtalar hatta toğlalar üzerine yazıldığından epeyce ağırlık teşkil ederlerdi. Otuz beş kısım bulunan Tevrat nüshaları da böyle bir yük teşkil eylediği için bir yere götürülürken merkeble nakledilirdi.

Tevrâtı İlâhî ve mukaddes bir kitab bildikleri hâlde onun emirlerini tutmayan yahudileri Kelâm-ı İlâhî eşeğe benzetmiştir. Muharref bir kitab mücebince amel etmeyenler böyle olunca hak ve musaddak bulunan Kur'an'ın emirlerini mümkün olduğu kadar tatbik etmeyenlerin, hele ona inanmayıp da «Muhammedin uydurduğu!» hezeyânını edenlerin ne olması lâzım gelir.

أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ مِنْهُمْ ضَلَّ

Yâni: «İşte onlar hayvanlar gibidirler, belki hayvandan daha sapık-tırlar⁽³⁵⁾».

(34) Sûrei Cum'a: 5.

(35) Sûrei A'raf: 179.

کر بدل در تافتی گفت لبش
ذره ذره گشته بودی قالبش

«Eğer dudağının telâffuz etmiş olduğu (Allah) lâfz-ı şerifi onun kalbinde parlamış olsaydı, kalıbı zerre hâline gelir ve mevhum varlığı mahvolurdu».

Kibar-ı evliyâullahtan (Ebû Hafs-ı Haddâd) isminde bir zât vardır. Bu zât, haddâd sıfatından anlaşılacağı üzere demircilik edermiş. Bir gün dükkânının önünde biri yüksek sesle (Allah) demiş. Ebû Hafs, onun söyleyişinin yalan olduğunu haber vermiş. O adam, doğrusu nasıl söylenilir diye sorunca Ebû Hafs, dükkândaki örsün üstüne çıkıp (Allah) demiş. O demir örs eriyivermiş. Bunun üzerine Ebû Hafs: Ben de yalan söylemişim. Doğru söylemiş olsaydım örs gibi ben de erirdim, demiş. Buna inanmakta tereddüd edenler, evvelâ «evliyânın kerâmeti hak» olduğunu natırlamalı, sonra da Mevlânâ Câmînin (Nefehâtül'üns)üne bakmalıdır.

4481

نام دیوی ره برد بر ساحری
تو بنام حق بشیزی می بری

«Sihirbazlıkta bir şeytanın adı, sihirbaza yol aldırır, yâni, yapmak istediği işi husûle getirir. Ey dilenci herif; sen ise İsm-i İlâhî ile bir mangır alabiliyorsun».

Büyü yapanlar ve afsunculuk edenler «Ey fülân, sana and veririm ki» diye bir takım cin ve şeytan isimleri söyleyip isim sâhiblerinden yardım dilerler. Ba'zan da yapmak istedikleri iş oluverir. Çünkü sihrin te'siri muhakkaktır. Hattâ yahûdiler, Aleyhissalât Efendimize büyü yapmışlar ve zât-i akdes-i Risâleti rahatsız etmişlerdi. O münâsebetle (Kul eûzü) Sûreleri nâzil oldu. Sallallahü Aleyhi Vesellem Hazretleri onları okumakla rahatsızlıktan kurtuldu.

Hazret-i Mevlânâ bunu söyledikten sonra bir mangır, bir dilim ekmek koparmak için İlâhî okuyan ve Allah'ın ismini zikreleyen dilenci takımına hitâb ve itâb ediyor, bu ne kadar hürmetsizlik, diyor.

Burada hâtıra gelen bir şey'i söyleyeceğim. Kusûra bakılmasın. Ba'zı kimseler, sevâbı birinin rûhuna gönderilmek üzere Kur'ân, yâhud Mevlid okumak için okutmak isteyenlerle pazarlığa giriyorlar. Şu kadar liradan

aşağı okuyamam! diye direniyorlar. Bunların birkaç lira almak için Mevlid okumalarıyla seele takımının bir mangır koparmak için İlâhî okumaları arasında ne fark vardır? Kur'ân Kelâmullah'tır. Kelâm-ı İlâhî para için değil, Allah rızası için okunur. Okunacak şey'i rızâen lillâh okumalı, hatm, yâhud mevlid sâhibiyle çekişe çekişe pazarlığa kalkışmamalı. Onun hediye olarak vereceği mikdâra kanâat etmelidir.

Şeyh Sa'di (Gülistân)ında yazar:

Çirkin sesli bir adam, bir câmi'de bağıra bağıra Kur'ân okuyormuş. Zarif bir zât:

— Okuduğuna mukabil sana ne veriyorlar? diye sormuş ve:

— Allah rızası için okuyorum! cevâbını alınca:

— Allah rızası için sus! demiş.

Böyle Allah rızası için okutulacak Kelâm-ı İlâhî ve Mevlid-i Risâletpenâhiyi cerre vesîle ittihâz edenlere Allah rızası için okutmamak evlâdır sanırım.

«BİR KÖYLÜNÜN KENDİ SİĞİRİ ZANNIYLA KARANLIKTA ARSLANI KAŞIMASI»

4482

روستایی گاو در آخر بست
شیر گاوش خورد برجایش نشست

«Bir köylü, sığırını ahıra bağladı. Bir arslan sığırı yedi ve onun yerine oturdu».

4483

روستایی شد آخر سوی گاو
گاورا می جست شب آن گنج گاو

«Köylü gece vakti ahıra gitti. O budala, sığırını yoklamak istiyordu».

دست می مالید بر اعضای شیر
بشت و نهلو گاه بالا گاه زیر

«Arslanım a'zâsını okşuyor, sırtını, yanını aşağı, yukarı kaşıyordu».

شیر گفت از روشنی افزون شدی
زهره اش بدریدی و دل خون شدی

«Arslan diyordu ki: Eğer fazla aydınlık olsaydı bu adamın ödü kopar, yüreği kan olurdu».

ایچنین کستاخ زان میخاردم
او درین شب گاو می پنداردم

«Beni küstahca kaşması, gece vakti kendi sığırı sanmasındandır».

Buradaki köylüden maksad: Bahsi geçen mukallidlerdir ki dünyâ gecesinin zulmeti ve kendilerinin perde-i gafleti ile Allah'ın adını çekin-meyerek zikrederler.

حق همی کوید که ای مغرور کور
نی ز نام پاره کشته کوه طور

«Cenâb-ı Hak buyurur ki: Ey kör budala; nâımının zikir edilmesinden Tur dağı parçalanmadı mı?»

Hazret-i Mûsâ'ya Tur dağında vâkı' olan tecelliye işâret ediliyor ki Cenâb-ı Kelîmullah, Cemâl-i İlâhiyi müşâhede talebinde bulunmuş:

قَالَ لَنْ تَرِنِي وَلَكِنْ أَنْظِرْ إِلَى
الْجَبَلِ فَإِنَّا نَسْتَمَرُّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرِنِي

Yâni: «Sen beni göremezsın. Lâkin dağa bak. Eğer yerinde durursa görebilirsin³⁶» cevâbını almıştı.

فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّ الْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًا وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا

Yâni: «Mûsâ'nın Rabbi dağa tecelli edince onu parçaladı, Mûsâ da düşüp bayıldı³⁷». Mu'tezile mezhebinde bulunanlar bu Âyetten istidlâl ederek kulun Allah'ı görmesine imkân yoktur, derler. Fekat Nazm-ı Celîle dikkat buyuruldu mu? Sen göremezsın deniliyor ki, sende senlik bâkî oldukça göremezsın. Mevhum varlığın mahvolunca ve ben görünmek isteyince görürsün, demek olur.

Ehl-i sünnet: «Ayn on dördüncü gecesinde kameri gördüğünüz gibi Rabbinizi göreceksiniz» Hadis-i Şerifindeki müjdeden istinbât ederek rü'yetullahın mümkün olduğuna hükmeylemişlerdir. Ba'zıları: «Her şey'i muhit olan Allah'ı görmek onu ihâta etmek olur. Allah'ı ihâta ise muhâldir» demişlerse de ma'nâsızdır. Çünkü bir şey'i görmek, onu ihâta etmek, temâmı ile kavramak değildir. Yangın kulesine çıkacak olursak bütün İstanbul'u müşâhede ederiz, fekat o koca şehri ihâta etmiş olmayız. Binâenaleyh âlem-i bekâda inşallah cümlemiz rü'yetullah ile müşerref olacağız.

که لو ازلنا کتاباً للجبل
لأصدع ثم انقطع ثم ارتحل

«Eğer biz dağa Kur'an kitabını inzâl etmiş olsaydık parça parça olur ve her parçası ayrıılıp giderdi».

(36) Sûrei A'raf: 143.

(37) Sûrei A'raf: 143.

لَوْ أَنزَلْنَاهُ الْفُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَّرَأَيْتَهُ خَاشِعًا
مُتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ
لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٣٨﴾

Yâni: «Eğer biz bu Kur'ân'ı bir dağ üzerine inzâl etmiş olsaydık ve onu mükellef kılseydik Habîbim; onu Allah'tan korkmuş ve parçalanmış bir hâlde görürdün. Bu meselleri insanlar için darb ve irâd ediyoruz ola ki insanlar tefekkür ve tedebbür ederler³⁸».

4489

از من ار کوه احد واقف بدی
بارہ گشتی و دلش پر خون شدی

«Eğer Uhud dağı, bana ve azamet-i Ulûhiyyetime vâkıf olsaydı, parçalanır ve yüreğinden kan giderdi».

4490

از پدر وز مادر این بشنیده
لا جرم غافل درین بچیده

«Allah'ın mubârek ismini babandan ve anandan işitmiş olduğun için şübhesiz gafil olarak ona sarılmışsın».

Yâni, kendi buluşunla değil, anandan, babandan işiterek öğrendiğin İsm-i İlâhiye hürmette bulunuyor, lâkin onu başkalarının adını söyler gibi söylüyorsun.

(38) Sûrei Haşr: 21.

4491

گر تو بی تقلید ازو واقف شوی
بی نشان از اعلای چون هاتف شوی

«Eğer sen taklidsiz olarak İsmullahın azametine vâkıf olsaydın, onun tetâfetinden hâtif gibi nişansız olurdun».

Hâtif: Sâhibi görünmeksizin işitilen ses, yâhud o sesin sâhibi demektir.

4492

بشنو این قصه بی تهدیدرا
تا بدانی آفت تقلیدرا

«Taklidin âfetini ve mazarratını anlamak için şu kıssayı tehdid makamında dinle».

«SEMA' YAPMAK İÇİN MÜSÂFİRİN MERKEBİNİ SOFİLERİN SATMASI»

Sema': Lûgatte dinleme ma'nâsınadır. Sonra mûsikî dinlemek mef-hûmunda kullanılmış, daha sonra ve mutasavvıfa indinde kasîde ve İlâhî gibi sözlerin terennûm edilişini dinlemeye ve ondan neşelenerek kalkıp bir takım hareketlerde bulunmaya sema' denilmiştir. Nitekim mevlevîlerin ney, kudüm âhengi ile devr ve hareket etmelerine (semâ'), semâ' edenlere (semâ'zen), semâ' esnâsında dönenleri idâre edene (semâ'zen başı) derlerdi.. Hâlâ Konya'da çalgılı, mûsikili toplantılara (semâ')dan bozma olarak (samah) diyorlar.

Semâ'nın haram veyâ helâl olduğunda ulemâca ihtilâf edilmiş, muhâlif olanlar da düğünlerde, bayramlarda izhâr-ı sürûr için çalgı çalınmasında be's yoktur demiştir. İmâm-ı Kuşeyrî, İmâm-ı Gazâlî gibi urefâ-yı ümmet: «Semân, yâni, ses ve çalgı dinlemenin hükmü, dinleyen üzerinde yaptığı te'sire tâbî'dir. Eğer dinleyende nefsânî bir takım meyl uyandırıyor, yorsa şübhesiz haramdır, hiç bir te'sir yapmıyorsa mubahtır, rûhânî ve İlâhî bir neş'e husûle getiriyorsa helâldir» demişlerdir. Gazâlî'nin (İhyâ-i

Ulûm)u ile (Kimyâ-yı Seâdet)inde, Abdülganiy-yi Nablûsî'nin (Ukûdül-lü'lüyye)sinde Mesnevi şârihi Şeyh İsmâil-i Ankaravî'nin (Hüccetüsse-mâ')ında tafsîlât vardır.

Hazret-i Mevlânâ bir rubâisinde buyurmuştur ki : «Sema', Allah Zül-celâle vâsıl olmak için büyük iki kanad mesâbecsindedir, ehl-i hâl olan-ların kalblerini de tefrîş ve tezyîn eder. Sema', münkirler mezhebinde haram, âşıklar mezhebinde helâldir».

4493

صوفی در خاتمه از ره رسید
مرکب خود برد در آخر کشید

«Bir sofî, seyâhati esnâsında bir tekyeye geldi. Merkebinî dergâhın ahırına bağladı».

4494

آبکش داد و علف از دست خویش
نی چنان صوفی که ما گفتیم پیش

«Evvelce söylediğimiz sofî gibi değil, kendi eliyle hayvanına su ve ot verdi».

4495

احتیاطش کرد از سهو و حباط
چون قضا آید چه سودست احتیاط

«Schivden, yanlışlıktan ihtiyatta bulundu, yâni, hayvanını kendi eliyle doyurdu. Lâkin kazâ gelince ona karşı ihtiyâtın ve tedbirin ne faydası olabilir?»

Ebede kadar olacak şeylerin ezelen kararlaşmasına kader, o şeyle-rin zamânı gelince olmasına kazâ denilir. Bunun âksini söyleyenler de vardır. Kazâyı (muallak) ve (mübrem) diye ikiye ayırırlar.

Muallak : Vukûu, yâhud adem-i vukûu diğeri bir şey'e mevkuf olan kazâdır. Fülân kişi sadaka verirse, uğrayacağı şu belâdan kurtulacaktır hükmü gibi.

Mübrem ise : Mutlaka vukûa gelecek bir kazâdır. Fülân kimse fülân târihte ölecektir gibi, ki bu hâl :

فَادِ اجَاءَ اَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ

Yâni : «Mahlûkatın eceli gelince, yaşama müddeti bitince ölecekler-dir. O müddetin hitâmından ne bir ân sonraya kalırlar, ne de bir ân evvel ölürlər³⁹» Âyet-i Kerimesiyle bildirilmiştir.

Bu bahis, en müşkil ve içinden çıkılmaz bir mes'eledir. Cebrî, mu'tezilî ve ehl-i sünnet mezhepleri arasında buna dâir uzun uzadıya sözler söylenilmişse de doğrusu halledilememiştir. Binâenaleyh ona inanmaktan başka çâre yoktur. Hadîs'lerde tedbir ve ihtiyat tavsiye edildiği gibi tedbirin, ihtiyatın ve hazerin kazâ-yı mübremeye karşı faydası olmadığı da haber verilmiştir. Hülâsa : Olacak olur.

Meselâ geçen hikâyede sofî, merkebinî tekyenin hizmetcisine bırak-tığı için hayvan aç ve susuz kalmıştı. Bu hikâyedeki sofî, merkebine kendi eliyle ot ve su vermek suretiyle ihtiyat gösterdiği hâlde, dervişler hayvanı götürüp satmışlardı. Çünkü :

4496

صوفیان تقصیر بودند وفقر
کاد فقر آن بی کفر آید

«Tekyedeki dervişler fakir ve bundan dolayı kusurlu idiler. Zîrâ fakr u zarûret, insanı helâk edecek bir küfre yakındır».

Hadîs-i Şerif'te : «Fakirlik, muhtaclık, küfre yaklaşmaktır.» Yâni, bir fakir, zarûret ve ihtiyacı dolayısıyla dinden, imandan çıkabilir. Bundan dolayı Aleyhisselât Efendimiz ondan istiâze eder ve Allah'a sığınır.

«Fakr, benim medâr-ı fahrimdir, onunla iftihâr ederim» Hadîs'indeki fakr ise zarûret ma'nâsına değil, tasavvuftaki fakrdır. Kendinin hiç bir şey'i olmadığını, mal, menâl, hattâ mevcûdiyyetinin Allah'a âid olduğunu zevkan bilmek demektir. Bu ma'nâya göre iki Hadîs arasında tenâkuz yoktur.

(39) Sûre-i A'raf : 34.

ای توانگر تو که سیری هین بخند
بر کزنی آن فقیر دردمند

«Ey zengin; sen toksun, aklını başına al da derdli bir fakirin çarpık ve yanlış hareketine gülme».

4498

از قصیر آن صوفی رمه
خرفروشی در گرفتند آن همه

«Kusûr ve kabâhat olarak o sofî cemâati hep birden eşeği satmaya karar verdiler».

4499

کز ضرورت هست مهاداری مباح
بس فسادى کز ضرورت شد صلاح

«Çünkü; zarûret dolayısıyla murdar ve haram olan bir şey mubah olur, zarûret sevkıyla nice fesad, salah hükmünü alır».

Kur'ân-ı Kerim'de :

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخَيْزِرِ وَمَا
أَمَلَ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا
إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٧٣﴾

Yâni : «Size ölmüş hayvan, kan, domuz eti, putlar nâmına kesilmiş kurbanlar haram kılınmıştır. Her kim ya cebir görmekle, yâhud aç kalmakla bunlardan yemeye mecbur kalırsa, kendisi yol kesen eşkıyâ ve hükûmete ısyân etmiş ve ehl-i islâma kılıç çekmiş bâğî ve âdî değilse

ona günah terettüb eylemez. Cenâb-ı Hak gafûr ve rahîmdir» (Böyle muharrem olan şeyleri yiyen kimseye rahmet ve mağfiret eder⁽⁴⁰⁾) buyurulmuştur.

4500

هم در اندام آن خرك فروختند
لوت آوردند و شمع افروختند

«O ande eşkeceği götürüp sattılar. Yiyecek getirdiler ve mumlar yaktılar».

4501

ولوله افتاد اندر خاقه
کامشبان لوت و سباعست و شره

«Bu gece yiyinti, eğlenti ve hırs u iştihâ vardır diye tekyenin içine velvele düştü».

4502

چند ازین صبر و ازین سه روزه چند
چند ازین زنبیل و این دریوزه چند

«Üç gün oruç tutmak, yâni, günlerce bir şey yemeyip aç durmak ne zamana kadar sürecek, bu zenzil ile dolaşmak ve herkesten dilenmek ne vakte kadar devâm edecekti».

4503

ما هم از خلقیم و جان داریم ما
دولت امشب میهمان داریم ما

«Biz de mahlûkuz, bizim de canımız var. Bu gece müsâfirimiz olduğu için bize devletli ve bereketli bir gecedir» diyorlardı.

(40) Sûrei Bakara: 173.

Eski tekyelerden çoğunun vakfı ve tahsisâtı yoktu, ki öylelerine «kalenderhâne» denilirdi. Orada bulunan dervişler, yiyeceklerini kendileri tedârike çalışırlardı. Elinden iş gelebilenler, çalışır, gelmeyenler de zenbil ve keşkül ile dolaşır, şunun, bunun vereceği sadaka ve nafakayı kalenderhâneye getirir, toplanan para ve nevâle oradakilerin lokmasına sarfolunurdu. Meselâ benim yetiştiğim zamanlarda Aksaray'daki Horhor çeşmesine bitişik bir (Hindiler Tekyesi) vardı. Hicaza gitmek için İstanbul'a gelmiş olan Hind fukarâsı orada barınırdı. Bunlar sabahleyin üzer, dörder kişi sokağa çıkarlar, dükkânların önünde durup «yâhû» diye sadaka isterlerdi.

İşte Cenâb-ı Pirin bahsettiği fakir sofiler lisânından «Zenbil ile dolaşmak ve herkesten dilenmek ne vakte kadar sürecektir?» demesi bundan dolaydır.

4504

تخم باطل را ازان می‌کاشتند
کانکه ان جان نیست جان پنداشتند

«Kendilerinde mevcut olanı yüksek bir ruh sandıkları için bâtil tohumunu ekmış oldular».

4505

وان مسافر نیز از راه دراز
خسته بود و دید ان اقبال و ناز

«Müsâfir ise uzun yoldan geldiği için yorgundu. Gösterilen tevceccüh ve hürmeti görünce hoşuna gitti».

4506

صوفیانش يك بيك بنواختند
زرد خدمت‌های خوش می‌باختند

«Tekyedeki sofiler birer birer onu taltif ettiler ve kendisine hoş bir hizmet oyunu oynadılar».

Yâni, bir taraftan merkebinin satmışlar, bir taraftan ta'zîm ü tekrîm ile ona oyun etmişlerdi.

4507

گفت چون می‌دید میلانشان بوی
گر طرب امشب نخواهم کرد کی

«Müsâfir sofî, kendine olan meyli görünce bu gece raks ü semâ' etmezsem ne vakit ederim? dedi».

4508

لوت خوردند و سماع اغاز کرد
خاتمه تا سقف شد پر دود و گرد

«Yemek yediler. Sema' başladı. Tekye tavana kadar toz, duman içinde kaldı».

4509

دود مطبخ کرد ان پا کوفتن
ز اشتیاق و وجدشان آشوفتن

«Onların vecd ü iştiyâktan düşeme tahtasına ayak vurmaları ve iki tarafa sallanmaları tozları kaldırdı, âdetâ matbah dumanı hâlini aldı».

4510

گاه دست افشان قدم می‌کوفتن
که بسجده صفرا می‌روفتند

«Kâh el çırparak ayak vuruyorlar, kâh yere kapanıp yüzleriyle sofa'yı süpürüyorlardı».

4511

دیر باید صوفی ازاز روز کار
زان سبب صوفی بود بسیار خوار

«Sofî; hırsını, yâni, arzu ettiği yemeği nâdiren bulur ve ondan dolayı obur olur».

جز مگر ان صوفی کیز نور حق
سیر خورد او فارغست از شک و دق

«Ancak Allah'ın nurundan ve ma'nevi ni'metinden doyuncaya kadar yemiş olan sofi müstesnâdır ki o, kapı çalmak, sadaka ve ekmek istemek arından hâlidir».

Resûl-i Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz ara sıra (savm-ı visâl) tutardı; yâni, iftar etmeksizin birkaç gün oruçlu bulunurdu. Bunu eshabdan bazıları görmüş ve öyle yapmaya kalkışmıştı. Fekat taraf-ı Risâletten men'edildi. «Yâ Resûlallah; sen yapıyorsun ya» dediler. «Hanginiz benim gibisiniz? Ben Rabbimin huzûrunda gecelerim, beni yedirir ve içirir» buyuruldu. Vâris-i Peygamberi olan zevât-ı kirâm da bu hâl zuhûr eder. O esnâda onların yemeye, içmeye ihtiyacı kalmaz. Meselâ; Hazret-i Mevlânâ'nın günlerce yemek yemediği olurdu.

4513

از هزاران اندکی زین صوفیند
دیگر ان در دولت او می‌زیند

«Sofilerden binde biri, böyle Nûr-i İlâhî ile doyup, yemeye muhtac olmaz. Diğerleri öyle zevâtın sâyesinde yaşarlar».

Yâni, böyle mubârek ve mükemmel zevât-ı kirâm bulunduğunu işitmiş olanlar, derviş kisvesinde bulunan her fakiri de onlara kıyas ederler, tekyelerine vakf bağlarlar, kendilerine atıyye ve nafaka verirler. Onlar da o mubârek zâtlerin sâyesinde geçinir, giderler.

4514

چون سماع آمدز اول تا کران
مطرب آغازید یک ضرب گران

«Bahsedilen kalenderhânede semâ' başlayınca mutrib, yâni, münşid, yâhud zâkir ağır usullü bir terennüm tutturdu».

خر رفت و خر رفت آغاز کرد
زین حراره جمله را الباز کرد

«Eşek gitti, eşek gitti diye teganniye başladı, bu nağmenin harâretli neş'esine cümleyi teşrik eyledi».

4516

زین حراره پای کوبان تا سحر
کف زنان خر رفت و خر رفت ای پسر

«Bu neş'e ile ve ayak vurmak ve el çırpma sûretiyle eşek gitti, eşek gitti diye sabaha kadar raksettiler».

4517

چون گذشت آن نوش و جوش و آن سماع
روز گشت و جمله گفتند الوداع

«O yiyinti, içinti ve coşup semâ etme bitince sabah oldu. Hepsi mü-sâfire vedâ' edip birer tarafa gittiler».

4518

خاتمه خالی شد و صوفی بماند
گرد از رخت آن مسافر می‌فشاند

«Tekye boşaldı, o müsâfir sofi kaldı. O yolcu da eşyâsının tozunu silkti ve yola hazırlandı».

4519

رخت از حجره بردن آورد او
تا بحر بر بند آن همراه جو

«O yol arkadaşı arayan sofi eşyâsını merkebe yüklemek için odadan çıkardı».

تا رسد در همراهان او میشتافت
رفت در آخر خر خود را نیافت

«Yoldaşlarına yetişmek için acele ediyordu. Ahıra gitti, fekat merkebin bulamadı».

گفت آن خادم بآتش برده است
زانکه خر دوش آب کمتر خورده است

«Dedi ki tekyenin hizmetçisi onu suya götürmüş olmalı. Çünkü merkebi dün gece çok az su içmişti».

خادم آمد گفت صوفی خر نجاست
گفت خادم ریش بن جنگی نجاست

«Hizmetçi geldi. Sofi: Merkebi nerede? diye sordu. Hizmetçi: Şunun sakalına bak, dün gece kıyâmet koptu, yâni, «Eşek gitti, eşek gitti» diye kıyâmet kopardılar, duymadın mı? diye cevap verdi».

گفت من خرا بتو سپرده‌ام
من ترا بر خر موئل کرده‌ام

«Sofi dedi ki: Ben merkebi sana teslim ettim, seni onun üzerine vekil ta'yin eyledim».

باز رسد آنچه من دادم بتو
بازده آنچه فرستادم بتو

«Benim sana verdiğimi ve gönderdiğimi iade et».

بحث با توجیه کن حجت میار
آنچه من سپردمت واپس سپار

«Bahsi şariate tevcih ve tatbik et. Şer'in hilâfı delil getirme. Sana teslim eylediğim merkebi bana geri ver».

گفت پیغمبر که دست هر چه برد
بایدش در عاقبت واپس سپرد

«Hazret-i Peygamber buyurmuştur ki: Elinin aldığı şeyi sonunda sâhibine teslim etmek gerektir».

Evet; Hadis-i Şerîf'te: «Bir şey'i emânet olarak alan, o şey zâyi' olursa, onu tazmin etmeye mecburdur» buyurulmuştur.

گفت من مغلوب بودم صوفیان
حمله آوردند و بودم بیم جان

«Hizmetçi dedi ki: Ben yalnız olduğum için mağlub idim. Sofiler bana hücum ettiler. Benim için can korkusu vardı. Katl ile tehdid olduğum için mükrehe ve mecbur mevkiinde kaldım. Mükrehe tazmin lâzım gelmez».

تو جگر بندی میان گریبان
اندر اندازی و بجوی نشان

«Sen kediciklerin ortasına bir takım ciğer atıyorsun, sonra da ondan nişan ve eser arıyorsun».

4529

در میان صد گرسنه گرده
پیش صد سک گریه پژمرده

«Yüz açın arasında bir pide, yüz köpeğin karşısında miskin bir kedi kahr mı?»

4530

گفت گبرم کز تو ظلماً بستند
قاصد خون من مسکین شدند

«Sofi dedi ki: Senden zulmen aldıklarını farzedelim. Onu almakla benim gibi bir fakirin canına kasdettiler».

4531

تو نیایی و نگویی مرا
که خرت رامی بر ندای بی نوا

«Ey fakir; sofiler, merkebini satmaya götürüyorlar diye niçin bana haber vermedin?»

4532

تا خر از هر که برد من و اخرم
ور نه توزیی کنند ایشان زرم

«Haber vere idin eşeğimi kimde bulursam alırdım, yoksa altınımı, yâni, eşeğin bedelini verirlerdi».

صدتدارک بود چون حاضر شدند
این زمان هر یک باقدایی شدند

«Onlar burada oldukça yüz türlü çâre bulunurdu. Şimdi ise her biri bir memlekete gitti».

4534

من کرا گبرم کرا قاضی برم
این قضا خود از تو آمد بر سرم

«Ben kimi tutayım, kimi kadıya götürüyüm. Bu kazâ senin yüzünden başıma geldi».

4535

چون نیایی و نگویی ای غریب
پیش آمد اینچنین ظلمی مهیب

«Nasıl oldu da gelmedin ve: Ey garib; böyle korkunc bir zulm vâkı' oldu, demedin?»

4536

گفت والله امدم من بارها
تا ترا واقف کنم زین کارها

«Hizmetçi dedi ki: Vallahi, ben sana haber vermek için kaç def'a geldim».

4537

تو همی گفتی که خر رفت ای پسر
از همه گویندگان با ذوق تر

«Sen ise hepsinden daha neş'eli olarak oğul; merkeb gitti diyordun».

باز می گشتم که او خود واقفت
زین قضا راضیت مرد عارفست

«Merkebin sâhibi, hayvanın satıldığını biliyor ve kazâya râzı oluyor. Ârif bir adam! diyerek geri dönüyordum».

گفت آن را خجلمیکفتند خوش
مر مرا هم ذوق آمد گفتنش

«Sofî dedi ki: Hepsi onu hoş bir edâ ile söylüyorlardı. Hakikaten onlar gibi söylemek bana da zevk vermişti».

مر مرا تقلیدشان بر باد داد
که دوصد لعنت بران تقلید باد

«Doğrusu onları taklid eyleyişim beni berbâd etti. Hay öyle bir taklide yülerce lâ'net olsun».

خاصه تقلید چنین بی حاصلان
کآبرو را ریختند از پهر نان

«Husûsıyla ekmek için yüzşuyu dökene, sofilikten hiç nasîbi olmayan böyle herifleri taklid edişe lâ'net olsun».

عکس ذوق آن جماعت می زد
وین دلم زین عکس ذوق می شدی

«O cemâatin zevkı bana aksetti de kalbim o akisten zevk aldı».

İnsanlardaki haller ya göz, yâhud kulak vâsıtasıyla biribirine akse-der ve te'sir yapar. Bunun en basit bir misâli: Esneyen bir adamı gö-rünce bizde de esnemek ihtiyâcı hâsıl olur. Birinin kahkaha ile güldü-ğünü, yâhud hüngür hüngür ağladığını işitirsek biz de neş'elenir, yâhud müteessir oluruz. Ehibbâdan faziletli bir zâtin genç baldızı vefât etmişti. Evinde Kur'ân-ı Kerim hatmedilecekti. Hatim ve dua'dan sonra limonata ikrâm eylediler. Mevsim kıştı, hava soğuktu. Hele limonatalar buz kesil-miştî. Soğukluğu biraz kırılmak için içmesini te'hîr ettik. Aramızda bir de hoca vardı. Adamcağız beklemeye sabredemedi. Bardağı alıp mangal-daki ateşe göstermekle iltmak istedi. Fekat kemâl-i istihâsından eli tit-rediği için bardak tepetaklak oldu. Bardaktaki limonata mangala, man-galdaki küller havalanıp hocanın üstüne, başına döküldü. Siyah cübbesi bembeyaz kesildi. Küller fırça ile temizlenecek derecede olmadığından hasır süpürge ile izâle edildi. Şu hâl, mecbûrî bir kahkaha husûle ge-tirdi. Vak'a kadınlara aksederek onları da güldürdü. Biraz evvel mâtem-hâne olan orası, düğün evine döndü.

عکس چندان باید از یاران خوش
که شوی بی عکس از بحر آیکش

«Latif ve kâmil yârândan o kadar aks lâzımdır ki o aks olmasa da denizden, yâni, ma'nâ bahrinden feyz almalısın».

Salâh-ı hâl sâhibi bir zâtin huzûrunda bulunanlara da onun salâhı te'sir eder, bil'akis fâsık, fâcir kimselerle hembezm olanlar, onların fisk u fücûrundan müteessir olur.

Eski tekyelerde dervişlerin toplanıp zikrettikleri güne (mukabele) günü derlerdi. Sebebi de bir dervişte zuhûr eden bir feyzin nazar vâsı-tasıyla diğerlerine de aks ve sirâyet etmesi idi.

Kur'ân-ı Kerim, cemâatle namaz kılanları: «Kurşunla kinedlenmiş binâ gibi» diye tavsîf ediyor. Çünkü eshâb-ı kirâm safları doldurmak için namazda sıkışık dururlardı. Omuzları biribirine temâs ederdi. Hattâ ba-zıları omuzlarına meşin parçası diktirirlerdi. İşte bunların hepsi, birin-deki ma'nevî bir neş'enin temas vâsıtasıyla sâirlerine de aks ü sirâyet etmesi içindi.

Hazret-i Mevlânâ kâmil ve mükemmil bir zâtin nazarına ma'rûz ol-mayı tavsiye eder ki o nazardaki ma'nevî neş'eden zevk alınsın. Meşhur Şeyh Necmüddîn-i Kübrâ (Kuddise sirruhû)nun müridlerinden birine: «Acebâ bizim şeyhin nazarı hayvânâta da te'sir eder mi?» diye bir hâ-

tıra gelmiş. Şeyh bu hâtırayı keşfetmiş. Yolda gördüğü bir köpeğe bakmış. Köpek derhâl başkalaşmış, sağa, sola hareket edip sallanmaya başlamış, bundan dolayı: «Necmüddinin nazarına ma'ruz olan köpek, kendi cinsinin server'idir» denilmiştir.

Onun için Hazret-i Mevlânâ bir sâlik için devamlı aksler lâzım geldiğini söylüyor.

4544

عکس کاول زد تو آن تقلید دان
چون بیای شد شود تحقیق آن

«İbtidâ akseden bir feyzi sen taklid bil. O feyz, tevâlî ve devâm ederse tahkik olur».

4545

تا نشد تحقیق از یاران مبر
از صدق مکسل نگشت آن قطره در

«O feyz, tahkik hâline girmeyince yârân ve ihvânın ve salâh-i hâl sâhibi zevâtın nazarlarından ayrılma, onların aks ve te'sirlerinden feyz bul ki kalbinin sedefindeki damla daha inci olmamıştır».

Derler ki nisan yağmurları yağdığı vakit denizdeki sedefler kabuklarını açarlarmış. Yağmur damlası içerlerine girerse orada dura dura inci olurmuş. O yağmura yılan da ağzını açarmış. Ona düşen damla da zehir olurmuş.

«Ebr-i nisandan sedef dürdâne, ef'î sem kapar».

4546

صاف خواهی چشم و عقل و سمع را
بر دران تو پرده های طمع را

«Eğer gözünün, kulağının ve aklının sâf ve tortusuz olmasını istersen, gözünü kaplayan ve aklını örten tama' perdelerini yırt».

4547

زانکه آن تقلید صوفی از طمع
عقل او بر بست از نور و لمع

«Çünkü o sofinin tama'dan mütehasıl taklidi, nurdan ve nûrun le-meânından aklını bağladı».

4548

طمع لوت و طمع آن ذوق و سماع
مانع آمد عقل او را ز اطلاع

«Bahsinde bulunduğumuz sofinin de yiyinti tamaı, semâ' zevkı tamaı, hakikate, (yâni, merkebin satıldığına) ittıla' peydâ etmekten onun aklını men'eyledi».

4549

گر طمع در آینه بر خاستی
در نفاق آن آینه چون ماستی

«Eğer aynada tama' zuhûr etseydi nifak husûsunda o da bizim gibi olurdu».

4550

گر ترازو را طمع بودی بمان
راست کی گفتی ترازو وصف حال

«Eğer terâzide mala tama' olsaydı tarttığı şey'in vâsf-ı hâlini sana nasıl doğru söylerdi».

Aynada tama' olmadığı ve kimseden bir şey ummadığı için sathına bakanları, oldukları gibi gösterir. Çirkinî güzel, karayı beyaz göstermez. Kezâ terâzinin tamaı bulunmadığı için kefesine konulan bir cismin ağır mı, hafif mi, tamam mı, eksik mi olduğunu doğruca haber verir. Hâl-buki tama'kâr olan insanlar böyle değildir. Onlar istifâde fikriyle doğ-

ruyu söylemezler. Ahlâksız birine fevkal'âde halûk, elifi öğendire zan-neden bir câhile allâme derler. Korkak ve nâmerd bir herifi Zâl oğlu Rüstem'le güleştirirler ve galib getirirler.

Eski divanları gözden geçirin, onlardaki kasîdeleri okuyun şu dedik-lerinin fevkal'âdelerini onlarda bulursunuz. Tama'kâr insanlar ve kasî-deci şâirler, böyle yalancılık ve münâfıklıktan geri durmazlar. Sebebi ise hırs ve tama'dır, medhettikleri kimselerden birkaç para koparmak, yâ-hud başka türlü faydalanmaktır.

Fekat enbiyâ ve evliyâ hazarâtı doğruyu göstermek ve hakikati söy-lemek husûsunda ayna ve terâzi gibidirler. Halktan bir şey ümid etme-dikleri için kimseye kavuk sallamazlar.

4551

هر پیمبر گفت با قوم از صفا
من نخواهم مزد پیام از شما

«Her peygamber, sâf bir kalb ve hâlis bir niyetle kendi kavmine : Ben size Allah'tan getirdiğim habere mukabil ücret istemiyorum, de-miştir».

Şunu da ilâve etmiştir ki :

4552

من دلیلم حق شما را مشتری
داد حق دلالیم هر دو سری

«Ben dellâlım, Allah sizin müşterinizdir. Cenâb-ı Hak bana iki taraf için de dellâliyye vermiştir».

4553

چيست مزد کار من دیدار یار
گر چه خود بویگر بخشد چل هزار

«Benim emr-i İlâhiyi tebliğ edişimin ücreti nedir? Yârin didârıdır, Cemâl-i İlâhî temâşâsıdır. Ebû Bekir, hakikaten kırk bin dirhem sarfet-miş olsa da».

4554

چل هزار او باشد مزد من
کی شود ثنیه شبه در عدن

«Onun kırk bin dirhemi, benim risâlet ücretim olamaz. Aden civâ-rında çıkan inci ile şebe denilen karataş nasıl bir olur?»

Ebûbekrissiddik (radiyallahü anhü ve erzâhü) Hazretleri, Allah yo-lunda ve Resûlullah uğrunda 40000 dirhem sarfetmişti. O vakte ve o mu-hite göre bu, mühim bir fedakârlıktır. Bütün müslüman zenginleri için nümûne olmaya lâyıktır. Fekat risâlet tebliğinin ücreti olamaz. Onun eciri ancak likay-ı İlâhîdir. O âli mükâfâtâ nisbetle 40000 dirhem, Aden incisi yanında karataş gibi, hattâ ondan çok dîn bir derecede kalır.

4555

يك حكایت گویم بشنو بهوش
تا بدانی كه طمع شد بند هوش

«Sana bir hikâye söyleyeceğim, can kulağıyla dinle ki tan, vâin idrâk bağı olduğunu anlayasın».

Hikâye birkaç beyt sonra gelecektir.

4556

هر کرا باشد طمع الکن شود
باطمع کی چشم دل روشن بود

«Tama'kâr olan kimse tutuk sözlü olur, serbestçe konuşamaz. Tamai bulunan şahsın gönül gözü, yâni, basâr-ı basîreti nasıl parlar?»

Hadis-i Şerif'te : «Bir şey'e mahabbetin ve tamain seni kör ve sağır eder» buyurulmuştur. Evet. Tama'kâr bir kimse, bir şey umduğu ada-mın kötülüğünü göremez ve aleyhinde söylenilen sözleri duyamaz. Ona karşı : Sen münâsebet-sizlik ediyorsun, diyemez.

پیش چشم او جال جاه و زر
همچنان باشد که موی اندر بصر

«Onun gözü önünde malsız, mevki' ve altın hayâlî, gözde çıkmış kıl gibi olur, hakikati göstermez».

جز مگر مستی که از حق پر بود
گرچه بدی گنجها او حر بود

Allah mahabbetiyle kalbi dolmuş, kendisi de aşkullah ile mest olmuş kimseler müst-snâdır ki onlara hazîne dolusu altın versen hürriyyetlerini satmazlar».

هر که از دیدار برخوردار شد
این جهان در چشم او ممدار شد

«Her kim Hakkın cemâlini müşâhede ile berhurdâr olursa bu dünyâ, onun nazarında ciyfe görünür».

Hadis-i Şerif'te: «Dünyâ leş gibidir ki onun tâlibleri köpeklerdir» buyurulmuştur.

لیک ان صوفی ز مستی دور بود
لاجرم در حرص او شبکور بود

«Lâkin o sofî; aşk-ı İlâhî mestliğinden uzak olduğu için hırs ve tamandan geceleri görmeyen kimseler gibi olmuştur».

صدحکایت بشود مدهوش حرص
در نیاید نکته در گوش حرص

«Hırs ve tamam mest-i medhûşu olan kimse yüzlerce hikâye dinler de hiç biri onun tamam kulağına girmez».

Söylenilecek hikâye işte şimdi başlıyor :

«KADI DELLALLARININ BİR MÜFLİSİ ŞEHİR ETRÂFINDA TEŞHİR VE TA'RİF ETMELERİ»

Eski devirlerde bir suç işlemiş, yâhud iflâs ederek borçlarını verememiş kimselerin yüzüne kara sürerler, merkebe ters bindirirler, şehir dâhilinde gezdirip teşhir ederler, hüviyyetini ve kabâhatini de söylerler imiş.

بود شخص مفلس بی خانمان
مانده در زندان و بند بی امان

«Evsiz, barksız bir müflis vardı ki zımdanda ve amansız kaydlar içerisinde kalmıştı».

لقمه زندانیان خوردی گزاف
بردل خلق از طمع چون کوه قاف

«Zindandakilerin lokmasını sebebsiz yere yedi. Tamamı dolayısıyla oradakilerin kalbine Kaf dağı gibi sakil gelirdi».

زهره بی کس را که لقمه نان خورد
زانکه ان لقمه ربا کاوش برد

«Mahpusların hiç birinde bir lokma ekmek yemeye cesaret yoktu. Çünkü o lokma kapan müflis, lokmanın üçünü kapıyordu».

4565

هم که دور از دعوت رحمن بود
او گدا چشمست اگر سلطان بود

«Allah'ın da'vetinden, yâni, makbul kullarına çektiği kanâat zıyâfetinden her kim uzak kalmışsa pâdişah olsa bile dilenci gibi aç gözlüdür».

Evet; ba'zı kimseler vardır ki karınları tıkabas doyduğu, mi'delerinde tek lokma sığacak yer kalmadığı hâlde, bir türlü gözleri doymaz.

4566

او صرحت راهبانه زیر پا
گشته زندان دوزخی زان نان ربا

«O müflis, insanlık şerefini ayak altına almış, o lokma kapıcının arsızlığından, zindan cehenneme dönmüşdü».

Burada Hazret-i Mevlânâ, dünyâda râhat olmadığını, zindanda bile râhat ve huzûru kaçırarak bir münâsebetsiz bulunabileceğini anlatmak için diyor ki:

4567

گر گریزی بر امید راحتی
زان طرف هم پشت آید آفتی

«Râhat ümidiyle tenhâ bir izbeye kaçsan, hattâ zindan köşesine çekilsen bile o kaçtığın yerde huzûrunu kaçırarak bir âfet zuhûr eder».

4568

هیچ کنی بی دد و بی دام نیست
جز بخلوتگاه حق آرام نیست

«Dünyânın hiç bir köşesi canavarsız ve tuzaksız değildir. (Yâni, nerede bulunsan karşına bir engel çıkar ve onun münâsebetsizliği tuzak

gibi seni yakalar) Âlemde Allah'ın halvethânesinden, (yâni, tenhâ bir yerde oturup Allah'ı düşünmekten ve ona hasr-ı fikretmekten başka râhat ve huzûr yoktur».

4569

گنج زندان جهان نا گزیر
نیست بی بامزد و بی دق الحصیر

«Zarûrî olan dünyâ zındânı köşesi. ayak ücretinden ve dayaktan hâlî değildir».

Pâmüzd : Ayak ücreti demektir ki burada hapishânelerde ayağa takılan zincirden kinâyedir. Dakkulhasır de : Hapishâne dayığı demektir.

Hadis-i Şerif'te : «Dünyâ, mü'minin zındânı ve kâfirin cennetidir» buyurulmuştur. Zindanda sefâlet ve işkence olduğu için, zindan gibi olan Dünyâda da ehl-i îmânın illet, killet ve zillet gibi felâketlere uğraması tabiidir, hattâ zarûridir. Mü'minin killetten, illetten, zilletten hâlî kalmayacağı da bir Hadis-i Şerif ile haber verilmiştir. Çünkü, dünyâ, mü'minin zındânıdır. Çünkü; bu hâller, zindanda eksik değildir. Zikredilen Hadis'in meâlini vaktiyle fakir şöylece nazmetmişim :

Olanlar cevher-i îmân ile gencûr-i rûhânî,
Ya illetten, ya killetten, ya zilletten değil hâlî.
Bu hâle bir de dervişlik ederse inzimâm, ol dem,
Üçü birlikte mahveyle o merd-i fakr-i hoşhâlî.

4570

واللهار سوراخ موشی در روی
مبتلای کر به جنگالی شوی

«Ey sâlik; vallahil'azim, fâre deliğine bile girsen orada da bir kedi pençesinin tırnaklarına mübtelâ olursun».

4571

ادمی را فریبی هست از خیال
کر خیالاتش بود صاحب جمال

«İnsanın tehayyülâtı geniştir, muhayyilesi güzel olur, yâni, güzel tehayyülde bulunursa, sâhibi de güzel hayâlât ile yaşar».

4572

ور خیالاتش نماید با خوشی
میگدازد همچو موم از آتشی

«Eğer hayâlâtı hoşâ gitmeyecek şeyler gösterirse, sâhibi de mumun ateşte eridiği gibi erir».

4573

در میان مار و کژدم گر ترا
با خیالات خوشان دارد خدا

«Eğer yılan ve akreblar arasında iken Allah sana hoş hayâller verirse».

4574

مار و کژدم مرا مونس بود
کان خیالت کیمیای مس بود

«O hayaller sana bakırı altın yapan kimyâ gibi olur da yılanlar, akreblar gözüne mûnis görünür».

4575

صبر شیرین از خیال خوش شدست
کان خیالاتی فرج پیش آمدست

«Güzel hayâlden sabır, hoş olur ki o hayâllerden ferec ü ferah hüsule gelir».

Hadis-i Şerif'te : «Sabır, ferah ve sevincin anahtarıdır» buyurulmuştur. İnsan, bir şey'e mübtelâ olur, o ibtilâ dolayısıyla ya kalbi sıkılır, yâhud canı yanar. Dünyâda hiç bir şey dâimî olmadığı için bir müddet sonra o belâ geçer, o vakit de insan rahat eder ve sevinir. Bu sevinci elde etmenin çâresi ve o müşkili halleylemenin anahtarı sabırdır. Zâten başka çâre de yoktur ya. Olacak olur. Hükmi kaderin zuhûru men'edilemez. Çâresi : Rızâdır ve sabırdır. Sabrın sonu selâmet ve sevinc olduğu gibi ma'nevî ve hesabsız ecri de vardır. Cenâb-ı Hak :

إِنَّمَا يُوفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٤١﴾

Yâni : «Sabredenler için hakikaten hisabsız ecr ü sevab vardır⁽⁴¹⁾» buyurmuştur.

4576

آن فرج ایدز ایمان در ضحیر
ضعف ایمان نا امیدى وز حیر

«Sabrın sonundaki ferec ü ferah kalbe imandan gelir. İmandaki za'f, ümitsizlik ve karın ağrısıdır».

Sağlam imanlı bir kimse, bir sıkıntıya uğrayınca sabreder ve sonunda ferahlanır. Zaif imanlı bir şahıs, böyle bir hâle dūçâr olunca ye'se düşer, karın ağrısına uğramış gibi kıvrılır ve feryâd eder.

4577

صبر از ایمان بیابد سرکه
حیت لاصبر فلا ایمان له

«Sabır, imandan baş tâcı bulur. Sabır olmazsa iman da olmaz».

Nebiy-yi Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimizden : «Bir kimsede sabır yoksa onda sağlam iman da yoktur» Hadis'i rivâyet olunmuştur. Zâten dikkat edilirse görülür ki sabır u kanâat sâhibi olanlar, dini bütün ve imânı kuvvetli bulunan müslümanlardır. Hazret-i Mevlânâ bu Hadis'i terceme ederek diyor ki :

گفت پیغمبر خدای ایمان نداد
هر کرا صبری نباشد در نهاد

«Hazret-i Peygamber buyurdu ki: Tabiatinde sabır olmayan kimse-ye Allah kemâl-i iman vermemiştir».

آن یکی در چشم تو باشد چو مار
هم وی اندر چشم آن دیگر نگار

«Meselâ; biri, senin gözüne yılan kadar soğuk görünür, fekat yine o kimse, başkasının nazarında tasvir gibi olur».

Sabır da tıbbı böyledir, ba'zılarınca yılan gibi, ba'zılarınca da tasvir gibi müşâhede edilir.

زانکه در چشم خیال کفر اوست
وان خیال مؤمنی در چشم دوست

«Çünkü sana yılan gibi görünen kimsenin sen küfrü ve fiske hayâlini görürsün. Onu hoş görenin nazarında ise onun imân ve salâh tarafı görünür».

Her şey'in bir iyi, bir de kötü ciheti vardır. İnsan hangi cihetten bakacak olursa onu görür, diğer ciheti göremez. Genceli Şeyh Nizâmî bir hikâyeye naklediyor. Diyor ki: İsmâ Aleyhisselâm, havâriyyunla birlikte gidiyordu. Kokmuş bir köpek leşine rastladılar, burunlarını tıkadılar ve leşi zemmettiler. Cenâb-ı Rûhullah ise: «Bakın dişleri ne kadar beyaz» dedi. Çünkü; Mesih Hazretleri onun iyi tarafını görmüştü. Şeyh Nizâmî bu fıkrayı naklettikten sonra: «Her şeyde hüner de vardır, ayb da vardır. Sen, onun aybını görme ki hünerini elde edesin» demiştir.

Herkesin görüşü ve anlayışı irfânına göredir. Bir zâhide:

— Malı sever misin? diye sormuşlar:

— Sevmem. Çünkü mal yılan gibidir, sâhibini sokar, yâni, azdırır cevâbını vermiş. Bu süâlî bir ârife irâd etmişler:

— Severim. Çünkü helâl mal, sâlih bir kimse için güzel bir şeydir. Sâhibinin hayrât ve hasenatta bulunmasına sebep olur, diyerek: «Helâl mal, sâlih bir kimse için ne güzel bir şeydir» Hadis-i Şerif'ine işaret etmiş.

Dikkat buyurulmuştur ya zâhid, malın sâhibini azdırması, ârif ise yine o malın sâhibine hayr ü hasenât yardımcısı olması cihetini görmüşler ve görüşlerine göre cevap vermişlerdir.

Hazret-i Ömer, bir gün dünyânın kötülüğünden bahsediyormuş. Cenâb-ı Ali:

— «Yâ Emîrelmü'minin «Dünyâ âhiretin tarlasıdır» burada ekilir, orada biçilir. Demek ki Dünyâ, âhiretin elde edilmesine vâsıta» demiş. Fâruk-ı a'zam, kelâm-ı murtazâyı tasdik eylemiş.

Şeyh Muhyiddîn-i ekber (kuddise sirruhû) (Fütûhât-ı Mekkiyye) sinin (Murâkabe bâbı)nda dünyâyı medhetmiş ve «Dünyâ, çocuğunu dikkatle büyüten şefkatli bir ana gibidir. Fekat Âdem oğullarının çoğu, o ananın kıymetini bilmedikleri için ona âsî olurlar ve zem ederler» demiştir. İşte Şeyhin bu ifâdesi de görüş ve anlayış neticesidir.

کاندین یک شخص هر دو فعل هست
گاه ماهی باشد او و گاه شست

«Bir şahısta iki fiil vardır. O, ba'zan balık, ba'zan olta olur».

نیم او مؤمن بود نیش گبر
نیم او حرص آوری نیش صبر

«Onun yarısı mü'min, yarısı mecûsî, kezâ yarısı hırs, yarısı sabırdır».

گفت یزدانت فنکم مؤمن
باز منکم کافر و کبر کهن

«Senin hâlıkın ve ma'bûdun olan Allah (فنکم کافر و منکم مؤمن) bu-
yurmuştur.»

Evet; Cenâb-ı Hak (Sûre-i Tegabün)de buyurmuştur ki :

يَسْبِغُ اللَّهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحُكْمُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝ هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ وَمِنْكُمْ مُؤْمِنٌ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ۝

Yâni : «Göklerde ve yerde olan her şey, Allah'ı tesbih u takdîs eder; mülk onundur, hamd de ona âiddir. O Allah her şey'e kadirdir, irâde ettiği her şey'i yapar. O, öyle bir Kadir-i Mutlaktır ki sizi yarattı. Ey insanlar sizden ba'zıları kâfirdir, (dehşetler ve tabîyyun gibi ki Allah'ın halıkıyyetine inanmazlar) yine sizden ba'zıları mü'mindirler, Onun yaradan olduğuna imân ederler. Allah sizin yaptıklarınızı görür ve bilir⁽⁴²⁾». Âyetine işâret ediliyor.

Verilen ma'nâ, Âyet-i Kerimenin sarîh ma'nâsıdır. İşâri bir ma'nâ olmak üzere (Zeccâc Tefsiri)nde denilmiştir ki : «İçinizde gizlice kâfir, âşikâre mü'min olanlar vardır. Münâfıklar gibi zâhîrde kâfir, hakikatte mü'min olanlar da vardır. (Ammâr bin Yâsir) radiyallahü anh gibi». Hazret-i Ammâr, Resûlullah Efendimizi en evvel tasdik edenlerdendir. Kureyşîler, onu dininden döndürmek için işkence yapmışlar ve istedikleri küfr ve inkâr sözünü mecbûren söyletmişlerdi. Ammâr Hazretleri işkenceden kurtulunca ağlaya ağlaya Peygamber huzûruna gelmiş, söylediği küfr kelimesi dolayısıyla özür dilemiş, taraf-ı Risâletten taltif ve tesliye edilmiş, tekrar işkenceye uğrarsa istenilen sözü söylemesine izin verilmişti.

Hazret-i Mevlânâ da insanda imân ile küfr, iyilikle kötülük bulunabileceğini söylüyor ve diyor ki :

4584

همچو کاوی نیمه چش سیاه
نیمه دیگر سپیدی همچو ماه

«Bir sığır misâli ki derisinin yarısı siyahtır, öbür tarafı, yâni, sağ ciheti ay gibi beyazdır».

(42) Sûre-i Tegabün : 1, 2.

4585

هر که این نیمه بیند رد کند
هر که آن نیمه بیند کد کند

«Her kim; bu siyah ve kötülük tarafını görürse reddeder, her kim, beyaz ve iyilik tarafını görürse taleb eyler».

4586

یوسف اندر چشم اخوان چون ستور
هم روی اندر چشم یعقوب چو خور

«Yûsûf Aleyhisselâm, kardeşlerine hayvan gibi görünüyordu. Yine o, Ya'kub Aleyhisselâm nazarında hûri misâli idi.

4587

از خیال بد مر اورا زشت دید
چشم فرع و چشم اصلی نابدید

«Yûsûfün kardeşlerindeki fer'i gözler, kötü tehayyülleri dolayısıyla onu çirkin görmüşlerdi. (Çünkü fer'i olan zâhir gözüyle bakmışlardı.) Asıl göz olan basar-ı basîret kendilerinde yoktu».

4588

چشم ظاهر سایه آن چشم دان
هر چه آن بیند بگردد این بدان

«Zâhir gözünü, basar-ı basîretin fer'i bil; basîret gözü bir şey'i nasıl görürse zâhir gözü de er, geç onun tarafına döner».

تو مکانی اصل تو در لامکان
این دکان بر بند و بکشا آن دکان

«Sen mekâna mensubsun. Aslın ise lâmekândır. Bu dükkânı kapa, o dükkânı aç».

Bütün eşyâ bir mekâna muhtacdır. Yâni, her şey; duracak, oturacak ve yatacak yer ister. Onun için insan da cismâniyyeti i'tibâriyle mekânîdir. Fekat aslı ve rûhu i'tibâriyle lâmekânîdir. Çünkü yaradılmadan evvel ilm-i ilâhîde idi. Allah ise lâmekândır, zamandan, mekândan münezzehtir.

Hazret-i Mevlânâ diyor ki: Ey insan; mâdem ki aslın lâmekândır, bu mekân dükkânını kapa, yâni, dünyâyâ bağlanıp kalma. Öbür dükkânı aç, yâni, lâmekânâ teveccüh et.

شش جهت مگر زیرا در جهات
شش درست و شش دره ماتست و مات

«Dünyânın altı cihetine kaçma. Zirâ altı cihet tavlâ oyunundaki altı kapı gibidir. Altı kapının bağlanması ise oynayanın mat olması demektir».

Şeş cihet: Ön, arka, sağ, sol, alt ve üst taraflarıdır. Bu cihetler bütün kâinâtı ihâta etmiştir. Ma'rifet, bunların ihâtasından kurtulup cihet kaydından halâs olmaktır. Hâfız-ı Şîrâzî der ki: «Sen tabîat sarayı hâricine çıkmıyorsun. Hakikat semtine nasıl sefer edebilirsin?»

«ZİNDANDAKİLERİN KADİ VEKİLİ HUZÛRUNDA O MÜFLİSİN ELİNDEN ŞİKÂYET ETMELERİ»

با وکیل قاضی ادرالک مند
اهل زندان در شکایت آمدند

«Zındandakiler, kavrayışlı kadî vekilinin karşısına şikâyet için geldiler».

Ve dediler ki:

که سلام ما بقاضی بر کنون
باز تو آزار ما زین مرد دون

«Bizden kadîya selâm söyle. Şu âdî heriften ne kadar râhatsız oldu-ğumuzu anlat».

که درین زندان بماند او مستمر
باوه تاز و طبله خوارست و مضر

«Şu müflis, boşboşuna dolaşıcı, obur ve muzır olarak bu zındanda dâimî kaldı».

چون مگس حاضر شود در هر طعام
از وقاحت بی صلا و بی سلام

«Edebsizliğinden çağırılmaksızın ve selâm vermeksizin sinek gibi herkesin yemeğine konuyor».

پیش او هیچست لوت شصت کس
کر کند خود را اگر گویش بس

«Altmış kişinin yiyeceği onun için hiçtir. Artık yetişir dersin işit-memezlikten gelir».

4596

اهل زندانرا نباید لقمه
وربصد حيله كشایدطعمه

«Zındandakilere hayır sâhiblerinden bir lokma gelince, onu yüz türlü tedbir ile gizli olarak açsalar da».

4597

در زمان پیش آید آن دوزخ گلو
حجش این که خدا گفتا کلو

«O cehennem boğazlı, yâni, doymaz dere; hemen yetişir, Allah (کلو و اشربوا) yâni: «yiyin, için» buyurmuştur diye de hüccet getirir».

Naklederler ki «tebdilüşşekil lieclil'ekil» ta'rifinin mücessemi olan derviş kıyâfetli bir herif, herkesin sofrasına çöker ve alabildiğine yer-miş. Bir gün biri:

— «Şeyh Efendi; tarikat ehline riyâzet lâzımken, siz avamdan fazla yiyorsunuz.» Ta'rizinde bulunmuş. O da:

— «Allah (کلو و اشربوا) buyurmadı mı? Ben Emr-i İlâhiyi fazla-sıyla infâz ediyorum» demiş.

— «Âyetin alt tarafını okusanıza» demişler.

— «Ben Mısır hâfızı değilim. Ezberimde bu kadar var!» diyerek (ولا تسرفوا) yâni: «Çok yemek sûretiyle isrâf etmeyiniz» emrini oku-mamış.

زاینچین قحط سه ساله داد داد
ظل مولانا ابد یابنده باد

«Üç sene süren kıtlık gibi olan bu heriften dâd bir, feryâd iki. Kadı efendimizin gölgesi, yâni, hayâtı dâim olsun».

4599

یا ز زندان تا رود آن گاومیش
یا وظیفه کن زوقی لقمه این

«Ya bu su sığırımı zındandan çıkarsın, yâhud ona lokma olmak üzere vakıftan bir vazife tahsis etsin».

4600

ای ز تو خوش هم ذکور و هم اناث
داد ده المستغاث المستغاث

«Ey kendisinden erkeklerin de, kadınların da hoşnud oldukları kadı efendi, adâlet göster ki senden imdâd umuyoruz».

4601

سوی قاضی شد وکیل بانک
گفت باقاضی شکایت یک بیک

«O söz anlar vekil, kadı'nın yanına gitti, zındandakilerin şikâyetini bir bir anlattı».

4602

حواله اورا قاضی از زندان به پیش
بس تفحص کرد از اعیان خویش

«Kadı o müflisi zındandan nezdine çağırttı. Onun hâlini kendi adam-larından da soruşturdu».

4603

گشت ثابت پیش قاضی آن همه
که نمودند از شکایت آن رومه

«Zındandakiler sürüsünün müflis heriften ettikleri şikâyet kadı in-
inde sâbit oldu».

4604

گفت قاضی خیز ازین زندان برو
سوی خانه مرده ریک خویش شو

«Kadı müflise dedi ki : Kalk, zındandan çık, arda kalası evine çekil».

4605

گفت خان ومان من احسان تست
همچو کافر جنم زندان تست

«Müflis cevap verdi ki : Benim hân ü mânım senin lûtf u ihsânın-
dır. Zindanın ise, dünyânın kâfirlere cennet olduğu gibi benim cenne-
timdir».

4606

همچو ابلیس که میگفت ای سلام
رب انظرنی الی یوم اقیام

«Ben şeytan gibiyim ki ey selâmet veren Rabbim, bana kıyâmete
kadar mühlet ver, demişti».

(Sâd Sûresi)ndeki :

قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٥٠﴾ قَالَ فَإِنَّكَ
مِنَ الْمُنظَرِينَ ﴿٥١﴾ إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿٥٢﴾

Yâni : «Şeytan, Cenâb-ı Hakka dedi ki : Ey Rabbim, bana insanların
ba's olunacakları kıyâmete kadar mühlet ver. Allah da buyurdu ki :
Vakt-i ma'lûma, yâni, kıyâmet gününe kadar sana mühlet verilmiştir⁽⁴³⁾»
Âyetine işârettir.

Âyetin zikri dolayısıyla şeytanın insanlara olan garazkârlığını an-
latmak için Hazret-i Mevlânâ iblis lisânından diyor ki :

4607

کاندرین زندان دنیا من حوشم
تا که دشمن زادگانرا میکشم

«Ben bu dünyâ zindanında hoşum, yâni, dünyâ zindanı bana hoş gel-
miştir. Mühlet ver de orada düşmanımın, yâni, Âdem'in oğullarını helâk
edeyim».

4608

هرکه اورا قوت ایمانی بود
وز برای زاده نانی بود

«Her kimde îman rızkı ve âhiret yolunun azığı olmak üzere bir ek-
mek varsa».

4609

می ستام که بکمر و گه بریو
تا بر آرند از بشیانی غریبو

«Kâh mekr ile, kâh hiyle ile ellerinden alayım da peşimanlıklarım-
dan feryâd etsinler».

که بدرویشی کنم تهدیدشان
که بزاف و خال بندم دیدشان

«İnsanları ba'zan fakr u zarûrete düşersin diye korkutayım, ba'zan da güzellerin zülfü ve beni ile gözlerini bağlayayım».

Cenâb-ı Hak, şeytanın bu talebini:

الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَا

Yâni: «Şeytan, sizi fakr u zarûretle korkutur, sadaka, zekât vermenin fakir düşersiniz diye vesvese verir ve size kötü söylemeyi ve kötü fiillerde bulunmayı emreder⁴⁴» Nazm-ı Celili ile haber veriyor.

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ diyor ki:

4611

قوت ایمانی درین زندان کمست
وانکه هست از قصداين سلك درخست

«Bu dünyâ zindanında hakikî iman rızkı azdır. Olanların goğu da şeytan köpeğinin saldırısından çarpıktır».

4612

از نماز و صوم و صدیچارگی
قوت ذوق آید برد یکبارگی

«Namazdan, orucdan ve yüzlerce tazarru' ve duâdan hâsıl olan zevk rızkını şeytan, mekriyle ve iğvâsıyla alır, götürür».

(44) Sûrei Bakara: 268.

استعبد الله من شيطان
قد علک آء من طغیاء

«İblisin şeytanetinden Allah'a sığınırım. Ah ki onun azgınlığından helâk olduk».

4614

يك سكست و در هزاران ميرود
هر که دروی رفت او او ميشود

«Şeytan bir köpektir amma binlerce kişinin dâhiline girer ve her kime girerse, girdiği kimse de onun gibi olur».

Cenâb-ı Hak, Habib-i Ekremine hitâben ve bittebeıyye Ümmet-i Muhammede ta'limen buyuruyor ki:

«Vesvese veren ve Allah zikredilince kaçan şeytanın şerrinden insanların Rabbine, insanların Mâlikine, insanların Ma'bûduna sığınırım de. O şeytan ki insanların göğsüne vesvese verir. Gerek cin, gerek insan şeytanlarından olsun».

Bu Sûre'de (nâs) kelimesi beş def'a tekrarlanmıştır, fekat hepsi bir ma'nâya değildir, birinci nâs ile çocuklar, ikinci ile gençler, üçüncü ile ihtiyarlar, dördüncü ile sâlih kimseler, beşinci ile müfsid şahıslar murâd edilmiştir, denilmiştir.

Şeytanın insana hulûl ederek ona vesvese verdiğini Cenâb-ı Hak bu sûrede haber verdiği gibi, Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz de: (Şeytan, insanın kan damarlarında gezer. Açık ve susuzlukla onun yolunu daraltın) buyurmuştur.

هر که سرت کرد میدان کوروست
دیو پنهان گشته اندر زیر پوست

«Her kim seni Allah'a tâat ü ibâdetten soğutursa bil ki şeytan on-
dadır ve onun derisi altına gizlenmiştir».

Ba'zı kimseler vardır ki şeytanın kışkırttığı işleri işlemekten ve in-
sanlara vesvese verip Allah yolundan çevirmekten zevk alırlar, âdetâ
şeytana yardım ederler. Bunlara (şeyâtinülins) yâni, insan şeytanları
denilir. (قل اعوذ) Sûresinin (من الجنة والناس) Âyetindeki «nâs» işte bun-
lardır.

4616

چون نیابد صورت آید در خیال
تا کشاند آن خیانت در وبال

«Asıl şeytan; böyle bir sûret, yâni, kendisine yardımcı insanı şeytanı
bulamazsa seni vebâle sokmak için hayâline gelir».

Bizzât iğvâya çalışır.

4617

که خیال فرجه و گاهی دکان
که خیال علم و گاهی خانمان

«Seni kâh teferrüce gitmek, kâh dükkân açmak, kâh ilm tahsîl et-
mek, kâh hânümân, yâni, âile hayâliyle günâha sokmak ister».

4618

هان بگو لا حولها اندر زمان
از زبان تنها نه بلکه از عین جان

«O zaman çok çok (lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhilaliyyil'azîm)
de, lâkin bunu yalnız dilinle değil, kalbinle ve ayn-ı rûhunla söyle».

Ki şeytanı kaçırarak olan havl ve kuvvet-i İlâhiyyeye sığınmaktır.

4619

گفت قاضی مجلسی را واعا
گفت اینک اهل زندان گوا

«Kadı dedi ki : Müflis olduğunu isbât et. Müflis cevap verdi ki : İşte
zindandaki mahbuslar şâhid».

4620

گفت ایشان متهم باشند چون
میگرزند از تومی گریند خون

«Kadı dedi ki : Onlar senden kaçıyorlar ve senin elinden kan ağı-
yorlar, yâni, da'vâcı mevkiinde bulunuyorlar. Onların şehâdeti makbul
değildir».

4621

وزنو میخواهند هم تا وارهند
زین غرض ماطل گواهی میدهند

«Hem senden kurtulmak istiyorlar. Bu garaz ve maksadla bâtil şe-
hâdette bulunurlar».

4622

جمله اهل محکمه گفتند ما
هم برادبار و برافلاس گوا

«Mahkemedekilerin hepsi de : Onun felâketine ve iflâsına biz de şâ-
hidiz dediler».

هر کرا پرسید قضی حال او
گفت مولی دست ازین مفلس بشو

«Kadı her kime onun hâlini sorduysa mevlânâ; bu müflisten vazgeç dedi».

4624

گفت قاضی کش بگردانید قضی
کرد شهر این مغلست و بس فلاش

«Kadı dedi ki: Bu, müflistir ve kallâştır diye şehrin etrâfında doluştırım».

4625

کوبکو او را منادیها زنید
طبل افلاش عیان هر جازنید

«Onun için mahalle mahalle dellal çağırın ve bu adam müflistir diye davul çaldırın».

4626

هیچ کس نسبه نفروشد برو
قرص ندهد هیچ کس اوراتسو

«Hiç kimse ona veresiye bir şey satmasın, kimse ona bir mangır borc vermesin».

4627

هر که دعوی آردش اینجا بن
بیش رندانش نخواهم کرد من

«Dolandırıcılık fenninden dolayı biri, onu buraya getirirse, bilmiş olsun ki artık onu zindana göndermeyeceğim».

بیش من افلاس او ثابت شدست
ند و کالا بیشن چیزی بدست

«Onun müflisliği bence sâbit olmuştur. Elinde nakd ve kumaştan hiç bir şey yoktur».

Borçlu olan kimse borcunu vermediği takdirde, hükm-i şer'i ile habsolunur. Fekat iflâsı, yâni, hiç bir şey'i olmadığı isbât edilirse salı verilir.

İflâs etmek: Parası, pulu, malı ve milki, hulâsa hiç bir şey'i olmamak demektir. Süretâ müflis olanlar habsten kurtuldukları gibi bu dünyâ zindanında mahbus olan ehl-i imân ve ehl-i irfan da iflâs-ı ma'nevi derecesine varınca Allah'ın azadlıklarından olur. Tasavvufta (fakr) denilen bir mertebe vardır ki abd'in elinde hiç bir şey olmadığını, her şeyin, hattâ kulun kendisinin Hakkın milki bulunduğunun zevkan bilinmesidir. «Kul da, onun mâlik olduğu her şey de efendisininindir» denilmiştir. Bunun böyle olduğunu hepimiz ilmen biliriz. Hattâ Kur'ân'da: «Âli ve mukaddestir o Allah ki mülk onun elindedir, bütün mevcûdât onundur ve o, her şey'e kadirdir» diye okuruz. Fekat öyle olduğunu bu kadarcık bilmek ve imân etmek kâfi değildir. Ma'rifet onu zevk edinmek ve hakikatine ermektir. Bütün mükevvenâtın, Hakkın mülkü olduğunu zevkan ve hakikaten idrâk etmiş olanlar, servet sâhibi olsalar bile fakir ve müflis-i ma'nevîdirler. Öyle olanlar, dünyâ mahbesindeki yüz binlerce kayddan ve tealluk zincirlerinden kurtulur ve o dünyâ zindanından halâs bulurlar. Nebiyyi Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimizin: (الفر فخری) buyurduğu bu fakrdır. (لمفلس فی امان الله) diye ta'rif edilen de böyle müflistir.

4629

آدمی در حبس دنیا زان بود
تا بود کافلاس او ثابت شود

«İnsanın dünyâ habsinde bulunması, müflisliği sabit olmak içindir».

Yâni; bir kimse, Allah'ın mâlik ve kendisinin müflis olduğunu anlamlasın diyerdir.

Hazret-i Mevlânâ bir gazelinde buyurur ki: «Ben berây-ı maslahat

dünyâ habsinde kalmışım. Yoksa zindan nerede, ben neredeyim? Kimin malını çalmışım ki zindana atılmışım».

İflâsın bu türlü olduğu gibi bir de hayr ü hasenattan iflâs vardır. Sûretâ milyoner, lâkin ma'nen müflis olanlar gibi ki bunların başında şeytan gelir.

4630

مفلسی دیو را یزدان ما
هم منادی کرد در قرآن ما

«Şeytanın müflisliğini Allah'ımız, Kur'an'ımızda dellâl çağırır gibi nidâ ettirdi».

4631

کودغا و مفلسست و بدسخن
هیچ با او شرک و سودا مکن

Şöyle diye ki: «Şeytan hiylekârdır, müflistir, kötü sözlüdür. Onunla hiç ortaklık etme ve ticârete kalkışma».

4632

ور کنی او را بهانه آوری
مفلسست او صرفه‌ازوی کی‌ری

«Eğer şeytanla ortaklık edersen sonra bahâne bulmaya kalkarsın. O, müflistir, ondan nasıl istifâde eder, yâhud uğradığın zararı nasıl tazmîn ettirirsin?»

(Yasin) Sûresi'nde :

أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَنْ لَا
تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ

Yâni : «Ey Âdem oğulları; şeytana ibâdet etmeyin, onun sözünü din-

lemeyin diye sizinle ahidleşmedim mi? O, hâkikaten sizin düşmanınızdır!» buyurulmuştur.

Evet; ceddimiz Âdem Aleyhisselâma secde etmeyişinden dolayı şeytan matrud ve mel'un olduğu için Âdem'in evlâd ı ahfâdına ebedî düşman kesilmiştir. Bizi azdırmak sûretiyle o sermedi kinini devâm ettirir. Binâenâleyh onun sözünü dinlemek ve ondan fayda beklemek Dünya ve Ahrette hüsrana, tazmîn ve telâfisi kabil olmayan zarar ve ziyâna uğramaktır.

Hikâyenin beyânına avdet ediliyor :

4633

حاضر آوردند چون فتنه فروخت
اشتر کردی که هیزم می فروخت

«Müflisin fitnesi âlevlenince odun satan bir Kürdün devesini getirdiler».

4634

کرد پیاره بسی فریاد کرد
هم موکل را بدانگی شاد کرد

«Zavallı Kürd, devemi almayın diye çok feryâd etti, kadı tarafından bu işe tevkil edilmiş olanı da birkaç para rüşvetle sevindirdi».

4635

اشترش بردند از هنگام چاشت
تا شب افغان او سودی نداشت

«Kürdün devesini aldılar. Kuşluk vaktinden geceye kadar müflisi bindirip sokaklarda dolaştırdılar. Sâhibinin feryâd ü figanı fayda vermedi».

برشتر بنشست آن قحط گران
صاحب اشتر پی اشتر دوان

«Dehşetli bir kıtlık gibi olan o müflis, deveye bindi. Deve sâhibi de devenin arkasından koşmaya başladı».

سو بسو وکو بکو می تاختند
تا همه شهرش عیان بشناختند

«Taraf taraf, mahalle mahalle gezdirdiler, şehir halkı müflisi iyice tanıdı».

پیش هر حمام و هر بازار که
کرد مردم جمله در شکش نگه

«Her hamam önünde ve her çarşı ortasında bulunan herkes, müflisin şekline ve yüzüne baktı».

ده منادیکه بلند آوازیان
ترك و کرد و رومیان و تازیان

«Türk, Kürd, Rum ve Arab olmak üzere dik sesli on dellâl kendi lisanlarıyla bağıyorlardı ki:»

مفلست این و ندارد هیچ چیز
قرض تا ندهد کس اورا يك بشیر

«Bu adam müflistir, hiç bir şey'i yoktur. Sakın kimse ona bir pul bile ödünç vermesin».

ظاهر و باطن ندارد حبه
مفلسی، قلابی، دغایی، دبه

«Gerek meydanda, gerek gizli habbe kadar bir şey'e mâlik değildir. Müflistir, kalpazandır, hiylekârdır, aldatıcı ve kandırıcıdır».

هان و هان با او حریفی کم کنید
چونکه گاو آرد کره محکم کنید

«Sakın onunla bir işe girişmeyin, öküz getirirse de sıkı ve sağlam bağlayın».

İkinci mısra' bir mesele-i şârettir ki: «Fülân sana öküz getirirse sağlam bağla ki tekrar çalmasın» demektir.

Bu meselin esası şöyledir: İki hırsız, hangimiz daha san'atkâr? diye imtihan olmak istemişler. Eski bir hırsız da mümeyyiz ta'yin etmişler. Mümeyyiz, bunlara: «Bir öküzü satıp o gün çalabilen ustadır» demiş. Hırsızlardan biri: Ben yaparım teahhüdünde bulunmuş. Bir öküzü varmış, götürmüş bir çiftçiye satmış. Çiftçi yeni aldığını diğer bir öküzle eş ederek çift sürmeye başlamış. Öküzü satan, meslekdaşına: «Sen uzak-ça bir yerde çiftçiye karşı dur, acâyib! diye bağır, herif yanına gelir de acâyib nedir? diye sorarsa, tek öküzle çift sürüyorsun, bundan daha acâyib ne olur?» cevâbını ver, demiş. Kendisi bir yerde saklanmış. Beriki hırsız: Acâyib! diye bağırmış. Çiftçi merâk etmiş, öküzleri bırakmış, bağıranın yanına gitmiş; «Acâyib olan nedir?» demiş. O da: «Ne olacak, senin tek öküzle çift sürmendir» cevâbını vermiş. Çiftçi o tarafa bakınca filvâkı' öküzün tek kaldığını görmüş. Bu sefer de o: «Acâyib! diye bağırmış. Meğer birinci hırsız, çiftçinin arkadaşıyla konuşmasından istifade ederek, sattığı öküzü boyunduruktan çıkarmış ve almış, götürmüş, bu ma'rifetiyle de imtihanda birinci çıkmış. İşte «Fülân, öküz getirirse, hayvanı sıkı bağla ki çalıp götürmesin» meselesi bundan kalmıştır. Müflisi teşhîr eden dellallar da bu meseli halka hatırlatıyorlar ve nidâ ediyorlardı ki kadı efendi şöyle diyor:

گر بحکم آرید این پڑ مرده را
من نخواهم کرد زندان مرده را

«Eğer bu solmuş ve kokmuş herifi hükm için bana getirirseniz ben ölüyü habsetmek istemem».

4644

خوشدمست او و گلوش بش فراخ
با شعار نو دثارش شاخ شاخ

«Bu müflis tatlı dilli, yâni, hoş sohbettir. Boğazı gayet geniş, yâni, oburdur. Üst elbisesi yeni, iç çamaşırı parça parçadır».

4645

گر بپوشد بهر مکر آن جامه را
عاریهست آن تا فریبده عامه را

«Üstüne hiyle için giydiği yeni elbise de iğretidir. Onu halkı aldatmak için giymiştir».

4646

حرف حکمت بر زبان ناحکیم
حله‌های عاریت دان ای سلیم

«Ey selim kimse, hakim olmayanın dilindeki hikmet sözlerini iğreti elbise gibi bil».

4647

گرچه دزدی حله پوشیده‌است
دست تو چون گیرد آن بریده دست

«Eli kesilesi bir hırsız, yeni elbise giymekle senin elini nasıl tutar ve nasıl yardımında bulunabilir?»

چون شاه از شهر آمد بر
کرد گفتش مژدم دورست و در

«Gece olunca müflis deveden indi. Kürd ona dedi ki: Menzilim uzak, vakit de gecikti».

4649

بر نشستی اشتر مرا از بگاه
جورها کردم کم از اخراج‌گاه

«Kuşluk vaktinden beri deveme bindin ve üstünde gezdin. Arpadan vaz geçtim, saman bedeli olarak birkaç para ver».

4650

گفت تا اکنون چه می‌گردیم بس
هوش تو کونیست اندر خانه کس

«Müflis dedi ki: O hâlde biz şimdiye kadar niçin dolaştık? Senin şuûrun nerede? Evde kimse yok mu?»

İkinci mısra' «Anlayana sivri sinek saz olur, anlamıyana davul zurna az» meseline işaretir.

4651

طبل افلاسم بخرخ سابعه
رفت و تو نشنیده بد واقعه

«Benim müflis olduğumu i'ân için çalınan davulun sesi yedi kat göğün vardı. Sen bu kötü vâkıayı duymadın mı?»

کوش تو پر بوده است از طمع خام
بس طمع کر میکنی کورای غلام

«Hey delikanlı; senin kulağın hamı bir tama'la dolmuş ki yapılan i'lanı duymadın. Evet, tama', insanı sağır ve kör eder».

4653

تا کلوخ و سنگ بشنید این بیان
مفلست مفلست این قلابان

«Bu kerata müflistir! diye edilen i'lanı kerpiçler, taşlar bile duydu».

4654

تا بشب گفتند در صاحب شتر
بر نزدکو از طمع پر بود پر

«Müflis olduğumu gece vaktine kadar söyledikleri hâlde o sözler, deve sâhibine te'sir etmedi. Çünkü o tama'la doluydu».

Hazret-i Pir, burada deve sâhibi ile hırs ve tama', dellallar ile enbi-yâ ve evliyâ hazaratını temsil ediyor. Dellallar o müflisin hiç bir şey'i olmadığını, kimsenin onunla ticâret işlerine girişmemesini, girişirse menfaat göremeyeceğini söyledikleri hâlde deve sâhibi ondan para istiyordu. Şu hâl, enbiyâ ve evliyânın Dünyâda hayr ve menfaat, hattâ devâm ve beka olmadığını haber vermelerine karşı ba'zı tama'kârların ondan faydalanmak ümidinde bulunmaları gibi idi. Bu gafletin sebebine gelince:

4655

خست بر سمع و بصر مهر خدا
در حجب بس صورتست و بس صدا

«Kulak ve gözde Allah'ın mührü basılıdır. Hicablarda çok sûret ve çok sadâ vardır».

(Bakara Sûresi)nde buyurulmuştur ki:

«Allah, onların kalblerini ve kulaklarını mühürlemiştir ki işi-
mezler ve anlamazlar. Gözlerinde de perde vardır ki ibret alınacak şey-
leri görmezler, onlar için büyük bir azâb mukadderdir».

İşte ba'zı kimselerin hakikati görmemeleri ve duyduklarını anlama-
maları o mührün ve o perdenin te'sirindendir.

Her gün bir cenâze otomobilinin dehşetli düdüğünü işitiyoruz. O dü-
dük: «Ey fânî insanlar, içinizden biri daha şu fenâ âleminden çekildi,
onu bekâ âleminin kapısı olan mezara götürüyorum. Aklınızı başınıza
alınız. Siz de birgün böyle olacaksınız» diyor. Biz o düdüğü işitiyoruz,
fekat ne dediğini anlamıyoruz. Çünkü kalblerimizde ve kulaklarımızda
ma'nevî bir mühür basılı.

Kezâ fakir bir ölünün tabutunu birkaç kişinin omuzlayıp götürdük-
lerini görüyoruz. O götürülüş, o gidiş: «Sizi de böyle götürecükler» diye
bize sarîh bir ihtâr olduğu hâlde o hakikati de göremiyoruz, hırs ve tama'
sevkiyle fânî hayâta dört elle sarılıyoruz. Çünkü gözlerimizin önünde
kalın bir gaflet perdesi gerilmiş. Hâdiselerin sesini duymamız, vâkıaların
hakikatini görmemiz için o mührün sökülmesi ve o perdenin sıyrılması
lâzım. Bunu yapacak olan ancak Allah'ın lûtf u hidâyetidir.

4656

آنچه او خواهد رساند آن بچشم
از جال و از کال و از کرشم

«Cenâb-ı Hak; cemâlden, kemâlden, nâz ve cilveden dilediği gözlere
gösterir».

4657

آنچه او خواهد رساند آن بکوش
از سماع و از بشارت وز خروش

«Yine Cenâb-ı Hak; işitme ve zevk alıp coşma gibi şeylerden irâde
ettiğini kulaklara duyurur».

İdrâksizlik mührünün koparılması ve gaflet perdesinin kaldırılması,
ancak Allah'ın lûtf u keremiyle olabileceği için Resûl-i Ekrem Sallallahü
Aleyhi Vesellem: «Yâ Rabbî; bizi o yalan şeylerden kurtar ve eşyanın
hakikatini oldukları gibi bize göster» diye duâ buyururdu.

Cenâb-ı mücibûlsâilin, Peygamber-i Ekberinin ettiği duânın sırrına biz âsî ve gafil kullarını da mazhar eyleye.

4658

کون پرچارهست هيجت چاره نی
تا که نگشاید خدايت روزنی

«Kâinât çâre ile doludur. Fekat Allah, senin için çâre tarafına bir pencere açmayınca bir çâre bulamazsın».

4659

کرچه هستی توکنون غافل ازان
وقت حاجت حق کند آنرا عیان

«Her ne kadar sen şimdi o çâreden gafil bulunuyorsan da hâcet hâsıl olunca ve husûlüne İrâde-i İlâhiyye tealluk edince Hak sana o çâreyi ızhâr eder».

4660

گفت پیغمبرکه یزدان مجید
از پی هر درد درمان آفرید

«Hazret-i Peygamber buyurmuştur ki: Ulu Tanrı her derd için bir ilâc yaratmıştır».

«Allah, hiç bir derd yaratmamıştır ki, ona bir de devâ yaratmamış olsun.» Hadîs-i mervidir. Şu Hadîs-i Şerîf mücebince ölümden başka her derdin devâsı var demektir. Bugün ilâcı olmayan ve tedâvisinden hekimleri âciz bırakan hastalıkların da günün birinde devâları bulunacaktır. Fekat:

4661

لیک ازان درمان نبینی رنگ و بو
هر درد خویش بی فرمان او

«Allah'ın fermânı olmayınca derdine derman olacak şeyin rengini de, kokusunu da göremezsın».

Demek ki derde derman olabilecek şey'in bilinmesi ve bulunması Allah'ın irâdesine bağlı. Allah isteyince o derman bulunacak, Kanseri gibi kabil-i tedâvi olmayan marazların da kat'i ve şâfi ilâçları keşfolunacaktır.

4662

چشم را ای جاره جو در لا مکان
هین بنه چون چشم گشته سوی جان

«Ey çâre arayan; gözünü mekânsızlığa, yâni, zamandan da, mekândan da münezzeh olan Allah'a dik. Bir meyyitin kabzedilen rûhunu ta'kib etmesi gibi».

Hadîs-i Şerifte: «Bir ruh kabzedilince göz ona tâbi 'olur» buyurulmuştur. Ba'zı ölümlerin gözü açık kalması bundan olsa gerektir.

Hazret-i Mevlânâ diyor ki: Ey derdine derman arayan; hekim, ilâc gibi sûri sebeblere murâcaat etmekle berâber devâyı ve şifâyı Allah'tan bekle. Bir meyyitin gözü nasıl çıkan rûhunun ardından bakarsa sen de âfiyet husûlû için gözünü Allah'ın lûtf u keremine dik ki seni hâzık bir hekime sevketsin ve sana faydası olacak ilâcı hekimin aklına getirsin.

4663

این جهان از بی جهت پیدا شدست
که ز یجایی جهانرا جاشدست

«Bu cihan; cihetsizlik âleminden peydâ olmuş, yersizlik makamından mâhluk olan Dünyâ, muvakkat bir karargâh bulmuştur».

Hadîs-i Şerîf'te: «Allah vardı, onunla berâber hiç bir şey yoktu» buyurulmuştur.

Evet; Ezel-i âzâlde, başlangıcı olmayan zamanlarda Allah vardı. Fekat yer, gök, zaman, mekân, hülâsa hiç bir şey yaratılmamıştı. Yalnız mevcûdâtın a'yân-ı sâbitesi, yâni, şekilleri, ta'bir câizse Kâinâtın plânı Allah'ın ilminde mevcud idi. Sonra zamân, mekân ve sâir eşyâ halk edildi. Zamansızlıktan zaman, mekânsızlıktan mekân zuhûra geldi. Demek ki her şey'in mahal-li zuhûru lâmekândır. Binâenaleyh ey kimse; sen de derdine dermânı lâmekândan bekle. Esbâba teşebbüsle berâber murâdının husûlünü müsebbibûlesbâbdan ümid et.

بازگردان هست سوی نیستی
طالب رنی و ربانیت

«Eğer sen Rabbin tâlibi ve Rabbânî, yâni, Rabbe mensub bulunuyorsan bu varlık cihânından yokluk âlemine avdet et».

4665

جای دخلست این عدم ازوی صم
جای خرجست این وجود پیش و کم

«Hem o yokluktan ürkme ki o, irâd yeridir. Şu varlık görülen âlem ise az, çok masraf mahallidir».

Adem, yâni, yokluk; varlık dediğimiz âlemin aslıdır ki varlık, yokluktan zuhûra gelmiştir. Fekat o yokluk da «Adem-i sırf» değil «Adem-i izâfi»dir. Yâni, bugünkü varlık âlemi, yokken, daha zuhûra gelmemişken de Allah'ın ilminde mevcûd idi.

Lâteşbih bir câmi-i şerif, yapılmadan evvel onun plânının mi'mârının zihninde mevcud olduğu gibi. Bu i'tibâr ile o yokluk, öyle bir irâd yeridir ki ondan varlık zuhûra gelmiştir. Şu mevhum varlık ise masraf mahallidir ki 'onda var olanlar peyderpey ademe gitmektedir. Bundan dolayı yokluk korkulacak bir şey değildir. Asıl korkulması lâzım gelen bir şey varsa varlıktır ki bir gün gelecek yokluğa inkılâb edecektir.

4666

کارگاه صنع حق در نیست
جز معطل در جهان هست کیست

Allah'ın san'atı tezgâhı yokluktadır. Varlık âleminde muattilden başka var olan kimdir?»

Bir şey'i gâyet güzel yapabilmeye (san'at) denilir. Hakkın yaptığı işler, yâni, yarattığı şeyler de gayet güzel olduğundan Zât-i Bâriye (Sâni') yâni, «usta san'atkâr» da ta'bir edilir.

Burada biri çıkar da «Mahlûkatın hepsi güzel ve faydalı değildir,

İçlerinde çirkin ve muzır şeyler de vardır!» diye bir i'tiraz fırlatabilir. Ona cevap verilir ki masnûâtın çirkinliği zâtî i'tibâriyledir, sâniine nispetle değildir. Belki o çirkinlik, sâniinin kemâl-i san'atına, yâni, hem güzel, hem çirkin, hem faydalı, hem zararlı şey yapabildiğine delâlet eder. Mâhir bir ressam hem figür, hem karikatür resim yapar. Karikatürler görünüşte çirkin oldukları hâlde onlardan nefret etmeyiz, belki de takdir ederiz. Çünkü o ressamın hem güzel, hem çirkin resim yapmaktaki mahâretini anlarız. İşte varlık âleminde görülen çirkinlikler de böyledir. Onlar da sâni-i ezelinin kemâl-i sun'unu gösterir. Sonra her san'atkârın önünde çalıştığı bir tezgâh vardır ki üstünde san'atine âid türlü türlü âlât ve edevât bulunur. Sun'-i ilâhînin tezgâhı ise (Adem-i izâfi)dir ki orada âlât ve edevât da yoktur.

Meselâ bir çocuk; âlât ve edevât yardımı olmaksızın Hakkın hal-kiyle, o yokluk tezgâhından bu mevhum varlığa doğar, büyür, delikanlı, orta yaşlı ve ihtiyar olur. Nihâyet ölür, yine geldiği âleme gider. Onun hayat yolundaki seyr ü seferi ta'tile uğrar. O ta'tili yaptıran da Allah'tır. O hâlde iki yokluk arasındaki mevhum bir varlık da hakikaten var olan «muattilden başka kimdir?»

Hazret-i Mevlânâ bahsin derinliği dolayısıyla bir münâcâta bulunuyor ve diyor ki :

1667

ای خدای پاک و بی‌نیاز و یار
دست گیر و جرم مارا درگذار

«Ey şerîki, nazîri bulunmayan pâk ve mukaddes Rabbimiz; bize yardım et ve kusûrumuzu bağışla».

4668

یاد ده مارا سخنه‌ای دقیق
که زارحم آورد آن‌ای رفیق

«Ey rifk u merhamet sâhibi Allah; bize rakik ve müessir sözler il-hâm et de onlarla duâ ve senin merhametini celbedelim».

هم دعا از تو اجابت هم ز تو
ایمنی از تو مهابت هم ز تو

«İlâhî; duâ da senden, icâbet de senden, eminlik de senden, mehâbet de sendendir».

Cenâb-ı Hak : «Bana duâ edin, ben de duanızı kabûl edeyim» buyurmuş, kullarının duâ etmelerini istediğini bildirmiştir.

Duâ etmek : Yâ Rabbi; beni mağfiret kıl, yâhud şu işi müyesser eyle diye mağfiret ve suhûlet talebinde bulunmak değil midir? Hak sübhâ-nehû ve teâlâ da bizim duâ etmemizi istediğini ve duâlarımıza icâbet eyleyeceğini haber veriyor. Şu hâlde hem duâ, hem icâbet ondan oluyor.

Bu va'd-i İlâhî mucebince kulun Allah'ına arzedeceği duâ reddolunmaz. Mutlaka icâbet buyrulur. Yalnız o duâ, kul hakkında hayırlı ise müsbet sûrette, şerli ve zararlı ise menfi sûrette kabûl olunur. Yâni, edilen taleb hayırlı ise istenildiği gibi, zararlı ve şerli ise aksi sûrette zuhûr eder.

Kezâ Cenâb-ı Hak, Peygamber-i Ekberine hitâben :

يَا عَبْدِي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ۝ وَأَنَّ عَذَابِي
هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ ۝

Yâni : «Ey resûl-i hak, kullarıma haber ver ki ben hakikaten gafûr ve rahimim. Benim azâbım da elim, yâni, müessir ve acıtan bir azâb-tır⁽⁴⁶⁾» buyurmuş, hem emniyet, hem mehâbetin Zât-i akdesinde olduğunu ihbâr eylemiştir.

گر خطا گفتیم اصلاحش بکن
مصلحتی تو ای تو سلطان سخن

«Ey söz sultanı; biz hatâ söyledikse onu düzelt ki sen her şey'in ıslah edicisisin».

(46) Sûrei Hier : 49-50.

کیا داری که تبدیلی کنی
کر چه بحر خون بود نباش کنی

«Allah'ım; sende bir kimyâ, yâni, bir kudret var ki onunla o hatâyı savâba tebdil edersin. O yanlış, kan ırmağı olsa bile onu Nil nehri hâline getirirsin».

Cenâb-ı Hak; muslihtir, mübeddildir; kötüyü iyiye, yanlış doğruya, seyyiâtı hasenâta tebdil eder ki bu da kemâl-i kereminden ve rahmetinin gazabına galib olmasındandır.

(Sûre-i Fûrkan)daki şu Âyetlere işâret edilmiştir :

وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقُولُونَ الْقَوْلَ الَّذِي حَرَّمَ
اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزُنُونَ ۖ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا ۝ يُضَاعَفْ لَهُ
الْعَذَابُ بِوَرَأَيْتِهِ وَيُجْزَىٰ فِيهِ مِثْلُهَا ۝ الْأَمْرُ تَابَ ۖ وَأَمِنْ وَعَمِلْ عَمَلًا
صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يُبْدِلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِم حَسَنَاتٍ ۖ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا
رَحِيمًا ۝

Yâni : «O kimseler ki Ma'bûd'i hakîki ile birlikte bâtil bir ilâha duâ etmezler ve Allah'a şerik koşmazlar, cihad ve kıyas gibi şeylerden başka Allah'ın haram kıldığı katl-i nefste bulunmazlar, zinâ da etmezler, her kim de bunları yaparsa günâha girmiş olur. (Yâni, nâhak yere adam öldüren ve zinâ edenler, irtikâb eyledikleri muharremâtın cezâsını göreceklerdir.) Öyle kimselerin azâbı iki katlı olacak ve hor, hakir bir hâlde o azabda ebedi kalacaktır. Ancak tevbe ve imân edip, sâlih amelde bulunanlar müstesnâdır. Cenâb-ı Hak onların seyyielerini hasenâta tebdil eder. Allah gafûr ve rahimdir⁽⁴⁷⁾».

Kan ırmağının Nil nehrine tebdiline gelince; târihi bir vak'aya telmihtir : Hazret-i Mûsâ, Fir'avn ile ona tapınan Mısır halkını imâna ve Allah'a ibâdet etmeye da'vet eyliyor, türlü türlü mu'cizeler gösteriyordu. O mu'cizelerden biri de : Nil nehri Fir'avnilere karşı kan olarak akıyor, Mûsâ'nın ümmetine ise su olarak cereyân ediyordu. Hattâ bir Kıbtî,

(47) Sûrei Furkan : 68-69.

bir sıbtîye Nil'den bir kab doldurmasını ve berâberce içilmesini recâ etmişti. Sıbtî, nehirden bir tas su aldı. İkisi birden tası dudaklarına götürdüler. Sıbtînin tarafı su, Kıbtînin tarafı kan olmuştu.

4672

ایچنین مینا گریها کارتست
ایچنینا کسیرها اسرار تست

«İlâhî; böyle ince işler, ancak senin işindir. Böyle iksirler, ancak senin esrârındır».

4673

آب را و خاک را بر هم زدی
ز آب و گل نقش تن آدم زدی

«Yâ Rabbî; su ile toprağı biribirine karıştırdın, sudan ve çamurdan Adem'in cesedini nâkşeyledin».

Bir aralık dinsizlik ve dine karşı densizlik moda olmuştu. O sırada cehl-i mürekkeb erbâbından biri bana :

— Ben Kur'ân'la Hadîs arasında bir tenakuz buldum! dedi.

— Ne gibi? diye sordum.

— Kur'ân'da Âdem'in topraktan yaratıldığı haber verildiği hâlde Peygamber, kızı Fâtıme'yi Ali'ye nikâh ederken insanı sudan yaradan Allah'a hamdolsun demiş. Bu, bir tenâkuz değil mi? dedi.

— Ortada bir tenâkuz var amma Kur'ân ile Hadîs'te değil, senin anlayışında. Kendi sözünle kendini cerh ediyorsun da farkında değilsin. Kur'ân'ın topraktan yaratıldığını haber verdiği bütün insanların ceddi bulunan Âdem'in cesedi. Hadîs'te sudan yaratıldığı bildirilen ise insan, yâni, Âdem'in evlâd ü ehfâdı. Cevâbını verince (فیه الذی کفر) yâni, «Kâfir mebhut oldu, söyleyecek söz bulamadı» sırrı zuhâra geldi. O câhil mülhid :

— Yâ! diye şaşırıp kaldı.

4674

نیش دادی و جفت و خال و غم
با هزار اندیشه و شادی و غم

«Allah'ım; insan cinsine zevce, dayı, amca gibi nisbetler, binlerce düğünce, sürûr ve gam verdin».

4675

باز بعضی را رهایی دادی
زین غم و شادی جدایی دادی

«Sonra insanların ba'zısına, halâs ve bu gam ve surûrdan ayrılık verdin».

Yâni; keder ve sevinc ile mukayyed kıldığın insanlardan ba'zılarını o kaydlardan kurtardın.

4676

برده از خویش و پیوند و سرشت
کرده در چشم او هر خوب و زشت

«O gibi yüksek zevâtı kendiliğinden, akrabâ ve teallukât ile tabiat bendlerinden âzâd etmişsin, onların gözlerine güzelleri ve güzellikleri çirkin göstermişsin».

Ki dünyânın mehâsinine meyletmiyorlar.

4677

هر چه محسوس است او رد میکند
و آنچه نا پیداست مسند میکند

«Mahsûs olan, yâni, görülen, işitilen, tadılan ve tutulan her şey'i öyle yüksek zevât reddeder ve görünmeyen, yâni, bâtın olan Allah'a istinâd eyler».

عشق او پیدا و معشوقش نهان
یار برون فتنه او در جهان

«Öyle kimselerin aşkı zâhir, ma'sûku gizlidir. Onun için hâricî ve âşikâr olan sevgili, dünyâda fitnedir».

Ehlullahın kâmil olanları, Sıfât-ı İlâhiyyeden birinin mazharı olurlar ve o sıfatın icâbına göre hareket ederler. Meselâ (Bâtın) ism-i şerîfinin mazharı olan zât; zâhirden ziyâde bâtına meyl gösterir. Onun için zâhirî olan tecelli eserleri ona bir fitne, bir şaşırtma gibi gelir. Böyle bir kimseye mazhariyyeti i'tibârıyla (abdûlbâtın) denilir. Fekat doğrudan doğruya (ism-i zât)e mazhar olan ekmeller ve mükemmiller vardır ki onlara da (abdullah) ta'bir olunur. Bu gibi zevât-ı âliye; zâhirde bâtını, bâtında zâhiri müşâhede ederler. (Abdüssıfât) olanlara nisbetle yüksektirler. Onun için Hazret-i Mevlânâ, abdüssıfât olanların meşrebini bırakıp (abdüzzât) olanların meslekine yükselmeyi tavsiye için diyor ki:

4679

این رها کن عشقهای صورتی
نیست بر صورت نه بروی ستمی

«Bunu, yâni, abdûlbâtın olup da sırf yâr-ı nihâniye bağlanmayı bırak ki sûrete olan aşklar; ne o sûrete, ne de bir hanımın güzel yüzüne âiddir».

4680

آنچه معشوقست صورت نیست آن
خواه عشق این جهان خواه آن جهان

«Aşk, ister bu cihâna, ister öbür cihâna âid olsun (ma'sûka) sûretten ibâret değildir».

Hakikatte sevilen o ma'sûkun, ma'nâsıdır ve onun yüzü aynasında görünen Cemâl-i İlâhînin aksidir. Nitekim Mevlânâ câmi demiştir ki: «Dünyâ, sevgilimizin güzelliği aynasıdır. Öyle ise her bir zerrede onun yüzünü müşâhede et».

آنچه بر صورت تو عاشق گشته
چون برون شد جان چرا واهشته

«Âşık olduğun bir güzelin rûhu bedeninden ayrılınca onu niçin terk ediyorsun?»

Yâni; bir insan, sûri bir güzelliğe âşık olur, onun için yanar, tutuşur. Fekat sevgilisi ölüverirse evvelce tapıncasına sevdiği o cansız kalıba karşı bir soğukluk duyar ve nihâyet ona olan tealluku zâil olur.

4682

صورتش بر جاست این سیری ز چیست
عاشقا و جوکه معشوق تو کیست

«O ölü kalıbın sûreti yerindedir. Öyle olduğu hâlde ona karşı zuhûra gelen soğukluk nedendir? Ey âşık; senin hakiki sevgilinin kim olduğunu ara da bul».

4683

آنچه محسوسست گر معشوقه است
عاشقتی مرا که او را حس هست

«Mahsûs olan, yâni, görülen bir güzel, (ma'sûka) olsaydı ona his sâhibi olan kimse hakikî ve ebedî âşık olurdu».

4684

چون وفا آن عشق افزون میکند
کی وفا صورت دیگر گون میکند

«Madem ki vefâkârlık aşkı artırır, nasıl olur da sûret, vefâkârlığı başka bir hâle, yâni, vefâsızlığa kalbeder?»

Aşkın: sabr, ketm, iffet gibi levâzımından biri de vefâdır ki sözünde ve sevgisinde sebât etmektir. Sen; sevgilin sıhhatte ve hayatta bulun-

پرتو عقلست آن بر حس تو
عاریت میدان زهیب برمس تو

«Senin hissine akseden de akl-i küllün pertevdir. Bakır gibi olan hissiyyâtın üzerinde onu iğreti bir altın, muvakkat bir yıldız bil».

Ki böyle bilmeyecek olursan, sen de o beyenmediğin ve tefevvuk da'vâsında bulunduğun sûretperestlerden başka bir şey olamazsın.

4689

چون زر اندودست خوبی در بشر
ور نه چون شد شاهد تو پیر خر

«Beşeriyetteki güzellik muvakkat bir yıldızdan ibârettir. Yoksa sevgilim dediğinin şahsın kocamış bir eşek gibi çirkinliğini görür mü idin».

4690

چون فرشته بود همچون دیوشد
کان ملاحت اندرو عاریه بد

«O sevgili bir vakit melek gibi güzelken şeytan gibi çirkinleşmiştir. Çünkü o güzellik onda iğreti bulunuyordu».

4691

اندک اندک می‌ستانند آن جمال
اندک اندک خشک میگردد نهال

«Ondaki güzelliği azar azar alırlar. Nitekim bir fidan yavaş yavaş kurur».

dukça ona karşı vefâkâr görünüyorsun. Bir hastalık, yâhud bir ameliyyat dolayısıyla yüzünün güzelliği değişince, yâhud ölüp gidince sevdiğin o sûreti kaybettiğin için onu unutup gidiyorsun. Etten, deriden ibâret bir yüz nasıl oluyor da senin vefâkârlığını vefâsızlığa tebdil edebiliyor.

4685

پرتو خورشید بر دیوار یافت
تابش عاریتی دیوار یافت

«Güneşin ziyâsı duvara akseder de duvar iğreti bir parlaklık bulur».

Bunun gibi güzellerin yüzündeki parlaklık da Cemâl-i İlâhînin aks-i pertevdir. Duvardaki güneş ziyâsı duvarın olmadığı gibi, güzellerdeki hüsn de kendilerinin malı değildir.

4686

برکلوخی دل چه بندی ای سلیم
وآ طلب اصلی که او تا بد مقیم

«Ey selim ve saf kimse; bir kerpiçe neden gönül bağlıyorsun? Parlaklığa muvakkaten ma'kes olan kerpiç duvara bağlanman doğru değildir. Asıl ve dâimî parlak olan bir hüsn ü cemâli ara».

4687

ای که تو هم عاشقی بر عقل خویش
خویش بر صورتپرستان دیده پیش

«Ey kendi aklına âşık olup da kendisini öyle sûrete tapanlardan üstün gören, sen de bilmiş ol ki:»

رو نمره ننگه بخوان
دل طلب کن دل منه براستخوان

«Git de (ومن نمره ننگه) Âyetini oku. Ey sûret âşıkı; gönül talebinde bulun, ète ve kemiğe gönül verme».

Yâsin Sûresi'nde buyurulmuştur ki :

«Her kimi fazla yaşatırsak yaradılışının aksine olarak onu tebdil ederiz, kuvvetten za'fa düşürürüz. Bunu görüp teakkul etmiyorlar mı?

Binâenaleyh sen de bir güzele bağlanıp kalma ki birkaç sene sonra onda hüsn ü cemâl kalmayacaktır. Sûret âşıkı olma, gönül tâlibi ol ki :

4693

کان جمال دل جال باقیست
دولتش از آب حیوان ساقیست

«O gönülün cemâli bâkîdir. Seneler geçmekle onun güzelliği zâil olmaz. Onun iki dudağı, senin için âb-ı hayât sâkisi olur».

4694

خود هم او آبست و هم ساقی و مست
هر سه يك شد چون طلسم تو شکست

«Gönül hem âb-ı hayattır, hem sâkîdir, hem mesttir. Senin benlik tilsimin kırılınca her üçü bir olur».

Gönülden maksad : Sâhibdil denilen veliy-yi kâmilidir. O veliy-i kâmil; hem âb-ı hayât gibidir ki ma'nen ölü bir kalbi feyziyle ihyâ eder. Hem sâkîdir ki Aşk-ı İlâhî şarabını içirir, hem de mesttir ki o şerâbın sarhoşu olduğu gibi müsteid olanları da kendi gibi mest-i müsteğrak eder. O vakit senin benliğin zâil olur. Onun zevâlinde sonra o veliy-yi kâmilin bu üç sıfatının bir olduğunu görürsün.

آن یکی را تو ندانی از قیاس
شد کی کن زاز کم عا ناشناس

«Sen o biri, kıyâs ile, şöyle olursa böyle olur demekle bilemezsin. Allah'a kulluk et, tâât ve ibâdâtta bulun ki tevfiğ-ı İlâhî ile anlayasın. Yoksa anlar anlamaz halletme».

4696

معنی تو صورتست و عاریت
بر مناسب شادی و بر قافیت

«Senin ma'nâ dediğin ve ma'nâ sandığın da sûretten ibârettir ve iğretidir. Sen kendi münâsıb ve muvâfıkın ile mesrûr oluyorsun».

Yukarıda bız sûretperest değiliz, ehl-i ma'nâyız diyenlere hitâb edilmiş ve sizin ma'nâ dediğiniz sûretin yaldızlanmışdır ve muvakkat bir parlaklıktır. O yaldız alındı mı, altından bakır gibi sûret görünür denilmişti. Burada da deniliyor ki : Ey kendini sûret kaydından kurtulmuş ve ehl-i ma'nâ olmuş vehmeden; senin zannettiğin şeyler de iğreti bir sûretten ibârettir. Sen işine gelen şeylerle beyhude seviniyorsun.

4697

معنی آن باشد که بستاند ترا
بی نیاز از نقش گرداند ترا

«Ma'nâ, seni senden alan ve nakşa bağlanmaktan müstağni kılan bir Tevfiğ-ı İlâhidir».

Yoksa sûrete bağlı olan da, ma'nâda bir sûrettir.

4698

معنی آن نبود که کورو کر کند
مرد را بر نقش طشت کر کند

«Ma'nâ, insanı kör ve sağır eyleyen, nakş ve sûrete, güzelce bir yüze âşık eden değildir».

کور را قسمت خیال غمغز است
قسمت چشم این حیات فناست

«Körün nasîbi gam artıran hayâldir. Gözün nasibi ise bu fenâ âlemi-
nin hayâli mevcûdâtıdır».

Kör olan kimse eşyâyı görmediği için onlar hakkında gam ve keder
verecek bir takım hayaller kurar. Bu, onun nasibidir. Göz ise şu fânî
âlemi görür, fekat gördüğü şeyler de hakikat-i vücûda nisbetle hayâl
kabilindendir. Bu da onun nasibidir.

4700

حرف قرآن را ضریران معدند
خر نبینند و بیالان میزند

«Kur'an'ın harf ve kelimelerini körler ezberlemişlerdir. Fekat mer-
kebi göremedikleri için palanına vururlar».

Buradaki mesel, hakikati göremeyen ve boş yere çırpınan kimselerin
hareketinden kinâyedir. Yoksa hâşâ Kur'an'ı tahkir kasdıyle söylenilmiş
bir söz değildir. Anlamayanlara açıkça anlatmak için irâd edilmiş bir me-
seldir. Eşeğe binmiş bir kimsenin onu yürütmek için palana vurması ne
kadar faydasız bir yorgunluk ise, Kur'an'ı hıfzedip ma'nâsını anlamayan-
ların ve mücebince amel etmeyenlerin hareketi de böyledir.

4701

چون تو بنیابی پی خر رو که جست
چند بالان دوزی ای بالان پرست

«Sen mâdem ki gözlüstün, merkebin ardınca git ki o, sıçramış ve kaç-
mıştır. Ey palana tapan; ne vakte kadar palan dikeceksin?»

خبر رهبر نشین ای بوالفضول
خبر رهبری کرا کبشد رسول

«Ey münâsebetsiz; palansız bir merkebe bin. Aleyhissalât Elendimiz
çıplak merkebe binmedi mi?»

Sallallahü Aleyhi Vesellem Hazretleri âri, yâni, palansız merkebe bi-
nerdi, papucunu ta'mir eder ve yünden libâs giyerdi.

4703

النبي قد ركب معروبا
النبي قيل سافر ماشيا

«Hazret-i Peygamber, palansız merkebe bindi. Hazret-i Peygamberin
yaya olarak sefer ettiği nakledildi».

Binâenaleyh ey sâlik; sen de lâfz palanını ve sûretsemerini bırak da
çıplak ma'nâ merkebine süvâr ol ve seyr ü sülûküne öylece devâm et.

4704

شد خر نفس تو بر میخیش بند
چند بگریزد ز کار و بار چند

«Senin nefs merkebin kaçmıştır. Onu mücâhede kazığına bağla. Ne
vakte kadar tekâlif-i İlâhiyye yükünü taşımaktan kaçacak?»

Ma'lûm ya merkeb : İnsanı gideceği yere götürecek vâsıtaadır. Hattâ
Hadis-i Şerif'te : «Senin nefsin; ruhunun bineğidir, ona rîfk ile muâmele
et» buyurulmuştur ki muhâtarah yerlerde gezinmekten ve nihâyet ce-
henneme girmekten muhâfaza et demektir. At, eşek, katır, deve, araba,
otomobil, kayık, vapur, şömendöfer, tayyâre gibi şeyler birer götürme
vâsıtası olduğu gibi, Kur'an ve Hadis gibi âli ve kudsi kelâmlar da ma'-
nevi bir götürme vâsıtasıdır. Onlarla hareket eden doğruca Cennete ve
lika-i hazrete vâsıl olur. Bundan dolayı Hazret-i Mevlânâ, Kur'an'ın ma'-
nâsını ma'nevi bir merkebe, hurûf ve kelimâtını palana benzetmiş, ma'-

هیچ وازر و زر غیرى برداشت
هیچ کس ندروود تا چیزی نکاشت

«Hiç bir günahkâr, başkasının yükünü yüklenmez. Ekmemiş olan kimse de bir şey biçemez».

Evet, (ولا تزر وازرة وزر اخرى) Âyet-i Kerimesi mücebince herkes kendi günâhını taşır. Birinin günâhı başkasına yükletilmez. «Bir kadeh yuvarla, günâhı benim boynuma olsun!» gibi sarhoş teklif ve teahhüdlerinin ma'nâsı yoktur. Böyle bir teşvikte bulunan ettiği şerre teşvikin, ona aldandıp içen de içtiğinin günâhını yüklenmiş olur.

İlâhî emirler yükünü herkesin ayrı ayrı çekmesi lâzımdır. Onları taşımak, yâni, Hakkın belâsına sabr ve ni'metine şükretmek, bu Dünyâ tarlasında ekin ekmek gibidir ki hasad zamânı kıyâmettir. Burada ekilen sabr, şükr ve sâir ibâdetler, orada sevâb olarak biçilecek ve elde edilecektir. Herkes bilir ki ekmeyen biçemez. Dünyânın âhiretin tarlası olduğu bildirilmiş ve Kur'ân'da :

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا
يَرَهُ ۖ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ۖ

Yâni : «Burada zerre kadar hayır işleyen âhirette onun sevâbını görecektir, zerre kadar şer işlemiş olan da onun azâbını çekecektir»⁽⁴⁸⁾ buyurulmuştur. Meğer ki Cenâb-ı Gafûr ü Rahîm, kemâl-i re'fet ve merhame-tiyle avf ü mağfiret eyleye.

Hülâsa : Ekmeden biçmek ve çalışmadan kazanmak ümidi beslemek ham bir tama'dır, olmayacak bir emeldir. Böyle bir hayal :

(50) Sûrei Zilzal : 7-8.

nâsına ehemmiyet vermeyip de yalnız elfâzı ile uğraşanları merkebi gör-meyip palanla meşgul olanlara benzetmiştir.

Burada da rûhun merkebi olan nefsten bahsederek senin merkebin kaçmıştır, ne yük taşıyor, ne başka işe yarıyor. Onu yakala ve bir kazığa bağla buyuruyor. Nefs merkebinin işten kaçması : Allah'ın emirlerine ve nehiylerine itâatsızlığı demektir. Onun kazığa bağlanması ise : Şeriat ahkâmına rabtedilmesidir. O ahkâm, sağlam bir kulp, kuvvetli bir kazık gibidir ki kopmaz ve kırılmaz. Nitekim (Bakara) Sûresinde :

فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ
الْوُثْقَىٰ لَا انفِصَامَ لَهَا

Yâni : «Putların ma'hûd olduklarına inanmayanlar ve Allah'a imân etmiş olanlar, sağlam bir kulpa tutunurlar ki o kulpun kopmak ihtimâli yoktur»⁽⁴⁸⁾ buyurulmuştur.

İşte nefis merkebinin kuvvetli bir kazığa bağlanması, sâhibinin sağ-lam ve kopmaz bir kulpa sarılması demektir. Evet, senin nefsin yük ta-şımaktan kaçıyor. Acebâ o nasıl bir yüküdür?

4705

بار صبر و شکر او را بردنست
خواه در صد سال و خواهی سی و بیست

«Onun vazîfesi sabr ve şükr yükünü taşımaktır. İster yüz senelik, is-terse yirmi, otuz yıllık hayatta nefis bu yükleri taşıyacaktır».

Kur'ân'da :

وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ

وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ⁽⁴⁹⁾

Yâni : «Sabr ile, salât ile Allah'tan yardım isteyin. Zira o sabr u salât ve sâir ibâdat, nefis için büyük bir şeydir, ağır bir yükür. Her nefis onu yüklenmek istemez. Ancak Allah'tan korkanlar müstesnâdır ki o yükler onlara ağır gelmez»⁽⁴⁹⁾ buyurulmuştur.

(48) Sûrei Bakara : 256.

(49) Sûrei Bakara : 45.

طمع خامست آن مخور خام ای بسر
خام خوردن علت آرد در بشر

«Ham bir tama'dır. Oğul; ham tamaâ düşme ki ham bir meyveyi yemek, insanın mî'desini bozar».

كان فلانی یافت گنجی نا گهان
من همان خواهم چه کار وجه دکان

Ham tama' meselâ : «Fülân ansızın bir define buldu. Ben de onu istiyorum. Dükkân ve ticâret neme lâzım?» demek gibi olur.

کسب کردن گنج را مانع کیست
با مکش از کار آن خود در پیست

«Kazanmak, define bulmaya ne vakit ve nasıl mâni' olur? Sen işten, güçtên fâriğ olma ki tehayyül ettiğin define onun akibindedir».

تا نگردی تو گرفتار اگر
که اگراین کردم یا این دگر

«Ey sâlik; sakın eğer şöyle yapaydım, eğer böyle yapaydım diye (eğer) kaydına bağlanma».

کز اگر گفتن رسول با وفاق
منع کرد و گفت آن هست از نفاق

«Zirâ (eğer) demekten — kavl ve fi'li hakîkate muvâfık olan — Resûlullah Hazretleri men'etti ve o, münâfıklık alâmetidir buyurdu».

Enes bin Mâlik radiyallahü anhten şu Hadis rivâyet olunmuştur : «Lev; yâni : Eğer şöyle, böyle olsaydı demekten sakının. Çünkü o, münâfıklar sözüdür».

«Lev» kelimesi şart edâtıdır ki türkçesi «eğer» lâfzıdır. «Eğer şöyle yapmış olaydım, böyle olurdu» cümlesinde olduğu gibi kullanılır. Bu kelime ve cümlede Allah'ın takdîrine karşı bir nevi' itirâz bulunduğu için söylenilmesi men'edilmiş ve münâfıklar sözlerindendir denilmiştir. Meselâ bir adam, bir şey için çalışır, çabalar, fekat o işin husûle gelmesi takdire tevâfuk etmediği için olmaz. Çalışan kimse onun böyle olduğunu takdir etmez, kendi tedbirindeki kusûra atfeder, meselâ eğer fülâna birkaç kuruş verseydim bu iş olur, biterdi der. Halbuki bütün mahlûkat bir araya gelse ve bir iş yapmak için ittifak etse, onun yapılması mukadder olmayınca kâinâtın tedbiri fayda etmez ve o iş husûle gelmez.

كان منافق در اگر گفتن ببرد
وز اگر گفتن بخر حسرت نبرد

«O münâfık (eğer) diye ölür ve (eğer) demekle hasret'ten başka bir şey elde edemez».

يك غريبي خانه می جست از شتاب
دوستی بردش سوی خانه خراب

«Bir garib acele barınacak ev arıyordu. Bir dost onu harâb bir eve götürdü».

گفت او این را اگر سقفی بدی
بهلوی من مسترا مکن ندی

«O dost, o garîbe dedi ki eğer bu evin çatısı olsaydı bitişigimde sana bir mesken olurdu».

هم عيال تو بيا سودی اگر
در میانه داشتی حجره دگر

«Eğer içinde ayrı bir oda bulunsaydı âilen de rahat ederdi».

4716

گفت آری پهلوی یاران خوشست
لیک ای جان در اگر نتوان شست

«Garib cevap verdi ki : Evet, dostların komşuluğu boştur. Fekat azî-
zim «eğer» de, yâni, olsaydı, bulunsaydı kelimelerinde oturulmaz ki!»

4717

این همه عالم طبیکار خوشند
وز خوش تزویر اندر آتشند

«Bütün bu âlem, hoşluğun tablakârıdır, yâni, hoşca vakit geçirmek
ister. Onu hazırlamak ve bulmak için ateş içindedir».

4718

طالب زر گشته جله پیر و خام
لیک قلب از زر نداند چشم عام

«İhtiyar ve toy herkes altın tâlibidir. Lâkin avâmın gözü altının
hâlisiyle kalpını ayırdetmez».

4719

پرتوی بر قلب زر خالص بین
بی محک زدررا مکن از ظن گزین

«Hâlis altının kalpında da bir parlaklık vardır. Onu gör. Lâkin me-
henk taşına vurmada yalnız zan ile bir sıkkeyi altın diye kabûl etme».

Burada demek isteniliyor ki hâlis ve kalp altın, sathî bir nazara karşı
bir görünür. Lâkin altının hâlisiyyeti mehenk taşıyla meydana çıkar. İn-
sanlar da böyledir. İyisi ve kötüsü sûretâ farkedilmez, belki kötüsü daha
parlak görünür, onun için dost ve mürebbî ihtihâz edeceğin kimseyi şeriat
mehengine vurmada ihtihâb etme.

4720

کر محک داری گزین کن ورنه رو
نزد دانا خویشتن را کن گرو

«Eğer mehenk taşın, yâni, şeriat ahkâmına vukûfun varsa ve o ada-
mın ahvâl ve ef'âlî şer-i şerife uygun bulunursa onu kabûl et, yoksa git
de kendini âlim ve ârif bir zâte teslim eyle ve onun mehengiyle tecri-
beye giriş».

4721

یا محک باید میان جان خویش
چون ندانی ره مسو تنها تو پیش

«Can içinde bir mehenk bulunmalıdır, o yoksa, sen de yol bilmiyor-
san, kendi kendine sefere çıkma ve ileri gitme» çünkü :

4722

بانگ غولان هست بانگ آشنا
آشنایی که کشد سوی فنا

«Gulyabânilerin sesi, bildik sesi gibidir. Fekat öyle bir bildik, tanı-
dık sesi ki insanı helâke götürür».

Gul kelimesi : Âfet, musibet ve helâke sebeb olan şey ma'nâsınadır.
Sonra gulyabânî dediğimiz nesne demektir.

Kamus tercemesinden de anlaşıldığına göre en doğrusu gul denilen
bir şey yoktur, onu ba'z-ı çöllerde meydana çıkaran yolcunun vehmidir.
«Gul de yoktur, safer de» Hadis'i : «Gul'lar zâhir olunca hemen ezan oku-
yun» kavli-i Nebevisi de gul'un vehmden teşahhus eylediğini te'yid eyle-
mektedir. Çünkü ezan okuyunca kendi sesini işiten yolcu, bütün bütün

yalnız olmadığımı ve Allah'ın himâyesinde bulunduğunu anlar ve o anlayışla vehmi zâil olup gözüne görünen hayâlât da kaybolur.

Böyle mevhum gulbeyabâni olmamakla berâber şehirlerde ve kasabalarda insan gul'ları vardır ki onlar da yol sapıttırırlar ve insanı helâke sevkederler. Meselâ : Bir arkadaşıla Beyoğlu'nda bir gezinti yapmak isteyen, fekat o vakte kadar işret etmemiş olan birine, meyhânenin önünden geçerken, gel şurada biraz çakıntı yapalım teşvikinde bulunur. Öbürü alışmadığını söylerse de, canım içmezsen meze yersin, diyerek zihnine girer ve masa başına oturtur. Meze derken a birâder bir tekten ne olur, iç de tadını olsun öğren. Benim şerefime bir kadeh çekiver der ve içirir. Derken bir daha, bir daha. İyice sarhoş olduktan sonra artık akıl, şuûr kalmaz. Hiç yoktan bir şey'e hiddetlenir, sürâhiyi kaldırdığı gibi ya arkadaşının yâhud yanbaşıda oturanın kafasına indirir. Kavga kıyâmet kopar, belki de bir cinâyet vukua gelir. İşte bunların hepsi insan gul'larının, insan şeytanlarının idlâlidir. Allah cümlemizi sû-i karinden muhâfaza buyursun.

Yine o beyâbandaki gul :

4723

بانگ میدارد که های ای کاروان

سوی من آیدنک راه و نشان

«Ey kârvan halkı! Benim tarafıma geliniz. Yol bu cihettendir, işte nişan da buradadır, diye seslenir».

4724

نام هر يك می بردغول ای فلان

تا کند آن خواجه را از آ فلان

«Gul, kafilê halkını helâk etmek için her birinin adıyla çağırır».

4725

چون رسید آنجا بدیند گرک و شیر

عمر ضایع، راه دور روز دیر

«Kafîle, o sese aldanıp da çağırılan tarafa gidecek olursa orada kurd ve arslan görür, yoldan uzaklaşmış, gündüzü gecikmiş, kendi de telef edilmiş olur».

Hâric'de insanın vehminden teşekkül etmiş böyle gullar bulunduğu gibi dâhilde ve nefste de insanın hırsından, tamândan zuhûra gelen gul'lar vardır.

4726

چون بود آن بانگ غول اخر بگو

مال خواهم جاء خواهم و آب رو

«O dâhilî gul'un sesi nasıl olur, onu da söyle. O ses : Mal isterim, mevkî' ve mansıb isterim, şeref ve haysiyyet sâhibi olmak isterim âvâzıdır».

4727

از درون خویش این آوازا

منع کن تا کشف گردد رازها

«Kendi içerinden bu sebebleri men'et ki sana bir takım esrâr münkeşif olsun».

4728

ذکر حق کن بانگ غولانرا بسوز

چشم زرگس را ازین گرگس بدوز

«Allah'ı zikret de gul'ların sesini yak, bastır; nergis gibi olan gözünü akbaba gibi murdâr bulunan bu Dünyâ tamândan kapa».

4729

صبح صادقرا ز کاذب و اشناس

رنک می راباز دان از رنک کاس

«Hakikî sabahı, yalancı sabahtan ayırd et. Şerabın rengini kadehinden tefrik eyle».

ا بود از دیدگان هفت رنگ
دیده پیدا کند صبر و درنگ

«Olaki sabr ü sebât, sana, bu yedi tabakadan müteşekkil gözlerden başka bir göz, bir basar-ı basîret peydâ eyleye».

O vakit :

4731

دکها بینی بجز این رنگها
گوه ان بینی بجای سنگها

«Şu rengler yerine başka rengler görürsün de mücevherleri âdi taşlar gibi kıymetsiz bulursun».

Zirâ :

4732

گوهری چه بلکه دریایی شوی
آفتاب چرخ چپایی شوی

«Kendin inci, hattâ deniz gibi olursun ve felekte gezen güneşe benzersin».

4733

کار کن در کار که باشد نهان
تو برو در کار که بش عیان

«Sânî-i hakikî, iş yerinde nihandır. Sen git de onu iş yerinde, yâni, a'yân-ı sâbite mertebesinde müşâhede et».

Buradaki (kârgah) yâni, «iş yeri»nden maksad : (Amâ) denilen mertebedir. Bir a'râbî, Aleyhissalâtu Vesselâm Efendimize : «Halkı yaratmadan evvel Rabbimiz nerede idi?» diye sormuş. Taraf-ı Risâletten de :

«Mechûliyyet âlemindeydi» cevâbı verildikten sonra «amâ» lâfzı bulut ma'nâsına geldiği için hristiyan akîdesinde olduğu gibi Allah, bulutlar arasındadır misilli yanlış bir meâl anlaşılacak için : «Onun altında hava yoktur, üstünde de hava yoktur» diye izâh buyurulmuştu. Ma'lûm ya bulutlar hava arasındadır. Cenâb-ı Hak : «Her şey'i ihâta etmiştir» Nazm-ı Celîli mücebince kâinatı muhittir. Mahlûkatı da onun muhâtidir. Muhât olan muhîti ihâta edemediği için Allah'ın zâtî de hiç bir kimse için ma'lûmu ve muhâtı olamaz. Hakkın bu mertebesine (Ehadiyyet) ta'bir edilir ki o mertebeye bir ferdin vukûfu yoktur. O mertebede Sıfât-ı İlâhiyye bile Zât-i Bâriden mütemâyiz değildir. Anlaşılabilen ancak (vahdaniyyet) makamıdır ki o mertebede sıfât, zâten mütemâyiz olduğu, o sıfâtın mahal-i zuhûru olacak şeylerin a'yân-ı sâbitesi de temâyüz eder. Mahlûkattan her birinin daha yaradılmadan evvel, ilm-i İlâhîde bir sûreti vardır ki ona o mahlûkun (ayn-ı sâbit)i denilir. Lâteşbih bir câmiî yaparı mi'mârın zihninde yapacağı binânın plânı bulunması gibi. A'yân-ı sâbiteyi (suver-i ilmiyye-i İlâhiyye) diye ta'rif ederler ki Cenâb-ı Hakkın yaratacağı şeyleri ve onların şekil ve sûretini ezelen bilmesi gibi bir ma'nâ ifâde eder. İşte Hazret-i Mevlânâ'nın (kârgah) ta'bir ettiği bu a'yân-ı sâbite âlemdir ve buraya kadar olan serâir-i İlâhiyye kemâl-i ırfân sâhibleri tarafından zevkan anlaşılabilir.

4734

کان چون برکارکن پرده تنید
خارج آن کار نتوانیش دید

«İş, yâni, Hakkın yaradış san'atı, onun yaratma tezgâhına perde ger miş olduğu için san'at-i hilkatî hâricinde onu müşâhede edemezsin».

Her san'atin bir san'atkârı, her eserin de bir müessiri vardır ki, o eser müessirinin nasıl bir san'atkâr olduğunu, yâni, işinde usta mı, yoksa acemi mi bulunduğunu belli eder. Hakkın bilinen ve bilinmeyen âlemlerdeki masnûât-ı bedîa ve mahlûkat-ı acîbesi de o ekmel san'atkârın san'atındaki kemali gösterir. İşte Cenâb-ı Hakkın mehmâ imkân bilenebilmesi eserden müessire intikal tarîkiyle ve masnûâtına dikkat ve basîretle bakıp sâni'-i mübdî'-ine istidlâl sûretiyle olur. Buna bakmak ve o kadarcık olsun anlamak, o zâhir gözünün iktidârı dâhilinde değildir. Onu görebilmek (basar-ı basîret) yâni, kalb gözü sâhibi olmaya mütevakıftır.

کار که چون جای باش عاملست
آنکه بیرونست از وی غافلست

«İş yeri, âmil ve san'atkâr olan Allah'ın bulunduğu yerdir. İş yerinden hâric olan, san'atkârdan gafildir».

Bir san'atkârın görülmesi ve san'atinde kemâl sâhibi olduğunun anlaşılması, onu tezgâhı başında müşâhede etmekle kabildir. Ustayı tezgâh başında görmeyen ise, onun ihtisas sâhibi olup olmadığından gafildir.

4736

بس در آ درکار که یعنی عدم
تا بدینی صنع و صانع را

«O hâlde Hakkın tezgâhı demek olan ademe, yâni, a'yân-ı sâbite âlemine teveccüh et ki sâni' ile masnûunu birlikte göresin».

Ademi, yâni, yokluğu (adem-i mahz) ve (adem-i izâfi) diye ikiye ayırmışlardı.

Adem-i mahz: Temâmiyle ve hakikaten yok olandır. Şerik-i Bârî gibi ki Allah'ın ortağı olmamıştır ve olmak ihtimâli yoktur. Adem-i izâfi ise sûretâ var, fekat Hakkın varlığına nisbetle yok demektir. Hepimizin varlığı gibi ki, ecelimiz gelince o varlık ademe inkılâb edecektir. Bundan dolayı: «A'yân-ı sâbite, hakikî varlık râyhasını koklamamıştır» denilmiştir. Mevlânâ buyuruyor ki: Ey sâlik; sen de san'at-ı hilkati ve ondaki kemâl-i kudreti görmek için adem tezgâhı olan a'yân-ı sâbiteye teveccüh et.

4737

کار که چون جای روشن دید کیست
بس برون کار که پوشیده کیست

«Adem tezgâhı, basar-ı basîret sâhibi olanların yeridir, öyle ise o tezgâhın hârici kapalıdır».

Buradaki (pûşide)den maksad: İrfan sâhibi olmayan ve Allah'ın kemâl-i sun'undan gafil bulunan kimsedir ki gözündeki gaflet perdesi

dolayısıyla adem-i izâfiye değil, vücûd-ı mevhûma bakar ve zuhur eden hâdisatı Hakkın değil, halkın fi'li eseri görür.

4738

روستی داشت و رعون عنود
لاجرم از کار گاهش کور بود

«İnadçı Fir'avn, mevhûm varlığa baktığı için Hakkın adem tezgâhını ve kazâ ve kaderini görmekten kör olmuştu».

4739

لاجرم می خواست تبدیل قدر
تا قضا را باز گرداند ز در

«Kazây-ı İlâhiyi kapısından def'etmek için kaderin tebdilini isterdi».

Mısır müneccimleri: Benî İsrâîl'den bir çocuk doğacak ve senin helâkine sebep olacaktır diye Fir'avne haber vermişlerdi. Bu, Allah'ın kaderi icâbı idi. Fir'avn, onun hükmünü gûyâ değiştirmek için Benî İsrâîl'in erkek çocuklarını öldürttü. Fekat korktuğu çocuk, yâni, Mûsâ Aleyhisselâm onun sarayında büyüldü.

4740

خود قضا بر سبب آن حیا نمند
زیر لب میکرد مردم ریشخند

«Hâlbuki Kazây-ı İlâhî, kaderin def'ine çâre arayan o hiylekâr Fir'avnin bıyığına gülüyor, yâni, onunla istihzâ ediyordu».

4741

صدهزاران طفل کشت او بی گناه
تا بگردد حکم تقدیر آله

«Takdir-i İlâhî değişsin diye o, yüz binlerce bigünâh ma'sûmu öldürttü».

تا که موسای بی ناید برون
کرد در گردن هزاران ظلم و خون

«Peygamber Mûsâ zuhûra gelmesin diye binlerce zulm ve katl günâhını yükledi».

4743

آن همه خون کرد و موسی زاده شد
وز برای قهر او آماده شد

«Fir'avn o kadar kan döktüğü hâlde, Mûsâ doğdu ve onu kahretmeye hazırlandı».

4744

گر بیدی کارگاه ذوالجلال
دست و پایش خشک کشتی زاحیال

«Eğer Fir'avn, Allah'ın san'atî, kazâ ve kader tezgâhını görmüş olsaydı, hiyle etmekten ve çâre aramaktan eli ve ayağı kururdu».

4745

اندرون خانه اش موسی معاف
وز برون میکشت طفلانرا گزاف

«Mûsâ, Fir'avn'in sarayında emniyet ve âfiyetle yaşıyordu. O ise hâricde nâhak yere ma'sum çocukları öldürtüyordu».

Fir'avn'in hâricde düşman vehmiyle Benî İsrâîl çocuklarını öldürtmesi ve asıl düşmanı bulunan Mûsâ'yı sarayında nâz ve naîm içinde bü-yütmesi :

همجو صاحب نفس گو تن برود
بر دگر کس ظن همدی میبرد

«Bir nefis sâhibine benzer ki, cesedini beslediği ve nefsinin kuvvetlendirdiği hâlde, hâricdeki bir kimsenin bana adâveti var diye vehme kapılır» ve :

4747

کین عدو و آن حدود و دشمنست
خود حدود و دشمن او آن تنست

«Bu adam benim, düşmanımdır, bana hased etmektedir, der. Hâlbuki ona hased eden ve düşmanı bulunan kendi cesedi, xânî, nefsidir».

Hadis-i Şerif'te : «Senin en şiddetli düşmanın, iki tarafının arasında bulunan nefsidir» buyurulmuştur. Bir düşman, insana kötülükte bulunabilir. Malına, mevkiine, hattâ canına kasdetmesi mümkündür. Fekat bu adâvet ve bu kasd, fânî Âlem olan bu Dünyâyâ münhasırdır. Nefsin en şiddetli düşman olması ise hayrîhâlık kisvesine bürünüp de, sâhibinin âhiretini berbâd etmesindendir. Meselâ sabah ezânının okunduğunu işiden ve kalkıp namaz kılmak isteyen bir kimseye içindeki nefis, şefkat gösterircesine seslenir : «Gece geç yattın, daha vücûdun dinlenmedi. Şimdilik uyu, istirahat et, namazı sonra kazâ edersin» der. Kezâ oruc tutacak birine : «Bu sene zayıfsın, oruc tutarsan bütün bütün takatten düşersin. Şimdilik kendini besle, ileride kuvvetlendiğin vakit ya kaza edersin, yâhud birkaç fakiri doyurur, borcundan kurtulursun» yollu tesvilâtta bulunur. Onun bu yaldızlı sözlerini dinlemek ise Allah'a ısyân demek olduğundan, o kimsenin âhireti berbâd olur ki, insan düşmanlarından hiç biri, düşmanın âhiretine tecâvüz edemez. İşte nefsin en şiddetli düşman olması, bu gibi ve emsâli iğvâlarındandır.

4748

او چو موسی و تنش فرعون او
او بیرون می رود که کو عدو

«Nefs sâhibi olan kimse Mûsâ gibidir. Teni ise onun Fir'avnidir. Sâhib-i nefis kimse kendi dâhilindeki nefsi bırakır da düşman nerede? diye hâricde aranır».

نفسش اندر خانه تن نازنین
برد گر کس دست میخاید بکین

«O nefis sâhibi olan kimsenin asıl düşmanı kendi vücûdu dâhilinde nâz ü naîm ile beslendiği hâlde, hâricdekilere kin ve adâvet gösterir, hiddet ve şiddetle elini ısıtır».

Fâriside (hasm-ı hânegi) diye bir ta'bir vardır ki «Evdeki düşman» demektir. Ev içinde ve âile arasındaki düşmanın şerri ve zararı elbette hâricî düşmanların şerrinden ve zararından tehlikelidir. Hadîs-i Şerif'te buyurulmuştur ki: «İlâhî; beni göz açıp kapayıncaya kadar, hattâ bundan az bir müddette nefsimin eline ve nefsimin ârzu ve hevesine bırakma» meâlinde dir.

Hazret-i Yûsûf Aleyhisselâmın:

وَمَا أَبْرَأُ نَفْسِي أَنْ تَلْفَسَ لَمَّارَةً بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي

Yânî: «Ben nefsimi tebrîe edemem. Çünkü nefis, hakikaten kötülüğü şiddetle emreder. Meğer ki Rabbim merhamet etmiş ola da insan, o nefis elinden kurtula⁵¹» dediği de Kur'ân-ı Kerim'de hikâye buyurulmuştur.

İşte nefis, böyle bir düşmandır. Cenâb-ı Erhamürrâhimîn Habîb-i Ekremi hürmetine cümlemizi o düşmanın mekrinden ve şerrinden muhâfaza eyleye. Âmin.

«TÖHMET DOLAYISIYLA ANASINI ÖLDÜREN BİR ŞAHSI,
BİR KİMSENİN AYIBLAMASI»

4750

آن یکی از خشم مادر را بکشت
هم بزخم خنجر و هم بزخم مشت

«Biri, hiddetle ve hem hançer, hem yumruk darbesiyle anasını öldürdü».

(51) Sûrei Yûsuf: 53.

آن یکی گفتش که از بد گوهری
باد ناوردی تو حق مادری

«Biri ona dedi ki: Soysuzluğundan analık hakkını hâtıra getirmedi».

4752

هی چرا کشتی و را ای زشت رو
می نکوبی کو چه کرد آخر بتو

«Hey çirkin suratlı; onu niçin öldürdün? Sana ne yaptığını söylemiyorsun?»

4753

گفت کاری کرد کان عارویست
کشمش کان خاک ستارویست

«Katil cevap verdi ki: Kendisini utandıracak bir iş yaptı. Ben de toprak, aybını örtün diye onu öldürdüm».

4754

گفت آن کس را بکش ای محشم
گفت پس هر روز مهدی را کشم

«Katili tevbih eden dedi ki: Ananı öldüreceğine zinâ edeni öldüreydin. Katil cevap verdi ki: Her gün bir adam mı öldürmeliydim?»

4755

کشم او را رستم از خونهای خلق
نای او برم هست از نای خلق

«Onu öldürmekle halkın kanını dökmekten kurtuldum. Onun boğazını kesmek, başkalarının kafasını kesmekten hayırlıdır».

Cenâb-ı Mevlânâ şu kıssayı naklettikten sonra, ondan alınacak hisseyi beyân için diyor ki:

4756

نفس تست آن مادر بد خاصیت
که فساد اوست در هر ناحیت

«Ey insan; o kötü tabiatlı ana, senin nefsidir ki onun fesâdı her tarafa yayılmıştır».

4757

هین بکش اورا که بهر آن دنی
هر دمی قصد عزیزی میکنی

«Aklını başına al da o alçak nefsinı öldür ki onun yüzünden her ân muhterem bir zâte kasediyorsun».

Nefsinı öldürmek : dediğini yapmamak, arzularına mümâneat etmek demektir. Nefs-i emmâre öyle haris ve habistir ki istediği verildikçe isteği artar, heveslerinin sonu gelmez. Meşhur (Kasîde-i Bür'e)sinde (İmâm Busayrî)nin şu beyti ne kadar hakîmânedir: «Nefs, memedeki çocuk gibidir. Onu ihmâl edersen, yâni, zamânı gelince memeden kesmezsen, büyür gider de yine meme emmek ister. Fekat zamânı gelince memeden kesersen, o da süt emmekten vaz geçer». İşte istediği yapıldıkça dileği artan bu habîs nefs yüzünden her gün bir zâte tecâvüz eder, vay bana yan baktı! Yâhud nasîhate kalktı diye muhterem bir zâtin kalbini kırarsın.

4758

ازوی این دنیای خوش برتست تنگ
از پی او با حق و با خلق جنگ

«Şu hoş ve geniş dünyâ, onun yüzünden sana dar gelir. Yine onun yüzünden Hak ile de, halk ile de cenge kalkışırsın».

Hak ile cengetmek : Onun emirlerini tutmamak, nehiylerinden kaçınmamak, kader ve kazâsına râzı olmamaktır. Halk ile ceng ise kimse ile

hoş geçinmemek, elinden ve dilinden herkesi bîzâr etmektir. Hazret-i Peygamber buyurmuştur ki: «Elinden ve dilinden müslümanların selâmette kaldıkları kimse, hakîkî müslümandır» meâlinde dir. Mefhûm-ı muhâlîfi ise: Diliyle ve eliyle müslümanları rahatsız eden şahs, hakîkî müslüman sayılmaz demek olur.

4759

نفس کشتی باز رستی ز اعتذار
کس ترا دشمن نماند در دیار

«Nefsinı öldürür; yâni, onun sözünü dinlemezsen, yaptığın hoyratlıktan dolayı şundan bundan özür dilemekten kurtulursun. Memlekette hiç bir düşmanın kalmaz».

4760

کرشکال آرد کسی برگفت ما
از برای انبیا و اولیا

«Enbiyâ ve evliyâ hakkındaki sözümüz, birini şübheye düşürecek olursa».

4761

کانبیا را نه که نفس کشته بود
پس چراشان دشمنان بود و حود

«Eğer bir kimse çıkıp da enbiyâ ve evliyânın nefsleri ölmüş değil miydi, (yâni, nefs derecâtının sonu bulunan râziye ve marziyye hâlini bulmamış mıydı, öyle iken neden onların da düşmanları ve hasûdları vardı?) diye sözümüze i'tirâz ederse».

4762

گوش نه تو ای طلبکار صواب
بشنو این اشکال و شبهت را جواب

«Ey doğruyu anlamak isteyen; kulak ver de senin o müşkiline ve şübheye cevâbı dinle».

دشمن خود بوده اند آن منکران
زخم بر خود میزدند ایشان چنان

«Peygamberlerin ve evliyânın münkirleri olanlar, kendilerinin düşmanı idiler. Ettikleri tecâvüz, hakikatte kendilerine açılmış birer yara idi».

Evet; Nebîlerle velîlere düşmanlık edenlerin âhirette görecekları cezâlardan başka Dünyâda ukûbete uğradıklarını Kur'ân-ı Kerîm haber verdiği gibi târîh ve siyer kitapları da kaydediyor. Meselâ Nûh Aleyhisselâma adâvet gösteren hattâ onunla istihzâya kalkışan Irak ehâlisi tufan dalgaları arasında boğulmuşlardı. İbrâhim Aleyhisselâmın düşmanı bulunan Nemrûd'un bir sivrisinek sebebiyle kafası tokmakla parçalanmıştı. Hûd ve Sâlih Aleyhimesselema düşman olan Âd ve Semud kavimleri karsırga ve sayha ile helâk olmuş, Lût Aleyhisselâma muhâlefet ve adâvette bulunan Sedûm şehri ehâlisi Bahr-i Lûtta, Mûsâ Aleyhisselâmın düşmanı Fir'avn ile ordusu Şap Denizinde boğulmuştu. Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimizin Ebûcehl ve Ümeyye bin Halef ve emsâli en azılı düşmanları daha Dünyâda iken belâlarını bulmuşlardı. Peygamber düşmanları bu âkıbete uğradıkları gibi evliyâ düşmanları da böyle olmuştu. Meselâ; hem sahâbî; hem bir velî-yi ekmel olan Bilâl-i Habeşî (Radiyallahü anh) Hazretleri, Kureys müşriklerinden şimdi adı geçen Ümeyye bin Halef'in kölesi idi ve imâna gelmişti. Efendisi olan o herif, Cenâb-ı Bilâl'i dininden döndürmek için elini, ayağını bağlar, boynuna ip takıp çocukların eline verir, Mekke'nin kızgın taşları üstünde sürütürdü. Yaptığı vahşetin cezâsı gecikmedi. Bedir gazâsında öldürüldü. Ebûcehl ve emsâli müşriklerin cesedleri, kazılan bir çukura gömülmüşken bu herif şişman olduğu ve pek çabuk tefessüh etmiş bulunduğu için neresine dokunulsa kopuyordu. Leşini çukura kadar götürmek mümkün olamadı. Üstüne toprak dökülmek sûretiyle kalıbı göz önünden kaybedildi.

Şu târîhî misallerle sâbit oluyor ki enbiyâ ve evliyâyâ adâvet, hakikatte kendi nefsine düşmanlık etmek imiş.

4764

دشمن آن باشد که قصد جان کند
دشمن آن نبود که خود جان میکند

«Düşman, cana kasdedendir. Yoksa kendisi can çekişen olamaz».

Evet, bir kimsenin düşmanı, fırsat bulunca onun canına kasdedendir. Nitekim enbiyâ ve evliyânın düşmanları da Allah'ın sevgilisi bulunan o zevâta adâvette bulundukları için onların canına değil, kendi hayatlarına kasdetmişlerdi. Bunların nebîlerle velîlere düşmanlık etmeleri, hakikatte nasıl adâvet olabilirdi ki helâkleri mukadder olduğundan yasalarmı can çekişmek kabilinden idi. Hazret-i Mevlânâ bahsî birkaç mısıl ile tavzih ediyor :

4765

نیست خفاشک عدو آفتاب
اوعدو خویش آمد ز احتجاب

«Gündüzleri meydana çıkmayan yarası, ziyâsına tehammül edemediği için güneşin düşmanı değildir. Belki her mahluk gibi gündüz görünemediği için kendi kendisinin düşmanıdır».

4766

تابش خورشید اورا میکشد
رنج او خورشید هرگز کی کشد

«Güneşin ziyâsı yarasayı öldürür. Güneş onun rahatsızlığına ehemmiyet verir mi?»

4767

دشمن آن باشد که زواید عذاب
مانع آید لعل را از آفتاب

«Düşman; kendisinden azab gelen, meselâ lâ'l taşına güneşin ziyâsının aksetmesine mâni' olandır».

Lâ'l denilen kırmızı taş, o güzel rengi güneşin ziyâsından almış. O ziyâyı ondan men'e kalkışmak bir düşmanlık ve bir azâb olur. Fekat :

مانع خویشند چاه کافران
از شعاع جوهر پیغمبران

«Bütün kâfirler, peygamberlerin cevheri parıltısından, onların nûr-ı nübüvvetinden feyz almaya kendileri mâni' olurlar».

کی حجاب چشم آن فردند خلق
چشم خود را کورو کر کردند خلق

«Halk, enbiyâ ve evliyânın gözüne nasıl hicâb olabilir? Onlara düşman olmakla halk, kendi gözünü kör ve kulağını sağır ederler».

چون غلام هندوی کو کین کند
از ستیز خواجه خود را می کشد

«Halkın nebîlerle velilere adâvet göstermesi, Hindli bir kölenin efendisine kindarlığı ve düşmanlığı dolayısıyla kendisini öldürmesine benzer».

سرنگون می افتد از بام سرا
تا زبانی کرده باشد خواجه را

«O köle, efendisini zarara sokmak için, evin damından baş aşağı atılır».

İşte enbiyâ ve evliyâ münkirlerinin hâli de böyledir. Onlar da gösterdikleri adâvet yüzünden cehennem dibine kadar yuvarlanır giderler. Bir iki misâl daha :

گر شود بیمار دشمن با طیب
ور کند کوه عداوت با ادیب

«Eğer bir hasta hekime düşman olursa, yahud bir çocuk mekteb hocasına adâvet ederse».

در حقیقت رهن جان خودند
راه عقل و جان خود را خودزنند

«Her ikisi de hakikatte kendi canlarının eşkiyası olurlar, kendi akıl ve ruhlarının yolunu vururlar».

کازری گر خشم گیرد ز آفتاب
ماهی گر خشم می گیرد ز آب

«Bir çamaşırcı güneşe kızar, bir balık suya düşman olursa».

نو یکی بنگر کرا دارد زیان
عاقبت که بود سیاه اختر ازان

«Sen dikkatli bir nazarla bak ki bu hiddet ve adâvetin zararı kime dokunur? Âkıbet şekavete uğrayacak kimdir?»

Çamaşır yıkayan kimse yıkadıklarını güneşe karşı asar. Onun harâretiyle çabucak ve masrafsızca kurutur. Güneşe kızıp da ondan istifâde etmeyecek olursa zararı güneşe değil, kendisine teveccüh eder. Kezâ balığın hayat sebebi sudur. Ona darılıp da karaya fırlarsa, onun zararını da su değil, balık görür. Çünkü sudan ayrılınca debelene debelene ölür. İşte enbiyâ ve evliyâ düşmanlarının adâvetleri, o zevât-ı kirâma za-

rar vermez. O düşmanlık kendilerini mutazarrır, hattâ helâk eder. Gösterilen misâllerde olduğu gibi. Münkirlerin bir takım büyük zâtlere adâvet beslemeleri çirkin bir hareket olduğu için Cenâb-ı Pîr güzellik ve çirkinliğe dâir bir bahse giriyor ve diyor ki:

4776

گر ترا حق آفرید زشت رو

هان مشو هم زشت رو هم زشت خو

«Ey insan; Allah seni çirkin yaratmış ise, hem vechen, hem ahlâkan çirkin olma».

Yâni; sûri çirkinliğe bir de ma'nevî çirkinlik ilâve olmasın. Güzellik ve çirkinlik hem maddî, hem ma'nevî olur. Maddî güzellik yüzde ve endamda tenâsübtür. Çirkinlik de o tenâsübün bulunmamasıdır. Ma'nevî güzellik ve çirkinlik ise ahlâkın iyi, yâhud kötü olmasıdır. Şu da hâtırda bulunsun ki çirkinlik mahlûka nisbetledir. Hâlîka nisbetle o çirkinlik de Allah'ın kemâl-i kudret ve san'atine delâlet eder. Evvelce de söylenildiği vechile çirkin bir adam, kudret ressamı tarafından çizilmiş insan karikatürüdür. Güzel resimler yapan bir ressam, karikatür çizemezse onun san'atında noksan var demektir. Cenâb-ı Hak; güzel yaratmaya da, çirkin halketmeye de muktedir olduğunu göstermek ve halk ve ibdâ' hûsûsundaki kemâl-i kudretine numûneler vermek için muhtelif sûrette mahlûkat meydana getirmiştir. Bunun için mahlûkatın çirkinlerinden, onların Hâlîki bulunan (Bediüsemâvâtî vel'arz)a hiç bir kusûr isnâd edilemez.

Şurası da herkesce mücerrebdir ki sûreti güzel, fekat sûreti, yâni, ahlâkı çirkin kimselerden hoşlanılmaz da, sûreti çirkin, lâkin ahlâkı güzel kimseler sevilir. Hem sûret, hem sûret i'tibâriyle güzel olanlar mahbûbülkulûb oldukları hâlde, hem yüzü, hem özü çirkin bulunanlar herkesin mebguzu (sevilmemiş) olurlar. Onun için Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki: Eğer vechen çirkinsen, ahlâksızlıkla o çirkinliği katmerleştirme. Yüzündeki çirkinliği, özündeki güzellikle ta'dil et.

4777

ور برد کفشت مرو درس کلاخ

ور دوشاختست مشو تو چارشاخ

«Eğer ayakkabın seni taşığa götürürse gitme. Eğer kabâhatın iki çatal bulunuyorsa, dört çatal olma».

Buradaki (kef) sûri güzellik, (senglah) sû-i ahlâk ve öz çirkinliği (carsâh) ise hem sûret, hem sûret, hem i'tikad, hem amel çirkinliğidir. Bu ta'birlerle demek isteniliyor ki eğer zâhiri güzelliğin varsa kabâhat etme ki papuç taşlıkta parçalandığı gibi kabâhat irtikâbiyle senin sûri ketâfetin de mahvolmasın. Eğer çirkin isen ve çirkinliğin iki çatal ise i'tikad bozukluğu ve amel yokluğu ile onu dört çatal yapma, yâni, çirkinliğin kat kat artmasın.

4778

و حدودی کز فلان من کمتر

میزاید کمتری در اخترم

«Sen hasedkâr olduğun için ben fülândan aşağı mıyım, tâlîimde bu idbâr, bu aşağılık neden artıyor? diyorsun».

4779

خود حسد نقصان و عیب دیگرست

بلکه از جمله کمها کمترست

«Hakikaten hased ayrıca bir noksan ve başkaca bir aybdır, hattâ bütün eksikliklerin en bayağısıdır».

Hased: Başkasında bulunan bir ni'metin elinden gitmesini istemektir. Bunu gıpta ile karıştırmamalıdır.

Gıpta: Başkasında olan bir şey'i, bende de olsa diye arzu göstermektir. Bunu açıkça şöyle anlayabiliriz: Fülân zât çok faziletli bir âlim. Ben de onun gibi olsam temennisi bir gıptadır, şer'an haram değildir. Fekat hocam ölse, yâhud bunasa da onun şerefli mevkii bana kalsa iştîyâkı bir haseddir ve şer'an mezmumdur.

Hased sönmez bir ateştir ki mâhsûda, yâni, hased edilen kimseye zarar dokunmaz. Ancak hâsidi, yâni, hasedciyi daha dünyâda cehennem ateşine sokar, durup dinlenmeden onun yüreğini yakar. Recâizâde Ekrem Bey merhum hasedi şöyle tasvir etmiştir:

Hasedperverlerin hâlî yamandır,
Ki yoktur bir belâ bedter hasedden.
Sarılmış nefse müz'ic bir yılandır,
Ki çıkmaz çıkmayınca can cesedden.

Bu kötü tabiat, maalesef sûretâ âlim geçinen kimselerde avâm-ı nâstan fazla bulunuyor. Derler ki: Hasedi ona ayırmışlar, dokuz parçasını âlim görünmek isteyenlere, yalnız bir parçasını sâir halka vermişler. Ulemâ takımı, o bir parçada da bizim hakkımız var! diye ayaklanmış. Fıkra hayâlî olmakla berâber hakikate pek yakındır.

Hesedkârlık, şeytanın mukallidliğidir. Çünkü:

4780

آن بلیس از ننگ و عار کمتری
خویشتن افکند در صد ابتری

«Şeytan, aşâğılıktan utandığı, yâni, Âdeme secde etmek ve ta'zimde bulunmakla küçük düşeceğini sandığı için Allah'ın o husustaki emrine itâat etmedi. İtâatsizliği dolayısıyla de kendisini heder etti, gitti».

4781

از حسد میخواست نابال بود
خود چه بالا بلکه خون بالا بود

«Âdem Aleyhisselâmın Halife-i İlâhiyye olmasına hased ederek ona ta'zimde bulunmamakla, kendisini a'lâ ve bâlâ göstermek istedi. Lâkin bâlâlık nerede kaldı? Gözlerinden kanlı yaşlar süzüldü».

Diğer bir misâl:

4782

آن ابو جهل از محمد ننگ داشت
وز حسد خود را بالا می فراشت

«Ma'hud Ebûcehl de asıl, lâkin yetim ve servetsiz bulunan Muhammed bin Abdillâhın (Muhammedün Resûlullah) olmasına hased etti de hasedi yüzünden kendisini yüksek tutmaya kalkıştı».

4783

بوالحکم نامش بد و بوجهل شد
ای بسا اهل از حسد نا اهل شد

«Künyesi (Ebûlhikem) iken (Ebûcehl)e tahvil edildi. Nice ehliyyetli şahıslar vardır ki hased sevkıyla nâehl olmuşlardır».

Arabılarda bir kimsenin asıl adına isim, medh u zemmi müş'ir bir sıfatla hitâb olunmasına lâkab, babasına yâhud oğluna, yâhud başka bir şey'e nisbet edilerek çağırılmasına künye denilir ve bir adama künye-siyle hitâb etmek, ona ta'zimi ifâde eder.

(Ebû) kelimesi (baba) demek olduğu gibi sâhib ve mâlik ma'nâsına da gelir. Kureyş müşriklerinin eşrâfından bulunan Ebûcehle de Mekke'liler arasında (Ebûlhikem), yâni, hikmetler sâhibi denilirdi. Fekat Resûlullah Efendimiz gibi ömründe yalan söylemediği düşmanlarınca bile tasdik edilen bir zât-i akdesin efdalülmürselin ve hâtimünnebiyyin olduğuna inanmayışı hikmete değil, cehâlet ve hamâkate delâlet eylediği için müslümanlar, onun künyesini Ebûcehle tebdil ettiler. Herifin kibr ve azametini okşayan Ebûlhikem künyesi, hased ve gurûru dolayısıyla değişti. Kendisi için ilelebed hakaret ve zillet alâmeti olarak Ebûcehl kaldı.

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki:

4784

من ندیدم در جهان جستجو
هیچ اهلیت به از خوی نکو

«Ben, taleb ve teharrî olan şu cihanda hüsnü ahlâktan daha iyi bir ehliyyet görmedim».

Hadis-i Şerif'te: «Ben, halkın iyi huylarını tamamlamak için gönderildim» buyurulmuştur. Diğer bir Hadis'te: «Hüsnü ahlâk dinin yarısıdır». Kezâ bir Hadis'te: «Allah'ın ahlâkıyla tehalluk ediniz» denilmiştir.

Bu, şu demektir ki Allah rahîmdir, siz de merhametli olunuz, Allah kerimdir, siz de lûtf u keremde bulununuz. Allah afv vü gafurdur, siz de suçları afvediniz, Allah settârdır, siz de gördüğünüz münâsebetsizlikleri setrediniz.

در گذر از فضل و گستاخی و فن
کار خدمت دارد و خلق حسن

«Fazilet da'vâsından ve o da'vâ dolayısıyla küstahlık etmekten ve mütefennin geçinmekten vazgeç. İlm ve fen, dünyâda lâzımsa da âhirette faydası yoktur. Orada iş görecek olan Allah rızâsı için muhtaclara hizmette bulunmak ve ahlâk-ı hasene sâhibi olmaktır».

انبیا را واسطه زان کرد حق
تا بدید آید حسد ها در قلق

«Cenâb-ı Hak, ıztırâba düşen hasûdların hasedi meydana çıksın diye peygamberleri vâsıta kıldı».

Onlar geldiler, Resûl-i İlâhî olduklarını haber verdiler ve şeriatlerinin ahkâmını tebliğ eylediler Ba'zıları onları tasdik eylediyse de ba'zıları aralarında yetişmiş bir zâtın Allah tarafından meb'us olarak gönderildiğine, kendileri kavmin eşrâfından iken o mürsel-i İlâhiye tâbi' olacaklarından onun yüksek mertebesini kıskandılar, ona tâbi' olmaya utan-dılar, ve hasedleri dolayısıyla onu inkâr ettiler. Sonunda kahrı İlâhiye müstehik oldular. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de :

وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى تَبْعَثَ رَسُولًا

Yâni : «Biz bir kavme peygamber göndermedikçe, o kavme azâb etmeyiz⁵²» buyurulmuştur.

زانکه کس را از خدا عاری نبود
حاسد حق هیچ دباری نبود

«Çünkü her kavm; hak olsun, bâtil olsun bir ma'bud tanır, ona kul-luk etmekten arlanmaz. Bundan dolayı onu büyük ve ibâdete lâyık bil-

(52) Sûrei İsra : 15.

diklerinden onun ulûv-vî şânına da hased etmezler. Binâenaleyh hiç bir yerde, hiç bir kimse Allah'a hased etmemiştir».

آن کسی کس مثل خود پنداشتی
زان سبب با او حسد میداشتی

«Peygamberi kendi gibi zannedenler, bu zanlarından dolayı onun nübüvveti hâiz olmasına hased ettiler».

Peygamberânı da kendileri gibi sandıkları için onlara : «Siz de bizim gibi beşerden başka bir şey değilsiniz» diyorlardı. Çünkü rûsûl-i kirâmın sûret-i zâhirelerine aldaniyorlar, onlardaki kudsiyyet-i risâleti teakkul edemiyorlardı. Nitekim Eşrefülenbiyâ Aleyhi Ve Alihi efdalüttehâyâ Efendimize hitâben :

قُلْنَا مَا
أَنَّا نَشْرُكَ بِكَ خَالِي أَمَّا إِلَهُكُمْ إِلَهُ وَاحِدٌ فَنَكَانَ زُجُجًا لِقَاءِ
رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَادِقًا وَلَا يَشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا

Yâni : «Habib-i necibim; onlara de ki hakikaten ben de sizin gibi in-sanım, fekat şu farkımız var ki Allah tarafından bana vahy gelir de size gelmez⁵³» emri verilmişti.

Şu beyt ne kadar ârifânedir :

«Muhammed de insandır, lâkin diğer beşer gürûhu gibi değildir. Bel-ki o taşlar arasında yâkut misâlidir». Yâkut da taş cinsindendir. Amma kaldırım taşı ile aralarında gerek nev'iyet, gerek fazilet i'tibârıyla çok, hem de pek çok fark vardır.

چون مقرر شد بزرگی رسول
بس حسد ناید کسی را از قبول

«Resûlün büyüklüğü ve mukaddesliği tekarrür edince onu tasdik et-miş olanlardan hiç biri onun hakkında hasede düşmez».

(53) Sûrei Kehf : 110.

پس ہر دوری ولی قائمست
آز مابین تا قیامت دائمست

«Enbiyâ devri geçtikten sonra onların yerine kaim olmak üzere bir veliy-yi ekmel vardır. Enbiyâ zamânındaki imtihan kıyâmete kadar devam edecektir».

Enbiyâ-yı izâm Aleyhimüssalâtü Vesselâm mu'cize ile, onların nâib-i menâbı, yâni, vârisleri bulunan evliyâ-yı kirâm (kaddesallahü esrârehü) de kerâmet ile Allah tarafından te'yid olunmuştur. Ve her bir kısmı, ma'nevî bir vazifenin icrâsına me'murdur. Ba'zısı mesturdur ki onun vilâyeti derecesini Allah'tan başka kimse bilmez. Bazısı âşikârdır ki bilinir ve bilenlerce ta'zim ve tevkir edilir.

Mevlânâ Câmî (Nefehât-ül-Üns) isimli kitabında der ki: «Yağmur onların yüzüsuyu hürmetine yağar, yerdeki nebâtât onların sefâ-yı kalbi ile yeşerir. Müslümanlar, ettikleri gazâlarda onların himmetiyle galib gelirler. İşlerinden vazife sâhibi olanlar üç yüz kişidir ki onlara (ahyâr) denilir. Kırk kişiye (ebdâl), yedisine (ebrâr), dördüne (evtad), üçüne (nukaba), birine (kutub) ve (gavs) ta'bir edilir. Ki Hazret-i Mevlânâ'nın veliy-yi kaim dediği zâttır. Bunların hepsi birbirini tanır ve ma'nevî işlerde yekdiğerinden emir alır.»

Şeyhülekber Muhyiddin-i Arabî (kuddise sirruhû) Hazretleri (Fütûhât-ı Mekkiyye)sinde ve 198 inci bâbın 31 inci faslında bizim (ebrâr) diye zikrettiğimiz yedi kişiyi (ebdâl) diye ta'rif eyledikten sonra demiştir ki: «Cenâb-ı Hak zemini yedi iklimi taksim etmiş ve idâresini mün-tehab kullarından ebdâl denilen yedi zâte havâle kılmıştır. Her iklim, bunlardan birinin ma'nevî nezâreti ve muhâfazası altındadır. Ben Mekke Harem-i Şerifinde onlarla tanıştım ve selâmlaştım. Onlardan ziyâde Allah ile meşgul olan kimse görmedim ve onlara benzer kimseye mülâkî olmadım. Ancak Konya'da tarikat sâhibi olan bir şeyh-i ekmel müstesnâ.»

Şeyhülekberin bu istisnâ ettiği zât-i âlinin Mesnevî nâzım-ı ârifi Hazret-i Mevlânâ olduğunda şübhe yoktur.

Evliyâ-yı kiram hakkında fazla ma'lûmât almak isteyenler sofîyye kitaplarına, husûsiyle Lâmiî Çelebinin Nefehâtülüns tercemesine mürâ-caat etmelidir.

هر کس کو شیشه دل باشد سگست
هر کس کو خوی نکو باشد برست

«Her kimin hüsnü ahlâkı varsa o, evliyâ düşmanlığından halâs olur, her kimin kalbi sağlam değilse, hased ve adâvet yolunda kırılır».

پس امام حی مطلق آن ولیست
خواه از نسل عمر، خواه از علیست

«İmâm-ı hay ve tasarrufta mutlak olan işte o veliy-yi kâimdir ki kavs-i a'zam da denilir. O zâtin mutlaka sâdâttan olması lâzım değildir. İster Ömerülfârûk, ister Aliyyülmurtazâ neslinden olsun, ekmel bir zât, gavs-i a'zam olur».

Cenâb-ı Pir, burada imâmiyye mezhebinde olanların imam, yâni, gavs-i a'zamın mutlaka evlâd-ı Aliden olması akîdesini cerh ediyor.

مهدی وهادی ویست ای راهجو
هم نهان و هم نشسته پیش رو

«Ey necât yolunu ve sırât-ı müstekîmi arayan kimse; doğru yolu bulan da, o yolu gösterecek olan da o imâm-ı hüâm, yâni, hazret-i gavs-i a'zamdır. O zât-i mukaddes hem gizlidir. Hem de karşında oturmuştur».

او چون نورست و خرد جبریل اوست
او ولی کم ازو قندیل اوست

«O gavs-i a'zam nur gibidir ki akıl, onun Cebrâîlidir. Onun vilâyet mertebesince dûnunda olan da onun kandilidir».

وانكه زين قنديل كم مشكات ماست
نور را در مرتبه ترتيباست

«Kandil derecesinde olan velinin mertebeye dúnunda olan da bizim mişkâtımızdır. Çünkü nûrun derece ve mertebeye tertibleri vardır».

Şimdi bahsi hülâsa edelim : Şeyh Galib der ki :

*Hatmetti çü enbiyâyı Allah
Geldi bize evliyâ-yı âgâh.*

Evet; Hâtimünnebiyyîn ve efdalülmürselîn Aleyhim Salevâtullahi Ecmâin Efendimizle Nübüvvet devri kapandı. Resûl-i Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellemden sonra peygamber gelmek ihtimâli kalmadı. Fekat onun irfânına vâris ve makamına kaim olmak üzere bir takım evliyâ zuhûr etti. Bu zevât-ı kirâmın vilâyetçe derece farkları vardır. En büyüklerine (kutb) yâhud (gavs) ta'bir olunur ki her asırda peygamber vekili demek olan zâttir. Resûlullah Efendimizin ilk halifesi Sıddık-ı Ekber (radiyallahü anh) olduğu için, birinci gavs de odur. Sonra sırasıyle hulefâ-yı râşidîn (radiyallahü anhüm ecmâin) hazerâtı gavsîyyet makamına geçmişlerdir. İlk imam ve gavslerde hem maddî, hem ma'nevî hükûmet vardı. Sonra zahirî olan Hilâfet-i Muhammediyye, saltanat hâlini aldı ve ma'nevî gavs ve imamlar ayrıldı. Ömer bin Abdül'azîz (radiyallahü anh)de birleşti ise de, onun zehirlenerek ölmesi üzerine zâhirî saltanatla bâtinî imâmet ve gavsîyyet yine ayrıldı ve öylece devâm edegeldi.

Her asırda zâhirî bir hükûmet olduğu gibi, bâtinî bir imam, bir gavs de vardır. Şiîler bu ma'nevî imamın mutlaka Hazret-i Ali ve Fâtîmetüz-zehrâ (radiyallahü anhüm) vâsıtasıyla Hazret-i Nebî neslinden olacağına i'tikad ederler. Sofiyyece gavsîyyet, Allah'ın bir ni'met-i uzmâsı olduğu için Cenâb-ı Hak onu nesl-i Aliye tahsis etmemiştir, o makam-ı âliye dilediği kulunu getirir. İşte mehdî olan da, hâdî olan da o yüksek makamın sâhibi bulunan zât-ı şeriftir.

Şiîlerin imâmiyye mezhebince Hazret-i Ali'nin evlâd ve ahfâdından on iki zât imam sayılır. Bunların on ikincisi olan ve Hicretin 258 inci senesinde doğan İmam Muhammed Takî için : «Irak'ta Sâmerra kasabasında bir serdâba girdi, oradan gayb âlemine çekildi. Hâlen hayattadır, kıyâmete yakın zuhûr edecektir» derler. Ehl-i sünnet ve sofîyye ise : «İmâm Muhammed Takî; doğdu, yaşadı, öldü. Kıyâmete yakın bir mehdî çıkacak, evlâd-ı Fâtîmeden olacak ve Muhammed nâmında buluna-

caktır.» Akidesinde iseler de «O mehdinin daha doğmamış ve zamânı gelince zuhûru muhakkak bulunmuştur» derler.

Şeyh Muhyiddîn-i ekber (kuddise sirruhû) Hazretleri der ki : «Allah'ın ehl-i beyt-i nübüvvetten ve evlâd-ı Fâtîmadan zuhûr edecek bir halifesi vardır. İsmi, Resûlullah Aleyhissalâtü Vesselâmın ismi gibi Muhammed'dir. Hasan bin Ali bin Tâlib'in torunlarından. Sûret ve sîret i'tibârıyla Resûlullah Sallallahü Aleyhi Veselleme benzer. Kendisine Mekke Harem-i Şerifinde biât edilecektir».

Buna (Mehdî-i mev'ud) derler ki âhir zamanda zuhûr edeceği taraf-ı İlâhiden va'dolunmuş ve Peygamber tarafından müteaddid Hadis ile beyan buyurulmuştur. Bundan başka her asrın bir reis-i evliyâsı vardır ki o da o asrın mehdîsi ve hâdisidir.

Her asrın mehdîsi, şiîlerin mehdîsi gibi gayb âlemine çekilmiş ve orada gizlenmiş değildir. Halk arasında gezer, onlarla ihtilâl eder. Fekat onu ancak vilâyet mertebesine yükselmiş olanlar tanır. Hazret-i Mevlânâ'nın o zâtı «Hem nihan ü hem nişeste pîş-i rû» diye ta'rif etmesi bundan dolaydır. Cenâb-ı Pîr, gavs-i a'zam ile maiyyetindeki evliyâyı bize anlatmış olmak için parlak bir misâl veriyor.

Reis-i evliyâyı nura, ikinci derecedekileri kandile, üçüncü derecede olanları da mişkâta benzetiyor. Mişkât; duvara açılmış ve içerisi cilâlanmış bir kovuktur ki eski evlerdeki hücreler demektir. Kandil yakılır, o mişkâta konulurdu. Mişkâtın içi cilâlî olduğu için, kandilin nûrunu parlak gösterirdi.

Şârih-i Mesnevî İsmâil-i Ankaravî (kuddise sirruhû) da ayrıca bir misâl veriyor. Gavs-i a'zamı güneşe karşı konulmuş bir aynaya, ikinci derecedeki evliyâyı güneşe mukabil olan aynanın karşısındaki diğer bir aynaya, üçüncü derecede olanları da güneş karşısındaki aynanın ma'kesi bulunan ikinci aynaya muvâcîh üçüncü bir aynaya teşbih ediyor.

Hülâsa : Velîlik parlaklık i'tibârıyla derecât ve merâtibe tâbî' bir nurdur.

زانكه هفت صدرده دارد نور حق
پردہای نور دان چندین طبق

«Allah nurunun yedi yüz perdesi vardır. Nûrânî hicabları bu kadar tabaka ve derece bil».

Hadis-i Şerif'te : «Hakikaten Allah'ın nûrdan ve zulmetten yedi yüz hicâbı vardır» buyurulmuştur.

Allahu a'lem bîmurâdı Nebiyyihi buradaki yedi yüzden maksad : Hicabların çokluğunu anlatmaktadır, yoksa 699 dan sonraki 700 değildir. Nasıl ki bu Hadis : «Allah'ın yetmiş hicâbı vardır» ve «Allah'ın nûrdan ve zulmetten yetmiş bin hicâbı vardır» diye de rivâyet olunmuştur. Lisânımızda da 70, 700, 7000 gibi sayılar kesretten kinâye olur. Muallim Nâci merhûmun okurken çok yanılan bir hâfıza söylediği :

*Yedi yüz kerre yanılmak ne demek bir cüzde,
Böyle olmaz a benim hâfızım ezber dediğin.*

beyti de böyledir. Mubâlağa maksuddur. Yirmi sayfada yedi yüz yanışı çıkan hâfız sayılamaz.

Hülâsası : Bir insanın gerek hayırdan, gerek şerden bağlanıp kaldığı her şey, kendisi için birer hicabdır. Yoksa :

*Allah ki mûcidi-i cihandır,
Bin türlü nikabdan ayandır.*

Burada bir sûâl vârid olabilir : Karanlığın perde olması ma'kuldür. Çünkü zulmet her şey'i görmeye mâni' olur. Fekat nûrdan nasıl hicâb olur? denilir. Düşünmeden cevab verilir ki nûrun olup olmayacağında tereddüd eden kimse başını kaldırsın, güneşe baksın. Eğer şemsin şua'ları, gözlerini kamaştırıp da kusurunu görmeye mâni' oluyorsa zihnindeki o tereddüdü def'etsin.

4797

*از پس هر پرده قومی را مقام
صف صفت این پرده هاشان تا امام*

«Her hicâb, yâni, perdenin arkası bir kavmin makamıdır. Bu perdeler imama, yâni, mihrâb önüne varıncaya kadar saf saftır».

4798

*اهل صف آخرین از ضعف خویش
چشمشان طاقت ندارد نور پیش*

«Son safta kalmış olanların gözleri ma'nen zayıf olduğu için öndeki saffın nûruna tehammül edemez».

4799

*وان صف پیش از ضعیفی بصر
تلب نارد روشنائی بیشتر*

«En son saffın önündekiler de, kuvvet-i rü'yet olmadığı için fazla aydınlığa bakamazlar».

4800

*روشنایی کو حیات اولست
رنج جان وقتنه این احوست*

«En öndeki mukarribîn-i ilâhiyyenin hayâtı olan nûr, geride kalanlar ve biri iki gören şaşılmanın rûhu için illettir, meşakkattir, fitnedir».

Ondan dolayı :

4801

*احولها اندک اندک کم شود
چونکه هفت صد بگذرد اویم شود*

«Şaşılıklar, vahdeti kesret hâlinde görüşler yavaş yavaş azalır, yedi yüz perdeyi geçince 'de geçen deniz olur».

Yâni; onun vücûd-ı mevhûmu katrası, tevhîd-i ilâhî ummanında mahv ve müstehlek olur. Kendisini ve hiç bir şey'i görmez. Ancak o bahr-i muhîti müşâhede eder.

4802

*آتش کاصلاح آهن با زرست
کی صلاح آبی و سبب ترست*

«Demiri, yâhud altını izâbe ve tasfiye için lâzım olan âteş, tâze ayva ve elmanın pişip kemâle gelmesine yarar mı?»

سبب و آبی خامی دارد خفیف
نه چو آهن تابشی خواهد لطیف

«Elma ve ayvanın hafif bir hamlığı vardır ki, güneşin zıyâsı onları pişirir ve öldürür. Onlar demir gibi kuvvetli bir ateş istemezler».

Hazret-i Mevlânâ, isti'dâd ve kabiliyyetleri demir ve elma, ayva ile temsil ediyor. Demirin kemâle gelmesi için kuvvetli bir ateş lâzımdır ki o demire istenilen şekil verilebilsin. Fekat meyvelerin hamlığını izâle etmek ve onları yenilecek bir hâle getirmek için güneş zıyâsı kâfidir. Bunun gibi evliyâullahtan ba'zıları cüz'î bir mücâhede ile kemâle vâsıl olur. Ba'zıları ise şiddetli ve devamlı mücâhede ve riyâzetlerde bulunur. Mevlânâ gibi ba'zı ekâbir de yalnız kendisi için değil, müridleri ve muhibleri için de çalışır. Nitekim: «Geçilmesi güç yolları geçtik, seyr ü sülûk yolunu kendi mensublarımıza kolaylaştırdık» buyuruyor. Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimizin gece sabahlara kadar namaz kılarak ayakta durmaktan mubârek ayaklarının şişmesi gibi mücâhedesini, kendisi için değil. Çünkü Zât-i Akdes-i Nebevinin günâha girmek ihtimâli yoktu. Bu ihtimâle vücud verilse, yâni, Resûlullah'tan zelle sudûru tevehhüm edilse bile o mevhum günahın mağfur olduğu:

لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ

Âyet-i Kerimesiyle bildirilmişti. O mücâhedeler, o namazlar, o orucular hep ümmetinin nâm ve hisâbına idi.

هست آن آهن فقیر سخکس
زیر بتک و آتشت اوسرخ وخوش

«Misâl gösterilen demir, riyâzet çeken fakir-i mücâhiddir ki ateş içerisinde ve çekiç altındadır. O ateştir, kırmızıdır ve hoştur».

حاج آتش بود بی واسطه
در دل آتش رود بی رابطه

«O demir, ateşin, vâsitasız kapıcısı olur. Râbitasız, kılavuzsuz ateşin içine girer».

Demirci, demiri eritmek, yâhud ona istediği şekli vermek için ateşe sokar. Demir; vasıtasız ve râbitasız bir hâlde ateşle temâs eder. Kıbırmızı olur. Ateş rengini, ateş harâretini alır. O vakit el ile tutulamaz, ateş gibi yakar. Buradaki demirden maksad: Sülûkünü tamamlamış, vâsıtaya, mürşide ihtiyâcı kalmamış, kendi kendine seyr ü sülûke devâm edebilecek bir hâle gelmiş olan evliyâullahtır. Ateşten murâd da Allah'ın tecellisidir ki kulun mevhum varlığını yakar, mahveder. O sırada o demirin ben de ateşim demesi inkâr edilemez. Çünkü o, demirden ateşliğe inkılâb etmiştir. Fekat ateşten çıkınca onun demirliği avdet eder. O hâlde onun, ben ateşim demesi doğru oîmaz. İşte (enelhak) yâni, «Ben Hakkım» demiş olan Hallâc-ı Mansur ve emsâli zevâtın öye söz söylemeleri bu makamın ve o tecellinin te'siridir.

Bir de tecelli âteşine karşı vâsitaya muhtâc olanlar, seyr ü sülûkte kılavuzsuz gidemeyenler vardır. Cenâb-ı Pîr onları da şu sûretle temsil ve tavzih ediyor:

بی حجاب آب فرزندان آب
پختگی ز آتش نیابند و خطاب

«Su çocukları, yâni, su vâsitasıyla yetişen sebze, meve ve sâire gibi nebâtât doğrudan doğruya ateşe muhâtab olamazlar ve ondan pişkinlik bulamazlar».

واسطه دیکی بود یا تابه
همچو بارا در روش پاتابه

«Onların ateşte âheste âheste pişmesi için ya terere, yâhud tava olmalıdır. Nasıl ki yol yürümekte ayak için papuç v dolak lâzımdır.

یا مکانی در میان تا آن هوا
می شود سوزان و می آرد بما

«Yâhud orta yerde bir mekân bulunmalıdır ki oradaki hava ateş vâsıtasıyla kızsın ve harâreti suya nakletsin».

Nebâtat doğrudan doğruya ateşe temâs ettirilemez. Ettirilirse kavrulur, hattâ yanar. Onların pişmesi için müteaddid vâsıta ister. Evvelâ : Tencere, sâniyen : Su, sâlisen : Saçayak. Ateş, tencere ile kendi arasındaki havayı, hava tencereyi kızdırır. Tencerenin kızması suyu kaynatır, suyun kaynaması yemeği pişirir. İşte bunlar ateşten harâret alabilmek için bu kadar vâsıtaya muhtacdır. Fekat demir böyle değildir. O, billâ vâsıta ateş girer, onun harâretiyle ateş kesilir ve istenilen şekle girer.

پس فقیر آنست کو بی واسطه است
شعله ها را با وجودش رابطه است

«Onun gibi fakir, vâsıtasız tecelliye mazhar olan ve tecelli şu'lele-riyle onun aranda râbıta bulunan zâttır».

Cenâb-ı Hâ; o fakirin, yâni, tecelli âteşine demir gibi billâ vâsıta tehammül eden reîsülevliyânın kalbine tecelli eder, oradan tecelli envârı bütün âleme dâılır. Sofiyye hazarâtı der ki : Bütün avâlim bir cesed gibidir ki onun kalbi ve rûhu insân-ı kâmilidir.

دل نباشد تن چه داند گفت و گو
دل نجوید تن چه داند جست جو

«Kalb olmazsa ten söz söylemesini ne bilir, kalb aramazsa, ten nasıl arayabilir?»

بس نظرگاه شعاع آن آهست
بس نظرگاه خدا دل نمی آهست

«O hâlde tecelli-i İlâhî şuaının isâbet ettiği, o demir gibi müteham-mil velidir. Nazargâh-ı Rabbânî de ten değil, kalbdır».

باز این دلهای جزئی چون تنست
با دل صاحب دلی کو معدنست

«Sonra bu cüz'î gönüller de esrâr-ı İlâhiyye ma'deni bulunan ârifin kalbine nisbetle ten gibidir».

Allah'ın nazargâhı bulunan o gönül, dil, kalb ve yürek diye ta'rif edilip de hayvânâtta bile bulunan kan tulumbası değildir. Belki bunlar söylenilmekle sâhibinin ma'neviyyâta olan kabiliyyeti murâd edilir. On-dan dolayı Hazret-i Mevlânâ «Nazargâh-ı hudâ; ten değil, dildir» dedik-ten sonra : Maksadım, herkeste bulunan kalb demek değildir. Esrâr-ı İlâ-hiyyenin menbaı bulunan ârifin kalbi demek istiyorum, yoksa o münev-ver kalbe nisbetle avâmın kalbleri cesed gibi kalır, buyuruyor. Şunları da ilâve ediyor ki :

بس مثال و شرح خواهد این کلام
لیک ترسم تا تلفزد و هم عام

«Bu söz çok misâl ve şerh ister. Lâkin avâmın vehme düşüp ayağı kaymasından korkuyorum».

تا نکردد نیکوئی بر ما بدی
این که گفتم هم نبذ جز بخودی

«Yapmak istediğimiz iyilik, bizim için kötülük olmasın, yâni, irşâd

etmek isterken dalâlete düşürmeyelim diye çekiniyorum. Şu kadar söyle-
diklerim de kendiliğimden değil, murâd-ı İlâhî ileldir».

4815

بای کز را کفش کز بهتر بود
مر گدا را دستگه بر در بود

«Çarpık ayağa, çarpık ayakkabı iyi gelir. Dilencinin tezgâhı da kapı dışarıdır».

Ayağı çarpık olan doğru kundura giyemediği gibi, anlayışı olmayana da hakikat açıktanaçığa ifşâ edilemez. Dilenci kapının önünde durup sadaka ister. Ona orada bir şey verilir, yâhud inâyet ola denilir. Ev dâhilinden ve oradaki ahvâlden bahsedilmez. Hadis-i Şerif'te buyurulmuş-
tur ki: «Biz, enbiyâ cemâati, (yâni, bütün peygamberler) nâsın derece-
lerine inmeye ve onların akıllarının ereceği derecede söylemeye me'mû-
ruz». Cenâb-ı Pir de bu sünnete ittibâan bizim aklımız erecek derecede beyânâtta bulunmuştur.

«BİR PÂDİŞÂHIN YENİ SATIN ALDIĞI İKİ KÖLEYİ
İMTİHÂN ETMESİ»

4816

پادشاهی دو غلام ارزان خرید
با یکی زان دو سخن گفت و شنید

«Bir pâdişah, ucuza iki köle satın aldı. Onlardan birine söz söyledi ve dinledi, yâni, konuştu».

4817

یافتن زبیرک دل و شیرین جواب
از لب شیرین چه زاید شکر آب

«Onu kalben zeki ve tatlı dilli buldu. Zâten tatlı bir dudaktan ne doğar? Şeker suyu gibi cevâb işidilir».

4818

آدمی مخفیست در زیر زبان
این زبان پردهست بر درگاه جان

«İnsan, dilinin altında gizlidir. Bu dil, rûh kapısının perdesidir».

Hadis-i Şerif'te: «İnsan dilin altında gizlidir» buyurulmuştur. Bir ki-
şinin nasıl bir adam olduğu, âlim mi, câhil mi, sâdık mı, münâfık mı
bulunduğu sözlerinden anlaşılır. Söz söylemeyince tabîi mâhiyyeti belli
olmaz. Bundan dolayı kişi dilinin altında gizlidir. Dil; ruh için bir perde,
bir örtü gibidir.

4819

چونکه بادی برده رادرهم کشید
سر صحن خانه شد بر ما بید

«Bir rüzgâr perdeyi kaldırınca evin içerisi bize görünür, yâni, bilme-
diğimiz, tanımadığımız bir kimse, hâl icâbı bir söz söyleyince rûhunu
setretmiş olan perde açılır, onun rûhu ve kalbi bize âşikâr olur. Yâni
nasıl bir adam olduğunu anlarız».

4820

کاندیرین خانه گهر یا گندمست
گنج زر با جمله مار و کژدمست

«Onun rûhu evinde cevâhir mi var, buğday mı var, o ev altın hazi-
nesi mi, yoksa yılan ve akreb yuvası mı meydana çıkar».

4821

یا درو گنجست و ماری بر کران
زانکه نبود گنج زر بی پاسبان

«Yâhud orada bir hazine, yanibaşında da bir yılan mı var? Anlarız.
Çünkü altın hazinesi bekçisiz olmaz».

İnsanların ba'zıları âlim, ârif, halûk ve pâk i'tikadlı olur. Onların ilmi, irfânı, hüsnü ahlâkı ve sağlam i'tikadı kalblerinde gizli bir definedir. Yine insanların ba'zıları câhil, âmi, ahlâksız ve yanlış i'tikadlı bulur. Onların da cehli, irfansızlığı, ahlâksızlığı ve bozuk i'tikadı kalblerinde yerleşmiş yılan ve akreb misâlidir. Bunların bir üçüncüsü de vardır ki ilmi, irfânı ve sâiresi bulunur da ahlâkında bir kusûr olur. Meselâ; ehl-i sünnet velcemâa i'tikadında derin bir âlimdir, fekat ilmine mağrurdur, başkalarını nazar-ı istihkarla görür. O, gurur ve bu görüş onun için bir ahlâk noksânıdır. İlmi ve i'tikadı kalbinde bir hazîne olduğu hâlde kibr ve gururu, o hazîne yanında çöreklenmiş bir yılan gibi yatmakta ve o hazineden istifâde edilmesine mâni' olmaktadır. Çünkü hoca efendinin kibr ve azametinden yanına sokulmak mümkün değildir.

4822

بی تأمل او سخن گفتی چنان
کز بس بانصد تأمل دیگران

«Pâdişâhın konuştuğu köle, düşünmeden öyle cevaplar veriyordu ki başkaları öyle cevâbı beş yüz def'a düşündükten sonra verebilirdi».

4823

گفتی درباطنش دریاستی
جمله دریا گوهر گویاستی

«Sanki onun içinde bir irfan deryâsı vardı ve o deryâ inci gibi sözlerden ibâretti».

4824

نور هر گوهر کز و تابان شدی
حق و باطل را ازو فرقان شدی

«O deryâdan zuhûr eden her incinin parıltısı hak ile bâtlıyı ayırd ederdi».

(Kale, yekulü) gibi ilimlerden pek başka bir bilgi vardır ki okumakla elde edilmez. Allah tarafından ba'zı sevgili kullarına ihsân olunur. Ona

(irfân) derler. O irfân, Allah'ın ihsânına uğrayan kimselerin kalbinde bu deniz hâlinedir. İrfan mahsûlu olarak söylenilen sözler de o denizin incileri mesâbesindedir. Meselâ; bundan kırk beş, elli sene evvel Afyonkarahisar'ı mevlevihânesinde (Kaygusuz Dede) nâmında seksenlik ümmî bir derviş vardı. Bu adam mekteb, medrese görmemişti. Okumak, yazmak bilmezdi. Fekat ba'zan öyle güzel sözler söylerdi ki işitenler hayrette kalırdı. Meselâ: «Allah bir, peygamber hak. Pekmez kara, yoğurt ak. Akşam yatıp, sabah kalk. Karışma hikmete, zevkine bak» derdi.

Şu sâde söze dikkat buyuruldu mu? Basit bir müslüman için tatbik edilecek bir düstur değil mi? Kaygusuz Dede bu nasihatıyla Dünyâ ve Ahiret râhatını birkaç kelime ile anlatıyordu. İşte irfan deryâsının incisi demek olan böyle sözlerden diğer inciler, yâni, başka sözler de hisse almış olaydı, o sözler hakkı, bâtlı, doğruyu, yanlış, iyiyi, kötüyü farket-tirirdi.

4825

نور فرقان فرق کردی بهر ما
ذره ذره حق و باطل را جدا

«Kur'an'ın nûru, bizim için zerrelere varıncaya kadar hak ile bâtlıyı ayırdetmiştir».

(İbnüleşîr) diyor ki: «Furkan, Kur'an'ın isimlerindendir. Zirâ o, hak ile bâtlı, helâl ile harâmı tefrik eder». Aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz de: «Ben insanları, yâni, mü'minlerle kâfirleri fark ve temyiz eden Muhammedim» buyurmuştur. Çünkü Resûlullahı tasdik edenler mü'min, tekzip eyleyenler kâfir olmakla insanlar birbirinden ayrılmıştır.

4826

نور گوهر نور چشم ما شدی
هم جواب وهم سؤال ازما بدی

«O irfan incisinin parlaklığı, bizim gözümüzün nûru olaydı hem sual, hem cevap bizden olurdu».

Yâni; biz hakikati görebilseydik ezeli ve ebedi bir vücudla muttasıf olanın ancak Hak olduğunu ve bütün mevcûdâtın onun varlığı ve irâde-siyle kaim olduğunu zevkan anlayabilse idik, bizim lisânımızdan soran

ve cevab verenin, yine o olduğunu bilirdik de sâil ve mücib diye ikilik kaydına düşmezdik.

Hazret-i Mevlânâ bu derin bahsi bir misâl ile izâh ediyor ve diyor ki:

4827

چشم کز کردی دو دیدی قرص ماه
چون سوا هست این نظر در اشتباه

«Gözünü çarpıttığın, yâni, şaşî gibi baktığın için ayın kursunu iki görüyorsun. Bu şübheli bakış senin süâlin gibidir».

4828

راست گردان چشم را در ماهتاب
تا یکی بینی تو مه را نک جواب

«Mehtâba bakışını doğrult ki kameri bir göresin. İşte sana cevab».

4829

فکرت را راست کن نیکو نگر
هست آن فکرت شعاع آن گهر

«Fikrini düzelt ve iyi bak ki senin fikrin o cevherin şuâdır».

4830

هر جوابی که ز گوش آید دل
چشم گفت از من شنو آنرا بهل

«Kulaktan kalbe gelen her cevâba karşı, göz: onu bırak, beni dinle der».

4831

کوش دلالت و چشم اهل وصال
چشم صاحب حال و گوش اصحاب قال

«Kulak vâsita, göz ehl-i visâldir. Göz sâhib-i hâldır, kulak kıl ü kal eshâbındandır».

İnsandaki ilim; ya kulak, yâhud göz vâsıtasıyla hâsıl olur. Kulak vâsıtasıyla ilim: Birinden bir şey öğrenmekle, göz vâsıtasıyla olan ilim de: Bizzât görmekle elde edilir. Kulak ilim için ancak bir vâsıtaadır. Göz ise onu görmüş ve kavuşmuş olandır. Bu i'tibâr ile kulak ehl-i kâl, göz ise ehl-i hâldır.

4832

در شنود گوش تبدیل صفات
در عیان دیده ها تبدیل ذات

«Kulağın işitmesinde sıfâtın, gözlerin görmesinde zâtın tebeddül etmesi vardır».

Meselâ: Hadîd ve şedîd bir kimse:

وَالْكَاظِمِينَ الْفَيْضَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٥﴾

Yâni: «Hiddetini hazmedip nâsı afveyleyenleri ve yaptığı hasenâtı güzelce yapanları Allah sever⁵⁵» Âyetini işitir, onu işitmekle müsâmahâ-kârlığa ve afve başlar, kendisindeki hiddet sıfatı değişir. Kezâ:

وَمَنْ يُوقِ شَحْنَنَفْسِهِ فَاُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥٦﴾

Yâni: «Her kim nefsinin hasisliğinden Allah'ın vikayesinde bulunur-sa, öyle kimseler felah bulur⁵⁶» Nazm-ı Celîlini duyar ve harekâtını ona tatbik ederse, hasislik sıfatı cömerdliğe tebeddül eder.

Bunun aksi de olabilir. Meselâ: Biri, bir kimse hakkında hüsnü zan

(55) Sûrel Âl-i İmran: 134.

(56) Sûrel Teğabûn: 16.

besler, sonra ötekinden, berikinden o kimsenin kötülüğünü işitir, beslediği hüsnü zan, sû-i zanna tehavvül eyler.

Gözün görmesiyle zâtın tebeddülüne gelince: «İçinizden hiç biri ölmeyince Rabbini göremez» Hadis-i Şerif'i mücebince ölmeden evvel rû-yetullah imkânı yoktur. Çünkü beşeriyet ona mütehammil değildir. Hazret-i Mûsâ gibi kelîmullah olan bir zât, tecellî-i Rabbânîye tehammül edemedi de düştü ve kendinden geçti. O esnâda kendiliği müstehlik olduğu için müşâhedeye nâil oldu. Sahve gelince, yâni, ayıldığı vakit: «İlâhî seni tenzih ve tesbih ederim. Beşeriyet bâkî iken seni görmek isteyişimden de tevbe eylerim» dedi. Ümmet-i Muhammedden mevt-i ihtiyârî ile ölenler ve kendilerini Hakta fânî kılanlar da bu şerefe nâil olurlar ve Allah'ı Allah ile görürler.

Görünürse kendi görülür Allah.

İşte zât-in tebeddülü de bu demektir. Bu bahis gayet derindir. Hele benim gibi bir âcizin içinden çıkabileceği bir mes'ele değildir. Teberrükten dinlemeli ve hakikati göstermesini lûtf-i İlâhîden dilemelidir.

4833

ز آتش از علمت یقین شد از سخن

مختکی جو در یقین منزل مکن

«Ateşin mâhiyyetine dâir sana söz vâsıtasıyla yakîn hâsıl olmuştur. Bu, ilmüyakîn mertebesidir. Lâkin ona bağlanıp kalma, terakkî et».

Yakîni: İlmüyakîn, aynüyakîn, hakküyakîn diye üç derece i'tibâr etmişlerdir.

Birincisi: Bir şey'i işitmek sûretiyle öğrenmektir. Meselâ bir çocuk, ateşe saldıracak olursa anası: Aman yavrum cıs! diyerek onun yakıcı olduğunu öğretir. Biraz büyüyüp kış günü kıbkırmızı olmuş bir sobayı görünce, ateşin demiri bile yaktığını, onu kıbkırmızı ateş hâline getirdiğini görür. Bu görüş, onu ateş hakkında aynüyakîn derecesine getirir. Şâyed o kızgın sobaya parmağı dokunup da yanacak olursa, canı yandığı ve ateşin yakıcı olduğunu hissettiği için, o yangın ve anlayış ona hakküyakîn olur. Burada Mevlânâ'nın geçilmesini tavsiye ettiği ilmüyakîn mertebesidir.

4834

تا نوری آن عین الیقین
این یقین خواهم در آتش در نشین

«Sen yanmayınca ateş hakkındaki ilmin aynüyakîn değildir. Yakînın en yüksek derecesini anlamak istersen ateş içinde otur».

4835

گوش چون نافذ بود دیده شود
ورنه قل در گوش پیچید شود

«İşitilen sözler kulağa girerse o kulak da göz gibi olur. Yoksa duyan kıl ü kal, kulağın dışarısına takılır kalır».

Kur'ân-ı Kerim'de:

فَسِرْعَادِ ۝ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ
أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ وَأُولَئِكَ هُمُ الْآلِبَابِ ۝

Yâni: «Habibim; benim kelâmımı, senin hadislerini dikkatle dinleyip, onların hükmüne hüsnü sûretle tâbî olanlara müjde ver ki öyle kimseleri Allah hidâyet etmiş ve yola getirmiştir. Yine onlar şuûr ve kalb sâhibleridir ki işittiklerini iyi anlarlar, anladıklarını iyi tatbik ederler»⁵⁷ buyurulmuştur.

İşte o gibi zevâtın kulakları göz hâlini almış, kendileri işittiklerini görmüş derecesine gelmiştir.

4836

این سخن پایان ندارد باز گرد
تا که شه با ان غلاماتش چه کرد

«Bu sözlerin sonu gelmez. Yâ Mevlânâ geri dön de pâdişah o kölesine ne yaptı? Onu söyle».

«PÂDİŞÂHIN O İKİ KÖLEDEN BİRİNİ BİR YERE GÖNDERMESİ VE
DİĞERİNDEN BA'Zİ ŞEYLER SORMASI»

4837

آن غلامك را چو دید اهل ذکا
آن دیگر را کرد اشارت که بیا

«Pâdişah, o köleceğizi zekâ sâhibi görünce onu bıraktı. Öbürüne gel!
diye işaret etti».

4838

کاف رحمت کفتمش تصغیر نیست
جد چو گوید طفلكم تحقیر نیست

«Köleceğiz ta'birindeki kâf, kâf-ı rahmettir, tasgir edâtı değildir.
Nasıl ki büyük baba, torununa yavrucuğum derse, o sözdeki (cuğum)
tahkir için olmaz».

Her lisanda olduğu gibi, fâriside bir «ism-i tasgîr» vardır ki müsem-
mâsının küçüklüğünü anlatır. Bu küçüklük de ya hakaret, yâhud şefkat,
mahabbet ma'nâlarını ifâde eder. Meselâ bir adama (merdek) denilmesi
«adamcık» demektir. Bu kelimede bir hakaret ma'nâsı vardır ki tam
adam değil mefhûmunu bildirir. Bir de ma'sûmun dudağını bükerek ağ-
layışına karşı vah yavrucuk! denilmek vardır ki bu da merhamet ve şef-
kat meâlini anlatır. Bu ma'nâlar fâriside ismin âhırına bir (kâf) getir-
mekle yapılır.

Hazret-i Mevlânâ, bu kâfın ikinci ma'nâyı, yâni, merhamet, şefkat
ve mahabbet ifâde eden kısmına (kâf-ı tasgir) değil (kâf-ı rahmet) diyor.
(Gulâmek) demiş olmasıyla köleyi tasgir ve tahkir etmek istemediğini
anlatıyor.

4839

چون بیامد آن دوم در پیش شاه
بود او گوینده دهان دندان سیاه

«İkinci köle pâdişâhın huzûruna yaklaşıncâ, ağzının koktuğu ve diş-
lerinin simsiyah olduğu anlaşıldı».

4840

کرچه ناخوش شد از گفتار او
جستجوی کرد هم ز اسرار او

«Pâdişah onun söyleyişinden hoşlanmamakla beraber esrârını araş-
tırdı».

4841

گفت باین شکل و این گنده دهان
دور بنشین ایک زان سو تر مهران

«Dedi ki: Bu kıyâfet ve bu kokmuş ağızla uzakta dur, lâkin daha
öteye de gitme ki».

4842

که تو اهل نامه و رقعہ بدی
نی جلیس و یار و هم بقعہ بدی

«Mektub ve kâğıd ehli olursun. Yâni, uzaklaşırsan mektubla konuş-
mak lâzım gelir. Bir yerde oturulup konuşulan bir nedim olamazsın».

4843

تا علاج آن دهان تو کنیم
تو حبیب و ما طیب پرفیم

«Dur da ağzına ilâc yapalım. Sen sevgili bir kimsesin, biz de müte-
fennin bir hekimiz».

4844

بهر کبکی نو گلیبی سوختن
نیست لایق از تو دیده دوختن

«Bir pire için yeni bir kilimi yakmak lâyük olmadığı gibi, seni tahkir
etmek ve gözden düşürmek de doğru değildir».

بامه بنشین دوسه دستان بگو
تا بینم صورت عقلت نکو

«Ağzının kokusu ve dişlerinin karalığıyla berâber, otur da bir, ilk hikâye söyle ki aklının derecesini anlayım».

4846

ان یکی را پس فرستاد او بکار
سوی حامی که رو خود را بخار

«Sonra o zeki köleyi git, kese sürün diye hamama yolladı».

4847

وین دیگر را گفت خه تو ز برکی
صد غلامی در حقیقت نی یکی

«Berikine dedi ki: Âferin! Sen zeki bir çocuksun, hattâ hakîkatte bir değil, yüz gulâm derecesindesin».

4848

ان نه که خواجه ناش تو نمود
از تومارا سرد میکرد آن حسود

«Kapı yoldaşının göstermek istediği gibi değilsin. O hasud köle, bizi senden soğutmuştu».

4849

گفت او دزد و کز ست و کزنشین
خیز و نامرد و خیبت و جین

«Demışti ki: O hırsızdır, doğru değildir ve doğru durmaz. Ahlâk-sızdır, nâmerddir ve denîdir».

گفت پیوسته بدست او راستگو
راستگویی من ندیدستم چو او

«Köle dedi ki, o dâimâ doğru sözlüdür. Ben onun gibi doğru söyle-yen bir kimse görmedim».

4851

راستگویی در نهادش خلقتیست
هرچه گوید من لگویم او تهیست

«Doğru söylemek onun tabiatinde hıktır. O ne derse ben, söylediği boşunadır demem».

4852

کز ندانم آن نکو اندیشرا
متهم دارم وجود خویشرا

«İyi düşünen o arkadaşın eğriliğini bilmiyorum. Onun sözleri dola-yısıyla kendimi müttehem sayarım».

4853

باشد او در امن بپند عیبا
من بینم در وجود خود شها

«Pâdişâhım; belki o, bende bir takım ayb görmüştür ki ben onları kendimde görmemişimdir».

4854

هر کسی گر عیب خود دیدی ز پیش
کی بدی فارغ وی از اصلاح خویش

«Eğer herkes evvelden kendi aybını görebilseydi onu ıslah etmekten nasıl fâriğ olurdu?»

غافلند این خلق از خود ای پدر
لا جرم گویند عیب یکدیگر

«Ey peder; bu halk, kendinden gafil olduğu için birbirinin aybını söyler».

4856

من بینم روی خود را ای شمن
من بینم روی تو تو روی من

«Ey puta tapan; ben kendi yüzümü göremem. Ancak senin yüzünü görürüm. Sen de benim yüzümü görürsün».

4857

ان کسی که آویزند روی خویش
نور او از نور خلقانست پیش

«Kendi yüzünü görebilen kimsenin nûru, sair halkın nûrundan ziyâdedir».

4858

گر ببرد دید او باقی بود
زانکه دیدش نور خلاق بود

«Öyle bir kimse ölse bile görüşü bâkî kalır. Çünkü onun görüşü Allâh'ın nûrundandır».

4859

نور حسی نبود آن نوری که او
روی خود محسوس بند پیش رو

«Kendi yüzünü gösteren bir nûr; nûr-i hissî, yânî, bu gözlerdeki nûr değildir».

Kölenin arkadaşı hakkındaki bu hüsnü şehâdeti üzerine :

4860

گفت ا کنون عیهای او بگو
انجان که او بگفت ان عیب تو

«Pâdişâh dedi ki : O, senin ayblarını söylediği gibi sen de onun kusurlarını söyle».

4861

تا بدانم که تو غمخوار منی
که خدای ملک و کار منی

«Söyle ki benim gamhârım ve memleketle işlerimin kâhyası olduğunı bileyim».

4862

گفت ای شه من بگویم عیهای
گرچه هست او مرمر اخوش خواجه تاش

«Köle dedi ki : Pâdişâhım; o benim hakikaten hoş bir kapıyoldaşım olmakla berâber ayblarını söyleyim».

4863

عیب او مهر و وفا و مردمی
عیب او صدق و ذکا و همدمی

«Onun aybı : Şefkat, vefâ ve insâniyettir. Kezâ onun aybı : Sadâkat-tir, zekâdır ve hemdemliktir».

کترین عیش جوانمردی و داد
آن جوانمردی که جارا هم بداد

«Onun en küçük aybı: Fütüvvet ve adâlettir. Hem öyle bir fütüvvet ve sehâvet ki icâbında canını bile verir».

Kölenin sehâvetten de bahsetmesi dolayısıyla Hazret-i Mevlânâ sözü Cenâb-ı Hakkın cömerdliğine intikal ettirip diyor ki:

صد هزاران جان خدا کرده بدید
چه جوانمردی بود کارا ندید

«Allah yüz bin can izhâr eylemiştir. Hangi bir cömerdlik onun se-hâsına ve kerem ü atâsına benzeyebilir?»

بر لب جو بخل آب آنرا بود
کز جوی آب ناپیدا بود

«Dere kenarında suyu esirgemek, dereyi görmeyen bir köre yakışır».

گفت پیغمبر که هر که از حقین
داند او پاداش خود در يوم دین

«Hazret-i Peygamber buyurdu ki: Her kim kıyâmette nâil olacağı mükâfâtı şeksiz, şübhesiz bilirse».

که یکی را ده عوض می آیدش
هر زمان جود دگر گون آیدش

«Ki bire mukabil en az on sevab verilecektir, ona her zaman türlü türlü sehâvette bulunmak gerektir».

Alcyhissalâtü Vesselâm Efendimiz: «Geleceği olan kimse gidecekte cömerdlik eder» buyurmuştur. Yâni, Allah bir kulunun verdiği en aşağı on misliyle mukabele eder.

(Bakara) Sûresi'nde:

مَثَلُ

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَبْنَتْ
سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ

buyurulmuştur ki yâni: «Allah yolunda mallarını nafaka ve sadaka olarak verenlerin verdikleri şeylerden her biri, yedi başak yetiştiren ve her başağında yüz dâne bulunan bir buğday gibidir. Allah dilediğine bunun iki katını da verir⁵⁸» meâlindedir.

Allah ve Peygamberinin bu vaidlerini yakinen bilen bir kimse cömerdlikte bulunmaktan ve elinden geldiği kadar fukarâya bakmaktan kaçarmı?

جود جمله از عوضها دیدنت
بس عوض دیدن ضد ترسیدنت

«Cömerdliğin hepsi ıvaz, yâni, karşılığını görmekten ileri gelir. O hâlde ıvaz görmek, verdiği şey'in zıyâa uğraması korkusunun zıddıdır».

بخل نادیدن بود اعواضرا
شاد دارد دید در غواصرا

«Hasislik mev'ud mükâfâtı görmemektir. İnciyi görmek, dalgıcı sevindirir».

(58) Sûrei Bakara: 261.

Ma'lûm ya Hind denizinde bir takım inci yatakları vardır. Mevsimi gelince oralara inci dalgıçları gelirler ve denize dalıp istiridye çıkarırlar, onlar açılıp da içindeki inciye gören dalgıç sevinir, oralarda pek çok bulunan köpek balıkları tehlikesine karşı canından cömerdlik ederek tekrar denize dalar.

4871

بس بعالم هیچ کس نبود بخیل
زانکه کس چیزی نبازد بی بدیل

«Böyle bir mükâfâta karşı dünyâda hiç kimse hasis olamaz. Çünkü hiç kimse bedelsiz oynamaz».

Dalgıcın mükâfâtı âcil oluyor. Yâni, dalmasıyla inci sedefini çıkarması bir oluyor. İnfâk ve tesadduk edenin mükâfâtı tehhur etmek, öbür dünyâya kalmakla berâber elde edileceği muhakkaktır. Fekat hasisler bu hakikati âcilen göremedikleri için hasislik gösterirler. Verecekleri birkaç paranın mükâfâtını göremeyecekleri, verdiklerinin zâyi' olup gideceklerini sanırlar. Şu da var ki tasaddukun mükâfâtı her vakit âhirete kalmaz. Dünyâda da ıvazı görülür.

Derler ki sâf bir müslüman va'z dinliyormuş. Vâiz: «Allah bir verene on ihsân eder» demiş. Adamcağız bunu işitince kesesinde bulunan beş altını — elli yapabilmek için — fukarâya dağıtmış ve beklemeye başlamış. Bir gün kırdı bulunduğu sırada teberli, nefirli, derviş kıyâfetli birinin geldiğini görmüş, belki bir zararı dokunur diye bir ağaca çıkmış, yapraklar arasına gizlenmiş. Herif de gelmiş, o ağacın altına oturmuş. Biraz dinlendikten sonra meşin sofrasından ekmek, bir parça da katık çıkarmış. Ekmeği birkaç lokmaya ayırmış, her birine bir isim vermiş. Birinci lokmayı almış, «Ey Ebûbekir; hilâfet Ali'nin hakkı iken sen niçin gasbettin? Seni yemeyim de kimi yiyeyim?» diye göçürmüş. İkinci, üçüncü lokmaları da «Ey Ömer, ey Osman; siz niye Ebûbekir'in haksızlığını ta'mir edip de hilâfeti Ali'ye bırakmadınız? Sizi yemeyim de kimi yiyeyim?» diye onları da yemiş. Dördüncü lokmada: «İmanım Ali; sen niçin hakkını müdâfaa etmedin, haksızlığa rızâ gösterdin?» diyerek onu da yutmuş. Beşinci lokmada Aleyhissalât Efendimize hitâb ederek: «Sen hilâfeti niye Ali'ye vasiyyet etmedin?» hitâb ü itâbiyle onu da yemiş. Altıncı lokmada: «Yâ Rabbî; bu fitne hep senden! Bu haksızlığa neden meydan verdin? Seni yemeyim de kimi yiyeyim?» diyerek lokmayı ağzına atacağı sırada, ağaçtaki saf adam: «Aman onu yeme. Kendisinde elli altın alacağım var!» diye haykırmış. Herif, sâhibini görmediği bu

sadâyı hâtifi bir nidâ vehmederek korkmuş ve korkusundan ölmüş. Ağaçtaki onun kımıldanmadığını görünce inmiş. Sağ mı, ölü mü diye kalbini yoklarken eli, herifin belindeki kemere dokunmuş. Çıkarmış, açmış ve bakmış ki tamam elli dâne altın var. Onları almış ve: «Allah borcunu veriyor amma böyle kallâş bir herifin ölmesi lâzım geliyor» demiş.

Bu, bir hikâyedir. Vâkı' olup olmadığı şüphelidir. Sadakanın mükâfâtı ba'zan Dünyâda da verildiğine dâir hakikî bir vak'a nakledeyim ki bizzât başımdan geçmiştir:

Abd-i âciz, bir müddet Orman ve Maâdin Nezâreti me'murluğunda bulundum. Ekser-i devâir müstahdemini senede altı aylık aldığı hâlde, bize orman ve maâdin hâsılâtından her ay muntazaman maaş verirdi. Bir kurban bayramında sâir dâireler maaş aldığı hâlde biz alamadık. Çünkü on, on beş gün evvel ay başında almıştık. Arife günü eve gidiyordum. Yolda üstü, başı temiz, fekat eskice bir adam yanıma sokuldu. Sıkılarak: Muâvenetinize muhtâcım, dedi. Bu adamın düşkün bir me'mur olmak ihtimâli vardı. Sadaka isterken de kıbkırmızı kesilmişti. Benim cebimde ise hepsi on kuruş vardı. Sanki içimden bir ses: Bayram günü cebinde on kuruşun bulunmasıyla bulunmaması müsâvidir. Onu da şu adama ver de kurtul, dedi. Yegâne servetim olan iki çeyreği çıkardım, verdim. Allah'ın şu cilvesine, yâni, cebinde on kuruşu bulunan bir adama böyle dilenci olmayan bir kimse göndermesine karşı hayretle berâber bir neş'e de duydum. Kurban alamayacağım diye hissettiğim teessür temâmen zâil oldu. Âdetâ kendimi tutamıyor ve gülüyordum. Eve geldim. Allah rahmet eylesin annem: Oğlum; birinde alacağın varmış, şundılar getirip bıraktı diye elime on dâne mecidiyye verdi. Evet. Öyle bir alacak vardı. Fekat arife günü verileceği hâtır ve hayâle gelmezdi. Demek ki bizim on kuruşluk sadakanın dünyevî ve âcil mükâfâtı olarak bire yirmi verilmişti.

4872

بس سخا از چشم آمدنی زدست
دیده دارد کار جز پنا ترست

«O hâlde cömerdlik elden değil, gözdendir. İş görecektir olan gözdür. Görenden başkası hasislikten kurtulamaz».

İnsanlık âleminde ıvazsız ve garazsız hiç bir hareket yoktur. Herkes yaptığı işin mükâfâtını görmek ister. En hâlis amellerde bile bir ıvaz talebi vardır. Cehennemden korkmayan ve cennet için ibâdet etmeyen

büyük adamlar bile Rızâ-yı İlâhî talebindedirler ki en büyük mükâfât-
tır. İşte bu mükâfâtın verileceğine yakîn-i hâlis ile inanmış olanlar, onu
daha burada basar-ı basiretle görürler ve o görüş dolayısıyla cömerdlikte
bulunurlar.

Abbâsiler devrinde yaşayan evliyâullahtan bir (Şeyh Ebülhüseyn
Nûrî) vardır. Bu zâtî ve eshâbını zındık diye jurnal etmişler. Halife hep-
sinin kafalarının kesilmesine emir vermiş. Cellâd, bıçağını çıkarınca ilk
evvel Ebülhüseyn Nûrî cellâdın önüne gelmiş. Cellâd, onun hâline teac-
cüb etmiş ve çağırılmadan kendi rızâsıyla ölüme gelmenin sebebini sor-
muş. Şeyh Ebülhüseyn: Arkadaşlarıma cömerdlikte bulunuyorum. Be-
nim kafam kesilinceye kadar zikrullahta bulunsunlar, diyince cellâd kı-
lını kınına koymuş ve: Böyle adamları ben öldüremem diye halifeye
arzettirmiş. Halife, i'tikadları yoklanılmak için onları kâdilkudâta gön-
dermiş. Kadı, Şeyh Ebülhüseynin ümmî olduğunu bildiği için ona:
«Yirmi miskal altını olan kimsenin ne kadar zekât vermesi lâzım gelir?»
diye sormuş. Şeyh: «Yirmi buçuk miskal» demiş. Kadı: «Amma yaptın!
Bütün servetini fedâ ettikten sonra, üste yarım miskal vermesi niçin?»
diye sormuş. Şeyh de: «O kadar parayı tesadduk etmeyip de biriktirdiği
için» cevâbını verince kadı hayret ve dehşet içinde kalmış. Halifenin
huzûruna çıkıp: Eğer bu adamlar zındık iseler, dünyâda müslüman yok-
tur» demiş. Şeyh Ebülhüseyn ile arkadaşları da ölümden kurtulmuş.

Hazret-i Mevlânâ bu hakâyıkı beyân ettikten sonra köle hikâyesine
avdetle diyor ki:

4873

عيب ديگر آنکه خودبين نيست او
هست او در هتئ خود عيب جو

«Kapı yoldaşının diğer bir aybı da kendini görüp beğenen bir kim-
se olmamasıdır. O, kendi varlığının ayplarını arar».

4874

عيب گوی و عيب جوی خود بدست
با همه نيکو و با خود بد بدست

«O, kendi aybını arar ve söyler. Herkese karşı iyi, nefsine karşı kö-
tüdür ki kendini müttehim tutar».

4875

گفت شه جلدی مکن در مدح یار
مدح خود در ضمن مدح او میار

«Pâdişah dedi ki arkadaşımı medh husûsunda ileri gitme. Onu medh
sûretiyle kendini senâ eyleme».

4876

زانکه من در امتحان آرم ورا
شر مساری آیدت در ماورا

«Çünkü ben onu imtihâna çekerim de sonra sen mahcub olursun».

«KÖLENİN HÜSNÜ ZANNI DOLAYISIYLA ARKADAŞININ VEFÂKÂR
VE SÂDİK OLDUGUNA DAİR YEMİN ETMESİ»

4877

گفت نی والله و بالله العظیم
مالك الملك و بر حان و رحيم

«Köle dedi ki: Vallahil'azîm, billâhilkerim, mâlikülmülk, rahmân ve
rahim olan Allah'a yemin ederim ki medihte mubâlağa etmiyorum».

4878

آن خدای که فرستاد انبیا
نه بحاجت بل بفضل و کبریا

«Öyle Allah ki ihtiyâcı olduğu için değil, mahzâ fazl u keremi ve
kibriyâ ve azametî icâbı halkı irşâd ve hidâyet maksadıyla peygamberler
gönderdi».

آن خداوندی که از خاک ذلیل
آفرید او شهسواران جلیل

«Öyle Allah ki şu zelil ve miskin topraktan enbiyâ ve evliyâ gibi büyük şehsüvârlar yaratmıştır».

پاکشان کرد از مزاج خاکیان
بگذرانید از تک افلاکیان

«Onları toprağa mensûb olan mahlûkatın mizâcından pâk etti ve feleklerdeki meleklerden ileri geçirdi, yâni, mertebelerini onlardan âli kıldı».

برگرفت از نار و نور صاف ساخت
وانگه او بر جمله انوار تاخت

«Cenâb-ı Hak, celâl-i zâtî nârından bir şu'le aldı ve onu tecellî-i cemâliyle nûr-i sâfî hâline getirdi. Sonra o nûr-i sâfî, kendisinden husûle gelen bütün envâr-ı mücerredeye feyz verdi».

Şârih Ankaravî kuddise sirruhû diyor ki : «Bu nûr-ı sâfiden murâd : Akl-i evvel ve hakikat-i Muhammediyyedir ve nardan murâd : Nâr-ı unsuri değildir. Zîrâ nâr-ı unsuri, ba'de vücûdileflâktir».

آن سنابر قیقه بر ارواح تافت
تا که آدم معرفت زان نور یافت

«O şimşek zıyâsı hakkı için ki rûhlar üzerinde parladı da Âdem Aleyhisselâm ma'rifet-i esmâyî o ziyâdan buldu».

O (senâberk) de Hakikat-i Muhammediyye idi ki : «Allah'ın ilk yarattığı benim nûrumdu» Hadis-i Şerif'inin haber verdiği üzere Mahlûkat-ı İlâhiyyenin evvel ve ekmeî idi. Bundan dolayıdır ki Mevlid nâzımı Süleyman Çelebi der ki :

Hak teâlâ çün yarattı Âdemi,
Kıldı Âdemle müzeyyen âlemî,
Mustafâ nûrunu alnında kodi,
Bil Habîbim nurudur bu nûr dedi.

İşte Hâzret-i Âdem, o nûrun aydınlatmasıyla ma'rifeti esmâya nâil olmuş, sonra o nûr-i mübîn Cenâb-ı Şîse intikal eylemişti. Nitekim Cenâb-ı Pîr beyân buyuruyor ve bütün evliyâ ve enbiyâyı nûr-ı celîl-i Muhammedinin tenvir eylemiş olduğunu bildiriyor :

آن کز آدم رست و دست شست چید
بس خلیفهش کرد آدم کان بدید

«Âdem'de peydâ olan o nûru Şisin eli topladı. Âdem de Şiste o nûru görünce, onu halife ta'yin etti».

نوح ازان گوهر چو بر خوردار بود
در هوای بحر جان در بار بود

«Nûh Aleyhisselâm o nûrdan feyz aldığı için can deryâsı havasında inciler yağdırdı».

جان ابراهیم ازان انوار زفت
بی حذر در شعلهای نار رفت

«İbrâhim Aleyhisselâmın rûhu, o azim nûrun tecelligâhı olduğu için Nemrûd'un ateşine çekinmeksizin girdi».

Çünkü nûr, nârı söndürür.

چونکه اسماعیل در جویس فتاد
پیش دشته آبدارش سر نهاد

«İsmâil Aleyhisselâm o nûr nehrine düşünce, yâni, Feyz-i Muhammediye müstağrak olunca babasının keskin bıçağına boğazını teslim etti».

جان داود از شعاعش گرم شد
آهن اندر دست بافش نرم شد

«Dâvud Aleyhisselâmın canı, o nûrun şuaından harâret peydâ edince zırh ören elinde demir yumuşadı».

Kıssa ma'lûmdur. Hazret-i Dâvud, ateşe sokmaksızın demiri eğer, bükür, cenkte giyilmek üzere zırh yapardı. İşte bu mu'cize de onun rûhunu ısıtmış olan Nûr-ı Muhammedinin bir feyzi idi.

چون سلیمان بد وصالش راضیع
دیو گشتش بنده و فرمان مطیع

«Süleyman Aleyhisselâm, memedeki çocuk gibi o nûrun feyzini emmiş olduğu için cin ve şeytan ona köle ve fermânına mutî' olmuştu».

در قضا یعقوب چون نهاد سر
چشم روشن کرد از بوی پسر

«Ya'kub Aleyhisselâm kazâya, yâni, Hazret-i Yûsûf'ün firâkına rızâ göstermiş olduğu için oğlunun gömleği kokusundan gözleri aydınlandı».

Ki bu tenevvür de Nûr-ı Muhammedî sâyesinde idi.

یوسف مهر و چو دید آن آفتاب
شد چنان بیدار در تعبیر خواب

«Ay yüzlü Yûsûf Aleyhisselâm, Nûr-ı Muhammedî güneşini görmüş olduğu için rû'yâ ta'birinde öyle uyanık zuhûr etti».

چون عصا از دست موسی آب خورد
ملکت فرعون را يك لقمه کرد

«Yine o nûrun tecelligâhı olan Mûsâ Aleyhisselâm'ın elinden asâsı su içmiş, yâni, feyzalmış olduğu için Fir'avnin saltanatını bir lokma edip yuttu».

زردبانش عیسیٰ مریم جویافت
بر فراز کنبد چارم شتافت

«İsâ Aleyhisselâm da o nûru merdiven, yâni, urûcâ vâsita bulduğu için dördüncü kat semânın üzerine fırladı».

چون محمد یافت آن ملک و نعیم
قرص مهرا کرد در دماو دو نیم

«Hazret-i Muhammed Sallallahü Aleyhi Ve Alihi Vesellem o mülk ve naîmi, yâni, kendi ma'nevî nûrunu bu sûret âleminde bulunca, ayın kursunu bir ân içinde ikiye ayırdı».

Bütün enbiyâ ve evliyâda tecellî edip de adına (Hakikat-i Muhammediyye) denilen o nûr-ı mübîne Seyyidilmürselin Salevâtullahi Aleyhim Ecmaîn Efendimiz sâhib-i a'zam, mukaddem ki enbiyâ ve muahher olan evliyâ vâris-i ekremdir. Bundan dolayı Şeyh Ömer binilfâriz (kud-dise sirruhü) lisân-ı Muhammediye terceman olarak :

«Ben sûretâ Âdem'in oğlu isem de ma'nen, yâni, nûrumun evvelâ halk olunması dolayısıyla Ebûlbeşerin de babası olduğuma şahidim vardır» demiştir.

Şu na't-i nebevî de aynı fikirleri muhtevidir :

Cebînin matla'-ı nûr-i hüddâdır yâ Resûlellah,
Fem'in serçeşme-i âb-ı bekadır ya Resûlellah.
Teveccühgâh-ı kurb-i kabe kavseyne hakikatte,
Hilâl ebrûların kible nümâdır ya Resûlellah.
Lisânın tercemân-ı râz-ı vahyullah-ı mâ evhâ,
Lebin gûyende-i innî enâdır ya Resûlellah.
O şems-i sermediyet lem'adır zâtın ki zerrâtın,
Revân-ı enbiyâ vü evliyâdır ya Resûlellah.
Senin ruhsâr-ı gendümgûnunun şevkı ile Âdem,
Ferâmüşende-i lâ takrebâdır ya Resûlellah.
Ser-i kûyin kıyâs etmiş de girmiştir ona İdris,
Ki Câvidân-ı Cennât-ı ulâdır yâ Resûlellah.
Fırâkıdan idi bişübhe eşki Nûh-ı nevvâhın,
Kı mevcâmevc-i tûfân-ı belâdır yâ Resûlellah.
Meğer gül rûyını yâd etmiş İbrâhim o hâlette,
Anınçûn nâr, gülzâr-ı sefâdır yâ Resûlellah.
Zuhûrun gûş edip nesl-i şerîfinden Zebîhullah,
Berây-ı müjdegâne canfedâdır yâ Resûlellah.
Anardı Pîr-i Ken'ân zikr-i Yûsüfle seni yoksa,
Sana Yûsüf de abd-i müşterâdır yâ Resûlellah.
Şerefyâb-ı hitâb-ı hâs olmuşken Kelîmullah,
Sanâ ümmet olup hâcetre vâdır yâ Resûlellah.
Urûc ettiyse çerh-i çârûme İsây-ı rûhullah,
Kudûmun neşre bir peyk-i semâdır yâ Resûlellah.
Senindir filhakîka hân-ı ihsân-ı nübüvvet kim,
Tufeylin anda cümle enbiyâdır yâ Resûlellah.
Zuhûr-ı sırr-ı hestîden merâyâ-yı teayyünde,
Vücûd-i akdesin akselmünâdır yâ Resûlellah.
Ulûv-vî şânının ancak bu rütbe fehmi kabil kim,
Kemâli zâtının ba'd ez Hudâdır yâ Resûlellah.
Cihâna mahz-ı rahmetsin ki kalb-i müşfikın billâh,
Yem-i lûtf u kerem, kân-ı atâdır yâ Resûlellah.

Yine sendendir ümmidim eğerçi defter-i a'mâl,
Bütün müsvedde-i hat-tı hatâdır yâ Resûlellah.
Tesâhub kıl iki âlemde Tâhir bendeni lillâh,
Sezâ-yı âtifettir, binevâdır yâ Resûlellah.
Ola ez'âf-ı esnâf-ı tehiyyât ü selâmullah,
Revân-ı pâkine her lâhza sâdır yâ Resûlellah.

Hazret-i Mevlânâ, nûr-ı Muhammedinin enbiyâda tecelli etmiş olduğunu haber verdikten sonra evliyâda da zuhûrunu anlatmak için diyor ki:

4894

چون ابو بکر آیت توفیق شد
باچنان شه صاحب و صدیق شد

«Hazret-i Ebûbekir radiyallahü anh, Nûr-ı Muhammediye mazhariyet muvaffakiyyetine alâmet olunca öyle bir şâh-ı risâletin fevkal'ade sâdık bir musâhibi oldu».

4895

چون عمر شیدای آن معشوق شد
حق و باطل را چو دل فاروق شد

«Hazret-i Ömer radiyallahü anh o Ma'sûk-ı İlâhînin âşık-ı şeydâsı olunca kalb gibi hak ile bâtılı ayırdı».

Ondan dolayı kendisine (fâruk) denildi.

4896

چونکه عثمان آن عیارا عین گشت
نور فالس بود و ذی النورین گشت

«Hazret-i Osman radiyallahü anh — erbâbı indinde — ayan ve âşîkâr olan Nûr-ı Muhammedinin kaynağı olunca fâiz, yâni, taşıyıcı bir nur oldu ve kendisine (zinnûreyn) denildi.

چون ز رویش صراحتی شد در فشان
گشت او شیر خدا در صراج جان

«Hazret-i Ali radiyallahü anh ve kerremallahü veche, o nûrun yû-zünden inciler sağtı, yâni, Nûr-ı Muhammediyi müşâhede etmekle bir çok hakâyık beyân etti, rûh çayırında, yâni, ma'nâ âleminde Allah'ın arslanı oldu».

Cenâb-ı Pîr, hulefâ-yı râşidin hazarâtını zikreyledikten sonra ure-fâ-yı sofiyyenin de o nûrun müstefizi olduğunu beyan için târîh i'tibâ-riyle tertib sırası gözetmeyerek diyor ki :

4898

چو جنید از جند او دید آن مدد
خود مقامش فزون شد از عدد

«Cüneyd, o nûrun askerinden o yardımı gördüğü için ma'nevî meka-mât ve merâtibi sayılmaz bir dereceyi buldu».

Cüneyd-i Bağdâdî : Bağdad ulemâsından ve sofiyye urefâsındandır. Dayısı (Seri-yi Sakatî)'den seyr ü sülûk görmüş, sofiyye tarîkını mun-tazam bir meslek hâline getirmiş, bundan dolayı kendisine (seyyidüttâi-fe) denilmiştir. Vefâtı 297 târihinde, kabri Bağdad'dadır.

4899

بایزید اندر مزیدش راه دید
نام قطب العارفین از حق شنید

«Bâyezîd-i Bestâmî, o nûrun ziyâde parlaklığından hakikat yolunu gördüğü için Hak tarafından (kutbül'ârifin) lâkabını işitti».

Bâyezîd-i Bestâmî : İsmi (Tayfûr bin İsâ bin Âdem)'dir. Büyük ba-bası mecûsilikten müslüman olmuştur. Kendisi sofiyye ricâlinin büyük-lerindendir. (Sultânül'ârifin) diye tebcil edilir. Vefâtı 261 târihindedir. Memleketi olan (Bistam) esâsen benin kesriyle ise de (Bestam) diye şuyû' bulmuştur.

چونکہ کرخی کرخ اورا شد حرس
شد حلیفہ حق و رہای نفس

«Ma'ruf-ı Kerhî, o nûrun kerhine, yâni, kasabasına muhâfız olduğu için Hakkın halifesi ve Rabbânî nefes sâhibi oldu».

Ma'ruf-ı Kerhî : Firuz, yâhud Fûrûzân isimli ve İranlı bir mühtedi-nin oğludur.

Fûrûzân : Eimme-i isnâ aşerden (İmâm Ali Rızâ) Hazretlerinin azadlı kölesi ve kapıcısı idi. Hazret-i İmamın huzûrunda müslüman ol-muştu. Onun oğlu olan Ma'ruf-ı Kerhî, (Dâvud Tâi)'nin halifesi ve (Seri-yi Sakatî)'nin şeyhi idi. Vefâtı Hicretin 200 üncü senesindedir. Kabri Bağdad'da ziyâretgâhtır. Orada edilen duâların müstecâb olduğu mücerrebdır.

4901

پور ادم مرکب آن سوراند شاد
گشت او سلطان سلطان داد

«Edhem oğlu İbrâhim, o nûra doğru sürûr ile at sürünce yâni, te-veccüh eyleyince, adâlet sultanlarının sultânı oldu».

Belhli olup, oranın emirzâdelerinden idi. Gençliğinde tevbe ederek Mekke'ye gitti. Orada Süfyân-ı Sevri, Fudayl bin İyâz ve Ebû Yûsûf-i Gasûlî gibi büyüklerin hizmet ve sohbetinde bulundu. Sonra Şam'a gitti, orada çalışır ve kazancıyla kanâatkârâne geçinirdi. Vefâtı Hicretin 160, yâhud 161, yâhud 166 ncı yılındadır.

4902

وان شقیق از شوق آن راه شکوف
گشت او خورشیدرای و تبر طرف

«Şekik-ı Belhî de o nûru bulmak arzusu ile azim meşakkatli seyr ü sülûkte bulunduğu için keskin nazarlı ve güneş fikirli oldu».

Şekik-ı Belhî : Künyesi Ebû Ali olup Belh şehrindeydir. (İmâm Zü-fer)'in talebesinden idi. Hâtim-i Esam ve İbrâhim bin Edhem ile sohbet

etmiştir. Bir def'a İbrâhim bin Edhem'e: «Nasıl yaşıyorsunuz?» diye sormuş. İbrâhim: «Bulursak şükür, bulmazsak sabrediyoruz» cevâbını verince: «Horasan'ın köpekleri de böyle yapar» demiş. İbrâhim: «Ya siz ne yapıyorsunuz?» sualine de: «Bulursak dağıtır, bulmazsak şükrediyoruz» mukabelesinde bulununca İbrâhim, onun alnından öpmüştü. Şakiki 174 senesinde Semerkand'da (Hatlân)da şehid ettiler. Kabri oradadır.

4903

صد هزاران پادشاهان نهان
سرفرازاند زان سوی جهان

«Zikrolunan meşâhîr-i evliyâdan başka, yüz binlerce gizli pâdişahlar, yâni, (mestûrîn-i İlâhiyye) o nûr âleminde serfrâz olmuşlardır».

4904

نامشان از رشك حق نهان بماند
هر گدایی نامشانرا برنخواند

«Onların adı Allah'ın gayretinden gizli kaldı. Her dilenci, onların nâmını bilip, okuyamadı».

Bir Hadîs-i Kudside: «Benim velilerimden bir kısmı, setrim kubbe-leri altında gizlidir. Onları benden başkası bilmez» buyurulmuştur ki onlara (mestûrîn) ta'bir ederler.

Arkadaşı hakkında hüsnü şehâdetde bulunan köle, doğru söylediğini yeminlerle te'kide devâm ederek diyordu ki:

4905

حق آن نور و حق نورانیان
کاندراں بحرند همچون ماهیان

«Nûr-i Muhammedî ve o nur deryâsı içinde balıklar gibi yüzen münevverler hakkı için doğru söylüyorum».

4906

بحر جان و جان بحر ار گویش
نیست لایق نام نو می جویش

«O nûr-ı a'zama can denizi ve denizlerin canı desem bu ta'birler, onu lâayık değildir. Onu ta'rif edebilmek için yeni bir isim arıyorum».

Ba'zı hâller vardır ki anlaşılır da anlatılamaz. Öyle rekik işâretlere (lâtife) denilir ve (ân) ta'bir olunur.

4907

حق آن آتی که این و آن ازوست
مغزها نسبت بدو باشند پوست

«O ân ve o lâtife-i sübhân hakkı için ki bu ve şu denilen şeyler on- dandır. Bütün lûbler ve cevherler ona nisbetle kabuk gibi kalır».

Köle, arkadaşı hakkındaki hüsnü zannı hâvî sözlerin doğru olduğunu böyle yeminlerle te'yid ettikten sonra dedi ki:

4908

که صفات خواجه تاش و یار من
هست صد چند آنکه این گفتار من

«Kapiyoldaşım ve arkadaşımın sıfatları, şu söylediklerimden yüz kat fazladır».

4909

آنچه میدانم ز وصف آن ندیم
باورت ناید چه گویم ای کریم

«O nedimin, yâni, arkadaşımın vasfından bildiğimi söylüyorum. Lâ-kin ey kerim pâdişâhım, sana itikad gelmiyor, ne söyleyim?»

شام گفت اکنون از آن خود بگو
چند گوی آن این و آن او

«Pâdişâh dedi ki: Artık kendi hâlinde bahset. Ne vakte kadar şunun, bunun ahvâlini söyleyeceksin?»

روز مرگ این حس تو باطل شود
نور جان داری که یار دل شود

«Ölüm günü bu hissiyyâtın bâtil olur. Rûhunda kalbine yâr olabilecek nur var mı?»

Hazret-i Mevlânâ, pâdişah lisânından köleye sülâl sûretiyle ölüm ve kabir ahvâline dâir beyânâtta bulunuyor :

در لحد کین چشمرا خاک اکند
هست آنچه گور را روشن کند

«Kabirde bu zâhir gözünü toprak doldurur. Kabri aydınlatacak rûhânî bir nûrun ve basîretli bir gözüün var mıdır?»

آن زمان کین دست و بایت بر درد
پر و بالت هست تا جان بر پرد

«Elin, ayağın çürüyüp de biribirinden ayrıldığı vakit, rûhunu uçuracak kanada sâhib misin?»

آن زمان کین جان حیوانی نماند
جان باقی بایدت بر جا نشاند

«Cesedinde rûh-i hayvânî kalmayınca, onun yerine ikâme etmek üzere sana bir rûh-i bâkî lâzımdır.»

İnsanda (rûh-i hayvânî) denilen bir şey vardır ki onunla yaşar. Fekat o rûh; karıncada, mikropta bile vardır. Bir de rûh-i insânî mevcuttur ki o, sair hayvanlarda yoktur. İnsanın sair canlı mahlûkattan mümtâz olması da bununladır. Rûh-i hayvânî fânîdir, rûh-i insânî ise bâkidir.

شرط من جا بالحق نی کردنت
آن حسن را سوی حضرت بردنت

«O rûh-i bâkiyi elde etmenin şartı: Yalnız hasenâtta bulunmak değil, o hasenâtı nezd-i İlâhiye götürebilmektir.»

Bu bahis derin bir mevzu' olduğu için dikkat lâzımdır. Kur'ân-ı Kerîmde :

تَرْجَا، بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ مِثَالٍ

Yâni: «Her kim Huzûr-ı İlâhiye bir hasene getirirse, ona on misli sevab verilecektir⁵⁹» buyurulmuştur. «Her kim bir hasene işlerse» denilmemiştir. Şu hâlde şart: bir işi yapmak değil, onu Huzûr-u Bâride kabul edilecek bir sûrette yapmaktır.

Tanıdığım biri vardı. Bir hayır cem'iyetine senede birkaç para veriyordu. Lâkin o parayı bankadan aldığı fâizden tesviye ediyordu. Hayır cem'iyetine îâne de bulunmanın hayırlı bir iş olduğunda şübhe yoktur. Fekat onun harâm olan fâiz parasından verilmesiyle kabûl edileceği şübhelidir.

جوهری داری ز انسان یا خری
این عرضها که فنا شد چون بری

«İnsanlıktan bir cevherin var mı? Yoksa eşek misin? Bu arazları, yâni, yaptığın işler ve hareketleri öldüğün vakit Allah huzûruna nasıl götüreceksin?»

این عرضهای نماز و روزه را
چونکه لا یبقی زمانین انتی

«Namaz ve oruc gibi arazlar iki zamanda, bu günün namazı yarım, bu senenin orucu gelecek sene bulunmadığı için onların sûretleri de fânîdir».

Araz: Bir cisimde muvakkaten bulunan şeydir. Gülün rengi ve kokusu gibi. Bir de cevher vardır ki arazın bulunduğu cisimdir. Reng ve kokuya nisbetle gül gibi.

Araz, bizzât kaim olamaz. Onun kıyâmı ve devâmı için bir hayyiz, bir mevki' lâzımdır. Meselâ durmak ve kımıldamak birer arazdır, bunların olması için bir cisim bulunması zarûrîdir. Sonra denilmiştir ki: «Arazlar, iki zamanda durmaz».

Arazlar (zâtî) ve (müfârik) yâni, «ayrılmaz» ve «ayrılır» diye ikiye taksim edilmiştir. Zâtî arazlar: Misâl olarak söylediğim gülün kokusu ve rengi gibidir ki gül ile kaimdir. Ondan ayrılmazlar.

Müfârik araz ise: Cevherinden ayrılabilir. Oturmak, ayağa kalkmak gibi ki oturan kimsenin ayağa kalkmasıyla oturmak arazı, ayakta bir kimsenin oturmasıyla de ayakta durmak arazı o kimseden ayrılır. Demek ki arazlar iki zamanda bulunamıyor ve fânî oluyor.

نقل نتوان کرد من اعراضا
لیک از جوهر برند امراضا

«Arazları nakletmek, meselâ kılınan namazları, tutulan oruçları dünyadan âhirete götürmek mümkün değildir. Lâkin o arazlar, yâni, o namazlar ve oruçlar cevherdeki illetleri ve hastalıkları ma'nevî te'sirleriyle izâle ederler».

Kur'ân-ı Kerîm'de :

إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ

Yâni: «Hakikaten namaz, sâhibini fuhşîyyât ve münkerâtan nehyeder⁶⁰» buyurulmuştur.

(60) Sûrei Ankebut: 45.

Şeyhin biri, müridine :

— Ezan okunduğunu işittiğin câmi'de vakit namâzını kıl, ondan sonra dilediğin yere git ve istediğini yap demiş. Mürid, bu müsâadeye sevinmiş. Şeyhin yanından çıktıktan sonra civardaki koltuk meyhâneye girip bir iki tek yuvarlaması hatırına gelmiş. Meyhâneye yaklaştığı sırada kulağına ezan sesi aksettiği için abdest alıp o câmi'e girmiş. Öğle namazından sonra mevlid okunmuş, duâsı uzun sürmüş. Mürid câmi'den çıkıp meyhâneye doğrulduğu sırada ikindi ezanının okunduğunu duymuş, yine câmi'e dönmüş, namazdan sonra bir hoca kürsüye çıkmış, güzel bir ifâde ile va'zettiği için oturup onu dinlemiş, va'z geç vakte kadar devâm eylemiş, bâri akşam namâzını da kılalım da adamakıllı bir neş'eleneyim demiş. Akşam namazından sonra: Şimdi meyhâneye gitsem yatsı cemâatını kaçıracağım, hem ağzım kokacağı için sarhoş diye tahkire uğrayacağım diyerek çakıntıdan vazgeçmiş. İşte namazın münkerattan nehyetmesi budur. Fekat o namazın hulûs-i kalb ile kılınması şarttır. Kılanı haramdan alıkoymayan namaz, makbûl-i İlâhî olacak bir namaz olamaz. Demek ki Allah'ın farzeylettiği şeyleri ihlâs ile yapmak; sarhoşluk ve sâire gibi hastalıkları izâle ediyormuş.

تا مبدل گشت جوهر زین عرض
چون ز پرهیزی که زائل شد مرض

«Bu araz, yâni, namaz, oruc ve sâire gibi ibâdetlerin feyzi eseri olan cevher, yâni, o ibâdetleri ifâ eden kimse değişebilir. Perhiz eden hastanın iyileşmesi gibi».

Namaz, oruc gibi ibâdetler birer arazdır. Namaz kılânın, oruc tutanın vücûdiyle kaimdir. Bu arazlar, cevhere nasıl te'sir ederler? diye mukadder bir sâlâ karşı Hazret-i Mevlânâ perhiz ile hastanın iyi olması gibi cevâbını veriyor.

Evet. Hastalık ve perhiz de birer arazdır. Cevherleri ise hasta olan ve perhiz eden kimsedir. Öyle olduğu hâlde araz olan o perhiz, yine araz olan o hastalığı gideriyor ve hastanın iyi olmasına sebep oluyor. Bunun gibi namaz, oruc ve sâir ibâdetler de birer arazdır. Fekat cevherleri bulunan kimselerin ruhlarını tasfiye ve kötü tabiatlerini hüsnü ahlâka tebdil ederler.

گشت پرہیز عرض جوہر بخشد
شد دہان تلخ از پرہیز شہد

«Araz perhizi, cehd ile cevher hâlini alır. Lezzeti kalmayan bir ağız, perhiz ile bal gibi tatlılaşır».

Gerek bu, gerek gelecek beytlerde arazın cevher hâlini alabileceğine dair misâller vardır. Meselâ bir hasta farzediniz. Mi'desi bir şey almıyor. Ağızının tadı yok. Yutkundukça zehir gibi acılık hissediyor. Hekim onu sıkı bir perhize koyuyor. Sütten, yoğurttan başka bir şey yemeyeceksin, diyor. Hasta devamlı perhizi sâyesinde iyileşiyor, ağızının tadı yerine geliyor. Evvelce dili, damağı zehir gibi acılık duyarken bal gibi tatlılaşıyor. İşte bu tebeddül, araz olan perhizin te'siriyle yine araz olan hastalığın ve ağız tatsızlığının gitmesine, cevher bulunan hastanın da iyileşmesine sebep olmasından ileri geliyor.

4921

از زراعت خاک کھاشد سنبلہ
داروی موکرد موراساسلہ

«Zirâat yapmakla topraklar başak olur. Başa ilâç sürmekle kıl biter ve örülecek saç hâline gelir».

Zirâat yapmak arazdır. Dânenin yetişip başak olması cevherdir. Saça ilâç sürmek arazdır. Kel bir kafada saç bitmesi ve uzaması cevherdir.

4922

ان نکاہ زن عرض بد شد فنا
جوہر فرزند حاصل شد ز ما

«Nikâhla bir kadın almak ve onunla cinsî muâmelede bulunmak arazdır. O muâmele fenâ bulur. Lâkin netîcesinde mâ-i meniden bir çocuk doğar ki o cevherdir».

حفت کردن اسبواشتر را عرض
جوہر کرہ زایدن عرض

«Atı ve deveyi çiftleştirmek arazdır. Fekat o arazdan maksad: Cevher olan yavrunun doğmasıdır».

4924

ہست آن بہتان نشاندن ہم عرض
گشت جوہر گشت بہتان نک عرض

«Kavun, karpuz dikmek bir arazdır, onun mahsul vermesi ve kavun, karpuz meydana gelmesi cevherdir. İşte maksud olan da budur».

4925

ہم عرض دان کیمیا بردن بکار
جوہری زان کیمیا گر شد بیار

«Kimyâ ile uğraşmak da bir arazdır. O uğraşmaktan bir cevher hâsi! olduysa onu getir».

Eski kimyâgerler bakırı altın yapmak için uğraşırlardı. O, olamadıysa da uğraşma sırasında bir takım keşfiyyât yapıldı ve bir takım maddeler elde edildi.

4926

صیقلی کردن عرض باشد شہا
زین عرض جوہر ہمی یابد صفا

«Şâhım; kılıca cilâ vermek arazdır, fekat bu arazdan kılıcın cevheri pastan kurtulur ve sâfiyyet peydâ eder».

پس مگو که من عملها کرده‌ام
دخل ان اعراضا بما مهم

«Sen de: Ben bir çok hayırlı amelde bulundum deme. O arazların, yâni, amellerin hâsılâtını göster, türkme».

4928

این صفت کردن عرض باشد خوش
سایه بزرایی قربان مکش

«Arkadaşını tavsif edişin bir arazdır. Artık sus. Keçi gölgesini kurban etmeye kalkışma».

4929

گفت شاهای بنی فنوط عقل نیست
گر تو فرمایی عرض را نقل نیست

«Köle dedi ki: Pâdişâhım; araz nakledilmez diyorsan, bu söz aklın ümitsizliğinden ileri gelir, ondan başka bir şey değildir».

4930

گر نبودی مرعوض را نقل و حشر
فعل بودی باطل و اقوال فشر

«Eğer arazın nakli kabil olmasaydı fiiller bâtil olurdu, sözler kabuktan ibâret, yâni, ma'nâsız kalırdı».

4931

این عرضها نقل شد لونی دیگر
حشر هر فانی بود کونی دیگر

«Bu arazlar başka bir reng ve sûrette nakledilir, her fâninin haşrı başka türlü olur».

Ameller ve kaviller aynıyle ve cevher nakli gibi nakil olunmamakla berâber onların husûsî bir nakilleri vardır. Hattâ Seyyid Şerif-i cürçânî (Mevâkıf) sâhibinin «araz, bir yerden başka bir yere nakil edilemez» demesini «Cismin bir yerden bir yere nakline kıyâsen» diye şerhetmiştir.

4932

نقل هر چیزی بود هم لایقش
لایق کله بود هم سائقش

«Her şey'in nakli, ona münâsib bir sûrette olur. Sürünün çobanı da ona lâıyk, yâni, çobanlığa muktedir bulunur».

4933

وقت محشر هر عرض را صورتیست
صورت هر یک عرض را نوبتیست

«Mahşerde her arazın ayrı bir sûreti olacak, her arazın sûret bulmasına nöbet gelecektir».

Gerek ibâdet, gerek kabâhat birer arazdır. Fâillerinin vücûdıyle meydana gelirler. Bunlar da âhirete intikal edecek ve işlemiş olanlara sevâb ve ikab verilecektir. Fekat bunların intikali başka bir sûrette ve cisim hâlinde olacaktır. Bir Hadis-i Şerif'te: «Resûlullah Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz: Cennete çok çok ağaç dikişiz buyurmuş. Yâ Resûlallah; cennete ağaç dikmek nedir? diye sorulunca da taraf-ı Risâletten tesbîh ve tehlil, yâni, (سبحان الله) demek ve (لا اله الا الله) diye zikretmek-tir» cevâbı verilmiştir. İşte bu Hadis-i Şerif, tesbîh ve tehlil gibi arazların da âhirete naklolunacağına, fekat bunlara birer sûret verileceğine, meselâ (سبحان الله) Cennette birer ağaç sûretine kalbedileceğine işârettir. Urefâ-yı şuarâdan biri:

Vâız bizi korkutma, cehennemde od olmaz;
Yanmâğa odun her kişi burdan iletirler.

demiştir ki bu da buradaki seyyiâtın cehennemde ateş sûretinde görüneceğini anlatmaktadır.

بنگر اندر خود نه تو بودی عرض
جنبش جفتی و جفتی با غرض

«Kendine bak, sen de bir araz değil miydin? Evet. Bir çiftin, yâni, ananın, babanın harekâtı neticesisin ve bir garazla çiftsin ki o da amelînin neticesidir».

بنگر اندر خانه و کاشانه ها
در مهندس بود چون افسانه ها

«Evlere ve köşklere bak ki onlar da yapılmadan evvel mühendisin zihninde birer masal gibi idi».

کان فلان خانه که ما دیدیم خوش
بود موزون صفا و سقف و درش

«Binâsını yerinde, sofasıyı çatısını ve kapısını münâsebetli olarak gördüğümüz fülân evi».

از مهندس آن عرض و اندیشه ها
آلت آورد و ستون از پشه ها

«Mühendisin zihninde olan o arazi âletler ile ormandan kesilen direkler meydana getirdi».

Ve bir cevher hâline koydu.

چیست اصل و مایه هر پشه
جز خیال و جز عرض و اندیشه

«Her san'atin aslı ve mayası; hayâl, araz ve düşünceden başka nedir?»

Evet; her san'atin mahsûlü ve ma'mûlü, evvelâ düşünce hâlinde bulunur. Meselâ bir kimse bir ev yaptırmak ister. O arzû ve düşünce ile bir mi'mâra mürâaat eder. Ârzusuna göre bir plân yaptırır. Evi yapacak kimsenin zihninde o ev ibtidâ bir hayâl ve bir araz olduğu gibi, plânı yapan mühendiste de böyledir. Sonra inşâata başlanır. Kum, çimento, taş, direk, tahta, çivi, kiremit ve sâire gibi yapı levâzımı tedârik olunur. Rencberler, ustalar gelir. İşlemeye başlarlar. Evvelce zihinde bir araz ve bir hayâlden ibâret olan o ev, bir cisim, bir hakikat olarak meydana çıkar.

جمله اجزای جهانرا بی غرض
در رنگر حاصل نشد جز از عرض

«Garazsız, ivazsız olarak dünyânın bütün eczâsına bak ki hepsi de arazdan başka bir şeyle vücûda gelmemiştir».

Hülâsa :

فکر اول آخر امد در عمل
بنیت عالم چنین دان از ازل

«Fikir ve irâde evvel, onu amele getiriş sonradır. Âlemin binâsı da ezelde böyledir».

Yâni; Hallâk-ı kâinât; evvelâ âlemi yaratmayı irâde etmiş, sonra icâbına göre yaratmıştır.

میوه‌ها در فکر دل اول بود
در عمل ظاهر با آخر می‌شود

«Meselâ ağaçların meyvesi, fikirde evveldir. Lâkin amelde sonra zâhir olur».

چون عمل کردی سحر بنشاندی
اندر آخر حرف اول خواندی

«Sen amel edip meyve ağacını dikince ilk harfi sonra okursun».

گرچه شاخ و پیخ و برگش اولست
آن همه از بهر میوه سمسست

«O ağacın köktü, dalları ve yaprakları evvelâ zuhûr eder. Fekat onların hepsi de meyve vermesi içindir».

پس سری که مغز آن افلاک بود
اندر آخر خواجه لولاک بود

«O hâlde bir baş ki feleklerin de, meleklerin de beyni, rûhu ve sebeb-i hilkatidir, âhır zamanda hâtimülenbiyâ olarak gelen ve hakkında (لولاك لما خلقت الافلاك) yâni: «Habîbim: sen olmasaydın gökleri yaratmazdım» buyurulmuş olan Hazret-i Muhammed Sallallahü Aleyhi Veselamdır».

نقل اعراضت این بحث و مقال
نقل اعراضت این شیر و شکار

«Bu bahis ve bu sözler, arazların nakline dâirdir ki mevzûu bir arslan gibi zorludur. Bu sözler de onu zabt için tuzak misâlidir».

جمله عالم خود عرض بودند تا
اندرین معنی پیامد هل آتی

«Bütün âlemler, araz idi ki o hakîkati beyân için (هل آتی) geldi».

هَلْ آتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حَبِثٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَّذْكُورًا ﴿١٠﴾

Yâni: «İnsanın zikredilmez, bahs olunmaz olduğu bir zaman bulunduğu ona gelmedi mi? (yâni, ezel-i âzâlda adem-i izâfi hâlinde bulunduğunu duymadı mı, bilmiyor mu?)»⁽⁶¹⁾ Âyet-i Kerimesine işârettir.

Evet; şu Hadîs-i Şerîf muktezâsınca «Allah vardı. Onunla berâber hiç bir şey yoktu». Kâinât yaratılmamıştı. Ebûlbeşer olan Âdem Aleyhisselâm mevcut değildi. Ancak mükevvenâtın ayn-ı sâbiti ilm-i ilâhîde bulunuyordu. O ilm ile kaim bir arazdı. Cenâb-ı Hak onu hatırlatmak için bu Âyeti inzâl buyurdu.

این عرضها از چه زاید از صور
وین صور هم از چه زاید از فکر

«Bu arazlar neden doğar? Yâni, zuhûra gelir? Sûretlerden. Bu sûretler neden peydâ olur? Fikirlerden».

(61) Sûrei İnsan: 1.

این جهان يك فكرتست از عقل کل
عقل چون شاهست و صورتها رسل

«Bu dünyâ, akl-ı küllün bir tefekkürüdür. Akıl bir şâh gibidir, sûretler de onun elçileri misâlidir».

Akl-ı kül: İlk yaratılmış olan nûr-ı a'zamdır ki her şeyde tasarruf eder. Ona (Hakikat-ı Muhammediyye) de denilir.

عالم اول جهان امتحان
عالم ثانی جزای این و آن

«İlk âlem, yâni, Dünyâ imtihan ve tecrübe cihânıdır, âlem-i sâni, yâni, âhiret ise şunun, bunun mükâfat ve mücâzâtı yeridir».

(Tebareke) sûresi'nde :

الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ يَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا

Yâni : «Ey insanlar; Cenâb-ı Hak, öyle bir kadir-i mutlaktır ki hanginizin ameli daha iyi diye sizi imtihan etmek ve amellerinizin mükâfât ve âhirette vermek için ölüm ile hayâtı yaratmıştır⁶²» buyurulmuştur. Hayâtın yaratılması insanların Dünyâda çalışmaları, mevt'in yaratılması da âhirette mükâfât görmeleri içindir. Nâmık Kemâl şu kıt'asını ne güzel söylemiştir :

İbzâl-i mesâide kusûr etme ki olmuş,
Vâbeste bu âlemde sükûnun harekâta,
Mevtâ yaraşır vâre ise râhat dâşeginde,
İkdâm ü tehammül gerek erbâb-ı hayâta.

Allah; âlimülgayb-ı vesserâirdir, bizi bilmiyor mu ki tecrübe etmek istiyor? diyenlere karşı : Evet, biliyor. İmtihân etmekle ne olduğumuzu, mükâfâta mı, mücâzâta mı lâayık bulunduğumuzu bize anlatmak istiyor cevâbı verilmiştir,

(62) Sûrei Mülk : 2.

چا کرت شاها جنایت میکند
آن عرض زنجیر و زندان می شود

«Pâdişâhım; eğer bir benden cinâyet yaparsa araz olan o cinâyet zindane vurulmak ve zindana konulmak sûretinde zuhûr eder».

بندهأت چون خدمت شایسته کرد
آن عرض نه خلعتی شد در نبرد

«Yine bir kulun harbde lûtfuna lâayık ve ârzûna muvâfık bir hizmette bulunursa araz olan o hizmet, hil'at olmaz mı?»

این عرض با جوهر آن بیضت و طیر
این ازان و آن ازين زاید بسیر

«Bu araz ile cevher, yumurta ile kuş gibidir ki bu ondan, o bundan doğar».

گفت شاهنشہ چنین گبر المراد
این عرضهای تو يك جوهر نژاد

«Pâdişah dedi ki : Öyle farzet ki murâd ve hakikat dediğin gibidir. Arazdan cevher, cevherden araz doğacağını kabûl edelim. Senin arazlarından, yâni, ef'âlinden ve hüsnü ahlâkıdan bir cevher doğmadı mı?»

گفت مخفی داشته است آنرا خرد
تا بود غیب این جهان نيك و بد

«Köle cevab verdi ki : Bu, iyilik, kötülük cihânı mestur kalsın diye akıl, o cevheri gizli tutmuştur».

زانکه گر پیدا شدی اشکال فکر
کافر و مؤمن نگفتی جز که ذکر

«Zirâ fikir şekilleri zâhir olaydı kâfir de, mü'min de zikr-i Haktan başka bir şey söylemezdi».

Evet; bir kimsenin düşüncesi zâhirde görünseydi, iyi düşünenlerin şekli güzel, kötü düşünenlerin şekli kötü görüneceğinden, herkes şekli-zâhirisini düzeltmek için fikrini doğrultmaya mecbur kalırdı. Bütün insanlar muvahhid olurdu da putlara tapmayı bırakır, ancak Allah'ı zikreder ve ancak ona ibâdet eylerdi.

4956

پس عیان بودی نه غیب ای شاه دین
نقش دین و کفر بودی بر جبین

«O hâlde din ve küfr alâmeti herkesin alnında görüneceği için gayb kalmaz, her şey meydana çıkardı».

Vâkıâ şeriatte iman alâmeti bellidir. Kelime-i şehâdeti söyleyen, namaz kılan, oruc tutan kimsenin şehâdet ve ibâdeti, iman alâmeti sayılır. Fekat bunları mü'minler de yapar, münâfıklar da. İhlâs kimde bulundu-ğu lâıykıyla anlaşılamaz. O, ancak (بوم تبلى السرائر) de, yâni, sırların âşikâr olacağı kıyâmet gününde meydana çıkacaktır.

4957

کی درین عالم بت و بتگر بدی
چون کسی را زهره تسخر بدی

«Eğer batıl düşünen ve yanlış hareket edenlerle istihza cesâreti olsaydı, Dünyada put yapan ve puta tapan nasıl bulunurdu».

پس قیامت بودی این دنیای ما
در قیامت کی کند جرم و خطا

«O zaman Dünyamız kıyâmet hâlini ahrdı. Bir insan kıyâmette nasıl cürm ü hatâ edebilirdi?»

Kölenin bu cevâbı üzerine :

4959

گفت شه پوشید حق یاداش بد
لیک از عامه نه از خاصان خود

«Pâdişah dedi ki: Allah kötülüklerin cezasını mestur bıraktı amma o mestûriyyet, avama göredir, Allah'ın has kullarına göre değildir».

Hazret-i Osman'ın zamân-ı hilâfetinde biri, yolda bir kadına nazar-ı şehvetle bakmış. Sonra halifenin yanına girmiş. Cenâb-ı Zinnûreyn : «Allah Allah! Yollarda zinâ ediliyor!» deyince, kadına bakan : «Yâ Emîrelmü'minin, Resûlullahtan sonra vahy mi geliyor?» diye sormuş. Hazret-i Osman onun kabâhatini gözlerinden keşfetmiş. Onun için bir kimsenin mâhiyyeti havâs-sı ümmetin nazarından gizli kalmaz.

4960

گر بدامی افکنم من یک امیر
از امیران خفیه دارم نر وزیر

«Meselâ ben ümerâdan birini zındana attırırsam, onu diğer emirlerden gizlerim, fekat vezirden saklamam».

4961

حق بمن بنمود پس پاداش کار
وز صورهای عملها صد هزار

«Allah bana bir çok işin ve amel sûretlerinden yüz bin dânesinin mükâfât ve mucâzâtını göstermiştir».

تو نشانی ده که من داسم تمام
ماه را بر من نمی پوشد عمام

«Sen de yaptığım işlerden bana bir nişan ver ki ben hepsini bilirim. Hakikat kamerini bana karşı tereddüd ve şübhe bulutu örtemez».

گفت پس از گفت من مقصود چیست
چون تو میدانی که آن چه بود و چیست

«Köle dedi ki: Sen benim ef'âl ve ahlâkımın nasıl olduğunu bildik»
ten sonra, benim söylememi irâde etmekten maksad nedir?»

گفت شه حکمت در اظهار جهان
آنکه دانسته برون آید عیان

«Pâdişâh dedi ki: cihânın izhâr edilmesindeki hikmet, bilinen şey'in meydana gelmesi idi».

آتجه میدانست نا پیدا نکرد
بر جهان نهاد رنج طلق و دردد

«Allah bildiğini peydâ edilmemiş bırakmadı. Yânî, ilm-i İlâhîde ma'lûm olan a'yân-ı sâbiteyi ilmden ayn derecesine getirdi. Doğurmadan evvel cihâna doğurma zahmetini ve derdini vermedi».

Köle pâdişâha: Bildiğin hâlde sormandan maksad nedir? demişti. Pâdişâh da ona cevap veriyor ki: Evet; ben seni anladım, nasıl bir adam olduğunu biliyorum. Fekat bu bilişim, ilmelyakîn mertebesidir. Soruşum ise o ilmin aynelyakîn ve hakkalyakîn derecesine varması içindir. İşitmedin mi ki allâmülguyûb olan Allah, her şey'in ve hepimizin mâhiy-

yet ve hüviyyetini biliyordu. Ayniyyet mertebesinin onun ilmine muhâlif olamayacağı şübhesizdi. Öyle iken Kâinâtı halketti. Onu ilmden ayn'e getirdi.

وَكُنْتُمْ خَشْيَةَ نَفْسِكُمْ حَتَّى نَعْلَمَ الْجَاهِدِينَ مِنْكُمْ وَالصَّابِرِينَ

Yânî: «İçinizden mücâhid ve sâbir kimdir? Onları bilelim diye sizi tecrübe ve imtihan ediyoruz⁶³» buyurdu. Ben de seni bildiğim hâlde sorup öğrenmek isteyişim, hakkındaki ilmimin aynelyakîn ve hakkalyakîn mertebesini bulması içindir.

يك زمان بی کار نتوانی نشست
تا بدی یا نیکی از تو نجست

«Bir zaman işsiz, hareketsiz oturamazsın. Her ân senden bir kötülük, yâhud iyilik zuhûr eder».

این تقاضای کار از بهر آن
شدموکل تا شود سرت عیان

«Bu iş ve hareket iktizâsı, sırrın meydana çıkmak için sana müvekel olmuştur».

بس کلابه تن کجاسا کن شود
چون سر رشته ضمیرش میکشد

«İnsanın zamîri ve kalbi, yâhud kazâ ve kader; iplik ucunu çektikçe ten yumağı nasıl sâkin durur?»

(63) Sûrei Muhammed : 31.

تاسه تو شد نشان آن کشش
برتوبیکاری بود چون جان کشش

«O çekiş üzerine senin tasalanıp hareket etmen bir nişandır ki sana boş ve sâkin durmak, can çekişmek gibi olur».

4970

این جهان و آن جهان زاید ابد
هر سبب مادر اثر از وی ولد

«Bu ve öteki dünyâ ebediyyen hareket doğurur. Her hareket sebebi sana, ondan zuhûra gelen eser, o hareketin çocuğudur».

4971

چون اثر زاید آن هم از سبب
تا زاید زو اثرهای عجب

«Bir sebebdan, bir hareketten bir eser doğunca, o eser de ayrıca bir sebep teşkil eder. Ondan da acâyb eserler doğar».

4972

این سببها نسل بر نسلست لیک
دیدۀ باید منور نیک نیک

«Bu sebebler nesil nesildir, yâni, biribirinden doğarlar ve bir silsile teşkil ederler. Lâkin onları görebilmek için iyiden iyi münevver bir göz lâzımdır».

Bahsi izâh için Hazret-i Şârih vâzih bir misâl vermiştir. Der ki : Sen buğday ekersen, o bir sebep olur, onun başak vermesi o sebebin eseridir, o eser, başakların harmanda buğday hâline gelmesine, dâne olarak değirmene götürülmesine, değirmen taşı, altında buğdayın un olmasına, un olmak ekmek pişirilmesine, ekmeğin yenilmesi karın doymasına, karın

doymak vücûdun beslenmesine ve kuvvet peydâ etmesine, kuvvet bulmak iyi ve kötü hareketlere, o hareketler sevab ve ikabe, sevâb ü ikab cennet ni'metlerine, yâhud cehennem azablarına sebep olur. Böyle bir sebebin doğurduğu bir eser de başka eserler için ana yerine geçer ve bir çok sebep tevlid eder ki şu sayılan şeylerin hepsi de buğday ekmekten husûle gelmiştir. Diğerleri de bunlara kıyâs edilmelidir. Fekat bu sebep ve eser silsilesini birer birer görebilmek için açık ve nurlu bir göz gerektir.

Hazret-i Mevlânâ bu derin bahisten sonra pâdişâh ile köleleri hikâyesine avdetle diyor ki :

4973

شاه با او درس سخن اینجا رسید
یا بدید از وی نشانی یا ندید

«Pâdişah, o köle ile konuşurken bahis buraya geldi. Pâdişah ondan bir nişan gördü, yâhud görmedi».

4974

گر بدید آن شاه جویا دور نیست
لیک مارا ذکر آن دستور نیست

«Hakikat tâlibi olan pâdişah, ona dâir bir nişan gördüyse bald değildir. Lâkin onun zikri için bize izim yoktur».

4975

چون زگر مایه بیامد آن غلام
سوی خویش خواند آن شاهام

«Öbür köle hamamdan gelince büyük pâdişah onu huzûruna çağırttı ve :

4976

گفت صحّا لك نعيم دائم
بس لطيف وبس ظريف و خوبرو

«Dedi ki : sıhhat ve âfiyetler olsun. Sen lâtif, zarif ve güzelsin».

Ne olurdu sende, arkadaşının haber verdiği kötü huylar olmasaydı.

4977

شاد گشتی هر که رویت دیدنی
دیدنت ملک جهان ارزیدنی

«Her kim yüzünü görse sevinirdi, seni görmek bütün Dünyâ mülkü-
ne değerdî».

4978

گفت رمزی زان بگو ای پادشاه
کز برای من بگفت آن دین تباه

«Köle dedi ki : Pâdişâhım; o dinî harâbın benim hakkımda söyledik-
lerinden bir parçasını lûtfen bildir».

4979

گفت اول وصف دو رویت کرد
کاشکا را تو دوائی خفیه درد

«Pâdişah dedi ki : Evvelâ senin iki yüzlü bulunduğunu, sûrette ilâç,
hakikatte derd olduğunu söyledi».

4980

خبث بارش را چو از شه گوش کرد
در زمان دریای خشمش جوش کرد

«Arkadaşının habâsetini pâdişahıtan işidince hiddeti deryâsı derhâl
çoştı».

4981

کف بر آورد آن غلام و سرخ کشت
تا که موج هجو او از حد گذشت

«O kölenin ağzı köpiürdü, yüzü kızardı ve hiev ü mezemmet dalgası
haddini tecâvüz etti».

Yânî; söylemedik söz bırakmadı.

4982

گفت ز اول دم که با من یار بود
همچو سگ در قحط بس که خوار بود

«Dedi ki : Bana arkadaş olalıdan beri kıtlığa uğramış köpek gibi bir
çok herze yerdî».

4983

چون دمامم کرد هجوش چون جرس
دست بر لب زد شهنشاهش که بس

«Arkadaşını zem için böyle çan çan ötünce pâdişah : Yetişir! diyerek
elini onun ağzına götürdü» ve :

4984

گفت دانستم ترا از وی بدان
از تو جان گندست از یارت دهان

«Dedi ki : Seninle onu bildim ve farkınızı anlâdım. Senin rûhun kok-
muş, onun ağzı kokuyor».

4985

بس نشین ای کنده جان از دور تو
تا امیر او باشد و مأمور تو

«Ey canı kokmuş, yânî, ahlâkı bozuk; geride ve uzakta dur. Arkada-
şın âmir olacaktır, sen onun maiyyetinde me'mur bulunacaksın».

Cenâb-ı Pir, şu kıssa ile : «Cenâb-ı Hak, sizin sûretlerinize ve amel-
lerinize bakmaz, belki kalblerinize ve niyyetlerinize nazar eder» Hadis-i
Şerifinin meâl-i âlisine işâret etmiştir.

Bahsedilen kölelerden biri çirkindi, ağzı da kokuyordu. Fekat ahlâkı
güzeldi. Hüsnü zan sâhibi idi. Pâdişah evvelâ onu çağırmiş, tecrübe için
senin hakkında çok fenâ sözler söyledi demiş, köle ise bu söz üzerine ki-

zacağı ve sövüp sayacağı yerde, «ben onu çok iyi bir arkadaş bilirim. Eğer aleyhimde bulunduyorsa, benim farkına varmadığım ba'zı kötülüklerimi görmüş de bahsetmiştir» demiş, doğru söylediğini de bir çok yemin ile te'min eylemişti.

Öbür kölenin yüzü ve sözü güzeldi. Lâkin özü berbadtı. O da padişâhın : «Arkadaşın senin için çok fenâ sözler söyledi» diye imtihânına ma'ruz kalmış, hemen o zavallıya sövüp saymaya ve bir takım iftirâyı başlamıştı. Binnetice öbürü padişâhın makbûlü, beriki de menfûru olmuştu. Demek ki güzelliğin yüzde değil, özde bulunması lâzım.

Allah'ın sûret güzelliğine bakmayacağı, böyle: amellere değil, niyetle bakacağı da şöyle : Meselâ bir me'mur; vazifesine devâm ve ikdâm ile çalışıyor. Aldığı maaşı hak etmek için işinin başından ayrılmıyor. Bir aralık muhtasar ve müfid sûrette namazını kılıp işini görmeye koşuyor. Bir de riyâkâr bir herif, herkes kendisine sofu desin diye cemâatin omuzlarından atlaya atlaya tâ ön safa geçiyor. Farza kamet edildiği hâlde o, sünneti bitiremiyor. İmam rukû'dan secdeye varmışken o tecvid ile (sübânallah) demekte berdevam. İmam selâm veriyor, o hâlâ tehiyyât okumakla meşgul ve sâire.

İşte böyle riyâkârâna kılınan namazdan, o me'mûrun hüsnü niyyetle çabucak kıldığı namaz elbette ve elbette Allah'ın makbûludur.

4986

در حدیث آمد که تسبیح از ریا
همچو سبزه کوهن دان ای کیا

«Ey büyük kimse; Hadis-i Şerifte : Riyâ ile edilen tesbih, külhanda yetişmiş yeşillik gibidir» buyurulmuştur.

Ba'zı taraflarda hamamlar süprüntü yakılmak sûretiyle ısıtıldığı için şehrin süprüntüleri külhanlara toplanır, onların arasında ba'zı otlar, hattâ çiçekler çıkardı. Aleyhissalât Efendimiz; riyâkârâne edilen tesbihi işte bu otlara teşbih etmiştir. Kezâ : «Süprüntülükte bitmiş yeşillikten sakınınız» Hadis-i Şerif'i vardır ki süflî ve ahlâkı düşkün âileden kız almayınız mefhûmundadır. Bu Hadis'te de öyle âile kızları ve kadınları süprüntülükte çıkmış yeşillığe benzetilmiştir.

4987

بس بدان که صورت خوب و نکو
با حصال بد نیزد یک تسو

«O hâlde bil ki kötü huylu güzel ve iyi bir sûret bir mangır bile etmez».

Herkes güzel bir yüze bakmaktan hoşlanır. Fekat bu hoşlanma, o güzel yüzün özü de güzel olmasıyla kaimdir. Yüzün güzelliği, özün çirkinliğini gizleyemez. Yeninden, yakasından o çirkinlik mutlaka görünür. Onun için de muvakkat hoşlanma, ebedî nefrete tehavvül eder.

Eshâb-ı kiramdan Cerir bin Abdillâh (radiyallahü anh) pek yakışıklı bir zât imiş. Hattâ güzelliğinden dolayı kendisine : «Bu ümmetin Yûsüf» denilmiştir. O zât rivâyet ediyor ki : Resûlullah Sallallahü Aleyhi Vesellem bana : «Ey Cerir; sen öyle bir kimsesin ki Allah, seni güzel yaratmıştır, sen de ahlâkını güzelleştir» buyurdu.

4988

ور بود صورت حقیر و ناپزیر
چون بود خلقش نکو در پاش میر

«Bir kimsenin sûreti çirkin ve heğenilmez olsa bile, huyu iyi olunca onun ayağı dibinde öl».

Yâni; onu sev ve yolunda fedâkârlıktan çekinme.

4989

صورت ظاهر فنا گردد بدان
عالم معنی بنامد جاودان

«Bilmiş ol ki zâhirdeki sûret güzelliği zâil olur, fekat ma'nâ âlemi ebedî kalır».

Evet; câzibesıyla gönüller teşhir eden bir yüzün güzelliği devâm edip gitmez. Hastalıktan zayıflar, ihtiyarlıktan buruşur, çiçek çıkarmakla kalbura döner, sevimsiz bir şekil alır.

Gençliğinde güzel olduğu kendisinden rivâyet edilen biri vardı. Her

yerde hüsnü mâzîsinden bahsedirdi. Bir gün bulunduğumuz bir mecliste yine eski güzelliğini mevzû-ı bahsetti ve: «Câmi' yıkılmışsa da mihrab yerinde!» dedi. Orada bulunan bir zât de:

— Estağfirullah. Mihrab değil, son cemâat yeri bile harâb olmuş cevâbını verdi.

Lâkin ahlâk güzelliği böyle harâb ve türâb olmaz. O ma'nevî güzelliğin dâimâ sâhibini sevdirebilir.

Yine eshâb-ı kirâmdan (Zâhir bin Haram) ın sûretâ güzel olmamakla berâber hüsnü ahlâkı dolayısıyla Aleyhissalât Efendimiz tarafından ne derece iltifâta nâil olduğu geçen derslerin birinde nakledilmişti.

Hazret-i Mevlânâ bundan sonra ma'nâ güzelliği aramayıp da sûret güzelliğine tapanlara hitâben buyuruyor ki:

4990

چند بازی عشق با نقش سبو
بگذر از نقش سبو و آب جو

«Ne vakte kadar destinin üstündeki nakışlara âşık olup kalacaksın? Nakıştan vazgeç de destinin içindeki suyu ara».

Cenâb-ı Pir, bu beyt ile insanı destiye, onun sûrî güzelliğini destinin üstündeki nakışlara, ma'nevî güzelliğini de destinin içindeki suya benze-tiyor. O nakışlara bağlanmış kalmış olanı da kendisine harâret basmış ve eline su dolu bir desti gelmişken, içindeki suyu içmeyip de üstündeki nakışlarla oyalanan bir ahmağa teşbih ediyor.

4991

صورتش دیدی ز معنی غافل
از صدف دری گزین گر عاقل

«Ey gördüğü güzele takılıp kalan; onun sûretini görüyor, ma'nâsından, yâni, ahlâkı güzel mi, çirkin mi olduğundan gafil bulunuyorsun. Eğer akıllı bir adamsan sedeften inciye al».

İstiridye kabuğuna kapılma.

4992

این صدفهای قوالب در جهان
گرچه جمله زنده اند از بحر جان

«Dünyâdaki kalıp sedefleri, yâni, cisimlerin hepsi de rûh denizinin feyziyle diridirler».

4993

لیک اندر هر صدف نبود گهر
چشم بکشا در دل هر یک نگر

«Lâkin her sedefin içinde inci bulunmaz. Gözünü aç da her birinin içine bak».

Yâni; cisimlerin sûretine değil, kalbine ve ma'neviyyetine nazar et.

4994

کان چمدارد وین چمدارد وا گزین
زانکه کیمیاست آن در نین

«Onda ne olduğunu, bunda ne bulunduğunu ayırd et. Zirâ o kıymetli eser nâdiren ele geçer».

Her sedef içinde bulunmaz.

4995

گر بصورت میروی کوهی بشکل
در بزرگی هست صد چندانکه لعل

«Eğer sûrete bakacak olursan bir dağ, şekli i'tibâriyle bir la'l taşının yüzlerce misli büyüktür».

Lâkin la'l taşı, o küçüklüğüyle berâber dağdan kıymetlidir.

هم بصورت دست و پا و چشم تو
هست صدچندانکه نقش چشم تو

«Yine sûret i'tibâriyle senin elin, ayağın ve saçın, sakalın, gözünün yüz mislidir».

4997

لیک پوشیده نباشد بر تو این
کز همه اعضا دو چشم آمدگزین

«Lâkin gözün bütün a'zâdan kıymetli ve müntehab olduğu sana meçhûl değildir».

4998

از يك اندیشه که آید اندرون
صد جهان گردد بیک دم سرنگون

«Zihne gelen bir fikir ile bir ânda yüz cihan altüst olur».

4999

جسم سلطان کر بصورت يك بود
صد هزاران لشکرش در پی رود

«Pâdişâhın cismi sûretâ birdir, fekat yüz binlerce asker onun izinde yürür».

5000

باز شکل و صورت شاه صبی
هست محکوم یکی فکر خفی

«O müntehab şâhın şekil ve sûreti de gizli bir fikrin mahkûmudur».

Ki bir memleketi zabt etmek düşüncesi zihnine gelince, onun hükmüne uyar ve harbe kalkışır. Yüz binlerce efraddan müteşekkil ordusu da onun fikrine ve izine uyar. Bir ân içinde ma'mur bir memleket altüst olur ve harâbe hâlini alır. İşte bunlar, dünyâyâ hâkim olanın sûret-i zâhire değil, ma'nây-ı bâtına olduğuna birer şâhiddir.

5001

خلق بی پایان ز يك اندیشه بین
گشته چون سیلی روانه بر زمین

«Sonsuz bir halkı gör ki bir fikir dolâyısıyla yer yüzünde sel gibi akıp gitmektedir».

Meselâ; Ruslarla peykleri olanlardan milyonlarca halk, dünyâyı istilâ emelindedir.

5002

هست آن اندیشه پیش خاق خرد
لیک چون سیلی جهاترا خورد و برد

«Fikir denilen o sâik, halkın nazarında ehemmiyetsizdir. Lâkin yayılınca sel gibi dünyâyı sürükler, götürür».

5003

پس چو می بینی که از اندیشه
قائمست اندر جهان هر پیشه

«Hülâsa: Görüyorsun ki dünyâda her san'at, hattâ her hareket fikir ile kâimdir».

5004

خانه ها و قصرها و شهرها
کوهها و دشتها و نهرها

«Evler, köşkler, şehirler, dağlar, ovalar ve nehirler».

هم زمین و بحر و هم مهر فلک
زنده ازوی همچو دریا از سمک

«Kara da, deniz de, güneş de, balıkların denizle hayât bulduğu gibi onunla yaşamaktadır».

5006

بس چرا از ابلهی پیش تو کور
تن سلیمانست و اندیشه چو مور

«O hâlde senin gibi ahmak bir körün indinde neden dolayı ten, Süleyman gibi büyük, fikir de karınca nisbetinde küçüktür».

Hâlbuki hakikatte fikir, Süleyman gibi büyük, cisim ise karınca gibi küçüktür ve âcizdir. Bir misâl daha :

5007

می نماید پیش چشمت که بزرگ
هست اندیشه چو موش و کوه گرگ

«Senin gözüne dağ büyük görünür de, dağı kurd gibi kuvvetli, fikri ise fâre gibi zayıf görürsün».

Hâlbuki zayıf sandığın fikir, kuvvetli sandığın koca dağları yerinden kaldırır.

5008

عالم اندر چشم تو هول و عظیم
زابر و رعد چرخ داری لرز و یم

«Dünyâ senin gözüne büyük ve korkunç görünür de buluttan, felek-
teki şimşekten korkar ve titrersin».

از جهان فکرتی ای کم ز خر
ایمن و غافل جو سنگی بی خبر

«Ey eşekten daha ahmak; fikir âleminden ise emîn, gafil ve taş gibi bîhaber bulunursun».

5010

زانکه نقشی وز اُخرد بی بهره
ادمی خو نیستی خر کره

«Çünkü kalıptan ibâretsın, akıldan nasibin yoktur. İnsan tabiatlı de-
ğilsin, eşek sıpasısın».

5011

سایه را تو شخص می بینی ز جهل
شخص ازان شد نزد تو بازج و سهل

«Sen gölgeyi şahıs vehmediyorsun. Onun için şahıs sana göre oyun
ve kolay görünüyor».

5012

باش تاروژی که آن فکر و خیال
بی حجابی بر کشاید پر و بال

«Fikrin hicabsız, nikabsız kanad açacağı ve (یوم تبلی السرائر) Nazm-ı
Celîli mücebince bütün sırların meydana çıkacağı güne kadar sabret».

Ki o vakit :

5013

کوهها پستی شده چون بزم نرم
نیست گشته این زمین سرد و گرم

«Dağların yün gibi yumuşadığını, bu soğuk ve sıcak zeminin yok ol-
duğunu görürsün».

نه سما بینی نه اختر نه وجود
جز خدای واحد وحی وودود

«O vakit bir, diri ve mahabbetli olan Allah'tan başka ne gökyüzü, ne yıldız, ne de başka bir varlık görürsün».

O zaman bütün mevhum ve izâfî varlıklar mahvolacak; ancak Vücûd-i Hakikî olan Allah (celle celâlihû) kalacaktır. Yine o esnâda Cenâb-ı Hak :

لَمِنَ الْمُلْكِ الْيَوْمَ

Yâni : «Bugün mülk, saltanat ve hükûmet kimindir?»⁽⁶⁴⁾ diye soracak, cevap verecek kimse bulunmadığından Zât-i Kibriyâsı :

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

Yâni : «Bir ve kahhâr olan Allah'ındır»⁽⁶⁵⁾ cevâbını verecektir.

یک فسانه راست آمد یا دروغ
تا دهد مرا راستیها را فروغ

«Yalan, yâhud doğru bir hikâye hâtıra geldi. Hakikatlerin güzelce anlaşılması için nakledilecektir».

«PÂDİŞÂHIN HAS BİR BENDESİNE SÂİR ETBÂİN HASED ETMESİ»

پادشاهی بنده را از کرم
بر گزیده بود بر جمله حشم

«Pâdişâhın biri, bir kölesini lûtf u keremle diğer bendegâna tercih etmişti».

(64) Sûrei Mû'min : 16.

(65) Sûrei Mû'min : 16.

جایگزین او وظیفه چال امیر
ده یکی قدرش ندیدی صدوزیر

«Onun elbise bedeli, yâni, maaşı, kırk emirin tahsisâtı kadardı. Yüzlerce vezir, onun gördüğü i'tibârın onda birini görmemişti».

از کمال طالع و اقبال و بخت
او ایازی بود وشه محمود وقت

«Tâliin, ikbâl ve bahtın kemâl-i müsâadesinden o köle bir Eyaz, pâdişâh da zamânın Mahmûdu olmuştu».

Hazret-i Mevlânâ, kölenin pâdişâh indinde gâyet makbûl olduğunu anlatmak için onu Eyâz'a, pâdişâhı da Mahmûd-ı Gaznevî'ye benzetiyor. Mahmûd-ı Gaznevî Hindistân'ı feth, oradaki mecûsî ma'bedlerini tahrib ve Hindlileri müslüman etmekle meşhur bir hükümdârdır. Eyâz ismindeki kölesine, onun pek sâdik oluşundan dolayı çok teveccühü vardı. Mesnevi'de ba'zı kıssaları gelecektir.

روح او با روح شه در اصل خویش
پیش ازین تن بوده هم پیوند و خویش

«O kölenin rûhu pâdişâhın Rûhuyle bu cisim yaradılmadan evvel ittisâl ve karâbet peydâ etmişti».

«Ruhlar, hazırlanmış ordular hâlinde idi. Orada tanışanlar burada uyuştular, tanışmamış olanlar da burada bozuştular» Hadis-i Şerif'i muktezâsınca ruhlar âleminde bir ülfet ve bir vahşet olmuş. Orada birbirini tanımış olanlar, cism âleminde, yâni, Dünyâda da ülfet ve muâşeret etmişler. Yabancı kalmış olanlar da burada bir türlü uyuşmamışlar. Bu tanışıklığa ülfet-i ezeliyye denilir ki Hazret-i Mevlânâ da köle ile pâdişâhın sevişmesine onu sâik gösteriyor ve o âleme dâir ba'zı ma'lûmât veriyor :

کار آن دارد که پیش از تن بدست
بگذر از اینها که تو حادث شدست

«İş görecek olan, cismin yaradılışından evvel mukadder bulunandır. Binâenaleyh sonra olanlardan vaz geç».

Ki bir kimsenin hâtimesi, fâtahasından takdir olunmuştur. Bu âlemdeki harekât ve sekenâtı, o mukadderâtın âsâr-ı zuhûrudur.

5021

کار عارفراست کونه احوست
چشم او بر کشتهای اولست

«İş, ârifin işidir ki onun gözü şaşı değildir, hakikati basar-ı basîretle görür. Dikkati de evvelce ekilmiş tohumlara, yâni, mukadder bulunan halleredir».

5022

آنچه آبست شب جز آن زراد
حیاهها و مکرها بادست باد

«Gündüzleri, gecenin gebe olduğu vukûâtta başkası doğurmaz. Bütün çâreler, tedbirler ve mekirler takdire karşı havadır».

«Geceler vukûâta gebedir» diye arabcada bir mesel vardır ki meâlîni Kırımlı Rahmî :

Âbisten-i safâ vü kederdir bütün leyâl,
Gün doğmadan meşîme-i şebden neler doğar.

beytiyle ifâde etmiştir. Meselâ, gece yarısı ev halkı ağır bir uykuda iken eve hırsız girer, öteberi alır, götürür. Evdekiler hırsız girdiğini sabahleyin anlarlar, demek ki o gece bir hırsızlık vak'asına gebe imiş. Bunun için Hazret-i Mevlânâ, ezeldaki mukadderâtı bize anlatmak için bu mi-sâli getiriyor. Evet, bize göre karanlık bulunduğu için geceye benzetilen ezeldaki mukadderâtın hükmü, sabâh-ı mahşerde zuhûra gelecektir. On-dan dolayı ba'zı ârifler : hâtîmeden değil, fâtihadan korkmalı demişlerdir.

کی شود دلخوش بحیتمای کش
آنکه پند حیل حق بر سرش

«Hakkın takdirini başında, yâni, alınının yazısını gören bir kimse güzel tedbirler ile o takdiri değiştirmeye kalkışmaktan nasıl hoşlanır».

5024

او درون دام دامی می نه
جان نه آن جهد نی این جهد

«Allah, bir tuzağın içine başka bir tuzak daha kor. Senin rûhun ise o tuzakların ne birinden sıçrayıp kurtulabilir, ne ötekinden».

5025

گر بروید ور بریزد صد کیا
عاقبت بر روید آن گشته آله

«Tarlada yüzlerce ot bitse ve dökülse de nihâyet Allah'ın ekmiş ol-duğu tohum neşv ü nemâ bulur».

Meselâ; bir tarla sürülür. Arpa, buğday ve sâire tohumu atılır. Son-ra o tarlada bir takım yabânî otlar çıkar, onlar ya çiftçi tarafından sö-külüp atılır, yâhud feyz bulamadığı için kurur. Nihayet, asıl arpa, yâhud buğday yetişir.

Allah'ın takdir etmiş ve insan vücûduna ekmiş olduğu hâller de o arpa ve buğday gibidir. İnsanların tedbiri ise buğday tarlasında tutun-maya çalışan serseri otlara benzer. Nihâyet onlar kurur, buğday ve arpa feyz bulur. Yâni, tedbirin faydası olmaz, takdirin hükmü galebe ve zu-hûr eder.

Hadîs-i Şerif'te : «Kadere karşı hazer ve tedbir fayda vermez» buyu-rulmuştur. O hâlde hükm-i kadere karşı bir şey yapmayalım mı? Meselâ hasta olursak hekime gitmeyelim mi? Yapalım ve gidelim. Elimizden geldiği kadar tedbirde bulunalım ve hastalığımızı tedâvî ettirelim. Belki bizim o tedbirlerimiz de kader ahkâmındandır. Öyle olduğu için de fay-dasını görürüz.

افکن این تدبیر خود را پیش دوست
گر چه تدبیرت هم از تدبیر اوست

«Senin tedbirin, yine Hakkın tedbiri, yâni, eser-i takdiri olmakla beraber kendi tedbirini dostun huzûrunda bırak».

Bu tavsiye, hiç bir tedbirde bulunma, meselâ; evin çatısı basmışken onu sağlamlaştırma, sancıdan kıvranırken hekime gitme demek değildir. Tedbir etmekle beraber muvaffakiyyeti Allah'tan ummak, ilâç at, fekat âfiyeti Allah'tan bekle, demektir.

کار آن دارد که حق افراشتست
آخر آن روید که اول کاشته است

«Hakkın yükseltmiş ve mukadder kılmış olduğu iş zuhûra gelir. Evvel ne ekilmiş ise, sonunda o biter».

هر چه کاری از برای حق بکار
چون اسیر دوستی ای دوستدار

«Ey Allah'ın dostu; mâdem ki bir dostun esîrisin, bir mahbûb-ı muktedirin emri altındasın, her ne ekersen Allah rızâsı için ek».

گرد نفس دزد و کار او میبچ
هر چه آن نه کار حق هیچست هیچ

«Hırsız nefsinin ve onun emrettiği işin etrâfında dolaşma. Çünkü Allah için yapılmayan bir iş hiçtir ve hederdir».

Nefs-i emmâreye muhâlefet ise Allah'ın rızâsına muvâfakattir. Bun-

İhvânımızdan bir doktor Galib Bey vardı. Allah rahmet etsin, o anlatmıştı. Bir gün kendisini Mevlevihâne kapısında fakir bir âilenin kulübesine çağırmışlar. İhtiyar bir kadın, pide kadar ince bir ot minder üstünde yatıyormuş. Doktor muâyene etmiş. Hastalığın ilerlemiş tifo olduğunu anlamış. Teselli ilâçları yazarken hastanın ukalâ kızı :

— «Doktor Bey; hasta nasıl, kurtulacak mı?» diye sormuş. Doktor :
— «Kızım; Allah'ın dediği olur». Cevâbını vermiş. Kız :
— «Canım Allah'ın dediğini bırak da fen ne diyor? Onu söyle». Di-yince, doktor :

— «Hanım bana baksana. Ben bu sene belki beş yüz tifolu tedâvi ettim. 449 u kurtuldu. Yalnız biri öldü ki o da benim evlâdımdı. Eğer fennin dediğine kalsaydı çocuğumu daha ziyâde i'tinâ ile tedâvi ettiğim için onun da kurtulması lâzım gelirdi» diyerek o ukalâ ve asrı hanımı susturmuş.

Demek ki her şeyde ve her vakit Allah'ın dediği olmaktadır, ilelebed de dediği olacaktır.

کشت نوکارند بر کشت نخست
این دوم قانیست وان اول درست

«Evvelki bir ekin üstüne yeniden bir şey ekerler. Bu ikinci ekin fânidir. İlk ekin doğrudur».

Meselâ; bir bostana bakla dikerler. O, geç yediliği için, üstüne de yeşil salata tohumu serperler. Salata güç ile olsa bile az müddet içinde ortadan kalkar. İlk dikilmiş olan baklalar yetişir ve mahsul verir.

تخم اول کامل و بگزیده است
تخم ثانی فاسد و پوسیده است

«Misâlimizdeki baklanın tohumu sağlam ve seçme idi. Salatanın tohumu ise bozuk ve çürüktü».

İşte Allah'ın sağlam takdirine karşı insanların bozuk ve çürük tedbiri de böyle olur.

Hazret-i Pir, takdire karşı tedbirin faydası olamayacağını anlattıktan sonra o takdir huzûrunda ne yapılmak lâzım geldiğini beyân için buyuruyor ki :

dan dolayı Aleyhissalât Efendimiz : «Yâ Rabbî; göz açıp kapayacak kadar bir zamanda, hattâ bundan az bir müddette beni nefsim ve onun arzularına uydurma» diye duâ buyurmuştur.

5032

پیش از آنکه روز دین پیدا شود
نزد مالک دزد شب رسوا شود

«Yevmüddin olan kıyâmet gününün zuhûrundan evvel, o gece hırsız gibi olan nefs, mâlikülmülk huzûrunda rüsvây olur».

5033

رخت دزدیده بتدبیر و فتنش
مانده روز داوری بر گردش

«Tedbîr ve hilesiyle çalmış olduğu mallar, kıyâmet ve adalet gününde onun boynuna yükletilecektir».

Hırsızların dünyâda çaldıkları şeyler, kıyâmette boyunlarına yüklenip mahşer meydanına o sûretle gelecekleri bir Hadîs-i Şerif'te beyân buyurulmuştur. Nefs de ma'nevî bir hırsız demektir. Çünkü Allah'a karşı kulluk vazifelerimizden bizi alakoyduğu için onları çalmış hükmündedir. Binâenaleyh o da, yâni, sâhibi de kıyâmette o cürmünden dolayı maddî hırsızlar gibi teşhir ve tecrim edilecektir.

5034

صدهزاران عقل با هم برجهند
تا بغیر دام او دامی نهند

«Allah'ın takdirine karşı yüz binlerce akıl çalışıp da bir tedbir kurmak isteseler» Ve :

5035

دام خود را سختتر یا بند و بس
کی نماید قوتی با باد خس

«Kurdukları tuzağı, yâni, yaptıkları tedbiri çok sağlam ve kâfi bulsalar da çörçöp makûlesi şeyler, rüzgâra karşı nasıl dayanabilir?»

5036

کر تو گوی فائده هستی چه بود
در سؤالات فائده هست ای عنود

«Ey inadçı adam; eğer bu varlık âleminin, yâni, vücûd-ı zâhirinin gayesi nedir? dersin senin soruşunda da bir fayda vardır».

Yukarıdanberi her şey, kaderin hükmiyle olduğuna, takdire karşı tedbirin faydası alamayacağına dâir verilen ma'lûmât üzerine bir mu'teriz : Mâdem ki her şey, mukadder olduğu vechile oluyor ve her mahlûk, hükmi ezeliye göre harekete mecbur kalıyor, o halde onları zuhûra getirip de ibtilâ ve imtihâna sevketmenin faydası nedir? diyor. Hazret-i Mevlânâ da ona cevap veriyor e hilkat-i âlem faydalarından biri de senin sualindir ki onu sormakla cevâbindan faydalanacaksın, buyuruyor.

5037

گر ندارد این سؤالات فائده
چشنویم این را عبث بی فائده

«Eğer bu sualin fâidesiz ise abes demektir. Abes bir sözü bihûde yere niçin dinleyelim?»

5038

ور سؤالات را بسی فائده هاست
بس جهان بی فائده آخر چراست

«Eğer sualinin bir çok faydası varsa, Dünyâ neden faydasız olsun?»
Ki senin soruşun ve öğrenişin de dünyâdaki faydalardan biridir.

5039

ور جهان از یک جهت بی فائده است
از جهت های دیگر بر عائد است

«Eğer Dünyâ bir cihetten faydasız ve hâsılı tahsil ise, diğer cihetlerden faydalıdır».

لحن داودی چنان محبوب بود
لیک بر محروم بانگ چوب بود

«Dâvud Aleyhisselâm'ın terennümü o kadar güzeldi. Lâkin zevki olmayanlar için ağaç takırtısı gibi faydasızdı».

Hazret-i Dâvud'un mu'cizelerinden biri de sesinin fevkal'âde güzel olması, kırdâ yüksek sesle Zebur okuduğu vakit, dağların aks ve toplanan kuşların cıvıltı yapması idi. Eshâb-ı kirâm arasında güzel sesli bulunan Yemen'li (Ebû Mûsel'eş'ari)ye taraf-ı Risâletten : «Ey Ebû Mûsâ, sana Âl-i Dâvud mizmârlarından bir mizmâr verilmiştir» denilmiş, Ebû Mûsâ'nın sesi Zebur fasıllarından bir fasla benzetilmiştir.

İşte Dâvud Peygamberin sesi, o kadar güzel olduğu, zevk ve tabiat sâhibleri onu dinlemekten faydalandıkları hâlde tabiat ve zevk sâhibi olmayanlar ondan hoşlanmazlar ve istifâde edemezlerdi. Bir misâl daha :

آب نیل از آب حیوان بد فزون
لیک بر محروم ومنکر بود خون

«Nil suyu âb-ı hayattan fazla lezzetli idi. Lâkin münkir ve mahrum olanlara kan olmuştu».

Hazret-i Mûsâ Aleyhisselâmın mu'cizâtı ve Mısırlıların' belıyyâtı cümlesinden biri de Nil suyunun onlara kan renginde görünmesi idi. Beni İsrâil Nil'den istifâde ederek kana kana içtikleri hâlde, Kıbtîler kan gördükleri için tiksiniyorlar ve içemezlerdi.

هست بر مؤمن شهیدی زندگی
بر منافق مردنست و زندگی

«Şhidlik mü'min için ma'nevî ve ebedî bir hayattır. Fekat münâfık için ölümdür ve yıpranıştır».

Evet; Dünyâ takdir-i ezeliye göre harekete mecburdur, yâni, evvel-den nasıl yazılmış ise sonra ve bu âlemde mutlaka öyle olacaktır. Bu l'ubâr ile hilkat, bir nevi' hasılı tahsil olur. Fekat mahlûkatın her biri ilm-i İlâhînin bir sûreti iken dünyâda zuhûr ile ilim mertebesinden ayrı derecesine, gayb'dan şehâdet âlemine, ma'nâdan sûret cihânına gelmiş, her biri ilm-i İlâhîdeki ayn-ı sâbitinin icâbını izhâr eylemiştir ki bunların hepsi ayrı ayrı birer faydadır. Şu hâlde âlem ve zuhûr-ı cıyâ bâtil ve faydasız değildir. Haktır ve faydalıdır.

فائده تو گر مرا فائده نیست
مرا چون فائده است از وی مأیست

«Senin faydandan benim istifâdem olmasa bile, mâdem ki senin için faydadır, ondan geri durma».

Sofiyye der ki : Vücûd, hayr-ı mahz'dır. Adem ise şer-ri mahz'dır. Hayr-ı mahz olandan ba'zı kimseler bir sebeble faydalanıyabilir. Meselâ : Sen bir şeyden faydalanırsın ki o, benim için bir fayda te'min etmez. Öyle olmakla berâber, mâdem ki senin için bir fâide te'min edilmiştir, şu zuhûr âlemi de faydalıdır.

Hazret-i Mevlânâ, ba'zı kimselere fayda olan şeylerin, diğerlerine fayda olmadığını anlatmak için birkaç misâl irâd ediyor :

حسن یوسف عالمی را فائده
گر چه براخوان عبث بد زائده

«Yûsuf Aleyhisselâmın güzelliği, kardeşleri için abes ve fazla bir şey olmakla berâber, Dünyâ halkı için fayda idi».

Ki, herkes o güzelliğin karşısında hayran kalmış, hele Züleyhâ o hüsnün huzûrunda tutuşmuş, yanmıştı.

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿٥٤﴾

Yâni : «Allah yolunda ve neş-i din uğurunda ölenler için ölümlerdir demeyin, belki diridirler, lâkin onların hayatını siz bilemezsiniz⁶⁶» buyurulmuştur; diğer bir Âyette şehidlerin İnd-i İlâhîde merzuk olduğu beyân olunmuştur.

Ma'nevî hayâtı muvakkaten bir tarafa bırakalım. Onlar târih sayfalarında da yaşamıyorlar mı? Meselâ Uhud gazâsı şühedâ-yı kirâmından Peygamberimizin amcası Hazret-i Hamza (radiyallahü anh) irtihâlinden bin bu kadar sene sonra burada hürmetle zikir ve hakkında duâ ediliyor. Demek şehâdet, mü'minler için Dünyâda da, Âhirette de bir hayât imiş. Münâfıklara gelince : Asr-ı seâdetteki münâfıkların reisi bulunan Abdullah bin Übey, Uhud muhârebesine Hazret-i Peygamberle birlikte çıkmışken yoldan geri döndü ve tâbi'lerinden üç yüz kişiyi geri çevirdi. Zâten 900 mücâhidden ibâret olan islâm kuvvetini üçte bir zayıflattı. Bu habâseti dolayısıyla de yine bin üç yüz bu kadar yıl sonra burada onun adını nefretle yâd ediyoruz. Demek ölüm münâfıklar için bir yıpırış ve dâimî bir hakarete uğrayış imiş.

5045

چیت در عالم بگو یک نعمتی
که نه محرومند از وی امتی

«Dünyâda hangi bir ni'met vardır ki, bir ümmet ondan mahrum değildir, söyle bakalım».

Yâni; Dünyâdaki ni'metleri Allah kulları için yaratmıştır. Bütün halk onlardan kabiliyyetlerine göre faydalanır. Meselâ; bugün servet, medeniyet ve hürriyyet ni'metlerinden en çok faydalanan Amerikalılardır. Çünkü onlar çalışmasını, kazanmasını, hukûk-ı beşere riâyetkâr olmasını her kavmden iyi biliyorlar ve bildiklerini tatbik ediyorlar.

(66) Sûrei Bakara : 154.

5046

کاو و خر را چه فائده در شکر
هست هر جا را یکی قوت دگر

«Sığıra ve eşeğe şekerden ne fayda olabilir? Fekat her canlı olanın başka bir gıdâsı vardır».

Dünyâda şeker denilen bir gıdâ mevcuddur. Fekat o ni'metten öküzler ve eşekler istifâde edemez. Çünkü onlarda onu yiyecek kabiliyyet yoktur. Atlar et, itler ot yemezler. Papağan olmalı ki şekerini kırı kır ve seve seve yesin. Karga şeker yemez de kokmuş leşi didiklemeye bayılır. Hayvanlar böyle olduğu gibi, insanlar da böyledir. Onların gıdâları da ayrı ayrıdır. Meselâ; sığır eti bize ağır gelir. Bir Avrupalı ise koyun etinden âdetâ iğrenir. Biz zeytin yağı lâhana dolmasından hoşlanırsanız, onlar ise lâhananın haşlamasından zevk alırlar. Hülâsa her kavmin gıdâsı başka türlüdür. Sonra gıdâ da maddî ve ma'nevî olur. Maddî gıdâ kalıbı, ma'nevî gıdâ kalbi besler. Meselâ; zikrullah, gıdâ-yı kalbidir, güzel ses gıdâ-yı ruhtur.

5047

نیت اگر آن قوت بروی عارضست
بس نصیحت کردن او را رائجست

«Eğer bir kimsenin gıdâsı ârızî ise, ondan vaz geçirmek için ona nasihat vermek, riyâzettir».

Yâni; irşâd ve terbiyedir.

5048

چون کسی که از مرض گل داشت دوست
گر چه پندارد که آن خود قوت اوست

«Bir kimse gibi, ki hasta olduğundan kili gıdâ vehmederek seve seve yer».

قوت اصلی را فراموش کرده است
روی در قوت مرض آورده است

«O kimse, asıl gıdâsını unutmuş, kendisini hasta eden kil yemeye mübtelâ olmuştur».

5050

نوش را بگذاشته سم خورده است
قوت علت را چو چربش کرده است

«Tatlıyı bırakmış, zehir yemeğe başlamış; hastalık veren gıdayı yağlı bir yemek sanmıştır». Halbuki :

5051

قوت اصلی بشر نور خداست
قوت حیوانی مراورا ناسزاست

«İnsanın aslı ve ma'nevî gıdâsı: Nûr-ı İlâhîdir. Hayvanların gıdâsı ona lâayık değildir».

Biraz evvel gıdânın maddî ve ma'nevî olmak üzere iki türlü olduğu ve maddî gıdânın kalıbı, ma'nevî gıdânın kalbi beslediği söylenilmişti. Hazret-i Mevlânâ da asıl insan gıdâsının Nûr-ı İlâhî olduğunu ve insan rûhunun ancak onunla beslendiğini bildiriyor. Nitekim Resûlullah Salâllahû Aleyhi Vesellem Efendimiz: «Ben Rabbimin indinde gecelerim, beni yedirir ve içirir» buyurmuştur. Şübhesiz ki Cenâb-ı Peygamberin o ma'nevî huzûrda yiyip içtiği de ma'nevî idi ve Nûr-ı İlâhîden ibârettir. Zât-i Risâletleri ba'zan iki, üç gün bir şey yemez, öyle iken ma'nevî gıdâ ile beslendiği için kuvvetten düşmezdi. Ahzâb vak'asında Medîne etrâfına hendek kazılırken çıkan bir kayayı kırmaktan bütün eshâb âciz kaldığı hâlde, Aleyhissalât Efendimiz külüngü almış ve üç vuruşta o koca ve sert kayayı parça parça etmişti. Cenâb-ı Pir'in de böyle günlerce yemek yemediği menâkıbında yazılıdır. Öyle iken kuvvetini muhafaza eyler ve saatlerce, hattâ günlerce sema' ederdi. Demek asıl gıdây-ı beşer, Allah'ın nûru ve feyzi imiş.

لیک از علت درین افتاد دل
که خورد اوروزوشب زین آب و گل

«Lâkin insan, ma'nevî hastalığı dolayısıyla gece, gündüz bu su ve şeker mahsûlünden yemeye mecbur oldu».

O hastalık ne idi? Allah'tan gaflet illeti. İşte ramazanda orucun farz, sair vakitlerde sünnet olması da o gaflet hastalığının tedâvîsi içindi.

5053

روی زرد و پای سست و دل سبک
کو غدای والسما ذات الحبک

«Yüzü sararmış, ayakları titrek, kalbi zayıf bir hale geldi. (Zatülhü-bûk) olan semanın gıdası hani nerede?»

5054

آن غدای خاصگان دولست
خوردن آن بی گلو و آلتست

«O, yollar sahibi olan sema'dan inen manevî rızık; saltanatı ilâhiye'nin has kullarına mahsustur. Onun yenilmesi boğazsız ve âletsizdir».

5055

شد غدای آفتاب از نور عرس
مرحسود و دیوار از دود فرش

«Güneşin gıdası Arş'ın nurundandır. Enbiya ve evliyaya hasud olan şeytanın gıdası da Arz'ın buharındandır».

در شهیدان برزقون فرمود حق
آن غذا را نه دهان بد نه طبق

«Hak sübânehû şehidler hakkında (برزقون) buyurdu. O ma'nevî gıdâ için ne ağız, ne de tabak vardır».

Bu beyt ile Âl-i İmrân Sûresindeki bir Âyete işâret edilmiştir. Cenâb-ı Hak buyuruyor ki :

وَلَا تَحْزَنْ لَ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ
أَمْوَالُهُمْ وَأَنْفُسُهُمْ رِزْقُونَ ﴿١٥٦﴾
مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ
أَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٥٧﴾

Yâni : «Allah yolunda şehid olanları ölümleridir sanma! Belki onlar diridir ve Rabb-ı Zîşânları indinde merzukturlar. Allah'ın fazl u kere-miyle kendilerine ihsân ettiği ni'metlerden dolayı ferah ve sürûr içinde-dirler. Arkalarından gelecek olan, lâkin henüz onlara iltihak etmeyen mü'minlerle de istibşâr ederler ve mesrûr olurlar. Haberin olsun ki, onlar için korku yoktur. Kıyâmette de mahzun olmayacaklardır⁶⁷».

Bu Âyet-i Kerime Uhud muhârebese şehidleri hakkında nâzil olmuş ve onların Rabb-ı Zîşânları indinde merzuk oldukları beyân buyurulmuş-tur. O zevât-i kiram, rûh-ı mücerred oldukları için rızıkları maddî değil, ma'nevîdir. Ma'nevî rızka da, ne içerisine konulmak için tabak lâzımdır, ne de çiğneyip yutmak için ağız gerektir.

Harb şehidleri böyle oldukları gibi mücâhede şehidleri, seyr ü sülûk, riyâzet ve mücâhede ile nefsini öldürmüş, olanca irâdesini Hakkın irâ-desine teslim etmiş ve Hazret-i Ebû Bekir (radiyallahü anh) gibi yürür ölü hâline gelmiş olan ekâbir-i ümmet de böyledir. Onlar da Rabb-ı Ke-rimlerinden ma'nevî rızka nâil olurlar da yiyip içmekten müstağni bu-lunurlar. Günlerce yemek yemeden yaşayanlar bulunduğu tasavvuf ve tasavvuf târihi kitaplarında yazılıdır.

Hazret-i Ebû Bekir hakkındaki (meyyit-i mâşî) ta'biri: «Yeryüzünde

(67) Sûrei Âl-i İmrân : 169-170.

yürür bir ölü görmek isteyen Ebû Bekre baksın» Hadis-i Şerif'i dolay-ı-sıyledir.

دل ز هر یاری عدا می خورد
دل ز هر علمی صفای می برد

«Gönül, her yârdan bir gıdâ ve her ilimden bir safâ bulur».

«Sohbet müessirdir, tabiat de sâriktır» diye bir söz vardır. İnsan ko-nuştuğu kimselerin az çok te'siri altında kalır ve tabiatı o sohbetlerden bir hisse alır. Hattâ bu te'sir ve teessür, insanlara mahsus değildir, sâir şeylerde de vardır. Meselâ rüzgâr, gülleri ve çiçekleri açılmış bir bahçe üzerinden esecek olursa onda güzel bir râyha bulunur. Leş atılmış bir virâneden gelecek olursa, o vakit de leş kokusunu duyurur. Rüzgâr nasıl bağçeden gül râyhası, süprüntülükten leş kokusu alıyorsa, insan da iyi-lerin sohbetinden iyilik, kötülerle konuşmaktan kötülük öğrenir. Onun için iyilerin, ma'nevî büyük adamların sohbetinde bulunmalı ki o sohbet-lerden feyz alınabilsin.

Hatırda bulunsun ki sofiyye meslekinin hizmet ve sohbet diye iki esâsı vardır. Hizmet : Bir kâmilin maiyyetinde ve hizmetinde bulunmak, sohbet ise onun sözlerinden aydınlanmaktır. Hattâ dikkat edilirse anla-sılır ki hizmet de sohbet içindir. Hazret-i Mevlânâ Mesnevî'nin diğer bir yerinde buyurmuştur ki : «Bir ân için ehlullah sohbetinde bulunmak, yüz sene zühd ü tekvâ ile yaşamaktan daha iyidir».

Sohbet-i Nebeviyyede bulunmak şerefine nâil olanlara (eshâb) de-nilmiş olması da sohbetin ne kadar feyz verici bir hâl olduğunu anlatır.

از لقای هر کسی چیزی خوری
وز قران هر قرین چیزی بری

«Görüştüğün her kimsenin mülâkatından ma'nevî bir gıdâ yemiş, karin olduğun herkesin mukarenetinden bir şey almış olursun».

Eğer mukarin olduğun kimse sulahâdan ise onun sözleri senin kal-bine ma'nevî bir gıdâ olur, kötü bir şahıs ise onun sözleri de senin nef-sine gıdâ teşkil eder ve onu zorbalastırır.

چون ستاره با ستاره شوقین
لایق هر دو اثر زاید یقین

«Bir yıldız diğer bir yıldızla yaklaşınca o iktirandan ikisine lâyık bir eser doğar».

Müneccimler derler ki: Utârid ve müşteri seyyâreleri iktirân edince arz üzerinde seâdet hâsıl olur. Zuhâl ve merih seyyâreleri de birbirine yaklaşınca yine arz üzerine felâket vuku' bulur. İşte o seâdetle o felâket, o yıldızların yaklaşmaları eseridir.

Hazret-i Mevlânâ'nın maksadı: Müneccimlerin vehmini tasdik etmek değil, iki şey'in ictimâından üçüncü bir şey'in doğduğunu anlatmaktır. Nitekim daha ba'zı misâller de irâd ediyor:

5060

چون قران مرد و زن زاید بشر
وز قران سنگ و آهن شد شرر

«Erkek ve kadın arasında vaklaşma olunca bir çocuk doğar, çakmak-taşı ile demir birleşirse kıvılcım zuhûr eder».

5061

وز قران خاک با بارانها
میوهها و سبزه‌های بختها

«Toprağın yağmurla birleşmesinden meyveler, sebzeler, çiçekler ye-tişir».

5062

وز قران سبزه‌ها با آدمی
دلخوشی و بی‌غمی و خرمی

«Yeşilliklerin, çemenzârların insan ile birleşmesinden gönül hoşluğu, gamsızlık ve mesrurluk hâsıl olur».

Akar su kenarıyla yemyeşil bir çayırın temâşası, insanda gam, ke-der bırakmadığını herkes bilir.

5063

قابل خوردن شود اجسام ما
چون براید از تفرج گام ما

«Adımlarımızın bir gezintiden avdetinde cisimlerimizin istihâsı açılır».

5064

سرخ رویی از قران خون بود
خون ز خورشید خوش گلگون بود

«Kızıl yüzlü olmak, vücuddaki kandan, kan da gül rengli ve hoş bu-lunan güneşten olur».

5065

بهترین رنگها سرخی بود
وان ز خورشیدست و از وی میرسد

«Renklerin en güzeli kızılıktır ki o da güneştedir ve ondan gelir».

5066

هر زمینی کو قرین شد با زحل
شوره گشت و گشت را نبود محل

«Zuhale karîn olan bir tarla çorak olur da ekin yetiştirmez».

5067

این معانی راست از چرخ نهم
بی همه طاق و طرم طاق و طرم

«Bu ma'nâlar, yâni, gösterilen misâller için her türlü te'sirin fev-kında bulunan dokuzuncu kat semâdan bir te'sir vardır».

Yâni; güneş, ay ve sâir yıldızların arz üzerinde, az çok te'sirleri olduğu inkâr edilemez. Nitekim Nahl Sûresinde buyurulmuştur ki :

وَسَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ
وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ
لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٦٨﴾

Yâni : «Ey insanlar; Allah geceyi, gündüzü size müsahhar kıldı. (Geceleri istirahat ediyor, gündüzleri çalışıp kazanıyorsunuz) Güneşi ve Ay'ı da size teshir etti ki onlar sizin meyvelerinizi pişirir ve ekinlerinizi büyütür. Yıldızlar da Hakkın emrine müsahhardırlar ki size geceleri yol gösterirler. Hakikaten gecenin, gündüzün, güneşin, ayın ve yıldızların şu teshirinde akli başında olan bir kavim için Allah'ın kudretine delâlet eden alâmetler vardır⁽⁶⁸⁾».

Şu Âyete nazaran yıldızların Emr-i İlâhiye müsahhar oldukları hâlde Arz üzerinde yine Hakkın emriyle seâdet ve felâkete vâsita olabilecekleri de anlaşılıyor.

Kezâ Sûre-i A'râfta :

وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ
الْأَلَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٩﴾

Yâni : «Güneş de, Ay da, Yıldızlar da Hakkın emrine müsahhar ve mutî'dir. Ma'lûmunuz olsun ki yaratmak da, irâde ve emretmek de ona mahsustur. Âlemlerin rabbi olan Allah; ulûhiyyetinde vahdâniyyet, ve rubûbiyyetinde ferdâniyyet ile büyüktür⁽⁶⁹⁾» buyurulmuştur.

Ondan dolâyı 9 uncu kat gökten, yâni, arş-ı a'lâ-yı Ulûhiyyetten bir te'sir vardır ki o, her şey'in fevkindedir.

(68) Sûrei Nahl : 12.

(69) Sûrei A'raf : 54.

5068

خلق را طاق و طرم غارتیست
امر را طاق و طرم ماهیتیست

«Halkta olan te'sir iğretidir. Emr-i İlâhîdeki te'sir ise mâhiyyete, yâni, kazâ ve kadere göredir».

5069

از پی طاق و طرم خواری کشند
بر امید عمر در خواری خوشند

«Halk, yâni, insanların pek çoğu; debdebe ve dârât sâhibi olmak için horluk çeker ve yüzşuyu dökerler, izzet ü seâdet bulmak ümidiyle hakarete katlanırlar».

Hazret-i Mevlânâ, böyle izzet tâlibi oldukları için zillete tehammül edenlere lisân-ı İlâhîden olmak üzere diyor ki :

5070

«ون نمی آیند آنجا که منم
کاندین عن آفتاب روشنم

«Onlar nasıl oluyor da bana gelmiyorlar ki ben izzet ü seâdet husûsunda parlak bir güneşim».

Hem öyle bir güneş ki :

5071

مشرق خورشید برج قبر کون
آفتاب ما ز مشرقها برون

«Güneşin meşrûkı, karanlık bir bureddir. Bizim güneşimiz ise meşrûklardan hâriedir».

Hakikatte izzet ve azemet, Allah ve Resûlüne mahsustur ki Kur'an-ı Kerim'de (ان الذرة لله ورسوله) buyurulmuştur. Cenâb-ı Hakkın esmâ-i hüsnâsından biri de (El'aziz) ism-i şerifidir. Binâenaleyh izzet ve seâdet arayanlar, şunun, bunun eteğini öpmekle değil, o Aziz-i muktedirin hü-zûrunda secde-i tezellüle kapanmakla bulabilirler.

Cenâb-ı Hak, semâvât ve Arzın Nûru, yâni, münevvi olan bir gü-neştir. Fekat bildiğimiz gibi karanlıklar içinden doğan ve karanlıklar içine batan güneş misâli değildir. Onun meşriki; güneşlerin, ayların, yıl-dızların meşrikinden bambaşkadır.

Cenâb-ı Mevlânâ, şu iki beyti lisân-ı İlâhiden îrâd ettikten sonra ken-di tarafından beyânâtta bulunuyor ve diyor ki :

5072

مشرق او نسبت ذرات او
نی برآمدنی فروشد ذات او

«Hak sübhânehû için meşrik ta'birini kullanışım, o güneşin zerrele-rine, yâni, mahlûkatına nisbetledir. Yoksa Onun zât-i sübhânîsi ne çıkar, ne iner, yâni ne doğar, ne de batar.

5073

ما که واپس مانده ذرات ویم
در دو عالم آفتاب بی فیم

«Biz ki o Hakikat Güneşinin geride kalmış zerreleriyiz, iki cihanda da gölgesiz birer güneşiz».

Burada Mevlânâ'nın «Biz» demekten maksadı : Bil'umûm evliyâullah hazarâtıdır. Geri kalmış olmaları da evliyânın derecesi enbiyâ-yı ızâma nisbetle dîn olmasındandır. Yâni, demek istiyor ki : Biz evliyâullah, en-biyâyâ nisbetle dîn derecede bulunurken o hakikat güneşinin zerreleri olduğumuz için zâhir ve bâtin âlemlerini, yâhud Dünyâ ve Âhireti nur-landıran gölgesiz birer güneşiz. Zerreleri böyle olunca artık o güneşin azametini ve kibriyâsını tasavvur edin.

5074

باز گرد شمس میگردد عجب
هم ز فر شمس باشد این سبب

«Garibdir ki yine şemsin etrâfında dolaşıyorum. Buna sebeb de şemsin ziyâsı ve câzibesidir».

Çünkü :

5075

شمس باشد بر سبها مطلع
هم ازو حبل و سبها منقطع

«Sebeblere vâkıf ve muttali' olan da yine Şemstir. Sebeblerin kırılıp kopması da yine ondandır».

Yukarda Mevlânâ kendisinin Dünyâ ve Âhireti tenvîr eden bir gü-neş olduğunu söylediği hâlde yine o Şems-i Hakikatin etrâfında dolanı-yorum demişti. Bunda bir veli, hattâ bir nebinin ne kadar kemâl sâhibi bulunursa bulunsun Haktan müstağni olamayacağına, belki dâimâ Al-lah'ın lûtf u keremini bekleyeceğine işâret vardır. Nitekim Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz ekmel-i evliyâ ve efdal-i enbiyâ bulunduğu hâlde «Yâ Rabbî; sana karşı olan hayretimi artır» diye duâ buyururdu.

5076

صد هزاران بار بریدم امید
از که از شمس این شهابور کنبد

«Yüz bin kerre ümid kestim. Kimden? Şemsten! Siz buna inanır mısınız?»

Tarîkatte (kabz) denilen bir hâl vardır ki kalbe lâıyk olan füyûzât-ı İlâhiyyenin muvakkaten kesilmesidir. Bu hâlde bulunan sıkılır, çarpınır, çarpınır, yanar, tutuşur. Tehammül edemez bir dereceye gelir ve kabzın (bast) hâline geleceğinden ümidi kesilir. Böyle olması kalbdeki şevk-i lîka, yâni, müşâhede ârzusunun artması içindir. Nitekim Sallallahû Aley-hi Vesellem hazretleri bidâyet-i nübüvvette vahyin arkası kesilince

وانكه گردشها ازین دریا ندید
هردم آرد رو بمحراب جدید

«Dünyadaki hareketleri bu denizden bilmeyen gâfil, her vakit başka bir mihrâba teveccüh eder».

Dünyâ, âlem-i havâdistir. Hadisât ise harekâtta ibârettir ki, hepsinin muharriki Allah'ın irâde ve kudreti denizidir.

O hareketlerin, o bahr-i ummânın çalkantısıyla, yâni, Cenâb-ı Hakkın irâdesiyle vukûa geldiğini görmeyen kimse, o Denizi bırakıp da her ân başka bir mihrâba döner ve başka bir kapıya göz diker. Meselâ bir kimse, birinin lûtfuna nâil olur. Onu velini'met bilir. Hakikatte ise o lûtf, Allah'ın bir ihsânıdır. Lûtfu etmiş olan kimse arada bir vâsitadan ibârettir. Bir su değirmeni tasavvur edelim. Ma'lûm ya su değirmenleri akar su kenarında yapılır. Suyun akıntısı değirmenin çarkını çevirir. Çarkın dönüşü değirmen taşını hareket ettirir. Taşın hareketi buğdayı ezer un hâline getirir. Dikkatli bir göz karşısında çark ile taş birer vâsitadır. Buğdayı un yapan suyun akıntısıdır. Bu, böyle olduğu gibi Hakkın lûtf u keremi zengin bir adamın cömerdliğini harekete getirir. O hareket zengininin fakire birkaç para vermesine sebep olur. Fekat o fakir, bunu bilmez de nâil olduğu lûtfu ancak zengininin kereminden vahmeder, âdetâ onu kendisine mihrab ittihâz eyleyse, karşısında sapıtacak derecede minnetdârlıklar gösterir. Biraz sonra da başka birinden birkaç para alınca bu sefer herifin mihrâbı değişir. Yeni lûtufkârına âdetâ teabbüd eder. Vâkıâ bir adamın ni'metini gördüğü kimseye teşekkür etmesi vâcibdir. Fekat her ni'metin ve her iyiliğin asıl sâhibinin Allah olduğunu, o ni'meti vermiş, o iyiliği yapmış gibi görünen kimsenin ancak bir vâsita bulunduğunu unutmamak, mün'im-i hakikiye hamd ü senâ etmek şartıyla. Böyle yapmayıp da bütün minnetdarlığını aradaki vâsitaya hasreden gafil :

5083

او ز بحر عذب آب شور خورد
تا که آب شور او را کور کرد

«Meselâ Nil ve Fırat gibi tatlı bir nehirden acı su içer, o acı ve tuzlu su da onun gözüni kör eder».

Buradaki tatlı bahir, yâhud büyük nehirden maksad : Allah'ın lûtf u keremidir ki âb-ı hayât gibidir. Ondan acı su içmek de Hakkın şükrünü ifâ etmemekle küfrân-ı ni'mette bulunmaktır. Kur'ân-ı Kerim ve Sûre-i İbrâhimde :

لَئِنْ شَكَرْتُمْ

لَازِدْ نَكْرًا وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ ﴿٧٠﴾

Yâni : «Eğer ni'metime şükrederseniz onu size mutlaka artırırım ve eğer küfrân-ı ni'mette bulunursanız benim azâbım hakikaten çok şiddetlidir⁷⁰» buyurulmuştur. İşte o tatlı deniz suyunun acılaştırması ve o acı suyun onu içeni kör etmesi, yâni, küfrân-ı ni'mette bulunan kimsenin nâil olduğu ni'metten râhat ve huzur bulamaması, o şiddetli azâbın Dünyâya âid bir kısmıdır.

5084

بحر میگويد بدست راست حور
ز آب من ای کور تا بای بصر

«O deniz, hâl diliyle der ki : Ey kör; benim suyumdan sağ elinle iç ki göz bulasın, yâni, gözün açılsın».

5085

هست دست راست اینجا ظن راست
کو بداند نیک و بد را از کجاست

«Buradaki sağ elden maksad : Doğru bir zandır ki o zan; iyinin, kötünün nerden geldiğini bilir».

Mün'im-i Hakikiyi unutup da onun in'âmına vâsita olanlara teabbüd derecesine varanları, ikaz etmek üzere yine Allah'ın lûtf u kerem der-yâsı, ona : «Benim suyumdan sağ elinle iç, yâni, in'am ü ikrâmın nerden

(70) Sûre-i İbrahim : 7.

geldiğini ve onları kimin verdiğini anla» diye lisân-ı hâl ile ilhâmda bulunur.

5086

نیزه گردانست ای نیزه که تو
راست میگرددی کهی گاهی دوتو

«Ey mızrak; bir mızrak çeviren vardır ki onun sallamasıyla sen kâh doğru, kâh iki kat olursun».

Ma'lum ya, mızrak : Harp âletlerinden sivri bir demirdir ki, uzun bir sapı vardır. Vaktiyle düşmanın göğsüne saplamak için kullanılırdı. Sapı, esneyen bir ağaçtan yapıldığı için kullanılan hareketine göre eğilir ve doğrulurdu.

Hazret-i Mevlânâ Mün'im-i Hakîkiyi unutmış olanları o mızrağa benzetiyor ve : «Ey gafil mızrak; senin eğilip doğruluşun kendiliğinden değildir, seni kudretli elinde sallayıp oynatan ve eğilip doğrulmana sebep olan bir nîzegerdan, bir mızrak çeviren, yâni, bir fâil-i hakîki, bir mües-sir ve muharrik-i kü'l vardır» diyor.

Bir Hadis-i Şerif'te : «Mü'minin kalbi, Allah'ın parmaklarından iki parmak arasındadır. O kalbi dilediği gibi çevirir» buyurulmuştur. (Esâbi'-i rahmân)dan maksad : Allah'ın sıfâtı (isbaayn)dan murâd da Celâl ve Cemâl sıfatlarıdır.

Boyle mihrâbını şaşırmış kimselerin bir mürşid-i kâmil nazarıyla gözleri açılacağını beyân için Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki :

5087

ما ز عشق شمس دین بی ناختم
ورنه ما آن کور را پیدا کنیم

«Biz Şems-i Tebrizî'nin aşkından tırnaksız kalmışız, yâni, tutacak ve tasarruf edebilecek bir hâlde değiliz. Yoksa o kör kimsenin gözünü açabilirdik».

Şemsüddin-i Tebrizî mestûr-in-i İlâhiyyeden pek büyük bir velî, pek yüksek bir ârif idi. Mahzâ Mevlânâ ile görüşmek için Konya'ya gelmiş, Cenâb-ı Pir ile birlikte halvetler çıkarmış ve sema' etmesini Hazret-i Mevlânâ'ya o tavsiye eylemişti. Mevlânâ da ona bir mürid gibi hizmette

ve hürmette bulunmuştu ki, o hürmet şiddetli bir mahabbete inkılâb etmişti. Halbuki Mevlânâ, Şems ile mülâkatından sonra ders okutmayı bıraktı. Takririnden müstefid olan talebesi, bu mahrûmiyyet dolayısıyla Şemsin aleyhinde bulunmaya başladı. Şems kalktı Şam'a gitti. Mevlânâ ise öyle bir ârifin ayrılığına tahammül edemiyordu. Oğlu Sultan Veledî Şam'a gönderdi ve Şemsi da'vet etti. Şems kalktı Konya'ya geldi. Şam'dan Konya'ya kadar Sultan Veled, onun rikâbında yayan yürüdü. Şu hürmet ve riâyete mukabil Hazret-i Şems, ona hilâfet verdi ve : «Ey Veled; benim bir serim ve bir sırrım var, serimi babana fedâ ettim, sırrımı da sana bağışladım» dedi.

Şemsin gelişine Cenâb-ı Pir ne kadar sevindiye, talebesinin de o kadar canı sıkıldı. Nihâyet Şemse sû-i kasedtiler. Mütecâvizler arasında maalesef Mevlânâ'nın ortanca oğlu Alâüddin Çelebi de vardı. Bundan dolayı, onun biraz sonra ölümünde Cenâb-ı Pir cenâzesinde bulunmadı.

Bu mes'ele menâkıbnâmelerde mübhem kalmıştır. Sipehsâlâr menâkıbında sû-i kasd vuku' bulduğu, fekat ortada birkaç damla kandan başka bir şey kalmadığı ve Şems'in kaybolduğu, sonra Mevlânâ'nın Şam'a ve Tebriz'e gidip onu aradığı, fekat bulamadığı yazılıdır. Eflâki menâkıbında daha ziyâde tafsîlât vardır. Fazla ma'lûmât almak isteyenler oralara mürâcaat buyursunlar.

Cenâb-ı Pir, irtihâl edinceye kadar Şems'in hasretini çekti. Nitekim burada da : «Biz Şems-i Tebrizî'nin aşkından tasarruf edecek bir hâlde değiliz, yâni, fenâfillâh makamında bulunuyoruz, yoksa o kör gafilin gözünü açabilirdik» diyor ve irşad vazifesini halife-i ekmeli Hüsâmüddin Çelebi'ye havâle ederek diyor ki :

5088

هان ضیاء الحق حسام الدین تو زود
دارویش کن کوری چشم حسد

«Ey Hakkın zıyâsı ve kalblerin münevveri olan Hüsâmüddin Çelebi; hasedkârların körlüğüne, yâni, onlara rağmen o gafil körün gözüne ilâç yap».

Hüsâmüddin Çelebi, söylediğim gibi Cenâb-ı Pirin halifesi idi. Vefâtından sonra da yerine şeyh olmuştu. Mesnevî'nin tanzimini Cenâb-ı Pir'den o recâ etmiş, kitabın başındaki 18 beyitten mâadâsı onun kalemiyle yazılmıştı. Çünkü geceleri yatsı namazından sonra otururlar, Mevlânâ Mesnivi beytlerini söyler, Çelebi de onları yazardı. Bazı geceler Mevlânâ coşar, sabaha kadar, nazm-ı ebyâta devâm eder, Çelebi de yaz-

maya ikdâm eylerdi. İrtihâli 683 târihinde, kabri Konya'daki türbe-i Mevlânâ dahilindedir. Hazret-i Çelebî, Mevlânâ tarafından irşâda me'zun olduğu için daha Cenâb-ı Pir'in hayâtında ihvâmı terbiye ve teslik ederdi.

Yine Mevlânâ Çelebiye buyuruyor ki :

5089

توتیای کبریای تیز فعل
داروی ظلمت کشر استیز فعل

«Onun gözüne te'siri çabuk ve zulmetle mücâdele ederek o zulmeti mahvedecek İlâhî bir ilâç yap».

5090

آنکه گر بر چشم اعمی برزند
ظلمت صد ساله را زو بر کند

«Öyle bir ilâç yap ki o ilâç yüz yıllık bir körün gözüne sürülse, o asırmande karanlığı izâle eder».

5091

جمله کورانرا دوا کن جز حسود
کز حسودی بر تو می آرد جود

«Hasedkâr olandan mâadâ bütün gözleri tedâvî ve irşâd et. Hasûd olanın istisnâ edilmesi hasedinden dolayı seni inkâr eylediği içindir».

5092

مر حسودت را گرچه کان منم
جان مده تا همچنین جان میکنم

«Sana hased edene — o hasûd ben olsam bile — rûh verme de öylece can çekisin dursun».

5093

آنکه او باشد حسود آفتاب
و آنکه می رنجد ز بود آفتاب

«Güneşe hased eden ve onun varlığından incinen kimsedeki maraz».

5094

ایست دردی دوا کوراست آه
ایست افتاده ابد در قعر چاه

«İşte sana devâsız bir derd ki mübtelâsı dâimâ âh etmektedir. İşte sana ebediyyen kuyu dibine düşmüş bir hasta».

5095

نفی خورشید ازل بایست او
کی برآید این مراد او بگو

«Onun murâdı şems-i ezelinin sönmesidir. Onun bu ârzusu nasıl husûle gelir?»

Şems-i ezelden maksad : Hakkın tecelliyâtı ve o cümleden olan din, iman ve irfan ile onların erbâbıdır. Müşrikler ve münkirler, o şems-i ezelinin sönmesini, o tecelli şuaâtının kesilmesini, iman ve ehl-i irfânın eksilmesini ve Dünyânın bir cehâletâbâda dönmesini isterler. Fekat bu hayvânî emel husûle gelmeyecektir. Hakkın tecellisi ilelebed devâm edip gidecektir. Nasıl ki Kur'ân'da buyurulmuştur :

يُرِيدُونَ

لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُتِمِّدُ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٨﴾

Yâni : «Müşrikler ve mülhidler, ağızlarıyla tifflemek sûretiyle Allah'ın nûrunu söndürmek istiyorlar. Allah ise nûrunu devâm ettirecek ve tamamlayacaktır. Kâfirler o devâm ve ikdâmı hoş görmeseler bile⁽⁷¹⁾».

BİRİNCİ KİTABIN SONU

« Ş E R H - İ M E S N E V İ »

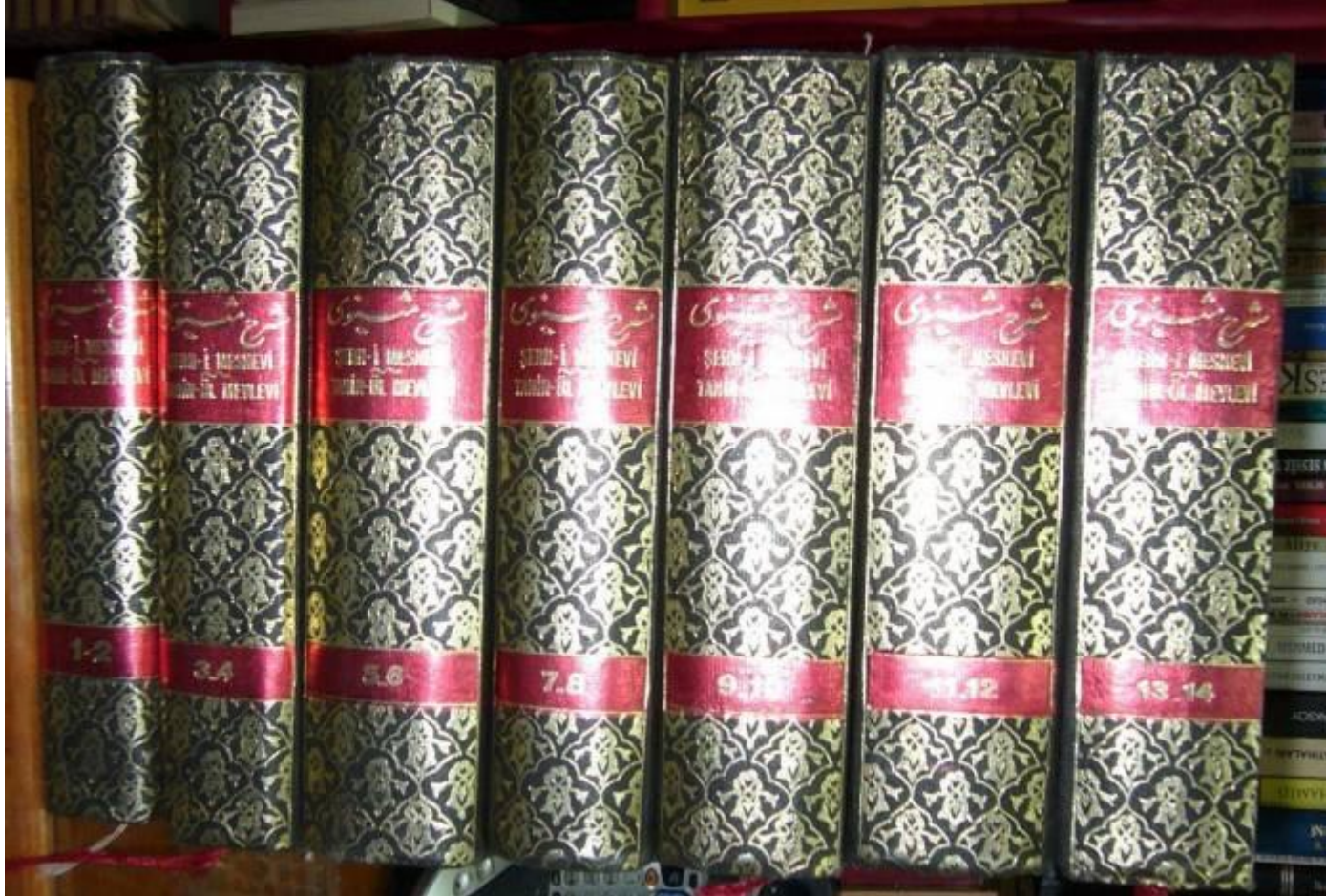
XIII üncü asır Anadolu'sunun huzursuz topluluklarına İlâhî heyecânın, saf imânın, rabbânî aşkın kapılarını açarak onları huzûra ve kurtuluşa götüren Hz. MEVLÂNA'yı ve ölümsüz eseri MESNEVÎ'yi; hakikatiyle tanıtan bir külliyattır.

Rûhen hasta ve yaralı bulunan bugünkü nesillerimizi de ALLAH'ın izniyle kurtaracak, yeni bir imân, aşk ve heyecan devrinin temellerini atacak nitelikte olan MESNEVÎ'yi akıcı bir üslûbla şerheden bu eser, şu anda yeni bir nüshası ile okuyucularımıza ulaşmış bulunmaktadır.

Aynı şekilde intişâra devam edecek olan bu müstesnâ eserden ve Cenâb-ı Pir'in ruhâniyyetinden bütün okuyucuların müstefid olmalarını temenni ederiz.

ŞAMİL YAYINLARI

İÇİNDEKİLER

	Sayfa	
Bir doğan kuşunun virâne de baykuşlara giriftar olması	337	3
Duvar üstünde bulunan susamış bir kimsenin suya kerpiç atması	396	13
Bir vâlinin bir kimseye : Diktiğin bu çalıyı yolun başından sök, diye emir vermesi	404	17
İlayırlı işlerin yarına bırakılmasındaki zararın beyanı	414	22
Zünnûn-ı Mısri Rahmetullahi Aleyhi yoklamak için dostlarının hastahaneye gelmeleri	446	39
Şeyh Zünnûn'un deli olmadığını ve kasden cunun halleri gösterdi- ğini müridlerin anlaması	463	47
Zünnûn Kuddise Sırruhûnun hikâyesine avdet	467	49
Lokmân'ın zekâsını efendisinin mülhan etmesi	470	51
İmtihân edenlerin huzurunda Lokmân'ın faziletinin belli olması	482	57
Pâdişâhın o has kölesine manyyet halkının hasedi hikâyesinin devâmı	498	65
Hüdhdüdün hakir sûretinden ve ufak cüssesinden Süleyman Aley- hisselâm'ın ta'zimi Belkis'in kalbine aksetmesi	510	71
Bir felsefecinin «In esboha mâûküm» âyeti okunurken inkâra kalkışması	526	79
Çobanın münacaatını Mûsâ Aleyhisselâm'ın inkâr etmesi, yâni, hoş görmemesi	548	90
Hak Teâlânın çoban için Mûsâ Aleyhisselâma itâb etmesi	559	95
O çobanı ma'zur görmesi hakkında Mûsâ Aleyhisselâma vahy gelmesi	569	100
Mûsâ Aleyhisselâmın Hak Teâlâ'dan zalimlerin galchesi sırrını sorması	581	106
Uyurken ağzına yılan giren birini bir beyin incitmesi	598	115
Bir ayının yaltaklanması ile vefâsına bir kimsenin itimad gös- termesi	610	121
Kör bir dilencinin, bende iki türlü körlük var, bana merhamet ediniz demesi	631	131
Ayı ile o abdal hikâyesinin tamâmı	635	133

Ayıya kapılmış olanın nasihat kabul etmemek hususunda mübalâğa etmesi üzerine nasihatının onu terk etmesi	650	141
Bir delinin Câlinus'a yaltaklanması ve Câlinus'un korkusu	659	145
Bir eisten olmayan iki kuşun birlikte uçuşması ve dâne toplamasının sebebi	661	146
Ayının yaltaklanmasına aldanmış olan o zavallının kıssasının bakıyyesi	666	149
Hazret-i Mustafa Aleyhi ve Âlihi Ekmel'üt-tehâyâ Efendimiz'in hasta bir sahâbiye hatır sormaya gitmesi ve iyâdet yani hasta yoklamanın fâidesi	671	151
Benim iyâdetime gelmedin diye Hak Teâlâ'nın Mûsâ Aleyhisselâma vahyetmesi	676	154
Bir bahçıvanın söfi, fakih, alevî'den ibâret üç kişiyi birbirinden ayırıp tenhâ bırakması	679	155
Hasta ile Peygamber Aleyhisselâm'ın iyâdeti kıssasına avdet	690	161
Büyük bir Zât'ın Bâyezid-i Bestâmî (K.S.) ye «Kâ'be benim, etrâfında tavâf et» demesi	692	162
Yeni ev yaptıran bir müridin hikâyesi	695	163
Resûlullâh'ın ziyâret ve iyâdet ettiği sahâbinin münâsebetsiz bir duâ etmiş olduğunu Hz. Peygamber'in anlaması	703	167
Delhak'ın niçin bir fâhişeyi nikâh ettiğine dâir Seyyid-i Ecell'e azar söylemesi	728	180
Bir kimsenin, kendini divâne gösteren büyük bir zâta hiyle ile söz söyletmesi	729	180
Bir köpeğin, kör bir dilenciye saldırması	732	182
Muhtesibin harab ve düşmüş olan sarhoşu zindana daveti	742	187

«BİR DOĞAN KUŞUNUN VİRÂNEDE BAYKUŞLARA GİRİFTÂR OLMASI»

5096

باز آن باشد که باز آید بشاه

باز کورست آنکه شد کم کردم را.

«Şâhin nezdine avdet eden doğan kuşu, doğandır. Yolunu kaybetmiş olan ise kör bir doğandır».

Eski pâdişahlar ava çıkarlarken kuş tutup getirsin diye bu işe alıştırmış doğan, şâhin, atmaca gibi avcı kuşlardan birini bilekleri üstünde bulundururlar, kuşun tırnakları yırtması diye ellerine de deriden yapılmış eldiven giyerlermiş. Uçan bir kuş görülünce pâdişah bileğindeki kuşu fırlatır, o da gider, uçan kuşu yakalar, getirirmiş. Mükâfât olarak da kendisine bir parça et verilirmiş; avcı kuşların sâir vakitlerde gözlerini bağlarlar, ava saldıracakları sıra da gözlerindeki bağı çıkarırlarmış.

Buradaki doğan ile dünyâda insan avlayıp taraf-ı İlâhiye götürmeye me'mur edilmiş olan zevât-ı kirâm murâd ediliyor ki (واله رجوع) Nazm-ı Celili mucebince onlar, Cenâb-ı Hakka ric'at edeceklerdir. Nasıl ki doğan da yakaladığı kuşu getirdikten sonra gider, pâdişâhın bileğine konarmış. Fakat bu, mükemmel terbiye görmüş kuşların yapacağı bir iş. Acemi ve terbiyesiz olanlar ise yolunu şaşırır, kendisinden daha yırtıcı bir kuşun pençesine, yâhud başka bir tehlikeye düşermiş. Cenâb-ı Pîr, böylelerine kör doğan diyor.

Kendisi muhtâc-ı himmet bir dede,
Nerde kaldı gayrıya himmet ede.

beytinin mâsadaki olduğu hâlde şeyhlik ve mürşidlik etmeye kalkışan ham ervahlar da böyledir. Bunlar hem kendilerini, hem de dervişlerini tehlikeye düşürürler. Fakat kalb gözü açık ve baş gözü iyi gören zevâtın da lihikmetin ve bikazâillâh böyle tehlikeli bir hâle uğradıkları olur. Hazret-i Mevlânâ burada işte o hâli tasvir ediyor :

5097
راه را گم کرد و درویران فتاد
باز در ویرانه بر جفدان فتاد

«O doğan yolunu-kaybettî. Bir harâbede bulunan baykuşlar arasına düştü».

5098

او همه نورست از نور رضا
لیک کورش کرد سرهنگ قضا

«O doğan Rızâ-yı İlâhî nûrundan bir nur idi, etrâfını pek iyi görürdü. Lâkin Kazâ-yı İlâhî şavuşu onu kör etmiş, görmez bir hâle getirmişti».

5099

خاک در چشمش زد و از راه برد
در میان جند و ویرانی سپرد

«Kazâ serhengi onun gözüne toprak serpti ve yolunu şaşırttı da bir harâbede baykuşlar arasına sevketti».

5100

بر سری جفدانش بر سر میزنند
بر و بال نازنینش میکنند

«Harâbedeki bütün baykuşlar onun başına vuruyorlar ve nazlı kâ-nadlarını yoluyorlardı».

5101

ولوله افتاد در جفدان که ها
باز آمد تا بگردد جای ما

«Doğan geldi, yuvamızı zabt edecek diye baykuşlar arasında velvele peydâ oldu. Bağırışmaya başladılar».

5102

چون سگان کوی پر خشم و مهیب
اندر افتادند در دلق غریب

«Mahalle köpeklerinin hiddetli ve korkunç saldırılarıyla garib bir kimsenin abasından tutmaları gibi doğanın başına üstüler».

5103

باز گوید من چه در خوردم بجند
صد چنین ویران فدا کردم بجند

«Doğan diyordu ki: Benimle baykuşlar arasında ne münâsebet var? Sizin yuvanızı zabt etmek şöyle dursun ben böyle yüzlerce virâne-yi baykuşlara fedâ ederim».

5104

من نخواهم بود اینجا میروم
سوی شاهنشاه راجع میشوم

«Ben burada duracak değilim. Gideceğim ve pâdişâhın nezdine av-det edeceğim».

5105

خوبترن مکشید ای جفدان که من
نی مقیم میروم سوی وطن

«Ey baykuşlar; kendinizi öldürmeyiniz, yâni, fazla telâş etmeyiniz ki ben burada kalacak değilim, yurduma döneceğim».

5106

این خراب آباد در چشم شماست
ورنه ما را ساعد شه ناز جاست

«Bu virâne sizin görüşünüze göre bir ma'mûredir. Bizim ise nazlı nazlı konduğumuz yer, pâdişâhın bileğidir».

5107

جغد گفتا باز حیات میکند

تا زخان و مان شمارا برکند

«Baykuşlardan biri dedi ki: Hey baykuşlar; sizi yurdunuzdan ayırmak için doğan hiylekârlık ediyor».

5108

خانه‌های ما بگیرد او بیکر

برکند مارا بسالوسی ز وکر

«Hiylekârlıkla yuvalarımızı zabtetmek, riyâkârlıkla bizi yurdumuzdan çıkarmak istiyor».

5109

می‌نماید سبزی این حیات پرست

والله از جمله حریصان بدترست

«Bu hiylekâr doğan, tok gözlülük gösteriyor. Vallahi o, haris olanların en kötüsüdür».

5110

او خورد آرز حرس طین را همجودیس

دنبه مسبارید ای یاران بخرس

«O doğan hırsından çamuru pekmez gibi yer. Arkadaşlar; ayıya kuyruğu emniyyet etmeyiniz».

Ayı karaman kuyruğunu yiyip bitirdiği gibi bu da bizim yurdumuzu, yuvamızı zabteder.

5111

لاف از شه میزند و از دست شه

تا برد او را سلیمارا ز ره

«Bizim gibi safdil mahlûkları yoldan çıkarmak için pâdişahın ve pâdişâhın elinden dem vuruyor».

5112

خود چه جنس شاه باشد مرغی

مشنوش گر عقل داری اندکی

«Küçük bir kuş, nasıl pâdişâhın cinsi olur? Azıcık aklın varsa onu dinleme».

5113

جنس شاهست او و یا جنس وزیر

هیچ باشد لایق لوزینه سیر

«O, şâhın, yâhud vezîrin cinsi midir? Bâdem helvasına sarmısak yakışır mı?»

5114

آنچه می‌گوزید فعل و مکر و فن

هست سلطان باحشم جوای من

«Onun, pâdişâh, maiyyetiyle birlikte beni aramaktadır demesi hiyle ve hud'adır».

5115

هر که این باور کند از ابله‌ست

هر غکی لاغر چه در خورد شه‌ست

«Her kim bunu tasdik ederse budalalığından eder. Sıska bir kuş pâdişâha nasıl lâyük olur?»

5116

کمترین جغد از زند بر مغز او

مهر را یاریگری از شاه کو

«Baykuşların en bayağısı onun beynine vursa pâdişâhın ona nerden yardımı olur?»

Biraz evvel söylenildiği üzere hikâyedeki doğandan maksad: Enbiyâ ve evliyâ misilli büyük insanlardır. Baykuşlardan murâd da: Onlara

inanmayan ve hakaret gözü ile bakan peygamberlik ve evliyâh münkirleridir. Her nebi ve her velî, münkirlerin böylece istihfâfına uğramıştır. Hazreti Pir; doğan, yâni, ricâlullah lisânından o münkir baykuşlara cevâb olarak diyor ki :

5117

گفت باز اریک پرمن بشکند
بیخ جندستان شهنشه برکند

«Doğan da onlara dedi ki : Eğer benim bir kanadım kırılacak olursa pâdişah baykuş yuvalarının kökünü kazır».

5118

جند که بود خود اکر بازی مرا
دل بر بخاند کند با من جنا

«Baykuş kim oluyor? Eğer bir doğan bile bana cefâ edip, kalbimi kıracak olsa».

5119

شه کند تو ده بهر شیب و فراز
صدهزاران خرمن از سرهای باز

«Pâdişâh doğan başları harmanlarından her iniş ve yokuşta yığınlar yaptırır».

Cenâb-ı Hak, Mûsâ ve Hârûn Aleyhimesseleâmı, Fir'avni da'vete me'mur edince onlara :

قَالَ لَا تَخَافَا إِنِّي مَعَكُمَا أَسْمَعُ وَأَرَى

Yâni : «Korkmayın, ben bakikaten sizinle berâberim. İşitir ve görürüm!» buyurmuştu. Kezâ peygamber Aleyhissalâtü Vesselâm Elendimize de :

وَاللَّهُ يُعِصُّكَ مِنَ النَّاسِ

Yâni : «Allah seni nâsın tecâvüzünden muhâfaza eder²» demişti. Hz. Mevlânâ da yine Mesnevî'de der ki : «Bir Allah adamının kalbi incinmeyince, Allah, hiçbir kavmi rûsvay etmez».

Doğan da baykuşlara bunu söylüyor ve «decekleri bir tecâvüzün kendileri için büyük bir felâket olacağını anlatıyordu. Yine doğan lisânından beyânâta devâm ediliyor :

5120

باسبان من عنایات ویت
همچو که من روم شه در پیست

«Pâdişâhın lûtf u inâyetleri benim muhâfızımdır. Nereye gidecek olsam pâdişah benim izimdedir, yâni, benimle berâberdir».

Cenâb-ı Hakkın Mûsâ ve Hârûn Aleyhimesseleâma : «Ben sizinle berâberim» buyurmuş olduğu biraz evvel söylenilmişti.

5121

در دل سلطان خیال من مقیم
بی خیال من دل سلطان سقیم

«Benim hayâlim, sultanın kalbinde mukimdir. Benim hayâlim olmaksızın pâdişâhın kalbi sakim olur».

Pâdişâhın kalbinde doğanın mukim olması bütün mahlûkata âid a'yân-ı sâbitenin ilm-i ilâhîde bulunması demektir.

5122

چون پراند مرا شه در روش
می برم در اوج دل چون پرتوش

«Pâdişah beni yürütiş esnâsında, yâni, ava giderken uçurunca gönül evcinde onun nûru gibi uçarım».

5123

همچو ماه و آفتاب می برم
برده های آسمانی بردم

«Ay ve Güneş gibi uçarım ve göklerin perdelerini yırtarım».

(1) Sûrei Tahtâ : 46.

(2) Sûrei Maide : 67.

روشنی عقلها از فکرتم
انفطار آسمان از فطرتم

«Akılların parlaklığı benim fikrimdendir, göklerin yarılması benim yaradılışımdandır».

Kur'ân'ı Kerim'de buyurulmuştur ki:

إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ

Yâni: «Gökyüzünün yarılacağı, yıldızların saçılacağı, denizlerin dö-küleceği, mezarların altüst olacağı kıyâmette her nefis, yâni her insan evvelce âhirete ne göndermiş ve neyi geri bırakmış olduğunu bilecek-tir». Doğan, yâni, insân-ı kâmil diyor ki: «Ben vâris-i kâmil-i Muham-mediyim. Onun hakkında: «Sen olmasaydın gökleri yaratmazdım» buyu-rulmuştur. O iltifât, hasbelverâse benim hakkımda da vâridir. Binâen-aleyh Kur'ân'da hikâye buyurulan tehavvülât, hep benim yaradılışım dolayısıyledir».

بازم و حیران شود درمن هما
جغد که بود تا بداند سر ما

«Ben bir doğanım, lâkin hümâ denilen devletkuşu bana hayrandır. Baykuş kim oluyor ki bizim gibilerin sırrını ve pâdişâha olan yakınlı-gını bilsin?»

Hümâ: Gûyâ bir kuş imiş ki uçarken gölgesi her kimin başına dü-şerse o kimse hükümdâr olurmuş. Türkçede ona devletkuşu denilir. Bu-rada ondan maksad: Meleklerdir ki insanın halifetullah olmasına hay-randırılar. Onun için insanların avâmı, meleklerin avâmından, havassı da yine onların havassından efdaldır. Çünkü melekler ma'sum olarak yaradılmışlardır. Kendilerinde günah işlemek kudreti yoktur. Yemek içmekten muarrâ oldukları için esbâb-ı maişet tedârîki mecbûriyyetinde değillerdir. Allah ne emretmişse onu yaparlar, âdetâ bir makine gibi işlerler. İnsanlarda ise hem iyiliğe, hem kötülüğe kabiliyyet vardır. Ya-şamak için yiyip içmeye, giyinip kuşanmaya muhtacdırlar. Bunları te-dârik için uğraşmaya mecburdırlar. Bu kadar ihtiyac ve mecbûriyyet

inde kötülüğü bırakıp iyiliğe çalışan insanlar, elbette mecbûri olarak işleyen makinelerden efdaldırlar.

شه برای من ز زندان یاد کرد
صد هزاران بستر آزاد کرد

«Pâdişah benim için zıندانı hatırladı da orada bağlı yüz binlerce mahbusu âzâd etti».

Evet; Cenâb-ı Hak, bir insân-ı kâmilin şefâatiyle yüz binlerce, mil-yonlarca günahkârı afveder ve cehennemden âzâd eyler. Elfâzını şimdi toplayamadığım bir Hadis duymuştum ki meâli şöyle idi:

Resûlullah Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz mi'rac gecesi etti-ği münâcât sırasında «Yâ Rabbî senden beni doğuran Âmineyi, emziren Halîmeyi ve kızım Fâtımeyi istemiyorum. Ancak ve ancak ümmetimin avf ü gufrâna nâil olmasını istîrhâm ediyorum» demiş. Taraf-ı İlâhiden de: «Sen bir nebiy-yi şerifsin. Ben bir Rab-bı lâtifim. Ümmetin ise bir halk-ı zaîftir. Halk-ı zaif, nebiy-yi şerif ile Rabb-ı lâtif arasında nasıl zâyî olur? Sen ümmetim dersin, ben de rahmetim derim» müjdesi verilmiştir.

یکدم با جفدها دمساز کرد
از دمن جفدها را باز کرد

«Bir ân beni baykuşlar arasında bulundurdu. Benim nefesim ve soh-betimden baykuşları doğan derecesine çıkardı».

Doğanın baykuşlar arasında bulundurulması, yâni, enbiyâ ve evliyâ-nın halk arasına gönderilmesi onları irşâd içindir. Nitekim Hazret-i Mev-lânâ bir gazelinde der ki: «Ben, iş görmek ve halkı irşâd etmek için Dün-yâ habsinde kalmışım. Yoksa ben nerede, zıندان nerede? Kimin malını çalmışım da dünyâda mahbus olmuşum?»

ای خنک جفدی که در پرواز من
فهم کرد از نیکبختی راز من

«Ne mutlu o baykuşa ki benim uçuşumda hüsnü tâliinden benim sır-rımı anlayabilir».

بر من آویزید تا باران شوید
گرچه جفدانید شهبازان شوید

«Ey baykuşlar; bana sarılın ki siz de doğan olasınız. Vâkıa baykuşsunuz, fakat bana mutâbeatle şahbâz olursunuz».

Kur'ân-ı Kerim'de Resûlullah Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimize hitâben :

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ

Yâni: «Habîbim; de ki: Ey Allaha mahabbet da'vâsında bulunanlar, Allahı seviyorsanız bana tâbi' olun ki Allah da sizi sevsin»⁴ buyurulmuştur. Aleyhissalât Efendimizin izinde yürümeyince ve onun sünnetlerine ittiba' etmeyince Allahı bulmak kabil değildir. Şeyh Sa'dî (Bostan) ında der ki: «Ey Sa'dî; Hazret-i Mustafâ Aleyhi Ekmelüttehâyâ Efendimizin izinde yürümeksizin safâ yolunda gitmek ve ilerlemek imkâm yoktur». Verese-i Muhammediyye olan ehlullah Hezarâtı da böyledir. Onlara tâbi' olmaksızın, yâni maddeten ve ma'nen diri bir mürşid-i kâmile tebeyyet etmeksizin mahzâ kitab okumak ve kendi kendine çalışmakla Allahı bulmak mümkün değildir.

5130

آنکه باشد باچنان شاهی حبیب
هر کجا باشد چرا باشد غریب

«Her kim böyle bir şâhın sevgilisi bulunursa, her nerede olursa olsun nasıl garib kalır?»

Allah, her yerde onunla berâberdir ve yardımcısıdır.

5131

هر که باشد شاه دردش را دوا
گر چو نی باشد نباشد بی نوا

«Pâdişah her kimin derdine devâ olursa o kimse, ney gibi kamış da olsa nevâsız ve sadâsız kalmaz».

(4) Sûrei Âl-i İmran: 31.

مالک ملکیم نیم من طبله خوار
طبل لازم میزند شه از کنار

«Ben mülk sâhibiyim, yâni, bedâvacı, şunun bunun sofrasına oturucu değilim. Pâdişah bir taraftan benim için (tabl-ı baz) çaldırır».

Tabl-ı bâz: Av esnâsında şikâra saldırılan avcı kuşları çağırmak için çalınan ufak bir davulmuş ki onun sesini işiten terbiye edilmiş avcı kuşlar, ava çıkmış olan pâdişâhın nezdine dönerlermiş.

5133

طبل باز من ندای ارجی
حق گواه من برغم مدعی

«Benim tabl-ı bâzım: (İrci) nidâsıdır. Müddeiye rağmen Allah benim şahidimdir».

Sûre-i Feerde buyurulmuştur ki:

يَا أَيُّهَا

النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ۖ ارجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً ۖ
فَادْخُلِي فِي عِبَادِي ۖ وَادْخُلِي جَنَّاتٍ

Yâni: «Ey itminan kesbetmiş, Hakkın lûtf u keremine şek kü şübhesi kalmamış olan nefs, (yâni, ey insân-i kâmil) Rabbin cânibine râzî ve merzîy olduğun hâlde, (yâni, sen onun ihsan ve in'âmına, o da senin a'mâl ve ahvâline râzî olduğunuz hâlde) avdet et. Makbul kullarım arasına gir ve cennetime dâhil ol».

İnsandaki nefs, birkaç dereceye taksim edilmiştir. Birincisi: Nefs-i emmâredir ki sâhibine kötülük yapmayı emreder. İkincisi: Nefs-i levvâmedir ki hem emir, hem de levmeder. Üçüncüsü: Nefs-i râziyedir ki Allahın kazâsına rızâ gösterir. Bir felâkete uğrayınca sabr ü tehammül eder. Ceza' ve feza' izhârına kalkışmaz. Dördüncüsü: Nefs-i merziyyedir ki Cenâb-ı Hak ondan râzî olur. Beşincisi: Nefs-i mutmeinnedir ki

(5) Sûrei Feer: 27:30.

Seyyid Şerif-i Cürcânî onu (Ta'rifât) ında şöyle anlatıyor: «Kalbin nûruyla tenevvür edip kötü sıfatlardan temizlenen ve ahlâk-ı hamîde ile tezeyyün eyleyen nefis».

(فادخلی واعدی وادخلی جنتی) Nazm-ı Celiline ba'zı urefâ tarafından şöyle bir ma'nâ verilmiştir: «Has kullarımın kalbinde yer ediniz ve kendinizi onlara sevdiniz ki cennete girmiş olasınız. Zîrâ o kalbler, birer cenne-i âciledir».

Bundan dolayı dervişler: «Erenler; fakiri gönülden çıkarma» diye birbirinden temennide bulunurlardı.

5134

من نیم جنس شیشه دور ازو
لیک دارم در تجلی نور او

«Ben pâdişâhın cinsi değilim. Böyle bir fikir benden uzak olsun. Lâkin onun tecellisi nûrumu hâizim».

5135

نیست جنسیت ز روی شکل و ذات
آب جنس خاک آمد در نبات

«Evet. Onunla şekil ve zât cihetinden cinsiyyetimiz yoktur. Fakat esmâsına ve sıfâtına mazhariyyetimiz i'tibârıyla ma'nen bir münâsebetimiz vardır. Meselâ nebât yetiştirmekte su, toprağın bir cihetten cinsidir».

5136

باد جنس آتش آمد در قوام
طبع را جنس آمده است آخر مدام

«Rüzgâr ateşi üfleyip yakmakta ateşin cinsi, şarab da insana neş'e vermekte tabîatin cinsi olmuştur».

Biraz evvel «Allah ile şekil ve zât cihetinden cinsiyyetimiz yoktur. Fakat esmâsına ve sıfâtına mazhariyyetimiz i'tibârıyla ma'nen bir münâsebetimiz vardır» denilmişti. Şu iki beyt, o mütâleayı izâh için irâd edilmiştir ki su ile toprak, birbirinin cinsi değildir. Aynı ayrı birer unsurdur. Lâkin ikisi de nebâtât yetiştirdiği için aralarında ma'nen bir münâ-

sebet vardır. Kezâ rüzgâr ve âteş de ayrı ayrı birer unsurdur, aralarında cinsiyyet yoktur. Şarab ile insan tabiatı de bir cinsten değildir. Fakat hava olmayınca âteş yanmaz, insan şarab içmeyince sarhoş olmaz. Cinsleri başka olan bu maddeler arasında ma'nevî bir münâsebet olduğu gibi Allah ile kul arasında da zât itibârıyla hiç mi hiç bir münâsebet mevcut değildir. Lâkin Hakkın sıfâtına insanın mazhariyyeti dolayısıyla yine bir nisbet bulunmaktadır.

5137

جس ما چون نیست جنس شادما
مای ما بشد مهر مای او فنا

«Bizim cinsimiz, şâhımızın cinsi gibi değildir. Onun için bizim bizliğimiz, yâni varlığımız, onun bizliğinde, yâni, varlığında fânî olmuştur».

Biz mahv ü müstehlek olmuşuz, ancak o bâkî kalmıştır.

5138

چون فنا شد مای ما او ماند فرد
پیش پای اسب او گردم چو گرد

«Bizim bizliğimiz fânî olunca o, tek kalmıştır. Ben, onun atının ayağı altındaki toz gibiyim».

5139

خاک شد جان و نشانیهای او
هست برخا کش نشان پای او

«Can toprak oldu. Onun nişanları toprak üstünde Hakkın kademi eseri olarak kaldı».

Hakkın kademinden murâd : Onun irâdesi ve kudretidir ki canın toprak olması, o kudretin toprak üstünde kalan izidir.

تاب نور چشم با ییست جفت
نور دل در قطره خونی نهفت

«Göz nûrunun kuvveti bir yağ tabakasıyla çifttir. Gönül nûru, bir damla kanda gizlidir».

حانه بایش شو برای این نشان
تا شوی تاج سر گردنکشان

«Bu nişan için onun ayak tûrâbı ol ki dikbaşlıların baş tâcı olasın».

تا که نفریبد شمارا شکل من
نقل من نوشید پیش از نقل من

«Benim şeklim ve cismâniyetim sizi aldatmasın. Âhirete intikalden evvel benim sözlerimden istifâde edin».

ای بسا کس را که صورت را مزد
قصد صورت کرد بر الله زد

«Sûret, bir çok kimseyi şaşırtmıştır. O gibileri sûrete kasdederek Allaha karşı tecâvüzde bulunmuştur».

Yâni; enbiyâ ve evliyâyâ ihânet ve kasdeyleyenler, onların sûretine tecâvüz ile Allaha taarruz etmişlerdir. Bir Hadîs-i Kudside: «Benim bir velîme ihânette bulunanlar, onu tahkire cür'et gösterenler benimle muhârebeye çıkmış olurlar» buyurulmuştur. Yine doğanın şâh ile, yâni insân-ı kâmilin Allah ile bir cinsten olmadığı bahsine avdet ediliyor da deniliyor ki:

آخر این جان با بدن پیوسته است
هیچ این جان با بدن مانند هست

«Nihâyet şu ruhun bedene tealluku vardır. Fakat o can beden gibi maddî bir şey midir?»

شادی اندر کرده و غم در جگر
عقل چون شمع درون مغز کمر

«Meserret akciğerde, gam karaciğerdedir. Akıl da baştaki beynin içinde mum gibidir».

این تعلقات نه بی کیفیت و چون
عقلها در داتش چو نی زبون

«Bu tealluklar keyfiyetsiz değil midir? Evet öyledir. Akıllar o teallukun nasıl olduğunu bilmekten âcizdir».

Yâni; gözde nûrun bir yağ tabakasına, kalbdeki nûrun bir damla kana, gam ve sürûrun ciğerlere, aklın da kafatasına tealluk etmesindeki keyfiyet ve hikmeti akıllar idrâk edemez. Bunlar birbirinin cinsi değildir. Öyle iken aralarında ma'nevî bir münâsebet vardır. Bunun gibi her can da rûh-ı külliden feyzalır.

جان کل با جان جز آسب کرد
جان اودری سندر جیب کرد

«Rûh-ı küllî, cân-ı cüz'îye temâs etti. O can, rûh-ı külliden bir inci alıp cebine koydu».

همچو مريم جان ازان آسيب جيب
حامله شد از مسيح دلفريب

«Cân-ı cüz'i, o temastan Meryem'in İsâ'ya gebe kalışı gibi hâmile oldu».

Rûh-ı külli ki hakikat-i Muhammediyyedir, bütün canlar ondan feyze hâmile oldular.

آن مسیحی نه که بر خشک و ترست
آن مسیحی کز مساحت بر ترست

«Mesih demekle kuruda ve yaşta yürüyeni kasdetmiyorum. Murâdım: Mesâhatten, ölçülmekten âlî bir mesihtir».

Mesih kelimesi: Seyyah ma'nâsına gelir. Bir de başına yağ, yâhud su dökülmekle takdis edilmiş demektir. Hazret-i İsâ gezip dolaştığı ve Ürdün nehrinde Yahyâ Peygamber tarafından başına su dökülerek takdis edildiği için Hazret-i İsâya Mesih denilmiştir. Papazların hristiyanları vaftiz etmesi İsâ Aleyhisselâmın Yahyâ Aleyhisselâm tarafından takdis edilmesinin hâtrasıdır.

Hazret-i Mevlânâ'nın buradaki mesihten maksadı: İsâ'nın şahsiyyeti değil, ondaki ilâhî ruhtur ki hakkında (rûhullah) ve (kelimetullah) buyurulmuştur.

پس زجان جان چو حامل گشت جان
از چنین جانی شود حامل جهان

«O hâlde cân-ı cüz'i; cân-ı can, yâni; ruhların rûhu olan Allah'tan feyz alınca öyle bir candan bütün cihan müstefid ve müstefiz olur».

پس جهان زاید جهان دیگری
این حشر را و نماید محشری

«O vakit bu cihan, başka bir âlem doğurur ve bu mahlûkata bir mahşer gösterir».

تا قیامت گر بگویم بشمرم
من ز شرح این قیامت قاصرم

«Kıyâmete kadar sayıp döksem yine bu kıyâmetin şerhinden âciz kalırım».

Ehlullah indinde kıyâmet üç türlüdür. Biri: Her canlı mahlûkun öldükten sonra ba's ü haşr olmasıdır. Diğer: «Ölmeden evvel ölünüz». Nefsinizin ârzularına tâbi' olmamak sûretiyle onu öldürünüz. Emri mûcebince ölmeden evvelki ma'nevî ölümdür.

اَوْمَنْ

كَأَنَّمَا فَأَجِينَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي
النَّاسِ كَمَنْ مَشَى فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِجَارِجٍ مِنْهَا

Yâni: «Küfr ile, yâhud cehl ile, dalâletle ölü iken onu îmân ile, yâhud ilm ile, yâhud hidâyetle dirittiğimiz ve kendisine hak ve bâtıl temyiz edecek bir nur verdiğimiz kimse ki o nur ile insanlar arasında doğru yola gider. Böyle bir kimse karanlıklar içinde bulunup da oradan çıkmayan bir şahs ile müsâvî olur mu?»

Tefsirlerde yazıldığına göre bu Âyet, Resûlullah Efendimizin amcası Hamza bin Abdülmuttalib ile Ebû Cehl hâkkında nâzil olmuştur. Bi'set-i Muhammediyyenin altıncı senesi içinde idi ki Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz, Mekke'nin (Safâ) denilen mevkiinde yalnızca bulunuyordu. Ebû Cehl habisi oradan geçti. Resûl-i ekrem'i yalnız görünce — tabiatındaki habâset icâbı — o peygamber-i ekbere kötü sözler söyledi. Sallal-

چون کند تقصیر بس چون تن زند
چونکه لبیکش بیارب می رسد

«Bir insanın yâ Rabbî demesine karşı Allah'ın lebbeyki vâsıl olurken bir kimse nasıl olur da o hitabda kusûr ve sükût edebilir?»

هست لبیک که نتوانی شنید
لبیک سر تا پای بتوانی چشید

«Ey sâlik; o, öyle bir lebbeyktir ki işitemezsin, lâkin başından ayağına kadar bütün mevcûdiyyetinle onun ma'nevî zevkini duyarsın».

Bir A'râbî; Resûl-i ekrem Sallallahü Aleyhi Vese'lleme : «Yâ Resûlallah; Allah bana yakınsa ona gizlice, uzakta ise yüksek sesle duâ edeyim.» Diye sorması üzerine şu Âyet-i Kerîme nâzil oldu :

اَوَاذًا سَأَلَكَ عِبَادِي
عَنِّي فَاَنِي قَرِيبٌ اُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ اِذَا دَعَا
فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِلِقَائِهِمْ يَوْمَ يُرْشَدُونَ

«Habîbim; kullarım sana benden sorunca haber ver ki ben hakikaten kendilerine yakınum. Bana duâ edince duâcının duâsına icâbet ederim. O hâlde benden icâbet talebinde bulunsunlar ve bana îmân etsinler, icâbetimden emin bulunsunlar. Me'muldür ki hidâyet yolunu bulurlar?».

Kezâ (فَاذْكُرُونِي اِذْ كَرَّمْتُ) «Beni zikredin ki ben de sizi zikredeyim». Ve (وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُوا) «Bana şükredin, küfrân-ı nî'mette bulunmayın.» Âyet-i Kerîmesi de vardır.

İşte şu Âyetlerle Cenâb-ı Hak, duâ edene icâbet buyuracağını ve zât-i akdesini zikreden kulunu zikredeceğini bildiriyor. Hadis-i Şerifte de : «Kul: Yâ Rabbî deyince Allahü Teâlâ da : Lebbeyk, iste, sana verilir buyurur» denilmiştir.

Bundan dolayı Hazret-i Mevlânâ : Yâ Rabbî demesine karşı lebbeyk cevâbı gelecek olduğunu bilen bir kimse, onu demekte nasıl kusûr eder?

lahü Aleyhi Vesellem hazretleri sükût ile mukabelede bulundu. Vak'ayı görmüş ve işitmiş olan bir câriye, Hazret-i Hamza'ya Ebû Cehlin edeb-sizliğini anlattı. Kahraman Hamza, doğruca Ka'be'nin yanına gitti. Çünkü Kureyş'in ileri gelenleri, o vakit (Hıcr) şimdi (Hatim) denilen mevki'de otururlardı. Ebû Cehl de orada idi. Hazret-i Hamza onun yanına gitti ve : «Kardeşimin oğluna karşı edepsizlik eden sen mi idin?» diye elindeki yayla herifin kafasına vurdu. Habisin başından akan kanlar, utanmayan yüzünü kızarttı. Tarafdarları Hamza'ya hücum etmek istedilerse de Ebû Cehl : «Durun, Hamza haklıdır, ben münâsebetizlik ettim» diye Hamza'nın hiddetini teskine çalıştı.

Ebû Cehl öyle azametli bir herifti ki Bedir muhârebesinde başını kesecek olan Abdullah bin Mes'ud (radiyallahü anhe) : «Gerdanım ile birlikte kes ki Muhammede büyük görünsün» demişti. Bu sefer Hazret-i Hamza'ya tarzıye vermesi, hiddetle gidip müslüman olmasın düşünce-siyle idi. Fakat umduğu gibi değil, korktuğu gibi oldu. Cenâb-ı Hamza, Ebû Cehli tepeledikten sonra gitti. Birâder zâdesinin huzûrunda müslüman oldu.

İşte Âyette kendisine nur verildiği bildirilen kimse Hazret-i Hamza, karanlıklardan çıkamayacağı haber verilen de Ebûcehl idi.

Âyetin husûsiyyeti, ondan umûmî bir ma'nâ istinbâtına mâni' olmayacağından sofîyye hazarâtı onu (kıyâmet-i vustâ) diye te'vil eylemişlerdir.

Kıyâmetin üçüncüsü de sâlikin fenâ fillâh mertebesinden beka billâh derecesine yükselmesidir ki buna da Kur'ân'daki (فَآذَا جَاءَتِ الطَّامَةُ الْكُبْرَى) Nazm-ı Celili işârettir demişlerdir.

(Tammetülkübrâ kıyâmetin en korkunç bir ânıdır ki Cehennemlik olanların Cehenneme sürüldüğü, Cennetlik bulunanların Cennete sevkedildiği zamandır.

Cenâb-ı Pîr, bu kıyâmetin şerh ve izâhından âciz kaldığını i'tirâf ediyor. Sonra da buyuruyor ki :

این سخنها خود بمعنی یا رب است
حرفها دام دم شیرین لیست

«Bu sözler hakikatte (Yâ Rabbî) ma'nâsımadır ve duâ mevkiiindedir. Çünkü harfler ve kelimeler, tatlı dilli bir zâtın nefesine tuzak kurmak, yâni, behâne ile onu söyletmek içindir».

diye makam-ı teaccüble soruyor. Fakat o cevâbın sesi kulakla işitilemeyeceğini, lâkin bütün mevcûdiyyetle ma'nevî zevkinin duyulacağını haber veriyor.

Şârih Ankaravî kuddise sirruhû da (sahih bir rivâyet) kaydıyle şöyle bir fıkra naklediyor: Hazret-i Mûsâ münâcâtı sırasında: «Yâ Rabbi» demişti. Cenâb-ı Hak: «Lebbeyk yâ Mûsâ» buyurdu. Mûsâ: «Yâ Rabbi; sen sensin, ben kimim ki bana lebbeyk diye cevap veriyorsun?» diye sordu. Allahü Teâlâ: «Ben kendi nefsimle yazdım, yâni teahhüd ettim ki kullarımdan biri bana Rubûbiyyetimle hitâb ederse ben de telbiye ile, yâni, lebbeyk demekle cevap veririm. Mûsâ sordu ki: «Yâ Rabbi; bu iltifat, itâatkâr kullar için mi?» Hak sübhânehû cevap verdi ki: «Hayır. Bütün günahkâr kullar için.» Mûsâ yine sual etti ki: «İtâatkâr olana icâbetin, onun tâatinden dolayı olacak, ya günahkâr kuluna neden icâbet ediyorsun?» Allah celle celâlühû buyurdu ki: «İyilik edene cevap verir ve mükâfat eder de kötülük edeni men'eyleyecek olursam benim sehâvetim ve keremim nerede kalır?»

Bu, pek büyük müjdeyi unutmayalım, günahkâr olduğumuza bakmayalım da (Aman yâ Rabbi) demekten hâlî kalmayalım.

«DUVAR ÜSTÜNDE BULUNAN SUSAMIŞ BİR KİMSENİN SUYA KERPIÇ ATMASI»

5156

بر لب جو بود دیواری بلند
بر سر دیوار تشنه دردمند

«Dere kenarında yüksek bir duvar vardı. Üstünde susamış derdli biri bulunuyordu».

5157

مانعش از آب آن دیوار بود
از پی آبی چوماهی زار بود

«Onu sudan men'eden o duvardı. O ise su için balık gibi çırpınıyordu».

5158

تا گهان انداخت او خشتی در آب
بانگ آب آمد بگوشش چون خطاب

«Birdenbire suya bir kerpiç parçası attı. Kerpiğin düşmesi ile suyun sesi ona bir hitâb gibi geldi».

5159

چون خطاب یار شیرین و لذیذ
مست کرد آن بانگ آبش چون نبیذ

«Suyun sesi, yârin hitâbı gibi tatlı ve lezzetli idi. O su sesi onu üzüm suyu gibi mestetti».

5160

از صفای بانگ آب آن منتحن
گشت خشت انداز آنجا خشت کن

«O, susuzluk mihnetini çeken, su sesinin verdiği safadan, duvardan kerpiç koparıp atmaya başladı».

5161

آب می زد بانگ یعنی می ترا
فائده چه زین زدن خشتی مرا

«Su ona: Hey; bana böyle kerpiç atmaktan sana ne fayda var? diye seslendi».

5162

تشنه گفت آ با مرا دو فائده است
من ازین صنعت ندارم هیچ دست

«Susamış adam cevap verdi ki: Ey su; bu atıştan benim için iki fayda vardır. Onun için bu san'atten, yâni, kerpiç atmaktan vazgeçmem».

فائده اول سماع بانگ اب

کو بود مرتشنگار چون رباب

«Birinci fayda: Su sesini işitmektir ki o, susamışlara rebab dinlemek gibi gelir».

بانگ او چون بانگ اسرافیل شد

مهره را زین زدند گوی تحویل شد

«Onun sesi, İsrâfilin sûru gibidir ki ölüye onun sesinden tahvil vâkı' olur, yâni, dirilir».

یا چو بانگ رعد ایام بهار

باغ می باید ازو چندین نکار

Yâhud o su sesi, bahâr vaktindeki gök gürültüsü gibidir ki ondan bağlar, bağçeler bu kadar nakış bulur».

Yâni; çiçekler açılır.

یا چو بردرویش ایام زکات

یا چو بر محبوس پیغام نجات

«Yâhud o ses, fakir için zekât verilme günü veyâhud mahbusa kurtulma haberi gelmesi gibidir».

چون دهر حان بود کان ازین

میرسد سوی محمد بی دهن

«Yâhud o ses, Yemen'den Hazret-i Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâma ağız, burun vâsıtası olmaksızın gelen nefes-i rahmânî gibidir».

Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz: «Ben, Yemen tarafından gelen nefes-i rahmânî duyuyorum» buyurmuş, bununla Yemen'de bulunan (Üveysülkareni) radiyallahü anıbe işaret etmiştir.

یا چو بوی احمد مرسل بود

کان بعاصی در شفاعت میرسد

«Yâhud yine o ses, şefâat husûsunda Ahmed-i mürselin âsiye vâsıl olan râyihası gibidir».

یا چو بوی یوسف خوب و لطیف

میزند بر جان یعقوب نحیف

«Yâhud yine o ses, za'ıflamış Ya'kub'un rûhuna gelen güzel ve lâtif Yûsûf'ün kokusu gibidir».

فائده دیگر که هر خشتی کزین

برکنم آیم سوی ماء معین

«İkinci bir faydası da şudur ki: Kopardığım her kerpiç ile duvar alçalıyor, ben de o nisbette akar suya yaklaşıyorum».

کز کبی خشت دیوار بلند

بست تر گردد یقین ای هوشمند

«Ey şuurlu kimse, yüksek bir duvardaki kerpiçlerin azalmasından duvar şübhesiz alçalır».

بستی دیوار قربی میشود
فصل او درمان وصلی میشود

«Duvarın alçalması, suya yakınlık hâsıl eder. O kerpiçlerin ayrılması vuslat dermânı olur».

سجده آمد کردن خشت لُزب
موجب قربی که واسجد واقرب

«Allaha secde etmek, o yapışık kerpiçi koparmaktır ki Hakka kurbiyyeti mûcib olur, nitekim Kur'an'da secde et ve yaklaş buyurulmuştur».

Hikâyedeki susamış kimse: Bir Allah âşıkıdır. Susaması kalbindeki ayrılık âteşidir. Duvar: Onun varlığı ve benliğidir ki visâle mâni' olmaktadır. Ondan kerpiç koparılması, o mâniin yavaş yavaş izâlesi demektir. Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki: Varlık duvarından bir kerpiç koparmak, secde etmek gibi Allah'a yaklaşmak olur. Hadis-i Şerif'te: «Bir kulun Rabbine en yakın bulunması secde hâindedir» buyurulmuştur. Yine bir Hadis'te: «Allah'a çok çok secde et. Çünkü sen secde ettikçe Cenâb-ı Hak o secde ile seni bir derece yükseltir ve yine o secde ile senden bir hatâyı düşürür, yâni, afveder» denilmiştir.

تا که این دیوار عالی کردنت
مانع این سرفرو آوردنت

«Bu varlık duvarı yüksek bulundukça, bu baş eymeye, yâni, secde etmeye mâni' olur».

سجده نتوان کرد بر آب حیات
تا نیام زین تن خاکی نجات

«Bu toprak vücuddan kurtulmayınca eğilip âb-ı hayâta secde etmek ve ondan doya doya içmek imkânı yoktur».

بر سر دیوار هر که تشنه تر
زود تر بر میکند خشت و مدر

«Duvar üstünde her kim daha ziyâde susamışsa duvarın taşını ve kerpiçini o daha çabuk koparır».

هر که عاشقتر بود بر بانگ آب
او کلوخ زوت ترکند از حجاب

«Suyun sesine her kim daha ziyâde âşık ise ona hicab ve mâni' olan varlık duvarından daha büyük parçalar koparır».

او ز بانگ آب بر می تا عنق
نشود بیگانه جز بانگ بلق

«O kimse suyun sesinden boynuna kadar mest olur. Suyun çıkardığı sestten başka bir şey işitmez».

ای خنک آنرا که او ایام خویش
مغتم دارد گذارد وام خویش

«Ne mutlu o kimseye ki günlerini ganîmet bilir de borcunu edâ eder».

Ferâiz-i İlâhiyyeden her birinin vakt ü zamânıyla ifâsı kullar için birer borçtur. Binâenaleyh vaktini fırsat ve ganîmet bilip de o borcu vaktinde eda eden bir müslüman; ne mutlu, ne bahtiyâr bir kuldur. Meselâ sabah ezânı okunurken uyanmış bir kimse kalkıp abdest alır ve namazını kılarsa borcunu ödemiş olur. Uyukumu alamadım, yâhud kalkacak hâlim yok. Sonra kazâ ederim diyen kimse: hem borçlu kahr, hem de (ملك الموفون) Yâni: «Bir şey'i sonra yaparım diyenler helâk oldular» tehdidinde dâhil olur.

اندران ایام کش قدرت بود
صحت و زور دل و قوت بود

«Bir kimsenin kudretli, sıhhatli, güçlü ve kuvvetli bulunduğu gençlik zamanında ibâdet etmesi başka türlüdür».

وان جوانی همچو باغ سبز و تر
میر ساند بی درینی بار و بر

«O gençlik mevsimi, yeşil ve taze bir bağ gibi bol bol meyve yetiştirir».

چشمه های قوت و شهوت روان
سبز میگردد زمین تن بدان

«O vakit vücudda kuvvet ve istihâ çeşmeleri akar da ten zemini onunla yeşerir».

خانه معمور و سقفش بس بلند
معتدل ارکان و بی تخلیط و بند

«Gençlik; ma'mur, çatısı çok yüksek, köşe direkleri sağlam, ta'mir karışmamış ve payanda vurulmamış bir ev gibidir».

پیش ازان کایم پری در رسد
کردنت بندد بحبل بن مسد

«Ondan sonra ihtiyarlık günleri erişip de boynunu hurma lifinden örülmüş, yâhud kuvvetli ve sıkı bükülmüş bir iple bağlayınca».

خاک شوره گردد وریزان و سست
هرگز از شوره نبات خوش ترست

«O ihtiyar cesed, çorak toprak gibi gevşek olur ve dökülür. Çorak bir tarladan hiç bir vakit hoş bir nebat yetişmez».

آب زور و آب شهوت منقطع
او ز خویش و دیگران نا منتفع

«İhtiyarda kuvvet ve şehvet suyu kesilir. Kendisinden ve başkalarından faydalanamaz».

ابروان چون پالدم زیر آمده
چشم رانم آمده تاری شده

«Kılları paldum gibi aşağı düşmüş, gözleri rutubetlenmiş ve karar-mış».

از تشیخ رو چو پشت سوسمار
رفته نطق و طعم و دندانهاز کار

«İhtiyarlıktan yüzü keler sırtı gibi buruşmuş, dişleri döküldüğü için söz söylemesi değişmiş ve bir şey'in tadını alması kalmamış».

روز بیگه لاشه لنگ و ره دراز
کارگه ویران عمل رفته ز ساز

«Gün gecikmiş, lâşe hâline gelen cesed topal, yol ise uzun ve uzak, tezgâh harâb olmuş, işin de düzeni bozulmuş».

جانبه‌های خلق بدیددی ز خار

بای درویشان نخستی زار زار

«Halkın elbisesi, çalının dikenlerinden yırtılıyor, yalınayak gezen fukarânın ayakları ondan yaralanıyordu».

چون بجد حاکم بدو گفت این بکن

گفت آری برکنم روزیش من

«Vâli ve hâkim ona: Bunu sök diye ciddi emir verince evet, evet bir gün sökerim dedi».

مدتی فردا و فردا وعده داد

شد درخت خار او محکم نهاد

«Bir müddet yarın, öbür gün sökerim diye va'dde bulundu. Fakat bu müddet esnâsında onun diken ağacı sağlam kökleşti».

گفت روزی حاکمش ای وعده کز

پیش از در کار ما واپس مغز

«Bir gün hâkim ona dedi ki: Ey iğri va'deli, yâni, sözünü tutmayan; illeri gel, işimize, yâni, şu ağacı sökmeye ikdam et, geri kaçma».

گفت الایام یا عم بیننا

گفت عجل لاتماطل دیننا

Çalıyı diken: «Amca; önümüzde hayli gün var. Onların birinde sökerim, dedi. Hâkim de: Çabuk, bize olan borcunu geciktirme».

Diyerek ilâve etti ki:

پنجهای خوی بد محکم شده

قوت برکندن آن کم شده

«Kötü huyların kökleri sağlamlaşmış, onları söküp atacak kuvvet azalmış».

İşte gençlik ile ihtiyarlık arasında bu kadar fark olduğu gibi gençlik ve ihtiyarlıkta edilen ibâdetler arasında da o kadar fark vardır.

«BİR VÂLİNİN BİR KİMSEYE: DİKTİĞİN BU ÇALIYI
YOLUN BAŞINDAN SÖK DİYE EMİR VERMESİ»

همچو آن شخص درشت خوش سبض

در میام ره نشاند او خار بن

«O sert ve hoş sözlü şahıs gibi ki yolun ortasına bir çalı dikmişti».

ره‌دندریائش ملامتگر شدند

بس بگفتندش بکن این را نکند

«Gelip geçenler onu levmettiler ve bunu sök dediler, fakat o sökmedi».

هر دمی آن خار بن افزون شدی

بای خلق از زخم آن پر خون شدی

«Her ân o çalı büyür, halkın ayağı onun dikenlerinden kanardı».

تو که میگوئی که فردا این بدان
که بهر روزی که می آید زمان

«Sen, dikenin sökülmesi için yarın diyorsun. Şunu bil ki zaman geçtikçe ve her gün gelip gittikçe»,

آن درخت بد جواتر میشود
وین کننده پیر و مضطر میشود

«O kötü ve dikenli ağaç, bir delikanlı gibi kuvvetlenir, onu sökecek olan ise gittikçe ihtiyarlar ve kuvvetten düşer».

Bir Hadis-i Şerifte buyurulmuştur ki : «Âdem oğlu ihtiyarladığı hâlde kendisinde hırs ve uzun uzadıya emeller hasleti gençleşir».

Diğer bir Hadîste : «İmân yetmiş bu kadar şü'bedir. En yüksek derecesi (لا اله الا الله) dir. En aşağısı da müslûmanların yolundan zahmet verecek şeyleri kaldırmaktır» buyurulmuştur.

Demek ki sökağa süprüntü atmamak, yol ortasındaki taşı bir kenara çekmek, hülâsa halkı rahatsız edecek şeyleri yoldan kaldırmak imânın bir derecesi imiş. Yâni; müslümân olan, sokakları telvis etmediği, oralara öteberi atmadığı gibi atılan şeyleri de mümkün olduğu takdirde kaldırmış. Öyle olduğu hâlde bahsimizdeki adam, sokağın ortasına bir çalı dikmiş, herkesin üstü, başı yırtılmasına, vücudlarının yaralanmasına sebep olmuş. Söküp kaldırması teklif edildiği hâlde de bugün, yarın söke-rim diye o teklifin yerine getirilmesini geciktirmiş.

Buradaki yoldan maksad : Dünyâ ile âhiret arasında geçilmesi herkes için zarûrî bulunan hayat yoludur. Oraya diken dikmek : Kötü bir işi kendi âdet edinmek ve başkalarını o kötülüğe teşvik ve mutazarrır eylemektir. Meselâ bir adam; nobranlığı, huysuzluğu tabiat hâline getirir. Ufak tefek kusurlara karşı müsâmaha edeceği yerde onu yaparı tek-dire kalkışır. Farazâ biri tıramvayda kalabalık dolayısıyla bir yerine dokunacak olsa hemen kavga eder ve kıyâmet koparır. İşte bu ve emsâli kötü huylar, halkın geçeceği yola dikilmiş çalı gibidir. O çalının hemen sökülüp çıkarılması, yâni, o kötü tabiatın vakit geçirmeksizin terkine çalışılması lâzımdır. Bugün, yarın terkederim diye oyalanmak doğru değildir. «Sonra yaparım diyenler helâk olur» Hadis-i Şerifi biraz evvel geçmişti. İnsanın ne kadar yaşayacağını ve ne vakit öleceğini Allah'tan

başka kimse bilmez. Yarın, öbür gün derken ecel geliverir. Ölümün pençesi adamın boğazına sarılır. Tевbe ve istiğfâra vakit bulamadan gitmek ihtimâli vardır. Bundan başka bir fidan dikildiği yerde durdukça kök salıverdiği ve kuvvetlendiği gibi fanâ i'tiyadlar da insanda durdukça ve terkedilmedikçe şiddetlenir. Günden güne sâhibine ve başkalarına olan zararı artar. Sâhibi ihtiyarladıkça kendisindeki kötü i'tiyad kuvvetleşir ve gençleşir.

خاربن در قوت و بر خاستن
خارکن در پیری و در کاستن

«Diken ağacı yerinde durdukça kuvvet peydâ eder ve boy atar. Onu çıkaracak olan ise ihtiyarlar ve kuvvetten düşer».

خاربن هر روز و هر دم سبز وتر
خارکن هر روز زار و خشک تر

«Diken ağacı her gün ve her ân yeşil ve tâze durur. Onu çıkaracak ise her gün inler ve gittikçe kurur».

خاربن دان هر یکی خوی بدت
بارها در پای خار آخر زدت

«Kötü huylarından her birini bir çalı farzet ki onun dikenleri kaç kerre senin ayağına battı».

بارها از خوی خود خسته شدی
حسن نداری سخت بی حسن آمدی

«Kaç kerre kendi tabiatından hastalandın. Fakat his sâhibi olmadığın için o hastalığın sebebini farketmiyorsun, çok hissiz bir adamsın».

گر ز خسته گشتن دیگر کسان
کز خلق زشت توهست آن رسان

«Eğer senin kötü huyundan diğerlerinin müteessir ve marız olduğunu»,

غافل باری ز زخم خود نه
تو عذاب خویش و هریگانه

«Farketmiyorsan, kendi yaranın da farkında değil misin? Sen kendinin de, başkalarının da azâbısın».

Yâni, huysuzluğundan hem kendini, hem başkalarını rahatsız ediyorsun.

یا تبر بر گبر و مسدانه بزن
تو علی وار این درخیز بکن

«Sen ya teberi, baltayı erkekce vurup Ali gibi şu Hayber kal'asının kapısını kopar».

یا بگین وصل کن این خار را
وصل کن با نار و نور یار را

«Yâhud bu dikenî gül ağacına aşla. Yârin nûrunu yârin ateşine vassıyle».

تا که نور او کشد نار ترا
وصل ار گلشن کند خار ترا

«Tâ ki onun nûru, sendeki kötülük ateşini söndürsün, onunla irtibatın, senin dikenini gül bağçesi hâline getirsin».

Kötü huylardan kurtulmak ve onları iyi ahlâka tebdil etmek için Hazret-i Mevlânâ, evvelâ teberi alıp Ali gibi Hayber kal'asının kapısını koparmayı, sâniyen bir yâre, yâni, ma'nevî hekim olan mürşid-i kâmile vâsıl olmayı tavsiye ediyor.

Hayber'in kapısını koparmak, riyâzet ve mücâhede ile nefs-i emmâre'nin ârzû ve emirlerine muhâlefet etmek demektir. Öyle yapıldığı takdirde tabiatteki kötü huylar yerinden koparılıp çıkarılır.

Hayber, Medine'ye epeyce mesâfede kâin bir kasaba idi ki yahudilerle meskûn bulunuyordu. Etrâfına bir hisar çevrilerek o zamâna göre muhâfaza altına alınmıştı. Aleyhissalât Efendimiz, Hicretin yedinci senesinde orasını muhâsaraya aldı. Hazret-i Ali hisarın kapısını koparıp çıkardı. Kapı açılınca hisarın fethi müyesser oldu.

Ey sâlik; sen de vücûdundaki ahlâk-ı seyyiyeyi mücâhedât ile koparıp atacak olursan, sana da ma'nevî bir fetih hâsıl olur. Fakat kendi kendine yapılan bu mücâhedenin de o kadar faydası yoktur. Böyle bir hareket, kendi kendine hekimliğe kalkışıp ilâç almaya benzer. Binâenaleyh bir mürşid-i kâmile mürâcaat ve onun ma'nevî tedâvisine dehâlet lâzımdır ki senin nârını nûra tebdil etsin ve ahlâk-ı seyyiyeni tedâvi eylesin.

تو مثال دوزخی او مؤمنست
کشتن آتش بمؤمن ممکنست

«Sen cehennem gibisin, mürşid de mü'min misâlidir. Ateşi söndürmek mü'min için mümkündür».

گویدش بگنر زمن ای شاه زود
هین که نورت سوز نارم را ربود

«Cehennem, mü'mine diyecektir ki: Ey şâh-ı din; çabuk geç, git ki senin nûrun benim nârımı söndürüyor».

Çünkü: nûr, daimâ nâre galebe eder. Hattâ dikkat edilmişse görül-müştür ki güneşe karşı konulan ateş söner, kömür de yanmaz.

Bu meâlde olmak üzere: «Kıyâmet gününde Cehennem: Yâ mü'min geç ki senin nûrun, benim nârımı söndürüyor diyecektir» Hadisi rivâyet edilmektedir.

كان زقهر انكيخته شد اين ز فضل
نار ضد نور باشد روز عدل

«Ateş ve cehennem Allah'ın kahrından, nûr ise Hakkın fazl u kere-
minden halk olunmuştur. Adâlet günü olan kıyâmette nâr, nûrun zıddı
olacaktır».

Çünkü; Cenâb-ı Hak (سبوت رحمتی علی غضبی) yânî: «Benim merhametim,
gazabımı geçti» yânî, ondan fazladır, buyurmuştur. Binâenaleyh mağlûb
ve mesbuk olan gazabından yaradılmış ateş, sâbık ve gâlib bulunan rah-
metten zuhûra gelen nûra karşı elbette mağlûp olur.

گرهمی خواهی تو دفع شر نار
آب رحمت بر دل ایشان گمار

«Eğer sen nârın şerrini def'etmek istersen Hakkın rahmeti suyunu
ateşin üstüne dök».

Rahmet suyu nedir? diyecek olursan bil ki:

چشمه آن آب رحمت مؤمنست
آب حیوان روح پاک محسنست

«O rahmet suyunun çeşmesi mü'mindir. Âb-ı hayât ise mü'min-i
muhsinin pâk olan rûhudur».

İhsan nedir ve muhsin kimdir? denilecek olursa, ihsânın lûgat ma'-
nâsı: Bir şey'i iyi ve güzel yapmaktır. Şeriatteki mefhûmu bir Hadîs-i
Şerifte şöyle beyân buyurulmuştur: «İhsan: Senin Allah'a onu görüyor-
muş gibi ibâdet etmendir. Eğer sen onu görmüyorsan o seni görmektedir».

İşte Huzûr-ı İlâhiye durduğu vakit Cenâb-ı Hakkı müşâhede ederce-
sine huzû', huşû' ile ibâdet eden, namazını ihlâs ile kılan, orucunu riyâ-
sız tutan, hülâsa kulluğunu Huzûr-ı Bârî'de imiş gibi ifâ eyleyen kimse
de muhsindir.

بس گریز است نفس تو از
زانکه تو از آتشی او آب جو

«Senin nefsin o mü'min-i muhsinden çok kaçar. Çünkü sen ateş tabi-
atlisin, o ise ırmak suyu gibidir».

ز آب آتش زان گریزان میشود
کاشش از آب ویران میشود

«Ateşin harâreti sudan söndüğü için ateş sudan kaçıcıdır».

حسن تو و فکر تو از آتشت
حسن شیخ و فکر او نور خوششت

«Senin hissin ve fikrin ateştendir. Şeyh-i kâmilin hissi ve fikri ise
lâtif nurdandır».

آب نور او چو بر آتش چکد
چک چک از آتش بر آید بر جهد

«Onun nûru suyu ateşe damlayınca ateşten «çek çek» sesi gelir».
Hazret-i Mevlânâ «çek çek» kelimesiyle su damlayan ateşin sönerken
çıkardığı sesi anlatıyor.

چون کند چک چک تو گویش مراد و درد
تا شود این دوزخ نفس تو سرد

«Ateş «çek çek» diyince, sen de ona «derd ve ölüm olsun» de ki
senin bu cehennem gibi olan nefsin soğusun».

(Merk ü derd) ta'biri, inkisar makamında ve bizim «karın ağrısı»
dediğimiz makamda kullanılır.

تا نسوزد او گلستان ترا
تا نسوزد عدل و احسان ترا

«Tâ ki nefis ateşi senin rûhun gülîstânını ve onun adl ü ihsânını yakmasın».

بعد از آن چیزی که کاری برده
لاله و نسین و سیسنبه دهد

«Ondan sonra ne ekersen, yâni, nasıl bir amel-i sâlihte bulunursan mahsul verir. Lâle, beyaz gül ve marsıma yetiştirir».
(Sisenber) marsıma, yâhud balsıma dedikleri güzel kokulu bir yapraktır.

باز پناه می‌رویم از راه راست
باز گرد ای خواجه راه ما بجاست

«Yine doğru yoldan, yâni mevzûumuzdan ayrıldık. Efendi; sadede gel, bahsimiz nerede idi?»

اندر آن تفریر بودیم ای حسود
که خرت لنگست و منزل دور زود

«Ey hasedkâr olan; şunu takrir ediyorduk ki senin merkebin topal, varacağın menzil ise uzaktır. Çabuk ol, tevbe ve istiğfârını yarına bırakma».

سال بیگه گشت وقت کشت نی
جز سیه رویی و فعل زشت نی

«Senenin mevsimi geçti. Ekin vakti değildir. Sende ise yüz karalı-ğından ve kötü amellerden başka bir şey yoktur».

کرم در بیخ درخت تن فتاد
بایدش بر کند و در آتش نهاد

«Cisim ağacının köküne kurt musallat oldu. Onu çıkarıp ateşe atmak, riyâzet ve mücâhede ile öldürmek lâzımdır».

هین هین ای راهرو بیگانه شد
افتاب عمر سوی چاه شد

«Ey âhiret yolcusu; aklını başına al. Vakit gecikti. Ömr güneşi kuyuya doğru gitti».

Yâni; gurûba yaklaştı.

این در روزگرا که روزت هست زود
پیرافشانی بکن از راه جود

«Henüz kuvvetli bulunduğun şu iki günceğizde cömerdlik yolunda bir hareket et».

این قدر تخی که ماندستت باز
تا بروید زین دو دم عمر دراز

«Elinde kalan bu kadarcık tohumu saç ki bu iki nefeslik ömür zamânından sana uzun bir ömür hâsıl olsun».

Elde kalan tohumdan maksad : Bakıyye-i ömürdür. Hayât müddetinden bakıyye olan birkaç günlük ömür tohumunu ibâdet tarlasına ek ki o kısa müddet sana uzun bir ömür gibi gelsin ve uzun bir ömür çalışmasıyle elde edilecek füyûzât husûle getirsin.

یا عمر دست این چراغ با گهر
هین فتیالش ساز و روغن زودتر

«Kıymetli olan bu hayât kandili sönmeden evvel onun fitilini düzelt ve çabucak yağın koy ki gözünü aydınlatsın ve gönlünü tenvir etsin».

«HAYIRLI İŞLERİN YARINA BIRAKILMASINDAKİ ZARARIN
BEYÂNI»

5230

هین مگوفردا که فرداها گذشت
تا بکلی نگذرد ایام کشت

«Aklını başına al da bir iş için yarın yaparım deme ki ömründen bir çok yarın geçti. Hemen tevbe ve istiğfâr ile işe başla ki ekin mevsimi tamâmiyle geçmesin».

«Dünyâ, âhiretin tarlasıdır», burada ekilen orada biçilir. «Dünyâda zerre kadar hayır işleyen, âhirette onun mükâfâtını görecek. Kezâ dünyâda zerre kadar şer işleyen onun mücâzâtını ukbâda görecek».

Dünyâ âhiretin tarlası olunca, hayat da onun tarla sürme ve ekin ekme için çalışma zamânıdır. Sen bu zamânın çoğunu bîhûde geçirmişsin. Bâri kalan birkaç günlük ömrünü hayr ü hasenât ekmeye sarfet ki âhirette onları sevâb ve mükâfât olarak biçesin.

5231

لب بپند و کف پر زبر کشا
مخل تن بگذار و پیش آور سخا

«Ma'nâsız sözlerden dilini tut. Paran varsa onları fukarâyâ vermek için avucunu aç. Cesed hasisliğini bırak ve cömerdliği ileri sür».

Cömerdlik nedir? Yalnız yedirmek, içirmek, giydirmek, kuşatmak sûretiyle fukarâyı terfih etmek midir? Evet, bunlar cömerdlik hareketleridir. Fâkat bir de nefsten ve onun ârzûlarından cömerdlik yapmak vardır.

ترك شهوتها و لذتها سخاست
هر که در شهوت فروشد بر نخاست

«Şehvetleri, nefsin istediği ve lezzetli gördüğü şeyleri terketmek de bir nevi' ve daha efdal bir cömerdliktir. Şehvete batan kimse o mülevvesât içinden davranıp kalkamaz».

Meselâ milyon sahibi bir adamın servetinden birkaç lira fedâ ederek fukarâyâ vermesi, mevcut parasına nisbetle hiçtir. Onu sarfetmesi kendisini sarsmaz. Lâkin meselâ ramazanda oruc tutması, sabah kahvaltısından başlayıp, öğle ve akşam yemeklerindeki lezzetli taâmlardan bir gün olsun nefsin men'etmesi ve onlardan mahrûmiyyete sabreylemesi, onun için büyük bir cömerdlik ve azîm bir fedâkârlık olur.

5233

ابن سخا شاخست از سرو بهشت
وای او که ز کف چنین شاخی بهشت

«Bu cömerdlik cennet selvisinin bir dalıdır. Böyle bir dalı elinden kaçırın kimsenin vay hâline!»

Ma'lûm ya bir dalı yakalayan kimse, onun delâletiyle ağaca ve ağacın bulunduğu yere vâsıl olur. Cömerdlik de Cennet ağaçlarından bir dal gibidir ki bunu tutan, yâni, cömerdlik eden kimse de onun delâletiyle Cennete varır. Öyle bir dalı tutamayan yâhud elinden kaçırın kimse de tabîi o ağacın bulunduğu Cenneti bulamaz. Bu fıkranın mefhûm-ı muhâlifî, yâni, aksine ma'nâsı şöyle olur: Hasislik, Cehennemden bir daldır. Onu tutmuş olan, onun delâletiyle Cehenneme gider.

5234

عروة الوثقا است این ترك هوا
بر کشد این شاخ جارا بر سها

«Hevâ vü hevesi terkediş urvetülvüskadır, sağlam bir kulptur. O kulp, ona dokunmuş olanın ruhunu semâyâ çeker».

Sûre-i Bakara'da buyurulmuştur ki :

لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرِّشْدُ مِنَ الْغَيِّ
فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدْ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ
الْوُثْقَى لَا انْفِصَامَ لَهَا

Yâni : «Dinde ikrah yoktur, (yâni, bir kimse zorla ve icbâr ile müslüman edilemez.) Doğrulup, sapıklıktan temâyüz ve tebeyyün etmiştir. Her kim putları inkâr eyleyip Allah'a îmân ederse hakikaten sağlam bir kulpa tutunmuş olur ki o kulpun kopmak ihtimâli yoktur».

Putları inkâr ile Allah'a îmân ediş müslüman olmak, müslümanlık ise kopmak ihtimâli olmayan sağlam bir kulpa, kuvvetli bir dala tutunmak demektir.

Îmânın dalına sarılan kişi,
Cennete götürür dalın çekişi.
Dinsizlik dalına sarılanın da,
Cehenneme gitmek olur son işi.

5235

تا برد شاخ سخای خوب کیش
مر ترا بالا کشان تا اصل خویش

«Ey mezheb ve mesleki iyi olan kimse; sehâvet dalı, yukarı çekerek aslının, yâni, sürgünü bulunduğu ağacın yanına, yâni, Cennete götürür». Câmi'-i Sağır'de Hazret-i Ali ve Ebû Hüreyre radiyallahü anhümâdan mervî olmak üzere şöyle bir Hadis vardır :

«Cömertlik, Cennet ağaçlarından bir ağaçtır ki dalları Dünyâyâ sarkmıştır. Her kim ondan bir dalı tutarsa o dal, onu cennete çeker, götürür».

5236

یوسف حسنی و این عالم چو چاه
وین رسن صبرست بر امر اله

«Ey sâlik; sen güzellik Yûsüfün, bu âlem kuyu misâlidir. Allah'ın emrine sabır ise, düşeni o kuyudan çıkarıp kurtaracak iptir».

(8) Sûre-i Bakara : 256.

5237

یوسف آمد رسن در زن دودست
از رسن غافل مشو بیگه شدست

«Ey Dünyâ kuyusuna düşmüş olan Yûsüf; ip uzandı, iki elinle tut. İpten gafil olma ve yakalamışken bırakma ki vakit geçmiştir».

5238

حمد لله کین رسن آویختند
فضل و رحمت را بهم آمیختند

«Allah'a hamdolsun ki bu ipi sarkıttılar ve fazl u kerem ile rahmet ü mağfireti birlikte ihsân ettiler».

5239

تا بینی عالم جان جدید
علی پس آشکار و نابدید

«Ki sen yeni bir ruh âlemini göresin. O âlem, ehline çok âşikâr, ehli olmayan için de mahfidir».

Hazret-i Mevlânâ, o ruh âlemini anlatmak, onun ehline âşikâr, nâ ehline gizli bulunduğunu bir misâl ile anlatmak için buyuruyor ki :

5240

این جهان نیست چون هستان شده
و ان جهان هست بس پنهان شده

«Bu yokluk âlemi, yâni, evveli ve sonu adem bulunan Dünyâ, var gibi görünmekte, hakikaten mevcut ve bâkî olan öbür âlem ise çok gizli bulunmaktadır».

Bunu tasavvur ve tefehhüm için şu misâle dikkat etmelidir :

F: 27

417

خاك بر بادست و بازی میکند
کثر نمایی پرده سازی میکند

«Toz rüzgârın üstünde ve onun tahrîkiyle oynar. Lâkin doğru görünmez, hakîkatî perde altına alır».

Yânî; rüzgâr esince yerdeki tozları kaldırır ve oynatır. Toz, rüzgârın tahrîkiyle hareket eylediği için kendi kendine hareket ediyormuş gibi görünerek hakîkatî görmeyenleri aldatır.

این که بر کارست بی کارست و پوست
وانکه پنهانست مغز و اصل اوست

«Bu, iş görüyormuş gibi görünen toz, işsizdir ve meyveye nisbetle kabuk gibidir. Gizli olan ve tozu kaldırıp savuran rüzgâr ise asıl muharriktir ve meyvenin içi misâlidir».

خاك همچون آلتنی در دست باد
باد را دن عالی و عالی نژاد

«Bu tozu rüzgârın elinde bir âlet bil. Rüzgârın âli ve asıl olduğunu anla».

چشم خاکی را بخاك افتد نظر
باد بین چشمی بود نوعی دگر

«Toprağa mensub gözün nazarı toprağadır. Rüzgârı gören göz ise başka türlüdür».

اسب داند اسب را کو هست یار
هم سواری داند احوال سوار

«Atı at bilir ki onun cinsi ve yâridir. Süvârinin ahvâlini de yine süvâri bilir».

چشم حس اسبست و نور حق سوار
بی سواره اسب خود ناید بکار

«His gözü, yânî, bu zâhirî göz, işte o at gibidir. Nûr-ı İlâhî ise atın üstündeki süvâriye benzer ki süvâri olmayınca at işe yaramaz».

بس ادب کن اسب را از خوی بد
ور نه پیش شاه باشد اسب رد

«O hâlde o atı kötü huylardan te'dib ederek vazgeçir. Yoksa pâdişâhın nezdinde merdud bir at olur».

چشم اسب از چشم شه رهبر بود
چشم او بی چشم شه مضطر بود

«Şâhın gözü, atın gözüne kılavuz olur. Şâhın gözü olmayınca atın gözü şaşırır, kalır».

Hâzret-i Mevlânâ, iki beyt evvel zâhirî gözü ata, Nûr-ı İlâhîyi de atın üstündeki süvâriye benzetmişti. Bir süvâri gideceği yere göre atı sevkeder. Dizgini sağa, sola çekmek sûretiyle ona yolu gösterir. Şu hâlde süvârinin gözü, atın gözüne kılavuzluk etmiş olur ki süvâri olmayınca at gideceği yolu ta'yin edemez, şaşırır kahr. Bunun gibi bu zâhir gözüne hakîkatî gösteren ve onu gideceği yola götüren de Allah'ın ona vermiş olduğu hidâyet nurudur.

چشم اسبان جز کلاه و جز چرا
هر کجا خوانی بگوید نی چرا

«Atların gözü ot ve mer'adan başka nereye çağırırsan hayır, niçin geleyim? der».

نور حق بر نور حس را کب شود
آنگهی جان سوی حق راغب شود

«Allah'ın nûr-ı hidâyeti, gözdeki his nûru üzerine inzimâm edince can da Allah tarafına gitmek için rağbet gösterir».

اسبی را کب چه داند رسم راه
شاه باید تا بداند شاه راه

«Süvârisiz at, yol üsûlünü ve kaidelerini ne bilir? Onu sevk edecek şâh bulunmalı ki şahrâhı, yânî, hidâyet caddesini bulabilsin».

سوی حس رو که نورش را کبست
حس را آن نور نیکو صاحبست

«Ey sâlik; sen his tarafına git ki onun râkibi olan İlâhî bir nûr vardır. O nûr, his için iyi bir musâhibdir».

نور حس را نور حق ترین بود
معنی نور علی نور این بود

«His nûruna Hakkın nûru tezyîn olur ki (نور علی نور) "nûr üzerine nûr"un ma'nâsı budur».

«Abdest üstüne abdest, nûr üzerine nûr olur» meâlinde bir Hadîs-i Şerîf vardır. Müslümanların abdest a'zâsı; elleri, yüzleri, kolları, başları

ve ayakları kıyâmette münevver olarak haşrolunacaktır. Bir müslüman Dünyâda ne kadar çok abdest almışsa kıyâmet günündeki nûru o kadar fazla, o derece parlak olacaktır. Bundan dolayı abdestli bulunan bir müslümanın abdesti bozulmamışken abdest tâzelemesi nûr üzerine nûr olur. Bunun gibi gözde bir görme nûru vardır ki insan onunla etrâfını görabiliyor. İşte o nûr-i histir. Ona Hakkın hidâyet nûru da munzam olunca şu inzimâm, nûrun alâ nûrın, yânî, nûr üzerine nûrun, parlaklık üstüne parlaklığın bir tecellisi olur ve tecellî eylediği gözü tezyîn eder.

نور حسی میکشد سوی ترا
نور حقش می برد سوی علا

«His nûru, sâhibini toprak tarafına çeker, Hak nûru ise onu a'lâ ve bâlâ bir âleme götürür».

زانکه محسوسات دوتر عالمیست
نور حق دریاو حس چون شبنمیست

«Çünkü mahsûsât âlemi, yânî, şu âlem-i şehâdet, derece i'tibâriyle dâim bir âlemdir. Hakkın nûru deniz gibidir, his ise o nisbetle çiy dânesi gibi kalır».

Evet; Dünyâ bir his âlemdir. Çünkü onda olan şeyler görülür, işitilir, koklanır, tadılır, tutulur. Fakat bu hislerin verdiği hüküm temâmiyle doğru değildir. Râgıb Paşa :

İmtiyâz-ı sâbit ü seyyârı müşkildir hayâl,
Zanneder keşti nişînân sâhil-i deryâ yürür.

dediği gibi, kayıkta ve gemide bulunanlar; binmiş oldukları kayık ve geminin değil, bil'akis sâhilin yürüdüğünü görürler. Kezâ bir su içine sokulan düz bir deynek su içinde çarpık müşâhede olunur. İşte beş duygunun en kuvvetlisi bulunan görmek hissi insanı böyle aldatır, diğer hisleri de kıyâs ediniz. Fakat ba'zı musaffâ kalblerdeki basîret hissi ile görülecek şeylerde yanılmak ve aldanmak ihtimâli yoktur. Zîrâ hak ve hakikat nûru basîret-i kalbiyye bir deniz farzedilirse nûr-ı basar ona nisbetle çiy dânesi gibi bir rutûbetten ibâret kalır.

لیک پیدا نیست آنرا کب بر او
جز با تار و بگفتار نکو

«Lâkin o his üstündeki râkib, yânî, nûr-ı Hak görünmez. Ancak iyi hareketler ve güzel sözlerle âsârı görünür».

İnsandaki hisler ata, onları sevk u idâre eden Nûr-ı İlâhî de süvâriye benzetilmişti. At, yânî, his, meydandadır. Fakat süvârisi mer'î değildir. Onun mevcûdiyyeti, atın harekâtından, yânî, histe görülen güzelliğe ve iyilikten anlaşılır.

Acabâ bu, neden böyledir? Niçin his vâsıtası olan göz, kulak gibi a'zâ görünüyor da onları idâre eden Nûr-ı İlâhî müşâhede edilmiyor?

نور حسی کو غلیظت و گران
هست پنهان در سواد دیدگان

«His nûru, yânî, meşhûdâtı bize gösteren göz nûru, maddî olduğu için galiz ve ağırdır. Öyle iken gözlerin karasında gizlidir».

چونکه نور حس نمی بینی ز چشم
چون بینی نور آن دینی ز چشم

«Mâdem ki gözde bulunan ve nisbeten maddî olan rû'yet nûrunu göremiyorsun, o dinî ve İlâhî olan Nûr-ı hakkı ki maddî ve galiz değildir, nasıl görebilirsin?»

نور حس با این غلیظی مخفیست
چون حقی نبود ضیائی کان صفیست

«Rû'yet nûru bu maddiyyeti ve gızzeti ile berâber gizli olunca, mu-saffâ ve müzekkâ bulunan Nûr-ı ilâhî nasıl gizli kalmaz?»

این جهان چون حس بدست بادغیب
ماجزی پیشه گرفت و داد غیب

«Bu âlem, gayb rüzgârı, yânî, İrâde-i İlâhiyyenin yed-i kudreti önünde âcizliği âdet etmiştir. Gaybın vergisi, yânî, sevk u tahrîki ise».

که بلندش میکند گاهیش بست
که درستش میکند گاهی شکست

«Onu ba'zan yükseltir, ba'zan alçaltır, ba'zan sağlam, ba'zan kırık, dökük bir hâlde bulundurur».

که بینش می برد گاهی یسار
که گلستانش کند گاهیش خار

«Ba'zan onu sağa, ba'zan sola götürür, ba'zan onu gülistan, ba'zan da diken yapar».

دست پنهان و قلم بین خط گزار
اسب در جولان و ناپیدا سوار

«El gizli, fakat onun kullandığı kalem meydanda, yazı yazmaktadır. At, gezip dolaşmakta, onu idâre eden süvâri ise görünmemektedir».

تیر پران بین و نا پیدا کان
جاها پیدا و پنهان جان جان

«Ok, uçup gelmekte bunu gör. Fakat onu atan yayı meydanda değil. Canlar, bedenlere teallûku ve onlarda tasarrufu i'tibâriyle peydâ, lâkin rûhurrûh olan Hâlık-ı teâlâ gizli».

تدبرا مشکن که آن تبر شهیدست
نیدست پرتابی زشت آگهیدست

«Oku kırma ki o padişâhın okudur. Lâaletta'yin atılmış ok değildir, vukuf ve hikmet yayından atılmıştır».

ما رمیت از رمیت گفت حق
کار حق بر کارها دارد سبق

«Hak sübhânehû (ما رمیت از رمیت) yâni: «Attığın vakit sen atmadın» buyurdu. Allah'ın fi'li, bütün fiillerden öncedir». Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz Bedir gazâsında yerden bir avuç ufak taş alıp düşman safına atmış, o taşlardan herbiri, dokunduğu müşriki sersemletmişti. Cenâb-ı Hak onu hikâye buyuruyor ki:

وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ

Yâni: «Habibim; o taş parçalarını attığın vakit sen atmadın, ve lâkin Allah attı» buyurdu. Bunun gibi işlenilen her fi'lin zuhûra gelmesinden evvel Allah'ın onu halletmesi vâkı' olur. Allah yaratmayınca mahlûkatın hiç bir fi'li zuhûra gelmez. Bu âlemdeki hâdiselerin her biri kavs-i kazâdan, kader yayından fırlamış birer oktur. Hem de öyle lâaletta'yin değil, sebebi ve hedefi ta'yin edilerek atılmıştır. Binâenaleyh o oku, yâni, o hâdiseyi rızâ göstermeyerek kırmaya kalkışma. Belki kazâya rızâ göster.

خشم خود بشکن تو مشکن تدبرا
چشم خشم خون شبارد شبررا

«Sen oku kırma, kendi gadabını kır ve hiddetini teskîn et ki gazab günû, sana südü kan gösterir».

(9) Sûrei Enfal : 17.

آنچه پیدا عاجز و بسته زبون
وآنچه ناپیدا چنان تند و حرون

«Âşikâr olan âcizdir, mukayyedir, zebundur, pünhan bulunan da öylece serttir ve itâatsizdir».

Âşikâr olan maddiyyat âlemidir ki ma'nâ âleminin irâdesi altında âcizdir. Gizli bulunan ma'neviyyat ve irâde-i ilâhiyye âlemidir ki serttir, itâatsizdir, belki bütün âlemler, tav'an ve kerhen onun mutiîdir.

ما شکاریم اینچنین دامی کراست
گوی جو گایم جو گانی کجاست

«Biz tuzâğa tutulmuş avız. Böyle bir tuzak kimindir? Bir çevgânı topuyuz, fakat o deynek, bizi oynatan o deynek nerede?»

Hazret-i Mevlânâ; mahlûkatı, husûsiyle irâde sâhibi olduğunu iddi edenleri (gûy)a, Hakkın irâde ve kazâsını da (gûy)ı darbeleriyle yerde yere yuvarlayan (çevgân)a benzetiyor. Gûy, çevgânın itip kakmasının karşı ne derece dayanabilirse irâde-i cüz'iyenin de irâde-i külliyye karşısında o kadar bile mukavemet gösteremeyeceğini anlatmak istiyor.

میدرد میدوزد این خیاط کو
می دمد می سوزد این نفاط کو

«Yırtıp diken o terzi nerede, üfleyip yakan o nefit akıtcı nerede?»

Neffât: Eski kal'a ve gemi muhârebelerinde neftyağına batırılmış paçavra ve sâireyi düşman tarafına atan muhârib ki attığı o yakıcı maddeler, düşman askerini yakar ve düşman gemilerini tutuştururdu. Cenâb-ı Hak da hikmet-i bâligası icâbı ba'zan bir terzi gibi bir elbise yırtar, bazan da onu diker ve yamar. Kezâ bir neftendâz gibi kahrederek sebepleri tutuşturur ve atar. Bu yırtmanın, bu yamamanın, bu üfletmenin, bu tutuşturmanın eserleri görünür. Meselâ sapasağlam bir adam dururken kalb sektesiyle, yâhud bir otomobil çığnemesiyle ölüverir. İ.

bir yırtma. Kezâ yıllarca hasta yatmış, yaşamasından ümid kesilmiş bir adam, günün birinde ve umulanın aksine iyi olur, kalkar. İşte bir yama. Fakat o hayyât ve neffâtın kendisi görünmez. Çünkü :

لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ

Yâni : «Onu gözler kavrayamaz, O ise bütün gözleri kavrar¹⁰».
Kezâ :

5271

سَاعِي كَافِرٌ كَافِرٌ
سَاعِي زَاهِدٌ زَاهِدٌ

«Bir ân içinde bir siddîkî kâfir ediverir, yine bir ân içinde bir din-sizi bir zâhid derecesine çıkarır».

İdlâl ve ihdâ onun irâdesine mevkuftur. Dilediğini dalâlete, sapıklığa düşürür.

وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

Yâni : «Dilediğini de sırât-ı müstekime ve rızâsı yoluna sevkeder¹¹».

5272

زَانِكَةٌ خَالِصَةٌ
تَا زَخُودٍ خَالِصَةٌ

«Çünkü muhlis bir kul, kendisinden temâmıyla hâli ve hâlîs olmayınca, yâni, irâdesini irâde-i Hakta kâmilan fânî kılmayınca tuzak tehlikesine düşmek muhatarasındadır».

(10) Sûrei En'am : 103.

(11) Sûrei Yunus : 25.

5273

زَانِكَةٌ دَر رَا حَسْتُ وَرَهْزَنِي حَسْتُ
آن رَهْد كُو دَرَامَانِ اِيْزْدَسْتُ

«Zirâ muhlis yolcudur. Yolda ise nefis, şeytan gibi hayudlar hisabsızdır. Böyle bir yolculukta ancak Allah'ın âmânında olanlar kurtulabilir».

Ki öyle zevâta (muhlâs) denilir.

Hak Teâlânın makbûl kulları arasında (muhlis) ve (muhlas) denilen iki tâife vardır. Muhlisler : Mahlûkatı nazar-ı i'tibâra almayanlar, ancak Allah rızâsı için ihlâs ile ibâdetle bulunanlardır.

Muhlaslar ise : Kendi varlıkları vehminden, halâs bulanlar ve hâfız-ı hakîkinin emn ü emânına sığınmış olanlardır ki hıfz-ı İlâhî sâyesinde şeytanın ve nefsin iğvâsından masun ve emindirler. Nasıl ki şeytan, Cenâb-ı Hakka hitâb ederek :

قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَا غَوِيَّتُهُمْ أَجْمَعِينَ ۝ الْإِعْبَادَ مِنْهُمْ الْمُخْلِصِينَ

Yâni : «Yâ Rabbi; senin izzin ve celâlin hakkı için insanların hepsini azdıracağım. Ancak onların arasından muhlas kulların müstesnâdır ki benim iğvâ kudretim onlara kifâyet edemez¹²» demişti.

5274

آيَنَهُ خَالِصٌ نَكِشْتُ أَوْ مَخَاصِصُ
مَرِغٌ رَا نَكْرِفْتُهُ اسْتُ أَوْ مَقْصِصُ

«Evet muhlas olanlar emindirler. Fakat kalbi aynası, mâsivâ pasından temâmıyla temizlenmemiş olanlar muhlislerdir. Tevhîd-i hakîkî kusunu henüz tutamamış, onun saydına çalışmakta bulunmuştur».

5275

چُونَكِه مَخْلَصٌ كَشْتُ مَخْلَصٌ بَا زَرَسْتُ
دَر مَقَامِ اَمْنِ رَفْتُ وَ بَرْدِ دَسْتُ

«Muhlis bir zât, muhlas mertebesine vâsıl olunca emn ü emân mekamına erer. Ve nefis ile şeytana galebe çalar».

(12) Sûrei Sa'd : 82-83.

أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

Yâni : «Haberin olsun ki Allah'ın dostlarına korku yoktur. Onlar mahzun da olmayacaklardır⁽¹³⁾» buyurulmuştur.

5276

هیچ انگوری دیگر غوره نگشت
هیچ میوه پنجه با کرره نکشت

«İliş bir üzüm, tekrar koruk olmaz. Kemâle gelmiş bir meyve de tufanda, yâni, yarı olmuş bir hâle gelmez».

Bu böyle olduğu gibi muhlas olanlar da tekrar muhlis mertebesine düşmez.

5277

پنجه گردد و از تغیر دور شو
رو چو برهان محقق نور شو

«Ey sâlik; sen de seyr ü sülûkte iyice piş ve kemâle gel de tegayyür ve tebeddülünden kurtul, Şeyh Bürhânüddin muhakkık-ı Tirmizî gibi mücessem bir nûr ol».

Seyyid Bürhânüddin muhakkık-ı Tirmizî, zamânının yüksek âlim ve âriflerinden olup (Sultânül'ulemâ) hazretlerinin halifesi idi. Sultânül'ulemâ, yâni, Hazret-i Mevlânânın pederi Anadoluya hicret ettiği sırada Seyyid Bürhânüddini şarkta irşâda me'mur etmişti. Sultânül'ulemâ 628 de Konya'da irtihâl eyledi. Seyyid Bürhânüddin, şeyhinin intikalini keşfetti, şeyhzâdesini ma'nen terbiye ve teslik için kalktı, Konya'ya geldi. On sene kadar Mevlânâ'ya şeyhlik etti ve hilâfet verdi. Sonra Kayseri'ye gitti, orada vefât etti. Kayseri'de türbesi ve yanında bir mevlevî zaviyesi vardır. Kayseri halkınca (Seyyid-i Sırdân) diye yâd olunur.

(13) Sürei Yunûs : 62.

5278

چون زخود رستی همه برهان شدی
چو نکه بنده نیست شد سلطان شدی

«Sen kendiliğinden kurtulunca temâmıyle ve muhakkık-ı Tirmizî gibi bürhan kesilirsin. Kul, yok olunca sultan olursun».

5279

گر عیان خواهی صلاح الدین نمود
چشمها را کرد پینا و کشود

«Eğer fakr u fenâ sırrını apaçık görmek istersen Şeyh Selâhüddine bak ki onun feyz-i nazarı, gözleri açtı ve hakikati gösterdi».

5280

فقر را از چشم و از سیاهی او
دید هر چشمی که دارد نور هو

«Nûr-ı İlâhî ile münevver olan her göz, fakr u fenâ esrârını Şeyh Selâhüddinin gözünde ve yüzünde ayan beyan görmüştür».

Şeyh Selâhüddin : Konya çarşısında altın varakcılığı ile meşgul bir san'atkârdı. Bundan dolayı (Zerküb) diye meşhurdur. (Seyyid Bürhânüddin) Konya'ya geldiği vakit ona intisâb etmişti. Bu itibâr ile Hazret-i Mevlânânın pirdaşı idi. Seyyid Bürhânüddinin irtihâlinden sonra Cenâb-ı Pirin dervîşi ve halifesi, Sultan Veled'in de kayınpederi olmuştu.

Seyyid Bürhânüddin Hazretleri kalimi Mevlânâ'ya, hâlimi Selâhüddin-i Zerkübe verdim, demişti. Çünkü Cenâb-ı Selâhüddin ümmî idi. Öyle iken :

5281

شیخ فبالست بی آلت چو حق
بر میدان داده بی گفتن سبق

«Fa'âl bir şeyh idi ki Cenâb-ı Hak gibi âlete ihtiyâcı yoktu. Müridlere söz söylemeden ders verirdi».

دل بدست او چو موم نرم رام
مهر او که تنگ سازد گاه نام

«Gönüller onun elinde yumuşak mum gibi mutî'dir. O, gönüllere ba'zan ayıb, ba'zan iftîhârî mûcib nakışlar yapar».

مهر مومش حاکی انگشتریست
باز آن نقش نگین حاکی کیست

«Onun mühür mumu, bir yüzük halkasını hikâye eder ki onun kaşın-
daki nakş kimi hikâye etmektedir».

حاکی اندیشه آن زر گریست
سلسله هر خلقه اندر دیگر گریست

«O altın varakcısı olan Şeyh Selâhüddinin düşüncesini hikâye et-
mektedir ki o düşünce halkasının zincirleri yekdiğerine merbut ve mut-
tasıldır».

این صدا در کوه دلها بانگ کیست
که پرست از بانگ این که ته تپست

«Gönül dağındaki bu ses, kimin sadâsıdır ki o dağ; bu sesle kâh do-
ludur, kâh boştur».

هر کجا هست او حکیمست اوستاد
بانگ او زین کوه دل خالی مباد

«Şeyh Selâhüddin, her nerede olursa olsun üstad bir hekimdir. Onun
sesi gönül dağına aksetmeden hâli kalmasın».

Hazret-i Mevlânâ sâlik kalblerini dağlara, mürşid nasihatlerini o dağ-
larda işitilen sedâlara benzetiyor. Sonra o kalblerdeki istîdâd ve kabiliy-
yeti anlatmak için buyuruyor ki :

هست که کاوازشنی میکند
هست که کاوازد تا میکند

«Dağ vardır ki sesi katmerli tekrarlar, yine dağ vardır ki yüz kat
kuvvetli ve mukerrer olmak üzere aksettirir».

Yâni; ba'zı sâlik, şeyhinden işitmiş olduğu sözün ma'nâsını tekrar-
lar, onun kabiliyyeti o kadardır. Ba'zı sâlik vardır ki duyduğu bir sözden
yüz türlü ma'nâ istinbât eder ve öyle aksettirir.

می زهاند کوه ازان آواز و قال
صد هزاران چشمه آب زلال

«O ses ve sözden dağ, yüz binlerce zülâl çeşmesi sızdırır».

چون ز که آن لطف بیرون میشود
آبها در چشمه ها خون میشود

«Dağdan o letâfet zuhûr edince menbâ'lardaki sular ona gıpta ettik-
lerinden kan kesilirler».

زان شهنشاہ هایون نعل بود
که سراسر طور سینا لعل بود

«Na'li mubârek bir şehinşah olan Hazret-i Mûsâ'nın papucunu öptü-
ğünden dolayı Tûr-i Sînâ dağı temâmıyle lâ'l hâlini almıştı».

جان پذیرفت و خرد اجزای کوه
ما کم از سنگیم آخر ای گروه

«Hazret-i Mûsâ'nın feyziyle Tur dağının bütün eczâsi ruh ve akıl sâhibi oldu. Ey avam takımı; biz ise taştan daha âdiyiz ki evliyâ feyzini kabûl edemiyor ve ondan müstefiz olamıyoruz».

Hayvânât şöyle dursun, cemâdâtta bile kendilerine göre bir kabiliyyet vardır. Meselâ Hazret-i Mûsâ'nın rû'yet-i İlâhiyye talebine karşı:

لَنْ تَرِنِي وَلَكِنْ انْظُرْ
إِلَى الْجَبَلِ فَإِنَّ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَوَفَّرْتَنِي فَلَمَّا بَجَلْتَنِي
لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَدَّ مُوسَى صَعِقًا

Yâni: «Sen beni göremezsın. Lâkin dağa bak, yerinde kalırsa sen de beni göreceksın. Mûsâ'nın Rabbi dağa tecellî edince onu parçaladı, Mûsâ da düşüp kendinden geçti¹⁴». Âyetinde hikâye buyurulduğu üzere Tûr dağı kendisindeki kabiliyyet dolayısıyla tecellî-i İlâhiyyeye tehammül edememişti. Kezâ Hazret-i İbrâhim'in atıldığı ateş:

قَلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَى

إِبْرَاهِيمَ

Yâni: «Ey ateş; İbrâhime karşı soğu ve selâmet ol¹⁵» emrini idrâk eylemiş olduğu için Halilullahı yakmamıştı. Kezâ Ebû Cehl habisi avucuna birkaç dâne taş parçası almış ve: «Elimde ne var?» diye Aleyhis-salâtü Vesselâm Efendimizden sormuştu. Sallallahü Aleyhi Vesellem Hazretleri: «Onların ne olduklarını mı bileyim, yoksa onlar benim kim olduğumu mu söylesinler?» süâlinde bulununca Ebûcehl ikincisini istedi.

(14) Sûrei A'raf: 143.

(15) Sûrei Enbiya: 69.

Resûlullahın «Ben kimim?» istifhâmı üzerine taş parçaları dile geldiler, zât-ı akdes-i Nebevinin Peygamber-i İlâhî olduğuna fasîh bir lisanla şchâdet ettiler.

İşte hayvânât ve cemâdâtta böyle bir kabiliyyet vardır ki enbiyâ —ve evliyâ mu'cizât ve kerâmâtı eseri olarak— onların sözlerini anlarlar ve dilediklerini yaparlar. Halbuki biz onlara hayvan ve cemâd diye ehemmiyet vermeyiz, kendimizi onlardan çok üstün görürüz. Cenâb-ı Mevlânâ:

«Ey avam takımı, ey kabiliyyetsiz insan gürûhu; nihâyet biz taştan daha âdiyiz» diyor.

Cenâb-ı Pîrin hitâb ettiği kabiliyyetsiz gürûha nefsinde de teşrik etmesi ve: Biz taştan daha âdiyiz buyurması tevâzuundandır. Bu yoldaki ifâdelere (üslûb-ı hakîm) denilir. Meselâ birine karşı «Münâsebetsizlik ediyorsun» diyecek yerde «Münâsebetsizlik ediyoruz» denilmesi gibi. Bu yoldaki sözler, muhâtabı incitmez, belki de hüsnü te'sir gösterir. Yine bu üslûb ile tenbih ü irşâda devâm ediliyor:

5292

نی رجان یک چشمه جوشان می شود

نی بدن از سبزپوشان می سود

«Ne candan bir çeşme kaynıyor, ne de beden yeşil giyenlerden, yâni melekler gibi rûhânîlerden oluyor».

Bedenin meleklerden olması, onlar gibi günah işlemez ma'sum bir hâle gelmesidir.

5293

نی صدای مانگ مشتاقی درو

نی صفای جرعه ساقی درو

«O bedende ne bir iştiyâkın hissi var, ne de vahdet sâkisinin şerâbı cür'asının safâsı ve neşvesi mevcut».

5294

کو حیت تازیشه وز کلند

اینچین کرا بکلی بر کند

«Böyle bir dağı, kazma ve küllük ile dibinden kaldırıp atacak bir hamiiyet ve gayret nerede?»

بو که بر اجزای او تا بد می

بو که دروی تاب مه یابد رمی

Böyle yapılacak olursa : «Belki onun üzerinde bir ay parlar, belki ayın nûru onun eczâsına yol bulur».

5296

چون قیامت کوههارا بر کند

بر سر ما سایه کی می افکند

«Kiyâmet dağları yerinden koparınca bizim başımıza nasıl gölge bırakır?»

5297

ای خنک زشتی که خویش شد حریف

وای گل رویی که جفتش شد حریف

«Bir güzel ile berâber bulunan çirkin ne kadar tâlî'lidir. Hazan vakti ile çift olan bir gül yüzlü de ne derece tâlî'sizdir».

Çünkü; sohbette te'sir ve tabiatte sirkat, yâni, taklid hassası vardır. İyilerle düşüp kalkan kötü bir kimse, arkadaşlarının hüsn ü hâlinde az çok müstefid olur. Kötülerle hemdem olan iyi bir adam da onlarla muâşeret neticesinde yaşayışlarına imrenmeye başlar. Hazret-i Mevlânâ, bu muâşeret ve sohbet te'sirini anlatmak için birkaç misâl getiriyor :

5298

نان مرده چون حریف جان شود

زنده گردد نان و عین آن شود

«Cansız ekmek, rûha arkadaş olunca hayât kesbeder ve o bedeninin aynı olur».

Evet; Ekmek cansız bir maddedir. Fakat canlı bir kimsenin mi'desine girip de hazmedilince kuvvet olarak o bedene inkılâb eder.

Diğer bir misâl :

5299

هیزم تیره حریف ار شد

تیرگی رفت وهمه انوار شد

«Karanlık odun ateşe yaklaşıncı zulmeti gider, nurdan ibâret kalır».

Bir misâl daha :

5300

در نمکدان چون خر مرده فتاد

آن خری و مرده گی یکسو نهاد

«Ölmüş bir eşek, bir tuzlaya atılsa ve orada bir müddet kalsa eşekliği ve lâveliği bertaraf olur».

Çünkü serâpâ tuz kesilir ve temizlenmiş olur.

5301

صبغة الله هست خم رنگ هو

پشه ها يك رنگ گردند اندرو

«Hü renginin küpü sıbgatullah'tır. Bütün san'atlar onun içinde yek reng olur».

Sıbgatullah : Allah'ın boyası demektir ki imâncan kinâyedir. Boya nasıl bir şey'in ensâcî ve zerrâtî dâhiline girer de icrâ-yı te'sir ederse, kemâl-i iman da mü'minin bütün a'zâsına ve cevârihine nüfûz ettiği için ona sıbgatullah ta'bir olunmuştur. İşte o sıbgatullah yekrenglik küpüdür.

5302

چون دران خم افتد و کوبیشم

از طرب گوید منم خم لا تلم

«Bir sâlik o küpe düşer de sen ona kalk! diyecek olursan, zevk u tarabından ben küpüm, bana levmetme cevâbını verir».

Yâni; tevhîd-i zât mertebesine vâsıl olan bir zâte bu makamdan ayrıl denilse o, oradan o kadar zevk almıştır ki o neşve ile ben yabancı değilim, hattâ küpten ibâretim der.

آن منم خم خود امانی گشت
رنک آتش درد الا آهن

«Ben küpüm demek hatılâsten (Enelhak) demektir. Kendisinde ateş rengi bulunmakla berâber demirdir».

Denilmiştir ki :

«Allah adamları, ricâlullah denilen zevât-ı kirâm; Allah olmazlar, lûkn Allah'tan da hâli kalmazlar». Ba'zan Tecelli-i İlâhiyye sâlike galebe eder, onun demir gibi olan beşeresini yakar, kıpkırmızı ateş hâline getirir. İşte o vakit sâlik lisânından enelhak gibi sözler sâdır olur. Şu hâl âteşbih ateşe sokulmuş bir demir parçasının yakıcılık hâlini bulmasıyla «Ben ateşim» demesine benzer. Bu hâlin devâmı müddetince «Ben ateşim» demektedir. Çünkü ateşin rengini ve yakıcılığını hâizdir. Fakat o hâl zâil olunca onun da demirliği meydana çıkar.

Hazret-i Mevlânâ aşağıdaki beytlerle bunları anlatıyor :

5304

رنک آهن محو رنگ آتشت
ز آتشی می لافد و خامش و شست

«Demirin rengi ateşin renginde mahvolmuştur. Sükût eder gibi ol-makla berâber hâl diliyle ateşlikten bahseder».

5305

چون بسرخ گشت همچو زرکان
س النارست لافس بی زبان

«Kırmızılıkta ma'den altını gibi olunca on- «sözü dilsiz olarak, yâni, lisân-ı hâl ile ben ateşim demek olur».

5306

شد زرنک و طبع اش محتم
گوید او من آتشم من آتشم

«Onun tabiatı ateşin te'siriyle ihtisam peyda edince o : Ben ateşim, ben ateşim der ve şöyle söyler ki» :

آتشم من ر تو گر شد مشبه
روی خود بروی من یکدم به

«Ben ateşim. Ateş olduğum sana şühbeli geliyorsa bir ân yüzünü ge-tir, benim yüzüme key».

İşte ehlullahın (Enelhak), (Leyse fi eubbeti sıvallah) gibi sözler söy-lemesi ateşte kızmış ve kızarmış demirin ben ateşim demesi kabilinden-dir. Kendilerine vâkı' olan Tecelli-i İlâhînin te'siridir.

5308

ادمی چون نور گیرد از خدا
هست مسجود ملائک ز اجتنابا

«Âdem evlâdı, Allah'ın nûruna mazhar olunca Hakkın müntehab ve müctebâsı olduğu için meleklerin mescûdu olur».

Yâni : melekler, ceddine secde ettikleri gibi ona da ta'zîm ve tekrim-de bulunurlar.

5309

نیز مسجود کسی کو چون ملک
رسته باشد جانش از طغیان و شک

«Yalnız meleklerin mescûdu olmakla da kalmaz. Rûhu, melekler gibi şek ve şühbe tuğyanından kurtulur, insanların da mahdûmu ve mutâ' olur».

5310

آتشی چه آهنی چهل بند
ریش تشبیه مشبه را بخند

«Âteş nedir, demir nedir? Dilini tut. Bu teşbihi yapmanın sakalına gülme».

Hazret-i Pir, yukarıda Cenâb-ı Hakkın tecellisini ateşe ve o tecelliye mazhar olan kulu demire benzetmişti ki maksadı o hakikati bir parça olsun anlatabilmektir. Fakat benziyen ile benzetilen arasındaki benzeyiş

her cihetten değil, bir ehtettendir. Bundan dolayı yapılan teşbih de o hakikati temâmiyle ve olduğu gibi anlatamadığı için o benzetişten rucû' ederek mutlak hakikatı bir bahr-i muhîte, zâhir âlemini de onun bir sâhiline teşbih ediyor.

5311

بای در دریا منه کم گوی ازان
بر لب دریا خشن کن لب گزان

«Denize ayak atma ve ondan bahsetme. Bahr-i muhîtin kenarında dudaklarını ısıtırıp süikût eyle».

Ki o denize dalmak, senin merteben ve derecen değildir.

5312

گر چه صد چون من ندارد تاب بحر
لیک می نشکیم از غرقاب بحر

«Vâkıâ benim gibi yüzlerce kimse o denizin vüs'at ve dehşetine tahammül edemez. Böyle olmakla berâber ben o bahre garkolmadan sabredemiyorum».

5313

جان و عقل من فدای بحر باد
خون بهای جان و عقل این بحر داد

«Benim rûhum ve aklım, o denize fedâ olsun ki rûhumun ve aklımın diyetini yine o deniz verdi».

5314

تا که یام میرود رانم درو
چون نماید پا چو بطانم درو

«Ayağım seyr ü sülûke devâm ettikçe o denize dalıp gideyim, yürüyemez hâle gelince de orada kazlar gibi yüzeyim».

5315

بی ادب حاضر ز غائب خوشترست
حلقه گر چه کز بود بی بر درست

«Terbiyesizce huzûrda bulunmak, galb olmaktan ve o huzûrda bulunmamaktan evlâdır. Halka iğri olmakla berâber kapının üstünde değil midir?»

5316

ای تن آلوده بگرد حوض گرد
پاک کی گردد برون حوض مهد

«Ey vücûdu kirli olan; havzın etrâfını dolaş. Lâkin ona kanâat etme de içindeki suya ulaş. Bir kimse havuzun dışarısında dolaşmakla nasıl temizlenebilir?»

5317

پاک کو از حوض مهجور او فتاد
او زیبا کی خویش هم دور او فتاد

«Havuzdan uzaklaşan bir pâk, kendi pâkliğinden de uzak düşer».

5318

پاکی این حوض بی پایان بود
پاکی اجسام کم میزان بود

«Bu havuzun temizliğine nihâyet yoktur. Cisimlerin temizliği pek azdır».

5319

زانکه دل حوضیست لکن در کین
سوی دریا راه پنهان دارد این

«Gönül gizli bir havuzdur. Lâkin onun deniz tarafına gizli bir yolu vardır».

پاکي محدود تو خواهد مدد
ورنه اندر جرح کم گردد عدد

«Senin mahdud olan temizliğin meded ister. Yoksa cerh edilen aded-ler azalır».

Vahdet denizine birdenbire girmek herkesin kârı değildir. Onun için evvelemirde kalb havuzunun etrafında dolaşmalıdır ki o havuzun denize doğru bir yolu vardır. Nasıl ki bir Hadîs-i Şerifte: «Mü'minin kalbi Cenâb-ı Rahmânın parmaklarından iki parmağı arasındadır. Onu dilediği gibi çevirir» buyurulmuştur.

Esâbi-i Rahmândan murâd: Hakkın sıfât-ı celîlesi, isbaayndan maksad da: Celâl ve cemâl sıfatlarıdır.

آب گفت آلوده را درمن شتاب
گفت آلوده که دارم شرم از آب

«Günâh levsine müstağrak olmuş bir kimseye su, lisân-ı hâl ile: Koş, bana gel der günâlıkâr da: Sudan, yâni, mürşid-i kâminden utanırım, çünkü benim levs-i isyânımı keşfeder cevâbını verir».

گفت آب این شرم بی من کی رود
بی من این آلوده زائل کی شود

«Su der ki: Utanmayı icâb eden o günâh kirliliği, bensiz nasıl gider ve bulaşıklık nasıl zevâle erer?»

ز آب مرا آلوده کوبنهان شود
الحیاء يمنع الايمان بود

«Her kirli, sudan utanıp gizlenirse o hayâ, imânı men'eder».

Vâkıâ Hadîste: «Hayâ, imândan gelir» ve «Hayâ ile imân kardeşdir, birbirinden ayrılmaz» buyurulmuştur. Fakat o hayâ; günâhkârlıktan,

yâni, günâha girmekten sıkılmak ve Allah'tan korkmaktır. Yoksa günâh-larım anlaşılacak diye halîtan çekinmek değildir. Böyle hayâ, imâna bile muhâlif olur.

دل زبایه حوض تن گناک شد
تن ز آب حوض دایها پاک شد

«Gönül, ten havuzunun dibinde biriken balçıktan, yâni, toplanan gü-nahlardan çamurlaşır. Ten ise gönüller havuzunun suyundan, yâni, erbâb-ı kulûbun feyz-i nasîhati te'sîriyle temizlenir».

O hâlde:

گرد بایه حوض دل گرد ای بسر
هان زبایه حوض تن میکن حذر

«Oğul; gönül havuzunun kenarında dolaş ve ten havuzunun dibin-deki balçığa saplanıp kalmaktan sakın».

بحر تن بر بحر دل برهمزان
در میانشان برزخ لایبغیان

«Ten denizi ile kalb denizi birbirine muttasıldır. Lâkin aralarında bir berzah vardır ki karışmazlar».

Kur'ân'da ve Sûre-i Rahmânda:

مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ ﴿١٥﴾ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ ﴿١٦﴾

Yâni: «Cenâb-ı Hak, karşılaşan iki denizi akıttı ki aralarında bir mâni'a vardır, birbirine karışmazlar⁽¹⁶⁾» buyurulmuştur.

Müfessirler, bu iki denizin Şat nehri ile Basra körfezi olduğunu söy-lemişlerdir. Çünkü nehrin körfeze dökülen tatlı suları muayyen bir mesâ-feye kadar deniz suyuna karışmaksızın akmaktadır. Şahdenizi ile Akde-nizdir, arada Süveyş berzahu vardır diyenler de olmuştur.

ای ملامتگر سلامت مرا ترا

ای سلامتجو دها کن تو مرا

«Ey beni bu hususta levmeden sana selâmet ola, yâni, işine git. Ey selâmet arayan kimse; sen de beni kendi hâlîme bırak».

جان من کوره ست با آتش خوشست

کوره را این بس که خانه آتشت

«Benim canım ocak gibidir ki ateşle arası iyidir. Ocak için ateş mahalli olmak şerefi kâfidir».

همچو کوره عشق را سوزید نیست

هر که او زین کور باشد کوره نیست

«Aşk için ocak gibi yanmak gerektir. Bu ateşten kör, yâni, mahrum olan kimse ocak olamaz».

Yâni; aşk, bir ateş, gönül ise o ateşin ocağıdır. Kalbde o ateş yandıkça kalb erir ve ondaki maddiyyet posası gider. O posayı gidermek için gönül ocağının yanması, o ateşle de beden eriyip sâfiyyet kazanması lâzımdır. Böyle yaptığın takdirde beden zayıflar, fakat rûhun kuvvetlenir. Gıdâsızlık sana gıdâ olur.

برک بی برکی ترا چون برک شد

جان باقی یافتی و مرک شد

«Gıdâsızlık sana rızık olunca rûh-i bâkî ve hayât-ı ebediyye bulursun da ma'nevî ölüm senden uzaklaşır».

Ma'lûm ya, insan yaşamak için gıdâya muhtacdır. O gıdâ ne kadar azaltılırsa ruh o kadar kuvvetlenir, hattâ gıdâsızlık, yâni, riyâzet ve oruc, ma'nevî bir gıdâ hâlini alır. Ehlullahtan niceleri vardır ki bu gıdâsızlıkla gıdalanmışlardır, yâni, onların karnı aç durmakla doyarlardı da (savm-ı visâl) dedikleri oruca günlerce devâm ederlerdi.

Sofiyyeye gelince: Onlar: Bahreynden maksad ehl-i nâr ve ehl-i nûrdur, sûretâ ihtilât etmiş görünürler, fakat aralarında ma'nevî bir berzah bulunduğu için birbirlerine karışmazlar demişlerdir.

Hazret-i Mevlânâ da buna kaildir. Burada da cismâniyyeti bir deniz ve kalb ile rûhâniyyeti ayrı bir deniz olarak tasvir ediyor ve onların muttasıl olmakla berâber yekdiğerinden ayrı bulunduğunu ve karışmadığını söylüyor.

گر تو باشی راست و رباشی تو کثر

پیشتر می غر بدو و ايس مغر

«Ey sâlik; sen doğru olsan da, eğri olsan da velev ki sürtünerek olsun ileriye doğru sürtün, geri sürtünme ve geri kalma».

پیش شاهان کر خطر باشد بجان

لیک نشکید ازو باهمنان

«Pâdişahların huzûrunda can için muhâtaradır. Lâkin himmet sâhibi olanlar, o huzûrdan uzak bulunmaya tehammül etmezler».

«Pâdişâha yakınlık, yakıcı bir ateştir» diye bir mesel vardır. O yakınlığın yakıcı bir ateş olması, pâdişâhın hiç yoktan gazaba gelip muharrebi olan kimseyi taretmesi, yahud öldürtmesidir. Böyle olmakla berâber ilerlemek, servet ve şöhret sâhibi olmak isteyenler o muhâtarayı göze alırlar, «Ya devlet başa, ya kuzgun leşe» diyerek devlet hizmetine girerler. Hazret-i Mevlânâ da pâdişâh hizmetinde bulunmayı tavsiye ediyor. Fakat onun hizmetinde bulunmayı tavsiye ettiği pâdişâh, tahttan inince tenesire uzanacak bir hükümdâr değil, saltanat-ı ebediyyesi bütün kâinâtta câri bir şehinşâh-ı avâlimpenâh, yâni, doğrudan doğruya Hazret-i Allah'tır.

شاه چون شیرین تر از شکر بود

جان بشیرتی رود خوشتر بود

«O şâhı âzam şekerden daha tatlıdır. Ruhun o tatlılığa gitmesi ve yolunda feda olması çok hoştur».

5334

چون ترا غم شادی افزون گرفت
روضه جانت گل وسوسن گرفت

«Gam ve keder sana fazlaca sürûr vermeye başlayınca rûhunun bağ-
cında güller ve susam çiçekleri açılır».

Allâh'ın, sevdiği kullarını mağmum ve mükedder kılmakla onlarla
ileveleliği ni düşünür ve bir şey için mükedder olunca onu Allahın sana
tan mahabbetine işâret bilir de sevinirsen rûhun ma'nevî bir bağçe hâ-
ni alır, orada maârif çiçekleri açılır.

5335

آنچه خوف دیگران آن امن تست
بط قوی از بحر مرغ خانه هست

«Daşkalarının korktuğu şey senin için emn ü emân olur. Görmez mi-
sin ki kaz denizde kuvvetlidir, tavuk ise âciz ve zayıftır».

5336

باز دیوانه شدم من ای طیب
باز سودایی شدم من ای حبيب

«Ey hekim; ben yine çıldırdım. Ey habib ben tekrar sevdâyî oldum».

5337

حلقه های سلسله تو ذوفنون
هر یکی حلقه دهد دیگر جنون

«Senin zincirindeki halkalar marifetlidir ki her bir halkası ayrı bir
cünûn getiriyor».

5338

داد هر حلقه فنون دیگرست
پس مرا هر دم جنون دیگرست

«Zincirindeki her halkanın te'sîri başka türüdür. O hâlde benim için
her ân başka türlü bir cünûn vardır».

Burada (Tabîb) ve (Habîb) diye hitâb olunan Cenâb-ı Haktır. Zînel-
ile halkalarından maksad da Hakkın sıfât-ı müteaddide ve müteakabile-
sidir. Ma'lûmdur ki Hakkın bir zâtı, bir çok sıfâtı vardır. Bunu şöyle
böyle anlayabilmek için lâteflîh dedikten sonra bir misâl verelim: Ah-
med Efendi isminde âlim, şâir, kâtib ve mütefennin bir zât tasavvur ede-
lim. İşte Ahmed Efendinin kendisi, onun zâtı, âlimliği, şâirliği, kâtibliği,
mütefenninliği de birer sıfatıdır. Görülüyor ki Ahmed Efendi bir zât ol-
duğu hâlde âlim, şâir, kâtib, mütefennin olması dolayısıyla müteaddid
sıfat sâhibidir. Cenâb-ı Hak da böyledir, (قل هو الله احد) le işâret edilen
zât-ı akdesidir ki birdir. (الله واحد وسلام) diye sayılan esmâülhüsna ise
müteaddiddir. Kur'ân'da ve Hadiste esmâ-i hüsnâdan, yâni, Sıfât-ı İlâ-
hiyyeden 99'u zikredilmiştir. Halbuki sıfât-ı İlâhiyye nâmütenâhidir. Ni-
tekim Hazret-i Mevlânâ da burada (Tabîb ve Habîb) diye esmâül-
hüsna'da mezkûr olmayan iki sıfatla hitâb ediyor ve senin zincirin sıfat-
larının her halkası ayrı ayrı fen ve ma'rifet sâhibidir diyor. Evet böy-
ledir. Meselâ (Hâlık) yaradan demektir. O, bir zincir farzedilirse halka-
ları onun muhtelif tecelliyâtı olur. En büyük kürelerden en küçük zerre-
lere kadar muhtelif neş'et ve cesâmet ve tabiatte mahfûkat vardır ki
bunların hepsi de (Hâlık) zincirinin halkaları mesâbesindedir.

Hazret-i Mevlânâ diyor ki: Mâdem ki zincirin her halkasında muht-
elif bir kemâl tecelli etmektedir. O tecelliyâtı gören benim için de her
ân ayrı bir cünûn ve başka bir cezbe hâsıldır.

5339

پس فنون آمد جنون این شد مثل
خاصه در زنجیر این میر اجل

«O hâlde cünûn türlü türüdür ve müteaddiddir ki (الجنون فنون) sözü
mesel hükmünü almıştır. Husûsiyle bu azîm beyin, yâni, Allahü azîmiyy-
şânın zincirinde olan cünûn sayılamaz derecededir».

Allah tecellisini tekrâr etmez, yâni, bir yaptığını bir daha yapmaz
Her bir Fîl-i İlâhî yeni ve bedî'i bir tecellidir. O muhtelif ve lâyuad
ve lâyuhsâ tecelliyât karşısında ukûl-i kâmile eshâbının ve basar-ı basî-
ret erbâbının uğradıkları cezbe ve düştükleri cünûn da o nisbette çok
tur ki: (الجنون فنون اظلمها سبعون) Yâni: «Delilik türlü türüdür, envânı
on azı yetmiş bulur» diye arabca bir mesel vardır.

5334

چون ترا غم شادی افزون گرفت
روضه جات گل و سوسن گرفت

«Gam ve keder sana fazlaca sürûr vermeye başlayınca rûhunun bağ-
çesinde güller ve susam çiçekleri açılır».

Allâh'ın, sevdiği kullarını mağmum ve mükedder kılmakla onlarla
cılveleştiğini düşünür ve bir şey için mükedder olunca onu Allahın sana
olan mahabbetine işâret bilir de sevinirsen rûhun ma'nevî bir bağçe hâ-
lini alır, orada maârif çiçekleri açılır.

5335

آنچه خوف دیگران آن امن تست
بط قوی از بحر مرغ خانه سست

«Başkalarının korktuğu şey senin için emn ü emân olur. Görmez mi-
sin ki kaz denizde kuvvetlidir, tavuk ise âciz ve zayıftır».

5336

باز دیوانه شدم من ای طیب
باز سودایی شدم من ای حبیب

«Ey hekim; ben yine çıldırdım. Ey habib ben tekrar sevdâyî oldum».

5337

حلقه های سلسله تو زوفنون
هر یکی حلقه دهد دیگر جنون

«Senin zincirindeki halkalar marifetlidir ki her bir halkası ayrı bir
cünûn getiriyor».

5338

داد هر حلقه فنون دیگرست
پس مرا همدم جنون دیگرست

«Zincirindeki her halkanın te'siri başka türlüdür. O hâlde benim için
her ân başka türlü bir cünûn vardır».

Burada (Tabib) ve (Habib) diye hitâb olunan Cenâb-ı Haktır. Zincir
ile halkalarından maksad da Hakkın sıfât-ı müteaddide ve mütekabile-
sidir. Ma'lûmdur ki Hakkın bir zâtı, bir çok sıfâtı vardır. Bunu şöyle,
böyle anlayabilmek için lâteşbih dedikten sonra bir misâl verelim: Ah-
med Efendi isminde âlim, şâir, kâtib ve mütefennin bir zât tasavvur ede-
lim. İşte Ahmed Efendinin kendisi, onun zâtı, âlimliği, şâirliği, kâtibliği,
mütefenninliği de birer sıfatıdır. Görülüyor ki Ahmed Efendi bir zât ol-
duğu hâlde âlim, şâir, kâtib, mütefennin olması dolayısıyla müteaddid
sıfat sâhibidir. Cenâb-ı Hak da böyledir, (قل هو الله احد) le işâret edilen
zât-ı akdesidir ki birdir. (ملك القدوس السلام) diye sayılan esmâülhüsna ise
müteaddiddir. Kur'an'da ve Hadîste esmâ-i hüsnâdan, yâni, Sıfât-ı îlâ-
hiyyeden 99'u zikredilmiştir. Halbuki sıfât-ı îlâhiyye nâmütenâhidir. Ni-
tekim Hazret-i Mevlânâ da burada (Tabib ve Habib) diye esmâül-
hüsna'da mezkûr olmayan iki sıfatla hitâb ediyor ve senin zincirin sıfat-
larının her halkası ayrı ayrı fen ve ma'rifet sâhibidir diyor. Evet böy-
ledir. Meselâ (Hâlık) yaradan demektir. O, bir zincir farzedilirse halka-
ları onun muhtelif tecelliyâtı olur. En büyük kürelerden en küçük zarre-
lere kadar muhtelif neş'et ve cesûmet ve tabiatte malûkât vardır ki
bunların hepsi de (Hâlık) zincirinin halkaları mesâbesindedir.

Hazret-i Mevlânâ diyor ki: Mâdem ki zincirin her halkasında muh-
telif bir kemâl tecellî etmektedir. O tecelliyâtı gören benim için de her
ân ayrı bir cünûn ve başka bir cezbe hâsıldır.

5339

بس فنون آمد جنون این شد مثل
خاصه در زنجیر این میر اجل

«O hâlde cünûn türlü türlü'dür ve müteaddiddir ki (الجنون فنون) sözü
mesel hükmünü almıştır. Husûsiyle bu azîm beyin, yâni, Allahü azîmü's-
şânın zincirinde olan cünûn sayılamaz derecededir».

Allah tecellisini tekrâr etmez, yâni, bir yaptığını bir daha yapmaz.
Her bir Fi'l-i îlâhisi yeni ve bedî'i bir tecellidir. O muhtelif ve lâyuad
ve lâyuhsâ tecelliyât karşısında ukûl-i kâmile eshâbının ve basar-ı basî-
ret erbâbının uğradıkları cezbelere ve düştükleri cünûn da o nisbette çok-
tur ki: (الجنون فنون اللهام سبعون) Yâni: «Delilik türlü türlü'dür, envânu
en azı yetmiş bulur» diye arabece bir mesel vardır.

آنچنان دیوانگی بکست بند
که همه دیوانگان بندم دهند

«Allah'ın muhtelif ve müteaddid tecelliyatının müşâhedesi, bendeki akıl râbitasını öyle kırdı ki âkılı geçinen ve bu esrâra vukûfu olmayan deliler bana nasihat vermeye başladı».

«ZÜNNÜN-I MISRÎ RAHMETULLAHİ ALEYHİ YOKLAMAK İÇİN DOSTLARININ HASTAHÂNEYE GELMELERİ»

Zünnûn-ı Mısırî: Sofiyye ricâlinin büyüklerinden Mısır'lı bir zâttir. Tarikat-i sofiyyeyi Mısır'da neşretmiştir. Halife Mütevekkile zındık diye şikâyet edilmesi üzerine Bağdad'a celb edilmiş ise de selâh ve kemâli görülünce memleketine iâde olunmuştur. Bir def'a da deli oldu diye Mısır'da tımarhâneye konulmuş, hürmetkârlarından ba'zıları ziyaretine gitmiş, Zünnûn onlara : «Kimsiniz?» diye sormuş, onlar da : «Senin dostlarınız», demeleri üzerine taş atmaya başlamış, gelenlerin kaçıştıklarını görünce kahkaha ile gülmüş : «Vay gidi dostlar vay! Dost, dostun cefâsından kaçarmı? Dost altın misâli, cefâ ateş gibidir ki hâlis altının ateşte tasfiye edilmesi lâzımdır» demişti. Vefâtı 245 târihindedir. Kaddesallahü sirruhû.

5341

آنچنین ذوالنون مصری را فتاد
کاندرو شور و جنون نو بزاد

«Böylece, yâni, bende olduğu gibi Zünnûn-ı Mısriye de yeni bir cezbe ve ma'nevî bir cünûn vâkı' oldu».

5342

شور چندین شد که تا فوق فلك
می رسید از وی جگرها را نمک

«Onda öyle cünûn zuhûra geldi ki göklerdeki meleklerin ciğerine onun hâli tuz ekmiş gibi oldu».

Cigere tuz ekmek, bizim yarasına tuz ekmek makamında kullanılır ki fevkal'âde müteessir etti demektir ve burada o ma'nâda kullanılmıştır.

Melekler cism-i lâtifdir, onlarda ciğer ve ciğerlerinde yara olur mu? diye i'tirâza kalkışmak ham ervahlık olur.

5343

هین منه توشور خودای شور خاك
پهلوی شور خداوندان پاك

«Ey çorak toprak, yâni, mahsûlü olmayan arâzi gibi faydasız kimse, sen kendi çılgınlığını mukaddes zevâtın cazibesine ve cünûnuna kıyâs etme».

5344

خلق را تاب جنون او نبود
آتش او ریشه اش می ربود

«Onun cünûnuna halkın tehammül edecek kudreti yoktu. Onun âteşi halkın sakalını kavuruyordu».

5345

چونکه در ریش عوام آتش فتاد
بند کردندش بزندانی نهاد

«Halkın sakalına ateş düşünce, yâni, onun cezbe hâliyle söylediği sözler avâmın kaldıramayacağı bir dereceye gelince : Onu bağladılar ve zindana koydular».

5346

نیست امکان وا کشیدن این لکام
گرچه زین ره تنگ می آیند عام

«Avâm-ı nâs bu yoldan daralır ve söylenilen sözleri akılları almadığı için tehammülleri azalır ise de, aşkın dizginini çekip onun sür'atini kesmeye imkân yoktur».

دیده این شاهان ز عامه خوف جان
کین گروه کورند و شاهان بی نشان

«Zünnûn gibi hakikat şahları avâm-ı nâstan can korkusu görmüşlerdir. Çünkü avâm kördür, o şahlar ise binîşandır».

Saltnat emmareleri maddeten görülmediği için, kör takımı onları tanımazlar, tanımadıkları için de lâıyk oldukları hürmette bulunmazlar.

چونکه حکم اندر کف زندان بود
لاجرم ذوالنون در زندان بود

«Hüküm ve irâde rindlerin ve sefihlerin elinde bulununca şübhesiz ki Zünnûn zindana atılır».

یک سواره میرود شاه عظیم
در کف طفلان چنین در یتیم

«Azîm bir pâdişâh yalnız başına gitmekte, kıymetli bir inci çocukların elinde bulunmaktadır».

Yâni; Zünnûn hakikatte azîm bir pâdişâh idi. Lâkin debdebesi, dârâtı olmadığı için tanınmıyordu. O, gâyet kıymetli bir inci idi. Fakat çocukların eline düştüğü için değeri bilinmiyordu.

درچه دریای نهان در قطره
آفتابی مخفی اندر ذره

«Hayır, inci değil, katrağa gizli bir deniz ve zerrede mahfi bir güneşti».

آفتابی خویش را ذره نمود
واندک اندک روی خود را پر کشود

«Bir güneş kendini zerre gösterdi de azar azar yüzünü açdı».

جمله ذرات دروی محو شد
عالم از وی مست گشت و صحو شد

«Bütün zerreler, o yüzün tecellisinde mahvoldu. Âlem onun zuhûriyle mestoldu. Sonra sahve geldi».

Hazret-i Zünnûn o cezbe hâlinde kendinde değildi. Onun varlığı zerresinde bir güneş gizlenmişti ki o güneşin ziyâsından bütün âlem mestolmuş ve sahve mertebesini bulmuştu. (Mahv) kendini kaybetmek, (sahv) kendine gelmek demektir ki tasavvufun birer derecesidir.

چون قلم دردست غداری بود
لاجرم منصور بر داری بود

«Fetvâ kalemi gaddârın elinde bulununca şübhesiz Mansur dâra çekilir».

Mansur: Evliyâullahtan cezbeye düşmüş ve (Enelhak) demiş bir zât idi. Bundan dolayı hakkında fetvâ verildi ve 306 târihinde Bağdad'da işkence ile i'dâm edildi. Ulemâ ve meşâyih'ten ba'zıları i'dâmına fetvâ vermemişlerdi.

چون سفیها را است این کار و کیا
لازم آمد یقتلون الانبیا

«Bu iş ve bu hüküm sefihlerin olunca peygamberlerin bile katli lâzım gelir».

Ve ederler.

Sûre-i Âl-i İmrân'daki bir Âyete işârettir ki :

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ
بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِينَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَيَقْتُلُونَ
الَّذِينَ يَأْمُرُونَ بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِ فَبَشِّرْهُمْ
بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿١٧﴾

Yâni : «Allah'ın Âyetlerini inkâr ve peygamberleri katlederler. Ve nâstan kendilerine hak va'd ile emreyleyenleri de öldürürler. Onları can yakan bir azâb ile müjdele¹⁷».

Enbiyâ ve evliyânın kavmleri ve hemşehrileri tarafından türlü türlü tecâvüzlere uğradıkları ma'lûmdur. Şârih-i Mesnevî İsmâil Ankaravî (kuddise sirruhû) diyor ki : «Ben de memleketimde yâni, Ankara'da va'z u irşâd ile meşgulken bir takım garazkârlar bana da iftirâda bulundular ve memleketimden sürdürdüler. Sonra Allah bana yardım etti ve galib getirdi».

5355

انبیارا گفته قوم راه کم
از سفه انا تطبرنا بکم

«Dalâlet yolu sâlikleri, akılsızlıklarından peygamberlere : Yine sizinle teşc'üm ettik, yâni, buraya gelişiniz bize uğursuz geldi demişlerdi».

(Yâsin) sûresindeki Âyetlere işârettir ki :

وَاصْرِبْ لَهُمْ سَلًا أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ إِذْ جَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿١٨﴾

«Habîbim; müşriklere bir kariye ehâlisini misal olarak zikret. Hani oraya elçiler gelmişti¹⁸».

Buradaki Kariyeden maksad : O vakit Romahların idâresinde bulunan (Antâkya) şehri, (mürselûn) dan murad da Hazret-i İsâ'nın havârîleri idi ki müşârünileyhin emriyle oraya gönderilmişlerdi.

(17) Sûrei Âl-i İmrân : 21.

(18) Sûrei Yâsin : 13.

إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ

«Biz kendilerine iki elçi göndermiştik de onları tekzib etmişlerdi. Biz de onları üçüncü bir elçi ile i'zâz ettik¹⁹».

Hüseyin Vâız Tefsirinde deniliyor ki : Evvelce iki havâri halkı tevhide da'vet için Antakya'ya gitmiş, şehre girerken koyun otlatan bir ihtiyara tesâdüf etmişlerdi. Selâm verdikleri bu ihtiyar, onlara «Kimsiniz?» diye sordu. «Hazret-i İsâ tarafından gönderilmişiz, halkı dalâletten hidâyete da'vet edeceğiz» dediler. İhtiyar : «Bu da'vâya bürhânınız var mı?» sâlinde bulundu. «Evet hastaları iyi ederiz» cevâbını verdiler. İhtiyar : «Benim senelerden beri yatalak bir oğlum var. Onu iyi ederseniz, ben de size imân ederim» dedi. Duâ ettiler, hasta iyileşti. İhtiyar imâna geldi.

(Sâhib Yâsin) ve (Habib Neccar) denilen bu zâttir. Yatalak bir hastanın iyileşmesi haberi şehirde duyuldu. Herkes havârilere mürâcaatte bulundular. Şehrin hâkimi putperest idi. Müşriklik gayretiyle havâri zindana attırdı. Sonra havârilerin reisi bulunan Butrus Antakya'ya geldi. Hükûmet adamlarıyla münâsebet peydâ ederek onlar vâsıtasıyla hâkim ile görüştü.

فَقَالُوا إِنَّا

إِلَيْكُمْ مُرْسَلُونَ ﴿١٩﴾ قَالُوا مَا أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَمَا أَنْزَلَ الرَّحْمَنُ مِنْ شَيْءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَكْذِبُونَ ﴿٢٠﴾ قَالُوا رَبَّنَا عَلِّمْنَا لَنَا
إِلَيْكُمْ لَمُرْسَلُونَ ﴿٢١﴾ وَمَا عَلَّمْنَا إِلَّا الْبَلَاغَ الْمُبِينُ ﴿٢٢﴾ قَالُوا
إِنَّا نَطِّيرُكُمْ لِكُلِّ لَئِن لَّمْ تَنْتَهُوا لَنَرْجُمَنَّكُمْ وَلَيَمَسَّنَّكُمْ
مِنَ عَذَابِ أَلِيمٍ ﴿٢٣﴾ قَالُوا طَائِفَةٌ مِّنْكُمْ تَدِّعُونَ
بِلِأْنَتِهِمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ ﴿٢٤﴾

(19) Sûrei Yâsin : 14.

Yâni: «Elçiler, Antakyahlara: hakikaten biz sizi da'vet için gönderildik dediler. Antakyahlar dediler ki: Siz de bizim gibi insandan başka bir şey değilsiniz ve Allah vahy, risâlet, kitab gibi bir şey indirmemiştir. Siz yalandan başka bir şey söylemiyorsunuz (yâni, söyledikleriniz bütün yalandır.) Elçiler dediler ki: Rabbimiz bilir ki biz muhakkak size gönderildik. Bizim vazifemiz de açıktan açığa tebligatta bulunmaktadır. Antakyahlar dediler ki: Biz sizi uğursuz bulduk. Siz geleli beri yağmur yağmadı, mahsûlâtımız kurudu. Eğer bu da'vâdan vazgeçmezseniz sizi taşla öldürürüz ve bizden size can yakan azâb dokunur. Elçiler dediler: Asıl uğursuzluk sizdedir. Size nasihat verilmesini kötülük telâkki ediyorsunuz. Belki siz haddi tecâvüz etmiş bir guruhsunuz²⁰».

Naklediliyor ki: Şem'un, yâni, Butrus, şehrin hâkimi nezdinde mevkî' peydâ etmişti. Ona danışmadan bir iş yapmıyordu. Berâber puthâneye gidiyorlardı. Butrus Allah'a secde ediyor, hâkim pûtlara secde ediyor samıyordu. Bir gün: «İşittiğime göre garib iki kişiyi zindana attırmışsın, acebâ kabâhatleri ne idi?» diye hâkime sordu. O da: «Sizin putlarınızdan başka bir ilâh olduğunu iddiâ ediyorlar» cevâbını verince: «Garib bir da'vâ gıunları getirtseniz de görsek» teklifinde bulundu. İki havârîyi zindandan getirdiler. Onlar Şem'unu görünce sevindiler. Şem'un onlara: «Siz kime ibâdet ediyorsunuz?» sualinde bulundu. «Yeri ve göğü yaratan Allaha» dediler. Şem'un: «Sizin ma'bûdunuz ne yapar» dedi? «Körlerin gözünü açar» cevâbını verdiler. Şem'unun teklifi üzerine birkaç dâne kör getirildi ve havârîlerin duâsıyla gözleri açıldı. Şem'un hâkime: «Biz de ma'budlerimizden böyle bir şey isteyelim» dedi.

Hâkim, Şem'unun kulağına: «Bilmiyor musun? Bizim putlarda hiç bir kudret yoktur» dedi. Şem'un, arkadaşlarına: «Ma'bûdunuz başka ne yapar?» diye sordu. «Ölüyü diriltir» dediler. Şem'un: «Eğer bunu yaparsa biz de toptan ona imân ederiz», dedi. Hâkimin yedi gün evvel bir kızı ölmüştü. Onun kabrine gittiler. Havârîlerin duâsı üzerine kız dirildi. Bunun üzerine hâkim ve ba'zıları imâna geliler. Ehâlinin mutaassıb müşrik olanları ise mukateleye kalkıştılar. Hâdiseyi haber alan Habib Neccar koşarak geldi ve halka nasihat vermeye başladı. Zavalhyı şehid ettiler.

Bu hâdiseye yine (Yâsin) Sûresinde şu sûretle hikâye edilmiştir:

وَجَاءَ مِنْ أَقْصَا
الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَى قَالَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ ۝۱
مَنْ لَا يَسْأَلْكُمْ أَجْرًا وَهُمْ مُهْتَدُونَ ۝۲ وَمَالِيَ لَا أَعْبُدُ
الَّذِي فُطِرَ فِي وَالْيَهُ تَرْجِعُونَ ۝۳ أَلَتَّخِذُ مِنْ دُونِهِ آلِهَةً
إِنْ يُرِدِنِ الرَّحْمَنُ بَضْرًا لَأَتُنَّ عَنِّي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا
وَلَا يُنْقِذُون ۝۴ إِنِّي إِذًا لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ۝۵ إِنِّي آمَنْتُ
بِرَبِّكُمْ فَاسْمِعُون ۝۶ قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ قَالَ يَا لَيْتَ قَوْمِي
 يَعْلَمُونَ ۝۷ بِمَا غَفَرَ لِي رَبِّي وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُكْرَمِينَ ۝۸

«Şehrin bir ucundan koşarak biri geldi: Ey kavmim; size gönderilenlere tâbi' olun, sizden ücret istemeyen, hâlbuki kendileri hidâyet bulmuş olanlara tebeiiyet ediniz. Bana ne oluyor ki beni yaratmış olana ibâdet etmeyeyim. Siz de onun nezdine avdet edeceksiniz. Ben ondan başka ma'budler mi ittihâz edeyim ki? Eğer rahmân ve rahîm olan Allah, bana bir zarar erıştirmek isterse putların şefâati o zararı benden def'edemez ve onlar beni kurtaramazlar. O vakit ben hakikaten açık bir dalâlete düşmüş olurum».

Habib Neccârın bu sözleri üzerine üstüne hücum ettiler. O ise havârîlere dönerek: «Ben hakikaten sizin Rabbinize imân ettim. Beni dinleyin ve imânıma şahid olun, dedi. O şehide, Taraf-ı İlâhiden Cennete girildi. O da: Ne olurdu? Rabbimin beni mağfiret buyurduğu ve beni ikrâm görenlerden kıldığını kavmim bilse idi temennâsinde bulundu²¹».

5356

جهل ترسا بين امان انكيتته
زان خداوندی كه گشت آونخته

«Hristiyanların cehâletini gör ki, kendi vehimlerince asılmış bir zât-i Âliden, yâni, Hazret-i İsa'dan amânı kaldırdılar».

(21) Sûrei Yâsin: 20-27.

(20) Sûrei Yâsin: 14-19.

یس بقول اوست مطلوب جهود
یس ص اورا امن کی تائید نمود

«Hristiyanlara göre Cenâb-ı İsâ yahudiler tarafından asılmıştır. O hâlde ona nasıl emn ü emân gösterilir?»

چون دل آن شامزیشان خود بود
عصمت و انت فہم چون بود

«O şâh-ı risâletin kalbi onlardan mecruh olunca (وما كان الله ليبديهم) ismet ve emniyye'nin nerede kalır?»

Sûre-i Enfâldeki şu Âyetlere işârettir :

Kur'ân-ı Kerim nâzil olmaya ve müşrikler arasında işitilmeye başlanınca Nadr bin Hâris gibi müşrikler Âyât-ı Kerime için : Bu, esâtir-i evvelinden ibârettir. İstersek biz de emsâlini söyleriz demişler ve onun Kelâm-ı İlâhî olduğuna inanmadıklarını anlatmak için şöyle demişlerdi :

فَأَمِطْنَا عَنْكَ آجَارَهُ مَوَالِئِمْ
أَوَانِئْنَا بِهَذَا بِلِيمِ ۝ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ
فِيهِمْ وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ۝

Yâni : «Müşrikler: Yâ Rabbî, eğer bu Kur'ân, senin indinden gelmiş hak bir söz ise inanmadığımız için başımıza gök yüzünden taşlar yağdır, yahud bize can yakıcı bir azâb getir. Habîbim; sen aralarında bulundukça onlara azâb göndermeyecektir. Ve yine aralarında istiğfâr edenler varken Allah onları ta'zib etmeyecektir²²». Hazret-i Ali buyurmuştur ki : «Allahın gazab ve azâbına karşı yer yüzünde emniyet siperi olarak iki şey vardı. Biri Hazret-i Peygamber idi ki o irtihâl etti. Diğeri istiğfârdır ki o bâkidir». Binâenaleyh biz de istiğfâr siperine sarılalım ve Allah'ın gazabından kurtulup afv ü gufrânına nâil olmaya çalışalım.

Evet; Kureys müşrikleri böyle hezeyân ettikleri ve gökten başlarına taş yağmasını istedikleri hâlde istedikleri olmuyordu. Çünkü aralarında

(22) Sûre-i Enfâl : 32-33.

bulunan Resûlullah Hazretleriyle istiğfâr eden diğer müslümanlar — ki rahmet-i İlâhî'ye idiler — bulunuyorlardı. O ayn-ı rahmete karşı da azâb-ı İlâhî gelmiyordu. Fakat vaktâki hicret vukûa geldi, Mekke'deki müslümanlar da yavaş yavaş çekildi. Ondan sonra Kureysîlere karşı felâketler başladı. Evvelâ Bedir'de mağlûb oldular. Eşrâftan çoğunu o harbe kaybettiler. Hendek gazvesinde bir şey'e muvaffak olamadan döndüler. Sonra bir kılığa uğradılar. Nihâyet Mekke fethedildi.

Diğer bir misâl de Hazret-i Hüseyin (Radiyallahü anh) in Hicazdan çekilmesi üzerine Medîne ve Mekke ahâlisinin uğradığı felâketlerdir. Hazret-i Hasan (radiyallahü anh) in vefâtından sonra Muâviye oğlu Yezid velîhat ta'yin etmek istemiş, bunun için Hicaza gelip ahâlden Yezid nâmına biat almıştı. Hazret-i Hüseyin, Abdullah, Abdullah ibni Ömer ve Abdullah ibni Zübeyr, Yezid gibi fâsık bir herifin hilâfetini kabûl etmedikleri için onun nâmına da biat etmediler, Muâviye ileri gitmedi. Yalnız oğluna şu tenbihte bulundu : «Hüseyin'in ikrâmında kusûr etme ve hurûc etmesine meydan verme. Abdullah bin Ömer, namaz meraklısı zâhid bir adamdır. Ondan çekinme. Abdullah İbni Zübeyr'e ise fırsat bulunca aman verme.»

Muâviye 60 târihinde öldü. Velîahdi olan Yezid yerine geçti ve Medîne'de bulunan Hüseyin bin Ali, Abdullah bin Ömer ve Abdullah ibni Zübeyr'den kendi namına biat almasını Medîne vâlisine emretti. Hazret-i Hüseyin biat etmemek için Mekke'ye gitti. Orada iken Kûfelilerin bir da'vetnâmesi geldi. Onlar Yezide karşı hurûc etmişler ve hilâfet için Hazret-i Hüseyini çağırışlardı. Cenâb-ı Hüseyin Kûfe'ye müteveccihen Mekke'den ve Hicaz'dan ayrıldı. Ma'lûm olan Kerbelâ fâciası vukûa geldi. Bunun üzerine Medineliler Abdullah ibn Hanzele'ye Mekkeliler ise İbnüzzübeyr'e biat ettiler ve Yezid'in gönderdiği askerle harbederek fenâ hâlde mağlûb oldular ve türlü felâkete uğradılar. Eğer onlar sonradan yaptıkları şu hareketi evvelce ve İmam Hüseyne biat sûretiyle yapmış olsa idiler Mekke ve Medîne kuvvetleri birleşerek Yezid'in satvet ve savetine karşı durabilir ve târihteki meşhur (Harre vak'ası) ile Mekke muhasarası ve bil'âhare İbn-i Zübeyr'in katl olunması da vukûa gelmezdi. Fakat sıbt-ı Nebî gibi bir siper-i kazânın içlerinden ayrılıp gitmesi bu neticeleri vermişti. Enbiyâya edilen tearruzun cezâsı böyle olduğu gibi evliyâyâ edilen tecâvüzün cezâsı da böyledir. Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki :

تا دل مرد خدا نامد بدرد

هیچ قومی را خدا رسوا نکرد

«Bir Allah adamının kalbi incinmedikce Allah hiç bir kavmi rüsvâ etmez».

Ehlullah hazarâtı bulundukları beldeler için siper-i kazâ hükmündedirler. Allah onların yüzü suyu hürmetine o beldeyi halkını merzuk eder ve muhafaza eyler. Fakat onların kalbi kırıldı ve oralardan çekildiler mi semâvî ve arzî felâketler baş gösterir.

Ba'zan da bir beldede bulunan ricâlullah, o belde ahâlîsinin fiske ve fücûrundan kaçınmak ve onlarla bir arada bulunmamak için hicrete mecbur olur. Çünkü Kur'an'da :

وَلَا تَرْكُؤُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ

Yâni : «Zâlimlere meyletmeyiniz, onlara tarafdâr olmayınız. Tarafdarlık ederseniz onlara gelecek azâb ve te'dib-i İlâhî ateşi size de isâbet eder²³» buyurulmuştur. Evet Allah'ın azâbı gelince umûmî olarak gelir, şunu bunu ayırdetmez, hepsini süpürür götürür. Ormana ateş düşünce ağaçların ne kurusu kalır ne yaşı!

İşte bundan dolayı havass-ı ümmet, avâm-ı halk ile ihtilât etmekten sakınır ve çekinir. Hazret-i Mevlânâ bunu da birkaç misâl ile izâh ediyor:

5359

زرخالص را وزر گرا خطر

باشد از قلاب خان بدشت

«Hâlis altına ve kuyumcuya hâin kalpazandan çok muhâtara olur».

5360

یوسفان از رشک زشتان مخفیند

کز عدو خوبان در آتش می زنند

«Yûsüfler çirkinlerin hasedinden gizli bulunurlar, güzeller de düşman şerrinden âdetâ ateş içinde yaşarlar».

5361

یوسفان از مکر اخوان در چهند

کز حسد یوسف بگرکان میدهند

«Yûsüfler kardeş mekrinden kuyuya atılırlar. Çünkü o kardeşler hased sevkıyla Yûsüfî korda verirler».

(23) Sûrei Hud: 113.

5362

از حسد بر یوسف مصری چه رفت

این حسد اندر کین کرکیت زفت

«Mısırlı Yûsüfün başına kardeşlerinin hasedinden dolayı neler geldi. Hased, insanların kalbinde pusuya girmiş iri bir kurd gibidir».

Hazret-i Yûsüf ma'lûm olduğu üzere Ken'an ilinden, yâni, Filistin vilâyetinden idi. Burada ona «Yûsüf-i Mısıri» denilmesi uzun müddet Mısır'da yaşamış ve orada hükûmet me'murluğu etmiş olmasındandır.

5363

لا جرم زین گرک یعقوب حلیم

داشت بر یوسف همیشه خوف و بیم

«İşte halîm olan Ya'kûb Aleyhisselâm bu hased kurdundan dolayı daimâ Yûsüf için korkardı».

Hattâ Cenâb-ı Yûsüf'un «Baba; güneş ve ayla on bir yıldızın bana secde ettiklerini rü'yâmda gördüm» demesi üzerine: «Evlâdım, sakın bu rü'yâyı kardeşlerine söyleme» diye onlardan çekindiğini anlatmıştı. Neticede Hazret-i Ya'kûbun korktuğu vukûa gelmiş, Yûsüfün kardeşleri onu kıra götürmüşler, kendisini kuyuya atmışlar, gömleğini bir kuzu kanıyla boyayıp Yûsüf'ü kurt paraladı diye babalarına getirmişlerdi.

5364

کرک ظاهر گرد یوسف خود نکشت

این حسد در فعل از گرکان گذشت

«Zâhirî kurd, Yûsüfün etrâfında dolaşmamış, kardeşlerinin hasedi, vahşet eseri göstermekte kurdları geçmişti».

5365

زخم کرد این گرکوز غدرلق

آمد کانا ذهبنا نستبق

«Bu hased kurdunun gadri ve yarası tatlı söz ile gelmiştir ki (اَنَا ذَهَبْنَا نَسْتَبِقُ) Âyetinde hikâye edilmiştir».

Sûre-i Yûsüfte şu Âyetlere işâret edilmiştir :

وَجَاءُوا أَبَاهُمْ عِشَاءً يَبْكُونَ ﴿٥٤﴾ قَالُوا يَا أَبَانَا إِنَّا ذَهَبْنَا
نَسْتَبِقُ وَتَرَكَا يُوسُفَ عِنْدَ مَنَايَا فَكَكَّهُ الذِّبُّ وَمَا
أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ ﴿٥٥﴾

Yâni : «Yûsüfün kardeşleri onu kıra götürüp kuyuya attıktan sonra ağlaya ağlaya babalarının yanına geldiler ve dediler ki : Baba biz koşma yarışı yapmak için gitmiş, Yûsüf'ü metâmız (yânî, elbise ve sâiremizi) beklemek için bırakmıştık. O sıradâ onu kurd paraladı ve yedi. Biz doğru söylemiş olsak da bize inanmazsın²⁴».

Yûsüfün kardeşleri, yaptıkları canavarlığı kurda isnâd ettiler. Fakat:

5366

صد هزاران گرگ را این مکر نیست
عاقبت رسوا شود این گرگ پیست

«Yüz binlerce kurda bu hiyle ve mekir yoktu. Bu kurd yânî, hased canavarı nihâyet rûsvâ olacaktır. Sen sabret».

Nitekim sonunda mes'ele meydana çıktı. Kardeşleri yaptıklarından dolayı mahcub oldular.

5367

زانکه حشر حاسدان روز گزند
بیگمان بر صورت گرگان کنند

«Zirâ hasedkârlar kıyâmet gününde kurd sûretinde haşır edileceklerdir».

(Sûre-i Nebe') deki :

يَوْمَ نُنْفِخُ فِي الصُّورِ فَأَتُونَ أَفْوَاجًا ﴿٢٤﴾

Yâni : «Kıyâmette sûra üflenilecek, ölmüş olanlar dirilip takım takım mahşere gelecektir²⁵». Âyet-i Kerîmesinin tefsirinde gösterildiği vechile

(24) Sûre-i Yûsüf : 16-17.

(25) Sûre-i Nebe' : 18.

bir insan dünyâda hangi hayvânâtın tabiatine göre yaşamışsa o sûrette, meselâ hasedci olanlar kurd, hırsılı bulunanlar domuz sûretinde haşredilecektir. Onun için mahşerde insan şeklinde görünmek için dünyâda insan gibi yaşamalı ve insanlara faydalı olup zararı dokunmamalıdır. Zâten müslümanlığın bir ma'nâsı da budur. Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz buyurmuştur ki : «Elinden ve dilinden müslümanların selâmette kaldığı kimse hakîkî müslümandır». Evet, burada insanca yaşamalı hayvanlık derekesine düşmemeliyiz ki :

5368

حشر پر حرص خس مردار خوار
صورت خو کی بود روز شمار

«Haram yiyen harîs bir alçağın haşrı, yevmülhisabda domuz sûretinde olacaktır».

5369

زانیارا کنده اندام نهان
خمر خوارانرا بود کنده دهان

«Dünyâda zinâ edenlerin gizli a'zâsı ve şarab içenlerin ağızları pek ziyâde kokmuş bir hâlde haşredilecektir».

5370

کند مخفی کان بدلها میرسید
گشت اندر حشر محسوس و بدید

«Dünyâda yalnız gönüllerin, yânî, gönül sâhibi âriflerin hissettiği gizli pis koku, mahşerde herkes tarafından hiss olunacaktır».

Çünkü o gün (یوم تبلی السرائر) yânî, sırların meydana çıkacağı ve herkesce anlaşılacağı bir gündür.

5371

پیشه آمد وجوه آدمی
رحذر شو زین وجود از ران آدمی

«İnsanın vücûdû bir orman gibidir. Eğer o nefesten, yânî, (نفثت) feyzinden hisseyâb isen bu vücuddan sakın».

Bir ormanda faydalı, zararlı ve zararsız türlü hayvan bulunduğu gibi insan vücûdunda da iyi, kötü her türlü ahlâk bulunur. Binâenaleyh o kötü ahlâkın merbutu kalmamak için bu fânî ve mağşuş vücûda bağlanmamalıdır.

5372

در وجود ما هزاران گرگ و خوک
صالح و ناصالح و خوب و خشوک

«Bizim vücûdumuzda binlerce kurd ve domuz vardır ki sâlih, gayr-ı sâlih, güzel ve çirkin huyları temsil etmektedir».

5373

حکم آن خویست کان غالبترست
چونکه زر بیش از مس آمد آن زرست

«Hüküm, galib olan kuya göredir. Çünkü bir halitadaki altın, bakırdan fazla ise o terkib altın sayılır».

5374

سیرتی کان در وجودت غالبست
هم بران تصویر حشرت واجبست

«Senin vücûdunda hangi huy galib ise onun sûretine göre haşredileceğin muhakkaktır».

5375

ساعتی گر کی در آید در بشر
ساعتی یوسف رخی همچون قمر

«İnsanda bir ân için kurluk, yâni, kurd gibi yırtıcılık vahşeti görünür, bir ân için de ay gibi bir yâsûf güzelliği müşâhede olunur».

5376

میرود از سینها در سینها
از ره پنهان صلاح دکنهها

«Selâh ve kin tabiatleri gizli bir yol vâsıtasıyla göğüslerden göğüs-lere, yâni, kalblerden kalblere sirâyet eder».

Sohbet, yâni, görüşüp konuşma birinden diğerine sirâyet eder. Tabiat de o sohbeti çekip alır. Binâenaleyh insan dâimî olarak görüştüğü kim-selerin az çok te'siri altında kahr. Bu te'sir gönüller arasında bulunan ve göz ile görülmeyen gizli bir yol vâsıtasıyla intikal eder.

Ulemâdan ba'zıları :

لَا تَبْدِلْ خَلْقَكَ اللَّهُ

Yâni : «Allah'ın yarattığı değişmez²⁶» Âyetinden istidlâl ederek ahlâkın değişmeyeceğine kâil olmuştur. Ba'zıları da değişmeyen hilkat-i tabîyye, yâni, zâhiri şekil ve sûrettir demiştir. Evsâf-ı nefsâniyye ise değişebilir. Bunun değişebileceğine nakli ve akli deliller vardır. Meselâ : «Ahlâkınızı güzelleştiriniz» Hadîs-i Şerifi vardır ki Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimizin bu emr-i celilinden kötü ahlâkın güzelleşebileceği ve kötülük hâlinin değişebileceği anlaşılıyor. İşte bu bir delil-i naklidir. Bir insanın diğer bir insana, hattâ kabil-i terbiye olan bir hayvana bir şey öğretmesi, o ta'lim ile ondaki ahlâkın değişmesi de tebeddül-i ahlâk için akli bir delildir. Hazret-i Mevlânâ buna dâir birkaç misâl irâd ediyor :

5377

بلکه خود از آدمی در گاو و خر
می رود دانایی و علم و هنر

«Belki insandan öküze ve cşge bile ilm ve hüner sirâyet eder».

Ehlî hayvanlar sâhiblerinden bir çok şey öğrenirler ve sâhibinin bi işâretiyle onun murâdını anlar ve yaparlar.

5378

اسب سگسک میشود در هو ارام
خرس بازی میکند بز هم سلام

«Azgın at terbiye ile mutî ve rahvan olur. Ayı oyun oynar, keçi elâm verir».

5379

رفت اندر سگ ز آدمیان هوس
یاشبان شد یا شکاری یا حرس

«İnsanlardan köpeğe heves sirâyet etti de ya çoban, ya avcı yâhud ev muhâfızı oldu».

5380

درسک اصحاب خوبی زان وفود
رفت تا جوای الله کشته بود

«Eshâb-ı kehfın köpeğine o cemâatten bir huy sirâyet etti de Allahın âlibi oldu».

5381

هر زمان در سینه نوعی سر کند
گاه دیو و گاه ملک که دام و دد

«Göğüs, yâni, kalbde her zaman bir türlü huy başgösterir. Ba'zan şeytanlık, ba'zan meleklik, ba'zan tuzak ve canavarlık tabiatleri zuhur eder».

5382

زان عجب پیشه که هر شیر آ گهست
تا بدام سینه ها پنهان رهست

«Her arslanın âgâh olduğu o ormandan göğüsler tuzağına kadar gizli bir yol vardır».

Buradaki ormandan maksad : Makam-ı Ulûhiyettir ki Allah arslanı olan her nebi ve veli oranın esrârına vâkıftır. Yine oradan her kalbe gizli bir ilhâm yolu vardır ki kalbin istîlâdına göre o yol vasıtasıyla feyz ve ilhâma mazhar olur.

5383

دزدی کن از درون مرجان جان
ای کم ای سگ از درون عارفان

«Ey köpekten bayağı olan : Âriflerin kalbindeki can mercanından, yâni, onların cevher-i irfânından bir mikdârını çal».

5384

چونکه دزدی باری آن در لطیف
چونکه حامل میشوی باری شریف

«Çalarsan bâri öyle lâtif bir inciye çal, taşıyacaksan bâri öyle mubârek bir yükü taşı».

«ŞEYH ZÜNNÜNUN DELİ OLMADIĞINI VE KASDEN CÜNUN HÂLLERİ GÖSTERDİĞİNİ MÜRİDLERİN ANLAMASI»

5385

دوستان در قصه ذوالنون شدند
سوی زندان و دران رأیی زدند

«Dostlar, Zünnûnun kıssasında, yâni, ondan bahsederek zindana gittiler ve şöyle bir müşâverede bulundular ki:»

5386

کین مگر قصد کند یا حکمتیست
او درین دین قبله و آیتیست

«O, bu işi mahsus mu yapıyor, yoksa bir hikmeti mi var? Kendisi bu dinin kiblesi ve âyeti mesâbesindedir».

دوردور از عقل چون دریای او
تا جنون باشد سفه فرمای او

«Onun deniz gibi vâsi' olan aklına cünun galebe etmesi, çok uzak bir hâldir».

حاشی لله از کمال جاه او
ابریاری بپوشد ماه او

«Hâşâ ve kellâ onun Kamer gibi parlak olan aklını hastalık bulutu örtemez. Bu hâl onun yüksek derecesine lâıyk değildir».

او ز شر عامه اندر خانه شد
او ز تنگ عاقلان دیوانه شد

«O halkın şerrinden tımarhâneye girdi. O akıllı geçinenlerden utan-
dığı için deli gibi oldu».

او ز طار عقل کند و تن پرست
قاصدا رفقت و دیوانه شدست

«O, tenbel ve tenperest olan akıldan utandığı için kasden gitmiş ve kendisini deli göstermiştir».

که بنیدیم قوی و ز ساز گاو
بر سرو پشتم بزن و بر را مگاو

«Şöyle diyerek ki: Beni sağlamca bağlayın ve öküzün kuyruğuyla başıma ve sırtıma vurun, bu hareketin sebebini de araştırmayın».

تا زخم حلت یام من حیات
چون قیل از کار موسی ای نقات

«Tâ ki Beni İsrâildeki maktûlün, Mûsâ Aleyhisselâmın kesilmesini emrettiği sığırın kuyruğu darbesinden dirildiği gibi, ey mu'temed dostlar ben de kamçı zahminden hayat bulayım».

Hazret-i Mûsâ zamânında Beni İsrâil arasında biri öldürülmüş, fakat katili bulunamamıştı. Cenâb-ı Kelîmullâh onlara bir sığır kesin, kuyruğu ile ölüye vurun, dirilir ve katilini haber verir buyurdu. Kâtilin vahyen bildirilmesi, yâhud maktûlün Hazret-i Mûsâ'nın duâsıyla dirilmesi mümkün iken araya sığırın karıştırılması, Allahü a'lem Beni İsrâili Mısırdaki gördükleri (Apis boğası)na hürmet göstermekten kurtarmak içindi. Çünkü Mısırlılar, (Apis) dedikleri bir boğaya tapınırlardı. Beni İsrâil de onları göre göre sığır cinsine karşı bir hürmet göstermeye başlamışlardı. Hazret-i Mûsâ'nın emrini garib görmüşler, bizimle eğleniyor musun? demişlerdi. Nihâyet sığıri kestiler, kuyruğu yâhud başka bir uzvu ile maktûle vurdular, adamcağız dirildi. «Beni fülân kişi öldürdü» dedikten sonra öldü.

Hazret-i Mevlânâ diyor ki: «Zünnûn Hazretleri mücâhede için kendisini deli olmuş göstermişti. Onu tımarhâneye koydular. O vakitler delileri müshil içirmek ve kamçı ile dövmek sûretiyle tedâviye çalışırlardı. Zünnûn Hazretleri de tımarhânedeki yiyeceği kamçı darbesini Beni İsrâil maktûlüne vurulan sığır kuyruğuna benzetiyor. O maktûlün kuyruk darbesinden dirildiği gibi ben de kamçı darbesinden başka bir hayat bulayım diyordu. Bu kıssa (Sûre-i Bakara'da) hikâye buyurulmuştur. Kezâ:

تا زخم حلت کاوی خوش شوم
همچو گشته گاو موسی کش شوم

«O kuyruk darbesinden hoş olayım, Mûsâ'nın sığıri darbesinden dirilen maktul gibi makbûl bir hâle geleyim».

زنده شد کشته ز زخم دم گاو
همچو من از کیمیا شد زر ساو

«Sığırın kuyruğu zahminden maktul edildi, iksir sürülmüş bakır misâli hâlis altın oldu».

کشته بر جست و گشت اسرار را
وا نمود آن زمره خونخوار را

«Maktul sıçradı ve esrârını söyledi, kendisini öldürmüş olan hunhâr zümreyi gösterdi».

گفت روشن کین جماعت کشته‌اند
کین زمان در خصیم آشفته‌اند

«Açıka dedi ki : Bu cemâat beni öldürdü. Çünkü şu sırada bana düşman kesilmişlerdi».

Cenâb-ı Pîr, kıssâdan hisse beyânına şurû' edip buyuruyor ki :

چونکه کشته گردد این جسم گران
زنده گردد هستی اسرار دان

«Bu sakıl ve maddî cisim ölünce esrâra vâkıf olan ruh dirilir».

جان او بپند بهشت و نار را
باز داند جمله اسرار را

Ya ıztırârî olarak ölen, yâhud mevt-i ihtiyârî ile nefsini öldüren kim-senin rûhu cenneti ve cehennemi görür ve cümle esrâra vâkıf olur».

وا نماید خونیان دیو را
وا نماید دِام خدعه و ریور را

«Kanlı şeytanları ve hiyle ve hud'a tuzaklarını gösterir».

کاو گشتن هست از شرط طریق
تا شود از زخم دمن جان مفیق

«Sığırı, yânî, nefsi öldürmek tarikatın şartıdır. Bunu yapmalı ki onun kuyruğu zahminden rûh ifâkat bulsun».

کاو نفس خویش را زوتر بکش
تا شود روح خفی زنده بهش

«Sığır gibi yiyip içmekten başka bir şey düşünmeyen nefsinin riyâzet ve mücahede ile çabucak öldür ki gizli olan rûhun akıl ve şuûr ile yeni bir hayât bulsun».

«ZÜNNUN KUDDİSE SİRREHÜNUN HİKÂYESİNE AVDET»

چون رسیدند آن نفر نزدیک او
بانگ بر زد دهی کیانید اتقوا

«O cemâat, Zünnûnun yanına yaklaşıncâ : Hey! Kimsiniz? Sakımanız diye seslendi».

با ادب گفتند ما از دوستان
هر پرسش آمدیم اینجا بجان

«Edeb ve nezâketle dediler ki : Biz senin dostlarındayız. Buğaya cân ve dilden bir arzû ile istifsâr-ı hâtıra geldik».

چونی ای دریای عقل ذوفنون
این چه بهتانست بر عقل جنون

«Ey mütefennin ve akıl deryâsı nasılsın? Akhna karşı bu cünûn is-nâdı nedir?»

وامیگر از مابیان کن این سخن
ما محبانیم با ما این مکن

«Bunun sebebini bizden gizleme. Biz senin dostlarınız. Bize karşı esâfını ketmeyleme».

صاحبانرا نشاید دور کرد
یا برو پوش دغل مهجور کرد

«Dostları uzaklaştırmak, hiyle nikabiyle sırrı setretmek yakışmaz».

راز را اندر میان آور شما
رو مکن در ابر پنهانی مها

«Ey şâh-ı mânevî, ey büyük adam; sırrı ortaya koy, yâni, beyân et».

ما محب صادق و دلخستیم
در دو عالم دل بستیم

«Biz senin yüreği yaralı ve sâdık muhibleriniz. Dünyâ ve âhirette gönümüzü senin himmetine bağlamışız».

فحش اغازید و دشنام از کرات
گفت او دیوانگانه زی و وقاف

«Zünnun kötü sözler söylemeye ve söğmeye başladı. Deliler gibi saçma sapan lâkırdılar etti».

برجهید و سنگ پران گردو چوب
چلکی بکیر نخند از بیم کوب

«Yerinden sıçradı, taş attı ve sopa fırlattı. Ziyâretçiler taşların isâbeti korkusundan kaçıştılar».

قهقهه خندید و جنبانید سر
گفت باد ریش این یاران نگر

«Kahkaha ile güldü ve başını salladı. Şu dostların sakalı yeline, yâni, dostluk iddiâlarına bak dedi».

دوستان بین کو نشان دوستان
دوستانرا رنج باشد همچو جان

«Dostları gör. Hani dostluk nişanı? Zahmet ve meşakkat dostlara can gibiydi».

Yâni; dost dostun cefâsından kaçmaz, onu âdetâ canı gibi telâkkî eder.

کی کران گیردز رنج دوست دوست
رنج مغز و دوستی آنرا چو پوست

«Bir dosta dostunun cefâsı nasıl ağır gelir? Cefâ ve, meşakkat iç gibidir, dostluk onun kabuğuna benzer».

در نشان دوستی شد سر خوشی
در بلا و آفت و محنت کشی

«Belâ, âfet ve mihnetle başı hoş olmak dostluk nişanı olmuştur».

دوست همچون زر بلا چون آتش
زر خالص در دل آتش خوشست

«Bir dost altın gibidir, belâ ise ateş misâlidir. Hâlis altının ateşte bulunması ve harâret te'sîriyle eriyip cürûfundan kurtulması gerektir».

İnsanlara karşı dostluk böyle olduğu gibi Allaha mahabbette de böyledir. Allahı sevenler, onun belâsından şikâyet etmezler, öyle bir cîlveye ma'ruz kaldılar mı, sabır, hattâ sabır yerine şükrederler.

«LOKMÂNIN ZEKÂSINI EFENDİSİNİN İMTİHAN ETMESİ»

5416

نی که لقمان را که بنده پاک بود
روز و شب در بندگی چالاک بود

«Lokman pâk ve musaffâ, gece gündüz işinde çevik ve atik bir köle değil mi idi?»

Lokmânın hayâtı hakkında mufasssal ma'lûmat yoktur. Aslen Habeşli olduğu, Hazret-i Dâvud ile muâsır ve Benî İsrâîl arasında bulunduğu, hakîm ve hekim bir zât olduğu ma'lûmdur.

Kur'ân-ı Kerîm'de onun nâmına bir Sûre vardır.

5417

خواجه او را داشتی در کار پیش
بهترش دیدی ز فرزندان خویش

«Efendisi onu oğullarından değerli gördüğü için ehemmiyetli işlerde kullanırdı».

5418

زانچه لقمان گرچه بنده زاده بود
خواجه بود و از هوا آزاده بود

«Çünkü Lokman, köle oğlu olmakla berâber hevâ vü hevesten kurtulmuş bir efendi idi».

Hazret-i Mevlânâ Lokmânın hem kölezâde, hem de efendi olduğunu, yâni, nefsine esîr olmaktan kurtulmuş bulunduğunu temsil için arada bir fıkraecî naklediyor :

5419

گفت شاهی شیخ را اندر سخن
چیزی از بخشش زمین درخواست کن

«Şâhın biri, konuştuğu bir şeyho in'âm u ihsâna dâir benden birşey iste, yâni, ta'bîr-i mahsûsiyle: Dile benden ne dilersen dedi».

5420

گفت ای شه شرم ناید مرا
که چنین گوی مرا زین بر ترا

«Şeyh cevap verdi ki: Ey şah; bana böyle bir teklifte bulunmaya utanmıyor musun? Bundan vaz geç».

5421

من دو بنده دارم و ایشان حقیر
وان دو بر تو حاکمانند و امیر

«Benim hakîr iki kölem vardır ki onlar sana hâkim ve emîrdirler».

5422

گفت شه آن دو چه اند این ذلتست
گفت آن يك خشم و دیگر شهوتست

«Pâdişah o iki köle kimlerdir. Bana hâkim ve emîr olmaları benim için bir zillettir diye sordu. Şeyh de: Biri gazab biri şehvettir cevâbını verdi».

Şah kelimesinin geçmesi dolâyisiyle hakikatte kimin şâh olduğunu beyân için Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki :

شاه آن دان کوز شاهی فارغست

بی مه و خورشید نورش با زغست

«Şâhlıktan, sâltanattan fâriğ olan ve o gibi şeylere meyl etmeyen kimseyi hakikat şâhı bil ki onun nûru Ay ve Güneş olmaksızın parlar».

مخزن آن دارد که مخزن ذات اوست

هستی او دارد که با هستی عدوست

«Kendisi ma'nevî bir hazîne olan zâtın hazînesi vardır. Hakîkatte varlık, varlığa düşman olan kimsenindir».

خواجه لقمان بظاهر خواجه اش

در حقیقت بنده لقمان خواجه اش

«Lokmânın efendisi, zâhirde onun efendisi idi. Lâkin hakîkatte köle olan o idi ki Lokmân onun efendisi bulunuyordu».

در جهان باز گونه زین بسیت

در نظر شان گوهری کم از خسیست

«Ters görünen âlemde bu gibi hâller pek çoktur. İnsanların nazarmında bir cevher çörçöp makûlesi şeylerden değersizdir».

Her şey'in kıymeti, kıymetşinâs olanlar indinde takdir olunur.

Denilmiştir ki: «Altının kıymetini kuyumcu, incinin değerini mücevherci, gülün kadrini bülbül, Kanberin derecesini Ali bilir».

Kanber, Cenâb-ı Murtazânın sâdık ve fedâkâr bir kölesidir ki efendisi tarafından âzâd edilmiş ve kendisine: «Ey Kanber, benim kölemdin, bugün benim gibi oldun. Bana ne verildi ise onları sana verdim. Bu vesikayı Ali yazmıştır» demek olmak üzere bir de azadnâme yazmıştı. Hazret-i Ali'nin: «Benim gibi oldun» dediği bir zâtın indallah derecesi ne olacağını düşünmeli. Hazret-i Kanber Sıffîn muharebesinde bulunmuş,

Şâh-ı merdân tarafından kendisine sancak, yâni, kumandanlık verilmiş ve cansipârâne harbederek şehid olmuştur. Radiyallahü anh.

İşte böyle fedakâr ve cansipâr bir zâtın büyüklüğünü Ali (Kerremallahü veche) gibi büyük bir zât takdir edebilir. Meşhurdur ki horozun biri çöplükte eşinirken ırlı bir inci bulmuş ve: «İnsanlar arasında belki kıymetli bir şeydir. Onun yerine bir arpa dânesi olsaydı benim için daha makbul olurdu» demiş.

مر بیا با ترا مفازه نام شد

نامورنگی عقلشانرا دام شد

«Çöle, mefâze yâni, kurtuluş yeri denilmiştir. İsim ve reng gibi şeyler, dünyâ ehlinin aklına tuzak olmuştur».

Dünyâda tersine olan şeyler pek çoktur. Meselâ ıssız, susuz ve umransız bir çöle mehleke, yâni, tehlikeli yer demek lâzım gelir, mefâze, yâni, mahal-li necât denilmiştir. Kezâ yılan sokmuş bir kimseye selim, yâni, selâmette adı verilmiştir. Korkak bir şahsa kahraman, yâhud Rüstem, simsiyah bir zencîye kâfur adı konulur. Edebiyyatta buna (tesmiye binnakz) denilir ki bir şeye zıddıyla isim vermek demektir.

يك گروه را خود معرف جامه است

در قبا گویند کو از جامه است

«Bir gürûhu tanıtan elbisedir. Avam kıyâfesinde bulunan bir ârife de avamdan derler».

Evet; ulemâ ve urefâ kisvesine girmiş âmî bir şahsa kıyâfeti dolayısıyla hoca efendi, yâhud şeyh efendi diye hürmet ederler. Avam elbisesi giyinmiş bir âlim, yâhud ârifi de elbisesine bakıp avamdan vehmederler.

يك گروه را ظاهر سالوس زهد

تور باید تا بود جاسوس زهد

«Bir gürûhta da zühhd ü kanâatın zâhiri ve mürâîliği vardır. Fakat bunu herkes farkedemez. Zühhd ü kanâat câsusı olmak, yâni, hakikî zühhd

ile riyâî zühdi temyiz eylemek için insanda basiret nûru bulunmak gerektir».

5430

نور باید پاک از تقلید و غول
یا شناسد مرد را بی فعل و قول

«Taklidden ve iğreti olmaktan musaffâ bir nûr olmak gerektir. İnsan bir kimseyi fi'lini görmeksizin ve kavlini işitmeksizin tanıyabile».

5431

در رود در قلب او از راه عقل
نقد او بپند نباشد بند نقل

«Basîret sâhibi olan ârif, akıl yoluyla kalbin içine girer ve orada ne bulunduğunu bilmüşâhede anlar, şunun, bunun nakl ü rivâyetine bağlanıp kalmaz».

5432

بندگان خاص علام الغیوب
در جهان جان جواسیس القلوب

«Gaybları, gizli şeyleri bilen Allahın has kulları, can âleminde kalblerin câsuslarıdır».

Hadîs-i Şerifte: «Mü'minin zekâsından, firâsetinden sakının. Çünkü o, Allah nûriyle bakar ve görür» buyurulmuştur. Kezâ: «Hakîkaten Allahın öyle kulları vardır ki nâsı simâlaından, alâmetlerinden tanırlar» buyurulmuştur.

Sen nasıl âdemsin ister söyle, ister söyleme;
Âdemin mâhiyyetin enzâra sîmâ söylüyor.

Evet; iman ve irfan erbâbı arasında öyleleri vardır ki bir kimsenin yüzüne bakınca onun nasıl bir adam olduğunu anlayıverirler. Onun için eskiden «Ulemâ yanında dilini, meşâyih yanında kalbini muhâfaza etmeli» derlerdi. Ulemâ yanında dilin muhafazası, yanlış bir söz söyleyip de hocanın techil etmesine hedef olmamak içindi.

İşte o câsusülkülûb olan urefâ-yı ümmet:

5433

در درون دل در آید چون خیال
پیش او مکشوف باشد سر حال

«Nufûz-ı nazariyle hayâl gibi kalbin içine girer, oradaki sır, onun gözü önünde mekşûf olur».

5434

در تن گنجشک چیست از برک و ساز
که شود پوشیده آن بر عقل باز

«Serçenin cismindeki tertib ve düzen nedir ki doğanın aklına karşı gizli kalsın».

Yânî; basîret sahibi olanlar doğan farzedilirse avâm-ı nâs onlara nisbetle serçe misâli kalır ve gönüllerdeki esrâr, basîret erbâbına münkeşif olur.

5435

آنکه واقف گشت بر اسرار هو
سر مخلوقات چه بود پیش او

«Allahın esrârına vâkıf olanlara karşı mahlûkatın sırrı ne olabilir?»

5436

آنکه بر افلاک رفتارش بود
بر زمین رفتن چه دشوارش بود

«Felekler üstünde yürüyen kimse için yer yüzünde yürümenin ne zorluğu vardır?»

5437

در کف داود آهن کشته موم
موم چه بود در کف او ای ظلوم

«Dâvud Peygamberin avucunda demir, mum gibi olmuştu. Ey zâlim kimse; o hâlde mum onun elinde ne idi?»

Hazret-i Dâvudun bir mu'cizesi de demiri ateşe sokmaksızın istediği gibi eğip bükmesi idi, ki onunla muhârebede giyilecek zırhlar yapardı. Hazret-i Mevlânâ Lokman kıssasına avdetle diyor ki :

5438

بود لقمان بنده شکل و خواجه
بندگی بر ظاهرش دیباجه

«Lokman, köle kıyâfesinde ma'nen bir efendi idi. Kölelik onun görünüşündeki bir alâmet idi».

5439

چون رود خواجه بجای ناشناس
در غلام خویش پوشاند لباس

«Meselâ bir efendi, tanımadığı bir yere giderken kölesine kıymetli elbise giydirir».

5440

او پوشد جامه‌های آن غلام
مرغلام خویش را سازد امام

«Kendisi kölenin elbisesini giyer ve giderken köleyi öne geçirir».

5441

در پیش چون بندگان در ره شود
تا نباید زو کسی آگه شود

«Kimse bilip tanınmasın diye kölesinin ardınca köle ve hizmetkâr gibi gider».

5442

گوید ای بنده تو رو در صدر شین
من بگیرم گفتش چون بنده کهن

«Köleye der ki: Sen git baş sedirde otur, ben hakîr bir köle gibi ayakkabımı muhafaza edeyim».

5443

تو در شقی کن مرا دشنام ده
مر مرا تو هیچ توقیری منه

«Sen sert davran ve bana söğ. Hiç tâ'zim ve tevkirde bulunma».

5444

ترک خدمت خدمت تو داشتم
تا بفریت تخم حیل کاشتم

«Şimdi senin hizmetin bana hizmeti terketmendir. Ben, beni tanımayanlar arasında hiyle tohumunu saçacağım, yâni, bu vâsita ile ba'zı şeyler öğreneceğim».

5445

خواجگان این بندگها کرده اند
تا گمان آید که ایشان بنده اند

«Herkes kendilerini köle sansın diye efendiler böyle kölelik tavrı takınmışlardır».

5446

چشم پر بودند و سیر از خواجگی
کارهارا کرده اند آمادگی

«Efendilikten mustâğni ve gözleri tok idi. Çünkü üzerlerine lâzım işleri hazırlamışlardı».

5447

وین غلامان هوا بر عکس آن
خویشان نمودند خواه عقل و جان

«Bu hevâ vü heves kulları ise onların aksine kendilerini akıl ve câ efendisi göstermişlerdir».

آید از خواجه افکنده
ناید از بنده بفر بندگی

«Bir efendiden tevâzu görünebilir. Fakat bir köleden kölelikten baş-
ka birşey zuhûr etmez».

بس از آن عالم بدین عالم چنان
تعیت‌هاست بر عکس این بدان

«O ma'nâ âleminden bu sûret âlemine böyle tersine ta'biyeler, ter-
tibler vardır. Bunu bil».

خواجه لقمان ازین حال نهان
بود واقف دیده بود از وی نشان

«Lokmanın efendisi bu gizli hâle, yâni, Lokmânın hakîkatte bir efen-
di olduğuna vâkıftı. Çünkü onda bu nişânı görmüştü».

راز میدانست و خوش میراند
از برای مصلحت آن راهبر

«O efendi sırrı biliyor, fakat maslahat ve idâre yoliyle merkebinin
sürüyor, yâni, hareket ediyordu».

مهرور آزاد کردی از نخست
لیک خوشنودی لقمان را بخت

«Lokmânı evvelden âzâd edecekti, fakat onun hoşnud olmasını arı-
yordu».

زانکه لقمان را مداین بود تا
کس نداندر آن شیر فی

«Çünkü Lokmânın murâdı, o arslan yığidin sırrına kimsenin vâkıf
olmaması idi».

چه عجب کر سر ز بد پنهان کنی
این عجب که سر ز خود پنهان کنی

«Sırrını kötülerden gizlemek şaşılacak bir şey değildir. Asıl şaşıla-
cak şey, sırrını kendinden saklamandır».

کار پنهان کن تو از چشمان خود
تا بود کارت سلیم از نیک و بد

«İşini, amelini kendi gözünden bile sakla ki amelîn, iyi ve kötünün
görmesinden selâmette kalsın».

Amelini gözünden saklamak, ben şöyle ibâdet ediyorum, böyle mü-
câhedede bulunuyorum diye onlara ehemmiyet vermemektir. Ehlullahtan
(Ebû Ya'kubüssûsi) demiştir ki : «Amelde öyle ihlâs bulunmalı ve o ka-
dar gizli tutmalı ki onu yazmak için melek bilmemeli ve bozmak için
düşman, yâni şeytan farkına varmamalı».

خویشرا تسلیم کن بر دام مزد
وانگه از خود بی ز خود چیزی بدرد

«Kendini ücret tuzağına teslim et, sonra kendiliğinden olmaksızın
kendi hakikatinden bir şey al».

هر چه اندیش و تحصیل کنی
میدر آید دزد زان سوکائی

«Ey kimse; her neyi düşünür ve tahsil edersen o esnâda bir hırsız ummadığın ve emin olduğun cihetten gelir ve elde ettiğin şey'i alır, götürür».

5461

پس بدان مشغول شو کان بهترست
تا ز تو چیزی بر دکان کهرتست

«O hâlde en iyi bir şeyle meşgul ol ki senden ehemmiyetsiz bir şey götürühilsin».

Meselâ sen hayrât ve hasenât ile iştigal et ki gelecek hırsız, naîm-i ehediye nisbetle ehemmiyetsiz kalan şu fânî hayâtını götürsün.

5462

باز بازگان چو در آب افتد
دست اندر کاله بهتر زند

«Bir tâcirin yükü suya düşecek olursa tâcir, elini en iyi kumaşa uzatır, yâni, en evvel kıymetli metâmı kurtarmaya çalışır».

Sen de :

5463

چونکه چیزی فوت خواهد شد در آب
ترك كتر گود بهتر را بیاب

«Metâm suya düşer, yâni, elinden çıkarsa en iyisini kurtar ve değer-sizini bırak».

5457

میدهند افیون بمر د زخم مند
تا که پیگان از تنش بیرون کشند

«Vücûduna saplanmış oku çekmek için yaralı bir adama afyon verirler».

Başka bir misâl :

5458

وقت مرگ از رنج او را میدردند
او بدان مشغول شد جان می برند

«Rûh kabzetmeye memur olan melekler, bir hastayı öleceği esnâda maraz derdiyle incitirler. O, onunla meşgul iken canını alırlar».

5459

چون بهر فکری که دل خواهی سپرد
از تو چیزی در نهان خواهند برد

«Her hangi bir fikir ile kalbini meşgul edersen o sırada gizlice bir şey alıp götürürler».

Meselâ : Sen ticâret edeyim, para kazanayım, apartman yaptırayım hülyâsına dalar gidersin; fakat farkında olmazsın ki senin o tehayyülâtın arasında kıymetli ömrünün günleri geçer, gider.

Ücret tuzağından murâd, Allahın emri ve nehyidir ki onlar vasıtasıyla ma'nevî ücret demek olan sevâb kazanılır. Kendini ona teslim etmek de, mahzâ Allahın emrini ifâ etmiş olmak için, hattâ sevâb kazanmak ve ikâbdan kurtulmak kaydı bulunmaksızın emre imtisâl ve nehyiden ictinâb et. Böyle yapacak olursan kendini Rızâ-yı Bâriye terketmiş ve benliğinden kurtulmuş olursun. Böyle olunca da eneiyyetin olmaksızın Hakikat Vücûdundan, yâni, sana vücud vermiş olan Allahtan feyzalmış olursun. Hazret-i Mevlânâ bunu bir misâl ile tavzih ediyor :

5464

هر طعمای کآوردیدی بوی
کس سوی لقمان فرستادی زی-

«Lokmânın efendisine her yemek getirdiklerinde der'akab Lokmâna bir adam gönderir, onu çağırırdı».

5465

تا که لقمان دست سوی آن برد
قاصدا تا خواجه پس خوردش خورد

«Lokmân o yemeğe el uzatsın ve bir lokma alsın da efendisi onun artığını yesin diye».

5466

سؤراو خوردی وشور انگیختی
هر طعمای کونخوردی ریختی

«Lokmanın artığını içer ve neş'elenirdi. Onun yemediği ve içmediği şeyleri ise dökerdi».

Hadis-i Şerifte: «Mü'minin artığı şifâdır» buyurulmuştur. Sârî bir il'ete mübtelâ olmuş kimsenin artığı nasıl yenir ve içilir? diye itirâz edecekler bulunabilir. Evet, sirâyet-i maraz vardır. Hattâ Tâif ehâlisi tarafından Medîne'ye gelen murahhas hey'et arasında bulunan bir cüz-zamlıya Resûlullah Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz elini uzatma-mış, senin de biatini kabûl ettik demiş, şu hareketiyle sirâyet-i maraz-dan çekinilmesini ümmete ta'lim etmişti. Nitekim ayrıca da: «Arslandan kaçtığım gibi cüz-zamlıdan kaç» buyurmuştu. Hâl böyle iken «Mü'minin artığı şifâdır» Hadisi arasında bir tenâkuz yok mudur? Hayır yoktur. Çünkü edebiyatta bir kaide vardır. Bir şey mutlak zikrolununca kemâ-line sarfedilir. Meselâ bir adam denildi mi, onun hiç bir kayd ile mu-kayyed bulunmadığı, körlük, sağırılık, çolaklık, topallık gibi nakisalardan âzâde, sapsağlam olduğu anlaşılır. Hadiste artığının şifâ olduğu bildirilen mü'min de mutlak zikredildiği için onun sapsağlam bir kimse olduğu, yâni, kendisinde başkalarına geçecek bir hastalık bulunmadığı anlaşılır.

ور بخوردی بی دل و بی اشتها
این بود پیوندی بی اتها

«Lokmânın efendisi, Lokmansız bir şey yiyecek olursa gönülsüz ve iştihâsız yedi. İşte sonsuz merbûtiyyet böyle olur».

5468

حرزہ آورده بودند ازمنان
گفت رو فرزند لقمانرا بخوان

«Bir gün efendiye hediye olarak kavun getirmişlerdi. Kölelerinden birine: Git oğlum Lokmân'ı çağır dedi».

5469

چون برید و داد او را يك برين
همچو شکر خوردش و چون انگين

«Kavunu kesip de Lokmâna bir dilim verince onu şeker ve bal gibi yedi».

5470

از خوشی که داد او را دوم
تا رسید آن گرچه در هفدم

«Lokman onu kemâl-i iştihâ ile yedi, ikinci ve üçüncü bir dilim daha verdi ki parçalar on yediye bâliğ oldu».

5471

ماند گرچی گفت این را من خورم
تا چه شیرین خربزه مست این بنکرم

«Bir parça kalınca bunu da ben yiyeyim de ne kadar tatlı kavun olduğuna bakayım dedi».

او چپن خوش میخورد کز ذوق او
طبعها شد مشتی و لقمه جو

«Lokman o kadar hoş yiyor ki onun zevkiyle tabiatler iştihâya geliyor ve lokma arıyor».

چون بخورد از تابخش آتش فروخت
هم زبان کرد آیه هم خلق سوخت

«Ondan bir lokma yiyince gözünden ateş çıktı. Hem dili kabardı, hem boğazı yandı».

ساعتی بخود شد ارتاخى آن
بعدزان گفتش که ای جان جهان

«Onun neihgından bir müddet kendinden geçti, sonra Lokmân'a dedi ki: Ey cihânın cânı».

نوش چون کردی تو چندین زهر را
جون لطف انگاشتی این قهر را

«Bu kadar zehri nasıl yedin, böyle bir kahrı nasıl oldu da lûtf sandın».

این چه صبرست این صبوری از چه روست
یا مگر پیش تو این جانت عدوست

«Bu nasıl bir sabırdır, bu kadar sabûrluk neden ileri gelmiştir, yoksa hayâtın senin indinde düşman mıdır?»

چون نیاریدی بملک حبی
که من غریبت بس کن ساعتی

«Bunu yemekten ma'zûrum, bu kadarını kâfi gör diye niçin bir hüccet getirmedi?»

گفت من از دست نعمت بخش تو
خورده‌ام چندالکی از شرم دو تو

«Lokmân dedi ki: Ben senin ni'met veren elinden o kadar yedim ki onlara karşı utanımdan iki kat olmuşumdur».

شرم آمد که یکی تلخ از گفت
نا گهان دیدم کم زان واقفت

«Bir defalık acı bir şey gördüğüm ve yediğim için seni haberdâr etmekten sıkıldım».

چون همه اجرام از انعام تو
رسته‌اند و غرق دانه و دام تو

«Madem ki vücûdumun her cüz'ü, senin ni'metlerinle yetişmiş ve o ni'metlerin dânesine ve tuzağına tutulmuştur».

گر زبک تلخی کنم فریاد و داد
خاک صد ره بر سر اجرام باد

«Eğer bir acı dolayısıyla feryâd ve şikâyet edecek olursam yüzlerce yolun toprağı o cüz'lerin yâni, eezâ-yı vücûdumun üzerine olsun».

لذت دست شکر بخت بداشت
اندین بطیح تلخی که گذاشت

«Şeker veren elinin lezzeti, bu kavunda nasıl acılık bırakır?»

از محبت تلحها شیرین شود
از محبت مسها زرین شود

«Acılar muhabbetten tatılışır. Bakırlar muhabbetten altın olur».

از محبت دردها صافی شود
از محبت دردها شافی شود

«Tortular muhabbetten sâfileşir, derdler mahabbetten şifâ verici olur».

از محبت مرده زنده میکنند
از محبت شاه بنده میکنند

«Mahabbetten ölüyü diriltirler. Mahabbetten şâhı kul ederler».

این محبت هم نتیجه داشت
کی گزافه بر چنین تخی داشت

«Bu mahabbet de irfân neticesidir. İrfansız bir kimse mahabbet tah-tına nasıl oturabilir?»

Denilmiştir ki: «Allah bir câhili velî, yâni, kendine dost ittihâz etmez. Eğer ittihâz edecek olursa onu ta'lim eyler ve ilm-i ledünnî verir» Hazret-i Lokmân'ın efendisine karşı minneti ve fevkâl'âde mahabbeti vardı. Ondan dolayı onun elinden aldığı kavun kendisine tatlı

gelmiş ve kemâl-i iştihâ ile o zehir gibi dilimleri yemişti. Aşk ve mahabbette öyle bir kudret vardır ki ona karşı akıllar hayrân olur. Hazret-i Mevlânâ yine Mesnevî'de buyurur ki: «Aşkılık mecâzî olsa da, hakikî olsa da sonunda bize Allah tarafına gitmek için kılavuzluk eder».

«Mecâz hakikat köprüsüdür» derler. Hakikat tarafına ancak o köprüden geçilebilir. Niçin? Şunun için ki seyr ü sefer edecek, yâni, bir tarafa gidecek kimseye ayak bağı olacak bir ilişik bulunmamak lâzımdır. Kalbinde muayyen bir şahsa mahabbet olmayan adam ise her gördüğüne bağlanır, bu sûretle onun Dünyâya olan merbûtiyyet bağları çoğaldıkça çoğalır. Fakat candan, gönülden birini seven kimse sevgilisine bağlanmakla diğer bağlardan kurtulur. Müteaddid râbitaları bire indirmiş olur. Elbette bir bağdan kurtulmak, bir çok bağdan halâs olmaktan kolaydır. Böyle bir bağı olan kimsenin o, tek bağı da kâmil bir mürşid eliyle kolayca gözülür. Fakat şurası unutulmamalıdır ki mecâzî olan ve sâhibini tek bağı hâline getiren o mahabbet nefsânî ve şehvânî olmamalıdır. San'at-kârâne yapılmış bir resim levhasını seyr eden kimsenin ona karşı şehvet değil hayret duyduğu gibi bir güzele bağlanmış olan da on-daki kudret-i fâtıranın göstermiş olduğu san'at-i bediaya hayrân olmalı, hâttâ başka bir şey gelmemelidir. Gelecek olursa ona aşk-ı mecâzî denilmez, aşk-ı himârî denilir. Öyle bir tutkunluk da hakikate köprü olmaz ve Hak tarafına geçid vermez. İrfan sâhibi olmayanlar:

بر جادی رنگی مطلوبی جو دید
از صغیری بانگ محبوبی شنید

«Bir cemad üzerinde matlubluk rengini görür, bir ıslıktan mahbubluk sesini işitir».

دانش ناقص نداند فرق را
لا جرم خورشید داند برق را

«Noksan ilmi, fark gözetmez, şübhesiz şimşegi güneş sanır».

Meselâ ilmi nâkıs olan bir kimse altının sarı, gümüşün beyaz olduğunu görür, o renkleri onların kendiliğinden vehmettiği için sever. Kezâ bir güzelin yüzünde ve endâmındaki tenâsübü yine kendiliğinden zannettiği için ona tutulup bağlanır. Eğer o kimsenin ilmi tamam olsaydı, o renklerin ve o hüsnü cemâlin (Aziz) ve (Cemil) esmâ-i İlâhiyyesinin

pertevi olduğunu, yoksa o sevdiklerinde hiç bir meziyyet bulunmadığını anlar. Binâenaleyh sevgisini o isimlerin müsemması bulunan Allaha hasrederdi. Bundan dolayı :

5489

چونکہ ملعون خواند ناقص را رسول
بود در تأویل نقصان عقول

«Resûl Aleyhisselâm (التامس ملعون) yâni, «Eksik olan mel'undur» dedi ve bu nâkıs, akıl noksânı ile te'vil edildi».

5490

زانکہ ناقص تن بود مرحوم رحم
نیست بر مرحوم لایق لمن و زخم

«Çünkü cesedi nâkıs olanlar, Rahmet-i İlâhiyye mazharıdır. Merhûm olan lâ'nete ve bu sûretle yaralanmaya lâyık değildir».

«Eksik olan mel'undur» Hadisi ulemâ tarafından akl ve şuûru noksân bulunanlardır diye te'vil ve izâh edilmiştir. Oradaki noksan beden noksânı değildir. Şöyle de bir Hadis rivâyet edilmiştir : «Gözün görmez olması günahların mağfiretidir, kulağın işitmez olması mağfirettir, beden bir uzvun eksilmesi de mağfirettir» meâlinedir. A'zâsından birinin gitmesine mükâfâten rahmet ve Mağfiret-i İlâhiyyenin mazharı olan kimse tabîî lâ'nete müstehak olmaz.

5491

نقص عقلست آنکہ بدرنجور است
موجب لعنت سزای دور است

«En kötü hastalık akıl eksikliğidir ki lâ'neti mûcib olur ve sahibini Allahtan uzaklaştırır».

Buradaki noksân-ı aklden maksad: Delilik değildir. Tecennün etmiş olan bir zavallı aklı olmadığı için zâten mükellef değildir ki bir de lâ'nete müstehak olsun. Belki kasdedilen noksân-ı akl — beyân edileceği üzere — Fir'avn gibi (Ene rabbiküm) da'vâsına kalkışan heriflerin şuur noksamıdır.

5492

زانکہ تکمیل خردها دور نیست
لیک تکمیل بدن مقدور نیست

«Çünkü akılları kemâle erdirmek baîd değildir. Lâkin noksan bir uzvu bulunan bedeni tamamlamak mümkün olmaz».

5493

کفر و فرعونى هر گر بعید
جمله از نقصان عقل آمد بدید

«Allahtan uzaklaşmış olan her gâvurun küfrü ve fir'avnlığı akıl noksânından ileri gelmiştir».

Evet; Fir'avn'de akl ve şuûr tamam olsaydı ve hakikati anlar bir hâlde bulunsaydı ve beğeri aczine bakmadan (Ene rabbükümül'a'lâ) yâni, «Ben sizin tanrınızım» der miydi? Fir'avn meşrepli ba'zı budalalar da küçük dağları ben yarattım iddiâsına kalkar mıydı?

5494

بهر نقصان بدن آمد فرج
درنجی که ماعلى الاعمى حرج

«Beden noksânı için Kur'ân'da : (ایس علی الاعمى حرج) Ferah ve sürûr gelmiştir».

(İnnâ fetahnâ) sûresindeki :

لَبِيسَ

عَلَى الْأَعْمَى حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرْجٌ

Yâni : «Muhârebeden geri kalan a'mâya günah yoktur, topala günah yoktur, hastaya günah yoktur»²⁷ Âyetine işâret edilmiş, bununla da (En-nâkıs mel'ûn) Hadisindeki noksânın bedeni bir noksan olmadığı te'yid olunmuştur.

(27) Sûrel Feth : 17.

İdrâki noksan bulunan kimse şimşegi güneş zannedeceği, yâni, geçici bir güzelliği bâkî vehmile ona tutulacağı biraz evvel söylenmişti. O bahis tâzeleniyor ve deniliyor ki :

5495

برق آفل باشد وبس بی وفا
آفل از باقی ندانی بی صفا

«Şimşek çok vefâsızdır, çakar, söner. Ey irfansız kimse sende safâ-yı kalb olmadığı için fânî ile bâkiyi, yâni, devamsız olanla dâimiye bilmiyorsun».

Şimşegin çakıp söndüğü gibi, güzellerin cemâli de çabucak geçer. İkisinin de vefâsı ve devâmı yoktur. Ey kalbinde basiret ve safvet bulunmayan irfansız, sen o güzele hüsnü veren ve mahbûb-i hakikî olan Allahı bırakıyorsun da onun aks-i pertevinden ibâret bulunan gelip geçici hüsnâ tutuluyorsun.

5496

برق می خندد چه می خندد بگو
بر کسی که کو دل نهد بر نور او

«Şimşek gülüyor, yâni, çakıyor. Neden ve kime gülüyor? Söyle, şimşegin ânî aydınlığına gönül veren budalanın abdalığına gülüyor».

5497

نورهای چرخ بریده پیست
آنکه لا شرق ولا غربی کیست

«Feleğin nûrları, yâni, ecrâm-ı semâviyye, izleri kesilmiş yâni, nâkıstır. Onlar, şarkı ve garbı olmayan Nûr-ı bâkî gibi nasıl olurlar».

Hazret-i Mevlânâ (Nûr Âyeti)ne ıfâret ediyor :

الله نُوْرُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ مِثْلُ نُوْرِهِ
كَمِشْكُوَةٍ فِيهَا مِصْبَاحُ الْمِصْبَاحِ فِي زُجَاجَةٍ الزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا
كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا
غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيئُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارُ نُوْرٍ عَلَى نُوْرٍ
يَهْدِي اللهُ لِنُوْرِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَضْرِبُ اللهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ
وَاللهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

«Allah, göklerin ve yerin nûrudur. Nûr-i ilâhînin misâli, içine kandil koymak için duvara açılmış oyuk gibidir ki cilâlı olduğu için kandilin ziyâsını parlak aksettirir. O mişkât içinde yanmış kandil vardır. O kandil şişe içindedir. O şişe parlak bir yıldız gibidir. O kandil mubârek zeytin ağacının meyvesi yağıyla yanar. O ağaç ne şark taraflarında yetişir, ne de garb cihetlerinde. Onun yağı ateş dokunmadan, yâni, yakılmadan evvel ziyâ verecek derecede parlaktır. Nûr üzerine nûrdur. (Yâni, zeytin yağında, kandilde ve mişkatta ayrı ayrı parlaklık vardır ki bunlar birbirine inzimâm edince nûr üzerine nûr olur.) Allah dilediğini nûruna hidâyet eder. Ve Allah nâs için meseller irâd eder. Cenâb-ı Hak celle ve alâ her şey'e alimdir²⁸».

Bu meseller hakkında ulemâ bir çok söz söylemiş, ezcümle Fahrüddîn-i Râzî demiştir ki : «Cenâb-ı Hak mü'minin göğsünü duvardaki mişkâtta, göğsündeki kalbini mişkâtta cam kandile, imânı yanmış çirâğa, çirâğı parlak yıldıza, kelime-i ihlâsı mubârek zeytin ağacına benzetmiştir. O kelime, mü'minin lisânından cârî olunca âlemi tenvir edecek dereceye gelir, lisânen ikrâr ve kalben tasdik edilince de nûr alâ nûr olur.» Yine İmâm Fahrüddîn demiştir ki : «Allah imânı kandile teşbih etmiştir. Çünkü bir evde kandil yanarsa, hırsız o evin etrafında dolaşamaz. Onun gibi imânın aydınlatmış olduğu kalbe de şeytan giremez. Yanan bir kandil

evin içini aydınlattığı gibi ziyâsı pencerelerden dışarıya akseder. Böylece îmân nûru da hem kalbi tenvir eyler hem de havas vâsıtasıyla a'zâya akseder onlarda da nûrâniyeti zâhîr olur.»

5498

برق را خو یخطف الابصار دان

نور باقی را همه انصار دان

«Şimşeg'in tabiatini göz kamaştırıcı, nûr-ı bâkiyi ise temâmiyle yardımcı bil».

Sûre-i Bakara'da münâfıkların hâlini ta'rif eden Âyetlere işârettir:

مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا فَلَمَّا أَضَاءَتْ بِمَا حَوْلَهُ
 ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ وَزَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ ۝ صُمُّ
 بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ۝ أَوْ كَصَيْبٍ مِنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظُلُمَاتٌ
 وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ يَجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ
 الْمَوْتِ وَاللَّهُ مُحِيطٌ بِالْكَافِرِينَ ۝ تَكَادُ الْبَرْقُ يَخْطَفُ
 أَبْصَارَهُمْ كُلَّمَا أَضَاءَ لَهُمْ مَشْأَوْفِيهِ إِذَا تَظَلَّمْ عَلَيْهِ قَامُوا وَلَوْ
 شَاءَ اللَّهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ
 قَدِيرٌ ۝

Yâni: «Münâfıkların misâli ateş yakan bir kimseye benzer ki, ateş parlayıp da o kimsenin etrafında olanları aydınlatınca Allah onların nûrunu giderdi ve onları karanlıklarda görmez bir hâlde bıraktı. Onlar sağırdır, dilsizdir, kördür. Onlar eski hâline dönemezler. Yâhud o münâfıkların hâli semâdan yağan bir yağmura benzer ki o yağmurda karan-

lıklar, gök gürültüsü ve şimşekler vardır. Yıldırımlar düştükçe ölüm korkusu ile parmaklarını kulaklarını tıkırlar. Allah ise kâfirleri ihâta etmiştir. Şimşek onların gözlerini kamaştırıp kör etme derecesine getirir. Her çakışmada ve onları ziyâlandırışında o aydınlıkda yürürler; onları karanlıkta bıraktıkça da dururlar. Eğer dileseydi onların kulaklarını sağır ve gözlerini kör ederdi. Hakikaten Allah her şey'i yapmaya kadirdir²⁹».

Buradaki yağmurdan murâd, Din-i İslâm'dır. Zulumât ve ra'ddan maksad: Münâfıklara zor gelen teklifât-ı şer'iyyedir. Berk ve ziyâdan maksûd da ganâim ve emvâldir. Münâfıklar, islâmın maddî menâfiini gördükçe ona doğru yürürler. Fakat o aydınlık kesilip karanlık, yâni, teklifât yükü altında kaldıkça dururlardı.

Hazret-i Mevlânâ, muvakkat faydaları şimşeg'in çakıntısına benze-tiyor. Nûr-ı ilâhî için dâimî yardımcıdır diyor.

5499

برکف دریا فرس را راندان

نامه در نور برق خواندان

«Deniz köpüğü üstüne at sürmek, şimşek ziyâsında mektub okumak».

5500

از حریصی عاقبت ناپدیدست

بر دل و بر عقل خود خندیدست

«Hırs ve tama'dan âkıbeti görmemek, kendi kalbine ve kendi aklına gülmektir».

Denizin köpüğü ve şimşeg'in ziyâsı sâbit bir şey değildir. Geçici olmakta fânî güzellerin cemâline benzer. Binâenaleyh öyle fânî ve zâil bir hüsne meftûn olmak, âkıbeti görmemekten başka bir şey değildir.

5501

عاقبت نیست عقل از خاصیت

نفس باشد کو نبیند عاقبت

«Her şey'in sonunu görmek aklın hassasındandır. Âkıbeti görmeyen ise nefestir».

(29) Sûre-i Bakara: 17: 20.

عقل کو مغلوب نفس او نفس شد
مشری مات زخل شد نخس شد

«Bir akıl, nefse mağlûb olursa, o da nefis olmuş demektir. Seâdet yıldızı olan müşteri, nuhûset yıldızı bulunan zuhale mat olursa, o da nuhs olur».

هم درین نخسی بگردان این نظر
در کسی که نخس گردد در نگر

«Bu nuhûset içinde iken de nazarını çevir, seni nahse mübtelâ edene bak».

آن نظر که بنگرد این جزر و مد
او ز نخسی سوی سعادت تقب زد

«Bu cezr ü medde bakan bir nazar, yâni, öyle bir nazar sâhibi, nuhûsetten seâdet tarafına yol bulmuş olur».

Ma'lûm ya, denizlerin kabarıp karaya doğru ilerlemesine med, alçalıp geri çekilmesine cezr derler. Ba'zı sâhillerde bu hâdis muntazaman muayyen vakitlerde olur. Cenâb-ı Hakkın da bast ve kabz tecelliyyâtı vardır ki birincisi hidâyeti, ikincisi dalâleti irâs eder. Hazret-i Mevlânâ bu bast ve kabz tecellîlerini med-dü cezr hâdiseleriyle anlatmak istiyor ve nuhûsete, yâni, dalâlete düşmüş olan kimse seâdet, hidâyet tarafına bir yol bulabilir diyor ve devâm ediyor :

زان همی گرداندت حالی بحال
ضد ضد پیدا کنان در انتقال

«İntikâl esnâsında zıddın zıddını peydâ ederek Allah seni bir hâlden bir hâle çevirir».

تا که خوف زاید از ذات الشہال
لنت ذات العین بر حی الرجال

«Seni hâlden hâle intikal ettirmesi de senin zâtüşşimâlden, yâni, sol tarafa girmek ve dalâlete düşmekten korkman ve sağ taraf, yâni, hidâyet lezzetini bulman içindir. Ricâl-i tarikat hep o lezzeti umar ve ararlar».

تا دو پر باشی و مرغ یک پر
عاجز آید از پریدن یک سره

«Tâ ki iki kanadlı olasın. Tek kanadlı bir kuş, uçmaktan temâmiyle âcizdir».

İnsan Rab-bı Zîşânına karşı havf ü recâ arasında olmalıdır. Yâni, Kahr-ı İlâhiden korkmalı ve Lûtf-i Rebbâniyi ummalıdır. Şu hâl, yâni, havf ve reca arasında oluş, onun için ma'nevî iki kanad teşkil eder ve o kanadlar vâsitâsiyle fezâ-yı hidâyette uçabilir. Bunlardan biri eksik olursa, yâni, sâde korkuya tutulup Rahmet-i Rahmâniyyeden ümîdini keserse, yâhud Kahr-ı Bârî'den emin olup korkuyu hatırına getirmezse o kanadların biri kırılmış ve tek kanadla uçamaz bir hâle gelmiş olur.

Hazret-i Mevlânâ bundan sonra Cenâb-ı Hakka hitâben diyor ki :

یارها کن تا نیابم در کلام
یا بده دستور تا گویم تمام

«İlâhî; ya beni bırak söz söylemeyeyim, yâhud izin ver de temâmiyle ızâh edeyim».

ور نه این خواهی نه آن فرمان تراست
کس چه داند مرا مقصد کجاست

«Onu da, bunu da, yâni, benim susmamı da, söylememi de istemi-yorsan yine ferman senindir. Senin maksûdun ne olduğunu ve ne tarafta bulunduğunu kim bilir?»

Murâd-ı İlâhîyi keşfetmek herkes için mümkün değildir. Çünkü umûr-ı gaybiyyedendir. Gaybı ise ancak Cenâb-ı Hak bilir. Fakat ba'zan vahy ve ilhâm sûretiyle Resûlünü ve o resûle verâset dolayısıyla velisini de âgâh eder. Nitekim (Sûre-i Cin)de:

عَالِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَىٰ

غَيْبِهِ أَحَدًا ۝ إِلَّا مَن رَّزَقْنِي مِنْ رَّسُولِي

Yâni: «Allah gaybı bilir; gaybı da kimseye izkâr ve âşikâr etmez. Ancak peygamberlerinden râzî olduğu zâtı, umûr-ı gaybiyyeden ba'zılarına muftalî eder, tâ ki o ittılâ' o resûl-i murtazâ için mu'cize teşkil etsin³⁰». Aleyhissalât Efendimizin gayba dâhil ve istikbâle âid ba'zı şeyleri haber vermesi. Meselâ Sûriye'nin, İrân'ın hattâ İstanbul'un müslümanlar tarafından fethedileceğini bildirmesi gibi.

Ehlullah hazarâtı Resûl-i ekrem Efendimizin vârisleri bulundukları için hasbelverâse ba'zan onların da gayba ittılâi ve icâb eyleyen şeyleri ihbârı mümkündür. Meselâ eshabdan Hazret-i Sâriye, Hazret-i Ömer devrinde Kürdistan taraflarında askerî harekette bulunuyordu. Bir ara etrafı sarılmak üzere idi. Cenâb-ı Fâruk ise Medîne'de ve minberde hutbe îrâd ediyordu. Sâriye'nin hâl ve harekâtı kendisi için gayb demek olduğu hâlde onu görmüş ve: «Ey Sâriye dağa çık» diye seslenmiş, fersahlarca mesâfe uzakta bulunan Sâriye de Fâruk-ı a'zamın sesini işitip dağa çekildiği için çevrilme tehlikesinden kurtulmuştu.

5510

جان ابراهيم بايد تا بنور

پند اندر ار فردوس و قصور

«İbrâhimin canı gibi bir ruh olmalıdır ki ateş içinde iken nûr-ı ma'rifetle Cenneti ve oradaki köşkleri görebilsin».

(30) Sûre-i Cin: 26-27.

5511

بایه بایه بر دود بر ماه نور

تا نماید همچو حلقه بند در

«Yine cân-ı İbrâhîm gibi bir ruh olmalıdır ki halka gibi kapıya mihli kalmasin ve derece derece Aya ve Güneşe yükselsin».

5512

چون خلیل از آسمان هفتمین

بگذرد که لا احب الا فلین

«Yine İbrâhim Halil gibi (لا احب الا فلین) diyerek yedinci kat göğü geçsin».

Halilullah Hazretleri yıldızları, Ayı ve Güneşi görüp her biri için Rabbim acabâ bu mu? dedikten ve onların ufûl ve gurûb ettiğini gördükten sonra (لا احب الا فلین) Yâni: «Ben yıldızlar gibi doğup batanları sevmem» diyerek onların hâlıkı bulunan sâni'-ı yegâneye teveccüh etmişti.

5513

این جهان تن غلط انداز شد

جز صرا ترا کو ز شهوت باز شد

«Bu cesed ve madde âlemi olan Dünyâ şaşırtıcıdır. Her şey'i galat ve tersine gösterir. Eşyâyı galat görmekten ancak şehvetten çekinmiş ve çekilmiş olanlar müstesnâdır».

«PÂDİŞÂHIN O HAS KÖLESİNE MAİYYET HALKININ
HASEDİ HİKÂYESİNİN DEVAMI»

5514

قصه شاه وامبران حسد
بر غلام خاص سلطان خرد

«Şâhın ve emirlerin, akl-ı sultânî bulunan has köleye hasedleri hikâyesi».

5515

دور ماند از جر جرار الكلام
باز باید کشت و کرد آنرا تمام

«Sözün sözü çekmesinden, yâni, münâsebet dolayısıyla muhtelif bahislere geçilmesinden gecikti. Geri dönmek ve hikâyeyi tamamlamak lâzımdır».

5516

باغبان ملك با اقبال و بخت
چون درختی را نداند از درخت

«Memleketin seâdetli ve tâlî'li bağçevânı olan pâdişâh bir ağacı diğer bir ağaçtan nasıl tanıyıp ayırd etmez».

Burada pâdişâha bağçevan denilmiştir. Çünkü bir bağçevanın vazifesi hizmetinde bulunduğu bağçeyi bakıp orada türlü çiçek, yâhut mütenevvi meyve ağacı, yâhut sebze yetiştirmek olduğu gibi bir devlet reisinin vazifesi de memlekete hizmet ederek meyve verecek fidanlar, yâni, millete faydası dokunacak adamlar yetiştirmek ve onların yardımıyla memleketi bir ma'mûre hâline getirmektir. Bağçevan hangi fidanın meyve vereceğini, hangisinin vermeyeceğini san'atı icâbı olarak bildiği gibi, devlet reisinin de memlekete kimin hizmet edeceğini ve milletin kimden istifâde edileceğini bilmesi, kısa bir ta'birle adam tanınması ve iş başına ehil olanları getirmesi icâb eder. Hikâyede bahsi geçen hükümdar da adamını tanıyan bir zât olduğu için kölenin meziyyetlerini anlamış ve ona teveccülü göstermişti. Evet, bir bahçevan ağaçları tanır.

5517

آن درختی را که تلخ ورد بود
وان درختی که يك از هفت بود

«Acı ve gayr-ı makbûl bir ağaç ile, yedi yüz nevi ağacdan iyi olan bir ağacı».

5518

کی برابر دارد اندر تربیت
چون بیندشان بچشم عاقبت

«Onların sonunu gören bir nazarla baktığı için bakıp yetiştirmek hususunda nasıl müsâvî tutar?»

5519

كان دراختار نهایت چیست بر
گرچه یکسانند این دم در نظر

«O ağaçlar, göze bir görünürlerse sonundaki meyveleri nedir? Onu bilir».

Bağçevan, meselâ meşe ağacını getirip bir meyve bağçesine dikmez, çünkü onun acı palamuttan başka bir yemiş vermeyeceğini bilir. Onun için bağçesine dikeceği ve dikkat ve ehemmiyetle yetiştireceği fidanları lezzetli meyveler veren nevi'lerden intihâb eder. Bir bağçevan böyle olduğu, yâni, ağaçların nihâyet nasıl bir meyve vereceklerini ibtidâdan görüp anladığı gibi;

5520

شیخ کو بنظر بنورالله شد
از نهایت و زنجست آگاه شد

«Nûr-ı Îlâhî ile nazar eden ve basar-ı basîretle gören bir şeyh de sâlikin ibtidâ ve intihâsına âgâh olur».

چون شود فانی جو حاشی شاه بود

بیخ او در عصمت الله بود

«O nasıl fena bulurdu ki camî pâdişah idi, kökü, mevcûdiyyeti Allahın hıfz u emânetinde bulunurdu».

Bir kimseyi ki Allah muhâfaza eder, hiç kimse ona bir zarar vermez. Nitekim Resûlullah Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimize Cenâb-ı Hak :

وَاللهُ يَصْنَعُكَ مِنَ النَّارِ

Yânî : «Allah seni nâsın şerrinden ve tecâvüzünden hıfzedecektir³¹» buyurmuştu. Ondan dolayı en azılı düşmanları o kadar çalıştıkları hâlde «vücûd-ı mahfûza bir şey yapamamışlardı.

5526

شاه ازان اسرار واقف آمده

همچو تو بکر ربانی تن زده

«Pâdişâh, hasedkârların esrârına vâkıf olduğu hâlde Ebûbekiri Rebâbî gibi sükût ediyordu».

Ebûbekir Rebâbî meşâyihden bir zât imiş. Hakkında edilen ta'n ü levme aldırılmaz, cevap vermeye tenezzül etmemiş. Sükûtiyle iştihâr eylemiş olduğundan bir hakarete uğrayıp da hiddetini teskin edenler hakkında : «Ebû Bekiri Rebâbî gibi sükût etti» derlermiş.

5527

در نماشای دل بد گوهران

می زدی خنیک بران کوزه گران

«O aslı bozuk hasedkârların kalblerindeki hıyâneti görüyor ve o hıy-
lekârlara ıslık çalıyordu».

(31) Sûrei Maide : 67.

5521

چشم آخرین بدست از بهر حق

چشم آخرین کشاد اندر سبق

«O şeyh, yabancı gören gözü kapamış ve ta'lim ve irşâd husûsunda sonu gören gözü açmıştır».

(Çeşm-i âhîrîn) yabancı gören göz demektir. Yabancı görmek, şu âlemdeki kesreti, vücûd-ı hakiki ile muttasıf zannetmekten kinâyedir. Sırr-ı vahdete âşınâ olanlar, âlemin varlığına (hestî-i mevhum) derler, onu Vücûd-ı Hakkın aks-i pertevinden ibâret bilirler. İşte böyle olan bir şeyh-i kâmil, terbiyesinde bulunan bir sâlikin bidâyetini de, nihâyetini de keşfeder, yâni, onun ne maksadla intisâb eylediğine ve ne derece feyz alabileceğine vâkıf bulunur.

5522

آن حدودان بد درختان بوده اند

تا بخ گوهر شور بختان بوده اند

«O has köleye hased edenler, kötü ağaçlar gibi cevheri acı ve tâlîi menhûs idiler».

5523

از حسد جوشان و کف می ریختند

در نهانی مکر می انگیزتند

«Hasedlerinden coşuyorlar, ağızlarından köpük saçıyorlar ve gizlice mekr ü tezvîr tertib ediyorlardı».

5524

تا غلام خاص را گردن زنند

بیخ او را از زمام کنند

«Ki gulâm-ı hâssın boynunu vursunlar ve onun zemânedi, yâni, hayattan kökünü kazınsınlar».

مکر می سازند قوم حیلهمند
تا که درشمارا درقاعی درکنند

«Hiylekâr olanlar pâdişâhı, şerbet destisine sokmak için mekr yap-
parlar».

پادشاهی بس عظیم و بی کران
درقاعی چون بکنجد ای خران

«Son derecede azim bir pâdişâh, şerbet destisine nasıl sığar? Hey
eşekler!»

از برای شاه دایم دوختند
آخر این تدبیر ازو آموختند

«Pâdişâh için bir tuzak kuruyorlardı. Fakat bunu da ondan öğren-
mişlerdi».

إِذَا الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ

Yâni: «Hakikaten münâfıklar, Allaha mekr ü hud'a yapmak istiyor-
lar. Halbuki Allah onlara hud'a etmektedir ve hud'a yapıyoruz zannettir-
mektedir³²». Âyetine işârettir. Kezâ:

وَمِنَ النَّاسِ

مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ

﴿يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا يَخْدَعُونَ إِلَّا

أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ﴾

(32) Sûrei Nisâ : 142.

Yâni: «Nâs arasında öyleleri vardır ki Allaha ve âhiret gününe inan-
dık diyorlar. Halbuki onlar mü'min değillerdir. Allaha ve imân etmiş
olanlara hiyle ve hud'a yapmak istiyorlar. Böyle yapmakla da kendile-
rinden başkasını aldatamıyorlar. Çünkü onların mü'min olmadıklarını
Allah da biliyor, mü'minler de. Onlar böyle olduğunu, (yâni, münâfık
bulunduklarının herkesçe bilindiğini) de farketmiyorlar³³».

Âyetlerinde de hikâye buyurulduğu üzere Medine'de «münâfık» nâ-
mıyla bir takım kimseler vardı ki (Abdullah bin Übey bin Selûl) ün ba-
şına toplanmışlardı. Bunlar, din-i islâma inanmadıkları hâlde inanmış
gibi görünürler, bu sûretle ehl-i imânı aldatmak isterler, kendilerine:
«Herkes gibi imân edin diyenlere karşı bir takım budalaların inandıkları
gibi inanır mıyız?» derler ve ehl-i islâma (sefih) ta'bir ederlerdi. Kur'ân-ı
Kerim, bu ta'biri onlara iâde etti ve:

إِنَّمَا هُمُ الشُّفَّاءُ وَلَكِنْ لَا يَعْلَمُونَ

Yâni: «Hâberiniz olsun ki asıl şüfehâ ve budala kendileridir, lâkin
böyle olduklarını bilmezler³⁴» dedi.

Zamânımızda da bir takım münâfıklar peydâ olmuştu ki eski münâ-
fıkların temâmıyla tersi idiler. Asr-ı seâdetteki ehl-i nifak inanmazkec
inanmış görünmeye çalışırlardı. Yeni münâfıklar ise, eski inandığını fedâ
edememekle beraber hoş görünmek ve kendilerine münevver dedirtmek
için inanmaz gibi görünüyorlardı. Onlara karşı şu beyt hâtıra gelmişti:

Moda dinsizlerinin bak hepsi,
Eski erbâb-ı nifâkın tersi.

Münâfıkların Allaha karşı hud'a etmeye kalkıştıkları gibi hasedkâr
maiyyet halkı da hükümdarlarını aldatmaya ve ondan öğrendiklerini ona
satmaya kalkışmışlardı.

(33) Sûrei Bakara : 8-9.

(34) Sûrei Bakara : 13.

5531

نخس شا کردی که با استاد خویش
همسری آغاز دو آید به پیش

«Ustasına karşı berâberlik da'vâsiyle meydana çıkan çırak, ne kadar uğursuzdur».

5532

با کدام استاد استاد جهان
پیش او یکسان هویدا و نهان

«Hem de nasıl bir üstâda karşı? Nazarında âşikâr ve gizli şeyler mü-sâvi bulunan bir cihân üstâdına».

5533

چشم او بنظر بنور الله شده
پرده های جهل را خارق بده

Öyle bir üstad ki : «Onun gözü, Allah nûriyle bakar ve cehâlet per-delerini yırtar».

O nazara karşı kalbindekini gizlemek isteyen :

5534

از دل صور اخ چون کهنه گلیم
پرده بندد به پیش آن حکیم

«Eski kilim gibi delik deşik olmuş bir kalb ile o Hakîm-i İlâhînin gözü önüne perde çekmeye çalışır».

5535

پرده میخندد برو با صد دهان
هردهانی گشته اشکافی بر آن

Fakat : «O perdenin her deliği bir ağız hâline gelir de ona güler».

5536

گفت آن استاد مرا شا کرد را
ای کم از سک نیست با من وفا

«Usta, çırağa der ki : Ey köpekten alçak; sende bana karşı hiç vefâ yok mudur?»

5537

خود مرا استا میگر آهن کسل
همچو خود شا کرد گیر و کور دل

«Beni hakikaten demir koparan bir usta bilme, kendin gibi kalbi kûr bir çırak farzet».

5538

نه از منت یاریست در جان و روان
بی منت آبی نمی گردد روان

«Senin rûhuna olan yardım benden değil midir? Bensiz senin tara-fına bir su akmaz».

5539

پس دل من کارگاه بخت نیست
چه شکنی این کارگاه ای نادرست

«Benim gönlüm sana tâlî' tezgâhı iken ey müstakim olmayan; bu tezgâhı neden kırıyorsun?»

5540

گوی پنهان میزنم آتش زنه
نی بی قلب از قلب باشد روزنه

«Ben gizli çakmak çakıyorum diyorsun. Kalbden kalbe pencere yok mudur?»

آخر از روزن بیند فکر تو
دل گواهی میدهد زین ذکر تو

«Nihâyet gönül o pencereden senin fikrini görüyor ve zikrine şehâdet ediyor».

گبرد و رویت نماله از کرم
هرچه کوی خندد و گوید نم

«Gönül, senin kalbinde olanı görüyor da yüzüne vurmuyor, her ne dersin gülüyor ve evet diyor».

او نمی خندد ز ذوق مالشت
او همی خندد بران اسکالشت

«O senin gıdıklamandan ve lâtifenden gülmüyor, kalbindeki kötü fikirlere karşı gülüyor».

بس خدای را خدای شد جزا
کسه زن کوزه بخور اینک سزا

«Hiylekârın cezâsı hiyledir. Kâse yap, bardak al meseli sana lâyıktır».

Biraz evvel münâfıkların Allaha hud'a yaptıkları ve o sûretle mukabele gördükleri, hud'ayı ondan öğrenmiş oldukları hâlde ona satmaya kalkıştıkları bahsi geçmişti. Hazret-i Mevlânâ o bahsi izâh için bir çırağın ustasına karşı berâberlik da'vâsında bulunması üzerine okunan beytlerin meâlini söylediğini naklediyor, çırağın gizli düşündüklerini anlatan ustanın onları anlamamış gibi görünerek sûretâ tasdik ettiğini söylüyor ve hiylekârın cezâsı hiyledir diyordu. Nitekim Kur'an'da :

وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا

Yâni: «Kötülüğün cezâsı aynıyle kötülüktür³⁵» buyurulmuştur. İşte gönül esrârını keşfeden ârifler, kendilerine karşı hürmetsiz muamelede bulunanlara karşı böyle muamele ederler.

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ, sûretâ o çırağa, hakikatte sâlike hitâben buyuruyor ki : Ustanım, yâni, ârifin sana karşı güldüğünü fakat o gülmenin zevk u neş'eden ileri gelmediğini söylemiştim.

گر بدی با تو ورا خنده رضا
صد هزاران گل شکفتی مهترا

«Eğer onun sana karşı gülüşü senden râzı olduğu için olsaydı, senin için yüz binlerce gül açılmış, yâni füyûzât ve fûtûhât zuhûra gelmiş olurdu».

چون دل او در رضا آرد عمل
آفتابی دان که آید در حل

«Onun kalbi rızâ ile amel eder, yâni, senden râzı olursa o rızâyı güneşin hamel burcuna gelmesi bil».

Ma'lûm ya güneşin hamel burcuna intikali, ilkbahâr mevsiminin ibtidâsıdır. Bir ârifin rızâsı da bir sâlik için ma'nevî ilkbahâr tesiri gösterir, onun kalbinde türlü türlü ma'rifet çiçekleri açılmasına sebep olur.

زو بخندند هم نهار و هم بهار
در هم آمیزد شکوفه، سبز بهار

«Güneşin hamel burcuna gelişinden hem nehar, hem bahar güler, çiçekler ve yeşillikler birbirine karışır».

Evet; O mevsimde hem nehar, hem bahar güler. Nehârın gülmesi, kışın uzun geceleri geçmiş ve gündüzlerin uzamaya başlamış, bahârın, yâni, ağaç çiçeklerinin gülmesi de dallar üstünde açılmış ve ağaçları kaplamış olmasıdır.

صد هزاران بلبل و قمری نوا
افگند اندر جهان بی نوا

«Yine ilk baharda yüz binlerce bülbül ve kumru, ötmeye başlar da kışın sessiz, sedâsız kalmış olan Dünyâyı çınlatır».

(Ağaçlarda çiçeklerin açıldığı ve yemyeşil tâze yaprakların sürdüğü böyle bir zamanda) :

5549

چونکه برک روح خود بینی سیاه
می بینی چون ندانی خشم شاه

«Sen rûhunu hazâna uğramış ve kararmış bir yaprak gibi görüyorsun da pâdişâhın gazabını neden bilmiyorsun?»

Rûhlara ba'zan bir kasâvet, bir sıkıntı ârız olur. Zâhiri bir sebep olmadığı hâlde insanın içi içine sığmayacak derecede ıztırâba düşer. Buna kabz hâli derler ki ekseriyya edilen bir günah dolayısıyla Cenab-ı Hakkın gazabından ileri gelir. Nitekim Cenab-ı Pir yine Mesnevî'de demiştir ki : «Sen kalbinde gam ve keder görünce istiğfâr et ki gam, Allahın emriyle müessir olmuştur». Böyle bir sıkıntıya uğrayınca hemen «estağfirullahel-azim» diyerek istiğfâra başlamalı ve Allahın gazabından, afvine ve rızâsına sığınmalıdır.

5550

آفتاب شاه در برج عتاب
میکنند روها سیه همچو کباب

«Pâdişâhın güneşi, itâb ü tekdir burcunda yüzleri kebab gibi karartır».

Yazın güneşte gezenlerin yüzü, suân te'siriyle kararır. Bu, sûri güneşin te'siridir. Allahın gazabı güneşi de itâba kalkarsa insanın iç yüzünü karartır, gam, keder, iç sıkıntısı gibi rahatsızlıklar da ondan ileri gelir.

5551

آن عطارد را ورقها جان ماست
آن سپیدی وان سیه میزان ماست

«Utâridin kâğıdları bizim canlarımız, o kâğıtlardaki aklık karalık da bizim mizanlarımızdır».

Bahsedile gelen usta ve pâhtan maksad Cenab-ı Hak ve bilmazhariyye Ârif-i kâmilidir ki o ma'neviyyât semâsının utarididir. Fezâdaki utârid seyyâresi feleğin kâtibi tehayyül edilir. Ârif-i kâmil de ma'nevî bir utâridir. Fakat onun kâğıdları bizim canlarımızdır, yâni, o yazacağını rûhlara yazar. Rûhlarımızda görülen beyazlık ve siyahlık da yine bizim mizanımızdır ki onunla Ârifin ve dolayısıyla Hakkın rızâsına mı, gazabına mı mazhar olduğumuz ölçülür.

5552

باز منشوری نویسد سرخ و سبز
تا رهند ارواح از سودا و غمز

«Ruhların sevda'dan ve aczden kurtulmaları için o ma'nevî Utarid, tekrar kırmızı ve yeşil ferman yazar».

Hakkın ve halifesi bulunan ârifin merhameti galib ve gazabı sâbık olduğu için rûhların kurtulması maksadiyle yine muhtelif rengde fermanlar yazar.

Allah, tevbe ve istiğfâr edenlerin tevbesini kabûl ve günahlarını afveylediği gibi halife-i Hak olan ârif de kendisine hürmetsizlik edenlerin nedâmetine karşı onların küstahlıklarını afveder ve râzı olduğunu bildirir. Fermanların muhtelif rengli olması rızânın ve afvın derecâtı olsa gerektir. Nitekim :

5553

سرخ و سبز افتاد نسخ نوبهار
چون خط قوس قزح در اعتبار

«İlk bahârın yazısı, kavs-ı kuzahta olduğu gibi kırmızı ve yeşildir»

Ba'zan yağmurdan sonra Güneş açılınca ufuk üzerinde muhtelif renkli dâire görünür. Buna kavs-i kuzah ta'bir ederler. Kadınlar arasında adı eleğimsağmadır. Bunun gibi ilk bahar gelince onun kalemi de türlü nakışlar çizer ki en ziyâde göze görünen çayırda ve yapraklardaki yeşil ile çiçeklerdeki kırmızılıktır. Bunun daha açıkçası bahar gelince Dünyâ yeşerir ve muhtelif renkli çiçekler açılır demektir. Bakılırsa yeşil ren umûmîdir, kırmızı ve sair renkler ise çiçeklerin nev'ine göre husûsîdir hattâ o muhtelif renkli çiçeklerin yapraklarında bile yeşillik vardır. B nâenaleyh birincisi Allahın rahmet-i âmmesine, ikincisi rûhların kabiliyet-i muhtelifesine işârettir.

«HÜDHÜDÜN HAKİR SÜRETİNDEN VE UFAK CÜSSESİNDEN
SÜLEYMÂN ALEYHİSSELÂMIN TA'ZİMİ BELKİSİN KALBİNE
AKSETMESİ»

Ma'lûm olduğu üzere Süleymân Aleyhisselâm, pederi Dâvud Aleyhisselâmın hem saltanatına, hem nübüvvetine vâris olmuştu. Yâni; hem hükümdar, hem peygamber idi. Hükûmeti merkezi de Kudüs idi. Garibdir ki yahudiler Dâvud ve Süleymân Aleyhisselâmı peygamberlerden saymazlar, mülûk-i Benî İsrâilden addederler. Belkis ise Yemen'deki Himyeriyye devleti hükümdarlarından idi, Sebâ, yâhud Me'rib denilen şehirde saltanat sürüyordu. Hazret-i Süleyman, hüdhüd, yâni, çavuş kuşu denilen kuş vâsıtasıyla ona bir mektub göndermiş, kendisini imâna ve Kudüs'e da'vet etmişti ki kıssası Kur'ân-ı Kerim'de ve Sûre-i Nemlde şu sûretle hikâye edilmiştir:

وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَا أَرَى الْهُدًى هُدًى مَّا كَانَتْ
مِنْ الْفَائِئِينَ ۝ لَا عَذْبَةَ فَاكِهَةٍ وَلَا نَازِلَ وَلَا أَشْجَارًا
وَلَا نَخْلًا يَنْتَظِرُونَ ۝ فَكَثَرَ غَمُّهُ فَهَدَّ قَالَ أَفَضَحْتُ
بِمَا لَمْ يَخْطُبْ بِهِ وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بِنَا يُعَيِّنُ ۝
إِنِّي وَجَدْتُ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ
عَظِيمٌ ۝ وَجَدْتُهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ
وَزَيَّنَّ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ ۝
أَلَّا يَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبْءَ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ
مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ۝ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ
الْعَظِيمِ ۝

Yâni: Kuşlar arasında hüdhüdü aradı. Bana ne oldu ki hüdhüdü göremiyorum, yoksa kayıp mı oldu? Onu te'dib için ya şiddetli bir cezâ yapacağım, ya onu keseceğim; yâhud gaybûbeti sebebi hakkında bana açık ve muhik bir delil beyân ede. Çok geçmeden hüdhüd geldi. Hazret-i Süleymân onu, nereden idin? diye tehdîr etti. Hüdhüd dedi ki: Senin görmediğin şey'i gördüm, sana Seba' şehrinde doğru bir haber getirdim. Ben hakikaten bir kadın buldum ki Seba'lılara hükümdarlık etmekte. Ona her şey verilmiştir, onun büyük bir tahtı da var. Ben onu ve kavmini Allahı bırakmış ve güneşe secde eder bir hâlde buldum. Şeytan onlara yaptıklarını hoş göstermiş ve yoldan çıkarmış ki hidâyet tarîkını bulamıyorlar. Göklerde ve yerde olan gizli şeyleri meydana çıkaran ve sırları gizlediğiniz ve ilân eylediğiniz şeyleri de bilen Allaha secde etmiyorlar. Cenâb-ı Hak öyle bir Allaktır ki ondan başka ma'bûd yoktur. Büyük arşın rabbi, hâlık ve sâhibidir³⁶.

Hüdhüdün bu sözleri üzerine Hazret-i Süleymân:

قَالَ سَتَرْتُ اصْدَقْتُ أَمْ كُنْتُ مِنَ الْكَاذِبِينَ ۝ إِذْ هَبْ
بِكَاؤُهَا فَالِقَةُ الْيَمِّ ثُمَّ تَوَلَّى عَنْهُمْ فَانْظُرْ مَاذَا يَرْجِعُونَ ۝

Yâni: «Dedi ki: Doğru mu söylüyorsun, yoksa yalancılardan mısın ona bakacağız ve tahkik edeceğiz. Şu mektubumu götür onlara at, sonra onlardan dön ve bir tarafa çekil; mektub hakkında birbirlerine nasıl mü-râaat edeceklerini ve nasıl görüşüp konuşacaklarını öğren³⁷».

Hüdhüd mektubu götürdü ve Belkis'in sarayı penceresinden içeri attı. Belkis onu görüp meâlini anlayınca devleti erkânını topladı ve onlara:

(36) Sûre-i Neml: 20-26.

(37) Sûre-i Neml: 27-28.

قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُوْاْ إِلَى الْكِتَابِ كَرِيْمٌ ۝ اِنَّهُ مِنْ سُلَيْمٰنٍ وَّاِنَّهُ
بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ۝ اَلَا تَعْلَمُوْا اَنِّىْ وَاَتُوْنِىْ
مُسْلِمِيْنَ ۝ قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُوْاْ اَفْقُوْنِىْ فَاَمْرِىْ مَا كُنْتُ قَاطِعَةً
اَمْرًا خِىَّتْ شَهِدُوْنَ ۝ قَالُوْا نَحْنُ اَوَّلُوْا قُوَّةً وَاَوَّلُوْا بَابِىْ
شَكِيْدٍ وَاَلَا مَرٰىلَيْكَ فَاَنْظُرِيْ مَا دَا اَنَا مُرِيْنَ ۝ قَالَتْ
اِنَّ الْمُلُوْكَ اِذَا دَخَلُوْا قَرْيَةً اَفْسَدُوْهَا وَجَعَلُوْا كَعَصْرَةِ
اَهْلِهَا اِذْ لَمْ يَكُنْ اَهْلُهَا ۝ وَكَذٰلِكَ يَفْعَلُوْنَ ۝ وَاِنِّىْ مُرْسِلَةٌ
اِلَيْهِمْ بِهَدِيَّةٍ فَنَظِرَةٌ بِمَا يَرْجِعُ الْمُرْسَلُوْنَ ۝

Yâni : «Dedi ki : ey cemâat-i egrâf! Bana büyük bir zât tarafından gönderilmiş bir mektûb atıldı. O mektûb, Süleymandan geliyor, Rahmân ve Rahîm olan Allahın adı ile başlıyor. Bana karşı büyüklük taslamayınız, mü'min ve muvahhid olarak nezdime geliniz diyor. Yine Belkis dedi ki : Ey cemâat, bu işimde bana mütâleanızı söyleyiniz, ben size danışmadan bir işi kestiremem. (yâni, kat'i karâr vermem) O cemâat dediler ki : Biz kuvvet, satvet ve şecâat sâhibleriyiz, irâde ise senindir. Bak, mu-sâleha ve muhârebeden neyi ve hangisini emredersin? Belkis dedi ki : Hakikaten hükümdârlar ordularıyla bir memlekete girince o memleketi fesâda verirler; ahâlîsinin azîz olanlarını zelil bir hâle getirirler ve işte böyle yaparlar. Ben onlara hediyeye göndereceğim ve sefirlerin nasıl dö-neceklerine bakacağım³⁸».

فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمٰنٌ قَالَ اَتِمُّدُوْنِىْ بِمَا لِىْ فَاَسْتَبِيْنِ اللّٰهَ خَيْرٌ مِّمَّا
اَتَيْتُكُمْ بِلِىْ اِنَّكُمْ بَعْدَ تَبَتُّبِكُمْ لَنُفَرِّحُوْكُمْ ۝ اَرْجِعْ اِلَيْهِمْ فَلَمَّا نَبَتْهُمْ
يُجُوْدٍ لَا فِىْ قَلْبِهِمْ بِهَا وَلَخُرْجَتُهُمْ مِنْهَا اِذْ لَمْ يَكُنْ مِنْهُمْ صَاعِرُوْنَ
۝ قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُوْاْ اَتَيْتُكُمْ بِبَنِيْ بَعْرَشٍ قَبْلَ اَنْ يَّاتُوْنِىْ
مُسْلِمِيْنَ ۝ قَالَ عِزِّيْتٌ مِّنْ اِلْحٰزٍ اَنَا اَتَيْتُكُمْ بِهِ قَبْلَ اَنْ تَقُوْمَ
مِنْ مَّقَامِكُمْ وَاِنِّىْ عَلَيْهِ لَقَوِيْ اٰمِيْنَ ۝ قَالَ الَّذِىْ عِنْدَهُ عِلْمٌ
مِّنَ الْكِتَابِ اَنَا اَتَيْتُكُمْ بِهِ قَبْلَ اَنْ يَّرْتَدَّ اِلَيْكَ طَرْفٌ فَلَمَّا
رَآهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ قَالَ هٰذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّىْ لِيَبْلُوْنِىْ
ءَاَشْكُرُ اَمْ اَكْفُرُ ۝ وَمَنْ شَكَرْنَا يَّشْكُرْ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ
فَاِنَّ رَبِّىْ غَنِيٌّ كَرِيْمٌ ۝

Yâni : «Süleyman Aleyhisselâma gelince dedi ki : Bana mal ile im-dâd etmek mi istiyorsunuz? Allahın bana verdikleri size verdiklerinden hayırlıdır. Belki hediyelerinizle siz ferahlanır ve sevinirsiniz. Ey sefir, seni gönderenlerin yanına avdet et; onlara ordular getireceğiz ki kendi-lerinin o kuvvetlere karşı duracak halleri yoktur. Onları hor, hakir bir hâlde memleketlerinden çıkaracağız.

Hazret-i Süleyman bundan sonra maiyyetine hitâb ederek :

«Dedi ki : Ey cemâat! Müslümanların, (yâni, göndereceğim ordu efrâdının) girmesinden evvel Belkis'in tahtını hanginiz bana geti-rirsiniz? Cinnilerden bir ifrit dedi ki : Sen yerinden kalkmadan, ben o tahtı sana getiririm ve ben bu işi yapmakta kuvvetliyim ve eminim.

İndinde kitabdan ilim bulunan — ki eşher-i rivâyâta göre Süleyman aleyhisselâmın veziri Âsaf bin Berhyâ idi — dedi ki: Ben sana onu tarte-tûl'ayn içinde getiririm. Hazret-i Süleyman taht-ı Belkîs'in karşısında bu-lunduğunu görünce dedi ki: Bu kerâmet, Rabbimin ihsânındandır. Şükür mü edeceğim, küfranda mı bulunacağım? diye beni imtihan için. Ve her kim şükrederse nefsi için şükretmiş olur. Çünkü Allahın ni'metine şük-retmek, o ni'metin artmasına sebebedir. Her kim de küfran-ı ni'mette bu-lunursa gene kendinedir. Hakikaten Rabbim, mahlûkatının şükründen müstagnîdir ve yarattıklarına in'âm ü ihsân husûsunda kerîmdir³⁹.

Belkîs tahtının Seba' şehrinde kaldırılıp ân-ı vâhidde Kudûs'e ve Süleymân Aleyhisselâmın huzûruna getirilmesi hakkında türlü türlü sözler söylenilmiştir. Kimi: Bulunduğu yerde yere battı, Süleymân'ın sarayında yerden çıktı demiş; kimi: Cenâb-ı Hak, onu Seba'da yok etti, Kudûs'te var etti mütâleasında bulunmuştur. Tahtın o sûretle getiril-mesi Âsafın bir kerâmeti idi. Mu'cizeler de, kerâmetler de hârikul'âde hâllerden olduğundan nasıl oldukları bilinmez. Tahtın, Süleymân Pey-gamberin mu'cizesiyle değil de Âsaf'ın kerâmetiyle gelmesinde bir nükte vardır ki Süleymânın büyüklüğüne delâlet eder. Gûyâ, veziri böyle fev-kal'âde bir kuvvete mâlik olan peygamber bir hükümdârın ma'nevî bü-yüklüğünü anlayın demek istenilmiş ve evliyâullahtan kerâmet zuhûr edebileceğine dâir bir nümûne gösterilmiştir.

قَالَ نِكْرُوا لَهُ عَرْشَهَا نَنْظُرْ أَتَهْتَدِي أَمْ
تَكُونُ مِنَ الَّذِينَ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٤٠﴾ فَلَمَّا جَاءَتْ قِيلَ أَهَكَذَا عَرْشُكَ
قَالَتْ كَأَنَّهُ هُوَ وَأُوتِينَا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِينَ ﴿٤١﴾

Yâni: «Süleymân Peygamber dedi ki: Belkîs için tahtını tanınmaz bir hâle getirin, bakalım tanıyacak mı, yoksa tanımayanlardan mı olacak? Vaktâki Belkîs Kudûs'e ve Hazret-i Süleymân'ın huzûruna geldi; ona denildi ki: Senin tahtın böyle mi idi? Belkîs cevap verdi ki: Sanki bu odur. Bu kerâmetin zuhûrundan evvel de kudret-i ilâhiyenin kemâline ve Süleymânın sıhhat-i nübüvvetine dâir bize ilim verilmiş de biz ona imân etmiştik⁴⁰».

(39) Sûrei Neml : 36 : 40.

(40) Sûrei Neml : 41-42.

5554

رحمت صد تو بر آن بلقیس باد
که خدایش عقل صد مرده بداد

«O Belkîs'e yüz kat rahmet olsun ki Allah ona erkek aklı vermişti».

5555

هددی نامه بیاورد و نشان
از سلیمان چند حرفی با بیان

«Bir hüdhüd kuşu ona Süleymandan mektub ve nişan getirdi. O mektub birkaç kelimeden ibâret bir beyandı».

5556

چو بخواند آن نکته‌های باشمول
با حقارت تنگید اندر رسول

«Mektubda münderic olan şumullü nükteleri okuyunca onu getiren elçiye, yâni, hüdhüde hakaretle bakmadı».

5557

جسم هدهد دید و جان عنقاش دید
حسن چو کفی دید و دل دریاش دید

«Onun cismini hüdhüd, canını anka, hissini köpük, kalbini deryâ gördü».

5558

عقل با حسن زین طلسمات دورنگ
چون محمد با ابو جهلان بجنک

«Bu iki rengli tılsımlardan, yâni, sûret ve ma'nâdan ibâret cisimlerden dolayı akıl ile his, Muhammed Aleyhisselâm gibi, Ebûcehillerle cengdedir».

Ma'lûm ya insan nefis ile rûhtan, ta'bîr-i diğerle, sûret ve ma'neviyyetten müteşekkildir. Bundan dolayı iki rengli tılsım denilmiştir. Zâhîrî hisler, insanın ancak sûretini görür, akıl ise onun ma'neviyyetine nazar eder. Bundan dolayı kâfirler, Hâtimülenbiyâ Aleyhi Ve Alihî Ekmelût-tehâyâ Efendimizin zâhirine baktılar ve onun ancak beşeriyyetini gördüler. «Bu nasıl peygamber? Bizim gibi yiyor, içiyor, çarşıda, pazarda gezip dolaşıyor» dediler. Evet; Resûl-i Ekrem de beşer ve hayrülbeşer idi, fakat onun Vahy-i İlâhî telâkkî eden bir ma'neviyyeti vardı. Nitekim Cenâb-ı Hak kendisine :

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ

Yâni : «Habîbim; kâfirlere de ki : Evet hakikaten ben de sizin gibi beşerim, lâkin bana Rabbim tarafından vahy ü ilhâm olunur⁴¹» demektir.

5559

کافران دیدند احمد را بشر
چون ندیدند از وی انشق القمر

«Kâfirler, Hazret-i Ahmed ve Muhammed Aleyhi Ve Alihî Salevâtühadi beşer gördüler. Çünkü ondan (inşakkalkamer)i görmediler».

Evvelce de bahsedilmişti ki, Mekke müşrikleri Resûl-i Ekrem'den bir mu'cize istemişlerdi. Bi'setin sekizinci senesi içinde kamerin bedir hâlinde bulunduğu bir gece idi. Sâhib-i mu'cizât Aleyhi Veâlihissalevât Efendimiz mubârek parmağıyla işâret buyurdu. Safha-i kamer ikiye ayrıldı, biraz durduktan sonra birleşti. Müşrikler şaşırıldılar, Küre-i Kameri yaran ma'nevî kuvveti takdir edemediler, ancak Resûlullahın beşeriyyetini müşâhede etmekte olduklarından onu bir sihirbaza benzettiler, «Bu da Muhammedin bir sihrî!» dediler. Çünkü his gözüyle bakıyor ve onun gösterebildiğini görüyorlardı.

(41) Sûrei Kehf : 110.

5560

خاك زن در دیده حس بن خویش
دیده حس دشمن عقلست و کیش

«Ey sâlik; hissi olan gözüne toprak saç. Çünkü his gözü aklın ve mezhebin düşmanıdır».

5561

دیده حس را خدا اعماش خواند
بت پرستش گفت وضد ماش خواند

«Allah, his gözüne a'mâ, putperest ve bizim zıddımızdır dedi».

Cenâb-ı Hak Kur'ânda müşrikler ve münâfıklar için :

وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا

Yâni : «Onların gözleri vardır, lâkin görmezler⁴²» buyuruyor. Görmeyen göz, körden başka nedir? Hâlbuki o müşrikler ve münâfıklar suver-i zâhireyi görüyorlardı ve göremedikleri ma'neviyyat idi.

5562

خواجۀ حالی و فردا پیش او
او نمی بیند ز گنجی جز تسو

«Hâlin ve istikbâlin efendisi olan nebi, yâhud velî onun önünde idi. O ise bir hazîneden, bir mangırdan başka bir şey görmüyordu».

Enbiyâ ve bilverâse evliyâ hazarâtı, ma'neviyyetleri i'tibâriyle birer hazîne idiler. Onların yalnız zâhîrî şekillerini görüp de kendileri gibi vehmedenler ise hazînede nukud ve cevâhiri görmeyip de oradan bir mangır görebilenlerdi.

(42) Sûrei A'raf : 179.

ذره زان آفتاب آرد پیام
آفتاب آن ذره را کرد دغلام

«Hakikat güneşinden haber getiren bir zerreye fezâdaki Güneş köle olur».

Meselâ; Hazret-i Mûsâ'nın halifesi olan Yûşa' Peygamber Benî İsrâil ile bir kal'ayı muhâsara etmiş ve alınmasına az bir şey kalmıştı. Fakat gurub yaklaşmıştı. Ertesi gün de cumartesi idi ki müsevîlerin ta'til günü bulunuyordu. Yûşa' Aleyhisselâmın duâsı üzerine güneşin gurûbu gecti o gün kal'a alındı.

Efdalülenbiyâ Aleyhi Veâlihi Ekmelüttehâya Efendimiz de mubârek parmağıyla aya işâret etmiş ve kurs-ı kamer ikiye ayrılmıştı. İşte şu iki tarihî misâl, güneşle ayın enbiyâ ve evliyâ hazarâtına bende ve emirlerine tâbi' olduğunu anlatır.

Kezâ :

5564

قطره کز بحر وحدت شد سفیر
هفت بحر آن قطره را باشد اسیر

«Vahdet denizinin sefiri olan bir damlaya yedi deniz esir olur».

Nasıl ki Mûsâ Aleyhisselâm asâsıyla Bahr-i Ahmere vurmuş, Şab denizi açılıp Benî İsrâil'in karşiki sâhile geçmesine yol vermişti.

5565

گر کف خاکي شود جالاک او
پیش خاکش سر نهاده افلاک او

«Eğer bir avuç toprak, Hakkın evâmiri ifâda gevik olursa, Allahın felekleri, onun toprağına, yâni topraktan mahlûk olan cesedine karşı başını eğer».

Hazret-i Âdem Aleyhisselâma karşı meleklerin ta'zim secdesi gibi.

خاک آدم چونکه شد جالاک حق
پیش خاکش سر نهاده املاک حق

«Âdemin toprağı, yâni, cesed-i hâkisi Hakkın çalâki olduğu için o toprağın önünde hakkın melekleri secde ettiler».

5567

النساء انشقت آخر از چه بود
از یکی چشمی که خاکی کشود

«Semânın yarılması neden dolayı idi? Hâkiliği açan bir gözden ötürü idi».

Fakire göre beytte (çeşmi) kelimesinin (cismi) olmak ihtimâli de vardır ki o vakit «Topraktan mahluk bir cismin geçmesi için semâ yarıldı» meâli anlaşılır. Evet, Peygamberlerden İdris ve İsâ Aleyhimesse-lâm hâkî bir cesed oldukları hâlde semâya çıkmış ve onların geçmesi için semâda yol açılmıştı. Kezâ Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimizin cesed-i mukaddesleri de hasbelbeşer hâkî idi. Öyle olmakla berâber mi'rac gecesinde onun mürûru için gökler arşa kadar açılmıştı.

5568

خاک از دردی نشیند زیر آب
خاک بن کز عرش بگذشت از شتاب

«Toprak tortu olarak suyun altına çökerken, o toprak Vücûd-ı Muhammediyi gör ki kemâl-i sür'atle arş-ı a'lâyı geçti».

5569

آن لطافت پس بدان کز آب نیست
جز عطای مبدع وهاب نیست

«İmdi şunu bil ki cesed-i hâkideki letâfet sudan değildir. Ancak müb-dî-i vehhâb olan Allahın atâsı iktizâsıdır».

Mi'râcı inkâr edemeyen müslüman, feylesofları, onun vukûuna bir sebep ve imkân göstermek için «Cesedin semâya urûcu, rûhun ve aklın kemâl-i letâfetindendir ki beden-i kesîfi âlem-i bâlâya yükseltmiştir».

Yoksa herşey kendi merkezine doğru hareket eder. Cesed de toprak olduğu için tabii toprağa meyleder, semâya doğru yükselemez. İçerisine hava doldurulmuş bir cisim suyun dibinden yüzüne çıktığı gibi kuvvetli bir rûhu ihtivâ eden bir cesed de semâya i'tilâ eder» demişlerdir.

Hazret-i Mevlânâ, bu felsefi mütâleayı baltalamak için hayır.. o yüksele, ne sudan, ne havadandır, ancak Allahın lûtf u keremi eseridir diyor.

5570

گر کند سفلی هوا و نار را
ور زکل او بگذراند خار را

«Eğer Allah, havayı ve ateşi süfli kılrsa ve dikenini gülden mu'teber eylese».

5571

حاکمت او یفعل الله ما يشاء
او ز عین درد انگیزد دواء

«O hâkimdir, dilediğini yapar ve derdin kendisinden devâ husûle getirir».

Hava olsun, ateş olsun tab'an ulvidir. Yâni, rüzgâr yüksekte eser, ateş alev olarak yükselir. Gül herkesin sevdiği ve i'tibâr ettiği bir çiçektir, diken ise insana batan ve canını yakan bir nesnedir. Cenâb-ı Hak dilerse havayı da, ateşi de su ve toprak gibi süfli yapar, irâde ederse dikene gülden ziyâde letâfet verir, onu gülden fazla makbûl bir hâle getirir.

5572

کو هوا و نار را سفلی کند
تبرگی و دردی و ثقی کند

«Allah, dilerse havayı ve ateşi süflileştirir, bulanık tortulu ve ağır bir mâhiyyet verir».

5573

بس یقین شد که تعز من تشاء
خاک را گفت پرها برکنا

«O lâlde yakînen bilinir ki, Allah dilediğini azîz eyler, topraktan mahlûk bir cesede kanadlar aç da uç der».

Kur'ân'daki bir Âyete işâretir ki :

قُلْ اللَّهُمَّ مَا لَكَ الْمَلِكُ تَوَنَّى الْمَلِكُ مَنْ تَشَاءُ
وَتَنْزِعُ الْمَلِكُ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ
بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤٣﴾

Yâni : «Habîbim; sen de ve bütün mü'minler desinler: Ey mülkün sâhibi olan Rabbim! Mülkü ve hükûmeti dilediğine verirsın; mülkü ve saltanatı dilediğinden alırsın. Dilediğini azîz kılarırsın ve dilediğini zillet ve hakarete uğratırsın. Hayr, senin yed-i kudretindedir, ne yaparsan o hayrdır. Allahım sen hakikaten her şey'e kadırsın, her şey'i yapabilirsin⁴³».

Evet böyle her şey'e kadir olan Allah, hâkî bir cesede ilm ve akl kanadları verdi, onları açıp ulviyyet semâsında uçmasını ve meleklerin secdesine mihrâb olmasını emretti.

5574

آتش را گفت رو ابلیس شو
زیر هفتم خاک با تلبیس شو

«Bir ateşe, yâni, ateşten yaratılmış olan Azazile de git şeytan ol, yedinci kat arzın altında teltîs ve izlâl ile uğraş dedi».

Âdem topraktan yaratılmış, toprağın alçakta bulunması lâzım gelmişken onu yükseltmiş, şeytan ateşten halkolunmuş, ateş alevinin yükselmesi icâb ederken onu alçaltmıştır.

(43) Sûret Al-i İmran : 26.

آدم خاکی برو تو بر سها
ای بلیس آتشی رو تا ثرا

«Ey topraktan yaradılmış Âdem; sen sühâya kadar çık, ey ateşten mahlûk olan şeytan; sen toprağa kadar in» demiştir.

چار طبع و علت اولی یم
در تصرف دائمنا من باقیم

«Ben, anâsır-ı erbaa ve illet-i ûlâ, yâni, ilk sebep değilim, hükm ve tasarrufta dâim ve bâkîyim».

کار من بی علتست و مستقیم
هست تقدیرم نه علت ای سقیم

«Benim işim illetsizdir ve müttekimdir. Ey sakim feylesof, benim takdirim vardır ki o illet değildir».

Eski tabiiyyûn, hilkatin esâsı olmak üzere toprağı, suyu, ateşi ve havayı göstermişler ve bunlara «anâsır-ı erbaa» adını vermişler, her şey'in bir illet, yâni, sebep ile zuhûra geldiğini düşünerek yaradılışın ilk sebebine de «illet-i ûlâ» demişlerdir. Hükemâyâ göre illet-i ûlâ «akl-ı evvel» dir. Derler ki Cenâb-ı Hak zuhûr murâd edince, yâni, bilinmesini irâde eyleyince ibtidâ akl-ı evveli yarattı. Akl-ı evvelin bir vücûbu bir de imkânı ciheti vardı. Yâni, yaradılmadan evvel ilm-i İlâhîde mevcut olması i'tibârıyla kadîm, yaradılışı dolayısıyla hâdis idi. Onun cihet-i vücûbîsinden akl-ı sâniyi, cihet-i imkânîsinden felek-i atlası yarattı. Akl-ı sâninin vücûbu cihetinden akl-ı sâlisî, imkânı cihetinden felek-i kürsiyi halketti. Böylece ukûl-i aşere ile eflâk-i tis'a ve onlardaki ecrâm zuhûra geldi ve devrâna başladı. Feleklerin dönüşünden anâsır-ı erbaa, anâsır-ı erbaanın terkiibinden mevâlid-i selâse meydana çıktı. Şu sayılan şeyler birbirinin hilkatine sebep oldu. Bundan dolayı ilk mahlûk olan akl-ı evvele «illet-i ûlâ» denildi. Akl-ı evvel, Hakkın irâdesine tâbi' ve onun tasarrufunda olmakla berâber diğer eşvâda mutasarrıftır. Ondan dolayı Allaha (illetül'ilel) yâni, (sebeblerin sebebi) ta'bir edildi.

Bu mezheb ve düşünce doğru değildir. Çünkü Allahı sebebsiz bir şey

yaratamaz gibi bir kayıd altına alır. Ondan dolayı Hazret-i Mevlânâ lisân-ı İlâhîden olarak: «Ben anâsır-ı erbaa ve illet-i ûlâ değilim. Her geyde tasarruf ve hükmetmekte bâkîyim ve sâbitim. Benim işlerim illetsiz ve sebebsizdir. Takdirim vardır, illet yoktur» diyor. Yine lisân-ı İlâhîden olmak üzere devam ediyor ki:

عادت خود را بگردام بوقت
این غبار از پیش بنشام بوقت

«Kendi âdet ve sünnetimi vaktinde döndürürüm ve icâbında değiştiririm. Bu şübhe ve şek yolunu zamânında göz önünden kaldırıyorum».

Kur'ân'da:

وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا

Yâni: «Allahın âdâtında değişiklik bulamazsın⁽⁴⁴⁾» Âyeti vardır. Bu Ayet «Kanûn-ı tabiât» denilen usûlün değişmeyeceğini bildirir, fakat peygamberlerin mu'cizeleri, evliyânın kerâmetleri gibi ba'zı hâdiseler, o âdetin fevkinde zuhûr etmektedir. Demek ki ba'zan âdet-i müstemirre hilâfı, hâdisâtın vukûu da yine sünnet-i İlâhiyye cümlesinden imiş. Buna binâen:

بحر را گویم که هین پر نار شو
گویم آتشی را برو گلزار شو

«Denize derim ki âgâh ol ve ateşle dol, ateşe derim ki yürü gül bağçesi ol».

Kelâm-ı İlâhîde:

وَإِذَا الْبَحَارُ سُجِّرَتْ

Yâni: «Kıyâmete yakın denizler âteşin bir hâle gelince⁽⁴⁵⁾ ve».

(44) Sûrei Feth: 23.

(45) Sûrei Küvvirât: 6.

گویم ای خورشید مقرون شو بجا
هر دو را سازیم چون ابر سیاه

«Ey güneş; kamere yaklaş diyeceğiz, her ikisini de kara bulut gibi karartacağız».

Addî bin Rebîa, kıyâmet ne vakit kopacak diye soruyor :

يَسْأَلُ أَيَّانَ يَوْمَ الْقِيَمَةِ ﴿٥٨﴾

فَإِذَا بَرِقَ الْبَصَرُ ﴿٥٩﴾ وَخَسَفَ الْقَمَرُ ﴿٦٠﴾ وَجُمِعَ الشَّعْرُ وَالْقَمَرُ ﴿٦١﴾

يَقُولُ الْإِنْسَانُ يُؤْمِنُ أَزِلَ الْفَرُ ﴿٦٢﴾

Yâni : «Göz kamaştığı, Ay tutulduğu ve Güneşle ay bir araya geldiği zaman ki, şimdi kıyâmeti inkâr eden insan, o zaman kaçacak yer neresi? diyecektir⁵⁰».

5582

چشمه خورشید را سازم خشک
چشمه خون را بفن سازم مشک

«Güneşin çeşmesini, yâni, kursunu kurutur ve ziyâsız bırakırız, kan çeşmesini fen ve hikmetle misk yaparız».

Misk âhûlarında olduğu gibi ki, misk denilen şey bir cins geyiğin göbeğinde toplanan kandan ibârettir.

5583

آفتاب و مه چو دو گاو سیاه
یوغ برگردن پند شان اله

«Allah, Güneşin ve Ayın boyunlarına bir çift siyah öküz gibi boyun-duruk takar».

Ve onları bir araya getirip ziyâsız ve nursuz bırakır.

İşte Kadir-i Mutlak olan Cenâb-ı Hak, bu gibi fevkattabia olan hâ-diseleri vukûa getirmeye muktedirdir.

(50) Sûrei Kiyameh : 6:10.

قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَىٰ

إِبْرَاهِيمَ ﴿٥٨﴾

Yâni : «Ey ateş; İbrâhime karşı soğu ve selâmet ol⁴⁶» buyurulmuş ve hükmü vuku' bulmuştur.

5580

کوهر را گویم سبک شو همچو بزم
چرخ را گویم فرو رو پیش چشم

«Dağa derim ki yün gibi hafifleş, gökyüzüne derim ki göz önüne dökül».

يَوْمَ يَكُونُ

النَّارُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ ﴿٥٩﴾ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ ﴿٦٠﴾

Yâni : «Kıyâmet günü insanlar, dağılmış pervâneler gibi olacaktır. Dağlar da boyanmış yün gibi dağılacaktır⁴⁷».

Kezâ :

إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ ﴿٦١﴾

Ve :

إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ ﴿٦٢﴾

Yâni : «Gök yarıldığı zaman⁴⁸» ki bunlar, kanûn-ı tabiat denilen müstemir usûlün hilâfı olarak vukûa gelecektir.

(46) Sûrei Enbiya : 69.

(47) Sûrei Kariah : 4-5.

(48) Sûrei İnşikak : 1.

(49) Sûrei İnfitar : 1.

«BİR FELSEFECİNİN (ان اصبح ماؤکم) ÂYETİ OKUNURKEN
İNKÂRA KALKIŞMASI»

5584

مقرئ میخواند از روی کتاب
ماؤکم غوراً از چشمه بنده آب

«Kur'ân okuyan biri; kitâbın yüzünden, yâni, Mushaftan (kaynaktan suyu kestim) meâlindeki (ماؤکم غوراً) Âyetini okuyordu.»

Tebâreke Sûresindeki :

اِنْ اصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَهِيَ يٰٓاَيُّهَا الْمَعْجِزُ ﴿٥٨﴾

Yâni : «Eğer suyunuz, derine gider de akmaz olursa, size tatlı suyu kim getirir⁵¹» Âyetine işârettir. Hazret-i Mevlânâ bunu terceme ederek diyor ki :

5585

آب را در چشمه که آرد دگر
جز من بی مثل با فضل و هنر

«Benim gibi fazilet ve ma'rifet sâhibi bir zâttan başka suyu tekrar menbaa kim getirir».

5586

فلسفی منطقی مستهان
میگذشت از سوی مکتب آن زمان

«Mantıkçı, hakîr bir feylesof, o sırada mekteb yanından geçiyordu.»

(51) Sûrei Mülk : 30.

5587

چونکه بشیند آیت او از ناپسند
گفت آریم آب را ما با کلند

«Bu Âyeti işitince beğenmediğinden suyu kazma ile biz getiririz».

Yâni; toprağı kazar, suyu buluruz dedi ve ilâve etti ki :

5588

ما بزخم بیل و تیزی تبر
آب را آریم از یستی ز بر

«Biz bel ile yarar, kazma ile kazar ve suyu aşağıdan yukarıya çıkarırız».

5589

شب بخت و دید او یک شب مرد
زد طبایحه هر دو چشمش کور کرد

«Gece uyudu. Rü'yasında arslan gibi bir yiğit gördü. O yiğit buna tokat attı, ve iki gözünü kör etti».

5590

گفت زین دو چشمه چشم ای شقی
با تبر نوری بر آرد صادق

«O feylesofa dedi ki : Eğer sözünde sâdık isen gözünün pınarından kazma ile nur çıkar».

Yâni; ni'met-i rü'yetini îade et.

5591

روز برجست و دو چشمش کور دید
نور فایض از دو چشمش دور دید

«Feylesof, sabahleyin yatağından fırladı ve iki gözünü kör gördü. Rü'yet nuru o iki gözden uzaklaşmıştı».

گر بنالیدی و مستغفر شدی
نور رفته از کرم ظاهر شدی

«Eğer inleyerek istiğfâr etmiş olsaydı, çekilip giden nûr-ı çeşmi, Allahın keremiyle zâhir olurdu, avdet ederdi».

لیک استغفار هم در دست نیست
زوق توبه نقل هر سرمست نیست

«Lâkin Allahtan mağfîret taleb etme de elde değildir. Tövbe zevki, her sarhoşâ meze olmaz».

نحسی اعمال و شومی جحود
راه توبه بر دل او بسته بود

«Amellerinin uğursuzluğu ve inkârının şomluğu, onun kalbine gidecek tövbe yolunu kapatmıştı».

دل بسختی همچو روی سنگ گشت
چون شکاف توبه آنرا بهر گشت

«Kalb, sertlikte taş yüzü gibi olmuş. Tövbe onu ekin için nasıl yarabilir?»

İnsan hasbelbeşeriyye günâha girebilir, günâhı müteâkıb tövbe ve istiğfâr etmelidir. Fakat tövbe de isyân sarhoşlarının ağzına meze olamaz. Günahlar, toplana toplana kalbde kasvet tabakaları husûle getirip orasını bel, çapa işlemez sert ve çorak erâziye benzetir. Ma'mâfih makbûl-i İlâhî bir merd-i kâmilin himmeti ve duâsiyle o sert kalbin yumuşaması ve hasenât tohumlarını inbât edecek bir dereceye gelmesi de mümkündür.

چون شعی کوکه تا او از دعا
بهر کشتن خاک سازد کوه را

«Şuayyib Peygamber gibisi nerede ki duâsiyle dağı zirâat yapılacak tarla hâline getirsin?»

از نیاز و اعتقاد آن خلیل
گشت ممکن امر صعب و مستحيل

«O halîlin, yânî, İbrâhim Aleyhisselâmın hüsnü i'tikadı ve Cenâb-ı Hakka niyâzı dolayısıyla muhâl denilecek güç bir iş, mümkün oldu».

یا بدریوزه مقوقس از رسول
سنگلاهی مزرعی شد با اصول

«Yâhud Mukavkis'in Hazret-i Peygamberden temennîsi üzerine bir taşlık, usûlüne göre bir tarla oldu».

Şuayyib Peygamberin duası ile dağın tarla hâline girdiği, Halîlullahın niyâziyle ateşin gül bağçesi olduğu, Habîbullah Efendimizin recâsiyle taşlık ve kayalık bir yerin zirâate yarar bir dereceyi bulduğu gibi; onların vârisi olan kâmil bir zât-i şerîf de himmet edecek olursa öyle kayalık kesilmiş bir kalb de yumuşar.

Mukavkis, asr-ı seâdetde Mısır Hükümdârı idi; fakat Bizans Devletinin tâbiyyetinde bulunmaya mecbur kalmıştı. Etraftaki hükümdarlara birer nâme-i risâlet gönderilip kendileri imâna da'vet edildiği sırada, ona da bir sefir ile bir mektup yollanılmıştı. Mukavkis müslüman olmamakla beraber sefir-i peygamberiye hürmette bulunmuş ve zât-i akdes-i nebevîye ba'zı hediyeler takdim etmişti. Bu mu'cize o sırada, yâhud biraz sonra vukûa gelmiş olmalıdır.

همچنین بر عکس آن انکار مرد
مس کند زر را وصلی را نبرد

«Bir kimsenin inkârı da aksine olarak altını bakır ve sulhu ceng hâline getirir».

Allaha îmân ve ricâlullaha hüsnü i'tikad, bakırı altın, cengi sulh yapar, fakat onları inkâr edip, lûtf yerine kahrı mûcib olur.

کهربای مسخ آمد این دغا
خاک قابل را کند سنک و حصا

«Bu inkâr, bu azgınlık meshin kehrubâsı olmuştur ki, nebâtât yetiştirmeye kabiliyyetli olan toprağı, taş ve çakıl yapar».

Mesh, sûretin kötü bir şekle girmesidir. Bu da sûrî ve ma'nevî olur. Sûrî mesh, insanın zâhiri, meselâ yüzü çirkinleşmektir. Güzel bir yüzün çiçek çıkarmakla, yâhud üstünde bir ameliyyât yapılmakla veyâhud çarpılmakla çirkinleşmesi gibi. Mesh-i ma'nevî ise kalbin meshe uğraması, ahlâkın değişmesi ve kötüleşmesi gibi.

ختم الله على قلوبهم

Yâni : «Allah onların kalbini mühürlemiştir⁵²» Nazm-i celilinde buna işâret vardır.

Hazret-i Mûsâ'nın şeriatinde cumartesi günleri istirahat mahsustur. Eskiden o gün Yahudiler çalışmazlardı. Fakat Benî İsrâîl'den bir tâkım balıkçılar, cumartesi günleri fazla balık görünmesi dolayısıyla cumartesi ağlarını atmaya ve pazar günü çekmeye başlamışlardı. Bu hiylekârlıkları dolayısıyla onlara :

كُونُوا قِرْدَةً خَاسِئِينَ⁵³

Yâni : «Hakîr ve zelil maymunlar olunuz⁵³» denildiği hikâye edilmiş, müfessirlerden ba'zıları, o heriflerin maymun şekline girdiğini, ba'zıları

(52) Sûrei Bakara : 7.

(53) Sûrei Bakara : 65.

da ma'nevî meshe uğrayıp ahlâklarının bütün bütün değiştiğini söylemişlerdir.

Hülâsa : Maddî olsun, ma'nevî olsun vukûa gelen meshin sebebi enbiyâ ve evliyâyı inkâr etmektir. Çâresi ise o inkârı bırakmak, o zevât-ı kirâmın karşısında hürmet ve ta'zim ile yerlere kapanmaktır.

هر دلی سجده هم دستور نیست
مزد رحمت قسم هر مژ دور نیست

«Allaha karşı secde ve ricâlullaha ta'zim etmek için de her kalbe izin verilmemiştir. Çünkü rahmet ücreti her çalışanın nasibi değildir».

Evet; lâıkiyle çalışan ameleye gündelik verildiği gibi ihlâs ile ibâdet eden kullara sevab verilir. Yoksa gösteriş olsun diye amelde bulunanlara bir şey verilmez.

هین پشت آن مکن جرم و گناه
که کنم توبه در آیم در پناه

«Aklını başına al da tövbe ederim ve Allahın lûtf ü keremine sığınırım düşüncesine i'timâd ederek günah işleme».

Ki; tövbeye vakit bulamadan gitmek ihtimâlî de vardır. Hem sâde böyle tövbe ve estağfurullah demekle insan tâib ve müstağfir olamaz.

می باید تاب و آبی توبه را
شرط شد برق و سحابی توبه را

«Tövbe için revnak ve letâfet lâzımdır, tövbenin şartı şimşek ve buluttur».

Hadîs-i Şerifte : «Tövbe, nedâmetten ibârettir» buyurulmuştur. Yaptığı kötü bir işten nâdim olan kimse keşki yapmasaydım diye peşimanlık duyar, derûnî âh eder ve gözünden yaşlar döker. İşte o âteşin âh, tövbenin şimşegi, ağlayan göz de bulutu mesâbesindedir. Hazret-i Mevlânâ bir misâl veriyor :

آتش و آبی باید توبہ را
واجب آید بروی برق این شیوہ را

«Bir meyvenin yetişmesi için harâret ve su lâzımdır. Onun gibi tövbenin kabûlü için de bulut ve şimşek, yâni, âh-ı derûn ile gözyaşı icâb eder.»

تا نباشد برق دل و ابر دو چشم
کی نشیند آتش تہدید و خشم

«Gönül şimşegi ve göz bulutu olmayınca ve onlar çakıp yağmayınca tehdid ve gazab âteşi nasıl söner?»

کی بروید سبزہٴ برق وصال
کی بجوشد چشمہ از آب زلال

«Vuslat şimşeginin yeşilliği yâni, tecellî-i İlâhî nûrunun tarâveti ve parlaklığı gönülde nasıl hâsıl olur? Ve orada âb-ı zülâl menba'ları nasıl coşup akar?»

کی گلستان راز گوید با جن
کی بنفشہ عہد بندد با سمن

«Fezâda şimşek ve yağmur olmasa gül bağçesi nasıl olur da çemene sır söyler ve menekşe beyaz gülle ahidleşirdi?»

Âfakta böyle olduğu gibi enfûste de menekşe gibi olan fikirlerin, envâr-ı İlâhî gülleriyle sözleşmesi, kalbdeki ateş şimşeginin çakmasına ve gözden yağmur gibi yaşlar akmasına mütevakkıftır.

Cenâb-ı Pîr, bu ve emsâli beytlerle tabii şimşek ve yağmuru ve onun husûle getirdiği âsârı zikrederek, onun gönüldeki te'sirlerini kasdediyor. Evet; o şimşek ve onun âkıbeti olan yağmur çakmasa ve yağmasa:

کی چناری کف کشاید بر دعا
کی درختی سرفشاند در هوا

«Çınar ağacı nasıl avucunu duâya açar, nasıl olur da bir ağaç havaya doğru başını sallar?»

Çınar ağacının yaprakları insan elini andırdığı için duâya kaldırılmış ellere, ağacın üst dalları da neş'e ile iki tarafa sallanan başlara benzetilmiştir. Yâni, çınar ağacının harâret ve rutûbet bularak yapraklanması, onun Cenâb-ı Hakka teşekkür için semâya doğru açılmış hamd ü senâ elleridir; ağaçların tepesindeki dalların ve yaprakların rüzgâr te'siriyle sallanması da neş'e ve sürûr içindeki bir insanın keyfinden başını iki tarafa oynatması kabilindendir.

کی شکوفہ استبن پر نثار
بر فشاندن گیرد ایام بہار

«Ağaç çiçeği, saç saçar. Yenini bahar mevsiminde nasıl etrafına saçar?»

کی فروزد لاله را رخ همچو خون
کی گل از کیسه برارد زر برون

«Nasıl olur da lâlenin yanağı, yâni, yaprağı kızarır, nasıl olur da gülün gonca kesesini açıp içindeki altınları dışarıya çıkardı?»

کی باید بلبل و گل بو کند
کی چوب طالب فاختہ کوکو کند

«Nasıl olur da bülbül gelir ve gülü koklardı? Nasıl olurdu da o geyik kuşu, nerede, nerede diye matlûbunu arardı?»

کی بگوید لک لک آن لک لک بجان
لک چه باشد ملک تست ای مستعان

«Nasıl olur da leylek kuşu, candan ve gönülden lek lek diye ötebi-
lirdi? Lek ne demektir? Ey kendisinden avn ü inâyet istenilen Allah;
bütün mülk ve melekût senindir ma'nâsıdır».

Hazret-i Mevlânâ bu mazmûnu bir beytinde de irâd eylemiş ve de-
miştir ki: «Leylek, kuşların şeyhidir. Onun lek lek demesi nedir bilir
misin? Ey İlâh-ı müsteân hamd de senindir, emir de senindir, mülk ü
hükûmet de senindir ma'nâsıdır».

کی نماید خاک اسرار ضمیر
کی شود چون آسمان بستان منیر

«Toprak, zamîrindeki esrârı nasıl gösterir, bostan, gök yüzü gibi na-
sıl parlardı?»

از کجا آورده اید آن خله‌ها
من کریم من رحیم کلها

«Bağçelerin giyinmiş oldukları o hulleleri nereden bulup getirmiş-
ler? Hepsini de kerim ve rahim olan Allahın lûtf u kereminden».

Hulle; izâr ve ridâ' denilen iki parçadan mürekkebi bir libastır. İzâr :
Peştemâl gibi bele bağlanır, ridâ': Silecek gibi omuzlara örtülür. Bağçe-
lerin zeminindeki çemenler ve çiçekler izâra, ağaçların çiçekleriyle yap-
rakları ridâyâ benzetilmiştir.

ای شود شاد از نشان پادشاه
چون ندید او را نباشد اتقاء

«Pâdişâhı görmüş olan kimse, onun nişan ve alâmetinden şâd olur.
Görmemiş olan ise o nişandan intibah hâsıl etmez».

Pâdişâhtan maksad: Mâlikülmülk olan Allah'tır. Onu görmek: Rûh-
lara (Elestü birabbiküm), yâni: «Ben sizin Rabbiniz değil miyim?» hi-
tâbı esnâsında uyanık bulunmak ve o hitâb-ı celile (belâ), yâni: «Evet
Rabbimizsin» demiş olmaktır. İşte o vakit uyanık bulunmuş olan, o Mâ-
likülmülkün dünyâdaki âsârını ve tarâvet-i bahârını görmekle de mü-
tenebbih olur. O zaman gaflet içinde kalmış ve evet dememiş olan ise
bu âlemdeki kudret alâmetlerini görmekle de intibâha gelmez.

روح آن کس کو بهنگام است
دیدرب خویش و شد بخویش و مست

«Elest hengâmında Rabbini görüp de kendinden geçmiş ve sermest
olan kimsenin rûhu, onun alâmât ve âsârını görünce bilir».

Meselâ :

او شناسد بوی می کو می بخورد
چون نخورد او می چه داند بوی کرد

«Şarabın kokusunu şarab içmiş olan tanır. İçmemiş olan ise kokla-
masını ne bilir?»

زانکه حکمت همجو ناقة ضاله است
همجو دلاله شهر را داله است

«Çünkü hikmet, kaybolmuş deve gibidir; rehberler, mâbeynciler gibi
pâdişahlar huzûruna delâlet eder».

Hadis-i Şerifte: «Hikmet, mü'minin kaybetmiş olduğu devesidir. O
hikmeti nerede bulursa onun hakkıdır» buyurulmuştur. Yine o hikmet
bir rehberdir ki mâhibine delâlet ederek onu hakikate götürür.

تو بینی خواب در يك خوش لقا
كو دهد وعده نشانی مرا ترا

«Sen rü'yâda güzel yüzlü birini görürsün ki sana bir va'de nişanı verir».

Ve der ki :

که مرا تو شود اینک نشان
که به پیش آید ترا فردا فلان

«Murâdın olacaktır. İşte nişânı ki : Yarın senin karşına fülân gelecektir».

يك نشانی آنکه او باشد سوار
يك نشانی که ترا گیرد کنار

«Bir nişan daha ki : o süvârî olarak gelecek ve seni kucaklayacaktır».

يك نشانی که بخندد پیش تو
يك نشان که دست بندد پیش تو

«Bir nişan daha ki : senin karşında gülecektir. Bir nişan : huzûrunda el bağlayıp duracaktır».

يك نشانی آنکه این خواب از هوس
چون شود فردا نگوی پس کس

«Bir nişan daha ki : bu rü'yâyı yarın heveslenip kimseye söylemeyeceksin».

زان نشان با والد یحیی بگفت
که نیایی تا سه روز اصلاً بگفت

«Cenâb-ı Hak murâd husûlünün nişanı olmak üzere Yahyânın babasına, yâni, Zekerîyyâ Aleyhimesselema : Üç gün aslâ söz söylemeyeceksin demişti».

Vâlid-i Yahyâ Zekerîyyâ Aleyhimesseleamdır. Hazret-i Zekerîyyâ ihtiyarladığı halde çocuğu olmamıştı. Kendisine bir hayrülhalef ihsân olunması için duâ etmişti. Tazarruu Sûre-i Meryemde şu vechile hikâye buyurulmuştur :

قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيقًا ۖ وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَائِي وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا ۖ فَرَبُّهُنَّ بِرَبِّهِمْ وَرِثَ مِزَالٍ يَعْقُوبَ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا ۖ

Yâni : «Zekerîyyâ dedi ki : Yâ Rabbî, benim hakikaten kemiğim zayıfladı ve başımda ihtiyarlık nûru parladı, (yâni, saçım, sakalım ağardı). Yâ Rabbî; sana duâ ettiğimde nevmid olmadım, (yâni, ne vakit duâ ettimse duâmı kabûl ettin, beni me'yûs bırakmadın). Ve ben hakikaten akribâmdan yerime geçecek ve halifem olacak kimse bulunmayışından korkuyorum. Haremim ise hayzdan, feyzden kesilmiştir. Bana nezd-i Ulûbiyyetinden bir evlâd ver ki veliahd-i nübüvvetim olsun. Bana ve âl-i Ya'kûbdan devâm edip gelen nübüvvet ve ilm ü hikmete vâris olsun. Yâ Rabbî; onu râzı olacağım kavl ve amel ile vasıflandır⁵⁴».

Buna cevâben vahy buyuruldu ki :

(54) Sûre-i Meryem : 4 : 6.

هین میاور این نشانی را بگفت
وین سخن را دار اندر دل نهفت

«Sakın bu nişanı sözle anlatma, bu sözü kalbinde gizle».

این نشانها گویدش همچو شکر
این چه باشد صد نشانی دیگر

«O rü'yâda gelip müjdeleyen kimse, bu şeker gibi alâmetleri, hattâ bunlar ne olur? Yüz kat böylesini söylese ve nişanlar verse».

این نشان آن بود کان ملک وجاه
که همی جویی بیابی از اله

«Bu, dâimâ aradığın mülk ve mansıbı lûtf-i İlâhî ile bulacağına alâmet olur».

آنکه می گری ز شهای دراز
وانکه می سوزی سحر که در نیاز

«Öyle bir müjde nişanı ki onun için uzun geceler ağlarsın ve seher vakitleri duâ ederek yanar yakılırsın».

وانکه بی آن روز تو تاریک شد
همچو دوکی گردنت باریک شد

«Öyle bir nişan ki onsuz senin günlerin kararır ve boynun iğ gibi incelir».

يَا زَكَرِيَّا إِنَّا

بَشِيرُكَ بِبَلَاءٍ أَسْمَىٰ يُحْيِيكَ لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا ﴿٥٥﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي كُنُوزِي لِي غَلَامٌ وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا وَقَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا ﴿٥٦﴾ قَالَ كَذَلِكَ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَىٰ مَعِينٍ ﴿٥٧﴾ وَقَدْ خَلَقْنَاكَ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ نَكُ شَيْئًا ﴿٥٨﴾ قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي آيَةً ﴿٥٩﴾ قَالَ إِنَّا لَنُفِضُكَ الْغَمَّ نَافِثًا لِّبَنَاتِكَ لِيَا سَوِيًّا ﴿٦٠﴾

Yâni: «Yâ Zekerîyyâ! Biz seni bir oğulla müjdeleriz ki adı Yahyâ olacaktır. Evvelce bu nâmda kimseyi tesmiye etmedik. Zekerîyyâ dedi ki: Yâ Rabbî benim nasıl oğlum olur ki, haremim hayzdan, feyzden kesilmiştir; ben de hakikaten ihtiyarlıkta son derece za'fa ve kuvvetsizliğe uğradım. Vahy tebliğ eden melek dedi ki: Böylece, (yâni, böyle olmanla berâber) Rabbin buyurdu ki zayıf bir babadan çocuk tevîd ettirmek benim için kolaydır. Nasıl ki seni evvelce bir şey, (yâni, mevcut) değilken yaratmıştım. Zekerîyyâ dedi ki: Yâ Rabbî bu hususta bana bir nişan göster. Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Sırasıyle üç gece ve gündüz söz söyleyemeyeceksin, sana nişan bu olacaktır⁵⁵».

تا سه شب خامش کن از نیک و بدت
این نشان باشد که یحیی آیدت

«Üç geceye kadar iyiden, kötünden sükût et. İşte bu sükût, Yahyâ'nın doğacağına dâir sana bir işârettir».

دم مزن سه روز اندر گفت و کو
کین سکونت آیت مقصود تو

«Üç gün lâkırdıya ağız açma ki bu sükût, senin maksûdunun hâsıl olacağına işârettir».

(55) Sûrei Meryem: 7:10.

و آنچه دادی هر چه داری در زکات
چون زکات با کبازان رختها

«Öyle bir nişan ki onun için her neye mâlik isen zekât olarak verirsin, mücerredân-ı tarikat, mâmeleklerini nasıl zekât olarak verirlerse».

رختها دادی و خواب و رنگ رو
سر فدا کردی و گشتی همچو مو

«Malını, uykunu, yüzünün rengini ve başını fedâ ettin, yâni, riyâzet ve mücâhede ile kıl gibi oldun».

چند در آتش نشستی همچو عود
چند پیش تیغ رفتی همچو خود

«Def'alarca ödağacı gibi ateşte oturdun, def'alarca tolga gibi kılıç karşısında durdun».

ز پنچین بچار کپا صد هزار
خوی عشاقست ناید در شمار

«Böyle yüz binlerce biçârelikler ki âşıkların tabiatidir ve sayıya gelmez».

Sen de bunların hepsini yaptın ve türlü mücâhede bulundun.

چونکه شب این خواب دیدی روز شد
از امیدش روز تو پیروز شد

«Gece bu rü'yâyı görünce o gecen gündüz ve onun ümîdiyle gündüzün uğurlu olur».

چشم گردان کرده رجب و راست
کان نشان و آن علامتها کجاست

«O nişan ve o alâmetler nerde? diye sağa, sola bakınır, durursun».

بر مثال برک میلرزی که وای
گر رود روز و نشان ناید بجای

«Gündüz geçer de gösterilen nişan zuhûr etmezse diye yaprak gibi titrersin».

میدوی در کوی و بازار و سرا
چون کس کو گم کند کوساله را

«Buzâğısını kaybetmiş kimse gibi mahalle, pazar ve saraya doğru koşarsın».

خواجہ خیرست این دوا دو چیست
گم شده اینجا که داری کیست

«Efendi; hayrola. Bu koşman nedir? Burada kaybettiğin biri mi var» derler.

گویش خیرست لکن خبر من
کس نشاید که بداند غیر من

«Sorana dersin ki hayırdır, lâkin bana âid bir hayırdır. Onun için benden başkasının onu bilmesi gerekmez».

گر بگویم يك نشانم فوت شد
چون نشان شد فوت وقت موت شد

«Eğer söyleyecek olursam bir nişânım fevtolur, nişânın fevt olması da ölüm vakti demek olur».

بنگری در روی هر مردی سوار
گوید منکر مرا دیوانهوار

«Her gördüğün süvâri kimsenin yüzüne bakarsın. O da sana deli gibi yüzüme bakma der».

گویش من صاحبی کم کرده‌ام
رو بجست و جوی او آورده‌ام

«Ona dersin ki ben bir dost kaybettim, onu aramakla meşgûlüm».

دولت پاینده باد ای سوار
رحم کن بر عاشقان معذوردار

«Ey süvâri; devletin dâim olsun, âşıklara merhamet et ve ma'zûr gör».

چون طلب کردی بجد آمد نظر
جد خطا نکند چنین آمد خبر

«Mâdem ki aradın ve ciddiyetle baktın: Ciddiyet hatâ etmez, haberde böyle vârid olmuştur».

Hadis-i Şerifte: «Bir kimse bir şey'i ciddiyetle ararsa bulur ve bir kimse bir kapıyı ısrâr ile çalarsa içeriye girer» buyurulmuştur. Cenâb-ı Pîr, bu Hâdise işâret ediyor. Demek aradığımız bir şey'i bulmamız için

ciddî davranmamız ve bir kapıdan içeriye girebilmek için onu ısrâr ile çalmamız lâzım. Diğer bir Hadis-i Şerifte: «Cenâb-ı Hak, duâda ısrâr edenleri, murâdını Allahtan tekrar tekrar isteyenleri sever» buyurulmuştur. Duâlarda bir talebin üç def'a tekrar olunması da buna mebnîdir.

نا گهان آمد سواری نیکبخت
بس گرفت اندر کنارت سخت سخت

«Birdenbire iyi tâlî'li süvâri gelir ve seni sıkı sıkı kucaklar».

Yâni; gördüğü rû'yâda verilen nişan zuhûra gelir.

تو شدی پیهوش و افتادی بطاق
بی خبر گفت اینت سالوس و نفاق

«Sen, o zâtın gelip seni kucaklaması zevkinden kendinden geçer ve yere düşersin. Senin hâline vâkıf olmayan biri: İşte sana bir mürâilîk ve münâfıklık nümûnesi! der».

او چه می‌بیند درو این شور چیست
او نداند کین نشان وصل کیست

«O mu'teriz, berikindeki bu cûş u hurûşun neden ileri geldiğini ne bilir? Bu şevkân, kimin vaslından doğduğunu o gafil bilmez».

این نشان در حق او باشد که دید
آن دگر را کی نشان آید بید

«Bu nişan, o kimse hakkında şevk âver olur ki onu görmüş ve bilmiştir, diğerine bu nişan nasıl zâhir olur?»

هر زمان ازوی نشانی میرسد
شخص را جانی بجانی میرسد

«Her zaman Allah'tan has kuluna bir nişan erişir ve onun camına yeni bir can vâsıl olur».

ماهی بچاره را پیش آمد آب
این نشانیها تلك آیات الكتاب

«Sudan çıkmış ve çâresiz kalmış balığın önüne su gelmiş gibi olur. Bu nişanlar kitabın, yâni, levh-i mahfûzun âyet ve alâmetlerindendir».

بس نشانیها که اندر انبیاست
خاص آن جا را بود کو آشناست

«Peygamberlerde bulunan bir çok âyet ve işâretler, Allaha âşinâ olan ruhlara mahsustur».

این سخن ناقص بماند و بی قرار
دل ندارم بی دلم معذور دار

«Bu söz, nâkıs ve kararsız kaldı, yâni, neticelenmedi. Bundan dolayı beni ma'zûr gör ki gönliüm elimde değil, cezbedâr bir hâldeyim».

ذره های ریک را نتوان شمرد
خاصه آنکو عشق ازوی عقل برد

«Kum zerrelerini saymak mümkün değildir. Husûsiyle aklımı aşk izâle eylemiş bir kimse için».

می شمارم برکهای باغها
می شمارم بانگ کبک وز اغرا

«Bağdaki yaprakları ve kekliklerle kargaların ötüşlerini sayarım».

در شمار اندر نیاید لیک من
می شمارم بهر رشد منتحن

«Bunlar vâkıâ sayılmaz şeylerdir, fakat ben imtihâna uğramış kim-selerin irşâdı için sayar ve mümkün olduğu kadar izâh ederim».

نخس کیوان یا که سعد مشتری
باید اندر حصر گرچه بسمری

«Zuhal yıldızının uğursuzluğu, yâhud Müşteri seyyâresinin uğurluluğu sayılıp hasredilemez olmakla berâber».

لیک هم بعضی ازیں هر دو اثر
شرح باید کرد یعنی نفع و ضرر

«Her ikisinin te'sirinden, yâni, arz üzerindeki menfeat ve mazarrat-larından bahsetmek lâzımdır».

تا شود معلوم آثار قضا
شمة مراهل سعد و نخس را

«Sa'd ü naht ehline, yâni, seâdet ve felâkete uğrayanlara kazâ ve kaderin âsârı ma'lûm olsun».

Müneccimlerce Zuhal felâket, Müşteri ise seâdet yıldızıdır. Münec-cimlerin dediği gibi olsa da o yıldızlardaki felâket ve seâdet te'sirleri

kendiliklerinden değil, kazâ ve kader ahkâmının zuhûruna ancak bir vâsıtadırlar. Bunu herkesle berâber müneccimlere de anlatmak için o yıldızların fayda ve zararından bir mikdâr bahsedilmek gerektir.

5661

طالع آنکس که باشد مشتری
شاد گردد از نشاط و سروری

«Tâlii Müşteri olan kimse serverlik neşâtından mesrur olur».

5662

وان کر طالع زحل از مهرشور
احتیاطش لازم آید در امور

«Tâlii Zuhâl olan kimse için de işlerinde, şerlerden ihtiyatlı bulunmak lâzım gelir».

5663

گر بگویم آن زحل استاره را
ز آنشش سوزد مرآن بیچاره را

«Eğer o Zuhâl tâli'li kimsenin ma'ruz kaldığı uğursuzluğu söyleyecek olursam onun ateşi o bîçâreyi yakar».

Binâenaleyh ondan bahsetmeyeceğim ve ona zikrullah ile meşgûliyeti tavsiye edeceğim ki :

5664

اذکروا الله شاء ما دستور داد
اندر آتش دید ما را نور داد

«Şâhımız ve yegâne Allahımız üzkürullah diye izin verdi ve ateş içerisinde gördüğü için bize nur ihsân etti».

Kur'ân'da buyurulmuştur ki :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ۖ وَسَبِّحُوا
بُكْرَةً وَأَصِيلًا ۚ هُوَ الَّذِي يُصَلِّيْ عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ
مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا ۝۱۳

Yâni : «Ey îmân etmiş olanlar! Allahı çok çok zikrediniz, ve onu sabah ve akşam tesbih eyleyiniz, sübhânallah deyiniz. O, öyle bir erhamerrâhîmindir ki sizi karanlıklardan nûra çıkarmak için mağfiret, melekleri de sizin için istiğfâr ederler. O mü'minler hakkında rahîmdir⁵⁶».

5665

گفتا گرچه یا کم اذ ذکر شما
نیست لایق مهرها تصویرها

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Ben sizin zikrinizden pâk ve müteâlim. Benim için tasavvurlar ve tasvirler lâyük değildir».

5666

لیک هرگز مست تصویر و خیال
در نیابد ذات ما را بی مثال

«Lâkin tasvîr ve hayâlin mesti olan kimse bizim zâtimizi misâlsiz anlayamaz».

5667

ذکر جسمانه خیال ناقصست
وصف شاهانه از آنها خالصست

«Cismânî olan zikir, nâkıs bir hayâlden ibârettir. Şâhâne vasıflar ise o nâkıs hayâllerden hâlistir».

(56) Sûrei Ahzab: 41: 43.

شاهرا گوید کسی جولاه نیست
این چه مدحسد این مگر آگاه نیست

«Mesclâ birinin pâdişâh için çulha değildir demesi nasıl medih olabilir? Bunu söyleyen ve Allahı böyle anlatmak isteyen kimse meğer ki âğâh değildir».

«ÇOBANIN MÜNACAATINI MÛSÂ ALEYHİSSELÂMIN
İNKÂR ETMESİ, YÂNÎ, HOŞ GÖRMEMESİ»

5669

دید موسی یک شبانی راه برآه
کوهی گفت ای خداوای اله

(ای خدا وای اله)
«Mûsâ Aleyhisselâm yolda bir çoban gördü ki: (ای خدا وای اله)
diye zikredip duruyordu. Ve münacaatına şöyle diyerek devam ediyordu:

5670

و بجای تاشوم من چاکرک
چارقت دوزم کنم شاه سرت

«Sen neredesin ki hizmetinde bulunayım, carığımı dikeyim, başımı tarayayım».

5671

جامه ات شویم سپشپایت کشم
شیر یدشت آورم ای محتشم

«Ey muhteşem ve muazzam olan Allah! Senin elbiseni yıkiyayım, bitlerini öldüreyim, önüne süt getireyim».

دستکت بوسم عالم پایکت
وقت خوابی آمد بروم جابکت

«Elceğizini öpeyim, ayakcağınızı ovayım, uyku zamanı gelince yatacağın yeri süpüreyim».

5673

ای فدای تو همه بزهای من
ای بیادت هی می و هیهای من

«Ey bütün keçilerim yoluna kurban olası Allahım, ey benim
ای می و هیهای من diye firakından feryad ettiğim Rabbim».

5674

این نمط پهوده میگفت آن شبان
گفت موسی با کیت این ای فلان

«O Çoban böyle münâsebet-sizce söyleniyordu. Mûsâ Aleyhisselâm:
(Çoban; bunları kime söylüyorsun?) diye sordu?».

5675

گفت با آنکس که مارا آفرید
این زمین و چرخ ازو آمد بدید

«Çoban: Bizi yaratan ve bu yer ile gök, kudretiyle zuhura gelen Allah'a söylüyorum, dedi».

5676

گفت موسی های خیره که شدی
خود مسلمان ناشده کافر شدی

«Mûsâ Aleyhisselâm dedi ki: Hey kendine gel, çıldır-dın mı? Müslüman olmadan kâfir olmuşsun».

این چه ژاژست این چه کفرست و فشار
نبه اندر دهان خود فشار

«Bunlar, ne saçma, ne küfür, ne batıl sözlerdir; bunları söylememek için ağzına pamuk tıka!»

کند کفر تو چهارا کنده کرد
کفر تو دیبای دین راژنده کرد

«Senin küfrünün kokusu dünyayı kokuttu, senin küfrün din kumaşını eskitti».

چارق و باتابه لایق مروتراست
آفتابی را چنینها کی رواست

«Çarık ve dolak sana ve senin gibilere lâzımdır. Lâteşbih bir güneş bunlar lâyıf olur mu?»

گر باندی زین سخن تو خلق را
آتش آید بسوزد خلق را

«Eğer bu sözden boğazını bağlamaz, yâni, sükût etmezsen Allah tarafından bir âteş gelir ve bütün mahlûkâtı yakar».

آتشی گر نامده این دود چیست
جان سیه گشته روان مردود چیست

«Eğer gazab ve kahr âteşi gelmediyse ağzından çıkan bu küfür dumanı nedir? Canım kararmış ve merdud olmuş, sebebi nedir?»

گر همی دانی که زدان داورست
ژاژ و کستاخی ترا چون یاورست

«Allahın hâkim olduğunu biliyorsan bu münasebetsizlik ve terbiyesizlik sana nasıl lâyıf oluyor?»

دوستی بی خرد خود دشمنیست
حق تعالی زینچین خدمت غنیست

«Delinin dostluğu, hakikatte düşmanlıktır. Hak Teâlâ öyle bir hizmetten müstağnîdir, bu suretle zikredilmeğe muhtac değildir».

با که میگوی تو این باعم و خال
جسم و حاجت در صفات ذوالجلال

«Bu sözleri amcana mı, dayına mı, kime söylüyorsun? Cismaniyet ve ihtiyac Allah Zül'celâlin sıfâtı olur mu?»

شیر او نوشد که در نشو و نماست
چارق او پوشد که او محتاج باست

«Neşv ü nümâya ihtiyacı olan süt içer, ayağa muhtac olan da çarık giyer».

در برای بنده است این گفت تو
آنکه حق گفت او منست و من خود او

«Ey çoban; senin bu sözlerin, hakkında Allahın (O ben'im, ben o'yum) dediği bir kul için ise»;

آنکه گفت انی مرضت لم تعد
من شدم رنجور او تنها نشد

«Yine o kul için ise ki Allah, onun hakkında: (Ben hastalandım da ibâdet etmedim, yalnız o hastalanmadı, ben de hasta oldum) dediği abd-i hâsı ise».

آنکه بی بصر شد مست
در حق آن بنده هم بیده مست

«Hakkında benimle işidir, benimle görür buyurulan kul için ise onun hakkında bile fâidesizdir».

Sofiyeye nezdinde bir söz vardır: «Halife müstahlifin aynıdır.» derler ki; halife olan kimse tebliğ-i ahkâm etmede onu istihlâf eyleyenin aynıdır, demektir. Yâni, peygamber ne buyurursa vahy ile olduğu için söylediği söz Hakkın kelâmı, kendisi de Allahın kaymakamı olur. İşte Cenâb-ı Pîrin lisân-ı İlâhiden «O ben'im, ben de O'yum» demesi budur. Hicretin altıncı senesi içinde Hazret-i Peygamber Sallallâhü Aleyhi Veselâlem 1500 sehâbî ile umre yapmak, yâni, Ka'beyi ziyâret eylemek maksadiyle Mekke'ye gidiyordu. Hudeybiye mevkiine gelince Kureys müşrikleri, Resûlullah ve ashâbını Mekke'ye koymamaya karar verdiler. Bunu haber alan Resûl-i Ekrem, harb için değil, ziyaret için geldiklerini Mekkelilere haber vermek üzere Osman Bin Affânı gönderdi. Kureysiler onu göz habsine aldılar. Zinnûreyn Hazretlerinin avdeti gecikince Osmanı öldürmüşler diye bir şâyia çıktı. Bunun üzerine Zât-i Risâlet, bir ağaç altına oturup ashâbına biât teklif etti. O 1500 kişiden 1499 u ölme var, dönme yok diye biât ettiler. Bir tanesi münafık olduğu için devesinin arkasına saklandı. Bunun üzerine:

إِنَّا لَذِينَ بَيَّا يَعُونُكَ إِنَّمَا بَيَّا يَعُونُ اللَّهَ

Yâni: «O kimseler ki sana biât ediyorlar, hakikatte Allaha biât ediyorlar⁵⁷» âyeti nâzil oldu. Ve Peygambere biât'ın Allah'a biât olduğu beyân buyuruldu. Kezâ:

(57) Sûrei Feth : 10.

مَنْ يَطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ اطَاعَ اللَّهَ

Yâni: «Peygambere itâat eden hakikatte Allah'a itaat etmiş olur⁵⁸» âyeti Kerimesi de Peygamberin emrine itaat etmenin Allah'ın emrini kabul ve ona itaat etmek demek olduğunu bildirdi. Kezâ Hazret-i Mevâ'iz'in Lisân-ı İlâhiden: «Yalnız o hastalanmadı, ben de hasta oldum» demesi şu Hadis-i Kutsiye işârettir.

Cenâb-ı Hak, kıyamette kullarından birine diyecektir ki:

«Ey Âdem oğlu; ben hastalandım beni görmeğe gelmedin, istifsar-ı hâtırda bulunmadın; senden yemek istedim, bana yemek vermedin, sende su istedim, bana su içirmedin.» Bu hitâba muhâtab olan kul cevap verecektir ki: «Yâ Rabbi; ben seni nasıl görmeğe gelebilirim ki, Sen Rabbül-âleminsin ve istifsar-ı hâtır gibi şeylere muhtac değilsin.» Cenâb-ı Hak buyuracaktır ki: «Bilmedin mi ki falan kulum hastalandı, onu yokladın. Bilmedin mi ki onu gidip yoklamış olsaydım, beni onun yanında bulurdun?»

Allah Sâni'-ı kâinât ve Hâlik-ı mümkinâttır. Hususiyle insanlara kendi rûhundan nefheylemiştir. Bundan dolayı; Rabbün-nas ile nâs'ın ruhu arasında kıyassız bir ittisal vardır. Fakat o ittisal, iki şeyin birbirine ulaşması gibi değildir. Nasıl olduğu tarif ve kıyas edilemez bir ittisaldir.

Kezâ burada Hazret-i Pir diğer bir Hadis-i Kutsiye işâret ediyor: «Kulum ferâizden fazla nâfile ibadet ile bana yaklaşmaktan hâli kalmaz. Tâ ki ben onu severim. Onu sevince de onun iştir kulağı, görür gözü ve tutar eli olurum».

İşte bundan dolayıdır ki Cenâb-ı Hak, Peygamber-i Ekberin söylenen dili olmuş, Kur'ânı ve Ehâdis-i Kutsiyyeyi onun lisânından söylemiştir.

کرچه قرآن از لب پیغمبرست
هر که گوید حق نگفت او کافرست

«Kur'ân lisân-ı Peygamberi'den sudûr etmekle berâber, her kim onu Hak söylemedi, Allah kelâmı değildir diyecek olursa o kâfirdir».

(58) Sûrei Nisa : 80.

Namaz kıldığımız vakit rükû'a varınca Cenâb-ı Hakki tesbîh ve ta'zim ediyor, ve kalkarken : (Semi Allâhû limen hamideh, rabbena lekel hamd) yâni : «Ey rabbimiz; hamd ve senâ sana mahsustur» diyoruz. Cenâb-ı Hak da bizim lisânımızdan «Allah, ona hamdedeni işitti» diye bildiriyor.

Onun için insanlara karşı nezâketle muâmele etmeli ve huşûnet göstermemelidir. Eserine karşı beğenmezlik etmek her san'atkârı darıltır. Husûsiyle Allahın müstesnâ ve müctebâ kulları mevzubahis olduğu zaman mes'ele çok daha mühimdir. Çünkü :

5690

بی ادب گفتن سخن با خاص حق
دل میراند سیه دارد ورق

«Allahın has kullarına, sevgili kullarına edepsizce söz söylemek, kalbi öldürür, defter-i a'mâli karartır.» Meselâ :

5691

گر تو مردی را نجوانی فاطمه
گرچه يك جنسند مردوزن هم

«Eğer sen bir erkeğe Fâtuma diyecek olursan, erkek ve kadınların hepsi insan cinsinden olmakla beraber»;

5692

قصه خون تو کند گر ممکنست
گرچه خوشخو و حلیم و ساکنست

«O kimse iyi huylu, halim, selim ve sâkin iken, imkânını bulsa seni öldürmeye kasdeder».

5693

فاطمه مدحت در حق زنان
مردرا گوی بود زخم سنان

«Fâtima ismi kadınlar arasında medihdir. Fakat erkeğe söylersen onun için mızrak yarası olur».

Eskiden belediye hademesinden ihtiyar bir adam vardı. Nedense çocuklar ve saygısızlar o adama Ayşe hanım derlerdi Bu zavallı bu hitaba uğradıkça çileden çıkar, bağırır, çağırır, söyler, sayardı. Keza benim çocukluğumda Emine nine diye ihtiyar bir kadın vardı ki hamamda ustalık ederdi. Bu da kendisine (Abdi efendi) denilmesine pek ziyâde tuttur, söyleyene beddûâlar ederdi. Bu hâl, bahsettiğim belediye hademesi ile, Emine nineye de mahsus değildir. Zannederim ki hiç bir erkek kendisinin kadına, hiç bir kadın da erkeğe benzetilmesinden hoşlanmaz. Sıyer kitabı okuyanlar bilirler ki Mekke müşriklerinden ve müslümanlığın müdhiş düşmanlarından (Ümeyye bin Halef) nâmında biri vardı. Bilâl-i Habeşi (radiyallâhü anh) in efendisi idi. Bilâl'i müslümanlıktan döndürmek için ona yapmadığı işkence kalmazdı. Ezcümle öğle sıcağında Bilâl'i kızgın taşlar üzerine yatırır, göğsünün üzerine yine kızgın taşlar yığar, iki ateş arasında eziyet eder, sonra boynuna ip geçirir, ucunu çocukların eline verir, kızgın kumlar üstünde sürükletir, Hazret-i Bilâl ise (Ehad, Ehad) diye zikir ile o işkenceye tahammül ederdi.

Müşrikler Bedr muharebesine çıkacakları sırada Ümeyye, ihtiyarlığını bahâne ederek geri kalmak istemişti. Fakat Ebû Cehl habîsi, eline bir buhurdân alıp bunun evine gitti. Mâdem ki erkekler gibi harbe gitmek istemiyorsun, kadınlar gibi evinde otur da bununla tutsülen! diyerek bahurdânı uzattı. Ebû Cehlin bu te'rifi Ümeyye'ye o kadar fenâ te'sir etti ki : Allah senin de belânı versin, getirdiğin bahurdânın da, diyerek, yola çıktı ve Bedr'de oğlu ile birlikte belâsını buldu.

Cenâb-ı Pîr bundan sonra çoban hikâyesine ve onun : «İlâhî, elceğizini öpeyim, ayakcağızımı ovayım» demesine avdetle buyuruyor ki :

5694

دست وبا در حق ما استایشست
در حق باکی حق آلایشست

«El ve ayak bizim hakkımızda medihdir. Çünkü eli ayağı olan kimse çolak ve topal değil demektir. Fakat bu gibi şeylerden müstağni olan Allaha karşı hümrsetsizliktir».

Vâkıa Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şerifte Cenâb-ı Hak için : (Yed) ve (Kadem) ta'birleri geçmektedir. Evet, Allah'ın eli ve ayağı vardır. Lâkin onların keyfiyeti meçhuldür. Bizim bildiğimiz gibi şeyler değildir. Onlara (müteşâbihât) derler ki eski âlimler :

وَمَا يَعْلَمُ تَابَهُ إِلَّا اللَّهُ

Yâni: «Müteşâbihâtın te'vilini Allah'dan başka kimse bilmez⁵⁹» kavli-i keriminde durmuşlar, sonrakiler ise:

وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ

Yâni: Müteşâbihâtın ma'nâsını ancak Allah ve ilimde derin bulunanlar bilir⁶⁰» ma'nâsını vermişlerdir. Allahü a'lem doğrusu kudemânın mezhebi olsa gerekdir.

5695

لم يلد لم يولد اورا لا يفت
والد و مولود را او خالقست

«(Lem yelid ve lem yüled) sıfatları ona lâyıktır. Babanın da, oğulun da hâlıkı odur».

Sûre-i İhlâsa işâret buyuruluyor. İhlâs sûresinin Mekke'de veyâhud Medine'de nâzil olduğu ihtilâfıdır. Mekke'de nâzil olduğunu söyleyenler, Kureys müşriklerinin: «Yâ Muhammed! Rabbinin nesebinî, yâni, soyunu, sopunu bize anlat!» demelerini sebep-i nüzûl gösterirler. Medine'de nâzil olduğunu söyleyenler de yahûdilerin: Yâ Muhammed! Bize Rabbin ta'rif et» demiş olduklarını nüzûlün sebebdir derler. İhtimâl ki vak'a teaddüd ve nüzûl tekerrür etmiştir. Bu münâsebetsiz süallerin cevabları olmak üzere buyuruldu ki:

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ۝ اللَّهُ الصَّمَدُ ۝ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ۝ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ ۝

Yâni: «Habib-i Edibim de ki; O, yâni, Rabbin ve Rabbül'âlemîn olan Allah (Ehad) vâhiddir⁶¹».

(59) Sûrei Âli İmran : 7.

(60) Sûrei Âli İmran : 7.

(61) Sûrei İhlâs : 1 : 4.

(Ehad) kelimesi (Bir) demek olmakla beraber, sayıda kendisinden sonra iki gelen bir demek değildir. Yegâne, biricik, iki olmasına ihtimâl bulunmayan ma'nâsıdır ki bu kelime-i celile ile müteaddid putlara tapınan müşriklerin; (baba, oğul, rûhul-kudûs) diye üçüzlü bir ilâh tahayyül eden hristiyanların, Yezdân ve Ehrimen namlarıyla hayrın ve şerrin hâlıkı iki ma'bud vehmeyleyen mecûsilerin itikâdî cerhedilmiş, benim ve bütün âlemlerin Rabbi olan Allah Zü'l-celâl, o Zât-i ecell ü alâ'dır ki yegânedir, tekdir, bir ikincisi olmak imkânı yoktur. Bu Âyet-i Celilede tevhidin üç derecesi ve insanların üç sınıfı gösterilmiştir. (هو) ma'lum olduğu üzere (o) demektir ki bununla doğrudan doğruya Zât-ı Bârî'ye işâret olunmuştur. Muvahhid-i ekmel olanlar Haktan başka bir Vücûd-i Vâcib görmezler. Vücûd, yâni, varlık, iki türlüdür. Biri (Vücûd-i Vâcib) dir ki var olması için başka biri tarafından var edilmeye ihtiyacı yoktur, varlığı kendindendir. Diğeri (Vücûd-i mümkün) dir ki başka birinin var etmesine muhtacdır. Kâinâtın ve her şeyin ve hepimizin varlığı gibi ki, biz ve bütün kâinât var olmak için evvel emirde Hakkın varlığına ve bizi var etmesine muhtâcız. Şu halde hakkın varlığı esastır. Bizim varlığımız, Vücûd-i Hakkın aksinden ibârettir ve onun tecellisiyle kâimdir. Yanlış anlaşılmasın ve Frenk panteistlerinin vehmi gibi, kâinâtın her zerresi Allah'ın bir parçası ve mükevvenâtın tamamı Allah'dır! zannolunmasın. Böyle bir vehme düşmek aynaya bakanla orada görünen aksin ikisini bir sanmak gibi olur. Söfiyyenin (Vahdet-i vücûd) dediği bu değildir. Onlarca Hakkın varlığı, bizim (Ayân-ı sâbite) miz aynasında tecelli ederek bizi var göstermiş demektir. (Lâ Mevcûde illallah) denilmesi, hakiki, ezeli, ebedî vâcib bir vücûd ile Allah'dan başka muttasıf olan yoktur ma'nâsıdır. Ondan dolayı birinci kısım muvahhidler, Hak'dan başka hakiki mevcut görmedikleri için onların görüşüne (هو) zâmiriyle işâret kılınmıştır. İkinci kısım muvahhidlerin görüşleri ise, birineler kadar derin olmadığından onlar eşyâya da velev ki fâni ve gayr-i dâimî olsun, bir varlık verirler. Bundan dolayı o görüşe göre (Allah) isim-i celâli ile imâ buyurulmuştur. Çünkü İsm-i celâl, Allah'ın hem zâtine ve hem de sıfatlarına delâlet eder. Üçüncü kısım ise Hakkın varlığını ve birliğini müdrik olmakla beraber, müşrikler gibi müteaddid olabilmesine de ihtimâl verdiklerinden onların zehâbına göre de (Ehad) sıfatıyla Ulûhiyyet-i bâri ta'rif edilmiştir.

İşte bir ikincisi olmak ihtimâli bulunmayan Rabbül-ehad (Allahüsamed), yâni, bütün mahlûkâtın kendisine muhtac bulunduğu Allah'dır. (Lemyelid) O Allah, kimseyi doğurmadı; yâni, yahudilerin zannınca Uzeyr'in, hristiyanların zannınca İsa'nın, bazı arab müşriklerinin vehmince meleklerin babası olmadı. (Velemyüled) O'nu doğuran da olmadı.

(Velemyekünlehü küfüven chad) Hiç bir kimse onun küfvi ve akranı da değildir.

Muattıla denilen bir cemâat : «âlemin sâni'ı yoktur» derler. Felâsife : «Sâni'ı vardır, fakat sıfattan münezzehtir» derler. Senevîler, yâni, Yezdân ve Ehrimen'e tapanlar, Hakka şerik isnad ederler. Müşebbehe : «Halka benzer, a'zâsı vardır» derler. Yahudiler ve hristiyanlar, Allah'a oğul nisbet ederler. Onun için bir mü'min (هو) deyince ta'tilden ve zındıklıktan kurtulur. (الله) deyince felâsife i'tikâdından beri olur. (احد) deyince Yehûd ve Nasârâ i'tikâdından halâs olur.

Hazret-i Mevlânâ bunlara işâret ettikten sonra buyuruyor ki :

5696

هرچه جسم آمد و لادت وصف اوست

هرچه مولودست او زین سوی جوست

«Her ne ki cisimdir, doğum onun vasfıdır. Doğmuş olan her ne varsa o da ruh nehrinin bu tarafındandır».

Cenâb-ı Hak ne doğurmuştur, ne de doğurulmuştur. Çünkü cisim değildir. Doğup, doğuracak şeyin ise cisim olması şarttır. Sonra doğan kimse, ubûdiyyetle rubûbiyyet arasında akıp giden rûh nehrinin bu tarafından, yâni, ubûdiyyet cihetindendir. Ondan dolayı halk ile Hak arasında denklik yoktur. Hiç bir kimse, hiç bir şey O'nun dengi olamaz.

5697

زانکه از کون و فسادست

مہین حادثست و محدثی خواهد

«Çünkü mevlûd olanlar, şu kevn ü fesâd yâni, (olup-bozulma) âlemindendir, ve hâdistir, yâni, sonradan meydana gelmedir. Her hâdis ise mutlaka bir muhdis ister. Yâni, sonradan olan için bir oldurucu lâzımdır».

Çoban Mûsâ Aleyhisselâmın bu sözlerini işidince :

5698

گفت ای موسی دهانم دوختی

وز بیشپای تو جام سوختی

«Dedi ki: Ey Mûsâ! Sen ağzımı diktin, yâni sükûte mecbur ettin. Beni perişan bir hâle getirdin ve canımı yaktın».

5699

جامه را بدرید و آمی کردنت

سر نهاد اندر بیابانی و رفت

«Çoban elbisesini yırttı ve harâretli bir âh çekti. Ondan sonra çöle teveccüh ederek gitti».

«HAK TEÂLÂ'NIN ÇOBAN İÇİN MÛSÂ ALEYHİSSELÂMA
İTÂB ETMESİ»

5700

وحی آمد سدی موسی از خدا

بندۀ ما را زما کردی جدا

«Bizim kulumuzu bizden ayırdın diye Hazret-i Mûsâ'ya vahy geldi».

5701

تو برای وصل کردن آمدی

نی برای فصل کردن آمدی

«Sen, kullarımı bana iletmek için mi geldin, yoksa benden ayırmak için mi?»

5702

تا توانی پامنۀ اندر فراق

ابفض الاشیاء عندی العلاق

«Muktedir oldukça ayrılık cihetine gitme. Çünkü benim indimde karısını boşamak, en çok buğz ettiğim şeydir».

Hadis-i Şerifte : «Allah, köle ve câriye âzâd etmekten ziyâde, kendisi için sevgili bir mubah yaratmadı. Ve yine Allah, kadın boşamaktan daha sevimsiz bir mubah yaratmadı». buyurulmuştur. Bir kadının kocasından ayrılması böyle olunca, bir kulun Mevlâsından uzaklaşmasının ind-i İlâhiyede ne kadar yakışıksız olacağını düşünmelidir. Boşanan bir kadın

başka birine varabilir. Fakat Rabbinden uzaklaşan bir kul, nereye gidebilir ve kime iltica edebilir?

5703

هر کسی را سیرتی بنهادام
هر کسی را اصطلاحی دادهام

«Herkes bir sîret vaz' ettim ve her kimseye bir istilâh verdim».

İstilâh : Bir kısım halka mahsus ta'bir ve ta'rîftir ki onu ehli olan anlar. Meselâ (Keman) kelimesi sâzendeler arasında bir sazın adıdır. Öyle olduğu halde aynı kelime eski muharebelerde kullanılan (ok yayı) demektir. Bu bir kelime iki sınıf halk arasında ayrı ayrı ma'nâda bir istilâhtır. Kezâ (Kemâne) lâfzı sâzendelerce Kemân yayı, merdiven parmaklığı vesâir yapan esnâf indinde ağacı çeviren kirişli yay demektir. Kezâ bir lisanda başka bir manâ ifâde eden bir kelime, diğer bir dilde başka bir mânâ ifâde eder. Meselâ, Bağdad'da bir hıyarcı : «On hıyar bir denge!» diye bağıırıyormuş. Evliyâullahdan biri, bundan : «Hayırlı olan on kişi bir denk değerindedir» meâlini anlamış ve : Şerir olanlar nasıldır?» diye cezbeyle tutulmuş. Diğer bir misâl : Konya çarşısında bir köylü (dilkü, dilku) diye tilki postu satıyormuş. Bunu işiten Hazret-i Mevlânâ : «Gönül ve gönül sâhibi olanlar nerede?» mefhumunu anlamış. Hulâsa her kavmin, her sınıfın kendine mahsus bir istilâhı vardır. Hattâ o istilâh ba'zan :

5704

در حق او مدح و در حق توزم
دو حق او شهد و در حق توزم

«Söyleyen hakkında medh ve bal gibi, senin hakkında ise zem ve zehir gibi olur».

Meselâ arabcada (راعيًا) kelimesi «Bize bak ve iltifat buyur» meâlini ifâde eder. İbrânî lisânında ise sövüp sayma ma'nâsına gelir. Ashâb-ı Kirâmın Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimize (راعيًا) dediklerini işiden Medine yahudileri çıfıthğa kalkarak Zât-i Risâlete onunla hitab etmeğe başlamışlardı. Bunun üzerine :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنَا وَقُولُوا انظُرْنَا

Yâni : «Ey mü'minler Resûlullah'a hitab ederken (râinâ) demeyiniz,

lâkin (ünzurnâ) deyiniz⁶²» Âyeti nâzil olmuştu. Bundan Hazret-i Mevlânâ, Cenâb-ı Hakkın halkın teşbihinden, tenzihinden de müteâli bulunduğunu lisân-ı İlâhiden beyân için diyor ki :

5705

ما بری از پاک و ناپاک همه
از گرانجانی و چالاکي همه

«Biz bütün pâklikden de, nâpâklikden de, ger encâmlıktan, çâlâklıktan da berî ve müteâliyiz.

Buradaki (pâki) den murad tenzih ve takdis, nâpâklikden maksûd da teşbihdir. Mâlum ya bilinmeyen bir şey anlatılmak için başka bir şeye benzetilir, veyâ benzemez olduğu bildirilir. Meselâ : «Toz şekeri tuza benzer, fakat o tuzlu değildir.» cümlesinin birinci kısmı teşbih, ikinci kısmı ise tenzihtir. Allah'ın ise benzeri ve zıddı olmadığından ikisi ile de ta'rif edilemez. Ondan dolayı zül'celâl müteâl olan Allah bunların hepsinden beridir. Dahası var : Allah şöyledir demek onu bir kayd altına almak demektir. Cenâb-ı Hak öyle kaydlardan berî olduğu gibi diğer bir kayd demek olan kayıdsızlıktan da beridir.

5706

من نکردم امر تاسودی کنم
بلکه تا بر بندگان بجودی کنم

«Ben kullarıma ibâdeti menfaat bulmak için emretmedim, belki onlara cûd ve sehâda bulunmak için emrettim».

Cenâb-ı Hak Ğaniy'yül-âlemîndir. Hiç bir şeye muhtaç olmadığı gibi kullarının tâat ve ibâdetine de muhtac değildir. Onları bir takım ferâizle mükellef kılması, o teklifât mukâbilinde lutf ve ihsanda bulunmak içindir.

5707

هند و آترا اصطلاح هند مدح
سند یازا اصطلاح سند مدح

«Hindlilere Hind istilâhı medh olduğu gibi Sindlilere de Sind istilâhı medhdır».

(62) Sûrei Bakara : 104.

مازاورا نكرم و قالوا

مازاورا نكرم و قالوا

«Biz Azim'üş-şân dile ve söze hakmayız, rûha ve hâle bakarız».

Nitekim Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz: «Hakikatte Allah Teâlâ, sizin sûretlerinize ve amellerinize — bir rivâyette — ve sözlerinize bakmaz, belki kalblerinize ve niyyetlerinize bakar.» buyurmuştur ki sûret, amel ve sözleriniz de niyyettir. Onları, hakikatte Allah rızası için mi yapıyorsunuz, yoksa halka gösteriş yapmak için mi? Allah işte ona nazar eder.

Biri anlatmıştı: Çankırı'da hacı bilmem ne ağa isminde ihtiyâr bir adam varmış. Bacaklarında şiddetli romatizma ağrıları varken, oturduğu yerde bacaklarını uzatarak namaz kılması câizken ayakta edâya çalışır, fakat her eğilip doğruluşunda ızdırabından farkına varmaksızın (Hay anasını! Allahü Ekber) dermiş. Dünya kelâmı namazı bozar. Bunu bir musallî farkında olarak söylerse namazı fâsid olduğu gibi günaha da girer. Fakat Hacı ağa can acısıyla ve farkına varmaksızın söylediği için zannederim ki namazı makbûl-i ilâhî olmuştur. Bunun diğer bir misâli: İki arkadaş bir câmiye girmiş, ta'dil-i erkâna riâyet eder, gözü sürmeli, başı misvaklı, üstü başı hacı yağı kokulu birinin namaz kıldığını görmüşler. Biri diğerine: «Birâder şu mübârek zâta bak, ne kadar güzel kılıyor!» demiş. Bunu işiden mübârek zât, dayanamamış, namazını bozmuş: «Hem de oruçluyum!» haberini vermiş. Şimdi insâf edelim, şu mübârek zât ile hacı ağanın namazlarından hangisi daha sahihtir? Ve hangisi makbûl-i ilâhidir? Ben hacı ağanın namazı diyeceğim. Çünkü o kulluk borcunu ifa etmek için kılıyor ve farkında olmaksızın bir nidâ-yı ızdırâb salveriyor. Beriki, mürâyî herif ise halkı aldatmak, dini ve ibâdeti menfeate âlet yapmak ve bu sûretle halkın bir kaç kuruşunu kapmak için kılıyor. Kur'an-ı Kerim ise:

فَرَّكَانَ يَرْجُو الْغَاءَ

رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا

Yâni: «Rabbine mülâkî olacağını uman kimse amel-i sâlihada bulunsun ve Rabbinin ibâdetine kimseyi teşrik etmesin, yâni, mürâilîk yapmasın» Nazm-ı Celîlî ile riyâkârlığın şirk-i hafi olduğunu beyân buyuyor.

Bir acem şâiri der ki: «İlâhî; seher kuşları, her sabah kendi istilâh-lariyle seni medh ve senâ ederler».

Hattâ insanlar ve hayvanlar değil, cemâdât, yâni, taş ve toprak gibi şeyler bile kendi lisân istidâtleriyle Cenâb-ı Hakkı tesbih etmektedirler ki Kur'an-ı Kerim'de:

وَأَنزَلْنَا إِلَهُكَ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَى فَيُضِلَّكَ إِلَى سَبِيلٍ غَيْرٍ

Yâni: «Bizim indimizde hiç bir şey yoktur ki Rabbini tesbih ve O'na hamd ü senâ etmiş olmasın. Lâkin ey insanlar; siz onların tesbihini anlamazsınız» buyurulmuştur. Bundan dolayı her kavmin kendi dili ile Cenâb-ı Hakkı yâd etmesi, meselâ bir acemin: (Hudâ, Hudâ) diye, bir türkün (Tanrı, Tanrı) diye zikrelemesi câizdir. Fakat bu türlü zikr zarûret hâlinde. Yoksa (Allah, Allah) demek, her halde (Tanrı, Tanrı) demekden efdaldır. Kur'an-ı Kerim Âyetlerinin Farsçaya tercemesiyle namaz kılmanın câiz olduğunu İmâm-ı Âzam'ın söylemesi de zarûrete, yâni, Kur'an kelimelerini okumaya dili dönmeyenler hakkındadır. Yine lisân-ı ilâhiden deniliyor ki:

من نكرم بك از تسبيح شان

بك هم ایشان شوند و درفشان

«Ben kulların beni tesbih etmelerinden pâk olmam. Onların beni tesbih ve takdis etmelerinden yine kendileri pâk olur ve dilleri mânen inci saçar».

Tesbih: Tenzih ve teb'îd mânâsıdır. Binâenaleyh (Sübhanallah) demek «Ben Allah'ı, şânına lâyık olmayan şeylerden beri kılarım» demektir. Biz (Sübhanallah) desek de demesek de Zât-ı Bârî sübhândır. Hakikatte bizim (Sübhanallah) deyişimiz, Hakkı değil kendi itikâdımızı tenzih etmek ve «Ben Allah'ı, şânına lâyık olmayan şeylerden beri itikâd eden bir müslümanım» demek olur.

ناظر قایم و گر خاشع بود
گرچه گفت لفظ ناخاضع بود

«Bir kulun sözü hudû'suz olmuş bile olsa, biz kalbine bakarız. Eğer kalbinde huşû ve hudû varsa sözü makbûlümüzdür».

زانکه دل جوهر بود گفتن عرض
بص طفیل آمد عرض جوهر غرض

«Çünkü kalb cevher, söz ise arazdır. Maksud olan cevherdir, araz ona tâbî'dir».

Cevher: Cisim demektir. Âraz ise: Ona ârız olan şeydir. Meselâ, gülün çiçeği bir cevherdir, rengi ve kokusu ârazdır. İnsanın cevheri ve hakikatı da kalbidir. Matlub olan onun sıhhat ve selâmetidir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de kıyâmet günü için:

يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ۚ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ

Yâni: «Kıyâmet gününde mal da, çocuk çocuk da fayda vermez. Ancak Huzûr-i İlâhiye sâlim ve sağlam bir kalb ile gelen fayda bulur⁶⁵» bu-yurulmuştur. Rûhî Bağdâdî'nin şu meşhur beyti ne kadar güzeldir:

Cürmüne mu'terif ol, tâata mağrûr olma!
Yevme lâ yenfe'uda kalb-i selim isterler.

Kezâ Hadiste: «Cesedde bir et parçası vardır ki o sâlih ve sâlim olursa cesed de sağlam olur, o bozulacak olursa cesed de temâmiyle bozulur. Haberiniz olsun ki o et parçası kalbdır.» buyurulmuştur.

Bu Hadisi Şerif hem sûret ve hem de mânâ itibâriyle izah olunabilir. Kalbi sağlam bir kimsenin cesedi de sağlam olur. Bir hastalığa uğramış olan kalbin işlemesindeki intizamsızlıktan beden de selâmetini ve sağ-lamlığını kaybeder. Kezâ kalbinin mâneviyâtı temiz olan kimsenin, be-deni vâsıtasiyle olan tâât ve ibâdâtı da ri'yâ, şek ve şüphe v.s. gibi mâ-nevî hastalıklardan âzâde ve âsûde bulunur.

(65) Sûrei Şuara : 88-89.

چند ازین الفاظ و اسرار و مجاز
سوز خواهم سوز بان سوز ساز

«Bu sözler, bu ızmâr ve ihamlarla mecâzî ifâdeler ne kadar sürecektir? Ben aşk ateşi istiyorum. Kalbinde o ateşi uyandırmaya çalış».

آتشی از عشق درجان برفروز
سربسر فکر و عبارت بسوز

«Rûhunda aşkdan bir âteş parlat. Düşünceleri ve parlak sözleri o ateşle yak».

موسیا آداب دانا دیگرند
سوخته جان و روانان دیگرند

«Ey Mûsâ! Âlimlerin âdâbı başkadır. Rûhu yanık âşıklarınki yine başkadır».

عاشقانرا هر نفس سوزید نیست
برده ویران خراج و عشر نیست

«Âşıklar için her ân tutuşup yanma vardır. Harab bir köy için haraç ve öşür yoktur».

Hazret-i Mevlânâ'nın «Ey Mûsâ!» diye hitâbında bir nükte vardır. Mûsâ Aleyhisselâm sâhib-i şerî'at bir peygamberdi. Ahkâm ve âdâb-ı şerîfî tebliğ ve muhâfazaya memur bulunuyordu. Ondan dolayı çoban-dan, şeriata muhâlif ba'zı sözler işidince hemen onu menetti. Ulemâ da peygamber vârisi oldukları için zâhir şer'a muhâlif gördükleri kavî ve fülleri menederler. Hallâc-ı Mansûr ve emsâline yapılan muâmeleler bundan dolayıdır. Fakat ma'lûm ya, mükellefiyet için şart ikidir: Biri akıl, diğeri de bülûğdur. Bir mecnûn ve bir çocuk şeriat âdâbına riâyetle

mükellef değildir. Bahsimizdeki çoban gibi Allah'ın muhabbetiyle cezbeye tutulmuş olanlar ise cezbeleri dolayısıyla âdetâ mecnun gibidirler. Harab bir köyden harac, yâni, arâzi vergisi, öşr, yâni, mahsûlât vergisi alınmadığı gibi meczûbîn-i İlâhiyyeden de öyle inceden inceye tekâlif aranmaz. Ondan dolayı :

5716

گر خطا گوید و را خاطی مگو
گر بود پر خون شهید اورامشو

«Öyle bir zât hatâ da söylese ona muhtî' deme. Şehidin cesedi kanlı da olsa onu yıkama».

5717

خون شهیدانرا ز آب اولیتست
این خطا از صد صواب اولیتست

«Şehidler için kan sudan evlâdır. Bu hatâ onlar hakkında yüz doğrudan daha münâsibdir».

Ma'lûm yâ, müslüman ölüleri gâsle edilir. Hastalık dolayısıyla vuku'u tabii bulunan kiri, pası izâle olunduktan sonra temiz ve pâk olarak gömülür. Fakat şehidler böyle değildir. Onlar cesedlerindeki toz, toprak ve kanla defnedilir. Kıyâmette o kanların misk kokusu neşredeceğine dâir hadisler vardır. Bir şehidin böyle kanlı olarak gömülmesi, şehid olmaksızın ölenlerin yıkanmasına kuyâsen bir hatâ farzedilse bile, o hatâ, yüzlerce sevabdan daha doğrudur. Yâni, her hüküm, adamına göre değişir. Bir misâl daha :

5718

در درون کعبه رسم قبایه نیست
چه غم از غواص را باجیله نیست

«Ka'be dâhilinde Kibleye teveccüh resmi yoktur. Dalgıç için pâçile olmazsa ona ne zararı olur?»

فَإِنَّمَا تَوَلَّوْا فَنَّةَ وَجْهِ اللَّهِ

Yâni: «Ne tarafa dönerseniz Allah o taraftadır⁶⁶» Nazm-ı Celili mücibince insan ne tarafa teveccüh etse Cenâb-ı Hakka müteveccih bulunur. Çünkü Allah, mekândan mânezze olmakla berâber ondan hâlî bir yerde yoktur. Onun için kibleyi ta'yin edemiyen kimsenin kiblenin bulunduğu taraf olmasına ihtimâl verdiği cihete namaz kılması, hattâ namazda iken ictihâdî değişir, yâni, kible bu taraf değil, sağda, solda yahud arkada olması muhtemel dese, namaz içinde iken o tarafa dönmesi câizdir. Böyle olduğu halde itikâden muvahhid olan müslümanların amelinde de müttehid olmaları için namaz kılarken Kâ'be'ye teveccüh etmeleri farz kılınmıştır. Fakat Kâ'be'nin içine girmiş olan bir müslüman, cihetle mükellef değildir. İsteddiği tarafa doğru namaz kılabilir. Keza karda yürüyenler ayaklarına (pâçile) takarlar. Pâçile: Karda giyilen bir nev'i ayakkabıdır. Bizde ba'zılarının lâstik üstüne giydikleri kaba terlik gibi. Pâçile karada ve karda giyilir. Denize dalmış olan dalgıç için buna lüzum yoktur. Yâni, cezbe hâlinde bulunanlar bir takım kuyûd ve merâsimle mukayyed olmazlar.

5719

توز سرمستان فلاووزی مجو
جامه چا کازا چه فرمای رفو

«Sen sarhoş olanlardan kılavuzluk arama. Elbisesini yırtmış olanlara yama tavsiyesinde bulunma!»

Buradaki sarhoşlardan maksad : Allah'ın cezbisine tutulmuş ve ondan başka her şeyi unutmuş olanlardır. Düşse kalka giden ve şarab tesiriyle kendini kaybeden bir sarhoşun kılavuzluk edemeyeceği gibi, meczûbîn-i İlâhiyye de mürşidlik vazifesi göremezler. Mürşid olacak zâtın aklı ve şuurunun yerinde olması lâzımdır. Meczublar ise varlık elbisesini yırtmışlardır. Böyle zevâta yamadan bahsetmek, ve kendilerinden merâsime riâyet beklemek doğru olamaz. Onlar her milletin ve her mezhebin fevkindedirler.

(66) Sûre-i Bakara : 115.

ملت عشق از همه ملت جداست
عاشقار از مذهب و ملت خداست

«Âşk milleti her milletten ayırdır. Âşıkların millet ve mezhebi ise Allah'dır».

لعل را گر مهر بنود باک نیست
عشق در دریای غم غمناک نیست

«Lâ'l denilen kırmızı ve kıymetli taşın üstünde mühür yoksa be's yoktur. Âşk, yâni, âşık, ğam deryâsına düşse mükedder olmaz».

Burada lâ'lden maksad : Hakikat, üstündeki mühürden murâd ise, şeriattır. Meczûb olanların şuuru yerinde olmadığı için âdâb-ı şer'iyye ile mükellef değildirler. Üstünde mühür olsun, olmasın lâ'lin kıymetine halel gelmediği gibi cezbedâr olanlar da âdâb-ı şer'iyyeye riâyet etmezlerse be's yoktur. Onların hakiki kıymetleri eksilmez. Böyle meczub olan zevât arasında (محوطين) denilen bir kısım vardır ki onları Allah hıfzeder de tekâlif-i şer'iyyeden hiç birini terk eylemezler. Şeyh'ul-ekber Muhyiddin-i Arabî (kuddise sirruhû) bir aralık cezbeye düşmüş, fakat uhdesindeki imamlık vazifesini muntazaman ifa etmiş. Cezbeden kurtulup (sahve) gelince, ben namazları kıldırdım mı? diye sormuş. Evet cevâbını alınca hıfz-ı İlâhiyyede bulunduğu şükretmiş. İşte böyleleri üstü mühürlenmiş lâ'l gibidirler ki elbette daha ziyâde fazilet sahibidirler.

Âşık olanlar; sürûr ile, ğam ile mukayyed değildirler. Onlar bâdisâtı Allah'ın tecellisi bilirler ve ne türlü zuhur ederse onu hoşnutlukla karşılarlar. Hazret-i Hüdâyî'nin :

Hoştur bana senden gelen
Ya gonca veyâhud diken
Ya hıl'at veyâhud kefen
Lutfun da hoş, kahrın da hoş.

demesi bu makama işârettir.

بعد زان در سرموسی حق نهفت
رازهای گفت آن ناید بگفت

«Ondan sonra Cenâb-ı Hak Mûsâ Aleyhisselâmın sırrına gizlice söz söyledi ki onlar ifâde edilemez».

ر دل موسی سخن را ریختند
دیدن و گفتن هم آمیختند

«Mûsâ'nın kalbine sözler ilkâ ettiler ve mükâleme ile müşâhedeyi birleştirdiler».

چند بخود گشت چند آمد نبود
چند پرید از ازل سوی ابد

«Hazret-i Mûsâ kaç defa kendinden geçti, kaç defa kendine geldi ve kaç defa ezelden ebade kadar uçtu».

بعد از آن گر شرح کویم ابلهیت
زانکه شرح این و رای آگهیت

«Bundan sonra şerhe kalkışırsam abdallık olur. Çünkü bunun şerhi vukufun öte tarafındadır».

ور بگویم عقلها را بر کند
ور نویسم بس قلمها بشکند

«Eğer söyleyecek olursam o sözler akılları izâle eder, yazacak olursam çok kalemler kırılır».

چونکه موسی این عتاب از حق شنید
در بیابان در پی چوپان دوید

«Mûsâ Aleyhisselâm, Hak'tan bu itâbı işitince kırdâ çobanın izini ta'kib ederek koştu».

بر نشان پای آن سرکشته راند
گرد از راه بیابان برفشاند

«O aşk sarhoşu olmuş çobanın izinden sür'atle gitti ve kır yolunun tozlarını kaldırdı».

گام پای مہدم شوریده خود
هم ز گام دیگران پیدا بسود

«Cezbedâr olan kimsenin adımı ve izi başkalarının izinden ayrı ve belli olur».

يك قدم چرن رخ زبالا تانشیب
يك قدم چون فیل رفته بروریب

«Hazret-i Mûsâ'nın bir adımı, satrançtaki (Ruh) taşı gibi yukarıdan aşağıya kadar, bir adımı da yine satrançtaki (Fil) gibi eğri olarak atılmıştı».

گاه چون موجی برافرازان علم
گاه چون ماهی روانه برشدم

«Gâh dalga gibi seneak kaldırıyordu, gâh balık gibi karnı üzerine gidiyordu».

گاه بر خاک نوشته حال خود
مچو رمالی که رمی برزند

«Bazan da reml atan remmâl gibi kendi hâlini toprak üstüne yazıyordu».

Şu beytlerle Hazret-i Mûsâ'nın çobanı bulmak için gâyet hızlı yürüyüşü ve toprak üstündeki izlerinin gayr-i muntazam sûrette kalışı anlatılıyor.

عاقبت دریافت اورا و بدید
گفت مژده ده که دستوری رسید

«Nihâyet çobanı buldu ve gördü de dedi ki: Müjdemo ver. Senin için Allah tarafından ruhsat verildi».

هیچ آدابی و ترتیبی مجو
هر چه میخواست دل تنگ بگو

«Hiç bir edeb ve tertib arama, daralmış gönlün ne isterse onu söyle».

کفر تو دینست و دینت نور جان
ایمنی وز تو جهانی در امان

«Senin küfrün dindir, dinin de can nurudur. Sen emin olduğun gibi senin hürmetine cihan da emân-ı İlâhiyyededir».

ای معاف بفضل الله مایشا
روز باز با بی محابا برکشا

«Ey dilediğini yapan Allahın muâfı! Git, dilini çekmeksizin aç, yânî, ağzına geleni korkmaksızın söyle!»

گفت ای موسی از ان بگذشتهام
من کنون در خون دل آغشتهام

«Çoban dedi ki: Ey Mûsâ; ondan, yâni, evvelce bulunduğum cezbe hâlimden geçmişim, şimdi gönül kanına bulaşmışım, yâni, mahy ve fenâ derecesine ermişim».

من ز سدره منتهی بگذشتهام
صد هزاران ساله زان سورفتهام

«Sidre-i müntehâyı geçmiş ve yüz binlerce yıllık derecede oradan ileri gitmişim».

Sidre-i müntehâ yedinci kat göğün üstünde bir mahaldir ki, Cebrâil Aleyhisselâmın makamı oradadır. Halkın akıl ve şuuru oradan ileri gidemez. Nitekim Mi'râc gecesinde Hazret-i Peygamberi oraya kadar getiren Cebrâil orada kalmış ve:

Ger geçem bir zerre dentû ileri,
Yanarım baştan ayağa ey ulu.

demiş ve taraf-ı Risâletten:

Çün ezelden bana aşk oldu delil,
Yanar isem ben yanayım ey halil...

cevâbını almışdı. Akıl ile hareket edenler ancak Sidreye kadar yol bulabilirler. Aşka iktidâ eyleyenler ise orayı da fersah fersah geçerler.

تازبانہ برزدی اسم بچست
گنبدی کرد وز گردون برگذشت

«Sen bir kamçı urdun da benim atım sıçradı ve felekleri geçti».

عزیم ناسوت ما لاهوت باد
آفرین بردست و ربازوت باد

«Lâhût, bizim nâsûtumuza mahrem oldu. Senin eline ve koluna aşk olsun».

Nâsût; insâniyyet âlemi, Lâhût da; âlem-i ulûhiyyet demektir.

حال من ا کنون برون از گفتنت
این چه میگویم نه احوال منست

«Şimdi benim hâlim, sözle anlatılmanın fevkindedir. Şu söylediğim de benim ahvâlîm değildir».

نقش می بینی که در آینه ایست
نقش نست آن نقش آن آینه نیست

«Aynada gördüğün nakş, senin aksindir, aynanın nakşı değildir».

Ben de safây-ı kalbimle bir ayna gibi oldum. O aynaya senin nakş-ı kemâlin aksetti. Binâenaleyh bende ki bu füyûzât benim değil, senindir.

دم که مہد نایی اندر نای کرد
در خور نایست فی در خور مرد

«Bir neyzenin neye üflemesi, neyin kâbiliyetine göredir, neyzenin kudretine göre değildir».

Malûm ya ney denilen saz, içi boş bir kamıştan ibârettir. Kendi kendine terennüm etmeye kudreti yoktur. Ancak neyzenin üflemesiyle sesi çıkar ve uzun, kısa, kalın, ince olmasına göre ses verir. Neyzenin üflemesi bir olduğu halde neyin sesi, kabiliyetine göre değişiktir. Binâenaleyh o üfleyiş, neyzenin feyzine göre değil, neyin tefeyyüzüne göredir. Çoban demek istiyordu ki: Yâ Mûsâ, bende zuhur etmiş olan bu te-

feyyüz, senin kemâline nisbetle değil, benim kabiliyyetime göredir. İsticâdim daha fazla olsaydı senden edeceğim istifâde daha yüksek olurdu.

Hazret-i Mevlânâ bundan sonra nasihat veriyor ve yapılan tâât ve ibâdâtın Hakka lâayık olmadığını bilmek ve itirâf etmek lâzım geldiğini bildiriyor :

5744

هان و هان گر حمد گوئی گر سیاس
همجو نافر جام آن چوبان شناس

«Ey müslüman; Sen Allah'a hamd ve senâda bulunsan da o hamd ve o senâyı, çobanın sözleri gibi münâsebet-siz bil».

5745

حمد تو نسبت بدان گر بهترست
لیک آن نسبت بحق هم ابرترست

«Senin Allah'a olan hamdin ne kadar iyi olursa olsun o hamd, Hakka nisbet edilince ebterdir, yakışıksızdır».

Bundan dolayıdır ki Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimiz : «Allahım, seni tesbih ve takdis ederim, şânına lâayık olmayan şeylerden seni münezze bilirim ve sana karşı edilmesi lâzım gelen hamd ve senâyı temâmiyle ve lâayıkla ifadan âcizim. Sen kendi zâtına ettiğin senâ gibisin.» ve «Ey halk-ı âlemin lisânında zikredilmekde olan Rabbim; biz seni hakkiyle ve sana lâayık bir sûrette zikredemedik» buyurmuştur.

5746

چند گوئی چون غطا برداشتند
کین نه بودست آنکه می پنداشتند

«Ben hamd ediyorum, şükrediyorum diye ne söylenip duruyorsun? Göz önünden perdeyi kaldırdıkları gibi, zan edilen şeylerin öyle olmadığı anlaşılır».

Yâni; sen tâât ve ibâdetine mağrur olarak şuna buna onlardan bahsedip duruyorsun. Fakat :

574

فَعَدَّكَ

فَوَغَفَلَ مِنْ هَذَا مَا كُنَّا نَعْلَمُ أَنَّكَ لَمْ تَكُنْ لِيَوْمٍ حَدِيدًا

Yâni : «Senin gözünden perdeyi kaldırdık. Bugün gözün gâyet iyi görmektedir»⁽⁶⁷⁾ âyet-i kerîmesi mucibince teslim-i ruh edeceğin sırada ve kuyâmet gününde gözünden gaflet perdesi sıyrılmış olacağından, o vakit hakikati göreceksin, belki de mürâiyen ettiğin ibâdetlerin Allah indinde makbul olmadıklarını anlayacaksın.

5747

این قبول ذکر تو از رحمتست
چون صلاة مستحاضه رخصتست

«Senin bu zikir ve fikrinin kabulü, Allah'ın rahmeti eseridir. Müstehâda olan kadının namaz kılmasının câiz olması gibi yine onun bir ruhsatıdır».

Hayz; kadınların âdet hâlidir. Bu âdet, mütâdından eksik veya hud fazla olursa ona istihâda, öyle kadına da müstehâda denilir. Âdeti üç günden eksik olan, yâhud on günden fazla süren bir kadın, kanı devârı ettiği ve kendi temiz olmadığı halde her namaz vakti girdikçe abdest alıp namazını kılabilir. Bu cevâz, Allah tarafından kadınlar hakkında bir ruhsattır.

İşte bizim de gaflet içerisinde ve kusurlu olarak ettiğimiz ibâdetler böyledir. Onların lûtfen kabul edilmesi, tâât ve ibâdâtımızın kabule müstehak olmasından değil, mahza Allahın kemâl-i merhametindendir. Onun için, şöyle böyle yapıyoruz diye kıldığımız namazlara, tuttuğumuz oruçlara, verdiğimiz sadakalara mağrur olmamalıyız. Belki onların lutf-i kabûlünü Allah'ın kerem ve rahmetinden beklemeliyiz.

5748

در نماز او پالو دست خون
ذکر تو آلوده تشبیه و چون

«Müstehâda kadının namazının kana bulaşmış olduğu gibi, senin zikir ve tesbihin de tesbihe ve acaba nasıl? demekle âlûdedir».

Allah! dediğimiz zaman, onu ne kadar tenzihe çalışsak ve hiç bir şeye müşâbih olmadığını hatırlasak yine az çok teşbihden kurtulamayız, hattâ hiç bir şeye benzemez deyişimizde yine teşbihden başka bir şey değildir. Sonra acabâ Allah nasıldır? diye bir vesveseye düşeriz. Halbuki Allah, Allah'dır vesselâm.

Muallim Nâci merhûmun şu beyti ne kadar ârifânedir :

*Allah nedir? deyince gâfil,
Allah deyip hamuş olur dil.*

İşte bizim bu benzetişli ve nasıl? diye soruşlu zikrimiz müstehâda kadının kana bulaşmış namazına benzer. Müstehâda kadının namazına Allah tarafından ruhsat verilmiş olduğu gibi bizim o vesveseli zikrimizin de makbûl-i ilâhî olması Hakkın kemâl-i rahmetinden umulur.

5749

خون پلیدست و بآبی مبرود
لیک باطن رانجاستها بود

«Kan pistir, lâkin su ile zâil olur ve temizlenir. İnsanın derûnunda öyle mânevî pislikler vardır ki».

5750

کان بغیر آب لطف گرددکار
کم نگردد از درون مردکار

«Onlar, Allah'ın lutfu suyundan başka bir şeyle, amelde bulunan kimsenin derûnundan zâil olmaz».

Denilmiştir ki : Necâset ve tehâret dört türlüdür :

- 1 — Necâset-i zâhiredir ki yıkanmakla temizlenir.
- 2 — Necâset-i nefsiyyedir ki isyândan hâsıl olur, tevbe ile temizlenir.
- 3 — Necâset-i ahlâkiyyedir ki kötü huylardan hâsıl olur. Ahlâk-ı fâdıla ve evsâf-ı merdıyye ile temizlenir.
- 4 — Necâset-i sırriyedir ki şirk, cehâlet ve marifet azlığından hâsıl olur. Tevhid, ilim ve kesret-i ma'rifet ile temizlenir.

Cenâb-ı Hak cümlemizi bunlardan temizlesin ve hepimizi :

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُطَهِّرِينَ

İhtifâtına nâil buyursun.

Hazret-i Mevlânâ'nın bahsettiği lutf-i ilâhî suyu nedir? Ve nerede bulunur? Ne olduğunu ve nerede bulunduğunu siyer-i Peygamberiden bir misâl ile anlatayım :

Hicretin sekizinci senesinde Mekke-i Mükەرreme fethedildi ve birkaç kuyudan mâadâ ahâlisine eman verildi. Resûl-i Ekrem Ka'be'yi tavaf ederken (Fûdalâ bin Umeyyir) isminde bir Mekkeli, onu vurmak kasdiyle yanına sekuldu. Hazret-i Peygamber ona : «Fudalâ' mısın?» diye sordu. «Evet» cevabını alınca : «Zihninde kurduğun şeyden tevbe ve istiğfâr et» buyurdu ve mübârek elini Fudalâ'nın göğsüne koymasıyla onun zihnindeki habâset zâil oldu ve kalbi iman nuru ile doldu. Bunu sonra kendisi lakâye etmiştir.

İşte bu vak'a Allah'ın lutf ve hidâyeti, Resûl-i Ekrem'in eli sûretinde tecelli etmiştir. Demek ki Cenâb-ı Hak; bir kimsenin temizlenmesini ve hidâyete ermesini murâd buyurunca sevgili kullarından biri vâsıtasıyla onu ıslah ediyor. Allah o sevgili kullarından birini bize göndersin de kalbimizi tathir ve tasfiye kılsın.

5751

در سجودت کاش روگردانی
معنی سبحان ربی دانی

«Keşke secde ettiğin vakit yüzünü çevirseydin de (Sübhane rabbiyel âlâ) ma'nâsını bilseydin».

Ma'lûm ya secde Kibleye karşı olur ve alın yere konulur. Yüz kableden inhirâf eder, yâhud alın yere konulmazsa o secde, secde olmaz. Cenâb-ı Pîr buyuruyor ki : Bu böyle olmakla berâber (Sübhane rabbiyel âlâ) nın ma'nâsını bilmemek, ondan büyük bir hatâdır. O cümle-i celile : «Ey benim aliyy'ül-a'lâ olan Rabbim, seni şânına lâayık olmayan her şeyden tenzih ederim» demektir.

ای سجودم چون وجودم ناسزا
مربدی را تو نکویی ده جزا

«Ey Rabb-ı Kerimim secde edişim de vücûdum gibi lâıksızdır, Sen benim kötülüğüme iyilikle mukâbele et».

Evet! Cenâb-ı Hak murâd ederse kulunun kötülüğüne iyilikle muâmele eder. Onun seyyiâtını hasenâta tebdil eyler. Hattâ Allah'ın bu lutf-i mahsûsu bazı mahlûkâtında bile vardır.

5753

این زمین از حلم حق دارد اثر
تا نجاست بردو گلهای داد بر

«Şu toprakda bile Allahın hilmi eseri vardır ki pislikleri mahveder, sonra gülleri yetiştirir».

5754

تا بپوشد او پلیدیهای ما
در عوض بر روید ازوی غنچهها

«O toprak bizim pisliklerimizi örter ve mukâbilinde goncalar peydâ eder».

5755

بس چو کافر دید او درد داد وجود
کتر و بی مایه تر از خاک بود

«Kâfirler görüp anlıyacaklardır ki onlar, toprak kadar da cömerdliğe nâil olamamışlardır».

Çünkü :

از وجود او گل و میوه نرسد
جز فساد او جمله با کپالت

«Kâfirlerin vücûdundan gül ve meyve yetişmedi. Bütün temizlikleri bırakıp fesaddan başka bir şey aramadı».

5757

گفت واپسی رفته ام من در ذهاب
حسرتا یا لبتی کنت تراب

«Onların her biri diyeceklerdir ki gidişimde çok geri gitmişim. Keşke ben de toprak olaydım».

5758

کاش از خاکی سفر نگزیدمی
همچو خاکی دانه می چیدمی

«Keşke topraklıktan sefer edip yükselmeyeydim, toprak gibi ben de dâne devşirip onu meyve hâline getireydim».

5759

چون سفر کردم مزارع آرمود
زین سفر کردن ره آور دم چه بود

«Topraklıktan insanlığa sefer edince yol beni imtihan etti. Bu seferde bulunmaktan yol hediye ne oldu?»

5760

زان همه میاش سوی خاکست کو
در سفر سودی نبیند پیش رو

«O, önünde bir fâlde görmediği için gözü topraktır».

روی واپس کردنش آن حرصی و آرز
روی در ره کردنش صدق و نیاز

«Onun yüzünü geriye çevirmesi, dünyâya olan hırsmındandır, gideceği yola teveccüh etmesi ise sıdkı ve niyâzıdır».

هر گیارا کش بود میل علا
در مزیدست و حیات و در نما

«Yukarıya meyleden, yâni, büyüyüp yükselen her otta neşv ü nemâ ve hayat fazlalığı vardır».

چونکه گردانید سر روی زمین
رزمی و خشکی و نقصی و غین

«Başını toprağa çevirince eksilir, kurur, noksan bulur ve zarara uğrar».

میل روحت چون سوی بالابود
ترازد مرجعت آنجا بود

«Eğer rûhun meyli bâlâya, yâni, Rabb'il-âb'ın da O'nun nezd-i Ulûhiyyeti olur».

ورنگون سازی سرت روی زمین
آفتی حق لایحج الآفلین

«Eğer başını yer yüzüne çevirirsen ğurûb etmiş, batmış demeksin ki Allah âfil olanları sevmez».

گفت موسی ای کریم کارساز
ای که یکدم ذکر تو عمر دراز

«Mûsâ Aleyhisselâm dedi ki: Ey işleri gören ve husûle getiren Rabb-i Kerimim; senin bir ân içinde zikrin, uzun bir ömre bedeldir».

Yâni; seni bir lahzada yâd etmek, uzun bir ömür içinde tâât ve ibâdât etmeye muâdildir.

نقش کثر مز دیدم اندر آب و گل
چون ملائک اعتراضی کرد دل

«Ben su ve çamurda, yâni, onlardan yaratılmış bulunan insanlarda eğri, bûğrû bir takım nakışlar gördüm de kalbim, Âdemin yaratılacağına melekler gibi itirâz etti».

Kur'ân'da Sûre-i Bakara'da buyurulmuştur ki:

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا
اتَّخَذَ فِيهَا مَنْ يَفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ
وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٩﴾

Yâni: «Hani Rabbin meleklerle ben yeryüzünde bir halife yaratacağım demişti. Melekler dediler ki: Yâ Rabbenâ; orada müfsidlik edecek ve kan dökecek bir mahluk mu yaratacaksın? Biz sana hamd ederiz, tesbih ederiz ve seni takdis ederiz. Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Ben sizin bilmediğiniz şeyi, yâni, o halifeyi yaratmaktaki maksadı bilirim⁽⁶⁹⁾».

5768

که چه مقصودست نقشی ساختن
واندر و تخم فساد انداختن

«Bir nakş yapıp da ona fesad tohumu karıştırmaktan maksad nedir?»

5769

آتش ظلم و فساد افروختن
مسجد و سجده کنارا سوختن

«Zulüm ve fesad ateşini parlatmak, mescidi ve secde edeni yakmak ne içindir?»

5770

مایه خونابه وزردابه را
چوش دادن از برای لابه را

«Kanlı su ve sarı su mâyesini tazarru' için coşturmanın ma'nâsı nedir?»

5771

من یقین دایم که عین حکمتست
لیک مقصودم عیان و رؤیتست

«Bunların hepsinin ayn-ı hikmet olduğunu biliyorum. Lâkin maksudum açıkca görüp anlamaktır».

Ma'lûm yâ, sualler ya imtihan, yâhud itmi'nan için olur. İmtihanda bir nevi i'tiraz vardır. İmti'nan, yâni, şek ve şüphesi kalmamak için sormakda ise i'tirâz yoktur. İşte Hazret-i Mûsâ'nın bu suâli de itmi'nan talebi kabilinden idi. Nitekim İbrâhim Aleyhisselâm da :

رَبِّ اَرِنِي كَيْفَ تَحْيِي الْمَوْتَى

Yâni : «Yâ Rabbi, ölüleri nasıl diriltirsin bana göster⁷⁰» diye talebde bulunmuş :

(70) Sûrei Bakara : 260.

قَالَ اَوَلَمْ تُؤْمِنُ

Yâni : «Ölüleri dirilteceğime inanmadın mı?⁷¹» suâline de :

قَالَ بَلَى وَاَلَيْسَ لِيْطَمَئِنَّ قَلْبِيْ

Yâni : «Evet; inandım, lâkin kalbim mutmain olsun diye görmek istiyorum⁷²» cevabını vermişti.

5772

آن یقین میگویدم خاموش کن
حرص رؤیت گویدم نی جوش کن

«Yaptığım işlerin ayn-ı hikmet bulunduğuna dâir olan ilm-i yakînim, bana sus diyor, lâkin görmeye olan hırsım, hayır, coş diyor».

5773

مر ملائک را نمودی سر خویش
کن چنین نوشی همی ارزد بنیش

«Kendi sırrını meleklere gösterdin ki böyle bir lutf, öyle bir coşkunluğa değer».

Meleklere halife yaratılmadaki sırrın gösterilmesi, esmânın Âdem Aleyhisselâma öğretilip meleklerin bilmediği o isimleri, Hazret-i Ebû'l-Begerin meleklere bildirmesi ve kendisinin ilim ve irfân cihetinden meleklerden yüksek olduğunun meydana çıkması idi.

5774

عرضه کردی نور آدم را عیان
بر ملائک گشت مشکها بیان

«Âdemin nûrunu, yâni, ilim ve irfânı meleklere açıkca gösterince, onların müşkilleri beyân edilmiş oldu».

(71) Sûrei Bakara : 260.

(72) Sûrei Bakara : 260.

حشر تو گوید که سرمه چيست
ميوه ها گویند سر برک چيست

«Senin başın, yâni, mahlûkâtı öldürdükten sonra dirilip mahşere toplaman ve orada her birini muhâkeme ederek mükâfât ve mücâzâtla-
rını vermen ölümün sırrını söyleyecektir. Nitekim dünyadaki ağaçların
meyveleri yaprağın sırrının ne olduğunu anlatır ki yaprakın maksad:
ondan sonra yetişecek olan meyvedir».

سرخون و نطفه حس آدميست
سابق هرپيشی آخر کيست

«Kanın ve nutfenin, yâni, meninin sırrı, insanlık hissidir. Her fazla-
lığın ibtidâsı noksanlıktır».

İnsan; yer içer, ma'kûlât ve meşrûbâtının posası gittikten sonra kan
ve menî olur. Bunların sırrı, onlardan zuhura gelecek olan his sâhibi bir
insandır. Her şey evvelâ eksik bir şekilde başlar, sonra tekâmül ve tekem-
mül eder. Meselâ:

لوح را اول بشوید بی وقوف
آنگهی بروی نویس او حروف

«Bir çocuk, ilme vâkıf olmaksızın levhasını yıkar, sonra onun üstüne
harfleri yazar».

Eskiden sıbyân mektebinde her çocuğun sathı düz ve boyalı bir yazı
tahtası varmış. Harfleri ve cümleleri onun üstüne yazar, onları öğrendik-
ten sonra tahtayı yıkayıp temizler, sonra diğer ibâreleri tahrir edermiş.
Demek ki ilim ve irfânın da ibtidâsı noksan ile ve yazı tahtasını yıka-
makla başlıyor, sonra o temiz satha yüksek ma'lûmât yazılıyor.

وقت شستن لوح را باید شناخت
که مه آت را دفتری خواهند ساخت

«Levha yıkanacağı vakit oradaki harfler ve nakışları bir defter hâ-

line getireceklerini, yâni, levhayı bırakıp kâğıttan okutacaklarını bilmek
gerektir».

Birkaç misâl daha:

چون اساسی خانه می افکند
اولین بنیاد را بر می کنند

«Bir evin temelini atacakları vakit, evvelki binâyı yıkarlar».

گل بر آرند اول از قعر زمین
تا با آخر بر کشی ماه معین

«Yerin dibinden ibtidâ çamur çıkarırlar, yâni, kuyu kazarlar ki so-
nunda oradan tatlı su çekersin».

از حجامت کودکان گریزدزار
که نمیدانند ایشان سرکار

«Çocuklar işin sırrını bilmedikleri için hacâmatten korkarlar ve hiç-
kırı hiçkırı ağlarlar».

مردخون ز رمی دهد حجام را
می نواز دینش خون آشام را

«Kan aldırarak kimse, yâni, çocuğun babası ise hacâmateyi para
verir ve kan çıkaran neştere iltifât eder».

می دود حامل زی بار گران
می رباید بار را از دیگران

«Bir hamal, ağır yük altında koşup gider, hattâ o ağır yükü başka-
larının elinden kapar».

جنگ حالان برای بارین
اینچنین است اجتهاد کارین

«Yük için hamalların kavgasını gör de her işe çalışmanın böyle olduğunu anla».

چون گر اینها اساس راحتست
تلخه‌ها هم پیشوای نعمتست

«Açlıklar, ni'metin mukaddemesi olduğu gibi ağırlıklar da râhatın esâsıdır».

Meselâ; bir san'atkâr, gündüz bir takım ağır ve yorucu işlerle uğraşır. O uğraşma tabii ona acı gelir. Fakat akşam olup da gündeliğini alarak evine dönünce, kurulmuş bir sofra ve yapılmış bir yatak bulup râhat eder ve gündüzki yorgunluğunu giderir. Demek ki ağırlık râhatın esâsı ve sebebi imiş. Bir müslüman da dünyâda namaz kılmak, oruç tutmak, harbe gitmek v.s. gibi müşkil işlere katlanacak olursa âhirette onlara mukâbil râhat ve ni'met bulacaktır. Burada o yorgunluklara tahammül etmeyenler ise tabii onlardan mahrum kalacaklar ve Allah'ın azabına uğrayacaklardır.

خفت الجنة بذكر وهاتنا
خفت النيران من شهواتنا

«Cennet; bize kerih gelen şeylerle, cehennem de; bizim hoşlandığımız şeylerle hazırlanmıştır».

Bu beyt bir Hadis-i Şerifin tercümesidir. Cennet, dünyada hoş gitmeyecek ve tenbelleri yoracak tâât ve ibâdatın mükâfâtı olmak üzere hazırlanmıştır. Cehennem, de şehvetperest olanların seyyiâtına mücâzât olarak hazırlanmıştır.

نعم مایه آتش شاخ ترست
سوخه آتش قرین کوثرست

«Senin yakdığın âteşin mâyesi tâze daldır. Ateşin yakdığı kevserle yıkanacaktır».

Hadis-i Şerifte vârid olmuştur ki ümmet-i Muhammedden bir cemâat, Cehennemde bir müddet yanıp kömür haline geldikten sonra Cehennemden çıkarılacak ve kevser suyu ile yıkayıp temizlendikten sonra Cennete girecek; Cennettekiler bunlara (cehennemiyân) diyeceklerdir. Onlar bu ta'bilden müteessir olacakları için Cerâb-ı Hakka tazarru'da bulunacaklar, Allah da onlardan bu ta'biri ref' ve izâle eyleyecektir.

هر که در زندان قرین محنتست
آن جزای لقمه و سهوتست

«Her kim zindanda mihnet çekmişse o mihnet, haram lokma yemeğin ve şehvetine tâbi' olmanın cezâsıdır».

هر که در قصر قرین دولتست
آن جزای کار زار و محنتست

«Her kim de bir köşkte devlet ve seâdet içinde ise o seâdet, bir harbin ve bir mihnetin neticesidir».

هر که را دیدی بزر و سیم فرد
دان که اندر کسب کردن صبر کرد

«Her kimi altın ve gümüşde, yâni, servet sâhibi olmakda münferid görürsen bil ki o kazanmak zahmetine sabreylemiştir».

بی سبب بیند چو دیدش شد گذار
تو که درحسی سبب را گوش دار

«Gözü müsebbib-ül-esbâb'a nâzır olan kimse bunları sebebsiz görer. Sen ki his âleminde sin sebebe kulak tut».

Bu âlem, âlem-i esbâbdır. Müsebbib-ül-esbâb olan Allah, her şeyin husûle gelmesine diğeri bir şeyi sebep kılmıştır. Sebebsiz hiç bir şey olmaz. Meselâ kuyudan su çekilecek, evvelâ bir kova, sonra bir ip lâzımdır. Zâten sebep de arabcada ip ma'nâsındır. Daha sonra ipi rahatça çekmek için çıkırık gerektir. Bu kadar sebebdan sonra çıkırığı çevirecek bir kimse ister. Sebeblerin sebebi odur. Cenâb-ı Hak da müsebbib-ül-esbâb'dır. Sebeblerin sebebidir. Nûr-i irfân ile gözü açılmış olan ârifler, sebeblerden evvel müsebbibi görürler, sebeblere ehemmiyet vermezler, her şeyin husûlünü sebep-i evvel olan Hakdan bilirler. Fakat his âleminde bulunanlar, o müşâhedeye nâil olamadıklarından esbâbın hiç birinden müstağni kalamazlar.

آنکه بیرون از طبایع جان اوست
منصب خرق سببها آن اوست

«Sebebleri yarıp yırtmak, tabiat âleminde n hârice çıkmış bir kimse- nin mansıbidir».

بی سبب بیند نه از آب و گیا
چشم چشمه معجزات انبیا

«Ârif olan kimsenin sözü enbiyâ mu'cizeleri çeşmesini su ve ot gibi sebeblerle değil, bilâ sebep müşâhede eder».

این سبب همچون طیبست و علیل
این سبب همچون چراغست و فکیل

«Bu sebep hekim ve hasta gibidir. Keza bu sebep kandil ve fitil gibidir».

شب چراغ را فکیل نوشت
بالک دان زبها چراغ آفتاب

«Gece kandilin için yeni bir fitil bul. Fakat güneşin kandilini fitilden, şamandıradan müstağni bil».

رو تو کهکل ساز بهر سقف خوان
سقف گردونرا ز کهکل بالک دان

«Sen git de samanlı balıktan sofra örtüsü yap. Felek dâminı samanlı balıktan pâk bil».

Burada kehkilden murad: Yenilecek ve içilecek şeylerdir ki beden ve ruh-i hayvanının kıyam ve kıvamı onlarıdır. Sakf-i gerdündan maksad da: Ruh-ı Sultani ve İlâhidir ki onun yemeye ve içmeye ihtiyacı yoktur. Onun gıdası, Hakkın nurudur.

آه که چون دلدار مانم سوز شد
خلوت شب در گذشت و روز شد

«Ah ki sevgilimiz, gam ve kederimizi yaktı, izale etti. Gecenin halveti geçti, gündüz oldu».

Buyuruluyor ki: Bizim sevgilimiz olan ruh-i Sultani, yâhud lutf-i kerim-i rabbani, bizdeki beşeriyet gamını izale etti. Beden halveti geçti, vuslat gündüzü zuhura geldi. O halde ey nefis yemeklerle cismini besleyen sana âh ve yazık!

جز شب جلوه نباشد ماورا
جز بدر دل بجز دلخواه ماورا

«Kahrın cilvesi, yâni, nurunu neşr etmesi geceye mahsustur. Sende o dilbâhî gönül derdile ara».

Yâni; ruh-i Sultani, yâhud lutf-i ilâhi kahrı ancak gece, yâni, ten

zulmetinden cılve eder ve insandan ancak saf bir gönül ister. Sen de onu bulmak istersen firâk derdiyle ğamnâk olan bir gönülle ara. Halbuki ey tenperver kimse sen :

5799

ترك عيسى کرده خر پرورده
لا جرم چون خر برون پرده

«İsayı bırakmış, eşeği beslemişsin. Bundan dolayı da ğaflet perdesinin arkasında kalmışsın».

İsa'dan murad, ruh, eşekden murad da bedendir.

5800

طالع عيسيت علم و معرفت
طالع خر نيست اى تو خر صفت

«Ey eşek sıfatlı; ilim ve ma'rifet, İsa'nın, yâni, rûhun nasibidir, eşeğin, yâni, bedeninin nasibi değildir».

5801

نالہ خر بشنوى رحم آيدت
پس ندانى خرخرى فرمايدت

«Eşeğin iniltisini işitip ona acıyorsan da eşeğin sana eşeklik emrettiğini anlamıyorsun».

Eşeğin karnı acıkınca zırlar, arpa ve saman ister. Ey nefesine kul olan ve onun arzularına acıyıp istediğini veren kimse; eşek, eşeklikle emrettiği gibi nefis de seni o derekeye düşürmek istiyor.

5802

رحم بر عيسى کن و بر خر مکن
طبع را بر عقل خود سرور مکن

«İsa'ya, yâni, ruhuna acı da eşeğe, yâni, nefesine merhamet etme. Tabiatı ve nefisini aklına hâkim kılma».

طبع راهل تا بگرید زار زار
تو از وبستان و وام جان گزار

«Tabiatı bırak da hıçkırâ hıçkırâ ağlasın. Ondan al, yâni, arzularını verme de, ruhun borcunu öde».

Ruhlar âlem-i ervâhda (Elestü birabbiküm) yâni : «Ben sizin Rabbi-niz değil miyim?» hitâbına mazhar olmuş ve (Belâ) diyerek Hakkın rubûbiyyetini itiraf etmiş ve ona karşı ubûdiyyet borçlusu olmuştu. Binâ-enaleyh ona borcunu edâ etmek üzere tâât ve ibâdâtta bulun!

5804

سالها خر بنده بودى بسى بود
زانکه خر بنده زخر وابسى بود

«Yıllarca eşek seyisi oldun, artık yetişir. Çünkü eşek seyisi, eşekden geridir».

Eşek seyisliği yapmak, nefesine hizmet eylemektir. Hizmet eyleyen ise, hizmet ettiğinden aşağıdır. O halde nefesine hizmet eyleyen ondan aşağı ve bayağı olur.

5805

زاخر وهن مرادش نفسى تست
کو باخر بايد و عفات نخست

«Peygamber Aleyhisselâmın (Ahhiruhûnne) buyurmasından muradı : Senin nefsendir ki onun geri kalması ve aklının ileride bulunması lâ-zumdur».

Ma'lum ya, namazda erkekler ön saflarda, kadınlar ise arka saflarda bulunur. Böyle olması Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizin : «Allah'ın mirasda vesâirede geri bıraktığı gibi ey erkekler, siz de, onları geri ki saflarda bırakın.» emri üzerinedir. Bu hadisin zâhiri ma'nâsı kadınların geri saflarda namaz kılması demek olduğu gibi, bâtinî ma'nâsı da; nefsin arzularının geri bırakılmasını ve aklın tavsiyelerinin ileri alınmasını emreder. Fakat noksan olan akıl değil, yüksek ve kâmil olan aklın ihtârâtı.

Yoksa :

هم مزاج خرشدست این عقل پست
فکرش این که چون علف آرد بدست

«Bu pest ve aşağı olan akıl, eşek mizacıdır ki ancak nasıl ot elde edeceğini düşünür».

آن خر عیسی مزاج دل گرفت
در مقام قافلان منزل گرفت

«İsa'nın bindiği merkeb, İsa'ya hizmeti sâyesinde gönül mizacı buldu ve âkiler makamını menzil edindi».

Hayvânâtın mahşerde toprak olacakları, hattâ onları gören imansızların :

يَا لَيْتَنِي كُنْتُ رَاكِبًا

Yâni : «Keşke ben de toprak olaydım⁷³» temennisinde bulunacakları Kur'ân-ı Kerim'de haber verilmiştir. Hayvânât içinden on tânesinin müstesnâ olarak yaşayacakları ve Cennete girecekleri de Hadîs-i Şerifte bildirilmiştir. Onlar da şunlardır : Efdal'ül-Enbiyâ aleyhi ekme'l'it-tehâyâ Efendimizin devesi, Sâlih Aleyhisselâmın devesi, İsmâil Aleyhisselâmın koçu, Yûnus Aleyhisselâmın balığı, Mûsâ Aleyhisselâmın bakarası, Belkis'in Hüdhdüd'ü, Süleyman Aleyhisselâmın karıncası, Uzeyr ve İsâ Aleyhisselâmların merkepleri, bir de ashâb-ı kehfın köpeği.

زانکه غالب عقل بود و خر ضعیف
از سوار زفت گردد خر نحیف

«Çünkü o zayıf merkebin aklı gâlibdi. Sağlam süvâriden merkeb zayıflar».

Hüküm gâlibin olduğu için Ruhullah'ın gâlib olan aklına karşı o merkebcik mağlûb olmuş ve eşeklikten kurtulmuştur.

(73) Sûrei An'ame-Nekbe' : 40.

Kibâr-ı söfiyyeden (Necmeddin-i Kübrâ) hazretlerinin bir müridi, acaba şeyhin nazarı hayvânâta da tesir eder mi? diye zihninden geçirmiş. Şeyh sokakdaki köpeklerden birine dikkatlice bakınca köpeğin hâli değişmiş, diğer köpekler onun başına toplanmışlar. Bunu ihtâr etmek üzere denilmiştir ki : «Şeyh Necmeddin'in manzur-u iltifâtı olan köpek, köpeklerin serveridir.»

وز ضعیفی عقل تو ای خبرها
این خر پژمرده گشت ازدها

«Ey eşek kıymetli! Sendeki aklın zayıflığından bu miskin eşek, yâni, nefis ejderha olmuş».

Her istediğini sana yaptırmakta bulunmuş, hattâ emmâre derecesini aşmış, taşmıştır.

گر ز عیسی گشته رنجور دل
هم از و صحت رسد اورا مهل

«Eğer İsa'dan, yâni, aklın tavsiyelerinden kalbin yaralı ise sıhhat ve âfiyet de ondan gelir. Binâenaleyh aklı terketme».

İsâ isminin geçmesi dolayısıyla Hazret-i Mevlânâ, vaktin İsâ'sı ve mürşidi olanlara hitap ile istifsâr-ı hâtırdâ bulunuyor ve diyor ki :

ای مسیح خوش نفس چونی ز رنج
که نبود اندر جهان بی مار گنج

«Ey güzel nefslî İsa! Halkın verdiği meşakkatten nasılsın? Dünyada yılanlız define olmadığı gibi meşakkatsiz irşad olmaz».

Halka nasihat etmek ve onları irşada çalışmak, çoklarının arzusu hilâfı olduğu için nâsîh ve mürşid olanlara sıkıntı çektirirler. Bunun en yüksek misâli Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimizin hâlidir. O Nebiyy-i Zîşân, müşriklerden o derece meşakkat çekmişti ki : «Hiç bir peygambere benim kadar eziyet edilmedi.» buyurmuştu. Bu eziyetlerin sebebi ise Resûl-i Ekrem'in onları tevhid ve hidâyete davet etmesinden başka bir şey değildir.

چونی ای عیسی ز دیدار یهود
چونی ای یوسف ز مکار و حسود

«Ey İsa, yahudilere karşı nasılsın? Ey Yusuf, hilekâr ve hasûd olan kardeşlerinle nasılsın?»

Enbiyâ ve Evliyâ hazerâtı, uzak olanlardan ziyade kendi yakınlarından, akrabâ ve taallukâtından cefâ görmüşlerdir. Meselâ Yusuf Aleyhisselâmı, kardeşleri götürüp kuyuya atmışlar, sonra da köle diyerek ucuz bir fiyatla satmışlardır. Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz de en ziyâde amcası Ebû Leheb'in tecavüzlerine maruz kalmıştı. O kadar ki hac mevsiminde Mekke'ye gelen arab kabilelerini Resûl-i Ekrem imana davet ederken Ebû Leheb arkasında dolayır ve o kabilelere: «Sakin inanmayın, bu yalancıdır» diye onu tekdize çalışırdı. Kezâ hâne-i scâdetle Ebû Leheb'in evi bitişik olduğu için Resûlullâh'ın bahçesine öteberi atardı. Karısı Ümmü Cemil de çalı ve diken toplar, sırtına yüklenip getirir, Zât-ı Risâletin kapısı önüne ve geçtiği yola yayardı.

تو شب و روز از پی این قوم غمر
چون شب و روزی مدد بخشای عمر

«Sen gece gündüz bu ahmak kavim için gece gündüz gibi onların ömrüne imdâd edersin».

چونی از صفرایان بی هنر
چه هنر زاید ز صفرا درد سر

«Bu safra hastası olan hünersizlerle nasılsın? Safra hastalığından, baş ağrısından başka nasıl bir hüner peydâ olur?»

تو همان کن که اکند خورشید شرق
ماضی و حبله و دزدی و زرق

«Ey sâhib-i vakt; sen şark güneşinin yaptığını yap. Biz; münâfıklık, hiylekârlık, hayırsızlık ve mürâilik ediyoruz».

Güneş doğunca nasıl her şeye ziyasını neşreder, temiz ve pis yerleri ayırd etmezse, sen de bizim gibilerine irşâd ve hidâyet nurunu saç.

Hazret-i Pirin biz şöyle böyle ediyoruz demesi, tevâzû ve üslûb-i hakim tarzındadır ki bir âdeme «sen şöyle, böyle yapıyorsun» denilecek yerde «biz şöyle böyle yapıyoruz» diye hitab etmektir. Bu yoldaki hitab da bir nezâket bulunduğu için muhatabı kızdırmaz.

تو عسل ماسرکه در دنیا و دین
دفع این صفرا بود سرکنگین

«Sen, din ve dünya hususlarında balsın, biz de sirkeyiz. Bu safranin defedilmesi sirgengebin şurubu ile olur».

Sirgengebin: Sirke, bal ve çörek otundan yapılan bir şurub ki eskiden safra hastalığı için içilirmiş.

سرکه افزودیم ما قوم زحیر
تو عسل بفرا کرم را وامگیر

«Basur hastalığına tutulmuş olan biz, sirkeyi fazlalaştırdık. Sen de balı artır ve keremini eksik etme».

این سزید از ماچنان آمد زما
ریت اندر چشم چه افزاید عما

«Bize yakışan bu olduğu için bizden öyle zuhur etti. Göze giren kavm, körlüğü artırmaktan başka ne yapar?»

آن سزد از تو ای کل عنیز
که بیاید از تو هر ناچیز چیز

«Ey aziz sürme, sana da o yakışır ki her muhalıkar şey, senden bir şey, bir hâsiyet bulur».

ز آتش این ظالمان دل کباب
از تو حله اهد قومی بد خطاب

«Bu zâlimlerin ateşinden senin kalbin kebab olmuşken, onlara inkişâr edecek yerde, kavmi hidayete eriştir diye düâ etmekteisin».

Hazret-i Peygamber Sallâllâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz, âzâdî kallesi ve oğulluğu (Zeyd bin Hârise) ile Taiflileri imana davet için oraya gitmişti. Taifliler iman etmek şöyle dursun, Resûl-i Ekremi taşla tuttular ve mübarek ayaklarını kanattılar. (Zeyd bin Hârise), Resûlullahın üzerine kapamıyor, vücudunu siper ederek onu atılan taşlardan muhafaza ediyordu. Bundan dolayı o da yara, bere içinde kalmıştı. Erhamül-âlemine aleyhi ekmelütttehâyâ Efendimiz ise kendisine bu tecâvüzde bulunana inkişâr yerine : «Ey Allahım! Kavmimi hidayete çıkar, zira onlar bilmiyorlar.» diye dua ediyordu.

Resûlullah Efendimiz âlemlere rahmet olduğu gibi onun kâmil vâkifleri olan evliyâ hazerâtı da böyledir. Onlar da halkın dalâletten kurtulup hidayete erişmesi için duâ ederler.

کان عودی در تو گر آتش زند
این جهان از عطر و ریحان پر کنند

«Ey kav-i a'zam, sen od ağacı ma'denisin. Sana ateş vuracak olurlarsa senin râyihanla cihana ıtır ve reyhân kokusu neşrederler».

تو نه ان عودی کز آتش کم شود
تو نه ان روحی کسیر غم شود

«Sen ateşte yanmakla eksilen bir od ağacı ve gam esiri olacak ruh değilsin».

عود سوز دکان دوراز سوز دور
بادی حله برد بر اصل نور

«Od ağacı yanar, fakat od madeni yanmaktan uzaktır. Rüzgâr nurun aslına nasıl hamle eder ve onu nasıl söndürebilir?»

ای ز تو من آسمانها را صفا

ای جفای تو نکوتر از وفا

«Ey insan-ı kâmil; gönüller seninle safâ bulur, senin cefan başkalarının vefâsından a'lâdır».

زانکه از عاقل جفای کر رود
از وفای جاهل آن بهتر بود

«Çünkü âkilden bir cefâ sudur ederse o cefâ, câhilin vefâsından evlâdır».

گفت پیغمبر عداوت از خرد
بهر از مهریکه از جاهل بود

«Hazret-i Peygamber buyurmuştur ki akılının adâveti, câhilin muhabbetinden daha iyidir».

Hadis-i Şerifte : «Akılının düşmanlığı, câhilin sadakatinden daha hayırlıdır» buyurulmuş ve bu hususa, Hazret-i Mevlânâ tarafından yukarıki beyt ile de işaret olunmuştur.

Âkılın adâvetiyle câhilin muhabbetine dâir iki misâl arz edeyim :

Ashâb-ı Kirâmın fukahâsından (Ebüdderdâ) Radiyallâhü anh Şam'da kadılık ediyordu. Bir gün ahâlinin bir günahkâra söğüp saydıklarını işitti, ve : «Siz kuyuya düşmüş bir adam görseniz ne yaparsınız?» diye sordu. «İp sarkıtıp çıkarmaya çalışırız» dediler. «Bu, günah kuyusuna düşmüş adam için niçin öyle yapmıyorsunuz?» dedi. «Sen ona adâvet etmez misin?» sualinde bulundular. «Ederim amma şahsına değil, fi'line düşmanım» dedi.

İşte akıllı bir kimsenin adâveti. Bir de câhil ve ahmak bir kimsenin muhabbetine bakalım : Bir adam, bir ayıyı yılandan kurtarmış, ayı da kurtarıcısıyla dost olarak dâimâ onu takibe başlamış. Bir gün adamcağız uyumuş. Ayı da onun yüzüne konan sinekleri kovalarmış. Koğduğu sineklerin tekrar konduğunu görünce hiddetlenmiş, ayıca akliyle, hepsini birden öldürmek için koca bir taş getirip sineklerin üstüne vurmuş. Sinekler ölmüş amma altındaki adamın da kafası paralanmış. İşte bu da bir câhilin muhabbeti nümûnesi. Allah cümlemizi böyle dostlardan ve böyle dostluklardan muhafaza buyursun.

5827

طاقلی براسب می آمد سوار
دردهان خفته میرفت مار

«Akıllı bir zat ata binmişti. Uyumuş bir adamın ağzına bir yılan giriyordu».

5828

آن سوار آنرا بدید و می شتافت
تار ماند مار را فرصت نیافت

«O süvâri onu gördü ve onu ürkütüp kaçırmak için atını sürdüyse de yetişip emeline muvaffak olmadı».

5829

چونکه از عقلش فراوان بد مدد
چند دہوسی قوی برخفته زد

«Akıllının imdadı çok olduğu, yâni, çok şeye akli erdiği için, uyuyana lırkaç topuz vurdu».

5830

برداورا زخم آن دہوسی سخت
زوگیران تا بزیریک درخت

«O kuvvetli topuz darbesi onu süvariden bir ağaç altına kadar kaçırdı».

5831

سیب پوسیده بسی بد ریخته
گفت ازین خور ای بدرد آویخته

«Ağaç altına bir çok çirlik elma dökülmüştü. Süvari: Ey derdli bunlardan ye, dedi».

5832

سیب چندان مرد را در خورد داد
کز دهانش باز بیرون می افتاد

«Adamcağıza o çirlik elmalardan o kadar çok yedirdi ki yedikleri geri gelmeye başladı».

5833

بانک یزدکای امیر آخر چرا
قصد من کردی چه کردم من ترا

«Elma yiyen bağırdı ki: Ey emir; Ben sana ne yaptım ki bana kasdettin? Şu zulmün sebebi nedir?»

5834

گر ترا ز اصلست با جام شیر
تیغ زن یکپاره خونم را بریز

«Eğer benim hayatımla senin aslı bir adâvetin varsa bir kılıç vur da kanımı dök».

5835

شوم ساعت که بدم بر تو بدید
ای خنک اورا که روی تو ندید

«Sana görüldüğüm sâat ne uğursuz bir zamanmış. Senin yüzünü görmeyenler için ne mutlak!»

5836

بی جنایت بی گنه بی پیش و کم
ملحدان جائز ندارند این ستم

«Cinâyetsiz, günahsız, az çok bir şey yapmış olmaksızın bu zulmü dinsizler bile câiz görmeyiz».

می جہد خون از دہام باسخن
ای خدا آخر مکافاتش توکن

«Lâkırdı ile berâber ağzımdan kan fırlıyor. İlâhî, şu zulmün cezâsını sen ver».

ہر زمان می گفت او نفرین نو
اوش میزد کہ درین صحرا بدو

«Her zaman yeni lâ'netler ediyor, süvâri ise bu kırdâ koş diye vuruyordu».

زخم دہوس و سوار ہمجو باد
می دوید و باز در روی فتاد

«Rüzgâr gibi sür'atle hareket eden süvârinin topuzu beresinden o, koşuyor ve yüzü üstüne düşüyordu».

ممتلی و خوابناک و سست بد
بای و رویش صد ہزاران زخم شد

«Midesi dolmuş, uykusu zâil olmanmış, vücudu gevşemiş, ayakları ve yüzü binlerce yara almışdı».

تا شبانگہ می کشید و می کشاد
تا ز صفرا قی شدن بروی فتاد

«Gece vaktine kadar o süvari, onu çekti ve açtı. Ta ki onun safrası galebe etti ve kay etmeye başladı».

رو برآمد خوردہا زشت و نکو
ماربا آن خوردہ برون جست ازو

«Onun yediği iyi kötü yemekler çıktı; o yemeklerle yılan da dışarıya fırladı».

چون بدید از خود برون آن مار را
سجد آورد آن نکو کردار را

«Kendinden o yılanın çıktığını görünce o sâlih süvârinin önünde yerlere kapandı» .

سہم آن مار سیاہ زشت و زفت
چون بدید آن دردہا ازوی برفت

«O kara, çirkin ve iri yılanı görünce onun korkusuyla derdleri kendisinden gitti».

گفت خود تو جبرئیل رحمتی
یا خدایی کہ ولی نعمتی

«Dedi ki: Sen hakikaten rahmet-i Cebrâîl, yâhud hudâsm ki velini metimsin».

ای مبارک ساعتی کہ دیدہ ام
مردہ بودم جان نو بخشیدہ ام

«Beni gördüğün sâat ne mübârek zamanmış. Ben ölmüş gitmiştim, bana yeni bir hayat bağışladın».

خر کرزد از خداوند از خری
صاحبش در پی زینکو گوهری

«Eşek, eşekliğinden dolayı sâhibinden kaçar, sahibi de hayırhâhlığından dolayı onun izini takip eder».

5848

نه از پی سود و زیان میجویدش
لیک تا گرکش ندرد یادش

«O takip menfaat ve ziyan sevkiyle değildir; eşiği kurd, yâhud canavar yaralamasın diyerdir».

5849

ای خنک آنرا که پند روی تو
یاد رافتد ناگهان درکوی تو

«Senin yüzünü görene, yâhud ansızın mahallene gelene ne mutlu!»

5850

ای روان پاک بستوده ترا
چند گفتم ژاژ و بهوده ترا

«Ey temiz ve senâya lâyık olan ruh; sana ne kadar saçma sapan sözler söyledim».

5851

ای خداوند و شهنشاه و امیر
من نگفتم جهل من گفت آن مگیر

«Ey efendi, ey şehinşâh, ey beg, onları ben söylemedim, cehâletim söyledi, onlardan dolayı beni afvet».

شعله زین حال اگر دانستی
گفتن بهوده نتوانستی

«Eğer bu hâli azıcık bilmiş olsaydım, münâsebetsiz sözler söylemezdim».

5853

بس ثنایت گفتمی ای خوش خصال
گر مرایک رمز میگفتی زحال

«Eğer bana bu halden remz ve işaret yoluyla bir şey anlatmış olsaydın, ey güzel tabiatlı emir, sana medhu senada bulunurdum».

5854

لیک خامش کردمی آشوفی
خامشانه بر سرم می کوفی

«Lâkin sükût ettiğim için hiddetlenmiş, sessiz, sedâsız başıma vurmuşsun».

5855

شد سرم کالیوه عقل از سر بخت
خاصه این سر را که مغزش کمترست

«Başım sersem olmuş, aklım başımdan gitmişti. Hususiyetle bu baş ki azıcık bir beyni vardır».

5856

عفو کن ای خوب روی و خوب کار
آنچه گفتم از جنون اندر گذار

«Ey güzel yüzlü ve güzel işli emir; söylediklerim cünûn eseridir. Onları afvet».

گفت اگر من گشتمی رمزی ازان
زهره تو آب گشتی آن زمان

«Emir dedi ki: Eğer ben o vakit sana bir parça söylemiş olsaydım senin ödün kopardı».

گر ترا من کفتمی اوصاف مار
ترسی از جانت برآوردی دمار

«Eğer ben sana yılanın nasıl olduğunu söyleseydim korku seni helâk ederdi».

İşte akıllı bir kimsenin düşmanlığı böyle olur. Daha doğrusu onun hareketi ibtidâ adâvet gibi görünür, sonra muhabbet ve sadâkat olduğu anlaşılır.

Cenâb-ı Pir kıssadan hisse nakline şuru ile buyuruyor ki:

مصطفی فرمود گر گویم راست
شرح آن دشمن که برجان شماست

«Hazret-i Mustafa Salevâtullahi ve Selâmühû Aleyni ve Âlihi buyurmuştur ki: sizin canınızda olan düşmanı şerh edecek ve açıkça anlatacak olsam».

زهرهای پردلان هم بردرد
نیرو دره نی غم کاری بود

«Cesurların ödü patlar da ne yola gidebilir, ne de bir işin gamını yer. yâni çaresine bakardı».

Hadis-i Şerifte Hazret-i Peygamber buyurmuştur ki: «Eğer benim bildiğimi siz bilseydiniz mutlaka çok ağlar ve az gülerdiniz. Ebediyyen iştihâ ile yemek yemezsiniz. Ebediyyen istiyerek su içmezsiniz. Ve göl-

gelenmek için bir çatı altına girmezsiniz. Ve göğüslerinizi dökerek dağlara, tepelere çıkar da nefislerinize ağlardınız».

Kezâ Ebû Zer Radiyallâhu anhu Hazretlerinden de şu Hadîs-i Şerîf rivâyet olunmuştur: «Eğer benim bildiğimi bilseydiniz mutlaka az güler ve çok ağlardınız. Ve yemek içmek içinize sinmezdi».

نی دلش را تاب ماند در نیاز
نی تنش را قوت روزه و نماز

«Eğer Resûlullah'ın bildiklerini bir adam bilmiş olsaydı ne niyaz etmeğe kalbinde tâkat, ve namaz kılmaya, oruç tutmaya cisminde kuvvet kalırdı?»

همچو موشی پیش گربه لاشود
همچو بره پیش گربه از جاشود

«Kedi önündeki fâre gibi mahvolur, kurda karşı kuzu gibi fânî olurdu».

اندرونی حیلهماند نه روش
پس کنم نا گفته تان پرورش

«Onda ne seyr ü sülûk, ne de ona çare kalır. O halde ben sizi sözsüz terbiye ederim».

Peygamber-i Ekrem Efendimiz böyle olduğu gibi onun vârisleri bulunan evliyâullah Hazerâtı da böyledir. Onlar da bildiklerini söylemezler, sözden ziyade fiil ve hareketleriyle terbiye ederler. Bundan dolayı da Cenâb-ı Mevlânâ buyuruyor ki:

همچو بوبکر ربابی تن زدم
دست چون داود بر آهن زدم

Evliyâullahdan Ebû Bekr-i rebabî — ki dâimâ sükût ederdi — gibi sükût ederim. Dâvud Peygamber gibi elimi demire vururum».

این صفت هم بهر ضعف عقلهاست
با ضعیفان شرح قدرت کی رواست

«Bu sıfat, yâni, enbiyâ ve evliyâda zuhur eden Hakk'ın kudretini (yed) ile tavsif eylemek, akılların zaif olmasındandır. Zaif olanlara, yüksek ma'nâları kavramayan akıllara kudreti şerheylemek nasıl mümkün olur?»

خود بدانی چون برآری سر ز خواب
ختم شد والله اعلم بالصواب

«Gaflet uykusundan başını kaldırıncâ, yâni, ya hayâtında, yâhud öldükten sonra hakîkate vakıf olunca, bunun böyle olduğuna kendin de vâkıf olursun. Bu bahs, burada hitam buldu. Doğruya a'lem olan Allah'dır».

مرا ترانه قوت خوردن بدی
نیره پروای قی کردن بدی

«Ey bigare eğer içindeki yılanı bilmiş olaydın ne çürük elmaları yemeğe, ne de sonra kay etmeğe kudret bulabilirdin».

می شنیدم فتن و خرمی راندم
رب بسر ز رلب میخواندم

«Senden münasebetsiz sözler işitmekle beraber atımı sürüyor, seni koşduruyorum. Dudağımın altından, yâni, içimden de (Rabbi yessir) yâni, yılanın çıkmasını kolaylaştır diye düâ ediyorum».

از سبب گفتن مرا دستورنی
ترك تو گفتن مرا مقدورنی

«Sebebini söylemek için bana izin yoktu. Seni o halde bırakıp gitmek de mümkün değildi».

هر زمان میگفتم از درد درون
اهد قومی انهم لا يعلمون

«İçimdeki derd dolayısıyla Hazret-i Peygamberin Tâiflilere duâ ettiği gibi (Yâ Rabbî kavmimi hidayete eriştir, onlar bilmiyorlar) diyorum».

سجدها میکرد آن رسته ز رنج
کای سعادت مرا اقبال و گنج

«O sıkıntıdan kurtulan, halaskârının önünde yerlere kapanıyor ve ey benim seâdetim, ikbâlim ve hazinem».

شکر حق گوید ترا ای پیشوا
آن لب و چاه ندارم و آن نوا

«Ey muktedâ olan emir; sana Allah şükretsün. Bende o dudak, o çene ve o terennüm yok».

Yâni; ettiğin iyiliğe teşekkürden âcizim diyordu.

دشمنی عاقلان زین سان بود
زهر ایشان ابتهاج جان بود

«Akıllıların düşmanlığı işte böyle olur ki onların verdikleri zehir, ruha meserret verir».

دوستی ابله بود رنج و ضلال
وین حکایت بشنو از بهر مثال

«Ahmağın dostluğu ise hastalık ve sapıklık olur. Misal olmak üzere şu hikâyeyi dinle».

«BİR AYININ YALTAKLANMASI İLE VEFÂSINA BİR KİMSENİN
İTİMA D GÖSTERMESİ»

5879

ازدهائی خرس را در میکشید
شیر مردی رفت و فریادش رسید

«Büyük bir yılan bir ayıyı sarmıştı. Arslan yürekli bir adam koştu, onun feryâd ve imdâdına yetişti».

5880

شیر مردانند در عالم مدد
آن زمان کافان مظلومان رسد

«Âlemde halka imdad eden bir takım şirmerdler vardır ki mazlumların feryâd ve istimdâdlarını işitince onların yardımına koşarlar».

5881

بانگ مظلومان ز هرجا بشنوند
آن طرف چون رحمت حق میروند

«Zulüm görenlerin feryâdını onlar her yerden işidirler ve Hakk'ın rahmeti gibi o tarafa koşarlar».

آن ستونهای خلائهای جهان
آن طبیبان مرضهای نهان

«Dünyâ bozukluklarının direkleri, gizli hastalıkların hekimleri olan o zevât-ı kirâm».

5883

محض مهر و داوری و رحمتند
همچو حق بی علت و بی رشوتند

«Şefkat ve rahmetten ibârettirler, Hak gibi illetsiz ve rüşvetsizdirler».

Yâni; Cenâb-ı Hak, yaptığı işlerde nasıl sebep aramaz ve rüşvet aramazsa, bunlar da ahlâk-ı İlâhiyye ile ahlâklanmış olduklarından illetsiz ve rüşvetsiz yardımında bulunurlar.

Rüşvet : Bir iş gördürülmek için iş sâhibinin verdiği, işi görecekt olanın aldığı şeydir ki vermesi de, alması da haramdır. Veren de, alan da, arada vâsita olan da, lisân-ı peygamberî ile telin edilmiştir. Verene râşî, alana mürteşî derler. Bilhassa hükümet işlerinde görülen yolsuzluk ve kanunsuzluk, hep bu mel'anetten ileri gelir.

5884

این جو باری میکنی یکباره گیش
گوید از بهر غم و بیچاره گیش

«Bunlardan birine bu yardımı niçin yapıyorsun? diye sorsan, (o mazlumun gamı ve kederi ve biçareliği için) cevabını verir».

Hakim Tirmizî Radiyallahü anh'in bir eserinde (Ebû'd-Derdâ) radiyallahü anh'den şöyle bir Hadis rivâyet edilmiştir : «Peygamberler Aleyhim'üs-Selâm arzın temeli mesabesinde idiler. Peygamberlik kesilince, yâni, artık Peygamber gelmek ihtimâli kalmayınca, ümmetten bir kavmi Allah onlara bedel kıldı ki onlara (ebdâl) denilir. Kendilerine bu ünvanın verilmesine sebep olmak üzere birkaç vecih beyan edilmiş ise de en doğrusu, Hadisin delâleti mucibince peygamberlerden bedel olmalarıdır. İşte bu zevât-ı kirâm, sâir insanlar üzerine, çok oruç tuttuklarından ve çok namaz kaldıklarından tafdil edilmemişlerdir. Lâkin ahlâklarının güzelliği, niyyetlerinin doğruluğu ve bütün müslümanlara karşı kalblerinin

cennete temiz, pâk bir şarab içirecektir ki onun humarı yoktur, hitabı sana da gelsin. Hulâsa : Susamış ol. Doğrusunu Allah herkesten daha iyi bilir».

5888

آب رحمت بایدت روپست شو
وانگهان خور خمر رحمت مست شو

«Sana Hakkın rahmet suyu lâzımsa git, mütevâzı' ol. Çünkü su aşağı doğru akar. Ondan sonra rahmet ve muhabbet şarabını içip mest ol».

5889

رحمت اندر رحمت آمد تابسر
بریکی رحمت فرومای ای پسر

«Oğul, Allah'ın rahmeti, rahmet içinde rahmettir. Sen bir rahmete kanâat etme, o rahmetlerin hepsini talep et».

5890

چرخ را دزیرا آرای شجاع
بشنو از فوق فلک بانگ سماع

«Ey şeci' ve cesur olan mü'min, feleği ayağının altına al, onun üstündeki sesleri işit».

Fakat onu bu kulak işitemez. Çünkü vesvese ve gaflet pamuğuyla tıkalıdır. Binâenaleyh :

5891

پنبه وسواس بیرون کن زگوش
تا بگوش آید آواز خروش

«Vesvese pamuğunu can kulağından çıkar ki semâlardaki meleklerin tesbih ve takdis uğultusunu işidesin».

613

selâmeti ve Allah rızâsı için ehl-i İslâma hayırhâhlıkları dolayısıyla tercih olunmuşlardır. Hadîsin devamı : «Onlar peygamberlerin halifeleridirler. Onlar bir kavim, bir cemâattir ki Allah, onları zatına mahsus olmak üzere seçmiş ve ihlâslarını bildiği için has kullarından kılmıştır. Onlar kırk sâddikdir. (Yâni, kırklar dediğimiz zevât-ı kirâmıdır) İçlerinden otuzunun kalbi İbrâhim Aleyhisselâmın kalbi üzeredir. (Yâni, Halilullahın meşrebindedirler) Arzın kıyâm ve devâmı onlarıdır, yüzleri suyu hürmetine-dır. Hoşa gitmeyecek şeyleri ehl-i arzdan Allah, onlar vâsıtasıyla defeder. Arz üzerindekiilere onların yüzü suyu hürmetine yağmur yağar, rızık verilir ve düşmanlara galib getirilir».

Hazret-i Mevlânâ bu zevât-ı kirâmı tarif ettikten sonra nasihata şuru' ile buyuruyor ki :

5885

هر کجا دردی دوا آنجا بود
هر کجا یتیمیت ما آنجا بود

«Nerede derd varsa devâ oraya gider, nerede alçak ve çukur bulursan su oraya akar».

Bir evde hasta olunca hekim çağırılır ve muâyene ettirilir. Doktor reçete yazar, reçete eczahânede yapılır, getirilir. Hasta ilâcı kullanır ve Allah'ın izniyle şifa bulur. Demek ki devâ, derd bulunan yere gidiyor-muş. Kezâ bir kaynaktan fışkıran su, yükseklerle değil, enginlere doğru akar. Onun için mânevî devâ isteyen kimse Hak âşığı ve aşk hastası ol-malı, dik başlılık değil, alçak gönüllülük etmeli, yâni, mütevâzî bulunmalı ki devâsı ve suyu ayağına gelsin.

5886

آب کم جو نشنگی آوریدست
تا بجوشد آبت از بالاویست

«Su arama! Susuzluğu elde et ki yukarıdan ve aşağıdan sana gelecek su coşsun».

5887

تا سقا هم رهم آید خطاب
تشنه باش الله اعلم بالصواب

«(Vesekahüm Rabbühüm şeraben tahura) Yâni; Cenâb-ı Hak ehl-i

پاك كن دو چشم را از موى عيب
تا بينى باغ و سر و ستان غيب

«İki gözünü gayb kılından temizle ki âlem-i gaybın bağlarını ve ser-
viliklerini göresin».

دفع كن از مغز و از بينى زكام
تا كه ريح الله در آيد در مشام

«Beyninden ve burnundan nezleyi defet ki burnuna Allah râyihası
girsin».

هيچ مگذار از تب و صفرا اثر
تا بيابى از جهان طعم شكر

«Cisminde sıtma ve safra hastalığından hiç bir eser bırakma ki dün-
yada şükr tadını duyasın».

O hastalıklara tutulmuş olanların tadma duyusu bozulmuş olduğun-
dan lezzetin farkında olmazlar.

داروى مردى كن و عين مېوى
تا برون آيند صد گون خوب روى

«Erkeklik ilâcı yap da hadım gibi koşma ki sana yüz türlü güzel zâ-
hir olsun».

كنده تن را ز پاى جان بكن
تا كند جولان بگرد آن چن

«Beden tomruğunu can ayağından kopar ki rûhum mânevi çimenzâr-
ları etrâfında dolaşsın».

Künde: Mecûsilerin ayağına — kaçmasınlar diye — zincirle bağlanan
tomruktur. Vaktiyle hapishâneye tomruk dâiresi, müdürüne de tomruk
ağası derlerdi.

غل بخل از دست و كردن دور كن
نخت نو درياب در چرخ كهن

«Hasislik bukağusunu elinden ve gerdânından uzaklaştır da şu felek-
de yeni bir baht bul».

Peki ya Mevlânâ! Bu tavsiyeler iyi. Fakat yapılması gâyet müşkil
şeyler. Dizde onları yapmaya kudret yok, bu acemizle ne yapalım?

ور نمى تانى بلعبه لطف پر
عرضه كن بچاره گى بچاره گر

«Eğer lutuf ka'besine uçmak için kanadın yoksa, aczini, biçâreliğini
her şeye çare bulan Allah'a arz et».

«Yâ Rabbî ben âcizim, kuvvet ve kudret sahibi ancak sensin! Bana
imdad et, destgirim ol» diye münâcâtta bulun, hattâ gözlerinden hâlisâne
yaşlar dökerek ve huzur-ı İlâhîde candan, gönülden inliyerek niyazda
bulun. Cenâb-ı Hak, öyle bir Erhamûr-Râhimîndir ki, göz yaşlarına karşı
dayanamaz, ağlayan bir kulunun muradını vermeden geri durmaz.

Hazret-i Mevlânâ da diyor ki :

زارى و گريه قوى سرمايه اىست
رحمت كللى قويتر دايه اىست

«İnilti ve ağlama kul için sağlam bir sermâyedir. Hakkın merha-
met-i külliyesi ise en şefkatli bir dâyedir».

Dâye: Bizim süt nine ded'ğimizdir. Şefkatli bir süt nine ve asıl ana,
nasıl çocuğunun ağlamasını dindirmeye koşarsa Allahın rahmeti de ağ-
layan ve yüreğini dağlayan bir kulu öylece güldürür. Hazret-i Peygam-
ber (S.A.V.) bir gün, kucağında bir çocuk bulunan bir kadın görmüşler,

maiyyet-i Risâletlerinde bulunanlara : «Bu kadın çocuğunu ateşe atabilir mi?» diye sormuşlar. Ashâb : «Atamaz Yâ Resûlallah! Şefkat ve muhabbeti mâni olur» demişler. Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz de : «Allah ondan merhametlidir» buyurmuşlar. Dikkat edilirse bu Hadis-i Şerifte bizim gibi günahkâr kullar için pek büyük bir müjde vardır.

5900

دایه و مادر بهانه جو بود
تا که کی آن طفل او گریان شود

«Dadı ve ana, çocuk ne vakit ağlayacak ki süt verelim diye bahâne ararlar».

5901

طفل حاجات شمارا آفرید
تا بنالید و شود شیرش بدید

«Allah, sizin hacetleriniz çocuğunu yarattı ki siz inleyesiniz, O'nun merhamet sütü zâhir ve sizin hâcetleriniz hâsıl olsun».

5902

گفت ادعوا الله بی زاری مباش
تا بجز شد شیرهای مهرهاش

«Cenâb-ı Hak, bana düâ edin buyurdu. Ey müslüman duâsız ve tazarru'suz olma ki onun muhabbetleri sütü coşsun».

Kur'ân'daki :

ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ

Yâni : «Bana düâ edin, size icâbet edeyim, düânızı kabul ile hâcetlerinizi vereyim⁷⁵» âyetine işârettir. Bu âyetten anlaşılıyor ki Allah'a edilen hiç bir düâ reddedilmez. Hepsine ya kabul ve infâz, yâhud kabul ve imhâl, veyâhud istenilen şey verilmemekle icâbet olunur. Meselâ bir müslüman yatarken : Yâ Rabbî beni sabah namazına kaldır ve kıldır»

(75) Sûrei Mû'min : 60.

diye düâ eder. Düâsı kabul ve infâz olunur. O kul sabahleyin uyanır ve salât-ı fecri edâ eder. İşte bu bir kabul ve infazdır. Kezâ tahsile başlamış bir genc : «Yâ Rabbî bana ilim ihsân et, hayırlı eserler yazmaya muvaffak eyle» diye düâ eder. O da kabul olunur. Fakat eser yazmaya muvaffak olması, ilimde rûsûh ve meleke peydâ etmesine kadar tehir olunur. Bu da kabul ve imhâldir. Üçüncüsü : Saygısız ve münâsebetsiz bir herif meselâ : «Yâ Rabbî şu rakı ve şarabı ucuzlat da doya doya içeyim!» diye düâ eder. Fakat onu günahdan muhâfaza için matlubu verilmez. İşte bu da matlubun verilmemesiyle bir icâbettir.

5903

های و هوی باد و شیرافشان ابر
درغم ما اند یکساعت تو صبر

«Rüzgârın gürültü ile esmesi ve bulutun yağmur dökmesi bizim gamımızla, yâni, bizim içindir, sen biraz sabreyle».

Rüzgâr gürültü ile eser, nebâtât tohumlarını etrâfa götürüp saçar. Sonra yağmur yağar, o tohumları çimlendirir. Böylece gerek insanların, gerek hayvanların yiyecekleri yetişir. Fakat hasad vaktine, orak zamanına kadar sabır lâzımdır.

5904

فی السماء رزقكم نشید
اندرین بستی چه بر چسبید

«(Rızıklarınız semâdadır) âyetini işitmedin mi? İşitdinse bu süfli dünyaya niçin yapışıp kalmışsın?»

Semâ kelimesi için : «Senin yükseğinde bulunan şey, senin semândır» demişler. Meselâ; bir odanın tavanı onun semâsı, bir evin çatısı onun semâsı, bir câmiin kubbesi onun semâsıdır. O takdirde arza nisbetle yüksekte bulunan bulutlar da ehl-i arzın semâsıdır. Oradan yağın yağmurla arzın nebâtâtı yetiştigi için : «Rızıklarınız semâdadır» buyurulmuştur.

5905

ترسی و نومیدیست دان آواز غول
می کشد گوش تو تا قعر سفول

«Senin açlıktan korkman ve ümitsizliğe düşmen gulyebâni sesidir. Bunu bil, o ses seni kulağından esfel-i sâfiline kadar çeker».

هر ندایی که ترا بالا کشید
آن ندایی دان که از بالارسید

«Seni yükseklerle çeken her nidâ, bilmiş ol ki yükseklerden gelmiştir».

Buradaki nidâdan maksad : İnsana vuku' bulan ilhâmdır. Bu ilhâm-lara Hadîs-i Şerifte (Lemme) tâbir olunmuştur. (Lemme) yâni, ilhâm-lar; ya melek yâhud şeytan vâsıtasıyla olur. Bunun tefriki kolaydır. Hay-ra sevkeden lemmeler : ilhâm-ı meleki, şerre kışkırtan lemmeler de ilhâm-ı şeytânidir.

هر ندایی که کو ترا حرص آورد
بانگ گری داد که او مردم درد

«Sena hırsı getiren nidâyı, yâni, ilhâmı, insan paralayan kurt ulu-ması lîl». Ki o nidâ seni esfel-i sâfiline götürür.

آن بلند نیست از روی مکان
آن بلند یهاست سوی عقل جان

«O yükseklik mekân cihetinden değildir. O yükseklikler, akıl ve ruh tarafımadır».

Yukarıki bir beyitte «seni yüksekliklere çeken bir nidâ» denilmişti. Bu yükseklik sûri değildir, meselâ; yangın kulesine çıkmaya benzemez. Mânevidir, alâ ve ruh itibâriyle terakkidir.

هر سبب بالاتر آمد از اثر
سنگ و آهن قایق آمد برشور

«Her sebep, eserinden yüksektir. Çakmak taşıyla demir, kıvılcıma fâikdir».

Bir şeyin meydana çıkmasına vâsıta olan şeye sebep, sebep vâsıta-sıyla zuhura gelen şeye de müsebbeb derler. Ve sebep mukaddem olduğu için müsebbebden yüksek sayarlar. Meselâ : Eskiden kibrit yerine çak-mak kullanırdı. Demiri çakmak taşa vururlar, çıkan kıvılcımla kavi tutuştururlar, onunla da ateş yakarlardı.

آن فلانی فوق آن سوکش نشست
کر چه در صورت به پہلویش نشست

«Meselâ; falan kimse, sûreten dik başlı ve azametli bir herifin ya-nında oturmakla ikisinin oturuşu bir o'maz».

فوق آن نجاست از روی شرف
جای دور از صدر باشد مستخف

«Bir meclisin sadrından, yâni, baş sedirinden uzak olan yer muhak-kar sayılırsa da, bir mevkiin yüksekliği şeref cihetiyledir».

Cenâb-ı Pir, bir meclise gelmiş, daha evvel oraya gelmiş ve baş se-dire kurulmuş olan azametli bazı hâceler yerlerinden çekilmemişler. Hazret-i Mevlânâ kapının yanına oturmuş. Kendisine tazim ve ihlâsı olanlar hemen kalkmışlar, onun yanına gelmiş oturmuşlar. Nihâyet min-der üstünde oturanlar da yerlerinden kalkıp Mevlânâ'nın yanına inme-ye mecbur olmuşlar. Demek ki mekânın şerefi oturan kimse ile imiş. Bir misâl daha :

Yavuz'un müftüsü ve zamanının en yüksek âlimi olan İbn-i Kemâl, rahmetullâhi aleyh, Kemâl Paşazade Süleymân Beyin oğludur. Gençliğin-de o da asker olmuştu. Evranos beyin bir meclisinde ve Rumeli beyleri-nin arasında o da bulunmuştu. Derken meşhur Molla Lütî çadıra girdi. Evranos bey vesâire ulemâ ayağa kalktı. Molla Lütî geçip Evranos beyin üst tarafına oturdu. Bu oturuş İbn-i Kemâl'in canını sıktı. Yanın-daki zâta : «Bu hoca kim ki Evranos beyin üst tarafına geçiyor?» diye sordu. Muhâtabı da : «Ona Molla Lütî derler, meşhur ve derin bir âlim-dir. İlmî olanlar dâimâ hürmet görürler» cevâbını verdi. Bu cevâb üze-rine İbn-i Kemâl : Evranos bey gibi olmanın imkânı yok, fakat Molla Lütî gibi olmak mümkün diyerek ümerâlık meslekinden çekildi ve tah-sile başladı. İlk okuduğu hoca da Molla Lütî olmuştu.

سنگ و آهن زین جهت که سابقست
در عمل فوقی این دو لایقست

«Çakmak taşıyla demir, kıvılcımdan evvel ve onun zuhuruna vâsita oldukları için her ikisinin ondan üstün olması lâıyıkdır».

Fakat :

5913

وان شرر از روی مقصودی خویش
ز آهن و سنگت زین رویش بیش

«Kıvılcım ise çakmağı çakan kimsenin asıl maksudu olduğu için bu cihetle çakmak taşıyla demirden çok çok ileridir».

Bundan dolayı Aleyhisselâti Vesselâm Efendimiz buyurmuştur ki : «Biz sonra geldik amma evvelkilerden mukaddemiz». Çünkü; hilkat-i kâinâtın maksad : Habib-i İlâhî olan Zât-ı Akdes-i Risâletpenâhî'nin zuhuru idi.

5914

سنگ و آهن اول و آخر شرر
لیک این هر دو تنند و جان شرر

«Çakmak taşı ve demir, görünüş itibâriyle evvel, onlardan çıkan kıvılcım sonradır. Lâkin bunlar, yâni, taş ve demir, insanın kalbi gibidir, ruhu ise onlardan maksud olan candır».

İnsan ancak ruhu ile insandır. Cansız bir cisim, ölüden başka bir şey değildir.

5915

کان شرر کاند زمان واپس ترست
در صفت از سنگ و آهن برترست

«Çakmak taşından çıkan kıvılcım zaman itibâriyle sonradır. Fakat asıl maksud o olduğu için taşdan da demirden de yüksektir».

Nasıl ki ana karnındaki çocuğun evvelâ bedeni teşekkül eder, zamanı gelince ona ruh verilir, ruhu gelince de harekete başlar.

چونکه مقصود از شجر آمد ثمر
بس ثمر اول بود آخر شجر

«Ağaçtan maksûd olan yemiştir. O halde matlûb olmakta meyve evvel, ağaç sonradır».

Şu hakikatler bildirildikten sonra kıssanın tahkiyesine dönülüyor :

5917

خرس چون فریاد کرد از اژدها
شیر مهدی کرد از چنگش رها

«Ayı, ejderhâdan feryâd edince arslan gibi cesur bir adam, onu ejderhânın pengesinden kurtardı».

5918

حیله و مهدی بهم دادند و پشت
اژدهارا او بدین قوت بکشت

«Hiyle ile şecâat birbirine zahîr olmuşlar, yâni, yardım etmişlerdi. O adam, o ejderhâyı bu kuvvetle, birleşmiş olan hiyle ve şecâatle öldürdü».

Hiyle kelimesi çâre demektir. (Hiyle-i şer'iyye) terki bindeki hiyle de o mânâyadır. Yoksa şeriatte bizim kullandığımız mânâda hiyle olmaz. Bir de hud'a vardır ki bu da düşmana karşı tedbir almak demektir. Nitekim Hadis-i Şerifte : «Muhârebe tedbirden ibârettir» buyurulmuş ve Hendek gazâsında kullanılmasına müsâade edilmiştir.

Hicretin V. senesi idi ki Mekke müşrikleri 10 000 kişilik bir kuvvetle Medine'ye hücum etmeye kalkmışlardı. Bunlara müdafaa için Medine müslümanlarının kuvveti kâfi değildi. Selmân-ı Fârisî radiyallâhü anh : «Yâ Resûlallah! Biz İran'da böyle kuvvetli bir hücumu karşı beldemiz etrâfına hendek kazıp, onu siper ederek düşmanı defe çalışırdık» dedi. Bu tedbir taraf-ı Risâletten kabul buyuruldu. Medinelilerden 3 000 kişi hendek kazmaya memur oldu. Herkes on arşın derinliğinde ve genişliğinde muayyen bir yer kazacaktı. İşe başlandı. Medine'de kılık da vardı. Gerek Hazret-i Peygamber, gerek ashâb-ı kirâmı hemen hemen aç bir halde çalışıyorlardı. Hendegin kazılması tamamlanmadan evvel müşrik

حیلہ خود را چو دیدی بازرو
کز کجا آمد سوی آغازو

«Kendi hiyleni gördün. O hiylenin sana nereden geldiğini öğrenmek için mebd'e cûnibine doğru git».

Ve sana Allah'ın verdiği akılla o tedbirde bulunabildiğini anla.

هرچه در بستیت آمد از علا
چشم را سوی بلندی کن هلا

«Alçakda, yâni, arzda ve insanlık âleminde ne varsa hepsi yükseldi ve mânevîyât âleminden gelmiştir. O hâlde âgâh ol da gözünü yükseltilere doğru çevir».

روشنی بخشد نظر اندر علی
گرچه اول خیزگی آرد بلی

«Yükseltilere bakmak, nazara nur ve parlaklık verir. Evet, ibtidâsında o bakış göz kamaştırır».

Fakat :

چشم را در روشنائی خوی کن
گر نه حنائی نظر آن سوی کن

«Gözünü parlaklığa alıştır, eğer yarasa değilsen o cihete nazar et».

Yükseltilere ve uzaklara bakan bir kimsenin evvelâ gözleri kamaşır, lâkin devâm ettikçe alışır. Hattâ dağ köylerinde oturup uzaklara bakan kimselerin görüşleri şehir dâhilinde ve mahalle arasında sâkin olanların görüşlerinden kuvvetlidir. Çünkü gördükleri yer, karşısındaki evlerden ibârettir. Mâddeten böyle olduğu gibi mânen de böyledir. Esbâba nazar etmek, alçakları, müsebbebe bakmak yüksekleri görmek gibidir. Meselâ; biz görüyoruz. Görmemize sebep olan şey göz dediğimiz bir et parçası-

اژدهارا هست قوت حیلہ نیست
نیز فوق حیلہ او حیلہ ایست

«Ejderhânın kuvveti vardır, hiylesi yoktur. Fakat hiyle sâhibi olan insanın hiylesi fevkinde de hiyle vardır».

قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

Yâni : «Hiç bilenlerle bilmeyenler müsâvî olur mu?»⁷⁶ meâlindedir. Elbette olmazlar. Aralarındaki fark, ilim ile cehl arasındaki fark gibidir.

5926

زان یکی بازی چنان مغرور شد
کز تکبر ز اوستادان دور شد

«Gâfil bir kimse bir tecrübede bulunmakla ona öyle aldanır ve kendini ulemâ-i kül sanır ki kibir ve azametinden üstadlardan uzak kalır».

Halbuki tecrübe ve ilim arttıkça insan cehlini daha iyi anlar. Çünkü bilinen şeylere nisbetle bilinmeyenler o kadar çoktur ki hepsini ihata etmeye imkân yoktur. Hanefi mezhebinin müctehidlerinden olan İmâm-ı Ebû Yûsûf, Hârûn Reşîd'in (Kâdiil-kudât)ı, yâni, kadılar reisi olmuş, bir gün Hârûn ona bir mesele sormuştu. Ebû Yûsûf «Bilmiyorum» dedi. Halifenin adamlarından biri: «Emir'ül-mü'minin sana bu kadar maaş verdiği halde bilmiyorum demeye utanmıyorsun?» ukalâlığında bulundu. Ebû Yûsûf de: «Benim aldığım, ilmimin derecesine göredir. Cehlime göre tahsisat alacak olsaydım, halifenin hazinesi kâfi gelmezdi!» diye hem münsifâne, hem ârifâne bir cevap vermişti.

Allâme-i Rûm İbn-i Kemâl merhum da ibtidâları ilmine mağrur imiş. Bir gün yanına derviş kıyâfetli biri gelmiş: «Efendi, ilm-i îlâhiye nisbetle insanların mâlûmâtı ne kadardır?» diye sormuş. İbn-i Kemâl: «Haydi hey torlak! Böyle sûâl mi olur?» demiş ve geniş bir tabaka kâğıdı üzerine görünür görünmez bir nokta koymuş: İşte bu kâğıdı Allah'ın ilmi, noktacığ da bütün insanların mâlûmâtı farzet» cevâbını vermiş. Derviş teşekkür ettikten sonra: «O nokta içinde kendi ilminizi de ayırıp göstersenize!» deyince İbn-i Kemâl cevap bulamamış, derviş de çekilip gitmiş. Müftiis-sekaleyn, ondan sonra ilmi gururunu terk etmiş.

⁷⁶ Sûrei Zümer : 9.

5924

عاقبت بینی نشان نور تست
شہوت حالی حقیقت گور تست

«Âkibet bînlîk, yâni, bir şeyin sonunu ve hakikatini görmek, sende bir müşâhede nûru bulunduğunun nişânıdır. Şehvet hâli ise hakikatte mezarlıktır».

Karanlıkta kalmış olduğunun alâmetidir. Bu gaflet çukurundan kurtulmanın çâresini Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz bir Hadis-i Şerifte bildirmiş ve buyurmuştur ki: «Şu yalancı ve aldatıcı dünyâyı terk etmek ve sevinç yeri olan mânevî ve uhrevî âleme teveccüh eylemek ve gelmeden evvel ölûme hazırlanmaktır».

Bundan, dünyâ işlerini bütün bütün bırakın da bir köşeye çekilin, uyuklayın mânâsı anlaşılmalıdır. Dünyâ mesâil âlemidir. Dünyâdakilerin çalışması ve kazanması lâzımdır. Bir adam ne kadar çalışır ve helâlden ne kadar kazanırsa Allah'ın o kadar sevgilisi olur. Nasıl ki Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz: «Kazanan Allah'ın sevgilisidir» buyurmuştur. Tavsiye buyurulan hareket, kalıbın dünyâ ile, kalbin Mevlâ ile meşgul olmasıdır. «Hiç ölmeyecekmiş gibi çalışın, yarın ölecekmiş gibi hazırlanın» emri de buna işârettir.

5925

عاقبت بینی که صد بازی بدید
مثل آن نبود که یک بازی شنید

«Âkibet bînlîk, yâni, bir işin sonunu evvelden kesdirmek bir çok ahvâl görmüş ve tecrübeler geçirmiş kimse gibidir. Yalnız bir hâli ve hareketi işitmiş kimsenin bilişine benzemez».

Nitekim Kur'ân'da buyurulmuştur ki :

سامری وار آن هنر درخود چودید
اوز موسی از تکبر سر کشید

«İlmine mağrur olan kimse Sâmiri gibidir ki kendisinin kuyumculuk hünerini görünce kibirlendi ve Mûsâ Aleyhisselâma kafa tuttu».

Sâmiri, Benî İsrâildendi. Mısır'da kuyumculuk ederd. Altından, gümüşten heykeller yapardı. Vaktâki Mûseviler, Şab denizini geçtiler, Hazret-i Mûsâ da da'vet-i İlâhiye icabet ederek Tûr'a gitti. Hârûn Aleyhisselâm halifesi olarak kaldı. Sâmiri, Benî İsrâilin, Mısır'dan çıkarken komşularından iğreti diye almış oldukları altın ve gümüş müzeyyenâtı topladı, eritti ve bir buzağı heykeli yaptı. Heykelin içi boş ve iki tarafında iki deliği olduğu için rüzgâr estikçe ses veriyordu.

Sâmiri: «İşte Mûsâ'nın ilâhı budur, onu aramaya gitti» dedi. Mısır'da (Apis) denilen sığira tapınıldığını görmüş olan yahûdiler, o alışıklık dolayısıyla buzağıya tapmaya başladılar. Hazret-i Mûsâ avdetinde o buzağıyı ateşte yaktıktan sonra külünü denize attı. Halbuki:

اوز موسی آن هنر آموخته
وز معلم چشم را بردوخته

«O hünerini Mûsâ'dan öğrenmiş, sonra muallimine karşı göz kapamış, yâni, ehemmiyet vermemiştir».

لاجرم موسی دگر بازی نمود
تا که آن بازی و جانس رار بود

«Şüphesiz Mûsâ Aleyhisselâm, başka bir hüner ve mucize gösterdi de onun hünerini ve canını aldı».

Hazret-i Mûsâ, buzağıyı imhâ ettikten sonra Sâmiri'ye: «Haydi çekil git. Sen hayatta bulundukça (لاماس) diyeceksin» dedi. Ondan sonra Sâmiri, kimseye yaklaşılamazdı. Yaklaşırsa her ikisini de sıtma tutardı. Onun için Benî İsrâil arasından ayrıldı. Çöllere düştü ve helâk oldu gitti.

ای بسا دانش که اندر سر دود
تا شود سرور بدان خود سر دود

«Başta bulunan nice ilim ve arzu vardır ki sahibinin başa geçmesi ve mesrur olması için dolaşır. Fakat o sevdâ ile başı gider».

Meselâ; Ebû Cehl'in kafasında böyle bir fikir vardı. Kavmi arasındaki riyâsetini kaybetmemek için türlü habâsetlerde bulunmuş, nihâyet Bedr muhârebesinde yaralanıp yere serilmiş ve Abdullah Bin Mes'ûd Radiyallâhü anhin eli ve kendi kılıcıyla başı kesilmişti.

سر نخواهی که رود تو پای باش
در پناه قطب صاحب رای باش

«Başının gittiğini istemezsen git ayak ol ve re'y sahibi olan kutbun penâh-i himâyesinde bulun».

İslâm târihi mütâlea edilirse görülür ki zaman zaman bir takım insanlar çıkmış, bazıları bir devlet teşkiline muvaffak olmuş. Bazıları ise yakalanmış, kafası kesilmiştir. Bunların bir düsturu vardı: «Yâ devlet başa, ya kuzgun leşe» derlerdi ki «ya devlet tâcını başımıza giyemiz, ya kırda yatan leşimize kargalar üşüşürler» demekti. Devlet ve riyâset hırsı böyle tehlikelidir. Fakat kendi âleminde bulunmak, siyâset işlerine karışmamakda hiç bir muhatara yoktur. Hususiyle zamanın mânevî hâkimi bulunan kutbun hizmetinde ve himâyesinde bulunmak en selâmetli yoldur. Hazret-i Mevlânâ yine Mesnevi'de: «Kalbi münevver bir zâtın hizmetinde bulunmak, pâdişahların tepesine çıkmaktan senin için iyi ve hayırlıdır.» buyurur.

Kutub: Bir şehrin mânen idâresine memur olan zâttır. Bu mukadderdir. Yâni, her şehrin, yâhud her iklimin bir kutbu vardır. Bir de kutb'ul-aktâb yâhud gavs vardır ki bir asırda bulunan kutbuların reisidir.

گرچه شاهی خویش فوق او مین
گرچه شهدی جز نبات او مین

«Sen, devlet ve mansıb itibariyle şâh isen de kendini o kutbun fev-

kinde görme, ilim ve hünerde bal gibi isen de onu nebat şekeri gibi gör ve kendi ballığını görme».

5933

فکر تو نقشست و فکر اوست جان
نقد تو قلیست و نقد اوست کان

«Senin düşüncen nakıştan ibârettir. Onun fikri cândır. Senin nakdin kalbdır, onun nakdi ise mâdendir».

Seninle kutub beyninde, yâhud mürid ile mürşid-i kâmil arasında şu fark vardır : mürid, bir şeyin nakşını düşünebilir, mürşid ise o şeyin ruhunu ve hakikatini anlar. Bunun için müriddeki biliş ve görüş kalb akçeye benzer. Mürşidin ilmi ve müşâhadesi hâlis akçenin, yâni, altının madenidir.

5934

او تویی خود را بجو در اوی او
گو و گو گو فاخته شو سوی او

«O, senin, senliğini onun (O)luğunda ara! Öveyik kuşu gibi onun etrafına git ve (kû kû) de».

Mürid-i sâdık, mürşid-i kâmilde öyle fâni olmalı ve kendi varlığını öyle mahvetmeli ki kendine bakınca mürşidini görmeli ve kendini mürşidinde aramalıdır. Bir ârifin kelâmı olan şu iki beyt, bu hâlin bir misâlidir : «Ben sevgilimden ibâretim, sevgilim de bendir. Biz, bir bedende iki ruhuz. Eğer bize bakacak olursan onu görür, ona bakacak olursan bizi müşâhede edersin».

Arabların meşhur (Hebennekası) vardır, Bizde de (Ennebeka) diye kullanılır ve abdallığın timsâli sayılır. Bu meczub arasına kendisini kaybeder, yâhud kim olduğunu unutmuş, aradığı vakit kendini bulmak için boynuna ipten bir halka geçirmiş, arasına onu yakalar, hâ benmişim! dermiş. Bir gün (Hennebeka) uyurken kardeşi o ipi almış, kendi boynuna takmış. Hennebeka uyanıp da ipi kardeşinin boynunda görünce : «Birâder, sen bensin, fakat ben kimim?» diye sormuş.

Molla Câmi kuddise sirruhu hazretleri, müşâhede erbâbını üçe taksim ediyor : Birinciler; yalnız halkı görür, bunlara; (zû'l-akl) derler. İkinciler; yalnız Hâlıkı görür, bunlara (zû'l-ayn) derler. Üçüncüler; hem halkı, hem Hakkı görürler, yâni, her mertebenin hakkını verirler. Bun-

lara da (zû'l-akl ve zû'l-ayn) derler. Erbâb-ı şühûdun kâmil olanları (zû'l-ayn) ekmel bulunanları (zû'l-akl ve zû'l-ayn) olanlarıdır.

Şeyh Ümmü Sinanın dervîşi olan Seyyid Seyfullah Efendi bir gece rüyasında şeyhinin kendisine geldiğini ve yaklaştıkça küçüldüğünü ve temâm yanına gelince kaybolduğunu görmüş ve zuhurâtını Ümmü Sinana söylemiş. O da : «Sana fenâ fişeyhin nasıl olacağı gösterilmiş. Sen de Şeyhine yaklaştıkça küçülmeli, nihâyet onda fâni olmalısın» diye rüyayı ta'bir etmiş.

«Bir şeyi tatmayan onun lezzetini bilemez.» denilmiştir. Şu söylenilen şeylerin lezzeti de bize yabancı gelmektedir. Çünkü tatmamışız. Onun için benim bunları anlatmaya uğraşmam, âmanın renk tarifine çalışması, görmediği bir şeyi bildirmeye kalkışması kabilindendir.

Öveyik kuşu (kû kû) diye ötermiş. (Kû) kelimesi de Fâriside «hani ve nerede?» demektir. Mevlânâ diyor ki : «Sen de hani ve nerede?» diye mürşidinden feyz ara, yâhud nerede? nidâsiyle bir mürşid-i kâmil taharri cyle».

Ahmed Eflâkî dede (Menâkıb'ül-Ârifin) de yazar. Hazret-i Mevlânâ bir gün Konya çarşısına çıkmış, çarşıda bir türk (dilkû dilkû) diye tilki postu satıyormuş. Cenâb-ı Pîr bunu işidince «Gönül sâhibi bir ehlullâh nerede?» mânâsını anlamış, ve cezbelenmiş. Kezâ Bağdad çarşısında biri : «On hiyar bir akçeye» diye hiyar satıyormuş. Yine ehlullahdan biri, bundan : «Hayırlı kimselerin onu bir akçe eder» mânâsını anlamış ve «Hayırlı kimselerin onu bir akçe ederse, şer işleyenlerin hali nasıl olur?» diye ağlamaya başlamış. Mânevi kimselerin duymaları da, anlamaları da başka olur.

5935

ور نخواهی صحبت ابناى جنس
در دهان اژدهایى همچو خرس

«Eğer ebnây-ı cinsin sohbet ve hizmetinde bulunmak istemez de ondan uzaklaşırsan hikâye edilen ayı gibi ejderhâ ağzına düşersin».

«Her çocuk fıtrat-ı İslâmiyye ve hilkat-i sâfiyye ile doğar. Sonra o çocuğun anası ve babası onu yahûdî yâhud nasrânî, yâni, hıristiyan yâhud mecûsi yaparlar» diye bir Hadis-i Şerif vardır. Bir çocuk böyle olduğu gibi bir insan da böyledir. İyilerle hemdem olursa iyi olur. Kötülerle düşer kalkarsa kötüleşir ve gider nefis-i ejderhânın ağzına düşer. Hazret-i Mevlânâ şu hali Mesnevi'de bir misâl ile anlatır. Misk yağı dükkânına giden misk yağı olmasa da hiç olmazsa üstü başı misk gibi

kokar, Demirei dükkânında oturanın ise sıçrayan kıvılcımdan elbisesi yanar.

5936

بوکه استادى دهاند مرا ترا
وز خطر بیورون کشاند مرا ترا

«Belki usta bir kimse seni kurtarır ve muhataradan dışarıya çeker». Onun için :

5937

زارى مى کن چو زورت نیست هین
چونکه کورى سرمکش از راه بین

«Zorun, yâni, kuvvetin yoksa ağlıyarak istimdâdda bulun ki, belki biri gelip seni kurtarır. Mâdem ki körsün, gören bir adama karşı kafa tutma ve onun kılavuzluğundan kaçma».

5938

تو کم از خرس نمى نالى ز درد
خرست رست از درد چون فریاد کرد

«Sen ayıdan bayağısın ki derdli olduğun halde inlemiyor ve yardım istemiyorsun. Ayı feryâd ve istimdâd ettiği için ejderhânın ağzından kurtuldu».

5939

ای خدا این سنک دل را موم کن
ناله اش را تو خوش و مرحوم کن

«Îlâhî; şu taş kesilmiş kalbi sen mum gibi yumuşat ve iniltisini hoş ve şâyân-ı merhamet bir hâle getir ki feryâdına yetişenler bulunsun».

«KÖR BİR DİLENCİNİN, BENDE İKİ TÜRLÜ KÖRLÜK VAR,
BANA MERHAMET EDİNİZ, DEMESİ»

5940

بود کورى کو همى گفت الامان
من دو کورى دارم ای اهل زمان

«Bir kör vardı ki: Ey ehâli, el emân, bende iki türlü körlük var, derdi».

5941

بس دوباره رحتم آریدهان
چون دو کورى دارم و من درمیان

«İki türlü körlüğüm olduğu, ben de aralarında kaldığım için bana iki kat merhamet ediniz».

5942

گفت يك كوريت مى بينم ما
آن دگر كورى چه باشد و اتما

«Biri, biz senin bir körlüğünü görüyoruz, ikinci körlük ne oluyor? Anlat, dedi».

5943

گفت زشت آوازم و ناخوش نوا
زشت آوازی و کورى شد دوتا

«Dilenci dedi ki: Sesim çirkin, terennümüm nahoş. Çirkin seslilik ve körlük bana iki kat belâ olmuştur».

5944

بانگ زشتم مایه غم میشود
مهر خلق از بانگ من کم میشود

«Çirkin sesim gam mâyesi oluyor. Yâni, herkesi sinirlendiriyor. Bu münâsebetle halkın bana karşı merhameti az oluyor».

زشت آواز مېر چا که رود
مایه خشم و غم و کین میشود

«Çirkin sesim nereye kadar gider ve duyulursa hiddet, kasâvet ve kin mâyesi oluyor».

بر دو کوری رحم را دوتا کنید
اینجین تا کنج را کنجا کنید

«İki kat körlük üzerine iki kat merhamet ediniz, benim gibi yeri, yurdu olmayan bir kimsesizi bir yerde barındırınız».

زشتی آواز گم شد زین گله
خلق شد بروی برحمت یکدله

«Onun bu şikâyeti üzerine sesinin çirkinliği kayboldu, yâni, unutuldu. Halk ona acımak hususunda kalben birleşti».

کرد نیکو چون بگفت او راز را
لطف آواز دلش آواز را

«O fakir sırrını söyleyince kalbinin sesindeki letâfet, çirkin sesini, iyileştirdi».

آنکه آواز دلش هم بد بود
آن سه کوری دوری سرمد بود

«Bir adamın kalb sesi, yâni, yalvarması da kötü olursa üç türlü körlük bir araya gelir ve üç körlük, onun için ebeden merhametten uzaklaşmaya sebep olur».

لیک و هابان که بی علت دهند
بوکه دستی بر سر زشتش نهند

«Lâkin sebebsiz ve illetsiz veren kerem sâhibleri, belki onun çirkin başına el koyarlar, yâni, merhamet ederler de ondan o çirkinlikleri giderirler».

چونکه آوازش خوش و مظلوم شد
زو دل سنگین دلان چون موم شد

«Sesi hoş ve mazlumâne olunca, o sestten taş yürekli olanların kalbi de mum gibi yumuşar».

نالۀ کافر چو زشتست و شہیق
زان نمی گردد اجابت را رفیق

«Kâfirin sesi çirkin ve kötü olduğu gibi icabete de refik olmaz, yâni, Allah tarafından kabul edilmez».

اخشوا بر زشت آواز آمدست
کوزخون خلق چون سگ بودمست

«Susun! Hitabı çirkin ses üzerine gelmiştir ki o ses sâhibleri halkın kanından köpek gibi mest olmuşlardı».

Bu beyt ile (Kad efleha) sûresindeki şu âyetlere telmih ediliyor :

رَبَّنَا

أَخْرِجْنَا مِنْهَا فَإِنْ عُدْنَا فَإِنَّا ظَالِمُونَ ﴿٢٠﴾ قَالَ اخْسَوْا فِيهَا وَلَا

تَكْمُلُونَ ﴿٢١﴾

Müşrikler ve münâfıklar cehennemde diyeceklerdir ki: Bir âyet evvelinden (دَلُوا) diye mâzi sığısıyla ifâde buyurulması tahakkuk ve vukuunca, yâni, mutlaka diyeceklerine işârettir. Evet; ehl-i cehennem olan müşrikler ve münâfıklar diyeceklerdir ki: «Ey Rabbimiz, bizi cehennemden çıkar, eğer eski hâlimize avdet edersek, yâni, şirki ve nifâkı bir daha yaparsak o vakit nefsimize zulmetmiş oluruz. Cenâb-ı Hak buyuracaktır ki orada: Susun, dırıldı etmeyin ve bana söz söylemeyin⁷⁷».

Meşhur Haccâc-ı Zâlim, Irak vâlisi iken (Vâsıt) şehrini binâ ettirirken bir de hapishâne yaptırmıştı. Bu mahbes, üstü açık ve geniş bir çukurdu. Orada haklı haksız mahbuslar güneşden ve yağmurdan korunamazlardı. Bir gün o çukurun kenârına gelmiş, içeriden kadın ve erkek mahbusların acıklı hallerini seyretmişti. Mahbuslar, onu görünce: «Bizi buradan çıkar, bir daha bir şey yapmayız, yaparsak kendi kendimize zulmetmiş oluruz.» diye bağıştılar. Haccâc bunu işitince: «Orada dırılanmayın, bana da söz söylemeyin.» diyerek onları susturdu. Herifin bu âyeti okuyup, kendini Azîzün zü'ntikâm yerine koymuş olması dolayısıyla bazıları onu tekfir etmişlerdir.

Haccâc, öyle bir azlemu halkıllâh idi ki küfrüne hükmedilmek için bu âyeti okumasına lüzum yoktu. Çünkü yalnız eli bağlı olarak kestirdiği müslümanların sayısı tam 120 000 idi ki Allah'ı tanıyan hiç bir müslüman bu kadar büyük bir cinâyeti irtikâb edemez.

5954

چونکہ نالہ خرس رحمت کش بود
نالہ تو نبود این ناخوش بود

«Ayının iniltisi merhamet cezbettiği halde, senin tazarruun rahmet celbetmezse, bu hâl hiç de hoş olmaz».

Bunun sebebi nedir biliyor musun?

5955

دانکہ با یوسف تو گرگی کردہ
یا زخون بیگناہی خوردہ

«Bilmiş ol ki bir Yûsufe karşı kurtluk etmiş, yahud günahsız bir kimsenin haksız yere kanını içmişsindir».

(77) Sûrei Mû'minun : 107-108.

5956

توبہ کن و ز خوردہ استغراغ کن
در جراحت کہنہ شد رو داغ کن

«Tevbe ve istiğfâr et! İstediğin mazlum kanından istiğfar ile onlarla, yâni, zulmettiklerinle helâllaş».

Eğer o zulmün sende açtığı yara eskiyip kapanmaz bir hale geldiyse onun üstüne dağ vur, yâni, onu riyâzet ve mücâhede ateşiyle yak! Dikkat buyuruldu mu? Mevlânâ istiğfâr ile berâber helâlleşmeyi de tavsiye ediyor. Çünkü biri hakkullah, biri hakk-ı ibâddır. Hakk'u-llâh, tevbe ve istiğfâr ile afv edilebilir, fakat hak-ı ibâdın afvi için o hak sâhibiyle helâllaşmak lâzımdır.

«AYI İLE O ABDAL HİKÂYESİNİN TAMAMI»

5957

خرس ہم از اژدها چون وارہب
وان کرم از مرد مردانہ بدید

«Ayı ejderhâdan kurtuldu. O merd adamdan kendini kurtarma keremini görünce».

5958

جون سگ اصحاب کہف آن خرس زار
شد ملازم در پی آن بردبار

«O zavallı ayı, ashâb-ı kehf'in köpeği gibi o mütehammil kimsenin, yâni, kurtaran adamın izini takibe başladı, artık ondan ayrılmadı».

Ashâb-ı Kehf denilen zevât, muvahhid bir takım kimselerdi ki putperestlikten kaçmışlar, bir mağaraya saklanmışlardı. Bir köpek de onlarla berâber mağaraya girdi.

Resûlullah Efendimizden Ashâb-ı Kehf'in sorulması üzerine Kur'an'da kendilerinden bahs olunmuş, fakat kaç kişi olduğu tasrih edilmemiş, mübhem bırakılmıştı. Çünkü soranlar da onların sayısını kat'i olarak bilmiyorlardı. Eger adedleri Kur'an'da kat'i olarak beyân edilseydi inanmayacaklardı. Bilâkis mübhemiyeti tasdik ettiler. Çünkü kendi bildiklerine tevâfuk ediyordu. Bunlar nâmına Tarsus'ta bir mağara ve yanında bir câmi' vardır.

آن مسلمان سر نهاد از خستگی
خرس حارسی گشت از دل‌بستگی

«O müslüman hastalanıp yattı. Ayı da merbûtiyyet ve muhabbetinden bekçilik etti».

آن یکی بگذشت و گفتش حال چیست
ای برادر مرا این خرس کیست

«Biri geçti ve hastanın baş ucundaki ayıyı görünce: Birâder bu hâl nedir? Bu ayı senin neyindir? diye sordu».

قصه وا گفت و حدیث ازدها
گفت برخرص منه دل ابلها

«Hasta, ayıyı ejderhâdan kurtardığını, onun da kendisine bağlanıp kaldığını anlattı. Muhatabı ise dedi ki: Budala adam, ayıya itimâd etme!»

دوستی ابله بتر از دشمنیست
او بهر حیله که دانی راند نیست

«Budalanın dostluğu, düşmanlıktan beterdir. Bilirsin ki onun çâresi defetmektir».

«Ebleh»: Etliye, sütlüye akli ermeyen safdil kimse demektir. Hadis-i Şerifte buyurulmuştur ki: «Cennet ehlinin çoğu safdil olanlar ve şeytanlığa akli ermeyen kimselerdir». Evet, böyle kimseler; saflıklarından bazan öyle harekette bulunurlar ki yaptıkları iş zararı mücib olur.

Hicretin VIII. senesi içinde idi ki Kureyşlilerin Hudeybiye musâlâhasını bozmaları üzerine Mekke fethi için teşebbüsde bulunulmuş ve Mekkeliler haberdar olmasınlar da beyhûde yere kan dökülmesin diye yapılacak hareket gayet gizli tutulmuştu. O sırada Benî Hâşim âzadlılarından (Sâre) isminde bir kadın Mekke'ye gitmek için yola çıktı.

Biraz sonra Hazret-i Peygamber; Ali, Zübeyr ve Mikdâd radiyallâhü anhümü çağırttı. Onlara Mekke yolunu takip ediniz. Rast geleceğiniz kadında bir mektup vardır, alın getirin emrini verdi. Bu zevât-ı kirân Sâre'ye tesâdüf etti. Onda buldukları kapalı bir mektubu alıp getirdiler. Mektup açılınca Hâtıb tarafından yazılmış bir mektup idi ki Resûl-i Ekrem'in, üstlerine geleceğini Kureyşlilere haber veriyordu. Herkes şaşı. Çünkü Hâtıb, muhâcirinden ve ehl-i Bedrdendi. Ondan böyle bir hareket zuhuruna kimse ihtimâl vermezdi. Aleyhisselât Efendimiz, ona bu işi neden yaptığını sordu. Hâtıb, yemin ederek imanına halel gelmediğini, bu mektubu bir sû-i niyetle değil, Mekke'deki âilesini Kureyşlilerin himâye etmesini temin için yazdığını söyledi ve saflığı nazar-ı itibara alınıp Resûlullah tarafından afv buyuruldu.

Hâtıb'ın yaptığı casusluktan başka bir şey değildi. Fakat onun vereceği zararı düşünememiş, Mekke'deki âilesini muhafaza ettirmek gibi saf bir düşünce ile yapmıştı.

گفت والله از حدودی گفت این
ورنه خرسی چه نگری این مهر بین

«Hasta, kendisine nasihat verenin sözü üzerine, bunu hasedinden söylüyorsun. Ayılığa ne bakıyorsun, gösterdiği şu muhabbeti gör, dedi».

گفت مهر ابلهان عشوه دهست
این حدودی من از مهرش بهست

«Nasihat veren dedi ki: Safların muhabbeti aldatıcıdır. Bana hasûd diyorsun. Benim bu hasedim, onun muhabbetinden evlâdır».

هی بیایمن بران این خرس را
خرس را مگزین مهل همجنس را

«Haydi kalk, benimle gel, şu ayıyı defet. Bir ayıyı hemcinsin olan bir insana tercih etme».

5966

گفت رورو کار خود ای حسود
گفت کارم این بد و بخت نبود

«Hasta, ey hasedci, haydi işine git, dedi. Nasihatci de cevap verdi ki: İşim bu, yâni, seni tehlikeden kurtarmaktı, ama talihin yokmuş».

5967

من کم از خرس نباشم ای شریف
ترك او كن تا منت باشم حریف

«Ey şerif ve muhterem kimse, ben bir ayıdan aşağı değilim. Onu bırak da sana arkadaş ben olayım».

5968

بر تو دل میار زدم زانديشه
باچنين خرس مرد در پيشه

«Uğrayacağın tehlikeyi düşündüğüm için yüreğim oynuyor. Böyle bir ayı ile ormana gitme».

5969

این دلم هرگز نلرزید از گزاف
نور حقست این نه دعوی و نه لاف

«Boş yere yüreğim oynamamıştır. Bu keşf, Allah'ın verdiği bir nurdur, boşuna bir dâvâ ve mânâsız bir söz değildir».

5970

مؤمنم ينظر بنور الله شده
هان و هان بگریز ازین آتشکده

«Ben Allah'ın nûriyle bakıp gören bir mü'minim. Sakın, sakın. Bu ateşgede olan ayıdan kaç ki onun ateşi tehlikesine yanmayasın».

Hadîs-i Şerifte: «Mü'minin firâsetinden, zekâsından, kavrayışından

sakın. Çünkü o, Allah'ın kendisine verdiği bir nur ile görür ve bakdığını anlar.» buyurulmuştur.

Ateşgede: Mecûsilerin, içinde ateş yakıp karşısında secede ettikleri ibâdethâne. Burada ayı ona teşbih edilmiştir. Çünkü onda da vahşet ve gaflet ateşi vardır.

5971

این همه گفت و بگو شش در زرف
بد گمانی مرد را سدیست ز قف

«Nasihatci bunun hepsini söyledi. Fakat berikinin kulağına girmedi. Çünkü sû-i zan, insan için büyük bir sed, azim bir mânidir».

5972

دست او بگرفت دست از وی کشید
گفت رقم چون نه یار رشید

«Nasihatçi hastanın elini tuttu. Hasta elini çekti. Nasihatci de akıllı bir dost olmadığın için güliyorum, dedi».

5973

گفت رو بر من تو غمخواره مباش
بوالفضولا معرفت کمتر تراش

«Hasta dedi ki, git, beni düşünme. Münâsebetsiz adam, irfandan, ma'rifetten bahsetme».

5974

باز گفتش من عدو تو نیم
لطف باشد گریایی در نیم

«Nasihatçi tekrar ona dedi ki, ben senin düşmanın değilim. Benimle beraber gelersen hakkında lutf olacaktır».

گفت خوابستم مرا بگذارد رو
گفت آخر یار را منقاد شو

«Hasta dedi ki uykum var, beni bırak da işine git. Nasihatci dedi ki: Hayırhâh bir dosta itâat et ki»

تا بحسبی در پناه عاقلی
در جوار دوستی صاحب دلی

«Âkil ve sâhibdil bir dostun civârında ve himâyesinde uyuyasın».

Nasihatcinin bu kadar isrâr etmesi ve hasta adamı ayının arkadaşlığından kurtarmaya çalışması, insanlık ve halaskârlık gayretiyle hasbeten lillâh yapılan bir hareketti. Birinin tehlike karşısında olduğunu görünce onu o tehlikeden kurtarmaya çalışmak insâniyyet icabıdır. Gülistan sâhibi Şeyh Sâdi: «Körün yolunda kuyu olduğunu görüp de ses çıkarmaz ve o tehlikeyi ona haber vermezsem günaha girmiş olurum.» demiştir. Fakat:

در خیال افتاد مرد از جد او
خشمگین شد زودگر دانید رو

«Hasta adam, nasihatcinin isrârından sû-i zanna kapıldı ve hiddet-lenip ondan yüz çevirdi».

کین مگر قصد من آمد خونست
با طمع دارد کدا و تونست

«Kendi kendine dedi ki: Bu, gâliba bana kasd için gelmiş bir kaidir, yâhud benden bir şey almak tama'ında bulunan bir serseridir».

یا کر و بستت با یاران همین
که بر ساند مرا زین همنشین

«Yâhud beni bu ayıdan korkutmak için arkadaşları ile bahse girmiştir».

خود نیامد هیچ از خبث سرش
یک گمان نیک اندر خاطرش

«Kafasının habâsetinden, yâni, sû-i zan sâhibi olduğu için, hatırına hiç bir hüsn-i zan gelmedi».

ظن نیکش جلگی برخس بود
او مگر مر خرس را همجنس بود

«Onun olanca hüsn-i zannı ayıya idi. Gâlibâ ayı ile hemcins bulunuyordu».

عاقل را صدبد و تهمت نهاد
خرس را دانست اهل مهروداد

«Akıllı bir adama yüzlerce kötülük ve töhmet isnâd etti de ayıyı muhabbet ve adâlet sâhibi sandı».

Kureyşlilerin emeviyye cemâatından (Ukbe Bin Ebî Muad) isminde bir müşrik vardı. Bir seferden dönüşünde bir ziyâfet tertib etmiş, bütün eşrâf ile birlikte Resûl-i Ekremi de da'vet etmişti. Aleyhisselât Efendimiz dâvete icâbet etmekle berâber yemek yemedi. Ukbe'nin isrârı üzerine: «İmana gelmeyince yemeğinden yemem» dedi. Ukbe kelime-i şehâdeti irad etti. Hazret-i Peygamber de yemek yedi. Sonra yine müşriklerden Ubey Bin Halef: «Sen de mi Muhammedin dinine girdin?» diye Ukbe'ye sordu. Ukbe: «Hayır, fakat yemekten yemediği için istediği sözü söyledim» cevâbını verdi. Ubey: «Eğer Muhammedin yüzüne tükürmezsen bir daha seninle konuşmam» deyince: «Merak etme yapa-

rim» dedi ve bir gün o küstahlığı yapmaya kalkıştı. Fakat tükürüğü kendi suratına isabet ederek düştüğü yeri kavurdu, yakdı ve iz bıraktı. Bedr gazâsından sonra idâm edilinceye kadar o yanık yeri yüzünde kalmıştı. İşte bu herif de hikâyemizdeki abdal gibi Ubey ayısının dostluğuna inanmış ve Aleyhissalât Efendimizin hayırhâhlığında şüpheyi düşmüş, ona sû-i zan beslemiş, nihâyet edesizliğini yapmıştı.

Sûre-i Furkân'daki :

وَيَوْمَ بَعْضُ الظَّالِمِ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي أَخَذْتُ
مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا ۝ يَا وَيْلَتَى لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ لَنَا خَلِيلًا
۝ لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِجَاءِ بِي وَكَانَ الشَّيْطَانُ
لِلْإِنْسَانِ خَذُولًا ۝

Yâni : «Kıyâmet gününde o zâlim, ellerini ısıracak, keşke Peygam-berin yoluna gitmiş olaydım diyecek, vâh! Bana, ne olaydı da fülânı, (yâni, Übey bin Halefi) dost ittihaz etmeyeydim. Bana zikr-i İlâhî geldikten (yâni, ben kelime-i şehâdeti söyledikten) sonra o herif beni da-lâlete düşürdü diye tecssüf edecektir. Şeytan insanı iğvâ eder de sonra çekilir, onu yalnız bırakır⁷⁸» âyetleri Ukbe hakkında nâzil olmuştur. Oğlu Velid hakkında da yine Kur'ân'da (fâsık) tâbir buyurulmuştur. Nasihat verenlerin sözünü dinlemeyip de tehlikeli kimşelere ehemmiyet verenler hakkında bir misâl olmak üzere Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki :

5983

گفت موسیٰ با یکی مست خیال
کای بدان نیش از شقاوت وز ضلال

«Hazret-i Mûsâ, bir hayâl sarhoşuna. yâni, Sâmiri'nin yaptığı bu-zağıya Allah diye tapınan bir budalaya dedi ki şekâvet ve dalâlet sev-kiyle kötü düşündüğünden».

(78) Sûrei Furkan : 27-29.

5984

سد کانت بود در پیغمبرم
با چنان برهان و اخلاق کرم

«Benim hüsn-i ahlâkım ve burhan ve mu'cizelerime karşı peygam-ber olduğumda yüzlerce şekkin ve şüphes vardı».

5985

سد هزاران معجزه دیدی زمن
سد خیالات می فرود شک و ظن

«Benden yüzbinlerce mu'cize gördüğün halde, yüzlerce hayâl sendeki şek ve zannı artırıyordu».

5986

از خیال و وسوسه عاجز بدی
طلعن بر پیغمبری ام می زدی

«Hayalden, vesveseden âciz olduğun için benim peygamberliğime ta'n ediyordun».

5987

کرد از دریا بر آوردم عیان
تار هیدیت از شر فرعونیان

«Denizden apâşikâr toz kaldırdım da Fir'avnlarm şerrinden kurtul-dumuz».

Hazret-i Yâ'kûb ve evlâdı, Yûsûf peygamberin da'veti üzerine Ken'an-daki yurdundan Mısır'a gitmişler, orada yerleşmişlerdi. O vakit Mısır'da Hiksoslar, yâni, Arabistandan gelmiş fir'avnlar vardı. Bunlar Benî İsra-il'e hüsn-i muâmele ettiler. Sonra yerli Fir'avnlar hükümete geçtiler. Ya'kub oğullarını esir derekesine düşürdüler. Angaryalarda çalıştırdılar. Hazret-i Mûsâ bunları Fir'avnin müsâadesiyle Mısır'dan çıkardı. Fakat Fir'avn bu kadar bedava ameleyi elinden kaçırdığına pıgman oldu. Or-dusıyla onları takibe çıktı ve Şab denizinin Mısır sâhilinde yetişti. Haz-ret-i Mûsâ asâsını denize vurdu. Deniz çekilip yollar açıldı. Açılan yollar

güneşin aksiyle kurudu ve tozlar peydâ oldu. Fir'avn da ordusuyla o yollara girince deniz kapandı, Fir'avn ve ordusu boğuldu.

Benî İsrâîl karşiki sâhile geçince orada putperest bir kavm gördüler. Ve Yâ Mûsâ, onlarda olduğu gibi bize de ma'budlar, putlar yap, dediler. Hazret-i Mûsâ onları «Siz câhil bir kavimsiniz» diye tekdir etti.

5988

ز آسمان چل ساله کاسه و خوان رسید
وز دعا ام جوی از سنگی دوید

«Kırk sene gökden kâse ve sofraya geldi ve ettiğim düâ üzerine kayadan nehr fışkırdı».

5989

این صد چندین و چندین گرم و سرد
از تو ای سردآن توهم کم نکرد

«Ey soğuk, yâni, kendinde ma'rifet harâreti bulunmayan herif, bunlar ve bu gibi yüzlerce mu'cizeler, sendeki tevehhümü ve şüpheyi izale etmedi».

5990

بانگ زد کر ساله ارجادویی
سجده کردی که خدای من تویی

«Ma'denden yapılmış bir buzağı heykeli sihirbazlıkla ses verince ma'budum sensin diye ona secde ettin».

Kuyumcu Sâmirî'nin yaptığı buzağı heykeli idi ki işi boş ve ağzı ile kuyruğunun altı delik olduğu için rüzgâr oralarından giriş çıkarken ses veriyordu. Benî İsrâîl'in pek çoğu da ona tapmışlardı.

5991

آن تو همها را سیلاب برد
زیر کی باردت را خواب برد

«Senin o tevehhümelerini, yâni, buzağı heykelinin ma'bûd olması hakkındaki aldanışını sel suyu götürdü. Soğuk zekâvetini de gaflet uykusu mahvetti».

Tevehhümünü su götürdü denilmesi Hazret-i Mûsâ, o heykeli âteşte yaktırmış ve eritmiş, küllerini de denize döktürmüş olmasındandır.

5992

چون نبودی بر گمان در حق او
چون نهادی سر چنان ای زشت رو

«Nasıl oldu da bir mâden parçası olan o heykel hakkında sâ-i zan beslemedin, bu heykel ma'bûd olur mu, olmaz mı? diye şüpheyi düşmedin? Halbuki hak peygamber olduğumda şek ediyordun. Nasıl oldu da Sâmirî'nin yaptığı o buzağıya karşı secdeye kapandın?»

5993

چون خیالت نآمد از تزویر او
وز فساد سحر احق کبر او

«Nasıl oldu da onun mekr ve tezvirini ve ahmak kandıran büyüstünün fesâdını hayâline getirmedi?»

5994

سامری خود که باشد ای سکان
که خدایی بر تراشد در جهان

«Ey köpekler; bir Sâmirî, kim oluyor da dünyada bir ma'bûd yapabilsin?»

5995

چون درین تزویر او یکدل شدی
و ز همه اشکالها عاقل شدی

«Nasıl oldu da Sâmirî'nin bu tezvirinde onunla müttelik oldun? Yâni, onun ma'bûd dediğini kabul ettin ve bütün şeklerden, şüphelerden hâli oldun?»

گاومى شايد خدايى را بلاف
در رسولى ام تو چون كردى خلاف

«Öküz, lâf ile Hudâlâğa lââyık olur mu? Nasıl oldu da benim Resûl-i bilhakk olduğuma ve size Allah'ın bir tek İlâh olduğunu söylediğime muhalefet ettin?»

پیش گاوى سجده كردى از خرى
گشت عقلت صيد سحر سامرى

«Akhn, Sâmîrî sihrinin avı oldu da eşekliğinden bir öküzün karşısında secede ettin».

شه بران عقل و گزینش که تراست
چون توکان جهلرا کشتن سزاست

«Allahın sana verdiği akla ve mahlûkât içinden müntehab olarak seni insan yarattığına yazık! Senin gibi bir cehl ma'denini öldürmek lââyıktır».

چشم دزدیدی ز نور ذوالجلال
اینت جهل وافر و عین ضلال

«Zü'l-Celâl olan Allah'ın nurundan gözünü kapadın. İşte senin, bitmez tükenmez cehâletin ve sapıklığın tâ kendisi olan gidişin».

Celâl: Azamet ve onun icabı olan gazab mânâsıdır, Cenâb-ı Hakta bu sıfat bulunduğu için Zü'l-Celâl, yâni, celâllıdır. Öyle olmakla beraber Zü'l-İkrâmdır. Yâni, lutuf ve kerem sâhibidir. Hattâ cemâli ve ikrâmı, celâl ve gazabına fâiktir. Nitekim bir Hadis-i Kutsîde: «Merhametimin, gazabımı geçmiştir» buyurulmuştur.

Sûre-i Hier'de bir müjde vardır. Resûl-i Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz, bir gün bir kaç kişinin konuşup gülüşüklerini görmüş, onları gülmelerinden dolayı ta'yib eylemişti. O ânda şu Âyetler nâzil oldu:

يٰۤاَيُّهَا اَيُّهَا اَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيْمُ ۝ وَاَنَّ عَذَابِيْ
هُوَ الْعَذَابُ الْاَلِيْمُ ۝

Yâni: «Ey Peygamber-i Ekber; haber ver kullarıma ki ben hakikaten ğafûrum ve rahîmim ve hakikaten benim azâbım elem verici ve acı-tıcı bir azâbdır⁷⁹».

Burada gayet latif bir nûkte vardır. Ğafûr ve Rahim, Zât-ı İlâhinin sıfatları, azâb fi'ilidir. Elbette sıfat, fiilden, efdaldır.

گاو زرین بانگ زد آخر چه گفت
کاحقار این چنین ز غبت شکفت

«Altın buzağı heykeli ses verdi de ne söyledi ki ahmaklar ona bu kadar rağbet gösterdi?»

زان عجیتر دیده اید از من بسی
لیک حق را کی پذیرد هراخی

«Mâdenî bir cismin ses vermesinden daha garib mu'cizeleri benden görmüşünüz. Lâkin çör çöp makûlesi herifler, haklı nasıl kabul eyler?»

Ve hak ile batılı nasıl ayırd eder?

Sâmîrî ne yapmıştı? İçi boş ve iki tarafı delik bir heykel. Rüzgâr birinden giriyor, öbüründen çıkıyor, çıkarken de ses veriyordu. Bu tabii bir şeydir. Bunu çocuklar bile söğüt dalından yaptıkları düdüklerle çıkarabilirler. Mûsâ Aleyhisselâmın mu'cizeleri ise herkesin yapabileceği şeyler değildi. Asâsının kocaman bir yılan olup sihirbazların iplerini de, kendilerini de yutması, Nil suyunun kıbtîlere kan olması, Şab denizinde yollar açılması, kayadan sular akması, bildircin kuşlariyle kudret helvası yağması gibi...

(79) Sûrei Hier : 49-50.

باطلارا چه رباید باطلی
باطلارا چه خوش آید عاطلی

«Bâtıl olanları ne cezbeder? Bâtıllık. Atıl ve tenbel olanlara ne hoş gelir? Âtıllık».

زانکه هر جنس رباید جنس خود
گاو سوی شیر ترکی روئند

«Çünkü her cins cinsini çeker. Öküz, erkek arslana doğru gider mi?»

گرک بریوسف کجا عشق آورد
جز مکر از مکر تا اورا خورد

Kurt, mekr ve hiyle ile yemekten başka Yûsüfe bir meyl gösterir mi?»

چون زگرگی وارهد محرم شود
چون سک کهف از بنی آدم شود

«Kurdluktan, canavarlıktan kurtulunca insanlara mahrem olur. As-hâb-ı Kehfin köpeği gibi Âdem oğulları derecesini bulur».

چون ابوبکر از محمد بردبو
گفت هذا ليس وجه كاذب

«Hazret-i Ebû Bekr gibi, ki Muhammed Aleyhisselâtü Vesselâmın mânevî râyihasını alınca bu, yalancı bir sîma değildir, dedi».

Ve hiç bir mu'cize istemeden müslüman oldu.

چون نبه بوجهل از اصحاب درد
دید صد شق القمر باور نکرد

«Ebû Cehil ise hakikati bulmak derdine ve arzusuna mübtelâ olmadığı için yüzlerce şakk'ul-kamer gibi mu'cize gördüğü halde nübüvvet-i Muhammediyeyi tasdik etmedi».

دردمندی کش زبام افتاد طشت
زونهان کردیم حق پنهان نکشت

«Leğeni damdan düşen, yâni, esrarı meydana çıkan bir derdliden hakikati gizledin, fazla izâhât vermedin. Zira hak ve hakikat ondan gizli değildir».

(طشت ازبام افتادن) Fâriside bir ta'birdir ki, sırrı meydana çıkmak ve rezil olmaktan kinâyedir.

Bir şeyin tâlibi elbette matlûbunu bilir. Aşk-ı İlâhî tâlibi ve derdlisi olanlar da matlubunu ve dâvâsını bildikleri için, Hazret-i Mevlânâ, fazla izahat vermiyorum diyor.

وانکه او جاهل بد از دردش بعید
چند نمودند و او آنرا ندید

«Câhil olup da, aşk-ı İlâhî derdlisi olmayana ise hakikati ne kadar gösterebilirler?».

Binâenaleyh ona da söylemek fâide vermez.
Hulâsa: her şeyin hakikatini görebilmek için:

آینه دل صاف باید تادرو
واشناسی صورت زشت از نکر

«Gönül aynası saf ve berrak olmalı ki, onun sathında görülecek akislerle çirkin ve güzel sûretleri ayırd edebilesin».

«AYIYA KAPILMIŞ OLANIN NASİHAT KABUL ETMEMEK
HUSUSUNDA MÜBALÂĞA ETMESİ ÜZERİNE
NASİHATCİNİN ONU TERK ETMESİ»

6011

آن مسلمان ترك او كرد و بتفت
ريزلب لاحول گويان باز رفت

«O nasihatçi müslüman, onu bıraktı ve yûreği yandıği için kendi
«undine lâ havle diyerek geri döndü».

6012

گفت چون از جد و بند مدن وز جدال
در دل او بیش میزاید خیال

«Dedi ki benim uğraşmamdan, nasihat vermemden, hattâ mücadele
etmemden onun kalbinde bir çok sû-i zan peydâ oluyor».

6013

بس ره بند و نصیحت بسته شد
امر اعراض عنهم پیوسته شد

«Bundan sonra nasihat yolu kapandı. (اعراض عنهم) emri vâsıl oldu».

Cenâb-ı Hak, müşrik Kureysin nasihat dinlememesi ve hidâyeti ka-
bul etmemesi üzerine Habib-i Necibine :

فَاَعْرِضْ عَنْهُمْ وَاَنْتَظِرْ

Yâni : «Onlardan yüz çevir, onlarla uğraşma ve bekle⁸⁰» emrini ver-
di. Mevlârâ da duyuruyor ki :

(80) Sûrei Serde : 10.

6014

چون دوايت میفراید درد بس
قصه برطالب بگو برخوان عبس

«Mâdem ki senin devâ olarak verdiğin nasihat, halkın gaflet ve nef-
ret dardını artırıyor, kıssayı, yâni, nasihatı, hakiki tâlib olanlara söyle ve
onlara (Abesevetevellâ) sûresini oku».

Ashâb-ı Kirâmdan ve Resûlullâhın müezzinlerinden Abdullah bin
Ümm-i Mektûm radiyallâhü anh a'mâ ve fakir bir zât idi. Her vakit
Nebiy-i Ekrem'in huzuruna gelir : «Yâ Resûlallah, Allahın sana bildir-
diklerinden bana öğret.» diye ilim ve irfân talebinde bulunurdu. Bir gün
Kureysin egrâfı Hazret-i Peygamberin nezdinde bulunuyor, Zât-i Risâ-
letpenâhî de onların İslâma gelmeleri için uğraşıyordu. O sırada İbn-i
Ümm-i Mektûm da geldi. Tabii huzurda başkaları bulunduğunu görmü-
yordu. Mûtâdî veçhile ilim temennisinde bulundu. Resûl-i Ekrem, Ab-
dullâhın böyle münâsebetsiz bir zamanda gelmiş olduğu için kaşlarını
çattı ve mübârek yüzünü çevirip cevâb vermedi. O esnâda (Abese Sû-
resi) nâzil oldu ve Habib-i İlâhî tenbih olundu.

عَبَسَ وَتَوَلَّى ۖ اَنْ جَاءَهُ الْاَعْمَى ۖ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّكَ يَرْثِي ۖ
اَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنْفَعُ الذِّكْرَى ۖ

Yâni : «Resûlullah kaşlarını çattı ve yüzünü çevirdi. A'mâ (yâni,
Abdullâh İbn-i Ümm-i Mektûm) yanıma geldi diye. Çünkü o sırada müş-
riklerin irşâdiyle meşguldü. Ey Peygamber-i Ekber! Sana kim ve ne
bildirdi? Mümkün ki o a'mâ senin nasihatınla günahlardan temizlenir yâ-
hud tezekkür ve tedebbür eder de o tezekkür ve tedebbür ona fâide
verir⁸¹».

6015

چونکه اعمی طالب حق آمدست
بهر فقراو نشاید سینه خست

«Mâdem ki a'mâ Hak tâlibi olarak, hakikati anlamak isteyerek gel-
miştir, o fakirdir diyerek kalbini incitmek yakışmaz».

(81) Sûrei Abese : 1-4.

کاندین فرصت کم اقتدا این مناخ
تو زیارانی و وقت تو فراخ

«Bu oturuş nâdir bir fırsattır. Sen ise yaranımdansın, senin vaktin geniştir».

Kur'ân-ı Kerim'de de beyân buyurulduğu üzere Aleyhisselâtu Ves-selâm Efendimiz, halkın müslüman olmasını ve ümmet-i merhûmenin çoğalmasını pek çok arzu ediyordu. Hattâ meşhur : «Evlenin, çocuk anası ve babası olun. Çünkü ben sizinle yâhud sizin çokluğunuzla diğer ümmetlere karşı iftihâr ederim.» Hadisinde bu arzu izhâr buyurulmuştu. Abdullah bin Ümm-i Mektumun geldiği sırada ise huzur-ı nübüvvette Kureyşin eşrafı bulunuyordu. Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri onları islâma terğib ve teşvik buyuruyordu. O sırada İbn-i Ümm-i Mektûm ile meşgul olsa diğerleri kalkıp savuşacaklardı. Halbuki Abdullah Hazretleri ashâbdan olduğu için onun Zât-ı Risâletten mesele sorup öğrenmesi için bol bol vakti vardı.

مزدحم میکردیم در وقت تنگ
این نصیحت میکنم فی خشم و جنگ

«Böyle dar bir vakitte gelip beni sıkıştırdın. Bunu sana gazab ve kavga için değil, nasihat olarak söylüyorum».

Nazm-ı Celilde yalnız :

عَبَسَ وَتَوَلَّى ۝ أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَى ۝

Yâni : «A'mâ olan Abdullah bin Ümm-i Mektum, meclise geldi diye kaşlarını çatdı ve yüzünü çevirdi⁸²» buyurulduğu halde Resûl-i Ekrem'in niçin o halde bulunduğunu anlatmak üzere bu beytleri irâde ederek hâdiseyi tefsir ve tavih ediyor. Sonra da lisân-ı İlâhiden :

(82) Sûrei Abese : 1-2.

تو حریصی بر رشاد مهتران
تا بیاموزند عام از سروران

«Avâm-ı nâs, eşrâftan öğrensinler ve onların müslüman olmalarıyla diğerleri de imana gelsinler diye sen onların müslüman olmaları için şidetli arzu gösteriyorsun».

احمد دبدی قومی از ملوک
مستمع گشتند گشتی خوش که بوک

«Ey Ahmed veyâ Muhammed; Kureyşin reislerinden bir cemâatin seni dinlediklerini görünce senin hoşuna gitti».

این رؤیسان یار دین کردند خوش
بر عرب اینها سرند و بر حبش

«Belki bu reisler, dinin yardımcısı olur diye. Bunlar, arab ve habes kavimlerinin reisi dirler».

بگذرد این صیت از بصره و تبوک
زانکه الناس علی دین ملوک

«Nâs, hükümdârlarının dinine tâbi' oldukları için bunlar müslüman olunca dinin itibar ve şöhreti Basra ve Tebük'den ilerilere yayılır».

زین سبب تو از حزیر مهتدی
روی خود بر تافتی تنگ آمدی

«Bundan dolayı sen hidâyet bulmuş a'mânın gelmesinden yüzünü çevirdin ve darıldın».

احدا نزد خدا این يك حزير

بهتر از صد قيصرست و صدوزير

«Ey Ahmed, yâni, ey Muhammed; Allah'ın indinde bu bir a'mâ, yüz Kayserden, yüz vezirden daha iyi, daha kıymetlidir».

يادالناس معادن هين بيار

معدنی باشد فزون از صد هزار

«(الناس معادن) hadisinin meâlîni hatırla. Bir ma'den olur ki diğer ma'denlerin yüz bininden daha kıymetli bulunur».

«İnsanlar, altın, gümüş vesâir ma'denler gibidir» diye bir Hadis-i Şerif vardır. Yâni, ma'denler kıymet itibâriyle nasıl farklı iseler, insanlar da mâneviyyât itibâriyle öyledirler. Meselâ altın mâdeninin zımpara taşı ma'denine nisbetle kıymeti ne kadar yüksektir.

معدن لعل و عتيق مكنس

بهترست از صد هزاران كان مس

«Gizli lâ'l ve hakik mâdenleri, yüz binlerce bakır mâdeninden daha değerlidir».

احدا اینجا ندارد مال سود

سینه باید پر ز عشق و دردودود

«Ey Ahmed; burada, yâni, ind-i İlâhîde mâlik faydası yoktur. Aşk, derd ve aşk ateşinin dumanıyla dolu bir göğüs gerektir».

يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ۚ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ

Yâni: «Kıyâmet öyle bir gündür ki ne mal fayda eder, ne evlâd

menfaat verir. Ancak kalb-i selim ile, gıl ü gıştan hâli ve kemâl-i imânla dolu bir gönül ile huzûr-ı İlâhiye gelen kazanır⁸³».

Rûhi Bağdâdi, bu âyetin meâlîni şu beytle iktibas etmiştir:

Sanma ey hâce ki senden zer u sim isterler,
Yevme lâ yenfe'uda kalb-i selim isterler.

اعمى* روشندل آمد درمبند

بند اوراده که حق اوست بند

«Ey peygamber-i Ekber! Huzuruna kalbi münevver bir a'mâ geldi. Ona kapı kapama ve nasihati ona ver ki nasihat onun hakkıdır ve o nasihat ehlidir».

گر دوسه ابله ترا منکر شدند

تلخ کی گردی چوهستی کان قند

«Eğer iki üç budala seni inkâr edecek olursa nasıl acılaşırsın ki sen şekerin menba'ısın».

گر دوسه ابله ترا تهمت نهد

حق برای تو گواهی میدهد

«İki üç ahmak, seni müttehem tutmak isterse ne zararı var ki Allah senin Hak peygamber olduğuna şehâdet eder».

Mevlânâ bundan sonra lisân-ı Peygamberiden olarak diyor ki:

گفت از اقرار عالم فارغم
آنکه حق باشد گواه اورا چه غم

«Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem buyurdu ki bu âlemin ikrârından fârîğim. Benim Resûlullah olduğumu halkın tasdik edip etmemesiyle kayıdlı değilim. Allah bir kimsenin sıdkına şâhid olunca onun halk tarafından tasdik olunup olunmamasında kendisi için ne gam vardır?»

گر خفاشی را ز خورشیدی خوریت
آن دلیل آمد که ان خورشید نیست

«Eğer bir yarasanın bir güneşten nasibi ve münâsebeti bulunsaydı, o münâsebet, o güneşin güneş olmadığına parlak bir delil olurdu».

Mâlum ya, yarasanın gözleri güneşin ziyâsına tehammül edemez. Bundan dolayı gündüzleri meydana çıkamaz. Eğer yarasa gözünün tehammül edebileceği bir güneş olsaydı, onun güneş olmadığı, çünkü kendisinde güneşin kuvvetli ziyâsı bulunmadığı anlaşılırdı. Ben ki Risâlet güneşiyim. Müşrikler de yarasa gibidir ki neşrettiğim ziyaya gözleri tehammül edemiyor, onların şu adem-i tehammülleri, benim güneş olduğuma, kendilerinin de yarasa bulunduğuna bir delildir. Eğer benim ziyama tehammül edebilselerdi benim güneş olmamaklığım lâzım gelirdi.

نفرت خفاشکان باشد دلیل
که منم خورشید تابان جلیل

«Bir takım yarasacıkların benden nefret etmesi, benim Allah'ın parlak bir güneşi olduğuma delildir».

گر گلابی را جعل راغب شود
آن دلیل نا گلابی می شود

«Eğer pislik böceği bir gül suyuna rağbet gösterirse o rağbet, onun gül suyu olmadığına delâlet eder».

Çünkü pislik böceği necâsete alışmıştır. Güzel kokulardan hoşlanmaz, hattâ gül kokusu onun helâkine sebep olur derler. Bu müşrikler de pislik böceği gibidirler. Pis kokulara alışkındırlar. Benim râyiha-i Nübüvvetimden hoşlanmazlar. Eğer benden hoşlansalardı o halden benim gül ve gül suyu olmadığımı anlaşırdı.

Bir misâl daha :

گر شود قلبی خریدار محک
در محکی اش در آید تقصی و شک

«Eğer kalp bir para, mihenk taşına müşteri olursa, o taşın doğru bir mihenk olduğunda şüphe ederler».

Zira mihenk taşı altının ayarını meydana çıkardığı için kalp paralar onunla ihtilât etmeye cesâret edemezler. Müşrikler de kalp para gibidirler. Benim gibi bir mihenk taşına yaklaşılamazlar, yaklaşılselerdi benim ayarı doğru bildirmeyen bir taş olmam icabederdi.

دزد شب خواهد نه روز این را بدان
شب نیم روزم که تا بم در جهان

«Şunu bil ki hırsız gündüzü değil, karanlıkta çalabilmek için geceyi ister. Ben ise gece değilim, dünyada parlayan ve parlatan bir gündüzüm».

Bundan dolayı gece hırsız gibi olan müşrikler, benimle ihtilât edemezler. Çünkü gece ile gündüz bir araya gelmez.

فارقم ، فاروقم و غلبیر وار
تا که که از من نمی باید گذار

«Ben fârikım, fârûkum; müşriki, muvahhidi, samanı ve dâneiy kalbur gibi ayırd ederim».

آردرا پیدا کنم من از سپوس
تائیم کین نقوشست آن نفوس

«Ben unu kepekten ayırır; şunlar nüfûs, yâni, insandır, bunlar insan değil, insan heykelidir derim».

من چو میزان خدایم درجهان
وانمایم هر سبک را از گران

«Ben Dünyâda Allah terâzisiyim, hafif ve ağır olanı gösteririm».

İmâm-ı Kaaşânî (Kaddesallâhü sirrahû) demiştir ki: «Mizan: bir şeyin ne kadar olduğunu anlamak için mürâcaat edilen vâsıtaadır. Ehl-i zâhırın mizânı şer'-i şeriftir. Ehl-i bâtının mizânı nûr-i İcutî ve İlâhî ile müncevver olan akıldır. Havâss-ı ümmetin mizânı tarikat-ı alîyedir, tasavvufîdir. Havâss-ı ümmetin içinden hâss-ı'l-hâss olanların mizânı da Allah kelâmıdır, Kur'ân-ı Kerim'dir ki insân-ı kâmilîden başkası o kelâm-ı İlâhînin mânâsı ile tahakkuk edemez. O halde insân-ı kâmilî, halk arasında bir mizân-ı İlâhîdir».

Buradaki insan-ı kâmilîden maksad: Asrının en büyük velîsi olan gavs hazretleridir. Onun halk arasında mizân-ı İlâhî olması da verâset ve teberyyet iledir ki asıl o mizân-ı İlâhî, Zât-ı Akdes-i Risâlet penâhidir.

گاورا داند خدا گو ساله
خر خریداری و درخور کاله

«Bir buzağı, sığırı Allah bilir. Eşek küllük müşterisidir ve ona lâ-yıkdır».

Buzağı sütünü erdiği anasını ma'bûd bilir, eşek de insanların yeme-ye tenezzül etmedikleri küllük için bayılır.

من نه کاوم تا که گو سالم خر
من نه خارم کشتی از من چرد

«Ben sığır değilim ki buzağı bana müşteri ve tâbî olsun. Ben diken değilim ki deve benden otlasın ve istifâde etsin».

او کان دارد که بر من جور کرد
بلکه از آینه رفت گرد

«Müşrikler bana cevr ve cefâ ettiklerini sanırlar. Belki onların cevr ve cefâsı ile kalbimin aynası üstündeki tozlar süpürülmüş olur».

«BİR DELİNİN CALİNUS'A YALTAKLANMASI VE • CALİNUS'UN KORKUSU»

Calinus: Yunan feylezoflarından ve hekimlerindendir. Tıbbın mücidlerinden sayılır. Tıp mevzuunda birçok eserler vermiştir. M.S. 131 yılında Bergama'da doğmuş, evvelâ felsefe, sonra tıp tahsilinde bulunmuş, İskenderiye'de birkaç sene oturup teşrih tecrübeleri yapmış, Roma'da imparatorların hekimi olmuş, sonra Bergama'ya avdetle milâdi 200 yılında ölmüştür. Bir çok eserleri vardır. Bazıları Arabcaya da tercüme edilmiştir.

گفت جالینوس با اصحاب خود
مر مرا تا آن فلان دار و ده

«Calinus kendi talebesine dedi ki; filâna söyleyin de bana falan ilacı versin».

بس بدو گفت آن یکی کاه ذوفنون
این دوا خواهند از بهر جنون

«O filân kimse Calinus'a dedi ki: ey mütefennin üstâd, bu ilâcı delilik için kullanırlar».

دور از عقل تو این دیگر مگو
گفت درمن کرد يك دیوانه رو

«O hâl, senin aklından uzak olsun. Bunu bir daha söyleme. Calinus dedi ki: bir deli bana teveccüh etti».

ساعتی در روی من خوش بنگرید
چشمکم زد آسین من کشید

«Bir müddet, yüzüme baktı, bana göz kıptı ve yenimden çekti».

گر نه جنسیت بدی درمن از او
کی رخ آوردی بمن آن زشت رو

«Eğer bende onunla bir cinsiyet olmasaydı, cırkın deli bana nasıl iltifât ederdi?»

گر ندیدی جنس! خودکی آمدی
کی بغیر جنس خودرا برزدی

«Eğer bende cinsiyet görmeseydi nasıl gelir ve cinsinin gayrisiyle nasıl ihtilât etmek isterdi?»

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ diyor ki:

چون دو کس برهم زندنی هیچ شک
در میانشان هشت قدر مشترک

«İki kişi arasında ihtilât olursa şüphesiz onların arasında bir kader-i müşterek, bir sebep, bir vâsıta vardır».

کی پرد مرغی مگر باجنس خود
صحب ناجنس گورست و لحد

«Bir kuş, cinsinden gayrı ile nasıl berâber uçar? Çünkü nâ cins ile ülfet, mezar gibidir».

«BİR CİNSTEN OLMAYAN İKİ KUŞUN BİRLİKTE UÇMASI VE DÂNE TOPLAMASININ SEBEBİ»

آن حکیمی گفت دیدم در تنگی
در بیابان زاغرا بالکلکی

«Bir hekim demiştir ki: Çölde hızlı hızlı gidiyorken bir karga ile bir leyleği birlikte gördüm».

در عجب ماندم بحسب حالشان
تا چه قدر مشترک یام نشان

«Buna şaşım ve aralarında ne gibi bir kader-i müşterek var? diye hallerini tetkik ettim».

چون شدم نزدیک من حیران و دنگ
خود بدیدم هر دو آن بودند لنگ

«Şaşkın bir halde yaklaşıncâ ikisinin de topal olduğunu gördüm».

Anladım ki aralarındaki topallık, onları birleştirmişti. Hazret-i Mevlânâ kıssanın naklinden sonra diyor ki: «Evet, nâ cins olanlar arasında ihtilât ve ülfet olmaz».

خاصه شهبازی که او عرشى بود
بايکى جفدى که او فرش بود

«Husûsiyle arşa mahsus bir doğan ile süflî bir baykuş nasıl birleşebilir».

Buradaki şebbâzdan maksad ârifler ve kâmillerdir. Baykuşlardan murâd ise câhiller ve nâkışlardır.

Çünkü :

آن يکى خورشيد عليين بود
وين ديگر خفاش کز سجين بود

«Şebbâz, illiyyîn güneşidir, baykuş ise siccîndendir».

İlliyyîn : Yedinci kat semânın fevkindeki Sidret'ül-müntehâda, yâhud arşın altında bir makam ki sulehânın defter-i âmâli orada bulunurmuş.

Siccîn de : Cehennem'in en alt tabakasında bir yer imiş ki fâsıkların, kâfirlerin, ve müşriklerin amel defterleri oraya konulmuş.

آن يکى نوری زهر عيى برى
وان دگر کورى گداى هردرى

«Biri nûrdur ki her türlü ayıbdan beridir. O biri bir kördür ki her kapının dilencişidir».

آن يکى ماهى که بر پروين زند
وين يکى کرمى که در سبرگن زید

«Biri aydır ki Süreyyâ yıldızıyla akseder, o biri bir kurddur ki gübre içinde yaşar».

آن يکى يوسف رخی عيسى نفس
وين يکى کرگى وياخر باجرس

«Biri Yûsûf yüzlü ve İsâ nefesli bir zattır. O biri yırtıcı bir kurd, yâhud boynu çingiraklı bir eşektir».

آن يکى پران شده در لامکان
وين يکى درگاهدان همچون سکان

«Biri lâmekânda uçmakta, o biri köpekler gibi samanlıkta yatmaktadır».

با زبان معنوی گل باجمل
این همی گوید که ای کنده بگل

«Gül lisân-ı hâl ile pislik böceğine der ki ey koltuğu kokmuş».

Yâni; pislikle oynayan murdar.

گرگزای ز کلشن بیکمان
هست آن نفرت کمال کلستان

«Eğer sen gül bahçesinden kaçırıyorsan o nefretin gülistan için bir kemâldir».

غیرت من بر سرتو دورباش
می زند ای خس ازینجا دورباش

«Benim gayretim, yâni, kabul etmeyişim, ey alçak; buradan uzaklaş diye kafana çomak vurur».

وربایمیزی تو بامن ای دنی
این گمان آید که از کان منی

«Ey denî eğer benimle ihtilât edecek olursan bâzıları, senin, benim aslımdan ve cinsimden olduğunu zannederler».

İşte böyle zannedilmesin diye benim gayretim, seni benim yanımdan uzaklaştırır.

بلبلارا جای می زبید چن
مرجمل را در چن خوشتر وطن

«Bülbüllerin yerinin çemen olması yakışır. Pislik böceğine de pislik ve sidik içinde barınmak münâsibdir».

حق مرا چون از پلیدی باك داشت
چون سزد بر من پلید را گماشت

«Allah beni pislikden pâk etmiştir. Böyle iken nasıl olur da bir murdarı bana havale eder?»

Benimle ihtilât ettirir.

يك ركم زيشان بد و آنرا برید
در من آن بدرك كجا خواهد رسید

«Benim de bir damarım, o murdarlardan idi, fakat Hak o damarı kesdi. O kötü damarı olanlar bana nasıl ve nerede erişebilirler?»

يك شان آدم آن بود از ازل
که ملائک سر نهندش از محل

«Meleklerin kendisine secde edeceği, Âdem Aleyhisselâmın ezeli bir nişânı idi».

يك نشان دیگر آنکه آن بلیسی
نهدش سرکه منم شاه ورئیس

«Diğer bir nişânı da İblisin: ben şâhım, reisim, O'ndan üstünüm diye kendisine secde etmeyeceği idi».

بس اگر ابلیس هم ساجد شدی
او نبودی آدم او غیری بدی

«O halde İblis, Hz. Âdem'e secde etmiş olsaydı, O Âdem olamazdı, ondan başka bir şey olurdu».

هم سجود هم ملك میزان اوست
هم جحود آن عدو برهان اوست

«Meleklerin secdeleri, Âdemin yüksekliğine mizan, şeytanın onu inkârı da yine Âdemin büyüklüğüne bir bürhândır».

هم گواه اوست اقرار ملك
هم گواه اوست كفر آن سگ

«Meleklerin ikrârı Âdemin ulviyyetine ve halife-i Hak olduğuna, o şeytan köpeğinin inkârı da yine Âdemin öyle olduğuna şâhiddir».

6071

این سخن پایان ندارد باز گرد
تا چه کرد آن حرس با این نیک مرد

«Bu sözün sonu gelmez. Geri dön de o ayının adama ne yaptığını anlat».

«AYININ YALTAKLANMASINA ALDANMIŞ OLAN O ZAVALLININ
KISSASININ BÂKİYYESİ»

6072

شخص حقت و خرس میراندش مکس
وز ستیز آمد مکس زوباز بس

«O adam uyudu. Ayı da sineğini koğalıyor, sinek koğuldukça tekrar geliyordu».

6073

چند بارش را نداز روی جوان
آن مکس زوباز می آمددوان

«Ayı o adamın yüzünden bir kaç defa sineği koğdu. Sinek tekrar ve koşa koşa geldi».

6074

خشمکین شد بامکس خرس و برفت
برگرفت از کوه سنگی سخت زفت

«Ayın sineğe kızdı ve gidip dağdan koca bir kaya kaldırdı».

6075

سنگ آورد و مکس را دید باز
بر رخ خفته گرفته جای و ساز

«Taşı getirdi ve sineğin uyuyan adamın yüzüne konmuş olduğunu gördü».

6076

برگرفت آن آسیا سنگ و بزد
برمکس تا آن مکس واپس خزد

«Değirmen taşı kadar olan o kayayı kaldırdı, sinek çekilsin diye onun üstüne vurdu».

6077

سنگ روی خفته را خسخاش کرد
این مثل برجه فاش کرد

«Kaya uyuyanın yüzünü hurdahâş etti ve bu meseli cümleye fâş eyledi».

6078

مهر ابله مهر خرس آمد یقین
کین او مهرست و مهر اوست کین

«Ahmakın muhabbeti ayı muhabbeti gibidir. Onun kinî muhabbet, muhabbeti kindir».

6079

عهد اوست است ویران و ضعیف
گفت او زفت و وفای نحیف

«Ahmakın ahdi, yâni, söz verişî vîrandır, zaifdir. Ahdi kuvvetli, ve-fâsî cılızdır».

Yâni; kuvvetli guvvetli söz verir, fakat verdiği sözü tutmaz.

چونکه بی سوگند قولى بشکند
گر خورد سوگند ازان بدتر کند

«Mâdem ki yeminsiz bir sözü ve ahdi noksan ediyor, yemin edecek olursa daha kötüsünü yapar».

Ettiği ahdi daha fenâ bir sûrette bozar.

زانکه نفس آشفته گردد ازان
که کفی بندش بسوگند گران

«Çünkü nefsi ağır bir yemin ile bağladığın için daha ziyâde hiddet-
lenir».

Nefsin yemin ile takyid edilmesine karşı nefsin hiddetini Mevlânâ
bir misâl ile gösteriyor. Meselâ :

چون اسیری بند برحا کم نهد
حا کم آترا بر درد بیرون جهد

«Bir esir, efendisini bağlayacak olsa, efendi o bağı koparır ve içi-
den çıkar».

بر سرش کوبند ز خشم آن بندرا
می نهد بروی او سوگندرا

«Hiddetinden o bağı, esirin kafasına vurur, bunun gibi hâkim olan
nefis de sahibinin ettiği yemini yüzüne çarpar».

Bizim ettiğimiz tevbelar gibi değil mi? Arasıra yaptığımız işlere
peşiman oluruz, (Estağfirullah) diye tevbe etmeye kalkarız. Fakat o tevbe
içeriden gelmediği halde yalnız dudaklarımızdan döküldüğü için tesirsiz
kahr. Ertesi gün yine aynı işe başlarız. Asıl tevbe edilecek günah işte bu
yoldaki tevbedir.

Gönlümde ünâh işlemeğe istek var,
Dildeyse gezer tevbe ile istiğfâr,
Hâlimle, mekâlimden utanırım billâh,
Affeyle benim şu tevbemi yâ Gaffâr!

Vâkıa Hadis-i Şerifte : «Günahtan tevbe eden, hiç günahı olmayan
gibidir.» müjdesi verilmiştir, fakat : «Tevbe, nedâmettir, yâni, yaptığı
işten candan, gönülden pişman olmaktır.» hadisiyle de tevbenin nasıl ol-
ması lâzım geldiği beyan buyurulmuştur.

گر خورد سوگند هم باورمکن
بشکند سوگند مردکثر سخن

«Doğru söylemeyen kimse ettiği yemini de bozar. Binâenaleyh öyle
bir adam yemin etse de inanma».

چونکه بی سوگند گفتش بد دروغ
تو میفت از مکر و سوگندش بدوغ

«Bir kimsenin sözü yeminsiz yalan olunca sen onun mekri ve yemini
ile belâya düşme».

نفس او میرست و عقل او اسیر
صد هزاران مصحفش خود خورده گیر

«Onun nefsi hâkim, aklı nefsinin esiridir. Mushaf üzerine yüz bin-
lerce yemin etmiş farzet».

توز او فو ابالعقودش دست شو
احفظوا ايمانكم با او مگو

«Sen onun (اوفو ابالعقود) undan ümidini kes ve ona (احفظوا ايمانكم) deme».

Kur'ân'da ve Mâide sûresindeki :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ

Yâni: «Ey iman etmiş olan müslümanlar; akd ve ahidlerinize vefâ ediniz. Alış verişinizde vesâir muâmelelerinizde verdiğiniz sözü tutunuz, ondan caymayınız⁸⁴». Kezâ :

إِذَا حَلَفْتُمْ وَاحْضَرُوا أَيْمَانَكُمْ

Yâni: «Yemin ettiğinizde, yeminlerinizi muhafaza ediniz, hilâfını iş-lemekle onları bozmayınız⁸⁵» âyetlerine işârettir.

آنکه داند عهد با که میکند
تن کند چون تار و گرد اوتند

«Yemin etmekle, hattâ bazılarının yaptığı (والله على ما نقول وكيل) yâni: "Söylediklerimize ve ettiğimiz mukaveleye Allah vekildir." demekle kiminle muâhede yaptığını bilen kimse vücudunu iplik yapar, o ahdin etrafında döner».

Yâni; sarılan bir iplik sarıldığı yumağı nasıl kuvvetlendirirse, mukâ-velenin hakikatında Allah ile muâhede olduğunu bilen bir adâm, onun kırılmaması için, verdiği sözün muhâfazası için, onun etrafında döner dolaşır.

(84) Sûrei Maide : 1.

(85) Sûrei Maide : 89.

از صحابه خواجه بیمار شد
واندران بیماریش چون تار شد

«Ashâbdan bir zât hastalandı ve o hastalık dolayısıyla iplik gibi za-yıfladı».

مصطفی آمد عیادت سوی او
چون همه لطف و کرم بدخوی او

«Hazret-i Peygamber iyâdet için onun yanına geldi. Çünkü onun tabi-atı lutuf ve keremden ibâret idi».

Kur'ân'da Resûl-i Ekreme hitâben :

وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ

Yâni: «Ey Peygamber-i Ekber; sen hakikaten büyük ve güzel bir ahlâk ile yaratılmışsın⁸⁶» buyurulduğu gibi Hadiste de: «Rabbim beni terbiye etti ve terbiyemi mükemmel kıldı» denilmiştir.

Hazret-i Mevlânâ bir na'tinde der ki: «Allah'ın lutfu, mahlûkâtta ke-mâl nâmına ne varsa hepsini bir yere cemetti ve o mecmûa Mustafa nâ-mını verdi».

Binâenaleyh Resûl-i Ekrem Efendimiz her cihetle mahlûkâtın ek-meli, bundan dolayı peygamberlere varıncaya kadar mükevvenâtın efda-lıdır. (Sallallâhü Aleyhi ve Âlihi Vesellem)

Hasta yoklamak, icâbât-ı insâniyyenin en büyüklerindendir. Çünkü hasta acz-i mutlak içindedir. Gidip ona teselli vermek, ızdırâbını bir de-rece olsun hafifletmek, bir âcize yardım etmek demektir. Hastalık hâli acâibdir. İnsan; âğrılar, sancılar arasında kıvranırken yakın dostları şöyle dursun uzaktan tanıdıklarını dahi hatırlar ve görmesini ister. Allah size tecrübe ettirmesin, ben bu acı tecrübede bulundum. Prostat ameliyatı

(86) Sûrei Kalem : 89.

dolayısıyla iki ay hastahanedeydim. Ziyâret günleri olunca acaba kim gelecek? diye gözlerim kapıda idi. Ben böyle olduğum gibi koğuş arkadaşlarımın hepsi de bu hâlde bulunuyordu. Bu gibi sebebler dolayısıyla Resûlullah Efendimiz de hasta ziyâretine gitmişti. Hasta olup da ziyâretine gidilen sahâbînin kim olduğunu Hazret-i Mevlânâ tasrih etmiyor. Belki de Mekke'de hastalanmış ve hayatından ümidini kestiği için vasiyet etmek istemiş olan (Sa'd İbni Ebî Vakkâs) dır. Cenâb-ı Peygamber, Sa'd İbni Vakkâs'ı ziyâret ve teselli ettikten sonra o zamanın meşhur hekimi Haris bin Kelde'yi çağırıp tedâvi etmesini de tavsiye buyurdu. Çünkü bir şeyin husûlû esbâbına teşebbüs, tevekküle mâni' değildir. Tevekkül teşebbüsten sonra olur. Vâkıa bir peygamberin mu'cizesi ve bir velinin kerâmetiyle bir hasta tedâvisiz iyi olabilir. Fakat bu âfiyetin evveleminde mukadder olması şarttır. Eğer mukadder değilse o mu'cize o kerâmet de zuhur etmez.

Hazret-i Peygamberin Mekke'den Medine'ye hicretinden üç gün sonra Medine'ye müteveccihen yola çıkan Cenâb-ı Ali, Medine civârındaki Kubâ köyüne gelmiş ve Aleyhissalât Efendimizin mülâkâtıyla şerebyâb olmuştu. Fakat yayan yürümüş olan Hazreti Ali'nin ayakları taşlardan, dikenlerden yara içinde kalmıştı. Hazret-i Peygamber o hâli görünce müteessir oldu ve mübârek elini o mecrûh ayaklara sürünce yaralar iyileşti.

Evliyâullah'dan meşhur (Ma'rûf Kerhî) hastalanmış, Bağdad halifesi de onu tedâvi için yahudi bir hekim göndermişti. Hekim Ma'rûf'u muâyene etti. Ümitsiz olduğunu anlayınca: «Canın ne istiyor, sana yollayayım» diye sordu. Ma'rûf: «Benim canım senin müslüman olmanı istiyor» dedi. Hekim: «Ben müslüman olursam sen iyi olacak mısın?» deyince de: «Evet, bir şeyim kalmayacak» cevâbını verdi. Hekim şehâdet getirdi. Ma'rûf da yatarken dip diri kalkıp oturdu. Hekim bu hâli görüp tekrar muâyene edince de hiç bir hastalık eseri bulunmadığını anladı. Bu sefer ihlâs ile müslüman oldu.

Bunlar bir mu'cize ve bir kerâmet idi. Fakat böyle olacağı ezelen takdir edilmişti.

Hasta yoklamanın mânevî faydalarını beyân için Hazret-i Mevlânâ diyor ki:

6091

در عبادت رفتن توفائده ست
فائده آن باز بر تو عائدست

«Hasta yoklamaya gitmende fâide vardır ki o fâide, yine sana âiddir».

6092

فائده اول که آن شخص علیل
بوکه قطعی باشد و شاء جلیل

«Birinci fâide odur ki o hasta adam, olabilir ki zamanın kutbu ve mânevî büyük bir şâhı olur».

Kutub: Bir memleketin mânen idâresine me'mur olan zât-ı âlidir. Öyle bir zâtın ziyâret ve iyâdetinde bulunduğu için sen de onun düâsını almış ve mânen bir çok feyze ermiş olursun.

6093

ور نباشد قطب، یار ره بود
شه نباشد فارس اسپه بود

«Eğer kutub olmazsa yol arkadaşı, yâni, seyr ü sülûk erbâbından olur; şâh değilse bile süvâri bir asker, yâni, seyr ü sülûkünde ilerlemiş bir zât bulunur».

6094

چون دو چشم دل نداری ای عنود
که نمی دانی تو هیزم را زعود

«Ey inadcı kimse; sende kalb gözü, yâni, basar-ı basîret denilen keşfden eser bulunmadığı için, âdi odunlarla od ağacını ayırd edemiyorsun».

6095

چونکه گنجی هست در عالم صانع
هیچ ویران رامدان خالی ز گنج

«Dünyada hazineler vardır, yâni, evliyâullahdan hâli değildir. Onun için hiç bir virâne-yi hazineden hâli bilme».

Şâir Nef'i, Hazret-i Mevlânânın vafında yazdığı meşhur kasîdenin sonunda:

Her dem olsun rûh-i pâkîne düâ-yı bîhisâb
Evliyâdan tâ ki hâli olmaya dünyâ evi.

Yâni : «Dünyâ evi, Allah'ın sevgili kullarından hâli olmadıkça ve âlemde evliyâullah hazarâtı bulundukça Mevlânâ'nın rûh-i pâkine hesabsız düâlar olsun.» beytinde buna işâret etmiştir. Evet dünyâda evliyâullah bulundukça kıyâmet kopmayacaktır. «Dünyada Allah Allah diyen kaldıkça kıyâmet kopmaz.» Hadis-i Şerifinde bu hâl ifâde buyurulmuştur.

6096

قصده درویش میکن از کزاف
چون نشان یابی بجد میکن طواف

«Derviş kıyâfetli ve fakir sûretli her kimseyi ziyâret eyle. Kendisinde mânevî bir nişân bulursan, onun hizmetinde dön dolaş».

6097

چون ترا آن چشم باطن بین نبود
گنج می‌بندار اندر هر وجود

«Sende bâtını ve hakikatı gören göz olmadığı için her vücudda mânevî bir hazine var zannında bulun».

6098

بس صله یاران ره لازم شمار
هر که باشد گریاده، گرسوار

«Seyr ü sülûkdeki yol arkadaşlarının ziyâretini lâzım bil. O arkadaş, ister piyâde, ister süvâri olsun».

Yâni; mânevî derecesi ister dûn olsun, ister yüksek bulunsun».

6099

ورعدو باشد هم این احسان نکوست
که باحسان بس عدو کشتست دوست

«Ziyâret ve iyâdetine gittiğin isterse düşmanın olsun; senin bu güzel hareketin yine iyidir».

Çünkü iyilik ile çok düşman, dost olmuştur. Abd-i âciz bunu nefsimde tecrübe ettim. Bulduğum mekteblerden birinde bir edebiyat hocası

vardı. Bir beyt satır olarak yazılırsa mensûri bir söz zannederdi. Mensûr bir söz musra şeklinde alt alta yazılırsa ona beyt derdi. Bununla berâber son derece azameti vardı. Arkadaşlarına selâm vermeye tenezzül etmez, beni ise hiç sevmeydi. Çünkü talebesi gelir, benden öteberi sorar, doğrusunu öğrenip ona itirâz ederdi. Bir defa hastalandı. Kalktım iyâdetine gittim. Benim ziyâretime hem memnun, hem mahcûb oldu. Ondan sonra da bana muhabbet göstermeye başladı.

Arabcada bir beytte denilir ki : «İnsanlara iyilikde bulun ki onları kendine köle olacak bir hale getiresin. İyilik çok kimseyi kul, köle derecesine getirir».

6100

ورنگردد دوست کینش کم شود
زانکه احسان کینه را مرهم شود

«O düşman sana dost olmasa bile kîni azalır. Çünkü iyilik, kin ve garazın ilâcıdır».

6101

بس فواید هست غیر آن ولیک
از ملامت خائفم ای یار نیک

«İyâdetin bundan başka bir çok faydası vardır. Fakat ey iyi dost; usanç vermektan korkduğum için hepsini söylemiyorum».

6102

حاصل این آمد که یار جمع باش
همجو بتنگر از حجر یاری تراش

«Sözün hulâsası : Cemiyet ve cemâat yâri ol, şâyet insandan bir dost bulamazsan heykeltraş gibi kendine taştan bir yâr yont».

6103

زانکه انبوهی و جمع کاروان
ره زنار را بشکند پشت و سان

«Çünkü bir kâfilenin kalabalık ve cemiyetli olması, yol kesen haydutların sırtını ve mızrağını kırar».

Ma'lûm yâ müslümanlıkta namaz kılmak, farz-ı ayındır. Yâni herkesin mutlakâ, bizzât ifa edeceği bir ibâdettir. Bu da yalnız başına kılındığı gibi cemâatle de edâ edilir. Cemâatle kılınan bir namaz, münferiden kılınan namazdan yirmi sekiz, yâhud daha fazla derece Allahın makbûlû olur. Çünkü cemâat arasında evliyâullahdan birinin bulunmak ihtimâli vardır. Cenâb-ı Hak onun kıldığı namazı kabul eder, onun yüzü suyu hürmetine diğer cemâatin namazları da makbûl olur. Sonra münferiden namaz kılmakla yalnız farz edâ edilmiş, cemâatla edâsında ise peygamberin sünneti de icrâ edilmiş olur.

«BENİM İYÂDETIME GELMEDİN DİYE HAK TEÂLÂ'NIN
MÛSÂ ALEYHİSSELÂMA VAHYETMESİ»

6104

آمد از حق سوی موسی این عتیب
کای طلوع ماه دیده از تو جیب

«Hak Teâlâdan Mûsâ Aleyhisselâma şöyle bir itâb geldi ki ey yakasından ay doğduğunu gören Kelim'ullah».

6105

مشرق کردم ز نور ایزدی
من حقم رنجور گشتم نامدی

«Seni nûr-i İlâhî ile bir meşrik yapmışım. Ben ki Hakkım, hastalandım da ıyâdetime gelmedin».

6106

گفت سبحانا تو پاکی از زیان
این چه رمزست این یکش یارب بیان

«Mûsâ dedi ki: Ey sübhân olan Allah; sen zarar ve ziyandan ve hastalık gibi hâllerden münezzehsin. Bu söz nasıl bir rumuzdur? Yârabbi bunu beyân et».

6107

باز فرمودش که در رنجوریم
چون نرسیدی نو از روی کرم

«Cenâb-ı Hak tekrar buyurdu ki hastalığım esnâsında nasıl oldu da kerem edip hatırıma sormadın?»

6108

گفت یارب نیست قصائی ترا
عقل گم شد این سخن یارب کشا

«Mûsâ dedi ki: İlâhî senin için noksanlık olamaz. Aklımı kaybedeceğim. Yâ Rabbî, bu sözü izah eyle».

6109

گفت آری بنده گزین
گشت رنجور او منم نیکوین

«Allah Zülcelâl buyurdu ki: Evet, hâs ve seçilmiş bir kulum hastalandı. O kul benim, iyice bak».

6110

هست معذوری من
هست رنجوری من

«Onun özürlü olması benim özürlü olmam, onun hastalığı benim hastalığımdır».

Cenâb-ı Mevlânâ, bu fıkra ile bir Hadis-i Kutsî'ye işâret ediyor. Ma'lûm yâ Hazret-i Peygamberin lisân-ı İlâhiden beyân buyurduğu kelâmdır.

«Ey Âdem oğlu hastalandım, benim ıyâdetime gelmedin, senden yemek istedim, bana yemek vermedin, senden su istedim, bana su vermedin. İnsan dedi ki: Yâ Rabbî seni nasıl ıyâdet edeyim, sen rabb'ül-âleminsin, hastalık gibi ârizalardan münezzehsin. Allah Teâlâ buyurdu ki: Bilmiyor mu idin ki filân kulum hastalanmıştı, sen gidip onu yoklamadın, bilmiyormuydun ki onu yoklasaydın ve hatırıma sorsaydın, beni onun yanında bulacaktın». Hazret-i Mevlânâ bu kıssayı nakil ve bu Hadis-i Kutsîye işâret ettikten sonra diyor ki:

هر که خواهد همنشین با خدا
گو نشیند در حضور اولیا

«Allah ile bulunmak ve oturmak isteyene söyle ki evliyâullah huzurunda otursun».

Cenâb-ı Hakkın isti'lâ ve istiğnâsiyle berâber insanlara karşı bir kurbiyeti de vardır. Nitekim Cenâb-ı Pîr, Mesnevî'nin diğer bir yerinde der ki: «Rabb'ün-nâs olan Allahın, insanların rûhiyle bir ittisâli, bir yakınlığı vardır. Fakat bu yakınlık nasıldır? Ta'rif edilmez, hiç bir şeyin yakınlığına da kıyâs olunamaz».

Evliyâullâhın kurbiyyeti ise avâm-ı nâsdan farklıdır. Çünkü Allah, onlarda kemâliyle câridir. Onun için onlarla oturmak, Huzûr-ı İlâhîde bulunmak demektir.

از حضور اولیا گر بکسی
تو هلاکی زانکه جزئی، نیکی

«Ey sâlik eğer evliyâullah huzûrundan ayrılırsan helâk olursun. Çünkü sen bir cüz'sün, küll değilsin».

Evliyâullâh kimlerdir? O zât-ı şerifleri bilmiyoruz ki huzurlarında bulunalım diye bir sülâl vârid olur. Evet, öyledir. Fakat şahsiyetlerini bilmediğimiz o zevâtın hiç olmazsa mevcûdiyyetlerini kabul etmek, Allah'ın bazı sevgili kulları vardır diye ikrâr etmek ve onlardan yardım ve himmet beklemek de bir nevi huzurlarında bulunmak demektir. Olabilir ki bu ikrârımız ve onlara karşı gıyâbî hürmetimiz bizi huzurlarına sevkeder de kendilerinden istifâde ve istifâza eyleriz.

هر کرا دیو از کریمان و ابرد
نی کش یابد سرشرا او خورد

«Şeytan her kimi kerem ve kerâmet sâhibi olan o zevâtın huzurundan ayırırsa, onu kimsesiz ve hâmisiz bulduğu için başını yer».

یک وره از جمع رفتن یک زمان
مکر دیوست بشنو و نیکو بدان

«Bir ân içinde cemâattan bir karış ayrılmak şeytanın mekri ve hilesidir. Bunu işit ve iyice anla».

İmâm-ı Ahmed bin Hanbel'in Müsned'inde Hz. Ömer'den rivâyet ediliyor ki:

«Resûlullah Sallallâhü Aleyhi Vesellem aramızda kıyâm buyurdu ve dedi ki: İçinizden hanginiz tâ Cennetin ortasını istiyorsa cemâata devâm etsin. Çünkü şeytan, bir kişi ile berâberdir ve o, iki kişiden uzaktır».

Kezâ Hadîste: «Cemâat rahmettir, ayrılık azabdır.» buyurulmuştur. Burada cemâattan maksad: Namaz cemâatı olduğu gibi milli ve ictimâî topluluk da olabilir.

«BİR BAĞÇIVANIN SÖFİ, FAKİH, ALEVİDEN İBARET ÜÇ KİŞİYİ
BİRBİRİNDEN AYIRIP TENHÂ BIRAKMASI»

باغبانی چون نظر درباغ کرد
دید چون دزدان بباغ خود سه مرد

«Bir bağçıvan bağa bakınca, bağında hırsız gibi üç kişi gördü».

یک فقیه و یک شریف و صوفی
هر یکی شوخی بدی لایوفی

«Bunlar bir fakih, yâni, hoca, bir şerif, yâni, seyyid, bir de söfi, yâni, derviş idiler ki her biri vefâ etmez ve hak tanımaz kimselerdi».

6117

گفت با اینها مرا صد حجتست
لیک جمعند و جماعت رحمتست

«Dedi ki; bunlara karşı benim yüz hüccetim var amma toplu buluyorlar, cemâat ise rahmettir».

6118

بر نیایم یکنه باسه نفر
پس برم شانرا نخست از همدگر

«Yalnız başıma üç kişi ile uğraşamam. Evvelâ onları birbirinden ayırayım».

6119

هر یکی را من بسوی افگم
چونکه شد تنها سبالت برکم

«Her birini bir tarafa atayım, yalnız kalınca hepsinin bıyıklarını yalayım».

6120

حیله کرد و کرد صوفی را براه
تا کند یارانش را با او تباہ

«Arkadaşlarının sôfiye karşı muhabbetlerini bozmak için onu yola çıkardı».

6121

گفت صوفی را برو سوی وثاق
یک کلیم آور برای این رفاق

«Sôfiye dedi ki eve git de bu arkadaşlar için bir kilim getir».

6122

رفت صوفی گفت خلوت باد و یار
تو فقیری وین شریف نامدار

«Sôfi gitti. Bağcıvan iki arkadaşına gizlice dedi: Ey fakih; Sen âlim bir zâtsın, bu da meşhur ve ma'rûf bir seyyiddir».

6123

ما بفتویٰ تو نانی میخوریم
ما بر دانش تو میپریم

«Biz senin fetvân ile ekmek yiyoruz ve senin ilmin kanadiyle uçuyoruz».

6124

وین دگر شهزاده سلطان ماست
سیدست از خاندان مصطفاست

«Bu zât-ı şerif ise sultânımızın şehzâdesidir, hânedân-ı Mustafâdan bir seyyiddir».

6125

کیست آن صوفی شکمخوار و خسیس
کوبود با چو شہانشان جلیس

«O âdi ve obur sôfi kim oluyor ki sizin gibi sultanlarla berâber bulunuyor».

6126

چون بیاید مهرورا پنبه کنید
هفته بر باغ و راغ من زنید

«O gelince hemen pamuk gibi atınız, bir hafta benim bağçem ve tarlamda müsâfir olunuz».

باغ چه بود جان من آن شایست
ای شاهزاده مرا چون چشم راست

«Ey benim sağ gözüm mesâbesinde bulunan fakih ile şerif, bağ nedir, benim cânım sizindir».

وسوسه کرد و مرايشارا فریفت
آه کز باران نمی باید شلیفت

«Onlara vesvese verdi ve aldattı. Halbuki arkadaşlardan ayrılık yakışmaz».

چون بره کردند صوفی را و رفت
خضم شد اندر پیش باچوب زفت

«Sôfiyi yola çıkardılar, yâni, koğdular. O da kalkıp gitti. Onun hasmı bulunan hağçıvan da koca bir sopa ile izinden yürüdü ve yetiştirdi».

کفت ای سگ صوفی! باشد که تیز
اندر آبی باغ ماتو از ستیز

«Dedi ki: hey köpek, sôfilik ve dervişlik bu mudur ki çabucak gelir, mücâdele ve hırsızlık için bizim bağa girersin?»

این جنیت ره نمود و بازید
از کدایش شیخ و پیرت این رسید

«Bunu sana Cüneyd mi, Bâyezid mi gösterdi, hangi şeyhten ve hangi pîrden sana vâsıl oldu?»

کوفت صوفی را چو تنها یافتش
نیم کشتهش کرد و سر بشکافتست

«Yalnız bulduğu için sôfiyi tepeledi. Onu yarı ölmüş bir hâle getirdi ve kafasını yarıdı».

گفت صوفی آن من بگذشت لیک
ای رفیقان یاسی خود دارید نیک

«Sôfi dedi ki benim cezâm geçti. Lâkin hey arkadaşlar kendinizi iyi muhafaza ediniz».

مر مرا اغیار دانشدهان
نیستم اغیارتر زین قلنبان

«Beni yabancı ve ağyâr bilmıştiniz. Haberiniz olsun bu keratadan daha ağyâr değildim».

اینچه میخوردم شمارا خوردنیست
وینچنین شربت جزای مردنیست

«Benim yediğim bu dayağı siz de yiyeceksiniz. Böyle bir şerbet her alçak kimsenin cezâsıdır».

این جهان کوهست و کفت و کوی تو
از صدام باز آید سوی او

«Bu dünyâ dağ gibidir, senin sözlerin akis tarikiyle senin tarafına gelir».

Savt: Ses mânâsınadır. Sedâ ise sesin aksı demektir. Binâenaleyh (aks-i sadâ) terkibi yanlıştır. Doğrusu (aks-i savt) tır. Dağlık bir arâzide

yâhud kubbeli bir yerde seslenen kimse sesinin aksini işitir. İyi söylerse aksini iyi, kötü söylerse aksini kötü duyar. Bu cihan da tıpkı böyledir. Her kişi ettiğinin karşılığını elbette bulur.

6137

چون ز صوفی گشت فارغ باغبان
یک بهانه کرد زان پس جنس آن

«Bağcıvan sôfinin işinden fârîğ olduktan sonra, yânî, onu döğmesini müteâkip onun gibi bir bahâne buldu.» Ve :

6138

کای شریف من برو سوی رثاق
که ز بهر چاشت پختن من رقاق

«Ey seyyid; eve doğru git ki öğle yemeği için yufka ekmeği pişirtmiştim».

6139

بردرخانه بگو قایماز
نابیارد آن رقاق و قازرا

«Evin kapısında Kaymaz'a söyle ki o yufkalarla pişmiş kazı getirsin».

Kaymaz: Bağcıvanın karısı, yâhud kızı, veyâhud hizmetçisi olacak.

6140

چون بره کردش بگفت ای تیز بین
تو فقیهی ظاهرست این و یقین

«Şerifi yollayınca hocaya dedi ki: Ey keskin görüşlü sen fakihsin. Bu, zâhirdir ve yakînen bilinir».

6141

او شریفی میکند دعوی سرد
مادر اورا که داند تا که کرد

«Arkadaşın ise şerifim, seyyidim diye soğuk bir iddiada bulunuyor. Anasının ne yapmış olduğunu kim bilir?»

Mevlânâ diyor ki :

6142

برزن و بر فعل زن دل کم نهید
عقل ناقص وانگهانی اعتماد

«Kadına ve onun işine itimâd etmeyin. Nâkıs bir akla karşı itimad doğru değildir».

6143

خوشتن را بر علی و بر بی
بسته است اندر زمانه پس غی

«Zamânede bir çok budala kendisini Ali ile Nebîye vasleder ve seyyidlik dâvâsında bulunur».

Yakın zamanlara kadar bazı kimseler, şöhret bulmak ve hürmet görmek için (Esseyyid fülân) diye bir mühür kazdırır ve onu kullanırdı. Hele seyyidlik İran'da pek ehemmiyetli olduğu için bazı açık gözlüler başına yeşil bir sarık sararlar, beline yeşil bir kuşak dolar, seyyidim diye ortaya çıkardı. Bizde de İstanbul'un limon iskelesi meydanında genişçe bir iskemleye oturmuş yeşil sarıklı adamlar vardı ki bunlara (yedi emirler) derler, onlara okunmaya giderler ve epeyce bir para verirlerdi.

Mevlânâ Câmî Baharistan'da yazar ki birisi böyle seyyidlerden birine söğmüş, saymış. Seyyid yâhud müteseyyid, yânî, uydurma emir: Her namazda (Allahümme salli alâ seyyidina muhammedin ve âlâ âli muhammed) diye salât okuduğun halde bana nasıl söğüyorsun? diye sormuş, söğen de: «Ben maddî ve mânevî ve asıl seyyid olanlara salât ve selâmımı kayd altına alırım, sen onlardan değilsin!» cevâbını vermiş. Maâmâfih Sâdât-ı Kirâm hakkında hüsn-i zan göstermek de edeb iktizâsıdır. Ve onların Cedd-i Kerîmi olan Hazret-i Peygamber Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimize hürmet icabıdır. Hiç olmazsa sû-i zanda bulunmamalı. Hazret-i Mevlânâ bu hususta diyor ki :

هر که باشد از زنا وز زانیان
او برد ظن در حق ربانیان

«Her kim zinâdan doğmuş, kendi de zânilerden bulunmuşsa o şahıs, rabbânî ve ilâhî zevâta sû-i zanda bulunur».

Mevlânâ bir misâl daha gösteriyor :

هر که بر کرد سرش از چرخها
همچو خود کردند و پند خانرا

«Çerh vurmasından başı dönen kimse, kendi gibi evi de dönüyor görür».

آنچه گفت آن باغبان بوالفضول
حال او بد دور ز اولاد رسول

«O münâsebetsiz herzevekil bahçivânın söyledikleri, kendi hâlinden ibârettir. Böyle bir töhmet evlâd-ı Resûlden uzaktır» .

«Âdemden bana gelinceye kadar silsilemde sefâh, yâni, zina vukû bulmamıştır. Ecdâd ve ceddâtım hep nikâh-ı İslâm tarzında olmuştur.» meâlinde bir Hadis-i Şerif vardır. Habib-i Ekrem'in sülâlesini böyle muhâfaza buyuran Cenâb-ı Hakkın, o Resûl-i Zîşânın neslinden gelenleri de öylece hifzedeceği kaviyyen ümid olunur.

گر نبودی او نتیجه مرتدان
کی چنین گفتی برای خاندان

«Eğer o bahçevân mürtedlerin piçi olmasaydı, Resûlullâhın torunları hakkında nasıl bu sözleri söylerdi?»

خواند افسونها شنید آرا فقیه
در پیش رفت آن ستمکار سفیه

«O zâlim ve sefih bağçıvan bir takım mâvâl okuduktan, fakih de onları dinledikten sonra şerifin arkasından eve doğru gitti».

گفت ای خر اندرین باغت که خواند
دزدی از پیغامبرت میراث ماند؟

«Dedi ki : Hey eşek; Bu bağa seni kim dâvet etti? Hırsızlık sana hâşâ peygamberden mi miras kaldı?»

شیر را بچه همی ماند بدو
تو پیغمبر بچه مانی بکو

«Arslanın yavrusu ona benzer, sen ne ile peygambere benziyorsun?»

Bir nüshada :

باشریف آن کرد مهد ملتجی
که کند با آل یسن خارجی

«O alçak bağçıvan eğriliğinden, yâni, doğru yoldan çıkmış olduğu için hâricilerin (آل یاسین) e ettiği ezâ ve cefâyı yaptı».

Hâriciler, Hazret-i Ali'nin (Siffin) muhârebesinde bulunmuş bir takım câhil sofulardı ki Muâviye ordusunun tam bozulma sırasında, Amr Bin'il-Âs'ın tavsiyesiyle mızrak ucuna Mushaf bağlamaları ve «Kitap aramızda hakem olsun» demeleri üzerine Cenâb-ı Mürtezâyâ isyân etmişler, muhârebeyi durdurmazsan seni yakalar, karşı tarafa teslim ederiz demişlerdi. Hazret-i Ali nâcâr muharebeyi durdurdu. İki taraftan seçilen iki hakemin hükmüne göre hareket edilmesi kararlaştırıldı. Sonra yine bu herifler : «Allahdan başkası hüküm veremez» diyerek evvelki fikirlerinden caydılar. Tevbe ve istiğfâr ederek yeniden müslüman oldular.

Hazret-i Ali'ye de gidip: «Biz hakemini kabul etmekle gâvur olmuştuk. Akıamız başımıza geldi, tecdid-i imân ettik. Sen de imânını tâzele de harbe başlat. Allah'dan başka kimse hüküm veremez» dediler.

Şu câhil ve şirret heriflere bakın ki Hazret-i Ali gibi ashâbın en âlimi olan bir zâtın karşısında ictihada kalkıyorlar ve ona gavur oldun demek edepsizliğinde bulunuyorlar. Cenâb-ı Ali bunları dinlemeyince ordudan ayrıldılar, sofuluk sûretinde eşkiyalığa başladılar. Kudemâ-yı ashâbdan Habbâb Bin'il-Eret'in oğluna rast geldiler. Sen Ali taraftarısın diye kendisini, haremîni ve çocuğunu boğazladılar. Hazret-i Ali mütâreke yaptıktan sonra Nehrevân tarafında toplanmış olan bu heriflerin üstüne gitti. Dâvetine icâbet göstermedikleri için onlarla harbetti ve galebe çaldı. Ondan sonra hânedân-ı Aleviyye, hattâ Emeviyye ve Abbâsiyyeye karşı huruc etmiş şâkilere hâricî denilir. (Âل ہاسین) Resûlullah Efendimizin evlâdı, ahfâdı ve taallukâtıdır. Çünkü (سین) den maksad: Seyyid'ül-mürselin salavâtullâhi Aleyhim Ecmeîn efendimizdir.

6152

تا چه کین دارند دائم دیو و غول
جون یزید و شمر با آل رسول

«Şeytan ve gulyabânî insanlara ve Yezid, Şimr âl-i Resûle ne kadar kindâr iseler o bağçıvan da o şerife öyle kin gösterdi».

Gul: Gûya çöllerde ve tenhalarda insanlara geceleyin görünüp yolunu şaşırtan ve helâkine sebep olan bir mahlûk imiş. Halbuki gulün vücudu olmadığı Hadis-i Şerif ile sâbittir. Bazılarının gördük diye iddia ettikleri vehimlerinden ibâret olsa gerektir.

Yezid: Mâhut Emevî hükümdârlarından Hazret-i Hüseyin yâ kendisine biat ettirilmesi, yâhud şehid edilmesi için emir veren herif.

Şimr': Kerbelâda Hazret-i Hüseyne karşı çıkan fırkanın kumandanlarından. Hazret-i Hüseyin mübârek başını bunun kesdiği meşhur ise de o habaseti icra etmemiş, kesilmesi için teşvikâtta bulunmuştur. Baş kesen Sinan isminde diğer bir habistir.

6153

شد شریف از زخم آن ظالم خراب
با فقیه او گفت من جسم ز آب

«Şerif, bağçıvanın dayacağından harab olunca fakihin hayaline dedi ki ben sudan atlادم, yâni, nöbetimi savdım».

6154

بای دارا کنون که ماندی فرد و کم
چون دهل شو زخم محضور بر شکم

«Ayağımı denk al ve dayan ki şimdi tek ve kimsesiz kaldım. Artık davul gibi karnına tokmak ye».

6155

گر شریف و لایق و همدم نیم
از چنین ظالم ترا من کم نیم

«Şerif değilsem de, sohbetine lâıyk bir arkadaş olamadımsa da senin için bu zâlimden daha değersiz değildim».

6156

مرمرا دادی بدین صاحب غرض
احق کردی ترا بش العوض

«Beni yalnız bırakıp bu garazkâr herife vermekle hamâkat ettin, sana kötür bir mükâfât oldu».

6157

شد از و فارغ بیامد کای فقیه
چه فقیهی ای تونک مر سقیه

«Bağçıvân, şerifi döğdükten sonra geldi ve Ey fakih; sen fakihsin, belki sefihlerin utanacağı bir habissin!»

6158

فتویت اینست ای بریده دست
کاندراى و نگوی امر هست

«Ey eli kesilesi; senin fetvân bu mudur ki bağıma girersin ve mü-sâade eder misin demezsin.»

ایچنین رخصت بخواندی در وسیط
یابدست این مسئله اندر محیط

«Böyle bir ruhsatı ve cevâzı (Vasit) de mi okudun? Yoksa bu mesele (Muhit) de yazılı mı?»

گفت حضرت بن و سنت رسیده
این سرای آنکه از یاران برید

«Fakih dedi ki: Hakım var, vur ki elin ermiştir. O dayak, arkadaşlarından ayrılan için lâıktır».

«HASTA İLE PEYGAMBER ALEYHİSSELÂMIN İYÂDETİ KISSASINA AVDET»

این عیادت از برای این صله است
وین صله از صد محبت حامله است

«Bu yoklayış, bu, sıla içindir. Bu, sıla ise yüz muhabbetten hâsıl olmuştur».

Sıla: Merhamet, şefkat ve yardım mânâsınadır. Sıla-i rahm derler ki hısım ve akrabaya muâvenet demektir. Memleketine itmek mânâsına da gelir ve bir nev'i hatır sorma meâlini ifâde eder. Zâten sıla, muhabbetten ileri gelir. Nitekim Resûlullah Efendimizin, o hasta sehâbiyi ziyâret ve iyâdet buyurması da ümmetine karşı olan muhabbetinin neticesi idi.

در عیادت شد رسول بی ندید
وان صحابی را بحال نزع دید

«Bir eşi daha olmayan Peygamber, hatır sormaya gitti ve o sahâbiyi hâlet-i nez'de gördü».

Resûlullah Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizin veliyy-i hak bir sehâbiyi ziyâreti dolayısıyla Hazret-i Mevlânâ bizi hüsn-i zan olunan kimselerin ziyâret ve iyâdetine teşvik için diyor ki:

چون شوی دور از حضور اولیا
در حقیقت کشته دور از خدا

«Evliyâullah huzûrundan uzaklaşırsan, onların ziyâretine gidip düâ-larını ve teveccühlerini kazanmazsan hakikatte Allahdan uzaklaşmış olursun».

چون نتیجه هجر همراهان غمت
کی فراق روی شاهان زان کیمت

«Yol arkadaşlarından ayrılmanın neticesi gamdır, insan hüzne düşürür. Mânevî sultan olan velilerin müvâcchesinden ayrılmak ondan az mıdır?»

سایه شاهان طلب هر دم شتاب
تا شوی زان سایه بهتر ز آفتاب

«Her vakit o sultanların sâyesini aramak için koş ki o sâyede güneşten daha parlak bir merd-i münevver olasın».

گر سفررداری بدین نیت برو
ور حضر باشد ازین غافل مشو

«Eğer sefere çıkıyorsan bu niyetle, yâni, ehlullâhı görmek ve sohbe-tiyle feyz almak emeliyle çık, hazaarda, yâni, memleketinde isen de bu talebden gâfil olma».

«BÜYÜK BİR ZÂTIN BÂYEZİD-İ BESTÂMÎ KADDESALLÂHÜ
SİRRAHÜYE: KA'BE BENİM, ETRÂFIMDA TAVAF ET DEMESİ»

Bâyezid-i Bestâmî evliyâullâhın meşhurlarındandır. Üçüncü asr-ı hicride yaşamış ve en kuvvetli rivâyete göre 261, yâhud 264 târihinde vefât etmiştir.

«Kürkünüzden bir parça verseniz de teberrüken üstümde taşısam» diyen birine: «Oğlum; sen adam olmazsan Bâyezidin kürkünü değil, derisini yüzüb de içerisine girsen fayda etmez» demiş olduğu meşhurdur.

6167

سوی مکہ شیخ امت بازید
از برای حج و عمره می‌دوید

«Ümmetin şeyhi Bâyezid-i Bestâmî, hac ve umre ifâsı için Mekke'ye doğru süratle gidiyordu».

Hac: Müddet-i ömründe bir kerre Mekke'ye gıdıp ihramlı olarak Ka'beyi tavaf eylemek, Safa ile Merve arasında sa'y etmek ve Zilhiccenin dokuzuncu günü Arafatta vakfe yapmaktır.

Umre ise: Küçük bir haktır ki bunda Arafata çıkmak yoktur ve her vakit yapılabilir.

6168

او ہر شہری کہ رفتی از تحت
مر عزیزانرا بکردی باز جست

«O gittiği her şehirde evvelâ oranın azizlerini araştırırdı».

6169

گرد می‌کشتی کہ اندر شہر کیست
کو برادرکان بصیرت متکیست

«Bu şehirde basiret sahibi kim var? diye dönüp dolaşırdı».

6170

گفت حق اندر سفر ہر جا روی
باید اول طالب مہدی شوی

«Cenâb-ı Hak nereye sefer edersen evvelâ bir Hak adamı araman gerekdir buyurmuştur».

Nitekim Allah Zülcelâl Hazretleri Mûsâ Aleyhisselâma, Hızır'ı ziyâret etmesini emreylemiş, Mûsâ'nın, hâdimi ve şâkirdi bulunan Yûşa' Aleyhisselâma:

لَا أَبْرَحُ حَتَّىٰ أَتَلْقَىٰ تَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ

Yâni: «İki denizin birleştiği yere kadar varmadan yürümekten geri kalmayacağım⁸⁷» dediğini Kehf Sûresinde hikâye buyurmuştur. Bu (تجمع البحرين) in neresi olduğu ihtilâflıdır. Tahkiki de burada lâzım değildir. Kezâ Kur'an-ı Kerimde:

فَسَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿۸۷﴾

Yâni: «Bilmiyorsanız, zikr ehli olanı bilenlerden sorunuz⁸⁸» denilmiş ve bilmeyenler bilenlerden sorup öğrenmeğe memur edilmiştir.

6171

قصد گنجی کن این سود و زیان
در تبع آید توانرا فرع دان

«Sefere çıkacağın vakit İlâhî bir hazine olan insân-ı kâmil talebiyle çık ki, ticaret yolunda kâr ve zarar ona tâbi' olarak husûle gelir. Sen o kâr ve zararı esas değil, fer' olarak bil».

Yâni; ticâret seferine çıksan bile ehlullahdan biriyle görüşme niyetiyle çık.

(87) Sûrei Kehf: 60.

(88) Sûrei Enbiya: 7.

هر که کرد قصد گندم باشدش
گاه خود اندر تبع می آیدش

«Her kim ekin ekerse maksadı buğday almak olur. Saman zâten buğdayla husûle gelir».

که بکاری بر نیابد کندمی
مردمی جو، مردمی جو، مردمی

«Saman ekersen buğday hâsıl olmaz. Öyleyse sen de insan-ı kâmil ve rehber-i fâzıl ara. Adam tâlibi ol».

قصد کعبه کن چو وقت حج بود
چونکه رفتی مکه هم دیده شود

«Hac vakti olunca Ka'beyi ziyâret ve tavaf maksadiyle git. Bu maksadla gidilince Mekke de görülmüş olur».

قصد در معراج دید دوست بود
در تبع عرش و ملائک هم نمود

«Resûlullah Efendimizin Mi'râcdan maksadı, dostu görmek, Hak Sübhânehû ve Teâlâyı rû'yet etmektir. O maksad ve azimete teban Arş-ı İlâhî ve melekler de müşâhede olundu».

خانه نو ساخت روزی نو مرید
پیر آمد خانه او را بدید

«Yeni bir mürid, yeni bir ev yaptırmıştı. Şeyhi geldi, onun evini gördü».

گفت شیخ آن مرید خویش را
امتحان کرد آن نکو اندیش را

«Şeyh, o yeni dervişini dârşâd için dedi ki:»

روزی از بهر چه کردی ای رفیق
گفت تانور اندر آید زین طریق

«Ey refik; bu pencereyi niçin açtırdın? Mürid cevap verdi ki: Oradan içeriye aydınlık gelsin diye.»

گفت آن فرست این باید نیاز
تا ازین ره بشنوی بانگ نماز

«Şeyh dedi ki: oradan aydınlık girmesi fer'dir. Asıl olan bir niyâz, bir ibâdet maksadı olmalıdır. Pencere açmaktan kasdın oradan ezân sesini işitmek bulunmalıdır».

Hazret-i Mevlânâ bu fıkraları naklettikten sonra hacca giden Bâyezid-i Bestâmî kıssasına avdetle diyor ki:

تا باید خضر وقت خود کسی

بایزد اندر سفر جستی بسی

«Hazret-i Bâyezid, zamanının Hızırı olan insan-ı kâmilî bulmak için seferlerinde onu çok çok aradı».

Hazret-i Mûsâ'nın görüştüğü Hızır Aleyhisselâm, Kur'an'da hikâye edilmiş, hakkında :

وَعَلَّمَانَا مِنْ لَدُنَّا عَلَمًا ۝

Yâni : «Ona nezdimizden ilim verdik⁸⁹» denilmiş, fakat ismi sarâhatle beyân olunmamıştır. Hadis-i Şerifte adının Hızır olduğu bildirilmiştir.

Hızırın hâlâ hayatta olup olmadığı ulemâ arasında ihtilâfıdır. Bazıları Mûsâ'nın Hızırı yaşamış ve ölmüştür demişlerdir. Fakat sözüne itimad edilen evliyâullahdan hemen hepsi Hızıra mülâki olduklarını ve ondan feyz aldıklarını hikâye ederler. Mûsâ zamanındaki ölmüş olması tabiidir. Onu gördük diyen evliyâullâhın yalan söylemeyeceği de bedihidir. O halde hatıra gelen şudur ki Hızırlık velilik mertebelerinden biridir. O makama getirilenler, bulundukları asrın Hızırı olurlar. Yâni, Hızır bir değil, müteaddiddir. Her asrın bir Hızırı bulunur. Hazret-i Mevlânâ'nın yukardaki mısraında da buna işâret olsa gerektir.

6181

دید پیری باقدی همچون هلال

دیدد روی فر گفتار رجال

«Hazret-i Bâyezid, hilâl gibi zayıf boylu bir ihtiyar gördü ki onda ricâlullâhın sözlerindeki nûrâniyyet vardı».

6182

دیدد ناپینا و دل چون آفتاب

همچو بیلی دیدد هندستان بخواب

«Gözleri a'mâ kalbi güneş gibi idi. Rü'yâsında Hindistanı görmüş fil gibi coşkun bir halde bulunuyordu».

(89) Sûrei Kehf : 65.

Fillerin menşei ekseriyyet itibarıyla Hindistandır. Afrika ormanlarında da fil yetişir amma Hind filleri daha ziyâde terbiye kabul eder. Ara sıra coşkunluk göstermelerini, vatan-ı aslisini rüyada görmekten hâsıl olduğunu söylemekle tevîl ediyorlar.

Bâyezidin gördüğü pîr-i kâmil de Hindistanı rü'yâsında gören fil gibi bir çok hakikatleri müşâhede eylemiş olduğundan coşkun ve cezbeli halde idi demek isteniliyor.

6183

چشم بسته حقته پند صد طرب

چون کشاید آن نبیند ای عجب

«Gözü kapalı uyuyan kimse rü'yâda yüz türlü zevk ve neş'e âlemi görür de uyanınca görmezse çok acâib olmaz mı?»

6184

بس عجب در خواب روشن میشود

دل درون خواب روزن میشود

«Rü'yâda çok acâib şeyler görülür. Uykuda iken kalb, bir takım ilhâmât ve müşâhedelere pencere olur».

Nitekim Resûlullah Efendimiz bidâyet hâlinde kendisine altı ay rü'yâ görmek sûretiyle vahy vuku' bulmuştu. Buhârî'de Hazret-i Âişe radiyalâhü anhâ ve an Ebihâ'dan rivâyet ediliyor ki : «Resûlullah Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimize vahyin başlangıcı, rü'yây-ı sâdika görmektir. Hiç bir rü'yâ görmezdi ki sabah aydınlığı gibi vâzih ve âşikâr görünmesin...» Bu hâl altı ay kadar devâm etmişti. Bir hadiste mübeşşirât, yâni, sâdik rü'yâlar peygamberliğin 46 cüz'ünden bir cüz'üdür buyurulmuştur. Yanlış anlaşılmasın. Sâdik rü'yâ gören 46 da bir peygamber olur demek değildir. 23 yıldan ibâret nübüvvet-i Muhammediyye müddetinin 46 da biri olan bu rü'yâ müddeti olan altı aya işâret edilmiştir.

6185

آنکه بیدارست پند خواب خوش

عارفت و خاک او در دیده کش

«Uyanıkken güzel rü'yâ gören zât, bir ârifdir. Onun basdığı toprağı sürme gibi gözüne çek».

وان درمها پیش من نه ای جواد
دانکه حج کردی و حاصل شد مراد

«Ey cömerd Bâyezid; o iki yüz dirhemi benim önüme bırak. Böyle yapmakla kendini hac etmiş ve murâdı hasıl olmuş bil».

İtimâd et ki bunu yapmakla :

عمره کردی عمر باقی یافتی
صفا کشتی بر صفا بشتافتی

«Umre yapmış ve ömr-ü bâki bulmuş, Safa'da sa'y eyleyerek safvet kesbetmiş olursun».

Umrenin ne demek olduğu yukarıda geçti. Hakkında tafsilât almak dilenirse (Müslümanlıkta İbâdet Târihi) isimli eserime mürâceat buyrulsun.

Safâ : Mekke'de bir tepeciğin adıdır. Onunla (Merve) denilen diğer bir tepeciğin arasında yedi def'a gidip gelmek, hac ve umrenin erkânındandır.

حق آن حق که جانت دیده‌است
که مرا بر بیت خود بگزیده‌است

«Rûhunun müşâhede etmiş olduğu Hak Teâlâya yemin ederim ki Zât-ı Bârî beni Beyt-i Mükërremi üzerine tafdil ve intihâb etmiştir».

کعبه هرچندی که خانه بر اوست
خلقت من زیر خانه سر اوست

«Ka'be, Allahın hâne-i birri, yânî, ziyâreti sevâbı mûcib olan bir beyttir, lâkin benim yaratılışım da Hakkın sır hânesidir».

Mâlum ya rû'yâda muhal denilebilecek şeyler görülür ve bilinmeyen bazı âlemler müşâhede edilir O gibi halleri uyanıkken görebilen kmise ârif-i billâh ve vâsıl-ı ilallâh olanlardandır.

پیش او بنشست می پرسید حال
یافتش درویش وهم صاحب عیال

«Bâyezid hazretleri o zâtın karşısına oturdu, ve halinden sordu. Onun fakir, evlâd ve ıyâl sâhibi olduğunu anladı».

گفت عزم تو کجاست ای بازید
رخت غریبتر کجا خواهی گشید

«O zât dedi ki: Ey Bâyezid; nereye gidiyorsun, gurbet eşyâsını nereye götürüyorsun».

گفت قصد کعبه دارم از بگه
گفت هین با خود چه داری زادره

«Bâyezid: Erkence Ka'beye gitmek niyyetindeyim dedi. O zât, yanında yol azığı ve masrafı olmak üzere: neyin var? diye sordu».

گفت دارم از درم نقره دویست
نک بسته سخت بر کوشه ردیست

«Bâyezid, iki yüz dirhem gümüşüm var. İşte ridâmın köşesinde sıkı sıkı bağlıdır, dedi».

گفت طوفی کن بگردم هفت بار
وین نکوتر از طواف حج شمار

«O zât dedi ki: Etrâfımda yedi defa tavaf et ve onu hac tavafından daha ziyâde iyi bil».

تا بکرد آن خاها دروی نرفت
واندرین خانه بجز آن حی نرفت

«O evi, yâni, Ka'be-yi Muazzamayı İbrâhim ve İsmâli Aleyhimesse-lâma yaptırdığından beri, onun içine gitmedi. Fakat benim bu gönül evi-me ondan başkası girmedir».

Enbiyâ ve evliyâ hazarâtının Ka'beden efdal ve Hakka daha sevgili olduğuna ittifak vardır. Çünkü Ka'be, iki peygamber tarafından yapılmış, enbiyâ ve evliyâ ise bizzat Hak tarafından yaratılmıştır. Elbette mah-lûk-i Hak, masnû-ı mahlûktan efdaldır. Mevlânâ'nın buyurduğu gibi Ka'beye (Beytullah) denilmekle berâber orası Hakkın oturduğu bir ev değildir. Allah her yerde mevcut, hâzır ve nâzır olmakla berâber her yer gibi Ka'benin içinde de bizim anladığımız mânâda bir oturuşla oturmaz. Halbuki: «Yerle göklerin beni ihâta etmedi; lâkin mü'min, mütteki, te-miz ve günahlardan çekinen kulumun kalbi istiâb eyledi.» hadis-i kut-sisi muktezâsınca böyle kulların kalpleri, Allahın nazargâhı ve tecelli-gâhıdır. Derviş Yunus der ki :

Ararsan Mevlâyı kalbinde ara,
Kudûste, Mekke'de, hacda değildir.

Hazret-i Mevlânâ da bir gazelinde buyuruyor ki: «Ey hacca gitmiş olanlar; nereye, nereye gidiyorsunuz, sevgili buradadır, buraya geliniz, buraya geliniz!»

İsmet Neccârînin şu beyti de meşhur ve ârifânedir:

«Hacı Ka'be yolunda koşuyor, bense didâr-ı Hakka tâlibim. Hacı evi arıyor, bense ev sâhibini».

Yine Mevlânâ buyuruyor ki :

6196

کعبه بنیاد خلیل آذرست
دل نظر گاه خلیل اکبرست

«Ka'be, Âzer oğlu İbrâhimin binâsıdır. Gönül ise Celil ve Ekber olan Allahın nazargâhıdır».

Şurası vardır ki Ka'beden efdal olan gönül, bizim gibilerin değil, asrının gavs-ı a'zamı bulunan zât-ı şerifin kalbidir. Nitekim Cenâb-ı Mev-lânâ da öyle bir kalb için :

«Öyle bir gönül bir dânedir, bir dânedir» diyor.

Şimdi burada bir mesele zuhur ediyor. Acabâ Bâyezidin o zât-ı şerifin etrâfında tavaf etmesiyle kendisinden hacın farziyeti sâkıt oldu mu? Ehlullah hazarâtına vâki olan ilhâmîlar ile ancak kendileri amel edebilirler. O ilhamlar, diğerleri için sened olamaz. Binâenaleyh o pîr-i kâmil ve mükemmilin teklifi ve Bâyezidin onu kabulü ancak kendileri için medâr-ı istinâddır, başkaları için değildir. Çünkü bizzât Re-sûl-i Ekrem Sallâllâhü Aleyhi ve Âlihi Vesellem Efendimiz, yalnız Ka'beden değil, ondan üstün olduklarında şüphe bulunmayan bütün peygamberlerden de efdal bulunduğu halde hacın farziyetinden sonra ve hicretin onuncu senesinde hacca gitmiş ve bu babdaki emr-i ilâhiyi ifâ etmiştir. İhtimâl ki Bâyezidin bu seferinde o pîr-i ekmeli ziyâretle dönmesi, ya ikinci hacı olmasından dolayı idi, yâhud bundan sonra gidip Ka'beyi ziyâret etmiştir.

Yine o pîr-i hakbîn lisânından Bâyezide hitâben deniliyor ki :

6197

چون مرا دیدی خدا را دیده
کرد کعبه صدق برگردیده

«Mâdem ki beni gördün, Allah'ı görmüş oldun ve sıdk ve ihlâs Ka'besini tavaf ettin».

«Mü'min mü'minin aynasıdır» diye bir söz vardır. Buradaki ikinci mü'minin esmâü'l-husnâdan olan (Mü'min) ism-i şerifi olduğu da sôfice işâret edilmiştir. Bu mânâca o kelâm «Mü'min olan kul, bir ismi de (Mü'min) olan Allah'ın aynasıdır, Hak o aynada tecelli eder» demek olur.

6198

خدمت من طاعت و حمد خداست
تا بنداری که حق از من جداست

«Bana hizmet, Allah'a tâat ve hamd etmektir. Sakın zan etmeyessin ki Hak benden ayırdır».

Kur'ân'da :

Yâni: «Nerede bulunursanız bulununuz Allah sizinle berâberdir⁹⁰» âyeti vardır. Allah'dan hâli ve onun nazarından gizli bir mahlûk yoktur.

6199

چشم نیکو باز کن درمن نگر
تا بینی نور حق اندر بشر

«Hakkın nurunu insanda görmüş olmak için gözünü aç da bana iyice bak».

6200

بایزید آن نکته هارا هوش داشت
همچو زرین حلقه اش در گوش داشت

«Bâyezîd, bu nükteleri kavradı. O sözleri altın küpe gibi kulağına taktı».

6201

آمد از وی بایزید اندر مزید
منتهی در منتهی آخر رسید

«Bâyezîd, o pîrin huzurundan, ziyâde bir kemâl ile memleketine döndü ki sülûkünde müntehî iken, intihânın da nihâyetine varmış oldu».

(90) Sûrei Hadid : 4.

«RESÛLULLÂHIN ZİYÂRET VE İYÂDET ETTİĞİ SEHÂBİNİN MÜNASEBETSİZ BİR DÛÂ ETMİŞ OLDUĞUNU HAZRET-İ PEYGAMBERİN ANLAMASI»

6202

چون پیامبر دید آن بیمار را
خوش نوازش کرد یار غار را

«Aleyhisselât Efendimiz o yâr-ı gâr olan hastayı görünce onu taltif buyurdu».

(Yâr-ı gâr) terkibi «mağara arkadaşı» demektir ki, 'Siddik-ı Ekber radiyallâhü anh hazretlerinin lakab-ı mefhariyyetidir. Çünkü Medine'ye hicret edileceği sırada Resûl-i Ekrem Efendimizin maiyyetinde bulunmuş ve üç gün berâber olarak Cebel-i Nûr'daki bir mağarada saklanmışlardı. Bundan dolayı öyle tehlikeli mevkilerde sadâkat gösteren hakiki dostlara (Yâr-ı gâr) denilir.

6203

زنده شد او چون پیامبر را بدید
گویا آن دم مراد را آفرید

«Hasta, peygamberi görünce dirildi. Sanki Allah onu o anda yaratmış gibi oldu».

6204

گفت بیماری مرا این بخت داد
کآمد این سلطان بر من بامداد

«Dedi ki: Hastalık bana bu hüsn-i tâlihi verdi ki Sultân-ı Enbiyâ Hazretleri sabahleyin beni yoklamaya geldi».

6205

تا مرا حجت رسید و عافیت
از قدم این شه بی حاشیت

«Bu maiyyetsiz pâdişâhın vürûdiyle bana sıhhat ve âfiyet erişti».

Sıhbat ve âfiyet arasında mânâca fark vardır. Sıhbat : Sahih ve sağlam olmak, yâni, hasta bulunmamak demektir. Âfiyet ise; maddî ve mânevî insana zararı dokunacak her şeyden âsûde bulunmak mânâsındır. Bundan dolayı Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz : «Yâ Rabbi; Dinde, Dünyâda ve Âhirette senden afv ve âfiyet istirhâm ederim» diye düâ ve ümmetine talim buyurlardı.

Hâsiye : Bir pâdişâhın veyâ devlet adamlarının maiyyeti demektir. Resûl-i Ekrem Efendimiz ise böyle şeylerden müstağnî bulunduğ u ve gi-deceğ i bir yere maiyyetsiz gittiğ i için böyle ta'bir edilmiştir.

6206

ای خجسته رنج و بیماری و تب
ای مبارک درد و بیداری شب

«Ne mutlu hastalık ve sıtma nöbeti, ne mübarek dert ve gece uya-nıklığı ki».

6207

نک صرا درپیری از لطف و کرم
حق چنین رنجوری داد و سقم

«Allah, bana ihtiyar halimde böyle bir hastalığı lutf ve keremiyle verdi».

6208

درد بستم داد تا من هم ز خواب
برجهم هر نیم شب لابد شتاب

«Bana gece yarısı mecbur olarak kalksın acele diye sırt ağrısı verdi».

6209

تا نخسم جمله شب چون گاومیش
دردها بخشید حق از لطف خویش

«Manda gibi bütün gece uyumasın diye Allah, bana lutuf ve kere-minden derdler ihsan etti».

Derdler de ihsan olur mu? Evet, bir lutuf ve ihsandır. Dikkat edi-lirse anlaşılır ki, sıhbat, gaflet iras eder. Hastalık ise intibah getirir. Bir defa hastaların çoğ u ızdırâbindan uyuyamaz (Aman Allah) diye feryâd ederler. Bu feryâd, bir nev'i zıkr-ı İlâhidir. İhtiyârî olarak Hakkı zik-retmeyenler, böyle ızdırârî olarak Allahın zikrinde bulunurlar, Hakkın rahmetine sığınurlar ve merhamet-i İlâhiyi coştururlar.

6210

زین شکست آن رحم شاهان جوش کرد
دوزخ از تهدید من خاموش کرد

«Benim bu kırık, dökük bir halde bulunuşumdan, yânî, hasta oluşum-dan ve feryâd edişimden o mânevî şahların merhameti galeyân etti ve Cehennemî, beni tehdid etmeden susturdu».

Hazret-i Mevlânâ bu münâsebetle diyor ki :

6211

رنج گنج آمد که رحمتها دردست
مغر تازه شد چو بحر اشید پوست

«Hastalık, içinde merhametler bulunan bir hazinedir. Deri, yânî, kalıb bozulunca beyin, yânî, ruh tazelenir».

6212

ای برادر موضع تاریک و سرد
صبر کردن برغم و سستی و درد

«Birâder; karanlık ve soğuk bir mevkide yatıp hastalık, kuvvetsizlik, gam ve kedere sabretmek».

6213

چشمه حیوان و جام مستی است
کان بلندیا همه درستی است

«Âb-ı hayat menba'idır ve mânen mest olmak kadehidir. Çünkü bü-tün yükseklikler, âli ve mânevî olan dereceler, bütün tevâzu' ve meske-net içindedir».

Meselâ :

آن بهاران مضرست اندر خزان
در بهارست آن خزان مکرر آزان

«O bahar mevsimleri ve çiçekleri hazanda gizlidir. Hazan da bahar içinde saklıdır».

Binâenaleyh hazan gibi olan hastalık ve fakr u zarûret gibi şeylerden çekinme.

همره غم باش و باوحشت بساز
می طلب در عمر خود عمر دراز

«Gam ve kederle yoldaş ol, halvet ve riyâzetle uyuş. Müddet-i ömrünce uzun bir ömür, yâni, ebedî hayat talebinde bulun».

آنچه گوید نفس تو کاینجا بدست
مشوش چون کار او ضد آمدست

«Nefsin sana bu hastalık, bu ihtiyac kötüdür diyecek olursa onu dinleme ki nefsin işi aksinedir».

O dâimâ rahat ister, az şeye kanaat etmez. Şu dört günlük Dünyânın saâdetini Âhiretin ebedî ni'metlerine tercih eder.

تو خلافت کن که از پیغمبران
انجین آمد وصیت درجهان

«Sen nefsinin tavsiyeleri hilâfına hareket et ki, Dünyâda bütün peygamberlerin ümmetlerine olan nasihatı nefsin hevâsına muhâlifdir».

Yapacağın işlerde emin ve sadık kimselere de danış ki :

مشورت درکارها واجب شود
تا بشیانی در آخر کم بود

«Sonunda pişman olmamak, hiç olmazsa az bir zarar ile kurtulmak için görülecek işlerde meşveret vâciptir».

حیلها کردند بسیار انبیا
تا که گردان شد بدین سنگ آسیا

«Peygamberler bir çok çâre bildirdiler de bu değirmen taşı döndü».

Yâni; âlemin ictimâiyâtı yoluna girdi.

نفس میخواهد که تا ویران کند
خلق را کمره و سرگردان کند

«Nefs, bu intizâm-ı ictimâiyî vîran ve halkı sapıtıp sergerdân etmek ister».

Bütün dinlerde dinî ve dünyevî fâideler vardır. O fâideler ve Peygamberlerin yapmış oldukları tavsiyeler sâyesinde, Dünyâ bir parça intizâm kesbetmiştir. Peygamberlerin tavsiyeleri ise ya Allah'a, ya mah-lûkâta mütealliktir. Tevhid, yâni, Allah'ı bir bilmek ve O'na kulluk etmek Allah'a âit tavsiyelerin birincisidir. Nefs ise bunda tereddüd gösterir. Bir Allah, bu kadar kâinâtı idâre edebilir mi? diye ortaya bir şüphe atar. Derken müteaddid ilâhlar ortaya çıkar, onlara tapınanlar da dalâlet içinde yuvarlanır giderler. Kezâ din, kanâatı ve hakperestliği tavsiye eder. Fakat, nefis bu kadar vâridât ile geçinemezsin, ne yaparsan yap, vâridâtını artır, rahat rahat vaktini geçir. Çal, uydur mucâzâtından ictinâb etme der. Seni başkalarının hakkını gasbetmeye ve türlü türlü te'vil ile hırsızlığa, mürtekipliğe teşvik eder, binnetice nizam bozulur.

گفت امت مشورت با که کنیم
انبیا گفتنت با عقل امیم

«Ümmetler: Kimlerle meşveret edelim? diye sordular, peygamberler de imam ve muktedâ olacak akıl sâhibleriyle cevâbını verdiler».

گفت کرکودك درآید یازنی
کو ندارد عقل و رای روشنی

«Ümmet: Eğer müşâvirimiz âkil ve parlak bir re'y sâhibi olmayan çocuk yâhud kadın olursa ne yapalım? dediler».

گفت با او مشورت کن و آنچه گفت
تو خلاف آن کن و در راه افت

«Peygamberler cevap verdiler ki onunla müşâverede bulun, fakat re'yi hilâfı hareket et».

Şöyle bir Hadis vardır: «Kadınlarla meşveret ediniz, lâkin onlara muhâlif harekette bulununuz».

Hanımlarımızın hepsi böyle akılsız değilse de kocası kışın paltosuz gezerken, adamcağızın eline beş on lira geçince ona kendisine manto yaptırmayı istemeyen kaç tanesi çıkabilir? Onu için:

نفس خود را زن شناس، از زن بتر
زانکه زن جز نیست نفست کل شر

«Kendi nefsinin kadın, hattâ ondan beter bil. Çünkü kadın, şerden bir cüzdür, nefsin ise şerrin küllüdür».

مشورت بانفس خود گر میکنی
هرچه گوید کن خلاف آن دنی

«Kendi nefsinle meşveret edersen, o alçağın tavsiye ettiklerinin hilâfını yap».

گر نماز و روزه میفرماید
نفس مکارست مکاری زایدست

«Sana namaz, oruç emretse bile nefis mekkâr ve hıylekâr olduğu için o emrinden sana bir mekr ve hiyle çıkar».

مشورت بانفس خویش اندر فعال
هرچه گوید عکس آن باشد کمال

«İşlerde, nefis ile edilen müşâverede, onun söylediklerinin aksi kemâldir».

بر نیابی باوی واستیز او
روبر یاری بگیر آویز او

«Nefs ile ve onun mücâdelesıyla başa çıkamazsan hakîkî bir dostun yanına git, onun sîret ve ahlâkına sarıl».

عقل قوت گیرد از عقل دگر
نیشکر کامل شود از نیشکر

«Şeker kamışı nasıl birbirinden feyz alırsa akıl da diğer akılların yardımından kuvvet bulur».

من ز نفس خود بدیدم چیزها
کو برد از سحر خود تمیزا

«Ben kendi nefsimden öyle şeyler gördüm ki onların sihr ve te'siri sâhibinin fark ve temyizini izâle edecek derecede idi».

Hazret-i Mevlânâ kibâr-ı evliyâullahdan iken onda da böyle nefsi hiylesi ve mekri bulunur mu? diye teaccüb edilmemelidir. Yûsûf Aley-hisselâm, enbiyâ-yı ızâmdan olduğu hâlde :

وَمَا أُبْرِئُ نَفْسِي إِلَّا نَفْسًا مَّارَةً بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي
إِنْ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ

Yâni : «Ben nefsimi tebriye edemem, kötü arzulardan beridir diyemem. Çünkü nefis, hakikaten kötülükle ve şiddetle emreder. Meğer ki Rabbim, o nefsin sâhibini esirgemiş ola. Zira Rabbim çok yarlıgayıcı ve çok esirgeyicidir⁹¹».

Demek ki enbiyâ ve evliyâda da nefis arzuları bulunuyor. Lâkin Allahın hıfzı onları muhâfaza ediyor.

وعدها بدهد ترا تازه بدست
کو هزاران بار آتھارا شکست

«Nefs, salâha dâir sana tâze taze va'dler verdiği hâlde binlerce defa o va'dleri, o tevbeleri bozar».

عمر اگر صد سال خود مهلت دهد
اوت هر روزی بهانه نونهد

«Ömür, bin sene bile sana mühlet verse nefsin her gün yeni bir bahâne bulur».

(91) Sûrei Yusuf : 53.

کرم گوید وعدهای سردرا
جاذبی مردی بپند مردرا

«Soğuk va'dleri sana sıcak ve kabul olunacak sûrette söyler ve kandırır. Nefs öyle kuvvetli bir sihirbâzdır ki efsûniyle erkek bir adamı kandırır ve bağlar».

Bunun çâresi nedir?

ای ضیاءالحق حسام‌الدین بیا
که نروید بی تو از شوره گیا

«Ey Hakkın nûru ve ziyâsı olan Hüsâmeddîn Çelebi! Gel ki senin cemâlin olmadan bu çorak yerlerden ot bitmiyor».

Hüsâmüddîn Çelebi, Hazret-i Pirin halifesidir. Cenâb-ı Mevlânâ, ihvân-ı mevleviyyenin teslik ve te'dibini O'na havâle buyurmuştu. Nasıl ki yakın zamanlara kadar Konya meylevîhânesinde çelebi efendiden ayrı bir (tarikatçı dede) vardı ki dedegânın terbiyesiyle meşgul olurdu. Hazret-i Hüdâvendigâr, nefsin hiylelerinden kurtulmak için yegâne çârenin o hiyleleri, ve onun çârelerini bilen mânevî bir tabibin taht-ı tedâvisinde bulunmak olduğunu îfâ ediyor. Ve yine buyuruyor ki :

از فلک آویخته شد پرده
از پی نفرین و دل آزردہ

«Kalbi incinmiş bir zâtın nefreti ve inkisârı dolayısıyla halkın hakikatı görememeleri için gözleri önüne gökden bir perde asılmıştır».

Ki kazâ ve kader icabıdır.

این قضا را هم قضا داند علیج
عقل خلقان در قضا کیجست کیج

«Bu kazanın ilâcını yine kaza ve kader bilir. Bu hususta halkın akılları şaşkındır».

6237

اژدها کشتست آن مار سیاه
آنکه کرمی بود افتاده برام

«Vaktiyle yola düşmüş bir kurt olan o kara yılan, yâni, nefis, şimdi ejderhâ olmuştur».

6238

اژدها و مار اندر دست تو
شد عصای جان موسی مست تو

«Ey Hüsâmeddin Çelebi; ejderhâ da, yılan da senin elindedir. Mûsâ'nın asâ-yı mu'cizesi senin mestin olmuştur».

6239

حکم خذها لا تخف دادست خدا
تا بدست اژدها کردد عصا

(خذها ولا تخف) «Senin elinde ejderhânın asâ olması için Allah sana hükmünü vermiştir».

(Tâhâ) Sûresindeki âyetlere işâret edilmiştir. Cenâb-ı Hak buyurdu ki :

وَمَا نَلَكَ بِمُوسَىٰ
يَا مُوسَىٰ ۖ قَالَ هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّوْا عَلَيْهَا وَاهْتَرِبْتُمْ عَلَيْهَا
غَنِيًّا وَلِي فِيهَا مَارِبٌ أُخْرَىٰ ۖ قَالَ أَفَلَا يَأْتِيهِمْ يَوْمَئِذٍ مِّنْ مَّوْءٍ
فَإِذَا هِيَ حِجَّةٌ تَنَسَّىٰ ۖ قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ سَنُعِيدُهَا سِيرَتَهَا
الْأُولَىٰ ۖ

Yâni: «Yâ Mûsâ! Sağ elindeki nedir? Mûsâ cevap verdi ki: o benim asâmdır, ona dayanırım ve onunla koyunlarıma ağaçlardan yaprak sil-

kerim ve onunla daha başka hâcetlerimi görürüm. Cenâb-ı Hak: Yâ Mûsâ! O asâyı yere at, buyurdu. Mûsâ da onu attı. Asâ, öteye beriye koşar büyük bir yılan olmuştu. Cenâb-ı Hak: Onu yakala, korkma, onu eski haline döndüreceğiz⁹²» buyurdu.

Cenâb-ı Mevlânâ diyor ki: «Ey vaktin Mûsâsı olan Hüsâmeddin Çelebi! Halkın yılan gibi nefisleri büyüdü ve koskoca bir ejderhâ oldu. Sen ejderhâları yakala ki kerâmetli elinde asâ olsun ve zararsız bir hâle gelsin».

6240

هین ید بیضاتما ای پادشاه
صبح نو بکشاز شبای سیاه

«Ey mânevî sultan; (Yed-i beyzâ) göster de karanlık gecelerden yeni bir sabah aç».

6241

دوزخی افروخت بردی دم فسون
ای دم تو از دم دریا فزون

«Ey nefesi deryâ nefesinden çok ve müessir olan Hüsâmeddin Çelebi; Bir Cehennem parladı. Onun üstüne üfle de söndür».

İnsanın nefsi Cehenneme teşbih edilmiştir. Çünkü ikisi de doymaz ve istemekten geri durmaz. Kıyâmette ehl-i azâb Cehenneme konulduktan sonra Cenâb-ı Hak ona: «Doldun mu?» diye soracak; o da: «Daha fazlası var mı?» diyecektir. İşte nefis de (Daha var mı?) demekte Cehennem gibidir. İsteddiği şeyler ne kadar verilse, her hevâ ve hevesi yerine getirilse başka şeyler istemekten hâli kalmaz. Onun için ey Hüsâmeddin Çelebi, o nefis Cehennemine üfle ki senin nefha-i kerâmetinle onun hevâ ve heves âteşi sönsün.

6242

نفس مکارست بنموده کنی
دوزخست از مکر بنموده تنی

«Nefs hiylekârdır ki sana bir köpekden ibâret görünmüştür. Kezâ o nefis bir Cehennemdir, lâkin sana âdi bir harâret gibi nümâyân olmuştur».

(92) Sûrei Tâhâ: 17-21.

زان نماید مختصر در چشم تو
تا زبون پندیش جبهه چشم تو

«Onu gör de, hakkında gazabın hareket etsin diye o sana muhtasar ve âciz görünmektedir».

Nitekim, Bedr muhârebesinde müşrikler tarafı böyle görünmüştür.

هم چنانکه لشکر انبوه بود
مهرمیرا بچشم اندک نمود

«Böylece efrâdı çok bir ordu Hazret-i Peygamberin ve ashâbının gözüne az göründü».

تا برایشان زد پیر بی خطر
ور فزون دیدی ازان کردی حذر

«Öyle az göründükleri için Hazret-i Peygamber onların üstüne hü-cüm emrini verdi. Eğer kalabalık görmüş olsaydı onlardan çekinirdi».

Nefs gâyet zorlu ve azılı olduğu halde onun nazarlara ehemmiyetsiz gibi görünmesi onunla mücâdele etmek ve arzularına muhâlefette bulunmak içindir. Hazret-i Mevlânâ, bu hakikate tarihi bir misâl göstermek için Bedr gazâsındaki o müşrik kuvvetinin müslüman mücâhidlerine karşı az ve zayıf görünmüş olduğunu hikâye eden Enfâl Sûresindeki şu âyetlere işâret ediyor :

اَذْرِبْكُمْ اللَّهُ فِي مَنَامِكُمْ قَلِيلًا وَلَوْ
أَرَيْكُمْ كَثِيرًا لَفَشِلْتُمْ وَلَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ
وَلَكِنَّ اللَّهَ سَلَّمَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ
وَإِذْ يُرِيكُمُوهُمْ إِذِ الْفَتْحِمْ فِي آغْنِيكُمْ قَلِيلًا

Yâni : «Habibim; Allah, o müşrikleri sana az gösterdi. Eğer çok gösterseydi ey ashâb-ı Muhammed korkardınız. Ve harbe girelim mi, girmeyelim mi? diye münâzece ederdiniz. Lâkin Allah, sizi korkmaktan ve münâzeceye kalkışmaktan selâmette bıraktı. Zira Allah kalblerde gizli olan şeyleri bilir. Düşmanla karşılaşınca da onları sizin gözlerinize az gösterdi⁹³».

Harb safı teşkil edilince Abdullah Bin Mes'ûd (R.A.) Hazretleri, yanındaki mücâhide; «Düşman yetmiş kişi var mı?» diye sormuş, muhâtabı da : «Yüz kadar olmalı» cevâbını vermişti. Halbuki müşrik kuvveti 900 ile 1000 arası idi. Kezâ :

وَيَقِلُّكُمْ فِي آغْنِيهِمْ

Yâni : «Ey ümmet-i Muhammed; sizi de onların nazarında azalttı⁹⁴».

Hattâ Ebû Cehil : «Düşmanla harb etmeyiniz, birer birer tutup bağlayınız» demişti. İki tarafı böyle birbirine az göstermesi :

لَيَقْضَى اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ

Yâni : «Mukadder bir hâdiseyi Allahın kazâ etmesi ve meydana getirmesi içindi. Ma'lûmunuz olsun ki her iş Allaha râcî'dir, O'nun takdiri vechile olur⁹⁵».

آن عنایت بود و اهل آن بدی
احدا ورنه تو بد دل میشدی

«Karşılıklı kuvvetleri böyle yekdiğerine az göstermek, Allahın bir inâyeti olmuştu ki, ey Ahmed ü Muhammed Aleyhesselâm! Sen o inâyetin ehli ve lâıyık idin. Yoksa çok göstermiş olsaydı sen de endişeye düşerdin».

(93) Sûrei Enfâl : 43.

(94) Sûrei Enfâl : 44.

(95) Sûrei Enfâl : 44.

6247

کم نمود اورا و احباب و را
آن جهاد و ظاهر و باطن خدا

«Allah, peygamberine ve O'nun ashâbına zâhirî ve bâtinî mücâhe-
deyi az ve za'if gösterdi ki»;

6248

تا میسر کرد یسری براو
تا ز عسری او بگر دانیدرو

«Allah, peygamberine kolaylığı müyesser eylesin ve Hazret-i Pey-
gamber zorluktan yüz çevirmesin».

Cihâd: Uğraşmak demektir. Bundan dolayı düşmanla harb etmeye
cihâd denilmiştir. Cihâd (asğar) ve (ekber), yâni, küçük ve büyük diye
ikiye ayrılmıştır.

Cihâd-ı asğar; düşmanla, cihâd-ı ekber; nefisle uğraşmaktır. Resûlul-
lah Sallâllahu Aleyhi Vesellem Efendimiz; bir gazâdan avdet ederken:
«Cihâd-ı asğardan cihâd-ı ekbere dönüyoruz» buyururdu. Çünkü nefisle
uğraşmak, en çetin bir düşmanla çarpışmaktan zordur. Çünkü düşmanla
çarpışmak hayatın birkaç gününe münhasırdır. Nefisle mücâhede ise
bütün bir ömür müddetince devam eder.

6249

کم نمودن مزوراپروز بود
که حقش یار و طریق آموز بود

«Düşmanı Peygambere ve ashâbına az gösteriş Resûlullah için zafer
oldu ki Hak, O'nun yardımcısı ve yol göstericisi idi».

Cenâb-ı Hak, bir kimsenin muîn ve yardımcısı olursa onun gerek
zâhirî, gerek bâtinî cihadda muzaffer olacağında şüphe yoktur.

6250

آنکه حق بشتن نباشد از ظاهر
وای اگر گریهش نماید شیر

«Bir kimsenin de Hak zahiri, arkası, yardımcısı olmazsa; bir kedi, ona
erkek arslan gibi görünürse» veya.

6251

وای اگر صدرا یکی پند ز دور
تا بجایش اندر آید از غرور

«Yüz kişiyi uzaktan bir kişi gibi görüp kibir ve azametle onlarla uğ-
raşmaya kalkarsa vay hâline!»

6252

زان نماید ذوافقاری حربه
زان نماید شیر چون کربه

«Zü'l-fikâr ondan dolayı bir ufak süngü gibi, erkek arslan da kedi
gibi görünür ki».

6253

تا دلبر اندر فتد احق بجنگ
واندر آرد شان بدین حیل بجنگ

«Ahmak ve korkak bir kimse cesâretlenip cenge kalkışsın, Allah da
onu bu mekr ve hile ile yakalasın».

Nasıl ki Yunanlılar, harb-i umûmideki mağlûbiyetimiz üzerine yaralı
bir arslana dönmüş olan Türk kahramanlarının yurduna saldırmış ve
kolayca emelime nâil olurum vehmine düşmüştü. Çünkü Türkün elindeki
merdlik zülfikârını âdi bir süngü, Türkü de, dediğim gibi, yaralı bir
arslan iken kedi gibi görmüştü. Fakat neticesinde o yaralı arslanın zül-
fikâriyle mağlûb olarak denize dökülmüştü.

Zülfikâr: Hazret-i Alinin meşhûr kılıncıdır. Kureyş müşriklerinden
Haccâcın malı iken sâhibinin Bedr gazâsında maktûl olması üzerine gani-
met taksiminde Hazret-i Peygamberin hissesine düşmüş ve taraf-ı Risâ-
letten Cenâb-ı Allî'ye ihsân buyurulmuştu. Ağzı, iyi kessin diye girintili

çıkıntılı yapılmış olduğundan, bel kemiğindeki çıkıntılara teşbih edilerek zülfikâr diye şöhret bulmuştu. Yoksa bazı resimlerde görüldüğü gibi ucu çatal değildi. Kaamûs tercemesinde tafsîlâtı vardır. O çatallık ne münâsebetle uydurulmuş bilmiyorum.

6254

تا بیای خویش باشد آمده
آن فلیوان جانب آتشکده

«Çoğun az, azın çok gösterilmesinin bir sebebi de bir takım faydasız hattâ muzır mahlûkâtın âteşgedeye, yâni, helâk mahallerine kendi ayaklarıyla gelmeleri içindir».

Nasıl ki Yunanlılar, Anadolu'ya saldırmışlar ve orada müzmahil olmuşlardı.

6255

گاه برکی می نماید تا تو زود
بف کنی کارا برانی از وجود

«Cenâb-ı Hak bazan Sâ mân'ı sana bir yaprak kadar hafif ve zaif gösterir ki ona pöf der âdetâ varlıktan sürersin».

6256

هین آن که کوهها برکنده است
زوجهان کریان و او درخنده است

«Aklını başına al ki o Sâ mân dağları yerinden koparmış, ondan cihan ağırlarken o gülümsemekte bulunmuştur».

6257

می نماید تا بکعب این آب بجو
صدجو عوج بن عنق شد غرق او

«Bu, sûretâ Sâ mân gibi hafif olan enbiyâ ve evliyâ bir dereye benzer ki suyu topuklara kadar çıkacak zannolunur, fakat hakikatte (uc-ibni-unuk) gibileri onda boğulur».

Peygamberlerin ve evliyânın zâhiri şekillerine bakanlar onları zayıf ve hafif, kimsesiz ve kuvvetsiz görürler. Lâkin onların zahiri ve yardımcı Allah olduğu için kendileriyle mücâdeleye girişenler elbette mağlub olurlar. Cenâb-ı Hak :

وَإِنْ جُنَدُ تَاهَمُ الْفَالِبُونَ *

Yâni : «Muhakkak bizim askerlerimiz (mü'minler), mutlak onlar galib geleceklerdir⁹⁶», buyuruyor. İşte cünd-ü ilâhî bu gibi zevât-ı aliye-dir ki elbette düşmanlarına karşı gâlib ve muzaffer olurlar. Bahsi geçen (Uc ibni unuk) Hz. Mûsâ'nın harb ettiği Amâlika tâifesindendir. Kelî-mullah hazretleri asâyı onun başına vurmuş ve öldürmüştür.

Uc'e dâir bir takım rivâyetler de vardır. Gûya anası babası gâyet kısa boylu insanlarmış. Cenâb-ı Hak kemâl-i kudretini göstermek için öyle cüce denecek ana-babadan böyle uzun boylu ve iri yarı bir insan halketmiş.

İşte enbiyâ ve evliyâ, suyu topuklara kadar çıkan bir derecik gibi görüldüğü halde onlara adâvet besleyen (Uc ibni unuk) gibi herifler, onların bedduâsiyle helâk olur. Nitekim Hazret-i Mûsâ (Uc ibni unuk)u öldürmüştür.

6258

می نماید موج خونس تل مشک
می نماید قعر دریا خاک خشک

«Onların kanı dalgası, misk yığını gibi, mâneviyatlarının dibi kuru toprak gibi görünür».

Meselâ :

6259

خشک دید آن بحر را فرعون کور
تا درویراند از سرمردی و زور

«Kalben kör olan fir'avn Şab denizini kuru gördü de yiğitlik ve zor-balık fikriyle oraya at sürdü».

(96) Sûret Saffat : 173.

Fir'avn, Benî İsrâîlin sahraya çıkmasına izin vermiş, onlar da Mûsâ Aleyhisselâm maiyyetinde bir çok kalabalıklar olarak Mısır'dan çıkmış ve Şab denizi kenârına gelmişti. Sonra Fir'avn, bunların çıkmasına müsaade edişine pişman olmuş, geri döndürmek üzere ordusuyla tâkibe çıkmıştı. Müsevîler, Şab denizi kenârında iken fir'avn ordusunun tozu göründü. Emr-i İlâhî ile Hazret-i Mûsâ asâsını denize vurdu. Ya'kûb Aleyhisselâmın on iki evlâdının torunları sayısınca denizde on iki yol açıldı. O yollar, hemen kuruyup tozlar kalkmaya başladı. Hz. Mûsâ ve maiyyeti o yollardan geçtiler. Filistin arâzisine ayak bastılar. Arkadan gelen fir'avn ve ordusu da denizde açılan yollara girince sular hücum ederek onları boğdu.

6260

چون در آید در تنگ دریا بود
دیده فرعون کی بینا بود

«Fir'avn o yollara girince deniz eski hâlini aldı. Halbuki fir'avnın gözü bu hakikati evvelce nasıl görürdü?»

Mûsâ Aleyhisselâm, hakikatte bir bahr-i muhît idi. Fir'avn ise basar-ı basîret sâhibi olmadığından bu seferki görüş gibi onu kurumuş bir toprak sanmış, nihâyet o bahr-i muhîtin dibinde boğulmuştu.

6261

دیده بینا از لقای حق بود
حق کجا همراز هر احمق بود

«Göz, Allahın nûr-i cemâliyle görür. Hak Sübhânehû ise her ahmakla nasıl sırdaş olur?»

6262

قند بیند کو بود زهر قتل
راه بیند خود بود آن بانگ غول

«Öyle bir ahmak, şeker görür, fakat o gördüğü öldürücü bir zehirdir. Yine o ahmak yol sanır, lâkin işittiği gulyebânî sesidir».

Gulyebâninin vehimden ibâret olduğu evvelce söylenmişti.

6263

ای فلک ؛ در فتنه آخر زمان
تیز میگردد بدم آخر امان

«Ey felek; âhir zaman fitnesi koparmak için pek hızlı dönüyorsun, azıcık aman ver».

Şâirler, ekseriyâ felekden şikâyet ederler. Çünkü müneccimlere göre arzda ve insanlar üzerinde müessir olan, onlara gâh saâdet, gâh şekâvet irâs eden yıldızlardır; yıldızlar ise fezâda, yânî, felekde devr etmektedir. Halbuki hakikatte takdir eden ve müessir olan ancak Allah'tır. Eğer yıldızların arz üzerinde bir te'siri varsa takdir-i İlâhînin zuhuruna vâsita olmaktan ibârettir.

Hazret-i Mevlânâ, bu ve gelecek birkaç beyti, feleğin te'sirine itikât edenler lisânından tehekküm tarikiyle söylüyor.

6264

خنجر تیزی تواند قصد ما
نیش زهر آلوده در قصد ما

«Ey felek; sen bize kasd için keskin bir hançersin, bizden kan almak için zehirli bir neştersistin».

6265

ای فلک از رحم حق آموز رحم
بر دل موران من چون مار ز رحم

«Ey felek; Allahın rahmetinden merhamet öğren de bizim gibi kârinelerin kalbine yılan misilli yara açma».

6266

حق آنکه چرخه چرخ ترا
کر دگردان بر فراز ابن سرا

«Ey felek; senin çarkını şu arz üzerinde döndüren Allah hakkı için olsun».

که دیگر گون گردی و رحمت کنی
پیش از آنکه بیخ ملوا بر کنی

«Dönüşünü değiştir ve kökümüzü kazımadan evvel bize acı!»

حق آنکه دایگی کردی نخست
تا نهال مازآب و خاک رست

«Evvelce dadılık ettin de bizim varlık fidanımız sudan ve topraktan yetişti. İşte o dadılık hakkı için».

Felek dadılığı, buluttan yağmurlar yağması ve nehirler akmasıyla arzın iskâna kaabil bir hâle gelmesidir.

حق آن شه که ترا صاف آفرید
کرد چندان مشعله در تو بدید

«Seni sâf ve temiz yaratmış ve fezâyı meş'alelerle donatmış olan Şâh-ı A'zam, yâni, Hudâvend-i âlem hürmetine bize acı».

آنجنان معمور و باقی داشت
تا که دهری از ازل پنداشت

«Allah seni öyle ma'mûr ve zevâl bulmayacakmış gibi gösterdi. Dehri mezhebinde bulunanlar, varlığını ezeli sandılar ve (hâdis), yâni, sonradan olma bulunduğuna inanmadılar».

Dehriler, şu kâinâtın ezeli ve ebedî olduğuna, yâni, böyle gelip böyle devâm edeceğine inanmış budalalardır. Sâni-i kâinâtı tanımazlar ve «Bizi, ancak zaman öldürür» derler. İnsanın da ot gibi yetişip ot gibi kuruyacağına zannederler, âhiretin vücûdunu ve oradaki bir takım vukûâtı inkâr ederler.

شکر دانستیم آغاز ترا
انبیا گفتند آن واز ترا

«Allaha şüktür, biz senin başlangıcını, yâni, kadim olmayıp hâdis bulunduğunu öğrendik. Peygamberler, senin esrârını, yâni, mahlûk-i İlâhî ve hâdis bulunduğunu söylediler».

آدمی داند که خاله حادث است
عنکبوتی نی دردی عابث است

«İnsan evin sonradan yapılmış olduğunu bilir. Fakat orada ağ gerip yuva yapan örümcek böyle olduğunu bilmez».

Hazret-i Mevlânâ, âlemin kadîm ve ezeli bulunduğuna inananları, bir ev dâhiline ağ geren örümceğe teşbih ve tahmîk ediyor. Kezâ :

بشه کی داند که این باغ از کیست
کو بهاران زاد و مرکش در دیست

«Sivri, senin bu bağının ne vakitten beri mevcut olduğunu ne bilir? O baharda doğmuştur, kışın ölecektir».

Kezâ :

کرم اندر چوب زاید سست حال
کی بدانت چوب را وقت نهال

«Ağaç kurdu ağacın içinde ve gâyet zayıf bir halde doğar, ağacın ne vakit dikilip ne zaman nşılancığını ve onun fidanlık zamanını ne bilir?»

ور بداند کرم از ماهیتش
عقل باشد کرم باشد صورتش

«Eğer hort, ağacın mahiyetini ve ne vakit dikilip büyüdüğünü ve nihâyet kuruyup kesileceğini bilmiş olsaydı kurt sûretinde bir akıl olurdu».

عقل ، خود را می نماید نگها
چون پری دورست ازان فرسنگها

«Akıl, yâni, insan-ı kâmil, kendini türlü renkte gösterir. Lâkin o renklerin, o sûretlerin hepsinden perî gibi uzaktır».

Çünkü :

از ملك بالاست چه جای پری
تو مکس پری پستی می پری

«İnsan, melekden efaldır, perî ne demek? Ey câhil ve gâfil insan, sen sinek kanadlı olduğun için, alçaklarda uçabiliyorsun. Yüksek bahisleri kavrayamıyorsun».

İnsan nev'inin avâmı, melâikenin avâmından, enbiyâ ve evliyâ gibi havâss-ı insâniyyenin havâss-ı melâikeden efal bulunduğu ehl-i sünnet müttefiktir.

گرچه عقلت سوی بالا می چرد
مرغ تقلیدت پستی می پرد

«Ey câhil insan; vâkıâ aklın yükseklerde uçar, fakat taklid kuşun alçaklarda otlar».

Cenâb-ı Pîr, bu beytiyle dinî taklidleri ve enbiyâ ve evliyânın mu'cizât ve kerâmat eseri olan ahbârâtını bırakıp da, kendi akıllarıyla, yâhud seleflerini taklid ederek sarf-i aklıyyât ile uğraşan ve onunla hidâyet bulacaklarını sanan felsefe erbâbına ta'riz ediyor ve buyuruyor ki :

علم تقلیدی و بال جان ماست
عاریهست و مانشته کان ماست

«Taklidi, yâni, yalnız okumakla, işitmekle öğrenilen ilim, bizim ruhumuza zarar verir. Zira o ilim, su ile yıkanmış ve hâtıra levhalarından silinmiştir. Bizim, yâni, erbâb-ı tahkikin irfânı ise levhalar üzerinden su ile yıkayıp silinmez».

زین خرد جاهل همی باید شدن
دست در دیوانگی باید زدن

«Bu akıldan, yâni, bu taklidi ilimden câhil olmak ve divânelik eteğine sarılmak lâzımdır».

Rûhi Bağdâdi, meşhûr gazelinde der ki :

Unutup bildiğini ârif isen, nâdân ol!
Bizim vahdette ne ilim ne âlîm isterler.

İşte Mevlânâ'nın da bu taklidi ilimden câhil olmak gerektir dediği, bizim vahdette sorulmayan ve âhirete fâidesi olmayan ilimdir ki sôfiyye hazerâtı buna (kıl ü kâl), yâni, (dedi-kodu) derler. Gönül aynası bu gibi dedikodulardan musaffâ ve mücellâ olmalı ki oraya ulûm-i îlâhiyye ve irfân-ı Muhammediyye aksetsin.

Molla câmi hazretleri de bir kasidesinde der ki : «Muallim kimdir? Aşktır. Sükût köşesi o muallimin dershânesidir. Ders : Hayret. Benim âlem-i kalbim de o mektebin ders okuyan bir çocuğudur». Maamâfih bu sözlerden cehlin ilme müreccah olduğu anlaşılmasın. Asrının her fende en yüksek âlimi olan Mevlânâ, okumayın, yâhud okuduklarınızı bırakın, kıpkızıl câhil kalın demek istemiyor. Bildiğiniz ilimlere mağrûr olmayın ve bilmediğiniz mânevî ilimleri de öğrenin tavsiyesinde bulunuyor.

هرچه بنی سود خود زان می گریز
زهرنوش و آب حیوان را بریز

«Her ne de nefsânî bir fâide görürsen ondan kaç. Zehri iç, âb-ı hayâtı dök».

Meselâ bir kış sabahı sıcak bir yatakta uyurken ezan sesiyle uyanıyoruz. Kalkıp abdest almak ve salât-ı fecri kılmak lâzım; nefis bize; hâzır bir parça ısınmışsın, daha uykun da var. Şimdi yat, sonra kalkar, namazı kazâ edersin! diyor. Vâkıâ bunda vücudça bir fâide var. Lâkin o fâide ve hazlar nefsânî. İşte bunun gibi fâidelerden kaçmak gerek. Soğuk bir havada sıcak yatağından kalkıp da buz gibi su ile abdest almak, nefis için zehir yutmak kadar mühlik. Yatıp uykuya devâm etmek ise âb-ı hayat içmek kadar hayat verici. Ey müslüman; Sen o zehri yut ve o âb-ı hayatı dök. Yâni, nefsin iğvâsını dinleme, kalk abdestini al, Allaha olan kulluk borcunu edâ et.

6282

هر که بستاند ترا دشنام ده
سود و سرمایه بفلس وام ده

«Seni öveni tahkîr et. Ticâret ve sermâyeyi borc olarak müflise verme».

Medh edilmek; insanı vehme düşürür. Bak ben böyle büyük bir adam imişim de haberim yokmuş diye kibir ve gurura sevk eder. Öyle zanne diyorum ki eski pâdişahlarla vezirlerini zulüm ve istibdâda kıskırtan en birinci sebep: şâirlerin tanzim ve birkaç kuruş koparmak için takdim ettikleri kasidelerdir. Maalesef, şâirlerin çoğu bu günâha girmişlerdir. Hazret-i Peygamber: «Sizi medh edenlerin ve o yolda kaside söyleyenlerin yüzlerine toprak saçın» buyurmuştur.

Fakat medh, hakikatin ifâdesi olursa, yâni, isnâd edilen kemâlât, hakikaten medhedilende bulunursa ve memdûhunun o medihlerden ahlâken sarsılmayacağı bilinirse o vakit kaside söylemenin zararı yoktur. Meselâ ashâb-ı kirâmdan Ka'b Bin Zühêyr, Resûlullah Efendimizin medhinde bir kaside tanzim etmiş, huzûr-i Peygamberide onu okumuş ve taraf-ı Risâletten kendisine bir (bürde), yâni, hırka ihsân buyurulmuştur.

Mevlânâ bir na'tinde der ki: «Allahın lutfu, mahlûkâtta kemâl, yâni, noksansızlık nâmına ne vârsa onların hepsini bir şey yaptı ve o şeye Mustafâ nâmını verdi». Böyle bir halde bulunan Zât-ı Akdes-i Nebevinin Ka'b Bin Zühêyr'in okuduğu medhiyeden gurura düşmeyeceği pek be-dîhîdir. Böyle sözlerde günâh değil, pek yüksek bir sevâb vardır.

6283

ایمنی بگذار و جای خوف باش
بگذار از ناموسی رسوا باش و هاش

«Eminliği bırak, korku içinde bulun. Sûrî nâmusu terket, rüsvâlıkta meşhur ol».

İnsan beyn'el-havî ve'r-recâ bulunmalı, yâni, ne Allahın rahmetinden umid kesmeli, ne de azâb ve ikâbindan emin olmalıdır. Dâimâ secede-i uhûdiyyete kapanıp «Aman Yâ Rabbî! Afvet» demelidir. Zâten böyle yapmak O'na olan kulluk vazifemizi ifa etmektir.

Şer'a muhâlif bulunan, fakat avam halk arasında nâmus, âdet, ter-biye sayılan şeylere de ehemmiyet vermemelidir. Meselâ resmi bir yerde şapka çıkarılıyor diye câmide de başı kabak; namaz kılmaya kalkışma-malıdır. Çünkü namaz kılariken başı kapalı bulunmak sünnet-i müekkede edimlesindendir. Aleyhisselâtü Vesselâm efendimiz ihramda bulundukları zamandan başka vakitlerde bir defa olsun başı açık namaz kılmamıştır. «Beni namaz kılariken gördüğünüz gibi siz de namaz kılınız» hadis-i şerî-yle bu sünneti ifaya borçluyuz.

6284

آز مودم عقل دوراندیشرا
بعد زین دیوانه سازم خویشرا

«Uzun ve uzak düşünen akl-ı meâşî tecrübe ettim. Şimdiden sonra kendimi divâne yapacağım».

Akl ikiye taksim edilmiş; birine (akl-ı meâş), diğerine (akl-ı meâd) denilmiştir. Akl-ı meâş: Dünyâ ma'îşetini bilen akıldır. Akl-ı meâd ise: Mahall-i avdetimiz olan Âhirete eren akıldır. Akl-ı meâş, pek tabîî olarak âhiret işlerini kavrayamaz. Ve akl-ı meâde göre hareket edenlere deli nazariyle bakar. Bundan dolayı Hazret-i Mevlânâ, akl-ı meâşî dene-dim, âhirete fâidesi olmadığını anladım. Şimdiden sonra da akl-ı meâde uyacağım. İsterlerse bana deli desinler diyerek akl-ı meâde ittibâ'ımızı bize tavsiye ediyor.

«DELKAK'IN NİÇİN BİR FÂHİŞEYİ NİKÂH ETTİĞİNE DÂİR
SEYYİD-İ ECELLE AZAR SÖYLEMESİ»

Seyyid-i ecel, Tirmiz vilâyetinin emîri, Delkak de orada musâhibi ve nedimidir. Delkak, kötü bir kadınla tezevvüc etmiş, Seyyid-i ecel de bunun sebebini sormuş :

6285

گفت بادلقك شي سيد اجل
قبحهرا خواستی تو از عجل

«Bir gece, Seyyid-i ecel Delkak'a dedi ki; acele ile bir kahbeyi nikâh etmişsin».

6286

بامن این را بازی بایست گفت
تا یکی مستور کردیمت جفت

«Bunu bana söylemeliydin de seni mestûre ve afife bir kadınla evlendireydim».

6287

گفت نه مستور و صالح خواستم
قچه کشتند وزغم تن کاستم

«Delkak cevap verdi ki; evvelce dokuz tâne mestûre ve sâliha kadın almıştım. Sonra hepsi kötü oldu. Benim de kederimden vücûdum eridi».

6288

خواستم این قبحهرا بی معرفت
تا بینم چو شود این عاقبت

«Bu sefer bu kahbeyi tahkiksiz aldım. Bunun âkibetinin ne olacağını görmek isterdim».

6289

عقل را من از مودم هم بی
زین سپس جنون فرستی

«Ben aklın icâbâtını çok aradım. Fakat faydasını görmedim. Şimdi-
den sonra da delice hareket etmek istiyorum».

6290

آن یکی میگفت خواهم عاقلی
مشورت آرم بدو درمشکلی

«Biri dedi ki; müşkil bir iş için meşveret etmek üzere akıllı bir adam
istiyorum».

6291

آن یکی گفتش که اندر شهر ما
نیست عاقل جز که آن مجنونها

«Diğer biri de ona dedi ki; şehrimizde şu kendini mecnûn gösteren
kimseden başka akıllı yoktur».

6292

برخی گشته سواره نك فلان
میدواند در میان کودکان

«İşte o adam fîlandır ki bir kamışa binmiş, yâni, kamışı at yapmış
olduğu halde çocuklar arasında koşup durmaktadır».

صاحب رأیت و آتشاره
آسمان قدرست اختر باره

«O, re'y sâhibidir, zekâda âteş parçasıdır. Gök gibi yüksek ve yıldızlar gibi parlak fikirler yağdırıcıdır».

6294

فر او کر و بیاترا جان شدست
او دزین دیوانگی پنهان شدست

«Onun nûrâniyyeti büyük meleklerle cân olduğu halde kendi böylece delilikte gizlenmiştir».

(Kerrûbiyyûn) meleklerden bir sınıftır ki Allahın mukarrebleridir. Bu zâtta onlara feyiz verebilecek bir derecede olduğu hâlde melâmet kisvesine bürünmüş ve halka mecnûn gibi görünmüştü.

Şöhretten ve halkın teveccühünden kaçmak için delilikle kendini gizleyen bazı evliyâ vardır. Fakat her görülen deli de velî değildir. Nitekim Hazret-i Mevlânâ buyuruyor :

6295

لیک هر دیوانه را جان شمیری
سرمنه کو ساله را چون سامری

«Lâkin her divâneyi cân sayma ve Sâmîrî gibi buzağı heykeline secde etme».

Mâlum ya Hazret-i Mûsâ, Tûr'a gittiği vakit Benî İsrâîl üzerine birâderi Hazret-i Hârûn'u halife bırakmış, Mûsevîler arasında bulunan kuyumcu Sâmîrî de içi boş ağız ve kuyruğunun altı delik bir buzağı heykeli yapmış, bir taraftan giren rûzgâr obir taraftan çıkarken buzağı böğürtüsü gibi ses verdiği için Mûsâ'nın da Tanrısı budur diyerek hem kendi tapmış, hem de Benî İsrâîlin bir kısmını taptırmıştı.

İşte her görülen ve saçma söyleyen deliye de velî nazariyle bakmak, tıpkı Sâmîrî'nin yaptığı buzağı heykeline tapmak olur. Eğer her deli velî olsaydı Bakırköy hastanesi evliyâ yatağı olurdu.

چون ولی آشکاره باتو گفت

صد هزاران غیب و اسرار نهفت

«Bir velî sana âşikâre olarak ğayba dâir yüz binlerce sır söylese».

6297

مهرآ آن فهم و آن دانش نبود

واندانی تو سرگین را زعود

«Sende o anlayış ve irfân olmayınca gübre ile od ağacı kokusunu ayırd edemezsin».

6298

کر ترا بازست آن دیده یقین

زیر هر سنگی یکی سرهنگ بین

«Eğer senin yakın ve basiret gözüün açık ise, her taşın altında, yâni, her cihet ve noktada bir serheng, bir velî-i ilâhî görürsün».

6299

پیش آن چشمی که باز و رهبرست

هر کلبی را کلبی در برست

«Açık ve rehber olan bir gözün önünde kilime bürünmüş bir Kelim görünür».

Buradaki Kelimden maksad velî, onun kilime bürünmüş olması da evliyâullahdan çoğunun eski püskü elbise giymek itiyâdında bulunduğundandır.

6300

هر ولی را هم ولی شهره کند

هر کرا او خواست با بهره کند

«Her velîyi, diğer bir velî meşhûr eder ve her kimi isterse esrâr-ı velâyetten behredâr eyler».

کس نداند از خرداورا شناخت
چونکه او سرخویشرا دېوانه ساخت

«O veli, makamını ve hüviyyetini gizlemek için kendini deli göstermeğe kalkınca hiç bir kimse akıl yardımıyla onu anlayamaz».

چون بد زدد دزد بېنای ز کور
هیچ باید دزدرا اودر عبور

«Gözü açık bir hırsız, bir körden bir şey çalınca, gelip geçerken hırsızı görebilir mi?»

کور شناسد که دزد او که بود
گرچه خود بروی زند دزد عنود

«Hırsız, köre yaklaşırsa bile kör onu tanıyamaz».

چون گرد سک کور صاحب ژندهرا
کی شناسد آن سک درندهرا

«Bir köpek, eski püskü giyinmiş bir körü ısırmıca, kör o yırtıcı köpeği nasıl tanır?»

«BİR KÖPEĞİN, KÖR BİR DİLENCİYE SALDIRMASI»

بک سکی در کوی بر کوری کدا
حله می آورد چون شیروغا

«Bir köpek, köyde kör bir dilenciye ceng arslanı gibi saldırdı».

سک کند آهنگ درویشان بخشم
در کشد مه خاک درویشان بخشم

«Köpek, hışm ile fakirlere saldırır. Fakat ây dervişlerin bastığı yerlere yüz sürer ve onların hâk-i pâyni sürme gibi gözüne çeker».

کور عاجز شد ز بنگ و یم سک
اندر آمد کور در تعظیم سک

«Kör, köpeğin havlamasından ve korkusundan âciz kaldı da köpeğe ta'zim etmeğe başladı».

کای امیر صید وای شیر شکار
دست دست تست دست از من یدار

«Söyle diyerek ki: ey avcı başı ve ey av arslanı; kuvvet ve kudret senindir, benden elini çek, yâni, bana ilişme».

کز ضرورت دم خرا آن حکیم
کرد تعظیم و لقب دادش کریم

«Kör dilenci, hakîm olduğu için, eşek kuyruğu gibi olan köpeğe ta'zim etti ve ona kerîm lâkabını verdi».

Bir zâlîme karşı hüsnü muâmele etmeğe ve nezâketle söz söylemeğe (müdârâ) denilir. Şîrâzlı Hâfız der ki: «Dünyâda râhat ediş, şu iki kelimenin tefsiridir ki: dostlara lutuf, düşmanlara müdârâdır.» Hattâ: «İnsanlara nezâketle muâmele etmek ve onların suyunca gitmek sadaka nev'indendir.» diye bir hadîs de rivâyet edilmiştir.

Bahsimizdeki kör dilenci de köpeğe karşı âciz olduğu için ona müdârâ ediyor, ona (avcı başı), (şikâr arslanı) gibi ta'zimkâr hitablarda bulunuyordu.

6310

گفت اوهم از ضرورت کای اسد
از چو من لاغر شکاری چه رسد

«Yine o zarûret ve mecbûriyyet sevkiyle dedi ki: ey arslan! Benim gibi zaif bir adamdan sana ne hâsıl olur?»

6311

کور میگرد یارانت بکوه
کور میگری تو در کوی ای ستوه

«Arkadaşların, yâni, hemcinsin dağda yaban eşiği avlıyor, ey âciz sen ise köyde kör tutuyorsun».

6312

کور میجویند یارانت بصید
کور میجویی تو در کوچه بکید

«Senin gibileri avda yaban eşiği ararken, sen mahallede hiyle ile kör arıyorsun».

6313

آن سک عالم شکار گور کرد
وین سک بی مایه قصد کور کرد

«O ta'lim edilmiş köpek, yaban eşiği avlar, bu sermâyesiz ve ta'limsiz köpek ise kör bir zavallıya kasdeder».

6314

علم چون آموخت سک رست از ضلال
میکنند در پشه ها صید حلال

«Köpek ta'lim edilince dalâletten kurtulur ve ormanlarda helâl av yakalar».

6315

سک چو علم گشت شد چالاک زحف
سک چو عارف گشت شد ز انتخاب کهف

«Köpek âlim olunca ava atılmakta çevik olur. Köpek ârif olunca ashâb-ı kehfden sayılır».

Ashâb-ı Kehf, dinlerini muhâfaza için bir mağaraya iltica eylemiş birkaç muvahhiddir ki bir köpek de bunlara ilhâk eylemiş ve ashâb-ı Kehfın bahsi geçen yerde o da zikrolunmakta bulunmuştur.

Burada köpekden maksad: İnsanın nefsidir ki talim ve terbiye görürse salâh kesbeder ve muallem av köpeğine benzer ki avlayıp getirdiği helâl olur. Tehzib ve islâh olunmayan nefis ise gayr-i muallem köpek gibidir ki av yakalayacağı yerde insana saldırır.

6316

سک شناسا شد که میر صید کیست
ای خدا آن نور آشنا شده چیست

«Köpek av beğini ve kendi sâhibini bilic. İlâhî, av âşînâ olan nûr nedir?»

6317

کور نشناسد نه از بی چشمیست
بلکه این زانست کز جهاست مست

«Kör av beğini tanımaz. Onu tanımayışı gözsüzlükten değil, cehâlet sarhoşu olduğundandır».

6318

نیست خود بی چشم تر کور از زمین
این زمین از فضل حق شد خصم بین

«Topraktan daha kör mahlûk olmadığı halde Allahın fazl ve kere miyle düşmanı görmüştür».

6319

نور موسی دید و موسی را خواست
خسف قارون کرد و قارون را شناخت

«O gözsüz toprak, Mûsâ'yı tanıdı ve O'na ta'zimde bulunduğu gibi Kaarûnu da tanıdı ve yuttu».

آب و باد و خاک و آتش
بی خبر با ما و با حق ما خبر

«Su, hava, toprak ve kıvılcımlı âteş, yâni, anâsır-ı erbe'a, bize karşı bihaber fakat Allaha karşı bâhaberdirler».

Emr-i İlâhiyi anlar ve derhal infâz ederler.

ما بعكس آن ز غیر حق خیر
بی خبر از حق و از چندین نذیر

«Biz ise onların aksine olarak Hakkın gayrisinden haberdâriz. Hak-dan ve bu kadar nezîr, yâni, enbiyâ-i ızâmın tebliğâtından bihaberiz».

Nezîr: Korkutan demektir ki zıddı beşirdir. Bütün peygamberler hem beşir, hem de nezîrdir. Yâni, Allahın rahmet ve mağfiretindeki vüs'ati ümmetlerine tebliğ ile onlara müjde verirler. Sonra da Hakkın evâmirine isyân eyleyenleri azâb-ı İlâhi ile korkuturlar.

لا جرم اشققن منها جملهشان
کند شد ز آمیز حیوان جملهشان

«Şüphesiz gökler ve dağlar, o emânet yükünü taşımaktan korkarlar. Hayvanın ihtilâtından onların hamleleri te'sirsiz kaldı».

Kur'ânda Ahzâb Sûresinde buyurulmuştur ki:

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ
إِنَّهٗ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا

Yâni: «Biz emâneti göklere, yere ve dağlara arzettik, onu yüklenmekten çekindiler, ondan korktular. Halbuki onu insan yükledi. Çünkü

Hazret-i Musâ'nın ümmeti arasında Kaarûn nâmında zengin birisi vardı. Bu herif servetine güvenerek ve Mûsâ Aleyhisselâmın mevkiine hased ederek ona bir iftirâda bulundu ve bir fâhişeye birkaç para verip Mûsâ'nın kendisiyle zinâ ettiğini söylemesini tenbih etti. Fakat karının dili dolastı, iftirâ edemedi, hakikati söyleyiverdi. Bunun üzerine toprak Hazret-i Mûsâ'nın emrine musahhar oldu ve O'nun emriyle Kaarûnu ve hazinelerini yuttu.

İşte toprakta göz olmadığı halde bir irfan bulunduğu için Kaarun'un, Kelimullah düşmanı olduğunu gördü ve onu yuttu.

رجف کرد اندر هلاک هر دمی
فهم کرد از حق که یا ارض ابلعی

«Kczâ zemîn, Allahın (یا ارض ابلعی) emrini fahmeylemiş olmasından, her âsinin helâkinde titredir».

Tûfân dalgaları Nûh kavmini helâk ettikten sonra Cenâb-ı Hak buyurdu ki:

وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَيَا سَمَاءُ افْلَعِي وَغِيضَ
الْمَاءِ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ وَقِيلَ بُعْدًا
لِّلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ

Yâni: «Ey arz suyunu yut! Ve ey gök sen de suyunu tut! Ve su azaldı (Yağmurlar dindiği ve arz üzerindeki sular dâhile çekildiği için Irak ve El-Cezire havâlisini kaplayan sular azaldı) ve Nûhun gemisi de Cûdi dağı üstüne oturdu, ve zâlimler Hakkın rahmetinden uzak olsunlar denildi».

Feylozofların hilâfına olarak tasavvuf erbabınca cemâdâtın da kendilerine göre bir hayatı ve şuuru vardır ki arz ile semânın verilen emri anlayıp yerine getirmeleri o hayat ve şuura delâlet etmektedir. Hazret-i Mevlânâ ona işâretle buyuruyor:

o insan, nefsine karşı zâlim ve câhildir⁹⁸». Bu emânetin ne olduğunda âlimler arasında ihtilâf edilmiş ve muhtelif kelimelerle tefsir olunmuştur ki, hülâsası : mükellefiyyet-i şer'iyyedir. Yâni, insan, bir takım şeyleri yapmak, bir takım şeyleri de yapmamakla me'mur ve mükelleftir. Bu teklif, insandan evvel göklere, yere ve dağlara vâki' olmuş, hepsi de o emâneti muhâfaza edememek, yâni, Allahın emr ve nehyini layikiyle yapamamak korkusundan özür dilemişler ve mükellefiyetten afv edilme-leri ricâsında bulunmuşlardı. Sonra insan denilen âciz mahlûk, göklerin, yerin ve dağların yüklenmeğe cesâret edemediği o ağır yükü yüklendi.

6324

گفت بزرگوارم جمله زین حیات
کو بود باخلق حی باحق موات

«Teklif vuku'una karşı gökler, yer ve dağlar; biz halk ile diri ve Hakka karşı ölü olacak bir hayattan bizâriz dediler».

6325

چون بناند از خلق گردد او یتیم
انس حورا قلب می باید سلیم

«O kimse ki Hakdan ayrılır, yetim olur, Hak ile ünsiyet için kalb-i selim gerektir».

يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ۚ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ

Yâni : «Kıyâmette mâl ve evlâd gibi şeyler menfeat vermez, ancak kalb-i selim ile temiz bir yürek ve niyyetle huzûr-i İlâhîye gelen kimse menfeat bulur⁹⁹».

Sanma eñ hâce ki senden zer ü sim isterler,
Yevme lâyenfeu'de kalb-i selim isterler.

(98) Sûrei Ahzab : 72.
(99) Sûrei Şuara : 88-89.

6326

چون ز کوری دزد دزد کاله
میکنند آن کور عمیا ناله

«Bir hırsız, bir körden kumas çalacak olsa o kör, bilmeden feryâd eder».

6327

تا نکوید دزدای کور آن منم
که بد زد دیدم که دزد پرستم

«O hırsız gelip de ey kör, senin kumaşını çalan benim. O kumaşı çaldım. Çünkü usta bir hırsızım demeyince».

6328

کی شناسد کور دزد خویشرا
پون ندارد نور چشم و آن ضیا

«Kör, göz nûruna ve rüyet ziyâsına sâhib olmadığı için kumaşını çalan hırsızı nasıl tanır?»

6329

چون بگوید هم بگب اورا تو سخت
تا بگوید او علامتهای رخت

«Hırsız gelip de malını çaldığını i'tirâf edince sen onu sıkı sıkı tut ki çaldığı şeyin alâmetlerini söylesin».

6330

بس جهاد اکبر آمد عصر دزد
تا بگوید که چه دزدید و چه برد

«Hırsızı sıkıştırmak cihâd-ı ekber sayılır. Onu sıkmalı ki ne çaldığını ve ne götürdüğünü söylesin».

Buradaki hırsızdan maksad; şeytan ve nefistir ki her gün bizim gibi basar-ı basireti kapalı bulunanların tâât ve ibâdâtından bir çok şeyi çalıp götürmektedir. Binâenaleyh onlarla mücâhede etmek ve onları sıkıştırmak cihâd-ı ekberdir. Nitekim Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz bir gazâdan avdet buyurdıklarında: «Küçük cihâddan büyük cihâda döndük» buyurur ve düşmana çarpışmayı nefisle uğraşmaya nisbetle küçük cihâd sayardı.

6331

اولا دزدید کحل دیدات
چون ستانی باز یان تبصرت

«Evvelâ o hırsız senin gözünden sürmeyi çalmıştır. Onu istirdâd edecek olursan nûr-i basiretini elde edersin».

6332

کاله حکمت که گم کرده دلست
پیش اهل دل یقین آن حاصلست

«Kezâ kalbinin kaybetmiş olduğu hikmet kumaşını alıp götürmüştür ki gönül sâhibi olanların nezdinde o mevcuttur».

6333

کور دل باجان و باسمع و بصر
می نداند دزد شیطان از اثر

«Kalbi kör olan kimse, ruhu, kulağı, gözü varken, hırsız şeytanı eserinden bilmez».

6334

ز اهل دل جو از جاد آترا محو
که جاد آمد خلاق پیش او

«Şeytanı ve onun çalıp götürdüklerini kalb sâhibi olan âriflerden sor ve öğren, cemâdâtta arama. Çünkü münevver kalb sâhibleri indinde avâm halk taş, toprak menzilesindedir».

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ başlamış olduğu fıkraya avdetle diyor ki :

6335

شورت جوینده آمد پیش او
کای ز آب کودک شده رازی بگو

«Müşâvere etmek isteyen kimse, o meczûbun karşısına geldi ve ey çocuklar babası, bana bir sır söyle, dedi».

6336

گفت روزین حلقه کین در باز نیست
باز کرد امروز روزرا ز نیست

«Meczûb dedi ki; bu halkadan, yâni, sır talebinden vaz geç, bu kapı kapalıdır. Geri dön ki bugün sır günü değildir».

Asıl sır gün, herkesin esrârının meydana çıkacağı kıyâmet gündüdür ki : (یوم تبلی البرائر) diye târif edilmiştir.

6337

گر مکان را رد بدی در لامکان
همچو شیخان بودی من بر دکان

«Eğer mekândan, lâmekân âlemine, yâni, sûretten mânâ cânibine yol olsaydı ben de şeyhler gibi dükkânda oturur, halka kerâmet satardım».

«MUHTESİBİN HARAB VE DÜŞMÜŞ OLAN SARHOŞU
ZİNDANA DÂVETİ»

Muhtesib, eskiden zâbıta ve polis işlerinde kullanılan, husûsiyle sarhoşları tâkip edip cezâlandıran memur ki bizde buna (ihtisâb ağası) derlerdi.

6338

محتسب در نیم شب جانی رسید
درین دیوار مستی حقه دید

«İhtisâb ağası gece yarısı bir yere geldi ve bir sarhoşun duvar dibinde uyumuş olduğunu gördü».

6339

گفت ای مستی چه خور دینی اگو
گفت ازین خور دم که هست اندر سبو

«Hey sarhoş: ne içdin? Söyle bakalım diye sordu. Sarhoş: Destide olandan cevabını verdi».

6340

کفتش آخر در سبوا کوکه چیست
کفت از آنکه خورده ام کفت این خفیت

«Muhtesib: Destide olan nedir? Açık söyle dedi. Sarhoş: İçtiğimden nükâbelesinde bulundu. Muhtesib: Bu söz anlaşılıyor, izah et».

6341

نفت از آنکه خورده آن چیست آن
عت آن کاندر سبو محفیت آن

«İçtiğin nedir? diye sual etti. Sarhoş: O, destide saklıdır, dedi».

6342

دور می شد این سؤال و این جواب
ماند چون خر محتسب اندر خلاب

«Bu sual ve cevap devredip durdu» Muhtesib, çamura batmış eşek gibi âciz kaldı».

6343

گفت اورا محتسب هبن آه کن
مست هو هو کرد هنگام سخن

«Muhtesib, ağzının kokusundan sarhoşun şarab içip içmediğini anlamak için, (âh) de bakalım, dedi. Sarhoş ise söz esnasında hû hû dedi».

6344

گفت گفتم آه کن هو میکی
گفت من شاد و تو از غم منحنی

«Muhtesib dedi ki: Ben âh et, diyorum, sen hû diyorsun. Sarhoş da cevap verdi ki: Ben neş'eliyim, sen gamdan iki kat olmuştun».

6345

آه از درد و غم بیداد است
هوی هوی میخوران از شاد است

«Âh; derd, gam ve zulûmden çekilir. Sarhoşların hû hû demeleri ise neş'edendir».

6346

محتسب گفت این ندانم خیز خیز
معرفت فراش بگذر این ستیز

«Muhtesib dedi ki: Onu bilmem. Şimdi sen kalk, nüktedânlık satmaya kalkışma, bu mücâdele ve mübâheseyi bırak».

6347

گفت رو تو از کجا من از کجا
گفت مستی خیز تا زندان بیا

«Sarhoş dedi ki: Haydi işine git. Efendim nerede, ben neredeyim? Muhtesib de dedi ki: Sen sarhoştun, haydi kalk, zindana kadar gel».

6348

I
hoşla
derle

گفت مست ای محتسب بکنار و رو
از رهنه کی توان بردن گرو

«Sarhoş dedi ki: Ey muhtesib, beni bırak da işine git. Çıplak bir adamdan rehin olabilecek bir şey alınabilir mi?»

6349

«İ
de uyi

کر مرا خود قوت رفهر بدی
خانه خود رفتی وین کی شدی

«Eğer bende yürüyecek ve gidecek kuvvet olsaydı evime giderdim, yolda düşüp sana rast gelmezdim».

6350

«He
olandan

من اگر با عقل و با امکانی
همچو شیخان بر سر دکانی

«Benim aklım başımda olsaydı ve yürümekliğime imkân bulunsaydı ayık olan şeyhler gibi dükkânda oturur, halkı da'vete ve irşâda çalışırdım».

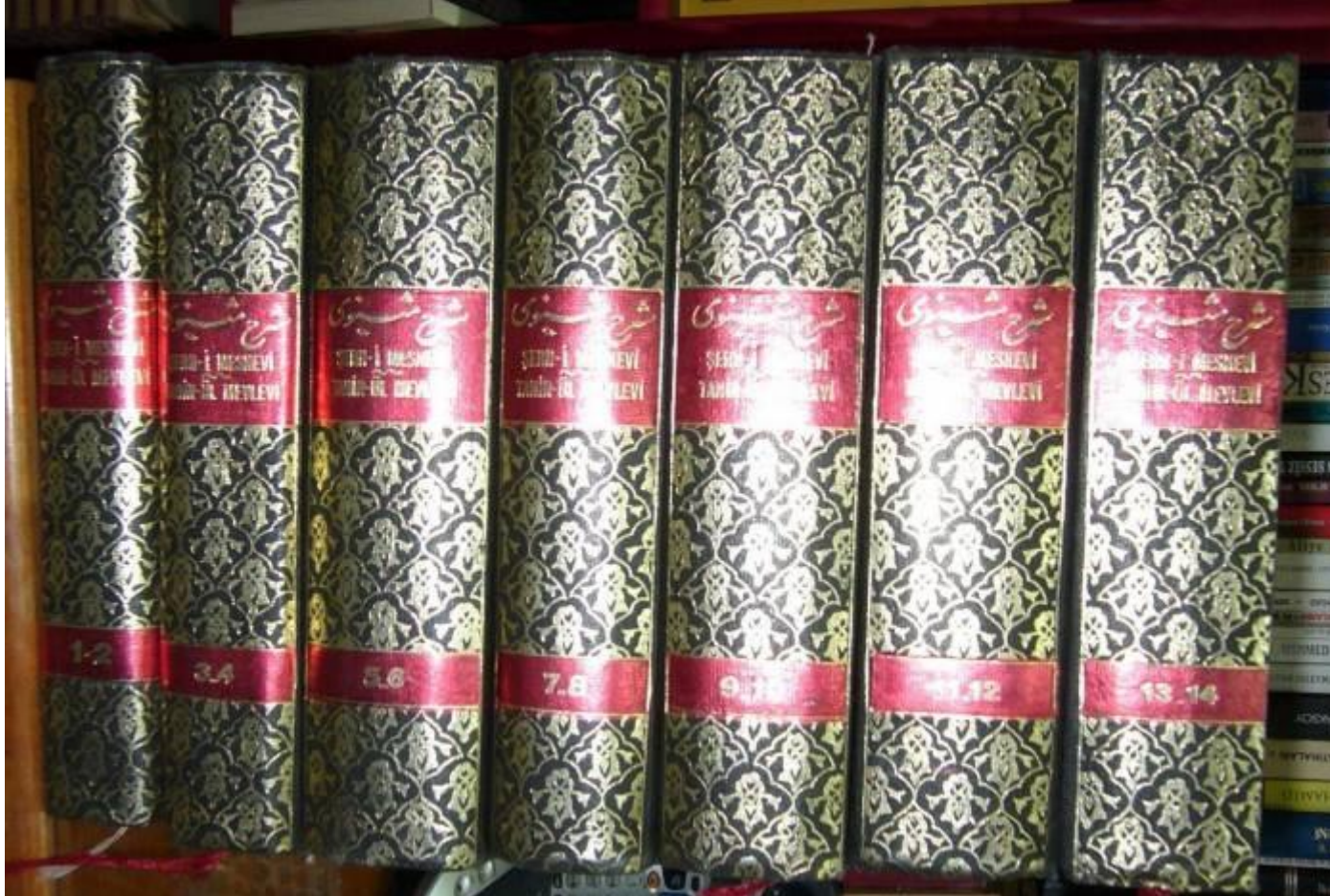
«Mu
mukâbele

İKİNCİ CİLT, İKİNCİ KİTABIN SONU

«İçtiği

«Bu sü
gibi âciz ka

İÇİNDEKİLER

	Sayfa	
Kamıştan ata binmiş olan o büyük adamı söyletmek ve hâlini daha iyi anlamak için sâil'in onu lâkırdıya tutması	745	3
Aleyhisselât Efendimizin hasta sahâbiye olan nasihatının sonu	760	11
Âhiret azâbının zorluğu ve şiddeti	762	12
Hz. Peygamber Aleyhisselâm'ın o hastaya vasiyyet etmesi ve «Kendine hastalık isteme» diye düâ öğretmesi	785	23
Şeytanın Muâviye'yi «Kalk namaz vakti» diye uyandırması	793	30
Şeytanın Muâviye'yi eşekten düşürmesi, yâni; aldatmaya çalışması ve bahâneler bulması ve aralarında uzun boylu mübâhese geçmesi	803	32
Şeytanın ikinci defa Muâviye'yi aldatmaya kalkışması	804	33
Muâviye'nin iblis-i lâin'e tekrar takriri	813	37
İblis'in tekrar Muâviye'ye cevap vermesi	819	40
Muâviye'nin Hak Teâlâ'ya mel'un iblis'in mekrinden tazarru'u ve yardım istemesi	826	44
İblis aleyhi'l-lâ'ne'nin kendi mekrini söylemesi	827	44
Doğrusunu söyle diye, Muâviye'nin tekrar şeytan'a ısrar etmesi	831	46
Bir kâdinin kâdilikten şikâyet etmesi ve nâibinin ona cevap vermesi	834	48
Muâviye'nin şeytan'a ikrar ettirmesi	837	49
Şeytan'ın zamirini Muâviye'ye doğruca söylemesi	839	50
Muhlis bir sahâbinin cemaati kaçırışına tahassür etmesinin fazileti	840	51
Şeytan'ın hakikatı itirafından sonra Muâviye'nin ona cevabı ve şeytan'ın sözünü kabul etmesi	843	52
Ev sahibi hırsıza yaklaşmış, onu yakalaması imkân dahiline girmiş iken, bir şahsın seslenmesi dolayısıyla hırsızın kaçması	845	53
Bir pâdişâh'ın vezirini azletmesi ve ona muhtesiblik vazifesi vermesi	850	56
Münâfıkların İslâm'a zarar verecek bir meşcit yapmalarının kıssası	853	57
Peygamber'i meşcid-i dırâr'a götürmek için münâfıkların O'nu aldatmaya kalkışmaları	859	60

Peygamber al'ın münâfıkları tekzib ve inkârı üzerine sahâbeden birinin «Rasûlullah niçin settarlık etmiyor da bunların ayıplarını yüzlerine vuruyor» diye düşünmesi	871	66
Kaybolmuş devesini arayan ve herkese onu soran kimsenin kıssası	878	70
Muhtelif mezhebler arasında tereddüde uğramak ve hepsinden ayrılıp halâs bulmak	881	71
Kendinde bulunan hayır ve şerrin meydana çıkması için her şeyin imtihan edilmesi	887	74
O deve arayan şahsın hikâyesini şerh etmenin faydası	894	78
Her nefiste meşcid-i dırâr fitnesi olduğunun beyânı	904	83
Kendinin de mübtelâ olduğu bir işten dolayı, arkadaşıyla kavga eden Hindli'nin hikâyesi	907	84
Bir diğeri korksun diye, Oğuz Türkleri'nin birini öldürmeye kasıdları	912	87
Enbiyâ ve Evliyâ'nın varlığına karşı kendini beğenenlerin ve küf-rân-ı nimette bulunanların hâli	916	89
İhtiyar bir adamın hastalıklardan hekime şikâyet etmesi, hekimin de ona cevap vermesi	924	93
Cuhâ ile babasının cenâzesi önünde feryad eden çocuğun kıssası	930	96
Yunus al'ın balıktan kurtuluşunun sebebi ve Ruh'un nefis'ten halâsı	934	98
Bir çocuğun iri yarı bir heriften korkması, o herifin de: «Yavrum korkma ki ben nâmerdim» demesi	940	101
Bir ok atanın ve onun ormandan giden bir sâvâriden korkmasının hikâyesi	942	102
Bir bedevinin çuvala kum doldurması ve bir feylesofun onu levm etmesi	946	104
İbrahim bin Edhem'in deniz kenarındaki kerâmeti	953	107
Gaybı gören nur ile ârifin hislerinin müfevver olması	961	111
Bir yabancının bir şeyhin aleyhinde bulunması ve şeyhin müridinin ona cevap vermesi	977	119
İbrahim Edhem'in deniz kenarındaki kıssasının bakiyyesi	988	125
Bir şahsın Allah beni günah sebebiyle muâheze etmiyor demesi ve Şuayb aleyhisselâm'ın ona cevap vermesi	995	128
O yabancı adamın şeyhi ayıplaması kıssasının bakiyyesi	1004	133
Âişe Radiyallahü anha'nın Hz. Peygamber ala «Sen her yerde sec-câdesiz namaz kılıyorsun, nasıl oluyor» demesi	1010	136
Bir fârenin, bir devenin yularından tutup çekmesi ve bundan dolayı kendi kendine gururlanması	1013	137
Gemide hırsızlıkla ittiham edilen dervişin kerâmetleri	1023	142
Dervişlerin diğeri bir derviş için, şeyhin huzurunda çok söylüyor diye kinayıp takbih etmeleri	1030	146
Hakkında şikâyet edilen dervişin, şeyhe özür beyan etmesi	1035	148

	Sayfa
Doğruluğuna, kendisi şahid olan bir dâvânın beyânı	1046 154
Yahyâ al.ın anası karnında iken İsa al.a secde etmesi	1052 157
Bû kıssanın doğruluğundan şüphe edilmesi	1054 158
Bu şüphenin cevabı	1055 158
Hâl diliyle söz söylenilmesi ve onun anlaşılması	1058 160
Bâtıl sözün bâtil kimseler tarafından kabul edilmesi	1061 161
Meyvesinden bir kimsenin ölmeyeceği bir ağacı, bir pâdişâh'ın araması	1062 162
O ağacın sırrını, bir şeyhin, o mukallid tâlibe şerh etmesi	1066 164
Üzümü her biri bir başka isimle tanıyan dört kişinin üzüm için münazaa etmeleri	1071 166
Ensar, yâni; Medine müslümanlarının aralarında, evvelce bulunan muhalefet ve adâvetin Berekât-ı Peygamberî ile zâil olması	1078 170
Tavuk altındaki yumurtadan çıkmış kaz yavrularının kıssası	1093 177
Hacıların Bâdiyede ve kırgın çöl üstünde yapayalnız buldukları zâhid'in kerâmetine hayran kalmaları	1098 180

İKİNCİ CİLDİN SONU

«KAMIŞTAN ATA BİNMIŞ OLAN O BÜYÜK ADAMI SÖYLETMEK VE
HÂLİNİ DAHA İYİ ANLAMAK İÇİN SÂİL'İN ONU
LÂKIRDIYA TUTMASI»

6351

گفت آن طالب که آخر یکنفس

ای سواره برنی این سوران فرس

«O tâlib dedi ki: Ey kamaşa binmiş olan; Bir an için olsun atını bu
tarafa sür.»

6352

راند سوی اوکه هین زوتر بگو

کاسبا من بس تو سنست و تندخو

«Meczûb, sâil'in yanına geldi ve dedi ki: çabuk söyle ki bizim at,
ziyâdesiyle huysuzdur.»

6353

تالکد برتو نکوبد زود باش

از چه می پرسی بگو پیدا و فاش

«Sana çifte atmasın. Çabuk ol, ne soracaksan açıkça söyle.»

او مجال را از دل گفتن ندید
زو برون شو کرد و در لاغش کشید

«Sâil: kalbindeki müşkili sormaya mecâl bulamadı. Onu bıraktı ve meczûba lâtife etti.»

گفت میخوامم درین کوچه زنی
کیست لایق از برای چون منی

«Dedi ki: Bu mahalleden bir kadın almak istiyorum, benim gibi bir adama lââyık olan kimdir?»

گفت سه گونه زنند اندر جهان
آن دو رنج وین یکی کنج روان

«Meczûb cevâb verdi ki: Dünyâda üç türlü kadın vardır. İkisi belâdır, üçüncüsü ele geçmez, define gibidir.»

آن یکی را چون بخوای کل تراست
وان دگر نمی ترا نمی جداست

«O, biri istersen hepsi senin olur, ikincisinin yarısı senindir, yarısı ayırdır.»

وان سوم هیچ او ترا نبود بدان
این شنودی دور شو رقم روان

«Üçüncüsüne gelince bilmiş ol ki; O, hiç senin olmaz. Bunları işittin yâ uzaklaş ki ben gidiyorum.»

تا ترا اسم نبر آند لکد
کی بیتی بر نخبی تا ابد

«Yolumdan çekil ki atım sana çifte atmasın. Atacak olursa düşersin ve ilelebed kalkamazsın.»

شیخ راند اندر میان گودکان
بانگ زد باردگر اوراجوان

«Şeyh, atımı çocukların arasına doğru sürdü. Süâl soran genc ise ona tekrar seslendi.»

که بیا آخر بگو تفسیر این
این زنان سه نوع گفتی برگزین

«Gel de bunun tefsirini söyle. Anlattığın kadınlardan birini intihâb ve tavsiye et.»

راند سوی او و گفتنش بکر خاص
کل ترا باشد زغم بابی خلاص

«Meczûb onun yanına geldi ve dedi ki; kız oğlan kız temâmen senin olur, sen gamdan halâs bulursun.»

وآنکه نمی آن تو پیو بود
وآنکه هیچست آن عیال باولد

«Yarısı senin olan dul kadındır. Hiç olan da evlâd sâhibesi bulundandır.»

گفت ای شه باجنین عقل و ادب
این چه شیدست و چه فعلست ای عجب

«Sâil dedi ki: Şâhım böyle bir akıl ve edeb ile bu ne zırzopluktur ve ne acâib fiildir?»

تو و رای عقل کلی در بیان
آفتابی در جنون چونی نهان

«Sen söz söylemekte ve hikmet beyân etmekte Akl-ı Kül'lün ileri-sindesin. Nasıl olmuş da bir güneş, delilik içinde gizlenmiş.»

گفت این او باش رأیی میزنند
تا درین شهر خودم قاضی کنند

«Dedi ki bu çapkınlar, bir re'ye bulunuyorlar. Beni kendi şehrimde kadı nasb etmek istiyorlar.»

دفع میبگفتم مرا گفتند نی
نیست چون تو عالمی صاحب فنی

«Defetmek istedim. Hayır... olmaz. Senin gibi âlim ve mütefennin bir kimse yoktur dediler.»

با وجود تو حرامست و خبیث
که کم از تو در قضا گوید حدیث

«Sen dururken senin kadar olmayan bir kimsenin kazâdan bahsetmesi ve hüküm vermesi haramdır ve habîsdir dediler.»

چون ز شوی اولش کودک بود
مهر کل خاطرش آن سو رود

«Evvelki kocasından çocuğu varsa kalbinin olanca meyli o tarafa gider.»

دور شو تا اسب نندا زد لکد
سم اسب تو سم بر تو رسد

«Artık uzaklaş ki atım çifte atmasın ve tırnağı sana dokunmasın.»

های هوئی کرد شیخ و باز راند
کود کارا باز سوی خویش خواند

«Şeyh, hây hûy ederek atını sürdü, uzağa çekilmiş olan çocukları yanına çağırdı.»

باز بانگش کرد آن سائل بیا
یک سؤال ماند ای شاه کیا

«Süâl soran tekrar seslendi: ve ey büyük şâh! Bir süâlim kaldı dedi.»

باز راند این سو بگو زوترچه بود
که ز میدان این بچه کویم ره بود

«Meczûb sâil tarafına geldi ve çabuk söyle ki şu çocuk meydanda topumu kaptı, dedi.»

در شریعت نیست دستوری که ما
کتر از توشه کنیم و پیشوا

«İlmi senden noksan bulunanı kâdî ve muktedâ ittihâz etmemiz
ser'an câiz değildir, dediler.»

زین ضرورت کیج و دیوانه شدم
ایک در باطن هام که بدم

«Zarûrî olarak deliliğe vurdum. Bâtınımnda eskisi gibiyim.»

عقل من گنجست و من ویرانام
گنج اگر پیدا کنم دیوانام

«Aklım bir hazinedir, ben de onun harâbesiyim. Hazineyi meydana
çıkarak olursam deliyim.»

اوست دیوانه که دیوانه نشد
این عسرا دید و درخانه نشد

«Asıl divâne, deli olmayan ve bu ases'i görüp de evine kapanma-
yandır.»

Ases: Eskiden zâbıtâ memuru idi ki bilhâssa sarhoşların tevkif ve
habsi ile mükellefti. Buradaki ases'den murad: Avâm-ı nâsdir ki biraz
ilmini hissettikleri kimseleri ta'zim ve tekrim etmekle ona gurur geti-
rirler ve hikâyemizde olduğu gibi kâdilik teklifinde bulunurlar. Onların
bu ta'zim ve tekrimine kapılmak, hakikaten bir cinnettir. Çâresi ise de-
liliğe vurup onların teklif ve isrârından kurtulmaktır. Bunu yapmayan
kimse hakikatte delidir.

دانش من جوهر آمدنی عرض
این بهایی نیست بهر هر عرض

«Benim ilmim; cevherdir, araz değildir ve herbiri bir ğarazın pahası
olamaz.»

Mâlum ya cevher, esas ve maddedir. Araz ise onun sıfatıdır ve onun-
la kâimdir. Meselâ gül çiçeği bir cevherdir, kokusu onun arazıdır ki gül
olmayınca kokusu da olmaz. Burada o meczûb lisânından deniliyor ki:
«Benim ilmim, cevher gibi esaslı bir ilimdir, öyle bir takım kimselerin
ğarazı husûle gelmek için âlet ve pahâ olamaz.»

کان قدم نیستان شکر
هم زمن میروید و من میخورم

«Ben şeker ma'deni ve şeker kamışlığı gibiyim ki şekerim kendim-
den hâsıl olur, ondan ancak ben istifâde ederim.»

Ehli olmayanlara ondan tattırmam.

علم تقلیدی و تعلیمست آن
کز نفور مستمع دارد فغان

«Dinleyenin nefretinden müteessir olup fiğân eden kimsenin ilmi,
ta'lim ve teallümle elde edilmiş taklidî bir ilimdir.»

وَعَلَّمَا مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا

Yâni: «Biz ona indimizden bir ilim öğrettik¹» mazhariyetinde bulu-
nanlar ise halkın rağbet, yâhud adem-i rağbetinden müteessir olmazlar.
İlimlerinden istifâde etmek isteyenler bulunmazsa bile kendileri müste-
fid olurlar.

(1) Sûrei Kehf: 65.

علم بی دانه نه بهر روشنیست
همجو طالب علم دنیای دنیست

«İlim, dâne toplamak, yâni onu cerre âlet yapmak için öğrenilir de, kalbi tenvîr etmek için olmazsa o ilim, tâlibi ve sâhibi gibi şu deni Dün-yâya mensubdur.»

Yâni; âhirete faydası olmaz. Böyle bir ilmin talibi :

طالب علمست بهر عام و خاص
نی که تا باید ازین عالم خلاص

«Avâm ve havâs için, yâni onlar indinde kadr ve itibâr bulmak ve hürmet görmek için çalışan bir tâlibdir.»

Bu âlem kuyûdâtından, meselâ hikâyedeki kâdılık gibi bir kayda düşmekten halâs olmak için uğraşan bir âlim değildir.

همجو موشی هر طرف سوراخ کرد
چونکه نورش را نداز در گنفت برد

«O tâlib, fâre gibi her tarafı delik deşik eder. Fakat hakiki ilmin nûru onu kapıdan sürer ve haydi defol der.»

Dünyâda âlim görünmek ve mevkî sâhibi olmak için her ilme baş vurup onu öğrenmeğe çalışan, her tarafı delik deşik eden fâre ve kös-tebeğe benzer. Hangi tarafı delse, yâni; hangi ilme çalışmak istese ilm-i ledünnî nûru onu oradan defeder. Feyz bulmasına meydan vermez. Onun için her şeyde olduğu gibi ilim tahsilinde de niyet hâlis olmalıdır. Yâni; ilmi şeyh'ül-islâm olmak için değil, hakiki bir müslüman olmak için tah-sil etmelidir.

چونکه سوی دشت نورش ره نبود
هم دران نلامات چهدی می نمود

«O tâlibin sahrâ tarafına götürececek nûru olmadığından Dünyâ ve cismâniyyet karanlıklarında uğraşır durur.»

گر خدایش پر دهد پر خرد
بر خدا ز موشی و چون مرغان پرد

«Eğer Cenâb-ı Hak, ona akıldan bir kanad verirse fâre gibi delik oymaktan kurtulur ve kuşlar gibi uçar.»

ورنجوید پر بتاند ز بر خاك
تا امید از رفتن راه سهاك

«Eğer o mânevî kanadı arayıp bulamazsa semâlara yükselmekten me'yûs olarak toprak altında kalır.»

Mesnevî'nin birinci cildinde Hazret-i Mevlânâ der ki : «Nahiv âlim-lerinden biri, bir gemiye bindi ve kaptana : Nahiv okudun mu? diye sor-du. Kaptan okumadığını söyleyince : Ömrünün yarısı heder olmuş! diye onu istihfâf etti. Sonra kaptan da : Hoca, yüzme bilir misin? sâ'linde bu-lundu. Nahvî : Bilmem, deyince kaptan : Ömrünün bütünü heder olmuş. Çünkü fırtına çıkacak, gemi batacak, sen de boğulacaksın mukâbelesin-de bulundu.»

İşte ilimlerin bazıları, nahiv âliminin ilmi gibidir ki boğulmaktan kurtaramaz. Bâzıları da kaptanın yüzme bilmesi gibidir ki sâhibini fır-tına dalgalarından halâs eder. Onun için ilim tâlibi olanlar, mâlûmât-ı beşeriyye içinden faydalı ve sâhibine karşı halaskâr olacak ilmi tahsil etmelidir.

علم گفتاری که آن بجان بود
عاشق روی خریداران بود

«Söze müteallik ve ruhsuz olan ilimler, müşterilerin, yâni; dinleyici-lerin yüzüne âşıktır.»

Yâni; o ilimleri bilenler, dinletmek için sâmi' ararlar.

6388

گرچه باشد وقت بحث علم زفت
چون خریدارش نباشد مرد و رفت

«Vâkıâ böyle ilimler, mübâhese esnâsında sâhibine kuvvet verir. Fakat tâlibi ve mübâhisi olmazsa o ilim ölmüş gitmiş demektir.»

6389

مشتري من خدايست او مرا
ميكشد بالا كه الله اشترى

«Benim dinleyicim ve müşterim Allaktır ki o beni yükseltilere çeker. Nitekim Kur'ânda (الله اشترى) buyurulmuştur.

Tevbe Sûresinde buyurulmuştur ki :

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ
لَهُمْ الْجَنَّةَ يَفْعَلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ
وَيُقْتَلُونَ

Yâni : «Allah, mü'minlerden nefislerini ve mallarını cennet mukâbilinde satın aldı. O mü'minler ki düşmanla harb ederler, öldürürler ve ölürler?»

Din düşmanlariyle harb için mâlen ve bedenen fedâkârlık edip öldüren ve ölen mü'minlerin nefisleriyle mallarını, onlara mukâbil cennet vermekle Allah satın almıştır. İnsanın nefsi, kendisine en yakın düşmanı olduğu için onunla mücâhede etmek de bir cihâddır, hem de cihâd-ı ekberdir. Binâenaleyh öyle mücâhidlerin de mal ve nefislerini Allah satın alır ve kendilerini semâvât-ı kurbe yükseltir.

(2) Sûrei Tevbe : 111.

6390

چون بهای من جمال ذوالجلال
خون بهای خود خورم کسب حلال

«Benim diyetim, Cenâb-ı Zülcelâlin cemâlinin müşâhededir. Kendi diyetimi yiyorum ki helâl bir kazançtır.»

Bir Hadis-i Kudside : «Beni kim severse onu öldürürüm. Ben birini öldürürsem onun diyeti bana âiddir. Her kimin diyeti bana âid olursa ben onun diyeti olurum.» buyurulmuştur.

6391

این خریداران مفلس را بهل
چه خریداری کنديك مشت گل

«Ey sâlik; bu müflis müşterileri, yâni; senden feyz bekleyenleri bırak. Bir avuç çamur ne iştirâ edebilir?»

6392

گل بخور گل را محز گل را بجو
زانکه گل خوارست دائم زرد رو

«Çamur yeme, çamur satın alma ve çamur arama. Çünkü çamur yiyenin dâimâ benzi sarı olur.»

6393

دل بخور تا دائما باشی جوان
از تجلی جهرهات چون ارغوان

«Gönül ye, yâni; kalbe doğan füyûzât ile gıdılan ki dâimâ gence kalasın ve Tecellî-i İlâhiyyeden çehren erguvân çiçeği gibi olsun.»

6394

یارب این بخشش نه حد کار ماست
لطف تو لطف حق را خود سزااست

«İlâhî; alış verişteki bu ihsân, bizim kudretimiz dâhilinde değildir. Senin öldürdüğün bir âşkın diyeti oluşun da lutf-i hafî olmağa lâyıktır.»

Allahın iki türlü lutfu vardır. Biri lutf-i celîdir ki :

فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْحَسَنِ

Yâni : «Allah iyi amelde bulunanların ecirini zâyi' etmez. Onların mükâfâtını mutlaka verir⁽³⁾.» Nazm-ı Celilinde işâret buyurulduğu üzere biri sebebi zâhir olan lutuftur. Diğerî lutf-u hafîdir ki, bir amel mukâbilinde olunuz, ancak Cenâb-ı Hakkın kerem ve inâyeti eseri olarak verilir.

6395

دست گیر از دست ما مارا بحر
برده را بردار و پرده مامدر

«Hâbi, elimizden tut ve bizi satın al. Gözümüzdeki gaflet perdesini kaldır, fakat tesettür perdemizi yırtma ve bizi rezil etme.»

6396

باز خر مارا ازین نفسی پلید
کاردش تا اشتخوان مارسید

«Bizi bu murdar nefsin elinden satın alıp kurtar ki, onun bıçağı ke-miğimize kadar işledi.»

6397

از چو ما بیچارگان این بند سخت
که کشاید ای شه بی تاج و تخت

«Ey mâlik'ül-mülk olduğu halde tâcî ve tahtı bulunmayan Rabb-i Zîşânımız! Bizim gibi biçârelere takılmış olan bu sert ve ağır bendi sen-den başka kim çıkarabilir?»

(3) Sôrei Hud : 115.

6398

انجین قتل کرارا ای ودود
کی تواند جز که فضل تو کشود

«Ey vedûd, yâni; mahlûkâtına karşı muhabbetli olan Allah! Böyle ağır bir kilidi senin fazl ve kereminden başka kim açabilir?»

6399

ماز خود سوی تو گر دانیم سر
چون تویی از ما بمانز دیگتر

«Biz, kendimizden geçer, senin tarafına baş çeviririz. Çünkü sen bize, bizden daha yakınsın.»

Kur'ân-ı Kerimde :

وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ جَلِّ الْوَرْثِ

Yâni : «Biz insana şah damarından daha yakınız⁽⁴⁾» buyurulmuştur.

Evet, Hakkın insana bir yakınlığı vardır. Fakat bu yakınlık, iki cîsim arasındaki kurbiyyet gibi değildir. Nâsım Hazret-i Mevlânâ der ki : «Nâsın Rabbi olan Allahın, nâsın rûhuna bir yakınlığı vardır. Fakat bu yakınlık, bilâ keyfiyettir ve bilâ kıyâsdır.» Yâni; nasıl olduğu bilinemez ve bir şeye kıyâs edilemez.

Yûnus Emre'nin :

Ararsan Mevlâyı kendinde ara!
Kudüste, Mekke'de, Hacta değildir.

demesi bu itibâr iledir. Fakat :

6400

باچین نزد یکی دوریم دور
درچین تاریکی بفرست نور

«Sen bize bu kadar yakınken, biz çok uzağız. İçinde kaldığımız bu karanlığı tenvîr için bize nûr gönder.»

(4) Sôrei Kaf : 10.

Ki gaflet zulmetinden gözlerimiz açılsın.

6401

این دعا هم بخشش تعلیم تست
ورنادر کلخن کاستان از چه رست

«İlahî; bu düâ da senin öğretmen ve senin ihsânındır. Yoksa külhân-
da gûlîstân nasıl yetişir?»

Cenâb-ı Hak :

أَدْعُوْنِيْ أَسْجِبْ لَكُمْ

Yâni: «Bana düâ edin, size icâbet edeyim» buyurmuş, taleplerin
ancak kendisine yöneltilmesini öğretmiştir.

6402

درمیان خون و رود فہم و عقل
جز ز اکرام تو نتوان کرد نقل

«Kan ve barsak arasındaki akıl ve fehîm ile hakikati kavrayabilmek,
ancak senin ikrâmınla olur.»

6403

از دوباره بیه این نور روان
موج نورش میزند بر آسمان

«İki parça yağdan, yâni; gözlerden cârî olan nûr, gökler üzerinde
dalgalanır.»

Yâni; bir kimse semâya doğru bakınca çok uzak mesâfeyi görebilir.
Bu rû'yet de ancak iki yağ parçası olan gözlerle mümkün olur.

(5) Sûrei Mû'mîn : 60.

6404

گوشته باره که زبان آمد ازو
میروید سیلاب حکمت همچو جوی

«Dil denilen bir et parçasından hikmet selleri, nehirler gibi akar.»

6405

سوی سوراخی که نامش کوشهاست
تا بباغ جان میوش هوشهاست

«Adı kulak olan bir delik vâsıtasıyla ruh bağına kadar idrâk ve şuûr
meyveleri gider.»

6406

شاهراه باغ جانها شرع اوست
باغ و بوستانهای عالم فرع اوست

«Rûhlar bağının caddesi, Hakkın şeriatıdır ki âlemdeki bağlar ve
bostanlar, onun fer'idir.»

6407

اصل و سرچشمه خوشی آنست و آن
زود تجری تحتها الانهار خوان

«Hoşluğun ve hakikatin aslı ve kaynağı dil vâsıtasıyla kulağa akse-
der ve oradan can bağına kadar giden idrâk ve şuûrdur. Binâenaleyh
(تجری من تحتها الانهار) âyetini oku.»

Cennet bahçelerinin ağaçları altından sular akdığı Kur'ân'ın müte-
addid yerlerinde beyân buyurulmuştur. O sular, dibinden aktıkları ağaç-
ları ihyâ ettiği gibi, kulak vâsıtasıyla kalbe vâsıl olan kelimât-ı âliye de
o kalbi feyyâb eder.

«ALEYHİSSELÂT EFENDİMİZİN HASTA SEHÂBİYE OLAN
NASİHATININ SONU»

6408

گفت پیغمبر مران بیمار را
چون عیادت کرد یار زار را

«Hazret-i Peygamber, o za'if sehâbisini ıyâdet edince ona dedi ki:

6409

که مگر نوعی دعائی کرده
از جهالت زهر بایی خورده

«Acabâ bilmezliğe zehirli bir yemek mi yedin? Yâni; münâsebetsiz
bir duâ mı ettin?»

6410

یاد آور چه دعائی گفته
چون ز مکر نفس می آشفته

«Nefsin mekrinden perişân olarak ettiğin düâyı hatırla.»

6411

گفت یادم نیست الا همتی
دار بامن آید ساعتی

«Hasta dedi ki: Yâ Resûlallah; hatırımda değil, himmet buyur da
şimdi aklıma gelsin.»

6412

از حضور نور بخش مصطفی
پیش خاطر آمد اورا آن دعا

«Cenâb-ı Mustafâ Aleyhi ve Âlihi Elmel'it-tehiyyâtın nûr veren hu-
zûru bereketiyle hastanın etmiş olduğu düâ hâtırına geldi.»

6413

تافت زان روزن که از دل تادلست
روشنی که فرق حق و باطلست

«Hak ve bâtilı ayırd eden bu nûr, gönül pencerelerinden parladı.»

Gönülden gönüle yol vardır derler. Nitekim III. Sultan Murad'ın ne-
dimelerinden Hubbiyâ kadının şöyle bir beyti vardır :

Elbette bu hâlimden o yârin haberi var
Lilkalbi minelkalbi ilelkalbi sebîl

6414

گفت اینک یادم آمد ای رسول
آن دعا که گفته ام من بوالفضول

«Yâ Resûlallah; füzûlîlik edip eylediğim düâ şimdi hatırıma geldi.»

6415

چون گرفتار گناهان میشدم
عرقه گشته دست و پای میزد

«Bir çok günâha girmiştîm, günah dalgaları arasında yüzüyordum.»

6416

از تو تهدید و عیدی میرسید
بحرمانرا از عذاب بس شدید

«Günahkârların şiddetli azâba uğrayacaklarına dâir senden tehdid
erişiyordu.»

6417

مضطرب میکشم و چاره نبود
بند محکم بود و قفل نا کشود

«Muzdarib oluyordum, fakat çâre yoktu. Bağ sağlamdı, kilidi de
açılmıyordu.»

6418

نی مقام صبرونی راه گریز
نی امید توبه نی جای ستیز

«Ne sabr makâmı, ne kaçacak yol, ne tevbe ümîdi, ne de nefis ile mücâdele kudreti vardı.»

6419

من چو هاروت و چو ماروت از حزن
آه میکردم که ای خلاق من

«Ben Hârût ile Mârût gibi hüzn ve kederden : Ey yaradanım! diye âh ediyordum.»

«ÂHİRET AZABININ ZORLUĞU VE ŞİDDETİ»

6420

از خطر هاروت و ماروت آشکار
چاه بابل را بکردند اختیار

«Âhiret azâbının muhâtaralı olmasında, Hârût ile Mârût Bâbil kuyusunu ihtiyâr ettiler.»

Rivâyete göre. Hârût ile Mârût iki melek imiş. Bunlar, insanların Allaha âsî olmalarını ayıblamışlar. Cenâb-ı Hak : İnsanlarda nefis vardır. O nefis sizde olsaydı onlardan beter olurdunuz» buyurmuş. Hârût ile Mârût : «Olmazdık yâ Rabbi» demişler. O sırada Bâbildeki halkın çoğu sihirle meşgûl oluyor ve sihirbazlar çok hürmet görüyormuş. Hak Sübhânehû, bu iki meleğe insanlık neş'esi vermiş ve sihir öğretmek üzere Bâbile indirmiş. Bunlar halka sihir öğretmeye başlamışlar. Gündüzleri yerde meşgûl olur, akşam olunca semâya çıkarlarmış. Sonra Zühre isminde fettân bir kadına âşık olmuşlar ve taleb-i visâldâ bulunmuşlar. Zühre, işvekârlıkla meleklerden semâya çıkarken okudukları düâyı öğrenmiş ve okuyup çıkmışsa da Cenâb-ı Hak, onu Zühre yıldızına çarptırmış. Melekleri de kendi arzuları üzerine Dünyâda muazzeb olmak için Bâbildeki bir kuyu içine baş aşağı asmış. Kur'ân'da şu efsânevi tafsîlât olmamakla beraber Hârût ve Mârût isimleri geçmektedir. Müfessirlerden çoğu, onları

anlatmak için söylediğim şeyleri yazmışlar, bâzıları ise bu kıssanın aslı olmadığını kaydetmişlerdir.

Hazret-i Mevlânânın onlardan bahsetmesi, vak'anın tahkiki için değildir. Azâb-ı âhiretin şiddetini, ona nisbetle Dünyâ azâbının hafifliğini anlatmak içindir. Evet, Hârût ile Mârût, girdikleri günâhın azâbını Dünyâda çekmek istediler ve o yolda Allaha yalvardılar.

6421

تا عذاب آخرت اینجا کشید
گر بزند و عاقل و ساحر و شند

«İki âhiret azabını burada çeksiner. Çünkü onlar, sağlam âkil ve sâbir gibi idiler.»

6422

نیک کردند و بجای خویش بود
سهل تر باشد ز آتش رنج دور

«İyi yaptılar ve yerinde hareket ettiler. Duman zahmeti ateşe nisbetle elbette hafiftir.»

6423

حد ندارد وصف رنج آن جهان
سهل باشد رنج دنیا پیش آن

«Öbür cihânın yânî; Âhiretin azâbındaki şiddet ta'rif ve tavsif edilemez. Ona karşı Dünyâ zahmet ve meşakkati hafif kahr.»

6424

ای خنک آنکه جهادی میکند
بر بدن زجری و دادی میکند

«Ne mutlu o kimseye ki mücâhede eder ve bedene zeer ve meşakkat vermekle onu ıslâh etmek gibi bir adâlet gösterir de.»

6425

تا ز رنج آن جهانی وارهد
برخود این رنج عبادت می نهید

«Âhiret zahmetinden kurtulmak için kendine ibâdet meşakkatini tah-
mül eyler.»

6426

من همی گفتم که یارب آن عذاب
هم درین عالم بران برمن شتاب

«Ben demiştim ki: İlâhî; Âhiret azâbını bana bu Dünyâda ta'cil
eyle ki.»

6427

تادران عالم فراغت باشدم
درچنین درخواست حلقه میزدیم

«O âlemdede ferâgat bulayım. Böyle bir taleb ile bâb-ı İlâhî halkasını
vuruyordum.»

6428

ایچنین رنججوری پیدام شد
جان من از رنج بی آرام شد

«Bende böyle bir hastalık zuhûr etti. Marazın şiddetinden rûhumun
râhatı kalmadı.»

6429

ماندم از ذکر و از اوراد خود
بی خبر کشتم ز خویش و نیک و بد

«Mûtâdım olan zikr ve evrâddan geri kaldım, hattâ kendimi ve iyi-
liğimi, kötülüğümü bilemez bir hâle geldim.»

6430

گر نمی دیدم کنون من روی تو
ای خجسته وی مبارک بوی تو

«Ey vecdi münevver ve mübârek olan Peygamber-i Ekber; senin o
nûrânî cemâlini görseydim.»

6431

می شدم از بند من یکبارگی
کردیم شاهانه این غمخوارگی

«Varlık kaydından temâmiyle kurtulacak, yâni; ölüp gidecektim.
Lutf-i teşrifinle bana şâhâne bir tesellide bulundun.»

6432

گفت هی هی این دعا دیگر ممکن
برمکن تو خویش را از بیخ و بن

«Aleyhisselât Efendimiz buyurdu ki: Sakın hâ bu dââyı bir daha
etme, ve vücûdunu temelinden koparma.»

6433

تو چه طاقت داری ای مور نژند
که نهید بر تو چنین کوه بلند

«Ey zaîf karınca, senin ne tâkatın ve tehammülün var ki üzerine
böyle yüksek bir dağ gibi olan hastalığın konulmasını istiyorsun.»

6434

گفت توبه کردم ای سلطان که من
از سر جلدی نالافم هیچ فن

«Hasta schâbi dedi ki: Sultân-ı Kevneyn; bundan sonra celâdetten
bahsetmeye tevbe ettim.»

Tecellüd: Celâdet, yâni; kendini kuvvetli göstermek mânâsınadır.
Şeyh İbn-i Fâriz kaddesallahü sirrahû meşhûr (Tâiyye) kâsidesinde, der

ki : «Düşmanlara karşı celâdet göstermek iyidir, fakat dostlara karşı acz ve meskenetten gayrisi çirkindir.» Husûsiyle Cenâb-ı Hakka karşı yapılacak şey, kendi âcizliğini söylemek ve o sûretle Hakkın lutuf ve keremini ve merhametini istemektir. Nihâyet o sehâbi dedi ki :

6435

این جهان بہست و تو موسی و ما
از گنہ در تہ مانده مبتلا

«Bu Dünyâ Tih sahrâsı gibidir. Sen Hazret-i Mûsâya benzersin, biz ise günâhımız dolayısıyla o çölde kalmaya mahkûm Benî İsrâîl gibiyiz.»

Benî İsrâîlin Tih çölünde hayrân ve sergerdân kaldıklarına işârettir.

Hazret-i Mûsâ Aleyhisselâm, Benî İsrâîli Mısır'dan çıkarmış, Şâb denizini geçirmiş, arz-ı mev'ûd'a ayak bastırmuş, sonra birâderi Hârûn Aleyhisselâmı vekil bırakıp kendisi Tûr'a giderek Kelâm-ı İlâhî ile müşerref olmuştu. Müşârûn ileyhin orada bulunduğu sırada Benî İsrâîl arasındaki Sâmirî adında bir kuyumcu içi boş bir buzağı heykeli yaptı ki başında ve kuyruğu altındaki deliklerden giren rüzgârdan buzağı böğürüyormuş gibi ses verirdi. Yahûdiler, Mısırlıların (Apis) ineğine tapındıklarını görmüş olduklarından o alışıklık dolayısıyla Sâmirî'nin buzağısına tapınmaya başladılar. Hazret-i Mûsâ avdetinde buzağıyı imhâ etti. Tapınanların tevbesinin ancak ölümle kabul olunabileceğini haber verdi. Bunun üzerine tapınmayanlar, tapınanları öldürdüler. Sonra Sûriye arâzisindeki şehirlerin fethi emrolundu ki oralarda Amâlika denilen arablar oturuyorlardı. Ve iri yarı, güçlü, kuvvetli adamlardı. Yahûdiler, bunlarla harbetmeğe cesâret edemediler. «Yâ Mûsâ; sen Rabbinla birlikte git de onlarla harbet, biz burada otururuz, bekleriz» dediler. Bunun üzerine kendilerinin Tih sahrâsında kırk sene kalmaya mahkûm oldukları bildirildi. Mısırdan çıkmış, orada esâret ve zilletle yaşamış olan Benî İsrâîlin (Yûşe') ve (Kâlib) isminde iki kişiden mâadâsı çölde dolaştıkları sırada öldü. Onların yerine çölde doğmuş, esâret çekmemiş bir nesil peydâ oldu. Hârûn ve Mûsâ Aleyhisselâm da orada irtihâl buyurdu. Kırk senenin hitâmında Yûşâ Aleyhisselâm o yeni nesil ile Eriha beldesini fethetti. Hazret-i Mevlânâ bu kıssaya işâretle buyuruyor ki :

6436

قوم موسی راہ می پیموده اند
آخر اندر گام اول بوده اند

«Hazret-i Mûsânın kavmi, Tih sahrâsında yürürler, akşam olunca kendilerini kalktıkları menzilde bulurlardı.»

Ve derlerdi ki :

6437

سالها رہ میرویم و در اخیر
همچنان در اول منزل اسیر

«Yıllarca yol yürüyoruz, nihâyet ilk menzilde esir kaldığımızı görüyoruz.»

6438

گر دل موسی ز مراضی شدی
آخر این رہ ہم بیایان آمدی

«Eğer Mûsânın gönlü bizden râzi olsaydı, bu yol elbette tükenir, biterdi.»

6439

و ربکی بزار بودی او ز ما
کی رسیدی هیچ مان خوان سا

«Eğer o gönül, bizden temâmiyle soğumuş ve kırılmış olsaydı, mâide-i semâviyye yâni; bıldırcın kuşu ile kudret helvası bize nasıl nâzil olurdu?»

6440

کی ز سنگی چشمہا جوشان شدی
در بیان مان امان جان شدی

«Kezâ Mûsâ bize temâmiyle kırılmış bulunsaydı taştan nasıl kaynaklar çıkar, ve bu biemân çölde râhumuza nasıl emân verirdi?»

بل بجات خوان خود آتش آمدی
اندرین منزل لهب درمازیدی

«Belki mâide yerine gökden âteş inerdi ve bu menzilde bizi aleviyle yakardı.»

چون دو دل شد موسی اندر کارما
گاه خصم ماست گاهی یارما

«Anlaşılan Mûsâ bize karşı iki türlü düşünüyor, bazan hasmımız, bazan da yârimiz oluyor.»

خشمش آتش میزند درخت ما
حلم آورد میکند تیر بلا

«Onun gazabı yükümüze âteş saçıyor, hilim ve şefkati ise bizden belâ oklarını red ediyor.»

کی بود که حلم کردد خشم تیر
هست این نادر ز لطف ای عنبر

«Keskin bir gazabın ayn-ı hilim olması nasıl mümkün olur? Ey azîz olan Resûlullah; şu hâl, senin lutfundan nâdir değildir.»

Hazret-i Mûsâ da hiddet ve şiddet, Nebiyy-i Ekrem Efendimizde hilim ve mülâyemet, lutuf ve merhametin gâlib olduğuna Cenâb-ı Mevlânâ, o sehâbî lisânından bu beyt ile işâret ediyor. Evet Mûsâ ve Hârûn Aleyhimesselem Fir'avn'î îmâna da'vete me'mur oldukları sırada kendilerine :

إِذْهَبَا إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ

فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَّيِّنًا

Yânî : «İkiniz de Fir'avni îmâna da'vet etmeye gidin ki O, tebeasına "Ben sizin yüksek tanrınızım!" diyecek kadar azgınlıktı. Fakat O'na yumuşak söz söyleyin, nezaketle hitâb eyleyin» diye emir verilmiş; Resûlullah Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimize ise :

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ

Yânî : «Ey Peygamber-i Ekber! Kâfirlere ve münâfıklara karşı cihâd et ve onlara sert sözler söyle» buyurulmuştur.

Şu sözleri söyleyen hasta sehâbî, kendini gölde kalmış Benî İsrâile benzeterek, Hazret-i Peygamber Sallâllâhü Aleyhi Vesellem Efendimize idâre-i kelâm ediyor, bunun sebebini de şöyle izah ediyordu :

مدح حاضر و خشت از هر این
نام موسی می برم قاصد چنین

«Medh-i hâzır, yânî; birini yüzüne karşı medhetmek vahşettir ve şer'an memnûdur. Ondan dolayı Mûsânın adını kasden zikrediyorum.»

Hadis-i Şerifte : «Huluskârlık için medhiye söyleyenlerin ve kasîde okuyanların yüzüne toprak saçın» buyurulmuştur. İşte bu Hadis dolayısıyla o hasta sehâbî, yâ Resûlâllah; sen şöyle halim ve şöyle kerimsin demiyor da Mûsâ şöyle idi Mûsâ böyle idi diyordu.

ورنه موسی کی روا دارد که من
پیش تو یاد آورم از هیچ تن

«Yoksa senin huzûrunda mevcûd olmayan birinden, yânî; Mûsâdan bahsetmeyi Mûsâ nasıl lâıyk görür?»

(6) Sûrei Taha : 43-44.

(7) Sûrei Tevbe : 73.

Ki kemâl-i Muhammediye vâkıf olunca : «Yâ Rabbî; beni Muham-med ümmetinden kıl.» diye duâ etmişti.

6447

عهد مابشکست صد بار و هزار

عهد تو چون کوه ثابت برقرار

«Bizim ahdimiz ve tevhemiz yüz kerre, bin kerre bozulmuştur. Senin ahdin ise dağ gibi yerinde sâbit durmaktadır.»

6448

عهد ما کاه و بهر بادی زبون

عهد تو کوه و رصدکه هم فرون

«Bizim ahdimiz saman çöpü gibi her rüzgârın zebûnudur, yâni; rüz-gâr ne taraftan eserse bizim tevbe o tarafa gitmektedir. Senin ahdin ise dağ gibidir, hattâ yüzlerce dağın sebât ve metânetinden sağlamdır.»

6449

حق آن قدرت که بزلوین ما

رحمتی کن ای امیر لونها

«Ey renklerin emiri olan Resûlullah; sendeki kudret-i İlâhiyye hakkı için bizim telvinimize merhamet eyle de onu temkin ve sebât hâline getir.»

Cenâb-ı Pirin, Peygamberimizi vâsfederken : «renklerin emiri» de-mesi Zât-ı Akdes-i Risâletin muhtelif renkli beyaz, siyah, sarı, kırmızı derili insanlara yâni; bütün beşeriyet âlemine meb'ûs yegâne peygam-ber olduğuna işâret olsa gerektir. Telvîn ise; insanlarda görülen iyilik-kötülük, salâh fesâd gibi muhtelif haller demektir ki zıddı (temkin)dir. Fakat (telvîn) in bir de mânevî terakkî sûretiyle zuhûr edeni vardır ki o türlü mez-mûm değil, makbûldür. Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efen-dimiz her gün yetmiş yâhud yüz defa istiğfâr ederdi. Zât-ı Risâletleri Nebiyy-i ma'sûm olduğu için kendisinden günah zuhuruna ihtimâl yoktu. O istiğfârlar, her gün yetmiş, yâhud yüz derece terakkî ve Allaha takarrub eylediği için yükseldiği dereceye nisbetle evvelce bulunduğu mertebeyi günâh addederek istiğfâr buyururdu. İşte şu hâl (telvîn) in makbul olanıdır.

6450

خویش را دیدیم و رسوائی خویش

امتحان مامکن ای شاه پیش

«Kendimizi ve rüsvâlığımızı gördük, kusurumuzu itirâf eyliyoruz. Ey Sultân-ı Enbiyâ; bizi fazla imtihâna çekme.»

6451

تا ففیحتای دیگر را نهان

کرده باشی ای کریم و مستعان

«Ey kerîm ve müsteân olan Peygamber-i Ekber; bizi çok sıkıştırma ki henüz gizli olan günahlarımız meydâna çıkmasın.»

6452

بی حدی تو در حال و در کمال

در کزای مابی حدیم و در ضلال

«Senin cemâl ve kemâl hususunda hadd ü nihâyetin yoktur. Biz de eğrilikte ve sapıklıkta sonsuz bir hâldeyiz.»

6453

بی حدی خویش بگماری کریم

بر کزای بیحد منق لیم

«Ey Resûl-i Ekrem; cemâl ve kemâl husûsundaki sonsuzluğunu bizim gibi bir avuç âsinin eğrilikteki sonsuzluğuna havâle eyle.»

6454

هین که از بقطع مایک تار ماند

مصر بودیم و یکی دیوار ماند

«Bilmiş ol ki bizim ömür elbisemizden bir tel kalmıştır. Biz azim bir şehir idik, harâb olduk, ancak bir duvarımız kaldı.»

6455

البقيه البقيه اى خديو
تا نكردد شاد كلی جان ديو

«Ey sultân-ı âlim, o bakiyyeyi muhâfaza buyur ki şeytanın canı, bizim hâlimizden temâmiyle mesrûr olmasın.»

6456

بهر مانى بهر آن لطف نخست
كه تو لردى گمراهانرا باز جست

«Bizim için değil, dalâlete düşenleri hidâyete sevkeylemek yolundaki lutf-i kadîmin hürmetine.»

Cenâb-ı Pîr, o hasta sehâbî lisânından Aleyhisselât Efendimize niyâz ederken Cenâb-ı Hakka tevcih-i hitâb ediyor ve diyor ki :

6457

چون نمودى قدرت بنمای رحم
ای نهاده رحما درشحم و لحم

«Ey yağa ve ete, yâni; yağ ve etten mürekkebe olan insanların kalbine merhamet veren Allah; kemâl-i kudretini gösterdin, artık lutuf ve merhametini irâe buyur.»

6458

این دعا گر خشم افزاید ترا
تو دعا تعلیم فرما مهترا

«Ey büyüklerin en büyüğü olan Allahü Ekber; eğer ettiğimiz düâ senin gazabını artırıyorsa edilecek düâyı yine sen ilhâm eyle.»

6459

آنچنان کادم بیفتاد از بهشت
رجعتش دادی که رست از دیوشت

«Nasıl ki Âdem Aleyhisselâm Cennetteki mevkiinden düşünce öğret-

tiğin düâ ile ona ric'at, yâni; tevbe ve istiğfâr verdin de çirkin şeytanın iğvâsından kurtuldu.»

Âdeme ilhâm edilen düâ Kur'ân'da mezkûrdur ki :

فَاَلَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا اَنْفُسَنَا وَاِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ
مِنَ الْخٰسِرِيْنَ ﴿٢٠﴾

Âyetidir ve : «Ey bizim Rabbımız; biz nefsimize zulmeyledik, eğer bize mağfiret ve merhamet etmezsen biz elbette husrâna, zarar-ı azîme uğrayanlardan olacağız» meâlindedir.

6460

دیو که بود کوز آدم بگذرد
بر چنین نظمی از و بازی برد

«Şeytan kim oluyor ki derece ve mertbe itibâriyle Âdemi geçsin ve bu satranc oyununda ona galebe şalabilsin?»

6461

در حقیقت نفع آدم شد همه
لغت حامد شده آن دمدمه

«Şeytanın mekr ve hiylesi, Âdem hakkında temâmiyle menfaat ve o hasûd şeytan için bâis-i lânet olmuştur.»

6462

بازی دید و دوصد بازی ندید
بس ستون خانه خودرا برید

«Şeytan Âdemi cennetten çıkarmak için bir oyun gördü ve tatbik etti. Lâkin kendi aleyhine olmak üzere iki yüz oyun vardı, onları görmedi de yaptığı ile kendi oyununun direğini kesmiş ve hânesini başına yıkmış oldu.»

آتشى زد شب بگشت ديگران
باد آتسرا بگشت اوبران

«Gece karanlığında başkalarının ekinini ateşledi. Fakat rüzgâr, o ateşi kendi tarlasına sevkedip kendi ekinini yaktı.»

چشم بندى بود لعنت ديورا
تا زبان خصم دید آن ريورا

«Allahın lâneti, şeytana göz bağı oldu da yaptığı mekri, düşman ittilhâz ettiği Âdem için zarar gibi gördü.»

هم زبان حال او شد ريواو
خود تو کوى بود آدم ديواو

«Yaptığı hiyle, kezâ hâli için zarar oldu. Sanki Âdem Aleyhisselâm, onun muğfili olmuş ve onu aldatmıştı.»

لعنت آن باشد که کز بنیش کند
حاسد و خودبین و پرکینش کند

«Allahın lâneti maâzallah öyle bir şeydir ki mazharı olanı eğri görüşlü, hâsîd kendini beğenmiş ve kindâr kılar.»

تا بداند که هر آنکو کرده بد
عاقبت باز آید و بروی زند

«Hakkın lânetine uğrayan kimsenin böyle olması, kötülük eden kimsenin yaptığı kötülüğün nihâyet dönüp kendisine zarar vereceğini bilmesi içindir.»

مَنْ عَمِلْ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا

buyurulmuştur ki : «Bir kimse iyi bir amelde bulunursa onun sevâbı ve fâidesi kendisine âiddir ve kötülük ederse onun günâhı ve zararı da kendine âiddir⁹» demektir. Kezâ :

إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ أَنْفُسَكُمْ وَإِنْ أَسَاءْتُمْ فَلَهَا

Yâni : «Ey insanlar, iyilik ederseniz, nefsinize iyilik etmiş olursunuz, kötülük ederseniz yine nefsinize kötülük etmiş olursunuz¹⁰» buyrulmuştur.

جمله فرزین بندها بپند بکس
مات بروی گردد و نقصان و وکس

«Allahın mel'ûnu olan bedbaht, bütün tedbirleri aksine görür de hayat satrancında mat olur ve zarar görür.»

زانکه او گر هیچ بپند خویش را
مهلك و ناسور بپند ریش را

«Çünkü o mel'ûn olan kimse, kendisini hiç ve değersiz görseydi müb-telâ olduğu lânet derdini, mühlik ve tedâvisi mümkün olmayan bir maraz görürdü.»

* Halbuki :

درد چیزد زین چنین دیدن درون
درد اورا حجاب آرد برون

« Derûnunu, yâni; kalbini böyle görmekten ve lutf-i ilâhiye ilticâ

(9) Sûrei Fûsilet : 46.

(10) Sûrei Esrâ : 7.

etmekten o mânevi derd zâil olur, hattâ onun gözündeki gaflet hicâbını kaldırır.»

6471

تا نگردد مادرانرا دردزه

طفل در زادن نیابد هیچزه

«Anaları, loğsalık ağrısı tutmasa çocuk doğmak için yol bulamaz.»

Gebe kadınların ağrısı tutması, çocuğun doğmasına 'âlâmet olduğu gibi bir derde mübtelâ olanların ibtilâsı da afv-i İlâhîye mazhar olacaklarının müjdesidir.

6472

این امانت دردل و دل حاملهست

این نصیحتها مثال قابلهست

«Bu emânet, yâni; afv-i İlâhî mazhariyyeti kalbedir ki kalb ona hâ-mile gibidir. Ulemâ ve meşâyihin ona ettiği nasihatler de ebe misâlidir.»

6473

قابله گوید که زترا درد نیست

درد باید درد کودترا رهیست

«Loğsayı muâeyene eden ebe der ki: Kadının derdi yoktur. Bu ağrılar tabii ve lâzımdır ki onlar doğacak çocuk için yol demektir.»

6474

آنکه او بی درد باشد رهز نیست

زانکه بی دردی اناالحق گفت نیست

«Derdi olmayan kimse, hem kendinin, hem başkalarının yolunu vurur. Çünkü derdsizlik, (Enelhak) ve (Ene rabbüküm'ül'a'lâ) demek gibidir.»

Derdnâk, yâni; hasta olmak da Allahın bir lutfudur. Çünkü hasta olan kimse ağrı, sancı ve sızı gibi hallerin tesiriyle hay hay diye inler ve aman Allah! diye feryâd eder. Husûsiyle yapılan tedâvinin ve aldığı ilâğların tesiri olmadığını görünce bütün bütün Allahın lutfuna ilticâ eder. Derdli olmayan kimse ise sapasağlam olduğu için böyle bir ilticâyâ lüzum görmez. Hele biraz da âsî fikirli olursa işi büsbütün azıtır, âdetâ Fir'avn gibi (Ene rabbükümül âlâ) yâni; «Ben sizin yüksek tanrınızım» demeye kalkışır.

6475

آن انا بی وقت گفتن لعنت است

آن انا در وقت گفتن رحمت است

«O (ene) yi vakitsiz söylemek lânete sebebidir. Vaktinde söylemek ise mûcib-i rahmettir.»

6476

آن انا منصور رحمت شد یقین

آن انا فرعون لعنت شد یقین

«Hallâc-ı Mansûr'un (Enel-hak) demesi rahmet, Fir'avn'ın (Ene rabbüküm'ül-a'lâ) demesi ise lânet sebebi olmuştur.»

Çünkü Mansûr'un sözü vaktinde, Fir'avn'ın hezeyâmı ise vakitsiz söylenilmiştir. Seyr ve sülûk esnâsında bir makâm varmış ki sâlik o makamda her şeyi, hattâ kendini Hakta fânî ve ancak Hakkı bâkî görürmüş. Binâenaleyh Hakkın kendisinde zuhuru itibâriyle (Enel-Hak) yâni; «Ben Hakkım», bende zuhûr eyleyen Haktır dermiş. Fakat bu tecellî dâimî olmadığından o zevk zâil olunca (Enel-abd) yâni; «Ben Hakkın bir kulu-yum» itirâfında bulunurmuş. Kibâr-ı ehlullâhın hemen hepsinde bu tecellî zuhur etmiş, pek çoğu Mansûr'un (Enel-Hak) demesi gibi muvâhidâne söz söylemiştir. Bunların hep birine bir şey yapılmadığı halde Hazret-i Mansûr'un işkence ile idâm edilmesi için şöyle bir sebep beyân etmişlerdir. Cenâb-ı Mansûr, sülûkü esnâsında bir mertebeye vâsıl olmuş ki orada iken ne istese yapılacaktı. Bundan dolayı Resûlullah Efendimiz Mirâc gecesi (ne istersen) hitâbına mazhar olduğu sırada niçin bütün insanların afvını istemedi de yalnız ümmetinin mağfûr olmasını talep etti? diye bir itirâzda bulunmuş. O esnâda Aleyhisselât Efendimizin ruhâniyyeti zuhûr ederek: Yâ Mansûr! Peygamberlere Allah ne istetirse ancak onu isterler. Bana da o sırada ümmetimin afvı talebi ilhâm olun-

muştı, buyurdu. Bunun üzerine Mansûr, Zât-ı Risâletten afvını recâ etti. O da afvetmekle berâber seyf-i şerifle şehâdetini teklif etti. İşte idâmı bunun içindi. Onun ellerini, ayaklarını kesmişler, sonra da darağacına çekmişler, daha sonra da cesedini yakıp külünü Dicle nehrine almışlardı.

İşte Mansûrun (Enel-Hak) demesi vaktinde söylenilmiş olduğu için Rahmet-i İlâhiyeye mazhar olmuştu.

Fir'avn ise bu tecellî ile alâkadar olmadığı halde Mısırlılara hitâben: (Ene rabbükümül âlâ) Yâni: «Ben sizin yüksek tanrınızım» diye ulûhiyet dâvâsına kalkışmış, vakitsiz ve yalan söylediği için Allahın lânetine mazhar olmuştu.

6477

لاجرم هر مرغ بی هنکامرا
سر بریدن واجبست اعلامرا

«Vakitsiz öten kuşun kabahatini bildirmek için başını kesmek vâcibtir.»

Mâlûm yâ horozlar gündüzleyin ve sabaha karşı öterler. Şâyet miâ-dından evvel öten olursa onu uğursuz sayanlar ve onu kesenler olur. Fir'avn da böyle vakitsiz ötmüş bir horozdu ki cezâ olarak Şâb denizinde boğulmuştu.

6478

سر بریدن چیست کشتن نفسرا
درجهان و ترک گفتن نفسرا

«Baş kesmek nedir? Mücâhede ile nefsi öldürmektir.»

Yanlış anlaşılmasın. Nefsi öldürmek intihâr etmek değildir. Nefsin hevâ ve hevesine muhâlefet etmek ve istediğini yapmamaktır. Bu muhâlefet, emmâre hâlinde bulunan, yâni; sâhibine âmir geçinen nefsi öldürür. Onu bu sûretle öldürmek, hakikatte yaşatmak demek olur. Nasıl ki:

6479

آنچه ناکه نش کردم برکنی
تا که باید اوز کشتن ایمنی

«Nefsi bu sûretle öldürmek, öldürülmekten kurtulsun diye, akrebin kuyruğunu koparmak gibidir.»

Mâlûm yâ akreb, muzır hayvanlardandır. Zehirli iğnesiyle insanı sokar, büyükleri olursa zehirler ve öldürür. Onun için nerede meydana çıksa hemen ezilir, mahvedilir. Onun zehirli iğnesi kuyruğundadır. Kuyruğu kesilecek olursa zehirlenmesi zâil olacağından belki bu sûretle ölümden kurtulur.

6480

برکنی دندان پرزهری زمار
تا رهد مار ای بلای سنگسار

«Yılan taşla ezilmekten kurtulsun diye onun zehirli dişlerini sökersin.»

Çünkü o vakit ısıramaz ve zehirleyip öldüremez.

6481

هیچ نکشد نفسرا جز ظل پر
دامن آن نفس کشررا سخت گیر

«Nefs-i emmâreyi ise, pîrin, mürşidin sâyesinden başka bir şey öldüremez. Binâenaleyh o nefsi öldüren zâtın irşâdâtını sıkı tut.»

6482

چون بیگری سخت آن توفیق هوست
در تو هر قوت که آید جذب اوست

«Onun eteğini sıkı sıkı tutmak Allahın tevfidir. Sana gelen mânevî her kuvvet de onun cezbi eseridir.»

6483

مارمیت از رمیت راست دان
هرچه کارد جان بود از جان جان

«(Mâ rameyte iz rameyte) Âyetini doğru bil. Sana rûhundan gelen her feyz, rûh'ül rûh olan o mürşidindir.»

Resûlullah Sallâllâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz Bedr muhârebesinde ve iki safın karşılaştığı sırada yerden bir avuç toprak alıp düşman

tarafına attı. O toprak düşman safında bulunanların gözlerine girip hepsini gözlerini oğuşturmaya mecbur etti. Onun üzerine bu âyet nâzil oldu. «Habibim; o toprağı attığın vakit sen atmadın. Lâkin Allah attı.» buyuruldu. O sırada Nebiyy-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz Hakkın fiiline âlet olmuştu. Bunun gibi ehlullah hazarâtı da böylece ef'âl-i Hakka âlet olur. Ve kudret-i İlâhiyye onların vâsıtasıyla zuhura gelir.

6484

دست گیرنده و بست و بردبار
دمبدم آن دم ازو امیددار

«Senin elini tutan ve rahîm ve alîm olan Hak Sübhânehû ve Teâlâ'dır. Hîdâyet demini, yânî; feyzini dâimâ ondan bekle.»

6485

نیست غم گردیر بی او مانده
دیر گبر و سخت گبرش خوانده

«Eğer onsuz geç kalmışsan, ona geç, ğam yeme. Bilirsin ki o, geç erişir ama, tam erişir.»

6486

دیر گبرد سخت گبرد رحمتش
یک دمت غائب ندارد حضرتش

«Geç tutsa da, zorlu ve şiddetli tutsa da O, seni bir ân bile kaybetmez, dâimâ nazarında bulundurur.»

6487

ورتو خواهی شرح این وصل و ولا
از سر اندیشه میخوان والضحی

«Eğer sen şu vuslat ve muhabbetin şerhini istersen (Ve'd-Duhâ) sûresini düşünerek tedebbür ve tecmmül ederek oku!»

Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimize gelen vahyler, bir kaç gün keşilmiş, onların inkıtâi Resûlullâhı mahzûn ettiği gibi müşrikler de : «Mu-

hammedi, Rabbi terkettî!» diye şamata çetmilerdi. «O münasebetle bu Sûre-i Celile nâzil oldu. Âyetleri arasında :

مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَىٰ

Yânî : «Habibim; Rabbin seni terketmedi ve sana gazab etmedi⁽¹⁾» buyuruldu. Bu Âyet-i Kerime, Hazret-i Peygambere hâs olmakla berâber hükmü ümmetine de şâmilidir. Yânî; hiç bir mü'min yoktur ki Allahın nazarından kaybolsun.

Cenâb-ı Hak, bütün mahlûkâtını her ân ve zaman görür ve ne halde olduklarını bilir.

6488

ورتو گوی هم بدھا از و بست
لیک آن نقصان فضل او کیست

«Eğer kötülükler de Allahdandır diyecek olursan öyle olması, onun fazl ve kemâline nasıl nakisa verir?»

Evet, hayır ve şer Allahdandır. İyinin de, kötünün de hâlıkı O'dur ki:

خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ

Yânî : «Allah, her şeyin hâlıkıdır⁽²⁾» Âyet-i Kerimesinde beyân buyurulmuştur. Fakat Hakkın kötüyü ve kötülüğü yaratması, O'na bir noksan getirmez, belki kemâl-i kudretine delâlet eder.

6489

آن بدی داد آن کمال اوست هم
من مثالی گویم ای محشم

«O kötülüğü yaratıp vermesi de O'nun bir kemâlidir. Bunu isbât için sana bir misâl söyleyeyim.»

(1) Sûrei Duha : 3.

(2) Sûrei Mü'min : 62.

گر نقاشی دوگونه نقشها
نقشهای صاف و نقش بی صفا

«Meselâ bir nakkâş; sâf, parlak, güzel nakışlar yapmakla berâber, donuk ve çirkin nakışlar da yapar.»

نقش یوسف کرد و خورخوش سرشت
نقش غفریتان و ابلیسان زشت

«Yûsuf'un ve yaradılışı güzel hûrîlerin, sonra ifritlerin ve çirkin şeytanların resmini yapar.»

هر دو گونه نقش استادی اوست
زشتی او نیست آن رادی اوست

«İki türlü nakış da onun üstadlığı nişânesidir. Yaptığı çirkin resim, onun çirkinliği değil, üstadlığını ve kerimliğini gösterir.»

زشت را در غایت زشتی کند
حمله زشتیها بکردش برتند

«Çirkinini son derecede çirkin nakşeder ki bütün çirkinlikler onun etrâfında dolanır.»

Bunu niçin yapar?

تا کمال دانش پیدا شود
منکر استادیش رسوا شود

«İlminde, san'atında ve kudretindeki kemâlin meydana çıkması ve üstadlığını inkâr edenin rüsvây olması için.»

در نداند زشت کردن ناقصست
زین سبب خلاق کبر و مخلصست

«Eğer çirkin resim yapmasını bilmezse o nakkâş san'atında nâkustır, temâm usta değildir. İşte bundan dolayı Cenâb-ı Hak, mecûsî ile muhlis mü'mini yaratmıştır.»

Bir ressâm farzediniz ki güzel ve bedîi resim yapmakta gâyet mâhîr, fakat karikatür bir resim çizmekte âciz. Güzel güzel levhalar meydâna getirdiği halde, çirkin bir resim demek olan bir karikatür yapamıyor. Elbette bu adama, tâm ve kâmil üstâd denilemez. Cenâb-ı Hak ise ek-mel'ül-ekmelin olduğu, yâni; güzeli de çirkinini de yaratmaya kâdir bulunduğunu mahlûkâtına göstermek için hayra mukâbil şerri, iyiye karşılık kötüyü, imân ile berâber küfrü de yaratmıştır.

پس ازین رو کفر و ایمان شاهد
بر خداوندیش هر دو ساجدند

«Bu cihetten küfür ile imân O'nun kemâl-i kudretine şâhid ve Rubûbiyyeti karşısında ikisi de sâciddir.»

لیک مؤمن دان که طوعاً ساجدست
زانکه جوای رضا و قاصدست

«Lâkin bilmiş ol ki, mü'minin huzûr-i İlâhîde secde etmesi tav'andır, emr-i İlâhîye itâat etmiş olmak içindir. Çünkü mü'min, Allahın rızasını aramakta ve secdesiyle o rızâyı kasdetmektedir.»

هست کرها کبر هم زدن پرست
لیک قصد او مراد دیگرست

«Mecûsî de Yezdân dediği mâbûda secde eder. Fakat onun secdesi kerhendir, istemiyerektir, çünkü maksadı ve murâdı başkadır.»

Meselâ :

خوب گوید ای شه حسن بها
پاك گردانیدیم از عیبا

«Güzel de der ki: Ey güzellikler Pâdişâh! Beni bütün ayıblardan pâk olarak yarattın.»

İşte güzel de, çirkin de kendilerini yaratan İlâlık Teâlâya bu sûretle hitâb ederler.

قلعه سلطان عمارت میکند
لیک دعوی امارت میکند

«Mecûsî ve kâfir, sultanın kalesini tâmir eder, bunu yapmakla berâ-her o kalede beglik dâvâsında bulunur.»

Yânî; beden kalesini benim vehmederek onu tâmire çalır.

گشت باغی تا که ملک او بود
عاقبت خود قلعه سلطانی شود

«O beden kalesi kendi mülkü olsun diye asıl sâhibine karşı bâğî ve âsî olur. Fakat nihâyet eccl gelir, o kale, onun elinden cebren ve kerhen alınır ve asıl sâhibine âid olur.»

مؤمن آن قلعه برای پادشاه
میکند معمورنی از بهرجاه

«Mü'min ise beden kalesini, mansıb ve rütbe için değil, mahzâ sâhibi olan pâdişâh için tâmir eder.»

Vücudu tâmir edecek olan yemesi, içmesi vesâiresi metbû-i muaz-zamı olan Cenâb-ı Hakka ibâdet edecek kadar kuvvet ve kudret bulmak içindir.

زشت گوید ای شه زشت آفرین
قادی برخوب و برزشت مهین

«Çirkin der ki: Ey çirkin yaratan Allah! Sen güzel ve çirkin ikisini de yaratmaya kâdirsin.»

«HAZRET-İ PEYGAMBER ALEYHİSSELÂM'IN O HASTAYA
VASİYYET ETMESİ VE KENDİNE HASTALIK İSTEME DİYE
DUÂ ÖĞRETMESİ»

گفت پیغمبر مرآت بیمار را
این بگوکای سهل کن دشوار را

«Cenâb-ı Peygamber o hastaya dedi ki: Şöyle de: Ey gücü kolaylaş-tıran Allah!»

آتنا فی دار دنیا ناحسن
آتنا فی دار عقبای ناحسن

«İlâhî, bize Dünyâda ve Âhirette hüsn, yânî; güzellik ve iyilik ihsân et de.»

Sahih-i Müslimde şöyle bir Hadis rivâyet olunmuştur:

«Resûl-i Ekrem Hazretleri ashâbdan bir zâtın iyâdetine gitti ve istif-sâr-ı hâtırda bulundu. Onun zayıflamış, âdetâ kuş yavrusu gibi bir hâle gelmiş olduğunu gördü. Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimiz ona: Allaha bir düâda mı bulundun, ondan bir şey mi istedin? diye sordu. Hasta dedi ki: Evet, yâ Resûlallah; yâ Rabbî Âhirette ikâb ve azâb edeceksen o azâbı Dünyâda et, diyordum. Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem buyurdu: Sübhânallah! Azâb-ı İlâhîye senin tâkatın yoktur. Ona taham-mül edemezsin. Yâ Rabbî, bize Dünyâda da, Âhirette de güzellik ve iyilik ver ve bizi ateş azâbından vikâye eyle, desen olmaz mıydı?»

دوزخ آن بود و سیاستگاه سخت
بر شاخ و باغ و بستان و درخت

«Cehennem ve şiddetli siyâset mahalli orası idi. Rakat size kağı, hostan ve ağaç oldu.»

Sûre-i Meryemde buyurulmuştur ki :

وَإِنْ مِنْكُمْ آلَاءٌ وَارِدُهَا كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا ﴿١٣﴾
فَذَرْهُمْ أَتَوَّارًا يَمْشُونَ فِيهَا

Yâni : «Ey insanlar, sizden hiç biri yoktur ki Cehenneme uğramayacak olsun. Yâ Muhammed, bu uğrayış Rabbin için verilmiş bir hükmüdür. Sonra müttelâ olanlara necât vereceğiz ve zâlimleri dizleri üzerine çökmüş oldukları halde bırakacağız¹³.» Âyetlerinde haber verildiği üzere kıyâmette ve muhâsebe-i âmâlden sonra bütün insanlar Cehennem üzeri-ne sevkolunacak, fakat mü'minlerin nûru, Cehennem nârını söndürecek, hattâ onlar ateş ve azâb nâmına bir şey görmeyecek. Fakat zâlim ve kâfir olanlar ise Cehennemde kalacaklardır. Câbir bin Abdullah (Radıyallâhü anhümâ) Resûl-i Ekrem Hazretlerinden : «Yâ Resûlallah! Kur'ânda insanların Cehenneme vürûdünden bahs edilmmiştir. O vürûd nedir?» diye sormuş. Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz de : «Cennetlikler Cennete girince bâzıları bâzılarına : Bizim Cehenneme vürûd edeceğimizi Rabbimiz vâdetmemiş miydi? diye soracak, onlara : Siz oraya geldiniz, fakat size karşı onun ateşi sönmüştü denilecektir.» buyurmuştur.

Tefsir-i Medârik'de şöyle bir Hadis daha vardır : «Kur'ândaki vürûd, dühûl mânâsıdır. Sâlih ve fâsık bütün insanlar Cehenneme girecek, yâni; oradan geçecek. Fakat İbrâhim Aleyhisselâma olduğu gibi Cehennem âteşi mü'minlere serinlik ve selâmet olacaktır. Cehennem de mü'mine : Ey mü'min; çabuk geç, senin nûrun, benim ateşimi söndürdü diyecektir.»

Ehl-i Cennetin sülâline karşı melekler şunu da söyleyeceklerdir ki :

(13) Sûre-i Meryem : 71-72.

Dünyâdaki haseneden maksad sıhhat ve âfiyet, âhiretteki haseneden murad mağfiret ve cennettir denilmiştir.

Bu münâsebetle Hazret-i Pir şu beyt ile duâ ediyor :

6506

راہرا برماجو بستان کن لطیف
منزل ماخود تو باشی ای شریف

«Ey şerîf ve mukaddes olan Allah; bizim yolumuzu bostan ve gülistanı gihi latif eyle, konak yerimiz de sen ol. Yâni; o yol bizi sana götürsün, sâde Cennete değil.»

6507

مؤمنان درحشر گوید ای ملک
نی که دوزخ بود راه مشترک

«Mü'minler mahşerde diyeceklerdir ki: Ey melekler, Cehennem, umûmun müşterek bir yolu değil miydi?»

6508

مؤمن و کافر برد باید کنار
ماندیم اندرین ره دودونار

«Mü'min de, kâfir de o cehennemden geçecekti. Halbuki biz bu yolda duman ve ateş görmedik.»

6509

نک بهشت و بارگاه ایمنی
بس کجا بود آن کذرگاه دنی

«İşte cennet ve emniyet makâmı. O korkunç geçid nerede kaldı?»

6510

بس ملک گوید که آن روضه حضر
که فلانجا دیدماید اندر کذر

«Melek, onlara diyecektir ki: Fülân yerden geçtiğiniz vakit gördüğünüz yeşil bahçe yok mu idi?»

6512

چون شما این نفس دوزخ خوی را
آتش کبر و فتنه جور را

«Siz, bu Cehennem tabiatlı nefsi ve onun fitne çıkaran mecûsi âteşini,»

6513

جهدها کردید و آن شد پرفضا
نار را کشتید از بهر خدا

«Mücâhedeler ettiniz de temizlediniz, Allah rızâsı için onun ateşini söndürdünüz.»

6514

آتش شهوت که شعله میزدی
سبزه تقوی شد و نور هدی

«Alev alev yanan şehvet âteşiniz takvâ yeşilliği ve hidâyet nûru oldu.»

6515

آتش خشم از شما هم حلم شد
ظلمت جهل از شما هم علم شد

«Gazab ateşiniz hilim, cehâlet zulmetiniz ilim hâline girdi.»

6516

آتش حرصی از شما ایثار شد
وان حسد چون خازبد گلزار شد

«Hırs ve tamâ âteşiniz i'tâ ve isâra, diken gibi olan hasediniz gülzâra tahavvül etti.»

6517

چون شما این جمله آتشی خویشت
بهر حق کشتید جمله پیش پیش

«Siz, nefsinizdeki bu bütün âteşleri mukaddemâ, yânî; Dünyâda iken Allah rızâsı için söndürdünüz.»

6518

نفس ناری را چو باغی ساختید
اندر و تخم وفا انداختید

«Cehennemlik nefsi bir bağ hâline getirdiniz ve oraya vefâ tohumunu ekdiniz.»

6519

بلبلان ذکر و تسبیح اندرو
خوش سرایان در چن بر طرف جو

«Zikr ve tesbih bülbülleri orada akan nehir kenârındaki çimenlerin üstünde güzel güzel terennüm etmektedir.»

6520

داعی حق را اجابت کرده اید
در جیم نفس آب آورده اید

«Hak dâvetçisi olan peygambere icâbet ettiniz ve nefis Cehennemine su döküp âteşini söndürdünüz.»

6521

دوزخ مانیز در حق شما
سبزه گشت و گلشن و برک و نوا

«Bizim Cehennemimiz de sizin hakkınızda yem yeşil ve türlü nimetleri hâvî bir gülşen oldu.»

چیت احسان را مکافات ای پسر
لطف و احسان و ثواب معتبر

«Oğul; iyilik mükâfâtı nedir? Lutuftur, iyiliktir ve mûteber yânî; tazlasiyle sevâbdır.»

Er-Rahmân Sûresinde :

هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ ﴿٦٠﴾

Âyetiyle iyiliğin mukâbili ve mükâfâtının yine iyilik olacağı, yâni; Dûnyâda işlenilen hayır ve hasenâta, Âhirette Cennet ve nimet verileceği beyân buyurulmuştur. Melekler lisânından ehl-i Cennete hitâb ediliyor :

6523

نی شما گفتید ما قربانی یم
پیش اوصاف بقا ما قانی یم

«Siz demediniz miydi ki biz kurbanlığız, Hakkın evsâf-ı bakiyesi huzûrunda fânileriz.»

6524

ما اگر قلاش و گر دیوانه ایم
مست آن ساقی و آن پناه ایم

«Biz kalles de olsak, divâne de olsak vahdet sâkisi olan Allahın ve onun sunduğu şarabın sarhoşlarıyız.»

6525

بر خط و فرمان او سر می نهیم
جان شیرین را گروکان می دهیم

«Onun yazısına ve fermânına mutîyiz, hattâ tatlı canımızı O'na peş-keş olarak veririz.»

تا خیال دوست در اسرار ماست
چاکری و جان سپاری کار ماست

«Dostun hayâli ve fikr-i muhabbeti bizim esrârımız oldukça kulluk ve rûhen fedâkârlık bizim işimizdir.

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ ilâhî bir aşkın cilvesi bulunan belâ-lardan bahse intikâl ederek diyor ki :

6527

هر کجا شمع بلا افروختند
صد هزاران جان عاشق سوختند

«Nerede belâ mumunu uyandırmışlarsa yüz binlerce âşkın canını yakmışlardır.»

6528

عاشقانی کز درون خانه اند
شمع روی یار را پروانه اند

«Hâne içinde, yânî; mahbûb-i ezeliye mahrem olan âşıklar, yârin cemâl-i nûruna pervânedirler.»

6529

ای دل آن نجارو که بانو روشنند
وز بلاها مرا چون شنند

«Ty gönül; senden hoşlanan bir neclise git ki oradakiler, sana belâ-lara karşı siper gibi olurlar.»

6530

بر جنایات مواسا میکنند
در میان جان تراجا میکنند

«Senin kabahatlarına karşı iyilik ve afv ile muâmele ederler, sana canlarının içinde yer verirler.»

Yâni; candan, gönülden muhabbet ederler.

6531

زان میان جان تراجا می کنند
تا ترا پر باده چون جامی کنند

«Seni kadeh gibi aşk-ı İlâhî şarabıyla dolu bir hâle getirmek için sana canlarının içinde yer verirler.»

6532

در میان جان ایشان خانه گیر
در فلک خانه کن ای بدر منیر

«Ey parlak ây gibi olan sâlik; onların canı içinde makam tut da felekde menzil ittihâz etmiş gibi olasın.»

Ehlullâhın canı içinde makam tutmak, onların kalbine girmek ve muhabbetlerini kazanmaktır. Nitekim Kur'ânda :

يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ۖ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ
رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً ۖ فَادْخُلِي فِي عِبَادِي ۖ وَادْخُلِي جَنَّاتٍ

Yâni : «Ey Allahın ihsânına itminân kesbetmiş, bunda şek ve şüphesi kalmamış olan nefis, yâni; insan; sen Hakdan, Hak senden râzî olduğun halde Rabbına rücu et. Benim kullarım içine gir ve Cennetime dâhil ol¹⁵.» buyurulmuştur. Bundan dolayıdır ki ehl-i tarîk olanlar, birbirlerine : erenler; beni gönülden çıkarma, derler. Çünkü ehlullahın kalbi de bir nevî cennet demektir.

6533

چون عطارد دفتر دل را کنند
تا که بر تو سرها پیدا کنند

«Evliyâullah kalbinde yer et ki Utarit yıldızı gibi sana gönül defterini açsınlar ve oradaki esrâra seni vâkıf kılsınlar.»

(15) Sûrei Feccr : 27-30.

6534

پیش خویشان باش چون آواره
برمه کامل زن ارمه باره

«Akrebâ ve taallukâta karşı âvâre ve yabancı gibi ol da eğer sen bir hilâl isen bedr-i tâm olan ehlullâha yaklaş.»

6535

جز مرا از کل خود پرهیز چیست
با مخالف این همه آمیز چیست

«Bir cüz'ün, küllünden sakınması ve muhâliflerle ihtilâtta bulunması nedendir?»

Ehlullah hazarâtı, tarîkatta küll gibidir ki sâlikler, onların cüz'ünü teşkil eder. Binâenaleyh o cüz'ler, o küllere yaklaşmalı ve yabancılarla ulfet ve ünsiyette bulunmamalıdır.

6536

جنس را بین نوع گشته در روش
غیبا بین عین گشته در رهش

«Cinsi gör ki bir mertebeden bir mertebeye naklinde nev'i hükmüne girer, gayb olanlar da gaybiyetten kurtulup ayn derecesini bulur.»

İnsan, hayvan, nebât, cemâd gibi büyük taksimler cins; beyaz, siyah, sarı, kırmızı derili insanlar gibi cinsin efrâdı da nevidir. Bâzan cins, nevilerden birine munkalib olur. Meselâ Afrikadaki insanların çoğu medeniyette yükselmemiştir denilir. Burada cins olan insan kelimesiyle, nevi bulunan zenciler kastedilir. Binâenaleyh sen de ehlullaha yaklaşırsan belki onlar seni kendilerinden sayarlar.

6537

تاچو زن عشوه خری ای بی خرد
از دروغ عشوه کی یا بی مدد

«Ey akılsız kimse, ne vakte kadar kadın gibi işve ve cilve satın alacaksın? Yâni; halkın yalandan ve hulûskârlık olarak yüzüne gülme-

sine aldanacaksın. O yalancı işvelerden ve gülümsemelerden nasıl meded bulursun?»

Onları bırak da merdân-ı İlâhînin hizmetlerini ihtiyâr et. Çünkü :

6538

مر ترا دشنام و سیلی شهان
بهر آید از شنای گمراهان

«Hakikatte sana sultân'ür-ricâl olan Allah adamlarının söğmeci ve döğmesi, bir takım sapık heriflerin seni medhetmesinden hayırlıdır.»

6539

صفع شاهان خور مخور شه خسان
تا کسی گردی ز اقبال کسان

«Şâhların tokadını ye de, alçakların balını yeme ki: o şâhların, yânî; o velîlerin ikbâl ve saâdeti bereketiyle sen de adam olasın.»

6540

زانکه ز ایشان خلعت و دولت رسد
در پناه روح جان گردد جسد

«Çünkü o zevât-ı kirâmdan hil'at ve devlet gelir. Nasıl ki rûha sığınan bir cesed, cân olur.»

Ana karnındaki bir çocuk, et parçasından ibâret bir cisim iken canlanınca o et parçalığından kurtulur, bir insan yavrusu olur. Onun gibi ehlullâha mukârin ve hâdim olanlar da onların feyz ve bereketiyle velâyet mertebesini bulur.

6541

هر کجا بینی برهنه بی نوا
دان که او بگریخته است از اوستا

«Nerede çıplak ve muhtâc birini görürsen bil ki o, ustadan kaçmıştır.»

Onun kaçması,

6542

تا چنان کردد که می خواهد دلش
آن دل کور بدنی بی حاصلش

«Kör, kötü ve mahsûlsüz gönlünün istediği gibi olmak ve serbest hareket etmek içindir.»

6543

گر چنان کشتی که استا خواستی
خویش را و خویش را آراستی

«Eğer ustasının istediği gibi olsaydı kendisini ve hısmını, akrabâsını süslemiş olurdu.»

Çünkü usta çırağa san'at öğretmek ve bir san'atkâr olarak yetiştirmek ister.

6544

هر که از استا گریزد در جهان
اوز دولت می گریز داین بدن

«Her kim dünyada bir ustadan kaçarsa şunu bil ki devlet ve saâdetten kaçmıştır.»

6545

پیشه آموختی در کسب تن
چک اندر پیشه دینی زن

«Ey san'atkâr olan, cesed kazancı için bir san'at öğrenmişsin, bir de din san'atı öğrenmeye teşebbüs et.»

6546

در جهان پوشیده کشتی و غی
چون برون آیی از غیا چون کفی

«San'at sâyesinde Dünyâda giyinmiş, kuşanmış ve zengin olmuşsun. Buradan dışarıya çıkınca, yâni; Ahirete gidince ne yaparsın?»

پدشۀ آموزکہ اندر آخرت
اندر آید دخل کسب مغفرت

«Bir san'at öğren ki Âhirette sana mağfiret-i İlâhîyi kazandırırın.»

آن جهان شهرست پر بازار و کسب
تا پنداری کہ کسب اینجا است حسب

«O cihân, yâni; Âhîret âlemi, pazar ve kazanç dolu bir şehirdir. Kazancım bu âleme mahsûs olduğunu zannetme.»

حق تعالی گفت کین کسب جهان
پیش آن کسب است لعب کودکان

«Hak Teâlâ buyurmuştur ki: Bu âlemin kazancı, o âlemin kazancına nisbetle çocuk oyunu gibi kahr.»

همچو آن طفلی کہ بر طفلی تند
شکل صحبت کن مساسی میکند

«Meselâ küçük bir çocuk gibi diğer bir çocuğun üstüne çıkıp temâsda bulunuyormuş gibi davranır.»

کودکان سازند در بازی دکان
سود نبود جز کہ تعبیر زمان

«Çocuklar oyun esnâsında dükkân yaparlar ve gûyâ alış veriş ederler, fakat o dükkânın ve o alış-verişin vakit geçirmekten başka faydası olmaz.»

شب شود درخاه آید کرسنه
کودکان رفته بماند یک تنه

«Gece olunca dükkân açan çocuk âş olduğu halde eve döner. Diğer çocuklar evlerine gitmiş, o yalnız başına kalmıştır.»

این جهان بازی گهست و مرگ شب
باز گردی کیسه خالی بر تمب

«Bu cihan da o çocukların oyun yeri gibidir. Gece olması ölümdür. Ey bu âlemde ticâret ediyorum ve helâl haram gözetmeksizin kazanıyorum diyen gâfil, sen de o çocuk gibi hayır ve hasenât kesen boş, kendin ise yorgun bir hâlde ev demek olan kabre gelirsın.»

کسب دین عشقت و جذب اندرون
قابلیت نور حق دان ای حروف

«Dünyânın kazancı Allah aşkı ve kalbî câzibedir. Onun için de istîlâd ve kâbiliyet demek olan nûr-ı Hak lâzumdur.

Cenâb-ı Pir, dünyâyı çocukların oyun yerine benzetmişti. Kur'ân-ı Kerimde de :

اعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ
الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهُوَ زِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي الْأَمْوَالِ
وَالْأَوْلَادِ كَمَثَلِ غَيْثٍ آتَيْتُ الْكُفَّارَ بَنَاتُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ
مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا وَفِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ

Yâni: «Mâlûmunuz olsun Dünyâ hayatı oyundan ve oyalanmadan ibârettir, süstür, aranızda bir öğünüştür. Mallarda ve evlâtlarda bir çoğalıştır. Bunun misâli, bitirdiği nebat ekicilerin hoşuna giden bir yağmur gibidir. Sonra o nebat kurur da sen onu sapsarı bir hale gelmiş gö-

rürsün. Sonra da o, bir görçöp olur. Âhiretde çetin azab vardır.»¹⁶ Kezâ :

وَمَا هَذِهِ الْحَيَوةُ الدُّنْيَا إِلَّا هُوَ وَلَعِبٌ

Yâni : «Şu Dünyâ hayatı, oyalanmaktan ve oyundan başka bir şey değildir»¹⁷, buyurulmuştur. Binâenaleyh burada gafletle vakit geçiren kimseler, dükkân açıp da oyalanan ve akşama karnı aç olarak eve dönen çocukların oyununu oynamış olur.

6555

کسب نانی خواهدت این نفس خس
چند کسب خس کنی بگذار بس

«Bu alçak nefis, seni fânî bir kazanca sevk etmek ister. Ne vakte kadar o fânî kazanc ile oyalanacaksın, şimdiye kadar oyalandığın yetişir.»

6556

نفس خس گر جویدت کسب شریف
حیاه و مکرری بود آرا ردیف

«Eğer o alçak nefis, senden, şerif, mübârek, yâni; mânevî bir kazanc yâni; sâlih ameller isterse sakın aldanma ki o talebin arkasında o düşman nefsin bir hiylesi vardır.»

«ŞEYTANIN MUÂVİYE'Yİ "KALK NAMAZ VAKTİ" DİYE
UYANDIRMASI»

6557

درخبر آمد که خال مؤمنان
حقتمد در قصر بر بسترستان

«Haber de vârid olmuştur ki mü'minlerin dayısı olan Muâviye, köşkünde ve yatak odasında uyumuştur.»

Hazret-i Pirin : Muâviye hakkında mü'minlerin dayısı demesi, hem-

(16) Sûrei Hadid : 20.

(17) Sûrei Ankebut : 64.

şiresi Ümmü Habibe (Radiyallâhü anhâ) nın Resûlullâhın haremlelerinden olması ve (Ezvâc-ı tâhirât) ın mü'minlerin anası bulunması dolayısıyladır.

Muâviye, Uhud ve Hendek gazâlarında düşman ordularına kumanda etmiş olan Ebû Süfyân Bin Harb'in küçük oğludur. Anası Hind de Uhud muhârebesinde Hazret-i Hamza'nın ciğerini dişle koparmış ve çiğnenmiş ise de yutamamış. Bundan dolayı da (âkilet'ül-ekbâd) lakâbını almıştı. Aleyhisselât Efendimizin ve Dîn-i İslâmın ibtidâ şiddetli düşmanlarından bulunan bu âile içinde Ebû Süfyânın kızı Ümmü Habibe Hazretleri, kocası (Abdullah Bin Hacş) ile berâber müslüman olmuş ve zeveciyle birlikte Habesistana hicret eylemişti. Abdullah orada hristiyan olarak öldü. Ümmü Habibe İslâm'da sebât etti. Sonra taraf-ı Risâletten Amr Bin Umeyye gönderilip Medineye getirildi ve ezvâc-ı tâhirât sırasına girdi.

Feth-i Mekke esnâsında Ebû Süfyân ile karısı Hind ve oğulları Yezid ile Muâviye müslüman oldular. Huneyn gazâsındaki ganimetten erkeklerin her birine yüzer deve olmak üzere o âileye üç yüz deve ihsân buyuruldu. Bu itibâr ile gerek Ebû Süfyân, gerek oğulları (müellefe-i kulûb) dandır. İslâm'da sâbit kalmaları, yâhud zararsız bir hâle getirilmeleri için kendilerine böyle ihsanlar verilmiş olanlara (müellefe-i kulûb) denilir.

Muâviye'nin lehinde ve aleyhinde olmak üzere bir çok sözler söylenmiş, hattâ yakında bu köhne bahis tâzelenmiştir.

Lehinde söyleyenler kendilerinin şehâbi bulunduğunu ileri sürerek hakkında keff-i lisân edilmesi tavsiyesinde bulunurlar. Aleyhinde söyleyenler ise târihi vak'alarını zikrederek hakkında atarlar tutarlar.

İnsanların bir Allaha, bir de insanlara karşı vaziyetleri vardır. Allaha karşı olan vaziyetine karışılmaz. Kimse efendi ile kulun arasına giremez.

Fakat insanlara karşı olan vaziyeti, husûsiyle târihe karışmış olanların hayatı lisân-ı edeb ile muhâkeme edilebilir.

Şimdi O'nun târihi vak'alarından kısaca bahsedelim :

Muâviye, asr-ı saâdetde vahiy kâtibliği hizmetinde, Hazret-i Ebû Bekr devrinde Sûriye kumandanları Hâlid Bin Velid ile Ebû Ubeyde Bin Cerâh'in maiyyetinde bulunmuş; kardeşi Yezid Bin Ebi Süfyân, Şâm vâlisî tayin olunmuştu. Hazret-i Ömer zamânında Yezid ölünce Muâviye O'nun yerine geçti. Yirmi sene kadar Şâm vâliliğinde bulundu. Servet sâhibi oldu, debdebe ve dârât tertib etti. Hazret-i Ali Makâm-ı Hilâfete-geçince, O'nun Cemel vak'asıyla meşgûliyetini fırsat ittihâz etti ve Cenâb-ı Mürtezânın biat teklifini savsakladı. Cemel vak'asından sonra Şâm'daki taraftarlarına ve kuvvetine güvenerek Hazret-i Aliye isyân etti. Hattâ garâibden olmak üzere, Cenâb-ı Ali'den, Hazret-i Osmân'ın kanını dâvâya kalkıştı. Siffin mevkiinde harb edildi. İki taraftan yüz yirmi bin müslümanın nâhak yere kanı döküldü. Cenâb-ı Mürtezâ'nın maiyyetinde bulu-

nan ve Resûlullahın sevgili ashâbından olan (Ammâr Bin Yâsir) şehid oldu. Bunun bir (fiye-i bâğiye) tarafından katledileceği, yâni; âsî bir cemâat tarafından öldürüleceği evvelce Resûlullah tarafından haber verilmişti. Ammâr'ın şehâdeti üzerine Muâviye ordusunun (fiye-i bâğiye) olduğu tezâhür etti. Muâviye, bunu bârid bir te'vil ile geçiştirmeye çalıştı: «Ammârı harbe getiren Ali olduğu için öldüren de o demektir. Binâ-enaleyh fiye-i bâğiye O'nun ordusudur» dedi. Bunu işiten Hazret-i Ali: «O halde; Hamzanın kâtili Vahşi değil, Resûlullah olmak lâzım gelir. Çünkü O'nu Uhud muhârebesine Hazret-i Peygamber götürmüştü.» cevâbını verdi. Kibâr-ı ashâbdan Harime hazretleri Sıffin harbinde Hazret-i Ali safında bulunmuş, lâkin ibtidâ muhârebeye iştirâk etmemişti. Ammârın şehid olması üzerine karşı tarafın (fiye-i bâğiye) olduğu hususunda şüphesi kalmamış ve şehid oluncaya kadar çarpışmıştı. Nihâyet Hazret-i Ali ordusu gâlib geliyordu. Amr bin El-Âs'ın tavsiyesi üzerine Muâviye ordusunun efrâdı mızraklarının ucuna Mushaf bağladılar. Kitâbullah aramızda hakem olsun dediler. Hazret-i Ali ordusunda bir takım câhil sofular vardı. Onlar bunu görünce, muhârebeyi durdurmaya Hazret-i Aliyi mecbur ettiler. Harb durdu. Muâviye tarafından (Amr bin El-Âs), Hazret-i Ali tarafından (Ebû Mûsâ El-Eş'arî) hakem intihâb olundu. (Amr bin El-Âs) ın kurnazlığına mukâbil (Ebû Mûsâ) sâf bir adamdı. Husûsiyle bitaraflık iddiâsiyle âdetâ Hazret-i Ali aleyhinde hareket etmiş, vâlisi bulunduğu Kûfe halkını harbe gitmekten men'e çalışmıştı.

Hakemler görüştüler, Aliyi de Muâviyeyi de azlederek yeni bir halife intihâbını halka bırakmaya karar verdiler. Bir sene sonra hüküm için toplanıldı. Evvelâ Ebû Mûsâ kürsiye çıktı: «Ben parmağımdan yüzüğü çıkardığım gibi Aliyi de hilâfetten çıkardım» dedi. Sonra Amr bin El-Âs: «Ebû Mûsâ Aliyi hal' etti, ben de Muâviyeyi nasbettim» diyerek hiylekârlık yaptı. Bunun hiyle olduğu anlaşıldıysa da iş işten geçmiş, bundan Muâviye hükümeti kuvvetlenip, Hazret-i Ali tarafı zayıflamıştı. Nihâyet 41 târihinde Cenâb-ı Mürtezâ, İbn-i Mülcem tarafından şehid edildi. Kûfe'de Hazret-i Hasana biat olundu. Hazret-i Hasan, Irak halkının dönecliğini ve böyle kimselerle harb edilmeyeceğini anlamış olduğu için hilâfetin altıncı ayında o makamdan istifâ ve bazı şartlarla Muâviyeye biat etti. Şartların en mühimmi Muâviyeden sonra Hazret-i Hasanın halife olması idi. Muâviye bunu kabul etmekle berâber oğlu Yezîd'i veliahd yapmak istiyordu. Bu uğurda Hazret-i Hasan ve Şam halkının teveccühünü kazanmış olan Abdurrahmân Bin Hâlid Bin El-Velîd zehirlendi. Yezîd veliahd oldu. Bir cumhûriyyet demek olan Hilâfet-i İslâmiyye bir müstebit saltanat şekline girdi. Zâten otuz seneden ibâret olan hilâfet-i sahiha Hazret-i Hasanın istifâsı ânında temâm olmuştu. H. 60 târihinde Muâviye öldü. Yerine veliahdı oğlu Yezîd geçti. Onun zamânında Kerbelâ fâciası ve Medine'de Herre vak'ası vukubuldu. Dört sene

sonra Yezîd de helâk oldu. Oğlu küçük Muâviye Şam tahtına oturtuldu. Fakat bu zât hakperest bir adam olduğu, dedesiyle babasının, türlü entrikalarla haksız olarak oturdıkları makamı gasbettiklerini bildiği için istifâ ederek çekildi. Şam saltanatı Süfyânilerden Mervânilere intikâl eyledi.

İşte Muâviye Bin Ebî Süfyân'ın hulâsa-i vakâyii. İbn-i Hacer Heytemî'nin (Savâik'ul-Muhrika) isimli bir kitabı vardır ki Muâviyeyi müdâfaa için yazılmıştır. Orada Ammâr Bin Yâsir'in fiye-i bâğiye tarafından öldürüleceği hususunu mevzûbâhs eder ve Muâviyenin yapmış olduğundan daha bâid bir te'vil yapar. Ammârın fiye-i bâğiye tarafından katledileceği bildirilmiş ve Ammâr Muâviye ordusu tarafından öldürülmüştü. Buna göre bâği Muâviye değil, ordusudur der. Muâviye emeline vâsıl olabilmek için her vâsitaya mürâcaattan çekinmemişti. Maamâfih, halim, selim, mükrim, müdebbir bir zât idi. Tâmm siyâset adamı idi. Ulemâdan bâzıları Ali de, Muâviye de müctehid idiler. Ali ictihâdda isâbet etmiş, Muâviye hatâya düşmüştü. Maamâfih müctehid, isâbet ettiği takdirde on sevâba, hatâ ederse bir sevâba nâil olur demişlerdir. Muâviyenin ictihâdı hatâsı neticesi 120 000 müslüman öldürülmüştü. Benim gayet bitarafâne olan şu sözlerimden ise sineğin kanadı bile kopmamıştır. Târihin naklinden ibâret bulunmuştur.

Şunu da arz edeyim ki ben Muâviyeye söğenlerden değilim. (Radi-yallâhü anh ashâb-ı Resûlillâhi ceme'in) diyenlerdenim. Fakat yapmış olduğu haksızlığı da hoş görmek ve hoş göstermek elimden gelmez.

Şimdi bahsimize dönelim:

6558

قصر را از اندرون در بسته بود

کر زیارت های مردم خسته بود

«Köşkün kapısı içeriden kapalı idi. Çünkü halkın ziyâretinden usanmıştı.»

6559

نا گهان مهدی ورا بیدار کرد
چشم چون بکشد پنهان گشت مرد

«Ansızın biri onu uyandırdı. Gözünü açınca o adam saklandı.»

گفت اندر قصر کس را ره نبود
کبست کین کستانخی و جرأت نمود

«Köşkte hiç kimse için girecek yol yoktu. Bu küstahlığı eden ve bu cür'eti gösteren kimdir? dedi.»

کرد برگشت و طلب کرد آن زمان
تا بیاید زان نهان گشته نشان

«O zaman etrafı dolaştı ve o saklanam bulmak için aradı.»

او پس در مدبری را دید کو
در بسی پرده نهان می کرد رو

«Kapının gerisinde bedbaht birini gördü ki perdenin arkasında yüzünü gizliyordu.»

گفت هی تو کیستی نام تو چیست
گفت نامم فاش ابلیس شقیست

«Hey kimsin, adın nedir? diye sordu. O da adım meşhûr (iblis-i şaki)dir dedi.»

گفت بیدارم چرا کردی بجد
راست گو بامن مگو برعکس و ضد

«Beni böyle kemâl-i ciddiyetle niçin uyandırdın? Doğrusunu söyle, aksini ve zıddını söyleme, dedi.»

«ŞEYTANIN MUÂVİYE'Yİ EŞEKTEN DÜŞÜRMESİ, YÂNI
ALDATMAYA ÇALIŞMASI VE BAHANELER BULMASI VE
ARALARINDA UZUN BOYLU MÜBAHESE GEÇMESİ»

گفت هنگام نماز آخر رسید
سوی مسجد زود می باید دوید

«Şeytan dedi ki namaz vakti sona geldi. Çabuk mescide gitmek lâzım.»

عجلوا الطاعات قبل الفوت گفت
مصطفی چون در معنی می بسفت

«Hazret-i Mustafâ Sallallâhü Aleyhi Vesellem mânâ incisini delince: (Vakti geçmeden tâât ve ibâdetle acele ediniz) buyurdu.»

Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz bir hadisi şerifleriyle: «Vakti geçmeden namazı kılmakta ve ölmeden evvel tövbe-kâr olmakta acele ediniz.» buyurmuştur.

گفت نی نی این غرض نبود ترا
که بخیری رهنا باشی مرا

«Muâviye dedi ki: Hayır, hayır!.. Senin böyle bir hareketin olamaz. Benim için bir hayra delâlet etmek garazı sende bulunmaz.»

دزد آید از نهان درمکنم
گویدم که پاسبانی میکنم

«Bu hareketin, bir hırsızın gizlice evime girip de bekecilik ediyorum demesi gibidir.»

6569

من کجا باور کنم آن دزد را
دزدکی داند ثواب و مزد را

«Ben o hırsıza nasıl inanırım? Hırsız; sevâbı ve mânevî ecri ne bilir?»

«ŞEYTAN'IN İKİNCİ DEFA MUÂVİYE'Yİ ALDATMAYA
KALKIŞMASI»

6570

گفت ما اول فرشته بوده ایم
راه طاعت را بجان پیوده ایم

«Şeytan dedi ki: Biz evvel melekler sırasında idik. Canla başla tâât ve ibâdât yoluna gidiyorduk.»

6571

سالکان را مرا محرم بدیم
ساکنان عرش را همدم بدیم

«Yol sâliklerinin mahremi, arş sâkinlerinin hemdemi idik.»

6572

پیشه اول کجا ازدل رود
مهر اول کی ز دل بیرون شود

«İlk san'at, nasıl unutulur, ilk muhabbet nasıl gönülden çıkar?»

6573

در سفر گر روم بینی یا ختن
از دل تو کی رود حب الوطن

«Sefer esnâsında Rum diyârını, yâhud Hatên ülkesini görsen de, senin kalbinden vatanının muhabbeti nasıl zâil olur?»

6574

ماهم از مستان این می بوده ایم
عاشقان در گه وی بوده ایم

«Biz de Aşk-ı İlâhî şarâbının sarhoşlarındandık; O'nun dergâh-ı ulûhiyyetinin âşıklarındandık.»

6575

ناف ما بر مهر او بریده اند
عشق او در جان ما کاریده اند

«Bizim göbeğimizi O'nun muhabbetiyle kesmişler, O'nun aşkını bizim rûhumuza ekmişlerdir.»

6576

روز نیکو دیده ایم و روز کار
آب رحمت خورده ایم اندر بهار

«Biz de iyi günler ve zamanlar görmüşüz ve Hakkın bahar rahmeti suyundan içmişizdir.»

6577

نی که مارا دست فضاش کاشته است
از عدم مارا نه او برداشته است

«Bizi O'nun lutuf ve kerem eli ekmedi mi? Bizi adem'den vücûda getiren o değil mi?»

6578

ای بسا کردی نوازش دیده ایم
در گلستان رضا کردیده ایم

«O'ndan ne kadar çok iltifât görmüş, rızâ gülîstânında gezip dolaşmışık.»

بر سرما دست رحمت می نهاد
چشمه های لطف از ما می کشاد

«Bizim başımıza rahmet elini koymuş, bizden lutuf ve kerem çeşmeleri küşâd etmişti.»

وقت طفلی ام که بودم شیرجو
کاهوارم را که جنبانید او

«Süt ister bir çocuk bulunduğum sırada beşiğimi kim salladı, o değil mi?»

İbn-i Abbâs demiştir ki: «Meleklerin bir nev'i vardır ki onlarda tevalüd ve tenâsül olur. Onlara cin derler. Şeytan onlardan idi.»

Ulemâdan bâzıları :

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ

Yâni: «Meleklerle: Âdemo secde edin dediğimizde hemen secde ettiler, ancak şeytan secde etmedi¹⁸» âyetinden istidlâl ederek İblisin melek olduğunu söylemişler; bâzıları da :

فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ

Yâni: «Melekler hemen secde ettiler, ancak İblis etmedi. O cin tâifesindendi¹⁹» âyetine bakarak onun melek değil, (Cin) den olduğuna hükmetmişlerdir.

İbn-i Abbâsın, biraz evvel naklettiğimiz sözü bu iki rivâyeti birleştirmektedir. Mütessavvifenin (Tevhid-i Ef'âl) dediği bir mertebe vardır ki:

قُلْ كُلٌّ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ

Yâni: «Yâ Muhammed; de ki her şey Allahtandır²⁰»

(18) Sûrei Bakara : 34.

(19) Sûrei Kehf : 50.

(20) Sûrei Nisa' : 78.

وَنَنْهَ حَلْفَكُكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ ﴿٥﴾

Yâni: «Allah sizi ve amellerinizi yaratmıştır²¹» ve :

ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ

Yâni: «Allah her şeyin Hâlıkıdır²²» Âyetleri delâletince, hakikatte, Hâlik-ı Kûl ve Fâil-i Kûl, yâni; her şeyi yapan Allah'dır. Ef'âlin mah-lûka nisbeti, yâni; «Ben yaptım, sen yaptın» gibi isnâdlar mecâzidir. İşte bu mertebeye (Tevhid-i ef'âl) derler ki, şeytan ancak bu mertebeyi idrâk edebilmiş (Tevhîd-i sıfât) ve (Tevhîd-i zât) mertebelerini anlayamamış olduğundan hattâ kendi sapıklığını ve azgınlığını Hakka isnâd ile :

رَبِّ يَا غَوَيْتَنِي

Yâni: «Yâ Rabbi; beni azdırışın hakkı için²³» demişti. Burada da : «Beşiğimi sallayan O değil mi idi?» diye aynı mertebeden dem vuruyor.

از که خوردم شیر غیر شیراو
که مرا پرورد جز تدبیراو

«O'nun sütünden başka kimden süt içtim? O'nun tedbirinden ve orada O'ndan başka beni kim yetiştirdi?»

خوی کان باشیر رفت اندر وجود
که توان آنرا ز مردم وا کشود

«Vücûda sütle giren huyu insandan çıkarmak nasıl mümkün olur?»

Hadis-i Şerifte: «Emzirme tabiatleri değiştirir,» buyurulmuştur. Yalnız insanın değil, hayvan sütünden bile bir takım hastalıkların ço-
eğe geçtiği bugün sâbit olmuş bir hakikattir.

(21) Sûrei Saffat : 96.

(22) Sûrei Mû'min : 62.

(23) Sûrei Hicr : 39.

Hattâ emzirme, yabancılığı giderir. Emen ile emziren arasında nikâh câiz olmayacak derecede bir akrabâlık husûle getirir. Müslümanlıkta buna (hurmet-i rıdâ') denir. Yâni; süt emzirme dolayısıyla nikâhın haram olması demektir. Hacı Zihni Efendi merhûmun (Kitâb'ün-Nikâh) ında deniliyor ki: «Rıdâ' sebebiyle nikâhları haram olan hatunlar, karâbet-i nesebiyye ve sihriyye sebebiyle harâm'ün-nikâh bulunan hâatunlardır ki kişiye neseben olan ümmehât ve benât ve ehavâtın haram olduğu gibi rıdâ'an olan ümmehât ve benâtı ve ehavâtı, yâni; süt anası, süt kızı, süt hemşiresi de haramdır. Kezâlik sihriyyet sebebiyle kayınvâlideler haram olduğu gibi süt kayın vâlîde ve süt öğey kız ve süt evlâd ve süt evlâd-ı halîlesi ve süt baba halîlesi dahi haramdır.»

Hıristiyanlıkta hurmet-i rıdâ' olmadığı için hıristiyan devletlerinin kanunları süt kardeşlerinin birbiriyle evlenmesini câiz görmüş, bu cevâz bizim Kânûn-i Medeniye'de gaflet edilerek aynen tercüme olunmuştur.

Yine İblis diyor ki :

6583

گر عتایی کرد دریای کرم
بسته کی کردند درهای کرم

«Kerem deryâsı olan Allah, bana itâb cylediyse O'nun kerem ve inâyet kapıları nasıl kapamır?»

6584

اصل تقدش لطف و داد و بخششت
قهر ازوی چون غباری از غشت

«Allahın asıl nakdi, yâni; esas cevheri lûtuftur, adâlettir, ihsandır. O'nun kahrı o cevherin üstüne konmuş bir toz gibidir.»

6585

از برای لطف عالمرا بساخت
زره هارا آفتاب او نواخت

«Lûtuf ve âtifette bulunmak için âlemi yaratmış, O'nun kerem ve ihsan güneşi zerrelere okşamış ve taltif cylemiştir.»

6586

وقت از قهرش اگر آبستنت
هر قدر وصل او دانستنت

«Ayrılık O'nun kahrı olmakla berâber, vuslatının kadri bilmek içindir, ebedî tard ve red değildir.»

6587

تا دهد جانرا فراقش گو شال
جان بداند قدر ایام وصال

«O firâk, râhu te'dib cylemek ve can, visâl günlerinin kadr ve kıymetini bilmek içindir.»

6588

گفت پیغمبر که حق فرموده است
قصد من از خالق احسان بوده است

«Hazret-i Peygamber demıştır ki: Cenâb-ı Hak, halkı yaratmaktan maksadım: İhsandır, buyurmuştur.»

6589

آفریدم تاز من سودی کنند
تاز شهید دست آلودی کنند

«Benden fâide görsünler ve nimetlerim balından ellerini bulastırsınlar diye onları yarattım.»

Bir Hadis-i Kutside Cenâb-ı Hak: «Benden istifâde etsinler diye mahlûkâtı yarattım, ben onlardan istifâde edeyim diye yaratmadım.» buyurmuştur.

6590

نی برای آنکه من سودی کنم
وز برهنه من قبای برکنم

«Ben faydalanmak ve çıplığın sırtından elbise kapmak için yaratmadım.»

Şeytan bunları söyledikten sonra kendi tardedilişine intikâl ederek diyor ki :

6591

چند روزی که ز پیشم رانده است
چشم من در روی خوش مانده است

«Birkaç gün beni huzûrundan koğmuşsa da benim gözüm O'nun güzel ve mübârek cemâlinde kalmıştır.»

6592

کر چنان روی چنین قهر ای عجب
هرکسی مشغول گشته در سبب

«Öyle latif bir yüzden böyle bir kahr şaşılacak şeydir. Herkes sebeble meşgul oluyor.»

Yâni; İblis, Âdeme secde etmediği için matrût olduğunu beyan ediyor.

6593

من سبب را نگرم کان حادث است
زانکی حادث حادثی را باعث است

«Ben sebebe bakmam, çünkü o hâdistir. Her hâdis diğer bir hâdis sebebdir.»

6594

لطف سابق را نظاره میکنم
هرچه آن حادث دوباره میکنم

«Ben lutf-i sâbika bakarım; hâdis olan her şeyi iki parça ederim.»

Çünkü Allah-u Az, bir Hadis-i Kutsî'de : «Benim rahmetim, gazabımı geçmiştir» buyurmuştur.

6595

ترك سجده از حسد گیرم که بود
این حسد از عشق خیزد نه از جحود

«Benim secde etmeyişim farzedelim ki hasedden ileri gelmişti. O hased, inkârdan değil, aşktan peydâ olmuştu.»

Yâni; bana Âdem'e secde etmem emrolunmuştu, eimmedim. Fakat bu, Hakkın emrine itâatsızlıktan değil, Âdemin bu derece makbûl-i ilâhî oluşunu kıskanışından idi.

6596

هر حسد از دوستی خیزد یقین
که شود بادوست غیری همنشین

«Her hased, dostluktan, yâni; muhabbetten peydâ olur ve bir yabancının dost ile oturmasını görmekten zuhur eder.»

6597

هست شرط دوستی غیرت پزی
همچو بعد از عطسه گفتن دیرزی

«Gayret, yâni; kıskançlık, dostluğun şartıdır. Aksırıktan sonra (Yerhamükâllâh veya çok yaşa) dendiği gibi.»

Yâni; aksıran ve hamedden kimseye (Yerhamükâllâh) demek nasıl aksırığın şartı ise, kıskanmak da sevmenin şartıdır. Ben de Allahı sevdiğim ve Âdemi kıskandığım için O'na secde etmedim.

«Allah, bir mü'minin aksırmasını sever. Sizden biri aksırıp (El hamdü lillâh) deyince onu işiten her müslümanın (Yerhamükâllâh) demesi vâcibdir.» diye bir hadis-i şerif vardır. Hadiste de işâret olduğu üzere aksırmanın hamdetmesi lâzımdır. Etmezse (Yerhamükâllâh) demek de lâzım değildir.

Meşhurdur : Halifelerden biri aksırmış, lâkin hamd etmemiş. Karşısında duran nedimi de (Yerhamükellâh) dememiş. Halife niçin (Yerhamükellâh) demediğini sormuş. Nedim : Hamd etmediniz de onun için dememiş. Ben içimden hamd ettim deyince, Nedim; ben de içimden (Yerhamükellâh) dedim cevâbını vermiş.

چونکه در نطش جز این بازی نبود
گفت بازی کن چه دامنم برفزود

«Hakkın satranc tahtasında, yâni; takdir-i ezelisinde benim secde etmeyeceğimden başka oyun yoktu. Benim secde etmeyişim ezelen mukadder bulunuyordu. Sonra bana oyna dedi. Kadere bir şey ilâvesini ben ne bilirim?»

آن یکی بازی که بدمن باختم
خویشتر را در بلا انداختم

«O mukadder oyunu ben oynadım; yâni; Âdem'e secde etmemekle hüküm-i kaderi yerine getirdim. Onu yapmakla da kendimi belâya uğrattım.»

در بلا هم می چشم لذات او
مات اویم مات اویم مات او

«Uğradığım belâda da onun lezzetlerini tatmaktayım. Oyunda onun mağlûbu, onun mağlûbu, onun mağlûbuyum.»

چون رهاند خویشتر را ای سره
هیچ کس درشش جهت از شش دره

«Ey makhûl ve mûteber kimse; bu âltı cihet içinde bulunan bir mahlûk, Takdir-i İlâhî tarlasında mağlûb olmaktan kendini nasıl kurtarabilir?»

Şeş cihet, yâhut cihât-ı sitte : Ön, arka, sağ, sol, alt ve üst taraflardır.

Şeş der : Tavla denilen oyundur. Derler ki Hindliler, santrancı icâd etmişler ve tedbir ile her işte muvaffak olunabileceğini göstermek istemişler. Ona mukâbil İranlı birisi de tavlayı icad eylemiş. Zar kelimesi, tedbirin takdire muvâfık bulunması şartıyla muvaffakiyyet husûl bulacağına işaret etmektedir.

هر که درشش او درون آتشست
اوش برهاند که خلاق ششست

«Bu altı cihette, yâni; imkân âleminde bulunan kimse âteş içinde demektir. Onu ancak o altı ciheti yaratmış olan Allah kurtarır.»

خود اگر کفرست و گر ایمان او
دست بانی حضرتست و آن او

«Hakikatte küfür de, imân da O'nun el örgüsü yâni; san'at eseridir, O'nundur.»

Zira küfür de, imân da Allahın mahlûkudur. Şeytan şu sözleriyle temâmiyle bir cebrî görünmekte, her şeyi Hakka isnâd etmekte ve kendini mâzûr göstermeye çalışmaktadır.

«MUÂVİYE'NİN İBLİS'İ LAİNE TEKRAR TAKRİRİ»

گفت امیر او را که اینها راستست
ایک بخش تو ازینها کاستست

«Emir Muâviye ona dedi ki : Bu söylediklerin doğrudur. Lâkin bunlardan senin nasibin eksiktir.»

صد هزاران را چو من توره زدی
حفره کردی در خزینه آمدی

«Sen benim gibi yüz binlerce insanın yolunu vurmuş, çukur kazmış, hazineye kadar girmişsindir.»

Şeytanın hazineye girmesi :

الَّذِي يُوَسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ

Yâni : «Şeytan, insanların kalbinde vesvese verir²⁴» Âyeti kerimesi mücibince kalbe girmesi ve oradaki imân ve tasdiki çalması, hiç olmazsa zayıflatmasıdır.

6606

آتش و نفتی نسوزی چاره نیست
کیست کز دست تو جامه‌ش پاره نیست

«Sen âteş ve nefit gibisin. Yâkmaman için çâre yoktur. Senin elinden elbisesi yırtılmamış, yâni; senin şerrine uğramamış kim vardır?»

Hazret-i Pirin şeytan için âteş ve nefit demesi, onun asıl hilkatine işârettir ki ateşten yaratmıştır. Hattâ onunla öğünmüş, Cenâb-ı Hakka :

خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ

Yâni : «Beni ateşten yarattın, Âdemi topraktan yarattın²⁵» demiş, bununla âteş topraktan ulvidir, ben de Âdemden yükseğim diye ilk mantık kıyâsını yapmıştı.

6607

طبع ای آتش چو سوزانید نیست
تا نسوزانی تو چیزی چاره نیست

«Ey ateşten mahlûk olan şeytan, mâdem ki senin tabiatın yakıcıdır, bir şeyi yakmaman için çâre yoktur.»

Onun için sana lânet edilmektedir.

(24) Sûrei Nas : 5.

(25) Sûrei Âraf : 12.

6608

لعنت آن باشد که سوزاند کند
اوستاد جمله دزدانت کند

«Lânet odur ki Allah seni yakıcı ve bütün hırsızların ustası kalmıştır.»

6609

باخدا کفتی شنیدی روبرو
من که باشم پیش مکررت ای عدو

«Sen vicahen Allaha söyledin ve Onun hitâbını işittin. Ey insâniyyet düşmanı; senin mekrine karşı ben kim olabilirim?»

Şeytan Cenâb-ı Hakka :

قَالَ رَبِّ إِنَّمَا أَغْوَيْتَنِي

Yâni : «Beni azdırışın, isyâna sevk edişin hakkı için²⁶» demiş, Allah Teâlâ da :

وَإِنَّ عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ

Yâni : «Lânetim kıyâmete kadar senin üzerinedir²⁷» buyurmuştu.

6610

مهرقهای تو چون بانک صغیر
بانک مهرغانست لکن مرغ کبر

«Senin hünerlerin, averıların kuş ötüşünü taklid gibidir. Evet, o da kuş sesidir, lâkin kuşları yakaladır.»

(26) Sûrei Hier : 39.

(27) Sûrei Hier : 35.

6611

صد هزاران مرغ را آه ره زدست
مرغ غره کاشنای آمدست

«O ötüş, yüz binlerce kuşun yolunu vurmuş, âşinâ, tanıdık sesi diye kuşları aldatmıştır.»

6612

درهوا چون بشنود بانك صغیر
ازهوا آید شود اینجا اسیر

«Kuş, avcının taklid sesini havada işitir ve aşağıya inip, burada onun kancasına, yâhud öksesine tutulur, esir olur.»

6613

قوم نوح از مکر تو درنوحه اند
دل کباب و سینه شرحه شرحه اند

«Nûh kavmi senin mekrinden feryâd etmektedir. Çünkü yürekleri kebab, göğüsleri parça parça olmuş.»

Yâni; her biri tûfân dalgaları arasında boğulmuştur.

6614

از تو بود آن سنکسار قوم لوط
درسیاه آبه ز تو خوردند غوط

«Lût kavminin başına taş yağması ve kara bir su içine dalması senin yüzündendir.»

Hazret-i Pirin (siyâh-ı âbe) dediği (bahr-ı Lût) dur ki (Kavm-i Lût)'un memleketi alt üst olduğu zaman şehrin yerinde zuhur etmiştir.

6615

مغر نمرود از تو آمد ریخته
ای هزاران فتنه ها انگیخته

«Ey binlerce fitne çıkarmış şeytan, Nemrud'un beyni de senin yüzünden dökülmüştür.»

Ulûhiyyet dâvâsına kalkışmış ve Hazret-i İbrâhimî âteşe attırmış olan Bâbil hükümdârının burnuna bir sivrisinek girmiş, beynine kadar çıkmış ve yemeye başlamıştı. Nemrud, onun ızdırâbına tehammül edemediği için kafasına tokmakla vurdururdu. Günün birinde kafası patlamış ve beyni akmıştı.

6616

عقل فرعون ذکی فیلسوف
کور شد از تو نیاید او وقوف

«Zekî ve feylesof olan Fir'avnin akli, senin iğvan ile körleşti, âkibe-tinin ne olacağına vukuf peydâ edemedi.»

6617

بو لهب هم از تو نااهلی شده
بوالحکم هم از تو بو جهلی شده

«Ebû Leheb, senin yüzünden imâna nâhil oldu. Ebû'l-Hikem denilen herif de senin yüzünden Ebû Cehil oldu.»

Ebû Leheb, Resûlullâhın amcası iken şeytana uymuş, birâderzâdesine düşmanlıkta bulunmuştu. Ebû Cehil ise gâyet kurnaz bir herifti. Zekâsının çokluğundan kendisine (Ebû'l-Hikem) yâni «hikmetler babası» künyesi verilmişti. Hattâ Kureyşilerin müşâvere meclisi olan (Dâr'ün-Nedve) ye kırk yaşına girmeyen ve sakalı olmayan kimse giremediği halde Ebû'l-Hikem yirmi yaşında iken oraya âzâ seçilmişti. Hâl böyle iken şeytana uyduğu ve Resûlullahın en şiddetli düşmanı olduğu için Ebû'l-Hikem künyesi Ebû Cehil oldu, ve Bedr gazâsında kafası kesilip belâsını buldu.

6618

ای برین شطرنج هر یادرا
مات کردی صد هزار استادرا

«Ey bu hiyle satrancında yâd olunmak için yüz binlerce üstâdî mat eden şeytan.»

ای ز فرزین بندهای مشکلت
سوخته دلها سیه گشته دلت

«Ey müşkil oyunlarıyla yürekleri yakan iblis; onların haline karşı senin kalbin simsiyah ve kaskatı kesilmiştir.»

(Ferzin) satranc oyununda vezir mesâbesinde olan taştır ki onun alınması oyunun kaybedilmesi olur. Bundan dolayı pek kurnazca hareketlere fâriside «hiyle-i ferzînbend» derler.

6620

که رهد از مکر تو ای مخنصم
غرق طوقانم الا من عصم

«Ey bütün beşerîyyetin adüvv-i ekberi; senin mekrinden kim kurtulabilir? Hepimiz bu tufanda boğulmuşuz; meğer ki Allah masun ve mahfûz buyursun.»

İkinci mısra ile bir âyete telmih edilmiştir. Nûh Aleyhisselâm, kendisine iman etmemiş olan oğlu Ken'ân'ın gemiye binmesini teklif etmiş:

قَالَ سَاوِيَ إِلَىٰ جِبَلٍ يَّعِصْنِي مِنَ الْمَاءِ قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ

Ken'ân ise : «Dağa sığınırım, beni sudan muhafaza eder» demiş, Hazret-i Nûh da : «Bugün Allahın azabından kurtaracak bir kimse ve bir şey yoktur²⁸» cevâbını vermiş, onlar bu muhâverede iken gelen bir dalga Ken'ânı kapmış ve boğmuştu.

6621

بس ستاره سعد از تو محترق
بس سپاه و جمع از تو مفترق

«Çok saâdet yıldızı senin yüzünden muhterak olmuş, çok ordu ve cemiyyet senin mekrinle dağılmıştır.»

(28) Sûrei Hud : 43.

6622

گفت ابلیس کتا این عقدرا
من محکم قلبرا و تقدرا

«Şeytan Muâviyeye dedi ki : Bu uldeyi, bu müşkil nûkتهyi aç. Yâni; açık konuşalım. Ben kalb ve geçer akçe için mihenk taşıyım.»

Yâni; ezelen (said) ve (şaki) olanlar, benim vâsıtamla meydana çıkar. Said olanlara bir şey yapamam, şaki bulunanları azdırır, Cehenne me kadar yollarım.

6623

امتحان شبر و کلم کرد حق
امتحان نقد و قلم کرد حق

«Allah beni arslanla köpek, geçer akçe ile kalpın imtihanına sebeb kıldı.»

6624

قلب را من کی سیه رو کرده ام
صیری ام قیمت او کرده ام

«Ben kalp akçeyi nasıl mahcûb etmişim? Ben bir sarrafım, onun kıymetini, yâni; kıymetsiz ve kalp olduğunu meydana koymuşumdur.»

Yâni; benim bir şakiyi azdırıp gizli şekâvetini meydana çıkarmam, bir sarrafın kalp akçe için bu kalptır demesi ve kalplığını izhâr etmesi gibidir.

6625

نیگو ارا رهنای میکنم
شاخهای خشک را برمیکشم

«Ben iyilere kılavuzluk ederim. Ancak kurumuş dalları koparıyorum.»

این عقلها می‌نهم از بهر چیست
تا بدید آید که حیوان جنس کیست

«İnsanların önüne koyduğum hiyle otları niçindir? O hayvanın hangi cinsten bulunduğu belli olması içindir.»

گر که از آهو جو زاید کودکی
هست در گرگی و آهوی شکی

«Kurd, âhûdan bir yavru doğurur da onun kurd mu, âhû mu olduğunda şek edilirse.»

تو گباه و استخوان پدش بریز
تا کدامین سو کند او گام تیز

«Sen ot ile kemiği onun önüne dök ve ne tarafa koşacağına bak.»

گر بسوی استخوان آید سکست
ورگبا خواهد یقین آهور کست

«Eğer kemik tarafına gelirse köpek, yâni; kurddur. Ot isterse de şüphesiz âhû cinsindendir.»

قهر و لطفی جفت شد با هم دیگر
زاد ازین هر دو جهاز را خبر و شر

«Allahın kahr ile lufu birbiriyle birleşti. Bu ikisinden cihanda hayır ve şer doğdu.»

تو گباه و استخوان را عرضه کن
قوت نفس و قوت جارا عرضه کن

«Sen ot ve kemiği, yâni; nefsin gıdâsıyla rûhun gıdâsını arzet.»

گر غدای نفس جوید ابرست
ور غدای روح جوید سرورست

«Eğer o insan nefsin gıdâsını ararsa ebterdir, şakîdir; rûhun gıdâsını ararsa serverdir, saiddir.»

گر کند او خدمت تن هست خر
ور رود در بحر جان باید گهر

«Eğer cesede hizmet ederse eşektir; eşek ruh denizine giderse inci bulur.»

گرچه این دو مختلف خبر و شرند
لیک این هر دو بیک کار اندرند

«Bu hayır ve şerrin ikisi muhtelif olmakla berâber ikisi de bir iştedir.»

Yâni; hayır işleyenler de, şer işleyenler de Hakkın irâdesiyle o işleri görmektedirler.

انبیا طاعات عرضه میکنند
دشمنان شهوات عرضه میکنند

«Peygamberler, insanlara Allaha tâat ve ibâdetle bulunmayı; düşmanlar, yâni; şeytanlar ise, onlara şehveti tavsiyede bulunurlar.»

نيك را چون بدکنم يزدان يم
داعيم من خالق ايشان يم

«Ben iyi bir kimseyi nasıl fenâlaştırım? Allah değilim. Ben ancak bir dâvetçiyim, onların hâhki değilim.»

خوب را من زشت سازم رب يم
خوب را و زشت را آيينم

«Güzeli ben çirkin yapamam, Rab değilim. Belki güzele ve çirkine karşı aynayım.»

Yâni; onların güzellik ve çirkinliğini gösteririm. İbn-i Ömerden rivâyet edilen bir Hadis-i Şerifte: «Ben dâvetçi ve Hakkın emirlerini tebliğ edici olarak gönderildim. Elimde halka hidâyet edecek bir kuvvet yoktur. Şeytan da süsleyici ve vesvese verici olarak yaratılmıştır. Onun da elinde dalâlete götürecek bir kudret yoktur» buyurulmuştur. Asıl (Hâdî) ve (Mudîl) olan Haktır.

سوخت هندو آينه از درد را
کين سیه رومی نماید ممد را

«Hindli, bu, insanı kara yüzlü gösteriyor diye aynayı ateşe attı.»

گفت آينه گناه از من نبود
جرم او را نه که روی من زدود

«Ayna dedi ki: Günah benim değil. Kabahatı benim sathımı cilâlayan san'atkâra bul.»

او مرا غماز کرد و راست گو
تا بگویم زشت گو و خوب گو

«Çirkin nerede, güzel nerede söyleyim diye o san'atkâr beni böyle gammâz ve doğru sözlü yaptı.»

Şeytan bu misâli irad ettikten sonra dedi ki:

من گواهم برگوا زندان کجاست
اهل زندان نیستم يزدان گواست

«Ben bir şahid mesâbesindeyim, şahide zindan nerede görülmüştür? Allah şahiddir ki ben zindan ehli değilim.»

هر کجا بنم درخت میوه دار
تربیه می کنم من دایه وار

«Ben nerede meyveli bir ağaç görürsem bir dadı, yâni; bahçıvan gibi onu terbiye ederim.»

هر کجا بنم درخت تلخ و خشک
می برم من تارهد از پشک مشک

«Her nerede acı ve kuru bir ağaç görürsem taze dalları da kurumağa-
tan bulâs olsun diye onu kesirim.»

Şeytanın meyveli ağaçları, yâni; mü'min ve sâlih kimseleri terbiye etmesi, onları iğvaya çahşınca o kimselerin tevbe ve istiğâr etmeleri ve şeytanın mekrinden hıfz-ı İlâhiye sığınmaları sûretiyle olur.

خشک گوید باغبانرا کای فی
مرا چه می روی سربى خطا

«Kuru ağaç, bahçıvana: Ey yiğit benim hatam olmadan neden ba-
şımı kesiyorsun? der.»

6645

باغبان گوید خشن ای زشت خو
بس نباشد خشکی تو جرم تو

«Bahçıvan da cevap verir ki: Ey kötü huylu sus? Senin kuru olu-
şun mücrim olmana kâfi değil mi?»

6646

باغبان گوید اگر مسمودی
کاشکی کز بودی تربودی

«Yine bahçıvan der ki: Eğer mes'ûd olaydın kurumaz ve kesilmez-
din. Keşki eğri olaydın da yaş olaydın.» O vakit:

6647

جاذب آب حیاتی کشتی
اندر آب زندگی آغشتی

«Âb-ı hayatı cezbeder ve hayat suyuna karışmış olurdun.»

6648

تخم تو بدبوده است واصل تو
با درخت خوش نبوده وصل تو

«Senin tohumun ve aslın kötü olduğu gibi hoş bir ağaca da aşıl-
mamışsın.»

6649

شاخ تلخ ارباخرش وصلت کند
آن خوشی اندر هادش برزند

«Acı bir dala hoş ve meyveli bir ağaç aşılarsa o hoşluk, onun ta-
biatına da tesir eder.»

Yâni; meyveli ağaç olur, yemiş verir. Bunun gibi, fâsık bir kimse
de sâlih bir zât ile birlikte bulunursa onun salâhından feyz alır ve o da
kesb-i salâh eder.

Şeytanın bu yoldaki söylenişlerine karşı:

6650

گفت امیر ای راهزن حجت مگو
مسترا ره نیست درمن ره بجو

«Emir Muâviye dedi ki: Ey şakî; huccet söyleme ve dâvaya delil
getirme. Bende senin için yol yoktur, beyhûde yol arama.»

Yâni; beni kandırmaya çabalama.

6651

رهزنی و من غریب تاجریم
هر لباساتی که آری خرم

«Sen eşkiyâsın, ben garib bir tâcirim. Senin getirdiğin libasları ben
nasıl alırım?»

Yâni; senin eşkiyâ, getirdiğin eşyânın da hırsızlık olduğunu bilip
dururken sözlerine nasıl inanır da onları kabul ederim?

6652

گر درخت من مکرد از کافری
تو نه رخت کسی را مشتری

«Kâfirlikle benim yükümün etrafında dolaşma, sen kimsenin metân-
na hayırlı bir müşteri olamazsın.»

6653

تا چه دارد این حدود اندر گدو
ای خدا فریاد مارا زین عدو

«Acaba bu hasedci şeytanın kapağı içinde ne var? Yâni; ne gibi bir
hiylekârlık etmek istiyor? İlâhî; bu düşmanın elinden sana feryâd ve
iltisâ ediyorum.»

6654

این حدیثش همچو دودست ای اله
دست کبرار نه کلیم شد سیاه

«İlâhî; şeytanın bu sözleri duman gibidir. Destgirim ol, yoksa kilimim kararacak, yâni; kalbim kapkara olacaktır.»

6655

من حجت بر نیایم بابلیس
کوست فتنه هر شریف و هر خسیس

«Ben hüccet ve delil ile şeytana galebe edemem. Çünkü o yüksek ve alçak herkesin fitnesidir.»

6656

آدمی کو علم الاسما بگست
درآک جون برق این سک بی تکست

«Hazret-i Âdem ki allemel-esmâ beyi idi. Yâni; meleklerle eşyânın isimlerini öğretmişti. Öyle iken şimşek gibi koşan bu köpeğin koşmasından geri kalmıştı.»

6657

از بهشت انداختن بر روی خاک
چون سمک درشت او شد از سبک

«Şeytan, Âdemi Cennetten toprak üstüne attı. Simak yıldızının bulunduğu semâda iken, balık gibi onun oltasına düştü.»

6658

نوحه انا ظلمنا می زدی
نیست داستان و فسوتش راحدی

«Âdem Aleyhisselâm: (Yâ Rabbî; biz nefsimize zulmeyledik) diye ağladı. Şeytanın mekrine ve hiylesine nihâyet yoktur.»

6659

اندرون هر حدیث او شرست
صد هزاران سحر دروی مضمرست

«Onun her sözünde şer vardır. O sözlerde yüz binlerce sihir gizlidir.»

6660

مردی مردان پندد در نفس
در زن و در مرد افروزد هوس

«Bir anda erkeklerin merdliğini bağlar, mağlûb eder, kadında ve erkekte türlü hevesler uyandırır.»

6661

ای بلیس خالق سوز و فتنه جو
برچیم بیدار کردی راست گو

«Ey halkı yakan ve fitne çıkaran iblis! Beni niçin uyandırdın?»

«İBLİS ALEYHİ'L-LA'NENİN KENDİ MEKRİNİ SÖYLEMESİ»

6662

گفت هر مردی که باشد بدگمان
نشود اورا با صد نشان

«Şeytan dedi ki: Sû-i zan sâhibi olan kimse, yüz nişanı da olsa doğruyu dinlemez.»

6663

هر درونی که خیال اندیش شد
چون دلیل آری خیالتش پیش شد

«Hayal düşünen bir kalbe, yâni; hayalperest bir kimseye sözün doğruluğuna delil getirdikçe hayali artar.»

چون سخن دروی رود علت شود
تیغ غازی دزدرا آلت شود

«Ona bir söz gidince, yâni: bir sözü işitince illet olur. Gazi kılıcının hırsıza sirkat âleti olması gibi.»

بس جواب او سکوتست و سکون
هست با ابله سخن گفتن جنون

«Öylesinin cevâbı sükût ve sükûndur. Budalaya söz söylemek deliliktir.»

تو زمن باحق چه نالی ای سلیم
تو بنال از شر آن نفس لثیم

«Ey saf kimse; benden Allaha niçin tazarrû ediyorsun? Benden değil, o alçak nefsin şerrinden inle.»

تو خوری حلوا ترا دنبال شود
تب بگیرد طبع تو مختل شود

«Sen meselâ çok helva yersin. Vücudunda çıbanlar çıkar. Seni sıtma tutar, tabiat ve sıhhatin bozulur.»

بی گنه لعنت کنی ابلیس را
چون نه بینی از خود آن تلپیس را

«Günahı olmayan şeytana lânet edersin; o telbisi, yâni; o helva yi-yişi niçin kendinden bilmezsin?»

نیست از ابلیس از تست ای غوی
که چو روبه سوی دنبه میروی

«Senin o hasta oluşun, şeytandan değil, sendendir ki tilki gibi kuyruk tarafına gitmişsin.»

چون که درسبزه بینی دنبه را
دام باشد این ندانی تو چرا

«Çimenlikte bir koyun kuyruğu görünce onun tuzak olduğunu niçin bilmezsin?»

Avcılar tilkiyi yakalamak için tuzak kurarlar, yem olmak üzere de koyun kuyruğu korlarmış.

Şeytan, insanların şehvete meyletmelerini, tilkinin kuyruğu yemek için tuzağa gitmesine benzetiyor.

زان ندانی کت ز دانتش دور کرد
میل دنبه چشم عقلت کور کرد

«Ondan dolayı o tuzağı bilmiyor ve görmüyorsun; kuyruğa meylin, seni bilgiden uzaklaştırdı ve akıl gözünü kör etti.»

حبك الاشياء يعنى و بصم
نفسك السودا جنت لا تختصم

«Eşyaya muhabbetin seni kör ve sağır kılar. Kara nefsin fesâd etti. Kimseye husûmet gösterme.»

Kur'an'da :

إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا ﴿٦٦﴾

Yâni : «Şeytanın mekr ve hiyleyi zayıftır»²⁹ denilmiştir, nefis için de :

زَا لَنَفْسٍ لَا تَمَارَّةَ بِالسَّوَاءِ

Yâni : «Nefs, kötülüğü şiddetle ve kuvvetle emr edicidir³⁰» buyurulmuş; nefsin mekrinin, Şeytan'ın hiylesinden zorlu olduğu bildirilmiştir. Onun için Şeytan : «Sen bana değil, kendi nefsine levmet» diyor.

6673

تو گنه بر من منه کز من مین
من زبده بزارم و از حرصی و کین

«Sen eğti büğrünü görüp de bana günah isnâd etme. Ben kötülükten, hırstan ve kinden berîyim.»

Yâni; o gibi haller bende yoktur.

6674

من بدی کردم پیشانم هنوز
انتظارم تا شبم آید بروز

«Ben bir kötülük ettim, Âdem'e secde için me'mur olduğum halde itâatsızlık gösterdim. O hareketimden hâlâ peşimânım ve gecemin gündüz olmasını, yâni; Hakkın rahmetine ve afvına mazhar olmamı beklerim.»

6675

مهم گشتم میان خلق من
فعل خود بر من نهد هر مردوزن

«Ben halk arasında müttehem oldum. Kadın, erkek, yaptığı işi bana isnâd eder.»

Sonunda hay kâfir şeytan hay, der.

(30) Sırei Yustif: 53.

6676

کُرک بچاره اگر چه کرسنه است
متهم باشد که او در طنطنه است

«Zavallı kurd aç olduğu halde koyun yemiş diye ittiham edilir. Çünkü o, koyun paralamakla meşhurdur.»

6677

چونکه نتواند ز ضعف اوراء رفت
حلق کویده تخمه است از لوث زفت

«Kurt, kuvvetsizlikten yol yürümeye kudreti yokken, halk çok yemiş de imtilâ olmuş derler.»

«DOĞRUSUNU SÖYLE DİYE, MUÂVİYE'NİN TEKRAR ŞEYTAN'A
ISRAR ETMESİ»

6678

گفت غیر راستی زرهانبنت
داد سوی راستی می خواندت

«Emir Muâviye dedi ki: Doğruluktan başka bir şey seni kurtaramaz; adalet seni doğruluğa dâvet etmektedir.»

6679

گفت چون دانی دروغ و راست را
ای خیال اندیش و پر اندیشه ها

«Şeytan dedi ki: Ey hayal düşünen ve türlü endişe ile dolu olan Muâviye! Yalan ile doğruyu nasıl farkedersin?»

گفت پیغمبر نشانی داده است
قلب و نیکورا محک بنهاده است

«Muâviye dedi ki: Hazret-i Peygamber buna dâir nişan vermiş, kalp ve sağlam için mihenk taşı koymuştur.»

گفته است الکذب رب فی القلوب
گفت الصدق طمانین طروب

«Buyurmuştur ki: Yalan, kalbde şüphe uyandırır; doğru ise insana itmi'nân verir ve sevindirir.»

İmâm-ı Ahmed Bin Hanbel ile Tirmizî şu hadisi Hasan-ı Basrî'den rivâyet ediyorlar: «Sana şüphe veren şeyi bırak da şüphelendirmeyeni kabul et. Çünkü doğruluk kalbe itminan verir. Yalan ise şüphe getirir.»

دل نیارآمد ز گفتار دروغ
آب و روغن هیچ نفروزد فروغ

«Kalb, yalan sözden mutmain olmaz, yâni; inanacağı gelmez. Su ile karışmış yağ, ziyayı artırmaz.»

در حدیث راست آرام دلست
راستها دانه دام دلست

«Doğru söz, kalbi râhatlandırır. Doğruluklar, gönül tuzağının dâneleridir.»

دل مگر رنجور باشد بددهان
که نداند جاشنی این و آن

«Kalb, hasta ve ağzının tadı bozulmuş olmalı ki, buaunla onun, yâni; doğru ile yalanın çeşnisini farketmesin.»

چون شود از رنج و عات دل سلیم
طمع کذب و راست را باشد علیم

«Kalb, hastalıktan ve illetten sâlim olursa yalanın ve doğrunun tadını anlar.»

حرص آدم چون سوی کندم فرود
از دل آدم سلیمی را ربود

«Âdemin buğday tarafına olan hırsı artmış olduğu için o hırs, onun kalbinden sağlambığı izâle etti.»

بس دروغ و عشوه اترا گوش کرد
غره گشت و زهر قتل نوش کرد

«Ey şeytan! Âdem senin yalanını ve bu husustaki mekrini dinledi. Sana aldandı ve öldürücü bir zehir içti.»

Yâni; emr-i İlâhiye âsî oldu.

Âdem ile Havva Aleyhimesselem, Cennet ağaçlarından birine yaklaşılmaktan menedilmişlerdi. Bu ağacın ne ağacı olduğu Kur'an'da açıkça bildirilmemiş, Tevrat'ta ise: «Hayır ve şer ilminin ağacı» denilmiştir. Bazıları bu ağaç, muâmele-i zeveciyyeden kinâye idi demişlerdir. Hazret-i Mevlânâ ise meşhûra binâen buğday demiştir.

گذردم از گندم ندانست آن نفس
میرد تمیز از مستی هوس

«Hazret-i Âdem o sırada buğdayı akrebden, yâni; o şecere-i memnû'ndan yemenin kendileri için akreb gibi zehirli olduğunu fark edemedi. Çünkü heves mesti olanın temyizi kalmaz.»

خلق مست آرزواند و هوا
زان پذیراند دستان ترا

«Halk arzu ve hevâ mestidirler. Ondan dolayı senin mekr ve hiyleni kabul ederler ve ona aldandılar.»

هر که خود را از هواخواه کرد
چشم خود را آشنان راز کرد

«Her kim nefsinin hevâ ve heves tabiatından geri çekerse kendi gözünü sırra âşinâ kılar.»

«BİR KÂDİNİN KÂDİLİKTAN ŞİKÂYETİ VE NÂİBİNİN ONA CEVAB VERMESİ.»

قاضی بشاندند و میگریست
گفت نائب قاضیا گریه زچیت

«Bir kâdiyi nasb ve tâyin ettiler. O ağlamaya başladı. Nâibi, yâni; vekili, yâhud muâvini dedi ki: kâdi efendi neden ağlıyorsun?»

این نه وقت گریه و فریادست
وقت شادی و مبارکبادست

«Şu sıra senin ağlayıp feryâd edeceğin vakit değil, sevineceğin ve sana mübârek olsun denilecek zamandır.»

گفت آم چون حکم راند بیدلی
در میان آن دو عالم جاهلی

«Kâdi cevap verdi ki: Bidil ve câhil olan bir kimse iki âlime karşı nasıl hüküm verebilir?»

آن دو خصم از واقعه خود واقفند
قاضی مسکین چه داند زان دو بند

«Muhâkemeye gelen iki hasım, aralarında geçen vak'aya vâkıftırlar. Zavallı kâdi, o iki bendi, yâni; tarafların hiyleli iddiâsını ne bilir?»

جاهلست و غافلست از حالشان
چون رود درخوشان و مالشان

«O hasımların hâllerinden câhil ve gâfildir. Böyle olduğu halde onların kanma ve malına nasıl hüküm verir?»

گفت خصمان علند و علی
جاهلی تو لیک شمع مانی

«Nâib dedi ki: Efendi, hasımlar âlimdirler, yâni; aralarındaki hâdiseyi bilirler. Fakat, her biri, diğerini mahkûm etmek hırsıyla mâlûldürler. Sen câhilsin, yâni; onların vak'asını bilmezsin; lâkin onların hırsı illeti sende olmadığı için, millet-i İslâmın mumusun.»

زانکه تو علت نداری در میان
آن فراغت هست نور دیدگان

«Çünkü sen arayerde illetli değilsin, onlardaki hasma galebe hırsı sende yok. İşte o ferâgat, o yokluk senin için göz nûru olur.»

وان دوعالمرا غرضشان کورکرد
علمشانرا علت اندر کورکرد

«O iki âlimi, yâni; aralarındaki mâcerayı bilen iki hasmı, ğarazları kör etmiştir. Garaz illeti, onların ilmini göstermez bir hâle getirmiştir.»

جهل را بی‌علتی عالم کند
علم را علت ز دلها برکند

«İlletsizlik, cehli ilim, câhili âlim yapar. İlet ise kalblerdeki ilmi söker koparır.»

تا که رشوت نستدی ببنده
چون طمع کردی ضرر و بنده

«Sen rüşvet almadıkça hakikati görücüsün; tamâ edince de, kör ve rüşveti verenin kulu olursun.»

Mâlum ya haksız bir işi haklı göstermek için verilen veya alınan şeye rüşvet denilir. İmâm-ı Ahmed bin Hanbel, Sevbân (Radiyallâhü anh) den şöyle bir hadis rivâyet etmiştir: «Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem buyurmuştur ki: Allah rüşveti verene de, alana da, aralarında vâsita olana da lânet etsin ve rahmetinden uzaklaştırsın.»

Binâenaleyh bir hâkim, bir taraftan rüşvet almadıkça hasımlara karşı bitarafılığı muhâfaza edebilir. O bitarafılık sebebiyle, hâdiseyi lâyikiyle tedkik ederek vak'a hakkında bir ilim hasıl eder ve oldukça âdilâne bir hüküm verir. Fakat birinin vereceği rüşvete tamâ edecek ve alacak olursa, tabîi vereceği hüküm gayr-i âdilâne olur. Onun için eski ilim adamları, kadılıktan kaçarlardı ve kâdi olmayı istemezlerdi. Mezhep imamımız, İmâm-ı A'zam Ebû Hanife (radiyallâhü anh) Halife Mansur'un teklif eylediği kâdılığı kabul etmediği için hapse konulmuş ve döğöl-müştü. Bundan dolayı denilmiştir ki: «Ebû Hanife kâdılığı kabul etmeyecek öldü. Ey kâdi efendi, sen bir yere hâkim olarak gönderilmezsen ölürsün.»

Bundan sonra Emir Muâviye dedi ki:

از هوا من خوی را وا کودام
لقمه‌ای شہوتی کم خوردام

«Ben tabiatımı hevâ ve hevesten ayırmışım. Şehvet, irtişâ ve irtikâb lokmalarını yememişimdir.»

Binâenaleyh:

چاشنی کبر دلم شد با فروغ
راسترا داند حقیقت از دروغ

«Gönümün çâşni-giri münevver oldu. Hakikaten doğruyu yalandan fark eder.»

Çâşni-gir: Yenilecek, yâhud içilecek bir şeyin tadına bakan demektir. Saraylarda böyle bir vazife vardı. Hükümdârlar, zehirlenmekten korktukları için emin oldukları bir kimseyi çâşni-gir tâyin ederlerdi. Pâdişâh yemek yiyeceği sırada çâşni-gir yanında bulunur, hükümdârın yiyeceği ve içeceği şeylerden birer lokma ve birer yudum alır; onların zehirli olmadığına pâdişâh kanâat ederek ondan sonra emniyetle yer ve içirdi.

«MUÂVİYENİN ŞEYTAN'A İKRAR ETTİRMESİ.»

تو چرا بیدار کردی مرمر
دشمن بیداری تو ای دغا

«Ey hiylekâr şeytan, sen uyanıklığın düşmanı olduğun halde beni uyağındırdın?»

همچو خشنوائی همه خواب آوری
همچو خری عقل و دانش را بری

«Sen haşhaş gibisin, uyku getirirsin. Sen şarab gibisin akli ve ilmi izâle edersin.»

چار میخت کرده‌ام هین راست بگو
راست را دانم تر حیلها مجو

«Seni bağlarım, doğrusunu söyle. Ben doğruyu bilirim, sen hiyleye kalkışma.»

من ز هرکس آن طلب دارم که او
صاحب آن باشد اندر طبع و خو

«Ben herkesten tabiat ve ahlâkında sâhib olduğu şeyi isterim.»

من ز سرکه می‌نجویم سکری
وز محنت می‌نجویم لشکری

«Ben sirkeden şekerlik, korkaktan askerlik aramam.»

همچو گبران می‌نجویم از بی
کو بود حق یا خود از حق آبی

«Bir putun Hak, yâhud Haktan bir alâmet olacağını putperestler gibi zannetmem.»

من ز مرگین می‌نجویم بوی مشک
من درآب چو نجویم خشت خشک

«Ben gübreden misk kokusu beklemem. Ben derenin suyu içinde kuru kerpiç aramam.»

من ز شیطان این نجویم کوست غیر
کو مرا بیدار گرداند بخیر

«Ben yabancı olan şeytandan beni hayır için uyandıracağını ümid etmem.»

«ŞEYTAN'IN ZAMİRİNİ MUÂVİYE'YE DOĞRUCA SÖYLEMESİ»

از بن دندان بگفتش بهر آن
کر دمت بیدار میدان ای فلان

«Şeytan dişlerini sıkarak dedi ki: Ey fülân, seni onun için uyandır-dım ki:»

تاری اندر جماعت در نماز
از پی پیغمبر دولت فراز

«Devletli ve saâdetli peygamberin ardında cemâatle namaza yeti-şesin.»

گر نماز از وقت رفتی مرا
این جهان تاریک کشتی بی‌ضیا

«Eğer namazın vakti geçmiş olsaydı bu cihân, senin gözüne kararır ve ziyâsız kalırdı.»

از غمین و درد رفتی اشکها
از دو چشم تو مثال مشکها

«Aldandığından ve dertli olduğundan iki gözünden kurbeler gibi yaş-lar akardı.»

ذوق دارد هرکسی در طاعتی
لاجرم نشکیند از دی ساعتی

«Herkes bir türlü tâat ve ibâdetten zevk alır ki ondan uzak kalma-
ğın bir ân sabr edemez.»

آن غین و درد بودی صد نماز
کو نماز و کو حریق آن نیاز

«Namaz vaktinde aldamp cemâate yetişemeyişinden o derdli âh edi-
şin yüz namaz yerine geçerdî. Namaz nerede kalırdı, o niyâzın tesiri
nerede?»

«MUHLİS BİR SEHÂBÎ'NİN CEMAATİ KAÇIRIŞINA TEHAŞŞÜR
ETMESİNİN FAZİLETİ»

آن یکی مہرقت در مسجد درون
مردم از مسجد ہی آمد برون

«Biri, Resûlullâhın, mescidine giriyor, fakat cemâat mescidden dışarı
çıkıyordu.»

آن یکی گفتش کہ پیغمبر نماز
باجاعت کرد و فارغ شد ز راز

«Başka biri ona: Peygamber cemâatle namaz kıldı ve namazın es-
rârından fâriğ oldu.»

تو یکا در مہروی ای مرد خام
چونکہ پیغمبر بدادست السلام

«Ey ham adam, içeriye nereye giriyorsun? Peygamber Hazretleri
selâm vermiştir.»

گفت آہ و دور از آن آہ شد برون
آہ او میداد از دل بوی خون

«Namaza yetişemeyen âh etti ve o âh'dan bir duman çıktı. Onun
çektığı âh, kalbinden kan kokusu veriyordu.»

آن یکی از جم گفت این آہ را
تو بمده وان نماز من ترا

«Cemâatten biri: Bu âhı bana ver, benim kıldığım namaz senin
olsun.»

گفت دادم آہ و پذیرم نماز
اوستد آن آہ را با صد نیاز

«Namaza yetişemeyen: Âhı verdim, senin kıldığım namazı kabul et-
tim, dedi. Beriki o âhı yüz niyâz ile şükranla aldı.»

شب بخواب اندر بکفتش هاتنی
کہ خریدی آب حیوان و شنی

«Namazı verip âhı alan sehâbiye uyku arasında hâtîfî bir ses dedi
ki: Âb-ı hayat ve şifâyı satın aldın.»

حرمت این اختیار و این دخول
شد نماز جمله خلقان قبول

«Bu ihtiyâr ve dühûlün, yânî; bu alış-verişin hürmetine bütün halkın namazı kabul edildi.»

«ŞEYTAN'IN MEKRİNİ MUÂVİYE'YE İKRAR EDİŞİ
HİKÂYESİNİN SONU»

6725

پس عز ازیش بگفت ای میرداد
مکر خود اندرمیان باید نهاد

«Sonra şeytan ona dedi ki: Ey emir-i âdil; kendi mekrimi ortaya koymalıyım.»

6726

گر نمازت فوت میشد آن زمان
میزدی از درد دل آه فغان

«Eğer namazın geçseydi o vakit, gönül derdinden âh ve fiğan edecektin.»

6727

آن تأسف و آن فغان و آن نیاز
درگذشتی از دوصد ذکر و نماز

«Senin o teessüfün, o figânın ve o niyâzın iki yüz zikir ve namazın sevâbını geçecekti.»

من ترا بیدار کردم از لهیب
تا نسوزاند چنان آهی حبيب

«Öyle bir âhın ulvî hicabları yakmasın diye ben seni uyandırdım.»

6729

تا چنان آهی نباشد مر ترا
تا بدان راهی نباشد مر ترا

«İstedim ki senin böyle bir âh ve öyle bir yolun olmasın.»

6730

من - خودم از حسد کردم چنین
من - عدویم کار من مکرست و کین

«Ben hasedciyim; onun için böyle yaptım. Ben düşmanım, işim de mekr ve kindir.»

«ŞEYTAN'IN HAKİKATI İTİRAFINDAN SONRA MUAVİYE'NİN
ONA CEVABI VE ŞEYTAN'IN SÖZÜNÜ KABUL ETMESİ»

6731

گفته اکنون راست گفתי صادقی
از تو این آید تو این را لایقی

«Muâviye dedi ki: Şimdi doğru söyledin, sözünde sâdıksın. Senden ancak bu iş gelir, sen buna lâyıksın.»

6732

عنکبوتی تو مگس داری شکار
من نیم ای سک مگس زحمت مبار

«Sen bir örümceksin ki sinek avlarsın. Ey köpek; ben sinek değilim, beni avlamak için zahmet çekme.»

6733

بازا سپیدم شکارم شه کند
عنکبوتی کی بگرد مانند

«Ben ak doğanım, beni şah avlar. Örtümcek bizim etrâfımızda nasıl dolaşabilir?»

6734

رو مگس میگردد تا تانی حلا
سوی دوعی زن مگسهارا صلا

«Sen git, muktedir olduğun kadar sinek tut, ayran tarafına sinekleri dâvet et.»

6735

ور بخوانی تو بسوی انگین
هم دروغ و دوع باشد آن یقین

«Şâyed bal tarafına çağırarak olursan, o dâvet yalan ve bal dediğin de ayrandır.»

Yâni; sen avam halkı şerre dâvet edersin, şâyed hayra dâvet eder gibi görürsen o dâvet de yalandır ve hayır dediğin şerrin kendisidir.

6736

تو مرا بیدار کردی خواب بود
تو نبودی کشتی آن گرداب بود

«Senin beni uyandırdın uykunun tâ kendisi idi. Senin gemi gibi gösterdiğin girdâbın tâ kendi idi.»

6737

تو مرا از در زان می خواندی
تو مرا از بر بهتر راندی

«Sen beni hayra şundan dolayı dâvet ettin ki: daha iyi bir hayırdan menâ'iledin.»

«EV SAHİBİ HIRSIZA YAKLAŞMIŞ, ONU YAKALAMASI İMKÂN
DAHİLİNE GİRMİŞ İKEN, BİR ŞAHSIN SESLENMESİ
DOLAYISIYLA HIRSIZIN KAÇMASI»

6738

این بدان مانده که شخص دزدید
در وثاق اندر پی اومی دويد

«Bu, ona benzer ki bir kimse evinde bir hırsız gördü ve arkasından koştu.»

6739

تا دو سه میدان دويد اندر پیش
تا درافگند آن تعب اندر خویش

«Hırsızın arkasından iki üç meydan koştu. O yorgunluk kendisini terletti.»

6740

اندران حمله که نزدیک آمدش
تا بد و اندر جهد دریا بدش

«Tamam sıçrayıp onu yakalayacak derecede yaklaştığı sırada,»

6741

دزد دیگر بانگ کردش که بیا
تا بینی این علامات بلا

«Diğer bir hırsız ona seslendi ki: gel de bu belâ alâmetlerini gör!»

6742

زود باش و باز گرد ای مردکار
تا بینی حال اینجا زار زار

«Ey iş adamı; çabuk ol ve geri dön ki buradaki hâlin acıklı olduğunu göresin.»

گفت باشد کان طرف دزدی بود
گر نگردم زود این بر من رود

«Ev sâhibi dedi ki: İhtimâl ki o tarafta bir hırsız var, çabuk dönmezsem o belâ benim başıma gelir.»

بر زن و فرزند من دستی زند
بستن این دزد سودم کی کند

«O hırsız; zevceme ve evlâdıma el uzatır. O halde bu hırsızı tutup bağlamanın bana ne faydası olur?»

این مسلمان از کرم می خواندم
گر نگردم زود پیش آیدندم

«Şu müslüman, kerem ediyor da beni çağırıyor. Çabuk dönmezsem nâdim olurum.»

بر امید شفقت آن نیک خواہ
دزدرا بگذاشت باز آمد رزاه

«O, iyilik etmek isteyen şefkati eliyle, kaçan hırsızı bıraktı, yoldan geri döndü ve geldi.»

گفت ای یار نکو احوال چیست
این فغان و بانگ تو از دست کیست

«Dedi ki: ey iyi dost; ne haber? Senin şu feryâdın ve seslenişin kimin elindendir?»

گفت اینک بین نشان پای دزد
این طرف رفقت دزد زن بمزد

«Adam dedi ki: İşte hırsızın ayak izi, bak... Hırsız çalacağını çalıp, bu tarafa kaçmıştır.»

نک نشان پای دزد قلتبان
در پی او رو برین نقش نشان

«İşte hırsız keratasının ayak izi... Bu nişan üzerine onun izini tâkip et!»

گفت ای ابله چه میکوی مرا
من گرفته بودم آخر مهورا

«Ev sâhibi dedi ki: Hey budala ne söylüyorsun? Ben herifi yakalamıştım.»

دزدرا از بانگ تو بگذاشتم
من تو خورا آدمی پنداشتم

«Senin gibi çeşgi adam sandım da, hırsızı senin bağırman üzerine bıraktım.»

این چه ژاژست و چه مهره ای فلان
من حقیقت یافتم چه بود نشان

«Ey fülân; bu nasıl saçma ve herze bir sözdür. Ben hakikati bulmuşum, nişan ne demek oluyor?»

Buradaki hırsızdan murad:

Âyet-i Kerimesinde bahs olunduğu üzere kalb evine giren Şeytandır. Ev, yâni; kalb sâhibi olan kimse onu kovalar ve yakalamak üzere arkasından koşar. Bâzı vâ'iz ve mürşid taslakları: «Bu tarafa gel» diye ona nasihat ederler. Adameğüz onların dedikleri tarafa döner. Ona: «işte senin malını çalmak isteyen hırsızın izi, o izi tâkip et» derler. O da «Yâhu ne diyorsunuz? Ben hırsızın kendisini yakalamak üzere idim, siz bana onun izini gösteriyorsunuz» der.

6753

گفت طراری تو یا خود ابلهی
بلکه تو دزدی و زین حال آگهی

«Ev sâhibi hayretle der ki: Sen yankesici misin, yoksa budala mısın? Belki de sen obir hırsızın ortağı ve hale vâkıfsın.»

6754

خضم خود را می کشیدم من کشان
تو رحانیدی ورا اینک نشان

«Een düşmanımı yakalamak üzere iken sen işte nişân, işte ayak izi diyerek onu kurtardın.»

6755

تو جهت گو من بروم از جهات
در وصال آیات کو یا بینات

«Ey vâ'iz, sen cihetten bahsediyorsun ve hırsız bu tarafa gitti diyor-sun. Ben ise cihetlerden hâricim (Yâni; tâkip ettiğime yetişmiş, şu ta-raf, bu taraf kayıdlarından kurtulmuştum) Vuslatta delil ve alâmet olur mu?»

Hazret-i Mevlânâ bahs dolayısıyla zât ve sıfat meselesine intikâl ile diyor ki:

6756

صنع بپند مرد محجوب از صفات
در صفات آنست کو کم کرد ذات

«Mahecûb olan (yâni; gafflet ve hicâbından kurtulamayan) Allahın sıfâtından masnû görür. Sıfattaki kalan ise, Zât'ı kaybetmiştir.»

Mâlum yâ Cenâb-ı Hakkın Zât'ı bir, sıfâtı nâ mütenâhidir. Mahlû-kâtтан her biri o sıfatların mazharıdır. Meselâ Allah Hâlıktır, bütün mahlûkât, Hâlık sıfatının mahall-i zuhurudur. Mahlûkâtı görenler, on-larda Hâlık sıfatının zuhurunu müşâhede ederler. Fakat bunlar yalnız sıfatın âsârını gördükleri için mukayyeddirlər. Ancak Zât'ı sıfat ile ve sıfâtı Zât ile müşâhede eyleyenler kayıddan kurtulmuşlardır.

6757

واصلان چون غرق ذاتند ای پسر
کی کنند اندر صفات او نظر

«Oğul! Hakka vâsıl olanlar, Zât'ın tecellisine müsteğrak oldukları-ndan O'nun sıfâtına nasıl nazar ederler?»

Deniliyor ki ashâb-ı sülûk dört nevidir. Bir nev'i yalnız sıfât-ı İlâ-hiyyenin âsârını ve mezâhirini görür, yâni mahluku görüp, Hâlıkı, san'atı görüp san'atkârı hatırlar. Bunlara (Mahecûb) tâbir olunur. Bir nevî de, sıfâtı Zât ile kâim ve Zât'ı sıfât ile zâhir müşâhede ederler. Bunlara da (Ârif) denilir. Bir nevî de Ehadiyyet makâmında mahv ve müsteğrak-dırlar. Bunlar sıfâtı da, onların âsârını da görmezler; Hakkın Zâtından başka bir şeye vücud vermezler. Bunlara da (Müsteğrikin) adı verilir. Dördüncü nevî ise kâmil ve mükemmel olanlardır ki onlar sıfâtı Zât ile ve Zât'ı sıfât ile görürler, kesrette vahdeti, vahdette kesreti müşâhede ederler.

Cenâb-ı Pîr, müsteğrikinin Haktan başka bir şey görmediklerini an-latmak için buyuruyor ki:

6758

چونکه اندر قمر جو باشد سرت
کی برنگ آب افتد منظرت

«Başın derenin dibinde bulundukça suyun rengini nasıl görürsün?»

Yâni; bir adam dereye girse ve başını suyun içine daldırır tabiidir ki sudan başka bir şey göremediği gibi suyun rengini de tefrik edemez. İşte baid bir teşbih ile Zât-ı İlâhiyenin müsteğrıkı olanlar da böyledir. Onlar da Zât-ı Bâriden başka bir mevcut müşâhede etmezler ve (La mevcûde illâllah), yâni: «Allah'dan ve O'nun zâtından başka mevcut yoktur» derler.

6759

ور برنگ آب باز آبی ز قمر
بس پلاسی بستدی دادی تو شعر

«Eğer suyun rengini görmek için derenin dibinden çıkarsan (yâni; başını sudan çıkaracak olursan) yeni bir halıyı vermiş ve eski bir kilimi almış olursun.»

Çünkü :

6760

طاعت عامه گناه خاصکان
وصلت عامه حجاب خاص دان

«Avâmın tâât ve ibâdâtı, havâssın günâhı sayılır. Avâmın vuslatını, yâni; Hakka vâsıl oluşunu, havâs için hicâb bil.»

Hazret-i Mevlânâ bu bahsî izah için bir fıkra naklediyor ve diyor ki:

«BİR PÂDİŞAH'IN VEZİRİNİ AZLETMESİ VE ONA MUHTESİPLİK VAZİFESİ VERMESİ»

Vezirin ne demek olduğu mâlumdur. İslâm devletinde ilk defa bu ünvânı alan (Ebû Seleme El-Hallâl) dır. Ona (Vezir-i Âl-i Muhammed), Ebû Müslim'e de (Emîr-i Âl-i Muhammed) derlerdi. Abbâsilerde vezirlik iki türlü idi. Birine (vezir-i tefvîz), diğerine (vezir-i tenfiz) derlerdi. Vezir-i tefvîz : Osmanlı devletinin sadrâzamları gibi, hükümdâr nâmına istediğini yapmaya, hattâ adam öldürmeye dahi me'zûn bulunurdu. Diğer vezirlerin başı idi. Vezir-i tenfiz ise : Vezir-i tefvîz gibi geniş salâhiyeti yoktu. O, hükümdâr ile vezir-i tefvîzden aldığı emirleri infâz ve icrâ ederdi.

Muhtesibe gelince : Belediye ve polis vazifesiyle mükellef bir me'murdu. Osmanlı devletinde ona (ihtisab ağası) denilirdi. İhtisab ağası Hüseyin bey sıkı icrââtıyla esnafı titretmiş, fakat İstanbul halkını rahat ettirmişti. İcrââtından bir misâl arz edeyim. Eskiden kereste nakliyâtı merkeblerle olurdu. Bu işle en ziyâde acemler meşgul olurdu. Hüseyin bey bir gün, beş dâne merkebden müteşekkıl bir katarın yük altında ve sâhibsiz olarak durduklarını görmüş. İş tahkik ettirmiş. Sâhibleri olan acemin hayvanları yük altında bırakıp açıcı dükkânında yemek yediğini tesbit etmiş. Yükleri yıktırması, merkeblerin boyunlarına bir torba saman taktırması. Acemi getirip yüklerden birini ona yüklettirmiş : «Hayvanlar samanı yiyinceye kadar bu herif yükün altında beklesin» emrini vermiş.

6761

مروزی را کند شه محتسب
شه عدوی او بود نبود محب

«Eğer pâdişah, bir veziri muhtesib yapacak olursa, o vezirin muhib-bi değil, düşmanı demek olur.»

6762

هم گناهی کرده باشد آن وزیر
بی سبب نبود تغیر ناگزیر

«O vezir de bir günah işlemiştir ki o tenezzüle uğramıştır. Çünkü değişme ve düşme sebebsiz olmaz.»

Nitekim Cenâb-ı Hak :

إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ

Yâni : «Bir kavim nefislerinde olanı, düşüncelerini ve itikadlarını değiştirmedikçe Allah, onlar hakkındaki lütuf ve keremini değiştirmez³²» buyurmuştur.

6763

آن کز اول محتسب بدخودرا
بخت و روزی آن بدست از ابتدا

«Evvelâ muhtesib olan kimsenin talihi ve rızkı muhtesiblik olur.»

6764

لیک کان اول وزیر شه بدست
محتسب کردن سبب فعل بدست

«Lâkin, evvelâ pâdişâha vezir olanı muhtesib yapmanın sebebi, onun işlediği kötü bir iştir.»

6765

چونکه ترا شه ز آستانه پیش خواند
باز سوی آستانه باز راند

«Xâ pâdişah seni, kapı eşiginden, yâni; âdi bir hizmetten huzuruna çağırır da sonra yine eşige, yâni; âdi bir vazifeye iâde ederse.»

6766

تو یقین می‌دان که جرمی کرده
چبر را از جهل پیش آورده

«Sen kat'iyetle bil ki: bir kabahat işlemiş, cehlinden cebri ileri getirmişsindir.»

Söyle diyerek ki:

6767

که مرا روزی و قسمت این بدست
بس جرادی بودی آن دولت بدست

«Benim kısmetim ve rızkım bu imiş. O halde dünki o devlet neden ele gelmişti?»

Her şeyi Allah yapar, kulların elinde irâde ve ihtiyâr yoktur diyen-

lere (cebri), bilâkis: Allah karışmaz, kul fiilini yaratır diyenlere de (mûtezili) denilir. Cebr ve itizâl, müslümanlar arasında iki mühim mezheb olmuş, ehl-i sünnet ise bu iki mezheb arasında (cebr-i tevassut)u kabul etmiş: «Kullarda irâde-i cüz'îyye vardır. Kul o irâdeyi sarfeder, irâde takdire uyarsa teşebbüs ettiği iş olur, etmezse olmaz» demişlerdir.

6768

قسمت خود خود بریدی تو ز جهل
قسمت خود را فراید مرد اهل

«Ey kimse, sen kendi kısmetini cehâletin ve nânkörlüğün dolayısıyla kendin kesdin. Ehl olan kimse kendi nasibini artırır.»

Hazret-i Mevlânâ diğer bir yerde der ki: «Nimete şükretmek, o nimeti artırır, nimete küfrânda bulunmak ve beğenmemek onu da elinden kaçırır.»

«MÜNAFIKLAR'IN İSLÂMA ZARAR VERECEK BİR MESCİD YAPMALARININ KISSASI»

İnsanlar itikad itibâriyle yâ mü'min, yâ kâfir, yâhud da münâfık olurlar. Resûl-i Ekrem Efendimiz Mekke'de iken karşılaştığı kimseler yâ müslüman, yâhud müşrik idiler. Medine'ye teşrif buyurunca orada üçün-cü nevi, yâni; ehl-i nifak meydana çıktı. Bunlar sûreta müslüman olmuşlardı. Fakat kalben dini inkâr ediyorlar ve Hazret-i Peygamber ile hâlis müslümanlara kin besliyorlar ve Abdullah bin Ebî Selûl'ün riyâsetinde bulunuyorlardı. İbn-i Selûl'ün Resûl-i Ekreme olan adâvetine sebep başlıca hasedden ileri geliyordu. Çünkü bu herif kendini hemşehrilerine sevdirmiş, hattâ Medineliler tarafından hükümdâr tâyin edilmek istenilmişti. Hicret vukû bulup da Medine halkı müslüman olunca, İbn-i Selûl'ün hükümdârlığı geri kaldı. İşte bu münâsebetle Aleyhisselât Efendimizin en büyük düşmanı kesilmişti. Elinden geldiği kadar müslümanlığa zarar vermiş, hattâ Uhud muharebesine giderken kendi gibi münâfıklardan üç yüz kişi ile geri dönüp İslâm ordusunu zayıflatmıştı. Garibi şurası: İbn-i Selûl, reis'ül-münâfikin olduğu halde, oğlu Abdullah, hâlis ve muhlis bir müslümandı.

Bir de Ebû Âmir nâmında biri vardı ki hicretten evvel hristiyan olmuş, eski püskü elbise giymekle sofuluk göstermeye başlamış ve ken-

disine (Ebû Âmir-i Râhib) denilmiş, fakat Resûlullah hazretleri ona (fâsık) demişti. Bu herif de hicret-i Nebeviyye üzerine ehemmiyeti kalmadığını görünce, Mekke'ye gidip Kureyşlileri müslümanlarla harbe teşvik etmiş, Bedr gazâsında ilk oku o atmış, Uhud ve Hendek gazâlarında müslümanlar aleyhine bulunmuş, Mekke'nin fethinden ve Huneyn muzaferiyetinden sonra Şam taraflarına gitmiş, oradan Medine münâfıklarına : «Bir mescid yapın, içine silâh doldurun ve hazırlanın. Ben Kayser askerleriyle Medine'ye geleceğim ve müslümanlığı ortadan kaldıracam» diye haber yollamıştı. Münâfıklar Kuba köyünde o mescidi yaptılar ve Aleyhissalât Efendimize mürâaatla mescitlerinde namaz kılmasını ricâ ettiler. Hazret-i Peygamber o esnâda Tebük gazâsına gidiyordu. Avdetinde tekrar geldiler ve ricâlarını tekrar ettiler. Fakat orasının mescid değil, fitne ocağı olduğu bildirildi ve taraf-ı risâletten birkaç kişi gönderilip yakıtıldı.

Tevbe Sûresinin sonlarında buyurulmuştur ki :

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ
وَارْصَادًا لِّمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ وَلَيَحْلِفْنَ
إِنْ أَرَادْنَا إِلَّا الْحُسْنَىٰ وَاللَّهُ بِشَهَادَاتِهِمْ لَكَادِبُونَ ﴿٦٧٦﴾
لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا

Yâni: «O münâfıklar ki İslâma zarar vermek, küfrü kuvvetlendirmek, Kuba köyündeki mü'minleri ikiye ayırmak, Allah ve peygamberiyle harp etmiş olan Ebû Âmir fâsıkını beklemek için bir mescid yaptılar. Biz ancak hüsn-i niyetle bu mescidi yaptık diye yemin de ettiler. Onların bu yeminde yalancı olduklarına Allah şahiddir. Habibim, katiyyen ve hiç bir vakit oraya gidip namaza durma³³».

6769

انجین کز بازی درجفت و طاق
بانی می‌باختند اهل نفاق

«Şeytanın Muâviye'ye yaptığı gibi Münâfıklar da Hazret-i Peygambere bir oyun oynamak istediler.»

(33) Sûrei Tevbe: 107-108.

6770

کز برای عز دین احمدی
مسجدی سازیم و بود آن حاسدی

«Din-i Ahmediyyenin izzet bulması ve yükselmesi için bir mescid yapalım dediler. Halbuki o hasûdluk eseri idi.»

6771

انجین کز بازی می‌باختند
مسجدی جز مسجد او ساختند

«Böylece ters bir oyun oynadılar. Kubâ köyünde, evvelce Resûlullah'ın temelini atmış olduğu mescid-i Kubâ'dan başka bir mescid yaptılar.»

6772

فرش و سقف و قبه اش آراسته
لیک تفریق جماعت خواسته

«Onun döşemesi, tavanı, kubbesi süslü idi. Lâkin onunla cemâatın tefriki kastedilmişti.»

Yâni; mescid-i Kubânın cemâatını bölmek, bir kısmını olsun kendi mescidlerine celb etmek istediler.

6773

زرد پیغمبر بلا به آمدند
همجو اشتر پیش اوزانوزدند

«Yalvarmak için Peygamberin huzuruna geldiler. Onun karşısında deve gibi diz çöktüler.» Dediler ki :

6774

کای رسول حق برای محیی
سوی آن مسجد قدم رنجی کی

«Yâ Resûlâllah; lutuf ve ihsanda bulunmuş olmak için o mescide doğru ihtiyâr-ı zahmet buyurun.»

6775

مسجدی روز گلست و روز لبر

مسجد روز ضرورت، وقت فقر

«Orası, çamurlu, bulutlu günlerde, böyle zarûret zamanlarında ve dar vakitlerde namaz kılınmak için yapılmıştır.»

6776

تا غریب یابد آنجا خبر و جا

تا فراوان گردد این خدمت سرا

«Kezâ o mescidin inşâsında gelecek bir garibin hayır ve yer bulması, yânî; orada barınması ve bu hizmet mahallinin çok çok şeref bulması;»

6777

تا شعار دین شود بسیار و پر

زانکه بایران شود خوش کارمر

«Ve dinin şîâr ve âsârının çoğalmasi düşünülmüştür. Çünkü dostlarla olunca acı yemiş bile hoş olur.»

6778

ساعتی آن جایگه تشریف ده

تزکیه مان کن ز مآعریف ده

«Bir ân orasını şereflendir. Bizi tezkiye ve târif buyur.»

6779

مسجد و اصحاب مسجدرا نواز

تو مہی ماشب دمی بامابساز

«Mescide teşrif ve mescittekileri taltif et. Sen aysın, biz de gece gibiyiz. Bir müddet bizimle berâber bulun ki :»

6780

تا شود شب از جمالت همچو روز

ای جمالت آفتاب جانفروز

«Ey cemâli ruhları parlatan güneş! Gece, cemâlinle gündüz gibi olsun.»

Burada Hazret-i Mevlânâ diyor ki :

6781

ای دریغا کان سخن از دل بدی

تا مراد آن نفر حاصل شدی

«Ne yazık! Ne olurdu o söyledikleri sözleri kalbden gelmiş olsaydı da o gürûhun murâdı husûl bulsaydı.»

6782

لطف کآید بی دل و جان در زبان

همچو سبزه نون بود ای دوستان

«Ey dostlar; candan ve gönülden olmaksızın dilin söylediği latif sözler süprüntülükte yetişen yeşillik gibidir.»

6783

هم ز دورش بنگر و اندرکندر

خوردن و بورا نشاید ای پسر

«O yeşillik yemeye ve koklamaya yaramaz. Hey oğul! Ona uzaktan bak ve geç.»

6784

سوی لطف بی وفا یان هین مرو

کان پل ویران بود نیکو شنو

«Aklını başına al da vefâsızların lutfuna itimâd etme. İyi dinle ki o lutuf, harab bir köprüye benzer.»

گر قدمرا جاهلی بروی زند
بشکنند پل وان قدمرا بشکنند

«Eğer bir gâfil, o vîran köprüye ayak basacak olursa köprü yıkılır, basan ayak kırılır.»

هر کجا لشکر شکسته می شود
از دو سه سست و محنت می بود

«Her nerede bir ordu bozulursa iki üç gevşek ve korkak yüzünden olur.»

در صف آید با سلاح او مرددار
دل برو نهند کانیک یارغار

«O korkak, silâhla ve erkekcesine saf-ı harbe gelir. Safdakiler, işte bir yârığâr, yâni; sâdık dost diye ona itimâd ederler.» Lâkin :

رو بگر داند چو پند زخم را
رفتن او بشکنند پشت ترا

«Yarayı görünce, yâni; başkalarının yaralandığını müşâhede edince yüzünü çevirip kaçır, onun gitmesi de senin sebâtını sarsar.»

این درازست و فراوان می شود
وانچه مقصودست پنهان می شود

«Bu bahs uzundur ve anlatılması çok sürer. Kıssadan maksûd olan hisse de gizli kalmış olur.»

«PEYGAMBERİ MESCİD-İ DIRÂR'A GÖTÜRMEK İÇİN MUNAFIKLARIN ONU ALDATMAYA KALKIŞMALARI»

بر رسول حق فسونها خواندند
رخس دستان و حیل می راندند

«Allahın Peygamberine yalanlar söylediler, masal ve hiyle atını sür-
düler.»

Rahş : Meşhûr Zâl oğlu Rüstem'in bindiği atın ismidir.

آن رسول مهران و رخم کینش
جز تبسم جز بی ناورد پیش

«O şefkatli ve merhametli peygamber, gülümsemekten ve peki de-
mekten başka bir şey yapmadı.»

شکرهای آن جماعت یاد کرد
در اجابت قاصدا را شاد کرد

«O cemâatin şükürlerini yâd etti. İcâbet vâdinde bulunmakla bu işi
kasedenleri şâd eyledi.»

می نمودی مکر ایشان پیش او
یک بیک زان سان که اندر شیرمو

«Süt içinde kılın görüldüğü gibi münâfıkların mekr ve hiylesi de
Peygamberin nazarında görünüyordu.»

صد هزاران موی مکر و دمدمه

چشم خوانید آن دمزا درهمه

«Münâfıkların mürâceatlarında yüz binlerce hiyle ve hud'a kılımı görüyorken onların hepsine karşı göz yumdu.»

راست میفرمود آن بحر کرم

بر شما من از شما مشفقترم

«Lutuf ve kerem denizi olan o Peygamber-i Ekber; Ben size sizden daha şefkatliyim buyurmuş, ve pek doğru söylemişti.»

Nitekim Kur'ân'da Resûlullah için:

عَلَيْهِ مَاعِيشَةٌ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ يَا مُؤْمِنِينَ رَوْفٌ

رَجِيمٌ

Yâni: «Ey iman etmiş olanlar! O sizin hidâyet ve seâdete mazhar olmanızı çok ister, mü'minler hakkında şefkatli ve merhametlidir³⁴» buyurulmuştur.

Yine Resûl-i Ekrem lisânından Mevlânâ diyor ki:

من نشسته در کنار آتشی

بافروغ و شعله بس ناخوشی

«Ben, nâhoş alevleri bulunan bir ateş kenârında oturmuşum.»

(34) Sûrei Tevbe: 128.

همچو پروانه شما آن سودوان

مردودست من شده پروانه زان

«Siz, pervâne gibi o tarafa koşuyor ve ateşe atılmak istiyorsunuz. Benim elim ise sincklik gibi pervâne koğmaktadır.»

Buradaki ateşten maksad; Cehennem ateşidir. Pervâneler de hevâ ve hevesine tâbi olanlardır. Pervâneler nasıl mumun şûlesine saldırır ve kendilerini yakarlarsa, gâfil insanlar da o hevâ ve hevesin sevkiyle cehennem ateşine atılmak isterler. Eşfek'ul-Enbiyâ Aleyhi Ekmel'üt-Tehâya Efendimiz ise onları iki eli, yâni; olanca gayretiyle o ateşten uzaklaştırmak ister.

چون بران شد تاروان گردد رسول

غیرت حق بانگ زد مشنوز غول

«Resûlullah hazretleri gitmek için davranacağı sırada Allahın gayreti, Habibim; Bu gulyabânî heriflerin sözünü dinleme ve tekliflerini kabul etme diye seslendi.»

لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا

Yâni: «O mescid-i Dırâra aslâ ve kat'â gitme, orada namaz kılma!³⁵» diye vahiy geldi.

کین حیثان مکر و حیل کرده اند

جمله مقلوبست آنچه آورده اند

«Zira bu habis münâfıklar hiylekârlık etmişlerdir. Getirdikleri, yâni; söyledikleri şeylerin temâmiyle aksini yapmışlardır.»

(35) Sûrei Tevbe: 108.

قصه ایشان جز سیه روی نبود
خیر دین کی جست ترسا و یهود

«Onların kasdı kara yüzlülükten başka bir şey değildir. Hristiyanlar ve yahudiler, İslâm dininin hayrını isterler mi?»

مسجدی بر جسر دوزخ ساختند
با خدا زرد غارا باختند

«Cehennem köprüsü üzerine bir mescid yaptılar da Allaha karşı hiyle oyunu oynadılar.

قصه شان تفریق اصحاب رسول
فضل حق را کی شفا صد هرفصول

«Onların maksadı, Resûlullahın ashâbını, tefrikaya düşürmekti. (Yânî; Kubâ'daki müslümanların bir kısmını kendi mescidlerine çekip ehl-i îmam ikiye ayırmaktı.) Tevhid ve ittihâd hakkındaki lutf-i îlâhîyi bir takım fuzûl, herzevekil herifler ne bilirler?»

نا ججودی را ز شام اینجا کشند
که بوغظ او ججودان سرخوشند

«Bir din münkirini Şam'dan buraya getirmek istiyorlar ki onun va'z ve idlâliyle bu münkirler sarhoştur.»

گفت پیغامبری آری لیک ما
بر سر راهیم و بر عنیم غنا

«Hazret-i Peygamber buyurdu ki: Peki gelelim. Lâkin şimdi biz gazâ niyetiyle yola çıkmak üzereyiz.»

زین سفر چون باز کردم آن گمان
سوی آن مسجد روان کردم روان

«Bu seferden döndüğüm vakit o mescide giderim.»

دفعشان گفت و بسوی غزوه تاخت
باد نمایان از دغاوردی بباخت

«Onları defetti ve Tebük gazâsına gitti. O hiylekârlara bir hiyle oyunu oynadı.»

Fakat hakikatte Resûl-i Ekrem'in bu hareketi bir hiyle değil, hiyleye mukâbele idi. Kur'an'da :

فَمَنْ اعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ
يَمْشِلْ مَا اعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ

Yânî : «Her kim size bir tecâvüzde bulunursa siz de ona onun tecâvüzü gibi mukâbele ediniz³⁶» buyurulmuştur. Münâfıklar, hud'akârlık yapmak ve Resûl-i Ekrem'i aldatmak istemişlerdi. Onlara karşı Hazret-i Peygamber de aynı sûretle hareket etti.

Kezâ Kur'an'da :

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ

Yânî : «Hakikaten münâfıklar, Allaha hud'a yapmak istiyorlar, Allah da onlara hud'a yapıyor³⁷» buyurulmuştur.

(36) Sûrei Bakara : 194.

(37) Sûrei Nisa' : 142.

چون پیامد از غزا باز آمدند
جنگ اندر وعده ماضی زدند

«Nebiy-i Ekrem gazâdan dönünce münâfıklar tekrar geldiler, evvelki va'din yerine getirilmesini istediler.»

گفت حقش کای پیامبر فاش گو
عذر را ورجنگ باشد باش گو

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Ey Peygamber! Açıktan açığa söyle. Bundan dolayı bir harb çıkarsa da varsın çıksın.»

گفت ای قوم دغل خامش کنید
تا نگوم راز هاتان تن زنید

«Resûlullah buyurdu ki: Ey hiylekâr gürûh; susun, sükût edin ki esrârınızı fâş etmeyim.»

چون نشانی چند از اسرار شان
در میان آورد بدشد کارشان

«Onların esrârından bir kaçıyı ortaya atınca münâfıkların işi kötüleşti.»

قاصدان زویاز گشتند آن زمان
حاش الله حاش الله دم زمان

«Müslümanları tefrikaya düşürmek ve Peygamberi aldatmak kasdında bulunanlar, hâşâ ve kellâ maksadımız bu değildi diyerek Resûlullahın nezdinden geri döndüler.»

هر منافق مصحفی زیر بغل
سوی پیامبر بیاورد از دغل

«Münâfıklardan her biri hiylekârlıkla, Peygamberin huzuruna kol-tuğu altında bir Kur'ân sahifesi getirdi.»

Cenâb-ı Pirin: (Her münâfık mushafi zir-i bağal) buyurması, «zikr-i küll, irâde-i cüz» kabilinden mecâz olsa gerektir. Çünkü devr-i Peygamberide Kur'ân, müteferrik sûrette yazılmış olmakla berâber mushaf hâline konulmamıştı. Hurma yaprakları, kemik ve tahta gibi düz satırlar üzerine ayrı ayrı tahrir olunmuştu. Hazret-i Ebû Bekr devrinde Ömer'ul-Fâruk'un tavsiyesi ve ashâbdan Zeyd Bin Sâbit (Radiyallâhü anhüm)ün himmetiyle her sûre ayrı ayrı yazılmış ve bir kab içine konulup (Mushaf) nâmı verilmişti. Sûrelerin sıraya konulması ve bildiğimiz şekilde yazılması Hz. Osman (radiyallâhü anh) zamanındadır.

هر سوگندن که ایمان جنتست
زانکه سوگندان کز ائرا سنتست

«O sahifeleri, üstüne el basarak yemin etmek için getirmişlerdi. Çünkü yemin, doğru olmayanların siperi ve sünnetidir.»

چون ندارد مرد کثر در دین وفا
هر زمانی بشکند سوگند را

«Doğru olmayan şahıs dine vefâkâr olmadığı için ettiği yemini her zaman nakz eder.»

راست ارا حاجت سوگند نیست
زانکه ایشانرا دو چشم روشنیست

«Doğruların yemine ihtiyâcı yoktur. Çünkü onların parlak iki gözü vardır.»

Hakikatı basar ve basiretleriyle, yâni; baş ve kalb gözleriyle görürler. Yemin etme ve bir işe Allahı şahid göstermenin, sonra onu nakzeylemenin, hâşâ Allahı yalancı şahid derekesine indirmek demek olduğunu bilirler.

6816

نقض میثاق و عهد از احقبت
حفظ ایمان و وفا کار تقیت

«Edilmiş va'd ve ahidleri nakzetmek, ahmaklıktan ileri gelir. Yeminleri hıfzetmek ahde vefâ göstermek mütteki olanın kârıdır.»

6817

گفت پیغمبر که سوگند شما
راست گیرم یا که سوگند شما

«Resûlullah buyurdu ki: Sizin yemininizi mi doğru tutayım, yoksa Allahın şehâdetini mi?»

Çünkü Cenâb-ı Hak:

وَاللّٰهُ يَشْهَدُ اِنَّهُمْ لَكَ اَذِبُونَ

Yâni: «Allah şahiddir ki münâfıklar hiç şüphesiz yalancıdır³⁸» demişti.

6818

باز سوگند مکرر خورد قوم
مصحف اندر دست و رلب مهر صوم

«Münâfıklar kavmi, ellerinde mushaf, dudaklarında oruc mehri olduğu halde tekrar yemin ettiler ki:»

(38) Sûrei Tevbe: 107.

6819

که بحق این کلام پاک و راست
کان بنای مسجد از بهر خداست

«Bu pâk ve doğru kelâm hakkı için o mescidin yapılmısı Allah rı-zâsı içindir.»

6820

اندر آنجا هیچ مکر و حيله نیست
اند آنجا ذکر و صدق و یاریست

«Orada hiç bir mekr ve hiyle yoktur. Orada ancak zikr-i İlâhî ve sıdk ile yâ Rabbi demek vardır.»

6821

گفت پیغمبر که آواز خدا
میرسد در گوش من همچون صدا

«Peygamber buyurdu ki: Allahın sesi, aks-i sada gibi benim kulağıma gelmektedir.»

6822

مهر برگوش شما بنهاد حق
تا با آواز خدا نارد سبق

«Lâkin Allahın sesini duymayasınız diye Cenâb-ı Hak, sizin kulağınızı mühürlemiştir.»

6823

که صریح آواز حق می آیدم
همچو صاف از درد می بالیدم

«Allahın sesi açıkça bana geliyor. Ben onu, safı tortudan tefrik ettiğim gibi, mahlûk kelâmından farkedirim.»

Allahın kelâmı işitilir mi? İşitilmez mi? diye ulemânın ihtilâfı vardır. Mâtürîdiler işitilmeyeceğine, sâir ulemâ:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Âyet-i Kerimesinin delâletiyle işitilebileceğine kâil olmuşlardır.

وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا

Yâni : «Allah Mûsâ'ya kelâm söyledi⁽³⁹⁾» Âyetine Mâtüridiler : «Allah, kelâm-ı ezelisine delâlet eden harf ve savtı halkeyleyerek onları Mûsâ'nın sem'ine erişirdi» derler.

Fahr-i Râzî : «Allahı görmek nasıl mümkün ise işitmek de öyle mümkündür.» demiştir. İmâm-ı Gazâlî de «Mûsânın kelâm-ı Hakkı harf ve savt ile işittiğini baîd gören kimseye demeli ki âhirette de gözle görüleceğini inkâr ediyor musun? Allah, harf ve savt olmayan ve mahlûk sözüne benzemeyen kelâm-ı ezelisini istediği kuluna, dilediği sûrette işittirir. O kul da onun kelâm-ı Hak olduğunu anlar.» mütâleasında bulunmuştur. İmâm-ı Vâhîdî ise (Vasit) ismindeki eserinde : Vekellemlahu Mûsâ teklîmen âyetinde Nazm-ı Celîlin (تَكْلِيمًا) masdariyle müekked olması, Hazret-i Mûsâ'nın Kelâm-ı Hakkı işittiğine delâlet eder. Eğer bu te'kid olmasaydı sözün mecâza hamledilmesi mümkündür. Fakat mecâzî fiiller müekked olmaz. O halde Mûsâ'nın şecereden işittiği kelâm, temâmiyle kelâm-ı İlâhidir.» izâhâtını vermiştir.

Resûl-i Ekrem buyurdu ki :

6824

هَبْجَانُكَ مُوسَى مِنْ سَوَى دَرَجَتِ
بَانِكِ حَقِّ بَشَنِدِكَايِ مَسْمُودِ بَحْتِ

«Mûsâ'nın ağaç tarafından : (ey mes'ûd tâlihli) diye Allahın sesini işittiği gibi, âvâz-ı İlâhî benim kulağıma sarâhaten geliyor.»

6825

از درخت انى انالله مى شنيد
با كلام انوار مى آمد بديد

«Mûsâ ağaçtan : (انى انالله) sesini işitti. O kelâmı işitmekle be-râber bir takım nûr gördü.»

(39) Sûrei Bakara : 75.

(40) Sûrei Nisa' : 164.

Mûsâ Aleyhisselâm, Fir'avnın emriyle Benî İsrâilde doğan erkek çocukların öldürüldüğü sırada doğmuş; vâlidesi tarafından bir sandığa konulup belki ölümden kurtulur diye Nil nehrine salıverilmişti. Sandık Fir'avnın Nil kenârındaki sarayı önünden geçerken Fir'avn onu gördü ve çıkarttı. Hazret-i Mûsâ'yı görünce sevdi, büyütmeğe karar verdi. Süt anası arandı. Hazret-i Mûsâ gelen kadınların memesini emmedi. Sonra vâlidesi geldi. Onun memesini aldı. Ve iştiâ ile emdi. Onun üzerine çocuğu anasına teslim ettiler. Sonra Fir'avnın sarayında büyüdü, Mısırlı bir prens gibi okutuldu ve terbiye edildi. Fakat O, kendisinin Benî İsrâilden olduğunu biliyor, mümkün olduğu kadar Fir'avnilere karşı Benî İsrâil oğullarına yardım ediyordu. Bir gün Fir'avnın memurlarından birinin bir İsrâilliyi angarya çalıştırmak için itip kaktığını gördü. İsrâilli Mûsâ'dan yardım istedi. Mûsâ, Fir'avn memuruna bırak şu adamı dedi. Bırakmayınca göğsüne bir yumruk indirdi. Herif ölüverdi. Ertesi gün yine o İsrâilli diğer bir memur ile uğraşıyordu. Mûsâ'yı görünce yine muâvenet talebinde bulundu. Bu sefer Hazret-i Mûsâ ona : «Sen işten kaçırıyorsun» diye sertçe söylendi. O, Mûsânın kâl ve hâlinde korktu : «Yâ Mûsâ dün kıbtıyı öldürdüğün gibi bugün de beni mi öldürmek istiyor-sun?» diye iyiliğe kemlik olmak üzere dünkü vak'ayı haber verdi. Bunun üzerine Hazret-i Mûsâ kaçtı. Mısır hudûdundan çıktı. Medyen diyârına gidip bir kuyu başına oturdu. Çobanlar su çekip koyunlarını şuluyorlardı. Genç iki kadın da bir kenarda duruyor, kendi koyunlarına su vermek için çobanların çekilmesini bekliyordu. Bunlar Şu'ayb Peygamberin kızları idi. Hazret-i Mûsâ onlara yardım etti. Kova kova su çekip koyunlarını suladı. Sonra dinlenmek için bir tarafa çekildi. Kızlar gittiler. Sonra biri geldi. Babam seni çağırıyor diye Hazret-i Mûsâ'yı çağırıp götürdü. Şu'ayb Peygamber, yedi sene hizmet etmek, o müddetin hitâmında kendisine damad etmek şartıyla çobanlığı teklif, Hazret-i Mûsâ da kabul etti. Müddetin hitâmında kızlardan birini aldı. Bir müddet sonra haremiyle birlikte Mısır'a gitmek için kayın pederinden izin aldı. Tûr-i Sînâ vâdisine gelince hava soğudu, ateş yakmak lüzûmu duyuldu. Hazret-i Mûsâ uzakta bir ateş parıltısı gördü. Bir kor parçası olarak ateş yakmak için o tarafa doğru gitti. O ateş bir ağacın ortasında parlıyordu. Oraya yaklaşıncâ Hitâb-ı İlâhiye mazhar oldu. Fir'avni imâna dâvet etmeğe ve Benî İsrâil'i Mısır'dan çıkarıp orada geçirdikleri esâret hayatından kurtarmaya memur oldu. Bu kıssanın sonu Kur'an-ı Kerim'de ve Sûre-i Kasas'da şöyle hikâye buyuruluyor :

أَتَيْنَاهَا نُودِيَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ الْأَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ

مِنَ الشَّجَرَةِ

Yâni: «Vaktâki Mûsâ oraya gelince mübarek bir yerdeki vâdinin sağ tarafındaki dere kenârında bulunan bir ağaçtan kendisine: Yâ Mûsâ! Ben Rabb'ül-âlemîn olan Allahum, diye nidâ olundu⁽⁴¹⁾.»

6826

چون ز نور وحی درمی ماندند

باز نو سوگندها می خواندند

«Münâfıklar vahyin nûruna karşı âciz kalınca tekrar yeminlere başladılar.»

6827

چون خدا سوگندرا خواند سپر

کی نهاد سپر ز کف پیکارگر

«Cenâb-ı Hak yemin için siper, yâni; kalkan demiştir. Harb ve husûmet eden kimse kalkanı elinden nasıl bırakır?»

Sûre-i Mucâdeledeki :

اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ فَلَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ

Yâni: «Münâfıklar, yeminlerini kendilerine kalkan yaptılar ve ehl-i imânı Allah yolundan men'e kalkıştılar. Onlar için hor ve hakiyr kılıcı bir azab vardır⁽⁴²⁾.» Âyetine işârettir.

(41) Sûrei Kasas : 30.

(42) Sûrei Mucadele : 16.

باز پیغمبر بتکذیب صریح

قد کذبت با ایشان فصیح

«Hazret-i Peygamber açıktan açığa bir tekzib ile onlara kemâl-i fe-sâhatle : (Siz hakikaten yalan söylüyorsunuz) buyurdu.»

«PEYGAMBER ALEYHİSSELÂM'IN MÜNÂFIKLARI TEKZİB VE İNKÂRI ÜZERİNE SAHABEDEN BİRİNİN RESÛLULLAH NIÇİN SETTARLIK ETMİYOR DA BUNLARIN AYIBLARINI YÜZLERİNE VURUYOR DİYE DÜŞÜNMESİ»

6829

تا یکی یاری زیاران رسول

دردش انکار آمد زان نکول

«Aleyhisselât Efendimizin münâfıklardan yüz çevirmesi ve habâsetlerini yüzlerine vurması dolayısıyla ashâbdan birinin kalbine inkâr hissi geldi.»

6830

کین چنین پیران باشیب و وقار

میکنند شان این پیامبر شرمسار

«Böyle yaşlı başlı, vekarlı adamları bu peygamber mahcûb ediyor.»

6831

کو کرم کوسترپوشی کوچیا

صد هزاران عیب پوشند انبیا

«Kerem nerede, aybı örtmek nerede ve hayâ nerede? Peygamberler yüz binlerce ayıb örterler.»

باز در دل زود استغفار کرد
تا نگردد ز اعتراض او روی زرد

«Ettiği itirâz dolayısıyla yüzü sararmamak ve mahcûb olmamak için, çabucak kalbinden itirâz etti.»

6833

شومی یاری اصحاب نفاق
کرد مؤمن را جو ایشان زشت و عاق

«Münâfıkların uğursuzluğu mü'mini de onlar gibi çirkinleştirir ve âsi kılar.»

Kur'ân-ı Kerim'deki :

وَلَا تَرْكُؤْا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ

Yâni : «Zulmedenlere taraftâr olmayınız ki size de ateş temâs eder⁽⁴³⁾.»
Âyet-i Kerîmesine işârettir.

6834

باز می زارید کای علام سر
مرمرا مگذار بر کفران مصر

«Tekrar şöyle diyerek tazarrûda bulundu : Ey sırra vâkıf bulunan Rabbim; beni küfrânda musır bırakma!»

Yâni; bana İslâm nîmetini ve Resûlün sohbetini nasib ettin. Öyle iken benim düşüncem bir küfrân-ı nîmettir. İlâhî beni o küfrânda ısrâr ettirme.

(43) Sûrei Hud : 113.

اندرین اندیشه خوابش در ره بود
مسجد ایشان بر سر گین نمود

«Bu düşünce arasında uyuyakaldı. Münâfıkların mescidi ona pislikle dolu göründü.»

6836

سنگهاش اندر حدث جای تباه
میدمید از سنگها دود سیاه

«Münâfıklar mescidinin taşları necâset içinde harab olmuştu. O taşlardan siyah bir duman çıkıyordu.»

6837

دود در حلقش شد و خلفش نجاست
از نهیب دود تلخ از خواب جست

«O duman sahâbinin boğazına girdi ve orasını yılan ve akreb gibi soktu. O acı dumanın korkusundan uykudan sıçradı.»

6838

در زمان در رو فتاد و میگريست
کای خدا اینها نشان منکريست

«O anda İlâhî! Bu alâmetler münkirlik nişânıdır diyerek secdeye kapandı.»

6839

خلم بهتر از چنین حلم ای خدا
که کند از نور ایمانم جدا

«Rabbim; beni îmândan ayıracak böyle bir hulumden yani; şefkat-ten, hulum; yâni; kahır ve gazab daha evlâdır, dedi.»

Hazret-i Mevlânâ kıssadan hisseye şürû ile diyor ki :

گر بکوی کوشش اهل حجاز
تو بتوکنده بود همچون پیاز

«Eğer mecaz ehlinin, yâni; ehl-i nifakın sa'y ve gayretini eşeleyecek olursan soğan gibi kat kat kokmuştur.»

6841

هر یکی از یکدیگر بی‌غیرتر
صادقارا يك زد دیگر اغیرتر

«Bu nevi gayret ve amellerin her biri yekdiğerinden daha içsiz, daha boştur. Sâdıklarınki ise, birbirinden daha latiftir.»

6842

صد کمر آن قوم بسته بر قبا
هر هدم مسجد اهل قبا

«O kavm, yâni; münâfıklar, Kubâ köyü ehâlisinin mescidini yıkmak için, ziyne-i libaslarının üstüne, binlerce gayret kemeri kuşanmışlardı.»

Kemer kuşanmak : Bir iş görmeğe hazırlanmak demektir. Kubâ mescidi : Cemâatle namaz kılmak için İslâm'da ilk yapılmış mesciddir. Resûlullah Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz Medine'ye hicreti esnâsında bir pazartesi günü Kubâ köyüne gelmiş, orada üç gün ikâmet buyurmuş, bu müddet zarfında Kubâ mescidinin temelini atmış, ikmâlini Kubâ ehâlisine bırakmıştı. Bu mâbed-i Şerif hakkında Kur'ân'da :

لَمَسْجِدٍ أُسَسِّدَ عَلَى الْفَوْى

Yâni : «Takvâ üzerine te'sis olunmuş mescid⁴⁴» buyurulmuştur. Münâfıklar, o köyde ikinci bir mescid yapmakla Kubâ köyü cemâati arasına tefrika düşürmek istiyorlardı.

(44) Sûrei Tevbe : 108.

همجو آن اصحاب قبل اندر حبش
کعبه کردند حق آتش زدش

«Münâfıkların böyle bir mescid yapmaları ashâb-ı fil'in Habeşde yaptıkları Kâbe gibidir ki Allah onu yakmıştır.»

Ashâb-ı fil'in Habeşistanda kâbe yaptıkları meşhûr değildir. İhtimâl ki orada da öyle bir binâ yapılmıştır. Mâlum olanı, Habeş hükümdarı tarafından verilen bir emirle, Yemen vâlisi bulunan Ebrehe'nin San'ada süslü bir mâbed yaptırdığıdır. Bu mâbed, külliye olmak üzere inşa edilmişse de, yahudiler ve putperestler için de ibâdet yeri ayrılmıştı; âdetâ umûmî bir mâbed haline konulmuştu ki maksad : arabları kâbeden ayırıp oraya celbetmek, bu suretle Hicazı da istilâ etmektir. Fakat Hicaz halkı bu hiyleyi yutmadı ve külliyeğe rağbet göstermedi. Nihâyet Kâbe durdukça kendi mâbedinin umûmî ziyâretgâh olmayacağını Ebrehe anladı ve Beytullahı yıkmak üzere filleri ve ordusu ile Hicaza doğru yürüdü. Mekke'ye yaklaşıncâ ahâlinin develerini sürüp götürdüler. Peygamberimizin ceddî, Abdulmuttalib'in de dört yüz devesini götürmüşlerdi. Abdulmuttalib hayvanların iâdesi için Ebrehe'nin yanına gitti. Ebrehe develeri verdirmekle berâber Kâbeyi yıkacağını söyledi. Abdulmuttalib de Kâbenin Beytullah olduğunu, onu tahribe kalkışmanın, Allaha ilân-ı harb etmek demek olacağını söyledi ve kalktı, Mekke'ye geldi; ahâliyi dağlara çıkarıp şehri boşalttı. Kendisi Kâbe'nin yanında duâ etti. Habeş ordusu Mekke üzerine yürüdü. Büyük fili öne geçirdiler. Hayvan yürümedi ve Mekke'ye doğru gitmek istemedi. Başka tarafa çevirdiler koşmaya başladı. Onlar böyle uğraşırken Cenâb-ı Hak (Ebâbil) denilen binlerce kuş gönderdi. Bunların gagalarında ve pençelerinde küçük birer taş vardı. Onları Habeş ordusu üzerine attılar. Taşlar her kime isâbet ettiyse öldürdü.

Bâzıları, bir kuşun atacağı ufak bir taşla, bir insanın ölmeyeceğini, binâenaleyh Ebrehe ordusunda salgın bir hastalık zuhur edip o suretle kırıldığını söylüyorlar. Mâlum yâ bir cisim ne kadar yüksekte düşerse o nisbette sür'at, şiddet ve kuvvet peydâ eder. Dolu dânelerinin bazan hayvan ve insan öldürdüğü de bir vâki'dir. Hulâsa o koca ordu perişan oldu. Ebrehe yaralı olduğu halde düşse, kalka Yemen'e döndü ve San'a'da öldü. Mekke halkı, Habeş karargâhına gidip orada bulduklarını aldılar. Hazret-i Osman'ın babası Affân, oraya ilk gidenlerden olduğu için bir çok mal ve nakid almış, Cenâb-ı Zî'n-Nûreyn'in zenginliği de oradan ileri gelmişti. Hazret-i Peygamber fil vak'asından iki ay kadar sonra doğmuştur. Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Kerim'de bu hâdiseyi şu sûretle hikâye buyuruyor :

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ ۖ
 أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ
 فِي تَضَلُّلٍ ۖ وَارْسَلْ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ ۖ
 تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ ۖ فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ ۖ

Yâni: «Habibim; Rabbin ashâb-ı fil'e ne yaptığını görmedin mi? (görmüş gibi işitip öğrenmedin mi?) Onların Kâbe hakkındaki hiylelerini dalâlete düşürmedi mi? Teşebbüslerini neticesiz bırakmadı mı? Onların üzerine ebâil kuşlarını gönderdi ki onların üstüne kurumuş ve taş kesilmiş dâneler atıyorlardı. Onları hayvanlar tarafından yenilmiş saman haline getirdi (yâni; hepsini kırdı, geçirdi)⁴⁵»

6844

قصده كعبه ساختند از انتقام
 حال شان چون شد فروخوان از كلام

«Habeşliler, intikâm niyetiyle Kâbeye kasdetmişlerdi. Onların ne hâle uğradıklarını Kelâm-ı İlâhiden, Kur'an'daki (الم تر) Sûresinden okuyup anla!»

6845

مهر سپهر و یان دین را خود جهیز
 نیست الا حیل و مکر و ستیز

«Dinin kara yüzlülerinde, yâni; din düşmanlarında hiyle, mekr ve mücâdeleden başka, bir şey yoktur.»

(45) Sûrei Fil: 1-5.

6846

هر صحابی دید زان مسجد عیان
 واقعه تا شد یقین شان سر آن

«Ashabdan her biri, o mescid-i dırâr'a dâir rüya gördü de oranın yapılışındaki münâfıkların kasdı cümlesine yakinen mâlum oldu.»

6847

واقعات ارباز تویم بك بیک
 بس یقین كردد صفا براهل شك

«O vâkıaları birer birer izah etseydim şek ve şüphe ashâbına safây-ı derûn hâsıl olurdu.»

6848

لیک می ترسم ز کشف راز شان
 ناز نیناند و زبید ناز شان

«Lâkin onların sırrını keşfeylemekten korkarım. Onlar nâzenin-i İlâhiyyedir ki naz da kendilerine yaraşır.»

Ashâb-ı Kirâm arasında derece farkı olmakla berâber sohbet-i Nebviyye sâyesinde hepsinin mertebesi çok yüksektir. Hazret-i Ömer şöyle bir hadis rivâyet ediyor: Resûlullah Sallallâhü Aleyhi Vesellem buyurmuştur ki: «Ashâbımıza ikrâm ve ta'zîm ediniz. Çünkü onlar; ey ümmetim; sizin en hayırlı olanlarıdır. Onlardan sonra onları tâkip edenler, yâni; (Tâbiin) onlardan sonra da onları tâkip edenler, yâni; (Tebe'ut-tâbiin) hayırlıdır.»

Ashâb-ı Kirâm :

6849

شرع بی تقلید می پذیرفته اند
 بی محك آن تقدرا بگرفته اند

«Şeriatı taklidsiz, yâni; tabkikî olarak kabul etmişler, nakd gibi olan dîn-i İslâmı mihenksiz almışlardır.»

حکمت قرآن جو ضالہ مؤمنست
ہر کسی برضالہ خود موقنست

«Kur'an'ın hikmetleri, mü'minin kaybolmuş devesi gibidir. Herkes de kendi kaybını pek iyi bilir.»

Hadis-i Şerifte: «Hikmet ve hakikat, mü'minin kaybolmuş devesi gibidir. Onu nerede bulursa o kayıp, başkalarından ziyâde onun hakkıdır.» buyurulmuştur.

Bundan dolayı müslümanlar nerede ve kimde olursa olsun bir hakikat gördüler mi, onu alırlar ve istifâde ederler. Bu sözü filân yâhud falan söylemiş diye söyliyenin hüviyetini nazar-ı itibara almazlar ve bu hususta taassub göstermezler.

«KAYBOLMUŞ DEVESİNİ ARAYAN VE HERKESE ONU SORAN KİMSENİN KISSASI»

6851

اشتری گم کردی و جستیش جست
جو بیابی چون ندانی کان تست

«Bir deveyi kaybedince hemen onu ararsın. Bulunca kendi malın olduğunu nasıl bilmezsin?»

6852

ضالہ چه بود ناقلہ گم کردہ
از گفت بگریخته در پردہ

«Dâlle nedir? Kaybolmuş devedir ki senin elinden kaçmış ve bir bir yere saklanmıştı.»

6853

کاربان دربار کردن آمدہ
اشتر تو از میانہ گم شدہ

«Kervan, yüklerini yükletmeye başladığı halde, senin deven arada kaybolmuş.»

میدوی این سووآن سوخشک لب
کاروان شد دور و نزدیکست شب

«Harâretten dudakların kurumuş olduğu halde oraya buraya koşarsın. O sırada kervan uzaklaşır ve gece yaklaşır.»

6855

رخت مانده بر زمین در راه خوف
تو پی اشتر دوان گشته بطوف

«Korkulu yolda yükün orta yerde kalmış, sen deveyi bulmak için koşuyor ve etrâfı dolaşıyor ve diyorsun ki:»

6856

کای مسلمانان که ددست اشتری
جسته بیرون بامداد از آخری

«Ey müslümanlar! Sabahleyin ahırdan fırlayan bir deveyi gören var mı?»

6857

هر که برگوید نشان از اشترم
مزدگانی میدم چندین درم

«Her kim devemin nişânını ve gittiği tarafı haber verirse müjdelik olarak şu kadar para vereceğim.»

6858

باز میجوی نشان از هر کسی
ریش خندت میکند زین هر کسی

«Tekrar herkesten devenin nişânını ararsın. Her alçak senin sakallına güler.» de der ki:

کاشتری دیدیم معرفت این طرف
اشتری سرخی بسوی آن علف

«Bir deve gördük ki bu tarafa gidiyordu. Kırmızı tüylü bir deve idi. Şu otun yanına doğru gitmişti.»

آن یکی گوید بریده گوش بود
وان دگر گوید جلش منقوش بود

«O biri: kulağı kesikti der. Bir başkası: çulu nakışlı idi haberini verir.»

آن یکی کوشتن یک چشم بود
وان دگر گوید زگر بی چشم بود

«Diğer biri, devenin tek gözlü, bir başkası da uyuz olduğunu söyler.»

از برای مژدگان صد نشان
از گزافه مرخسی کرده بیان

«Her alçak, müjdelik almak için, devenin yalandan yüzlerce nişânını beyân eder.»

Hazret-i Mevlânâ bu kıssa ile hikmet devesini arayan bir kimse ile muhtelif felsefî mezheblerin ona verdikleri cevabları tasvir ediyor. On-dan sonra da şöyle bir bahs açıyor :

آنچنان که هر کسی از معرفت
میکند موصوف عیب را صفت

«Bu ona benzer ki herkes, mevsûf-i gaybiyi, yâni; Hak Sübhânehû ve Teâlâyı bir sıfatla tavsif eder.»

فلسفی از نوع دیگر کرده شرح
باحثی مرگفت اورا کرده جرح

«Bir feylesof, başka türlü şerheder. Bir bahisci de feylesofun sözünü red ve cerh eder.»

Meselâ bir feylesof: «Allah mûcib-i bizzâttır, eşyâ onun levâzım-ı zâtiyyesindendir, der. Bir mütezilî ise bu sözü cerheder. Böyle bir târifte bulunmak Allahı kayd altına almak olur. O ise vücûd-i mutlakdır :

يَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ ﴿١﴾
إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ ﴿٢﴾

Yâni: «İstedigini işler ve dilediği gibi hükmeder⁽⁴⁶⁾» der.

وان دگر در مردود طعنه میزند
وان دگر از زرق بجائی میکند

«Bir üçüncü, her ikisine ta'n ve itiraz eder, bir dördüncü riyâkâr-lıkla can çekişir.»

(46) Sûrei Maide : 1; Sûrei İbrahim : 27.

این حقیقت دان نه حقند این همه
نه بکلی گمراهانند این همه

«Şu hakikatı bil ki, bu muhtelif mütâleaların hepsi doğru değildir.
O gürûhün hepsi de sapık doğillerdir.»

زانکه بی حق باطلی ناید بدید
قلب را ابله بیوی زر خرید

«Çünkü Hak olmayınca bâtil da zuhur etmez. Bir budala, kalp bir parayı altın tamahiyle alır.»

گر نبودی درجهان قدروان
قلهارا ابله بیوی زر خرید

«Eğer dünyâda geçer akçe olmasaydı kalp paraları sürmek nasıl mümkün olurdu?»

تا نباشد راست کی باشد دروغ
آن دروغ از راست میگیرد فروغ

«Doğru söz olmayınca yalan olur mu? O yalan doğrudan kuvvet alır.»

برامید راست کثر رامی خرند
زهر درقندی رود شگفته آنکه خورد

«Eğriyi doğru ümidiyle alırlar. Zehiri şekerle korlar, ondan sonra yerler.»

گر نباشد گندم محبوب نوش
چه برد گندم نماوجو فروش

«Eğer tatlı tatlı yenilen buğday olmasaydı, buğday gösterip arpa satmak isteyen hiylekâr ne kazanırdı?»

بس مگو جمله خیالست و ضلال
بی حقیقت نیست درعالم خیال

«Sakin, bunların hepsi hayâl ve dalâlettir deme. Âlemde hakikatsiz hayâl olmaz.»

Felsefecilerden bir (softâiler) var ki: (Hiç bir şeyin hakikatı yoktur, her şey hayâldir) derler. Fakat dikkat edilecek olursa daha bu târiflerinde tenâkuza düşerler. Çünkü şey, mevcûda denilir. Mevcûd ise bir hakikattir. O Halde hiç bir şeyin hakikatı yoktur demek, mevcud ve hakikî bir şeyin vücudu ve hakikatı yoktur demek olur. Fâtih devri ulûmâsından İstanbul'un ilk kadısı Hızır beyin oğlu Sinan Paşa ilk zamanlarında nasılsa bu softâiyye mezhebine kapıldığı için her şeyin hakikatından şüphe edermiş. Bir gün babasıyla yemek yerken Hızır Bey: «Sinan; ahmaklıkta o dereceye geldin ki şu önündeki sahanın bakır olduğundan şüpheleneceksin» demiş. Sinan Paşa: «Evet, bunun başka bir şey, meselâ bir mukavva olmak ihtimâli de vardır!» deyince İstanbul kâdısı sahanı kaldırdığı gibi oğlunun başına vurmuş. Sonraları Sinan Paşa Şeyh Vefâya derviş olmakla bu budalaca düşüncelerden kurtulmuş. Evet, âlemde hakikatsiz hayal olmaz. Hepimizin ettiği kuruntuların esâsında bir hakikatı vardır. Ehl-i sünnet itikadında da: «Eşyânın hakikatı sâbittir.»

حق شب قدرست درشبهان
تا کند جان هرشی را امتحان

«Allah, geceler arasında gizli kadir gecesı gibidir. Böyle olması da rûhun her geceyi tecrübe etmesi, tâât ve ibâdâtla geçirmesi içindir.»

Her gece kadir olsa kadrin kadri olmazdı şahâ,
Her hacet gevher olaydı gevher etmezdi bahâ.

لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ

Yâni: «Kadir gecesi bin aydan hayırlıdır (O gece yapılacak ibâdet de bin aylık ibâdetten efdaldır)⁴⁷» buyurulmuş, fakat hangi ayın hangi gecesi olduğu bildirilmemiştir. Bu gizlilikten maksad da, söylediğim gibi müslümanların kadir gecesini bulmak için her gece aramaları ve tâât ve ibâdât ile meşgul olmaları içindir.

Bu maksadla gizlenmiş başka şeyler de vardır. Meselâ (Salât-ı vustâ) için ikinci namazı denilmiş; halbuki o, beş vakit namazdan biridir. İsm-i a'zam: Allahın en büyük adı esmâ-i hüsnâ arasında gizlidir. Cum'a günü, duâların kabul edileceği bir sâat vardır ki ona sâat-i icâbet denilir. Bu da cuma gününde gizlidir. Onun için Mevlânâ diyor ki :

6874

نی همه شبا بود قدر ای جوان
نی همه شبا بود خالی ازان

«Ey gene! Ne bütün geceler kadirdir, ne bütün geceler ondan hâlidir.»

Bir seneyi teşkil eden 360 bu kadar geceden her birinin (Leylet'ül-kadr) olmak ihtimâli vardır. Bunun gibi :

6875

در میان دلق پوشان يك فقير
امتحان کن وانکه حقست آبگیر

«Aba giyen dervişler arasında bir fakir vardır ki leyle-i kadr gibidir. Sen de bütün dervişleri tecrübe et, hangisi ehl-i hak ise onu kabul et.»

6876

مؤمن کیسی میز کوه تا
باز داند خیر کارا از فی

«Zekî ve temyiz edici mü'min nerede ki namerdleri, merdlerden ayırd eder.»

(47) Sûrei Kadir : 3.

Bundan evvelki beyitte aba giyenler arasında bir fakir vardır ki geceler arasında Leyle-i kadr gibidir, denilmişti. Fakat onu bulmak ve tanımak herkesin kârı değildir. Zekî ve mümeyyiz bir mü'min olmalı ki nûr-i imân kuvvetiyle o âli fakiri ve insan-ı kâmilî tanıyabilsin demek isteniliyor.

6877

گر نه معیوبات باشند درجهان
تاجران باشد جمله ابلهان

«Eğer dünyada ayıblı, kusurlu mallar bulunmasaydı bütün ticaret erbâbının budala olması lâzım gelirdi.»

Çünkü bir tâcirin zekâsı ve san'atındaki mehâreti kusurlu malları tanınmasıyla anlaşılır. Öyle mallar bulunmalı ki tüccarın da eşya temyizi-
indeki mehâreti anlaşılabilsin.

6878

بس بود کالاشناس سخت - هل
چونکه عیبی نیست چه نااهل و اهل

«Kusurlu bulunmayınca bir kumaşı tanımak ve onun değerini anlamak çok kolay olurdu. Zira ayıb olmayınca chil ve nâhil olmak müsâ-
vidir.»

6879

ور همه عیبست داتس سود نیست
چون همه چو بست اینجا عود نیست

«Eğer dünyadaki şeylerin hepsi ayıb ve kusurlu bulunsaydı ilmin de faydası olmazdı. Çünkü içinde od ağacı bulunan ve hepsi odundan ibâret olan bir yığın, ilim ile nasıl ayırd edilebilir?» Binâenaleyh :

6880

مرد گوید جمله حقند احمقست
وانکه گوید جمله باطل او شقیست

«İler kim Dünyadaki mevcûdâtın hepsi hakır derse ahmaktır; hepsi batıldır diyen de şakî'dir.»

تاجران انبیا کردند سود
تاجران رنگ و بو کو رو کبود

«Peygamberler tâcirler gibi ticâret ve istifâde ettiler (Çünkü sağlam ve kusurlu malları fark eylediler.) Renk ve koku tâcirleri, (yâni; sûret-i zâhireye aldanan tâcirler) ise çok çok zarara uğradılar.»

می نماید مار اندر چشم مال
مرد و چشم خویش را نیکو مال

«Yılan, insanın gözüne mal olarak görünür. Ey gâfil, gözlerini iyice oğ da uykun açılın.»

Bu beyte Şârih Ankaravî şöyle mânâ vermiştir :

«Ârif ve sâhib-i basiretin gözüne mal mâr görünür. Ey muhibb-i mâl ve metâ... Kendi iki gözünü iyi oğ. Yâni zâhir ve bâtın gözünü aç, tâ ki sana dahî hakikatbîn olan enbiyâ ve evliyâ gibi mal, mâr görüne ve mansıb ejderhâ müşâhede oluna.»

Bir Hadis-i Şerifte : «Mal yılanıdır, mansıb ve makam ise ondan daha zararlıdır.» buyurulmuştur.

منکر اندر غبطه این بیع و سود
بنگر اندر خسر فرعون و تمود

«Bu dünyâ alış verişindeki kâr'a gıpta ile bakma. Fir'avn ile Semüd kavminin uğramış oldukları zarar ve ziyâna bak.»

Dünyâ maddî ve mânevî bir ticârethânedir. Dünyâ da, âhiret de burada kazanılır. Hakkiyle insafkârâne kazananlar, «Kazanan Allahın sevgilisidir.» iltifâtına nâil olur. Fakat yüzde beşyüz kazanmaya kalkışmak, o kazanç için de türlü dolap çevirmek ticâret değil, şekâvet olur.

اندرین کردون مکر رکن نظر
زانکه حق فرمود تم ارجع بصر

«Bu feleğe tekrar tekrar bak. Çünkü Cenâb-ı Hak (Ona bir kere daha dün de bak!) buyurdu.»

Tebâreke Sûresindeki şu Âyetlere işârettir :

الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا مَا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِنْ تَفَاقُوتٍ فَارْجِعِ الْبَصَرَ
مَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ ۚ ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ حَاسِنًا ۚ وَهُوَ حَسِيرٌ ۝

Yâni : «Allah öyle bir Hâlık-ı Zîşândır ki tabaka tabaka olmak üzere yedi kat gökleri yarattı. Allahın semâları yaratışında, bir kusur, bir ayıb göremezsin. Gözünü göklere çevir bak ki bir yarık, bir noksan görebilir misin? Tekraren, gözünü çevir bak ki gözün ayıb bulmaktan uzak ve göklere bakmaktan yorgun bir halde sana avdet eder⁽⁴⁸⁾.»

Hulâsa gök yüzüne bakmak, Hakkın oradaki kemâl-i kudretini görüp ibret almak demektir.

«KENDİSİNDE BULUNAN HAYIR VE ŞERRİN MEYDANA ÇIKMASI
İÇİN HER ŞEYİN İMTİHAN EDİLMESİ»

يك بشر قانع مشو زين سقف نور
يارها بنگر كه هل من فطور

«Nurdan bir tavan olan gök yüzüne bir bakışla kanant etme. Tekrar tekrar bak ki bir yarık ve bir noksan görebilir misin?»

(48) Sûrel Mülk : 3-4.

چونکه گفت کاندین سقف نگو
بارها بنگر چو مرد عیب جو

«Mâdem ki Allah sana emretti ve (ارجع البصر) ve (م ارجع البصر) buyurdu. Sen de bu latif tavana kusur bulmak isteyen ve noksan arayan bir kimse gibi tekrâr tekrâr bak.»

بس زمین قبرهزا دانی که چند
دیدن و تمیز باید در پسند

«Şu kara toprağı bilirsın ki onu lâıkiyle görebilmek ve güzelliğini anlayıp beğenmek için ne kadar bakmak ve tetkik etmek lâzımdır.»

تا بیالایم صافترا ز درد
چند باید عقل مارا رنج برد

«Zeminin saf olanını tortusundan süzmek için aklınızın ne kadar zahmet çekmesi lâzımdır.»

Basıp çiğnediğimiz arzı bile lâıkiyle anlayabilmek için coğrafya, tabakât'ul-arz, mâdeniyyât vesâire gibi ilimlerle uğraşıp kafayı yormak ve akli zahmete sokmak gerektir. Nerede kaldı ki bir iki bakışla semâvâtı ve oradaki mahîûkâtı anlayabilelim.

امتحانهای زمستان و خزان
تاب تابستان بهار همچو جان

«Kışın ve son baharın imtihanları, yazın sıcağı, rûh gibi olan baharın letâfeti.»

بادها و ابرها و برقهها
تا بدید آرد عوارض فرقهها

«Rüzgârlar, bulutlar, şimşekler, avâızın zeminden baş göstermesi, yâni; dikilmiş tohumların yetişip meydana gelmesi içindir.»

تا برون آرد زمین خاک رنگ
هرچه اندر جیب دارد لعل و سنگ

«Toprak, renkli zeminin cebinde yâni; içindeki la'li ve taş meydana çıkarması içindir.»

هرچه دزدیده است این خاک دژم
از خزانه حق و دریای کرم

«Bu suratsız toprak Hazîne-i İlâhiyyeden ve Hakkın kerem deryâsından her ne çalmışsa.»

شحنه تقدیر گوید راست گو
آنچه بردی شرح واده موبو

«Takdir-i İlâhî şahnesi, yâni; asâyiş memuru ona der ki: Doğru söyle her ne aldıysan birer birer izahet.»

دزد ، یعنی خاک گوید هیچ هیچ
شحنه اورا در کشد در هیچ هیچ

«Hırsız, yâni; toprak: hiç bir şey almadım, der. Takdir-i İlâhî zâbiti de onu işkenceye çeker.»

Toprağın Hazîne-i İlâhiyyeden çaldığı, kendisine nebâtât yetiştirmeye kâbiliyyet veren yağmur, kar ve çiy gibi şeylerdir.

شحنه گاهش لطف گوید چون شکر
نه برآورد کند هر چه بتر

«Zâbit ona kâh şeker gibi söz söyler, kâh onu asıp en kötü işkence-
leri yapar.»

تامیان قهر و لطف آن حمیهها
ظاهر آید ز آتش خوف و رجا

«Tâ ki takdirin kahrı ve lutfuyla arzın içinde gizli bulunan nebâtât
ve mâdeniyât gibi şeyler korku ve ümid âteşiyle meydana çıka.»

آن بهاران لطف شحنه کبریاست
وان خزان تهدید و تحويف خداست

«O bahar mevsimi, Şahne-i Kibriyâ ve Zâbit-i Takdir'in lutuf ile mu-
âmelesidir. O sonbahar ise Hakkın tehdidi ve korkutmasıdır.»

وان زمستان چارمبخ معنوی
تا توای دزد خفی ظاهر شوی

«Ey gizli hırsız, ey toprak! Sen zâhire çıkasın diye, o kış günleri se-
nin için bir çarmıhtır.»

Hazret-i Mevlânâ bundan sonra âfâktan enfüse intikâl ediyor ve arzın
böylece imtihana tâbi tutulduğu gibi o hallerin insanın nefsinde de vuku'
bulduğunu anlatıyor :

بس مجاهدرا زمانی بسط دل
يك زمانی قبض و درد غش و غل

«Şimdi mücâhidin de bazan kalbinde inbisât ve ferahlık, bazan ise
kabz, yâni; sıkıntı, hastalık, karışıklık zuhura gelir, hattâ boğazına lâle
takılır.»

زانکه این آب و کلی کابدان ماست
منکر دزد ضیای جانهاست

«Çünkü bu su ve çamurdan olan bedenlerimiz, ruhların ziyâsı hırsız-
larıdır.»

حق تعالی کرم و سرد و درج و درد
برتن مامی نهد ای شیر مرد

«Ey arslan gibi adam! Hak Teâlâ bizim bedenimize sığağı, soğuşu,
hastalığı, yüklemiştir.»

خوف و جوع و نقض اموال و بدن
جمله بهر نقد جان ظاهر شدن

«Aşlığı, korkuyu, malların ve bedenlerin eksilmesini bizim cesedi-
mize havale eder. Bunların hepsi can nakdinin meydana çıkması içindir.»

Bu beyt ile Hazret-i Pir şu âyete işâret etmiştir :

وَلْتَبْلُواْ كُمْرَ شَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ
مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ ﴿٤٩﴾

Yâni : «Sizi elbette imtihana ve ibtilâyâ uğratacağız : Korkudan, aç-
lıktan, malların, nefislerin (yâni; insanların) ve yemişlerin eksilmesiyle,
Habibim; bu imtihanlara karşı sabredenlere mükâfâtını göreceklerini
müjdele»⁽⁴⁹⁾.

این وعید و وعده ها انگیخته است
بر این نیک و بدی که میخسته است

«Karişık olan iyilik ve kötülüklerin ayırdedilmesi için bu va'id ve va'dler peydâ olmuştur.»

Va'd: Hayır'da, va'id: şer'de kullanılır. Meselâ:

بَنِي إِدْرِيسَ يَا نَا الْغَنُورُ الرَّحِيمُ

Yâni: «Habibim; kullarıma haber ver ki ben hakikaten gafûr ve rahîmim⁵⁰.» Bu, ilâhî bir va'ddir.

وَأَنَّ عَذَابِي مَوْلَاكَ الْإِيمُ

Yâni: «Hakikaten benim azâbım yok mu, işte o, bir azâb-ı elimdir⁵¹.» Nazm-ı Celîlî ise Rabbânî bir va'iddir.

چونکه حق و باطلی آمیختند
نقد و قلب اندر حرامدان ریختند

«Hakkı ve batılı birbirine karıştırdıkları için, sağlam para ile kalp akçeyi bu âleme dökdüler.»

İnsanların fiil ve hareketleri kalp ve sağlam olmaktan hâli olmadığı gibi o hareketleri bir nazarda ayırd etmek de kabil değildir. Meselâ herif, gözü sürmeli, başı misvaklı ve beline kadar uzanmış taylasanlı olduğu halde namaza durur ve tâdil-i erkân ile kılar. Bunun rızâ-i Hak için mi, yoksa riyâ-i halk için mi olduğu görülür görülmez tefrik edilemez.

بس محك میبایدش بگزیده
درحقایق امتحانها دیده

«O halde intihâb edilmiş hakikatleri tâyin eylediği, tecrübelerle sâbit olmuş bir mihenk lâzımdır.»

(50) Sûrei Hicr: 49.

(51) Sûrei Hicr: 50.

O mihenk de: şeriatı rehber edilmemiş rabbânî bir ârifdir ki, onun hakikati gören basireti karşısında hâlis ile kalp temeyyüz eder. O ârifin tefrik ve temyizi de Allahın kendisine vermiş olduğu bir meleke sâyesindedir. Meselâ Hazret-i Mûsâ, daha kundakta iken Fir'avnın korkusu ile anası tarafından bir sandığa konulup Nil nehrine bırakılmış, suyun akıntısı sandığı Fir'avnın sarayı önünden geçirmiş. Sandık saraya alınmış, çocuk için süt nine aranılmış, Mûsâ Aleyhisselâm gelen süt ninele-
rin memesini almamış, sonra kendi anası gelip de memesini ağzına sokunca şapır şapır emmişti. İşte anasının memesini diğer kadınların memesinden Hazret-i Mûsâ'nın fark edışı, Allahın O'na vermiş olduğu bir temyiz neticesi idi.

Hazret-i Pir bu münâsebetle Kelimullah Hazretlerinin Nil'e bırakılışı, saraydan alınışı, sonra vâlidesine teslim edilişi kıssasını beyâna başlıyor ve diyor ki:

شیرده ای مادر موسی ورا
واندر آب افکن مبندیش از بلا

«Ey Mûsâ'nın anası! Çocuğuna süt ver, sonra onu suya bırak da belâdan korkma.»

هرکه در روز آلت آن شیر خورد
همچو موسی شیررا تمیز کرد

«(Elestü birabbiküm) gününde her kim mârifet sütünü içdiyse Mûsâ Peygamber gibi kadınların sütünü, yâni; dünyâdaki hak ve bâtılı ayırd eder.»

گر تو بر تمیز طفلت مولی
این زمان ای ام موسی ارضی

«Ey Mûsâ'nın anası; eğer sen çocuğunun temyiz ve tefrikinin istiyor-
san şimdi onu emzir.»

Sûre-i Kasasdaki şu âyetlere işâret ediliyor:

Ölümü, Benî İsrâil'den doğacak bir çocuk yüzünden olacağı müneccimler tarafından Fir'avne haber verilmiş, o da Benî İsrâil'de doğacak çocukların kesilmesini irâde etmişti. O sırada Hazret-i Mûsâ doğdu. Anası, çocuğunu kurtarmak için çâre düşünürken :

وَإِذْ نَادَىٰ إِلَىٰ أُمِّ مُوسَىٰ

أَنْ رَضِعِيهِ فَإِذَا خِفْتُ عَلَيْهِ فَأَلْقِيهِ فِي الْيَمِّ وَلَا
تَخَافِي وَلَا تَحْزَنِي إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكَ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ

Yâni : «Mûsâ'nın anasına ilhâm ettik ki : onu emzir, öldürecekler diye korkarsan onu nehire bırak, korkma, mahzûn da olma. Biz onu sana îade edeceğiz ve onu peygamberler zümresinden kılacağız⁵².»

Ey Ümm-i Mûsâ O'nu emzir ki :

6909

تا بیند طعم شیر مادرش
تا فروناید بدایه بدسرش

«Anasının sütündeki lezzeti anlasın, kötü bir süt nineye teslim olmasın.»

«O DEVE ARAYAN ŞAHSIN HİKÂYESİNİ ŞERH ETMENİN FAYDASI»

6910

اشتری گم کرده ای مضمند
هرکسی اشتر نشانت میدهد

«Ey mûtemed kimse; bir deve kaybetmişsin, herkes sana deveden nişan veriyor.»

(52) Sûrei Kasas : 7 .

6911

تو نمیدانی که آن اشتر بجاست
لیک دانی که نشانها خطاست

«Sen o devenin nerede olduğunu bilmiyorsun, fakat verilen nişanların, edilen târiflerin yanlış olduğunu anhyorsun.»

6912

وانکه اشتر گم نکرد او از مهری
همجو آن گم کرده جوید اشتری

«Biri daha var ki deve kaybetmediği halde, inad ve taklid yoluyla, kaybetmiş olan gibi, devesini aramaktadır.»

6913

که بی من هم شتر گم کرده ام
هرکه یابد اجرش آورده ام

«O da der ki : Evet, ben de deve kaybettim. Her kim bulursa ilcretini getirmiştir.»

Onun böyle demesi :

6914

تادراشتر باتو انبازی کند
بهر طمع اشتر این بازی کند

«Senin devene ortak olmak içindir ki deve tamahiyle bu oyunu oynamaktadır.»

6915

او نشان کز بنشاند ز راست
لیک گفت آن مقادرا عصاست

«O, nişânın doğrusunu eğrisinden ayırd edemez. Lâkin senin sözün ve târifin onun eline asâ olur.»

Yâni; senin târifine dayanarak deve iddiâsında bulunur.

فیه آیات ثقات بینات
این براتی باشد و قدر نجات

«Bu nişanda doğru ve âşikâr alâmetler vardır. Bu hayır benim için berat ve kadir geceleri gibidir.»

Buraya kadar olan beyânâtta anlaşıldığına göre deveden maksad : (Elestübirabbiküm) yâni; Cenâb-ı Hakkın ruhlara «Ben sizin Rabbiniz değil miyim?» diye sorduğu âlemdir. Ruhlar oradan bu âleme gelince onu kaybetmiş, bazıları onu aramaya başlamıştır. Ötekine berikine soruşturulunca her kafadan bir ses ve her ağızdan bir söz çıkar. Yâni; itikad mezhepleri ve felsefe meslekleri erbâbından her biri kendi mezheb ve mesleğine göre nişan vermeye ve târif etmeye kalkar. Nihâyet (Ehl-i sünnet ve'l-cemâat) mezhebinden bir ârif-i kâmil, doğru nişan verir ve mükemmel bir târif yapar, onu nasıl bulacağını anlatır.

6922

این نشان چون داد گویی پیش رو
وقت آهنگست پیش آهنگ شو

«O ârif bu nişanı verince ona dersin ki : Öne geç, gidip deveyi bulma zamânıdır, sen kılavuz ol.»

6923

پروی تو کنم ای راست گو
بوی بردی ز اشترم بخاکه کو

«Ey doğru söyleyen zât, sana tâbi olayım. Devemden nişan verdin, artık nerede olduğunu da göster.»

6924

پیش آن کس که نه صاحب اشتريست
کو درین جست شتر بهر مريست

«Deve sâhibi olmayan kimse indinde bu deve arayış ancak taklid içindir.»

6916

هرچہ را گویی خطا بود آن نشان
او بتقلید تو میگوید همان

«Sen verilen nişanlardan hangisine yanlış dersin o da seni taklid ile onu söyler.»

6917

چون نشان راست گویند و شبیه
بس بقین گردد ترا لاریب فیه

«Doğru ve benzer bir nişan verdiklerinde, senin devenden bahsettiklerine şüpheden kalmaz ve yakın hâsıl olur.»

6918

آن شفای جان رنجورت شود
رنگ روی و صحت زورت شود

«O nişan, senin hasta canına şifâ olur, yüzüne renk verir, derdine sıhhat yerine geçer.»

6919

چشم تو روشن شود بایت دوان
جسم تو جان گردد و جانت روان

«Gözün aydın, ayakların koşucu, cismin cân, canın onu bulmaya revân olur.»

6920

بس بگویی راست گفتی ای امین
این نشانها بلاغ آمد مبین

«Artık de sin ki : Ey emin kimse doğru söyledin, bu nişanlar zâhir bir tebliğdir.»

زین نشان راست نفروشد یقین
جز ز عکسی ناقه جوی راستین

«Doğru deve arayanım, yâni; hakikaten devesi kaybolanın aksine olarak, bu doğru nişandan o mukallidin yakını artmaz.»

بوی برداز جد و گرمهای او
که گزافه نیست این هیهای او

«Mukallid, asıl devesi kaybolanın ciddiyet ve harâretle aramasından onun böyle hay hay demesinin yalan olmadığını anlamıştır.»

اندین اشتربودش حق ولی
اشتری کم کرده است او هم بی

«Asıl kaybolan deve de onun hakkı yoktu. Lâkin... Evet... O da bir deve kaybetmişti.»

طمع ناقه غیر روپوشش شده
آنچه ازو کم شد فراموشش شده

«Başkasının devesine tamah edişi yüzüne hicab olmuştu da, kendi kaybettiğini unutmuştu.»

هرکجا این میدود آن میدود
از طمع همدرد صاحب میشود

«Bu, yâni; devesi kaybolan, ne tarafa koşarsa o da o tarafa koşuyor, derdli olan deve sâhibine hırs ve tamahından derd ortağı oluyordu.»

کاذبی باصادق چون شد روان
آن دروغش راستی شد ناگهان

«Bir yalancı bir sâdık ile yoldaş olursa onun yalanı ansızın doğru olur.»

آندران صحرا که آن اشتر شتافت
اشتر خود نیز آن دیگر بیافت

«Devenin kaçmış olduğu kırdaki mukallid de devesini buldu.»

چون بدیدش یاد آورد آن خویش
بی طمع شد راشتران یار خویش

«Devesini görünce kendi malını hatırladı, arkadaşının develerine tamah etmekten vaz geçti.»

آن مقلد شد محقق چون بدید
اشتر خود را که آنجایم چرید

«O mukallid, devesinin orada otladığını görünce muhakkik oldu.»

او طلبکار شتر آن لحظه گشت
می بختش تانید او را بدشت

«Deveyi kırdaki aramadığı halde, bulunca o an, hakikaten deveye talip kesildi.»

بعد ازان تنها روی آغاز کرد
چشم سوی ناقة خود باز کرد

«Ondan sonra kendi devesine doğru gözünü açtı ve yalnız gitmeye başladı.»

گفت آن صادق مرا بگذاشتی
تا با کنون پاس من میداشتی

«O sâdik, yâni; asıl deve sâhibi: Bu âna kadar beni tâkip ettiğin halde şimdi niçin terkettin? dedi.»

گفت تا اکنون فسوس بوده‌ام
وز طمع درجا بلوسی بوده‌ام

«Muhakkik olan mukallid de cevap verdi ki: Şimdiye kadar beyhûde yere koşuyor, hırs ve tamahtan sana yaltaklanıyordum.»

این زمان همدرد تو کستم که من
در طلب از تو جدا کستم بن

«Şu anda senin derd ortağın olduğum için taleb ve taharrîde senden cismen ayrıldım.»

از تو میدزدید می‌وصف شتر
جان من دید آن خود شد چشم پر

«Ben, devenin nişanlarını senden çalıyor, yâni; öğrenip söylüyordum. Şimdi ise rûhum, kendininkini gördü ve gözü doldu.»

تا نیایدم نبودم طالبش
مس کنون مغلوب شد زرغالش.

«Devemi bulmasaydım tâlibi olmayacaktım. Amma şimdi bakır mağlûb, altın gâlib oldu.»

Bakırın mağlûbiyeti, taklidin zâil olması; altının galebesi de tahkin zuhura gelmesi demektir.

سیئاتم شد همه طاعات و شکر
هزل شد فانی وجد اثبات شکر

«Günahlarım bütün tâat, latîfelerim ciddiyet oldu. Cenâb-ı Hakka çok şükür.»

Cenâb-ı Hakkın lutuf ve keremi bazan bir mukallidi muhakkik derecesine çıkarıverir ve o gibilerin günahlarını sevaba tebdil eyler.

463 tarihinde ölmüş olan İbn-i Abd-i Rabbih (El-İstîâb fi Esmâ-il-Ashâb) isimli eserinde Ebû Mahzûre'nin terceme-i hâlinde, bizzat sâhib-i terceme lisânından şu fıkrayı naklediyor. Ebû Mahzûre demiştir ki:

«On arkadaş ile yola çıkmıştık ki Resûlullah Hazretleri Huneyn gazâsından dönüyordu. Yolda Resûlullahın müezzini ezan okudu. Biz de eğlenmek için onu taklid ediyorduk. Sesimizi işiten Hazret-i Peygamber bizi çağırttı. Huzuruna çıktık. «Sesini işittiğim hanginizdi?» diye sordu.

Arkadaşlarım beni gösterdiler. Onlara izin verdi, beni alıyordu. Ve: «Kalk, ezan oku» buyurdu. O esnâda Zât-ı Risâlet ile bana emrettiği şeyden, yâni; ezan okumaktan daha ziyade hoşlanmadığım bir şey yoktu. Ben ayağa kalktım. Resûl-i Ekrem ezân-ı kelimâtı bana öğretti. Ezanı okudum, sonra beni çağırttı, içinde gümüş para bulunan bir kese verdi. Sonra mübârek elini elime koydu. Göğsüme ve göbeğime kadar meshetti. Daha sonra (Bârakâllahü fik) diye duâ buyurdu. «Yâ Resûlallah; beni Mekke'de ezan okumağa me'mur et» dedim. Talebimi kabul ve tâyin etti. O esnâda Zât-ı Risâlete karşı olan bütün hissiyâtım değişti. Adâvet yerine muhabbet kâim oldu. Mekke'ye döndüm, vâli bulunan Attâb bin Üseyd'e me'mûriyetimi bildirdim ve ezan okudum.»

Taberî, Ebû Mahzûre'nin 59 senesinde Mekke'de vefât ettiğini yazmış, 79 da öldü diyenler de olmuştur.

İşte Ebû Mahzûre Hazretleri de işe taklid ile başlamış, fakat hidâ-

yet-i Rabbâniyye o taklidi tahkike tebdil ettiği gibi, kendisi de Resûlul-lahın müezzinleri sırasına geçmiştir.

6942

سبائتم چون وسبالت شد بحق
پس مزن برسیائتم هیچ دق

«Günahlarım Hakkı bulmaya vesile oldu. O halde o seyyielerimden dolayı beni ta'n etme.»

6943

مرترا صدق تو طالب کرده بود
مرمراجد و طلب صدق کثود

«Hakikate, senin doğruluğun seni tâlib kılmış ve deveni aratmıştı. Bana da ciddiyet ve gayretim, doğruluk kapısını açtı.»

6944

صدق تو آورد درجستن ترا
جستم آورد درصدق مرا

«Senin doğruluğun seni aramaya sevketti. Benim arayışım da beni doğruluğa getirdi.»

6945

تخم دولت درزمین می کاشتم
سخره و بیکار می پنداشتم

«Ben devlet tohumunu toprağa ekiyor, devlet ve seâdeti bâd-i hevâ ve işsizlik sanıyordum.»

6946

آن نبه بیکار کسی بودجست
هریکی دانه که گشتم صبرست

«O tohum ekişim, yâni; seninle birlikte öteye beriye koşuşum işsiz-

lik değil, çabuk bir kazanç oldu. Bir dâne ektimse yüz dâne mahsûl verdi.»

Bir misâl :

6947

دزد سوی خانه شد زبردست
چون درآمد دیدکان خانه خودست

«Bir hırsız, gizlice bir eve girdi. Fakat içeriye girince orasının kendi evi olduğunu gördü.»

6948

کرم باش ای سرد تا گرمی رسد
بادرشتی ساز تا نرمی رسد

«Ey taleb husûsunda soğuk davranan; kerîm ol ki, Allahın şevk ve muhabbeti erişsin. Şiddet ve huşûnete alış ki Hakkın nîmet ve yumuşaklığı yetişsin.»

6949

آن دو اشتر نیست آن يك اشترست
تنگ آمد لفظ معنی بسی پرست

«Bahsettiğimiz iki deve değil, bir devedir. Fakat mânânın vüs'atine karşı lafz dar gelmektedir.»

6950

لفظ درمعنی همیشه نار سان
زان پیر گفت قد کل لسان

«Lafız dâimâ mânâya erişemez ve onu temâmîyle ifâde edemez. Bundan dolayı Hazret-i Peygamber (Hak'kı tanıyanın dili tutulur) buyurmuştur.»

Bu beyit : «Hakkı tanıyanın dili tutulur.» Hadis-i Şerifine işârettir.

نطق اسطرلاب باشد در حساب
چه قدر داند ز چرخ و آفتاب

«Söz hesabta usturlab gibi kalır. Ve Felek ile Güneşi ne kadar bilir?»

Usturlab: İrtifâ almak, vakit tâyin etmek, Gök ilmîne dâir hesab yapmak için eski müneccimlerin kullandığı bir âlettir ki ağaçtan, yâhud mâdenî safihâlardan yapılırdı. Böyle cemâdât makûlesi bir şey, semâyı ve Güneşi ne kadar anlayabilirse lafız da mânâyı o kadar anlayabilir.

Hakikaten de öyledir. Mâneviyyât şöyle dursun, mâddiyyâtı bile anlatmak husûsunda müşkilâta uğrarız. Hastalandığımız vakit, duyduğumuz o elem ve ıstırabı lâyıkiyle ve temâmîyle hangimiz anlatabilir? Belki marazımızın ârâzını yanlış haber vermekle hekimi de yanıltırız.

خاصه چرخى کین فلک زوپره ایست
آفتاب از آفتابش ذره ایست

«Husûsiyle mânevî bir felek ki bu mâddî felek onun bir kanadı; bizim Güneş de onun bir zerresi gibidir.»

Usturlab'ın o Mânevî Feleği anlayıp, anlatamadığı gibi; mâneviyyât da lafız ile ifâde olunamaz, ancak zevk ile anlaşılabilir.

«HER NEFİSTE MESCİD'İ DIRAR FİTNESİ OLDUĞUNUN BEYANI»

چون بدید آمد که آن مسجد نبود
خانه حیل بدو دام جحرد

«Mescid-i Dirârın bir İslâm mescidi olmadığı, hiyle yuvası, çift tuzağı olduğu meydâna çıkınca!»

بس بجى فرمود کارا بر کنند
مطرحة خاشاک و خاکستر کنند

«Hazret-i Peygamber, onu yıkmalarını, çör çöp ve kül atılacak bir mezbele yapımlarını emretti.»

صاحب مسجد چو مسجد قلب بود
دانه ها بردام ریزی نیست جود

«Mescidin sâhibi, yâni; münâfıklar, yaptıkları mescid gibi kalp idiler. Onların bunu yapışları, avcının tuzağa dâne dökmesi gibi, avlamak içindi; cömertlik eseri değildi.»

گوشت کاندلر شست تو ماهی رباست
آنچنان لقمه نه بخشش نه سخاست

«Senin oltanda bulunup da balık avlayan et parçası, ne bahşışdır ve ne de cömertliktir.»

Balıkçının oltasına et parçası takması, balıklara ziyâfet çekmek için değil, onları avlamak içindir. Onun gibi münâfıkların bu mescidi yapımları da mescid-i Kubâdaki cemâat-ı İslâmiyyeyi tefrikaya düşürmek içindi.

مسجد اهل قبا کان بدجارد
آنچه کفو او نبدراهش نداد

«Cemâd olan, yâni; taş ve çamurdan yapılan Mescid-i Kubâ, kendinin eş ve benzeri olmayan mescid-i Dirârın bâki kalmasına yol vermedi.»

Çünkü biri Hak rızası için yapılmış, obiri şeytanın iğvâsiyle meydâna getirilmişti.

پس حقایقرا که اصل اصلهاست
دانکه آنجا فرقتها و فصلهاست

«İmdi asl'ul-asl olan hakikatlerin de, bil ki, farkları, ayrılıkları vardır.»

«Ey Âdem oğlu, seni kendim için, sâir şeyleri de senin için yarattım.» Hadis-i Kudsîsi muktezâsınca mahlûkâtın asl'ul-aslı insandır. Öyle olmakla berâber insanlar arasında da pek mühim farklar vardır. Kimi Nebî, kimi velî, kimi siddîk, kimi mü'min, kimi münâfık, kimi müşrik-tir. Abbâs bin Attâr demiştir ki: «Resullerin en âdi derecesi, nebîlerin en yüksek mertebesidir. Sâirleri de buna kıyâs oluna.»

گور او مرکز چو گور او مدان
خود چه گورم حال فرق آن جهان

«Onun mezârını obirinin mezârı gibi bilme. Yâni; mü'min ile kâfirin kabrideki hâli müsâvî değildir. Obir âlemdeki hâl farkı için ne söyleyim?»

بر محك زن حال خود ای مردکار
تانسازی مسجد اهل ضرار

«Ey iş adamı! (yâni; ey Hak yolunun sâlikî!) Kendi malını şeriat mihengine vur ki, sen de bir mescid-i dırâr yapmış ve bir fitne çıkar-mış olmayasın.»

تو بران مسجدکنان تسخر زدی
چون نظر کردی تو خود زیشان بدی

«Sen o mescidi yapanlarla eğleniyorsun. Lâkin dikkatli bakacak olursan fitnekârlığın dolayısıyla sen de onlardan birisin.»

«KENDİNİN DE MÜBELÂ OLDUĞU BİR İŞTEN DOLAYI, ARKADAŞIYLA KAVGA EDEN HİNDLİNİN HİKÂYESİ.»

چار هندو دریکی مسجد شدند
بهر طاعت راکم و ساجد شدند

«Hindli dört kişi bir mescide girdiler, ve tâat maksadiyle rûkû ve sücûd ettiler.»

هریکی بر نیتی تکبیر کرد
در نماز آمد بمسکینی و درد

«Her biri bir niyetle, yâni; kimi edâ, kimi kazâ kasdiyle ve meske-net ve derd ile namaza başladılar.»

Namazın kemâl-i tevâzu'la kılınması lâzım geldiğine işâret buyuru-luyor. Demokrasi devri olmakla berâber meselâ bir vekilin yanına giril-mek lâzım gelse göğüs iliklemek, şapka çıkarmak ve derin reverans yap-mak icab etmektedir. Çünkü orası dünyaca büyük bir zâtın makamıdır. Namaz kılmak ise Huzûr-ı İlâhiye çıkmak demek olduğundan, vekil be-yin karşısında alınacak tevâzû tavrının bir kaç mislini almak gerektir ki, kulluk bunu muktezâdır. Sahâbe-i Kirâm, namaza durdukları vakit ayaklarına bakacak vaziyette önlerine meylederlerdi. Sonra seade yerine bakmak âdet oldu. Eli işte, gözü oynasta sözünü doğrulayacak tarzda, kendi namaza durduğu halde, gözü etrafta gezinen, yâhud kafasını dikip: «Yâ Rabbî, kulunu görüyorsun. İşte bu namazı benden başkası kılamaz» dercesine azamet taslayan kimselerin namazlarında huşû ve huzû bulu-namaz. Hulâsa Allahın nihâyeti olmayan azamet ve kudreti karşısında elden geldiği kadar tevâzû ve acz ü meskenet göstermeye çalışmalıdır.

مؤذن آمد زان یکی لفظی بجهت
کای مؤذن بانگ کردی وقت هست

«Mescidin müezzini geldi. Namaz kılan hindlilerin birinin ağzından: Ey müezzîn ezan okundu mu, daha vakit var mı? diye bir söz fırladı.»

6965

گفت آن هندوی دیگر از نیاز
هی سخن گفتی و باطل شد نماز

«Diğer hindli namaz ve niyazda iken: Hey bana bak, söz söyledin, namazın fâsid oldu, dedi.»

6966

آن سوم گفت این دومرا ای عمو
چه زنی طعنه برو خودرا بگو

«Üçüncüsü, bu ikinciye: Amca; ona ne kusur buluyorsun? Kendine bak ki sen de söz söyledin, dedi.»

6967

آن چهارم گفت حدالله من
در نیفتادم بچه چون آن سه تن

«Dördüncüleri, elhamdülillâh, ben şu üç kişi gibi kuyuya düşmedim, (yânî; namazım bozulmadı) dedi.»

6968

بس نماز هر چهاران شد تباه
عیب گویان بیشتر گم کرده راه

«Her dördünün de namazı fâsid oldu. Bir kimsenin aybını söyleyenler, aybı olanlardan ziyâde dalâlete düşerler.»

6969

ای خنک جانی که عیب خویش دید
هر که عیبی گفت آن برخود خرید

«Kendi aybını gören ne mutlu bir candır. Bir kimse birinin aybını söylerse onu kendi satın almış olur.»

Enes bin Mâlik (radiyallâhü anh), Resûlullah Sallallâhü Aleyhi Ve-sellem Efendimizden şu hadisi rivâyet etmiştir: «Kendi aybı, başkala-

rının aybını görmekten kendisini meşgûl eden ve malının fazlasını sadaka olarak sarfeyleyip de, sözünün fazlasını harcamayan kimse ne mut-ludur.»

6970

زانکه نیم اوز عیبت آن بدست
وان دیگر نیس ز غیبتان بدست

«Çünkü insanın yarısı, (yânî; nefsi ve mâddiyyâtı) ayıblık ve kusur âlemi olan Dünyâdadır. Obir yarısı, (yânî; rûhâniyyeti) ise gayb âle-mindedir.»

6971

چونکه بر سر مهر ترا ده ریش هست
مرحمت برخویش باید کار بست

«Senin başında on tâne yara ve çıban bulununca merhemini kendi başına sürmen gerektir.»

«Merhemini kendi başına sürmek» başkalarına edilecek ta'n ve iti-razı kendine etmek demektir.

6972

عیب کردن خویش را داروی اوست
چون شکسته گشت جای ارحم اوست

«Kendini ayıblamak, o aybın merhemi ve ilâcıdır. Bir kimse kırık dökük bir hâle gelir, ve öyle olduğunu yakinen bilirse (ارحوا) Hadisi-nin mahalli olur.»

Bu Hadis-i Şerifte: «Üç kişiye acıyın. Biri: Bir kavmin eşrâfından iken hakir olana, diğeri: Bir kavmin zengini iken fakir düşene, üçüncüsü de: Câhillerin istihzâ edip oynadıkları âlime merhamet ediniz.» buyu-rulmuştur.

6973

گر همان عیبت نبود ایمن مباش
بوکه آن عیب از تو کردد نیز فاش

«Bir mü'mini ta'n ettiğin ayıb, sende yoksa da emin olma. Belki öyle bir ayıb senden de zuhur edebilir.»

Çünkü Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz : «Bir kimse din kardeşini bir günah dolayısıyla ayıplarsa ölmekten evvel mutlaka o günahı işler.» buyurmuştur.

6974

لاتخافوا از خدا نشیده

بس چه خود را امن و خوش دیده

«Korkmayın! hitâbını Allahtan işitmediğin halde, kendini niçin emin ve hoş görüyorsun.»

Sâlih bir kimsenin fîsk'a mübtelâ olması ihtimâli vardır. Bundan dolayı Zât-ı Akdes-i Risâlet Efendimiz : «İlâhî; sarıldıkdan sonra çözümlüp bozulmaktan sana sığınırım.» diye duâ buyurmuştur. İnsanın salâh kesbettikten sonra fîsk ve fesâda mübtelâ olması da mümkündür. Neûzü bil-lâhi min zâlik. Hazret-i Mevlânâ, sâlih bir kimsenin fâsık olabileceğine İblisi misâl gösteriyor :

6975

سأله ابليس نيكو نام زیست
گشت رسوا بین که اورا نام چیست

«Şeytan yıllarca hüsn-i hayat ile yaşadı, azâzîl diye melekler arasında muhterem tutuldu. Fakat sonra rezil ve rüsvâ oldu. Bir onun adına bir de sonunda ne olduğuna bak!»

6976

درجهان معروف بد علیای او
گشت معروفی بعکس ای وای او

«Onun yüksekliği âlemde biliniyordu. Lâkin nihâyet o yüksekliğin aksiyle, yâni alçaklıkla meşhûr oldu. Vay onun hâline!»

6977

تانه امن تو معروفی مجو
رویشوی از خوف پس نجای رو

«Sen emin olmadıkça mârufluk arama. Şöhret peşinde koşma. Evvelâ korkudan yüzünü yıka, ondan sonra herkese yüz göster.»

Kur'ân-ı Kerim'de :

الَاِنَّ اُولٰٓئِكَ ؕ اللّٰهُ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

Yâni : «Haberin olsun ki Allahın velilerine korku yoktur, onlar mahzun da olmayacaklardır⁵³» müjdesi vardır. Mevlânâ diyor ki : «Ey sâlik! Sen kendin için bu müjdeyi almadıkça şöhret peydâ etmeye heveslenme. Evvelâ o müjdeye mazhar ol, ondan sonra kendini herkese tanıtt.»

6978

تاروید ریش تو ای خوب من
بردگر ساده زنج طعنه مزین

«Güzelim; senin sakalın çıkmayınca çenesinde tüy olmayanları ayıblama.»

6979

این نگر که مبتلا شد جان او
درجهی افتاد تا شد بند تو

«Buna, yâni; şeytana bak ki onun canı belâyâ uğradı ve bir dalâlet kuyusuna yuvarlandı da onun hâli sana bir ibret ve nasihat oldu.»

6980

تو نیفتادی که باشی پند او
زهر او نوشید تو خور قند او

«Sen o kuyuya düşmedin ki ona nasihat olası. O lânet zehrini içti, sen de ondan ibret alıp Hakkın rahmet şekerini ye.»

6981

آد نه غزان تورك خوريز آمدند
بهر يغمای بردی نا که زدند

«O Oğuz Türkleri kan döktücü idiler. Yağma etmek için ansızın bir köyü vurdular.»

6982

دوکس از اعیان آن ده یافتند
درهلاک آن یکی بشتافتند

«O köyün âyânından iki kişi buldular ve birini öldürmek için acele ettiler.»

6983

دست بستندش که فراتش کنند
گفت ای شاهان وارکان بلند

«Onu kurban etmek için ellerini bağladılar. O zavallı dedi ki: Ey yüksek usûl ve erkân şahları.»

6984

قصد خون من بچهره میکنید
از چه آخر نشئه خون منید

«Ne yüzden benim canıma kasdediyorsunuz, ne sebeble kanıma samsamışsınız?»

6985

چیست حلمت چه غرض درکشتم
چون چنین درویشم و عریانم

«Böylece fakir ve çıplak bir halde iken benim öldürülmemde ne hikmet ve garaz vardır?»

6986

گفت تا هیبت برین پارت زند
تا بترسد او وزر پیدا کند

«Şu arkadaşın korksun da altın çıkarsın diye seni öldüreceğiz.»

6987

گفت آخر او زمن مکین ترست
گفت قاصد کرده است اورا زرت

«O zavalh dedi ki: O biçâre benden fakirdir. Oğuz cevap verdi ki: O fakr'ı kasden ihtiyâr eylemiştir. Altını vardır.»

6988

گفت چون و همست ممر دو یکیم
در مقام احتمال و در شکیم

«O biçâre dedi ki: Vehme tâbi olunca her ikimiz de biriz, ihtimâl ve şek makâmındayız.»

Yânî; ikimizde de altın bulunduğunu katiyyen bilmiyorsunuz, ihtimâl ve şüphe üzerine hareket ediyorsunuz.

6989

خود ورا بکشید اول ای شهان
تا بترسم من دهم زرارانشان

«Ey şâhlar; evvelâ onu öldürün de ben korkayım ve altının bulunduğu yeri göstereyim.»

Hazret-i Mevlânâ bu kıssadan alınacak hisseyi beyân için buyuruyor ki :

6990

بس کرمهای الهی بین که ما
آمدیم آخر زمان دراتها

«O halde Allahın lutuf ve keremlerini gör ki, o lutuflar ve o keremler sâyesinde biz ümmetlerin sonunda ve âhir zamanda geldik.»

آخرين قرنها پیش از قرون
در حدیثت آخرون السابقون

«Asırların sonu, karnların evvelidir. Hadis-i Şerifte (Ahîrûnnessa-bikûn) buyurulmuştur.»

Bu beyit «Biz sonraya kaldık, fakat bütün ümem-i sâlifeyi geçtik» Hadis-i Şerifine işârettir. Eski ümmetleri geçmiş olmamız derece ve sevab itibâriyledir. Hattâ Kelîmullah olan Hazret-i Mûsâ, ümmet-i Muhammedden olmayı ve bizim aramızda bulunmayı istemiştir.

تا هلاك قوم نوح و قوم هود
عارض رحمت بجان مامود

«Nûh ve Hûd Aleyhisselâmın kavimleri helâk oldu. Onların helâki bizim rûhumuza rahmet bulutunu gösterdi.»

Mâlum ya Nûh Aleyhisselâm Bâbil ve El-Cezîre halkını imana dâvet etmeğe memur olmuştu. Uzun müddet aralarında bulundu. Halkı iman ve tevhîde dâvet etti. Pek az kimseden mâadâsı imana gelmedi. Nihâyet Hazret-i Nûh :

رَبِّ لَا تَذَرْنِي عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ ذِيَارًا ⑤

diye onlara inkisâr etti ve bir gemi yapmaya memur oldu. Gemi yapıldı. Sonra ekmek pişirilen bir tandırdan su fışkırdı. Sürekli yağmurlar yağdı, Dicle ve Fırat nehirleri taşı. Hazret-i Nûh iman etmiş olanlarla beraber gemiye bindi. Gemiye girmeyenler tufan dalgaları arasında boğuldu. Hattâ Nûhun Ken'ân ismindeki oğlu da kâfir olduğu için boğulanlar arasında idi. Gemi bir müddet su üstünde seyrettikten sonra Cûdi dağının üstüne oturdu.

Tufanın umûmî veyâ mevzii olması ihtilâflı bir meseledir. Umûmî olduğu, yâni; suların en yüksek dağları on beş arşın aşacak kadar yükseldiğini ve bütün arzı kapladığını söyleyenler, Tevrat'ın rivâyetine göre naklederler. Fakat Tevrat muharref bir kitab olduğu için onun her dediğine inanmak mecburiyetinde değiliz. Hazret-i Nûh, Bâbil ve El-Cezîre

(54) Sûrei Nuh : 26.

halkına meb'ûs bir peygamberdi. Onlar Allaha iman etmedikleri ve putperestliği bırakmadıkları için boğuldular. Meselâ Cenûbi Amerikadaki insanların ne kabahati vardı ki tufan umûmî olsun da bütün insanlar boğulsun. Vakıa arzın her tarafında su baskını olmuştur amma zaman zaman ve ayrı ayrı. Yine Tevrat, sefine-i Nûhun 300 arşın boyunda, 30 arşın eninde, bilmem ne kadar derinlikte olduğunu ve üç tabakalı bulunduğunu yazar. Kur'ân bundan bahsetmez. Yalnız :

وَحَمَلْنَاهُ عَلَى ذَاتِ الْوَاحِ وَدُسِّرَ ⑥

Yâni : «Biz Nûh'u levhalardan ve halatlardan mürekkebe bir merkebi bahrîye bindirdik⁵⁵» demektedir. Şu halde Nûhun teknesi tahtaların halatla birbirine bağlanmış ve bazı yerlerinin çivilerle mihlanmış bir sal olduğunu gösteriyor. (Hall-i Mes'ele-i Tûfân) adlı bir risâle görmüştüm. Kimin eseri olduğunu hatırlamıyorum. Orada tufan meselesi pek iyi tetkik ve hal edilmiştir. Bulursanız mütâlea buyurunuz.

Hûd kavmine gelince : Bunlara Âd kavmi de denir ki Yemen'in Ahkâf taraflarında oturuyorlardı. Güçlü, kuvvetli, iri yarı adamlardı. Onların cismen iriliği saçma söylemekten çekinmeyen kimselerin yazılarında o dereceye çıkarılmış ki gûyâ göz pınarlarında ceylânlar yuva yapar ve yavru çıkarırlarmış da bunların haberi olmazmış. Bu efsâneyi nereden çıkarmışlar biliyor musunuz?

وَذَا ذِكْمُ فِي الْخَلْقِ بَصِيَّةٌ ⑦

Nazm-ı Celîlinden. Allahü A'lem bunun meâli «Sizi iri yarı yarattı⁵⁶» demektir. Bunların içinden (Şeddâd) namında bir hükümdâr, sanki Cennete nazir olmak üzere, bir bahçe ve içinde bir saray yaptırmış, bahçesinde süttten, baldan nehirler akıtmış, ağaçlarında altından kuşlar kondurmuş, sonra içine girip oturmadan helâk olmuş. Âd kavmi de Nûh kavmi gibi putperest idiler. Hazret-i Hûd'un iman teklifini kabul etmediler. Sonra şiddetli bir fırtına ile yerden yere çarpılarak helâk oldular.

(55) Sûrei Kamer : 13.

(56) Sûrei A'raf : 69.

کشت ایشارا که ماریسم ازو
ورخود این برعکس بودی وای تو

«Allah Zül-Celâl, onların vak'alarını biz işitip korkalım ve O'nun varlığıyla birliğine inanalım diye onları öldürdü. Eğer kazıyye bir aksi olsaydı (yâni; biz evvel gelip de onlar bizden ibret alacak olsalardı) vay senin hâline.»

«ENBİYA VE EVLİYÂNIN VARLIĞINA KARŞI KENDİNİ
BEĞENENLERİN VE KÜFRAN-I NİMETTE
BULUNANLARIN HALİ»

هر که زیشان گفت از عیب و کناه
وز دل چون سنگ و از حال سیاه

«Peygamberlerden hangisi, suç ve ayıptan bahsetti ise : taş gibi katı gönülden, kapkara candan...»

وز سبک داری فرمانهای او
وز فراغت از غم فردای او

«Emr-i İlâhiyi hafif tutuşlarından ve kıyâmet gününün gam ve düşüncesinden uzak kalmalarından...»

وز هوس و زعشق این دنیای دون
چون زنان مریض را بودن زبون

«Heveslerinden; bu alçak Dünyaya ve kadınlar gibi nefis-i emmâreye zebun olmalarından...»

وان فرار از نکته های ناصحان
وان رمیدن از لقای صالحان

«Nasihat edenlerin nüktelerinden: kaçmalarından, sâlihlerin yüzünü görmekten ürkmelerinden...»

بادل و باهل دل بیگانگی
باشان تزویر و روبه شانگی

«Gönüle ve gönül ehli olanlara yabancı durmalarından, sultan-ı mâ-nevî olanlara tilki gibi hiylekârlık etmelerinden...»

سیر چشمانرا گدا بنداشتن
از حسد شان خقیه دشمن داشتن

«Tok gözlü ve müstağnî olanları dilenci sanmalarından, hased sevkile onları gizlice düşman tutmalarından bahsetti.»

گر ندرد چیز تو گوی گداست
ورنه گوی رزق دیگرست دریاست

«Ey evliyâya ta'n eden hodperest! Eğer bir velî senden bir şey kabul ederse ona dilenci dersin; almayacak olursa da hiyle, mekr ve riyâ isnâ-dında bulunursun.»

İmâm-ı Şâfiî radiyallâhü anh insanlardan çoğunun bu hallerini şu beytlerle ne güzel tasvir etmiştir : «İnsanların dilinden hiç bir şey kurtulamamıştır; Nebiyy-i Mutahhar Aleyhisselâm bile. Sen susacak olursan dilsiz, söyleyecek olursan geveze derler. Gündüzleri oruç tutsan, geceleri namaz kılsan da hiylekâr, mekkâr ve mürâî vasfını verirler.»

Hazret-i Mevlânâ da bunu diğer türlü beyân ederek diyor ki :

7001

گر در آمیزد تو گوی طامعست
ورنه گوی در تکبر مولعست

«Eğer bir velî, ihtilât ederse tamahkâr dersin, kimse ile görüşmezse çok kibirlidir isnâdında bulunursun.»

7002

بامنافق وار عذر آری که من
ماندام در نفقه فرزندوزن

«Yâhud münâfıkçasına özür dilersin ki: ben oğul ve ıyâlimin nafakasını tedârik husûsunda âciz kalmışım.»

7003

نه مرا پروای سر خریدانست
نه مرا پروای دین و روزیدانست

«Ne başımı kaşımaya vaktim, ne de ferâiz-i dîniyyeyi ifaya zamânım var.»

Ancak çoluk çocuğa nafaka tedârikiyle meşgulüm. Aman şeyhim himmet et, beni gönülden çıkarma dersin.

7004

ای فلان مارا بهمت یاد دار
تا شوسیم از اولیا پایان کار

«Ey fulân! Bizi himmetle yâdet! Tâ ki, işin sonunda evliyadan olalım.»

7005

این سخن همی ز درد و سوز گفت
خوابناکی هرزه گفت و باز خفت

«Böyle diyen de bu sözü derd ile yüreği yanarak söylememiştir.

Onun böyle demesi uyuyan bir kimsenin sayıklaması ve tekrar uyuması kabilindendir.»

7006

هیچ چاره نیست از نفقه عیال
ازین داندان کنم کسب حلال

«Şimdi özür dileyen mürâî yine der ki: ehl ve ıyâlimin nafakasını tedârik etmeden başımı alamıyorum; kemâl-i zahmetle helâl rızık kazanmaya çalışıyorum.»

Hazret-i Mevlânâ öyle diyenlere cevâb veriyor :

7007

چه حلال ای گشته از اهل ضلال
غیر خون تو نمی بینم حلال

«Ey dalâlet erbâbından olan : Bahsettiğin ve kazandığını söylediğin nasıl helâl? Ben senin kanını dökmekten başka helâl görmüyorum.»

7008

از خدا چاره ستش و از قوتی
چاره اش از دین و از طاغوتی

«Bu gibi kimselerin çâresi Allahdandır, yiyecekten değildir. Kezâ öylelerine çâre dinden olur, puttan değil.»

Beyitteki Tâğût : Şeytan, büyük put ve nefis mânâsınadır.

7009

آی که صبرت نیست ای دنیای دون
صبر چون داری ز نعم الماهدون

«Ey aşağılık dünyânın nimetlerine dahi sabredemeyen! (Ni'mel mâ-hidûn) e nasıl sabredeceksin?»

(Vezzâriyât) Sûresindeki şu âyetlere işâret ediliyor :

کو خلی کو برون آمد زغار
گفت هذا ربی هان کو گردکار

«İbrâhîm-i Halîl Aleyhisselâm gibi bir muhakkık nerede ki mağara-
dan çıkıp yıldıza, Aya ve Güneşe (Bu benim Rabbim) demişken, onların
battığını görünce, kendisine gelip: (Nerde kainatı yaratan Allah?)
desin.»

من نخواهم درد و عالم نبگیرست
تا بنیم کین دو مجلس آن کبست

«Ben, bu iki meclis; yâni; Dünya ve Âhiret, yâhud rûh ile cesed, ve-
yâhud zâhir ile bâtının kimin mülkü olduğunu görmeyince iki âleme de
bakmak istemem.»

بی تماشای صفهای خدا
گر خورم نان در گلو ماند مرا

«Evvel emirde Allahın sıfatlarını görmeden ekme yiyecek olsam
lokmalar boğazımda kalır.»

Allahın lâ yuad ve lâ yuhsâ sıfatları vardır ki onların her biri mah-
lûkât üzerinde fâil ve müessirdir. Meselâ hastalığımızı iyi eden Hakkın
(Şâfi) sıfatı, karnımızı doyuran Allahın (Razzâk) sıfatıdır, Ârif olan
kimseler her şeyde evvelâ Allahın sıfatlarını, sonra onların zuhur ettik-
leri şeyleri görürler.

Yemeğe başlarken evvelâ besmele çekilmesi ve sonunda (Elhamdülil-
lâhirabbilâlemin) denilmesi, işte bu görüşü hatırlatmak, insanı doyuranın
yemek değil, Hakkın Razzâkiyyet sıfatı olduğunu anlatmak içindir.

چون گوارد لقمه بی دیدار او
بی تماشای گل و گلزار او

«Onun yüzünü görmeden, gül ve gülzarını temâşâ etmeden bir lokma
nasıl hazmedilebilir?»

وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَا هَآ بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ﴿٥٧﴾
وَالْأَرْضَ فَرَشْنَاهَا فَنِعْمَ
الْمَاهِدُونَ ﴿٥٨﴾

Yâni: «Semâyı yed-i kudretimizle binâ ettik. Daha onun gibilerini
yapmaya da kâdiriz. Arzı döşedik, insanların gezip yürüyeceği bir hâle
getirdik. Biz ne güzel döşeyiciyiz!57»

ای صبرت نیست از ناز و نغم
صبر چون داری ز الله کریم

«Ey nâz ve nîmete sabredemeyen, Kerîm olan Allahın likâsına nasıl
sabredeceksin?»

فَمَنْ كَانَ زَيْجُ الْقَاءِ
رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا ﴿٥٨﴾

Yâni: «Her kim Rabbi ile mülâkâtı ümid ediyorsa amel-i sâlihde
bulunsun ve Rabbinin ibâdetine kimseyi teşrik etmesin58.» Yâni; riyâ-
kârlık etmesin.

ای که صبرت نیست از پاک و پلید
صبر چون داری ازان کت آفرید

«Ey temiz ve pisten sabredemeyen, seni yaratan Zât-ı Eccl ü A'lâya
karşı nasıl sabredeceksin?»

(57) Sûrei Zâriyat: 47-48.

(58) Sûrei Kehf: 110.

Hazmedilse bile ondan beklenilen mânevi gıdalanma nasıl husûle gelir?

7016

جز برامید خدا زین آب و خور
کی خورد یک لحظه غیر گاو و خر

«Öküz ve eşekten ve onlar gibi olanlardan mâadâsı bu taâmdan ve sudan Allah ümidinden başka bir fikirle nasıl yer, içer?»

Böyle gafletle hayvancasına yiyip içenler, ibtidâsında İsm-i İlâhîyi zikir, sonunda Razzâk-ı Âleme hamdetmeyenler hakkında Kur'ânda buyruluyor ki:

يَا كُلُّونَ كَمَا تَأْكُلُ الْأَنْعَامُ وَالنَّارُ مَشْوَى لِمِمْ

Yâni: «Hayvanlar gibi yerler ve içerler ki Cehennem onların melce ve me'vâsı olacaktır⁵⁹.»

Hayvanlık derekesinden yükselmek için, her şeyde en evvel Hakkın eser-i lutfunu görmeli ve o lutfu karşı hamd ü senâ etmelidir.

7017

آنکه کالانعام بد بل هم اضل
گرچه پر مکرست ان کننده بغل

«Öyle murdar kimseler, mekr ve hiyle sâhibi olmakla berâber hayvan gibidirler, hattâ hayvandan ziyâde sapıktırlar.»

Sûre-i Ârâf'taki şu Âyete işâret buyruluyor:

وَلَقَدْ دَرَأْنَا الْجَهَنَّمَ كَيْزَاجًا مِّنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ لِمِمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ
بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ أُذُنٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا
أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿٦٠﴾

Yâni: «Hakikaten biz cinlerden ve insanlardan bir çoğunu cehennem

(59) Sûrei Muhammed : 12.

için yarattık. Onların kalbleri vardır, fakat onunla hakikati göremezler. Ve onların kulakları olmakla berâber onunla hakikat kelâmını işitmezler. Hayvan gibidirler, hattâ hayvandan sapıktırlar. İşte onlar gâfildirler⁶⁰.»

7018

مکر او سر زیر او سر زیر شد
روز کارک برد و روزش دیر شد

«Öylelerinin mekri ve hiylesi baş aşağı olduğu gibi, kendi de tepe taklak oldu. Zamancığı onun hiylesini aldı götürdü ve günü gecikti.»

7019

مکر گاهش کند شد و عقلش خرف
عمر شد چیزی ندارد چون الف

«Onun mekr ve hiyle mahalli işlemez ve aklı zayıf oldu. Ömrü beyhûde geçip gitti, hayatı elif misline döndü.»

Hurûfât arasında elifin noktası olmadığından (elif gibi bir şeye mâlik değil) derler. Dünyada hayvan gibi yaşamış ve âhiret seferi için azık tedârik etmemiş olanların elif gibi kalmalarını anlatmak için Hazret-i Mevlânâ bu meseli irad ediyor.

7020

آنکه میگوید غفورست و رحیم
نیست آن جز حیلۀ نفس لئیم

«Bir kimsenin amelde bulunmayıp, farzları ifa etmeyip de: (Allah gafûr ve rahîmdir) demesi de yine nefsin hiylelerinden başka bir şey değildir.»

7021

ای زغم ممدۀ که دست از نان تهیست
چون غفورست و رحیم این ترس چیست

«Ey elim ekmekden hâlidir diye gam ve kederinden ölme deracela-

(60) Sûrei A'raf : 179.

rine gelen! Mâdem ki Allah gafûr ve rahimdir, senin bu korkun ne-
dendir?»

Cenâb-ı Hak, mahlûkâtın rızkını tekeffül eylemiş :

وَرَزَقَهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ

Yânî : «Allah kulunu ummadığı yerden rızıklandırır⁽⁶¹⁾» buyurmuştur. Onun için iâşe hususunda Cenâb-ı Hakkın lutuf ve kereminden ümidvâr olmalı ve Lutf-i İlâhiden ümid kesip de açlıktan öleceğiz diye endişeye kalkışmamalıdır.

«İHTİYAR BİR ADAMIN HASTALIKLARDAN HEKİME ŞİKÂyet
ETMESİ, HEKİMİN DE ONA CEVAB VERMESİ»

7022

گفت پیری مرطیبی را که من
ار ز جرم از دماغ خویشتم

«Bir ihtiyâr bir hekime dedi ki : Başım ve beynim ağrıyor.»

7023

گفت از پیریست آن ضعف دماغ
گفت در چشمم ز ظلمت هت داغ

«Hekim, o dimağ zaafı ihtiyarlıktan dedi. Hasta, gözümden bulanma ve kararma var, dedi.»

7024

گفت از پیریست ای شیخ قدیم
گفت بستم دردمی آید عظیم

«Hekim, ey çok yaşamış, ihtiyarlıktandır, dedi. Hasta, sırtım fenâ halde ağrıyor, dedi.»

(61) Sûrei Talâk : 3.

7025

گفت ای پیریست ای شیخ زار
گفت هر چه میخورم نبود گوار

«Hekim, ey zayıf ihtiyar, o da ihtiyarlıktandır, dedi. Hasta, ne yersem hazmedemiyorum, dedi.»

7026

گفت ضعف معده هم از پیریست
گفت وقت دم مرا دم گریست

«Hekim, mîde zaafı da ihtiyarlıktandır, dedi. Hasta, teneffüs esnâsında nefesim tutuluyor, dedi.»

7027

گفت آری انقطاع دم بود
چون رسد پیری دوصد علت شود

«Hekim, evet, nefes kesilmesi vâkidir. İhtiyarlık gelince yüzlerce illet peydâ olur, dedi.»

7028

گفت ای احمق برین بردوختی
از طبیبی تو همین آموختی

«Hasta dedi ki : Ey ahmak! Tek cevaba saplandın kaldın. Sen hekimlikten ancak bunu öğrenmişsin.»

7029

ای مد مغ عقلت این دانش نداد
که خدا هر درد را درمان نهاد

«Ey câhil! Akbn sana bunu bildirmedi mi ki : Allah, her derdin dermânını vermiştir.»

تو خر احق زانك مايكي
برزمين ماندی ز كونه پاكي

«Ey ahmak eşek! Sen sermâye kıtlığından (yâni; tıbtaki mâlûmatın azlığından) kısa ayakla zeminde kaldın.»

پس طبیبش گفت ای عمر توشست
این غضب وین خشم هم این پیرست

«Hekim de ona cevap verdi ki: Ey ömrü altmış bulmuş ihtiyar! Bu gazab ve bu hiddetin de ihtiyarlıktandır.»

چون همه اوصاف و اجزا شد نحیف
خوشتن داری و صبرت شد ضعیف

«Bütün evsâfın ve eczây-ı vücûdun nehâfet peydâ ettiği için kendini zabtedemedin ve sabrın da zayıflamıştır.»

برتابد دوسخن زوهی کند
تاب يك جرعه ندارد قی کند

«Senin tabiatın iki çift söze tehammül edemeyip, feryâd ediyor, Bir damla suya mukâvemet edemeyerek istifrâğ eyliyor.»

جز مگر پیری که از حقست مست
در درون او حیات طیبست

«Bundan o pir-i muhterem müstesnâdır ki Hakkın mestidir, onun derûnunda hayât-ı tayyibe vardır.»

از برون پرست و در باطن صبی
خود چه چیزست آن ولی و آن نبی

«Öyle bir zât hâricen ihtiyardır, dâhilen sabî çocuk gibidir. O velî ve o nebî nasıl bir şeydir?»

گر نه پیدا اند پیش نیک و بد
چیست بالیشان خسار این حسد

«Enbiyâ ve evliyâ sıhât ve âfiyet, fazîlet ve seâdetle iyi ve kötü kimselerin gözünde peydâ olmasalardı, bir takım alçaklar onlara niçin hased ederlerdi?»

در نمیدانند شان علم الیقین
چیست این بقض و حسد سازی و کین

«Eğer onları yakinen bilmiyorlarsa haklarındaki buğz, hased ve kinleri nedendir?»

ور بدانندی جزای رستخیز
چون زندی خویش برشمشیر تیز

«Enbiyâ ve evliyâyâ hasedleri dolayısıyla kıyâmette uğrayacakları cezâyı bilselerdi kendilerini keskin kılıca nasıl vururlar, yâni; o hasede nasıl cür'et ederlerdi?»

بر تو میخندد مبین اورا چنان
صد قیامت در درون او نهان

«Eğer o velî sana gülerse onu öyle görme ki derûnunda yüzlerce kıyâmet gizlidir.»

دوزخ و جنت همه اجزای اوست
هرچه اندیشی تو آن بالای اوست

«Cehennem ve Cennet, o velinin cüz'üdür. (Yâni; râzî oluşu Cenneti, incinmesi cehennemi mücibdir.) Sen nasıl düşünürsen o zat bütün düşüncelerinin fevkindedir.»

هرچه اندیشی پذیر ای فناست
آنچه در اندیشه ناید آن خداست

«Her ne düşünürsen o düşünce yok olup gider.. Düşünceye gelmeyen ise Zât-ı İlâhîdir.»

بردر این خانه گستاخی ز چیست
گرهمی دانیدکان درخانه کیست

«Eğer bu evin içinde kimin olduğunu biliyorsanız kapısı önünde ettiğiniz terbiyesizlik nedendir?»

Enbiyâ ve evliyâ hazarâtının kalbleri, Allahın tecelligâhıdır. Bir Hadis-i Kudsîde: «Beni arzım ve semâvâtım istiâb etmedi de, mü'min, müttekî ve perhizkâr kulunun kalbi istiâb etti.» buyurulmuştur.

ابلهان تعظیم مسجد میکنند
در خرابی اهل دل جد میکنند

«Ahmaklar mescide tâzim ve hürmet ederler de, gönül sâhiblerinin gönlünü kırmaya çalışırlar, onlara tâzimsizlikte ciddî davranırlar.»

آن مجازست این حقیقت ای خران
نیست مسجد جز درون سروران

«Mescid mecâz, ehl-i dil olanların kalbi ise hakikattir.. Ey eşekler; serverân-ı İlâhînin kalblerinden başka hakiki mescid yoktur.»

مسجد کاند درون او ایست
مسجد کاه جمله است آنجا خداست

«Evliyâullâhın derûnunda olan mescid, cümlelerin secdegâhıdır ki orada sadece Allah vardır.»

تا دل مرد خدا نامد بدرد
هیچ قومی را خدا رسوا نکرد

«Bir Allah adamının, yâni; bir nebî veya velinin kalbi incinmeyince Allah hiç bir kavmi rüsvâ etmemiştir.»

قصد جنگ انبیا میداشتند
جسم دیدند آدمی پنداشتند

«Peygamberler ile cenk etmeye kalkıştılar. Onları cisim görüp bayağı bir insan sandılar.»

Evet, enbiyâ hazarâtı da insan idi. Fakat kendilerine vahy-i İlâhî geliyordu.

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ

Yâni: «Habibim söyle ki: Ben de sizin gibi insanım, şu fark ile ki bana vahy gelir⁶².» Nazm-ı Celilinde bu hakikat beyân buyurulmuştur.

در تو هت آخلاق آن پیشینان
چون نمی ترسی که تو باشی همان

«Sende de o evvelki müşriklerin ahlâkı vardır. Onlar gihî olmaktan niçin korkmuyorsun?»

(62) Sûrei Kehf: 110.

آن نشانها همه چون در تو هست
چون تو زیشانی کجا خواهی برست

«Mâdem ki onların nişanları ve alâmetleri sende de vardır. Madem ki onlardansın. Böyle olunca azâb-ı İlâhîden nasıl kurtulabilirsin?»

«CUHÂ İLE BABASININ CENAZESİ ÖNÜNDE FERYAD EDEN
ÇOCUĞUN KISSASI»

Cuhâ, arablardan Irakta yetişmiş bir budaladır. Bazı sözleri edebiyat kitaplarına geçmiştir. Bunu bizim Nasruddîn hocaya benzetmek isterlerse de doğru değildir. Hoca ârif bir zât idi.

کودکی در پیش تابوت پدر
زار می‌نالد و بر میکو وقت سر

«Bir çocuk babasının tabutu önünde inim inim inliyor ve kafasını vuruyordu.»

کای پدر آخر کجایت می‌برند
تاترا در زیر خاکی آوردند

«Şöyle diyerek ki: Babacığımı; nihâyet seni nereye götürüyorlar. Götürüp toprağın altına koyacaklar.»

می‌بردند خانه تنگ و زحیر
نی درو قالی و نی دروی حصیر

«Seni dar ve kasvetli bir eve götürüyorlar ki orada ne halı, ne de hasır var?»

نی چراغی در شب و نی روزنان
نی دروی بوی طعام و نی نشان

«Ne geceleyin orada kandil, ne gündüzün ekmek var; orada ne yemek kokusu, ne de nişanı mevcûd.»

نی درش معبور و نی برہام راه
نی یکی همسایه کو باشد پناه

«O evin ne kapısı mevcut; ne damına yol var, ne de sığınacak komşusu mevcud?»

چشم تو که بوسه گاه خلق بود
چون شود در خانه کور و کبود

«Babacığımı senin gözün ki halkın bûsegâhı idi. O felâket hânesinde ne yapacaktır?»

خانه بی‌زینهار و جای تنگ
کاندرونی روی می‌ماند نه رنگ

«Gittiğin yer, amansız bir ev ve daracık bir mahal ki orada ne bed, ne de beniz kalır?»

زین نسق اوصاف خانه می‌شمرد
وز دو دیده اشک خونین می‌فشرد

«Bu sûretle evin evsâfını sayıp döküyor, iki gözünden de kanlı yaşlar akıyordu.»

خانه آن دل که ماند بی ضیا

از شمع آفتاب کبریا

«Allahın güneşi şuaından ziyâ almayan bir gönül evi

تنک و تاریکست چون جان جحود

بی نوا از ذوق و سلطان و دود

Yahudilerin canı gibi dar ve karanlıktır. Sultân-ı vedûd olan Allah'ın zevkinden mahrumdur.»

نی دران دل تافت نور آفتاب

نی کشاد عرصه و نی فنج باب

«O gönülde ne güneş ziyâsı parlar; ne sahası, ne de kapısı mârifet ve hakîkate karşı açılır.»

گور خوشتر از چنین دل مر ترا

آخر از گور دل خود بر ترا

«Böyle bir gönülden, mezar, senin için daha iyidir. Nihâyet bu mezar gibi olan gönülden yüksel.»

زنده دزنده زاد ای شوخ دشتک

دم نمی گیرد ترا آن گور تنگ

«Sen dirisin ve bir dirinin oğlusun, o mezar gibi gönül, nefesini da-
raltmıyor mu?»

Yâni; öyle bir kalb ile nefes alamaz hâle gelmiyor musun?

گفت جوحی بایدر ای ارچند

والله این را خانه مای برند

«Cuhâ babasına dedi ki: Ey mes'ûd peder, vallâhi bu cenâzeyi bizim eve götürüyorlar.»

گفت جوحی را پدر ابله مشو

گفت ای بابا نشانها شنو

«Babası Cuhâya budala olma, dedi. O da: Baba; çocuğun saydığı nişanları dinle...»

این نشانها که گفت او یک بیک

خانه ماراست بی تزویر و شک

«Çocuğun söylediği alâmetler, şeksiz, şüphesiz bizim eve âiddir.»

نی حصیر و نی چراغ و نی طمام

نی درش معور و نی سخن و نه بام

«Hasır yok, kandil yok, yemek yok, kapısı, sahnı, damı mâmûr değil.»

Tıbkı bizim ev cevâbını verdi.

زین نمط دارند برخود صد نشان

لیک کی بینند آنرا طاغیان

«Tâğî ve âsî olanlar, böylece yüz türlü nişan sayarlar, lâkin o nişan-
ları kendilerinde nasıl görürler?»

یوسف وقتی و خورشید سما

زین چه و زندان بر آور روم

«Sen zamânın Yûsüfû ve semânın güneşisin. Bu kuyu gibi zindan-
dan başını çıkar da yüzünü göster.»

«YUNUS ALEYHİSSELÂMIN BALIKTAN KURTULUŞUNUN SEBEBİ VE RUH'UN NEFİSTEN HALÂSİ»

7069

یونس در بطن ماهی پخته شد

مخلص رانیست از تسبیح بد

«Senin Yûnus gibi olan rûhun balık karnı gibi bulunan nefsinde
pişti. Allahı tesbih etmekten başka onun kurtuluş çâresi yoktur.»

7070

گر نبودی او مسیح بطن نون

حبس زندانش شدی تا یبعثون

«Eğer Yûnus Aleyhisselâm, balığın karnında tesbih etmemiş olsaydı,
halkın ba's olunacağı kıyâmete kadar orada mahbûs kalırdı.»

Kur'ân-ı Kerîm'de buyuruluyor ki :

وَإِنْ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ۖ إِذَا بَقِيَ إِلَى الْفُلِ الْ
مُشُونُ ۖ فَسَاهَوْكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ ۖ فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ
وَهُوَ مُلِيمٌ ۖ فَلَوْلَا أَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ ۖ لَلِثَبَ فِي بَطْنِهِ
إِلَى يَوْمٍ يُعْثُونَ ۖ

Yânî: «Hakikaten Yûnus da peygamberlerden idi. (Musul'un karşı-
sında harâbesi bulunan Ninova şehri halkına peygamber gönderilmişti).
Dâvetine icâbet olunmadığı için canı sıkıldı, oradan kaçtı. Kaçtı ve yü-
künü almış bir gemiye bindi. Kur'a çektiler Yûnus mağlûb oldu, (yânî;
kur'a ona isâbet etti). O da kendini suya attı. Ve bir balık onu yuttu. O Al-
lahın izni olmadan kavmi arasından çekilip gittiği için kendini levmedi-
yordu. Eğer o, balığın karnında (Lâ ilâhe illâ ente sübhaneke inniküntü
minezzalimin) diye tesbih etmemiş olsaydı, balığın karnında halkın ba's
olunacağı kıyâmet gününe kadar kalırdı⁶³.»

7071

اوز تسبیح از تن ماهی بجست

جیست تسبیح آیت روز الست

«Hazret-i Yûnus, ettiği tesbih bereketiyle, balığın karnından kurtul-
du. Tesbih nedir? (Elestü birabbiküm) gününün alâmetidir.»

Tesbihin mânâsı tenzihtir. Yânî; Cenâb-ı Hakkı, şân-ı ulûhiyyetine
lâyık olmayan vasıflardan berî kılmaktır. Allah Teâlâ ruhlara (Elestü
birabbiküm) yânî; «Ben sizin Rabbiniz değil miyim?» diye sormuş, on-
lar da : (Belâ) yânî: «Evet» demişlerdi. İşte bu «Evet» deyiş bir nevi
tesbih ve takdis idi ki, Haktan başka rab ve mâbûdu nefyettiği cihetle
Cenâb-ı Hakkı, şân ve vahdâniyyete lâyık olmayan şerik ve nazir veh-
minden tenzih ediyordu.

7072

گر فراموش شد آن تسبیح جان

بشنو این تسبیحهای ماهیان

«Eğer rûhun, o tesbihini unuttuysa, şu balıkların tesbihini dinle.»

7073

هر که دید الله را اللهیست

هر که دید آن بحر را او ماهیست

«Basar-ı basiretle Allah'ı kim gördüyse o, chlullahtır. O denizi mü-
şâhede etmiş olan da o denizin balığıdır.»

(63) Sûrei Saffat : 139-144.

این جهان دریاست و تن ماهی و روح
یونس محجوب از نور صبح

«Bu âlem deniz, cesed balık, rûh ise sâhib-i hakikatin nûrundan mahcûb olmuş Yûnus gibidir.»

گر مسیح باشد ماهی رهید
ورنه دروی هضم گشت و نابدید

«Eğer o rûh, cesed balığı içinde tesbih ederse o cesedden kurtulur, yoksa hazmedilip görünmez olur.»

ماهیان جان درین دریا برند
تو نمی بینی بگردت می برند

«Can balıkları bu denizde çoktur. Sen görmüyorsun amma onlar senin etrafında uçuşmaktadır.»

بر تو خود را میزنند آن ماهیان
چشم بکشا تا بینی شان عیان

«Onlar kendilerini sana vururlar, gözünü aç ki onları ayân beyân göresin.»

Yâni; hakikat denizinin balığı olan ehlullah hazarâtı seninle sohbet de ederler. Fakat sen onları tanıyamazsın. Tanımak için bir insan-ı kâmilin tedâvisiyle gözünün açılması gerektir.

ماهیازرا گر نمی بینی بدید
گوش تو تسبیحشان آخ نشنید

«Balıkları gözünle göremiyorsan, onların tesbihlerini işitmişsindir.»

Hadis ve sôfiyye kitaplarında rivâyet olunan şöyle bir Hadis-i Şerif vardır : «Lisanda hafif, (yâni; söylemesi kolay) mizanda ağır iki kelime vardır ki (Sübhanallahi ve bihamdih) ve (Sübhanallahilazim) kelimele-ridir.» Hazret-i Yûnus'un tesbihi de (La ilâhe illâ ente sübhaneke inni küntü minez zalimin) idi ki : «İlâhî, senden başka mâbud yoktur, seni tenzih ve takdis ederim. Ben hakikaten nefsine zulmedenlerden oldum.» demektir. Hazret-i Yûnusun şu itirâfı, hepimizin lisân-ı hâlidir. Binâen-aleyh biz de öylece günahlarımızı itiraf ile Tevvâb-ı Kerîm olan Allahu tevhîd ve tesbih etmeli ve fırsat buldukça bu tesbihi söylemeliyiz. Sôfiyye hazerâtı, tesbihi kavî, kalbî ve fi'li olmak üzere üçe taksim etmiştir :

Tesbih-i kavî : Lisânen edilen tesbihtir. Her namazda okuduğumuz (Sübhanekallahümme ve bihamdik) ve namazdan sonra söylediğimiz (Sübhanallahi velhamdülillâhi velâ ilâhe illallahü vallahü ekber. Velâ havle velâ kuvvete illâ billâhil aliyyil azîm.) gibi..

Tesbih-i kalbî : Kalbini Cenâb-ı Hak hakkında yanlış itikadlardan temizlemek.

Tesbih-i fi'li : Harekâtını şân-ı übüdiyyete lâyık olmayan şeylerden tasfiye eylemektir. Bu harekâtı muhafazaya sabretmek tesbihin rûhu mesâbesindedir.

صبر کردن جان تسبیحات تست
صبر کن کانت تسبیح درست

«Senin ettiğin tesbihlerin ruhu, sabretmektir. Sabret ki o, doğru dü-rüst bir tesbihtir.»

هیچ تسبیحی ندارد آن درج
صبر کن کالصبر مفتاح الفرج

«Hiç bir tesbih, sabr derecesine muâdil olamaz. Sabret ki: (sabr, ferah ve sürûrun anahtarıdır) buyurulmuştur.»

صبر چون بل صراط آن سوبهشت
هست باهر خوب يك لالای زشت

«Sabr köprü gibi o Cennetin sıratıdır. Her güzelin yanında çirkin bir lala vardır.»

تاز لالا میگریزی وصل نیست
زانکه لالارا ز شاهد فصل نیست

«Laladan kaçarsan mülâkât ve vuslat yoktur. Çünkü lala, sevgiliden ayrılmaz.»

Allah için edilen sabr ve tehammül, bir güzelin yanında bulunan lalaya teşbih ediliyor. Lala, dâimâ efendi zâdesi ile berâber olduğu gibi, mücâhedeye sabr ve tehammül de Likây-ı İlâhînin mülâzımıdır. Onun için ona iltifât etmek de zarûrîdir.

تو چه دانی ذوق صبر ای شیشه دل
خاصه صبر از بهر آن نقش چکل

«Ey kalbi nâzik ve sabra gayr-i mütehammil olan! Sen sabrın zevkini, husûsiyle o Allah'a ulaşmak için çekilen sabrın lezzetini ne bilirsin?»

Sabırda, arzu edilen şeyden mahrumiyet meşakkati olduğu için ona herkes tehammül edemez. Fakat erbâbı için o meşakkatte de bir zevk ve neş'e vardır. Hususiyle Allah için edilen sabr ve tehammüllerin zevki, ehil olanlar nezdinde çok yüksektir. Maamâfih bu zevk, merd olanlar içindir.

مرد را ذوق از غزا و کروفر
مرحنت را بود ذوق از ذکر

«Yiğit bir adamın zevki muhârebeye ve harb esnâsında ileri, geri atılmaktadır. Namerdin, ahlâksızın zevki ise başka şeyde ve başka taraftadır.»

گر برآید تا فلک ازوی مرز
کو بشو اسفل آموزید درس

«Öyle bir ahlâksız göklere kadar yükselse de ondan korkma. Çünkü o, alt tarafının zevkiyle ders almıştır.»

او بسوی سفلی میراند فرس
کرچه سوی علوجنباند جرس

«Öyle bir herif yükseklik tarafına çingırak çalsa ve çan sesi yukarlardan gelse bile, atını alçaklık tarafına sürer.»

Yâni; sözü yüksek olsa bile özü alçaktır.

از علمهای گدایان ترسی چیست
کان علمها لقمه ناز را رهیبست

«Dilencilerin bayraklarından niçin korkmalıdır? Zira o bayraklar, bir lokma ekmek için vesiledir.»

Mâlum ya bayraklar ve sancaklar, askeri bir topluluğun alâmetidir. Onun altında toplananlar harb ehli kimselerdir. Onun için öyle bir bayrakta mehâbet vardır. Fakat eskiden dilencilerin taşıdıkları bayrakların altında ancak bir dilenci olduğu ve o bayrak bir lokma ekmek, yâhud' bir kaç para cerrine vesile olduğu için öyle bayraklardan korkulmaz ve onlara hürmet olunmaz. Bunun gibi sözü yüksek ve özü alçak kimseler de dilenci bayrağına benzerler. Onlardan çekinmek ve kendilerine ihtirâm gösterilmek lâzım gelmez.

«BİR ÇOCUĞUN İRİ YARI BİR HERİFTEN KORKMASI, O HERİFİN
DE: "YAVRUM KORKMA Kİ BEN NÂMERDİM" DEMESİ»

7088

کنک زفتی کودکی را یافت فرد
زرد شد کودک زیم قصد مرد

«İri yarı bir herif, bir çocuğu tenhâda ve yalnızca buldu. Çocuk herifin sû-i kâsdından korktuğu için sarardı.»

7089

گفت ایمن باش ای زیبای من
که تو خواهی بود بر بالای من

«Herif dedi ki: Güzelim emin ol ki sen benim üstüme çıkacaksın.»

Mâlum ya edebiyatta açık saçık sözlere (Hezl) ve cemiine de (Hezliyyât) derler.

Hazret-i Mevlânâ bir beytinde der ki: «Benim beytim, beyt değil, bir mânâ cihâmıdır; Hezlim de hezl değil, tâlimdir, anlatmak ve öğretmek içindir.»

Mesnevi tâlim ve irşâd için tanzim edilmiş bir kitabdır. Herkesin anlaması ve öğrenmesi işe başka türlü olur. Bâzıları bir işâretten maksadlı anlar, bâzıları ise açıktan açığa söylenmek ister. Anlayışların böyle farklı olması dolayısıyla Hazret-i Mevlânâ da ara sıra böyle hezl vâdisinde kıssalarla anlayışı kısa olanlara anlatmak ister.

İşte o erkek şeklinde ve karı tabiatındaki ahlâksız dedi ki:

7090

من اگر هولم بحث دان مرا
همجو اشتر برایشین می‌ران مرا

«Ben eğer şekil ve cüsse itibâriyle korkunç isem de ehemmiyet verme. Beni namerd bil ve deve gibi üstüme çıkıp sür.»

7091

صورت مردان و معنی اینچنین
از برون آدم درون دیو لعین

«Bâzı kimselerin sûreti ve mânâsı, yâni; zâhiri ve bâtını böyledir. Dışarıdan adam şeklindedir. İçerisi ise mel'ûn şeytan gibidir.»

7092

آن دهل را مانی ای زفت چو عادی
که برو آن شاخ را میکوف باد

«Ey Âd kavmi gibi iri yarı müşekkel herif! Sen rüzgârın çomakladığı davula benziyorsun.»

Bazı tavuk ve güvercin kümeslerine davul asarlar, bir de çark takarlarmış; çark rüzgârla döndükçe ucundaki bir değnek davula vurur ve gürültü yaparmış. Sansar ve tilki gibi kümes hayvanlarına musallat olan hayvanlar davul sesinden korkar, kümese yaklaşamazlarmış. Hazret-i Mevlânâ, böyle sûreten mükemmel, fakat bâtinen erzel olanları, rüzgârın çomakladığı o davula benzetiyor.

Âd kavmi mâlum yâ Hûd Aleyhisselâmın dâvetine memur olduğu bir tâifedir. Bunlar Yemen taraflarında oturur ve putlara taparlarmış. İri, yarı, güçlü, kuvvetli adamlarmış.

7093

رویی اشکار خود را باد داد
بهر طبلی همجو خیک برز باد

«Bir tilki, kırbe gibi hevâ ile dolu bir davul dolayısıyla şikârını yele verir, kaybeder.»

Yâni; kümesteki hayvanları avlamak için gelen tilki, o içi boş davulun sesinden korkar ve tavukları avlamaktan vazgeçer.

چون ندید اندر دهل او فریبی
گفت خوکی به ازین خیک تہی

«Tilki davulda semizlik görmeyince, bir domuz bu içi boş kırbeden evlâdır, der.»

روہان ترسند ز آواز دهل
عاقلس چندان زندک لاقفل

«Davul sesinden tilkiler korkarlar, fakat âkil insanlar o davulu o kadar döverler ki hiç bahsetme.»

Bunun gibi, derviş kisvesine girmiş, lâkin derûnu dervişlikten hâlî olan mukallidlerden avâm-ı nâs çekinir. Onları hakikaten derviş ve şeyh zanneder. Fakat basar-ı basîret sahibi olanlar, onların içinin kof olduğunu anlarlar ve onları davul gibi çomaklarlar.

«BİR OK ATANIN VE ONUN ORMANDAN GİDEN BİR SÜVARİDEN
KORKMASININ HİKÂYESİ»

یک سواری با سلاح و بس مهیب
میشد اندر بیشه براسی نجیب

«Silâhlı ve heybetli bir süvârî, soy bir at üzerinde olduğu halde bir orman içinde gidiyordu.»

تیر اندازی بحکم اورا بدید
بس ز خوف او کازرا درکشید

«Bir ok atıcı onu gördü ve korkusundan yayını kurdu.»

تازند تیری سوارش بانگ زد
من ضعیفم گرچه ز قستم جسد

«Ona ok atmak için. Lâkin süvârî ona seslendi ki: Cesedim iri olmakla berâber ben zayıf ve korkak bir adamım.»

هان و هان منگر تودر زفتی من
که کم در وقت جنگ از پیره زن

«Sakın benim iriliğime bakma. Ben muhârebede bir koca karıdan daha âcizim.»

گفت رو که نیک گفתי ورنه نبش
بر تو می انداختم از ترسی خویش

«Okçu; iyi ki söyledin. Yoksa korkumdan sana ok atacaktım, dedi.»
Kıssadan hissenin ne olduğunun beyânına şürû edilip deniliyor ki :

بس کسانرا کالت پیکار کشت
بی رجولیت چنان تینی بمشت

«Çok kimseleri, merd olmadıkları için, avuçlarında kılıç olduğu halde harb âleti öldürmüştür.»

گر ببویشی تو سلاح رستان
رفت جانت چون نباشی مرد آن

«Sen Rüstemlerin silâhını kuşansan da o silâhın ehli olmayınca canın gider.»

Ey mukallid kimse; sen de evliyâullah kisvesine bürünsen, o kisvenin ehli olmadığın için mânen helâk olursun.

Bâyezîd-i Bestâmî (Kuddise sirruhu) hazretlerine biri mürâceatla : «Kürkünüzden bir parça verseniz de teberrûken üstümde taşısam» demiş. Bâyezîd de : «Sen adam olmadıktan sonra Bâyezîd'in derisini yüzüp içine girsen yine faydası olmaz» cevâbını vermiş.

Binâenaleyh :

7103

جان سپرکن تیغ بگذر ای بسر
هر که بی سر بود ازین شه بردسر

«Oğlum! Kılıcı bırak da, canını kalkan ittihâz et. Her kim başsız olursa bu pâdişah'tan başını kurtarır.»

Kılıcı bırakmak, ehli olmadığın halde onu taşımamak, canını kalkan ittihâz etmek de, hakkın kazâ ve kaderine rızâ göstermektir. Böyle yapan kimse Allahın kahrından necât bulur. Başını padişaha seve seve vermek başı kurtarmak, selâmete erdemektir.

7104

آن سلاح حبله و مکر تواست
هم ز تو زاید و هم جان تو خست

«Senin o silâhın yapmış olduğun mekr ve hiyledir ki, hem senden doğmuş, hem de senin canını yaralamıştır.»

7105

چون نکردی هیچ سودی زین حیل
تر که حیلت کن که پیش آیت دول

«Mâdem ki bu hiylelerden hiç istifâde edemedin, o hiyleleri bırak ki devletler seâdetler seni karşılasın.»

7106

چون یکی لحظه نخوردی بر زفن
تر که فن گو می طلب رب المنن

«Mâdem ki fen ve hiyleden menfaat görmedin, fenni bırak da Allahı taleb et.»

7107

چون مبارک نیست بر تو این علوم
خویشتن گو لی کن و بگذر ز شوم

«Mâdem ki bu sathî ilimler sana mübârek olmamıştır, kendini câhil koy da o uğursuz bilgilerden vazgeç.»

7108

چون ملایک کوی لاعلم لنا
دست برگردد وما علمتنا

«Melekler gibi : (Lâ ilmelenâ) de ki, (Ma allemtena) destgîrin olsun.»

Cenâb-ı Hak yer yüzünde bir halife yaratacağını Meleklerle haber vermiş, onlar da : «Orada fesad çıkaracak ve kan dökecek bir mahlûk mu yaratacaksın?» demişlerdi. Sonra eşyâ isimlerini onlara sordu. Onlar da :

قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا

Yâni : «Yâ Rabbî, seni tesbih ve takdis ederiz. Biz öğretmiş olduğun şeylerden başkasını bilmeyiz⁶⁴» diye kusurlarını itiraf ettiler. Sonra Hak Sübhenehû ve Teâlâ, Âdem Aleyhisselâmı yarattı ve : «Yâ Âdem şunların isimlerini meleklere söyle dedi. Âdem o isimleri söylemekle onlara öğretmiş oldu. İşte insan bilmediği bir şey için bilmiyorum diyecek olursa ona öğretilir. Binâenaleyh, ilme mağrûr olmamalı, bilinen şeylerin fevkinde bilinmeyen bir çok şey bulunduğunu hatırdan çıkarmamalı. İmâm-ı Gazâlî gibi bir allâme : «Bilmediğim şeyleri ayağımın altına alabilsem başım göklere değdi» demiştir. Gazâlî gibi hakîm-i muhakkık'ın şu sözü ibret alınacak bir kelâmdır. Zâten ilim de nâfi ve gayr-ı nâfi olmak üzere iki nevidir. Hazret-i Peygamber : «Faydası olmayan ilimden Allaha sığınırım» demiştir. Hazret-i Mevlânâ bunu bir misâl ile anlatmış olmak için buyuruyor ki :

(64) Sûrei Bakara : 32.

7109

يك عرابی بار کرده اشتری
در چوال زفت از دانه پری

«Bir bedevî, dâne ile dolu büyük iki çuvalı bir deveye yükletmişti.»

7110

برنشسته بر سر هر دو چوال
يك حدیث انداز کرد اورا سؤال

«Kendi de iki çuvalın ortasına oturmuştu. Geçen biri ondan sordu.»

7111

از وطن پرسید و آوردش بگفت
واندراں پرسش بس درها بسفت

«Bedevîye yurdundan sülal eyledi ve onu söyletti. O sülal esnâsında bir çok inci deldi, yâni; güzel söylerde bulundu.»

7112

بعد ازان گفتش که این مردو چوال
چیست آکنده بگو مصدوق حال

«Ondan sonra bedevîye dedi ki: Bu iki çuvalın içinde ne var, doğrusunu söyle?»

7113

گفت اندر يك چوالم گند مست
در دگر ربکی نه قوت مرد مست

«Bedevî dedi ki: Çuvalımın birinde buğday vardır. O birinde ise kum doludur ki insan rızka değildir.»

7114

گفت تو چون بار کردی این رمال
گفت تا تنها نماد این چوال

«Feylesof: Bu kumları niçin deveye yük ettin? diye sordu. Bedevî de: Buğday çuvalı yalnız kalmasın, yâni; kum çuvalı ona denk olsun diye, cevâbını verdi.»

7115

گفت نیم گندم آن تنگتر
در دگر ریز از پی فرحنگ را

«Feylesof; buğday denginin yarısını obir çuvala dök ki akıllıca hareket budur, dedi.»

7116

تا سبک گردد چوال و هم شتر
گف شاهش ای حکیم اهل و حر

«Böylece, hem çuval, hem deve hafiflesin. Bedevî: Ey ehliyetli ve hür olan hakim; âferin sana!»

Dedikten sonra :

7117

اینچنین فکر دقیق و رأی خوب
تو چنین عریان پیاده در لغوب

«Böyle ince fikir ve güzel re'yin varken sen böyle çıplak, yaya ve âciz bir hâldesin.» dedi.

7118

رحمن آمد بر حکیم و عنم کرد
کش برایش بر اشد نیک مرد

«Feylesofa acıdı ve o iyi adamı devesine bindirmeye azmetti.»

باز گفتش ای حدیم خوش سخن
شمه از حال خود هم شرح کن

«Tekrar ona dedi ki: Ey güzel sözlü hakîm; kendi hâlinden bir mik-târ şerh ve beyân eyle.»

اینچنین عقل و کفایت که تراست
تو وزیری یاشهی برگوی راست

«Sende bu akıl ve kifâyet varken vezîr misin, yoksa şâh mısın doğ-rusunu söyle.»

گفت این مردونیم از جامه‌ام
بنگر اندر حال و اندر جامه‌ام

«Feylesof dedi ki: Eu ikisi de değilim, avâm-ı nâsdan biriyim. İşte hâlîm ve elbiseme bak da ne olduğumu anla.»

گفت اشتر چند داری چند گاو
گفت نه این و نه آن مارا مکارو

«Bedevî: Kaç deven, kaç sığırın var? diye sordu. Feylesof: Ne bu, ne o vardır. Bizideşme, yâni; bahsetme cevâbını verdi.»

گفت رخت چیست بازی در دکان
گفت مارا کودکان و کومکان

«Bedevî: Bâri dükkânındaki eşyâ, yâni; sermâyen nedir? diye sordu. Feylesof: Bizde dükkân, hattâ mekân nerede? Yâni; ikisi de yok, dedi.»

گفت پسی از نقد پرسم نقد چند
که تویی تهارو و محبوب بند

«Bedevî dedi ki: O halde nakdinden sorayım; ne kadar nakdîn var ki sen yalnız başına yürüyorsun ve sevimli nasihatler veriyorsun.»

کیمیای مسی عالم با تو است
عقل و دانش را گهر تو بر تو است

«Dünyâ bakırını altın yapacak kimyâ sendedir. Aklın ve ilmin cev-heri sende kat kattır.»

گفت والله نیست یا وجه العرب
در همه ملک و جود قوت شب

«Feylesof dedi ki: Ey arab kavminin seyyidi; Vallâhi bütün mül-kümde bir akşam yemeğinin bedeli yoktur.»

با برهنه تن برهنه می‌دوم
هر که نانی میدهد آنجا روم

«Yalın ayak ve çıplak olarak koşarım. Her kim bir ekmek verirse oraya giderim.»

مرصرا زین حکمت فضل و هنر
نیست حاصل جز خیال و دردسر

«Bu fazilet, bu hikmet ve bu hünerden bana hâsıl olan, hayâl ile baş ağrısından başka bir şey değildir.»

پس عجب گشتش که دو دور از برم
تا نبازد شومی تو بر سرم

«Bunun üzerine bedevî dedi ki: Yanımdan çekil git ve uzaklaş ki senin uğursuzluğun benim başıma da yağmasın.»

دور بر آن حکمت شومت زمن
نطق تو شومت بر اهل زمن

«O uğursuz hikmetini benden uzaklaştır ki senin sözün zamâne halkı için uğursuzdur.»

یا تو آن سوره و من این سو می درم
ورتر ره پیش و من واپس روم

«Yâ sen o tarafa git, ben bu tarafa koşayım, yâhud senin yolun önde ise ben geri kalayım.»

یک چوالم کندم و دیگر زریک
به بود زین حیل‌های مرده ریک

«Bir çuvalımın buğday, obirinin kumla dolu olması, senin hikmetinden daha iyi be hayırsız!..»

احق ام بس مبارک احقیست
که دلم ببارک و جام متقیست

«Benim ahmaklığım mübârek bir ahmaklıktır ki, gönlüm kanâatkâr, rûhum ise müttekîdir.»

Hazret-i Mevlânâ bu kıssayı naklettikten sonra beyânına şurû ediyor ve dine mugâyir itikadda bulunan felsefecilere hitâben diyor ki:

گر تو خواهی که شفاوت گم شود
جهد کن تا از تو حکمت گم شود

«Senden şekavetin kaybolmasını istersen, çalış ki senden hikmet, yâni; felsefe kaybolsun.»

حکمتی کز طبع زاید و زخیال
حکمتی بی فیض نور ذوالجلال

«Tabîatten ve hayalden doğan felsefe, Allah Zül-Celâlin nûr-u feyzinden mahrûm bir hikmettir.»

حکمت دنیا فزاید ظن و شک
حکمت دینی برد فوق فلک

«Dünyâ hikmeti, (yâni, felsefe) zannı ve şekki artırır; dinin hikmeti ise sâhibini semâların fevkine çıkarır.»

Kur'ân'da :

وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا

Yâni : «Bir kimseye hikmet verilmişse ona bir çok hayır verilmiştir⁶⁵» buyurulmuştur ki oradaki hikmet, Kur'ân ve Hadisten istinbât olunan hikmettir. Tasavvuf mesleki de o hikmet üzerine tesis edilmiştir; yâni; me'hazi temâmîyle nakildir. Felsefe ise akıl, hayal ve zan üzerine bina kılınmıştır. Bundan dolayı erbâbı arasında bir çok ihtilâf vardır.

Bazıları da tasavvufu felsefe şubelerinden vehmediyorlar ki, temâmîyle yanlış bir telâkkidir. Sôfiyye tâifesi, dâima feylesoflara muâriz bulunmuşlar, hattâ Yunan felsefesi şöyle dursun, müslüman hükemâsına ve o meyanda İbn-i Sinâya bile atmış tutmuşlardır. İşte Şeyh Ömer Sühreverdi der ki : «Feylesoflara, siz İbn-i Sinânın Şifâ isimindeki kitâbiyle iştiğâlinizden dolayı Cehennem çukurlarından bir çukurun başın-

(65) Sûret Bakara : 269.

dasınız diye kaç defâ söyledim. Bizim tevbiî ve ihtârimıza ehemmiyet vermedikleri için Allaha ilticâ ettik. Onlar Aristo dinî üzerine öldüler, biz Din-i Mustafâ üzerine yaşadık.»

7137

زو پمان زیرك آخر زمان

برفروده خویش برپیشینیان

«Âhir zamânın hakiyr ve zeki feylesofları, kendilerini kudemâdan üstün farzettiler.»

7138

حیلہ آموزان جگرها سوخته

فعلها و مکرها آموخته

«Hiyle öğrenerek, ciğerler yaktilar, hileler ve düzenler yaptılar.»

7139

صبر و ایثار و سخای نفس وجود

باد داده‌گان بود اکسیر سود

«Menfeat iksiri bulunan sabrı, ihsan ve cömertliği heder ettiler.»

Zevba' kelimesi lügatte hakir, kısa boylu adam diye târif ediliyor. Hazret-i Mevlânâ, bu kelime ile muahharin feylesoflar ile onlara tâbi olup da münâkaşa ve mücâdele için tahsilde bulunan kelâmcıları kasdediyor. Onlara (zevba') demekle de şer'i âlimlerin kısa, yâni; az bulunduğunu anlatıyor. Dini müdâfaa ve itikâdı tashih etmek niyetiyle kelâma dâir eser yazmış olan ulemâ, tabii bunlara dâhil değildir.

Bu zevba'lar, nakli bırakmış, akli, fikri rehber ittihaz etmişlerdi. O münâsebetle Cenâb-ı Pîr diyor ki :

7140

فکر آن باشد که کشاید رهی

راه آن باشد که پیش آید شعی

«Fikir, sâhibine hidâyet yolunu açan şeydir. Yol ise, bir şâha tesâdüf edilen tariktir.»

7141

شاه آن باشد که از -ود شه بود

فی مخزنها و انشکر شه شود

«Şâh, hazinelerle ve ordularla değil, kendiliğinden şâh olandır.»

7142

تا بماند شاهی او سرمدی

همچو عمر ملک دین احمدی

«Bir zâtın şahlığı kendiliğinden olmalı ki ,dîn-i Ahmedinin izzet ve şerefi gibi, onun şahlığı da ebedî olarak kalsın.»

«İBRAHİM BİN EDHEM'İN DENİZ KENÂRINDAKİ KERAMETİ»

İbrâhim bin Edhem (Kaddesallâhü sirrahû) hazretleri birinci tabaka meşâyihindendir. Kendisi Belhli olup hükümdâr zâdelerdendir. Gençliğinde her şeyi terkederek Mekke'ye gitmiş, orada Süfyân-ı Sevri, Fudayl bin İyâz ve Ebû Yûsûf gibi kibâr-ı meşâyihle görüşmüş, sonra Şam'a hicretle orada 161, yâhud 162, veyâhud 166 tarihinde vefât etmiştir.

7143

هم ز ابراهيم ادم آمده است

کوز راهی بر آب دریا نشست

«İbrâhim bin Edhemden nakledilir ki : Bir yolculuğu esnâsında deniz kenârında oturmuştu.»

7144

دلق خود میدوخت آن سلطان جان

يك اميری آمد آنجا نا کھان

«O ruh sultânı, abasını dikiyordu. Ansızın oraya bir emir geldi.»

آن امیر از بندگان شیخ بود
شیخ را بشناخت سجده کرد زود

«O beğ, vaktiyle şeyhin bendelerinden idi. Eski efendisini tanıdı ve tâzîmen önünde yer öptü.»

خیره شد در شیخ و اندر دلق او
شکل دیگر گشت خلق و خلق او

«Şeyhin abasını dikmesine ve onun şekil ve sûretiyle ahlâkının değişmiş olmasına şaşı.»

کوردها کرد آنچنان ملک شکرف
برگزید این فقر بس باریک حرف

«Şeyh, öyle azîm bir mülkü terketmiş, böyle dakık ve müşkül bir fakr'ı ihtiyâr eylemişti.»

ملک هفت اقلیم ضایع میکند
چون گدا بدلق سوزن میزند

«Yedi iklimin pâdişahlığını bırakıp da dilenciler gibi abasını dikiyordu.»

شیخ واقف گشت از اندیشه اش
شیخ چون شیرست دلها پشه اش

«Şeyh, emîrin düşüncesini keşfetti. Çünkü şeyh, bir arslandır, gönüller ise, onun ormanıdır.»

Yâni; bir arslan orman içinde nasıl gezer ve oranın her tarafını bilirse, kâmil bir şeyh de gönüllerdeki esrara, öylece vâkıf olur.

چون رجا و خوف در دلها روان
نیست مخفی بروی اسرار جهان

«Şeyh-i kâmil, ümid ve korku gibi gönüllerde gezer. Dünyanın esrârı ona gizli değildir.»

Binâenaleyh :

دل نکه دارید ای بی حاصلان
در حضور حضرت صاحبان

«Ey mâneviyâtta hâsılı olmayanlar; evliyâullah hazarâtının huzûrunda kalbinizi muhâfaza ediniz, yâni; onlara karşı inkâr fikrinde bulunmayınız.»

پیش اهل تن ادب بر ظاهرست
که خدا زیشان نهارا ساترست

«Ten ehli yâni; ehl-i sûret olanlara göre edeb ve terbiye zâhiredir. Çünkü Allah, gizliyi onlardan setr etmiştir.»

پیش اهل دل ادب بر باطنست
زانکه دلشان بر سر ایر فاطنست

«Kalb ehli indinde ise edeb bâtınadır. Çünkü onların kalbi esrâra vâkıftır.»

Feth-i Mekke esnâsında Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem ashâb-ı kirâm ile Kâbe'yi tavaf ederken Ebû Süfyan da bir köşede durmuş, Peygamberle ashâbının tavafını seyreyliyordu. O sırada «Âh bir ordu toplanam da şu adamla yeniden harbe başlasam» diye de kalbinden bir kuruntu geçiriyordu. Aleyhisselât Efendimiz onun yanına gelince : «O adam yine seni zelil ve rezil eder» buyurdu. Ebû Süfyan bunu işittince : «Hak Peygamber olduğuna şimdi inandım, vâkıa öyle bir kuruntu

geçirmiştim» dedi. Nebiyy-i Ekrem Efendimiz böyle olduğu gibi onun vârisleri bulunan evliyâullah hazarâtı da bilverâse kalblerdeki muzmarâtı keşfederler. Onun için ehlullah huzurunda kalbi muhafaza etmek lâzımdır. Lâkin ey münkir-i velâyet :

7154

تو بعکس پیش کوران بهرجاه
باحضور آیی نشینی پایگاه

«Sen ise aksine hareket ediyorsun. Kalb gözü kör olanların karşısında onların mansıplarından dolayı edeb ve terbiye ile kapı dibine otuyorsun» da,

7155

پیش بنیایان کنی ترک ادب
نار شهوت را ازان گشتی حطب

«Basar-ı basîreti açık olan veliler huzûrunda edeb ve terbiyeyi bırakıyorsun. İşte şehvet ateşine odun oluşun bu terbiyesizliktendir.»

7156

چون نداری فطنت نور هدا
هر کوران روی را میزان جلا

«Mâdem ki sende hidâyet nûrunun zekâsı yoktur, körlere karşı yüzüne cilâ sür.»

7157

پیش بنیایان حدث بر روی مال
ناز میکن باچنین کندیده حال

«Gözü açık bulunanların huzurunda ise yüzüne kir ve pislik sür. Sonra şu kokmuş hâlinle nazlanmaya kalkış.»

7158

شیخ سوزن زود در دریا فکند
خوارست سوزن را با آواز بلند

«Şeyh İbrâhim Edhem, iğnesini çabucak denize attı. Sonra yüksek sesle iğneyi istedi.»

7159

صد هزاران ماهی الهی
سوزن زر بر لب هر ماهی

«Her birinin ağzında birer altın iğne olmak üzere Allahın mahlûk ve mensûbu yüz binlerce balık :»

7160

سر بر آوردند از دریای حق
که بگر ای شیخ سوزن نهایی حق

«Ey şeyh, Hakkın iğnelerini al diye Hakkın denizinden baş çıkar-dılar.»

7161

روید و کرد و بگفتش ای امیر
ملک دل به باچنین ملک حقیر

«Şeyh, emîre teveccüh ederek dedi ki : Ey emir! Gönül mülkü ve devleti mi iyi, yoksa şu hakiyr dünyâ hükümeti mi?»

7162

این نشان ظامرست این هیچ نیست
تا بباطن در روی بینی تو نیست

«Şu hâl, zâhiri bir âlâmet ve âdi bir kerâmettir ki hiç bir şey değildir. Eğer bâtına girecek olursan bunun yirmi mislini, yâni, ez'âf-ı muzâ'a-fesini görürsün.»

Mûcize ve kerâmetler, İlâhi irâde ile zuhûra geldiği için nihâyetsiz-

dir. Enbiyâ ve evliyâdan zuhuru rivâyet edilen mûcize ve kerâmetler, onlardan bir nümûnedir. Hazret-i Mevlânâ bunu anlatmak için bir misâl getiriyor ve diyor ki :

7163

سوی شهر از باغ شاخی آوردند
باغ و بوستانرا کجا آجا برند

«Bağdan şehire bir dal getirirler, bağı ve bostanı oraya götürmezler.»

Bağdan getirilen bir dal, bağda onun gibi bir çok dal bulunduğunu anlatır. Onun gibi peygamberlerin bir mûcizesi, evliyânın bir kerâmeti de daha bir çok hârikulâde haller olabileceğini bildirir.

7164

خاصه باغی کین فلک یک برک اوست
بلکه آن مغز است و این عالم جو پوست

«Husûsiyle, bir bağ ki: Âlem-i Ulûhiyyettendir; bu felek onun bir yaprağı mesâbesindedir. Belki o bağ yemişin içi, bu âlem ise kabuğu gibidir.»

7165

بر نمی داری سوی آن باغ گام
بوی افزون جوی و کن دفع ز کام

«Eğer o bağ tarafına adım atamıyorsan, oranın râyihasını ara ve nezleni defet.»

Nasıl ki abdest alırken : «Yâ Rabbî; bana nîmet mahalli olan cennet kokusunu duyur» diye duâ edilir.

7166

تا که آن بو سوی بوستاند کشد
تا نماید مهتر را راه رشد

«Tâ ki o râyiha, seni o bağ-ı mânevî tarafına çekip götürsün ve sana irşâd yolunu göstere sin.» Daha :

7167

چشم نایبات را بینا کند
سینه را سینۀ سینا کند

«Görmeyen gözünü görür bir hâle getirsin; göğsünü, yâni; kalbini Sinâ göğsü eylesin.»

Mâlum ya, Sinâ dağında Hazret-i Mûsâ'ya tecelli vâki' olmuş, onun şevkiyle dağ da parçalanmıştı.

7168

گفت یوسف ابن یعقوب نبی
هر بوالقوا علی وجه ابی

«Bu râyihadan dolayı, Yâkub peygamberin oğlu Yûsûf Aleyhimesse-selâm (Gömleğimi götürün, babamın yüzüne sürün) demişti.»

Hazret-i Yûsûf, Azîz-i Mısır olduktan ve zahire almak için oraya gelen birâderlerine kendisini tanıttıktan sonra babasının gözlerinin görmez olduğunu haber almış ve gömleğini götürüp yüzüne sürün, gözleri açılır demişti.

اِذْ هَوَا بِقَمِيصِيْ ذَا فَالْقَوُۗهُ عَلٰى وَجْهِ اَبٰى
يٰۤاَبٰى نَصِيْرًا وَّاَتُوْنِيْ بِاَمْلِكُمْ اَجْمَعِيْنَ ۝ وَّلَمَّا فَصَلَكَ
الْبَيْرَ قَالَ اَبُوْهُمُ اِنِّىْ لَاجِدُ رَيْحَ يُوْسُفَ لَوْلَا اَنْ
تُنٰدُوْنِ ۝ قَالُوْا نَالِهٖ اِنَّكَ لَفِيْ ضَلٰلٍكَ الْقَدِيْمِ ۝
فَلَمَّا اَنْجَاۤءَ الْبَشِيْرُ الْقِيٰهُ عَلٰى وَجْهِهِ فَارْتَدَّ بَصِيْرًا ۙ قَالَ
اَلَمْ اَقُلْ لَّكُمْ اِنِّىْ اَعْلَمُ مِنْ لَّهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ۝

Yâni : «Şu gömleğimi götürün de babamın yüzüne koyun, yâni; sürün, gözleri açılacaktır. Ve benim yanıma ehl ve ıyâlinizle birlikte hepimiz geliniz.»

«Vaktâ ki Yâkub zâdelerin kervanı Mısırdan ayrıldı. Ken'ânda bulunan babaları, (Yânî; Hazret-i Yâkûb), yanında bulunanlara dedi ki: Ben hakikaten Yûsûf'un râyihasını duyuyorum. Bana bunamış demiyesiniz. Yâkubun nezdinde bulunan torunları vesâiresi dediler ki: Allah hakkı için hakikaten sen hâlâ eski sapıklığındasın. Vaktâki müjdecî geldi ve gömleğini getirdi, Yâkûbun yüzüne koydu. Gözleri görmeye başladı. Ve dedi ki: Ben size sizin bilmediğiniz şeyleri Allah tarafından bilirim demiyor mu idim?⁶⁶»

7169

بہر این ہو گفت احد در غطات
دائما قرۃ عینی فی الصلات

«Yine bu mânevî râyiha dolayısıyla Hazret-i Ahmed Aleyhisselâti Vesselâm: (gözümün nûru namazdadır.) buyurmuştu.»

7170

پنج حس باہمدگہ پوشاند
زالکہ این ہر پنج ز اصلی رستہ اند

«Beş his birbiriyle birleşmiştir, çünkü bu beş his, bir asıldan yetişmiştir.»

İnsanda (havâss-ı hamse-i zâhire) denilen beş duygu vardır ki görmek, işitmek, koklamak, lezzet almak ve yoklamak hisleridir. Bunlardan birinin kuvvetli olması, diğer hisler için de ayrıca bir kuvvet teşkil eder. Onun için Hazret-i Mevlânâ: «Manevî rayihayı duymak talebinde bulun ki obir hislerin de kuvvetlensin» diyor.

7171

قوت يك قوت باقی شود
مابقی را ہر یکی ساقی شود

«Havâss-ı hamseden birinin kuvveti, diğerinin de kuvveti olur. Bu hislerden her biri diğerleri için sâkî yerine geçer.»

Yânî; işret meclisinde sâkinin verdiği şarab nasıl bezm ehlinin neş'esini artırırsa bu hislerden birinin kuvvetli olması da diğerlerini takviye eder.

(66) Sürei Yûsûf: 93-96.

7172

دیدن دیدہ فراید عشق را
عشق در دیدہ فراید صدق را

«Gözün görmesi aşkı artırır. Aşk da gözdeki sıdkı tezyîd eder.»

7173

صدق بیداری ہر حس میشود
حسہارا ذوق مونس میشود

«Sıdk her hissin uyanmasına ve zevkin onlara mûnis olmasına sebeb olur.»

«GAYBI GÖREN NUR İLE ARİFİN HİSLERİNİN
MÜNEVVER OLMASI»

7174

چون یکی حس در روش بکشد بند
مابقی حسہا ہمہ مدلل شود

«Hislerden birinin seyr ü sülûk esnâsında bağı çözülür ve mânevîyâta vâkıf olursa, diğer hisler de tebeddül eder.»

7175

چون یکی حس غیر محسوسات دید
گشت غیبی بر ہمہ حسہا بدید

«Hissin biri gayr-î mahsûsâtı görecektir olursa bütün hislere gayb âlemi açılır.»

Buna misâl olmak üzere :

چون ز جوجست از گله يك گو-فند
بس بپای جمله زان سو می-چهند

«Sürüden bir koyun sıçrayıp dereyi atlarsa, diğer koyunlar da o tarafta sıçrar, geçer.»

Bunun gibi havâss-ı hamseden biri gayba vâkıf olunca diğer hisler de o âleme vukuf peydâ ederler. Binâenaleyh ey sâlik :

7177

گو سفندان خواسترا بران
در چرا از اخراج المرعى چران

«Sen de koyun gibi hislerini sür de (اخراج المرعى) çayırında otlat.»

Şu Âyetlere işâret edilmiştir :

سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى ۝ الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّى ۝ وَالَّذِي قَدَّرَ
فَعْدَى ۝ وَالَّذِي أَخْرَجَ الْمَرْعَى ۝

Yâni : «Rabb-i Âlânın ismini tesbih ve takdis eyle (Sübhane rabbiyel â'lâ, demekle o Rabb-i Zîşânı, şânına lâıyk olmayan şeylerden tenzih et). O Allah ki yarattı ve tesviye etti. Ve o Allah ki her şeyin rızkını ve ecini takdir ederek mahlûkâtını müsteid oldukları işlere hidâyet eyledi. Ve o Allah ki mer'âlarda, çayırılarda otlar bitirdi.»

Buradaki (mer'â) hayvanların otladığı otlaklar olabileceği gibi, insanların feyz alacakları mânevî bir mer'â da olur. İşte Mevlânâ erbâb-ı sülûkü o mânevî mer'âdan nimetlenmeye ve feyz almaya teşvik ediyor.

7178

تا در آنجا سنبل و ریحان چرند
تا بگزار حقایق ره برند

«Tâ ki hislerin o mânevî mer'âda sünbül ve fesleğen otlasın ve hakikat gülzârına yol bulsun.»

(67) Sûrei A'lâ : 1-4.

مرحمت پیغمبر حسها شود
جمله حسهارا بجهت می-کشد

«Senin her hissin, hislerin peygamberi olsun da bütün hisleri Cennete çöksin.»

7180

حسها باحسی تو گویندراز
بی-حقیقت بی-زبان و بی-مجاز

«Başkalarının hisleri sana; dilsiz ve dudaksız, hakikat ve mecaz olmaksızın lisân-ı hâl ile sırlar söylesin.»

7181

کین حقیقت قابل تأویلهاست
وین توهم مایه تخیلهاست

«Zira edebiyatta hakikat ve mecaz diye bahsedilen kelâm tarzının hakikat denileni te'vile kâbil olduğu gibi mecaz tâbir edileni de tevehlîmdür ve mâye-i tahayyüldür.»

7182

آن حقیقت را که او باشد عیان
هیچ تأویلی نکنجد درمیان

«Ayân olan, enbiyâ ve evliyânın meşhûdû bulunan bir hakikat vardır ki o hakikat hiç bir te'vil kabul etmez.»

Meselâ Kur'ânda : her şeyin Allahı zikrettiği ve bâzı kayaların Allah korkusuyla yuvarlanıp düştüğü bildirilmiş, bunlar bâzı ulemâ tarafından mecaz sayılıp te'vil cihetine gidilmiştir. Halbuki bunlar sôfiyyece, aynı vâki bir hakikattır ki te'vil kabul etmez. Zâten meşâyih-i sôfiyye Kur'ânı olduğu gibi kabul etmek, anlaşılamayan müteşâbihâtı ilm-i İlâhiye havâle etmek cihetini iltizâm eylemişlerdir.

Hazret-i Mevlânâ yine Mesnevide : «Bikr-i mazmun olan Kur'ânı te'vile kalkışıyorsun; Kelâmullâhı değil, kendini te'vile çalış» demiştir.

چونکه هر حس بنده حس تو شد
مر فلکهارا نباشد از تو بد

«Her his senin hissine hende olunca gökler de senin irâdene tâbi olur.»

Nasıl ki Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz mübârek parmağıyla işâret buyurunca ay iki parça olmuş, sonra da birleşmişti.

چونکه دعوی رود در ملک پوست
مغز آن که بود قشر آن اوست

«Bir postun, bir kabuğun mülkiyetinde, yâni; kime âid olduğunda dâvâ vâki olursa; o kabuğun içi, lübbü kimin ise kabuk da onundur.»

چون تنازع در فند در تنگ کاه
دانه آن کیست آن را کن نگل

«Bir saman denginin âidiyetinde münâzaa vâki olursa; dâne kimin ise saman da onundur.»

بس فلک قشربست و تو روح مغز
آن بدیدست آن خفی روملغز

«O halde felek kabuk, sen onun ruhu ve içi gibisin. Felekler zâhirdir, rûh ise gizlidir. Bundan kayma.»

جسم ظاهر، روح مخفی آمدست
جسم همچون آسین، جان همچودست

«Cismim zâhir, rûhum gizlidir. Cismim elbisenin yeni, cân ise el gibidir.»

Elbisenin yeni nasıl eli örterse, cesed de canı öylece setr etmiştir.

باز عقل از روح مخفی تر بود
حس سوی روح زوتر ره برد

«Böylece akıl, ruhdan da gizlidir. His, akıldan daha çabuk ruha yol bulur.»

جنبشی بدانی زنده است
این ندانی که ز عقل اکنده است

«Bir cismin hareketini görünce onun diri olduğunu anlarsın, fakat akıllı mı, değil mi derhal kestiremezsin.»

تا که جنبشهای موزون سر کنند
جنبش مسی را بدانش زر کنند

«Tâ ki o cisim, yâni; insandan, mevzûn hareketler ve âkilâne fiiller zuhûr ede ve bakır gibi olan hareketi, ilim ile altın eyleye.»

زان مناسب آمدن افعال دست
فهم آید مرا که عقل هست

«O insanın el ve ayak hareketleri münâsib ve mâkul olursa ondan anlarsın.»

روح وحی از عقل پنهان تربود
زانکه او غیبت اوزان سر بود

«Ruh-i vahy akıldan da gizlidir. Çünkü o gaybdır ve gayb tarafındandır.»

Rûh-i vahy'den maksad : İlham tarikiyle kalbe lâyh olan ilimdir. Cîsim zâhir, rûh gizli, akıl ruhdan da gizli olduğu gibi, rûh-i vahy, yâni; ilm-i ilâhî de ruhdan daha gizlidir.

عقل احمد از کسی پنهان نشد
روح و جیش مدرک هرجان نشد

«Hazret-i Ahmed Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimizin kemâl-i aklisi kimseden gizli kalmadı. Lâkin O'nun rûh-i vahyi ve ilm-i ilâhîsini her can anlayamadı.»

Mekke müşriklerinden bâzıları Nebiyy-i Ekreme mecnûn (!) demek küstahlığında bulunmuşlardı. Fakat onlar da herkes gibi o Resûl-i Zîşânın nâs'ın en akıllısı olduğunu biliyorlar ve O'nun âkilâne hareketlerini görüyorlardı.

روح وحی را مناسب است نیز
در نیاید عقل کان آمد عزیز

«Rûh-i vahyinin münâsibleri yâni; onun ahkâm-ı mahsûsası vardır ki onları akıl da idrâk edemez. Çünkü o ahkâm ve o ef'âl azizdir.»

که جنون بیند گهی حیران شود
زانکه موقوفست تا او آن شود

«Akıl, rûh-i vahy ahkâmını bâzan delilik görür, bâzan da şaşırıp kalır, çünkü onları idrâk edebilmesi için aklın da o dereceye yükselmesi lâzımdır.»

Buna bir misâl getiriliyor :

چون مناسبای افعال خضر
عقل موسی بود در دیدش کدر

«Hızır Aleyhisselâmın rûh-i vahyiye münâsib olan hareketlerine karşı Mûsâ Aleyhisselâmın akli bulandı.»

Yâni; o hareketlerin sır ve hikmetini anlayamadı.

Mâlûm ya Hazret-i Mûsâ Aleyhisselâm Hızır Aleyhisselâm ile buluşmuş ve birlikte bir kayığa binmişti. Kayıklar bunlardan para almadıkları halde Hızır Aleyhisselâm, kayığın bir tahtasını koparmış, Hazret-i Mûsâ, bunu iyiliğe kemlik gibi gördüğü için itiraz etmişti. Karaya çık-tıklarında gördükleri çocuklardan birini Hızır öldürmüş, Mûsâ Aleyhis-selâm buna da itiraz etmişti. Girdikleri bir köyün halkı bunları misâfir olarak kabul etmedikleri halde, orada yıkılacak dereceye gelmiş olan bir duvarı Hızır tâmir etmiş, Hazret-i Mûsâ : keşke bunu karnımızı doyur-maları bedeli olarak yapsaydın, demişti.

Hızır Aleyhisselâm yaptıklarının sebeplerini şöylece izah etti : «Ka-yıktan tahta koparışım, onu ilerdeki zâlim bir hükümdârın gazabından kurtarmak içindi. Çünkü o herif, ne kadar sağlam ve kusursuz kayak ve gemi görürse zabtediyordu. Çocuğu öldürüşüm, anasını ve babasını kü-fürden halâs etmek içindi. Çünkü o çocuk büyüseydi fâsık ve fâcir bir şa-hıs olacak, anasını ve babasını da dinden çıkaracaktı. Duvarı tâmir edi-şim ise altındaki defineyi muhafaza etmek içindi. Sâhibleri bulunan ye-timler büyüdükları vakit o defineyi bulacaklardı» dedi.

نامناسب می نمود افعال او
پیش موسی چون نبودش حال او

Hazret-i Mûsâ'da Hızırın hâli olmadığı için onun yaptıklarını münâ-sebetsiz gördü.»

عقل موسی چون شود در غیب بند
عقل موسی خود کیست ای ارجمند

«Kelimullah olan Mûsânın akli gayb husûsunda bağlanır ve idrâk edemez olursa, ey mes'ûd kimse, bir fârenin, yâni; fâre gibi olan avâm-dan bir kimsenin akli kim olabilir ve nasıl idrâk eder?»

Çünkü o kimsenin mâlûmâtı tahkiki değil, takliddir.

7199

علم تقلیدی بود بهر فروخت
چون بیاید مشتری خوش برفروخت

«Taklîdî, yâni; zâhiri ilim satılık mal gibidir. Müşterisi gelirse sâhibi onu güzelce satar.»

7200

مشتری علم تحقیقی حقست
دائما بازار او بار و نقست

«İlm-i tahkîkinin müşterisi ise Haktır. O'nun satışı ve alış revaçlıdır.»

7201

لب بسته مست در بیع و شرا
مشتری بحدکه الله اشتری

«Satıcı sükût ettiği halde, alış verişin mestidir. Çünkü müşterisi nihâyetsizdir ki o müşteri Allah'tır.»

Nübüvvetin on üçüncü senesi hac mevsiminde ve Akabe mevkiinde Medinelilerden yetmiş bu kadar müslüman, Allaha şerik koşturmak, Hazret-i Peygamberi de nefislerini ve mallarını müdafaa eyledikleri gibi muhafaza etmek şartıyla Resûl-i Ekrem Efendimize biat eylemişlerdi. İşlerinden Abdullah bin Revâha : «Yâ Resulallah; bunu yaptığımız takdirde mükâfâtımız ne olacaktır?» diye sordu. Risâletpenâh Efendimiz de : «Cennet olacaktır» buyurdu. Bunun üzerine şu Âyet-i Kerime nâzil oldu:

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ
بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ
وَيُقْتَلُونَ وَعَدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ
وَالْقُرْآنِ وَمَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمْ
الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ۝

Yâni : «Allah, mü'minlerden Cennet mukâbilinde nefislerini ve mallarını satın aldı. O mü'minler Allah yolunda düşmanlarla çarpışılar da öldürürler ve ölürlər. Buna dâir Tavratta, İncilde ve Kur'ânda hakiki va'd verilmiştir. Ve Allahdan daha ziyâde va'dine vefâkâr olan kimdir? Ey mü'minler, Allah ile yaptığınız alış veriş dolayısıyla sevininiz. İşte bu alış veriş, azim bir fevz ve necâtıdır⁶⁸.»

Her metân bir müşterisi olduğu gibi Allah yolunda can ve mal fedâ etmenin satın alıcısı da Cenâb-ı Haktır. Kezâ :

7202

درس آدم را فرشته مشتری
محرم درسش نه دیوست و پری

«Âdem Aleyhisselâmın dersine melekler müşteridir. O derse şeytanlar ve cinler mahrem değildir.»

7203

آدم انبهم باسمها درسی گو
شرح ره اسرار حق را موعو

«Ey Âdem; (Enbi'hüm biesmâihim) dersini söyle, Hakkın esrârını kıl yararcasına şerh et.»

وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ
كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ
كُنْتُمْ صَادِقِينَ ۝ قَالَ لَا أَعْلَمُ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ
أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ۝ قَالَ يَا آدَمُ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ فَلَمَّا
أَنبَأَهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنْ أَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَأَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ۝

Şu Âyetlere telmih ediliyor :

Yâni : «Cenâb-ı Hak, Âdem Aleyhisselâma mevcûdâtın isimlerini öğ-

(68) Sûrei Tevbe : 111.

retti. Sonra o isimlerin müsemmaları meleklerle gösterdi ve dedi ki: Bu şeylerin isimlerini bana haber verin, eğer hilâfete lâyık olduğunuz dâvâsında sâdık iseniz. (Çünkü Cenâb-ı Hak, meleklerine yer yüzünde bir halife yaratacağım dediği vakit, melekler o hilâfete kendilerinin müstehak olduklarını arzetmişlerdi.) Bu teklif-i ilâhî üzerine melekler dediler ki: Yâ Rabbî; seni tesbih ve takdis ederiz; şânına lâyık olmayan şeylerden berî bulunduğunu itiraf eyleriz. Bize öğretmiş olduğundan başka bir şey bilmeyiz. Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Ey Âdem, şunların isimlerini meleklerle haber ver. Vaktâ ki Âdem Aleyhisselâm her şeyin ismini meleklerle haber verdi. Allah, meleklerle dedi ki: Ben size demedim mi idi ki ben hakikaten göklerin ve yerin gaybını, yânî; herkesten gizli bulunan sırlarını ve hakikatlerini bilirim? Sizin izhâr ettiğiniz ve gizlediğiniz şeyleri de bilirim⁶⁹.

Bunun üzerine ve ilimdeki tefevvukuna hürmeten melekler, Âdem Aleyhisselâmın karşısında secde ettiler ve yer öptüler.

7204

آنچنان کسی را که کوتهین بود
در تلون غرق و بی تمکین بود

«Kararsızlığa gark olmuş temkinsiz ve kısa görüşlü kimseler için.»

7205

موش گفتم زانکه در خاکست جاش
خاک باشد موشرا جای معاش

«Fâre demiştim, çünkü fârenin yeri ve mâişet mahalli yerdir.»

7206

راهما داند ولی در زیر خاک
هر طرف او خاکرا کردست چاک

«Fâre bir çok yol bilir, fakat bildiği yollar toprak altındadır. Çünkü o toprağın her tarafını oymuştur.»

(69) Sûrei Bakara: 51-53.

7207

نفس موشی نیست الا لقمه مراد
قدر حاجت موشرا عقلی دهند

«Fârenin nefsi, lokma kemirmekten başka bir şey değildir. Fareye de ihtiyâcını temin edecek kadar akl-ı meâş verilmiştir.»

Aklı (akl-ı meâş) ve (akl-ı meâd) nâmiyle ikiye ayırmışlardır.

Akl-ı meâş: Dünyada yaşayacak tedbirlere eren akıldır.

Akl-ı meâd: Mahall-i avdet olan Âhiret umûruna eren akıldır. Cenâb-ı Hak, bâzı kullarına akl-ı meâş, bâzılarına da akl-ı meâd ihsân buyurmuştur.

7208

زانکه بی حاجت خداوند عزیز
می بخشد هیچ کسی را هیچ چیز

«Çünkü aziz ve gâlib olan Allah, kimseye, ihtiyâcı olmaksızın bir şey vermez.»

Akl-ı meâş ihtiyâcı olanlara onu, akl-ı meâda ihtiyâcı olanlara da onu ihsân eder.

7209

گر نبودى حاجت عالم زمین
نافریدى هیچ رب العالمین

«Eğer âlemin zemîne ihtiyâcı olmasaydı Rabb'ül-âlemîn hazretleri onu hiç yaratmazdı.»

7210

وین زمین مضطرب محتاج کوه
گر نبودى نافریدى پرشکوه

«Eğer bu sallanan zemin dağlara muhtâc olmasaydı, Allah o azametli dağları yaratmazdı.»

ور نبودی حاجت افلاک هم
هفت گردون نافریدی از عدم

«Eğer şu feleklere ihtiyâc bulunmasaydı Cenâb-ı Hak yedi kat göğü yoktan var etmezdi.»

آفتاب و ماه و این استارگان
جز بحاجت کی بدید آمد عیان

«Güneş, Ay ve şu yıldızlar, ihtiyactan başka bir sebeble zuhura gelmemiştir.»

بس کندهستہ حاجت بود
قدر حاجت مردرا آلت دهد

«O halde varlıkların kemendi ihtiyactır. Allah, kuluna ihtiyâcı nisbetinde âlet verir ve sebeb halkeder.»

بس بیغزا حاجت ای محتاج زود
تا بمجوشد در کرم دریای جود

«Ey muhtâc olan kimse, çabuk hâcetini artır ki Hakkın cömerdlük denizi coşsun ve hurûşa gelsin.»

این آرایان برره و همبئلا
حاجت خود می نماید خلق را

«Bu yollardaki derdliler ve dilenciler, halka ihtiyaclarını gösterirler.»

کوری و شلی و بیماری و درد
تا ازین حاجت بچید رحم مرد

«İnsanların merhametini tahrik için dilenci; körlüğünü, çolaklığını, hastalığını ve derdini gösterir.»

هیچ گوید نان دهید ای مردمان
که مرا مالست و انبارست و خوان

«Bir dilenci, ey insanlar bana ekmek verin ki, benim malım, anbarım ve sofram vardır der mi?»

چشم بتهادست حق در کور موش
زانکه حاجت نیست چشمش بهرنوش

«Allah, köstebeğe göz vermemiştir; çünkü toprak içinde yaşadığı için yiyip içmede göze ihtiyâcı yoktur.»

می تواند زیست بی چشم و بصر
فارغست از چشم او در خاک تر

«Köstebek gözsüz yaşayabilmektedir. Toprak içinde ter ü tâze yaşadığı için gözden müstağnîdir.»

جز بد زدی او برون ناید ز خاک
تا کند خالق ازان دزدیش پاک

«O, hırsızlıktan başka bir şey için topraktan dışarıya çıkmaz. Tâ ki Allah onu hırsızlıktan kurtarsın.»

Yâni; köstebek o hırsızlığı terketmek niyetiyle dışarıya çıksaydı Allah onu o kötü huydan kurtarırdı.

بعد از آن پر یابد و مرغی شود
چون ملائک جانب گردون رود

«Ondan sonra kanadlanır, bir kuş olur ve melekler gibi gök yüzüne uçardı.»

هر زمان در گلشن شکر خدا
او برآرد همچو بلبل صد نوا

«Her vakit, Allahın şükri gülşeninde bülbül gibi yüz türlü nağme terennüm eder ve derdi ki:»

کار رها نموده مرا از وصف زشت
ای کننده دوزخی را تو بهشت

«Ey beni kötü bir vasıftan, yâni; kör köstebeklikten kurtaran ve ey Cehennemi Cennet hâline koyan Allah!»

در یکی پی پی نهی در روشنی
استخوانی را دهی سمع ای غنی

«Ey ganî olan Allah! Sen bir yağ parçasına, yâni; göze, aydınlık ihsân edersin; bir kemik parçasına, yâni; kulağa da işitmek hassasını verirsin.»

چه تعلق آن معانی را بحجم
چه تعلق فهم اشیا را با سم

«Görmek ve işitmek gibi mânâların cisme, eşyâyı anlayabilmenin de isme ne taeliuku vardır?»

لفظ چون و کرسست و معنی طائرست
جسم جوی و روح آب سائرست

«Lafız yuva, mânâ kuş gibidir. Cisim nehir yatağı, rûh ondaki akar suya benzer.»

او در دانست و تو گویی واقفست
او در دانست و تو گویی عا کفست

«Ruh akıp gitmektedir, sen ise duruyor dersin. O koşmaktadır, sen ise devinmiyor dersin.»

گر نبینی سیر آب از جا کجا
جیست بروی نوبنو خاشا کجا

«Eğer toprağın yarık yırtık yerlerinden suyun akışını görmüyorsan o toprağın üstünde yeniden yeniye biten otlar nedir?»

Yâni; toprağın üstünde yeniden yeniye biten otlar, altından bir su cereyân ettiğini anlattığı gibi, bedendeki harekât ve zihindeki tasavvurât da onları meydana getiren rûhu bildirir.

هست خاشاک تو صورتهای فکر
نوبنو در میرسد اشکال بکر

«Ey insan! Senin otun da fikir sûretleridir ki yeniden yeniye ve yepyeni bir şekilde zuhur eder.»

روی آب و جوی فکر اندر روش
نیست بی خاشاک محبوب و وحش

«Suyun yüzü ve fikir nehri akıp giderken, sevimli ve vahşî otlardan hâli değildir.»

قشرها بر روی این آب روان
از ثمار باغ غیبی شد دوان

«O kabukların içini suyun içinde ara. Çünkü su, nehre bağdan geliyor.»

Cisim bir nehir yatağına, rûh o nehirdeki suya, fikir ve hatıralar ise o nehrin yüzündeki çörçöp makûlesi şeylere benzetilmiştir. Burada da o fikir ve hatıralar, meyve kabuklarına, Esmâ ve Sıfât-ı İlâhiyye ise o kabukların içlerine teşbih ediliyor. Rûh nehrindeki su, ulûhiyyet bağından gelmektedir. Binâenaleyh ondaki kabuk ve içlerinin tesirine bak. Eğer inbisât ve inşirâh verici iseler Allahın (Bâsıt) isminin, yok, sıkıntı verici iseler (Kâbız) isminin tesiri olduğunu anla deniliyor.

7232

گر نبینی رفتن آب حیات
بنگر اندر جوی سیر این نبات

«Eğer hayat suyunun akışını görmüyorsan, üstündeki nebâtın ve çörçöp makûlesi şeylerin gidişine bak.»

7233

آب چون انه تر آید در گذر
زوکند قشر صور زوتر گذر

«Eğer su fazla ve kuvvetli akacak olursa sathındaki sûret kabukları da sür'atli geçer.»

7234

چون بغایت تیز شد این جو روان
غم نباید در ضمیر عارفان

«Bu nehir, sür'atle akdığı için âriflerin kalbinde gam çok durmaz.»

«Bir hâlin sürüp gitmesi mümkün değildir» derler. Evet, Hakkın tecelliyâtı muhtelif olduğu için o tecelliyâtın eseri bulunan haller de muhtelif ve mübeddeldir. Şimdi gamlı olan bir kalb, biraz sonra mesrûr olur. Kezâ sevinçli bulunan bir insan biraz sonra mağmûm bulunur.

چون بغایت ممتلی بود و شتاب
پس نکند اندر او الا که آب

«Rûh nehrindeki su, çok ve sür'atli olursa o nehirde çörçöp makûlesi şeyler kalmaz. Çabucak akar gider. Orada sudan, yâni; feyz-i İlâhiden başka bir şey bulunmaz.»

«BİR YABANCININ BİR ŞEYHİN ALEYHİNDE BULUNMASI VE
ŞEYHİN MÜRİDİNİN ONA CEVAB VERMESİ»

7236

آن یکی یک شیخ را تهمت نهاد
کو بدست و نیست بر راه رشاد

«Bir kimse, bir şeyhi, kötü bir adamdır, doğru yolda sülûk etmez diye ithâm etti.»

7237

شارب خمرست و سالوس و خبیث
مهرمیدانرا کجا باشد مغیث

«Şarab içen, mürâyidir, habîstir. Böyle bir adam, müridlere nasıl yardım edebilir dedi.»

7238

آن یکی گفتش ادب را هوش دار
خرد نبود اینچنین ظن بر کبار

«Biri ona cevap verdi ki: Edebini takın, aklını başına al, büyüklere böyle sû-i zanda bulunmak küçük bir suç değildir.»

دور از و دور از ان اوصاف او
که ز سبلی تیره گردد صاف او

«Söylediğin sıfatlar ondan uzak olduğu gibi, o da o sıfatlardan berîdir. Bir sel suyu ile onun duruluğu kulanmaz.»

7240

ایچنین بهتان منه بر اهل حق
کین خیال نست بر گردان ورق

«Ehlullahâ böyle iftirâda bulunma! Isnâd ettiğin hâller, senin hayâ-lindir. Sayfayı çevir, yâni; bu fikirden vaz geç.»

7241

این نباشد و بود ای مرغ خاک
بحر قلزمرا ز مرداری چه باک

«Bu senin isnâtların vâki değildir. Farazâ olsa bile, ey uçamayıp toprakta kalan kuş! Bahr-i muhite bir murdardan ne zarar olabilir?»

7242

نیست دون الفلتین و حوض خرد
که تواند قطره اش از راه برد

«Şeyh, kalleteynden ve küçük havuzdan aşağı değildir ki, onu bir damla yolundan sürüklesin.»

Kalleteyn: Kalle kelimesinin tesniyesidir ki kalle, büyük desti ve küp mânâsınadır. 250 rıtl su alan kaptır. Kalleteyn ise 500 rıtl suyu ihtivâ eden büyük küb mânâsınadır.

Mürid, şeyhi müdâfaa için diyordu ki: Şâfiilerce 500 rıtlık kalleteyn miktârı su ve Hanefilerce on arşın eni, on arşın boyu bulunan bir havuzdaki su tâhirdir. Bizim şeyh ise havz-ı kebîrden ve kalleteynden aşağı değildir. Kalleteyni ve havz-ı kebîri bir murdarın kirletemediği gibi, senin dediklerin bilfarz vâki olsa bile şeyhe zararı olmaz.

Şeyh Attâr der ki: «Ey gâfil; sen nefes sâhibisin ve toprak ile kan

arasındasın. Yâni; mâye-i hilkatın toprak, sebeb-i hayâtın da kandır. Fakat bir velî, zehir yiyecek olsa o, ona bal olur.» Bu beyit birinci cildde Hazret-i Mevlânâ tarafından te'yid ve tavzih edilmişti.

Hâlid bin Velid (radiyallâhü anh) Hîre şehrini muhâsara etmiş, ahâlî sulha tâlib olmuş, bunun için Hâlidin nezdine bir murahhası göndermişti. Murahhasın yanında hizmetçisi, onun elinde de bir toz vardı. Hâlid: «O nedir?» diye sordu. Murahhas: «Zehirdir; eğer musâlaha olmasaydı hem-şehrilerime ölüm haberi götürmektense burada onu yiyip intihâr edecek-tim» dedi. Hâlid; zehri avucuna bulaştırdı ve bismillâh diyerek ağzına attı. Öldürücü zehir olan o toz, hıfz-ı İlâhî ile Hâlide hiç bir şey yapmadı.

Tebdil-i âyân, yâni; bir şeyin hakikatini değiştirmek, enbiyânın mucizâtı, evliyânın kerâmâtı cümlesindendir. Melâmetle tesettür etmek, yâni; ucb ve gurûra mâni olmak için kendini halkın hüsn-i nazarından düşürmek isteyen velîler, bunu yaparlar. Mevlânâ diyor ki: «O büyük şeyh, meyhâneye gelince onun kudümü berekâtıyla oradaki bütün şarab-lar bal oldu.»

Cenâb-ı Pir buna dâir bir misâl gösteriyor ve diyor ki:

7243

آتش ابراهیم را نبود زبان
هر که نمردیست گو می ترسی از ان

«Âteş İbrâhime zarar vermez ve yakmaz. Her kim Nemrud tabiatlı ise ateşten o korksun.»

Mâlum ya Hazret-i İbrâhim, Bâbil'de puthâneye girmiş, bütün putları kırdıktan sonra baltayı en büyük putun boynuna asmış; «Bunu kim yaptı?» denildiği vakit de: «Büyük put yapmış olmalı, cevap verebilirse ona sorun» demişti. Bunun üzerine Hazret-i İbrâhimin yakılmasına karar verdiler ve cesim bir ateş yakıp içine attılar. Fakat Cenâb-ı Hak:

قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَيَّ

ابراهيم

Yâni: «Ey ateş! İbrâhime karşı serin ve selâmet ol⁷⁰» emrini verdiği için ateş İbrahimi yakmadı.

(70) Sûrei Enbiya: 69.

7244

نفس نمرودست و عقل و جان خلّیل
روح در عینست و نفس اندر دلیل

«İnsandaki nefis, Bâbil hükümdârı olan Nemrud gibidir. Akıl ve rûh ise Halilullah misâlidir. Rûh ayn-ı müşâhededir. Nefis ise delil aramaktır.»

7245

این دلیل راه رهرو را بود
کو بهر دم در بیابان گم شود

«Bu yol delili, çöllerde yolunu kaybetmiş olan yolcu içindir.»

7246

واصلارا نیست جز چشم و چراغ
از دلیل و راهشان باشد فراغ

«Vâsıl-ı İlallah olanlar için basar-ı bâsîret ve yakîn ışığından başka delil ve yola ihtiyac yoktur. Onlar maksûda ermiş oldukları için delilden ve yoldan müstağnîdirlere.»

7247

گر دلیلی گفت آن مرد وصال
گفت بهر فهم اصحاب جدال

«Eğer o vâsıl-ı İlallah olan kimse, bir delilden bahsetse, bu kendisinin istidlâle muhtac olduğundan değil, mübâhese ve mücâdele ashâbının anlaması içindir.»

Bu tıpkı şuna benzer :

7248

بهر طفل نو بدر قی کند
گرچه عقلش هندسه کتی کند

«Meselâ bir baba, akliyle dünyâyı mesâha edebilirken henüz söyle-

meye başlamış çocuğa karşı ninni der, mama der, bu ve bunun gibi sözler söyler.»

7249

گم نکرد فضل استاد از علو
گر الف چیزی ندارد گوید او

«O üstâd, elifde hiçbir şey yok, derse onun yüksek fazîletinden bir şey eksilmez.»

7250

بهر تعلیم بچه جسته دهن
از زمان خود برون ماید شدن

«Ağzı kapalı, yâni; daha serbest söylemeye alışmamış bir çocuğa öğretmek için, kendi dilinden ayrılmak gerektir.»

7251

در زبان او بیاید آمدن
تا بیاموزد ز تو او علم و فن

«Onun diline gelmeli, yâni; anlayacağı derecede söylemeli ki senden ilim ve fen öğrensın.»

Bundan dolayıdır ki Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz : «İnsanlara, kendi aklınıza göre değil, onların akılları erçek derecede söyleyiniz.» buyurmuştur.

7252

بسی همه خاقان جو طفلان و بند
لازمست این پیرا در وقف بند

«Bütün halk, pîr-i kâmilin çocukları gibi olduğu için onlara nasîhat verirken anlayacakları tarzda söz söylemesi o pîr-i kâmile lâzımdır.»

Bundan sonra şeyhe itiraz etmiş olana mürid lisânından deniliyor ki :

گفت خود را در من بر شیخ از
هین مکن باشاء و با سلطان ستیز

«Mürîd, o müterize dedi ki: Kendini keskin kılıca vurma. Şâh ile, sultân ile savaşa kalkışma.»

حوص بادریا اگر پهلوزند
خویش را از بیخ هستی بر کند

«Eğer, havuz, denizle boy ölçüşmeye kalkarsa kendi varlığını teme-
linden yıkar.»

Evet, deniz bir havuza hücum edecek olursa ne taşını bırakır, ne duvarını. Hepsini yıkar, mahveder.

نیست بحری کو کران دارد که تا
تیره گردد او ز سردار شیا

«Şeyh, sâhili bulunan küçük bir deniz değildir ki sizin murdarlığı-
nuzdan o bulansın.»

کفر را حدست و اندازه بدان
شیخ و نور شیخ را نبود کران

«Küfrün bile bir haddi, bir ölçüsü vardır. Fakat şeyh-i kâmilin ve onun nûrunun haddi ve nihâyeti yoktur.»

پیش بحد هر چه محدودست لاست
کل شی غیر وجه الله فاست

«Hadd ü pâyânı olmayan Allahın huzûrunda mahdûd olan her şey (lâ) dır, yoktur. Vech-i İlâhînin mâadâsı fânîdir.»

كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ

buyurulmuştur ki : «Allahın zâtından başka ne varsa hepsi helâk olacak-
tır⁷¹» demektir. Şeyh-i kâmil de Hakkın bekâ sıfatına mazhar olduğun-
dan cism-i itibâriyle helâkte olsa bile rûhu itibâriyle bâkidir.

کفر و ایمان نیست انجایی که اوست
زانکه او مغزست و این دورنک و پوست

«Şeyhin bulunduğu makamda küfür de, imân da yoktur. Çünkü o bir meyvenin içi, küfür ve imân ise o meyvenin rengi ve kabuğu gibidir.»

İmân gayba inanmak, küfür ise gâibi inkâr etmektir. Müşâhede mer-
tebesine nâil olan zevâtın gördükten sonra gâibe inanmasına ihtiyacı kalmaz.

این فناها برده آن وجه گشت
چون چراغ خقبه اندر زیر طشت

«Bu fâniler, yâni; bütün mükevvenât o vech-i bâkînin perdesi olmuş,
vech-i bâkî leğen altında yanan bir çirâğa dönmüştür.»

Vâkıa o leğen, yâni; fânî olan mükevvenât vech-i bâkiyi setr ede-
mez. Onun setr ettiği yine fânilere karşıdır.

پس سر این تن حجاب آن سرست
پس آن سر این سر تن کافرست

«O halde bu cismin başı, o hakikat başının, yâni; vech-i bâkînin bir örtüsüdür. O veche karşı bu cismin başı kâfirdir.»

Görmediği için inkâra kalkışır. Vech-i bâkî niçin görünmez? Bir defa Allah (ومو بكل شيء محيط) dir, yâni; her şeyi ihâta etmiştir. Muhit olan ihâta olunamaz ki bizim dâire-i rü'yetimiz dâhiline girsin. Sâniyen görmek için arada bir mesâfe-i rü'yet lâzımdır. Bir şeyi gözümüzün üzerine koyacak olursak onu göremeyiz. Allah ise bize bizden çok yakındır.

وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ جَبَلِ الْوَرْدِ ۝

Yâni: «Biz, insana şah damarından daha yakınız⁷²» buyuruyor.

7261

کبست کافر بی خبر ز ایمان شیخ
کبست مرده بی خبر از جان شیخ

«Kâfir kimdir? Şeyh-i kâmilin imânından haberi olmayandır. Ölü kimdir? Şeyhin rûhundaki yüksekliği bilmeyendir.»

Bu hususta tarihi bir misâl getirelim:

Mâlumdur ki Hazret-i Ali ile Muâviye arasında ve Sıffin mevkiinde bir muhârebe olmuş ve yüz yirmi bin müslümanın kanı dökülmüştü. Harbin son gününde Hz. Ali ordusu galebe çalıyor, Muâviye ordusu geri çekiliyordu; mağlûb olacaklarını anlayan Amr bin El-Âs mızrak uçlarına mushaf bağladı ve Allahın kitâbı aramızda hakem olsun dedirtti. Hazret-i Alinin ordusunda câhil ve kaba sofı bir takım herifler vardı. Bunlar mushafı görüp teklifi işidince harbi tâtil ettirmek istediler. Hazret-i Ali: «Galebe ediyoruz, şimdi muhârebe tâtil olunmaz» dediyse de, «Ya harbi tâtil edersin, yâhud seni tutar, Muâviyeye teslim ederiz» dediler. Hazret-i Ali mukâteleyi tâtile mecbûr oldu. Muâviye tarafından Amr bin El-Âs, Hazret-i Ali tarafından Ebû Mûsâ El-Eş'arî hakem intihâb edildiler. Hakemler, bir müddet sonra görüşecekler ve hilâfet hakkında bir karar vereceklerdi. Buna dâir ahidnâme yazıldıktan sonra o câhil sofular bu def'a evvelki fikirlerinden caydılar. (لاحکم الا الله) yâni; «Allahdan başka hüküm verecek yoktur» diyerek Hazret-i Aliye mürâcaat ettiler ve: «Biz insanlardan hüküm kabul etmekle kâfir olduğumuzun farkına vardık, tecdid-i imân ettik, sen de bunu kabul etmiş olduğun için kâfir oldun. Binâenaleyh, sen de yeniden müslüman ol ve muhârebeye başla.» dediler. Dikkat buyurulur mu? Kâfir oldun dedikleri Hazret-i Ali gibi bir

(72) Sûrei Kaf: 16.

zât-ı âlî idi. Bu hezeyânı edenler de, bir takım câhil heriflerdi. Tabii talepleri reddedildi. Sonra bunlar emir'ül-mü'minin olan Hazret-i Aliye isyân ederek ordudan ayrıldılar. İçlerinden birini emir'ül-mü'minin (!) diye başlarına geçirdiler. Kendileri gibi düşünmeyen müslümanları öldürmeye başladılar ve (Hâricî) nâmını aldılar. Hazret-i Ali bunlarla harbederek çoğunu kılıcdan geçirdi. Hâriciler epeyce müddet hükûmetleri uğraştırdılar.

İşte bir mürşid-i kâmil ve mürşid-i mükemmilin kemâl-i imânından haberdâr olmayan gâfiller de Hazret-i Aliye tecdid-i imân teklifinde bulunan hâriciler gibidir.

7262

جان نباشد جز در آزمون
هر کرا افزون خبر جانش فزون

«Ruh tecrübelerle sâbittir ki haberdâr olmaktan ibarettir. Her kimde haber ziyâde ise onun rûhu o kadar yüksektir.»

7263

جان ما از جان حیوان بیشتر
از چه زان رو که فزون دارد خبر

«Bizim yâni; insanların rûhu, hayvânât rûhundan yüksektir. Niçin? Çünkü fazla haberi ve ilmi vardır.»

7264

بس فزون از جان ماجان ملک
کو مزه شد از حس مشترک

«Melek rûhu ise bizim canımızdan yüksektir. Çünkü melek, hiss-i müsterekten münzezzettir.»

Hiss-i Müsterek'i Seyyid Şerif (Târifât) da şöyle anlatıyor:

Cüz'iyât-ı mahsûsa sûretlerinin kendisinde teressüm ettiği bir kuvvettir. Havâss-ı hamse-i zâhire onun câsusları gibidir. O, bir kaynak gibidir ki kendisinden bir nehir peydâ olmuştur.

İşte bu hiss-i müsterek, meleklerde yoktur.

وز ملك جان خداوندان دل
باشد افزون تو تحیرا بهل

«Gönül sâhibi olan enbiyâ ve evliyânın ervâhı da meleklerin ruhlarından yüksektir. Feylesoflar, bunun aksini söylemişlerse de sen hayreti bırak.»

زان سبب آدم بود مسجود شان
جان او افزون ترست از بود شان

«O sebehten Âdem Aleyhisselâm onların mescûdu oldu. Çünkü onun rûhu meleklerin varlığından yüksekti.»

ورنه بهتر است سجود دون تری
امر کردن هیچ نبود درخوری

«Yoksa daha iyi olana, kendisinden aşağı birine secdeyi emretmek lâayık olmaz.»

Onun için denilmiştir ki: «Melâikenin avâmı, müslümanların avâmından, mü'minin havâssı ise meleklerin havâssından yüksektir.»

کی پسندد عدل و لطف گردکار
که گلی سجده کند در پیش خار

«Allahın adli ve lutfu, gülün diken huzûrunda secde etmesini nasıl hoş görür?»

Kur'ânda buyurulmuştur ki :

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ

وَحَلَّلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ
وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا ﴿٧٠﴾

Yâni : «Biz hakikaten Âdem oğullarını tekrim ettik, sâhib-i kerâmet kıldık ve onları karada ve denizde binilecek şeylere bindirdik ve onlara güzel şeylerden rızık verdik ve yine onları yarattıklarımızın pek çoğuna tafdil ettik⁷³.»

İşte bu Âyet-i Celile, insanların meleklerden üstün olduğuna delâlet eder.

جان چو افزون شد گذشت از آنها
شد مطیعی جان حجاب چیزها

«Rûh yükselince meleklerin ve akılların müntehâsı olan makamı da geçer ve her şeyin canı ona mutî olur.»

مرغ و ماهی و پری و آدمی
زانکه او پیشست و ایشان درکمی

«Kuşlar, balıklar, cinler ve insanlar, o yüksek rûha itâat ederler. Zîrâ o ziyâdelikte, obirleri ise eksikliktedir.»

ماهیان سوزنگر دلقش شوند
سوز ناز را رشته‌ها تابع بوند

«Balıklar, onun iğnecisi olurlar. Nasıl ki iplikler, iğneye tâbi bulunurlar.»

(73) Sûrei Esrâ : 70.

7272

چون نفاذ امر شیخ آن مبردید
زامد ماهی شدش وجدی بدید

«O emîr, şeyhin emrinin nâfiz olduğunu görünce balıkların gelişinden kendisinde bir vecd hâsıl oldu.»

Vecd : Lügatte bulmak demektir. Sôfiyyece : Kalbinde mânevî bir neş'e bulmak mânâsınadır. Bir de (tevâcüd) vardır ki vecde gelmeye, mânevî şeyi bulmaya çalışmak meâlinde. Dervişlerin zikrederken iki tarafa sallanmaları bir tevâcüddür.

7273

گفت آن ماهی ز پیران آ گهست
شه تی را کو لعین در گهست

«Emir dedi ki : Balık bile, pîrân tarikatinden âgâhtır. Dergâh-ı İlâhînin matrûdu ve mel'ûnu olan bedbahta yuf olsun.»

7274

ماهیان از پیر آ که مابعد
ماشقی زین دولت و ایشان سعید

«Balıklar pîrden haberdâr olduğu halde biz uzak kalmışız. Bu devlet-ten biz şakîyiz. Onlar saîd bulunuyor.»

7275

سجده کرد و رفت گریان و خراب
گشت دیوانه ز عشق فتح باب

«Şeyhin karşısında yer öperek harâb bir hâlde ve ağlaya ağlaya gitti. Feth-i bâb, yâni; mânevî bir inkişâf hissi aşkıyle âdetâ deli oldu.»

Cenâb-ı Pîr bu kıssadan sonra şeyhin mûterizi ile müridi fıkrasına rücû ediyor ve şeyhi ta'n eyleyen mûterize, müridi lisânından cevap veriyor :

7276

بس تو ای ناشسته رو در جیدی
در نزاع و در حسد با کیدی

«Şimdi ey yüzü yıkanmamış tahâretsiz; ne yapıyorsun? Kiminle ha-sede ve münâzeaya kalkışıyorsun?»

7277

ادم شیری تو بازی میکنی
بر ملائک ترک تازی میکنی

«Sen aslan kuyruğuyla oynuyor, meleklerle yarış etmek istiyorsun.»

7278

بد چه میگویی تو خیر حضرا
هین ترفع کم شمر آن حفصرا

«Sen hâlis hayırdan ibâret olan şeyhe neden kötü söylüyorsun? Aklını başına al ve onu alçaltmayı kendin için yükseliş sayma.»

7279

بد چه باشد مس محتاج مهان
شیخ که بود کیمیای بی کران

«Kötü nedir? Büyüklere muhtâc olan bakır demektir. Şeyh kimdir? Tesirine had ve pâyân olmayan kimyâdır.»

7280

مس اگر از کیمیا قابل نب
کیمیا از مس هرگز نشد

«Bakır, kimyâdan feyz alarak altın olmazsa, kimyâ, bakırdan asla bakır olmaz.»

Yâni; sen şeyhten istifâde ve istifâza edeceğin yerde onu zem ediyor-sun. Sen ondan bir şey almıyorsan o, senin sözlerinle senin gibi olmaz.

بد چه باشد سرکشی آتش عمل
شیخ که بود عین دریای ازل

«Kötü nedir? Ateş gibi yakan bir âsîdir. Şeyh kimdir? Ezel deryâsının kendisidir.»

دائم آتشرا بترسانند از آب
آب بی ترسید هرگز ز التهاب

«Ateş dâimâ su ile korkutulur. Çünkü onu söndürür. Fakat su, yanmaktan ne vakit ve nasıl korkar?»

Sen de ezel deryâsının aynı bulunan şeyhin karşısında ateş gibisin.

در رخ مه عیب بینی میکنی
در بهشتی خار جینی میکنی

«Ayın yüzünde ayıb görmeye, Cennet içinde diken toplamaya kalkışıyorsun.»

می‌پوشی آفتابی درگی
رخنه میجویی ز بدر کاملی

«Güneşi balçıkla sıvamak, ayın on dördünde noksan aramak istiyorsun.»

آفتابی که بتاید درجهان
هر خفاشی کجا گردد نهان

«Dünyada parlayan bir güneş, bir yarasa için nasıl gizlenir?»

عیبها از رد پیران عیب شد
عیبها از رشک ایشان غیب شد

«Ayıblar pirânın reddedmesiyle ayıb oldu. Gayblar da onların esrârı muhâfaza husûsundaki gayretleriyle kayboldu.»

Meselâ Hazret-i Peygamber Aleyhisselâm ve kibâr-ı ashâb-ı kirâm şarâbın tahrîminden evvel onu içmeyi nefislerine haram kılmışlardı. İşte şarabın eski şeriatlarda helâl olduğu halde şer'-i Muhammedîde haram olmasının sebebi, Zât-ı Akdes-i Risâlet ve bâzı ashâbının onu ayıb görmelerinden ileri gelmişti.

Gayba gelince: Cenâb-ı Hak (Allâmel-ğuyûb) olduğu için bâzı makbûl kullarına (gayba ittilâ) kerâmetini vermiştir. Hattâ keşf-i kulûb ve keşf-i kubûr, yâni; bir insanın kalbindekini bilmek ve bir kabir sâhibinin niğmette mi, azabda mı olduğunu görmek kerâmât-ı velâyetin ilk derecesidir denilmiştir. İşte o zevât-ı kirâm böyle gaybı görmek ve bilmek hassasına nâil oldukları halde esrâr-ı İlâhiyi muhâfaza hususundaki gayretlerinden halka haber vermezler. Gaybın gayb olması işte bu sebebtendir. Eğer haber vermiş olsalardı gayb kalmazdı.

باری از دوری ز خدمت یار باش
در ندامت چابک و برکار باش

«Evliyâullah hazarâtının bilfiil hizmetlerinden uzaksan bâri onlara uzaktan yâr ve muhib ol, uzak kalışından çarçabuk nedâmet göster ve bunu iş edin.»

Evliyâullahdan Abdullah Ensâri dervişlerine dermiş ki: «Her velînin bir sözünü ezberleyin, ona muvaffak olamazsanız isimlerini olsun hatırınızda bulundurunuz ki mânevî feyz bulasınız.»

Binâenaleyh ey mûteriz, sen de itiraz ettiğin şeyhim ve emsâli eh-lullah hakkında söylediğin sözlerden nedâmet göster de onlar hakkında hüsn-i zan besle ki:

تا ازان راحت نسیمی میرسد

آب رحمترا چه بندی از حسد

«O yoldan sana bir feyz rüzgârı essin. Sen hased ederek rahmet suyunu neden bağıyorsun?»

کرچه دوری دور می جنبان تودم

جینا کنتم فولوا وجهکم

«Eğer uzak kalmışsan hazarât-ı evliyâya uzaktan olsun kuyruk sala, yâni; tevâzû ve hürmet göster ki Allah (فولوا وجوهکم شطره) buyurmuştur.»

Bu Âyet-i Kerime tahvîl-i kible hakkındaki emr-i ilâhidendir. Bidâyet-i İslâm'da Kâbe puthâne halinde bulunduğu için Kudüs'e teveccüh namaz kılınıyordu. Bu ise hem müşriklerce, hem de yahûdilerce dedikoduyu mücib olmuştu. Mekke müşrikleri: «Muhammed, cedit İbrâhim'in kiblesi olan Kâbeyi bıraktı da Beyt'ül-Mukaddese müteveccihen namaz kılıyor» dediler. Yahûdiler ise: «Muhammed, bizim dinimizin hükmü geçmiş, yâni; mensûh olduğunu söylediği halde namaz kılarken kiblemize teveccüh ediyor» diyorlardı.

Hicretin ikinci senesinde ve Recebin yarısında Rasûlullah Efendimizi ashâbdan (Bışr bin Berâ) ın vâlidesi, ikâmetgâhı bulunan Benî Seleme yurduna dâvet etmişti. Aleyhisselât Hazretleri ashâbdan bâzıları ile orayı şereflendirmişti. Yemekten sonra öğle namazına kalktılar ve Kudüse müteveccihen namaza durdular. İkinci rek'attan sonra Kâbeye dönülmesi Hazret-i Peygambere namazda iken vahyen bildirildi:

قَوْلَ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ

Yâni: «Yüzünü Mescid-i Harâm cihetine ve Kâbenin bulunduğu tarafta çevir⁷⁴» emri verildi. Namazda iken Beyt'ül-Mukaddes'ten Beytul-lah cihetine döndüler. Bu münâsebetle o mescide Mescid'ül-Kibleteyn, yâni; iki kibleli mescid denildi. Nebiyy-i Ekreme tahsisen emredildiği gibi müslümanlara da:

(74) Sûrei Bakara: 144.

وَجِثُّ مَا كُنْتُمْ قَوْلُوا وَجْهَكُمْ شَطْرَهُ

Yâni: «Ey mü'minler, nerede bulunursanız bulununuz namaz kılacağınız vakit Mescid-i Haram tarafına dönünüz⁷⁵» diye ferman buyuruldu. Vâkıa bu âyet sûri kible hakkındadır. Enbiyâ ve evliyâ hazarâtı ise, mânevî teveccühgâh olduğu için Hazret-i Mevlânâ bu Âyet-i Kerimeyi iktibâs eylemiştir.

چون خری در گل فتد از گام تیز

دمدم جنبید برای عنتم خیز

«Bir merkeb, hızlı ve dikkatsiz adım atarak çamura düşerse kalkmak ve kurtulmak için kımıldamır durur.»

جای را هموار نکند بهرباش

داند که او که نیست از جای معاش

«O düştüğü yeri, orada kalmak için düzeltmeye kalkışmaz. Çünkü oranın yaşanacak bir yer olmadığını bilir.»

حسن تو از حسن خر کر شدست

که دل تو زین دحلها برنجست

«Ey müteriz! Senin hissin eşeğin duygusundan daha aşağı olmuş ki, kalbin bu itiraz ve inkâr çamurundan sıçrayıp kalkmıyor.»

در وحل تاویل رخصت میکنی

چون نمی خواهی کزان دل بر کنی

«Çamur içinde iken te'vile ruhsat veriyorsun; nasıl oluyor da oradan gönlünü çekip çıkarmak istemiyorsun?»

(75) Sûrei Bakara: 144.

İbâdette (ruhsat) ve (azîmet) diye iki hareket vardır. Ruhsat, dinin bazı mü'sâadelerinden istifâde etmek; azîmet ise, ibâdette şiddet ve salâbet göstermektir. Meselâ ikindi namazının sünneti, gayr-i müekked olduğu için bâzan kılınmaması ruhsat, dâîmi sûrette edâsı ise azîmettir. Kezâ ilk müslümanlardan ve Peygamber sevgililerinden Ammâr bin Yâsir (Radiyallahü anh) in pederi Yâsir ile vâlidesi Sümeyye, müslümanlıktan dönmedikleri için müşrikler tarafından öldürülmüş; Hazret-i Ammâr, uğradığı işkenceye tehammül edemeyerek müşriklerin istediği küfür kelimesini söylemişti. Bu haber, Resûl-i Ekrem Efendimize, «Ammâr irtidâd etti» diye aksettirildi. Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri: «Ammâr kâfir olmaz. İman onun vücûduna nüfûz etmiştir» buyurdu. Sonra Ammâr, ağlaya ağlaya huzûr-u seâdete geldi. Resûl-i Ekrem Efendimiz, mübârek eliyle onun göz yaşlarını sildi ve: «Senden o kelime-i küfrü isterlerse yine söyle» mü'sâadesinde bulundu. İşte Cenâb-ı Ammârın şu hareketi bir ruhsattır.

Ensâr-ı kirâmdan Habib bin Adiy, müşrikler tarafından yakalanmış, Mekkeye götürülmüş, Bedr maktûllerinin intikâmını almak üzere asılmasına karar verilmişti. O sırada Ebû Süfyan: «Yâ Habib, burada senin yerinde Muhammedin olmasını ister mi idin? Doğru söyle» dedi. Habib de: «Ben Muhammedin Medinede eline diken batmasını bile istemem» dedi. Ve dininde sebât ederek ve sebâtını idâmından evvel iki rekat namaz kılmak sûretiyle bildirerek şehid oldu. İşte Habib bin Adiy radiyallâhü anhin şu hareketi de bir azîmettir. İki hareket de Hakkın makbûlüdür.

«Allah, azîmetle hareket edilmesini sevdiği gibi ruhsattan istifâde edilmesini de sever» meâlinde bir Hadis-i Şerif vardır. Ey müteriz, sen çamur içinde iken :

7294

کین روا باشد مرا من مضطرم
حق نگردد عاجزی را از کرم

«Bu benim için câizdir, çünkü ben mecbûrum. Allah lutuf ve keremiyle âcizi muâheze etmez diyorsun.»

7295

خود گرفت و تو چون گفتار کور
این گرفتاری را ندینی از غرور

«Cenâb-ı Hak, seni muâheze etmektedir. Amma sen o muâhezeyi gururundan kör sırtlan gibi görümlüyorsun.»

7296

میگویند این جایگاه گفتار نیست
از برون جویند اندر غار نیست

«Sırtlan avlamak isteyenler, bu mağarada sırtlan yoktur, dışarıda aramalıdır, derler.»

7297

این همی گویند و بندش می نهند
او همی گویند زمن بی آ کهند

«Bunu derler ve tuzak kurarlar. Sırtlan ise benden haberleri yoktur der.»

7298

گر زمن آ گاه بودی این عدو
کی ندا کردی که این گفتار کو

«Yine sırtlan der ki: Bu düşman benim burada olduğumu bilseydi şu sırtlan nerede? diye nasıl seslenirdi.»

«BİR ŞAHSIN ALLAH BENİ GÜNAH SEBEBİYLE MUAHEZE
ETMİYOR DEMESİ VE ŞUAYB ALEYHİSSELÂMIN
ONA CEVAB VERMESİ»

7299

آن یکی میگفت در عهد شعیب
که خدا بر من بسی دیدست عیب

«Şu'ayb peygamber zamanında biri demişti ki: Allah benim bir çok aybımı ve günahımı gördü.»

7300

چند دید از من گناه و جرهما
وز کرم یزدان نمی گیرد مرا

«Benden bu kadar günah ve cürüm gördüğü halde Allah lutuf ve keremiyle beni muâheze etmiyor.»

7301

حق تعالی گفت درگوش شعیب
درجواب او فصیح از راه غیب

«Hak Teâlâ, Şuaybın kulağına gayb yoluyla ve kemâl-i fesâhatla, ona cevap olarak dedi ki,»

7302

که بگفتی چند کردم من گناه
وز کرم نگرفت درجرم اله

«Ben bu kadar günah ettim de Allah, keremiyle beni muâheze etmedi diyorsun.»

Fakat :

7303

عکسی میگوی و مقلوب ای سفيه
ای رها کرده ره و برگرفته تبه

«Ey doğru yolu bırakmış da çöle sapmış olan sefih; aksine ve tersine söylüyorsun.»

7304

چند چنبت گیرم و توبی خبر
در سلاسل مانده پاتابسر

«Seni ne kadar muâheze ediyorum da farkında değilsin, ayağından başına kadar zincirler içinde kalmışsın.»

7305

زنگ تو برنوت ای ديك سياه
کرد سیای درونت را خراب

«Ey kara tencere; senin pasın içerin simâsını harab ve simsiyah etmiştir.»

7306

بردلت ژنگار برژنگارها
جمع شد تا کور شد ز اسرارها

«Kalbinde pas pas üstüne yığıldığı için o kalb, esrâr-ı İlâhiyi görmekten kör oldu.»

7307

گرزند آن دود بر ديك نوى
آن اثر بنماید از باشد جوى

«O duman yeni bir tencereye vursa, arpa kadar bile olsa, eseri o tencerede görünür.»

7308

زانکه هر چیزی بضد پیدا شود
برسپیدی آن سیه رسوا شود

«Çünkü her şey zıddıyla peydâ olur. Beyaz bir satıh üstünde o karanlık rüsvâ olur.»

7309

بس سیه شد ديك پسى تأثیر دود
بند ازین بروی که بیند زود رود

«Tencere kararınca onun üstünde dumanın tesirini çarçabuk kim görür?»

Ey gâfil; senin de kalbin kararış olduğu için ona akseden muâheze-i İlâhiyi orada görmüyorsun.

مرد آهنگر که اوزنکی بود
دود را باروش همرنگی بود

«Demirci, zencî olursa duman onun yüzünde bir iz bırakmaz.»

Yâni; duman bir zencinin yüzünü karartmaz, çünkü o zâten karadır.

مرد روی کوکند آهنگری
رویش ابلق گردد از دود آوری

«Fakat rûmî, yâni; beyaz kimse demircilik ederse dumanın tesirinden onun yüzü kararır.»

پس بداند زود تأثیر گناه
پس بنالد زود گوید ای اله

«Çabucak günâhın tesirini anlar ve: Yâ Rabbî! diye inleyerek tevbe eder.»

Hazret-i Mevlânâ, Mesnevinin bir yerinde buyurur ki: «Sen bir günâh işleyecek olursan kendinde bir gam görürsün, bir vicdan azabı hissedersin. Öyle bir hâle mâruz kaldığın vakit, derhal tevbe ve istiğfâr et ki o gam, Allahın emriyle ve sana bir muhtıra olmak üzere gelmiştir.»

Fakat bir günahkâr:

چون کند اصرار و بد پیشه کند
خاک اندر چشم اندیشه کند

«Günahta ısrâr ve kötülüğü âdet edinirse basar-ı basiretine toprak doldurmuş olur; o günahı görmez ve o vicdan azâbını hissetmez.»

تو بهند بشد دگر شبرین شود
بردش آن جرم تابی دین شود

«Tevbe ve istiğfâr etmesini düşünmez de, o günah, onun kalbine iyi görünür; neticede ise dinden, îmândan olur.»

آن پشمانی و یارب رفت ازو
شت برآینه ژنگ پنج تو

«Peşimân olup nedâmet hissediş ve içi yanarak yâ Rabbî deyiş ondan zâil olur, gönül aynasına beş kat pas ve zulmet oturur.»

آهنش را زنگها خوردن گرفت
گوهرش را زنگ کم کردن گرفت

«Onun demir kalbini, kaskatı olan kalbini paslar yemeğe ve cevher-i îmânını zulmetler eksiltmeye başlar.»

Bir Hadis-i Şerifte: «Demir paslandığı gibi kalbler de paslanır» buyurulmuş; Yâ Resûlallah onun cilâsı nedir? suâline de: «Zikrullahtır» cevâbı verilmiştir.

Demek ki kalbin pasını silip temizleyecek olan Allahın zikri, tevbe ve istiğfâr ile O'nun hatırlanması ve lutuf ve keremine ilticâ olunması imiş.

Buna dâir Hazret-i Mevlânâ bir misâl irâd ediyor:

چون نویسی کاغذ اسپید
آن نوشته خوانده آید در نظر

«Beyaz bir kâğıd üzerine yazarsan o yazı bakınca okunur.»

چون نویسی بر سر بنوشته خط
فهم ناید خواندنش گردد غلط

«Yazılı bir kâğıd üzerine yazarsan yazdığın anlaşılır, okunması da yanlış olur.»

کان سیاهی بر سیاهی افتاد
هر دو خط شد کور و معنی نداد

«Zira mürekkebin siyahlığı üst üste gelince iki yazı da anlaşılır ve mânâ çıkmaz olur.»

در سوم باره نویسی بر سرش
پس سیاه کردی چو جان کافرش

«Eğer üçüncü defa o kâğıda yazacak olursan onu kâfir kalbi gibi simsiyah edersin.»

Sallallâhu Aleyhi Vesellem Efendimiz buyurmuştur ki: «Hakikaten bir kul bir günah işlese kalbinde siyah bir leke hâsıl olur. Eğer istiğfâr ederse o leke cilâlanıp zâil olur. Eğer o günahı tekrar işlerse leke ziyâdeleşir. Tâ ki kalbi simsiyah olur. İşte o karanlık Hak Teâlânın Kitâb-ı Keriminde bahs buyurduğu:

كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٧٧﴾

Âyetindeki (Rân) dır.»

Hadis-i Şerifte bahs buyurulan (Rân) yâni; zulmet ve perde Mutaaffifin Sûresindedir:

الَّذِينَ يَكْتُمُونَ سُوءَ الْقَوْلِ ﴿٧٧﴾ وَمَا يَكْرَهُ إِلَّا كُلُّ مَعْدٍ أَشِيمٍ ﴿٧٨﴾
إِذَا تَنَادَى عَلَيْهِ إِتْنَا قَالِ سَاطِرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٧٩﴾ كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ
مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٠﴾

(77) Sûrei Mutaaffifin: 14.

Yâni: «Kıyâmet gününü tekzib ve inkâr eden müşrikler — ki o günü ancak zâlim ve günahkâr olanlar inkâr ederler —. Bizim Âyetlerimiz, yâni Kur'ân-ı Kerim ona okunduğu vakit esâtir-i evvelin, yâni; eski masallar der. Hayır, hayır öyle değil, belki böyle hezeyân ettiren sâik şirk ve günah dolayısıyla, kalblerini kaplayan zulmet perdesidir ki hakikati görmelerine mânî olur⁷⁷.»

Bu hezeyânı etmiş olan Mekke müşriklerinden Nadir bin Hâris idi. Bu herif İrana bir sefer yapmış, orada Rüstem ve İsfendiyâr hikâyelerini öğrenmişti. Aleyhissalât Efendimiz Kur'ândaki kıssalardan Kureyşlilere bahsettikçe: «Muhammed, size eski masallardan söylüyor. Gelin ben size daha güzellerini anlatayım» diyerek müşrikleri başına toplar ve Rüstem, İsfendiyâr masallarını söylerdi. Bedr muhârebesinde yakalandı ve cezâsını buldu.

Hazret-i Mevlânâ şimdi bu hâlin çâresini haber veriyor:

پس چه چاره جز پناه چاره گر
ناامیدی مس والسیرش نظر

«O halde her şeyin çâresini bulan Allahın dergâhına sığınmaktan başka ne çâre vardır? Ümitsizlik, yâni; ye'se düşmek bakırdır, onun ikisi ise Allah'ın nazar-ı rahmetidir.»

ناامید یهابه پیش او نهید
تا ز درد بی دوا بیرون جهید

«Ümitsizlikleri Hakka arzedin ve O'ndan rahmet ve hidâyet ümidinde bulunun ki, devâsız derdden, yâni; böyle kalbinizin kararmasından ve paslanmasından kurtulasınız.»

Nitekim Kur'ân'da:

لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ

Yâni: «Allahın rahmetinden ümid kesmeyiniz⁷⁸» buyurulmuştur.

(77) Sûrei Mutaaffifin: 11-14.

(78) Sûrei Zümer: 53.

چون شعیب این نکته‌ها با او بگفت
زان دم جان در دل او گل شکفت

«Şu'ayb Aleyhisselâm, bu nükteleri (Allah beni muâheze etmiyor) diyen kimseye söyleyince, Peygamberin rûhânî nefesinden onun kalbinde gül açıldı.»

Yâni; o sözler onda hüsn-i tesir husûle getirdi.

جان او بشنید وحی آسمان
گفت اگر گر بگرفت مارا کونشان

«Onun rûhu semâdan gelen vahyi, Şu'ayb Aleyhisselâmdan işitince: Eğer bizi muâheze ediyorsa hani o muâhezenin nişânı? diye sordu.»

گفت یارب دفع من میگویداو
وان گرفتن را نشان میگویداو

«Şu'ayb peygamber dedi ki: Yâ Rab; o adam bana karşı müdâfaada bulunuyor ve senin ettiğin muâhezeye nişân istiyor.»

گفت ستارم نگویم را زهائش
جز یکی رمز از برای ابتلاش

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Ben settârım, onun iptilâsına dâir bir işâretten başka, sırlarını söylemem.»

یک نشان آنکه می‌کریم و را
آنکه طاعت دارد و صوم و دعا

«Onu muâheze etmekte olduğumun bir nişânı şudur ki, o tâatta bulunuyor, oruç tutuyor, namaz kıyor.»

از نماز و از زکات و غیر آن
لیک یک ذره ندارد ذوق جان

«Namazdan, zekâtın ve başka ibadetlerin hiç birinden zerre kadar zevk almıyor.»

میکنند طاعات و افعال سنی
لیک یک ذره ندارد چاشنی

«Yüksek tâatlarda ve amellerde bulunuyor, lâkin zerre mikdârı çeş-ni duymuyor.»

ذوق باید تا دهد طاعات بر
مغز باید تا دهد دانه شجر

«Tâatların mahsûl vermesi için kalbde mânevî bir zevk lâzımdır. Nitekim ağacın yetişmesi için içli tohum gerektir.»

دانه بی‌مغز کی گردد نهال
صورت بی‌جان نباشد جز خیال

«İçi olmayan tohum nasıl fidan olur? Cansız sûret hayalden başka bir şey değildir.»

İşte edilen tâat ve ibâdetlerden zevk almak lâzımdır. Eğer o alınmıyor ise Allahın muâhezesine uğranıldığı anlaşılmalı ve hemen tevbe ve istiğfâr edilmelidir.

7332

آن خبیث از شیخ می لایید ژاژ
کز نگر باشد همیشه عقل کاژ

«O habîs herîf, şeyh aleyhinde hezeyân söyledi ve köpek gibi uludu. Şaşının akli dâimâ eğri görür.»

Şöyle diyerek ki :

7333

که منش دیدم میان مجلس
اوز تقوی عاریست و مفلس

«Ben onu işret meclisinin ortasında gördüm. O takvâdan ârî ve müf-lis bir adamdır.»

7334

ورکه باوز پست خیز امشبان
تا بینی فسق شیخه راعیان

«Eğer inanmazsan kalk bu gece seni götürerim de şeyhinin fîskını ayân beyân göresin.»

7335

شب بردش بر سر یک روزی
گفت بنگر فسق و عشرت کردی

«Müridi gece bir pencere önüne götürdü ve : şeyhin fîskına ve işret edîşine bak dedi.»

7336

بنگر آن سالوس روز و فسق شب
روز همچو مصطفی شب بولهب

«Bak o gündüz mürâisi, gece fâsıkı olan adama ki gündüzleri Haz-ret-i Mustafâ gibi görünür, geceleri Ebû Leheb gibi olur.»

7337

روز عبدالله اورا گشته نام
شب نعوذ بالله او دردست جام

«Gündüz onun adı Abdullah olmuştur. Geceleyin neûzü billâh elinde kadeh vardır.»

7338

دید شبیه در کف آن پیر
گفت شیخا مه ترا هم هست غم

«Mürid, pîrin elinde dolu bir şişe gördü. İçeriye girip (şeyhim gizlin açığa çıktı) dedi.»

7339

تو نمی گفتی که در جام شراب
می بمیزد دیو دروی باشتاب

«Sen, şarab kadehine şeytan hemencecik iseyiverir demez mi idin?»

7340

گفت جامرا چنان پر کرده اند
کاندرو اندر نکند یک سپند

«Şeyh cevap verdi : Kadehimi öyle doldurdular ki oraya şeytanın sidiği değil, bir üzerlik tohumu bile sığmaz.»

7341

بنگر اینجا هیچ کس ند زره
این سخنرا کز شنوده غم

«Buraya bak, şu kadehe bir zerre bile sığar mı? Bu sözü yanlış işit-miş ve aldanmışsın.»

جام ظاهر خمر ظاهر نیست این
دور دار این را از شیخ غیب بین

«Bu kadeh ve bu şarab zâhirî değildir. Bu sû-i zannı, gaybı gören şeyhten uzaklaştır.»

حام می هستی شبخست ای فلیو
کاندر و اندز نکنجد بول دیو

«Ey abes söyleyen, şarab kadehi şeyhin varlığıdır. Nûr-i İlâhî ile öyle doludur ki içine şeytan sidiği sığmaz.»

پرو مالامال از نور حقست
جام تن بشکست و نور مطلقست

«Hakkın nûriyle Lebaleb doludur. Ten kadehini kırmış ve nûr-i mutlak olmuştur.»

Hazret-i Cüneyd demiştir ki: «Kadeh de, şarab da o kadar rikkat peydâ etti ki ikisi birbirine benzedi ve yekdiğerinden ayırd etmek müşkilleşti. Sanki şarab var kadeh yok, gûyâ kadeh var şarab yok.»

Seyyid'üt-tâifenin şu tasviri gibi ehlullah hazarâtının vücûdu da nûr-i İlâhiye o kadar müsteğrak olur ki, onların vücûdiyle envâr-ı Hakkı tefrik etmek mümkün olmaz.

نور خورشید ار بیفتد بر حدرت
او همان نورست نپذیرد خبت

«Güneşin nûru murdar bir şey üzerine aksederse habâset kabul etmez. yâni; kirlenmez. O ayn-ı nûrdur.»

شیخ گفت این خود نه جامست و نه می
هین بزیر آمنکرا بنگر بوی

«Şeyh dedi ki: Bu, hakikaten ne kadehtir, ne şarabdır. Ey münkir aşağıya gel de bak.»

آمد و دید انگین خاص بود
کور شد آن دشمن کور و کبود

«O müteriz geldi ve şeyhin elindeki kadehin âlâ bal olduğunu görünce o hakir düşman mahcûb oldu.»

گفت پر آن دم مرید خویش را
رو برای من بجوی ای کیا

«O vakit şeyh, müridine dedi ki: Git benim için nebiz (hurma şarabı) iste.»

که مرا رنجیست مضطر گشته‌ام
من ز رنج از غمخه بگذشته‌ام

«Ki ben hastayım ve muzdar olmuşum. Hastalıktan mahmasa (açlık) hâlini de geçmişim.»

Ehlullahın şeriatçe menedilmiş olan şeyleri irtikâb ediyormuş gibi görünmeleri, ya tebdil tarikiyle, yâhud mecbûriyyet sevkiyle olur. Tebdil tarîkı, bir şeyin ayniyetini değiştirmek, meselâ şarabı su, yâhud bal hâline getirmektir. Mecbûriyyet sevki ise aç kalmak ve başka bir şey bulamamak misilli ızdırâr hâline düşmektir.

«Zarûretler, fevkalâde ihtiyaclar, memnû olan şeyleri mubah kılarlar.» denilmiştir.

Meselâ; bir kimsenin yemek yerken lokma boğazına dursa, sofrada su bulunmasa ve müsikirât mevcud olsa, lokmayı indirip boğulmaktan kurtulmak için o müsikirâtı içmek mubahtır.

در ضرورت هست هر مردار پاک

بر سر منکر ز لعنت باد خاک

«Zarûrette her murdar şey temiz ve kullanılması câiz olur. Ehlullah münkiri olanın başına lânetler yağsın.»

Kur'ân-ı Kerimde buyuruluyor ki :

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا
أُهْلِيَ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا
إِثْرَ عَلَيْهِ إِذَا لَاحَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٦٨﴾

Yâni : «Ey müslümanlar! Ölmüş hayvan ve kan ve domuz eti ve Allah'dan başka bir mâbud nâmına kesilen hayvanı yemek size haram kılındı. Her kim hükûmetine âsî ve bâğî olmaksızın ızdırâra düşer, yâni; üç gün aç kalıp da açlık hâline ve ölüm derecesine gelirse bunları yemesinden dolayı kendisine günah terettüb etmez. Allah muhakkak Gafur ve Rahimdir⁷⁹.»

7351

کرد خنخانه برآمد آن مرید

بهر شیخ از هر خمی اوی می چشید

«O mürid meyhâneyi dolaştı ve şeyhe götürmek için her küpün içindekini tattı.»

7352

در همه خنخانه ها او می ندید

گشته بد پر از عسل خم نبیند

«Bütün küplerde şarab bulamadı. Her küp bal ile dolmuştu.»

(79) Sûrei Bakara : 173.

گفت ای زندان چه حالست و چه کار

هیچ خمی در نمی بینم عقار

«Mürid, meyhânedekilere : Ey rindler; ne haldir ve ne iştir ki hiç bir küpde şarab bulamıyorum, dedi.»

7354

جمله زندان نزد آن شیخ آمدند

چشم گریان دست بر سر می زدند

«Meyhânedeki sarhoşlar; ağlaya ağlaya ve ellerini başlarına vura vura şeyhin yanına geldiler.»

7355

در خرابات آمدی شیخ اجل

حقه میا از قدومت شد عسل

«Ey şeyh-i muazzam; sen meyhâneye gelince senin kudûmun bereketiyle bütün şarablar bal oldu.»

7356

کرده مبدل تو می را از حدت

جان مارا هم بدل کن از خبت

«Sen şarabı murdarlıktan tebdil eyledin, temiz bal haline getirdin. Bizim rûhumuzu habâsetten, pislikten tebdil ve tathîr eyle dediler.»

7357

گر شود عالم پر از خون مال مال

کی خورد بنده خدا الا حلال

«Eğer Alem, kanla ve muharremât ile dolsa, Allahın has kulları yine helâldan başka bir şey yemezler.»

Cenâb-ı Hak o muharremâtı helâla tebdil eder, hikâyede olduğu gibi

şarabları bal haline getirir. Nitekim bahsedilen şeyh de lihikmetin meyhâneye gelmiş, fakat onun meyhâneye girmesiyle küplerdeki şarablar bal oluvermişti. Bu kerâmetin zuhûra gelmesiyle meyhânedeki demkeşler de tevbe ve istiğfâr etmişlerdi.

«ÂİŞE RADİYALLAHÜ ANHA'NIN HAZRET-İ PEYGAMBER
ALEYHİSSELÂM'A : "SEN HER YERDE SECCADESİZ
NAMAZ KILIYORSUN, NASIL OLUYOR" DEMESİ»

7358

عایشه روزی به پیغمبر بگفت
یا رسول الله تو پیدا و نهفتی

«Hazret-i Âişe bir gün Risâletpenâh Efendimize : Yâ Rasûlallah! Sen gizli ve âşikâre.»

7359

هرجا یابی نمازی میکنی
میدود درخانه تا پاک و دنی

«Nerede olursan namaz kılıyorsun. Halbuki evin içinde kirli ve bu-
laşık kimseler gezer.»

7360

گرچه میدانی که هر طفلی پلید
کرد مستعمل بهر جا که رسید

«Bilirsin ki her pis çocuk, dolaştığı yerleri kirletir, dedi.»

7361

گفت پیغمبر که از بهرمهان
حق نجس را پاک گرداند بدان

«Resûlullah buyurdu ki : Cenâb-ı Hak, büyük kulları için pisi, temiz hâle getirir.»

7362

سجده گاهم را ازان رو اطلب حق
پاک گردانید تا هفتم طبق

«Ondan dolayı, Allahın lutfu benim secde ettiğim yeri, tâ yedinci kat göğe varıncaya kadar temiz kılmaştır.»

Nitekim bir Hadis-i Şerifte : «Arzın toprağı benim için secdegah ve teyemmüm vâsıtası kılınmıştır.» buyurulmuştur. Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ nasihate şurû ile diyor ki :

7363

هان و هان ترك حدكن باشهان
ورنه ابليس شوى اندر جهان

«Sakin, sakın mülûk-i mâneviyye olan chlullâha hased etme. Yoksa Dünyâda bir şeytan olursun. Çünkü İblis de Âdem Aleyhisselâma hased etmiş ve ondan dolayı mel'ûni ebedi olmuştur.»

7364

کو اگر زهری خورد شهید شود
تو اگر شهید خوری زهری بود

«Bir velî zehir yiyecek olursa o zehir bal olur. Sen bal yersen bâzan o bal zehir yerine geçer.»

7365

کو بدل گشت و بدل شد کاراو
لطف کشت و نور شد مرپیل را

«Çünkü o velinin hem kendi, hem de işi değişmiş, onun ateşi nûra tahavvül eylemiştir.»

Bir misâl :

7366

قوت حق بود مہیل را
ور نہ مرغی چون کشد مہیل را

«Ebâbil kuşlarında Hak kuvveti vardı. Yoksa bir kuş, fili nasıl öldürür?»

7367

لشکری را مرغک چندی شکست
تا بدانی کان صلابت از حقست

«Bir orduyu, yâni; Kâbeyi yıkmak için gelen Ebrehe ordusunu bir kaç kuşçağız bozdu. Tâ bilesin ki onların salâbeti Hakdandı.»

7368

گر ترا وسواس آید زین قبیل
رو بخوان تو سورہ احزاب فیل

«Eğer ebâbil kuşlarının Ebrehe ordusunu bozduğu hakkında sana vesvese ve şüphe gelirse git de ashâb-ı fil sûresini oku.»

7369

ور کنی با او مری و همسری
کافرمان دان گر تو زیشان سربری

«Eğer ehlullah ile inadlaşmaya ve müsavât dâvâsına kalkışırsan onların inkisârından başını kurtaramazsın. Kurtaracak olursan beni kâfir say.»

Hazret-i Pirin işâret ettiği (Elemtera) Sûresidir ki Kâbe-i Muazzamayı yıkmak için Mekke civârına gelen Yemen vâlisi Ebrehe'nin maiyetindeki ordunun helâkini bildirir.

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ

Yâni: «Peygamber-i Ekberim; Rabbinin ashâb-ı file ne yaptığını görmedin mi?» buradaki (Elemtera), yâni; (Görmedin mi?) hitâbı (Gör-

müş gibi bilmiyor musun?) demektir. Çünkü Aleyhissalât Efendimiz fil vak'asından biraz sonra Dünyaya gelmişti. Ashâb-ı fil: Yemen vâlisi Ebrehe'nin ordusu idi, yanlarında filler bulunduğu için haklarında (ashâb-ı fil) tâbir buyurulmuştur.

أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ

فِي تَضَلُّيلٍ ۝ وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ ۝ تَرْمِيهِمْ
بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ ۝ فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ ۝

«Allah onların mekr ve hiylesini boşa çıkarmadı mı? O ordu, Kâbeyi yıkmak için gelmişti. Fakat muvaffak olamadan helâk oldu. Onların üstüne büyük büyük kuşlar gönderdi ki onlara taş kesilmiş çamur parçaları atıyorlardı. Onları yenilmiş saman kırıntıları hâline getirdi⁽⁸¹⁾.» Yâni; o koca orduyu helâk etti.

«BİR FÂRENİN, BİR DEVENİN YULARINDAN TUTUP ÇEKMESİ VE BUNDAN DOLAYI KENDİ KENDİNE GURURLANMASI»

7370

موشکی در کف مهاراشتری
در بود و شد روان و از مری

«Ufak bir fâre, bir devenin yularını yakaladı ve inadına çekmeye başladı.»

7371

اشتر از چشتی که شد باوردان
موش غره شده که هتم پهلوان

«Deve, uysal tabiatı yüzünden onun çekmesine tâbi oldu. Fâre ise ben pehlivanmışım diye kibirlendi.»

بر شترزد پرتو اندیشه اش
گفت بنایم ترا نو باش خوش

«Fârenin bu düşüncesi deveye aksetti. Hoş, imdi ben sana seni gösteririm, dedi.»

تا بیامد برب جوی بزرگ
کندر و کشتی زبون پیل سترک

«Büyük bir nehrin kenârına kadar geldiler ki onu geçmek için cesim fil bile âciz kalırdı.»

موش آنجا ایستاد و خشک خشک گشت
گفت اشتر ای رفیق کوه و دشت

«Fâre orada durdu ve şaşırıldı. Deve ona dedi ki: Ey dağ ve ova arkadaşın»,

این توقف چیست حیرانی چرا
یا بنه مردانه اندر جوی را

«Bu duruşun nedir, bu hayranlığın neden? Haydi kahramanca nehrin içine gir.»

تو قلاووزی و پیش آهنگ من
در میان ره مباحث و تن منن

«Sen benim kılavuzum ve rehberimsin. Yolun ortasında şaşırıp kalma ve sükût etme.»

گفت این آب شکر فست و عمیق
من همی ترسم ز غرقاب ای رفیق

«Fâre dedi ki: Arkadaş, bu su büyüktür ve derindir. Ben boğulmaktan korkuyorum.»

گفت اشتر تا بینم حد آب
پادر و بنهاد آن اشتر شتاب

«Deve: dur bakayım, suyun derinliği ne kadar? diyerek nehrin içine ayak attı.»

گفت تا زانو است آب ای کور موش
از چه حیران گشتی و رفی ز هوش

«Ey kör sıçan, su ancak dize kadar. Neden şaşırıp kaldın ve niçin aklın başından gitti?»

گفت مورکتست و مارا ازدهاست
که ز زانو تا زانو فرقه است

«Fâre dedi ki: Nehir sana göre karınca, bize göre de ejderhâ gibidir. Çünkü dizden dize fark vardır.»

گر ترا تا زانو است ای پرهز
مرمرا صد کز گذشت از ورق سر

«Ey hüner sâhibi; su, senin dizine kadar ise benim hakikaten başımı yüz arşın geçmiştir.»

گفت کستاخی مکن یار دگر

تا نسوزد جسم و جانت زین شرر

«Deve dedi ki : Dir daha terbiyesizlik etme ki onun kıvılcımiyle be-
nâ ve rûhun yanmasın.»

تو مری بامثل خود موشان مکن

باشتر مرموشرا نبود سخن

«Sen kendin gibi fârelerle inadlaş. Fârenin deveye karşı sözü olamaz.»

گفت تو به کردم از بهر خدا

بگذران زین آب مهلك مرمر

«Fâre dedi ki : Teybo ettim, Allah rızâsı için şu boğucu sudan beni
geçir.»

رحم آمد مرشتررا گفت هین

برجه و کودمان من نشین

«Fârenin şu yalvarışına karşı deve merhamete geldi de : sıçra, hör-
küçüm üzerine otur.»

این گذشتن شد مسلم مرمر

بگذرانم صد هزاران چون ترا

«Bu suyu geçmek ve başkalarını geçirmek bana ve cinsim develere
mahsustur. Senin gibi yüz binlercesini geçiririz.»

Şu kıssadaki fâre ile, başından büyük bir gormeye kalkışan fuzûl bir
kimse, deve ile de tecrübeli, salâhiyetli ve ilticâs ehli bir zât murâd
edilmiş, kıssanın naklinden sonra şu yolda hisse beyân kılınmıştır :

چون پیامبر بدستی بس روبراه

تاری از چاه روزی سموی چاه

«Ey gâfil insan! Mâdem ki peygamber değilsin, muktedâ olamamış-
sın. Yolda geri kal ve bir üstâdın arkasından yürü ki bir gün kuyudan
çıkıp Yûsûf Aleyhisselâm gibi mansıb sâhibi olasın.»

تو رعیت باش چون سلطان نه

خود مهران چون مرد کشتی بان نه

«Mâdem ki pâdişah değilsin, tebeddan ol. Mâdem ki gemici değilsin,
gemi kullanmaya kalkışma.»

چون نه کامل دکان تنها یگر

دست خوش می باش تا کردی خیر

«Kâmil olmayınca yalnız başına dükkân açma. Evvelâ elini yıka, son-
ra hamur açmaya başla.»

انصتوا را گوش گوش خاموش باش

چون زبان حق نگشتی گوش باش

«Enstû emrini dinleyip sus. Hak lisânı olmayınca kulak kesil.»

وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا

لَكُمْ رُحْمَانٌ

Yâni: «Kur'an okunduğu vakit onu dinleyin ve susun. Böyle yaparsanız umulur ki rahmet olunur⁸².» Yâni; Allahın rahmet ve mağfiretine nâil olursunuz.

Kur'an okunurken susmak ve onu dinlemek farz-ı ayndır. Şu Âyet-i Kerimenin hükmü budur. Böyle olduğu halde bazı küçük câmlerin bir tarafında hâfızların okuması, diğer tarafta vâızların söylenmesi ne dereceye kadar doğru bilemem.

Cuma günleri hatib minberde hutbe okurken de sükût etmek ve onu dinlemek lâzımdır.

Sahih-i Müslimde Ebû Hüreyre (radiyallahü anh) den rivâyet olunan bir Hadis-i Şerifte: «Cuma günü hatib hutbe okurken konuşan birine sus dersin lağvetmiş, yâni; münâsebetizlik etmiş olursun.» buyurulmuştur.

Dikkat edildi mi? Hutbe okunurken konuşmak değil, konuşana sus demek dinen memnûdur. Hattâ yine Ebû Hüreyre (radiyallahü anh) rivâyetinde: «Her kim mescidin zeminindeki taşlara dokunmak sûretiyle hutbeyi dinlememezlik ederse o da lağvetmiş olur.» denilmiştir. Binâenaleyh susmalı ve dinlemeli ki, binnetice öğrenip söylemeli.

7391

ور بگوئی شکل استفار گو
باشهشاهان تو مسکین وار گو

«Büyük bir zâtın huzûrunda âcizcesine mârûzâtta bulun.»

Kibirle, kin ile, şehvet ve şöhetle ağız açma.

7392

ابتدای کبر و کین از شهوتست
راسخی شهوت از عادتست

«Kibir ve kinin başlangıcı şehvettendir. Şehvetin rûsûh ve melele hâlini alması da onun âdet edilmesindendir.»

(82) Sûre: A'raf: 40.

Şehvet: Nefsin arzularıdır ki dilimizde ona can istemek tabir olunur.

Şehvet, (celiyye) ve (hafıyye) diye ikiye ayrılır. Şehvet-i celiyye: Zenginlik, iyi yaşamak, hevâ ve heves peşinde koşmak gibi şeylerin isteğidir. Şehvet-i hafıyye ise: herkesin medhini ve tâzimini arzu etmek, riyâset mevkilerine göz dikmek gibi şeylerdir. Hadis-i Şerifte: «Sizin için korktuğum şeylerin en korkuncu riyâ ile şehvet-i hafıyyedir.» buyurulmuştur.

Şehvetin celisi de, hafisi de elde edilince sâhibine kibir verir. Biri çıkıp da nasihat edecek olursa ona âdetâ kin bağlar. Demek ki kibir de kin de şehvetle başlıyormuş. Bazıları o medâr-ı istikbârı olan şeylerin zevâliyle yola gelirse de bazılarında âdet ve meleke hâlini alır.

7393

جون ز عادت گشت محکم خوی بد
خشم آید بر کسی کت دا کشد

«İnsanda kötü huy âdet hâlini alırsa, biri seni o halden çekmek isteyince ona hiddetlenir ve kin bağlarsın.»

7394

چونکی توکل خوار گشتی هر که او
وا کشد از کل ترا باشد عدو

«Sen çamur yemeye alışınca, seni ondan menetmek isteyen senin narında düşman kesilir.»

Bir nevi yağlı çamur varmış ki bazı kimseler onu yerler ve tiryâkisi olurlarmış. Acemcede bunlara (gilhâr), yâni; çamur yiyen denilir.

7395

بت پرستان چونکه گرد بت نهند
مانعان راه بت را دشمنند

«Putperestler, putun etrafında toplanınca, puthâne yoluna mâni olmak isteyenlere düşman olurlar.»

چونکه کرد ابلیس خوا سروری

دید آدمرا حقیر او از خری

«İblis evvelce melekler arasında büyük tanınmış ve o serverliğe alışmış olduğu için, eşeklik etti de Âdem Aleyhisselâmı hakîr gördü.»

که به از من سرور دیگر بود

تا که او مسجود چون من کسی شود

«Benden daha iyi server mi olur ki benim gibi büyük bir zât ona secde etsin, dedi.»

سروری زهرست جز آن روح را

که بود تریاک لای زابتدا

«İbtidâ, yâni; ezelde tirçâk, panzehir mahalli olmuş bir rûhdan mâ-adâsı için, riyâset ve serverlik zehirdir.»

تو اگر پرمار شد تا کی مدار

کان بود اندر درون تریاک زار

«Dağ yılan dolu olsa da korkma ki içerisinde tirçâk, yâni; panzehir vardır.»

سروری چون شد دعوت داندیم

مرگه شکست شود خصم قدیم

«Riyâset, emâcet gibi hevesler, dîmâğna nedim olur, yâni; kafanda yerleşir kalırsa; o hevesi kırmak ve seni vaz geçirmek isteyen sence eski bir düşman olur.»

چون خلاف حری نو گوید کسی

کیها حیزد ترا با او بسی

«Senin tabiatın hilâfına biri bir şey söylerse, ona karşı sende bir çok kin peydâ olur.»

که مرا از خوی من برمیکنند

مر مرا شاگرد و تابع میکنند

«O kimse beni tabiatımdan ayırmak ve beni şâkird ve tâbi kılmak istiyor dersin.»

چون نباشد خوی بد محکم شده

کی فروزد از خلاف آتشده

«Kötü tabiat sağlamlaşmayınca muhâlefet âteşgedesi nasıl parlar?»

Ateşgede : Mecûsilerin ibâdethânesidir ki, içinde ateş yakarlar ve ateşe taparlar. Hazret-i Mevlânâ iki kişi arasındaki muhâlefeti, kırgınlık itibâriyle âteşgedeye benzetiyor ve onun parlamasına insandaki kötü tabiatın muhkemleşmesini sebep gösteriyor.

با مخالف او مدارائی کند

در دل او خویش را جای کند

«Riyâset sevdâsında olan kimse, muhâlifî büyücek bir zât olursa ona karşı adâvet izhârına cesâret edemez.»

O muhâlîfe müdârâda bulunur, onu tasdik eder gibi görünür. Buna da sebep, o muhâlîf ve büyük zâtın kalbinde yer bulmak ve teveccühünü kazanmak emelidir.

7405

زانکه خوی بد بکشت استوار
مور شهوت شد زعادت همچو مار

«Çünkü kötü tabiatı kuvvetlenmiş, âdet hâlini almış, ondan dolayı şehveti de karınca gibi iken yılan gibi olmuştur.»

Bundan sonra Cenâb-ı Pîr nasihat olmak üzere diyor ki :

7406

مار شهوت را بکس در ابتلا
ور نه اینک گشت مارت اژدها

«Ey huysuz kimse, şehvet yılanını mücâhede ile öldür, yoksa o yılan daha büyür ve ejderhâ olur.»

7407

لیک هرکس مور پند مار خویش
تو ز صاحب دل کن استفسار خویش

«Lâkin herkes kendi yılanını karınca görür, yâni; ahlâksızlığını hak-kiyle müşâhede edemez. Onun için sen kendini bir ârifden sor.»

7408

تا نشد زر مس نداند من مسم
تا نشد شه دل نداند مفاسم

«Bakır altın olmayınca bakır olduğunu, gönül mânevî şâh olmadıkça müflis bulunduğunu bilmez.»

7409

خدمت اکبر کن بسی دار تو
جور میکش ای دل از دلدار تو

«Ey gönül, bakır gibi iksire hizmet et ve sevgilinin cefâsını çek.»

Eski kimyâcılar bakırı altın yapmak için uğraşırlardı. Elde etmeye

çalıştıkları cevhere iksir derlerdi. Gûyâ o iksirden iğne ucuyla alınıp bakır bir levhaya sürülürse altın olurmuş.

Burada bakırdan maksad : Ehl-ı sulûk, iksirden murad da mürşidin nazarıdır.

7410

کیست دلدار اهل دل نیکو بدان
که چو روز و شب جهانند از جهان

«Sevgili kimdir? İyi bil ki ehl-i dil ve ehlullahdır ki, gece ile gündüz birbirinden nasıl çekinir ve ayrılırsa, bunlar da Dünyâdan öyle çekinirler.»

Binâenaleyh :

7411

عیب کم گو بندۀ الله را
نتیم کم کن بد زدی شامرا

«Allahın has kullarını ayıblama, pâdişahı hırsızlıkla itham etme.»

Hikâyedeki şeyhi sarhoşlukla itham etmek isteyen müteriz ve em-sâline hitabdır ki, ehlullahâ sû-i zan etmek, bir pâdişahı hırsızlıkla itti-ham etmek gibidir. Onun için, o gibi kötü zanlarda bulunmaktan, sakın, deniliyor ve aynı bahse dâir başka bir hikâye naklediliyor :

«GEMİDE HIRSIZLIKLA İTTİHÂM EDİLEN DERVİŞİN KERAMETLERİ»

7412

بود درویشی درون کشتی
ساخته از رخت مهدی بشتی

«Bir gemide bir derviş vardı ki merdlik ve insanlıktan bir yığın yap-mıştı.»

Yâni; yuku ve eşyası yoktu.

یاوه شد همیان ز راو حفته بود
چهارا جستند و اورا هم نمود

«Bir altın torbası kayboldu. Derviş ise uyumuştı. Gemide herkesi aradılar, biri de o dervîşi gösterdi.»

کین فقیر خفته را جویدیم هم
کرد بیدارش زغم صاحب درم

«Şu uyuyan fakiri de arayalım dedi. Para sâhibi kederinden onu da uyandırdı.»

کاندربن کشتی چر مدان گم شدست
چهارا جستیم نتوانی تورست

«Ve: Bu gemide bir altın torbası kaybolmuştur. Onun için herkesi aradık, sen de aranmaktan kurtulamazsın.»

دلق بیرون کن برهنه شوز دلق
تاز تو فارغ شود اوهام خالق

«Abanı çıkar ve soyun ki halkın evhâmı senden fâriğ olsun.» dedi.

گفت یارب مر غلامت راخسان
متم کردند قرمان در رسان

«Derviş dedi ki: Yâ Rabbî şu âdi kimseler, kulunu müttehem tutular. Fermânını erîştir.»

چون بدرد آمد دل درویش ازان
سربرون کردند هر سو در زمان

«Dervîşin kalbi kırılınca, o anda ve denizin her tarafından,»

صد هزاران ماهی از دریای ژرف
در دهان هریکی دری شگرف

«Yüz binlerce balık başını çıkardı ki, her birinin ağzında gâyet kıymetli bir inci vardı.»

هریکی دری خراج ملکیتی
کز آلهست این ندارد شرکتی

«İncilerin her biri, bir memleketin haracı değerinde idi ki, Allah tarafından gönderiliyordu ve ortak malı değildi.»

در چند انداخت در کشتی و جست
مرهوارا ساخت کرسی و نشست

«Balıkların ağzından aldığı bir kaç inciyi gemiye attı ve sıçrayıp havada iskemleye oturur gibi oturdu.»

خوش مربع چون شهان بر تخت خویش
او فراز اوج و کشتی اش به پیش

«Pâdisâhların taht üzerinde murabba oturdukları gibi, o da havada oturmuştu, gemi önünde bulunuyordu.»

گفت رو کشتی شارا حق مرا
تا نباشد باشما دزد گدا

«Gemidekilere hitab ederek dedi ki: Haydi gidin, gemi sizin, Hak benim olsun ve yoksul bir hırsız sizinle birarada bulunmasın.»

تا کرا باشد خسارت زین فراق
من خوشم جفت حق و باخلق طاق

«Acaba bu ayrılıktan kim zarar görecektir? Ben Allaha yakın ve halka uzak olmakla hoşum.»

نی مرا او تهمت دزدی نه
نی مهار مرا بنمازی دهد

«O, ne beni hırsızlıkla itham eder, ne de yularımı bir gammâzın eline verir.»

بانك کردند اهل کشتی کای هام
از چه دادندت چنین عالی مقام

«Gemi halkı ona: Ey büyük zât! Böyle âlî bir makamı sana neden verdiler? diye seslendiler.»

گفت از تهمت نهادن برفقیر
وز حق آزاری پی چیزی حقیر

«Derviş kinâye tarîkiyle dedi ki: Bir fakiri itham etmekten ve hakir bir şey için Hakkı incitmekten verdiler, dedi.»

حاش لله بل ز تعظیم شهان
که نبودم برفقیران بد گمان

«Hâşâ ve kellâ! Fakiri itham etmekten değil, belki mânevî sultan olanlara tâzim ettiğim için verdiler ki, fakirler hakkında sû-i zan beslemedim.»

آن فقیران لطیف خوش نفس
کز پی تعظیمشان آمد عبس

«O latîf ve nefesi hoş fakirler ki (Abese) Sûresi onlara tâzim için nâzil olmuştur.»

عَبَسَ وَتَوَلَّى ۖ اَنْجَاۤءُ الْاَغْمٰی ۝

Yâni: «Resûlullah âmâ geldi diye yüzünü buruşturdu ve çevirdi»⁽⁸³⁾ âyetlerine işârettir.

Hazret-i Peygamberin müezzinlerinden Abdullah bin Ümm-i Mektûm (Radiyallâhü anh) her vakit nezd-i peygamberiye gelir: «Yâ Resûlallah! Allahın sana tâlim ettiklerinden bana da öğret.» derdi.

Bir gün Kureysin eşrâfından bir kaç kişi huzûr-ı Nebevîde bulunuyordu. Hazret-i Peygamber de belki imana gelirler diye ümidleniyordu. İşte o sırada Abdullah bin Ümm-i Mektûm yine geldi. Âmâ olduğu için Risâletpenâhın yanında kimler bulunduğunu bilemiyordu. Bundan dolayı her vakitki ricâsını tekrarladı. Fakat Resûl-i Ekrem başını öte tarafa çevirdi. Bunun üzerine o Âyetler nâzil oldu. Ondan sonra Zât-ı Akdes-i Nebvî ne vakit Ümm-i Mektûmu görse: «Ey kendisi için Rabbimin bana itab ettiği büyük zât, merhabâ» buyururdu.

آن فقیری بهر بیچارچ نیست
بل پی آنکه بجز حق هیچ نیست

«Fakat bahsedilen fakirlik dünyaya sarılmak için değildir; belki nararında Haktan başka bir şey olmayan kimse içindir.»

(83) Sûrei Abese: 1-2.

Kendî ve bütün mevcûdât nazarında fânî olan zâta, velev ki zengin olsun, sôfiyye ıstılâhında fakir denilir.

Yine o derviş lisânından deniliyor ki :

7431

مہم چون دارم آہارا کہ حق
کرد امین مخزن ہفتم طبق

«Cenâb-ı Hakkın yedinci kat semâdaki hazinesine emin kıldığı zevâtı, ben nasıl itham edebilirim?»

7432

مہم نفست و نی عقل شریف
مہم حسست نی نور لطیف

«İtham edilen nefisdir, akl-ı şerif değildir. İtham olunan duygudur, lâtif nur değildir.»

7433

نفس سوفسطائی آمد میزانش
کنس زدن سازد نہ حجت گفتنش

«Nefis softâiyye feylesofları gibidir. Onu döğ ki, dayak kâr eder; huccet ve delil tesir etmez.»

Softâiyye feylesoflardan bir gürûhtur ki eşyanın hakikatini inkâr ederler ve her şeyden şüphelenirler; hattâ şüphelerinden de şüphelenirler. İstanbulun ilk kadısı Hızır Beyin oğlu ve Fâtih'in muallimi Sinan paşa, gençliğinde nasılsa bu softâilere kapılmış. Bir gün babasıyla yemek yerken Hızır bey; «Sinan, o derece divâneliğe düştün ki, şu önündeki sahanın bakır olduğunda şüphe edeceksin» demiş. Sinan paşa da : Evet, biz bakır gördüğümüz halde onun başka bir şey olmak ihtimâli vardır; de-yince; Hızır bey, sahanı yakalamış, oğlunun başına vurmuş, bakır olduğunu anladın mı? demiş.

7434

معجزہ بیند فروزد آن زمان
بعد ازان گوید خیالی بود آن

«Bir softâî mûcizeyi görür, o esnâda hak olduğunu kabul eder; sonra da gördüğüm bir hayâl idi der.»

7435

در حقیقت بود آن دید عجب
چون مقیم چشم نامد روز و شب

«Yine o softâiyye der ki : O acâibi görmek hakikat olsaydı onun görünüşü gece gündüz gözde devam ederdi, yâni; her vakit görülürdü.»

7436

آن عجب زین حس دارد عار و تنگ
کی بود طاوس اندر چاہ تنگ

«Zira o acâib mûcize, bu hiss-i rû'yetle ikâmet etmekten arlanır. Tâvus kuşu dar bir kuyu içinde nasıl bulunur?»

7437

تا نکوی مرصا بسیار گو
من ز صدیک گویم و آن ہم چومو

«Sakin bana çok söylüyor deme. Ben yüzde birini söylüyorum ki o söylediğim de kıl gibi ince bahislerdir.»

«DERVİŞLERİN, DİĞER BİR DERVİŞ İÇİN, ŞEYHİN HUZURUNDA
ÇOK SÖYLÜYOR DİYE KINAYIP TAKBİH ETMELERİ»

7438

صوفیان بر صوفی شنه زدند
پیش شیخ خانقاهی آمدند

«Dervişler bir dervîşi kınayıp, ayıplıyarak tekye şeyhinin karşısına
geldiler.»

7439

شیخ را گفتند داد جان ما
تو ازین صوفی بجوای پیشوا

«Şeyhe dediler ki: Ey bizim muktedâmız! Bu dervîşden bizim hak-
kımızı al.»

7440

گفت آخر چه گلهست ای صوفیان
گفت این صوفی سه خود دارد گران

«Şeyh, dervîşler! Ne şikâyetiniz var? diye sordu. Onlar da dediler
ki: Bu dervîşin ağır üç huyu var.»

7441

در سخن بسیار گو همچون جرس
در خورش افزون خورد از بیست کس

«Söze başladı mı çingırak gibi gevezelik eder, yemekte yirmi kişiden
fazla yer.»

7442

ور بخسبد هست چون اصحاب کهف
صوفیان کردند پیش شیخ زحاف

«Uyuyacak olursa ashâb-ı Kehf gibi uyanmak bilmez, diyerek şeyhin
önünde gürültü, patırdı ettiler.»

7443

شیخ رو آورد سوی آن فقیر
که زمره حالی که هست اوساط گیر

«Şeyh, o şikâyet edilen dervîşe teveccüh ederek: Her hususta itidâl'i
ihtiyâr et, dedi.»

7444

در خبر خبر الامور اوساطها
نافع آمد ز اعتدال اخلاطها

«Hadiste: (İşlerin hayırlısı ortasıdır) buyurulmuş; insandaki ahlâtın
itidâl derecesinde bulunması faydalı olmuştur.»

7445

گر یکی خلطی فزون شد از عرض
در تن مردم مدید آید مرض

«Vücudda ahlât-ı erbea denilen kan, balgam, safra ve seyda'dan biri
artacak olursa insanın bedeni hasta olur.»

7446

برقرین خویش مفترا درصفت
کان فراق آرد یقین در عاقبت

«Sıfat ve haslet hususunda arkadaşından fazla olma ki o fazlalık,
sonunda arkadaştan ayrılmayı intâc eder.»

7447

نطق موسی بد بر اندازه ولیک
هم فزون آمد ز گفت یار نیک

«Mûsâ Aleyhisselâmın sözü endâze ve itidâl üzere idi. Lâkin o kadar
söyleyişi bile o iyi dosta, yâni; Hızır Aleyhisselâma fazla geldi.»

آن فزونی باخضر آمد شفاق
گفت رو تو مکرزی هذا فراق

«O fazlâh, Hızır Aleyhisselâma muhâlefet gördüğünü için sen çok söylüyorsun, artık ayrılalım, sen de git, dedi.»

Hâdis e mâlum. Hazret-i Mûsâ Hızır Aleyhisselâm ile görüşmeye me'mur edilmişti: «Yâ Mûsâ! Sen benimle sohbe tehammül edemezsin» dedi. Hazret-i Mûsâ edeceğini söyledi. Hızır: «Öyle ise yapacağın işlere itiraz etme» dedi. Bu şart ile yoldaş oldular. Sâhilde bir kayığa bindiler. Kayıkçılar bunlardan para almadıkları halde Hızır, kayığın bir tahtasını kopardı. Hazret-i Mûsâ: «Yâhu; kayıkçılar bizden para almadılar, sen onların kayığını sakatladın» dedi. Hızır: «Ben sana, benim sohbetime tehammül edemezsin demedim miydi?» dedi. Hazret-i Mûsâ: «Bir daha ses çıkarmam» dedi. Karaya çıktılar. Orada bir takım çocuklar gördüler. Hızır, içlerinden birini tutup öldürdü. Hazret-i Mûsâ dayanamadı: «Canım, bigünah çocuğu öldürdün» diye itiraz etti. Hızır: «Ben sana dayanamazsın demedim miydi?» deyince Hazret-i Mûsâ: «Bir daha işine karışsam benimle sohbet etme» dedi. Bir köye girdiler. Köylüler bunları misâfir etmedi. Orada yıkılmaya meyletmış bir duvar gördüler. Hızır elini sürüp duvarı düzeltti. Hazret-i Mûsâ: «Bâri bize biraz yiyecek vermeleri mukâbilinde duvarı düzeltiydin» dedi. Bunun üzerine Hızır: «Yâ Mûsâ; artık ayrılalım. Şimdi sana yaptıklarımın sebebini anlatayım: Kayığın tahtasını koparmakla onu gasb olunmaktan kurtardım. Çünkü ileride zâlim bir hükümdâr vardı. Ne kadar sağlam kayık ve gemi görürse zabtediyordu. O genci öldürmekle anasını, babasını halâs ettim. Çünkü oğlan sağ kalsaydı onları kâfir edecekti. Duvarı, düzeltmekle altındaki defineyi muhâfaza ettim. O define iki yetimin malı idi. Duvar yıkılsaydı define meydana çıkacak ve zâyî olacaktı» dedi.

Bunun üzerine ayrıldılar. Hazret-i Mûsâ Nebilerin büyüklerinden, kitab ve şeriat sahibi bir peygamberdi. Fakat onun ilmi zâhire âitti. Bî-nâenaleyh, kayığın sakatlanması zâhiren bir cürüm, gencin öldürülmesi de yine zâhiren bir cinâyet olduğu için onlara karşı sükût edemezdi. Hızırın ilmi ise bâtına âitti. Onun için: «Yâ Mûsâ, sen benim sohbetime ve yapacağım işlere tehammül edemezsin» demişti. Böyle olmakla berâber Hazret-i Mûsâ'dan efdal değildi.

Hızırın hâlâ yaşayıp yaşamadığı ulemâca ihtilâfî bir meseledir. Bâzıları onun yaşayıp öldüğünü söylemişler; bâzıları da hâlâ yaşamakta olduğunu, hattâ kendilerinin onunla görüştüklerini haber vermişlerdir. Bu haberi verenler de sözleri reddedilemeyecek büyük adamlardır. Bu iki

rivâyeti birleştirmek için hatıra şöyle bir fikir gelir: Peygamberlerden her birinin neş'esi ve meşrebi üzere ümmet-i Muhammed arasında bir velî vardır. Buna göre Hızır meşrebi üzere de bir velî mevcuddur. İhtimâl ki Hızır ile görüştüklerini söyleyenler, zamanlarında Hızır meşrebi üzerine olan velî ile mülâkât etmişlerdir. Maamâfih, Hazret-i Mûsânın görüştüğü Hızırın hâlâ yaşamakta olması da Allahın kudretine nisbetle olmayacak bir şey değildir.

Hazret-i Mevlânâ, burada Hızır Aleyhisselâm ile mürşidi, Mûsâ Aleyhisselâm ile de müridi murâd ederek mürşid lisânından olmak üzere diyor ki:

7449

موسيا بسیار گوئی دور شو
ور نه بامن کنک باش و کور شو

«Ey Mûsâ makamında olan mürid! Çok söylüyorsun. Uzaklaş, yoksa bana karşı dilsiz ve kör olmalısın.»

Yâni; itiraz edecek bir hareketi görmemeli ve itiraz etmemelisin. Çünkü sohbette mürşid söyler, mürid dinler. Böyle olmazsa o sohbetten istifâde edilmez. Demek ki sohbetin şartı müridin sükûttur.

7450

چون حدث کردی تو نا که در نماز
گویدت سوی طهارت رو بتاز

«Sen namazda ansızın abdestini bozarsan müfti sana koş abdestini tâzele der.»

7451

ور زرفی خشک جنبان میشوی
خود نمازت رفت بنشین ای غوی

«Eğer gidip abdest almazsan kuru kuru, yâni; nâfile yere yatıp kalkmış olursun. Ey sapık adam! Namazın bozulmuştur, otur.»

Cenâb-ı Pir, şeyhin huzurunda çan çan öten bir müridi, namazda iken abdesti bozulmuş bir kimseye benzetiyor. O kimse gidip abdest almazsa kıldığı namazın kuru kuruya yatıp kalkmaktan ibâret olduğu gibi, mürşid yanında dilini tutmayanın da sohbetten feyz alamayacağını haber veriyor. Yine o gibi çal çene heriflere hitâben diyor ki:

رو بر آنها که هم جفت تواند
عاشقان و تشنه گفت تواند

«Sen senin gibi olanların ve senin sözlerine âşık ve teşne bulunanların yanına git ve onların yanında dırlan.»

پاسبان بز خوابناکان بر فرود
ماهیارا پاسبان حاجت نبود

«Bekçinin uyuyanlara faydası olur, balıkların bekçiye ihtiyâcı yoktur.»

Bu beyt şeriat ve tarikat ilimlerini kitaptan okumak sûretiyle öğrenmiş ve kendisini halkın bekçisi vehmetmiş olanları târifdir. Çünkü bekçi uykuda olanlara faydalıdır. Fakat hakikat denizinin balıkları gibi uyanık bulunan âgâhların bekçiye ihtiyâcı yoktur. Onları uyandıracağım diye heveslenme.

جامه پوشانرا نظر بر کار دست
جان عریانرا تجلی زیورست

«Elbise giyinmiş olanların nazarı çamaşırcıyadır; fakat her şeyden soyunmuş olan bir rûhun ziyneti Hakkın tecellisidir.»

Bînâenaleyh :

یاز عریان بیک سوبازرو
یا چو ایشان قارغ از تن جامه شو

«Yâ rûhen her şeyden tecerrüd etmiş olanların yanından çekil, yâhud sen de onlar gibi varlık elbisesinden soyun.»

ور نمی تانی بکل عریان شوی
جام کم کن تاره اوسط روی

«Eğer temâmiyle soyunmaya muktedir olamazsan, elbiseyi az giyin, yâni; ben ve biz gibi benlik ifâde eden kelimâtı az söyle, enâniyyet dâvâsında bulunma ki vasat bir yoldan gitmiş olasın.»

«HAKKINDA ŞİKÂYET EDİLEN DERVİŞİN,
ŞEYHE ÖZÜR BEYAN ETMESİ»

بسی فقیر آن شیخرا احوال گفت
عذررا با این غرامت کرد جفت

«O mürid, o şeyhe ahvâlini söyledi. Özür ile ğarâmeti birleştirdi.»

Yâni; borç gibi edâsı lâzım olan hâlini beyân etti.

آن جوابات سؤالات حکیم
کس خضر نمود از رب علم

«Kelîmullahın suallerine Hızırın cevapları gibi güzelce, doğruca cevaplar verdi.»

گشت مشکلهاش حل افزون زیاد
از پی مرهمشکلش مفتاح داد

«Mûsânın hatırlındaki bir çok müşkil halledildi. Çünkü Hızır, her müşkil için ona bir anahtar vermişti.»

از خضر درویش هم میراث داشت
در جواب شیخ همت برگماشت

«O mürid de Hızır'dan mirâsa konmuştu. Şeyhe cevap vermek için himmet sarfetti.»

Evvelâ şeyhin; her şeyde vasat dereceyi ihtiyâr etmeli, demesine karşı :

7461

گفت راه اوسط هر چه حکمتست
لیک اوسط نیز هم بانسبتست

«Dedi ki : Orta yol vâkıa hikmettir, lâkin vasat da nisbetledir.»

Yâni; herkesin kâbiliyetine göredir.

7462

آب جو نسبت با شتر هست کم
لیک باشد موشر آن همچویم

«Derenin suyu deveye göre azdır, lâkin fâreye nisbetle o, deniz gibidir.»

7463

هری را باشد وظیفه چارنان
دو خورد یاسه خورد هست اوسط آن

«Her kimin dört ekmeğe ihtiyacı olur da ikisini, yâhud üçünü yer de ikisini, yâhud birini bırakırsa o, onun için vasattır.»

7464

ور خورد هر چار دوراز اوسطست
او اسیر حرص مانند بطست

«Eğer dört ekmeğin dördünü de yerse vasattan uzaktır; belki o, kaz gibi lurs eseridir.»

هر که اورا اشتها ده نان بود
شنس خورد میدان که اوسط آن بود

«Bir kimsenin on ekmek yemeğe iştihâsı varken altı dânesini yerse, bilmiş ol ki o vasattır.»

7466

چون مرا پنجاه نان هست اشتها
مر ترا شنس کرده همدستیم نی

«Benim elli ekmek yemeğe iştihâm var, sen ise altıya da yemiyebilirsin. Bu sûretle ikimiz müsâvi olamayız.»

7467

تو بده رکعت نماز آبی ملول
من بیافصد در نیام در بخواب

«Sen on rekat namaz kılmakla usanırsın. Ben beş yüz rekâtla zayıf düşmem.»

7468

آن یکی در یا کبازی جان بداد
وین یکی جان کند تالک نان بداد

«Meselâ bir kimse aşk yolunda can verir, diğeri de bir ekmek verir-ken can çekişir.»

7469

این وسط در بانهایت میبود
کین مران را اول و آخر بود

«Bu vasat, nihâyet bulan bir şey hakkındadır ki onun başı ve sonu olur.»

اول و آخر نباید نادران
در تصور کنجد اوسط بامیان

«İbtidâ ve son olmak gerektir ki arkasında vasat tasavvur olunabil-
sin.»

بی نهایت چون ندارد دوطرف
کی بود اورا میانه منصرف

«Nihâyetsiz olanda ise iki taraf, yâni; evvel ve son yoktur. O halde
ona nasıl vasat sarfolunur?»

اول و آخر نشانش کس نداد
گفت لو کان له البحر مداد

«Cenâb-ı Hakkın evvel ve âhirinden kimse nişan veremedi. Çünkü
o ezeli ve ebedîdir. Nâmütenâhî olduğu için vasatı da yoktur. Kelâm-ı
İlâhîsinde (لو کان البحر مداداً) buyurmuştur.»

Sûre-i Kehfde buyurulmuştur ki :

قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ
فَبَلَّ أَنْ تَفْقِدَ كَلِمَاتِ رَبِّي وَلَوْ جُنَّ بِمِثْلِهِ مَدَدًا ۝

Yâni : «Eğer bütün denizler mürekkebe olsa Rabbinin kelimâtı yazıl-
madan evvel o denizler tükenirdi. O denizler gibisini imdada getirsen bile
yine kifâyet etmezdi!»⁸⁴

Çünkü denizler sınırlı, Kelimât-ı İlâhiyye ise sınırsız ve sonsuzdur.

⁸⁴ Sûrei Kehf : 109.

هفت دریا کر شود کلی مدید
نیست مر بایان شدن را هیچ امید

«Yedi deniz temâmiyle mürekkebe olsa da, kelimât-ı İlâhiyyenin ya-
zılıp bitmesine ümid ve imkân yoktur.»

باغ و بیشه گر شود یکسر قلم
زین سخن هرگز نگردد پیش و کم

«Bağlar, ormanlar kalem olsa da bu söz, yâni; kelimât-ı İlâhiyye aslâ
azalıp çoğalmaz.»

Sûre-i Lokmanda da buyuruluyor ki :

وَأَوَّازٌ مَّا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرٍ
أَقْلَامُ وَالْبَحْرِ يَدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَّا نَفِدَتْ
كَلِمَاتُ اللَّهِ

Yâni : «Yeryüzündeki bütün ağaçlar kalem, denizler mürekkebe olsa,
o mürekkebe bittikten sonra yedi deniz imdâda gelse yine kelimât-ı İlâ-
hiyye yazılıp tükenmezdi»⁸⁵.

(Kelimâtullah) için Allahın ilim ve hikmeti, enbiyâ ve evliyânın
— mazhariyyet itibâriyle — kalblerindeki hakayık ve maârif denilmiştir.

Yine o derviş çok uyuyor isnâdına cevâben diyordu ki :

حالت من خواب را ماند گهی
خواب پندارد مرا ترا گمراهی

«Benim hâlim bâzan uykuya benzer, sapık biri o hâli uyku sanır.»

(85) Sûrei Lokman : 27.

چشم من خفته دلم بیدار دان
شکل بیکار مرا برکار دان

«Benim gözümü uyumuş, kalbimi uyanık; işsiz, güçsüz duruşumu, iş ve güçte bil.»

گفت پیغمبر که عینای تنام
لاینام قلبی عن رب الانام

«Hazret-i Peygamber, gözlerim uyur, kalbim uyumaz ve Rabb'ül-Enâmdan gâfil olmaz buyurmuştur.»

چشم تو بیدار و دل خفته بخواب
چشم من خفته دلم در فتح باب

«Senin gözün uyanık, kalbin uykuda; benim gözüm uykuda, kalbim feth-i bâbtadır.»

مردم را پنج حسی دیگرست
حسن دل را هر دو عالم منظرست

«Kalbimin bilinen beş duygudan başka beş hissi vardır. İki âlem, yânî; Dünyâ ve Âhiret manzaralarını gönüldeki hissîm görmektedir.»

تو ز ضعف خود مکن درمن نگاه
بر تو شب بر من همان شب جاشتگاه

«Sen kendi mânevî za'fınla bana bakma. Sana gece olan vakit benim için gündüzdür.»

بر تو زندان بر من آن زندان چو باغ
عین مشغولی مرا گشته فراغ

«Sana zindan olan yer, benim için bağ, bağçe gibidir. Meşgûliyetin tâ kendisi banaistirâhat olmuştur.»

بای تو در گل مرا گل گشته گل
مرترا ماتم مرا سور و دهل

«Senin ayağın çamura batmış, bana o çamur gül olmuştur. Sana mâtem olan benim için düğün ve davuldur.»

در زمینم با تو ساکن در محل
میدوم بر چرخ هفتم چون زحل

«Yerde ve seninle berâber oturuyorum ama; öyle iken Zühal seyyâresi gibi yedinci kat gökte seyran etmekteyim.»

همنشینت هن نیم سایه منست
بر ترا از اندیشه‌ها پایه منست

«Seninle oturan ben değilim, benim gölgemdir. Benim mertebem fikirlerin fevkindedir.»

زانکه من ز اندیشه‌ها بگذشته‌ام
خارج اندیشه پویان گشته‌ام

«Çünkü ben ölçülerin hudûdunu geçmişim, fikir hudûdunun haricinde dolaşmaktayım.»

حاکم اندیشه ام محکوم نی
زانکه بنا حاکم آمد بر بنی

«Ben fikre hâkimim, mahkûm değilim. Çünkü binâyı yapan, o binâyâ hâkimdir.»

جمله خلقان سخره اندیشه اند
زان سبب خسته دل و غم پیشه اند

«Halkın cümlesi fikir ve endişe mağlûbudur. Ondan dolayı hepsi kalben hasta ve mağmûmdur.»

قاصدا خود را باندیشه دهم
چون بخوام از میانشان برجهم

«Ben kasden kendimi endişeye veririm. Fakat isteyince o endişe esiri olanların arasından sıçrar, kalkarım.»

من چو مرغ اوج اندیشه مکس
کی بود بر من مکس را دسترس

«Ben yükseklerde uçan bir kuşum. Endişe ise sinekdir. Bir sinek beni nasıl elde edebilir?»

قاصدا زیر آیم از اوج بلند
تا شکسته پایکان بر من تند

«Âcizler benimle konuşma imkânını bulsun ve feyz alsınlar diye kasden yükseklerden aşağıya inerim.»

چون ملالم گیرد از سفلی صفات
بر پریم همچون طيور الصفات

«Bu süfli sıfatlı âlemden bana usanç gelince, tuyûr-u sâffât gibi hakikat semâlarında uçarım.»

Tebâreke Sûresindeki şu Âyete işârettir:

أَوَلَمْ يَكُنْ لَهُمُ الْفُتُورُ إِلَى الظَّيْرِ فَفَهُمْ صَافَاتٍ وَيَقْبِضُنَّ بِأَيْمُسُ كُمْ إِلَّا الرِّجْمُ إِنَّهُ
يَكِلُ شَيْءٌ بَصِيرٌ ﴿٨٦﴾

Yâni: «Müşrikler, tepelerinde ve havada saf hâlinde uçan kuşlara bakmıyorlar mı ki kanadlarını açarlar ve toplarlar. Onları havada tutan, uçma kuvvetini veren Rahîm ve Rahmân olan Allahdan başkası değildir. O Allah Teâlâ her şeyi görür⁸⁶.»

بر من رستست هم از ذات خویش
بر نجفاسم دو پر من با سریش

«Benim kanadım kendi zâtımdan hâsıl olmuştur. Ben çirişle iki kanadı kendime yapıştırmam.»

Bir beyt evvel «Bu süfli âlemden bana usanç gelince tuyûr-u sâffât gibi hakikat semâlarında uçarım.» denilmişti. Uçmasına vâsita olan kanadların ilim ve amel kanatları olarak kendinden hâsıl olduğunu, bir takım mürâyî ve hiylekârlar gibi takma ve çirişle yapıştırılmış tezvir kanadı kullanmadığını söylüyor.

جعفر طیار را پر جاریه ست
جعفر طرار را پر تارویه ست

«Câfer-i Tayyârın kanadı dâimîdir. Câfer-i Tarrârın kanadı ise iğredir.»

Câfer-i Tayyâr, Ebû Tâlibin ortanca oğlu ve Hazret-i Alinin ağabeyidir. İslâma gelmesi Cenâb-ı Aliyyül Mürtezâdan sonradır. Bir gün Hazret-i Ali, Peygamber Efendimizle namaz kılariken Ebû Tâlib ile Câfer oraya gelmiş, Ebû Tâlib : «Sen de amcazâdene iktidâ et» diyerek Câferi Resûl-i Ekreme uymaya ve namaz kılmaya teşvik etmişti. Sonra Cenâb-ı Câfer Habeşistana gitti. Necâşinin karşısında müslümanlığı ve müslümanları müdâfaa etti. Hicretin yedinci senesine kadar orada oturdu. Habeşistan muhâcirleri o sene Medineye geldiler. Aleyhissalât Efendimiz Hayber gazâsına gitmişti. Onlar da oraya gittiler. Haybere gelişleri fetihten sonra vâki oldu. Resûl-i Ekrem Câferi kucakladı ve alından öptü : «Ey Câfer; sûret ve siyret itibâriyle bana en çok benzeyen sensin.» buyurdu. Câfer, bu iltifâtın şevkiyle vecde geldi ve kemâl-i neşvesinden Hazret-i Peygamberin huzûrunda oynadı. Sonra Mûte üzerine bir seriyye gönderiliyordu. Kumandanlığa (Zeyd bin Hârise) tâyin buyuruldu. «Zeyd şehid olursa Câfer, o da şehid olursa Abdullah bin Revâha kumandan olsun, o da şehid düşerse mücâhidler birini kumandan intihâb eylesin» denildi. Resûl-i Ekrem, bu üç zâtın şehid olacağını keşfetmiş ve kapalı bir sûrette haber vermişti. Filvâki müsâdeme esnâsında Zeyd bin Hârise şehid düştü. Câfer sancağı alıp kumandan mevkiine geçti. Bir eli kesildi, sancağı obir eline aldı, o da kesilince sancağı kolları arasına aldı. Nihâyet o da şehid oldu. Abdullah bin Revâha kumandayı eline aldı. O da şehid düştü. Sonra Hâlid bin Velid kumandan seçildi. Akşama kadar harbi idâre etti. Ertesi günü tâbiyyeyi değiştirdi. Sağ kolu sol tarafa, sol kolu sağ tarafa geçirdi. Düşman, karşısında dün gördüğünden başka kimseler görünce müslümanlara yardım kuvveti gelmiş sandılar ve şaşırıldılar. Hâlid, onların şaşkınlığından istifâde ederek şiddetli bir hücum yaptı ve düşmanı kaçırdı. Sonra müfrezeyi alıp Medineye getirdi.

Kumandanlar şehid oldukça Resûlullah Efendimiz Medinede haber veriyordu : «Cenâb-ı Hak, Câferin kesik ellerine mukâbil ona iki kanad verdi. Onlarla cennette uçmaktadır» buyurdu. Bu münâsebetle Hazret-i Câfere (Câfer-i Tayyâr) denildi.

Câfer-i Tarrâr'a gelince; (Tarrâr): hırsız, yan kesici gibi bir mânâ ifâde eder.

Şârih İsmâil Ankaravi diyor ki : (Câfer-i Tarrâr'ın, muayyen bir kimse olmak ihtimâli de vardır. Lâkin mâlûm ve meşhûr değildir ki ne gûna kimsedir. Belki her mekkâr ve gaddâr olan kimseler murâd ola.)

7494

زَدَ أَنكَ لَمْ يَذُقْ دَعْوِيَّتِ اَيْنَ

زَدَ سَكَانَ اَفَقِ مَعْنِيَّتِ اَيْنَ

«Hakikat zevkini tatmayanlar indinde dervişin, şöyle böyle yaparım demesi dâvâdan ve lâftan ibârettir. Lâkin mânâ ufuklarının sâkinleri nezdinde o sözlerin mânâsı vardır ve doğrudur.»

7495

لَا فِ دَعْوَى بِأَشَدِّ اَيْنَ بِشِ غَرَابِ

دِيكَ تِي وَ بَرِيكِ بِشِ ذَبَابِ

«Bu sözler, karga gibi mânâ bigânelerine, lâf ve dâvâ gelir. Bir sineğe göre tencerenin boşu ve dolusu birdir.»

Buradaki karga ve sinekten maksad : Evliyâullâhın ahvâline ve kerâmâtına inanmayan münkirlerdir.

Hakkında şikâyet edilen derviş, «çok yiyor» isnâdına karşı da şunları söyledi :

7496

چونکہ در تو میشود لقمه گهر

تَن مَزَن چندانکہ بتوانی بخور

«Yediğin lokma sende güher olursa ses çıkarma. Yiyebildiğin kadar ye.»

7497

شیخ روزی بہر دفع سوء ظن

در لکن فی کرد پر در شد لکن

«Şeyhin biri, bir gün, hakkında çok yiyor diye edilen sû-i zanrı defetmek için bir leğene kay etti, lâkin leğen inci ile doldu.»

گوهر معقول را محسوس کرد
پیر بینا بهر کم عقلی مراد

«Hakikatı gören o pir-i kâmil, müterizin akılsızlığından dolayı (mâ-kûl), yâni, mânevî olan cevheri (mahsûs), yâni; mâddî olarak inci sûre-tinde gösterdi.»

چونکه در معده شود پاکت پلید
قفل نه بر حلق و پنهان کن کلید

«Fakat, pâk olan yemekler de senin mîdende pisliğe tahavvül ediyorsa, boğazını kilitte ve anahtarını sakla.»

هر که دردی لقمه شد نور جلال
هر چه خواهد تا خورد اورا حلال

«Lokma her kimin mîdesinde nûra tahavvül ediyorsa o kimseye her istediğini yemek helâl olur.»

«DOĞRULUĞUNA, KENDİSİ ŞAHİD OLAN BİR DAVANIN BEYANI»

Yine o derviş diyordu ki:

گر تو هستی آشنای جان من
نیست دعوی گفت معنی لان من

«Eğer sen benim rûhuma âşinâ isen benim mânidâr olan sözüm dâ-vâdan ve iddiâdan ibâret değildir.»

گر نگویم نیم شب پیش توام
هین مترسی از شب که مهر خویش توام

«Eğer gece yarısı senin yanındayım dersem geceden korkma ki ben senin akrâbânım.»

این دو دعوی پیش تو معنی بود
چون شناسی بانگ خویشاوند خود

«Kendi akrabânın sesini işitince bu iki dâvânın mânâlı olduğunu anlarsın.»

پیشی و خویشی دو دعوی بود لیک
هر دو معنی بود پیش فهم نیک

«Yanında bulunuş ve akrabân oluş iki dâvâdır, fakat iyi bir anlayışa göre, her iki dâvâ da mânâlıdır ve o dâvâlar, kendilerinin doğruluk şâhi-didirler.»

قرب آوازش گواهی میدهد
کین دم از نزدیک یاری میجهد

«Sesin yakınlığı, o sesin bir dosttan geldiğine şehâdet eder.»

لذت آواز خویشان و ندیز
شد گواه بر صدق آن خویش عزیز

«Akrabâ sesinin lezzeti de, o aziz akrabânın doğruluğuna şâhiddir.»

باز بی الهام احق کو ز جهل
می‌داند بانگ بیگانه ز اهل

«İlhâma mazhar olmayan bir ahmak ki cehâletinden yabancı ile, akraba sesini ayırd edemez.»

پیش او دعوی بود گفتار او
جهل او شد مایه انکار او

«Bu ahmağın indinde o akraba sesi, mânâsız dâvâdan ibâret kalır. Çünkü onun cehâleti inkârına sebeb olur.»

پیش زبرك کاندروئنش نورهاست
عین این آواز معنی بود راست

«Fakat içerisi münevver ve zekî bir kimse indinde o ses, manâ'nın ta kendisi olur.»

یا بتازی گفت يك تازی زبان
که همی دایم زبان تازیان

«Yâhud arabca bilen biri, arapça olarak, (ben arabca bilirim) dese,»

عین تازی گفتنش معنی بود
گرچه تازی گفتنش دعوی بود

«Onun (arabca bilirim) demesi bir dâvâ olmakla berâber, arabca söylemesi, o dâvânın doğruluğuna şehâdet eden bir mânâdır.»

یا نویسد کاتبی بر کاغدی
کاتب و خط خوانم و من امجدی

«Yâhud bir kâtib: (Ben kâtibim ve yazı okur büyük bir adamım) diye bir kâğıda yazsa,»

این نوشته گرچه خود دعوی بود
هم نوشته شاهد معنی بود

«Bu yazı bir dâvâ olmakla berâber, o dâvânın doğruluğuna da şahid olur.»

یا بگوید صوفی دیدی تودوش
در میان خواب سجاده بدوش

«Yâhud bir sôfi derse ki: (Sen dün gece rû'yânda seccâdesi omuzunda bir sôfi gördün).»

من بدم آن و آنچه گفتم خواب در
با تو اندر خواب در شرح نظر

«O ben idim. Sana rû'yânda nazardaki feyizleri anlatmış;»

گوش کن چون حلقه اندر گوش کن
آن سخن را پیشوای هوش کن

«Dinle ve halka gibi kulağına küpe eyle, demiştim. O sözü hatırla!»

چون ترا یاد آید آب خواب این سخن
معجزه نو باشد و زر کهن

«O rûyâ hatırına gelince bu söz, sana yeni bir mûcize ve eski bir al-
tın gibi olur.»

گرچه دعوی می نماید این ولی
جان صاحب واقعه گوید بلی

«Bu söz, vâkıa bir dâvâ ve bir iddiâ gibi görünür, fakat, rüyâyı göre-
nin rûhu (evet) der ve o dâvânın doğruluğuna şehâdet eder.»

بس چو حکمت ضاله مؤمن بود
آن زهرکه بشنود موقن بود

«Hikmet, mü'minin kaybolmuş devesi gibi olduğu için, onu kimden
işitirse işitsin, hikmet ve hakikat olduğuna yakîn hâsıl eder.»

Bu beyit : «Hikmet, mü'minin kaybolmuş devesi gibidir, onu nerede
bulursa almak hakkıdır.» hadisine işârettir.

چونکه خودرا پشراو باید فقط
چون بود شك چون کند، یاخود غلط

«Mü'min kendisini o hikmet karşısında bulunca nasıl şüphe edebilir,
nasıl yanılabılır?»

تشنه را چون بگویی تو شتاب
در قدح آبست بستان زود آب

«Susamış bir adama : (Bardakta su vardır, koş, o suyu al, iç) derse»,

هیچ گوید تشنه کین دعویست رو
از برم ای مدعی مهجور شو

«Susamış kimse : (Bu, bir dâvâdır, ey müddeî, çekil git yanımdan)
der mi?»

Kezâ :

یا گواه و حجتی بنما که این
جنس آبست و ازان ماه معین

«Yâhud : (Bunun su cinsinden ve tatlı su nev'inden olduğuna bir
şâhid ve bir hüccet getir) teklifinde bulunur mu?»

یا بطفل شیر مادر بانگ زد
که بیامن مادرم هان ای ولد

«Yâhud bir vâlide, sût emen çocuğuna : (Gel oğlum! Ben annenim)
diye seslense.»

طفل گوید مادرا حجت بیار
تا که باشیرت بگیرم من قرار

«Çocuk : (Anne! Annem olduğuna hüccet getir ki sûtünü içip, karar
edeyim) der mi?»

در دل هرامتی کز حق مزه است
روی و آواز پیامبر معجزه است

«Kalbinde Allaktan zevk bulunan her ümmete, peygamberin yüzü ve
sesi mûcizedir.»

چون پیامبر از برون بانگی زند
جان امت از درون سجده کند

«Peygamber dışarıdan seslenince, ümmetin rûhu içerden secde eder.»

زانکه جنسی بانگ او اندر جهان
از کسی نشنیده باشد گوش جان

«Çünkü o peygamberin avazı gibi bir sesi, can kulağı, Dünyada kim-seden işitmemiştir.»

آن غریب از ذوق آواز غریب
از زبان حق شنود آنی قریب

«O misilsiz can kulağı, misli olmayan o sestən neş'elenir de, lisân-ı İlâhiden: (آن قریب) nüktesini işitir.»

Burada :

اَوَاذًا سَأَلَكَ عِبَادِي
عَنِّي فَأَنِّي قَرِيبٌ أَجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ

Yâni : «Habibim; kullarım sana benden sorduklarında onlara haber ver ki: Ben onlara, hattâ kendilerinden daha yakınum. Bana düâ edince ben o düâ edenin dâvetine icâbet ederim⁸⁷.» Âyetine işâret edilmektedir.

«YAHYA ALEYHİSSELÂMIN ANASI KARNINDA İKEN
İSÂ ALEYHİSSELÂMA SECDE ETMESİ»

Zekeriyyâ Aleyhisselâmın haremının (Hanne) isminde bir kız kar-deşi vardı ki Benî İsraîlden (İmrân) ın zevcesi idi, Hanne, bir çocuğum

(87) Sûrei Bakara : 186.

olursa Beytül-Mukaddes hizmetine vereyim diye nezr etmişti. Gebe bu-lunduğu sırada kocası İmrân ölmüştü. Hanne doğurdu, fakat çocuğu oğ-lan değil kız idi. (Meryem) tesmiye ettiği bu kızı Beyt'ül-Mukaddese gö-türdü ve nezr olduğunu söyledi. Meryem orada büyüdü. Mâbedin reisi olan Zekeriyyâ Aleyhisselâm ona husûsî bir oda yaptırdı. Meryem orada ibâdetle meşgûl olur, yanına Zekeriyyâ'dan başka kimse giremezdi.

Zekeriyyâ Aleyhisselâmın haremi, ihtiyâr hâlinde gebe kaldı ve Yahyâ Aleyhisselâmı doğurdu. Altı ay sonra da hemşire zâdesi Meryem, Hazret-i İsâ Aleyhisselâmı dünyaya getirdi. Zekeriyyâ Aleyhisselâmın haremi, yeğeni Meryem'e : «Karnımdaki çocuk, senin karnındaki çocuğa secde etti. Binâenaleyh çocuğunun büyük bir zât olacağını anladım» de-miştir.

Yahyâ'nın doğumundan altı ay sonra İsâ doğdu. Bilindiği üzere ba-bası yoktu. Bundan dolayı Yahûdiler Zekeriyyâ Peygamberi zinâ ile it-hâm ettiler ve öldürdüler. Çünkü Meryem'in halvethânesine ondan başka giren yoktu. Yahyâ Aleyhisselâm babasının yerine peygamber oldu. O da pederi gibi şehid edildi. Çünkü Kudüs'teki yahûdilerin reisi, karde-şinin kızını almak istemiştir. Halbuki Hazret-i Mûsâ'nın şeriatinde kar-deş kızını almak câiz değildi. Bunun için Yahyâ Aleyhisselâm, istenilen nikâhı kıymadı. Kızın ve anasının teşvikiyle şehid edildi. Hristiyanlar, Hazret-i Yahyâ'ya : «Vaftizleyici Yahyâ» derler. O'nun Hazret-i İsâ ile birlikte Erden nehrine girdiğini, İsâ'nın başına su döktüğünü, o esnâda İsâ'ya peygamberlik geldiğini söylerler.

مادر یحیی بمریم در نهفت
بیشتر از وضع حمل خویش گفت

«Yahyâ'nın annesi, çocuğunu doğurmadan evvel Meryem'e gizlice dedi ki :»

که یقین دیدم درون تو شهیدست
کو اولوالعزم و زیاده آ گهیدست

«Yakinen görüyorum ki senin karnında mânevî bir sultan vardır. Ülü'l-azm enbiyâdandır ve ziyâdesiyle âgâhdır.»

Peygamberlerin kitab ve şeriat sâhibi olanlarına (ülü'l-azm) denilir. İsâ Aleyhisselâma İncil nâzil olduğu için ülü'l-azm enbiyâdandır. Yahyâ

Aleyhisselâm, sâhib-i kitab olmadığı ve Mûsâ Aleyhisselâmın şeriatına tâbi olarak Tevrat ile amel ve hükmeyletiği için nebîdir. Yine, Yahyâ'nın annesi, Meryem'e dedi ki :

7532

چون برابر اوفتادم با تومن
کرد سجده حمل من اندر زمن

«Seninle karşılaşınca, karnımdaki ona doğru secde etti.»

7533

این چنین مرآن جنین را سجده کرد
کز سجودش در تم افتاد درد

«Karnımdaki bu çocuk, senin karnındakine secde etti de onun secde-sinden tenime derd ve ızdırab vâki oldu, yâni; sancılandım.»

«BU KISSANIN DOĞRULUĞUNDAN ŞÜPHE EDİLMESİ»

7534

ابلهان گویند کین افسانه را
خط بکش زیرا دروغست و خطا

«Budalalar derler ki: Bu masala hadd-ı ihtâl çek, yâni; yazılmışını çiz. Çünkü yalandır ve yanlışır.»

7535

زانکه مبرم وقت وضع حمل خویش
بود از بیگانه دور وهم ز خویش

«Çünkü Meryem, çocuğunu doğurduğu vakit akrabâdan da, yabancıdan da uzakta idi.»

7536

از برون شهر آن شیرین فسون
تا نشد فارغ نیامد خود درون

«Hazret-i Meryem, çocuğunu doğurmadan evvel şehir hâricinden dâhiline gelmemişti.»

7537

مادر یحیی کجا دیدش که تا
گوید اورا این سخن درماجرا

«Yahyâ'nın annesi onu nerede gördü ki, bu mâcerâyı, yâni; karnındaki çocuğun secde ettiğini ona söylemiş olsun.»

«BU ŞÜPHENİN CEVABI»

7538

این بداند کآنکه اهل خاطرست
غائب آفاق اورا حاضرست

«Ufukların gaybı, yâni; uzaklardaki haller kendisine malûm olan ilhâm sâhibi bilir ki :»

7539

پیش مریم حاضر آید در نظر
مادر یحیی که دورست از بصر

«Göz önünden uzakta bulunan Yahyâ'nın anası, Meryem'in basar-ı basireti karşısında görünebilir.»

7540

دیده هابسته ببیند دوست را
چون شبک کرده باشد پوست را

«Hakkın lutuf ve inâyeti, cesedi kafes hâline getirip de oradan nûr-i

İlâhî nüfûz edince, o lutfâ mazhar olan kimse, gözleri kapalı olduğu halde dostu görür.»

7541

ور ندیدش از برون نی از درون
از حکایت کبر معنی ای زبون

«Eğer Meryem Aleyhisselâm Yahyâ'nın annesini hâricden ve dâhil-den görmediyse de, ey âciz kimse hikâyeden mânâ anla.»

7542

نه چنان کافسانه‌ها بشنیده بود
همچوشین بر نقش آن چفیده بود

«Efsaneleri işitip de (Nakış) kelimesine (ş) harfinin eklendiği gibi o kıssaların suretine bağlanan, yâni; masalları hakikat zanneden kimselere benzeme.»

Hazret-i Mevlânâ, bu beyti izah etmek ve masallardan hakikat mânâsı nasıl anlaşılacağını bildirmek için (Kelile ve Dimne) kitabını misal getiriyor da diyor ki :

7543

تا همی گفت آنی کلبه بی زبان
چون سخن نوشد زدمنه بی بیان

«O dilsiz Kelile, ifâdesi olmayan Dimneye yeni yeni neler söyledi?»

Kelile ve Dimne: İki tilkinin adıdır. Hind Brahmanlarından biri hayvânât lisânından bir kitab yazmış, o kitab bir çok hakikatı ihtivâ ettiği için hemen her lisâna terceme edilmiştir. Arabcasının adı (Kelile ve Dimne), Farsçasının (Envâr-ı Süheylî), Türkçesinin (Hümâyûnnâme) dir. Son zamanlarda Hümâyûnnâme, Sultan Abdulhamid'in irâdesiyle Ahmet Mithat efendi merhûm tarafından hulâsa edilmiş ve matbaa-i âmirede basdırılmış, sonra verilen bir jurnal üzerine neşri menedilmmişti. Kelile ve Dimne, o kitabın belli başlı şahıslarından iki tilkidir. Gerek bunlar, gerek kitabda bahsi geçen hayvanların ağzı, dili olmadığı halde onlar lisânından yazılmış kitaba hiç kimse masal diye itiraz etmemiş, içinde beyân edilen hakikatlerden herkes istifâdeye çalışmıştır.

7544

ور بدانستند لمن ممدگر
فهم آن چون کرد بی لطفی بشر

«O kitabda bahsi geçen hayvanlar birbirinin dilinden anlasa bile, onların nutuksuz sözlerini insanlar nasıl fahmedebilirler?»

7545

در میان شیر و گاو آن دمنه چون
شد رسول و خواند بر هر دوفسون

«Dimne denilen o tilki arslanla öküz arasında nasıl elçilik etti ve ikisine nasıl yalan sözler söyledi?»

Kelile ile Dimne, bir arslanın nedimleri imişler. Sonra arslan, (Şetrebe) isimli bir öküzü, vezir tâyin etmiş. Şetrebeyeye hased eden Dimne, arslanla öküzün arasını açmış, nihâyet fesâdı anlaşılmış ve arslan tarafından paralanmış.

7546

چون وزیر شیر شد گاو نبیل
چون ز عکس ماه ترسان گشت پیل

«Akıllı öküz, nasıl arslanın veziri oldu, ayın suya aksetmesinden fil nasıl korktu?»

7547

این کلبه و دمنه جمله افتربس
ور نه کی باز اغ و لکک را مرست

«Bu Kelile ve Dimne kitabı bütün iftirâ, yâni; masaldır. Yoksa leyleklerle kargalar arasında nasıl mücâdele olur?»

Leyleklerle kargaların mücâdelesini, kitabda geçen bir efsânedir.

ای برادر قصه چون پیمانه است
معنی اندروی مثال دانه است

«Ey kardeş; hikâye ölçek gibidir. Mânâ onun içindeki dâneye benzer.»

دانه معنی بگیرد مهر عقل
نگرد پیمانه را گر گشت نقل

«Akıllı kimse mânâ dânesi alır, ölçek bir yerden başka tarafa nakledilse bile, ona bakmaz.»

ماجرای بلبل گل گوش‌دار
گرچه گفتی نیست آنجا آشکار

«Gül ile bülbülün mâcerâsına kulak ver. O mâcerâda, yâni; gerek bülbülde, gerek gülde âşikâre söz yoktur.»

Amma sen onun mânâsına bak...

«HÂL DİLİYLE SÖZ SÖYLENİLMESİ VE ONUN ANLAŞILMASI»

ماجرای شمع و پروانه نیز
باشنو و معنی گزین کن ای عزیز

«Azîzim; mum ile pervânenin mâcerâsını da dinle ve ondan mânâ ihtiyâr eyle.»

Bülbülün güle, pervânenin ziyâyâ âşık olduğu söylenir. Halbuki böyle şey yoktur. Öyle iken Fuzûlî der ki :

Aşk resmin âşık öğrenmek gerek pervâneden,
Kim yanar gördükte şem'in âteş sûzânına.

Fuzûlî'nin bu beyitten maksadı : Pervânenin şem'e hakikaten âşık olduğunu iddiâ etmek değil, âşık olan kimsenin mâşûkuna karşı pervâne gibi fedâkâr olması lâzım geldiğini anlatmaktır.

گرچه گفتی نیست سر گفت هست
هین ببالا پر مهر چون جغد است

«Gerçi bunda söz yoktur, fakat söz sırrı vardır. Sen alçaktan uçan baykuş gibi yükseklerle uçmaya kalkışma.»

Diğer bir misâl :

گفت در شطرنج کین خانه رخصت
گفت خانه از کجا آمد بدست

«Şatranc oynayanlardan biri, burası ruh hânesidir demişti. O oyunu bilmeyen bir diğeri bu sözü hakikat ve rûhu bir insan vehmederek : (Hâne, onun eline nasıl geçti?) diye sordu ve ilâve etti ki :»

خانه را بخريد يا مبرات يافت
فرح آن کس کو سرمعی شتافت

«(Evi satın mı aldı, yoksa miras mı kaldı?) Mânâ tarafına koşan kimse mes'ûddur.»

Bir misâl daha :

گفت نحوی زید عمرآ قد ضرب
گفت چونش کرد بی جرمی ادب

«Bir nahiv âlimi : (Zeyd Amr'ı döğdü) demişti. Diğer biri : (Kaba-hati olmaksızın mı onu te'dib etti?) diye sordu.»

عمرورا جرمش چه بدکان زید خام
بی گناه اورا بزد همچو غلام

«Amr'ın cürmü ne idi ki, o ham halât Zeyd, günahı olmaksızın, onu kölesi gibi döğdü» dedi.

گفت این پیمانه معنی بود
گندمی بستان که پیمانه است رد

«Nahiv âlimi şu cevâbı verdi: (Bu misâl, mânâ ölçeğinden ibaret. Sen içindeki buğdayı, yâni; mânâyı al ki ölçeği almak merdûddur.)»

زید و عمرو از بهر اعرابست و ساز
کر دروغست آن تو با اعراب ساز

«Zeyd ile Amr yalan olmakla berâber bir îrap misâlidir. Sen misâle bakma, temsil ettiği îrâb'a bak!»

گفت نی من آن ندانم عمرورا
زید چون زد بی گناه و بی خطا

«Nahv'in câhili: (Ben onu, bunu bilmem; Zeyd Amr'ı günâhı ve hatâsı olmaksızın nasıl döğdü?)»

گفت از ناچار و لاغی برکشود
عمرو يك واوی فزون دزدیده بود

«Nahiv âlimi nâçâr kaldı ve lâtîfe ederek: (Amr, fazla bir vâv çalmıştı.)»

زید واقف گشت دزدش را بز
چونکه از حد برد حدش می سزد

«Zeyd onun hırsızlığına vâkıf oldu ve döğdü. Amr haddini tecâvüz ettiği için hadd-i şer'îye müstehak oldu» dedi.»

«BATIL SÖZÜN BATIL KİMSELER TARAFINDAN KABUL EDİLMESİ»

گفت اینک راست بذر رقم بجان
کنز نماید راست در پیش کثران

«O câhil: (İşte şimdi bu doğruyu candan kabul ettim) dedi. Eğri, yâni; bâtil söz, bâtil olan kimselere doğru görünür.»

گر بگویی احوالی را مه یکبست
گویدت این دوست در وحدت شکبست

«Eğer bir şaşıya: (Ay bir tânedir) diyecek olursan sana der ki: (Ay ikidir, bir olmasında şek vardır.)»

Çünkü şaşılar biri iki görürler. Biri: «(Şaşılar biri iki görürmüş öyle midir?» diye bir şaşıya sormuş. O da: «Hayır, öyle değildir. Eğer öyle olsaydı şu uçan iki kuşu ben dört görürdüm!» cevâbını vermiş. Halbuki kuş bir tâne imiş.

ور بروخندد کس گوید دویت
راست دارد این سزای بد خویت

«Eğer biri o şaşıya gülererek: (ay ikidir) derse, onu doğru hilir ve aldandır ki, bu aldandı, kötü tabiatın lâıykıdır.»

ردروغان جمع می آید دروغ
الحیثیات للخبیین زد فروغ

«Yalan, yalancılara hoş gelir. Habîs şeyler, habîslere hoş görünür.»

دل فراخارا بود دست فراخ
چشم کورانرا عثاد سنگلاخ

«Kalbi geniş olanların eli de geniş olur. Gözü kör, yâni; basar-ı basîreti kapalı bulunanlar için kayalıktan yuvarlanmak vardır.»

«MEYVESİNDEN YİYEN KİMSENİN ÖLMEYECEĞİ BİR AĞACI,
BİR PADİŞAHIN ARAMASI»

گفت دانایی برای داستان
که درختی هست در هندوستان

«Bir âlim, masal olarak dedi ki: Hindistanda bir ağaç vardır.»

هرکسی کز میوه او خورد و برد
نی شود او پیرنی هرگز بمرد

«Her kim onun meyvesinden yer ve götürürse ne ihtiyarlar, ne de ölür.»

پادشاهی این شنید از صادقی
بر درخت و میوه اش شد عاشق

«Bu sözü, bir pâdişâh sâdik bir bendesinden işitti, ağaç ve meyvesine âşık oldu.»

قاصدی دانا زد دیوان ادب
سوی هندستان روان کرد از مالب

«Dîvan adamlarından âlim bir memuru o ağacı aramak üzere Hindistan'a gönderdi.»

سالها میگشت آن قاصد ازو
کرد هندستان برای جست و جو

«O memur, ağaçtan ötürü yıllarca Hindistan etrafında dolaştı ve aradı.»

شهر شهر از بهر این مطلوب گشت
نی جزیره ماند و نی کوه و نه دشت

«Bu matlûb için şehir şehir dolaştı. Ne ada, ne dağ, ne ova bıraktı.»

هرکرا پرسید کردش ریشخند
کین که جوید جز مگر بجنون بند

«O ağacı kime sorduysa, sorulan kimse onun sakalına güldü. Bunu arayan mecnundur, bağlanmak ister» dedi.

بسی کسان صفعی زدند اندر مزاح
بسی کسان گفتند ای صاحب فلاح

«Çok kimse lâtife yollu onun ehşesine vurdular, çok kimse de ona dediler ki: Ey felâh sâhibi!»

جست و جوی چون تو زیرک سینه صاف
کی تهی باشد بجا باشد گزاف

«Senin gibi temiz yürekli ve zekî bir zâtın böyle arayıp taraması nasıl hikmetten hâli olur, nasıl saçma bir hareket sayılır?»

وین مرا عاتس یکی صفی دگر
وین ز صفع آشکارا سخت تر

«Bu tarzda eğleniş ona başka bir tokat oluyor, âşikâne tokattan daha müessir geliyordu.»

می ستودندش بتسخیر ای بزرک
در فلاںجا بد درختی بسی سترک

«Onu istihzâ yollu medhediyorlar ve diyorlardı ki: Filân yerde çok ulu bir ağaç vardır.»

در فلاں پیشه درختی هست سبز
بس بلند و پهن و هرشاهیش کبز

«Filân ormanda yeşil, çok yüksek, dalları kalın bir ağaç vardır.»

قاصد شه بسته در جستن کمر
می شنید از هر کسی نوعی خبر

«Şâhın memuru herkesten bir türlü haber alıyor, ağacı aramak için gayret kemerini kuşanıyordu.»

بسی سیاحت کرد آنجا سالها
می فرستادش شهیدشه مالها

«Hindistanda yıllarca seyâhat etti. Pâdişah da ona mallar, paralar gönderdi.»

چون بسی دید اندر آن غربت تعب
عاجز آمد آخر الامر از طلب

«O gurbet esnâsında bir çok yorgunluk çekti, nihâyet ağacı aramaktan âciz kaldı.»

هیچ از مقصود اثر پیدا نشد
زان غرض غیر خبر پیدا نشد

«Maksaddan bir eser görünmedi. Mücerred bir lâftan başka bir netice peydâ olmadı.»

رشته امید او بکسته شد
جسته او عاقبت ناجسته شد

«Onun ümid ipliği kesildi. Aradığı nihâyet bulunmaz oldu.»

کرد عزم باز گشتن سوی شاه
اشک می بارید و می برید راه

«Şâhın nezdine dönmeye azmetti. Göztünden yaşlar dökerek yol almağa başladı.»

7585

بود شیخی عالم و قطبی کریم
اندر آن منزل که آیی شد ندیم

«Şâhın elçisi ve nedimi olan şahsın ye'se düştüğü mahalde, âlim bir şeyh ve kerim bir kutub vardı.»

Kutub : Bir memleketin reis-i evliyâsı demektir. Bir de (Gavs) vardır ki o derece itibâriyle kutubların da fevkindedir ve her asırda bir tâne olur.

7586

گفت من نومید پیش او روم
ز آستان او براه اندر شوم

«Me'mûr dedi ki : Ümidi kesilen ben, onun huzûruna gideyim, ziyâretinden sonra yola çıkayım ki,»

7587

تا دعای او شود همراه من
چونکه نومیدم من از دلخواه من

«Onun duâsı benim yoldaşım olsun. Çünkü gönlümün arzu ettiği şeyden ümid kesilmiştir.»

7588

رفت پیش شیخ با چشم پر آب
اشک می بارید مانند سحاب

«Gözü yaşlı olarak şeyhin huzûruna gitti. Bulut gibi göz yaşı yağırdırıyordu.»

7589

گفت شیخا وقت رحم و رقتست
نا امیدم وقت لطف این ساعتست

«Dedi ki : Şeyhim; merhamet ve rikkat vaktidir. Ümitsizim, lutuf zamânı bu saattir.»

7590

گفت وا گو کز چه نومیدیتست
چیست مطلوب تو رو با چیستست

«Şeyh dedi ki : İzâh et, ümitsizliğin nedendir, matlûbun nedir, tevecçühün neyedir?»

7591

گفت شاهنشاه کردم اختیار
از رای جستن يك شاخسار

«Memur dedi ki : Pâdişah, beni bir ağaç aramak için vazifelendirdi.»

7592

که درختی هست نادر درجهات
میوه او مایه آب حیات

«Öyle bir ağaç ki, Dünyâda nâdir bulunurmuş, onun meyvesi âb-ı hayâtın mâyesi imiş.»

7593

سالها جستم ندیدم يك نشان
جز که طنز و تسخر این سرخوشان

«Yıllarca aradım, şu sarhoşların alay ve istihzâından başka bir nişânını göremedim.»

شیخ خندید و بگفتش ای سلیم
آن درخت علم باشد در علم

«Şeyh güldü ve ona dedi ki : Ey safdil kimse; bahsettiğin ağaç, âlim bir zâtın vücûdundaki ilm ağacıdır.»

بس بلند و بس شکرف و بس بسیط
آب حیوانی ز دریای محیط

«O ilim ağacı çok yüksek, çok büyük, çok yayvandır; Allahın bahr-i muhîtiden âb-ı hayâtır.»

تو بصورت رفته ای بی خبر
زان ز شاخ معنی بی بار و بر

«Ey bihaber kimse! Sen sûrete zâhib olmuşsun, yâni; şecere-i ilmi bayağı ağaç sanmışsın. O zannın dolayısıyla mânâ dalından meyve elde edememişsin.»

Resûlullah Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz : «Cennet ağaçlarından bir ağaca tesâdüf ettiğinizde gölgesinde oturun ve yemişinden yeyin» buyurmuş. «Yâ Resûlallah! Bu hâl bize dünyâda nasıl mümkün olur?» diye sorulmuş. Peygamber Efendimiz cevâben : «Bir âlime mülâki olunca Cennet ağaçlarından bir ağaca rast gelmiş olursunuz» demiştir.

که درختش نام شد که آفتاب
گاه بحرش نام کشت و که سحاب

«O ilme gâh ağaç, gâh Güneş, gâh deniz, gâh bulut adı verildi.»

آن یکی کش صد هزار آثار هاست
کمترین آثار او عمر هاست

«O, birdir, lâkin yüz binlerce eseri vardır. Eserlerinin en ehemmi-yetsizi bâki bir ömürdür.»

Evet, şimdiye kadar bir çok ilim sâhibi insan gelmiş ve eser yazıp bırakmış, kendileri ölüp gittikleri halde eserleri durmakta, o eserler dolayısıyla kendileri de yâd olunmaktadır. İşte okuduğumuz Mesnevî'nin nâzım-ı âlisi olan Mevlânâ 672 târihinde, yâni; bundan 685 yıl evvel ve-fât etmiş olduğu halde bugün irfân âleminde hâlâ yaşamaktadır.

کر چه فردست او اثر دارد هزار
آن یکی را نام شاید بی شمار

«O, müsemması, yâni; ilim olmak itibâriyle tekdir, fakat binlerce eseri olduğu için o tek ilmin sayısız adı vardır.»

در حق دیگر بود قهر و عدو
در حق دیگر بود لطف و نگو

«O bir kimse hakkında kahr ve düşman olur, diğeri hakkında da lutf ve iyilik olur.»

صد هزاران نام او یک آدمی
صاحب هر وصفی از وصفی عمی

«Bir kimsenin muhtelif sıfatlarına göre bir çok nâmı olabilir; öyle olduğu halde o bir adamdır. Kendi bile bazı sıfatlarından âmâ olur, yâni; farkında olmaz.»

Meselâ âlim, fâzıl, şâir, nâsir gibi bir çok sıfatı hâiz Ahmed Efendi nâmında bir kimse farzedelim. Kendisi bir kişi olduğu halde âlim, fâzıl, şâir, nâsir gibi bir çok sıfatı hâiz bulunmaktadır. Mâneviyâtına ve ahlâkına dâir daha bir çok sıfatları da vardır ki bâzılarını kendi de bilmez.

7602

هر که اندر نام بچید او ثقیست
همچو تو نومیید و اندر تفرقهست

«Kim mücerred bir isme güvenip onu doğru olarak kabul ederse, kârı işte böyle ümitsizlik ve perişanlık olur.»

7603

تو چه بر چغسی برین نام درخت
تا بمانی تلخ کام و سوژ بخت

«Sen bu ağaç ismine neden sarılıp kalıyorsun da murâdına eremiyor ve tâlihsiz oluyorsun?»

7604

در گذر از نام و بنگر در صفات
تا صفات ره نماید سوی ذات

«İsimden geç, sıfatlara bak ki o sıfatlar seni zât'a götürsün.»

7605

اختلاف خلق از نام اوفتاد
چون بمعنی رفت آرام اوفتاد

«Halk isim dolayısıyla ihtilâfa uğradı. İsimden müsemâmâya ve mâ-nâya gidilince rahat ve huzur hâsıl olur.»

Nitekim bu durum şu hikâyeden anlaşılacaktır :

«ÜZÜMU HER BİRİ BAŞKA BİR İSİMLE TANIYAN DÖRT KİŞİNİN
ÜZÜM İÇİN MÜNAZEA ETMELERİ»

7606

چار کس را داد مهدی یک درم
آن یکی گفت این بانگوری دهم

«Dört arkadaşa biri bir dirhem verdi. Arkadaşlardan biri bunu (engûr)a verelim, yâni; bu para ile üzüm alalım» dedi.

7607

آن یکی دیگر عرب بد گفت لا
من عنب خواهم نه انگورای دغا

«Diğer arkadaşı arabtı. Hayır ey hiylekâr; ben (engûr) değil, (ineb) isterim» dedi.

7608

آن یکی ترکی بد و گفت ای گوزم
من نمی خواهم عنب خواهم اوزوم

«Diğeri Türk idi. Ey gözüüm, ben (ineb) istemem, (üzüm) isterim» dedi.

7609

آن یکی رومی بگفت این قیل را
ترك كن خواهم استافیل را

«Diğeri Rûm idi. Bu dedikoduyu bırak, (istâfil) istiyoruz.» dedi.

7610

در تنازع آن نفر جنگی شدند
که ز سرنامها غافل بدند

«O arkadaşlar münâzeadan sonra döğüşmeye başladılar. Çünkü isimlerin sırrından gâfil idiler.»

7611

مشت برهم میزدند از ابایی
پر بند از جهل و از دانش تهی

«Budalalıklarından birbirlerine yumruk vurdular. Zirâ ilimden boş ve cehl ile dolu idiler.»

7612

صاحب سری عنیزی صد زبان
گر بدی آنجا بدادی صلحشان

«Eğer müteaddid lisân bilir, sır sahibi bir aziz orada bulunsaydı, onları uzlaştırmıştı.»

7613

بس بگفتی او که من زین یک درم
آرزوی جمله تارا میدهم

«Onlara: Ben bu dirhem ile hepinizin arzusunu veririm, derdi.»

7614

چونکه بسپارید دل را بی دغل
این درم تان میکند چندین عمل

«Kalbinizi hiylesiz, hud'asız bana teslim ederseniz, bu bir dirheminiz sizin istediğiniz şeylerin hepsini yapar.»

7615

یک درم تان میشود چار المراد
چار دشمن میشود یک ز اتحاد

«Sizin bir dirheminiz dört murâdı da husûle getirir. Dört düşman ittihâd ederek bir olur.»

7616

گفت هر یکتان دهد جنگ و فراق
گفت من آرد شارا اتفاق

«Her birinizin sözü size cenk ve ayrılık verir. Benim şölüm ise sizde ittifâk ve birlik hâsıl eder.»

7617

بس شما خاموش باشید الصنوا
تا زبانان من شوم در گفت و گو

«O halde siz susunuz ve (Ensîû) emrini dinleyiniz ki, söz husûsunda ben sizin diliniz olayım.»

Yâni; sizin tarafınızdan ben söyleyim. Bu beyit Kur'ân-ı Ke'îm'deki:

وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا

لَعَلَّكُمْ تَرْحَمُونَ ﴿۸۳﴾

Yâni: -Kur'ân okunduğu vakit dinleyin ve susun. Böyle yaptığınız takdirde u-mulur ki Allahın rahmetine nâil olursunuz⁸³.» Âyetine işârettir.

7618

گر سخنتان می نماید یک نمط
در اثر مایه نزاعست و سخط

«Sizin sözleriniz bir üslûb ile görünüyorsa da, tesiri itibâriyle mü-nâzea ve mücâdele mâyesidir.»

(83) Sûrei A'raf: 204.

گر می عاریتی ندهد اثر
گر می خاصیتی دارد هنر

«İğreti harâret eser vermez, asıl tabîî ve hâsiyyeti olan harâretin hüneri vardır.»

سرکرا گرم کردی ز آتش آن
چون خوری سردی فزاید بیگمان

«Sirkeyi ateşte ısıtsan da, yeyince mîdede şüphesiz bürûdeti artırır.»

زانکه آن گرمی او دهلیزیست
طبع اصلش سردیست و تیزیست

«Çünkü sirkenin ateşte ısınmasıyle elde ettiği harâret ârızîdir. Onun asıl tabîatı keskinliktir, bürûdetir.»

ور بود بخ بسته دوشاب ای پسر
جوی خوری گرمی فزاید در جگر

«Oğul! Pekmez donmuş olsa bile içilince ciğerde harâreti artırır.»

پس دیای شیخ به ز اخلاص ما
کز بصیرت باشد آن وین از عما

«O halde şeyhin riyâsı bizim ihlâsımızdan hayırlıdır. Çünkü o basîrettendir, mübtedî müridlerin ihlâsı ise körlüktendir.»

از حدیث شیخ جمعیت رسد
تفرقه آرد دم اهل حسد

«Şeyhin sözünden cemiyet hâsıl olur. Ehl-i hasedin nefesinden ise tefrika zuhûr eder.»

پس سلیمان کز سوی حضرت بناخت
کو زبان جمله مرغانرا شناخت

«Süleyman Aleyhisselâm Allah tarafından peygamberlikle meb'ûs olunca bütün kuşların dilini bildi.»

در زمان عدلش آهو با پلنگ
انس بگرفت و برون آمد ز جنگ

«Onun adâleti zamânında âhû, kaplanla ünsiyet peydâ etti ve cengi bıraktı.»

شد کبوتر ایمن از چنگال باز
کو سفند از کرک ناورد احتراز

«Güvercin doğanın pençesinden emîn oldu. Koyun, kurddan çekinmemeye başladı.»

او میانجی شد میان دشمنان
اتحادی شد میان برزنان

«Süleyman peygamber, düşmanlar arasında meyancı oldu ve onları barıştırdı. Mahalleler halkı arasında bir birlik görüldü.»

Yâni : «Hiç bir ümmet yoktur ki kendilerine beşir ve nezir, yâni; Allahın rahmetini müjdeleyen ve azâbından korkutan bir peygamber gönderilmesin⁸⁹.»

Hazret-i Mevlânâ, Âyetin meâlini nazmen terceme ederek diyor ki :

7634

گفت حق خالی نبودست امتی
از خلیفه حق و صاحب منی

«Cenâb-ı Hak : (Hiç bir ümmet, Hakkın halifesi ve himmet sâhibi bir peygamberden hâli kalmamıştır) buyurmaktadır.»

Gerek bu Â et-i Kerime, gerek :

وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولًا

Yâni : «Biz bir peygamber gönderip de tebliğât yaptırmadıkça, halk da onu tekzip etmedikçe hiç bir ümmete azâb göndermeyiz⁹⁰.» Nazm-ı Celîli mûcibince insanlara bir çok peygamber gönderilmiştir ki, sayıları yüz binlerce olduğu rivâyet edilmektedir. Kur'ânda adı geçen yirmi sekiz peygamber vardır ki onların da üçü hakkında nebîdir, velîdir diye ihtilâf edilmiştir. Evvelce de arzettiğim vechile, Kur'ân târih kitabı olmadığı için peygamberlerin hepsinden bahsetmemiştir. Haber verdiği yalnız enbiyâ-yı ızâmdır. Bunlardan bahsedilmesi de ancak ibret alınmak içindir.

İşte o zamânın Süleymânı olan o velî-i kâmil :

7635

مرغ جہاں چنان یکدل کند
کز صفایشان بپیش و بی غل کند

«Can kuşlarını öyle müttehid kılar ki, onların kalbinde gıl ü gışdan eser bırakmaz, hepsini sâfi ve berrâk bir hâle getirir.»

(89) Sûre-i Fâtır : 24.

(90) Sûre-i Esera : 15.

7629

تو چو موری بہر دانہ می دوی
ہین سلیمان چو چہ می باشی غوی

«Ey gâfil! Sen karınca gibi dâne peşinde koşuyorsun. Onu bırak da Süleymânı ara! Dâne gibi hasîs şeyleri aramakla niçin sapıyorsun?»

7630

دانہ جورا دانہ اش دامی شود
وان سلیمان جورا ہردو بود

«Dâne arayana aradığı dâne tuzak yeni olur. Süleymân arayan ise hem Süleymânı bulur, hem dâneği elde eder.»

7631

مرغ جہاں درین آخر زمان
نیستان از ہمدگر یکدم امان

«Şu âhir zamanda can kuşları için birbirine karşı emniyet yoktur.»

7632

ہم سلیمان ہست اندر دورما
کو دہد صلح و نماںد جورما

«Bizim devrimizde de bir Süleymân vardır ki onun adâleti sulh verir. Ve bizim zulmümüz kalmaz.»

Ümmet-i Muhammedin velîleri arasında her peygamberin meşreb ve tabiatında bir velî bulunduğu gibi Süleymân Aleyhisselâm gibi hayvanları ve insanları barıştıran bir velî-i kâmil de vardır.

7633

قول ان من امرا یاد کبر
تا بالا و خلا فیہا نذیر

«Sûre-i Fâtır'deki (وان من امرا) Âyetini (خلا فیہا نذیر) e kadar hatırla!»

مشفقان کردند همچون والد
مسلمون را گفت نفس واحد

«O veliler, vâlide gibi şefkatli olurlar. Hazret-i Peygamber (Müslümanlar bir nefis gibidir) buyurmuştur.»

نفس واحد از رسول حق شدند
و نه هر يك دشمن مطلق بدند

«İnsanların nefis-i vâhid gibi müttehid ve müttefik olması peygamberin feyz te'lifiyledir. Yoksa her biri diğerine karşı düşman-ı mutlak hâlinde idiler.»

Hazret-i Mevlânâ şu beytin meâlini bir misâl ile izah etmek için Medine'deki (Evs) ve (Hazrec) kabilelerinin birbirine düşman iken feyz-i Muhammedi ile barışıklarını ve din kardeşi olduklarını naklediyor ve diyor ki :

**•ENSAR, YÂNÎ; MEDİNE MÜSLÜMANLARININ ARALARINDA,
EVVELCE BULUNAN MUHALEFET VE ADÂVETİN
BEREKÂT-I PEYGAMBERİ İLE ZÂİL OLMASI•**

دو قبيله كاوس و خزرج نام داشت
يك ز ديگر جان خون آشام داشت

«Medine'de Evs ve Hazrec namında iki kabîle vardı ki yekdiğerinin kanını içmek isteyen bir ruh taşıyorlardı.»

کینه‌های کهنه شان از مصطفی
محو شد در نور اسلام و صفا

«Onların eski kinleri feyz-i Muhammedi ile İslâm nûru arasında mahvoldu ve kalbleri safvet peydâ etti.»

Arab kavmi dört tabaka itibar edilmiştir :

Bu tabakaların birincisi : (Arab-ı Bâide) dir ki Âd ve Semûd kavimleri gibi eski arablar olup haklarında mufasssal mâlûmat yoktur.

İkincisi : (Arab-ı Ârîbe) dir ki Yemen ve civârında sâkin olup medeniyette iyice ilerlemişler ve hükümetler teşkil eylemişlerdir. Evs ve Hazrec kabileleri bunlardandır.

Üçüncüsü : (Arab-ı Müsta'rabe) olup İsmâil Aleyhisselâm ile Arab-ı Âribeden olan Cürhemîlerin ihtilâtından üremiştir. Bunlar Mekke ve civârında otururlardı. Kureyş kabilesi ve Hazret-i Peygamber bunlardandır.

Dördüncüsü : (Arab-ı Mûta'ceme) dir ki İslâm'dan sonra mücâhidlerinin fütûhât için gittikleri yerlerde oraların halkıyla ihtilâtından türemiş olan nesildir. Yeme 'in Meârib şehrinde sâkin ve Arab-ı Âribeden olan Humeyriler, Meârib beldesi civârındaki iki dağın arasına bir duvar çekerek orasını su bendi vâline getirmişler, o sâyede bağlar, bahçeler ve bostanlar tesis eylemişlerdi. Hicret-i Muhammediden birkaç asır evvel bakımsızlık yüzünden o duvar yıkıldı. Bendin suları Meârib beldesini harab ve ahâliden bir çoğunu helâk etti. Humeyriye hükümeti San'a şehrine nakledildiği gibi, halkın ekserisi muhâcir oldu. Muhâcirî rifâ bir kısmı Irak'a doğru gitti. Orada (Hire Devleti) ni teşkil etti. Bir kısmı Mekke'ye gelip Cürhemîleri çıkardı. Bir kısmı Medine'ye gidip orada yerleşti. Bunlar Evs ve Hazrec kabilelerinin ecdâdı idiler. Bir kısmı da Sûriye'ye kadar yürüyüp orada (Gassâniye) devletini kurdu.

Evs ve Hazrec kabileleri efrâdı kardeş çocukları olduğu halde aralarında geçimsizlik peydâ oldu. Muhâlefet, adâvet muhârebeyi intâc etti. Mükerreren harb ettiler. İki taraf da zayıf düştü. Sonra Medine'ye hicret-i Nebeviyye vukû buldu. Birbirine düşman kesilmiş bulunan Evs ve Hazrec kabileleri Feyz-i Muhammedi ile müslüman ve din kardeşi oldular. Aralarındaki adâvet, samîmî bir muhabbete inkılâb etti.

اولا احوان شدند آن دشمنان
همجو اعداد غیب در بوستان

«O düşmanlar, bağdaki üzüm salkımlarını teşkil eden dâneler gibi kardeş oldular.»

Âl-i İmrân Sûresindeki :

وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ
بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا

Yâni : «Ey Medine müslümanları! Allahın size olan büyük bir nîme-
tini hatırlayınız ki siz müslüman olmadan evvel birbirinizin düşmanı idi-
niz. Allah sizin kalblerinizi te'lif etti de O'nun nimetiyle yekdiğerinize
kardeş oldunuz⁽⁹¹⁾.» âyetine işârettir.

7641

وز دم المؤمنون اخوه پند
در شکستند و تن واحد شدند

«(El-mü'minûn ihve) nasihatinden, sıkılmış üzüm dâneleri gibi cism-i
vâhid oldular.»

Sûre-i Hucürâtta :

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٩٢﴾

Yâni : «Mü'minler, hakikaten birbirinin din kardeşidirler. Muhâlif
bulunan iki kardeşinizin aralarını ıslâh ediniz. Allahtan korkarak, hilâf
ve şikâkda bulunmayınız. Umulur ki Allahın rahmetine nâil olursunuz⁽⁹²⁾.»
âyetine işârettir.

Mü'minlerin dîni tevhid'dir. Tevhidin icabı da birlik ve beraberliktir.

Mevlânâ, Mesnevi'nin diğer bir yerinde der ki : «Mü'minler çoktur,
lâkin imân birdir; onların cismi müteaddid, fakat can birdir.»

(91) Sûre-i Al-i İmran : 103.

(92) Sûre-i Hucurat : 10.

7642

غوره با انگور ضدانند ليک
چونکه غوره پخته شد شد يار نيک

«Koruk ile üzüm birbirine zıddır. Çünkü biri ekşi, biri tatlıdır. Lâkin
koruk pişip de üzüm hâlini alınca aradaki zıddiyet kalkar, o da üzümün
iyi bir dostu olur.»

7643

غوره که سگک است و خام ماند
در ازل حق کافر اصلین خواند

«Bir koruk ki ham kalmıştır ve taş kesilmiştir. Onun hakkında Ce-
nâb-ı Hak ezelde kâfir-i aslidir buyurmuştur.»

Burada üzümünden maksad : Asl-ı imândır. Taş kesilmiş koruktan mu-
rad da : Kendisinde imân halâveti bulunmayan kâfirdir ki :

7644

نی اخی، فی نفس واحد باشد او
در شقاوت نحس ملحد باشد او

«Ne kardeş, ne de nefsi-i vâhid olur. Şekâvet içinde uğursuz bir mül-
hid, yâni; münkir ve kâfir olarak kalır.»

7645

کر بگویم آنچه او دارد نهان
فتنه افهام خیزد در جهان

«Eğer o mülhid şakının kalbinde gizlediği şeyi söyleyecek olursam
Dünyâda akıllar ve fehimlerde fitne peydâ olur.»

7646

سر گبر کور نامذکور به
دود دوزخ از ارم مستور به

«Kör bir kâfirin sırrının zikredilmemesi evlâdır. Nasıl ki Cehennem
dumanının İrem bağından uzak kalması daha hoştur.»

İrem : Âd kavminden Şeddâd'ın cennete nazire olmak üzere Yemen'-de yaptırmış olduğu rivâyet edilen bir köşk ile bahçesinin adıdır. Buna (İrem zât'ül-îmâd)' yâni; «Direkli köşk» de denilir. Bâzı tefsir ve târih kitaplarında bu köşk uçuruldukça uçurulur. Gûyâ bir kerpici altın, bir kerpici gümüşten imiş. Bahçesinde süt ile baldan dereler akarmış. Dere-lerde çakıl taşı yerine inciler varmış. Şüphesiz ki bu rivâyetler masaldır. Vâkıa Kur'ânda :

إِزْمَزَاتِ الْعِمَادِ ۝ الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ ۝

Yâni : «İrem zât'ül-îmâd'ın bulunduğu memlekette misli yaratılma-mıştır»⁹³ buyurulmuştur. Fakat Kelâmullahda böyle denilmiş olması, İrem köşkünün öyle uçuruldu-ğu gibi fevkalâde bir binâ olduğuna delâlet et-mez. Belki bir katlı ve çoğu sazdan yapılmış meskenler arasında, direkli ve iki katlı olması dolayısıyla, o vakte kadar öyle bir binâ yapılmamış olduğunu hatıra getirir. Bazı tefsirler ise : «(İrem), kabilenin adı; (Zat'ül-îmâd) da vasfıdır. Kabile halkına çadır direklerinin çokluğu dolayısıyla bu vasfı verilmiştir» derler. Sonra Acem ve Türk Edebiyatında (İrem) kelimesi Cennet mânâsında kullanılmıştır. Nef'inin meşhûr kasidesin-deki :

Erdi yine erdi behişt;
Oldu hevâ anber sirîşt.
Âlem behişt ender behişt,
Her Kûşe bir bâğ-ı İrem.

kıt'asında olduğu gibi.

7647

غوره‌های نیک کایشان قایلند
از دم اهل دل آخر یکدلند

«İyi koruklar üzüm olmaya kabiliyetlidir; Onların gönülleri chlul-lahın nefesi ve terbiyesiyle bir ve beraberdir.»

Onlar :

(93) Sûrei Fecr: 7-8.

7648

سوی انگوری همی رانند تیر
تا دوی برخیزد و کین دستیز

«Üzüm olmaya koşarlar da, aradaki ikilik, yâni; üzümlük ve korukluk farkıyla berâber, kin ve mücâdele de zâil olur.»

7649

بس در انگوری همی درند پوست
تا بکی گردند وحدت وصف اوست

«Üzümlük hâlinde kabuklarını yırtar, yâni; sıkılıp şira olunca birleşirler ki vahdet o birliğin sıfat dır.»

7650

دوست دشمن گردد ابراهیم دواست
هیچ يك باخویش جنگی در بست

«Böyle birleşmek derecesine vâsıl olmayana dostu da düşman olur. Çünkü o kimse ikidir. Vahdet mertebesini bulanlar, sâir halkı da kendileri gibi görürler. Hiç kimse de kendine düşman olup kendiyle cenk etmez.»

7651

آفرین بر عشق کل اوستاد
صد هزاران ذره را داد اتحاد

«Üstâd-ı küllün aşkına âferin ki, yüz binlerce zerreye birlik vermiş ve onları birleştirmiştir.»

7652

همچو خاک مفترق در رهگذر
يك سبوشان کرد دست گوزه‌گر

«Rûhlar, yollardaki dağılık toprak gibi idiler. Desti yapan üstâdın eli onları bir desti haline getirdi.»

7653

کاتحاد جسمهای آب و طین

هست ناقص جان نمی ماند بدین

«Çünkü su ve çamurdan olan cisimlerin birleşmesi nâkıstır; ruh itti-hadı ona benzemez.»

7654

گر نظائر گویم اینجا در مثال

فهم را ترسم که آرد اختلال

«Eğer misâl olmak üzere benzerlerini söyleyecek olursam, fikirlere ihtilâl vereceğinden korkarım.»

7655

هم سلیان هست اکنون لبک ما

از نشاط دور بینی درهما

«Şimdi de bir Süleymân ve sâhib-i zaman vardır. Lâkin biz uzak görmek neşvesinden mahrumuz da, o Süleymânı göremiyoruz.»

7656

دور بینی کور دارد سمدرا

همچو خفته درسرا کور از سرا

«Uzak görücülük, yâni; yakini bırakıp uzağa bakış, insanı kör eder. Sarayda uyumuş kimsenin, gözleri kapalı olduğu için sarayı göremeyişi gibi.»

7657

مولیم اندر سخنهای دقیق

در کرهها باز کردن ماعشیت

«Biz ince ve derin sözlerle dalmışız ve onların düğümlerini çözme sevdasına tutulmuşuz.»

Bundan dolayı vaktin Süleymanını görmeye nasıl muktedir olabiliriz?

7658

تا گره بندیم و بکشایم ما

در شکال و در جواب آیین فرا

«Müşkilâtta ve ona cevap bulmakta, düğümler bağlayıp onları çözmekte mahâret göstermeye çalışıyoruz.»

7659

همچو مرغی کو کشاید بند دام

کام بندد تا شود در فن تمام

«Tuzagın bağını kâh çözüp, kâh bağlayan ve bu suretle ancak bu işte maharet kazanan kuş gibi.»

7660

او بود محروم از صحرا و صحرا

عمر او اندر گره کاریست خرج

«O kuş sahrâdan ve çimenlikten mahrûm kalır, ömrü düğüm çözülüp bağlamakla geçer.»

7661

خود زبون او نکردد هیچ دام

لبیک پرش در شکست افتد مدام

«Filvaki, hiçbir tuzaga zebûn olmaz; lâkin, bağı açıp kapamakla uğraştığı için, kanadları kırılır.»

7662

با گره کم گوش تا بال و پر

نکسلد یک یک ازین کرو و فرت

«Düğüm çözmeye, yâni; mesele halletmeye çalışma ki, o uğraşma-dan akıl ve fikir kanadların kırılmasın.»

صد هزاران مرغ پرهاشان شکست
وان کین گاه عوارض را نبست

«Yüz binlerce kuşun kanadı kırıldı da, yine o kazâ tuzağı giderilemedi.»

حال ایشان از نجی خوان ای حریص
تقبوا فیها ... حل من محیص

«Ey harîs kimse; Kur'ândan: (فتقبوا فی البلاد حل من محیص) âyetini oku!»

Kaaf Sûresindeki:

وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هُمْ أَشَدُّ مِنْهُمْ بَطْشًا فَنَقَّبُوا
فِي الْبِلَادِ أَهْلًا مِنْ مَحْصِرٍ

Yânî: «Zamanları halkından ne kadar çok kişiyi yâ Muhammed se-nin kavminden evvel helâk ettik ki onlar Mekke kâfirlerinden daha kuv-vetli ve şiddetli idiler. Şehirler arasında yol kesmişler, (yânî; ticâret için mal götürüp getirmişler ve bir çok menfaat elde etmişlerdi). Onlar ölüm-den, yâhud Kazâ-yı İlâhiden sığınacak bir yer bulabildiler mi?» Âye-tine işârettir.

از نزاع ترك و رومی و عرب
حل نشد اشكال انگورو عنب

«Türk, Rum, Acem ve Arabın kavgasından (engûr ve ıneb) müşkili halledilmedi.»

تا سلیان کین معنوی
در نیاید برنجیزد این دوری

«Lisan bilen mânevî bir Süleymân gelmeyince bu ikilik, yânî; engûr ve ıneb farkı ortadan kalkmaz.»

Kânûnî Sultân Süleymân'ın:

«Kadd-i yâre kimi ar'ar dedi kimisi elif
Cümlelerin maksûdu bir ammâ rivâyet muhtelif.»

diye bir beyti vardır ki bahsimize taallûk eder. Evet, yârin boyunu ki-misi fıstık ağacına, kimi de elif harfine benzetmiştir. Benzetenlerin mak-sûdu birdir, yârin boyunu bosunu murâd etmişlerdir, fakat rivâyetleri ve teşbihleri muhtelifdir. Bunun gibi hikâyemizdeki Türk, Arab, Acem ve Rumdan dört kişinin maksûdu üzüm almaktır. Fakat her biri onu başka bir lafızla ifâde ettikleri için anlayamıyorlardı. Lisân-âşînâ bir zât zu-hûr edip de üzüm, ıneb, engûr ve istâfil kelimelerinin hepsinin bir mâ-nâda olduğunu ve münâzea edenlerin istediklerinin aynı şey bulunduğ-u-nu kendilerine anlatmayınca onların kavgası kesilmemişti.

جمله مرغان منازغ بازوار
بشنوید این طبل باز شهریار

«Ey münâzea eden kuşlar, pâdişâhın bu tabl bâzını doğan kuşu gibi dinleyin.»

Eskiden pâdişâhlar ava gittikleri vakit, kuş avlayıp getirmek için terbiye edilmiş doğan kuşlarını berâber götürürler ve bir av görünce on-ları salarlar. Doğanlar uzaklaşınca da onları çağırmaya mahsûs bir davulu çalarlarmış. O davula (Tabl-ı bâz) yânî; «Doğan Davulu» derlermiş. Do-ğanlar, o davulun sesini işitince gelirlermiş.

Burada tabl-ı bâz'dan murad: Mürşid-i kâmilin dâvet nidâsıdır.

Mürşân-ı münâzea'dan murad ehl-i istidâttır. Sûre-i Ahkâfta buyu-ruluyor ki:

کور مرغایم بیی ناساختیم
کان سلیمان را دمی لشناختیم

«Biz bir takım terbiye edilmemiş kör kuşlarız ki o Süleymânı, yâni; zamânın mürşid-i kâmilini hiç tanımamışız.»

Edebiyâtta üslûb-i hakîm denilen bir ifâde tarzı vardır ki mütekel-
limin tekdîr-âmiz söz söylerken, şöyle yapıyorsunuz, böyle yapıyorsunuz
diyecek yerde, kendini de katarak, şöyle yapıyoruz, böyle yapıyoruz de-
mesidir. Bu yoldaki nasihatler, muhâtabı kızdırmayacağı için hüsn-i te-
siri ziyâde olur. Mevlânâ'nın (کور مرغایم) demesi bu kabildendir.

7671

همچو جندان دشمن بازان شدید
لاجرم وامانده ویران شدید

«Baykuşlar gibi doğanlara düşman olduk. Ondan dolayı virânelerde
mahbûs kaldık.»

Burada doğanlardan murad evliyâullah hazerâtıdır.

7672

میکنیم از غایت جهل و عما
قصد آزار عنیزان خدا

«Son derecede câhil ve kör olup da büyüklüklerini göremediğimiz
Allah azizlerini incitmek kasdında bulunuyoruz.»

Ondan dolayı o mübârek zevâtın himmetinden ve feyzinden mahrum
kaldırıyoruz.

7673

هیچ مرغان کز سلیمان روشنند
پروبال بی گنهی برکنند

«Süleymân Aleyhisselâmdan tenevvür etmiş kuşlar, bir bigünâhın
kanadlarını nasıl yolarlar?»

Yâni; yalmazlar.

F: 69

1089

يَا قَوْمَنَا اجِيبُوا دَاعِيَ اللَّهِ وَامْنُوا بِهِ يَغْفِرْ
لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُخْرِجَكُمْ مِنْ عَذَابِ آلِيمٍ ۝ وَمَنْ لَا يُجِيبْ دَاعِيَ اللَّهِ
فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِي الْأَرْضِ وَلَيْسَ لَهُ مِزْدٌ وَهُوَ أَوْلَىٰ أُولَٰئِكَ
فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ۝

Yâni: «Ey kavmimiz! Allahın dâvetcisine icâbet ediniz. Ve ona imân
ediniz ki Allah sizin günahlarınızı mağfiret etsin ve sizi şiddetli bir azab-
dan kurtarsın. Her kim de Allahın dâvetcisine icâbet etmezse, yeryüzün-
de Allahı âciz kılamaz ve ona Allah'dan başka dost bulunmaz. Allah'ın
dâvetcisine icâbet etmeyenler âşikâre bir dalâlet ve sapıklık içindedir-
ler⁹⁵.»

Bu Âyetlerde dâvet-i Muhammedî'ye icâbetin lüzûmu beyân edildiği
gibi Zât-i Akdes-i Risâletin vâris-i kâmilî bulunan evliyâullahın dâvetine
icâbetin lüzûmuna da işâret vardır.

Mevlânâ da diyor ki: «Ey engûr, ineb gibi lafza ve sûrete bağlanıp
da üzümün mânâsından gâfil bulunanlar ve bu gaflet yüzünden münâka-
şaya kalkışanlar! O Allah'ın dâvetcisinin dâvetine icâbet ediniz de:»

7668

ز اختلاف خویش سوی استاد
هین زمرجانب روان گردید شاد

«Aranızdaki ihtilâfı bırakıp her taraftan birleşme cihetine şâd ve
handân olarak gidiniz!»

7669

حيث ما كنتم فولوا وجهكم
نحوه هذا الذي لم ينهكم

«Nerede olursanız olunuz, onun tarafına yüzünüzü çeviriniz ki o si-
zi bundan nehyetmemiştir.»

(95) Sûrei Ahkaf: 31-32.

بلکه سوی عاجزان چینه کشند
بی‌خلاف و کینه آن سرغان خوشند

«Belki âcizlere yem ve dâne çekerler, yâni; mâddî ve mânevî yardım ederler. O kuşlar, muhâlefetsiz ve kinsizdir, hoşturlar.»

Burdan itibaren Hazret-i Mevlânâ kuşlardan bahsederek evliyâul-lâh'ın derecelerine işâret ediyor.

هدهد ایشان بی‌تقدیس را
میکشاید راه صد بلقیس را

«Onların Hüdühüd, takdîs ve tenzih için, yüzlerce Belkis'in yolunu açarlar.»

Belkîs, Yemen'deki Sebâ şehrinin melikesi idi. Hüdühüd kuşu, Süley-mân peygamberin dâvetnâmesini götürüp O'nun sarayına bıraktı. Belkîs de kalkıp Kudüs'e geldi ve Süleymân Aleyhisselâm ile görüştü.

زاغ ایشان گر بصورت زاغ بود
باز همت آمد و مازاغ بود

«O kuşların kargası bile sûrette karga olmakla berâber himmet do-ğanı ve (مازاغ البصر وماطی) (yâni; Hazret-i Muhammed Sallallâhü Aleyhi Vesellem Mi'râcda mâsivâyâ bakmadı ve mahbûb-i hakiki olan Allahın temâşâ-yı cemâlini tecâvüz etmedi) meâlinin mazharı olmuştur.»

لكلك ایشان كه لك لك میزند
آتش توحید در شك میزند

«Onların lek lek diyen leklekleri de şek ve şüpheyi tevhid ateşiyle yakarlar.»

Bu mevzu ile ilgili olarak bir beyitte de şöyle denilmiştir: «Leylek,

kuşların şeyhidir. Onun lek lek demesi nedir, biliyor musun? İlâhî; hamd senindir, şükür senindir, mülk de senindir demektir.»

وان کبوتر شان زبازان نشکهند
باز سرپیش کبوتر شان نهید

«Onların güvercinleri doğanlardan korkmazlar; hattâ doğanlar, o güvercinlere tâzîm gösterirler.»

بلبل ایشان كه حالت آرداو
در درون خویش گلشن دارد

«Onların insana veed ve hâl getiren bülbülü, kendi derûnunda bir gülşene sâhibtir.»

طوطی ایشان ز قند آزاد بود
کز درون قنداید رویش نمود

«Onların tûtisi şekerden âzâdedir. Dünyâ tûtîleri gibi şeker düşkün değildir ki derûnunda ebedî bir şeker yüz göstermiştir.»

بای طاوسان ایشان در نظر
بهر از طاوس پران دگر

«Onların tâvuslarının ayağı, dünyâ tavuslarının kanadından daha iyidir.»

منطق الطیران شاقای صداست
منطق الطیر سلیمان کجاست

«Pâdişah kuşlarının mantığı sadâdan ibârettir. Süleymânın, man-tık'ut-tayrı, yâni; kuş dilini bilmesi nerede?»

تو چه دانی که بانگ مرغزار می
چون ندیدی سلیارا می

«Ey gâfil! Sen kuşların sesini ne bilirsin ki bir ân bile Süleymânı görmemişsin.»

پران مرغی که بانگش مطربست
از برون مشرقست و مغربست

«Sesi şevk ve tarab veren bir kuşun kanadı, meşrıkla mağribin hâricindedir.»

هریک آهنگش زکری تا ثریست
وز ثری تا عرش در کر و فریست

«O kuşun âhengi Kürsî'den Arz'a, Arz'dan da tâ Arş'a kadar yük-selmektedir.»

مرغ کوی این سلیمان میرو
عاشق ظلمت چو خفاشی بود

«Bir kuş ki, bu Süleymâna tâbi olmaksızın gider, baykuş gibi zul-met âşığı olur.»

با سلیمان خوکن ای خفاش رد
تا که در ظلمت نمائی تا ابد

«Ey merdûd baykuş; Süleymâna alış ve onun tabiatını al ki ebediy-yen zulmette kalmayasın.»

یک کز روی ده که بدان سومبروی
همجو کز قطب ماحت میثوی

«Süleymân tarafına bir arşın gidecek olursan sen de arşın gibi ölçü kutbu kesilir, her tarafı ölçer, biçersin.»

وانکه لنگ ولوک آن سو می جهد
از همه لنگی ولوکی میرهد

«O kimse ki topallaya topallaya, sürüne sürüne onun tarafına git-meye çalışır, binnetice bütün topallıktan ve sürünmekten kurtulur.»

«TAVUK ALTINDAKİ YUMURTADAN ÇIKMIŞ KAZ YAVRULARININ KISSASI»

تخم بطی گرچه مرغ خانه ات
کرد زیر پر چو دایه تربیت

«Seni tavuk, kanadı altında dadı gibi yetiştirmiş ise de, sen kaz yu-murtasısın.»

مادر تو بط آن دریا بدست
دایه ات خاکی بدو خشکی پرست

«Senin anan hakikat deryâsının kazıdır. Dadın toprağa mensûb ve kuruluşuğa bağlıdır.»

میل دریا که دل تو اندرست
آن طبیعت جانت را از مادرست

«Kalbindeki denize olan meyil ve o tabiat sana anandan gelmiştir.»

7693

میل خشکی مهتر ازین دایه است
دایه را بگذار گوید رایه است

«Kuruluğa meyl ise dadındandır. Dadıyı bırak ki onun re'yi kötüdür.»

7694

گر ترا دایه برساند ز آب
تو مترسی و سوی دریاران شتاب

«Eğer dâdı seni sudan korkutursa sen korkma ve deniz cihetine koş.»

7695

تو بطنی برخشک و برتر زنده
نی چو مرغ خانه خانه کنده

«Sen kaz gibi hem kuruda, hem yaşta, yâni; hem karada, hem de deniz de yaşayabilirsin. Tavuk gibi kokmuş kümesli değilsin.»

Hazret-i Mevlânâ, insanı hem zâhir, hem bâtın âlemlerinde bulunmaya müsteid olduğu için hem karada, hem denizde yaşayabilen kaz'a teşbih ediyor. İnsan tabiatını da tavuğa benzetiyor. Tabiatın seni denize girmekten ve hakikat deryâsına dalmaktan korkutursa da onu dinleme, hakikat bahrine doğru koş, diyor.

7696

تو ز کرمانی آدم شی
هم بخشک و هم بدریایابی

«Sen Hakkın (ولد کرمانی آدم) nimetinden bir şâh'sın ki hem karada, hem denizde gezebilirsin.»

که حملناهم علی البحر بحان
از حملناهم علی البر پیش ران

«Ki Kur'ân'da : (وحملناهم فی البر والبحر) buyurulmuştur. Sen de kara gibi olan tabiat âleminde, deniz gibi olan rûh âlemine koş!»

Sûre-i Esrâdaki :

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ
وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْوَلَدِ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ
وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا ۝۷۰

Yâni : «Biz, Âdem oğullarını mükerrem kıldık ve onları karada at, deve ve emsâline, denizde ise kayığa ve gemiye bindirdik. Ve onlara güzel nimetlerden rızık verdik. Ve onları mahlûkâtımızdan çoğuna tafdil ve tercih eyledik⁹⁶.» âyetine işarettir. (من خلقنا) dan maksad : Hayvânât, cin ve melâikedir.

7698

مهرملانکرا سوی بر راه نیست
جنس حیوان هم ز بحر آگاه نیست

«Meleklerin kara tarafına, yâni; tabiat cihetine yolu yoktur. Hayvan cinsi de denizden, yâni; rûh âleminde âgâh değildir.»

7699

تو بتن حیوان بحانی از ملک
تا روی هم بر زمین هم بر ملک

«Ey insan! Sen cisim itibâriyle hayvan cinsindensin, rûh itibâriyle de melekdensin ki hem yer, hem de gökte yürüyebilirsin.»

تا بظاہر مثلکم باشد بشر
بادل یوحی الی دیدہور

«Bu suretle, ben de zâhiren sizin gibi beşerim, lâkin kalbim vahye kabiliyetli.»

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ

Yâni: «Habibim de ki: Ben de sizin gibi insanım, lâkin bana Allah tarafından vahyolunur⁹⁷» âyetine işârettir.

قالب خاکی فتادہ بر زمین
روح او گردان برین چرخ برین

«Toprağa mensûb olan insan cismi zemîne düşmüştür; lâkin onun rûhu felek üstündedir.»

مہمہ مرغا بیایم ای غلام
بحر می داند زبان ماتمام

«Ey genç! Bizim hepimiz su kuşlarıyız, bizim dilimizi deniz temâmiyle bilir.»

پس سلیمان بحر آید ماچو طبر
در سلیمان تا ابد داریم سیر

«O hâlde Süleymân denizdir, biz de kuşlarız; ebede kadar Süleymân-da seyrederiz.»

(97) Sûrei Kehf: 110.

آن سلیمان پیش جملہ حاضرست
لبک غیرت چشم بند و ساحرست

«O Süleymân cümlelerin önünde hazırdır. Lâkin gayret-i İlâhî, sihr yapmakta ve göz bağı olmaktadır.»

Burada Süleymândan maksad: Cenâb-ı Hak'tır ki:

وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ

Yâni: «Ey insanlar! Nerede olursanız olunuz Allah sizinle berâberdir⁹⁸» âyet-i kerîmesi mantıkınca Cenâb-ı Hak dâimâ bizimle hâzır ve nâzır ve bize bizden yakındır. Lâkin onun gayreti, yâni; kıskançlığı görünmesine mâni olmaktadır.

تا ز جہل و خوابنا کی و فضول
او پیش ما وما ازوی ملول

«O, bizim karşımızda olduğu halde, cehlimiz; uykuda, yâni gaflette bulunmamız sebebiyle, O'nu görmemekte ve meysus olmaktayız.»

تشنہ را درد سر آرد بانک رعد
چون نداند کو کشاند ابر سعد

«Susamış kimse, gök gürültüsünün saâdet bulutu getirdiğini bilmez; se, o gürültü ona baş ağrısı verir.»

چشم او ماندہ ست برجوی روان
بی خبر از ذوق آب آسمان

«Gök yüzünün suyundan, yâni; yağmur zevkinden haberi olmadığı için onun gözü akan derede kalmıştır.»

(98) Sûrei Hadid: 4.

مرکب همت سوی اسباب راند
از مسبب لاجرم محجوب ماند

«O kimse himmet atını esbâb cihetine sürer de, müsebbib'ül-esbâb olan Allah'dan şüphesiz mahcûb kalır.»

آنکه بیند او مسبب را عیان
کی نهد دل بر سببهای جهان

«Müsebbib'ül-esbâbı apaçık gören kimse cihânın sebeblerine nasıl merbût kalır?»

«HACILARIN BÂDİYEDE VE KIZGIN ÇÖL ÜSTÜNDE YAPAYALNIZ
BULDUKLARI ZÂHİDİN KERAMETİNE HAYRAN KALMALARI»

زاهدی بد در میان بادیه
در عبادت غرق چون عبادیه

«Çöl ortasında bir zâhid vardı ki abbâdiyye tâifesi gibi ibâdete müstegrik idi.»

Abbâdiyye: Muhtelif kabilelere mensûb ve müteferrik cemâat demektir ki, çölde yaşarlar ve ibâdetle meşgûl olurlarmış.

حاجیان آنجا رسیدند از بلاد
دیده‌شان بر زاهد خشک اوفتاد

«Hacılar memleketlerinden zâhidin bulunduğu çöle geldiler ve o susuz bâdiyede oturan zâhiri gördüler.»

جای زاهد خشک بود او تر مزاج
از سموم بادیه بودش علاج

«Zâhidin oturduğu yer susuz, mizâcı ise râtıbdı. Çölün sam rûzgârı ona ilâç olmuştu.»

حاجیان حیران شدند از وحدتش
وان سلامت در میان آفتش

«Hacılar, onun yalnızlığına ve çölün âfeti içinde selâmetine şaştilar.»

در نماز استاده بد بر روی ریک
ریک کز تفتش بجوشد آب دیک

«Kum üstünde namaza durmuştu. Öyle bir kum ki harâretten su tenceresi kaynardı.»

گفتی سرمست در سبزه و گلست
یا سواره بر براق و دلدست

«Denilebilirdi ki, yeşillik ve güller arasında sermest olmuş, yâhud Burak'a ve Düldül'e binmişti.»

Düldül: Bir katır idi ki Mısır hükümdarı Mukavkıs tarafından Sal-lallâhü Aleyhi Vesellem Efendimize hediye edilmiş, sonra taraf-ı Risâletten Hazret-i Aliye ihsân buyurulmuştu.

یا که پایش بر حریر و حلّه هاست
یا سموم اورا به از باد صباست

«Yâhud ayağı ipek kumaş ve halılar üstünde idi, yâhud çölün sâmi ona sabâ rûzgârı olmuştu.»

ایستادند انتظار او در نماز
تا شود درویش فارغ از نیاز

«Derviş, niyâzından fâriğ olsun diye, hacılar, onun namazının bitmesini beklediler.»

چون ز استغراق باز آمد فقیر
زان جماعت زندۀ روشن ضمیر

«O fakîr, istiğrâk hâlinde sahv'a gelince hacılar cemâatinden kalb gözü açık bir zât,»

دیدگاهش می چکد از دست و رو
جامه اش تر بود ز آثار وضو

«Gördü ki zâhidin elinden ve yüziünden su damlıyordu, elbisesi abdest suyundan ıslanmıştı.»

بس پرسیدند که آیت از کجاست
دست را برداشت کز سوی سہاست

«Ona: Suyun nereden geliyor? diye sordular. Gökten geliyor, diyerek elini kaldırıp semâya işâret etti.»

گفت هر گاهی که خواهی میرسد
بی زجاء و بی زجبل من مسد

«O kalb gözü açık zât sordu ki: Kuyusuz ve lifden örülmüş ip olmaksızın ne vakit istersen su geliyor mu?»

مشکل ماحل کن ای سلطان دین
تا بخشد حال تو مارا یقین

«Ey dîn sultânı, bizim müşkülümüzü hallet ki senin hâlin bize yakın versin.»

و آنما سری ز اسرارَت بما
تا ببریم از میان زناها

«Esrârından bir sırrı bize göster ki belimizden zünnârı keselim, yâni; gâvur iken müslüman olalım.»

اجشمهارا کرد سوی آسمان
که اجابت کن دعای حاجیان

«Zâhid: İlâhî; hacıların düâsını kabul et! diye gök yüzüne baktı.»

رزق جویی من ز بالا خوگرم
تو ز بالا بر کشودستی درم

«Yâ Rabbî! Ben bâlâdan rızık aramaya almışım. Çünkü sen bâlâdan bana bir kapı açmışsın.»

ای نموده تو مکان در لامکان
فی السماء رزقکم کرده عیان

«Ey lâmekânda mekân göstermiş olan Allahım, (فی السماء رزقکم) yâni; (Rızıkınız, semâdan gelen yağmurdadır.) buyurmuşsun.»

درمیان این مناجات ابرخوش
زود پیدا شد چوپیل آبکش

«Zâhidin bu münâcâtı arasında, su taşıyan fil gibi, hoş bir bulut
peydâ oldu.»

همچو آب از مشک بازیدن گرفت
درکو و درغارها مسکن گرفت

«Bardaktan boşanırcasına yağmur yağmaya ve çukurlara, mağaralara
dolmaya başladı.»

ا برمی بارید چون مشک اشکها
حاجیان جمله کشادند مشکها

«Bulut, tulum gibi yaşlar dökdü. Hacılar bütün kurbelerini açtılar.»

يك گروهی زان عجایب کارها
می بریدند از میان زنارها

«Bir takımı, şu acâib işler dolayısıyla, zünnarlarını kesdiler, yâni;
inkârı terk ettiler.»

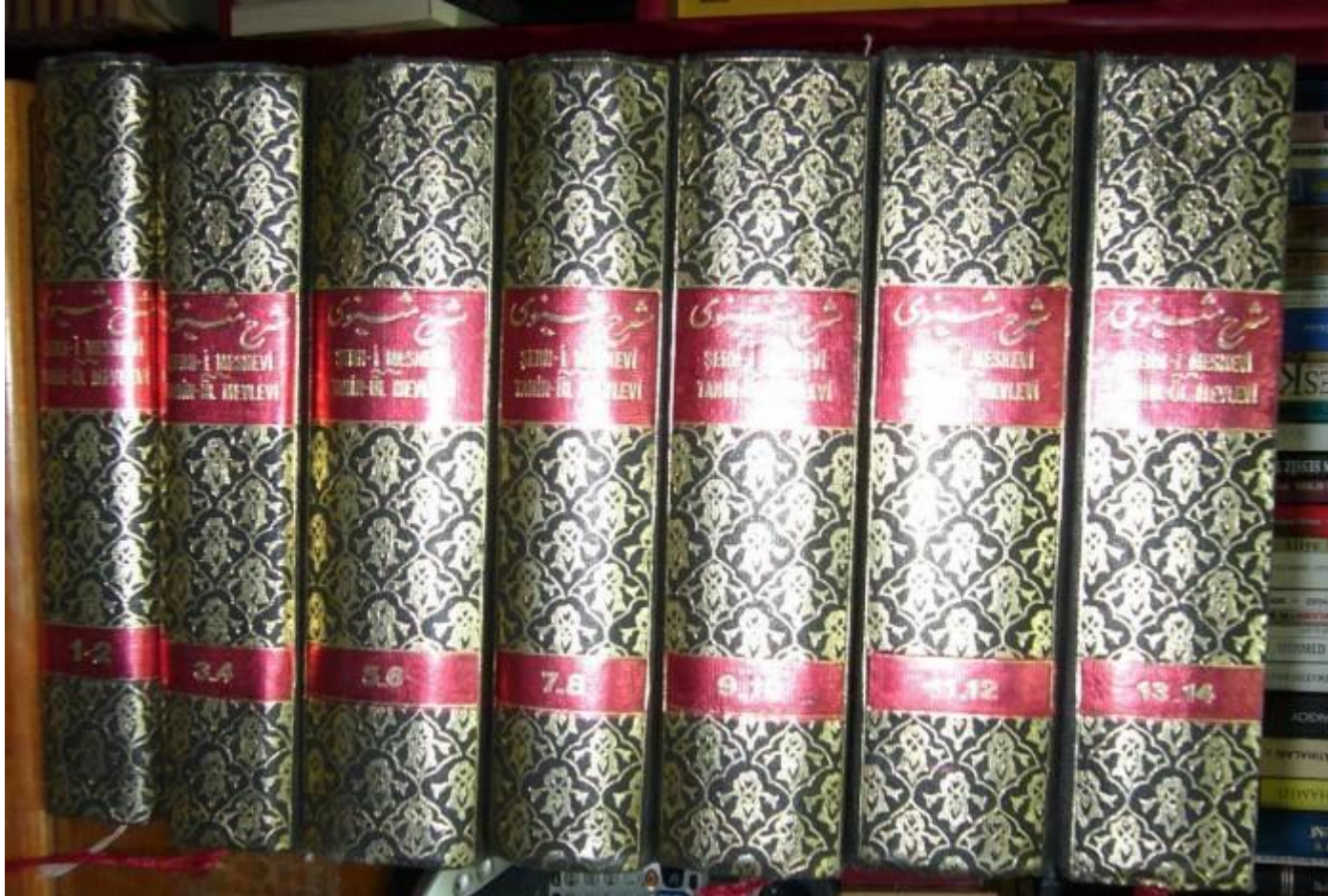
قوم دیگررا یقین در از دیاد
زین عجب والله اعلم بالرشاد

«Bir takımının da bu garib halden yakîni arttı. Allah doğru yolu her-
kesten daha iyi bilir.»

قوم دیگر ناپذیر ترش و خام
ناقصان سرمدی تم الکلام

«Üçüncü takım ise bu kerâmeti kabul etmeyen ham ervâh idi ki, on-
lar ebedî nasipsiz olarak kaldılar. Söz de temâm oldu.»

İKİNCİ CİLDİN SONU

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
Hırs ve tama'la fil yavrusu yiyenlerin ve yemeyin diye nasihat ve- renin sözünü dinlemiyenlerin kıssası	21 14
Fil yavrularına taarruz edenler kıssasının bakıyyesi	30 19
Fil yavruları hikâyesine dönüş	40 24
Hak Taâlâ'nın Mûsâ aleyhisselâm'a : Bana günah etmediğin bir ağızla dûa et buyurması	50 29
Dua edenin ALLAH demesinin, Hak'kın LEBBEYK demesi ile aynı olduğunun beyanı	52 30
Bir köylünün şehirliyi, yalancıkdan ve bir çok ısrarla köye dâvet ederek aldatması	62 35
Sebe' ahâlisinin tuğyânı, niğmetten azmaları, şükür ve vefânın fazileti	72 40
Hastaların her sabah İsâ aleyhisselâm'ın süm'ası önünde şifa ve dûa talebiyle toplanmaları	76 42
Ehl-i Sebâ kıssasının bakıyyesi	96 52
Köylünün dâveti üzerine şehirlinin köye gitmesi	109 58
Doğan kuşunun kazları dere kenarından kira dâveti	115 61
Darvanlılar ve onların yoksullara bir şey vermeden bahçelerden meyve devşirmek için hileye sapmaları	125 66
Şehirlinin köye gitmesi	132 70
Şehirlinin ve akrabasının köye gitmesi	141 74
Leylâ'nın mahallesinde oturan bir köpeği Mecnun'un okşaması	150 79
Şehirli ve çocuklarının köye vasıl olması ve köylünün onları tanıması	157 82
Bir çakalın boya küpüne düşmesi ve alaca bulaca olup çakallar ara- sında tavusluk davasına kalkışması	186 97
Lafazan bir herifin bir kuyruk parçası ile her sabah sakalını ve bıyı- ğını yağlayıp, arkadaşları arasında, şunu bunu yedim diye övünmesi	189 98
Bâûr oğlu Bel'am'ın Tanrı imtihanlarından yüzü ak çıkacağından emin olması	193 100
Boyacı küpüne düşen çakalın tavusluk iddiasında bulunması	198 103

Baskı: Şamil Matbacılık

Çeridehane Sokak Aydın Han Nu. 5

Cağaloğlu - İSTANBUL

Tel. : 28 40 51

Fir'avun'un ulûhiyyet davasında bulunması da boyalı çakalın tavusluk iddiasına benzer	200	104
Hârut ile Mârut'un kıssası ve Hak Taâlâ'nın imtihanına karşı onların cür'et göstermeleri	205	106
Fir'avun'un Mûsa aleyhisselâm'ı rüyasında görmesi, doğmaması için tedbirlere girişmesi	215	111
Mûsa aleyhisselâm'ın doğumuna mâni olmak için Beni İsrâil'in meydana çağırılması	218	113
Hz. Mûsâ'nın vâlidésinin hâmile kalacağı gece, Beni İsrâil erkeklerini kadınlarından ayırmış olduğu için, Fir'avun'un mesrûr olarak şehire dönmesi	223	115
Mûsâ'nın anasıyle İmran'ın birleşmesi ve kadının Mûsâ aleyhisselâm'a gebe kalması	224	116
İmran'ın birleştikten sonra, beni görmemiş gibi ol diye karısına tenbih etmesi	226	117
Fir'avun'un o gürültüden korkması	228	118
Gökte Mûsa Aleyhisselâm'ın yıldızının peydâ olması ve münecimler in meyda feryad etmesi	229	118
Fir'avun'un yine mekir ve hile ile yeni doğurmuş kadınları meydana dâveti	236	122
Mûsâ aleyhisselâm'ın doğması, Fir'avun memurlarının İmran'ın evine gelmesi ve Mûsâ'yı ateşe at diye anasına ilham olunması	238	123
Mûsâ'yı Nil'e at, diye anasına ilham olunması	240	124
Yılan tutan'ın, soğuktan uyumuş bir ejderhayı ölü zannederek iplerle sarması ve Bağdat'a getirmesi	246	127
Fir'avun'un Mûsâ aleyhisselâm'ı korkutmak istemesi	271	139
Mûsâ aleyhisselâm'ın Fir'avun'a cevabı	273	140
Fir'avun'un Mûsâ'ya cevap vermesi ve Mûsâ aleyhisselâm'a vahiy gelmesi	281	144
Mûsâ aleyhisselâm'ın Fir'avun'a sihirbazları şehirlerden toplaması için mühlet vermesi	283	145
Sihirbazları çağırarak için, Fir'avun'un şehirlere adam göndermesi	304	156
O iki sihirbazın babalarının mezarına gidip, ruhuna teveccüh etmeleri ve işin hakikatını babalarının ruhundan sormaları	308	158
Ölmüş sihirbazın oğullarına cevabı	310	159
Kur'an-ı Kerim'in Asây-ı Mûsâ'ya, Muhammed Mustafa Aleyhisselâm'ın vefatının Mûsâ aleyhisselâm'ın uykusuna, Kur'an'ı değiştirmeye kalkışanların da, Mûsâ aleyhisselâm'ı uykuda bulunca asâsını çalmaya kalkışan iki sihirbaza benzetilmesi	313	160
Memleketlerden sihirbazların gelip Fir'avun'un huzuruna toplanmaları ve hil'at giymeleri, ellerini göğüslerinde tutuşturup onun		

düşmanını kahredeceklerine söz vermeleri ve : Bu işi bize bırak, demeleri	324	166
Fil'in nasıl bir hayvan olduğunda ve şeklinde ihtilâf edilmesi	328	168
Nuh aleyhisselâm'ın oğlunu gemiye dâvet etmesi, oğlunun dik başlılık edip : dağa çıkıp kurtulurum, senin minnetini çekmem demesi	340	174
(Kufre razı olmak küfürdür) hadisi ile (Benim kazamı razı olmayan benden başka rab arasın) hadis-i kudsisinin mânâlarını birleştirmek	353	180
Bir âşıkın mâşuku huzurunda âşk mektubu okuması ve mâşukun bu hareketi makbul görmeyerek : matluba vasıl olduktan sonra delil aramak çirkindir ve mâlûma erdikten sonra ilim ile iştigal eylemek kötü bir şeydir demesi	365	186
Dâvud aleyhisselâm zamanında : «Yarabbi, bana meşakkatsiz helâl rızık ver» diye dua eden bir kimsenin hikâyesi	376	192
O dua edenin evine bir sığırın koşup gelmesi, Peygamber aleyhisselâm : «Cenâb-ı Hak düada ısrar edenleri sever» buyurmuştur. Cenâb-ı Hak'dan bir şeyi ısrar ile istemek, isteyen için istediği şeyden daha iyidir	384	196
Menevî nâzımının özür dilemesi ve medet talebinde bulunması	386	197
İlimde zan ve yakının misali	391	199
Halkın tâzimi ve müşterilerin râğbeti dolayısıyla bir insanın hastalanması ve bir muallimin hikâyesi	395	201
Çocukların hocayı vehme düşürmeleri	400	204
Fir'avun'un da halkın tâziminden vehim hastası olması	402	205
Hocanın vehim ile hastalanması	403	205
Hocanın yatağa düşmesi ve hastalıktan inlemesi	406	207
Bizim Kur'an okuyuşumuzdan üstadın baş ağrısı ziyâdeleşir diye, çocukların ikinci defa hocayı vehme düşürmeleri	408	208
Bu hiyle ile çocukların mektepten kurtulmaları	409	208
Çocuk analarının hocayı ziyârete gitmeleri	412	210
Ten, Ruh'un elbisesine benzer. Bu el Ruh'un elinin yeni, bu ayak da Ruh'un ayağının çizmesidir	415	211

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Hikmeti birkaç türlü târif etmişler ve ezcümle : «Hikmet, herşeyin hakikatini olduğu gibi bilmek ve muktezâsına göre amel etmektir.» demişlerdir.

Kurân-ı Kerim'de :

وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا

Yâni : «Her kime hikmet verilmişse, ona çok hayır verilmiştir⁽¹⁾» buyrulmuştur.

Resulullah (S.A.V.) efendimiz tarafından ise : «Hikmet, mü'minin kaybolmuş devesidir; onu nerede bulursa almaya hakkı vardır.» denilerek, onu arayıp bulmaya ve almaya teşvik olunmuştur.

Hiz. Mevlânâ da : «Hikmetler Allah'ın ordularıdır» demektedir ve Mesnevî'sinin 3 üncü cildine başlarken şunları buyurmaktadır :

«Hikmetler, Allah askerleridir. Allah, onlarla müritlerin ruhlarını kuvvetlendirir. İlimlerini bilgisizlik, adâletlerini zulüm aybından arıtır. Cömertliklerini riyâ, ilimlerini akılsızlık lekesinden temizler. Âhirete âit olup, anlayışlarından uzaklaşan şeyleri, o hikmetlerle müridlerin idrakine yaklaştırır, onlara anlatır... Zorlarına giden ibâdetleri kolaylaştırır. Hikmetler, peygamberlerin delillerindendir. Peygamberlerin delilleri ise, âriflere mahsus Allah sırlarından ve bürhânından haber verir... Duman-
dan meydana gelen şu yuvarlak gök kubbesine hâkim inciden meydana gelmiş olan nûrânî ve rahmânî felekteki Allah'a ait tedbir ve tasarrufları bildirir. Akıl nasıl topraktan vücut bulan sûretlere ve bu sûretlerdeki zâhirî ve bâtinî duygulara hâkim ise bu rûhânî feleğin dönüşü de, duman-

(1) Sûre-i Bakara : 269.

dan meydana gelen feleğe de, parlak şehablara, aydınlatıcı چراغلara, güzel ve hoş esen rüzgârlara, yayılmış yerlere, akıp giden sulara müessir ve hâkimdir. Allah kullarını bu hikmetlerle faydalandırsın. Allah, bu hikmetlerle kullarının anlayışlarını artırsın...

Şüphe yok ki her okuyan, ancak aklı miktarınca anlar. Her ibâdet eden kudretince ibâdetinde bulunur. Müftî, fetvâyı anlayış ve bilgisine göre verir. Cömert, varlığı ne kadarsa o kadar ihsan eder. İhsâna nâil olan da eline geçeni kiskanır, elden çıkarmamak ister. Fakat çölde suyu kaybeden, denizlerin varlığını bilmekle beraber suyu aramaktan geri kalmaz ya. Bu âb-ı hayât'ı kaybedenin de, dünya geçimi kendisini bu istekten alıkoymadan, sebeplerle ihtiyaçları işini aksatmadan, dileği ile arasına hâsiller girmeden arayıp bulması gerek. Nefsinin dileğine uyan, istirahatine düşkün olan, usanıp vaz geçen, kendisinden emin olmayan, zahmetlere katlanmayan, dünya geçimine düşen kimse bu ilme kavuşamaz. Meğer ki tâlib-i hikmet olan Allah'a sığına, dinini dünyasına tercih eyleye ve hikmet hazinesinden bir çok mal ala... Öyle mal ki kesada uğramaz ve miras malı gibi vereseye kalmaz. Keza o hazîne-i hikmetten yüce nurlar, kıymetli cevherler, vâridatlı akarlar ve çiftlikler almış ola, Allah'ın fazl ve keremine, şükr ve kadrine tâzim ile kendisine nasib edilmiş şeyin yüceliğini bilerek almış ola... Nefsânî hazırlarının denâetinden Allah'a sığına. Kendisindeki az bir şeyi çok görmekten, başkalarında olan çok ve büyük bir şeyi az telâkki etmekten Allah'a sığına. Allah'ın izin vermediği şeylerle benliğe düşüp kendisini beğenmekten de Allah'a ilticâ eyleye...

Hakkın rızasına tâlib olan âlime bilmediğini öğrenmesi, bildiğini öğretmesi, zihinsizlere yumuşak muamele etmesi, ahmakların ahmaklığını görüp kendini beğenmemesi, anlayışı kıt kişileri horlamaması gerekir. Ey âlimler, evvelce siz de onlar gibiydiniz. Bu zekâyı, bu anlayışı size Allah ihsan etti. Allah'ı mülhidlerin sözlerinden, müşriklerin şirkinden, nâkıs-ların noksanından, benzeticilerin benzetişinden, düşünenlerin yanlış anlamalarından, vehme kapılanların türlü tahayyüllerinden tenzih ederim.

İlâhî ve rabbânî olan Mesnevî kitabının nazm ve tertibine muvaffak kılmasından dolayı hamdım ve ta'zîmim Allah'a mahsustur. O Rabb-ı Celîl tevffik ve tafdîl sahibidir. Lutuf ve kerem ve bütün nimetler O'nundur. Husûsiyle «Nur-ı İlâhî'yi nefesleriyle söndürmek isteyenlerin inadına», ârif kullarına muvaffakiyyet veren, ihsanlarda bulunan, kudret ve nimet bağışlayan O'dur. «Kâfirler cebretseler, inkârda bulunsalar da Allah yine nurunu tamamlayacaktır. Kur'an'ı biz indirdik yine şüphesiz biz koruruz. Kur'an'ı işittikten sonra O'nu her kim değiştirirse günâhı kendi boynuna. Allah şüphesiz her şeyi duyan, her şeyi bilendir.»

Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur.»

7733

ای ضیاء الحق حسام الدین بیار
این سوم دفتر که سنت شد سه بار

«Ey Hakkın ziyâsı olan Hüsamüddin! Mesnevî'nin üçüncü defterini getir ki bir şeyi üç defa yapmak sünnettir.»

Sünnet : Rasûlü Ekrem Efendimizin emir, yahut nehiy buyurdıkları; bir de takrir ettikleri, yâni yapılırken görüp de men etmedikleri hareketlerdir. Bu hareketlerden daima icra buyurdıklarına (sünneti müekkede) denilir. Sabah, öğle, akşam namazlarının sünnetleri gibi... Arasına yaptıklarına (sünneti gayri müekkede) tabir edilir. İkinci ve yatsı namazlarının sünnetleri gibi...

Sünnet : Bir de usûl, âdet manasına gelir.

«Bir kimse güzel bir usûl koyacak olursa onun sevabı kendisine ait olduğu gibi onunla amel edenlerin sevabından da hissedâr olur» hadis-i şerifi de bu manâyadır.

Ebû Mûsâ'El-Eş'ari ile arkadaşları Yemen'den Medine'ye, oradan da Hayber Gazasına gitmiş olan Rasûlullah'ın huzuruna geldikleri vakit, rast geldikleri ashap ile musâfaha ediyorlardı. Bundan dolayı Âleyhissalât Efendimiz «Yemenliler size bir sünnet-i hasene vaz ettiler» buyurdu.

Hazret-i Mevlânâ da diyor ki : «Ey Hüsamüddin! Mesnevî'nin iki defteri tamam oldu. Şimdi üçüncüsüne başhyalım ki bir şeyi üç defa yapmak sünen-i seniyye cümlesindendir.»

7734

برکشا گنجینه اسرار
در سوم دفتر بهل اعذارا

«Esrar-ı İlâhiyye hazinesini aç! Üçüncü defter için özür dilemeyi bırak.»

İhtimal ki, Cenâbı Pirin, üçüncü cilde başhyalım teklifine Çelebi Hazretleri rahatsız olduğundan bahs ile özür dilemişti ki, bundan sonraki beyt o ihtimali kuvvetlendirmektedir.

7735

قوت از قوت حق میزهد
ز عروقی کز حرارت میجهد

«Senin kuvvetin, harareten hareket eden damarlardan değil, Allahın kuvvetinden hasıl olur.»

7736

این چراغ شمس کوروشن بود
ز فتل و پنبه و روغن بود

«Güneş kandilinin parlaklığı, fitilden, pamuktan, yağdan değildir. O nuraniyet, Allah'ın ihsan etmiş olduğu ziyadandır.»

7737

سقف گردون کوچن دایم بود
ز طناب واستی قائم بود

«Bu felek kubbesinin kıyam ve devamı, direkten ve ipten değildir.»

7738

قوت جبریل از مطبخ نبود
بود از دیدار خلاق و دود

«Cibril'in kuvveti matbahta, yâni matbahta pişen yemekte değildi; belki yaratan ve kullarını seven Hakkın kurbiyyetinde, kuvvet ve kudretinde idi.»

Tekvir sûresi'nde Cebrail Aleyhisselâm şu âyetlerle tarif edilir :

ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٌ ۝ مُطَاعٌ تَرْكَابِينَ ۝

Yâni : «Kuvvet sahibidir. Arş'ın maliki olan Allah'ın indinde yüksek mertebesi vardır. Melekler arasında kendisine itaat olunandır. Vahy hususunda emindir².» Bu âyet nazil olunca Resülü Ekrem (S.A.V.) Efen-

⁽²⁾ Sûrei Tekvir : 20-21.

dimiz Cebrail'e kuvvetinden sâil buyurmuş, o da : «Lût Kavminin diyarını yerinden kopardım ve sema'ya kadar kaldırdım, sonra baş aşağı ittim» cevabını vermiştir.

İşte güneşin ziyasının fitilden ve yağdan, gök yüzünün durmasının, ipten ve direkten, Cebrail'in kuvvetinin de matbahta pişen yemekten olmadiği; ancak Hakkın havl ve kudretinden ileri geldiği gibi, ey Hüsamüddin! Senin kuvvetin de damardan ve kandan değil Kuvvet-i İlâhiy-yedendir.

7739

همچنان این قوت ابدال حق
هم ز حق دان ز طعام و ز طبق

«Bunun gibi Hakkın ebdal'i olan zevatın kudretini de yemekten ve tabaktan değil, ancak Haktan bil.»

İmamı Ahmed Bin Hanbel (Rahimehüllah), Übade Bin Sabit (R.A.) den rivayet ediyor ki, Rasülü Ekrem (S.A.V.) Efendimiz şöyle buyurmuştur : «Bu ümmette ebdal olanlar otuz kişidir. Onların kalbi Halilür-rahman olan İbrahim Aleyhisselâm'ın kalbi üzeredir. Halka onların yüzü suyu hürmetine yağmur yağar ve mahlûkâta onların hürmetine rızık verilir. Ne zaman onlardan biri vefat ederse Cenab-ı Hak onun yerine başka bir kimseyi bedel kılar.» Bu hadis, Camiüssağir'de de aynen rivayet olunmuştur. Bundan dolayı, yahut, sıfatlarını sıfat-ı Hakka tebdil eylemiş oldukları, veyahut, istedikleri yerde kendilerinden bir bedel gösterebildiklerinden o zevat-ı kiram'a (ebdal) denilmiştir.

7740

جسمشانرا هم ز نورا سرشته اند
تا ز روح و از ملک بگذاشته اند

«Onların cisimlerini nur ile yağurmuşlardır ki, melekten ileri gitmişler ve ruhtan daha sâfi olmuşlardır.»

Buradaki ruhtan maksat :

نَزَلَ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا

Yâni : «Kadir gecesinde ruh ve melekler zemine inerler³» âyeti keri-

⁽³⁾ Sûrei Kadr : 4.

mesindeki ruh olmak ihtimali de vardır ki onun muazzam bir melek, yahut bir sınıf melâike olduğu da rivayet edilmiştir.

7741

چونکه موصوفی باوصاف جلیل
ز آتش امراض بگذر چون خلیل

«Sen de, Celil ve Azim olan Allah'ın sıfatlarıyla mevsufsun. İbrahim Halil Aleyhisselâm gibi hastalık ateşinden geç ve afiyet bul.»

7742

کردد آتش بر توهم بردو سلام
ای عناصر مرا مزاجت را غلام

«Ey anasırı erbaa, mizacına köle olan Hüsamüddin! O hastalık ateşi, sana da İbrahim Peygambere olduğu gibi, berd ü selâm olur.»

Hazreti İbrahim Bâbillilerin puthanesine girmiş, oradaki putları kırmış, baltayı en büyük putun boynuna asmıştır. Bunun cezası olmak üzere Nemrud'un emriyle ateşe atıldı. Fakat ateş :

قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَيَّ

ایزہیم

Yâni : «Ey ateş! İbrahim'e karşı serin ve selâmet ol⁽⁴⁾» emrini aldığı için, İbrahim Aleyhisselâm'ı yakmadı, yakamazdı da. Çünkü sırat köprüsünden geçecek ehli imana, Cehennem'in : «Ey mü'min; çabuk geç. Zirâ senin nurun benim ateşimi söndürüyor» diyeceği bir hadisi şerifte beyan buyurulmuştur. İbrahim Aleyhisselâm ki nur-ı mücessem halinde bir peygamber-i ızam idi. O nurun Cehennem'e nisbetle hiç derecesinde kalan Nemrut ateşini söndüreceği tabii bir haldi.

7743

هر مزاجی را عناصر مایه است
وین مزاجت بر ترا ز هر مایه است

«Her mizâcın mâyesi : anâsırı erbaa denilen toprak, su, ateş ve havadır. Lâkin senin mizâcın her payenin, her derecenin fevkindedir.»

(4) Sûrei Enbiya : 69.

7744

این مزاجت از جهان منبسط
وصف و حد ترا کنون شد ملنقط

«Senin mizacın şu yayılmış âlemden birlik vâfını bir araya derleyip toplayıvermiştir.»

7745

ای ذریغہ عرصہ افہام خلق
سخت تنگ آمد ندارد خلق حلق

«Yazık ki halkın anlayış sahası çok dardır. Halkın, esrar-ı evliya'yı yutup, hazm edecek boğazı yoktur.»

7746

ای ضیاءالحق بحدق رای تو
حلق بخشد سنگ را حلوائی تو

«Ey Hakkın ziyâsı Hüsamüddin! Senin re'yindeki hazakat ve helva gibi olan sözlerindeki halâvet taşla bile boğaz verir.» Nasıl ki :

7747

کوه طور اندر تجلی حلق یافت
تا که می نوشید می را بر شافت

«Tur Dağı, vakî olan tecellide boğaz, yâni kabiliyyet buldu da, içdiği yarabın neşvesiyle parça parça oldu.»

Bu beyitle bazı âyetler işaret olunmuştur.

Hazreti Musa Cenab-ı Hakka :

قَالَ رَبِّ ارْنِ أَنْظُرْ إِلَيْكَ

Yâni : «Yarabbi, bana cemâlini göster, sana bakayım.» diye münacaatta bulunmuş :

(5) Sûrei Araf : 143.

این گهی باشد که اجالی شوی
از دغا و از دغل خالی شوی

«Bunu o vakit ihsan eder ki ey sâlik! Sen hile ve huda'dan hâlî ve «âfi olursun da,»

تا نگوی سر سلطانرا بکس
تا نریزی قندرا پیش مگس

«Sultanın sırrını kimseye söylemez ve sinek önüne şeker dökmez-
sin.»

Padişah nedimi olanlar, onun esrarını kimseye haber vermezler. Kurb-u İlâhî nedimi bulunan ehlullah hazerâtı da Esrâr-ı İlâhiyyeyi ehil olmayanlara ifşa etmezler. Çünkü nâehil olanlara Hakkın esrarından bahsetmek, sinek önüne şeker dökmek gibi mânâsızlık olur. Nitekim bir hadîs-i şerifte: «Ülemâ, Allah'ın da, Peygamberin de emindirler» buyurulmuştur. Emin olan kimse, kendisine emanet edilen bir sırı ifşa etmez. Ederse onu tevdi eyleyene hıyanet etmiş olur.

گوش آنکسی نوشد اسرار جلال
کوچو سوسن صد زبان افتاده لال

«Allah'ın celâl ve azâmeti esrarını, susam çiçeği gibi, yüz dili olduğu halde, dilsiz gibi duran kimse duyabilir.»

Süsen, bizim susam dediğimiz bir çiçektir ki yaprakları süngü gibi olur. Güzel kokulu beyaz ve mavi çiçek açar. Kökünden bizde (menekşe tozu) denilen toz çıkarılır. Çiçeğinin yaprakları dile benzer.

حلق بخشد حاکرا لطف خدا
تا خورد آب و بروید صد کیا

«Su içsin ve yüzlerce ot bitirsin diye, Hakkın lufu toprağa boğaz verir.»

قَالَ لَنْ تَرِي وَلَئِنْ أَنْظَرُ إِلَى
الْجَبَلِ فَإِنَّهُ سَقَرٌ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرِي

فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًا وَكَرَّ مُوسَى صَعِقًا

Yâni: «Ya Musa! Sen beni hiç bir vakit göremezsin. Lâkin, dağa bak, eğer yerinde durursa sen de beni görürsün» cevabını almıştı. «Vaktâ ki musa'nın Rabbi dağa tecelli etti ve onu parçaladı. Musa da kendinden geçerek yere düştü.»

صار دكاهه وانشق الجبل
هل رأيت من جبل رقص الجبل

«Dağ o tecelliden parçalandı ve yarıldı. Dağın deve gibi oynadığını hiç gördünüz mü?»

لقمه بخشی آید از هر کس بکس
حلق بخشی کار بردانست و بس

«Biribirine lokma vermek, yemek yedirmek herkesin elinden gelebilir. Fakat boğaz, yânî; istidat bahşetmek, ancak Allah-ı zülcelâlin fiilidir.»

Bir de İrade-i ilâhiyyenin icra vasıtası olan enbiyâ ve evliyâ hazerâtının mucizeleri ve kerametleri cümlesindendir.

خلق بخشد روحا وجسم را
حق بخشد حق بهر عضو جدا

«Allah, ruha ve cisme istidat verir, senin ise her uzvuna ayrı ayrı bir kabiliyet ihsan eder.»

چون گياهش خورد حيوان گشت زفت
گشت حيوان لقمه انسان و رفت

«Hayvan, toprağın otunu yiyip de semirince, insan lokması olur, gider.»

باز خاک آمد شد ا کال بشر
چون جدا شد از بشر روح و بصر

«Sonra o insandan ruh ile görüş ayrılınca, yâni; ölünce, toprak insan yiyici olur.»

ذره هادیدم دهانشان جمله باز
گر بگویم خوردشان گردد دراز

«Ben zerreler gördüm ki hepsinin ağzı açık lokma bekliyordu. Eğer onların yediklerini söyleyecek olursam bahis uzar.»

Malûmdur ki (zerre) en küçük bir cisim demektir. Hazreti Mevlânâ, böyle en küçük, yemek için ağzı açık cisimler gördüğünü söylüyor; onların ne yediklerini söyleyecek olursam bahis uzar, diyor. Bazıları bu beyitten, Mevlânâ'nın mikropları görmüş olduğunu istidlâl ediyorlar; Cenabı Pir'in 13 üncü Asırda ve Pastör'den 6 asır evvel mikropları keşf eylediğini iddia ediyorlar.

Cenabı Pir Evliya'ullahın en büyüklerinden olduğu için böyle bir keşifte bulunması uzak görülemez. Hususiyle onları, yemek için ağızları açık zerreler diye tarif etmesi tamamiyle mikropların haline uygundur. Onların ne yediğini söyleyecek olursam bahis uzar demesi de, edilen istidlâli kuvvetlendiriyor. Çünkü 19 uncu Asırda Pastör'ün: «Göze görünmez bir takım mahlûkât var ki insanı yiyorlar, hastalıkların ve ölümle- rin sebebi oluyorlar» demesine o asrın hekimleri bile inanmamışken, 13 üncü Asırda herkese bunu kabul ettirmek mümkün değildi.

برکهارا برک از انعام او
دایگارا دایه لطف عام او

«Ağaç yapraklarına bile rızık onun in'am ve ihsanımdandır. Dayele- re, yâni; besleyicilere daye de onun umuma şamil lûtfudur.»

رزقهارا رزقها او میدهد
زانکه گندم بی غدایی کی زهد

«Rızıklara da O rızık verir. Çünkü buğday, gıdasız nasıl yetişir?»

Mezruatın bereketi, tarlasının kuvvetine göredir. Bunu herkes bilir. Ekilen buğday vesair mezruat, topraktan aldığı kendine mahsus gıda ile yetişir. Bunun içindir ki şimdi tarlalara sun'i gübre dökmek suretiyle on- ların kuvvetini artırıyorlar, o sayede mahsulün miktarını çoğaltıyorlar.

نیست شرح این سخن را منتها
بارۀ گفتم ازین این بارهها

«Bu sözün şerhine nihayet yoktur, söylemekle bitmez. Ben bunları ondan bir parça olarak söyledim.»

جمله عالم آکل و مأکول دان
باقیازا مقبل و مقبول دان

«Bütün âlemi, yiyen ve yenilenden ibaret bil! Bâkilerinin ise Hakka müteveccih ve makbul-ü İlâhî olduklarını anla.»

Mikroplardan başlayıp insanlara kadar yükselen her mevcudun biri- birini yemekte olduğunu anlarsınız. Nebatât, yerdeki imbat kuvvetini yer; onu hayvanlar otlar, hayvanları insanlar göçürür, insanları da o her- şeyi yiyen toprak eritir. Bu hal, nebatât, hayvânât ve insanlara da mün- hasır değildir. Cemadâtta da görülür. Meselâ denizler coşkun dalgalarıyla karaları yerler, koylar, körfezler vücutte getirirler. Karalar nehirleri va-

sıtasıyla getirdikleri kumlar ve taşlarla denizi doldururlar; burunlar, yarım adalar teşkil ederler.

7762

این جهان و ساکنانش منتشر
و آن جهان و ساکنانش مستمر

«Bu suret âlemi ve onun sakinleri müteferrik ve mütebeddildir. O mânâ âlemi ve sakinleri ise daimi ve ebedî'dir.

Cenab-ı Mevlânâ bir beyit evvel: «Bütün âlemi yiyen ve yenilenden ibaret bil! Bâkilerinin ise Hakka müteveccih ve makbul-ü İlâhî oldukların anla» demişdi.

Bu beyitte ise onu izah ediyor. Evet saha'i vücutda (Milk) ve (Melekût) âlemleri vardır. Milk: Bizim âlemimiz. Melekût: Meleklerin bulunduğu âlemdir. Milk âlemi, birbirini yemekte olduğu için münteşir, mütegayyer ve mütebeddildir. Melekût âleminde ise yemek içmek olmadığından, onlar için yemek ve yenilmek mevzubahis değildir.

7763

بس کریم آنت کو خود را دهد
آب حیوانی که ماند تا ابد

«O halde Kerim, ebediyen yaşatacak bir ab-ı hayatı kendisine veren kimsedir.»

Ab-ı hayat, güya içenin kıyamete kadar yaşayacağı bir su diye tahayyül edilir. Güya memba'i, zulûmat, yâni; karanlıklar içinde imiş. Şüpheli yok ki bu hayâldir.

Şarkda bu ab-ı hayat hayali olduğu gibi, Garbde, frenkler arasında da bir «gençlik çeşmesi» vehmi varmış.

7764

باقیات الصالحات آمد کریم
رسته از صد آفت و اخطار و بیم

«Kerim olan kimse (Bâkiyât-us Salihât) gibidir ki, yüzlerce âfet-den, ihtardan ve korkudan kurtulmuştur.»

Sûre-i Kehf'deki :

الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتُ
الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرًا أَمَلًا ﴿٦١﴾

Yâni : «Mal ve evlât Dünya hayatının ziynetidir. Beka'ya erecek (amel ve hareket) ler ise Rabbinin nezdinde sevabca da, ümitce de daha hayırlıdır?» buyrulmuştur.

Kureyş'in eşrafi zenginlikleri ile ve evlât babası olmakla iftihar ediyorlar, serveti ve erkek çocuğu olmadığı için Resûl-i Ekrem Efendimizi tân eyliyorlardı. Bu âyet nazil olup (S.A.V.) hazretleri tesliye edildi ve Rasûlullah'ın kerimeleri için (bakiyât, salihât) tabir edilip, O salih kelimelerin Kureyş eşrafının erkek evlâdından çok hayırlı olduğu beyan buyruldu.

Ülemâ'dan bazıları (Bakiyât, salihât) için: Beş vakit namaz ve «Sübhunallahi velhamdülillahi velâilâhe illallahü vallahü ekber. Velâhavle velâkuvvete illâbillâhil aliyyil azim» den ibaret beş kelimedir ki sevapları indî ilahide bâkidir demişler; bazıları da: «Lâilâhe illâllâh», «Estâğfirullah» ve «Sallallahü alâmuhammedin veâlihî vesahbihi» diye tevhid, istiğfar ve salâvat olmak üzere üç kelime olduğunu söylemişlerdir. Bazıları ise (Bakiyât, salihât) ın kız çocukları olduğunu, onların iâsesi, tezvicî gibi hareketlerin cehennem ateşine karşı siper olduğunu bildirmişlerdir.

Salih amellerin ind-i İlâhîde sevâbının bâki olması dolayısıyla, Hazret-i Mevlânâ, kerim olan bir zatı, O (Bakiyatüsalihat) a benzetiyor. Çünkü onun livechillâh edeceği kerem ve âtîfet'in sevabı da indallah bâkidir.

7765

گر هزاراند يك كسى بیش نیست
چون خیالات عدد اندیش نیست

«Kerem sahipleri binlerle kişi olsalar yine bir kişiden fazla değildirler, ve sayı düşünen hayal perverlerin zannetdikleri gibi değildir.»

Cenab-ı Pir bundan sonra yine boğaz ve istidat meselesine avdetle diyor ki :

(7) Sûre-i Kehf : 46.

آکل و مأ کول را حلقست و نای
غالب و مغلوب را عقلست و رای

«Yiyenin de, yenilenin de boğazı; galibin de, mağlûbun da akıl ve re'yi vardır.»

حلق بخشد او عصای عدل را
خورد او چندین عصا و جبل را

«Cenâb-ı Hak, Mûsâ Aleyhisselâm'ın âsâ-i adâlet'ine bir boğaz verdi ki Mısır sihirbazlarının ortaya attıkları okadar deyneği ve ipi yuttu.»

واندرو افزون نشد آن جمله اکل
زانکه حیوانی نبودش اکل و شکل

«O deynek ve ipleri yutmasıyla vücûdunda bir şişkinlik ve fazlalık olmadı. Çünkü o yutuş tabii ve hayvanî bir yeme değildi.»

مریقین را چون عصام حلق داد
تا بخورد او هرخیالی را که زاد

«Cenâb-ı Hak, insandaki yakîn'e, yânî; şüphesizliğe de âsâyı Mûsâ'ya verdiği gibi boğaz verdi de, o yakîn, doğan yânî; zuhur eden her hayâlî yedi.»

پس ز ماهی تا بماه از خلق نیست
که بجناب مایه او را حلق نیست

«Balık'dan Ay'a, yânî; yerden semaya kadar olan mahlûkatdan hiç-biri yoktur ki onun gıda çekecek, yiyecek boğazı olmasın.»

حلق جان از فکر تن خالی شود
آننگی روزیش اجلالی شود

«Can boğazı, ten fikrinden hâlî olunca onun rızkı o vakit iclâli ve manevî olur.»

حلق نفس از وسوسه خالی شود
میهان وحی اجلالی شود

«Nefsin boğazı vesveseden hâlî olunca, vahiy ve ilham-ı İlâhiyyenin misafiri olur.»

شرط تبدیل مزاج آمد بدان
که مزاج بدبود مرک بدان

«Bilmiş ol ki şart-ı tarikat, mizâcın değişmesidir. Çünkü kötülerin ölümü kötü mizaçtandır.»

Muzır hayvanlar öldürülür. Bunların öldürülüş sebebi şüphesiz ki insana zarar veren kötü tabiatlarıdır.

چون مزاج آدمی گل خوار شد
زردوبد رنگ و سقیم و خوار شد

«İnsanın mizâcı çamur yiyici olursa yüzü sararır, rengi kötüleşir, kendisi hasta ve hakir olur.»

چون مزاج زشت او تبدیل یافت
رفت زشتی و رخس چون شمع تافت

«O çamur yiyen insanın kötü mizacı değişecek olursa, çirkinliği gider ve yüzü mum gibi parlar.»

7776

دایه کو طفل شیر آموزرا
تا نعمت خوش کند بد فوزرا

«Bir süt nine süte alışmış çocuğun ağzını niğmetle hoşetmek için...»

7777

گر بندد راه آن بستان برو
بر کشاید راه صد بوستان برو

«Eğer meme yolunu ona kapatırsa, yüz bostan yolunu ona açar.»

7778

زانکه بستان شد حجاب او ضعیف
از هزاران نعمت و حوان و رغیف

«Çünkü meme, o zayıf çocuk için binlerce niğmet, binlerce sofraya ve binlerce ekmeğe perde olmuştu.»

7779

بس حیات ماست موقوف فطام
اندک اندک جهد کن تم الکلام

«O halde bizim hayatımız memeden kesilmeye mevküftür. Ey salık sen de yavaş, yavaş buna çalış ki, söz budur vesselâm!..»

7780

چون جنب بد آدمی خون غذا
از نجس پاکی برد مؤمن غذا

«İnsan, anasının karnında ceninken gıdası kandan ibaretti. Kan necis iken ona pak bir gıda olmuşdu.»

7781

از فطام خون غدایش شیر شد
وز فطام شیر لقمه کیر شد

«Doğup da kan içmekten kesilince gıdası süt oldu. Sütten kesilince de lokma lokma yemek yemeye başladı.»

7782

وز فطام لقمه اقمائی شود
طالب مطلوب پنهانی شود

«Lokmadan kesilince de, Lokman gibi, gizli bir matlubun tâlibi olur.»

7783

گر جنب را کس بگفت در رحم
هست بیرون علی بس منتظم

«Eğer ana karnında cenine birisi deseydi ki: hariçte muntazam bir âlem vardır!..»

7784

کوهها و بحرها و دشتها
بوستانها باغها و کشتها

«Dağlar, denizler, ovalar, bostanlar, bağlar ve ekinler mevcuttur.»

7785

آسمانی بس بلند و پرضیا
آفتاب و ماه انجم باسها

«Çok yüksek ve aydınlık bir gök ve onda Güneş, Ay, yıldızlar ve süha yıldızı vardır.»

از جنوب و از شمال و از دبور
باغها دارد عروسها و سور

Cenupdan, şimalden ve garpden rüzgârlar eser; bağları düğün evi, ağaçları gelin gibidir.»

در صفت ناید عجایبهای آن
تو درین ظلمت چه درامتحان

«Harici âlemin acaipleri tavsif olunmıyacak derecededir. Sen bu karanlık yerde neden mihnet çekmekteisin?»

خون خوری در چارمبخ تنگنا
در میان حبس و انجاس و عنا

«Dar bir çarmıh içinde kan içiyorsun, necasetler ve zahmetler arasında hapsedilmişsin.»

او بحکم حال خود منکر شدی
زین رسالت معرض و کافر شدی

«O cenin, halinin hükmiyle bu sözleri inkâr eder, bu haberlere karşı muteriz ve kâfir olurdu.»

کین محالست و فریبت و غرور
زانکه وهم نور ازین معنیست دور

«Ve: bu söylediklerin muhaldır, hiledir, aldatmadır, derdi. Çünkü kör bir kimsenin vehmi bu mânâdan, yâni; Dünyanın bu kadar süslü olduğundan habersizdir.»

جس چیری چون ندید ادرالکاو
نشود ادرک منکر نالکاو

«O körün, yahut O ceninin idraki, birşeyin cinsini görmediği için O idrak, anlatılan şeylerin münkiri olur.»

همچنین کین خلق عام اندر جهان
زان جهان ابدال میگوید نشان

«Dünyadaki avam-ı nas da ebdal-i İlâhî'nin mânâ âleminden söyledikleri nişanlara karşı böyledir.»

Yâni; onlar da cenin gibi bulundukları yerden başka bir âlem olduğuna inanmazlar.

کین جهان چاهیت بس تاریک و تنگ
هست بیرون عالمی بی بو و رنگ

«Ebdal-i İlâhî, onlara: Bu Dünya, çok karanlık ve dar bir kuyu gibidir. Haricinde ise kokusuz ve renksiz bir âlem var derler.»

Fakat bu sözler :

هیچ در گوش کسی زیشان نرفت
کین طمع آمد حجاب رُف و زفت

«Avam-ı nas'dan hiç birinin kulağına girmez. Çünkü onlar bu dünyanın tâma'kârıdır. Tama' ise büyük ve kalın bir perdedir.»

همچنانکه آن جنین را طمع خون
کان غدای اوست در اوطان دون

«Nasıl ki dün ve süflî bir vatanda içtiği kanın tama'ı o cenin'i.»

از حدیث این جهان محبوب کرد
خون تن را در دلش محبوب کرد

«Bu cihânın sözüinden ve haberinden mahçup bırakmış ve anasının kanını onun kalbine sevdirmiştir.»

Ondan dolayı:

زین همه انواع نعمت ماند مرد
غیر خون اومی نداند چاشت خورد

«Hariçdeki türlü niğmetlerden mahrum kalmıştır. O, Kandan başka ögle yemeği bilmez.»

(Nüzhetünnâzirin) isimli kitapda şöyle bir hadis rivayet edilmiştir:

«Dünyada mü'minin misali, anasının karnında bulunan ceninin misali gibidir. Anasının karnından çıkınca çıkışı için ağlar. Memeyi görüp de emzirilince eski yerine dönmek istemez. Bunun gibi, mü'min de, ölümle Dünyadan çıkıp, Rabbi zişanına intikal edince Dünyaya avdet etmesini istemez — ceninin anası karnına dönmesini istemediği gibi —.»

Bahsedilen hırs ve tama'n helâki mucip olduğuna dair Cenab-ı Pîr bir hikâyeye nakline başlayıp diyor ki :

«HİRS VE TAMA'LA FİL YAVRUSU YİYENLERİN VE YEMEYİN DİYE
NASİHAT VERENİN SÖZÜNÜ DİNLEMİYENLERİN KISSASI»

آن شنیدی بوکه در هندوستان
دید دانایی گروه دوستان

«Belki işitmişsindir: Hindistan'da bir ârif, bir gûruh dostu gördü ki,»

گرسنه مانده شده بی برک و عور
میر سیدند از سفر از راه دور

«Aç ve çıplak olarak uzak bir yol seferinden gelmişlerdi...»

مهر دانا پئس جوشید و بگفت
خوش سلامشان داد چون گلبن شکفت

«Ârifin irfan muhabbeti cûşa geldi. Onlara güzelce selâm verdi ve gül gibi açıldı.»

گفت دائم کز تجوع و زحلا
جمع آمد رنجنان زین کربلا

«Dedi ki: açlıktan ve mide boşluğundan dolayı, size bu kerbelâdan, yâni; bu uzun seferden birçok meşakkat ve hastalık geldi.»

ایک الله الله ای قوم حلیل
تاباشد خوردتان فرزند پیل

«Lâkin ey dost kavim! Allah aşkına olsun fil yavrusu yemeyesiniz.»

7803

پیل هست اکنون که این سومبروید
پند من از جان و از دل بشنوید

«Bu gittiğiniz tarafta bir fil vardır. Benim nasihatim candan, gönül-
den dinleyiniz.»

7804

پیل بچگانه اندر راهتان
صید ایشانست بس دلخواهتان

«Yolunuzun üzerinde fil yavruları vardır. Onları avlamasını gönül-
nüz ister.»

7805

بس ظریفند و لطیف و بس سمین
لبك مادر هست طالب درکین

«Çok körpe ve lâtif, ziyadesiyle semizdirler. Lâkin anaları pusuda
onları gözetmektedir.»

7806

از بی فرزند صد فرسنگ راه
او بکردد باحنین و آم آه

«Yavrusu için yüz fersahlık mesâfeyi inleyerek ve ahîi figan ederek
dolaşır.»

7807

آتش و دود آید از خرطوم او
الحذر زان کودک مرحوم او

«Onun hortumundan adeta ateş ve duman çıkar. Binaenaleyh sevgili
yavrusunu yemekten sakının.»

Cenab-ı Pir fil yavrusundan maksadın ne olduğunu anlatmak için
diyor ki :

7808

اولبا اطفال حقه ای بسر
در حضور و غیبت ایشان باخبر

«Oğul, evliyaullah Hakkın çocukları gibidir. Gerek hazır, gerek gâip
olsunlar, onlar Haktan haberdardırlar.»

«Mahlukat, Allah'ın ailesidir» diye bir hadis-i şerif vardır Malûm ya
iyâl, aile demektir. Aile ise bir kimsenin beslediği cemaat mânâsınadır.
Rezzâk-ı Küî olan Cenab-ı Hak da bütün mahlûkatın rızkını verdiği ci-
hetle, herkes ve herşey onun ailesi demektir. Yoksa hristiyanların: «İsâ
Allah'ın oğludur» demeleri gibi değildir.

Evet, evliyaullah, Allah'ın beslediği ve muhafaza ettiği çocuklar gi-
bidir.

7809

غای مندیش آن نقصان شان
کوکشدکین از برای جان شان

«Onların noksanına dair gıybet eyleme ki, Allah, onların canı için
senden intikam alır.»

Gıybet: Bir kimsenin ayıbından bahis etmektir ki müslümanlıkta
haramdır.

Kur'ân-ı Kerim'de :

وَلَا يَغْتَبِ بَعْضُكُم بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ

Yâni : «Ey müslümanlar! Bazınız bazınızın gıybetinde bulunmasın,
ayıbından ve noksanından bahis etmesin. İçinizden biri ölmüş kardeşinin
etini yemekten hoşlanır mı? Halbuki onu kerih görür, iğrenirsiniz» bu-
yurulmuş ve bir adamın arkasından gıybet etmek, ölmüş bir kardeşin
etini yemeye benzetilmiştir.

گفت اطفال منند این اولیا
در غریبی فرد از کار و کیا

«Cenab-ı Hak; bu veliler benim çocuklarım gibidir; garipdirler, iş ve güçten ayrılmışlardır. Binaenaleyh benim terbiyeme ve tevliyetime muhtaçdır, buyurmuştur.»

Nitekim Kur'an'da :

اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ
وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَوْلِيَاهُمُ الظُّلُمَاتُ يُخْرِجُهُم مِّنَ النُّورِ
إِلَى الظُّلُمَاتِ

Yâni : «Allah mü'minlerin velisi, hâmisî ve muhâfızıdır. Onları karanlıktan, yâni; dalâletden nûr'a, yâni; hidâyete çıkarır. Kâfirlerin ise velileri putlar ve şeytanlardır ki onları nurdan zulmete götürürler» buyrulmuştur.

7811

از برای امتحان خوار و یتیم
لیکن اندر سرمه یار و ندیم

«Veliler, imtihan ve tecrübe için, hakir ve yetim halde görünür ve bulunurlar. Lâkin sırran ben onların yâri ve nedimiyim.»

7812

بشت داری حله عصمتی من
گو بپاهستند خود اجزای من

«Hepsi de benim koruma ve sıyanetime arka vermişlerdir. Sanki onlar benim cüz'ülerimdir.»

Bir hadis-i kutside : «Bir veli'ye ikram eden bana ikram etmiş ve bir veli'ye eza eden bana eza etmiş olur» buyrulmuştur.

(9) Sûrei Bakara : 257.

İbade bin Essamit (râdiyallahü'anh) diyor ki : «Rasulü Ekrem'e evli-yaulah kimlerdir?» diye soruldu. Zat-i Risalet de : «Görüldükleri vakit Allah hatıra gelen kimseler'dir» buyurdu.

7813

هان هان این دلق پوشان منند
صد هزار اندر هزار و یک تنند

«Sakın sakın ey insan! Bu abâ giyenler benim velilerimdir. Onları zahar incitme! Sûretâ yüzbinlerce olsalar da hakikatte (nefs-i vahîde), yâni; bir kişi gibidirler.»

Hazreti Mevlânâ diğer bir beytinde buyurur ki : «Mü'minler çoktur, lâkin iman birdir. Mü'minlerin cisimleri müteaddittir, fakat ruhları birdir.»

7814

ورنه کی کردی بیک چوبی هنر
موسی آن فرعون را زیر و زبر

«Eğer böyle olmasaydı Mûsâ Aleyhisselâm bir deynekle Firavn'ı zirüzeber ederek nasıl hüner, yâni; mucize gösterebilirdi?»

7815

ورنه کی کودی بیک نفرین بد
نوح شرق و غرب را غرقاب خود

«Eğer böyle olmasaydı Nuh Aleyhisselâm, bir inkisar etmek ve (Ya-rabbî! Yer yüzünde müşriklerden hiç birini bırakma) demekle şark ve garbi nasıl suda boğabilirdi?»

7816

برنکندی یک دعای لوطراد
حله شهرستان ایشان بی مراد

«Eğer böyle olmasaydı, cûd ve kerem sahibi olan Lût Peygamberin bir düası, Lût kavminin şehirlerini bîmurad olarak yerinden koparır mıydı?»

7817

کشت شهرستان چون فردوسستان
دجله را آب سیه بین زو نشان

«O kavmin Cennet gibi olan şehirleri, bir Karasu Dicle'si oldu da O memleketlerin yerinde Lût gölü zuhûra geldi.»

7818

سوی شامست این نشان و این خبر
در ره قدسش بینی در گذر

«Bu nişan, yâni; göl ve bu haber, Şam tarafında ve Kudüs yolu üstündedir. Oradan geçerken görürsün.»

7819

صد هزاران اولیای حقیرست
خود بهر قرنی سیاستها بدست

«Hakka ibadet eden, yüzbinlerce enbiyâ ve evliyâ'dan dolayı beher asırda nice azablar vâki olmuştur.»

7820

در بگویم این بیان افزون شود
خود جگر چه بود که کهها خون شود

«Eğer onları söyleyecek olursam beyanatım uzun gider. Yalnız, dinleyenlerin ciğerleri değil, dağlar bile kan kesilir.»

7821

خون شود کهها و باز آن به سرد
تو بینی خون شدن کوری ورد

«Dağlar kan kesilir ve tekrar donar. Sen bu tebeddülü görmüyorsun. Çünkü kör ve merdutsun.»

7822

طرفه کوری دور بین تیز چشم
لیک از اشتر نبیند غیر چشم

«Hem de acaip bir körsün ki keskin bakışlı ve uzakları görür olduğun halde, deveden ancak yükü görebiliyorsun.»

Cenab-ı Hak, bu gibi insanların halini sûre-i Rûm'daki :

يَكْمُنُ ظَاهِرًا مِنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ ﴿٥﴾

Yâni : «Bazı kimseler, Dünya hayatından aşikâre olan şeyleri bilirler. Halbuki onlar yok mu, onlar, Âhret umurundan gafilirdirler⁽¹⁰⁾» âyet-i kerimesiyle beyan buyurmuştur.

7823

مومنو بینی ز حرفه حرص انس
رقص بی مقصود دانی همچو خرس

«İnsanlık hırsının icabını ayrı ayrı görür ve bilirsin. Fakat ayı gibi maksatsız rakedersin.»

7824

رقص آنجا کن که خود را بشکفی
پنبه را از ریش شهوت برکنی

«Ey haris insan! Öyle bir yerde raks et ki orada kendini, yâni; nefsini ve onun arzularını kırarsın ve şehvet yarası üzerinden pamuğu çıkarırsın.»

7825

رقص اندر خون خود مردان کنند
رقص و جولان بر سر میدان کنند

«Merdan-ı İlâhi, yâni; ricâlullah, raksı, meydan başında ve kendi kanları içinde ederler.»

(10) Sûrei Rum : 7.

چون رهند از دست خوددستی زنند
چون جهند از نفص خود رقص کنند

«Kendi ellerinden, yâni; benliklerinden kurtulunca el çırpırlar, kendi noksanlarından halâs bulunca raks ederler.»

مطربانسان از درون دف میزنند
بحرها در شورشان کف میزنند

«O gibi zevatın mudrıpları, içerlerinden def çalarlar; hattâ denizler onların cûşu huruşundan köpük saçarlar.»

Mudrip: Saz çalan ve teğannî eden demektir. Cezbedar olan zevat-ı kirâmında kalplerinde def çalan mudrıplar gibi onları neşelendiren ve raks ve hareket ettiren ilham ve tecellîler vardır.

تو نبینی برکها برشاخها
کف زمان رقصان ز تحریک صبا

«Sabâ rüzgârının tahrikiyle dallar üstündeki yaprakların nasıl el çırpıp oynadıklarını görmüyor musun?»

Onların gayri ihtiyarî hareketlerini gör de ehli semâ'ı onlara kıyas et.

تو نبینی لیک هر کوششان
برکها برشاخها کف زمان

«Sen görmiyorsun amma, o cezbeli zevatın cûş ve huruşundan dallardaki yapraklar bile el çırpılmaktadır.»

تو نبینی برکهارا کف زدن
کوش دل باید نه این کوش بدن

«Sen, yaprakların el çırpmasını ve zikir ve tesbih kılmasını görmüyor ve iltımiyor musun? Bunu duymak için beden kulağı değil, kâlb kulağı gerektir.»

O kulağı bulmak için ne yapmalıdır?

کوش سر بر بند از هزل و دروغ
تا نبینی شهر جارا با فروغ

Falidesiz sözlerden ve yalandan baş kulağını tıka ki, can şehrini münevver göresin.»

سر کشد گوش محمد در سخن
کنس بگوید در بی حق او اذن

«Hazreti Muhammed Aleyhisselâmın kulağı sözdeki sırrı cezbederdi ki, Cenâb-ı Hak, Kur'ân'da: (Kulağın ta kendisi) demişti.»

Sûre-i Tevbe'de buyurulmuştur ki:

وَمِنْهُمْ الَّذِينَ يُؤْذُونَ
النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أَذْنٌ مُّبِينٌ قُلْ أَدْنَىٰ خَيْرٌ لَّكُمْ يَوْمِنُ
بِاللَّهِ وَيُؤْمِنُ الْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةً لِلَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ
وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦١﴾

Yâni: «Münafıklardan bir grup var ki Peygambere eza ediyorlar, onun kulağı iyi işitir, ne söylersen duyar diyorlar. Habibim onlara söyle

ki: sizin için hayırlı bir kulaktır. Allah'a iman etmiştir. Mü'minlerin sözlerini de kabul ve tasdik eder ve sizden iman etmiş olanlar için rahmettir. Peygambere eziyet edenler için de elim ve şiddetli bir azab vardır⁽¹¹⁾»

7833

سربر چشمست و گوشت آن بی
رحمت او مرضعت و ماصی

«O Nebiyy-i muhterem serâpâ göz ve kulaktır. Onun merhameti süt-ninedir, biz de onun süt emer çocuklarıyız.»

7834

این سخن پایان ندارد بازران
سوی اهل پیل و برآزاران

«Bu sözün sonu gelmez. Geri dön, fil yavrusunu yiyenlere rücû eyle.»

«FİL YAVRULARINA TAARRUZ EDENLER KISSASININ BAKİYYESİ»

7835

هردهارا پیل بوی میکند
گرد معده هر بشر بر می تند

«Seyyahlara nasihat veren zat diyordu ki: Fil, her ağzı koklar ve insan midesinin etrafında dolaşır.»

7836

تا کجا باید کباب پور خویش
وانماید او جزایش قهر و نیش

«Yavrusunun kebap kokusunu nerede ve hangi ağızda bulursa onun sahibine kahir ve ikap gösterir.»

(11) Sûre-i Tevbe: 61.

Hazreti Mevlânâ yine kıssadan hisseye intikal ederek ve ehlullahı gıybet edenleri Fil yavrusunu yiyenlere benzeterek diyor ki:

7837

گوشتهای بندگان حق خوری
غیبت ایشان کنی کفربری

«İbadullahın etlerini yiyor, yâni; onların gıybetinde bulunuyorsun, cezanı görürsün.»

Ebu Hüreyre Radiyallahü'anh diyor ki: «Rasülü Ekrem (S.A.V.) «Gıybet nedir, biliyor musunuz?» diye sordu. Allah ve rasülü daha iyi bilir, dediler. Sallallahü aleyhi vesellem Hazretleri: «Din kardeşini, hoşuna gitmiyecek surette zikretmendir» buyurdu. «Eğer söylediğim din kardeşimde mevcut ise?» denildi. Aleyhissalâtü vesselâm efendimiz buyurdu ki: «Senin söylediğin onda mevcut ise gıybet etmiş olursun. Mevcut değilse ona iftira etmiş olursun.»

Kur'ân'da:

وَلَا يَغْتَبِ بَعْضُكُم بَعْضًا أَيُّبُ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ

Yâni: «Ey müslümanlar! Bazınız bazınızı gıybet etmesin. Sizden biri, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? Halbuki onu yemekten iğrenirsiniz⁽¹²⁾» buyurulmuştur.

Ebû Davut rivayet ediyor: Sallallahü aleyhi vesellem efendimiz buyurdu ki: «Miraç gecesi bir kavme rast geldim ki onların bakırdan tırnakları vardı. O tırnaklarla yüzlerini ve göğüslerini tırnaklıyorlardı. Ya Cebrail! Bunlar kimlerdir? diye sordum. Bunlar nas'ın etini yiyenler, yâni; halkı gıybet edenlerdir cevabını verdi.»

Mevlânâ da diyor ki:

7838

هانکه بوای دهانتان خالقست
که بردجان غیر آنکه صادقست

«Aklınızı başınıza alın ki ağzınızı koklıyan Allah'dır. Sadık olandan mâadâsı o muayeneden nasıl can kurtarır?»

(12) Sûre-i Hücurat: 12.

وای آن افسوس! کنش بوی کبر
باشد اندر گور منکر یا نکبر

«O teessüf edilecek şahsın vay haline! Kabirde onun ağzını koklayacak olan Münker, yahut Nekirdir.»

«Münker» ve «Nekir» meyyit'e kabirde Rabbisinden, Peyğamberinden, dininden, imanından sual soracak olan meleklerdir. Onların ağız koklaması meyyitin iman ve itikadını teftiş etmesidir.

Kabirde sual haktır ve herkes için olacaktır. Fakat kabir neresidir? Kabre girmiyen ölümler de bulunur. Meselâ denizde boğulan bir kimsenin cesedini balıklar yer. Harpde bir asker gülle yahut bomba ile parça parça olur. Şüphesiz ki bunların kabri, ruhlarının ilk vasıl olduğu makamdır ki sual orada vâki olacaktır.

نی دهان دزدیدن امکان زان مهان
نی دهان خوش کردن از دار و دهان

«O büyük meleklerden ne ağız kokusunu — yâni; Dünyada edilmiş giybet kokusunu — gizlemeye imkân vardır, ne de ilâç satanlardan alınacak misk, karanfil gibi şeylerle ağız kokusunu gidermek kâbildir.»

آب روغن نیست مهر و پشرا
راه حیات نیست عقل و هوشرا

«Hakikati örtmek için orada yaltaklanma olmadığı gibi, akıl ve şuur için hile yolu da yoktur.»

چند گوید زخهای گرزشان
بر سر مهرآژخا و مهرشان

«Meleklerin gürzü, o giybet edenlerin ve hezeyan söyleyenlerin başlarına ve arkalarına nekadâr vurulur ve nekadâr yara açar.»

گرز عنزایل را بنگر اثر
گرز بینی سنگ و آهن را صور

«Hastanın vücudunda taş ve demir sureti göremezsen de orada Azrail'in gürzü eserini müşahade et.»

مم بصورت می نماید گهی
زان همان رنجور باشد آ گهی

«Bazan Azrail'in gürzü, vesair alâtı, sûri olarak da görünür; lâkin onları ancak muhtazar (can çekişen) hasta görür.»

گوید آن رنجور کای یاران من
چيست این شمشیر بر ساران من

«O muhtazar hasta der ki: ey arkadaşlar! Bu tepemdeki kılıç nedir?»

مانعی بنم باشد این خیال
چه خیالست این که هست این ارتحال

«Biz birşey görmüyoruz, senin gördüğün hayal olmalı derler. Bu hayal değildir, göçme zamanıdır bu...»

چه خیالست این که این چرخ نگون
از نهیب این خیالی شد کنون

«Nasıl hayal ki bu, başaşağı olan felek, onun korkusuyla hayal gibi olmuştur.»

گرزها و تیغها محسوس شد
پیش بیمار و سرمشکوس شد

«O mânevî gürzler ve kılınçlar, muhtazar hastanın karşısında mahsus olur, yâni; görünür ve onun başı aşağı düşer.»

آن همی پند که آن از بهر اوست
چشم دشمن بستمزان و چشم دوست

«Muhtazar hasta, mülkâfat ve mücâzattan kendisine mahsus olan şeyleri görür ki, dostun da, düşmanın da gözü o şeyleri görmez.»

حرص دنیا رفت و چشمش تیز شد
چشم او روشن که خوریز شد

«O hastadan dünya hırsı gitmiş, gözlerinin görmesi keskinleşmiş ve o gözler ağlayıp kan dökmesi lâzım gelen bir anda aydınlanmış'dır.»

مرغ بی هنگام آمد چشم او
از نتیجه کبر او و خشم او

«Onun kibri ve gazabı neticesi olarak gözlerinin ağlaması, vakitsiz öten horozun ötmesine dönmüştür.»

سر بریدن واجب آمد مرغ را
که بغیر وقت جنباند در

«Vakitsiz öten horozun başını kesmek lâzım gelir.»

هر زمان تر عیست جزو جانت را
بنگر اندر نزع جان ایمانت را

«Her an canının bir cüz'ü ölüm halindedir, her an can verme zamanındadır. Can verme anında imânını gör, gözet...»

عمر تو مانند همیان زرست
روز و شب مانند دینار اشمرست

«Senin ömrün altın torbası gibidir. Gece ile gündüz, yâni zaman ise, altın sayıcı durumundadır.»

می شمارد می دهد از بی وقوف
تا که خالی گردد و آید خسوف

«Zaman sarrafı, ömür altınını sayar ve farkında olmaksızın onları birer birer adem'e (yokluk) verir. Nihayet ömür torbası boşalır ve hayatın nuru kalmaz.»

گر ز که ده بستانی و تنهی بجای
اندر آید کوه زان دادن بیای

«Eğer bir dağdan, meselâ, dâima toprak alsan da yerine birşey koymasın, sana verdiği o topraktan dolayı o koca dağ eksilir, hattâ tükenir.»

بس بنه برجای هر دم را عوض
تا ز و اسجد و اقرب یابی غرض

«O halde alıp verdiği her nefese karşılık olarak zikir ve tesbih ilâve et ki: (Secde et de yaklaş!) âyetinden garaz ne olduğunu anlayasın.»

Ebucehil habîsi, «Hazreti Muhammed (S.A.V.) i secde ederken gö-

rürsem ayağımla boynuna vururum» hezeyanını etmişti. Resûlullah efendimiz birgün Kâbe civârında namaz kılıyordu. Ebûcehil'e haber verdiler. Dediği habâseti yapmak için koştu. Fakat nezd-i risâlete yaklaşmadan geri döndü. Rengi sararmış, vücudu titremeye başlamıştı. «Ne oldu?» diye sordular. «Benimle Muhammed (S.A.V.) arasında ateş dolu bir hendek gördüm. İri bir yılan da ağzını açmış bana doğru geliyordu.» dedi. Bu sözü işiten Rasulü Ekrem (S.A.V.) : «Eğer yanıma yaklaşıyadı melekler onu parça parça edeceklerdi» buyurdu. O münasebetle şu âyetler nâzil oldu :

آرَأَيْتَ الَّذِي يُنْفِي

مَسَدًا إِذَا صَلَّى ۖ أَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ عَلَى الْهُدَى ۖ أَوْ أَمَرَ

بِالْعَفْوِ ۖ أَرَأَيْتَ إِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّى ۖ أَمْ يُعَلِّمُ بِلَا زُلْه

بَرَى ۖ

Yâni : «Habibim, Allah'ın has kulu olan seni namaz kıldığın vakit nehy'eden herifi gördün mü? Gördün mü ki O nehyedilen has kul, hidâyet üzerine ise, yahut halka takva ile emir ediyorsa.. Yine gördün mü ki, o nehy'eden herif, seni ve Allah'ı tekzibe kalkışıyorsa ve itâatten kaçınıyorsa... Onun tekzib ve kaçınmasını ve seni namaz kılmaktan nehyini Allah'ın gördüğünü bilmiyor mu?¹³»

Denilmiştir ki : (اَلَمْ يَعْلَمْ بِاِنَّ اِلَهَ رَى) âyetinde hem vait, hem vâde; yâni; hem tehdit, hem müjde vardır. Bu, o demektir ki: ey zahit! Rabbına ibadet et! O seni görmektedir. Ve ey fasık! Teybe ve istiğfar et ki O seni görmektedir. İşte bunun birincisi müjde ikincisi bir tehdit'dir.

Yine bir defa Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz Kâbe civârında namaz kılıyordu. Ebucehil geldi: «Ya Muhammed! Ben seni namaz kılmaktan nehy etmemiş mi idim?» dedi.

Aleyhissalatü Vesselâm Hazretleri onu azâb-i İlâhiyle korkutmak istedi. Ebucehil: «Beni mi korkutmaya çalışıyorsun? Benim meclisim, Mekke vâdisinde oturanların hepsinden büyüktür; yâni; benim kavim ve kabilem hepsinden kalabalık» dedi. Bu münasebetle şu âyetler nazil oldu:

كَلَّا لَنْ لَّرْنِيَّتْ بَلَّغْنَا بِلَا نَاصِيَةٍ ۖ
نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ ۖ فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ ۖ سَنَدْعُ
الزَّانِيَةَ ۖ كَلَّا لَا تَطْعُهُ وَانْجِدْ وَاقْرَبْ ۖ

Yâni : «Hayır, onu dinleme ve namaz kılmaktan vazgeçme. Eğer Ebu Cehil seni namaz kılmaktan nehy etmeği terk eylemezse, Onu alınıdaki saçlarından, yalancı ve hatâkâr olan saçlarından yakalayıp Cehenneme sürükleyeceğiz. Ebu'cehil meclisinde olanları, (yâni; kavmini ve kabilesini) davet etsin... Biz de onu Cehenneme götürmek için zebanilere emir vereceğiz. Hayır! Namaz kılmamak hususunda ona itaat etme ve Allah'a secde ederek ona kurbiyet peyda et!¹⁴»

7858

در کمال کارها چندین مگوش
جز بکاری کوبود در دین مگوش

«Dünya işlerinin kemal bulmasına değil, Dinde emredilen işlerin ikmaline çalış.»

Çünkü Dünya işleri Dünyada kalır, din işleri ise onları işleyenlerle birlikte Âhirete gider..

7859

عاقبت خواهی تو رفت ای ناام
کارهایت ابر و نان تو خام

«Ey kemali bulmamış ve noksan kalmış kimse! Nihayet sen obir dünyaya gideceksin. Dünyadaki işlerin yarım ve ekmeğin pişmemiş olarak kalacaktır.»

وین عمارت کردن کور و لحد
نی بسنگ و نی بچوبت و لبد

«Taşla, ağaçla, keçe ile kabir ve lâhit yaptırmak, mezarı imar etmek değildir.»

بلکه خودرا درصفا گوری کنی
درمنی او کنی دمن این منی

«Belki safayı kâlb hususunda kendine bir mezar kazman ve Allah'ın benliğinde kendi benliğini defnetmen gerektir.»

Bazı kimseler sağlıklarında kendileri için türbe ve mezar yaptırırlar. Onları servetlerinin derecesine göre süsletirler. Kabrini yaptırmak daima ölümünü hatırlamak içindir. Halka gösteriş yapmak için değildir. Tarikat-ı Nakşiyenin asıl müessisi bulunan şeyh Ahmed-i Yesevî (Kud-dise sirrahü) bir kabir kazdırmış, arasına onun içinde oturmak suretiyle ölümü ve Âhireti tefekkür eylemişti. Hattâ nakşilerde bir tezekkür-ü mevt âdeti vardır ki, geceleri ölümü, kabre girmeyi, sual meleklerine cevap vermeyi vesaireyi tefekkür ederler.

Mevlâna diyor ki: «Kabir imârından maksat, taşla, tuğlayla süslü birşey yaptırmak değil, kendi benliğini, Hakkın benliğine defn eylemektir.»

خاک او گردی و مدفون غمش
تادمت باید مد دها از دمش

«Hakkın toprağı olup, gamma gömülmen lâzım ki senin nefesin O'nun feyzinden medetler bulsun.»

گور خانه قبهها و کنکره
نبود از انحاب معنی این سره

«Mezar evi, kubbeler ve türbeler mânâ sâhibleri indinde makbul değildir.»

بنگر اکنون زنده اطلس پوشرا
هینچ اطلس دست گیردهوش را

«Şimdi atlas giyinmiş olan bir diriye bakki, giydiği atlas onun şuuruna yardım ediyor mu?»

درعذاب منکرست آن جان او
کز دم غم دردل غم دان او

«Onun canı Münker ve Nekir'in azâbına uğramış, ğam akrebi de onun mağmum olan gönlündedir.»

از برون برظاهرش نقش و نگار
وز درون اندیشهها او زار زار

«O atlas giyen kimsenin zâhiri süslü, lâkin içerisi düşüncelerle inlemektedir.»

وانکه بینی اندران دلق کهن
جون نبات اندیشه و شکر سخن

«Eski bir abâ içinde gördüğün kimse ise zahiri köhne olduğu halde düşüncesi ve sözleri şeker gibi tatlıdır.»

Zahirin süslü olması batın'a fayda vermediği gibi, süsden âri olması da zarar vermez. Bunun gibi kabrin dışı süslü olmakla içi münevver olmaz. Harab olmakla da içindeki muazzep olmaz.

7868

گفت ناصح بشنوید این بند من
تادل و جانان نگرود ممنحن

«Nasîhat veren zat, onlara dedi ki: benim şu nasihatımı dinleyin! Kalbiniz ve ruhunuz mihnet ve meşekkate uğramasın...»

7869

با گیاه و برکها قانع شوید
در شکار فیل بچگان کم روید

«Ben nasihat borcunu boynumdan çıkardım, yâni; borçlu bulunduğum nasihatımı ifâ ettim.»

Nasihatın sonu saadetten başka ne olur?

7870

من تبلیغ رسالت آمدم
تارهام مشهارا از ندم

«Ben sizi nedâmetten kurtarmak için tebliğ-i risâlet'e geldim.»

7871

هین مبدا که طمعتان ره زند
طمع برک از بخهاتان بر کند

«Sakının ki tama' sizin yolunuzu vurmasın ve yiyecek hırsı sizi istikbal eylesin.»

7872

این بگفت و خبر بادی کرد و رفت
گشت قبطه و جوعشان در راه زفت

«Nasihat veren bunları söyledikten sonra, Allah hayırlar versin diyerek gitti. Seyyâhlar da yolda yiyecek kıtlığı dolayısıyla fena halde acıktılar.»

7873

تا کهان دیدند اندر جاده
بچه پیل فریه و نوزاده

«Ansızın, bu yolda yeni doğmuş ve semiz bir fil yavrusu gördüler.»

7874

اندر افتادند جون کرگان مست
پاک حوردد و فروشتند دست

«Onun üstüne azgın kurtlar gibi üşüştüler. Hayvanı kestiler, pişirdiler, temamiyle yiyip ellerini yıkadılar.»

7875

آن یکی مهره نخورد و پندداد
که حدیث آن فقرش بود یاد

«Nâsihat veren zatın sözü seyyahlardan birinin hatırında olduğu için O fil yavrusundan yemedi. Arkadaşlarına da yemeyin diye nasihat verdi.»

Bu zatın Ebû Abdullah Elfâsî nâmında biri olduğunu Mevlânâ Câmi (Kuddisesırrahû) (Nefehatül Üns) ünde hikâye ediyor da diyor ki:

«Ebu Abdullah el fâsî seyahatlerinin birinde gemiye binmişti. Yolda fırtına koptu, gemidekiler Allaha dua ettiler, bazı nezirlerde bulundular; Ebu Abdullah'a sen de bir nezret diye ısrar eylediler. O da Allah bizi şu fırtınadan halas ederse fil yavrusu eti yemiyeğim diye nezretti. Niha-yet gemi kırıldı ve dağıldı. İçindekiler birer ağaç parçasına sarılıp karaya çıktılar. Birkaç gün yiyeceksiz kaldılar. Sonra bir fil yavrusu gördüler. Onu kesip pişirmek istediler. Ebu Abdullah yapmayın dediyse de dinle-mediler. Yavruyu kestiler, pişirdiler, yediler. Ondan sonra yatıp uyudular. Ebu Abdullah nezrini tuttu, fil yavrusundan yemedi. Biraz sonra yavrunun anası geldi. Yavrusunun kemiklerini gördü ve uyuyanların ağızlarını koklayıp birer birer öldürdü. Ebu Abdullah'ı da kokladı; lâkin onda Fil eti kokusu olmadığı için onu sırtına aldı, bütün gece yürüdü. Sabahleyin bir mevkide indirip gitti. Orada bulunan bir cemaat Ebu Abdullah'dan hâdiseyi öğrendiler ve karnını doyurdular. İşte fil yavrusu yiyenler hikâyesinin hülâsası. Hazreti Mevlânâ diyor ki:

7876

از کبابش مانع آمد آن سخن
بخت نوبخشد ترا عقل کهن

«O nasihat veren zatın sözü, Ebu Abdullah'ın Fil yavrusunu kebab edip yemesine mâni oldu. Eski ve tecrübeli bir akıl sana yeni bir baht bağışlar.»

7877

پس بیفتادند و حفتند آن همه
وان گرسنه چون شبان اندر رمه

«Fil yavrusunu yiyenlerin hepsi uzanıp yattı. Aç olan Ebu Abdullah, sürüyü bekliyen çoban gibi oturuyordu.»

7878

دید فیل سهند که اندر رسید
اولا آمد سوی حارس دويد

«Korkunç bir fil'in geldiğini gördü. Fil ibtidâ bekecinin, yâni; Ebu Abdullah'ın yanına koştu.»

7879

بوی میکرد آن دهانش راسه بار
هیچ بوی زونیامد ناگوار

«Üç defa ağzını kokladı. Onun ağzından Fil kokusu gelmiyordu.»

7880

چند باری گرداو برگشت و رفت
مسورا نآزرد آن شه پیل و زفت

«Bir kaç defa onun etrafında dolaştıktan sonra gitti. O iri ve kocaman fil, Ebu Abdullah'ı incitmedi.»

7881

پس لب هر حفت ترا بوی کرد
وی می آمد درازان حفته مرد

«Ondan sonra uyuyanlardan herbirini kokladı. O uyuyan kimsenin ağzından ona yavrusunun kokusu geliyordu.»

7882

کنز کباب فیل زاده خورده بود
بردانید و بگشتن پیل زود

«Çünkü Fil yavrusunun kebâbından yemişti. Onu paraladı ve çabucak öldürdü.»

7883

در زمان آن يك بیک را زان کرده
میدرانید و نبودش زان شکوه

«O esnâda cemaati birer birer parçalıyordu ve böyle yapmaktan korkmuyordu.»

7884

بر هوا انداخت هر يك را گداز
تا همی شد خرد و مرد اندر شکاف

«Her birini havaya atıyor ve o adam yere düşüp yarıyor ve hurda-
laş oluyordu.»

Hazreti Mevlânâ kissadan hissenin ne olduğunu beyan için diyor ki :

7885

ای خورنده خون حلق از رابر
تا نیارد خون ایشاند نبرد

«Ey halkın kanını içen zalim; Bu yoldan çekil ki O mazlumlarm kanı
senden intikam almasın.»

7886

مال ایشان خون ایشان دان یقین
زانکه مال از زور آید درمین

«Halk'ın malı onların kanı gibidir. Bunu yakinen bil. Çünkü mâl, beden kuvvetiyle elde edilir.»

7887

مادران فیل بچگان کین کشند
فیل بچه خواره را کیفرچشد

«Fil yavrularının anaları kin güderler. Fil yavrusu yiyenlere intikam tatdırırlar.»

Buradaki fil analarından maksat enbiyâ ve evliyâdır. Yavruları ise onların manevî evlâdı demek olan sülehây-i mü'minindir. Binaenaleyh o mü'minlere zulüm etmek, hatta etlerini yemek demek olan gıybetlerinde bulunmak enbiyâ ve evliyâ hazerâtının intikamına uğramayı intâc eder.

7888

ای برادر خصم پیل از بود مار
فیل بچه میخوری ای یار خوار

«Ey rişvet yiyen, sen fil yavrusu yiyorsun. Filin hasmı, senin ağzındaki koku dolayisiyle senden intikam alır.»

7889

بوی رسوا کردمکر اندیش را
فیل داند مکر طفل خویش را

«Ağzındaki haram lokma kokusu bir hilekârı manen rezil eder. Çünkü fil, kendi yavrusunun kokusunu bilir.»

7890

آنکه باید بوی حقرا ازین
چون نیاید بوی باطلرا زمن

«Yemen'deki ilâhi bir kokuyu Medine'den hisseden Zat-i Risalet, bendeki bâtil bir kokuyu nasıl duymaz.»

Nebiy-i Ekrem (S.A.V.) efendimiz : «Ben hakikaten Yemen cihetinden Nefes-i Rahman duyuyorum» buyururdu. Bu, Nefes-i Rahman'dan maksadın, Yemen'de bulunan (Veysel Karenî) (Radiyallahü'anh) hazretleri olduğu hadis şârihleri tarafından bildirilmiştir.

Hazreti Üveyis seyyidüttâbiin'dir. Çünkü Rasûlullah efendimizi gâibâne tasdik eylemiş; sonra Taraf-ı Risâletten Hazreti Ömer ve Cenâb-ı All, hediye buyurulan Hırka-i Seâdeti kendisine teslim etmek üzere gönderilmiştir. Bilâhere Hazreti Üveys'in Sıffin muharebesinde ve Cenâb-ı Mürtezâ ordusunda bulunup şehid olduğu rivâyet edilir.

Hazreti Üveys, Resûlullah Efendimizin mâneviyyetinden gâibâne olarak feyz almıştı. Bazan evliyâullah hazerâtından birinin rûhâniyyetinden de böyle feyz almak sûretiyle terbiye görüldüğü vâkidir. Meselâ Şeyh Ebû'l-Hasen-i Harkânîyi Bâyezîd-i Bestâminin rûhâniyyeti terbiye etmiştir. Böyle mânevî feyz alan zevâtâ erbâb-ı tarikat arasında Üveysî tâbir edilirdi.

7891

مصطفی چون بوی برد از راه دور
چون نیاید ازدهان مانجور

«Hazreti Mustafa (S.A.V.) Efendimiz Yemenle Medine arası gibi uzak bir mesâfeden Nefes-i Rahmânî'yi hissediyordu.»

Nasıl olur da bizim ağzımızdaki gıybet, mezemmet v.s. kokusunu duymaz? .

7892

هم بیاید لیک پوشاند زما
بوی نیت و بد برآید از سها

«Hazreti Muhammed (S.A.V.) bizim ağzımızın kokusunu da hissediyor; lâkin bizden gizleyip yüzümüze vurmaz. Çünkü bizden iyi ve kötü kokular semaya çıkar.»

Sûre-i Fâtır'daki :

إِلَهِ يَضَعُ الذُّرِّيَّةَ الطَّيِّبَةَ وَالْفُجَّارَ لِيَرْفَعَهُ

Yâni : «Güzel kelimeler Allah'ın dergâh-ı kabûlüne yükselir ve Allah sâlih amelleri, makam-ı mükâfatına refeyler¹⁵.» âyet-i kerimesinde buna işaret vardır.

7893

تو همی خسی و بوی آن حرام
میزند بر آسمان سبز قام

«Ey gâfil sen uyursun, fakat yediğin, yahut işlediğin bir haramın kokusu, şu yeşil renkli gök yüzüne yükselir.»

7894

همره انفس زشت می شود
تابوگیران گردون می رود

«Senin kötü nefeslerine yoldaş olarak, yâni; o nefeslerle birlikte, O haram kokusu da semada koku almakla mükellef olan meleklerle kadar gider.»

Deniliyor ki: İyi olsun, kötü olsun her tabiatın ve her amelin manevî bir kokusu vardır ki, gökteki melekler onları ayırt ettikleri gibi, yerdeki salih insanlar da fark ederler.

7895

بوی کبر و بوی حرص و بوی آز
درسخن تفتن بیاید چون پیاز

«Kir kokusu, hırs kokusu, tama' kokusu, söz söylerken soğan kokusu gibi duyulur.»

7896

گر خورد سو کند من کی خورده ام
از پیاز و سیر تقوی کرده ام

«Eğer O kimse ben nezaman soğan yemişim? Soğandan, sarımsaktan müttekiyyâne sakınırım diye yemin etse.»

7897

آن دم سو کند غمازی کند
بر دماغ هم نشینان برزند

«O yemin nefesi gammazlık eder de, kokusu, yanında oturan canı pâk olanlara akseyler.»

7898

بس دعاها رد شود از بوی آن
آن دل کز می نماید در زیان

«O kötü kokular dolayısıyla ettiği düalar red olunur ve o müstekim olmayan kalp ziyana uğramış olur.»

7899

اخشوا آمد جواب آن دعا
چوب رد باشد سزای مردغا

«Öyle düaların cevabı (sesinizi kesin!) hitabı olmuştur. Çünkü fâsikın lâıyıkı red sopasıdır.»

(Kad eflâha) sûresinde buyurulmuştur ki, Cenabı Hak Cehennemdekilere :

أَلَمْ تَكُنْ آيَاتِي تُنَالِي عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ بِهَا تُكْذِبُونَ ﴿١٦﴾

Yâni: «Benim âyetlerim size okunmadı mı idi? Siz de onları tekzib etmediniz mi idi?¹⁶» buyuracak. Onlar da :

قَالُوا رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَالِّينَ ﴿١٧﴾ رَبَّنَا
أَخْرِجْنَا مِنْهَا فَإِنْ عَزَمْنَا فَأَنْتَ ظَالِمٌ لَّنَا ﴿١٨﴾

Yâni: «Diyeceklerdir ki: ey rabbimiz! Bizim şekâvetimiz bize gâlebe etmişti ve sapık bir kavim olmuştuk. Ey rabbimiz! Bizi şu cehennemden çıkar. Eğer küfür ve tekziye avdet eder, (yâni; yine evvelki gibi kâfirlik edersek) nefsimize zulm etmiş oluruz¹⁷.»

قَالَ اخْشَوْا فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ ﴿١٩﴾

Yâni: «Cenab-ı Hak buyuracaktır ki: orada dırlanmayınız bana da söz söylemeyiniz!¹⁸»

(16) Sûrei Mû'minûn : 105.

(17) Sûrei Mû'minûn : 106-107.

(18) Sûrei Mû'minûn : 108.

7900

گو حدیث کثر بود معیت راست
آن کثری لفظ مقبول خداست

«Eğer sözün eğri, mânân doğru olursa o lafız eğriliği makbul-i İlâhîdir.»

Hadis-i şerifde : «Allah sizin sözlerinize ve amellerinize bakmaz, belki kalplerinize ve niyetlerinize bakar» buyrulmuştur.

Cenab-ı Pir bu bahsi izah için Hazreti Bilâl (Radiyallâhü anh) in ezan okurken (Hayyealessalah) ve (Hayyealelfelah) cümlelerindeki (hay-ye) kelimesini (Heyye) okuduğunu misal olarak gösteriyor ve :

Sevgilinin indinde muhiplerin hatâsı, yabancıların doğrusundan daha iyidir, diyor.

7901

آن بلال صدق دربانگ نماز
حی راهی همی خواند از نیاز

«O sadık Bilâl, Ezan okurken (Hayye) kelimesini (Heyye) diye telâffuz ederdi.»

Kendisi Habeşiyül asıl olduğu için, (ha) harfini bir arap gibi mahrecinden okuyamazdı.

7902

تا بگفتند ای پیامبر نیست راست
این خطا اکنون که آغاز بناست

«Münâfıklardan bazıları dediler ki : ey Peygamber! İslâm binasının başlangıcında böyle bir hatâ doğru değildir.»

7903

ای نبی وای رسول گردگار
یک مؤذن که بود افصح بیار

«Ey Allah'ın nebisi ve rasûlü, Bilâl'dan daha fasih bir müezzin tayin et!»

7904

عیب باشد اول دین و صلاح
لحن خواند لفظ حی علی الفلاح

«Dinin ve sâlahın ibtidasında (Hayyealel felâh) cümlesinde lâhin yapılmaması, yâni doğru ve mahrecinden okunmaması ayıptır.»

7905

بک دور مری از علامات هفت
بک دور مری از علامات هفت

«Hazreti Peygamberin hiddeti huruşa geldi ve Allah'ın gizli alâmetlerinden bir iki remiz söyledi.»

7906

کای حسان نزد خدا می بلال
بهر از صد حی و حی قبل و قل

«Dedi ki : ey münâsebetizler! Bilâl'in (Heyye) demesi, Allah'ın nezdinde mahrecinden söylenilen yüz (hayye) den ve O gibi kıylû'kalden daha iyidir.»

7907

وامشو رائید تامن رار تان
وانگورم آخر و آغاز تان

«Fitne çıkarmayın ki ben de sizin sırrınızı, evvel ve ahirinizi söylemeyeyim.»

Bundan sonra Hazreti Mevlânâ diyor ki :

7908

گر نداری تودم خوش از دعا
رو دعا میخواه ز اخوان صفا

«Eğer sen iyi düâ etmesini bilmezsen git de saf din kardeşlerinden düâ iste.»

«HAK TAÂLÂ'NIN MÛSÂ ALEYHİSSELÂM'A : BANA GÜNAH
ETMEDİĞİN BİR AĞIZLA DÜA ET BUYURMASI»

7909

بهر آن فرمود موسی را خدا
وقت حاجت خواستن اندر دعا

«Bundan dolayı Cenabı Hak Mûsâ Aleyhisselâm'a buyurdu ki: hâcet
vaktında ve düa esnasında.»

7910

کای کلیم الله ز من میجو پناه
یاد هانیکه نکردی تو گناه

«Ey kelimullah! Günah etmediğin bir ağızla benden melce iste...»

7911

گفت موسی من ندارم آن دهان
گفت مارا! از دهان غیرخوان

«Mûsâ dedi ki: benim öyle ağzım yok... Allah da buyurdu ki: bize
başka birinin ağızıyla düa et!»

7912

از دهان غیر برخوان با اله
از دهان غیرکی کردی گناه

«Başkasının ağzından Allah'a düa et! Sen onun ağızıyla ne vakit gü-
nah ettin?»

7913

آنچنان کن کان دهانها مرا
در شب و در روزها آرد دعا

«Öyle hareket et ki başkalarının ağız gece gündüz sana düa etsin.»

7914

از دهانی که نکرد دستی گناه
آن دهان غیر باشد عذر خواه

«Senin günah etmediğin ağız, başka birinin özür dileyen ve düa eden
ağızıdır.»

7915

یادهان خویشان را پاک کن
روح خود را چاک و جالاک کن

«Yahut kendi ağızını pâk et, kendi ruhunu çevik bir hâle getir.»

7916

ذکر حق پاکست و چون پاک رسید
رخت بر بند برون آید پلید

«Allah'ın ismi temizdir. Temizlik gelince de pislik yükünü toplar ve
dışarıya çıkar.»

7917

میگززد ضدها از ضدها
شب گززد چون برافروزد ضیا

«Zıtlar zıtlardan kaçır. Nitekim güneş doğup, ziya parlayınca, gece
fırlar eder.»

7918

چون بر آید نام پاک اندر دهان
نی پلیدی ماندونی اندهان

«Allah'ın ism-i pâki ağza gelince, yâni zikredilince, ne pislik kalır,
ne de ğam ve kasavet.»

«DUA EDENİN (ALLAH) DEMESİNİN, HAKKIN (LEBBEYK)
DEMESİ İLE AYNI OLDUĞUNUN BİYANI

7919

ان یکی الله میگفتی شی
تا که شرین باشد از ذکرش لی

«Bir kimse geceleri Allah diye zikrediyordu. Tâ ki o zikirden dudağı,
yâni; ağzı tatlılaştı ve zikrin zevkini aldı.»

7920

گفت شیطان خشن ای سخنرو
چند گوی آخر ای بسیار گو

«Şeytan ona vesvese verdi ki: ey pek yüzlü ve çok söyleyen, ne vakte
kadar böyle söyleneceksin?»

7921

روز شب میگوی الله از عتو
این همه الله را لبیک کو

«Gece, gündüz Allah deyip duruyorsun... Bu kadar Allah deyişine
lebbeyk cevabı nerede?»

7922

می نیابد یک جواب از پیش تخت
چند الله میزی باروی سخت

«Cenabı Hakkın cânibi ulûhiyyetinden sana bir cevap gelmiyor, sen
bu sıkılmaz yüzünle daha ne kadar Allah diyeceksin?»

7923

او شکسته دل شد و بنهاد سر
دید در خواب او خضر را در خضر

«Adamın gönlü kırıldı ve zikri bırakıp yattı. Rüyasında Hazreti Hızır
gördü.»

7924

گفت همین از ذکر حق و امانده
چه پشیمانی از انکس خوانده

«Hızır Aleyhisselâm ona dedi ki: Zikrullahdan neden geri kaldın,
okuduğun İsm-i İlâhî'nin zikrinden niçin peşiman oldun?»

7925

گفت لبیکم نمی آید جواب
زان همی ترسم که باشم رد باب

«Derviş cevap verdi ki: Ettiğim zikirlerin karşılığı olarak bana bir
lebbeyk cevabı verilmiyor, Allah'ın kapısında merdut ve matrut olmam-
dan korkuyorum.»

7926

گفت آن الله تو لبیک ماست
وان نیاز و درد و سوزت پیک ماست

«Hızır dedi ki: senin Allah deyişin bizim lebbeykimizdir; senin dertli
ve yanık niyazında bizim habercimizdir.»

7927

حبله‌ها و چاره جویهای تو
جذب مابود و کشان پای تو

«Senin hiylelerin ve çare aramaların, cezbemizdir ki seni kendimize
çekmemizden ayağını çözmemizdendir.»

7928

ترس و عشق تو کند لطف ماست
زیر هر یارب تو لبیک هست

«Senin korkun ve aşkın bizim lutfumuzun kemendidir. Senin her
(Yârab) deyişinin altında (lebbeyk) ler vardır.»

جان جاهل زین دماجز دور نیست
زانکه یارب گفتنش دستور نیست

«Cahilin canı bu düâdan uzaktır. Çünkü onun (Ya rab) demesine izin yoktur.»

بردهان و بردلس قفلیست بند
تاخاله باحدا وقت گزند

«Bir zarara uğradığı vakit, Allah'a inleyip tazarru etmemesi için ağzına ve kalbine kilit vurulmuştur.»

داد مر فرعونرا صد ملک و مال
تا که کرداو دعوی عز و جلال

«Cenabı Hak Fir'avne yüzlerce mülk ve mal verdi de O, ululuk, büyüklük dâvasına kalkıştı ve (Ene rabbikümül âlâ) dedi.»

درمه عمرش ندیده درد سر
تاخاله سوی حق آن بد گهر

«O mayası bozuk Fir'avun, Allah'a dönüp inlemesin ve münâcaatda bulunmasın diye bütün ömründe bir defa olsun başı ağrımadı.»

داد اورا جاهله ملک جهان
تاخواند مر خدارا درنهان

«Allah O'na bütün Dünya mülkünü verdi de, dert vermedi.»

Buraya gelince Hazreti Mevlânâ derd'in bir niğmet olduğunu ve Allah'ın o niğmeti sevgili kullarına verdiğini beyan için diyor ki :

درد آمد بهتر از ملک جهان
تاخوانی مر خدارا درنهان

«Dert, Cihan mülkünden daha iyi ve daha kıymetlidir ki, onun sevkiyle Allah'a gizlice düâ eder ve (Aman yarabbî) dersin!»

Hadis-i şerifde : «Allah bir kulunu severse onu belâya uğratar. O kul o belâya sabrederse, Cenabı Hak da onu seçilmiş kullarından eder.» buyruluyor.

خواندن بی درد از افسردگیست
خواندن بادرد از دل بردگیست

«Dertsiz düâ soğuktur, bir işe yaramaz. Dertli düâ ise gönül duygusuydur.»

Hakikaten de böyle değil midir? Sapasağlam bir adamın düasıyla, dertli bir kimsenin inleyerek tazarruu arasında nekadark fark vardır. Dertsiz olan, alel usul ellerini kaldırır, birkaç kelime mırıldanır kalkar gider. Fakat bir hasta türlü ızdırab içinde kıvrılır, aldığı ilâçlar tesir göstermez, doktorlardan ve onların tedâvisinden ümidini keser, olanca ümidini Allah'a hasreder; böylece, bütün kalbiyle, (Aman yarabbî) der. Elbetde böyle bir düâ, obirinin kalbinde duymaksızın ettiği düâ ile bir değildir.

آن کشیدن زیر لب آوازا
یاد کردن مبدأ و آغازا

«O sesi dudak altına çekmek, yâni; gizlice ve samim ruhundan düâ etmek, bir de mebdaini hatırlayıp meadını düşünmek.»

Bu türlüğü elbette başka türlü olur. Süre-i Araf'ta :

أَدْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُ لَا يَحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿٥٥﴾

Yâni : «Rabbimize yalvarıp yakarmak suretiyle yürekler yanarak gizlice düâ ediniz. Cenab-ı Hak, düâda haddi tecavüz edenleri sevmez⁽¹⁹⁾» diye

buyrulmuştur. Bu haddi tecavüzün ne olduğuna dair muhtelif sözler söylenilmiştir. «Haykır haykır ve yoluna yoluna düâdır» denilmiştir; yahut peygamberlik istemek, semaye çıkmak talebinde bulunmak gibi, olmayacak şeyler istemek de haddi tecavüz olarak mütâleâ edilmiştir.

7937

آن شدن آواز ضافی و حزین
کای خداوند جهان وی مستعین

«O sesin, sâfi ve hazin olarak; (Ey feryadıma erişen Allah'ım) ve (Ey yegâne yardımcım) demesi gerektir.»

7938

نالۀ سگ در رهش بی جذبه نیست
زانکه هر راغب اسیر رهز نیست

«Köpeğin uluması bile cazibesiz ve sâiksiz değildir. Çünkü her rağbet eden bir rehzen'in esiridir.»

Bu beyit, Mesnevi beyitlerinin müşkillerindendir. Şarih diyor ki: «Köpek de cazibesiz değildir. Fakat o cezbeyle mâni olan rehzen, onun sanatı külliyesidir. Cezbey-i Hudâ onu yüksek bir makama ragıp kılsa sıfatı külliyesi mâni olduğu için ölür.»

7939

چون سگ کهنی که از مردار رست
بر سر خوان شهنشاهان نشست

«Ashab-ı Kehf'in köpeği gibi ki, o cezbe sayesinde murdarlıktan kurtuldu ve padişahların sofrası başına oturdu.»

7940

تاقیامد می خورد او پیش غار
آب رحمت عارفانه بی تار

«O köpek ashab-ı Kehf'in sohbetini ihtiyar eylemiş olduğu için mağara kapısı önünde çanaksız, çömlüksüz olarak Rahmet-i İlâhiye suyunu ârifler gibi içer.»

7941

ای بساک پوست کور امام نیست
ایک اندر پرده بی آن جا نیست

«Köpek postuna bürünmüş; adı sanı olmayan nice kimseler vardır ki, Ashab-ı Kehf'in köpeğine verilen muhabbet kadehinden hâli değildir.»

7942

جان بده از بهر آن جام ای پسر
بی جهاد و صبر کی باشد ظفر

«Oğul, o kadehi elde etmek için can ver. Cihatsız, sabırsız zafer olur mu?»

7943

صبر کردن هر این نبود حرج
صبر کن کالصبر مفتاح الفرج

«Bu kadeh için sabır ve mücâhede etmek, mihnet meşakkat olmaz. Sen de sabır ve tahammül et ki sabır, ferah ve sürurun anahtarıdır.»

7944

زین کین بی صبر و حزمی کس نجست
حزم را خود صبر آمد پاودست

«Bu tabiat ve beşeriyet pususundan kimse sabırsız ve ihtiyatsız sıçrayıp kurtulamadı. Sabır ve hazım ihtiyatın eli ayağı gibidir.»

7945

حزم کن در خورد کین زهر گیاست
حزم کردن زور نور انبیاست

«İhtiyatlı davran, bu zehirli otu yeme ki, ihtiyat ve basiret, Peygamberlerin nuru kuvvetidir.»

Basiret nedir? Her hususda ihtiyatlı davranmaktır. Hazreti Mevlânâ Mesnevi'nin başka bir yerinde basireti tarif için buyurur ki: «Bir yere

sefer edeceğin vakit biri gelip de : «O yolda hiç su yoktur» haberini verirse; bir başkası da : «Hayır... her yarım saatlik mesâfede akar çeşmeler vardır» dese sen ihtiyaten yanına su al. Birincinin dediği doğru çıkar-sa susuz kalmazsın, ikincinin dediği gibi ise, yanındaki suyu döker, çeşmelerden taze su doldurursun.»

7946

گاه باشد کوهر بادی جهد
کوهی مبادرا وزنی نه

«Nefsinin hevasına göre sıçrayan sebatsız kimse saman çöpü gibidir ki her rüzgârın esmesiyle hareket eder; sebatlı ve temkinli kimse de dağa benzer. Bir dağ, esen rüzgâra chemmiyet verir mi?»

7947

هرطرف غولی همی خواند ترا
کای برادر راه خواهی هین بیا

«Her taraftan, Gulyabâniler: birader! Yol bulmak istiyorsan bu tara-fa gel, diye seni çağırır.»

Gulyabânî, çöllerde yalnız başına giden kimsenin karşısına çıkıp onun yolunu vuran, cin yahut şeytanmış. Halbuki böyle bir mahlûkun olmadığına dair bir Hadis-i Şerif vardır. Yolcuların gördükleri kendi vehimleri-nin muşahhasıdır. Hazreti Mevlânâ da burada, meşhur'a göre Gul'den bahsediyor ve onu söylemekle, rehberlik iddiasıyla şunun bunun yolunu vuran şeyh ve zahit taslaklarını anlatmak istiyor. Onların lisanından di-yor ki :

7948

ره نمایم هر هت باشم رفیق
من فلاووزم درین راه دقیق

«Ben yol gösterici ve kılavuzum. Bu ince ve tehlikeli yolda senin refikin ve yoldaşın olayım.»

7949

نی فلاووزست و ندره داند او
یوسفام روسوی آن گریک خو

«O, ne kılavuzdur, ne de yol bilir. Ey Yusuf! O kurt tabiatlı herif-lerin tarafına gitme.»

7950

حزم آن باشد که نغریب ترا
چرب و نوش دامهای این سرا

«Bu dünya sarayının yağlı ve tatlı tuzaklarının seni aldatmaması basiret ve ihtiyattır.»

7951

که نه چربش دارد و نه نوش او
سحر خواند می دمد در گوش او

«Çünkü, bu Dünya'nın ne tadı vardır, ne tuzu... O sihir okur ve ku-lağa üfler.»

Şöyle diyerek ki :

7952

که پیامه مان ما ای روشنی
خانمزان تست و تو زان منی

«Ey nur gibi apaydın kimse, gel bize mihman ol! Ev senin, sen de benimsin.»

Dünya'nın şu davetine karşı :

7953

حزم آن باشد که گوی تخمهام
باسقیم خسته آن دخمهام

«Basiret ve ihtiyat odur ki, ona : midem rahatsızdır, yahut mezar gibi olan Dünya'nın hastasıyım diyesin.»

7954

یاسرم دردست دردسر بر
یا مرا خواندست آن خالو پسر

«Yahut; başım ağrıyor, sen bunu geçirmeye bak; veyahut dayımın oğlu beni davet etmiştir, diye mazeret gösterirsin.»

7955

زانکه يك نوشت دهد بایشها
تا بکارد در توبیشش ریشها

«Çünkü, Dünya sana tatlı birşey verecek olursa, o, iğnelerle karışık-
tır; onu senin vücudunda yaralar açmak için verir.»

7956

زرا گر بخواه اگر شست دهد
ماهیا ناگاه در شست نه

«Sana elli yahut altmış altın verse de, ey balık gibi gâfil olan insan,
nihayet seni oltasına takar.»

7957

گر دهد خودکی دهد آن پرحیل
جوز بوسیدست گفتار دغل

«Eğer sana birşey verecek olsa O hilekâr yalandan verir. Çünkü ya-
lan söz, içi çürümüş ceviz gibidir.»

7958

ژغزغ آن جوز مغزت را برد
صد هزاران عقل را يك نشورد

«O çürümüş cevizin takurtısı, yâni; Dünya'nın sana olan vaatleri se-
nin aklını izâle eder. Çünkü O, öyle bir hilekârdır ki yüzbinlerce akli
bir akıl saymaz.»

7959

یار تو خرچین تست و کیسات
گر تورا مینی مجوز وینسات

«Sana hakîkî yar olan kimse, senin hurc'un ve kesen gibidir. Eğer
sen Ramin isen Vise'den başkası arama!»

7960

ویسه و معشوق توهم ذات تست
وین برونها همه آفات تست

«Senin visen ve sevgilin gene senin zâtındır. Bu harîcî tekliflerin
hepsi senin için birer âfetdir.»

Ramin : Aşkın, vise de mâşûkasının adıdır.

7961

حزم آن باشد که چون دعوت کنند
تو نگوی مست و خواهان منتد

«Basîret ve ihtiyat odur ki, seni dâvet edenler için, bunlar benim
meclubum ve meftunum demeyesin.»

7962

دعوت ایشان صغیر مرغ دان
که کند صیاد در ممکن نهان

«Onların dâvetini kuşbazların gizlenip kuşları aldatmak için çaldık-
ları ıslık gibi bil.»

7963

مرغ مرده پیش نهاده که این
هیکنند این بانگ و آواز چنین

«Bu sesi ve bu ötüşü, bu yapıyor diye, ölmüş bir kuşu önüne koyar.»

7964

مرغ بندارد که جنس اوستاو
جمع آید بردردشان پوستاو

«Kuşlar, onu kendi cinsinden sanıp etrafına toplanırlar. Kuşbaz ise onları avlar ve derilerini yüzer.»

7965

جز مگر مرغی که حزمش داد حق
تا نکردد کنج آن دانه و ملق

«Meğer ki O kuş, Allah'ın kendisine basiret ve ihtiyat ihsan ettiği bir kuş ola da o tuzak danesinin ve hile öksesinin etrafında dolaşmıya...»

7966

هست بی حزمی بشپای یقین
بشنو این افسانه را در شرح این

«İhtiyatsızlık, yakinen peşimanlığı mucip olur. Bunun şerhinde şu hikâyeyi dinle.»

Buradaki kuşbazdan murat: Sülehâ ve meşâyih kisvesine giren ve halka irfan sözleri söyleyerek onları avlamak isteyen mürâi ve münâfık-lardır ki, onların sözlerine kanmak ve kendilerini evliyâullah'dan san-mak, sonunda peşimanlığı mucip olur.

«BİR KÖYLÜ'NÜN ŞEHİRLİYİ, YALANCIKTAN VE BİRÇOK ISRARLA
KÖYE DAVET EDEREK ALDATMASI»

7967

ای برادر بود اندر مامضی
شهری باروستانی آشنا

«Ey kardeş! Geçmiş zamanda bir şehirli, bir köylüyle tanışmıştı.»

7968

روستانی چون سوی شهر آمدی
خیمه اندر کوی آن شهری زدی

«Köylü şehre gelince, o şehirlinin evine çadır kurardı, yâni; postu sererdi.»

7969

دو مه و سه ماه مهمانش بدی
بردگان او و برخوانش بدی

«İki ay, üç ay şehirlinin misâfiri olur, onun dükkânında ve sofrasın-da otururdu.»

7970

هر حوا یجرا که بودیش آن زمان
راست کردی مرد شهری رایگان

«Köylünün her neye ihtiyacı varsa, şehirli onu meccanen tedârik ederdi.»

7971

رو شهری کرد و گفت ای خواجه تو
هیچ می نابی سوی ده فرجه جو

«Köylü bir gün şehirliye dedi ki: efendi! Sen seyran için hiç köye gelmiyorsun.»

7972

الله الله حمله فرزندان بیار
کین زمان گلشت و سبززار

«Allah aşkına, bütün çocuklarını getir ki bu mevsim, gül ve yeşil-lik zamanıdır.»

7973

تا بتابستان بیا وقت نمر
تا بیندم خدمت را من کمر

«Yâhut yazın, meyve zamanı gel ki hizmetine kemer bağlayayım, yâni; hizmetinde bulunayım.»

7974

خیل و فرزندان و فومت را بیار
درده ماباش سه ماه و چهار

«Soyunu, sopunu, çocuklarını getir, bizim köyde üç, dört ay otur.»

7975

که بهاران خطه ده خوش بود
سبززار و لاله دلکش بود

«Bahar mevsiminde köy muhiti hoş olur, yeşillik ve gönül çekici lâlelik halini alır.»

7976

وعدہ دادی شهری او را دفع حال
تا برآمد بعد وعدہ هشت سال

«Şehirli, onun talebini def etmek için vaitde bulundu ve bunun üzerinden de sekiz sene geçmişti.»

7977

او هر سالی می گفت که کی
عزم خواهی کرد آمد ماه دی

«Köylü, her sene, ne vakit geleceksin? Kış ayı geldi, derdi.»

7978

او بهانه ساختی کامسال مان
از فلان خطه بیامد میهمان

«Şehirli: bu sene bize felân taraftan bir misâfir geldi, diye bahâ-neler bulurdu.»

7979

سال دیگر گر تو اتم وار همد
از مهمات آن طرف خواهم دوید

«Gelecek sene mühim işlerden kurtulursam o tarafa gelmek istiyorum, derdi.»

7980

گفت هستند آن عیالم منتظر
هر فرزندان تو ای اهل بر

«Köylü dedi ki: ey hayır sâhibi olan zat! Bizim aile senin çocukla-rını beklemektedir.»

7981

ماز هر سالی جو لکلت آمدی
تا مقیم قبه شهری شدی

«Yine her sene leylek gibi gelir ve şehirlinin damı üstüne yuva yapardı.»

7982

خواجہ هر سالی ز زر و مال خویش
خرج او کردی کشادی بال خویش

«Şehirli efendi, her sene kendi altın ve malinden ona sarf ederdi ve onu himâye için âdetâ kol, kanat açardı.»

7983

آخرین کرت سه ماه آن پهلوان
خوان نهادش بامدادان و شبان

«Son defâda o cömertlik pehlivanı şehirli, üç ay müddetle köylünün önüne sabahleyin ve akşam üstü sofraya koydu.»

7984

از خجالت باز گفت آن خواجه را
چند وعده چند بفرجی مرا

«Köylü utandığı için şehirliye: Efendi! Bu ne kadar vâde, beni daha ne kadar aldatacaksın? dedi.»

7985

گفت خواجه جسم و جام وصل جوست
لیک هر تحویل اندر حکم هوست

«Şehirli dedi ki: cismim de, canım da gelmek istiyor. Lâkin her tahvil, yâni; bir halden başka bir hale geçmek Allah'ın hükmü altındadır, her bir hareket kazâ ve kadere tâbîdir.»

7986

آدمی چون کشتی است و بادبان
تاکی آرد بادرا آن بادبان

«Âdem oğlu gemi ve yelken gibidir. Rüzgârı sevk eden Allah, ne vakit muvâfık rüzgâr gönderirse o vakit hareket edilir.»

7987

باز سوکدان بدادش کای کریم
کبر فرزندان بیا بنگر نعیم

«Köylü tekrar şehirliye yeminler verip: ey kerîm zat! Çocuklarını al gel de ikram gör, dedi.»

7988

دست او بگرفت سه کرت بهمد
کاله الله زود بیا بنمای جهد

«Şehirlinin elini tuttu, üç kere ahit aldı: Allah rızası için çabuk gelmeye cehd et, dedi.»

7989

بعد ده سال و بهر سالی چنین
لایها و وعده های شکرین

«On yıl sonra ve her sene böyle yalvarmalar ve tatlı vaatleri müteakkip.»

7990

کودکان خواجه گفتند ای پدر
ماه و ابرو سایه دار دهم سفر

«Şehirlinin çocukları dediler ki: Baba, Ay, bulut ve gölge bile sefer eder.»

7991

حقها بروی تو ثابت کرده
رنجها درکار او پس برده

«Onun üzerinde senin bir çok hakkın sâbit olmuştur. Onun işleri için sen çok meşakkat çekmişsindir.»

7992

او می خواهد که بعض حق آن
وا گزارد چون شوی تو میهمان

«O istiyor ki sende ona misafir olasın da o haklardan bazılarını olsun edâ edebilsin.»

7993

بس وصیت کرد مارا در نهان
که کشیدش سوی ده لایه کنان

«Yalvarıp yakarın da, pederinizi köye getirin, diye bize gizlice tembih etmişti.»

7994

گفت حقست این ولی ای سیبویه
اتق من شر من احسنت الیه

«Şehirli dedi ki: dediğiniz doğrudur. Lâkin (iyilik ettiğin kimsenin şerrinden sakın) denilmiştir.»

Bu söz, Hazreti Ali (Kerremallahüveçhe) nin kelâmı imiş.

7995

دوستی تخم دم آخر بود
رسم از وحشت که آن فایده شود

«Dostluk, son nefes ve âhîret günü için, yâni — bilâ ğaraz velâ ivaz — Allah için olur, Birşey olup, bu dostluğun bozulmasından korkuyorum.»

7996

صحبتی باشد چو شمشیر قطوع
همچودی در بوستان و در زروع

«Sohbet vardır ki keskin kılıç gibidir, dostluğu katleder; bostanlara ve ekinlere kış te'siri yapar.»

7997

صحبتی باشد چو فصل بهار
ز و عمارتها و دخل بی شمار

«Keza sohbet vardır ki: ilk bahar mevsimidir ki o mevsimde binâlar yapılır ve bir çok menfaat elde edilir.»

7998

حزم آن باشد که ظن بدری
تا گریزی و شوی از بدری

«Hazım ve ihtiyat odur ki sü'izan'da bulunasın ve kaçasın, kötü-lükden kurtulasın.»

7999

حزم سوء الظن فرمود آن رسول
هر قدم را دام میدان ای فضول

«Rasülü Ekrem (S.A.V.): (süizan da yerine göre bir ihtiyattır) buyurmuştur. Binaenaleyh, ey boşboğaz kimse, attığın her adımın altında bir tuzak var, zannında bulun.»

8000

روی صحرا هست هموار و فراخ
هر قدم دامیست کم ران گو سناخ

«Ovanın yüzü düzdür ve geniştir. Fakat her adımda bir tuzak vardır, sen küstahca hareket etme.»

8001

آن بزکوهی دود که دام کو
چون بتازد دامش افتد در گلو

«O dağ keçisi tuzak nerede? diye koşar. Lâkin koşarken tuzağın ilmeği boynuna geçer.»

8002

آنکه میگفتی که کو اینک بین
دشت میدیدی نمی دیدی کین

«Ey keçi! Hani nerede? dediğin şeyi işte gör. Sen ovayı iyi gördün, fakat pusuyu görmedin.»

8003

بی کین و دام صیاد ای عیار
دنبه کی باشد میان کشت زار

«Ey zekî geçinen! Pusu ve avcı tuzağı olmadan tarla arasında kuyruk nasıl bulunur?»

Vahşi hayvanları avlamak için tuzak kurarlar, üstüne de yem olarak kuyruk parçası koyarlarmış. Kuyruğu yemek için gelen hayvan tuzağa tutulmuş.

8004

آنکه کستاخ آمدند اندر زمین
استخوان و کله هاشارا بین

«Yer yüzünde küstahca, edepsizce hareket edenler olmuştu. Ey insan! Zeminde ve tarih sahifeleri arasında dolaş da onların kemiklerini ve kafataslarını gör.»

Nitekim Kur'an-ı Kerim'de :

فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٥﴾

Yâni: «Yer yüzünde gezip dolaşın ve Peygamberlerini tekzip eden, onlara yalancısıyız deyen küstahların sonunun ne olduğunu görün²⁰» buyurulmuştur.

8005

چون بگورستان روی ای مرتضی
استخوانا را پرسی از مامضی

«Ey Murtazâ, yâni; ey hakkın kendisinden razı olduğu zat! Kabristana gidince oradaki kemiklere geçmişdeki hallerini sor.»

8006

تا بظاهر بینی آن مستان گور
چون فرو رفتند درجاه غمور

«O kabir sarhoşlarının kibir ve gurur kuyusuna nasıl yuvarlanmış olduklarını ap'açık seyret...»

(20) Sûrei Nahl : 36.

8007

چشم اگر داری تو کورانه میا
ورنداری چشم، دست آور عصا

«Eğer görür gözün varsa, körcesine yürüme, gözün görmüyorsa eline bir asâ al...»

8008

آن عصای حزم و استدلال را
چون نداری دیده میکن پیشوا

«O basîret ve istidlâl asâsına mâlik değilsen, istidlâlden, yâni; birşey'i görüp de onun hakikatini anlamaktan aciz isen; görmüş, geçirmiş, gözü ve kalbi münevver bir zat'e iktidâ et!..»

8009

ور عصای حزم و استدلال نیست
بی عصا کش بر سر هرره مأیست

«Eğer sende basîret ve istidlâl asâsı yoksa, deyneksiz her yol başında durma.»

8010

کام ز انسان نه که ناپینانهد
تا که پا از جاه و از سنک وارهد

«Gözü görmiyen bir kimsenin adım atışı gibi, ihtiyat ile adım at ki ayağın kuyuya düşmekten ve taşa çarpmaktan kurtulsun.»

8011

لرز لرزان و بترسی و احتیاط
می نهند پاتا نیفتد درخیاط

«Gözsüz bir adam titreye titreye, korku ve ihtiyat ile adımını atar.»

8012

ای ز دودی جسته درباری شده
لقمه جسته لقمه ماری شده

«Ey dumandan kaçıp ateşe düşen ve lokma ararken yılana lokma olan kimse; Bu belâ, basiret ve ihtiyâtı terk eylediğindendir.»

8013

تو بخواندی قصه اهل سبا
یا بخواندی و ندیدی ماجرا

«Sen ehli sebe' kıssasını okumadın mı, yoksa okudun da mâcerâyı görmedin mi?»

8014

از صدا آن کوه خود آگاه نیست
سوی معنی هوش کدرا راه نیست

«Yaptığın akisden dağının haberi yoktur. Dağın şuuru manâ cihetine yol bulamaz.»

Hazreti Mevlânâ diyor ki: Ey gâfil insan! Kur'an'daki (Ehli Sebe') kıssasını okumadın mı? Yoksa okudun da hakikatine vakıf olamadın mı? Olamadınsa senin bir dağdan farkın olmamak lâzım gelir. Çünkü dağ da, söylenilen bir sözü, manâsını anlamaksızın tekrarlar.

8015

او همی بانگی کسد بن گوش و هوش
چون خشن کردی توهم او شد خشن

«Dağ daimi suretde ve işidip anlamaksızın ses verir. Lâkin sen susunca o da susar.»

8016

داد حق اهل سبارا بس فراغ
صد هزاران قصر و ابوانها و باغ

«Cenab-ı Hak Sebe' şehri ahâlisine, çok kalb ferahlığı ve yüz binlerce köşkler, saraylar ve bağlar vermişti.»

Sebe': Yemen'de (Marep) denilen şehrin diğer ismidir. Orası bir müddet Hımyeriyye devletinin başşehri olmuştu. Civarındaki iki dağın arasına yapılan su bendi yâni; (Baraj) dolayısıyla bağlık, bahçelik ve çok mâmur bir hale gelmişti. Bunların, İhsan-ı İlâhî'ye küfranda bulunmaları dolayısıyla set yıkıldı, sular şehri harâbe haline getirdi. Ahâlisinden bir kısmı boğuldu, bir kısmı etrafa dağıldı. Bir kısmı da San'a'ya çekilip orasını hükümet merkezi yaptı.

Bu hâdise Kur'an-ı Kerim'de şöyle hikâye edilir:

لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَنَکِحِهِمْ آيَةٌ جَنَّاتٍ عَنْ يَمِينٍ وَشِمَالٍ كُلُوا
مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ بَلَدًا طَيِّبَةً وَرَبِّ غَفُورٌ ﴿١٧﴾
فَاعْرَضُوا فَاذْمَلْنَا عَلَيْهِمْ سِيلَ الْعَرَمِ وَبَدَّلْنَاهُمْ بِجَنَّتَيْهِمْ
جَنَّتَيْنِ ذَوَاتِ أُكُلٍ خَطْبٍ وَأَثَلٍ وَشَيْءٍ مِنْ سِدْرٍ قَلِيلٍ ﴿١٨﴾
ذَٰلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِمَا كَفَرُوا وَهُمْ لَآ يُجَازُونَ إِلَّا الْكُفُورُ ﴿١٩﴾

Yâni: «Sebe' şehri ahâlisi için oturdukları yerlerde, Allah'ın lutfu keremine alâmet ve delâlet vardı. O alâmet, sağlı sollu kostonlar ve bahçeler idi. Onların Peygamberi onlara dedi ki: Rabbinizin verdiği rızıkdan yiyin ve ona şükredin. Memleketiniz güzel bir beldedir. Rabbiniz de mağfiret eden merhametli bir mâbûd-u mutlakdır. Peygamberin bu tavsiyesini kabulden yüz çevirdiler, küfran-ı niğmetde bulundular. Onların üstüne şiddetli bir sel gönderdik. Sular şehri ve civarını istilâ etti ve onların sağlı sollu bahçelerini, acı meyveli ve dikenli çok meyvesi az ağaçlardan ibaret bahçelere tebdil ettik. Bunu, küfranları dolayısıyla cezâ olarak yaptık. Biz ancak kâfir-i niğmet olanları cezalandırırız²¹.»

(21) Sûrei Sebe': 15-17.

8017

شکر آن نگزاردند آن بدرگان
در وفا بودند کمتر از سگان

«O soysuzlar, o niğmetin şükrünü ifâ etmediler. Çünkü vefâkârlıkda köpeklerden aşağı idiler.»

8018

مهرسکی را لقمه نانی زدر
چون رسد بر درمی بندد کمر

«Bir köpeğe bir kapıdan bir lokma ekmek verilirse, o kapının min-nettârı ve hizmetkârı olur.»

8019

باسبان و حارس در میشود
گرچه بروی جور و سختی مبرود

«Köpeğe cevru meşekkat erişse bile o kapıdan ayrılmaz, oranın muhâfızı ve bekçisi olur.»

8020

هم بر آن در باشدش و قرار
کفر دارد کرد عیری اختیار

«Hem o kapı onun karargâhı olur. Başka bir yeri ihtiyâr etmeyi küfür telâkki eder.»

8021

ورسکی اید غمربى روز و شب
آن سگانش میکنند آن دم ادب

«Eğer garip bir köpek bir mahalleye gelecek olsa, o mahalle köpekleri onu te'dip ederler.»

8022

که برو آنجا که اول منزلت
حق آن نعمت کروگان داشت

«Ve derler ki: ilk menzilin olan yere dön! Oradaki yediğin niğmetlerin hakkı, gönlünü oraya rehin etmendir.»

8023

میگز ندش که برو بر حابی خویش
حق آن نعمت فرو مگذار پیش

«Onu ısırlar ve: eski yerine git! Orada nail olduğun nimetlerin hakkını ifa etmekten geri kalma.»

8024

از در دل و اهل دل آب حیات
چند نوشیدی و واشد چشمهات

«Ey küfrân-ı niğmetde bulunan kimse! Sende gönül kapısından ve gönül sahipleri kapısından nekadar Ab-ı hayat içtin de gözlerin açıldı.»

8025

بس غدای سکر و وجد و بخودی
از در اهل دلان بر جان زدی

«Gönül ehli kapısından sekir, vecd ve kendinden geçiş gıdası senin ruhuna aksetmişti.»

Sekir, vecd ve kendinden geçiş: Seyrisülûk mâkâmatındandır. Onlar hakkında mâlûmat almak için Şârihi Mesnevî İsmaili Ankaravi'nin (Min-hâcûl fukara) ismindeki kitâbına mürâcaat etmelidir.

8026

باز این در را ز حرم
کرد مهربان همی کردی ز حرم

«Sonra, hırsından, gönül ehlinin kapısını terk ettin, ehl-i dünyâ dükânları etrafında dolaşmaya başladın.»

8027

ردر آن نعمان چرب ديك
ميدوی هر ثريد مرده ديك

«O tenceresi yağlı nimet sahiplerinin kapısında, arta kalası bir tirit için dönüp dolaşıyor ve çanak yalayıcılık ediyorsun.»

8028

چربس اینجا دان که جان فربه شود
کار ما امید اینجا به شود

«Yağlı taâmı eflî diller kapısında bil ki ruhun semirsin, ümitsiz işler orada iyi olsun.»

«HASTALARIN HER SABAH İSÂ ALEYHİSSELÂM'IN SÜM'ASI
ÖNÜNDE ŞİFÂ VE DÜ'Â TALEBİYLE TOPLANMALARI»

8029

صومعه عیسیست خوان اهل دل
هان و هان ای مبتلا این درمهل

«İsâ'nın süm'ası, yâni; ibadethanesi, ehlidil sofrasıdır. Ey müptelâ sakın bu kapıyı terk etme!»

8030

جمع گشفتندی زهر اطراف خلق
از حزیرو لک ز شل و اهل دلق

«Kör, topal, çolak ve fakir halk her taraftan gelir, toplanırdı.»

8031

ردر آن صومعه عیسی صباح
تا دم او نشان رهاید ار جناح

«İsâ'nın o süm'ası kapısına cem' olurlardı ki Hazret-i Ruhullah, nefe-siyle onları günahdan, yâni günah cezâsı olarak uğradıkları hastalıklardan kurtarsın.»

8032

او جو فارغ گشتی از آورد خویش
چاشنگه بیرون شدی آن خوب کنش

«Hazret-i İsâ evrâdını okuyup bitirince kuşluk zamanı dışarıya çıkardı.»

8033

جوق جوقی مبتلا دیدی نزار
شسته ردر در آمد و انتظار

«Müptelâ ve zaif birçok kimse görürdü ki ümmit ve intizar ile kapısı önünde oturmuşlardı.»

8034

نفی ای اصحاب آفت از خدا
حاجت این حلاجان تان شد روا

«Derdi ki: ey dert sahipleri, yâni; ey hastalar! Allah tarafından cüm-lenizin hâceti kabul olundu.»

8035

هین روان گردید بی رنج و عنا
سوی عهاری و اکرام خدا

«Haydi marazsız ve zahmetsiz olarak Allah'ın mağfireti ve ikrâmı tarafına gidiniz.»

Bundan sonra Hazret-i Mevlâna diyor ki:

8036

جلاگن چون اشتراک بسته پای
که کنای ز انوی ایشان برای

«O hastaların hepsi, dizleri bağlı develer gibi iken, diz bağları çö-külmüş gibi.»

8037

خوش دوان و شادمانه سوی خان
از دعای او شدند پادوان

«Sevinerek ve koşarak Hazret-i İsa'nın düâsı berekâtıyla evlerine giderlerdi.»

8038

آز مودی تو بسی آفات خویش
یافتی صحت ازین شاهان کیش

«Ey kimse! Sen müptelâ olduğun âfetleri çok kerre denedin ve o din ve târikat sultanlarının himmetiyle sıhhat buldun.»

8039

چند آن لنگی تورهوار شد
چند جانتی غم و آزار شد

«Kaç kere topallığın rahvanlığa tebdil oldu, kaç kere ruhun gamdan ve mihnetten kurtuldu.»

Fakat onları unuttun ve nisyânınla küfrân-ı niğmette bulundun...

8040

ای مغفل رشته برپای بند
تا زخود هم نکردی ای لوند

«Ey gâfil adam! Ayağına bir iplik bağla da kendini kaybetmeysin.»

Cenab-ı Pir, bu beyti bir fıkraya telmih ediyor.

Hebennega, Araplar arasında yetişmiş bir ahmaktır ki bazı garip hareketleriyle şöhret almıştır. Bu abtal adam, ara, sıra kendini unuttur; «ben kimim?» diye ötekine berikine sorarmış. Buna çâre olmak üzere ipten bir halka yapıp boynuna geçirmiş, ara sıra o halkayı yoklar, «ha benmişim» diye kendisini bulurmuş. Bir gün uyumuş. Kardeşi de o uyurken halkasını çıkarıp kendi boynuna takmış. Hebennega uyanıp da halkasını kardeşinin boynunda görünce: «Birâder; sen bensin, ama ben kimim?» diye sormuş. Hazret-i Mevlânâ da ehlullahın bir çok lutfunu gör-

düğü halde onları unutup küfran-ı niğmette bulunanlara hitaben: «Bari ayağına ip bağla da gördüğün lutufları unuttuğun gibi kendini de unutmayasın.» diyor.

8041

ناسپاسی و فراموشی تو
یاد نا آورد آن عسل نوشی تو

«Senin küfran-ı niğmetin ve nisyânın vaktiyle gördüğün kerem ve inâyetleri sana unutturdu.»

8042

لاجرم آن راه بر تو بسته شد
چون دل اهل دل از تو خسته شد

«Ashab-ı kulûb olan evliyâullahın kalbi sana karşı kırılmış olduğu için o lutuf ve kerem yolu sana kapandı.»

8043

زودشان دیاب و استغفار کن
همجو ابری گریه‌های زار کن

«Çabuk, o lutuf sahiplerini bul da, istiğfar ve itizâr et. Bulut gibi inliyerek ağla!»

8044

تا گلستان شان سوی تو بشکفد
میوه‌های پخته بر خودوا کفد

«Ki onların gül bahçeleri sana karşı çiçek açsın, kemâle gelsin; meyveleri senin için yarılsın.»

8045

هم دران سک گرد کم از سک مباح
باسک کهف ارشدستی خواه تاش

«Hem de onların kapısında dolaş ve ashâb-ı kehf'in köpeğiyle kapı yoldaşı isen sahibinin kapısını beklemekte bir köpekten aşağı olma!»

چون سگان هم مرسکارا ناسخند
که دل اندر خانه اول بید

«Köpekler, mahallerine gelen serseri köpeklere: (kalbini ilk evin kapısına bağla, oradan ayrılma!) diye nasihat verirler.»

Yine köpekler o serseri köpeğe derler ki:

آن در اول که خوردی استخوان
سخت گیر و حق گران آبرامان

«Kemik yemiş olduğun evvelki kapıyı sıkı sıkı tut. O niğmetin şük-rünü edâ et ve o kapıdan ayrılma!»

میگزندش تار ادب انجارد
وز مقام اولین مفلح شود

«İlk kapısına gitsin ve oradan felah bulsun diye, o serseri köpeği te-dib için ısırlılar.»

میگزندش کای سگ طاعی برو
باری نعمت ناخی مشو

«Onu ısırlılar da derler ki: (ey azgın köpek! Git veliniğmetine âsî olma!»

برهان در همچو خانه بسته باش
ماسان و چایک برجسته باش

«O kapıya halka gibi bağlan! Orada çevik ve atik bir bekçi ol!»

صورت تقض وفای مامباش
بی وفای را مکن بهوده فاش

«Bizim vefâkârlığımızı bozmanın mümessili olma! Nâfile yere vefâ-sızlığı fâşetme.»

مرسکارا چون وفا آمد شعار
زوسکارا ننگ و بدنامی میار

«Vefâkârlık, köpeklerin şıarı olmuştur. Git de, köpekleri utandıracak ve onların adını kötüye çıkaracak harekette bulunma!»

بی وفای چون سکارا عار بود
بی وفای چون رواداری نمود

«Vefâsızlık köpekler için âr olduğu halde, sen nasıl oluyor da vefâ-sızlık gösteriyorsun?»

حق تعالی فخر آورد از وفا
گفت من اوفی بعهد غربا

«Hak Taâlâ vefâkârlığıyla iftihar etti: (Bizden başka ahbine çok ve-fakâr olan kimdir?) dedi.»

Sûr-ei Tevbe'deki şu Âyet'e işaret ediliyor:

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ
بِأَنْ هُمْ لِلْحَيَّةِ يَفْتَكِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ
وَيُقْتَلُونَ وَعَدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ
وَالْقُرْآنِ وَمَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِنِعْمِ
الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ٥٥

Yâni : Hakikaten Allahü Taâlâ onlara cenneti vermekle mü'minlerden nefislerini ve mallarını satın aldı. O mü'minler Allah yolunda din düşmanlarıyla çarpışılar da öldürürler ve ölürler. Cenâb-ı Hak, bu alış mukabilinde o mü'minlere Cennet vereceğine dair, Tevrat'da, İnci'de ve Kur'an'da bâkî ve sabit vaitte bulunmuştur. Allah'dan daha ziyâde ah-dine vefakâr kim vardır? Ey mü'minler! Allah ile ettiğiniz alış veriş do-layisiyle sevininiz! Bu alış-veriş büyük bir kurtuluştur²²»

8055

یوقایی دان وفا بارد حق
بر حقوق حق ندارد کس سبق

«Lâkin, hakları reddeden vefakârlık, hakka karşı vefâsızlık demektir».

Hiç bir kimse Allah'ın hukuku üzerine sabık olamaz. Yâni; evvel emirde Hak'kın, ondan sonra mahlûk'un hukukuna riayet lâzımdır. Ce-nâb-ı Hak Sûre-i Lokman'da :

وَإِنْ جَاهَدَاكَ عَلَىٰ أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ
فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبِهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا

Yâni : «Ey insan! Anan ve baban, bana bilmiyerek şirk etmek husu-sunda seni teşvik etseler bile, onlara itaat etme ve onlarla Dünya'da ne-zaketle musâhâbe cyle²³» buyurmuş, Hakk-ı İlâhî olan tevhit hususunun hukuk-u ebeveyn'e tercihini emretmiştir.

8056

حق مادر بعد زان شدکان کریم
کرداورا از جنین تو غریم

«Ana hakkı, hakkullah'dan sonradır ki O kerim olan Allah, ananı senin ana karnındaki şekline borçlu etmiştir.»

(22) Sûrei Tevbe : 111.

(23) Sûrei Lukman : 15.

8057

سورگی کردت درون جسم او
داد در حملش ورا آرام خو

«Allah, seni, ananın bedeni dâhilinde bir cisim olarak yarattı ve o cismi taşımakta, anana bir meyl-i tabiat verdi.»

8058

همچو جزء متصل دید و ترا
متصل را کرد تدبیرش جدا

«Anan seni kendisinin bitişik bir cüz'ü görüyordu. Fakat haml müd-deti tamam olunca, Hakkın tedbiri, O bitişik cüz'ü ayırdı.»

8059

حق هزاران صنعت و فن ساختست
تا که مادر بر تو مهر انداختست

«Cenab-ı Hak, binlerce san'at ve fen yapmıştır ki, anan sana karşı şefkatli ve muhabbetli olmuştur.»

8060

بس حق حق سابق از مادر بود
هی که آن حق را نداند خبر بود

«O halde Allah hakkı, ana hakkından evveldir. Her kim O hakkı bil-mezse eşekdir.»

8061

آنکه مادر آفرید و رضع و شیر
بابدر کردش قرین آرا مگیر

«O Hak Taâlâ ki anayı, onun memesini ve sütünü yaratmış ve onu babaya eş yapmıştır.»

ای خداوند قدیم احسان تو
آنکه دایم و آنکه نمی هم آن تو

«Ey ihsânı kadîm olan rabbim, bildiğim ve bilmediğim niğmetlerin hepsi de senindir.»

İnsan, Allah'ın bir çok niğmetine mazhar olmuştur. Bunlardan bazı-
larını bilir, bazılarının farkında değildir. Meselâ eline birkaç lokma ek-
mek geçirmek bir niğmettir. Bu, meydanda olduğu için herkes onu bilir.
Bir de o lokmayı çiğnemek, yutmak, hazmetmek ve fazlasını def' eyleye-
bilmek, yâni âfiyet niğmeti vardır ki çokları nail oldukları bu niğmeti
uzmâ'nın farkında değildir. Bundan dolayıdır ki Kur'an'da;

وَإِنْ تَعْدُوا نِعْمَتَ اللَّهِ لَا تَحْصُوهَا

Yâni: «Allah'ın, nail olduğunuz niğmetlerini sayacak olsanız tüke-
temezsiniz²⁴» buyrulmuştur. Binaenaleyh Allah'ın hakkı, ana, baba hak-
kından evveldir.

8063

تو فرمودی که حق را یاد کن
زانکه حق من نمی گردد کهن

«İlâhî; Sen: (Niğmetimi hatırla! Çünkü benim hakkım eskimez ve
tükenmez) buyurmuşsun.»

Cenab-ı Hak :

وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ

Yâni: «Ey insanlar! Allah'ın size olan niğmetlerini hatırlayınız ve
şükürünü edâ ediniz²⁵» buyurmuştur. Şeyh Sâdi diyor ki: «Yaşayan mah-
lûkâtın nefes alması hayatını uzatır, nefes vermesi de zâtini ferahlandı-
rır. Şu halde bir nefes alıp vermede iki niğmet vardır. Ve her niğmete
karşı bir şükür vacibdir. Bir nefeste böyle iki niğmet mevcut olunca,

(24) Sûrei İbrahim : 34.

(25) Sûrei Maide : 7.

her niğmet için de bir şükür lâzım gelince müstâğrakı bulunduğumuz
İlâhî niğmetlerin sayılıp tüketilemeyeceği ve onların şükürünün ifâ edile-
meyeceği anlaşılır. Meselâ bir adam bir niğmete karşı (Elhamdülilâh)
dese o da mânevi bir niğmet olduğu için, ona da bir şükür icab eder.
İkinci, üçüncü, ilânihaye şükürlerin herbiri de birer niğmettir; binâena-
leyh, onlara da birer şükür gerektir. Demek ki insan, bir defâ elhamdülil-
lâh demek niğmetinin şükürünü ölünceye kadar ifâ edemez. O halde ne
yapmalı? Aczini itirâf etmeli. Yarabbi ben senin nihâyetsiz olan niğmet-
lerinin hepsine değil bir tanesine bile şükür etmekden acizim» demelidir.

Şeyh Galip merhum (Hüsni-ü aşk) ına şu beyitle başlamıştır :

Hamd anâ ki kıldı halka rahmet,
Tahmîdde acze verdi ruhsat...

«Mahlûkâtına acıyıp da, niğmetlerine karşı şükür ve hamd etmekten
aciz kaldığını itiraf etmeye ruhsat veren Allah'a hamdüsena olsun» de-
mektir.

8064

یادکن لطفی که کردم آن صبح
باشما از حفظ در کشتی نوح

«Sizi, Nuhun gemisinde ve dedelerinizin sulbünde muhâfaza eylemek
suretiyle bir sabah ettiğim lutfu hatırlayın.»

8065

بیله باباتیارا آن زمان
دادم از طوفان و از موجش امان

«Sizin aslınıza ve atalarınıza o zaman tûfan dalgalarından eman ver-
dim.»

Yasin sûresinde buyruluyor ki :

وَآيَةٌ لَهُمْ أَنَا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي الْفُلِ الْمَشْحُونِ ۖ وَخَلَقْنَا
لَهُمْ مِنْ مِثْلِهِ مَا يَرْكَبُونَ ۖ

Yâni: «Kudret ve kuvvetimiz hakkında insanlara bir alâmet daha

olmak üzere şu vardır ki: biz onların cedlerini, yüklü bir gemiye yâni; Nuh teknesine bindirmiştik ve insanların bilmeleri için, sefine-i Nuh misali binlerce şeyler de yarattık²⁶»

En son müfessir Elmalılı Hamdi efendi merhum: (ve halaknalehum min mislihi mayerkebun) âyeti için, «Bütün bu merâkib-i bahriyye ve berriyyeye şamildir» diyor ve pek doğru söylüyor ki, saldan diretnavtlara ve yük arabasından son sistem tayyârelere varıncaya kadar karada, denizde ve havada binilen şeylerin hepsi de insanların yaptığı şeylerden olmak itibarıyla Nuhun gemisinin misâlidir.

Şu âyet Kur'an-ı Kerim'in geleceği haberine dair bir mucizedir ki bu gün akıllara hayret veren şeylerin ihtirâ edileceğini on üç asır evvel bildirmiştir.

Sırası gelmişken Tûfân'a ve Nuhun gemisine dair birkaç söz söyleyelim:

Malûmdur ki tûfan, Nuh Peygamberin bedduası ile Irak'ta, Elcezire kıtasında sürekli yağmurların yağması, Dicle ve Fırat nehirlerinin taşmasıyla vukû'a gelmişti. Çünkü Nuh Aleyhisselâm putlara tapan Irak ahâlisini Hak'ka dâvete memur edilmişti. Hazret-i Nuh uzun müddet onları imâna dâvet etti. Dinlemediler ve Putperestliği terk etmediler. Nihâyet Cenab-ı Nuh:

عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا

Yâni: «Yarabbî! Şu arz üzerinde kâfirlerden kimse bırakma²⁷» diye onların aleyhinde dü'â etti. Bunun üzerine bir sefine inşâsına memur oldu. Onu yaptı, ailesini, ümmeti olan yetmiş, seksen kişiyi ve ehli hayvânâtı oraya yükledi. Ve tûfan dalgaları üzerinde sefinesiyle çalkalanmaya başladı. Kürdistan'daki Cûdî dağının üzerine gemi oturunca karaya ayak bastı.

Tevrat, tûfan'ın bütün arzı kapladığını, en yüksek dağların tepesini onbeş arşın geçtiğini, Nuh'un sefinesinin üçyüz arşın boyunda, elli arşın eninde, otuz arşın derinliğinde olduğunu rivayet ediyor. Tevrat'ın kü-tüb-ü semâviyeden olduğu biz müslümanlarca musaddak ise de tahrife uğramış olduğu da malûm olduğundan onun her dediğine inanmak mecburiyetinde değiliz.

Kur'an'da tûfân'ın umûmî olduğuna dair sarâhat yoktur, belki mev-zii kaldığına delâlet vardır. Sûre-i Nûh'da:

(26) Sûrei Yasin: 41-42.

(27) Sûrei Nuh: 26.

أَنَا أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ أَنْ يَذُرَّ قَوْمَكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَهُمْ
عَذَابٌ أَلِيمٌ

Yâni: «Kendilerine Allah'ın şiddetli azâbı gelmeden evvel kavmini korkut, diye muhakkak biz Nuh'u kavmine gönderdik²⁸» buyrulmuştur. Nuh kavmi, Irak havâlisinde oturuyordu. Onlar imana gelmedi diye umûmî tûfan olup da bütün Dünya halkının boğulması hem ak'l'a, hem nakle muhâlifdir. Çünkü Kur'an'da:

وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولًا

Yâni: «Biz bir kavme Peygamber göndermedikçe, onlar da O Peygamberi tekzip etmedikçe kimseye azap etmeyiz²⁹» denilmektedir. Irak'ta putperestler tevhidi kabul etmediler diye meselâ Amerika ahâlisinin ne kabahati vardır ki tûfâna uğrayıp boğulsunlar.

Sonra sefine'i Nuh Kur'an'da:

وَحَمَلْنَاهُ عَلَى ذَاتِ الْوَاحِ وَدُسِّرَ

Yâni: «Biz Nuh ve maiyetini tahtalar ve çivilerden, yahut lifden örül-müş halatlardan müteşekkil bahrî bir merkebe bindirdik³⁰» diye tarif edilmiştir. Allah-ü âlem şu târif, sefine-i Nuh'un halatlarla birbirine bağlanmış yahut çivilerle yekdiğerine rabt edilmiş bir sal olduğunu hatıra getiriyor. Nitekim hâlâ da Diyarbakır ve Irak taraflarında böyle tahtadan yapılmış sallların altına şişirilmiş tulumlar bağlanır, (kelek) denilen o vasıta ile nehir üzerinde insan ve eşya nakliyatı yapılmış.

8066

آب آتش خو زمین بگرفته بود
موج او مهاوج که رامی ربود

«Ateş tabiatlı tûfan suyu o zemini kaplamıştı. Onun dalgası dağın tepesini kapıyordu.»

(28) Sûrei Nuh: 1.

(29) Sûrei Esra': 15.

(30) Sûrei Kamer: 13.

Hazret-i Mevlânâ da burada meşhur'e göre beyânatta bulunuyor.
Lisan-ı İlâhî'den deniliyor ki :

8067

حفظ کردم من نکردم ردان
در وجود جد جد جدتان

«Ben sizi o vakit ceddiniz ceddinin ceddî, yâni; en uzak dedelerinizin vücudunda muhafaza eyledim ve ret etmedim.»

8068

چون شدی سرپشت بایت چون زخم
گارگاه خویش ضایع چون کنم

«Vaktâki büyüdüñ ve baş oldun, sana nasıl tekme atarım ve kendi sanatım eserini nasıl zâyî kılarım?»

8069

چون فدای بی وفايان ميشوى
از گمان بد بدین سومی روی

«Sen nasıl oluyor da bîvefâlara fedâ oluyorsun; süizannın dolayısıyla bîvefalar tarafına gidiyorsun?»

8070

من ز سهو و بی وفايها برى
سوى من آيى گمان بد برى

«Ben schivden ve bîvefâlıklardan berîyim. Öyle iken benden tarafa gelince süizan besliyorsun.»

8071

این گمان بد بر آنجا بر که تو
میشوی در پیش او همچو دوتو

«Bu süizannı, karşısında ikikat olarak eğildiğin şahsın bulunduğu yere götür.»

8072

پس گرفتی یار و همراهان زفت
گر ترا پرسم که کو گویی که رفت

«İmdi sen birçok yar ve yoldaş ittihaz etmiştin. Şimdi, sana, onlar nerede? diye sorsam, gittiler dersin.»

Sûre-i Ankebût'da buyrulmuştur ki :

مَثَلُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ كَمَثَلِ
الْعَنْكَبُوتِ اتَّخَذَتْ بَيْتًا وَإِنَّ أَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ
الْعَنْكَبُوتِ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾

Yâni : Allah'dan başka dostlar ittihaz eylemiş olanlar kendine ağdan mesken yapan örümcekler gibidir. Hakikaten evlerin en dayanmayanı örümceğin ağdan yaptığı evdir. Bunun böyle olduğunu bilselerdi³¹.

8073

یار نیکت رفت بر چرخ برین
یار فسقت رفت در زیر زمین

«Salih dostun semâlara gitti, fâsık arkadaşın da yerin dibine göçtü.»
Kur'an'da :

(31) Sûrei Ankebut: 41.

اِنَّ الْاَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ﴿٣٢﴾ وَاِنَّ الْفٰجِرَ لَفِي جَحِيْمٍ

Yâni : «Hakikaten ebrardan hayırkâr olanlar niğmetler içindedirler; hakikaten fâsık ve fâcır olanlar da Cchennemedirler³²» buyrulmuştur.

İşte, ey insan, kendine dost itti haz ettiklerinin kimi semâlara çıktı, kimi de Cehennemin dibini boyladı...

8074

تو بماندی در میان آتینان

بی مدد چون آتشی از کاروان

«Sen ise, ara yerde kaldın, kervandan arta kalan ve sönmeye mah-kûm ateşe döndün.»

8075

دامن او گیرای یار دلبر

کو منزله باشد از بالا وزیر

«Ey cesur arkadaş! O Zât-ı ecellü Âlâ'nın eteğini, yâni; emir ve nehiy ettiklerini tut ki o, yüksekte, alçaktan münezzehtir.»

Allah hiçbir mekâna muhtaç olmadığından lâmekândır. Onun için yüksek ve alçaktan münezzehtir. Böyle olmakla beraber her yerde ve her zaman mevcuttur. Bilhassa mü'min, mütteki olan kulunun kalbinde hâzır ve nâzırdır. Ararsan Mevlâyı kalbinde ara! Kudüs'de, Mekke'de, Hac'da değildir.

8076

نی چو عیسی سوی گردون بر شود

نی چو قارون در زمین اندر رود

«O, ne İsâ gibi gök yüzüne çıkar, ne de Kârun gibi yerin dibine geçer.»

Söyle zarif bir rübâ'î vardır : «Hazret-i İsâ parasızlıktan göğe çıktı; Kârun da akılsızlığından yere geçti. Eğer altın ve gümüşle gayeye vasil olunsa idi İsâ yere geçerdi; Kârun da gök yüzüne çıkardı.»

(32) Sûrei İnfitâr : 13-14.

Kârun Beni İsrail'den olup, fevkâlâde zengin bir berifdi. Servetine mağrur olarak Beni İsrail'in riyasetine geçmek istiyordu. Bundan dolayı bir fâhişeye birkaç para verip Hazret-i Musa'ya zinâ isnat etti. Fakat karı, Allah'dan korktu, yalan yerine doğruyu söyledi. Kelimullahı iftira için Karun'un kendisine para verdiğini söyledi. Bunun üzerine emri ilâhî Zemine : «Karun'u tut ve yut!» dedi. Toprak yarıldı. Karun o yarık içinde yere battı, kayboldu.

Servet ve hazineleri de aynı şekilde zemine geçti.

Cenab-ı Hak, hâşâ, mekân ile mukayyet olmadığı için ne göğe çıkar ne zemine iner. Lâkin :

8077

باتو باشد در مکان و لامکان

چون بمای از سرای و از دکان

«Sen saraydan ve dükkândan kalınca, yâni; irtihal edip de ikâmetgâhından ve ticâretgâhından ayrılınca mekânda ve lâmekânda seninle beraber olur.»

(Vehüve meaküm eynemâ küntüm) Yâni : «Ey insanlar! Nerede olursanız olunuz, Allah sizinle beraberdir.» Hakkın bu beraberliği ülemâca epeyce kilü kâli mucip olmuştur. Kimi Allah, ilmiyle beraberdir demiş, kimi Allah zâtiyle beraberdir mütalâasında bulunmuştur. O kadar ince düşünmeye lüzum yoktur. Allah her vakit ve her yerde bizimle beraberdir vesselâm.

8078

اورا رد از کدورتها صفا

مرجفاهای ترا گیرد وفا

«Allah bulamkılıklardan duruluk, yâni; seyyielerden haseneler izhar eder. Senin cefâlarına vefâ ile mukabelede bulunur.»

Bu gibi kimseleri, Allah :

فَاُولٰٓئِكَ يُبَدِّلُ اللّٰهُ سَيَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ

Yâni : «Onlar öyle bir grühdür ki Allah onların kötü amellerini iyi amellere ve günahlarını sevâba tebdil eder³³» diye tarif ettiği zümreye katar. Allah lütuf ve keremiyle cümlemizi o bahthılardan eyleye...

(33) Sûrei Furkan : 70.

چون جفا آری فرستد گوشها
تاز نقصان وا روی سوی کمال

«Sen bir cefâda bulununca, noksandan kemal tarafına gelesin diye ve seni te'dib için bir belâ gönderir.»

چون تو وردی ترك كردی در روش
برتو فیض آید ازان رنج و بنش

«Ey sâlik! Sen seyr-i sülûkinde bir vird'i terkedersen hastalık ve mihnet gibi sana bir kabz gelir.»

Vird: İster namaz, ister oruç, ister dü'a, ister salâtü selâm olsun, ic-râsı mûtat olan bir ibâdettir. Dervişler arasında bunun cem'i olan (ev-rât) kelimesi kullanılır ve sabahları okunurdu. Bir kimse böyle bir vir-dini terkedecek olursa onu kabz istilâ eder ki o hal:

آن ادب کردن بود یعنی ممکن
هیچ تحویلی ازان عهد کهن

«Eski ahdinde, yâni; devam ede geldiğin virdinde hiç bir değişiklik yapma diye sana bir te'dip ve ihtardır.»

پیش ازین کبن قبض زنجیری شود
این که دیگرست با کبری شود

«O kabız, zencir haline gelib de kalbini istilâ etmeden ve sana ayak bağı olmadan evvel, virdine devam et!»

Etmeyecek olursan:

رنج معقولات شود محسوس وفات
تانه گیری این اشارتها بلاش

«Mâkûl olan, yâni; ancak akıl ile idrak edilen kabz-ı derûnî gibi has-talığın meydana çıkar. Hak'kın bu işaretlerini ehemmiyetsiz ve beleş tut-mayasın.»

در معاصی قبضا دلگیر شد
قبضا بعد از اجل زنجیر شد

«Suç işlediğin zaman duyulan iç sıkıntıları kalbi istilâ eder. O kabz-lar, ecelden sonra zincir haline gelir.»

نقط من اعرض هنا عن ذکرنا
عیشه ضنکا و نجزی بالعی

«Burada bizim zikrimizden kaçınana dar bir maişet verir, geçinme-şini güçleştiririz, onu âmâlıkla cezalandırırız.»

Tâhâ sûresindeki şu âyete işaretir:

وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ
مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ آعْمًى ﴿١٧٦﴾
قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِي أَعْمًى وَقَدْ كُنْتُ بَصِيرًا ﴿١٧٧﴾
قَالَ كَذَلِكَ أَتَتْكَ آيَاتُنَا فَنَسِيتَهَا وَكَذَلِكَ الْيَوْمَ تُنْسَى ﴿١٧٨﴾

Yâni: «Benim zikrimden her kim kaçınırsa onu kıyamet gününde kör olarak haşrederiz (Yarabbî beni niçin âmâ olarak haşrettin? Halbuki ben Dünyada gözlüydüm.) Cenab-ı Hak buyurur ki: Öyle idin, lâkin, sana bizim âyetlerimiz geldi, sen onları unuttun. Onun gibi, bugün sen de unutulursun³⁴.»

دزد چون مال کسانرا می برد
قبض و دلتگی دلش رامی خلد

«Hırsız, herkesin malını alıp götürünce kabız ve gönül darlığı onun kalbini akrep gibi sokar.»

او همی گوید عجب این قبض چیست
قبض آن مظلوم کنز شرت گریست

«Hırsız, acaba bu kabız nedir? der... Ne olacak? Senin şerrinden ağlayan mazlum'un göz yaşları tesiridir.»

چون بدین قبض التفاتی کم کند
باد اصرار آتش را دم کند

«Hırsız bu kabız'a ehemmiyet vermezse, onun ısrarı rüzgârı o kabız ateşini üfler ve parlatır.»

قبض دل قبض عوان شد لاجرم
گشت محسوس آن معانی زد علم

«Hülâsa, gönül sıkıntısı, zabıta memurlarının sıkıştırması haline gelir. Onun hırsızlığı, mânâ halinde iken, yaprak açmış gibi meydana çıkar.»

غصه ها زندان شدست و چارمخ
غصه یخست و بروید شاه بیخ

«Dert ve iç sıkıntısı suçlular için zindan ve çarımçı olur. İç sıkıntısı bir kökdür ki kök, dal budak salıverir.»

بیخ پنهان بود هم شد آشکار
قبض و بسط حوش را بیخی شمار

«Kök gizli idi, meydana çıktı. Yâni; bir ağacın kökü zeminde gizli olduğu halde, dalı budağının meydana çıktığı gibi; sen de duyduğun iç sıkıntısı ve ferahlık hallerini bir kök bil ki onların âsârı zuhur edecektir.»

چونکه بیخ بد بود زودش بز
تا روید زشت خاری درچمن

«Sendeki kötü bir kök ise, onu çabuk çıkar ki çemende çirkin bir diken çıkmasın.»

قبض دیدی چاره آن قبض کن
زانکه سرها جمله میروید زبن

«Kalbindeki kabızı görünce, o kabızın çaresine bak; yâni; sebebi ne ise o sebebi def et! Çünkü, dalların hepsi kökten biter.»

بسط دیدی بسط خود را آبد
چون برآید میوه بر احباب

«Gönlündeki (bast)ı görünce O (bast)ı sula, yâni artmasına çalış. Meyve yetiştirince de o meyvelerden ashâbına ver.»

8095

آن سبا ز اهل صبا بودند و خام
کارشان کفران نعمت با کرام

«O Sebâ şehri ahâlisi, hevâ ve heves sahibi bir takım ham kimse-lerdi. İşleri güçleri, kerim olan zevâtı kirâma, yânî; enbiyâ ve evliyâ'nın niğmetine karşı küfrandan, nankörlükten ibâretti.»

8096

باشد آن کفران نعمت در مثال
که لى باحسن خود تو جدال

«Küfrân-ı niğmet meselâ şöyle olur ki: sen, sana in'am ve ihsanda bulunanla mücâdele edersin.»

8097

که نمی باید مرا این نیکویی
من برنجم زین چه رنجم میشوی

«Ve dersin ki: bana bu iyiliğin lüzûmu yok. Ben bu halden müte-essir oluyorum, bana niçin ezâ kılıyorsun?»

8098

لطف کن این نیکویی را دور کن
من نخواهم چشم زودم کور کن

«Lutfet de yaptığın bu iyiliği benden uzaklaştı. Ben göz istemiyo-rum, beni çabuk kör et!»

İşte bir kimsenin gördüğü iyiliğe karşı nankörlük etmesi, kendisine iyilik edene böyle hitap etmesi gibidir.

8099

بس سبا گفتند باعد بیننا
شیننا خیر لنا خذ زیننا

«Sebâ halkı dediler ki: Yarabbî! Şehirlerimizin arasını uzaklaştı, bize ayıbımız hayırlıdır, ziynetimizi al!»

Kur'an'da ve Sebe' sûresinde buyuruluyor ki:

وَجَعَلْنَا

بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا قُرًى ظَاهِرَةً وَقَدَرْنَا

فِيهَا السَّيْرَ سِيرُوا فِيهَا لِيَتْلُوا آيَاتِنَا وَمَا مِّنْ

Yânî: «Ehl-i Sebe' ile civârlarındaki köylere bereket verdik ve Se-be'den Şam'a varıncıya kadar mamur ve biribirine muttasıl köyler kıl-dık. Ve onların arasında gece gündüz emîn olarak yürüyünüz, seyri se-ferde bulununuz, dedik³⁵.»

فَقَالُوا

رَبَّنَا بَاعِدْ بَيْنَ سَفَارِنَا وَظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَجَعَلْنَاهُمْ حَادِثَ

وَمَرَقَاهُمْ كُلُّ مَرْقَأٍ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ

Yânî: «Onlar da: İlâhî, seferlerimizin arasını uzaklaştı, dediler. Böyle demekle nefislerine zulmettiler. Biz de onları tarihî rivâyet haline getirdik ve onları parça parça ettik. (Sebâ ahâlisinden bir kısmı Irak'a gitti, orada Hayre Devletini kurdu, bir kısmı Şam'a gidib Gassâniye Hükümetini teşkil etti. Bir kısmı Huzâiler namıyla Mekke'de, bir kısmı da Us ve Hazrec ismiyle Medîne'de yerleşti vebinnetice) «Sebâ şehri ahâlisi dağıldı» diye bir mesel söylenilmiye başlandı. Şu hâdisede sabır ve şükür edenler için ibret alınacak çok âyetler ve alâmetler vardır³⁶.»

(35) Sûrei Sebe: 18.

(36) Sûrei Sebe: 19.

Hazret-i Mevlânâ nakledilen âyetin meâlini nazmederek Sebe'lilerin lisânından diyor ki :

8100

مانی خواهم این ایوان و باغ
نیزان خوب و نیامن و فراغ

«Biz bu köşk ve bağları istemiyoruz. Bize ne güzel kadınlar lâzım, ne de emniyet ve huzur.»

8101

شهرها نزدیک یکدیگر بدست
آن بیابانست خوش آنجا دوست

«Şehirler ve köyler birbirine yakındı. Sebe'liler: İçinde canavarlar dolaşan çöl bizim için daha hoş dediler.»

8102

يطلب الانسان في الصيف الشتاء
فإذا جاء الشتاء انكره

«İnsanların çoğu o kadar küfrân-ı niğmette bulunur ki: yazın kışı ister, kış gelince de ondan hoşlanmaz.»

Şârihlerin beyanına göre bu beytin ve gelecek beytin meâli meşhur Emrul Kays'ın : «İnsan yazın kışı ister, kış gelince de onu beğenmez. Kahrolası insan, ne kadar kafir-i niğmettir ki bir hale riza göstermez» kıtasından alınmıştır.

8103

قتل الانسان ما اكفره
كلما نال هدى انكره

«İnsanların bâzısı kahrolsun ki ne kadar kâfir-i niğmettir. Ne vakit bir hidâyete nâil olsa onu inkâr eder.»

Hazret-i Mevlânâ (Abese) sûresindeki âyetlere işaret ediyor :

قُلْ لِلْإِنْسَانِ مَا أَكْفَرُهُ

مِنْ أَيْ شَيْءٍ خَلَقَهُ ۖ مِنْ نُّطْفَةٍ خَلَقَهُ فَقَدَرَهُ ۖ ثُمَّ السَّبِيلَ
يَسَّرَهُ ۖ ثُمَّ أَمَّا نَسَهُ فَأَقْبَرَهُ ۖ ثُمَّ إِذَا شَاءَ أَنْشَرَهُ ۖ كَلَّا
لَمَّا يَقْضِ مَا أَمَرَهُ ۖ فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ إِلَى طَعَامِهِ ۖ أَنَا صَبَبْنَا
الْمَاءَ صَبًّا ۖ ثُمَّ شَقَقْنَا الْأَرْضَ شَقًّا ۖ فَأَنْبَتْنَا فِيهَا حَبًّا
ۖ وَعَيْنًا وَقَصْبًا ۖ وَزَيَّنَّا أَنْجَلًا ۖ وَحَدَّاثًا غَلَبًا ۖ وَفَاكِهَةً
وَأَبًّا ۖ مَاءً لَكُمُ وَلَا لَنَا مِكْرٌ ۖ

Yâni : «İnsanlardan bâzısı kahrolsun ki çok çok küfrân-i niğmette bulunur. Menî'den halkederek ona anasının karnında iken sûret-i beşeriyeye verdi. Sonra, ona doğum yolunu kolaylaştırdı. Sonra onu öldürdü ve kabire koydurdu. Sonra onu istediği zaman diriltecek ve Mahşerde neşr eleyecektir. Doğrusu o kâfir-i niğmet insan, Allah'ın kendisine emretmiş olduğunu hiç ifâ etmedi. Bir de o insan yemeğine baksın... Gerçekten biz, yağmuru bol bol yağdırdık. Sonra yer'i yarıdık ve onda dâneler bitirdik... Üzümler, yoncalar, zeytinlikler, hurmalıklar; ağaçları göğe doğru yükselen bahçeler... Meyveler ve nice çayırılar... Bütün bunları sizin ve davalarınızın menfaati için yarattık³⁷.»

İşte insanlar Allah'ın bu kadar lûtf ve ihsanına nail olmuşken içlerinden bazıları o nimetlere karşı şükretmezler de küfranda bulunurlar.

(Kutilel insanû ma ekferah) âyetindeki (İnsan)ın Umeyyibni ebi lehep olduğu müfessirler tarafından beyan edilmiştir. Umeyye, Rasûlü Ekrem'in Amcazâdesi idi ve damadı nebevî olmak şerefini kazanmıştı. Sonra babasının zoruyla haremini bıraktı ve Rasûlü Ekrem'e hakârette bulundu. Nihâyet bir sefer esnasında, ona bir arslan hücum ederek kafasını kopardı.

(37) Sûrei Abese : 17-32.

نفس زیناست زان شد کشتنی
اقتلوا انفسکم گفت آن سنی

«İnsanın nefsi, böyle kâfir-i nimet olduğu için, ölüme müstehak oldu. Ulu olan Allah Teâlâ (Faktülû enfûseküm) yâni; nefislerinizi öldürünüz! buyurdu.»

Hazret-i Mûsâ (Beni İsrail) i Mısır'dan çıkarıp Kızıldeniz'i geçirdikten sonra, Hitab-ı İlâhi ile teşerrûf etmek üzere Tur dağına gitmiş; kardeşi Hârûn Aleyhisselâm'ı halife, yâni; vekil olarak bırakmıştı.

(Beni İsrail) arasında Sâmirî namında bir kuyumcu vardı. Bu herif, yahudilerin elindeki altını ve gümüşü topladı, onları eritti, bir buzağı heykeli yaptı. Heykelin içi boş, ağzı ve kuyruğunun altı da delik olduğu için bir taraftan giren rûzgâr obir taraftan çıkarken ses veriyordu. Sâmirî, Mûsâ'nın aramaya gittiği Mâbut budur diye (Beni İsrail) in çoğunu ona tapdırdı.

Hazret-i Mûsâ Tur'dan avdetinde hâdiseyi görünce :

وَإِذَاكَ

مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ أَنْفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْبَعْلَ
فَقُتِلُوا إِلَىٰ بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ

Yâni : «Ey kavmim! Siz bu buzağıyı Mabut ittihaz etmek ve ona tapmakla hakikaten nefsinize zulmettiniz. Hâlıkınız olan Allah'a tevbe ediniz ve nefislerinizi öldürünüz, dedi³⁸.»

Buzağıya tapmamış olanlar, tapınanları öldürdüler. Binlerce yahudinin kafası kesildi. Sonra Hazret-i Mûsâ'nın düasıyla tapınanların bakiyesi af edildi.

İmamı Kuşeyrî (Kuddise sirrahû) kitabının tevbe bahsinde diyor ki: «Tevbe'nin katli nefisle kabul edilmesi Ümmet-i Muhammed için de men-suh değildir.»

Beni İsrail, nefislerini zahiren katletmişlerdi. Bu ümmet ise, nefislerini mânen öldürürler. Nitekim, Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz (Mûtû kable ente mûtû) Yâni : «Ölmeden evvel ölünüz» buyurmuştur. Bazıları Beni İsrail'in tevbesini ziyâde meşakkatli sanırlar. Halbuki ve-

(38) Sûrei Bakara : 54.

himleri gibi değildir. Çünkü onların katli bir an içinde olmuş bitmişti. Ümmeti Muhammedin nefis mücâhadesi ise daimidir.

خار سه سویت هرچو انس نهی
در خلد و ز زخم او توکی جهی

«Nefis dediğin üç köşeli dikendir, Her nasıl koysan batar; onun zahmından nasıl sıçrar ve kurtulursun?»

آتش ترك هوا درخارزن
دست اندر یار نیکوکار زن

«Heva ve hevesi terk ateşini, o diken gibi olan nefse vur ve fâili hayr olan Allah'ın lütuf ve keremine sarıl!»

چون زحد بردند اصحاب سبا
که پیش ما و با به از صبا

«Sebe'liler; (bizim indimizde vebâ, seher yelinden iyidir) diye taleplerinde haddi tecavüz ettiler.»

ناصحانش در نصیحت آمدند
از فسوق و کفری مانع میشدند

«Onların iyiliğini isteyenler, nasihat için geldiler, onların fiskına mâ-nî olmak istediler.»

قصه خون ناحمان میداشتند
نحم فسق و کفری می کاشتند

«O nasihatcilerin kanını dökmeye kalkıştılar ve fisk ve küfür tohumunu ektiler.»

8110

چون قضا آید شود تنک این جهان
از قضا حلوا شود و نج دهان

«Kazâ gelince Dünya darlaşır; helva bile, kazâ tesiriyle ağza zahmet verir.»

8111

گفت اذا جاء القضا ضاق القضا
تحتجب الابصار اذا جاء القضا

«Hazreti Peygamber: (Kaza gelince fezâ darlaşır) buyurmuştur. Kazâ gelince gözler görmez olur.»

8112

چشم بسته میشود وقت قضا
تا نبیند چشم کل چشم را

«Göz görmemek için kazâ zamanı kapanır.»

Denilmiştir ki : «Kazâ gelince göz görmez olur.»

8113

مکر آن فارس چو انگیزد کرد
آن غبارت ز استغاثت دور کرد

«O süvârinin hilesi, yâni; Allahü Tealâ'nın kazâsı toz koparıp da gözü görmez hale getirince, o toz, seni Hak'ka ilticâ etmekten ve ondan yardım istemekten uzaklaştırır.»

8114

سوی فارس رو مرو سوی غبار
ورنه بر تو گوید آن مکر سوار

«Ey insan! O süvari'nin tarafına git! Toz cânibine gitme. Yoksa süvârinin kazâsı ve mekri seni ezer.»

8115

گفت حق آترا که این گرکش بخورد
دید کرد گرک چون زاری نکرد

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki : Bu mekir ve kaza kurdu o kimseyi yedi. Fakat o kimse kurdun tozunu görünce niçin tazarrûda bulunmadı?»

8116

اونی دانست کرد گرک را
باچنین دانس چرا کرد اوچرا

«O kimse, bunca ilmiyle beraber, Mekk-i İlâhî kurdunun tozunu gör-
düğü halde niçin otlamasına devam etti.»

8117

گو سفندان بوی گرک باگزید
می بداند و بهر سوی خزید

«Koyunlar bile, muzır olan kurdun kokusunu bilirler ve onu hisse-
dince de ondan uzaklaşırlar.»

8118

مغز حیوانات بوی شیر را
می بداند ترک میگوید چرا

«Hayvanların beyni arslanın kokusunu bilir ve onu duyunca otla-
mayı bırakır.»

8119

بوی شبر چشم دیدی باز کرد
بامناحت و حذر انباز کرد

«Gazab-ı İlâhî arslanının kokusunu alınca geri dön! Münâcaat eyle,
hazer etmeğe ortak ol, düa ile iştiğal et.»

8120

وانكشتند آن گروه از گرد گرك
گرك محنت بعد كرد آمد سترك

«Kâfir ve münâfık gürûhu, Mekk-i İlâhî kurdunun tozunu gördük-
leri halde dönüp, iman etmediler de, tozdan sonra iri bir mihnet kurdu
geldi.»

8121

بردريد آن گو سفندازرا بخشم
كه ز چوبان خرد بستند چشم

«O kurt, hışım ve gazapla koyunları paraladı. O koyunlar ki, akıl
çobanından gözlerini kapamışlardı.»

8122

چند چوبانشان بخواند و نامدند
خاك غم در چشم چوبان میزدند

«Çobanları, onları nekadâr çağır-mıştı da gelmemişlerdi ve çobanın
güzüne gam ve keder toprağı saçmışlardı.»

Burada akıl çobanıyle Peygamberler, koyun sürüsüyle de ümmetler
kast edilmiştir. Peygamberlerin ümmetleri tehlikeden kurtarmak için hi-
dâyete dâvetlerine karşı, onlar demişlerdi ki :

8123

كه بروما از تو خود چوبان تريم
چون تبع كرديم هريك سروريم

«Git, biz senden ziyâde çobanız. Herbirimiz birer server iken sana
nasıl tâbî oluruz?»

8124

طعمه گرکیم و آن یارنی
هیزم ناریم و آن عارنی

«Biz kurdun gıdasıyız, Yâr'ın lâıyıkı değiliz. Ateş odunuyuz, utanıp
arlanma yok bizde...»

Araplar arasında (Ennâruvele'l'ar) diye bir söz vardır ki: «Utanacak
bir hareket olmasın da isterse ateş olsun» demektir. Meselâ kabile eşrâ-
fından olan bir müşrik, bir peygambere tâbî olmasını kendisi için uta-
nacak bir hareket sayar: «Sana tâbî olmak arı olmasın da isterse bizi
korkutmak istediğın Cehennem âteşi olsun» derdi.

8125

حمیتی بد جاهلیت در دماغ
بانگ شومی بردمشان كرد زاع

«Bunların dimağlarında cehalet öyle bir taassupdur ki, buna tutulan-
ların şehirlerinde kargalar şom bir sâdâ ile bağrışirlar.»

8126

بهر مظلومان همی کنند چاه
در چه افتادند و میگفتند آه

«Mazlûmlar için kuyu kazdılar. Kazdıkları kuyuya kendileri düşüp
ah ettiler.»

8127

پوستین یوسفان بشكافتند
آنچه میگرددند يك يك یافتند

«Yusufların derilerini yüzdüler ve yaptıklarının cezasını birer birer
buldular.»

8128

کیست آن یوسف دل حقجوی تو
چون اسیری بسته اندر کوی تو

«Yusuf kimdir? Senin Hak arayan kalbindir ki esir gibi beden ma-
hallesinde bağlı kalmıştır.»

جبرئیلی را راستن بسته
پر و بالسر را بصد جاخته

«Bir cebrâîli direğe bağlamış, onun kanatlarını yüz yerinden bölmüş-
sün de;»

پنیر او کوسال بریان آوری
که کشی او را بکهدان آوری

«Onun önüne kebab edilmiş buzağıyı getiriyorsun; bazan da onu çe-
kip samanlığa götürüyorsun.»

که بخوار اینست مارا لون و پوت
نست اوا جر لفاء لله قوت

«Ye ki bizim rızıkımız budur, diyorsun. Halbuki o kalbin Allah'a vus-
lattan başka gıdası yoktur.»

زین شکسجه و امتحان آن مبتلا
میکند از تو شکایت باحدا

«Ettiğin bu işkence ve imtihandan dolayı dertli olan kalbin, senden
Allah'a şikâyet eder.»

کای خدا افغان ازین گروک کهن
گویدش نک وقت آمد صبر کن

«Ve (Yarabbi! Bu eski kurdun elinden el emân) der. Cenab-ı Hak
da ona buyurur ki: İşte vakit geldi, sabret...»

داد تو و اخوام ازهر بی خبر
داد که دهد جز خدای دادگر

«Senin hakkını her bihaberden alacağım. Âdil olan Allah'dan başka
kim adâlet gösterebilir?»

او همی گوید که صبرم شد فنا
در فراق روی تو یاربنا

«Kalp der ki: İlâhî, senin Veçh-i Mukaddesinin firâkıyla sabrım tü-
kendi.»

احمد درمانده در دست یهود
صاحم افتاده در حبس ثمود

«Ben yahudilerin elinde kalmış Ahmed ve Semud Kavminin hapsine
düşmüş Salih gibiyim.»

ای سعادت بخش جان انبیا
یابکش یاباز خوانم یابیا

«Ey Peygamberlerin ruhuna seâdet bahşeyleyen Allah! Beni ya öl-
dür, yahut nezdine dâvet et, yahut da sen gel!»

بافراقت کافرازا نیست تاب
می گوید یالیتی کنت تراب

«Kâfirlerin bile senin firâkına tahammülü yoktur. Onun için: (Ne
olurdu, ben de toprak olaydım) der»

Amme sûresindeki bir âyete telmih ediliyor.

يَوْمَ نَنْظُرُ

الْمَرْءَ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ وَيَقُولُ الْكَافِرُ يَا لَيْتَنِي كُنْتُ مَرَاكِبًا

Yâni: «Kıyâmet öyle bir gündür ki, o gün insan, ellerıyla evvelce kazandığı amelleri (yâni; kendisinin işlemiş olduğu hasenat ve seyyiâtı) görecektir ve kâfir: ne olurdu ben de toprak olaydım da azapdan kurtulaydım diyecektir»³⁹.

8139

حالا و اینست کو خود زان سواست
چون بود بی تو کسی کان تو است

«Kâfirlerin hâli budur ki o, obir taraftandır. O öyle olunca, sana mensup olanın hâli nice olur?»

8140

حق همی گوید که عاری ای زه
لیک بشنو صبر آرو صبره

«Cenab-ı Hak buyurur ki: Ey pâk ve nezih olan kalb! Evet dediğin gibidir. Lâkin dinle ve sabret ki sabır iyidir.»

8141

صبح نزد یکست خامش کم خروش
من همی کوشیم بی تو تو مکوش

«Sabah yakındır, sus ve coşkunluk etme. Ben sensiz çalışırım, sen çalışma!»

(39) Sûrei Nebe': 40.

«KÖYLÜNÜN DÂVETİ ÜZERİNE ŞEHİRLİNİN KÖYE GİTMESİ»

8142

شد ز حد هین باز گرد ای یار گرد
روستایی خواجهرا بین خانه برد

«Bahsedilen maarif ve hakâyık haddini geçti. Ey kahraman arkadaş! Geri dön de köylünün şehirliliği evine götürmesini anlat!»

8143

قصه اهل سیایک گوشه
آن بگوگان خواجه چون آمدیده

«Ehl-i Sebe hikâyesini bir tarafa bırak da şehirlinin köye nasıl gittiğini söyle.»

8144

روستایی در تفاق شیوه کرد
تا که حزم خواجهرا کالیوه کرد

«Köylü, yaltaklanmak hususunda işveler yaptı da şehirlinin basiret ve ihtiyatını sersemleştirdi.»

8145

از پیام اندر پیام او خیره شد
تا زلال حزم خواجه تیره شد

«Köylünün üst üste haber gönderişi ve köye dâvet edişi ile şehirlî gafflete düştü ve onun su gibi saf olan tedbiri bulandı.»

8146

هم از بخا کود کائن در پسند
ز تنع و نلعب بشادی میزدند

«Diğer taraftan şehirlinin çocukları, köylünün dâvetini takdir ve tasvib ederek ve sevinerek (Baba, gezer, oynarız ne olur?) diyorlardı.»

Hız. Pir, Yusuf Aleyhisselâmın kardeşleri taraflarından söylenilen bir söze telmih ediyor. Bu kardeşler, Yusuf'un kerdilerinden ziyâde babaları tarafından sevilmesini kıskanmışlar, onu kıra götürüp susuz bir kuyuya atmayı kararlaştırmışlardı. Bu emelin husule gelmesi için Hazreti Yakub'a :

أَرْسِلْهُ مَعَا غَدَا يَرْتَقَ وَيَلْعَبُ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿٤٠﴾

Yâni : Yusuf'u yarın bizimle berâber gönder ki kır meyvelerinden yesin ve oynasın. Biz onu muhafaza ederiz⁽⁴⁰⁾ demişlerdi.

Hazreti Mevlânâ bu âyetden iktibas ederek, fakat şehirlinin çocuklarının lisânından olmak üzere, cemî mütekellim sigâsıyla irat eyleyerek (Nerta' venel'ab) olmak üzere söylüyor. Zaten onların (müfret gaip) sigâsıyla okunduğu gibi (cemî mütekellim) olarak kıraet edildiği de vardır.

8147

محبو يوسف کنس ز تقدیر عجب
رتع و نلعب برد از ظل رب

«Yusuf gibi bazı kimseleri (Gezer, oynarız) teklifi, Allah'ın gölgesi bulunan mürşid-i kâmil huzurundan uzaklaştırır.»

Halbuki :

8148

آن نه بازی بلکه جانبازیت آن
حبله و مکر و دغاسازیت آن

«O, oyun değil, belki canbazlıktır; yâni; hayat ile oynamak derecesinde bir harekettir; hiledir, mekirdir ve hud'adır.»

Hazreti Mevlânâ dolayısıyla nasihata şürû ederek diyor ki :

(40) Sûrei Yusuf : 12.

8149

هرچه از یارت جدا اندازد آن
مشنو آرا که زیان دارد زیان

«Seni dost'undan ayıracak olan bir sözü dinleme ki o söz sana zarar ve ziyan verir.»

8150

گر بود آن سود صد درصد میگر
هر زر مکمل ز کنجو رای فقیر

«O söz sûretâ yüzde yüz menfeat olsa da kulak asma; bir kaç altın için, hazîne sahibinden ayrılma!»

8151

آن شنو که چند یزدان زجر کرد
گفت اصحاب جبراً گرم و سرد

«Şunu işit ki, Cenâbı Hak, Peygamberin ashâbına iyi, kötü nice şeyler söyleyip kaç kere onları muâheze eylemişti.»

8152

زانکه بر بانیك دهل در سال تنگ
جمعه را کردند باطل بی درنگ

«Çünkü bir kıtlık yılında, davul sesi işitince, hemen mescitten çıkmışlar ve cuma namazını terkedivermişlerdi...»

Bu çıkışları da :

8153

تا نباید دیگران ارزان خردند
ران جلب صرفه زما ایشان برند

«Başkalari evvel gidip ucuz almasınlar; o alış verişde bizden ziyâde faydalanmasınlar fikriyle idi.»

ماد یغمبر یخلوت در نماز
بادوسه درویش ثابت در نیاز

«Hazreti Peygamber, mescitde dininde sâbit birkaç kişiyle niyazda kaldı.»

گفت لهو و طبل بازار گانی
چوستان برید از ربانی

«Cenâbı Hak hutbeyi bırakıp çıkanlara tevbihan: (Ticâret davulunun sesi nasıl oldu da sizi Peygamberin huzurundan ayırdı) buyurdu.»

قد فضضتم نحو فح هائما
ثم حلیم نبدأ قئما

«Siz buğday almak için şaşkın bir halde dağıldınız, sonra Hazreti Peygamberi mimber üstünde ve ayakda hutbe irad ederken bıraktınız.»

Evvelce Bayram namazlarında olduğu gibi evvelâ namaz kılınır, sonra hutbe okunurdu. Hicretin sekizinci yahut dokuzuncu senesi içinde Medine'de kıtlık vardı. Hazreti Peygamber cum'a namâzını kıldırılmış, hutbe irad etmek üzere mimbere çıkmıştı. O esnâda hariçden bir davul sesi işitildi ki şehre bir kâfilenin geldiğine işâretti. Evet, ahabdan Dahyetül Kelbi Şam'dan erzak yüklü bir kervanla Medine'ye gelmişti. Bunu anlayan ve kıtlıktan ezâlanan cemaat: «Namazı kıldık, hutbeyi dinlemesek de olur» mütelaâsıyla mescitden fırlayıp kervanın konduğu yere koştu. Maksatları bir an evvel zabire tedariki idi. Mescitde ancak oniki kişi kalmıştı. Bunun üzerine Rasûlü Ekrem (Sallallahü Aleyhi Vesellem) :

«Eğer cemaatin hepsi birden çıkmış olsaydı Cenâbı Hak bu vâdiden onlara ateş gönderirdi» buyurduğu gibi Cum'a sûresinin sonundaki şu âyet de nâzil oldu :

وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انفَضُّوا إِلَيْهَا وَزَكَّوْكَ قَائِمًا قُلْ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ مِنَ اللَّهِو وَمِن تِجَارَةٍ وَاللَّهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿١١﴾

Yâni: «Mescittekiler, ticaret ve lehv yâni; davul sesini işitince kervana doğru dağıldılar. Habibim, seni mimberde ve ayak üstünde bıraktılar. Onlara söyle ki: Allah'ın indinde makbul olan şey, (yâni; Peygamberin meclisinde sebat ederek hutbesini dinlemek) davul sesinden de, kervandan zabire almaktan da daha hayırlıdır. Cenabı Hak rızık verenlerin en hayırlısıdır⁽¹⁾.»

Şu hâdise dolayısıyla Rasûlü Ekrem (S.A.V.) Efendimiz Cum'a hutbelerini cum'a namazından evvel irad etmeye başlamıştır. Fakat Emevîler, İntikal tekbirlerini, yâni; kıyamdan rükû'a, rükûdan secdeye gidilirken söylenilen (Allahü ekber) Terkib-i Celilini bile cehretmiyecek kadar namazda değişiklik yaptıkları gibi, bayram hutbelerini de namazdan evvel okumaya başlamışlardır.

Aleyhissâlatü Vesselâm Efendimiz hutbeyi ayakta okur, iki hutbe arasında otururdu. Muaviye bin Ebi Süfyan, saltanatının son zamanlarında hutbeyi oturduğu yerde irad etmeye başladı. Çünkü ihtiyarlanmış ve şişmanlamıştı. Beni Ümeyye memurları da bilâ özür onu taklit ettiler. Abdülvehap şârâninin (Keşfül Ğumme) isimli eserinde deniliyor ki: Ahabdan Kâab ibni Ucre (Radiallâhü'anh) Emevîlerden (Abdurrahman bin ummülhakem) in oturduğu yerde hutbe okuduğunu görmüş ve: «Şu habise bak, Allah, Peygamberine: (Mescidden dağılıp da kervana koşanlar, seni ayakta hutbe irad ederken bıraktılar) dediği halde bu herif oturduğu yerde hitâbet ediyor» demiştir.

Yine Şârâninin (Keşfül Ğumme) sînde rivâyet edilmektedir ki bilâhere Şam Emevîlerinin kolunu teşkil eden (Mervan ibnülhakem) Medine vâlisi iken bayram hutbesini namazdan evvel okumuş, bunun sünnete muhâlif olduğu söylenilerek edilen itiraz üzerine: «Hülefâ-yi Râşidin zamanında bayram namazı kılanlar oturup hutbeyi dinlerlerdi. Şimdi namazı kılınca savuşuyorlar. Bizi de dinlesinler diye hutbeyi evvel okuyoruz» demişdi. Sahih-i Buhârî'de de rivâyet olunur ki, yine bu Mervan, Medine vâlisi iken bir bayram günü mûsallâda namazdan evvel hutbe okumaya davrandığı sırada ahabdan (Ebû Said'ül Hudri) Radiallahü anh eteğinden tutup çekmiş, Mervan eteğini kurtarıp hutbeyi okumuş, namazdan sonra: «Siz Rasûlullâh'ın sünnetini değiştirdiniz» diyen Ebû Said'e :

(1) Sûrei Cum'a: 11.

«O sünnet bildiğin artık geçti. Namazdan sonra halk bizi dinlemediği için hutbeyi evvel okuyorum» demişti.

Halkın, Benî Ümeyye hatiplerini dinlemek istemeyişleri onların hutbe esnasında Hazreti Ali'ye lânet okumalarından ileri geliyordu.

Hazreti Mevlânâ sahâbe hakkındaki Tevhib-i İlâhî'nin izâhına devam ederek diyor ki :

8157

هر گندم تخم باطل کاشنید
وان رسول حق را بگذاشتید

«Buğday almak için bâtil tohumu ektiniz ve rasûlullah'ı dinlemeyerek onu mescitte bıraktınız.»

8158

صحبت او خیر من لهوست و مال
هین کرا بگذاشتی چشمی بمال

«Onun sohbet ve hutbesinin dinlenilmesi oyundan da, maldan da hayırlıdır. Dikkat et ki, kimi bıraktın, gözlerini ovuşturarak gaflet uykusundan uyan!»

8159

خود نشد حرصی شمارا این یقین
که منم رزاق و خیرالرازقین

«Benim Razzâkıkül ve Hayrulrâzîkîn olduğumu hırsınız yüzünden yakinen bilemediniz mi?»

8160

آنکه گندم مرا ز خود روزی دهد
کی تو کلهات را ضایع کند

«O Allah ki buğdaya topraktan gıda verir ve yetiştirirken, senin tevekkülünü nasıl zâyî kılar?»

8161

از پی گندم جدا گشتی از آن
که فرستادست گندم ز آسمان

«Buğday için O Allah'ın ibâdetinden ayrıldın. O Allah ki buğdayın yetişmesine sebep olan yağmuru gök yüzünden ve bulutlar vasıtasıyla göndermiştir.»

«DOĞAN KUŞUNUN KAZ'LARI DERE KENARINDAN KIRA DÂVETİ»

8162

باز گوید بطرا کز آب حیر
تا ببینی دشتهارا قندریز

«Doğan, kaz'a der ki: sudan kalk da kırların şeker döktüğünü, yâni oralarda türlü ve tatlı niğmetler bulunduğunu göresin.»

8163

بط عاقل گویدش کای باز دور
آب مارا حصن و امینست و سرور

«Akıllı kaz da ona der ki: ey doğan, uzaklaş! Su, bize kaledir, emniyet ve sürur yeridir.»

8164

دیو چون باز آمد ای بطلان شتاب
هین بیرون کم روید از حصن آب

«Şeytan da doğan gibidir. Kazlar, sakın ha! Su kalesinden dışarıya çıkmayın.»

بازرا گویند رو رو باز گرد
از سرمادست دارای پای مرده

«Ve doğan'a deyin ki: Git git, geri dön, ey kâhyalığa kalkışan doğan! Elini bizim başımızdan çek!»

Buradaki kazdan murat, din nehrinde yüzen ehl-i iman, doğandan murad da, onları din nehrinden çıkarıp dalâlet kırlarına götürmek isteyen Şeytandır.

Yine kazlar doğana derler ki:

ماہری از دعوت دعوت ترا
مانوشیم این دم تو کافرا

«Biz senin dâvetinden beriyiz. Dâvetin senin olsun ey kâfir! Biz senin bu dâvetini dinlemeyiz.»

حصن مارا قند و هندستان ترا
من نخواهم هدیه ات بستان ترا

«Su'dan kalemiz bizim, vâdettiğin kırlardaki şeker, hattâ o şekerin çıktığı Hindistan senin olsun. Biz senin hediyeni istemeyiz. Bağ ve bostan da senin olsun.»

چونکہ جان باشد نیاید لوت کم
چونکہ لشکر هست کم ناید علم

«Can ten'de bulunduğça rızık eksilmez. Nasıl ki ordu bulununca sancak eksik olmaz.»

خواجہ حازم بسی عذر آورید
بسی بہانہ کرد بادیو مرید

«Tedbirli olan şehirli çok mâzeret beyan etti. O merdut Şeytan gibi olan köylüye bir çok bahâne söyledi.»

گفت این دم کارها دارم مهم
گر بیایم آن نباشد منتظم

«Dedi ki: şimdi mühim işlerim var. Köye gelecek olursam o işler muntazam surette yapılamaz.»

شاهکار باز کم فرموده است
ز انتظارم شاه شب لغوده است

«Pâdişah bana nâzik ve mühim bir iş havâle etmiştir ki geceleri bile uyumuyor, benim bu işi başarmamı bekliyor.»

من نیارم ترک امر شاد کرد
من تمام شد برشه روی زرد

«Ben Pâdişâhın emrini terkedemem. Ve onun huzurunda yüzü kara olamam.»

هر صباح و هر ما سهره گ خاص
میرسد از من همی جوید مناص

«Her sabah ve akşam Pâdişâhın husûsî bir çavuşu geliyor, benden o işi bitirip bitirmediğimi soruyor.»

8174

تو رو اداری که آیم سوی ده
تادر ابرو افکند سلطان گره

«Benim köye gelmemi ve işini bitirmedığım Sultanın, kaşlarını çat-
masını, münâsîp görür müsün?»

8175

بعد زان درمان خشمش چون کنم
زنده خود را زین مکر مدفون کنم

«Ondan sonra Pâdişâhın hışmına ne çare bulayım? Diri diri kendimi
topraklara gömeyim de onun gözü önünden mi kaybolayım.»

8176

زین نمط اوصد بهانه باز گفت
حبله‌ها یا حکم حق افتاد جفت

«Bu tarzda O, yüzlerce bahâne serd ettiyse de onun bahâneleri Ka-
zay-ı İlâhî'ye muvâfık gelmedi.»

Bahis dolayısıyla Hazreti Mevlânâ Kazay-ı İlâhî'ye çâre bulunama-
yacağını beyâna şûrû edip diyor ki :

8177

گر شود ذرات عالم حبله پیچ
باقضای آسمان هیچند و هیچ

«Eğer Âlemin bütün zerreleri çâre bulmaya çalkışsa Semâvî kazâya
karşı hepsi de hiçdir.»

8178

هرچه آید ز آسمان سوی زمین
نی مفر دارد نه چاره نه کین

«Gökten yere ne gelse, zemin için ne kaçacak yer, ne çâre, ne de
pusu bulunur.»

8179

آتش از خورشید می بارد برو
او به پیش آتشش نهاده رو

«Güneşten onun üstüne ateş yağar. O ise o ateşe karşı teslimiyet gös-
terir.»

8180

ور همی طوفان کند باران برو
شهرهارا میکند ویران برو

«Eğer yağmur yağıp onun üstünde tûfan yapsa ve onun şehirlerini
harâb etse.»

8181

او شده تسلیم او ایوب وار
که اسیرم هرچه میخواهی بیار

«Ben esirim, her ne istersen getir diye Eyup Aleyhisselâm gibi teslim
olur.»

8182

ای که جزء این زمینی سرمکش
چونکه بنی حکم یزدان درمکش

«Ey zeminin bir cüz'ü, bir zerresi olan insan! Dik kafalık etme, Al-
lah'ın kazâsını görünce ona muarız olma!»

8183

چون خلقنا کم شنیدی از تراب
خاک باشی جست از تورومتاب

«Madem ki: (Sizi topraktan yarattık) âyetini işittin, Allah da senin
toprak olmanı istedi. Emr-i İlâhî'ye karşı yüz çevirme.»

Cenabı Pîr şu âyetlere telmih ediyor :

الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا وَجَعَلَ
لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا وَآَنَزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْ نَبَاتٍ
شَتَّى ۖ كُلُوا وَارْعَوْا أَنْعَامَكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّأُولِي النَّهْيِ ۝
مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَى ۝

Yâni : «Cenabı Hak öyle bir Kâdir-i Mutlakdır ki, Arzı size karargâh yaptı ve Arz üzerinde sizin için yollar açtı ve gökten yağmur yağdırdı. İşte biz o yağmur sebebiyle muhtelif nebatlardan türlüünü çıkardık. Onlardan yiyin ve hayvanlarınızı otlatın. Hakikaten bunlarda akıl sahipleri için birtakım âlâmetler vardır. Sizi o arzdan (yâni; topraktan) yarattık ve sizi ölünce o toprağa iade ederiz. Yine sizi ikinci defa olarak topraktan çıkarıp diriltecek ve haşredeceğiz⁴².»

8184

بین اندر خاک تخمی کاشتم
گرد خاکی و منش افراشتم

«Ey insan gör ki ben toprağa nice tohum ektim. Sen de bu toprağın bir tozu iken, seni ben yükselttim.»

8185

حمله دیگر تو خاکی پشه گیر
تا کنم بر جمله میرانت امیر

«Sen bir hamle daha yap da topraklığı, yâni; tevazu'u kendine sıfat edin. Ben de seni Dünya beylerinin hepsi üzerine emir kılayım.»

Tevâzû, yâni; nefsinin aşağı tutmak ve herkese azamet satmamak, Allah'ın kullarında aradığı bir haslettir. Sahih-i Müslim'de «Bir kimse Allah rızâsı için tevâzû ederse Allah da onu yükseltir» hadis-i şerifi rivâyet olunmaktadır.

(42) Sûrei Tâhâ : 53-55.

Keza Ebu Hüreyre : «Her kim tevâzû gösterirse Allah onu yükseltir; her kim de kibir ve gurur izhar ederse Allah onu alçaltır.» hadisini rivayet etmiştir. Yalnız dikkat edilecek bir nokta vardır ki o da, tevâzu'un, ehl-i Dünyaya sokulmak için değil, sırf Allah rızâsı için olmasıdır. Bu manâda tevâzû bir beyitle şöyle tarif ediliyor : «Tevâzû öyle yüksek bir binadır ki, oradan, daha zeminde iken Cennet bahçelerini seyretmek mümkündür.»

8186

آب از بالا به بستی در رود
آنکه از بستی ببالا رود

«Su, yüksekten aşağıya akar. Sonra da aşağıdan yukarıya çıkar.»

Yâni; su, yüksekde bulunan buluttan aşağıya, zemine doğru akar; fakat güneşin tesiriyle buhâr olup aşağıdan yukarıya, yâni, bulut âleminde yükselir. O yükseliş, onun gösterdiği tevâzû'nun mükâfâtıdır.

Bunun gibi, insan da mânen yükselmek için tevâzûda bulunmalıdır.

Bir misal daha :

8187

کندم از بالا بزیر خاک شد
بعد ازان او خوشه جالاک شد

«Buğday, çiftçi tarafından tarlaya atılır ve yüksekten iner, toprağın altına girer. Lâkin sonra yükselir, dik ve çevik bir başak haline gelir.»

8188

اصل نعمتهای گر دون تا بخاک
زیر آمد شد غذای جان پاک

«Felekdeki niğmetlerin aslı ve sebebi yağmur ile Güneş, toprağa kadar tenezzül ettiklerinden onların yetiştirdikleri nebâtât pâk olan ruhun gıdâsını teşkil eder.»

از تواضع چون ز گردون شد بر
گشت جرء آدمی حی و دلیر

«Bunlar, yâni; yağmurla Güneş tevâzû gösterip zemine indikleri için diri ve kahraman bir insanın cüz'ü oldular.»

بس صفات آدمی شد آن جاد
بر فراز عرش پران گشت شاد

«O cemat olan yağmur ve Güneş, insan sıfatlarını kazanıp, sevinerek arşın üstüne uçarlar.»

Ve hal diliyle :

گزر جهان زنده اول آمدم
باز از پستی سوی بالاشدیم

«Evvelâ hayat âleminden bu hâk-ı süfliye geldikse de yine aşağılıktan, yücelere yükseldik, derler.»

Bu söyleniş, yalnız yağmur ile Güneş ziyasına da münhasır değildir.

جمله اجزا در تحرك در سکون
ناطقان کما الیه راجعون

«Cihânın bütün cüz ve zerreleri — hareket halinde olsun, sükûn halinde olsun — biz rabbimize rücû ediyoruz, derler.»

ذکر و تسبیحات اجزای جهان
غفلت افکند اندر آسمان

«Cihan cüzlerinin zikri ve tesbihleri, semâlara gulgule düşürmüş ve oralari çıkarmıştır.»

Yâni :

وان من شیء الا یسبح بحمده
ولکن لا تفقهون تسبیحهم

«Rabbinin hamdiyle zikir ve tesbih etmeyen hiç birşey yoktur. Lâkin ey insanlar siz onların tesbihini anlamazsınız!»

Bu beyit bir âyeti beyan etmektedir. Bu Âyeti kerime mucibince herşeyin, yâni; insan, hayvan, nebat ve cemâdın kendine mahsus bir hayatı ve o hayatla birlikte zikri ve tesbihi vardır. Lâkin gâfil insanlar bu tesbihi idrak edemezler.

Hazreti Mevlânâ bir çok hakâyık beyan ettikten sonra Kazay-i İlâhinin tesirine intikal ederek diyor ki :

چون قضا آهنگ بر نجات کرد
روستایی شهری را مات کرد

«Allah'ın kazâsı hileye azmedince, cahil bir köylü, malûmatlı bir şehirliyi mat etti.»

بাহزاران حزم خواجه مات شد
زان سفر در معرض آفت شد

«Şehirli binlerce tedbiri ile beraber mağlûp oldu. Köye olan o seferinde birçok âfete mâruz kaldı.»

اعتقادش بر ثبات خویش بود
گرچه بدین سیلش در ربود

«Şehirli, kendi azim ve sebâtına mütekit ve mağrur olmuştu. Filvâki sebat ve tedbirde bir dağ gibiydi, lâkin, Kaza-i İlâhî tesiriyle yarım sel, o koca dağı sürükledi götürdü.»

İbni atai İskenderanî'nin (Hikem) isminde ârifâne bir eseri vardır. Orada der ki : «Gâfil bir kimse sabaha çıkınca kendi reyine bakar ve

bugün şunu yapayım, der. O nefsinin tedbiriyle meşgul olur, Rabbinin takdirinden gâfil bulunur. Âkil ise, sabahlayınca, Allah bugün bana ne yapacak ve ne yaptıracak? der. Âkil, aklının fazlalığı, uyanıklığının kemâli ve yakınının ziyâdeliği dolayısıyla Allah'a ve onun yardımına bakar.»

8198

چون قضا برون کند از چرخ سر
عاقلان کردند جمله کور و کر

«Kazâ-i İlâhî felekden baş gösterince âkil olanlar kör ve sağır olurlar.»

Bir tedbirde bulunamazlar. Nitekim : «Kazâ gelince, göz görmez olur» denilmiştir.

8199

ماهیان افتند از دریا برون
دام کبرد مرغ پرانرا زبون

«Kazâ tesiriyle balıklar denizden dışarı fırlar, kurulmuş bir tuzak, uçan bir kuşu yakalar ve aciz bırakır.»

9200

باپی و دو در شیشه شود
بلکه هاروتی بابل در رود

«Cinler ve şeytanlar şişe içerisinde hapsedilir, belki de Hârut kendi ayağıyla Bâbil'e gidip, başaşağı bir kuyu içine asılır.»

«DARVANLILAR VE ONLARIN YOKSULLARA BİRŞEY VERMEDEN BAHÇELERDEN MEYVE DEVŞİRMEK İÇİN HİLEYE SAPMALARI»

Darvan: Yemen'de, San'a'ya iki fersah mesâfesi bulunan bir kasaba idi ki müthiş bir çölün kenarında tesis edilmişti. Orada sâlih bir kimse- nin bir bağı vardı ki mahsûlünü toplayacağı zaman fukarâyı çağırır, on- lara zekâtını verirdi. Bundan dolayı Cenabı Hak da o bağı mahsulüne bereket ihsan ederdi.

Şeyh Sâdî, Gülistan'ında der ki : «Mahnın zekâtını çıkarıp ver ki o mal bereketlensin. Görmez misin? Bağcı asmanın fazla sürgünlerini ke- since ziyâde üzüm verir.»

O salih kimse öldü. O nekadard cömert ise, oğulları da o nisbette hasis idiler. Onların, bu hasislikleri neticesinde bağları harab oldu. İşte Haz- reti Mevlânâ bunun hikâyesini naklediyor.

8201

قصه اصحاب خروان خوانده
بس چرا در حيله جونی مانده

Kur'an'da Ashab-ı Darvan kıssasını okumuştundur. Onu okuduğun ve neticesini anladığın halde neden hilekârlığa kalkıyorsun?»

8202

حيله ميکردند کژدم نیش چند
که برند از روزی درویش چند

«Akrep iğneli birkaç şahıs, birkaç fakirin rızkını kesmek için hilekâr- lığa kalkıştılar.»

8203

شب همه شب می سکالیدند مکر
روی در رو کرده چندین عمر و بکر

«Birkaç amr ve bekir karşı karşıya oturup gece sabaha kadar hile düşündüler.»

حقیه میکنند سرها آن بدان
تا نباید که خدا در باید آن

«O kötü kimseler, sırlarını Allah anlayıp da fukarâya haber vermesin ve mahsul kesileceği sırada, fukarâ başlarında toplanmasın diye gizlice konuştular.»

(Nûn vel kalem) Sûresinde Ashab-ı Darvan'dan şu suretle bahsedilmiştir :

إِنَّا بَلَوْنَاهُمْ كَمَا بَلَوْنَا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ إِذَا أَقْسَمُوا لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِينَ ﴿١﴾
وَلَا يَسْتَشِيرُونَ ﴿٢﴾ فَنَظَّاقَ عَلَيْهَا طَائِفٌ مِّن رَّبِّكَ وَهُمْ نَائِمُونَ ﴿٣﴾ فَأَصْحَبَتْ
كَالْصَّهِيرِ ﴿٤﴾ فَتَنَادَوْا مُصْبِحِينَ ﴿٥﴾ أَنِ اغْدُوا عَلَىٰ خَرْجِكُمْ إِن كُنْتُمْ
صَارِمِينَ ﴿٦﴾ فَأَنظَلَقُوا وَهُمْ يَخِفُّونَ ﴿٧﴾ أَن لَّا يَدْخُلَتْهَا الْيَوْمَ
عَلَيْكُمْ مِّنْكُمْ ﴿٨﴾ وَعَدُوا عَلَىٰ خَرْجٍ فَاذْبَنُوا ﴿٩﴾ فَلَمَّا رَأَوْهَا قَالُوا إِنَّا
لَصَّالُونَ ﴿١٠﴾ بَلْ خَرَجُوا مَكْرُومُونَ ﴿١١﴾ قَالُوا سَطَفْنَا لَهُ فَاكْرًا فَآوَلَا
نُصِيحُونَ ﴿١٢﴾ قَالُوا سُبْحَانَ رَبِّنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿١٣﴾ فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى
بَعْضٍ يَتَلَوْمُونَ ﴿١٤﴾ قَالُوا يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا طَاغِينَ ﴿١٥﴾ عَسَىٰ رَبُّنَا
أَن يُدْخِلَنَا خَيْرًا مِّنْهَا إِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا رَاغِبُونَ ﴿١٦﴾

Yâni : «Biz müşriklere bir belâ verdik. Bahçe sahipleri olan Ashab-ı Darvanı müptelâ kıldığımız gibi.. Hani o bahçe sahipleri sabah olunca o bahçenin mahsûlünü kesmeye yemin etmişlerdi. İstisna da etmemişlerdi. (yâni; inşaallah dememişlerdi) Onlar uykuda iken, Habibim; Rabbinden bir âfet o bağın üzerine indi. O bağ fapkara kesiliverdi. Birbirine sa-bahleyin seslendiler. Haydi, mahsûlünüzü kesip toplayacaksanız erken davranın! Hemen fırladılar ve birbirlerine fısıldadılar ki: bugün bahçe-nize bir fakir sokulmasın... Böylece, zanlarınca fakirleri mahrum etmeğe güçleri yeterek, erkenden gittiler. Bağtı öyle görünce : biz dalâlete düşmü-şüz, belki bütün mahrum edilmişiz, dediler. İçlerinden en adil olanı dedi ki : ben size hakkı tesbih ve takdis etseniz demedim mi idi? Bunun üze-

rine dediler ki : Ey Rabbimiz, seni tesbih ve takdis ederiz. Biz hakikaten zulüm etmiştik. Birbirlerine dönerek, yekdiğerini levm ve ta'yip etmeye başladılar. Vay bizim halimize! Biz hakikaten azgın ve âsî imişiz, dediler. Olu ki Rabbimiz, bize o bağa bedel olarak ondan daha hayırlısını ihsan eder. Hakikaten biz rabbimize bağlandık ve cümle ümidimizi ona çevirdik, diye Allah'ın lutfuna dehâlet ettiler⁴³»

با گل اندانیده اسکالید کل
دست کاری میکند پنهان ز دل

«Çamur, çamur sıvayana mekir etmeye; el, kalpden gizli iş görmeye kalkıştı.»

Ki buna imkân ve ihtimal yoktu.

گفت الا يعلم هواك من خلق
ان في نجواك صدقاً ام ملق

«Cenâbı hak; (seni yaradan, senin hevâ ve hevesini bilmez mi? Senin münacâtın sadık mı, yalan mı fark etmez mi?) dedi.»

Mekke müşrikleri aralarında birşey konuşunca, Resûlü Ekrem o sözü onlara bildirdiği için, «gizli söyleşin ki Muhammed duymasın» demişlerdi de şu âyetler nâzil olmuştu :

وَاسِرُّوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا بِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١٦٠﴾ أَلَا يَعْلَمُ
مَنْ خَلَقُوهُ هُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴿١٦١﴾

Yâni : «Ey müşrikler! Sözüünüzü gizli söyleseniz de, âşikâre ve cehren konuşsanız da müsâvidir. Çünkü Allah kalplerde olan şeyleri bilir. O zati ecelli ala latifdir ve habîrdir, herşeyden haberdardır⁴⁴»

(43) Sûrei Kalem : 17-32.

(44) Sûrei Mülk : 13-14.

8207

كيف يغفل عن طعمين قد غدا

من يعاين اى مشواه غدا

«Bir yolcunun dün nerede bulunduğunu gören (Latîf) ve (Habîr), bugün sabahleyin sefere çıkışından gâfil olur mu?»

8208

ایما قد هبطا او صعدا

قد بولاه واحصى عدوا

«Herşeyi görüp, bilen Allah, o yolcunun hangi inişte ve hangi yokuşta olduğundan ve hangi mekâna teveccüh eylediğinden nasıl gâfil olur?»

8209

گوش را اکنون ز غفلت پاک کن

استماع هیر آن غمناک کن

«Ey insan! Şimdi kulağını gaflet pamuğundan temizle, Darvanlılar gibi fukarânın rızık ayrılığı eninine karşı aldırılmazlık etme!»

8210

آن زکاتی دان که غمگین را دهی

گوش را چون پیش دستاتش نهی

«Fakru zarûret gamlisinin sefâlet hikâyesini dinle ki bu, ona verilen zekât gibidir.»

Zekât ve sadaka vermek, fakirlere yardım etmek, onların zaruretle-rini mümkün mertebe hafifletmektir. Zekât gibi insanî bir yardım hiç bir dinde yoktur. Mekârımı ahlâktan ibâret olan müslümanlığa mahsusdur. Câhiliye arapları, misâfiri doyurmak, kumarda kazandıkları deve etlerini fukarâya vermek gibi bazı cömertlikde bulunmakla beraber, daimî surette fukarâyı görüp gözetmek hususuna riayet etmezlerdi. Müslümanlık, müslümanlara sadaka vermeyi tavsiye etdi. Verilen bir sadakanın, yediyüz misli sevap kazandıracağını, hatta Cenabı Hak isterse daha fazla da vereceğini bildirdi. Hattâ güzel sözün ve rifk ile muâmelenin, yâni;

«Allah versin» gibi tatlı bir ifâde ile fakiri savmanın; «al da defol, Allah belânı versin» gibi sadakadan sonraki hışımla muameleden hayırlı olduğunu haber verdi. Sonra, müslümanların sevinç günü olan Bayram'da fukarânın da sevindirilmesi için onlara sadaka verilmesini emretti. Daha sonra, nısâba malik, yâni; bir senelik masrafı çıkdıktan sonra 20 miskal altını yahut 200 dirhem gümüşü, yahut o kıymette malı bulunanın, bu mevcudundan kırkda bir, yâni; yüzde ikibuçuk nisbetinde bir miktârını vermesini âkil ve bâliğ, kadın ve erkek her müslümana farz kıldı. «Müslümanlıkda ibâdet tarihi» isimli eserimizde buna dair epeyce tafsîlât vardır. Fazla malûmat isteyen oraya müracaat edebilir.

Evet, ey müslüman! Zekât farzını ifâ etmekle;

8211

بشنوی غمهای مهجوران دل

فاقه جان شریف از آب و گل

«Gönül hastalarının dertlerini ve sudan, toprak'dan yaratılmış canların fakru zarûretini dinlemiş olursun.»

8212

خانه پردود دارد پرفی

مهورا بکشا ز صفا روزی

«Fakru zaruret içinde boğulan gönüller, dumanla dolu bir ev gibidir. Sen onların derdini dinlemek suretiyle o dumanlı eve bir pencere aç ki dumanı çekilsin.»

8213

غمکساری کن تو مارا ای روی

چون بسوی رب اعلیٰ مبروی

«Ey Âlem-i bâlâ yolcusu olan mürşid-i kâmil! Allahü azimüşşan canibine giderken bize de himmet et ve derdimize çâre bul!»

این تردد حبس زندانی بود
که نبگذارد که جان سویی رود

«Ruhun bu tereddüdü onun zindanda hapis olması gibidir ki, o tereddüt ruhu bir tarafa gitmeye bırakmaz.»

این بدین سووان بدان سو میکشد
هریکی گوید منم راه رشد

«Dünya bir tarafa, Âhiret fikri ise obir tarafa çeker ve her biri; doğru yol benimki, benim tarafıma gel, der...»

این تردد عقبه راه حفت
ای خنک آت را که پایش مطلقست

«Bu tereddüt, Allah yolunda bir tuzaktır. Ayağı serbest olan, yâni; bu gibi sürüklenişlere bağlı olmayan kimselere ne mutlu!..»

گام آهورا بگیر و رو معاف
تاریخی از گام آهو تاباناف

«Âhû'nun izini tut ve her kayıttan kurtulmuş olarak git ki o iz vasıtası ile âhû'nun göbeğine, yâni; misk'e vâsıl olasın.»

Buradaki âhû'dan maksat: ya doğrudan doğruya, mürşid-i Kâinat olan Aleyhissalât Efendimizdir; yahut onun vâris-i ekmel'i bulunan insan-ı kâmilidir. İz'den murat ise Rasûlüllâh'ın sünneti ve evliyâullâhın usûlü tarikatıdır.

زین روشن براوج آور میروی
ای برادر گر برآذر میروی

«Birâder; fakru zarûret ateşi içinde bulunsan da bu yolda gidişinle âlem-i balâya vâsıl olursun.»

نی ز دریا ترسی و نی از موج و کف
چون شنیدی تو خطاب لا تخف

«Lâtehaf! Yâni; korkma, hitâbını işitince ne denizden kork, ne de onun dalgasından ve köpüğünden çekin.»

Kur'an'da:

أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

Yâni: «Malûm olsun ki Allah'ın velileri için korku yoktur. Onlar mahzun da olmayacaklardır⁽⁴⁵⁾» buyrulmuştur.

Şâyet (lâtehaf) emrini işitmedim ve işitmiyorum diyecek olursan:

لا تخف دان چونکه خوف دا، حق
نان فرستد چون فرستادت طبق

«Mâdem ki Allah sana korku vermiştir, o korkuyu (Lâtehaf) emri bil. O, madem ki sana tabak vermiştir, şüphe etme ki ekmeği de gönderecektir.»

Şeyh Sâdi Bostan'ında yazar ki: Pek fakir bir ailenin süt emer bir çocuğu vardı. Birgün kadıncağız: «Efendi çocuğun dişleri çıktı. Kendimiz ekmek bulamazken ona nereden bulup da yedireceğiz» dedi. Kocası da: «Merak etme, diş verene, ekmeği de verir» mukabelesinde bulundu.

خوف آنکسی راست کورا خوف نیست
غصه آنکس را که اینجا طوف نیست

«Asıl korku, korkusu olmayan (Hikmetin başı Allah korkusudur) nüktesini bilmeyen kimse içindir. Gam ve gussa, Hak kapısında dönüp dolaşmayan ve oraya iltica etmeyen bedbaht içindir.»

(45) Sûrei Yâni: 62.

Bir hadis-i kutsîde : «Kulumun kalbinde iki korku ve iki emniyeti cem etmem. Eğer benden Dünyada korktu ise Âhiretde korkmayacaktır. Eğer Dünya'da benden emin olduysa Âhiretde emin olmayacaktır» buyrulmuştur.

«ŞEHİRLİNİN KÖYE GİTMESİ»

8222

خواجه درکار آمد و تجهیز ساخت
مرغ غنمش سوی ده انتاب تاخت

«Şehirli işe başladı ve hazırlandı. Azim kuşu köy tarafına sür'atle uçu.»

8223

اهل و فرزندان سفررا ساختند
رخترا بر گاو غنم انداختند

«Şehirlinin hanım ve çocukları sefer hazırlığı yapmışlar, götürülmesi lâzım gelen eşyayı azim öküzüne yükletmişlerdi.»

Hâlâ Anadolunun bazı taraflarında eşyayı öküze yüklettikleri ve onları, beygir ve merkep gibi kullandıkları varmış.

8224

شادمانان و شتابان سوی ده
که بری خوردیم از ده مزده ده

«Çocuklar sevinerek ve acele ederek köye gidiyorlar (Köyde yemiş yiyeceğiz müjde!) diyorlardı.»

8225

مقصد مارا چرا گاه حوشت
بارما آنجا کریم و دلگشت

«Bizim maksadımız, hoş bir mer'adır. Oradaki dostumuz da kerim ve gönül çekici bir zattır.»

8226

با هزاران آرزومان خوانده است
هر ما غرس کرم بشانده است

«O kerim dost, binlerce arzu ile bizi dâvet etmiştir, bizim için orada kerem ağaçları dikilmiştir.»

8227

ما ذخیره ده زمستان دراز
از براو سوی شهر آریم باز

«Biz, uzun kış günleri için, onun nezdinden şehre zahîre götüreceğiz.»

8228

بلکه باغ ایشار راه ما کند
در میان جان خود مان جا کند

«Belki bağını, bostanını bizim yolumuza sarf edecek, kendi canında bize yer verecektir.»

8229

عجلوا اصحابنا کی ترعبوا
عقل میگفت از درون لافرحوا

«Ey arkadaşlar, istifâde için acele ediniz. Fakat içlerinden akıl, onlara : ferahlanmayın, diyordu.»

Bu beyit ile Sûrei Kasas'ın sonlarındaki :

لَا تَفْرَحْ إِذَا لَكَ ثَلَاثُونَ أَلْفًا
لَا تَفْرَحْ إِذَا لَكَ ثَلَاثُونَ أَلْفًا

âyetine işâret edilmiştir ki, bu âyette hitap, Benî İsrail'in zenginlerinden olan Kârûn'adır ve : «Gururlanma, zira Allah, gururlanıp şımaranları sevmez⁴⁶» meâlinde dir.

Yine akıl irşâda devam ederek diyor ki : Köylüye itimat etmeyin...

(46) Sûrei Kasas : 76.

من رباح الله كونوا رابحين
ان ربي لا يحب الفرحين

«Allah'ın faidelerinden Mâstefid olun; şüphe yok ki, Allah sevinip, övünenleri sevmez.»

افرحوا هونا بما آتاكمو
كل آت مشغل الهاكو

«Size gelen şeylerle bir miktar ferahlanın. Servet ve niğmet olarak gelip de sizi meşgul eden şeylerin hepsi sizi Rabbinizden alıkor.»

Bu beyitle : «Seni Rabbinden alıkoyup meşgul eden herşey senin Dünyandır» Hadis-i şerifine işaret olunmuştur. Bu hadis, «Dünya nedir?» sualinin muhtasar ve müfit bir cevâbıdır. Yâni; Dünya denilen ve terkedilmesi tavsiye edilen şey, servet vesaire değildir. Her ne ki, seni Rabbinden alıkoyuyor ve O'nu sana unutturuyorsa işte Dünya odur. Şu halde Cennet arzusu ve Cehennem korkusu da insanı meşgul edip onların düşüncesi de Allah'ı unutturacak dereceye gelirse onlar dahî Dünya sayılır.

شاد ازوی شومشو از غبروی
کو بهارست و دگرها مادی

«Ey salık; ancak Allah ile mesrur ol, onun gayrisiyle olma! Çünkü O bahar mevsimi gibidir. Sâir şeyler ise kânunusânî'ye benzer.»

هرچه غیر اوست استدرج تست
گرچه تخت و ملکست و تاج تست

«Onun, yâni; Hak'kın gayri olan herşey, velev ki senin tahtın, mülkün ve tacın olsun, seni yavaş yavaş helâke doğru götüren şeylerdir.»

İstitrac: Bir kimseyi mekir ve hud'a ile aldatmak demektir. İstitrac-ı İlâhî ise : Bir kul, günah işledikçe onun niğmetini artırıp tevbe ve istiğ-

far etmesini unutturmak, derece derece azap ve ikâb'a yaklaştırmaktır. Sûrei Âraf'da :

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ
مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٧﴾ وَأُمْلِي لَهُمْ أَزْكَىٰ مَبِينٍ ﴿١٨٨﴾

Yâni : «Âyetlerimizi tekzip eyleyenleri yavaş yavaş ve derece derece ve kendileri farkına varmaksızın helâke yaklaştırırız ve onlara bir müddet eman veririz. Hakikaten benim keyd'im, (yâni; hilim sûretinde görünen gazabım) kuvvetlidir»⁽⁴⁷⁾ buyrulmuştur. Bazı târik-i Dünya papazlarından ve hint fakirlerinden, hulâsâ gayr-i müslim ve gayr-i müteşerri kimselerden riyâzet kuvvetiyle zuhur eden ve sûretâ kerâmete benzeyen harikulâde haller de istitrac kabilindendir. Cenâbı Hak, o kimseler hakkında :

الَّذِينَ ضَلَّ سَعِيَّهُمْ فِي الْحَيَاةِ
الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا

Yâni : «Dünyâ hayatında çalışmaları dalâlet olan öyle kimseler vardır ki onlar iyi ve güzel iş gördüklerini sanırlar»⁽⁴⁸⁾.

İşte Cenâbı Hak o gibileri derece derece helâk ve azâba yaklaştırır. Hazreti Mevlânâ ise -müslim ve gayri müslim- kim olursa olsun, Allah'dan başka her neye ve kime bağlanmış ise o şey o kimse için istitrac'dır diyor.

شاد از غم شوکه غم دام لغاست
اندین ره سوی پستی ارقاست

«Ey salık; gamden sevin ki gam, vuslat tuzağıdır. Bu yolda alçaklarda dolaşmak ve tevâzu göstermek yükselmek demektir.»

Tenezzül, sâlik için hakikatte terakkidir. Kemâle vâsıl olmaz mahi-

(47) Sûrei Âraf: 182-183.

(48) Sûrei Kehf: 104.

nev; bulmazsa noksanı... Evet, Ay, tamamlanıp kemâle ermek için hilâl devresinden geçer...

8235

غم یکی گنجست و رنج تو چوکان
لیک کی درگیر داین در کودکان

«Gam ve keder bir hazinedir... Senin hastalığın ve meşakkatin de bir hazinedir. Lâkin bu fikir, çocuklara nasıl tesir eder; bunun bir hakikat olduğunu nasıl anlarlar.»

8236

کودکان چون نام بازی بشنوند
جمله باخرگور هم نک می دوند

«Çocuklar oyun adını işitince, yaban eşekleriyle yarış ederek koşarlar.»

8237

ای خزان گور این سودامهاست
درکین این سوی خون آشامهاست

«Ey yaban eşekleri; bu tarafta, yâni; Dünyada tuzaklar ve pusuya girmiş kan içiciler vardır.»

8238

تبرها بران کان پنهان زغیب
برجوانی میرسد صد تبر شیب

«Oklar uçuşup durmakta... Onları atan yay ise gaip âleminde gizlidir. Bir gence ihtiyarlatıcı yüzlerce ok isâbet eder.»

8239

کام در صحرای دل باید نهاد
زانکه در صحرای گل نبود کشاد

«Gönül sahrasında adım atmalıdır. Çünkü çamur kırında, yâni; Dünyada genişlik ve neş'e olmaz.»

8240

ایمن آبادست دل ای دوستان
چشمه‌ها و گلستان در گلستان

«Ey dostlar, gönül emîn bir yerdir; orada menbâlar ve gülistan içinde gülistanlar vardır.»

8241

عبیح الی القلب و سر یاساریه
قیه اشجار و عین جاریه

«Ey sâlik; Gönül'e meylet ve onun sahrâsında yürü ki, orada ağaçlar ve akan çeşmeler vardır.»

8242

ده مهر و ده مردار احق کند
عقل را بی نور و بی رونق کند

«Köye gitme ki köy insanı ahmaklaştırır, akli nursuz ve fersiz bırakır.»

Burada Gönül'den maksad: ehli dil olan kâmillerdir. Köyden murat da ahmaklar meclisidir.

8243

فول پیغمبر شنوای محبتا
کور عقل آمد وطن در روستا

«Ey seçilmiş ve temiz olan salık; Hazreti Peygamberin hadis-i şerîfini dinle ki: (Köyde ikâmet etmek, aklın mezarıdır) buyurmuştur.»

Yâni; köyde oturuş, aklın mezarıdır; köyde oturan, mezarda bulunan ölü gibidir.

هر که در رستا بود روزی و شام
تا بمانی عقل او نبود تمام

«Her kim bir gün ve bir gece köyde kalsa, akli bir ay yerine gelmez.»

تا بهی احمق با او بود
از خشیش ده جز اینها چه درود

«Tam bir ay onun ahmaklığı gitmez. Köyün otundan da bundan başka ne biçilir?»

وانکه ماهی باشد اندر روستا
روزگاری باشدش جهل و عما

«Köyde bir ay oturanda ise, bir müddet cehâlet ve kalp körlüğü husule gelir.»

Asrı saadette, Mekke, Medine, Tâif gibi şehirlerde oturanlarda bile, ilim ve irfan namına bir şey yoktu. İnsan eliyle yontulmuş taş ve ağaç parçalarına mâbut diye tapacak kadar hamâkat gösteriyorlardı.

Şehirliler böyle olunca, köylerde oturanların, yahut çölde göçebe halinde gezenlerin idrâk derecelerini artık siz mükâyese edin. Binâenaleyh, böyle ahmaklar arasında bulunup, onlarla ihtilât etmenin, insanı, muvakkaten de olsa, onlar derekesine düşüreceği bedihidir. Çünkü sohbet tesir eder, insan gördüğünü ve işittiğini taklit eyler. Bu hadislerin zâhiri mânâsıdır. Hazreti Peygamberin hadisleri câmi'ül kü'l'dür, yâni; Rasûlullah az kelime ile bir çok mânâ ifâde eder. Bundan dolayı Peygamberimizin hadislerinde bir de batını ve işârî mânâlar istinbat olunur. Hazreti Mevlânâ Hadisi şerif'de vârit olan köyden maksadın, Şeyh mükallitleri olduğunu keşif ve beyân ediyor da diyor ki :

ده چه باشد شیخ واصل نشده
دست در تقلید و حجتها زده

«Köy nedir? Hakikâte vâsil olmamış Şeyhdir ki, meşâyih vasilinin sözlerini benimseyerek onları taklide kalkışmıştır.»

Her kim bunların meclisinde bir gün bulunursa bir aylık hamakat-den, daha fazla bulunursa daha ziyâde müddet ahmaklıktan kurtulamaz.

پیش شهر عقل کلی این حواس
چون خران چشم بسته در خراس

«Akli kü'l şehrine karşı bu duygular, gözleri bağlı değirmen eşeklerine benzerler.»

İstanbul'daki Bayezid Camii havlusunun bir kapısına (Buğdaycılar kapısı) derlerdi ki onun dışında buğday satan esnâfın çarşısı ve dükkânları vardı. Bu dükkânlarda birer değirmen taşı bulunur, ya beygir, yahut merkeple çevrilir buğday üğütülürdü. Hayvan, gözü bağlı olduğu haldе taşın etrafında döner ve taşı çevirip buğdayı un haline getirirdi. Yakın zamanlarda orada böyle bir dükkân kalmıştı. Cenâbı Pir, böyle mukallit ve mürâi bir şeyhe bağlanmış olanı da, değirmen çeviren gözü bağlı beygire, yahut eşeğe benzetiyor. Değirmen eşeğinin, gözü bağlı olduğu için, kendini yürüyüp gidiyor sandığı gibi; mukallit şeyhlerin gözü kapalı derişleri de kendilerini seyri sülûkda ilerliyor vehmederler, diyor.

این رها کن صورت افسانه گیر
هل تو دردانه تو گندم دانه گیر

«Bu bahisleri geç de şehirlinin köye gitmesi hikâyesine dön! İnci dânesi gibi olan bu hakikatleri bırak da buğday danesinden balışet.»

Hitap, ya Mevlânâ tarafından nefsine, yahut kâtib-i Mevnevî olan Hüsâmüddin Çelebiye'dir.

8250

گر بدر ره نیست هین برمی ستان
گر بدان ره نیست این سوی بران

«Eğer hakikat incilerini elde etmeye muvaffak olamazsan, buğday dânesi gibi olan hikâyeyi dinle. Eğer senin için o tarafa yol yoksa, bu tarafa at sür!»

8251

ظاهرش کبر گرچه ظاهر کثر برد
عاقبت ظاهر سوی باطن برد

«Hikâyenin zâhirini takip et. Zâhir, eğri uçarsa da nihâyet bâtin cihe-tine götürür.»

8252

اول هر آدمی خود صورتست
بعد زان جان کو جمال سیرتست

«Her insanın ibtidâsı hakikaten surettir; ondan sonra can gelir ki o, siyretin cemel ve kemâfidir.»

Bir insana bakılınca ilk nazarda onun sûreti görünür. Tam ve iyi nazar edilince ve ihtilâtda bulununca onun sîreti ve ruhu anlaşılır. Demek ki zâhir, dolambaçlı olsa da nihâyet bâtına giriş için vesile teşkil ediyormuş. Bir misal daha :

8253

اول هر میوه جز صورت کی اوست
بعد زان لذت که معنی وی اوست

«Her meyvenin iptidâsı suretten başka nedir? Ondan sonra lezzeti gelir ki onun mânâsıdır.»

8254

اولا خرگاه سازد و خرد
ترک را زان پس بمهمان آوردند

«Evvelâ oba yaparlar, yahut satın alırlar, ondan sonra Türk'ü ora ya misafir ederler.»

Hargâh : Göçebe Türklerin ikâmetgâhı olan oba'dır.

8255

صورت خرگاه دان معنی ترک
معنی ملاح دان صورت جو فک

«Ey salık, kendi suretini oba, mânânı Türk farzet. Yine mânânı gemici ve suretini gemi kıyas eyle!..»

8256

بهر حق این را رها کن يك نفس
تاخر خواجه بخباند جرس

«Ilak rizâsı için bu sözleri bir an bırak ki şehirlinin merkebi, çingir-yağını öttürsün.»

«ŞEHİRLİNİN VE AKRABASININ KÖYE GİTMESİ»

8257

خواجه و بچگان جهازی ساختند
برستوران جانب ده تاختند

«Şehirli ve çocukları lâzım olacak eşyayı hayvanlara yüklettiler ve köy tarafına sürdüler.»

8258

شادمانه سوی صحرا راندند
سافروا کی تهنموا برخواندند

«Sevinerek kıra doğru hayvanlarını sürüyor ve (Sefer ediniz ki ganimet bulasınız) diyorlardı.

Sefer : İnsanın doğduğu, yerleşip oturduğu bir memleketden, muvakat bir zaman için başka bir yere gitmesidir ki bunun sıhhat ve ganimette, yâni; ticarete sebep olacağı bir hadisi şerif'de beyan buyrulmuştur.

Sefer, Dünyevî ve dinî olmak üzere ikiye taksim edilmiştir. Ticâret ve çalışıp kazanmak için yapılan seferler Dünyevîdir. Fariza-i hac'ın ifâsı, ülemâ ve ürefânın ziyâreti gibi maksatlarla çıkılan seferler ise dinîdir.

Hazreti Mevlânâ seferin faydalarını anlatmak için diyor ki :

8259

از سفرها ماه کیخسرو شود
بی سفرها ماه کیخسرو شود

«Kamer, seferler ederek keyhusrev olur, yâni; (Bedr-i tam) hâlini alır. Sefer etmeksizin hilâl, nasıl hüsrev olur, yâni; (Bedir) halini bulur?»

Keyhusrev : İran'ın hükümdarlarından biridir. Şevket ve azameti dolayısıyla burada (Bedir-i tam) halinde kullanılmıştır.

8260

از سفر بیدق شود فرزین راد
وز سفر یابید یوسف صد مراد

«Satrançdaki Beydak, yâni; piyâde taşı, hânedan hâneye sefer ederek (Ferzin) olur, yâni; Şah'ın veziri derecesini bulur. Yusuf Aleyhisselâm, seferinden, yâni (Arz-ı Kenan) dan, Mısır kıt'asına götürülmesi dolayısıyla yüzlerce murada ermiştir.»

8261

روز رخ از آفتابی سوختند
شب ز اختر راه می آموختند

«Hikâyedeki şehirli ile çocukları da, gündüzün Güneşin ziyâsından yüzlerini yaktılar, geceleyin yıldızdan yol öğrendiler.»

8262

خوب کشته پیش ایشان راه زشت
از نشاط ده شده ره چون بهشت

«O zahmetli ve çirkin yol onlara güzel görünmüş, köy'e gidiş neşve-âından cennet gibi olmuştu.»

8263

تلخ از شیرین لبان خوش میشود
خار از گلزار دالکنس میشود

«Acı söz, tatlı bir dille güzel ve hoş gelir. Diken, gül bahçesi dolayısıyla gönül çekici olur.»

8264

خطای از معشوق خرما میشود
خانه از همخانه صحرا میشود

«Ebu Cehil karpuzu gibi acı bir şey, insana sevgili elinden hurma gibi tatlı gelir. Dar bir ev, evdeki dost yüzünden sahrâ gibi geniş görünür.»

8265

ای بسا از نازنینان خار کش
بر امید گنغدار ماهوش

«Gül yanaklı ve ay yüzlü bir dilberin vuslatı ümidiyle nice nazeninler diken zahmetini çekerler.»

8266

ای بسا حال گشته پشت ریش
از برای دلبر مهر روی خویش

«Ay çehreli sevgilisi için hamallığa katlanmış ve sırtı yara olmuş nekadar kimse vardır.»

8267

کرده آهنگر جمال خود سیاه
تا که شب آید بسود روی ماه

«Demirci, geceleyin evine gelip ay yüzlüsünü öpmek için, gündüz demir ve ateşle kendi yüzünü karartır.»

8268

خواجه تاشب بردگانی چارمبخ
زانکه سروی دردانش کردست بیخ

«Esnafdan biri geceye kadar dükkânda çarمیڭا gerilmiş gibi oturur ve o zahmete katlanır; çünkü onun kalbinde bir servi boylu kök salmıştır.»

8269

تاجری دریا و خشکی می‌رود
آن بمهر خانه شبینی می‌دود

«Bir tâcir evindeki refikasının muhabbetiyle denizde ve karada sefer eder.»

8270

هر کرا بامرده سودایی بود
بر امید زنده سپایی بود

«Her kimin bir cemâd'a alâkası bulunursa o alâka, bir diri yüzünden olur.»

8271

آن دروگر روی آورده بچوب
بر امید خدمت مهر روی خوب

«Bir dülgerin keresteye teveccüh etmesi ve onu işlemesi ay yüzlü bir güllele hizmet ümidiyledir.»

Hulâsa : Bir ümid ile çekilen zahmetler, insana hoş gelir. İşte şehirli ile çocuklarının köye gitmesi neşesi de yol zahmetini onlara hoş gösteriyordu.

8272

بر امید زنده کن اجتهاد
کونگرود بعد روزی دوحاد

«Ey salih! Sen öyle bir dirinin iltifâtı ümidiyle çalış ki o diri, bir iki gün sonra cansız bir hale gelip, toprak olmasın.»

Bir iki beyit evvel «Her kimin bir cemad'a alâkası bulunursa o alâka, bir diri yüzünden olur» denilmişti. Burada da deniliyor ki : madem ki bu bir hakikatdır; sen öyle bir diriye bağlan ve onun şevkıyle öylesine çalış ki o, fâniler gibi ölüp toprak olmasın ve cemâd halini almasın.

Maksadın, Allah olduğu tabii anlaşılmıştır.

8273

مولی مگزین توخس را از خسی
طاریت باشد در و آن مولی

«Aşağılık yüzünden bir saman çöpünü kendine munis olarak seçme. Onun munisliği âriyettir.»

8274

انس تو بامادر و بابا نکاست
گر بجز حق مونسانت را وفاست

«Eğer Allah'dan başka olan munislerinde vefâ varsa, anne ve babana olan ünsiyet ve ülfetin nerededir?»

Onlar ölüp gitti, senin de onlara olan münisliğin. bitti.

انس تو پادایه و لالا چه شد
گر کسی شاید بغیر حق عضد

«Eğer Hak'dan gâyri biri, dayanmaya ve itimat etmeye lâyık olsaydı senin dadı ve lâlâna olan ülfetin devam etmez mi idi?»

انس تو باشیر و باستان نماند
نفرت تو از دیرستان نماند

«Senin memeye ve süte olan ülfetin devam etmediği gibi, mektepten nefret ederdin; o nefret de geldi, geçti.»

آن شعاعی بود ردیوار شان
حاجب خورشید وارفت ن آ نشان

«Senin onlara meyil ve muhabbetin onların vücut divarına akseyledi ve o şu'a, geldiği gibi Güneş'e rücû etti.»

برهر آن چیزی که افند آن شمع
تو بر آن هم عاشق آبی ای شجاع

«O, ülûhiyyet Güneşinin şua'ı her neye aksetse, ey yiğitim, sen ona âşık olursun.»

عشق تو برهر چه آن موجود بود
آن ز وصف حق چو ز راندود بود

«Mevcudâtın her neye âşık olursan o şey, Sıfat-ı İlâhiyeden biri ile yıldızlanmıştır.»

Yâni; seni cezbeden ve kendisini sevdiren ne varsa, senin aşkına sebeb, onun hüsnü değil, onda tecelli eyleyen Cemâl-i İlâhiyedir ki, onu adetâ yıldızlamış ve parlak göstermiştir.

چون زری با اصل رفت و می ماند
طبع سیر آمد طلاق او براند

«O şeyin altın yıldızı, aslına rücû edip de, o şey bakırdan ibaret kalınca ve çirkinleşince, insanın tabiatı doyar ve boşlayıverir.»

O halde :

از ز راندود صفاتس بای کنش
از جهالت قلب را کم گوی خوش

«Seni çeken o yaldızlı güzellikten elini, ayağını çek. Kalp bir madeni cehâletle altın sanıp da hoş deme!»

کان خوشی در قلبها عاریتست
زیر زینت مایه بی زینتست

«Çünkü kalp şeylerdeki hoşluk iğretidir. Zahirî ziynetin altında ziynetsizlik mayası vardır.»

زر ز روی قلب در کان می رود
سوی آن کان رو تو هم کان می رود

«Kalp'ın sathındaki yıldız, sonunda madenine gider. Ey salik! Sen de onun gittiği madene git!..»

Yâni; eşyada olan güzellik, Cemâl-i İlâhî'nin muvakkaten aksinden ibarettir. Akseden o nur, günün birinde madeni bulunan Allah'a rücû eyleyecektir. Binâenaleyh ey salik, sen de o muvakkat ve fâni olan ak-sedişe bağlanma da onun gittiği yere teveccüh et...

نور از دیوار تاخورد
تو بدان خور روکه درخور میرو

«Güneş'in duvara akseden şua'ı yine Güneş'e gider. Sen de o Güneş'e git ki lâayık olan budur.»

زین سپسی بستان توآب از آسمان
چون ندیدی تو وفادر ناودان

«Ohndan sonra da madem ki olukta, vefâ görmedin, sen suyu yağmur-dan iste.»

Buradaki olukdan maksat: fânî güzellerdir. Yağmur yağınca damlar-daki oluklarda, su birikir ve akar. Fakat yağmur dinince olukda da su kalmaz. Bunun gibi Cemal-i İlâhî aksettikçe onun parlaklığı fânî güzel-lerde müşahade edilir lâkin aksediş kesilince, o parlak yüzler de suyu kurumuş oluklar gibi kalır.

معدن دنبه نباشد دام کړک
کی شناسد معدن آن کړک سترک

«Kuyruğun mâdeni, yâni; kasap dükkânı, kurt tuzağı olmaz. Fakat o madeni koca kurt ne bilir?»

Avcılar, kurt ve çakal gibi hayvanları avlamak için tuzak kurarlar. Yem olmak üzere kasap dükkânından aldıkları kuyruk parçasını koyar-larmış. Kurt yahut çakal onu yemek için gelir ve yerken tuzağa tutulur-muş. Hazreti Mevlânâ, kuyruk yemek için tuzağa değil, kasap dükkânına gitmeyi tavsiye ediyor. Oradaki kuyruğun altında tuzak yoktur, tehlike-sizdir; lâkin böyle olduğunu koca kurt, yâni; câhil ve gâfil kimse ne bilir? diyor.

زر گمان بردند بسته در گره
می شتایند مغروران بده

«Şehirli ve çocukları da çıkın içinde altun bağı sandılar ve aldana-rak alelacele köye gittiler.»

همچنان رقصان و خندان می شدند
سوی آن دولاب چرخ می زدند

«Öylece gülerek, oynayarak gittiler, köylünün dolabı etrafında çark urdular.»

هر که می آمد زده از سوی او
بوسه میدادند خوش بر روی او

«Köyden ve köylünün yanından gelen kimi gördülerse yüzünü, gö-zünü öptüler.»

که تو روی یار مارا دیدی
بس تو جارا جان و مارا دیدی

«Ve sen bizim dostumuzun yüzünü görmüşsün. O halde cânımızın cânı gözümüzün bebeğisin dediler.»

«LEYLÂ'NIN MAHALLESİNDE OTURAN BİR KÖPEĞİ
MECNUN'UN OKŞAMASI»

8291

همچو مجنون کوسگی را می نواخت
بوسه اش میداد و پیشش میگذاخت

«Mecnun bir köpeği okşuyor, öpüyor ve önünde âdetâ kendinden geçiyordu.»

8292

کرد او میکرد خاسع در طواف
هم جلاب و شکرش میداد ساف

«Huzû ve huşû ile onun etrafını tavâf ediyor, ona şeker ve gül suyu ile yapılmış şerbet veriyordu.»

8293

بوالفضولی گفت کی مجنون خام
این چه شیدست این که می آری مدام

«Herzevekilin biri ona dedi ki: ey hamdeli; her vakit yaptığın bu çılgınlık nedir?»

8294

پوز سک داشم پایدی میخورد
مقصد خود را بلب می استرد

«Köpeğin ağzı daima ciğfe yer ve dudağıyla kuyruğunun altını yalar.»

8295

گفت مجنون تو همه نشی و تن
اندرا و بنگرش از چشم من

«Mecnun ona cevap verdi ki: sen nakışdan ve ceset'den ibaretsin... İçeriye gir; yâni; ruh âlemine dal da ona benim gözümle bak...»

8296

کین طاسم بسته مولیست این
باسبان کوچه لبایست این

«Bu köpek, Allah'ın çözülmez bir tılsımı ve Leylâ mahallesinin bekçisidir.»

8297

همس بین و دل و جان و شناخت
کوکجا بگزید و مسکن گاه ساخت

«Onun himmetini, kalbini, ruhunu ve irfânını gör ki mekân olmak üzere nereyi intihap etmiştir.»

8298

او سگ فروخ رخ کهف منست
بلکه او همدرد و هم لهف منست

«O benim mubarek yüzlü Kıtmirimdir. Belki O benim dert ve hüzn ortağımdır.»

Mecnun kendini Ashab-ı Kehfe, O köpeği de onların köpeği olan Kıtmir'e teşbih ediyor.

8299

آن سکی کو باشد اندر کوی او
من بشیران کی دهم یک موی او

«Leylâ'nın mahallesinde oturan bir köpeğin bir kılıcı ben nasıl olur da aslanlara değışebilirim?»

8300

ای که شیران سرسگانش را غلام
گفت امکان نیست خامش والسلام

«Ey köpeklerine aslanların kul, köle olduğu zati akdes! Burada söze inşkân yoktur, yâni; izahat verilmesi mümkün değildir. Sus vesselâm.»

Hazreti Mevlânâ kıssadan hisseye intikal ederek diyor ki:

8301

گر ز صورت بگذرید ای دوستان
جنت و کلاستان در کلاستان

«Ey dostlar! Eğer suretten geçer ve mânâ âlemine giderseniz orası-
nın Cennet ve gülistan içinde gülistan olduğunu görürsünüz.»

8302

صورت خود چون شکستی سوختی
صورت کل را شکست آموختی

«Ey sâlik! Kendi suretini kırıp yakacak olursan, her sureti kırmayı
öğrenirsin.»

Suretini kırmaktan maksat: Mevhum benliğini izâle etmek, yâni;
«Ölmeden evvel ölünüz» emrine ittibâ eylemektir. Bunu yaparsan;

8303

بعد زان هر صورتی را بشدنی
همچو خیدر باب خیر بر کنی

«Ondan sonra, her sureti kırar ve cenabı Haydar (Kerremallâhü veç-
he) gibi Hayber kalesinin kapısını koparırsın.»

Malûm ya, Hazreti Ali, Hayber kalesinin kapısını koparmış, o koca
kapıyı elinde kalkan gibi kullanmıştı. Kendisinin de söylediği gibi o ka-
pıyı ceset kuvvetiyle değil, ruh kuvvetiyle koparmıştı. Çünkü evvelemir-
de kendi varlığını terk eylemiş, Zat-ı İlâhî'de fânî olmuş ve Hak kuvve-
tiyle O harikûlâde harekette bulunmuştu.

8304

سنبه صورت شدان خواجه سلیم
که بده می شد بگفتار سقیم

«O saf şehirli surete zebûn oldu da yanlış bir söz üzerine köye git-
meye kalkıştı.»

8305

سوی دام آن تملق شادمان
همچو مرغی سوی دانه امتحان

«Köylünün yaltaklanması tuzacağına mesrur olarak gitti ve imtihan
danesini yemeye koşan bir kuşa döndü.»

8306

از کرم دانست مرغ آن دانه را
غایت حرصت و بی جود آن عطا

«Kuş o tuzaktaki dâneyi kerem bilir. Halbuki o ihsan ve cömertlik
değil, onu koyan kuşbazın kuş tutmak hırsının neticesidir.»

8307

مرغکان در طمع دانه شادمان
سوی آن تزویر بران و دوان

«Kuşçagızlar dâneye tama ederek sevinip kuşbazın o hilesi cihetine
uçar ve koşarlar.»

8308

گر ز شادی خواجه آگاهت کنم
ترسم ای ره رو که بیگاہت کنم

«Ey hakikat yolcusu olan salik! Eğer şehirlinin köye gidişindeki se-
vincinden bahsedecek olursam, seni geç bırakıp maârif ve hakâyık din-
lemekden mahrum kalacağından korkarım.»

8309

مختصر کردم چو آمد ده بدید
خود نبود آن ده ره دیگر گزید

«Sözü kısa kesiyorum. Yolda bir köy görüldü; lâkin o, gidecekleri
köy değildi. Binaenaleyh başka bir yola sülûk ettiler.»

8310

قرب ماہی دہ بدہ می تاخذند
زانکہ راہ دہ نکو نشا حتمند

«Bir ay kadar köyden köye gezdiler. Çünkü gidecekleri köyün yolunu iyi bilmiyorlardı.»

8311

هرکہ در رہ بی قلاووز میرود
مردو روزہ راہ صد سالہ شود

«Her kim kılavuzsuz yola giderse, iki günlük yol yüz yıllık mesafe olur.»

Sûri yollarda kılavuz nasıl lâzım ise, hakikat yolunda bir delil bulmak ve onun iznine tâbi olmak da elzemdir.

8312

هرکہ نازد سوی کعبہ بی دلیل
همچو این سرکشگان گردد ذلیل

«Her kim delilsiz Kâbe'ye giderse şehirli ve çocukları gibi başı döner ve zelil olur.»

8313

هرکہ گیرد پیشہ بی اوستا
رہس حندی شد بشہرو روستا

«Her kim ustasız bir san'at tutacak olursa şehirde ve köyde maskara olur.»

8314

حرکہ نادر باشد اندر خائنین
آدمی سر برزند بی والدین

«Bir insanın anasız, babasız vücûda gelmesi şark ve garp arasında nadir vaki olmuştur.»

Nitekim Âdem Aleyhisselâm anasız, babasız, İsâ Aleyhisselâm babasız olarak zuhur etmiştir. Fakat bunlar da nâdir olarak vuku'a gelmiştir.

8315

ما او یادکہ او کسی کند
نادری باشد کہ رگہی زند

«Malı, çalışıp, kazanan bulur; insanın bir defineye tesâdüf etmesi nadir vukû bulur.»

8316

مصطفیٰ بی کوکہ جسمش جان بود
تا کہ رحم علم القرآن شود

«Hazreti Mustafâ (S.A.V.) gibisi nerede ki Cenâbı Hak, ona Kur'ân tâlim etsin.»

الرَّحْمَنُ ۝ عَلَّمَ الْقُرْآنَ ۝ خَلَقَ الْإِنْسَانَ ۝ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ۝

Yâni : «Merhameti bütün eşyaya şamil olan Cenabı Rahman, Hâbib-i Ekremine tâlim-i Kur'ân eyledi. İnsan cinsini yarattı ve ona beyanı, (yâni; maksadını anlatmayı) öğretti» âyetlerine işaretir.

8317

اہل تنرا جلاہ علم بالفلم
واسطہ افراشت در بند و کرم

«Ceset sahibi insanlara kalem vasıtası ile ilmi öğretti ve kereminin bolluğu ile kalemi, öğretiş ve öğrenişe vasıta halketmiştir.

İKRA' Sûresinin ilk âyetlerine işaret olunmuştur :

(49) Sûrei Rahman : 1-4.

اِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ۝ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ۝
اِقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ۝ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ۝ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ
مَا لَمْ يَكُنْ يَعْلَمُ ۝

Yâni: «Ya Muhammed; bütün eşyayı yaratan rabbinin ismiyle oku. O rab ki insanı uyuşmuş, pıhtılaşmış kandan yarattı. Oku ki senin Rabbin nihayetsiz kerem sahibidir. O Rabbin ki kalem vasıtasıyla insana bilmediği şeyleri talim etti⁵⁰.»

8318

محریمی هست محروم ای بسر
چون حریمان تک مرو آهسته تر

«Oğul; her haris mahrumdur. Sen de haris olan gibi koşarak gitme; âheste ve teennî ile hareket et.»

8319

اندران ره رنجها دیدند و تاب
چون عذاب مرغ خاکی در عذاب

«Şehirli ve çoluk çocuğu da, o yolda, karada yaşayan kuşun suda eziyet çekmesi gibi, meşakkatler ve sıkıntılar çektiler.»

8320

سیرگشته از ده واز روستا
وز شکر ریز چنان نا اوستا

«Köyden ve köylüden ğına getirmişler ve öyle usta olmadan şeker yapmaya da doymuşlardı.»

(50) Sûrei Alak: 1-5.

«ŞEHİRLİ VE ÇOCUKLARININ KÖYE VÂSİL OLMASI VE KÖYLÜNÜN ONLARI TANIMASI»

8321

بعد ماهی چون رسیدند آن طرف
بی نوا ایشان ستوران بی علف

«Bir ay sonra kendileri aç, hayvanları otsuz olarak köye vâsıl oldular.»

8322

روستایی بین که از بد نیتی
میکند بعد اللتیا والئی

«Köylüyü gör ki niyeti bozuk olduğundan, dâvetli misâfirlerine ne-ler yaptı?»

8323

روی پنهان میکند زیشان بروز
ناسوی باغش نبکشاید بوز

«Bağına ağız açmasınlar, yâni; mahsülünü yemesinler diye, şehirli ile çocuklarından gündüzün yüzünü gizledi, görünmedi.»

8324

تختیان رو که همه زرق و شرست
از مسلمانان نهان اولیترست

«Öyle bir yüz ki hîle ve riyâdan ibâret idi. Öyle bir yüzün Müslümanlara görünmemesi görünmesinden evlâ idi.»

8325

روپها باشد که دیوان چون مگس
بر سرش بنشسته باشد چون جرس

«Öyle yüzler vardır ki şeytanlar sinek ve çingirak gibi onların başına oturmuşlardır.»

Sûrei Zuhurf'da buyruluyor ki :

وَمِنْ بَعْشٍ عَزَّ ذِكْرُ الرَّحْمَنِ يَقْتُلْهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ ﴿٥١﴾

Yâni: Rahmanın zikrinden her kim yüz çevirir, (yâni; helâl ve haram ve ikâb-ı ilâhiden korkmaz, onun rahmetinden ümitvar olmazsa) ona şeytanı musallat ederiz. Artık o şeytan dünyada O kimseye yakın arkadaş olur⁽⁵¹⁾.

Molla Câmi (Kuddise sirruhu) (Nefehâtül üns) isimli eserinde diyor ki : «Şeyh Ebül Kâsım Nasrî Âbâdî'nin müslüman bir cinni vardı. Bir gün şeyh, mescidde otururken cinni geldi, ona: Ey şeyh; bu cemaatı nasıl görüyorsun? diye sordu. Şeyh: Bâzısı uykuda, bazısını uyanık görüyorum, dedi. Cinni: Başlarında olanı görüyor musun? sualinde bulundu. Şeyh: görmüyorum cevâbını verdi. Cinni şeyh'in gözlerini sıvadı. Şeyh, cemaatin başları üstünde birer karga oturduğunu, bazılarının gözlerini kanatları ile kapattığını, bazılarınınkini de kâh kapatıp kâh açtığını gördü ve bunlar nedir? diye cinniye sordu. Cinni :

وَمِنْ بَعْشٍ عَزَّ ذِكْرُ الرَّحْمَنِ يَقْتُلْهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ ﴿٥٢﴾

âyetini okumadın mı? O kargalar birer şeytandır ki onların başları üstünde oturmuş, gafleti derecesine göre onu istilâ eylemiştir, izahında bulundu.»

8326

در چنان روی جنیت عاصیه

گفت یزدان نسفاً بالناسیه

«Böyle habîs ve asi çehre için Cenabı Hak (Alnının perçeminden yakalar, çekeriz) buyurmuştur.»

İKRA' Sûresindeki bir kaç âyete işâret edilmektedir. Rivâyet olunmuştur ki Ebu Cehil habîsi : «Muhammed'i secde etmiş olduğu halde görürsem ayağımla boynuna vuracağım» demişti. Bir gün Sallâllâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz namaz kılıyordu. Ebu Cehle haber verdiler. Koşarak nezd-i peygamberiye gitti. Yanına varmadan, beti benzi atmış olduğu halde titreyerek geri döndü. «Ne oldun?» diye sordular. «Benimle Mu-

(51) Sûrei Zuhurf : 36.

(52) Sûrei Zuhurf : 36.

hammed arasında içerisi ateş dolu bir hendek gördüm. Kocaman bir yılan bana doğru ağzını açmıştı. Kuşlar da onun üzerine kanat germişlerdi» dedi.

Bu haber, Rasûlullah (S.A.V.) e vâsıl olunca : «Eğer yanıma gelse idi, melekler onu parça parça ederlerdi» buyurdu. Bu münâsebetle şu âyetler nâzil oldu :

أَرَأَيْتَ الَّذِي يَنْهَىٰ

عَبْدًا إِذَا صَلَّىٰ ﴿٥٣﴾ أَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ عَلَى الْهُدَىٰ ﴿٥٤﴾ أَوْ أَمَرَ

بِالتَّقْوَىٰ ﴿٥٥﴾ أَرَأَيْتَ إِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿٥٦﴾ أَلَمْ يَعْلَم بِآثَارِ اللَّهِ

يَرَىٰ ﴿٥٧﴾

Yâni : «Allah'ın bende'i hassı olan Hazreti Muhammedi namazdan men etmek isteyen Ebu Cehil'i gördün mü? Bana haber ver, eğer o hidayet üzere ise, yahut takva ile emrediyorsa, yahut, Hakkı inkâr üzere ise ve doğrudan yüz çevirmişse, Allah'ın gördüğünü bilmiyor mu?⁽⁵³⁾»

(Elem ya'lem biennallahe yerâ) Âyeti kerimesinde hem vait, hem tehdit vardır. Yâni; bu, o demektir ki : Ey zahit; Allah'a ibâdet et ki o seni görmektedir. Ey Fâsık; tevbe et ki Hak seni görüyor; ey mürâ'î, ihlâs ile tâatda bulun ki, Allah seni müşahade etmektedir.

Onun için tâat ve ibâdet esnâsında Huzur-i İlâhîde bulunulduğu ve yaptığı hareketin Allah tarafından müşahade olunduğu düşünülmelidir.

Bu yoldaki ibâdetlere (ih-san) yâni; güzelleştirmek tâbir olunur ki yâni; «İhsan, senin Allah'ı görüyormuş gibi ibâdet etmendir. Eğer sen onu görmüyorsan O seni görmektedir» diye târif buyurulmuştur.

Yine bir gün Rasûlullah (S.A.V.) namaz kılıyordu. Ebû Cehil tesadüf ederek : «Ya Muhammed, ben seni namaz kılmaktan men etmedim mi idi?» dedi. Hazreti Peygamber onu Azab-ı İlâhî ile korkutmak istedi. Ebu Cehil; «Beni mi korkutuyorsun? Benim meclisim bütün Mekke vâdîsi ahalisinin meclislerinden büyüktür; yâni taraftarlarım pek çoktur» dedi. O münasebetle de şu âyetler nazil oldu :

(53) Sûrei Alak : 9-14.

كَذَلِكَ لَمْ يَنْتَهِ لَنْفَعًا
بِالنَّاصِيَةِ ۝ نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ ۝ فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ ۝
سَدِّعُ الزَّبَانَةَ ۝ كَذَلِكَ لَا تَطْعُهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ ۝

Yâni: «Vazgeçsin! Celâlim hakkı için eğer vazgeçmezse, muhakkak onu alın saçından yakalayıp Cehenneme sürükliyeceğiz, yalancı, günah-kâr perçeminden. O vakit meclisini ve taraftarlarını çağırsın! Biz de Cehennem zabanilerini çağıracağız⁵⁴.»

8327

چون پرسیدند و خائش یافتند
همچو خویشان سوی درشتافتند

«Köylünün ailesi ise kapıyı açmadı. Şehirli bu kötü muameleden deli gibi oldu.»

8328

در فرو بستند اهل خانه اش
خواجه شد زین کثر روی دیوانه اش

«Köylünün ailesi ise kapıyı açmadılar. Şehirli bu kötü muameleden deli gibi oldu.»

8329

لیک هنگام درشتی هم نبود
چون در افتادی بجه تیزی چه سود

«Lâkin sertlik gösterecek zaman değildi; kuyuya düşünce sertliğin ne faydası olur?»

8330

بردرش ماندند ایشان پنج روز
شب بسرما روز خود خورشید سوز

«Beş gün köylünün kapısı önünde kaldılar geceleri ayazda, gündüzleri yakıcı Güneşin altında geçirdiler.»

(54) Sûrei Alak: 15-18.

8331

بی ز غفلت بود ماندن بی خری
بلکه بود از اضطرار و بخوری

«Orada kalmaları gafletten ve eşeklikten değildi. Belki mecburiyet-den ve gıdâsızlıkdandı.»

8332

بالیهان بسته نیکان ز اضطرار
شیر مرداری خورد از جوع زار

«Mecbûriyet sevkiyle iyiler, alçaklara bağlanırlar ve hizmet ederler. Arslan av bulamayınca açlığın sevkiyle pis bir şey yer.»

8333

او همی دیدش همی کردش سلام
که فلانم من مرا اینست نام

«Şehirli köylüyü görüyor ve selâm veriyor; ben felânım, adım da şu'dur diyordu.»

8334

گفت باشد من چه دایم توکی
باپلیدی باقرین باکی

«Köylü dedi ki: Söylediklerin olabilir, yâni; belki doğru söylüyorsunuz. Fakat, senin kim olduğunu, kirli bir kimse mi, yoksa temiz bir adam mı bulunduğunu ben ne bileyim?»

8335

گفت این دم باقیامت شد شبیه
تا برادر شد یفر من اخیه

«Şehirli dedi ki: şu an, kıyâmete benzedi ki, kardeş kardeşden kaçıyor.»

Abese sûresindeki şu âyetlere işaretdir:

يَوْمَئِذٍ
الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ * وَأُمُّهُ وَأَبِيهِ * وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ * لِكُلِّ
أَمْرٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ *

Yâni: «Kıyamet öyle bir gündür ki insan kardeşinden kaçar. Anasından, babasından, zevcesinden ve çocuklarından da bir şey istemesinler diye firer eder. Ogün herkes için kendisini başkalarından müstağnî kılacak bir hal vardır⁵⁵.»

8336

شرح میکردش که من آنم که تو
لوتها خوردی ز خوان مهردو تو

«Ben o kimseyim ki, sen benim soframda fazla fazla yemekler yemiştin, diye şerh ediyordu.»

Kendini tanıtmaya çalışıyordu.

8337

آن فلان روزت خریدم آن متع
کل سر جاوز الاثنین شاع

«Falan gün sana falan şeyi satın almıştım. İkiyi tecâvüz eden bir sır şuyû bulur.»

Binâenaleyh senin gelip bizde kalışın ve bizimle dost oluşun herkesin bildiği bir şeydir.

(İkiyi tecâvüz eden)den maksat: iki dudakdan bir söz çıktı mı şâyî olur, demektir.

(55) Sûrei Abese: 34-37.

8338

سر مهر ماشیند ستد خاق
شرم دارد رو چو نعمت خورد خاق

«Bizim muhabbetimizin sırrını halk işitmiş ve öğrenmiştir. Boğaz niğmet yiyince yüz utanmak lâzım gelir.»

8339

او همه گفتش چه گوی ترهات
نی ترا دانم نه نام تو نه جات

«Köylü diyordu ki: ne saçmalayıp duruyorsun? Ben ne seni, ne adımı, ne de yerini bilirim.»

8340

نجمین شب ابرو بارانی گرفت
کآسمان از بارشش دارد سکنیت

«Beşinci gece bulutlar toplandı ve yağmur yağmaya başladı. O kadar ki gök yüzü o yağışın şiddetinden teaccüb etti.»

8341

چون رسید آن کارد اندر استخوان
خلقه زد خواجه که مهتر را بخوان

«O yağmurdan bıçak kemiğe dayanınca şehirli: ev sahibini çağırın, diye kapının halkasını döğmeye başladı.»

8342

چون بصدالحاح آمد سوی در
گفت آخر چیست ای جان پدر

«Köylü yüzlerce ısrardan sonra kapı dibine geldi: Evlât ne istiyorsun? dedi.»

8343

گفت من آن حقها بگذاشتم
ترك كردم آنچه می پنداشتم

«Şehirli dedi ki: Ben eski hukuku bıraktım, bütün zan ve düşüncelerimi terk eyledim.»

8344

پنج ساله رنج دیدم پنج روز
جان مسکینم درین گرما و سوز

«Şu beş gün içinde beş yıllık zahmet ve meşakkat çektim. Bu yakıcı sıcakta zavallı canım çok müteessir oldu.»

8345

يك جفا از خویش و از یار و تبار
در گرانی هست چون سبصدهزار

«Akrebâdan, dostdan ve soydan, sopdan görülen bir cefâ, başkalarının üçyüzbin cefâsından ağırdır.»

8346

زانکه دل نهاد بر جور و جناس
جانش خوگر بود بالطف و وفاس

«Çünkü gönül, hısım ve akrabânın cevri cefâda bulunacağını ummaz. Ruh onların lütuf ve vefâsına alışmıştır.»

8347

هرچه بر مردم بلا و شدتست
این یقین دان کنر خلاف عادتست

«İnsanların uğradıkları belâ ve mihnet, âdet hilâfı şeylerden doğar.»

Yâni; insanın alışmadığı bir şey gayet güç gelir.

8348

گفت ای خورشید مهرت در زوال
گر تو خونم ریختی کردم حلال

«Ey muhabbet güneşi zevâle uğramış köylü, benim kanımı dökdünse bile helâl ettim.»

8349

امشب باران نماده کوشه
تا بیایی در قیامت توشه

«Bu yağmurlu gecede bize bir köşe ver ki kıyamette ecir ve sevap bulasın.»

8350

گفت يك کوشه است آن باغبان
هست اینجا گر کر را او باستان

«Köylü dedi ki: bahçevana mahsus bir köşe, bir kulübe vardır ki bahçevan orada kurt için bekçilik etmektedir.»

8351

در کفش تبر و بآن از بهر گرک
تاز ندگر آید آن گرک سترک

«O koca kurt gelirse onu vurmak için bahçevan elinde ok, yay olarak beklemektedir.»

8352

گر تو آن خدمت کنی آن جای تست
ورنه جای دیگری فرمای جست

«Eğer sen bahçevanın yaptığı hizmeti yapar, yâni; kurt bekçiliği edersen orası senindir. Yoksa dilediğin yere buyur git.»

8353

گفت صد خدمت کنم تو جای ده
آن کمان و تیر در کفم بت

«Şehirli dedi ki: Sana yüzlerce hizmet ederim. Sen hemen bir yer göster, o yayı da, oku da elime ver.»

8354

من نخسب حارسی رزکنم
گر برآرد گرگ سر تبرش زم

«Ben uyumam, bağda üzüm bekçiliği ederim. Şayet kurt baş gösterirse onu da okla vururum.»

8355

هر حق مگذار امشب ای دودل
آب باران بر سر و در زیر گیل

«Ey iki yüzlü, içi, dışı başka kimse! Allah rızası için bu gece bizi yağmur altında, çamur üstünde bırakma.»

8356

کوشه خالی شد و او باعیال
رفت آنجا جای تنگ و بی بحال

«O bucak boşaltılınca, şehirli, o dar yere çoluk ve çocuğu ile beraber mecâlsiz bir halde girdi.»

8357

چون ملخ باهمدگر کشته سوار
از نهیب سیل اندر کنج غار

«Sel korkusundan mağara köşesine sığınmış çekirgeler gibi, biribiri üstüne bindiler.»

8358

شب همه شب جمله گویان ای خدا
این سزای ماسزای ماسزا

«Bütün gece hepsi de dediler ki: İlâhî; uğradığımız şu felâket bize lâyıktır.»

8359

این سزای آنکه شد یار خسان
یا کسی کرد از برای ناکسان

«Bu alçaklarla dost olanlara, yahut insan olmayanlara insanlık gösterenlere bu hal, lâyıktır.»

8360

این سزای آنکه اندر طمع خام
ترک گوید خدمت خاک کرام

«Bu hal, ham tamaha düşüp de erbâb-ı keremin hizmetinden ayrılanı yakıştır.»

8361

خاک پاکان لیس و دیوار شان
بهتر از عام و رز و گلزار شان

«Pâk olan kerem sahiplerinin toprağını ve divarını yalamak, avamdan ve onların bağıyle, bahçesinden evlâdır.»

8362

بندۀ يك مرد روشن دل شوی
به که برفرق سرشاهان روی

«Kalbi nurlu bir zâtın bendesi olmak, senin için Padişahların başına tac olmaktan hayırlıdır.»

8363

از ملوك خاك جز مانگك دهال
تو نخواهی یافت ای پيك سبل

«Ey muhtelif yollarda giden kimse! Dünya hükümdarlarında davul sesinden başka bir şey bulamazsın.»

8364

شهریان خود رهزنان نسبت بروح
روستایی کبست کیچ و بی فتوح

«Şehirliler rûha nisbetle yol vurucu kimselerdir. Köylü kimdir? Onlar feyizden mahrum bir ahmaktır.»

8365

این سزای آنکه بی تدبیر عقل
و آنکه غولی آمدش بگزید نقل

«Bu felâket, aklın tedbirine uymadan ve ğulyabânî davetine kapılarak yerinden ayrılan kimseye münâsibdir.»

8366

چون پشیمانی زد دل شد تاشغاف
زان سپسی سودی ندارد اعتراف

«Yaptığı işe candan, gönülden nadim oldu; oldu ama, artık soğuk soğuk ah etmenin ne faydası var?»

8367

آن کجای و تیر اندر دست او
کركرا چوبان همه شب سوبو

«Şehirli elinde ok yay olduğu halde her tarafı geziyor ve kurt araştırıp bekçilik ediyordu.»

8368

کرك بروی خود مسلط چون شرر
کرك چوبان وز کرك او بی خبر

«Kurt da kıvılcım gibi ona müsallât olmuştu. O kurdu arıyor, fakat asıl kurt'dan habersiz bulunuyordu.»

Asıl kurt'dan maksat : O kulübedeki sivrisinek ve pirelerdi.

8369

مربشه مرکبک چون گرکی شد.
اندران ویرانه شان زخمی زده

«O harâbedeki her sivrisinek ve her pire birer kurt gibi olmuştu. Şehirli ve çocuklarını ısıırıyordu.»

8370

فرصت آن پشه راندن هم نبود
از نهیب حمله کرك عنود

«İnatçı kurdun saldırışı korkusundan sivrisineği kovmaya fırsat yoktu.»

8371

تانباید کرك آسیبی زند
روستایی ریش خواجه بر کند

«Kurt bir zarar vermesin, sonra köylü şehirlinin sakalını yolmasını diye başka şeyle meşgul olamıyorlardı.»

8372

ناکهان تمثال گرکی هشته
سر برآورد از فراز پشته

«Ansızın, saldırıp gelmekte olan bir kurd'un karaltısı tepenin üstünden baş gösterdi.»

8373

تبر را بکشد آن خواجه زشت
زد دران حیوان که تا افتاد است

«Şehirli yaydaki oku salıverdi, o hayvanı vurup aşağı düşürdü.»

8374

اندر افتادن ز حیوان باد جست
روستایی های کرد و کوفت دست

«Hayvandan, düşerken bir yel zuhur etti. Bunu işiden köylü: hay! diyerek ellerini dizlerine vurdu.»

8375

تا جوانمردا که خن کره منست
گفت نی آن گرک چون آمرمنست

«Dedi ki: ey insan olmayan! Vurduğün benim eşeğimin sıpasıdır. Şehirli cevap verdi ki: hayır... O, dev gibi bir kurt'dur.»

8376

اندر و اشکال گرکی ظاهرست
شکل او از گرکی او مخبرست

«Ondan kurtluk şekli zâhirdir. Onun şekli, kurt olduğunu haber vermektedir.»

8377

گفت نی بادی که جست از زیروی
می شناسم همچنان کآبی زمی

«Köylü dedi ki: hayır, kurt değildir. Onun altından zuhur eden yelin sesini tanırım ve suyu şarapdan ayırd eder gibi bilirim.»

8378

کشته خر کره امرا در ریاض
که مبادت بسط مرکز ز انقباض

«Bahçeler arasında gezen sıpamı öldürdün. İnkıbaz, yâni; gam ve keder halin asla inbisat'a ve ferahlığa tehavvül etmesin.»

8379

گف نیکوتر تفحص کن شبست
شخصها در شب ز ناظر محجبست

«Şehirli dedi ki: iyi araştıır, şimdi gece vaktidir. Geceleyin eşya, bakandan gizlenir.»

Yâni; bir şey geceleyin teşhis edilemez..

8380

شب غلط بنماید و مبدل بسی
دید صائب شب ندارد هر کسی

«Gece her şey'i ğalat ve değişik gösterir. Herkesin gözü geceleyin doğru görmez.»

8381

هم شب و هم ابروهم باران ژرف
این سه تاریکی غلط آرد شکرف

«Şimdi gecedir, hem hava bulutlu ve yağmurludur. Bu üç karanlık insanı yanıltır.»

8382

گفت آن برمن چو روز روشنست
من شناسم باد خر کره منست

«Köylü dedi ki: O bana aydınlık ve gündüz gibidir. Ben sıpamın yel sesini pekâlâ tanırım.»

8383

در میان یست باد آن بادرا
می شناسم چون مسافر زادرا

«Yolcunun yol azığını tanıdığı gibi, ben de sıpamın yelini o kadar iyi tanırım ki, yirmi yel sesi arasından ayırt ederim.»

Bunun üzerine :

8384

خواجه برجست و پیامد ناشکفت
روستایی را گریباتش گرفت

«Şehirli artık sabredemedi, yerinden fırladı, köylünün yakasından tuttu.»

8385

کابه طرار شید آورده
بنگ و افیون هر دو با هم حورده

«Ey hilekâr ve mekkâr olanların ahmağı; sen hem afyon yutmuş, hem esrar içmişsin.»

8386

در سه تاریکی شناسی بادخر
چون ندانی مر مرا ای خبره سر

«Üç karanlık arasında eşeğin yelini tanıyorsun da, ey gaddar, zalim beni nasıl bilmiyorsun?»

8387

آنکه داندیم شب کو ساله را
چون نداند همزه ده ساله را

«Gece yarısı sıpasını tanıyan, nasıl olur da on yıllık arkadaşını bilmez?»

8388

خوشتنرا عارف و واله کنی
خاک بر چشم مسرور میزی

«Kendini dalgın ve arif gösteriyorsun da mürüvvet ve vefanın gözü-ne toprak saçıyorsun.»

8389

که مرا از خویش هم آگاه نیست
در دلم کنجای جز الله نیست

«Söyle diyerek ki: Benim kendimden haberim yoktur, kalbimde Allah'dan başka birşey mevcut değildir.»

8390

آنچه دی خوردم از اتم یاد نیست
این دل از غیر تحیر شاد نیست

«Dünkü yediğim yemek hatırımda değil, bu gönül hayretten başka bir şeyle şâd olmuyor diyorsun.»

Tahayyür ve hayret : Allah'ın aşk ve şevkinden, yahut sanayii bedi-asını müşâhede eylemekten husûle gelir. Manevi zevklerin yükseklerindendir. Aleyhisselâtü Vesselâm efendimiz : «İlâhi sana karşı olan hayretimi artır» diye düâ buyururlardı.

Hazreti Mevlânâ Mesnevî'nin diğer bir yerinde diyor ki : «Ashabı kiramda hayret galip olduğu için aralarında hafız olanlar nâdirdi. Kur'ân'ın dörtte birini hıfz etmiş olanlar diğer sahâbilerden (Aramızda çok değerli ve büyük bir zattır) takdirini işitirdi.»

8391

عاقل و محزون حقم یاد دار
در چنین بی خویشم معذور دار

«Ben âkil ve Hak mecnunuyum; bunu hatırla da böyle kendimden geçmiş olmamı mâzur gör, iddiasında bulunuyorsun» dedikten sonra köylünün ettiği iddiaları da şu surette sayıp döküyor :

آنکه صداری خورد یعنی نبیند
شرع او را سوی معذوران کشید

«Bir kimse hurma şarabı gibi bir müskîr'i içen de sarhoş olursa şeriat onu mâzur görür ve sözleri üzerine hüküm vermez.»

مست و بنگی را طلاق و بیع نیست
همچو طفلست او معاف و معتقیست

«Sarhoşun ve esrarkeşin kadın boşaması ve bir şey satması makbul ve muteber değildir. O, çocuk gibi sözünde muafdır ve azâd edilmiş bir köle gibidir.»

Nebiz: Hurmadan, kuru üzümünden, baldan, buğday ve arpadan yapılmış bir mâidir ki durdukça tahammür ve çok içilince sekir verir. Nebek ise esrar demektir.

Gerek nebizle sarhoş olanın, gerek esrar içip dalga geçen talâk ve alış veriş, ekseri fukahaya göre muteber olmaz. Çünkü aklı başında değildir.

مستی آید ز بوی شاه فرد
صد حمی در سرو مغز آن نکرد

«Yegâne olan şahın — yânî; benzeri olmayan Allah'ın — kokusundan husûle gelen sarhoşluğu yüz küp dolusu şarap, kafada husûle getiremez.»

بس برو تکلیف کی باشد روا
اسب ساقط گشت و شد بی دست و پا

«O halde böyle bir adama nasıl teklif olur? At düştü eli, ayağı kırıldı ve teklifden kurtuldu.»

Seriatta mükellef olmanın şartı akıl ile bülüğdür. Aklı başında olmayan ve henüz bülüğ derecesine varmayan şer'an mükellef sayılmaz.

بار که نه در جهان خر کره را
درس که دهد بارس بو مره را

«Dünyada eşek sıpasına kim yük yükletir? Şeytan demek olan Ebu Mürre'ye kim fârisi dersi verir.»

بار برگرد چون آمد عرج
تفت حق لیس علی الاعمی حرج

«Topallık zuhur eden hayvandan yükü kaldırırlar. Cenab-ı Hak da: (Âmâya teklif yoktur) demiştir.»

سوی خود اعمی شدم از حق بصیر
بس معافم از قلیل و از کثیر

«Ben kendi tarafıma karşı âmâ, Hak cânibine karşı basîr oldum. Onun için azdan da affedilmişim, çoktan da...»

لاف درویشی زنی و بخودی
های و هوی مستیان ایزدی

«Ey yalancı; Sen dervişlikden ve istiğrakdan bahsediyor, Allah sarhoşları gibi hay huy edip duruyorsun.»

که زمین را من ندانم ز آسمان
امتحانات کرد غیرت امتحان

«Yeri gökden fark edemiyorum, diyorsun. Bu gibi sözlerinden dolayı Allah'ın gayreti seni imtihan etti.»

8401

باد خر کره چين رسوات کرد
هستی نفی ترا اثبات کرد

«Sıpanın yeli seni böyle rüsvay etti. Nefy ettiğin varlığın, vücûdunu isbat etti.»

Yâni: Ben bütün varlığımdan geçdim iddiasını ediyordun; sıpanın yeli sesini tanıyışın o varlığın çok ziyâde mevcut olduğunu meydana çıkardı.

8402

ایچنین رسوا کند حق صیدرا
ایچنین گیرد رمیده صیدرا

«Cenâb-ı Hak, Mekir ve hileyi böylece rüsvay eder, kaçmış olan avı yine böylece yakalar.»

8403

صد هزاران امتحانست ای پدر
هرکه گوید که منم سرهنگت در

«Babalık, ben Pâdişah kapısının çavuşuyum diyen kimse için yüzbinlerce imtihan vardır.»

8404

کر نداند عامه او را ز امتحان
پختگال راه جویندش نشان

«Avam-ı nâs, o müddeîyi imtihan etmeden bilemezse de, tarikat pişkinleri ondan dâvâsına ait nişan ve bürhan sorarlar.»

8405

چون کند دعویٰ خیاطی خبی
افکند درپیش او شه اطلسی

«Âdi bir kimse terzilik dâvâsı ederse, Pâdişah onun önüne bir top atlas kumaş atar.»

8406

که بر این را بفطانت فراخ
ز امتحان پیدا شود او را دوشاخ

«Bunu geniş bir kaftan olarak kes der. Bu imtihandan o dâvâcıya iddirap peydâ olur.»

8407

کر نبودی امتحان هر بدی
هر مخت در و غار سم بدی

«Eğer her kötü için bir imtihan olmasaydı, her korkak harp esnasında Rüstem olurdu.»

Yâni; her korkak: ben Rüstem gibi çarpışırım, iddiasını ederdi.

8408

خود مخت را زره پوشیده گیر
چون پسند زخم کردد چون اسیر

«Korkağı zırh giymiş farz etsen bile yara görünce esir oluverir.»

8409

مست حق هشیار چون شد از دهور
مست حق ناید بخود نافخ صور

«Hak sarhoşu olan kimse Lodos rüzgârından nasıl ayılır? Hak mesti olan kimse Sûr üfleninciye kadar kendine gelemesiz.»

Hadisi şerifde: «Ben sabâ rüzgârıyla muzaffer oldum, Âd kavmi lodos rüzgârıyla helâk oldu» buyurulmuştur. Bedir ve Hendek muharebelerinde de böyle rüzgârlar esmiş ve müşriklerin hezîmetine sebep olmuştu.

8410

باده حق راست باشد نی دروغ
دوغ خوردی دوغ خوردی دوغ دوغ

«Allahın şarabı doğrudur, yalan değildir. Ey müddei sen ise o şarabı değil, ayran içmişsin.»

8411

ساختی خود را جنید و یزید
رو که نشناسم تبر را از کلید

«Kendini Cüneyd-i Bağdâdî ve Bayezid-i Besdâmi gibi gösteriyorsun; işine git!.. Ben balta ile anahtarı ayırt edemiyorum diyorsun ama,»

8412

بدرکی و منبلی و حرصی و آز
چون کنی پنهان بشید ای مکر ساز

Ey mekkâr herif; soysuzluğunu, tenbelliğini ve hırsını mekir ve hile ile nasıl gizleyebilirsin?»

8413

خویش را منصور حلاجی کنی
آتش در پنبه یاران زنی

«Kendini Hallâc-ı Mansur yapıyor, yârân ve dervîşân'ın pamuğunu ateşliyorsun.»

8414

که نشناسم عمر از بواهب
باد کره خود شناسم نیم شب

«Ömeri, Ebû Leheb'den ayırt edemediğim halde, sıpamın yel sesini gece yarısı fark ederim diyorsun.»

8415

ای خری کین از تو خرابور کند
خویش را هر تو کور و کر کند

«Senin gibi bir eşeğin bu yoldaki sözlerine inanan ve kendisini senin için kör ve sağır eden de eşekdir.»

8416

خویش را از رهوان کمتر شمر
تو حریف رهزنانی که مخور

«Kendini Hak yolunun yolcularından sayma. Sen eşkiyâ takımından-sın, herze yeme.»

8417

باز پر از شید سوی عقل تاز
کی برد بر آسمان پر بحاز

«Mekir ve hileden geri dönüp akıl tarafına uç! Mecaz kanadı nasıl âsümâna uçabilir?»

8418

خویش را عاشق حق ساختی
عشق بادبو سیاهی باختی

«Sen knedini Hak âşığı gösteriyor, halbuki kapkara Şeytanla aşkbazlık ediyorsun.»

8419

عاشق و معشوق را در رستخیز
دوبدو بندند پیش آرند تیز

«Kıyâmet gününde âşık ve mâşuku birbirine bağlarlar ve sür'atle meydana getirirler.»

تو چه خود را کیچ و بی خود کرده
خون رزکو خون مارا حورده

«Sen neden kendini hayran ve bihud gösteriyorsun? Sen asmanın kanını — yâni; şarabı — içip de sarhoş olmuş değilsin, bizim kanımızı içmişsin.»

روکه نشناسم ترا از من بچه
عارف بی خویشم و بهلول ده

«Çekil git ki ben seni bir türlü tanıyamıyorum. Ben kendinden geçmiş bir ârifim ve köyün behlülüyüm, diyorsun.»

Behlül: Basra'lı bir ârifdir ki halkdan saklanmak için deliliğe vurmuş ve kendini mecnûn gibi göstermiştir. Bunu Abbâsî Halifesi Hârun Reşid'in kardeşi zannedenler varsa da zanları yanlıştır. Hârun, arasına Behlül'ü çağırır ve ondan nasihat alırdı. Bir defa mülâkatında : «Yâ Behlül! Sen akıllı ve müdebbir âdemsin; gel insan içine karış, sana bir vazife vereyim, halk senin aklından ve tedbirinden faydalansın» demiş, Behlül de : «Müsaade et de düşüneyim ve danışayım» diyerek tualete girmişti. Bir müddet sonra Hârun'a : «Danışdım, razi olmuyorlar» demiş, Hârun'un : «Kimler râzî olmuyorlar?» suâline : «Tuvalettekiler!» dedikten sonra : «Biz nefis yemeklerdik, insan içine karıştık da bu hâle geldik; sakın hâ! Sen de bizim gibi olursun dediler» diyerek Hârun'un teklifini reddeylemişti.

تو توهم میکنی از قرب حق
که طبقر دور نبود از طبق

«Sen tabak yapan tabakdan uzak olmaz diyerek kurb-i İlâhîyi tevehhüm ediyorsun.»

این نمی بینی که قرب اولیا
صد کرامت دارد و کاروکیا

«Şunu olsun görmez misin; Evliyâya mahsus olan kurb-i İlâhîde yüzlerce kerâmet ve hârikulâde hâlet vardır.»

Meselâ :

آهن از داود مومی میشود
موم در دست جو آهن می بود

«Demir, Dâvut Aleyhisselâmın elinde mum gibi yumuşardı. Senin elinde ise mum demir gibi sertleşiyor.»

Dâvut Aleyhisselâmın bu mûcizesi, Sebe' sûresinde şu sûretle hikâye buyuruluyor :

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ مِنَّا فَضْلًا
يَا جِبَالُ ارْزُقِي مَعَهُ وَالطَّيْرُ وَالنَّالَهُ الْحَدِيدَ ۖ اِذَا غَسَلَ
سَائِغَاتٍ وَقَدِّرْ فِي السَّرْدِ

Yâni : «Hakikaten Dâvud'a tarafımızdan fazlu kerem olarak bir mûcize verdik ve : ey dağlar; O Zebûr'u okuduğu vakit siz de akis yapın ve ey kuşlar; siz de onunla beraber ötün, dedik. Ve ona demiri yumuşattık ki, ateşe sokmaksızın demiri eliyle bükür, kıvrır, istediği şekle sokardı. Yap, bol bol ve geniş zırhlar imâl et, biçimini iyi takdîr eyle dedik⁵⁶.»

Bu âyeti kerimeye işaretle Hz. Mevlânâ : «İşte Hazreti Dâvud'un bu mûcizesi, kendisine olan kurb-i İlâhî neticesi idi. Ey mürâî ve müzevvir herif! Senin elinde demirin yumuşaması değil, mumun sertleşmesi vâkî oluyor ve bu hal senin yalancılığına şahâdetlik ediyor.» demek istiyor.

(56) Sûrei Sebe' : 10-11.

قرب خلق و رزق بر جلهست عام
قرب وحی عشق دارند این کرام

«Yaratmak ve rızık vermek suretiyle olan kurb-i İlâhî umûmîdir. Mahlûkâtın hepsinde vardır. Lâkin büyükler — yâni; Enbiyâ ve Evliyâ hazerâtı — muhabbet-i İlâhiye ve ilhâm-ı Rabbânî kurbiyyetini haiz' dirler.»

Kur'an'da :

وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ جَبَلٍ أَلْوَدَّ ۝

Yâni : «Biz insana şah damarından daha yakınız⁵⁷» buyrulmuş ve bütün mahlûkat için umûmî bir kurbiyyet olduğu bildirilmiştir. Evet sanî', yâni; bir şey'i yapan, masnu'undan, yâni; yaptığı şeyden ayrı ve uzak değildir. Şu camî'i şerifin ne tarafına bakılsa, orada Mîmar Sinan (Rahmetullâhi aleyh)in kemal-i san'atı görünür. Bununla beraber kurbun, yâni; Allah'a yakınlığın envâi ve dereceleri vardır. Hazreti Mevlânâ o dereceleri beyan için diyor ki :

8426

قرب بر انواع باشد ای پدر
می زد خورشید بر کهسار و زر

«Hey Babalık! Kurb'un envâi vardır. Meselâ Güneş, dağa da, altuna da vurur.»

Akis umûmî olur, fakat tesiri istidâda tâbidir.

8427

لیک قربی هست بازر شیدرا
که ازان آگه نباشد بیدرا

«Lâkin altunun Güneşe öyle bir yakınlığı vardır ki, o yakınlıktan söğüt ağacı haberdâr değildir.»

(57) Sûrei Kaf: 16.

Mevlânâ Câmi (Kuddise sırrahu) (Lüccetül esrar) isimli kasidesinde der ki :

«Hâlis altun dediğin nedir biliyor musun? Güneşin aksinden renk peydâ eylemiş bir topraktır. Şu halde halis altundan taş yaptırıp giyenlerin toprak başına olmuştur.»

Toprak başına olmak : felâket ve musibete uğramakdan kinâyedir.

8428

شاخ خشک و تر قریب آفتاب
آفتاب انهر دوکی دارد حجاب

«Kurumuş ve yaş ağaç dalları güneşe maruzdur. Güneş ikisinden de gizlenmez.»

Yâni; ikisine de aynı surette akseder.

8429

شاخ خشک از قربت آن آفتاب
غیر زوتر خشک گوشتن کویاب

«Kuru dal, o Güneşin yakınlığından daha ziyâde kurumukdan başka ne bulur?»

8430

لیک کو آن قربی شباخ طری
که ثمار بخته ازوی میخوری

Lâkin o taze dalın kurbiyyeti nerede ki, o vasıta ile o daldan olmuş meyveler yersin.»

Yâni; Güneşin kuru ve yaş ağaç dallarına aksi suretiyle bir yakınlığı vardır. Fakat kuru dala olan yakınlığı onu daha ziyade kurutur ve odun haline getirir. Yaş dala olan yakınlığı ise onda olgun ve lezzetli meyveler hâsıl eder. Binaenaleyh :

آبخنان مستی مباح ای بی خرد
که بمقل آید بشپانی خورد

«Ey akılsız kimse! Öyle sarhoş olma ki, aklın başına gelince o sarhoşluğa peşiman olmayasın.»

بلکه زان مستان که چون می میخورند
عقلهای پخته حسرت می برند

«O mestân-ı İlâhiden ol ki, Aşk-ı Rabbânî şarâbını içtiklerinde, onların idrak ve şuûruna pişkin ve tecrübeli akıllar bile hasret çekerler.»

ای گرفته همچو کربه موش پیر
کز ازان می شیرگیری شیرگیر

«Ey kedi gibi koca bir fare yakalayan; mestan-ı İlâhînin içtiği Aşk-ı Rabbânî şarâbından gıdalanmışsan fâre değil, arslan tut.»

Sôfiye tarîkinde (Murâkebe) derler bir hal vardır ki, bir yerde oturup kalbinden bütün mâsivâyı çıkarmak ve Allah'dan feyz ve ilhâma müterakkib olmaktır.

Cüneyd-i Bağdâdi (Kuddise sırrahû) demiştir ki: «Ben murakebeyi bir kediden öğrendim. Bir gün baktım ki bir deliğin başına oturmuş, gözlerini o deliğe dikmiş, bir tüyü bile hareket etmeksizin şikârını bekliyordu. Nihayet beklediği fâreyi yakaladı. O esnada: (Ben senin matlubun olmakda fâreden aşağı değilim, sen de benim tâlibim olmakda kediden aşağı olma) diye kalbime bir ilham vâki oldu. Ondan beri mürakabeyi âdet edindim.»

Burada Hazreti Mevlânâ köylüyü, yâni; mânâsı olmadığı halde, dâvâsı olan sahte mürşitleri kediye benzeterek: «Senin tuttuğun nihâyet bir fâredir. Onu avlayacağına Allah sarhoşlarının içtiği aşkı Rabbânî şarabından iç de fâre tutmak yerine, arslan avla» diyor.

ای بخورده از خیالی جام هیچ
همچو مستان حقایق پرمیچ

«Ey hayal kadehinden hiç şarabını içmiş, — yâni; hakikat kadehinden hiç nûş etmemiş olan; hakikat sarhoşları — gibi sallanıp durma!»

می فنی این سووآن سو مستوار
ای تو این سو نیست زان سو گذار

«Ey sarhoş taklitcisi; sarhoş gibi öteberiye sallanıp, düşüyorsun. Fakat o taklit cihetinden bu tahkik tarafına senin için geçmek imkânı yoktur.»

کر بدان سوراہ یابی بعد ازان
که بدین سو که بدان سو سرفشان

«Eğer bundan sonra o hakikat tarafına yol bulursan bazan hakikat, bazan mecaz, yâni; kâh mânâ kâh sûret âlemlerinde dolaş.»

جمله این سوی ازان سو کب من
چون نداری مرکه هرزه جان مکن

«Ey mürâî! Sen tamamiyle bu sûret âlemindensin, mânâ âleminden dem vurma. Mâdem ki ölümün gelmemiş, beyhûde yere can çekişir gibi davranma.»

آن خضر جان کز اجل نهراست او
شاید ار مخلوق را شناسد او

«O Hızır canlı olan İnsan-ı Kâmil ecelden ve ölümden korkmaz, O'nun mahlûkâtı tanımaması mümkündür.»

Sen ise :

کام از ذوق توهم خوش کنی
دردمی درجنگ خود پرش کنی

«Tevehhüm zevkiyle dimağını hoş edip, varlık tulumuna üfürüyor ve kendini hava ile şişirip gururlanıyorsun ama,»

بس بیک سوزن تهی کردی زباد
اینچنین فربه تن عاقل مباد

«O tulum, bir iğne ile havadan hâlî olur. Dilerim hiç bir âkil'in cecedi bu nevi şişman olmasın.»

Yâni; ey müzevvir ve mürâî! Vehme tâbî olarak vücudunu hevâ ve heves ve taklit rüzgârı ile tulum gibi şişiriyorsun. Bir iğne, o tulumu deler ve içindeki havayı kaçıır. Bir tecrübe ve imtihanda senin şişirilmiş tulum gibi hava ile dolu olduğun meydana çıkar.

کو زها سازی ز برف اندرشنا
کی کند چون آب پند آن وفا

«Sen kış günü buzdan bardaklar yapıyorsun. O buzdan bardaklar, suyu görünce nasıl sebat gösterir, belki erir ve mahvolur.»

Böyle, ehl-i tarîk kisvesine girip de irşat davasında bulunan mukallit ve mürâileri temsil için Hazreti Mevlânâ bir hikâye naklediyor ve diyor ki:

«BİR ÇAKALIN BOYA KÜPÜNE DÜŞMESİ VE ALACA BULACA OLUP ÇAKALLAR ARASINDA TAVUSLUK DAVASINA KALKIŞMASI»

آن شغالی رفت اندر خم رنگ
اندران خم کردیک ساعت درنگ

«Bir çakal boya küpüne girdi ve bir müddet orada kaldı.»

بس درآمد پوستش رنگین شده
که منم طاوس علین شده

«Tüyleri ve derisi alaca bulaca oldu ve ben, İlliyyin tâvûsu oldum, dedi.»

İlliyyin: Semâların fevkinde bir makam imiş ki salih kimselerin amel defteri muhafaza olunurmuş. Tavus-u İlliyyin, semâvi tâvus demek oluyor.

بشم رنگین رونق خوش یافته
آفتاب آن رنگها برتافته

«Tüyleri renk, kendisi revnâk ve letâfet bulmuş, Güneş de o renkleri parlatmıştı.»

دید خردرا سبز و سرخ و فور و زرد
خوشتن را برشغالان عرضه کرد

«Tüylerini yeşil, kırmızı, pembe ve sarı renkde gördü ve kendisini çakallara gösterdi.»

جمله گفتند ای شغالک حال چیست
نه ترا در سر نشاطی ملتویست

«Çakallar dediler ki: ey çakalcağız, bu hal nedir? Senin başında bir neş'e ve neşât vardır?»

از نشاط از ما کرانه کرده
این تکبر از کجا آورده

«O neş'e ve neşât dolayısıyla bizden ayrılıyorsun; bu tekebbür ve azameti nereden getirdin?»

8448

يك شغالی پيش او شد كای فلان
شيد كردی باشدی از خوشدلان

«Ve çakallardan biri onun önüne geldi ve: ey falan; hile mi yapıyorsun, yoksa mânevî bir neş'eye kavuşup sülhâdan mı oldun?»

8449

شيد كردی تابنبر برجهی
تاز لاف این خالق را حسرت دهی

«Membere ve kürsiyye çıkıp lâfûgüzaf ile ulu görünüp halkı kendine meftun etmek için hilekârlık ediyorsun.»

8450

بسی بکوشیدی ندیدی گرمی
بسی ز شید آورده بی شرمی

«Çok çalıştın, fakat bir harâret, bir aşk görmeyince hileye sapıp, utanmazlığı ele aldın, dedi.»

8451

گرمی آن انبیا و اولیاست
باز بی شرمی پناه مردغاست

«Harâret (yanıp, yakılma) ve zevk-i mânevî enbiyâ ve evliyâyâ, utanmamazlık da hilekâr olanlara mahsusdur.»

8452

کائنات خلق سوی خود کنند
که خوشیم و از درون بسی ناخوشند

«Bu mukallit ve murâiler halkın iltifâtını kendilerine çekmek ve onlardan hürmet görmek için: biz hoşuz, sülhâdanız, derler. Halbuki çok nâhoşdurlar.»

«LAFAZAN BİR HERİFİN BİR KUYRUK PARÇASI İLE HER SABAH
NAKALINI VE BİYİĞİNİ YAĞLAYIP, ARKADAŞLARI ARASINDA,
ŞUNU BUNU YEDİM DİYE ÖĞÜNMESİ»

8453

پوست دنبه یافت شخصی مستهان
هرصباحی چرب کردی سبلتان

«Aşağılık bir kimse bir kuyruk parçası buldu. Her sabah onunla bıyıklarını yağladı.»

8454

در میان منعمان رفتی که من
لوت چربی خرده‌ام در انجمن

«Zenginler arasına gider ve: ben bir mecliste yağlı bir yemek yedim, derdi.»

8455

دست در سبلت نهادی در نوید
رمز یعنی سوی سبلت بنگرید

«Bunu haber verirken elini bıyığına götürür ve: bıyıklarına bakın, diye remiz yapardı.»

8456

کین گواه صدق گفتار منست
وین نشان چرب و شیرین خوردلست

«Bıyıklarımın yağlı bulunması, benim doğru söylediğimin şahidi, yağlı ve tatlı yediğimin delilidir, derdi.»

8457

اشامش کفتی جواب بی‌طینین
که اباد الله کیدالکاذبین

«Aç olan karnı ise ona: (Allah, yalancıların mekrini yok etsin) meâlinde sessiz bir cevap verirdi.»

Ve derdi ki:

لاف تو مارا بر آتش بر نهاد
کان سبال جرب تو بر کنده باد

«Senin lâfın bizi açlık ateşine yakmaktadır. Hay o senin yağlı bıyıkların yolunsun.»

گر نبودی لاف زشت ای کدا
یک کریمی رحم افکندی بما

«Ey dilenci herif; senin o çirkin atıp tutman olmasaydı, kerem sahibi bir zat bize merhamet eder ve bir parça yemek verirdi.»

ور نمودی عیب کز کم باخی
یک طیبی داروی او ساختی

«Eğer açlık ayıbını göstereydin ve eğrilik, yâni; yalancılık izhar etmeyeydin bir hekim çıkar da derdine devâ olurdu.»

گفت حق که کز مجنابان گوش و دم
بیتغن الصادقین صدقهم

«Cenab-ı Hak; Kulağını ve kuyruğunu eğri hareket ettirme! Kıyâmet gününde sadıklara sıdk ve istikâmetleri fâide verecektir, buyurdu.»

Maide sûresindeki şu âyete işarettir:

قَالَ اللَّهُ هَذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ لَهُمْ
جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِيَ اللَّهُ
عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٥٨﴾

Yâni: «Allahü Teâlâ buyurdu: bugün sâdıklara sıdk ve istikâmet-

lerinin menfaat vereceği bir gündür. O sâdıklar için, altından nehirler akan Cennetler vardır ki onlar, o Cennetlerde müebbet ve muhallet kılacaklardır. Allah onlardan râzî olmuştur, onlar da Allah'dan râzî olmuşlardır. Bu Cennet'e giriş ve İlâhî Rızâ'yı buluş büyük bir fevz ve necattır⁵⁸»

کهف اندر کز محسب ای محتم
آنچه داری و انما وفاستقم

«A cenâbet, mağaraya girip eğri yatma, nen varsa göster ve istikâmetde bulun.»

Hûd sûresindeki şu âyete işaret ediliyor:

فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَمَنْزَابٌ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا إِنَّه
بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٥٩﴾

Yâni: «Ey Peygamber-i Ekber, memur olduğun veçhile istikâmette bulun şirk ve küfürden tevbe edip de seninle birlikde olan müminler de müstakim olsunlar ve isyan hususunda hat ve miktarı tecâvüz etmeyiniz. Çünkü Allah yaptıklarınızı görücüdür⁵⁹»

Sûrei Hûd'un nüzûlünden sonra Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimizin' mübârek sakalında beyaz kıllar görülmeye başlamış ve Peygamber efendimiz: «Hûd sûresi sakalımı ağarttı» buyurmuştu. Çünkü orada, doğru ol, emri vardı.

ورنگوی عیب خود باری خش
از نمایش وز دغل خودرا بکش

«Eğer ayıbını söylemezsen bâri sus! Gösterişten ve mekir ve hileden kendini öldür, yâni; onlardan tamamiyle uzaklaş.»

(58) Sûrei Maide: 119.

(59) Sûrei Hûd: 112.

گر تو نقدی یانی مکشادهان
هست درره سنگهای امتحان

«Eğer sen istikâmet nakdini buldunsa ağzını açma ve ondan bahsetme ki yolda imtihan taşları vardır.»

Seni tecrübe ederler.

سنگهای امتحانرا نیز پیش
امتحاها هست دراحوال خویش

«İmtihan taşları önünde de onların ahvalini imtihan edecekler vardır.»

گفت بزندان از ولادت تابحین
یفتنون کل عام مرتین

«Cenab-ı Hak buyurdu ki: insan, doğuşundan ölümüne kadar her sene bir iki defâ imtihan olur.»

Sûrei Tevbe'deki şu âyete işâret olunmuştur:

أَوَلَا يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ

فِي كُلِّ عَامٍ مَرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٦٠﴾

Yâni: «Kâfirler ve münâfıklar görmüyorlar mı ki onlar (her sene bir, yahut iki defa) hastalık, kıtlık vesaire gibi türlü belâlara uğramakla fitneye düşmüş oluyorlar. Sonra küfür ve nifakdan tevbe etmiyorlar. Tezekkür ve nasihat da kabul eylemiyorlar⁶⁰.»

(60) Sûrei Tevbe: 126.

امتحان در امتحانست ای پسر
هین بکتر امتحان خودرا مخر

«Oğul, imtihan içinde imtihan vardır. Az bir imtihan ile kendini satın alma.»

Yâni; ufak bir imtihan geçirmekle kâmil oldum vehmine düşme.

«BÂÛR OĞLU BEL'AM'IN TANRI İMTİHANLARINDAN YÜZÜ AK ÇIKACAĞINDAN EMİN OLMASI»

Bâûr oğlu Bel'am: Belka şehrinde oturan bir zahit idi ki duâsı makbul olurdu. Hazreti Mûsâ'nın vefâtından sonra, halifesi Yûşâ, Benî İsraîl'in başına geçmiş; onları (Arz-ı Mev'ûd)e, yâni; kendilerine verileceği Allah tarafından vâdedilmiş olan şehirlerin üstüne götürmüş ve fütûhâta başlamıştı. O sırada Belka şehrini de muhasara ediyordu. Belka hakimî, muhasara ordusunun bozulmasına düâ etmesi için Bel'am'ı sıkıştırdı. O da düâ etti ve bir muvahhit ordusunun hezimetine düâ ettiği için İlâhî gadab'a muhatab oldu. En meşhur rivâyetlere göre Bel'am'ın bu hareketi Kur'an'da ve sûrei Âraf'da şu âyetle hikâye edilmiştir:

وَأَنذَرْنَاهُمْ يَوْمَ الْآيَاتِنَا فَانْصَحَ
مِنْهَا فَاتَّبَعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْغَاوِينَ

Yâni: «Ey Peygamber-i Ekber; kavmine, (yahut yahudilere) oku o kimsenin harekâtını ki, ona âyet ve alâmetlerimizi vermiştik. O, âyetlerden soyundu ve Şeytan onu kizbine tâbî kıldı da azgınlardan oldu⁶¹.»

Bazıları başka bir isim üzerinde durmuşlar ise de, ekseriyet bu şahsın (Bel'am bin Bâûr) olduğunu nakletmişlerdir.

(61) Sûrei Âraf: 175.

8468

باہم باعور و ابلیس لعین
زامتحان آخرین کشته مہین

«Bâûr oğlu Bel'am ile mel'un şeytan, son imtihanda hakîr ve zellî olmuşlardır.»

8469

آو بدعوی میل دولت میکند
معداش نفرین سبب میکند

«Bıyığını yağlayan adam, devlet ve niğmet dâvâsında bulunuyor, midesi ise onun bıyığından nefret ediyordu» Ve :

8470

کأنچہ پنهان میکند پیداش کن
سوخت مارا ای خدا رسواش کن

«Îlâhî, onun gizlediği açlığı meydâna çıkar; bizi yaktı, sen de onu rüsvay et diyordu.»

8471

جمله اجزای تنش خصم و پند
کز بہاری لافداشان دردیند

«Bedeninin bütün cüz'leri O'nun düşmanıdır. Çünkü o, bahar'dan dem vuruyor, onlar ise kış içinde kalmış gibidirler.»

8472

لافوا داد کرمها میکند
شاخ رحمترا زین برمیکند

«Bu adam, kerem lâfını edip duruyor, fakat merhamet dalını dibinden koparıyor.»

Yâni; tok görünüp, midesini aç bırakıyor.

Bu münâsebetle Hazreti Mevlânâ bir nasihat veriyor ve diyor ki :

8473

راستی پیش آر یا خاموش کن
وانگهان رحمت بین و نوش کن

«Doğruluğu iltizam et, yahut sus. Kendinde olmayan bir şeyi iddi'a etme. Ondan sonra Hak'kın rahmetini gör ve onu doya doya iç.»

8474

آن شکم حصم سبال او شده
دست پنهان در دعا اندر زده

«O'nun karnı bıyıklarının düşmanı oldu ve gizlice düa etmek üzere el kaldırdı.» Ve dedi ki :

8475

کای خدا رسوا کن این لاف لثام
تا بجنبد سوی مارحم کرام

«Îlâhî, bu aşağılık herifi rüsvay et ki kerem sahipleri bize merhamet etsinler...»

8476

مستجاب آمد دعای آن شکم
سوزش حاجت بزد بیرون علم

«O karnın düâsı Allah indinde müstecâb oldu. İhtiyaç âteşi, herifin içinden dışına vurdu.»

8477

گفت حق گر فاسقی و اهل صنم
جون مرا خوانی اجابتها کنم

«Cenâb-ı Hak buyurmuştur ki : Ey insan! Fasık da olsan, putperest de olsan, bana düâ edince sana icâbet eder ve hâcetini veririm.»

أَدْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ

Yâni. «Bana düâ edin ki size icâbet edeyim⁶²» va'd-i İlâhî'si Kur'an'da mezkûrdur.

8478

تو دعا را سخت گیر و می شخول
عاقبت برهاندت از دست غول

«Sen düâyâ sağlam sarıl ve feryad eyle ki, o düâ, seni gulyabânî elinden kurtarır.»

8479

چون شکم خود را بحضرت در سپرد
گر به آمد پوست آن دنبه برد

«Herifin karnı kendini Hak'ka teslim edince, bir kedi geldi, onun bıyıklarını yağladığı kuyruk parçasını kapıp kaçtı.»

8480

از بسی گر به دویدند او گریخت
گودک از ترسی عتابش رنگ ریخت

«Kedinin arkasından koştularsa da o kaçtı. Herifin oğlunun, babasının tekdiri korkusundan yüzünün rengi değişti.»

Yâni; sapsarı oldu.

8481

آمد اندر انجمن آن طفل خرد
آب روی مرد لافی را برد

«O küçük çocuk, babasının bulunduğu meclise geldi. O atıp tutan lafazan herifin şerefini bir paralık etti.»

(62) Sûrei Mû'min : 60.

Dedi ki: Her sabah dudaklarını ve bıyıklarını yağladığı kuyruk postekisi vardı ya...

8482

گر به آمد نا کهانش در ربود
بس دویدیم و نکرد آن جهد سود

«Ansızın bir kedi geldi, onu kaptı. Çok koştuk ve kovaladıksa da celhimiz fayda etmedi.»

8483

خنده آمد حاضرانرا از شکفت
رحمهاشان باز جنبیدن گرفت

«Meclisde bulunanlar şaşılar ve güldüler, onun hakkında merhamet damarları harekete geldi.»

8484

دعوتش کردند و سیرش داشتند
تخم رحمت در زمينش کاشتند

«Onu yemeğe çağırdılar ve karnını doyurdular. Onun zeminine merhamet tohumu sağıdılar.»

8485

او چو ذوق راستی دید از کرام
بی تکبر راستی را شد غلام

«O, kerem sahiplerinin hareketinden doğruluğun zevkini görünce ki bir ve azameti bırakıp sıdk ve istikâmetin kölesi oldu.»

«BOYACI KÜPÜNE DÜŞEN ÇAKALIN TAVUSLUK İDDİASINDA
BULUNMASI»

8486

وان شغال رنگ رنگ آمد نهفت
بر بنا گوش ملامتگر بگفت

«O renk renk olmuş çakal, kendisini levm eden hemcinsinin yanına
geldi ve gizlice onun kulağına dedi ki:»

8487

بنگر آخر درمن و در رنگ من
يك صنم چون من ندارد خودشمن

«Bana ve rengime bak. Hiç bir putperest'in benim gibi putu yoktur.»

8488

چون گلستان گشتهام صدرنگ و خوش
مر مرا سجده کن از من سرمکش

«Ben, gül bahçesi gibi, yüz renkli ve hoş bir mahluk olmuşum. Bana
secde et ve kafa tutma!»

8489

کر و فرو تاب و آب و رنگت بین
فخر دنیا خوان مرا و رکن دین

«Benim yürüyüşümü, zîynet ve letâfetimi ve rengimi gör de bana
Fahr-i Dünya ve Rûkn-i Din lâkaplarını ver.»

8490

مظهر لطف خدای گشتم
لوح شرح کبریای گشتم

«Ben, lutf-u İlâhînin mazharı, Kibriyâ ve azamet levhasının şerhi
olmuşum.»

8491

ای شغالان هین بمخوانیدم شغال
کی شغالی را بود چندین جمال

«Ey çakallar! Aklınızı başınıza alın da bana çakal demeyin. Bir ça-
kalda bu kadar güzellik bulunur mu?»

8492

آن شغالان آمدند آنجا بجمع
همچو پروانه بگردا کرد شمع

«Çakallar toplanarak oraya geldiler, mum etrafındaki pervânelere
döndüler.»

8493

بس چه خوانیت بگو ای جوهری
گفت طاوسی ز چون مشتری

«O halde a elmasım, sana ne diyelim? diye sordular. O da: Müşteri
yıldızı gibi parlak ve erkek tavus! deyin, cevâbını verdi.»

8494

بس بگفتندش که طاوسان جان
جلوه‌ها دارند اندر گلستان

«Çakallar ona dediler ki: can tavusları, — yâni; tâvusluk rûhunu
hâiz olanlar — gül bahçelerinde cilveler ederler, nazlı nazlı dolaşırlar.»

8495

تو چنان جلوه کنی گفتا کنی
بادیه نازفته چون گویم منی

«Sen de öyle cilve edebilir misin? Hayır... Çölü geçmeden Minâ'dan
nasıl bahsedeyim? dedi.»

Minâ: Mekke'ye iki saat mesâfede bir vâdîdir. Hacılar Arafat'tan
inince orada kurban keserler. Yine çakallar:

بانگ طاوس کنی گفتا که لا
بس نه طاوس خواجه بوالعلا

«Tavuslar gibi ötebilir misin? diye sordular. Ötemem, deyince: O halde ey Ebül Âlâ efendi sen tavus değilsin, dediler.»

خلعت طاوس آید ز آسمان
کی رسی از رنگ و دعویها بدان

«Tavusun hil'atı, yâni; rengârenk tüyleri semâdan gelir. Sen mücerret renk ve iddia ile ona nasıl benzersin? dediler.»

«FİR'AVUN'UN ÜLÛHİYYET DAVASINDA BULUNMASI DA BOYALI ÇAKALIN TAVUSLUK İDDİASINA BENZER»

همچو فرعونى مرصع کرده ریش
برترا ز عیسی پریده از خریش

Fir'avun da sakalına inci dizdirmiş ve eşekliğinden, kendisini İsa'dan yüce göstermeğe, ondan daha yücelere uçmağa kalkmış ve halka: (Ben sizin yüksek rabbınızım) hezeyânını etmişti.»

اوهم از نسل شغال ماده زاد
درخم مالی و جامی درفتاد

«Fir'avun da dişi bir çakaldan doğmuştu, yâni; çakal oğlu çakaldı. Fakat mal ve mansıp küpüne düşmüş, o sûretle halka gösteriş yapmıştı.»

هرکه دید آن جاه و مالش سجده کرد
سجده افسوسانرا او بخورد

«Her kim onun servet ve saltanatını gördüyse ona karşı secde etti. O da o yalancılardan secdesini kabul etti.»

گشت مستک آن گدای ژنده دل
از سجود و از تحریهای خاق

«O eski aba giyen dilenci — yâni; Fir'avun — halkın secdelerinden ve tahayyüründen mest oldu.»

مال مار آمد که دروی ز هر هاست
وان قبول سجده خاق ازدهاست

«Mal, yılan gibidir ki onda zehirler vardır. Halkın ta'zimini ve secdesini kabul edişiyse Ejderhâ'ya benzer.»

«Mal yılanıdır, mansıp ise ondan daha ziyade muzırdır» diye bir hadis rivâyet edilir ki Hazreti Mevlânâ da ona işâret eylemiştir.

Şeyh Attar (Kuddise sırrahu) hazretleri şöyle bir hikâye naklediyor:

«Horasan'da âlim ve fâdıl bir şeyh vardı. Asrının ülemâ ve fudalâsı ona mürid olmuşlardı. Bir gün sevenlerinden zengin bir adam, şeyhi bütün dervişleri ve halifeleriyle birlikte ziyâfete dâvet etti. O da müridleri ve halifeleri ile birlikte giderken nasılsa bir gurura kapıldı ve: Biz kendimizi Cüneyd'e ve Mansur'a benzetiyoruz. Lâkin bu kadar âlim ve fâdıl kimse onlara derviş olmamışdı. Eğer Cüneyt ve Mansur zamanımızda olsalardı onlar da halifelerimiz gibi rikâbımızda yürümekle iftihâr ederlerdi, dedi. Şeyh, bu düşüncede iken, önünden giden bir merkep, kuvvetli ve sesli olarak yellenir, onun üzerine şeyh kendinden geçerek atından yıkılır. Başına üşüşüp ayılmışlar. Şeyh'in aklı başına gelince bir müddet gülmüş, ondan sonra halisâne tevbe ve istiğfar etmiş. Sebebinin sormuşlar, kemal-i insaf ile gurûrunu itiraf etmiş ve: (Benim bu münasebetsiz düşüncemin cevâbı merkep'in hartası oldu) demiş.»

هان ای فرعون ناموسی مکن
تو شغالی هیچ طاوسی مکن

«Fir'avun, aklını başına al da kendini tâvus'a nisbet eyleme! Sen bir çakaldan başka bir şey değilsin, tâvusluk iddiasına kalkışma...»

سوی طاوسان اگر پیدا شوی
عاجزی از جلو و رسوا شوی

«Eğer tâvuslar arasında bulunursan, onların cilvesinden âciz olduğun için, rüsvay olursun.»

موسی و هارون چو طاوسان بدند
پر جلو و برسر در دیت ردند

«Hazreti Mûsâ ve Hârûn hakikat tâvusları idiler. Cilve kanatlarını senin başına ve yüzüne vurdular.»

Yâni; gösterdikleri mucizeler ile seni âciz bıraktılar ve ettiğin dâvânın bâtil olduğunu meydana çıkardılar.

زشتیت پیدا شد و رسوایت
سرنگون افتادی از بلایت

«Senin çirkinliğin ve rüsvaylığın meydana çıktı. İddia ettiğin yükseklikden, yâni; (Ene rabbikümül â'lâ) dâvâsından tepe taklak yuvarlandın.»

ای سک گرگین زشت از حرصی جوش
پوستین شبیرا برخود مپوش

«Ey çirkin kurt köpeği! Hırs ve coşkunklukla arslan postunu giymeğe kalkışma!»

غره شبرت بخواهد امتحان
نقش شبر و آنکه اخلاق سکان

«Seni arslan olanların kükremesi imtihan eder de, arslan sureti altında köpek ahlâkına sahip olduğun anlaşılır.»

گفت یزدان مرعیه را در مساق
یک نشانی سہلتر ز اہل نفاق

«Cenâb-ı Hak, Peygamberine kelâm sevk ederken münâfıklardan kolay bir nişan verdi.»

Sûrei Muhammed (Aleyhisselâm) da buyurulmuştur ki :

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ أَنْ لَنْ يُخْرِجَ اللَّهُ أَضْغَانَهُمْ ۖ وَكُلُوا
نَشَأُ لَارْتِيَاكُمْ فَلَعَنَ قَوْمَهُمْ بَیْسَهُمْ وَلَعَنَهُمْ فِي كُنْ الْقَوْلِ وَاللَّهُ
يَعْلَمُ أَعْمَالَكُمْ ﴿٦٣﴾

Yâni : «Kalplerinde maraz ve nifak bulunanlar, onların haset ve adâvetlerini Allah'ın meydana çıkaramıyacağını mı zanneylediler. Eğer istersek sana gösteririz de, elbette onları yüzlerindeki âlâmetlerinden bilirsin. Mutlaka onları sözlerindeki yanlışlıktan tanırısın. Allah sizin amel-lerinizi bilir, kasıt ve niyyetinize göre cezânızı verir⁶³.»

گر منافق زفت باشد نفز و هول
واشامی مہرورا درطن و قول

«Münâfık, eğer iri yarı, lâtif ve heybetli olsa da habibim; hakikatte, sen onun münâfık olduğunu, sesinin tonundan ve sözündeki hatâ'dan anlarsın.»

(63) Sûrei Muhammed : 29-30.

8511

چون سفالین کوزه هارا می جزی
امتحان می کنی ای مشتری

«Toprak çanakları satın alırken ey müşteri, onları sınar ve tecrübe edersin.»

8512

میزی دستی بران کوزه چرا
تا شناسی از طنین اشکسته را

«Onların üzerine elinle vurursun niçin? Çatlak olup olmadığını sesinden anlamak için...»

8513

بانگ اشکسته دگر گون می بود
بانگ جاوشست پیش می رود

«Çatlak çanağın sesi başka türlü olur, sağlamın sesine benzemez. Sesi, çavuşa benzer, çanağın önünde gider.»

Onun sağlam, yahut çatlak olduğunu anlatır.»

8514

بانگ می آید که تعریفش کند
همجو مصدر فعل تصریفش کند

«Çatlaktan ses gelir ki onu târif eder. Fiilin târif ettiği master gibi olur.»

Malûm ya, Sarf ilminde master, fiilin aslıdır. Bütün fiiller ondan müştak olur. Fakat i'lâl edilirken master fiile tâbî bulunur. Meselâ (Veade) nin mudâri'ı olan (Yev'idü) de (vav), (ya) ile kesre arasında kaldığı için i'lâl olunurken, vav hasf edilir (yeidü) olur. Ona tebean, masterı olan (vead) de (âde) şekline girer.

İşte münâfıkların mâlûl olan fiilleri de vücutları masterını değiştirmiş ve kendilerine nifak damgasını vurmuştur.

8515

چون حدیث امتحان روی نمود
یادم آمد قصه هاروت زود

«İmtihan sözü yüz gösterince Hârut ve Mârut kıssası hatırıma geldi.»

«HÂRUT İLE MÂRUT'UN KISSASI VE HAK TAÂLÂ'NIN İMTİHÂNINA KARŞI ONLARIN CÜR'ET GÖSTERMELERİ»

8516

پیش ازین زان گفته بودیم اندکی
خود چه گویم از هزارانش یکی

«Evvelce bundan bir parça bahsetmiştik. Fakat ne söylesek, onun ancak binde birini anlatabiliriz.»

8517

خواستم گفتن دران تحقیقها
تا کنون وا ماند از تعویقها

«Orada bazı hakikatleri söylemek isterdim ama, şimdiye kadar O tahkikat geri kaldı.»

8518

جمله دیگر ز بسیارش قلیل
گفته آید شرح يك عضوی ز پیل

«Burada da onun mufasssal kıssasından bir miktar söylenilecektir. Filin vücuduna nisbetle bir uzvunun şerh edilmesi gibi.»

8519

گوش کن هاروترا ماروترا
ای غلام و جا کران ماروترا

«Ey yüzünün güzelliğine bizim kul, köle olduğumuz! Hârut ile Mârut kıssasını dinle...»

مست بودند از تماشای آله
وز عجایبهای استدراج شاه

«Cenab-ı Hakkın Sübbûhiyyet ve Kuddûsiyyet sanatlarını, kendilerinde zuhûr eden kuvvet ve kudretini temâşâdan ve Şah-ı Hakikî olan Allah'ın acâib istidracını görmekten mest olmuşlardı.»

İstidraç: Derece derece kahir ve helâke düşmek, fakat onu saâdet ve kerâmet gibi telâkkî eyleyerek gurur ve sürur hissetmek demektir.

اینچنین مستیست ز استدراج حق
تا چه مستیا کند معراج حق

«Hakkın istidrâcı — yâni; saâdet sûretinde kahir ve helâke sevki — böyle sarhoşluk neş'esi verirse, Mirâc-ı İlâhînin nasıl bir neşve vereceği düşünölmelidir.»

دانه دامن چنین مستی نمود
خوان انعامش جهاداند کشود

«Hakkın tuzağı danesi — yani; istidrâcı — böyle mestlik verirse, in'am ve ihsan sofrası neler lûtfeder?»

مست بودند و رهیده از گزند
های و هوی عاشقانه میزدند

«Hârut ile Mârut, nefis ve şehvet kemendinden kurtulmuş birer mest idiler ve âşikâne hay huy edip dururlardı.»

يك كين و امتحان در راه بود
صرصرش چون گاه که رایی ر بود

«Bir pusu ve imtihan ise yolda idi, geliyordu ki, onun fırtınası bir dağı saman çöpü gibi kapıyor ve kaldırıyor.»

امتحان میکردشان زیر و زبر
کی بود سرمست را زینها خبر

«Allâh'ın imtihânı onları zirü zeber etti. Mest olmanın böyle şeylerden haberi olur mu?»

خندق و میدان به پیش او یکبست
چاه و خندق پیش او خوش مسلکبست

«Hendek ile meydan, bir sarhoşa müsâvi gelir. Ona, kuyu da, hendek de doğru yol kesilmiştir.»

آن بزکوهی بر آن کوه بلند
میدود از بهر خوردی بی گزند

«Mesclâ, dağ keçisi, O yüksek dağ üstünde otlamak için zararsız ve tehlikesiz koşar.»

تا علف چیند ببند نا گهان
بازی دیگر ز حکم آسمان

«Ot toplamak için koşup dururken, ansızın hükm-ü semâvî ile, yâni; muktezâ-i kazâ olarak bir tuzak görür.»

برکھی دیگر بر اندازد نظر
مادم بزبند بر آن کوه دگر

«Diğer bir dağa bakar ve o dağ üstünde dişi bir keçi görür.»

8530

چشم او تاريك گردد در زمان
بر جهد سرمست زين كه تابدان

«Gözü kararır ve o anda bulunduğ u dağdan obir dağa sıçrar.»

8531

آنجان نزيك بنمايدورا
كه دويدن كرد بالوعه سرا

«Atladığı dağ ona, o içindeki kuyunun etrafında dolaşmış kadar yakın görünür.»

8532

آن هزاران كز دو كز بنمايدش
تا زمستى ميل جستن آيدش

«Onun sarhoşluğ undan, sıçramak meyili hasıl olur ve o binlerce arş ınlık mesâfe, ona iki arş ın miktarı gözükür.»

8533

چونكه مجهد درفند اندرميان
درميان هر دو كوه بي امان

«Sıçrayınca o amansız iki dağın ortasına düşer ve helâk olur.»

8534

آوز صيادان بكه بگريخته
خود پناهش خون اورا ريخته

«Keçi avcılardan dağa kaçar, fakat sığındığı yer onun kanını döker.»

İşte; «Kazâ gelince göz görmez olur» hadîsinin mânâsı budur.

8535

شسته صيادان ميان آن دو كوه
انتظار اين قضای باشكوه

«Avcılar iki dağın ortasında otururlar ve bu heybetli kazânın neticesini, — yâni; keçinin dağ arasına düşmesini — beklerler.»

8536

باشد اغلب صيد اين بز همچنين
ورنه چالا كست و چست و خصم بين

«İşte bu keçinin avlanması çok defa böyle olur. Yoksa o çeviktir, atıktır ve düşmanı — yâni; avcuyu — görür ve bilir.»

Bir misal daha :

8537

رستم ارچه باسرو سبلت بود
دام با كيرش يقين شهوت بود

«Meşhur Rüstem, kellesi ve kulağı yerinde azametli bir adam gibi görünürse de onun ayağından yakalayan tuzak, şehvettir.»

Rüstem, İranlıların millî ve belki de muhayyel kahramanıdır. Dört-yüz sene yaşadığı söylenir: Son zamanlarda Kâbil şehrini zaptetmeye kalkışmış; Kâbil şâhı; Rüstem'in kardeşini elde ederek onun vasıtasıyla Rüstem'i davet eylemiş ve geçeceği yola geniş bir çukur kazdırıp, içine ucu sivri demirler koydurmuş. Kardeşi, ağabeyisini, o çukura sevk ederek içine düşürmüş; Rüstem'in atı, son bir gayretle sıçramış ve çukurdan çıkmış ise de aldığı yaralardan ölmüş. Rüstem de son nefesini vermek üzere bulunurken kardeşinin güldüğünü görünce bu işde onun parmağı bulunduğunu anlamış. Birader; şu yayımı kur da elime ver, ölünciye kadar, kendimi canavarlara karşı müdafaa edeyim, demiş. Kardeşi, yayı kurup eline verince, Rüstem, yayı ona çevirmiş. Fakat, kardeşi kaçmış, bir çınar ağacının kovuğuna girmiş. Rüstem can havliyle öyle bir ok atmış ki çınarın bir tarafından girmiş obir tarafından çıkmış, içindekini de öldürmüş. Yalan naklinde yanlışım varsa kusura bakılmasın. İşte Rüstem'i bu helâk tuzağına düşüren onun Kâbil milkini zaptetmeğe olan şehveti, yâni; arzusu idi.

همچو من از مستی شهوت بر
مستی شهوت بین اندر شتر

«Benim gibi şehvet sarhoşluğundan kesil. Şehvet mesti olanı deve üstünde gör.»

Eskiden bazı mücrimleri deve üstünde bir çarımha gererler, bazan da omuzlarını delerler, birer mum sokar ve yakarlar; o surette dolastırıp halka teşhir ederlermiş. Hazreti Mevlânâ o âdete işâret ediyor.

باز این مستی شهوت درجهان
پیش مستی ملک دان مستهان

«Sonra, bu cihanda şehvet sarhoşluğu, meleklerin sarhoşluğuna karşı gâyet hakir kalır.» Çünkü Dünyâ'daki şehvet sarhoşluğu cismânî, meleklerin sarhoşluğu ise, rûhânî'dir.

مستی آن مستی این بشکند
او شهوت التفاتی کی کند

«Melek mestliği, şehvet mestliğini kırar. Çünkü erkeklik ve dişilik nedir bilmeyen melek şehvet sarhoşluğuna nasıl iltifat eder?»

آب شیرین تانخوردی آب شور
خوش بود خوش چون درون دیده نور

«Ey gâfil! Sen tatlı su içmeyince, acı su sana gözdeki nur gibi hoş gelir.»

قطره از بادهای آسمان
بر کند جارا زمی وز ساقیان

«Âsüman şaraplarının bir katrası, yâni; semâvî zevklerin bir damlası, insanı şaraptan da geçirir, sâkilerden de...»

تا چه مستیها بود املاندرا
وز جلالت روحهای بالندرا

«Meleklerle ve Celâl-i İlâhî'den pâk olan ruhlara nasıl bir mestlik olur, akla ve hayâle sığmaz.»

که سویی دل بران می بسته اند
خم ماده این جهان بشکسته اند

«Bu pâk olan ruhlar, o mânevî şarabın kokusuna gönül bağlamışlar, Dünya şarabının küplerini kırmışlar'dır.»

جز مگر آنها که نومیدند و دور
همچو کفاری نهفته درقبور

«Ancak, bu ilâhî şarapdan uzak kalanlar, kâfirler gibi kabirlerinde gizlenerek, Rahmet-i İlâhiye'den me'yus olmuşlardır.»

نا امید از مردود عالم گشته اند
خارهای بی نهایت گشته اند

«Onlar, iki âlemde de ümitsizliğe düşmüşler; hadsiz ve hesapsız diken almışlar, yâni; her biri diken gibi olan kötü amellerde bulunmuşlardır.»

بس ز مستیها بگفتند ای دریغ
بر زمین باران بدادیمی چو میغ

«Böyle mezâlim ve seyyiât icrâ eyleyen insanları görünce, Hârut ile Mârut, mânevî mestlik'lerinden dediler ki: biz yer yüzünde olsa idik, halka, bulut gibi, yağmur yağdırır, yâni; adâlet ifâ ederdik.»

کستردیمی درین بیدادجا
عدل و انصاف و عبادات و وفا

«Zulüm mahalli olan bu Arz üzerinde adalet, insaf, ibadet ve vefâyı neşr eylerdik.»

این بگفتند و قضا میگفت بایست
پیش باتان دام ناپیدا بسیست

«Onlar bunu söylediler, Kazay-ı İlâhî de : durun, ayaklarınızın önünde bir çok görünmez tuzak vardır, diyordu.»

هین مرو کستاخ دردشت بلا
هین مرو کورانه اندکر بلا

«Aklını başına al da, küstahca, belâ çölüne girme ve körcesine Ker-belâya gitme!»

که زموی و استخوان هالکان
می نیابد راه پای سالکان

«Ki oralarda helâk olanların kollarıyla kemiklerinden sâliklerin ayakları yol bulamaz.»

گفت حق که بندگان جفت عون
برزمین آهسته میراندهون

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki : Allah'ın inâyetine mazhar olanlar, Arz üzerinde yavaş yavaş yürürler.»

Sûrei Furkan'daki :

وَعِبَا ذُ الرِّحْمٰنِ
الَّذِينَ يَسْتَوْنَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا

Yânî : «Rahman olan Allah'ın has kulları ki arz üzerinde vekâr ve tevâzu ile yürürler. Onlara câhillere hitap edib de münâsebetsiz bir söz söyleyince, aynı sûretle mükâbele etmezler de selâmette olunuz derler⁶⁴» âyetine işârettir.

Hazreti Mevlânâ gene bir gazelinde :

«Sana mürâisin derlerse, dediğimizin ikiyüz kat fazlasıym de ve yürü. Eğer sana hışmedip de sögecek olurlarsa, onlara dâa et ve gönül hoşluğuyla gülerek git» buyurmuştur.

با رهنه جون رود درخار زار
جز بوقفه و فکرت و رهبرکار

«Yalın ayak bir kimse, bir dikenlikde, durup düşünmekden ve sakınmakdan başka bir sûretle nasıl yürüyebilir?»

Binâenaleyh sâlik, seyr-i sülûkü esnasında adım attığı yere dikkat etmeli ve düşünerek gitmeli ki yürüyebilsin.

این قضا میگفت لیکن کوششان
بسته بود اندر حجاب جوششان

«Kazây-i İlâhî böyle söylüyordu. Lâkin Hârut ile Mârut'un kulakları coşkunluk hicabı ile tıkalı bulunuyordu.»

چشمها و گوشه‌ها بسته‌اند

جز مر آه‌ها را که از خود رسته‌اند

«Varlıklarından kurtulmuş olanlardan maadâsının gözleri kapalı ve kulakları tıkalıdır.»

خَتَّاهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ
نِشَاوَةً وَمِنْهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

Yâni: «Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir ve gözleri üstünde bir perde vardır ve onlar için büyük bir azap mukarredir⁽⁶⁵⁾.»

جز عنایت که کشاید چشم را

جز محبت که نشاند خشم را

«Allah'ın inâyetinden başka gözleri kim açabilir, Muhabbet-i Rabbâ-niyyeden başka Hakkın gazabını ne teskin edebilir?»

جهد بی‌توفیق خود کس را مباد

در جهان والله اعلم بالسداد

«Dünyâ'da muvaffakiyetsiz cehd, kimse için olmasın. Allah, doğruyu daha iyi bilir.» Yâni; mücâhede ve onun semeresi olan müşâhede tevfik-ı İlâhî ile olur. Tevfik-i Hak olmayınca edilen cehd, yorgunluktan ibâret kalır.

(65) Sûrei Enkara : 7.

«FİRAVUN'UN MÛSÂ ALEYHİSSELÂMI RÛYASINDA GÖRMESİ, DOĞMAMASI İÇİN TEDBİRLERE GİRİŞMESİ»

جهد فرعونى چو بی‌توفیق بود

هر چه او میدوخت آن تفتیق بود

«Firavun'un cehdi tevfihsiz olduğu için, O, her ne dikti ise yırtılıp sökülmekten ibâret kaldı.»

از منجم بود در حکمش هزار

وز معبر نیز و ساحر بی‌شمار

«Hükmü altında binlerce müneccim ve sayısız rüyâ tabircisi ile si-hirbaz vardı.»

مقدم موسی نمودندش بخواب

که کند فرعون و ملکش را خراب

«Mûsâ'nın doğacağını ve kendisini de, mülkünü de harab edeceğini Firavun'a rüyâsında göstermişlerdi.»

بامعبر گفت و با اهل نجوم

چون بود دفع خیال و خواب شوم

«Firavun rüyâsını düş yoruculara ve müneccimlere söyledi. Bu ha-yâlin ve uğursuz rüyânın nasıl def'i mümkün olur? diye sordu.»

جمله گفتندش که تدبیری کنیم

راه زادن را چو رهن می‌زنیم

«Hepsi dediler ki: tedbir edelim, onun doğması yolunu eşkiyâ gibi vuralım.»

تا رسید آن شب که مولد بود آن
رأی این دیدند آن فرعونیان

«Hazreti Mûsâ'nın ana rahmine düşeceği gece erişince Firavun'un kulları şu tedbiri kabul ettiler:»

که برون آرند آن روز از بگاه
سوی میدان بزم و تخت پادشاه

«O gün İsrailoğullarını erkenden meydana, padişahın huzuruna götüreceklerdi.»

بس بفرمودند در شهر آشکار
که منادیها کند از شهریار

«Şehirde Padişah adına tellâllar çağırmasını emrettiler.»
Şöyle diyerek ki:

الصلا ای جله اسرائیلیان
شاه میخواند شمارا از مکان

«Ey bütün Benî İsrail! Padişah mekânından meydana gelmiştir, sizi istemektedir.»

تا شمارا رونماید بی نقاب
بر شما احسان کند بهر ثواب

«Size nikapsız olarak yüz gösterecektir ve mükâfat olarak in'am ve ihsanda bulunacaktır.»

کان اسیرانرا بجز دوری نبود
دیدن فرعون دستوری نبود

«O esirler — yânî; İsrail oğulları — Firavun'a hiç yaklaşılamazlardı; Firavun'un yüzünü görmeye mezûn değîl idiler.»

گر فتادندی بره در پیش او
بهر آن یاسه بختندی برو

«Eğer yolda ona rastgelselerdi, o yasağın hükmünce yüz üstü yerlere kapanırlardı.»

یاسه این بد که نبیند هیچ اسیر
در که و بیگه لقای آن امیر

«Kanun bu idi: Hiçbir esir, vakitli vakitsiz Firavun'un yüzünü göre-miyecekti.»

بانگ جاوشان چو در ره بشنوند
تا نبیند رو بدیواری کنند

«Yolda çavuşların sesini işitip de Firavun'un gelmekte olduğunu anlayınca onun yüzüne bakmamak için duvarlara dönerlerdi.»

ور بدیند روی او مجرم بود
آنچه بدتر بر سر او آن رود

«Şayet Firavun'a bakacak olurlarsa bakanın başına en kötü ve en şiddetli cezalar gelirdi.»

Yusuf Aleyhisselâm'ın Mısır'da vezir olduğu sıralarda, Mısır'ın şimal tarafları Sûriye'den gelen Âmalika Araplarının eline geçmişti. Yunanlı-

ların Hiksoslar, Arapların Mülükürruat dedikleri bu Arap Firavunlar zamanında Yâkup hânedânı Yusuf Aleyhisselâmın dâveti üzerine Filistin'den Mısır'a gelmişler, orada yerleşmişler ve Arap Firavunlarından şefkat görmüşlerdi. Sonra yerli Firavunlar kuvvetlendiler, arapları Mısır'dan sürüp çıkardılar ve Beni İsrâil'e esir muâmelesi etmeye başladılar. Çünkü Beni İsrâil'de müteaddit izdivaç vardı. Ondan dolayı çocukları çoğalıyor, kendileri artıyor, onların nüfusça çoğalması yerli Firavunları kuşkulandırıyordu. Onların bir ihtilâl çıkarmasından korktukları için, onlara dâimâ eziyet ediyorlardı. Hazreti Mevlânâ o eziyetlerin birazından bahsediyor.

Beni İsrâil ise :

8573

بود شان حرصی لقای تمتع
چون حریصت آدمی فیما منع

«Men olunduklarına, yâni; Firavun'un yüzüne bakmaya haris idiler. Zirâ insan, men olunduğu şeye haris olur.»

Dördüncü Murad zamanında tütün içmek yasak edilmişti ve içenler idam ediliyordu. Öyle iken ölümü gözüne alanlar ve mezarlara girip orada çubuk içenler olmuştu.

«MUSÂ ALEYHISSELÂM'IN DOĞUMUNA MÂNİ OLMAK İÇİN
BENİ İSRÂİL'İN MEYDÂNA ÇAĞIRILMASI»

Tellâllar çağırdılar ki :

8574

ای اسیران سوی میدانگه رود
کز شه‌شاه دیدن جودست امید

«Ey esirler! Meydan tarafına toplanınız ki hakkınızda Padişahın — yâni; Firavun'un — cûd ve sehâsını görmek ümidi vardır.»

8575

چون شنیدند مزد اسرایلیان
تشکان بودند بس مشتاق آن

«İsrâil Oğulları bu müjdeyi işitince sevindiler. Çünkü, Firavun'u görmeyi çok arzu ediyorlardı.»

8576

خیله‌را خوردند و آن سوتاختند
خوشتن را بهر جلوه ساختند

«Hileye aldandılar ve meydan tarafına koştular. Cilve yapmak ve hoş görünmek için kendilerini süslediler.»

Yâni; temiz ve yeni elbiseler giydiler.

Hazreti Mevâlâna bu hâle tarihi bir misal gösteriyor ve diyor ki :

8577

همچنان کاینجا مغول حیلہ‌دان
گفت میجویم کس از مصریان

«Bunun gibi, hilekâr Moğol kumandanı da demişti ki : Mısırlılardan birini arıyorum.»

8578

مصریارا جمع آرید این طرف
تادر آید آنکه می‌باید بکف

«Mısırlılar! Bu tarafa toplanınız ki, bana lâzım olan elde edilmiş olsun...»

8579

هرکه می‌آمد بگفتایست این
هین درآ خواجه دران گوشه‌نشین

«Mısırlılardan her kim gelirse : aradığım bu değil; efendi! İçeriye gir, şu köşeye otur, diyordu.»

تابدين شيوه همه جمع آمدند
کردن ایشان بدین حیلت زدند

«Bu suretle bütün halk toplandı ve bu hile ile onların boyunlarını vurdular.»

Meşhur Hülâgû, Bağdad'ı istilâ ve Halife Müstasımbillah ile bütün hânedân-ı hilâfet'i katlettikten sonra Şam ve Halep taraflarına da yürümüş, onları istilâ ederek birçok müslüman öldürmüştü. İhtimal ki Hazreti Mevlânâ'nın bahsettiği katliam o sıralarda vukû bulmuştu.

شومی آنکه سوی بانگ نماز
داعی الله را نبردندی نیاز

«Çünkü o katledilenler, Allah'ın dâvetcisi olan müezzinin (Hayya-alsalâh) dâvetine icâbet ederek namaza gitmezlerdi.»

دعوت مکارشان اندر کشید
الخنز از مکر شیطان ای رشید

«Hilekâr Moğol'un daveti onları helâke çekti. Ey reşid olan kimse! Şeytan'ın mekrinden sakın ki seni de böyle helâke sevk etmesin.»

بانگ درویشان و محتاجان بنوش
تا نگردد بانگ محالیت گوش

«Fukaranın ve muhtaç olanların sesini dinle ki hilekâr olan cin ve insan şeytanlarının sedâsı senin kulağını doldurmasın.»

Evet, Şeytan denilen ve insanları azdırmaya çalışan mahlûkât hem cinden, hem de insandan olur. Nitekim Kur'an'da :

الَّذِي يُوسِّسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ
مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ

Yâni : «İnsanın kalbine vesvese veren Şeytan cinden de olur, insandan da⁶⁶» buyrulmuştur. Cin'den olan şeytanlar, mâhut Şeytanın nesli, insandan olan şeytanlar da ona tâbi olanlardır. Asıl şeytanlar, azdırmakdan âciz kaldıkları kimselere bu insan şeytanlarını musallât ederler.

گر کدایان طامعند وزشت خو
درشکم خواران تو صاحب دل بجو

«Eğer dilenciler, tamahkâr ve kötü huylu kimselerse bile, sen yine gönül sahibini, onların içinde ara...»

Zira, ehlullah hazerâtı fakr-ı sûriyi ihtiyar eylemiş oldukları için, müretâ fukarâ gibi görünürler.

درنگ دریا کهر با سنگهاست
فخرها اندر میان ننگهاست

«Denizin dibindeki incilerin istiridyeleri taşlar arasındadır. İftihar edilecek kimseler de utanılacak şahıslar arasında bulunur.»

Binâenaleyh fakir ve dilenci sûretinde gördüğün kimseler içinde bir velî bulunmak ihtimali vardır.

بس بخوشیدند از اسرائیلیان
از بکه تا جانب میدان دوان

«İsrâil, yâni; Yâkup Oğulları bu dâvete sevindiler ve coştular. Erken-den meydan tarafına koştular.»

8587

چون بچلنشان بمیدان برد او
روی خود نمود شان بسی تازه رو

«Firavun onları hile ile meydana götürünce, yüzünü tâze ve mütebessim bir halde gösterdi.»

8588

کرد دلدارى و بخششها بداد
هم عطا و وعدها کرد آن قباد

«O Hükümdar onlara iltifat etti, bahşişler verdi. İhsan ve atâda ve vaitlerde bulundu.»

8589

بعد ازان گفت از برای جانتان
جمله درمیدان بخشید امشبان

«Ondan sonra da, canınız hakkı için bu gece meydanda yatın, dedi.»

8590

با سخن دادند خد منها کنیم
گر تو خواهی يك مه اینجا سا کنیم

«Benî İsrâil, ona: Sana kulluk eder, istersen bir ay burada otururuz, diye cevap verdiler.»

«HAZRETI MÛSÂ'NIN VÂLİDESİNİN HÂMİLE KALACAĞI GECE, BENÎ İSRÂİL ERKEKLERİNİ KADINLARINDAN AYIRMIŞ OLDUĞU İÇİN, FİRAVUN'UN MESRÛR OLARAK ŞEHRE DÖNMESİ»

8591

خازنش عمران هم اندر خدمتش
هم بشهر آمد قرین صحبتش

«Firavun'un, hazinedârı olan İmran da onun hizmetinde ve sohbetinde olarak birlikde şehre geldi.»

İmran Benî İsrâil'den olup, Firavun'un sadık adamlarından idi... Bilâhère doğacak Hazreti Mûsâ'nın da babası bulunuyordu.»

8592

گفت ای عمران برین درحسب تو
هین مہو سوی زن و صحبت مجو

«Firavun dedi ki : ey İmran; sen burada yat, evine gitme ve zevcenle buluşma!..»

8593

گفت خشم هم برین درگاه تو
هیچ ندیشم بجز دلتواه تو

«İmran da dedi ki : senin sarayında yatarım, gönlünün arzu ettiğinden başka bir şey düşünmem.»

8594

بود عمران هم ز اسرایلیان
لبك مصر فرعون دل بود و جان

«İmran da Benî İsrâil'den idi, lâkin Firavun'un kalbi ve ruhu gibi sevgilisi idi.»

کی گمان کردی که او عصیان کند
آنکه خوف جان فرعون آن کند

«Firavun, onun isyan edeceğini ve can korkusu olan bir harekette bulunacağını nereden bilirdi?»

«MÛSÂ'NIN ANASIYLA İMRAN'IN BİRLEŞMESİ VE KADININ
MÛSÂ ALEYHİSSELÂM'A GEBE KALMASI»

شه رفت و او بران در گام خفت
نیمشب آمد پی دیدنش جفت

«Firavun yatak odasına gitti. İmran da onun dergâhında yâni; sarayında yattı, uyudu. Lâkin gece yarısı hanımı, kocasını görmeye geldi.»

زن برو افتاد و بو سید آن لبش
برجهانیدش ز خواب اندر شبش

«Kadın, onun üstüne kapayıp dudaklarını öptü ve gece yarısı uykusundan uyandırdı.»

گشت بیدار او و زرا دید خوش
بوسه باران کرده از لب برلبش

«İmran uyandı ve karısını güzel gördü, dudaklarına buseler yağdırdı.»

گفت عمران این زمان چون آمدی
گفت از شوق و قضا ایزدی

«İmran: bu vakit nasıl geldin? diye sordu. Kadın: göreceğim geldim, şinden ve Allah'ın kazâsı sevkiyle geldim cevâbını verdi.»

در کشیدش درکنار از مهر مرد
بر نیامد ما خود آندم در نبرد

«İmran, muhabbetle onu kucakladı ve o esnada sevişmekten nefsinin men etmedi.»

جفت شد با او امانت را سپرد
پس بگفت ای زن نه این کار بست خرد

«Kadınla birleşti ve emâneti — yâni; Hazreti Mûsâ'nın mâyei hılka-tini — ona teslim etti. Ondan sonra: yâhu; bu küçük bir iş değil, gayet gizli tut, dedi.»

آهنی بر سنگ زد زاد آتشی
آتشی از شاه و ملکش کین کشی

«İmran demiri taşa vurmuş, ondan bir kıvılcım doğmuştu. O kıvılcım öyle bir ateşti ki Firavun'dan ve onun mülk ve saltanatından kin ve intikam alacaktı.»

من چو ابرم تو زمین مواسی نبات
حق شه شطرنج و ما ماتیم و مات

«İmran diyordu ki: yâhû, ben bulut gibiyim, sen zemin mesâbesin-desin, doğacak çocuk da nebâta benzer. Bizi oynatan Allah da satranç-daki şah misâlidir ki biz onun mat'ı ve mağlûbuyuz.»

مات و برد از شاه میدان ای عروس
آن مدان از مامکن بر ما فسوس

«Ey hanım; galibiyeti ve mağlûbiyeti şah'dan bil, onu bizden bilme ve bize hükümdarın emrini tutmadın diye tân'etme!..»

آنچه این فرعون می‌ترسد ازو
هست شد این دم که گشتم جفت تو

«Şu Firavun'un korktuğu şey, şimdi seninle birleşince meydâna geldi.»

«İMRAN'IN, BİRLEŞTİKDEN SONRA, BENİ GÖRMEMİŞ GİBİ OL,
DİYE KARISINA TEMBİH ETMESİ»

وامگردان هیچ ازینهام منهن
تا نیاید برمن و برتو حزن

«Şu hâli kimseye açma ve bahsetme ki bana ve sana zarar gelmesin.»

عاقبت پیدا شود آثار این
چون علامتها رسد ای نازنین

«Ey nazlı kadın; bunun alâmetleri erişince eserleri de görünecektir.»

در زمان از سوی میدان لمرها
میرسید از خاق و پرشد هوا

«O esnâda meydandan halkın nâraları erişip, havayı doldurdu.»

شاه ازان هیبت برون جست آن زمان
با برهنه کین چه غلغل است هان

«Firavun, o naraların heybetinden, yalınayak dışarıya fırladı ve : bu gürültü nedir? diye sordu.»

از سوی میدان چه بانگست و غریب
کز یهنش می‌رمد جنی و دیو

«Meydan tarafından duyulan bu feryat ve gürültü ne idi ki, onun korkusundan cin ve şeytan bile ürküyordu.»

گفت عمران شاه مارا عمر باد
قوم اسرائیلیانند از تو شاد

İmran dedi ki : şahımızın ömrü uzun olsun. Benî İsrâîl sizden memnun oldukları için,»

از عطای شاه شادی میکند
رقصی می‌آرند و کفها می‌زنند

«Şahımızın lûtf ve atasından seviniyorlar da raks ediyorlar ve el çırpıyorlar.»

گفت باشد کین بود اما ولیک
وهم و اندیشه مرا پرکرد نیک

«Firavun dedi ki : ihtimal ki böyledir, lâkin vehim ve endişe beni iyice kapladı.»

8614

این صدا جان مرا تغییر کرد
از غم و اندوه تلخم پر کرد

«Bu ses benim ruhumu sıktı, acı bir gam ve kederle beni ihtiyarlattı.»

8615

پیش می‌آمد سپس مبرفت شه
جمله شب او همچو حامل وقتزه

«Firavun ileri geliyor, geri gidiyor; bütün gece doğuracak kadınlar gibi ızdırıp çekiyordu.»

8616

هرزمان میگفت ای عمران مرا
سخت از جابده است این نعره‌ها

«Her an: ey İmran! Bu nağralar beni dehşetle yerimden sıçrattı, diyordu.»

8617

زهره‌نی عمران مسکین را که تا
باز گوید اختلاط جفت‌را

«Zavallı İmran'ın cesâreti yoktu ki, zevcesiyle birleşmesini söyleyebilirdi.»

8618

که زن عمران بعمران در خزید
تا که شد استاره موسی بدید

«Karısı geldi, gebe kaldı da, Mûsâ'nın yıldızı doğdu, diyebilirdi.»

8619

هر پیمبر که در آمد در رحم
نجم او بر چرخ گردد منتجم

«Her Peygamber ana rahmine düşünce, onun yıldızı da gökte zuhur eder ve parlamaya başlar.»

«GÖKDE MÛSÂ ALEYHİSSELÂM'IN YILDIZI PEYDÂ OLMASI VE MÛNECCİMLERİN MEYDANDA FERYAD ETMESİ»

8620

بر فلک پیداشد آن استاره‌اش
کورئ فرعون و مکر و چاره‌اش

«Kör Firavun'un hile ve tedbiri hilâfına Hazreti Mûsâ'nın yıldızı semâda göründü.»

8621

روز شد گفتش که ای عمران برو
واقف آن غلغل و آن بانگ‌شو

«Gündüz olunca Firavun dedi ki: ey İmran! Git, o gürültü ve o sesler ne idi? Öğren!»

8622

راند عمران جانب میدان و گفت
این چه غلغل بود و شاهنشہ نخفت

«İmran meydan tarafına at sürdü ve: geceki gürültü ne idi? Hü-kümdâr uyuyamadı, dedi.»

8623

هر منجم سر برهنه جامه چاک
همچو اصحاب عزرا پوشیده خاک

«Her müneccim başı açık, elbisesi yırtık ve mâtemzedeler gibi, üstlerine, başlarına toprak saçtıkları halde,»

همچو اصحاب عزا آواز شان
بد گرفته از فغان و ساز شان

«Sesleri matemdekiler gibi, feryâd etmekten kısılmış ve intizam hal-
leri bozulmuş.»

ریش و مو برکنده روید ریدگان
خاک برسر کرده خون پر دیدگان

«Saçları, sakalları yolunmuş, yüzleri yırtılmış, başlarına toprak ser-
pilmiş, gözlerine kan dolmuştu...»

گفت خبرست این چه آشوبست و حال
بد نشانی میدهد منحوس سال

«İmran dedi ki: hayrola bu ne feryad ve bu ne haldir. Uğursuz yıl
kötü bir nişan mı gösteriyor?»

عذر آوردند و گفتند ای امیر
کرد مارا دست تقدیرش اسیر

«Özür dileyerek dediler ki: ey emir, Allah'ın Takdiri bizi esir etti.»

شب ستاره آن پسر آمد عیان
کورئ مابرجین آسمان

«O çocuğun yıldızı semâ'nın altında göründü, bizi kör etti.»

زد ستاره آن پیر برسا
ماستاره بار گشتیم از بکا

«O Peygamberin yıldızı gök yüzünde parladı. Biz de ağlamakdan
gözlerimizden yıldız yağmuru yağdırdık.»

بادل خوش شاد عمران از نفاق
دست برسر میزد او کآء الفراق

«İmran, gönlü hoş, lâkin zâhiren: Eyvahlar olsun, diyerek elini ba-
şına vurdu.»

کرد عمران خویش برخشم و ترش
رفت چون دیوانگان بی عقل و هنس

«Kendisini gazaplı ve hiddetli gösterip, deliler gibi akılsız ve şuur-
suz olarak gitti.»

خوشتن را اعجمی کرد و براند
گفته‌های بسی خشن بر جمع خواند

«Kendisini meysus ve mahzun göstererek, müneccimlerin hepsine çok
sert sözler söyledi.»

خوشتن را ترش و غمگین ساخت او
زدهای باز گونه باخت او

«Kendisini hiddetli ve gamlı gösterip tersine oyunlar oynadı.»
Yâni; seviniyorken, gamlı gözükdü.

8634

گفت شان شاه مرا بفرستید
از خیانت وز طمع نشکفتید

«Dedi ki: benim şâhımı aldattınız. Hiyânet ve tamahdan vazgeçmediniz.»

8635

سوی میدان شامرا انکیختید
آب روی شاه مارا ریختید

«Padişâhı bu meydana kadar sürükleyip, onun şeref ve haysiyetini hiçe saydınız.»

8636

دست برسینه زدید اندر ضمان
شاه مارا فارغ آریم از غمان

«Elinizi göğsünüze koyup, Şahımızı gamlardan halâs edeceğiz diye kefil oldunuz.»

8637

شاه هم بشنید و گفت ای خائن
من برآورم شمارا بی امان

«Hâdiseyi Firavun da işitti ve dedi ki: ey hainler! Size aman vermiyerek asacağım.»

8638

خویش را در مضحکه انداختم
مالها بادشمنان در باختم

«Kendimi sizin tavsiyenizle gülünç bir hale koydum, düşmanlara, bu kadar mal verdim.»

8639

تا که امشب جمله اسرائیلیان
دور ماندند از ملاقات زنان

«Bu gece bütün Benî İsrâîl, karıları ile görüşmekten uzaklaştılar diye.»

8640

مال وفت و آب و رو و کار خام
این بود یاری و افعال کرام

«Mal da gitti, şeref de... İşe gelince, hiç birşey olmadı. Kerem sahiplerinin dostluğu ve ef'ali böyle mi olur?»

8641

سالها ادرار و خلعت می برید
مملکتها را مسلم میخوردید

«Yıllardır vazife ve hil'at alıyordunuz, memleketlerin varidatını rahatlıkla yiyordunuz.»

8642

رایتان این بود و فرهنگ و نجوم
طبله خوارانید و مکارید شوم

«Sizin reyuniz, hüneriniz ve nücûm ilminiz bu muydu? Siz bedâvâ yiyici, hilekâr ve uğursuz heriflersiniz.»

8643

من شمارا بر درم و آتش زدم
بینی و گوش و لبانتان برکنم

«Ben sizi parçalatır, ateşlere atar, burnunuzu, kulağınızı ve dudaklarınızı kestiririm.»

من شمارا هیزم آتش کنم
عیش رفته برشا ناحوش کنم

«Ben sizi ateşe odun eder, yiyip içtiklerinizi fitil fitil burnunuzdan getiririm.»

سجده کردند و گفتند ای خدیو
گریخی کرت ز ماجربید دیو

«Müneccimler secdeye kapandılar ve dediler ki: ey Hükümdâr! Şeytan bu def'a bize gâlip geldi.»

سالها دفع بلاها کرده ایم
و هم حیران ز آنچه ماها کرده ایم

«Fakat, yıllardır nice belâları def ettik. O kadar ki bizim yaptıklarımıza karşı vehim bile hayran kaldı.»

فوت شد از ماو حکمش شد بدید
نطفه اش جست و رحم اندر خزید

«Bu defâ tedbirimiz hiçe çıktı ve doğacak çocuğun mâyesi, babasının sulbünden anasının rahmine sığıradı.»

لیک استغفار این روز و لاد
مانگه داریم ای شاه قباد

«Lâkin ey büyük Padişah, bu hatanın istiğfarı olarak doğacağı günü hesaplayalım.»

روز میلادش رصد بندیم ما
تا نگردد فوت و بجهد این قضا

«Biz onun doğacağı günü tarassut edelim ki bu kazâ elimizden sıçrayıp fevt olmasın.»

گر نداریم این نگه مارا بکش
ای غلام رأی تو افکار و هنس

«Ey fikirler ve şuurlar, reyinin kölesi olan hükümdar! Eğer bunu da beceremezsek bizi o vakit öldür.»

تا بنه می شمرد او روز روز
تا نبرد تیر حکم خصم دوز

«Düşmana saplanacak takdir oku atılmasın diye, dokuz aylık müddeti müneccimler gün gün saydılar.»

چون مکان بر لامکان جمله برد
سرنگون آید ز خون خود خورد

«Mekân lâ mekâna hamle edince başaşağı yuvarlanır ve kendi kanını içer.»

Mekân : Beşerî cihan, Lâmekân, yâni mekânsızlık ise : Âlem-i İlâhidir.

Cihan-ı Beşeriyetin, Âlem-i İlâhiye karşı hücumları ve tedbirleri, Firavun ile müneccimlerinin tedbirleri gibi, dâima aksi netice verir ve kader hükmünün infâzına hiç bir şey mâni olamaz. Kur'an'da :

وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ سُوءًا فَلَا مَرَدَّ لَهُ

Yâni : «Allah bir kavme bir fenâlık diledi mi, ona kimse mani ola-

maz⁶⁷» buyrulduğu gibi, Hadis-i Şerifde de: «Yarabbî senin verdiğiine mânî yoktur; men ettiğine de verecek yoktur. Kazâ ettiğini reddedecek yoktur; hükmettiğini de tebdil edecek yoktur» buyrulmuştur.

«FİRAVUN'UN YİNE MEKİR VE HİLE İLE YENİ DOĞURMUŞ KADINLARI MEYDÂNÂ DÂVETİ»

8653

بعد نهمه شه برون آورد تخت
سوی میدان و منادی کرد سخت

«Dokuz ay sonra Firavun, tahtını dışarıya çıkartıp meydânâ naklet-tirdi ve tellâllar çağırttı.»

8654

کای زنان با طفلکان میدان روید
جمله اسرایلیان بیرون شوید

«Şöyle diyerek ki: ey kadınlar, çocuklarınızla meydana gidin; ey Benî İsrâîl kadınları hepiniz dışarıya çıkın!»

8655

آتچنانکه بار مردانرا رسید
خلعت و هرکس از ایشان زر کشید

«Nasıl ki geçen sene Benî İsrâîl erkeklerine hil'at verilmiş ve onlar-dan her biri ihsan edilen altunları çekmişti.»

8656

هین زنان امسال اقبال شاست
تا بیاید هر یکی چیزی که خواست

«Hey kadınlar; bu sene ikbal ve saadet sizindir. Herkes dilediği şeye nail olacaktır.»

(67) Sûrei Ra'd: 11.

8657

مهرزاد را وصلت و خلعت دهد
کود کارا هم کلاه زر نهید

«Firavun, kadınlara ihsan ve hil'at verecek, çocukların başına sır-malı külâh giydirecektir.»

8658

هر که او این ماه زاییدست هین
کنجها بگیرد از شاه مکین

«Hele, bu ay içerisinde doğurmuş olanlar, gidip büyük Padişah'dan hâzineler alsınlar.»

8659

آن زنان با طفلکان بیرون شدند
شادمان ناخیمه شه آمدند

«Doğurmuş kadınlar, çocuklarıyla beraber sevinerek çıktılar ve Fi-ravun'un çadırına kadar geldiler.»

8660

هر زن نوزاده بیرون شد ز شهر
سوی میدان غافل از دستان و قهر

«Yeni doğurmuş her kadın tertip edilen hile ve kahrırdan gâfil ola-rak şehirden dışarıya çıktı.»

8661

چون زنان جمله ید و گرد آمدند
مهرچه بود آن تر ز مادر بستند

«Kadınlar, Firavun'un çadırı yanında toplanınca, çocuklardan erkek oları, analarından aldılar.»

سر بریدندش که اینست احتیاط
تا زوید خصم و نفزاید خیاط

«Düşman yetişmesin ve fesat artmasın fikriyle ve güyâ ihtiyata riayetle erkek çocukların başını kestiler.»

«MÜSÂ ALEYHİSSELÂM'IN DOĞMASI, FİRAVUN MEMURLARININ İMRAN'IN EVİNE GELMESİ VE MÜSÂ'YI ATEŞE AT, DİYE ANASINA İLHAM OLUNMASI»

خود زن عمران که موسی برده بود
دامن اندرچید ازان آشوب و دود

«İmran'ın karısı da Mûsâ'yı o meydâna götürmüş, fakat eteğini devşirip çocuğunu o hengâmede saklamıştı.»

آن زنان قابله در خانه‌ها
بهر جاسوسی فرستاد آن دغا

«O hilekâr Firavun, obe kadınları da casusluk etmek üzere evlere yollamıştı.»

غمز کردندش که اینجا کودکیست
نآمد او میدان که در وهم و شکیت

«Burada bir çocuk var, anası vehim ve şek içinde olduğu için meydana gelmemiştir, diye Firavun'a jurnal ettiler.»

بس عرآنان آمدند او طفل را
در تنور انداخت از امر خدا

«Memurlar İmran'ın evine geldiler. Haremi, çocuğunu Emr-i İlâhiyle tandırın içine attı.»

وحی آمد سوی زن زان باخبر
که ز اصل آن خلیلت این بسر

«Mûsâ'nın anasına (Alim) ve (Habîr) olan Allah'dan ilham olundu ki: bu çocuk, İbrahim - Halil neslindendir.»

عصمت بانار کونی بارد
لا تکنون النار حرّاً شارد

«(Ey ateş, soğu, yakma) emrinin ismetiyle tandırdaki ateş, yakıcı ve nefret verici olmadı.»

زن بوحی انداخت اورا دوشرر
برتن موسی نکرد آتش اثر

«Kadın, Hakkın ilhamı ile Mûsâ'yı kıvılcımlar arasına attı; fakat ateş onun vücûduna tesir etmedi.»

بس عرآنان بی مراد آن سوشدند
باز غمازان کزان واقف شدند

«Memurlar murâda ermeksizin Firavun'un tarafına gittiler. Tekrar, gammazlar, işten haberdar oldular.»

باعوانان ماجرا برداشتند

پیش فرعون از برای دانگ چند

«Birkaç para alabilmek için Firavun'un huzurunda taharrî memurları ile konuştular.» Ve :

کان عوانان باز کردید آن طرف

نیک نیکو بنگرید اندر غریف

«Ey memurlar, o tarafa dönün de evin her tarafını iyice arayın, dediler.»

«MÛSÂ'YI NİL'E AT, DİYE ANASINA İLHAM OLUNMASI»

باز وحی آمد که در آبش فکن

روی در امید دارو مومکن

«Mûsâ'nın anasına tekrar ilham vâkî oldu ki: onu suya at, ümidini kesme ve saçını başını yolma...»

Sûrei Kasas'da buyruluyor ki :

وَإِذْ نَادَيْنَا إِلَىٰ أُمِّ مُوسَىٰ

أَنْ أَرْضِعِيهِ فَإِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ فَأَلْقِيهِ فِي الْيَمِّ وَلَا

تَخَافِي وَلَا تَحْزَنِي إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكَ وَجَاٰعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ

Yâni : «Mûsâ'nın anasına şöyle vahyettik: onu emzir; öldürülmesinden korkacak olursan, Onu Nil nehrine bırak; boğulmasından korkma ve ayrılığından mahzun olma! Biz hakikaten onu sana geri vereceğiz ve onu

peygamberlerden kılacağız⁶⁸.» Diğer bir yerde ise : «Bir sandık içine koyduktan sonra Nil'e bırak» denilmiştir. Hazreti Mevlânâ da âyetin meâlini nazmederek diyor ki :

در فک در نیاش و کن اعتمید

من ترا باوی رسام رو سپید

«Onu Nil'e at ve itimat et ki ben seni ona yüzaklığıyla eristireceğim.»

فَالْقَطْعَةُ الْفِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا

إِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا كَانُوا خَاطِئِينَ ﴿٦٨﴾

وَقَالَتِ امْرَأَتُ فِرْعَوْنَ قُرْتُ عَيْنِي بِهِ وَلَكَّ لَا تَقْتُلُوهُ

عَسَىٰ أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَخْتَدُ وَلَدًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٦٩﴾

وَأَصْبَحَ فُؤَادُ أُمِّ مُوسَىٰ فَارِغًا إِنْ كَادَتْ لَتُبْدِي بِهِ لَوْلَا أَنْ رَبَّنَا

عَلَىٰ قُلُوبِهَا لَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٧٠﴾ وَقَالَتْ لِأُخْتِهِ

فُصِّيهِ فَبَصُرَتْ بِهِ عَنْ جُنُبٍ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٧١﴾

وَحَرَّمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ مِنْ قَبْلِ فَقَالَتْ هَلْ أَدُلُّكُمْ

عَلَىٰ أَهْلِ بَيْتٍ يَكْفُلُونَهُ لَكُمْ وَهُمْ لَهُ نَاصِحُونَ ﴿٧٢﴾

فَرَدَدْنَاهُ إِلَىٰ أُمِّهِ كَمَا تَجَرَّعُنَّهَا وَلَا تَحْزَنَ وَلِنَعْلَمَ أَنَّ

وَعَدَا لِلَّهِ حَقٌّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٧٣﴾

(68) Sûrei Kasas : 7.

Yâni : «Bunun üzerine Firavun'un adamları onu bulup aldılar. Çünkü ilerde kendilerine bir düşman ve bir üzüntü olacaktı. Doğrusu Fir'avun, (veziri) Hâman ve askerleri hep günahkârdılar. Fir'avunun hamımı (çoçuğu görünce kocasına) dedi ki: Bu çocuk benim ve senin için göz nuru olsun, onu öldürmeyin; olur ki bize faydası dokunur, yâhud kendisini çocuk ediniriz. Onlar işin farkında değillerdi. Mûsâ'nın anasının kalbi endişeden kurtuldu. Eğer vadinizi tasdik edenlerden olması için kalbine sabır vermese idik, az kalsın onu açığa vuracaktı. Mûsâ'nın anası Mûsâ'nın kız kardeşine dedi ki: Onun izini tâkip et...O da uzaktan gözetledi, onlar farkında değillerdi. Biz daha evvel, bütün emziren kadınların sütünü ona haram etmiştik. Bunun üzerine Mûsâ'nın kızkardeşi, Fir'avun ailesine şöyle dedi: O'nun bakımını yapacak ve ona noksanlık yapmayacak bir ev halkını size göstereyim mi? İşte böylece onu annesine geri verdik ki, gözü aydın olsun, kederlenmesin ve Allah'ın vadinin şüphe götürmez hak olduğunu bilsin. Fakat çoğu bunu bilmezler⁶⁹.»

8675

این سخن پایان ندارد مکرهاش
چله می پیچید اندر ساق و پاش

«Bu sözlerin sonu gelmez. Firavunun ve müneccimlerin hileleri kendi ayaklarına ve dizlerine dolaştı.»

8676

صد هزاران طفل میکشت او برون
موسی اندر صدرخانه در درون

«Firavun hariçte yüzbinlerce çocuk öldürtmüştü. Korktuğu Mûsâ'ya ise, içeride ve evin baş sedirinde bakılıyordu.»

İşte bu hal Firavun ile müneccimlerin kazay-ı İlâhî'ye karşı yapmak istedikleri hileye tamamiyle bir mukâbele idi.

8677

از جنون میکشت هر جابد جنین
از حیل آن کور چشم دور بین

«O, kör gözlü olduğu halde kendini uzak görüşlü zanneden Firavun, çılgınlığından mekir ve hile ile nerede bir çocuk varsa öldürdü.»

(69) Sûrei Kasas : 8-13.

8678

اژدها بد مکر فرعون عنود
مکر شاهان جهانرا خورده بود

«İnatçı Firavunun hilesi bir ejderha idi ki, Dünya Padişahlarının mekir ve hilesini yutmuştu.»

8679

لیک او فرعونتر آمد بدید
هم و راهم مکر اورا درکشید

«Lâkin Hazreti Mûsâ ondan zorlu çıktı ki, hem O'nu hem de onun mekrini çekip mahvetti.»

8680

اژدها بود و عصا شد اژدها
این بخورد آت را بتوفیق خدا

«Firavun bir ejderhâ idi, Mûsâ'nın asası da bir ejderha oldu ve Tefik-i İlâhiyle onu yuttu.»

8681

دست شد بالای دست این تا کجا
تا بزدان که الیه المنتهی

«El elden üstündür; nereye kadar? Allah'a kadar ki nihâyet ondadır.»

8682

کان یکی دریاست بی غور و کران
چله دریاها جز سیل پیش آن

«Çünkü Cenâb-ı Hak, dibi ve sahili bulunmayan bir deryadır ki bütün denizler O'nun huzurunda bir selden ibârettir.»

جمله‌ها و چاره‌ها گراژ دهاست
پیش الا الله آنها جمله لاست

«Hile ve tedbirler ejderha bile olsalar (İllâllah)ın huzurunda (Lâ'dır).»

(Lâilâheillâllah) Cümleyi celilesine müteaddit mânâ verilmiştir. Bazılarına göre O cümleyi celile (lâma'bûde illâllah) yâni; «Allah'dan başka ihadete şayan bir ilâh yoktur» demektir. Bazılarına göre (Lâmaksûdeillâllah) yâni; «Allah'dan başka murat ve maksut yoktur» mânâsınadır. Bazılarına göre ise (Lâmevcude illâllah) yâni; «Ezelî ve ebedî bir varlıkla muttasıf olup, başka birinin vâretmesine muhtaç olmayan ancak Allah'dır.» meâlinde dir.

Mevlânâ diyor ki: bütün mevcûdâtın varlığının, Vücûd-u İlâhî karşısında yok olduğu gibi, mevhum varlıklı mevcûdâtın mekir ve tedbirleri de Kaza-i İlâhiye karşı (Lâ) dır.

چون رسید اینجا بیام سر نهاد
محو شد والله اعلم بالرشاد

«Sözüm buraya gelince mahvoldu, yâni; sükûta mecbur oldum. Doğruyu en iyi bilen Allah'dır.»

Hazreti Mevlânâ, Firavun bahsi dolayısıyla nasîhata şürû edip bu-yuruyor ki:

آتجه در فرعون بود اندر توهست
لکن از درهان محبوس جهست

«Ey dünyâperest olan gâfil; Firavunda olan kötü ahlâk tamamiyle sende de mevcuttur. Lâkin senin ejderhan kuyuda mahpustur.»

Firavun, zengin ve müstebit bir hükümdar olduğu için onun nefsi ejderhası istediği gibi saldırıyordu. Senin nefis ejderhan ise, fakr ve ihtiyaç kuyusunda mahpus olduğu için, Firavun gibi saldıramıyor. Eğer onun kudret ve şevketi sende olsaydı belki sen ondan beter olurdun, demek isteniliyor.

ای دریغ این جمله احوال تست
تو برا فرعون برخواهیش بست

«Vah yazık ki Firavuna dair söylenilen sözlerin hepsi senin ahvalindir. Sen onları Firavuna atf etmek istersin.»

Dikkat edecek olsan, nefsinin bir Firavun, onun hevâ ve hevesinin de Firavun'un veziri olduğunu anlarsın.

گر ز تو کویند و حشت زایدت
ور ز دیگر چون فسان بنایدت

«Senin kötü ahvalinden bahsederlerse canın sıkılır, hoşuna gitmez; başkasından söz ederlerse sana masal gibi gelir.»

چه خرابت میکند نفس لعین
دور می اندازدت سخت این قرین

«Mel'un nefis seni nekadhar harâp ediyor ve sana pek yakın olan nefsin, seni Allah'dan nasıl uzaklaştırıyor?»

آتش را هیزم فرعون نیست
ورنه چون فرعون او شعله ز نیست

«Senin nefis ateşini parlatmak için, Firavun'un ateşine atılan odun atılmamakta... Yoksa o nefis de Fir'avun gibi ateş saçar ve halkı yakardı...»

«YILAN TUTAN'IN SOĞUKDAN UYUŞMUŞ BİR EJDERHAYI ÖLÜ
ZANNEDEREK İPLERLE SARMASI VE BAĞDAT'A GETİRMESİ.»

8690

يك حكایت بشنو از تاریخ گوی
تا بری زین را ز سر پوشیده بوی

«Tarih söyleyenden bir hikâye dinle de bu üstü örtülü sırdan bir
koku olsun al!..»

8691

مارگیری رفت سوی کوهسار
تا بگیرد او بافسونهایش مار

«Bir yılan tutucu, efsunları ile yılan tutmak için dağa gitti.»

Hazreti Mevlânâ, yılan tutucunun yılan aramak suretiyle talepte bulunması ve nihâyet onu bulması hususuna nazarı dikkatimizi çekerek, bizi daima talep ve taharride bulunmaya teşvik için diyor ki :

8692

گر گران و گر شتابنده بود
آنکه جوینده است یابنده بود

«Ağır davransa da, sür'at gösterse de arayan elbette aradığını bulur.»

8693

در طلب زن دامن تو مردودست
که طلب در راه نیکو رهبرست

«Ey sâlik! Sen daima iki clinle talepte bulun ki talep, bir sâlik için
iyi bir kılavuzdur.»

8694

لنك ولوك وحقه شكل و بیادب
درهنس میغیز اورا می طلب

«Topallamak, dört ayak üstünde yürümek, uyurcasına ve terbiyesiz-
cesine olsa da Allah'ın yolunda sürün ve O'nu ara...»

Yâni; taat ve ibâdâtı âdâp ve erkânına riayetle ifâ edemiyorum, kıl-
dığım namazı huzuru kalble kılamıyorum, diye kulluk vazifesini ifâ et-
mekten ve dâimâ Hak'ka vâsıl olmayı aramaktan geri kalma. Yapabildi-
ğin kadar yap, tarik-i İlâhîde sür'atle mesâfe alamıyorsan, hiç olmazsa
topallayarak ve sürünerek Hakkı talepte bulun...

8695

که بگفت و که بخاموش و که
بوی کردن کبر هر سو بوی شه

«Kâh sözle, kâh sükût ile Şah-ı Hakikât'ın, yâni; Allah (Celle'celâ-
lüh)ün râyihâ-i füyûzunu kokla!»

Cenâb-ı pir Mesnevî'nin diğer bir yerinde der ki : «Abdest alırken
yüzüne su verdiğin vakit (Yarabbî bana içinde türlü niğmet bulunan
Cennetinin kokusunu duyur) diye düâ et ki o koku, senin ruhunu o Cen-
nete çekip götürsün.»

Arayanın aradığını bulacağına dair Hazreti Mevlânâ bir misal irâd
ediyor :

8696

گفت آن یعقوب یا اولاد خویش
جستن یوسف کنید از حد پیش

«Yâkup Aleyhisselâm oğullarına dedi ki : Yûsuf'u haddinden ziyâde,
yâni; çok çok arayınız!..»

مرحسی خود را درین جستن بجد
مرطوف، رابند شکل مستعد

«Siz de, bu talep ve arayışta her hissinizi, — yâni; gözünüzü ve kulağınızı — müsteit bir şekilde kullanıp her tarafa onu arayınız.»

گفت از روح خدا لایئسوا
مهمو گم کرده پسر رو سوسو

«Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Sen de oğlunu kaybeden baba gibi her tarafa git!..»

Vak'a mâlumdur. Hazreti Yûsuf, Mısır'da vezîr olmuş, ziraatı artırmış ve Mısır'ı zahire ambarı haline getirmişti. Diğer memleketlerde ise şiddetli ve sürekli bir kıtlık vardı. Onun için zahire almak üzere her taraftan Mısır'a geliyorlardı. Bu alış veriştin de Mısır ticâretini yükseltiyordu. Hazreti Yâkub'un bulunduğu Ken'an diyârında da kıtlık zuhur ettiği için oğullarının on danesini Mısır'a yollamış, en küçük oğlu Bün-yamin'i yanında alakoymuştu. Kardeşleri Mısır'a gelince Hazreti Yûsuf onları tanıdı. Onlar ise, köle diye sattıkları Yûsuf'un Mısır'da vezîr olacağına ihtimal vermediklerinden tanıyamadılar. Yûsuf Aleyhisselâm onlara kim olduklarını, kaç kardeş bulunduklarını sorduktan sonra: «bir daha gelişinizde küçük kardeşinizi de getirin, şayet getirmezseniz size zahire vermem» dedi ve birâderlerinin buğday bedeli olmak üzere getirdikleri metâi yükleri arasına koydurdu.

Kardeşleri, yurtlarına gidince keyfiyeti babalarına anlattılar. Ve Bün-yamin'i götürüp onun namına da bir yük zahire alalım, dediler. Ve ikinci seferlerinde onu da göturdüler. Hazreti Yûsuf, kendisini Bün-yamin'e tanıttı ve: «seni alıkoymak için bir tedbirde bulunacağım» diyerek zahire ölçtükleri kıymetli bir ölçeği onun yüküne koydurdu. Kardeşleri zahirelerini alıp giderken arkalarından seslendiler: «Durun yüklerinizi arayacağız, melikin ölçeği çalınmış» dediler ve: «Sizce hırsızın cezâsı nedir?» diye sordular. Hazreti Yâkub'un şeriatında çalmanın cezâsı kölelikti. Yâni; hırsız, malını çaldığı adama köle olurdu. Ölçeği Bün-yamin'in yükünden çıkardılar ve onu köle diye alıkoydular. Yâkub Oğulları Ken'an'a geldiklerinde hâdiseyi babalarına anlattılar. Hazreti Yâkub:

يَا بَنِيَّ اذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوْسُفَ وَرَاحِيهِ وَاَنَا يَتَسَوَّوْا
مِنْ رَوْحِ اللّٰهِ اِنَّهُ لَا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنْ رَوْحِ اللّٰهِ اِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُوْنَ

Yâni: «Ey oğullarım gidin, Yusuf'dan ve kardeşinden haber alın ve Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kâfir kavimlerden başkaları Allah'ın rahmetinden ümit kesmezler⁷⁰» dedi.

Yâkub oğullarının bu sefer gidişleri ve talepdeki niyetleri sâdik olduğu için Hazreti Yûsuf onlara kendisini tanıttı ve: «Babamı da alın, hepiniz Mısır'a gelin» dedi. İşte sadık talepleridir ki, kendilerine aradıklarını buldurtmuştu.

Yine Hazreti Yâkub lisânından buyruluyor ki:

از ره حس دهان پرسیان شوید
گوش را بر چار راه آن نهید

«Ağzınızla kardeşlerinizi soruşturunuz. Dört yana kulak verip onu araştırın.»

هر جا بوی خوش آید بو برید
سوی آن سر کاشنای آن سرید

«Nereden güzel bir koku — yâni; iyi bir haber — duyarsanız o tarafı koklayın. Ne taraftan o aşınanın kokusunu alırsanız o tarafa yürüyün.»

هر جا لطفی بینی از کسی
سوی اصل لطف ره یابی عسی

«Nerede bir kimseden lütuf görürseniz, belki o lütfun aslına yol bulursunuz.»

(70) Sûrei Yûsuf: 87.

این همه خوشها ز دریا بیست ژرف
جز مرا بگذار و کل را دار طرف

«Bütün bu hoşluklar, azim bir deryâdandır. Sen cüz'ü bırak da küll tarafını tut.»

جنکهای خلق بهر خوبست
برک بی برکی نشان طوبست

«Halkın didişmesi ve çekişmesi güzellik içindir. Yapıksızlık ziyneti Tûbâ ağacının nişanıdır.»

Bir hadis-i şerifte: «Tûbâ, Cennette bir ağaçtır. Onu Allah, Yed-i Kudretiyle dikmiş ve ruhundan ona nefh etmiştir. O ağaç hilye, yâni; mücevharat ve hilel, yâni; hilleler yetiştirir» buyrulmuştur.

Hilye: Kadınların kullandıkları ziynetlerdir. Hilel ise hillenin cemidir ki, rida ve izar denilen iki parçadan ibaret bir takım arap elbisesidir. Rida, silecek gibi omuza atılır, izar da peştemal gibi bele kuşanılır.

Hazreti Mevlânâ diyor ki: Halkın uğraşması ve boğuşması, güzellikler ve ziynetler içindir. Fakat tûbâ ağacının yaprakları yoktur. Onun ziyneti ziynetsizlik, yâni; yapıksızlıktır ki, yaprak ve yemiş yerine, mücevharat ve hilleler yetiştirir.

خشمهای خلق بهر آشتیست
دام راحت دایما بی راحتیت

«Halkın gazab ve hiddeti, hattâ savaşları sulha nail olmak içindir. Rahatı tuzâğa düşürecek, yâni; elde ettirecek olan rahatsızlıktır.»

Meşhur bir mısra vardır:

Hazır ol cenge eğer, isterisen sulhü salâh.

Evet, sulh ve salâh isteyen kimse harbi gözüne almalı ve onun levâzımını hazırlamalı. Onları hazırlamak için rahatsız olmalı ki sulh rahatına kavuşmalı.

وَاعِدُوا الْمَوْتِ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ

Yâni: «Ey Müslümanlar, düşmanlara karşı muktedir olduğunuz kadar kuvvet hazırlayın⁷¹⁾ buyrulmuş, taraf-ı Risâletten de: «Haberiniz olsun ki kuvvet remi'den ibarettir» diye tefsir edilmiştir. Asrı saâdette en mühim silâh ok olduğu için kuvvet kelimesi (Remi) ile izah olunmuştur.

Remi kelimesi atmak demektir. Ok atmak için, atmasını bilmek; bilmek için, tâlim ve idman ederek, ok atıcılığı öğrenmek lâzımdır. Bugün hiç bir orduda ok kullanılmadığı için, bugünkü silâhları bırakıp da, sünneti vechile, ok kullanalım demek, akıllı bir müslümanın hatırına gelmez. Böyle diyecek olanlar varsa onların hâli, dinde salâbet ve sünnete ilâyet değil, ancak ve ancak hamakâttır. Müslümanlığın başka hiç bir lavâyesi olmasa, şu hadis-i şerif, Din'in terakkiyi önlemeyip, bilâkis terakkiyi emrettiğine en kuvvetli bir delildir. Dini terakkiye mâni gibi gösterenler ve göstermek isteyenler hareketlerinde samimi iseler ahmakdirlar; gösteriş ve hulûskârlık için söylüyorlarsa, münâfıkdırlar.

Yine Mevlânâ diyor ki:

مرا زدن بهر نوازش را بود
مرا گله از شکر آ که میکند

«Her sille, okşamak içindir. Her şikâyet insanı bir şükre agâh eder.»

Kabahat eden bir kimseyi dövmek, ona islâhı hal ettirip sonra sevmek ve okşamak içindir. Her şikâyet de bir niğmetin fevtinden ileri gelir ki, o şikâyet, o niğmete sahip olanı şükrettirir.

بوی بر از جزء تا کل ای کریم
بوی بر از ضد تا ضد ای حکیم

«Ey kerîm kimse; Cüz'den, küll'e, ey hakîm zıddan zıdda intikal et.»

(71) Sûrei Enfal: 60.

8707

جنگهای آشتی آرد درست
مارگیر از بهر یاری مارچست

«Doğrusu cenkler sulh getirir. Yılan tutucu, kendi menfaati için yılan arar.»

8708

بهر یاری مار جوید آدمی
غم خورد بهر حریف بی غمی

«İnsan, menfaati için yılan arar, gamsız bir arkadaş olan mal ve mansıp için gam yer, yâni; kederlenir.»

Hazreti Ali (Kerremallahü veche) buyurmuştur ki: (Dünyâ yılan gibidir, dokunulursa yumuşaktır, nakşı hoş a gider, lâkin zehiri öldürür).

8709

آدمی کوهیست چون مفتون شود
کوه اندر مار حیران چون شود

«İnsan dağ gibidir. Öyle sebâtı varken, nasıl fitneye düşer de yılan gibi olan mal ve mansıba hayran olur.»

8710

خوشتن اشناخت مسکین آدمی
از فرونی آید و شد در کمی

«Zavallı insan kendisini lâıyıkıyla tanıyamadı. Fâzilet âleminden geldi, lâkin bu noksan âlemine düştü.»

Kur'an'da buyruluyor ki :

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ
ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ

Yâni : «Biz hakikaten insanı en güzel bir şekilde yarattık. Sonra onu ağılların aşağısına çevirdik. Ancak iman edip, âmâli saliha'da bulunanlar müstesnâ... Onlar için minnet tahmil edilmeyecek ecir ve sevap vardır⁷².»

8711

خوشتن را آدمی از زان فروخت
بود اطلس خویش برداقی بدوخت

«İnsan kendisini ucuz sattı. Atlasdı, nefsinin bir hırkaya yamadı gitti.»

Ebülfethil besta demiştir ki : «İnsanın Dünyâ'da en ziyâde olan şeyi noksanıdır. Ey cismine hizmet eden! Ne vakte kadar onun hizmetinde bulunacaksın? Nefs-i nâtıkana, yâni; ruhuna teveccüh ederek onun faziletlerini ikmâle çalış ki sen cismine değil ruhuna insansın.»

8712

صد هزاران مار که حیران اوست
او چرا حیران شدست و مار دوست

«Yüzbinlerce yılan, insanın hayrânı iken; o insan niçin yılanın — yâni; mal ve mansıbın — hayranı ve dostu olmuştur?»

8713

مارگیر آن از دهارا برگرفت
سوی بغداد آمد از بهر شکفت

«Hikâyedeki yılan tutucu, uyuşmuş o ejderhayı tutup halka ucup vermek üzere Bağdad'a geldi.»

8714

از دهای چون ستون خانه
میکشیدش از پی هنگامه

«Ev direği gibi bir ejderhayı başına kalabalık toplamak için çekip getirdi.»

8715

کاژ دهانی مرده آورده ام
در شکاش من جگرها خورده ام

«Ölü bir ejderha getirdim. Onu tutuncaya kadar ben ne zahmetler
çektim, diyordu...»

8716

او همی مرده کان بردش و لیک
زنده بود و اونیدش نیک نیک

«Yılanı onu ölmüş sanıyordu. Halbuki diri idi de o fark edeme-
mişti.»

8717

اوز سرماها و برف افسرده بود
زنده بود و شکل مرده می نمود

«Yılan soğuktan ve kardan donmuştu, diri idi, fakat ölü şeklinde gö-
rünüyordu.»

8718

عالم افسرده ست نام او جاد
جامد افسرده بود ای استاد

«Âlem donmuş olduğu için adı cemaddır. Ey üstad! Câmîd donmuş
demektir.»

8719

باش تا خورشید حشر آید عیان
تا بینی جنبش جسم جهان

«Sabret Mahşer güneşi doğsun; sen o vakit Âlem cisminin ayrı ayrı
kımıldanışını seyret!»

8720

چون عصای موسی اینجا مار شد
عقل را از ساکنان اخبار شد

«Mâdem ki Mûsâ'nın asâsı yılan oldu. Bütün Âlemi de buna kıyas et.»

Zirâ cemâdâtın da kendine mahsus bir hayatı vardır.

8721

باره خاکی ترا چون مرده ساخت
خاکهارا جلگی باید شناخت

«Sen bir toprak parçası iken, seni nasıl insan yaptı? Bütün toprak-
ları ve cemâdâtı da öyle tanımak lâzımdır.»

Kur'an-ı Kerim'de :

وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً ثَجَّاجًا وَلَكِنْ لَا يَأْكُلُهُمْ إِلَّا الْإِنْسَانُ الْأَعْلَى

Yâni : «Cenâb-ı Hak'kı tesbih ve takdis etmeyen hiç bir şey yoktur⁷³»
buyurulmuştur.

O halde bütün hayvânât, nebâtât ve cemâdât kendilerine mahsus bi-
rer hayat ile diridir ve kendilerine mahsus bir lisan ile hakkı zikir ve
tesbih etmektedirler.

8722

مرده زین سواند و آن سوزنده اند
خامش اینجا و آن طرف گوینده اند

«Cemâdât bu âleme göre cansız, Hakikat âlemine göre canlıdır. Bu-
rada susup duruyorlar, ama orada söylemektedirler.»

چون ازان سوشان فرستد سوی ما
آن عصا گردد سوی ما ازدها

«Allah onları o taraftan bizim tarafa gönderince Mûsâ'nın âsâsı ej-
derha olur.»

کوهها هم لحن داودی کند
چو مهر آهن بکف مومی کند

«Dağlar da Dâvûd'un sadasını terennüm eder; demir cevheri Dâ-
vûd'un elinde mum gibi yumuşar.»

Sûrei Sebe'de :

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ مِنَّا فَضْلًا
يَا جِبَالِ أَوْبِي مَعَهُ وَالطَّيْرُ وَالنَّالَهُ الْحَدِيدُ ﴿٧٤﴾

Yâni : «Biz hakikaten Dâvûd'a fazlu keremde bulunduk : ey dağlar
ve ey kuşlar Dâvûd ile birlikte tesbih edin, dedik ve ona sert demiri yu-
muştuk⁷⁴.»

Hazreti Dâvûd demiri balmumu gibi eğer, bükür ve zırh yapardı. On-
ları sattırır, parasıyla geçinirdi. Halbuki Hazreti Dâvûd muazzam bir
hükümdar idi.

باد حمال سلبانی شود
بحر باموسی سخندان شود

«Rüzgâr, Hazreti Süleyman'ın hamalı olur, — yâni; onu üstünde
taşır — Şap denizi, Mûsâ Aleyhisselâm'ın dilinden anlar.»

Nitekim, asâsıyla vurunca yarıldı ve açılan yollardan Benî İsrâîl geç-
ti ve sonra, Firavun ordusu ile o yollarda boğuldu.

(74) Sûrei Sebe' : 10.

ماه با احمد اشارت بین شود
نار ابراهیم را نسرين شود

«Ay, Hazreti Ahmed Aleyhisselâmın işaretini görür ve ortasından
ikiye ayrılır. Ateş İbrahim Aleyhisselâma karşı gülistan olur.»

Bi'sedi Muhammediye'nin sekizinci senesi Zilhiccesi içinde ve Ay'ın
bedri-tam hâlinde bulunduğu bir gecede Minâ'da Râsûlü Ekrem'den Ka-
mer'i ikiye ayırmasını istediler. Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz mü-
barek parmağıyla işaret buyurunca Kamer ikiye ayrıldı. Bir müddet öyle
durduktan sonra yavaş yavaş birleşti. Bu hâdisi Kur'an'da :

اقْرَبْنَا السَّاعَةَ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ ﴿٧٥﴾

Yâni : «Kıyâmet yaklaştı ve Kamer iki parça oldu⁷⁵.» âyetinde beyan
buyrulmuştur. Bazı müfessirler buradaki (enşakka) kelimesine «Kıyâ-
mette Ay iki parça olacaktır» mânâsını vermişlerdir. Lâkin beyhûde kül-
fet etmişlerdir. Bunun sıhhat-ı vukûuna en sağlam delil, bu âyet Mekke'-
de okunduğu, mü'min ve müşrik tarafından duyulduğu zaman, müşrik-
lerden hiç birinin böyle birşey olmadı dememiş olmalarıdır. Eğer inşikak
hâdisesi vukû bulmasaydı, Resûlullâh'ı tekzip etmeye haris olan Mekke
müşrikleri acaba neler söylemez ve neler yapmazlardı? Hazreti İbrahim
de Nemrud'un emriyle ateşe atılmış, fakat ateş :

قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَيَّ

إِبْرَاهِيمَ ﴿٧٦﴾

Yâni : «Ey ateş İbrahim'e serin ve selâmet ol⁷⁶.» Emr-i İlâhisini işit-
miş ve anlamış ve gül bahçesi hâlini almıştı.

İşte bunların hepsi cemâdâtın kendine mahsus bir hayatı ve şuuru
olduğuna delâlet eder.

(75) Sûrei Kamer : 1.

(76) Sûrei Enbiya : 69.

خاك قارون را چو ماری دركشد

استن خانه آبد در رشد

«Toprak, Kârûn'u yılan gibi dâhiline çeker. Hannâne direği rüşde gelir ve inler.»

Kârûn, Benî İsrâîl'den gayet zengin bir herifti. Hazreti Mûsâ'ya if-tira ettiği için olanca servetiyle berâber yere geçti. Buna dair şöyle bir rubâî vardır :

«Hazreti İsâ parasızlıktan semâya çıktı. Karun da akılsızlıktan yere geçti. Eğer altın ve gümüşle insan, insan olsaydı İsâ yere geçer, Karun da semâya çıkardı.»

Hannâne direği ise Medîne Mescidinde mihrab-ı Nebevî yanına dikil-miş ve hurma ağacından yapılmış bir direk idi ki Aleyhissalât Efendimiz hutbe irâd ederken ona dayanırlardı. Hicretin sekizinci senesinde idi ki cemaat çoğalmıştı. Arkada kalanlar, Resûlullah'ın sesini lâyıkiyle işite-miyorlardı. Cenâb-ı Peygamber, Medinelilerden bir kadına : «*Senin dül-ger bulunan kölene emret de, bana üstünde oturmak için, yüksekçe bir yer yapsın*» buyurdu. Dülger üç basamaklı, bir mimber yaptı. Sallallahü Aleyhi Vesellem hutbe irâd edeceği vakit mimberin üçüncü basamağında durur ve orada otururdu. İlk defa mimbere çıktığı vakit, evvelce dayan-dığı direkten yanık bir ses işitildi. Bunun üzerine Resûlullah mimberden indi ve o direği kucaklayıp iniltisini dindirdi. Sonra, Cennette bir hurma ağacı olsun diye, onu mimberin altını kazdırıp oraya gömdürdü. İşte Sü-tûn-u Hannâne, yâni; inleyen direk budur. Kezâ :

سنگ بر احد سلامی میکند

کوه یحیی را پیامی میکند

«Taş Hazreti Ahmed Salâvatullâhi Aleyh Efendimize selâm verir. Dağ da Yahya Aleyhisselâma söz söyler.»

Hazreti Peygamber : «Ben Mekke'de bir taş bilirim ki bana selâm verirdi» buyurduğu gibi Hz. Ali (Kerremallâhü veche) de : «Biz Mek-ke'de Peygamberi Zîşan Efendimizle beraber birgün yürürken rast gel-diği her ağaç ve her taş ona (Esselâmualeyke yaresûlallah) diyordu.»

Yahya Aleyhisselâmı da yahûdiler şehit etmek için takip ediyorlar-dı. Dağın biri, «Ya Nebiyyallah! Bana gei, seni dahilime alayım» diye

seslendi. Hazreti Mevlânâ bundan sonra melekler lisânından bazı insan-lara hitâben diyor ki :

ماسمیعیم و بصیریم و خوشیم

باشمانا محرمان ماخامشیم

«Biz işitiriz, görürüz ve hoşuz. Lâkin sizin gibi nâmahremlere karşı sükut ederiz.»

از جادى عالم جانها روید

غفل اجزای عالم بشنوید

«Cemadlıktan canlar âlemine gidiniz de âlemin cüz'lerinin tesbih gul-gulesini, işitiniz.»

فأش تسبیح جادات آیدت

وسوسة تأویلها زبایدت

«O vakit cemâdât'ın tesbihi aşikâr olarak sana akseder de te'vil ves-veselerine kapılmazsın.»

وَأَزْمِنْ شَيْءٍ إِلَّا يَسْبَحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ

Yâni : «Mevcudattan hiçbir şey yoktur ki Allah'ı hamdile tesbih et-mesin, lâkin siz onların tesbihini anlamazsınız⁷⁷» Nazm-ı Celili mucibin-ce cemâd, nebât, hayvan ve insan, yâni bütün mevcûdât Allah'ı tesbih ve takdîs eder. Zâhir ve mütezile ülemâsı; cemâdâtın, nebâtâtın ve hay-vânâtın tesbihini akıllarına sığdıramadıkları için te'vile kalkışmışlardır. Her biri, Hâlikın varlığına ve birliğine delâlet eder ve basiret sahiple-rine (Sübhanallah) dedirtir, demişlerdir. Sûfiyye hazerâtı ise tesbihi ol-duğu gibi kabul etmişler ve herşey'in Allah'ı tesbih ettiğine kâil olmuş-lar, te'vili, câiz görmemişlerdir.

Hazreti Mevlânâ böyle te'vilci âlimlere hitâben diyor ki :

چون نداشت جان تو قندیلها
بهر بنش کرده تاویلها

«Senin ruhunda kandiller, — yâni; nur-u basîret — olmadığından görmek ve mana çıkartmak için te'viller yapıyorsun da diyorsun ki:»

که غرضی تسبیح ظاهرکی بود
دعوی دیدن خیال غی بود

«Cemâdâtın tesbihinden maksat nasıl olur da zahiri tesbih olur? Onları tesbih edici görmek sapıklık hayalidir.»

بلکه بیننده را دیدار آن
وقت عبرت میکند تسبیح خوان

«Belki her gören kimseyi, cemâdâtın görünüşü ibret almaya sevk eder de (Sübhanallah) dedirtir.»

پس چو از تسبیح یادت میدهد
آن دلالت همچو گفتن می بود

«Mâdem ki o, sana (Sübhanallah) demeyi hatırlatır; işte bu delâlet ve bu hatırlatma onun (Sübhanallah) demesi gibi olur.»

Mûtezile mezhebinde olanlarla zâhir ülemâsından bazıları: «Tesbih etmek için, ruh ağız ve dil sâhibi olmak ve tekellüme muktedir bulunmak lâzımdır. Hayvanatta ruh, ağız ve dil varsa da tekellüm kudreti yoktur. Nebâtât ve cemâdâtta ise ne ruh vardır, ne ağız, ne dil; ne de tekellüme kudret. Binâenaleyh bunlar nasıl (Sübhanallah) diyebilirler. Belki O tesbihden maksat; manzaralarının basîret sahiplerine ibret vermesi ve onlara (sübhanallah) dedirmesidir» diye te'vile kalkışmışlardır.

Hazreti Mevlânâ diyor ki :

این بود تاویل اهل اعتزال
وای آن کسی که ندارد نور حال

«İtizal erbâbının te'vili budur. Kendisinde hal ve basîret nuru olmayan kimsenin vay hâline...»

Ashâbı itizal ve mûtezile denilen kimseler itikatta (Vasılbin Atâ)ya tâbî olanlardır. Vâsıl, (Hasan Basrî) Radiallâhüanh'in talebesinden idi. Bir gün Hasan Basrî ders verirken biri geldi :

«— Yâ imam; bazı kimseler günah-ı kebirîyi irtikâp edenlere kâfir diyorlar, bazıları da küfürle tâat fayda vermediği gibi, iman ile ma'siyet de zarar vermez fikrinde bulunuyorlar. Biz nasıl itikat edelim» diye sordu. Hasan Basrî cevap vermek için düşünürken Vasılbin Atâ atıldı ve: «Ben günâhı kebâir işleyene mutlak kâfir demem, mutlak mümin de demem. O, küfür ile iman arasında bir menzile sahibidir. Ne mümindir ne kâfirdir!» diyerek Hasan Basrî'nin dersinden kalktı, mescidin direklerinden birinin yanına çekilip bu sözünü izaha başladı. Bunun üzerine Hasan Basrî: «Vasıl bizden ayrıldı» dedi. Hasan Basrî'nin (Kada'tezele) demesinden dolayı Vasıl ile ona tâbî olanlara (Mûtezile) denildi.

Bunların ehli sünnetle olan ihtilâfları başlıca dört akidededir. Evvelâ: Allah'ın sıfatlarını nefy ederler. Ve Zatı Bâriden başka kadim olan yok derler.

Sâniyen: Kader ve Kazâya inanmazlar: «Kul fiilinin Hâlikıdır. Bundan dolayı kendi fiilinin mükâfatını ve mucâzâtını görür» derler.

Sâlisen: Küfür ile iman arasında bir menzile isbat etmek isterler.

Râbian: Ashab arasında vukûa gelen (Cemel) ve (Sıffeyn) muharebelerine karışmış olanlar için: «İki taraftan biri muhti ve fâsıktır, lâkin hangi taraf olduğu yakinen belli değildir» mutâlaasında bulunurlar.

Bunlar ve sair itikat mezhepleri hakkında mufasssal malûmat almak için akâit kitaplarına mürâcaat etmelidir.

Mevlânâ diyor ki: Bu te'vilciler kendi hesaplarına göre hareket ediyorlardı.

چون ز حسی بیرون نیامد آدمی
باشد از تصویر غیبی اعجبی

«İnsan, hissinden harice çıkmayınca ve suret âleminde kurtulmayınca tasviri gâip'den ve umûru bâtineden habersiz olur.»

8738

این سخن پایان ندارد مارگیر
میکشید آن مار را با صد زحیر

«Bu sözün — yâni; cemâdâtın tesbihi meselesinin — sonu gelmez. Biz hikâyemize dönelim. O yılan tutucu, o uyuşmuş kocaman yılanı yüz zahmet ve meşakkatle sürüdü.»

8739

تا بغداد آمد آن هنگامه جو
تا نهد هنگامه بر چار سو

«Dört yol ağzında hengâme kurmak ve halkı başına toplamak için Bağdad'a kadar geldi.»

8740

رب لب شط مرد هنگامه نهاد
غله در شهر بغداد اوفتاد

«O adam, Şat nehri kenarına hengâmesini kurdu; kocaman bir yılan getirilmiş olduğu da Bağdat içinde çalkalanmaya başladı.»

8741

مارگیری ازدها آورده است
بوالعجب نادر شکاری کرده است

«Bir yılan tutucu bir ejderhâ getirmiş, nâdir ve teaccübe şâyan bir av yakalamış deniliyordu.»

8742

جمع آمد صد هزاران خام ریش
صد او گشته چو او از ابلهیش

«Yüzbinlerce ahmak toplandı ve yılanı tutan gibi, abdalıklarından onun avı oldu.»

8743

منتظر ایشان وهم او منتظر
تا که جمع آیند خلق منتشر

«Şehirdeki dağınık ahali toplansın diye, gelen halk da, yılanı da bekliyordu.»

8744

مردم هنگامه افزون تر شود
کدیبه و توزیع نیکوتر رود

«Yılancının beklemesi, ahâlinin fazla toplanması, bahşişin de o nisbette çok olması içindi.»

8745

جمع آمد صد هزاران ژاژها
حلقه کرده بشت با برشت با

«Yüzbinlerce herzevekil toplandı ve ayak ayak üstünde olmak üzere halkalar teşkil etti.»

8746

مرد را از زن خبرنی ز ازدحام
رفته در همچون قیامت خاص و عام

«Kalabalıktan erkeğin kadından haberi yoktu. Kıyâmette olacağı gibi havas ve avam birbirine girmişti.»

8747

چون می حراقه جنبانید او
میکشیدند اهل هنگامه گلو

«Yılancı, yılanın örtüsünü kıyılatınca, hengâmede bulunanlar göre-bilmek için boyunlarını uzattılar.»

8748

اژدها کز ز مهر افسرده بود
زیر صد گونه یلاس و پرده بود

«Soğukdan uyumuş olan o ejderha bir takım paçavralar ve perdeler altında idi.»

8749

بسته بودش بار سنهای غلیظ
احتیاطی کرده بودش آن حفیظ

«Kalın halatlarla bağlanmış, muhafızı bulunan yılanı ihtiyatkârlık etmişti.»

8750

در درنگ انتظار و اتفاق
تافت بر آن مار خورشید عراق

«Seyirciler bekler iken Irak Güneşi o yılanın üstünde parladı.»

8751

آفتاب گر مسبرش گرم کرد
رفتن از اعضای او اخلاط سرد

«Sıcak memleketin Güneşi ejderhayı ısıttı. Onun âzâsından uyuşukluk zâil oldu.»

8752

مرده بود وزنده گشت اواز شکفت
اژدها برخویش جنبیدن گرفت

«Âdetâ ölü iken dirildi ve kımıldanmaya başladı.»

8753

خلق را از جنبش آن مرده مار
کشت شان آن يك تخیر صد هزار

«Ölü zannedilen o yılanın hareketinden, halkın hayreti bir iken yüzbin oldu.»

8754

با تخیر نمره ها انگيختند
جلکان از جنبش بگریختند

«Seyirciler şaşkınlıklarından nâralar attılar ve yılanın kımıldaması korkusuyla hepsi kaçtılar.»

8755

می شکست او بند و زان بانگ بلند
هر طرف مرفت چاقچاق بند

«Yılan bağlarını kopardı ve halkın bağrıışmasından öteye beriye saldırdığı için iplerin her biri bir tarafa gitti.»

8756

بندها بشکست و بیرون شد ز زیر
اژدهای زشت غرآن همچو شیر

«O çirkin ejderha kükremiş arslan gibi bağlarını kopardı ve örtülerin altından çıktı.»

8757

در هزیمت بسی خلاقی کشته شد
از فتاده و کشتگان صد پشته شد

«Korkup, kaçarken seyircilerden bir çoğu öldü. Düşenlerden ve ölenlerden tepeler meydana geldi.»

مار کبر از ترسی بر جاشک گشت
که چه آوردم من از کهسار و دشت

«Yılanı: ben dağdan ve kırdan ne getirmişim? diye korkusundan kaskatı kaldı, kaçamadı.»

گر کزرا بیدار کرد آن کور میش
رفت نادان سوی عنرائیل خویش

«O kör koyun gibi olan yılan tutucu, kurdu uyandırdı ve bilmeyerek Azrâiline doğru gitti.»

Burada kurt'dan maksat ölümdür.

اژدها يك لقمه کرد آن کبیرا
سهل باشد خون خوری حبیبر را

«Ejderha o ahmak yılanıyı bir lokma ederek yuttu. Evet, kan içmek (Haccac) için pek kolaydır.»

Burada da ejderha, hunharlık münâsebetiyle meşhur (Haccacbin Yusuf)a benzetilmiştir. Haccac Emeviyye Devletinin memurlarından idi. Abdul melik ile oğlu Velid'in en sadık, lâkin en zâlim adamlarından idi. Kûfe vâililiğinde bulunmuş, orada etmediği mezâlim kalmamıştı. Abdul-lahbin Zübeyr üstüne gönderilen ordunun kumandanlığını etmiş, attırdığı mancınık taşlarıyla Kâbe'yi yıkmış ve İbni Zübeyri öldürmüştü. (Muhammedbin Eş'as) vak'asında eli bağlı olarak öldürttüğü kimselerin sayısı yüzyirmi beş bin kişi idi. Hicaz ahalisine türlü işkenceler yapmış, Sahâbe-i Kiramdan bazılarını şehit, bazılarını tahkir etmişti. En son şehit ettiği meşâhiri ulemâdan ve kibârı tâbiinden (Saitbin Cübeyr) rahmetullahdır ki ondan sonra çıldırmış ve Hicretin doksan beşinci yılında ellidört yaşında olduğu halde ölmesiyle, müslümanlar o adamın belâsından kurtulmuştur. Ölümünden sonra zindandan, kadın ve erkek olarak seksen bin kişi çıkarılmıştı ki hiç birinin cürmü yoktu.

Hasan Basri: «Akvâmı sâire bütün zâlimleri ile gelecek olsalar, biz de yalnız Haccac ile karşı çıksak onlara galebe ederdik» demiştir. Haz-

retî Ali (Kerremallâhüveche)nin Iraklılar hakkında: «Onlara Ğulâmı Mogafi'yi musallât et!» diye bir inkisârı vardır ki, oradaki (Ğulâmi Se-gafi) Haccac'dır. Çünkü o, Tâif'li olup, Seğif kâbilesinden idi.

خویش را راستنی پیچید و بست
استخوان خورده را درهم شکست

«Ejderha yılanıyı yuttukdan sonra kendini bir direğe sardı ve direği kırarak yuttuğu yılanının kemiklerini kırdı.»

Bu hikâyedeki (Margir)den maksat: nefsin hevâ ve hevesine tâbi olan gâfil insandır. Ejderhadan murat olan da insandaki (Nefsi emmâre) dir. Nefsin en azgın derecesine (Emmâre) derler ki mubâlâğa ile emreden demektir. Dünya'da bir kimseye ehemmiyet vermeyen ve kendi arzusundan başka hiç bir söz dinlemeyen en zâlim ve en cebbâr hükümdarlar bile (Nefsi emmâre)nin zebûnu olmuşlar ve icrâ ettikleri mezâlimi yine o (Nefsi emmâre)nin emrû isrâiyle yapmışlardır. Nefsin ikinci derecedeki hâline (Levvâme) denilir ki ayıplayan mânâsınadır. Bu dereceye gelmiş olan nefis, arasıra, sahibini yaptığı işlerden dolayı ayıplar. Üçüncü derecesi (Mutmeinne) dir ki Hakka itimat eden meâlindedir. Dördüncü derecesi (Râdiye), beşincisi (Merdiyye) dir ki birincisi Ak-lah'ın her hükmüne râzi olan, ikincisi de Hakkın kendisinden râzi olduğu nefis mefhumundadır ve:

يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ۖ ارجِئِي إِلَىٰ رَبِّكِ
رَاضِيَةً مَُّرْضِيَةً ۖ فَادْخُلِي فِي عِبَادِي ۖ وَادْخُلِي جَنَّتِي ۖ

Yâni: «Ey mutmein olmuş ve Allah'a tamamiyle itaat eylemiş olan nefis! Sen O'ndan O da senden razı olduğu halde Rabbına avdet et!»⁷⁸ daveti bunun hakkındadır.

Hazreti Mevlânâ kıssa'yı anlattıktan sonra kıssanın beyânına şürû ile diyor ki:

نفس اژدها ست اوکی مرده است
از غم بی آلتی افسرده است

«Nefis bir ejderhadır, o nerden öldü ki? — yâni; ölmüş görünse bile ölmemiştir. — Âletsizlik, vâsıtasızlık gamından uyuşmuş ve donmuştur.»

گر بیابد آلت فرعون او
که باهر او می رفت آب جو

«Eğer nefis, Fir'avunluk âletini — yâni; onun gibi istediğini yapabilecek vasıtayı bulsaydı — Nil nehri bile onun emriyle akar ve dururdu.»

O vakit Fir'avun'dan beter olurdu.

آنگه او بنیاد فرعونى کند
راه صد موسى و هارون میزند

«Fir'avunluk vâsıtasını bulmuş olan nefis, Fir'avun gibi temerrüde kalkar ve yüzlerce Mûsâ ve Hârun'un yolunu vurur.»

Fir'avunluk vâsıtasını bulmak, servet ve kuvvet sahibi olup dediğini yaptıracak bir mevkide bulunmak demektir. Cenab-ı Hak : «İnsan, gına ve servet sahibi olunca hakikate tuğyan eder, yâni; azar» buyurduğu gibi,

وَلَوْ سَـَّطَّا لِّلّٰهِ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِى الْاَرْضِ

Yâni : «Eğer Allah kullarının rızkını genişletse idi ve her istediklerini verse idi yer yüzünde azar ve tuğyan ederlerdi⁷⁹» buyuruyor.

Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimiz de : «Allah Sübhânehü bir kuluna muhabbet edince, sizin hastanızı su içmekten himâye ettiğiniz gibi, o kulunu Dünyâ'dan, — yâni; Dünyâ malına sahip olmakdan — himâye eder» buyurmuştur.

Hazreti Ali (Kerremallâhü veche) ye isnat edilen şu beyit nekadar

(79) Sûrei Şûrâ : 27.

güzelidir : «Servet ve sâ'man sahibi olmak için didinip durma! Onu elde edememek, günah işlememeye sebeptir.»

İşte Firavunluk servet ve kudretini bulmuş olan azgın bir nefis, Mûsâ ve Hârun gibi halkı hidâyete sevk etmek isteyenlerin azmine ve teşebbüsüne mâni olur. Nasıl ki Kârun Benî İsrâil'den ve Hazreti Mûsâ'nın ümmetinden olduğu halde, servetinin verdiği tuğyan ile Hz. Mûsâ'ya isyan etmişti.

کر مکت آن اژدها از دست فقر
بشۀ گردد ز مال و جاه صقر

«Nefis ejderhası, fakru zarûret halinde ufak bir kurt hâline girer. Mal ve mansıb ise bir sivrisineği (sakar) haline getirir.»

Sakar : Avcı kuşlardan ve doğan nevinden (çakır) dedikleri yırtıcı kuşdur.

اژدهارا دار در برف فراق
هین مکش اورا بخورشید عراق

«Nefis ejderhasını firak karları altında, — yâni; mahrumiyet içinde — bulundur; onu Irak Güneşi karşısına götürme.»

Yâni; istediğini vermek suretiyle canlandırmaya kalkma...

تا افسرده می بود آن اژدها
لقمه او بی چو او یابد نجات

«O ejderhaya Güneş gösterme ki donmuş bulunsun. Eğer o canlanırsa sen onun bir lokması olursun.»

مات کن اورا و ایمن شو ز مات
رحم کم کن نیست او ز اهل صلات

«Onu oyunda mat et ki sen mat olmakdan emîn olasın. Hâline merhamet etme ki O, ihsâna lâıyk değildir.»

کان تف خورشید شهوت برزند
آن حقانی مرده ریخت برزند

«Çünkü şehvet güneşinin harâreti aksedince, o arda kalası nefis baykuşu çırpınmaya başlar.»

چونکه آن مرد اژدهارا آورد
در هوای گرم و خوش شد آن مرید

«Yılanı o ejderhâyı Bağdad'a getirince Irak'ın sıcak ve hoş havâsıyla o dirildi ve bir şeytân-ı merîd oldu.»

لاجرم آن فتنه‌ها کرد ای عزیز
بیست هم چندانکه ما گفتیم نیز

«Azizim, yılanı getiren adam, şüphesiz bu kadar fitneye, hatta bizim söylediklerimizin yirmi derece fazlasına sebeb oldu.»

Nefsini besleyen ve onun hevâsına tâbi olan bir kimsenin yalnız kendine değil, bütün halk'a zararı dokunacağını Hazreti Mevlânâ bu beyitiyle anlatıyor.

تو طمع داری که اورا بی جفا
بسته‌داری در وقار و در وفا

«Sen o nefse cefâ etmeksizin, riyâzât ve mücâhede çektirmeksizin vefâ ile bağlanacağını mı umuyorsun?»

Nefsi en ziyâde yıldırان ve kurt gibi iken kuzu haline getiren aklıdır. Bundan dolayıdır ki Aleyhissalâti Vesselâm Efendimiz, evlenmek için hâli, vakti müsâit olmayan gençlere oruç tutmalarını tavsiye buyurmuştur.

مرخصی را این تمنای رسد
موسیٰ بایدکه اژدها کشد

«Her soysuz ve aşağılık kimseye nefsi zapdetmek nasib olur mu? Ejderhâyı öldürmek için Mûsâ olmak lâzımdır.»

Nasıl ki Mûsâ aleyhisselâm, Fir'avun'un sihirbazlarının meydana getirdikleri yılanları, asasını bırakmakla mahvetmişti.

صد هزاران خلق ز اژدهای او
در هزیمت کشته شد از رای او

«Hazreti Mûsâ'nın ejderhâ şekline giren asâsından korktukları için yüzbinlerce halk kaçarken ayak altında kalmış ve ezilmişti.»

«FİR'AVUN'UN MÛSÂ ALEYHİSSELÂM'I KORKUTMAK İSTEMESİ»

گفت فرعونش چرا تو ای کلیم
خالق را کشتی و افگندی تویم

«Fir'avun Mûsâ'ya dedi ki: Ey Kelim; neden halkı öldürdün ve onlara korku saldın?»

در هزیمت از تو افتادند خلق
در هزیمت کشته شد مردم ز زلق

«Halk senden kaçarken ayakları kayıp düştü ve çiğnenip öldü.»

لاجرم مردم ترا دشمن گرفت
کین تو در سینه مرد وزن گرفت

«Şüphesiz ki insanlar seni düşman bildiler. Erkek ve kadının kalbinde senin kinin yer tuttu.»

خلق را میخواندی برعکس شد
از خلافت مرء ما را نیست بد

«Halkı kendine dâvet ediyordun, iş aksine oldu. Artık ahâlinin sana muhâlefeti zarûridir.»

من هم از شرت اگر پس می خزم
در مکافات تو دیکی می پزم

«Ben de senin şerrinden geri çekiliyorsam da herhalde sana mükâfat olarak bir tencere kaynatırım.»

Yâni; elbette bir hile ile mukâbeledede bulunurum.

دل ازین برکن که بغری مرا
یا بجز فی پس روی گردد ترا

«Beni aldatabileceğini, yahut gölgenden başka sana bir kimsenin tâbi olup arkandan geleceğini umma...»

تو بدان غمء مشوکش ساختی
در دل خلقان هراس انداختی

«Bir iş becerdim ve halkın kalbine bir korku düşürdüm diye mağrur olma!»

صد چنین آری وهم رسوا شوی
خوار کردی ضحکه غوغا شوی

«Yaptıklarından yüz defâ fazlasını da yapsan, sonunda rüsvay ve zelil olursun. Halk seninle eğlenir ve gülüşür.»

Çünkü :

همچو تو سالوسی بسیاران بدند
عاقبت در مصر مارسوا شدند

«Senin gibi nice mürâi vardı. Bizim Mısırımızda nihâyet rüsvay oldular.»

«MÛSÂ ALEYHİSSELÂM'IN FIR'AVUN'A CEVÂBI»

گفت با امر حقم اشراك نیست
گر برزد خونم امرش باک نیست

«Mûsâ Aleyhisselâm dedi ki : Emr-i İlâhî'ye karşı benim şerikliğim yoktur. — Yâni; kendim için ve kendimden bir şey söylemiyorum — O'nun emri, benim kanımı dökse de be'is yoktur.»

راضیم من شا کرم من ای حریف
این طرف رسوا و پیش حق شریف

«Ey akılsız Fir'avun! Senin dediğin gibi halka rüsvay olayım.. Buna razıyım ve hattâ şükrederim. Nezd-i İlâhîde şerif olayım da...»

پیش خلاق خوار و زار ریشخند
پیش حق محبوب و مطلوب و پسند

«Halkın karşısında hakir, zayıf ve eğlence olsam da, Huzur-u Hak'da mahbub, matlub ve makbul olurum.»

از سخن میگویم این ورنی خدا
از سیه رویان کند فردا ترا

«Bunu söz temsili olarak söylüyorum. Yoksa yârin kıyâmette Allah beni değil, seni kara yüzlü edecektir.»

عنّت آن اوست و آن بندگانش
ز آدم و ابلیس برمی خوان نشانش

«Şu izzet ve gâlibiyet Allah'ın ve onun has kullarının'dır. Bunun nişânını Âdem'le şeytan'dan anla...»

Kur'an-ı Kerim'in müteaddit yerinde izzet ve gâlibiyetin Allah'a, peygamberlere ve mü'minlere beyan buyrulmuş, ezcümle Münâfikûn Sûresinde :

يَقُولُونَ لَئِنْ رَجَعْنَا
إِلَى الْمَدِينَةِ لَنُخْرِجَنَّهَا أَوَ لَنَعِزُّهَا
وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ

Yâni : «Medine'ye bir dönersek en aziz olan, en zelil ve hakir bulunanı oradan mutlaka çıkarsın diyorlar. Halbuki, İzzet Al'ahındır, Peygamberinindir ve mü'minlerindir; lâkin böyle olduğunu münâfıklar bilmezler⁸⁰» denilmiştir.

(80) Sûrei Münâfikûn : 8.

Bu âyeti kerimenin mânâsı iyi anlaşılabilmek için biraz tarihi mâlûmat vermek lâzım. Mekke ile Medine arasında ve (Kudeyt) denilen köyün yakınlarında (Müreyyih) isimli bir su vardı. Bu suyun başında (Beniyyil müstalik) nâmında bir Arap kabilesi oturuyor ve (Haris bin Ebi Zirar) namındaki bir şeyhin idâresinde bulunuyordu.

Bu şeyh, adam toplayıp Medine'ye hücum etmek ve Müslümanlığı ortadan kaldırmak hevesine kapılmıştı. Fakat daha o davranmadan evvel Resûlullah (S.A.V.) Efendimiz hicretin beşinci yılı Şâbanının ikinci günü bin kişilik bir kuvvetle (Beniyyil müstalik) üzerine yürüdü. On kişi yere serilince diğerleri kaçtılar. Kadın, erkek yediyüzü esir edildi. Beşbin koyun ile onbin deve de ganimet alındı. Bu gazâda'ki mücâhitler arasında epeyce de münâfık vardı. Bunlar hâlis müslüman olmadıklarından Allah rizâsı için değil, ganimetten hisse almak için gelmişlerdi. Dönüşde bir su başına konuldu. Orada bir muhâcir ile ensardan biri arasında su geçmek nöbetinde kavga çıktı. Hazreti Ömer'in hizmetinde bulunan (Cehcâhi Gıfârî) isminde bir muhâcir (Sinan bin Ferde) namındaki bir ensâriye bir tokat attı. Ensari Medine'lileri imdâda çağırdı (Cehcâhi) de muhâcirlerden yardım istedi. Bir dinin efradı, bir peygamberin ümmeti olan bu muhterem adamlar, birbirlerinin üstüne atılmak üzere koştular. Muhâcirler ile Ensarilerin koşup gelmeleri üzerine az kaldı kanlı bir fâcia olacaktı. Resûlullah efendimiz koşup geldi :

— Yine mi cahiliyyet dâvâsına kalkıştınız? diye oradakileri tekdi etti. Koşuşanlar nadim oldular. (Sinan bin Ferde) hakkını (Cehcâh) e helâl etti. Bu suretle kızgınlık zâil oldu.

Çapulculuk etmek için bu muhârebeye bir çok münâfıkın da iştirak ettiğini söylemiştim. Bu iki yüzlü heriflerin (Abdullah bin Übeyyibni selül) isminde bir başları vardı ki (Sinan bin Ferde) onun hizmetinde bulunuyordu. İbni selül, Medine'nin eşrâfından bulunduğu cihetle hizmetcisinin döğülmesi azâmetine dokundu :

— «Şimdiye kadar böyle hakârete uğradığınızı bilmiyorum. Şu bir avuç muhâcirler geldiler, aramıza sığındılar, sonra sığıntı olduklarını unuttular, bize hakârete kalkıştılar. Tevekkeli: «Besle köpeği de seni yesin» dememişler. Siz onları yurdunuza aldınız, mallarımızın yarısını kendilerine verdiniz, hatırları için muhârebelere gidip çocuklarınızı yetim bıraktınız. Onlar çoğaldı, siz azaldınız, bâri bundan sonra sizden yüz bulamasınlar da Muhammed'in başından dağılıp gitsinler. Biz de Medine'ye gidince aziz olanlar, zelil olanları tutup kasabadan dışarıya atsinlar!» diye kendi gibi münâfıkları, vesâir Medine müslümanlarını kıskırtmak istedi. Bereket versin ki mel'un maksadı hâsıl olmadı. Biraz evvel Resûlullah'ın tekdîrini ve nasihatını işitenler (İbni selül) ün hezeyanlarına kulak

vermediler. Hattâ (Zeyd bin erkam) nâmında bir genç işittiklerine tahammül edemiyerek Resûlullah efendimize haber verdi. Cenâb-ı Peygamber bir fitne çıkarmamak için :

— «Sakın yanlış işitmiş olmayasın?» buyurdu. Zeyd :

— «Vallâhil azîm böyle söyledi» diye verdiği haberi yeminle te'yit etti. Biraz sonra da İbni selûl Huzur-u Nebevîye geldi.

— «Allah hakkı için ben böyle söz söylemedim. Zeyd yalancıdır, bana iftirâda bulunuyor» dedi. Herifdeki münâfıklığa bakın ki ettiği bir hezeyânı itirâfa cesâret edemiyor da kendi yalancılığını başkasına isnat ediyordu. Maamafih gösterdiği telâşdan ve malûm olan münâfıklığından o sözleri söylemiş olduğu anlaşıldı ve resûlullah tarafından :

— «Tevbe ve istiğfar et!» buyruldu.

Hazreti Ömer, İbni Selûl'ün bu edepsizliğine dayanamadı, hiddetle yerinden fırladı :

— «Ya Resûlallah! İzin ver şu münâfığın boynunu vurayım» dediyse de Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz müsaade etmediler; orduda çıkan dedikodunun önünü almak için hemen hareket emrini verdiler ve devesine binip ertesi sabaha kadar sürdüler.

Medîne eşrafından ve dinî bütün müslümanlardan Üseyd bin Huzayr yolda Hazreti Peygambere :

— Niçin bu sıcakta yola çıktınız? diye sordu. Sallâllâhü Aleyhi Vessellem hazretleri :

— İbni Selûl'ün söylediklerini işitmedin mi? buyurdu. Üseyd bin Huzayr :

— Ya Resûlallah, vallâhil azîm sen ne vakit istersen İbni Selûl'ü Medîne'den çıkarırsın. İnsanların en azîzi sensin, mahlûkâtın en zelili de odur, dedi.

Menzile konulduğu vakit, İbni Selûl'ün oğlu (Hübab) Huzur-u Peygamberiye geldi :

— Ya Resûlallah, babam bir terbiyesizlikte bulunmuş, emret kafasını kesip getireyim, dedi. Peygamber efendimiz bu sağlam müslümanı taltif etti. Babana âsî olma diye, nasihat verdi.

Ordu Medîne civârında (Akik) mevkiine yaklaştığı sırada, İbni Selûl'ün oğlu, önde giden babasının devesini çökertti ve :

— Peygamberin aziz, kendinin de alçak bulunduğunu itiraf edecek-sin, sonra Resûlullah izin vermeyince Medîne'ye girmiyeceksin, dedi. İbni Selûl :

— İtiraf etmezsem ne olacak? diye sorunca oğlu :

— Hemen kafanı koparacağım, dedi. Münâfıkların reisi hâlis müslüman olan oğlundaki ciddiyeti görünce :

— Evet, aziz olan Allah ile Peygamberi ve mü'minlerdir, demeye mecbur olarak oğlunun elinden kafasını kurtarabildi. Resûlullah efendimiz de Hübab'a :

— Allah senden râzî olsun, fakat babanı bırak, emrini verdi. İbni Selûl de Peygamberin müsaadesiyle Medîne'ye girebildi.

İşte âyetle beyan buyrulan hâdise budur.

Bir de :

إِنَّا لَذِينَ بَيَّأْنَاكَ رَسُولَهُ أَوْلَيْكَ فِي الْأَذَلِّينَ
كَتَبَ اللَّهُ لَا ظِلَّ لَنَا وَرَسُولِي إِنَّا اللَّهُ قَوِيٌّ غَيْرُ

Yâni : «Hakikaten Allâh'a ve Peygamberine muhâlefet edenler, işte o kimseler, en zelil kimseler arasında olacaklardır. Cenâb-ı Hak takdir etmiş ve levhi mahfûza yazmışdır ki : Elbette ve mutlak ben galip geleceğim, Peygamberlerim de galib' geleceklerdir. Hakikaten Allah kavidir ve gâlibdir⁸¹» âyeti vardır ki bu da izzet ve galibiyetin Allah'a ve Peygamberlerine mahsus olduğunu bildirmektedir.

Biraz evvel bahsettiğim (Beniyyil Müstalık) gazasında on kişinin öldürülmesi üzerine başta şeyhleri olmak üzere kabile efrâdının bir çoğu kaçmış, kadın ve erkek olarak yediyüz kişi esir edilmişti. Şeyhin esirler arasında bulunan kızı (Cüveyriye) ashabdan (Sabit bin Kays bin Şemasi) nin hissesine düşmüştü. Bu kadın Peygamberin huzuruna geldi :

— Ya Resûlallah; Beniyyil müstahk şeyhi (Haris bin Ebî Zırar) ın kızımı. Bir şeyh kerimesi iken şimdi esir bulunuyorum. Seyyidim (Sabit bin Kays) ile mükâtebe yaptım. Bedelimin edâsı için bana yardım et, diye rica etti.

Mükâtebe : Bir esirin efendisi ile muayyen bir bedel üzerinden anlaşması idi. Esir çalışır, çabalar, bu bedeli yavaş yavaş öder, bedelini tamamen verince de esâretten kurtulurdu.

Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz :

— Bundan daha hayırlısını ister misin? Bedelini vermekle beraber seni de nikâhlayayım, râzî oluyor musun? buyurdu. Cüveyriye rizâ gösterince (Ezvac-ı Tâhîrat) arasına alındı.

Mekârim-i ahlâk nümûnesi olmak üzere yaradılmış olan Hz. Peygamberi lâyikeyle tanımayanlar, ihtimal ki, Peygamber Cüveyriye'yi güzelce gördü de izdivâca râğbet etti derler. Resûl-ü Ekrem, yirmibeş yaşında

(81) Sûrei Mucâdele : 20-21.

iken evlenmiş, kendisinden onbeş yaş büyük olan Haticetülkübra (Radi-yallahü anha) yı almış ve elli yaşına kadar onunla iktifâ ederek câriye bile almamıştı. Ondan sonra vukûa gelen izdivaclarından her birinin di-nî, içtimâî birer sebebi vardı. Cüveyriye'yi alınca da ashab-ı kiram :

— Peygamberin haremının kabilesi efradı esir kalmamalı diyerek el-lerindeki esirleri azâd ettiler. Sonra Cüveyriye'nin babası bedelini verip kızını kurtarmak için Medine'ye geldi. Kerimesinin Peygamber haremî olmuş, kabilesi efradının esaretten kurtulmuş olduğunu görünce, müslü-man oldu. Onun İslâmı üzerine, kabilesi efradının hepsi de imâna geldi. Demek ki Resûlullah efendimizin bir kadını tezevvûğ etmesi, bir kabîle halkının İslâmına sebep olmuştu.

Hazreti Mevlânâ gene Kelîmullah lisânından Fir'avun'a diyor ki :

8789

شرح حق یایان ندارد همچو حق
هین دهان بر بند و برگردان ورق

«Hak'kın Zat-i Akdes'i gibi, İzzet ve ğalibiyetinin târifi de nihâyet-sizdir. Ey Fir'avun! Dilini tut ve bahsi değıştir.»

8790

گفت فرعونش ورق در حکم ماست
دفتر دیوان حکم این دم مراست

«Fir'avun Mûsâ'ya dedi ki: Şimdi hüküm ve hakem divanının defteri benim emrim altındadır.»

8791

مرا بخریده اند اهل جهان
از همه عاقلتری بو ای فلان

«Dünya, — yâni; Mısır halkı — beni hükümdarlığa kabul etmiştir. Ey Mûsâ, sen onların hepsinden daha akıllı mısın ki beni beğenmiyor-sun?»

8792

موسیا خودرا خریدی هین برو
خوشتن کم بین بخود غره مشو

«Ey Mûsâ; kendini beğenmişsin. Zâtını görme ve nefesine mağrur olma!»

8793

جمع آرم ساحران دهررا
تا که جهل نونمایم شهررا

«Ben dünyanın sihirbazlarını toplar ve onların marifetiyle senin ce-hâletini bütün şehre gösteririm.»

8794

این نخواهد شد بروزی و دو روز
مهلم ده تاجه‌ل روز تموز

«Bu sihirbazların toplanıp gelmesi bir, iki günde olmaz. Bana kırk gün ve temmuza kadar mühlet ver.»

Firavun'un bu mühlet istemesi (Tâhâ) sûresinde şöylece hikâye buy-ruluyor :

وَلَقَدْ
أَرْسَلْنَا إِلَيْنَا كَاهِنًا فَكَذَّبَ وَإِنَّا
بِغِيَرِ الْيَامُوسَىٰ قَلْبًا نَبْنِيكَ بِغِيَرِ مِثْلِهِ فَأَجْعَلْ بَيْنَكَ وَبَيْنَكَ
مَوْعِدًا لَا تَخْلِفُهُ نَحْنُ وَلَا أَنْتَ مَكَانًا سَوِيًّا

Yâni : «Andolsun ki biz ona âyetlerimizin hepsini gösterdik de, (Buna rağmen) O, yine tekzip etti, dayattı... Dedi : Ey Mûsâ, sen sihrinle bizi yerimizden çıkarmak için mi geldin? Şimdi biz de sana (senin sihrin) gibi bir sihir yapacağız. Şimdi sen kendinle bizim aramızda bir buluşma yeri ve vakti tayin et ki, ne senin ne bizim caymayacağımız düz (geniş) bir yer olsun⁸²...»

8795

گفت موسی این مرا دستور نیست
بندام امهال تو مامور نیست

«Mûsâ Aleyhisselâm dedi ki: bunun için bana izin yoktur. Ben emir kuluyum, sana mühlet vermeye mezun değilim.»

8796

کر تو چیری و مرا خود یار نیست
بند فرمانم بدانم کار نیست

«Sen hükümdarsın, galipsin, benim yardımcım, dostum yok. Fakat Allah'ın fermanının bendesiyim, başka bir şeyle mukayyet değilim.»

8797

میزنم بانو بجد تازندام
من چه کاره نصرت من بندام

«Ben sağ oldukça seni ciddiyetle îmana dâvet edeceğim ve mucizâtımla sana vuracağım. Nusret ve galibiyetle ne alâkam var? Ben Hak'kın kuluyum.»

8798

میزنم تادر رسد حکم خدا
او کند هر خصم از خصمی جدا

«Allahın hükmü nâzil oluncaya kadar ben sana vuracağım, — yâni; mürâcaat ve dâvette bulunacağım — Hasımı hasımdan ayıracak olan Allah'dır.»

8799

گفت فی منی مهلتم باید نهاد
عشوه‌ها کم ده تو کم پیمان باد

«Fir'avun dedi ki: hayır hayır; bana mühlet vermek lâzımdır. Bu hususda bahâne bulma ve faydasız hareket etme.»

8800

حق تعالی وحی کردش در زمان
مهلتش ده متع مهراسی ازان

«O zaman Hak taâlâ Mûsâ Aleyhisselâm'a vahiy etti ki: Fir'avun'a uzun bir mühlet ver ve ondan korkma!»

8801

تا بکوشد او که فی من حقتام
تیز رو کو پیش ره بگرفتهام

«Ki o çalışsın. Ben uyumuş değilim; onun yapacağı mekri görürüm. Sen ona hızlı yürü de ben yolunun ilerisini tutmuşum.»

Evet, Cenâb-ı Hak uykuda değildir. Nitekim âyeti kerîmede buyruyor ki:

لَا تَأْخُذْهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ

Yâni: «Onu uyuklamak da tutmaz, uyumak da⁸³.» Bundan dolayı hiçbir şeyden gâfil değildir.

(83) Sûrei Bakara: 255.

حبلها شازا همه برهم زخم
و آنچه افزاید من برکم زخم

«Onların hilelerini ben perişan ederim. Onların artırdıklarını, — yâni; mekirlerini — ben eksiltirim.»

آبرا آرند من آتش کنم
نوش و خوش کردند من ناخوش کنم

«Onlar su getirirlerse ben o suyu ateş yaparım. Tatlı ve hoş bulduklarımı da nâhoş bir hâle getiririm.»

مهر پیوندند و من ویران کنم
آنچه اندر وهم نازند آن کنم

«Onlar muhabbet bağlarsa ben o muhabbeti harab ederim; vehimlerine getirmedikleri şeyleri de vukû'a getiririm.»

تو مترس و مهلتش ده دم دراز
گو سپه گرد آرو صد حیلت بساز

«Sen korkma da Fir'avun'a uzun bir mühlet ver!..»

گفت امر آمد برو مهلت ترا
من بجای خود شدم رستی زما

«Mûsâ Aleyhisselâm dedi ki : emir geldi; haydi git! Sana mühlet verildi. Ben yerime gidiyorum, o vakte kadar bizden kurtuldun...»

Bu mühlet meselesi de Tâhâ Sûresinde şöyle hikâye buyrulmuştur :

قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمَ الزَّيْنَةِ وَأَنْ يُخْشِرَ النَّاسُ ضُحًى ۝۵

Yâni : «Mûsâ dedi ki : Sizinle karşılaşma zamanımız, zinet günü ve insanların toplanacağı kuşluk vaktidir⁸⁴.»

Yevmüzzıyne : Mısırlıların süslenip bayram ettikleri bir gündü.

او همی شد و ازدها اندر عقب
چون سگ صیاد دانا و محب

«Hazreti Mûsâ gidiyor, ejderha olmuş olan asası da bir avcının sahibini bilen ve seven köpeği gibi onu tâkip ediyordu.»

چون سگ صیاد جنبان کرده دم
سنگه را میکر دریک او زیرسم

«Avcı köpeği gibi kuyruğunu sallıyor, taşları tırnağının altında ezip kum haline getiriyordu.»

سنگ و آهن را بدم در میکشید
خرد میخاید آهن را بدید

«Taş ve demiri nefesiyle çekiyor, demiri parça parça edip aşikâre çiğniyordu.»

در هوا میکرد خود بالای برج
که هزیمت میشد از وی روم و کرج

«Başını kaldırıncı kendini burçların üstüne yükseltir ve ondan Rum-lar da, Gürcüler de — yâni; bütün insanlar — korkar ve kaçardı.»

ژ غرغ دندان او دل میشکست
جان شیران سپه میشد ز دست

«Dişlerinin gıcirtısı ödleri koparıyor, kara arslanların bile canı elden gidiyordu.»

چون بقوم خود رسید آن مجتبا
شدق او بکرفت و شد باز او عصا

«Allahın seçilmiş kulu ve kelîmi olan Hazreti Mûsâ kavminin yanına gidince, eiderhâyı boğazından yakaladı ve o müthiş canavar tekrar asâ oldu.»

Hazreti Mûsâ Medyen'den ve kayınpederi Şuayb Aleyhisselâm'ın nez-dinden Mısır'a giderken kendisine ilk tecellî vuku bulmuş ve risâletle, Fir'avun'u dâvete memur olmuştu. O esnada, Cenab-ı Hak tarafından buyruluyordu ki :

وَمَا نِلَكَ بِمِثْلِكَ
يَا مُوسَى ۞ قَالَ هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّوْا عَلَيْهَا وَاهْبُتُّوْهَا عَلَى
غَسَنِي وَلِيْفِيهَا مَا رَبُّ أُخْرَى ۞ قَالَ أَلَيْسَ لِي مُوسَى ۞ فَأَلْفِيهَا
فَإِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعَى ۞ قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ سَنُعِيدُهَا سِيرَتَهَا
الْأُولَى ۞

Yâni : «Yâ Mûsâ o sağ elindeki ne? Mûsâ dedi : O benim asamdır. Ona dayanırım. Onunla davarlarımı yaprak silkerim. Onda bana mahsus başkaca hâcetler de vardır. (Cenâb-ı Hak) buyurdu : Ya Mûsâ onu (elin-den) bırak... O da bunu bıraktı. Bir de ne görsün: koşup duran bir yılan (olmuş) dur o!.. (Cenâb-ı Hak) buyurdu: Tut onu, korkma. Biz onu yine evvelki şekline çevireceğiz⁸⁵.»

Bu Emr-i İlâhî üzerine Hazreti Mûsâ'ya itmi'nan geldi ve o koca yılanın ağzından tutunca asâ oldu. Şu tecrübe dolayısıyla Hz. Mûsâ artık ondan korkmuyor, ejderha olup da herkese dehşet verdiği sırada çenesinden yakalıyor ve başı çatal bir asâ oluyordu.

Hazreti Mûsâ menziline gelince :

تکبه روی کرد و میگفت ای عجب
پیش ماخورشید و پیش خصم شب

«Asâya dayandı ve dedi ki : şaşılacak şey! Bizim nübüvvetimiz bizim indimizde Güneş kadar zâhir ve bâhir, hasmın karşısında ise gece kadar karanlık...»

ای عجب چون می بیند این سپاه
عالی پرچاشته آفتاب

«Acaba bu Firavun ordusu, Âlemin kuşluk güneşi ile dolu ve parlak olduğunu niçin görmüyorlar?»

چشم باز و گوش باز و این ذکا
خبرام در چشم بندی خدا

«Gözleri açık, kulakları açık ve bu zekâlarıyla berâber hakikatı görüp işitmiyorlar. Allah'ın gözleri bağlamasındaki kudretine hayranım...»

Cenab-ı Hak Kur'an-ı Kerim'inde : «Allah, O müşrik ve münkirlerin kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir gözlerinde de perde vardır. Onlar için büyük bir azap da mukadderdir.» buyurduğu gibi :

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا الْجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِّنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ
بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ أُذُنٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا
أُولَٰئِكَ كَانُوا لَنَا نَعَامًا أُولَٰئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿٧٩﴾

Yâni : «(O müşrik ve münkirlerin) kalpleri vardır, lâkin O kalp ile hakikâti idrâk edemezler; gözleri vardır, O gözlerle göremezler; kulakları vardır, bu kulaklarla işitemezler⁸⁶» de demiştir. O vakitler öyle olduğu gibi şimdi de böyledir. Hâlâ da idraksız kalpler, görmez gözler, işitmez kulaklar mevcuttur.

Çünkü :

وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَسَالَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٨٠﴾

«Allahın dalâlete sevk ettiğini kimse hidâyete çıkaramaz⁸⁷».

Yine Hazreti Mûsâ lisânından deniliyor ki :

(86) Sûrei Araf : 179.

(87) Sûrei Ra'd : 33.

من ازیشان خیره ایشان هم زمن
از بهاری خار ایشان من چمن

«Ben onların gafletine hayranım, onlar da benim risâlet ve dâvetime hayrandır. Onlar bir bahârın yetiştirdiği dikendir, ben ise aynı bahârın çemeniyim.»

Ra'd sûresinde buyruluyor ki :

وَفِي الْأَرْضِ قِطْعٌ مُّتَجَاوِرَاتٌ وَجَنَّاتٌ مِّنْ أَعْنَابٍ
وَزَرْعٌ وَنَخِيلٌ صِنْوَانٌ وَغَيْرُ صِنْوَانٍ يُسْقَىٰ بِمَاءٍ وَاحِدٍ وَنُفِصِلُ
بَعْضَهَا عَلَىٰ بَعْضٍ فِي الْأَكْلِ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ

Yâni : «Arz'da birbirine komşu kıt'alar vardır. Üzüm bağları, ekinler, çatalı ve çatalsız hurmalıklar vardır ki hepsi bir su ile sulanıyor. (Böyle iken) biz onlardan bazısını, yemişlerinde (ve tadlarında) bazısından üstün kılıyoruz. İşte bunlarda da aklını kullanacak zümreler için elbet âyetler vardır⁸⁸».

Sôfiyyece Allah'ın mahlûkâta karşı iki feyzi vardır. Birine (feyz-i akdes) diğerine (Feyz-i mukaddes) derler. Feyzi akdes : Cenab-ı Hakkın bütün Kâinât'a olan umumi tecellisidir ki bunda hiç bir şey diğerinden ayırt edilmez. (Feyz-i mukaddes) : herşeyin istidâdına göre o umumi tecelliden istifâdesidir : Şeyh Sâdi der ki :

«Yağmurun tabiatındaki letâfette hilâf yoktur. Saf, temiz, tatlı bir sudur. Öyleyken onun yağmasıyla bağda lâleler, çorak yerde ise diken biter.»

İşte yağmur Feyz-i akdesin, lâle ile diken yetişmesi de feyz-i mukaddesin misali olabilir. Mûsâ ile Fir'avun'un mevcudiyetleri de yine feyz-i mukaddes misallerindendir.

Yine kelimullah tarafından deniliyor ki :

(88) Sûrei Ra'd : 4.

پیشا بردم بس جام رحیق
سنگ شد آبش به پیش این فریق

«Firavnilerin önüne bir çok şarap kadehi götürdüm. Fakat o gürûhun önünde kadehdeki mâyi taş kesildi.»

دسته گل بستم و بردم به پیش
هر گلی چون خار گشت و نوش نیش

«Bir gül demeti yaptım, onlara götürdüm; lâkin götürdüğüm güllerin her biri diken ve tatlı sözlerimin hepsi onlara iğne oldu.»

آن نصیب جان بی خویشان بود
چونکه باخویشند پیدا کی شود

«Götürdüğüm şarap kadehleriyle gül demetleri kendisinden geçenlerin — yâni; Allah'ın emrine karşı iradesini temamiyle teslim etmiş olanların — nasibi idi. Tamamiyle benliklerini muhafaza eden Fir'avnilere o kadehler ve demetler, nasıl nasib olur?»

Sûrei Esra'da buyuruluyor ki :

وَنَزَّلْنَا مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ

وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا ﴿٨٢﴾

Yâni: «Kur'an'dan mü'minler için şifa ve rahmet olanı indiriyoruz. Fakat O Kur'an, zâlimler için hasar ve zarardan başka bir şey artırmaz⁸⁹».

Yâni; mü'minler Kur'an'dan maddî ve mânevî şifâ ve rahmet bulurlar, zâlimler ve münkirler ise ondan hasâra uğrarlar. İşte Hazreti Mûsâ'nın mânevî şarabıyla gül demetinden, Firavun'un ve etbâının istifâde edemeyişi bundan dolayı idi.

(89) Sûrei Esra': 82.

خفته بیدار باید پیش ما
تا به بیداری بیند خوابها

«Bizim indimizde uyurken uyanık kimse lâzımdır ki uyanıkken rüyâlar görsün.»

Enbiyâ ve evliyâ hazeratı, öyle kimseler ister ki, Dünyaya karşı uy-kuda ve Âhirete karşı uyanık bulunsun. Bundan maksat, onların Dünya işlerini külliyyen terk etmeleri değildir. Dünyevî vazifelerini ifâ ederlerken bile, Âhireti unutmamalarıdır. Öyleleri uyanıkken de, bazılarınca ancak rûyâda görülebilecek şeyleri, meselâ misal ve berzah âlemlerini müşâhede edebilirler. Resûlullah (S.A.V.) Efendimiz: «Benim gözlerim uyur, kalbim uyumaz» buyurmuştur. Keza başka bir hadiste: «İnsanlar uykudadır, öldükleri vakit uyanırlar» denilmiştir. Yâni; «Ölmeden ve ecel gelmeden evvel ölün» emrine ittiba ederek şu mevhum varlıklarından geçmiş olanlar, uyku ve gaflet âlemi olan Dünya'da uyanmış bulunanlardır.

دشمن این خواب خوش شد فکر خلق
تا نخسبد فکرش بستت خلق

«Halkın düşüncelere dalması bu hoş uykunun düşmanıdır. O uykuyu uyumayınca halkın fikri bağlı kalır.»

حیرتی باید که روید فکر را
خورد حیرت فکر را و ذکر را

«Zihinden düşünceyi süpürmek için hayret lâzımdır. Çünkü hayret; fikri de zikri de götürür.»

Hayret, ya Asâr-ı İlâhiyenin müşâhedesinden, yahut, Rabbanî aşk ve şevkin akla galebesinden hasıl olan şaşkınlıktır. Hayretin ziyâdeliğine (heyecan) tâbir olunur. Hayret gelip geçici olduğu halde, heyecan sürekli olur.

Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz: «Yarabbî, sana karşı olan hayretimi artır» diye düâ buyururdu.

Hazreti Mevlâna da : «Hayret gelince zikri ve fikri götürür» diyor.

8823

هر که کاملتر بود او در هنر

او بمعنی پس بصورت بیشتر

«Hünerde fazla kemâli olan, sûrette ileri, mânâda geridir.»

Şöyle bir kıta vardır : «Bir meclisin baş sedirine çıkmak nesep dolaşısıyla değildir. Belki insanlar arasında, aşağı oturmak, edep ve terbiyeden ileri gelir.»

8824

راجعون گفت و رجوع زین سان بود

که کله وا گردد و خاله رود

«Cenâb-ı Hak Kur'an'da kulları lisanından (Râciûn) demiştir. O rü-cû, meselâ bir sürü koyunun, mer'adan ağıla dönmesi gibidir.»

Sûrei Bakârâ'da buyrulmuştur ki :

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَكِنْ
لَا تَشْعُرُونَ ﴿١٥٠﴾ وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ نَبِيًّا مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ
مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ ﴿١٥١﴾ الَّذِينَ
إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ
﴿١٥٢﴾ أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَئِكَ
هُمُ الْمُهْتَدُونَ ﴿١٥٣﴾

Yâni : «Allah yolunda şehit olanlar için : onlar ölümlerdir demeyin, belki onlar diridirler. Lâkin siz (o hayatın nasıl olduğunu) bilemezsiniz. (Ey mü'minler) sizi biraz korku, açlık; mal, can ve mahsullerin eksilme-sinden bir şeyle imtihan edeceğiz. (Habibim bu imtihanlara uğrayıp da)

sabredenlere müjde ver. Ki onlar kendilerine bir musibet gelince: biz ha-kikaten Allah'ın kullarıyız ve hakikaten biz, O'na rü-cû edeceğiz, diyen-lerdir. Onlar (yok mu?) Onların üzerine Rabb-ı Zîşanlarından mağfiret ve rahmet, (yâni; mahalli rahmet olan Cennet) vardır. Yine onlar, hidâ-yeti bulanların ta kendileri olacaklardır⁹⁰»

Kibar-ı Tâbiinden Said bin Cübeyr (rahimehullah) demiştir ki : İs-tircâ yâni; (İnnâ lillâhi ve innâileyhi râciûn) teslimiyyeti ancak Ümmet-i Muhammed'e mahsus bir fazilettir. Öyle olmasaydı Yâkup, Yusûf'u kay-bedince (Ya esefâ alâ Yûsuf) (Vah Yusuf'a yazık oldu) demezdi, (İn-nâ lillâhi ve innâileyhi râciûn) derdi.

Hazreti Ömer (Radiyallâhü anh) bu âyeti okudukca : «Ne güzel iki denk ve ne güzel ilâve» buyururdu.

İdlân : Hayvanın iki tarafına bağlanan, ilâve de semerin üstüne ko-nulan yük demektir. Hz. Ömer, İdlân ile, vâdedilen (Salavat ve rahmeti), ilâve ile de (Hidâyet) i murad ederdi.

İşte Hazreti Mevlâna mü'minlerin Hakka rü-cûunu koyunların ağıla avdet etmesine benzetiyordu.

8825

چونکه وا گر دید گله از ورود

پس فتد آن بز که پیش آهنگ بود

«Sürü geri dönünce giderken en önde olan keçi en geride kalır.»

Onun gibi sûrette ileri olanlar da mânâda geri bulunurlar.

8826

پیش افتد آن بزلگت پسین

اضحک الرجی وجوه العابین

«Sürü geri dönünce, giderken en arkada kalan toplam keçi en öne ge-çer. Geri dönüş ve makam-ı aslî'ye avdet ediş, somurtmuş olanları gül-dürür.»

(90) Sûrei Bakârâ : 154-157.

از گزافه‌گی شدند این قوم لنگ
فخر را دادند و بخردند ننگ

«Bu kavim, yâni; ehlullah hazerâtı, neden topal olup surette geri kaldılar, niçin iftiharı bırakıp ârı kabul ettiler? Bunları nâfile yere yapmadılar.»

Sürünün dönüşünde topal keçinin öne geçmesi gibi ric'at esnasında öne geçmek için yaptılar.

باشکسته مبروند این قوم حج
از حرج راهیست پنهان تا فرج

«Hacca gidenler içinde, kırılmış ve dikenlerden yaralanmış ayaklarıyla yürüyener bulunur. Çünkü meşekkatten ferah ve meserret tarafına gizlice yol vardır.»

Her meşekkatin sonu istirahat ve meserrettir. Nitekim Kur'an'da :

إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا

Yâni : «Zorlukta hakikaten bir kolaylık vardır⁽⁹¹⁾» buyrulmuştur.

Cenâb-ı Pîr'in «Hacca gidenler arasında kırılmış ayakla gidenler bulunur» beytinde :

لَيْسَ عَلَى الْاَعْمٰى

حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْاَعْرَجِ حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرْجٌ

Yâni : «Harbe gidemiyen kör için günah yoktur, topal için de günah yoktur, hasta için de günah yoktur⁽⁹²⁾» âyeti kerimesine işâret vardır.

(91) Sûrei İnşirah : 6.

(92) Sûrei Nûr : 61.

دل ز دانشا بسته این فریق
زانکه این دانش نداند این طریق

«Evliyâullah hazerâtı gönül levhasını sûri ilimden yıkamışlardır. Çünkü O ilimler, bu seyr-i sülûk yolunu bilmezler.»

Zannedilmesin ki Mevlânâ burada bizleri ilimden men ve cehl'e teşvik ediyor. Belki, ehlullah gönül levhasını ilimden yıkamışdır, demekle onlardan bir çoğunun evvelce okumuş, öğrenmiş ve fakat, Âhirete faydası olmayan ilimlerle meşgul olmayı artık bırakmış olduklarını anlatıyor.

دانشی بایدکه اصلش زان سرست
زانکه مرفرعی باصلش رهبرست

«Bu yol için, aslı Allah tarafından olan bir ilim lâzımdır. Çünkü her ferî aslına yol gösterir, kılavuzluk eder.»

مهری بر عرض دریایکی برد
تا لدن علم لدنی می برد

«Her kanat, geniş bir deniz üstünde nasıl uçabilir? Allah ilmi olmalı ki insanı Allah'a götürsün.»

Sahibini yükselttiği için, Mevlânâ, ilimleri kanada, seyr-i sülûkü de bir denize benzetiyor ve : Her kanat, geniş bir deniz üstünde nasıl uçabilir? diyor.

Evet; serçenin de, kartalın da kanadı vardır. Fakat serçe kanadı bir denizi aşamaz. Onun gibi, her ilim de ancak mevzuuna göre bir kanat olabilir. Onun içindir ki, bu mevzuda ancak Allah ilmi bize kılavuzluk eder ve aslına bizi kavuşturur.

بس چرا علمی پیاموزی ببرد
کش باید سینهر ازان پاک کرد

«O halde, sonunda kalpden temizlenmesi lâzım gelen bir ilmi bir adama niçin öğretiyorsun?»

بس مجو پیشی ازین سرلنگ باش
وقت گشتن تو پیش آهنگ باش

«Ey sâlik bu âlemde öne geçmeye heves etme ve topallayıp geri kal ki, Allah'a rücû zamanında önde bulunasın.»

آخرون السابقون باش ای ظریف
بر شجر سابق بود میوه طریف

«Ey zarif kimse! Geride gibi görünen ilerilerden ol. Nitekim tâze meyve ağaçdan evveldir.»

Aleyhisselâtüvesselâm Efendimiz : «Biz zaman itibâriyle sona kalmışsınız, fakat mânevî mevki ve mertebe itibâriyle öne geçmiş olanlarız» buyurmuştur. Evet, Zât-i Akdes-i Nebvî, peygamberlerin en sonu olmakla beraber, Kurban-ı İlâhî'de olanların en ileriye gitmiş olanıdır. Yâni; Hâtemül Enbiya fakat resullerin en efdalidir. Kendisi öyle olduğu gibi Ümmet-i Merhumesi de hayrul ümem, yâni; ümmetlerin en hayırlısıdır. Bu, son gibi görünüşle beraber ilk oluş, meyve çekirdeğinin dikilmesiyle ağacın yetişmesine ve yemiş vermesine benzer. Görünüşte ağaç evvel, meyve sonra ise de, hakikatte meyve, yâni; çekirdek evvel, ağaç sonradır.

گرچه میوه آخر آید در وجود
اولست او زانکه او مقصود بود

«Vâkı'a ağacın meyvesi sonradan vücûda gelir. Fakat ağaçdan makûl olan yemiş olduğu için, o evveldir.»

چون ملائک گوی لاعلم لنا
دست برکبرد و ما علمتنا

«Ey sâlik, sen de melekler gibi (Lâ ilmelenâ) de ki (Vemaallemtenâ) yardımcın olsun.»

Sûrei Bakârâ'da hikâye buyrulduğu üzere Cenâb-ı Hak meleklerle : «Ben arz üzerinde bana halife olacak birini yaratacağım» haberini vermiş, melekler : «Yarabbî orada fesat çıkaracak ve kan dökecek bir mahlûk mu yaratacaksın? Biz seni hamdile tesbih ve takdis ediyoruz» demişler ve Allah'dan : «Ben sizin bilmediğiniz şeyi bilirim» cevâbını almışlardı. Sonra Âdem Aleyhisselâm yaratıldı ve ona bütün mahlûkat ve eşyânın isimleri öğretildi. Sonra o eşya meleklerle gösterilip : «Bana halife müstahak olduğunuz iddiasında sadık iseniz şunların isimlerini bana haber veriniz» buyruldu. Bu teklif üzerine melekler :

قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٩٣﴾

Yâni : «Yarabbî, seni tenzih ve takdis ederiz. Biz, bize öğretmiş olduklarından başka birşey bilemeyiz. Hakikat alim ve hakim olan sensin dediler⁹³». Sonra Hazreti Âdem'e o eşyanın isimlerini meleklerle haber vermesi emir olundu. Âdem Aleyhisselâm da onları meleklerle bildirdi. Bunun üzerine Hak Sübhânehû meleklerle : «Ben size göklerin ve yerin gaybını ve sizin izhar ettiğinizi ve gizlediğinizi bilirim demedim mi idi?» dedi ve onlara Âdem'e secde etmelerini emreyledi.

İşte Hazreti Mevlâna bu vak'aya telmih ediyor ve bir sâlik için, ilim dâvâsında bulunmak değil, aciz ve noksanını itiraf etmek lâzım geldiğine işâret eyliyor. İlâhî irfan hususunda, Rabbânî bir talimle bütün nebîlere âlem olan Resûlullah (S.A.V.) Efendimiz : «İlâhî, seni tenzih ve takdis ederim. Biz seni, sana lâyık olan bir mârifetle tanıyamadık» buyurmuştur. Necib ümmetinin yüksek âlimleri de bilmediklerini itirafdan çekinmemişlerdir.

Harûnür Reşid'in şeyhulislâmı bulunan (İmam-ı Ebu Yûsuf) a bir gün Halife bir mesele sormuş, Ebû Yûsuf : «Bilmiyorum» demiş. Harûn'un mâbeyincisi : «Ya Eba Yûsuf, Emirilmü'minin Hazretleri sana bu kadar maaş ve tahsisat veriyorken ona karşı bilmiyorum demeye utanmıyor musun?» itirazında bulunmuş; Ebû Yûsuf da : «Emirilmü'minin bana verdikleri ilmime göredir. Cehlime göre verecek olsaydı hazinesi yetişmezdi!» diyerek bildiklerine nisbetle bilmediklerinin pek çok olduğunu itiraf etmişti.

Kezâ, İmam-ı Gazali gibi bir allâme : «Bildiklerime nisbetle bilmediklerimi ayaklarımın altına alabilseydim başım göklere değerdî» demek insafını göstermişti.

گر درین مکتب ندانی تو حجا
همجو احمد پری از نور حجا

«Eğer bu sülûk mektebinde hecelemeyi bilmezsen, yahut bildiklerini unutacak olursan Hazreti Ahmed Aleyhisselâm gibi, akıl ve zekâ kanatlarıyla uçarısın.»

Cenâbı Peygamber ümmî idi; yâni; okumuş yazmış değildi. Fakat ilâhî tâlim ve akıl, zekâ kanatlarıyla yükselmiştir. Bağdadlı Rûhî meşhur terkibi bendinde der ki :

«Unutup bildiğini ârif isen nâdan ol!
Bizim vahdedde ne ilim ve ne âlim isterler.»

Derler ki Nasruddin Hocaya bir âlim gelmiş: «Sana kırk sual soracağım, tek kelime ile cevap verebilir misin?» diye sormuş. Hoca da: «Hay hay!» demiş. Âlim suallerini sorup bitirince Hoca: «Bilmiyorum?» diyerek bahsi kazanmış.

Bazı yerlerde bilmemek, bilmekten ziyâde muvaffakiyet kazandırır. Kureyş müşrikleri, Medine hahamlarına adam gönderip Hazreti Peygambere sormak üzere sual istemişlerdi. Hahamlar, ona Zülkarneyn kıssasını, ashabı kehfî ve ruhun hakikatini sorun; ikisine cevap verir de üçüncüsünden bahs etmezse Peygamberdir demişlerdi. Sordular. İki suale Kur'an'da mufassal cevaplar verildi. Üçüncüsü için :

قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي

Yâni: «Habibim: Ruh Rabbimin emrindendir de⁹⁴» buyrularak izâhat verilmedi. Şu izah edilmeyiş de, Resûlullah'ın nübüvvetine yahûdilerce delil oldu. Çünkü Tevrat'ta da ruh'dan bahsedilmemişti.

گر نبائی نامدار اندر بلاد
کم نه والله اعلم بالرشاد

«Eğer, memleketlerde, meşhur değilsen, merak etme, kaybolmazsın. Doğruyu en iyi bilen Allah'dır.»

(94) Sûrei Esra': 85.

Şöhretin âfet olduğu bir hadîs-i şerif'de beyan buyrulmuştur. Onun için ehlülâhın çoğu, o âfetten kurtulmak maksadiyle gizlenmeyi ihtiyar etmişlerdir.

Hazreti Mevlâna bu gizlenmeyi tabî'i görüyor ve onu isbat için bir misal irâdile diyor ki :

اندران ویران که آن معروف نیست
از برای حفظ گنجینه ز رست

«Altın hazinesini bilinmiyen virânelere gizlerler.»

موضع معروف کی بنهد گنج
زین قبیل آمد فرج در زیر رنج

«Hazîneyi hiç bilinen yere koyarlar mı? Bunun gibi, kurtulmanın da hastalık ve meşakkatlerde gizlenmesi buna benzer.»

Definelerin, ekseriyâ harâbelerde bulunduğu, oralarda herkesin nazarından saklandığı gibi, mâneviyyat hazinesi olan evliyâullahdan çoğu da eski, püskü libaslar içinde ve fakru zarûret sûretinde gizlenmişlerdir.

خاطر آرد بسی شکار اینجا ولیک
بکشد اشکال را استور نیک

«Burada hatıra çok müşkil şüpheler gelir. Lâkin iyi bir binck hayvanı kösteklerini koparır.»

Zekî bir sâlik de kendisine ayak bağı olacak o müşkilleri def eder.

Cenâbı Pîr bir beyit yukarıda «Hazîneyi bilinen bir yere koymazlar» demişti. Buna karşı hatıra bir müşkil gelir ve: Hazîneler bazan bilinen yerlere de konulur. Meselâ devlet vezneleri, bankalar vesaire gibi. Husu- style enbiyâ ve kibârı evliyâ mâlum ve mâruftur, diye itiraz edilebilir. Cevap verilir ki: Enbiyâ halkı davetle mükelleftir. Dâvet edecek zâtın mâruf olması lâzımdır. Enbiyâ'dan sonra onlara vâris olan kibârı evliyâ da halkı irşâda memurdur. Onların da mâruf olması icap eder. İşte âkil ve zekî bir sâlik, buna benzer şekilde, hatırına gelen vesveseyi def edebilir.

هست عشقش آتش اشکال سوز
هر خیالی را بروید نور روز

«Allah'ın aşkı, müşkilleri yakan bir ateştir. Nitekim gündüzün nûr'u her türlü hayâli siler, süpürür, yokeder.»

Demek ki böyle hatıra gelen müşkillerden, şüphelerden kurtulmanın ilâcı, Aşk-ı İlâhî ateşi imiş ki o âteş bu gibi vesveseleri yakar, kül eder, hiç bir şey bırakmazmış.

هم ازان سوچو جواب ای مرتضا
کین سوال آمد ازان سومرترا

«Ey Hak'kın makbulü ve râzî olduğu kimse; bu gibi suallerin cevabını, o suallerin geldiği tarafta, yâni; cânib-i İlâhîde ara.»

کوشه بی کوشه دل شهر هیت
تاب لاشرقی ولا غربی مهیت

«Gönlün köşesiz köşesi Allah'a gider bir caddedir; onun nuru da şarkı ve garbı olmayan bir Ay'dandır.»

Kalbin bir halk tarafına, bir de Hak tarafına iki vechi vardır. İşte (Kûşe'i bikûşe'i dil) Hak tarafına olan vechidir ki: «Beni Arz ve Semâ istiaf edemedi ve lâkin, mü'min, mütteki, temiz ve müteşerri kulumun kalbi istiaf etti» Hadis-i kutsisindeki kalp odur.

Bayezîdi Bestâmî (Kaddesallahü sırrahu) demiştir ki: «Arş ve onun ihâtâ ettiği şeyler yüzbin defa büyütlülse de bir ârifin kalbi köşelerinden birine konsa arif ondan bir sıkıntı hissetmez». Yâni; ârifin kalbi böylesine geniştir. O geniş kalp de şarkı ve garbı olmayan bir Ay'dan, yâni; Hakikat-ı Muhammediyye'den nur alır ve onunla münevver olur.

توازين سو و ازان سو چون گدا
ای که معنی چه مینجوی صدا

«Ey mânâ dağı! Sen bir dilenci gibi bu tarafda ve o tarafda ne diye akis arayıp duruyorsun?»

هم ازان سو جو که وقت درد تو
میشوی در ذکر یاری دو تو

«O sadâyı ve aksi, derde düşünce iki büküm olup: (Yarabbi) diye yalvardığın taraf yok mu, işte o tarafta ara...»

وقت درد و مرگ آن سومی خنی
چونکه درد رفت چونی اعجمی

«Dert ve ölüm zamânında o tarafın nâmını yâd edersin de, derdin zâil olunca niçin acemi olursun?»

وقت محنت گشته الله کو
چونکه محنت رفت کونی راه کو

«Mihnet vaktinde Allah dersin, mihnet geçince ise, yol nerede? diye sorarsın.»

این ازان آمد که حق را بی گمان
هر که بشناسد بود دائم بر آن

«Mihnetin gitmesi ve âfiyetin gelmesi, Hak'kı şüphesiz tanıyan kim-senin, her vakit onu zikretmesi içindir.»

Yâni; mihnet ve meşakkat vaktinde Allah mecburen zikredilir. Âfiyet zamanında da öylece zikredilmesi için o mihnet ve meşakkat zail olup, sıhhat ve âfiyet gelir.

وانکه در عقل و کمان هستس حجب
گاه پوشیدست و که بدریده حجب

«Akıl ve zannında perde olan kimse, kâh gafletle örtülü, kâh yakası yırtılmıştır.»

Cenâb-ı Hak'kı şüphesiz tanımış olan, mihnette de, âfiyette de Allah'ı zikreder. Fakat gaflet içinde bulunan kimse böyle değildir. Gaflet perdesi bazan açılır ve Hak'kı zikreder, bazan da o perde gözünün önüne gerilir de zikri İlâhiyi unuttur. Bu da akıl ve idrakinin eksikliğinden ileri gelir. Zira :

عقل جزئی گاه چیره که نکون
عقل کلی ایمن از ریب المنون

«Cüz'î ve eksik olan akıl, kâh gâlip kâh mağlubtur. Külli ve tam olan akıl ise zamanın hadîsâtından emindir.»

عقل بفروش و هنر حیرت بخور
رو بخواری نه بخاری ای بسر

«Oğul! Böyle cüz'î aklı ve fâidesiz hüneri sat da hayreti satın al. Te-vâzû ve zillate git, Buhârâ'ya gitme!..»

Buhârâ'ya gitmek, ticârete gitmek için sefere çıkmak mânâsınadır.

ماچه خودرا در سخن آغشته ایم
از حکایت ما حکایت گشته ایم

«Biz neye bu derece söze daldık? Hikâye söyleyelim derken kendimiz hikâye olduk gitti.»

من عدم افسانه کردم در حنین
تا قلب یام اندر ساجدین

«Ben yoğun hikâye ediyorum. Şimdi ise sâcitletler arasında dönüp dolaşayım diye hanin ve enîn etmekteyim.»

Sûrei Şûarâ'da buyrulmuştur ki :

وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ۝ الَّذِي يَرْبِكُ جِئْنَا نَقُومُ ۝ وَتَقَلُّبِكَ فِي السَّاجِدِينَ

Yânî : «(Ey Peygamberi ekber) Aziz ve Rahim olan Rabbine tevekkül et. O (Rabbi zîşan) ki (Teheccüt namazına) kalktığında seni ve namaz kılanlara imâmet ettiğini görendir⁹⁵.»

Kâdi Beyzâvî diyor ki : Ümmet için beş vakit namaz farz olup da gece namazı sünnet haline gelince, Resûlû Ekrem (S.A.V.) ashabın kal-kıp namaz kılıp kılmadıklarını teftiş için gece vakti evlerini dolaşmış ve o evleri Kur'an kıraati ve zikir ve tesbih sesiyle arı kovanları gibi uğuldar bir halde bulmuştu.

این حکایت نیست پیش مردکار
وصف حالت و حضور یارغار

«İş adamı, — yânî; seyri sülûk erbabı — indinde şu söylenilen sözler hikâye değil, yârîgar, — yânî; sadık ve şefik olan — yâr'ın huzurudur.»

Yânî; her mürşidîn vasfı halidir.

آن اساطیر اولین که گفت عاق
حرف قرآنرا بد آثار نفاق

«Hakka âsî olan Nazır bin Hâris'in (esatirievvelin) demesi, Kur'an için bir nifak eseri oldu.»

Nazır bin Hâris, Kureyş'in ileri gelenlerinden ve Müslümanlığın şid-

(95) Sûrei Şûarâ : 217-219.

detli düşmanlarından idi. Bu herif, ticâret için İran'a gitmiş, orada Rüştem ve İsfendiyar masallarını öğrenmişti. Hazreti Peygamber Kur'an okuyup da, peygamberlerine iman etmeyen eski kavimlerin nasıl helâk olduklarını anlatırken: «Muhammed size eski masalları söylüyor, gelin, ben daha iyilerini anlatayım» diye halkı başına toplar ve İran esatirini anlatırdı. Sonra Bedir'de yakalandı ve idam edildi.

8857

لامکانی که در و نور خداست
ماضی و مستقبل و حال از کجاست

«Nûr-i İlâhînin bulunduğu lâmekân âleminde mâzî, müstakbel ve hal yoktur.»

8858

ماضی و مستقبل نسبت بتست
مردوبك چیزند بنداری که دوست

«Geçmiş ve gelecek itibârı sana nisbetledir. Senin iki sandığın mâzî ve müstakbelin, ikisi de birdir.»

İnsanlar, zamanı mâzî, hal ve istikbal diye üçe ayırırlar. Lâkin bakılırsa hal denilen şimdiki an yoktur. Çünkü şimdi dediğimiz de mâzî olmuştur. O halde maziyle müstakbel kalır. Bunlar da biz mahlûkâta nisbetledir, Hakka nisbetle değildir. Onun mâzî ve müstakbeli yoktur. Bir (an-ı dâim) yâni; devam edip giden zaman vardır. Hazreti Mevlâna bunu bir misalle izah için diyor ki:

8859

يك تی اورا پدر مارا پسر
بام زیر زید بر عمر و آن زبر

«Bir kimse, bir başkasının babası, bizim oğlumuz olur. Kezâ dam, Zeyd'in altında ve Amr'ın üstünde bulunur.»

Yâni; farz edelim ki bizim bir oğlumuz, bir de torunumuz var. Oğlumuz hem bizim çocuğumuz, hem de torunumuzun babasıdır. Kezâ Zeyd'i evinin damına çıkmış, Amr'ı da evin içinde olarak mütalâa edelim. O halde dam, Zeyd'in altında Amr'ın da üstündedir. Bunlar gibi zâmanın mâzî ve müstakbel sıfatları da itibâridir.

8860

نسبت زیر و زبر شد زان دو کس
سقف سوی خویش يك چیزست بس

«Damın altı ve üstü tabiri o iki kişiden, yâni; Zeyd'in dam üstünde, Amr'ın dam altında bulunmasından zuhûr etmiştir; yoksa dam ancak bir şeydir.»

8861

نیست مثل آن مثالست این سخن
قاصر از معنی نو حرف کهن

«Bu söz; onun misli değil, bir misâldir. Yeni mânâları eski harflerle ifâde edebilmek ne mümkün?»

Misl ile misâl arasında fark vardır. Misl: bir şeyin tıpkısı demektir, misal: onu az-çok hatırlatan mânâsıdır. Bir şeyin misâli, onun misli olmaz. Meselâ: Falan arslan gibidir denilmekle, o falanın tamamıyla arslan olması icap etmez. Zikredilen, baba, oğul ve torun ile, damın altı ve üstü misâlleri de ancak böyledir. Onların tıpkı ve aynı değildir. Çünkü harf ve lâfız böyle ince ve hassas mânâları ifâde etmekten âcizdir.

8862

چون لب جو نیست مشکال لب بند
لب و ساحل بدست این بحر قند

«Ey kırbe, Allah'ın bu şükür denizi sahilsiz ve kenarsızdır, dere kenarı gibi değildir. Binâenaleyh ağzını bağla.»

Yâni; Esrar-ı İlâhîyi harf ve lâfz yardımı ile anlayacağım diye çalışma.

«SİHİRBAZLARI ÇAĞIRMAK İÇİN, FİR'AVUN'UN ŞEHİRLERE
ADAM GÖNDERMESİ»

8863

آنچنان دیدند کز اطراف مصر
جمع آرد شان شه و صراف مصر

«Fir'avun'un müşâvere ettikleri, Mısır'ın her tarafından, o kıtanın hükümdarı ve mutasarrıfı bulunan Fir'avun'un sihirbazları toplamayı re-yinde bulundular.»

8864

گفته مامم ساحران داریم ما
هر یکی در سحر فرد و پیشوا

«Dediler ki : bizim de sihirbazlarımız vardır ki, herbiri sihirdedir ve muktedâdır.»

8865

او بسی مردم فرستاد آن زمان
هر نواحی بهر جمع ساحران

«Fir'avun, o vakit, sihirbazları toplamak için nahyelere bir çok adam yolladı.»

8866

هر طرف که ساحری بد نامدار
کرد پران سوی اوده پیک کار

«Her nerede meşhur bir sihirbaz varsa, onun yanına on tâne dâvetçi gönderdi.»

8867

دو جوان بودند ساحر مشہر
سحر ایشان در دل مه مستمر

«Genç ve meşhur iki sihirbaz vardı ki onların sihri Ay'ın kalbine tesir ederdi.»

8868

شیر دو شیده ز مه فاش آشکار
در سفرها رفته برخی سوار

«Âşikâre olarak Ay'dan süt sağarlardı. Kûp'e binerek seferlere gitmişlerdi.»

8869

شکل کریای نموده ماهتاب
آن پیموده فروشیده شتاب

«Ayın nûrunu kumaş olarak göstermişler ve ölçüp alelacele satmışlar.»

8870

سیم برده مشتری آ که شده
دست از حیرت برخها برزده

«Karşılığında, gümüş para almışlardı. Müşteri sonra işe vâkıf olmuş ve hayretinden elini yüzüne vurmuştu.»

Enbiyânın mûcizesi, evliyâ'nın kerâmetiyle sihirbazların sihri hârikul'âde hallerdendir. Lâkin aralarında mühim bir fark vardır. Mûcize ve kerâmetin vukûu hakikîdir. Sihir ise yapılan şeyi başkalarına tahayyül ettirmekten ve hayâli hakikat gibi göstermekden ibârettir.

Fir'avun'un sihirbazları, bir takım ip ve deynekleri ortaya atmışlar, onları seyircilere hareket ediyormuş gibi göstermişlerdi. Halbuki :

يُخَيَّلُ الْإِنْسَانُ مِنْ سِحْرِهَا تَسْنِي

âyeti kerimesiyle de beyan buyrulduğu gibi, Hazreti Mûsâ'nın asâsı hakikaten bir boğa yılanı olmuş, meydanda kıvranan ve dolaşan deynekleri yutmuştu. Eğer o da hayâli bir gösterişden ibâret olsaydı, iplerin ve deyneklerin yalnız yılan şekilleri bozulup mâhiyetlerinin meydâna çıkması lâzım gelirdi.

Süleyman Aleyhisselâm, Sebâ Melikesi Belkis'in meşhur tahtını sa-

rayına getirmek istemiş, veziri olan (Asaf bin Berhiyâ) kerâmet kuvvetiyle, bir an içinde, o tahtı Yemen'den Kudüs'e getirmişti.

8871

صد هزاران همچین در جادویی
بوده منشی و نبوده چون دویی

«Aydan süt sağlamak, mehtabı kumaş diye satmak ve küpe binip sefere gitmek gibi yüzbinlerce şeyler göstermekte o iki sihirbaz yektâ idi ki diğerleri onlara çıkışamazdı.»

8872

چون بدیشان آمد آن پیغام شاه
کز شاهشاهت اکنون چاره خواہ

«Vaktâki onlara Pâdişâhın şu haberi geldi: Fir'avun, şimdi sizden çâre istiyor.»

8873

از بی آنکه دو درویش آمدند
بر شه و بر قصر او موکب زدند

«Ondan dolayıdır ki Pâdişâhın sarayına Mûsâ ve Hârûn namında iki fakir geldi ve hükümdâra meydan okudu.»

8874

نیست با ایشان بغیر از یک عصا
که همی گردد بامرش اژدها

«Onlarda bir asâdan başka bir şey yok. Fakat o asâ Mûsâ'nın emriyle bir ejderhâ oluyor.»

8875

شاه و لشکر جمله بچاره شدند
زین دو کس جمله بافنان آمدند

«Şah da, ordusu da hep âciz kaldılar; bu iki kişinin elinden el'eman çağırdılar.»

8876

چاره می باید اندر ساحری
تا بود که زین دو ساحرجان پری

«Sihirbazlıkla buna bir çâre lâzım ki o iki sihirbazın elinden can kurtarılıں.»

8877

آن دو ساحر را چو این پیغام داد
ترسی و مهری در دل مردوفتاد

«Lâkin haberci bu haberi verince o iki sihirbazın kalbine korku düştü ve Mûsâ Aleyhisselâm hakkında kalplerinde bir muhabbet peydâ oldu.»

8878

عرق جنسیت چو جذبیدن گرفت
سر بزانو بر نهادند از شکفت

«Cinsiyet damarları hareket etti. Taaccüblerinden başlarını dizlerine koydular düşünmeye başladılar.»

8879

چون دبیرستان صوفی زانو بست
حل مشکلا دو زانو جادو بست

«Nasıl ki sûfinin mektebi ve ders hânesi de dizdir. Müşkül halletmek hususunda iki diz, âdeta sihirbazdır.»

Tasavvuf erbâbı, bir mesele hallinde diz çöker ve dizlerine doğru eğilip kalbine teveccüh eder. O teveccüh esnâsında kalbine her ne ilham olursa onunla amel eyler Şu halde iki diz, ehli tasavvuf için sihr-i helâl yapan bir sihirbaz olur.

Sihr-i helâl; yâni; haram değil, helâl olan sihir, dinleyenlere sihir gibi tesir eden söz demektir. Nitekim bir hadîsi şerifde: «Söz vardır ki insana sihir gibi tesir eder» buyrulmuştur.

«O İKİ SİHİRBAZIN BABALARININ MEZÂRINA GİDİP, RUHUNA
TEVECCÜH ETMELERİ VE İŞİN HAKİKATİNİ BABALARININ
RUHUNDAN SORMALARI.»

Bu serlevhadan kardeş oldukları anlaşılan iki sihirbaz :

8880

بعد ازان گفتند ای مادر بیا
کور باها کو تو مارا ره نما

«Analarına hitâben dediler ki: Anne gel, babamızın kabri nerede,
bize göster.»

8881

بردشان برگور او بنمود راه
بس سه روزه داشتند از بهر شاه

«Anaları onlara rehberlik edip, babalarının kabrini gösterdi. Ondan
sonra şah için üç gün oruç tuttular.»

8882

بعد ازان گفتند ای بابا
شاه پیغامی فرستاد از و جا

«Daha sonra dediler ki: Baba; Firavun, korkusundan bize haber gön-
derdi.»

8883

که دو مرد اورا بتنگ آوردند
آب رویش پیش لشکر بردند

«İki kişi onu sıkıştırmış, ordusunun önünde, şeref ve haysiyetini izâle
etmiş.»

8884

نیست با ایشان سلاح و لشکری
جز عصا و درعصا شور و شری

«Onların yanında asker ve silâh yokmuş; ancak bir asa varmış ki fitne
ve şer de o asâda imiş...»

8885

تو جهان راستان در رفته
گرچه در صورت بخا کی خفته

«Sen surette toprak altında yatmakla beraber, doğrular âlemine git-
mişindir.»

8886

آن اگر سحرست مارا ده خبر
ور خدای باشد ای جان پدر

«Ey babamızın ruhu! Eğer onların yaptıkları sihir ise bize haber ver,
yok... İlâhî bir mûcize ise,»

8887

هم خبر ده تا که ماسجده کنیم
خویشتن بر کیمیای برزیم

«Onu da haber ver ki biz karşısında secde edelim ve kendimizi o ik-
sire vurup halis altın olalım.»

8888

نا امیدایم امیدى رسید
راند گایم و کرم مارا کشید

«Biz ümitsizleriz, çünkü haram olan sihirle meşgûlüz. Fakat şimdi
bir ümit erişti. Biz, Rahmet-i İlâhîye matrûduyuz; Hakkın keremi bizi
çekti.»

8889

گفتشان در خواب ای اولاد من
نیست ممکن ظاهر این را دم زدن

«Babaları, rüyâda oğullarına dedi ki: Evlâdım! Buna açıkca cevap vermek mümkün değildir.»

8890

لیک بنایم نشانی باشما
تا شود پیدا شمارا این حقا

«Lâkin size bir nişan göstereyim ki, bu gizlilik size âşikâr olsun.»

8891

نور چشمم چو آنجا که روید
از مقام حققتش آ که شوید

«Gözümün nurları, oraya, — yâni; Pâyitahta — gidince Mûsâ'nın yat-
tığı yeri öğreniniz.»

8892

آن زمانکه حفته باشد آن حکیم
آن عصارا قصدکن بگذاریم

«O hâkimin uykuda bulunduğu esnada korkmayın, asâyı almayı
kastedin.»

8893

گر بد زدی و توانی ساحرست
چاره ساحر بر تو ظاهرست

«Eğer çalmaya muktedir olabilerseniz o adam sihirbazdır. Sihirbaza
karşı çare bulmayı bilirsiniz.»

8894

ورنثانی هان هان آن ایزدبست
او رسول ذوالجلال و مهتدبست

«Eğer çalamazsanız, bilmiş olun ki o İlâhî bir zattır. Rabbi zülcelâlin
Peygamberidir ve hidâyet bulmuştur.»

8895

گر جهان فرعون گیرد شرق و غرب
سرنگون آید خدا و آنکاه حرب

«Firavun, Dünya'nın şarkını ve ğarbını istilâ etse de, sonunda gene
Allah O'nu üstün eder ve Fir'avun tepetaklak olur.»

8896

این نشان راست دادم جان باب
بر نویس الله اعلم بالصواب

«Babasının canı yavrularım! Size bu doğru nişanı verdim, bunu ya-
zın. Doğruyu Allah herkezden iyi bilir.»

8897

جان بابا چون بنحسب ساحری
سحر و مکرش را نباشد رهبری

«Yavrularım, sihirbaz uyuyunca sihir ve mekrin tesiri kalmaz.»

8898

چونکه چوبان حقت گرک ایمن شود
چو که حقت آن جهد او ساکن شود

«Nitekim çoban uyuyunca kurt emin olur. Çünkü uyuduğu zaman,
cehdi ve muhafazası durur.»

ليك حيوانی كه جو باتس خداست
گر كرا آنجا امید ره گجاست

«Lâkin bir hayvanın çobanı Allah olur ve onu muhafaza ederse, kurdun ona yol bulması ne mümkün?»

جادویی كه حق كند حقت و راست
جادویی خواندن مر آن حق را خطاست

«Allahın yaptığı bir sihir, yani Mekk-i İlâhî haktır ve doğrudur, hattâ o hak ve hakikate sihir demek hatâdır.»

İnsanların hile ve hud'asına karşı Cenâb-ı Hak'kın icra ettiği fevkal'adeliğe (Mekk-i İlâhî) denilir. Nitekim:

وَمَكْرُوا وَمَكَرَ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ

Yâni: «Müşrikler Allah'a mekretmeye kalkıştılar, Allah da onların mekrine mukabelede bulundu⁹⁷» âyeti ile bu husus tasrih olunmuştur. İnsanların, fevkalâde ve ğayri hakkânî işlerde muvaffakiyyetine ise (istidraç) tâbir olunur. İbni Abbas (Radiallâhü anhüma) bu âyeti kerimenin tefsirinde demiştir ki: «Bir kul, küfür ve isyanı artırırsa Allah onu derhal muahaze etmez, belki niğmetini ve rahatını artırır. Lâkin derece derece helâke yaklaştırır, sonra helâk eder. İşte İstidraç budur.»

(97) Sûrei Âli İmran: 54.

«KUR'ANI KERİMİN ASAYI MÛSÂYA, MUHAMMED MUSTAFA ALEYHİSSELÂMIN VEFÂTININ MÛSÂ ALEYHİSSELÂMIN UYKUSUNA, KUR'ANI DEĞİŞTİRMEYE KALKIŞANLARIN DA, MÛSÂ ALEYHİSSELÂMI UYKUDA BULUNCA ASÂSINI ÇALMAYA KALKIŞAN İKİ SİHİRBAZA BENZETİLMESİ.»

مصطفی را وعده کرد الطاف حق
گر بمبری تو بمبرد این سبق

«Allahın lutfu Muhammed Mustafâ Aleyhisselâma vadetmişti ki; sen ölsen de Kur'an ve onun kanunu bulunduğu İslâm dini ölmez.»

Nitekim:

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ

Yâni: «Kur'anı hakikaten biz inzal ettik ve onu behemahal ve mutlaka hıfz edecek olan da yine biziz⁹⁸» âyeti kerimesinde bu va'd, tasrih edilmiştir. Binâenaleyh onu ortadan kaldırmak hevesinde olanlar, ümitlerini kessinler ki Dünya durdukca Kur'an ve iman duracaktır.

من ترا اندر دو عالم حافظم
طاغیانرا از حدیثت رافضم

«Habibim; ben seni iki âlemde de hıfz ederim. Sözünü kınayanları terk eder, onları hor ve hakîr bir hale koyarım.»

Resûlü Ekrem (S.A.V.) Efendimize müşrikler ve münâfıklar tarafından bir süikasd vukû bulmasın diye, ashabdan bazıları geceleri Bab-ı Rîsâlette nöbet beklerlerdi. Mâide sûresindeki:

وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّارِ

Yâni: «Allah seni insanların şerrinden muhâfaza eder⁹⁹» âyeti kerimesi nâzil olunca Cenab-ı Peygamber nöbetçilere: «Allah beni muhafaza edecektir, onun hıfzı da bana kâfidir.» buyurdu ve onlara izin verdi.

(98) Sûrei Hicr: 9.

(99) Sûrei Mâide: 67.

Keza Cenâb-ı Hak sevgili Peygamberinin özünü muhâfaza ettiği gibi, sözünü de mevzû ve uydurma hadislerden hıfz eyledi. İslâm ülemâsı, Peygamberimizin hadislerini birer birer tetkik ettiler, uydurma hadisler için (Mevzûât) nâmıyla kitaplar yazdılar. Onların Peygamber sözü olmadığını ümmete bildirdiler.

8903

کس نتاند پیش و کم کردن درو
توبه از من حافظی دیگر مجو

«Kimse Kur'ana bir harf ilâve etmeğe ve bir harf eksiltmeye muktedir olamayacaktır. Sen, benden iyi bir muhâfız arama!»

Cenâb-ı Hak, muhâfaza edicilerin en hayırlısıdır. O, merhametlilerin de en merhametlisidir.

8904

روقترا روز روز افزون کنم
نام تو بر زر و بر نقره زخم

«Senin şeref ve şânını günden güne artıracam, senin adını altın ve gümüş üstüne bastıracağım.»

İslâm hükümetlerinden bazıları kelimeyi tevhit yazalı sikkeler bastırmışlardı.

8905

منبر و محراب سازم بهر تو
در محبت قهر من شد قهر تو

«Senin için mescitler, mimberler ve mihraplar yaptıracağım; muhabbette senin kahrın benim kahrımdır.»

Yâni; sana itaat eden bana itaat etmiş, sana isyan eyleyen bana isyan eylemiştir. Senin sevdiğin benim de mahbûbum, senin sevmediğin benim de sevmediğimdir. Cenâb-ı Hak, habîbine mescitler, mimberler ve mihraplar yaptıracağını vâ'd etmiş ve o vâd-i ilâhî yerine gelmiştir.

8906

نام تو از ترسی پنهان می گوند
چون نماز آرند پنهان میشوند

«Şimdi, - yâni İslâm'ın iptidâlarında - müslüman olanlar, müşriklerden korktukları için senin adını gizli söylüyorlar ve namaz kılacakları vakit gizleniyorlar.»

8907

از مراسی و ترس کفار لبین
دینت پنهان میشود زیر زمین

«Mel'un müşriklerin korkusundan, Din'in yer altlarında gizleniyor.»

Fakat:

8908

من مناره می کنم آفاقرا
کور گردانم دو چشم عاقرا

«Ben, ufukları minârelerle dolduracağım; onların üstünden senin namı şerifini halka duyuracağım. Sana âsi ve düşman olanların iki gözünü kör edeceğim.»

8909

چا کرانت شهرها گبرند و جاء
دین تو کبرد ز ماهی تا بام

«Senin bendelerin şehirler istilâ edecek ve mansıp sahipleri olacaktır. Senin dinin balıktan Aya kadar Dünyâyı tutacaktır.»

«Balıktan Aya kadar», «Yerden göğe» kadar mevkiinde kullanılan bir tâbirdir. Avam halk arasında saçma bir akide vardır. Güyâ Arzımız, bir öküzün boynuzu üstünde, öküz de bir balığın sırtında dururmuş; Küremizi müallâkta tutmayı Kudretullah'a çok görenler, onu öküzün boynuzuna yerleştirmiş, öküzü de balığın sırtına bastırmış, balığı da denize, denizi de rüzgârın üstüne kondurmuşlar.

Hazreti Pir'in (Balıktan Ay'a) demesi, sözü meşhûr'a göre söylemiş olmak içindir.

تا قیامت باقیش داریم ما
تو مترس از نسخ دین ای مصطفی

«Ey Mustafa! Sen dinin hükmünü kaybedip, ortadan kalkacağından korkma! Biz onu kıyâmete kadar bâkî kılacağız.»

ای رسول ما تو جاد و نیستی
صادق هم خرقه موسیبتی

«Ey bizim Peygamber-i Ekberimiz! sen sihirbaz değilsin, sâdık bir Resûlullah'sın, Mûsâ Kelimullah ile hem hırkasın.»

Yâni, ona nasıl risâlet kisvesini giydirdi isem, sana da öylece giyirdim.

Sâd sûresinde hikâye ediliyor ki:

وَيَجِبُوا أَنْ جَاءَ مُرْسِدُ رِمْنِهِمْ وَقَالَ الْكَافِرُونَ هَذَا سَاحِرٌ كَذَّابٌ ﴿٥٠﴾

«Müşrikler, kendi içlerinden, Azab-ı İlâhî ile korkutucu bir peygamber gelmesine şaşılar da: Bu, yalancı bir sihirbaz dediler¹⁰⁰.»

Mevlâna'nın beyti bu isnad'a karşı İlâhî bir cevaptır.

هست قرآن سرترا همچون عصا
کفر هارا در کشد چون ازدها

«Kur'an senin için Mûsânın asâsı gibidir ki, ip ve deynek gibi olan küfriyyâtı ejderhâ gibi yutar.»

تو اگر در زیر خاکی حقتی
چون عصایش دان تو آنجه گفتی

«Sen eğer toprak altında yatmışsan, söylediklerini, - yâni Kur'an ve hadisi - Mûsânın asâsı gibi bil!»

قاصدانرا بر عصایت دستنی
تو بحسب ای شه مبارک حقتی

«Senin dinine kastedenler, senin asâna, yâni Kur'an ile hadise el u-zatamayacaklardır. Ey Şah-ı risâlet; müsterih olarak mübârek bir uyku ile uyu!»

تو بخفته نور تو بر آسمان
بهر پیکار تو زه کرده کان

«Sen uykudasın, fakat nurun gök yüzünde düşmanlarına yayını kurmuş, müdâfaaya hazırdır.»

فلسفی و آنجه پوزش میکند
قوس نورت تیر دوزش میکند

«Senin yay gibi olan nûrun, feylesofu ve ağzının gevelediği din aley-hindeki felsefeyi okla susturur.»

Ve neşr ettiği hezeyanları iptal eder.

آنچنان کرد و ازان افزون که گفت
او بخت و بخت و اقبالش بخت

«Cenâb-ı Hak vâdettiğini, hattâ daha fazlasını yaptı. Hazreti Pey-gamber, Hücreyi Mütahharasında uyudu, fakat baht ve ikbâli uyumadı.»

Hazreti Mevlâna bundan sonra hikâyenin nakline avdetle, ölmüş sihirbaz tarafından oğullarına diyor ki:

8918

جان بابا چونکہ ساحر خواب شد
کار او بی رونق و بی تاب شد

«Babalarının canı yavrularım! Sihirbaz uyuyunca onun sihri bâtil ve sönük olur.»

Lâkin Peygamber böyle değildir. Onun uykusu da uyanıklığı gibidir. Nitekim Hâtemül Enbiyâ (S.A.V.) Efendimiz: «Benim gözlerim uyur amma kalbim uyumaz» buyurmuştur.

8919

مردوبوسیدند گورش را و رفت
تا بمصر از بہر آن پیکار زفت

«Her ikisi de babalarının kabrini öptüler ve o büyük harb için - yâni Hazreti Mûsâ ile imtihan olmak için - Mısır Payitahtına gittiler.»

8920

چون بمصر از بہر آن کار آمدند
طالب موسی و خانہ او شدند

«O iş için, Mısır payitahtına gelince Mûsâyı ve evini aradılar.»

8921

اتفاق افتاد کان روز و رود
موسی اندر زیر نخلی حفته بود

«Tesâdüfen onların geldikleri gün, Hazreti Mûsâ bir hurma ağacının altında yatmış ve uyumuştur.»

8922

پس نشان دادند شان مردم بدو
کہ برو آن سوی نخلستان بجو

«Sordukları kimseler onlara Mûsâyı târif ettiler ve hurmalığa gidin, orada arayın dediler.»

8923

چون بیامد دید در خرما بنان
حفته کو بود بیدار جهان

«Hurmalığa gelince bir ağacın altında uyumuş birini gördüler ki o, Dünyânın en uyanık bir zâtı idi.»

8924

بہر نازش بسته او دو چشم سر
عرش و فرشش جلہ در زیر نظر

«O naz için iki gözünü kapamıştı. Lâkin Arşın ve Ferş'in, semâ ve zeminin hepsi onun nazarı altında idi.»

8925

ای بسا بیدار چشم و حفته دل
خود چه بیند چشم اہل آب و گل

«Ne kadar gözü açık ve kalbi uykuda kimseler vardır. Su ve çamurdan ibâret olan mahlûkâtın gözü neyi görür?»

Ancak hayvanların gördüğünü...

8926

آنکہ دل بیدار دارد چشم سر
گر بخسبد بر کشاید صد بصر

«Kalbi uyanık olan, baş gözünü kaparsa ona yüzlerce basîret gözü açılır.»

Rivâyet edilir ki Bâyezid-i Bestâmî (Kuddise sirrahû) bir gün bir mescit kapısının dışarısında bir şeytanın oturduğunu görmüş ve ne beklediğini sormuş. Şeytan, içerde namaz kılan birisini azdırmak istiyorum, fakat yanında kalbi uyanık biri uyumuş, ondan korkuyorum cevâbını vermiş. Hadîsi Şerifde de: «Âlimin uykusu câhilin ibâdetinden hayırlıdır» buyrulmuştur.

8927

گر تو اهل دل نه بیدار باش
طالب دل باش و درپیکار باش

«Eğer sen ehl-i dil değilsen uyanık bulun, gönül tâlibi ol, bunun için mücâhede et!»

8928

وردت بیدار شد می خسب خوش
نیست غائب ناظرت از پنج و شش

«Eğer kalbin uyanık ise güzelce uyu. Artık, senin nazarından ne yedi kat gök kaybolur ne de altı cihet!»

8929

گفت پیغمبر که خسب چشم من
لیک کی خسب دلم اندر و سن

«Hazreti Peygamber buyurmuştur ki: Benim gözüm uyur, lâkin kalbim nasıl uyur? Yâni uyumaz.»

8930

شاه بیدارست حارس خفته گیر
جان فدای خفتگان دل بصیر

«Bekçi, farzet ki uyumuş, fakat Pâdişah uyanık ya... Gönül gözleri açık olduğu halde uyuyanlara can fedâ!»

8931

وصف بیداری دل ای معنوی
درکنج در هزاران مثنوی

«Ey mânevi kimse! Gönül uyanıklığının vasfı ve târifi böyle binlerce Mesnevî'ye sığmaz.»

8932

چون بدیدندش که حقتست او دراز
هر دزدی عصا کردند ساز

«İki sihirbaz, Hazreti Mûsâyı uzanmış ve uyumuş görünce asâsını çalmaya teşebbüs ettiler.»

8933

ساحران قصد عصا کردند زود
کز پیش باید شدن وانگه ربود

«Sihirbaz kardeşler, asâyı çalmaya kasdettiller ve arka tarafına geçip oradan kapmaya niyetlendiler.»

8934

اندکی چون پشتر کردند ساز
اندر آمد آن عصا در اهتزاز

«Azıcık ilerleyince asâ kımıldamaya başladı.»

8935

آنچنان برخود بلرزید آن عصا
هر دو بر جاشک گشتند از و جا

«Asâ kendiliğinden öyle hareket etti ki sihirbazlar oldukları yerde korkudan donup kaldılar.»

8936

بعد زان شد اژدها و حمله کرد
مردو آن بگریختند و روی زرد

«Ondan sonra ejderha oldu ve saldırdı. Sihirbazların ikisi de yüzleri sararmış olduğu halde kaçtılar.»

8937

رو درافتادن گرفتند از نهیب
غلط عاظم منہزم در ہر نشیب

«Korkudan yüzükoyun yere düştüler, her inişte sendeleyip, yuvarlandılar.»

8938

بس یقین شان شد کہ ہست از آسمان
زانکہ می دیدند حد ساحران

«Bunun semâvî bir mucize olduğunu anladılar. Çünkü sihirbazların mârifeti hududunu görmüşlerdi.»

8939

بعد زان اطلاق و تبشان شد بدید
کار شان تازع جان کنند رسید

«Ondan sonra ishale uğradılar ve şiddetli bir sıtmaya tutuldular. A-detâ can çekişme ve ölme derecelerine geldiler.»

8940

بس فرستادند مردی آن زمان
سوی موسی از برای عذر آن

«Ondan sonra Hazreti Mûsâ'ya özür dilemek için bir adam gönderdiler.»

8941

کامتحان کردم مارا کی رسد
امتحان تو اگر نبود حسد

«Şöyle diyerek ki: Seni imtihan ettik. Eğer bizde sana karşı haset bulunmasaydı seni imtihan etmek bize düşer mi idi?»

8942

مجرم شاہیم و مارا عفو خواہ
ای تو خاص الحاس درگاہ الہ

«Ey Dergâh-ı İlâhînin haslarının hası olan Peygamber! Biz Şah'ın, yâni Allah'ın mücrimleriyiz, bizim affımıza dâa et...»

8943

عفو کرد و در زمان نیکو شدند
پیش موسی بر زمین سر می زدند

«Mûsâ Aleyhisselâm onları affetti. Derhal iyi oldular ve Mûsânın önünde yerlere kapandılar...»

8944

گفت موسی عفو کردم ای کرام
گشت بردوزخ تن و جان تان حرام

«Hazreti Mûsâ dedi ki: Ey kerîm kimseler sizi affettim. Sizin cesediniz ve ruhunuza Cehennem haram oldu.»

8945

من شمارا خود ندیدم ای دوبار
اعجبی سازید خود را ز اعتذار

«Ey iki kardeş! ben sizi zahiren görmemiş gibi olayım, siz de beni görmemiş gibi davranın.»

همچنان بیگانه شکل و آشنا
در نبرد آید بهر پادشاه.

«Kalben âşina, fakat zahiren yabancı şeklinde, Firavun namına benimle mücadeleyle gelin!»

بس زمین را بوسه دادند و شدند
انتظار وقت فرصت می‌بدند

«Sonra sihirbazlar yer öptüler ve gittiler, imtihan gününün vürûduna ve fırsat zamanına muntazır oldular.»

«MEMLEKETLERDEN SİHİRBAZLARIN GELİP FİRAVUNUN HUZURUNA TOPLANMALARI VE HİL'AT GİYMELERİ, ELLERİNİ GÖĞÜSLERİNDE KAVUŞTURUP ONUN DÜŞMANINI KAHREDECEKLERİNE SÖZ VERMELERİ VE: BU İŞİ BİZE BIRAK, DEMELERİ.»

تا فرعون آمدند آن ساحران
دادشان تشریفهای بسی گران

«O sihirbazlar Firavunun karşısına kadar geldiler. Fir'avun onlara ağır - yâni sırmalı - hil'atler verdi.»

وعدها شان کرد و پیشین هم بداد
بندگان و اسبان و نقد و جنس زاد

«Fir'avun onlara vaitlerde bulundu. Hem de peşince köleler, atlar, paralar ve türlü zahireler verdi.»

بعد زان میگفت هین ای سابقان
گر فزون آید اندر امتحان

«Sonra onlara dedi ki: Ey sihirde ileri gitmiş üstadlar! Eğer imtihan-da galip gelerseniz,»

برفشانم برشا چندین عطا
که بدرد پرده جود و سخا

«Size o kadar lütuf ve atâda bulunacağım ki, miktarı cömertlik perdesini yırtacaktır.»

Yâni akılların almayacağı derecede kerem ve ihsanda bulunacağım.

بس بگفتندش باقبال تو شاه
غالب آیم و شود کارش تباه

«Sihirbazlar dediler ki: Senin gibi bir şâhın sâyesinde gâlip geliriz, onun da işi bitmiş olur.»

مادرین فن صفدریم و پهلوان
کس ندارد پای ما اندر جهان

«Biz bu sihir fenninde saflar yarıp, yırtan pehlivanlarız. Dünyada hiç kimse bu hususta bizimle adım atamaz.»

ذکر موسی بند خاطرشان شدست
کین حکایتهاست که پیشین بدست

«Mûsâ aleyhisselâmin zikredilmesi, hatırları oraya bağlıyor, bu hikâyeler evvelce olup biten şeylere aittir zannını veriyor.»

ذکر موسیٰ بہر رو پوست لیک
نور موسیٰ نقدت ای مرد نیک

«Halbuki, Mûsâ Aleyhisselâmın zikredilmesi, işi açıkca söylemekden kaçınmak içindir. Yoksa, Mûsânın Nûru, bugün senin kendi nakdin ve halindir, ey eyi kimse!»

Hazreti Mevlâna burada bir hakikatın beyânına şürû ederek diyor ki:

موسیٰ و فرعون درہستی تست
باید این دو خصم را درخوش جست

«Ey salik! Mûsâ ve Firavun, senin varlığında mevcuttur. Bu iki hasmı kandinde aramak gerekdir.»

Şeyhulekber Muhyiddini Arabi (Kuddise sırrahu) buyuruyor ki: «Benim rûhum Mûsâ, aklım Hârundur. Nefsim Firavun, onun hevâ ve hevesi de Hâmândır.»

Evet, insanın rûhu Mûsâ, aklı Hârun Aleyhisselâm gibidir. Nefsi Firavuna, hevâ ve hevesi de Firavunun veziri bulunan Hâmâna benzer. Kur'anı Kerim, Asâyı Mûsâ; sihr-i Fir'avun, evham ve hayâlat ve İslâma yöneltlen kâfirâne neşriyattır ki, onlara karşı koyacak olan Kur'an'ın mucizâtıdır.

تا قیامت هست از موسیٰ نتاج
نور دیگر نیست دیگر شد سراج

«Kıyâmete kadar Mûsâ ve Firavundan nümûne vardır. Kandil ayrı olmakla beraber hidayet nûru başka değildir.»

این سفال و این فتیله دیگرست
لیک نورش نیست دیگر زان سرست

«Bu çanak - yâni içinde zeytin yağı bulunan yağdanlık - ile fitil başkadır. Lâkin onun verdiği aydınlık başka değil, Allah tarafındandır.»

گر نظر در شیشه داری گم شوی
زانکہ از شیشهست اعداد دوی

«Eğer içinde yağ yanan kandile bakarsan yolunu kaybedersin. Çünkü şişelerde ikilik vardır.»

Mûsâ ve Fir'avun ile senin vücûdun suret itibariyle ayrıdır.

ور نظر بر نور داری وارهی
از دوی و اعداد جسم منہی

«Eğer nûra bakarsan ikilikten de, mütenâhi olan adet kaydından da kurtulursun.»

از نظر گاهست ای منز وجود
اختلاف مؤمن و کبر و جهود

«Ey varlığın hülâsası olan insan! Mü'min, ateşperest ve yahudinin ihtilâfı, mânâya değil de sûrete bakmalarından ileri gelmiştir.»

Zîrâ:

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ

Yâni: «Allah indinde din, İslâm'dan ibârettir¹⁰¹.» Nazmı Celili mucibince Hazreti Âdemden Fahri Kâinat (S.A.V.) Efendimize kadar bütün Peygamberlerin tebliğ ettikleri DİN birdir. Hepsî de Allah'ın varlığını ve birliğini bildirmişlerdir. Aralarındaki cüz'î farklar zamanın icâbı ve ümmetlerin istidâdı dolayısıyledir. Fakat Yahudiler olsun, Mecûsiler olsun bu nükteyi fark edemediklerinden dalâlete düşmüşlerdir. Hazreti Mevlâna bu bahsi izah için bir hikâye naklediyor.

(101) Sûrei Ali İmran: 19.

8962

پیل اندر خانه تاریک بود
عرضهرا آوردہ بودندش هنود

«Bir fil, karanlık bir yerde bulunuyordu. Hintliler onu seyrettirmek için getirmişlerdi.»

8963

از برای دیدنش مردم بسی
اندران ظلمت می شد هر کسی

«İnsanlar onu görmek için o karanlık yere girip çıkıyorlardı.»

8964

دیدنش با چشم چون ممکن نبود
اندرین تاریکیش کف می‌سود

«Karanlıkta gözle görülmek mümkün olmadığı için, ellerini sürüyorlar ve o şekilde fil'i anlamak istiyorlardı.»

8965

آن یکی را کف بخروطوم افتاد
گفت همچون ناودانست این نهاد

«Seyircilerden birinin eli fil'in hortumuna tesadüf ettiği için; fil bir oluğa benzer, dedi.»

8966

آن یکی را دست برگوشش رسید
آن برو چون باد یزن شد بدید

«Birinin eli filin kulağına erişti. Fil ona yelpâze gibi zâhir oldu.»

8967

آن یکی را کف چو برایش بسود
گفت شکل پیل دیدم چون عمود

«Biri elini filin ayağına sürdü de: Filin şeklini direk gibi gördüm, dedi.»

8968

آن یکی بر پشت او نهاد دست
گفت خود این پیل چون تختی بدست

«Biri elini filin sırtına koyduğu için bu: Fil, taht gibi bir şey, dedi.»

8969

همچنین هر يك بجزئی که رسید
فهم آن میکرد هر جا که شنید

«Böylece seyircilerden her biri, neresini elledi, nasıl sandı ise fil'i ona göre anlatmaya koyuldu...»

8970

از نظر که گفتشان شد مختلف
آن یکی دالش لقب داد این الف

«Onların sözleri, görüşleri yüzünden birbirine aykırı oldu. Kimi ona dal, kimi de elif diye isim vardı.»

8971

در کف هر يك اگر شمعى بدی
اختلاف از گفتشان بیرون شدی

«Eğer o seyircilerden her birinin elinde bir mum, yani hidâyet nûru bulunsa idi, sözlerinde ihtilâf olmazdı.»

چشم حسی همچون کف دستت بس
نست اورا بر همه او دسترس

«His gözü ancak avuç gibidir, filin bütününi görmek onun için mümkün değildir.»

چشم دریا دیگرست و کف دگر
کف بهل و زدیله دریا نگر

«Denizi görecek göz başkadır, köpüğü gören göz başkadır. Sen köpük gözünü bırak da deniz gözüyle bak.»

Ki denizi, yâni hakikat bahrini müşâhede edesin.

جنبش کفها ز دریا روز و شب
کف همی بینی و دریائی عجب

«Gece gündüz dalgaların hareketi denizdendir. Sen köpüğü görürsün de denizi görmezsin. İşte bu şaşılacak şeydir.»

Şiddetli bir fırtına esnasında dalgalar ve köpükler, denizin yüzünü kaplar; insan bakınca dalgaları ve köpükleri görür de denizi müşâhede edemez. Halbuki o dalgalar ve o köpükler denizden hasıl olmuştur. Fırtına dinince onlar kaybolur, deniz meydana çıkar.

Bütün mevcudat da Bahr-i Vücut olan Allahdan zuhûra gelmiş dalgalar ve köpükler gibidir. Varlık fırtınası onları coşturmuş ve asıl deniz görünmez olmuştur. Ne vakit o fırtına sükûn bulur, yâni bütün mükevvenat fenâ bulursa o vakit denizden başka bir şey kalmıyacaktır. Nitekim, Kur'an'da beyan olunduğu üzere: Alemin yok oluşundan sonra Cenâb-ı Hak:

لَمَّا مَلَكَ الْيَوْمُ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ

«Bugün mülk kimindir?» diye soracak, cevap verecek hiç kimse bulunmayacağı için Zât-i Ehadiyyet: «Yegâne ve Kahhar olan Allahındır¹⁰²» cevabını verecektir.

(102) Sûrei Mü'min: 16.

ماجو کشتیا ہم بری ز نیم
تیرہ چشم و درآب نوشنیم

«Biz insanlar, o denizin tahkikiyle gemiler gibi birbirimize yaklaşır ve uzaklaşırız. Parlak bir suda olduğumuz halde, gözümüz bulanık olduğundan, bizi hareket ettiren denizi görmeyiz.»

ای تو در کشتی تن رفته بخواب
آبرا دیدی نگر تو آب آب

«Ey ceset gemisinde uyumuş olan! beden gemisini harekete getiren suyun, - yâni ruhun - muharrik olduğunu anladın; bir de suyun suyuna - yâni ruhun da muharriki bulunan İrade-i İlâhiyeye - bak!»

آبرا آبست کو میراندش
روحرا روحت کو مبخواندش

«Suyun bir suyu vardır ki onu sevk eder; ruhun da bir rûhu vardır ki onu çeker çevirir.»

Suyun suyundan maksat: İlâhi iradedir. Nitekim Cenâb-ı Hak:

وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ

Yâni: «Biz her şeye sudan hayat verdik¹⁰³» buyurmuştur.

Ruhun ruhundan murat da: Hayat-ı İlâhiyenin mazharı ve Allah'ın ilk mahlûku bulunan Nur-u Muhammedi'dir ki O bütün mevcûdâtı hidâyete dâvet eder.

(103) Sûrei Enbiyâ: 30.

مرسی و عیسی کجابد کاتاب
گشت موجودات را می داد آب

«Hakikat Güneşinin mevcudâta can suyu verdiği sırada Mûsâ ve İsâ nerede idi?»

Yânî onlar daha zuhura gelmemişti.

آدم و حوا کجابد آن زمان
که خدا افگند این زه درکان

«Cenâb-ı Hak'kın bu kirişi yaya taktığı - yânî mevcûdâta vücut ih-san ettiği - sırada Âdem ve Havvâ nerede idi?»

Yânî onlar da henüz yaratılmamıştı.

این سخن هم ناقصت و ابرست
آن سخن که نیست ناقص آن سرست

«Cenâb-ı Hak'kı denize, suya, ok atana benzetmek suretiyle söyledi-ğimiz sözler noksanıdır. Noksan olmayan söz ise, o taraftadır, yânî, Câ-nib-i İlâhidedir.»

گر بگوید زان بلغزد پای تو
ورنگوید هیچ ازان ای وای تو

«Eğer bir kâmil o taraftan sana söylerse - aklın kabul etmediği için - o sözden ayağın sürçer. Fakat söylenmezse - ondan câhil kalacağın için - vay senin haline!»

Gerek Kur'anda, gerek hadîsde: (Muhkemât) ve (Müteşâbihât) de-nilen iki beyan tarzı vardır.

Muhkemât: Açık ifâdelerdir ki onları herkes anlar.

Müteşâbihât: Te'vile muhtaç olan beyandır ki onları da herkes değil,

erbâbı idrak eder. Meselâ (Hüdeybiye) müâhededinde bulunan Ashab-ı Kiram:

— Ölmek var, dönmek yok diye, Mekkelilerle harb etmek üzere, Aley-hisselât Efendimizin mübârek elini tutup biat etmişlerdi. Bu hâdise, Kur'-an-ı Kerim'de hikâye edilirken :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ فَاتُوا اللَّهَ فِي حُجَّتِكُمْ بَيِّنَاتٍ مِّنْهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ آيَاتِهِ وَيُخْرِجَكُمْ مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

Yânî: «Habibim, sana biat edenlerin elleri üstünde Allahın eli var-dır¹⁰⁴» buyruldu. Cenâb-ı Hak uzuvlardan münezzehtir için, burada (yed) yânî (el) tâbiri müteşâbihattandır. Onun için eski âlimlerin aynen kabul edip de manâsını İlm-i İlâhîye havâle ettikleri müteşâbihâtı son-radan gelen âlimler te'vile lüzum gördüler ve (yed) kelimesine (kudret) manâsını verdiler. O âyeti kerîme «Allahın Kudreti onların kudreti üs-tündedir» demektir dediler.

ورنگوید بر مثال صورتی
برهان صورت بچفس ای فی

«Eğer o kâmil-i mükemmil sana Cenâb-ı Haktan bir misal ile bahse-decek olursa, hemen o misâlin sûretine yapışır kalırsın.»

Meselâ Resûlü Ekrem (S.A.V.) miraçdan bahsederken : «Rabbimi en güzel bir sûrette gördüm. Ellerini, küreklerimin üstüne koydu. Onların serinliğini, göksümde hissettim ve evvelkilerin de sonrakilerin de ilim-lerini öğrendim» buyurmuştur. İşte bu hadîs de müteşâbihattandır. Bunu işiten bir gâfil onun sûretine bağlanır kalır ve Allahı, iki eli bulunan gü-zel bir insan şeklinde vehmeder.

لیک بایت نیست تانقلی کنی
یا مگر باره ازیں گل بر کنی

«Lâkin senin akıl ayağın yoktur ki suretten mânâya intikal edesin, yahut o ayağı bu Dünya balçığından kurtarasın.»

8984

چون کنى پاره حيات زين گلست
اين حيات را روشى بىي مشكلست

«Ayağını O balçıktan nasıl kurtarabilirsin ki hayatın O balçıkdandır. O hayatın terkedilmesi ise gayet zordur.»

8985

چون حيات از حق بگيرى اى روى
پس شوى مستغنى از كل مىروى

«Ey fakir ve muhtaç insan! Hakdan bir hayat bulacak olursan, Dünya'dan müstağnî olur bu balçığı o vakit terkedersin.»

8986

شير خواره چون ز دايه بکشد
لوت خواره شد مرا و رامى هلد

«Süt emen bir çocuk, memeden ayrılıp süttten kesilince, yemek yer ve süt nineyi bırakır.»

Sen ise:

8987

بسته شير زمينى چون حبوب
چو فطام خویش از قوت القلوب

«Ey hububat gibi zeminin sütüne bağlanıp kalmış olan! Kalblerin gıdasına alış da bu süttten kesilmeye bak!...»

8988

حرف حکمت خورکه شد نور ستر
اى تو نور بى حجب را ناپذير

«Ey hicapsız nûru kabul edemeyen; hikmet harfini ye ki o, kapalı bir nurdur.»

8989

تا پذيرايى کردى اى جان نور را
تا بينى بى حجب مستور را

«Ey can; sen o nuru kabul edecek olursan, örtülü olanı da hicapsız görürsün.»

8990

چون ستاره سير برگر دون کنى
بلکه بى گردون سفر بچون کنى

«O vakit bir yıldız gibi Felekde seyr edersin; belki Feleksiz ve keyfiyetsiz bir sefere çıkarsın.»

8991

آنچنان کز نیست درهست آمدى
هين بگو چون آمدى مست آمدى

«Öylece yokluk aleminden varlık alemine geldin. Söyle bakalım nasıl geldin? Mest olarak geldin.»

8992

راههای آمدن يادت نماند
لبك رمزى بر تو برخواهم خواند

«Geldiğin yollar, hatırında kalmadı. Lâkin sana O gelişden bir remiz söyleyeceğiz.»

8993

هوش را بگذار و آنکه هوش دار
کو شرا بر بند و آنکه گوش دار

«Şimdiki aklını bırak da hakiki akla ulaş. Bu kulağı tıka'da, hakiki kulak kesil!...»

نی نگویم زانکه خامی تو هنوز
در بهاری تو ندیدستی تموز

«Hayır... söylemeyeceğim; çünkü sen daha hamsın. Seyri sülûkûn baharında bulunuyorsun, onun temmuzunu görmemişsin.»

Fazretî Mevlâna münâsebet dolayısıyla yeni bir bahse giriyor ve diyor ki:

این جهان همچون درختست ای کرام
ما برو چون میوه های نیم خام

«Ey kerem sahibi dinleyiciler; malûmunuz olsun ki bu Dünya bir ağaç gibidir. Biz de onun üstünde tamamiyle olmamış meyveler gibiyiz.»

سخت گبرد خامها مرشاحرا
زانکه درخامی نشاید کاخرا

«Ham meyveler ağacın dallarına iyice tutunurlar. Çünkü hamlık mertebesinde iken meyve köşk'e ve saraya lâayık değildir.»

Meyveler, tamamiyle olmadan evvel koparılmadığı ve köşke, saraya, hattâ evlere götürülüp yenilmediği için, ağaç dallarında dururlar ve oradan ayrılmazlar. İşte insanların Dünyaya ve hayâta sarılmaları olmamış meyveler gibi ham olduklarındandır.

چون بخت و گشت شیرین لب کزان
سست گبرد شاخهارا بعد ازان

«Meyve yetişip, tatlılaşıp olgunlaşınca dalları gevşek tutar.»

Hatta tamamiyle olmuşları kendi kendine dallardan düşer. Bunun gibi:

چون ازان اقبال شیرین شد دهان
سرد شد بر آدمی ملک جهان

«O ikbal ve saadetten ağız tatlanınca insana Dünya mülkü soğuk gelir.»

سخت گیری و تعصب خامیست
تا چینی کار خون آشامیست

«Dünya dalına sıkı sıkı sarılmak ve bir şeyde taassup göstermek hamlıktır. Ey sâlik; sen böyle oldukça, işin kan içmek - yâni zahmet ve meşakkat çekmekden - ibârettir.»

چیز دیگر ماند اما گفتنش
با تو روح القدس گوید نی منش

«Söylenecek bir şey daha kaldı amma, onu sana ben değil, Ruhulkudüs söyler.»

Ruhulkudüs, yâni Cebrâil aleyhisselâm Peygamberlerden başka kimseye nâzil olmaz. Fakat bir ilham vardır ki o, ya melek, ya şeytan tarafından olur. Meselâ durup dururken ve hiç hatırdan yokken insanın aklına bir şey geliverir. Eğer o şey; hayır ve hasenâta dairse (ilham-ı melekiyye) dir. Şerre ve seyyiâte ait ise (ilhâm-ı Şeytâniyye) dir.

نی تو گویی هم بگوش خویشتن
نی من و بی غیر من ای هم تو من

«Kendi kulağına gene kendin söylersin. Ortada hakikatte ne ben varım ne benden başkası... Sen de bensin zaten canım efendim...»

Bu beytin anlaşılması zordur. Sâlikin kalbi Allahın nuru ile münevver olunca kendisi fenâfillâh derecesinde bulunduğu, yâni Hakdan başka birşey görmediği için, söyleyen de, dinleyen de Hak olur. Hele bu-

nun ilerisi bulunan (Bekâbillâh) mertebesine yükselince, kendisine kâh cem, kâh fark halleri galebe eder. Cem halinde her şeyi, hattâ kendi sözünü dâhî Hak'dan یشیتir. Fark hâlinde ise sen, ben, O kayıtları bulunur. Bu muğlâk bahis benim gibi bir âciz tarafından değil, evliyây-ı kâmilin tarafından ifade olunabilir.

9002

همچو آن و وقتی که خواب اندروی
تو ز پیش خود به پیش خود شوی

«Bu rûyaya benzer. Uyuduğun vakit kendinden geçer, fakat yine kendinden kendine gelmiş olursun.»

9003

بشنوی از خویش و پنداری فلان
باتو اندر خواب گفتست آن نهان

«Kendinden یشittiğin halde, sana rüyâda felân kimse bir sır söylemişdir sanırsın.»

Halbuki söyleyen de, dinleyen de sensin.

9004

تو یکی تو نیستی ای خوش رفیق
بلکه کردونی و دریای عمیق

«Ey hoş arkadaş; sen bir kattan ibâret değilsin. Sen bir Alemsin ve derin bir denizsin.»

Hazreti Ali'ye (Kerremallahü veçhe) isnad edilen bir beyitte:

buyrulmuştur ki: «Ey insan! kendini ufak bir şey mi sanıyorsun? Âlemi ekber, yâni bütün mevcudât sende münderiçdir» demektir.

Bütün mükevvenâta (Âlem-i Ekber), insana da (Âlemi esğar) ve (Fihristi Kâinat) derler. Bir kitâbın münderecâtı, fihristinde tamamiyle ve hulâsatan nasıl mevcut ise umum avâlim de insanda mevcuttur.

9005

آن تویی زفت که آن نه صد تو است
قلزمست و غرقه کاه صد تو است

«Ey insan-ı kâmil! O senin muazzam varlığın belki dokuzyüz katlı dibi kıyısı olmayan bir denizdir. Yüzlerce âlem o denize dolar, gark olur gider.»

9006

خود چه جای حد بیداریست و خواب
دم منن والله اعلم بالصواب

«Bu bahsi anlatmak; uyanıklığın da, uykunun da ne haddinedir. Bi-naenaleyh zan ve kıyas ile Hakikat-i İnsaniye'den dem vurma. Doğruyu bilen ancak Allah'taâlâdır.»

9007

دم منن تابشنوی از دمرنان
آنچه نامد در بیان و در زبان

«Ey sâlik, sen ses çıkarma ki, beyan ve lisâna gelmeyen esrârı, onu ifâdeye kâdir olan âriflerden یشidesin.»

9008

دم منن تابشنوی از آفتاب
آنچه نامد در کتاب و در خطاب

«Sen sükût et ki senin için ruh söylesin.»

9009

دم منن تادم زند بهر تو روح
آشنا بگذار در کشی نوح

«Ses çıkarma ki Resûlü ekremin vârisi olan ârifi ekmel, kitap ve hitâba sığmayan esrardan sana bahsetsin. Nuhun gemisi varken yüzmeyi bırak.»

Çünkü öyle bir ârifin huzûrunda bulunmak, Nuh Aleyhisselâmın gemisine girip de tûfandan kurtulmak gibidir. Öyle bir ârifi dinleyecek ve istifâde eyleyecek yerde söze karışmak, Nuh'un gemisi dururken, yüzmeve çabalamak kadar manâsızlık olur.

«NUH ALEYHİSSELÂMIN OĞLUNU GEMİYE DÂVET ETMESİ, OĞLUNUN DİK BAŞLILIK EDİP: DAĞA ÇIKIP KURTULURUM, SENİN MİNNETİNİ ÇEKMEM DEMESİ.»

9010

همچو کنعان کاشنا میکرداو
که نخواهم کشتن نوح عدو

«Ses çıkarma ki, Kenân'a benzeme... Ken'an: Düşman olan Nuhun gemisini istemem, diyerek yüzüyordu.»

Nuh Aleyhisselâmın Harp, Sam, Yafes ve Kenan namında dört oğlu vardı. İlk üçü babalarının nübüvvetini tasdik ettikleri halde, kenan inanmamış ve putperest olduğu için, pederini düşman vehmetmişti. Tûfanda, kardeşleri gemiye girmişken o girmemiş, hattâ babasının dâvetine red cevâbı vermiş ve nihayet tûfan dalgaları arasında boğulmuşdu. Hazreti Nuh'un, oğlu Kenanla muhaveresi Sure-i Hud'da şöyle hikâye buyrulmuştur:

وَمِنْ تَجَرِيهِمْ فِي مَوْجٍ كَالْجِبَالِ وَنَادَى نُوحٌ ابْنَهُ وَكَانَ
فِي مَغْرِلٍ يَأْتِيهِ أَزْكَىٰ مَعِينًا وَلَا تَكُنْ مَعَ الْكَافِرِينَ ۝ قَالَ
سَاءَ لِي جَبَلٌ يَعْصِيٰ مِنِّي الْمَاءُ قَالَ لَا عَاصِيَ لِيَوْمَزٍ أَمْرٍ
اللَّهُ إِلَّا مَن جَحِمٌ وَحَالَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقِينَ

«Nuh ayrı bir yere çekilmiş olan oğluna seslendi: Oğulcağızım; bizimle beraber gemiye bin, kâfirlerle birlikde olma! (Kenan) dediki: Bir dağa çıkar ve sığınırım, o beni sudan korur. (Hazreti Nuh da) dedi ki: bugün Allahın emrinden koruyacak kimse yoktur, ancak Rabbimizin merhamet ettikleri kurtulacaktır. Ve aralarına bir dalga girdi, (Kenan da) boğulanlardan oldu¹⁰⁵.»

(105) Sûrei Hûd: 42-43.

Kâfir olduğu için, Peygamber evlâdı olmak, onu kurtaramadı.

Hazreti Mevlâna da bu konuşmayı şu sûretle tasvir ediyor:

9011

هی بیا در کشتی با من
تا نکریدی غرق طوفان ای مبین

«Hey âciz oğul; gel babanın gemisine bin ki tûfan dalgasına gark olmayasın.»

9012

گفتی من آشنا ام و ختم
من بجز شمع تو شمع افروختم

«Kenan dedi ki: hayır, gemine binmem. Ben yüzme öğrenmişim, ben senin şem'andan başka bir şem'a yakmışım.»

Yâni senin dininden başka bir dine inanmışım.

9013

هین ممکن کین موج طوفان بلاست
دست و پا و آشنا امر و زلاست

«Nuh Aleyhisselâm dedi ki: aklını başına topla! Bu, belâ tûfânının dalgasıdır. El, ayak ve yüzmek bugün için ve bu dalgalara karşı hiçdir.»

9014

باد قهرست و بلای شمع کش
جز که شمع حق نمی باید خمش

«Bugün Allahın kahir rüzgârı esmektedir ve mumları söndürücü bir belâdır. Bugün Hak'kın mumundan, yâni dininden başkası sönmeye mahkûmdur. Sükut et.»

9015

گفت نی رقم بر آن کوه بلند
عاصمت آن که مرا از هرگزند

«Kenan dedi ki: hayır... gemine girmem, şu yüksek dağa çıkarım. O-rası beni her türlü zarardan kurtarır.»

9016

هین مکش که کوه کاهست این زمان
جز حیب خویش را ندهد امان

«Nuh Aleyhisselâm dedi ki: etme evlâdım; bugün bir dağ, bir saman çöpü vaziyetindedir. Allah bugün sevdiklerinden başkasına eman vermi-yecektir.»

9017

گفت من کی پند تو بشنوده‌ام
که طمع کردی که من زین دوده‌ام

«Kenan dedi ki: Ben senin nasihatini nasıl dinlerim? Sen benim senin dininde olduğumu mu zan ediyorsun?»

9018

خوش نیامد گفت تو مرا گز مرا
من بری‌ام از تو درم‌دوسرا

«Senin sözlerin bana asla hoş gelmemiştir. Ben Dünyada da, Ahirette de senden beriyim.»

9019

هین مکن بابا که روز ناز نیست
مرخدارا خویشی و ابتاز نیست

«Oğlum etme ki bugün naz günü değildir. Allahın hakikaten şeriki ve benzeri yoktur.»

İstedigini yapmakta muhtardır.

9020

تا کون کردی و این ناز کیست
آندرین درگاه ناز و کبر کیست

«Şimdiye kadar nazlandım durdun, fakat şimdi nâzik bir zamandır. Bu dergâhda, - yânî; Huzur-u İlâhî'de - nazlanmak ve kibirlenmek kimin haddinedir?»

9021

لم یلد لم یولدست اندر قدم
نه پدر دارد نه فرزند و نه عم

«Allah; Ezelde (Lemyelid ve lemyüled) dir. Ne babası, ne oğlu, ne de amcası vardır.»

9022

ناز فرزندان کجا خواهد کشید
ناز بابایان کجا خواهد شنید

«O doğurmamış ve doğmamış olan Allah, çocukların nazını nasıl çe-ker, babaların niyazını nasıl dinler?»

9023

نیستم مولود پیرا کم بناز
نیستم والد جوانا کم کراز

«Ben doğmuş değilim, ey ihtiyar nazlanma! Ben baba da değilim ey genç sen de nazlanma!»

9024

نیستم شوهر، نیم من شهوتی
ناز را بگذار اینجا ای ستی

«Ben koca değilim, şehvetim de yok... Ey hanım burada nazı bırak!»

9025

جز خضوع و بندگی و اضطرار
اندین حضرت ندارد اعتبار

«Tezellül, kulluk ve acz'den başka burada itibar edilecek şey yoktur, demekte...»

9026

گفت بابا سالها این گفته
باز میگویی بجهل آشفته

«Kenan dedi ki: Baba, bu sözleri yıllardan beri söylemekteisin, şimdi de tekrar ediyorsun. Ne kadar cahilmişsin!»

9027

چند ازینها گفته باهر کسی
تا جواب سرد بشنودی بسی

«Bu sözleri ne zamandan beri herkese söylüyor ve soğuk cevaplar i-
şitiyorsun.»

9028

این دم سرد تو با گوشم نرفت
خاصه ا کنون که شدم دانا و زفت

«Senin bu soğuk sözlerin benim de kulağıma girmedi. Hususan büyü-
düğüm ve ilim sahibi olduğum bir devrede dinler miyim?»

9029

گفت بابا چه زیان دارد اگر
بشنوی یکبار تو پند پدر

«Nuh Aleyhisselâm dedi ki: A evlâdım! Bir defa olsun babanın nasî-
hatini dinlesen ne zarar edersin?»

9030

همچنین می گفت او پند لطیف
همچنین می گفت او دفع عنیف

«Hazreti Nuh, böylece lâtif nasihatler veriyor, Kenan ise böylece sert
cevaplarla onu karşılıyordu.»

9031

نی پدر از نصیح کنعان سیر شد
نی دمی در گوش آن ادبیر شد

«Ne babası, Kenana nasihat vermeye doyuyordu, ne de o nasihatlar,
felâketi gelmiş olan o evlâdın kulağına giriyordu.»

9032

اندین گفتن بدند و موج تیز
برسر کنعان زد و شد ریز ریز

«Onlar böyle konuşurlarken, şiddetli bir dalga gelip Kenanın başına
vurup, O'nu parça parça etti.»

Bir Hadisi şerifte : «Benim şeriatım, Nuh'un gemisine benzer. Herkim
ona tutunursa kurtulur ve herkim ondan ayrılırsa boğulur.» buyrulmuş-
tur.

Kenanın babasının gemisine girmediği için boğulduğu gibi, İslâmiyet
gemisinden ayrılanlar da dalâlet dalgaları arasında boğulacaklardır.

9033

نوح گفت ای پادشاه بردبار
مرمرا خر مرمدا سیت بردبار

«Nuh Aleyhisselâm dedi ki: Ey sabır ve hilim sahibi olan Malikel
Mülk! Benim eşeğim öldü ve senin kahir selin yükümü götürdü.»

Hazreti Pir'in böyle bir tâbir kullanması şu vak'aaya telmih olsa ge-
rekdir:

Azerbeycanlı biri, eşeğine çanak, çömlek yükletmiş, dağ kenarındaki
bir patikada gidiyormuş. O esnâda hava bozmaya, şimşekler çıkmaya baş-

lamış. Eşek dağdan yuvarlanmış, tabiatıyla, üstündeki çanak, çömlek kırılmış. O sıkıntı içinde iken bir şimşek çakınca, Azerbeycanlı dayanamamış, Bâri Hudâya; «Eşeğim mürdettin, yüküm dörd ettin, şimdi de çırağın yakup meni ariysen? Özüm burdayem.» demiş.

9034

وعدہ کردی مرمرہا تو بارہا
کہ بیاید اہل از طوفان رہا

«Nuh Aleyhisselâm dedi ki: İlâhî! bana, senin ehlin tufandan kurtulacaktır diye mükerreren vâd etmiştin.»

9035

دل نہادم برامیدت من سلیم
بس چرا بر بود سبیل از من کلیم

«Ben de safderun senin vâdine gönül bağlamışdım. Şimdi neden dolayı sel, benim gülcüğümü kapıp götürdü?»

Hûd sûresinde buyuruluyor ki:

وَنَادَى نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي
مِنْ أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنْتَ أَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ

«(Kenânın helâkı üzerine) Nuh, Rabbine dâa edip dedi ki: Ey Rab-bim, hakikatte oğlum da benim ailemden idi. Senin vaadin ise şüphesiz hakdır ve sen hüküm verenlerin en hakîmisin¹⁰⁶.»

9036

گفت او از هل و خویشانست نبود
خود ندیدی تو سپیدی او کبود

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki: O, senin ehlinden ve akrabandan değildi.

(106) Sûrei Hûd: 45.

Görmedinmi ki sen îman nuru ile beyazsın, o zulmet küfrüyle mosmor ve simsiyahtır.»

Yine sûreyi Hut'ta, Nuh Aleyhisselâmın bu tazarrû'u üzerine Cenab-ı Hak buyurdu ki:

قَالَ نُوحٌ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَسْتَلِنَ
مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنِّي أَعِظُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ
قَالَ رَبِّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَسْأَلَكَ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَإِلَّا
تَغْفِرْ لِي وَتَرْحَمْنِي أَكُنَ مِنَ الْخَاسِرِينَ

«Yâ Nuh! (Kenan) kat'iyyen senin ailenden değildir. Çünkü O'nun salih olmayan ameli vardı. Şu halde bilmediğin bir şeyi benden isteme. (Senin caiz olmayan şeyleri sual etmekle) cahiller takımından olmama-nı sana tavsiye ederim. Nuh dedi ki: Ey Rabbim; Bilmediğim bir şeyi sormakdan sana sığınırım, bana mağfiret ve merhamet etmiyecek olur-san (son derece) ziyana uğramış olanlardan olurum¹⁰⁷.»

Hazreti Mevlâna bu hususa bir misal getiriyor ve diyor ki:

9037

چونکہ دندان تو در کرمش فتاد
نیست دندان بر کنش ای اوستاد

«Senin dişine kurt düşünce - yâni diş çürüyünce - o artık diş değildir ey üstad, onu çıkart.»

9038

نا کہ باقی تن نگردد زار ازو
گرچه بود آن تو شو بیزار ازو

«Ki vücûdun onun vereceği ızdırapdan inlemesin. Vak'a senin dişin-di, artık ondan beri ol!»

(107) Sûrei Hûd: 46-47.

گفت بزارم ز غیر ذات تو
غیر نبود آنکه او شد مات تو

«Nuh Aleyhisselâm dedi ki: İlâhî senin Zat'inden başka herşeyden heriyim. İlâhî, Sende fânî olan âgyar sayılmaz.»

تو همی دانی که جویم باتومن
بست چندانم که باران باچن

«Yarabbi seninle benim nasıl olduğumu sen bilirsin. Yağmurların çimene verdiği feyzin yirmi mislini - yâni ondan pek fazlasını - sen verirsin.»

زنده از تو شاد از تو عائی
مفتدی بی واسطه بی حائی

«Ben fakirim ki seninle hayat bulmuşum, seninle mesrûrum; vasıtasız ve illetsiz gıdâmı veren sensin.»

متصل نی ، منفصل نی ای کمال
بلکه بی چون و چگونه و اعتلال

«Ey kemâl sahibi Rabbim! Sana muttasıl olmadığım gibi mütfasıl da değilim. Seninle keyfiyetsiz ve illetsiz bir haldeyim.»

Bitişik yahut ayrı olmak için, iki şeyin bulunması lâzımdır. Vücûd-u İlâhî karşısında hiç bir şey yoktur ki birleşme ve ayrılma olabilsin.

ماهیانم و تو دریای حیات
زنده ایم از لطف ای نیکو صفات

«Ey bütün iyi sıfatların sahibi olan Allahım! Sen, bir hayat denizisin. Biz de senin lutfunla yaşayan balıklarız.»

تو نکنی در میان فکرتی
نی بمالولی قرین چون عاتی

«Sen tefekküre sığmadığın gibi, illetle (sebeb) de izah edilemezsin.»

İlet, sebeb demektir. O sebebin hasil ettiği şey de malul'dür. Mese-lâ bir ateş bir illettir. Üstündeki kabın içinde bulunan suyun ısınması ve kaynaması ise mâluldür. İlet ayrılınca malul de olmaz. Fakat Cenâb-ı Hakkın insanlara olan yakınlığı ve onları yaşatması ateşin suyu kaynatması gibi değildir.

پیش ازین طوفان و بعد این مرا
تو مخاطب بوده در ماجرا

«Bu tufandan evvel de her macerada muhatabım sen idin, tufandan sonra da yine sen olacaksın.»

با تو میگفتم نه با ایشان سخن
ای سخن بخش نو و آن کهن

«Ey yepyeni sözler bağışlayan ve eski sözlere sahib olan Rabbim! Ben şimdiye kadar kavmime değil, sana söylüyordum.»

نی که عاشق روز و شب گوید سخن
گاه با اطلال و گاهی با دمن

«Âşık gece gündüz, kâh adlâl'e kâh dimen'e söz söylemez mi?»

Adlâl: Bir menzilde kalan divar harabeleri, dimen ise süprüntülükte biten yeşillik manâsınadır. Arap şairleri ekseriya sevgilinin karargâhında kalmış olan bu gibi şeylere manzumelerinde hitap ederler.

Hadisi Şerifde buyrulmuştur ki: «Süprüntülükde biten yeşillikten sakınınız.»

Bununla: «Soysuz bir aile içinde yetişmiş bir kızı almayınız» manâsı kastedilmiştir.

9048

روی با اطلال کرده ظاهرا
او کرامی کرده این مدحت کرا

«Âşık, suretâ adlâle teveccüh ederek onlara söz söyler. Fakat o medih ve senâyı kime eder?»

Şüphesiz ki sevgiliye...

9049

شکر طوفانرا کنون بگماشتی
واسطه اطلالرا برداشتی

«Halka havale eylediğin tûfâna şükür ki onları (o süprüntüleri) izâle etti. Böylece, karşımda menzil harabesi gibi olan o vasıtaları yokettin.»

9050

زانکه اطلال لئیم و بد بدند
نی ندایی نی صدایی میزدند

«Çünkü onlar alçak ve kötü harabelerdi. Ne sesleniyor ve ne de sesimize karşılık veriyorlardı.»

9051

من چنان اطلال خواهم در خطاب
کز صدا چون کوه وا گوید جواب

«Ben öyle bir adlâl isterim ki hitâbettikçe dağ gibi akisler yapsın ve açıktan açığa cevap versin.»

9052

تا مثنی بشنوم من نام تو
عاشقم بر نام جان آرام تو

«Ki ben senin adını mükerrer olarak eşiteyim. Çünkü ruha istirahat veren adına aşıkım.»

İstedim ki ben Allah dedikçe, karşımda, o adlâl mesâbesinde olan kavim de, benim nidâma dağlar gibi ses versinler, yâni, onlar da Allah desinler. Bu suretle o Nam-ı Şerifini bir benim nidam, bir de onların se-dâsiyle işiteyim.

9053

هر بنی زان دوست دارد کوهرا
تا مثنی بشنود نام ترا

«Senin adını iki defa işitmiş olmak için her peygamber dağı severdi...»

Mûsâ Aleyhisselâm Tur dağını sevdiği gibi, Aleyhisselâtüvesselâm Efendimiz de Mekke civarındaki Hirâ dağını severdi. Hatta nübüvvetten evvel oraya gider ve bir kaç gün halvet ederdi. Medinede iken arasına Uhud dağına gider, civarında medfun bulunan amcası Hazreti Hamza ile, Uhûd harbindeki şehitleri ziyâret ederdi. Hatta «Uhud bizi sever, biz de onu severiz» meâlinde bir Hadîs-i Şerif vardır. Keza Kudüs civârındaki dağlar, Hazreti Dâvud zebur okuduğu vakit onun nidâsına sedâ verirlerdi.

9054

آنکه بست مثال سنگلاخ
موشرا شاید نه مارا در مناخ

«O alçak ve taş ocağı gibi olan dağ, fâreye lâyıkdır; bize karargâh olmak için değildir.»

9055

من بگویم او نگرده یار من
بی صدا ماند دم گفتار من

«Ben söyliyeyim de, o dağ benim yârim olmasın, benim sözümü tek-rarlamasın ve sözlerim akissiz kalsın; bu lâyıktır mıdır?»

9056

باز مین آن به که هموارش کنی
نیست همدم با قدم یارش کنی

«Îlâhî, öyle bir dağı yerle bir etmen ve hemdem olmadığı için onu a-yaklar altında bırakman evlâdır.»

گفت ای نوح ارتو خواهی جمله را
حشرگر دایم برآرم از ژی

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Ey Nuh istersen boğulanların hepsini dilerlerken yeniden toprakdan çıkarayım.»

بهر کنمانی دل تو نشکنم
لیک از احوال آ که میکم

«Bir Kenan için senin kalbini kırmam. Lâkin ahvalden seni haberdar ederim ki kâfir bir oğul, senin ehlinden değildir.»

گفت فی نی راضیم که تو مرا
هم کنی غرقه اگر باید ترا

«Nuh dedi ki: Hayır... Hayır yarabbi; ben kazâna razıyım. Eğer iraden taallûk eylediyse beni de onlar gibi tûfâna garket.»

هر زمانم غرق میکنم من خوشم
حکم تو جانست چون جان میکشم

«Hattâ, her vakit ve tekrar tekrar gark et. Senin hükmün ruhtur; candır... Ben o rûhu nasıl öldürürüm?»

ننگم کسی را و گرمم بنگرم
او بهانه باشد و تو منظرم

«Ben kimseye bakmam, bakacak olsam bile, o baktığım bahânedir; gördüğüm sensin...»

عاشق صنع توام درشکر و صبر
عاشق مصنوع کی باشم چو کبر

«Îlâhî; ben senin sun'una aşıkım, ona karşı şükür ve sabrederim. Kâfir gibi nasıl masnu'un âşığı olurum.»

عاشق صنع خدا بافر بود
عاشق مصنوع او کافر بود

«Allahın sun'una âşık olan muhteremdir, onun masnu'una âşık olan ise kâfirdir.»

«(KÜFRE RAZİ OLMAK KÜFÜRDÜR) HADİSİ İLE (BENİM KAZÂMA RAZİ OLMAYAN BENDEN BAŞKA BİR RAB ARASIN) HADİSİ KUDSİSİNİN MANALARINI BİRLEŞTİRMEK»

دی سوا لی کرد سائل مر مرا
زانکه عاشق بود او برما جرا

«Dün biri bana bir sual sordu. Çünkü o macerâya ve mübâhaseye meraklı idi.»

گفت نکتة الرضا بانکفر کفر
این پیمبر گفت و گفت اوست مهر

«Dedi ki: (Küfre râzi olmak küfürdür) nüktesini peygamber söylemiştir ve onun buyruğu senettir.»

باز فرمود او که اندر هر قضا
هر مسلمانی را رضا باید رضا

«Tekrar Resûlullah buyurmuşdur ki: (Her kazâ'ya her müslümanın rızâ göstermesi lâzımdır).»

نی قضاى حق بود کفر و نفاق
کر بدین راضی شوم باشد شقاق

«Küfür ve nifak da Allah'ın kazâsı değil midir? Lâkin ben bu kazâya râzî olursam, günaha girmiş olurum.»

ورنیم راضی بود آن هم زیان
بس چه چاره باشدم اندر میان

«Eğer kazâya rıza göstermezsem o da bana zarar verir. O halde ikisinin arasında bana çâre nedir?»

Evet. (Küfre rıza göstermek küfürdür) ve «Cenâb-ı Hak buyurmuştur ki: Her kim benim niğmetlerime şükretmezse, verdiğim belâyâ sabretmezse, kazâma, yâni; verdiğim hükme râzî olmazsa kendisine benden başka bir Rab arasın.» Hadisleri vardır. Sûretâ bu iki hadis birbirini nakz eder gibi görünür. Çünkü küfrün de, imanın da Hâlıkı Allah'dır. Nitekim:

لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ

Yâni: «Habibim de ki: Herşeyi yaratan Allah'dır¹⁰⁸» âyeti ve emsali âyetler bunu sarahaten göstermektedir. Diğer taraftan (Küfre rızâ küfürdür.)

Hazreti Mevlâna bu mühim meseleyi şu suretle hallediyor:

(108) Sûrei En'am: 102.

گفتمش این کفر مقضی نه قضاست
هست آثار قضا این کفر راست

«O sual sorana dedim ki: Bu küfür, kazâ değil, makzîdir. Doğruca kazanın eseridir.»

بس قضا را خواجه از مقضی بدان
تا شکات دفع گردد در زمان

«Efendi; kaza ile makziyi bil ki derhal müşkilin hal olsun.»

Kaza: hüküm, **Makzî**: mahkûm mânâsıdır. Mü'minin imanı ve kâfirin küfrü, kazânın kendisi değil, Kâza-i İlâhînin eseridir. Hakim Senâî (Kuddise sirrahû) der ki: «Küfür de, iman da: Allah birdir, şeriki, naziri yoktur, diye Hakkın yolunda koşar durur». Şu halde İlâhî kâza eseri olması itibariyle küfre rızâ göstermek küfür değildir.

Hazreti Mevlâna bu bahsi izah ediyor:

راضیم در کفر زان رو که قضاست
نی ازین روچه نزاع و خبث ماست

«Ben, Allah'ın hüküm ve kazâsı olmak itibariyle küfre râziyim, bizim nizâ'mız ve habâsetimiz cihetiyle olan küfre râzî değilim.»

کفر از روی قضا خود کفر نیست
حق را کافر بخوان اینجا مایست

«Kazâ cihetinden küfür, küfür değildir. Allah'a kâfir deme ve burada durma!»

کفر جهلست و قضاى کفر علم
مردوکی يك باشد آخر حلم و حلم

«Küfür cehâlettir, küfre hükmetmek, yâni; onu var etmek ilimdir. Meselâ (hulm) ve (hılm) kelimeleri şeklen bir olmakla beraber mânâları ayrılır.»

Hulm: Rüyâ demektir. Hılm ise yavaşlık mânâsınadır. Bunların ikisi bir olmadığı gibi, küfürle, kaza-i küfür de bir değildir.

Hazreti Mevlâna buna bir misal getiriyor :

زشتی خط زشتی نقاش نیست
بلکه ازوی زشترا بنمود نیست

«Bir resmin çirkin olması ressamının acemiliğine delâlet etmez. Belki onun maksadı çirkinliği göstermektir.»

قوت نقاش باشد آنکه او
هم تواند زشت کردن هم نکو

«Bir ressamın çirkin resim, karikatür yapması onun sanatındaki maharetini gösterir ki hem güzel, hem çirkin resim yapabiliyor demek olur.»

Dikkat edilecek olursa görülür ki Mahlukât-ı İlâhiyenin gerek mah-sûsâtı, gerek mâkûlâtı ezdaddan, yâni; birbirine zıt şeylerden ibârettir. Meselâ sıcaklık, soğukluk, aydınlık, karanlık, akıllılık, delilik, güzellik, çirkinlik, mü'minlik, kâfirlik gibi.

Bunların hepsi de Hakkın halkedici eseridir. İçlerinde iyi olmayanlar, ressamın çirkin karikatür yapması gibidir ki, bu hal, ressamın yalnız güzel resim yapmakta değil, çirkin resim yapmakta da mahâreti olduğunu gösterir. Onun gibi, halkedilmiş kötülükler de Allah'ın san'at nılkatindeki kemâl kudretini göstermektedir. Sani-i âlem, yalnız iyilikleri halk edip de kötülükleri yaratmamış olsaydı, hem iyiliklerin kıymeti bilinmezdi, hem de, haşa, «Allah kötülükleri yaratmaya muktedir değildir.» gibi bir vehim husûle gelirdi. Nasıl ki mecûsiler bir (Yezdan) ile bir (Ahriman) a ibâdet ederler ve (Yezdan) ı Hayır Halik'i, (Ahriman) ı ise Şer Halik'i

zannederler. Binaenaleyh kötülüklerde iyilikler gibi Hak'kın halkedici eseridir. Bu itibar ile küfür de iman gibi, Hak'kın kazası eseri olduğundan, ona da riza göstermek gerektir. Lâkin kâfir'den zuhûru itibariyle ona rızâ göstermek mücib-i küfürdür. Bah's gayet derindir ve anlaşılması müşkül'dür. Bunun için dikkat edilmek lâzımdır. Bundan dolayı Hazreti Mevlâna da diyor ki :

گر کشایم بحث این را من بساز
تا سؤال و تاجواب آید دراز

«Eğer bu bahsi lâyikiyle tafsil edecek olsam uzun uzâdıya sualler ve cevaplar varit olur.»

Evet, mesele uzatılacak olsa araya mütekelliminin (İrade'i cüziye)si ve mütesavvifenin «İlim malûma tâbidir» düstûru girer. Bir çok kılûkal yapılmış olur. Öyle olduğu halde neticesi hayretten başka bir şey olmaz. Böyle olmakla beraber :

ذوق نکته عشق از من می رود
نقش خدمت نقش دیگر میشود

«Aşk nüktesinin zevki de benden zâil olur. Hakikatleri anlatmak sûretiyle yapmak istediğim hizmet başka bir kalıba girer; söz, tasavvufdan kelâm bahislerine intikal eder.»

Cenâb-ı Pîr, bu gibi derin bahislerin (Hayret)le neticeleneceğini anlatmak için bir fıkra naklediyor ve diyor ki :

آن یکی مرد دمو آمد شتاب
پیش يك آینه دار مستطاب

«Kır saçlı biri bir berber dükkânına alel acele geldi.»

گفت از ریشم سپیدی کن جدا
که عروس نو گزیدم ای فقی

«Yiğitim! Sakalımdan ağarmış kılları ayıkla ki yeni evlendim, dedi.»

ریش او ببرد و کل پیش نهاد
گفت تو بگزین مرا کاری فتاد

«Berber sakalını tamamiyle tıraş ederek, onun önüne koydu ve dedi ki : benim bir işim zuhur etti, sen kendin ayıkla...»

این سواک و آن جوابست آن گزین
که سرانها ندارد درد دین

«İşte bu siyah kıllar süal ve beyaz kıllar da cevaptır. Sen istediğin gibi seç.»

Din dertlisi olan ârifler böyle şeylerle uğraşamazlar. Burada kır sakallı kimseden murat : kil ve kâl sahipleri, berberden maksat da ârifi-billah olanlardır. Sakalın tıraş edilmesi : ârifi kestirme cevap vermesi, ben böyle şeylerle uğraşamam, sualler, cevaplar, itirazlar ve defilerle sen uğraş, demesidir.

Bir fıkra daha :

آن یکی زد سبلی* مرزیدرا
حله کرد او از برای کیدرا

«Biri Zeyd'in ensesine bir sille vurdu. O da mukâbele için ona hamle etti.»

گفت سبلی زن سواک میکنم
بس جوابم گوی وانکه میزنم

«Silleyi vuran dedi ki : sana bir سوال soracağım, cevabını ver, ondan sonra sen de bana vur.»

برقضای تو زدم آمد طراق
یک سواکلی دارم اینجا در وفاق

«Senin ensene vurunca bir şakırtı oldu. Şimdi bir سوالım var, ona muvâfık cevap ver.»

این طراق از دست من بودست یا
از قفا گاه تو ای فخر کیا

«Ey büyüklerin medâr-ı iftihârı! O şakırtı benim elimden mi, yoksa senin ensenden mi peydâ oldu.»

گفت از درد این قراغت نیستم
که درین فکر و تفکر بیستم

«Silleyi yemiş olan dedi ki : ensem acısı, o şakırtının nereden çıktığını düşünmek için bana meydan vermedi.»

تو که بی دردی همی اندیش این
نیست صاحب دردرا این فکر هین

«Dertli olmadığın için onu sen düşün. Haberin olsun ki dertli olanda bu düşünce yoktur.»

İtikat meselesine dair muhtelif mezhepler, erbabı arasında ceryan

eden mubahaseler sırasında bazan öyle bahisler açılmıştır ki, enseye vurulan sillerin şakırtısı vuranın elinden mi çıktı, yoksa vurulan enseden mi zühur etti, suali kadar mânâsızdır. Hazreti Mevlâna da bu fıkrayı o bahislerin münâsebetisizliği dolayısıyla îrad eylemiştir.

9088

در صحابه کم بدی حافظ کسی
گرچه شوقی بود جاننا را بسی

«Ashabı kirâmın ruhlarında ziyadesiyle iştîyak olmakla beraber, aralarında Kur'an'ı hıfz eylemiş olanları nadirdi.»

9089

زانکه چون مغزش درآ کند و رسید
پوستها شد بس رقیق و وا کفید

«Çünkü bir meyvenin içi kemâlini bulunca kabuğu inceler ve yarılr.»

9090

قشر جوز و فستق و بادام هم
مغز چون آ کند شان شد پوست کم

«Ceviz, fıstık ve bademin içi dolgunlaşınca kabukları inceler.»

9091

مغز علم افزود کم شد پوستش
زانکه عاشق را بسوزد دوستش

«İlmin hakikati de kemale gelince, kabuğu yok olur. Çünkü aşık, sevgilisi yakar.»

9092

وصف مطلوبی چو ضد طالبیست
وحی و برق نور سوزنده نبیست

«Allah'ın matlûbu ve mahbûbu olmak, tâlibi bulunmanın zıddı olduğu için vahiy ve nûr şimşegi Resûlullâhı yakardı.»

Buhârî'de Hazreti Ayşe (Radiallahüanha ve an ebiha) nın şöyle dediği rivâyet edilmiştir. «Hâris bin Hişam: Ya Resûlallah sana vahiy nasıl geliyor? diye sordu. Peygamber Efendimiz buyurdu ki: Bâzen çan sesi gibi gelir. O türlü bana şiddetli olur. Melek benden vahiy keser, ben de onun dediğini hıfz etmiş olurum; bazan da melek bana insan sûretinde görünür ve bana sarâhaten söyler.»

Resûlullah Efendimiz, birinci sûretteki vahiyde çok zahmet çekerti. Âdetâ kendinden geçer ve kış günlerinde terlerdi. İkinci şekilde onlar olmazdı.

Hazreti Mevlâna'nın «Vahiy Şimşegi Resûlullâhı yakardı» demesi birinci şekle işârettir.

9093

چون نجلی کرد اوصاف قدیم
بس بسوزد وصف حادث را کلیم

«Kadim olan Allah'ın evsâfı tecelli edince hadîs olan insanın vasıflarını yakar.»

Yâni; onun benliğini izâle eder.

9094

ربع قرآن هر کرا محفوظ بود
جل فینا از صحابه می شنود

«Ashab arasında Kur'an'ın dörtte birini ezberlemiş olanlar, yine ashabtan: (O, aramızda büyük ve muhterem bir kimsedir) methini iştirilerdi.»

Ashâbı kirâmın şu hâli, hâfızalarının kuvvetsizliğinden değildi. Bir âyetin hükmüyle amel edip onun hikmet ve esrârına tamamiyle vâkıf olmayınca, diğer bir âyetin hıfzına çalışmazlardı. Bir rivayete göre, ashab onar âyetten ziyâdesini öğrenmezlerdi. O âyetleri öğrenip hıfz ve muciblerince amel ettikten sonra diğer âyetleri teallüm ederlerdi.

Şeyh İbni Atâ (Kuddisesırrahı)ya Kur'an'dan ne kadar okuyorsunuz? diye sormuşlar. Ondört sene evveline kadar günde bir hatim inerdim. Ondört seneden beri ise Sûre-i Enfal'e kadar gelebildim cevâbını vermiş. İbni Atâ'nın ondört senede Kur'an'ın ancak üçtebirini okuyabilmesi, okuduklarının mânâlarını iyice anlamak ve hükümleriyle âmil olmak içindi.

جمع صورت با چنین معنی ژرف
نیست ممکن جز ز سلطان شکر ف

«Kur'an'ın sûretini, yâni; elfâzını böyle derin mânâlarıyla cem ve hıfz edebilmek, ancak azîm ve manevî bir sultan olan Hazreti Peygamber ve onun kâmil vârisleri için mümkündür.»

در چنین مستی مراعات ادب
خود نباشد و ربود باشد غجب

«Böyle mestlik ve istiğrak hâlinde edebe riâyet ve harekesine, secâvendine dikkat olamaz. Olursa şaşılacak bir şey olur.»

Şeyh Ümmüsinan (Kuddise sirrahu) (Tebâreke) sûresini okurken bazı hareke yanlışlığı yapar ve bu hal, halîfesi Seyyid Seyfullah'ın hayretini mucip olurmuş. Seyfullah Efendi bir gece rüyâsında büyük bir saray görmüş ki ötesinde, berisinde bazı siva dökükleri varmış. Fakat bir takım kuşlar ağızlarında harç olduğu halde gelip o dökülen yerleri sıvıyorlarmış. Rüyâsını şeyhine söylemiş. O da : Seyfullah, gâlibâ sen benim okuduğum tebârekeye itiraz etmişsin; gördüğün o saray Tebâreke sûresidir. Siva dökükleri benim yaptığım hareke yanlışlarıdır. Allah meleklerini yollar, dökük yerleri sıvatar diye tâbir etmiş. Bundan Kur'an'ı yanlış okumanın ziyânı yoktur mânâsı anlaşılmasın. Onun mânâsıyla meşgul olanlar, tecvit ve kırâat usulleriyle pek meşgul olmazlar; yâni; ayın'ı çatlatmak, kaf'ı patlatmak hususunda pek taassup göstermezler, demek isteniliyor.

اندر استغنا مراعات نیاز
جمع ضدیقت چون گردد و دراز

«İstighnâ mertebesinde olanlar için niyâza riâyet etmek, yuvarlak bir şeyle, uzun bir şeyi, zıt oldukları halde, bir arada cem eylemek olur.»

خود عصا منشوق عریان می بود
کور حود صندوق قرآن می بود

«Asâ, âmâ olanların sevgilisidir. Kör, Kur'an'ın sandığı, mahfazasıdır.»

Hazreti Mevlâna, Kur'an'ın mânâsını bırakıp da elfâzına sarılanları, deynekle yürüyen körlere, hâfız olan körleri de Mushaf mahfazasına benzetiyor. Böyle olmakla beraber :

باز صندوقی پر از قرآن بهست
زانکه صندوقی بود خالی بدست

«Kur'an ile dolu olan bir sandık, yâni; Kur'an'ın yalnız elfazını ezberlemiş olan bir hafız boş bir sandıktan evlâdır.»

باز صندوقی که خالی شد ز بار
به ز صندوقی که پر موشت و مار

«Yine, yükden ve eşyâdan hâlî olan bir sandık, fâre ve yılan dolu bir sandıktan iyidir.»

Dikkat buyrulursa Hazreti Mevlâna Kur'an ehlini bir takım derecelere taksim etmiştir. Birinci derecede olanlar : Kur'an'ın hem elfâzını, hem mânâsını bilen Verese-i Muhammediyye'dir. İkinci derecede olanlar : Kur'an'ın elfazını, lügatını, bilip de, esrar ve hakâyıkından gâfil olanlar. Üçüncü derecede olanlar : Kur'an'ın yalnız elfazını hıfz etmiş ve Mushaf çekmecesini gibi kalmış olanlar. Dördüncü derecede olanlar : Kur'an'dan tamamıyla hâlî ve boş sandık gibi olanlar... Beşinci derecede olanlar da : Kalpleri Kur'an'dan hâlî ve fâre ve yılan gibi fâsit fikirler ve yanlış itikatlarla dolu olanlar...

حاصل اندر وصل چون افتاد مراد
گشت دلالة به پیش مراد سرد

«Hülâsa : bir kimse emel edindiği bir visâle nail olunca, artık kılavuz kadın ona soğuk görünür.»

چون بطوبت رسیدی ای ملیح
شد طلبکاری علم اکنون قبیح

«Ey güzel kimse! Matlûbuna vâsıl olunca, artık ilme talepkâr olmak çirkindir.»

Meselâ buradan Medine'ye gitmek matlûbumuz; fakat yolu bilmiyoruz. Oraya gidebilmek için yolunu bilenlerden sorar, öğreniriz. Fakat, Medine'ye vardikten sonra: Medine'ye nereden gidilir? diye öğrenmek istemek, elbette mânâsız bir hareket olur.

چون شدی بر بامهای آسمان
سرد باشد جستجوی نردبان

«Sen göklerin damına, yâni; asûmânın fevkine vâsıl olursan merdiven aramak soğuktur.»

Buradaki, (Bâmu asûman) dan maksat: Kur'an hakikatlerinin ilmidir. Merdivenden murad da ona vâsıl olacak sarf, nahiv, meânî, beyan, bedî' gibi alet ilimleridir. Zâten bunlara alet ilimleri denilmesi Kur'an'ın anlaşılmasına vâsıta oldukları içindir. Kur'an'ın elfaz ve meânîsine ve esrar ve hakikatlerine vâkıf olduktan sonra, artık, yalnız kelimelere taalûk eden kaidelerle uğraşmak soğuk olur. Meğer ki başkalarına öğretmek için ola...

جز برای یاری و تعلیم غیر
سرد باشد راه خبر از بعد خبر

«Bir dosta, yahut başkalarına öğretmekten maadâ bir hayır ümidiyle böyle âlet ilimleriyle meşgul olmak soğuktur, mânâsızdır.»

آینه روشن که شد صاف و جلی
جهل باشد بر نهادن صیقلی

«Saf ve parlak bir aynaya cilâ vermeye kalkışmak cehâletten ileri gelir.»

پیش سلطان خوش نشسته در قبول
ز شت باشد جستن نامه و رسول

«Pâdişâhın huzûruna kabul edilmiş ve orada hoşca oturmuş olan bir kimsenin Pâdişâha göndermek için nâme ve elçi araması çirkin bir şeydir.»

«BİR ÂŞIKIN MÂŞÜKU HUZURUNDA AŞK MEKTUBU OKUMASI VE MAŞÜKUN BU HAREKETİ MAKBUL GÖRMEYEREK: MATLUBA VASIL OLDUKDAN SONRA DELİL ARAMAK ÇİRKİNDİR VE MALÛM'A ERDİKDEN SONRA İLİM İLE İŞTİGAL EYLEMEK KÖTÜ BİR ŞEYDİR DEMESİ»

آن یکی را یار پیش خوش نشاند
نامه بیرون کرد و پیش یار خواند

«Bir kimseyi sevgilisi karşısına oturtdu. O kimse cebinden bir kâğıt çıkarıp sevgilinin huzurunda okumaya başladı.»

بیتها در نامه و مدح و ثنا
زاری و مسکینی و بسنی لایها

«O kâğıtta beyitler, methü senâlar, feryatlar, acizler ve birçok niyazlar vardı.»

گفت معشوق این اگر بهرمنست
گاه وصل این عمر ضایع کردنت

«Sevgili dedi ki: eğer bunlar benim için ise vuslat zamanında böyle şeylerle meşgul olmak, ömrü zâyî etmektir.»

من به پشت حاضر و تو نامه خوان
نیست این باری نشان عاشقان

«Ben senin karşında bulunuyorum, sen ise nâme okuyorsun. Bu hareket, âşıklık alâmeti değildir.»

گفت اینجا حظری اما ولبك
من نمی یابم نصیب خویش نيك

«Âşık dedi ki: evet, burada hazırsın, lâkin ben senden nasibimi iyice alamıyorum.»

آنچه میدیدیم ز تو پارینه سال
نیست این دم گرچه می بینم وصال

«Geçen sene sende gördüğüm hâli ve zevki şimdi visalde iken bulamıyorum.»

چشمه می بینم ولیکن آب نی
راه آبم را مگر زرد رهنی

«Çeşmeyi görüyorum, lâkin suyu yok. Suyumun yolunu gâliba bir volkesen kesti.»

گفت بسی من نیستم معشوق تو
من بلغار و مرادت درق تو

«Sevgili dedi ki: O halde senin mâşukun ben değilim. Ben Bilgar deryâsında bulunuyorum, senin murâdın Katu'da dolaşıyor.»

(Bilgar) ve (Katu) birbirine gayet uzak iki memleketmiş.

عاشق تو بر من و رحائی
حالت اندر دست نبود ای فتی

«Ey yiğit; sen bana değil, benim aşkımdan husûle gelen hâlet ve zevke âşıksın. Halbuki hal geçici bir şeydir, dâima elde bulunmaz.»

بس نیم کلی* مطلوب تو من
جزء مقصودم ترا اندر زمن

«O halde senin tamâmiyle istediğin ben değilim. Alemdede istediğin şeyin bir kısımcağını da bende var.»

خانه معشوقم و معشوق نی
عشق بر نقدست بر صندوق نی

«Ben senin için sevgili değil, sevgilinin evi gibiyim. Halbuki aşk nakde olur; nakdin durduğu çekmeceye değil.»

هست معشوق آنکه او یتابود
مبتدا و منتهای ان بود

«Sevgili tek olandır. Gelişin de ondandır, gidişin de onadır.»

چون بیابی اش نمائی منتظر
هم هویدا او بود هم نیرسر

«Onu bulunca başka şeye muntazır olmazsın. O senin için hem zâhir, hem de bâtındır.»

9120

میر احوالست فی موقوف حال
بنده آن ماه باشد ماه و سال

«Hakîkî âşık, hâle hâkimdir, mahkûm değil... Aylar ve yıllar onun bendesi olur.»

9121

چون بگوید حارا فرمان کند
چون بخواید جسمهرا جان کند

«Söyleyince hâle ferman eder, isteyince cisimleri can haline getirir.»

9122

منتهی نبود که موقوفست او
منتظر بنشسته باشد حال جو

«Hâle mahkûm olansa hal gelince derecesi artan, halsiz kalınca rut-besi düşen bir kimsedir.»

9123

کیمیای حال باشد دست او
دست جنباند شود مس مست او

«Hâle hâkim olan zât'ın eli, hal kimyasıdır ki elini oynatınca bakır, onun mesti olur, yani; altuna tahavvül eder.»

9124

گر بخواید مرگ هم شیرین شود
خار و نشتر زرگسی و نسرین شود

«Yine o zât-ı şerîf isterse ölüm tatlılaşır, diken ve neşter, nerkis ve beyaz gül gibi lâtif olur.»

9125

آنکه او موقوف حالت آدمیست
که بحال افزون و گاهی در کیست

«Hale bağlı olan insandır ki, hal cihetiyle bazan yükselir, bazan alçalır.»

Sôfiye ıstılâhında gelip geçici olan zevke ve neş'eye hal derler. Hal devam etmez. Devamlı olan neş'eye makam derler. Ehl-i hâl olanların zevki de mütehavvildir. Bazan inbisat, bazan inkıbaz duyarlar.

9126

صوفی ابن الوقت باشد در منال
لیک صافی فارغست از وقت و حال

«Sôfi, hâle nail olmakda ibnül vakıtdır. Lâkin sâfi, vakitten ve halden de kurtulmuştur.»

Tasavvufda (sôfi) ve (sâfi) denilen kimseler vardır. Sôfi (ibnül vakt) olur. Yâni; vakit neyi icap ediyorsa derhal onu yapar. Bugün yapılacak işi yarına, şimdi yapılacak işi (birazdan)a bırakmaz. Bundan dolayı ona (İbnül vakt) derler. Sôfiden yüksek olan (sâfi) ise halden, vakitten ferağat etmiştir. O, vakte değil, vakit ona tâbidir.

9127

حاله موقوف عنزم و رای او
زنده از نفخ مسیح آسای او

«Haller, vakitler, onun azmine ve re'yine bağlıdır ve onun İsâ'nın nefesine benziyen nefesiyle diridir.»

Hazreti Mevlâna bundan sonra o sevgili lisanından âşığına hitâben diyor ki :

9128

عاشق حالی نه عاشق برمی
برامید حال برمن می نی

«Sen benim âşıkım değil, hal âşıkısın. Hal ümidiyle benim etrafımda dolaşıyorsun.»

آنکه يك دم كم دمی كامل بود

نیست معبود خلیل آفل بود

«Bir an eksilen, bir an artıp kemal bulan hal, İbrahim Aleyhisselâm'ın mâbûdu değildir, çünkü batmaktadır.»

Bu beyitle En'am sûresindeki âyetlere işaret vardır. Orada buyruluyor ki :

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ أَزْرَأْتَنِ هَذَا صَنَامًا إِيَّاهُ
أَرِيكَ وَقَوْمَكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ۝ وَكَذَلِكَ نَبِّئُ إِبْرَاهِيمَ
مَلَكُوتَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَيَكُونُ مِنَ الْمُوقِنِينَ ۝
فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأَى كَوْكَبًا قَالَ هَذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ
قَالَ لَا أَحِبُّ الْأَفْلِينَ ۝ فَلَمَّا رَأَى الْقَمَرَ بَازِغًا قَالَ
هَذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَئِنْ لَمْ يَهْدِنِي رَبِّي لَأَكُونَنَّ مِنَ
الْقَوْمِ الضَّالِّينَ ۝ فَلَمَّا رَأَى الشَّمْسَ بَازِغَةً قَالَ هَذَا رَبِّي
هَذَا أَكْبَرُ فَلَمَّا أَفَلَتْ قَالَ يَا قَوْمِ إِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ

Yâni : «Bir zaman İbrâhim, atası Âzer'e : Sen putları tanrı mı ediniyorsun? Doğrusu ben seni de, kavmini de apaçık bir sapıklık içinde görüyorum, demişti. Biz, İbrahim'e kesin ilme crenlerden olması için göklerin ve yerin büyük mülkünü de öylece gösteriyorduk. İşte o, üstünü gece bürüyüp, örtünce bir yıldız görmüş : Bu mu benim Rabbim? demiş; o sönüp gidince ise şöyle demişti : Ben böyle sönüp batanları sevmem. Sonra Ay'ı doğar halde görünce de : Bu mu benim Rabbim? demiş fakat o da batıp gidince : Andolsun, demişti, eğer Rabbim bana hidâyet etmemiş olsa imiş muhakkak sapanlar guruhundan olacaktım... Sonra Güneşi

doğar vaziyette görünce de : Bu mu imiş benim Rabbim? Bu hepsinden de büyük! demiş, batınca da (şöyle) söylemişti : Ey kavmim, ben sizin (Allah'a) eş katageldiğiniz nesnelerden kat'iyyen uzağım¹⁰⁹.»

İşte Hazreti Mevlâna'nın mezkûr beyti bu âyetlere telmihdir.

9130

وانکه آفل باشد و گه آن و این

نیست دلبر لاحب الافرین

«Gurûb eden ve kâh şöyle ve kâh böyle olan dilber değildir. Ben üfûl edenleri sevmem.»

9131

آنکه او گاهی خوش و گه ناخوشست

يك زمانى آب و يكدم آتشت

«Kâh hoş, kâh nahoş olan : bir zaman su, bir zaman ateş gibidir.»

Böyle mütehavvil ve mütebeddil olan :

9132

برج مه باشد وليكن ماهنى

نقش بت باشد ولى اكاهنى

«Kamer'in belki burcudur, lâkin Kâmer değildir. Güzel bir nakışdır, fakat nakkaşından haberi yoktur.»

Böyle tahavvül edip, değişenlere, bazan doğup, bazan üfûl eyleyenlere gönül bağlamak, sonunda peşimanlığı mûcib olur.

9133

هست صوفى صفا چون ابن وقت

وقت را همچون پدر بگرفته سخت

«Safây-ı kalbe sâhip olan sôfi (İbnül vakt) dir ki vakta pederi gibi sımsıkı sarılmıştır.»

همت صافی غرق عشق ذوالجلال
ابن کسی نی فارغ از اوقات و حال

«Sâfi ise Zülcelâl Velcemâl olan Allah'ın aşkı ile müstâğraktır. Kim-
senin oğlu, —yâni; tâbi'i— değildir. Vakitlerden ve hallerden ferağat
etmiştir.»

غرفه نوری که اولم یولدست
لم بلد لم یولد آن ایزدست

«Doğmamış bir nûr'un müstâğrakıdır. Doğurmamak ve doğmamak
Allah'ın sıfâtıdır.»

روحین عشق بجو گر زنده
ورنه وقت مختلف را بنده

«Eğer diri isen git böyle bir aşkı ara. Yoksa muhtelif vakitlerin ben-
desi olur kalırsın.»

منکر اندر نقش زشت و خوب خویش
بنگر اندر عشق و در مطلوب خویش

«Kendi nakşının çirkin ve güzel olmasına bakma, yine kendinin aş-
kına ve matlûbuna bak.»

Yâni; nasıl olursan ol, sûretine nazar etme, talebinin ulvî ve mat-
lûbunun yüksek olmasına bak!..

منکر آنکه تو حقیری باضعیف
بنگر اندر همت خود ای شریف

«Ey şerîf olan kimse! Kendinin hakîr, yahut zayıf olmasına bağlan-
ma, ancak himmetine ve kalbindeki niyetine nazar et.»

«İnsanın kıymeti, himmetiyle mütenâsibdir.» Himmeti nekadâr yük-
sek ise kendisi de okadar yüksektir. Bu yükseklik ise, îmânın kemâlinden
ileri gelir. Zirâ: «Himmetin yüksekliği imandandır.»

تو بهر حالی که باشی می طلب
آب می جو دائما ای خشک لب

«Sen ne halde olursan ol, talepten vaz geçme! Ey susamış ve dudağı
kurumuş kimse daima su ara!»

Hazreti Mevlâna bu beyitlerle bizi yeis ve ümitsizliğe düşmekden
alıkoymak istiyor. Zirâ Allah'ın lütuf ve kereminden ancak kâfirler me'-
yus olurlar. Gene bir beyti ile diyor ki: «Topal, aksak, uyur ve terbiyesiz
bir halde bile, Allah yolunda sürün ve onu talep et!»

Bundan şu anlaşılıyor ki: «Benim gibi âsi ve günahkâr bir mahlû-
kun Allah'a yaklaşması nasıl mümkün olur?» dememelidir. Onun rahme-
tini, mağfiretini ve hidâyetini ümîd ederek, elden geldiği kadar yolunda
bulunmalıdır. İlâhî Rızâ'nın nerede ve ne'de olduğu bilinmez; bazan cüz'i
bir şeyle, meselâ yürekden bir ah çekmekle O'nun Merhamet Denizi cûşu
hûrûşa gelir ve o kulunun günahlarını afvediverir.

کان لب خشک گواهی می دهد
کو با آخر بر سر منبع رسد

«O kurumuş dudak, nihayet sahibinin çeşme başına erişeceğine şehâ-
det eder.»

خشکی لب هست پیغامی ز آب
که بمات آرد یقین این اضطراب

«Dudağının kurumuş olması: bu ızdırıp seni bize ulaştıracaktır, diye
suyun gönderdiği bir haberdır.»

کین طلبکاری مبارک جنبشت
این طلب در راه حق مانع کشست

«Bu aramak ve tâlip olmak, yok mu, mübârek bir harekettir. Bu talep, Hak yolunda zuhûr edecek mânîleri def eder.»

این طلب مفتاح مطلوبات تست
این سپاه و نصرت و رایات تست

«Bu arama, senin talep ettiklerinin anahtarıdır. Senin ordun, sancakların ve muzafferiyetindir.»

Çünkü Cenâb-ı Hak, evvelâ senin talebini kabul eder, ondan sonra sana talebi ilham eyler; «Bana dâa edin ki size icabette bulunayım» diyor. Dâa etmesini kullarına O, emrediyor.

این طلب همچو خروسی در صبح
میزند نعره که می آید صبح

«Bu talep, horoz gibidir ki gece yarısı öter ve (sabah oluyor) diye nâralar atar, müjdeler verir.»

Bunun gibi bir kalpde talep hasıl olması, matlûba erişecek için bir müjdedir.

گرچی آلت نیست تو می طلب
نیست آلت حاجت اندر راه رب

«Âletin yoksa — yâni; Allah'a yaklaşmak için vesîle olacak taat ve ibâdâtta bulunmamışsan da — yine talepten geri durma. Allah yolunda âlete ihtiyaç yoktur.»

Bir Hadis-i Şerifde : «Cenâb-ı Hak, sizin sûretlerinize ve amellerinize bakmaz, belki kalplerinize ve niyetlerinize nazar eder» buyrulmuştur.

هر کرا بینی طلبکار ای پسر
یار او شو پیش او انداز سر

«Oğul; her kimi Allah tâlibi görürsen, onun dostu ol ve onun önünde eğil!»

کز جوار طالبان طالب شوی
وز ظلال غالبان غالب شوی

«Zira talepkâr olanların komşuluğundan sende tâlip olursun; nefis ve hevâya ğalip olanların sayesinde, sen de onlara ğalebe edersin.»

کز یکی موری سلیمای بجست
منکر اندر جستن اوست تست

«Eğer bir karınca Süleymanlık talebine kalkışırsa, onun talebine istihfaf ile bakma, belki ondaki himmet yüksekliğini takdir ile gör.»

Böylece, sen de karınca olsan bile Süleymanlık talebinde bulun.

هر چه داری تو زمل و پدشه
نی طلب بود اول و ابدیشه

«Elinde mal, san'at ve hünere dair ne varsa, onların evveli düşünce ve talep değil mi idi?»

Meselâ sen bir kuyumcusun, bir çok da sermayen var. O san'atı ve o serveti nasıl elde ettin? Kuyumcu olmayı düşünmek ve onu talep etmekle değil mi? Binâenaleyh halis bir talepte bulunmaktan ve derûnî olarak Allah'a dâa etmekden hâlî kalma ki matlûbuna vâsıl olasın.

Hazreti Mevlâna bu mevzua dair bir hikâye naklediyor:

«DÂVUD ALEYHİSSELÂM ZAMANINDA: «YARABBÎ BANA
MEŞAKKATSİZ HELÂL RIZIK VER» DİYE DÜÂ EDEN
BİR KİMSENİN HİKÂYESİ»

9150

آن یکی در عهد داود بی
پیش هر دانا و نزد هر غنی

«Dâvud Peygamber zamanında bir kimse, her âlim ve her câhil ve
her ahmağın nezdinde.»

9151

این دعا میکرد دائم کای خدا
روتی بی رنج روزی کهر مرا

«Yarabbî; bana zahmetsiz bir servet nasîb et, diye düâ ederdi.»

9152

چون مرا تو آفریدی کاهلی
زخم خواری، سست جانی منبلی

«Sen beni tembel, çalışamaz, gevşek bir halde yarattın...»

9153

برخران پشت ریش بی مراد
بار اسب و استران نتوان نهاد

«Sırtı yaralı ve zayıf merkeplere, atların ve katırların taşıdığı yük
vurulmaz.»

9154

کاهلم چون آفریدی ای ملی
روزیم دهم ز راه کاهلی

«Yarabbî! Madem ki beni tembel yarattın, rızkımı da tembellik yolu
ile — yâni; çalışmadan — ihsan et!»

9155

کاهلم بن سایه خشم در وجود
حقتم اندر سایه این فضل وجود

«Ben tembelim, varlık âleminde gölgede yetişmişim; senin ihsan ve
cömertliğin gölgesinde yatmışım.»

9156

کاهلان و سایه خسبازا مگر
روزی بنوشته نوعی دیگر

«Tembeller ve zahmetsiz yaşamaya alışmış olanlar için gâliba başka
türlü bir rızık takdir etmişsin ki onlara çalışmadıkları halde rızıkları ge-
liyor.»

9157

هر کرا پاهست جوید روزی
هر کرا پانست کن دلسوزی

«Ayağı olan rızkını arar, ayağı olmayana — yâni; çalışacak hâli bu-
lunmayana — sen merhamet eyle!»

9158

رزقرا میران بسوی آن حزین
ابرا ماران بسوی همزمین

«O hazin kimsenin rızkını onun tarafına yolla. Ve arzın her tarafına
bulut gönderip yağmur yağdır.»

9159

چون زمین را پانباشد جود تو
ابرا راند بسوی او دوتو

«Arzın ayağı olmadığı için, senin cömertliğin bulutu onun tarafına
iki kat sürer.»

طفل را چون پانهاشد مادرش

آيد و ريزد وظيفه بر سرش

«Çocuğun ayağı olmadığı — yâni; daha yürümeye başlamadığı — için, anası baş ucuna kadar gelir ve yiyeceğini yedirir.»

روزی خواهم بنا که بی تعب

که ندارم من ز کوشش جز طلب

«Ben zahmetsiz bir rızık istiyorum, fakat talebimden başka çalışmam yok.»

Kur'an'da :

وَإِن كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

Yâni : «Hakikaten insan için kendi çalıştığından başkası yoktur¹¹⁰», denilerek her türlü rızık çalışmaya bağlı olduğu bildirilmiştir. Onun için canlı mahlûkâtın her biri, karnını doyurmak için çalışmaktadır. Hikâye-mizdeki adam ise tembel olduğunu, çalışmadığını söyleyerek Allah'dan zahmetsiz, meşakkatsiz rızık istiyor. Fakat rızıklar mütenevvi olduğu gibi çalışmalar da muhtelifdir. Bu adam ise dâa etmek suretiyle rızıkını elde etmek istiyor. Onun dâası ve talebi de bir nevi çalışma idi. Onun için, beyan edileceği veçhile rızık ayağına kadar geldi. Lâkin şurası var ki bu nevi çalışma taklit edilecek bir hareket değildir. Elinden her ne geliyorsa onu yapmayı ve onun ücretiyle karnını doyurmayı bırakıp da sırt üstü yatmak ve : «Yarabbi rızıkımı gönder» diye dâa etmek, hâşâ, Allah'ı kendisine vekil'harç tâyin etmek gibi olur. İnsan Cenâb-ı Allah'dan çalışacak kuvvet ve onun mukâbilinde doyuracak ücret istemeli. Ondan sonra yiyeceğini helâli minallah olarak, besmele ile yemelidir. Hazreti Mevlâ-na'nın bu hikâyeyi nakletmesi, halkı tembelliğe teşvik için değil, halis talebin tesirini anlatmak içindir.

(110) Sûrei Neem : 39.

مدتی بسار میکرد این دعا

روز تاشب شب همه شب تاضی

«O adam, uzun müddet, sabahtan akşama kadar, akşamdan da ertesi gün kuşluk zamanına kadar bu dâayı ediyordu.»

حلق می خندید برگفتار او

بر طمع حامی و بر پیکار او

«Herkes onun sözüne, hamcasına tamâ'ına ve bu yolda uğraşmasına gülüyordu.»

که چه میگود عجب این سست ریش

یا کسی دادست بنگ بهش

«Diyorlar ki : acaba bu budala ne söylüyor? Yoksa biri ona şuurunu yok eden esrar mı içirdi?»

راه روزی کسب و رنجست و تعب

هر کسی را پدشۀ داد و طلب

«Rızık, zahmet ve meşakkatle kazanılır. Allah herkese bir sanat ve bir talep vermiştir.»

اطلبوا الارزاق میاسبها

وادخلوا الاوطان من ابوابها

«Rızıkları sebepleri vasıtasıyla arayın, memleketlere kapılarından girin denmiştir.»

Kale kapıları nasıl ki bir memlekete girmek vasıtası ise, çalışmak da rızık elde etmenin sebebidir.

شاه و سلطان و رسول حق کنون
هست داود بی ذوفنون

«O sırada Padişah ve Hakkın resûlü, mütefennin bulunan Dâvut Peygamber idi.»

Davut Aleyhisselâm Benî İsrail'den İshâ'nın oğlu'dur. Hz. İsa'dan 1071 yahut 1036 yıl evvel doğmuştur. Şem'un tarafından Tâlut hükümdar tâyin edilerek Câlut ile harbe gittiği esnâda Hazreti Dâvut sapan taşı ile Câlût'u öldürmüş ve muharebenin kazanılmasına sebep olmuştu. Bunun üzerine Tâlût'un kızı ile nişanlandı. Fakat Tâlût, damadının kazandığı şöhret ve hürmetten kuşkulandı. Onu öldürmeye niyetlendi. Hazreti Dâvut gizlendi. Tâlût öldürülünce, milâddan 1040 yahut 1056 yıl önce hükümdar oldu. Bir müddet Tâlût'un oğluyla uğraştı. Nihâyet rakipsiz kaldı ve Kudüs, Sûriye ile Elcezire'nin bir kısmında müstakil bir hükümdar oldu. Lâkin oğlu (İşâlum) pederine isyan etti. Kardeşi (Âmenun) u öldürdü. Babasıyla ettiği muharebede maktul düştü. Hazreti Dâvud'a nübüvvet verildi ve Zebûr kitabı inzal olundu. Sesi gayet güzel olduğu için Zebûr'u okuduğu vakit, dağlar akis yapar, kuşlar başına üşüşüp cıvıldaşrdı. Milâddan evvel 1001, yahut 1016 tarihinde vefat ederek, yerine küçük oğlu Süleyman Aleyhisselâm geçti. Garipdir ki Yahudiler Hazreti Dâvud'u peygamber değil, Benî İsrail melîki sayarlar.

Beyt-i Mukaddes'in temelini Davut Aleyhisselâm attırmış, Süleyman Aleyhisselâm ikmal etmiştir. Cenâb-ı Davut Hükümdar olduğu halde helâl lokma yemek için zırh yapar, sattırır, parasıyla geçinirdi. Hazreti Mevlâna'nın onun hakkında (Nebiyizifünun) tâbirini kullanması bundan dolayı olsa gerektir.

باچنان عنی و نازی کاندروست
که گزیستش عنایتی دوست

«Kendisinde olan izzet ve naz dolayısıyla Cenab-ı Hak onu intihap etmişti.»

معجزاتش بی شمار و بی عدد
موج بخشایش مدد اندر مدد

«Onun mucizeleri sayısızdı, Allah'ın ona olan lutuf ve ihsanı, dalgalar gibi biribiri ardınca geliyordu.»

هیچ کس را خود ز آدم تا کنون
کی بدست آواز همچون ارغنون

Âdem Aleyhisselâmdanberi O'nunki gibi bir ses kimseye nasip olmamıştı.»

که هر وعظی بمراند دویست
آدمی را صوت خویش کرد نیست

«Her bir va'z edişinde onun güzel sesi, ikiyüz kişiyi yok eder, yâni; öldürürdü.»

شیر و آهو جمع کردند آن زمان
سوی تذکیرش معنی این ازان

«Arslan ve Ceylân gibi hayvanlar da va'z meclisine gelirlerdi. Arslan ve ceylân birbirlerinden habersiz kalırlardı.»

Yâni; arslan onu paralamaya kalkışmazdı.

کوه و مرغان هم رسائل بادمش
هر دو اندر وقت دعوت محرمش

«Dağ ve kuşlar onun sesiyle hem âhenk olur, ikisi de dâvet vaktinde onun mahremi bulunurlardı.»

وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوُدَ الْجِبَالَ يُسَبِّحُونَ وَالطَّيْرَ وَكُنَّا فَاعِلِينَ ﴿١١١﴾

buyurulmuştur ki : «Biz hakikaten, dağları ve kuşları Dâvut ile beraber tesbih etmek üzere râm etmiştik¹¹¹.» meâlinde dir.

9174

این وصف چندین مهرا ورا معجزات
نور رویش بی جهات و درجات

«Onun, bunun gibi daha yüzlerce mucizesi vardır. Yüzünün nûru ci-
hletlere sığmaz ve fakat, her tarafı parlattı.»

9175

بامه تمکین خدا روزی او
کرده باشد بسته اندر جست و جو

«Bu kadar yücelikle berâber Allah, onun bile rızkını çalışmaya bağ-
lamıştı.»

9176

بی زره باقی و رنجی روزیش
می نیابد بامه پرویش

«O kadar yüceliğe sahipken, zırh yapmadıkça — yâni; bu meşekkati
çekmedikçe — rızkı gelmiyordu.»

Tefsir-i Medârik'de yazılıdır ki : Dâvut Aleyhisselâm her gün tebdil-i
kıyâfet ederek halk arasında dolaşır ve : «Dâvut nasıl bir adamdır, mem-
nun musunuz?» diye sorardı. Cenâb-ı Hak, iki meleği insan sûretinde gön-
derdi. Dâvut onlara da sorunca : «Dâvut çok iyi adamdır, fakat Beytül-
mal'den yemese ve ehli iyâline yedirmese!» dediler. Bunun üzerine Ce-
nâb-ı Hakdan kendisini beytülmal'den müstağnî bırakacak bir sebep halk
etmesini istedi ve kendisine zırh yapması tâlim olundu. Buhârî'de, Ebû
Hüreyre'den rivâyet olunan : «Hiçbir kimse clinin emeğiyle yediği yemek-

(111) Sûrei Enbiya : 79.

den daha hayırlı bir yemek yememiştir. Allah'ın Peygamberi olan Davut
Aleyhisselâm da hükümdar olduğu halde clinin emeğiyle kazandığından
yerdî» Hadisi de tefsirdeki rivâyeti te'yit etmektedir.

O zahmetsiz rızık isteyen kimse için halk derlerdi ki :

9177

ایچین مخدول و واپس ماده
خانه گنده دون گردون رانده

«Böyle bayağı ve perişan, yardımından mahrum, çok geri kalmış, evi-
ne ve bucağına kapanmış, felekte de olmuşsun.»

9178

ایچین مد برهمی خواهد که زود
بی تجارت پر کند دامن ز سود

«Bu durumda bulunan bir kimse istiyor ki, ticâret etmeksizin kazanç
ile eteğini doldursun.»

9179

ایچین کیچی بیامد در میان
که برآیم برفلک بی زردبان

«Böyle bir ahmak ortaya atılmış da : gök yüzüne merdivensiz çıkı-
yım diyor.»

9180

این همی گفتش بدسخر رو بگر
که رسبدت روزی و آمد بشیر

«Biri, istihza ederek derdi ki : rızık erişdi ve müjdecî geldi, hemen
git al...»

9181

وان همی خندیده مارا هم بده
زانچه بابی هدیه ای سالارده

«Bir diğeri de gülerek : Ey köy ağası; gelen hediyeden bize de ver
derdi.»

او ازین تشنّیع مردم وین فوس
کم نمی کرد از دعا و جابلوس

«O ise, halkın böyle ayıplamasından ve eğlenmesinden düasını ve niyazını eksiltmezdi.»

تا که شد در شهر معروف و شهر
کوز ابنان تهی جوید پنیر

«Nihâyet o kimse, boş torbada peynir arıyor, diye şehir içinde şöhret aldı ve tanındı.»

شد مثل درخام طمعی آن گدا
او ازین خواهش نمی آمد جدا

«O dilenci adam ham bir tama'kar diye darbı mesel oldu. Lâkin bu talepten vaz geçmedi.»

«O DÜA EDENİN EVİNE BİR SIĞIRIN KOŞUP GELMESİ; PEYGAMBER ALEYHİSSELÂM: «CENÂB-I HAK DÜADA ISRAR EDENLERİ SEVER» BUYURMUŞTUR. CENÂB-I HAK'DAN BİR ŞEYİ ISRAR İLE İSTEMEK, İSTEYEN İÇİN İSTEDİĞİ ŞEYDEN DAHA İYİDİR»

Hâdis-i şerifde buyrulmuştur ki: «Cenâb-ı Hak, düada, düasında israr edenleri sever.»

Şeyh Sâdi (Kuddise sırrahu) Gülistan kitabının mükaddemesinde der ki:

«Günahkâr kullardan biri, kabulü ümidiyle ellerini Cenâb-ı Hakkın dergâhı kabulüne açar. Hak Sübhânehû ona nazar-ı icâbetle bakmaz. O kul, tekrar düâ eder. Allah yine kabul etmez. Kul üçüncü defâ münacaat ve tazarrûda bulunur. Bu sefer Allahu azîmüştan buyurur ki: «Ey melek-

lerim; kulumun düasını kabul ettim ve istediğini verdim. Çünkü bir kulumun uzun uzadıya düâ edip inlemesinden utanırım.» Şeyh Sâdi bu fıkradan sonra: «Allah'ın lutf ve keremini gör ki, günâha giren, kuldur, fakat hayâ eden Allah'tır» demektedir.

تا که روزی نا گهان درچاشتگاه
این دعا میکرد بازاری و آ

«Nihâyet o adam birgün kuşluk vaktinde, yine ağlayıp, inliyerek bu çeşit düâ edip dururken:»

نا گهانی درخانه اش گاوی دويد
شاخ زد بشکست در بند و گلید

«Ansızın evine bir sığır koşup geldi. Boynuzuyla vurup kapının kilidini kırdı.»

گاوی گستاخ اندران خانه بخت
مرد در جست و قوائمه اش بست

«Sığır küstahcasına evin içine girince, ev sahibi sıçradı, sığırın ayaklarını bağladı.»

بس گلوئی گاوی برید آن زمان
بی توقف بی تأمل بی امان

«Durmaksızın, düşünmeksizin ve aman vermeksizin boğazını kesti.»

چون سرش برید شد سوی قصاب
تا اهابش بر کند دردم شتاب

«Sığırın başını kesince, çabucak derisini yüzün diye, kasabı çağır-maya gitti.»

9190

ای تقاضا گر درون همچون جنین
چون تقاضا میکنی آتام این

«Ey derunumda bir cenin gibi bu manaları oynatıp duran Allah; ma-
dem ki şu Mesnevi'nin tamamlanmasını istiyorsun.»

9191

سهل گردان، رهنما، توفیق ده
با تقاضا را سهل بر مانه

«Onun nazımını kolaylaştır ve yol gösterip ikmaline muvaffak eyle.
Yahut da bu talebi bırak, bizi onunla mükellef kılma!»

9192

چون ز مفلس زر تقاضا میکنی
زر بخشش در سرای شاه غی

«Madem ki müflis bir kimseden altın istiyorsun. Ey Gâni olan Mali-
kelmülk; ona gizlice altın ver.»

9193

بی تو نظم و قافیه شام و سحر
زهره کی دارد که آید در نظر

«Senin irâden ve tevfikin olmayınca, gece ve gündüz nazım ile kâ-
fiyenin doğması ne mümkün?»

9194

نظم و تخیس و قوافی ای علیم
بندۀ امر تواند از ترس و بیم

«Ey Alim olan Allah! Nazım da, cınas da, kâfiye de korkudan senin
emrine kuldur.»

Kur'an'da :

وَاِزْمِرْ شَيْءٌ اِلَّا يَسْبِحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُوْنَ تَسْبِيحَهُمْ

Yâni : «Allahı hamdile tesbih ve takdis etmeyen hiç bir şey yoktur.
Fakat (ey insanlar) siz onların tesbihini iyi anlamazsınız¹¹²» buyrulmuş-
tur. Nazım, cınas, kâfiye gibi şeyler de (şey) kelimesine dahil oldukları
için onların da Allah'ı tesbih ve takdis etmeleri lâzım gelir. Bu münase-
betle Hazreti Mevlâna, bilcümle eşyânın hal diliyle Hakkı tesbih ettik-
lerinin beyânına girerek diyor ki :

9195

چون مسیح کودۀ هر چیز را
ذات بآئین و بی تمیز را

«Îlâhî temyiz sahibi olan ve olmayan her şey'i müsebbih kılmışsın.»

Müsebbih : Tesbih eden demektir.

Temyiz sahibi olan mahlûkat : Melek, cin ve insandır. Temyiz sahibi
olmayan ise : hayvan, nebât ve cemâttır ki onlar da kendilerine mahsus
bir dil ile Hak'kı tesbih ederler.

Bir beyitle şöyle denilmiştir : Seher vakti ötüşen kuşlar, husûsî bir
istilâh ile seni zikrederler.

9196

هر یکی تسبیح بر نوع دیگر
گوید او وز حال آن این بی خبر

«Mahlûkâtın herbiri başka bir sûretle tesbih eder ve birinin halinden
diğeri bihâber bulunur.»

Yâni; insanlar, sair mevcûdâtın tesbihini anlamadığı gibi, onlar da
insanların ve bir sınıf, diğerinin tesbihinden habersizdir.

(112) Sûrei İsra : 44.

آدمی منکر ز تسبیح حماد
وان حماد اندر عبارت اوستاد

«İnsanlardan bâzıları, — meselâ mûtezile mezhebinde olanlar — cemâdâtın tesbihini inkâr eder. Halbuki o cemâdât, kendi diliyle Hak'kı tesbih eylemekte üstâddır.»

بلکه هفتاد و دو ملت هر یکی
بی خبر از یکدیگر اندر شکی

«Belki yetmiş iki milletin her biri, yekdiğerinden habersizdir ve diğerlerinin tesbihinden şüphe etmektedir.»

چون دوناظق راز حال همدگر
نیست آ که چون بود دیوار و در

«Konuşan iki insan, biribirinin haline agâh olmazsa, divar ve kapı gibi cemâdâtın tesbihine nasıl vakıf olur?»

چون من از تسبیح ناطق غافل
چون بداند سبحة صامت دلم

«Ben, söyleyen insanın tesbihinden ğafil iken, lisânı olmayan cemat ve nebâtâtın tesbihini kalbim nasıl bilir?»

هست سنی را یکی تسبیح خاص
هست جبری را ضد آن در مناص

«Sünnînin husûsî bir tesbihi vardır. Cebrînin de ona zıt olmak üzere sığındığı bir inanç ve tesbihi mevcuttur.»

سی از تسبیح جبری بی خبر
جبری از تسبیح سنی بی اثر

«Sünnî olan, cebrînin tesbihinden haberdâr değildir. Cebrî de sünnînin tesbihinden bieserdir.»

Sünnîler : Ehli sünnet velcemâat denilen müslümanlardır ki bunlardan (Hanefî)ler (Ebu Mansûr'u Mâtürîdî) yi, Şafiîler, Malikîler ve Hambelîler (Ebul Haseni Eş'arî) yi itikatta imam tanımışlardır. Cebrîler ise (Cehm ibni Safvan) namında birinin itikâtında olanlardır.

Sünnîler ile Cebrîlerin itikâdı arasındaki başlıca fark, Sünnîler : «Kullarda bir irâde-i cüz'îyye vardır. Kul o iradeyi kullanır, Cenâb-ı Hak dilerse onu infaz eder, dilerse etmez» derler. Cebrîler : «Kulda hiç bir irâde yoktur, Allah neyi irâde ederse kul onu yapar» itikâdını beslerler.

این می گوید که آن ضالست و گم
بی خبر از حال او وز امرم

«Bu — yâni; Cebrîler — sünnî, kula irade-i cüziye isnat ettiği için, sapıktır der. Halbuki O sünnînin halinden ve (Kum) emrinden habersizdir.»

Kur'an-ı Kerim'de :

يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ۖ قُمْ فَأَنْذِرْ ۚ وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ ۖ

Yâni : «Ey bürünüp, sarınan! (Habibim) Kalk, artık (kâfirleri azâb ile) korkut. Rabbini büyük tanı¹¹³.»

Mezkûr âyeti kerimenin nâzil oluşu ile ilgili olarak, Câbir bin Abdullah (R.A.) den rivâyet edilen bir hadiste (S.A.V.) Efendimiz buyurmuşlardır ki : «İkrâ' sûresinin iptidâları nâzil olduktan sonra bir yolda gidiyordum. Bâlâ'dan gelen bir ses işittim. Başımı kaldırıp bakınca Hirâ mağarasında bana gelen meleği Yer'le Gök arasında bir kürsi üstünde gördüm. O manzaradan bana bir mehâbet geldi. Eve geldim (Beni örtün, beni örtün) diyerek yattım. O esnada vahiy geldi. Şu âyetlerle dâvete ve halkı korkutmağa memur oldum.»

Hazreti Mevlâna, Cenâb-ı Peygambere : «Kalk Allah'ın azâbiyle kor-
kut» emrinin verilmesini, Peygamberi zîşan Efendimizde bir irâde-i cüz'i-
ye bulunduğu delili olduğunu cebrilerin bilmediklerini, ondan dolayı
kullardan bütün irâdeyi kaldırdıklarını anlatıyor :

9204

وان همی گوید که این را چه خبر
جنگشان آفکند زردان از قدر

«Sünnî de der ki: Cebrî'nin Akâid-i dîniyeden ne haberi var? İki
taraf da birbirine itiraz eder. Çünkü Cenâb-ı Hak, onların aralarında
mücâdele olmasını takdir buyurmuştur.»

9205

گوهر مریک هویدا میکند
جنسی از ناجنس پیدا میکند

«Her birinin aşkı ve itikâdını bu sûretle meydana çıkarır ve cinsi
nâcinsden ayırdeder.»

9206

قهر را از لطف داند هر کسی
خواه دانا، خواه نادان باخسی

«Gerek âlim olsun, gerek câhil olsun, isterse aşağılık biri bulunsun,
herkes lütuf ile kahri fark eder.»

İnsanlar değil, kedi, köpek gibi ehli hayvanlar bile sahiplerinin ça-
ğrılmalarıyla kovmalarını pek alâ ayırt ederler.

9207

لیک لطفی قهر در پنهان شده
یا که قهری در دل لطف آمده

«Lâkin kahrda gizlenmiş lutfu, yahut lütuf içindeki kahrı.»

9208

کم کس داند مگر ربانی
کس بود در دل محک جانی

«Az kimse bilir. Meğer o kimse, kalbinde ruhânî mehenk bulunan bir
Tanrı eri ola.»

Hadîsi şerifde : «Cennet istenilmeyen şeylerle, Cehennem ise arzu edi-
len şeylerle çevrilmiştir.» buyurulmuştur ki : hoş gitmeyecek şeylere,
yâni; Allah yolunda mücâhedelere katlanan kimse Cennete girecek; hoş
giden ve nefsin arzu ettiği şeyleri yapan Cehennem'e gidecektir, demek-
tir. İşte bu hadisde kahrda lütuf ve lütufda kahr gizli olduğuna işâret
vardır. Hazreti Ali (Kerremallahü veçhe) buyurmuştur ki «Tenzih ve tak-
dis ederim O Allâhı ki rahmetinin genişliği dostlarına karşı şiddetli bir
azap şeklinde azabının şiddeti de düşmanlarına karşı rahmetinin genişliği
sûretinde görünmüştür» meâlinedir. Fakat bunu ancak Allah eri olan
bir ârif fark edebilir.

9209

باقیان زین دو گمانی می برند
سوی لانه خود بیک بر می روند

«Allah eri olan âriflerden başkaları bu iki halden — yâni: lütufda
kahrın ve kahrda lutfun gizli olduğundan — şüphelidirler. Kendi yuva-
larına bir kanatda uçmaya çalışırlar.»

Hazreti Mevlâna, tek ve çift kanattan maksadın ne olduğunu izah için
buyuruyor ki :

«İLİMDE ZAN VE YAKİNİN MİSALİ»

9210

علم را دو پرگمان از یک پرست
ناقصی آمدن پرواز ابرست

«İlmin iki kanadı, zan ve şüphenin ise bir kanadı vardır. Zan nâkıs
olduğu için uçup yükselmez.»

Zan : bir şeyi bilmekte şüpheli olmak, yakın ise o şey'i tamamiyle ve hakikatiyle bilmektir. Meselâ şu zat Ahmed efendi mi? sualine; evet, O'dur cevâbı yakındır. Bunu diyen kimse Ahmed efendiyi tanıyor, şeksiz, şüphesiz biliyor demektir. Aynı suâle : O'dur sanırım, cevâbı ise zandır ki bu cevâbı verenin Ahmed efendiyi lâıyık ile tanımadığını bildirir. Bundan dolayı yakın ilminin çifte kanadı vardır, sahibini uçurur ve yükseltir. Zan ise yakine nisbetle tek kanatlı bir kuş gibi kahr.

9211

مرغ يك پرزود افتد سرنگون
باز بر پرد دو گامی بافرورن

«Tek kanatlı bir kuş, çabucak ve tepetaklak düşer; davranıp uçmaya çalışsa bile, nihâyet iki adım, veyahut biraz daha uçabilir.»

9212

چون زطن وارست علمش رونمود
شد دو پر آن مرغ يك پر برکشود

«Bir kimse zandan kurtulur ve ona yakın ilmi yüz gösterirse, o tek kanatlı kuş iki kanatlı olur.»

Ve ancak o zaman hakikat fezâlarında uçabilir.

9213

بعد اذان یمشی سویاً مستقیم
نی علی وجه مکباً او سقیم

«Ondan sonra yüzü üstü düşerek, yahut eğri büğrü değil, dosdoğru yürür gider.»

Hazreti Pir bu beyit ile Sûrei Mülkdeki :

أَفْمَنْ يَّمْشِي مُكَبًّا عَلَىٰ

وَجْهِهِ أَهْدَىٰ أَمَّنْ يَّمْشِي سَوِيًّا عَلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١١٤﴾

«Şimdi yüzü koyun sürünerek giden mi daha çok hidâyete erişmişdir, doğru yolda dosdoğru yürüyen mi?» Âyeti kerîmesine işaret etmiştir.

Nazm-ı Celildeki (yüzü koyun sürünerek giden) den maksat : İslâmiyete yanaşmayanlar, yahut ondan ayrılanlar, (Hidâyete erişen) den meram da hâlis, muhlis müslümanlardır.

9214

بادو پر برمی پرد چون جبرئیل
بی گمان و بی مکر بی قال و قبل

«Yakın ilmine sahib olan kimse, şüphesiz, mekirsiz, dedikodusuz Ceb-rail gibi iki kanatla uçar.»

9215

گر همه عالم بگویندش توی
بر ره یزدان و دین مستوی

«Eğer bütün âlem halkı ona : sen Allah yolunda gidiyorsun, din-i müstekîm üzresin dese;»

9216

او نکردد گرمتر از گفتشان
جان طاق او نکردد جفتشان

«O, onların sözleriyle daha ziyâde şevk peydâ etmez. Onun tek olan ruhu, o sözlerin, yahut onu söyleyenlerin çifti olmaz.»

Ve onları tasdik etmez.

Şeyh Sâdi (K.S.) Gülistan'nda der ki : «Büyük bir zâtı bir mecliste yüzüne karşı bir çok methettiler. O zât bunları dinledikten sonra başını kaldırdı ve : (Nasıl bir adam olduğumu ben bilirim) diyerek methedenlerin senâsına ehemmiyet vermedi.»

(114) Sûrei Mülk : 22.

9217

ور همه گویند اورا کمرهی
کوه پنداری و توبرك كهی

«Eğer herkes ona : sen sapıksın, kendini dağ sanıyorsun ama, saman
çöpü gibisin deseler.»

9218

او نیفتد در گمان از طعنشان
او نگردد دردمند از طعنشان

«O kimse, söyleyenlerin kötülemesinden şüpheye düşmez ve onların
kin ve husûmetinden müteessir olmaz.»

9219

بلکه گر دریا و کوه آید بگفت
گویدش با کمرهی گشتی توجفت

«Hattâ, deniz ve dağ dile gelse de : sen dalâlete yoldaş oldun dese...»

9220

هیچ يك ذره نیفتد در خیال
یا بطن طاعیان رنجور حال

«Yine o kimse, zerre kadar hayale kapılmaz ve kötüleyenlerin söz-
leriyle elem duymaz.»

«HALKIN TÂZİMİ VE MÜŞTERİLERİN RAĞBETİ DOLAYISIYLA
BİR İNSANIN HASTALANMASI VE BİR MUALLİMİN HİKÂYESİ»

9221

کودکان مکتبی از اوستاد
رنج دیدند از ملال و اجتهاد

«Bir mektebin çocukları çalışmaktan usanmış ve hocalarından bı-
mışlardı.»

9222

مشورت کردند در تعویق کار
تا معلم در رفتند در اضطراب

«İşi oyalamak ve hocayı mecbur kılmak için meşveret ettiler.»
Diyorlardı ki :

9223

چون نمی آید ورا رنجوری
که بگردد چند روزی دوری

«Hocaya bir hastalık gelmiyor ki, birkaç gün mektebden uzaklaş-
sin da.»

9224

تا بهیم از حبس و از تنگی و کار
هست او چون سگت خارا برقرار

«Biz de mektebde hapis kalıp daralmaktan ve derse çalışmaktan kur-
tulalım. Hoca kaya gibi yerinde durmaktadır.»

9225

آن یکی زیر کترین ندید کرد
که بگوید اوستا چونی توزرد

«En zekîleri bir tedbirde bulundu. Diyecekti ki : Hoca efendi, ne ol-
du. Sararmışsın?»

9226

خبر باشد رنگت تو برجای نیست
این اثر یا از هوا یا از تبیست

«Hayrola, rengin uçmuş? Ya hava, yâhut sıtma tesiri olmalı...»

9227

اندکی اندر حیات افتد ازین
تو برادر هم مددکن انجمن

«Bu sözlerden hoca azıcık vehme kapılır. Sen de bu suretle bana yardım edersin kardeşim.»

9228

چون درآیی از درمکتب بگو
خبر باشد اوستا احوال تو

«Mektep kapısından girince de ki: Hayrola üstad, ne bu haliniz?»

9229

آن خیالت اندکی افزون شود
کز خیالی عاقلی مجنون شود

«Benim sözlerimden kapıldığı vehim, azıcık daha artar ki vehme kapılan akıllı kimse deli gibi olur.»

9230

آن سوم و آن چارم و پنجم چنین
در پی ماغم نمایند و چنین

«Bizden sonra üçüncü, dördüncü, beşinci çocuk da bu çeşit sözlerle hocanın hastalığına teessür ve teessüf gösterebilirler.»

9231

تا که سی کودک تواتر این خبر
متفق گویند باید مستقر

«Otuz çocuk hep birlikte böyle söyleyince haber, tevâtür halini alır ve hocada tesiri mutlaka görülür.»

9232

هر یکی گفتند شاهباش ای ذکی
باد بخت بر عنایت منی

«Çocukların hepsi: âferin zeki çocuk; tâlihî, inâyet yastığına dayan-sın, dediler.»

9233

متفق گشتند در عهد وثیق
که نگرداند سخن را یک رفیق

«Hep birlikte bu sözlerinden dönmemek üzere ittifak ettiler ve sağ-lam ahidde bulundular.»

9234

بعد ازان سوگند داد او جمله را
تا کی غمازی نگوید ماجرا

«Ondan sonra, elebaşı olan çocuk, birinin işi gammazlamaması için hepsine yemin ettirdi.»

9235

رأی آن کودک بجز پیدا از همه
عقل او در پیش میرفت از رومه

«O çocuğun bu tedbiri galebe etti. Çünkü onun aklı bütün çocukların aklından ileri idi.»

آن تفاوت هست در عقل بشر
که میان شاهدان اندر صور

«Güzellerin sûretlerinde olduğu gibi, insanların aklında da tefâvüt ve fark vardır.»

زین قبل فرمود احمد درمقال
در زبان پنهان بود حسن رجال

«Bu kabilden olmak üzere, Hazret-i Ahmed Aleyhissalât hadîs-i şerîfinde: erkeklerin güzelliği dillerinde gizlidir, buyurmuştur.»

Hadis-i Şerifte : «İnsan, dilinin altında gizlidir. Söze başlayınca aklının derecesi anlaşılır.» buyurulmuştur.

Hazret-i Mevlâna bahis dolayısıyla Ehl-i Sünnet ve Mûtezile mezhepleri arasında ihtilâflı bir meselenin izahına giriyor. Ehl-i sünnetçe insanların akılları farklıdır. Mûtezile ise akılların müsâvî olduğunu iddiâ eder. Ve: «Allah, insanlara akıllarını farklı olarak vermiş olsaydı, onlara zulüm etmiş olurdu» derler. Binâenaleyh Cenâb-ı Mevlâna diyor ki :

اختلاف عقلها در اصل بود
بروفاق سنیان باید شنود

«Akılların ihtilâfı — yâni; kimi insanın çok akıllı, kiminin az akıllı olması — yaratılıştadır. Bu mes'eleyi sünnilere muvâfık olarak dinlemelidir.»

برخلاف قول هل اعتزال
که عقول از اصل دارند اعتدال

«Bu hüküm, mûtezile mezhebinde olanların sözlerine aykırıdır. Onlar, yaratılıştaki akılların müsâvî olduğuna kâildirler.»

Derler ki :

تجربه و تعلیم پیش و کم کند
نایکی را از یکی اعلم کند

«Tecrübe ve tâlim akılları çoğaltır ve azaltır da birini diğerinden daha bilgili yapar.»

Mevlânâ buyuruyor ki :

باطلست این زانکه رای کودکی
که ندارد تجربه در مسلکی

«Mûtezilenin bu sözü bâtıldır. O zekî çocuk herhangi bir meslekte tecrübe sahibi değildi ya...»

بردمید اندیشه زان طفل خرد
پر باصد تجربه بوی نبرد

«O küçük çocuk öyle bir tedbirde bulundu ki, ihtiyar bir kimse yüzlerce tecrübesi olduğu halde onu bulamazdı.»

Hikâyedeki çocuğun ihtiyar mektep muallimini aldatması gibi.

خود فزون آن به که آن از فطرتست
ناز افزونی که جهد و فکرتست

«Fitri olan aklın fazlalığı, çalışıp, çabalama ile elde edilen akıl ziyâdeliğinden iyidir.»

Hazret-i Ali (Kerremallâhü Veche) buyurmuş ki : «Ben aklı iki türlü gördüm. Biri tabîî, diğeri semâîdir.» Yâni; biri hilkaten verilmiş olan, diğeri işitilerek elde edilendir. «Tabîî akıl olmayınca işitilmekle edinilen aklın faydası yoktur. Nasıl ki gözü görmeyen bir kimseye Güneşin faydası olmaz.»

تو بگو دادۀ خدا بهتر بود
یا که لنگی راهوارانه رود

«Ey muhatab, sen söyle! Allah'ın verdiği mi daha iyidir, yoksa topal birinin rahvân yürümeye çalışması mı?»

«ÇOCUKLARIN HOCAYI VEHME DÜŞÜRMELERİ»

9245

روز گشت رآمدند آن کودکان
بر همین و کثرت ز خانه تادگان

«Sabah oldu. O çocuklar, bu fikirle mektebe geldiler.»

9246

جمله استادند بیرون منتظر
تادراید اول آن یار مصر

«Reyinde ısrar eden çocuk evvelâ içeriye girsin diye mektebin dışarısında durdular ve beklediler.»

9247

زانکه منبع اوبدست این رأی را
سرامام آید همیشه بای را

«Çünkü bu reyın menbaı o olmuştu. Baş, ayağın imamı ve muktedâsı olduğu gibi, o da diğer çocukların ele başısı olmuştu.»

9248

او درآمد گفت استادالسلام
خبر باشد و بگ رویت زرد فام

«O da geldi ve mektebe girdi. Selâmünaleyküm Hocam, hayrola? Yüzünün rengi sararmış» dedi.

گفت استانیست و نمی مرصرا
تو برویشتن مگو باوه هلا

«Hoca; ben hasta değilim, sen yerine otur, saçma söyleme» dedi.

9250

نقی کرد اما غبار وهم بد
اندکی اندر دلش ناگاه زد

«Hastalığı kabul etmedi, amma, kötü bir vehim tozu ansızın kalbine kondu.»

9251

اندر آمد دیگری گفت اینچنین
اندکی آن وهم افزون شد برین

«Çocuklardan bir diğeri içeri girip, o da böyle söyleyince, hocadaki o azıcık vehim arttı.»

9252

همچنین تاوهم او قوت گرفت
ماند اندر حال خود پس در شکفت

«Bu sûretle vehmi arttıkça arttı. Kendi haline şaşı kaldı.»

9253

سجده خلق از زن و از طفل و مرد
زد دل فرعون را رنجور کرد

«Kadın erkek, çocuk... Halkın Firavun'a karşı secde etmeleri, onun kalbine tesir etmiş, kendisini vehim hastası yapmıştı.»

9254

گفتن هر يك خداوند ملك
آنچنان كردش ز وهمی تهك

«Ahâlıden her birinin : efendimiz, pâdişahımız demesi, onu öyle vehme düşürmüş ve o dereceye gelmişti ki...»

9255

که بدعوی الهی شد دلیر
اژدها گشت و نمی شد هیچ سیر

«Ulûhiyyet dâvâsına cesâret etti. Bir ejderhâ oldu, kibir ve azamete doymaz bir hâle geldi.»

9256

عقل جزئی آفتش و هست وطن
زانکه درظلمات شد او را وطن

«Eksik olan aklın âfeti vehim ile zandır. Çünkü onun vatani karanlıklardır.»

9257

برزمین کریم گز راهی بود
آدمی بی وهم این می رود

«Yerde yarım arşınlık bir patika olsa insan, onun üstünde vehimsiz ve emin olarak yürür.»

Lâkin :

9258

بر سر دیوار علی کر روی
کر دو گز عرضش بود کز میثوی

«Yüksek bir duvar üstünde yürüyecek olursan o duvar iki arşın eninde olsa bile yürürken çarpılır ve eğilirsin.»

9259

بلکه می افی زلزله دل بوهم
ترسی وهمی را نکو بنگر بفهم

«Belki de kalbinin vehim ile çarpmasından düşersin. İyice bak da vehim korkusunu anla.»

«HOCANIN VEHİM İLE HASTALANMASI»

9260

گشت استاسست دل از وهم و بیم
برجهید و میکشاید او کلیم

«Hoca vehimden ve korkudan zayıfladı. Üstüne örtmek için bir kilim almak üzere sıçradı.»

9261

خشمگین باز که مهر اوست سست
من بدین حالم نپرسید و نجست

«Karısına hiddetlendi : Bana olan muhabbeti gevşektir. Ben bu halde iken hâlimi sormadı ve sebebini aramadı.»

9262

خود مرا آ که نکرد از رنگ من
قصه دارد تارهد از شک من

«Rengimin soluk olduğunu bana haber vermedi. Benim karım olmak utancından kurtulmak istiyor.»

او بحسن و جلوه خود مهت گشت
بی خبر کز بام افتادم پوشت

«O kendi güzelliğinin ve cilvesinin sarhoşu olmuştur. Haberi yok ki bir taş gibi damdan düşmüşüm, dedi...»

آمد و در را بندی وا کشاد
گودکان اندر پی آن اوستاد

«Eve geldi ve sertlikle kapıyı açtı. Çocuklar da hocanın ardınca gelmişlerdi.»

گفت زن خیرست چون زود آمدی
که مبادا ذات باکتر بدی

«Karısı : Hayrola, neden böyle erken geldin? Zât-i pâkine bir fenâlık gelmiş olmasın» dedi.

گفت کوری رنگ و حال من بین
از غم بیگانگان حین

«Hoca: kör müstün? Rengime ve halime bak. Bana acıdıklarından, yabancılar müteessir oluyorlar da.»

تو درون خانه از بغض و نفاق
می بینی حال من در احراق

«Sen evin içinde olduğun halde, bana buğzundan ve münâfıklığından ateşler içinde yandığımı görmüyorsun» dedi.

گفت زن ای خواجه عبی نیست
و هم وظنت لانی بی معیست

«Kadın dedi ki: Hoca, bu merâkın ayıbı değil mi? Bu endişen, manasız bir vehimden ibaret...»

گفتش ای غم تو هنوزی در لجاج
می بینی این تغیر و ارتجاج

«Hoca ona dedi ki: Behey karı; sen hâlâ inad ediyorsun; bendeki bu değişikliği ve titremeyi görmüyor musun?»

گر تو کور و کر شدی مارا چه جرم
مادرین رنجیم و در اندوه و کرم

«Eğer sen kör ve sağır oldunsa benim kabahatim ne? Ben bu hastalıktan perişan bir haldeyim zaten.»

گفت ای خواجه بیارم آینه
تا بدانی که ندارم من گنه

«Kadın dedi ki: Hoca, ayna getireyim de yüzüne bak; renginin soluk olmadığını, bende de günah bulunmadığını anla.»

گفت رونه تو رمی فی آینهت
داغما در بغض و کین و عنیت

«Hoca dedi ki: Gît, aynan da batsın, sen de bat. Dâlmâ buğz, kin ve inad içindesin.»

9273

جامه خواب مرا زوگستران
تا بخشیم که سرمن شد گران

«Çabuk benim yatağımı ser ki yatayım. Çünkü başım ağırlaştı.»

9274

زن توقف کرد مردش بانگ زد
کای عدو زوتر ترا این می سزد

«Kadın duraklayınca, Hoca: ey Allah'ın düşmanı çabuk ol! Bu duraklamak sana yakışır mı?» diye haykırdı.

«HOCANIN YATAĞA DÜŞMESİ VE HASTALIKTAN İNLEMESİ»

9275

جامه خواب آورد و گسترد آن عجز
گفت امکان نی و باطن پر ز سوز

«İhtiyar kadın yatak getirdi, yaptı ve kendi kendine: Söz dinletmesi mümkün değil, vehimden içi ateşli.»

9276

گر بگویم متهم دارد مرا
ورنگویم جد شود این ماجرا

«Eğer hasta olmadığını söylersem beni itham ediyor. Söylemezsem, aslı olmayan bu hastalık ciddileşecek.»

9277

فال بد رنجور گرداند همی
آدمی را که نبودستش غمی

«Kötü zan, gam ve kederi olmayan insanı hasta eder.»

Bir şeyi uğursuz saymak (Fâl-ı bed)dir ki ona (tetayyar) ve (tege'üm) derler. Tetayyar dinen menedilmiştir. Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz tetayyar'dan meneder, kendisi güzel isimlerden tefe'ül buyururdu. Nitekim hicret esnasında (Büreyde bin'il-Husayb'il-Eslemî) ye rast gelmişlerdi. Kureyşliler Resûl-i Ekrem'in Mekke'den ayrıldığını anlayınca O'nu ölü, yahut diri olarak getirene yüz deve vereceklerini ilân etmişlerdi. Onun için, taraf taraf, Resûl-i Ekrem'i aramaya çıkanlar olmuştu ki, İbn-i Husayb da onlardan biri idi.

Büreyde Nezd-i Saâdete gelince, Aleyhisselât Efendimiz o'nun adını ve kabilesini sordu. Beni Eslem'den Büreyde olduğunu anlayınca da: «İçimiz serinledi ve selâmet bulduk» diyerek Büreyde'nin kabilesi adından tefe'ül buyurdu. Sonra Büreyde, yanındakilerle beraber müslüman oldu ve başından sarığını çıkarıp mızrağının ucuna bağladı. Medine'ye kadar rikâb-ı Muhammedîde ilk sancaktarlık vazifesini ifâ etti.

9278

قول پیغمبر قبولش یفرض
ان تمارضتم بدنیا تمرضوا

«Hazret-i Peygamberin sözünü kabul etmek farzdır ki; eğer yalandan hastalanırsanız, sahihten hasta olursunuz, buyurmuştur.»

Kadın diyordu ki:

9279

گر بگویم او خیالی برزند
فعل دارد زن که خلوت میکند

«Doğrusunu söyleyip, hasta değilsin desem: kadının bir işi var ki halvet olmasını, evde yalnız kalmasını istiyor diyor.»

9280

مرمرا از خانه بیرون میکند
هر فسق فعل و افسون میکند

«Beni evden çıkarıp kendisi fık ve fücürda bulunmak için masal okuyor, vehminde bulunuyor.»

Nihayet:

جامه خوابش کرده و استاد افتاد
آه و آه ناله از وی می‌زاد

«Hocanın yatağını yaptı, o da yatağa düştü. Âh, âh diye inlemeye başladı.»

گودکان آنجا نشستند آن زمان
درس میخواندند با صد آندهان

«Çocuklar da oraya oturdular ve yüz kederle, ders okumağa başladılar.»

کین همه کردیم و مازندانییم
بد بنایی بود و مابد بانییم

«Bu yaptığımızdan dolayı biz hapse lâyıkız. Yaptığımız kötü bir bina oldu, biz de kötü bina edicileriz, diyorlardı.»

«BİZİM KUR'AN OKUYUŞUMUZDAN ÜSTÂDIN BAŞ AĞRISI
ZİYADELEŞİR DİYE, ÇOCUKLARIN İKİNCİ DEFA
HOCAYI VEHME DÜŞÜRMELERİ.»

گفت آن زبرک که ای قوم بسند
درس خوانید و کنید آوا بلند

«O zekî çocuk dedi ki : Arkadaşlar, dersinizi yüksek sesle okuyun!»

چون می خواندند گفت ای گودکان
بانگ ما استادرا دارد زیان

«Çocuklar yüksek sesle okuyunca yine o zekî çocuk : Arkadaşlar, bizim sesimizin hoca efendiye zararı vardır.»

درد سرافزاید استار از بانگ
ارزد این کو درد باید بهر دائمگ

«Hızlı sestten hocanın başının ağrısı artar. Cüz'î bir yara için hasta olmak değer mi?»

گفت استار است میگید روید
درد سرافزون شدم بیرون شود

«Hoca dedi ki : Bu çocuk doğru söylüyor, haydi gidin, başımın ağrısı arttı, dışarıya çıkın!»

Biraz evvel hocanın eve gittiği, çocukların da beraber geldiği beyan edilmişti. Burada hoca evde yattığı halde çocukların orada bulunduğu bildiriliyor. İhtimal ki mektebin yanında muallime mahsus bir ev vardı. Yahud hoca evinin büyücek bir odasını mekteb yapmıştı da dershaneden çıkıp odasına girmişti.

«BU HİYLE İLE ÇOCUKLARIN MEKTEBDEN KURTULMALARI»

Hocanın çocuklara izin vermesi üzerine :

سجده کردند و بگفتند ای کریم
دوربادا از تو رنجوری و یم

«Önünde yer öptüler ve : ey kerîm hoca efendi, hastalık ve korkusundan uzak ol dediler.»

پس برون جستند سوی خانهها

همچو مرغان درهوی دانهها

«Sonra dâne için havalanmış kuşlar gibi evlerine koştular.»

9290

مادر ایشان خشمگین گشتند و گفت

روز کتاب و شا بالهوجفت

«Anaları hiddetlendiler: mekteb günü olduğu halde siz oyunla meşgulsünüz, dediler.»

Hadis-i Şerifte : «Erkek ve kadın her müslümâna ilim öğrenmek farzdır» buyurulmuştur. Farz olan bir ilmin, dinin en mühim ve en lüzumlu eihetlerini bilecek kadar olduğu da ulemâ tarafından bildirilmiştir.

Yine Hadiste : «Çocuklarınıza Kur'an öğretiniz» emri vardır ve ebeveyn, bununla mükellef tutulmuştur. Diğer milletler mekteblerinde serbestçe dinlerini ve kitaplarını öğrettikleri halde, hükümet müsaade etmiyor ve mektebde de okutmuyor demekle, baba, evlâdına dinini ve kitabını öğretmek mükellefiyetinden kurtulamaz. Çünkü : «Hepiniz çoban gibisiniz. Hepiniz güttüğünüz sürüden sorulacaksınız.» Hadis-i Nebevîsi müslümanlara mühim bir vazife yüklemiştir. Bir kimse, ne kadar kimseye hükmediyorsa, onlar hakkında Allah'ın suallerine cevap vermeğe mecburdur. Hükümet reisi mi, memleket ahâlisinden; vâli, kaymakam mı, vilâyet ve kazâ halkından, köy muhtarı mı köylüsünden, âile reisi mi, âile efrâdından sorulacaktır. Onun için her müslüman, âilesi hakkında sorulacak suallere cevap verebilmek üzere onları iyi yetiştirmeli de mesuliyetten kurtulmalıdır.

Analarının tekdîri üzerine çocuklar :

9291

عذر آوردندکای مادر تو بیست

این کناه ازماواز تقصیر نیست

«Özür dilediler ve : Ana dur, bağırma. Bu günah bizden ve bizim kusurumuzdan değildir.»

از قضای آسمان اسنادما

گشت رنجور و سقیم و مبتلا

«Kazâ-yı âsümânı — yâni; İrâde-i Rabbânî — ile hocamız hastalandı, dediler.»

9293

مادران گفتند مکرست و دروغ

صد دروغ آرید بهر طمع دروغ

«Anaları dediler ki : Sözleriniz hiyle ve yalandır. Siz bir ayran için, yüz türlü yalan söylersiniz.»

9294

ماصاح آییم پیش اوستا

تا بدیم اصل ان مکر شا

«Biz, sizin bu hilenizin aslını anlamak için yarın hocanın yanına gideceğiz.»

9295

گودکان گفتند بسم الله روید

بردروغ و صدق ما واقف شوید

«Çocuklar, gidin de bizim yalan mı, doğru mu söylediğimize vâkıf olun, dediler.»

امدادان آمدند آن مادران
خفته اوستا همچو بخار کران

«Sabahleyin çocuk anaları, hoca'nın ziyâretine geldiler. O, ağır hastalar gibi uyumuştı.»

هم عرق کرده ز بسیاری لحاف
سربسته روکشیده در سبجاف

«Örtündüğü yorganların çokluğundan terlemişti. Başını bağlamış, yüzünü yorgan çarşafına çekmişti.»

آه آهی میکنند آهسته او
جلاگان گشتند هم لاجول گو

«Yavaş yavaş âh diyordu. Kadınların hepsi de (Lâ havle) diyerek taaccüb ettiler.»

خبر باشد اوستا این درد سر
جان تو مارا نبودست این خبر

«Hoca efendi; hayrola bu baş ağrısı nedir? Senin hayatın hakkı için bizim bundan haberimiz olmadı.»

گفت من هم بی خبر بودیم ازین
آ کهم مادر غمران کردندین

«Hoca dedi ki: Benim de bundan haberim yoktu. Bu çocuklar beni bundan haberdâr ettiler.»

من بدم غافل بشغل قال و قبل
بود در باطن چنین رنجی ثقیل

«Ben kıl ü kal ile meşgul olduğum için içimde böyle ağır bir hastalık bulunduğundan gâfildim.»

Hazret-i Mevlânâ, bahis dolayısıyla, ciddi bir meşgûliyetin ufak tefek hastalıkları duyurmayacağını beyan için diyor ki :

چون بجد مشغول باشد آدمی
او ز دید رنج خود باشد عمی

«Bir insan bir şeyle ciddi meşgul olursa kendi hastalığını görmez.»

از زنان مسر یوسف شد سمر
که ز مشغولی بشد زیشان خبر

«Yusuf Aleyhisselâm, Mısır kadınları yüzünden hikâye mevzuu oldu ki onlar Yusuf'u temaşa ile meşgul oldukları için kendilerinden haberdâr olamadılar.»

بار باره کرده ساعدهای خویش
روح واله نه بسی بیند نه پیش

«Kendi bileklerini kestiler. Çünkü cânânın müşâhedesinden şaşırان ruh, ne önünü görür, ne ardını.»

Vak'a mâlumdur : Mısır kadınları, Aziz'in karısı, yâni; Züleyha, kölesini seviyormuş diye dedikodu yapmışlardı. Züleyhâ onları konağına davet etti. Her birinin önüne meyve ve bıçak koydurdu. Yusuf Aleyhisselâma da : Çık kadınlara görün, dedi. Kadınlar, güzellik timsali olan Yusuf Aleyhisselâmı görünce şaşırdılar. Meyve soyuyoruz diye ellerini kanatılar da farkına varamadılar.

Bu hâdise Sürel Yûsuf'ta şöyle hikâye buyuruluyor :

خود بیند دست رفته در ضرر

حون از و بسیار رفته بی حبر

«Sonra görür ki eli kopmuş ve kendisinden birçok kan aktığı halde haberi olmamış.»

تا بدانی که تن آمد جون لبیس

روح بولا بس لباس را ملیس

«Bilmiş ol ki cesed, elbise gibidir. Sen git de o elbiseyi giyen ruhu ara, libâsı öpüp yalama.»

Cesede meftûn olanlar, bir güzelin elbisesini sevenler gibidir. Çünkü cesed, rûhun elbisesi mesâbesindedir. Binâenaleyh elbiseyi sevmekle kalma, onu giymiş olan rûhu ara ve onu sev.

روح را توحیدالله خوشترست

غیر ظاهر دست و پای دیگرست

«Rûh için Allah'ı tevhid etmek pek hoştur. Onun görünmez, başka eli, ayağı vardır.»

دست و پا در خواب بینی و انتلاف

آن حقیقت دان مدائن از کزاف

«Rû'yâda el ayak görür ve onlarla birşey alır, bir yere gidersin. Gör-düklerini hakikat bil, sağma sapan sanma!»

فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ وَأَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَكًا
وَأَنْتَ كُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْهُنَّ سِكِّينًا وَقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ فَلَمَّا
رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا هَذَا
بَشَرًا إِنْ هَذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ ۝ قَالَتْ فَذَلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَّنِي فِيهِ

Yâni: «Züleyhâ Mısır kadınlarının dedikodusunu işitince dâvet için onlara adam gönderdi. Ve onların dayanması için yastıklar hazırladı. Onların her birine de bir bıçak verdi. Ve: Yâ Yusuf çık da şunlara görün, dedi. Kadınlar Yusuf'u görünce onu pek büyük buldular. Seyrinden gaşyolup meyve soyarlarken ellerini kestiler. Bunun gibisini yaratmak aczinden Allah'ı tenzih ederiz. Bu, insan değildir, bu kerîm bir melektir, başka bir şey değildir, dediler. Züleyhâ da; beni muhabbetle ayıpladığınız işte budur¹¹⁵» dedi.

ای بسا مراد شجاع اندر حراب

که برد دست تابایش خراب

«Muharebelerde ne kadar yiğit adamlar bulunur ki, düşman darbe-leri elini, ayağını kestiği halde.»

او همان دست آورد در گبرودار

برگمان این که هست او برقرار

«Harbe devam etmeğe çalışır ve kesilen âzâsını yerinde sanır.»

آن توئی که بی بدن داری بدن
بس مترسی از جسم و جان بیرون شدن

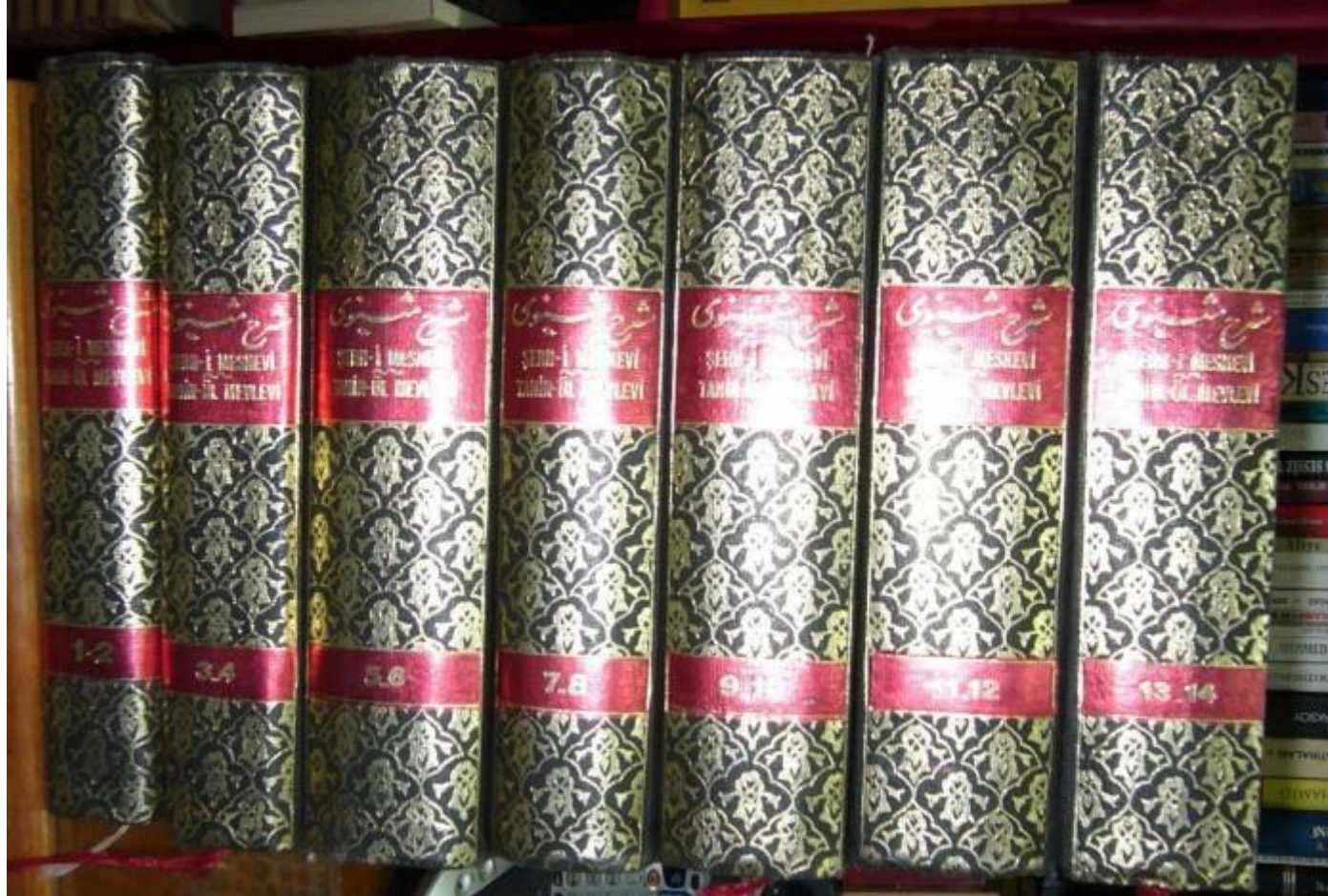
«Sen bedensiz bir bedene sahibsin. O halde cisimden cânın çıkmasından korkma.»

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿١٥٤﴾

Yâni : «Allah yolunda can verenlere ölü demeyin, belki onlar diridirler. Lâkin siz iyice anlayıp bilemezsiniz⁽¹¹⁶⁾.» Âyet-i Kerimesinin tefsirinde Kâdî Beydâvî (Rahimehullah) der ki : Âyetin delâletinden anlaşılacaktır ki, insan, şu heykel-i mahsûstan, yâni; cesed-i insâniyyeden başka bir cevherdir ki onun zâtî bir idrâki vardır. Bedenin harab olmasıyla o idrak harab olmaz.

ÜÇÜNCÜ CİLD BİRİNCİ KİTABIN SONU

(116) Sûrei Bakara : 154.

Dağda halvet eden bir dervişin hikâyesi ve halktan ayrılıp halvette bulunmanın halâveti ve (Ben, beni zikredenın celisi, benimle ünsiyet edenin enisiyim) Hadis-i Kutsisinin şerhi	417	3
Kuyumeunun âkıbeti evvelden görmesi ve kendisinden iğreti terazi isteyen titrek bir ihtiyara işin sonuna göre cevap vermesi	421	5
Dağda inzivâ eden o zâhidin hikâyesinin devamı. O ki : (Dağ meyvelerini ağaçtan koparmıyayım, ağacı silkiyeyim, kimseye de ağacı silkmesini sarahaten ve kinâyeten söylemiyeyim; ancak rüzgârın ağaçtan düşürdüklerini yiyeyim) diye nezretmişti	424	7
Sûrette gizli ve eseriyle âşikâr olan kaza tuzağının teşbihi	428	9
Rüzgârın düşürdüklerinden başka, ağaçtan meyve koparıp yemeyim diye nezretmiş olan fakirin armut koparmaya mecbur olması ve derhal ceza-yı ilâhının zuhur etmesi	434	12
O şeyhin, hırsızlarla beraber, hırsızlıkla itham edilip, elinin kesilmesi	435	12
Şeyh Akta'nın kerametleri ve iki el ile zenbil örmesi	442	16
Fir'avun sihirbazlarının elleriyle, ayaklarının kesilmesine aldırış etmemelerindeki sebep	446	18
Katırın : Ben çok defa yüzü koyun düşünüyorum, sen ise nadiren düğyorsun diye deveye şikâyeti	453	21
Uzeyr aleyhisselâm'ın eşiğinin, parçaları çürüdükten sonra Allah'ın izniyle Uzeyr'in gözü önünde tekrar toplanması ve dirilmesi	459	24
Oğullarının ölümü üzerine bir şeyhin ağlayıp sızlanmayışı	464	27
Ölen çocuklarına ağlamayışından dolayı şeyhin özür dilemesi	471	30
Âmâ bir ihtiyarın mushafı yüzünden okuması ve tilâvet esnasında gözlerinin açılması	479	34
Davud'u halkalar yaparken gören Lokman'ın «Sormaktan sabretmek ferah ve sürura sebeptir» niyetiyle, sabredip, o halkaların niçin yapıldığını sormaması	481	35
Âmânın mushaf okuyuşu hikâyesinin sonu	485	37
Allah'ın hükümlerine, yâni; kazâ ve kaderine razı olup da, ilâhi bu hükmü tebdil eyle, diye düâ ve tazarrû etmeyen bazı evliyânın sıfatı	490	40
Behlül'ün bir dervişe sual sorması	492	41
Şeyh Dekûki ve kerâmetleri	503	46
Dekûki kıssasına avdet	507	48
Mûsâ aleyhisselâm'ın Peygamberlikte ve Allah'a yakınlıktaki kemâliyle beraber Hızır'ı aramasının sırrı	514	52
Dekûki kıssasına avdet	518	54
Deniz kenarında yedi mum misalinin görünmesi	521	55
O yedi mumun bir mum gibi olması	522	56
Mumların yedi insan olarak görünmesi	524	57
Tekrar o mumların yedi ağaç olması	525	57
O ağaçların halk gözünden gizli olması	526	58

O yedi ağacın bir ağaç olması	535	62
O yedi ağacın yedi kişi olması	537	63
Dekûki'nin imam olmak için ileri geçmesi	545	67
O kavme imamlık etmek için Dekûki'nin ileri geçmesi	558	74
O yedi kişinin Dekûki'ye iktida etmesi	564	77
Namazda sağ tarafa selâm vermenin, kıyamette Hak'kın hesaba çekmesinden korkarak Peygamberlerden yardım ve şefaât talep etmeye işaret olduğunun beyânı	571	80
Dekûki'nin, namaz esnasında, batacak bir gemi halkının feryadını işitmesi	575	82
İhtiyatkâr kimsenin tasavvurları	580	85
Geminin kurtulması için Dekûki'nin düâ ve şefaât etmesi	581	85
Dekûki'nin düâ ve şefaât etmesini o cemaatin inkâr etmeleri, ucup, gayb perdeleri arkasında gizlenmeleri, Dekûki'nin de bunlar havaya mı çıktılar, yere mi girdiler? diye hayrete düşmesi	599	94
Dâvud peygamber aleyhisselâm zamanında çalışmadan ve zahmetsiz halâl rızık isteyen bir tâlibin hikâyesi ve düâsının kabul oluşu	605	97
İki hasmın da Dâvud peygamber aleyhisselâm'ın huzuruna gitmesi	607	98
Dâvud aleyhisselâm'ın iki hasmı dinlemesi ve keyfiyeti dâvâcından sorması	624	107
Hz. Dâvud'un hükmünden sonra o kimsenin Allah'a tazarruu	628	109
Hakkın meydana çıkması için, Dâvud aleyhisselâm'ın halvethâne-sine gitmesi	632	111
Dâvud peygamber aleyhisselâm'ın sığır sahibine davasından vazgeçmesini söylemesi, sığır sahibinin Dâvud aleyhisselâm'ı kınaması	633	111
Dâvud aleyhisselâm'ın, sığır sahibine : Cümle malını ona ver! diye hükmetmesi	634	112
Dünya'da dahî zâlimin zulmüne elinin, ayağının şahâdet etmesi	640	115
Halkın o ağacın dibine gitmesi	645	117
Dâvud aleyhisselâm'ın katil için hamiyet ve delâil gösterdikten sonra onun kisasını emir buyurması	648	119
İnsan nefsinin, sığırı kesen kimseyi dava eden katil makamında, sığırı kesenin de akıl misâlinde olduğu; Dâvud'un Hak'kı yahud Hak'kın vekili ve halifesi bulunan şeyhi temsil ettiği ve onun yardımıyla zâlimin öldürülüp, helâl rızık ile zengin olmanın mümkün bulunduğu	653	121
İsâ aleyhisselâm'ın ahmaklardan dağ tepesine kaçması	670	130
Seba'lıların ahmaklığı ve peygamber nasihatlerinin kendilerine tesir etmemesi	677	133
Uzağı gören körün, uzaktan işiten sağırın ve uzun etekli çıplağın şerhi	684	137
Sebâ şehrinin güzelliği ve ahâlisinin refah ve saadeti ile beraber küfrân-ı nimette bulunmaları	692	141
Ehl-i Seba'ya nasihat için peygamber gelmesi	695	142
Sebâ halkının kendilerine gönderilen peygamberlerden mucize iste-		

	Sayfa	
meleri	706	148
Sebâ halkının peygamberleri itham etmeleri	713	151
Kelile ve dimne kitabında tafsilen yazıldığı veçhile : «Sen bu çeş- meden sakın! diye gökteki ay'dan sana sefir geliyorum» demesi	714	152
için tavşanların bir tavşanı elçi olarak file göndermeleri	717	153
Peygamberlerin onlara cevabı ve bir misal irâdı	724	157
Herkesin, husûsiyle Efâl-i İlâhiyye için misal getiremeyeceğinin beyânı	731	160
Gece yarısı bu duvar dibinde ne yapıyorsun? diye sorulan bir hır- sızın : Davul çalıyorum! demesi hikâyesi	733	161
Semâdaki ay'dan fillere tavşanın haber getirmesine dâir münkirle- rin söyledikleri masalın cevabı	740	165
İhtiyatın mânâsı ve ihtiyatlı olan kimsenin misâli	753	171
Köpeklerin her kış : «Bu sene yaz gelince kendimize muhkem bir ev yapalım» diye ahdetmelerinin hikâyesi	756	173
Münkirlerin nebîleri nasihatten menetmeleri ve cebriler gibi delil göstermeleri	758	174
Enbiyâ aleyhisselâm'ın bu cebrilere cevabı	762	176
Enbiyâ aleyhisselâm'ın tekrar cevap vermeleri	771	180
Peygamberlerin : «İmana gelin» diye ricalarına karşı sebâhların tekrar itirazı	779	184
Âhiret âleminde cehennem, dünya hayâtında zindan, yâni; zahmet ve meşakkat yaratılmasının hikmeti	784	187
Cenab-ı Hak, hükümdarları, Allah'a itaatkâr olmayan cebbarları tes- hire sebep kılmıştır. Nasıl ki, Mûsa aleyhisselâm, Benî İsrâil'in eğilerek girmeleri için Kudûs duvarına küçük bir kapı açtırmıştı	788	189
Boş bir sofraya bir sôfinin aşkı	792	191
İlâhî neşe ve Hak kokusunu, Yusuf aleyhisselâm'ın yüzünde ve ko- kusunda bulmak, Yâkub peygamber aleyhisselâm'a mahsustur.	798	194
Yusuf'un kardeşleri bundan mahrumdur	802	196
Bir emir ile namaza düşkün olan, namaz ve niyaz ile ünsiyet eylemiş olan kölesinin hikâyesi	807	198
Enbiya aleyhisselâm'ın (Hatta izistey'eserrusülü) âyetinde hikâye buyurulduğu üzere, münkirlerin iman kabul etmelerinden ümid kesdiklerine dair	811	200
İnsanlar, muhakkik ve mukallid olmak üzere iki kısımdır	813	201
Resûlullah (S.A.V.) : «Allah'ın hakikaten bir takım gizli velileri var- dır. Onların saçları bakımsızlıktan keçelenmiş, yüzleri tozlan- mıştır. Bir emrin yanına girmek isteseler kendilerine müsaade edilmez. Görünmeseler aranmazlar, bulunsalar çağırılmazlar, hastalansalar iyâdet edilmezler, ölseler cenâzelerine gelinmez. Onlar yer yüzünde bilinmezler, gök yüzünde meşhurdurlar» buyurmuştur		
Enes bin Mâlik (R.A.) in havluyu yanar ocağa atması ve havlunun yanmaması		

**«DAĞDA HALVET EDEN BİR DERVİŞİN HİKÂYESİ VE HALKTAN
AYRILIP HALVETTE BULUNMANIN HALÂVETİ VE: (BEN, BENİ
ZİKREDENİN CELİSİ, BENİMLE ÜNSİYET EDENİN ENİSİYİM)
HADİS-İ KUDSİSİNİN ŞERHİ»**

Hiz. Mevlânâ aşağıdaki ilk beyti ile, mezkûr Hadis-i Kutsî'yi veciz bir
şekilde açıkladıktan sonra bahse giriyor :

9312

کر با همه چو بی منی
ور بی همه چو بی منی با همه

«Her şeyle olsan da, bensiz olunca her şeyden mahrumsun. Eğer hiç
bir şeyin olmasa, benimle olunca, her şeylesin, yani her şey senindir.»

9313

بود درویشی بکھاری مقیم
خلوت اورا بود هم خواب و ندیم

«Dağlarda oturan bir derviş vardı. Halvet ona, yâr ve nedim olmuştu.»

Bu dervişin Mısır'da yetişmiş, Hazret-i Cüneyd ve emsâli meşâyihle
görülmüş, Hicretin 340 senesinden sonra irtihâl eylemiş olduğu Mevlânâ
Câmî'nin (Nefehât'ül Üns) ünde yazılıdır. Hayatına ve kerâmetine dair
de orada malûmat vardır.

Mezkûr Derviş, bir eli kesik olduğu halde, zenbil örür, onunla geçi-

nirmiş. Elinin kesilmesi sebebine gelince : Arzın yetiştirdiği hiç bir şeye el uzatıp koparmamak üzere yemin etmiş, sonra inzivâ ettiği bir ormanda gördüğü meyveler, kendisine aladini unutturmuş, onlardan bir kaç tânesini koparıp bir ikisini ağzına atmıştı. O esnâda yeminini hatırladı, elindeki ve ağzındakileri fırlatıp tevbe ve istiğfâr etti. Çok geçmeden piyâde ve süvâri bir kaç kişi etrafını kuşattı. Onu aldılar, deniz kenârında ve at üstünde bulunan emirlerinin yanına götürdüler. Orada yakalanmış bir kaç kişi de vardı ki eşkiyalık etmişlerdi. Emir, şeyhi de onlardan sandı. Hepsinin birer eliyle, birer ayağının kesilmesini emretti. Şeyhin bir elini kestiler. Sıra ayağına gelince : İlâhî! Elim, yeminime muhalif olarak meyve kopardığı için günâh'a girdi ve cezâsını gördü. Ayağımın ne kabahati var? diye ilticâ etti. O sırada emirin maiyetindekilerden biri, şeyhi tanıdı ve emire tanıttı. Emir, atından atladı, şeyhi kucaklayıp sağlam elini öptü ve ağlaya ağlaya halâllık diledi. Şeyh; onu ben sana elim kesildiği sırada halâl ettim, dedi.

İşte Şeyh-i Akta' bu zât-ı şeriftir. Hazret-i Mevlânâ'nın da beyân ettiği veçhile, Şeyh-i Akta' ekseriyetle halvetle vakit geçirirdi.

Halvet : Ağyardan hâlî bir yerde oturup Hak ile meşgul olmaktır. Aleyhisselât Efendimiz de nübüvvetlerinden evvel, ramazanda, yanına biraz nevâle alıp Hirâ dağına gider, oradaki bir mağarada halvet buyururdu. Hattâ ilk vahiy olan (اقرأ) sûresinin baş tarafları orada nazil olmuştu. Bu itibarla halvet sünnettir.

Hazret-i Mevlânâ Mesnevi'nin diğer bir yerinde buyurur ki : «Akıllı olan kuyu dibini, öyle tenhâ bir yeri intihab eder, orada oturur. Çünkü halvette safâ-yı kalb hâsıl olur. Kuyu dibinin maddî karanlığı, halk ile ihtilât etmenin mânevî zulmetinden iyidir. Halk ile ihtilât eden başını kurtaramaz.»

Halvet; ya muayyen, yahut gayr-i muayyen bir müddet için olur. Muayyen müddetle olanlar ekseriya kırk günlük olduğu için dervişler ona (Erbe'in) derler. Ramazanın son on gününde câmilerde yapılan (itikâf) da halvet kabilinden bir sünnettir. Hatta câmie erkence gidip de namaz vaktini bekleyen kimse itikâf niyetiyle câmiye girerse onun orada oturması da itikâf olur.

Şu da var ki halvet, ağyardan ayrılmakla olur. Hazret-i Mevlânâ bunu anlatmak için : «Halvet, yârdan değil, ağyardan olur. Kürk, baharda değil, kışın giyilir.» diyor. Bir kimse halvete girip de Allahdan başka şeylerle meşgul olsa, onun halvette oturup uyuklaması halvet olmaz. Hazret-i Muhyiddin Arabî (Kuddise sirruhu) Fütûhât'ında buyuruyor ki : «Biri bir halvet sâhibine beni halvetinde hatırla, dedi. Halvet sâhibi : Seni hatırlarsam Allah ile halvet etmemiş olurum, cevabını verdi.» Halvet, sülûkün bidâyetiyle, ortalarında yapılır. Kâmil olanlara, halktan kaçınmaktan ziyâde onlarla ihtilât ederek irşâd etmek lâzım gelir.

Gelelim bahse :

9314

چون ز خالق میرسد اورا شمول
بود از انفس مرد وزن ملول

«Allah tarafından ona muhabbet şarabı sunulduğu için, erkeklerin de, kadınların da sözlerinden usanmıştı.»

9315

همچنانکه سهل شد مارا حضر
سهل شد هم قوم دیگر را سفر

«Bize bir şehirde yerleşip oturmak nasıl kolay gelirse, bazı kimselere de sefere çıkmak kolay gelir.»

Evet, bir yerde oturmayı itiyad edenler, biraz da ihtiyar olurlarsa, meselâ boğaz içine kadar gitmeyi, otobüslerde, vapurlarda itilip kakılmayı, yer bulamayıp ayakta kalmayı büyük bir meşakkat sayarlar. Fakat gemilerde ve trenlerde dâima sefer etmeye alışmış olanlar bir kaç gün hareket etmeyecek olurlarsa sıkılırlar. Bunun gibi, Şeyh-i Akta'a da, bize zor görünen halvet, kolay ve sevimli geliyordu.

9316

آنچنانکه عاشق بر سر او ری
ماشقت آن خواجه بر آهنگری

«Senin efendiliğe âşık olduğun gibi, bir efendi de zenginliğiyle beraber demirciliğe âşıktır.»

Meselâ Sultan Abdülhamit merhûm Hükümdâr olduğu halde marangozluğa meraklı idi. Boş kaldığı zamanlarda marangozluğa çalışır, pek güzel eserler meydana getirirdi.

Halkın böyle muhtelif merakta oluşu hilkatleri icâbıdır.

هر کسی را بهر کاری ساختند
میل آنرا در دلش انداختند

«Herkesi bir iş için yaratmışlar, o işin meylini, muhabbetini onun kalbine koymuşlardır.»

دست و پای میل جناب کی شود
خار و خس بی آب و بادی که رود

«Meyl olmayınca el, ayak nasıl hareket eder; su ve rüzgâr olmayınca görçöp nasıl hareket eder?»

گر بینی میل خود سوی سما
پر دولت برکشا همچون هما

«Eğer kendinde semâya doğru meyl görürsen Hümâ kuşu gibi devlet kanadını aç.»

Hümâ : Gûyâ bir kuş imiş ki uçarken gölgesi her kimin başına düşerse o hükümdâr olurmuş. Bundan dolayı hükümdâra ve devlete âit şeyleri (zât-ı hümâyûn), (sarâ-yı hümâyûn), (sefine-i hümâyûn) gibi, Hümâyâ mensub demek olan, hümâyûn kelimesiyle vasıflandırılırdı.

ور بینی میل خود سوی زمین
نوحه میکنی هیچ منشین از خنین

«Eğer kendinde zemîne doğru bir meyl görürsen ağla ve tazarrudan geri kalma.»

رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا
وَهَكَذَا نَمُنُّ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ

Yâni : «Ey Rabbimiz! Bize hidâyet verdikten sonra kalplerimizi sap-tırma; katından bize bir rahmet ihsan et! Şüphesiz ki sen, çok çok bağış-lıyorsun!» diyerek düâ edin diye Hazret-i Mevlânâ bize tazarruda bulun-mayı tavsiye ediyor.

ز ابتدای کار آخر را بین
تا نباشی تو پشیمان یوم دین

«İşin başından sonunu gör ki, kıyâmet gününde pişman olmayasın.»
Bir işin başlangıcından neticesini takdir etmek hususuna dair Haz-ret-i Mevlânâ bir fıkra naklediyor ve diyor ki :

«KUYUMCUNUN ÂKİBETİ EVVELDEN GÖRMESİ VE KENDİSİNDEN
İĞRETİ TERÂZİ İSTEYEN TİTREK BİR İHTİYARA İŞİN SONUNA
GÖRE CEVAB VERMESİ.»

آن یکی آمد به پیش زرگری
که ترازو ده که برسنجم زری

Bir kuyumcunun dükkânına biri geldi; terazini ver ki altın tartaca-ğım, dedi.»

9323

گفت خواجه رومرا غلیبر نیست
گفت میزان ده بدین تسخر مابست

«Kuyumcu: Efendi git, kalburum yok, dedi. Terâzi isteyen tekrar :
terâzini ver, benimle eğlenme, dedi.»

9324

گفت جاروبی ندارم دردکان
گفت بس بس این مضاحک را بمان

«Kuyumcu: dükkânda süpürge yok, dedi. Diğeri: kâfi kâfi bu şaka-
ları bırak!»

9325

من ترازویی که میخواهم بده
خویشتن را کر ممکن هر سوخته

«Benim istediğim teraziyi ver, kendini sağır edip, her tarafa sıçrama,
dedi.»

9326

گفت بشنیدم سخن کر نیستم
تا نه پنداری که بی معنیستم

«Kuyumcu dedi ki: Sözüünü işittim, sağır değilim, mânâsız da söyle-
miyorum.»

9327

این شنیدم لیک پیری مرعش
دست لرزان، جسم تو نامنتش

«Terâzi istediğini duydum. Lâkin titrek bir ihtiyarsın, elin titriyor,
vücûdun zayıf.»

9328

وان زرتومم قراضه خرد و مرد
دست لرزد بس بریزد زر خرد

«Altının da ufak parçalar halinde: Tartarken elin titreyecek, altın
tozları dökülecek.»

9329

بس بگوئی خواجه جاروبی بیار
تا بجوم زر خود را از غبار

«Sonra diyeceksin ki: Efendi, süpürge getir de altınımı toz içinden
arayayım.»

9330

چون بروی خاک را جمع آوری
گویم غلیبر خواهم ای جری

«Toprağı süpürüp toplayınca kalbur istiyorum diyeceksin.»

9331

من ز اول دیدم آخر را تمام
جای دیگر روز اینجا والسلام

«Ben sonunu ibtidâdan gördüm. Artık başka bir yere git vesselâm!»

9332

که تمام اکنون حدیث شیخ فرد
کاندراں کهسار بودش خواب خورد

«Artık, o dağda yatıp kalkan, orada yiyip içen tek ve ulu şeyhin hi-
kâyesini tamamla.»

«DAĞDA İNZİVÂ EDEN O ZÂHİDİN HİKÂYESİNİN DEVAMI. O Kİ:
(DAĞ MEYVELERİNİ AĞAÇTAN KOPARMIYAYIM, AĞACI
SILKMIYİYİM, KİMSEYE DE AĞACI SILKMESİNİ
SARÂHATEN VE KİNÂYETEN SÖYLEMİYİYİM;
ANCAK RÜZGÂRIN AĞAÇTAN DÜŞÜRDÜKLERİNİ
YİYİYİM) DİYE NEZRETMIŞTI.»

9333

اندران که بود اشجار و ثمار
بس مهود کوهی آنجا بی شمار

«Zâhidin bulunduğu dağda ağaç ve meyveler vardı. Orada dağ armu-
du sayısızdı.»

9334

گفت آن درویش یارب یا نومن
عهد کردم زین نجیم در زمن

«O derviş dedi ki: Yâ Rabbi, seninle ahdim olsun ki bu meyvelerden
koparmıyayım!»

9335

جز ازان میوه که باد انداختش
من نجیم زان درخت منتمش

«Rüzgârın düşürdüklerinden başka ağaçtan bir tek meyve koparmı-
yayım.»

9336

مدتی برنذر خود بودش وفا
تادر آمد امتحانات قضا

«Kazâ ve kaderin imtihanları gelinceye kadar, bir müddet, nezrine
vefâ gösterdi.»

9337

زین سبب فرمود استئنا کنید
کر خدا خواهی به پیمان برزید

«Cenâb-ı Hak bundan dolayı; nezrinizde istisnâ ediniz, ahdinize inşâ-
allah cümlesini ilâve eyleyiniz, buyurdu.»

Kur'anda Resûl-i Ekrem (Sallâllâhü Aleyhi Vesellem) e ve bittabi,
dolayısıyla bütün ümmet-i Muhammede hitaben :

وَلَا تَقُولُوا لِمَا إِنشَاءُ فِيهِ
فَاعِلٌ ذَلِكَ غَدًا * إِلَّا أَن يَشَاءَ اللَّهُ

Yâni : «Sakın bir şey için inşâallah demeksizin yarın şu işi yapaca-
ğım deme!» emri verilmiştir.

Lisân-ı İlâhiyyeden olmak üzere deniliyor ki :

9338

هر زمان دل را دگر میبلی دم
هر نفس بردل دگر داغی نهم

«Ben Âzîmüştân, her zaman kalbe başka bir meyil verir, her an ona
bir dağ vururum.»

9339

کل اصباح لاشان جدید
کل شیء عن مرادی لا یجید

«Her sabah bizim için yeni bir şe'n vardır. Hiç birşey benim iradem-
den harice çıkamaz.»

9340

در حدیث آمد که دل همچون پرست
در بیابانی اسیر صرصریست

«Hadiste vârid olmuştur ki : kalb, çöle düşmüş bir tüy gibidir ve şiddetle esen rüzgârın esiridir.»

Bu Hadisi Ebû Mûsâ El-Eş'arî Resûl-i Ekremden şöyle rivâyet etmiştir : «Kalbin misâli sahrâdaki bir tüy gibidir ki rüzgârlar onu alt üst eder durur.»

9341

باد پر را هر طرف راند گزاف
که چپ و که راست با صد اختلاف

«Rüzgâr o kanad tüyünü her tarafa sürer, götürür; kâh sola, kâh sağa yüz ihtilâf ile sevkeder.»

9342

در حدیث دیگر ای دل دان چنان
کآب جوشان ز آتش اندر قازغان

«Diğer bir hadiste de kalb, ateş üstündeki bir kazanda kaynayan suya teşbih edilmiştir.»

O Hadis de meâlen şöyledir : «Kalb, kaynayan tenceredeki suyun hareketinden daha ziyade şekil değiştirir.» Şöyle bir rivâyet de vardır : «Kalbin hareketi, kaynayan tenceredeki suyun hareketi gibidir.»

Kazan ve tenceredeki su kaynarken iner, çıkar, sağa, sola dalgalanır. Sudaki bu hareket ateşin tesiriyle olduğu gibi, kalbin değişmesi de İrade-i İlâhiyye tesiriyledir. Diğer bir Hadiste ise : «Mü'minin kalbi, Allahın kudret parmaklarından iki parmağın arasındadır, onu istediği gibi çevirir.» Buradaki iki parmaktan maksad : Cenâb-ı Hakkın Cemâl ve Celâl sıfatlarıdır. Bundan dolayı Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimiz : «Ey kalbleri ve nazarları tahvil ve taklib eden Rabbim! Bizim kalblerimizi dininde sâbit kıl, ondan döndürme» diye duâ buyururdu.

9343

هر زمان دل را دگر رای بود
آن نه ازوی لبث از جای بود

«Her zaman gönülde bir re'y bulunur, fakat o re'y ondan değil, başka bir yerden olur ki, o da Hakkın irâdesidir.»

9344

بس چرا این شوی بر رای دل
عهد بندی تاشوی آخر خجل

«O halde neden kalbin re'iyine emniyet edip, ahdediyor, sonunda da peşiman olup nedamete düşüyorsun?»

Onun için bir şeye söz vereceğin vakit inşaallah diyerek Haşyet-i İlâhiyyeye havâle et. (İnşâallah) Allah isterse demektir. Allahın istediği iş olur, istemediği iş olmaz.

9345

این هم از تأثیر حکمت و قدر
جام بینی و نتوانی حذر

«Bu da Hükm-i İlâhî ve Kazâ-yı Rabbânî tesiridir ki, önünde kuyuyu görürsün de ondan sakınmaya muktedir olamazsın.»

9346

نیست خود از مرغ پران این عجب
که نبیند دام و افتد در عطب

«Uçan kuşun tuzağı görüp ona tutulması ve helâk olması şaşılacak bir şey değildir.»

9347

این عجب که دام پندم و تد
کر بخواد ورنخواهد میفتد

«Asıl şaşılacak şey; kuşun tuzağı ve kazığı gördüğü halde ister istemez ona tutulmasıdır.»

9348

چشم باز و گوش باز و دام پیش
سوی دامی میپرد با پر خویش

«Gözü açık, kulağı açık olduğu ve önünde bulunan tuzağı gördüğü halde ona doğru ve kendi kanadıyla uçmasıdır.»

«SÜRETTE GİZLİ VE ESERİYLE ÂŞİKÂR OLAN
KAZA TUZAĞININ TEŞBİHİ.»

9349

بنی اندر دلق مهترزاده
سربرهنه در بلا افتاده

«Büyük bir adamın oğlunu başı açık ve belâya uğramış bir halde görürsün.»

9350

درهوائی نابکاری سوخته
افشه و املاک خود بفروخته

«Bir kahbe'nin sevdasıyla yanıp, tutuşuyor; elbiselerini, malını, mülkünü satmış.»

9351

خان و مان رفته، شده بدنام و خوار
کام دشمن میروود ادب وار

«Elindeki, avucundaki gitmiş, adı kötüye çıkmış, hakir bir hale gelmiş; düşmanlarının istediği gibi tepesi üstüne yuvarlanıp gidiyor.»

9352

زاهدی پند بگوید ای کیا
همی میدار از بهر خدا

«Bu kimse bir zâhidi görür de: ey büyük zât! Allah aşkına bana himmet et ki,»

9353

کاندین ادبیر زشت افتادام
مال و زور و نعمت از کف دادام

«Bu kötü duruma düşmüşüm; malı, altını ve nimeti elden kaçırmışım.»

9354

همی تابوک من زین وارم
زین کل تیره بود که برجهم

«Bir himmet et ki, bu felâketten kurtulayım, düştüğüm bu kadar çamur içinden sıçrayıp çıkayım.»

9355

این دعا میخواهد او از عام و خاص
کالحلاصی والحلاصی والحلاص

«(Halâs olayım, halâs olayım, halâs olayım) diye avâmdan ve havâstan da duâ ister.»

9356

دست باز و پای باز و بندنی
نی موکل بر سرش، نی آهنی

«Eli, ayağı tutar halde ve bağlı değil; başında bir kimse olmadığı gibi, demirden bir bendi de yok.»

Öyle ise bu kimse :

از کدا مین بند میخواید خلاص
وز کدامین حبسی میجوید مناص

«Hangi bağdan kurtulmak istiyor, hangi hapisten halâs olmak istiyor?»

بند تقدیر و قضای مختفی
هان ببیند آن بحز جان صفی

«Takdirin ve gizli kazânın bendinden kurtulmak istiyordu ki, o gizli kazânın bendini, sâf bir rûhtan başkası göremez.»

کرچه پیدا نیست آن درمکمنت
بدتر از زندان و بند آهنست

«O kazâ bağı zâhir değil, gizlidir. Fakat zindan ve demir zincirden daha beterdır.»

زانکه آهنگر مرا ترا بشکند
خفیه گرم خشت زندان بر کند

«Çünkü bir demirci o demir zinciri kırabilir, bir çukur kazan da zindanın temelini açabilir.»

Vaktiyle zindana konulan kimselerin ellerine, ayaklarına demir bendler takılır ve halkaları perçinlenirdi. Şâyed o bendler çıkarılmak lâzım gelirse demirci gelir, perçinleri eğelemek ve kırmak suretiyle çıkarırdı.

ای عجب این بند پنهان کران
عاجز از تکبیر آن آهنگران

«Ne acâibtir ki bu gizli ve ağır bendi kırıp sökmekten demirciler âciz bulunur.»

دیدن آن بند احمد را رسد
بر گلوی بسته جبل من مسد

«O gizli kazâ bendini ve boğazına bağlanmış hurma lifi ipini görmek Hazret-i Ahmed Aleyhissalâtu Vesselâma ve onun kâmil vârislerine yakışır.»

وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ ﴿٣٥﴾

Yâni : «En yakın soydaşlarını azâb-ı İlâhî ile korkut!»³ Âyet-i Kerîmesi nâzil olunca Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz yakın akrabası bulunan (Benî Hâşim) i toplamış ve imâna dâvet etmişti. Amcası bulunan Ebû Leheb, kardeşinin oğluna tâbi olmayı azametine yediremediği için : «Helâk olasın! Bizi bunun için mi çağırdın?» diyerek eline bir taş almış ve Zât-ı Risâlete atmak istemiş; o münâsebetle de şu Sûre nâzil olmuştu:

بَبَيْدَا أَبِیْ لَهَبٍ وَتَبَتْ
مَا أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ ﴿٣٦﴾ سَيَصْلَىٰ
نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ﴿٣٧﴾ وَأَمْرَانَهُ خَمَلَهُ لِطَبِ
فِي جِيدِهِ آجُلٌ مِّنْ سَبِیْ

Yâni : Ebû Leheb'in iki eli kurusun. Kendisi de kurudu (Helâk oldu ya). Ona ne malı, ne kazandığı faide vermedi. Alevli bir ateşe girecek o. Karısı da. (Hem) odun hamalı olarak. Boynunda bükülmüş bir ip de olduğu halde⁴.

Ebû Leheb'in karısı ve Ebû Süfyân'ın kız kardeşi olan (Ümmü Cemil) habisesi her gün diken toplar ve sırtına yükleyip Resûl-i Ekrem'in geçeceği yola dökerdi.

جبل و هیزم را جز او چشمی ندید
که بدید آید براو هر نابدید

«Ün mü Cemilin boynundaki ipi ve sırtındaki odunu Hazret-i Peygamberden başka bir göz görmedi. Çünkü O'na, başkalarına görünmeyen şeyler görünürdü.»

(3) Sûrei Şuara : 214.
(4) Sûrei Tebbet 1 : 5.

باقیانش جمله تاویل کنند
کین ز بهوشیت ایشان هوشمند

«Cenâb-ı Peygamberden mâadâsı, bu âyetin mânâsını te'vil ederler ki o te'vil bihoşluktan ileri gelmiştir. Zât-ı Risâlet ile verese-i Muhammediyye ise âkil ve hoşmendedirler.»

Müfessirlerden bazıları : «Ümm-ü Cemil, Ebû Süfyânın kız kardeşi ve Ebû Lehebin karısı idi. Kureyşin zenginlerinden olan böyle bir kadının boynunda liften bir ip ile odun taşınması nasıl mümkün olur? (Ham-mâlet-el Hattab) tâbiri mecazdır. Nemmâm, zemmâm ve bizim kundakçı dediğimiz mevkide kullanılabilir bir tâbirdir. Bu karı da, kocasına ve kardeşine tâbi olarak, Aleyhissalât Efendimizi her yerde zemmettiği için hakkında bu tâbir kullanılmıştır» demişlerdir. Bazıları da : «O kadının Cehennemdeki hâlini tasvirdir» mutâleasında bulunmuşlardır. İşte ehl-i şühûd olanlar vukuu muhakkak olan o tasviri, yani Ümmü Cemil'in Cehennemde arkasıyla odun taşıyacağını, te'vil etmeksizin ve müşâhedeleri üzerine aynen kabul ve tasdik ederler.

Kaza ve Kader hükmünü idrak etmeyenler, o mirasyedinin halini de, tenbellikten çalışmıyor da böyle sefâlet çekiyor, diye te'vile kalkışıyorlar.

9365

لیک ازو تأثیر آن بستش دوتو
کشته و نالان شده در پیش تو

«Lâkin bağlandığı kazâ bendinin tesiriyle onun sırtı iki kat olmuştu. Kendi de senin karşında eğilip duruyordu.»

Ve :

9366

که دعای همتی توارم
تا ازین بند نهان بیرون جهم

«Bir duâ ve himmet edin ki şu gizli bağın içinden sıçrayıp çıkayım diyordu.»

آنکه بیند این علامتها بدید
چون نداند او شقی را از سعید

«Kazâ ve kaderin bu gizli alâmetlerini görüp duran bir ârif-i kâmil, (şakî) yi (saîd) den nasıl tefrik etmez?»

İnsanlardan bazılarının seâdet-i hidâyete, bazılarının da şakâvet-i dalâlete mazhar oldukları ezelen ve ilm-i ilâhîde takdir buyurulmuş ve böyle olduğu : «Saîd olan daha anasının karnında iken saîddir, şakî olan da daha anasının karnında iken şakîdir» Hadisinde beyan olunmuştur.

İnsanlardan hangisinin saîd, hangisinin şakî olduğunu herkes bilemez. Onu ancak, Kazâ'nın gizli hükümlerini ve te'sirlerini basîret nuruyla görenler ayırd edebilirler. Ashâb-ı Resûlullah'dan (Huzeyfet'übn'ül-Yemân) radiyallahü anh Resûl-i Ekrem Efendimizin sırdâşı idi. Aleyhissalât Efendimiz ona olacak bazı vak'aları, hususiyle münafıkları bildir-mişti. Ondan dolayı Hazret-i Ömer, hilâfeti zamanında biri ölünce, Huzeyfe'nin gelip gelmediğine dikkat ederdi. O gelmişse Fâruk-u Âzam da cenâze namazını kılar ve kabre kadar teşyi ederdi. Huzeyfe gelmemişse ölünün münâfık ve şakîyy-i ezeli olduğunu anlar cenâzesinde bulunmazdı.

9368

داند و پوشت بامر ذوالجلال
که نباشد کشف رازحق حلال

«Şakîyi ve saîdi bilen bir ârif, bildiği halde onun hakikatini meydana koymaz. Çünkü : Hakkın sır ve kazâsını fâşetmek helâl değildir.»

9369

این سخن پایان ندارد آن فقیر
از مجاعت شد زبون و تن اسیر

«Bu sözün sonu gelmez. Dağda inzivâ eden o fakir açlıktan zebûn oldu ve cismi za'fa esir olup harekete mecâli kalmadı.»

«RÜZGÂRIN DÜŞÜRDÜKLERİNDEN BAŞKA, AĞAÇTAN MEYVE
KOPARIP YEMEYİM DİYE NEZRETİMİŞ OLAN FAKİRİN ARMUT
KOPARMAYA MECBUR OLMASI VE DERHAL CEZA-YI İLÂHİNİN
ZUHUR ETMESİ»

9370

پنج روز آن باد امرودی نریخت
ز آتش جوعش صبری میگريخت

«Bir gün rüzgâr armut düşürmedi, o fakirin de açlık ateşinden sabır
ve tahammülü tükendi.»

9371

بر سر شاخی مرودی چندی
باز صبری کرد خود را و اکشید

«Bir dalın ucunda bir kaç armut gördü. Yine sabrederek kendini geri
çekti.»

9372

باد آمد شاخرا سرزیر کرد
طبع را بر خوردن آن چیر کرد

«Rüzgâr esti ve dalı baş aşağı etti. Şu hâl, fakirin tabiatını o ar-
mutları yemeye teşvik etti.»

9373

جوع وضعف و قوت جذب قضا
کرد زاهدرا ز نذرش بی وفا

«Açlık, zaaf ve kazâ câzibesinin kuvveti, zâhidi nezrine karşı bivefâ
yaptı.»

9374

چونکه از امروود به میوه شکست
گشت اندر نذر و عهد خویش سست

«Armut ağacından meyveyi koparınca nezrini ve ahdini bozmuş
oldu.»

9375

هم دران دم کو شمال حق رسید
چشم او بکشاد و گوش او کشید

«O anda Allahın te'dibi geldi, gözünü açtı ve kulağını çekti.»

«O ŞEYHİN, HIRSIZLARLA BERABER, HIRSIZLIĞLA İTHAM EDİLİP,
ELİNİN KESİLMESİ»

9376

بیست از دزدان بدند آتجا و پیش
بخش میکردند مسروقات خویش

«Orada yirmiden fazla hırsız vardı ki çaldıklarını taksim ediyorlardı.»

9377

شحنه را غماز آ که کرده بود
مردم شحه بر افتادند زود

«Boşboğazın biri şahne'ye haber vermişti. Şahne'nin adamları çabu-
cak üşüştiler.»

Şahne: Zamanımızdaki, polis ve jandarma kabilinden âsâyiş me-
mûru.

9378

هم بد انجا پای چپ و دست راست
جمله برید و غوغایی نجاست

«Orada hepsinin sol ayaklariyle sağ ellerini kestiler. Feryâd ü figan-
dan kıyamet koptu.»

دست زاهدم بریده شد غلط
باشی را میخواست هم کردن سقط

«Yanlışlıkla zâhidin de eli kesildi. Ayağını da kesmek istedikleri sırada,»

در زمان آمد سواری بس گزین
بانگ برزد برعوان کای سک بین

«Muhteşem bir süvâri geldi. El, ayak kesen adama: Ey köpek, bak!»

این فلان شیخست وابدال خدا
دست اورا تو چرا کردی جدا

«Bu falân şeyhtir ve Ebdâl-i İlâhiyyedendir. Sen onun elini niçin bileğinden ayırdın? diye bağırdı.»

آن عوان بدیدد جامه تیز و رفت
پیش شهنه داد آگاهیش تفت

«Cellâthık eden bunu işitince teessüfünden elbisesini yırttı ve şahne'nin yanına koşup hâdiseyi yana yakıla anlattı.»

شهنه آمد پا برهنه عذر خواہ
کہ ندانستم خدا برمن کواہ

«Şahne, yahnayak koşarak geldi ve Allah şâhidimdir ki bilemedim diye özür diledi.»

ہین بجل کن مرصرا این کار زشت
ای کریم و سرور اہل بہشت

«Ey kerem sahibi ve Cennet ahâlisinin serveri olan şeyh! Bu kötü işi bana helâl et, dedi.»

گفت میدانم سبب این نیشرا
می نشاسم من کناہ خویشرا

«Şeyh dedi ki: Ben bu cezânın sebebini biliyorum ve kendi günâhı-mı tanıyorum.»

من شکستم حرمت ایمان او
پس یمینم برد دادستان او

«Ben Allah'ın yeminine hurmeti terk ettim, onun mahkeme-i adâleti de benim yeminimi, yani sağ elimi kestirdi.»

من شکستم عہد و دانستم بدست
تارسید آن شومی جرأت بدست

«Ben ahidden dönmenin kötü olduğunu bildiğim halde nezrimi bozdum. O cürmün uğursuzluğu elime erişti.»

Sûre-i Nahl'de buyuruluyor ki:

وَأَوْفُوا بِعَهْدِ اللَّهِ إِذَا عَاهَدْتُمْ
وَلَا تَنْقُضُوا الْآيَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا وَقَدْ جَعَلْتُمُ
اللَّهَ عَلَيْكُمْ كَفِيلًا إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ
❦ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِي نَقَصَتْ غُرُبَاتُهَا مِنْ بَعْدِ
قُوَّةِ أَنْكَانَا

Yâni : «Bir ahd yapınca, Allahın ahdine vefâ ediniz ve yeminleri sağ-
lama bağladıktan sonra bozmayınız. Siz o yeminlerle Allah'ı kendinize
kefil yapmış olursunuz. Şüphe yok ki Allah yaptığınızı herşeyi bilir. Bük-
tüğü iplikler bükülüp kuvvetlendikten sonra onları açan ve parça parça
eden kadın gibi olmayınız⁵...»

Arablar arasında Rayta yahud Râyita nâmında bir kadın vardı ki
akılsızlığı dolayısıyla kendisine (Hamkâ) lâkabı verilmişti. Bu kadın,
sabahtan öğleye kadar câriyelerle beraber yün eğirir, iplik yapar, öğle-
den akşama kadar da o bükülmüş iplikleri söker ve söktürür ve böylece
onları heder ederdi. Cenâb-ı Hak, ahd, nezir, yemin edip de onlardan rü-
cu etmeyi, işte bu ahmak kadının iplik bükerek sonra sökmesine benze-
tiyor ve siz de onun gibi olmayın ve onun yaptığını yapmayın diyor. Şeyh
lisânından deniliyor ki :

9388

دست ما و پای ما و مغز و پوست
باد ای والی فدای حکم دوست

«Ey şahne; bizim elimiz, ayağımız, batinımız, zâhirimiz, Dost'un hük-
müne fedâ olsun.»

Şeyh, böyle demekle Kazâ'ya rızâ gösteriyor. Mâneviyâtın büyükle-

rinden Hâris-i Muhâsibi demiştir ki : «Rızâ; Hüküm-i Kazâ'ya kalben tes-
lim olmaktır.»

Kezâ Hazret-i Cüneyd buyurmuştur ki : «Rızâ; Kazânın zuhûrunda
kalbin sevinmesidir. Kezâ Râbiatül Adeviyye (Kaddesallâhu sirrehâ) ya:
«Kul, ne vakit Rabbinden râzî olur?» diye sormuşlar. «Nimet gibi musî-
bet de onu sevindirdiği zaman» cevâbını vermiş. Hulâsa: Allahın kahr ve
celâlini de lutf ve cemâli gibi hoş görmek ve şikâyet değil, hamd ve se-
nâda bulunmak rızâ eseridir.

Aziz Mahmud Hüdâyi (Kuddise sirruhû) der ki :

Hoştur bana senden gelen,
Ya gonca gül, yâhud diken;
Ya hıl'at veyahud kefen
Lutfun da hoş, kahrın da hoş.

Yine Şeyh, elini kestirmiş olan şahneye dedi ki :

9389

قسم من بود این ترا کردم حلال
تو ندانستی ترا نبود وبال

«Elimin kesilmesi benim kısmetim idi. Bunu sana helâl ettim. Sen
beni bilmediğin için, bu işte vebâlin ve suçun yoktur.»

9390

وانکه او دانست او فرمان رواست
با خدا سامان پیچیدن بکاست

«Benim hâlimi bilen, elimin kesilmesine fermân verendir. Onunla
uğraşmak ise nerede ve nasıl olur?»

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ, hırs'ın zararlarını beyân için
diyor ki :

9391

ای بسا مرغی پریده دانه جو
که بریده حلق او هم حلق او

«Dâne toplamak için uçan ne kadar kuş vardır ki boğazı, onu tuzâğa
düşürmüş ve boğazını kestirmiştir.»

(5) Sûrei Nahl : 91-92.

ای بسا ماهی در آب دور دست
گشته از حرصی گلو مأخوذ شست

«Suda ve insan elinden uzakta ne kadar balık vardır ki boğazının hırsından oltaya tutulmuştur.»

ای بسا مستور در پرده بده
شومی فرج و گلو رسوا شده

«İffet perdesi arkasında ne kadar kimse vardır ki ferc ve boğazının uğursuzluğundan halk arasında rüsvây olmuştur.»

İnsan için en büyük tehlike bu iki uzvudur. Bundan dolayı Hadis-i Şerifte : «Her kim bana bıyığı ve sakalı arasını, bir de bacakları arasını muhafaza etmeyi taahhüd ederse ben de ona Cenneti tekeffül ederim.» buyurulmuştur. Bıyıkla sakal arası ağızdan kinâyedir. Mevlânâ'nın büyük oğlu Sultan Veled demiştir ki : «Erkeklik uzvu ile boğaz, beni şaşırtmış ve deli etmiştir. Her kim bu ikisinden geçer, yani onları muhafaza ederse o büyük bir adamdır.»

ای بسا قاضی خبر نیک خو
از گلو وز شومی او زردرو

«Ne kadar âlim ve iyi huylu Kâdı vardır ki boğaz uğursuzluğundan yüzü sararmıştır.»

Yâni; âlim ve evvelce güzel ahlâk sâhibi olan bir kadı, rüşvet alınca Allahın lânetine uğrar. Çünkü Hazret-i Peygamber : «Allah, rüşveti verene de, alana da, arada vâsita olana da lânet etsin» buyurmuştur. Sonra, rüşvet alan bir kadı, yâhud bir me'mûr halk arasında da hürmetini kaybeder ve günün birinde rüşveti meydana çıkar, taht-ı muhâkemeye alınır, korkusundan yüzü sapsarı olur.

بلکه در هاروت و ماروت آن شراب
از عروج چرخشان شد سد باب

«Hattâ Hârût ve Mârût isimindeki meleklerin içmiş oldukları şarab, semâ kapısını kendilerine kapattı.»

Hârût ve Mârût hakkında evvelce gerekli izahat verilmişti.

بایزد از بهر این کرد احتراز
دید در خود کاهلی اندر نماز

«Bâyezîd-i Bestâmî, namaz için kendisinde tenbellik görünce boğaz derdinden kaçındı.»

از سبب اندیشه کرد آن ذولباب
دید علت خوردن بسیار آب

«O Âkil zât, tenbelliğin sebebini düşündü, fazla su içmekte buldu.»

گفت تا سالی نخوام خورد آب
آتچنان کرد و خدایش داد تاب

«Bir sene su içmiyeyim diye ahdetti ve öyle yaptı. Allah da ona bu hususta sabr ve tahammül ihsan etti.»

این کمینه جهد اوبد بهر دین
گشت او سلطان و قطب العارفین

«Onun dinde en hafif mücâhedesi böyle idi. Böyle yaptığı için de mânevî bir sultan ve Kutb-ul-ârifin olmuştu.»

Hazret-i Bâyezîd'e : «Mücâhedenin en zaifi nedir?» diye sormuşlar?

«Yemeği, içmeği terketmektir. Ben bir gün nefsimi bir ibâdete dâvet ettim, icâbet etmedi. Ben de ondan bir sene suyu menettim» demiş.

Cenâb-ı Hak Kur'ânda :

وَالَّذِينَ جَاءُوا فِينَا لِنَهْدِيَهُمْ سُبُلَنَا

Yâni : «Bizim için mücâhede edenlere hidâyet yollarımızı açarız⁶» buyuruyor. Bâyezid'in bir sene su içmemiş olması da Hakkın açtığı hidâyet ve muvaffakiyyet yollarından biridir.

Hikâyeye avdetle deniliyor ki :

9400

چون بریده شد برای خلق دست
مرد زاهدرا در شکوی بست

«Boğaz hırsından — yâni; nezri hilâfına ağaçtan armut koparmış olduğu için — eli kesilince o zâhid zât için şikâyet kapısı kapandı.»

9401

شیخ اقطع گشت نامش پیش خلق
کرد معروفش بدین آفات خلق

«Halk arasında adı (Şeyh-i Aktâ — eli kesik Şeyh) kaldı; halk onu bu adla tanıdı.»

«ŞEYH AKTA'NIN KERÂMETLERİ VE İKİ EL İLE ZENBİL ÖRMESİ»

9402

در عریش اورا یکی زائر بیافت
کو بهر دودست می زنبیل بافت

«Kamıştan, ottan yapılmış olan kulübesine bir ziyaretçi geldi ki, o iki eliyle zenzil örüyordu.»

(6) Sûrei Ankebut : 69.

9403

گفت اورا ای عدو جان خویش
در عریش آمده سر کرده پیش

«Şeyh Akta' ona : Ey canının düşmanı, ey başını önüne eğerek karşıma gelen kimse!»

9404

این چرا کردی شتاب اندر سیاق
گفت از افراط مهر و اشتیاق

«Bu hususta neden acele ettin, niçin izin istemeden içeri girdin? diye sordu. Ziyâretçi de : Muhabbetimden ve fazla iştiyakımdan, diye cevap verdi.»

Şeyhin ziyâretçiye : «Ey cânının düşmanı» demesi; sırrına vâkıf olduğu için inkisârını almak, o inkisârın da onun helâkine sebep olmak ihtimâline binâendi.

Ziyâretçinin ihlâsı ve edebi üzerine şeyh :

9405

بس تبسم کرد و گفت اکنون بیا
لیک مخفی دار این را ای کیا

«Tebessüm etti ve : Öyle ise gel, lâkin ey büyük adam, bu sırrı gizle...»

Yâni : benim iki el ile zenzil ördüğümü kimseye söyleme, dedi.

9406

تا نبرم من مگو این با کسی
نی قریبی، نی حبیبی، نی خسی

«Ben ölmeyince bu sırrı ne bir dosta, ne bir sevgiliye, ne de bir aşâğılık kimseye söyleme!»

9407

بعد ازان قوم دگر از روزنش
مطلع گشتند برافیدنش

«Ondan sonra, başkaları da kulübenin penceresinden şeyhin iki el ile zenbil ördüğüne muttâlî oldular.»

9408

گفت حکمت را تو دانی کردگار
من کنم پنهان تو کردی آشکار

«Şeyh dedi ki: İlâhî bu işin hikmetini sen bilirsin. Ben gizlemeye çalışıyorum. Sen meydana çıkardın.»

9409

آمد الهامش که يك چندی بدند
که درین غم بر تو منکر می شدند

«Cenâb-ı Haktan ona ilhâm geldi ki: Bu gamda, yâni elinin kesilmesinde sana münkir olan bir kaç kişi vardı.»

9410

که مگر سالوسی بود او در طریق
که خدا رسواش کرد اندر فریق

«Gâlibâ o tarikatta mürâî idi ki Allah onu insanlara karşı rüsvây etti, diyorlardı.»

9411

من نخواهم کان رمة کافر شوند
در ضلالت در گمان بد روند

«Ben o cemâatın kâfir olmasını ve dalâlete düşüp sû-i zanda bulunmasını istemedim.»

9412

این کرامت را بکردیم آشکار
که دهیمت دست اندر وقت کار

«İş gördüğün vakit, kerâmet olarak sana bir el verdiğimiz için onun için meydana koydum.»

9413

تا که آن بیچارگان بد گمان
رد نکردند از جناب آسمان

«Tâ ki, sû-i zanna kapılan biçâreler huzurumdan merdûd olmasınlar.»

9414

من ترا بی این کرامتها ز پیش
خود تسلی دادی از ذات خویش

«Ben sana evvelce bu hârîka olmaksızın da kerâmetler ve teselliler vermiştim ki sen kerâmet kaydından müstağnî bulunuyordun.»

9415

این کرامت بهر ایشان دادمت
وین چراغ از بهر این بهادمت

«Ben sana bu kerâmeti onlar, yâni; sana sû-i zan edenler için verdim. Bu hidâyet kandilini onlar için sana ihsan ettim.»

Ki görsünler de inansınlar, artık sû-i zanda bulunmasınlar diye...

9416

تو ازان بدذشته کز مرگ تن
ترسی وز تفریق اجزای بدن

«Sen, ölümden, bedeninin cüz'ülerinin ayrılacağından korkmaktan geçtin.»

وهم تفرق سروبا از تو رفت
دفع وهم اسپر رسیدت نیک زفت

«Başın ve ayağının ayrılmasına dair korku kalmadı. Vehmi bırakmak, senin için büyük bir siper oldu.»

«FİR'AVUN SİHİRBAZLARININ ELLERİYLE, AYAKLARININ
KESİLMESİNE ALDIRIŞ ETMEMELERİNDEKİ SEBEB»

ساحران رانی که فرعون لعین
کرد تهدید سیاست بر زمین

«Mel'un Fir'avun, sihirbazları, yeryüzünde öldürmekle tehdid etmedi miydi?»

که بزم دست و پاتان از خلاف
بس درآورم ندارم تان معاف

«Şöyle demişti: Elinizi ve ayağınızı çaprazlama olarak kestireceğim, sonra da sizi affetmeyip astıracağım.»

Söylenen hâdise Sûre-i Şuarâ'da şöyle hikâye buyuruluyor :

فَالْعَوَا

جِبَاهَهُمْ وَعَصِيَّتَهُمْ وَقَالُوا بَعَثَ فِرْعَوْنُ أَنَا لَخْلُ الْغَالِبُونَ ۝ قَالَ لَقَدْ
مُوسَى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثَلْفُ مَا يَأْتِيكَونَ ۝ فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سَاجِدِينَ
۝ قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ۝ رَبِّ مُوسَى وَهَارُونَ ۝ قَالَ آمَنْتُمْ
لَهُ قَبْلَ أَنْ أَدْنَى لَكُمْ أَنَّهُ لَكَبِيرٌ كُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ فَلَسَوْفَ
تَعْلَمُونَ ۝ لَا قُطْعَانَ أَيْدِيكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ وَلَا صُلْبَ بَيْتِكُمْ
أَجْمَعِينَ ۝ قَالُوا لَاضْئِرُّنَا إِلَى رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ ۝ إِنَّا نَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ
لَنَا رَبُّنَا خَطَايَانَا إِنَّ كَذَّاءَ أَوَّلَ الْمُؤْمِنِينَ ۝

Yâni : «İpleri ve değneklerini meydana attılar ve : (Fir'avnın izzeti ve şevketi için biz mutlaka gâlib gelenleriz) dediler. Mûsâ da asâsını bıraktı. Asâ ejderhâ olup sihirbazların iplerini ve değneklerini yuttu. Sihirbazlar yere kapayıp secde ettiler ve dediler ki : (Âlemlerin Rabbi olan, Mûsâ'nın ve Hârûn'un da Rabbisi bulunan Allah'a iman ettik.) Fir'avn dedi ki : (Ben size izin vermeden Mûsâ'ya imân mı ettiniz? Hakikaten o, sihir öğreten büyüğünüz imiş. Pek yakında anlayacaksınız ki behemehâl ellerinizi ve ayaklarınızı çapraz olarak kestireceğim ve hepinizi mutlaka astıracağım). Sihirbazlar dediler ki : (Zararı yok, biz hakikaten Rabbimizin nezdine rücû etmiş oluruz. İlk müslüman olanlardan bulunmamız sebebiyle Rabbimizin bizi bağışlayacağını ümid ederiz⁷).»

Hüseyin Vâiz, tefsirinde diyor ki : «Fir'avn'ın emriyle sihirbazların sağ el ve sol ayaklarını kestikten sonra astılar. Hazret-i Mûsâ onlar için ağladı. Cenâb-ı Hak, o şehidlerin mânevî makâmını Kelimullah'a gösterdi.»

(7) Sûrei Şuara : 44-51.

او همی پنداشت کایشان درهم ان
وهم و تخوفند وسواس و گمان

«Fîr'avun, sihirbazların o anda korkacaklarını, vehme, vesveseye, şüpheyeye düşeceklerini sanmıştı.»

که بود شان لرزه و تخويف و ترس
از تو همها و تهدیدات نفس

«Kezâ, onların korkudan, vehimlerinden ve nefsin tehditlerinden titreyeceklerini ummuştu.»

او نمی دانست کایشان رسته‌اند
بردریخته نور دل بنشته‌اند

«Fîr'avun bilmiyordu ki, sihirbazlar, o vehimlerden kurtulmuşlar. Gönül nûru penceresinin önüne oturmuşlardı.»

O pencereden hakikati görmüşlerdi.

سایه خود را ز خود دانسته‌اند
چابک و چست و کش برجسته‌اند

«Kendi gölgelerini, kendilerinden ayırt etmişler, (yâni; rûhun asıl, cesedin ona bir gölge olduğunu anlamışlar) ve o gölgeyi fedâ etmek için çevik, çabuk olarak sıçramışlardı.»

Binâenaleyh elleri, ayakları kesilip kendileri asılmak değil, şu çamur yığının olan zemin üzerinde :

هاوی کردون اگر صدارشان
خرد کوبد اندرین گلزار شان

«Felek havanında yüz kerre döğülüp un ufak olsalar bile.»

اصل این ترکیب راجون دیده‌اند
از فروغ وهم کم ترسیده‌اند

«Terkîb-i insân'ı (yâni; cismin aslını) görüp anlamış oldukları için vehmin teferruatından korkmayacaklardı.»

Münasebet dolayısıyla Hazret-i Mevlânâ burada vehme dâir beyânâtta bulunuyor :

این جهان خوابست اندر ظن مأیست
گر رود در خواب دستی باک نیست

«Bu Dünyâ, uyku ve rû'yâdır. Ey sâlik, sen oradaki hayâlete karşı zanna kapılma. Rûyâda bir el kesilse bile bu korkulacak bir şey değildir.»

گر بخواب اندر سرت بریدکاز
هم سرت برجاست هم عمرت دراز

«Eğer rûyâda bir makas senin başını keserse, hem başın yerindedir, hem ömrün uzun olacaktır.»

Diyorlar ki : Rûyâ, gören kimsenin haline nisbetle yâ aynen, yâhud aksine zuhur eder. Salih kimselerin rûyâsı aynen vâki olur, yâni; görül- düğü gibi çıkar. Avâmın rûyâsı ise aksine zuhur eder. Meselâ, ağlamışsa güleceğine, ölmüşse yaşayacağına, hastalanmışsa sıhhatte bulunacağına delâlet eder.

گر بینی خواب درخود را دونیم
تندرستی چون بخیزی نی‌سقیم

«Rûyâda kendini iki parça da olmuş görsen, uyanınca hasta değil, sıhhatte olarak kalkarsın.»

حاصل اندر خواب نقصان بدن
نیست بآل و نئی دوسدباره شدن

«Hulâsa, rüyâda, bedenin noksanı korkulacak bir şey değildir; ve-
levki iki yüz parça olsun.»

این جهاز را که بصورت قائمست
گفت پیغمبر که حلم نائمست

«Sûretle kâim olan bu dünyâ için Hazret-i Peygamber: (Uyuyanın
gördüğü bir rüyâ) demiştir.»

Câbir bin Abdullah (radiyallâhü anh) diyor ki: «Ben Resulullah
(Aleyhissalâtü Vesselâm) ın huzurunda idim. O'na beyaz yüzlü biri geldi:
«Yâ Resûlallah! Dünyâ nedir?» diye sordu. Sallâllâhü Aleyhi Vesellem:
«Uyumuş kimsenin rüyâ görmesidir» buyurdu. O zât: «Dünyâ ile Âhiretin
arası ne kadardır?» dedi. Aleyhissalâtü Vesselâm Hazretleri: «Göz kapa-
yıp açacak zaman kadardır» buyurdu. O zât dedi ki: «Dünyâda ne kadar
durulur?» Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz: «Kafileden ayrılmış bir
kimsenin ayrılması kadardır» buyurdu. Sonra o kimse gitti. Resûl-i Ek-
rem: «Bu Cibrîl idi. Sizi Dünyâda kanâatkâr, Âhirete râğbetkâr kılmak
üzere gelmişti» buyurdu.

از ره تقلید توکردی قبول
سالکان این دیده پیدا بی رسول

«Ey sâlik; Dünyânın rüyâ olduğunu sen taklid yoliyle kabul ve öy-
lece rivâyet ediyorsun. Hakiki sâlikler bunu, Hadis-i Peygamberî olmak-
sızın alenen müşâhede etmişlerdir.»

روز در خوابی مگو کین خواب نیست
سایه فرعست اصل جز مهتاب نیست

«Sen gündüz de uykudasın; bu uyku değildir deme. Gölge fer'îdir, asıl
olan mehtâbdır.»

Hadis-i Şerifte: «İnsanlar hayatta iken uykudadırlar. Öldükleri vakit
uyanırlar.» buyurulmuştur. Binâenaleyh insanların da mevcûdiyeti rüyâ
kabilindendir, yâhüd gölge misâlidir. Asıl olan kimse Nûr-i Vücûd-i Bâ-
ridir.

خواب و بیداریت آن دان ای عضد
که ببیند خفته کو در خواب شد

«Senin uykunu da, uyanıklığını da, uyuyan bir kimşenin rüyâ içinde
rüyâ görmesi gibi bil.»

او گمان برده که این خفتهام
بی خبر زان کوست در خواب دوم

«O rüyâ gören uyumuşum zanneder, halbuki ikinci bir uykuda bu-
lunduğunun farkında değildir.»

Ki birincisi, uyumuş olması, ikincisi ise kendini uyur görmüş olma-
sıdır. Bir de uyanırken de uykuda bulunması vardır ki bu suretle uykusu
üç kat olur.

کوزه گر گر کوزه را بشکند
چون بخواید باز خود قائم کند

«Çanak, çömlek yapan, bir kâseyi kıracak olursa, istediği zaman onu
tekrar yapar.»

Çünkü çamuru önünde, san'atı elindedir. Cenâb-ı Hak da bir cesedi
ifnâ edince onu başka bir hayat ile ibkâ eder.

کور را هر گام باشد ترسی جام
باهران ترس می آید براه

«Körün her adımında kuyuya ve çamura düşmek korkusu vardır. O
binlerce korku ile yolda yürür.»

مرد بنادید عرض را
پس بداند او مفاد و چاه را

«Fakat, gören bir kimse yolun enini görür ve çukur ile kuyuyu bilir.»

باوزانواش نلرزد هرمدی
رو ترش کی دارد او از هرغمی

«Yürürken her adımda ayağı ve dizi titremez. O, her gam ve endişe ile yüzünü ekşitmez.»

Şimdi iman eden ve şehid olan sihirbazlar lisânından Fir'avn'a hitâben deniliyor ki :

خیز فرعوناً که ما آن نیستیم
که هر بانگی و غولی نیستیم

«Ey Fir'avn kalk, ne yapacaksan yap. Biz, her sestem, her gulyabâniden ürküp duracak takımdan değiliz.»

خرقه مارا بد ردوزنده هست
ورنه خود مارا برهنه ترهست

«Bizim ceset hırkamızı yırt. Bir dikici vardır ki Allah'tır. Yoksa bizim için o cesetten soyunmak evlâdır.»

بی لباس این خوب را اندر کنار
خوشت آریم ای عدو نابکار

«Ey küstah düşman! Biz cesedden tecerrüd etmekle bu güzeli — yâni; Mahbub-i Hakikiyi — çıplak olarak daha güzel kucaklarız.»

خوشت از تجرید از تن وز مزاج
نیست ای فرعون بی الهام و کبیح

«Ey ilhamsız ahmak Fir'avn; ten kesâfetinden ve mizâc tabiatından tecerrüd ederek mahz-ı rûh olmak kadar güzel hiç bir şey yoktur.»

گفت استر باشرکای خوش رفیق
درفراز و شیب و درراه دقیق

«Katır, deveye dedi ki: Ey iyi arkadaş; yokuşlarda, inişlerde ve sarp yollarda,»

تونه آبی درسر و خوش مبروی
من همی آیم بسر همچون غوی

«Sen düşmüyorsun, güzelce gidiyorsun. Ben ise yolunu şaşırmış kimse gibi, tepetaklak oluyorum.»

من همی اقم برو در هرمدی
خواه در خشکی و خواه اندر غمی

«Ben ister kuru bir yol olsun, ister çamur bulunsun her ân yüzüköyun düşüyorum.»

این سبب را بازگو بامن که چیست
تا بدانم من که چون باید بزیست

«Bunun sebebinin ne olduğunu bana anlat ki, ben de nasıl yaşamak lâzım geldiğini öğrenmiş olayım.»

Burada katırdan maksad : Ahlâksız, geçimsiz ve dikkatsiz kimselerdir. Deveden murâd da : Yumuşak tabiatlı ve güzel ahlâk sâhibi şahıslardır.

Nitekim Hadis-i Şerifte : «Mü'minler, yumuşak ve yavaş tabiatlı olurlar, güzel yürüyen ve çekince gelen deveye benzerler» buyurulmuş ve deve medhedilmiştir.

Hazret-i Peygamberin Duldül isminde bir esteri vardı ki Huneyn muhârebesinde ona binmişti. Bu hayvanı Mısır hükümdârı Mukavkıs, daha bazı hediyelere ilâveten Resûlullâh Efendimize göndermişti. Aleyhis-salâtü Vesselâm Hazretleri sonra onu Hazret-i Ali'ye ihsân buyurdu.

Katırın süâline cevâben deve :

گفت چشم من ز تو روشنترست
بعد ازان هم از بلندی ناظرست

«Dedi ki : benim gözüm, seninkinden daha parlaktır; bundan başka, bir de yüksekte bakmaktadır.»

Çünkü boyum seninkinden uzundur.

چون بر ابرم بر سر کوه بلند
آخر عقبه بینم هوشمند

«Yüksek bir dağa çıkınca oradaki patikanın sonunu dikkatlice görürüm.»

بسی همه بستی و بالایی راه
دیدم امرا و انماید هم اله

«Cenâb-ı Hak, gözüme bütün yolların iniş ve çıkışını gösterir.»

هر قدم من از سر بپوشم
از عثار و از فتادن وارهم

«Ben her adımı görerek atarım, onun için sürçmekten ve düşmekten kurtulurum.»

تو بینی پیش خود یک دوسه گام
دانه بینی و بینی رنج دام

«Sen ise üç adımdan ötesini görmezsin. Dâneyi götür, onun altındaki tuzağı farketmezsin.»

بستوی الاعمی لديکم والبصير
في المقام والتزول والمسير

«Oturmakta, inmekte ve yürümekte kör ile gözlü müsâvî olur mu?»

Bu beyit Sûre-i Hûd'daki :

مَثَلُ الْفَرِيقَيْنِ كَالْأَعْمَى وَالْأَصْمَى وَالْبَصِيرِ وَالسَّمِيعِ
هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا أَفَلَا تَذَكَّرُونَ

Yâni : «İki fırkanın (yâni; müşrikler ile mü'minlerin) misâli, kör ve sağır, gören ve işiten kimsenin misâli gibidir. Bu iki zümre hiç eşit olur mu? Artık düşünmez misiniz?» Âyet-i Kerimesine işârettir.

چون جنین را در شکم حق جان دهد
جذب اشیا در مزاج او دهد

«Cenâb-ı Hak, ana karnındaki çocuğa can verince, mizâcına vücudunu kuvvetlendirecek cüz'üleri çekmek istidadını verir.»

Bu beyt yukarıda geçen ve Fir'avn tarafından şehid edilen sihirbâzları târif eyleyen (9425) numaralı beyte merbûttur. Cenâb-ı Pir o beyitte: «O sihirbazlar, terkib-i insânînin aslını görüp anlamış ve ölümle dağılan o cismin diriliş esnâsında yeriden terkib ve ihyâ edileceğine yakın kesbetmiş olduklarından vehmin teferruâtından korkmaz olmuşlardı» demişti. Şimdi de (Ba's ve Haşr) e inanmayanlara, dağılmış olan eczânın yeniden terekkebüne ihtimâl vermeyenlere karşı cevap olmak üzere bir bahse giriyor. Kureyş müşriklerinin ileri gelenlerinden ve din düşmanlarının en azılı olanlarından Ebû Cehil veyâhud Übey bin Halef, çürümüş bir kemiği toz haline getirmiş, Huzûr-u Risâlete gelip onu göstermiş: «Bu dağılmış eczâyı yeniden kim toplar da onu diriltir?» demişti. Aleyhisselât Efendimiz de: «Cenâb-ı Hak, onlara Kıyâmette hayat verecek, seni de diriltip Cehenneme gönderecektir» buyurdu. Onun üzerine şu Âyetler nâzil oldu.

أَوَلَمْ يَرِ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ
وَضَرَبَ لَنَا مِثْلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مِنْ مِثْلِي الْعِظَامُ وَهِيَ
رَمِيمٌ ۝ قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ
عَلِيمٌ ۝

Yâni : «O (inkârcı) insan görmedi mi : Biz onu bir nutfeden yarat-tık. Şimdi de bir mücadeleci kesiliverdi. (Nutfeden) yaratılışını unuta-rak bize bir de misâl getirdi : Bu kemikleri kim diriltir, onlar çürüyüp dağılmışken? dedi. (Ey Resûlüm!) De ki : Onları ilk defa yaratan diriltir ve O, her yaratılanı tamamiyle bilir.»

Yâni; nutfeden bir insan vücuda getirdiği gibi, çürümüş kemiklere de ikinci defâ hayat verir.

Hazret-i Mevlânâ da diyor ki : «Allah bir cenine anası karnında can

verince ona cezd-i eşya hassasını da verir. O cenin daha o halde iken gıda maddelerini cezbederek neşv ü nemâ bulur.»

تا چهل سالش بچذب حزمها
حق حریمش کرده باشد درنما

«Allah insanı kırk yaşına kadar neşv ü nemâ bulmak için gıda cüz'le-rini cezbetmeye haris kılmıştır.»

Sûre-i Hac'da buyuruluyor ki :

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِن كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّنَ الْبَعْثِ
فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ رُّأْبٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ
مِنْ مُضْغَةٍ مُخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِّنُبَيِّنَ لَكُمْ وَنُقَدِّرَ فِي
الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَىٰ آجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا
ثُمَّ لِنَبْلُوَكُمْ أَشَدَّكُمْ وَمِنْكُمْ مَّنْ يُؤْتِي وَمِنْكُمْ
مَّنْ يُزِيلُ إِلَىٰ أَزْدَلِ الْعُمُرِ لِكَيْ لَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ
شَيْئًا

Yâni : «Ey insanlar! Eğer öldükten sonra dirilme işinde şüphede ise-niz (ilk yaradılışınızı düşünün); muhakkak ki biz sizi (Adem'den, Adem'i de) topraktan, sonra (onun zürriyyetini) insan suyundan, sonra pıhtılaş-muş bir kandan, daha sonra da hilki belli belirsiz bir çığnem etten ya-rattık (ve bunları) size (kemal-i kudretimizi) apaçık gösterelim diye (yaptık). Sizi dileyeceğimiz muayyen bir vakte kadar rahimlerde durdu-ruyoruz, sonra sizi bir çocuk olarak çıkarıyoruz, daha sonra da kuvveti-nize (yiğitlik çağına) ermeniz için (büyütüyoruz). Kiminiz öldürülüyor, kiminiz de (evvelki) bilgi (sin) den sonra (artık) hiçbirşey bilmemek üzere ömrün en fenâ (devresine) doğru gerisingeri itiliyor¹⁰.»

Bu muhtelif hâl ve tavırların bâisi ve hâlikı olan Allah, cesedlerinizi yeniden terkip ile sizi ihyâ etmeğe de kaadirdir.

9455

از خورش او جذب اجزا میکند
تار و بود جسم خود را می‌تند

«Ana karnındaki çocuk, anasının kaniyle yaşar ve ondaki cüz'leri. cezb ederek vücudunu besler.»

9456

جذب اجزا روح را تعلیم کرد
چون نداند جذب اجزا شاه فرد

«Cenin'in ruhuna cüz'lerin cezbini öğreten o tek Padişah, cesedin dağılmış cüzlerini toplayıp terkip etmesini nasıl bilmez?»

9457

جامع این ذرها خورشید بود
بی غذا اجزات را داند ربود

«Bu ruh zerrelerini bir araya toplayan, sana hayat kabiliyetini veren Güneş, gıdasız olarak da varlığının zerrelerini toplayıp bir araya getirmeyi bilir.»

9458

آن زمانی که در آیی تو ز خواب
هوش و حسی رفت را خواند شتاب

«Sen uykudan uyanınca, uyku dolayısıyla gitmiş olan şuurunu ve hissinin Cenâb-ı Hak derhal iade eder.»

Malûm ya insan uyuyunca şuûru ve idrâki kalmaz, hissiyâtı da yerinde durmaz. Gözü görmez, kulağı işitmez, hele uykusu ağır olursa âdetâ ölü hâlini alır. Fakat uyandı mı, muvakkaten, muattal kalmış olan şuûru ve hissiyâtı derhal avdet eder. Bundan dolayıdır ki uykuya küçük ölüm, ölüme de büyük uyku derler.

Sûre-i Zümer'de buyrulmuştur ki :

اللَّهُ يُتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَاسِكِهَا
فِيْمُسِكُ الَّتِي قَضَىٰ عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْأُخْرَىٰ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى
إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٥١﴾

Yâni : «Allah (ölenin) ölümü zamanında, ölmeyenin de uykusunda ruhlarını alır. Bu suretle hakkında ölümü hükmettiği (rûhu) tutar, diğelerini muayyen bir vakte (eceli gelinceye) kadar salıverir. Şüphe yok ki bunda iyi düşüncecek bir kavm için kat'i ibretler vardır¹¹.»

Denilmiştir ki : İnsanda (Nefs-i hayat) ve (Nefs-i temyiz), yâni; yaşayacak ve eşyâyı ayırd edecek iki nefis vardır. Nefs-i hayat ölümle zâil olur. Onun zevâliyle nefis-i temyiz de gider. Nefs-i temyiz, uyku hâlinde zâil olur ve uyanık iken avdet eder. Onun muvakkaten zâil olmasıyla (Nefs-i hayât) zâil olmaz.

Küçük ölüm demek olan uykudan uyanıldığı gibi büyük uyku demek olan ölümden sonra da uyanmak, yâni; dirilmek vardır.

Hazret-i Mevlânâ bahse münâsib bir fıkra nakil ve Sûre-i Bakara'daki bir âyete telmih ediyor :

«UZEYR ALEYHİSSELÂM'IN EŞEĞİNİN, PARÇALARI ÇÜRÜDÜKTEN SONRA ALLAH'IN İZİNİYLE UZEYR'İN GÖZÜ ÖNÜNDE TEKRAR TOPLANMASI VE DİRİLMESİ.»

İşâret edilen Âyet üst tarafa bağlıdır. Binâenaleyh kıssanın lâyiğiyle anlaşılması için evvelinin de bilinmesi lâzımdır. Cenâb-ı Hak buyuruyor ki :

(11) Sûre-i Zümer : 42.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَاجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ
أَن آتِيَهُ اللَّهُ الْمَلَكُ ذَقَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّي يَجْعَلُنِي
قَالَ أَنَا أُحْيِي وَأُمِيتُ قَالَ إِبْرَاهِيمُ فَإِنَّ اللَّهَ يَأْتِي بِالشَّمْسِ
مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ
وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٢﴾ أَوْ كَالَّذِي
مَرَّ عَلَى قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا

Yâni : «Allah kendisine mülk (-ü saltanat) verdiği için (şımararak) İbrahim ile, Rabbi hakkında, çekişeni görmedin mi? Hani İbrâhim : Benim Rabbim hem diriltir, hem öldürür, deyince o : Ben de diriltir, öldürürüm, demişti. İbrahim : Allah güneşi doğudan getiriyor. Haydi sen de onu batıdan getir! deyince ise o kâfir şaşırıp (ve tutulup) kalmıştı. Allah zalimler gürûhunu muvaffak etmez. Yâhud o kimse gibisini (görmedin mi) ki (binâlarının) çatıları çökmüş, duvarları üstüne yıkılmış (kimsecikleri de kalmamış) bir kasabaya uğramıştı¹².»

Âyet-i Kerimenin son kısmında zikredilen kasabanın Kudüs veya onun civarında bir yer olduğu, oradan geçen zatın da Hz. Uzeyr bulunduğu tefsirlerde yazılıdır.

Bâbil hükümdârı Necet Nessar, Kudüs ve havâlisini yahudi hükümdârı Sadakya zamanında tahrib etmiş ve sağ kalan yahudileri esir ederek Bâbil'e götürmüştü. Hazret-i Uzeyr de esirler arasında idi. Yetmiş sene süren Bâbil esâreti esnâsında Bâbil İranlıların eline geçti ve İran şehinşâhı tarafından esirler âzâd edildi.

Uzeyr, merkebine binip Kudüs'e doğru yola çıktı. O harab köye uğradı. Evleri harab olmakla beraber bağları ve bahçeleri duruyordu ve meyve zamanı idi. Sâhibi olmayan o bahçelerden biraz incir toplayıp yedi, bakiyyesini yol azığı olmak üzere sepetine koydu. Biraz da üzüm koparıp sıktı ve suyunu içti. Sonra bir duvara dayanıp :

قَالَ أَنِّي يُحْيِي هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا فَأَمَّا نَ اللَّهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ

(12) Sûrei Bakara : 258-259.

Yâni : «Allah burasını ölümden sonra nasıl diriltecek? demişti. Cenâb-ı Hak da onu yüz sene müddetle öldürdü ve sonra diriltti¹³.»

Öldüğü vakit kaç yaşında ve ne şekil ve sûrette ise tekrar o halde dirilmişti. Cenâb-ı Hak, bir melek gönderdi ve Uzeyr'e :

قَالَ كَمْ لَبِثْتَ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ

Yâni : «Burada ne kadar müddet kaldın? diye sormuştu. Uzeyr de : bir gün, yâhud bir günün bir kaç saati kadar cevâbını vermişti¹⁴.»

Çünkü ölümü öğle vakti, yüz sene sonra dirilişi ise ikinci zamanı idi.

قَالَ بَلْ لَبِثْتَ
مِائَةَ عَامٍ فَانْظُرْ إِلَى طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ
وَانْظُرْ إِلَى حِمَارِكَ

Yâni : «Allah dedi ki : Hayır, hayır, belki yüz sene kaldın. Yediğin incire ve içtiğin üzüm suyuna bak ki bozulmamıştır. Bir de merkebe bak ki kemikten ibâret kalmıştır¹⁵.»

Cenâb-ı Hak, kemâl-i kudretini göstermek için kendisini, incirini ve üzümünü nazardan gizlemiş, merkebinin de öldürüp kemiklerini gizlemişti. Gelen melek lisân-ı İlâhiden olmak üzere Uzeyr'e dedi ki :

وَلِيَجْعَلَكَ آيَةً لِلنَّاسِ وَانْظُرْ
إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا الْحَمَامَ
فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٣﴾

Yâni : «(Böyle yapmamız) seni insanlara ibret nişânesi kılmamız içindir. (Merkebin) kemikler (ine) de bak! Onları nasıl birleştirip yerli yerine koyuyoruz. Sonra da onlara et giydiriyoruz, dedi. O (merkep dirilip eski haline geldiği ve herşey) kendisine apaçık belli olduğu zaman (şöyle)

(13) Sûrei Bakara : 259.

(14) Sûrei Bakara : 259.

(15) Sûrei Bakara : 259.

dedi: (Artık şu müşahedemle de) biliyorum ki Allah şüphesiz herşey'e hakkıyla gücü yetendir⁽¹⁶⁾»

Hazret-i Uzeyr, dirildikten ve merkebinin nasıl dirildiğini gözleriyle gördükten sonra etrafına bakındı. Evvelce harâbe halinde bulduğu köyü mâmur olmuş gördü. Beni İsrâil'in pek ihtiyâr olanları çocukluklarında O'nun adını işitmişlerdi. O münâsebetle tanıdılar. Kudüs'ün istilâsında Tevrat'ın nüshaları yakılmıştı. Hazret-i Uzeyr, Tevrat'ı ezber okuyup yazıverdi. Sonra köşede bucakta kalmış bir nüsha buldular. Onunla Uzeyr'in yazdırdığı nüshayı karşılaştırarak doğru buldular. Bundan dolayı ona (İbn'ullah) yâni; «Allahın oğlu» demeğe kadar vardılar.

Gelelim bahse :

9459

هبن عنبرا درنگر اندر حزت
که بپوسیده و ریزیده برت

«Ey Uzeyr! Merkebe bak ve dikkat et ki çürümüş ve kemikleri yanı başına dökülmüştür.»

9460

پیش توگرد آوریم اجزاشرا
آن سرودم و دو گوش و پاشرا

«Senin karşında onun cüzlerini ve âzâsını, başını kuyruğunu, iki kulağını ve ayaklarını birleştireceğiz»

9461

دستی و جزء برهم می نهند
باره هارا اجتماعی می دهد

«Görünürde el yok; fakat ölmüş merkebin cüz'leri birbiriyle birleşiyor, dağılmış parçaları toplu bir hâle geliyor.»

(16) Sûrei Bakara : 259.

9462

درنگر درصفت باره زنی
کوهی دوزد کهن بی سوزنی

«Parçaları toplamak kudret ve san'atına bak ki, o san'at, yâni; İlâhî kudret, iğnesiz olarak eskileri diker ve tâmir eder.»

9463

ریسمان و سوزنی فی وقت خرز
آنجنان دوزد که پیدا نیست درز

«Dikildiği esnâda iğne ve iplik yoktur. Öyle diker ki yivi ve yaması belli değildir.»

9464

چشم بکشا حشررا پیدا بین
تا نماد شبهات دریوم دین

«Ey Uzeyr! Gözünü aç da Haşr ve yeniden dirilişi âşikâre olarak gör ki Kıyâmet gününün vukua geleceğinde şüpheden kalmayacak.»

9465

تا بینی جامی امرا تمام
تا نلری وقت مردن ز اهتمام

«Dikkat et ki benim perâkende cüz'leri nasıl cemettiğimi göresin de, ölürken hayata ehemmiyet verip titremeyesin.»

9466

همچنانکه وقت حقتن ایمنی
از فوات جمله حسای تنی

«Nitekim, uyuduğun vakit, bedenî olan hislerin yok oluşuna karşı titremezsın. Çünkü uyanınca onların avdet edeceğinden eminsin.»

9467

بود شیخی رهنمای پیش ازین
آسمانی شمع بر روی زمین

«Bundan evvel hakikat kılavuzu olan bir şeyh vardı ki arz üzerinde semâvî bir çerağ idi.

9468

چون پییر در میان امتان
درکشای روضه دارالجان

«Ümmetler içindeki peygamberler gibi, halka irşâdiyle Cennet kapısını açıyordu.»

9469

گفت پیغمبر که شیخ رفته پیش
چون نبی باشد میان قوم خویش

«Resûl-i Ekrem buyurmuştur ki: İlerlemiş bir şeyh, kavmi arasında peygamber gibidir.»

9470

یک صبحی گفتش اهل بیت او
سخت چون تو بگو ای نیک خو

«Bir sabah evindekiler ona dediler ki: Ey iyi huylu; sen neden böyle taş yürekliisin?»

9471

ما زمرک و هجر فرزندان تو
نوحه میدارم بابت دوتو

«Biz senin oğullarının ölümü ve bizim onlardan ayrılmamız sebebiyle, belimiz bükülmüş olarak ağlayıp feryâd ediyoruz.»

9472

تو نمی گری نمی زاری چرا
یا که رحمت نیست در دل ای کبا

«Sen niçin ağlayıp sızlamıyorsun? Ey büyük zât! Yoksa kalbinde merhamet yok mudur?»

9473

چون ترا رحمی نباشد در درون
بس چه امیدست مان از تو کنون

«Kalbinde merhamet yoksa, senden bizim için ne umulabilir?»

9474

ما بامید توایم ای پیشوا
که نگذاری تو مارا در فنا

«Ey rehberimiz olan şeyhimiz; biz bu fânî dünyada bizi bırakmıyacağımızı umuyoruz.»

9475

چون بیارایند روز حشر تخت
خود شفیع ماتوی آن روز سخت

«Mahşer gününde, Allahın hükm-i tahtı kurulup tezyin edilince o "meşakkatli günde bizim şefâatçimiz sensin.»

Şefâat: Bir kimsenin yaptığı bir kabahatin afvini istemektir. Cenâb-ı Hak:

مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَ إِلَهِ بَازِيَةٍ

Yâni: «Allah'ın izni olmayınca O'nun indinde kim şefâat edebilir?»¹⁷ buyurmakla berâber Enbiyâ, Evliyâ ve Sulehânın şefâat etmelerine izin

(17) Sûrei Bakara: 255.

verecektir. Ashâb-ı Kirâmdan Abdullah bin Cud'â şu hadisi rivâyet etmiştir : «Ümmetimden sâlih bir kimsenin şefâatıyla — efrâdı pek çok bulunan — Temim kabilesinden fazla müslüman Cennete girecektir.»

Ebû Saîd'il-Hudri şu hadisi rivâyet etmiştir : «Ümmetimden öyle kimseler vardır ki Cennete girmeleri için kabîlelere şefâat edeceklerdir. Öyleleri vardır ki bir kabîleye şefâat edecektir. Öyleleri vardır ki akrabasına ve taallukâtına şefâat edecektir. Öyleleri vardır ki bir kişiye şefâat edecektir.»

Yine Hazret-i Peygamber Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz buyurmuştur ki : «Ümmetin sulehâsı benim şefâatıma muhtaç olmazlar. Hattâ onlar başkalarına şefâat ederler.» Yine Aleyhissalâtü Vesselâm Hazretleri buyurmuştur ki : «Benim şefâatım, ümmetimden büyük günah işlemiş olanlar içindir.» İbn-i Abbâs, Câbir, Enes, Ebû'd-Derdâ bu hadisin râvileridir. Cenâb-ı Hak, cümlemizi nâil-i şefâat olacak kimselerden eyesin. Âmin.

9476

در چنان روز شب بی زیهار
مابا ا کرام توایم امیدوار

«Kabir gecesinin gündüzü olan amansız kıyâmet gününde biz senin ikrâmını ummaktayız.»

9477

دست مادر دامن تست آن زمان
که نمائد هیچ مجرم را امان

«Hiç bir mücrimin aman bulamayacağı o günde bizim elimiz, senin eteğindedir.»

9478

گفت پیغمبر که روز رستخیز
کی گذارم مجرم را اشد ریز

«Hazret-i Peygamber buyurmuştur ki : Kıyâmet gününde mücrimleri nasıl ağlar bir halde bırakayım?»

9479

من شایع عاصیان مانم بجان
نارها عشان ز اشکنجه کران

«Âsileri ağır işkence ve azabdan kurtarmak için ben candan ve gönülden onların şefii olacağım.»

9480

عاصیان و اهل کبار راجه
وارهانم از عتاب نقض عهد

«Suçluları, büyük günah işliyenleri ne yapıp yapıp Azab-ı İlâhî'den kurtaracağım.»

9481

صالحان اتم خود فارغند
از شفاعتهای من روز گزند

«Ümmetimin sâlihleri zaten kurtulurlar o azap günü benim şefaati ihtiyaçları olmaz.»

9482

بلکه ایشانرا شفاعتها بود
کفتشان چون حکم نافذ می رود

«Hattâ, onlar bile suçlulara şefaati ederler, onların bile sözleri geçer, hükümleri yürür.»

Yâni; Allah, ettikleri şefâatı kabul eder.

9483

هیچ وازر وزر عبری برداشت
من نیم وازر خدایم بر فراشت

«Hiç kimse, başkasının suçunu almaz, yükünü yüklenmez. Yüklenen ben değilim ki, onların yüklerini alan, hafifleten Allah'dır.»

Bu beyt ile Sûre-i En'âm'ın sonlarındaki bir âyete işâret edilmiştir. Mekke müşriklerinin reislerinden Velid bin Mugire : «Muhammed'e uymayın. O'na uymamak günahsa, sizin o günâhınız benim boynuma olsun» demişti. O münâsebetle Cenâb-ı Hak :

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ

Yâni : «Hiç bir günahkâr başkasının günâhını yüklenemez¹⁸» buyurdu.

9484

آنکه بی‌وزرست شیخت ای جوان
در قبول حق چو اندر کف کان

«Ey genç; günah yükü taşımayan kimse şeyhdir. O kimse Allahın yed-i kabûlünde bir yay gibidir.»

Yâni; vâsıta ve âlet misâlidir.

Mükerreren söylenildiği vechile (Kurb-i nevâfil) ile Hakka takarrub eyleyenlere Hak âlet olur, (Kurb-i ferâiz) ile takarrub eyleyenler ise Hak-kın âleti olurlar. Bu husus bir Hadis-i Kutsi'de beyân buyurulmuştur.

Hazret-i Mevlânâ münâsebet dolayısıyla, (Şeyh) ne demektir ve kimdir? Bunu beyân için diyor ki :

9485

شیخ که بود پیر یعنی موسپید
معنی این مو بدان ای بی‌امید

«Şeyh kimdir? Lügatte : ihtiyâr, yâni; saç, sakalı ağarmış mânâsı- nadır. Ey ümitsiz kimse; bu beyaz kılın mânâsını bil.»

Bir kimse ilmen, amelen, mevkien şeyh olur. İlmen şeyh olanlar, is- lââm âlimleri; amelen şeyh olanlar, meşâyih-i kâmilin, mevkien şeyh olan- lar da kabîle reisleridir.

(18) Sûrei Esrâ' : 15.

9486

هست آن موی سیه هستی او
ناز هستی اش نمائد تار مو

«Siyah kıl, onun enâniyeti, yâni; varlığı ve benliği demektir. Varlı- ğından tek bir kıl bile kalmamalı.»

9487

چونکه هستی اش نمائد پراوست
گر سیه مو باشد و یاخود درموس

«Nitekim, varlığı ve benliği kalmayınca, ister kara, ister kır sakallı olsun o pirdir.»

9488

هست آن موی سیه وصف بشر
نیست آن مو موی ریش و موی سر

«O siyah kıl, beşeriyet vasfıdır. Sakal ve saç kılı değildir.»

9489

عیسی اندر مهد بردارد نفیر
که جوان ناگشته ماشیخیم و پیر

«Hazret-i İsa, daha beşikte iken, genç yaşına gelmeden : biz şeyhiz ve pîriz, diye nidâ etti.»

Cenâb-ı Rûhullâhın böyle söylemesi Sûre-i Meryem'de şöyle hikâye buyuruluyor :

چون یکی موسی سیه‌کان وصف ماست
بست بروی شیخ مقبول خداست

«Ve eğer bir kimsede siyah bir kıl, yâni; beşerî sıfatlardan biri dahi kalmamışsa, işte o kimse, Allah'ın makbûlü bir şeyhdir.»

چون بود مویش سپید اربا خودست
اونه پیرست و نه خلس ایزدست

«Fakat, bir kimse sadece yaşlansa da saçı sakalı ağarsa o ne şeyhdir, ne de Allah'ın hâs, makbul kuludur.»

ور سر موی ز وصفش باقیست
اونه از عمرشست او آفاقست

«Eğer bir kıl ucu kadar o kimsede beşerîyyet vasfı kalmış ise Arş'a mensub değil, âfâkidir, havâsdan değil, avamdandır.»

«ÖLEN ÇOCUKLARINA AĞLAMAYIŞINDAN DOLAYI ŞEYHİN ÖZÜR DİLEMESİ»

شیخ گفت اورا میندار ای رفیق
که ندارم رحم و مهر و دل شفیق

«Şeyh, o sorana dedi ki: Arkadaş; zannetme ki merhametim, muhabbetim ve şefkatli bir kalbim yoktur.»

فَاتَتْ بِهِ قَوْمَهَا تَحْمِيلُهُ قَالُوا يَا مَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا فَرِيًّا
يَا أُخْتَ هَارُونَ مَا كَانَ أَبُوكَ امْرَأَ سَوْءٍ وَمَا كَانَتْ أُمُّكَ
بِنْتًا ۖ فَاشَارِكِ الْيَوْفَ قَالُوا كَيْفَ تُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ
صَبِيًّا ۖ قَالَتْ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ آتَانِيَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا ۖ
وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنْتُ وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ
مَا دُمْتُ حَيًّا ۖ وَبَرَّأَوَالِدَ بَنِي وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا ۖ
وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا ۖ

Yâni : «Derken, o'nu yüklenerek kavmine getirdi. Dediler : Hey Meryem, andolsun sen acâib birşey yapmışsın. Ey Hârun'un kızkardeşi, senin baban kötü bir adam değildi. Anan da iffetsiz bir kadın değildi. Bunun üzerine (Meryem) ona (İsâ'ya) işâret etti. Biz, dediler, henüz beşikte bulunan bir sabî ile nasıl konuşuruz? (İsâ dile gelip) dedi ki : Ben hakikat Allah'ın kuluyum. O bana kitap verdi, beni peygamber yaptı. Beni her nerede bulunursam mübârek kıldı. Bana, ben hayatta oldukça namazı, zekâtı emretti. Beni anneme hürmetkâr kıldı. Beni bir zorba, bir bedbaht olarak yaratmadı. Dünya'ya getirildiğim gün de, öleceğim gün de bir diri olarak (kabrimden) kaldırılabacağım gün de selâm (ve selâmet) benim üzerimdedir¹⁹.»

Hazret-i İsâ'nın daha kundakta iken : «Ben, Allah'ın kuluyum» buyurması, bilâhère kendisine (İbn'ullah) ve (Allah) diyeceklerin hezeyânını evvelden reddetmek içindi.

گر رهید از بعض اوصاف بشر
شیخ نبود کهل باشد ای پسر

«Oğul; eğer bir kimse bâzı vasıflarından kurtulur da bazıları kalırsa o kâmil bir şeyh olmaz, sadece yaşı büyüyen bir insan olur.»

(19) Sûrei Meryem : 27-33.

بر همه کفار مارا رحمت
گرچه جان جاه کافر نعمت

«Bütün kâfirler küfran-ı nimette bulundukları halde, onların hepsine karşı bizde merhamet vardır.»

Kâfirlerin, kâfir-i nimet olması, tevhid ve tasdik-i Muhammedi nimetlerine karşı küfrânda bulunmaları dolayısıyledir.

بر سگام رحمت و بخشایش
که چرا از سنگهاشان نالشت

«Benim, köpeklere de merhametim vardır. Niçin insanların attıkları taşlardan inlerler diye onlara da acırım.»

آن سگی که می کزد گویم دعا
که ازین خو وارهائش ای خدا

«Isıran bir köpek için: İlâhî; onu bu tabiattan kurtar, diye duâ ederim.»

این سگاترا هم دران اندیشه دار
که نباشد از خلاق سنکسار

«Yâ Rabbî; şu köpeklere o düşüncüyü ver ki, insanlara sokulup da taşlanmasınlar, derim.»

Merhametin, mucib-i mağfiret olduğu müteaddid Hadis-i Şerif'te beyan olunmuştur. Ezcümle: «Mahlûkâta merhamet etmeyene Allah da merhamet etmez. Merhametli olanlara Allah Teâlâ rahmet eder. Ey müslümanlar; siz yeryüzündekilere merhamet ediniz ki gökte olanlar da size merhamet etsin.»

Merhamet yalnız insanlara değil, bütün mahlûkâta karşı olmalıdır. Bir köpeğin sıcak bir günde harareten dili sarkmış olduğu halde bir kuyu

başına uşaştığını gören kötü bir kadının, pabucuyla kuyudan su alıp köpeğe içirmesi dolayısıyla Allahın afvına nâil olduğu bir hadis-i şerifte ifâde edilmiştir.

زان بیاورد اولیارا برزمین
تا کند شان رحمة للعالمین

«Cenâb-ı Hak Enbiyâ ve Evliyâyı âlemlere rahmet olmak üzere Dün-yaya getirmiştir.»

Evet, Enbiyâ ve Evliyâ hazerâtı, Âlem için rahmettir. Fakat asıl (Rahmân) İsm-i Şerifinin mazhar-ı tâm'ı ve merhamet-i mücessem'e olan Peygamber-i Ekber (Sallallâhü Aleyhi Vesellem) Efendimizdir ki, hakkında :

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ ﴿۲۱﴾

Yâni : «(Habîbim) Biz, seni âlemlere ancak rahmet için gönderdik²⁰.» Nazm-ı Celili nâzil olmuştur.

Resûlullâhın eşsiz merhametine nümûne olmak üzere bir vak'a arzedeyim : Zât-ı Risâletin amcası Ebû Tâlib, hayatta bulunduğu müddetçe âdetâ vücudunu Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimize siper etmiş ve Kureys müşriklerinin tecâvüzüne karşı O'nu himâye eylemişti. Vefâtından sonra himâyesiz kalan Resûl-i Ekrem, âzadlı kölesi ve evlâtlığı Zeyd Bin Hârise (Radiyallâhü anh) ile birlikte Tâife gitmişti. Tâifliler Hazret-i Peygamberi taşa tuttular. Atılan taşlar Resûlullâh'ın ayaklarını yaraladı. Mübarek ayaklarından kanlar aktığı halde, Rahmeten lilâlemin Efendimiz, atanlara inkisâr edeceği yerde : «Allahum; kavmime hidâyet nasib et. Çünkü onlar bilmiyorlar» diye duâ buyuruyor idi.

خلق را خواند سوی درگاه خاص
حق را خواند که وافر کن خلاص

«Allahın velileri, halkı Hakkın has dergâhına çağırırlar, Allah'a da: Yâ Rabbî bunları sen kurtar, diye duâ ederler.»

(20) Sûrei Enbiya : 107.

9501

جهد بنماید ازین سو بهر بند
چون نشد گوید حدایا درمبند

«Evliyâ hazerâtı bir taraftan halka nasihatta bulunmaya cehdederler. Nasihatın tesiri olmayınca da : İlâhî! Rahmet kapını kapama, diye tazar-rûda bulunurlar.»

9502

رحمت جزئی بود مرعومرا
رحمت کلی بود همرا

«Halkın avamında cüz'i merhamet bulunur. Himmet sahibi olan havâsda ise Rahmet-i Külliye vardır.»

Çünkü :

9503

رحمت جزؤش قرین گشته بکل
رحمت دریا بود هادی سبل

«Tanrı'nın cüz'i rahmetine mazhar olan, Külli Rahmet'e ulaştı mı, rahmet denizi kesilir ve yol gösterici olur.»

9504

رحمت جزئی بکل پیوسته شو
رحمت کل را تو هادی بین ورو

«Ey sâlik; sen rahmet-i cüz'iyyesin. Kül'le irtibât peydâ et ve Rahmet-i Külliyyeyi (insan-ı kâmilî) bulup izinde yürü!»

9505

نا که جزؤست او نداند راه بحر
هر غدیر برا کند اشباه بحر

«Rahmet-i cüz'iyye mazharı olan, Rahmet-i Külliyye deryâsının yolunu bilmez. Ufak bir gölü deniz gibi farzeder.»

9506

چون نداند راه یم کی ره برد
سوی دریا خلق را چون آورد

«Deniz yolunu bilmeyen, Deniz'i nasıl bulur ve halkı oraya nasıl götürür?»

9507

ور کند دعوت بتقلیدی کند
نه از عیان وحی و تأییدی بود

«Böyle bir kimse kılavuzluğa kalkışıp da halkı dâvet edecek olursa o dâvet taklittir, müşâhede, ilhâm ve te'yîd tarikiyle değildir.»

9508

گفت بس چون رحم داری بر همه
همچو چو بانی بگر داین ره

«Ev halkı şeyhe dedi ki : Mâdem ki cümleye merhametin var, bu sü-rünün etrafında çoban gibisin.»

9509

چون بداری نوحه بر فرزند خویش
چونکه فساد اجل شان زد بنیش

«Ecel ve kan alıcısının neşter vurduğu oğulların için neye ağlayıp sızlamıyorsun?»

9510

چون گواه رحم اشك دیده هاست
دیده توبی نم و گریه چراست

«Mâdem ki göz yaşları, merhamet şâhididir; senin gözün neden ağla-yıp yaş dökmüyor?»

9511

رو زن کرد و بگفتش ای عجز
خود نباشد فصل دی همچون تموز

«Şeyh hanımına dönerek dedi ki: Kadın! Kış mevsimi temmuz gibi değildir.»

9512

جمله گر مردند ایشان گری اند
غائب و پنهان ز چشم دل کی اند

«Çocukların hepsi ölseler de, yaşasalar da benim kalb gözümünden gâib değildir.»

9513

من بدم شان معین پیش خویش
از چهره رورا کنم همچون نوریش

«Ben onları karşımda ve muayyen bir sûrette görüyorum. O halde neden yüzümü senin gibi yaralıyayım?»

9514

گرچه بیرونند از دور زمان
بامتنند و کرد من بازی کنان

«Çocuklarım, zamanın devranından çıkmakla beraber benim iletiler, etrâfımda oynamaktadırlar.»

9515

گریه از هجران بودا از فراق
باعنیزانم وصالست و عناق

«Ağlama ayrılıktan olur. Halbuki aziz evlâdım ile vuslatta ve kucaklaşmaktayım.»

9516

خلق اندر خواب می بینند شان
من به بیداری همی بینم عیان

«Başkaları onları rüyâda müşâhede edebilirler. Ben ise uyanıkken ayan beyân görüyorum.»

9517

زین جهان خود را می پنهان کنم
برك حس را از درخت افشان کنم

«Bu âlemden bir ân kendimi gizlerim ve cesed ağacımdan his yapıklarını silker ve dökerim.»

Yâni; bânın âlemini ve oranın acâib ve garâibini müşâhede ederim, demek istiyor.

Nitekim bu tecelli Hazret-i Peygamberin âzâdlı kölesi Zeyd bin Hârîse (Radiyallâhü anh) de vukû bulmuştu. Bir sabah (Sallâllâhü Aleyhi Vesellem) Efendimiz, Zeyd'e: «Nasıl sabahladın?» diye suâl buyurmuş, Zeyd de: «Hakiki bir mü'min olarak» cevabını vermişti. Bunun üzerine Sallâllâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz: «Îmâna alâmet nedir?» diye sormuş. Zeyd de: «Ehl-i Cennete bakıyorum, onları orada nimetler içinde görüyorum, Cehennem ehline bakıyorum, onların da ıluştuklarını görüyorum ve işitiyorum.» deyince Resûl-i Ekrem: «İsâbet ettin, sus!» buyurmuştu.

9518

حس اسیر عقل باشد ای فلان
عقل اسیر روح باشدم بدان

«Ey fülân, mâlûmun olsun ki, his aklın, akıl da rûhun esîridir.»

Onun için ben de icâbında hissiyâtımı terk edebilirim.

9519

دست بسته عقل را جان باز کرد
کارهای بسته را هم ساز کرد

«Ruh, esiri olan aklın bağı elini çözünce, akıl da artık muğlak ve güç olan işleri kolayca yapabilir.»

حسها و اندیشه بر آب صفا
همچو خس بگرفته روی آبرا

«Hisler ve düşünceler berrak bir su üstündeki çörçöp gibi, suyun sathını kaplar.»

دست عقل آن خس بیکسو میرد
آب پیدا میشود پیش خرد

«Aklın eli, onları bir tarafa atar, su meydana çıkar.»

خس بی انبه بودگر چون حباب
خس چویکسو رفت پیدا گشت آب

«Derenin sathındaki çörçöp su kabarcıkları gibi suyun yüzünü örter. Fakat bunlar bertaraf edilince su meydana çıkar.»

Bunun gibi bu sûret âlemini idrâk edebilen hissiyât bertaraf edilince de Âlem-i Hakikat zâhir olur.

چونکه دست عقل نکشاید خدا
خس فزاید از هوا در آب ما

«Allah, aklın elindeki bağı çözüp de o çörçöpü temizlemeyince, hevâ ve heves çöpleri bizim suyumuzda çoğalır.»

آبرا مردم کند پوشیده او
آن هوا خندان و گریان عقل تو

«Hevâ ve heves çöpleri ruh suyunu kaplar. Hevâ ve heves güler, senin aklın da ağlar.»

چونکه نفوی بست دودست هوا
لحن کشاده هر دودست عقل را

«Takvâ, hevânın iki elini bağlayınca Hak Teâlâ aklın iki elindeki bağı çözer.»

Takvâ : Çekinmek demektir. Allah'ın emrine muhâlefetten ve nehyini icrâ etmekten çekinip sakınan kimse müttekidir. Takvâ sâhibi olan bir mü'min, hevâ ve hevese uymaz. Bu sûretle hevânın elleri bağlanmış olur. Öyle olunca da Cenâb-ı Hak, aklın iki eli demek olan ilim ve amel kuvvetini serbest bırakır.

بس حواس چیره محکوم توشد
چون خرد سالار مخدوم توشد

«Akıl, senin müdebbirin ve kumandanın olunca da evvelce sana hâkim bulunan hisler senin mahkûmun olur.»

هم به بیداری ببیند خواها
هم زکر دون برکشاید بابها

«Akli hâkim ve hisleri mahkûm olan kimse, uyanıkken de rüyâ görür ve bâzı müşâhedelerde bulunur, kendisine Semâvât'ın gaib esrarı açılır.»

«ÂMÂ BİR İHTİYARIN MUSHAFI YÜZÜNDEN OKUMASI VE
TİLÂVET ESNASINDA GÖZLERİNİN AÇILMASI»

دید در ایام آن شیخ فقیر
مصحفی درخانه پیر ضرر

«Fakir bir şeyh, günlerden bir gün, âmâ bir ihtiyârın evinde bir mushaf gördü.»

پیش او مهمان شد او وقت نماز
هر دو زاهد جمع گشته چند روز

«Temmuz ayında o ihtiyara misâfir olmuş, iki zâhid bir kaç gün beraber bulunmuştu.»

گفت اینجا ای سبزه مصحف چراست
چونکه نابیناست این درویش راست

«Misâfir kendi kendine dedi ki: Burada mushaf'ın ne işi var? Bu derviş âmâ!»

ادبش "ا" اشته تشویشش فروز
که جز او را نیست اینجا باش و بود

«Burada âmâdan başka kimse mevcut değilken, neden mushaf bulunuyor? düşüncesi onun merâkını artırdı.»

Öyle olmakla beraber dedi ki:

اوست تنها مصحفی آویخته
من نیم که "ا" امیخته

«Âmâ yalnız bulunuyor, duvarda bir mushaf asılı duruyor. Ben, bunun sebebini soracak kadar küstah ve akli karışmış değilim.»

تا برسم فی خنص صبری کنم
تا بصبری بر مرادی برزم

«Sorayım mı? Hayır... Susayım ve sabredeyim ki sabırla murâdima ereyim.»

صبر کرده بود چندین در حرج
کشف شد کا صبر مفتاح الفرج

«Bu merak ve sıkıntı içinde bir kaç gün sabretti ve müşkili çözüldü. Çünkü sabır, ferah ve sürur anahtarıdır.»

«DÂVÜD'U HALKALAR YAPARKEN GÖREN LOKMAN'IN
"SORMAKTAN SABRETMEK FERAH VE SÜRURA SEBEBDİR"
NİYETİYLE, SABREDİP, O HALKALARIN NİÇİN
YAPILDIĞINI SORMAMASI»

رفت لقمان سوی داود صفا
دید کو میکرد ز آهن حلقه‌ها

«Lokman Aleyhisselâm, safvet ve nûrâniyyet sâhibi olan Dâvûd Aleyhisselâmın yanına gitmişti. Onun demirden halkalar yaptığını gördü.»

Hazret-i Lokman, Dâvûd Aleyhisselâm ile muâsırdı. Peygamber, yâhud velî olmasında ihtilâf edildiği gibi hayatı da lâıykı vechile zabdedilmemiştir.

Allâhü a'lem doğru bir rivâyete göre Hazret-i Lokman Habeşi bir köledir. Âzâd edildikten sonra Beni İsrâil arasında yaşamış ve Hazret-i Dâvûd'un meclisine devam etmiştir. Bir gün Cenâb-ı Dâvûd'u zırh yaparken görmüş, ne olduğunu bilmediği halde beklemiş, Hazret-i Dâvûd zırhı bitirdikten sonra: «Güzel bir harb libası oldu» diye izahta bulunmuş. Bunun üzerine müşkilini halleden Hz. Lokman'ın: «Sabr ve sükût ne kadar büyük fazilet ise, ondan müstefid olan da o kadar azdır» demiş olduğu rivâyet edilir.

Zırh: Muharebede kılıç, mızrak ve hançer gibi kesici ve delici âletlerden korunmak için giyilen demir elbise demektir. Zırhlar, başlıca iki türlü idi. Bir kısmı demir safihaların birbirine rabtedilmesiyle yapılırdı. Bir kısmı da ince halkaların yekdiğerine takılmasıyla imâl olunurdu. Başka giyilen parçaya tolga, kollara takılan parçaya kolcak, dizlere takılan parçaya dizcek denilirdi. İnsanlardan başka atlara da zırh giydirilmiş ve adına bergistevân denilirdi. Bahse gelelim:

9536

جمله را باهمدگر درمی فکنند
ز آهن پولاد آن شاه بلند

«Maddî ve mânevî yüksek bir pâdişâh olan Hazret-i Dâvûd, o çelik halkaları birbirine takıyordu.»

9537

صنعت زراد او کم دیده بود
درعجب می ماند و وسواسش فزود

«Lokman zırh yapma san'atını görmemişti. Dâvûd'un imâlâtına taac-cüb etti ve merâkı arttı.»

9538

کین چه شاید بود و ابرسم ازو
که چه می سازد ز حلقه بوبتو

«Bu neye yarar, neden halkaları kat kat yapıyor, kendisinden sorayım mı? diye hatırlıdan geçirdi.»

9539

باز باخود گفت صبر اولیترست
صبر تا مقصود زوتر رهبرست

«Sonra kendi kendine: sabretmek evlâdır; sabr, maksûd'a çabucak götürür bir klavuzdur, dedi.»

9540

چون نبرسی زودتر کشف شود
مرغ صبر از جمله پران تر شود

«Bir şeyi sormayınca sana daha çabuk açılır. Sabır kuşu, her şeyden daha sür'atli uçar.»

9541

ور ابرسی در تر حاص شود
سهل از بی صبریت مشکل شود

«Eğer sorarsan matlûbun daha geç husûle gelir. Kolay bir şey, senin sabırsızlık göstermenle müşkil olur.»

9542

چونکه لقمان تن بزدهم در زمان
شد تمام از صنعت داود آن

«Lokman sükût etti. O esnâda Dâvûd'un san'atiyle yapılan zırh da tamâm oldu.»

9543

بس زره سازید و در پوشید او
پیش لقمان کریم صبر خو

«Dâvûd o zırhı bitirdi ve kerim ve sabırlı olan Lokman'ın karşısında üstüne giydi.»

9544

گفت این نیکو لباس است ای فتی
در مصاف و جنگ دفع زخم را

«Yig'idim! Bu, savaşta yaralanmamak için giyilen iyi bir elbisedir, dedi.»

9545

گفت لقمان صبر هم نیکو دمیست
که پناه و دافع هر جانم نیست

«Lokman da dedi ki: Sabır da iyi nefeslidir, nerede bir gam ve keder varsa onun gidericisidir.»

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ diyor ki :

صبراً باحق قرین کرد ای فلان
آخر والعصر آ که بخوان

«Cenâb-ı Hak, sabrı Hakka yaklaştırmış ve birbiri arkasında zikretmiştir. Ey fülân; Ve'l-Asr sûresinin sonunu dikkatle oku!»

وَالْعَصْرِ ۝ إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ خَيْرٌ ۝ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ۚ وَتَوَّصُوا بِالحَقِّ وَتَوَّصُوا بِالصَّبْرِ ۝

Yâni: «Andolsun asra ki, muhakkak insan kat'i bir ziyandadır. Ancak, iman edenlerle güzel güzel amel (ve hareket) lerde bulunanlar, bir de biribirine hakkı tavsiye, sabrı tavsiye edenler böyle değil (onlar ziyandan müstesnâdır)»²¹.

Allâhü A'lem, insanların zarar ve ziyanda bulunmalarının zikri dolayısıyla (ve'l-asr) kaseminin, asriliğe işaret olabileceği de hatıra gelir. Çünkü asrîlik nâmına bâzı gâfillerin yaptıkları zarardan başka bir şey değildir.

Demek oluyor ki imân etmeyenler, amel-i sâlihde bulunmayanlar, Hakkı ve sabrı tavsiye etmeyenler gerek Dünyâda, gerek Ukbâda zarara uğrayacaklardır. Dünyâdaki zararlarını görüyoruz, obir taraftaki zararları da görülecektir.

9547

صد هزاران کیمیا حق آفرید
کیمیای همجو صبر آدم ندید

«Cenâb-ı Hak, yüz binlerce kimyâ, — yâni; müessir ve faydalı devâ — yarattı. Fakat insan oğlu, sabır gibi faydalı bir devâ görmedi.»

(21) Sûrei Asr : 1:3.

9548

مردمهمان صبر کرد و ناگهان
کشف گشتن حال مشکل درزمان

«Âmâya misâfir olup da duvarda bir mushaf aslı bulunmasını merak eden kimse sabretti. Birdenbire o müşkil hâl ona aşikâr oldu.»

9549

بم شب آواز قرآن را شنید
جست از خواب آن عجایب را بدید

«Gece yarısı Kur'ân sesi işitti ve uykudan sıçrayıp şu acaip hâli gördü:»

9550

که ز مصحف کور میخواندی درست
گشت بی صبر و از آن حال جست

«Âmâ mushafdan dosdoğru okuyordu. Bunu görünce sabrı tükendi ve âmâdan o hâli sordu.»

9551

گفت آیا ای عجب باچشم کور
چون همی خوانی همی بینی سطور

«Dedi ki: Görmeyen gözünle satırları nasıl görüyor ve nasıl okuyabiliyorsun?»

9552

آنچه میخوانی بران افتاده
دست را برحرف آن نهاده

«Okuduğun bir kelimeye bakıyor ve parmağını onun harfleri üstüne koyuyorsun.»

9553

اصبعت در سیر پیدا میکنند
که نظر بر حرف داری مستند

«Parmâğının hareketleri gösteriyor ki harfleri mutlaka görüyorsun.»

9554

گفت ای گشته ز جهل تن جدا
این عجب میداری از صنع خدا

«Âmâ dedi ki: Ey ten cehâletinden cüdâ olan misâfir; bunu Allah'ın san'at ve kudreti için çok mu görüyor da şaşıyorsun?»

9555

من ز حق میخواستم ای مستعان
بر قرائت من حریم همچو جان

«Ben Allah'a duâ ettim ve: Ey kendisinden yardım istenilen Cenâb-ı Hak! Bir kimse canına ne kadar düşkünse, ben de Kur'ân okumaya öylesine düşkünüm.»

9556

نیستم حافظ مرا نوری بده
در دو دیده وقت خواندن بی گره

«Hâfız değilim. Okuyacağım vakit gözlerime bir nûr ver ki yanlışsız okuyabileyim.»

9557

باز ده دو دیده امرا آن زمان
که بگیم مصحف و خوانم عیان

«Bana iki gözümün görüşünü iâde et ki mushafı alıp ayân beyân tilâvet edeyim, dedim.»

9558

آمد از حضرت ندا کای مهدکار
ای بهر رنجی بیا امیدوار

«Allah'dan bana bir nidâ geldi: Ey amel-i sâlih ehli, ey her musibette bizden ümidvâr olan!»

9559

حسن ظننت و امیدوی خوش ترا
که ترا گوید بهر دم بر ترا

«Sende bir hüsn-i zan ve hoş bir ümid var ki onlar sana dâimâ yüksel demektedirler.»

Bir müslüman için Allah'a hüsn-i zan etmek ve ondan ümidvâr olmak lâzımdır. Yâni; murâdını vereceğini ve günahlarını afvedeceğini ummak gerektir. Çünkü bir Hadis-i Kutside: «Ben kulumun zannına göreyim, bana karşı ne zannederse onu yaparım» buyurulmuştur.

9560

هر زمانکه قصد خواندن باشدت
باز مصحفها قرائت بایدت

«Ne vakit sende okumaya istek, yâhud mushaflardan kırâate arzu olursa,»

9561

من آن در آن دم میدهم چشم ترا
تا فروخوانی معظم جوهرها

«Ben o sırada senin gözündeki görme hissini iâde ederim de Kur'anın yazılmış harflerini okursun.»

همچنان کرد و همان گاهیکه من
واکشایم مصحف اندر خواندن

«Dediği gibi de yaptı. Ben ne vakit okumak için Kur'ânı açsam,»

آن خیری که نشد غافل ز کار
آن کرامی پادشاه کردگار

«O her şeyden haberdâr olan Ulu Pâdişâh,»

باز بخشد بپنجم آن شاه فرد
در زمان همچون چراغ شب نور

«Ve O Rabb'ül-Ahad Hazretleri görüşümü îade eder. O vakit gece karanlığını izâle eden bir çirâğ gibi olurum.»

Bu kıssayı naklettikten sonra hissenin beyânına şürû ile Hazret-i Mevlânâ diyor ki :

زین سبب نبود ولی را اعتراض
هرچه بستاند فرستد اعتیاض

«Bundan dolayı Veliyy'ül-Hamîd olan Allah'a itirâz edilemez. Ne alırsa karşılığını verir.»

وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ

Yâni : «Allah mü'minlerin dostu ve hâmisidir²².» Nazm-ı Celîlî müci-bince buradaki (ولی) den maksad Zât ü Ecell ü Âlâdır.

(22) Sûrei Al-i İmran : 68.

گر بوزد باغت انگوری دهد
در میان مائی سورت دهد

«Ey sâlik; Bağını mı yaktı? Sana bir bağ dolusu üzüm ihsan eder; hattâ mâtem içerisinde iken sana düğün gibi meserret ihsân eder.»

آن شل بی دسترا دستی دهد
کان غمهارا دل مستی دهد

«O elsiz çolağa — yâni; hikâyesi geçen Şeyh-i Akta'a — zenbil örer-ken el verir; gam mâdeni olmuş, — yâni; gam ve keder içinde boğulmuş — bir kimseye neş'eli ve mest olmuş bir gönül ihsân eder.»

لانیلم و اعتراض از مابرف
چون عوض می آید از مفقود زفت

«Büyük bir kaybın karşılığı geldiği için bizden itirâz etmek gitmiştir.»

چونکه بی آتش مرا گرمی رسد
راضیم گر آتش مارا کشد

«Çünkü bana ateşsiz de harâret geliyor; şu halde ateşimi söndürse de râzıyım.»

بی چراغی چون دهد او روشنی
گر چراغت شد چه افغان میکنی

«Mâdem O, kandilsiz de aydınlık veriyor, şu halde senin kandilin gider, yâhud sönerse neye feryâd ediyorsun?»

«ALLAH'IN HÜKÜMLERİNE; YÂNÎ; KAZÂ VE KADERİNE RAZI OLUP
DA İLÂHÎ BU HÜKMÜ TEBDİL EYLE DİYE DUÂ VE TAZARRU
ETMEYEN BAZI EVLİYÂNIN SIFATI»

9571

بشنو اکنون قصه آن رهروان
که ندارد اعتراض درجهان

«Şimdi de, Dünyâda hiç bir şeye itirâz etmeyen sâliklerin hikâyesini dinle.»

Evliyâullah hazerâtı iki kısımdır. Biri ehl-i duâdır ki musibetlerin def'i hususunu Cenâb-ı Hak'tan temennî ederler. Biri de ehl-i teslimdir ki Kazâ ve Kadere tamâmiyle teslimiyyet gösterirler, uğradıkları musibetlerin tebdiline düâ etmezler.

9572

ز اولیا اهل دعا خود دیگرند
که همی دوزند و گاهی می‌درند

«Evliyâdan ehl-i duâ olanlar başkadır ki, onlar bâzan dikerler, bazan da yırtarlar.»

Yânî; duâlarıyla saâdete, inkisarlariyle felâkete sebep olurlar.

9573

قوم دیگر می‌شناسم ز اولیا
که دهانشان بسته باشد از دعا

«Evliyâullahdan başka bir cemâati tanırım ki ağızları duâdan kapalıdır.»

Yânî; Kazâya rızâ gösterirler ve onun değişikliği için duâ etmezler.

9574

از رضا که هست رام آن کرام
چتن دفع قضا شان شد حرام

«O büyük zevât Allah'ın hükümlerine râzı olmuşlardır. Kazâ'nın def'ini aramak onlara haram olmuştur.»

9575

در قضا ذوقی همی بینند خاص
کفر شان آید طلب کردن خلاص

«Allah'ın hâs kulları kazâda bir zevk görürler, Hükm-i Kazâ'dan kurtulmayı taleb ve duâ etmek onlara âdetâ küfür gelir.»

9576

حسن ظنی بردل ایشان کشود
که نبوشند از غمی جامه کبود

«Cenâb-ı Hak, onların kalbine bir hüsn-i zan vermiştir ki bir musibet dolayısıyla matem elbisesi giymezler.»

O zevât-ı kirâm, mihneti nîmet, zahmeti rahmet bilirler. Çünkü Hakkın takdiri olduğuna vâkıftırlar.

Hazret-i Hüdâyi (Kuddise sirruhû) gibi :

Hoştur bana senden gelen;
Yâ gonca gül, yâhud diken;
Yâ hıl'at veyâhud kefen
Lutfun da hoş, kahrın da hoş.

derler. Binâenaleyh her hâl ü kârda zuhûrât-ı kazâyâ karşı teslimiyyet gösterirler ve şükrederler.

9577

گفت بهلول آن یکی درویشرا
چونی ای درویش واقف کن مرا

«Behlül bir dervişe : Ey derviş, nasılsın? Hâlimden beni haberdâr eyle, dedi.»

9578

گفت چون باشد کسی که جاودان
بر مراد او رود کار جهان

«Derviş şöyle cevap verdi : Dünyânın işi dâimâ murâdınca giden bir kimse nasıl olur?»

9579

سیل و جویها بر مراد او روند
اختران زان سان که خواهد آن شوند

«Seller ve dereler onun murâdına göre akar, yıldızlar o nasıl ister ise öyle olur.»

9580

زندگی و مرگ سرهنگان او
بر مراد او روانه کو بکو

«Hayat ve ölüm, onun çavuşlarıdır ki onun murâdınca köy köy dolaşırlar.»

9581

هر کجا خواهد فرستد تعزیت
هر کجا خواهد ببخشد تهنیت

«Nereye isterse başsağlığı haberi yollar, nereye isterse tebrikler gönderir.»

9582

سالکان راه هم بر کام او
مادگان از راه هم در دام او

«Allah yolu sâlikleri onun murâdınca sülûk ederler, o yoldan geri kalanlar da onun tuzağına düşerler.»

9583

هیچ دندان نمیخندد در جهان
بی رضا و امر آن فرمان روان

«O hükmî yürüten kimsenin rızası ve emri olmayınca Dünyâda hiç bir ağız gülmez.»

9584

گفت ای شه راست کفتی همچین
در فرو سیاهی تو پیداست این

«Behlül dedi ki : Şâhım! Doğru söyledin, bu dediklerin de senin yüzünde zâhirdir.»

9585

این و صد چندینی ای صادق و لیک
شرح کن این را بیان کن نیک نیک

«Ey sâdık velî! Sen böylesin, hattâ yüz misli fazlasın, lâkin sözlerini şerh ile iyice ve açıkca beyân et.»

9586

آتینانکه فاضل و ممد فضول
چون بگوش او رسد آرد قبول

«Öyle şerh ve beyân et ki sözlerin, faziletli olanların da, olmayanların da kulağına gidince kabul olunsun.»

آنچنانش شرح کن اندر کلام
که ازان هم بهره یابد خاص و عام

«Sözünü öyle izah et ki o izahından havâs da, avâm da müstefit olsun.»

ناطق کامل چو خوانبائی کند
خوائش بهر گونه آشی بود

«Söz söyleyen kemal sahibi olursa, maârif ve hakâyık sofrasını serdi mi, o sofrada her türlü aş bulunur da,»

که نماد هیچ مهمان بی نوا
هرکسی یابد غذای خود جدا

«Hiç bir misâfir aç kalmaz, herkes orada gıdâsını bulur.»

Yâni; kemâl sâhibi olanlar sözü öyle söylerler ki, dinleyenlerin havâssı da, avâmı da o sözlerden kendilerine göre bir nasîb alırlar. Meselâ Hazret-i Mevlânâ Mesnevî'yi öyle nazmetmiştir ki avâm da, havâs da ondan zevk alır. Avâmdan olanlar kıssalarını dinleyip hoşlanırlar. Havâs-dan bulunanlar ise o kıssalardan büyük hisse alırlar.

همچو قرآن که بمعنی هفت توست
خاص را و عام را مطعم دروست

«Kur'an-ı Kerîm gibi yedi kat mânâsı vardır. O'nda havâs için de, avâm için de nasîb mevcuddur.»

Hadis-i Şerifte : «Hakikaten Kur'anın zâhiri ve bâtinî mânâsı vardır. Bâtinî mânâsı da yedi batna kadardır.» buyurulmuş, Kelâmullâh'ın anlayanlara göre ve gittikçe derinleşmek üzere yedi mânâsı olduğu beyân olunmuştur.

گفت این هاری یغین شد پیش عام
که جهان در امر یزدانست عام

«O derviş şöyle cevap verdi : Avâmın indinde şu kanaat yerleşmiştir ki : Cihân, Allah'ın emrine râmdır ve mutidir.»

هیچ برکی در نیفتد از درخت
بی قضا و حکم آن سلطان بخت

«Hakkın kazâsı ve hükmü olmayınca ağaçtan bir yaprak düşmez.»

Nitekim Kur'an-ı Kerim'de :

وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ
لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ يَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ
مِنْ زَرْقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا

Yâni : «Gayb anahtarları Allah'ın indindedir. Gaybı O'ndan başkası bilmez. (Meğer ki Zât ü Ecell ü Âlâ bildirmiş ola.) Ve karada, denizde ne varsa hepsini O bilir. Onun ilmi dışında bir yaprak dahi düşmez²³.» buyurulmuştur.

از دهان لقمه نشد سوی گلو
تا نگوید لقمه را حق کاد خلوا

«Cenâb-ı Hak, (Gir) demeyince, ağızdan boğaza doğru bir lokma inemez.»

(23) Sûrei En'am : 59.

میل و رغبت کان زمام آدمیت
جنبش آن رام. اسرآن غنیت

«İnsanın dizgini mesâbesinde bulunan istek ve arzular da o Gani Al-lah'ın emir ve irâdesine bağlıdır.»

Ki Hakkın emri, o dizgin vâsıtasıyla mahlûkâtı dilediği tarafa çeker. Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Kerim'de :

مَا مِنْ دَآبَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

Yâni : «Hareket eden hiç bir insan ve hayvan yoktur ki Cenâb-ı Hak onu alını saçından tutup irâde eylediği tarafa çekmesin. Rabbim hakikaten doğru bir yolda hareket eder²⁴.» buyurmuştur.

9595

در زمینها و آسمانها ذره
برنجباید نگردد پره

«Yerlerde ve göklerde bir zerre bile O'nun hükmü olmadıkça kanad kımıldatıp uçamaz.»

9596

جز بفرمان قدیم و نافذش
شرح نتوان کرد جلدی نیست خوش

«Allah'ın kadîm, ezeli ve nâfiz olan fermânı olmayınca, O'nun tasarruf kudreti şerh ve izah edilemez. Buna dâir celâdet ve cesâret göstermek de hoş değildir.»

Tebâreke Sûresinde buyurulmuştur ki :

أَرْسَلْنَا إِلَى الْفِرْعَوْنَ وَقَوْمِهِ مَائِدَاتٍ وَيَقِظُ مَا يَمْسُكُهُمْ إِلَّا الرَّحْمَنُ إِنَّهُ
يَكِلُنِي بَصِيرًا ﴿٥٦﴾

(24) Sûrei Hûd : 56.

Yâni : «Müşrikler ve münkirler kuşlara bakıp görmüyorlar mı? Havada ve onların başları üstünde kanadlarını açmış olarak uçmaktadırlar. Bazan da kanadlarını toplayıp bir yere konarlar. Onları havada tutan ve uçuran ancak Rahmân ve Rahim olan Allah'dır. Şüphesiz ki O, herşeyi hakkıyla görür²⁵.» Karanlık bir gecede, kara taş üstünde bir karıncanın yürüdüğünü bile görür.

9597

که شمرد برک درختانرا تمام
بی نهایت کی شود در لطق رام

«Ağaçların yapraklarını tamâm olarak kim sayabilir? Nihâyeti olmayan nasıl târife girer? Mütênâhî, lâyetenâhiyi târif edebilir mi?»

9598

این قدر بشنوکه چون کلی کار
می نگردد جز با سر کرد کار

«Şu kadarı işit ve anla ki, hiç bir iş, Allah'ın emir ve irâdesi olmayınca ve o irâdenin hilâfına olarak vukua gelemesin.»

9599

چون قضای حق رضای بنده شد
حکم اورا بنده خواهند شد

«Bir kul, İlâhî Kaza'ya mutî ve onun hükmüne teslim bulununca,»

9600

بی تکلف نی پی مزد و ثواب
بلکه طبع او چنین شد مستطاب

Tekellüfsüz, garazsız, ıvazsız, hattâ ücret ve sevab tâlibi olmaksızın sırf emre itâat etmekten o kulun tabiatı hoşlanır.»

(25) Sûrei Mülk : 19.

زندگی خود نخواهد هر خود
نی بی ذوق حیات مستلذ

«Yaşamasını nefsi için de, lezzetli hayâtın zevki için de istemez.»

هر کجا امر قدم را مسلک است
زندگی و مهدی پیش یک است

«Her nerede — yâni; her kimde — Ezeli emre itâat mesleki varsa ölüm ve hayat o kimse için müsâvidir.»

هر یزدان می زند، نی هر گنج
هر یزدان می مرد نه از خوف رنج

«Öyle bir kimse; hazine sâhibi olmak için değil, Allah'a ibâdet için yaşar. Hastalık korkusundan değil, Allah rızası için ölür.»

هست ایمان برای خواست او
نی برای جنت و اشجار و جو

«O muhterem zâtın imânı, Allah'ın rızası içindir. Cennet ve oradaki ağaçlar ile nehirler için değildir.»

Ashâbdan (Suheyb Er-Rûmî) vardır. Bu zât arab olduğu halde (Rûmî) diye şöhret almıştır. Çünkü Musul taraflarında bulunan yurtlarına Rum'lar hücum ederek bunu çocuk iken esir etmişlerdi. Onlar arasında büyüdüğü için Rumcayı öğrenmiş, Arabcayı unutmuştu. Ondan dolayı Arabcayı serbest söyleyemezdi. Saçı, sakalı sarı olduğundan kendisine kumral demek olan Suheyb lâkabı verilmişti. Hazret-i Suheyb, Rum'lardan satın alınarak Mekke'ye getirildi. Kureyş'in eşrâfından Abdullah Bin Cud'an'a satıldı. Ve onun tarafından âzâd edildi. Delikanlı olunca Rum'ların elinden kaçtığı ve Mekke'ye geldiği de rivâyet edilir.

Kendisi Kudemây-ı İslâmdandır. Ammâr bin Yâsir ile bir günde müs-lüman olmuş, Medine'ye hicret ederek bütün gazâlarda bulunmuşlardır.

Hazret-i Peygamber, bu zât-ı şerife (Ebû Yahyâ) künyesini vermiş ve : «Allah'a ve Kıyâmet gününe îmân eden, bir ananın evlâdını sevdiği gibi, Suheyb'e muhabbet etsin.» Ve : «Suheyb, Rumların; Selmân, İranlıların; Bilâl de, Habeşilerin ilk müslüman olanlarıdır.» buyurmuştur. Vefâtı Hicretin 28, yâhud 29. senesindedir. 70 ile 90 yaşları arasında irtihâl etmişti.

Medine'ye hicreti esnâsında Kureyşilerden birkaç kişi arkasına düşmüşlerdi. Suheyb, ok torbasındaki okları boşalttı, yayını eline aldı. Ondan sonra kendisini takibedenlere : Benim iyi ok attığımı bilirsiniz. Her bir okla birinizi devirmeden ve kılıcım ile dövüşmeden evvel yanıma gelemezsiniz. Mekke'de kalan mallarımı isterseniz, size yerini ! aber vereyim, gidin oradan alın, dedi. Tâkip edenler buna râzî oldular. Malın bulunduğu yeri öğrenip geri döndüler. Suheyb, yoluna devâm etti. Aleyhissalât Efendimiz daha Kuba'da iken nezd-i Resûlullah'a geldi. Risâletpenâh Efendimiz : «Ey Ebû Yahyâ; yaptığın satış kazançlı olsun.» buyurdu. Bu münâsebetle :

وَمِنَ
النَّاسِ مَنْ يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ رَؤُوفٌ
بِالْعِبَادِ

Yâni : «İnsanlardan öyleleri var ki, Allah'ın rızasını isteyerek nefsini satar. Allah kullarına çok merhametlidir²⁶.» Âyeti nâzil oldu.

Hazret-i Ali (Kerremallâhü veche) nin Hicret-i Nebeviyye esnâsında Hazret-i Peygamberin yatağına yatıp canını tehlikeye koyması dolayısıyla ve daha bazı ashâbın fedâkarlıkları münâsebetiyle nâzil oldu diyenler de vardır.

Hazret-i Ömer, Cenâb-ı Suheyb'e çok hüsn-i zan ederdi. Hattâ kendisi yaralanıp da Halife intihâbını şûrâya havale ettiği sırada, halife tayin olununcaya kadar Namaz'ın Suheyb tarafından kaldırılmasını vasiyet eylemişti.

Böyle liveçhillah ibâdet eyleyenler ashâb-ı kirâma münhasır değildir. Meşhûr Râbia-i Adeviyye (Kaddesallâhü sirrehâ) demiştir ki : «Yâ Rabbî; izzin, celâlin hakkı için ateşinden korkarak ve Cennete tama' ederek sana kullukta bulunmadım. Belki Vech-i Keremin şevkiyle ibâdet ettim.» Meşâyih-i sûfiyyeden Ebû Hâzim Medenî'nin : «Bên azâbdan korkarak Rab-bîma ibâdet etmekten utanırım. Çünkü o vakit korkmazsa iş görmeyen

(26) Sûrei Bakara : 207.

kötü bir köle gibi olurum. Kezâ Cennet için ibâdetle bulunmaktan da hayâ ederim. Zira o zaman üretti verilmezse çalışmayan amele gibi olurum.» demiş olduğu rivayet olunur. Mevlânâ Câmî (Kuddise sirruhû) da (Nefehât'ül-Üns)ünde diyor ki : «Şeyh Ömer Bin El-Fârız'ın son demlerinde Şeyh Burhâneddin yanına girmiş ve selâm vermişti. İbn-i Fârız, selâmını almakla beraber; yâ İbrâhim, senin evliyâullahdan olduğunu tebşir ederim, dedi. Şeyh Burhâneddin, bunu nereden istidlâl ettiğini sordu. İbn-i Fârız : Ben ölürken evliyâullahdan bir kimsenin yanıma gelmesini istemiştım, sen geldin; anladım ki sen de onlardansın. Şeyh Burhâneddin diyor ki : Cennet, ibni Fârıza göründü. Onu görünce rengi attı ve âh ederek iki beyt okudu ki : «Eğer indinde benim derécem bu ise, ben ömrümü boşuna geçirmişim.» meâlinde idi. Ben : Yâ seyyidi; bu makam gâyet âlîdir, dedim. Şeyh hazretleri: Yâ İbrâhim; Râbia-i Adeviyye bir kadın iken Cehennem korkusu ve Cennet arzusu ile değil, ancak livechil-lâh ibâdet ettiğini söylemişti. Bu makam, o makam değildir, dedi. Ondan sonra gülerek irtihâl etti. Murâdının hâsıl olduğunu gülüşünden anladım.»

9605

این چنین آمد ز اصل آن خوی او
نی ریاضت نه بجست و جوی او

«O insan-ı kâmilin ahlâkı ezelden böyle gelmiştir. Riyâzetle ve araştırma ile hâsıl olmuş değildir.»

9606

انگهان خندد که او بپند رضا
همجو حلوائی شکر اورا قضا

«O insan-ı kâmil, mâbûdunun rızasını görünce güler. Kazânın hükmü ona şeker helvası gibi gelir.»

9607

بندۀ کش خوی و خلقت این بود
نی جهان بر امر و فرمائش رود

«Cihan, ahlâkı ve yaradılışı böyle olan bir kulun emr ve fermânına göre hareket etmez mi?»

9608

بس چرا لایه کند او با دعا
که بگردان ای خداوند این قضا

«O halde: İlâhî bu kazâyı tahvil eyle diye niçin duâ ve niyaz etsin.»

9609

مرک او و مرک فرزندان او
هر حق پیشش چو حلوا در گلو

«Kendi ölümü de, oğullarının ölümü de onun indinde helvânın boğaza verdiği lezzeti verir. Çünkü Allah rızası içindir.»

9610

تزع فرزندان بر آن با وفا
چون قطائف پیش شیخ بی نوا

«Çocuklarının vefâtı, o vefâlî zât için, fakir bir ihtiyara kadayıf gibi tatlı gelir.»

9611

بس چرا گوید دعا الا مکر
در دعا بپند رضای دادگر

«Öyle ise, Allah'ın rızasını duâ'da görmedikçe neden duâ etsin?»

O vakit Allah'ın rızasını tahsil etmeyi maksad edinmiş olanlar İlâhî hükümlerin her türlüsüne râzi olurlar ve teslimiyyet gösterirler. Bunun için düâyı, tahvil-i kazâ temennisi gibi gördüklerinden duâ etmezler. Fakat İlâhî Rıza'nın duâ etmelerinde olduğunu görürlerse, o vakit tazarrûda bulunurlar. Nitekim Eyyûb Peygamber Aleyhisselâm senelerce hasta yattığı halde : «Yâ Rabbî; bana şifâ ver» diye duâ etmemişti. Sonra Rızâullah'ın duâ etmesinde olduğunu anladı ve : «Yâ Rabbî, bana hastalık temâs etti, sen ise merhametlilerin en merhametlisisin.» diye âfiyet talebinde bulundu.

آن شفاعت وان دنانه از رحم خود
میکنند آن بنده صاحب رشد

«O irşâd sâhibi İnsan-ı Kâmil, duâyı da, şefâatı da kendi merhame-
tinden etmez, Allah'ın ilhâmiyle eder.»

Çünkü :

رحم خود را او همان دم سوخته است
که چراغ عشق حقه افروخته است

«O mübârek zât; İlâhî Aşk'ın çirağını kalbinde yaktığı andan itibaren
kendi merhametini de yakmıştır.»

دوزخ اوصاف او عشقت و او
سوخت مراوصاف خود را موعود

«Onun aşkı vasıflarına cehennem gibidir. O vasıfların hepsini O ce-
hennemde yakmıştır.»

Yâni; Aşk-ı İlâhî onun kalbinde Cehennem gibi alevlenmiştir, kendi-
sinde bulunan merhamet ve buğz gibi beşeriyet vasıflarını tamâmiyle
yakmıştır.

مراطروقی این فروقی کی شناخت
جز دقوی تا درین دولت بتاقت

«Fakat, geceleyin yol alanlar bunları nereden anlayacaklar? Bunları,
Dekuki gibi yalnız bu devlete ulaşan kişi bilir.»

«ŞEYH DEKÛKÎ VE KERÂMETLERİ»

Şeyh Dekûki : Dekuka beldesine mensub, Dekûkalı demektir. Dekû-
kâ'nın Irak'ta eski bir kasaba olduğu (Kaamûs Tercemesi) nde yazılıdır.

آن دقوی داشت خوش دیباجه
عاشق و صاحب کرامت خواجه

«Dekûki'nin hoş bir bidâyeti vardır. Âşık ve kerâmet sâhibi bir zât
idi.»

برزمین می شد چومه برآسمان
شبروانرا گشته زوروش روان

«Yeryüzünde, gökteki Ay gibi idi. Gece yürüyenlerin — yâni; zulmet-
te kalmış olan sâliklerin — ruhu ondan nûr alırdı.»

در مقامی مکنی کم ساختی
کم دوروز اندر دهی انداختی

«Bir yerde az otururdu. Bir köyde iki günden fazla oturmazdı.»

گفت در یک خانه کر باشم دوروز
عشق آن مکن کند درمن فروز

«Derdi ki : eğer bir evde iki günden fazla oturursam, kalbimde ora-
nın sevgisi alevlenir.»

غربة المسكين احاذره انا
انقلی یا نفس سافر للفنا

«Ben meskene aldanmaktan, — yâni; ona bağlanıp kalmaktan — çekinirim. Ey nefis, intikâl et ve zenginleşmek için sefere çık, derim.»

Sefer ve seyâhatte menfeat ve ibret vardır. Onun için Kur'ânda ve Sûre-i Neml'de :

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٢٧﴾

Yâni : «Habibim; de ki: Yeryüzünde gezin, (dolaşın) da günahkârların sonu nice olmuştur görün²⁷» buyurulduğu gibi Hadis-i Şerifte de : «Sefere çıkın, sıhhat bulur ve kazanmış olursunuz.» denilmiştir.

Dekûki'nin bahsetmiş olduğu zenginlik : Gınâ-yı kalbî, yâni; göz tokluğudur. Nitekim Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz : «Zenginlik mal çokluğu ile değildir. Hakiki gınâ, nefsin gınâsıdır.» buyurmuştur.

9621

لا اعود خلق قلبي بالمكان
کی یکون خالصاً للامتحان

«İmtihanda hâlis ve muhlis olması için ben kalbimi hiçbir yere alıştırmam, derdi.»

9622

روز اندر سیرید شب در نماز
چشم اندر شاه باز او همچو باز

«Şeyh Dekûki gündüzleri seyâhatte, geceleri namaz ve niyazda idi. Gözü, doğan kuşu gibi, Şâh'a karşı açıktı.»

(27) Sûrei Neml : 69.

منقطع از خلقی از بد خوئی
مفرد از مرد و زنی از دوی

«Halktan ayrılmıştı, fakat bu ayrılış kötü huyluluktan değildi. Erkek ve kadından teferrüd etmişti. Fakat bu infirâd, ikilikten, yâni; halkı ve Hakkı ayrı ayrı görmekten değildi.»

9624

مشفق بر خلق نافع همچو آب
خوش شفیعی و دعا اش مستجاب

«Halka şefkatli ve su gibi menfeatlı, hoş bir şefaathçi idi ki, halka düâ eder, düâsı da müstecâb olurdu.»

9625

نیک و بد را مهربان و مستقر
بهر از مادر، شعی ترا ز پدر

«İyiye de, kötüye de merhametli bir melce' idi. İnsanlara, anadan, babadan daha şefkatli idi.»

9626

گفت پیغمبر شمارا ای مهربان
چون پدر هستم شفیق و مهربان

«Hazret-i Peygamber buyurmuştur ki: Ey ashâbım ve ümmetim; ben size bir babadan daha şefkatli ve merhametliyim.»

Ebû Hüreyre (R.A.), Resûlullah Sallallâhü Aleyhi Vesellemin şöyle buyurduğunu rivâyet ediyor : «Ben hakikaten size, bir babanın oğluna karşı vaziyeti ne ise öyleyim.»

Sûre-i Ahzâb'da da :

الَّتِي أُولَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَأَزْوَاجَهُ أُمَّهَاتُهُمْ

Yâni : «Peygamber mü'minlere öz nefislerinden evlâdır. Onun zevceleri mü'minlerin analarıdır²⁸» buyurulmuştur.

(28) Sûrei Ahzab : 6.

Ezvâc-ı Tâhirât, mü'minlerin anaları olunca, Zât-ı Risâlet de bittabi babası olur. Kâmil bir velî de verâsetle bu makamı hâiz olur.

Yine Lisân-ı Nebeviden deniliyor ki :

9627

زان سبب که جمله اجزای منید
جزء را از کل چرا بر میکشید

«Hepiniz benim cüz'lerim olduğunuz halde, cüz'ü niçin Kül'den ayırıyorsunuz?»

Bütün mükevvenât Nûr-i Muhammedi'den yaratılmış olduğu için Zât-ı Akdes-i Nebevî bir kül, diğer mahlûkat da o Kül'den vücûda gelmiş cüz'lerdir. Onun için O'ndan ayrılanlar felâh bulmazlar.

9628

جزء از کل قطع شد بیکار شد
عضو از تن قطع شد مردار شد

«Bir cüz', külden irtibatı kesilince iş göremez hâle gelir. Bir uzuv, bedenden kesilince murdar olur.»

9629

تا نپسوندد بکل بار دگر
مرده باشد نبودش از جان خبر

«Tekrar kül'le birleşmedikçe ölü kalır, candan haberi olmaz.»

9630

ور بجنبید نیست آرا خود سند
عضو نو بریده هم جنبش کند

«O cüz', hareket etse bile bu onun diriliğine delil olmaz. Çünkü yeni kesilmiş bir uzuv da kımıldar.»

Hazret-i Mevlânâ, mürşid-i kâmil'den uzaklaşan kimseyi, bedenden kesilmiş, meselâ el ve ayak gibi bir uzva benzetiyor. Öyle bir uzuv işe yaramaz, hattâ murdar olur. Tarikat yolunda kendi kendine bazı harekette

bulunsa bile, ona itibar ve itimad edilmez. Çünkü yeni kesilmiş bir uzuv da kımıldayabilir diyor. Ağaçtan yeni kesilmiş bir dal da böyle değil midir? O da bir müddet tâzelîğini muhafaza edebilirse de nihayet yaprakları solar, suyu çekilir, kuru bir çalı hâlini alır.

9631

جزء از این کل گر برد یکسو رود
این نه آن کست کو ناقص شود

«Cüz', külden kesilince bir tarafa gider, kaybolur. Fakat kül, onun kesilmesiyle nâkıs olmaz.»

9632

قطع و وصل او نباید درمقال
خبر ناقص گفته شد بهر مثال

«Onun kesilmesi ve bitişmesi söz ile anlatılamaz. Bu anlatış bir haber-i nâkısdır ki misâl için irad edilmiştir.»

Evet, bir şeyin bir parçası kesilirse o şey nâkıs kalır. Fakat mürşid-i kâmil böyle değildir. O her vakit kâmil ve tamdır. Getirilen misaller onun kemâlini temâmiyle ifâde edemez. Zâten teşbihde benzeyen ile benzetilen arasında temâmiyle müşâbehet yoktur. Benzeyen şey ile kendisine benzetilen şey arasında her cihetten değil, bir cihetten müşâbehet vardır.

«DEKÛKÎ KISSASINA AVDET»

9633

مر علی را در مثالی شیر خواند
شیر مثل او نباشد گرچه راند

«Hazret-i Peygamber (S.A.V.), Ali (Radiyallâhü anh) e (Esed-ullâh) demiştir. Resûl-i Ekrem bu teşbihi yapmakla beraber hakikatte arslan, Ali (R.A.) gibi olamaz.»

Ali (R.A.) in arslana benzeyişi sadece şecâati dolayısıyledir.

9634

از مثال و مثل و فرق آن بران
جانب قصه دقوی ای جوان

«Ey genç! Misâl ile benzeri arasındaki farkı bırak da Dekûkî kıssa-sına avdet et.»

9635

آنکه درفتوی امام خلق بود
گوی قوی از فرشته می‌رود

«Dekûkî, fetvâ hususunda halkın imâmı idi, takvâ yolunda da me-leklere tefevvuk etmişti.»

9636

آنکه اندر سیر مهرا مات کرد
هم ز دینداری او دین رشک خورد

«O, seyr ü sülûkünde Kameri mat etmişti. Onun dindarlığına din bile gıpta ediyordu.»

Mâlum yâ, kamer de medârında seyreder. Fakat o seyr, maddî ol-makla beraber Kamer de bedr hâline geldikten sonra noksanlaşır ve hilâl şeklini alır. Dekûkî'nin seyri ise hem maddî, hem mânevî idi ve mânevî seyrinde dâimâ kesb-i kemâl kazanıyordu.

9637

باچنان قوی و اوراد و قیام
طالب خاصان حق بودی مدام

«Bu kadar takvâsiyle, evrâdiyle, namaza kıyâmiyle gene de Allah'ın has kullarını görmeğe tâlib idi.»

9638

درسمر اعظم مرادش آن بدی
کی دمی بر بنده خاصی زدی

«Seferlerinden en büyük murâdı bir an bir has kul ile buluşmak ve konuşmak idi.»

9639

این همی گفتی چو مبرفتی برا
کن فرین خاسکام ای اله

«Yolda giderken: Hâhî, beni has kullarıma yakın ve mülâkî eyle diye duâ ederdi.»

Şunları da söylerdi ki:

9640

یارب آنهارا که بشناسد دلم
بنده و بسته میان و مجلم

«Yâ Rabbi, kalbimin bildiği has kullarının ben kulu, kölesi ve hiz-metkârıyım!»

9641

وانکه نشناسم توای یزدان جان
برمن محجوب شان کن مهربان

«Ey ruhumun Hâliki olan Allah! Bilmediğim has kullarını da, hicap içinde olan bana, şefkatli kıl.»

9642

حضرتش گفتی که ای صدر مہین
این چه عشقش و چه استفاست این

«Hazret-i Hak da ona derdi ki: «Ey veliy-yi âzam; bu ne aşktır, bu ne hararettir ki geçmiyor?»

9643

مهر من داری چه میجویی دگر
چون خدا باتست چون جویی بشر

«Benim muhabbetime mazhar olmuşsun, daha ne istiyorsun? Allah seninle beraberken neden beşeri taleb ediyorsun?»

او بگفتی یارب ای دانای راز

تو کشودی دردلم راه نیاز

«Dekûki derdi ki: Ey sırları bilen Rabbim! Kalbime niyaz yolunu sen açtın.»

درمیان بحر ا گر بنشستم

طمع در آب سبوهم بستم

«Ben deniz ortasında oturmakta isem de, testi suyuna da tama etmekteyim.»

Burada testiden maksad; Allah ehli velîlerin kalbi, sudan murad da; o kalblere akseden esrâr-ı İlâhiyyedir.

همجو داوودم نود نعجه مراست

طمع در نعجه حریفم هم بخاست

«Ben Dâvud gibiyim ki doksan koyunum var. Öyle iken arkadaşımın bir koyununa tamâ ediyorum.»

Bu beyt ile Sâd Sûresindeki birkaç âyete işâret ediliyor ki:

وَهَلْ أَيْتُكَ بُرْءُ الْحَصَى إِذْ تَسَوَّرُوا الْمَحْرَابَ

۱۱ إِذْ دَخَلُوا عَلَى دَاوُدَ فَفَزِعَ مِنْهُمْ قَالُوا لَا تَخَفْ خَصِمَانِ يَهْجُو

بَعْضُنَا عَلَى بَعْضٍ فَأَخَرُ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَلَا تُشْطِطُ وَاهْدِنَا إِلَى

سَوَاءِ الصِّرَاطِ ۱۲ إِنَّ هَذَا أَخِي لَهُ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ نَجْعَةً وَلِي

نَجْعَةً وَاحِدَةً فَقَالَ أَكْفَلْنِيهَا وَعَزَّنِي فِي الْخِطَابِ ۱۳ قَالَ

لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَجْعِكَ إِلَى تَجَاحُهِ وَإِنْ كُنَّا مِنْ الْخُلَطَاءِ لَنَبْغُو

بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَقَلِيلٌ مَا هُمْ

وَضَنَّ دَاوُدُ أَنَّمَا فَتَنَّاهُ فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ وَخَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ ۱۴

فَغَفَرْنَا لَهُ ذَلِكَ وَإِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفَى وَحُسْنَ مَآبٍ ۱۵

Yâni: «Habibim; sana o davacıların haberi geldi mi? Hani onlar, duvardan mescide tırmanmışlardı da Dâvud'un yanına girdikleri vakit Dâvud onlardan korkmuştu. Dediler ki: Korkma, (biz) iki davacıyız. Biri-miz öteki (nin hakkına) tecâvüz etti. Şimdi sen, aramızda hak ve adâletle hükmet ve haktan ayrılma. Bizi doğru yolun ortasına çıkar. Bu benim kardeşimdir ve onun doksan dokuz dâne dişi koyunu vardır. Benim ise bir tâne dişi koyunum vardır. Onu da bana ver dedi, bana ağır hitabda bulundu. Dâvud dedi ki: Senin bir koyununu kendi koyunlarına katmak istemesiyle sana hakikaten zulmetmiştir. Gerçekten (mallarını birbirine) karıp karıştıranların çoğu mutlaka birbirine haksızlık eder. Ancak imân edenler ve amel-i sâlihde bulunanlar müstesnâdır. Halbuki onlar da azdır. Dâvud sandı ki biz onu fitneye düşürdük. Bunun üzerine O, hemen Rabbinden mağfiret talebinde bulundu ve rûkû ile secdeye kapandı, tevbe ile Allah'a sığındı. Biz de O'nu mağfiret ettik ve O'nun için indimizde bir yakınlık ve güzel bir merci vardır²⁹» demektir.

Hüseyin Vâ'ız rahimehullâh tefsirinde diyor ki: «Müfessirlerden bazıları bu kıssayı şeriat ve akıl kabul etmeyecek bir sûrette irad eylemişlerdir. Sıhhate en yakın olanı şöyledir ki (Uryâ) isminde bir kimse bir

(29) Sûrei Sâd: 21-25.

kadını almak istemişti, vermediler. Sonra Dâvud Aleyhisselâm, doksan dokuz haremî varken, onu istedi ve nikâhla aldı.

Hazret-i Ali (Kerremellâhü veçhe) «Hz. Dâvud kıssasını masalcıların söyledikleri gibi nakledenleri döğirim» demiştir.

Dikkat buyurulmuştur ki, burada bir secde vardır. Hacı Zihni Efendi merhûm (Kitâb'üs-Salât) ında der ki: Secde âyetleri üç kısımdır. Bir kısmı sarîh secde emridir. Bir kısmı kâfirlerin secde hakkındaki istinkâflarını tazammun eder. Ve bir kısmı Enbiyâ Aleyhimisselâm Hazerâtının sücud emrine imtisallerini hikâyedir. Bunlardan her biri ise — yâni; gerek imtisâl ve gerek iktidâ-yı enbiyâ ve gerek muhâlefet-i küffâr vâcibdir.»

İmâm-ı Âzâm Hazretlerine göre buradaki secde, secde-i azimettir ki onun tilâveti yâhud dinlenmesi ister namazda olsun ister namaz hâricinde olsun secde etmek lâzımdır. O halde buyurun o vâcibi ifâ edelim.

Yine Dekûkî lisânından deniliyor ki:

9647

حرص اندر عشق تو فخرست و جام

حرص اندر غیر تو ننگ و تناء

«İlâhî, senin aşkındaki hırs, iftihârı mûcib ve mânevî bir mertebedir, senden gayrisine olan hırs ise ayıptır ve nâkıstır.»

Hırs: Arzunun şiddetlisi demektir. Bunun iyisi, kötüsü olur. Cenâb-ı Hak, Habib-i Ekremî hakkında:

تَكْنِيهِ مَا عَيْشَتْ حَرْبِي عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَوْفٌ

رَجِيءٌ

Yâni: «Peygamber sizin îmâna gelmenize ve hidâyet yolunu bulmanıza harîsdir³⁰» buyurmuştur. Beyân buyurulan bu hırs memdûh ve makbûldür. Keza Hadis-i Şerifte vârid olmuştur ki: «İki harîs kimse vardır ki doymazlar: Onlar ilim tâlibi ve Dünyâ tâlibidir ki müsâvî değillerdir. İlim tâlibi dâima İlâhî rızâyı artırır; Dünyâ tâlibine gelince o da azgınlığını artırır.» Resûl-i Ekrem bundan sonra: «Allah'ın kullarından ülemâ kısmı hakikaten Allah'tan korkar» âyetini okudu. Sonra da: «Hakikaten insan, gınâ ve servet sâhibi olunca azar.» âyetini kırâet etti.

(30) Sûrei Tevbe: 128.

İşte ilim tâlibinin hırsı, hırs-ı memdûh, Dünyâ tâlibinin hırsı, hırs-ı mezmûmdur. Hazret-i Mevlâna hırsın nevilerini daha açık anlatmak için diyor ki:

9648

شهوت و حرص نران پیشی بود

و آن خیزان ننگ و بد کیشی بود

«Erkeklerin şehveti ve hırsı ön taraftan olur ki onu saeşrû bir sûrette ve izdivâc ile teskin ederler. Ahlâksız takımının şehveti ve hırsı ise kötü meslekliktir.»

9649

حرص مهدان از ره پیش بود

در محنت حرص سوی پس رود

«Erkeklerin hırsı ön taraftandır. Muhannislerin hırsı da arka cihettendir.»

9650

آن یکی حرص از کمال مهدیت

و آن دگر حرص افتضاح و سردیت

«Birinci hırs erkekliğin kemâлиндendir. Obir hırs ise rezâlettir ve soğukluktur.»

9651

آه سری هست اینجا بس نهان

که سوی خضری شود موی روان

«Âh burada avâmdan çok gizli bir sır vardır ki onu anlamak için Hazret-i Mûsâ, Hızır Aleyhimesselâmın nezdine gider.»

Hazret-i Mûsâ'da hırs-ı memdûh bulunduğ u ve ilim talebi şeklinde olduğ u için, Hızır'ın mâlûmâtından istifâde etmek üzere onun yanına gitmişti. Halbuki kendisi (Kelîmullah) sıfatını iktisab etmiş bir Nebiy-yi Zîşân idi. İşte buradaki sırrı halkın avam kısmı anlayamaz.

Hazret-i Peygamber Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz Hazretleri de : «Yâ Rabbi, sana karşı olan hayretimi artır.» diye niyazda bulunur ve müşahede-i İlâhiye hususundaki hayranlığının artmasını talep ederdi.

9652

همچو مستقی کز آبش سیر نیست
بر هر آنچه یافتی بالله مأیست

«Bahsedilen zevât-ı kirâmın bu hırsı memdûhu, suya doymayan bir susuzun harâreti gibidir. Sen de ey sâlik; mâneviyattan her ne bulursan ona kanaat edip durma, dâimâ fazlasını iste!»

9653

بی نهایت حضرتت این بارگاه
صدر را بگذار صدرتست راه

«Allahın dergâhı, nihâyeti olmayan bir bârigâhtır. Sen de bulunduğ un makamı baş sedir ittihaz ederek ona bağlanıp kalma. Senin sadırın sülûk ve terakkî yoludur. Dâimâ ilerlemeye bak.»

«MÛSÂ ALEYHİSSELÂMIN PEYGAMBERLİKTE VE ALLAH'A
YAKINLIKTAKİ KEMÂLİYLE BERABER HIZIR'I
ARAMASININ SIRRI»

9654

ای کلیم حق بیاموز ای کریم
بین چه میگوید ز مشتاق کلیم

«Ey kerîm olan kimse! Bu memduh hırsı Kelîmullah'tan öğren. Öğrenmeye iştîyâkından dolayı bak Kelîm Hazretleri ne diyor:»

9655

با چنین جاه و چنین پیغمبری
طالب حصرم ز خود بینی بری

«Bunca makâma sahib olduğ um, yüce bir Peygamber bulunduğ um halde kendimi görmüyor, kendime varlık vermiyorum, Hızır'ı aramaktayım.»

Hazret-i Mûsâ'nın Hızır'ı aramaya kalkışması üzerine kavmi dediler ki :

9656

موسیا تو قوم خود را هشته
در پی نیکو بی سر گشته

«Ey Mûsâ, sen kendi kavmini bırakmışsın, mübârek zâtın izine düşmüşsün.»

9657

کی قبادی رسته از خوف و رجا
چند کردی چند جوی تا کجا

«Sen havfdan de, recâdan da kurtulmuş büyük bir peygambersin. Daha ne kadar dolaşacak, ne kadar ve nereye kadar arayacaksın?»

9658

آن تو باتست و تو واقف برین
آسمانا چند پیمایی زمین

«Aradığ ın sende... Bunu sen de bilirsin. Ey semâ kadar yüksek peygamber, zeminde ne kadar dolaşacaksın?»

9659

گفت موسی این ملامت کم کنید
آفتاب و ما را ره کم زنید

«Mûsâ Aleyhisselâm dedi ki : Bu melâmeti etmeyiniz. Güneşle ayın yolunu kesmeyiniz.»

Yâni; ben peygamberlik Kameriyim. Hızır ise velilik Güneşidir. Kamerin güneşden (İlm-i ledunî) nûru almasına mâni olmayınız.

9660

ميروم تا بجمع البحرين من
تا شوم مصحوب سلطان زمن

«Ben zamânın sultânı bir velî olan Hızır ile sohbet için Mecmaul-Bahreyn'e kadar gidiyorum.»

9661

اجعل الحضر لاسرى سبيا
ذاك او امضى واسرى حقبا

«Hızır'ı, Hakikâte ulaşmak için, sebep kılacağım; bunun için de uzun müddet sefer edeceğim.»

9662

سالها برم يرو بالها
سالها چه بود هزاران سالها

«Himmet ve azîmet kanadlarıyla yıllarca uçacağım; yıllar ne demek? Binlerce yıl geçse bile yine onu arayacağım.»

Çünkü Hızır şimdi, benim mâşukum ve matlûbüm oldu.

9663

ميروم يعنى نبي ار زد بدان
عشق جانان كم مدان از عشق نان

«Onu aramak için gideceğim. Bu gidiş onu bulmaya değmez mi? Cânânın aşkı ekmek aşkından aşağı mıdır?»

Bu kıssa Sûre-i Kehif'de şöyle hikâye buyurulmuştur : Hazret-i Mûsâ, Fir'avn ile ordusunun Şab denizinde ve Beni İsrâil'in gözü önünde boğulmaları üzerine kavmini topladı, onlara va'z ve nasihatte bulundu. Dinleyenler, Kelimullahın belâğatına, ilim ve mârifetine hayran oldular. İçlerinden biri: Yâ Nebiyyallah, yeryüzünde senden daha âlim bir kimse var

mı? diye sordu. Hazret-i Mûsâ; böyle bir kimse bilmiyorum, dedi. O esnâda kendisine : «Mecmaul-Bahreyn'de bir kulum vardır ki ona has bir ilim vermişimdir. Ümmetinin seçkinlerinden biriyle ona git, size rehber olmak üzere bir de kızarmış balık götüre.» diye vahiy geldi. Hazret-i Mûsâ yol hazırlığını gördü, bilâhare cânîşini olan (Yûşâ bin Nûn)u yanına aldı...

Gerisini Kur'ân-ı Kerim şöyle beyan ediyor :

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِفَتَاهُ لَا أَبْرَحُ حَتَّى
أُبْلَغَ بَعْثَ الْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضَى حَقْبًا ٦٥ فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنِهِمَا
نَسِيَا حَوْثَهُمَا فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا ٦٦
فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتَاهُ إِنَّا غَدَاءُ نَأْتِدُ بَلْقَيْنَا مِنْ سَفَرِنَا هَذَا
نَضْجًا ٦٧ قَالَ لَرَأَيْتَ إِذَا أَوْبَيْنَا إِلَى الْفَصْفَةِ فَإِنِّي نَسِيتُ الْحَوْتَ
وَمَا أَنَا بِإِنْبَاءِ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ
فِي الْبَحْرِ عَجَبًا ٦٨ قَالَ ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبْغُ فَأَرْتَدَّا عَلَى آثَارِهِمَا
قَصَصًا ٦٩ فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَا آتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا

Yâni : «Bir zaman Mûsâ genç (bir adamı) na şöyle demişti : Ben iki denizin birleştiği yere varıncaya kadar durmayıp gideceğim, yahud (maksadına erişinceye dek) uzun zamanlar geçireceğim. Bunun üzerine onlar bu iki (deniz) arasının birleşik yerine ulaşınca balıklarını unuttular. Balık denizde bir deliğe doğru yolunu tutmuştu. Vaktâ ki (oradan geçip gittiler) Mûsâ genç (adamın) a dedi ki : Kuşluk yemeğimizi getir. Bu yolculuğumuzdan andolsun yorgun düştük. (Genç) Gördün mü, dedi, kayaya sığındığımız vakit ben balığı unutmuşum. Onu söylememi şeytandan başkası unutturmadı. O şaşılacak bir surette deniz (e atıldı), yolunu tutub gitti. (Mûsâ) : İşte, dedi, bizim arayacağımız bu idi. Şimdi, izlerinin üzerinde gerisin geri döndüler. Derken, kullarımızdan öyle bir kul buldular ki biz ona tarafımızdan bir rahmet vermiş, kendisine nezdimizden (has) bir ilim öğretmiştik³¹.»

(31) Sûrei Kehf : 60-65.

İşte Hazret-i Mûsâ Kelîmullah bir Resul iken, ilme olan hırs-ı mem-
duhu dolayısıyla, uzun sefere çıkıp Hızır'la görüşmüş ve O'nun yapıp da
kendisine garib görünen bâzı hareketlerinin mânâsını ondan öğrenmişti.
Hazret-i Mevlânâ diyor ki :

9664

این سخن پایان ندارد ای عمو
داستان آن دقوی را بگو

«Amca! Mûsâ ve Hızır bahsinin sonu gelmez. Onu bırak da Dekûki
kıssasını söyle.»

«DEKÛKÎ KISSASINA AVDET»

9665

آن دقوی رحمة الله علیه
گفت سافرت مدی فی خافیه

«Allah rahmet eylesin Dekûki demiştir ki: Uzun müddet Allah'ın
meşrik ve mağribi arasında seferler yaptım.»

9666

سال و مه رقم سفر از عشق ماه
بی خبر از راه و حیران دراله

«Yıllarca ve aylarca Hakikat Ay'ının — yâni; Allah'ın — aşkıyle, yol-
dan bihaber ve Hakkın kudret ve san'atına hayran olarak seferlerde bu-
lundum.»

9667

با برهنه میروی برخاک و سنگ
گفت من حیرانم و بی خویش و دنگ

«Biri ona dedi ki: Toprak ve taş üstünde yalınayak gidiyorsun. De-
kûki cevap verdi ki: Ben hayrânım, kendimde değilim, şaşkınım.»

9668

تو مبین این باهارا بر زمین
زالکه بردل میرود عاشق یقین

«Sen bu ayakları zemin üzerinde yürüyor görme. Çünkü âşık yakinen
ve bilâ şek Gönül yurdunda sefer eder.»

9669

از ره و منزل ز کوتاه و دراز
دل چه داند کوست مست دلنواز

«Yolu, menzili, yolun kısalığını ve uzunluğunu gönül ne bilir? Çün-
ki o, kalbi okşayıp taltif eden Allah'ın mestidir.»

Bahis dolayısıyla Hazret-i Mevlânâ rûhânî seferin nasıl olduğunu
beyan ediyor :

9670

آن دراز و کوتاه اوصاف تنست
رفتن ارواح دیگر رفتنست

«Uzunluk ve kısalık cesedin vasıflarıdır. Ruhların seyri ise başka bir
gididir.»

9671

تو سفر کردی ز نطفه تا بقل
نی بگامی بود، نی منزل، نه سقل

«Ey sâlik; sen babanın nutfesinden akıl ve şuur sâhibi oluncaya kadar
bir çok tahavvülât geçirdin ve durumdan duruma sefer ettin. Lâkin o se-
ferler ne adımla, ne menzil ile, ne de nakil ile idi.»

9672

سیر جان بچون بود در دور و دیر
جسمها از جان بیامو زید سیر

«Devr ve deyrde rûhun seyr ve seferi bilâ keyfiyettir. Bizim cismimiz
seyr ve seferi ruhdan öğrenmiştir.»

Devirden maksad : Mebde'den meâda olan devirdir ki dâire-i vücud
üzerindeki urûctur. Deyr de : Sûret âlemi olan Dünyâdır.

9673

سپر جسمانی رها کرد اوکنون
میرود بچون نهان در شکل چون

«Şimdi Dekûkî de cismânî seferi bırakmış, mânevî bir keyfiyete bürünüp gizlice bilâkeyfiyyet gitmektedir.»

9674

گفت روزی من شدم مشتاق وار
تا بینم در بشر انوار یار

«Dekûkî dedi ki : Bir gün (Yâr) in nurlarını insanda göreyim diye müştâk oldum.»

9675

تا بینم قلمی در قطره
آفتابی درج اندر ذره

«Denizi damlada, Güneşi zerrede görmek istedim.»

9676

چون رسیدم سوی يك ساحل بگام
بود بیگه گشته روز و وقت شام

«Akıl ve ruh kademiyle bir deniz kıyısına vâsıl oldum ki gündüz gecikmiş, vakit akşam olmuştu.»

«DENİZ KENARINDA YEDİ MUM MİSALİNİN GÖRÜNMEŞİ»

9677

هفت شمع از دور دیدم ناگهان
اندر آن ساحل شتابیدم بدان

«Ansızın uzaktan yedi mum gördüm. Ona doğru sâhiie koştum.»

9678

نور شعله هر یکی شمع از آن
بر شده خوش تا عنان آسمان

«O mumlardan her birinin nuru hoş bir surette gökyüzüne kadar yükselmişti.»

9679

خبره گشتم خبر کی هم خبره گشت
موج حیرت عقل را از سر گذشت

«O kadar şaşırdım ki şaşkınlık bile şaşırdı. Hayret dalgası aklın başını aştı.»

9680

این چه گونه شمعها افروختست
کین دودیده خاق ازینها دوختست

«Diyorum ki : bunlar nasıl mumlardır ki, bu kadar parlak oldukları halde halkın gözü onları görmüyor?»

9681

خلق جوین چراغی گشته بود
پیش آن شمع که بر می فرود

«Ay'dan daha parlak olan bu mum önünde halk kandil aramaktadır.»

Şârih-i Mesnevî Şeyh İsmâil Ankaravî (Kuddise sirruhu) diyor ki :
Bu yedi mumdan maksad : Ebdâl-i seb'a yânî; yediler denilen evliyâ-

ullah hazerâtıdır. Dekûkî onların cismâniyetini görmeden evvel rûhâniyet ve nûrâniyetlerini görmüştür. Çünkü Dünyâ ile Âhiret arasında Âlem-i Misâl denilen bir âlem vardır ki Dünyâda bulunan her şeyin orada bir misâli mevcuttur. O misâl, ekseriyâ başka sûrette görünür. Meselâ ilim, orada süt, aşk şarab, ülemâ meyveli ağaç, evliyâ parlak mum sûretinde görünür. Görülen rü'yâların ekserisi bu misâl âlemindendir. Salâh-ı hâl sâhibi olanlar, o âleme rü'yâ hâlinde; ümmetin seçkinleri ise uyanıkken girebilirler.

9682

چشم بندی بود عجب بر دیده ها
بندشان میکرد یهدی من یشا

«Acaba halkın gözlerinde bir bağ mı var ve o bağı, dilediğini hidâyete çıkaran Cenâb-ı Hak mı bağlatmıştı ki bu kadar parlak envârı görmüyorlar?»

«O YEDİ MUM'UN BİR MUM GİBİ OLMASI»

9683

باز می دیدم که می شد هفت يك
می شكافد نور او جیب فلك

«Tekrar gördüm ki o yedi mum bir oldu ve onun nuru feleğin cebini yırttı.»

9684

باز آن يك بار دیگر هفت شد
مستی و حیرانی من زفت شد

«Tekrar o bir, yedi oldu. Benim mestliğim ve hayranlığım arttı.»

9685

اتصالی میان شمعها
که نیاید بر زبان گفت ما

«O mumlar arasında öyle birleşme vardı ki, dil ile ifâde etmeye imkân yok.»

9686

آن يك دیدن کند ادراك آن
سالها نتوان نمودن از زبان

«Bir kimse, bir görüşte idrâk eylediğini yıllarca lisâniyle anlatamaz.»

9687

آنکه يك دم پندش ادراك و هوش
سالها نتوان شنودن آن بگوش

«İdrak ve şuurun bir ân içinde gördüğünü kulak yıllarca dinlese anlatamaz.»

9688

چونکه پایانی ندارد رو اليك
زانکه لاحصى شاء ماعليك

«Çünkü bu bahsin sonu yoktur. Ey sâlik; sen kendine doğru git ve her şeyi kendinde bulmaya cehdet! Sen öyle bir câmi-i kevnsin ki ben sana lâayık olan senâyı etmekten âcizim.»

Yine Dekûkî diyor ki :

9689

پشتر رقم دوان كان شمعها
تا چه چیزست از نشان کبریا

«O mumlar, Nişân-ı Kibriyâdan nedir? diye koşarak ilerledim.»

9690

میشدم بی خویش و مدهوش و خراب
تا بيفتادم ز تعجیل و شتاب

«Kendimden geçiyor ve harab oluyordum; acele koşmaktan nihâyet yere düştüm.»

ساعتی بی خویش و بی عقل اندرین
اوفتادم بر سر خاک زمین

«Bir müddet kendimde ve aklım başımda olmaksızın toprak üstünde yattım.»

باز باهوش آمدم برخاستم
در روش گویی نه سر نه باستم

«Tekrar şuurum başıma geldi, kalktım. Yürürken sanki ne baştım, ne ayaktım.»

Yâni; başımı, ayağımı farketmeksizin gidiyordum.

«MUMLARIN YEDİ İNSAN OLARAK GÖRÜNMESİ»

هفت شمع اندر نظر شد هفت مهر
نور شان می شد بسقف لاجورد

«Yedi mum, nazarımda yedi insan oldu ki onların nuru gök kubbeye kadar yükseliyordu.»

پیش آن انوار نور روز درد
از صلابت نورهارا می سترد

«Onların nuru karşısında gündüz aydınlığı tortu gibi kalıyordu. O nur, sâir nurları silip süpürüyordu.»

«TEKRAR O MUMLARIN YEDİ AĞAÇ OLMASI»

باز هربك مهر شد شكل درخت
چشم از سبزی ایشان نيك بخت

«Tekrar o kimselerin her biri bir ağaç şeklini aldı. O ağaçlardaki yeşilliğin güzelliğinden göz mes'ûd oluyordu.»

زانبهی برک پیدا نیست شاخ
برک هم کم گشته از میوه فراخ

«Yapraklarının çokluğundan dalları gözüküyordu. Meyvelerinin fazlalığından yapraklar da kaybolmuştu.»

هر درختی شاخ برسد زده
سدره چه بود از خلا بیرون شده

«Her ağacın dalı Sidret'ül-müntehâya erişmişti. Hayır, Sidre ne olur? O dallar Âlem-i İmkânın da hâricine çıkmıştı.»

Sidret'ül-müntehâ: İnsan ilminin nihâyet bulduğu bir makam ki, Cebrâil Aleyhisselâmın menzili imiş.

بیخ هربك دفته در قعر زمین
زیر تر از گاو ماهی بدیقین

«Ağaçlardan her birinin kökü yerin dibine kadar girmiş ve Arzı taşıdığı vehmedilen öküzle balığı da geçmişti.»

بخشان از شاخ خندان روی تر
عقل ازان آشكال شان زیر و زبر

«O ağaçların kökü, dallarından ziyâde güler yüzlü idi ki, akıl, onların bu şenliklerinden alt üst oluyordu.»

میوه که برشکافیدی ز زور
همجو آب از میوه جتنی برق نور

«Olgunluktan yarılan meyvelerinden su gibi nur şimşekleri fışkırmakta idi.»

«O AĞAÇLARIN HALK GÖZÜNDEN GİZLİ OLMASI»

این عجیتر که برایشان میگذاشت
صد هزاران خلق از صحرا و دشت

«Bu daha şaşılacak bir şeydi ki, onların yanından, yüzbinlerce halk sahrâdan ve kırdan gelip geçerdî.»

Ve :

ز آرزوی سایه جان می باختند
از گلیبی سایبان می ساختند

«Gölge bulmak arzusu ile can verirlerdi. Kilimden, keçeden gölgelik yaparlardı.»

سایه آ را نمی دیدند هیچ
صد تقو بردیده های هیچ هیچ

«O ağaçların gölgesini görmezlerdi. Böyle ma'lûl olan gözlere yüzlerce yazıklar olsun.»

حتم کرده قهر حق بردیده ها
که ببیند ما مرا بپند سها

«Allah'ın kahrı böyle gözleri mühürlemişti ki, Kamere bakıyorlar da Sühâ görüyorlardı.»

Sühâ : Gayet uzakta ve gayet ufak görünen bir yıldızdır.

ذره را بپند و خورشیدی
لیک از لطف و کرم نومیدی

«Öyle gözler zerreyi görür de güneşi müşâhede etmez. Böyle olmakla beraber Allah'ın lütuf ve kereminden ümit kesilmez.»

کاروانها بی نوا وین میوه ها
بخنه میریزد چه سحرست ای خدا

«Yanlarından geçen kervanlar, nevâlesiz kalmış iken, bu ağaçların dökülen olgun meyvelerini göremiyorlar. İlâhî bu nasıl bir sihirdir?»

Buradaki ağaçlardan maksad : Âlimler ve âriflerdir. Meyveler : Onların sözleri, Kervanlar : Şeriat ve tarikat sâlikleridir. İşte o sâlikler, Cen-net ağaçları demek olan o âlim ve ârifleri görmezler de, kilimden, keçeden gölgelik yapmaya, yâni; âlim taslaklarından, ârif mukallidlerinden istifâde etmeye kalkışırlar. Marifet ve hakikat'e teşne oldukları halde, onların meyveleri mesâbesindeki yüksek buyruklarından istifâde etmezler.

سبب پوشیده می چیدند خلق
درهم افتاده بینما خشک خلق

«Halk, çürümüş elmayı kapabilmek için birbirine girer ve onu çiğner de boğazı kuru kalır.»

گفت مهربان شکوفه از غصون
دمبدم یالیت قومی یعلمون

«O ağaçlardaki çiçeklerin her yaprağı, dallar üstünden, ne olurdu bizi bilselerdi derler.»

بانگ می آمد زسوی مرددرخت
سوی ما آید خلق شورنخت

«Ey bedbaht halk, bizim tarafımıza gelin, diye her ağaçtan ses gelir.»

بانگ می آید ز غیرت برشجر
چشمشان بستیم کلا لاووزر

«Fakat Allah'dan ağaçlara: (biz onların gözlerini bağladık. Hayır, onlar için sığınacak yer yoktur) diye nidâ gelir.»

Sûre-i Kıyâme'deki :

يَقُولُ الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ إِنِّي مَفْرُٔ
رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ

Yâni : «O gün insan diyecektir ki : Kaçacak yer nerede? Hayır... Kaçacak ve sığınacak hiç bir yer yoktur. O gün herkesin duracağı yer ancak Rabb'in (in huzuru) dur³².» âyetine işârettir.

(32) Sûre-i Kıyame : 10-12.

گر کسی میگفت شان کین سوروید
تا ازین اشجار مستسعد شوید

«Eğer onlara birisi : bu tarafa gelin de şu ağaçlardan — yâni; evliyâ-ullahdan — seâdet devşiriniz dese,»

جمله میگفتند کین مسکین مست
از قضاءالله دیوانه شدست

«Hepsi de derler ki : Bu miskin sarhoş, İlâhî takdirle çıldırmış.»

مغر این مسکین ز سودای دراز
وز ریاضت گشت فاسد چون پیاز

«Bu miskinın beyni sonu gelmez hulyâ ve riyâzetle soğan gibi çürümüş derler.»

Evliyâyı tanımak, enbiyâyı bilmekten güçtür. Çünkü peygamberler dâvete me'murdur. Onlar için, taraf-ı İlâhîden me'mur ve meb'ûs olduğunu haber verirler. Evliyâ ise böyle değildir. Ondan dolayı velâyetlerini izhâr etmezler. Hele onların bir (mestûrin) kısmı vardır ki : «Benim velilerim, kubbelerim, yâni; semâvât altında gizlidir. Onları benden başka kimse bilmez.» Hadis-i Kutsî'si mûcibince o zevât-ı kirâmı Allah'dan başka kimse tanımaz.

او عجب ماند که یارب حال چیست
خلق را این پرده واضلال چیست

«Halkı evliyâullah nezdine dâvet eden kimse taaccüb ederek der ki : Yâ Rabbî, halkın gözündeki bu perde ve düşmüş oldukları bu dalâlet nedir?»

خلق کونان کون باصد رأی و عقل
يك قدم آن سوغی آرند نقل

«Türlü türlü halk, yüzlerce akıl ve rey ile beraber, evliyâullah tarafına gidemiyorlar.»

Cenab-ı Hak Kur'ân-ı Kerim'inde böyleleri için buyuruyor ki :

وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَهَا

Yâni : «Onların gözleri vardır, o gözlerle göremezler³³.» Ve :

حَتَّىٰ تَلْقُوا اللَّهَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ وَعَلَىٰ سَمْعِهِمْ وَعَلَىٰ أَبْصَارِهِمْ
عِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

Yâni : «Allah, onların kalblerini ve kulaklarını mühürlemiştir, gözlerinde perde vardır, hakikati göremezler ve onlar için büyük bir azab mukarrerdir³⁴.»

عاقلان وزیرکان شان ز اتقاق
گشته منکر زنجین باغی و عاق

«Halkın akıllı ve zekileri hep birden inkâra düşmüşler. Onların bu azgınlığına, bu isyanına bakıyorum da şüpheleniyorum.»

یا منم دیوانه و خیره شده
دیو چیزی صمصا برسر زده

«Ben mi deli ve şaşkın oldum, yoksa şeytan başıma bir şey mi vurdu?»

(33) Sûrei Araf : 179.

(34) Sûrei Bakara : 7.

چشم می‌مالم بهر لحظه که من
خواب می‌بینم خیال اندر زمن

«Rüyâ mı, hayal mi görüyorum diye her lahza gözlerimi oğuşturuyorum.»

خواب چه بود بردرختان می‌روم
میوه‌هاشان می‌خورم چون نکروم

«Fakat bu nasıl rüyâ olur. Ben, işte, ağaçların yanına gidiyorum ve yemişlerden yiyorum. O halde nasıl olur da onları tasdik etmem.»

باز چون می‌بنگرم درمنکران
که می‌گیرند زین بستان کران

«Sonra mümkirlere bakıyorum; görüyorum ki, bu velâyet bahçesinden haberleri bile yok...»

با کمال احتیاج و افتقار
ز آرزوی نیم غوره جانسپار

«Onlar son derece fakr ve ihtiyâc içinde ve yarım koruk için can fedâ edecek derecede oldukları halde,»

ز اشتیاق و حرصی يك برك درخت
می‌زنند این بی‌نویان آه سخت

«Bir ağaç yaprağının iştîyâkı ve hırsı ile soğuk bir âh çekerlerken;»

درهزیمت زین درخت و زین ثمار
این خلایق صد هزار اندر هزار

«Bu halkın milyonlarcası o ağaçlardan ve o meyvelerden kaçmaktadır.»

باز میگویم عجب من بخودم
دست در شاخ خیالی در زدم

«Tekrar diyorum ki: Acaba ben kendimde değil miyim? Acaba bir hayal dalına mı tutunmuşum?»

هین اذا ماستیاس الرسل بگو
تا بظنوا انهم قد کذبوا

«Dikkat et ki (Hattâ izestey'eserrusüllü) Nazm-ı Kerîmini (Vezannü ennehûm kad kuzibü) ye varıncaya kadar oku!»

Burada, Sûre-i Yûsüfteki :

حَتَّىٰ إِذَا اسْتَيْسَرَ
الرُّسُلُ وَطَنُوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِّبُوا جَاءَهُمْ نَصْرٌ نَّافِلٌ
مِّنْ نَّشَاءِ وَلَا يَرُدُّ بَأْسُنَا عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ ﴿١١٥﴾

Yâni : «Peygamberler, müşrik ve kâfirlerin imânından me'yûs olunca ve kendilerinin kâfirler tarafından tekzib olunduğunu zannedince onlara bizim yardımımız gelmiş; dilediklerimiz kurtuluşa erdirilmiştir. Günahkârlar guruhundan ise azabımız aslâ döndürülmiyecektir³⁵.» Âyet-i Kerimesine işaret vardır.

Hazret-i Mevlâna, bu âyetin meâlini nazmen beyân ediyor :

(35) Sûrei Yûsûf : 110.

در گمان افتاد جان انبیا
اتفاق منکری اشقیا

«Dalâlet eşkiyasının inkârda birleşmelerinden peygamberlerin rûhu şüpheye düşmüştü.»

جاءهم بعد التشكك نصرنا
ترك شان کو بردرخت جان برا

«Şek ve şüpheden sonra onlara bizim yardımımız geldi. Ey sâlik! Sen o münkirleri terket, can ağacına çık.»

Yâni evliyâullahın hizmetinde bulun.

میخور و میده بدان کش روزیست
مردم و هر لحظه سحر آموزیست

«Onların meyvelerinden ye ve nasibi olanlara ve her lahza sihir öğ-renenlere verip yedir.»

خلق گوید ای عجب این بانگ چیست
چونکه صحرا از درخت و برتهیست

«Halk derler ki : Bizi dâvet edenlerin sesi nedir ve ne içindir? Sah-ra'da ne ağaç var, ne meyve?»

کیچ گشتیم ازدم سودایان
که بنزدیک شما باغست و خوان

«Sizin yakininizde bağ ve sofrâ var diyorlar. O çılğınların bu söz-lerinden şaşırıldık.»

چشم می‌مالیم اینجا باغ نیست
یا یابانیت یا مشکل ره‌بست

«Gözümüzü oğuşturuyoruz ve bakıyoruz ki burada bağ yoktur. Gör-
düğümüz yâ boş bir kır, yâhud sarp bir yoldur.»

ای عجب چندین دراز این گفت و گو
چون بود بهوده و رخوده‌ست کو

«Beyhûde yere bu kadar uzun dedi-kodu acaba nasıl olur? Eğer bah-
settikleri ağaçlar mevcûd ise nerededir?»

Evliyâullah hakkında halk'ın telâkkisi üç türlüdür. Bir kısmı : Ev-
liyâlığı külliyyen inkâr eder. Bunlar Tefvîk-i İlâhiden mahrum olan gü-
rûhdur. Bir kısmı : Eski zamanlardaki evliyânın kerâmetini tasdik eder,
kendi zamanındaki velîlere inanmaz. Üçüncü kısım ise : Kerâmât-ı evli-
yâyı tasdik etmekle beraber zamanında muayyen bir veliyi kabul etmez.

Bu üçüncü kısma karşı bir büyük demiştir ki : «Gönül sâhibi velîler
çekilip gittiler de aşk şehri boş kaldı deme. Cihan Şems-i Tebrîzî gibi ve-
lîlerle doludur. Fakat Mevlânâ gibi bir muhabbet muhlisi nerede?»

Dekûki macerâsını şöyle anlatır :

من می‌گویم جوایشان ای عجب
اینچنین مهری چرازد صنع رب

«Ben de o münkir gibi şaşıyorum da halkın gözündeki olan bu mührü
Cenab-ı Hak acaba niçin bastı diyorum?»

زین تنازعها محمد درعجب
درتعجب نیز مانده بولهب

«Bu münâzaalardan, — yâni; münkirlerin inkârda ısrâr etmelerin-
den — Hazret-i Muhammed (Sallallâhü Aleyhi Vesellem) taaccübde kal-
dığı gibi, bir insanın peygamberlik dâvâsına karşı Ebû Leheb de şaş-
mıştır.»

زین عجب تا آن عجب فرقیست ژرف
تا چه خواهد کرد سلطان شکرف

«O taaccüble bu taaccübün arasında derin bir fark vardır ki birinci
teaccüb : Sultân-ı Âzâm olan Cenâb-ı Hak bu kâfirler hakkında ne ya-
pacaktır? demektir.»

ای دقوی تیز تران هین خوش
چند کونی چند چون قحطست گوش

«Ey Dekûki; sür'atlı git ve sus! Duyup, anlıyan kulak kıtlığı varken,
daha ne kadar söyleyeceksin?»

«O YEDİ AĞACIN BİR AĞAÇ OLMASI»

گفت راندم پیشتر من نیک بخت
باز شد آن هفت جمله يك درخت

«Dekûki dedi ki : Bahtım yaver oldu, ileri gittim. O yedi ağacın hepsi
de bir ağaç oldu.»

هفت میشد فرد میشد همدی
من چه سان می‌گشتم از حیرت دی

«Ağaçlar her ân yedi oluyor, bir oluyor. Bense o esnâda hayretten
ne hale geldiğimi bilir misin?»

بعد اذان دیدم درختان در نماز
صف کشیده چون جماعت کرده ساز

«Sonra o ağaçları namazda gördüm ki cemâat gibi muntazam saf teşkil etmişlerdi.»

يك درخت از پیش مانند امام
دیگران اندر پی او در قیام

«Ağacın biri imam gibi önde, diğerleri arkada ve kıyâm halinde idiler.»

آن قیام و آن رکوع و آن سجود
از درختان بس شکفتم می نمود

«Ağaçların o kıyâmı, rûkûu ve sücûdu bana çok acâib göründü.»

یاد کردم قول حق را آن زمان
گفت النجم و شجر را یسجدان

«O esnâda Allah kelâmını hatırladım: Cenâb-ı Hak (Yıldız ve ağaç Allah'a secde eder) buyurmuştu.»

Sûre-i Rahmânda buyurulmuş olan :

الشمسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ ۝ وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ ۝

Yâni : «Güneş de, ay da hesapla hareket ederler. Yıldızlar ve ağaçlar da O'na secde ederler»⁽³⁶⁾ âyetlerine işârettir.

(36) Sûrei Rahman : 5-6.

این درختانرا نه زانو نه میان
این چه ترتیب نمازست آنچنان

«Bu ağaçların ne dizleri, ne de belleri var. Bu nasıl bir namazdır?»

Ben böyle taaccüb halinde iken :

آمد الهام خدا کای با فروز
می عجب داری زکار ماهنوز

«Ey Nurlu Dekûkî! Sen hâlâ bizim fiillerimize taaccüb mü ediyorsun? diye kalbime bir ilhâm vâkî oldu.»

«O YEDİ AĞACIN YEDİ KİŞİ OLMASI»

بعد دیری گشت آنها هفت مرد
جمله در قعده پی زردان فرد

«Bir müddet sonra o ağaçlar yedi kişi oldular ki, hepsi de, Allah rızâsı için diz çökmüşlerdi.»

چشم می مالم که آن هفت ارسلان
تا کیانند و چه دارند از جهان

«Gözüümü oğuşturdum ve : o yedi arslan kimlerdir ve Dünyâda ne iş tutarlar? diye baktım.»

چون بنزدی که رسیدم من ز راه
کردم ایشانرا سلام از اقباء

«Ben yoldan gelip de onlara yaklaşıncâ uyanık bir gönülle selâm verdim.»

قوم گفتدم جواب آن سلام
ای دقوی مفخر و تاج کرام

«O kavm; ey büyüklerin medâr-ı iftihârı ve baş tâcı olan Dekûkî hitâbiyle selâmını aldılar.»

گفتم آخر چون مرا بشناختند
پیش ازین بر من نظر نداشتند

«Kendi kendime dedim ki : Beni nasıl tanıdılar? Halbuki evvelce beni görmemişlerdi.»

از ضمیر من بدانستند زود
یکدیگررا بنگریدند از فرود

«Kalbimden geçeni çabucak keşfettiler ve aşağıdan yukarıya doğru birbirine baktılar.»

باسختم دادند خندان کای عزیز
این پوشیدست اکنون برتوینیز

«Gülerek bana cevap verdiler ve dediler ki : Ey azîz; bu sır şimdi sana gizli midir?»

ردلی کو درتجرب با خداست
کی شود پوشیده را ز چپ و راست

«Allahın aşkıyle hayrete düşmüş olan bir Gönül'e sağın, solun, — yâ-nî; bütün Dünyânın — esrârı nasıl gizli kalır?»

گفتم ار سوی حقایق بشکفتد
چون ز اسم حرف رسمی واقعتد

«Kendi kendime dedim ki : Bunlar Hakikât âlemine ulaşmışlar, alâ... Fakat bu sûrete ait ismi, bu sûrete ait harfi nasıl biliyorlar?»

گفت اگر اسمی شود غیب از ولی
آن ز استغراق دان نزجاهلی

«İçlerinden biri dedi ki : Velî bir adı bilmezse, bilmiş ol ki o câhilliğinden değil, istiğrâk hâlinde bulunuşundandır.»

İstiğrâk : Velâyet mertebesine vasıl olduktan sonra husûle gelir ki velinin müşâhede-i Hakda kendini ve bütün mevcudâtı kaybetmesidir. İstiğrâk halinde olanlardan bazıları kendilerini bilmemekle beraber, ahkâm-ı şeriatten hiç birini terketmezler. Bunlara (Mahfûzın) denilir ki Cenâb-ı Hak, onları erkân-ı dinden birini terk eylemekten muhafaza buyurur.

Şeyh Şibli (Kuddise sirruhu) istiğrâk halinde bulunduğu halde namaz vakti olunca abdest alır ve öylece namazı edâ ederdi. Şeyh'ül-Ekber (Kaddesallâhü sirrahu) de bir mescitte imamlık ederken kendisinde istiğrâk vâki olmuş, o halde iken de imâmetlik vazifesini ifa eylemiş, bu hali sonra cemâatten öğrenmişti.

بعد ازان گفتند مارا آرزوست
اقتدا کردن بتو ای پاک دوست

«Ondan sonra: Ey pâk dost! Namazda sana iktidâ etmek istiyoruz dediler.»

گفتم آری لیک یک ساعت که من
مشکلاتی دارم از دور زمن

«Ben de; peki, lâkin biraz mühlet verin ki benim zamanın devrine ait bazı müşkillirim var.»

تا شود آن حل بصحبت‌های پاک
که بصحبت روید انگوری ز خاک

«Sizin pâk olan sohbetinizle o müşkiller halledilsin. Üzüm bile topraktan sohbet vâsitasıyla yetişir.»

دانه پر مغز با خاک دژم
خلوتی و صحبتی کرد از کرم

«İçi sağlam bir dâne — yâni; tohum — bir müddet kara toprakta halvet ve onunla sohbet eder.»

خوشتن در خاک کلی محو کرد
تا نماندش رنگ و بو و سرخ و زرد

«Kırmızı veya sarı rengi ile kokusu kalmayınca kadar kendini toprakta mahveyler.»

از پس آن قبض محو او نماند
پر کشاد و بسط شد مرکب براند

«O tohumun mahv'dan sonra (kabz) ı kalmaz (bast) haline girer ve kanad açarak ileri gider.»

Kabz: Maddî bir sebep yokken kalbin mânevi sıkıntıya uğraması,

Bast da: Yine maddî bir sebep yokken kalbde mânevi bir ferahlık duyulmasıdır.

پیش اصل خویش چون بی خویش شد
رفت صورت جلوۀ معنیش شد

«O tohum, kendi aslı olan toprakta kendinden geçince, onun tohumluk sûreti gider; onda mânâ cilvesi zuhûr eder.»

Yâni; kök, dal ve yaprak peydâ olur.

Yine Dekûki diyor ki: benim sohbet teklifim üzerine:

سرچنین کردند هین فرمان تراست
تف دل از سرچنین کردن مخاست

«Ferman senindir, diye başlariyle kabul işâreti ettiler. Onların o baş işâretinden benim kalbimde bir hararet hâsıl oldu.

ساعتی با آن گروه مجتبا
چون مراقب گشتم و از خود جدا

«Bir müddet o seçilmiş kimselerle murâkabe ettim ve kendimden geçtim.»

هم در آن ساعت ز ساعت رست جان
زانکه ساعت پیر گرداند جوان

«O müddet içinde ruhum, zaman kaydından kurtuldu. Çünkü zaman, genci ihtiyarlatır.»

حمله تلوینها ز ساعت حاسنت
رست از تلوینها که از ساعت برست

«Bütün telvinler zaman'dan peydâ olmuş, zaman'dan kurtulan, telvinden de kurtulmuştur.»

Telvin: Sôfiyyeye göre bir halden bir hale geçmektir. Bazıları bunu eksiklik saymış; bazıları da: telvin, sâhibinin muhakkak ve dâimâ müterakki olduğuna delildir, demiştir. Hazret-i Mevlânâ'nın burada bahsettiği telvin, eksiklik mânâsına olan telvindir.

Bir de (Temkin) vardır ki yakın ve istikâmet mertebesinde sâbit bulunmaktadır.

جون ز ساعت ساعتی بیرون شوی
جون نمائد محرم بیچون شوی

«Zaman kaydından bir ân dışarı çıkarsan, sende keyfiyyet kalmaz. O vakit bilâkeyfiyyet olan Hak'kın mahremi olursun.»

ساعت از بی ساعتی 1 گاه نیست
زانکش آن سو جز تجربه راه نیست

«Zaman'a tâbi olanlar, zaman ötesine âgâh değildir. Zaman ehli olanlar için o hâle karşı, hayretten başka yol yoktur.»

هر نفر را بر طویلہ خاص او
بستاند اندر جهان جت و جو

«Zaman ve zaman ötesi erbâbından her birini, ona mahsus olan makama bağlamışlardır.»

Şu taleb ve taharri âlemi olan Dünyâda :

منتصب بر هر طویلہ راضی
جز بد ستوری نیابد راضی

«Her makama, bir muhâfız tâyin olunmuştur ki onun izni olmayınca orada bulunan kimse makamını terkedemez.»

İnsanlardan her birine melâikeden muhâfız tâyin edilmiş olduğu Sûre-i Târikta ki :

إِنْ كُلُّ نَفْسٍ لَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ ۖ

Yâni: «Muhâfızı olmayan hiç bir nefis yoktur³⁷.» Âyeti kerimesinde beyan edildiği gibi, Hazret-i Peygamber de: «Sizden hiç biri yoktur ki ona cinden ve melekten bir karin tevkil edilmiş olmasın.» Yâ Resûlallah, sana da böyle bir karin tevkil edildi mi? dediler. Resûlullah: «Evet, bana da tevkil edildi. Lâkin Allah bana yardım etti de benim cinden müvekkilim, huzûrumda müslüman oldu. Onun için bana hayırdan başka bir şey emretmez.» buyurmuştur.

از هوسی گر از طویلہ بکشد
در طویلہ دیگران سرور کند

«Eğer o kimse kendi makamından ayrılp başkalarının makamına heves etse,»

(37) Sûrei Târik : 4.

در زمان آخر جیان جست و خوش
کوشه افشار او گیرند و کش

«O anda, çevik olan müvekkileri, onun dizgini ucundan tutup çekerler ve kendi makamına getirirler.»

حافظا ترا گر نه بینی ای عیار
اختیار و ابین بی اختیار

«Ey kurnaz kimse! Eğer o muhafızları görmüyorsan kendine bak! İhtiyar ve irâden elinde mi senin?»

اختیار ی میکنی و دست و پا
بر کشادستت چرا حبس چرا

«Sen bir şey yapmak istiyorsun, elin, ayağın da tutuyor? Öyle olduğu halde niçin bir mahbus gibi o şeyi yapamıyorsun?»

روی در انکار حافظه برده
نام تهدیدات نفس کرده

«Sen insan için muhafızlar bulunduğunu inkâr ediyorsun da dilediğin şeyden seni alıkoyana, nefsin tehditleri diyorsun.»

Halbuki bunların mevcudiyeti Kur'ân-ı Kerim'in müteaddid yerinde bildirilmiş, ezcümle Ra'd sûresinde :

لَهُ مُعَقِّبَاتٌ مِّنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ

Yâni : «İnsan için melâikeden takipçiler vardır. Onu Allahın emriyle önünden ve ardından hıfzederler³⁸» buyurulmuştur.

(38) Sûrei Râ'd : 11.

مَا يَلْفُظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَبِيدٌ

Yâni : «İnsan bir söz telâffuz edince onu zabdeylemeğe hazır muhafızlar vardır³⁹»

İnfitâr sûresinde :

وَإِنَّ عَلَيْنَا لَلْخَافِضِينَ ۖ كَرَامًا ۚ كَاتِبِينَ ۖ يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ

Yâni : «Ey insanlar; hakikaten sizin üzerinize tâyin edilmiş muhafızlar vardır. Onlar Allah indinde büyüktür, sizin amellerinizi yazarlar, sizin yaptıklarınızı bilirler⁴⁰» buyurulmuştur.

«DEKÛKÎ'NİN İMAM OLMAK İÇİN İLERİ GEÇMESİ»

این سخن پایان ندارد تیز دو
هین نماز آمد دوقی پیش دو

«Bu sözün sonu gelmez. Çabuk koş, ey Dekûkî, namaz vakti oldu. İleri geç, imam ol!»

ای یگانه هین دو گانه بر گذار
تا مزین گردد از تو روزگار

«Ey cihanın yegânesi, iki rek'at namaz kıldır ki zaman senden zînet bulsun.»

(39) Sûrei Kâf : 18.

(40) Sûrei İnfitâr : 10-12.

ای امام چشم روشن درصلا
چشم روشن باید اندر پیشوا

«Ey basiret gözü nurlu olan zât! Namazda imâmın gözünün nurlu olması gerektir.»

درشریعت هست مکروه ای کیا
درامامت پیش کردن کوررا

«Ey büyük kimse, gözü görmeyen bir adamı imâmete geçirmek şerîatte mekruhtur.»

Çünkü necâsetten sakınamaz, kendiliğinden kıbleyi bulamaz, abdest alırken âzâlarını tamâmiyle yıkayamaz.

گرچه حافظ باشد و چست و فقیه
چشم روشن به اگر باشد سفیه

«Kör, hâfız ve fakîh de olsa, gözü gören sefihin imâmeti ondan evlâdır.»

Fukahâdan bâzıları âmânın imâm olmasını câiz görmüşlerdir. Hazret-i Peygamber Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizin bir defa Abdullah İbn-i Mektûm'u Medine'ye kaymakam bırakmasıyla bu cevâza istidlâl etmişlerdir ki Hazret-i Abdullah, kaymakamlığı müddetince namaz kıldıracaktı. Hz. Abdullah İbn-i Mektûm'un gözleri âmâ idi. Fakat buna: Ümmü Mektûm, zâhiren âmâ, bâtınen görür idi, basiret gözü açıktı, bu mevzuda misal olamaz diye cevap vermişlerdir.

کوررا پرهیز نبود از قدر
چشم باشد اصل پرهیز و حذر

«Körün necâsetten sakınması mümkün değildir. Perhizin ve sakınmanın asıl vâsıtası gözdür.»

او باید را بیند درعبور
بچ مؤمن را نباشد چشم کور

«Âmâ olan geçerken pisliği görmez, sürünmek ve bulaşmak ihtimâli vardır. Dilerim, hiçbir mü'minin gözü kör olmasın.»

Fakat:

کور ظاهر درنجاسة ظاهرست
کور باطن درنجاسات سرست

«Zâhir gözü görmeyendeki necâset de zâhirdir. Bâtın gözü görmeyendeki necâset ise gizlidir.»

این نجاسة ظاهر از آبی رود
آن نجاسة باطن افزون میشود

«Bu zâhiri olan necâset su ile temizlenir, bâtinî necâset — yâni; âhlâk pisliği — ise dâimâ artar.»

جز بآب چشم نتوان شستن آن
چون نجاسات باطن شد عیان

«Bâtinî necâsetler meydana çıkınca, onları göz yaşından başka bir şeyle yıkamak ve temizlemek mümkün değildir.»

چون نجس خواندست کافر را خدا
آن نجاست نیست برظاهورا

«Cenâb-ı Hak, müşrik için necis demiştir. O necâset onun dışında değildir.»

ظاهر کافر ملوث نیست زین
آن نجاست هست در اخلاق و دین

«Müşrik ve kâfirin dışı mülevves değildir. O necâset onun ahlâkında ve dinindedir.»

Sûre-i Tevbe'de buyurulmuştur ki :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ
نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا
وَأِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ
إِنْ شَاءَ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٨﴾

Yâni : «Ey imân edenler! Hakikaten müşrikler necistir. Mescid-i Harâma yaklaşmasınlar, bu seneden sonra. Eğer (onların hacca gelmemeleriyle) ticâretinizin kesâda uğrayacağından korkarsanız, Allah dilerse, yakında ticâretinize vüs'at ve size zenginlik ve servet verir. Hakikaten Allah, âlimdir, tam hüküm ve hikmet sahibidir⁽⁴¹⁾.»

Malûmdur ki Kâbe-i Mükerrreme Hazret-i İbrahim ve İsmâil Aley-hisselâm tarafından yapılmıştır. Kendileri onu tavaf ve hac ettikleri gibi, İsmâil peygamberin gönderildiği arab kavmine de hacetmek farz kılınmıştı. Hz. İsmail'in şeriatı unutulduğu ve Arabistan'da putperestlik şüyû bulunduğu halde, bütün arab kabilelerince Kâbe-i Muazzama muhterem tutuluyor ve onun ziyâretine gidilip haccediliyordu. Hicretin sekizinci senesinde Mekke-i Mükerrreme müslümanlar tarafından fethedildi. Dokuzuncu senesinde müslümanlara hac farz oldu. Zât-ı Risâlet, Hazret-i Ebû Bekir'i Hac Emiri tâyin ederek Mekke'ye gönderdi.

Sonra Sûre-i Tevbe'nin baş tarafları nâzil oldu. Onları umûma ilân etmek için Hazret-i Ali (Kerremellâhü veche) vazifelendi. Bu âyetler, bir ültimatoma mahiyetinde idi. Bir şeyin taahhüdüne, yâhud bir ahdin ilgâsına dâir olan ilânların, yâ kabile şeyhinin, yâhud akrabâsından birinin lisânıyla icrâsı arablarca usûldendi. Ondan dolayı Peygamber (S.A.V.) Efendimiz tarafından Hz. Ali yollanılmış ve hacıların Mine'de bulundukları sırada ilân edilmişti.

(41) Sûrei Tevbe : 28.

Nazil olan yeni âyetler, başlıca şu maddeleri ihtiva ediyordu :

1 — Bu yıldan sonra hiç bir müşrik Beyt-i Muazzamaya yaklaşmayacak,

2 — Kimse çıplak olduğu halde Kâbe'yi tavaf edemeyecek,

3 — Resûlullah ile muâhadesi olanların muâhede hükmüne riâyet olunacak,

4 — Muâhadesi olmayan müşriklere dört ay mühlet verilecek, onun bitâmında müslüman olmadıkları takdirde harbi sayılacaklar.

Bu ültimatoma üzerine bütün kabileler İslâm'a gelmiş, daha Resûlullah Efendimiz hayatta iken Ceziret'ül-arab'da hemen hemen hiç müşrik kalmamıştır.

İkinci maddedeki (çıplak tavaf) hareketi, Mekke tâcirlerinin bir kurnazlığı yüzünden meydana çıkmıştı. Bunlar kendi ticaretlerine revac vermek için hacıların bir şey getirip hac esnâsında satmalarını istemezlerdi. Hattâ öyle yapanlara bizim, devesi hacı, dediğimiz makamda : «Bunlar hacı değil, bir takım aç herifler.» derlerdi. İçinde günah işlenilmiş elbise ile Kâbe tavaf olunmaz, yeni ve temiz elbise alınmalıdır, diyerek de gelen hacılara ihram satmak isterler, bu sözü din icâbı zanneden, yeni ihram satın almaya parası olmayan bedeviler de çırlıçıplak soyunup Kâbe'nin etrâfını tavaf ederlerdi.

Tâcirlerin bu gibi kurnazlıkları menolunduğu gibi, yakında ticâretlerinin revac bulacağı müjdesiyle onlar da teselli edilmişti.

Hulâsa : Müşriklerin necis olması zâhirlerinden ziyâde bâtınlarında ve itikadlarının pisliği dolayısıyla idi.

Hazret-i Mevlânâ zâhiri ve bâtını pislikleri mukâyese ederek diyor ki :

9787

این نجاست بویش آید پست گام
و آن نجاست بویش از ری تابشام

«Bu zâhiri necâsetin pis kokusu yirmi adımlık yerden duyulur. Bâtını necâsetin pis kokusu ise Acemistandaki Rey şehrinden, Şam şehrine kadar gelir.»

9788

بلکه بویش آسمانها بردود
بر دماغ حورو و رضوان برشود

«Ve hattâ, göklere çıkar da Cennetteki hûrilerin ve oranın hâzini bulan Rıdvânın genzine kadar gider.»

Nitekim, «Adam çekiştirenlerin ağzı kokusundan melekler elem dururlar.» diye bir hadîs rivâyet olunmaktadır.

9789

این که گفتم این بقدر فهم تست
مردم اندر حسرت فهم درست

«Şu söylediğim senin anlayacağın derecededir. Doğru anlayan kimse-
lerin hasretiyle ölüyorum.»

Cenâb-ı Pîr Mesnevî'nin beşinci cildinde de: «Kime söyleyeyim, kal-
bi diri bir zât nerede, hayat suyu tarafına koşan bir kimse hani?» bu-
yurur.

Evliyâullah hazarâtının, söylediklerinden daha yükseklerini söyle-
meyişleri onları anlayacak kimse bulamadıklarındandır. Onun için: «İn-
sanlara akıllarının ereceği derecede söz söyleyin.» hadîsine ittibâ eder-
ler. Ve muhâtablarının hazmedebileceği kadar söylerler. Acaba bu anla-
yış eksikliği neden ileri geliyor? Hazret-i Mevlânâ, noksan anlayış sebe-
bini beyan için diyor ki:

9790

فهم آبست و وجود تن سبو
چون سبو بشکست ریزد آب او

«Anlayış, su gibidir, cesed de testi misâlidir. Testi kırılınca içindeki
su dökülür.»

Yâni; cesed, hevâ ve sâir iştiğâl ile yorulunca sâhibinin kavrayışı ve
anlayışı zâil olur.

9791

این سبورا پنج سوراخست ژرف
اندرونی آب ماند خود نه برف

«Bu beden testisinin beş tâne büyük deliği vardır. Fehm suyu onlar-
dan akıp gittiği için içinde ne su kalır, ne de kar bulunur.»

9792

امر غصوا عن هوا ابصاركم
هم شنیدی راست نهادی تو سم

«(Gözlerinizi sımsıkı yumun) emrini işittiğin halde, ayağını doğru
atmadın.»

Sûre-i Nûr'daki şu âyetlere işârettir:

قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ غُصُوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَحِفْظُوا أَرْوَاجَهُمْ ذَلِكَ
أَرْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٢٤﴾ وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ غُصْنَ
مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَحِفْظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ
إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ
وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ
أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانَهُنَّ أَوْ إِخْوَانِ
بُعُولَتِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ
بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَاءً مِمَّنْ أَمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ

Yâni: «Habibim; mü'minlere söyle ki harama karşı gözlerini kapa-
sınlar ve ırzlarını korusunlar. Bu, onlar için çok temiz (bir hareket) tir.
Hakikaten Cenâb-ı Hak, (kullarının ne) yapacaklarından hakkıyla ha-
berdardır. Habibim, mü'min kadınlara da söyle ki, harama bakmaktan
gözlerini sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. Süslerini göstermesinler. Bun-
lardan görünen kısım müstesnâ. Ve baş örtülerini yakalarının üstünü
(kapayacak surette) koysunlar. Ancak kocalarına, yâhud babalarına, yâ-
hud kocalarının babalarına, yâhud erkek kardeşlerine ve oğullarına, yâ-
hud kız kardeşlerinin oğullarına, yâhud kadınlara (yâni; hizmetçi yâ-
hud komşu yâhud da ahab kadınlara) yâhud câriyelerine gösterebilir-
ler⁴²»

Bazıları (Evmâ Meleket) cümlesinin hükmü, câriye ve köleye şâmil-
dir. Eğer köle afif olursa hanımın ona zînet yerlerini göstermesinde beis
yoktur demişlerse de bazıları bunu tecviz etmemişlerdir.

(42) Sûre-i Nur: 30-31.

أَوَالْتَابِعِينَ غَيْرَ أُولِيَ الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ

Yâni : «Çok ihtiyar, yahut erkekliği olmayan, yahut erkeklikten kalmış bulunan hizmetçilere zînet uzuvlarını gösterebilirler⁴³.»

Lâkin Hanefî İmamlarının çoğu, hadını edilmiş olanların da ecnebi hükmünde bulunduğuna, çünkü kendilerinde mûcâmeat uzvu bulunmakla berâber şehvetin bâki olduğuna kail olmuşlardır.

أَوِ الْطِفْلِ

الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضُرُّنَ
بَارِئِينَ لِيَعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِمْ وَتَوْبُوا إِلَى
اللَّهِ جَمِيعًا إِنَّهُ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣١﴾

Yâni : «Yâhud henüz kadınların avret mahallerine muttali olmayan çocuklar da müstesnâdır, (onlara da zînet mahallerini gösterebilirler.) Kadınlar, gizledikleri zînetler bilinsin diye yürürken ayaklarını yere vurmazlar. Ve ey erkek ve kadın mü'minler! Allâh'a tevbe edin. Bu suretle felâh bulmanız umulur⁴⁴.»

9793

از دهانت نطق فہم ترا برد
گو ش چون ریگست فہم ترا خورد

«Ağzından çıkan söz anlayışını götürür, kulak ise kum gibidir ki senin su misâli olan anlayışını içer.»

Cenâb-ı Pîr, cesedi bir testiye, anlayışı da suya benzetmiş, o testinin beş duyardan ibaret beş deliği bulunduğunu söylemişti. Bu beyitte; o beş delikten biri ağızdır ki oradan çıkan sözler, senin fehmini ve idrâkını izâle eder, hele mânâsız sözlerle kulak veriş, anlayış ve kavrayışı azaltır diyor. Mânâsız ve faydasız sözlere (Mâlâyânî) derler.

«Mâlâyânîyi terketmek, beyhûde yere çene çalmayı bırakmak, bir

(43) Sûrei Nur : 31.

(44) Sûrei Nur : 31.

müslümanın dînî güzelliğindendir.» diye bir hadis-i şerif de, bize faydasız sözlerden uzak kalmayı tenbih etmektedir.

9794

مہچنین سوراخهای دیگر
می کشاید آب فہم مضمرست

«Diğer delikler, yâni; havâs-ı sâire de, senin gizli anlayış suyunu çeker ve akıtır.»

Böyle muslukları açık bir kaptaki su da nihâyet tükenir. Hattâ :

9795

گر زدرا آبرا بیرون کنی
بی عوض آن بحر را هامون کنی

«Denizden bile, yerine koymamak şartıyla, su alsan nihayet o denizi çöl yapmış olursun.»

Geliri olmayan müsrifler böyledir. Şeyh Sâdi (Kuddise sirruhu) der ki : «Eğer dağlara yağmur yağmasa, Dicle nehri bir sene içinde kurumuş bir nehir yatağından ibaret kahr.»

Onun için akli başında olanlar, masraflarını gelirlerine uydururlar ve ayaklarını yorganlarına göre uzatırlar. Böyle yapmayanlar ise hiç bir vakit idareleri yoluna koyamazlar. Meşhur bir fıkra vardır. Kurbağanın biri, bir öküz görmüş, onun iriliğine imrenmiş. Öyle bir cüsseye sahip olmak için ıkmaya başlamış, nihayet patlamış. İşte fakir hâli varken zenginleri taklid etmek ve onlar gibi masrafta bulunmak isteyenler, öküz gibi irileşmeye kalkışanlardır ki en sonunda kurbağa gibi patlarlar.

9796

بی گہست ارنی بگویم حال را
مدخل اعواض را و ابدال را

«Vakitsiz olmasaydı, denizden giden suları, onların yerine karşılık olan suların ne çeşit ve neden geldiğini söylerdim.»

9797

كان عوضها وان بدلها بحجرا
از كجا آید ز بعد خرجها

«Ki denizin o kadar harcetmesinden sonra karşılık olarak yerine gelen suları anlatırdım.»

9798

صد هزاران جانور زومیکخوردند
ابراهيم از بروش می برند

«Yüz binlerce canlı mahlûk denizden yer ve içerler, bulutlar da onu hâriçten cezbederler.»

Yânî; suları tebâhhur ederek bulut haline girer.

9799

باز دریا آن عوضها میکشد
از کجا دانند اصحاب رشد

«Deniz sarfettiğinin karşılığını alır. O karşılıkların nereden geldiğini ise akıl ve fikir erbâbı bilir.»

Hazret-i Mevlânâ, akıl ve fikir erbâbından bahsetmek dolayısıyla kendi halifesi ve Mesnevî'nin kâtibi Hüsâmüddin Çelebi'nin medhine dâir birkaç beyt irâd ediyor.

9800

قصهها آغاز کردیم از شتاب
مائد بی مخلص درون این کتاب

«Bazı kıssaların nakline başlamıştık, aceleden o kıssalar bu kitapda tamamlanamadı.»

9801

ای ضیاءالحق حسام الدین راد
که فلک و ارکان چوتوشاهی نژاد

«Ey Hakkın ziyâsı olan cömerd Hüsâmüddin, dokuz felek ile dört rûkûn, yânî; anâsır-ı erbaa, senin gibi bir Şâh-ı Mânevî doğurmadı.»

Eskiler, felekleri, cemâdât, nebâtât ve hayvânâtın babası, su, toprak, ateş ve havadan ibâret bulunan anâsır-ı erbeayı da, anası itibar ederlerdi. Hazret-i Mevlânâ da onların telâkkilerine göre Hüsâmüddin Çelebiye; dokuz felek ile dört unsur senin gibisini doğurmadı, diyor.

Bu sözde Mevlânâ mübâlağa ediyor sanılmasın. Hakikaten böyledir. Çünkü Cenâb-ı Hak tecellisini tekrar etmez, yânî; bir yarattığını bir daha yaratmaz. İnsanların yaptıkları en büyük fabrikaların imâlâtı nihayet bir kaç kalıb üzerinedir. Fakat İlâhî fabrika böyle değildir. Orada her mahlûkun kalıbı ayrıdır ve lâyetenâhîdir. Hüsâmüddin Çelebiden mânevî derece itibarıyla daha büyükleri, meselâ onun şeyhi ve mürşidi bulunan Mevlânâ gibileri gelmiş olabilir. Lâkin onlar ayrı, Hüsâmüddin Çelebi ayrı bir mazhariyette yaratılmıştır.

9802

تو بنادر آمدی در جان و دل
ای دل و جان از قدوم تو خجل

«Ey gelişinden ruhun ve kalbin mahcub olduğu Hüsâmüddin; ruh da, kalb de senin gelişinden mahcub olmuştur.»

Çünkü sen âleme tek gelenlerdensin.

9803

چند کردم مدح قوم ماضی
قصه من زانها تو بودی ز اقتضا

«Ben geçmiş kavimleri ne kadar methettim, fakat benim o medihlerden maksadım sensin.»

Yânî; onların namında seni medhederdim.

9804

خانه خود را شناسد خود دعا
تو بنام هر که خواهی کن ثنا

«Duâ, çıktığı evi bilir. Sen kimin nâmına istersen senâda bulun.»

Kalbinde maksûd olan kim ise duâ ve senâ ona âid olur.

9805

هر کتمان مدیح از ناعمل
حق نهادست این حکایات و مثل

«Medihleri namahrem ve nâehil olanlardan gizlemek için Cenâb-ı Hak bile Kur'ândaki kıssaları ve misalleri irad eylemiştir.»

Meselâ, ben de, Dekûki kıssasını nakl ve onu medhetmekle, senden bahsetmek ve senin sitayişinde bulunmak istedim, demek istiyor Hz. Pir...

9806

گرچه آن مدح از تو آمدم خجل
لیک بپذیرد خدا جهد المقل

«Her ne kadar o ettiğim medih, senden mahcûb olduysa da, Allah, fakîrin cehd ve sâyni kabul eder.»

9807

حق بپذیرد کسرۀ دارد معاف
کز دو دیده کور دو قطره کفاف

«Cenâb-ı Hak, aczin itirafını kabul eder ve âcizi muâf tutar. Körün gözünden iki damla yaş kâfidir.»

لَا يَكْفِيكَ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وَسْعَهَا

Yâni : «Allah, hiçbir kimseye gücünün yeteceğinden başkasını yük-
lemez⁴⁵.» Nazm-ı Celili mûcibince her nefis, tâkat ve tahammülü nisbe-
tinde mükelleftir. Meselâ ayakta durmaktan âciz bir hasta, yâhud mâlûl,
oturduğu yerde, ona da tâkatı yetmezse, yattığı yerde namazını edâ ede-
bilir. Kezâ her nimete karşı bir şükür vâcibdir. İnsan, nâil olduğu bir
nimet üzerine : (Elhamdülillâh) dese, onu demesi de bir nimet olduğu
için yeni bir şükür icâbeder. Hülâsa bir kimse müddet-i ömründe bir kere
(Elhamdülillâh) demenin şükürünü yaşadığı müddette ifâ edemez. Onun
için şükürden aczini itiraf etmek, en büyük şükür yerine geçer. İşte gör-
meyen bir kimsenin: Yâ Rabbi; nimet-i rü'yetten mahrumum. Belki zâ-

(45) Sûrei Bakara : 286.

hiri temizliğe riâyet edemiyorum. Kusurumu aczime bağışla, diye gözün-
den iki damla yaş akması kâfidir. Ben de ey Hüsâmüddin Çelebi; senin
medh ve senân için aczimi itiraf ediyorum.

9808

مرغ و ماهی داند این ابهامرا
که ستودم بحال این خوش نامرا

«Kuşlara, balıklara varıncaya kadar her mahlûk bilir ki, ben kapalı
bir sûrette, o nâmu hoş olan Hüsâmüddini medhettim.»

9809

تا برو آم حسودان کم زند
تا خیالش را بدنجان کم گزد

«Bu kapalı medhi onun için yaptım ki, hasedkâr olanların âhı ona
dokunmasın, onun haline karşı hasûdlar dış bilemesin.»

9810

خود خیالش را بجا یابد حسود
در وثاق موش طوطی کی غنود

«Zâten hasûd olan, onun hayâlini nasıl bulur. Bir tûtî, fâre deliğinde
nasıl uyur?»

9811

آن خیال او بود از احتیال
موی ابروی و بست آن نی هلال

«O hasûdun muhayyelesindeki hayal, Çelebinin hayali değil, hasûdun
hiylekârlığıdır. O gördüğü hilâl değil, ağarmış kaşının bir kılıdır.»

Hazret-i Mevlânâ bu mısra ile Enes bin Mâlik (Radiyallâhü anh) in
bir kıssasına işâret ediyor. Mâlûm yâ Hazret-i Enes, Medinelidir. Hicret-i
Nebeviyye vukuunda on yaşlarında bulunuyordu. Vâlidisi onu Huzur-u
Seâdete getirdi: Yâ Resûlallah, oğlum hizmetinizde bulunsun, dedi. Enes,
on sene Resûlullâhın hizmetiyle müşerref oldu. Sonra Basra'ya gitti. Bir

ramazanın ilk gününde ahâlî hilâli görmek için şehir dışına çıkmışlardı. Gayet ihtiyarlamış bulunan Hazret-i Enes de aralarında bulunuyordu. Birdenbire : «İşte hilâl!» diyerek garb ufkunu gösterdi. Oraya baktılar, bir şey göremediler. Meşhur Kadı İyas ki zekâsı darb-ı mesel hükmüne girmişti. Enes'in yüzüne baktı, ağarmış kaşlarından bir kılın aşağı kıvrılmış ve sarkmış olduğunu gördü. Enes'in onu görüp hilâl zannettiğini anladı. Eliyle Enes'in kaşını sıvayıp o kılı düzeltti : Yâ Ebâ Hamza! Bir daha bak, görebiliyor musun? diye sordu. Enes baktı : şimdi kayboldu, göremiyorum, cevabını verdi.

Yine Mevlânâ diyor ki :

9812

مدح تو گویم برون از پنج و هفت
برنویس اکنون دقوق پیش رفت

«Ey Hüsâmuddîn! Senin medhini hased ehlinin anlamaması için, beş histen ve yedi kat gökten haric olarak söylerim. Lâkin şimdi yaz ki Dekûkî imamlık etmek için ileri geçti.»

«O KAVME İMAMLİK ETMEK İÇİN DEKÛKÎ'NİN İLERİ GEÇMESİ»

9813

در تحیات و سلام صالحین
مدح جله انبیا آمد عجب

«Tahiyyata ve ibâdissâlihîne selâm vermek hususunda bütün peygamberlerin medhi yoğurulmuştur.»

İki rekatlı namazlarda bir defa, üç ve dört rekatlı namazlarda iki defa : (Ettehiyyatü, lillâhi, vessalavâtü veddayyibat). diye Cenâb-ı Hakka tâzimâtta bulunuyoruz. Sonra (Esselâmü aleyke, eyyühennebiyyü verahmetullahi veberakâtüh) diye Hazret-i Peygambere, sonra (Esselâmü aley-nâ) diye kendimize, daha sonra da (Ve alâ ibâdillahissalihîn) diye Allahın bütün sâlih kullarına selâm veriyoruz. Verdiğimiz selâmlarda peygamberlerin isimleri tasrih edilmiyor. Böyle olmakla beraber onlar (İbâdillâhissâlihîn) cümlesinde dâhildirler. Çünkü Allahın en sâlih kulları onlardır.

9814

مدحها شد جاگی آمیخته
کوزه‌ها در یک لکن در ریخته

«Bütün medh ve senâlar ve selâm ve duâlar birleşmiş, bir leğene boşaltılan kâseler gibi olmuşlardır.»

Farazâ, sekiz, on tâne kâse içinde sular müteaddiddir, fakat bunlar bir kaba boşaltılırsa o teaddüd kalmaz hepsi müttehid olur. Bunun gibi efrâdı beşer ve bütün başkaları hakkındaki medh ve senâ da temâmiyle Allaha râcidir. Çünkü bir kimsenin medhedilmesi ondan bir lutuf ve bir nimet görülmesi dolayısıyla olur. Fakat hakikatte o lûtfu eden ve o nimeti veren Allahdır. Veren kimse arada vâsıtaadır.

وَمَا يَكُومُنَّ نِعْمَةً فَيَنْزِلُ اللَّهُ

Yâni : «Sizde olan nimetlerin hepsi de Allahındır⁴⁶.» Nazm-ı Kerimin de bu hakikat beyan buyurulmuştur.

9815

زانکه خود بمدوح جز یک پیش نیست
کیشها زین روی جز یک کیش نیست

«Binâenaleyh hakikatte medhedilen birden fazla değildir ki, onun memduhu da Allahdır. Bütün mezhebler bu hususta birdir.»

9816

زانکه هر مدحی بنور حق رود
برصور و اشخاص عاریت بود

«Çünkü her medih, Hakkın nuruna ve kemâl lutfuna âiddir. Suretlere ve şahıslara yapılan medh iğretidir.»

Şeyh Ömer Bin El-Fârız (Kuddise sirruhu) meşhur (Tâiye-i Kübrâ) kasidesinde der ki : «Her güzelin güzelliği, sevgilimin cemâlinde iğreti olarak alınmıştır. Hattâ bütün güzellerin güzelliği onun cemâlinin aksidir.»

(46) Sûrei Nahl : 53.

مدحها جز مستحق را کی کنند
لیک برپنداشت گمراه میشوند

«Müstehak olmayanı kim metheder? Lâkin mahlûkâtı medhedenler, zanlarında yollarını şaşırmışlardır.»

Bir adam; cûd ve sebâ ve kerem ve atada bulunursa, onu, medh ve senâya müstehak görürler ve : filân zât, hakikaten sahi ve kerim bir kim-sedir, diye medhederler. Halbuki o, arada bir vâsıtaadır. Hakikaten veren ve verdiren Allahdır. Onun için medh ve senâ vâsıtaya değil, Cenâb-ı Hakka âiddir. Bunu takdîr edemeyenler; asıl muhsin olan Hak'kı bırakıp vâsıtayı medhettikleri için hatâ etmiş olurlar.

همچو نوری تافته برحائطی
حائط آن انوار را چون رابطی

«Meselâ bir duvara Ay'ın nuru akseder. Duvar da o nuru bürünür.»
Ve aydınlık olur.

لاجرم چون سایه سوی اصل راند
ضال مه گم کردوزا ستایش بماند

«Akseden nur, aslına ric'at edince duvar karanlıkta kalır. Duvarı parlak diye medheden asıl nurun sahibi olan Ay'ı kaybetmiş ve senâsında geri kalmış olur.»

Hüsnüne, câzibesine hayran bulunduğumuz bir güzeldeki hüsn ve câzibe de duvara aksetmiş Ay nûru gibidir. (Cemil) ism-i şerifinin aksinden ibarettir. O hüsn o câzibe aslına rücu edince, bayıldığımız o güzel vücut, karanlıkta kalmış duvara döner, kimse de yüzüne bakmaz olur. Binâenaleyh, âkis'i bırakıp mâkesi medh etmek :

باز چاهی عکس ماهی وانمود
سربچه در کرد و آنرا می سنود

«Kuyu içine aksetmiş Ay nurunu görüp de, başını kuyuya eğmek ve o aksi medh ve senâ eylemek gibi olur.»

در حقیقت ماح ماهست او
گرچه جهل او بمکشی کرددو

«Onun cehâleti, yüzünü tersine çevirmiş, — yâni; Ay'ı bırakıp kuyu-daki aksini medh etmeye sevk eylemişse de, hakikatte yine Ay'ı medhetmiş olur.»

مدح او مه راست نی آن عکس را
کفر شد آن چون غلط شد ماجرا

«O kimsenin medhi Ay'adır, duvardaki akse değildir; bu mâcerâ galat olursa, yâni; Hakk değil de mahlûku medhedilirse o medh, küfür ve isyan olur.»

کز شقاوت گشت و گمراه آن دلیر
مه ببالابود او پنداشت زیر

«O sapık kimse şekâvetinden cüretkâr olur da Ay semâda iken o zeminde zanneder.»

زین بتان خلقان پریشان میشوند
شبهوت رانده پشیمان میشود

«Bu âlemdeki güzellerden bazı insanlar perişan olurlar, şehveti izâle eyledikten sonra da pişmanlığa düşerler.»

زانکه شهوت باخیالی رانده‌است
وز حقیقت دورتر و امانده‌است

«Çünkü bir hayâle, — yâni; fâni bir vücuda — yaklaşmış ve fakat, hakikattan pek uzaklara düşmüştür.»

باخیالی میل تو چون پر شود
تابدان پر بر حقیقت پر شود

«Ey mecâzî âşık; hayâle karşı olan meylin sana kanad olursa o meyl, o kanadla hakikate yükselir.»

Çünkü «Mecâzî muhabbet, hakikat köprüsüdür.» denilmiştir. Hakikat sahiline ancak o köprü vasıtasıyla geçilir. Ancak iffet ve ismet muhafaza edilmek şartıyla.

چون براندی شهوتی پرت بریخت
لنگ گشتی وان خیال از تو گریخت

«Şehvetini izâle edince iffet ve ismet kanadın dökülür. Sen topal ve uçamaz olursun, o hayal de senden kaçır.»

Yâni; evvelce dünya güzeli gördüğün en çirkin bir şahıs halinde görür.

پرنکه‌دار و چنین شهوت مران
تا پرمیل برد سوی جنان

«Kanadını muhafaza et ve böyle şehvetperest olma ki meyl kanadın seni Cennet'e götürsün.»

«Bir kimse âşık olsa, iffetini muhafaza ve muhabbetini ketmetse; sonra da ölse şehid olarak ölür.» diye bir hadis rivâyet ederler. İşte Hazret-i Mevlânâ'nın «Meyl kanadın seni Cennet'e götürsün.» demesi de buna işârettir.

خاق پندارند عشرت میکنند
بر خیال پر خود بر میکنند

«Şehvetperest olanlar, kendilerini, işret edip, zevk ve safâ ile yaşıyorlar sanırlar. Haberleri yok ki bir hayal üzerine kendi kanadlarını yolarlar ve hakikate pervâz etmekten âciz kalırlar.»

وا مدار شرح این نکته شدم
مہتمم ده معسر زین تن زدم

«Bu nükteyi başka bir yerde anlatmak borcum olsun. Şimdi bana mühlet ver, hâlim yok, susayım.»

Hazret-i Pîr Sûre-i Bakara'daki :

وَإِنْ كَانَ
ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ وَأَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَّكُمْ
إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿۱۸۷﴾

Yâni : «Borçlu darlık içinde bulunuyorsa ona kudret ve bolluk zamanına kadar mühlet (verin) sadaka olarak bağışlarsanız o sizin için daha hayırlıdır, bunu bilmiş olarsınız⁴⁷.» âyetine işâret ediyor. Cenâb-ı Mevlânâ bu bahsi daha ziyâde izah etmeye niyet etmiş ve kendisine borç saymışken, kim bilir ne gibi mânevî bir hâlin tesiriyle : «şimdi dardayım, izah edemeyeceğim, münâsib bir zaman için bana mühlet ver.» diyor.

(47) Sûre-i Bakara : 280.

«O YEDİ KİŞİNİN DEKÛKİYE İKTİDA ETMESİ»

9831

پیش درشد آن دقوقی در نماز
قوم همچون اطلس آمد او طراز

«Dekûkî namazda ileri geçti, yâni; imam oldu. O yedi kişi atlas bir kumaş gibi idi ki, Dekûkî onların saçığı idi.»

9832

اقتدا کردند آن شاهان قطار
در پی آن مقتدای نامدار

«O şahlar katarı, saf olup o ünlü imama uydular.»

«Mütttekî bir imamın arkasında namaz kılan Peygamberin ardında namaz kılmış gibi olur.» diye bir hadis rivâyet edilir.

İşte bundan dolayı o yedi kişi de Dekûkî'yi imâmete geçirmişler ve ona iktidâ etmişlerdi.

9833

چونکه باتکبیر ها مقرون شدند
همچو قربان از جهان بیرون شدند

«Tekbir getirip namaza girince kurban gibi bu âlemden çıktılar.»

Buradaki kurban kelimesine bir kaç türlü mânâ verilmiştir :

Evvelâ: Kesilen kurban nasıl şu fenâ âleminden ayrılırsa onlar da öyle oldular.

Sâniyen: Kurban; yakın mânâsına (kurb) un cemîsidir. Bu mânâyâ göre Dekûkî ve cemâatı, Allahın yakîni olmuş kulları gibi sûret âlemin-den mânâ âlemine teveccüh ettiler demek olur.

Sâlisen: Kurban, Cenâb-ı Hakka tekarruba vesile olan ameldir ki Kur'an'da :

إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ

Yâni: «Güzel kelimeler ve sâlih ameller, Allahın dergâh-ı kabûlüne yükselir⁴⁸» buyurulmuştur. İşte onlar da amel-i sâlih gibi, Cenâb-ı Hak'ka yükseldiler.

Hazret-i Mevlânâ bu münâsebetle namazın erkânının ne olduğunu, namazın nasıl kılınacağını ve namaz esnâsında ne tefekkür edileceğini târif için diyor ki :

9834

معنی تکبیر اینست ای امیم
کای خدا ما پیش تو قربان شدیم

«Ey imâm! İftitah tekbirinde (Allâhü Ekber) demenin mânâsı; İlâhî biz senin huzurunda kurban olduk, demektir.»

9835

وقت ذبح الله اکبر میکنی
همچنین در ذبح نفس کشتنی

«Kurban kesdiğin vakit (Allahü Ekber) diyorsun. Namazda durmak ve iftitah tekbirini almak da, öldürülmeğe müstehak olan nefsi kesmek gibidir.»

Enes bin Mâlik ve Câbir bin Abdullah (Radiyallâhü anhumâ) nın rivâyetlerine göre Resûl-i Ekrem Hazretleri kurban kesdikleri vakit : «Bismillâhi vallâhü ekber, ben hakikaten yüzümü gökleri ve yeri yaratan Allaha dosdoğru çevirdim. Ben müşriklerden değilim. Benim namazım, kurbanım, hayatım ve memâtım Rabb'ül-âlemin olan Allah içindir.» bu-yururlardı. Bu duâyı namaza duracakları vakit de ederlerdi. İşte onun için Hazret-i Mevlânâ: Namaza başlarken Allahü Ekber demek, hakikat-te nefsi kesmek için tekbir getirmektir, diyor. Filvâki namaza durmak nefis için bir ölümdür. Çünkü namaz, nefsin hoşlanmadığı şeylerin biri, belki de birincisidir. Nitekim Kur'an'da :

(48) Sûret Fâtır : 10.

وَأَسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ

وَأَنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ⁴⁹

Yâni: «Hem sabır (ve sebat) ile, hem namazla (Hak'dan) yardım isteyin. (Gerçi) bu, elbette büyük (ağır ve çetin) bir şeydir. Ancak (Allah'a karşı) yüksek saygı gösterenlere göre öyle değil⁴⁹» buyrulmuştur.

Öyle değil mi? Herif dansetmek için saatlerce tepinir de iki rekât namaz kılmaya üşenir. Çünkü namaz ona pek ağır gelir. Bu hal nifak alâmetidir. Cenâb-ı Hak Nisâ sûresinde buyuruyor ki:

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ

Yâni: «Hakikaten münâfıklar, Allah'a oyun etmek isterler. Halbuki Allah kendi oyunlarını başlarına geçirendir⁵⁰».

Bu mukâbele ve cezâ şu suretle olacaktır: Sırat üzerinden geçecek mü'minler gibi, münâfıklara da nûr verilecek, tam Sırat'a ayak basınca onların nuru sönecek ve kendileri Cehenneme düşecektir.

وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كُتَالًا

Yâni: «(Yine o münâfıklar) namaza kalkdıklarında üşene üşene ve istemeyerek kalkarlar⁵¹».

Kezâ Sûre-i Tevbe'de ve yine münâfıklar hakkında:

أَنَّهُمْ كَفَرُوا

بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَلَا يَأْتُونَ الصَّلَاةَ إِلَّا وَهُمْ كُسَالَى

Yâni: «Onlar Allah'ı ve peygamberi inkâr ettiler; namaza da gelmezler, ancak tenbel tenbel ve gösteriş için gelirler⁵²» buyrulmuştur.

(49) Sûrei Bakara : 45.

(50) Sûrei Nisa : 142.

(51) Sûrei Nisa : 142.

(52) Sûrei Tevbe : 54.

ن چو اسماعیل و جان هم چون خلیل
کرد جان تکبیر بر جسم نبیل

«O esnâda ten İsmâîl, can da İbrâhim Halil Aleyhimesselâm gibidir ki can, cismin hevâ ve hevesini kesmek için tekbir getirmiştir.»

گشت کشته تن ز شہوتها و آرز
شد بسم الله بسمل در نماز

«Ten, şhvetlerden ve hırslardan ölüp kurtulmuş, namazda bismillâ-hirrahmânirrahîm demekle boğazlanmıştır.»

Hazret-i Pir iftitâh tekbirini beyan ettikten sonra kıyam, rükû, sücûd ve kâdenin esrârını bildirmek için diyor ki:

جون قیامت پیش حق صفہ ازده
در حساب و در مناجات آمده

«Namaz kılanlar, Kıyâmette olduğu gibi Huzuru İlâhî'de saflar teşkil ederek muhâsebe ve münâcâata gelirler.»

Kibâr-ı Sôfiyyeden Ebû Said'il-Harrâz (Kuddise sirruhû) ya: Nama-za nasıl durulur? diye sormuşlar. O da: Kıyâmette Allahın huzuruna çıkıp duracağın gibi; Öyle bir duruş ki, seninle onun arasında terceman bulunmayacak. O sana bakacak ve soracak, sen ona cevap vereceksin ve öyle bir Melik-i Âzamın huzurunda bulunduğunu bileceksin, demiş.

ایستاده پیش یزدان اشک ریز
بر مثال را ستخیز رستخیز

«Namazdakiler, Huzûr-u Hak'ta göz yaşı dökerek ve Kıyâmet gününde kabirden kalkıp Mahşer yerinde dikilir gibi dururlar.»

○ Kıyamet gününde:

9840

حق می گوید چه آوردی مرا
اندرین مهلت که دادم من ترا

«Cenab-ı Hak diyecektir ki: Sana verdiğim bu kadar mühlet içinde ne kazandın ve bana ne getirdin?»

9841

عمر خود را در چه پایان رده
قوت و قوت در چه فانی کرده

«Ömrünü nasıl bir amelde bitirdin, rızkını ve kuvvetini hangi işte ifnâ ettin?»

9842

گوهر دیده بجا فرسوده
پنج حس را در بجا بالوده

«Gözünün cevherini nerede eskittin, beş duyunu nerelerde kullandın?»

9843

چشم و گوش و هوش و گوهرهای عرش
خرج کردی چه خریدی توز فرش

«Gözünü, kulağını, aklını; hayat, irâde, ilim, kudret gibi Arş'a ait cevherleri harcadın, onlara mukabil Arzdan ne satın aldın?»

9844

دست و پادامت چون بیل و کلند
من بخشیدم ز خود آن کی شدند

«Sana bel ve kazma gibi el, ayak verdim. Ben onları kendi lûtfumla bağışlamıştım. Ne oldular?»

9845

همچنین پیغامهای دردگین
صد هزاران آید از حضرت چنین

«Huzûr-u Îlâhiden, böyle yüzbinlerce derdli haberler ve sualler gelir.»

9846

در قیام این گفته‌ها دارد رجوع
از خجالت شد دوتا اندر رکوع

«Kıyamda iken bu sözler Cenâb-ı Hak tarafından vârid olur. Muhâtab olan da utancından iki kat olup rûkûa varır.»

9847

قوت استادن از خجالت نماند
در رکوع از شرم تسبیحی بخواند

«O kimse, utandığından ve ayakta duracak kuvveti kalmadığı için rûkûa gider ve (Sübhâne rabbiyel-azim) diye Hakkı tesbîh eder.»

9848

باز فرمان میرسد بردار سر
از رکوع و پاسخ حق برشمر

«Sonra; rûkûdan başını kaldır da Hak'kın suallerine cevab ver, diye fermân-ı Îlâhî gelir.»

9849

سر برآرد از رکوع آن شرمساو
باز اندر روفتد آن خام کار

«Rûkûdan başını mahcub olarak kaldırır, fakat tekrar yüzü üstüne düşer.»

9850

باز فرمان آیدش بردار سر
از سجود و واده از کرده خبر

«Tekrar ona: Secdeden başını kaldır, yapmış olduklarından haber ver, diye fermân gelir.»

9851

سر برآرد او دگر ره شرمسار
اندر افتد باز در رو همچومار

«O mahcub bir halde başını kaldırırsa da tekrar yılan gibi yüzü üstüne kapanır.»

9852

باز گوید سر برار و باز گو
که بخوام جست از تو موبمو

«Cenâb-ı Hak tekrar: Başını kaldır ve izâhat ver! Yaptıklarımı senden birer birer soracağım, buyurur.»

9853

قوت یا ایستادن نبودش
که خطاب هیبتی بر جان زدش

«Allahın heybetli hitabı onun ruhuna tesir ettiği için ayakta duracak kuvveti kalmaz.»

9854

بس نشیند قدمه زان بار گران
حضرتش گوید سخن کو بایان

«O ağır yükün tesirinden, dizleri üstüne çöker. Cenâb-ı Hak ise: Söz söyle, halini beyan eyle! der.»

Ve sorar ki :

9855

لممت دادم بگو شکرت چه بود
دادمت سرمایه‌هین بنمای سود

«Sana nimet vermiştim, nasıl şükrettiğini söyle! Sana sermaye vermiştim, onunla ettiğin istifâdeyi göster!»

9856

رو بدست راست آرد در سلام
سوی جان انبیا و آن کرام

«O kimse selâm verirken yüzünü sağ tarafına, ervah-ı enbiyâ ve me-lâike tarafına çevirir.» Ve :

9857

بہی ای شاهان شفاعت کین لئیم
سخت در گل ماندش بای و کلبم

«Mânevî pâdişahlar, şefâat ediniz ki, bu kötünün ayağı ve kilimi çamura batmış, der.»

«NAMAZDA SAĞ TARAFA SELÂM VERMENİN, KİYÂMETTE HAKKIN HESÂBA ÇEKMESİNDEN KORKARAK PEYGAMBERLERDEN YARDIM VE ŞEFAAT TALEB ETMEYE İŞARET OLDUĞUNUN BEYÂNI»

9858

انبیا گویند روز چاره رفت
چاره آنجا بود دست افزاره رست

«Peygamberler derler ki; çâre ve yardım günü geçti. Çâre Dünyâ'da olabılırdi. Orada salih amellerde bulunmadınız, o günler gitti.»

کز همه نومید گشتم ای خدا
اول و آخر تویی بی منتها

«Yâ Rabbî cümleden ümidimi kestim. Evvel ve âhir kuluna melce ve penâh sensin ve senin rahmet ve mağfiretine nihâyet yoktur, der.»

Duânın kabulü şartlarından biri de duâ edenin herkesten ümidini kesmesi ve murâdının husulünü Allah'tan beklemesidir. Allah'dan bir şey isterken hatırında Ahmed Efendi, Mehmed Efendi bulundurmamak duânın kabulüne mâni olur. Sûre-i Şûrâ'da :

وَهُوَ الَّذِي
يُنْزِلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَطَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ وَهُوَ الْوَلِيُّ
الْحَمِيدُ

Yâni : «Allah (insanlar) ümitlerini kesdikten sonra, yağmuru indirmekte, rahmetini yaymakta olandır. O hakiki yâr, her hamde sezâvardır⁵³» buyurulmuştur.

Hazret-i Mevlânâ bu bahsi şu beyt ile ikmal ediyor :

9865

بچه بیرون آر از بیضه نماز
سرمن چون مرغ بی تعظیم و ساز

«Namaz yumurtasından civcivi çıkaragör. Dâne toplayan kuş gibi tâzimsiz ve tâdilsiz başını yere koyup kaldırma!»

Hazret-i Mevlânâ, namazı yumurtaya teşbih ile ondan civciv çıkarılmasını yâni; huzû ve huşû ile edâ edilerek vâdedilen felâhın bulunmasını tavsiye ediyor. Kur'ân-ı Kerim'de :

قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ۝ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ ۝

Yâni : «Namazlarında huzû ve huşûa riâyet eyleyen mü'minler muhakkak felâh bulmuşlardır⁵⁴» buyurulmuştur.

(53) Sûre-i Şûra : 28.

(54) Sûre-i Mü'minûn : 1-2.

9859

مرغ بی هندامی ای بدبخت رو
ترك ما کو خون ما اندر مشو

«Sen vakitsiz öten bir kuş gibisin, ey tâlihsiz, git, bizim kanımıza girme!»

Bu cevâb üzerine :

9860

رو بگر داند بسوی دست چپ
در تبار و خویش گویندش که خب

«Yüzünü sol tarafa, akraba ve taallukâtının bulunduğu cihete çevir. Onlar da ona; sus, yardım isteme...»

9861

هین جواب خویش کو با کردگار
ما کیم ای خواجه دست از مابدار

«Kendi cevâbını Allah'a kendin ver. Efendi, biz kim oluyoruz ki sana yardım edelim? Bizden el çek, derler.»

9862

نی ازین سونی ازان سو چاره شد
جان آن بی چاره دل صد باره شد

«Ne bu taraftan, ne o taraftan fayda görür, o zavallının ruhu çâresiz kalır, kalbi parça parça olur.»

9863

از همه نومید شد مسکین کیا
بس برآرد هر دودست اندر دعا

«O miskin adam herkesten me'yûs olunca duâ için iki elini kaldırır.»

Tefsîr-i Hüseyinî'de deniliyor ki : Risâletpenâh Efendimiz namaz es-nâsında semâya nazar buyururdu. Bu âyet nâzil olunca secde yerine bak-maya başladı. Onun için kıyâmda iken secde yerine bakmak lâzımdır.

Denilmiştir ki, namaz kılanın huşûu, namazda sadece Allah ile meş-gul olması, sağında ve solunda cemâattan kim olduğunun dahi farkına varmamasıdır. Bahr'ul-hakâyık'ta yazılmıştır ki zâhirî huşû, namaz kıla-nın başını önüne eğmesi, etrafına bakmaktan sakınması, sağ elini sol eli-nin üstüne koyması ve kırâatı huzur-u kalb ile okumasıdır. Bâtınî huşû ise kalbinden Allah'dan gayri herşeyi çıkarması ve İlâhî tecellilere müs-tâkrak olmasıdır. Nitekim Peygamber-i zışan efendimiz : «Namaz mü'-minlerin mi'râcîdır.» buyurmuşlardır. Süleyman Çelebi mevlidinde ne güzel söyler :

*Sen ki mi'râc eyleyip ettin niyâz;
Ümmetin mi'râcını kıldım namâz...*

Cenâb-ı Hak, Habîb-i Edîbinin mi'râcdaki halini :

مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى

Yâni : «Peygamberin gözü etrafına kaymadı ve tuğyân etmedi⁵⁵.» Yâni; göreceğinden başkasına bakmadı, diye târif ediyor. Ümmet-i Mu-hammedin de mi'râcî olan namaz böyle olmalıdır. Kezâ bir Hadis-i Şe-rifte : «Allah namaz kılanın karşısındadır.» buyurulmuştur ki, namaz kı-lan Allah'ın huzurundadır, demektir. Büyük bir zâtın karşısında edeb ve terbiye ile durulur, etrâfa ve tavana bakılmaz. Cenâb-ı Hak ise büyük-lerin en büyüğüdür ki, bu sıfât-ı celîlesi namaza başlanırken Allahü ek-ber diye tasdik ve itiraf ediliyor. Artık o ekber olan Allah'ın yüce huzu-runda nasıl durulmak lâzım geldiği düşünölmelidir. Cebrâil Aleyhisselâm, insan kıyâfetinde peygamberimizin huzuruna gelerek, bâzı suallerde bu-lunduğu sırada (İhsan) nedir? diye sormuş, taraf-ı Risâletten de : «Al-lah'a, onu görüyormuş gibi ibâdet etmektir. Sen onu görmüyorsan o seni görür.» cevâbı verilmiştir.

Cenâb-ı Pîrin : kuş gibi başını yere koyup kaldırma, demesi de na-mazı huşû ve huzûa ve tâdil-i erkâna riâyet ederek kıl, demektir.

Bir Hadis-i Şerifte : «Hırsızlık cihetiyle nâsın en kötüsünü size haber vereyim.» denilmiş. Yâ Resûlallah o kimdir? diye sorulunca da : «Namaz-dan çalandır.» cevâbı verilmiş. Namazdan nasıl çalınır? diye izahat isten-mesi üzerine : «Rükûununu ve sücûdunu tamamlamamak suretiyle.» buyu-

(55) Sûrei Necm : 17.

rulmuştur. O gibi namaz hırsızları hakkında : «Başlarını yere koyarlar, kuyruklarını göğ'e kaldırırılar da, sanki Allah'a ibâdet etmiş olurlar.» beyti söylenmiştir. Yine bir hadiste : «Nice namaza duran vardır ki namazdan ona hasıl olan yorgunluktan ve zahmetten başka bir şey değildir.» buyu-rulmuştur.

«DEKÛKÎ'NİN, NAMAZ ESNASINDA, BATACAK BİR GEMİ HALKININ FERYÂDINI İŞİTMESİ.»

9866

آن دقوی درامات کرد ساز
اندران ساحل درآمد در نماز

«O Dekûkî imâmet'e niyet etti, deniz kenârında namaza durdu.»

9867

وان جماعت در پی او در قیام
اینت زیبا قوم و بگزیده امام

«O cemâat, O'nun arkasında durdular. İşte mükemmel bir cemâat ve seçilmiş bir imam...»

9868

ناگهان چشمش سوی دریا فتاد
چون شنید از سوی دریا داد داد

«Dekûkî, denizden, imdad imdad diye bir feryâd işitti ve ansızın gö-züne bir gemi ilişti.»

9869

در میان موج دید او کشتی
در قضا و در بلا و زشتی

«Dalgalar arasında, kazâ, belâ ve musibete uğramış bir gemi idi bu...»

هم شب و هم ابروهم موج عظیم
این سه تاریکی و از غرقاب بیم

«Hem gece, hem bulutlu bir hava, hem de dalga... Bu üç karanlıkla beraber bir de batma korkusu vardı.»

تند بادی همچو عنزرائیل خاست
موجها آشوفت اندر چپ و راست

«Azrâil gibi sert bir fırtına peydâ olmuş, sağdan soldan dalgalar kabarmıştı.»

اهل کشتی از مهابت کاسته
نمره و اوایتا برخاسته

«Gemidekiler korkudan erimişler: aman imdâd! diye haykırmaya başlamışlardı.»

دستپادر توحه سرمزیدند
کافر و ملحد همه مخلص شدند

«Ağlaya ağlaya ellerini başlarına vuruyorlardı. Kâfiri de, dinsizi de mü'min ve muhlis olmuşlardı.»

با خدا با صد تضرع آن زمان
عهدها و نذرها کرده بحاج

«O esnâda Allah'a yüz türlü münâcâat ve tazarrûda bulunuyorlar; candan, gönülden abidler ve nezirler ediyorlardı.»

سربرهنه درسجود آنها که هیچ
رویشان قبله ندیده هیچ هیچ

«Her tarafa dönüp dolaşan yüzleri hiç kibleye çevrilmemiş olanlar bile, başları açık secdeye kapanmışlardı.»

گفته که بی قاعده ست این بندگی
آن زمان دیده دران صد زندگی

«Halbuki evvelce onlar, bu ibadetin faydası yok diyorlardı. Fakat o anda Allah'a kulluk ve ibâdetle yüzlerce hayat görüyorlardı.»

از همه امید بریده تمام
دوستان و خال و عم بابا و مام

«Dostlarından, dayısından, amcasından, babasından, anasından hulâsa, herkesten ümid kesmiş bir halde idiler.»

زاهد و فاسق شد آن دم متقی
همچو درهنگام جان کندن شقی

«Zâhidi de, fâsıki de, şakî bir herifin can çekişirken olduğu gibi, mü'min, mütteki olmuştu.»

İnsanların hâli böyledir. Selâmette ve sıhhatte oldukça, Allah çoğunun hatırına gelmez. Fakat bir musibete uğradılar mı o vakit: aman yâ Rabbi! demeye mecbur olurlar. En azgın dinsizlerin hastalık halinde: aman Allah! diye inledikleri görülmüş ve işitilmiştir. Cenâb-ı Hak, insanların bu nankörlüklerini Ankebût sûresinde şöyle beyan ediyor:

فَإِذَا رَكِبُوا فِي الْفُلِ دَعَا اللَّهَ
مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّيَهُمْ إِلَى الْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ

Yâni: «Onlar gemiye binince, Allah'a karşı dinlerini halis kılarak O'na duâ ederler. Cenâb-ı Hak onları selâmetle karaya çıkarınca da hemen Allah'a şirk koşarlar⁵⁶.»

9879

نی ز چیشان چاره بود و نی ز راست
حیله‌ها چون مرد هنگام و غاست

«Gemidekilere ne soldan fayda vardı, ne sağdan. Hileler öldü, bitti mi duâ zamanı gelir...»

9880

در دعا ایشان و در زاری وآ.
برفك زیشان شده دود سیاه

«Onların duâsından, inleyip âh etmesinden gök yüzüne kara dumanlar çıkıyordu.»

9881

دیو آن دم از عداوت بین بین
بانگ زدکای سک پرستان علتین

«Şeytan ise, insanlara düşman olduğu için o sırada: Ey köpeğe tapanlar! İşte size iki illet.»

(56) Sûrei Ankebût: 65.

9882

مرك وجسك اى اهل انكار و نفاق
ماقت خواهد شد ن این اتفاق

«Ey münkirler ve münâfıklar! Hem korkun, hem geberin... Nihâyet bunların ikisi de gelecektir, diyordu.»

9883

چشمتان تر باشد از بعد خلاص
که شود از مهر شهوت دیو خاص

«Buradan halas olduktan sonra gözünüz aydın olur da yine her biriniz şehvet için yaratılmış birer şeytan olursunuz.»

Şeytanın fâcir ve fâsık insanlara bu gibi hitablarda bulunması şaşılacak bir şey değildir. Çünkü insan kıyâfetine öyle mahlûklar vardır ki şeytan onların yanında âdetâ melek gibi mâsum kalır. Zîra şeytan, Allah'ı inkâr etmez. Dîne ve onun hükümlerine taarruzlarda bulunmaz. Bazı insanlar böyle mel'anette şeytana taş çıkarırlar. Şeyh Sâdi'ye biri: Şeytan mı daha şerirdir, yoksa insan mı? diye sormuş. O da: «Ey bana insan ve şeytanın hâlinden suâl eden! Sana bir cevap vereyim ki kalbinden şek ve şüpheyi izâle eylesin. Şeytan, Kur'ân okuyan kimseden kaçır. İnsan oğlu ise dikkat et ki, mushafı çalar götürür.» diye cevaplandırmıştır.

Yine Şeytan lisânından gemidekilere deniliyor ki:

9884

یادتان ناید که روزی در خطر
دستان بگرفت زدان از قدر

«Hiç hatırıma gelmiyor mu ki, muhataralı günlerde, Allah sizin elinizden tutmuş ve o muhâtaradan kurtarmıştır.»

9885

این می آمدندا از دیو لیک
این سخن را نشنود جز گوش نیک

«Şeytan'ın bu nidâsı devam edip duruyordu. Fakat bu sözü iyi bir kulaktan başkası işitmiyordu.»

«İHTİYATKÂR KİMSENİN TASAVVURLARI»

9886

آنچنانکه نا کمان شیری رسید
مرد را بر بود و در پشه کشید

«Öyle ki ansızın bir arslan gelip bir adamı kapar ve orman içine çeker.»

9887

او چه اندیشد دران بردن بین
تو همان ادیش ای استاد دین

«O adam, o götürülüş esnâsında ne düşünürse ey din üstadı sen de öyle düşün.»

Yâni; arslanın kaptığı bir kimse malını, mülkünü mü düşünür; yoksa arslanın pençesinden canını kurtarmayı mı? Ey muhatab; sen de tıpkı o kimsenin halindesin.

9888

میکشد شبر قضا در پشه‌ها
جان ماشفول کار و پشه‌ها

«Kazâ ve kader arslanı bizi yokluk ormanına çekip götürüyor. Bizim canımız ise işlerle, sanatlarla meşgul oluyor.»

9889

آنچنان کز فقر می‌ترسند خلق
زیر آب شور رفته تا بخلق

«Bu da şuna benzer: Halk, fakr ve zarurettten korkar da boğazına kadar tuzlu suya batarlar.»

9890

کر بر سندی ازان فقر آفرین
کنجهاشان کشف گشتی در زمین

«Eğer fakirlikten korkacakları yerde Allah'dan korksalardı kendilerine arz üzerinde defineler ve hazineler keşfolunurdu.»

Çünkü Cenâb-ı Hak :

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا

Yâni: «Dünyada gezen her canlının rızkını vermek Allah'a âiddir⁵⁷» buyurmuş ve mahlûkâtının iâşe ve rızkına kefil olmuştur. İlâhî kefâlet altına girmiş bir rızık için endişe edilmemek, gam ve kasâvet çekilmemek lâzım gelir. Öyle iken :

9891

جمله شان از خوف غم در عین غم
از پی همتی فتاده در عدم

«Halkın hemen hepsi de gam korkusundan gam'ın tâ kendisi olmuş, varlık kaygısı ile yokluğa düşmüşlerdir.»

Halbuki lutuf ve âtîfetini bekledikleri ve velinimet addettikleri mahlûklar da kendileri gibi Allah'ın fazl ve keremine muhtacdırlar. Onlara da veren, hattâ kalblerine ilhâm ederek verdiren Allah'tır.

«GEMİNİN KURTULMASI İÇİN DEKÛKÎ'NİN DUA VE ŞEFAAT ETMESİ»

9892

چون دقوی آن قیامت را بدید
رحم او جوشید و اشک او دويد

«Dekûkî, gemide kopan kıyâmeti görünce merhameti coştı ve göz yaşları aktı.»

9893

گفت یارب منکر اندر فعلشان
دستان گیر ای شه نیکونشان

«Dedi ki : Yâ Rabbî; onların yapmış olduklarına bakma! Ey iyi işler yapan Pâdişâh-ı mutlak; ellerinden tut, kendilerini halâs eyle!»

9894

خوش سلامتشان بساحل بازبر
ای رسیده دست تو در بحر و بر

«Ey kudret eli denize de, karaya da erişen Kâdir ve Kayyûm! Onları selâmetle ve hoşca olarak karaya çıkar.»

9895

ای کریم وای رحیم سرمدی
در گذار از بد سگالان این بدی

«Ey ebedî olan Kerîm ve Rahîm; sana sû-i zan etmiş olanların o kötülüğünü afveyle!»

9896

ای بداده رایگان صد چشم و گوش
بی زرشوت بخش کرده عقل و هوش

«Ey bedâvâ olarak yüzlerce göz ve kulak veren, hâşâ, rüşvet almak-sızın akıl ve şuûr bahşeyleyen!»

9897

پیش از استحقاق بخشیده عطا
دیده از ماجله کفران و خطا

«Ey bizim istihkâkımızdan çok fazla ihsan'da bulunup da bizden tamâmiyle küfrân-ı nimet ve hatâ gören Rabbim!»

9898

ای عظیم از ما گناهان عظیم
تو توانی عفو کردن در حریم

«Ey Ulu Allah; sen bizim büyük günahlarımızı lûtfunla affetmeye kâdirsın.»

9899

ماز آزو حرص خود را سوختیم
وین دعا را هم ز تو آموختیم

«İlâhî! Biz hırs ve tamâ yüzünden kendimizi yaktık. Öyle olmakla beraber duâ etmesini ve mağfiret taleb etmesini yine senden öğrendik.»

اَوَاذَا سَاَلَكَ عِبَادِي
عَبْتِي فَاِنِّي قَرِيبٌ اُجِيبْ دَعْوَةَ الدَّاعِ اِذَا دَعَا

Yâni : «(Habibim) Kullarım sana beni sorunca (haber ver ki) işte ben muhakkak yakınımdır. Bana duâ edince ben o duâ edenin dâvetine icabet ederim⁵⁸.»

9900

حرمت آنکه دعا آموختی
در چنین ظلمت چراغ افروختی

«Bize duâ öğretişin, acz karanlığında bulunduğumuz vakit etrafımızı duâ kandiliyle aydınlatışın hurmetine.»

Duâmızı kabul et!...

9901

همچنین میرفت بر لطفش دعا
آن زمان چون مادران با وفا

«Dekûkî şefkatli analar gibi bu yolda duâlar ediyordu.»

(58) Sûrei Bakara : 186.

اشك مبرفت از دو چشمش وان دعا
بی خو از وی می برآمد برسا

«İki gözünden yaşlar akıyor, kendisinde olmaksızın ettiği düâlar gök yüzüne yükseliyordu.»

این دعای بخودان خود دیگرست
آن دعا زو نیست گفت داورست

«Kendinde olmayanların düâsı başka türlü olur. O düâ ondan değildir, Hâkim-i Âdil olan Allah'ın kelâmıdır.»

Bu beyt bir süâl-i mukadderin cevabıdır. Sanki biri : Dekûkî namaz kılariken ağlamış ve duâ etmiş, namazı bozulmamış mı? diye sormuş. Mevlânâ o süâle cevap veriyor. İstiğrak halinde olanların duâsı başka türlüdür. O duâ onlardan değil, onların lisânında zuhur etmiş Kelâm-ı İlâhidir diyor. Zâten İmâm-ı Şâfiî : Namazda edilen duâ mutlak surette namazı bozmaz demiş, İmâm-ı Ebû Hanîfe : O duâ «Bana şöyle bir elbise giydir.» yâhud «Bana falanca kadını nikâh et!» gibi maddî hususlara taalluk ederse namazı bozar. «Yâ Rabbi! Beni mağfiret buyur.» «İlâhî! Bana merhamet eyle!» gibi Kelâm-ı İlâhiye müşâbih olursa bozmaz, ictihâdında bulunmuştur.

آن دعا حق میکند چون او فناست
آن دعا و آن اجابت از خداست

«O duâ eden (Fenâfillah) mertebesinde bulunduğu için, duâyı da, icâbeti de eden Hak'tır.»

واسطه مخلوق نی اندر میان
بی خبر زان لایه کردن جسم و جان

«Arada vasıta olarak mahlûk yektir. O yalvarıştan cisim de, ruh da haberdar değildir.»

بندگان حق رحیم و بردبار
خوی حق دارند در اصلاح کار

«Allah'ın hâs kulları merhametli ve halîmdirler. İşleri düzeltmekte ilâhî ahlâka sahibdirler.»

مهربان بی رشوتان یاری کران
در مقام سخت و در روز کران

«Onlar, şiddet zamanı, sıkıntı vakti, rüşvet almaksızın mahlûkata acırlar, yardımında bulunurlar.»

هین بجزو این قوم را ای مبتلا
هین عنیبت دار شان پیش از بلا

«Ey belâlara uğramış kimse! Bu kavmi ara ve onları, belâyâ uğramadan evvel ganimet bil.»

رست کشتی اژدم آن پهلوان
واهل کشتی را بجهد خود گمان

«O mânevî pehlivan olan Dekûkî'nin duâsı berekâtıyla gemi batmaktan kurtuldu. Gemidekiler ise kurtuluşu kendi cehd ve gayretlerinden sandılar.»

که مگر بازوی ایشان در حذر
بر هدف انداخت تیری از هنر

«Sanki onların bâzûsu, gemiyi kurtarmak için tedbir eylemekte, hedefe isâbet eyleyen bir ok atmış oldu.»

Gemidekilerin şu yanlış düşüncelerini Hazret-i Mevlânâ bir misâl ile anlatıyor :

9911

یارهاند رو بهانرا درشکار
وان زدم دانند رو بهان غرهار

«Av esnâsında tilkileri ayakları kaçırrır ve kurtarır. Tilkiler ise o kurtuluşu kuyruklarından bilip ona mağrur olurlar.»

9912

عسقا بادم خود باز ندکین
می رهاند جان مارا از کین

«Bizim canımızı bu kurtarır, diye kuyruklarını severler.»

9913

رو بهارانگه دار از کلوخ
با چو نبود دم چه سودای چشم شوخ

«Ey tilki; ayağını taştan ve kesikten sakın ki, ayak olmayınca kuyruğun ne faydası olur?»

9914

ماچو رو بهایم بای ما کرام
میرهاند مان ز صد گون امتحان

«Biz de tilki gibiyiz; evliyâullâh ise, bizi yüz türlü mihnetten kurtaran ayaklar durumundadırlar.»

9915

حیلهٔ باریک ماچون دم ماست
عشقا بازیم بادم چپ و راست

«Derin hilelerimiz de, kuyruğumuz gibidir ki, onunla biz sağa sola oynar dururuz.»

9916

دم بجنایم ز استدلال و مکر
تا که حیران ماند از مازید و بکر

«İstidlâl ve hileye yapışır, Zeyd ve Bekir bize şaşsın kalsın diye kuyruğumuzu sallarız.»

9917

طالب حیرانی خلقان شدیم
دست طمع اندر الوهیت زدیم

«Halkın hayran olmasını isteriz, hattâ tamah elimizi ulûhiyyete bile uzatırız.»

Yânî; izhâr-ı fazilet ederek halkın bize hürmet etmesini, âdetâ tapınmasını istiyoruz.

9918

تابا فسون مالک دلها شوم
این نمی بینم ما اندر کوم

«Okuyacağımız efsunlar, — yânî; vereceğimiz mâlûmât — ile göklere mâlik ve halka hâkim olmak arzusundayız. Halbuki kendimizin çukur içinde bulunduğunu göremiyoruz.»

9919

درکوی و درجهی ای قلتبان
دست و ادار از سبال دیگران

«Ey ahlâksız herif! Sen çukur ve kuyu içindesin. Hâlini bil de, başkalarının bıyığından el çek.»

Yânî; irşâd sevdâsından vazgeç.

«Kendi mütteki olmadığı halde herkese takvâ ile emreden kimse, nâsı tedâviye kalkışan, halbuki kendi hasta olan hekime benzer.» diye bir beyit vardır.

دره‌وای آنکه گویندت زهی
بسته در کردن جانت زهی

«Halkın sana mâşâallah, âferin! demesini istiyorsun. Bu talebinle ruhunun boynuna bir giriş takmışsın.»

O girişle seni çekecekler ve Cehenneme götüreceklerdir.

Kendisi muhtac-ı himmet bir dede
Nerde kaldı gayriye himmet ede.

derler. Daha kendisi ıslâh-ı nefse muhtaç iken, riyâset emeliyle irşâd dâvâsına kalkışmak, vücudunun sıkletini bacakları çekmeyip de zahmetle yürüyen bir hastanın, başkalarını sırtına yüklenmesine benzer. Böyle bir kimsenin kendi düşeceği gibi yüklendiklerini de düşüreceği şüphesizdir.

چون بستانای رسی زیبا و خوش
بعد ازان دامن خلقان کبرو کش

«Çukurdan ve kuyudan kurtulup da güzel ve hoş bir bahçeye varabilersen, o vakit 'halkın eteğinden tut, onları da oraya çek.»

ای مقیم حبس چار و پچ و شش
نفر جای دیگرانرا هم بکش

«Ey dört unsurun, beş hissin ve altı cihetin, yâni; tabiat âleminin mahpusu! Kendin lâtif bir yerdesin, başkalarını da oraya çek!»

ای چو خربنده حریف کون خر
بوسه گاهی یافتی مارا بر

«Ey eşek gölgesi gibi eşek kuyruğuna merbût olan, öpülecek bir yer buldunsa bizi de götür.»

چون ندادت بندگی دوست دست
میل شاهی از کجایات خاسته است

«Mâdem ki dostunun bendeliği sana nasib olmadı, şâhlığa meyletmen nereden peydâ oldu?»

Hersekli Ârif Hikmet merhumun ârifâne bir beyti vardır :

«Yâre kul olmakla buldum devlet-i hürriyyeti
İhtiyarım ile esâret geldi kendimden bana.»

Hakikaten insanın şerefi ve riyâseti, Allah'a olan ibâdet ve übüdiyetle hâsıl ve kâim olur. Yoksa bir kaç kişiyi başına toplayıp onlara azamet satmak riyâset değildir.

رو بها این دم حیل ترا بهل
وقف کن دل بر خداوندان دل

«Ey tilki gibi hiylekâr! Bu hiyle kuyruğunu bırak da kalbini kalb sâhibi olanlara bağla.»

در پناه شیر کم ناید کباب
رو بها تو سوی جیفه کم شتاب

«Arslanın yanında kebab eksik olmaz. Ey tilki, sen leş yemeye koşma.»

Yâni; arslan dâimâ avlanır, onun için onun yanında tâze ve temiz etler bulunur. Sen de mânevî arslan durumunda olanların himmetine sığın da cife ve haram yemekten kurtul...

تو دلا منظور حق آنکه شوی
که چو جزئی سوی کل خودروی

«Ey gönül, sen bir cüzsün. Ne vakit Kül'lünün tarafına gider — yâ-nî; — bir veliyy-i kâmile ilticâ edersen, o zaman Allah'ın makbûlu olur-sun.»

حق همی گوید نظرم آن بردلست
نیست بر صورت که آن آب و گلست

«Cenâb-ı Hak : Bizim nazarımız kalbedir, su ve çamurdan ibâret olan surete değildir, buyuruyor.»

Bir Hadis-i Şerifte : «Allah sizin sûretinize ve amellerinize bakmaz, belki kalblerinize ve niyyetlerinize bakar.» buyurulmuştur. Nitekim, amellerin riyâkârâne olmak ihtimâli vardır.

تو همی گوئی مرا دل نیز هست
دل فراز عرش باشدنی زیست

«Sen, benim de kalbim var diyorsun. Fakat kalb, Arş'ın üzerinde olur, alçakta bulunmaz.»

Vâkıa her göğüste bir kalb vardır ve kan dolaşımına hizmet etmektedir. Fakat Hak'kın manzûru olan o et parçası ve onun sûreti değildir. O uzuv hayvanlarda da vardır. Belki kalb denilen (Gönül) dediğimiz mâ-neviyetidir. Allah'ın manzûru ve tecelligâhı olan o mâneviyetidir. Yere göğe sığmayan Allah orada bulunur. Bâyezîd-i Bestâmî : «Arş ile onun ihtivâ ettikleri, bir ârifin kalbi köşelerinden birine konulsa ârif onları hissetmez.» demiş ve bu sözünü ârifin kalbinin ne kadar geniş olduğunu anlatmıştır.

در گل تیره یقین هم آب هست
لبك زان آبت نشاید آبدست

«Kara çamurda su da bulunduğu malûmdur, lâkin o sudan sen abdest alamazsın.»

Yâ-nî; senin kalb dediğin uzvun mâyesi çamurdur. Çamurda su da bulunmakla beraber toprağa karışmış ve ona mağlûb olmuştur. Böyle bir çamurla abdest alınamayacağı gibi, senin, bende de var, dediğin yürek ile mânevî feyz elde edilemez. Çünkü o Dünyâ muhabbeti, şeytânî ves-vese vesâire ile bulaşmıştır.

زانکه گر آبت مغلوب گلست
بس دل خود را مگو کین هم دلست

«Çünkü içinde su olmakla beraber çamura mağlûb olmuştur. Ondan dolayı, sen yüreğin için, bu da kalbdır deme...»

آن دلی کز آسمانها برترست
آن دل ابدال پایش برترست

«Semâlardan yüksek olan bir gönül, yâ ebdâlin, yâhud peygamber-lerin kalbidir.»

Şunun bunun kalbi değildir.

Ebdâl denilen evliyâullah hazerâtı yedi kişiden ibârettir. Her biri Arz'ın kıt'alarından birinin mânen idaresine me'murdur.

باك كشته آن ز گل صافی شده
درفزونی آمده وافی شده

«Onların kalbi çamurdan temizlenip saf bir hal iktisab etmiş, sâfiyeti artarak vâfi ve kâfi olmuştur.»

ترك گل کرده سوی بحر آمده
رسته از زندان گل بگری شده

«Onlar çamuru bırakmış, Deniz'e gelmiş; çamur zindânından kurtulmuş, bahrî olmuştur.»

آب ما محبوس گل ماندست هین
بحر رحمت جذب کن مارا ز طین

«Haberin olsun ki bizim suyumuz çamura mahpus kalmıştır. Ey Rahmet Denizi bizi çamurdan çek ve kurtar.»

Allah'ın rahmeti öyle bir bahr-i muhittir ki bir damlası bütün mükevvenâtın isyan kirini siler, süpürür, götürür.

Garkeden âlimleri bir katra âb-ı mağfiret;
Var kıyas et vüs'at-i deryây-ı rahmet...

بحر گوید من ترا در خود کشم
لیک می‌لافی که من آب خوشم

«O rahmet denizi lisân-ı hal ile sana der ki: Ben seni nezdime çekiyorum. Fakat sen: ben hoş ve sâfi bir suyum, demektesin!»
O gene diyor ki:

لاف تو محروم میدارد ترا
ترك آن پنداشت کن درمن درا

«Senin bu lâfın, seni mahrûm ediyor. O vehmi bırak da bana gel.»

آب گل خواهد که در دریا رود
گل گرفته پای آب و میکشد

«Çamurdaki su denize gitmek ister; fakat çamur onun ayağından yakalar, gitme diye çeker.»

Yâni; insandaki ruh, aslı bulunan Hakikat Denizine teveccüh etmek ister. Cesed ve nefsi ise onu salıvermek istemez.

کر رهاند پای خود از دست گل
گل بماند خشت و او شد مستقل

«Eğer su, yâni; ruh, ayağını çamurun, yâni; cesedinin ve nefsinin elinden kurtarabilirse, o müstakil olur, çamur da kurur kalır.»

Yâni; ölmeden evvel Hakta fâni olur.

Hazret-i Mevlânâ'nın şeyhi Seyyid Burhâneddîn Muhakkık Tirmizi (Kuddise sirruhu) demiştir ki: «Ruhun mebdî, Arş-ı İlâhî nurundandır. Arzın toprağı ise cismin aslıdır. Ahdi ve imtihanları kabul etmek için, Melik-i Cebbâr olan Allah Teâlâ, onların aralarını te'lif etmiş, birbirlerine alıştırmıştır. Şu halde ruh, gurbettedir, beden vatanındadır. İlâhî; garîb, mahzûn ve vatancüdâ olan rûha merhamet et.»

آن کشیدن چیست از گل آب را
جذب تو نقل و شراب ناب را

«Çamurun suyu çekmesi — yâni; cesedin rûhu hakikat deryâsına gitmekten menetmesi — nedendir? dersin, senin halis şarabla mezeye düşkünlüğün...»

Yâni; yiyip içmekle beden kuvvetlenir, rûha galebe eder.

همچنين هر شهوتي اندر جهان
خواه مال و خواه جاه و خواه نان

«Böylece gerek mal, gerek mevkî, gerek ekmek iştihası ve ihtirâsı,»

هر يکي زينهاترا مستي کند
چون نيای آن خارت ميزند

«Bunlardan her biri seni sarhoş eder. Eğer bunları bulamazsan o bulamayış sana keder ve mahmurluk verir.»

این خار غم دلیل آن شدست
که بدان مفقود مستی ات بدست

«O gam mahmurluğu şuna işârettir ki, o bulamadığın şeyin ihtirâ-siyle sarhoş oluşun kötü bir haldir.»

جز با اندازه ضرورت زین مگیر
تا نکرود غالب و بر تو امیر

«Mal, yemek ve içmek gibi şeylerin zarûret mikdârından fazlasını toplama ki nefsin sana gâlib ve hâkim olmasın.»

Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem buyurmuştur ki: «Habe-rin olsun ki her türlü mal, sâhibi için vebâldir. Çünkü Âhirette hesâbını verecektir. Ancak zarûrî ve elzem olanı müstesnâdır, vebâl değildir.»

Şu da unutulmamalı ki malın vebâl ve mûcib-i sül olmasi, onun kalb'de yer tutmasıyledir. Yoksa helâl kazanılmış olup da zekâtı, sada-kası verilen ve kalbde yer tutmayan mal hakkında: «Helâl mal, sâlih bir kimse için ne iyidir.» hadisi de vardır. Çünkü malı ve parası olan sâlih kimse o malı hayra sarfeder, fakirlere bakar, memlekete ve millete fay-dası olacak eserler meydana getirir. Sağlığında şükran ve minnet, öldük-ten sonra da (Allah rahmet eylesin) duâsını kazanır.

سر کشیدی تو که من صاحب دلم
حاجت غیری ندارم و اصلم

«Ben gönül sâhibi bir ârifim, başka birine muhtaç değilim; Hakka vâsıl olmuşum, diye kafa tutuyorsun.»

آبخنانکه آب در گل سر کشد
که منم آب و چرا جوم مدد

«Nasıl ki çamur içinde bulunan su da; ben suyum, niçin gayriden meded arayım, diye serkeşlik eder.»

دل تو این اکوده را پنداشتی
لاجرم دل ز اهل دل برداشتی

«Sen bu bulaşık kalbini hakikaten gönül sandın da erbâb-ı kulûb olan evliyâullahdan kalbini çektin.»

خودروا داری که آن دل باشد این
کو بود در عشق شیر و انگین

«Süt ve bal sevdasına düşen, senin o bulaşık kalbinin hakikaten gö-nül olmasını revâ görür müsün?»

لطف شیر و انگین عکس دلست
هر خوشی را آن خوش از دل حاصلست

«Sütün ve balın letâfeti gönül aksindendir. Her güzel'e güzellik gö-nülden gelir.»

Kalbi âsûde, vücudu sıhhatte olan bir kimseye süt de, bal da, sâir yiyecek ve içecekler de, hatta katıksız ekmek de hoş gelir. Bilâkis kalbi rahatsız olana ne yemek, ne içmek, ne de sâir latif şeyler hoş görünür. Demek ki her hoşluk, gönül hoşluğundan hasıl oluyormuş.

بس بود دل جوهر و عالم عرض
سایه دل چون بود دل را غرض

«O halde bir kimsenin kalbine sâhib-dil bir ârifin gölgesi maksûd olunca gönül cevher, âlem ârâz olur.»

آن دلی کو عاشق مالست و جاه
یا زبون این گل و آب سیاه

«Bir gönül ki mal ve mevkî âşıkı, yâhud çamurlu su gibi olan nefsanî arzularının zebûnu olmuştur.»

یا خیالاتی که در ظلمات او
می پرستد شان برای گفت و گو

«Yâhud karanlıklar içinde bir takım hayâlât ile konuşmak için onlara taparcasına meyletmiştir... O gönül, gönül değildir.»

دل نباشد غیر آن دریای نور
دل نظرگاه خدا وانگاه کور

«Nur deryâsı olandan mâadâsı hakikî gönül olmaz. Gönül Allah'ın nazargâhıdır; öyle iken nasıl kör olur da hakikati görmez.»

Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz: «Bir kalbe nûr-i İlâhî dâhil olursa inşirah bulur ve genişler.» buyurmuştur. «Yâ Resûlallah! Bunun alâmeti nedir?» diye sordular. Nebî-yî Ekrem: «Dâr'ul-gurur olan Dûnyadan uzaklaşmak; dâr'us-sürûr olan Âhirete teveccüh etmek, bir de ölüm gelmeden evvel hazır bulunmaktır.» cevâbını vermiştir.

تی دل اندر صد هزاران خاص و عام
در یکی باشد کداست آن کدام

«Allah'ın nazargâhı olan gönül, havas ve avamdan yüzbinlerce kimse bulunmaz. Ancak bir zât-ı ekmelde olur. O hangisidir?»

ریزه دل را بهل دل را بجو
تا شود آن ریزه چون کوهی ازو

«Sendeki gönül kırıntısını bırak da, tam ve sağlam bir gönül ara ki onun himmetiyle sendeki kırıntı da dağ gibi olsun.»

دل محیطست اندرین خطه وجود
ز ره می افشاند از احسان وجود

«Gönül sâhibi, bu varlık âlemini kaplamıştır. İhsan ve cömertliğiyle dâimâ altın saçar.»

از سلام حق سلامپاشار
می کشد براهل عالم اختیار

«O gönül sâhibi, Hakkın selâmından Âlem halkına selâmetler saçar.»

هر کرا دامن درستست و معد
آن نثار دل بدان کس میرسد

«Her kimin eteği dürüst ve hazır ise o gönül saçısına nail olur.»

دامن تو آن نیازست و حضور
هین منه دردامن آن سنگ فجور

«Senin eteğin niyazdır ve huzur-u kalbdır. Sakın o eteğe fışk u fü-cür taşlarını doldurma ki,»

تا ندرد دامن آن سنگها
تا بدانی تقدرا از رنگها

«O fışk u fücür taşları eteğini yırtmasın da, asıl parayı, sahte para-dan fark edesin,»

Asıl para'dan maksad : Evliyâullâhın feyziyle hâsıl olan zevkler ve meârifdir. Sahte para'dan murad da : şunun bunun ilim nâmına olan de-dikodusudur.

سنگ برکردی تو دامن از جهان
هم ز سنگ سیم و زر چون کودکان

«Sen Dünyâda eteğini taşla, hem çocuklar gibi altın ve gümüş zan-nettiğin taşlarla doldurmuşsun,»

آن خیال سیم و زر چون زرنبود
دامن صدقت درید و غم فزود

«O gümüş ve altın hayâli, hakikî altın olmadığı için, senin doğruluk eteğini yırttı ve gamını artırdı.»

کی نماید کودکانرا سنگ سنگ
تا نکیرد عقل دامنشان بچنگ

«Akıl/el atıp çocukların eteğinden tutmadıkça, taşlarla para diye oy-nayan çocuklara taşlar nasıl taş görünür?»

پیر عقل آمد نه آن موی سفید
مونمی کنجد دران بخت و امید

«İnsan akılla pîr olur. Saçı sakalı ağarmakla değil... O talih ve ümi-de kıl sığışmaz.»

«DEKUKÎ'NİN DUA VE ŞEFÂAT ETMESİNİ O CEMÂATIN İNKÂR ETMELERİ, UÇUB GAYB PERDELERİ ARKASINDA GİZLENMELERİ, DEKUKÎ'NİN DE BUNLAR HAVAYA MI ÇIKTILAR, YERE Mİ GİRDİLER? DİYE HAYRETE DÜŞMESİ.»

خجفی افتادشان باهمدگر
کین فضولی کیست از مای پدر

«Babalık; bu fuzuliliği eden bizden kimdir? diye aralarında fısıltı oldu.»

هریکی با آن دگر گفتند سر
از پس پشت دقوی مستر

«Her biri Dekûkî'nin arkasında olduğu halde yekdiğerine gizlice sır söylediler.»

گفت هر یک من نکردستم کنون
این دقای از درون، فی از برون

«Her biri; zâhiren de, bâtinen de bu duâyı ben etmedim, dedi.»

9968

گفت مانا کین امام مازدرد
بوالفضولانه مناجاتی بکرد

«Biri: gâlibâ imamımız derde düştü ve böyle fuzûli bir münâcâtta bulundu, dedi.»

9969

گفت آن دیگر که ای یاران یقین
مرمراهم می نماید اینچنین

«Diğer biri de: Arkadaşlar, bana da yakinen öyle görünüyor.»

9970

از فضولی بوده است از انقباض
کرد بر مختار مطلق اعتراض

«O, uğradığı derdin tesiriyle Allah'a ve onun kazâsına itiraz etti, dedi.»

Evliyâullahdan bazıları mutlak teslimiyet halinde bulundukları için, bir belânın def'i hakkında duâ etmeyi Allah'ın kazâsına itiraz sayarlar. Dekûkî'nin imam olduğu cemâat da böyle olduklarından geminin kurtulması için onun duâ etmesini hoş görmediler ve Dekûkî'yi bırakıp savuştular.

Dekûkî bundan bahis ile diyor ki :

9971

چون نظر کردم سپی تابنگرم
که چه میگویند آن اهل کرم

«O kerem sâhibleri ne diyorlar? diye arkama bakınca,»

9972

يك از يشارا ندیدم در مقام
رفته بودند از مقام خود تمام

«Onlardan birini de orada görmedim. Hepsi de bulundukları makamdan gittiklerdi.»

9973

نی بچپ، نی راست، نی بالا، نه زیر
چشم تیز من نشد بر قوم چیر

«Benim keskin gözümler; sağda, solda, yüksekte, alçakda hiçbir tarafta kendilerini göremedi.»

9974

درها بودند گویی آب گشت
نی نشان پاوانی کردی بدشت

«Sanki birer inci idiler de eridiler. Çölde ne ayak izleri, ne de bir toz görünüyordu.»

9975

در قباب حق شدند آن دم همه
در کدامین روضه رفتند آن رمه

«Hepsi de Allah'ın kubbelerine gizlenmişlerdi. O cemâatin hangi ravza'ya gittiklerini bilemedim.»

Bir Hadis-i Kudsîde Cenâb-ı Hak : «Benim velilerim, kubbelerim altında gizlidir. Onları benden başka kimse bilmez.» buyurmuştur. Bu Zevât-ı Kirâma (Mestûrin) derler ki halk, hattâ evliyâullahdan olanlar dahi onları bilmezler.

9976

در تحیر ماندم کین قوم را
چون بیوشانید حق بر چشم ما

«Cenâb-ı Hak, bu kavmi benim gözümünden nasıl gizledi? diye hayrette kaldım.»

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ diyor ki :

9977

آنچنان پنهان شدند از چشم او
مثل غوطه ماهیان در آب جو

«O Zevât-ı Kirâm, balıkların dere suyuna dalıp görünmedikleri gibi, Dekûkî'nin gözü önünden kayboldular.»

9978

سالها در حسرت ایشان بماند
عمرها در شوق ایشان اشک راند

«Dekûkî, yıllarca onlara hasret kaldı, ömür boyu onların şevkiyle göz yaşı döktü.»

9979

تو بگوئی مرد حق اندر نظر
کی در آرد با خدا ذکر بشر

«Ey gafil! Sen dersin ki: Bir velî, Allah ile beraberken beşeri nasıl zikreder?»

Ki Dekûkî onlara yıllarca hasret çeksin?

9980

جز ازین می خبید اینجا ای فلان
که بشر دیدی تو ایشانرا، نه جان

«Ey fülân kimse! Sen onları ruh değil, beşer görüyorsun. İşte merkeb burada yatıp kalıyor.»

Merkebin yatıp kalması: Bir bahsin anlaşılmasından kinâyedir.

9981

کار ازین ویران شدست ای مرد خام
که بشر دیدی تو ایشانرا جو عام

«Ey ham kimse! Sen onları da sâir halk gibi beşer görüyorsun.»

İşte bu görüşle iş bozuluyor ve hakikat örtülüyor.

Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimize hitâben Kur'-ân'da :

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ

Yâni: «Habîb-i Edîbim; (müşriklere) söyle ki: ben de sizin gibi beşerim, lâkin bana vahy olunur⁵⁹.» İşte farkımız buradadır, buyurulmuştur. Nitekim şöyle de bir beyit vardır: «Muhammed de beşerdir, lâkin her beşer gibi değil. Belki o taşlar arasında yakut gibidir.» Evet yakut da taştır amma kaldırım ve yapı taşı gibi değildir.

Avam müşrikler, peygamberlerine: «Siz de bizim gibi beşerden başka bir şey değilsiniz.» demişler. Enbiyâ-yı Kirâmın yalnız sûretlerini görmüşler, onların mâneviyatlarına nüfuz edememişlerdi. Evliyâullâhı kendileri gibi zanneden avâm-ı nâsın o Zevât-ı Kirâmı görüş ve bilişi de böyledir.

9982

تو همان دیدی که ابلیس لعین
گفت من از آتشم آدم ز طین

«Mel'un İblis, Âdem'in yaratılışını görmüş ve ona karşı secde emrine cevâben: ben ateşten halkedildim, Âdem çamurdan yaratıldı, demişti. Sen de evliyâullahı Şeytanın Âdem'i gördüğü gibi görüyorsun.»

Hazret-i Âdem filvâki çamurdan yaratılmış, fakat kendisine hilâfet-i İlâhiyye ihsan olunmuş, o yüksek mertebesi dolayısıyla meleklerin ihtiram secdesine kıble olmuştu. Şeytan da O'na secdeye me'mur iken, kibirlendi ve secde etmedi. Cenâb-ı Hakkın:

قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِإِيْدِي

Yâni: «Ey İblis; ellerimle halkettiğim Âdem'e secde eylemekten seni meneden nedir?⁶⁰» suâline:

(59) Sûrei Kehf: 110.

(60) Sûrei Sa'd: 75.

قَالَ آخِرُ مَنَّهُ خَلَقْتَنِي مِن نَّارٍ وَخَلَقْتَهُ مِن طِينٍ

Yâni : «Ben O'ndan hayırlıyım. Beni ateşden, onu ise çamurdan yarattın⁽¹⁾» demiş ve böylece : «Ateş, alevi itibariyle çamurdan yüksektir. Binaenaleyh ben de Âdem'den yükseğim. Yüksek olan alçağın önünde eğilmez. Ben de onun için secde etmedim.» mantık kıyasını yapmıştı.

9983

چشم ابلیسانه را یکدم بند
چند بینی صورت آخر چند چند

«Şeytanca olan gözü bir an kapa da şeytanca görüşten kurtul. Ne vakte kadar yalnız sûreti görüp duracaksın?»

9984

ای دقوق باد و چشم همچو جو
هین مبرامید ایشارا بجو

«Ey Dekûki! Onları görmekten ümidini kesme. Dere gibi yaş döken gözlerinle onları aramaktan hâlî kalma.»

9985

هین بجو که رکن دولت جستن است
هر کشادی در دل اندر بستن است

«Aklını başına al da ara ki, bulmak devlet ve seâdeti aramakla elde edilir. Gönüldeki fütûhât, bağlılıktan zuhûra gelir.»

9986

از همه کار جهان پرداخته
کو و کو میگوینان چون فاخته

«Bütün Dünyâ işlerinden kalben ferâğat ederek, üveyk kuşu gibi (kû kû - nerede, nerede) diye ara...»

(61) Sûrei Sa'd : 76.

9987

نیک بنگر اندرین ای محتجب
که دعا راست حق براستجب

«Ey gaflet perdesiyle gözü kapanmış olan iyi bak ve duâ et ki, Cenâb-ı Hak : (Bana duâ edin, size icâbette bulunayım) buyurmuştur.»

9988

هر کرا دل پاک شد از اغتلا
آن دعا اش میروند تا ذوالجلال

«Her kimin kalbi illetten sâlim olursa, duası, Zü'l-Celâl Ve'l-ikrâm olan Allah'ın kurb-i kabûlüne kadar gider.»

«DÂVUD PEYGAMBER ALEYHİSSELÂM ZAMÂNINDA ÇALIŞMADAN
VE ZAHMETSİZ HALÂL RIZIK İSTEYEN BİR TÂLİBİN HİKÂYESİ
VE DUÂSININ KABUL OLUŞU»

9989

یادم آمد آن حکایت کان فقی
روز و شب میکرد افغان و نفیر

«Gece gündüz feryad ve fiğan eden bir fakirin hikâyesi hatırıma geldi.»

9990

وز خدا میخواست روزی حلال
بی شکار و رنج و کسب از انتقال

«Avlanmaksızın, zahmet çekmeksizin, mal devri sûretiyle kazanmaksızın Allah'dan halâl rızık isterdi.»

پیش ازین گفتیم بعض حال او
لیک تمویق آمد و شد پنج تو

«Bundan evvel onun bâzı hallerinden bahsetmiştik. Lâkin araya bâzı bahisler girdiği için hikâyenin nakli gecikti ve öylece kaldı gitti...»

هم بگوینش کجا خواهد گریخت
چون ز ابر فضل حق حکمت برینخت

«Allah'ın fazl-u ihsân bulutu hikmet yağdırınca, o tâlibin hâlinin nereye kadar gittiğini söyleyeceğiz.»

Evet, Dâvud Aleyhisselâm'ın nübüvvet ve saltanatı zamânında bir adam, zahmetsizce halâl rızık bulması için uzun uzadıya duâlar etmiş, sonra kapısına bir sığır gelmiş; Allah gönderdi diye o sığırı kesmiş, sonra sığır sahibi mürâcaatla, malını yahut bedelini istemişti. Şimdi Hazret-i Mevlâna, hâdisenin alt tarafını hikâye ediyor ve diyor ki:

صاحب کاوش بدید و گفت هین
ای بظلمت کاومن گشته رهین

«Sığır sahibi onu gördü ve dedi ki: ey zulüm ederek benim sığırımı kesen!»

هین چرا کشتی بکو کار مرا
ایله و طرار انصاف اندرا

«Ey ahmak hırsız! İnsaf et ve aklını başına al da benim sığırımı niçin öldürdün? Onu söyle...»

گفت من روزی ز حق میخواستم
قبلهرا از لایه می‌آراستم

«Rızık tâlibi dedi ki: Ben Allah'dan rızık istiyor ve kibleyi münâ-caat ve niyazlarımla süslüyordum.»

Yâni; kibleye dönerek duâ ediyordum.

آن دعای کهنه‌ام شد مستجاب
روزی من بود کستم نک جواب

«Eskidenberi ettiğim o duâ müstecâp oldu. Sığır geldi; ben de rızık olduğu için kestim. İşte sana cevap...»

او بخشم آمد گرباش گرفت
چند مثنی زد بروش ناشدفت

«Sığır sahibi bu cevap üzerine hiddetlendi. Rızık tâlibinin yakasından tuttu ve sabredemiyerek yüzüne bir kaç yumruk vurdu.»

«İKİ HASMIN DA DÂVUD PEYGAMBER ALEYHİSSELÂM'IN
HUZÛRUNA GİTMESİ.»

میکشیدش تا بدادود بی
که بیا ای ظالم کیج و غبی

«Ve onu Dâvud Peygamber'in huzuruna kadar çekerek götürdü ve dedi ki: ey şaşkın ve ahmak zâlim; gel!»

حجت بارد رها کن ای دغا
عقل در تن آور و ماخویش آ

«Ey hiylekâr! Böyle soğuk hüccetleri bırak da aklını başına al ve kendine gel!»

این چه میگویی دعا چه بود بخند
بر سروریش من و خویش ای لوند

«Ey çapkın, ne söylüyorsun? Duâ ne oluyor? Benim yüziime ve sakalıma gülüp eğlenme!..»

گفت من باحق دعاها کرده ام
اندرین لایه بسی خون خورده ام

«Rızık tâlibi dedi ki: Ben Allah'a duâlar ettim. O tazarrûlarda çok zahmet çektim.»

من یقین دادم دعاها مستجاب
سرزن بر سنگت ای منکر خطاب

«Ben duâmın kabul olunduğunu yakinen biliyorum. Ey kötü hitaplı! Sen başını taşa vur...»

گفت کرد آید هین یاسمین
ژاژپنید و فشار این مهن

«Sığır sâhibi dedi ki: Ey müslümanlar toplanın da şu değersiz herifin saçmalarını dinleyin.»

ای مسلمانان دعا مال مرا
چون ازان او کند بهر خدا

«Ey müslümanlar! Allah rızası için söyleyin, duâ benim mâlımı nasıl olur da onun eder?»

گر چنین بودی همه عالم بدین
یک دعا املاک بردندی بکین

«Eğer buna imkân olsaydı bütün âlem duâ ederler, kin ve garazla birbirlerinin emlâkını gasbederlerdi.»

گر چنین بودی کدایان ضریر
مختم کشته بدنیدی و امیر

«Duâ ile ele birşey geçse idi, kör dilenciler, muhteşem ve muazzam birer bey olurlardı.»

روز و شب اندر دعا اندر ثنا
لایه گویان که تودهمان ای خدا

«Ki onlar, gece, gündüz niyaz ve tazarrû ederek derler ki: İlâhî; bize rızıkımızı sen ihsân et!»

تا تو ندی هیچ کس ندهد یقین
ای کشایند تو بکشایند این

«Sen vermezsen kimseler birşey vermez. Ey rızık kapılarını açan Allah! Şu ihtiyaç bağını da sen aç...»

خلق گفتند این مسلمان راست گوست
وین فروشنده دعاها ظلم جوست

«Halk dediler ki : Bu müslüman doğru söylüyor: bu duâ satıcısı, yâni; ettiği duâlardan bahsedenden ise, zâlimdir.»

این دعا کی باشد از اسباب ملک
کی کشید این را شریعت خود بساک

«Bu duâ nasıl mal ve mülk sebebi olabilir? Şariat, bunu nasıl ahkâmı arasında kabul eder?»

بیع و بخش و یا وصیت، یا عطا
یا از جنسی این شود ملکی ترا

«Ya satın almak, veya biri tarafından hibe olunmak, yahut da biri tarafından vasiyyet edilmek gibi hallerde sen bir mülk sahibi olursun.»

در کدامین دفترست این شرع نو
گاورا تو بازده یا حبس رو

«Bu yeni şariat hangi kitabta yazılıdır? Binâenaleyh, ya sığırı geri ver, yahut hapishaneye git.»

او بسوی آسمان میکرد رو
واقعه مارا نداند غیر تو

«Rızık tâlibi yüzünü gökyüzüne çevirerek dedi ki : Ya Rabbî; aramızdaki vâkıayı — yâni; benim duâ edişimi, senin de onu kabul buyuruşunu — sende başka kimse bilmez.»

در دل من آن دعا انداختی
صد امید اندر دلم افراختی

«O duâyı kalbime sen ilhâm ettin ve bende yüzlerce ümit uyandırdın.»

من نمی کردم گرافه آن دعا
همچو یوسف دیده بودم خوابها

«İlâhî, ben o duâyı beyhûde yere etmedim. Yusuf Aleyhisselâm gibi, rüyalar görmüş ve onun üzerine etmiştim.»

دید یوسف آفتاب و اختران
پیش او سجده کنان چون جا کران

«Yusuf Aleyhisselâm Güneş'in, Ay'ın ve onbir yıldızın kendisine secde ettiklerini rüyasında görmüştü.»

إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ
كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ ﴿٦٢﴾

Yâni; «Hani Yusuf pederine : Babacığım, ben rüyâ'da onbir yıldızla Güneş'in ve Ay'ın bana secde ettiklerini gördüm demişdi⁽⁶²⁾.» Yakub Aleyhisselâm, rüyânın delâletinden kendisinin, hareminin ve diğer oğullarının Hazret-i Yûsuf'a tâzimâtta bulunacaklarını anladığı için :

قَالَ إِنِّي لَا تَفْضُرُنِي يَا كَ عَلَى إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا

Yâni : «Oğlum, rüyânı biraderlerine anlatma, sonra sana bir tuzak kurarlar⁽⁶³⁾.» tavsiyesinde bulunmuştu. Görülen rüyâlar sahih olmak şar-

(62) Sûrei Yusuf : 4.

(63) Sûrei Yusuf : 15.

tiyle haktır. Hattâ Aleyhissalât Efendimize evvelâ vahiy ve ilhamlar rüyâ-yı sâdika şeklinde başlamış ve altı ay devam etmişti ki : «Rüyâ-yı sâdika, nübüvvetin kırkaltı cüz'ünden biridir.» hadisindeki kırk altı cüzden bir cüz, yirmüç senelik nebîlik müddetinin altı ayı demektir.

Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri, gördükleri rüyayı ashâbına haber verir, onların rüyâlarını tâbir ederdi. Rüyâ tâbiri, arablar arasında bir ilim olarak nesilden nesle intikal eylerdi. Hele Sıddîk-i Ekber (Radiyallâhü anh) tam mütehasse bir tâbirci idi. Bir defa Hazret-i Ayşe (Radiyallâhü anhâ) üç tane ay'ın kendi hücrelerine girdiğini rüyâsında görmüş ve pederine anlatmıştı. Sıddîk-ı Ekber o vakit sükût buyurmuş, Aleyhissalât Efendimiz irtihâl buyurup da, cesed-i şerif-i nebevî Hz. Ayşe'nin hücrelerine defnedilince, Hazret-i Ebû Bekir Ayşe'ye hitâben : «İşte gördüğün aylardan biri.» demişti.

Resûl-i Ekrem (Sallallâhü Aleyhi Vesellem) «Mübeşşirâtta başka nübüvvetten bir şey kalmamıştır.» buyurmuş; mübeşşirât nedir? sualine de; «Racûl-i sâlihînin gördüğü, yahud görüldüğü rüyâlardır.» cevâbını vermişti.

Keza «En doğru rüyâ, istihâre esnasında görüldür.» buyurmuştur. «İstihâre eden ziyana uğramaz, istişâre eden nedâmet çekmez.» diye de bir hadîs-i şerif rivâyet edilmiştir.

İstihâre : Bir işin hayırlı olup olmayacağını bildirmesi hususunda Allah'tan tazarrûda bulunmaktır. Allah rızâsı için iki rekât namaz kıılır, sonunda : «Yâ Rabbî, şu iş hayırlı mı, değil mi bana bildir!» diye duâ edilerek yatılır. Görülen rüyâdan o işin hayır mı, şer mi olacağı istidlâl olunur. İstihâre yapılması sünnettir.

10017

اعتمادش بود بر خواب درست
درچه وزندان جز آرا می نخست

«Hazret-i Yûsuf, rüyâ-yı sâdikaya itimâdı olduğu için, kuyuda ve zindanda kaldığı müddetlerde bile onun zuhûrunu bekliyordu.»

10018

ز اعتماد آن نبودش هیچ نم
از غلامی و ملام پیش و کم

«Rüyâsına itimadından dolayı kölelikten ve Züleyhâ meselesinde az çok melâmete uğramasından kederlenmemiştir.»

Malûm ya, Cenâb-ı Yûsuf'u, kardeşleri köle diye satmış, alanlar tarafından Mısır'a götürülmüş, Mısır veziri onu satın almış, sonra vezirin genç karısı Yûsuf'a arz-ı visâl eylemiş, Yûsuf o teklifi reddetmiş, zindana konularak yedi sene mahpus kalmış, sonra çıkarılıp, ölen vezirin yerine Mısır Azizi tâyin edilmişti.

10019

چون درافکندند یوسف را بچاه
بانگ آمد سمع اورا از اله

«Kardeşleri Yusuf'u kuyuya atınca, kulağına taraf-ı İlâhiden ses geldi ki :»

10020

که تو روزی شه شوی ای پهلوان
تا بمالی این جفا بررویشان

«Ey pehlivan! Sen bir gün mânevî pâdişah olacak ve ettikleri bu ce-fâyı kardeşlerinin yüzüne vuracaksın.»

Filvâki Hazret-i Yûsuf Mısır Azizi olunca, kardeşleri, zahire almak üzere Mısır'a gelmişler, Aziz'in huzuruna çıkmışlar; fakat aradan zaman geçmiş, köle diye sattıkları Yusuf'un böyle yüksek bir mevkiye geçeceği onlarca muhal olduğundan, biraderlerini tanıyamamışlardı. Hazret-i Yusuf onlara :

قَالَ هَلْ عَلِمْتُمْ مَا فَعَلْتُمْ بِيُوسُفَ وَأَخِيهِ إِذْ أَنْتُمْ
جَاهِلُونَ ﴿١٠﴾ قَالُوا إِنَّكَ لَأَنْتَ يُوسُفُ قَالَ أَنَا يُوسُفُ
وَهَذَا أَخِي قَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا إِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ
اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١١﴾

Yâni : «Siz câhilliğiniz dolayısıyla Yusuf'a ve kardeşine ne yaptığınızı biliyor ve hatırlıyor musunuz? diye sordu. Onlar : Sen hakikaten Yusuf musun? dediler. O da : Ben Yûsuf'um, bu da kardeşimdir. Cenâb-ı

Hak, bize (selâmet ve kerâmetle) lûtfetti. Zîrâ, hakikat şudur ki: Kim (Allah'dan) korkar, (belâlara) katlanırsa, hakikaten Allah iyilik edenlerin mükâfatını zâîi eylemez⁶⁴» dedi.

Bunun üzerine Yûsuf'un kardeşleri mahcup oldular ve:

قَالُوا لَئِنْ لَمْ يَنْزِلْ بِهِنَّ آيَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ
لَخَبِئْنَ بِهِنَّ أَنْفَهُنَّ بِمَا كَفَرْنَ ۚ فَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا
وَكَانُوا فِي شَكٍّ ۖ
الرَّحِيمِ ۝

Yâni: «Cenâb-ı Hakka yemin ederiz ki Allah, seni hakikat, bizden üstün kılmıştır. Biz hakikaten suçlu idik, dediler. Hazret-i Yûsuf da onlara: Bugün size hiçbir başa kakma ve ayıplama yoktur. Allah sizi mağ-firet buyursun. O merhametlilerin en merhametlisidir, dedi⁶⁵».

Bu âyetler, Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizle amcazâdesi ve süt kardeşi (Ebû Süfyân bin El-Hâris bin Abd'il-Muttalib) arasında da bir muhâvere zemini teşkil eylemişti. Ebû Süfyân, nübüvvetten evvel Resûl-i Ekrem'le sevişir ve gayet samîmi görüşürdü. İlân-ı Nübüvvetten sonra Ebû Leheb gibi o da Peygambere düşmanlık göstermiş, hattâ hic-viyyeler tanzim eylemiş, Peygamber şairi Hassan bin Sâbit de bunlara karşılık söylemişti. Bu zât, bilâhère söylediklerine peşimân oldu, Resûlul-lâh'a ittibâ ve itizâr etmek üzere Medine'ye müteveccihen yola çıktı. Yol-da Zât-i Risâlete rast geldi. Çünkü Aleyhissalât Efendimiz Mekke fethine gidiyordu. Ebvâ mevkiinde tesâdüf vâki oldu. Fakat Resûl-i Ekrem, onun yüzüne bakmadı. Ebû Süfyân çok müteessir oldu. Sonra Hazret-i Ali'nin tâlimiyle huzûr-u Nebeviye gidip:

«(Kardeşleri) Allah'a yemin ederiz. Allah seni hakikat bizden üstün kılmıştır. Biz doğrusu (sana yaptığımız harekette) suçlu idik dediler⁶⁶» âyetini okudu. Risaletpenah Efendimiz de:

«(Yûsuf) da: Size, dedi, bugün hiçbir başa kakma ve ayıplama yok. Sizi Allah yarlıgasın. O, esirgeyicilerden daha esirgeyicidir⁶⁷» Âyet-i Kerimesini okuyarak onun eski münasebetsizliklerini affetti.

(64) Sûrei Yusuf : 89-90.

(65) Sûrei Yusuf : 91-92.

(66) Sûrei Yusuf : 91.

(67) Sûrei Yusuf : 92.

Gelelim bahsimize :

10021

قَالَ ابْنُ بَانَكٍ نَايِدِ دَرِ نَظَرِ
لَيْكَ دَلْ بِشَنَاحَتِ قَائِلِ رَا زَاثِرِ

«Hazret-i Yûsuf'a kuyuda iken seslenen görünmüyordu. Lâkin kalb, söyliyeni eseriyle tanıyordu.»

Abdülkadir Geylânî (Kuddise sirruhu) hazretleri bir gün: «Yâ Abdülkadir! Seni ibâdetten affettim» meâlinde olmak üzere, söyleyeni görünmeyen bir söz işitmiş ve: «Defol yâ mel'ûn!» diye mukâbele etmiş. Şeytan hemen meydana çıkmış ve: «Söyliyenin iblis olduğunu nerden anladın?» diye sormuş. Hazret-i Gavs de: «Beni ibâdetten muaf tutan hitâbından anladım. Çünkü böyle bir hitab Peygamberlere bile olma-mıştı.» cevâbını vermiş.

Ehlullah Hazerâtı hâtıfı ve mânevî hitâbâtı böylece tesirlerinden an-larlar, o hitabların Rahmâni mi, Şeytanî mi olduğunu idrak ederler.

10022

قَوْنِي وَرَاحَتِي وَمَسْنَدِي
دَرْمَانِ جَانِ فَتَادِشِ زَانِ نَدِي

«O nidâdan Hazret-i Yûsuf'un ruhuna bir kuvvet, bir rahat ve huzur geliyordu.»

10023

جَارِهْ شَدِ بَرُوِي بِدَانِ بَانَكِ جَلِيلِ
گَلَشَنِ وَبَزْمِي چُو آتَشِ بِرَخْلِيلِ

«O âli nidâ tesiriyle kuyu Hazret-i Yûsuf'a, ateşin Cenâb-ı Halilullâh'a olduğu gibi, güllük ve mânevî bir meclis oldu.»

Vak'a malûmdur. Hazret-i İbrâhim puthâneye girmiş, fırsat bulup içindeki putları kırmış, kullandığı baltayı en büyük putun boynuna as-mıştı. Bundan dolayı O'nu ateşe attılar. Fakat:

فَلَنَّا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَى

ابراهيم

Yâni : «Ey ateş; İbrahim'e karşı soğuk ve selâmet ol!» Emr-i İlâhisiyle ateş Halilullah Hazretlerini yakmamış, hattâ bir gül bahçesi hâlini almıştı.

10024

هرچفا که بعد زانسن میرسد
اودان قوت بشادی میکشید

«Hazret-i Yûsuf, ondan sonra ne türlü cefâlara uğradıysa o nidânın vermiş olduğu kuvvetle, sevinerek o ezâ ve cefâlara tahammül etmişti.»

10025

همچنانکه ذوق آن بانکت الت
در دل هر مؤمنی تا حشر هست

«Onun gibi, (Elestü birabbiküm) hitâbının zevki, kıyâmete kadar her mü'minin kalbinde vardır.»

Cenâb-ı Hak, ruhları yaratınca bunlara (Elestü birabbiküm) yâni; «Ben Rabbiniz değil miyim?» diye sormuş, ruhlar da : (Belâ) yâni; «Evet Rabbimizsin!» diyerek Allah'ın Ulûhiyyetini tasdik ve kendilerinin übüdiyyetini de itiraf eylemişlerdi.

10026

تا نباشد در بلاشان اعتراض
نی ز امر و نهی حق شان انقباض

«Ruhlara böyle hitab edilmesi ve mü'minlerin kalbinde o hitabın

zevkinin devam etmesi, onların belâlara, Hak'kın emir ve nehiyelerine itiraz etmemeleri içindi.»

Hazret-i Mevlânâ buna bir misal irâd ediyor :

10027

لقمه حکمی که تلخی می نهد
گلشکر اورا گوارش میدهد

«Bir hekim ilâcı, mü'minin ağzına acılık verirse, gül mâcûnu onu hazmettirir ve acılığını giderir.»

Meselâ; kinin gibi acı bir ilâç alınacak olursa, onun acılığı insanı rahatsız eder, fakat üstüne tatlı bir şey yenirse ağızdaki acılık zâil olur.

İşte (Elestü birabbiküm) hitâbının gönüllerdeki zevki ve neşesi felâket ve musibet acılıklarına karşı gülbeşeker mâcûnu gibidir ki o acılıkları izâle eder.

10028

گلشکر آنرا که نبود مستند
لقمرا ز انکار اوقی میکند

«Gülbeşeker'i kullanmayan ise o lokmayı, o ilâcı inkâr ederek istif-râğ eder.»

(Elestü birabbiküm) hitâbına ve Cenâb-ı Hakkın, Rabbül-âlemîn ve Fa'âlün-limâ Yürüd olduğuna istinâd etmeyen, onun kazasıyla zuhûra gelen her şeye rızâ ve teslimiyyet göstermeyen kimse ise, mâruz kaldığı belâları hazmedemez, inkâr ve itirâz sûretiyle bir takım herzeler kusar.

10029

هر که خوابی دید از روز الت
مست باشد در ره طاعت مست

«Her kim (Elestü birabbiküm) gününde bir rüyâ gördü ise, tâât ve ibâdât yolunda mest olur gider.»

میکشد چون اشتر مست این چوال
بی فتور و بی کان و بی ملال

«Devecinin okuduğu maval tesiriyle mest olmuş deve gibi, yorulmaksızın, şüpheye düşmeksizin, acı ve ızdırab duymaksızın bu ibâdât çuvalını taşır durur.»

کفک تصدیقش بگرد پوزاو
شد گواه منی داسوزاو

«Ağzının etrafındaki köpük, onun yürek yakan mestliğinin şahidi olur.»

Devenin ağzı köpürür. Bu onun mest ve neş'eli oluşunun alâmetidir. Mü'minin ağzındaki iman ve tevhid de kalbindeki zevk ve neş'e işâretidir.

اشتر از قوت جو شیر نرشد
زیر بار ثقل اندک خوارشده

«Bu şevkin tesiriyle deve erkek arslan gibi olduğu ve ağır yük taşıdığı halde az yiyici olmuştur.»

ز آرزوی ناکه صدفاقه برو
می نماید کوه پیش تارمو

«Dişi deve arzusuyla yüzlerce zahmet ve açlık çeker. Yine o arzu ile bir dağ, ona kıl teli gibi görünür.»

Bir deve böyle olur da, Allah'a vuslat arzusu ile zevklenmiş ve şevklenmiş olan bir mü'min, musibetlere, belâlara ve ibâdetlerin yorgunluklarına tahammül etmez mi? Nitekim Cenâb-ı Hak : «Sabr ve salât ile Allah'dan yardım isteyin. Hakikaten o namaz, Allah'dan korkmayanlara büyük ve ağırdır.» buyurmuş, ibâdetlerin huzû ve huşû sahiblerine ağır gelmediğini bildirmiştir.

در است آنکو چنین خوابی ندید
اندین دنیا نشد بنده و مرید

«(Elestü) âleminde böyle bir rüya görmeyen, bu dünyâda ehlullah bendesi ve müridi olmadı.»

ور بشد اندر تردد صدله
یک زمان شکر ستش و سالی گله

«Olsa bile gönlünde yüzlerce tereddüt vardır. Bir an şükrederse bile bir sene şikâyetle bulunur.»

بای پیش و بای پس در راه دین
می نهد باصد تردد بی یقین

«Din yolunda yüzlerce tereddüdle öne doğru bir adım atarsa, öbür adımı arda doğru gider.»

وامدار شرح اینم نک کرو
ور شتابت از الم نشرح شنو

«Bu bahsi açıklamak benim borcum olsun. Eğer sen acele öğrenmek istersen (Elem Neşrah) sûresini oku!»

الْمَنْشَرُحُ لَكَ صَدْرَكَ

Yâni : «(Habibim) göğsünü senin (faiden) için açıp da genişletmedik mi?»

Buradaki yükün tefsirinde bir çok söz söylenmiş ve ibâdetin yahud Risâletin ağırlığı denmiştir. Hazret-i Peygamberin geceleri sabahlara ka-

dar süren ibâdeti ve yalnız başına çıkıp müşrikleri Tevhîde ve Hak Dinine dâveti pek ağır ve tahammülü müşkil bir yük idi. Fakat Cenâb-ı Hak o müşkili kolaylaştırdı ve Resûl-i Ekrem'e tâkat ve tahammül ihsan etti. Onun gibi, huzû ve huşû sâhibi müslümanlardan da, Allah, namazın ağırlığını kaldırdı, şevk ve şetâretle namaz kılmaya onları muvaffak etti.

10038

جون ندارد شرح این معنی کران
خر بسوی مدعی گاوران

«Bu manânın şerhine nihayet yoktur. Onun için merkebi öküzünü dâvâ edene doğru sür.»

Yâni; o bahse gel.

10039

گفت کورم خواند زین جرم آن دغا
بس بلیسانه قیاست ای خدا

«Helâl rızık tâlibi düâsında diyordu ki: Yâ Rabbi bu hiylekâr adam, bana cürüm isnâd ederek, kör dilenci diyor ve şeytancasına bir kıyas yapıyor.»

10040

من دعا کورانہ کی میکرده ام
جز بخالق کدی کی آورده ام

«Ben ne zaman kör dilenci duâsı ettim, Yaradandan başkasından ne zaman bir şey istedim?»

10041

کور از خلقان طمع دارد ز جهل
من ز تو کز تست همدشوار سهل

«Kör dilenci, cehli dolayısıyla halkın bir şey vermesini umar. Ben ise yalnız senden istedim. Çünkü her müşkil senin lûtfunla kolaylaşır.»

10042

آن یکی کورم ز کوران بشمرید
او نیاز جان و اخلاصم ندید

«O kalbi kör olan davacı, beni kör dilencilerden saydı; ruhumun niyazını ve kalbimin ihlâsını göremedi.»

10043

کورئ عشقت این کورئ من
حب یعی و یصم است ای حسن

«Bu benim körlüğüm, aşkın verdiği körlüktür. Ey güzel kimse! Sevdigi şey, insanı kör ve sağır yapar derler ya... Bu körlük o körlüktür.»

Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz: «Bir şeye muhabbetin, o şey hakkında seni kör ve sağır eder, ondaki çirkinliği göremez ve aleyhinde söylenilen şeyleri işitemezsin.» buyurmuştur.

10044

کورم از غیر خدا بینا بدو
مقتضای عشق این باشد نگو

«Allah'dan başkasına körüm, fakat müşâhede-i İlâhiyyede gözüm açıktır. Aşkımın muktezâsı da budur.»

10045

تو که بینایی ز کورانم مدار
دائرم برگرد لطف ای مدار

«İlâhî sen ki görücü ve bilicisin, beni körlerden addetme! Ey âşıkların medâr-ı muhabbeti olan Allah! Ben lûtf ve inâyetin çevresini dolaşmaktayım.»

10046

آنچنانکه یوسف صدیق را
خواب بنودی و گشتش متکا

«Yûsuf-u Sıddîk Aleyhisselâma bir rüya göstermiştin de, ona güvenmişti...»

10047

مرصرا لطف توهم خوابی نمود
آن دعای بخدم بازی نبود

«Senin lûtfun bana da bir rüyâ gösterdi; o hadsiz, hesabsız duâlarım oyun değildi.»

10048

می‌داند خلق اسرار مرا
ژاژ میدانند گفتار مرا

«Halk benim esrârımı bilmiyor da sözlerimi hezeyân sanıyor.»

10049

حق‌شانست و که داند راز غیب
غیر علام سر و ستار عیب

«Hakları da var. Gayb sırrını, sırları bütünüyle bilen ve ayıpları tamamiyle örten Allah'dan başka kim bilebilir ki?»

10050

خضم گفتش رو بمن کن حق بگو
رو چه آسمان کردی عمو

«Hasmı dedi ki: Amca, neden yüzünü semâya çevirmişsin? Bana dön de doğruyu söyle.»

10051

شیدی آری غلط می‌افگنی
لاف عشق و لاف قربت می‌زنی

«Hiylekârlık ediyor ve halkı aldatmak istiyorsun; aşkdan ve Allah'a yakınlıktan dem vuruyorsun.»

10052

با کدامین روی چون دل‌درد
روی سوی آسمانها کرده

«Sen kalbi ölmüş birisin... Hangi yüzle yüzünü semâlara çeviriyor-sun?»

10053

غلفله در شهر افتاده ازین
آن مسلمان می‌نهد رو بر زمین

«Bu hâdise sebebiyle şehre ve halk arasına bir gulgule düştü. O müslüman da yüzünü yere koydu, yâni; secdeye kapandı.»

Şöyle diyerek ki :

10054

کای خدا این بنده را رسوا مکن
گر بدم هم سر من پیدا مکن

«Yâ Rabbi; bu kulunu rüsvây eyleme. Eğer kötü bir kul isem de sırrımı meydâna çıkarma.»

10055

تو همی دانی که شهای دراز
که همی خواندم ترا با صد نیاز

«İlâhî sen bilirsin, uzun geceler de bilir ki, ben yüzlerce duâ ve niyâz ile yalvardım.»

10056

پیش خالق این را اگر خود قدر نیست
پیش تو همچون چراغ روشن نیست

«Bu duâların halk indinde kadr ve itibârı yoksa da, senin huzurunda parlak bir kandil gibidir.»

«DÂVUD ALEYHİSSELÂMIN İKİ HASMI DİNLEMESİ VE
KEYFİYETİ DÂVÂCIDAN SORMASI»

10057

چونکه داود بی آمد برون
گفت هین چونست این احوال چون

«Davud Peygamber evinden dışarıya çıkınca: Bu ne, ne var, ne oldu? Anlatım dedi.»

10058

مدعی گفت ای نبی الله داد
گاومن درخانه او درفتاد

«Dâvâcı dedi ki: Yâ Nebiyyallah, adâlet isterim. Benim sığırım bunun evine gitmiş.»

10059

کشت گاومرا پرسش که چرا
گاو من کشت او بیان کن ماجرا

«Bu da tutmuş onu kesmiş. Suâl buyur ki, niçin sığırımı kesmiş, mâcerâyı anlatsın.»

10060

گفت داودش بگو ای بوالکرم
چون تلف کردی تو ملک محترم

«Dâvud Aleyhisselâm rızık tâlibine: Ey kerem sahibi! Sen bu muhteremin malını, niçin telef ettin?»

10061

هین پراکنده مگو حجت بیار
تا بیکسو گردد این دعوی و کار

«Dikkat et, saçmalama, huccet ve delil getir ki, bu dâvâ ve bu iş halledilsin.»

10062

گفت ای داود بودم هفت سال
روزشب اندر دعا و درسوآل

«O dedi ki: Ey Dâvud! Yedi senedir gece gündüz duâ ediyor ve Allah'dan:»

10063

این همی جستم ز یزدان ای خدا
روزی خواهم حلال و بی عنا

«(Yâ Rabbî helâl ve zahmetsiz bir rızık istiyorum) diye niyazda bulunmaktayım.»

10064

مرد وزن برناله من واقفند
کودکان این ماجرا را واصفند

«Benim bu türlü niyazıma erkek ve kadın vâkıftır. Çocuklar bile bu mâcerâyı vasf ve târif ederler.»

10065

تو پرسى از هر که خواهى این خبر
تا بگويد ابى شکنجه و بی ضرر

«Bu hususu kime istersen sor, derhal söyleyiversin.»

10066

هم هویدا پرسى و هم پنهان ز خلق
که چه میگفت این گدای ژنده دل

«Bu eski abalı fakir neler söylüyor ve nasıl duâ ediyordu diye, hem alenî, hem de gizli olarak halktan sor.»

10067

بعد ازین جمله دعا و این فغان
گاوی اندر خانه دیدم ناگهان

«Bu duâ ve niyazlardan sonra ansızın eve bir sığır geldiğini gördüm.»

10068

چشم من تاریک شده از بهر لوت
شادی آنکه قبول آمد قنوت

«Rızık için değil, duâmın müstecâb olması sevinciyle gözlerim karardı.»

10069

کشم آنرا تادم در شکر آن
که دعای من شنود آن غیب دان

«Gaybı bilen Allah, duâmı işitti ve kabul etti diye şükranе olarak o sığırı kestim.»

10070

گفت داود این سخنهارا بشو
حجت شرعی درین دعوی بگو

«Dâvud Aleyhisselâm dedi ki: Bu sözleri bırak da bu dâvâda şer'i hüccet olacak bir delil göster.»

10071

تو روا داری که من بی حجتی
بنم اندر شهر باطل سنتی

«Benim şer'i bir hüccet olmadan, batıl bir hüküm vermemi sen câiz görür müsün?»

10072

این که بخشیدی، خریدی وارثی
ریعرا چون بیستانی حارثی

«Sığırı sana biri mi bağışladı, satın mı aldın, yoksa vâris misin? Mahsûl nasıl alıyorsun, çiftçi misin?»

10073

کسب را همچو زراعت دان عمو
تا نکاری دخل نبود آن تو

«Amca, kazancı da ziraat gibi bil! Ekmeyince mahsûl senin olmaz.»

10074

آنچه کاری بد روی آن آن تست
ورنه این بیداد بر تو شد درست

«Her ne ekersen onu biçersin. Ekip biçtiğin senin olur. Yoksa ettiğin bu zulüm, senin aleyhine çıkar.»

10075

رو بده مال مسلمان کز مگو
رو بجو دام و بده باطل مگو

«Git, şu müslümanın malını ver ve eğri büğrü söyleme! Git, borç bul, sığırın bedelini ver ve bâtil söyleme!»

10076

گفت ای شه تو همین میگویم
که می گویند اصحاب ستم

«Helâl rızık tâlibi dedi ki: Ey şâh-ı Nübüvvet, sen de zulüm sâhiblerinin dediğini mi söylüyorsun?»

10077

سجده کرد و گفت ای دانای سوز
درد دل داود انداز آن فروز؛

«O kimse secde ederek dedi ki: Ey benim kalbimdeki ateşi bilen Allah, o harâreti Dâvûd'un kalbine de duyur.»

10078

دردش نه آنچه تو اندر دلم
اندر افکندی برارای مفضل

«Ey fazl u kerem sahibi olan Rabbim, benim kalbime saldıgın bu harâreti Dâvûd'un kalbine de sal...»

10079

این بگفت و گریه در شد های
تادل داود بیرون شد رجای

«Bunu söyledi ve hıçkırâ hıçkırâ ağlamaya başladı. O kadar ki, Dâvûd'un kalbi yerinden oynadı.»

10080

گفت هین امروز ای خواهان گاو
مهلتم ده وین دتا و برا مکار

«Dâvûd Aleyhisselâm dedi ki: Ey sığır tâlibi, bugün bana mühlet ver ve bu dâvâ'nın görülmesinde ısrar etme...»

10081

تا روم من سوی خلوت در نماز
پرسم این احوال از دانای راز

«Ben halvethâneme gidip namaz kılayım ve bu hâli sırları bilen Cenâb-ı Haktan sorayım.»

10082

خوی دارم در نماز آن التفات
معنی قره عینی فی الصلات

«Namazda Allah'ın iltifâtına alışmışımdır. (Namaz gözümün nurudur.) sözünün mânâsı da budur.»

«Gözümün nuru namazdadır.» Hadis-i Şerifine işârettir.

10083

روزن جانم کشاده از صفا
می رسد بی واسطه نامه خدا

«Safâ-yı derûnumdan rûhumun penceresi açılmıştır. Oradan vâsitasız olarak Allah'ın vahyi gelmektedir.»

10084

نامه و باران و نور از روزنم
می فتد در خانه ام از معدنم

«Allah'ın vahiy ve feyz yağmuru, rahmeti ve nuru mâdenimden ve hakikatimden gelir; penceremden evime girer.»

Bir Hadis-i Kudside: «Namazı benimle kulum arasında ikiye böldüm. Kulum için de istediği verilecektir.» buyurulmuştur. Sûre-i Fâtihâ'nın (Elhamdülillâhi rabbil âlemin) den (İyyâkena'büdü ve iyyâkenestain) âyetine kadar olan kısmı Cenâb-ı Hakka âiddir. Çünkü hamd ve senâ'yı ve übüdiyyet itirâfını hâvîdir. (İhdinassıra'dalmüstakim) den (Veledâal-lin) e kadar olan kısmı da kula âiddir. Zira hidâyet talebini ihtivâ eder. Binâenaleyh: «Kulum için istediği verilecektir.» vâd-i kerîmi mûcibince namazda göze nur ve kalbe mânevî bir sürûr hâsıl olur.

10085

دوزخست آن خانه کان بی روزنست
اصل این ای بنده روزن کردنست

«Penceresi olmayan bir ev cehennem gibidir. Ey kul, dinin aslı mânevî bir pencere açmak ve oradan tevhid ve hidâyet ziyâsı alarak kalbi aydınlatmaktır.»

10086

تیشه دره پیشه کم زن بیا
تیشه زن در کندن روزن هلا

«Her ormana balta vurma da gel, himmet kazmasını, o mânevî pencereyi açmak için kalbe vur.»

10087

یا نمدانی که نور آفتاب
عکس خورشید برونست از حجاب

«Bilmiyor musun ki bu güneşin ziyâsı, hicabtan hâriç olan bir hakikat güneşinin aksidir.»

10088

نور این دانی که حیوان دیدم
پس چه کرمنابود بر آدم

«Bu zâhiri güneşin ziyâsını hayvanlar bile görmektedir. O halde (Velekad kerrramnâ benî adem) iltifâtının mânâsı nedir?»

Bu beyt Hazret-i Dâvûd İlsânındandır. (Velekad Kerramnâ), yâni; «Biz, Âdem oğullarını mükerrrem ve sâir hayvanlardan mümtâz kıldık.» Âyet-i Kerimesine işârettir.

10089

من چه خورشیدم درون نور غرق
می ندانم کرد خویش از نور فرق

«Ben Güneş gibi nûra müstağrakım. Kendimi nurdan ayırd edemiyorum.»

10090

رفتم سوی نماز و آن خلا
بهر تعلیمست ره مخلق را

«Halvete ve namaza gidişim, halka yol göstermek içindir.»

10091

کثر نهم تا راست گردد این جهان
حرب خدعه این بود ای پهلوان

«Bu cihan doğru gitsin diye bir eğri söylüyorum. Ey pehlivan (Harb hiledir.) bu demektir.»

Hadis-i Şerifte: «Harb, düşmanı aldatmak ve bu sûretle muharebeyi kazanmaktır.» buyurulmuştur. Bu itibarla, Hz. Davud: «Ben de seyr ü sülûk muhârebesini kazanmak için halvet ve ibâdeti kendime isnâd ediyorum. Hakikatı söyleyecek olsam herkes şaşırırdı, ben de rehberlik harbini kaybederdim. Nitekim Hadis-i Şerifte: «Biz peygamberler nâs'ın derecesine inmeye ve onların akılları erebilecek derecede söylemeye mecburuz.» buyurulmuştur. Onun için ben de; «halvete gideceğim, namaz kılacağım.» diye o fiilleri nefsimi isnâd ediyorum. Hakikatte ise o kuvvetleri bana veren Allah olduğu için, o hareketlerin fâili de odur.» diyor.

10092

نیست دستوری و گر نه رنجی
گرد از دریای راز انگیزی

«Esrâr-ı hakikati söylemeye Dâvud için izin yoktur. Yoksa o esrârı ortaya döker ve esrâr deryâsından tozlar koparırdı.»

10093

همچنین داود میگفت این نسق
خواست گشتن عقل خلقان محترق

«Dâvud Aleyhisselâm bu üslûbda söylüyordu. Halkın akli da yanmak derecesine gelmişti.»

Yâni; Esrâr-ı Vahdete tahammülleri olmadığından, bu sözlerden halk çıldıracak dereceye gelmişti.

10094

بس گریبتاش کشید از بس یکی
که ندارم در یکی او شکی

«O esnâda arkasından biri: ben Allah'ın birliğinde şek etmem, diyerek Dâvud'un yakasından çekti.»

10095

باخود آمد گفت را کوتاه کرد
لب بست و عنم حاتنگاه کرد

«Hazret-i Dâvud, daldığı istiğrâktan kendine geldi, dilini tuttu ve halvethânesine çekildi.»

«HAKKIN MEYDANA ÇIKMASI İÇİN, DÂVUD ALEYHİSSELÂM'IN HALVETHANESİNE GİTMESİ»

10096

درفرو بست و برفت آنکه شتاب
سوی محراب و دعای مستجاب

«Halvethâne kapısını kapadı. Müstecâb olacak bir duâ etmek üzere mihrab tarafına koştu.»

10097

حق نمودش آنجه بنوش تمام
گشت واقف برسزای انتقام

«Cenâb-ı Hak, ona gösterdiğini temâmiyle gösterdi. İntikâma lâyık olan şahsın kim olduğuna vâkıf oldu.»

10098

روز دیگر جمله خصمان آمدند
پیش داود پیبر صف زدند

«Ertesi gün bütün dâvâcılar geldiler. Dâvud peygamberin huzurunda saf oldular.»

10099

همچنان آن ماجراها باز رفت
زودزد آن مدعی تشنیع زفت

«Evvelki gibi iddialar ve müdâfaalar tekrarlandı. Müddeî, yine o fakir hakkında ağır ağır ta'n ve teşnî'de bulundu.»

«DÂVUD PEYGAMBER ALEYHİSSELÂMIN SIĞIR SAHİBİNE DAVASINDAN VAZGEÇMESİNİ SÖYLEMESİ, SIĞIR SAHİBİNİN DÂVUD ALEYHİSSELÂMI KINAMASI»

10100

گفت داودش خمش کن رو بهل
این مسلمانرا زگاوت کن بجل

«Hazret-i Dâvud, öküz sâhibine dedi ki: Ta'n ve teşniden vazgeçip, git sığırını bu müslümana helâl et.»

10101

چون خدا پوشید بر تو ای جوان
رو خمش کن حق ستاری بدان

«Ey genç! Mâdem ki Allah seni setretti, sen de (Settâr) lık hakkını bil de sükût ederek git.»

10102

گفت واویلی چه حکمت این چه داد
از پی من شرع نوحواهی نهاد

«Sığır sâhibi dedi ki: Eyvahlar olsun! Bu nasıl hüküm, bu nasıl adâlet? Benim için yeni bir şeriat mi kurmak istiyorsun?»

10103

رفته است آوازۀ عدلت چنان
که معطر شد زمین و آسمان

«Adâletinin şöhreti o kadar yayılmıştır ki, onun râyihasından yer ve gök güzel kokulara bürünmüştür.»

Öyle olduğu halde :

10104

برسگان کور این اسم زفت
زین تعدی سنگ و که بشکافت تفت

«Bu zulüm, kör köpeklerle bile yapılmamıştır. Bu tecâvüz ve cefâdan, taşlar ve dağlar yarılmıştır.»

10105

همچنين تشنيع ميزد برملا
كالصلا هنگا ظلمت الصلا

«Ey müslümanlar; gelin bana yapılan zulmü görün! diye kalabalığa karşı Hazret-i Dâvud'a ta'n ve teşnî'e devam etti.»

«DÂVUD ALEYHİSSELÂMIN, SIĞIR SAHİBİNE: CÜMLE MALINI
ONA VER! DİYE HÜKMETMESİ»

10106

بعد زان داود گفتش ای عنود
جمله مال خویش اورا بخش زود

«Ondan sonra Dâvud dedi ki: Ey inadcı adam; çabuk cümle malını ona bağışla!»

10107

ورنه کارت سخت کردد گفتمت
تا نکرده ظاهر ازوی استمت

«Yoksa sana söylüyorum ki işin sarpa saracaktır. Çabuk, malını ona ver ki zulmün meydana çıkmasın.»

10108

خاك برسر کرد و جامه بردريد
كه بهر دم ميكني ظلمي منيد

«Sığır sâhibi: her an zulmü artırıyorsun diyerek, başına toprak saçtı ve elbisesini yırttı.»

10109

يکدمی ديگر برين تشنيع راند
باز داودش به پیش خویش خواند

«Bir müddet böylece ta'n ve teşnî'e devam etti, Dâvud Aleyhisselâm onu tekrar huzuruna çağırdı.»

10110

گفت چون بخت نبود ای بخت کور
ظلمت آمد اندک اندک در ظهور

«Dedi ki: Ey kör tâlihli, bahtın olmadığı için zulmün yavaş yavaş meydana çıktı.»

10111

ريده انگام صدر و پيشگاه
ای دريغ از چون تو خر خاشاک و کام

«Pislemiş olduğun halde baş sedire ve yüksek mevkiye geçmek istiyorsun — yâni; haksız iken hak iddia ediyorsun. — Senin gibi bir eşeğe ot ve saman bile yazıktır.»

10112

روکه فرزندان تو باجفت تو
بندگان او شدند افزون مگو

«Haydi git ki çocukların ve karın da onun kölesi ve câriyesi oldu. Fazla söyleme.»

10113

سنگ بر سينه می زد بادودست
ميدويد از جهل خود بالادوست

«Bu hüküm üzerine sığır sâhibi iki eliyle göğsüne taş vuruyor, ne yapacağını bilemediği için yukarı aşağı koşuyordu.»

10114

خلق اندرهم ملامت آمدند
کز ضمير کار او غافل بدند

«Halk da Hazret-i Dâvud'u hükümlerinden dolayı kınamaya başladılar. Çünkü O'nun hükmündeki sırdan, yâhud sığır sâhibinin işlemiş olduğu bir cinâyetin hakikatinden gâfil idiler.»

10115

ظالم از مظلوم کی داند کسی
کو بود سخره هوا همچون خسی

«Hevâ-yi nefsin bir ot gibi zebunu olan kimse, zâlimi mazlûmdan nasıl fark edebilir?»

10116

ظالم از مظلوم آن کسی پی برد
کو سر نفس ظلوم خود برد

«Kendi zâlim nefsinin başını kesmiş — yâni; nefsinin mağlûb etmiş — kimse, zâlim ile mazlûmu ayırdedebilir.»

10117

ورنه آن ظالم که نفست از درون
خضم از مظلوم باشد از جنون

«Yoksa, derunundaki nefse zebûn olan insan, çılgınlığından her mazlûmun hasmı olur.»

Nitekim :

10118

سگ هماره حمایه برمسکین کند
تا تواند زخم برمسکین زند

«Köpek dâima fakire saldırır ve fırsat bulunca ısırap onu yaralar.»

10119

شرم شیرانراست نی سگ را بدان
که نگردد صید از همسایگان

«Utanma arslanlara mahsustur, köpeklerle değil. Şunu bil ki : arslan, komşuları bulunan hayvanları avlamaz.»

Hazret-i Mevlânâ, Dâvud Aleyhisselâmın hükmüne itirâza kalkışan

avam halkı, utanmazlıkta köpeğe teşbih ediyor. Köpekler, fakir kimse-
lere saldırdıkları gibi, köpek tabiatlı olan o herifler de Dâvud gibi bir
Peygamber-i zîşâna levmediyorlardı. Çünkü hayâları ve dolayısıyla iman-
ları yoktu. Bir Hadis-i Şerifte : «Hayâ ile iman, birbirinin karînidir, yek-
diğerinden ayrılmazlar. Şâyed biri kaldırılacak olursa, o biri de kalkar.»
buyurulmuştur.

10120

عامه مظلومکش ظالم پرست
از کین سگشان سوی داود جست

«Mazlûm öldüren ve zâlîme tapan avam halk, köpekler gibi Dâvud
Aleyhisselâm'a doğru atıldı ve levmetmeye başladı.»

10121

روی در داود کردند آن فریق
کای بی محنتی برما شفیق

«O fırka Hazret-i Dâvud'a teveccüh ederek dedi ki : Ey bize şefkatli
zat, ey seçilmiş peygamber!»

10122

این نشاید از تو کین ظلمست فاش
قهر کردی بی گناهی را بلاش

«Bu, sana yakışmaz, bu âşikâr bir zulümdür. Bir günahsız sebebiyle
kahrettin.»

10123

گفت ای یاران زمان آن رسید
کان سر مکتوم او گردد بدید

«Dâvud Aleyhisselâm dedi ki : Arkadaşlar, o gizli sırrın âşikâr ol-
ması zamanı geldi.»

10124

جمله برخیزد تا بیرون رویم
تا بدان سرنهان واقف شویم

«Hepiniz, kalkınız, şehir hâricine gidelim de o gizli sırra vâkıf olalım.»

10125

در فلان صحرا درختی هست زفت
شاخهاش آنبه و بسیار چفت

«Filân ovada büyük bir ağaç vardır. Dalları çoktur ve ziyâde eğilmiştir.»

10126

سخت راسخ خیمه گاه و میخ او
پوی خون می آیدم از بیخ او

«O ağacın gölgesi geniş ve kökü sağlamdır. Onun dibinden bana kan kokusu geliyor.»

10127

خون شدست اندرین آن خوش درخت
خواجده را کشتست این منحوس بخت

«O hoş ağacın dibinde kan dökülmüştür. Bu kötü tâlihli orada efendisini öldürmüştür.»

10128

تا کنون حلم خدا پوشید آن
آخر از ناشکری آن قلتبان

«Allah'ın hilmi şimdiye kadar o cinâyeti örtmüştü. Fakat bu habîs küfrân-ı nîmette bulundu.»

10129

که عیال خواجده را روزی ندید
نی بنو روز و نه موسمه‌های عید

«Ne nevrûzda, ne de bayramlarda efendisinin âilesini bir gün bile görüp yardımında bulunmadı.»

Eğer efendisinin âilesine yardım etseydi belki yapmış olduğu cinâyet örtülü kalacaktı. Çünkü Cenâb-ı Hak :

اِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ

Yâni : «Hayırlı ameller, kötü fiilleri giderir⁷⁰» buyurmuş, Aleyhisselât Efendimiz de : «Her kötülük arkasından bir iyilik yapın ki o iyilik, o kötülüğü mahveder.» demiştir.

10130

بی نوابارا بیک لقمه نجات
یاد ناورد او ز حقهای نخت

«Fakirleri bir lokma ile arayıp sormadı, eski hakları hatır ve hayâle getirmedi.»

10131

تا کنون از بهر یک گاو این لبین
می زند فرزند او را بر زمین

«Bu mel'un şimdi de bir sığırı için onun oğlunu yerlere vuruyor.»

10132

او بخود برداشت پرده از گناه
ورنه می پوشید جر مش را اله

«Allah, onun cinâyetini setrediyordu. Günâhın üstündeki setr perdesini o kendisi kaldırdı.»

(70) Sârei Hûd : 114.

کافر و فاسق درین دور گزند
برده خود را بخود بر میدهند

«Kâfir olsun, fâsık olsun bu kötü zamanda kabaâhatlerini setreden perdeyi kendileri yırtarlar.»

ظلم مستورست در اسرار جان
می‌نهد ظالم به پیش مردمان

«Zulüm, can sırları arasında gizli kalır. Lâkin zâlim, onu halkın gözü önüne kor.»

که بینیدم که دارم شاخها
کاو دوزخ را بیند از ملا

«Der ki: Bana bakın boynuzlarım vardır. Cehennem sığırını âşikâre görün.»

Boynuzlardan maksad: Onun peyderpey yaptığı mezâlimdir ki onları meydana koymakla kendisinin cehennemlik bir öküz olduğunu isbât eder.

«DÜNYA'DA DAHİ ZÂLİMİN ZULMÜNE ELİNİN, AYAĞININ
ŞEHÂDET ETMESİ.»

بس هم اینجا دست و پایت در گزند
بر ضمیر تو گواهی میدهد

«Ey zâlim, hiddet ve isyân halinde senin elin, ayağın senin zamîrine şehâdet eder.»

چون موکل میشود بر تو ضمیر
که بگو تو اعتقادی و امگیر

«İtikat ettiğin şeyleri söyle, gizleme diye gönlündeki şey, başına dikilir.»

خاصه در هنگام خشم و گفوت و گو
میکنند ظاهر سرت را مویو

Husûsiyle gazab ve dedikodu zamanında o âzâ, senin sırrını izhâr eder.»

چون موکل میشود ظلم و جفا
که هویدا کن مرا ای دست و پا

«Zulüm ve cefâ: ey el ve ayak beni izhâr eyle! diye sana galebe çalınca...»

چون همی گردد گواه سرلگام
خاصه وقت و جوش و خشم و انتقام

«Sır şahidi, hâsseten coşkunkluk, gazab ve intikam zamanında ihtiya-rını ele alınca, bilâ ihtiyâr zulüm derûnunu meydana korsun.»

بس همان کسی کین موکل میکند
تا لوی راز بر صحرای زند

«O Allah ki sır sancağını sabrâya dikmek, yâni; meydana çıkarmak için o zamîri müvekkil ve gâlib kılar.»

پس موکلہای دیگر روز حشر
ہم تواند آفرید از بہر نشر

«O, mahşer gününde, diğer müvekkilleri de sırları açıklamak için yaratmaya kâdirdir.»

Yâsîn Sûresinde :

الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَىٰ

أَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا

يَكْسِبُونَ ﴿٦٥﴾

Yâni: «O gün ağızlarının üstüne mühür basarız. Ne irtikâp ediyor idiyse, bize elleri söyler, ayakları da şehâdet eder⁷¹.» buyurulmuştur.

ای بدہ دست آمدہ در ظلم و کین
کو مہمت پیدا است حاجت نیست این

«Ey zulüm ve kin'e on el ile sarılmış olan, senin cevherin ve hakî-katin bellidir.»

Şehadete de hâcet yoktur.

نیست حاجت شہرہ کشتن در گزند
بر ضمیہ آتشینت واقفند

«Senin için zulüm ve zararla şöret almaya da hâcet yoktur. Basiret sâhibi olanlar, senin ateş gibi yakıcı olan içine vâkıftırlar.»

(71) Sûrei Yâsîn : 65.

نفس تو ہمدہ بر آرد صد شرار
کہ بینیدم من ز اصحاب نار

«Senin nefsin : «beni görün, ben cehennem ehlindenim» diye her ân yüzlerce kıvılcım saçmaktadır.»

حزہ نادم سوی کل خودروم
من اینہ نورم کہ سوی حضرت شوم

«Ben, Cehennem ateşinin cüz'üyüm, aslım tarafına giderim. Nûr değilim ki Nûr-u Mutlak tarafına gideyim?»

ہمچنان کین ظالم حق ناشناس
بہر گاہی کرد چندین التباس

«Öylece, bu Hak tanımayan zâlim, bir öküz için bu kadar iltibâs ve hiylekârlık etti.»

او از و صد گاو برد و صد شتر
نفسی اینست ای پدر از وی پیر

«O efendisinden yüzlerce sığır ve yüzlerce deve çalmıştı. Ey babalık; nefis işte böyledir, ondan ayrıl.»

نیز روزی با خدا زاری نکرد
یاری نامد ازو روزی بدرد

«Bu herif, bir gün bile Allah'a niyazda bulunmadı. Derunundan bir defa olsun (Yâ Rabbi) demedi.»

کای خدا خصم مرا خوشنودکن
گر منش کردم زیان تو سودکن

«Bir kerre olsun : (İlâhî; hasmı razı kıl, ben ona ve âilesine zarar verdimse, sen onlara menfeat ver) demedi.»

Bir kâtil, yâhud zâlim sonra tevbe eylese maktûlün veresiyle, yâhud mazlûmun kendisiyle helâllaşması ve istiğfâr etmesi lâzımdır. Belki şu hareketleri keffâret-i zünûb olur da, Cenâb-ı Hak onları âhirette barıştırır. Bu herif ise bunların hiç birini yapmadığı gibi bir sığırı için, efendisinin oğluna etmediği hakâret kalmamıştı.

گر خطا کردم دیت بر عاقلهست
عاقله جانم تو بودی در الست

«Eğer ben hata ettimse diyet, âkileye teveccüh eder. Elestü hitabı sadır olduğu demde benim âkilem sen idin.» demedi.

Bunu deseydi Cenâb-ı Hak, Âhirette hasmı ile onu müsâleha ettirir, Dünyada da cinâyetini setr ederdi.

Kaamûs tercemesinde deniliyor ki : «Âkile : Bir adamın asabesine itlâk olundu ki katl-i hatâ ile diyet lâzım oldukta, diyetini çekip edâ ederler.» Akl kelimesi, bir de bağlamak manasına gelir. Kâtilin idâm edilmesini ve kanı dökülmesini bağlayıp menettiği için diyete âkile denilmiştir.

Arablar indinde evvelce bir adamın diyeti on deve idi. Sonra Hazret-i Peygamberin pederi Cenâb-ı Abdullah'ın kurban edilmekten kurtarılması için yüz deve olarak kararlaştı. Böylece katl vukuunda kâtilin asabesi, yâni; baba tarafından akrabası deve toplayıp maktûlün vârislerine verirler ve kâtili idâmdan kurtarırlardı. Din-i İslâm'da da diyet yüz devedir. Hatâen vâki olan bir katilde diyetin toplanıp verilmesi, kâtilin âkilesine, yâni; baba tarafından olan hısımlar ve akrabâsına âiddir. Eğer kâtil, asker veya devlet memuru ise, diyetini vermek hükûmete düşer. Hazret-i Mevlânâ bu beyti bu meseleye tevfikân irâd eylemiş, o kâtil, Cenâb-ı Hakki kendine âkile ittihaz eyleyerek ona müraceatta bulunsaydı ve hasmı olan maktûlû razı etmesini isteseydi; Cenâb-ı Hak Âhirette hasmiyle onu müsâleha ettirir ve dünyâda da cinâyetini setrederdi, demiştir.

سگ می‌دهد باستغفار در
این بود انصاف نفس ای جان حر

«Ey hür can! Sen ona tövbe etmesi, yarlıganma dilemesi için inci verirsin de, o sana taş bile vermez. İşte nefsin insaftı.»

Onun için bu kâtil de cinâyetini icrâ eyledikten sonra tevbe ve istiğfârda bulunmamıştı.

«HALKIN O AĞACIN DİBİNE GİTMESİ»

چون برون رفتند سوی آن درخت
گفت دستش را سپش بندید سخت

«Şehirden çıkıp o ağaca doğru giderken Hazret-i Dâvud dedi ki : Şu herifin elini arkasına sıkıca bağlayın.»

تا گناه و جرم او پیدا کنم
تالوای عدل بر صحرا زخم

«Ki onun cürmünü ve günâhını meydana çıkarayım da adâlet sancığını sahrâya dikeyim.»

Yâni; adâleti temâmiyle izhâr edeyim.

گفت ای سگ جد این را گشته
تو غلامی خواجه زین رو گشته

«Yine Hazret-i Dâvud, o kâtile dedi ki : Köpek herif; sen bu adamın ceddini öldürmüşsün. Sen köle iken efendini katl ve malını gasbederek efendi olmuşsun.»

10156

آن زنت اورا کینزک بوده است
تا همین خواجه جفا نموده است

«Senin karın da efendinin halayıkı idi ki o da efendisine cefâ etmişti.»

10157

هرچه زو زابیده ماده یا کثر
ملک وارث باشد آنها سرنسر

«O kadın; kız ve erkek ne doğurmuşsa, hepsi de maktûlün vârisi bulunan bu adamın mülküdür.»

10158

تو غلامی گب و کارت ملک اوست
شرع جستی شرع بستان رونکوست

«Sen kölesin, bütün kazancın onun mülkü ve malıdır. Şeriat ve adâlet istiyordun. İşte şeriat al da git, bak nasıl iyi mi?»

Sığırı bu adama helâl et dediğim vakit, o hükmü kabul eyleseydin bunlar meydana çıkmayacaktı.

10159

خواجه را کشتی باستم زار زار
هم درینجا خواجه گویان زینهار

«Efendini zulüm ile inleterek öldürmüştün. Hem burada efendin sana aman yapma, diye yalvarmıştı.»

10160

کار دازاشتتاب کردی زیر خاک
از خیالی که بدیدی سہمناک

«Katilden sonra gördüğün korkunç bir hayal dolayısıyla bıçağını da toprağa gömmüştün.»

10161

نک سرش با کارد در زیر زمین
باز کاوید این زمین را همچنین

«İşte efendinin başı, senin bıçağıyla berâber toprak altında. Ahâlî Burayı kazın.»

10162

نام این سک هم نوشته کارد بر
کرد باخواجه چنین مکر و ضرر

«Bu köpeğin adı da bıçağın üstünde yazılı. Efendisine işte böyle bir hiyle ve böyle bir zulümde bulunmuştu.»

10163

همچنین کردند چون بشکافتند
در زمین آن کارد و سررا یافتند

«Dâvud Aleyhisselâmın dediği gibi yaptılar. Toprağı kazıp yarınca o bıçakla o başı buldular.»

10164

ولوله در خلق افتاد آن زمان
هریکی زنار برید از میان

«Hakikat meydana çıkınca halk arasına velvele düştü. Evvelki müterizlerin hepsi belinden zünnârı kesdi.»

Zünnâr: Hristiyan ve Mecûsîlerin bellerine bağladıkları bir kuşağın adıdır. Bunu dâhilde kuşanmış ve ipekten olurmuş. Bir de hârîce bağladıkları varmış. Zünnârını kesmek: Müslüman olmaktan, inkârı bırakıp imana gelmekten kinâyedir.

بعد زان گفتش بیا ای داد خواہ
داد خود بہستان بدان روی سیاہ

«Ondan sonra Dâvud Aleyhisselâm dedi ki: Ey adâlet isteyen; gel de o kara yüzünle adâleti al!»

Bu hitab kâtiledir ve: «Sen adâlet istiyordun, adâlet senin idâmını emretmektedir.» demektir.

«DÂVUD ALEYHİSSELÂM'IN KATİL İÇİN HAMİYYET VE DELÂİL GÖSTERDİKTEN SONRA ONUN KISASINI EMİR BUYURMASI»

ہم بدان تیغش بفرمود او قصاص
کی کند مکرش ز علم حق خلاص

«Efendisini öldürdüğü bıçakla kâtile kısas icrasını emretti. Kâtilin mekr ve hiylesi, onu Allah'ın ilminden nasıl kurtarırdı?»

Kurtaramazdı, nitekim, kurtaramadı. Bu kadar sene sonra cinâyetinin Dünya'daki cezâsını gördü.

حلم حق کرچہ مواسا میکند
لیک چون از حد بشد پید اکند

«Allah'ın hılmı, zâlim ve kâtillerin cezâsını bir müddet setr ve imhal ederse de, zulüm haddini tecavüz ederse, onu meydana çıkarır.»

Nitekim Kur'ân'da ve Sûre-i İbrâhim'de buyurulmuştur ki:

وَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ غَافِلًا عَمَّا يَعْمَلُونَ
الظَّالِمُونَ إِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْأَبْصَارُ ﴿٥٢﴾

Yâni: «O zâlimlerin yaptıklarından Allah'ı gâfil sanma. Onların ce-

zasını, gözlerin korkudan ve (şaşkınlıktan) belerip kalacağı bir güne bırakmaktadır⁷²» meâlindeydir.

خون نجسبد درفتد دومر دلی
میل جست و جوی کشف مشکلی

«Kan uyumsuz — yâni; cinâyet gizli kalmaz — Kâtili aramak ve müşkili keşfedip bulmak meyli her insanın kalbine düşer.»

اقتضای داوری رب دین
سربر آرد از ضمیر آن و این

«Kıyâmet gününün sahibi olan Allah'ın adâleti, şunun, bunun zâmîrinden zuhur eder durur.»

Şöyle ki:

کان فلان چون شد چه شد حالش چه کشت
همچنانکه جو شد از گلزار کشت

«Filân nasıl öldü, ne haldedir ve ne oldu? İşte bu suâller topraktan ekin biter gibi, herkesin kalbinden ve lisânından fırlar.»

جوشش خون باشد آن وان جستہا
خارش دلہا و بحث ماجرا

«Bu suâller, bu arayışlar, kalblerin ızdırâbı, lisanların mâceradan bahisleri, hep o kanın kaynamasıdır.»

10172

چونکہ پیدا گشت سرکار او
معجزہ داود شد فاش و دوتو

«O kâtilin gizli sırrı zâhir olunca Dâvud Aleyhisselâmın mucizesi iki kat olarak meydana çıktı.»

10173

خلق جہاں سر برہنہ آمدند
سر بسجده بر زمینہ میزدند

«Bütün halk başlarını açılar, yüzlerini secde için yere koydular.»

Ve dediler ki :

10174

ماہمہ کوران اصلی بودہ ایم
از تو ماصد گون عجایب دیدہ ایم

«Bizim hepimiz de basîret cihetinden kör olmuşuz. Halbuki biz senden yüzlerce acibe ve mucize görmüştük.»

10175

سنگ بانو درسرخ آمد شہر
کہ برای غن و طالوتم بگیر

«Tâlût ile gazâ etmek için, beni al diye taş sana açıkca söz söylemişti.»

10176

تو بسہ سنگ فلاخن آمدی
صد ہزاران مردرا برہم زدی

«Sen üç tane sapan taşıyla geldin, yüz binlerce adamı birbirine kattın, kırdın geçirdin.»

10177

سنگھا ات صد ہزاران بارہ شد
ہر یکی ہر خصم را خونخوارہ شد

«Senin taşların yüzbinlerce parça oldu. Her biri bir düşmanın kanını içti.»

Hazret-i Mûsâ'dan sonra Yûşâ Aleyhisselâm Benî İsrâîl'i idâre etmiş, ondan sonra da on dört hâkim gelip geçmişti. Yahûdilerin bu devrine (Hâkimler Devri) denir. Sonra İsmuîl Aleyhisselâm'ın zamân-ı nübüvvetinde Tâlût isminde biri Benî İsrâîl'e hükümdâr tâyin edildi. Câlût namında biriyle harbe memur oldu. Hazret-i Dâvud da Tâlût'un ordusunda bulunuyordu. Silâh olarak elinde bir sapanı vardı. Yolda giderken üç tane taş ona : bizi al, Câlût'u bizimle öldüreceksin demiş, Hazret-i Dâvud da o taşları almıştı. Vaktâ ki iki taraf karşılaştı. İlk evvel Câlût meydana çıktı; iri-yarı, güçlü-kuvvetli bir adamdı. Dâvud Aleyhisselâm ise ona nisbetle ufak tefek bir zâttı. Öyle olmakla beraber Câlût'un karşısına çıktı. Sapanıyla bir taş fırlattı ve Câlût'u öldürdü. Onun helâk olmasıyla ordusu bozuldu. Tâlût harbi kazandı. Mükâfaten kızını Dâvûd'a verdi, kendisine veliahd yaptı. Daha sonra halkın Dâvûd'a olan teveccüh ve hürmetini çekemedi. O'nu öldürmeye kalkıştı. Dâvûd gizlendi ve Tâlût'tan sonra Benî İsrâîl'in hükümdârı oldu. Cenâb-ı Hak ona mülk ile beraber nübüvvet ve hikmet ihsân etti. Demir, elinde balmumu gibi yumuşar, onunla zırhlar yapar ve sattırır, bedeliyle geçinirdi. Kendisine verilen (Zebûr) kitabını yüksek sesle okuduğu vakit dağlar akis yapar, kuşlar da cıvıldaşırdı.

Hazret-i Mevlânâ halk lisânından Dâvûd Aleyhisselâm'ın bâzı mucizelerini naklediyor :

10178

آہن اندر دست تو چون موم شد
چون زرہ سازی ترا معلوم شد

Zırh yapması sana bildirilince, demir senin elinde mum gibi yumuşadı.»

10179

کوهها باتو رسائل شد شکور
باتو میخوانند چون مقری زبور

«Dağlar, seninle birlikte, hafızlar gibi Zebûr'u okuyorlar ve Hakka şükür ve senâ ediyorlardı.»

10180

صد هزاران چشم دل بکشاده شد
ازرم تو غیبرا آماده شد

«Senin nefesin ve müessir irşâdınla yüz binlerce göz açıldı, gaybı müşâhede etmeye âmâde oldu.»

10181

وای قوی تر از همه کین دایمست
زندگی بخشی که سرمد قائمست

«Bütün mucizelerinin en kavisi ise, daimî olan bir zindelik bahşetmekliğindir.»

10182

جان جمله معجزات اینست خود
کو بخشد مرده را جان ابد

«Cümle mucizâtın rûhu; ölüye ebedî bir hayat bahşetmek, yâni; dâlâlete düşmüş bir kimseyi hidâyete sevkeylemektir.»

10183

کشته شد ظالم جهانی زنده شد
هریکی از نوحدارا بنده شد

«O zâlim kâtil öldürüldü, onun ölümüyle bir cihan dirildi. Halkın her biri, bu mucize üzerine yeniden Allah'a bende oldu.»

Yâni; imânı kuvvetlendi.

«İNSAN NEFSİNİN, SIĞIRI KESEN KİMSEYİ DAVA EDEN KÂTİL MAKAMINDA, SIĞIRI KESENİN DE AKIL MİSÂLİNDE OLDUĞU; DÂVUD'UN HAK'KI, YAHUD HAKKIN VEKİLİ VE HALİFESİ BULUNAN ŞEYHİ TEMSİL ETTİĞİ VE ONUN YARDIMIYLA ZALİMİN ÖLDÜRÜLÜP, HELÂL RIZIK İLE ZENGİN OLMANIN MÜMKÜN BULUNDUĞU.»

10184

نفس خود را کس جهانرا زنده کن
خواجده را کشتهست اورا بنده کن

«Ey sâlik; hevâ ve hevesine muhâlefet sûretiyle nefsini öldür de ci-hânı dirilt. O nefs, efendisini öldürmüştür. Sen onu kendine kul, köle yap.»

Hürriyetinden mahrum kıl.

10185

مدعی گاو نفس تست هین
خویشتر را خواجه کردست و مهین

«Hikâyede bahsedilen siğır dâvâcısı senin nefsendir. Haberin olsun ki kendisini efendi ve büyük adam yerine koymuştur.»

10186

آن کشنده گاو عقل تست رو
بر کشنده گاو تن منکر مشو

«O siğırı kesen de senin aklındır. Git de ten siğırını kesmiş olana münkir olma.»

10187

عقل اسیرست و همی خواهد ز حق
روزی بی رنج و نعمت بر طبق

«Akıl esir olup kalmıştır ve dâimâ Allah'tan zahmetsiz rızık ve tabak dolusu nimet istemektedir.»

روزی بی رنج او موقوف چیست
آنکه بکشد گاورا کاصل بدیست

«Onun zahmetsizce rızıklanması neye bağlıdır? Sığırı öldürmeye ki bütün kötülüklerin menbaı odur.»

نفس گوید چون کشی تو گاومن
زانکه گاو نفس باشد نقش تن

«Nefis: benim sığırımı nasıl öldürürsün? der. Çünkü cismin nakşı — yâni; sûreti — nefis sığırındır.»

خواجه زاده عقل مانده بی نوا
نفس خونی خواجه کشت و پیشوا

«Velînimet zâde olan akıl rıziksız kalmış; kâtil nefis ise, efendi olmuş ve ileri gelmiş.»

روزی بی رنج میدانی که چیست
قوت ارواحست و ارزاق نیست

«Zahmetsiz rızık nedir, biliyor musun? Ruhların gıdâsı ve Kur'ân'ın erzâkı, yâni; ahkâmıdır.»

لیک موقوفست بر قربان گاو
کنج اندر گاو دان ای کنج کاو

«Lâkin bu zahmetsiz rızka nâil oluş, sığırın kurban edilmesine bağlıdır. Ey köşe bucak kazıp da defîne arayan! Defîne sığırın — yâni; cismın — içindedir.»

دوش چیزی خوردمام ورنه تمام
داد می در دست فهم تو زمام

«Dün gece bir parça bir şey yemiştım. Yoksa bu bahsi tavzih eder ve senin eline anlamak yularını verirdim.»

Hazret-i Mevlânâ: «Dün gece az bir şey yemiştım; o yiyiş ifâdenin tafsıl ve tavzihine mâni oldu.» diyor ve ot yastık doldurur gibi, midesini tıka basa dolduranlara, kalblerine hakikat ve mârifet nurunun sıgmaya-cağını işâret ediyor. Sonra bu bahsin kesilmesinin, sebebin değil, müseb-bib'ül-esbâb olan Allah'ın tesiriyle olduğunu anlatıyor:

دوش چیزی خوردمام افسانه است
هرچه می آید ز پنهان خانه است

«Dün bir parça bir şey yemiştım, bahsin tavzihine o mâni oldu de-yişim de masaldır. Çünkü zuhûra gelen her şey Allah'ın halvetgâhından gelir.»

چشم بر اسباب از چه دوختیم
کر ز خوش چشمان کرشم آموختیم

«Eğer güzel gözlülerden cilve etmesini öğrenmiş isek — yâni; Enbiyâ Hazerâtından bakmak ve görmek teallüm etmiş isek — neden sebeblere göz dikip kalıyoruz?»

هست بر اسباب اسبابی دگر
در سبب منگر دران افکن نظر

«Sebebler üstünde başka sebebler vardır. Sen zâhiri sebeblere bak-ma, bâtinî ve hakiki sebeblere nazar et!»

انبیا در قطع اسباب آمدند
معجزات خویش بر کیوان زدند

«Peygamberler, sebepleri gidermek üzere geldiler. Mûcizelerini Zühâl yıldızına kadar çıkardılar.»

بی سبب مر بحرا بشکافتند
بی زراعت چاش گندم یافتند

«Sebebsiz olarak denizi yarıdılar ve ekin ekmeden buğday yığını buldular.»

Mûsâ Aleyhisselâm asâsiyle Şab denizine vurmuş, açılan on iki yoldan Benî İsrâîl'i karşı sâhile geçirmişti. Âdem Aleyhisselâm, arza inince buğday mahsûlü bulmuş, onunla karnını doyurduğu gibi sonra ekmiş, biçmiş, çiftçilik etmişti.

زیکهاهم آرد شد از سعیشان
بشم بز ابریشم آمد کشکان

«Onların çalışmaları ile kumlar un oldu. Keçinin yünü çekilince ibrişim hâline geldi.»

İbrahim Aleyhisselâm bir kıtlık zamanında bir dostuna, un getirmek için bir adam göndermiş, istenilen kimsede un bulunmadığı için, giden adam boş dönmüş, fakat İbrâhim Aleyhisselâm'ın âile efradını avutmak için çuvalı kumla doldurmuştu. Kadınlar çuvalı açınca gayet haş ve beyaz bir un buldular ve ondan ekmek pişirdiler. İbrişim meselesi ise Hazret-i Mûsâ'nın haremünde vâkı olurdu. Keçilerinin yünü ona ibrişim hâline getirilmişti.

حمله قرآن هست در قطع سبب
عن درویش و هلاک بولهب

«Kur'ân-ı Kerim, sebeplerden ziyade müsebbibül esbab olan Allah'a tevekkül etmeyi tavsiye eyler. Zâhiren fakir olan Peygamberin yüceliğinden, zahiren yüce olan Ebû Leheb ve emsâli kâfirlerin helâkından bahseder.»

مرغ بایلی دوسه سنگ افکند
لشکر زفت حبش را بشکند

«Ebâbil kuşu iki üç taş atar da kalabalık bir Habeş ordusunu kırar.»

Yemen'de Himyeriyye nâmiyle bir devlet vardı. Bunun son hükümdârı Zûnüvas Medine'ye giderek oradaki Yahûdi hahamlariyle görüşmüş ve Yahûdi olmuştu. Halbuki o esnâda İsâ Aleyhisselâm gönderilmiş, O'nun dini Yemen'in Necran kıt'asına kadar girmişti. Zûnüvâs, yahûdilik taassubuyla bu hristiyanlara cefâ etmeye başladı. Onlar hristiyan olan Bizans hükümdarından istimdad ettiler. Mesâfe uzak ve ordu göndermek müşkil olduğundan imparator, Zûnüvas'ın tedibini, yine Hristiyan bulunan Habeş Necâşisine yazdı. Necâşi Yemen'e bir ordu gönderdi. Zûnüvas, karşı çıktıysa da mağlûb oldu. Esir olacağını anlayınca hür olarak ölmek daha evlâdır diyerek, atını denize sürdü ve boğuldu. Yemen kıtası Habeşlerin idaresine geçti. Habeş vâlisi Ebrehe kurnaz bir herifti. Bütün Arabistan'ı ele geçirmek için dini vâsita kılmak istedi. San'a'da güzel bir kilise yaptırdı. Burası kilise olmakla beraber Yahudiler ve Putperestler için de yerler ayrılmış, umumî bir mâbed haline getirilmişti. Her tarafta dellâllar çağırttı. Arabları ziyaret ve ibâdete dâvet ettirdi. Hicazlılar, bu dâvete kulak vermediler, hattâ kiliseye girip hakâret ettiler. Çünkü onu Kâbe'ye rakib saymışlardı. Ebrehe anladı ki Kâbe durdukça yaptırdığı kilise Arabların rağbetini kazanamayacak. Onun için Kâbe'yi yıkmak üzere ordusu ile hareket etti. Mekke civarında Ebâbil kuşlarının hücumuna uğradı. Kuşlar, kurumuş ve taş kesilmiş çamur parçaları atıyorlar ve bunların rast geldiği efrâd ölüyordu. Binâenaleyh o koca ordu bozuldu. Bütün ağırlığı ve nakdi Mekkelilerin eline geçti. Ebrehe, yaralı ve berehî bir halde Yemen'e döndü ise de orada öldü. Bu vak'a Kur'ân-ı Kerim'de, Fîl sûresinde hikâye edilmiştir. Aleyhisselât Efendimiz de vak'a-dan iki ay sonra dünyayı teşrif buyurmuşlardı.

پیدا سوراخ سوراخ افکند
سنگ مرغی کو بالا پرزند

«Havada uçan kuşların attıkları taşlar orduda bulunan filleri delik deşik etmişlerdi.»

Bâzı kimseler, kırlangıç cesâmetindeki kuşların attıkları taşlarla koca bir ordunun mahvolmasına ihtimal vermedikleri için, aralarında sâri bir hastalık zuhur ederek Habeşleri kırmıştı, demişlerdir. Sûreten bakılırsa dedikleri doğrudur, fakat Cenâb-ı Hak murâd edince fevkalâde bir mûcize gösterir. Şunu da unutmamalıdır ki bir cisim ne kadar yüksekte düşerse o kadar sür'at ve kuvvet peydâ eder.

دم گاوگشته بر مقتول زن
تا شود زنده هم آن دم در کفن

«Kesilmiş bir öküzün kuyruğunu öldürülmüş kimseye vur ki o ânda dirilsin ve kefinden çıksın.»

حلق بریده جهد از جای خویش
خون خود جوید ز خون بالای خویش

«Boğazı kesilmiş olan maktûl, yattığı yerden sıçrayıp, kâtilinden kanını talep etsin.»

Beni İsrâil'de bir adam öldürülmüş, fakat kâtili meçhûl kalmıştı. Hazret-i Mûsâ Vahy-i İlâhî ile bir sığır kurban ettirdi. Onun kuyruğu ile maktûle vurulunca ölü dirildi, kâtilini haber verdikten sonra tekrar öldü.

همچنین ز آغاز قرآن تا تمام
رفض اسبابست و علت والسلام

«Böylece, Kur'anın ibtidâsından sonuna kadar bütün âyetleri esbâb ve illete adem-i itimad ile, Allah'a tevekkül ve istinâddan ibârettir.»

Dünya, sebebler âlemi olduğu için, sebebler tamamen terk olunmaz. Meselâ kuyudan su çekeceğiz. Bunun için, kova ve ip lâzım olduğu in-kâr edilemez. Fakat onlar bulunur da suyu çekecek bir kimse bulunmazsa yine su çıkmaz. Bunun gibi, sebeblere tesiri veren Cenâb-ı Hak'kın irâdesi ve takdiri olmayınca, hiçbir sebep ve illet bir iş göremez. İşte (es-bâba adem-i itimad ve Allah'a tevekkül ve istinâd) bu demektir.

کشف این تر عقل کارافزا شود
بندگی کن تا ترا پیدا شود

«Bu sebep ve müsebbib meselesi, işi uzatıp duran akıl ile keşf ve hal-ledilemez. Allah'a kulluk et ki bunun hakikatı sana keşfedilmiş olsun.»

Bir Hadis-i Şerifte buyurulmuştur ki: «Bir kimse, bildiği ile amel ederse, Allah ona bilmediği ilmi ihsân eder.»

بند معقولات آمد فلسفی
شهسوار عقل عقل آمد صفی

«Feylesof olan, akıl ile idrak edilebilen şeylere bağlıdır. Safî ve sûfi olanlar ise aklın aklının (Akl-ı Kül) tek binicisidir.»

Ey feylesof meşrepli olub da her şeyi bir sebebe rabt etmek isteyen ve hârikulâde bir mûcize ve kerâmete ihtimal vermeyen, senin:

عقل غفلت مغز و عقل تست پوست
معدۀ حیوان همیشه پوست جوست

«Aklının aklı olan akl-ı kül, lübdür, meyvenin içi gibidir; senin aklın ise ona nisbetle kabuk misâlidir. Hayvan midesi daima kabuk arar.»

مغز جواز پوست دارد صد ملال
مغر نغز آرا حلال آمد حلال

«İç arayan — yâni; hakikat tâlibi olan — kabuktan — yâni; aklî ve sûrî ilimlerden — usanmıştır. Latif olan iç — yâni; maârif-i İlâhiyye — ona helâldir.»

چونکه قشر عقل صد بهان دهد
عقل کل کی کام بی ایقان نهد

«Kabuk gibi olan akl-ı cüz'î yüzlerce bürhân gösterirse Akl-ı Kül, nasıl olur da ikansız adım atar.»

عقل دفترها کند یکسر سیاه
عقل عقل آفاق دارد پرزماه

«Akl-ı cüz'î baştan başa defterler karartır — yâni; kitaplar telif eder. — Akl-ı kül ise ufukları ay nurlarıyla doldurur.»

از سیاهی وز سپیدی فارغست
نور ماهش بر دل و جان بازغست

«Akl-ı kül, akdan, karadan, — yâni; kâğıd ve mürekkeble eser yazmaktan — müstağnîdir. Çünkü onun ayının nûru ruha ve kalbe akseder.»

این سیاه و این سپیدار قدر یافت
زان شب قدرشت که اختر و ارتافت

«Bu kara ve aktan, — yâni; yazılmış kitablardan — kadr u şeref bulanlar varsa, onlar da o Kadir gecesi gibi olan ve yıldız misâli parlayan Akl-ı Kül'lün ilhâmı eseridir.»

قیمت همیان و کیسه از زرست
بی زر آن همیان و کیسه ابرست

«Dağarcık ve kesenin kıymeti içindeki altın dolayısıyledir. Altını olmayan dağarcık ve kese faydasızdır.»

Maârif-i İlâhiyyeden boş olan kitablar da içi boş keselere benzerler.

همچنانکه قدر تن از جان بود
قدر جان از پرتو جانان بود

«Nasıl ki cesedin kıymeti candandır. Canın kıymeti ise cânândandır.»

گر بدی جان زنده بی پرتو کنون
هیچ گشتی کافرانرا مبتون

«Eğer can, imân ve ikân nuru olmaksızın diri olsaydı Cenâb-ı Hak, kâfirler hakkında (İnnehüm meyyitûn) der miydi?»

Bu beyt ile :

إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ

Yâni : «Habibim, muhakkak, sen de öleceksin, onlar da elbet öleceklerdir⁷³» âyetine işâret edilmiştir.

Ölüm, sûrî ve mânevî olmak üzere iki türlü olur. Sûrî ölüm, ruhun bedenden ayrılmasıdır ki bunda bütün canlılar müşterektir. Hazret-i Peygambere hitâben : «Sen de öleceksin, onlar da öleceklerdir.» buyurulması bu itibardır.

Mevt-i mânevî ise : Ölmeden evvel ölmek, tamamiyle ve kemâliyle Allah'ın irâdesine, kaza ve kaderine teslim olmaktır. Enbiyâ ve evliyâda olduğu gibi... Bu gibi zevât-ı kirâm, Âhirete intikâl ettikten sonra da ölü sayılmazlar. Hadis-i Şerifte : «Peygamberler, diridirler, kabirlerinde namaz kılarlar.» ve : «Mü'minler ölmezler, belki bir evden bir eve taşınırlar.» buyurulduğu gibi.

Kur'ânda ve şehidler hakkında :

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ

Yâni : «Allah yolunda şehid olanlara ölü demeyiniz, onlar diridirler. Lâkin siz o hayatı anlamazsınız⁷⁴»

(73) Sûrei Zümer : 30.

(74) Sûrei Bakara : 154.

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ

أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ﴿٧٥﴾

Yâni : «Allah yolunda katledilmiş olanları ölü sanmayınız. Belki onlar diridirler ve Rableri indinde merzuk olurlar⁷⁵» buyurulmuştur.

10217

هين بکوکہ ناطقہ جو میکند

نا بقرنی بعدما آبی رسد

«Ey kendisinde söylemek ve sözünde menfaat vermek hassası bulunan kimse, söyle ve yaz ki, bu hal, ırmak kazar da bizden asırlarca sonra geleceklere su, — yâni; âb-ı hayat gibi olan maârif ve hakâyık — eriştirir.»

10218

کر چه مهرقنی سخن آری بود

لیک گفت سابقان یاری بود

«Vâkıa her asırda bir söz söyleyici ve halkı irşâd edici vardır, fakat evvelkilerin sözü o zâta yardım eder.»

Hadis-i Şerifte : «Her asırda bir sâbık vardır. Ümmetin her asrı için de bir sâbık vardır.» buyurulmuş, böylece, bu ümmetin her asrında bir veliyy-i ekmel bulunacağı haber verilmiştir. O veliyy-i ekmel, lâzım gelenlere icab eden sözleri söylemekle beraber, geçmişlerin sözlerinden de nakleder ve o sözler, o zâta yardımcı olur. Nasıl ki Kur'ânda geçmiş peygamberlerin sözleri nakledilmiş ve :

وَكَلَّا نَقْضُ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نَنْتَبِهُ بِهٖ فَوَادَكَ

Yâni : «Kalbini tesbit ve tatmin için, sana peygamberlerin haberlerinden her çeşidini kıssa olarak anlatıyoruz⁷⁶» denilmiştir.

(75) Sûrei Al-i İmran : 169.

(76) Sûrei Hûd : 120.

10219

نی کہ ہم توریت و انجیل و زبور

شد گواہی صدق قرآن ای شکور

«Ey şükreden kimse! Kur'anın doğruluğu, Tevrat, İncil ve Zebur'da da zikredilmedi mi?»

Meselâ; Yahudi hahamlarından Abdullah İbni Selâm, Tevrat'ta görüldüğü ihbâr üzerine Kur'anı ve Hazret-i Peygamberi tasdik ederek müslüman olmuştu.

Hazret-i Mevlâna da Mesnevi'de, Şeyh Attâr'ın, Hakîm Senâyî'nin, Bâyezîd-i Bestâmî'nin sözlerini naklederek kendi beyânâtını te'yid eder.

10220

روزی بی رنج خو و بی حسیب

کز بہشت آورد جبرائیل سبب

«Ey sâlik, sen de Allah'dan zahmetsiz bir rızık iste ki, Cebrâil sana elma getirsin.»

Nasıl ki Hazret-i Mûsâ'ya böyle bir ikrâm vâki olmuştu.

10221

بلکہ رزقی از خداوند بہشت

بی صداع باغبان بی رنج کشت

«Belki de cennetin Hâlikı ve Mâlikı olan Allah, bağçevân minneti, ekme zahmeti olmaksızın sana verir. Çünkü ekmekdeki fayda ve lezzet de onun ihsânıdır.»

Evet, ekmeğin doyurması, suyun kandırması, ilâcın şifâ vermesi, zehirin öldürmesi, ateşin yakması, suyun boğması ancak ilâhî emirledir. O emir olmayınca sayılan şeylerin hiç biri tesir icrâ edemez.

10222

ذوق پنهان نقش نان جون سفرہ ایست

نان بی سفرہ ولی را بہرہ ایست

«Ekmek nakşında, görünüşünde gizli bir zevk vardır ki o sofraya gibidir. Fakat sofrasız ekmek velî gıdasıdır.»

Nitekim Resûlullah Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz: «Ben, Rabbimin indinde gecelerim, o beni yedirir ve içirir.» buyurmuştur. İşte o mânevî yemek, içmek sofrasız bir ekmektir.

10223

رزق جانی که بری با سعی و جست
جز بعدل شیخ کو داودتست

«Senin Dâvûd gibi şeyhinin himmeti olmadıkça, yalnız başına koşup aramakla ruhunun gıdâsını sen nasıl bulursun?»

Hikâyedeki zahmetsiz rızık tâlibinin, Dâvud Aleyhisselâm'ın mücizi ve adâleti sâyesinde aradığı zahmetsiz ve helâl rızka kavuştuğu gibi, sen de ancak bir mürşid-i kâmilin himmetiyle ruh gıdasını elde edebilirsin...

10224

نفس چون باشیخ بزند گام تو
از بن دندان شود اورام تو

«Nefs, senin şeyh ile adım attığını görünce, zarûrî olarak sana mutî olur.»

10225

صاحب آن گاوارام آنگاه شد
کز دم داود او آگاه شد

«Nitekim, öküz sâhibi, — yânî; kâtil, sığırı kesmiş olana, — Hazret-i Dâvud'un nefesine, — yânî; onun keşf ve mucizesine — vâkıf olduktan sonra, mutî oldu.»

10226

عقل گاهی غالب آید درشکار
برسگ نفست که باشد شیخ یار

«Senin köpek gibi olan nefesine karşı sana kim yâr olur? Ancak şeyh-i kâmil... Onun yardımıyla akıl da mânâ rızıklarını avlamakta gâlib gelir ve muvaffak olur.»

10227

نفس از درهاست با صد زور و فن
روی شیخ اورا زمره دیده کن

«Nefs, yüz türlü mekr ve hiyle bilen zorlu bir ejderhâdır. Şeyhin yüzü ise ona karşı göz çıkaran zümrüd gibidir.»

Zümrüd taşının, yılan gözünü kamaştırıp görmez bir hale getirdiği söylenir.

10228

گر تو صاحب گاوارا خواهی زبون
چون خران سبخش کن آن سواى حرون

«Eğer sen, öküz sâhibini, yânî; nefsi zebûn kılmak dilersen onu şeyh tarafına merkeb gibi sür.»

10229

چونکه نزدیک ولی الله شود
آن زبان صد کزش کوتاه شود

«Nefs, veliyyullah huzurunda bulunursa, onun yüz arşın uzunluğundaki lisan tahakkümü kısılır.»

10230

صد زبان و هزارانش صد لفت
زرق دوستانش نیاید در صفت

«Nefsin yüz dili ve her dilde yüzlerce lügati vardır. Onun mekr ve hiylesi o kadar çoktur ki târif ve tavsif edilemez.»

Nefsin müteaddid dili olması ve bir çok lügat bilmesi, muhtelif lisanlar ile konuşan kavimlere maksadını anlatması dolayısıyledir.

10231

مدعی کاو نفس آمد فصیح
صد هزاران حجت آرد ناصح

«Öküz sahibi (Nefs) fasih sözlerle yüz binlerce hüccet getirir, lâkin o hüccetler doğru değildir.»

10232

شهر را بفربد الا شاعرا
ره نماند نزد شه آگاهرا

«Şâh'dan başka bütün bir şehir halkını kandırır. Lâkin her şeyin hakikatine vâkıf olan Şâh'ın yolunu vuramaz, onu idlâl edemez.»

Nasıl ki öküz dâvâcısı memleket halkını kandırmış ve Hazret-i Dâvud'un hükmüne itiraz edecek bir hale getirmişti. Fakat Dâvud Aley-hisselâm'ı iğfâl edememişti.

10233

نفس را تسبیح و مصحف درمین
خنجر و شمشیر اندر آستین

«Nefsin sağ elinde tesbih ile Kur'an vardır ama, yeminde ise hançer ve kılıç saklıdır.»

Yani; kendini sôfi ve mütteki göstermeye çalışır, lâkin fırsat bulunca türlü cinayetler işler.

Tesbih denilen 99 dâneli dizi, asr-ı saâdetde yoktu. Sonradan icad edildi. Hangi tarihte kullanılmaya başladığını bilmiyorum. Lâkin bidat'ı hasene olduğunu bilirim. Peygamberimizin zamanında parmaklarla sayılarak tesbih edilirdi.

10234

مصحف و سالوسی او باورمکن
خویش با او همسر و همسر مکن

«Nefsin mushafına ve onun riyakârlığına itimad etme. Kendini onunla sırdaş ve arkadaş eyleme!»

10235

سوی حوضت آورد بهر وضو
واندر اندازد ترا در قمرجو

«Nefs, seni abdest aldirmek için havuz tarafına götürür de havuzun dibine batırır.»

10236

عقل نورانی و نیکو طالبست
نفس ظلماتی و روجون غالبست

«Akıl, nûranî ve iyilik tâlibi iken, neden zulmanî nefs ona galip geliyor?»

10237

زانکه او در خانه، عقل تو غریب
بر در خود سگ بود شبر مهیب

«Çünkü senin aklın beden'de garîbdir, nefs ise kendi evindedir. Köpekler de kendi kapılarında korkunç birer arslan kesilirler.»

Akıl ulvî olduğu için, süflî bulunan cesedde yabancı demektir. Nefs ise cesed gibi süflî bulunduğu ev sâhibi mesâbesindedir. Ondan dolayı yabancı ve kiracı mesâbesinde olan akl'a galebe etmektedir.

10238

باش تاشیران سوی پیشه روند
وین سگان کور آنجا بگروند

«Sabret ki arslanlar, — yâni; Allah'ın âkil ve kâmil kulları — sazlığa yâni; Cennet'e gitsinler. Onların ne kadar muhterem ve niğmet sahibi olduklarını, bu kör köpekler, — yâni; nefse uymuş olanlar — o vakit tasdik edeceklerdir.»

10239

مکر نفس و تن نداند عام شهر
او نگرده جز بوحی القلب قهر

«Şehrin avam takımı, nefsin ve bedenin mekr ve hiylesini bilmez. Nefs ise ilhâm-ı kalbiden başka bir şeyle kahredilmez.»

Yâni; mürşid-i kâmilin terbiyesi ile yola girer ve mutî olur.

10240

مکر جنس اوست یار او شود
جز مگر دایردکان شیخت بود

«Nefs'e kendi cinsinden olan yâr olur. Dâvud Aleyhisselâm nefis dostluğundan müstesnâdır ki o da senin şeyhindir.»

10241

کو مبدل گشت جنسی او ماند
هرکرا حق در مقام دل نشاند

«O şeyh-i kâmil, süfliyetten ulviyyete, nefsânîyyetten ruhânîyyete tebeddül etmiştir. Allah, her kimi kalb makamına eriştirirse o kimsede ten cinsiyyeti kalmaz.»

10242

خلق جمله علی انداز کین
یار علت میشود علت قرین

«Halkın hepsi gizliden gizliye mâlûldür. İllet de illete yâr olur.»

Halkın her birinde bir türlü mânevî hastalık vardır. O hastalık gizli olduğu için sâhibi de fark etmez. Meğer ki mânevî doktor olan kâmil ve mükemmil bir mürşid, o hastalığı teşhis ve tedâvi etsin. Aynı derd ile mâlûl olanlar da birbirine yâr olur.

10243

مرخصی دعوی داودی کرد
هرکه بی تمیز کف دروی زند

«Her âdî şahıs, Dâvudluk — yâni; mürşidlik — dâvâsına kalkışabilir. Hakkı bâtıldan ayırd edemeyenler de öyle yalancı ve mürâyî herife aldanıp, ona biat eder?»

Bu hal şuna benzer ki:

10244

از صیادی بشنود آواز طبر
مرغ ابله میکند آن سوی سیر

«Abdal bir kuş, avcıdan kuş sesi taklidini işitir de onun tarafına doğru gider.»

10245

قدرا از نقل شناسد غویست
هین از و بگریز اگر چه معنویست

«O şeyhlik dâvâ eden kendi malı olan şeyle, başkasından naklettiği şeyi farkedemez bir sapıktır. Aklını başına al da, ondan mânevî bir kimse zannedilse bile kaç...»

10246

رسته و بر بسته پش او یکبست
کر یقین دعوی کند او در شکبست

«Kurtulmuş kişiyle, bağlı kişi onun indinde birdir. Yakîn'e eriştim diye iddia etse de şek ve şüphe içindedir.»

10247

ایچنین کسی گردکی مطلقست
چون این تمیز نبود احققست

«Böyle bir kimse fevkalâde zekî olsa da, kendisinde temyiz hâssası bulunmadığı için ahmaktır.»

هين از و بگريز چون آهوز شير
سوی او بشتاب ای دانا دلیر

«Ey sâlik dikkat et! Böyle bir kimseden ceylânın arslandan kaçtığı gibi kaç, ey bilgili yiğit! Öylesinin yanına kat'ıyyen gitme...»

«İSÂ ALEYHİSSELÂM'IN AHMAKLARDAN DAĞ TEPESİNE KAÇMASI»

10249

عیسیٰ مریم بکوهی میگريخت
شير گونی خون او ميخواست ريخت

«Meryem oğlu İsâ, sanki bir aslan kanını dökmek istiyormuş da ondan kaçıyormuş gibi bir dağa kaçıyordu.»

10250

آن يکی درې دويد و گفتم خبر
درېت کس نيست چه گريزي چو طير

«Biri onun ardından koşarak yetişti ve: hayrola, kuş gibi niçin kaçıyorsun, arkanda kimse yok? diye sordu.»

10251

باشتاب او آنچنان می تاخت جفت
کز شتاب او جواب او نگفت

«Hazret-i İsâ o kadar sür'atle kaçıyordu ki, acelesinden adamın süâline cevap vermedi.»

İsâ'nın kaçmasını merak eden kimse,

يك دو ميدان درې عيسی براند
پس بچد جد عيسی را بخواند

«Bir müddet onun arkasından koştu ve peşini bırakmaksızın Rûhul-lah'a seslendi.»

Şöyle diyerek ki:

10253

کز پی مرضات حق يك لحظه ايست
که مرا اندر گريزت مشکليست

«Allah rızası için bir parça dur ki senin böyle kaçışın bana bir mes'e-le oldu.»

10254

از که این سو ميگريزي ای کریم
نی پست شبر و نه خصم و خوف و بیم

«Ey kerîm zât, bu tarafa doğru kimden kaçıyorsun? Arkanda ne arslan, ne düşman, ne de bir korku var?»

10255

گفت از احق گريزانم برو
ميرهانم خویشرا بندم مشو

«Hazret-i İsâ dedi ki: Ahmaktan kaçıyorum. Git, bana mâni olma ki kendimi kurtarayım.»

10256

گفت آخر آن مسیحانه تویی
که شود کور و کر از تو مستوی

«Soran dedi ki: Nefesiyle körlerin ve sağırkların iyileştiği Mesih sen değil misin?»

گفت آری گفت آن شه نیدی
که فسون غیب را مأویستی

«İsâ : evet benim, dedi. O kimse tekrar : Manevî sırlara makam olan şâh-ı mânevî sen değil misin? sūâlinde bulundu.»

Ve :

چون بخوانی آن فسون بر مرده
بر جهد چون شیر صید آورده

«Sen ki, bir ölüye o düâyı okuyunca, ölü, av bulan arslan gibi kab-rinden sıçrayıp kalkar.»

گفت آری آن منم گفتا که تو
نی ز گل مرغان کنی ای خوب رو

«Hazret-i İsâ : Evet, o benim, dedi. Soran : Ey güzel yüzlü İsâ! Çamurdan kuş yapan sen değil misin? dedi.»

گفت آری گفت بسی ای روح پاک
هر چه خواهی میکنی از کیست پاک

«Hazret-i İsâ : Evet, dedi. Soran tekrar : Ey rûhu pâk, her ne ister isen yaptığın halde kimden korkuyorsun? diye sordu.»

گفت عیسی که بذات پاک حق
مبدع تن خالق جان در سبق

«İsâ Aleyhisselâm dedi ki : Cesedi ibdâ eden ve ruhu ibtidâ halkey-leyen Cenâb-ı Hakkın zât-i pâkine yemin ederim,»

حرمت ذات و صفات پاک او
که بود گردون کربان پاک او

«Allah'ın pâk ve münezzeh olan Zât ve sıfâtına yemin ederim. Felek bile yenini, yakasını yırtmış, ona âşık olmuştur.»

کان فسون و اسم اعظم را که من
بر کرو برکور خواندم شد حسن

«O düâyı ve o ism-i âzamı ben sağıra ve köre okudum iyileştiler.»

İsm-i âzam : Allah'ın en büyük ismi demektir. Bu ismin ne olduğu ihtilâfıdır. (Allah) ve (Hüve) isimleri, ism-i zât oldukları için belki de ism-i âzam bunlardır. Şöyle ârifâne bir kıt'a da vardır :

Şeyhine eylemiş müridi sūâl,
İsm-i a'zamdan ala, tâ ki haber;
Şeyh-i kâmil demiş ki : Allahın,
Bilemem hangi ismidir aşğar.

Allah'ın bütün isimleri ism-i âzamdır. Hangi ismi ile düâ edilse hüsnü tesiri görülür. Fakat onu okuyacak ağız ister.

Rivâyet edilir ki Hazret-i Ali (Kerremallâhü veçhe) bir ağaç altında oturuyormuş. Biri gelmiş fakir hâlimden şikâyet etmiş. Cenâb-ı mürtezâ yerden bir avuç kum almış, bir şey okuyup kumun üzerine üfleyerek fakire uzatmış. Fakir kumların altın tozu olduğunu görünce : «Yâ emir'al-mü'minin ne okudun? Allah aşkına bana da öğret.» ricâsında bulunmuş. Hazret-i Ali, Sûre-i Fâtihayı okuduğunu söyleyince; fakir derhal bir avuç kum almış, Fâtîha sûresini okuyup üflemişse de avuçundaki kumlar olduğu gibi kalmış. Cenâb-ı Haydar : «İkimiz de fâtihayı okuduk. Ben okuyunca kumlar altın oldu, sen okuyunca olmadı. Çünkü bendeki ağız sende yok.» izahında bulunmuş.

Yine Hazret-i İsâ dedi ki :

برکه سنگین بخواندم شد شکاف
خرقه را بدرید بر خود تابان

«Kayalık bir dağa okudum, hırkasını göbeğine kadar yırttı ve yarıldı.»

برتن مرده بخواندم گشت حی
برسر لاشی بخواندم گشت شی

«Ölü bir cesede okudum, dirildi. Hiçbir şey olmayana okudum, meydana geldi, birşey oldu.»

خواندم آنرا بر دل احق بود
صد هزاران بار درمانی نشد

«O düâyı şefkat ve merhametle, ahmak kalbine yüz binlerce kere okudum, faydası olmadı.»

سنگ خارا گشت و زان خورنگشت
ریک شد کزوی نروید هیچ گشت

«O ahmak, katı taş oldu, ahmaklık tabiatından dönmedi. Çorak bir kum oldu da ondan bir ot bitmedi.»

Bunun üzerine :

گفت حکمت چیست کاینجا اسم حق
سود کرد اینجا نبود آترا سبق

«O kimse Hazret-i İsa'ya sordu ki: İsm-i İlâhînin bunda müessir ve şâfi olup da onda olmamasının hikmeti nedir?»

آن همان رنجست و این رنجی چرا
اونشد اینرا و آترا شد دوا

«Diğerleri de bir hastalıktır, bu da. Onlara devâ olup da, buna olmanmasının sebebi nedir?»

گفت رنج احق قهر خداست
رنج کوری نیست قهر آن ابتلاست

«İsâ Aleyhisselâm cevap verdi ki: Ahmaklık kahr-ı İlâhî olan bir hastalıktır. Körlük kahr değildir, ibtilâdır.»

ابتلا رنجیست کان رحم آورد
احق رنجیست کان زخم آورد

«İbtîlâ bir hastalıktır ki mübtelâsına acınır. Ahmaklık da bir hastalıktır ki başkalarını yaralar.»

Mesnevî'nin ikinci cildinde geçen ayı hikâyesi hatıra getirilsin. Bir adam bir ayıyı yilandan kurtarmış, ayı da ona alışıp beraber gezmeye başlamış. Bir gün sâhibi uyumuş, yüzüne sinekler konmuş. Ayı bunların hepsini birden öldürmek için kocaman bir taş yakalamış, adamcağızın suratına vurmuş. Sinekler ölmüş amma kafası ezilen adam da helâk olmuş. İşte ahmaklık hastalığının yaralaması bu kabildendir.

آنکه داغ اوست مهر او کرده است
چاره بروی نیارد بردودست

«Ahmağa vurulan dağ, Allah mührüdür. O mühür üzerine hiç bir el bir çâre bulamaz.»

نَحْنُ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ
غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

Yâni : «Allah onların kalblerini ve kulaklarını mühürlemiştir, gözleri üstünde bir perde vardır ve onlar için büyük bir azab mukarrerdir⁷⁷» buyurmuştur. Binâenaleyh onlar hakkı işitemezler ve hakikati göremezler. Onlara karşı yapılacak şey yanlarından savunmaktır.

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ nasihate şürû ile diyor ki :

10273

ز احقان بگریز چون عیسی گریخت
صحت احق بسی خونها ریخت

«Ahmaklardan kaç ki İsa da onlardan kaçtı. Ahmakla sohbet nice kanlar dökmüştür.»

10274

اندك اندك آبرا دزدد هوا
آنچنین دزددم احق از شما

«Hava, suyu yavaş yavaş çeker, buharlaştırır. Ahmak da onun gibi, sizden böyle çalar işte.»

10275

گر میترا دزدد و سردی دهد
همچو آن کو زیر کون سنگی نهد

«Senin harâretini çalar, soğukluk verir. Seni mermer taş üstüne oturmuş kimseye döndürür.»

(77) Sûrei Bakara : 7.

10276

آن گریز عیسی نی ازیم بود
ایمنست او از پی تعلیم بود

«İsa'nın o ahmaktan kaçışı korkudan değil, halka göstermek içindi. Çünkü o, Allah'ın hıfzıyla emindi.»

10277

ز مهر رار پر کند آفاق را
چه غم آن خورشید با اشراق را

«Kış soğuğu ufukları doldurursa ondan güneşe ne gam gelebilir?»

Çünkü o bir yanan küredir. Onun gibi, ahmaktaki hamâkat, Rûhullah Hazretlerine sirâyet edemez ve tesir yapamaz.

«SEBA'LILARIN AHMAKLIĞI VE PEYGAMBER NASİHATLERİNİN
KENDİLERİNE TESİR ETMEMESİ»

10278

یادم آمد قصه اهل سبا
کزدم احق صباشان شد وبا

«Ehl-i Seba'nın hikâyesi hatırıma geldi. Ahmak sözleriyle, seher yeli onlara vebâ halini almıştı.»

10279

آن سبا ماند بشهری بس کلان
درفسانه بشنوی از کودکان

«Sebâ, çocuklardan duyduğun masallardaki gibi pek büyük bir şehirdi.»

10280

کودکان افسانه‌ها می‌آورند
درج در افسانه‌شان بس سروپند

«Hani çocuklar masal söyler. O masallar içinde çok sır ve nasihat vardır.»

10281

هزلها گویند در افسانه‌ها
کنج میجو درهمه ویرانه‌ها

«Masallar arasında latifeler söylerler. Sen vîrânelerde define ara.»

Ehl-i Sebâ kıssasının bir Kur'ân'da beyân edilen şekli vardır. Bir de halk arasında, çocuklar ağzında söylenileni vardır. Hazret-i Pîr'in o kıssa için masal demesi, o kıssanın ikinci şekli itibâriyledir. Ve burada o şekli hikâye edilmiş ve masaldan bir takım hakikatler çıkarılmıştır. Zâten dikkatle bakılacak olursa masallarda bile ciddi mânâlar bulmak mümkündür. Meselâ masal söylenirken «Bir varmış, bir yokmuş.» diye başlarlar. Şu mukaddime, âlem ve Âdem'in hâlini tasvir etmez mi? Bugün var gördüğümüz kimseler, yarın yok oluveriyorlar. Bizim de vaktiyle bir çok şeyimiz varmış. Memleketimiz Bosna'dan Basra'ya kadar genişmiş. Avrupa hükümdarları, Osmanlı Pâdişahlarına sığınmışlar. İşte o varlıklar, şimdi bir varmış, bir yokmuş halini almış! Ne ise, bu acıklı bahsi karıştırmayalım.

10282

بود شهری بس عظیم و مه ولی
قدر او قدر سکره پیشانی

«Seba, çok büyük ve geniş bir şehirdi. Lâkin vüs'ati bir tepsiden fazla değildi.»

10283

بسی عظیم و بسی فراخ و بسی دراز
سخت زفت و زفت اندازه پیاز

«O şehir çok büyük, çok geniş ve çok uzundu. Çok büyükdü amma bir soğan kadar büyüktü.»

Hikâyedeki teadlar, çocukların lisânından nakledildiği içindir.

10284

مردمی در شهر مجموع اندرو
لیک جمله ستن ناشسترو

«O şehirde bir çok halk toplanmıştı. Fakat hepsi yüzü yıkanmamış süfli üç kişiden ibâretti.»

10285

اندرو خلق و خلاق بی شمار
لیک آن جمله سه خام و پخته خوار

«O şehrin halkı ve sâkinleri sayısızdı. Lâkin hepsi de ham ve hazır yiyici üç kişiden ibâretti.»

Şârihler diyorlar ki : Buradaki Seba şehri : İnsan vücududur. Ahâli-sinden maksad : İnsandaki rûhânî ve cismânî kuvvetlerdir. Onlara hâkim olan üç kişiyi de Hazret-i Pîr târif ediyor :

10286

جان نا کرده بجنان تاختن
گر هزارانند باشد نیم تن

«Cânân'a koşmayan, sevgiliye kavuşmaya çalışmayan canlar binlerce de olsa, hakikatte, yarım tenden ibarettir.»

Onun için Seba halkı ancak üç kişiden ibarettir denilmiştir.

10287

آن یکی بسی دورین و دیده کور
از سلیمان کور و دیده پای مور

«O üç kişiden biri, gözü kör olduğu halde çok uzağı görürdü. Süleyman'ı görmez, lâkin karıncanın ayağını görebilirdi.»

10288

وان دکر بسی تیز گوش و سخت کر
کنچ دروی نیست یک جو سنگکزر

«İkincisi: Çok sağır iken fazla işitici idi. Kendisi bir hazîne olduğu halde bir arpa mikdarı altını yoktu.»

10289

وان دکر عور برهنه لاشه باز
لیک دامنه‌ای جامه او دراز

«Üçüncüsü: Çıplak ve her tarafı açıktı, lâkin elbisesinin etekleri çok uzundu.»

10290

گفت کور اینک سپاهی میرسند
من همی بینم که چه قومند و چند

«Kör dedi ki: İşte bir ordu geliyor. Onların hangi kavimden olduklarını ve kaç nefer bulunduklarını görüyorum.»

10291

گفت کر آری شنودم بانگشان
که چه میگویند پیدا و نهان

«Sağır dedi ki: Evet seslerini işittim, gizli ve âşikâre söylediklerini duyuyorum.»

10292

آن برهنه گفت ترسان زین منم
که بیرند از درازی دامم

«Çıplak olan da dedi ki: Eteğimin uzunluğundan kesecekler diye korkuyorum.»

10293

گفت کور اینک نزدیک آمدند
خیز بگریزم پیش از زخم و بند

«Kör dedi ki: İşte yaklaştılar. Kalkın yaralanmadan ve bağlanmadan kaçalım.»

10294

کر همی گوید که آری مشغله
میشود نزدیکتر یاران هله

«Sağır diyordu ki: Evet, gürültü gittikçe yaklaşıyor. Arkadaşlar gâfil olmayın.»

10295

آن برهنه گفت آوه دامم
از طمع برند و من ناایتم

«O çıplak da diyordu ki: Ah eteğim. Onu tamahlarından kesecekler. Ben onlardan emîn değilim.»

10296

شهر را هشتند و بیرون آمدند
دروغیم دردمی اندر شدند

«Şehri terkettiler ve dışarıya çıktılar. Bozgun halinde bir köye girdiler.»

10297

اندران ده مرغ فریه یافتند
لیک ذره گوشت بهوی نی نژند

«O köyde semiz bir kuş buldular, lâkin zerre kadar eti yoktu, o kadar zayıftı.»

10298

صراغ مرده خشك وز زخم كلاغ
استخوانها زار گشته چون بناغ

«O kuş ölmüş, kurumuş ve kargaların gagalamasından kemikleri incelmış, iplik gibi olmuştu.»

10299

زان همی خوردند چون از صید شیر
هریکی از خوردنش چون پیل سیر

«O kuştan, arslanın avını yediği gibi, yediler. O cıfeyi yemekten doydular ve fil gibi oldular.»

10300

هرسه زان خوردند و بسی فربه شدند
چون سه پیل بسی بزرگ و مه شدند

«Her üçü de ondan yedi ve şişmanladı. Üçü de fil kadar cesâmet peydâ etti.»

10301

آنچه کز فربهی هر يك جوان
در نكنجیدی ز زلفی در جهان

«Öyle şişmanladılar ki her biri iriliğinden cihâna sığmıyordu.»

10302

با چنین کبزی و هفت اندام زفت
از شكاف در برون جستند و رفت

«O kadar şişmanlıkları ve iri endamlarıyla berâber, kapı yarığından süzülüp geçtiler.»

10303

راه مرگ خلق ناپیدا رهیبست
در نظر ناید که آن بجا رهیبست

«Ölüm de halka görünmez, gizli bir yoldur. Göze görünmez. Çünkü mahalsiz ve mekânsız bir tariktir.»

10304

نك پايی كاروانها مقتنی
زین شكاف درك هست او مخفی

«Gizli olan o kapı yarığında birbiri ardı sıra kervanlar gidiyor.»

10305

بر در ارجویی نیابی آن شكاف
سخت ناپیدا وزو چندین زفاف

«Eğer o yarığı kapıda arayacak olursan bulamazsın. O yarık gayet gizli olduğu halde, o vâsıta ile, bunca kişileri zifafa gelin götürür gibi götürdüler.»

Kapı yarığında maksad ölümdür. Ölümün mahiyeti görülüp bilinmediği halde onunla bir çok zıfâf vukû bulmaktadır. Zıfâf, gelini güveyinin evine göndermek demektir. Gelin süslenip kocasının evine gittiği gibi, insanlar da techiz ve tekfin edilip ameliyle zıfâf ve haşrolmak üzere Âhirete gider. Hazret-i Mevlânâ bu beyitlerle «kapı yarığı»ndan maksadın ne olduğunu bildirmiş oluyor. Kör, sağır ve çıplığın ne demek olduğunu beyan için de diyor ki :

«UZAĞI GÖREN KÖRÜN, UZAKTAN İŞİTEN SAĞIRIN VE
UZUN ETEKLİ ÇIPLAĞIN ŞERHİ»

10306

کر امل را دان که مرک ماشنید
مرک خوداشنید و نقل خود ندید

«Bahsedilen, uzaktan işiten sağırı insandaki tül-i emel bil ki, bizim ölümümüzü işitir de kendi öleceğini duymaz.»

10307

حرص نایدیاست بند موعو
عیب خلقان و بگوید کوبکو

«Uzaktan gören de hırstır ki, halkın ayıbını kılı kırk yararcasına görür ve mahalle mahalle dolaşır söyler.»

10308

عیب خودیک ذره چشم کور او
می بیند گرچه هست او عیب جو

«Herkesin ayıbını aramakla beraber kendinin zerre kadar aybını onun kör gözü görmez.»

10309

عور می ترسد که دامانش برند
دامن مرد برهنه کی درند

«Çıplak, eteğinin kesileceğinden korkar. Çıplak bir adamın eteğini nasıl yırtarlar?»

10310

مرد دنیا مفلسست و ترسناک
هیچ اورانیست از دزدانن باک

«O çıplak dünyaperest kimsedir ki müflis olduğu halde soyulacağından korkar. Halbuki çıplak olduğu için hırsızların soymasından korkmaması lâzım gelir.»

10311

او برهنه آمد و عریان رود
وزغم دزدش جگرخون میشود

«O çıplak gelmiş çıplak gidecektir. Öyle iken, hırsız endişesiyle yüreğinden kan gider.»

10312

وقت مرکش که بود صد نوحه پیش
خنده آید جانسرا از ترسی خویش

«Ölümü vaktinde yanında yüzlerce feryad edilip, ağlaşılrken, Dünya-daki hırsız korkusundan onun canına gülme gelir.»

10313

آن زمان داند غنی کش نیست زر
هم ذکی داند که بواوی هنر

«Ölüm sırasında, zengin, altının bulunmadığını — yâni; servetin kendisinin olmadığını — anlar. Zeki bir kimse de, hünersiz, mârifetsiz bulunduğunu idrâk eder.»

10314

چون کنار کودکی پراز سفال
کو بران لرزان بود چون رب مال

«Hayattaki bu korku, eteğine saksı kırıkları doldurup da kendini mal sahibi sanan, onları kaybedeceğinden korkan, onların üstüne titreyen çocuğun korkusuna benzer.»

10315

گر ستانی باره گریان شود
باره گر بازش دهی خندان شود

«Eğer o çanak kırıklarından bir parçasını alsan ağlar, aldığın parçayı geri verirsen güler.»

چون نباشد طفل را دانش دثار
کریه و خندش ندارد اعتبار

«Çocukta ilim libası olmadığı için ağlaması ve gülmesi müteber değildir.»

Bunun gibi :

محتشم چون طاریت را ملک دید
پس بران مال دروغین می طیبید

«Ahmak da iğreti serveti, kendinin mülkü gördüğü için o yalancı servetin üstüne titrer.»

خواب می بیند که او را هست مال
ترسد از دزدی که بر باید چوال

«Kendinin malı ve mülkü olduğuna dair rüya görür. Bir hırsızın çuvalını kaçırıp götürüleceğinden korkar.»

Evet Dünya hayatı rüyadan ibaret olduğu gibi, Dünyada servet sahibi olmak da rüyâda define bulmak gibidir. Eskiden söylenilmiş bir beyit vardır :

*Bir kefendir âkibet sermâye-i şâh u gedâ
Pes buna mağrûr olan mecnûn değil de ya nedir?*

Mal sahibi, mülk sahibi, hani bunun ilk sâhibi derler. Ne kadar nükte-i ve mânâlı bir sözdür. Mal, mülk elden ele geçer, Zeyd'den Amr'a, Ömer'den Bekir'e intikal eder. O servetten mezâra götürülebilecek bir kaç arşınlık bezden, yâni; kefenden ibarettir ki o da cesedle beraber çürür.

چون ز خوابش بر جهان کوش کش
پس ز ترسی خویش خنده آیدش

«Ölüm meleği, zengin kimsenin kulağını çekmek suretiyle hayat rüyâsından onu uyandırınca, hakiki mâlikî olmadığı bir mal için evvelce çektiği hırsız korkusuna güleceği gelir.»

همچنان لرزانی این طللان
که بود شان عقل و علم این جهان

«Bu Dünyanın aklına ve ilmîne sahib olan âlimlerin ilimleri üzerine titremeleri de bu kabildendir.»

از بی این طللان ذوقنون
گفت ایزد در بی لایلمون

«Bu mütefennin âlimler için Kur'ân'da: (lâ ya'lemûn) — yâni; «bilmezler» — buyurmuştur.»

Sûre-i Rûm'daki :

وَعَدَّ اللَّهُ لَا يَخْلِفُ اللَّهُ وَعْدَهُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ
يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنْ الْآخِرَةِ مُغَافِلُونَ

Yâni : «Bu Allah'ın vâdidir. Allah vâdinden caymaz. Lâkin böyle olduğunu halkın çoğu bilmez. Onlar bu Dünyâ hayatının zâhirini bilirler. Halbuki onlar âhiretten gâfildirlere⁷⁸» âyetlerine işâret edilmiştir. İnsanların çoğunun, Dünyâ ahvâline vâkıf olup da Âhiretten gâfil bulunduğu gibi, zahiri âlimler de Dünyâ ilimlerini bilirler, fakat Âhiret ahvâlinin câhilidirlere. Öyle iken :

(78) Sûre-i Rum : 6-7.

مهربی لرزان ز دزدی کسی
خویش را علم ندارد بسی

«Onlardan her biri, bir kimse benim ilmimi çalacak diye korkar ve titrer. Çünkü kendinde ilim ve irfân var sanır.»

گوید او که روز گارم می برند
خود ندارد روزگار سودمند

«O: Halk gelip beni meşgul ve zamanımı kaybediyor der. Halbuki onun faydalı bir zamanı yoktur.»

گوید از کارم برآوردند خلق
غرق بی کاربست جانم تابحال

«Yine o, halk zamanımı zâyî etti, der. Halbuki kendisi boğazına kadar işsizliğe ve tenbelliğe müstağraktır.»

عور ترسان که منم دامن کشان
چون رهانم دامن از چنگالشان

«Böyle bir âlim işte o uzun etekli çıplağa benzer ki, halkın pençesinden eteğimi nasıl kurtarayım? diye endişe içindedir.»

صد هزاران فضل داند در علوم
جان خود را می نداند آن ظلوم

«O zâlim âlim, Âhirette faydası olmayacak yüz bin şey bilir de kendi ruhunun hakikatini bilmez.»

داند او خاصیت مرجومری
در بیان جوهر خود چون خری

«O her cevherin özünü bilir de kendi cevherini bilip bildirmek hususunda merkeb gibi kahr.»

Felsefe ve mantık âlimleri insanı : «Söz söyler, neşv ü nemâ bulur, irâdesiyle hareket eder, iki ayak üzerine yürür.» bir hayvandır diye târif ederler. İnsanı böylece bilmek, onun hakikatini bilmenektir. Çünkü insan : Bir kevn-i câmi ve âlem-i vâsıdır. Sûrette âlem-i suğrâ, mânâda âlem-i kübrâdır. Kâinatın özü, mevcûdatın hulâsasıdır. Sûreti ve mânâsıyla ahsen-i takvîm üzere halkolunmuş, tâlîm-i ilâhî ile tafdîl ve tekrîm kılınmış ve rûh-i izâfî ile şereflendirilmiş bir nüsha-i âzam ve Halifetullah-ı Ekrem'dir.

İşte bir âlimin insanı böyle bilmesi ve bunu ilmen değil, zevken anlamış olması lâzımdır.

که می دانم مجوز و لایمجوز
خود ندانی تو مجوزی یا مجوز

«Ey âlim-i gayri âmil; ben câiz olup olmayan şeyleri bilirim diyorsun, lâkin kendinin (yecûzü) mü, yoksa (acûzi) mi olduğunu bilmiyorsun.»

Buradaki (yecûz) câiz ve lâıyk olur demektir. (Acûz) da kocakarı mânâsınadır. Hadîs-i Şerifte : «Kocakarılar itikadında bulunun.» buyurulmuştur. Çünkü onların itikadı basit olmakla beraber sağlamdır.

این روا و آن روا دانی ولیک
تو روا یا ناروایی بن تو نیک

«Bu câizdir, o câizdir diye fetvâ vermesini biliyorsun. Sen câiz misin, gayr-i câiz misin? Kendine iyice bak.»

قیمت هر کاله میدانی که چیست
قیمت خود را ندانی احمقیست

«Her kumaşın kıymetinin ne olduğunu biliyorsun, fakat kendi kıymetini bilmiyorsun! İşte bu ahmaklıktır.»

Hadis-i Şerifte: «Bir insanın kıymeti himmetine göredir.» Himmeti ve talebi ne ise kıymeti de odur buyurulmuştur.

Hazret-i Mevlânâ da bir rubâisinde:

Nân lokmasını istersen, sen nânsın.
Can cevherine tâlib isen de cânsın.
Benden bu güzel nükteyi dinle, anla.
Hakdan ne taleb edersen ondansın,

demmiştir.

10331

سعدا و نحسها دانسته
بنگری سعدی تو یا ناشسته

«Ey ilm-i nücûm ile meşgul olan, uğurlu ve uğursuz vakitleri biliyorsun. Bir kere de kendine bak ki sen uğurlu musun yoksa yüzü yıkanmamış uğursuz musun?»

10332

جان جمله علمها اینست این
که بدانی من کیم در یوم دین

«Cümle ilimlerin ruhu, kendinin yevm-i dînde, yâni; kıyâmet gününde kim ve nasıl olacağını bilmektir.»

Bir insanın Âhiret ve Kıyâmet günündeki hali bir tarafı ile umûr-i gaybiyyeden, bir tarafı ile de umûr-i şer'iyyedendir. Umûr-i gaybiyyeden olması itibariyle bilinemez. Çünkü: «Gaybı Allah'tan başka kimse bilmez.» Fakat Cenâb-ı Hak bildirirse pekâlâ bilinir. Sonra oradaki seâdet ve şekâvet için şer'an bir takım ölçüler vardır. Kur'an'da:

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا
يَرَهُ ۖ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ۖ

Yâni: «Dünyâda zerre kadar hayır işleyen onun mükâfâtını görecektir, zerre kadar şer işleyen de yine onun cezâsını görecektir⁷⁹» buyurulmuştur. Hadis-i Şerifte de: «Nasıl yaşarsanız öyle ölürsünüz, nasıl ölürseniz öyle haşrolunursunuz.» denilmiştir. Bu gibi delâletlerle bir kimse'nin Dünyadaki hayatından Âhirette nasıl olacağı tahmin olunabilir.

10333

آن اصول دین بدانستی ولیک
بنگر اندر اصل خود گر هست نیک

«Ey usûl âlimi! Sen de dinin ahvâlini iyice biliyorsun. Onları bilmekle beraber bir de kendi aslına bak, eğer iyi ise âlâ.»

Usûl-i din: Kur'an, Hadis, Kıyâs ve İcmâ-i Ümmetten çıkarılan şer'i hükümlerin esas kâidelerini bildirir bir ilimdir. Usûl-i fıkıh ve usûl-i hadis diye ikiye ayrılır. Bunu bilenlere usûl âlimi denilir.

10334

از اصولیت اصول خویش به
که بدانی اصل خود ای مردم

«Senin usûl âlimi olmandan, kendi aslına meşgûl olup onu öğrenmemen daha faydalıdır; ey ulu kişi!»

Dikkat buyurulsun, Hazret-i Mevlânâ usûl-i fıkıh ve usûl-i hadis ile iştiğâli menetmiyor. Kendi aslını bilip öğrenmenin ehemmiyetine işaret ediyor.

(79) Sûrei Zîlzal: 7-8.

«SEBA ŞEHRİNİN GÜZELLİĞİ VE AHÂLİSİNİN REFAH VE
SAADETİYLE BERABER KÜFRÂN-I NÎMETTE BULUNMALARI»

Hazret-i Mevlânâ Ehl-i Seba kıssasının masal şeklini hikâye ettikten sonra, hakikisini beyân için diyor ki :

10335

اصلشان بد بود آن اهل سبا
می‌رمیدند ز اسباب لقا

«Sebâ şehri ahâlisinin asılları — yâni; ilm-i İlâhîdeki âyân-ı sâbite-leri — kötü olduğu için, Dünyâ'da Allah'a vuslat sebepleri olan tâat, ibâdet, şükür ve senâdan ürkiyorlardı»

10336

داد شان چندان ضیاع و باغ و راغ
از چپ و از راست از بهر فراغ

«Hak Teâlâ onlara bu kadar çiftlik, bağ ve bağçe vermişti. Sağdan, soldan lûtfedilen bunca nimet onların zevk ve huzurla yaşamaları içindi.»

Sebe sûresi'nde buyurulmuştur ki :

لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَنَاجِمِهِمْ آيَةٌ جَنَّاتٍ عَنْ يَمِينٍ وَشِمَالٍ
كُلُوا مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ بَلَدًا طَيِّبَةً وَرَبُّ غَفُورٌ

Yâni : «Andolsun ki, Sebe ahâlisinin sakin olduğu yerde bir alâmet vardı ki o alâmet sağh sollu iki sıra bağçeler idi. Onlara : Rabbinizin rızından yiyin ve ona şükredin. Beldeniz güzel bir şehirdir ve mağfiret edici bir Rabbiniz vardır, denilmişti⁸⁰.»

(80) Sûrei Sebe' : 15.

10337

بسی که می‌افتاد از پری ثمار
تنگ میشد معبر ره برگذار

«Meyveler çokluğundan o kadar dökülürdü ki geçerken âdetâ yol daralırdı.»

10338

آن نثار میوه ره رامی گرفت
از پری میوه رهرو در شکفت

«Meyvelerin dökülüp, saçılması yolu kapatırdı. Yemişlerin çokluğundan yolcu hayrette kalırdı.»

10339

سله بر سر در درختستان شان
پرشدی ناخواست از میوه فشان

«Başında sepet olduğu halde ağaçların arasından geçen bir kimsenin sepeti, kendiliğinden dökülen meyvelerle dolardı.»

10340

باد آن میوه فشاندی نی کسی
پرشدی زان میوه دامانها بسی

«O meyveleri bir kimse değil, rüzgâr silkerdi. O meyvelerin dökülmesinden nicelerinin etekleri dolardı.»

10341

خوشه‌های زفت تازیر آمده
بر سروروی رونده می‌زده

«Büyük salkımlar ağaçlardan aşağı sarkar, gelenin, geçenin başına ve yüzüne çarpardı.»

10342

مرد کلخن تاب از پری زر
بسته بودی در میان زرین کمر

«Külhâncı olanlar bile, altının çokluğundan, bellerine altın kemer bağlamışlardı.»

10343

سك كليجه كوفتى در زیر پا
تخمه بودی گرك صحرا از نوا

«Köpekler, tokluğundan ekmeği yemezler de çiğnerlerdi; kırdaki kurtlar avlarının çokluğundan mide fesâdına uğramışlardı»

10344

کشته ایمن شهروده از دزد و گرك
بز نرسیدی هم از گرك سترك

«Şchir ve köy, hırsızdan ve kurttan emîn idi. Keçi, kocaman kurt-tan korkmazdı.»

10345

گر بگویم شرح نعمتهای قوم
که زیادت میشد آن یوما فیوم

«Eğer o kavmin günden güne artan nimetlerini şerhedecek olursam bitip tükenmez.»

10346

مانع آید از سخنه‌ای مهم
انبیا بردند امر فاستقم

«Fakat o şerh ve tafsîl, söylenilmesi lâzım gelen mühim sözlerin be-yânına mâni olur. Peygamberler (Festekim kemâ ümirte) emrini tebliğ ettiler.»

Hûd sûresi'ndeki :

فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا إِنَّهُ
بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٨١﴾

Yâni : «O halde sen (Habibim), maiyyetindeki tevbe edenlerle bera-ber, emrolunduğun veçhile, dosdoğru hareket et. Aşırı gitmeyin. Çünkü O, ne yaparsanız (hepsini) hakkıyla görücüdür⁸¹.» Nazm-ı Celiline işâ-rettir. Hazret-i Peygamber Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizin mü-bârek sakalında bu âyet dolayısıyla bir kaç tâne kıl ağarmış, Zât-ı Ri-sâlet de : «Hûd sûresi'ndeki (Festekim) emri beni ihtiyarlattı.» buyur-muştur.

«EHL-İ SEBA'YA NASÎHAT İÇİN PEYGAMBERİN GELMESİ.»

10347

سيز ده پیغمبر آنجا آمدند
گمراه‌را جمله رهبر میشدند

«O memlekete on üç peygamber gelip yol kaybetmiş olanlara kılavuz oldular.»

10348

که هله نعمت فزون شد شکر کو
مرکب شکر اربنخسید حرکوا

«Ve dediler ki : Nimetiniz arttı, hani şükrünüz? — Yâni; niçin Al-lah'a şükretmiyorsunuz? — Eğer sizdeki şükretmek kudreti uyuduysa onu tahrik ederek uyandırınız.»

10349

شکر منعم واجب آید از خرد
ورنه بکشاید درخشم ابد

«Nîmeti verene şükretmek akla göre de vâcibtir. Edilmeyecek olursa, ebedî gazab kapısı açılır.»

10350

هبن کرم بینید وین خودکس کند
کز چنین نعمت بشکری بس کند

«Aklınızı başınıza alınız da Allah'ın lutuf ve keremini görünüz. Bir şükre bedel bu kadar niğmeti Allah'dan başka kim verir?»

10351

سر بخشد شکر خواهد سجده
با بخشد شکر خواهد قعده

«Allah, baş verir, ona mukabil secde-i şükran ister; ayak bağışlar, şükr olarak kâde ister.»

Şükürün lafzisi ve fi'lisi olur. Elhamdülillah ve'sşükürülillah demek, şükürün lafzîsidir. Fi'lisi ise her uzva göredir. Denilmiştir ki: «Başın şükürü secdedir. Ayağın şükürü: Tâat hususunda oturmaktır ve ibâdet için yürümektir. Namaz kılariken tahîyyât için oturmak ve cemâatle namaz kılmak için câmie gitmek ayağın şükür-i fi'lisidir. Gözlerin şükürü: İbret alıncak şeylere ve Allah'ın kudreti eserlerine bakmak, harama ve nehyedilmiş şeylere bakmamaktır. Kulakların şükürü: Onlar vâsıtasıyla hayır dinlemek ve şerre kulak vermemektir.»

Cenâb-ı Hak :

فَاذْكُرُونِي اَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونِ

Yâni: «Beni yâd edin ki ben de sizi yâd edeyim. Bir de bana şükredin, küfrân-ı nimette bulunmayın⁸²» buyurmuştur. Bu âyet-i kerîmenin

(82) Sûrei Bakara : 152.

tefsirinde denilmiştir ki: «Tâat ve ibâdet ile bana fi'len şükredin ve mâsiyet irtikâbiyle küfrân-ı nimette bulunmayın. Çünkü Allah'a ibâdet ve itâat eden, ona şükreylemiş, ona isyân eyleyen de küfrânda bulunmuş olur.»

10352

قوم گفته شکر مارا بردغول
ماشدیم از شکر واز نعمت ملول

«Seba kavmi dediler ki: Bizim şükrumüzü gulyebânî göttürdü. Biz, nimetin bolluğundan da, ona karşı şükretmekten de usandık.»

Gûl: Avam halkın gulyebânî dedikleri şeydir. Gûyâ bu, kırdâ, çölde görünür, yolcuyu aldatıp yoldan çıkarır ve helâkine sebep olurmuş. Böyle bir şey olmadığına dair bir hadis-i şerif vardır. Yolculara gözüken şeyler, kendi vehimlerinden ibarettir.

10353

ماجان پژمده گشیم از عطا
که به طاعت مان خوش آید نی حطا

«Biz, bol nimet verilışinden o kadar bıktık ki bize ne ibadet hoş geliyor, ne de hatâ.»

10354

مانی خواهم نعمتها و باغ
مانی خواهم اسباب فراغ

«Biz nimetler ve bağlar, bağçeler istemiyoruz. Biz rahat yaşamak ve uğraşmaktan kaçınmak tâlibi değiliz.»

10355

انبا گفتند در دل علتیت
که ازان از حق شناسی آفتیت

«Peygamberler dediler ki: Kalbin bir gaflet hastalığı vardır ki o illet, Hak ve Hakikatın düşmanıdır.»

10356

نعمت ازوی جلگی علت شود
طعمه در بیماری قوت شود

«Nimet, o gaflet sebebiyle tamamen illet olur. Hastalıkta yenen yemek insana nasıl kuvvet verir?»

10357

چند خوش پیش تو آمد ای مضر
جمله ناخوش کشت و صاف او کدر

«Ey küfrân-ı nîmette ısrâr eden, senin karşına ne kadar nîmetler geldi de onlar sana nâhoş göründü ve o saf şeyler, gözünün önünde bulandı.»

10358

تو عدو آن خوشها آمدی
گشت ناخوش هرچه بروی کف زدی

«Sen, o hoş şeylerin düşmanı oldun, her neye el attınsa sana nâhoş geldi.»

10359

هر که او شد آشنا و یار تو
شد حقیر و خوار در دیدار تو

«Her kim senin ahlâbân ve yârın olduysa gözüne hor, hakîr göründü de.»

10360

هر که او بیگانه باشد با تو هم
پیش تو اوبسی مهست و محترم

«Her kim sana yabancı idiyse, senin nazarında o çok büyük ve muhterem oldu.»

10361

این هم از تاثیر آن بیماریست
زهر او در جمله اعضا ساریست

«Bunların hepsi, o kalbindeki gaflet hastalığının tesiridir ki onun zehri bütün uzuvlarında sâridir.»

Hadîs-i Şerifte buyurulmuştur ki : «Âdemoğlunun bedeninde bir et parçası vardır. O iyi olunca bütün beden iyidir, bozulunca da bütün beden bozulur. Haberin olsun ki o et parçası, kalbdır.»

10362

دفع آن علت باید کرد زود
که شکر با آن حدث خواهد نمود

«O illeti çabucak defetmeli. Çünkü, onun tesiriyle şeker bile zehir kesilir.»

10363

هر خوشی کآید بتو ناخوش شود
آب حیوان گر رسد آتش شود

«Sana gelen her hoşluk, o illet sebebiyle nâhoş olur; âb-ı hayat bile gelse ateş görünür.»

10364

کیمیای مړك و جنگست آن صفت
مړك گردد زان حیات عاقبت

«Kibir ve azamet gibi o kötü huy, ölümün ve cengin kimyâst, yânî; sebebidir. O kötü huydan senin hayatın nihâyet ölüme münce olur.»

10365

بس غدایی که زوی دل زنده شد
چون بیامد در تن تو کننده شد

«O huy sende iken, kalbi diriltlen bir gıdayı bile yesen, senin cisminde gelince kokar, leş kesilir.»

Çünkü girdiği yer temiz değil.

گر نخواهی دوست را فردا نفیر
دوستی با عقل و با عاقل بکیر

«Eğer dostunun yarın Âhirette senden nefret etmesini istemezsen âkil bir kimseyi akıllıca dost ittihâz et.»

Ki orada pişmanlık göstermeyesin.

Kureyş kavminin ileri gelenlerinden (Ukbe Bin Ebî Muayt) ismindeki şahıs, bir seferden dönüşünde bir ziyâfet vererek Kureyş büyüklərini ve onlar arasında Hazret-i Peygamberi dâvet etmişti. Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz de dâvete icâbet ettiyse de Ukbe'nin yemeğinden yemediler. Teklif ve ısrâr üzerine de: «Sen, müslüman olmayınca yemeğinden yemem.» buyurdular. Ukbe Kelime-i Şehâdeti telâffuz etti. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz de yemeğe oturdu. Sonra Ukbe'nin dostlarından (Ubeyy Bin Halef): Sen de mi Muhammed'in dinine girdin? diye târiz edince: Hayır girmedim, fakat yemekten yemediği için istediği o sözü söyleyiverdim, cevabını verdi. Ubeyy: Muhammed'in yüzüne tükürmezsen bir daha seninle görüşmem! dedi. Ukbe de: Merak etme yaparım! diyerek, vech-i seâdete tükürmek edeb-sizliğinde bulundu ise de, tükürdüğü, kendi murdar yüzüne düştü ve isâbet ettiği yeri kavurup yaktı. Ölünceye kadar da eseri suratında kaldı. Bu münâsebetle şu âyetler nâzil olup Ukbe'nin kıyâmetteki hâli haber verildi.

وَيَوْمَ بَعْضُ الظَّالِمِ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي أَخَذْتُ
مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا ۝ يَا وَيْلَتَى لَيْتَنِي لَمْ أَخَذْ فَلَانَا خَلِيلًا
لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءَنِي وَكَانَ الشَّيْطَانُ
لِلْإِنْسَانِ خَذُولًا ۝

Yâni: «O gün (her) zalim (nedametle) iki elini ısırp: Ne olurdu, ben o peygamberin maiyyetinde (Allah'a) bir yol edineydim, diyecektir. Ne yazık bana! Keşki fülânı dost tutmasaydım. Andolsun ki beni zikir-den, hem o (bir devlet gibi) bana (Allah tarafından) geldikten sonra,

بس عزیزى که بناز اشکار شد
چون شکارت شد بر تو خوار شد

«Çok aziz ve muhterem kimseler, nâz ve naîm ile avlanır. Böyleleri sana av olsalar, sence bayağı görünürler.»

آشنای عقل با عقل از صفا
چون شود مردم فزون باشد و لا

«Bir akıl, diğer bir akıl ile, yâni; akıllı bir kimse diğer akıllılarla tanışınca aralarındaki safvet ve muhabbet dâima artar.»

آشنای نفس با هر نفس است
تو یقین میدان که مردم کمتر است

«Bir nefsin, diğer alçak bir nefis ile tanışması ve sevişmesi, yakinen mâlûmun olsun ki, her an azalır. Ve düşmanlığa tahavvül eder.»

Nitekim Cenâb-ı Hak:

الْأَخِلَاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ ۝

Yâni: «Dünyada nefsânî dost olanlar, Kıyâmet gününde birbirlerine düşman olacaklardır. Takvâ sahipleri müstesnâ⁸³» buyurmaktadır.

زانکه نفس گرد علت می تند
معرفت را زود فاسد میکند

«Çünkü nefsânî dostların nefsi, tanışmada bir maksad ve fâide gözetir. Onu bulamayınca dostluğunu çabucak bozar.»

(83) Sûrei Zâhruf: 67.

o saptırdı. Şeytan, insanı (başına bir belâ gelince) yapayalnız ve yarımsız bırakandır⁽⁸⁴⁾»

Ukbe, Bedr gazasında yakalandı ve dönüşte katledildi. Übeyy ise: Yâ Muhammed! Bir at besliyorum, onun üstünde iken seni öldüreceğim demiş, taraf-ı Risâletten : «İnşâallah onun üstünde iken ben seni öldürürüm.» cevabını almıştı. Uhud muhârebesinde o atı Resûl-i Ekreme doğru sürdü. Hazret-i Peygamber onun üstüne bir mızrak attı. Mızrak, herifin eğey kemiklerine dokundu, fakat yaralamadı. Öyle iken can acısıyla öktüz gibi bağıra bağıra döndü ve Mekke'ye avdet ederken yolda öldü.

10371

از سموم نفس چون باعاتی
هرچه گیری تو مرض را آلتی

«Nefsin, sâm yeli gibi olan hevâ ve hevesiyle ma'lûl olduğun için her neye teşebbüs etsen, hep maraza âlet olursun.»

10372

گر بگیری کوهی سنگی شود
ور بگیری مهر دل جنگی شود

«Eline mücevher alsan taş kesilir, birine kalben muhabbet etsen düşmanlık ve kavga vukua gelir.»

10373

ور بگیری نکته بکر و لطیف
بعد درکت گشت بی ذوق و کشیف

«İşittiğin, latîf ve söylenilmemiş bir nükte, onu idrak edince, nezdinde zevksiz ve bulanık bir söz olur.»

(84) Sûrei Fûrkan : 27-29.

10374

که من اینرا بسی شنیدم کهنه شد
چیز دیگر کو بجز آن ای عضو

«Dersin ki : Ben bunu çok işittim, artık eskidi. Arkadaş, bundan başka bir şey söyle.»

10375

چیز دیگر تازه و نو گفته گیر
بافر و ازان شوی سیر و نفیر

«Taze ve yeni olarak bir şey duyduğunu farzet; ertesi gün ondan da bıkar nefret edersin.»

10376

دفع علت کن چو علت خوشود
مرحدیت کهنه پشت نوشود

«Sen, sendeki illeti gider... İlet geçti mi, sence her eskimiş, söylenmiş söz, yeni olur.»

10377

تا که آن کهنه برآرد برکنه
بشکند آن کهنه صد خوشه ز گو

«O eski söz, yepyeni dallar, budaklar verir, yüzlerce meyve hevenkleri bitirir, yetiştirir.»

10378

ما طیبیایم و شا کردان حق
بحر قلزم دید مارا فانلق

«Peygamberler, Sebe ehline demişlerdi ki : Biz Cenâb-ı Hakkın hekimleri ve şâkirdleriyiz. Şab denizi bizi görünce yarıldı ve yol oldu.»

Peygamberlerin şâkird-i îlâhi olmaları,

Yâni: «Âdem'e bütün isimleri öğretmişti⁽⁸⁵⁾» âyet-i kerimesi mücibince, Hazret-i Âdem'e taraf-ı ilâhiden tâlim-i esmâ buyurulması itibariyedir. Şab denizinin yarılması ve on iki yol açılması, Hazret-i Mûsâ'nın Benî İsrail'i Mısır'dan çıkarıp Filistin'e geçirdiği sırada vuku bulmuştur. Kezâ enbiyânın hekimliği, mânevî marazları tedavi ettikleri içindir.

10379

آن طیبیان طبیعت دیگرند
که بدل از راه نبض بنگرند

«O zahir hekimleri başkadır. Onlar kalbe nabız yolundan bakarlar.»

10380

مابدل بی واسطه خوش بنگریم
کز فراست مآلعالی منظریم

«Biz ise vâsıtasız olarak, nabız tutmaksızın kalbe bakarız. Allah'ın vermiş olduğu ferâset dolayısıyla bizim görüşümüz yüksektir.»

10381

این طیبیان غذا اند و ثمار
جان حیوانی بدیشان استوار

«O hekimler, gıdâ ve meyve tabîbidir ki rûh-i hayvânî onların tedâvisiyle kuvvet bulur, yaşar.»

10382

ماطیبیان بر قوالیم و مقال
ملهم ما پر تو نور جلال

«Biz ise iş ve söz hekimleriyiz. Bize ilhâm eden, Allah'ın celâl ve azamet nurunun aksidir.»

(85) Sûrei Bakara : 31.

10383

کین چنین فعلی ترا نافع بود
وان چنان فعلی ترا قاطع بود

«Hastaya deriz ki : Şöyle bir iş sana faydalıdır. Böyle bir iş de zararlıdır ki senin Allah'a giden yolunu keser.»

10384

اینچنین قولی ترا پیش آورد
وان چنان قولی ترا نیش آورد

«Bizim sözlerimiz gibi bir söz, seni ileri götürür, onların sözü gibi bir söz de seni yaralar.»

10385

آن طیبیانرا بود بولی دلیل
وین دلیل مابود وحی جلیل

«O hekimlerin delili şiş ördeğidir. Bizim delilimiz ise vahy-i ilâhidir.»

Eskiden idrar tahlili yapılmadığı için hekimler, hastanın ördeğini muâyene ederler, idrârın renginden, kokusundan, azlığından, çokluğundan hastalığı teşhise çalışırlardı.

10386

دست مزدی می نخواهیم از کسی
دست مزد مآرسد از حق بسی

«Biz peygamberler cemâati kimseden tedâvi ücreti istemeyiz. Bizim ücretimiz, noksanlardan âri olan Allah'dan gelir.»

10387

هین صلا بیماری ناسور را
داووی مایک بیک رنجور را

«Haydi, iyileşmez hastalıklar için salâ. Bizim ilâcımız, hastalar için birebirdir.»

Garibdir ki, insanlar maddi hastalıklar için hekime müracaat ederler. Birazcık başları ağrısa derhal muâyene için koşarlar. Fazla fazla vizite ücreti ve ilâç parası verirler. Mânevî hastalık demek olan ahlâk bozukluğunu meccânen tedâvi edecek olan mürşid-i kâmil bulunduğu halde onun hazâkat ve irşâdına müracaat etmezler.

«SEBÂ HALKININ, KENDİLERİNE GÖNDERİLEN PEYGAMBERLERDEN MÜCİZE İSTEMELERİ»

10388

قوم گفتند ای گروه مدعی
کوگاه علم طب نافعی

«Seba halkı dediler ki: Ey mânevî hekimlik dâvâsında bulunanlar, faydalı bir tıp ilminin sizde şahidi hani?»

10389

چون شما بسته همین خواب و خورید
همجو ماباشید در ده می چرید

«Siz de, bizler gibi, yemek ve uyumakla mukayyed bulunmaktasınız. Bizim gibi, köylerde ve şehirlerde otlayıp duruyorsunuz.»

Nitekim müşriklerin:

وَقَالُوا

مَا لَ هَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ

Yâni: «Bu nasıl Peygamber? (Bizim gibi) yemek yiyor ve çarşılar-da dolaşıyor⁸⁶?» dedikleri Kur'ân'da beyan buyurulmuştur.

(86) Sûrei Furkan : 7.

10390

چون شما در دام این آب و کلید
کی شما صیاد سبمرغ دلید

«Siz de bu toprak ve su tuzağındayken gönül zümrüd-ü ankâ'sını nasıl avlıyabilirsiniz?»

Müşrikler, kendileri gibi yer, içer ve gezer, dolaşır bir insanın Allah tarafından Peygamber olacağına ihtimal vermiyorlardı. Böyle bir zâtın beşeriyetten tecerrüd etmiş olması lâzım geldiğini vehm ediyorlardı. Nitekim Mekke müşrikleri de Hazret-i Peygamber için bu vehimde bulunmuşlardı da :

وَمَا جَعَلْنَا هُمْ جَسَدًا لَا يَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَمَا كَانُوا خَالِدِينَ ﴿٨٧﴾

Yâni: «Biz onları yemez, içmez birer ceset olarak yaratmadık. Onlar (Dünyada) ebedî de değillerdi⁸⁷.» cevâbını almışlardı.

10391

حب جاء سروری دارد بر آن
که شمارد خویش از پیغبران

«Mevki ve riyaset sevdası sizi peygamberlik davasına salmış, bu sebeble kendinizi peygamber sayıyorsunuz.»

10392

مانخواهیم اینچنین لاف و دروغ
کردن اندر گوش و افتادن بدوغ

«Biz böyle lâflara ve yalanlara kulak verip de ayran kâsesine düşmeyiz.»

Yâni; aldanmak istemeyiz, dediler.

(87) Sûrei Enbiya : 8.

10393

انبیا گفتند کین زان علتست
مایه کوری حجاب رؤیتست

«Peygamberler dediler ki: Bu inkârınız, mübtelâsı bulunduğunuz mânevî hastalık icâbıdır. Sizin körlüğünüze ve hakikati göremeyişinize sebeb, önünüze çekilmiş olan gaflet perdesidir.»

Buradaki perde :

ختم الله على قلوبهم

Yâni : «Allah, onların kalblerini mühürlemiştir⁸⁸.» Nazm-ı celilindeki kahr mührüdür.

10394

دعویٰ مارا شنیدید و شما
می‌بینید این گهر دردست‌ما

«Bizim dâvetimizi işittiniz, fakat elimizdeki cevheri görmüyorsunuz.»

10395

امتحان است این گهر مصلحت‌را
ماش کردانیم کرد چشم‌ها

«Bu cevher, yâni; dâvet-i Risâlet, halk için bir imtihandır. Biz onu gözlere karşı dolaştırıyoruz.»

10396

هر که کوید کوکوا گفتش کواست
کونمی بیند گهر حبسی عماست

«Her kîm, hani delil derse; onun soruşu şâhiddir ki, elimizdeki cevheri görmüyor, körlüğe mahbus olmuştur.»

(88) Sûrei Bakara : 7.

10397

آفتابی درسخن آمد که خنر
که برآمد روز برجه کم ستیز

«Meselâ Güneş dile gelse de sana : Kalk, gündüz oldu, sıçra ve inad etme dese.»

10398

تو بگوئی آفتابا کوکوا.
گویدت ای کور از حق دیدم خواه

«Sen de ona : Ey güneş! Gündüz olduğuna hani şâhid? desen, Güneş sana : Ey kör! Allah'tan göz iste! cevabını verir.»

10399

روز روشن هر که او جوید چراغ
عین جستن کوریش دارد بلاغ

«Aydınlık bir günde her kim kandil ararsa o arayış, onun körlüğünü tebliğ eder.»

10400

در نمی بینی گمانی برده
که صباحست و اندر پرده

«Eğer sen sabah ve gündüz olduğunu görmüyorsan, gündüz olduğunda şüphen varsa, daha sabah olmadı zannediyorsan,»

10401

کوری خودرا مکن زین گفت فاش
خامش و درانتظار فضل باش

«Bâri körlüğünü fâş etme; sus ve Allah'tan fazl ve ihsân bekle.»

Belki sana basîret gözü verir de gündüz olduğunu, onun şâhidi koskoca bir Güneş bulunduğunu görürsün.

در میان روز گفتن روز کو
خویش رسوا کردنت ای روز جو

«Ey gündüz arayan! Gündüzün ortasında hani gündüz demek, elâle-me rezil olmaktır.»

صبر و خاموش جذوب رحمت
وین نشان جستن نشان علتست

«Sabr ve sükût, İlâhî rahmet'e sebep olur. Nişan ve şâhid aramak ise hastalık alânetidir.»

Ki arayanın kör olduğuna delâlet eder.

انصتوا بیدیر تا بر جان تو
آید از جانان جزای انصتوا

«(Ensîtü) emrini canla kabul eyle ve sus ki, cânân tarafından (en-sîtü) nun mükâfatı gelsin.»

Sûre-i A'râftaki :

وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا

لَكُمْ رُحْمُونَ

Yâni : «Kur'an okunduğu vakit onu dinleyin ve susun. Umulur ki böyle yaptığımız için Allah'ın rahmetine nâil olursunuz⁸⁹.» âyetine işârettir.

Bu âyetin sebep-i nüzûlü olmak üzere denilmiştir ki : Ensârîlerden, yâni; Medine ehâlisinden bir genç, Resûlullâh'ın arkasında namaz kılar-ken Hazret-i Peygamberin okuduğunu o da okurdu. Bunun üzerine, ce-mâatle kılınan namazlarda, imâmın kırâatının kâfi olduğu bildirilip, ce-mâatin okuması menedildi. Cuma ve bayram hutbelerinde hatîb minber-

(89) Sûre-i A'raf : 204.

de iken, sükût edilmesi lâzım geldiğini talim için nâzil olmuştur, diyen-ler de vardır. Herhalde âyetin hükmü ikisine de şâmilidir. Hazret-i Mev-lânâ, bunu enbiyâ ve evliyâ nutkuna karşı sükût etmeye de teşmil ediyor ve sükût et de taraf-ı İlâhiden (Ensîtü) karşılığı olan rahmet ve mağfi-rete nâil olasın, diyor.

گر نخواهی نکسی پیش این طیب
بر زمین زن زرو سر را ای لیب

«Ey âkil kimse! Hastalığının nüksetmesini, yâni; iyileşmeye başla-mışken, yeniden şiddetlenmesini istemezsen, bu mânevî tabibin huzurun-da malını ve başını yere koy.»

Yâni; manevi hastalıklar tabibi olan ehlullah huzurunda tevâzû gös-ter, mal ve menâlını Allah için infâk et. Böyle yaparsan :

تا ثنای تو بگوید فضل هو
که حسد آرد فلک بر جاه تو

«Allah'ın fazl u rahmeti senin senânını söylesin ve Felek, o yüksek-liğiyle beraber, senin âli derecene gıfta etsin.»

Şeyh Sâdi (Kuddise sirruhu) Gülistân'ında yazar ki : «Günahkâr bir kul, icâbet ümidiyle ellerini kaldırıp duâ eder. Hak Sübhânehû ve Teâlâ ona icâbet etmez. Kul tekrar duâ eder. Allah Teâlâ yine kabul etmez. Kul üçüncü defa duâ edince Cenâb-ı Hak buyurur ki : Ey meleklerim! Şu kulumdan utandım. Onun benden başka Rabb'i yoktur. Onu mağfi-ret ettim. Duâsını kabul eyledim ve hâcetini verdim. Zira kullarımın çok çok tazarru etmesinden utanırım.» Şeyh Sâdi bunu naklettikten son-ra şu beytini söyler : «Allah'ın lûtuf ve keremini gör ki günahı işleyen kuldur, fakat hayâ eden O'dur.»

Evet, Allah'a duâ ve duâda ısrâr etmelidir. Çünkü Hadis-i Şerifte : «Duâda ısrâr edenleri ve tekrar tekrar isteyenleri Allah sever.» buyu-rulmuştur.

Hazret-i Mevlânâ diyor ki :

چون طیبیا ترا نگه دارید دل
خود ببینید و شوید از خود خجل

«Mânevî hastalıklar hekimî olan evliyâullah'ın gönlinü alırsanız, kendinizi görür, halinizi bilir ve kendinizden utanırsınız.»

رفع این کوری بدست خاق نیست
لیک اکرام طیبیان از هدیت

«Bu kalb körlüğünün giderilmesi halkın elinde değildir. Bu hekimlere ikram ve ihtiram, hidâyet esbâbındandır.»

Filvâki:

إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ

Yâni: «Hakikat, sen (Habibim) her sevdiğin kişiyi hidâyete erdiremezsin. Fakat Allah'dır ki kimi dilerse ona hidayet verir⁹⁰.» Nazm-ı Celîli mûcibince hidâyete sevkeylemek Allah'a mahsustur. Fakat Cenâb-ı Hak, bazı kimselerin hidâyetine bazı sevgili kullarını vasıta kılar. Nitekim yine Sallallâhü Aleyhi Veselleme olan bir Hitâb-ı İlâhîde:

وَأَنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

Yâni: «Habibim; şüphesiz ki sen herhalde doğru bir yolun rehberliğini yapıyorsun⁹¹.» buyurulmuştur. Hazret-i Peygamber gibi, onun vârisleri bulunan evliyâullahda da bu mazhariyyet vardır. Onun için:

این طیبیا ترا بجان بنده شوید
تا بمشقت و غیر آ گنده شوید

«Bu mânevî hastalık hekimlerine, candan ve gönülden bende olunuz ki misk ve anberle — yâni; Allah'ın feyzi ile — dolasınız.»

(90) Sûrei Kasas: 56.

(91) Sûrei Şûra: 52.

قوم گفتند این همه زرقست و مکر
کی خدا نایب کند از زید و بکر

«Seba kavmi dediler ki: Sizin bu sözleriniz bütün riya ve mekrdir. Nasıl olur da Allah; Zeyd'den, Bekir'den — yâni; insandan — vekil tâyin eder.»

هر رسول شاه باید جنس او
آب و گل کو خالق افلاک کو

«Her şahın elçisi kendi cinsinden olmak gerektir. Su ile çamur — yâni; onlardan yaratılmış insan — nerede, felekleri yaratan Allah nerede?»

مغر خر خوردیم تا ما چون شما
بشهر! داریم همراهما

«Biz eşek beyni mi yedik ki, sizin gibi sivrisinekleri, devlet kuşu denilen Hümâ'nın sırdaşı bilelim?»

کوها کویشه کوگل، کوخدا
ز آفتاب چرخ چه بود ذره‌ها

«Hümâ kuşu nerede, sivrisinek nerede? Çamur nerede, Allah nerede? Gökteki Güneşle zerrenin ne münâsebeti vardır?»

این چه نسبت این چه پیوندی بود
تا که در عقل و دماغی در رود

«Bu münâsebet ve bu alâka akıl ve dimağın kabul edeceği şey mi?»

«KELİLE VE DİMNE KİTÂBINDA TAFSİLEN YAZILDIĞI VEÇHİLE:
«SEN BU ÇEŞMEDEN SAKIN! DİYE GÖKTEKİ AY'DAN SANA SEFİR
GELİYORUM» DEMESİ İÇİN TAVŞANLARIN, BİR TAVŞANI
ELÇİ OLARAK FİLE GÖNDERMELERİ»

10415

این بدان ماند که خرگوشی گفت
من رسول مامم و بامام جفت

«Ey peygamberlik davası edenler! Sizin haliniz şuna benzer: Tavşanın biri, ben Ay'ın elçisiyim ve onunla çiftim ve hemdemim demişti.»

10416

کز رمة پیلان بران چشمه زلال
جمله نخبجبران بدند اندرو بال

«Zirâ, o çeşme başına gelen fil sürüsünden bütün hayvânât sıkıntı ve korku içinde idiler.»

10417

جمله محروم وز خوف از چشمه دور
جمله میکردند چون کم بود زور

«Hayvanlar, korkudan o çeşmenin suyundan mahrum kalmışlardı. Kuvvetleri, fillere karşı kâfi gelmediğinden hileye teşebbüs etmişlerdi.»

10418

از سرکه بانک زد خرگوش زال
سوی پیلان درشب غره هلال

«Ay'ın ilk gecesi, ihtiyar bir tavşan, dağ tepesinden fillere seslendi.»

10419

که بیا رابع عشر ای شاه قبل
تا درون چشمه یای این دلایل

«Şöyle diyerek ki: Ey fil pâdişâhı! Ayın on dördünde gel de çeşme suyunun içinde sözümün doğruluğuna delil göresin.»

10420

شاه پیلان من رسولم پیش بیست
بر رسولان بند و زخم و خشم نیست

«Ey büyük fil; ileri gel ve sözümü dinle! Ben elçiyim; elçilere ne kızıılır, ne sövülür ve ne de hapsedilir.»

10421

ماه میکوبد که ای پیلان روید
چشمه آن ماست زین یک سوشوید

«Ay diyor ki: Ey, filler çeşme bizimdir, buradan başka bir yere gidin!»

10422

ورنه من تان کو ر گردانم، ستم
گفتم از گردن برون انداختم

«Yoksa sizi kör ederim. İşte söyledim ve zulmü üzerimden attım.»

10423

ترک این چشمه بگوید و روید
تا زخم تیغ من ایمن شوید

«Bu çeşmeyi terkedip gidin ki benim kılıcımın yaralayışından emin olasınız.»

10424

نك نشان اينست كاندر چشمه ماه
مضطرب گردد ز پيل آبخواه

«Bu haberin doğruluğuna alâmet şudur ki: Filler su içmek için kay-
nağa geldiler mi Ay harekete gelir.»

10425

آن فلان شب حاضر آ ای شاه پیل
تا درون چشمه بای این دلیل

«Ey fillerin şahı; fülân gece gel de çeşme içinde bu alâmeti gör.»

10426

چونکه هفت و هشت از مه بگذرید
شاه پیل آمد ز چشمه می چرید

«Ayın on beşi gelince fil pâdişahı geldi ve çeşmeden su içti.»

10427

چونکه زد خرطوم پیل آن شب آب
مضطرب شد آب و مه کرد اضطراب

«Fil hortumunu suya sokunca su dalgalandı ve Ay'ın sudaki aksi
titredi.»

10428

پیل باور کرد ازوی آن خطاب
چون درون چشمه مه کرد اضطراب

«Çeşme içindeki Ay titreyince fil, tavşanın verdiği habere inandı.»

Seba halkı bu masalı söyledikten sonra dediler ki:

10429

ماه زان پیلان گولم ای گروه
کاضطراب ماه آرد مان شکوه

«Ey gürûh! Biz, o ahmak fillerden değiliz ki Ay aksinin titreyişi bizi
korkutsun da dinimizi terkedelim.»

10430

انبیا گفتند آوه پند جان
سخت تر کرد ای سفیهان بندتان

«Peygamberler dediler ki: Ey sefihler! Eyvâhlar olsun ki, bizim ver-
diğimiz cân nasihatler, sizin bağlarınızı kuvvetlendirdi.»

«PEYGAMBERLERİN ONLARA CEVABI VE BİR MİSAL İRÂDİ»

10431

ای دریا که دواتان رنجتان
گشت زمر قهر جان آهستان

«Vâh yazık ki, size deva olacak ilâç, can alıcı kahır zehri oldu.»

10432

ظلمت افزود این چراغ آن چشمرا
چون خدا بگماشت پرده خشمرا

«Cenâb-ı Hak, gazab perdesini havale edince, bu چراغ — yâni; bizim
nasihatlerimiz — gözlerinizdeki karanlığı artırdı.»

10433

چه رئیس جست خواهیم از شما
که ریاستان فروست از شما

«Sizin gibilerden biz nasıl reislik isteriz ki, bizim riyâsetimiz, semâdan yüksektir.»

10434

چه شرف یابد ز کشتی بجز در
خاصه کشتی ز سرکین کشته پر

«İnci, denizdeki gemiden ne şeref bulur? Husûsiyle gübre doldurulmuş bir gemiden!»

10435

ای دریغ آن دیده کور و کبود
آفتابی اندرو ذره نمود

«Güneşi, zerre gibi gören kör göze ne kadar yazık!»

10436

ز آدمی که بود بی مثل و ندید
دیده ابلیس جز طینی ندید

«Âdem ki örnek ve benzeri olmayan mükemmel bir mahlûk idi. Halbuki Şeytanın gözü onu çamurdan başka bir şey görmedi.»

10437

چشم دیوانه بهارش دی نمود
زان طرف جنبید کورا خانه بود

«Delinin gözü, baharı ona kış gösterir. Çünkü, kendi makâmının seviyesiyle hareket eder.»

10438

ای بسا دوا که آید گاه گاه
پیش بی دولت بگردد او ز راه

«Devletsizin karşısına bazan devlet ve seâdet gelir de, onda kabiliyet olmadığı için yoldan geri döner.»

Nitekim Seba'lılara da aynı devlet ve saâdet olan peygamberler gelmiş, fakat onlar da saâdete kâbiliyyet olmadığı için, birer devlet güneşi olan peygamberleri zerre misâli görmüşler ve onların hidâyet ışığından istifâde edememişlerdi.

10439

ای بسا معشوق کا آید ناشناخت
پیش بدبختی نداند عشق باخت

«Ne kadar çok vâki olur ki, bilinmeyen bir bahtsızın yanına sevgilisi gelir de, o onunla muâşaka etmesini bilmez.»

Hadis-i Şerifte: «Rabbınızın zamanınız günlerinde nefhaları, feyz râyihaları vardır. Âgâh olun ki o nefhaları istikbâl ve kabul edin.» buyurulmuştur ki, o nefhalardan muradın, nebiler ve veliler olduğu beyan edilmiştir.

10440

این غلط ده دیده را حرمان ماست
وین مقلب قلب را سوء القضاست

«Gözümüze bu yanlış görmeyi veren bizim ezeli nasipsizliğimizdir. Kalbimizi böyle çeviren de süi kazadır.»

10441

چون بت سنگین شمارا قبله شد
لعنت و کوری شمارا ظاهر شد

«Taştan yapılmış putlar, size kible olduğu için, lânet ve körlük de size gölgelik olmuştur.»

10442

چون بشاید سنگتان انبار حق
چون نشاید عقل و جان همراز حق

«Zannınıza göre taştan putlarınız Allah'a ortak oluyor da, akıl ve ruh sahibi bir insan-ı kâmil neden Hakkın sırdaşı ve peygamberi olmuyor?»

10443

بشۀ مرده همارا شد شریک
چون نشاید زنده همراز ملوک

«Ölmüş sivrisinekler gibi olanlar — yâni; putlar — Devlet kuşuna ortak oluyorlar da, diri bir insan, Melik-i muktedire neden sırdaş olamıyor?»

10444

عاشق خویشید و صنعت کرد خویش
دم مارا را سرمارست کیش

«Siz kendinize ve kendi sanatınıza âşıksınız. Yâni; sanatkârâne yonttuğunuz putlara tapıyorsunuz. Evet, yılan kuyruğuna yılan başı yakışır.»

10445

نی دران دم دولتی و تعمتی
نی دران سر راحتی و لذتی

«Ne o kuyrukta devlet ve nimet vardır, ne de o başta rahat ve lezzet vardır.»

10446

کرد سرگردان بود آن دم مار
لایقند و درخورند آن مردویار

«O yılan kuyruğu, bir halka gibi başın etrafına dolanır. Başla kuyruktan ibâret iki dost birbirine lâıyk ve münâsibdir.»

Bu yılan başı ile kuyruğundan maksad: Helâl, haram demeyip servet kazanmış olan zenginler ile onların servet ve sâmanın denilmiştir. Zenginler ve mevki sahibi zâlimler ile onların etrafı da denilebilir.

10447

آتچنان گوید حکیم غزنوی
در الهی نامه کر خوش بشنوی

«Eğer güzel dinleyecek ve anlayacak olursan, Hakîm-i Gaznevî (Îlâhî Nâme) sinde şöyle der:»

10448

کم فضولی کن تو در حکم قدر
در خور آمد شخص خر با گوش خر

«Kaderin hükmüne itiraz edip de boşboğazlık etme! Eşeğe eşek kulağı pek münâsibdir.»

10449

شد مناسب عضوها و ابدانها
شد مناسب وصفها باجانها

«Uzuvlar, bedenler ve canlara kendi sıfatları tam denktir.»

Meselâ; kedinin sıfatları kediye, köpeğin sıfatları köpeğe, insanın sıfatları da insana münâsibdir.»

10450

وصف مرجانی مناسب باشدش
بی گمان باجانکه حق بتراشدش

«Her canın sıfatı, Hakkın yarattığı cana şüphesiz münâsibdir.»

شد مناسب وصفها درخوب و زشت
شد مناسب حرفها که حق بنشت

«O güzel ve çirkindeki sıfatlar onlara münâsib düşmüştür. Hakkın yazmış olduğu harfler birbirine tam münasıptır.»

دیده و دل هست بین اصمیعین
چون قلم در دست کاتب ای حسین

«Ey Huseyn! Ey güzelce kimse! Kâtibin elindeki kalem gibi, insanın gözü ve gönlü de Allah'ın iki parmağı arasındadır.»

Cenâb-ı Hak, Mukallib'ül-kulûbdür. Kalbleri istediği gibi çevirir. Onun için Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz: «Ey kalbleri ve gözleri çeviren Allah! Beni dinin üzerinde sâbit kıl!» diye duâ buyururdu. Hadis râvisi Enes bin Mâlik (Radiyallâhü anı) diyor ki: «Ben; Yâ Resûlullah; sana ve getirdiğin din hükümlerine îman ettik. Bizim için âhirette korkar mısın? diye sordum. «Âdem evlâdının kalbleri Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın parmaklarından iki parmak arasındadır. O, kalbleri dilediği gibi çevirir.» buyurdu.»

اصبع لطفست و قهر و درمیان
کلك دل باقبض و بسطی دربنان

«Gönül kalemi, lûtufl ve kahr parmakları arasında gâh sıkıntıya düşer, gâh ferâha çıkar.»

ای قلم بنگر کر اجلالبتی
که میان اصمیعین کیستی

«Ey gönül kalemi; eğer Hakkın azamet ve celâline mensûb isen, bak ki kimin parmakları arasındasın?»

جمله قصد و جیشت زین اصمعت
فرق تو برچار راه بجمعت

«Senin bütün kasdın ve hareketin bu parmaktır. Başının üzeri dört yol ağzıdır.»

Buradaki dört yoldan maksad: Lûtufl, kahr, hidâyet ve dalâlettir. Mecma'da: Mertebe-i Ulûhiyyettir. Yâni; «Ey insan, Allah'ın bütün sıfatı senin üzerinde hâkimdir. Senin hareketin ve sükûnun o sıfatların tesiriyle kâimdir.» deniliyor.

این حروف حالهات از نسخ اوست
عزم و فسخت هم ز عزم و فتح اوست

«Senin harf gibi olan hallerin o kâtib-i ezelinin yazmasındandır. Bir şeye teşebbüs veya vazgeçişin de O'nun irade ve takdiri ile olur.»

Binâenaleyh :

جز نیاز و جز تضرع راه نیست
زین قلب هم قلم آگاه نیست

«Niyaz ve duâdan başka kurtuluş yolu yoktur. Bu takallübden — yâni; kalbin kalem gibi Hakk'ın iki parmağı arasında bulunup da onu istediği gibi çevirmesinden — her kalem, yâni; her kalb âgâh değildir.»

این قلم داند ولی بر قدر خود
قدر خود پیدا کند در نیک و بد

«Bu taklîb ve takallübü her kalem, kendi miktarı ve kabiliyeti kadar bilir. İyilik ve kötülük işlemede de kendi kadrini gösterir.»

آنچه در خرگوش و پیل آویختند

تا ازل را با حیل آمیختند

«Seba Kavmi, tavşan ve fil misâlini getirmekle ezele kadar hiyle karıştırdılar. Lâkin Sırr-ı Ezeliyi bilmediler. Zîra, onların peygamberlere karşı bu kadar inkâr ve ısrâr göstermeleri Sırr-ı Ezeli icâbı idi.»

«HERKESİN, HUSUSİYLE EF'ÂL-İ İLÂHİYE İÇİN
MİSÂL GETİREMEYECEĞİNİN BEYÂNI»

10460

کی رسد تا این مثلها ساختن

سوی آن درگاه باک انداختن

«Peygamberler dediler ki: Ey Seba'lılar! Misâl irad etmek — Allah'ı Kamere, çeşmeyi havâs ve avâma benzetmek — ve bunlarla İlâhi Der-gâha târîz eylemek sizin haddiniz mi?»

10461

این مثل آوردن آن حضرتست

که بلم سرو جهر و آیتست

«Misâl getirmek, Cenâb-ı Hakka lâyıktır. Gizli ve âşikâr şeyleri bil-mekte O, bir âyet-i uzmadır.»

Kur'ân-ı Kerim'de bazı misaller irad edilmiş ve müşriklerin itirazı üzerine :

إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَّا بَعُوضَةً فَمَا
فَوْقَهَا

Yâni : «Allah, sivrisinek ve onun fevkindeki şeyleri misal olarak irad etmekten çekinmez⁹²» buyurulmuştur.

(92) Sûrei Bakara : 26.

Hazret-i Mevlânâ, Seba'hıların misâl olarak tavşan ile fil hikâyesini söylemeleri üzerine peygamberler lisânından onlara : «Misâl irâdı, sizin ne haddinize; o, Allah'a mahsustur.» diyor ve bahse devam ediyor :

10462

تو چه دانی سر چیزی تا توکل

با بزنی یا برخ آری مثل

«Sen bir şeyin sırrını ne bilirsin? Kafan kel ve dilin tutuk iken sağ ve yüz'e ait nasıl misâl irad edebilirsin?»

10463

موسیٰ آرا عصا دید و نبود

اژدها بد سر اولب می کشود

«Hazret-i Mûsâ bile elindeki değneğini asâ görmüştü. Fakat o asâ değil ejderhâ idi. Yere atılınca ağzını açtı ve hakikatının ne olduğunu söyledi.»

Kelîmullah Hazretleri Medyen'den haremiyle birlikte Mısır'a gider-ken Eymen vâdisinde tecelliye mazhar ve : «Ey Mûsâ, elindeki nedir?» sūâline muhâtab olmuştu. Bu sūâle cevâben : «O, benim asâmdır, ona dayanırım ve koyunlarıma ağaçlardan yaprak silkerim; onunla daha başka işler de görürüm.» cevâbını verdi. Cenâb-ı Hak ona :

وَمَا نَلَكَ بِمِثْلِكَ

يَا مُوسَى ۞ قَالَ هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّوْا عَلَيْهَا وَاجْشَوْ بِهَا عَلَى

عَسْفِي وَلِي فِيهَا مَارِبٌ أُخْرَى ۞ قَالَ لَيْفَهَا يَا مُوسَى ۞ قَالَ لَيْفَهَا

فَإِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعَى ۞ قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ سَنُعِيدُهَا سِيرَتَهَا

الْأُولَى ۞

Yâni : «— Mûsâ, o sağ elindeki ne? (Mûsâ) dedi : O, benim asâmdır. Ona dayanırım. Onunla davarlarıma yaprak silkerim. Onda bana mahsus

başkaca haacetler de vardır. Buyurdu: Mûsâ, onu (elinden) bırak. O da bunu bıraktı. Bir de ne görsün: Koşup duran bir yılan (olmuş) dur o! Buyurdu: Tut onu, korkma. Biz onu yine evvelki şekline çevireceğiz⁹³»

10464

چون چنان شاهی نداند سرچوب
تو چه دانی سر این دام جوب

«Mûsâ gibi mânevî bir pâdişah, bir değneğin sırrını bilememişken, sen nasıl olur da bu tuzaktaki yem tânelerinin sırrını bilebilirsin?»

Ve misâl irâdına kalkışabilirsin?

10465

چون عايط شد چشم موسی در مثل
چون کند موشی فضولی مدحل

«Mâdem ki misâl hususunda Mûsâ'nın gözü yanlış gördü. Senin gibi bir fâre, misâl irâdiyle hakikate nasıl delik açabilir?»

10466

آن مثالها چو از درها کند
تا پاسخ جزء جزمت بر کند

«Senin o misâlini Allah bir ejderha şekline kor da, cevabıyla seni paramparça eder.»

10467

این مثال آورد ابلیس لعین
تا که شد ماعون حق تا يوم دين

«İblis de böyle bir misâl getirdi, — Beni ateşten, Âdem'i topraktan yarattın. Ateş, topraktan yüksektir, ben de Âdem'den âliyim, dedi — de Kıyâmete kadar mel'ûn oldu.»

(93) Sûrei Tâhâ : 17-21.

10468

این مثال آورد قارون از لجاج
تا فروشد در زمین تا تخت و تاج

«Kaarûn da inad edip Allah'a misâl irad etti de, tahtı ve tâcı yere geçti.»

Tefsirlerde deniliyor ki : Karûn, Benî İsrâîl'in en zengini idi. Servetine güvenerek Hazret-i Mûsâ'nın mevkiine hased ediyor, onun yerine geçip Benî İsrâîl'i idâresi altına almak istiyordu. Şeriat-i Müseviyyede zekât farz olunca, Karûn'dan, her bin altından bir altın alınması emre dildi. Karûn, bunun çok bir para tutacağını anlayınca vermek istemedi. Ve Hazret-i Mûsâ aleyhine Benî İsrâîl'i kışkırtmaya başladı : Mûsâ'nın her dediğini yapıyorsunuz, şimdi de mallarınızı almak istiyor, dedi. Sonra bir fâhişeye iki torba altın verip: Mûsâ benimle zinâ etti, demesini tenbih etti. Hazret-i Mûsâ, Benî İsrâîl'e vâz ü nasihat ederken : «Hırsızlık edenin elini keserim, zinâ eden bekâr olursa kamçıları, evli bulursan recm ederim.» dedi. Cemâât arasından Karûn ayağa kalktı : «Eğer zinâ eden sen olursan?» diye sordu. Hazret-i Mûsâ : «Zinâ eden ben olursam da hüküm aynıdır.» buyurdu. Karûn : «Sen falanca fâhişe ile zinâ etmişsin.» isnâdında bulundu. Mûsâ Aleyhisselâm : «Maâzallah, ben öyle bir şey yapmadım, kadını getirin.» dedi. Fâhişeyi getirdiler. Hazreti Mûsâ ona : «Denizde yol açan ve Tevrât'ı inzâl eyleyen Allah hakkı için doğru söyle.» dedi. Kadın : «Yâ Kelîmullah! Sana iftirâ etmem için Karûn bana iki kese altın verdi. Ben günahkârlığımla beraber sana nasıl iftira edebilirim? Karûn'un mühürlü keseleri yanımdadır.» dedi. Keseleri getirdiler. Üstünde Karûn'un mühürü basılmış olduğu görüldü ve iftirası meydana çıktı. Bunun üzerine Mûsâ Aleyhisselâm secdeye kapandı ve Allah'a Karûn'dan şikâyet etti. Cenâb-ı Hak, Arz'ı kendisine müsahhar kıldığını bildirdi. Bunun üzerine Hazret-i Mûsâ, Karûn'a taraftar olanların onun yanına, olmayanların kendi yanına geçmesini İsrâîl'e teklif etti. İki kişiden gayrisi Mûsâ Aleyhisselâm'ın yanına geçti. Kelîmullahın emriyle de Karûn ve taraftarı olan iki kişi yere geçti. Hazret-i Mûsâ, Karûn'u yere geçirdi ve malını aldı denilmesin diye de, onun bütün servetini de toprağa geçirdi. Nitekim bu vak'a Kur'an'da ve Sûre-i Kasas'da şu sûretle hikâye edilmiştir :

قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ عِنْدِي أَوَلَمْ يَعْلَم أَنَّ اللَّهَ قَدْ أَهْلَكَ
مِنْ قَبْلِهِ مِنَ الْقُرُونِ مَنْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُ قُوَّةً وَآكْثَرُ جَعْلًا
وَلَا يَنْتَلِ عِزَّهُ نُوبُهُمْ الْمُجْرِمُونَ ﴿٧٨﴾ فَخَرَجَ عَلَىٰ قَوْمِهِ فِي
زِينَتِهِ قَالَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا لَيْتَ لَنَا مِثْلَ
مَا أُوتِيَ قَارُونُ إِنَّهُ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿٧٩﴾ وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا
الْعِلْمَ وَلَيْكُم ثَوَابُ اللَّهِ خَيْرٌ لِّمَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا وَلَا يُلْقِيهَا
إِلَّا الصَّابِرُونَ ﴿٨٠﴾ فَخَفَّفْنَاهُ وَبَدَّاهِ الْأَرْضَ فَمَا كَانَ
لَهُ مِنْ فِئَةٍ يَنْصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُنْصَرِّينَ
﴿٨١﴾ وَأَصْبَحَ الَّذِينَ تَمَنَّوْا مَكَانَهُ بِالْأَمْسِ يَقُولُونَ وَيَكَانَ اللَّهُ
يَسْطُرُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَوْ لَا أَنْ
مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا لَخَسَفَ بَنُو إِسْرَءِيلَ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ

Yâni : «(Karûn) dedi ki: Bu (servet) bana ancak bende olan ilimle (ilim sayesinde) verilmiştir. (O, madem ki âlimdi) kendisinden evvelki nesillerden kuvvetçe ondan daha üstün, cemiyetçe daha kesretli kimseleri Allah'ın hakikaten helâk etmiş olduğunu bilmedi mi? Mücrimlerden günahları sorulmaz. Derken, zineti (debdebesi) içinde kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını arzu edenler: ne olurdu, dediler. Karûn'a verilen (şu servet) gibi bizim de (malımız) olsaydı. O, hakikaten büyük nasib sahibidir. Kendilerine ilim verilenler de (şöyle) dedi: Yazıklar olsun size. Allah'ın sevâbı, iman ve iyi amel (ve hareket) eden kimseler için daha hayırlıdır. Buna da sabır (ve sebât) edenlerden başkası kavuştu- rulamaz.

Nihayet biz O'nu da, sarayını da yere geçiriverdik. Artık Allah'a karşı kendisine yardım edecek hiç bir cemaati da yoktu O'nun. Bizzat kendisini müdafaa edebileceklerden de değildi.

إِنْ
قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسَىٰ فَبِعِزَّتِهِمُ وَإِنَّمَا مِنَ الْكُفُورِ
مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُودُ بِالْعُصْبَةِ أُولِيَ الْقُوَّةِ إِذْ قَالَ
لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ ﴿٨٢﴾
وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ
مِنَ الدُّنْيَا وَأَخْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ
الْفُسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿٨٣﴾

Yâni : «Fihakika Karûn, Mûsâ'nın kavmindendi. Fakat onlara karşı serkeşlik etti o. Biz ona öyle hazineler verdik ki anahtarları (nı taşımak bile) güçlü, kuvvetli büyük bir cemaate ağır geliyordu. O vakit kavmi ona şöyle demişti: Şımarma! Çünkü Allah şımarıkları sevmez. Allah'ın sana verdiği (maldan harcayıp) Âhîret yurdunu ara. Dünyadan nasibini de unutma. Allah'ın sana ihsan ettiği gibi sen de (insanlara sadaka vere- rek) ihsanda bulun. Yer (yüzün) de fesad arama. Çünkü Allah fesatçı- ları sevmez⁹⁴.»

Dün onun mevkiini temenni edenler, sabahleyin (şöyle) diyorlardı: Vay, demek ki Allah, kullarından kimi dilerse onun rızkını yayıyor (ge-nişletiyor) yahud, daraltıyor. Allah bize lûtfetmeseydi, bizi de muhakkak batırırdı. Vay, demek ki hakikat şudur: Kâfirler felâh bulmaz⁹⁵!»

10469

این مثال ترا چو زاغ و بوم دان
که از ایشان پست شد صد خاندان

«Senin bu misâlini karga ve baykuş gibi bil. Onların uğursuzluğundan binlerce ev, bark yıkıldı, yerle bir oldu.»

Karganın ve baykuşun uğursuzluğu meşhur olduğu için Hazret-i Mevlânâ, o meşhura göre söz söylüyor.

10470

نوح اندر بادیه کشتی بساخت
صد مثل کو از پی تسخر بتاخت

«Nûh Aleyhisselâm çölde ve sudan uzak yerde gemi yapıyordu. Kav-minden yüzlercesi misâl getirerek eğlenmek için yanına koşuyordu.»

Ve:

10471

در بیابانی که آب جاه نیست
منکند کشتی چه نادان ابله نیست

«Kuyu suyu bile bulunmayan bir çölde gemi yapıyor, ne budala, ne câhil diyorlardı.»

10472

آن یکی میگفت ای کشتی بنواز
وان یکی میگفت پرش هم بساز

«Biri: Ey gemi koş! Diğer biri de: Gemiye kanad da yap! diyordu.»

(95) Sûrei Kasas: 78-82.

10473

او می گفت این فرمان خداست
این بجز بکها نخواهد کشت کاسد

«Hazret-i Nûh ise şöyle diyordu: Bu Allah'ın emriyledir. İstihzâ ile, maskaralıkla eksilmez.»

Cenâb-ı Hak, Nûh Aleyhisselâm'a: «Bizim gözümüzün önünde bir gemi yap!» emrini vermiş, Hazret-i Nûh da İlâhî emir mûcibince onu yapmaya başlamıştı. Müşrikler onunla eğleniyorlardı. Nûh Aleyhisselâm da: «Şimdi siz benimle eğleniyorsunuz, bir vakit gelecek ki biz de sizinle eğleneceğiz.» diyordu. Nihayet tufan oldu. Gemi sular üstünde ve dağlar gibi dalgalar arasında hareket etti. O eğlenen müşriklerin hepsi boğuldu.

«GECE YARISI BU DUVAR DİBİNDE NE YAPIYORSUN? DİYE
SORULAN BİR HIRSIZIN: «DAVUL ÇALIYORUM!» DEMESİ
HİKÂYESİ.»

10474

این مثل بشنو که شب دزد عنید
در بن دیوار حفره می برید

«Şu misâli dinle: gece yarısı inadcı bir hırsız, duvar dibinde bir çu-kur kazıyordu.»

10475

یم بیداری که او رنجور بود
طقطق آهسته اشرا می شنود

«Yarı uyanık bir hasta, onun yavaş yavaş gelen taktaklarını işiti-yordu.»

10476

رفت برہام و فرو آورد سر
گفت او را در چہ کاری ای پدر

«O hasta dama çıktı ve yavaşça başını aşağıya eğdi ve ona: Babalık ne yapıyorsun?»

10477

خبر باشد نیم شب چہ میکنی
توکی گفتا دهلزن ای سنی

«Hayrola, gece yarısı kuyu mu kazıyorsun? Sen kimsin? diye sordu. Hırsız: Ey ölü kimse! Davulcuyum, cevâbını verdi.»

10478

در چہ کاری گفت میگویم دهل
گفت کو بانگ دهل ای بوسبل

«Hasta: Ne yapıyorsun? sââlini tekrar etti. Hırsız: davul çahyorum! dedi. Hasta: Hani davulun sesi? deyince...»

10479

گفت فردا بشنوی این بانگ را
نعره و احسرتا واویلتا

«Hırsız dedi ki: Davulun sesini, evyahlar olsun, diye yarın duyarsın.»

10480

آن دروغست و کز و بر ساخته
سر آن کزرا توهم نشاخته

«O tavşan ve fil masalı da yalandır, doğru değildir, uydurmadır. Sen o uydurma masalın sırrını da anlayamadın.»

10481

سر آن خرگوش دان دیو فضولی
کہ بہ پیش نفس تو آمد رسول

«O tavşanın hakikati, bilmiş ol ki, senin nefsine elçilikle gelmiş Şeytandır.»

10482

تا کہ نفس گول را محروم کرد
ز آب حیوانی کہ ازوی خضر خورد

«Hızır Aleyhisselâm'ın içmiş olduğu âb-ı hayattan ahmak nefsi mahrum etmek için gelmiştir.»

10483

باز گونه کرده معنیش را
کفر گفتی مستعد شویش را

«O masala ters mânâ verdin ve küfür söyledin... O halde, Allah'ın azâbına hazır ol!»

10484

اضطراب ماه گفتی در زلال
کہ بترسانید پیلانرا شغال

«Çeşme suyu içinde ayın titrediğini ve bir çakalın —yânî; tavşanın — filleri korkuttuğunu söyledin.»

10485

قصه خرگوش و پیل آدی و آب
خشیت پیلان ز مه در اضطراب

«Tavşanın, filin ve suyun, bir de, Ay'ın aksi suda titreyince fillerin korktuğunu misâl olarak söylüyorsun.»

این چه ماند آخر ای کوران خام
بامی که شد زبوتش خاص و عام

«Ey ham körler; bu misâl, havas ve avamın mağlûbu olduğu bir Ay'a nasıl benzer?»

Siz demek istiyorsunuz ki Ay'dan maksadımız : Hazret-i Haktır. Âb-ı zülâlden murâdımız : Havâs ve avamın vücûdu, o suda görünen akis de yine havâs ve avamın vücudundaki Zuhûrât-ı İlâhiyyedir. Misâl ile benzetilen arasında hiç münâsebet yoktur. Çünkü Ay'ın suda görünen aksi titrer. Mahlûkâtın vücudundaki Zuhûrât-ı İlâhiyye ise böyle değildir.

چه مه و چه آفتاب و چه فلک
چه عقول و چه نفوس و چه ملک

«Ay nedir, Güneş nedir, Felek nedir, Akıl nedir, Nefs nedir, Melek nedir? Bunların hepsi, o Melik-i Muktedir'in zebûnu ve fermanberidir.»

آفتاب آفتاب آفتاب
این چه میگوم مکرهستم بخوام

«Güneşin güneşinin güneşi, — yâni; güneşin medârı ve fezâsı da — O'nun emrinin mahkûmudur... Ne söylüyorum, uykuda mıyım, rûyâ mı görüyor, yoksa sayıkıyor muyum?»

Hazret-i Mevlânâ yaptığı teşbihten rücû ediyor ve Hak Sübhânehû ve Teâlâ'nın teşbih ve temsil ile anlatılamıyacağını anlatıyor.

صد هزاران شهر را خشم شہان
سرنگون کردست ای بد گمراہان

«Ey kötü sapıklar! Pâdişahların gazâbı, yüz binlerce şehri alt üst etmiştir.»

کوه برخود می شکافد صد شکاف
آفتابی چون خراسی در طواف

«O gazab dolayısıyla dağlarda yüzlerce yarık peydâ olur, Güneş de değirmen eşiği gibi döner durur.»

Buradaki pâdişahlardan maksad : Mânevî sultanlar olan nebiler ve velîlerdir. Onların incitilmesi, bir çok hâdiselerin, bir çok felâketlerin zuhûruna sebep olur. Nitekim, Hazret-i Mevlânâ da buna misal olarak eski kavimlerin helâkinden bahsediyor :

خشم مردان خشک گرداند سحاب
خشم دلها کرده عللرا خراب

«Ricâlullahın gazâbı, bulutu kurutur; gönül sâhiblerinin hiddeti, Âlemi harâb eder.»

بنگريد ای مردگان بی جنوط
در سياستگاه شهرستان لوط

«Ey kefensiz ve yıkanmamış ölüler! Lût kavminin şehir ve kasabalarını görün ki nasıl yere geçmiş ve yerlerinde bahr-i lût zuhur etmiştir.»

اضغف مرغان ابابيلست او
پيل را بدريد بندير در فو

«Kuşların en zaifi ebâbil iken, Habeşlerin filini, yama kabul etmeyecek şekilde yırttı.»

Bu beyit, Ashâb-ı Fil'in Mekke civârında helâk olduklarına işâret-tir. Yemen'de Habeşistan devleti tarafından vali bulunan (Ebrehe El-Eşrem), filli bir ordu ile ve Kâbe'yi yıkmak niyetiyle Mekke'ye gelmiş, fakat ordusu Ebâbil denen kuşların getirip attıkları taş kesilmiş çamur parçalarıyla hezimete uğramış ve helâk olmuştu.

کیست کونشید آن طوفان نوح
بامصاف لشکر فرعون و روح

«Nuh tûfânını duymayan, yahud Fir'avn ordusuyla Hz. Mûsâ kıssasını işitmeyen kim vardır?»

روحشان بشکست اندر آب ریخت
ذره ذره آبشان برمی کسبخت

«Ruh gibi olan Hz. Mûsâ, Fir'avn ve kuvvetlerini mağlûb etti ve suda boğdu. Su da onları zerre zerre parçaladı.»

کیست کونشید احوال نمود
وانکه صرصر عادیارا می ربود

«Sâlih Aleyhisselâm'ın kavmi olan Semûdî'lerin ahvâlini ve Hûd Aleyhisselâm'ın meb'ûs olduğu Âd kavmini, şiddetli rûzgârın nasıl mahvettiğini duymayan var mı?»

چشم باری درچنان پیلان کشا
که بدندی پیل کش اندر وفا

«Gözünü bâri böyle fillere — yâni; Âd ve Semûd kavimleri gibi güçlü, kuvvetli insanlara — aç ki, onlar muharebelerde fil öldürecek kadar cesûr ve kavî idiler.»

آنچنان پیلان و شاهان ظلوم
زیر چشم دل همیشه در رجوم

«Onlar gibi filler ve bu kadar zâlim pâdişahlar bile gönül gözü altında dâima taşlanıyorlar.»

تا ابد از ظلمتی در ظلمتی
میروند و نیست عونی رحمتی

«Ebede kadar, bir zulmetten, bir azabdan diğer bir azaba giderler. Onlar için merhamet ve yardım yoktur.»

نام نیک و بد مگر نشنیده اید
جمله دیدند و شما نادیده اید

«İyi ve kötü nâmınızı işitmediniz mi? Bütün âlem gördüğü halde hakikati siz görmediniz mi?»

Yâni; gelip geçen kavimler ve peygamberlerin vak'alarını duymadınız mı? Peygamberlerini tasdik etmeyen müşriklerin nasıl felâketlere uğradıklarını işitmediniz mi?

دیدم را نادیده می آرید لبک
چشماتارا واکشاید مرگ نیک

«Siz gördüğünüz halde görmemiş gibi davranıyorsunuz. Lâkin ölüm gözlerinizi iyice açacaktır.»

گیر عالم پر بود خورشید و نور
چون روی در ظلمتی مانند کور

«Farzet ki Âlem, Güneş ve nûr ile doludur; sen körler gibi karanlıkta gidince,»

بی نصیب آبی ازان نور عظم
بسته روزن باشی از ماه کریم

«O azîm nurdan nasibsiz kalırsın; kerîm olan Kamere karşı pencereni kapamış olursun.»

تو درون چاه رفتی ز کاخ
چه گنه دارد جهانهای فراخ

«Sen, köşkten inip de kuyu içine girince, geniş geniş âlemlerin ne kabahati vardır?»

جان که اندر وصف کر کی مانداد
چون پند روی یوسف را بگو

«Bir ruh, kurtluk sıfatında kalacak olursa Yusuf'un yüzünü nasıl görebilir, söyle?..»

لحن داودی بسنگ و که رسید
کوش آن سنگین دلانش کم شنید

«Dâvud Aleyhisselâm'ın Zebûr okuyuşu taşlara ve dağlara aksetti de, zamanındaki müşrikler onu duymadı.»

آفرین بر عقل و بر انصاف باد
هر زمان والله اعلم بالرشاد

«Her zaman akıl ve insâfa âferînler olsun ki hidâyete vâsita olan onlardır. Hidâyet yoluna âlem olan da Allah'dır.»

صدقوا رسلاً کراما یاسبا
صدقوا روحاً سباها من سبا

«Ey Seba'lılar; peygamberleri tasdik edin, ruhu esir etmiş olan Cenâb-ı Hakka da iman edin.»

صدقوه هم شمس طالعه
یؤمنوكم من مخازی القارعه

«Peygamberleri tasdik edin ki onlar doğmuş güneşlerdir. Sizi kıyâmet gününde rezil olmaktan onlar emin ve mahfûz kılarlar.»

صدقوهم هم بدور زاهمه
قبل ان یلقوكم بالساهمه

«Peygamberleri tasdik edin ki onlar, parlak ay gibidirler. Onlara tâbi olun ki, melekler sizi Mahşer'e götürmeden evvel, sizi te'min etsinler.»

صدقوهم هم مصابیح الدجی
اکرموهم هم مفاتیح الرجا

«Peygamberleri tasdik eyleyin ki onlar, karanlığın kandilleri gibidirler. Kendilerine ikram ve ihtiramda bulunun. Zira onlar ümid kapılarının anahtarıdır.»

صدقوا من لیس یرجو خبرکم
لا تضلوا لاتصدوا غیرکم

«Sizden bir hayır ve ücret istemeyen peygamberleri tasdik edin de dalâlete düşmeyin ve başkalarını da azdırmayın.»

بارسی گویم هین تازی بهل
هندوی آن ترک باش ای آب و گل

«Arabçayı bırak da, fârisi söyleyelim. Ey su ve çamurdan ibâret olan insan! O Türk'ün hindûsu — yâni; Cemîl-i alel-ıtlâk olan Allah'ın hizmetkârı — ol!»

Ki o sâyede sen de efendi olasın.

هین کواہیهای شاهان بشنوید
بگرویدند آسمانها بگروید

«Âgâh olun da Nübüvvet Sultanları olan Enbiyâ Aleyhisselâm'ın sözlerini dinleyin. Onları göklerde melekler tasdik ettiler, siz de yerde tasdik ediniz.»

«İHTİYAT'IN MÂNÂSİ VE İHTİYATLI OLAN KİMSENİN MİSÂLİ»

یا بحال اولینان بنگرید
یا سوی آخر بحزمی دربرید

«Ya evvelkilerin, gelip geçmiş kavimlerin, hâline bakınız; yâhud hazm ve ihtiyat ile uçunuz.»

حزم چه بود در دوتدبیر احتیاط
از دو آن کبری که دورست از خطا

«İhtiyat nedir? İki tedbirden hangisi sükûttan ve tehlikeden âzâde ise onu tatbik etmektir.»

Meselâ :

آن یکی گوید درین ده هفت روز
نیست آب و هست ربك پای سوز

«Biri sana; gideceğin yolda yedi günlük mesafede su yoktur, ancak ayakları yakan kum vardır, dese.»

وان دیگر گوید دروغست این بران
که بهر شب چشمه بنی روان

«Diğeri de: bu söz yalandır. Her gece akan bir çeşmeye tesâdüf edersin.»

Haberini verse...

حزم آن باشد که برکبری تو آب
تارهی از ترسی و باشی بر صواب

«İhtiyat odur ki, yanına su alır, susuzluk korkusundan kurtulur ve doğru hareket etmiş olursun.»

Cenâb-ı Hak Kur'an'da :

وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَىٰ

Yâni : «Âhiret yolculuğu için azık tedarik ediniz, azıkların en hayırlısı takvâdır⁹⁶.» buyurmuştur.

Bir beyitte denilmiştir ki : «Âşıkların yolunun azığı derddir, göz yaşıdır ve âh'dır. Yol işte böyledir, haydi bakalım bismillâh, kimin yolculuğa niyeti vardır?»

کر بود در راه آب این را بریز
ور نباشد وای بر مهد ستیز

«Eğer yolda su varsa taşıdığın suyu döker, tâzesini içer ve doldurursun. Eğer geçilen çölde su yoksa vay o inadcı kimsenin haline!»

Bütün mahlûkatın yolcusu bulunduğu bir sefer var. Bunun vukû bulmakta olduğunu her gün görüyoruz. Binâenaleyh ondan şüphelenmek akıllı kârı değildir.

Allah ve peygamberi, bu mecbûrî seferin sonunda bir Âhiret, Âhi-

(96) Sûrei Bakara : 197.

rette azâb ve nimet olduğunu haber vermiştir. Binâenaleyh biz de o yol için azık hazırlamalı, yâni; tâat ve ibâdetle bulunmalı ve elimizden geldiği kadar fakirlere bakmalıyız. Bu yapacağımız şeyler, ihlâs ile olursa o yolda ve gidilecek yerde işimize yarar. Ya : «Hayat bundan ve buradakinden ibarettir. İnsan doğar, yaşar, ölür, toprak olur. İşte bu kadardır!» diyen münkirler gibi aldanır da yol hazırlığı hazırlamazsak halimiz ne olur? Biz bu yolun sonunda başka bir âlem, bir Âhiret var diye gidelim de yoksa ne kaybederiz. Fakat yok diye gideriz de ya var çıkarsa, o vakit büyük musibet bizim içindir. Hazret-i Ali Kerremallâhü Veche'ye isnad edilen bir söz vardır. Cenâb-ı Mürtezâ buyurmuş ki: «Hekim ile müneccim, Âhiret ve Mahşer yoktur dediler. Ben de haydi işinize gidin, eğer sizin dediğiniz doğru ise ben hiç bir şey kaybetmiş olmam. Fakat benim itikadım gibi o dedikleriniz var olacaksa vay sizin halinize! dedim.»

10521

ای خلیفه زادگان دادی کنید
حزم هر روز مبادی کنید

«Ey halife-i İlâhiyye olan Âdem'in oğulları! Adâlet edin de, Kıyâmet günü için ihtiyatlı bulunun.»

Halife: Birinin namına hareket eden demektir. Nasıl ki Hazret-i Ebû Bekr Radiyallahü anh'e (Rasûlullah'ın Halifesi) denilmişti. Sûre-i Bakara'daki :

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنِّیْ جَاعِلٌ فِی الْاَرْضِ خَلِیْفَةً ۚ قَالُوْۤا اَتَجْعَلُ فِیْهَا مَنْ یُّفْسِدُ فِیْهَا وَیَسْفِكُ الدِّمَآءَ

Yâni: «Hani Rabbin meleklerle: Muhakkak ben yeryüzünde bir halife yaratacağım, demişti. (Melekler) de: Biz seni hamdinle tesbih ve seni takdis edip dururken, orada bozgunculuk edecek, kanlar dökecek kimse mi yaratacaksın? demişlerdi⁽⁹⁷⁾.» âyet-i kerimesi mûcibince Hazret-i Âdem, yeryüzünde halife olmak üzere yaratılmıştır.

Hilâfet, yâni; İlâhî vekâlet, mâddî ve mânevî olmak üzere ikidir. Ya

(97) Sûrei Bakara : 30.

nem maddisi, nem mânevîsi bir zatta birleşir. Hulefâ-yı Râşidin ve Ömer bin Abdülaziz (Radiyallâhü anhüm) de olduğu gibi. Yahud maddisi başka, mânevîsi başka zatlarda olur. Sûri hükümdarlar zamanında bulunan ve reis'ül-evliyâ olan zevât-ı kiramda olduğu gibi. İnsanlar, ilk halifetullah olan Âdem Aleyhisselâm'ın torunları oldukları için Hazret-i Mevlânâ onlara (Ey halife zâdegân) diye hitab ediyor ve şöyle nasihatler veriyor :

10522

آن عدوی کز پدرتان کن کشید
سوی زندانش ز علین کشید

«O düşman yok mu, o düşman... Atanıza da kin güttü de O'nu, memnû ağacın meyvesinden yemeğe teşvik ederek, bulunduğu yüksek makamından zindana çekti.»

Yâni; Arz'a inmesine sebep oldu.

10523

آن شه شطرنج دل را مات کرد
از بهشتن سخره آفات کرد

«O gönül satrancının şahı olan Hazret-i Âdem'i mat etti, Cennetten çıkarıp bir çok âfete mârûz bıraktı.»

فَازَهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ

Yâni: «Bunun üzerine şeytan onları(n ayağını) oradan kaydırıp içinde bulunduklarından onları çıkarıvermişdi⁽⁹⁸⁾.» âyetinde bu hal haber verilmiştir.

10524

چند جابدهش گرفت اندر بزد
نا بکشتی در فگدش روی زرد

«Bir kaç yerde, Âdem ile savaşa girip, oyunlar yaptı, nihâyet onu yüzü sararmış bir halde güreşte yendi.»

(98) Sûrei Bakara : 36.

ایچنین کردست با آن پهلوان
ست ستنس منگرید ای دیگران

«Şeytan, Âdem gibi bir pehlivana böyle yaptı. Ey başkaları, yâni; Âdem evlâdî! Şeytan'ı gevşek ve kuvvetsiz bir şey sanmayın.»

Nitekim Kur'an'da da :

يَا بَنِي آدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ ۖ إِنَّهُ أَخْرَجَ أَبَوَيْكُم مِّنَ الْجَنَّةِ

Yâni : «Ey Âdem oğulları; Şeytan babanızı ve ananızı fitneye düşürüp nasıl Cennetten çıkardı ise, sakın size de bir fitne (belâ) yapmasın⁹⁹» buyurulmuştur.

مادر و بابای مارا آن حسود
تاج و پیرایه بچالاکي ربود

«O hasedci şeytan; babamızın ve anamızın başlarındaki tâcı ve üstlerindeki elbiseyi el çabukluğuyla, yâni; hiyle ile kaptı.»

کرد شان آنجا برهه زار و حوار
سالها بگریست آدم زار زار

«Onları çıplak ve hor, hakir bir hâle getirdi de, Âdem Aleyhisselâm yıllarca hıçkırığa hıçkırığa ağladı.»

که ز اشک چشم او روید نب
که چرا اندر جریده لاست نب

«Hazret-i Âdem, âsiler defterine kaydedildim diye o kadar ağladı ki, akan göz yaşlarının tesiriyle bir takım nebâtât bitti.»

(99) Sûrei A'raf : 27.

تو قیاس کبر طر ایش را
که چنان سرور کند زوریش را

«Sen Şeytanın yankesiciliğini ve el çabukluğunu şundan kıyas et ki, Hazret-i Âdem gibi bir ulu bile, onun hilesi yüzünden saçını, sakalını yoldu.»

Hazret-i İsâ'nın söylediği rivâyet edilen bir söz vardır. Cenâb-ı Rûhullah : «Şeytanın mekriyle helâk olan nasıl helâk oldu? diye şaşmamalı, ondan necât bulana mekrinden nasıl kurtuldu diye şaşmalı.» demiştir ki, ne kadar doğru...

الحذر ای کل پرستان از شرش
تیغ لاحولی زنید آتدر سرش

«Ey çamura tapanlar — yâni; ey cesede bağlı olanlar! — Şeytanın şerrinden sakınınız ve onun kafasına (Lâ havle) kılıcını vurunuz.»

İnsana Şeytanın vesvesesi girecek olursa : (Lâ havle velâ kuvvete illâ billâhil aliyyîl azîm...) demeli ve bunun «Kudret ve kuvvet ancak Allah-ı Azîmüşşânındır.» demek olan mânâsını bilerek kemâl-i ihlâs ile söylemeli : O vakit Şeytan defolup gider.

کوهی بند شمارا از کین
که شما اورا نمی بینید هین

«O sizi, kurduğu pusudan görür. Siz ise onu göremezsiniz.»

Kur'an'da :

أَنذَرِيكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِّنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ

Yâni : «Çünkü O da, kabilesinden olan(lar) da, sizi, sizin kendilerinizi göremeyeceğiniz yer(ler)den muhakkak görürler¹⁰⁰»

(100) Sûrei A'raf : 27.

10532

دائماً صیاد ریزد دانه‌ها
دانه پیدا باشد و پنهان دغا

«Avcı dâimâ dâne döker. Dâneler meydanda ,hiyle ve tuzak ise gizlidir.»

Şeytan da insanları avlamak için Dünya metaindan önlerine dâneler döker. O dânelere meyleden, Şeytan'ın tuzağına düşer.

10533

هر کجا دانه بدیدی الحذر
تا بندد دانه بر تو بال و پر

«Her nerede böyle bir dâne göreceksan olursan sakın ki o dâne, senin kolunu, kanadını bağlamasın.»

Meselâ; bir Şeytan, bir memuru tuzağa düşürmek için, kendi gibi bir Şeytanı, fakat insan Şeytanını, ona gönderir. Herif; kânûna, nizâma karşı bir iş gördürmek için ona rüşvet teklifinde bulunur: «Herkes alıyor, başka türlü geçinmek kabil mi? Aldığın maaş seni idâre ediyor mu?» diye o bedbahtı kandırır ve bir kaç kâğıt rüşveti aldırır. İşte bu Şeytan tuzağının yemidir. O yemi yiyen de tuzağa düşmüş demektir. Çünkü rüşveti vermek de, almak da, hattâ vâsita olmak da şer'an haramdır, kanunen cürümdür.

Hazret-i Peygamber; rüşveti verene, alana, hatta vasıta olana lânet etmiştir. Lisân-ı Peygamberî ile mel'ûn olanın, Âhirette azab göreceği muhakkaktır. Âhiret azabından evvel şu da olur: Günün birinde o memurun rüşvet aldığı meydana çıkar, azledilir, mahkemeye sevk olunur, mahkûm ve mahpûs olur. Binâenaleyh böyle tuzağa düşüren dânelerden sakınmalıdır.

10534

زانکه مرغی کو بترك دانه کرد
دانه از صحرای بی‌ترویر خورد

«Tuzak yemi olan dânedan sakınan ve onu terkeden bir kuş; tezvîri, tuzağı olmayan bir kırdan yer, karnını doyurur.»

10535

هم بدان قانع شد و از دام جست
هیچ دامی پروا نشد را نیست

«Böyle tehlikesiz bir kırdan bulunduğuna kanaat eden ancak tuzaktan kurtulur; hiç bir tuzak onun kolunu ve kanadını bağlamaz.»

10536

باز مرغی فوق دیواری نشست
دیده سوی دانه دامی نیست

«Bir kuş, bir duvarın üstüne konar. Bir tuzağın üstündeki dâneye nazar eder.»

10537

این نظر با آن نظر چالیش کرد
ناگهانی از خرد خالیش کرد

«Dâneye olan bu bakışı, ovaya olan bakışı ile mücâdelede bulunur ve gâlib gelirse, akıldan, ihtiyattan hâli bırakır ve onu tuzak tarafına sevkeder.»

10538

باز مرغی کان تردد را گذاشت
زان نظر بر کند بر صحرا گماشت

«Yine bir kuş, ona mı gideyim, buna mı gideyim diye tereddüdü bırakır, tuzaktaki dânedan sarf-ı nazar eder ve gözünü kır tarafına çevirir.»

10539

شاد پرو بال او نجأ له
تا امام جماعه آزادان شداو

«İşte, onun kolu, kanadı şâd ve âzâdeler zümresine imam olur. Ne mutlu ona!»

10540

هر که اورا مقتدا سازد برست
در مقام امن و آزادی نشست

«Ona iktida eden ve onun gibi yapan da kurtulur, emniyet ve hürriyet makamına oturur.»

10541

زانکه شاه خازمان آمد دلس
تا گلستان و چمن شد منزلش

«Çünkü onun kalbi, ihtiyatkâr olanların şahı olduğu için menzili gülistan ve çemen olmuş, — yâni; emîn ve Emân-ı ilâhiyyeyi bulmuştur —»

10542

حزم ازو راضی و او راضی ز حزم
ایچنین کن گر کنی تدبیر و عنم

«İhtiyatı ondan razı, o da ihtiyatından razıdır. Sen de bir tedbir ve azimde bulunursan böyle yap.»

İhtiyat ile hareket edenler, husûsiyle, helâl mi, haram mı diye şüphe edilen şeyleri ihtiyaten terk eyleyenler. (Radiyallâhü anhüm ve razû anh.) Yâni : «Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah'tan razı olmuşlar, verdiği cennet ve nimetlere karşı müteşekkîr kalmışlardır.» âyeti mûcibince Hakkın rızasını kazanırlar.

10543

بارها در دام حرص افتاده
خلق خود را در بریدن داده

«Ey hırslı kimse! Çok kerre hırs tuzağına düşmüş, boğazını kesilmeğe vermişsin.»

Yâni; helâke yaklaşmışsın.

10544

باز آن تواب لطف آزاد کرد
توبه پذیرفت و شمارا شاد کرد

«Sonra tevbe etmişsin, tevbeleri kabul edici olan Allah, tevbeni kabul eylemiş, seni ve senin gibileri cezâdan âzâd eylemiştir.»

Cenâb-ı Hak :

وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ
وَيَعْلَمُ مَا نَفَعُونَ ﴿١٠١﴾

Yâni : «O, kullarının tevbesini kabul eden, kötü hareketlerini (tevbe ile) bağışlayan, ne işlerseniz bilendir¹⁰¹.» âyetiyle Zât-i Akdesinin Tevvâb ve Vehhâb olduğunu bildirmiştir. Fakat tevbesini bozanlar ve mâsiyetini tekrarlayanlar hakkında O da afv ve mağfiretini değiştirir. Nitekim Kelâm-ı İlâhîde :

عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَنْ يَرْحَمَكُمُ وَأِنْ
عُدْتُمْ عُدْنَا وَجَعَلْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ حَصِيرًا ﴿١٠٢﴾

Yâni : «(Tevbe ederseniz) Rabbinizin sizi esirgeyeceğini umabilirsiniz. (Eğer tekrar fesâda) dönerseniz biz de (sizi cezalandırma) döneriz. Biz Cehennemi kâfirlere bir zından yaptık¹⁰².»

Hazret-i Mevlânâ bu âyetin meâlîni nazmederek diyor ki :

10545

گفت آن عدم کذا عدنا کذا
نحن زوجنا النعال بالجزا

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki : Şerre avdet ederseniz, biz de cezâyâ avdet ederiz. Biz fiillere cezâyı çift eyledik.»

(101) Sûrei Şurâ : 25.

(102) Sûrei Esrâ : 8.

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا

وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا

Yâni: «İşte kim zerre ağırlığınca bir hayır yapıyor (idiy) se onu(n sevâbını) görecektir, kim de zerre ağırlığınca şer yapıyor (idiy) se onu(n cezasını) görecektir¹⁰³» meâlindeydir.

Hazret-i Mevlânâ lisân-ı İlâhiden, hikâyeye devamla, diyor ki:

10546

چونکہ جفتی را بر خود آورم
آید آن جفتش دواہ لاجرم

«Çünkü bir çiftin tekini kendi nezdime getirirsem onun çifti de şüphesiz koşarak gelir.»

Cenâb-ı Hak, bazı eşyayı birbirine öyle çift ve merbût yaratmıştır ki, birbirlerinden ayrılmalarına imkân yoktur. Meselâ Güneş doğunca ortalık aydınlanır. Güneş ve ortalığın aydınlanması da yekdiğerinin çiftidir. Güneş doğsun da karanlık kalsın bu mümkün değildir.

10547

جفت کردیم این عملها با اثر
چون رسد جفتی رسد جفت دیگر

«İnsanların amellerini cezâyâ çift ettik. Çiftin biri gelince diğeri de gelir.»

Yâni: o amel hayır ise, karşılığı mükâfattır, o da beraber gelir. Kezâ o amel şer ise, karşılığı mücâzâttır ki o da birlikte gelir. Meğer ki Rahmân ve Rahim olan Allah, o şerri lûtf ve keremiyle affederek, işlerini de mağfiret buyursun...

(103) Sûrei Zilzâl: 7-8.

10548

چون رباید غارتی از جفت شوی
جفت می آید پس او شوی جوی

«Birisi gelip; bir çiftin kocasını yakalayıp götürcek olursa, karısı da onun arkasından gelir.»

Ve kocasını arar.

10549

بار دیگر سوی این دام آمدید
خاک اندر دیده توبه زدید

«Bir defa daha bu tuzağa geldiniz, — yâni; günah işlediniz — ve tevbe gözüne toprak saçtınız.»

10550

باز تان تواب بگشاد آن کره
گفت این بگریز روی این سومنه

«Tevvâb ve Rahmân olan Allah, tekrar o düğümü çözdü de: Kendine gel, bu tarafa gitme! dedi.»

10551

باز چون پروانه نسیان رسید
جانثارا جانب آتش کشید

«Tekrar pervâne gibi size bir unutma geldi de canınızı ateşe doğru sürükledi.»

10552

کم کن ای پروانه نسیان و شکی
دور سوزنده بنگر تویی

«Ey pervâne gibi Cehennem ateşine koşan insan! Unutma ve şüphe etme... Bir kerre yanmış kanadına bak!»

10553

چون رهیدی شکر آن باشد که هیچ
سوی آن دانه نداری پیچ پیچ

«Günah tuzagından bir defa kurtulunca, onun şükrü, bir daha o tuzak etrafında dolaşmamaktır.»

10554

تا ترا چون شکر کوبی بخشداو
روزی بی دام و بی خون عدو

«Tuzaktan halâs olma nimetine karşı şükredersen, Allah, sana tuzaksız ve düşman korkusu olmayan bir nîmet verir.»

10555

شکر آن نعمت که تان آزاد کرد
نعمت حق را بیابد یاد کرد

«Sizi o tuzaktan âzâd etmesi en büyük bir nîmettir. Hakkın o nîmetini yâd ile şükretmek lâzımdır.»

10556

چند اندر رنجها و در بلا
گفتی از دایم رها کن ای خدا

«Hastalıklarda ve belâlarda: Yâ Rabbî, şu tuzaktan beni kurtar! diye ne kadar duâ etmiş;»

Ve :

10557

تا چنین خدمت کنم احسان کنم
خاک اندر دیده شیطان کنم

«Hizmet ve ibâdetle bulunayım, Şeytanın gözüne toprak saçayım demiştin.»

Fakat sonra bu sözleri unuttun, tevbeni bozup boyunca günâha girdin. Senin bu halin, nakledilecek şu fırkaya benzer :

KÖPEKLERİN HER KIŞ: "BU SENE YAZ GELİNCE KENDİMİZE MUHKEM BİR EV YAPALIM" DİYE AHDETMELEİNİN HİKÂYESİ.

10558

سگ زمستان جمع کرد استخوانش
زخم سرما خرد گرداند چنانش

«Kış geldi mi köpek ezilir, büzülür. Kışın soğuğu onu perişan bir hale kor.»

10559

کوید او که این قدر بن که منم
خانه از سنگ باید کردم

«Der ki: Mâdem ki bu kadar bir tenim var, onu iskân için taştan bir yuva yapayım.»

10560

چونکه تابستان بیاید من بچنگ
بهر سرماخانه سازم ز سنگ

«Yaz gelince kış için ellerimle taştan bir ev yapayım.»

10561

چونکه تابستان بیاید از کشاد
استخوانها پهن گردد پوست شاد

«Yaz gelince harâretin tesiriyle kemikleri ısınıp, derisi hoşlanır.»

10562

کوید او چون زفت بپند خویشرا
در کما مین خانه کنجم ای کیا

«O kendisini koskocaman görür de: İyi ama, bu vücutla ben hangi yuvaya sığarım? der.»

زفت گردد با کشد در سایه
کاهلی سبزی خضی خود رایه

«Semirir; tembel tembel, karnı tok, sırtı pek, kendisine güvenmiş bir halde, bir gölgeye çekilir.»

گویدش دل خانه ساز ای عمو
گوید او در خانه کی کنجم بگو

«Kalbi ona : Gel, bir ev yap, derse de O : Bu kalıpla hangi eve sığarım, söyle, der.»

استخوان حرص تو در وقت درد
در هم آید خرد گردد در نور

«Sen de bir belâ, bir musibete düştün mü, hırs kemiğin büzülür, toplanır, hurdahaş olur.»

گری از توبه بسازم خانه
در زمستان باشدم آستانه

«Tevbeden bir ev yapayım ki, kışın bana melce' olsun, dersin.»

چون بشد درد شدت آن حرص زفت
همجو سگ سودای خانه از تو زفت

«Fakat dertten kurtuldun da hırsın büyüdü mü, köpek gibi senden ev yapmak sevdası gider.»

شکر نعمت خوشتر از نعمت بود
شکر باره کی سوی نعمت رود

«Nîmete şükretmek, nimetten daha hoştur. Şükrü seven kimse şükrü bırakır da nasıl nîmet tarafına gider?»

شکر جان نعمت و نعمت چو پوست
زانکه شکر آرد ترا در کوی دوست

«Şükretmek, nimetin canı mesâbesindedir. Nimet ise cesed gibidir. Çünkü nîmet seni dostun nezdine kadar götürür.»

نعمت آرد غفلت و شکر انتباه
صید نعمت کن بدام شکر شام

«Nîmet, gaflet; şükr, uyanıklık getirir. Allah'ın şükür tuzağıyla nîmeti avla.»

Kur'ânda :

لَئِنْ شَكَرْتُمْ

لَآ زِيدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ ﴿۷۴﴾

Yâni : «Eğer, nîmetlerime şükrederseniz onu size mutlaka artırım ve eğer küfran-ı nîmette bulunursanız benim azabım hakikaten çok şiddetlidir¹⁰⁴.» buyurulmuştur.

Hazret-i Mevlânâ da; Bir avcı nasıl tuzak vasıtasıyla kuş avlarsa, sen de şükr ile nîmeti avla, diyor.

(104) Sûrei İbrahim : 7.

نعمت شکرت کنند پرچشم و سیر

تا کنی صد نعمت ایثار فقیر

«Nimete şükretmek, seni doyurur ve tok gözlü eder de, fakirlere yüzlerce nimet verirsin.»

سیر نوشی از طعام و نقل حق

تا رود از تو شکم خواری ودق

«Allah'ın taâmından ve yemişinden doyuncaya kadar yersin; senden oburluk, şunun bunun kapısını çalıp ihtiyacını arzetmek zilleti zâil olur.»

«MÜNKİRLERİN NEBİLERİ NASİHATTEN MENETMELERİ VE
CEBRİLER GİBİ DELİL GÖSTERMELERİ»

قوم گفتند ای نصوحان بس بود

اینچه گفتید ار درین ره کس بود

«Sebâ halkı dediler ki: Ey nasihat verenler! Bu yolda bir kimse varsa söyledikleriniz yetişir.»

قل بردل‌های مابنهاد حق

کسی نداند برد برخالق سبق

«Allah bizim kalblerimizi kilitlemiştir, onun için sizin sözleriniz, oraya girmiyor. Hiç bir kimse Hâlıkın fiilini değiştiremez.»

Çünkü: (لا تبديل لخلق الله) Yâni: «Allah'ın yaradışı değiştirilemez.»

نقش ما این کرد آن تصویر گر

این نخواهد شد بگفت و کودگر

«O Musavvir olan Allah, bizi böyle nakşetmiş, — yâni; böyle yaratmıştır. — Bu sûret, öyle dedikodu ve nasihatle başka türlü olamaz.»

سنگ راصد سال گوی لعل شو

کهنه را صد سال گوی باش نو

«Taşa yüz yıl, boyunca, lal ol, eskiye de yüz sene yeni ol desen...»

خالک را گوی صفات آب کبر

آب را گوی عمل شو یا که شیر

«Toprağa su sıfatını al, suya da bal, yahud süt ol desen.»

هیچ ازان اوصاف دیگر کون شوند

آب کی گردد عمل ای ارجمند

«Hiç onların vasıfları değişir mi? Ey mes'ûd kimse; su nasıl bal olur?»

خالق افلاک و هم افلاکیان

خالق آب و تراب و خاکیان

«Feleklerin ve feleklerdekilerin Hâlıkı, suyun, toprağın ve yeryüzündekilerin Yaradanı;»

10580

آسمانرا داد دوران و صفا
آب و گل را تبره روی و نما

«Göklere dönmeyi takdir etmiş ve ona safvet vermiş. Suyu ve çamur-
ra da bulanıklık ve neşv ü nemâ ihsân etti.»

10581

کی تواند آسمان دردی گزید
کی تواند آب و گل صفوت خرید

«Gök yüzünün bulanıklığı intihab etmesi, suyun ve çamurun da, saf-
vet — yâni; duruluğu — alması nasıl mümkün olur?»

10582

قسمتی کردست هر يك را ره
کی که کردد بجهدی چون کهی

«Allah her birine ayrı bir yol çizmiştir. Koca bir dağ, cehd ve gayret
etse de nasıl bir saman çöpü olur?»

«ENBİYA ALEYHİSSELÂMIN BU CEBRÎLERE CEVABI»

Cebrîlik bir mezheptir ki sâlikleri : Kulda ihtiyar ve kudret yoktur, İrâde-i İlâhiyyeye tâbidir, Allah ne yaptırırsa kul onu yapar derler. Seba Kavminin yukarıda sayılan delilleri de cebrî mezhebine uygun olduğu için Hazret-i Mevlânâ onlara (Cebri) tâbir ediyor.

10583

انبیا گفتند آری آفرید
وصفهایی که نشان زان سرکشید

«Peygamberler dediler ki: Evet, Allah bir takım vasıflar yarattı ki
onlardan kimse baş çekemez.»

Mübâhesede, bir taraftan muhâtabın delilini tasdik ediyormuş gibi görünerek bir taraftan çürütmek lâzımdır. Peygamberler Hazerâtı da Se-
balılara böyle yapmışlardır. «Evet, dediğiniz gibi, Cenâb-ı Hak bir takım
sıfatlar yarattı ki, kullar onda mecbûrî oldukları için itiraz edemez ve o
sıfatları değiştiremezler.» diye cevap vermeye başladılar.

10584

و آفرید او وصفهای عارضی
که کسی مبعوض میکرد رضی

«Allah, bir takım ârizî sıfatlar da yarattı ki, onların izâlesiyle, ken-
disine buğzedilen bir kimseden, herkes râzi olur.»

10585

سنگ را گوئی که زر شو بهدست
مسی را گوئی که زر شو راه هست

«Taşa altın ol dersen o teklifin beyhûdedir; taşta altın olmak kâbi-
liyyeti yoktur. Fakat, bakura: altın ol! dersen yolu vardır.»

10586

ریک را گوئی که گل شو عاجزست
خالک را گوئی که گل شو جائزست

«Kuma: çamur ol! dersen âcizdir, olamaz. Lâkin toprağa: çamur ol!
dersen onun ıslanıp çamur olması mümkündür.»

10587

رنجها دادست کاترا چاره نیست
آن بتل لگی و فطس و عمیست

«Allah bir takım hastalıklar vermiştir ki onların çâresi yoktur. To-
pallık, basık burunluluk, körlük gibi.»

رنجها دادست کآ ترا چاره هست
آن بمثل لقوه و درد سرست

«Yine Allah, bir takım hastalıklar vermiştir ki onların çâresi vardır. Yüzün çarpılması ve baş ağrısı gibi.»

این دواها ساخت بهر ائتلاف
نیست این درد و دواها را کزاف

«Allah bu devâları insanlara iyilik vermek için yarattı. Bu derdler de, devâlar da boş yere yaratılmış değildir.»

بالکه اغلب رنجها را چاره هست
چون بحد جویی باید آن بدست

«Hattâ derdlerin çoğuna devâ vardır ki ciddî olarak ararsan o devâyı bulursun.»

Peygamberlerin bu sözlerine karşı Seba müşrikleri olan :

قوم گفتند ای گروه این رنجها
نیست زان رنجی که بپذیرد دوا

«Kavm dedi ki : Ey peygamberiz diyen cemâat! Bizim hastalığımız, devâ kabul eden derdlerden değildir.»

Seba müşriklerinin imânı kabul etmeyişlerinin mânevî hastalıklarından ileri geldiğini peygamberler evvelce söylemişlerdi. Müşrikler de verdikleri cevapta : Bizim, size tâbî olmayışımızın hastalıktan ileri geldiğini söylüyorsunuz. Öyle diyelim. Fakat bu hastalık, ilâc ile iyi olacak bir maraz değildir.

Yani sizin teklifinizi kabul etmemize imkân yoktur dediler.

سالها گفتند این افسون و پند
سخت تر میگشت زان هر لحظه پند

«Siz yıllarca nasihatler verdiniz, efsunlar okudunuz. O nasihatlerden bizim de her an derdimiz arttı, bağımız kuvvetlendi.»

گر دوا را این مرض قابل بدی
آخر ازوی ذره زائل بدی

«Eğer bu maraz ilâç kabul etseydi şimdiye kadar bir zerresi olsun iyileşirdi.»

سده چون شد آب ناید درحگر
گر خورد دریا رود جای دگر

«Bir beden susuzluk hastalığına uğrar da ciğere su gelmezse, hasta denizleri içmiş olsa, harâreti geçmez. Çünkü içtiği su başka yere gider.»

لاجرم آماسی گبرد دست و پا
نشنگی را نشکند آن استقا

«Şüphesiz el ve ayak şişer. İçilen sular harareti teskin etmez.»

Biz de, sizin tekliflerinize karşı bu illete uğramış hastalar gibiyiz. Sözleriniz harâretimizi teskin etmedikten başka, elimizi, ayağımızı şişiriyor, dediler.

«ENBİYÂ ALEYHİSSELÂMIN TEKRAR CEVAB VERMELERİ»

Seba müşriklerinin cebri görüşe bağlı ümitsizlik ifade eden sözlerini dinleyen peygamberler, bu sözlerin doğru olmadığını :

لَا تَأْسُوا

مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِنَّهُ لَا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ

Yâni : «Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Zîra Rahmet-i İlâhiyyeden ancak kâfirler ümid keserler¹⁰⁵» âyet-i kerimesi gereğince İlâhî mağfiretten ümit kesmenin küfrü mûcib olacağını anlatmak için dediler ki :

10596

از چنان محسن نشاید ناامید
دست در فترت آن رحمت زنیید

«Muhsin ve Mükrim olan Allah'dan ümid kesmek yakışmaz. Elinizi onun rahmeti halkasına vurunuz.»

Fitrak : Eğer'de bir halka imiş ki ona öte beri asarlanmış.

10597

ای بسا کارا که اول صعب گشت
بعد ازان بکشاده شد سختی گذشت

«Ne kadar iş vardır ki evvel zor görünür, sonra açılır ve kolaylaşır, sertliği ve zorluğu geçer.»

10598

بمد نومیدی بسی امیدهاست
از بسی ظلمت بسی خورشیدهاست

«Ümitsizlikten sonra bir çok ümidler görünür? Karanlığın arkasından güneşler doğar.»

(105) Sûrei Yusuf : 87.

Nitekim Kur'ânda :

وَهُوَ الَّذِي
يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ وَهُوَ الْوَلِيُّ
الْحَمِيدُ

Yâni : «O, (insanlar) ümitlerini kesdikten sonra, yağmuru indirmek-
te, rahmetini yaymakta olanıdır. O hakiki yâr, her hamde sezâvârdır¹⁰⁶»
buyurulmuştur.

10599

خود کر قم که شما سگین شدید
قلها بر کوش و بردل برزدید

«Farzedelim ki siz taş kesildiniz, kulağınıza ve kalbinize kilid tak-
tınız.»

Böyle olsanız bile :

10600

هیچ مارا مقبولی کار نیست
کارما تسلیم و فرمان کرد نیست

«Bizim, halkın kabulü ve reddi ile işimiz yoktur. Bizim işimiz Hakka
teslim ve onun fermânına tâbi olmaktır.»

Peygamberlerin vazifeleri, Kur'an'daki :

مَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ

Yâni : «Peygamberin üzerinde tebliğden başka (hiçbir vazife) yok-
tur¹⁰⁷» Nazm-ı Celîli mûcibince Tevhid-i İlâhiyi insanlara anlatmaktır.
Halkın bu tebliği kabul edip etmemeleri onları vazife ifasından geri ko-
maz.

(106) Sûrei Şûrâ : 28.

(107) Sûrei Mâide : 99.

مزد تبلیغ رسالاتش ازوست
زشت و دشمن روشدیم از بهر دوست

«Peygamberlerin yaptıkları tebliğün ücreti Allah'a aittir. Biz peygamberler, Dost için, halk indinde çirkin ve düşman yüzü oluruz.»

Kur'an-ı Kerim'de :

وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ

مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠٩﴾

Yâni : «Ey peygamber-i Ekber de ki : Ben tebliğ ettiğim o Emr-i İlâhiden dolayı sizden ücret istemiyorum. Benim ücretim ve mükâfatım, Rabb'ül-âlemîn olan Allah tarafından verilecektir¹⁰⁹» buyurulmaktadır. Bu İlâhi beyan gereğince peygamberler Hazerâtının tebliğ-i risâlet etmeleri Allah içindir, mahzâ İlâhi emri ifâ içindir. Onlar halktan ücret olarak bir şey istemezler, karşılığını ancak Cenâb-ı Haktan beklerler.

10605

مادرین در که ملولان نیستم
تاز بعد راه هرجایستم

«Biz Cenâb-ı Hak'kın dergâhından usanmışlardan değiliz ki yolun uzaklığından her yerde durup oturalım.»

10606

دل فرو بسته ملول آنکسی بود
کز فراق یار در محبسی بود

«Yâr'den ayrılan ve ıftirak hapsine düşen adamın gönlü soğur, o çeşit adam usanır, bıkar.»

(109) Sûrei Şuara : 109.

10601

او فرمودست مان این بندگی
نیست مارا از خود این گویندگی

«Bize bu kulluğu, — yâni; tebliğ vazifesini — O emreylemiştir. Söylediklerimiz onun emridir, kendiliğimizden değildir.»

10602

جان برای امراو داریم ما
کر بریکی گویداو کاریم ما

«Bizim hayatımız O'nun emrini yerine getirmek içindir. Eğer kumluğa ekin ek! dese bilâ tereddüd ekeriz.»

Cenâb-ı Hak, Habîb-i Ekremine buyuruyor ki :

قُلْ إِنْ صَلَّيْتُ وَنَسِيتُ وَنَسِيتُ وَنَسِيتُ
الْعَالَمِينَ ﴿١٠٨﴾ لَا شَرِيكَ لَهُ يُؤَيِّدُكَ نَارُتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٠٩﴾

Yâni : «Habîbim de ki : Benim namaz ve ibâdetim, kezâ hayatım ve ölümüm, âlemlerin Rabbi olan Allah içindir ki O'nun şerîki ve nazîri yoktur. Ben böylece emrolundum ve ben bu ümmette müslümanların ilkiyim¹⁰⁸»

10603

غیر حق جان ی را یار نیست
باقبول ورد خلقش کار نیست

«Peygamberlerin ruhuna Allah'tan başka yâr yoktur. Onların tebliğini ve dâvetini halkın kabul edip etmemesiyle mükellef değillerdir.»

(108) Sûrei En'am : 162-163.

دلبر مطلوب باما حاضرست
درنثار رحمتش جان شا کرست

«Halbuki bizim Yar'ımız, dilediğimiz canan her an bizimle beraber. Rahmetini saçıp durmakta; canımız da ona şükretmekte...»

Binaenaleyh mahbeste değiliz ki usanmış olalım.

در دل ما لاله زار و گلشن نیست
پیری و پژمرد گبر را نیست

«Bizim kalbimizde bir lâlezâr ve gülşen vardır. İhtiyarlık ve solgunluğun oraya yolu yoktur.»

دائما سرو جوانیم و لطیف
تازه و خندان و شیرین و ظریف

«Biz dâimâ genç ve latif servi ağacı gibiyiz. Tâzeyiz, handânız, şiriniz ve zarifiz.»

پیش ماصد سال و یک ساعت یکبست
که دراز و کوتاه از مامنفیکبست

«Bizim indimizde yüz sene ile bir saat birdir. Uzunluk ve kısalık bizden ayrılmıştır.»

Sôfiyye arasında (Tayy-i mekân) ve (Tayy-i zaman) diye iki hareket vardır. (Tayy-i mekân) bir an içinde en uzak bir yere gidebilmek kudretidir. (Tayy-i zaman) ise bir an içine bir çok senelik vukuatı sığdırmak kudretidir. Mirâc'ta olduğu gibi ki Sallallâhu Aleyhi Vesellem Efendimiz, amca zâdesi Ümmü Hânî'nin evine gitmiş, orada bir parça istirahat için uzanmıştı. O anda Mirâca davet buyuruldu. Kur'anın haber verdiği üzere Kudüs'e kadar götürüldü. Hadislerin bildirdiği vechile semâlara çıkarıldı. Cenneti, Cehennemi gördü. Likâ-i İlâhî ile müşerref ol-

du. Avdet ettiğinde yatmış olduğu yerin sıcaklığı henüz geçmemişti. Temâşây-ı semâvâtı bir tarafa bıraksak bile, Mekke'den Kudüs'e ancak bir ayda gidilir ve bir ayda dönülürdü. İşte (Tayy-ı zaman) böyle uzun zamana muhtaç olan hareketlerin bir an içinde oluvermesidir. Bizim gördüğümüz rüyâlar, bunun küçük ve basit bir nümûnesidir.

آن دراز و کوتاهی در جسمهاست
آن دراز و کوتاه اندر جان بکاست

«O uzunluk ve kısalık cisimlerdedir; o uzunluk ve kısalık canda nasıl bulunur?»

سیصدونه سال آن اصحاب كهف
پیش شان يك روز بی اندوه لهف

«Ashâb-ı Kehf'in üç yüz dokuz senelik uykusu, onlara göre gamsız ve esefsiz bir gün olmuştu.»

و آننگهی بخود شان يك روزم
که بتن باز آمد ارواح از عدم

«Ruhları cesedlerine avdet edince, o kadar uzun müddetin uykusu onlara bir gün, yahud günün bir kaç saati gibi göründü.»

Çünkü ruhları, ervâh âlemine gitmişti. Buranın üç yüz senesi ise oranın bir günü kadardı.

Nitekim Cenâb-ı Hak, Kur'ânda şöyle beyan buyuruyor :

وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تِسْعًا ﴿١١٠﴾

Yâni : «Mağaralarında üç yüz dokuz sene kalıp uyudular¹¹⁰.»

چون نباشد روز و شب بامه و سال
کی بود سیری و پیری و ملال

«Âlem-i ervâhda gece, gündüz, ay ve yıl olmayınca orada tokluk, ihtiyarlık ve usanmak nasıl olur?»

درکستان عدم چون بخودست
مستی از سغراق لطف ایزدست

«Yokluk gülistanında öyle bir sarhoşluk vardır ki, o sarhoşluk, lûtf-i ilâhî şarabının verdiği bir mestliktir.»

لم یذق لم یدر هر کسی کو نخورد
کی بوم آرد جمال افلاس ورد

«Bir şeyi tatmayan, onun lezzetini bilmez. Necâset böceği gül kokusunu nasıl tahayyül ve tevehhüm edebilir?»

نیست موهوم اربدی موهوم آن
همجو موهومان بدی معدوم آن

«Lûtf-i ilâhî şarabı ve onun neşvesi mevhum değildir. Eğer mevhum olaydı, o da sâir mevhumlar gibi yok olurdu.»

Vâkıa, o şarab ağızla içilmez ve damakla, dil ile tadılmaz amma ruh ağziyle içilir ve neşvelenilir.

دوزخ اندر وهم چون آرد بهشت
هیچ تابد روی خوب از روی زشت

«Cehennem, Cenneti nasıl tasavvur ve tahayyül edebilir? Çirkin bir yüzden hiç güzellik zuhur eyler mi?»

قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ كَمْ لَبِثْتُمْ قَالُوا لَبِثْنَا
يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالُوا زَجَرْتُمْ أَفْعَلْتُمْ

Yâni : «İçlerinden biri dedi ki : Ne kadar kaldınız? Dediler ki : Bir gün, yahud günün bir kaç saati kadar. Sonra dediler ki : Ne kadar kaldığınızı Rabbiniz daha iyi bilir⁽¹¹¹⁾.»

Hac sûresinde de buyuruluyor ki :

وَإِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ ﴿١١٢﴾

Yâni : «Hakikat, Rabbinizin indinde bir gün, sizin saydığınız zamanla bin senedir⁽¹¹²⁾.» Bundan dolayı ve Sûre-i Yunus'taki :

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ
وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ

Yâni : «Ey insanlar! Şüphesiz ki, sizin Rabbiniz gökleri ve yeri altı günde yaratmıştır⁽¹¹³⁾.» âyetindeki altı gün de bizim hesap ile altı bin senedir.

Hazret-i Mevlânâ Mesnevi'nin diğer bir yerinde bundan bahsederken diyor ki : Cenâb-ı Hak bir (Kün) yani (Ol!) emriyle bütün mükevvenâtı yaratmaya kâdir iken, onları altı gün, yani altı bin senede tedrici bir sûrette yaratması, insanlara teenni'yi öğretmesi içindir. Yine Mevlânâ bu yuruyor ki :

(111) Sûrei Kehf : 19.

(112) Sûrei Hac : 47.

(113) Sûrei Yunus : 3.

Cehennem, Cenneti tasavvur edemeyeceği, çirkin bir yüzden güzellik zuhur eyleyemeyeceği gibi, o şarâb-ı İlâhînin mânevî neşvesini de onu can ağziyle içmemiş olanlar tahayyül edemezler.

10619

هين گلوى خود مبريد اى مہان
انجين لقمه رسیده تادہان

«Ey büyük kimseler haberdâr olun ki böyle bir mânevî lokma, ağzınıza kadar gelmişken boğazınızı kesmeyin, yâni; o lokmadan çekinmeyin.»

Cenâb-ı Pîrin bahsettiği bu mânevî lokma, Mesnevî-i Şeriftir ki ağzımıza ve kulağımıza kadar gelmiştir. Ağzımızla okuyoruz. Bunun böyle olduğunu kendisi de bildiriyor ve diyor ki :

10620

راہہای صعب بیان بردہ ایم
رہ براہل خویش آسان کردہ ایم

«Biz müşkil yolları sonuna getirdik, kendi ehlimize, mürid ve müntesiplerimize yolu kolaylaştırdık.»

Hazret-i Peygamber Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz bir Nebiyy-i Mâsum iken, Zât-ı Akdesinden günah zuhuru mümkün değilken, sabahlara kadar namaz kılmaktan mübarek ayakları şişmiş, onun üzerine:

طہ ﴿ مَا أَنزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَى ﴾

Yâni : «Meşakkat versin diye sana Kur'ânı inzâl etmedik⁽¹¹⁴⁾,» âyetini hâvî olan (Tâhâ) sûresi nâzil olmuş, niçin bu kadar mücâhede ettiğini soran ashâb-ı kirâma Resûl-i Ekrem : «Ben Allah'a şükran-ı fi'lîde bulunan bir kul olmayın mı?» buyurmuştu. Onun kâmil varislerinden bulunan Hazret-i Mevlânâ da fevkalâde riyâzât ve mücâhede ile meşgul olurdu. Sebebini soranlara : bize nisbeti olanlar için çalışıyoruz, derdi. İşte bundan dolayı, burada da : mürid ve müntesiplerimize yolu kolaylaştırdık, diyor. Diğer taraftan, Mesnevî-i Şerif, hakikatlerden bahseden bir kitab olmakla beraber yüksek meânisi nisbetinde, mebânisi, yâni; mev-

(114) Sûrei Tâhâ : 1-2.

zûlarına göre ibâresi diğer tasavvuf kitaplarına nisbetle kolaydır. Herkes istidadı nisbetinde ondan bir şey anlar ve istifâde eder. Kimi kıssalarını dinler, kimi hisselerinden feyz alır.

«PEYGAMBERLERİN : (İMANA GELİN) DİYE RİCÂLARINA KARŞI SEBA'LILARIN TEKRAR İTİRAZI»

10621

قوم گفتند ارشما سعد خودید
نخس مایید و ضدید و مرتدید

«Seba kavmi peygamberlerine dediler ki : Siz, fikrinizce kendiniz için uğurlu iseniz de bizim için uğursuz, zıd ve merdudsunuz.»

10622

جان مافارغ بد از اندیشه‌ها
درغم افکندید مارا و عنا

«Bizim ruhumuz, bu gibi endişelerden âsûde idi. Siz geldiniz, sözle-
rinizle bizi gam ve kedere, meşakkate soktunuz.»

10623

ذوق جمعیت که بود و اتفاق
شد ز فال زشتان صد افتراق

«Evvelce aramızda birlik ve ittifak vardı. Sizin kötü haberlerinizle yüzlerce iftirak husûle geldi.»

10624

طوطی نقل شکر بودیم ما
مرغ مرگ اندیش گشتیم از شما

«Biz evvelce, şeker yiyen tûtiler gibi neş'eli idik. Sizin Âhiret azâ-
bından bahsetmeniz dolayısıyla ölümü düşünen baykuşlara döndük.»

هرجا افسانه غم گزیرست
هرجا آوازه مستنکر است

«Her nerede gamlı bir masal varsa her nerede boşa gitmez bir ses mevcûd ise.»

هرجا اندر جهان فال بد است
هرجا مسخی تکالی مأخذ است

«Dünyanın neresinde bir kötüye yorma, neresinde bir kötü sûrete dönme ve azab varsa...»

در مثال و قصه و فال شماسه
در غم انگیزی شهرها منتهاست

«Hepsi, sizin temsillerinizde, hikâyelerinizde, fallarınızdadır. Gam ve keder vermek hususunda siz çok iştihâlisiniz.»

«ENBİYÂ ALEYHİSSELÂMIN TEKRAR CEVAB VERMELERİ»

انبیا گفتند فال وزشت و بد
از میان جاتان دارد مدد

«Peygamberler dediler ki: İyi ve kötü fal, sizin canınızın içindedir, yâni; sizinle beraberdir.»

Kur'ânda hikâye buyuruluyor ki :

وَقَالُوا إِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ لَئِن لَّمْ تَنْتَهُوا لَنَرْجُمَنَّكُمْ
وَلَيَمَسَّنَّكُم مِّنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝ قَالَُوا طَائِرُكُمْ مَعَكُمْ
إِنَّ ذِكْرًا لَّكُمْ فِيهِ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ

Yâni: «Müşrikler dediler ki: Biz sizin yüzünüzden uğursuzlandık. Eğer vazgeçmezseniz andolsun, sizi mutlaka taşlarız. Ve bizden size acıklı bir işkence erişir. Enbiyâ dediler ki: Sizin uğursuzluğunuz sizinle beraberdir. Size nasihat edilirse mi? Hayır, siz haddi aşmış taşanlar gürhusunuz¹¹⁵.»

کر تو جایی خفته بانی باخطر
ازدها در قصد تو از سوی سر

«Enbiyâ hazerâtı dediler ki: Eğer sen tehlikeli bir yerde uyusan, bir ejderha da baş ucundan sana doğru gelmeye başlasa..»

مهربانی مهترا آگاہ کرد
زود برجه ارنه از درهات خورد

«Merhametli ve hayırhâh bir kimse; çabuk kalk, yoksa ejderhâ yutacak, diye seni uyandırır;»

تو بگوئی فال بد چون مبینی
فال بد برجه بین در روشنی

«Sen ona: "Niçin şom ağızlılık ediyorsun." der misin? Kalk da ne olduğunu aydınlıkta gör, — yâni; ejderhâyı müşâhede et-.»

10632

از میان فال بد خود من ترا
میرهانم می برم سوی سرا

«O merhametli kimse sana der ki: Kötü bir akibetten ben seni kurtarıyorum ve selâmet sarayına götürüyorum.»

10633

چون بی آگه کننده ست از نهان
گو بدید آنچه ندید اهل جهان

«Mâdem ki peygamber, gizliden halkı haberdâr eder; çünkü o Dünya ehlinin görmediğini görmüştür.»

10634

گر طبیبی گویدت غوره مخور
که چنین رنجی برآرد شور و شکر

«Eğer bir hekim sana: Koruk yeme, onun yenmesi sana hastalık ve şer getirir dese...»

10635

تی بگوئی فال بد چون مبرئی
بس تو ناصح را مؤثم میکنی

«Sen ona: Neden kötü faldan bahsediyorsun? diyerek, sana nasihat verenî günahkâr sayar mısın?»

10636

ور منجم گویدت امروز هیچ
آنچنان کاری مکن اندر بسیج

«Eğer müneccim sana: Bugün sefer ve seyahat gibi bir iş yapma! dese...»

10637

صدره اربینی دروغ اخترى
يك دوباره راست آید می خری

«O müneccimin yüzlerce yalan söylediğini, bir iki defâ doğruya tesâdüf ettiğini bilirken, yine onun sözünü kabul ediyorsun...»

10638

این نجوم مانده هرگز خلاف
صحتش چون ماند از تو در غلاف

«Bizim nücüm ilmimizin — yâni; vahy-i ilâhî ile haber verdiklerimizin - asla hilâfı zuhur etmez. Böyle iken, söylediğimiz sözlerin doğru olduğuna nasıl oluyor da inanmıyorsun?»

10639

این طبیب و آن منجم از گمان
میکند آگاه و ماخود از عیان

«Hekim ve müneccim sana zan üzerine söylerler. Biz ise gördüklerimizden haber verimiz.»

10640

دو دمی بینم و آتش از کران
حمله می آرد بسوی منکران

«Cehennem dumanının ve ateşinin kâfirler tarafına hamle etmekte olduğunu kenardan görüyoruz.»

10641

تو همی گویی خوش کن زین مقال
که زبان ماست قال شوم قال

«Sen ise dersin ki: sus yahu, bırak şu sözü; kötüye yormak, bize ziyan veriyor.»

10642

ای که نصیحت ناصحانرا نشنوی
فال بد باتست هر جامی روی

«Ey nasihat verenlerin sözünü dinlemeyen! Nereye gitsen uğursuzluk, seninle berâberdir.»

10643

افعی بر پشت تو بر می رود
او زبانی پندش آگه کند

«Bir yılan senin sırtında dolaşıyor; nasihat veren, onu damdan görüyor ve sana haber veriyor.»

10644

گویش خاموش غمگیم من
گویش خوش بان و خود رفت آن سخن

«Sen ise diyorsun ki: Sus beni gamlandırma. O da sana: Öyle ise benden günah gitti, cevâbını veriyor.»

10645

چون زند افی دهان برگردنت
تلخ گردی جبه شادی جانت

«Yılan ağzını senin boynuna vurunca, — yâni; seni sokup zehirleyince — senin zevk ve sürur arayışın, — yâni; nasihat verene: böyle söyleyip de beni kederlendirme deyişin — acılaşıp.»

10646

بسی بد و گوی هبن بود ای فلان
چون نه بدریدی گریبان درفغان

«O nasihatçiye dersin ki: Vereceğin haber bu kadar mı olacaktı, niçin feryâd-ü figan ederek yakarı yırtmadın?»

10647

باز بالایم تو سنگی میزدی
تا مرا آن جد نمودی و بدی

«Yahud bana yüksekte bir taş atsaydın da o kötülüğü — yâni; tehlikeyi — bana ciddî olarak anlatsaydın.»

10648

او بگوید زانکه می آزرده
تو بگویی نیک شادم کرده

«O nasihatçi der ki: Söyledim amma sözümünden inciniyordun. Sen de dersin ki: Beni iyi irşad etmişsin! Yâni; şâd etmek böyle mi olurdu?»

10649

گفت من کردم جوانمردی و پند
تارهام من را زین خشک بند

«Nasihatçi der ki: Seni bu tehlikeden kurtarmak için ben gereken nasihati yaptım.»

10650

از لبعی حق آن نشناختی
مایه ایذا و طغیان ساختی

«Fakat sen kötülüğünden onun kadrini bilemedin; o ihtarımı ezâ ve tuğyan mâyesi yaptın.»

Yâni; nasihatim seni büsbütün azdırdı.

10651

این بود خوی لثیان دنی
مدکند باو چو نیکویی کنی

«Kötü ve aşağılık olanların tabiatı böyledir. Onlara iyilik edince kötülük yapmaya kalkışır.»

نفسی را زین صبر میکن غیش
که لثیمت و نسازد نیکویش

«Nefsi, arzusuna sabrederek iki kat eyle. — yâni; âciz bırak. — Çünkü kötüdür, iyilik etmeye gelmez.»

با کریمی گر کنی احسان سزد
مهربانی را او عوض هفت صد دهن

«Kerim olan kimseye iyilik edersen değer. O, herbir iyiliğe karşı yedi yüz mislini verir.»

Bu mevzuda şöyle bir söz vardır : «Bir alçağa iyilik edersen temerrüd eder, fakat kerim bir kimseye ikramda bulunursan sana muhabbet gösterir.»

با لثیمی چون کنی قهر و جفا
بنده گردد ترا بس با وفا

«Deni bir şahsa da kahr ve cefâ edersen sana çok vefâkâr bir bende olur.»

Bunun içindir ki rahmet ve şefkat-i mücesseme olan Risâletpenâh Efendimize :

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ

Yâni : «Ey Peygamber-i Ekber, kâfirler ve münâfıklarla mücâdele ve mücâhede et ve karşılarında çetin ol!⁽¹¹⁶⁾» diye emredilmişti.

(116) Sûrei Tevbe : 73.

کافران کارند در اعمت جفا
ماز در دوزخ نداشتان ربا

«Kâfirler, nimete erdiler mi, cefâkar olurlar. Lâkin, Cehennemde (Rabbenâ) diye Cenâb-ı Hakka ubûdiyyet arzederler ve tazarrûda bulunurlar.»

Nitekim Kur'an-ı Kerim'de de buyrulduğu gibi :

قَالُوا رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَالِّينَ ﴿١٧٧﴾
أَخْرِجْنَا مِنْهَا فَإِنْ عَذَابْنَا فَأَنَا ظَالِمُونَ ﴿١٧٨﴾

Yâni : «Dediler : Ey Rabbimiz bedbahtlığımız bize galebe etmişti. Doğru yoldan sapanlar gürûhu idik biz. Ey Rabbimiz, bizi buradan çıkar. Eğer (yine küfre) dönersek artık hiç şüphesiz ki biz zalimlerizdir⁽¹¹⁷⁾.»

«ÂHİRET ÂLEMİNDE CEHENNEM, DÜNYA HAYÂTINDA ZİNDAN,
YÂNİ; ZAHMET VE MEŞAKKAT YARATILMASININ HİKMETİ.»

Evet bunun hikmeti : Her iki âlemin de mütekebbirler için ibâdethâne olmasıdır. Nitekim, Kur'an-ı Kerim'de :

ثُمَّ نُنَوِّى إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ
اِئْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ ﴿١٧٩﴾

Yâni : «Sonra (iradesi) göğe — ki, o bir buhar halinde idi — doğruldu da ona ve Arz'a : İkiniz de ister istemez gelin, buyurdu. Onlar da : İsteve isteye geldik, dediler⁽¹¹⁸⁾.» buyrulmuştur.

(117) Sûrei Mü'minun : 106-107.

(118) Sûrei Fussilet : 11.

Âlem ve Âdem'in yaratılışından maksad : Allah'ın bilinmesi ve ona karşı übüdiyyet vazifesi olan ibâdetin ifâ edilmesidir. Bazıları nimet ve refah içinde gaflete kapılırlar ve asıl vazifeleri olan übüdiyyet ve ibâdet vazifesini unuturlar. Cenâb-ı Hak, öyle gâfil ve mütekebbir herifleri imana düşürmek ve mecbûri olarak (Aman Yâ Rabbi) dedirmek için Dünya'da mübtelâ, Âhirette ise muazzeb kılar.

10656

که ثپان درجفا صافی شوند
چون وفا پسند خود جافی شوند

«Deni olanlar; cefâyâ mübtelâ olunca safvet peydâ ederler, vefâ görünce cefâkâr olurlar.»

10657

مسجد طاعشان پس دوزخست
پای بند مرغ بیگانه فحشت

«Onun için Cehennem onların mecbûri tâat ve ibâdetde bulunup (Aman Yâ Rabbi) diyecekleri mescid hükmündedir. Nitekim yabancı kuşun ayak bağı fâktır, tuzaktır.»

10658

هست زندان صومعه دزدانم
کادر و ذاکر شود حقرا مقیم

«Zindan, alçak hırsızın ibâdethânesidir ki, orada iken dâimâ Hakkı zikreder.»

10659

چون عبادت بود مقصود از بشر
شد عبادتگاه گردنکش سقر

«Beşerin yaratılışından maksad ibâdet olduğu için, Cehennem, Dünya'da kafa tutan mütekebbirlerin ibâdetgâhı olmuştur.»

Cenab-ı Hak Kur'ân-ı Hakiminde :

إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ

Yâni : «Bana ibâdet etmekten kibirlenenler, hor ve hakir bir halde Cehennem'e gireceklerdir¹¹⁹.» buyurmuştur.

10660

آدمی راهست در هر کار دست
لیک ازو مقصود این خدمت و بدست

«Âdem evlâdının her işte kuvveti vardır. Lâkin onun yaratılışından maksad, Allah'a übüdiyyet ve ibâdettir.»

10661

ما خلقت الجن والانس این بخوان
جز عبادت نیست مقصود از جهان

«(Ben insanları ve cinleri ancak bana ibadet etsinler diye yarattım.) âyetini oku ve anla ki, Dünya'dan maksûd olan ibâdetten başka bir şey değildir.»

Cenâb-ı Hak, Sûre-i Zâriyâtta buyurmuştur ki :

وَمَا خَلَقْتُ

الْإِنْسَ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴿١﴾ مَا أُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ وَمَا أُرِيدُ
أَنْ يُطِيعُونِ ﴿٢﴾ إِذَا لَّهُ هُوَ الرِّزْقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ ﴿٣﴾

Yâni : «Ben Cinni ve İnsanı ancak bana kulluk etsinler diye yarattım. Onlardan hiç bir rızık istemiyorum, beni yedirmelerini de istemiyorum. Hakikaten Allah Teâlâ, halkın rızıkını verendir. Kuvvet ve kudret sâhibidir, metindir¹²⁰.»

Denilmiştir ki : herkes ayrı ayrı iş görmeye kabiliyetli olmak üzere

(119) Sûrei Mü'min : 60.

(120) Sûrei Zâriyat : 56-58.

yaratılmıştır. O işi yapmakla kendinden maksud olan hizmeti yapmış olmaz mı? Buna cevap verilmiştir ki : İns ve Cin'den maksûd olan hizmet ancak ibâdettir. Diğer işlerin icrâsına istidath olarak yaratılmış olması asıl vazîfesinden onu müstağni bırakmaz. Meselâ kitap, okumak ve öğrenmek içindir. Böyle olmakla beraber baş yastığı da olabilir. Kitabı başının altına yastık yapan kimse, kitabı okumadığı için ondan maksud olanı yerine getirmemiş olur. Nitekim Hazret-i Mevlânâ buyuruyor :

10662

گرچه مقصود از کتاب آن فن بود
گر توش بالمش کنی هم میشود

«Kitabdan maksud olan, bahsettiği fen olmakla beraber, sen onu yastık yapsan da olur.»

10663

لیک ازو مقصود این بالمش نبود
علم بود و دانش و ارشاد بود

«Lâkin maksad, onun yastık yapılması değil; ilim, irfân ve irşâd idi.»

10664

گر تو مینخی ساختی شمشیر را
برگزیدی برظفر ادبیرا

«Eğer sen kılıcı çivi yapacak olursan, olmam demez. Lâkin böyle yapmakla hezîmeti, zafer ve nusrete tercih etmiş olursun.»

Çünkü kılıçtan maksad : Düşmanla çarpışmak ve ona galebe çalmaktır.

10665

گرچه مقصود از بشر علم و هویت
لیک هر یک آدمی را معبدیست

«İnsanların yaratılmasından maksad : Onların Hak'kı bilmesi ve ona ibâdet etmesidir. Lâkin her insanın, kabiliyetine göre, bir ibadet yeri vardır.»

10666

معبد مرد کریم اکرمته
معبد مرد سقیم اسقمتنه

«Kerîm olan kimsenin ibadet yeri ikramdır. Alçak olanın ibadet yeri de onu hasta etmektir.»

Yânî; kerem sâhibi olan, Allahın lütuf ve ihsânına şükrederek ibâdetinde bulunur. Leim olan da hastalık titreyişiyle : (Aman Yâ Rabbi) der.

10667

مر لایمانرا بزن تا سر دهد
مر کریمانرا بده تا بر دهند

«O halde alçaklara vur ki itâat etsinler; kerimlere de ver ki, ihsana mazhar oldukça şükretsınler.»

10668

لاجرم حق مردو مسجد آفرید
دوزخ آنهارا و اینهارا مزید

«Şüphesiz Cenâb-ı Hak, Cehennemi leim olanlar, Cenneti de kerim olanlar için iki mescid olmak üzere yarattı.»

10669

ساخت موسی قدس در باب صغیر
تا فرودارند سرقوم زحیر

«Hazret-i Mûsâ, iç ağrısı gibi müz'ic olan Benî İsrâîl'in, başları eğilsin diye Kudüs'te ufak bir kapı yapmıştı.»

10670

زانکه جباران بدندی سرفراز
دوزخ آن باب صغیرست و نیاز

«Çünkü onlar cebbar ve kafa tutan kimselerdi. İşte onlar için Cehennem de o küçük ve niyaz kapısı gibi olacaktır.»

Yâni : «Bana ibâdet etmekten kibirlenenler, Cehenneme hakîr ve zelîl bir surette gireceklerdir⁽¹²¹⁾» nazm-ı celilinde beyan buyurulan zillet ve hakâretin bir misâlini o küçük kapıdan eğilerek girmekle göstermişlerdi.

«CENÂB-I HAK, HÜKÜMDARLARI, ALLAH'A İTAATKÂR OLMAYAN
CEBBARLARI TESHİRE SEBEB KILMIŞTIR. NASIL Kİ,
MÛSA ALEYHİSSELÂM, BENÎ İSRÂİL'İN
EĞİLEREK GİRMELERİ İÇİN KUDÛS DUVARINA
KÜÇÜK BİR KAPI AÇTIRMIŞTI.»

Bu hâdise, Sûre-i Bakara'da şu sûretle hikâye buyurulmuştur :

وَإِذْ قُلْنَا ادْخُلُوا هَذِهِ الْقَرْيَةَ فَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ
رَغَدًا وَاَدْخُلُوا الْبَابَ مُجْتَدِعًا وَقُولُوا حِطَّةٌ نَغْفِرْ لَكُمْ
خَطَايَاكُمْ وَسَيَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٢٢﴾

Yâni : «Hani : şu kasabaya girip, dilediğiniz yerde istediğinizi bol bol yeyin, kapısından secde ederek girin ve (dileğimiz) hutta (dır, günahlarımızın dökülüp düşmesidir) deyin, (tevbe edin de o sayede) kusurlarınızı örtelim, iyilik (ve itaat) edenler (in ecrin) i ise daha artıracamız, demiştik⁽¹²²⁾»

10671

آنچه آنکه حق ز گوشت و استخوان
از شہان باب صغری ساختہاں

«Allah, pâdişahları, etten ve kemikten küçük bir kapı olarak halketti;
haberini olsun.»

(121) Sûrei Mû'min : 60.

(122) Sûrei Bakara : 58.

10672

اہل دنیا سجدہ ایشان کنند
چونکہ سجدہ کبریا را دشمنند

«Huzûr-u Kibriyâ'da secde etmeye düşman olan ehl-i dünyâ, o padişahlara karşı secde etsinler ve tezellül göstereyin diye...»

10673

ساخت سرکیند آنکی محراب شان
نام آن محراب میرو پہلوان

«Allah bir gübreliği onlara mihrab yaptı ki onun adı : bey ve padişahdır.»

Allah'a secde etmekten istinkâf eden ehl-i dünyanın, şevket ve kuvvetlerinden dolayı karşılarında yerlere kapandıkları hükümdarlar ve beyleri Hz. Mevlânâ böyleleri için, mihrab haline gelen bir gübreliğe benzetiyor.

10674

لایق این حضرت باکی نہاید
نیشتر یا کان شما خالی نیید

«Ey dünyada, mevki sahibleri karşısında yerlere kapananlar! Siz, Sübbûh ve Kuddûs olan Cenâb-ı Hakkın secde-i pâkine lâayık değilsiniz; Pâk olanlar, şeker kamışı gibidirler. Siz ise boş birer kamışsınız.»

10675

آن سگارا این خدان خاضع شوند
شیرا عارست کورا بگروند

«O çeşit köpeklere elbette bu çeşit bayağı kimseler, tâzim ve tekrimde bulunurlar. Fakat arslan gibi olan evliyâullah hazerâtı onlara meyletmezler.»

10676

گریه باشد سحنهٔ مرموش خو
موش که باشد تاز شیران ترسداو

«Fare tabiatlı olan insanların zâbit ve âmiri kedi gibi olur. Fare kim oluyor ki arslanlardan korksun?»

Yâni; fareler, arslanlardan korkmazlar, fakat kediden titrerler. O tabiatta olan insan şeklindeki mahlûkat da Allah'tan korkmaz, fakat dünyaca mevki sahibi olanlardan tirtir titrerler.

10677

خوف ایشان از کلاب حق بود
خوفشان کی و آفتاب حق بود

«Onların korkusu Allah'ın köpeklerindendir. Onlar Afitâb-ı İlâhiyeden nasıl korkarlar?»

10678

ربی الاعلاست ورد این مهان
رب ادنی درخور این ابلهان

«Hakikat güneşi olan bu ekâbirin virdi: (Rabbimiz yücelerin yücesidir.) sözüdür. Dünya-perest ahmaklara lâyük olansa bayağılık rab'dır.»

10679

موش کی ترسد ز شیران مضاف
بلکه آن آهو یگان مشک ناف

«Fâre arslanlardan nasıl korkar? Belki onlardan korkan misk köpüklü ceylânlardır.»

Nitekim Kur'ânda :

إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ

Yâni: «Allah'tan kulları içinde ancak âlimler korkar¹²³» denildiği

(123) Sûrei Fâtır: 28.

gibi, Hadis-i Şerifte de: «Ben Allah'ı en iyi bileninizim ve Allah'tan en ziyâde korkanınızım.» buyurulmuştur. Keza: «Hikmetin başı Allah korkusudur.» Hadisi de vardır.

10680

روبه پیش کسه لیس ای دیک لیس
توش خداوند و ولی نعمت نویس

«Ey tencere yalayıcı dalkavuk! Kendin gibi bir çanak yalayıcının karşısına git de onu kendine velî-nimet ve efendi ittihaz et!»

10681

بس کن از شرحی بگویم دوردست
خشم گبرد میروم داند که هست

«Yâ Mevlânâ! Bu kadar söz yetişir. Eğer devr-i dirâz-ı şerh edecek olursan, söylediğin sıfatlar kendisinde mevcut olduğu halde, beyler kızar.»

10682

حاصل آن آمد که بدکن ای کریم
بالثمان تانهد گردن لثیم

«Sözün hulâsası şudur ki: Ey kerim! Leim olanlara sert muâmelede bulun ki onlar itaat ve inkiyad etsinler.»

10683

با ائیم نفس چون احسان کند
چون لثمان نفسی بد کفران کند

«Kerim olan kimse, leim olan nefsin hüsn-i muâmelede bulunursa, o leim nefsi, diğer leimler gibi küfrân-ı nimet gösterir.»

10684

زین سبب بدکاهل محنت شا کردند
اهل نعمت طاعتند و ما کردند

«Bundan dolayı, mihnet ehli olanlar şükredici, nimet ehli olanlar da azgın ve hilebaz olurlar.»

هست طاعی بکبر زرین قبا
هست شا کر خسته صاحب عبا

«Sırma elbiseli beyler azgın, aba giymiş olan fakirler şükredicidir.»

شکری روید ز املاک و نعم
شکر می روید ز بلوی سقم

«Mal, mülk ve nimetlerden şükür nasıl zuhur eder? Asıl şükür, belâ-lardan ve hastalıklardan husûle gelir.»

Kur'ân-ı Kerim'de:

كَلَّا اِنَّ اِلَٰنَسَا نَٰلِیْطْفَنٰی ۝ اَز رَا ۛ اَسْتَفْنٰی ۝

Yâni: «(Okumamaktan) sakın! Çünkü insan muhakkak azar. Kendisini (mal sebebiyle) ihtiyaçtan vareste gördü diye¹²⁴» buyurulmaktadır.

Evet, insan, zenginleştikçe, her istediğini yapacak bir hale geldikçe emelleri ve o emellerin istihsâli artar, nefsinin dilediği her şeyi yapmaya kalkar. Halbuki belâyâ ve hastalığa uğrayan kimse: Elhamdülillah, bugün dünden iyiceyim gibi sözlerle Hâlik-ı Zîşânına şükrandâ bulunur.

«BOŞ BİR SOFRAYA BİR SOFİNİN AŞKI»

صوفی برمیخ روزی سفره دید
چرخ میز جامه هارا می درید

«Bir sofi, bir gün çivide asılı bir sofrâ gördü. Onu görünce vecde geldi. Semâ etmeye ve elbisesini yırtmaya başladı.»

(124) Sûre'l Alâk: 6-7.

بانگ میزدنک نوا ای بی نوا
قحطها و دردهارا نکدوا

«Ey yiyeceği olmayan; işte kıtlıklara rızık ve işte zaruret derdlerine devâ diye bağırırdı.»

چونکه درد و شورا و بسیار شد
هرکه صوفی بود با او یار شد

«Onun derdi ve coşkunuğu fazlalaşınca bütün sofiler, onunla yâr oldular, yâni; cûşen ü hurûş ettiler.»

کنخ کنی و های و هوی میزدند
تا که چندی مست و بخود میشدند

«Hây hây ederek bir kaç tanesi kendilerinden geçtiler.»

بوالفضولی گفت صوفی را که چیست
سفره آویخته و زنان تهیست

«Fuzulün biri sofiye dedi ki: Asılı ve ekmekten hali bir sofraya karşı bu kadar iştihak gösteriş nedir?»

گفت رو رو نقش بی معنیستی
تو بخو هستی که عاشق نبستی

«Sofi ona cevaben dedi ki: Haydi işine git, sen manasız bir nakıştan ibaretsin. Sofrada ekmek yok diyorsun, âşık olmadığın için varlığı sen ara.»

10693

عشق نان بی نان غذای عاشقت
بند هستی نیست هر کو صادقست

«Ekmek aşkı, âşık için ekmeksiz gıdadır. Muhabbette sadık olan varlığa merbûttir değildir.»

10694

عاشقانرا کار نبود باوجود
عاشقانرا هست بی سرمایه سود

«Âşıkların varlıkla alış verişi yoktur. Âşıkların ticaret ve menfeati sermâyesizdir.»

10695

بال نی و گرد عالم می پرند
دست نی و کو زمینان می پرند

«Kanatları olmadığı halde âlemin etrafında uçarlar. Elleri yokken topu meydandan kaparlar.»

10696

آن فقیری کو ز معنی بوی یافت
دست بریده همی زنبیل یافت

«Mânâdan râyiha almış olan fakir, eli kesilmişken zenbil vurmuştur.»
(Şeyh-i akta') hikâyesinde olduğu gibi.

10697

عاشقان اندر عدم خیمه زدند
چون عدم يك رنگ و نفس واحدند

«Âşıklar yokluk âlemine çadır kurmuşlar, yokluk gibi tek renk olmuşlardır ve bir tek ruhları vardır onların.»

10698

شیر خواره کی شناسد ذوق لوت
مهرپرا بوی باشد لوت پوت

«Süt emen çocuk lokma zevkini ne bilir? Perilerin gıdası da kokudan ibârettir.»

Periler, yâni; cin denilen görünmeyen mahlûkât, (tayyibe) ve (habise) olmak üzere iki tâifedir. İkisinin gıdası da kokudan ibarettir. (Tayyibe) olan periler, güzel kokularla, (habise) olanlar da kötü kokularla gıdalanırlar.

10699

آدمی کی بو برداز بوی او
چونکه خوی اوست ضد خوی او

«İnsan, o kokudan gıdayı nasıl anlar? Çünkü tabiatı, peri tabiatının zıddıdır.»

10700

بابداز بو آن پری بوی کش
تو نیابی آن نرصد من لوت خوش

«Senin yüz batman güzel yemekten alamadığın gıdayı, peri cinsi, sadece kokudan alır.»

10701

پیش قبطی خون بود آن آب نیل
آب باشد پیش سبطی و جیل

«Mısırlı putperestin önünde Nil suyu kan olur, fakat İsrail oğullarına güzel ve tatlı sudur.»

10702

جاده باشد بحر ز اسرائیلیان
غرقه که باشد ز فرعون عوان

«Deniz, Benî İsrâil için cadde halini alır, fakat zâlim Fir'avın için boğulma ve helâk olma yeri olur.»

«İLÂHÎ NEŞ'E VE HAK KOKUSUNU, YUSUF ALEYHİSSELÂM'IN
YÜZÜNDE VE KOKUSUNDA BULMAK YÂKUB PEYGAMBER
ALEYHİSSELÂM'A MAHSUSTUR. YUSUF'UN KARDEŞLERİ
BUNDAN MAHRUMDUR.»

10703

آنچه یعقوب از رخ یوسف بدید
خاص او بد آن باخوانکی رسید

«Yusuf'un yüzünde Yâkub'un gördüğü ona mahsus idi. O nur'u görmek, Yusuf'un birâderlerine nasib olmamıştı.»

10704

این ز عشقش خویش درچه میکند
وان بکین از بهراو چه میکند

«Bu, — yâni; Yâkub — Yusuf'un sevgisinden kendisini kuyuya düşmüş gibi eder; o, — yâni; kardeşleri — Yusuf'a adâvetlerinden onun için kuyu kazarlar, — yâni; götürüp kuyuya atarlar —.»

Hazret-i Yâkub'un kuyuya düşmüş gibi olması, Yusuf'un gaybûbetinden sonra kendisine bir mâtemhane ittihaz etmiş, orada yalnızca oturup ağlamış, sızlamış olmasına işaretir.

10705

سفره او پیش این از نان تهیست
پیش یعقوبست پرکو مشتهیست

«Kardeşlerin sofrası bu ekmekten, — yâni; Yusuf Aleyhisselâm'ı sevmekten — hâli idi. Lâkin Yâkub'a karşı ekmekle dolu idi ki onun o sevgiye iştihâsı ve istidâdı vardı.»

10706

روی ناشسته نبیند روی حور
لاصلوة گفت الا بالطهور

«Yıkanmamış yüz, hûrî yüzünü görmez. Nitekim Resûl-i Ekrem abdestsiz namaz olmaz buyurmuştur.»

Kodestli olmayanın namaz kılmadığı, namaz kılmayanın da Cennete giremeyeceği ve hûrî yüzünü göremeyeceği gibi, Yusuf'un kardeşlerinde de, ona muhabbet abdesti olmadığından, onun güzelliğini görmüyor, onu sevmiyor, hatta kıskanıyorlardı.

10707

عشق باشد لوت و پوت جاها
جوع ازین ردیست قوت جاها

«Canların gıdası Aşk'tır. Bu münâsebetle ruhların gıdası açlıktır.»

10708

جوع یوسف بود آن یعقوبرا
بوی نانش می رسید از دورجا

«Yâkub'da Yusuf'un açlığı vardı. Onun için ona ekmek kokusu, yâni; Yusuf'un gömleğinin kokusu Mısır gibi uzak bir yerden ulaştı.»

10709

آنکه بستد پرهن را می شتافت
بوی پیراهان یوسف می نیافت

«Gömleği bizzat Hazret-i Yusuf'tan alıp babasına götürmek için acele eden Yehûdâ, gömlek yanında olduğu halde o kokuyu duymadı.»

10710

وانکه صد فرسنگ زان سووداو
چونکه بد یعقوب می بویداو

«Gömleğin bulunduğu yerden, — yâni; Mısır'dan — yüzlerce fersah uzakta olan Hazret-i Yâkub olduğu için, onun kokusunu duydu.»

10711

ای بسا عالم ز دانش بی نصیب
حافظ علمست آن کس فی حیب

«Çok âlim vardır ki hakiki irfandan nasibi yoktur. O kimse ilim hâfızıdır, Allah'ın habibi değildir.»

Abdullah Bin Mes'ûd (Radiyallâhü anh) in rivâyet ettiği bir hadîste: «Allah bir kimsenin yüzünü nurlandırır ki, benim sözümü işitir, onu zabt ve hıfz ile edâ ve rivâyet eder. Çok ilim sahibi vardır ki, işitip öğrendiğini lâıkiyle anlamaz. Ve çok ilim sâhibi vardır ki, o ilmi, kendinden daha çok bilen ve anlıyana nakleder.» buyurulmuştur.

10712

مستمع از وی همی باید مشام
گر چه باشد مستمع از جنس عام

«Dinleyen, avamdan da olsa, işittiğinden bir koku alır ve bir feyz bulur.»

Evet bazı âlim vardır ki, bilgisi, işittiğini ezberlemiş olmasından ibârettir. Bazı hâfızların lâfzı ile Kur'ânı bilip, mânâsından haberdâr olmayışları gibi. Selefde bazı hadîs nakledenler vardı ki fakîh değillerdi. Onlar hadîs rivâyet ederlerdi ve fakîhler onların naklettikleri hadîslerden hüküm çıkarırlardı.

10713

زانکه پیراهن بدستش عاریه است
چون بدست آن نحاسی جاریه است

«Çünkü gömlek onun elinde iğretidir; Yahuda, gömleği götürüp Hazret-i Yâkub'a teslim ile mükelleftir. Yine o gömlek onun elinde, esirci elinde bulunan câriye gibidir ki, esircinin nefsi için değildir, satılıktır.»

10714

جاریه پیش نحاسی سرسریست
در کف او از برای مشتریست

«Esircinin eline düşen cariye müşteri içindir, onun esirciye faydası yoktur.»

Esircinin, elinde bulunan câriyelerden kendisi istifâde etmeyip, onları satmak için elinde bulundurduğu gibi, bazı âlim geçinenler de, ilimleriyle amel etmezler de onu halka satmak ve onunla kendilerine mevki yapmak isterler. Müslümanlık namına söz söyleyen ve neşriyat yapan bazı kimseler de İslâmcılık ederler. Yâni; İslâm dini alış verişiyle para kazanmaya çalışırlar. Böylelerine İslâmdan ziyâde İslâmcı demek yakışır.

10715

قسمت حقست روزی دادنی
هر یکی را سوی دیگر رانی

«Rızık Allah'ın verdiği bir kısmettir ki herkesin kısmeti için başka tarafa yol yoktur.»

Yâni; kimse kimsenin nasibini yiyemez.

10716

يك خيال نيك باغ آن شده
يك خيال زشت رام این زده

«İyi bir hayal, o'na bağ ve bahçe olmuş, çirkin bir hayal da bunun yolunu vurmıştır.»

10717

آن خدایی کز خیالی باغ ساخت
وز خیالی دوزخ و جای کداحت

«Öyle bir Allah ki bir hayalden, (Cennet) bağ ve bahçesini; kezâ bir hayalden de (Cehennem), o yakacak ve eritecek yeri yarattı.»

10718

بس که داند رام گلشنهای او
بس که داند رام کلخهای او

«O halde Allah'ın gülşenleri ve külhanlarının, yâni; Cennetiyle Cehennemin yolunu kim bilir?»

Ancak Hâlık Teâlâ ve enbiyâ ve evliyâsı bilir.

10719

دیده بان دل نبیند در چو ال
کز کدامین رکن جان آید خیال

«Gönül gözcüsü, çuval içinde, — yâni; gâfletle gözül kapalı olduğu için — o Cennet'e ve Cehennem'e götürecektir hayallerin canın ne yanından geldiğini göremez.»

10720

گر بدیدی مطلعن را ز احتیال
بند کردی راه هرنابخوش خیال

«Eğer gönül gözcüsü nereden doğduğunu ve geldiğini görmüş ve bilmiş olsaydı, her nâhoş hayalin tedbir ile yolunu kapardı.»

10721

کی رسد جاسوس را آنجا قدم
که بود مرصاد و در بند عدم

«Yokluk geçidine, Hakkın gözetleme yeri olan oraya casus nasıl ayak atabilir?»

Sûre-i Fecir'de buyuruluyor ki :

إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمُرْصَادِ ﴿١٥﴾

Yâni : «Habibim! Senin Rabbin hakikaten tarassuttadır¹²⁵.» Hiç bir şey onun nazarından gizli kalmaz.

Hâdiseler ve vâkıalar, enfüsü olsun, âfâki olsun, o gözetleme mahalinden geçmektedir. 'Böyle bir tarassud-ı İlâhî keyfiyetine hangi casus adan atabilir ki, insan, kendisinde hasıl olan nâhoş hayallerin geldiği yeri bilsin de gelecekleri yolu tıkasın? O halde :

10722

دامن فضلش بکف کن کوروار
قبض اعمی این بود ای شهریار

«Cenâb-ı Hakkın fazl u keremi eteğini körcesine yakala... Şâhım kör tutumu böyle olur işte...»

Yâni; gözü görmeyen bir adam, gözlü birinin eteğinden tutar, onun rehberliğiyle düşüp kalkmaksızın selâmetle gider. Sen de Fazl-ı İlâhî eteğini tut, yâni; Allah'ın lûtf ve keremine sarıl ki seni gözü açık bir kılavuza ulaştırsın.

(125) Sûre-i Fecr : 14.

10723

دامن او امر و فرمان و است
نیک بختی که اتی جان و است

«Allah'ın emir ve fermânı, onun eteği demektir. O'ndan korkmayı ve çekinmeyi kendisine can itti haz eden kimse ne bahtlı bir kimsedir.»

10724

آن یکی در مرغزار و جوی آب
وان یکی پهلوی او اندر عذاب

«İnsanlardan biri çayır, çemenlik ve nehir kenârındadır. Yanı başındaki biri de azâb içindedir.»

10725

او عجب مانده که ذوق این زجاست
وین عجب مانده که این درحبس کیست

«Azabda olan : bunun zevki nedendir? diye şaşırır; safâ da olan da : bu kimin habsindedir? diye hayret eder.»

10726

هین چرا خشکی که اینجا چشمه هاست
هین چرا زردی که اینجا صد دواست

«İç i safada olan, derûnu muazzeb olan için der ki : Yâhû niçin kurumuş kalmışsın? Halbuki burada çeşmeler var. Neden sararmış solmuşsun? Halbuki burada yüzlerce devâ mevcud.»

Lâkin bunu söyleyen kimse, cemal tecellisine mazhar olduğu için, tâât ve ibâdetten zevk almış ve Allah'a ibâdeti her şeyin devâsı bilmıştır. Onun için o zevki alamamış olana hayret eder ve tavsiyelerde bulunur da :

10727

هنشیناهین درآ اندر جن
گوید ای جان من نیارم آمدن

«Arkadaş! Şu çemenliğe gel der. O biri ise: azizim, ben gelemem cevabını, verir.»

«BİR EMİR İLE NAMAZA DÜŞKÜN OLAN, NAMAZ VE NİYAZ İLE
ÜNSİYYET EYLEMİŞ BULUNAN KÖLESİNİN HİKÂYESİ»

10728

میر شد محتاج گرمابه سحر
بانگ ای سنقر هلا بردار سر

«Bir emir seher vakti hamama gitmek lüzûmunu duydu ve kölesine :
Sungur uyan, başını kaldır.»

10729

طاس و مندیله و گل از آلتون بگیر
تا بگر مابه رویم ای ناگزیر

«Altun ismindeki câriyeden tas, havlu ve kil al da hamama gidelim,
diye seslendi.»

10730

سنقر آندم طاس و مندیله فکو
بر گرفت و رفت باو روبرو

«Sungur o anda taşı ile iyi bir hamam takımı aldı ve beyle beraber
yola çıktı.»

10731

مسجدی در ره بدو بانگ صلا
آمد اندر گوش سنقر درملا

«Yolda bir mescid vardı. Orada okunan ezanın sesi Sungur'un kula-
ğına geldi.»

10732

بود سنقر سخت مولع در نماز
گفت ای میر من ای بنده نواز

«Sungur, namaz'a çok düşküncü. Dedi ki: Ey benim kölesine mülte-
fit olan beyim!»

10733

تو برین دکان زمانی صبر کن
تا کزارم فرض و خوانم لم یکن

«Sen şu dükkânda birazcık otur, sabret de, ben de mescide gireyim,
farzı edâ edip (Lem yekün) sûresini okuyayım.»

10734

چون امام و قوم بیرون آمدند
از نماز و وردها فایغ شدند

«Vaktâki, imam ve cemaat, namaz ve duâlarını bitirip dışarıya çık-
tılar.»

10735

سنقر آنجاماند تازدیک چاشت
میر سنقر را زمانی چشم داشت

«Sungur, mescidde kuşluk vaktine kadar kaldı. Beyi onu bir zaman
bekledi.»

Sonra içeriye seslendi.

10736

گفت ای سنقر چرا نایی برون
گفت می‌نگذاردم ای زوفنون

«Ey Sungur, niçin dışarıya çıkmıyorsun? diye sordu. O da: Benim
mârifetli efendim; beni bırakmıyor cevabını verdi.»

Ve:

10737

صبر کن نک آمدم ای روشنی
نیستم غافل که در گوش منی

«Ey münevver beyim; sabret, şimdi geliyorum. Beni beklemekte ol-
duğunu biliyorum, unutmadım.»

10738

هفت نوبت صبر کرد و بانکت زد
تا که عاجز گشت از نبیاش مرد

«Bey, yedi defa seslendi ve bekledi; nihâyet Sungurun bahânesinden âciz kaldı.»

10739

پاسخش این بود می نگذاردم
تا برون آیم هنوز ای محترم

«Sungurun cevabı şundan ibaretti: Beni salıvermiyor ki dışarıya çıkayım.»

10740

گفت آخر مسجد اندر کس نماند
کیست و امیدارد انتجاکت نشاند

«Bey dedi ki: Mescidde kimse kalmadı, seni orada alıkoyan ve oturtan kimdir?»

10741

گفت آنکه بسته است از برون
بسته است اوهم مرادر اندرون

«Sungur cevap verdi ki: Seni dışarıdan içeriye koyuvermeyen, beni de içeriden dışarıya salıvermiyor.»

10742

آنکه نگذارد کزین سویایی
او بدین سو بست پای این روی

«Senin bu tarafa adım atmana müsaade etmeyen, benim de dışarıya adım atmama mâni oluyor.»

10743

ماهیازرا بحر نگذارد برون
خاکیارا بحر نگذارد درون

«Deniz balıkları dışarıya salıvermez, karada yaşayanları da içeriye koymaz.»

Çünkü :

10744

اهل ماهی آب، حیوان از گلست
حیله و تدبیر اینجا باطلست

«Balığın aslı su, kara hayvanlarının aslı topraktır. Bu hususta hiyle de, tedbir de bătıldır.»

10745

قفل زفتست و کشایند خدا
دست در تسلیم زن و اندر رضا

«Kaza namiyle büyük bir kilid vardır ki onu açan Allah'tır. Binâenaleyh teslim ve rızaya sarıl.»

10746

ذره ذره گر شود مفتاحها
این کشایش نیست جز از کبریا

«Kâinâtın her zerresi anahtar olsa kaza kilidini Allah'tan başka açan olmaz.»

مَا يَفِيحُ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا وَمَا يُمْسِكُ فَلَا مُمْسِكٍ لَهُ مِنْ بَعْدِهِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٠﴾

Yâni: «Allah'ın insanlara açacağı herhangi bir rahmeti tutacak yok-

tur. Tutacağı şeyi de o'ndan sonra salıverecek yoktur. O, mutlak gaalip, hüküm ve hikmet sahibidir⁽¹²⁶⁾» buyurulmuştur ki kaza'nın hükmüne kimse karşı gelemmez, demektir.

10747

جون فراموشت کنی تدبیر خویش
یابی آن بخت جوان از پیر خویش

«Sen, tedbirini — yâni; kazaya karşı gelmeyi — unutursan, pîrinden o taze bahtı bulur, saadete erersin.»

Fakat o saâdeti bulmak Kaza'ya rızâ ve şeyhinin emirlerine karşı temamiyle teslimiyyet göstermeye mütevakkıftır.

10748

جون فراموشی خودی یادت کنند
بنده گشتی آنکه آزادت کند

«Kendini unutursan seni yâd ederler, kul olursan seni âzâd ederler.»

«ENBIYÂ ALEYHİSSELÂM'IN (HATTÂ İZİSTEX'ESERRUSÜLÜ) ÂYETİNDE HİKÂYE BUYURULDUĞU ÜZERE, MÜNKİRLERİN İMAN KABUL ETMELERİNDEN ÜMİD KESDİKLERİNE DAİR»

Münkirler; Allah, melekleri dururken niçin insanlardan peygamber gönderiyor demişlerdi. Buna cevâben Sûre-i Yûsuf'ta buyuruluyor ki :

(126) Sûrei Fâtır : 2.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ

إِلَّا رِجَالًا نُوْحِيَ إِلَيْهِمْ مِنْ أَهْلِ الْقُرَىٰ أَلَمْ يَسِيرُوا
فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَمَلُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ
وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٢٧﴾ حَتَّىٰ
إِذَا اسْتَيْسَرَ الرُّسُلُ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِّبُوا جَاءَهُمْ
نَصْرٌ مِّنَّا فَجَنَّتْ مِنْ نِسَاءٍ وَلَا يَرْجُونَ لِقَاءَ الْقَوْمِ الْمَجْرُمِينَ

Yâni : «Senden evvel (peygamber olarak) gönderdiklerimiz şehirler halkından kendilerine vahy eder olduğumuz erkek adamlardı. (Acaba müşrikler) kendilerinden evvelkilerin akıbeti nice olduğunu görmeleri için hiç de yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı? Âhiret yurdu (şirk ve günahtan) sakınanlar için elbet daha hayırlıdır. Siz (ey müşrikler) hâlâ akıllanmıyacak mısınız? Hattâ o peygamberler ümitlerini kesip de kendilerinin muhakkak yalana çıkarıldıklarını zannettikleri sırada onlara nusretimiz yetişib gelmiş, biz kimi dilersek o kurtuluşa erdirilmiştir. Günahtârlar guruhundan ise azâbımız asla döndürülmiyecektir⁽¹²⁷⁾» meâlin- dedir.

10749

انبیا گفتند باخاطر که چند

می دهیم این را و آن را وعظ و پند

«Enbiyây-ı izâm, kâfirlerin îmanından me'yûs olunca, kendi kendilerine dediler ki : Ne vakte kadar şuna buna va'z ve nasihat edeceğiz?»

10750

چند کویم آهن سردی زغی

دردمیدن در قفس هبن تابکی

«Beyhûde yere ne vakte kadar soğuk demir düğceğiz ve boş kafese üfleyeceğiz?»

(127) Sûrei Yûsûf : 109-110.

Denilmiştir ki : Enbîyâ-yı ızâm Aleyhim'üs-Salâtü Vesselâm Hazerâ-tının bir velâyeti, bir de nübüvveti vardır. Velâyet tarafı galebe edince, dâvet ettikleri halkın imana gelmelerinin mukadder olmadığını bilirler, ondan dolayı onlarla uğraşmayı faydasız görürler; fakat nübüvvetleri ci-heti galebe edince de :

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ
مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَغْتَ رِسَالَتَهُ

Yâni : «Ey Peygamber, Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer yap-mazsan elçiliğini tebliğ etmiş olmazsın¹²⁸.» emr-i ilâhîsi gereğince kemâl-i şevk ve gayretle tebliğ-i risâlete çalışırlar. Kazâ ve kader hükmüne bak-tıkça derler ki :

10751

جنبش خلق از قضا و وعده است
تیزی دندان ز سوز معده است

«Dişlerin keskinliği mîdenin hararet ve kuvvetinden olduğu gibi, hal-kın harekâtı da Kaza ve Kader icâbıdır.»

10752

نفس اول راند بر نفس دوم
ماهی از سرکنده گردد نی زدم

«Nefs-i Kül, insanın cüz'i nefsine tesir etti de olacaklar oldu. Balık, kuyruğundan değil başından kokar.»

Diyorlar ki Cenâb-ı Hak, evvelâ Akl-ı Kül'lü halkeyledi, ondan da Nefs-i Külliyyi yarattı. Gerek Akl-ı Kül'ün, gerek Nefs-i küllün dereceleri vardır. Binâenaleyh her insanın harekât ve sekenâtında görülen salâh ve fesâd, Nefs-i Kül'lün, daha açıkcası Kazâ ve Kader'in tesiridir.

Yine Nebiler diyorlar ki :

(128) Sürei Maide : 67.

10753

لیک ہم میدان و حزمی ران چوتیر
چونکہ بالغ گفت حق شد نا کریر

«Lâkin bunu bilmekle beraber hazım ve ihtiyat atını ok gibi sür, — yâni; dâvette kusur etme — Çünkü Allah (tebliğ et) buyurdu; Emrin-den dışarı çıkmaya imkân yoktur.»

Hazret-i Mevlânâ, insana hitâb ederek diyor ki :

10754

تو نمیدانی ازین دو کیستی
جهد کن چندانکه بینی چیستی

«Sen, bu ikiden hangisi, yâni; ezelen saîd mi, şakî mi olduğunu bilmi-yorsun. O kadar çalış ki, kim ve hangisi olduğunu göresin.»

10755

چون نمی بریشت کشتی بار را
بر توکل میکنی این کار را

«Meselâ ticâret malını bir gemiye yükletir, fakat bu işi tevekkül üze-rine yaparsın.»

10756

تو نمی دانی که از مردو کیستی
غرقه اندر سفر یا ناجی

«Sen, bu ikiden hangisi olacağını, yâni; bu seferinde batacak mısın, yoksa gideceğin yere varacak mısın, bilemezsin.»

10757

گر بگویی تاندام من کیم
بر نخواهم تاخت بر کشتی و

«Eğer, ne olacağım, başıma ne gelecek? Bunu bilmedikçe,»

10758

من درین ره ناجیم یاغرقام
کشف گردان کز کدامین فرقام

«Bu yolda ben necat bulacak mıyım, yoksa batıp boğulacak mıyım, hangi fırkadan olduğumu bana bildir;»

10759

من نخواهم رفت این ره باکمان
برامید خشک همچون دیگران

«Ben başkaları gibi kuru bir ümidle ve sade bir zan ile yola düşmem diyecek olursan,»

10760

هیچ بازرگانی ناید ز تو
زانکه درغیبت سراین دو رو

«Hiçbir ticarete bulunamazsın. Çünkü bu iki hususun sırrı da gayb-dedir.»

Şeyh Sadrüddin Konevi, üvey babası Şeyhül-Ekber (Kuddise sirru-hû) den naklediyor :

Şeyh bana dedi ki : Mağribden Diyâr-ı Rûma geleceğim ve sâhilden gemiye bineceğim sırada Cenâb-ı Hak bu seferin neticesini bana keşfet-tirmeyince gemiye binmeyim dedim ve Hakka teveccüh ettim. Allah bana seferimde ne olup biteceğini, hattâ senin anneni alacağımı ve senin ne mertebeye vâsıl olacağını bana bildirdi. Ondan sonra huzur-u kalb ile ge-miye bindim.

Sûre-i Muttaffifin'de :

اِنَّ كِتَابَ الْاَبْرَارِ لَفِي عَلَيَيْنِ ۝ وَمَا اَدْرَاكَ مَا عَلَيُّونَ ۝
كِتَابٌ مُّرْقُومٌ ۝ يَشْهَدُ الْمُقَرَّبُونَ ۝

Yâni : «Ebrârdan olanların (amel) kitabı, illiyyin denilen makamda-dır. Illiyyinin ne olduğunu sana ne bildirdi? Orada olanlar yazılı kitablardır ki onları melekler görürler¹²⁹,» mânâsı verildiği gibi, «O kitablari sa-hibi bulunan mukarrabîn-i İlâhiye müşâhede ederler ve kendilerinin de-recelerini anlarlar.» mânâsı da verilmiştir. Nitekim Şeyh-i Ekber Hazret-

leri, Sadrüddin Koneviye naklettiği keşf sırasında «Kitâb-ı merkûmu mü-şâhede eyleyen mukarribûnun mertebesini seyr kıldım.» demiştir.

10761

تاجر ترسند طبع و شیشه جان
در طلب نسی سود دارد دوزبان

«Şişe gibi korkak tabiatlı tâcir, ticâretinden ne fayda görür, ne ziyan eder.»

Nasıl ki bizde de : «Korkak bezirgân; ne kâr eder, ne ziyan.» denilir.

10762

بل زیان دارد که محرومست و خوار
نور او یابد که باشد شعله خوار

«Hattâ fayda şöyle dursun ziyan eder, mahrum kalır. Aşk alevini yiyen, yâni; kalbinde aşk ateşi bulunan kimse nur bulur.»

10763

چونکه بر بوکست جمله کارها
کار دین اولی کزین یابی رها

«Zira bütün işler belki ve ihtimal ki diye ümid üzerinedir. Sen de DİN işini üstün ve ön tut da kurtul!»

10764

نیست دستوری بدینجا قرع باب
جز امید الله اعلم بالصواب

«Bu makamda kapı çalmaya ve âkibeti anlamaya avam için izin yok-tur. Ancak ümid vardır ki hakikati en iyi bilen Allah'tır.»

«İNSANLAR, MUHAKKİK VE MUKALLİD OLMAK ÜZERE
İKİ KISIMDIR.»

Muhakkık : Dinin bütün ahkâmını ve onlardaki hikmetleri bilerek amel edendir. Mukallid ise, bunları bilmeden, gördüğü muhakkikleri tak-

lid ederek amel edenlerdir. Ehl-i Sünnet mezhebine göre mukallidin imanı sahihtir. Hazret-i Mevlânâ, mukallidlerin imânının korku ve ümid arasında olduğunu san'at erbabının dükkân açmasıyla temsil ve izah ederek diyor ki :

10765

داعی همیشه امیدست و بوک
کرچه گرد نشان ز کوشش همچودوک

«San'atkârların çalışmaktan boyunları iş gibi incelse de, yine insanı her sanata sevkeden ümididir, ihtimaldir.»

Yani; her san'atkâr, belki müşteri gelir de satış yaparım ve kazanırım ümidiyle dükkân açar ve çalışır.

10766

بامدادان چون سوی دکان رود
برامید بوک رزقی می‌دود

«Her dükkâncı belki bir rızık gelir ümidiyle sabahleyin dükkânına gider.»

10767

بوکه روزی نبودت چون می‌روی
خوف حرمان هست تو چونی قوی

«Ey mukallid! Belki senin rızık yoktur, belki mahrûmiyyet mukadderdir; öyle olduğu halde neden dükkâna gidiyorsun ve neden kuvvetini kaybetmiyorsun?»

10768

خوف حرمان ازل درکسب لوت
چون نکردد سست اندر جستجوست

«Ezeldeki mahrûmiyyet korkusu, nasıl oluyor da, rızık taleb hususunda seni tenbel etmiyor?»

10769

کوبی کرچه خوف حرمان هست پیش
هست اندر کاهلی این خوف پیش

«Böyle bir sülle uğrasan dersin ki: Evet, çalıştığım halde birşey elde edememek korkusu da var. Fakat tenbellik de bu korku daha ziyâdedir.»

Belki rızıkım çalışmama bağlı idi. Çalışmazsam onu elde edemiyectim.

10770

هست در کوشش امیدم بیشتر
دارم اندر کاهلی افزون خطر

«Çalışmada ziyâde ümid vardır. Tenbellikte ise fazla zarar görüyorum.»

10771

بس چرا درکار دین ای بد کمان
دامند میگردد این خوف زیان

«O halde ey sülâze sâhibi! Neden sadece, Din işlerinde ve ibâdetlerin ifasında bu ziyan korkusu eteğinden tutuyor?»

Bazı kimseler vardır ki ibâdet hususundaki tenbelliklerine soğuk bir bahâne bulmak için : «Ben gâliba nimet-i uhreviyyeden ezelden mahrum edilmiş ve hisseme ebedî şekâvet düşmüş bir kimseyim. Öyle isem, burada uğraşmanın ve ibâdet etmenin bana ne faydası olacaktır.» derler. Hazret-i Mevlânâ o gibilere hitâben diyor ki : «Dini işler hakkında şu söylediğini niçin dünya işinde tatbik etmiyorsun? Meselâ bir dükkâncı olarak, müşteri gelip gelmeyeceğini ve kazanç olup olmayacağını düşünmüyorsun da sabahleyin erkenden dükkânını açıp müşteri bekliyorsun. Halbuki bu işte kazanmak ümidi olduğu gibi iflâs etmek tehlikesi de vardır. Çünkü rızık ezelde Taraf-ı İlâhî'den taksim edilmiştir. Öyleyse, Dünyevi mevzulardaki hareket tarzını din işlerinde de ortaya koysana...»

10772

یاندیدی کاهل این بازارما
درچه سودند انبیا و اولیا

«Yahud bizim pazarı görmedin mi ki, o pazarın esnafı bulunan nebîler ve velîler ne kadar kazanmışlardır.»

Halbuki o pazar, Dünya pazarı değil, din pazarı idi.

10773

زین دکان رفتن چه کانشان رونمود
اندرین بازار چون بستند سود

«Onlara, bu pazardaki dükkâna gitmekten, yâni; Dünya metânı verip, Âhiret niğmetini almaktan ne definelere yüz gösterdi ve bu pazarda nasıl ticâret edip kazandılar.»

Din pazarı, öyle bir pazardır ki müşterisi bizzat Allah'tır. Orada dükân açmış olanlar, metâ'larını o kerim müşteriye satarlar. Bunu ben söyleyemiyorum, bizzat Cenâb-ı Hak beyan buyuruyor. Sûre-i Bakâra'da buyuruyor ki :

النَّاسُ مِنْ شَرِّ نَفْسِهِ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ رَؤُوفٌ
بِالْعِبَادِ

Yâni : «İnsanlardan bazıları var ki Allah rızasını isteyerek nefislerini satarlar. Kullarına karşı Allah çok merhametlidir¹³⁰.» Bu âyet, hicret gecesinde Hâne-i Seâdeti muhâsara etmiş olan müşrikleri oyalamak için Hazret-i Ali'nin Hazret-i Peygamberin yatağına yatıp hayatını tehlikeye koyması, yahud Suheyb-i Rûmî'nin, hicretine mâni olmak isteyenlere, Mekke'deki malını verip ellerinden kurtulması ve daha bazı zevâtın mâlen ve bedenen fedâkârlık etmesi dolayısıyla nâzil olmuştur.

Kezâ, Cenab-ı Hak :

إِنَّا اللَّهُ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ
بِأَنَّهُمْ لَخَالِدَةٌ

Yâni : «Hakikaten Allah Teâlâ mü'minlerden nefislerini ve mallarını, mukabilinde Cenneti vermekle satın aldı¹³¹.» buyurmaktadır.

Kezâ o pazarın dükkâncılarından :

10774

آتش آت را رام چون خلیج شد
بحر آت را رام چون حال شد

«Ateş Hazret-i İbrahim Aleyhisselâma halhâl, yâni; ayak bileziği gibi mutî oldu. Deniz Hazret-i Mûsâ Aleyhisselâma hammal gibi inkıyad gösterdi.»

10775

آهن آت را رام شد چون موم شد
باد آت را بند و محکوم شد

«Demir Dâvud Aleyhisselâma itâat ederek elinde mum gibi yumuşadı. Rüzgâr Süleyman Aleyhisselâmın emrine kul köle oldu.»

(130) Sûre-i Bakara : 207.

(131) Sûre-i Tevbe : 111.

Bunlar mâlum olanlarıdır. Bir de Allah'ın mâlumu ve halkın meşhûl olanlar vardır ki, şu hadîs-i şerifte beyan edilmiştir :

«RESÛLULLAH SALLÂLLAHÜ ALEYHİ VESELLEM : «ALLAH'IN HAKİKATEN BİR TAKIM GİZLİ VELİLERİ VARDIR. ONLARIN SAÇLARI BAKIMSIZLIKTAN KEÇELENMİŞ, YÜZLERİ TOZLANMIŞTIR. BİR EMİRİN YANINA GİRMEK İSTESELER KENDİLERİNE MÜSÂADE EDİLMEZ. GÖRÜNMESELER ARANMAZLAR, BULUNSA-LAR ÇAĞIRILMAZLAR, HASTALANSALAR İYÂDET EDİLMEZLER, ÖLSELER CENÂZELERİNE GELİNMEZ. ONLAR YERYÜZÜNDE BİLİNMEZLER, GÖK YÜZÜNDE MEŞHURDURLAR.» BUYURMUŞTUR»

10776

قوم دیگر سخت پنهان مبروند
شهره خاقان ظاهر کی شوند

«Nebiler ve velilerin meşhurlarından başka bir veliler topluluğu vardır ki çok gizli hareket ederler. Onlar zâhir halk indinde nasıl meşhur olurlar?»

10777

این همه دادند و چشم هیچ کس
بر نیفتد بر کباشان یک نفس

«O kadar yüksek mertebeye sâhib oldukları halde makamlarının azametini hiç kimsenin gözü bir ân bile görmez.»

10778

هم کرامتشان هم ایشان در حرم
نامشانرا نشنود ابدال هم

«Onların kerâmetleri de, kendileri de Harem-i İlâhîde gizlidirler.»

Onların adlarını Abdâl bile işitmemiştir.

Abdâl: Velilerin büyüklerine verilen isimdir.

Şeyh Attâr (Kuddise sirruhû) (Tezkiret'ül-evliyâ) sında yazıyor ki : Ebû Bekr Kettânî (Kuddise sirruhû) Mekke Harem-i Şerifinin bir kenarında oturuyordu. O esnada Abdurrezzak isminde bir âlim ders okutuyordu ki Hızır Aleyhisselâm da gelmiş onu dinliyordu. Hızır, Ebû Bekr Kettânî'nin gelip dersi dinlemediğini görünce onu hayra teşvik için yanına gitti. Ve gelip Abdurrezzakı dinlemesini tavsiye etti. Ebû Bekr :

«Razzâktan ilim almış olan, Abdürrazzâk'ın dersine muhtaç olmaz.» dedi. Hızır : Bu senin ettiğin büyük bir dâvâ. Buna şahidin nedir?» diye sordu. Ebû Bekr : «Şâhidim, senin Hızır olduğundur.» dedi. Bunun üzerine Hızır şaşırdı ve : «Ben zannedyordum ki Allah'ın velîleri benden gizli değildir. Meğer ki benim bilmediğim veliler de varmış ki onlar beni tanıyorlarmış.» dedikten sonra Ebû Bekre sohbet teklifinde bulundu. Ebû Bekr : «Meşrebimiz birbirine uymaz.» dedi ve : «Sen, ölmeyim diye âb-ı hayat içtin, ben ise her an Allah yolunda öleyim temennisinde bulunuyorum.» cevabını verdi.

10779

بائیدانی کرهای خدا
کو ترا میخواند آن سوکه بیا

«Ey umûr-u diniyyede tenbellik eden mukallid! Yoksa Allah'ın keremlerini bilmiyor musun ki, seni, gel diye o tarafa dâvet ediyor.»

وَاللّٰهُ يَدْعُوْا اِلَى دَارِ السَّلَامِ

وَيَهْدِيْ مَنْ يَّشَاءُ اِلَى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ

Yâni : «Allah, kullarını Dâr-ı Selâm'a, (Cennete) dâvet eder ve O, dilediğini doğru yola iletir¹³²» âyet-i kerimesine işaret eder. Mâdem ki böyle bir dâvet vardır. İlâhî dâvete, kabul ümidiyle niçin icâbet etmiyorsun?

10780

شش جهت عالم همه اکرام اوست
مهرطرف را بنگری اعلام اوست

«Âlemin altı yönü de onun ikram ve ihsânı eserdir. Her ne tarafa baksan her şey onu sana bildirir.»

10781

چون کریمی گویدت آتش در
اندرا زود و مگو سوزد مرا

«Bir kerim, sana (ateşe gir!) dese, çabucak gir de: beni yakar, deme.»

(132) Sûrei Yunus: 25.

Çünkü böyle demekten o Kerim'in maksadı başkadır, sana ikram etmektir. Cenâb-ı Hak ise, Ekrem'ül-Ekremîndir, ateşe gir demiyor, Dâr'üs-selâm cânibine dâvet ediyor. O dâvete niçin icâbet etmiyorsun?

«ENES BİN MÂLİK (RADİYALLAHÜ ANH) İN HAVLUYU YANAR OCAĞA ATMASI VE HAVLUNUN YANMAMASI»

10782

از انس فرزند مالک آمدست
که بمهمانی او شخص شدست

«Enes Bin Mâlik'ten şöyle rivayet edilmiştir : Bir kimse ona misafirliğe gitmişti.»

Enes bin Mâlik : Medîne ahâlisinden ve ensâr-ı kirâmın Hazret-i Hicret-i Muhammediye vukûunda vâlidesi (Ümmü Sekim) onu Peygamberin huzûruna getirmiş : «Yâ Resûlallah, bu benim oğlumdur. Hizmetinizde bulunsun diye size getirdim, dua buyurun.» diye temenni de bulunmuştu. Hazret-i Enes o vakitler on yaşında idi. Resûlullah Efendimiz, onun, uzun ömürlü, mal ve evlâd sahibi olmasına dua etti. Hakikaten Enes Hazretleri 103 yaşına kadar yaşadı, evlâd ve torunlarından seksenini gördü. Zengin de olmuştu. On sene Hazret-i Peygambere hizmet etti. 2210 hadis rivâyet etmiştir.

10783

او حکایت کرد که بعد طعام
دید انس دستار خوانرا زرد قام

«O misafir hikâye etmiştir ki, Enes, yemekten sonra sofraya havlusunu sararmış gördü.»

Katâde bin Nûman (Radiyallahü anh) demiştir ki : «Enes bin Mâlik'in nezdinde bir havlu vardı. Kirlenince ateşe atar, havlu yanmaz, kirlî temizlenirdi.» Enes, Resûl-i Ekrem'in bu havluya yüzünü sildiğini söylüyordu. İhtimal ki Enes'in misâfiri de Katâde idi.

10784

چیرکین و آلوده گفت ای خادمه
اندر افکن در تنورش یکمه

«Enes, havluyu kirlî ve bulaşık görünce câriyesine dedi ki : Ey hizmetçi; şunu bir parça ocağa at!»

10785

در تنور پر ز آتش درفگند
آن زمان دستار خوانرا خوشمند

«O kavrayışlı câriye, havluyu götürdü, yanan ocağa attı.»

10786

جمله مهمانان دران حیران شدند
انتظار دود کندوی بدند

«Misafirlerin hepsi hayrette kaldı ve havlunun dumanının çıkmasını bekledi.»

10787

بعد يك ساعت برآورد از تنور
پاك واسپید و ازان اوساخ دور

«Bir müddet sonra câriye, havluyu ocaktan çıkardı ki temizlenmiş, beyazlanmış ve kirden uzak kalmıştı.»

10788

جمله گفتند ای صحابی عزیز
چون نسوزید و منق گشت نیز

«Misâfirler dediler ki: Ey aziz sahâbi! Bu havlu neden yanmadı ve nasıl temizlendi?»

10789

گفت زانکه مصطفی دست و دهان
بس بمالید اندرین دستار خوان

«Enes dedi ki: Bunun sebebi, Hazret-i Mustafa (S.A.V.) nın bu havluya çok defa elini ve ağzını silmesidir.»

Ashâbdan Ka'b İbni Mâlik (Radiyallâhü anh) Resûl-i Ekrem Efendimizin üç parmağıyla yemek yediğini, yemekten sonra parmaklarını yalayıp yağlarını izâle ettikten sonra havluya sildiğini rivâyet ediyor. Çünkü o vakit sabun yoktu. Kaşık da daha o zaman icad edilmemişti. Onun için Aleyhissalât Efendimiz sofraya otururken ellerini yıkar, temizledikten sonra parmaklarıyla yerdi.

Kaba sofular, kaşıkla yemeye ses çıkarmazlar da çatala yemeye itiraz ederler. Halbuki çatal gibi kaşık da bid'attir. Hususiyle şimdi kala-balıkta çatala yemek öyle zannediyorum ki vâcib hükmüne girmiştir. Çünkü bazıları tebevül ediyorlar da ellerini yıkamaya lüzum görmüyorlar. Öylelerinin parmakla yemeleri, o kirli parmakları sahane, tabağa sokmaları olur ki, o yemeği her mide kabul etmez.

Hazret-i Mevlânâ da bundan sonra alınacak hisseyi beyan için diyor ki:

10790

ای دل ترسند از نار و عذاب
باچنان دست و ای کن اقتراب

«Ey ateşten ve azabdan korkan gönül! Böyle bir el ile böyle bir dağa kurbiyyet peydâ et!»

10791

چون جمادی را چنین تشریف داد
خان عاشقرا جها خواهد کشاد

«Cenâb-ı Hak, havlu gibi bir eşyâye böyle bir şeref verirse, bir âşıkın rûhuna ne gibi fûtûhât ve füyûzâtta bulunacaktır.» Düşün!..

10792

مس کاوخ کعبه را چون قبله کرد
خاک مهردان باش ای جان دربرد

«Allah Kâbe'nin taşlarını namaz için kible yaptı. Ey can, sen de seyr ü sülûkünde mânâ erlerinin ayağının toprağı ol!»

Kâbe, Hazret-i İbrâhim ve İsmâil Aleyhimesselâm tarafından yapılmış, taşı toprağı o muhterem peygamberlerin mübârek ellerine temas etmişti. Sonra Efdal ül-enbiyâ Efendimizin istilâmı şerefine de nâil oldu. İşte o temaslar, Kâbe'yi İslâm'ın kiblesi haline getirdi. Ey sâlik! Sen de o yüce peygamberin emin vârisi olan bir kâmil'e biat şerefini kazanırsan Kâbetullah gibi muhterem olursun.

10793

بعد ازان گفتند باآن خادمه
تو نکویی حال خود بااین همه

«Misâfirler ondan sonra o hizmetçi kadına dediler ki: Peki, biz bu ahvali gördük. Sen de bize halini söylemez misin?»

چون فگندی زود آن از گفت وی
گرم او بردست براسرار پی

«O havluyu efendinin emriyle alelacele götürüp de nasıl ateşe attın?
Haydi diyelim ki efendin esrara vâkıftır, ya sen?»

این چنین دستار خوان قیمتی
چون فگندی اندر آتش ای ستی

«E
bekle

«Böyle kıymetli bir havluyu ey hanım, ateşe nasıl attın?»
Hizmetçi kadın :

گفت دارم بر کریمان اعتماد
از عبادالله دارم بسی امید

«E
beyazl

«Kemâl-i itimâdımndan kendim bile ateşe atılırım. Çünkü Allah'ın hâs
kullarından çok şey ümid ederim.»

سردر اندازم نه این دستار خوان
ز اعتماد همکریم راز دان

«M
nasıl tı

«Kerem sahibî, sır-bilir her ere itimâdım var. Bir havluyu değil, ba-
şımı bile ateşe atarım.»

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ nasihat veriyor :

ای رادر خود برین ا کسیرزن
کم نیاید صدق مهر از صدق زن

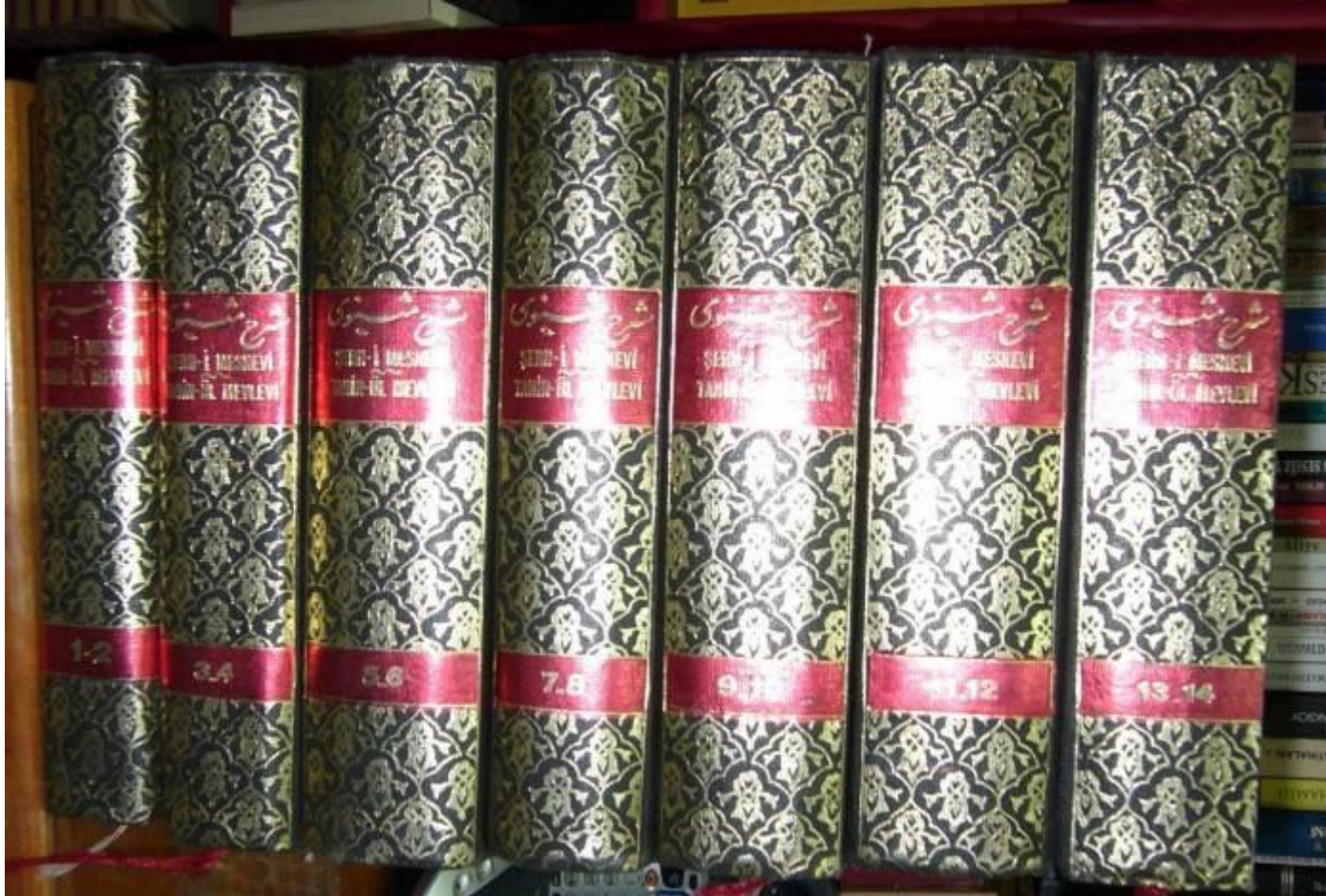
«Er
luya ço

«Birâder, kendini sen de böyle bir itimad iksirine sür! Erkeğin sa-
dâkati kadınınkinden aşağı değil ya!»

آن دل مردی که از زن کم بود
آن دلی باشد کم از اشکم بود

«Er
dimizin
layıp ya
kü o va
için Ale
ten sonr

«Bir erkeğin kalbi, kadın kalbinden de aşağı ise, o işkembeden de
bayağıdır artık.»

Yolda kalıp, harâretler ve susuzluktan ölüme hazırlanmış, kendilerinin ve develerinin dilleri dışarıda kalmış olan bir arap kabilesinin imdâdına Hz. Peygamber (S.A.V.) Efendimizin yetişmesi	817	3
O kölenin tulumunu Hz. Peygamber'in mucize olarak doldurması ve o siyah köleyi Allah'ın izniyle beyazlatması	825	7
Efendinin, köleyi beyaz yüzlü görünce, tanımayıp: «Kimsin?» diye sorması. Sonra köleye: «Benim kölemi öldürmüşsün; seni kan tutmuş da Allah benim elime ve intikamıma atmış» demesi	828	9
Allah, gökte ve yerde âyan ve ârazdan her ne yaratmış ve vermiş ise hepsini de ihtiyaca karşılık olarak vermiş ve yaratmıştır. Onların bir şeye muhtaç olduklarını söylemeleri, Cenâb-ı İlahkın vermesine sebeptir ki (Allah bunalar kişinin düâsını kabul eder) buyurulmuştur	835	12
Kâfir bir kadının süt emer çocuğu ile Mustafa Aleyhisselâm'ın huzuruna gelmesi ve Resûl-i Ekrem (S.A.V.) in mü'cizâtından olarak çocuğun İsâ Aleyhisselâm gibi konuşması	843	16
Resûl-i Ekrem (S.A.V.) in mübârek mestini bir tavşancıl kuşunun kapması, havalandıktan sonra mesti baş aşığı etmesi ve içinden siyah bir yılanın düşmesi	847	18
Bu hikâyenin ibret alınacak ciheti ve (Şüphesiz olarak her güçlüğün kolaylığı vardır) âyetinin yakinen bilinmesi	851	20
Bir kimsenin Mûsâ Aleyhisselâm'dan hayvanların ve kuşların dillerini öğrenmek istemesi	854	22
Hak Teâlâ'dan, Mûsâ Aleyhisselâm'a: «Dilediğinden bir kısmını olsun öğret» diye vahiy gelmesi	859	24
Hayvanat dilini öğrenmek isteyen o adamın köpek ve tavuk dillerini öğrenmeye kanaat etmesi, Mûsâ Aleyhisselâm'ın da bu talebi kabul etmesi	864	27
Üç vâdinde de yalançı çıktığından dolayı köpeğe karşı horozun mahcup olması	870	30
Efendinin öleceğini horozun haber vermesi	874	32
O şahsın kendi ölüm haberini horozundan işitince Hz. Mûsâ (A.S.) a koşması	880	35
Hak Teâlâ'nın Mûsâ Aleyhisselâm'ın düâsını kabul etmesi	885	37
Çocuğu yaşatmayan bir kadının Cenâb-ı Hakka tazarrû etmesi ve: Bu, senin riyâzâtına karşılıktır, senin için, mücâhitlerin cihâdına mukabildir, diye cevap gelmesi	888	39
Hamza Radiyallahü Anh'in zirhsiz harbe girmesi	894	42
Hamza (R.A.) in, niçin zirhsiz harbettiğine dâir halka cevabı	896	43
Bilâl Radiyallahü Anh'in sevinerek ölmesi	920	55
Bedenin, ölümünden harâb olmasının hikmeti	925	57
Zâhiren geniş, mânen dar olan dünyanın ve bu darlıktan kurtulma olan uykunun teşbihi	928	59
Gaflet, gam, tenbellik ve gönül karanlığı gibi ne varsa hepsinin, yere mensup ve aşağılık bir şey olan bedenden ileri geldiğinin beyânı	933	61
Nass'ın ve kıyâs'ın teşbihi	938	64
Şeyhin lisanından hikmetler coşunca, dinleyenlerde bulunması icap eden edep	942	66
Her hayvanın, düşmanını kokusundan tanıması ve çekinip kaçması mümkün olmayan bir zâta düşman olan kimsenin ziyankârlığı	947	68
Bir şeyi misal ve taklid ile bilmekle, o şeyin hakikatını bilmenin farkı	951	70
Nisbet ve zâhiri ihtilâf yüzünden bir şeyde hem nefiy, hem de isbâtın birleşmesi	956	73
Dervişin yokluğu ve varlığı mes'elesi	960	75

Sadr-ı Cihân'ın vekilinin bir töhmet altına alınarak can korkusu ile Buhârâ'dan kaçması, Sadr-ı Cihân'a aşık olduğundan tekrar ters yüzü geri dönmesi, âşıklar için can vermek kolaydır	964	77
Hiz. Meryem gusûl için çıplak bulunduğu sırada, Rûhûl Kudûs'un insan şeklinde zuhur etmesi ve Hz. Meryem'in O'ndan Hak Teâlâ'ya sığınması	967	78
Rûhûl Kudûs'un Hz. Meryem'e: Ben, Allah tarafından sana gönderilmiş bir elçiyim. Benden korkma ve gizlenmeye çalışma. Hakkın emir ve fermanı böyledir, demesi	987	88
Sadr-ı Cihân'ın vekili olan ve Buhârâ'dan kaçan kimsenin aşkı yüzünden kayıtsızca Buhârâ'ya dönmeye azmetmesi	991	90
Bir sevgilinin garip âşıkına: «Şehirlerden hangisini daha hoş ve daha büyük, daha müzeyyen, daha nimetli ve daha gönül açıcı buldun» diye sorması âşkın da cevap vermesi	995	92
Sadr-ı Cihân'ın âşıkını Buhârâ'ya avdet etmekten dostlarının men etmeleri, onun da ulu orta sözlerle cevap vermesi	996	93
Sadr-ı Cihân'ın âşıkının, nasihat edene, aşk şevkiyle ulu orta cevap vermesi	1000	95
O âşık bende'nin Buhârâ tarafına teveccübü	1008	99
O lâubâlî âşkın Buhârâ'ya girmesi, yâran ve dostlarının onu meydana çıkar-mamağa çalışmaları	1011	100
Âşkın nasihat verenlere ve kendisini tehdit edenlere cevap vermesi	1014	102
Canından vaz geçen âşkın Mâ'sûkuna vasıl olması	1021	105
Âşık öldüren mescit ile, ölümünü arayıp hiç bir şeye aldırış etmiyerek orada konaklayan âşık	1022	106
O mescide bir misâfirin gelmesi	1024	107
Mescid halkının, âşık misâfiri, gece orada yatmak istediği için kınamaları ve tehdit etmeleri	1027	108
O âşkın nasihat verenlere cevabı	1029	109
Câlinus bu dünya hayatına âşık idi, çünkü hüneri, ancak burada geçerdi, o pazarda bir işe yaramazdı. O yüzden kendini o âlemde halkla bir görürdü	1032	111
Mescid cemaatinin, misâfiri gece mescitte yatmak istediği için bir defa daha levmetmeleri	1040	115
Seytanın Kureysîlilere: Ahmet'le harbe girişin ben size yardım ederim, ka-bilemi de imdâdınıza çağırırım demesi, fakat iki saf karşılaşınca kaçması	1050	120
O misâfir öldüren mescitte yatmak isteyen mihmâna nasihatçıların tekrar öğüt vermeleri	1061	125
Misâfirin nasihatçılara cevap vermesi ve Sultan Mahmud Gaznevî'nin, sırtında kôs çalınan deveyi, girdiği bir tarladan, ekin bekçisinin def çalmakla ürkütüp koğmağa kalkışmasını misal getirmesi	1063	126
Mü'minin belâdaki sabırsızlığının, nohudun vesâir yiyecek şeylerin tencerede kaynarken sıçrayıp dışarıya çıkmaya çalışmalarına benzemesi	1081	135
Uğradığı belânın sırrına ve menfaatına vâkıf olan mü'minin misâli	1089	139
Ev sâhibesinin nohuttan özür dilemesi ve onu kaynatmasının hikmeti	1090	140
Misâfir öldüren mescitte konuklayan adam hikâyesinin sonu ve onun azmin-deki sebâtı ve sîdki	1093	141
Anlayışta kısır olan nâkısın kötü hayallere düşmeleri	1096	143
Hiz. Peygamberin: «Kur'an'ın zâhiri var, bâtını var; bâtının da yedinci batna kadar bâtını var» hadisinin tefsiri	1102	146
Enbiya ve evliyânın dağlara gidip mağaralarda oturmalarının, kendilerini giz-lemek ve halkın korkusundan kurtulmak için değil, mümkün mertebe halkı dünyaya bağlanmamaya teşvik ve irtâd için olduğunun beyânı	1103	146
«Ey dağlar ve kuşlar; Dâvud Peygamber ile birlikte terennüm edin» ve «Biz Dâvud'a demiri yumuşattık» meâlindeki âyetin tefsiri	1107	148
Anlayışındaki kusur dolayısıyla Mesnevî'ye taan etmiş olana cevap	1111	150
Seyislerin ıslık çalmaları yüzünden tayın ürküp su içmemesi	1114	152
O mihmân öldüren mescidin kıssasından bakıyyesi	1120	155

	Sayfa
«Onları atlı, yaya askerleriyle çağır» âyet-i kerimesinin tefsiri	1121 155
Gece yarısı misâfirin kulağına tılsım sesinin vasıl olması	1126 158
O âşıkın Sadr-ı Cihân ile görüşmesi	1133 161
İnsanın terkiibinde gayri ile birlikte hapsedilmiş olan her unsurun birbirini cezbetmesi	1144 167
Rûhun da Âlem-i Ervâh'a müncezib olması ve kendi vatanına meyil ve talepte bulunması; ruh doğanın, ayağına tomruk olan cisim cüzülerinden ayrılması	1147 168
Allah kuvvet ve kudretin yalnız kendisinde olduğunu anlatmak için insanların karar verdikleri şeyleri bozar, zıddını meydana getirir. Bazan da kararında azmetsin, yapacağı şeye tamah eylesin diye o kararı bozmaz da sonunda bozar, bu da tembih üstüne tembih olur	1152 171
Hz. Peygamberin esirlere bakıp tebessüm etmesi ve : (Zencirler ve boyunduruklarla cennete çektikleri bir kavme taaccüp ettim) buyurması	1155 172
«Fetih istiyorsanız işte size fetih» âyetinin tefsiri... Ey kınayanlar, diyordunuz ki : «Bizimle Muhammed Aleyhisselâm'dan hangimiz doğrucu isek yarabbi sen onu kazandı, ona yardım et.» Bu sözü, dinleyenler sizi doğruluk istiyorsunuz, bir gareziniz yok sansınlar diye söylemekteydiniz. Hak kimdedir, görün diye işte biz de şimdi Muhammed'e yardım ettik	1158 174
Resûl Aleyhissalâtü vesselâm'ın Hudeybiye'den nâmurâd olarak dönmesinin sırrı. Hak Teâlâ, onun için feth buyurdu ve (İnna fetahnâ leke fethan mübinâ) dedi. O avdet, mağlûbiyyet sûretinde bir feth idi. Nasıl ki misk'in kırılması sûretâ kırılmazdır, ma'nen ise onun miskliğini tamamlamak ve faydalarını tekmlilemektir	1162 176
Hz. Mustafa Aleyhisselâm'ın : (Beni Yunus ibni Metta'dan üstün tutmayın) hadisinin tefsiri	1165 177
Onların taanından Peygamber Aleyhisselâm'ın haberdâr olması	1169 179
Hz. Peygamber'in esirlere verdiği hikmetli cevap	1171 180
Azgın, âlemi kahrederken kahrolmuş, galip gelmişken esir düşmüş demektir Mâ'sûk'un, Âşık'ı, onun bilmediği, ümid etmediği ve hatırına gelmediği sûrette kendisine çekişi... Bu çekişin Âşıka zuhur eden eseri, talep ve istiyakın devamıyla beraber korku ile karışık bir ümitsizliktir	1176 183
O Buhârâlı Âşık'ın Sadr-ı Cihan hizmetine gelmesi	1186 188
Hz. Süleyman'ın huzurunda sıvrisineğin rûzgârdan şikâyet etmesi ve adâlet istemesi	1189 189
Tezallüm eden sıvrisineğe hasmının da dîvana getirilmesi hakkında Süleyman Aleyhisselâm'ın emretmesi	1191 190
Akıl ve şuûra avdet etsin diye mâ'sûkun âşık-ı bihûs'u okşaması	1197 193
Baygın âşıkın kendine gelmesi ve mâ'sûk'u senâ etmesi, mâ'sûk'un şükretmesi	1201 195
Uzun bir ayrılığa ve pek çok imtihanlara mâruz kalan bir âşığın hikâyesi	1209 199
Âşıkın mâ'sûkunu bulması, bir şey arayanın onu mutlaka bulacağını beyânı	1219 204
	1226 208

ÜÇÜNCÜ CİLDİN SONU

«YOLDA KALIP, HARÂRETEN VE SUSUZLUKTAN ÖLÜME HAZIRLANMIŞ, KENDİLERİNİN VE DEVELERİNİN DİLLERİ DIŞARIDA KALMIŞ OLAN BİR ARAB KABİLESİNİN İMDÂDINA HAZRET-İ PEYGAMBER SALLÂLLAHÜ ALEYHİ VESELLEM EFENDİMİZİN YETİŞMESİ»

Rivâyet edildiğine göre : Bir kafiye, çölde susuz kalmış ve pek ziyâde susamıştı. Bu halde iken Aleyhisselât Efendimiz zuhur etmiş : «Şu tepenin arkasında siyah bir köle vardır, onu getirin» buyurmuştu. Getirdiler ve gördüler ki siyah kölenin yanında bir kap içinde su var. Hazret-i Peygamber, o sudan içmelerini emretti. İçtiler, hayvanlarına da içirdiler. Kabin içindeki su, olduğu gibi duruyordu. Sonra Resûl-i Ekrem, kölenin yüzünü meshetti, yüzü beyazlandı, köle yurduna dönünce efendileri onu tanıyamadılar ve : «Deve bizim amma, köle bizim değil» dediler. Sonunda köle hâdiseyi anlatınca müslüman oldular.

10800

اندراں وادی گروھی از عرب

خشک شد از قحط بارانشان قرب

«Bir vâdide arab kavminden bir kervân halkının yağmursuzluktan, kırbeleri kurumuştu.»

Kirbe : Su tulumuna Arabistan'da verilen isimdir.

درمیان آن بیابان مانده
کاروانی مرگ خود بر خوانده

«O çölün ortasında kalmışlar ve susuzluktan öleceklerini anlamış-
lardı.»

ناکمانی آن مغیث هر دو کون
مصطفی پیدا شده از بهر عون

«Dünya ve Âhiretin şefii olan Hazret-i Mustafa (S.A.V.) Efendiniz
onlara imdad için zuhur etti.»

دید آنجا کاروانی بسی بزرگ
بر ترف ریک وره صعب و سترک

«Resûl-i Ekrem gördü ki: büyük bir kervan, kızgın kum, müşkil ve
sonsuz bir yol üzerinde duruyor.»

اشتران شانرا زبان آویخته
خلق اندر ریک هر سو ریخته

«Develerinin susuzluktan dilleri sarkmış, halk ise kumlar üstünde
öteye beriye dağılmıştı.»

رحمن آمد گفت هین زوتر روید
چند یاری سوی آن کشتان دوید

«Resûlullah onlara acıdı ve buyurdu ki: Haydi, çabuk bir kaçınız
şu kum tepesinin arkasına gidiniz!»

که سیاهی پر شتر مشک آورد
سوی میرخود بزودی می رود

«Ki orada siyah bir köle deve üstünde bir tulum ile su götürüyor ve
efendisinin nezdine süratle gidiyor.»

آن شتریان سیهرا با شتر
سوی من آرید با فرمان مر

«O siyah köleyi devesiyle berâber ister istemez benim yanıma ge-
tirin.»

سوی کشتان آمدند آن طالبان
بعد یک ساعت بدیدند آنچنان

«Arayıcılar kum tepesinin yanına geldiler, biraz sonra Resûl-i Ek-
rem'in haber verdiği köleyi gördüler.»

بنده می شد سیه با اشتری
راویه پر آب چون هدیه بری

«Siyah bir köle bir deve ile gidiyordu. Tulumu hediye götürüyormuş
gibi doluydu.»

بس بدو گفتند می خواهد ترا
این طرف فخر البشر، خیرالوری

«Ona: insanların medâr-ı ıftihârı ve halkın en hayırlısı olan Haz-
ret-i Peygamber, şurada seni istiyor, dediler.»

گفت من نشناسم اورا کیست او
گفت او آن ماهروی و قندخو

«Köle: Ben onu tanımıyorum, o kimdir? diye sordu. Arayıcılardan biri: O ay yüzlü ve şeker sözlü, peygamberdir, dediler.»

نوعها تعریف کردندش که هست
گفت مانا او مگر آن شاعرست

«Evsâf-ı Muhammedîyi mümkün olduğu kadar köleye târif ettiler. Köle: Galibâ şu sihirbâz şâir olacak ki,»

که گروهی را زبون کرد او بسحر
من نیام جانب او نیم شهر

«Sihir ile bir gürûhu kendine tâbî kılmıştır. Ben onun yanına bir karış kadar bile gitmem, dedi.»

کش کشانش آوردند آن طرف
او فنان برداشت در تشنec و تفت

«Köleyi ve deveyi çeke çeke kafilenin bulunduğu yere getirdiler. Köle ise, haykırıyor ve harâretle söylüyordu.»

چون کشیدندش به پیش آن عزیز
گفت نوشید آب و بردارید نیز

«Onu, o aziz peygamberin huzuruna getirdiklerinde Resûlullah: İçin ve kîrbelerinizi doldurun, dedi.»

جمله را زان مشک او سیراب کرد
اشتران و هرکس زان آب خورت

«Hepsi o tulumdan su aldılar. Develere varıncaya kadar herkes o sudan içti.»

راویه پرکرد و مشک از مشک او
ابرگردون خیره ماند از رشک او

«Herkes o tulumdan kîrbesini ve tulumunu doldurdu. Fezâdaki bulut, bu mûcizeye gıpta etti.»

این کسی دیدست کز یک راویه
سرد گردد سوز چندین هاویه

«Bir tulumdan, bu kadar cehennemî bir harâretin serinlediğini bir kimse görmemişti.»

مشک خود روپوش بود و موج فضل
می رسید از امراو از بحر اصل

«Zâten tulum, bir perde idi. O su, peygamberin emriyle Allah'ın Fazl ve Kerem denizinden gelen bir dalga idi.»

آب از جوشش همی گردد هوا
وان هوا گردد ز سروی آبا

«Su harâretle buhar olur, buhar ise soğuyunca su kesilir.»

Öyle iken :

بلکه بی و بیرون از حکم
آب رویاید تکوین از عدم

«Cenâb-ı Hakkın (Tekvîn) kudreti sebebsiz ve hikmet haricinde olarak (adem) den su halkeyledi.»

Hak Sübhânehû ve Teâlâ (Müsebbib'ül-esbâb) dır. Her şeyin zuhur ve husûlüne bir şeyi sebep kılmıştır. Fakat bazan kendi kudretini ve nebiler ve velîlerinin mucizesini ve kerâmetini göstermek için sebebsiz de yaratır. Meselâ :

وَإِذِ اسْتَسْقَىٰ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ فَقُلْنَا اضْرِبْ
بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَا عَشَرَ نَبِيعًا
قَالَ إِنِّي أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ ۖ كُلُّ إِنَّا مَرْشِدٌ

Yânî : «Bir de hani Musâ, (Tih'de susayan) kavmi için su arayınca : Asanı taş a vur! demiştik de ondan oniki pınar kaynamış ve her sınıf su alacağı yeri öğrenmişti. (Demiştik ki) : Allah'ın rızından yeyin, için. (Fakat) yeryüzünde fesatçılar olarak taşkınlık yapmayın¹.»

Kezâ Resûlullah Efendimizden aynı mucize mükerreren zuhur etmiştir. Enes bin Mâlik (Radiyallahü anh) demiştir ki : «İkinci namazı vakti olmuş, halk abdest suyu aramış, bulamamıştı. Resûlullah'a bir kab içinde bir parça su getirildi. Aleyhisselât Efendimiz abdest aldı, sonra elini o kabın içine soktu, halka gelip o sudan abdest almalarını emretti.» Enes der ki : «Parmakları arasından su fışkırdığını gördüm. Nâs, en sonuncusuna kadar o sudan abdest aldı ki o sonuncu ben idim.»

Câbir bin Abdillâh (Radiyallahü anh) demiştir ki : «Hudeybiye seferinde nâs susadı. Resûlullah (Sallâllahü Aleyhi Vesellem) in önünde bir kab su vardı ve ondan abdest alıyorlardı. Nâs, Huzûr-u Nebiyyeye geldi ve : Yâ Resûlullah, senin kabındaki sudan başka suyumuz yok dediler. Nebiyy-i zîşân (Sallâllahü Aleyhi Vesellem) mübârek ellerini o kabın içine koydular. Parmakları arasından çeşmeler gibi su kaynamaya başladı.»

Hazret-i Mevlânâ diyor ki :

(1). Sûrei Bakara : 60.

تو ز طفلی چون سبها دیده
درسب از جهل بر چفسیده

«Sen çocukluğundan, sebepleri görüyor ve cehâletin dolayısıyla sebeblere yapışıyorsun.»

Sebebsiz bir şey olmaz vehmine düşmüşsün.

باسبها از مسبب غافل
سوی این رو پوشها زان مائل

«Sebepleri görüyor da müsebbipten gaflet ediyorsun. Bu hakikatı örten, Müsebbibin yüzünü gizleyen sebeblere ondan meyletmektesin sen.»

چون سبها رفت بر سر میزی
ربنا وربناها میکنی

«Sebebler gitti mi, başına vurur : aman Yarabbî demeye koyulursun.»

Fakat sebebler seninle berâber olunca, onlara o kadar itimad edersin ki; Aman Yarabbî demek hatırına gelmez.

رب میگوید برو سوی سبب
چون ز صنم یاد کردی ای عجب

«Cenâb-ı Hak buyurur ki : Sebeb tarafına git! Ne acaip şey, sen beni, yarattığım sebebler için aadın ha! der.»

گفت زین پس من ترا بینم همه
ننگرم سوی سبب وان دمدمه

«O vakit kul : Bundan sonra ben hep sana bakacağım, sebebler tarafına ve onun tesirine nazar etmeyeceğim, der.»

گویدش ردو العادوا کارتست
ای تو اندر توبه و میثاق هست

«Cenâb-ı Hak o kula buyurur ki: Ey tevbe ve ahd hususunda gevşek olan! Seni tekrar sebep âlemine göndersem yine sebebe yapışırın.»

Hazret-i Mevlânâ, Sûre-i En'âmdaki :

وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذْ وَقَفُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا
يَا لَيْتَنَّا نَزِدُّ وَلَا نَكْتَبُ آيَاتِ رَبِّنَا وَنَكُونُ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٧﴾
بَلْ يَدَّبَعُوهُ مَا كَانُوا يَخْشَوْنَ مِنْ قَبْلِ وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا
عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٨﴾

Yâni: «Onlar ateşin karşısında durdurulup da: Ah bize ne olurdu. (Dünyâya) bir geri döndürülseydik, Rabbimizin âyetlerini yalan saymaydık, iman edenlerden olsaydık, dedikleri zaman (onları) bir görsen! Hayır, ötedenberi gizleyegeldikleri şeyler, açıkca karşılıklarına dikilip çıktı (ğından böyle söylüyorlar. Yoksa) geri gönderilseler bile yine vaz geçirilmek istendikleri şeylere döneceklerdir. Çünkü onlar, şüphesiz yalancıdır!» âyetlerine işâret etmektedir.

Yâni, kâfirler, nasıl ki Dünya hayatına iâde olunsalar, evvelki küfür ve isyanlarına döneceklerdir. Onun gibi, «Ey kulum! Sen de sebeblere dayanma haline avdet edersin.» demektir.

ليك من آن ننگرم رحمت كنم
رحمت پرست بر رحمتی تهم

«Lâkin ben senin ahdini bozmana bakmam da rahmet ederim. Çünkü rahmetim geniştir, merhametle muâmele ederim.»

(2) Sûrei En'am : 27-28.

ننگرم عهد بدت بدم عطا
از کرم این دم چو میخواستی مرا

«Şu anda beni yad ettiğin için, ben senin kötü ahdine nazar etmem de fazl u keremimle lutf u atâda bulunurum, der.»

قافله حیران شد اندر کاراو
یا محمد چیست این ای بحر خو

«Kafîle halkı Resûl-i Ekrem'in mûcizesinden hayran kaldı da dedi ki: Ey deniz huylu — yâni; lûtf ve ihsanı deniz kadar geniş olan — Hazret-i Muhammed! Bu hal nedir?»

کرده روپوش مشک خردرا
غرقه کردی هم عرب هم کردرا

«Ufak bir tulumu mûcizene perde ederek, hem Arabı, hem Kürdü suya gark ettin.»

«O KÖLENİN TULUMUNU HAZRET-İ PEYGAMBERİN MÜCİZE OLARAK DOLDURMASI VE O SİYAH KÖLEYİ ALLAH'IN İZNI İLE BEYAZLATMASI».

ای غلام اکنون تو پر بین مشک خود
تانگویی در شکایت نیک و بد

«Resûl-i Ekrem buyurdu ki: Yâ gulâm; şimdi tulumun dolu olduğunu gör ki, şikâyet edip, iyi, kötü söz söylemeyesin.»

10833

آن سیه حیران شد از برهان او
می‌دمید از لامکان ایمان او

«O siyah köle, Resûlullah'ın mucizesine hayran kaldı. Lâmekan âle-
minden onun kalbine îman vârid oldu.»

10834

چشمه دید از هوا ریزان شده
مشک او روپوش فیض آن شده

«Köle bir çeşmenin havadan aktığını görmüş, onun tulumu, o feyzin
hakikatine örtü olmuştu.»

10835

زای نظر روپوشاهم بردید
تا معین چشمه غیبی بدید

«Nazarından bütün gaflet perdeleri yırtıldı ve sıyrıldı da gayb âle-
mine ait bir çeşmeyi müşahade eyledi.»

10836

چشمها پر آب کرد آن دم غلام
شد فراموشش ز خواجه و از مقام

«O esnâda kölenin gözlerinden yaş geldi; efendisini ve yurdunu
unuttu.»

10837

دست و پایش ماند از رفتن براه
زلزله افگند درجانش آله

«Elsiz ve ayaksız kaldı. Allah ruhuna bir titremedir saldı...»

10838

باز بهر مصلحت باز کشید
که بخویش آواز روای مستفید

«Hazret-i Peygamber onu maslahat için kendine getirdi ve : ey müs-
tefid olan köle, kendine gel, dedi.»

10839

وقت حیرت نیست حیرت پیش تست
این زمان در ره درآ چالاک و چست

«Ve buyurdu ki : şimdi hayret zamanı değil, asıl hayret ileride ve
senin önündedir.»

10840

دستهای مصطفی بر رونهاد
بوسه‌های عاشقانه بس بداد

«Hazret-i Mustafâ'nın mübârek ellerini yüzüne sürdü ve onları âşık-
casına bir çok defâ öptü.»

10841

مصطفی دست مبارک بر رخس
آن زمان مالید و کرد او فرخس

«Resûlullah mübârek elini onun yüzüne sürdü ve ebedî saâdete eriş-
tirdi.»

10842

شد سپید آن زنکی و زاده حبش
همچو بدر و روز روشن شد شبش

«O zenci ve siyahî köle beyazlandı, gece gibi olan yüzü ayın ondördü
gibi aydınlandı, gündüz gibi nurlandı.»

10843

یوسفی شد در جمال و دردلال
گفتش اکنون رویده‌وا گوی حال

«O siyah köle cema' ve kemalde Yusuf mısâli oldu. Sonra Resûl-i Ekrem ona : haydi köyüne git de hâli haber ver, buyurdu.»

10844

او همی شد بی سرو بی پای مست
بای می‌شناخت در رفتن ز دست

«Köle elini ayağını fark edemeyecek derecede mest oldu; giderken elini ayağından ayırd edemiyordu.»

10845

پس بیامد بادو مشک پر روان
سوی خواجه از نواحی کاروان

«Dolu iki tulumla, kervan halkından ayrıldı ve efendisinin yanına geldi.»

«EFENDİNİN, KÖLEYİ BEYAZ YÜZLÜ GÖRÜNCE, TANIMAYIP :
"KİMSİN?" DİYE SORMASI. SONRA KÖLEYE : "BENİM KÖLEMİ
ÖLDÜRMÜŞSÜN; SENİ KAN TUTMUŞ DA ALLAH BENİM ELİME VE
İNTİKAMIMA ATMIŞ", DEMESİ»

10846

خواجه از دورش بدید و خیره ماند
از تحیر اهل آن دهرا بخواند

«Efendisi, kölesini uzaktan görünce şaşırıldı ve hayretinden köy ahâlisini çağırırdı.»

10847

راویۀ ما اشتر ماهست این
پس بجاشد بنده زنگی جین

«Dedi ki : Şu deve ve tulumlar bizim, fakat zenci yüzlü köle nereye gitti?»

10848

این یکی بدریست می‌آید ز دور
می‌زند بر نور روز از روش نور

«Bu, uzaktan gelen bir Ay ki yüzünün nûru, gündüzün ziya'ına alıs ediyor.»

10

یابد و گرگی رسید و کشته شد

«Bizim köle nerede? Yolu şaşır mı, kaıldı mı? Yoksa onu bir kurd mu paraladı?»

10850

چون بیامد پیش گفتی کیستی
از یمن زادی و یار کیستی

«Köle karşısına gelince ona sordu ki : "Yemen'li misin, yoksa Türk müsün?"

51

کو غلام را چه کردی راست گو
گر بکشتی و انما حیل مجو

«Kölem nerede, onu ne yaptın? Doğrusunu söyle de hiylekârlığa kalkışma!..»

گفت اگر کستم بتو چون آمدم
چون بیای خود درین خون آمدم

«Köle dedi ki: eğer öldürmüş olsaydım o kan üzerine kendi ayağımla sana nasıl gelebilirdim?»

کو غلام من بگفت اینک منم
کرد دست فضل بزdan روشنم

«Efendi: peki benim kölem nerede? diye sordu. Köle: İşte benim; Allah'ın fazl u kerem eli beni böyle parlattı, cevâbını verdi.»

هی چه میگوی غلام من کجاست
هین نخواهی رست از من جز که راست

«Efendi; ne söylüyorsun, benim kölem nerede? Aklını başına al! Doğru söylemekten başka bir şeyle elimden kurtulamazsın!»

گفت اسرار ترا با آن غلام
جمله وا گویم یکایک من تمام

«Köle dedi ki: Senin o köle ile olan esrârını sana bir bir ve tamamiyle söyleyeyim.»

زان زمانی که خریدی تو مرا
تا با کنون باز گویم ماجرا

«Beni satın aldığıın andan, şimdiye kadar olan mâcerâyı açıkça anlatayım.»

تا بدانی که هام در وجود
گرچه از شبیدیز من صبحی کشود

«Benim gece gibi olan rengimden bir sabah açılmışsa da, ben vücud-da bildiğin köleyim.»

رنگ دیگر شد و لیکن جان پاک
فارغ از رنگست و از ارکان خاک

«Renk değişti ama, tertemiz ruhun rengi yok. Ruhun ne rengi vardır, ne unsurlara bağlıdır, ne toprağa mensuptur.»

تن شناسان زود مارا گم کنند
آب نشان ترك مشك و خم کنند

«Yalnız teni tanıyanlar bizi çabucak kaybederler. Su içenler — yâni; hayat suyunun hakikatini nûş etmiş olanlar — ise tulumu da, küpü de, bırakırlar.»

جان شناسان از عددها فارغند
غرقه دریای بیچونند و چند

«Ruhu tanıyanların, sayılarla işleri yoktur. Onlar, keyfiyet ve kemi-yeti olmayan hakikat deryasına gark olmuşlardır.»

جان شو و از راه جان جانشناس
یابه بینش شونه فرزند قیاس

«Sen can ol da, can yolundan ruhu tanı! Yâhud basîret ehli ol, kıyas oğlanı olma!»

چون ملك با عقل يك سر رشته اند
هر حكمت را دو صورت گشته اند

«Melekler gibi ki, onlar, akıl ile bir cevherdendir. İlâhî hikmet icabı sûrette iki olmuşlardır.»

آن ملك چون مرغ بال و پر گرفت
وین خرد بگذاشت پرواز گرفت

«Melek, kuş gibi kanad sahibi oldu. Akıl ise kanadı terketti, irfan nuruna büründü.»

Melekler ile akıl, nûrânî bir cevherden yaratılmış, melek tedbîr-i Kâimûta ve Allah'a ibâdete, akıl ise insan bedeninde tedbir ve tasarrufa memur edilmiştir.

لاجرم مردو مناصر آمدند
مردو خوش رو پشت یگدیگر شدند

«Şüphesiz ki melek ile akıl, birbirinin yardımcısıdır. Her ikisinin de hakikatî bir olduğu için yekdiğerine zahir olmuşlardır.»

هم ملك، هم عقل حقرا و اجدى
مردو آدم را معین و ساجدى

«Melek de, akıl da Hak'kı bulucudur. Her ikisi de Âdem'e yardımda bulunmuş; her ikisi de Âdem'e secde etmiştir.»

Şöyle bir Hadis rivâyet olunmuştur: «Cenâb-ı Hak, kendi nûrundan aklı yarattı, sonra ona: gel! dedi, geldi. Sonra ona: git! dedi, gitti. Sonra ona: sen kimsin, ben kimim? dedi. Akıl: Sen benim Rabbimsin, ben senin zayıf bir kulunum dedi. Hak Celle ve Alâ buyurdu ki: Ey akıl! Senden daha azîz bir mahlûk yaratmadım. Sonra ateşten nefsi yarattı. Ona: gel! dedi. Nefis icâbet etmedi. Sonra Cenâb-ı Hak: Ben kimim? Sen kim-

sin? dedi. Nefis: Ben benim, sen sensin, dedi. Sonra onu yüz sene Cehennem ateşinden muazzeb kıldı ve yaktı. Sonra ona: ben kimim?, sen kimsin? dedi. Evvelki gibi: ben benim, sen sensin, diye cevap verdi. Sonra Allah ona açlıkla azab etti. Ve: ben kimim, sen kimsin? dedi. Nefis haber verdi ve dedi ki: Sen Rabbimsin ve ben senin zayıf bir kulunum. Bu sebeble Cenâb-ı Hak ona orucu tarz kıldı.»

Nefis, ateşten yaratılmış olduğu için Cehennem azâbiyle yola gelmedi, fakat açlık tesiriyle Allah'ın Rûbûbiyyetini ve kendi kulluğunu itiraf etti. Nitekim ateş'e yakılacak bir şey konulmazsa, şiddet ve harâreti geçer, nihâyet söner. Akıl ise melekler gibi (Nur) dan yaratılmıştı. Onun için melekler gibi Allah'a mutî ve halifetullah olan Âdem'e yardımcı ve âcîd oldu.

نفسی و شیطان بود اول واحدی
بوده آدم را عدو حاسدی

«Nefis ile Şeytan ezelden bir oldukları için Şeytan, Âdem Aleyhis-selâm'ın hasedkâr bir düşmanı idi.»

آنکه آدم را بدن دید او رمید
و آنکه نور مؤمن دید او خمید

«Âdem'i ceset olarak gören Şeytan ondan ürktü. Onu emin bir Nur müşâhade eden melekler ise karşısında eğildi.»

آن دو دیده روشن بودند ازین
وین دورا دیده ندیده غریضین

«Melek ile aklın gözleri Âdem'i görüp nurlandı. Şeytan ile nefsin gözleri ise Âdem'i çamurdan başka bir şey görmedi.»

این بیان اکنون چو خر در میخ بناند
چون شاید بر جهود انجیل خواند

«Yahudiye İncil okunamayacağı gibi, bu bahsi anlayacak bulunmadığından, beyânı, buzda kalmış merkebe gibi oldu — yâni; temamiyle ifâde edilemedi —.»

کی توان باشیعه گفتن از عمر
کی توان بر ربط زدن در پیش کر

«Şia'ya Ömer'den bahsetmek veya sağırın yanında saz çalmak mümkün olur mu?»

لیک گردرده بکوشه یک کست
های وهوی که بر آوردم بست

«Lâkin köyün bir bucağında anlayacak tek bir kimse varsa, bu hay-huyum kâfidir.»

مستحق شرح را سنگ کلوخ
ناطق کردد مشرح بار سوخ

«Anlamıya istidadı olan kimseye, taşlar, kerpiçler bile dile gelir de anlatılması icâbedeni anlatır.»

«ALLAH, GÖKTE VE YERDE ÂYAN VE ÂRAZDAN HER NE YARATMIŞ VE VERMİŞ İSE HEPSİNİ DE İHTİYACA KARŞILIK OLARAK VERMİŞ VE YARATMIŞTIR. ONLARIN BİR ŞEYE MUHTAÇ OLDUKLARINI SÖYLEMELERİ, CENÂB-I HAKKIN VERMESİNE SEBEBDİR Kİ (ALLAH, BUNALAN KİŞİNİN DÜÂSINI KABUL EDER) BUYURULMUŞTUR.»

Izdırar, yâni; mecburiyyet istihkâkın şâhididir. Sûre-i Neml'de buyrulur ki :

قُلْ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَسَلَامٌ
عَلَىٰ عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفَىٰ ۚ اللَّهُ خَيْرٌ مَّا تُشْرِكُونَ ٥٩
أَمْ نَخْلُقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَانْزِلَ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ
مَاءً فَأَنْبَتْنَا بِهِ حَدَائِقَ ذَاتِ بَهْجَةٍ مَّا كَانَ لَكُمْ
أَنْ تُنبِتُوا شَجَرَهَا ۚ إِنْ تَنْسَوْنَ الْعَهْدَ مَعَ اللَّهِ يَلْهَمْ قَوْمٌ يَعِدُونَ ٦٠
أَمْ نَجْعَلُ الْأَرْضَ قَرَارًا وَجَعَلْ خِلَافَهَا أَنْهَارًا وَجَعَلْ
لَهَا رِوَادِسِيًّا وَجَعَلْ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ حَاجِزًا ۚ إِنْ تَنْسَوْنَ الْعَهْدَ مَعَ اللَّهِ يَلْهَمْ قَوْمٌ يَعِدُونَ ٦١
أَمْ نَكْتِفُ الْسُّوءَ وَنَجْعَلُكُمْ خُلَفَاءَ الْأَرْضِ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُدْرِكُ الْغُيُوبَ ٦٢
قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ ٦٣

Yâni : «De ki : Hamdolsun Allah'a, selâm olsun O'nun beğenip seçtiği kullarına, Allah mı hayırlı, yoksa (kâfirlerin ona) ortak tutageldikleri nesneler mi? (O nesneler mi,) yoksa gökleri ve yeri yaratan, gökten sizin için su indiren mi? (Öyle, bir su ki) biz onunla sizin (bir) ağacını (bile) bitiremeyeceğiniz nice güzel bahçelerin nebâtını bitirmişsinizdir. Allah ile berâber bir Tanrı ha? Hayır, onlar sapıklıkta devam eden bir gruhdur. (O nesneler mi,) yoksa yeri bir karargâh yapan, aralarından ırmaklar akıtan, ona has ve sabit dağlar kuran, iki denizin arasına bir perde koyan mı? Allah ile beraber bir tanrı ha? Hayır, onların çoğu (tevhîd'i)

bilmiyorlar. Yoksa bunalmış'a, kendisine dua (ve ilticâ) ettiği zaman, icâbet eden, fenalığı gideren, sizi yer(yüzünün) hükümdarları kılan mı? Allah ile beraber bir tanrı ha? Siz ne kât düşünüyorsunuz³»

Tefsir-i Hüseyinî'de şöyle bir fıkra naklölünüyor :

Şeyh Dâvûd-u Yemânî, bir hastanın ziyâretine gitmişti. Hasta; «Yâ şeyh, duâ et de şifâ bulayım» dedi. Şeyh ise : «Duâyı kendin et. Çünkü sen muzdar bir haldesin; Cenâb-ı Hak, muzdarın duâsına icâbet buyurur» cevâbını verdi.

Hazret-i Mevlânâ bu meseleyi misal ile izah için diyor ki :

10873

آن نیاز مریمی بودست و درد

که چنان طفلی سخن آغاز کرد

«Hazret-i Meryem'in kemâl-i ızdırâr ve derd ile niyâzı oğlu İsâ Aley-hisselam'ın, daha beşikte iken söze başlamasına sebep olmuştu.»

Cenâb-ı Meryem, Cebrâil'in nefhasıyla gebe kalıp da çocuğunu doğuruncu kavminin ona zinâ isnâd edeceğini düşünerek fenâ halde sızıldı ve :

فَاجَاءَهَا الْمَخَاضُ إِلَى جِذْعِ النَّخْلَةِ قَالَتْ يَا لَيْتَنِي
مِتُّ قَبْلَ هَذَا وَكُنْتُ نَسِيًا مَنِيًّا ۝ قَاذِبَاهَا مِنْ تَحْتِهَا
أَلَّا تُخْزِنِي قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا ۝ وَهُزْزِ
إِلَيْكَ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقُ عَلَيْكَ رُطْبًا جَنِيًّا ۝
فَكُلِي وَاشْرَبِي وَقَرِّي عَيْنًا فَإِمَّا تَرَيْنَ مِنَ الْبَشَرِ أَحَدًا
فَقَوْلِي إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنْسِيًّا ۝

Yâni : «Derken doğum sancısı onu bir hurma ağacına (dayanmaya) sevketti. Keşki, dedi, bundan evvel öleydim, unutulup gideydim. Aşağısından ona şu nidâ geldi. Tasalanma, Rabbin senin alt(yan)ında bir su arku vücuda getirmiştir. Hurma ağacını kendine doğru silk, üstüne deril-

(3) Sûrei Neml : 59-62.

miş taze hurma dökülecektir. Artık ye, iç. Göz(ün) aydın olsun. Eğer beşerden herhangi birini görürsen : Ben, de, o çok esirgeyici Allah'a oruç adadım. Onun için bugün hiçbir kimseye kat'iyen söz söylemeyeceğim⁴»

Çünkü yahudilerde (savm-ı taam) dan başka (savm-ı kelâm) da vardı. Bu savm-ı kelâm'ın bafifçesi müslümanlıkta da vardır ki (mâlâyânî) yâni; lüzumsuz ve manasız konuşmamak İslâm'da da emredilmiştir.

قَالَتْ
قَوْمَهَا تَحْمِلُهُ قَالُوا لِمَ تَمْرُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا فَرِيًّا ۝ يَا أُخْتَ
هَارُونَ مَا كَانَ أَبُوكَ امْرَأَ سَوْءٍ وَمَا كَانَتْ أُمُّكَ بَغِيًّا ۝

Yâni : «Meryem İsâ'yı kucağına alıp kavmine getirdi. Kavmi dediler ki : Yâ Meryem; şaşılacak bir şey getirdin. Ey Hârûn'un kız kardeşi, senin baban kötü bir adam değildi, anan da iffetsiz bir kadın değildi⁵»

Bu Hârûn hakkında muhtelif rivâyetler vardır. Bazıları (Meryem'in Hârûn namında bir birâderi vardı) demişler, bazıları da (Beni İsrâil arasında bu isimde gayet sâlih bir kimse vardı. Evvelki salâhından dolayı, Hazret-i Meryem'e, onun hemşiresi gibi iken şimdi bu hal nedir? diye lârız etmişlerdi) mâlumatını vermişlerdir. Üçüncü bir rivâyette ise Hârûn gayet fâsık, fâcir bir herif olduğu için zina isnad ettikleri Hz. Meryem'e onun kız kardeşi, yâni onun gibi, hâşâ, fâcire demişlerdi.

فَأَشَارَتْ إِلَيْهِ قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا ۝
قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ أَنَا فِي الْكِتَابِ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا ۝ وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا
إِذْ نَمَّاكُنْتُ وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا ۝ وَبَرًّا
بِوَالِدِي وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا ۝ وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ
وُلِدْتُ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا ۝ ذَلِكَ عِيسَى ابْنُ

(4) Sûrei Meryem : 23-26.

(5) Sûrei Meryem : 27-28.

جزء اوبى او برأى او بگفت
جزء حزم گفت دارد در نهفت

«Meryem'in cüz'ü olan İsa, O'nsuz ve O'nun için söyledi. Ey insan! Senin cüz'ünün cüz'ü de gizlice söz söyler.»

Nitekim Kur'an'da :

الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَىٰ

أَفْوَاهِهِمْ وَتُكْمِلُنَا أَيْدِيَهُمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا

يَكْسِبُونَ ﴿٥٠﴾

Yâni : «O gün, ağızlarının üstüne mühür basarız. Ne irtikâp ediyor idiyse, bize elleri söyler, ayakları da şahadet eder⁸.» buyrulmuştur.

10875

دست و پاشاهد شونت ای رمی

منکری را چند دست و پادھی

«Ey kul; Kıyâmette el ve ayak, senin yaptıklarına şahid olacaklardır. O halde mümkirâta — yâni; şer'an yasak olan fiillere — niçin el ve ayak uzatıyorsun?»

10876

ورنباشی مستحق شرح و گفت

ناطقه ناطق ترا دید و بخت

«Sen söze ve izaha müstehak olmaz, yâni; — lâkırdı anlamaz ve nâsihat tutmazsan — söyleyen kimsenin sözü, seni görür ve susar.»

Hadis-i Şerifte : «Cenâb-ı Hak, dinleyenlerin himmetine, gösterecekleri dikkate göre vâizlerin kalbine hikmet telkin eder.» buyurulmuştur. Yâni; cemâatte dinlemek ve anlamak hevesi ne kadar fazla olursa Allah da vâizi o nisbette söyler. Abd-i âciz bunu defalarca tecrübe ettim. Fâ-

(8) Sûrei Yasin : 65.

مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمِرُونَ ﴿٥١﴾ مَا كَانَ لِلَّهِ أَنْ يَخْجِدَ
مِنْ وَلَدٍ سُبْحَانَهُ إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٥٢﴾

Yâni : «Bunun üzerine, Hazret-i Meryem, O'na sorun diye İsa'ya işaret etti (Müterizler), Beşikteki bir sabî ile nasıl konuşalım? dediler. (İsa dile gelip) dedi ki : Ben, Allah'ın kuluyum, bana kitab verdi ve beni peygamber yaptı. Yine beni her nerede olursam mübârek kıldı. Ve yaşadığım müddetçe namaz kılmamı ve zekât vermemi emretti. Ve beni anneme hurmetkâr kılip, bir zorba, bir bedbaht yapmadı. Doğduğum, öleceğim ve diri olarak kaldırılacağım günlerde Allah'ın selâm ve selâmeti benimle beraberdir. İşte hakkında şüphe etmekte oldukları Meryem oğlu İsa Hak kavlince budur. Allah'ın evlâd edinmesi olmuş şey değildir. O münezzeh-tir. Bir şeyi yaratmak dileyince ona (Ol!) der, o şey de derhal olur⁶.»

Velev ki babasız olsun bir çocuğun doğmasını murad edince derhal vücûda gelir. Hazret-i İsa hakkında yahudiler gayet terbiyesiz bir isnad-da bulunurlar, hâşâ ve kellâ, O'nu zinâ mahsûlü sayarlar; hattâ Hazret-i Meryem'i recmetmek için taş atmaya kalkışmışlar, fakat Rûhullah Hazretlerinin yeni doğmuş bir çocukken konuşmaya başlaması üzerine ellerini çekmişlerse de dillerini tutmadılar ki bugün de aynı küstahlıkta bulunurlar. Hristiyanlar ise O'nun babasız doğması ve İncil'de Allah hakkında peder tâbiri vârid olması dolayısıyla onu Allah'ın oğlu, hattâ kendisi yaparlar. Her iki taraf da ifrat ve tefritten hâli kalmamışlardır.

Üçüncü ve müslümanlar arasından bazı ukalâ da İsa'nın babasız doğmasını zihinlerine sığdıramadıkları için onu Hazret-i Meryem'in amca-zâdesi (Yusuf Neccâr)ın oğlu yapmak isterler. Bu itikad, Kur'an'ın beyânına muhalif olduğundan açık küfürdür. Çünkü Kelâm-ı İlâhîde :

إِنْ مَثَلٌ عِندَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ

Yâni : «İsa'nın hâli de, Allah'ın indinde Âdem'in hâli gibidir⁷.» Yâni; Âdem nasıl babasız, anasız yaratılmış ise, İsa da babasız yaratılmıştır, buyuruluyor. Söz uzadı, bahse gelelim :

(6) Sûrei Meryem : 29-35.

(7) Sûrei Âl-i İmran : 59.

tih'te Mesnevi tahrir ettiğim sırada bazan derste bir kabz âriz olur, nazırladığım sözlerden bir çoğunu söyleyemezdim. Bazan da öyle bir neşe zuhur ederdi ki yazarken hatırıma gelmeyen bahisler, ders esnasında lâ-yih olur, cemâat da Allah! diye sayha ederdi. Hulâsa söyletmek için dinlemek, iyi söyletmek için daha iyi dinlemek ve anlamak lâzımdır.

10877

هرچه روید از پی محتاج رست
تا بیاید طالبی چیزی که جست

«Arayan, aradığını bulsun diye, her ne halkedilmiş ise ihtiyaç sahipleri için halkedilmiştir.»

10878

حق تعالی گر سہاوت آفرید
از برای دفع حاجات آفرید

«Hak Teâlâ, gökleri, hâcetleri gidersin diye yaratmıştır.»

10879

هرجا دردی دو آنجا رود
هرجا فقری نوا آنجا رود

«Her nerede bir derd varsa, devâ oraya gider; nerede bir fakr ve zarûret varsa rızk oraya gider.»

10880

هرجا مشکل جواب آنجا رود
هرجا کشتت آب آنجا رود

«Her nerede müşkül varsa, cevab oraya gider; nerede ekin varsa su oraya gider.»

10881

آب کم جو تشکی آوریدست
تا بخو شد آب از بالا و پست

«Ey sâlik; su arama, susuzluğu elde et ki yukarıdan aşağıdan sular coşsun!»

10882

تا زاید طفلک نازک گلو
کی روان گردد ز پستان شیراو

«Küçük ve boğazı nazık bir çocuk doğmayınca onun sütü anasının memesinden nasıl gelir?»

10883

رویدن بالا و پستیها بدو
تا شوی تشنه و حرارترا گرو

«Göt bu yükseklerde ve alçaklarda koş, yâni; mücâhede et ki susamış ve susuzluğa merhun olmuş olasın.»

10884

بعد ازان از بانگ زنبور هوا
بانگ آب جوبنوشی ای کیا

«Ondan sonra hava arısı olan buluttan ırmak suyunu işitesin, ey ulu er!»

Buluta hava arısı tâbir edilmiştir. Çünkü bulut da arı kümesi gibi kâh toplanır, kâh dağılır, kâh sükût eder, kâh gök gürlemesiyle ses verir. Bulutun yağmur yağdırdığı gibi arı da bal yapar.

Hadis-i Şerifte :

«Ra'd, Allah'ın meleklerinden bir melektir. Yanında ateşten kamçılar vardır. Bulutları Allah'ın dilediği tarafa onlarla sevkeder.» buyurulmuştur.

Ra'd, yâni; gök gürültüsünün bir melek olduğu anlaşılmasın. Çünkü

meleklerin bir kısmı ibâdete me'mur olduğu gibi, bir kısmı da, Dünyâ işlerinin yürütülmesiyle mükellefdir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de :

وَنَسِجُ الرِّعْدِ بِحَمْدِ الْمَلِكَةِ مِنْ خِفَتِهِ

Yâni : «Gök gürültüsü O'nu (yâni; Allah'ı) hamd ile, melekler de Ondan korkusuna tesbih eder(ler).⁹⁾» buyurulmuştur.

10885

حاجت تو کم نباشد از حشیش
آبرا گیری سوی اومی کشیش

«Senin ihtiyacın otlardan, sebzelerden az mı ki, suyun önünü keser, sebzelere akıtırın.»

10886

گوش گیری آبرا تو میکشی
سوی زرع خشک تایابد خوشی

«Suyun kulağından tutar, kurumuş nebatlar yeşersin, gelişsin diye o tarafa yürütürsün.»

10887

زرع جازرا کش جواهر مضمربست
ابر رحمت پر ز آب کوثرست

«Hakikat ve marifet cevherlerini hâvî can ekinleri için, kevser suyuyla dolu Rahmet bulutları var.»

10888

تا سقا هم رهم آید خطاب
تشنه باش الله اعلم بالصواب

«Susuz kal, susa da, sana (onları Rableri sunar) hitabı gelsin! Allah doğrusunu daha iyi bilir.»

(9) Sûrei Ra'd : 13.

(İnsan) sûresindeki :

وَسَقِيَهُمْ رَبُّهُمْ سَرَابًا طَهُورًا ۝۱۰

Yâni : Üzerlerinde ince ve kalın ipekden yeşil elbiseler vardır. Gü-müşten hileziklerle süslenmişlerdir. Rableri de onlara gayet temiz bir şa-rap içirmiştir¹⁰⁾» âyetine işarettir.

«KÂFİR BİR KADININ SÜT EMER ÇOCUĞUYLA MUSTAFA ALEYHİSSELÂM'IN HUZURUNA GELMESİ VE RESÛL-İ EKREM (S.A.V.) İN MÜ'CİZATINDAN OLARAK ÇOCUĞUN İSÂ ALEYHİSSELÂM GİBİ KONUŞMASI»

10889

هم ازان ده يك زنى از كافران
سوی پیغمبر روان شد ز امتحان

«Yüzü beyazlanan kölenin köyünden ve kâfirlerden bir kadın, imti-han için Peygamberin bulunduğu yere koştu.»

10890

پیش پیغمبر درآمد باخار
کودکی دوماهه ز ترا در کنار

«Kucığında iki aylık bir çocuk ile baş örtülü olarak Peygamber (S.A.V.) in huzuruna geldi.»

10891

گفت کودک سلم الله عليك
يارسول الله قد جئنا اليك

«Çocuk dedi ki : Yâ Resûlallah, Allah sana selâm söyledi, senin hu-zuruna geldik.»

(10) Sûrei İnsan : 21.

مدرس از حشم گفتن می خوش
کت در افکند این شهادت را بکوش

«Anası ona hiddetle dedi ki: Sus! Bu şehâdeti senin kulağına kim söyledi?»

این کیت آموخت ای طفل صغیر
که ز بابت گشت در طفلی جریر

«A çocuk! Bunu sana kim öğretti ki bu yaşta iken dilin böyle cür'et-kâr oldu?»

گفت حق آموخت آنکه جبرئیل
در بیان با جبرئیل من رسیل

«Çocuk dedi ki: Evvelâ Allah, sonra da Cebrâil... Beyân hususunda ben Cebrâil tarafından elçiyim.»

گفت کو گفت که جلالی سرت
می بینی کن بالا منظرت

«Anası: Cebrâil nerede? diye sordu. Çocuk: Başının üstünde, görmü-yor musun? Yukarıya bak, cevabını verdi.»

ایستاده بر سر تو جبرئیل
مرصا گشته بصد گونه دلیل

«Cebrâil, senin başının üstünde durmuş, bana yüz türlü delil oluyor.»

گفت می بینی تو گفتا که بلی
برسرت تابان چو بدر کاملی

«Kadın: Görüyor musun? dedi. Çocuk; evet, başının üstünde ayın on dördü gibi parlıyor.»

می یاموزد مرا وصف رسول
زان علومی میرهاند زین سفول

«Bana Peygamber (S.A.V.) i vasf ediyor. Böylece beni bu süfliyetten kurtarıyor.»

پس رسواش گفت ای طفل رضیع
چیست نامت باز تو و شو مطیع

«Resûl-i Ekrem, ona: Ey süt emen yavru; adın nedir söyle ve muti ol buyurdu.»

گفت نام پیش حق عبدالعزیز
عبد عنزی پیش این یک مشت چیز

«Çocuk dedi ki: Adım Allah indinde Abd'ül-azîz'dir fakat, bu aşâ-gılık kavim bana Abdül' Uzzâ derler.»

Uzzâ: Mürşiklerin taptıkları bir putun adıdır.

من ز عنزی پاک و یزار و بری
حق آنکه دادت این پیغمبری

«Sana bu peygamberliği veren Allah hakkı için ben Uzzâ'yı reddet-tim, ondan berîyım dedi.»

10902

کودک دو ماهه همچون ماه بدر
درس بالغ گفت چون اصحاب صدر

«İki aylık çocuk, ayın on dördü gibi parlamış, kemal sahibi büyük insanlar gibi, söz söylüyordu.»

10903

پسی حنوط آن دم ز جنت در رسید
تا دماغ طفل و مادر بو کشید

«O esnâda Cennetten latîf bir râyiha erişti. Çocukla anası o kokuyu aldılar.»

10904

مردو میگفتند کز خوف و سقوط
جان سپردن به برین بوی حنوط

«Her ikisi de yaşarsak bu mertebeden düşer belki yine kâfir oluruz dediler ve bu kokuyu duya duya can verdiler.»

10905

آن کسی را که معرف حق بود
جامد و نامیش صد صدق بود

«Hakk'ın ördüğü bir zatı canlı da, cansız da yüzlerce defa doğrudur, der, tasdik eder.»

10906

آن کسی را کس خدا حافظ بود
مرغ و ماهی مهرور حارسی شود

«Allah'ın koruyup sevdiğine kuş da, balık da hizmetkâr olur.»

«RESÛLÜ EKREM (S.A.V.) İN MÜBÂREK MESTİNİ BİR TAVSANCIL KUŞUNUN KAPMASI, HAVALANDIKTAN SONRA MESTİ BAŞ AŞAĞI ETMESİ VE İÇİNDEN SİYAH BİR YILANIN DÜŞMESİ»

Mest giymek Arabistan'da âdet değildi. Resûl-i Ekrem (S.A.V.) etraftaki meliklere ve emirlere mektup yollayıp kendilerini İslâma davet ettiği sırada Mısır hükümdârı (Mukavkıs)a da bir dâvetnâme göndermişti. Mukavkıs, îmâna gelmemekle beraber, Hazret-i Peygamberin mektubuna iyi muâmelede bulunmuş ve bazı hediyeler takdim etmişti. Mezkûr hediyeler arasında bir çift de mest vardı. Ondan sonra Hazret-i Peygamber mestleri giydi ve abdest alırken onlara mesh verdi.

İbn-i Abbâs Radiyallâhü anhümâ demiştir ki: Zât-i Risâlet bir gün def-i hâcet için dışarıya çıkmış, bir ağaç altına oturup mestlerini de çıkarmıştı. Vaktâ ki mestin birini giydi, bir kuş gelip obir tekini kaptı ve havalandı, mesti baş aşağı edince içinden kara bir yılan düştü. Bunun üzerine Risâlet-penâh Efendimiz: «**Bu Allah'ın bir kerâmetidir ki onunla bana ikram etti. Yâ Rabbî; iki ayak üzerinde yürüyenlerin ve karnı üstünde sürünenlerin şerrinden sana sığınırım**» buyurdu.

Bu hâdisе bir defâ daha vukû bulmuş, fakat o seferde mesti bir karga kapıp havalandıktan sonra yere atmış ve içinden bir yılan çıkmıştı.

Ashabtan Ebû Ümâmet'ül-Bahîlî şöyle rivâyet etmiştir: Resûl-i Ekrem abdest aldıktan sonra mestlerini istedi ve tekini giydi. O sırada bir karga geldi, obir tekini alıp yükseldikten sonra yere attı, içinden bir yılan çıktı. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallâhü Aleyhi Vesellem):

«Allah'a ve Âhiret gününe iman eden bir müslüman, mestlerini silkmeden giymesin.» buyurdu.

10907

اندین بودند کآواز صلا
مصطفی بشنید از سوی علا

«Tam bu sırada Hazret-i Mustafa (S.A.V.) yücelerden bir ezan sesi işitti.»

10908

خواست آبی و وضو را نازه کرد
دست و رورا شست اوزان آب سرد

«Su istedi ve abdest tazeledi. Elini, yüzünü o soğuk su ile yıkadı.»

10909

مردوباشست و بموزه کردرای
موزه را بر بود يك موزه ربای

«Her iki ayağını da yıkadıktan sonra mestini giymek istedi. Fakat,»

10910

دست سوی موزه برد آن خوش خطاب
موزه را بر بود از دستش عقاب

«O güzel sözlü Peygamber elini meste uzatmış idi ki Tavşancıl kuşu onu elinden kaptı.»

10911

موزه را اندر هوا برد او جواب داد
پس نگویند کرد و ازان ماری فتاد

«Kuş yel gibi havalandı, mesti baş aşağı etti, içinden bir yılan düştü.»

10912

پس عقاب آن موزه را آورد باز
گفت هین بستان و رواندر نماز

«Sonra o tavşancıl kuşu mesti geri getirdi ve: buyur giy de namaza git, diye Peygamber (S.A.V.) in önüne koydu.»

10913

از ضرورت کردم این کستاخی
من ز ادب دارم شکسته شاخی

«Kuş: Bu küstahlığı mecbûren yaptım. Yoksa edeb haddini aşmazdım, dedi.»

10914

وای کو کستاخ بانی میهد
بی ضرورت کش هوا فتوی دهد

«Küstahca adım atanın ve nefsin hevâsına uyup lüzumsuz fetvâ verenin vay haline!»

10915

پسی رسولش شکر کرد و گفت ما
این جفا دیدیم و خود این بدوقا

«Peygamber (S.A.V.) ona teşekkür etti ve buyurdu ki: biz; bunu cefâ sanıyorduk, halbuki vefanın ta kendisi imiş.»

10916

موزه بر بودی و من درهم شدم
تو غم بردی و من در غم شدم

«Mestimi kaptığın vakit canım sıkılmıştı. Sen, benden gamı izâle ediyormuşsun, ben ise gama düşmüştüm.»

10917

گرچه مرغی خدا مارا نمود
دل دران لحظه بخود مشغول بود

«Gerçi Allah, gaybı biz'e gösterdi ama, o sırada gönül, kendi haliyle meşgul idi.»

Cenâb-ı Hak, Enbiyâ-yı Kirâmı bazı gaybe âit işlere muttalî kılar. Onların ittilâ'ı dâimî değildir. Şeyh Sâdî (Kuddise Sirruhû) Gülistan'ında der ki: «Biri, oğlunu kaybetmiş olan Yâkub Aleyhisselâma: Ey kalbi münevver ve akıllı ihtiyar! Yusuf'un gömleği kokusunu Mısır'dan gelirken duydun da neden Ken'ân diyârında ve yanı başındaki kuyuda iken onu görmedin? diye sordu. Hazret-i Yâkub: Bizim hâlimiz, çakan şimşek gibidir ki bazan görünür, bazan kaybolur, cevâbını verdi.»

10918

گفت دور از تو که غفلت از توست
دیدم آن غیب را هم عکس توست

«Kuş dedi ki : Gaflet senden uzaktır, benim o gaybı, görüşüm de senin nurunun aksindendir.»

10919

مار درموزه بینم در هوا
نیست از من عکس تست ای مصطفی

«Mest içindeki yılanı havada iken görüşüm benden değildir, senden aksetti bu bana.»

10920

عکس نورانی همه روشن بود
عکس ظلماتی همه کائن بود

«Nurlu kimsenin, aksi de nurludur. Zulmette kalanın aksi ise baştan-başta külhan kesilir.»

10921

عکس عبدالله همه نوری بود
عکس بیگانه همه کوری بود

«Allah kulunun aksi, O'nun nurundan ibârettir. Yabancı'nın aksi de tamamiyle körlüktür.»

Ârifler nezdinde bulunan bir kimseye, bazan onların kalbindaki esrarın nuru akseder de o kimse kendinde bazı hakikat tecellileri hisseder. Fâsıklar yanındaki bir kimse de bazan onların kalbinden akseden fâsîd ve fâsık fikirleri duyar.

10922

عکس هر کسی را بدان ای جان بین
بهلوی جنسی که میخواهی نشین

«Ey cân! Herkesin aksini bil ve gör de, hangisini istersen onun yanında otur.»

Yâni; salâh istersen salihler ile, fesâd istersen fasıklar ile berâber otur.

«BU HİKÂYENİN İBRET ALINACAK CİHETİ VE (ŞÜPHESİZ OLARAK HER GÜÇLÜĞÜN KOLAYLIĞI VARDIR) ÂYETİNİN YAKİNEBİLİNMESİ»

10923

عبرتست این قصه ای جان مرترا
تا که راضی باشی در حکم خدا

«Ey cân! Bu kıssa senin için hakikaten bir ibrettir. Tâ ki onu okuyup Allah'ın hükmüne râzı olasın.»

10924

تا که زبک باشی و یکو گمان
چون بدنی واقعه بدنا گمان

«Ansızın kötü bir vâkıya maruz kalınca bu kıssadan ibret al, ye'se düşme ve hüsnüzanda bulun!»

Çünkü Cenâb-ı Hak :

إِنَّمَعَ الْعُسْرُ يُسْرًا

Yâni : «Kolaylık, güçlkle beraberdir⁽¹⁾» buyurmuştur.

Kezâ :

إِنَّمَا يُؤْتِي الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿١٢﴾

Yâni : «Ancak, sabredenlere hesabsız ecir ve sevab verilecektir⁽²⁾» diye müjde edilmiştir. Kezâ Hadis-i Şerifte : «Sıkıntılı bir zamanda ferah beklemek efdal ibâdettir.» buyurulmuştur.

(1) Süre-i İnşirah : 6.

(2) Süre-i Zümer : 10.

10925

دیگران کردند زرد از بیم آن
تو چو گل خندان گسود و زیان

«Başkaları o musibetin korkusundan sapsarı kesilirler. Sen fayda zamanında da, ziyan vaktinde de gül gibi açılıp gülmelisin.»

10926

زانکه گل گریه برکش میکنی
خنده نگذارد نکردد منتهی

«Çünkü gülü yaprak yaprak koparsan da o yine gülmeyi terketmez.»

10927

گوید از خاری چرا اقم بغم
خنده را من خود ز خار آورده ام

«Gül der ki: Ben dikenden niçin gama düşeyim? Hem, ben gülmeyi diken yüzünden buldum.»

10928

هر چه از تو یابم گردد از قضا
تو بقین دان که خریدت از بلا

«Takdir-i İlâhî gereğince kaybettiğin şeyler, yakînen bil ki senden bir belâyı giderir.»

10929

ما التصوف قال وجدان الفرح
فی الفواد عند اتیان الترح

«Tasavvuf nedir? diye bir Ulu'ya sordular da: Gam ve keder zamanında kalbinde ferah bulmaktır, cevabını verdi.»

Tasavvuf: Sûfî olmak, dervişlik mesleğinde bulunmak mânâsına sonradan zuhur etmiş bir kelimedir. İlk defa sûfî lâkabını alan ve Remle ka-

sasasında ilk zâviyeyi açan zât, Kûfeli Ebû Hâşim'dir ki ikinci hicrî asır meşâyihindendir.

Sûfiyye ricâli, tasavvuf kelimesini türlü türlü tarif etmişlerdir. Tariftaki bu çeşitliliğin sebebi, soranların kabiliyeti ve anlayışının farklı olmasındandır. Meselâ Şeyh Ebû Muhammed El-Cerîrî:

«Tasavvuf, her türlü iyi ahlâk ile ahlâklanıp, her nevi kötü ahlâktan uzaklaşmaktır.» demiş. Hazret-i Cüneyd de:

«Tasavvuf öyle bir haldir ki, onda beşerîyyet ahvâli muzmahil olur.» diye tarif etmiştir.

10930

آن عقابش را عقابی دان که او
در ربود آن موزه را زان نیک خو

«Cenâb-ı Hakkın verdiği mihnet ve cefâyı, o güzel huylu peygamberin mestini kapan tavşancıl gibi bil!»

10931

تار هاند باش را از زخم مار
ای خنک عقلی که باشد بی عثار

«O, Resûl-i Ekrem'in mübarek ayağını yılan sokmasın diye mestini kaptı. Bir belâyâ uğrayınca, sürçmeyen ve sarsılmayan bir akla ne mutlu.»

10932

گفت لاتأسوا علی ما فاتکم
ان آتی السرحان اردی شاتکم

«Cenâb-ı Hak; kurt gelse de koyununuzu helâk etse bile, kaybettiği şeyler dolayısıyla mahzun olmayın, buyurdu.»

Sûre-i Hadid'deki:

تا بود کنز بانگ «والتودد»
عبرتی حاصل کنم در دین خود

«Bu suretle kurdum, kuşun sözlerini duyayım da, dinime ait işlerde ibret sahibi olayım.»

چون زبانهای پی آدم همه
در پی آبست و نان و دمدمه

«Çünkü Âdemoğullarının bütün lisânı, su, ekmek, şan ve şeref içindir.»

بوکه حیواناترا دردی دگر
باشد از تدبیر هنگام گذر

«Belki hayvanlarda başka bir dert, bu dünyadan göçme zamanında başka bir tedbir vardır.»

گفت موسی روگذرکن زین هوس
کین خطر دارد بسی در پیش و پس

«Hazret-i Mûsâ ona dedi ki: Git, bu hevesten vaz geç! Bunun önünde sonunda pek çok tehlikesi vardır.»

عبرت و بیداری از یزدان طلب
نه از کتاب و از مقال و حرف لب

«İbret almayı ve uyanmayı kitaptan, sözden, harften ve dudaktan değil, Allah'tan iste!»

مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ
مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿١٣٠﴾
ثُمَّ نَأْتِيكُمْ بِهَا نَسْوًا أَلَىٰ مَا فَاكَدَكُمْ وَلَا تَعْرَحُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُغْنِي
عَنْكُمْ كُلَّ حِجَّةٍ فَخُورٍ ﴿١٣١﴾

Yâni: «(Gerek) yerde (gerek) nefislerinizde herhangi bir musibet vukûa gelmemiştir ki bu, bizim onu yaratmamızdan evvel mutlaka bir kitapta (yazılmış) tır. Şüphesiz ki bu, Allah'a göre kolaydır. (Allah bunu) elinizden çıkana tasalanmıyasınız. Onun size verdiği ile sevinip şımarırmayasınız diye (yazmıştır). Allah çok böbürlenene her kibirliyi sevmeyiz¹³» âyetine işaretidir.

كان بلا دفع بلاهای بزرگ
وان زیان منع زیانهای سترک

«O belâ, daha büyük belâları defetmek, o ziyan daha dehşetli ziyanları menetmek içindir.»

«BİR KİMSENİN MÛSÂ ALEYHİSSELÂM'DAN HAYVANLARIN VE KUŞLARIN DİLLERİNİ ÖĞRENMEK İSTEMESİ»

گفت موسی را یکی مردی جوان
که بیاموزم زبان جانوران

«Mûsâ peygambere genç bir adam dedi ki: Bana hayvanâtın lisânını öğret!»

(13) Sûrei Hadid: 22-23

گر مترشد مردزان منعی که کرد
گر متر کردد همی از منع مرد

«Hazret-i Mûsâ'nın men etmesiyle o adamın hırsı iyice arttı. Zaten kişi menolunduğu şeye karşı haris olur.»

گفت ای موسی چو نور توبتافت
هرچه چیزی بوجیزی از تو یافت

«O adam dedi ki: Yâ Mûsâ! Senin nurun Dünyâ'ya aksedince her şey, kadrini, kıymetini sâyende buldu.»

مرمرا محروم کردن زین مراد
لایق لطف نباشد ای جواد

«Ey cömerd Kelimullah; beni bu murâdımdan mahrum etmek, senin lutfuna lâayık olmaz.»

این زمان قائم مقام حق تویی
یأس باشد گر مرا مانع شوی

«Bu zamanda Hak'kın halifesi sensin; eğer mâni olursan beni meyas edersin.»

Halbuki Cenâb-ı Hak :

لَا تَأْسُوا

مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِنَّهُ لَا يَأْسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ

Yâni : «Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz. Zîrâ hakikat şudur ki kâfirler gürûhundan başkası Allah'ın rahmetinden ümidini kemez¹⁴.» buyurmuştur.

(14) Sûrei Yûsuf : 87.

گفت موسی یارب این مرد سلیم
سخنره کردستش مگر دیو رجیم

«Mûsâ dedi ki: Yâ Rabbî! Bu saf adamı gâliba mel'ûn şeytan zebûn etmiş.»

گر بیاموزم زیانکارش بود
ور نیاموزم دلش بد میشود

«Eğer istediğini öğretirsem ona ziyanı dokunacak; öğretmezsem kalbi sû-i zanda bulunacaktır.»

گفت یاموسی بیاموزش که ما
رد نکردیم از کرم هرگز دعا

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Yâ Mûsâ, öğret! Çünkü biz, lütuf ve keremimizden, hiçbir duâyı aslâ reddetmeyiz.»

گفت یارب او پشیمانی خورد
دست خاید جامه هارا بردرد

«Mûsâ dedi ki: Yâ Rabbî, sonra pişman olur, nedâmetinden elini ısıtır, elbisesini yırtar.»

نیست قدرت هرکسی را سازوار
عجز بهتر مایه پرهیزکار

«İktidâr, herkesin harcı değildir. Acz, müttekî olan kimseye en iyi sermâyedir.»

وَقَرَّ اِزَّانُ وَوَفَّرَ اَمَدُ حَاوِدَانَ
كِه بِتَقْوَى مَالِدِ دَسْتِ اِرسَانِ

«Eli bir şeye erişmeyen kimse zühd ve takvâda kalır. Fakr, işte bu yüzden (ebedi fakr'a) sebep oldu.»

Kur'ân'da :

وَلَوْ سَـَّطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ

Yâni : «Eğer Allah (bütün) kullarına (müsavât üzere) bol rızık verseydi yer (yüzün) de muhakkak ki taşkınlık ederler, azarlardı¹⁵» Kezâ :

كَذَآءَآ لِلْإِنْسَانِ لِيَطْغَى ۚ أَن رَّآهُ اسْتَغْنَى ۚ

Yâni : «(Okumamaktan) Sakın! Çünkü insan kendisini (mal sebebiyle) ihtiyaçtan varestede görür de muhakkak azar¹⁶» buyurulmuştur.

Hazret-i Ali (Kerremallâhü Veche) ye isnâd edilen şöyle bir beyit vardır : «Rızık genişliği için uğraşma ki bulamamak bir nevi ismettir.»

10950

آن غم آمد آرزوهای فضول
که بدان خو کرده است آن صید غول

«Gam ve kederler, olmayacak arzulardan doğar. Onların sâhibi olan kimse Şeytan'ın avidir.»

Evet, bilfarz bir adam, barınacak bir odası, soğuktan koruyacak bir elbisesi, karnını doyuracak bir parça ekmeği bulunurken, bunlarla iktifâ etmeyip, bir apartmana, kürklü paltolara ve müreffeh bir hayata nail olmak hevesine düşerse, arzusu husûle gelmediği için, mükedder olur. Eğer elinde bulunanlara kanaat etmiş olsaydı o gam ve kedere düşmezdi.

(15) Sûrei Şûrâ : 79.

(16) Sûrei Alâk : 6-7.

آرزوی گل بود گل خوارم را
گل شکر نگوارد آن عیارم را

«Kil yemeye alışmış kimse kil arzu eder. O biçâre gülbeşekerde hoşlanmaz. Gülbeşeri hazmedemez.»

İşte barındıracak bir mesken, üşütmeyecek bir elbise, tok tutacak bir lokmaya sâhib olup da, refah kaydına düşenler; elinde gülbeşeker varken kil yemek isteyenlere benzer.

«HAK TEÂLÂ'DAN, MÛSÂ ALEYHİSSELÂM'A : «DİLİĞİNDEN BİR KISMINI OLSUN ÖĞRET» DİYE VAHİY GELMESİ»

10952

گفت یزدان توبه بایست او
برکشا دراختیار آن دست او

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki : Yâ Mûsâ; sen, onun matlûbunu ver, irâde ve ihtiyâr elini aç.»

Bu munâsebetle Hazret-i Mevlânâ (ihtiyâr) ın ne demek olduğunu beyan ediyor :

10953

اختیار آمد عباد ترا نیک
ورنه میگردد بناخواه این فلک

«İhtiyâr — yâni; insanın, velevki cüz'î olsun, irâdesi bulunması — ibâdetin tuzu, yâni; lezzetidir. Yoksa felekler, irâdesiz olarak dönerler.»

Ehl-i sünnet ve ehl-i sünnetten olan mütesavvife; insanların mecbur değil, muhtar olduklarına kâildir. İnsanların mükellef bulundukları amelere karşı kudret ve kabiliyeti vardır. Fakat nefsi ve Şeytan ona musallâttır. Eğer onlardan Allah'a sığınır ve Allah'ın emrini, Şeytânın iğvâsına ve nefsin hevesine tercih ile ibâdetde bulunursa kazançlı olur. Aksi takdirde cezâlanır.

کردش اورا نہ اجر و نہ عذاب
کا اختیار آمد ہر وقت حساب

«Feleklerin dönüşüne ne sevab, ne de günah vardır. Çünkü irâdeleri yoktur. Hesab vaktinde müteber olan ihtiyar ve irâdedir.»

جہ عالم خود مسیح آمدند
نیست از تسبیح چیزی مزدمند

«Bütün âlem, hakikaten secde eder ve kendi diliyle Hakkı tesbih ve takdis eder. Fakat irâde ve ihtiyarı olmadığından, ücreti, ettiği tesbihten ibârettir.»

تیغ دردستش بدہ عجزش بکن
تا کہ غازی گردد اویاراهزن

«Yâ Mûsâ; o adamın eline bir kılıç ver, onu âcizlîlen kurtar, kudret sahibi yap da yâ gâzi, yâhud eşkiyâ olsun.»

Yâni; eline verilecek irâde kılıcını hayra sarfederse gâzi, şerre sarfederse haydud olacaktır.

زانکہ کر مناشد آدم ز اختیار
نیم زنبور عسل شد نیم مار

«Çünkü Âdemoğlu irâdesinden dolayı (Kerramnâ) sırrına erdi. Fakat insanların yarısı bal arısı, yarısı yılan oldu.»

مؤمنان کان عسل زنبور دار
کافران خودکان زهری همچومار

«Âdem evlâdının mü'minleri, bal arısı gibi bal mâdeni oldular; kâfirleri ise yılan gibi zehir menbaı...»

Çünkü mü'minlerde tevhid ve iman, kâfirlerde şirk ve küfür vardır ki biri bal, diğeri zehir gibidir.

زانکہ مؤمن خورد بگزیدہ نبات
تا کہ نحلی گشت ربیع او حیات

«Zirâ mü'min, nebâtın, — yâni; rızkın — seçilmiş ve helâlini yer de, mahsûlü hayat veren arı gibi olur.»

باز کافر خورد شربت از صدید
هم ز قوتش زهرشد دروی بدید

«Kâfir ise irin şerbetinden içtiği için, rızkından kendisinde zehir peyda olur.»

Sûre-i İbrâhim'deki şu âyetlere işârettir :

وَاسْتَغْفِرُوا وَخَابَ كُلُّ
بَجَّارٍ عَنِيدٍ ﴿١٧﴾ مِنْ وَرَائِهِ جَهَنَّمُ وَيُسْقَىٰ مِنْ مَّاءٍ
صَدِيدٍ ﴿١٨﴾

Yâni : «(Peygamberler hep) fütûhat istediler. (Buna kavuştular. Hak-ka karşı alabildiğine) inâd eden her zorba ise (nihâyet) haaib (ve hâsir) oldu. Onun önünde (ilerisinde) de cehennem vardır. Ona (orada) irinli sudan içirilecektir¹⁷.»

Sadîd : Cehennem ehlinin yanarken vücutlarından akan su demektir. İşte dünyadaki kâfirlerin yedikleri ve içtikleri de bu sadîd gibidir ki hazm edilince zehir hükmüne girer, yâni; şirk ve küfür teşkil eder.

اهل الهام خدا عین الحیات
اهل تسویل هوا سم الممات

«Allah'ın ilhâmına mazhar olanlar hayatın ta kendisi kesilirler. Hevâ ve hevesin güzel gösterdiği şeylere uyanlar ise ölüm zehridir.»

درجهان این مدح و شاباش وزهی
زاختیارست و حفاظ آگاهی

«Dünyâda bu medh ve senâ, (âferin), (ne güzel) gibi takdir ve tahsîn, ihtiyardan ileri gelir. İyilik edenler, ihtiyarları ile iyilik ederler; uyanık hareketleriyle kendilerini korurlar da o yüzden övülür, takdir edilirler.»

Yâni; insan beğenilecek bir iş yapınca görenlerden takdir ve tahsine mâil olur. Aferin, güzel yapmışsın! denilir ve o fiil, ona isnâd olunur. Medh edenler, bu isnâd ile onda ihtiyâr bulunduğunu tasdik ederler. Medh olunan da: evet ben yaptım, gibi kendi ihtiyârını kabul eder. Eğer muhtâr olmayıp da mecbur bulunsaydı ne medhe lâayık görülürdü, ne de kendi o medhi kabul ederdi.

10963

حمله زندان چونکه در زندان بودند
متقی و زاهد و حق خوان شوند

«Külhaniler ve cinâyet ehli olanlar, zindana konulunca, orada müteâzeli, zâhid ve Hakkı zîrâ edici olurlar.»

10964

چونکه قدرت رفت فاسد شد عمل
هین که تا سرمایه نستاند اجل

«Fakat kudret zâil olunca, amel fâsîd olur. Aklını başına al ki ömür sermâyesini ecel almasın!»

İnsan ölünce ameli munkatır olur. Çünkü onu işlemeğe kudreti yoktur. Mâdem ki iktidâr olmayınca amel de olmuyor. O halde iyi veya kötü amellerde bulunanlarda kudret ve ihtiyar var demektir.

10965

قدرت سرمایه سودست هین
وقت قدرت را نگهدار و بین

«Senin kudretin, senin kazancına sermâyedir. Binâenaleyh, kudretli bulunduğun zamana dikkat ve sermâye ile ticâret et.»

آدمی برخاک کر منا سوار
در کف درکش زمام اختیار

«Âdem evlâdı (Kerramnâ) atma binicidir. İdrâki elinde de ihtiyar dizgini vardır.»

O dizginî hayır tarafına çekerse Allah o hayrı yaratır, şer tarafına çekerse o şerri de yaratır.

Nitekim Kur'ân'da:

مَنْ عَمِلْ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا

Yâni: «Kim iyi amel (ve hareket) ederse (bu), kendi lehine, kim de kötülük ederse bu da kendi aleyhinedir¹⁸» buyurulmuş, bu ilâhî ihbâr ile insanda bir ihtiyar bulunduğuna işâret edilmiştir.

Bahse avdet olunuyor:

10967

باز موسی داد پند اورا بمهر
که مرادت زرد خواهد کرد چه

«Mûsâ Aleyhisselâm ona tekrar öğüt verdi ki: İsteddiğin şey, senin yüzünü sarartacaktır.»

Yâni; sana ziyânı dokunacaktır.

10968

ترك این سودا بگو از حق ترس
دیو دادست برای مکر درس

«Du sevdâyı terket ve Allah'tan kork. Şeytan, seni aldatmış o, sana ders vermiş, dedi.»

Mâide Sûresinde buyurulmuştur ki:

(18) Sûrei Fussilet: 46.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنَ شَيْءٍ إِن بُدَّ لَكُمْ تَسْوَعُهُ

Yâni : «Ey iman edenler, Allah'ın affettiği şeyleri — ki eğer size açıklanırsa fenanıza gidecektir — sormayın¹⁹.»

Bu âyetin nüzûlüne sebep olmak üzere İbn-i Abbâs (Radiyallâhü an-hümâ) dan rivâyet ediliyor ki : «Bazı münâfıklar, Hazret-i Peygambere münâsebetli sözlerde ve suallerde bulunuyorlardı. Meselâ biri : «Benim devem nerede?» O biri : «Benim babam kimdir?» dedi. Hac farz olup da Resûl-i Ekrem bunu tebliğ edince ashabdan (Sürâka bin Mâlik) : Her sene mi? diye sordu. Resûl-i Ekrem sükût etti. Sual üç defâ tekrar edilince : «Evet deseydim, her sene için farz olurdu. Siz de onu ifâ edemezsiniz» buyurdu. O, münâsebetle bu âyet nâzil oldu.»

«HAYVANAT DİLİNİ ÖĞRENMEK İSTEYEN O ADAMIN KÖPEK VE TAVUK DİLLERİNİ ÖĞRENMEYE KANAAT ETMESİ. MÛSÂ ALEYHİSSELÂM'IN DA BU TALEBİ KABUL ETMESİ»

10969

گفت باری نطق سک کو بر درست
نطق مرغ خانگی کاهل پرست

«Adam dedi ki : Bâri kapıda oturan köpeğin ve kanadlı bulunan tavuğun dillerini olsun öğret.»

10970

گفت موسی هین تودانی رورسید
نطق این هر دو شود بر تو بدید

«Mûsâ Aleyhisselâm dedi ki : Haydi git, Allah'ın lutfu erişti. İkisinin dili sana beyan olunacaktır.»

(19) Sûrei Maide : 101.

10971

بامدادان از برای امتحان
ایستاد او منتظر برآستان

«Adam, sabahleyin tecrübe için, kapı eşiğinde durup bekledi.»

10972

خادمه سفره بیفشاند و فتاد
بارۀ نان بیات آثار زاد

«Hizmetçi kadın sofrayı silkince, bir parça bayat ekmek de düştü.»

10973

در ربود آترا خروس چون گرو
گفت سگ کردی برماظم رو

«O bir parça ekmeği horoz, rehin koymuş gibi hemencecik kaptı. Köpek ona dedi ki : Sen bize zulmettin.»

10974

دانه گندم توانی خورد و من
عاجزم در دانه خوردن در وطن

«Buğday dânesi de yiyebilirsin. Halbuki ben yiyemem ki... Yurdumda dâne yemekten âcizim.»

10975

گندم و جورا و باقی حبوب
میتوانی خورد و من نه ای طروب

«Ey neş'eli neş'eli öten horoz; sen buğday, arpa vesâire hubûbatı yiyebilirsin, ben yiyemem.»

10976

این لب نانی که قسم ماست آن
میربایی این قدر را از سگان

«Şu bir dilim ekmek bizim kismetimiz iken, onu da sen kapıyorsun.»

10977

بس خروشش گفت تن زن غم مخور
که خدا بدهت عوض زینت دگر

«Horoz da ona dedi ki: Merak etme, Allah sana, buna karşılık başka şeyler verir.»

10978

اسب این خواجه سقط خواهد شدن
روز فردا سیر خوزکم کن حزن

«Bu ev sahibinin atı sakatlanacaktır. Yarın doyuncaya kadar ye ve mahzun olma.»

10979

هرسگازرا عید باشد مرک اسب
روزی وافر بود بی جهد و کسب

«Atın ölümü, köpeklere bayram olacak... Çalışıp çabalamadan bir hayli rızık dökülüp kalacak.»

10980

اسب را بفروخت چون بشنید مرد
پیش سک شد آن خروشش روی زرد

«Ev sahibi, bunu işitince atı sattı. Köpeğe karşı horoz yalancı çıktığı için yüzü sarardı, mahcub oldu.»

10981

روز دیگر همچنان ناز را ربود
آن خروس و سگ بر لب می کشود

«Ertesi gün horoz yine ekmeği kaptı. Köpek de ona ağzını açıp dedi ki:»

10982

کای خروسی عشوده چند این دروغ
ظالمی و کاذبی و بی فروغ

«Ey aldatıcı horoz; bu ne kadar yalan. Hem zâlim, hem de soğuk bir yalancısın.»

10983

اسب کش گفتمی سقط گردد کجاست
کو راختر گوی محرومی ز راست

«At sakat olacak demiştin, hani? Sen, doğru söylemekten mahrum kör bir müneccimsin.»

10984

گفت اورا آن خروسی باخبر
که سقط شد اسب او جای دگر

«İşten haberdâr olan horoz ona dedi ki; At sakatlandı ammâ başka yerde.»

10985

اسب را بفروخت و جست او از زیان
آن زیان انداخت او بر دیگران

«Atı sattı ve zarardan kurtuldu. O zararı başkalarına, atı satın almış olanlara çekti.»

لیک فردا استریش کردد سقط
رسکاترا باشد آن نعمت فقط

«Yarın katırı sakatlanacak, fakat o köpeklere nimet olacaktır.»

زود استررا فروشید آن حریص
یافت از غم وزیان آن دم محیص

«Bunu duyan efendi, çabucak katırı da sattı. Dertten de, ziyandan da kurtuldu.»

روز ثالث گفت سگ با آن خروس
ای امیر کاذبان باطل و کوس

«Üçüncü gün köpek horoza dedi ki: Ey beyliği davulla dümbeleklerle ilân edilen yalancılar beyi, hani nerde vaadin?»

گفت او بفروخت استررا شتاب
گفت فردایش غلام آید مصاب

«Horoza dedi ki: Katırı alalacele sattı. Lâkin yarın kölesi ölecek.»

چون غلام او بمرد ناهیا
رسک و خواهند ریزد اقربا

«Kölesi ölünce de akrabası, yoksullara, köpeklere ekmek dağıtacaklar.»

این شنید و آن غلامشرا فروخت
رست از حسران و رخرا بفروخت

«Adam, bunu işitince köleyi de sattı. Ve ziyandan kurtulup, neş'esinden yüzü parladı.»

شکرها میکردد شادیهها که من
رستم از سه واقعه اندرزمن

«Bu esnâda üç vâkıadan kurtuldum diye şükürler etti ve sevindi.»

تازیان مرغ و سگ آموختم
دیده سوءالقضارا دوختم

«Tavuk ve köpeğin lisanlarını öğrendiğimden beri, kötü takdirlerden kendimi kurtardım, demektedir.»

روز دیگر آن سگ محروم گفت
کای خروس ژاژخا کو طاق و جفت

«Ertesi gün o mahrum köpek dedi ki: Ey herze yiyen horoz; hani söylediklerin? Ne tek, ne çift çıktı.»

«ÜÇ VÂDİNDE YALANCI ÇIKTIĞINDAN DOLAYI KÖPEĞE KARŞI
HORUZUN MAHCUB OLMASI»

10995

چند چند آخر دروغ و مکر تو
خود نبرد جز دروغ ازو کرتو

«Senin yalanın ve hilen ne vakte kadar sürecektir? Senin kümesinden yalandan başka bir şey uçmaz.»

Hadis-i Şerifte: «Horoza sövmeyin, zira o sizi namaza uyandırır.» buyurulmuştur.

10996

گفت حاشا از من و از جنس من
که برگردیم از دروغی منتحن

«Horoza dedi ki: Hâşâ... Ne ben yalan söylerim, ne benim cinsimden olan öbür horozlar. Biz yalandan yunmuş ve arınmışız!»

10997

ماخروسان چون مؤذن راست گوی
هم رقیب آفتاب و وقت جوی

«Biz horozlar, müezzinler gibi doğru söyleriz. Güneşi tâkip eder, vakti bekleriz.»

10998

باسبان آفتابیم از درون
گر کنی بالای ما طشی نگون

«Üstümüze taş kapatsan bile, gene de onun altında Güneşin bekçisiyiz, yâni; orada bile vakti biliriz.»

10999

باسبان آفتابند اولیا
در بشر واقف ز اسرار خدا

«Evliyâullah da Güneşin bekçisidir. İnsanlar arasında Allah'ın esrârına onlar vâkıftır.»

11000

س ما را حق پی بانگ نماز
داد هدیه آدمی را در جهاز

«Allah, bizi namaz vaktini bildirmek üzere Âdem oğluna hediye etmiştir.»

Yâni; namaz vakitlerini bizim ötüşümüzle insanlara bildirdi.

Hazret-i Mevlânâ bir gazelinde der ki: «Horoza seher vaktinde: Ey gâfil insan, kalk, namaz kıl, derler. Sen ki sarhoş olduğun için bilmiyorsun. Bu ihtarı ayık ve uyanık olanlar anlarlar.»

11001

گر بناهنگام سهوی مان رود
درازان او مقتل مامیشود

«Eğer ezan vaktini bildirmekte bizden bir sehiv vâki olsa o sehiv, bizim kesilmemize sebep olur.»

Nitekim, «Vakitsiz öten horozun başını keserler» diye bir darbı meşel vardır. Nedense bizde de avâm-ı halk arasında böyle bir zan vardır. Akşama yakın öten horoz uğursuz sayılır.

11002

گفت ناهنگام حی علی الفلاح
خون مارا میکند خوار و مباح

«Vakitsiz, (Hayye alessalâh) dememiz, bizim kanımızı mubah kılar.»

آنکه معصوم آمد و پاک از غلط
آن خروسی وحی جان آمد فقط

«Mâsum olan yanılmıyansa ancak vahye mazhar olan can horozudur.»

Bu can horozundan murad; Cebrâil Aleyhisselâmdır. Çünkü o, melek olmak itibâriyle mâsumdur. Emin-i vahy olması dolayısıyla de hatâdan ve sehivden pâk ve pâkizedir. Binâenaleyh bir takım kendini bilmezlerin: «Nübüvvet Hazret-i Ali'ye gönderilmişti, fakat Cebrâil yanlışlıkla Muhammed'e götürdü.» demeleri hezeyandan başka bir şey değildir. Gelelim mevzua :

11004

آن غلامش مرد پیش مشتری
شد زیان مشتری آن يك سري

«O köle müşterinin yanında öldü ve tamamıyla müşterinin ziyanına sebeb oldu.»

Hattâ üstelik, teşhiz ve tekfinini de yaptı.

11005

او گریزانید مالش را و لبك
خون خود را ریخت اندر باب نيك

«O efendi malını kaçırdı, lâkin kendi kanına girdi, bunu iyi bil...»

11006

يك زیان دفع زیانها میشدی
جسم و مال ماست جاهارا فدی

«Bir ziyana uğramak, bir çok ziyanı defedecekti. Bizim bedenlerimiz ve mallarımız, canlarımıza fedâdır.»

Yânî; canımıza gelecek belâ, cismimize, malımıza gelir, deniliyor. Nitekim, evlerde bardak, fincan gibi şeyler kırılınca : «ziyanı yok, gelecek kazayı defeder.» derler ki doğru bir sözdür. Onun için insan bir musibete uğrayınca onun daha büyük bir felâketten emân olduğunu düşünmeli ve Kazaya rızâ göstermelidir. Hazret-i Mevlânâ bunu bir misâl ile izah ediyor :

پیش شاهان در سیاست گسترى
مى دهى تومال و سر را مى خرى

«Gazaba uğradın mı, Pâdişahlara malını verip başını kurtarırısın.»

11008

اعجبى چون گشته اندر قضا
میکر زانی ز داور مال را

«Bunu bildiğin halde, Kazâya karşı, niçin acemilik ediyorsun da, malını Allah'dan kaçırmaya çalışıyorsun.»

Sadaka vermek de malını verip başını kurtarmak kabilindendir. Sadaka hakkında bir çok âyet ve hadis-i şerif vârid olmuştur. Ezcümle :

مَثَلُ

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ
سَبْعَ سَنَابِلٍ فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ

Yânî : «Mallarını Allah yolunda harcayanların hali, yedi başak bitiren, her başakta yüz tâne bulunan bir tek tohumun hâli gibidir. Allah kime dilerse ona kat kat verir²⁰.» Âyet-i Kerimesi; «Sadaka, belâyı defeder ve ömrü artırır.» Kezâ : «Sadaka, musibette yetmiş kapıyı örter.» hadisleri bu meyandadır.

Allah ve Resûlü âlem, bu (yetmiş) kelimesi çokluktan kinâyedir, tam ve muayyen bir aded değildir. Nitekim Türkçemizde de yetmiş defâ, yedi yüz kere gibi sayılar söylenir de onlarla çokluk mânâsı kasdedilir.

Muallim Nâci merhûmun :

«Yedi yüz kere yanılmak ne demek bir cüz'de
Böyle olmaz a benim hâfızım ezber dediğin.»

beytinde olduğu gibi. Binâenaleyh, sadaka vermek, yalnız yetmiş değil, daha bir çok belâ kapısını kapar demek olsa gerektir. Kezâ : «Sadaka vermek, Allah'ın gazabını teskin eder». «Sadaka, kötü ölümü, (imânsız gitmeyi) önler.» Hadisleri de gene aynı mevzuda varid olan buyruklardır.

11009

لیک فردا خواهد آن مردن یقین
گاو خواهد کشت وارث درخین

«Lâkin şimdi de yarınki gün ev sahibi ölecek; vârisi, feryad ve figan ederek, öküzü kesecektir.»

11010

صاحب خانه بخواد مرد و رفت
روز فردا نک رسیده لوت زفت

«Böylece, ev sâhibi ölüp gidecek ve sana bol bir rızık gelecek.»

11011

پاره‌های نان و لالنه طعام
درمیان کوی باید خاص و عام

«Mahallede halk da, ileri gelenler de kurban etleri ve yemeklerden yiyecekler.»

11012

گاو قربانی و نانه‌ای تنک
برسکان و سائلان ریزد سبک

«Sığır kurbanını ve yufka ekmeğini, vârisi, köpeklere ve dilencilere dökecektir.»

11013

مرك اسب و استر و مرك غلام
بدقضا گردان این مغرور خام

«Atın, katırın ve kölenin ölümleri, bu aldanmış ve ham adamın siper-i kazâsı idi.»

11014

از زیان مال و درد آن گریخت
مال افزون کرد خون خویش ریخت

«Malın ziyânından ve zarara uğramak derdinden kaçtı. Malı çoğalttı, fakat kendi kanını döktü.»

Mevlânâ bahis dolayısıyla buyuruyor ki :

11015

این ریاضتهای درویشان پیراست
کان بلای تن بقای جانهاست

«Dervişlerin riyâzetleri niçindir? Zira tenin eziyet görmesi, ruhların bekâsına sebebedir.»

11016

تا بقای خود نیابد سالکی
چون کند تن را سفیم و هالکی

«Bir sâlik, riyâzette bekâ-yı rûh bulmasa, fazla oruç tutmak, ziyâde ve yorucu ibâdetlerde bulunmak sûretiyle cesedini nasıl hasta ve helâk eder?»

11017

دست کی جنبد بایشار و عمل
تا نبند داده را جانش بدل

«Ruhu, verdiği karşılık görmese, yâhut görmüş gibi verileceğini bilmede, bir kimse elini açar da cömertlik eder ve ibâdetde bulunur mu?»

Demek ki herkes, dünyevî olsun, uhrevî olsun bir karşılık, bir mü-kâfat umarak bir şey verir.

آنکه بدهد نی امید و سودها
آن خدايست آن خدايست آن خدا

«Bir şey ümid etmeyerek ve fâide gözetmeyerek veren ancak Allah'dır, Allah'dır, Allah'dır.»

یاولی حق که خوی حق گرفت
نور گشت و تابش مطابق گرفت

«Yâhut, ivazsız, garazsız veren, Hakkın velisidir ki, İlâhî ahlâkla ahlâklanmış ve serâpâ nûr kesilmiştir.»

کو غنی است و جز او جمله فقیر
کی فقیری بی عوض گوید که گیر

«O Hakkın velisi ganîdir, ondan mâadâsı fakirdir. Bir fakir, bir şey için karşılıksız al diyebilir ve mal verebilir mi?»

تا نبیند کودکی که سبب هست
او نیاز کننده را ندهد ز دست

«Bir çocuk, elmayı görmedikçe elindeki kokmuş soğanı vermez.»

این همه بازار بهر این غرض
بردکانها شسته بر بوی عوض

«Bütün bu alışverişlerde maksat var. Dükkânlarda oturanlar, bir şey elde etmek ümidiyle oturmaktadırlar.»

صد متاع خوب عرضه میکنند
و اندرون دل عوضها می کنند

«Yüzlerce güzel metâi müşteriye gösterirler, kalblerinin içinden ise, onlara mukâbil alacakları parayı ve edecekleri kârı geçirirler.»

یک سلامی نشنوی ای مرد دین
که نگردد آخرت آن آستین

«Ey dindar kimse; dindaşından bir selâm işitmezsın ki o selâm gelip senin yakından tutmasın.»

Yâni; biri sana selâm verirse, şununla ahabab olayım ve ondan şu sûretle fayda bulayım diye verir.

بی طمع نشنیده‌ام از خاص و عام
من سلامی ای برادر والسلام

«Birâder; ben, havâsdan olsun, avâmdan olsun tamâhsız bir selâm işitmedim vesselâm.»

جز سلام حق هین آترا بجو
خاه خانه جابجا و کو بگو

«Yalnız, Tanrı selâmında bir tamah yoktur. Onu mahalle mahalle, ev ev, ara; gaflet etme!»

از دهان آدمی خوش مشام
هم پیام حق شنیدم هم سلام

«Ben, mânevî koku almış olan kimsenin ağzından hem Hakkın haberi, duyduğum, hem Hakkın selâmını.»

وین سلام باقیان ربوی آن
من می نوشم بدل خوشتر ز جان

«Bu Tanrı erlerinin selâmını da canla, gönülle kabul eder; Allah'ın selâmını onların selâmından duyarım.»

زان سلام او سلام حق شدست
کاتش اندر دودمان خود زدست

«O velî, kendi varlığını Tevhid ateşi ile yakıp yok eylediği için selâmı artık Hakkın selâmı olmuştur.»

مردم است از خور شده زنده برب
زان بود اسرار حق در دولب

«Kendi varlığından ölmüş ve Rabbi ile dirilmiştir. Onun için Hakkın esrârı onun iki dudağı arasındadır.»

مردن تن در ریاضت زند کیست
رنج این تن روح را بآید کیست

«Cesedin riyâzetle ölmesi, mânevî dîrilihtir. Bu cesedin zahmet çekmesi, rûha ebedilik verir.»

Münâsebet dolayısıyla burada biraz da (Selâm) dan bahsedelim. Tanışan insanlar karşılaştınca yekdiğerine âşinâlık ederler ve âşinâlık gösterecek bir söz söylerler. Her kavmin kendine göre âşinâlığı vardır. Arablar, İslâmdan evvel karşılaştınca «Allah ömürler versin» derlerdi. Şâyet bir hükümdâr huzûruna çıkarlarsa «Sabah-ı şerifler hayr olsun» diye hürmet gösterirlerdi. Ömür temennisi vâkıâ bir düâ idi. Fakat ömrün felâketle geçmesi de mümkün olduğundan, (Selâm) kelimesindeki selâmet mânâsını hâvî değildi. Onun için Cenâb-ı Hak müslümanlara âşinâlık mevkiinde selâm vermelerini öğretti. Nisâ sûresindeki :

وَإِذْ أَخْبِئْتُمْ بِحِجَّةٍ فَخَرَّبَهَا بِأَخْسَرْنَا أَوْ رَدُّوهُمَا

Yâni : «Bir selâm ile selâmlandığınız vakit, siz ondan daha güzeli ile selâm alın veya onu aynıyle karşılayın²¹», buyurdu. Onun için (Selâmün Aleyküm) yâni : «Selâmette olasınız» demek müslümanlıkta selâm vermek, (Aleyküm'üs-selâm) demek misliyle, (Aleyküm'üs-selâm ve rahmetullâhi ve berakâtühü) demek de daha güzeliyle karşılık vermektir. Birine selâm vermek sünnet, verilen selâmı almak da farzdır. Bir kimse Resûl-i Ekrem'e : (Esselâmü Aleyke) demiş. Hazret-i Peygamber de : (Ve Aleykes-selâm ve Rahmetühü) buyurmuş. Bir başkası : (Esselâmü Aleyke ve rahmetüh) demiş, Zât-ı Risâlet Efendimiz : (Ve Aleykesselâm verahmetullâhi ve berakâtühü) demiş. Diğer biri : (Esselâmü Aleyke ve Rahmetullâhi ve Berakâtühü) demiş. Resûlullah Hazretleri (Ve Aleyke) mukâbelesinde bulunmuş. Selâm veren : «Yâ Resûlallah, eksik söyledin. Verilen selâmı daha güzeliyle karşılayın emri nerede kaldı?» deyince, Hazret-i Peygamber : «Sen hepsini söyledin bana bir şey bırakmadın, ben de âşinâlığının hepsiyle mukâbele ettim» cevâbını vermiş.

Selâm vermek; hem muhâtabın selâmette olmasını istemek, hem de selâmette olduğunu, yâni; kendisinden ona bir zarar gelmeyeceğini haber vermek demektir. Öyle yâ, kırdâ, bayırdâ tesâdüf edilen güçlü, kuvvetli bir adamdan korkulabilir. Fakat o adam, yaklaşıp da (Selâmün Aleyküm) deyince o korku zâil olur. Bir emniyet husûle gelir.

Hazret-i Peygamber (Sallâllâhü Aleyhi Vesellem) Efendimiz, sahâbâbeden bir kaç kişiyi (İzam) cihetine göndermişti. Bunlardan (Muhallim Bin Cüsâme), (Âmir Bin El-Ahbat) nâmında birine rastladı. Âmir, İslâm âşinâlığıyla selâm verdi. Fakat vaktiyle aralarında bir münâkaşa bulunduğu cihetle Muhallim, onun selâmına ehemmiyet vermedi, attığı okla vurup öldürdü. Resûlullah Hazretleri bunu haber alınca : «Sana selâm veren bir müslümanı niçin öldürdün?» diye Muhallimi tekdir etti ve O'nun istiğfâr talebine karşı : «Allah seni afvetmesin» buyurdu. Bunun üzerine Muhallim ağladı ve hastalayıp bir hafta sonra öldü. Gömüldüğü günün ertesi günü cesedi toprağın üstünde bulundu. Ve bu hâl üç kerre tekrar etti. Sonra kabrinin üstüne ağır taşlar koydular. Aleyhissalât Efendimiz : «Yer, ondan daha kötülerini kabul etmiştir. Fakat bununla Cenâb-ı Hak size ibret gösteriyor» buyurdu. Yine Sûre-i Nisâ'daki :

(21) Sûrei Nisa : 86.

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْقَى إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا

Yâni: «Size (müslümanca) selâm verene, dünya hayatının (geçici) menfaatini arayarak: sen mü'min değilsin, demeyin²²» âyeti de bu mü-nâsebetle nâzil oldu.

11032

گوش بنهاد بد آن مرد خبیث
می‌شنود او از خروشن آن حدیث

«O habis herif kulak kabartmıştı. Horozundan öleceğine dâir sözü işitti.»

«O ŞAHSIN KENDİ ÖLÜM HABERİNİ HOROZUNDAN İŞİTİNCE
HAZRET-İ MÛSÂ ALEYHİSSELÂMA KOŞMASI»

11033

چون شنید اینها دوان و تیز و تفت
برد موسی کلیم الله رفت

«Herif bunu işitince sür'atle ve koşarak Mûsâ Kelîmullâh'ın kapısına gitti.»

11034

روی می‌مالید درخاک او زیم
که مرا فریاد رس زین ای کلیم

«Ey Kelîmullah; feryâdîma yetiş, diye korkusundan yüzünü yerlere sürdü.»

(22) Sûrei Nisa : 94.

11035

گفت رو بفروش خود را و بره
چونکه استا گشته برچه ز چه

«Hazret-i Mûsa buyurdu ki: Atı, katırı ve köleyi sattığın gibi, git kendini de sat ve kurtul. Mâdem ki bu işte usta oldun, bu sefer de gene öyle yap ve musibetten kurtul.»

11036

بر مسلمانان زیان انداز تو
کيسه و همیانهارا کن دوتو

«Haydi, sen gene müslümanları zarara sok da keseni ve dağarcığımı iki kat doldur.»

11037

من درون خشت دیدم این قضا
که در آینه عیان شد مرترا

«Sana aynada zâhir olan bu kazâyı ben evvelce kerpiçde görmüşüm.»

Yâni; vukua gelmeden müşâhade etmişim, demek istiyor.

11038

عاقل اول بیند آخر را بدل
اندر آخر بیند از دانش مقل

«Âkıl olan, bir şeyin sonunu evvelden görür. İlmi eksik olan ise, ancak, sonunda ve zuhurunda müşâhade eder.»

11039

باز زاری کرد کای نیکو خصال
مرضا بر سر من بررو مال

«Adam tekrar feryâd edip dedi ki: ey iyi ahlâklı, lûtfet; yaptıklarımı başıma kakma ve yüzüme vurma.»

از من آن آمد که بودم ناسزا
ناسزا را توده حسن الجزا

«Ben iyiliğe lâîk bir adam değilim, ancak öyle hareket edebilirdim. Sen benim liyakâtsizliğime iyi bir mukâbelede bulun, lûtfet.»

Lisânımızda bir mesel vardır. «İyiliğe iyilik, her kişi kârıdır; kemliğe iyilik er kişi kârıdır» denilir. Evet, mürüvvet, kötülüğe karşı iyilikte bulunmaktır.»

گفت تبری جست از شست ای پسر
نیست سنت کآید آن واپس سپر

«Hazret-i Mûsâ dedi ki : Oğul; ok yaydan fırladı. Okun yaya dönmesi âdet değildir.»

Yânî; Kazâ-yı İlâhiyye böyledir. Allah'ın verdiği hüküm geri dönmeyiz.

لیک درخواستم ز نیکو داوری
تاک ایمان آن زمان باخود بری

«Lâkin, Cenâb-ı Hakkın lutf ve adâletinden temennî ederim ki, ruhunun kabzı esnâsında îmanlı gidesin.»

چونکه ایمان برده باشی زنده
چونکه با ایمان روی پاینده

«Îmânını yoldaş edindin mi mânen diri demeksin. Îmân ile gidince de bâkîsin.»

هم آن دم حال برخواجه بگشت
تادلش شورید و آوردند طشت

«O esnâda adamın hâli değışti, mîdesi bulanmaya başladı. İstifrâğ edecek diye tas getirdiler.»

شورش مراکست فی هیضه طعام
قیچه سودت دارد ای بدبخت و خام

«Ey bedbaht ve ham kimse; bu, ölüm bulantısıdır, yemek hazımsızlığından değildir. Kayetmenin sana ne faydası olacaktır.»

چارکس بردند تا سوی وثاق
ساق می مالید او بر پشت ساق

«Dört kişi onu meskenine götürdüler. O ise baldırının arkasını oğuyordu.»

Hazret-i Mevlânâ dolayısıyla nasihat veriyor :

بند موسی نشنوی شوخی کنی
خویشتن بر تیغ را پولادی زنی

«Zamânın Mûsâ'sının nasihatını dinlemez, küstahlık edersin, böyle yapmakla da kendini çelikten keskin bir kılıca vurmuş olursun.»

شرم ناید تیغ را از جان تو
آن تست این ای برادر آن تو

«Kılıç, senin cânını alıverir, kesmekten hayâ etmez. Birâder, bu hâlin senin lâîkındır.»

11049

موسی آمد در مناجات آن سحر
کای خدا ایمان از و مستان مبر

«O sabah Hazret-i Mûsâ münâcaât ederek dedi ki: İlâhî onun îmânını alma!»

11050

بادشاهی کن برو بخشا که او
سہو کرد و خبره روی و غلو

«Yâ Rabbî, ona karşı büyüklüğünü göster ve günâhını afveyle. O yanıldı, budalalık etti ve tecâvüzde bulundu.»

11051

گفتمش این علم نی در خوردتست
دفع پندارید گفتم را و سست

«Ona, bu ilim senin haddin değildir dedim. Sözümü anlamadı, başından savuyorum sandı.»

11052

دست را بر اژدها آن کسی زند
که عصارا دستش اژدها کند

«Asâyî, ejderhâ yapabilen kimse elini ejderhâya sürebilir.»

11053

سرغیب آن را سزد آموختن
که ز گفتن لب تواند دوختن

«Gayb sırrını öğrenmek, söylemekten dudağını dikmeye (yâni; süku' etmeye) muktedir olabilene yaraşır.»

11054

در خور دریانشد جز مرغ آب
فهم کن والله اعلم بالصواب

«Deryâya lâîk olan su kuşudur. Bu nükteyi anla. Allah doğruyu daha iyi bilendir.»

Hakikat sırları, bir denizdir ki orada kulaç atacak olan, o deryânın kuşları bulunan evliyâ ve enbiyâ hazretleridir. Yoksa kara mahlûkâtı, yâni; avam takımı orada boy ölçemez. O, denize mensûb olmadığı halde içine girmek isteyen, hayvânât lisânına tâlib olan gibi, helâk olur.

11055

او بدویارفت مرغابی نبود
کشت غرقه دست گیرش ای ودود

«O adam, su kuşu olmadığı halde denize girdi ve gark oldu. Ey kullarımı seven Rabbim, onun destgiri ol.»

«HAK TEÂLÂ'NIN MÛSÂ ALEYHİSSELÂMIN DÜÂSINI
KABUL ETMESİ»

11056

گفت بخشیدم بد و ایمان نم
گرتو خواهی این زمان زندش کنم

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Ona îmânını bağışladım; evet yâ Mûsâ, istersen şimdi onu diriltirim.»

11057

گفت موسی این جهان مردنست
آن جهان انگیز کائنجا روشنست

«Mûsâ dedi ki: Yarabbi, bu, ölüm dünyasıdır. Sen onu aydınlık ve bâkî olan, âhiret âleminde dirilt!»

11058

این فناجا چون جهان بود نیست
باز گشت عاریت پس سود نیست

«Fânî olan bu âlem, hakîki varlık dünyâsı değildir. Binâenaleyh, onun muvakkaten hayata gelmesinde fayda yoktur.»

11059

رحمتی افشان برایشان هم کنون
در نهانخانهٔ لدینا محضرون

«Îlâhî, sen şimdi onlara, gözlerden gizli olan, (Ledeynâ muhdarûn) yurdunda rahmet saç, dedi.»

Bu boyut,

Yâsîn sûresindeki şu âyetlere işârettir :

أَلَمْ يَرَوْا كَمَا فَتَنَّا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ أَنَّهُمْ
إِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿٢٣﴾ وَإِنْ كُلُّ لَمَّا جَمِيعٌ لَدُنَّا مُحْضَرُونَ

Yâni : «Kendilerinden evvel nice nesilleri helâk ettiğimizi, bunların bir daha onlara dönmez (ümme) ler olduklarını (müşrikler) gör (ür , bi bil) mediler mi? (Onların) hepsi de, muhakkak, toptan bizim karşımıza ihzâren getirilmişlerdir (getirileceklerdir)²³.»

Hazret-i Mevlânâ kıssanın naklinden sonra hisse beyânına şurû de rek diyor ki :

11060

تا بدانی که زیان جسم و مال
سود جان باشد رهاند از وبال

«Bilmiş olasın ki cismin ve malın ziyânı, ruh için fayda olur, onu vebalden kurtarır.»

(23) Sûrei Yasin : 31-32.

İbn-i Mes'ûd (Radiyallâhü anh) dan rivâyet edilen bir Hadîs-i Şerifte buyurulmuştur ki : «Hiç bir müslümana eziyet isâbet etmez, yâhud bir diken batmaz, yâhud daha yukarısı bir belâ gelmez; ancak o belâ, ağacın yapraklarını döktüğü gibi, o kimsenin günahlarını döker.»

11061

پس ریاضت را بجان شو مشتری
چون سپردی تن بخدمت جان بری

«O halde riyâzât'a canla, başla müşteri ol. Çünkü bedenini hizmete vakfedersen, canını kurtarmış olursun.»

11062

در ریاضت آیدت بی اختیار
سربنه شکرانده ای کامیار

«Eğer riyazat sana, ihtiyarın dışında gelirse ey murâda eren kimse, secdeye kapan ve şükrâne olarak sadaka ver.»

Malum ya oruç tutmak, az yemek, aç durmak gibi hareketler, riyâzat cümlesindendir. Bunlar ihtiyârî olanlarıdır. Bir de ihtiyârî dışı olan vardır. Meselâ, insan hastalanır, iştihâsı kesilir, yemek yiyemez olur. Mevlânâ diyor ki : Böyle bir hâle uğrayınca secde-i şükrâne kapan ve sadaka ver ki, rûhunu kurtaracak olan hal, sana kendiliğinden gelmiştir.

11063

داد حق آن ریاضت شکر کن
تو نکردی او کشیدت ز امر کن

«O hastalık riyâzetini sana Cenâb-ı Hak verdi. Onu sen ihtiyâr etmedin. Allah seni (Kün) emriyle ona çekti. Binâenaleyh şükret.»

«ÇOCUĞU YAŞAMAYAN BİR KADININ CENÂB-I HAKKA TAZARRÜ ETMESİ VE: BU, SENİN RİYÂZÂTINA KARŞILIKTIR, SENİN İÇİN, MÜCÂHİTLERİN CİHÂDINA MUKÂBİLDİR, DİYE CEVAB GELMESİ»

Tirmizî, Ebû Mûsâ El-Eş'arî'den şöyle bir hadis rivâyet ediyor: «Ne-biyy-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem buyurdu ki: Bir kulun çocuğu ölünce Allah Teâlâ kabz-ı ervâha me'mûr olan meleklerle buyurur ki: Ey meleklerim; kulumun çocuğunun ruhunu kabzettiniz mi? Melekler; evet derler. Cenâb-ı Hak: Onun kalbî yemişini, hayatının semeresini aldınız mı? Melekler: evet yâ Rabbenâ derler. Allah Teâlâ: kulum ne dedi? diye sorar. Melekler: Sana hamdetti ve istircâ eyledi derler. Allah Teâlâ: Ey meleklerim; kulum için Cennette bir ev yapın ve ona Beyt'ül-hamd adını verin buyurur.»

İstircâ: «Biz, Allah'ın kullarıyız ve emrine itâatkârız. Biz, O'nun nezdine avdet edeceğiz» demektir.

Sûre-i Bakara'da:

الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ
أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ

Yâni: «Ki onlar kendilerine bir belâ geldiği zaman: Biz (Dünyâda) Allah'ın (teslim olmuş) kullarıyız ve biz (Âhirette de) ancak ona dönlücüleriz, diyenlerdir. Onlar (o teslimiyet ve istircâ gösterenler yok mu?) Rablerinden mağfiretler ve rahmet hep onların üzerindedir ve onlar doğru yola erdirenlerin tâ kendileridir²⁴» buyrulmuştur.

Tâbiîn'in büyüklerinden Saîd bin Cübeyr (rahimehüllâh) demiştir ki: «İstircâ kelimesi; ancak bu ümmete verilmiştir. Öyle olmasaydı Yâkûb Aleyhisselâm, Yûsüf Aleyhisselâmın gaybûbeti üzerine:

يَا أَيُّهَا يَاسُفُ

Yâni: «Ey Yûsüf'ün üstünde (titreyen) tasam, (gel, şimdi tam senin gelmen zamandır)²⁵» demezdi.

(24) Sûrei Bakara: 156-157.

(25) Sûrei Yûsüf: 84.

قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ

Yâni: «Biz (Dünyâda) Allah'ın (teslim olmuş) kullarıyız ve biz (Âhirette de) ancak ona dönücüleriz²⁶» âyetini okurdu.

11064

آن زنی هرسال زاییدی پسر
بیش از شش ماه نبودی عمرور

«Bir kadın vardı, her yıl bir çocuk doğururdu. Lâkin çocuk altı aydan fazla yaşamazdı.»

11065

یاسه ماه باچار مه گشتی تبار
تا که کرد آن زن که افغان ای اله

«Yâ üç ay veya dört aylık iken ölür giderdi. Nihâyet o kadın fer-yâd ü figân edip dedi ki: Yarabbî,»

11066

نه مهم بارست سه ماهم فرح
نمتم زوتر رو از قوس قزح

«Dokuz ay yük taşıyorum, üç ay seviniyorum. Bana verdiğin nimet, eleğimsağma'dan da tez geçip gidiyor!»

Eleğimsağma: Yağmurdan sonra güneş çıkınca ufkun üstünde görülen renkli yarım dâireye verilen isimdir.

Kadın diyordu ki: Eleğimsağma nasıl çabuk kayboluyorsa, çocuklarım da öylece ölüp gidiyorlar.

(26) Sûrei Bakara: 156.

پیش مردان خدا کردی نذر
زین شکایت آن زن از درد نذر

«Tanrı erlerinin huzurunda ağlayıp yalvarmakta, çocuklarının ölü-
münden şikâyet eylemekteydi.»

Onlardan himmet, yâni; gönül yardımı isterdi.

بیست فرزند ایچنین در گور رفت
آتش در جان آن افتاد تفت

«Böylece yirmi çocuk mezâra gitti. O kadının ciğerine bir yaman
ateştir düştü.»

تاشی بنمود اورا جنتی
باغی سبزی خوشی بی جنتی

«Nihâyet, bir gece rüyâsında ona yemyeşil, güzel, kusursuz, ebediyet
yurdunu, Cenneti gösterdiler.»

باغ گفتم نعمت بی کیف را
کاصل نعمتهاست و مجمع باغها

«Keyfiyete sığmıyan nimete Cennet dedim, bağ bahçe dedim. Çünkü
orası nimetlerin de aslıdır; bağ ve bahçelerin de toplandığı yerdir.»

Cüneyd-i Bağdâdî (Kuddise sirruhû) demiştir ki : «Allah'ın bir Cen-
neti vardır. Onu velileri için hazırlamıştır. Orada hûriler, köşkler, bal,
süt gibi şeyler yoktur. Belki orada Vech-i İlâhiye nazar olunur.»

Bir Hadis-i Kutsî'de de sâlih kullar için hazırlanan cennet nimetleri,
«Gözler görmedik, kulaklar işitmedik ve kimsenin hatırına gelmedik»
diye târif olunmuştur. Hazret-i Mevlânâ'nın «Nîmet-i bî-keyf», yâni:
(nasıllık kaydından âzâde) buyurması bu münâsebetledir.

ورنه این عین رأی چه جلی باغ
گفت نور غیب را یزدان چراغ

«Yoksa göz görmedik nimetler için bağ demek doğru değildir. Cenâb-ı
Hak da, gayb nuruna çerâğ tâbir etmiştir.»

﴿اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ مِثْلُ نُورِ كَمِشْكُوتٍ فِيهَا يَنْبُتُ

âyet-i kerimesine işârettir ki : «Allah, göklerin ve yerin nurudur. Onun
nurunun misali sanki içinde bir çerâğ bulunan bir hücredir²⁷.» meâlin-
dedir.

مثل نبود آن مثال آن بود
تأرد بوی آنکه او حیران بود

«Cennete bağ, gayb nuruna çerâğ denilmesi misl değil, ancak, misâl-
dir. Ve bu misâl, anlamaktan aciz olan ondan bir koku alsın diye geti-
rilir.»

Misl : Bir şeyin tıbkısı, misâl ise; ancak bir cihetten benzeri demektir.
Binâenaleyh bağ, Cennetin, çerâğ gayb nurunun tıbkısı değil, bir cihet-
ten benzeridir.

حاصل آن زن دید آرا مست شد
زان تجلی آن ضعیف از دست شد

«Hulâsa : O kadın, Cenneti görünce mest oldu ve bu, tecelli dolayı-
siyle kendinden geçti.»

دید در قصری بنشته نا خویش
آن خود دانستش آن محبوب کیش

«Bir köşkün üstünde adının yazılmış olduğunu gördü. O din ve mez-
hebi güzel kadın, orasının kendisine âid olduğunu anladı.»

بعد ازان گفتند کین نعمت وراست
کو بجا نیازی بجز صادق نخاست

«Sonra ona dediler ki: Bu nimet, fedâkârlıkta sâdık olan kimse-
nindir.»

چون تو کاهل بودی اندر التجا
آن مصیبتها عوض دادت خدا

«Sen Cenâb-ı Hak'ka ilticâ hususunda tenbeldin. Allah o musibetleri
sana karşılık olarak verdi.»

گفت یارب تا صد سال و فزون
اینچنین ده بریز از من تو خون

«Kadın dedi ki: Yâ rabbi, yüz yıl ve hattâ daha fazla bir müddet
bana böyle musibetler ver ve kanımı dök.»

Yâni; yüzlerce sene doğurayım, kanım dökülsün ve çocuklarım ölsün.

گفت از من گم شد از تو گم نشد
بی دو چشم غیب کسی مردم نشد

«Kadın dedi ki: İlâhi; çocuklarım benden kayboldu, fakat senden
kaybolmadı. Gaybı gören iki gözü bulunmayan kimse hakiki insan de-
ğildir.»

Kur'ân'da :

مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ

Yâni : «Sizin nezdinizdeki tükenir, Allah'ın indindeki ise bâkîdir²⁸»
buyuruluyor. Kezâ :

(28) Sûrei Nahl : 96.

وَالَّذِينَ آمَنُوا

وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُمْ
مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَيْءٍ كُلُّ امْرِئٍ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ ﴿٢٩﴾

Yâni : «İman edip de zürriyyetleri de îman ile kendilerine tâbi olan-
lar (yok mu?) biz onların nesillerini de kendilerine kattık. Kendilerinin
amelinden birşey de eksiltmedik. Herkes kazancı mukabilinde bir rehin-
dir²⁹» buyuruluyor.

İşte o kadın da gömdüğü çocuklarını kaybolup gitmiş sanırken Cen-
nette onları görmüş ve ind-i İlâhîde bir şeyin kaybolmadığını anlamıştı.

Hazret-i Mevlânâ, ufak tefek musibetlerin daha büyükleri için bir
nevi siper olduğunu beyân için diyor ki :

تو نکردی قصد اربینی دويد
خون افزون تازتب جانت رهيد

«Meselâ; sen kan aldırmadığın halde, burnun kanar da fazla kan gi-
derse hayatın sıtma harâretinden kurtulur.»

مغز هر میوه بهست از پوستش
پوست دان تن را و مغز آن دوستش

«Her meyvenin içi kabuğundan iyidir. Onun gibi, bedeni kabuk, o
Dost'u, sevgiliyi iç gibi bil.»

Meyvenin içini yemek için kabuğunu soymak lâzım geldiği gibi, rûhu
yükseltmek için, bedenî arzulardan soyunmak, oruç tutmak, hiç olmazsa
yemeği azaltmak lâzımdır. Şeyh Sâdî, bir kıtasında : «Mideni yemekten
boş bulundur ki dâhilinde mârifet nuru göresin. Sen burnuna kadar ye-
mekle dolu iken o mârifet nuru gelip de nerene sığar?» der.

(29) Sûrei Tur : 21.

مغز نفزی دارد آخر آدمی
یکدمی آنرا طلب گر آدمی

«İnsanda latif bir iç, bir cevher vardır ki o da Hakkın nefhetmiş olduğu ruhtur. Eğer hakikaten insan isen veya insan olmak istiyorsan o cevheri ara ve bulmaya çalış.»

«HAMZA RADİYALLAHÜ ANH'İN ZIRHSIZ HARBE GİRMESİ.»

11082

اندر آخر حمزه چون درصف زد
نی زره سرمست درغزو آمدی

«Hazret-i Hamza, ömrünün sonlarında, düşman saflarına hücum etmek için zirhsiz ve kendinden geçmiş bir halde gazâyâ gelirdi.»

11083

سینه باز و تن برهنه پیش پیش
درفگندی درصف شمشیر خویش

«Göğsü açık, vücûdu çıplak olduğu halde ileri gider, kendini kılıçlara atardı.»

11084

خلق پرسیدند کای عم رسول
ای هنر برصف شکن شاه فحول

«Halk : Ey Resûlullâhın amcası, ey saflar yaran arslan, ey erler padişahı,»

11085

نی تو لاتلقوا بایدیکم الی
تهلکه خواندی ز پیغام خدا

«Sen Allah'ın buyruğunda : (ولا تعلقوا بایدیکم الی التهلکه) (kendinizi tehlikeye atmayınız) emrini okumadın mı?»

بس چرا تو خویش را درتهلهکه
می در اندازی چنین درمهرکه

«O halde neden harb meydânında kendini böyle tehlikeye atıyorsun? diye sordular.»

Ve dediler ki :

11087

چون جوان بودی و زفت و سخت زره
تو نمی رفتی سوی صف بی زره

«Sen genç, kuvvetli ve metânetli iken düşman safına zirhsiz gitmezdin.»

11088

چون شدی پیر و ضعیف و منحنی
پرده های لالایی میزنی

«İhtiyarlayıp zayıflayınca ve belin bükülünce tedbirsiz olarak dolaşıyorsun.»

11089

لالایی وار یاتیع و سنان
می نمایی دار و گیر و امتحان

«Kılıca ve mızrağa karşı kayıtsızca harb ediyorsun.»

11090

تیغ حرمت می ندارد پیر را
کی بود تمیز تیغ و تیر را

«Kılıç, ihtiyara hürmet etmez. Kılıç ve okda insanı ayırt etmek hasası yoktur.»

زین نسق غمخوارگان بی خبر
بند می دادند اورا از غیر

«Bihaber dostlar bu sûretle, gayret ve muhabbetlerinden, ona nasihat veriyorlardı.»

«HAMZA RADİYALLAHÜ ANHİN, NİÇİN ZIRHSIZ HARBETTİĞİNE
DÂİR HALKA CEVÂBİ»

11092

گفت حمزه چونکه من بودم جوان
مړك می دیدم وداع این جهان

«Hamza cevâben dedi ki: Ben genç iken, ölümü, cihâna vedâ etme olarak görürdüm.»

11093

سوی مردن کسی برغبنت کی رود
پیش از درها برهنه کی شود

«Ölüme doğru kim istiyerek gider? Ejderhâ karşısında kim çıblak durur?»

11094

لیك از نور محمد من كنون
نیستم این شهر فانی را زبون

«Lâkin, Muhammed'in nûru sâyesinde ben, şimdi, bu fâni memlekete, (dünyâ'ya) zebûn ve bağlı değilim.»

از برون حسی لشکرگاه شاه
پرمی بینم ز نور حق سپاه

«Zâhirî hislerin ötesinde, Hakikat Şah'ının ordugâhını, Hak Nûr'u askerleriyle dolu görüyorum.»

11096

خیمه درخیمه طناب اندر طناب
شكر آنکه کرده بیدارم ز خواب

«O ordugâhta çadırlar, çadırlara geçmiş; çadır ipleri, iplere sarılmış... Beni gaflet uykusundan uyandıran Allah'a şükür ve hamd olsun.»

11097

آنکه مردن پیش چشمش تهلكه است
امر لاتلقوا بگیرد او بدست

«Ölüm, kimin nazarında tehlike ise (tehlikeye atılmayın) emri de onadır.»

Sûre-i Bakara'da :

وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ
إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَخْبِرُوا اللَّهَ بِحُبِّ الْحَسَنِ ۝

Yâni: «Allah yolunda mallarınızı harcamın. Kendinizi tehlikeye atmayın. (Daima da) iyilik edin. Allah muhakkak iyilik edenleri sever³⁰» buyurulmuştur.

Hicretin 6 ncı senesinde Hudeybiye mevkiinde Kureyşlilerle bir anlaşma yapılmıştı ve müslümanların bir sene sonra gelip Kâbe-i Mükerrremeyi ziyâret ederek Umre yapmaları da, o anlaşmanın şartlarından biri idi. Hicretin 7 nci senesi içinde Resûlullah Efendimiz Mekke'ye gidileceğini ve geçen seneki Umre'nin kazâ edileceğini haber verdi. Ashabın fa-

(30) Sûre-i Bakara : 195.

külerinden bazıları : **Bizim yol azığımız yok, zenginler de bize bir şey vermiyorlar»** dediler. Bunun üzerine bu âyet nâzil oldu. Zenginler **ihşân** ve infâka teşvik edildi. Sakınılması lâzım gelen en büyük tehlike cimri-lik idi ki mânen helâki mûcibdir. Nitekim Hadis-i Şerifte : **«Hasis kimseyi Allah'dan ve Cennetten uzaktır, Cehennem âteşine yakındır»** buyurulmuştur. Böyle olduğu halde nasılsa halk arasında yukardaki âyetin mânâsı **«Muhâtaralı yerlerde bulunmayınız»** gibi şüyû bulmuştur. Bu anlayışın doğru olmadığını Hazret-i Mevlânâ da Cenâb-ı Hamza lisânından : **«Ölü mü bir tehlike gören kimse (tehlikeye atılmayın) emrine sım sıkı sarılır»** demekle anlatıyor.

11098

وانكه مردن پیش اوشد فتح باب
سارعوا آید مراورا درخطاب

«Nazarında ölüm, Hakikat kapısının açılmasına sebep olan kimseye ise hitâb olarak (سارعوا) emri vârid olmuştur.»

Hadid sûresinde buyurulmuştur ki :

سَابِقُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ

Yâni : «Rabbinizden mağfirete ve Cennete (ulaşmak) için yarış yapıp, kazanın³¹.»

Bu, İlâhî mağfirete ve Cennet'e kavuşma hakkında bir çok söz söylenilmiş; o şey Kelime-i şehâdetdir, farzların edâsıdır, cemâatle kılınan namazda iftitâh tekbirine yetişmektir, yâhut ilk safta bulunmaktır, yâhut amelde ihlâs, yâni; riyâdan kaçınmaktır, Mekke'nin fethinden evvel hicret etmektir, Resûlullah (S.A.V.)'ın sünnetine uymaktır, tevbe ve istiğfârda bulunmaktır, yâhud düşmanla cihâd eylemektir, gibi fikirler ileriye sürülmüştür. Âyet, Uhut Gazâsı sırasında nâzil olduğu için en doğrusu, en sonraki görüş olsa gerektir. Maamâfih diğer tefsirler de âyet-i celilenin muktezâsına yabancı düşmez. O Cennete koşun ki :

عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ

Yâni : «Onun genişliği, yerle, göğün eni kadardır³².»

(31) Sûrei Hadid : 21.

(32) Sûrei Hadid : 21.

Gökler ve yer, satıl haline getirilecek olsa onların teşkil edeceği genişlik, Cennetin eni kadar olur. Boy dâima enden uzun olacağı cihetle burada Cennetin eni söylenilmiş, uzunluğundan bahsedilmemiş, tasavvuru zihinlere bırakılmıştır. İşte bu kadar geniş olan o Cennet, müttekiler için hazırlanmıştır.

11099

الصلا ای لطف بینان افرحوا
الصلا ای قهر بینان اترحوا

«Ey Allah'ın lütfunu görmüş olanlar, ferahlanın; ey İlâhî kahr'a mazhar olanlar siz de esef edin...»

11100

هرکه یوسف دید جان کردش فدا
هرکه گرکش دید برکشت از هدا

«Her kim ölümü Yûsuf gördü ise, ona canını fedâ etti; her kim ölü mü kurd gördü ise hidâyetten ayrıldı.»

11101

مړه هړيك ای پسر همرنگت اوست
پیش دشمن دشمن و بردوست دوست

«Oğul; herkesin ölümü, kendi rengindedir. Düşman olanlara düşman, dost olanlara dosttur.»

Hadis-i Şerifte : «Ölüm, Allah'a mülâki olmak, O'na kavuşmaktır.» buyurulmuştur. Kezâ : «Her kim Allah'a mülâki olmayı severse Allah da onun likâsını sever. Her kim ölümü kerih görürse Allah da onun likâsını kerih görür.» buyurulmuştur.

11102

پیش ترك آینه را خوش رنگیست
پیش زنگی آینه هم زنگیست

«Ayna, beyaz yüzlü Türkün karşısında hoş renklidir. Siyah bir zencinin önünde ise siyahtır.»

Bunun gibi ölüm de onu sevenlere nûrânî, ondan ikrah edenlere zul-
mânî görünür.

11103

آنکه میترسی ز مرگ اندر فرار
آن ز خود ترسانی ای جان هوش دار

«Ey can; ölümden korkup kaçarsın ya... Doğrusunu istersen, sen ken-
dinden korkmaktasın.»

11104

روی زشت تست فی رخسار مرگ
جان تو همچون درخت و مرگ برک

«Ölüm aynasında görüp de hoşlanmadığın, ölümün çehresi değil, se-
nin çirkin yüzündür. Senin ruhun bir ağaç, ölüm de onun yaprağı mesû-
beşlodedir ki yaprak, ağacın cinsine göre olur.»

11105

از تو روستست ارنکولست اربدست
ناخوش و خوش هر ضمیرت از خودست

«O yaprak iyi ise de, kötü ise de senden hasıl olmuştur. Nasıl ki,
hoş ve nâhoş, gönlüne gelen herşey, senden, senin varlığından gelir.»

11106

گر بخاری خسته خود کشته
ور حریر و قز دری خود رشته

«Eğer sana bir diken batmışsa o diken sen dikmişsindir. Eğer ipekli
elbise içinde isen kumaşını kendin dokumuşsundur.»

Yâni; sende kötü haller varsa kendi kazancındır, iyi haller varsa o
da gene kendi çalışmanın semeresidir.

11107

لیک نبود فعل همرنگ جزا
هیچ خدمت نیست همرنگ عطا

«Lâkin fiil cezânın aynı olmaz. Hiç bir ihsan da hizmete benzemez.»

11108

مزد منادوران نمی ماند بکار
کان عرض وین جوهرست و پایدار

«Amelenin ücreti gördüğü işe benzemez. Çünkü iş arazdır, ücret ise
cevherdir ve pâyidârdır.»

11109

آن همه سختی و زورست و عرق
وین همه سیمست و زرست و طبق

«İş temâmiyle güçlüktür, kuvvet sarfıdır ve terdir. Ücret ise gümüş-
tür, altındır, tabaklar içinde verilen ihsandır.»

Hazret-i Mevlânâ cürm ile cezânın aynı şey olmadığını beyan ediyor
ve buna dâir bir kaç misâl getiriyor.

Maksad : Maddî bir fi'lin cezâsının mânevî olduğunu anlatmaktır.

Meselâ :

11110

گر تر آید ز جایی تهمتی
کرد مظلومت دعا در محنتی

«Sana bir yerden bir töhmet gelse, bilmiş ol ki, zulmetmiş olduğun
bir kimse uğradığı mihnet içinde sana bedduâ etmiştir.»

11111

توهمی گوئی که من آزادام
بر کسی من نهتمی نهادهام

«Sen dersin ki, ben bir şey yapmadım, kimse hakkında bir töhmette
bulunmadım.»

تو کسای کرده شکل دگر
دانه کشتی دانه کی ماند ثمر

«Sen başka bir şekilde günaha girmiş ve tohum ekmiştin. Tohum, meyveye benzer mi?»

او زنا کرد و جزا صد چوب بود
گوید او من کی زدم کسر آ بعد

«Zinâ eden kimsenin cezâsı yüz değnek vurulmaktır. O bu cezâyı mahkûm olunca : ben ne vakit bir kimseye değnekle vurdum? der.»

Cenâb-ı Hak :

وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ

Yâni : «Kötülüklerin açığına da, gizlisine de yaklaşmayın!³³» buyurmuştur ki (yaklaşmayın) demek : «Kötülüğü yapmak şöyle dursun, yanına bile sokulmayın» demektir.

Binâenaleyh, Allah'ın bu men edişi hilâfına, fuhuş irtikâb ile zinâ eyleyen kimseye şer'an cezâ verilir.

Zânî ve zâniye, ya bekâr olur, yâhud evli olurlar. Bekâr iseler alenî olarak kendilerine yüz değnek vurulur. Evli iseler recmolunurlar. Yâni; göğüslerine kadar toprağa gömülüp taşlanmak suretiyle öldürülürler. Vâkıa iki ceza arasında, yâni; yüz değnek vurmakla, taşlayıp öldürmek arasında dehşetli fark vardır. Fakat irtikâb edilen cinâyetler de şenâat itibariyle o kadar farklıdır.

Evli bulunan erkek ve kadın, zevciyyet hakkına tecâvüz etmiş, başkasının belki hayatından daha kıymetli bulunan ırzını, namusunu pâymal etmiş, doğacak piçi, babası olmayan bir kimseye evlâd ve vâris yapmakla onun servetini de çalmış olur.

Asr-ı sâadette bir kadınla bir erkek recmedilmiş, Hazret-i Ömer, oğlu Abdullah'a hadd-ı zinâ vurdurmuş, Kûfe vâlisi (Muğire bin Şu'be) nin zinâ ettiği haber verilmesi üzerine valî, şahidlerle birlikte Medine'ye celbedilmiş, yapılan muhâkemede şahidlerden Ziyâd bin Ebîh'in kaçamaklı

(33) Sûrei En'am : 151.

beyânatta bulunması üzerine, Muğire recmedilmekten kurtulmuş, diğer üç şahide iftirâ cezâsı olarak seksener değnek vurulmuştur.

Sûre-i Nûr'da :

الرَّائِيَّةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةً
جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ
وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٣٤﴾

Yâni : «Zinâ eden kadınla, zinâ eden erkekten herbirine yüzer değnek vurun. Eğer Allah'a ve Âhiret gününe inanıyorsanız bunlara, Allah'ın dîni (nî tatbik) hususunda, acıyacağınız tutmasın. Mü'minlerden bir zümre de bunların azâbına (bu cezâlarına) şahid olsun³⁴.» buyurulmuştur.

Daha fazlası için fıkıh kitaplarına mürâcaat edilmelidir.

Hazret-i Mevlânâ bir iki misâl daha veriyor :

نی جز ای آن زنا بود این بلا
چوب کی ماند زنارا در خلا

«Bu yüz değneğin belâsı, o zinânın cezâsı değil midir? Fakat gizli yapılan zinâyı değnek nasıl benzer?»

مارکی ماند عصارا ای کلیم
دردکی ماند دوارا ای حکیم

«Ey Kelîm; yılan asâyâ nasıl benzer? Ey hekim; derd devâyâ benzer mi?»

(34) Sûrei Nur : 2.

تو بجای آن عصا آب منی
چون بیفگندی شد او شخصی سنی

«Sen de o asâ yerine menini nasıl döktün de o menî, güzelim bir şahıs oldu?»

یار شد یامار شد آن آب تو
زان عصا چونست این اعجاب تو

«Senin o suyundan doğacak çocuk büyür, sana ya yâr yâhud yılan olur. Buna inanıyorsun da asâ-yı Mûsâ'nın ejderhâ olmasına neden taac cüb ediyorsun?»

هیچ ماند آب آن فرزندرا
هیچ ماند نیشکر مرقدرا

«O su, doğan çocuğa; şeker kamışı, ondan çıkarılan şekere hiç benzer mi?»

چون سجودی، یار کوعی مهدکشت
شد سجود او دران عالم بهشت

«Bir müslüman secde yâhud rükû edince onun secdesi ve rükûu, Âhi-ret âleminde Cennet olur.»

چونکه پرید از دهانت حمد حق
مرغ جنت ساختش رب الفلق

«Senin ağzından Allah'ın hamdi zuhur edince, Cenâb-ı Hak, o hamdi Cennette bir kuş yapar.»

حمد و تسبیحست نماند مرغ را
گرچه لطفه مرغ بادست و هوا

«Kuşun nutfesi hevâdan ibâret olmakla beraber, senin hamdin ve tesbihin kuşa benzemez.»

چون زدست رست ایثار و زکات
گشت این دست آن طرف نخل و نبات

«Senin elinden sadaka ve zekât verilince o sadaka, o zekât, Cennette bağ ve bahçe olacaktır.»

آب صبرت آب جوی خلد شد
جوی شیر خلد مهرتست و وود

«Senin sabır suyun, Cennetteki nehirler.. Cennetteki süt ırmağı da yine senin Allah'a olan aşk ve muhabbetindir.»

دوق طاعت گشت جوی انگین
مستی و شوق تو جوی خمرین

«İbâdetten aldığın zevk bal ırmağı, senin mest ve şevkin de şarab ırmağıdır.»

Bu nehirler Süre-i Muhammed Aleyhisselâm'da :

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ فِيهَا
 أَنْهَارٌ مِنْ مَاءٍ غَيْرِ آسِنٍ وَأَنْهَارٌ مِنْ لَبَنٍ لَمْ يَتَغَيَّرَ طَعْمُهُ وَأَنْهَارٌ مِنْ خَمْرٍ
 لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ وَأَنْهَارٌ مِنْ عَسَلٍ مُصَفًّى وَلَهُمْ فِيهَا مِنْ كُلِ الثَّمَرَاتِ
 وَمَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ

Yâni : «(Şirkten) sakınanlara va'd olunan Cennet'in sıfatı (şudur) :
 İçinde rengi, kokusu, hiç bir vasfı-bozulmayan sudan ırmaklar, tadına ha-
 lel gelmiyen süttен ırmaklar, içenlere lezzet veren şarabdan ırmaklar,
 süzme baldan ırmaklar vardır. Orada meyvelerin her (çeşidi) onlarındır.
 (Üstelik) Rablerinden de mağfiret vardır³⁵.» âyetleriyle beyân buyurul-
 muştur.

Hazret-i Mevlânâ devam ediyor :

11125

این سببها آن اثرهارا نمائد
 کسی نداند چویش جای آن نشاند

«Bu sebebler Dünyâ'da iken nasıl senin fermânın ve irâden altında
 ise, Cennetteki dört nehir de senin irâdene tâbî olacaktır.»

11126

چون منی تو که در فرمان تست
 نسل آن در امر تو آیند جست

«Menin, akması ve durması bakımından nasıl sana tâbî ise, ondan
 vücûde gelecek nesiller de derhal senin emrine tâbî olurlar.»

(35) Sûrei Muhammed : 15.

11127

می رود بر امر تو فرزند تو
 که منم جزمت که کردی اش گرو

«Senin oğlun : Ben senin emânet bıraktığın bir cüz'ünüm, diyerek se-
 nin emrinle hareket eder.»

11128

آن صفت در امر تو بود این جهان
 هم در امرتست آن جواهر روان

«Dünyadaki güzel sıfatlar senin emrinde olduğu gibi, Cennetteki ne-
 hirler de senin emrindedir.»

11129

آن درختان مر ترا فرمان برند
 کان درختان از صفات بابرند

«Cennetteki ağaçlar da sana mutî ve bağlıdır. Çünkü o ağaçlar senin
 sıfatlarından ve ahlâkından yeşerdi ve meyve verdi.»

Yâni; senin Dünyâ'daki güzel ahlâkın Cennet ağaçlarının meyvesi
 olarak zuhûr edecektir.

11130

چون بامرست اینجا این صفات
 پس در امرتست آنجا آن جزات

«Bu güzel sıfatlar Dünyâ'da senin elinde olduğu için, onların Ukbâ-
 daki mükâfâtı da senin elinde demektir.»

Fakat :

11131

چون زدستت زخم بر مظلوم رست
 آن درختی گشت از و زقوم رست

«Elinden bir mazlûma zulüm erişince, o zulüm, Cehennemde bir ağaç
 olur ve ondan zakkûm meyvesi husûle gelir.»

(Zakkûm) un Cehennemdeki bir ağacın meyvesi olduğu Sûre-i Duhan'da şöyle târif ediliyor :

إِنَّ شَجَرَتَ الزَّقُّومِ ۖ صَعَامُ الْإِثْمِ ۖ كَالْمُهْلِ يَغْلِي
فِي الْبُطُونِ ۖ كَغَلِّ الْحَمِيمِ ۖ

Yâni : «Şüphesiz o zakkum ağacı, günâha düşkün olanın yemeğidir. (O), sıcak suyun kaynadığı gibi karınlar içinde kaynayacak erimiş ma'den (ler) gibidir³⁶.» buyruluyor.

11132

چون ز خشم آتش تو درد لها زدی
مایه نار جهنم آمدی

«Sen hiddetlenip de başkalarının kalbini kıracak ve yakacak olursan, Cehennem âtesinin mayası olmuş olursun.»

11133

آتش اینجا چو آدم سوز بود
آنچه از وی زاد مرد افروز بود

«Hiddet ve gazab ateşin burada insanı yaktığı için, ondan doğan Cehennem ateşi de, orada gene insanı — yâni; seni — yakacaktır.»

11134

آتش تو قصد مردم میکند
نار کز وی زاد بر مردم زند

«Senin o gazab ateşin insanlara kasdeylediğinden, ondan parlayan Cehennem âteşi de gene insana — yâni; sana — saldıracaktır.»

(36) Sûrei Duhan : 43-46.

11135

آن سخنهاى جومار و کژدمت
مار و کژدم گشت و میکرد دمت

«Dünyada yılan ve akreb gibi insan sokan sözlerin, orada yılan ve akreb olup senin kuyruğundan yakalayacak, yâhud nefesini kesecektir.»

11136

اولیارا داشتی در انتظار
انتظار رستخیزت گشت یار

«Evliyâullâhın dâvetine icâbeti geciktirdiğin ve onları beklettiğin için, Kıyamette de beklemek sana yâr olacaktır.»

11137

وعدۀ فردا و یسی فردای تو
انتظار حشرت آمد وای تو

«Seni Hak yoluna çağırان velilere yarın yâhud o birgün diye vâdedişlerin senin için Mahşerdeki bekleyiş olacak. O vakit vâi senin hâline!»

11138

منتظر مانى دران روز دراز
در حساب آفتاب جانگداز

«Mahşerin o uzun gününde ve can eriten güneşi altında hesâba mün-tazir olarak bekleyeceksin.»

(Eyyâm-ı İlâhiye) denilen günlerin birinin, bizim hesaba göre bin sene olduğu Sûre-i Secde'deki :

فِي يَوْمٍ كَانَتْ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ يَمَّا تَعْدُونَ ۖ

Yâni : «Sonra (o iş) sizin sayageldiğinizce bin sene miktarında olan (mesâfeye) bir günde yine O'na yükselir³⁷.» Âyet-i Kerîmesinde beyan

(37) Sûrei Secde : 5.

buyurulmuştur. Bu hesaba göre Kıyamet gününün ve oradaki hesâba .n-
tizârın bin sene süreceği anlaşılmaktadır. O bekleme sırasında halkın ter-
lemesinden âdeta dalgalar hâsıl olacağı, kafataslarının içinde beyinlerin
kaynayacağı hadislerde bildirilmiştir.

11139

کاسه‌آرا منتظر میداشتی
تخم فرداره روم میکاشتی

«Çünkü sen semâyı bekletiyor, yarın tevbe eder, yola gelirim tohu-
munu ekiyorsun.»

Denilmiştir ki, insanın gökde iki kapısı vardır. Birinden rızkı iner,
birinden sâlih ameli çıkar. Binâenaleyh semâdakiler, her insanın amel-i
sâlihinin çıkmasını bekler. Sen ise amel-i sâlihde bulunmadığın için ehl-i
semâyı intizarda bıraktın.

11140

خشم تو تخم سعیر دوزخست
هین بکش این دوزخ را کین فحست

«Senin gazabın, Cehennem âtesinin tohumudur, mayasıdır. Aklını ba-
şına al da, o gazab ateşini söndür. Çünkü o senin için bir fâk ve tuzaktır.»

11141

کشتن این نار نبود جز بنور
نورك اطفاء نارنا نحن الشکور

«Bu gazab ateşinin söndürülmesi, din nûrundan başka bir şeyle müm-
kün değildir. Cehennem: Ey mü'min! Senin nûrun, bizim ateşimizi sön-
düldü. Maamâfih biz sana karşı müteşekkirimiz, diyecektir.»

Bu beyit: «Kıyâmette Cehennem: Ey mü'min geç. Senin nûrun, bi-
zim ateşimizi söndürüyor, diyecektir» Hadîsine işârettir.

11142

کز تو بی نوری کوی حامی هست
آتش زنده‌ست و درخاست

«Eğer sen din nûrundan hâli olduğun halde hilm elde edebilmişsen,
bilmis ol ki, gazab ateşin sönmemiş, lâkin külle örtülmüştür.»

11143

آن تکلف باشد و روپوش هین
نار را نکشد بغیر نور دین

«Din nûru olmayınca gösterilen hilm, tekellüftür ve perdedir. Ateş
din nûrundan başka bir şey söndürmez.»

11144

تا بنی نور دین ایمن مباش
کاتش پنهان شود یک روز فاش

«Din nûrunu kendinde görmeyince emin olma. Çünkü gizlenmiş olan
gazab ateşi bir gün parlar ve meydâna çıkar.»

11145

نور آبی دان و هم بر آب چفس
چونکه داری آب از آتش مترس

«Nûru, su gibi bil de suya yapış. Suyu sâhib olunca da ateşten
korkma.»

11146

آب آتشی کشد کاتش بخو
می بسوزد نسل فرزندان او

«Su ateşi söndürür, ateş de tabiatı icabı suyun neslini ve evlâdını
— yâni; su ile yetişen bitkileri ve ağaçları — yakar.»

Din nûru su, insan tabiatındaki hiddet, gazab, kin gibi kötü huylar
da ateş misâlidir. Ateş, bitkileri nasıl yakarsa, o kötü huylar da insanı

Cehenneme sevk eder ve yanmasına sebep olur. Su da ateşi nasıl söndürse, dinin nûru, yâni; dîni hükümlere göre yapılan hâlisâne ibâdet de o kötü huyları söndürür.

11147

سوی آن مرغابیان رو روز چند

تا ترا در آب حیوانی کشند

«Mânevî âb-ı hayat deryâsının kuşu olan evliyâullah'ın yanına bir kaç gün olsun git ki, seni de bulundukları âb-ı hayat deryâsına çeksinler.»

Lâkin su kuşu ile karakuş olanları, yâni; hakiki veliler ile mukallid bulunanları ayırd et. Zîrâ :

11148

مرغ آبی مرغ خاکی هم تنند

لیک ضداند آب و روغنند

«Su kuşlariyle, karada yaşayan kuşlar, dış görünüşleriyle birbirine benzerler. Lâkin ruhları itibariyle su ve yağ gibi birbirlerine zıddırlar.»

11149

هریکی مر اصل خود را نداند

احتیاطی کن مماندهاند

«Her biri kendi aslına — yâni; su kuşu suya, kara kuşu toprağa — kuldur ve bağlıdır. Ey sâlik; onlara karşı ihtiyatlı bulun. Zîra, sûret itibariyle yekdiğerlerine benzerler.»

11150

همچنانکه وسوسه و وحی الست

هر دو معقولند لیکن فرق هست

«Nitekim vesvese ile Elest deminin vahyi... Her ikisi de duyguyla değil, akılla anlaşılır; fakat aralarında fark var...»

Ibn-i Mes'ûd (Radiyallâhü Anh) in rivâyet ettiği bir Hadîs-i Şerifte : «Adem oğluna şeytanın vesvese vermesi, meleğin de ilhâm etmesi vardır.

şeytanın verdiği vesvese, ser ile korkutmak ve Hak'kı tekzib ettirmektir. Meleğin ilhamı da hayrı ihtâr eylemek ve Hak'kı tasdik ettirmektir. Bunu, yâni; meleğin ilhamını hissedenden, onun Allah tarafından olduğunu bilsin ve Allah'a hamdetsin. Obirini, yâni; şeytanın vesvesesini duyan da (Eûzü billâhi min'eş-şeytân'ir-racim) diyerek şeytandan Allah'a sığınsın. Bundan sonra Resûl-i Ekrem (Sallallâhü Aleyhi ve Sellem) (الشيطان يصدك الفقر) «Ayetini okudu.» buyurulmuştur.

Taraf-ı Risâletten okunan Âyet-i Kerîmenin tamâmı Sûre-i Bakara'da şöyledir :

الشيطان يصدك الفقر ويأمركم بالفسق

والله يصدكم مغفرة منه وفضلاً والله واسع عليم (38)

Yâni : «Şeytan sizi fakir olacaksınız diye korkutur. Size cimriliği emreder. Allah ise (nafaka hususunda) size kendisinden bir yarlıgama ve bir bolluk vâdediyor. Allah (ihsanı) geniş olan, (her şeyi) hakkıyla bilendir».

11151

هر دو دلالان بازار ضمیر

رخه‌ارا می‌ستانید ای امیر

«Şeytanın vesvesesiyle melek ilhâmının ikisi de gönül pazarının dallarıdır, her ikisi de kendi metâlarını medhederler.»

11152

گر تو صراف دلی فکرت شناسی

فرق کن سرد و فکرت چون نجاشی

«Eğer sen gönül sarrafı isen fikrine geleni anla. İki fikrin hangisi şeytânî, hangisi melekî olduğunu bir esirci gibi ayırt et.»

Bu iki hâtırayı fark için şöyle bir misal getirelim :

(38) Sûrei Bakara : 268.

Bir kış sabahı, okunan ezan sesiyle uyanmışız. Hava soğuk, yerdeki karın beyazlığı pencereden aksediyor. O esnâda içimizden bir ses «kalk abdest al, namazını kıl» diyor. Başka bir ses de : «Sakin ha, bu soğukta sıcak yatağından kalkarsan hasta olursun. Daha vakit varken biraz daha uyu. Namazını sonra kazâ edersin» tavsiyesinde bulunuyor. İşte bunlardan birincisi : melek ilhâmı, ikincisi : şeytan vesvesesidir.

11153

ورندانی این دو فکرت از گمان
لاخلافه گوی و مشتاق و مران

«Eğer şüpheye düşer de bu iki fikri ayırt edemezsen : (Aldatmaca yok) de; icrâsında acele edip ileri gitme.»

Hazret-i Mevlânâ bu mevzu ile ilgili bir Hadis'in meâlini şu suretle naklediyor :

11154

این یکی یاری پیمبرا بگفت
که منم در بیعها باغین جفت

«Ashâbdan birisi Resûlullah Hazretlerine aedi ki : Ben alış verişlerde dâimâ aldanyorum.»

11155

مکر هر کسی که فروشد یاخرد
همچو سحرست و زراهم می برد

«Satan yâhud alan herkesin mekri, sihir gibi beni yoldan çıkarıyor — yâni; aldatıyor —.»

11156

گفت در بیعی که ترسی از غرار
شرط کن سه روز خودرا اختیار

«Resûlullah buyurdu ki : Bir alış veya satışta aldanmaktan korkuyorsan, kendine üç gün muhayyerliği şart kıl.»

11157

که تائی هست از رحمان یفین
هست تعجیل ز شیطان لعین

«Yakînen bil ki bir işte teennî ile davranıp, acele etmemek Rahmân'dandır. Senin acele edişin ise mel'ûn şeytandandır.»

Bir kimse Resûl-i Ekrem (S.A.S.) e : «Bana bir tavsiyede bulun» dedi mi Zât-ı Risâlet de : «Bir işte tedbirli bulun. Sonunda hayır görürsen o işi yap, sonundan korkarsan o işi yapma.» buyurmuş ve insan için her hususta teennî ile hareketin lüzumlu olduğunu anlatmıştır.

11158

پیش سگ چون لقمه نان افگنی
بوکند وانگه خورد ای معتنی

«Ey dikkat ve itinâ eden kimse; köpeğin önüne bir lokma ekmek atacak olursan, evvelâ koklar, ondan sonra yer.»

11159

او بینی بوکند ما باخرد
هم بوییش بعقل منتقد

«Köpek burnu ile koklar, biz de herşeyi inceleyen aklımızla koklarız.»

11160

با تائی گشت موجود از خدا
تابش روز این زمین و چرخها

«Bu arz ve semâlar, Cenâb-ı Haktan, teennî ile altı günde vücûde geldi.»

Nitekim Kur'ân'da :

هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ
عَلَى الْعَرْشِ

Yâni: «Cenâb-ı Hak öyle bir Kâdir-i Mutlakdır ki: Gökleri ve yeri altı gün içinde yarattı ve sonra Arş'a istiva eyledi³⁹» buyurulmuştur. Eyyâm-ı İlâhiyyeden her birinin bizim hesabla biner sene olduğu yine Kur'ân'da bildirilmiştir. Bu hesâba göre hilkat altı bin senede tamam olmuştur.

11161

ورنه قدر بود اوکن فیکون
صد زمین و چرخ آوردی برون

«Yoksa O, yüzlerce arz ve semâyı bir anda vücûda getirmeye kaadirdi. Bir şey için (Kün) yâni: «ol» demekle o şey derhâl mevcut olurdu.»

Sûre-ı Yâsin'deki:

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٥٠﴾

Yâni: «Onun emri, bir şey'i dilediği zaman, ona ancak «ol» demesinden ibârettir. O da oluverir⁴⁰» Âyet-i Kerimesine işârettir.

11162

آدمی را اندک اندک آن هم
تا چهل سالش کند مرد تمام

«O Yüce Allah, insanı, yavaş yavaş tam kırk senede kemâl sahibi eder.»

(39) Sûrei Hadid: 4.

(40) Sûrei Yasin: 82.

11163

گرچه قادر بود اندر يك نفس
از عدم پُران کند پناه کس

«Yoksa Allah, bir nefesde, elli kişiyi yoktan var etmeye kaadirdir.»

11164

عیسی قادر بود کو از يك دعا
بی توقف واجهاند مرده را

«Hazret-i İsa bir duâ ile ölüyü gecikmeksizin diriltmeye muktedir idi.»

11165

خالق عیسی نبوتانده که او
بی توقف مردهم آرد توبتو

«İsâ'yı yaratan Allah, insanları bir anda yaratmaya kâdir mi değil? İsa'ya nazaran kudreti kat kat üstün mü değil?»

11166

این تائی از پی تعلم تست
که طلب آهسته باید بی شکست

«Hakkın bu teennisi, dilediğin bir şeyi yavaş, fakat devamlı ve sağlam bir şekilde yapmayı sana öğretmek içindir.»

11167

جویکی کوچک که دائم می رود
نه نجس گردد، نه کننده میشود

«Dâimâ akan bir derecik, ne pislik kabul eder, ne de suyu kokar.»

زین تائی آید اقبال سرور
این تائی بیضه و دولت طیور

«Bu teennî ile insan saadet ve devlet'e erişir. Bu teennî yumurtadır, devlet de kuşlar gibidir.»

مرغ که مانده بیضه ای عنید
گرچه از بیضه همی آید بدید

«Fiillerin cezalara benzemediği gibi; kuş da, yumurtadan çıkmakla beraber yumurtaya benzemez.»

باش تا اجزای تو چون بیضه‌ها
مرغها ز ایند اندر آنها

«Sen de sabret ki, eczâ-yı vücûdun, yumurtalar gibi sonunda kuş çıkarsınlar.»

Ecza-yı vücudun yumurta gibi kuş çıkarması, âzânın işlemiş oldukları amellerin :

يَوْمَ تَبْلُ السَّرَّاءُ

Yâni : «O günde ki (bütün) sırlar yoklanıp meydana çıkarılacaktır⁽⁴¹⁾.» Âyet-i Kerimesi gereğince âleniyete çıkmasıdır. Orada herkesin fiili meydana çıkacak; lâkin o fiiller, Dünya'da iken görünüşüyle yekdiğerine benzediği halde cezası dolayısıyla birbirine benzemeyecektir. Meselâ fiil itibariyle herkesin namazı birbirine benzer. Fakat hâlis, muhlis bir mü'minin namaziyle, mürâyî ve münâfık birinin namazı, mükâfât ve mücâzât itibariyle ayrı ayrı olur. Hazret-i Mevlânâ bunu anlatmak için buyuruyor ki :

(41) Sûrei Tarık : 9.

بیضه مار ارچه ماند در شبه
بیضه کینجاشه را دورستره

«Yılanın yumurtası, serçe yumurtasına benzerse de aralarında uzak mesâfe vardır.»

Çünkü yılan yumurtasından yılan yavrusu, serçe yumurtasından serçe yavrusu çıkar.

دانه آبی بدانه سیب نیز
گرچه ماند فرقه‌آدان ای عنیز

«Ayva dânesi de elma dânesine benzer, benzer ama, azizim aralarındaki farkı bil.»

برکها همرنک باشد در نظر
میوه‌ها هریک بود نوعی دگر

«Ağaç yaprakları da bakılınca bir renktedir. Fakat yemişleri ayrı ayrıdır.»

برکهای جسمها مانند‌اند
لینک هرجائی بریبی زنده‌اند

«Beden yaprakları da birbirine benzer. Lâkin onların yemişi demek olan ruhlar ayrı yaşarlar.»

خلق در بازار یکسان می‌روند
آن یکی در ذوق و دیگر دردمند

«Halk, çarşıya, pazara hep bir gibi gider. Fakat kimi zevkli, kimi de dldir.»

همچنان در مرگ یکسان میرویم
نیم درخشان و نیمی خسرویم

«Onun gibi, ölüme de aynı görünüşte gideriz. Fakat yarımız husrân ve zarar içinde, yarımız da Hüsrev ve Şâh olarak gideriz.»

«BİLÂL RADİYALLÂHÜ ANH'İN SEVİNEREK ÖLMESİ»

Ehl-i îmân, hususiyle ashâb-ı kirâm arasında Hazret-i Bilâl kadar yâd edilen ve rûhuna fâtihalar gönderilen bir zât yoktur. Her câmide, her mescidde, her namaz başlangıcında hürmetle adı anılır ve rûhuna fâtiha gönderilir. Fâkat bu şerefi, o mübârek ve mücâhid zât pek kolay kolay bulnamıştır. Kendisi habeshî bir köle olup Kureyş'in ileri gelenlerinden Ümeyye Bin Halef'in esâretinde bulunuyordu ve ilk müslümanlar sırasın-da imâna gelmişti. Efendisi olacak herif müslüman olmasından dolayı Cenâb-ı Bilâl'e türlü türlü işkenceler yapardı. Öğle vakti güneşten kız-mış taşlar üstüne yatırır, yine göğsüne kızgın taşlar yığar, bazan elini ayağını bağladıktan sonra boynuna ip takar ve yollarda sürütürdü. Haz-ret-i Bilâl o eziyetlere tehammül eder (Ehad, Ehad) diyerek Allah'ı zik-reylerdi.

Sonra Hazret-i Ebû Bekir O'nu satın aldı ve âzâd etti. O da hayatını Cenâb-ı Peygamberin hizmetine tahsis etti. İrtihâl-i Nebeviye kadar o şereften ayrılmadı.

Sesi güzel ve gür olduğu için ilk ezânı O okumuş ve Hazret-i Pey-gamber zamânında her gün beş vakit ezan okuyup Medine ufuklarını çınlatmıştı. Sabah ezânında söylenilen (Essalâtü hayrunminen nevm) yâni : «**Namaz uykudan hayırlıdır.**» cümlesi Hazret-i Bilâl'in bir sözüdür. Bir sabah ezan okuduktan sonra Hücre-i Saâdete gelmiş «**Namaz vakti**» diye seslenmişti. Aleyhissalât Efendimizin istirahat buyurmakta olduğu söylenilmesi üzerine (Essalâtü hayrunminennevm) demiş, Resûlullah Hazretleri işitip, bu sözün sabah ezânına ilâve edilmesini emir buyu-muştu.

İrtihâl-i Nebeviden sonra Hazret-i Bilâl, sevgili peygamberinin fırâ-kına dayanamadığı için Sûriye taraflarına giderek cihadla meşgul olma-ı istemiş, rivâyete göre, Hazret-i Sıddık'ın ricâsı üzerine O'nun zamanında da ezân okumaya devam etmiş, Hz. Ömer devrinde Şam'a çekilmiş, hic-retin 20. senesinde orada vefât eylemiştir.

Hazret-i Bilâl'in mânevî büyüklüğünü şundan anlamalı ki Sallâllâhü Aleyhi ve Sellem efendimiz : «**Cennete girdim, orada Bilâl'in ayak sesini duydum.**» buyurduğu gibi Cenâb-ı Fâruk gibi bir Seyyid-i Kureyşî, O Ha-beşî kul için (Seyyidinâ) yâni : «Efendimiz» tâbirini kullanmış ve : «Ebû Bekir Efendimiz, Bilâl Efendimizi âzâd eylemiştir» demiştir. (Radiyallâhü anhüm.)

11177

چون بلال از ضعف شد همچون هلال
رنگ مرگ افتاد بر روی بلال

«Hazret-i Bilâl, zayıflıktan hilâl gibi olmuş, yüzüne ölüm rengi ak-setmişti.»

11178

جفت او دیدش بگفتا و احرب
بس بلالش گفت نی نی و اطرب

«Zevcesi, O'nu böyle görünce : eyvâhlar olsun! dedi. Bilâl ise : Ha-yır... Hayır... Ne hoş! Ne güzel! cevabını verdi.»

Ve ilâve etti ki :

11179

تا کنون اندر حرب بودم ز زیست
تو چه دانی مرگ چون عیشت و چیت

«Ben şimdiye kadar yaşamaktan esef ve keder içinde idim. Sen ölü-mün nasıl bir yaşayış ve ne olduğunu ne bilirsin?»

11180

این همی گفت و رخس و رعین گفت
ز کسی و کبرک و لاله می شکفت

«Hazret-i Bilâl böyle diyor ve söylüyorken de yüzünde nergis, gül yaprağı ve lâle açılıyor — yâni; vech-i mübâreki gittikçe nurlanıyordu —»

تابرو و چشم برانوار او
می گواهی داد بر گفتار او

«Yüzünün parlaklığı ve nurlu gözleri, söylediklerinin doğru olduğuna şâhâdet ediyordu.»

هرسیه دل می سیه دیدی ورا
مردم دیده سیاه آمد چرا

«Kalbi kara olanlar, O'nu siyah, yâni; habeshî görüyorlardı. Fakat göz bebeği neden siyah oldu?»

Hazret-i Bilâl, Habeşî olduğu için basîret gözü ile bakmayanlar onu siyah görüyorlardı. Fakat O'nun siyahlığı, göz bebeğinin karalığı gibi idi. O karalıktaki nasıl bir görüş nûru varsa, Hazret-i Bilâl'in siyahlığında da envâr-ı İlâhiye parlıyordu.

مردم نادیده باشد رو سیاه
مردم دیده بود مرآت ماه

«Yüzü kara olanlar, hakikati görmiyenlerdir. İnsanların gözbebeği olan insan ise Ay'ın aynasıdır.»

خودکه بیند مردم دیده ترا
در جهان جز مردم دیده فرا

«Senin gözünün bebeğini, görüşü kuvvetli olan bir göz bebeğinden başka kim görebilir?»

Hazret-i Mevlânâ demiştir ki: «Cinsimizden olan bizi tanır, sâir nâs ise inkâr eder.»

چون بغیر مردم دیدش ندید
بس بغیرا که در رنگش رسید

«Hazret-i Bilâl'i, kâinâtın göz bebeği mesâbesinde olan Fahr-i Âlem (Sallallâhü Aleyhi ve Sellem) den ve O'nun verese-i kâmilî bulunan ashab-ı kirâmdan mâadâsı görmedi. Onlardan başkaları sadece O'nun rengine baktı.»

Hadîs-i Şerifte: «Siyahların en hayırlısı şu üç kişidir: Lokmân, Bilâl ve Mihcâ'dır.» buyurulmuştur.

Mihcâ: Bedir'de şehid olmuş bir zâttır. Hazret-i Ömer'in de: «Ebû Bekir Seyyidimizdir, Bilâl Efendimizi âzâd etmiştir» dediği yukarda ifâde olunmuştur.

بس جز او جمله مقلد آمدند
در صفات مردم دیده بلند

«Resûlullah ile kibâr-ı ashâbdan mâadâsı, o yüksek göz bebeğinin — yâni; Bilâl Radiyallahü anhin — sıfatlarını tanımak hususunda sadece Peygamberi taklid ettiler.»

گفت جفتش الفراق ای خوش خصال
گفت نی نی الوصالست الوصال

«Zevcesi dedi ki: Ey güzel tabiatlı; ayrılık zamanı. Bilâl de dedi ki: Hayır... Hayır... Vuslat zamanı...»

گفت جفت امشب غریبی می روی
از تبار و خویش غائب می شوی

«Zevcesi dedi ki: Bu gece gurbete gidiyorsun, hısım ve akrabaların gözlerinden gâib olacaksın.»

گفت نی نی بلکه امشب جان من
میرسد خود از غریبی در وطن

«Bilâl dedi ki : Hayır... Hayır... Belki bu gece rûhum, gurbetten asıl vatana kavuşuyor.»

گفت روید را کجا بینیم ما
گفت اندر حلقه خاص خدا

«Zevcesi dedi ki : Senin yüzünü biz nerede göreceğiz? Bilâl cevab verdi ki : Tanrı haslarının halkasında...»

حلقه خاصش بتو پیوسته است
گر نظر بالا کنی نی سوی پست

«Eğer âlem-i esfele değil, âlem-i bâlâya bakarsan halka-i hâs sana muttasıldır.»

اندین حلقه زرب العالمین
نور می تابد چو در حلقه نگین

«Bu halkada, yüzükdeki elmas taşın parladığı gibi, Rabb'ül-âlemîn den gelen nûr parlar.»

گفت ویران گشت این خانه دروغ
گفت اندر مه نگر منکر بخیغ

«Zevcesi : Vâh yazık, bu ev harâb oldu! dedi. Hazret-i Bilâl : Sen Ay'a bak; sise, buluta bakma cevabını verdi.»

Yâni; cesede bakma, ruha nazar et tenbâhinde bulundu. Çünkü cesed tanrı, ruh bâki idi. Hatta cesed zaif düştükçe ruh kuvvet buluyordu.

کرد ویران تا کند معمور تر
قوم انبه بود و خانه مختصر

«Cenâb-ı Hak, benim cesedim hânesini daha güzel imâr etmek için yaktı. Zira âilem kalâbahktı, ev de küçük...»

«BEDENİN, ÖLÜMDEN HARÂB OLMASININ HİKMETİ»

من چو آدم بودم اول حبس کرب
پرشد اکنون نسل جانم شرق و غرب

«Ben evvelce, Âdem Aleyhisselâmın Arz'a inişinden sonraki ğam ve gussa habsine düştüğü halde idim. Şimdi rûhumun nesli doğuyu da kapladı batıyı da...»

Hazret-i Bilâl'in «Ruhumun nesli» demesinden maksad : Kendisi gibi evliyâullah hazerâtıdır.

من کدا بودم درین خانه چو جاه
شاه گشتم قصر باید بهر شاه

«Bir kuyuya benziyen evde bir yoksuldum. Şimdi pâdişah oldum. Pâdişah için de köşk ve saray lâzımdır.»

Onun için bu dar ve sıkıcı evin yıkılması, yeniden ve geniş olarak yapılması icâbeder.

قصرها خود مرشاهارا مانسی است
مردہ را خانہ و مکان گوری بسی است

«Hakikaten pâdişahlar, köşkler ve saraylarla ünsiyet etmişlerdir. Ölülere ise mekân olarak bir kabir yetişir.»

Bundan dolayı :

انیارا تنک آمد این جهان
چون شہان رفتند اندر لامکان

«Bu dünyâ Peygamberlere dar geldiği için pâdişahlar gibi lâmekân sarayına gittiler.»

Bu beyit, Kur'ân-ı Kerim'deki şu âyeti dile getiriyor :

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ
وَنَهَرٍ ۖ فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِكٍ مُّقْتَدِرٍ

Yâni : «Şüphesiz ki takvâ sahipleri Cennetlerde, ırmaklar (kenarların) da, Hak meclisinde (ve) kudret sahibi, mülkü çok yüce olan (Allah) ın yanındadırlar⁴².»

مردنارا این این جهان نمودند
ظاہرش زفت و بمعنی تنگتر

«Bu Dünyâ, kalbi ölmüş kimselere geniş ve parlak göründü. Halbuki dışı geniş, içi gayet dardır.»

(42) Sûre: Kamer : 54-55.

کر نبودى تنگ این افغان ز چیست
چون دو تاشد هرکه دروى بیش زیست

«Eğer Dünyâ dar ve ızdırab verici değilse, halkın gam ve teessürden bu feryadı nedendir? Niçin orada fazla yaşayanın belî bükûlmekte ve iki kat olmaktadır?»

در زمان خواب چون آزاد شد
زان مکان بنگر که جان چون شاد شد

«Uyku esnâsında ruh'un âzad olup Dünyâ hapsinden kurtulduğu için nasıl sevindiğine dikkat et.»

Evet, fakr ve ihtiyaç, yâhud elem ve ızdırab içinde inleyen bir kimse uyudu mu o ızdırab ve ihtiyâcı unuttur, hattâ güzel güzel rüyâlar görür. İşte o rüyâlar ruhun muvakkaten sıkıntıdan kurtulması ve şâd olması demektir.

ظالم از ظلم طبیعت باز رست
مرد زندانی ز فکر حبسى چیست

«Uykuda iken zâlim, zulüm tabiatından kurtulur. Zindanda mahbûs olan da hapis düşüncesinden halâs olur.»

Şeyh Sâdi (Kuddise sirruhu) Gülistân'ında der ki : «Zâlimin biri, bir ârife : İbâdetlerin hangisi efdaldır? diye sordu. O da : Senin için öğle uykusu. Çünkü uykuda olduğun için kimseyi incitemezsin, cevabını verdi.»

Derler ki : III. Sultan Mustafa câmiini yaptırmış. Sonra tebdil olarak dışarıya çıkmış. câmiin yanında eskicilik eden Lâleli Babanın kulübesine gelmiş : «Baba, dünyanın zevki nedir?» diye sormuş. O da : «Senin için, yiyip, içmek ve yiyip içtiklerini defetmektir.» cevabını vermiş. Pâdişâh, bu cevabı kaba bulmuş, eskiciyi tekdir etmiş. Lâleli Baba : «Öyle ise, sen ye, iç de defetme.» demiş. Pâdişâh, saraya gelmiş, kabza uğramış, gunlerce dışarıya çıkamamış, pek çok ızdırab çekmiş. Nihâyet tahkir ettiği eskiciye adam yollamış, ondan duâ istemiş ve duâsiyle ızdırabdan kurtulmuş; hattâ bu münâsebetle câmiye, Lâleli Baba'ya nisbet edilerek (Lâleli Câmii) denilmiş.

Mâneviyâttan zevk almayanların zevki de, hakikaten dolmak ve boşalmakla, giyinip kuşanmaktan ibâret değil mi?

11203

این زمین و آسمان بسی فراخ
سخت تنگ آمد بهنگام مناخ

«Bu geniş Arz ile Semâvât, bedenin çökmesi — yâni; sâhibinin göçmesi — zamânında fevkalâde daralır.»

Menâh ve menâha : Develerin çöktükleri yerdir. Arabistan şehirlerinin çoğunda böyle meydanlar vardır. İnsanları çöktettiği için Hazret-i Mevlânâ ölûme : (Hengâm-ı menâh) tâbir ediyor.

11204

چشم بند آمد فراخ و سخت تنگ
خنده او گریه فخرش جمله تنگ

«Dünyânın genişliği göz bağından ibârettir. Halbuki Âhirete nisbetle o, çok dardır. Gülmesi ağlamaktan ibâret, övünmesi ar ve ayıptan başka birşey değil.»

**«ZÂHİREN GENİŞ, MÂNEN DAR OLAN DÜNYANIN VE
BU DARLIKTAN KURTULMA OLAN UYKUNUN TEŞBİHİ.»**

11205

همچو گر مابه که نفسیده بود
تنگ آبی حالت بخسیده بود

«Kızmış bir hamam gibi ki orada ruhun daralır, sen de sıkılırsın.»

11206

گرچه گر مابه عریضست و طویل
زان بش تنگ آیدت جان و کلیل

«Hamam erli boylu olmakla beraber, harâretinden ruhun sıkılır ve usamırsın.»

11207

تارون نایی نیکشاید دلت
بس چه سود اندر فراخی منزلت

«Dışarı çıkmayınca kalbin ferahlamaz. O halde hamamın genişliğinden sana ne fayda olur?»

Bunun gibi bir insan da, bu mânen dar ve sıkıcı âlemin dışına çıkmayınca ferahlayamaz ve rahat edemez.
Diğer bir misâl :

11208

یا که کفش تنگ پوش ای غوی
در بیابان فراخی می‌دوی

«Yâhud ey sapık kimse; dar bir ayakkabı giyersin de geniş bir çölde koşarsın.»

11209

آن فراخی و بیابان تنگ گشت
رتو زندان آمد آن صحرا و دشت

«O genişlik senin için daralır ve o koca sahrâ sana zindan olur.»

11210

هرکه دید او مه‌ترا از دور گفت
کو دران صحرا چو لاله در شکفت

«Uzaktan seni görmüş olan : O bu sahrâda lâle gibi açılmış — yâni; neş'eli bir halde bulunuyor — der.»

11211

او ندانده که تو همچون ظالمان
از برون درگشتن و جان در فغان

«O kimse bilmez ki; sen zâlimler gibi, hâricen gülşende görünürsün, fakat rûhun feryâd edip duruyor.»

Zâlimler hakikaten böyledir. Onları dıştan görenler, saâdet ve nes'e içinde sanırlar. Lâkin onlar ettikleri zulümler dolayısıyla vicdanlarının bir sıkıntı ve azab duyarlar.

11212

خواب تو آن کفش بیرون کردنت
که زمانی جانت آزاد از تنست

«Senin uykun o dar papucu ayağından çıkarmaktır ki bu müddet içerisinde ruhun beden hapsinden âzâde bulunur.»

Ruh, bedene bağlı oldukça sıkıntı içinde bulunur. İnsan uyuyup hisleri muattal kalınca, muvakkaten serbest kalır ve neşelenir. Bu hâl gamlı ve hüznü bir kimsenin uyumasiyle gamını, kederini unutmasına ve onlardan kurtulmasına benzer.

11213

اولیارا خواب ملکست ای فلان
همچو اصحاب کهف اندر جهان

«Azizim, uyku, Allah'ın velîlerinin malı, mülküdür... Dünya'daki Ashabı Kehif gibi...»

11214

خواب می بیند آنجا خوابی
در عدم در میروند و بانی

«Onlar rüyâ görürler, lâkin o, uyku değildir; yokluğa giderler, fakat görünürde kapısı yoktur.»

11215

خانه تنگ و در و جان چنگلوك
کرد ویران تا کند قصر ملوك

«Beden dar ve kasvetli bir ev gibidir. Ruh da orda hasta ve sakat bir haldedir. Ruh, o dar evi, pâdişahlar sarayı yapmak için yıkmıştır.»

Seyr ü sülûkte bir takım riyâzât ve mücâhedât vardır ki onlarla be-

den zayıflar. Bu zaafın vücûda gelmesi, o dar ve sıkıcı evin yıkılıp yerine ruha lâyık bir saray ve kasr'ın yeniden inşaa içindir.

Hazret-i Bilâl lisânından bir takım maarif beyânına geçilip deniliyor ki :

11216

چنگلوكم چون جنین اندر رحم
نه مهه گشتم شد این تفلان مهم

«Ben ana rahmindeki cenîn gibi iki büklüm oldum. Dokuz ay doldu, artık buradan göçmem gerek.»

Ölmek : Yeni ve mânevî bir hayata doğmaktır. Onun için Hazret-i İsa Aleyhisselâm : «İki defâ doğmayan, Âlem-i Melekût'a kat'iiyyen giremez.» buyurmuştur. Doğumun biri Dünyâyâ, ikincisi de Âlem-i Ukbâyâ'dır. İkinci doğum yâ ölümle, yâhut ölmeden evvel riyâzât ve mücâhedât ile nefsi öldürmekle olur. Âlem-i Âhiretin genişliğine nisbetle Dünyânın darlığı (ana rahmi) gibi kalır. Dünyâdakiler de ana rahmindeki çocuklara benzer. Onun için Hazret-i Bilâl, kendisini dokuz aylık kemâl kenbetmiş ve artık mânâ âlemine doğması lâzım gelmiş bir cenîn'e benzetiyor.

11217

گر نباشد درد زه بر مادرم
من درین زندان میان آذر

«Eğer anamın doğum ağrısı tutmasaydı, ben bu zindanda ateş içinde kalacaktım.»

Anasının ağrısı tutması, ruhun intikâlinden beden ve mâder-i tabiatın mütecessir ve müteallim olmasıdır.

11218

مادر طبعم ز درد مرگ خویش
میکنند زه تارهد بره زمیش

«Bir anaya benziyen tabiatım da, kuzunun koyundan doğması — yâni ruhun bedenden çıkıp ayrılması — için ağrı çekmektedir.»

11219

تاچرد آن بره در سحرای سبز
هین رحم بکشا که گشت این بره کبر

«Ruh kuzusunun yeşil bir ovada otlaması için onun doğum yolunu aç ki, bu kuzu büyüdü, — yâni; ruh kemâlini buldu —.»

11220

درد زه گر رنج آبستش بود
برجنین اشکستن زندان بود

«Doğum ağrısı gebe kadın için bir derd ise de, çocuk için zindânı yırtıp kurtulmaktır.»

11221

حامله گریان ز زه کاین المناس
وان جنین خندان که پیش آمد خلاص

«Gebe kadın, ağrısından nasıl kurtulacağını? diye ağlar. Fakat çocuk kurtuluş zamanı geldi diye güler.»

Yâni; ölüm ızdırâbiyle beden elem ve ıztırab duyarsa da, kurtuluş yorum diye ruh sevinir ve güler.

11222

هرچه زیر چرخ هستند امهات
از حماد و از بهیمه و ز نیات

«Felek kubbesi altındaki cemâdât, nebâtât ve hayvanâtta her biri diğerinin derdinden gâfildir, o derdi ancak kâmil olanlar bilir.»

11223

آنچه کوسه داند از خانه کسان
بامه از خانه خودش که داند آن

«Başkalarının evinde olanı kösenin bildiği kadar, kabasakal kendi evinde olanı bilemez.»

Köşelerin çoğu zeki, kaba sakalların ekseri budala olduğu halk arasında söylenilir. Onun için «Bir kösenin başkalarına dâir bildiğini, bir kabasakal kendine âid olan kadar bilmez» meâlinde Fârisî'de bir mesel vardır.

Buradaki kösedeki maksad : Ferâset sâhibleri, kaba sakaldan murad da alınmak takımıdır. Demek isteniliyor ki : «Kâmil bir ârifin, eşyâ'yı bildiği kadar, onlar kendilerini bilmezler.»

11224

آنچه صاحب دل بداند حال تو
تو ز حال خود ندانی ای عمو

«Amca; senin ahvâline dâir bir ârifin bildiğini sen kendin bilemezsin.»

**«GAFLET, GAM, TENBELLİK VE GÖNÜL KARANLIĞI GİBİ
NE VARSA HEPSİNİN, YERE MENSUP VE AŞAĞILIK
BİR ŞEY OLAN BEDENDEN İLERİ GELDİĞİNİN BEYANI»**

11225

غفلت از تن بود چون تن روح شد
بند او اسرار را بی هیچ بد

«Gaflet, bedendendir. Beden ruh olunca bütün esrârı mutlaka görür.»

11226

چون زمین برخاست از جو فلک
نی شب و نی سایه باشد لی و لک

«Fezâdan yeryüzü kalkacak olursa, benim için de, senin için de ne gece kahr, ne de gölge.»

هرجا سایهست و شب با سایه که
از زمین باشد نه از افلاک و مه

«Nerede gece, gölge ve gölgelik bulunursa onlar, feleklerden ve aydan değil, zemindendir.»

دود پیوسته هم از هیزم بود
نی ز آتشیای مستیخیم بود

«Duman, dâimâ odundan çıkar, yoksa parlak ateşten değil.»

Onun gibi, bir kimse de, Aşk-ı İlâhî ateşi ile yanıp parlak bir koi hâline gelir de odunluktan kurtulursa, nûrânî bir hâl peydâ eder.

وهم افتد در خطا و در غلط
عقل باشد در اصابتها فقط

«İnsandaki vehim hatâya ve galata düşebilir. Hak ve hakikate isabet eden ancak akıldır.»

هرگرانی و کسل خود از تنست
جان ز حقت جمله در پریدنست

«İnsandaki ağırlık ve tenbellik bedendendir. Bir rûh ise hafifliği dolayısıyla uçma hâlindedir.»

Binâenaleyh sen de kendine bak, eğer tâât ve ibâdetler hususunda tenbelliğin varsa cismânîsin, yok o hususta çevik ve atik bulunuyorsan rûhânîsin.

روی سرخ از علبه خونها بود
روی زرد از جنبش صفرا بود

«Yüzün kırmızılığı, kanın galebesindendir; çehrenin sarılığı safrânın hareketindendir.»

رو سپید از قوت بلغم بود
باشد از سودا که رو ادهم بود

«Balgamın kuvvetinden yüz beyaz olur, kararması da sevdâ'dan ileri gelir.»

Eski hekimler bunlara (Ahlât-ı erbea) derler. Bedende hangisinin galib olduğunu hastanın yüzünden istidlâl ederlerdi.

Zâhirî alâmetler, bâtinî ahvâle delâlet ettiği gibi ibâdete olan şevk ve istek de Allah'ın indinde makbûliyyete, bilâkis ağırlık ve tenbellik de merdûdiyyete alâmet olur.

در حقیقت خالق آثار اوست
لیک جز علت نبیند اهل پوست

«Hakikatte bütün eserlerin Hâlik'ı Allah'dır. Lâkin zâhir ehli olanlar, illet ve sebebdan başka bir şey görmezler.»

Vâkıa sebebler de müessirdir, fakat o tesir kendilerinden değil, müsebbib'ül-esbâb olan Allah'ın emriyledir. Nitekim Cenâb-ı Pir yine Mesnevi'de der ki: «Kendinde gam ve keder görünce tevbe ve istiğfâr et. Gam ve keder, mükevvenâtın Hâlikı olan Allah'ın emriyle müessir olur.»

مغر کو از پوستها آواره نیست
از طیب و علت اورا چاره نیست

«Kabuğundan ayrılmamış bir içe hekimden ve ilâçtan fayda yoktur.»
Buradaki (iç)ten murad: akıl, kabukdan naksad da: bir takım se-

bebeler ve illetlerdir. İnsan, sebeblere olan bağlılığını terk edip de Müsebbib'ül-Esbâb'a kalbini rabtletmeyince mâneviyât hususunda ilerleyemez.

11235

چون دوم بار آدمی زاده بزاد

بای خود بفرق علتها نهاد

«İnsan oğlu ikinci defa doğunca illet ve sebepleri ayağının altına alır.»

İkinci defa doğmanın ne demek olduğu biraz evvel izah edilmişti.

11236

علت اولی نباشد دین او

علت حزتی ندارد کین او

«Sebepleri ayağı altına alan kimsenin (İllet-i Ūlâ) dini ve mezhebi olmaz, illet-i cüziyye de ona bir zarar vermez.»

Bir kısım filozoflara göre her şeyin bir illeti ve sebebi vardır ki te'selsül eder gider. Onun için ilk illet ve sebep saydıkları (Akl-ı Evvel)e, yâhut bizzât (Vâcib'ül-Vücûd)a (İllet-i ūlâ) ve (İllet'ül-ilel) yâni; sebeplerin sebebi derler. Bunların mezhebine göre Allah, Fâil-i Muhtâr değildir. İcâbı ne ise onu yapmaya mecburdur. Ehl-i Sünnet'e göre ise, Fâil-i Muhtâr'dır; (Fe'alünlimâyürîd)dir. Dilediğini yapar ve yapma-nda da temâmen serbesttir. Binâenaleyh sebep ve illetleri ayak altına almış, Hakk'ın (ضار) ve (نافع) olduğunu, yâni; isterse zarar, isterse menfaat verdiğini bihakkın anlamış olan kimse, öyle filozof nazariyelerine bağlanmaz ve hâdiselerin, sebeplerin tesiriyle değil, Müsebbib'ül-esbâbın irâde ve yaratmasıyla vukua geldiğini zevkle bilir. Bundan dolayı sebeblér ve illetler de ona kin bağlamaz, yâni; te'sir icrâ edemez.

11237

می‌پرد چون آفتاب اندر افق

باعروس صدق و صورت چون تنق

«Böyle bir kimse, sıdk ve ihlâs gelini ile birlikte ve sûreti de kendisine perde olduğu halde güneş gibi ufuklarda uçar durur.»

11238

بالکه بیرون از افق وز چرخها

بی‌مکان باشد جو ارواح و نها

«Hattâ ufuklardan ve feleklerden de dışarda, ruhlar ve akıllar gibi mekânsız bir âlemedir.»

11239

بل عقول ماست سایه‌های او

می‌فتد چون سایه‌ها در بای او

«Hattâ bizim akıllarımız, bile o'nun gölgesidir ki, gölge gibi o'nun ayağına düşerler.»

Yâni; gölge nasıl şahsa tâbi olur ve ardınca giderse, bizim akıl ve reyimiz de onun ictihâdına uyar.

11240

مجتهد هر گه که باشد نص شناس

اندر آن صورت نیند پشد قیاس

«Müctehid, bir mesele hakkında nas'sı bilirse, hükümde artık kıyas düşünmez.»

Müctehid: Kur'an'ı ve çeşitli mânâlarını bilen, insanların örf ve âdetlerine vâkıf olup da yaptığı kıyaslarda isâbet eden kimsedir.

Nas: Kitab ve sünnet, yâni; Kur'an ve Hadîstir. Bir müctehid, bir mesele hakkında hüküm vereceği vakit, onun hakkında bir âyet yâhud bir hadis biliyorsa onunla hükmeder. Nassı bilmez ve bulamazsa kıyas yapar; yâni; hakkında nas bulunan bir meseleye tatbik eder, yâhut İemâl'ümmet'e göre ictihâd eder.

Hazret-i Mevlânâ diyor ki: Ârif-i kâmilin ictihâd ve reyî de hasbel-verâse nas gibidir. Binâenaleyh ona karşı akıl ve fikir ile kıyas yapılarak itiraz edilemez.

11241

نص وحی روح قدسی دان یقین
وان قیاس عقل جزئی تحت این

«Nas'sı, Rûh'ül-Kudûs olan Cebârîl Aleyhisselâm'ın getirdiği vahy-i İlâhî bil. Akl-ı cüz'ünün yaptığı kıyas ise bunun aşağısındadır.»

11242

عقل از جان گشت با ادراک و فر
روح اورا کی شود زیر نظر

«Akıl, rûhtan zekâ ve idrâk bulmuştur. Yâni; ruh olmayınca akıl da olmaz. O halde ruh, nasıl olur da aklın tasarrufuna girer?»

11243

لیک جان در عقل تأثیری کند
زان اثر آن عقل تدبیری کند

«Fakat, ruh akl'a tesir eder de, o tesir ile akıl tedbirde bulunur.»

11244

نوح وار ار صدق زد بر تو روح
گویم و کوکشتی کو طوفان نوح

«Ey dâvâlı kimse; eğer rûh, Nûh gibi seni de tasdik ettiyse derim ki: Hani senin gemin ve Nûh tufânın?»

11245

عقل اثر از روح پندارد ولیک
نور خود از قرص خور دورست نیک

«Akıl, kendisinde şuûr ve zekâ eserini ruhun kendisi sanır. Fakat güneşin ziyâsı onun cisminden iyiden iyiye uzaktır.»

Yâni; güneşin bir cismi, bir de ziyâsı vardır. Fakat ikisi de değildir. O cisme ziyâ veren Allah'tır. İnsandaki aklın da şuûr ve idrâkine rûh sebebedir. Fakat, idrâk ve şuûr şeklinde tezâhür eden şey'in menşei hakikatte ruh değil, Cenâb-ı Kaadir ve Kayyûmdur. Eğer şuûr tesiri yalnız ruhtan olsaydı, Dünyâda deli bulunmaması lâzım gelirdi. Çünkü mecnunların da ruhu vardır amma, şuûru yoktur.

11246

زان بقرصی سالیکی خرسند شد
تاز نورش سوی قرص افکند شد

«Ondan dolayıdır ki sâlik-i hâlis, bir lokma ekmeğe kanâat ederek riyâzât yapar ve böylece güneşin ziyâsı gibi olan rûhun nûrundan aslına, yâni; sıfatlarından zâtına atılır.»

11247

زانکه این نوری که اندر سافلست
نیست دائم روز و شب او آفلست

«Çünkü âlem-i süflide bulunan nûr gece gündüz dâimî değildir. Meâla Güneş'in ziyası akşam olunca sönür.»

11248

وانکه اندر قرص باشد باش و جا
غرقة آن نور باشد دائماً

«Fakat nur'un aslına ulaşan — zat tecellisine mazhar olan — kimse dâimâ o nura garkolmuş olarak bulunur.»

11249

نیسحابش ره زند خود فی غروب
وارهیداو از فراق سینه کوپ

«Ne bulut onun yolunu vurur, ne de nûr'u gurûb eder. O kimse, gök-sâ yunruklatan ayrılıktan kurtulmuştur.»

11250

ایچنین کس اصلش از افلاک بود
یا مبدل گشته بگر از خاک بود

«Böyle bir kimse aslen semâvidir; yahut hâkidir de bir cezbe ile be-
şerîyyetten rûhâniyyete yükselmiştir.»

11251

زانکه خاکی را نباشد تاب آن
که زید بروی شمعاس جلودان

«Çünkü Hakikat Güneşinin dâimi tecellisine toprağa mensup olanlar
tehammül edemez.»

11252

گر زید برخاک دائم تاب خور
آیچنان سوزد که ناریزد ثمر

«Eğer Güneş'in ziyâsı her vakit toprağa vurursa, onu öyle yakar ki,
toprak meyve ve mahsûl vermez olur.»

11253

دائم اندر آب کار ماهیست
مار را با او کجا همراهیست

«Dâimâ su içinde bulunmak, balığın işidir. Yılanın, balıkla yoldaş-
lığı olabilir mi?»

Yâni; Vahdet Denizinde dâimâ yüzen nebiler ve Allah'ın velileridir.
Yılan ahlâklı kimseler bu işte onlarla yoldaşlık edemezler.

11254

لیک درکه مارهای پرفتنند
اندرین یم ماهیها بی کنند

«Lâkin bu âlem dağında öyle kurnaz yılanlar vardır ki tarikat denizi
içinde balıklık ederler.»

Tarikat kisvesinde ve erbâb-ı tarîk zümresinde öyle mukallid ve mü-
râyi, usta hiylekârlar vardır ki, kendileri yılan gibi iken, halka Vahdet
Denizinin balığı gibi görünürler.

11255

مکر شان گر خلق را شیدا کند
هم ز دریا تاسه شان رسوا کند

«Onların mekr'i ve hiylesi halkı çıldırtırsa da, Denizden nefretleri
kendilerini halk arasında rezil eder.»

11256

واندرین یم ماهیان پرفتنند
مار را از سحر ماهی میکنند

«Vahdet ve Hakikat Denizinin de öyle usta balıkları vardır ki, onlar
yılanı sihir ile balık yaparlar.»

11257

ماهیان قعر دریای جلال
بحر شان اموخته سحر حلال

«Onlar, Ululuk Denizinin balıklarıdır ki o Celâl ve Azamet Denizi
onlara bir sihr-i helâl öğretmiştir.»

Sihir, kerâmet ve mûcize bir fevkalâdelik halinin müşterekliği sebe-
biyle görünüşde ve avâm nazarında bir gibidirler. Lâkin birincisi bir
sihr-i harâm, ikincisi evliyâ'dan, üçüncüsü ise enbiyâdan zuhur eden bir
sihr-i helâldir. O sihr-i helâlî onlara öğreten, azamet ve celâl deryası olan
Cenab-ı Haktır. Yaptıkları sihr-i helâl de, yılan ahlâklı olanları balıklaş-
tırmak, yâni; kâfiri îmâna, fâsıkı salâha getirmektir.

11258

بس محال از تاب ایشان حال شد
نحس آنجا رفت و نیکو فال شد

«Muhâl denilecek pek çok şey, onların kuvvetiyle hallolmuştur. Uğur-
suzluk, onların yanına gelince fâl-i hayır ve seâdet kesilmiştir.»

تا قیامت گر بگویم زین کلام
صد قیامت بگذرد وین تا تمام

«Bu bahsi Kıyâmete kadar söylesem gene bitmez. Yüzlerce kıyamet kopar, geçer de yine bu bahis tamam olmaz.»

«ŞEYHİN LİSANINDAN HİKMETLER COŞUNCA, DİNLİYENLERDE
BULUNMASI İCAP EDEN EDEP.»

11260

برمولان این مکرر کردندست
زد من عمر مکرر بردنست

«Bu sözlerim, insanlara bir tekrarlamadır, ama bence tekrarlanan tazelenip yeniden yaşanan ve böylece uzayan bir ömürdür.»

Edebiyatta bir (tekrar) ve (tekrîr) bahsi vardır.

Tekrâr : Bir sözün lüzumsuz yere birkaç defa söylenmesidir. Câmilerde müezzinlerin «Hazret-i Bilâl-i Habeşî radiyallâhü anh hazretlerinin» demeleri ve farkında olmaksızın hazret kelimesini lüzumsuz yere iki defa söylemeleri gibi. Böyle lüzumsuz tekrarlar sözün fesâhatını bozar, değerini düşürür.

Tekrîr ise : Söze kuvvet vermek, muhâtabın nazar-ı dikkatini celbetmek için yapılan tekrarlamadır.

Kur'ân-ı Kerim'de de :

فَبَايَ الْآءِ رَبِّكَ كَذِبَانِ

Yânî : «O halde (Ey ins-ü cin) Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayabilirsiniz?»⁴³

Kezâ :

(43) Sûrei Rahman : 13.

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْكَذِبِينَ

Yânî : «(Bunu) yalan sayanların o gün vay haline⁴⁴» gibi mükerrer Ayet-i Kerîmeler vardır. Fakat bunlar tekrar değil, birer tekrîrdir.

11261

شمع از برق مکرر برشود
خاک از تاب مکرر زرشود

«Mum, birbiri üstüne çakan kıvılcımlarla yanar, alevlenir. Toprak, birbiri üstüne vuran ziyalarla altın haline gelir, parlar.»

Birbiri peşisıra çakan kıvılcımların mumda devamlı bir alev haline geldiği ve Güneşin mükerrer akislerinden toprağın ekine tahavvül ettiği gibi, tekrar olunan bahisler de zihinlerde iyice yer eder ve fikri aydınlatır. Fakat dinleyenlerin söylenen sözlere rağbet göstermesi ve kemâl-i istekle dinlemesi şarttır.

11262

گر هزاران طالبند و یک ملول
از رسالت باز می ماند رسول

«Eğer binlerce tâlib ve dinleyici bulunur da, bir de usanç getiren kişi bulunursa, elçi elçilik yapmak istemez, gönlü soğur.»

11263

این رسولان ضمیر را ز گو
مستمع خواهند اسرافیل خو

«Sır söyleyen bu gönül elçileri, İsrâfil tabiatlı dinleyici isterler.»

İsrâfil Aleyhisselâm Sûr'u üflemeğe memur bir melektir. (Sûr) denilen bir nidâ vâsıtasını iki defâ üfleyecek, birincisinde bütün canlı mah-lûkât ölecek, ikinci üfleyişinde dirilecektir. Bu büyük melek yaratılışından beri sûr'u üflemek üzere Hakk'ın emrine muntazır bulunmaktadır.

(44) Sûrei Mürselât : 15.

Evliyâullâh hazerâtı da böyle İsrâfil tabiatlı ve söylenilen söze dikkatli, tâlib ve dinleyici isterler.

11264

نخوتی دارند و کبری چون شہان
جا کری خواهند از اہل جہان

«Pâdişahlar gibi kibir ve azametleri vardır, Dünyâ halkından kulluk beklerler.»

Lâkin bunlardaki kibir ve azamet, kendilerinden değil, azamet-i Rab-bâniyye tecellisidir.

11265

تا ادبہا شان مجا گہ ناوری
از رسالتشان چگونه برخورداری

«Onlara lâıyk olan edeb ve tâzimi yerine getirmeyince, elçiliklerin-den nasıl istifâde edersin?»

11266

تا تاباشی پیششان را کم دوتو
کی رساند آن امانت را بتو

«Karşılarında iki kat eğilmedikçe Allah'ın emânetini sana nasıl tebliğ ederler?»

11267

مرادیشان کی ہمی آید پسند
کآمدند ایشان ز ایوان بلند

«Onlar yüksek bir mevkiden gelmiş oldukları için her edeb de hoşlarına gitmez.»

Her makamın kendine mahsus bir edebi vardır. Şimdi dünyâca yüksek bir mevki sâhibinin huzuruna çıkılırken şapka çıkarmak lâzımdır. Fakat câmie girerken şapkayı çıkardıktan sonra başına bir şey giymek lâzımdır. Çünkü Dünyâ edebi şapka çıkarmak, Âhiret edebi, başına bir şey giymektir.

11268

نی کدا یاندگز مرخدمتی
از تو دارند ای مزور متی

«Onlar dilenci değildir ki ettikleri hizmete karşılık senden ücret beklesinler ve alacakları meblağ dolayısıyla sana minnettâr olsunlar.»

11269

لیک بابی رغبتہا ای ضمیر
صدقہ سلطان بیفشان وامگیر

«Fakat ey gönül, bunca rağbetsizliğe rağmen; sen Hakikat sultanı olan Allah'ın sadakasını kisma, o rağbetsizlere de saç.»

Belki aralarında o ilhâmı kavrayacak ve o emânete ehil olacak bir kimse bulunur da senin sözlerinden feyziyâb olur. Nitekim

إِنَّا لِلّٰهِ يٰأُمُّرُكُمُ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا

Yâni: «Şübhesiz ki Allah size emânetleri ehil (ve erbab) ına vermenizi emreder⁴⁵.» Âyet-i Kerimesi mûcibince emâneti ehline vermek bütün müslümanlara farzdır

Bu Âyet-i Kerimenin sebab-i nüzûlü: Kâbe anahtarının (Ebû Talha Bin Abd'iddâr) oğullarına iâdesi idi. Çünkü ecdâd-ı Peygamberiden (Kusay Bin Kilâb) Mekke şehrini tesis ettikten sonra bir takım vazifeler ihdâs ile onları oğullarına tahsis eylemişti. O vazifelerden biri de, Kâbe'nin miftâhdârlığı idi ki, Mekke'nin fethinde (Osman Bin Talha Bin Ebî Talha) nın uhdesinde bulunuyordu. Ebû Talha oğulları, Kâbe'yi kendilerinden başka kimse açamaz sanırlar ve bunu halka kabul ettirmek isterlerdi. Resûl-i Ekrem (S.A.V.), Kâbe'nin anahtarını (Osman Bin Talhâ)dan aldı ve Beyt-i Şerif'in kapısını açıp içeri girdi. Uhdesinde (Zemzem) sakalığı bulunan (Abbâs Bin Abd'il-Muttalib), miftâhdârlığın sakalığa ilâvesini, yâni; anahtarın Ebû Talha oğullarından alınıp kendisine verilmesini istedi. Fakat o anda bu Âyet-i Kerime nâzil olduğu için Resûlullâh Efendimiz: «Ey Ebû Talha oğulları, devamlı olarak sizde kalmak üzere emânetullâhı alın,» diyerek anahtarı Osmân Bin Talha'ya iâde buyurdu. Osmân, vefât edince miftâhdârlık, amcazâdesi Şeybe'ye intil-

(45) Sûrat Nisa: 58.

kâil etti ve O'nun neslinde kaldı. Halâ da onlardadır. Görülüyor ki bu Âyette husûsîlik vardır. Lâkin sebebin husûsiyeti, emrin umûmiyetine mânî değildir. Binâenaleyh her malın, her vazîfenin sâhibine ve ehline verilmesi, hattâ her sözün anlayabileceklere söylenmesi lâzımdır. Bundan dolayı emânet'ullâh olarak ârifin kalbine ilhâm olunan mârifet ve hakikatlerin erbâbına bildirilmesi tavsiyesinde bulunuluyor.

11270

اسب خود را ای رسول آسمان
در ملولان منگر و اندر جهان

«Ey Resûl-i semâvî; sen, dinlemekten usanmış olanlara bakma da, hakikatleri beyan meydanında at oynat.»

Ârifler de Hakk'ın ilhâmına mazhar oldukları için, Hazret-i Mevlânâ onlara (Resûl-i Semâvî) vafasını veriyor.

11271

فرخ آن ترکی که استیزه نهد
اسبش اندر خندق آتش جهد

«O Türke ne mutlu ki, inâd eder de atını içi ateş dolu bir hendekten atlatır.»

Buradaki Türkten maksad : Ârif-i kâmil, Türkün inâdı : Ârifin beyânâtta bulunmaya devâmı, ateşli hendekten atını sıçratması da : Tehlikeli bir iş olan hakikatı söylemesidir.

11272

گرم گرداند فرس را آتچنان
که کند آهنگ اوج آسمان

«O Türk atını öyle sürer, öyle şahlandırır ki, gökyüzüne çıkmaya kasdeyler.»

Yânî; ârif o kadar yüksek ve açık beyânâtta bulunmalı ki işitenler ve ehli olanlar, o beyânâtın feyziyle rûhâniyet ve mânevîyât semâlarına yükselmeliler.

11273

چشم را از غیر و غیرت دوخته
همجو آتش خشک و ترا سوخته

«Ne kimseyi görür, ne kimsenin hasedine bakar. Herşeyden gözünü yummuştur; ateş gibi kuruyu da yakmıştır, yaşı da...»

11274

گر پشیمانی بروغی کند
آتش اول در پشیمانی زند

«Eğer niçin söyledim diye bir pişmanlık duyar ve bu pişmanlık ona bir ayıp olursa o evvelâ pişmanlığı yakıp, izâle eder.»

11275

خود پشیمانی نروید از عدم
چون بیند گرمی صاحب قدم

«Kadem ve sebât sâhibinin, yânî; hakâyık ve meânî dinleyip öğrenmek hususunda bir tâlibin sebâtını ve şiddet-i arzusunu görünce ademden ârife pişmanlık gelmez.»

Çünkü bir tâlibi irşâd etmekle, o irşâda pişman olmak, yeğdiğerinin zıddı ve düşmanıdır. Bir yerde birleşemezler.

«HER HAYVANIN, DÜŞMANINI KOKUSUNDAN TANIMASI VE ÇEKİNİP KAÇMASI MÜMKÜN OLMAYAN BİR ZÂTA DÜŞMAN OLAN KİMSENİN ZİYANKÂRLIĞI»

11276

اسب داند بانگ و بوی شیر را
گرچه حیوانست الا نادرا

«At, aslanın kokusunu ve sesini tanır. O, hayvan olmakla beraber düşmanını tanımayışı nâdir vâki olur.»

نایت لطف و کمال او بود
گر نه خفاشش خدا مانع شود

«Güneşin son derece lutfuna ve kemâline delâlet eder. Yoksa yarasa
onu nasıl mâni olabilir?»

O halde ey âciz insan :

11277

بل عدو خویشرا مهجور
خود بداند از نشان و از اثر

«Belki her hayvan, kendi düşmanını izinden ve nişânından tanır.»

11278

روز خفاشان نیارد بر پرید
شب برون آمد چو دزدان و چرید

«Yarasa gündüz uçamaz. Geceleri hırsız gibi çıkar ve gıdâlanır.»

11279

از همه محروم تر خفاش بود
کو عدوی آفتاب فاش بود

«Bütün hayvanların en mahrumu yarasadır ki zâhir ve münevver
olan güneşin düşmanıdır.»

Burada hayvanlar ile insanlar, Güneşle evliyâullâh, yarasa ile de ev-
liyâullâh düşmanı olanlar temsil edilmektedir. Yarasa, nasıl Güneş'in
ziyâsına tehammül edemez de ona düşman geçinirse, bazı yarasa tabiatlı
bedbaht şahıslar da velâyet ve mârifet sâhiblerine öylece düşmanlık
ederler. Fakat adâvetleri lâfzidir. Çünkü :

11280

نی تواند در مصافش زخم خورد
نی بفرین تاندش مهجور کرد

«Yarasa, ne Güneşle muhârebe edip yaralanabilir, ne de nefret ve
adâvetle onu uzaklaştırmaya muktedir olur.»

11281

آفتابی که بگرداند قفاش
از برای غصه و قهر خفاش

«Yarasaya gam ve keder vermektan ve onu kahreylemekten Güneş
yüz çevirirse, bu :»

11283

دشمنی گیری بحد خویش گیر
تا بود ممکن که گردانی اسیر

«Bir düşman tutarsan kendi derecene göre tut ki icabında onu esir
edebilesin.»

11284

قطره باقلم چه استیزه کند
ابلهست اوریش خود بر میکند

«Damla denizle nasıl mücâdele eder? Böyle bir mücâdeleye kalkan
ahmaktır, sonunda pişman olur da sakalını yolar.»

11285

حیلت او از سبالتش نگذرد
چنبر حجره قمر را بردرد

«Ehlullâh ile mücâdeleye kalkışanın hiylesi, bıyığından öteye geç-
mez. Kürre-i kamerin çenberini nasıl yırtabilir?» »

11286

با عدو آفتاب این بدعتاب
ای عدو آفتاب آفتاب

«Bu ahmak, Hakikat Güneşine düşmanlığa kalkışır. Ey güneşler gü-
neşi olan Cenâb-ı Hak'ka adâvet eyleyen ahmak.»

Bir Hadis-i Kutsîde : «Benim bir velîme düşmanlık eden, çarpışmak üzere benim karşıma çıkmış olur.» buyurulmuştur. Binâenaleyh ikinci mısradaki birinci âftâb : Enbiyâ ve evliyâ, ikinci âftâb : Zât-ı Akdes-i Mevlâdır. Çünkü O, güneşlerin güneşi ve Nübüvvet ve Velâyet nurlarının menbaidir.

11287

ای عدو آفتابی کز فرش
می بلرزد آفتاب و اخترش

«Ey ahmak; sen öyle bir güneşe düşmansın ki, onun zıyasından güneş de, yıldızlar da titrer.»

11288

تو عدو او نه خصم خودی
چه غم آتشی را که تو هیزم شدی

«Sen onun değil, kendinin düşmanısın. Sen onun olduktan sonra Allah'ın gazab ateşi seni yakmaktan geri durmaz.»

11289

رحمتش نیرحمتم آدم بود
که مزاج رحم آدم غم بود

«Hakkın rahmeti, insan merhameti gibi değildir. Çünkü insan merhametinin mizâcında gam ve keder vardır.»

İnsanda vâkıa merhamet, yâni; acımak vardır. Acımak ise gam ve keder verir. Meselâ bir fakirin aç ve çıplak hâline acınır ve o halden hüzn ve keder duyulur. Allah'ın rahmeti ise böyle değildir. onda merhamet vardır, fakat hüzn ve keder yoktur.

11290

رحمت مخلوق باشد غصه ناک
رحمت حق از غم و غصه ست پاک

«Mahlûkun merhameti elemle karışıktır. Hakkın rahmeti ise, gam ve gussadan münezzehtir.»

11291

رحمت بی چون و چنان دان ای پدر
ناید اندر وهم از وی جز اثر

«Babam, Allah'ın rahmetini şöyle bil : O rahmet, vehme bile sığmaz, yalnız eseri görünür.»

Yâni; vehim mesabesinde olan akl-ı cüz'î, İlâhî Rahmet'i ancak eserinden anlar ve eserden müessire istidlâl yoluyla Cenâb-ı Hakkın (Rahîm) ve (Rahmân) olduğunu fehmeder. Fakat ulemâ ile urefânın anlayışında külli fark vardır. Âlimler; istidlâl yoluyla, ârifler ise zevk ve vicdan yoluyla idrâk ederler.

Bu münâsebetle Hazret-i Mevlânâ, iki anlayışın farkını anlatıyor :

«BİR ŞEYİ MİSAL VE TAKLİD İLE BİLMEKLE, O ŞEYİN HAKİKATİNİ BİLMENİN FARKI»

11292

ظاهرست آثار و میوه رحمتش
لیک کی داند جز او ماهیتش

«Allah'ın rahmeti eserleri ve meyveleri meydanda olduğu için onları herkes görür, fakat O'ndan başkası, onun hakikat ve mahiyetini nasıl bilir?»

11293

هیچ ماهیات اوصاف کمال
کس نداند جز بآثار و مثال

«Mahzâ, kemâl vasıflarının mahiyetini, onların eser ve misâllerinden başka bir yol ile kimse bilemez.»

Meğer ki Cenâb-ı Hak, bazı kâmil kullarına öğretmiş ola.

طفل ماهيت نداند طعمت را
جز كه گويي هست چون حلوات را

«Çocuk, cinsî münâsebetin mâhiyetini bilemez. Meğer ki ona, o şey, senin için helvâ gibidir diyesin.»

كي بود ماهيت ذوق جماع
مثل ماهيات حلوا اي مطاع

«Fakat, ey taklide yapışmış adam; çiftleşmedeki lezzet, helvadaki lezzete benzer mi? O nerde, bu nerde?»

Bu söz, târif değil, ancak bir temsil olabilir.

ليک نسبت کرد از روی خوشی
بآو آن عاقل چو تو کودک و شی

«Lâkin hoşluk ve tatlılık cihetinden o âkil, çocuk gibi olan sana öyle bir nishet ve temsil yapmıştır.»

تا بداند کودک آنرا از مثال
گر نداند ماهيت باعين حال

«Çocuk, çiftleşmenin mahiyetini ayn-ı hâl ile bilemezse de, helvâ mîsâlinde anlasın diye o teşbih yapılmıştır.»

بس اگر گويي بدانم دور نيست
ور بگويي كه ندانم زور نيست

«O halde ey çocuk tabiatlı insan; ben onu biliyorum dersin yanlış değildir, bilmiyorum dersin de yalan olmaz.»

Bir misal daha :

گر کسی گوید که دانی نوح را
آن رسول حق و نور روح را

«Biri sana : Allah'ın peygamberi ve rûhun nûru olan Nûh Aleyhis-selâmı bilir misin? dese.»

گر بگويي چون ندانم آن قر
هست از خورشيد و مه مشهورتر

«Sen de : nasıl bilmem o ay yüzlüyü? Güneşten de meşhurdur, aydan da.»

کودکان خرد در کتابها
وان امامان جمله در محرابها

«Küçük çocuklar kitablarda — yâni; mekteplerde — okuyor; imamlar da, mihrablarda söylüyorlar.»

نام او خوانند در قرآن صریح
قصه اش گویند از ماضی فصیح

«Kur'ân'da adını açıkça okurlar, geçmiş kıssasını fesahatla söyler ve anlatırlar.»

راست کودکانیش تو از روی وصف
گرچه ماهيت نشد از نوح کشف

«Doğru söyle, Nûh'un hakikat ve mahiyeti sana münkeşif olmamakla beraber onu vasfedildiği gibi bilir misin?»

ور بگوئی من چه دانم نوح را
همچو اوینی داند اورا ای فتی

«Eğer dersen ki : ey yiğit; ben Nuh'u ne bilirim. O'nu, O'nun gibi bir Hak eri bilir.»

مور لنگم من چه دانم پیل را
پشه کی داند اسرافیل را

«Ben total bir karıncayım, fili ne bilirim; bir sivrisinek İsrâfil'i nasıl bilir?»

این سخن هم راستست از روی آن
که بماهیت ندانی ای فلان

«Ey falan kimse; bu sözün de doğrudur. Onu mahiyet ve hakikatiyle bilemezsin.»

عجز از ادراک ماهیت عمو
حالت عامه بود مطلق مگو

«Ama, mahiyetlerin idrâkından âciz bulunmak umûmun hâlidir diye, mutlak olarak söyleme.»

Çünkü Enbiyâ ve Evliyâdan bazıları, mahiyetleri idrâk ederler, fakat onu izhâr etmeyip susarlar. Bazıları da : «İdrâki anlamaktan âciz olmak da bir nevi idraktır» derler.

زانکه ماهیات و سر سر آن
پیش چشم کاملان باشد عیان

«Zira mahiyetler ve onun sırrının sırrı, kâmillerin nazarında apaçıktır.»

در وجود از سر حق و ذات او
دورتر از فهم و استبصار کو

«Varlık âleminde Hakkın sırrını ve zâtını görmekten daha ziyâde uzak bir şey var mı?»

چونکه آن مخفی نماید از محرمان
ذات و وصفی چیست کان ماند نهان

«Mahrem olanlardan o gizli kalmayınca bir şeyin zât ve sıfatı nedir ki gizli kalsın.»

عقل بجنی گوید این دوراست گو
بی ز تأویلی محالی کم شنو

«Akıl; enbiyâ ve evliyânın zât ve sıfatlara mahremiyetini inkâr eder ve : bu gâyet derin bir bahistir, onu te'vil etmeksizin kabul etme, der.»

وَعِنْدَهُ مَفَاتِيحُ الْغَيْبِ
لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ يَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْخَرِّ وَمَا تُسْقُطُ
مِنْ زَرْقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا

Yâni : «Gaybın anahtarları O'nun yanındadır. Kendinden başkası bunları bilmez. Karada ve denizde ne varsa hepsini O bilir. O'nun ilmi dışında bir yaprak dahi düşmez⁴⁶.» âyetiyle istidlâle kalkışır.

(46) Sûrei En'am : 59.

قطب گوید مرا ای سست حال

آنچه فوق حال است آید محال

«Zamanın kutbu da der ki: Ey zayıf halli kimse; sana halinin fevkinde olan şeyler muhâl gelir.»

11313

واقعاتی که کنونت برکشود

نی که اول هم محال می نمود

«Ey mahiyetlere vukûfu inkâr eden kimse; şimdi nâil olduğun ilim ve kemâl, evvelce sana muhal görünmüyor mu idi?»

11314

چون رهانیدت ز زندان کرم

بیدرا برخود مکن حبس ستم

«Hakkın keremi seni o zindandan nasıl kurtardı. Akıl çölünü kendine zulüm hapishânesi yapma.»

«NISBET VE ZÂHİRÎ İHTİLÂF YÜZÜNDEN BİR ŞEYDE HEM NEFİY, HEM DE İSBATIN BİRLEŞMESİ»

Yukarıdaki beyitlerde Nûh Aleyhisselâm'ı bilmenin ve bilmemenin kâbil olabileceği beyan buyurulmuştu. Şu hâl iki zıddın birleşmesi demektir. İki zıd, nisbet ve zahiri ihtilâf itibarıyla bir şeyde ictimâ edebilirler. Meselâ: «Hazret-i Nûh'u bilirim» demek, siyer ve târih kitaplarında nakledildiği gibi bilirim demektir. Fakat; «O mübârek zâtı nasıl bilebilirim?» demek de, O'nun Allah'ın indinde hâiz olduğu âli mertebeyi ne bilirim? demektir. İşte yekdiğerini nakzeder gibi görünen isbât ve nefiy arasında tenâkuz yoktur. Çünkü Nûh Aleyhisselâm'ın bilinmesi, târihi şahsiyeti itibarıyla bilinmemesi de ind-i İlahideki yüksek ve mânevî derecesi dolayısıyledir.

نقی آن یک چیز اثباتش رواست

چون جهت شد مختلف نسبت دو تاست

«Bir şeyin nefiyi ile isbâtı mümkündür. Çünkü bir şeyin muhtelif ciheti ve iki nisbeti vardır.»

Meselâ; bir kimse, bildiği bir meselenin âlimi, bilmediğinin câhili-dir. Şahıs bir olduğu halde nisbet itibarıyla o şahısta ilim ile cehil, yâni; isbât ile nefiy birleşmiş olur.

11316

مار میت اذ رمیت از نسبت است

نقی اثباتست هر دو مثبت است

«(Mârameyte iz rameyte) hitâbî nisbet cihetindendir. Ve hem nefiy vardır, hem isbat ve ikisi de yerindedir.»

Aleyhissalât Efendimiz Bedir gazâsında müşrikler tarafına bir avuç taş kırığı atmıştı. Cenâb-ı Hak : Yâ Muhammed :

وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ

Yâni : «Attığın zaman da (Habibim) sen atmadın, ancak Allah attı⁴⁷.» buyurdu. İşte bu hitapta hem nefiy ve hem de isbât vardır. «Attığın vakit» denilmekle taşların, taraf-ı Nebeviden atıldığı isbât ediliyor. «Sen atmadın» buyurulmakla da atma işi, Zât-ı Risâletten nefyolunuyor ki her ikisi de doğrudur ve sâbittir. Çünkü zâhirde taşları atan Resûlullahdır, hakikatte atan ve o taşlara müşrikleri sersemletmek hassasını veren ise Allah'dır. Hazret-i Mevlânâ, bu âyeti şöyle tefsir ediyor :

11317

آن تو افگندی چو بردست تو بود

تو نه افگندی که قوت حق نمود

«Habîb-i Necîbim; o taşları sen attın, çünkü o taşlar senin elinde idi. Sen atmadın, çünkü kuvveti Allah verdi.»

(47). Sûrei Enfal : 17.

زور آدم زاده را حدی بود
مشت خاک اشکست لشکر کی شود

«İnsan oğlunun kuvvetinin nihâyet bir derecesi vardır. Bir avuç toprak ve taş, bir ordunun kırılıp bozulmasına nasıl sebep olur?»

İşte o tesîri Cenâb-ı Hak vermiştir.

مشت تست افکندن زماست
زین دو نسبت نفی اثباتش رواست

«Avuç senin avucundur ama, atış bizdendir. Bu iki nisbetin nefyi de yerindedir, isbatı da...»

Enbiyâyı, husûsiyle Hatemülenbiyâyı inkâr edenlerde de böyle nefiy ve isbât vâkî olmuştur :

يعرفون الانبياء اضعادهم
مثل ما لا يشتهه اولادهم

«Münkirler ve müşrikler, enbiyâyı, kendi çocuklarını, tanıdıkları, bildikleri gibi tanırlar bilirlerdi.»

Sûre-i Bakara'da buyurulmuştur ki :

الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ

Yâni : «Kendilerine kitab verdiklerimiz onu (o peygamberi) öz oğulları gibi tanırlar⁴⁸.»

(48) Sûrei Bakara : 146.

همچو فرزندان خود دانند شان
منکران باصد دلیل و صد نشان

«Münkirler, yüzlerce delil ve nişân ile peygamberleri biliyorlar ve kendi oğullarını tanıdıkları gibi onları da tanıyorlardı.»

لیک از رشک و حسد پنهان کنند
خویشان را بر ندانم میزنند

«Lakin müşrikler, hasedlerinden, tanıdıklarını gizlerler, (bilmiyoruz ki) diye bilmezlikten gelirler.»

بس چو يعرف گفت چون جای دگر
گفت لا يعرفهم غیری قدر

«Cenâb-ı Hak, müşrikler için : (enbiyâyı tanırlar), dedi. Bir Hadis-i Kudsîde de : (Velilerimi, benden başkası tanımaz).»

Sôfiye hazerâtı der ki : Enbiyânın nübüvvet ve velâyet olmak üzere iki ciheti vardır. Velâyetleri, beşerîyyetten fânî ve Allah ile bâkî olmaları tarafıdır. Binâenaleyh, nübüvvetleri bakımından bilinirler, velâyetleri tarafından tanınmazlar. O halde hem : «O'nu tanırlar», hem : «Onları benden başkası tanımaz» ihbârı, isbât ve nefiy hâvî iken, onlar hakkında doğrudur.

انهم تحت قبای کامنون
جز که یزدان شان نداند ز آزمون

«Onlar, benim kubbelerim altında gizlidir dedi. Onları Allah'tan başka kimse imtihan ile, zan ve kıyâs ile bilip tanıyamaz.»

Hadisteki kubbeleri, bazıları, Gök kubbeleri; bazıları da, Allah'ın esması ve sıfatları, diye izah etmişlerdir.

هم بنسبت گیر این مفتوح را
که بدانی و ندانی نوح را

«Nuh'u hem bilirsin, hem bilmezsin, değil mi? İşte bunu da bu âyetle hadiste ızhar edilen manâya kıyas et!»

Hazret-i Nûh'u hepimiz akıl ve nakil cihetinden biliriz ki uzun uza-
dıya kavmini imâna dâvet etmiş, icâbet etmedikleri için haklarında bed-
duâda bulunmuş, o inkisâr yüzünden, tûfan olarak o müşrik, muannid ve
müstehzi kavm boğulmuştu. Hazret-i Nûh'u bu itibâr ile bilir ve tanırız.
Lâkin ind-i İlâhî'deki kurbiyyetini ve mânevî derecesini bilmeyiz ve ta-
nımayız. Tanımak ve tanımamak iki zıd olduğu halde Nûh Aleyhisselâm
hakkında ve bizim anlayışımızda birleşiyor.

«DERVİŞİN YOKLUĞU VE VARLIĞI MES'ELESİ»

گفت قائل در جهان درویش نیست
وربود درویش آن درویش نیست

«Birisi dedi ki : Dünyâda derviş yoktur. Şâyed varsa o derviş, derviş
değildir.»

Dervişlikten gâye : Şu mevhûm vücûdu izâle etmek, kendi varlığını
Vücûd-i İlâhiyyede ifnâ eylemektir. Her derviş bu gâyeye vâsıl olama-
dığı için, cihanda hakikî bir derviş yoktur, yâhut pek azdır. Şâyed o gâ-
yeye vâsıl olamamış bir derviş varsa o, hakikî derviş değildir.

هست از روی بقای ذات او
نست گشته وصف او در وصف هو

«O, hakikî derviş, zâtının bekâsı cihetinden vardır. Fakat onun vasfı,
vasf-ı İlâhîde yok olmuştur.»

Bu temâmen mutâbık olmamak üzere şöyle temsil edilebilir :

چون زبانه شمع پیش آفتاب
نیست باشد هست باشد در حساب

«O, Güneşe karşı yanmakta olan muma benzer. Mumun alevi de var
sayılır ama Güneşin önünde yok gibidir.»

هست باشد ذات او تا تو اگر
بر نمی پنبه بسوزد زان شرر

«Öyle olmakla beraber sen ona pamuk tutacak olursan kıvılcımından
pamuk yanar.»

نیست باشد روشنی ندهد ترا
کرده باشد آفتاب او را فنا

«O, alev yoktur, sana aydınlık vermez. Zira Güneş onu yok etmiştir.»

Bir misal daha :

در دوصد من شهید يك اوقیه خل
چون درافکندی و دروی گشته حل

«Eğer ikiyüz batman bal'ın içine bir okka sirke koysan ve balda
erise...»

نیست باشد طعم خل چون میجشی
هست اوقیه فزون چون برکشی

«Tattığın vakit sirke tadı yoktur, lâkin, tartarsan ağırlığı ikiyüz bat-
man bir okka artmış olur.»

Hız. Mevlânâ diyor ki : İkiyüz batman bal içinde bir okka sirkeyi hal-

ledersen sirke yokolur. Tatlıgın vakit sirke tezzerini bulamazsın. Fakat bal'ın ağırlığı bir okka artmış olur. Sirkenin ekşiliğinin bal içinde yokolduğu gibi hakikî bir dervişin de sıfat'ı, sıfat-ı ilâhîde fenâ bulur. Lâkin akıl terazisi ile tartarsan onun zât'ı, yâni; beşerîyyet'i, bâkidir.

Bundan, bir derviş'in sıfâtının fânî olması, sıfât-ı ilâhiyeyi artırır gibi bir manâ anlaşılmalıdır. Hz. Pir'in buradaki maksadı : Bir derviş'in fânî olması, sıfâtının tahvil ve tebdil etmesidir, yoksa sıfat ve zatının Sıfat ve Zât-ı Rabbâniyyeyi artırması demek değildir. Zât'ının bâkî kaldığı, açıkçası bir kul'un Allah olması mânâsını ifâde etmez.

11333

پیش شیری آهوی پیهوش شد
هستیش باهست اورپوش شد

«Bir ceylân arslan karşısında kendinden geçer. Onun varlığı, arslanın mevcûdiyyetine hicap olur.»

Dikkat buyurulsun, getirilen misaller, fenâ fillah olanla Zât'ı Mutlak'ın tamamı ile temsili değildir. Ancak mübtedilere anlatmak içindir. İnsanlar; görmedikleri, bilmedikleri bir şeyi ancak misal ile mümkün mertebe kavrayabilirler. Misalde ise benzeyenle benzetilen tamamıyla aynı olamaz. Benzeyen, benzetilene her cihetten benzemez. Onun için Hz. Mevlânâ diyor ki :

11334

این قیاس ناقصان برکار رب
جوشش عشقست نر ترک ادب

«Şan-ı İlâhî ile ilgili bu eksik kıyaslar, aşkın galeyânındandır, terk-i edep değildir.»

11335

نبض عاشق بی ادب برمی جهد
خویشرا در کفه شه می نه د

«Âşık'ın nabızı edebe riâyet etmez. Ceset hareket eder de kendisini şâh'ın terâzisine koyar.»

11336

بی ادب تر نیست کس زو در جهان
با ادب تر نیست کس زو در نهان

«Dünyâda âşıktan daha ziyâde edebe riâyet etmeyen yoktur; fakat bâtında, ondan daha edepli kimse de yoktur.»

Derler ki : Sallâllahu Aleyhi Vesellem Efendimiz, Hz. Ali (Kerrem-allâhu Vecheh) ile hurma yiyormuş. Resûlullah Hazretleri, lâtife olsun diye, çekirdekleri Cenâb'ı Murtazâ'nın önüne sürmüş, sonra da : «Ya Ali! Ne kadar çok yemişsin, baksana çekirdekler hep senin önünde.» buyurmuş. Hz. Ali de bu lâtifeye karşı : «Ya Rasûlallah siz çekirdekleriyle mi yediniz?» cevâbını vermiş. Bu cevap, âşıkla ma'suk arasındaki cilveyi bilmeyenlerce edeb dışı gibi telâkki edilir. Halbuki zâhiren serbestlik gibi görünen o cevapta, Resûlullah'ın lâtifesine karşı aynı lâtife ile mukâbele cilvesi vardır.

11337

هم بنسبت دان وفاق ای منتخب
این دوضد با ادب بابی ادب

«Ey seçilmiş kimse; Bu edibâne ve gayri edibâne iki zıt görünüşü, yine nisbet itibâriyle yekdiğerine muvâfık bil.»

11338

بی ادب باشد بظاهر بنگری
که بود دعوی عشقش همسری

«Zâhirine bakacak olursa âşkın hareketi edeb dışı gibi görünür. Çünkü başında aşk dâvâsı vardır.»

11339

چون بیاطن بنگری دعوا کجاست
او ود دعوی پیش آن سلطان فناست

«Bâtmen görecekt olursan da'vâ nerededir? O Padişahın önünde dâvâ da fânîdir, âşık da...»

مات زید زید اکر فاعل بود
لیک فاعل نیست کو عاقل بود

«Zeyd öldü desek bu cümlede Zeyd fâildir ama, hakîkatte fâil değildir, elinden birşey gelmez ki!..»

11341

او ز روی لفظ نحوی فاعلست
ورنه او مفعول و موتش قاتلست

«O cümledeki Zeyd, nahiv kaidesi bakımından fâildir... Yoksa hakîkatte mefuldür ve kâtili, ölümdür.»

11342

فاعلی چه کو چنان مقهور شد
فاعلیها جمله ازدی دور شد

«Fâillik ne demek? O, öyle mahv olmuştur ki bütün fâillikler ve hareketler ondan uzaklaşmıştır.»

«SADR-I CİHAN'IN VEKİLİNİN BİR TÖHMET ALTINA ALINARAK
CAN KORKUSU İLE BUHÂRÂ'DAN KAÇMASI, SADR-I CİHAN'A
ÂŞIK OLDUĞUNDAN TEKRAR TERS YÜZÜ GERİ DÖNMESİ...
ÂŞIKLAR İÇİN CAN VERMEK KOLAYDIR.»

11343

در بخارا بنده صدر جهان
متهم شد گشت از صدرش نهان

«Buhârâ'da Sadr-ı Cihân'ın kulu bir töhmet'e uğradı, mevkiinden düştü, gizlenmeye mecbur oldu.»

Sadr-ı Cihan : Buhârâ emiri demektir.

11344

مدتی ده سال سرگردان بکشت
که خراسان که کهستان، گاه دشت

«On yıl müddetle Horasan'da, Kuhistân'da ve Deşt'te başıboş bir halde gezip dolaştı.»

11345

گفت تاب فرقم زین پس نماند
صبرکی داند خلاعت را نشاند

«On yıl dolaştıktan sonra kendi kendine dedi ki: Efendimin hasreti-ne artık tahammülüm kalmadı. Sabır, aşk rüsvâlığını nasıl men edebilir?»

H. Mevlânâ, vekîlin bu sözü dolayısıyla, firâkın acılığına dâir beyâ-natta bulunuyor :

11346

از فراق این خا کہا شوره شد
آب زرد و کنده و تیره شود

«Bu topraklar, ayrılıktan, çorak olur. Nehir ve deresinden ayrılan su, sararır, kokar ve bulanır.»

11347

باد جان افزا و خم گردد وبا
آتشی خاکستری گردد هوا

«Hayat veren rüzgâr kapalı bir yerde kalırsa kokar, vebâ olur. Ateş, yakacak şeyden ayrılırsa kül olur, hebâ olur.»

11348

باغ چون جنت شود دارالمرض
زرد و ریزان برک او اندر حرض

«Cennet gibi olan bağlar, bahçeler sararır solar, yaprakları kurur, dökülür... Bir hastalık yurdu olur!..»

عقل دراك از فراق دوستان
همچو تیرانداز اشکسته گان

«İdrak ve şuur sahibi akıl bile, dostların ayrılığı ile yayı kırılıp okçu gibi şaşırır kalır.»

دوزخ از فرقت چنان سوزان شدست
بیر از فرقت چنان لرزان شدست

«Cehennem bile, ayrılık yüzünden, gençlik çağına hasret çeken ilütiyarın titrediği gibi titrer, yandığı gibi yanar kavrulur.»

گر بگویم از فراق چون شرار
تا قیامت يك بود از صد هزار

«Kıvılcım gibi yakıcı olan ayrılıktan Kıyâmete kadar bahsetsem, onun dehşet ve şiddetinin ancak yüzbinde birini söylemiş olurum.»

بس ز شرح سوز او کم زن نفس
رب سلم رب سلم گوی بس

«O halde onun yakıcılığını anlatmaya kalkışma... Yarabbi beni sen kurtar, beni sen kurtar diye duâ et. Bu kadar yetişir.»

هرچه ازوی شاد گردی درجهان
از فراق آن بیندیش آن زمان

«Dünyâda her neden şâd oldunsa, bir de onun ayrılığını düşün.»

زانچه گشتی شاد بسی کس شاد شد
آحر ازوی جست و همچون باد شد

«Sen neden şâd oldunsa senden evvel bir çok kimse de ondan şâd olmuş, fakat sonunda vefâ etmemiş, rüzgâr gibi geçip gitmiştir.»

از تو هم بجهد تو دل بروی منه
پیش از آن کو بجهد ازوی تو بجه

«Başkalarının elinden giden şey senin elinden de fırlayıp çıkacaktır. Akıllı davran da o senden fırlamadan evvel, sen onun muhabbet ve bağlılığından fırlayıp çık.»

Ki ona bağlanıp ayrıldığın vakit müteessir ve müteellim olmayasın.

«HZ. MERYEM GUSÛL İÇİN ÇIPLAK BULUNDUĞU SIRADA, RUHÛL RUDÛS'UN İNSAN ŞEKLİNDE ZUHÛR ETMESİ VE HZ. MERYEM'İN O'NDAN HAK TEÂLÂ'YA SİĞİNMASI»

Sûrei Meryem'de buyruluyor ki :

وَإِذْ كُنَّا فِي الْكَأْبِ مَرِّمَ إِذَا نَبَذَتْ مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا
شَرْقِيًّا ۖ فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا
فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا ۖ قَالَتْ إِنِّي أَعُوذُ بِالرَّحْمَنِ مِنْكَ
إِنْ كُنْتَ نَقِيًّا ۖ

Yâni : «Kitapta Meryem (kıssasını) da an. Hani o, ailesinden ayrılıp şark tarafında bir yere çekilmişti. Sonra onların önünde bir perde edinmiş (çekmiş) di. Derken biz ona ruhumuzu göndermiştik de o, kendisine hilkati tam bir beşer şeklinde görünmüştü. (Meryem ona) dedi ki : doğrusu ben senden esirgeyici (Allâh'a) sığınırım. Eğer sen fenâlıktan bihakkın sakıman (bir insan) isen (çekil yanımdan)⁴⁹»

(49) Sûrei Meryem : 16-18.

mlı taze hurma dökülecektir. Artık, ye iç. Gözün aydın olsun. Eğer beşerden herhangi birini görürsen de ki: ben o çok esirgeyici (Allah'a) oruç adadım. Onun için bugün hiçbir kimseye kat'iyen söz söylemeyeceğim⁵¹..»

قَالَ إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لَكِ غُلَامًا
زَكِيًّا ۖ قَالَتْ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ وَلَمْ أَكُ
بَغِيًّا ۖ قَالَ كَذَلِكَ قَالَ رَبُّكِ هُوَ عَلَى مَيِّنٍّ وَلْيَجْعَلْهُ آيَةً
لِّلنَّاسِ وَرَحْمَةً مِنَّا وَكَانَ أَمْرًا مَّقْضِيًّا ۖ فَحَمَلَتْهُ
فَأَنْبَذَتْ بِهِ مَكَانًا قَصِيًّا ۖ

Yâni : «(Ruh da) : Ben ancak sana (günahlardan) pâk bir oğlan ver-
me (ye vesile olmak) için (o istiâze ettiğin) Rabbinin elçisiyim, dedi. O
benim nasıl bir oğlum olacaktı? dedi, (evlenip de) bana bir beşer do-
kunmamıştır. Ben bir iffetsiz de değilim. (Ruh) dedi: (Evet) öyledir.
(Fakat) Rabbin buyurdu ki: O, bana göre pek kolay. Çünkü biz onu in-
sanlara bir âyet ve bizden bir rahmet kılacağız. Zâten iş olup bitmiştir.
Nihâyet ona (İsa'ya) gebe kaldıkta, bununla (karnındaki bu çocuğu ile
ailesinden) uzak bir yere çekildi⁵⁰..»

فَاجَاءَهَا الْمَخَاضُ إِلَى جَذْعِ
النَّخْلَةِ قَالَتْ يَا لَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هَذَا وَكُنتُ نَسِيًّا مَّنْسِيًّا ۖ
فَنَادَاهَا مِنْ تَحْتِهَا أَلَا تَحْزَنِي قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا ۖ
وَهُزِّي إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقُ عَلَيْكِ وَطُوبَى لِّجَنِينَا ۖ
فَكَفَى رَاشِرِي وَفَرِي عَيْنَا فَأَمَّا تَرَيْنَ مِنَ الْبَشَرِ أَحَدًا فَقَوْلِي
إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنْسِيًّا ۖ

Yâni : «Derken doğum sancısı onu bir hurma ağacına (dayanmaya)
sevk etti. Keşki, dedi, bundan evvel öleydim, unutulup gideydim. Aşağı-
sından ona şu nidâ geldi: Tasalanma, Rabbin senin alt (yan) ında bir su
arkı vücade getirmiştir. Hurma ağacını kendine doğru silk, üstüne deril-

قَالَتْ بِهِ قَوْمَهَا تَحْمِلُهُ قَالُوا يَا مَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا فَرِيًّا
ۚ يَا أُخْتَ هَارُونَ مَا كَانَ أَبُوكِ امْرَأَ سَوْءٍ وَمَا كَانَتْ أُمُّكِ
بَغِيًّا ۚ فَاشَارَتْ إِلَيْهِ قَالُوا كَيْفَ نَكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ
صَبِيًّا ۚ قَالَا إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ آتَانَا فِي الْحَبَابِ وَجَعَلْنِي نَبِيًّا ۚ
وَجَعَلْنِي مَبَازِغًا أَيْنَ مَا كُنْتُ وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ
مَا دُمْتُ حَيًّا ۚ وَبَرَّأَوَالِدِي وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا ۚ
وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا ۚ

Yâni : «Derken onu yüklenerek kavmine getirdi. Dediler: Hey Mer-
yem, andolsun sen acâip bir şey yapmışsın⁵²..»

Yâni : «Ey Harûn'un kız kardeşi, senin baban kötü bir adam değildi.
Anan da iffetsiz bir kadın değildi. Bunun üzerine (Meryem) ona (İsa'ya)
hıret etti. Biz, dediler, henüz beşikte bulunan bir sabî ile nasıl konu-
şuruz? (İsâ dile gelip) dedi ki: Ben hakikat Allah'ın kuluyum. O bana
kitap verdi. Beni peygamber yaptı. Beni her nerede olursam mübârek
kıldı. Bana hayatta bulunduğum müddetçe namaz (kılmam) ı, zekât (ver-
mem) i emretti. Beni anneme hürmetkâr kıldı. Beni bir zorba, bir bed-
baht yapmadı. Doğduğum gün de, öleceğim gün de, diri olarak (kabrim-
den) kaldırılacağım gün de selâm (ve selâmet) benim üzerimdedir⁵³..»

(51) Sûrei Meryem : 23-26.

(52) Sûrei Meryem : 27.

(53) Sûrei Meryem : 28-33.

(50) Sûrei Meryem : 19-22.

همچو مريم كوى پيش از فوت ملك
تقن را كالعود بالرحمن منك

«Fırsat elden çıkmadan Meryem gibi sen de, surete: senden Rah-
man'a sığınırım, de!»

دید مريم صورتى بسى جانفزا
جانفزايى دلربايى درخلا

«Hz. Meryem, halvetgâhında, canlara can katan ve gönül cezbeden
bir sûret gördü.»

پيش او بر رست از روى زمن
چون مه و خرشيد آن روح الامين

«Onun önünde, Rûhûlemin, Ay ve Güneş gibi yerden doğuverdi.»

از زمين بر رست خوبى بى نقاب
آنچنان كنز شرق رويد آفتاب

«Güneşin şarktan doğduğu gibi, yerden nikapsız bir güzel peydâ oldu.»

لرزه براعضای مريم اوفتاد
كو برهنه بود و ترسيد از فساد

«Meryem çıplak bulunduğu ve bir taarruza uğramaktan korktuğu
için bütün vücûdu titremeye başladı.»

صورتى كه يوسف ارديدى عيان
دست از حيرت بریدى چون زنان

«Öyle bir güzeldi ki, eğer Yusuf (Aleyhisselâm) görmüş olsaydı, ken-
disini görüp de şaşkınlıkla ellerini kesen kadınlar gibi o da hayretinden
elini keserdi.»

Hız. Mevlâna, bu beyit ile Hız. Yusuf kıssasından bir vak'aya işaret
ediyor. Kölesini sevdiği için, Mısır kadınları, Zeliha'ya taan etmişlerdi.
Zeliha da onları çağırdı, önlerine yemiş tabakları ile bıçak koydurdu ve :
buyurun, soyun. yiyin, dedi. Onlar yemiş soymakla meşgul iken Hız. Yu-
suf'a : Çık da kadınlara görün, dedi. Yusuf Aleyhisselâm yanlarına gelin-
ce, kadınlar şaşırdılar ve adetâ sarhoşa döndüler. Bu hayret içinde iken
yemiş soyuyoruz diye ellerini, parmaklarını kestiler de farkına varmadı-
lar : Hâşâ bu insan değil, bir melek dediler.

همچو گل پيشش برويد آن ز گل
چون خيالى كه برارد سرزدل

«Gönülde zuhûr eden bir hayâl gibi, karşısında, Cebrâil yerden gül
gibi çıkıverdi.»

گشت مريم بيخود و دريخودى
گفت بجهم در پناه ايزدى

«Meryem kendinden geçti ve o halinde Allah'ın hıfzına sığınırım.
dedi.»

زانكه عادت كرده بود آن پال جيب
در هزيمت رخت بردن سوى غيب

«Zira o afife Meryem, âciz kalınca, Hakkın hıfz ve himâyesine ilticâ
etmeyi adet eylemişti.»

چون جهانرا دید ملک بی قراو
حازمانه ساخت زان حضرت حصار

«Dünyayı kararsız bir âlem olarak görmüş ve ihtiyata riayet ederek Allah'a sığınmayı âdet edinmişti.»

تا بکامه مرکه حصنی باشدش
که نیاید خصم راه مقصدش

Ona ölünceye kadar bir kale lâzımdı ki düşman, oraya yol bulamasın.»

از پناه حق حصنی به ندید
یورتی که نزدیک آن در برگزید

«Allah'a sığınmaktan daha iyi bir kale görmedi ve o kale civârında kendine yurt edindi.»

چون بدید آن غمزه های عقل سوز
که از و میشد جگرها تیر دوز

«Meryem, o akılları yakan, ciğerleri oklayan bakışları gördü.»

شاه و لشکر حلقه درگوشش شده
خسروان هوش بی هوشش شده

«Şah da, ordusu da o bakışlara köle olmuştu. O bakışlar, akıl padişahlarının akıllarını almış, onları divaneye döndermişti.»

صد هزاران شاه مملوکش برق
صد هزاران بدرا داده بدق

«Yüzbinlerce şâh onun kölesi idi ve O, yüzbinlerce bedri, hilâl hâline getirmişti.»

زهره نى مر زهره را تادم زند
عقل کلس چون ببیندکم زند

«Zühre yıldızının güzellik hususunda ona karşı söz söylemeye cesareti yok. Akl-ı Kül, onu görünce tedbir ve tasarrufundan geri kalır.»

دور آن نارم دلیل من برو
دور ازان شه باطل ماعبروا

«Ben, o ateşin dumanıyım ki ona delilim. O padişahdan uzaktayken, onu görmeden hakkında ne söylenmişse hepsi de asılsız, hepsi de saçma!»

Hız. Mevlânâ'nın adetidir: Hak'kın mazharı olan bir zâtı anlatırken ondaki zuhûrâtı ilâhiyye dolayısıyla Zâhirin, yânî; Hak'kın vasfına girer. Nitekim burada da Cebrâil Aleyhisselâm'ın güzelliğinden bahsederken Hak Sübhânenin vasfına giriyor ve: Bütün mevhum varlıkları yakmak hususunda ateş gibi olan Rabb-i İzzet'in ben de dumanıyım; dumanın ateşe delâlet ettiği gibi, ben de, O Müessir-i Küllün eseriyim ve Müessirime delâlet ederim, diyor.

خود نباشد آفتابی را دلیل
جز که نور آفتاب مستطیل

«Hakikat güneşine, âlemi kaplıyan nuru delildir.»

سایه که بود تا دلیل او بود
این بستش که دلیل او بود

«Gölge nedir ki O'nun delili olabilsin? O'nun karşısında hor ve hakîr bulunuşu gölge için kâfi bir şereftir.»

این جلالت در دلالت صادقست
جمله ادراکات پس او سابقست

«Bu ululuk, ona tam doğru bir delil: bütün anlayışlar geridedir, O ilerde!..»

جمله ادراکات برخزهای لنگ
او سوار باد پران چون خذنگ

«Bütün idrakler, total eşeklere binmiş.. O ise, ok misâli giden bir ata binmiş gibidir.»

گر گریزد کس نیابد گردش
ور گریزد او بگرید پیش‌ره

«Eğer o kaçsa kimse onun kendisini değil, kaldırdığı tozu bulamaz; eğer bütün âlem kaçsa, o hepsinin yolunu tutar, kaçmalarına mâni olur.»

جمله ادراکاترا آرامی
وقت میدانست وقت جامی

«Âlem'de bütün anlayışlar, durup dinlenmezler... Ömür koşup, çabalama zamanıdır; oturup işret etme devresi değildir.»

Dünyada çalışılacak, Âhirette istirahat olunacaktır.

آن یکی وهمی چو بازی می‌برد
وان دگر چون تیر ممبر می‌درد

«Birinin idrâki, doğan kuşu gibi hızlı uçar, diğeri de ok gibi havayı yırtar geçer.»

وان دگر چون کشتی بادبان
وان دگر اندر تراجع می‌زمان

«Bir üçüncüsü yelkenli gemi gibi gider, bir dördüncüsü ise her vakit geri kalır.»

چون شکاری می‌نماید شان ز دور
جمله حمله می‌فرایند آن طیور

«Bu idraklere uzaktan bir av görününce o avın üstüne saldırırlar.»

چونکه ناپیدا شود حیران شوند
همچو جفدان سوی هر ویران شوند

«O av görünmez olunca şaşırırlar, baykuşlar gibi virânelere dağılırlar.»

منتظر چشمی هم يك چشم باز
تا که پیدا گردد آن صید نیاز

«O av tekrar görünsün diye bir gözü kapalı, bir gözü açık olarak beklerler.»

چون بنامد دیر گوید از ملال
صدید بود آن خود عجب یا خود خیال

«O avın zuhur'u gecikince usançlarından: gördüğümüz acaba o mu idi, yoksa hayal mi idi? derler.»

Buradaki idrâkâtan maksat: Vasat halde bulunan idrak sahipleri-
dir. Avdan murâd ise kendilerine zâhir olan bazı müstesnâ hal'dir ki, Ta-
savvufta ona (bast) ta'bir ederler. Avın kayıp olması, (bast) halinin
(kabz) haline tahvil eylemesidir. (Kabz) ın devam etmesinden müteessir
olurlar da: evvelce duyduğumuz (bast) hali acabâ hayal mi idi? derler.

11385

مصلحت آنست تا بیک ساعتی
قوتی گیرند و زور از راحتی

«Böyüce kalplerin kabz'a mübtelâ olması, maslahat bakımındandır.
Kendilerinin biraz rahat etmesi ve kuvvet bulmaları içindir.»

(Bast) halinde filvaki' büyük ma'nevî bir zevk vardır. Lâkin her-
kesin devamlı olarak ona tahammülü mümkün değildir. Meselâ, Sallallahü
Aleyhi Vesellem Efendimize vahy nâzil olduğu vakit Zat'ı Akdes'i Risa-
let fevkalâde ızdırıp çeker ve inci dânesi gibi terler dökülürdü. Ba'zan
da: «Ey Âişe; bana söz söyle» diyerek, beşerîyyet âlemine rücû eylerdi.

(Kabz) hali, o mânevî ızdırabı izâle ile, sâliki bir miktar rahat ettir-
mek ve yeni bir (bast)'a karşı kuvvetlendirmek içindir. Nitekim gündüz
yorulan vücutlar, gece yatıp uyumakla dinlenmiş olurlar.

11386

گیر نبود شب همه خلقان ز آرز
خویشان را سوختندی ز اهتراز

«Eğer geceler olmasaydı, bütün halk, hırs ve tamahla çalışıp yorul-
maktan kendilerini yakarlardı.»

آن هوس و ز حرص سود اندوختن
هر کسی دادی بدرا سوختن

«O vakit herkes kazanç heves ve hırsı ile bedenlerini çok yormuş,
adeta yakmış olurlardı.»

11388

شب بدید آید چو گنج رحمتی
تارهند از حرص خود یک ساعتی

«İnsanlar hırs ve tamahtan bir müddet kurtulsun diye, gece, rahmet
hazinesi gibi zuhur eder.»

Nitekim Kur'an-ı Kerim'de ve Sûrei Yunus'ta:

هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ
لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ
لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٦٧﴾

Yânî: «O, geceyi — içinde sükûn ve istirahat etmeniz için — (karan-
lık), gündüzü ise (çalışıp kazanmanız için) ziyâdâr olarak yaratandır.
Şüphesiz ki bunda kulak verecek bir kavim için ibretler vardır⁵⁴» bu-
yurulmuştur.

11389

چونکه قبضی آیدت ای راهرو
آن صلاح تست آیی دل مشو

«Ey sâlik; Sana (kabz) gelince me'yûs olma ki o senin salâhın içindir.»

(54) Sûrei Yunus: 67.

زانکه درخرجی دران بسط و کشاد

خرج را دخلی نباید ز اعتداد

«Çünkü (bast) halinde sen harç ve masrafta bulunursun. Masraf için de bir irat lâzımdır.»

Kabz : Ahval'i sülûkta bir hal olup, kalbe gelen bir sıkıntıdır. (Bast) ise bunun zıttıdır.

Hız. Mevlânâ buyurur ki: «Kendinde gam görünce istiğfâr et, çünkü gam ilâhî emirle te'sir yapar» buyurur.

Sofiyye hazerâtı diyor ki: Kabz ve bast halleri muhabbet makamına vasıl olan evliyâda vâkî'dir. Kibarı sûfiyyeden (İbn'i Atâ'i İskenderî) demiştir ki: «Bast halinde nefis, ferahladığı için ondan haz alır. Kabz'da ise nefis için bir haz yoktur. Binaenaleyh kabz, bast'tan daha salimdir.» Onun için Hız. Mevlânâ da: «Ey sâlik; Kabz, senin salâhına sebeptir» diyor ve bast'ı yaz mevsimine, kabz'ı da kış faslına benzetiyor.

11391

گر هماره فصل تابستان بدی

سوزش خورشید در بستان زدی

«Eğer dâimâ yaz fash olsa idi ve güneşin harâreti bağ ve bahçelere vursa idi.»

11392

منتشرا سوختی از بیخ وین

که دگر تازه نگشتی آن کهن

«Bağ ve bahçedeki nebâtâtı kökünden öyle yakardı ki o kavrulan nebâtât bir daha tazelenemezdi.»

11393

گر ترش رویت آن دی مشفقست

صیف خندانست اما محرقست

«Kış'ın yüzü ekşidir ama şefkatlidir. Yaz güler yüzlüdür amma yakıcıdır.»

چونکه قبض آید تو دروی بسط بین

تازه باش و چین میفکن برجین

«Sana (kabz) âriz olunca onda (bast) gör. Taze ol ve alnını buruşturma»

11395

کودکان خندان و دانایان ترش

غم جگر را باشد و شادی ز شش

«Çocuklar gülerler; âlimler ise, vekarlı ve ağır başlı olurlar. Gam, akciğerden, sürur karaciğerden gelir.»

11396

چشم کودک همچو خر در آخرست

چشم عاقل در حساب آخرست

«Çocuğun gözü eşek gibi ahırdadır. Âkil'in gözü ise başka hesaptadır.»

11397

او در آخر جرب می بیند علف

وین ز قصاب آخرش بیند تلف

«O çocuk ve gâfil, ahırdaki ot'u lezzetli bulur; âkil ise ahırdaki ot'un sonunun kasap elinde telef olduğunu görür.»

11398

آن علف تلخست کو قصاب داد

هر لح ما ترازوی نهاد

«Kasabın verdiği ot yok mu?.. acıdır, acı... Maksudı bizi semirtmek ve tartıda ağır gelmemizi temin etmektir.»

روز حکمت خور عالت کارا خدا

بی غرض دادست از محض عطا

«Ey yemek içmek mübtelâsı; Gıt de hikmet otundan ye ki, onu, Cenab-ı Hak garazsız ve mahzâ lutfu eseri olarak vermiştir.»

11400

فهم نان کردی نه حکمت ای رهی

زانچه حق گفتست کلو امن رزقه

«Cenab-ı Hak'ın Kur'an'da: (Tanrının verdiği rızıktan yeyin!) bu yurmasını sen ekmek yemek anladın.»

Halbuki :

11401

دزق حق حکمت بود در مرتبت

کان گلو گيرت نباشد عاقبت

«Rızkı ilâhî, derece itibariyle hikmet ve ma'rifettir ki, o, yiyenin so-
nunda boğazına durmaz.»

Maddî gıdalar, Âhirette hesâba tâbî'dir. Onları helâlinden mi, har-
mından mı yediğin sorulacaktır. Fakat ma'nevî ve rûhânî gıda olan ri-
met ve mâ'rifet diğerleri gibi süal ve hesâba tâbî' olmadığından, onlar
yiyenin boğazında durmazlar.

Tebâreke sûresinde buyurulmuştur ki :

هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ

ذُلُولًا فَأَمْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِن رِّزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ ﴿٥٥﴾

Yânî : «O, yeri sizin faidenize, hor (ve müsahhar) kılandır. O halde
onun omuzlarında yürüyün. (Allah'ın) rızkıdan yeyin. (Fakat şunu dâ-
ma hatırlayın ki) son gidiş ancak O'nadır (Allah'adır).»⁵⁵.

(55) Sûrei Mülk : 15.

İşte bu âyetteki (Rızkı) Hz. Mevlânâ manevî gıda olarak tefsir edi-
yor. Peki, ondan nasıl yenilebilir?

11402

این دهان بستی دهانی باز شد

کو خورنده لقمه‌های راز شد

«Bu ağız kaparsan, sende ma'nevî bir ağız açılır ve o ağız, ilâhî esrar
ve mârifet lokmalarını yer.»

11403

گر ز شیر دیوتن را واری

در فطام او بسی نعمت خوری

«Eğer şeytan sütü emmekten cesedini men' edersen o, süttten kesil-
meye karşılık, birçok nimetler yersin.»

Malumdur ki bir çocuk memeden kesilince onu beslemek için, türlü
tür türlü yeni gıdalar verilir. Hz. Mevlânâ, yiyip içmeyi, hususiyle helâl, ha-
ram demeyerek mideyi doldurmayı şeytandan süt emmeye benzetiyor ve:
«O şeytan sütünden nefsini kesersen sana türlü nimetler verilir» buyu-
ruyor. «Emzirme çocuğun tabiatını değiştirir» diye bir hadîs-i şerif rivâ-
yet olunur ki bu, fennen de sabittir. Hastalıklı bir kadının sütünü emen
bir çocuk aynı hastalığa uğruyor, hattâ veremli bir ineğin sütünü içen
çocuklarda ciğer hastalıkları zuhur ediyor. Emzirmenin böyle maddî te-
sirleri olduğu gibi, ma'nevî tesirleri de vardır. Onun için Hz. Mevlânâ
da : «Şeytan sütü olan haram yemeyi bırak. Zirâ, onu emmeye devam
edersen, sende de şeytanlık zuhura gelir» demek istiyor.

11404

ترك جوشش کردهام من نیم خام

از حکیم غزنوی بشنو تمام

«Bu sözü (Türk kaynatması) gibi yarı pişmiş, yarı çiy bıraktım.
Bahsin tamamını Hakîm-i Gaznevî'den dinle!»

Eski Türkler eti biraz kaynamaya başlayınca ateşten indirip yedik-
lerinden, o türlü pişmiş yemeklere Fârisî'de : (Türk kaynatması) tâbir
edilmiş ve mecâzen, tamamı ile izâh edilmemiş bahislerde kullanılmıştır.

Hakim-i Gaznevi (Hakim Senâyi) de denilen büyük ârifdir. 576 tarihinde Gazne'de vefat etmiştir. Hz. Mevlânâ bu zât-ı âlî'ye fevkalâde hürmet eder, Mesnevî'nin ekseri yerinde ondan bahs ve mânâ nakleder. Mesnevî'nin tanziminden evvel Mevlevî dervişleri Cenâb'ı Hakim'in (Hakimî) isimli eseriyle, Şeyh Attâr'ın (Mantık'ut-Tayr) ını okurlardı.

11405

در الهی نامه گوید شرح این
آن حکیم غیب و فخر العارفین

«Hakim'i gayb ve âriflerin medarı iftiharî olan Hz. Senâyi (İlâhî nâme) sinde der ki :»

11406

غم خور و نان غم افزایان مخور
زانکه عاقل غم خورد عاقل شکر

«Ey sâlik; Gam ye de, gam artıran ehl-i dünya kimselerin ekmeğini yeme. Çünkü akıllı adam gam yer, çocuksa şeker!...»

11407

قند شادی میوه باغ غمست
این فرح زخمست و آن غم مرهمست

«Neş'e şekeri, gam bağının yemişidir. Bu ferah yaradır, o gam ise merhemdir.»

Sevinç olsun, keder olsun insan için mukadder bir haldir. Hal ise muvakkattır, gelir, geçer. Onun için insan mükedder olursa neticesi sevinçtir, sevinirse onun sonu da kederdir. O halde sevinçten çekinmeli ve kedere sevinmelidir ki sonu sevinçtir.

11408

غم چو بنی در کنارش کشی بعشق
از سر ربوه نظر کن در دمشق

«Kendinde gam görünce onu aşk ile kucakla. Şam şehrine Rabve tepesinden bak.»

Rabve : Şam'da bir tepe imiş ki onun üzerinden şehir gâyet güzel görüldüğü için Şamlılar arasında «Şam'a Rabveden bakmalı» diye bir mesel varmış. (Rabve) kelimesi Kur'an'da Mü'minûn sûresindeki :

وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَأَوْنَاهُمَا إِلَى رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ
وَبَعَيْنٍ

Yâni : «Meryem'in oğlunu da, anasını da (kudretimize) bir âyet (ibret) kıldık. Onları düz (yâni; oturmaya yarar) ve akar suya mâlik bir tepede barındırdık⁵⁶.» âyetinde zikredilmiştir. Fakat bu (Rabve) nin Şam'da değil, Mısır'da olması muhtemeldir. Çünkü Hz. Meryem'le, Mahdûm'u Muhteremî'nin 12 sene Mısır'da ikâmetleri nakl olunmaktadır.

Hülâsa : «Ey sâlik; Kendinde gam ve keder görünce onu, yâr'ı can gibi, aşk ve şevk ile kucakla ki o, sevinç müjdecisidir.» deniliyor.

11409

عاقل از انگور می پند همی
عاشق از معدوم ثنی می پند همی

«Akıllı bir kimse üzümde şarabı görür, âşık da vâ'r'ı yokta bulur.»

Malûm ya, şarap üzümde olur. Onun için bir şey'in neticesini kestiren kimse bir salkım üzüme bakınca onun bir bardak şarap olabileceğini idrak eder. Allah âşıkı olan da, ma'sûkunun rızasını kazanmak için tâât ve ibâdetde bulunur. Fakat ettiği ibâdetler, sûretâ yok hükmündedir. Meselâ kıldığı namazlar ve tuttuğu oruçlar maddeten bir mevcûdiyyet göstermediği halde, onların mükâfatı olan ecir ve sevâbı mevcut bir şey halinde müşâhade eder. Çünkü :

مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ

Yâni : «Sizin nezdinizdeki tükenir, Allâh'ın indindeki ise bâkidir⁵⁷.»

(56) Sûrei Mü'minun : 50.

(57) Sûrei Nahl : 96.

جنگ میکردند حالان پریر
تو مکش تا من کشم حاش چوشیر

«Geçen gün hammallar, bir yük için: sen çekme, arslanlar gibi ben çekip götürüyüm diye, kavgaya ediyorlardı.»

زانکه زان رنجش همی بیند سود
حلرا هر یک زد دیگر میربود

«Neden? Çünkü o zahmette rahmet, o eziyette kâr görüyorlardı da onun için yükü birbirlerinden kapıyorlardı.»

مزد حق کو مزد آن بی‌مایه کو
این دهن گنجیت مزد و آن تسو

«Allah'ın vereceği ecir nerede, züğürt bir adamın vereceği ücret nerede? Sana ücret olarak bir hazîne ihsan eder, yükünü taşıyacağın kimse ise ancak bir mangır verir.»

کنج زری که چو خسی زیر ریک
باتو باشد آن نباشد مرده ریک

«Hakkın vereceği öyle bir altın hazinesidir ki sen toprak altına ya tınca seninle beraber olur, sâir malların gibi vârislere kalmaz.»

پیش پیش آن جنازت می‌رود
مونسی گورو غریبی می‌شود

«O ecir hazinesi, cenâzenin önünde gider. Kabrinde ve o garip halinde arkadaşın olur.»

هر روز مرگ این دم مرده‌باش
تاشوی باعشق سرمه خواجه‌تاش

«Ölüm günü için şimdiden ölü ol ki Ebedî Aşk ile kapı yoldaşı olasın.»

Bir hadis-i şerifte: «Ölüm'ün nüzulünden evvel ona hazırlan ve kendini ashâbı kuburdan addet» buyurulmuştur.

صبر می‌بیند ز پرده اجتهاد
روی چون گلنار و زلفین مراد

«Mücâhedeye sabır eden kimse o gayret perdesi arkasında sevgilinin nar çiçeği gibi yüzünü ve iki zülfünü görür.»

İnşirah sûresinde:

فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ۖ إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا

Yâni: «Demek, hakikaten güçlükle beraber kolaylık var. Muhakkak güçlükle beraber kolaylık var⁵⁸» buyurulmuştur. Bu âyet-i kerîmenin sarîh mânâsından da anlaşılacağı vechile bir gam ve keder sonunda müteaddit sürur ve neşe vardır. İşte beyitte: «Sevgilinin iki zülfünü görür» denilmesinden maksat budur.

غم چو آینه‌ست پیش مجتهد
کاندین ضد می‌نماید روی ضد

«Çalışıp, çabalayan kimsenin karşısında gam ve keder ayna gibidir. O aynada o gam ve kederin zıttı bulunan ferah ve sürur görünür.»

Derler ki: «Her şey zıddı ve aksi ile meydana çıkar.» Gam ve keder de ferah ve sürûrun zıddı olduğu için gam ve keder, hakikatı gören gözlerle onun zıddı bulunan ferah ve süruru gösteren bir ayna mesabesindedir.

(58) Sûrei İnşirah: 5-6.

11418

بعد ضد رنج آن ضد دگر
رو دهد یعنی کشا کرو فر

«Meselâ hastalık sıhhatın zıddıdır; fakat bir kimseye arız olunca, so-
nunda sıhhat ve selâmet yüz gösterir.»

11419

این دو وصف از پنجه دستت بین
بعد قبض مشت بسط آید یقین

«Bu iki hâli elinin parmaklarında gör: Avucunu yumduktan sonra
mutlaka açarsın.»

11420

پنجه را گر قبض باشد دائماً
باهمه بسط او بود چون مبتلا

«Pençe eğer dâimâ kapalı, yahut dâimâ açık bulunsa idi, o bir illete
müptelâ olmuş olurdu.»

11421

زین دو وصفش کار و کسبش منتظم
چون پر مرغ این دو حال او را مهم

«Kabz ve bast halleri ile, insanın iş görüp kazanması intizam kesbe-
der. Bu iki hal, ona kuşun iki kanadı gibidir.»

11422

چونکه مریم مضطرب شد يك زمان
همچنانکه بر زمین آن ماهیان

«Karada balıkların çırpındıkları gibi, Meryem de, Cebrâil Aleyhisse-
lâmı görünce, bir müddet çırpındı.»

«RUI'UL-KUDÜS'ÜN HIZ. MERYEM'E: BEN: ALLAH TARAFINDAN
SANA GÖNDERİLMİŞ BİR ELÇİYİM. BENDEN KORKMA VE
GİZLENMEYE ÇALIŞMA... HAKKIN EMİR VE FERMANI
BÖYLEDİR, DEMESİ»

11423

بانگت بروی زد نمو دار کرم
که امین حضرتم از من مرم

«Allah'ın lütuf ve keremi nümûnesi olan Cebrâil Aleyhisselâm, Mer-
yem'e seslendi ki: ben Hakkın emîniyim, benden korkma...»

11424

از سر فرازان عنایت سرمکش
از چنین خوش محرمان خود را مکش

«İzzeti İlâhînin serfirazı ve hoş mahremi bulunan benden kendini
setre çalışma.»

11425

این همی گفت وز باله نور پاک
از لبش می شد پیایی بر پاک

«Cebrâil bunu söylüyor ve pâk bir nûr'un şûlesi dudağından çıkıp
âsumâna yükseliyordu.»

Yine diyordu ki:

11426

خودین و نبگاه من در نیستیست
يك سواره نقش من پیش سستیست

«Hakikatte benim aşım, yokluk âleminde dir. Şu gördüğün suret, be-
nim zâtım değil, sana karşı bir misâlimdir.»

Yâni; korkmayasın diye sana bu surette temsil etmişimdir.

مریما بنگر که نقش مشکم
هم هلام هم خیال اندر دلم

«Ey Meryem; Bak ki ben anlaşılması müşkil ve acip bir sûretim. Hem hilâl hem de gönüllerdeki hayâl gibiyim.»

Göz ile görülmede hilâle benzerim, kalplere nüfuz ve duhûl etmede hayâli andırırım.

چون خیالی در دلت آید نشست
هر جا که می گریزی با تو است

«Bir hayal gibiyim. Öyle bir hayal ki, kalbine gelir ve yerleşir; ne-reye kaçsan artık o seninle berâberdir.»

جز خیالی عارضی و باطلی
کو بود چون صبح کاذب آفتابی

«Ancak, gelip geçici ve aslı olmayan bir hayal değilim.»

Şeytanın ilkahâtından olan bir takım hayaller vardır ki onlar sabit değildir. Allah'a sığınmak ve (Lâhavle velâ kuvvete illa billâhil aliyyil azim) demekle zâil olurlar.

من جو صبح صادق از نور رب
که نگردد گرد روزم هیچ شب

«Ben, Allah'ın nûruyla doğmuş hakikî sabahım. Gündüzümün etrafında hiç bir gece dolaşamaz.»

Malûm ya... Sabahları şark tarafından hafif bir aydınlık peydâ ve biraz sonra kaybolur. Daha sonra ufku şarkide sağa, sola intişar etmek üzere aydınlık görünmeye başlar. Bunlardan birincisine (subh'u kâzip), ikincisine (subh'u sadık) denilir ki asıl gündüzün başlangıcı ikincisidir.

هین مکن لاحول عمران زادهام
که ز لاحول این طرف افتادهام

«Ey İmrân'ın kızı, bana karşı (lâ havle) diyerek Allah'a sığınma. Zîrâ ben, havl ve kuvvet sahibi olan Allah'ın emri ile bu tarafa gelmişim.»

مر مرا اصل غذا لاحول بود
نور لاحولی که پیش از قول بود

«Hakikaten benim için asıl gıda (lâ havle) 'dir. Hem de onun lâfzından evvel nuru benim asıl gıdamı teşkil eder.»

تو همی کبری پناه از من بحق
من نکاریدۀ پناهم در سبق

«Sen, benden Hak Taâlâ'ya sığınmıyorsun; ben ise o sığındığın Hakkın ezelde nakş ve sonra halk ettiği bir mahlûkum.»

آن پناهم من که مخلصات بود
تو اعوذ آری و من خود اعوذ

«Ben o melce' ve penâhım ki seni bir çok defa kurtardım. Sen (Eûzü birrahmân) diyorsun, fakat hakikatta o (Eûzü) benim.»

آفتی نبود بتر از ناشناخت
تو بریاری ندانی عشق باخت

«Tanımazlıktan beter bir âfet yoktur. Sen Dost'un yanında olduğun halde ona muhabbet etmesini bilmiyorsun.»

یاررا اغیار پنداری همی
شادی را نام بنهادی غمی

«Sen yâr'ı ağyâr sanıyorsun, sürûrun adını gam koyuyorsun.»

ایچنین نخلی که لطف یار ماست
چونکه مادزدیم و نخاش دار ماست

«Yârimızın lutf'u eseri olan bir hurma ağacı, biz hırsız olunca, bize darağacı olur.»

Yânî; Allah'ın kahrı da lütufu gibi (aynı lütuf) tur. Lâkin biz onu ayrı ayrı gördüğümüz için kahrı bize mihnet ve azap oluyor.

ایچنین مشکین که زلف میرماست
چونکه بی عقلم آن زنجیرماست

«Sevgilimizin zülfü böyle mısk kokulu iken, biz akılsız bulunduğumuz için, bize zincir görünmektedir.»

ایچنین لطفی چو نیلی می رود
چونکه فرعویم چون خون میشود

«Allah'ın lütufu Nil nehri gibi akıp gidiyor. Lâkin biz Firavun meşrep ve kıptî tabiatıta olduğumuz için bize karşı kan oluyor.»

خون همی گوید من آبم هین میرز
یوسفم گرک از توام ای پرستیز

«Bize kan görünen o su: Ben suyum, dikkat et, dökme. Ben Yusuf'um; Ey inatçı adam; Senin gafletinden kurt gibi görünüyorum.»

تو نمی بینی که یار بردبار
چونکه ما او ضد شدی گردد چومار

«Görmez misin ki halîm ve selîm bir dosta karşı sen zıt gidince o yılan gibi olur.»

لحم او شحم او دیگر نشد
او چنان بد جز که از منظر نشد

«Onun eti ve yağı değişmemiştir. Öyle görünmesi, senin görüşünden başka bir şey değildir.»

«SADR-I CİHANIN VEKİLİ OLAN VE BUHÂRA'DAN KAÇAN
KİMSENİN AŞKI YÜZÜNDEN KAYITSIZCA BUHÂRA'YA
DÖNMEYE AZMETMESİ»

شمع مریم را بهل افروخته
که بخارا می رود آن سوخته

«Meryem'in mumunu bırak, yanadursun... Evet... o yanıp yakılan âşık, Buhâra'ya dönüyordu.»

O âşık kendi kendine diyordu ki :

سخت بی صبر و در آتشدان تیز
و سوی صدر جهان میکنم گریز

«Senin artık sabrın kalmadı, keskin bir ateş içinde yanıyorsun. Git, Sadr-ı Cihân tarafına firâr et.»

این بخارا منبع دانش بود
پس بخارا پست هر که آتش بود

«Buhâra'dan murat: İlim ve irfan menbaı bulunan insan-ı kâmil'dir. Ona vasıl olan kimse Buhârâlı demektir.»

11446

پیش شیخی در بخارا اندری
تا بخواری در بخارا ننگری

«Kâmil bir şeyhin huzurunda bulundukça Buhâra'dasın. Aklını başına al da Buhâra'ya, hakâretle bakmayasın.»

11447

جز بخواری در بخاری دلش
راه ندهد جدر و مد مشکش

«Onun denize benziyen gönlü taşar, çekilir, taşar çekilir. Bu med ve cezir, o Buhâra'ya tezellül ve tevâzu içerisinde gitmeyene yol vermez.»

11448

ای حنک آن کسی که ذلت نفسه
وای آن کسی را که یردی رفسه

«Nefsini zelil edip de o kâmile tevâzu gösteren kimseye ne mutlu. Ve nefsinin tekmesinden helâk olan kimsenin de vay haline...»

Hız. Mevlânâ şu hikâyedeki Sadr-ı Cihân ile kâmil bir mürşidi, onun aşkı ile de âşık ve sadık bir sâliki temsil ediyor. O mürşidin huzuruna girmek için fevkalâde bir tevazu göstermenin lüzumunu anlatıyor. Bu tavsiyeden sonra kıssanın nakline devam ediyor:

11449

فرقت صدر جهان در جان او
پاره پاره کرده بود ارکان او

«Sadr-ı Cihanın ayrılığı, o âşıkın canına tesir etmiş ve varlığını parça parça etmişti.»

11450

گفت بر خیزم همان جاواروم
کافر ارگشتم دگر ره بگروم

«Kendi kendine dedi ki: Kalkıp, oraya, onun bulunduğu Buhâra'ya aydet edeyim. Kâfir oldumsa bile tekrar Müslüman olayım.»

11451

واروم آنجا بیفتم پیش او
پیش آن صدرنکو اندیش او

«Tekrar oraya gideyim ve hayır düşünceli olan o hazretin huzurunda yerlere kapanayım.»

11452

گویم افکندم به پشت جان خویش
زنده کن یاسر بر مارا چومیش

«Ona diyeyim ki: Canımı huzûruna getirdim, istersen iltifatınla beni ihyâ et, dilersen koyun gibi başımı kestir.»

11453

گشته و مرده به پشت ای قمر
به که شاه زندگان جای دگر

«Ey güzellik semasının kameri; Senin huzurunda kesilip ölmek, başka yerde diriler padişahı olmaktan evlâdır.»

آز مودم من هزاران بار پیش
بی تو شیرین می‌بینم عیش و خویش

«Ben binlerce kerre, hattâ daha fazla tecrübe ettim ki sensiz yaşamak pek acı, tahammül edilir şey değil...»

غن لی یامنیتی لحن النشور
ابرکی یاناقاتی تم السرور

«Ey benim muradım; Benim için, sur üfürür gibi nağmelerle terennüm et de, yeniden hayat bulayım. Ey benim deve gibi olan bedenim, çök artık; benim için surûr-u tâm hasıl oldu.»

ابلی یا ارض دمی قد کفی
اشربی یا نفسی ورداً قد صفا

«Ey arz; döktüğüm göz yaşlarımı yut, yeter gayri. Ey nefis; iç o tatlı suyu; bulanıklığı geçti, duruldu artık...»

عدت یا عیدی البنا مرحبا
نعم ماروحت یا ریح الصبا

«Ey benim bayramım; bize avdet eyledin ve safâ getirdin. Ey sabâ rüzgârı ne lâtif estin ve bize dostun kokusunu getirdin.»

گفت ای یاران روان گشتم وداع
سوی آن صدری که میرست و مطاع

«Arkadaşlar, dedi, ben gidiyorum... elvedâ... Ben o emîre, o emrine itaat edilen Sadr-ı Cihâna gidiyorum.»

دمبدم درسوز بریان میشوم
هرچه بادا باد آنجای روم

«Her an O'nun aşkıyle, onun ayrılığı ile yanıyorum. Ne olacaksa olsun, o tarafa gidiyorum.»

گرچه دل چون سنگ خارا می‌کند
جان من عزم بخارا میکند

«O, bana karşı kalbini taş gibi merhametsiz kılssa da, benim canım Buhâra'ya azm ediyor.»

مسکن یارست و شهر شاه من
پیش عاشق این بود حب الوطن

«Buhâra, yârimin meskeni ve şâh'ımın şehridir. Benim vatanım orası. Aşık indinde (Hubbül vatan) ın manâsı da budur.»

(Hubbû'l-Vatan minel îman) yâni: «Vatan sevgisi imandan ileri gelir» Hadîs-i Şerifine işârettir. Cenab-ı Pîr, bu hadîsin ehl-i aşka göre olan manasını izâh için bir fıkra naklediyor:

«BİR SEVGİLİNİN GARİP ÂŞIKINA: “ŞEHİRLERDEN HANGİSİNİ DAHA HOŞ VE DAHA BÜYÜK, DAHA MÜZEYYEN, DAHA NİMETLİ VE DAHA GÖNÜL AÇICI BULDUN?” DİYE SORMASI; ÂŞIKIN DA CEVAP VERMESİ?»

گفت معشوقی به عاشق کای فتی
تو بغربت دیده بسی شهرها

«Bir sevgili âşıkına dedi ki: Yiğitim; sen gurbeti ve seyâhat halinde birçok şehirleri gördün.»

بس کدا مین شهر زانها خوشترست
گفت آن شهری که دروی دلبرست

«Onların içinde hangi şehir daha hoştu? Âşık cevap verdi: İçinde sevgilimin bulunduğu şehir hepsinden hoştur.»

هرجا باشد شمارا بساط
هست صحرا گر بود سم الحیاط

«Şâhımızın döşemesi nerede yayılmışsa orası, iğne gözü kadar dar olsa bile, bizim için sahra kadar geniştir.»

هرجا که یوسفی باشد چوماه
جنتست ارچه که باشد قمر چاه

«Ay gibi Yusuf nerede ise, orası, kuyu dibi olsa bile bizim için Cennettir.»

«SADR-I CİHANIN ÂŞIKINI BUHÂRA'YA AVDET ETMEKTEN
DOSTLARININ MEN ETMELERİ, ONUN DA ULUORTA
SÖZLERLE CEVAP VERMESİ»

گفت اورا ناصحی کای بی خبر
عاقبت اندیش اگر داری نظر

«Bir nasihatçı ona dedi ki: Ey bilaher: eğer görür gözün varsa sonunu düşün.»

درنگر بسرا بعل و پیشرا
همجو پروانه مسوزان خویشرا

«Aklını başına al da, bu işin önüne ve sonuna bak. Pervâne gibi kendini ateşe yakma.»

چون بخارا می روی دیوانه
لایق زنجیر و زندانخانه

«Buhâra'ya nasıl gidersin? Deli misin? Zincire ve zindana mı hevesli?»

اوز تو آهن همی خاید بخشم
او همی جوید ترا بایست چشم

«Sadr-ı Cihan senin için kin ve husûmetten demir yalayıp duruyor ve seni yirmi gözle arıyor.»

میکند او تیز از بهر تو کارد
اوسگ فحطست و تو انبان آرد

«O, senin için bıçak bilemektedir. O, âdetâ kılığa uğramış bir köpek, sen ise unla dolu bir torbasın...»

چون رهیدی و خدایت راه داد
سوی زندان می روی چونت فناد

«Allah bir fırsat verdi, kurtuldun. Tekrar zindana nasıl gidiyorsun, sana ne oldu?»

بر تو کرده کون موکل آمدی
عقل بایستی کنز ایشان کم زدی

«Eğer sana on çeşit me'mur dikseler bile, onlardan kaçıp gizlenmen lâzım; Akıl, bunu emreder.»

11473

چون موکل نیست بر تو هیچ کس
از چه بسته گشت بر تو پیش و پس

«Halbuki, senin başında tek bir memur bile yok. Neden böyle önden ve arkadan yolun bağlandı?»

Bu nasihatçilerden murat : Şeytan ve nefistir ki Allah yoluna gitmek isteyen bir sâlike Hakkın bazı kahr sıfatlarından bahsederek onu korkutmak ve azmine mani olmak isterler. Nitekim bu nasihatçı de böyle yapıyor ve : «Seni götürmeye memur yokken kendiliğinden niçin gidiyorsun» diyor :

11474

عشق پنهان کرده بود اورا اسیر
آن موکل نمی دید آن نذیر

«Aşk, onu esir etmiş ve üstüne musallat olmuştu. Fakat nasihatçı, aşk memurunu görmüyordu.»

11475

هر موکل را موکل مخفیست
ورنه او در بند سگ طبعی ز چیست

«Her memurun başında gizli bir memur vardır. Öyle olmasaydı o musallat olanda köpek gibi saldırganı tabiat nereden olurdu?»

Yânî : «Sizden her birinize yakın olmak üzere cinden ve melekten bir müvekkil vardır» Hadis-i Şerîfi mucibince her insanın bir müvekkili vardır. Zalimlerin müvekkili, yakını bulunan şeytandır ki onu zulme sevk eder, salihlerin vekili de yakını bulunan melektir ki onları salâha teşvik eyler.

خشم شاه عشق بر جانش نشست
بر عوانی و سیه رویش بست

«Aşk şâhının hışm ve gadabı o musallat olan kimsenin ruhunda oturmuş, onu zulme ve kara yüzlülüğe bağlamıştır.»

11477

میزند اورا که هین اورا بزن
زان عوانان نهان افغان من

«O gizli müvekkil, bulunduğu şahsa vurur ve : İşkencesine memur olduğun mazlûma vur diye tazyik eder. İşte benim feryadım o gizli musallatlardandır.»

11478

هر که بینی در زیانی می رود
گرچه تنها با عوانی می رود

«Zarar ve ziyan tarafına giden birini görürsen — yalnız da olsa — onu bir memur ile birlikte gider bil.»

Ki o musallat, onu o zarara götürür.

11479

گر ازو واقف بدی افغان زدی
پیش آن سلطان سلطانان شدی

«Eğer o kimse, o gizli memurdan haberdar olsa idi padişahlar padişahı olan Cenab-ı Hakka sığınır ve Huzur-u İlâhîde feryad ederdi.»

11480

ریختی بر سر پیش شاه خاك
تا امان دیدی ز دیو سهمناك

«Hakikat Şah'ının huzurunda başına toprak saçarak lutfu rabbânî ile o korkunç şeytandan kurtulurdu.»

Hiz. Mevlânâ gaib'den hitâb'a iltifat ile diyor ki :

میر دیدی خویش را ای کم زمور
زان ندیدی آن موکل را تو کور

«Ey karıncadan daha aşağı olan kör; sen kendini bey ve büyük gör-
düğün için o memur şeytanı göremiyorsun.»

11482

غره گشتی زین دروغین پر و بال
پر و بالی کوکشد سوی و بال

«Bu yalancı kanatlara mağrur oldun; halbuki, onlar öyle bir kanattır
ki sahibini vebal tarafına çeker.»

11483

پرسبک دارد ره بالا کند
چون گل آلود گریه اینها کند

«Kanat, sahibini hafifletir ve yücelere çeker... Fakat çamura da bu-
landı mı, ağırlaşır ve sahibini yerde bırakır.»

«SADR-I CİHÂNIN ÂŞIKININ, NASİHAT EDENE, AŞK SEVKİ İLE
ULUORTA CEVAP VERMESİ»

11484

گفت ای ناصح خمش کن چند چند
بند کم ده زانکه بس سختست بند

«Âşık dedi ki : Ey nasihatçı, daha ne kadar söyleyeceksin? Sus, yetişir!
Bana nasihat verme ki bağlandığım kayıt çok ağır ve serttir.»

سخت ترشد بند من از پند تو
عشورا شناخت دانشمند تو

«Benim bend ve kaydım, senin pend ve nasihatından daha ziyade
ağırlaştı. Senin hocan aşkı tanımamıştır.»

11486

آن طرف که عشق می افزود درد
بوحنیفه و شافعی درس نکرد

«Âşkın dert artırdığı bahsinde İmam-ı Ebû Hanife ile İmam-ı Şâfiî
ders yapmamıştır.»

Gerek Ebû Hanife, gerek Şâfiî (Rahimehümüllah) Fıkıh ilminde müc-
tehit iki imamdır. Ve her biri mezhep sahibidir. Onların içtihatları aklı
ve nakli meselelerdedir, aşka dair bahislere ait değildir.

Bu beyitten Hz. Mevlânâ'nın İmam-ı Âzam ve İmam-ı Şâfiî'yi kü-
çük gördüğü anlaşılmasın. Kendisi de Hanefî mezhebindedir. Hanefî
İmamlarındandır. Burada Cenab-ı Pir, sadece onların aşka dair ders ver-
mediklerini söylüyor, hem de kendisini ve iradesini kayıp etmiş bir Âşık
lisânından söylüyor.

Yine o Buhâralı âşık lisânından deniliyor ki :

11487

تو مکن تهدید از کشتن که من
تشنه زارم بخون خویشان

«Beni ölümle tehdit etme.. Kendi kanıma susamış birisiyim ben za-
ten...»

11488

عاشقانرا هر زمانی مرد نیست
مردن عشاق خود يك نوع نیست

«Âşıklar için her an bir ölüm var... Âşıkların ölümü bir türlü de-
ğildir.»

او دو صد جان دارد از جان هدی
وان دو صدرا میکند مردم فدی

«Bir âşık, hidâyete götüren yüzlerce cana sahip olduğu halde onların hepsini bir anda fedâ eder.»

11490

هر یکی جارا ستاند ده بها
از نبی خوان عشره امثالها

«O fedâ ettiği canların herbiri için on misli bedel alır. Bunu öğrenmek için Kur'ân'dan (Aşrate emsâlihâ) âyetini oku!»

Bu beyit :

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ امْتَالِهَا

Yâni : «Kim (Allah'a) bir iyilikle, güzelliikle gelirse işte ona bunun on katı var⁵⁹.» âyet-i kerîmesine işârettir.

11491

گر بریزد خون من آن دوست رو
بای کوین جان برافشانم پرو

«Eğer o güzel yüzlü sevgili, kanımı dökecek olursa, neş'eyle dönerek, zevkimden ayaklarımı yerlere vurarak, canımı onun yoluna saçarım.»

11492

آز مودم مرک من در زند گیسست
چون رهم زین زندگی یابند گیسست

«Ben tecrübe ettim ki yaşamak benim için ölümdür. Fânî hayattan kurtuluşum ise ebedî hayata kavuşmam olacaktır.»

(59) Sûrei En'am : 160.

اقتلونی اقتلونی یا ثقات
ان فی قتلی حیات فی حیات

«Ey benim mutemet dostlarım, beni öldürün ki katlimde benim için hayat içinde hayat vardır.»

Bu beyit Hallâcî Mansur (Kuddise sirruhu) nundur. Hz. Mevlânâ, mü-nâsebeti dolayısıyla buraya almıştır.

11494

یا منیر الخد یا روح البقا
اجتنب روحی وجدلی باللقا

«Ey parlak çehreli olan, ey bekâ ruh'u bulunan güzel; ruhumu tarafına çek ve bana rû'yeti didarını ikram et.»

11495

لی حبیب حبه یشوی الحشا
لو یشایمشی علی عینی مشا

«Benim bir sevgilim var ki muhabbeti kalbimi yakıp kavurmaktadır. Eğer yüzümün ve gözümün üzerinde yürümek dilerse yürüyebilir.»

11496

پارسی گو گرچه تازی خوشترست
عشورا خود صد زبانی دیگرست

«Arapça daha hoş olmakla beraber Fârisî söyle. Zaten aşkın yüzlerce başka lisanı da vardır, ama,»

11497

بوی آن دلبر چو پران می شود
آن زبانها جمله حیران می شود

«O güzelin kokusu gelip, yayılınca, o lisanların hepsi şaşırır kalır.»

بس کنم دلبر در آمد در خطاب
گوش شو والله اعلم بالصواب

«Bu kadar sözü kâfi görürüm. Çünkü dilber hitâbediyor. Sen kulak kesil de dinle. Allah doğruyu herkesten daha iyi biliyor.»

11499

چونکه عاشق تو به کرد اکنون بترس
کو چو عیاران کند بردار درس

«Âşık tevbe etti mi, işte o zaman kork... Çünkü âşık, ayyarlar gibi darağacında ders verir.»

11500

گرچه این عاشق بخارا می رود
نی بدرس و نی باستانی رود

«Bu âşık Buhâra'ya gidiyor, fakat orada bir üstat bulmak ve ders okumak için değil...»

11501

عاشقانرا شد مدرس حسن دوست
دفتر و درس و سبقشان روی اوست

«Âşıkların müderrisi, yârin hüsnüdür. Onların defteri ve dersi de sevgilinin yüzüdür.»

11502

خامشند و نعره تکرار شان
می رود تاعرش و تخت یارشان

«Onlar zâhiren sessizdirler, lâkin hakikatta nâraları arşa ve mâşûk-i ezelinin tahtına kadar vasil olur.»

درشان آشوب و چرخ و زلزله
نی زیاد است و باب سلسله

«Onların dersi müncezbâne hareket, semâ ve ızdıraptır. Onlar ne (ziyâdât) kitabını, ne de (Silsile) kitabını ders edinmişlerdir.»

(Ziyâdât) ve (Silsile) fetvâya müteallik iki kitabın adıdır.

11504

سلسله این قوم جمد مشکبار
مسئله دورست لیکن دور یار

«Bu âşıklar kavminin silsilesi, yârin misk kokulu ve kıvrıcık zülfüdür. Onlar da devir meselesinden bahsederler, ama sevgilinin devrinden.»

11505

مسئله کیسی ار بپرسد کسی ترا
گو نکنجد گنج حق در کیسه ها

«Biri sana kese mes'elesini sorarsa ona Hakkın hazinesi keselere sığmaz cevabını ver.»

Kese mes'elesi : Hırsızın bir keseyi açıktan alması ile elbise içinden çalması hakkındaki hükümdür. Birinci halde eli kesilmez, ikinci surette kesilir.

Sûrei Bakara'da :

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْهَلَةِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ النَّاسِ وَالْحَجَّ

Yâni : «Sana yeni doğan ayları sorarlar. De ki: O, insanların fâidesi için, bir de hac için vakit ölçüleridir⁶⁰» buyuruluyor. Bu yolda beyânatta bulunmaya (Üslûb-u Kelîm) derler. Mevlânâ da bu beytte aynı tarzı ta'kîp ediyor. «Kese mes'elesini bilir misin? diye sana soran olursa, Allah'ın hazineleri keselere sığmaz, yâni; Hakkın rahmeti ve nimeti tahdit olunamaz cevabını ver» diyor. Çünkü soran için bu cevap daha hayırlıdır. Ke-

(60) Sûrei Bakara : 189.

seyi sahibinin koynundan aşırın yankesicinin eli kesilmek lâzım geldiğini, hariçten çalan hırsızın ise elinin kesilmeyeceğini bilmese de, müftü ve hakim olmadığı için o kimse bir şey kaybetmiş olmaz.

11506

گرم خلم و مبار می رود
بدمین ذکر بخارا می رود

«Eğer (Hul') ve (Mübârâ) kelimeleri zikredilirse onları kötü görme. Hakikatte Buhâra'yı anıyorlar demektir.»

Hul': Bir zevcin karısını meselâ mihr müsemmâsından geçmek şartı ile boşaması, **Mübârâ**: Zevc ve zevcenin rıza ile birbirinden ayrılması ve berî olmasıdır.

11507

ذکر هر چیزی دهد خاصیتی
زانکه دارد هر صفت ماهیتی

«Her şeyi anış, insana başka bir hassa verir. Çünkü her sıfatın başka bir mahiyyeti vardır.»

Meselâ: Allah'ın öyle isim ve sıfatları vardır ki her birinin tecellisi, o tecelliye mazhar olan insana başka bir zevk ve neşe verir.

11508

در بخارا در هنرها بالقی
چون بخاری رونهی زان فارغی

«Buhâra'da bütün hünarlere, ilimlere, sanatlara vasıl olursun. Lâkin horluğa, hakirliğe ve seyri sülûke başlarsan bu hünarlerin hepsinden ferâgat edersin.»

11509

آن بخاری غصه دانش نداشت
چشم بر خورشید بینش برگماشت

«O Buhârâ'lı âşık da, ilim kaydında ve tahsil hevesinde değildi. Gözü-

nü basîret güneşine dikmiş, yâni; mâşûkunu görmek arzusunda bulunmuştu.»

11510

هر که در خلوت به بینش یافت راه
او ز دانشها نجوید دستگاه

«Her kim halvette basîret ve görüş'e nail olursa, o artık ilimlerle yücelmeyi dilemez.»

Çünkü ilimde az çok şek bulunur. Görüşte ise yakîn vardır. Binaenaleyh bir şeyi gören, artık onu bilmeye çabalamaz.

11511

باجمال جان چو شد همکاسه
باشدش را ثبار و دانش تاسه

«Ruhun cemâli ile hembezm ve mülâki olana, ağızdan duyulma haberlerden ve ilimlerden artık tasa gelir.»

11512

دید بردانش بود غالب فرا
زان همی دنیا بچرید عامه را

«Görüş bilgiden üstündür, bilgiye galebe eder. Bu yüzden halk nazarında Dünya galiptir, sevimlidir.»

11513

زانکه دنیا را همی بینند عین
وان جهانی را همی دانشند دین

«Çünkü halkın avamı dünyayı peşin ve mevcut, âhireti ise veresiye ve namevcut gibi kabul ederler.»

11514

رونهاد آن عاشق خونابه‌ریز
دل طیان سوی بخارا گرم و تیز

«O kanlı yaşlar döken âşık, kalbi çarparak hararet ve süratle Buhâ-
ra'ya yüz tuttu...»

11515

ریک هامون پیش او همچون حریر
آب جیحون پیش او چون آب کبر

«İştihakından, çöldeki kumlar, ayağının altında ipekli halı gibi olu-
yor, Ceyhun nehrinin suları ise onun gözüne birikinti gibi görünüyordu.»

11516

در سمرقندست قنداما لبش
از بخارا یافت وان شد مذهبش

«Gerçi, şeker Semerkant'tadır, ama, o âşıkın dudakları şekerini Buhâra'da
bulmuş, bu sebeple oraya azîmet kılmıştır.»

Diyordu ki :

11517

ای بخارا عقل افزا بوده
لیک از من عقل و دین بر بوده

«Ey Buhâra, sen ilim ve irfan merkezisin ve akılları artırırsın. Lâkin
benim aklımı da, dinimi de aldın.»

Malûm ya, akıl, aşkın karşısında âciz kalır. Din ise akla bağlıdır.
Aklı olmayan mecnûn, din ile mükellef ve ahkâmı din ile mukayyet de-
ğildir.

11518

چون سواد آن بخارا را بدید
در سواد غم بیاضی شد بدید

«Buhâra'nın şehir kenarındaki evlerinin ve ağaçlarının karaltısını gö-
rünce kalbindeki gam karaltısında bir aydınlık belirdi.»

11519

ساعتی افتاد بی‌هوش و دراز
عقل او پرید در بستان راز

«Bir müddet şuursuz olarak düştü ve uzanıp kaldı. Onun akli sır bah-
çesine uçup gitti.»

11520

بر سر و رویش گلانی می‌زدند
از گلاب عشق او غافل بدند

«Orada bulunanlar, onun başına ve yüzüne gül suyu serptiler. Hal-
buki onun aşkının gül suyundan gâfil idiler.»

11521

او گلستان نهانی دیده بود
غارت عشقش ز خود بریده بود

«O gizli bir gülistan görmüş, aşkın yağması onu kendinden geçir-
mişti.»

11522

تو فسرده درخور این دم نه
باشکر مقرون نه کرچه نی

«Ey donuk ve zevksiz kimse; sen bu söze ve bu nefese lââyık de-
ğilsin. Gerçi, sen de kamışsın, amma şekerini hâvi değilsin.»

رخت عقلت باتواست و عاقلی
کز جنوداً لم تروها غافلی

«Akıl yükün seninle beraberdir, (görmediğiniz askerleri yolladı) âyetinden gafilsin.»

Sûrei Tevbe'deki şu âyetlere işârettir :

لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ
كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ
تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمْ الْأَرْضُ بِمَا
رَحَبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُدْبِرِينَ ﴿٦٦﴾ ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ
عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنْزَلَ جُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا
وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ﴿٦٧﴾

Yânî : «Ândolsun ki Allah birçok (savaş) yerler (in) de ve Huneyn gününde size yardım etmiştir. (O Huneyn gününde ki) çokluğunuz o zaman size ucub vermişti de bu, size (gelecek kazadan) bir şey'i gidermiye yaramamıştı. Yeryüzü, o genişliğine rağmen, başınıza dar gelmişti. Nihâyet (bozularak) gerisin geri dönüp gitmişsiniz. Sonra Allah; resûlü ile mü'minlerin üzerine sekinetini (kuvve-i ma'neviyyesini) indirdi, görmediğiniz (melek) orduları(nı) indirdi ve kâfirleri azablandırdı. Bu, o kâfirlerin cezâsı idi⁶¹.»

(61) Sûrei Tevbe : 25-26.

این سخن پایان ندارد تیزران
تا رود سوی بخارا آن جوان

«Ya Mevlânâ; bu sözün sonu gelmez. Hikâyeyi çabuk söyle ki o genç âşık Buhâra'ya gitsin.»

«O LÂÜBÂLÎ ÂŞIKIN BUHÂRA'YA GIRMESİ, YÂRÂN VE
DOSTLARININ ONU MEYDANA ÇIKARMAMAĞA
ÇALIŞMALARI»

11525

اندر آمد در بخارا شادمان

پیش معشوق خود و دارالامان

«O âşık sevinerek ma'sûkunun huzuru olan ve kendisi için dârül'emân bulunan Buhâra'ya geldi.»

11526

همچو آن مستی که برد بر اثیر

مه کنارش گیرد و گوید که کبر

«Gökyüzünde uçan ve ay tarafından kucaklanıp kendisine, sen de beni kucaklasana dendiğini sanan bir sarhoş gibi neş'eli idi.»

11527

هر که دیدش در بخارا گفت خیز

پیش از پیدا شدن منشین گریز

«Her kim onu Buhâra'da görürse diyordu ki : Durma, meydana çıkmadan evvel, hemen bir tarafa sıvış!..»

که ترا می جوید آن شه خشمگین
تا کشد از جان توده ساله کین

«Sadr-ı Cihan, on yıllık kin ve intikamını almak üzere gazablı bir halde seni aramaktadır.»

الله الله درمیا درخون خویش
نکبه کم کن بردم و افسون خویش

«Allah rızası için kendi kanına kendin girme. Sözüne ve efsûnuna o kadar güvenme...»

شحنه صدر جهان بودی وراد
معمد بودی مهندسی و استاد

«Sen vaktiyle Sadr-ı Cihân'ın vekili, cömert, şâyani itimat ve üstad bir mühendistin.»

عذر کردی وز جزا بگریختی
رسته بودی باز چون آویختی

«Bir özür yaptın, cezâdan kaçıp kurtuldun. Tekrar nasıl oldu da geri geldin?»

از بلا بگریختی باصد حیل
ابلمی آوردت اینجا اجل

«O vakit yüz türlü hile ile belâdan kaçmıştın. Şimdi seni buraya ahmaklık mı getirdi, yoksa ecel mi?»

ای که عقلت بر عطار دق کند
عقل عاقل را قضا احق کند

«Ey akıyla Utarid'in idrakine taan eden; Bil ki, Allah'ın kazâsı, Akıl'ın aklını da ahmak haline getirir.»

نحسی خر گوشی که باشد شیرجو
زیرگی و عقل و چالا کیت کو

«Arslan arayan tavşan ne kadar uğursuzdur. Sen zekî bir adamsın. Aklın ve idrakin nerede?»

هست صد چندین فسونهای قضا
گفت اذا جاء القضا ضاق القضا

«Kazâ ve Kaderin böyle yüzlerce ahkâmı vardır. Âşık dedi ki: Kazâ gelince feza daralır.»

صدره و مخلص بود از چپ و راست
از قضا بسته بود کو ازدهاست

«Sağlı sollu yüzlerce kurtuluş yolu olduğu halde, Kazâ te'siri ile hepsi kapanır. Çünkü o Kazâ bir ejderhâ gibidir.»

11537

گفت من مستقیم آبم کشد
گرچه می دانم که هم آبم کشد

«Dedi ki : Ben, susuzluk hastalığına uğramış bir hastayım. Suyun nihayet beni öldüreceğini bildiğim halde o su beni çekiyor.»

Yâni; içmemek için tahammül edemiyorum.

11538

هیچ مستقی بنگریزد ز آب
کرد و صد بارش کند مات و خراب

«Yüzlerce def'a kendisini harap etse ve öldürse, gene de bu hastalığa tutulan sudan kaçabilir mi?»

11539

گر بیامسد مرادست و شکم
عشق آب از من نخواهد گشت کم

«Elim ve karnım sudan şişse de, suya olan aşkım eksilmeyecektir.»

11540

گویم که آنکه که پرسند از بطون
کاشکی بحرم روان بودی درون

«Karnımı görüp bu ne diye sordukları vakit, onlara keşke içime bir deniz aksa idi diyorum.»

11541

خیک اشکم کو بدر از موج آب
گر بمرم هست مرا کم مستطاب

«Tulum gibi olan karnım, su dalgası ile patlarsa varsın patlasın. Ölüsem de bu suretle ölüş, benim için iyidir.»

11542

من هر جای بینم آب جو
رشکم آید بودی من جای او

«Ben nerede bir dere görsem, onun yerinde ben olaydım diye gıpta ediyorum.»

11543

دست چون دف و شکم همچو دهل
طبل عشق آب می کویم چو گل

«Elim def, karnım davul gibi şiş olduğu halde suyun aşkı davulunu çalıyor.»

11544

گر بریزد خونم آن روح الامین
جرعه جرعه خون خورم همچون جنین

«O Ruh'ül-emîn — yâni; Sadr-ı Cihan — kanımı dökmüş olsa da, ana karnımdaki cenîn gibi damla damla kan yemiş olurum.»

11545

چون زمین و چون جنین خون خوارم
تا که عاشق گشته ام این کارم

«Yer gibi ve cenîn gibi kan içmekteyim. Âşık olalıdan beri bu halde bulunuyorum.»

11546

شب همی جوشم ز آتش همچو دیک
روز تاشب خون خورم مانند دیک

«Geceleri ateşteki tencere gibi kaynıyorum, gündüz geceye kadar kum gibi kan içiyorum.»

11547

من پشیمانم که مکر انگیزتم
از مراد خشم او بگریختم

«Ben, hile ederek O'nun hışım ve gadabından kaçtığım için peşmanım.»

11548

کو بران برجان مستم خشم خویش
عید قربان اوست و عاشق گاو میش

«Onun, mest olan ruhum üzerine hışım ve gadap göstermesi, bir Kurban Bayramıdır. Âşık da kurbanlık...»

11549

گاو اگر خسبد و گر چیزی خورد
بهر عید و ذبح او می‌رورد

«Sığır : yatsa da, bir şey yese de Kurban Bayramı için beslenilir.»

11550

گاو موسی دان مرا جان داده
جزء جزءم حشر هرآزاده

«Beni, Hz. Mûsa'nın, kurban edilerek ölüyü diriltten sığırı bil. Cüz'lerimin cüz'ü bile, bir hür kişinin haşredilmesine sebeptir.»

Benî İsrail arasında bir maktül bulunmuş, fakat kâtili anlaşılamamıştı. Sonra ilâhî emirle bir sığır kurban ettiler, onun bir uzvu ile maktüle vurdular. Ölü dirildi, katilini haber verip öldü.

11551

گاو موسی بود قربان کشته
کمترین جزءش حیات کشته

«Mûsa'nın sığırı kurban edilmiş ve onun ufak bir uzvu, bir maktülün sebebi hayatı olmuştu.»

Çünkü o uzuv ile maktüle vurulunca dirilmişti.

11552

برجهید آن کشته ز آسیب زجا
در خطاب اضر بوه بعضها

«O kurbanın bir uzvuyla maktüle vurun emrinin tatbikinde ölü yerinden sıçradı ve kâtilini haber verdi.»

11553

یا کرامی از بخوا هذا البقر
ان اردتم حشر ارواح النظر

«Ey kerim dostlarım; ruhların haşrını görmek isterseniz bu sığırı — yâni; âşık'ın nefsini kastediyor — kurban eyleyiniz.»

Hz. Mevlâna münâsebet dolayısıyla bedenlerin cemâdât, nebâtât ve hayvânât âlemlerindeki seyrini hikâye ediyor :

11554

از جادی مردم و نامی شدم
وز نما مردم بحیوان برزدم

«Cemâtlıktan öldüm ve nebâti oldum; Nebatken de öldüm, hayvan suretinde zuhur ettim.»

مردم از حیوانی و آدم شدم
بس چه ترسم که ز مردن کم شدم

«Hayvanlıktan da öldüm ve insan oldum. O halde ölmekten eksileceğim diye niye korkayım?»

İnsanın yaratılış mayası topraktır, toprak cemâttir. Oradan nebâtat yetişir, nebâtâtı hayvan yer. Keza insan nebâtât ve hayvanât ile gıdalânır. Binaenaleyh insan gıda ile cematât ve hayvânât âlemlerinde bulunduktan sonra insanlık âlemine gelir. Evvelki bulunduğu âlemlerden çekilmekle bir şey kaybetmiş olmaz. Belki terakkî eder. Binaenaleyh ölüm de Dünya âleminden Âhîret âlemine intikal etmek ve yeni bir terakkî bulmak demektir. O halde ölümden korkmak lâzım gelmez, belki sevinmek icâbeder.

11556

حملة دیگر برآرم از بشر
تا برآرم از ملائک باوسر

«Beşeriyetten de bir hamle ederim ve melekiyyet âlemine dahil olurum.»

11557

وز ملک هم بایدم جستن زجو
کل شیء هالک الا وجهه

«Melekiyyet âleminden de benim için geçmek lâzımdır. Zirâ Veçhi İlâhiden başka herşey helâk olacaktır.»

11558

بار دیگر از ملک قربان شوم
آنچه اندر وهم ناید آن شوم

«Son defa olarak melekiyyetten de kurban olurum, vehim ve hayâle gelmeyecek bir şey olurum.»

بس عدم کردم عدم چون ارغنون
گویدم کانا الیه راجعون

«Tamamı ile yokluk haline girip, Erganon gibi: (Ve innâ ileyhi râciûn) yânî; (Biz Allah'a ric'at ederiz) derim.»

11560

مړك دان آن كاتفاق امتست
كآب حیوانی دیرون ظلمتست

«Ümmetin: (Ab-ı hayat, zulmet içindedir) demektedir ittifak ettiği şey ölümdür.»

Binaenaleyh:

11561

همچو نیلوفر برون طرف جو
همچو مستقی حریص و آب جو

«Nilüfer çiçeği gibi git bu hayat nehrinden yetiş, susuzluk illetine uğramış kimse gibi hırs ve iştihâ ile su (ölümü) ara.»

11562

مړكاو آبست و او جویای آب
می خورد والله اعلم بالصواب

«Su, susuzluk hastasının ölümü olduğu halde o, su arar ve sabredermez içir. Hakikatı bilen ancak Allah'tır.»

11563

ای فسرده عاشق ننگین نم
کو زیم جان ز جانان می رمد

«Ey can korkusuyla cânandan ürküp kaçan donuk âşık, sen can korkusu ile candan kaçyorsun.»

سوی تیغ عشق ای شک زنان
صد هزاران جان نگر دستک زنان

«Ey korkaklığından kadınların bile utandığı kimse, bir bak; cânânın kılıcına doğru yüzbinlerce ruh, el çırparak koşmaktadır.»

چون دیدی کوزه اندر جوی ریر
آب را از جوی کی باشد گریز

«Nehri görünce kâsedeki suyu oraya dök. Su, nehirden kaçır, çekinir mi?»

Burada nehirden maksat: ebedi hayattır. Kâsedeki su ise, insanın fânî olan hayatıdır. O kâseyi nehre boşaltmak ise ihtiyarî bir ölüşle fânî hayatı ebedî hayat nehrine dökmektir.

آب کوزه چون در آب جوشود
محو گردد دروی و او جوشود

«Kâsedeki su, nehir suyuna dökülünce orada mahvolur ve nehir suyu olur.»

وصفا و فانی و ذاتش شد بقا
زین سپس نه کم شود نه بدلقا

«Böyle olunca da vasfı yok olur da zati kalır. Artık bundan sonra ne eksilir, ne de kötü bir sûret alır.»

خویش را بر نخل او آویسم
عذر آترا که ازو بگریزم

«Ben de O'ndan kaçtığımı için peşimanım, özrümü bildirmek üzere kendimi O'nun fidanına astım.»

Yânî; beni bir hurma ağacına astırmasına bile razı oldum.

«CANINDAN VAZGEÇEN ÂŞIKIN MÂ'ŞÛKUNA VASIL OLMASI»

همچو کوی سجده کن برو سر
جانب آن صدر شد با چشم تر

«Bir top gibi, yüzü ve başı üstüne secdeler ederek, yaşlı gözleriyle Sadr-ı Cihan'ın huzuruna gitti.»

جمله خلقان منتظر سردر هوا
کش بسوزد یا برآویزد ورا

«Bütün ahali, Sadr-ı Cihan, bunu yakacak mı, yoksa asacak mı? diye başları yukarda bekliyor ve;»

این زمان این احمق يك لحظ را
آن نماید که زمان بدبخت را

«Sadr-ı Cihan, bu hakîr ahmağa, zamanın bir talihsiz gösterdiğini gösterecektir;»

11572

همچو پروانه شرر را نور دید
احقانه درفتاد از جان برید

«Bu budala, pervâne gibi narı nûr gördü de ahmakçasına ona atılıp canından oldu, diye söyleniyordu.»

11573

لیک شمع عشق چون آن شمع نیست
روشن اندر روشن اندر روشنیست

«Lâkin aşk mumu, diğer mumlar gibi değildir. Aydınlık içinde aydınlık, aydınlık içinde aydınlıktır.»

11574

او بمکس شمعهای آتشیست
می نماید آتش و جمله خوشیست

«O, ateşli mumların aksine bir şeydir. Ateş gibi görüldüğü halde baştanbaşa nurdan ve hoşluktan ibârettir.»

11575

یک حکایت گوش کن ای نیک پی
مسجدی بد بر کنار شهری

«Ey uğurlu kimse bir hikâye söyliyeyim dinle: Rey şehrinin kenârında bir mescit vardı.»

11576

هیچ کس دروی نختی شب زیم
که نه فرزندش شدی آن شب یتیم

«Hiç bir kimse yoktu ki, orada gecelesin, yatsın da, korkudan ödü patlayıp ölmesin; oğlu o gece yetim kalmasın.»

11577

بسکه اندروی غریبی عور رفت
صبحدم چون اختران در گور رفت

«Orada nekadar garip ve çıplak kimse yatmıştı ki sabahleyin, yıldızların gurûb edişi gibi, mezara götürülmüştü.»

11578

خویشتر را نیک ازین آگاه کن
صبح آمد خواب را کوتاه کن

«Ey salik; sen de bunu iyice anla, kendine gel... Sabah geldi çattı, uykunu kısa kes.»

Yâni; ecel sabahı gelmiş çatmıştır. Artık gaflet uykusunu bırak da uyanık bulun.

11579

هر کسی گفتی که پریانند تند
اندر و مهمان کشان باتیغ کند

«Herkes diyordu ki: o mescitte kuvvetli perîler vardır, içinde yatanı kör kılıçlarla öldürüyorlar.»

11580

آن دگر گفتی که سحرست و طلسم
کین رصد باشد عدو جان و خصم

«Bir diğeri: burada sihir ve tılsım vardır, hayatın düşmanıdır, di-yordu.»

آن دیگر گفتی که بر نه نقش فاش
بردرش کای میهمان اینجا میباش

«Bir başkası (kapısının üstüne : ey misafir; burada kalma!»

شب محسب اینجا اگر جان بایدت
ورنه مرکه اینجا کمین بکشایدت

«Eğer canın sana lâzımsa gece burada yatma! Yoksa ölüm burada senin için pusu kurmuştur) diye levha koymalı, diyordu.»

وان یکی گفتی که شب قفل نهید
غافل آید شماره کم دهید

«Bir diğeri de diyordu ki: geceleri kapısına kilit takın, bir gâfil gelip yatmak isterse müsaade etmeyin.»

«O MESCİDE BİR MISÂFİRİN GELMESİ»

تا یکی مهمان در آمد وقت شب
کو شنیده بود آن صیت عجب

«Bir gece oraya bir misafir geldi ki, mescidin o acaip şöhretini işitmişti.»

از برای آزمون می آزمود
زانکه بس مردانه و جان سیر بود

«Söylenilen sözlerin doğru olup olmadığını tecrübe etmek istiyordu. Çünkü çok yığitti ve canına da doymuş bir kimse idi.»

گفت کم گیرم سرواشکنبه
رفته گیر از گنج یک حبه

«Kendi kendine dedi ki: Bu başa, bu gövdeye pek aldırış etmem. Can hazinesinden bir habbeyi eksilmiş farzedeyim.»

صورت تن گو برو من کیستم
نقش کم باید چو من باقیستم

«Ten sûreti giderse gitsin; ben cesetten ibaret değilim. Bir de ruhum vardır ki bakîdir. O bakî olunca ona sûret eksik olmaz.»

چون نفخت بودم از لطف خدا
نفخ حق باشم زنای تن جدا

«Cenâb-ı Hak beni yarattı ve bana ruhundan nefh etti. Ten boğazından ayrılırsam nefhi ilâhiden ibâret kalırım.»

تانیفتد بانگ نفخش این طرف
تارهد آن گوهر از تنگین صدق

«Elverir ki Hakkın nefesi bu tene gelmesin de inci de, bu dar sedof-ten kurtulsun artık.»

حق تمنوا موت گفت ای صادقین

صادق جارا برافشام برین

«Allah: (Ey sadık kişiler, ölümü dileyin.) dedi. Ben de sadıkım, onun için bu emir üzerine canımı fedâ ederim.»

Cuma sûresinde ve yahudiler hakkında buyurulmuştur ki :

مَثَلُ الَّذِينَ حَمَلُوا التَّوْرَةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا
كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا

Yâni: «Kendilerine Tevrât yükletilip de sonra onu taşımayanların hali koca koca kitaplar taşıyan eşeğin hali gibidir⁶².»

Yâni; Tevrat, ahkâmıyla amel etsinler diye Yahudilere gönderilmiş bir kitap olduğu halde onlar, o ahkâm ile amel etmeyi bırakmışlar, sâde ibâresini okumakla iktifâ eylemişlerdir. Onlar, bu halleriyle kitap taşıyıp zahmet çeken merkebe benzerler.

يُسْرَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَبُوا

بِآيَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ

قُلْ إِنِّي أَنَا الْبَشِيرُ وَالنَّازِعُ أُولَئِكَ الَّذِينَ كَذَبُوا
فَتَمَوَّعُوا الْمَوْتَ زَكَمْتُمْ صَادِقِينَ ۝ وَلَا يَتَنَوَّعُونَ إِلَّا مَا قَدَّمْتُمْ

أَيُّدِيهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ

Yâni: «Allah'ın âyetlerini yalan sayan kavmin vasfı ne kötüdür! Allah, zalimler gürûhunu muvaffak etmez. De ki: Ey Yahudiler, (bütün)

(62) Sûrei Cuma : 5.

insanları bir tarafa bırakarak Allah'ın dostları hakikâten yalnız kendiniz olduğumuzu iddia ediyorsanız, doğru söyleyen (adamlar) sanız, hemen ölümü temenni edin. Onlar, ellerinin öne sürdüğü (irtikâp ettikleri küfür ve meâsi) yüzünden bunu ebedî ve kat'i olarak arzû etmezler. Allah o zalimleri çok iyi bilendir⁶³.»

Bu âyetler Yahudiler hakkında nâzil olmakla beraber, hükmü likâ-ullahı talep eyleyen ehl-i îmana da şamildir. Onun için mezkûr mescide gelen âşik: «Cenâb-ı Hak: davânızda sadıksanız ölümü temenni eyleyin, buyurdu. Ben o dâvâda sâdıkım ve can fedâ etmeye hazırım. Bu mescitte ölürsem, benim için ne büyük nimet bu» deyiverdi.

«MESCİD HALKININ, ÂŞIK MÜSAFİRİ, GECE ORADA YATMAK İSTEDİĞİ İÇİN KINAMALARI VE TEHDİT ETMELERİ»

11591

قوم گفتندش که هین اینجا محسوب

تاکو بدجان ستانت همچو کسب

«Halk, ona dediler ki: aklını başına al da burada yatma! Yoksa can alıcı seni posa gibi eziverir.»

11592

که غیری و نمدانی ز حال

کاندر اینجا هر که خسب آمد زوال

«Belki, garip olduğun için hâli bilmiyorsun. Bu mescidde her kim gece yatar uyursa zevâli gelmiş demektir.»

Ekser İslâm memleketlerindeki mescitlerde mefruşât olmadığından, geceleri açık bırakılır ve yeri, yurdu olmayanlar oralarda barınır. Hattâ, Mekke Haremi Şerifi böyledir. Orada namaz kılacaklar, ya seccadesini omuzunda getirir ve boş bulduğu yere serer, yahut böyle seccadeleri muhafaza eden ve namaz vakitleri seren zemzem dağıtıcılarına, birkaç kuruş verip mukâbilinde muhafaza ettirir.

Bahse konu olan mescit de böyle idi. Hem cemâatin namaz kılma-

(63) Sûrei Cuma : 6-7.

sına, hem de fakir ve gariblerin barınmasına mahsus idi. Fakat, içinde yatanın ertesi günü ölüsü bulunur diye şöhret almış olduğundan kimse orada gecelemeğe cesaret edemiyordu. Mescidin cemâatı yeni gelen misafire bunu anlatıyor ve diyordu ki :

11593

اتفاق نیست این ما بارها
دیدهایم و جمه اصحاب نبی

«Şu hal — yâni; burada yatan kimsenin ölmesi — tesâdüfi değildir. Bunu biz ve akıllı, bilgili kişiler mükerreren gördük.»

11594

هر که آن مسجد شبی مسکن شدش
نیم شب زهر هلاهل آمدش

«O mescid, her kimin bir gece meskeni olduysa, gece yarısı ona öldürücü bir zehir gelmiştir.»

11595

از یکی ماتا بصد این دیدهایم
نه بتقلید از کسی بشنیدهایم

«Biz bunu işiterek rivâyet etmiyoruz. Birden yüze varıncaya kadar gözümüzle görmüşüzdür.»

11596

گفت الدین النصیحة آن رسول
آن نصیحت در لغت ضد غلول

«Hz. Resül (S.A.V.) (Din nasihatıdır) buyurmuştur.»

Nasihat : Lügatta hiyânetin zıddı demektir.

Sahîh'i Müslim'de Resülü Ekrem'in mükerreren : «Din nasihattan ibarettir» buyurduğu rivâyet edilmiştir. «Ya Rasulallah kimin için?» diye sordular. Aleyhissalâtu Vesselâm Efendimiz : «Allah için, Resülü için, Kitâbı için, müslümanların imamları ve reisleri için ve bütün mü'minler için» cevabını verdi.

Hız. Mevlânâ da (nasihat)ı hâinliğin zıddı diye tarif ediyor. Demek ki din : Allah'ın ve peygamberin emirlerine ve Kitab-ı İlâhînin hükümlerine hiyânet etmemek, ümeraya sıdkile hizmet etmek, me'muriyetini sadakatla ifâ eylemek, bir de bütün müslümanlara karşı sadakat göstermekten ibarettir. Bunları yapanlar halis dindar, yapmayanlar ise tabii ki degillerdir.

11597

آن نصیحت راستی در دوستی
در غلولی خائن و سک پوستی

«O nasihat, dostlukta doğruluktur. Doğru söylemez, aldatırsan, hainsin; insan kisvesine girmiş köpeksin.»

Yâni; sen de bir garibe karşı hayırhahlık göstermezsen yabancıya saldıran o köpek gibi olursun.»

11598

بی خیانت این نصیحت از و داد
می نمایم مگر از عقل و داد

«Ey misâfir, sana muhabbetimizden bu nasihatı veriyoruz ve bu mes-cidde yatma diyoruz. Sen de sözümüzü dinle ve akıl ve insaftan ayrılma.»

«O ÂŞIKIN NASİHAT VERENLERE CEVÂBİ»

11599

گفت او ای ناصحان من بی ندم
از جهان زندگی سیر آمدم

«Âşık dedi ki : ey nasihatçılar; ben yaptığımdan nadim değilim, hayata doydum.»

منبلی ام زخم جو وزخم خواہ
عافیت کم جوی از منبل براہ

«Ben; yara arayan ve yara isteyen bir tenbelim. Tenbelden yola gittimeyi umma...»

Fakat benim tenbelliğim nefsimde ait işlerdedir.

منبلی کہ کو بود خود برک جو
منبلی ام لاابالی مرک جو

«Ben, rızık dileyen bir tenbel değilim, belki ölümü lâübalî arayan bir tenbelim.»

منبلی نہ کو بکف پول آورد
منبلی چستی کزین پل بگذرد

«Dilenerek para elde eden tembel bir dilenci değilim. Belki bu Dünya köprüsünden geçen çevik bir tenbelim.»

آن نہ کو برہمدکانی برزند
بل جہد برکون و کانی برزند

«Her dükkâna başvuran ve sadaka isteyen tenbel bir dilenci değilim; varlıktan sıçrayıp kurtulan ve bir mâdene ulaşan tembelim.»

مرک شیرین گشت تقلم زین سرا
چون قفصی ہشتن پریدن مرغ را

«Bir kuşun kafesi bırakıp uçuşu kabilinden, bana da ölmek ve bu yurttan göçmek hoş ve tatlı geliyor.»

آن قفص کہ ہست عین باغ در
مرغ می بیند گلستان و شجر

«Öyle bir kafes ki bağ içindedir. İçerisindeki kuş dışardaki gülistanı ve ağaçları görür.»

چون مرغان از برون گرد قفص
خوش ہمی خوانند ز آزادی قصص

Kafesin dışarısında bir çok kuş hürriyetten ve serbestlikten hikâyeler terennüm ederler.»

مرغ را اندر قفص زان سبزہ زار
نہ خورش مانده ست نہ صبر و قرار

«Kafesteki kuş, onları duyar, o yeşilliği görür de, ne iştahı kalır, ne sabrı, ne kararı!»

سر زمر سوراخ بیرون میکند
تا بود کین بند از پا بر کند

«Belki ayağındaki bağı koparır diye kafesin her deliğinden başını dışarıya çıkarır.»

چون دل و جانش چنین بیرون بود
آن قفص را در کشایی چون بود

«O kuşun kalbi ve ruhu böylece dışarıya çıkmak arzusunda iken, kafesin kapısını açacak olursan ne hale gelir?»

نه چنان مرغ قفس در اندهان
کرد برگردش نشسته گریبان

«O kuş kafese kapanmış, kafesin etrafında da kediler bekliyor olsa.»

کی بود اورا درین خوف و حزن
آرزوی از قفس بیرون شدن

«Öyle bir kuş korkuya, vehme düşer... Kafesten çıkmayı hiç ister mi o?»

او همی خواهد کزین تنگین قفس
صد قفس باشد بگرد این قفس

«Hattâ o, bu dar kafesin etrafında bir yüz kafes daha bulunmasını ister.»

«CÂLİNUS BU DÜNYA HAYATINA ÂŞIK İDİ, ÇÜNKİ HÜNERİ,
ANCAK BURADA GEÇERDİ, O PAZARDA BİR İŞE YARAMAZDI.
O YÜZDEN KENDİNİ O ÂLEMDE HALKLA BİR GÖRÜRDÜ»

آنچنانکه گفت جالینوس راد
از هوای این جهان و این مراد

«Akl-ı meaş'ta üstün olan Câlinus, bu Dünyaya muhabbeti ve onda yaşamak arzusu ile demiştir ki,»

راضیم کز من بماند نیم جان
که ز کون استری بینم جهان

«Yarı canlı bir halde, Dünyayı bir katırım kuyruğu altından görme-ye razıyım.»

Çünkü :

گریه می بیند بهرد خود قطار
مرغش آیی گشته بودست از مطار

«Etrafında katar katar kedi görüyordu ve ruh kuşu uçmaktan ümit kesmişti.»

با عدم دیدست غیر این جهان
در عدم نادیده او حشری نهان

«Yahut bu cihanın gayrisini yok görmüştü de yoklukta bir haşır gizli bulunduğunu görmemişti.»

چون جنین کش میکشد بیرون کرم
می گریزد او سپس سوی شکم

«Bu gibi kimselerin hâli, Kerem-i İlâhî dışarıya çekerken, geriye ve anasının karnına doğru kaçan ceninin haline benzer.»

لطف، رویش سوی مصدر می کشد
او مقر در پشت مادر می کند

«Rabbâni Lutuf, onun yüzünü çıkılacak tarafa çevirir, o ise anasının arkasına doğru kaçır.»

Söyle diyerek ki :

که اگر بیرون قدم زین شهر و کام
ای عجب بدیدم بدیده این مقام

«Eğer bu şehirden ve bu yurttan ayrılırsam acaba bu makamı bir daha görebilir miyim?»

یا دزی بودی دران شهر و خم
که نظاره کردی اندر رحم

«Çıkacağım o havası ağır şehirde bir kapı olsaydı da oradan şimdi bulunduğum rahme bakabilseydim.»

یا چو چشمه سوزنی راهم دی
که ز بیرون رحم را دیده شدی

«Yahut iğne gözü kadar bir delik bulunsaydı da onun dışarısından rahim görünseydi.»

آن جنین هم غافلست از عالمی
همچو جالینوس از نامحرمی

«Câlinus gibi, hakikata namahrem olduğu için o cenin de, rahmin dışında geniş bir âlem bulunduğundan gâfildir.»

او ندانده که رطوبتها که هست
آن مدد از عالم بیرونست

«Cenin bilmez ki rahimdeki yaşlıklar da dışardaki âlemin feyzi ile dir.»

آتچنانکه چار عنصر درجهان
صد مدد دارد ز شهر لامکان

«Dünya'daki dört unsur da kendilerine lâmekân âleminden yüzlerce yardım geldiğini bilmezler.»

آب و دانه در قفص گر یافتست
آن زباغ و عرصه در یافتست

«Eğer kuş, suyu ve dâneyi kafesin içinde buluyorsa, o su ve dâne hariçteki bir bağ ve bahçedendir.»

جانهای انبیا بینند باغ
زین قفص در وقت تفلان فراغ

«Peygamberler hazerâtının ruhları bu Dünya kafesinden göçüp kurtulurken, su ve dâne'nin geldiği bağı görürler.»

پس ز جالینوس و عالم فارغند
همچو ماه اندر فلکها بازغند

«Onun için Câlînus'un hikmetinden de, bu âlemden de ferâgat ederler ve ay gibi doğar, göklere ışık saçarlardı.»

ور ز جالینوس این گفت افتربست
پس جوابم بهر جالینوس نیست

«Eğer bu söz: Câlînus'a iftira ise, benim cevabım onun için değildir.»

این جواب آن کسی آمدن بگفت
که نبودستش دل پر نور جفت

«Bu cevap, o sözü söyleyen ve kendisinde münevver bir kalp bulun-
mayan kimse içindir.»

مرغ جانش موش شد سوراخ جو
چون شنید از گر بگان او عرجوا

«O kimsenin can kuşu, kedilerden (hele durun bakalım) sesini du-
yunca delik arayan fareye dönmüştür.»

Buradaki (gerbe) lerden maksat ruhu kabzetmeye memûr olan me-
leklerdir. Hayatı, Dünyadan ibâret vehmeden gafiller, o melekleri görün-
ce kedi görmüş fâre gibi kaçacak ve saklanacak delik ararlar.

زان سببه جانش وطن دید و قرار
اندرین سوراخ دنیا موش وار

«Ondan dolayı, onun rûhu, bu Dünya deliğinde mimarlık etmeye baş-
lamış ve deliğe munasip bilgilere sahip olmuştur.»

Cenâb-ı Hak Sûrei Yûnus'ta buyuruyor ki :

إِنَّا لَنَدِينُكَ لَآئِرْجُونَ لِقَاءَنَا وَرَضُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاطْمَأَنَّنُوا
بِهَآ وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ آيَاتِنَا غَافِلُونَ ﴿٧٨﴾ أُولَٰئِكَ مَاؤِهِمُ
النَّارُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٧٩﴾

Yâni : «(Öldükten sonra dirilip) bize kavuşacağını ummayan, (Âhi-
rete inanmıyarak sâdece) Dünya hayatına râzî olan ve onunla sükûn (ve
istirahat) e dalan kimselerle (varlığımıza, birliğimize ve kemâl-i kudre-
timize delâlet eden) bunca âyetlerimizden gâfil olanlar (yok mu?) işte

onların, irtikâp etmekte oldukları (şirk ve ma'siyetler) yüzünden vara-
cakları yer, ateştir⁶⁴.»

پیشه‌هایی که مرا و مرا را نمرید
کاندرین سوراخ کار آید گزید

«Bu dünya deliğinde onun kadir ve şerefini artıracak birtakım sanat-
ları ihtiyar ve tahsil eder.»

زانکه دل بر کند از بیرون شدن
بسته شد راه رهیدن از بدن

«Çünkü o Dünyadan dışarı çıkmaktan, ümidini kesmiş ve beden hap-
sinden kurtuluş yolu kendisi için kapanmıştır.»

عکبوت ار طبع عنقاداشتی
از لعابی خیمه‌کی افراشتی

«Eğer örümcekte anka tabiatı olsaydı tükrüğüyle nasıl çadır ve ken-
dine mesken yapardı.»

Buradaki ankadan maksat : Dünyadan müstağnî olan enbiyâ, evliyâ
ve sulehâdır. Örümcek de Dünyaya bağlanan ve Dünyayı i'mara çalışan
gafillerdir.

گر به کرده جنگ خود اندر فقص
نام چنگش زرد و سرسام و مفص

«O kimsenin bulunduğu Dünya kafesine ecel kedisi, pençesini uzat-
mıştır ki o pençenin adı derttir, elemdir ve karın ağrısıdır.»

(64) Sûrei Yunûs : 7-8.

گر به مرکست و مرض چنگال او
می زند بر مرغ و پروبال او

«Kedi ölüm, hastalık da onun pençesidir ki kuşa ve onun kanatlarına uzanmıştır.»

کوشه کوشه می جهد سوی دوا
مرک چون قاضیست رنجوری گوا

«O kimse devâ ve şifâ bulmak için taraf taraf koşar. Ölüm kadı gibidir, hastalık da şahit misâlidir.»

چون پیاده قاضی آمد این گواه
که همی خواند ترا تاحکم گاه

«Bu şahit — yânî; hastalık —: seni kadı mahkemeye çağırıyor, diye muhtar gibi gelir.»

Piyadei Kâdi: Kadının muhtarı demektir.

مهلتی می خواهی ازوی در گریز
گر پذیرد شد و کرنی گفت خیز

«Kadı huzuruna çıkmaktan kaçmak için muhtar'dan mühlet istersin. Talebini kabul ederse gider, etmezse kalın bakalım der.»

جستن مهلت دوا و چاره ها
که زنی بر خرقة تن پاره ها

«Muhtardan mühlet istemek, hastalığı tedavî ettirmek ve ilâç almaktır ki, o ilâçlar, beden hırkasına yama dikmek kabilindendir.»

عاقبت آید صبا می حشم وار
چند باشد مهلت آخر شرم دار

«Nihayet muhtar, bir sabah hiddet ve şiddetle gelir ve: (bu mühlet daha ne kadar sürecektir? utan artık.) der.»

عذر خود از شه بخواه ای پر حسد
پیش از آنکه آنچنان روزی رسد

«Ey hasetlerle dopdolu olan kimse; öyle bir gün gelmeden evvel, şahittan, özür dile...»

وانکه در ظلمت براند بارگی
بر کنند زان نور دل یکبارگی

«Atını karanlıklara süren — yânî; hayatını gaflet ve masiyyetle geçiren — kimse, kalbini İlâhî Nur'dan tahliye eder.»

می گریزد از گوا و مقصدش
نان گوا سوی قضا می خواندش

«O kimse, shahtan da kaçır, şahitten de, götürmek istediği yerden de... Çünkü muhtar onu kaza'ya, hükme dâvet etmektedir.»

زین گذرکن جانب آن شخص ران
کو مسجد آمد آن شب میهمان

«Ya Mevlânâ; bu bahsi bırak da, gece yatmak için mescide gelmiş olan şahsı anlat.»

11646

قوم گفتندش ممکن جلدی برو
تا نگردهد جامه و جانت گرو

«Cemaat ona dedi ki: haydi yiğitlik taslama, yürü... bu sevdadan
vazgeç de, elbisen de, canın da burada rehin kalmasın.»

11647

آن ز دور آسان نماید به نگر
که بآخر سخت باشد رهگذر

«Gitmek istediğin yol, uzaktan kolay görünür amma, sonunda güç-
leşir; sen buna iyi dikkat et!»

11648

خوشتن آویخت بس مرد و کست
وقت بچاپیچ دست آویز جست

«Çok kimse kendini astı — yâni; burada yattı — da üzül-
dü, ızdırap çekti ve tutunacak bir şey aradı.»

11649

پیشتر از واقعه آسان بود
در دل مردم خیال نیک و بد

«İyi ve kötünün hayâli, vukuundan evvel insanın kalbinde kolay gö-
rünür.»

11650

چون درآید اندرون کار زار
آن زمان گردد بر آن کس کار زار

«Harp meydanına girince o kimse için iş müşkilleşir.»

11651

چون نهشیری هین منه تو پای پیش
کان اجل گرگست و جان تست میش

«Arslan değilsen adımını ileri atma. Çünkü ecel bir kurt, senin canın
ise dışı bir koyun gibidir.»

11652

ور ز ابدالی و میشت شیر شد
ایمن آکه مرگ تو سر زیر شد

«Eğer sen abdâl'den isen ve senin koyunun arslan olduysa, emin ol
ki, ölümün başını eğmiş ve sana mağlûp olmuştur.»

11653

کیست ابدال آنکه او مبدل شده
خمرش از تبدیل یزدان خل شده

«Abdâl kimdir? Varlığı değişmiş ve Allah'ın tebdili ile şarabı sirke
olmuş kimsedir.»

Abdâl denilen zevât, Allah'ın velilerinden bir gurubdur. Kötü ahlak-
ları iyi ahlâka tebdil edilmiş olduğu için kendilerine Abdâl denilmiştir.

11654

لیک مستی شیر گیری وز گمان
شیر پنداری تو خود را هین مران

«Lâkin sen kendini, sarhoşluk sebebiyle arslan avlayacak bir kahra-
man sanıyorsun. Aklını başına al da ileri gitme!»

11655

گفت حق ز اهل نفاق ناسدید
«سهم ما بدینهم باس شدید

«Cenûb-ı Hak, doğru yolu bulmamış münâfıklar hakkında: (Onların
savaşmaları kendi aralarında şiddetlenir) dedi.»

Sûrei Haşir'deki :

لَا يَأْتِيَنَّكُمْ جَمِيعًا إِلَّا فِي فُرَى مُخَصَّنَةٍ أَوْ مِنْ
وَرَاءِ حُجُرٍ بِنَاهُمْ بَيْنَهُمْ شَدِيدٌ تَحْصِيهِمْ جَمِيعًا وَقُلُوبُهُمْ
شَتَّى ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٦٥﴾

Yâni : «Onlar müstahkem kasabalarda, yahud divarlar (siperler) ar-
kasında bulunmaksızın sizinle toplu bir halde vuruşamazlar. Kendi ara-
larındaki savaşlar ise çetindir. Sen onları derli toplu sanırsın. Halbuki
kalpleri darmadağındır. Bunun sebebi şudur : Çünkü onlar akıllarını
kullanmaz bir kavmdir⁶⁵» âyetine işarettir.

Hicretin dördüncü senesi içinde idi. Resûlü Ekrem (S.A.V.), asha-
p-
tan birkaç kişi ile Medine civârındaki (Benî Nadr) yahudilerinin yur-
duna gitmiş ve bir evin gölgesinde oturmuştu. Yahudiler, Zâtı Risâleti
ve maiyyetindeki ashabı azlık görünce süikaste kalkıştılar. Evin üstün-
den bir kaya atmak suretiyle Hz. Peygamberi öldürmek istediler. Bu te-
şebbüs vahyen bildirildiği için, Zâtı Risâlet, birdenbire abdest tazeleye-
cekmiş gibi kalktı ve doğru Medine'ye gitti. Böyle habersiz kalkışı ashabı
muhafaza içindi. Çünkü avdet edecekmiş gibi görünmesiyle ashaba hücum
edilmesine mâni olmuştu. Sonra : «**Hiyânetlerinden dolayı on gün içinde
çıkıp gitsinler. Bu müddetin sonunda Medine civarında görülenler idam
edilecektir.**» diye Muhammed bin Mesleme vâsıtasıyla yahudilere haber
gönderdi. Onlar gitmeye hazırlandıkları bir sırada münafıkların reisi Ab-
dullah bin Übey bin Selül de «Çıkmasınlar, biz kendilerine yardım ede-
ceğiz, icâbederse birlikte harbedeceğiz» diye adam yolladı. Yahudiler,
bunun üzerine hisarlarına kapandılar. Fakat muhasara esnasında, münâ-
fıklardan yardım görülmeyince, götürebildikleri kadar eşya ile çıkıp git-
tiler.

11656

در میان همدگر مردانه اند
در غزا چون عورتان خانه اند

«Kendi aralarında kahramandırlar, fakat gazâda evde oturan kadın-
lar gibidirler.»

(65) Sûrei Haşr : 14.

11657

گفت پیغمبر سپه دار غیوب
لاشجاعه یافتی قبل الحروب

«Gaybler âleminin kumandanı bulunan Hz. Peygamber : «Ey yiğit,
harpten evvel şecaat yoktur.» buyurmuştur.»

11658

وقت لاف غزو لب پر کف کنند
وقت جوش جنگ چون کف بی فند

«Muharebe lâkırdısı ederken, atıp tutarak, ağızları köpürür. Fakat
harb kızışınca da, köpük gibi işe yaramazlar.»

11659

وقت ذکر غزو و شمشیرش دراز
وقت کبر و فریبش چون پیاز

«Gazâ lâfı edilirken kılıçları uzundur, fakat müsâdeme esnâsında o
kılıçlar, soğan gibi kat kat kınlar içindedir.»

11660

وقت اندیشه دل او زخم جو
بس بیک سوزن تهی شد خیک او

«Düşünce esnâsında onların kalbi yaraları arar, saflara dalar, erlikleri
gösterir. Lâkin onun tulumu bir iğne batırmakla boşalır.»

11661

من عجب دارم ز جو یای صفا
کو گریزد وقت صیقل از جفا

«Ben, cefâya uğrayıp cilâlanacağı zaman kaçan, sonra da safa dileyen
kişiyi şaşarım doğrusu.»

Çünkü yârin cefâsı, kalpteki günah pasının cilâsıdır. Cefâdan ve be-
lâdan şikâyet etmek ise, o pasın kalmasını ve belki artmasını istemek
demektir.

عشق چون دعوی جفا دیدن گواه
چون گواهی نیست شد دعوی تباہ

«Aşk bir dâvâ, cefâ çekmek de onun şahididir. Şahidi olmayan dâvâ kaybedilir.»

چون گواہت خواهد این قاضی صراح
بوسه بر مار تابانی تو کنج

«Kadı, — yânî; sevgili — senden şahit isteyince incinme. Yılanı öp ki defineyi elde edesin.»

Definelerin tılsımlı bir yılan tarafından muhafaza edildiği hakkındaki inanç meşhurdur. Onun için Hz. Mevlânâ : «Yılan gibi, cevir ve cefâ ve ezâ ve belâyâ hüsnü kabul göster ki defîne misali olan yâra kavuşasın» diyor.

آن جفا بر تو نباشد ای پسر
بلکه باوصف بدی اندر تو در

«Oğul; yârin o cefâsı sana değildir. Belki sendeki kötülük sıfatının izâlesi içindir.»

Meselâ :

برآمد چونی که آنرا مہرز
برآمد آنرا نزد برگردزد

«Bir kimse keçeye değnek vurursa onu keçeye değil toza vurmuş olur.»

Diğer bir misâl :

گر زد مراسبر آن کینه کش
آن زد براسب زد بر سکش

«Eğer bir süvâri atına vursa o vuruş ata değil, onun rahatsız yürüyüşüdür.»

تاز سکش وارهد خوش پی شود
شیرم را زندان کنی تابی شود

«Süvâri, atının münâsebetsiz yürümesi geçsin diye ona vurur. Sen şirayı şarap olsun diye küpte hapsedersin.»

Başka bir misal :

گفت چندان آن یتیم را زدی
چون نترسیدی ز قهر اینردی

«Bir kimse, bir öküzü döğen şahsa : o yetimeği ne kadar dövüyor- sun, Allah'ın kahrından korkmuyor musun? dedi.»

گفت اورا کی زدم ای جان دوست
من بدان دیوی زدم کو اندروست

«Döğen şahıs, cevap verdi : Ey dostumun cânı; ben o yetimi dövmü- yorum onda bulunan şeytanı dövüyorum.»

مادران گوید ترا مرک تو باد
مرک آن خوخواهد و مرک فساد

«Anan sana kızınca : Allah canını alsın, der; fakat onun istediği, senin değil, sendeki kötü huyun ölümüdür.»

11671

آن گروهی کنز ادب بگریختند
آب مهدی و آب مهدان ریختند

«Edep ve terbiyeden kaçan kimseler, mertliğin de, mertlerin de yüz suyunu dökmüşlerdir.»

11672

عازلان شان از و غاوارانند
تا چنین حیز و محنت ماندند

«Nasihat verenler, onları harpten alıkoydular da, böyle korkak ve hayasız kaldılar.»

11673

لاف و غره ژاژ خارا کم شنو
باچنیها در صف هیجامرو

«Herzevekillerin herzelerini, manâsız sözlerini dinleme. Öyleleri ile muharebe safına girme.»

11674

زانکه زادو کم خیالا گفت حق
گزر رفاق سست برگردان ورق

«Çünkü Cenab-ı Hak: (Zâdûkûm illâ habâlâ) buyurmuştur. Sen de tenbel arkadaşlardan vaz geç.»

Tevbe sûresinde ve münâfıklar hakkındaki şu âyete işârettir :

لَوْ خَرَجُوا فِیْكُمْ
مَا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا وَلَا وَضَعُوا خِلَالَكُمْ يَبْغُونَكُمْ
الْفِتْنَةَ وَفِیْكُمْ سَمَاعُونَ لَهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٥﴾

Yânî : «Eğer içinizde onlar da (savaşa) çıksalardı, sizde şer ve fesadı

artırmaktan başka birşey yapmazlar, aranızda muhakkak ki fitne sokmak istiyerek (bozgunculuğa) koşarlardı. İçinizde onlara iyice kulak verecekler de vardır. Allah o zalimleri çok güzel bilendir⁶⁶.»

11675

که گر ایشان باشا همره شوند
غازیان بی مغز همچون که شوند

«Eğer onlar muharebede size yoldaş olurlarsa, gazîler de saman gibi benîşir kalır.»

11676

خویشان را باشاهم صف کنند
پس گریزند و دل صف بشکنند

«Kendilerini sizinle bir safta bulundururlar, sonra da kaçarlar; safın kalbini, — yâni; cesâretini — kırarlar.»

11677

پس سپاهی اندکی بی این نفر
به که با اهل تفاق آید حشر

«Bunların içinde bulunmadığı az bir asker, münâfıkların çoklukla bulunduğu bir ordudan iyidir.»

11678

هست بادام کم خوش بخته
به ز بسیاری تلخ آمیخته

«Güzelce dövülmüş ve elenmiş olan az miktardaki bir bâdem, acı karışmış çok miktardaki bademden hoştur.»

(66) Sûrei Tevbe : 47.

تلخ و شیرین گر بصورت یک شیند
نقص ازان افتاد که هم دل نیند

«Bâdemin acısı ve tatlısı suretâ birdir. Acı bademin nâkıs oluşu, tatlı bademle aynı lezzette olmadığındandır.»

گبر ترسان دل بود کو از گمان
می‌زید در شک ز حال آن جهان

«Mecûsî şüphe ettiğinden dolayı Âhiret ahvalinden kalbi korkarak ve şek içinde olarak yaşar.»

می‌دود در ره نداند منزلی
گام ترسان می‌نهد اعمی دلی

«Yolda koştuğu halde menzili bilmez, kör kalpli olduğu için adımlarını korka korka atar.»

چون نداند ره مسافر چون رود
باتردها و دل پر خون رود

«Yolcu gideceği yolu bilmezse nasıl gider? Tereddütlerle ve kalbi elemle dolu olarak gider.»

هر که گویدهای این سوراخ نیست
او کند اثر بیم آنجا وقف و ایست

«Her kim : Dikkat et, bu taraf yol değildir derse korkusundan hemen orada durur.»

ور بداند ره دل باهوش او
کی رود همراهی و هو در گوش او

«Fakat gönlüyle hakikati duyan ve yolu bilen kimsenin kulağına hiç böyle hay huylar girer mi?»

یس مشو همراه این اشتزدلان
زانکه وقت ضیق و بیمد آفلان

«O halde ey salık; sen böyle deve yürekli — yâni; korkak — kimse-lerle yoldaşlık etme! Çünkü darlık ve korku vaktinde onlar işe yaramazlar.»

یس گریزند و تراتنها هلند
گرچه اندر لاف سحر بابلند

«Lâf hususunda Bâbil sihirbazları gibi olmakla berâber, tehlike zamanında kaçarlardı ve seni yalnız bırakırlardı.»

Vaktiyle Bâbil sihirbazları meşhur olduğu için Hz. Mevlânâ, bu gibi lakırdı kahramanlarını onlara benzetmiştir.

تو ز رعنایان مجوهین کار زار
تو ز طاوسان محو صید و شکار

«Kendine gel de züppelerden muhârebe ve tavus kuşlarından da av yakalamak hünerini bekleme.»

طبع طاوسست و وسواست کند
دم زند تا از مقامت برکنند

«Tabiat tavus kuşu gibidir, sana vesvese verir ve seni makamından ayırır.»

Buradaki tavus, şeytan manâsına olsa gerektir. Çünkü aşağıki bölümde şeytandan bahis edilmiştir.

«ŞEYTANIN KUREYŞLİLERE : AHMET'LE HARBE GİRİŞİN BEN SİZE
YARDIM EDERİM, KABİLEMİ DE İMDADINIZA ÇAĞIRIRIM DEMESİ,
FAKAT İKİ SAF KARŞILAŞINCA KAÇMASI»

11689

همچو شیطان در سپه شد صدیکم
خواند افسون کانی جار لکم

«Şeytan gibi... O da Bedir gazasında asker içine girmiş, yüzün birin-
cisi olarak Kureyşlilere : (Ben sizin yardımcınızım) efsûnunu okumuştı.»

11690

چون قریش از گفت او حاضر شدند
هر دولشکر در ملاقات آمدند

«Kureyşliler, onun sözüyle harbe hazır oldular ve iki taraf askeri kar-
şılaştılar.»

11691

دید شیطان از ملائک را سپی
سوی صف مؤمنان اندر روی

Şeytan, müminlerin safları arasında meleklerden müteşekkil bir kuv-
vet gördü.»

11692

آن جنوداً لم تروها صف زده
گشت جان او ز بیم آتشکده

«Şeytan, Kureyşlilerin görmedikleri saf saf melâike askerini görünce
korkusundan ateşgede — yâni; Mecusi ma'bedi — gibi yandı.»

11693

بای خود را بش کشیده می گرفت
که همی بنیم سپاهی من شکفت

«Şeytan, ben acaip bir asker görüyorum diyerek, ayağını geri aldı.»

11694

ای اخاف الله مالی منه عون
اذهبوا انی اری مالا ترون

«Ey kavim; ben Allah'tan korkarım. Ondan bana yardım yoktur. Çe-
kilin, gidin... Çünkü ben sizin görmediğinizi görüyorum, dedi.»

11695

گفت حارث ای سراقه شکل هین
دی چرا تو می نگفتی اینچنین

«Hâris bin Hişam ona dedi ki : Ey Sürâka şekilli; dün niçin böyle
demiyordun?»

11696

گفت این دم من همی بینم حرب
گفت نی بینی جفاشیش عرب

«Şeytan : Ben şimdi muhâripler görüyorum dedi. Hâris de : Arap
kavminin hor ve hakir bazı efradını görüyorsun, dedi.»

11697

می بینی غیر این لیک ای تو ننگ
آن زمان لاف بود این وقت جنگ

«Ey korkaklıkla orduyu utandıran kimse, sen başka bir şey görmü-
yorsun. Lâkin dün lâf zamânı idi, şimdi ise harp vaktidir.»

11698

دی همی گفتی که یابندان شدم
که بود تان فتح و نصرت دمبدم

«Dün, size yardım ederim, mensur ve muzaffer olursunuz diyordun.»

دی زعم الحیث بودی این لعین
وین زمان نامرد و ناچیز و مهین

«Ey mel'un; dün ordunun kefilî olmuşsun, bugün ise namert ve hakir görünüyorsun.»

11700

تا بخوردم آن دم تو و آمدم
تو بتون رفتی و ماهیزم شدیم

«Senin o yalancı vâdine inandık da buraya geldik : Sen külhan'a git-tin, biz senin nârına yanmak için odun olduk.»

11701

چونکه حارث باسراقه گفت این
از عتابش خشمکین شد آن لعین

«Hâris ibni Hişam, Sürâka şeklinde görünen Şeytan'a bunları söyle-yince mel'un, onun tekdîrinden hiddetlendi.»

11702

دست خود خشمین ز دست او کشید
چون ز گفت اوش درد دل رسید

«Hâris'in sözleri kalbine tesir edince, gazabla elini onun elinden çekti.»

11703

سینه‌اش را کوفت شیطان و گریخت
خون آن بچار گان زین مکر ریخت

«Şeytan Hâris'in göğsüne vurdu ve kaçtı. Böylece, hilesiyle çaresiz müşriklerin kanını döktü.»

11704

چونکه ویران کرد چندین عالم او
بس بگفت آنی بری منکمو

«Şeytan, bunca âlemleri yıktı ve harap etti de, sonra (Ben sizden de-gilim) dedi.»

11705

کوفت اندر سینه‌اش انداختش
بس گریزان شد چوهیبت تاختش

«Melâike askerinin heybetinden korkunca, Hâris'in göğsüne vurdu ve onu yere yıkıp kaçtı.»

Bu vak'a Bedir gazâsında olmuştu. Cevdet Paşa (Kıyas-ı Enbiya) sun-da der ki : «O esnâda [iki kuvvet karşılaşır durunca] misli görülmemiş gayet şiddetli bir rüzgâr çıkıp göz gözü görmez olmuş. Bu ise Melâike-i Kiram ile Cebrail Aleyhisselâmın gelişi imiş ki meydan-ı harbe gelmişler ve eblâk atlara binmiş insanlar sûretinde görünmüşler ve müşriklere karşı saf bağlayıp durmuşlar.

Bu dahi rivâyeti meşhûr edendir ki Kureyş ile Kinâne kabilesi ara-sında vaktiyle muhârebeler vukû bulmuş olduğundan bu kerre Kinâne kabilesi fırsatı ganimet ittihaz ederek arkadan gelip de hücum etmesinler diye, Kureyş tâifesi endişe ederken Kinane şeyhlerinden meşhur (Su-râka) bir fırka süvarî ile Kureyş ordusuna gelip : ben de sizinle berabe-rim, diyerek onlara cesâret vermiş. Halbuki Sürâka, Hâris ibni Hişam ile el ele gezerlerken, şiddetli bir bora ile melekler gelince Sürâka, Hâris'ten ayrılmış ve askerini alıp savuşmuş ve onun savuşması Kureyş taifesini vehim ve telâşa düşürmüş. Hattâ Ebu Cehil onun üzerine : (Siz Sürâka'ya bakmayınız. Onun Muhammed'le gizli ittifâkı vardır. Muhammedilerin işini bitirdikten sonra ben ona Muhammed taraftarlığının ne demek oldu-gunu öğretirim. Siz hemen yürüyünüz) diye kavmine cesaret vermiştir.

Kureyş ordusu bozulup da Mekke'ye vardıklarında : Askerin bozul-masına Sürâka sebep oldu demiştir. Sürâka ise onu işittiği zaman : Val-lâhi ben sizin Bedr'e azimetinizi duymadım, fakat hezimetinizi işittim demiş. Meğer Sürâka sûretinde görünen iblis ve Beni Müdlic'ten bir takım adamların sûretinde görünenler, iblisin avanesi olan şeytanlar imiş. Bir müddet sonra Sürâka ve sairleri İslâm ile müşerref oldukları zaman bu hususu aralarında söylemişler ve şeytan işi olduğunu cezm etmişlerdir.»

Bu hâdise sûrei Enfal'de de şu sûrette hikâye buyrulmuştur :

Enfüste nefis kötülüğün, akıl iyiliğin; âfâkta da Şeytan kötülüğün melek iyiliğin mümessilleridir. Bu itibarla aslen bir olan nefis ile şeytan ve akıl ile melek, İlâhî hikmet dolayısıyla ikiye şerh sâret olmuşlardır.

11708

دشمنی داری چنین در سر خویش

مانع عقلست و خصم جان و کیش

«Ey insan; içinde öyle bir düşman var ki, aklın tedbirine mâni ve can ile dinin hasmıdır.»

O düşman da (nefs) ile (şeytan) dır, hattâ nefis Şeytandan eşettir. Çünkü şeytan haricîdir, nefis ise insanın dâhilindedir.

11709

يك نفس حمله كند چون سوسمار

بس بسور اخی گریزد در فرار

«O düşman, bir an kertenkele gibi saldırır... Sonra kaçır, bir deliğe gizlenir.»

Hadîs-i Şerifte : «Şeytan, Âdem evlâdının kalbini dişler. Kalp sahibi Allah'ı zikrederse döner ve bir tarafa siner. Yine o kalp sahibi Allah'ı unutursa şeytan kalbini dişlemekte ve oraya vesvese vermekte devam eder.» diye buyruluyor. Bu itibarla, Şeytanın vesvesesinden kurtulmak için Allah'ı her an hatırlamak ve ona yalvarmak lâzımdır. Sûrei Haşr'da buyurulmuştur ki :

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ

نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ أَنْفُسَهُمْ أُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٦٨﴾

Yâni : «Hem kendisi Allah'ı unutmuş, hem (Allah) kendilerini kendilerine unutturmuş olanlar gibi olmayın. Onlar fâsıkların tâ kendileridir⁶⁸.»

(68) Sûrei Haşr : 19.

وَإِذْ زَيْنَ

لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَاهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمْ الْيَوْمَ
مِنَ النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌ لَّكُمْ فَلَمَّا تَرَأَتِ الْفِئَتَانِ نَكَصَ عَلَى
عَقْبَيْهِ وَقَالَ إِنِّي بَرِيٌّ مِنْكُمْ إِنِّي أَرَى مَا لَا تَرَوْنَ
إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٦٧﴾

Yâni : «O zaman şeytan onların yaptıklarını süslemiş ve şöyle demişti : Bugün insanlardan size galebe edecek (hiç bir kuvvet) yoktur. Ben de sizin muhakkak yardımcınızım. Vaktâ ki iki ordu (karşı karşıya) göründü, «Ben sizden kat'iyyen uzağım. Gerçek ben sizin göremeyeceğinizi görüyorum. Ben Allah'dan korkarım elbet! Allah ukûbetinde çok şiddetlidir» dedi, iki topuğu üstüne (tabana kuvvet) kaçırdı!⁶⁷»

H. Pîr bundan sonra nefis ile şeytâna dâir malûmat veriyor :

11706

نفس و شیطان هر دو يك تن بوده اند

در دو صورت خویش را بنموده اند

«Nefs ile şeytan aslen bir idiler. Kendilerini iki surette gösterdiler.»

11707

چون فرشته و عقل ایشان يك بدند

هر حکمتش دو صورت شدند

«Melekle akıl gibi. Onlar da bir idiler. Hakkın hikmeti dolayısıyla iki sûret oldular.»

(67) Sûrei Enfal : 48.

در دلاو سوراخها دارد کنون
سر زهر سوراخها آرد برون

«Şeytanın insanın kalbine girmek için birtakım mânevî delikleri vardır. O deliklerin her birinden başını çıkarır.»

نام پنهان گشتن دیوار نفوس
واندران سوراخ رفتن شد خنوس

«İnsanlardan Şeytanın gizli kalmasının ve kalpteki ma'nevî deliklerden girip çıkmasının adı (hunûs) olmuştur.»

Sûrei Nâs'taki (El-hannâs) kelimesi de bundan müştakdır.

که خنوشش چون خنوس قنفذست
چون سرقنفذورا آمد شدست

«Şeytanın sinmesi, kirpinin sinip başını saklaması gibidir ki o başın gidip gelmesi vardır.»

چون خدا آن دیورا خناس خواند
کو سر آن خارپشتک را بنامد

«Cenâb-ı Hak şeytan hakkında (hannâs) buyurdu. Çünkü şeytanın kalbe saldırması ve çekilmesi kirpinin başını kah çıkarıp kah saklamasına benziyordu.»

Nâs sûresinde Allahü Azimüşşan (vesvas) ve (hannas) olan Şeytanın şerrinden Allah'a sığınmasını Peygamber-i âzamına emretmiştir.

می پنهان گردد سران خارپشت
دمبدم از بیم صیاد درشت

«Kötü avcı korkusundan kirpinin başı her an dikenleri arasında gizlenir.»

تا چو فرصت یافت سر آرد برون
زیخچین مکرری شود مارش زبون

«Kirpi fırsat bulunca başını dışarı çıkarır. Bu hilesiyle yılan onun zehûnu olur.»

Malûm ya kirpinin vücûdu dikenden ibarettir. Bir tehlikeye ma'ruz kalınca başını dikenleri arasına gizler. Hattâ yılanı hücûm eder. Yılan onu sırmak isteyince başını gizler. Hattâ yılanın üzerine yuvarlanıp onu dikenleriyle yaralar, nihayet öldürür. Şeytan da insan kalbine vesvese verir, zikrullah ile müdafâ edilince çekilir, kalp sahibi Allah'tan gafil olunca yine hücumu kalkar. Fakat onun bir de muâvini vardır ki o da (Nefs-i emmare) dir.

گر نه نفس از اندرون راحت زد
رهز نا ترا بر تو دستی که بدی

«Eğer içeriden nefis, senin yolunu vurmasaydı, yol kesiciler — yani: şeytanlar — sana nasıl galebe edebilirlerdi.»

زان عوان مقتضی که شهوتست
دل سیر آرزو حرص و آفتست

«Seni kötü şeylere sevkeden şehvetten, o gizli memur yüzünden gönl, tamâh'a, hırsa ve âfete esirdir.»

زان عوان سرشدى درد و تباہ
تاعوانانرا بہرست راہ

«Gizli bir memur olan nefsin şerriyle hırsızlık edersin ve helâk olursun. Yine onun yüzünden hariçteki memurlar, polisler seni kahretmek yolunu bulurlar.»

در خبر بشنو تو این بندنکو
بین جنبیکم لکم اعدی عدو

«Şu iyi ve güzel olan nasîhatı hadisten dinle : Resûlü Ekrem (S.A.V.) (Senin en şiddetli ve adâvetli düşmanın içinde bulunan nefsidir) buyurmuştur.»

طمطراق این عدو مشنو گریز
کہ چو ابلیست درج و ستیز

«Bu nefis düşmanının gürültülü sözlerini dinleme, kaç ondan... Çünkü o da inat ve ısrar eylemekte Şeytan gibidir.»

بر تو آن از بہر دنیا و نبرد
آن عذاب سرمدی را سهل کرد

«Nefs sana, Dünya sevgisi ve Dünya geçimine savaşıma yüzünden, Âhiretteki ebedî azâbı kolay göstermektedir.»

چہ عجب گرموت را آسان کند
اوز سحر خویش صد چندان کند

«O nefis sana ölümü de kolay gösterirse şaşılmaz. Çünkü o, sihir ve efsûnuyla bunun yüz kat fazlasını da yapar.»

سحرگاہی را بہمت کہ کند
باز کوهی را چو گاہی می تند

«Sihr, bazan bir saman çöpünü sanatla dağ yapar, bazan da bir dağı saman çöpü haline getirir.»

ز شتہارا لغز گرداند بظن
لغز ہارا زشت گرداند بظن

«O nefis ve Şeytan çirkin olan şeyleri bazan fen ve hile ile lâtif yapar, bazan da lâtif olan hareketleri çirkin zan ettirir.»

Kur'ân-ı Kerîm'de :

وَزَيَّنَّا لَهُمُ الشَّيْطَانَ أَعْمَالَهُمْ

Yâni : «Şeytan onların amel (ve hareket) lerini süsleyip kendilerini yoldan saptırmıştır⁶⁹» buyurulmuş, kezâ gene :

الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَا

Yâni : «Şeytan sizi fakir olacaksınız diye korkutur. Size cimriliği emreder⁷⁰» buyurulmuştur.

کار سحرانیدست کودم می زند
هر نفس قلب حقایق میکند

«Sihr, sâhir ve insandaki nefis, her an efsûn okuyup hakikatları değiştirir.»

Meselâ :

(69) Sûrei Ankebut : 38.

(70) Sûrei Bakara : 268.

آدمی را خرنماید ساعتی
آدمی سازد خری را و آیتی

«İnsanı bir müddet eşek, eşeği de san'atına alâmet olarak insan gibi gösterir.»

ایچنین ساحر درون تست و سر
ان فی الوسواس سحرأ مستتر

«Böyle bir sihirbaz, senin dahilinde gizlidir. O da, Şeytan gibi vesvese veren nefistir. Onun vesveselerinde gizli bir sihir vardır.»

اندران عالم که هست این سحرها
ساحران هستند جادویی کشا

«Bu sihir ve sâhirlerin bulunduğu Dünya âleminde ayrıca öyle sihirbazlar da vardır ki bu sihirleri iptal ederler.»

اندران سحر که رست این زهرتر
تیز رویدست تریاق ای بسر

«Oğul, bu sihir zehrinin yetişmiş olduğu sahrada, tiryâk, — yâni; sihre karşı panzehir — de yetişmiştir.»

O panzehir; enbiyâ ve evliyâ hazerâtıdır. Onların sihirleri de mû'cize ve keramettir ki sihr'i helâl kabilindendir.

گویدت تریاق از من جو سیر
که ز زهرم من بتو تردیکتر

«Tiryâk, — yâni; veli — sana der ki: İyi ahlâkı benden ara ve iste. Ben sana zehirden ziyade yakın ve hayırlıyım.»

گفت او سحرست و ویرانی تو
گفت من سحرست و دفع سحر او

«Onun — yâni; nefis ile şeytanın — sözü sihirdir ve seni harâbeder. Benim sözüm ise öyle bir sihirdir ki onların sihrini def eyler.»

«O MISÂFİR ÖLDÜREN MESCİDDE YATMAK İSTEYEN MİHMÂNA NASİHATÇILARIN TEKRAR ÖĞÜT VERMELERİ»

گفت پیغمبر که ان فی البیان
سحر او حق گفت آن خوش پهلوان

«Hz. Peygamber (S.A.V.) beyanda sihir vardır dedi ve o hoş pehlivan muhakkak ki doğru söyledi.»

Arap kabilelerinden murahhas olarak Huzur-u Nebvi'ye gelenler arasından biri, gayet fasih ve belîğ olarak ifâde-i meram etmişti. Ashab-ı Kiram, onun fesâhat ve belâgatını takdir ettiler. Rasûlü Ekrem hazretleri de: «Sözde, sihir gibi bir tesir vardır» buyurdular.

Nasihatchılar da o misâfire diyorlardı ki:

هین مکن جلدی برو ای بوالکرم
مسجد و مارا مکن زین مهم

«Ey kerem sahibi misâfir; yiğitlik etme de işine git. Ölümünle bizi ve mescidimizi itham altında bırakma.»

که بگوید دشمنی از دشمنی
آتش برمازند فردادنی

«Alçak bir düşman, adâvetinden bir söz söyler... Bir alçak, yarım bize bir ateştir salar...»

که بتاسانید اورا ظالمی
بر بهانه مسجد او بد سالی

«Bir zâlim, o misafiri boğdu da mescid bahanesiyle cezâdan selâmette kaldı.»

تا بهانه قتل بر مسجد زند
چونکه بدنامست مسجد او جهد

«Mescidin adı çıkmış zâten. Konuk mescidde konukladı da öldü derler, ben de kurtulurum dedi, diyebilir.»

تهمتی بر مامنه ای سخت جان
که نه ایم ایمن ز مکر دشمنان

«Ey canı pek adam, bizi töhmet altında bırakma... Zaten düşmanların mekrinden emin değiliz.»

هین بروجلدی مکن سودامیز
که نتان پیود کیوانرا بکنز

«Haydi git, yiğitlik taslama ve bu ham sevdayı pişirmeye kalkışma... Zuhâl yıldızı arşınla ölçülemez.»

چون تو بسیاران بلافیده زبخت
ریش خود برکنده یک یک لح لح

«Senin gibi çokları bahtından, talihinden söz etmiş, nihâyet sakalını tel tel ve tutam tutam yolmuştur.»

هین برو دیوان کن این قیل و قال
خویش و مارا در میفکن درو وبال

«Haydi git, bu dedikoduyu kısa kes. Kendini de, bizi de vebâle sokma!»

«MİSÂFİRİN NASİHATÇILARA CEVAP VERMESİ VE SULTAN MAHMUD GAZNEVÎ'NİN, SIRTINDA KÖS ÇALINAN DEVEYİ, GİRDİĞİ BİR TARLADAN, EKİN BEKÇİSİNİN DEF ÇALMAKLA ÜRKÜTÜP KOĞMAYA KALKIŞMASINI MİSAL GETİRMESİ»

گفت ای یاران ازان دیوان یم
که ز لاحولی ضعیف آید یم

«Misâfir dedi ki : Dostlar, ben, bir (Lâhavle)yle ürküp kaçacak şeytanlardan değilim.»

کودکی که حارس کشتی بدی
طبلکی در دفع مرغان میزدی

«Bir çocuk bir tarlada bekçilik ediyor ve kuşları kaçırmak için def çalıyordu.»

تارمیدی مرغ زان طبلک ز کشت
کشتی از مرغان بد بی خوف کشت

«Kuşlar, o defin sesiinden ürker ve kaçar, ekin de kuşların dâne toplamasından emin bulunuyordu.»

چونکه سلطان شاه محمود کریم
بر گذر زد آن طرف خیمه عظیم

«Bir şah-ı kerim olan Sultan Mahmud Gaznevi geçiyorken, o tarla civarında çadır kurdurdu.»

11745

با سپاهی همچو استاد اثیر
انبه دیروز و صفدر ملک گیر

«Gökteki yıldızlar kadar çok, talihleri aydın, saflar yarıp, ülkeler fetheden ordusu ile oraya kondu.»

11746

اشتری بد کو بدی حال کوس
بختی بد پیشرو همچون خروس

«Bir de horoz gibi önde giden erkek bir deve vardı ki nöbet davulunu sırtına yüklemişlerdi.»

11747

بانک کوس و طبل بروی روز و شب
می زدند اندر رجوع و در طلب

«O devenin sırtında, gece gündüz düşman kovalarken veya harpten dönüşte kös ve davul çalarlardı.»

11748

اندر آن مزرع درآمد آن شتر
کودک آن طبلک بزد در حفظ بر

«O deve, çocuğun beklediği tarlaya girdi. Çocuk da buğdayı deveden muhafaza için, def çalmaya başladı.»

ماقلى گفتن من طبلک که او
بختی طبلست و با آنست خو

«Akıllı bir kimse ona dedi ki: Beyhûde def çalma... Deve davul taşımaktadır ve onun gümbürtüsüne alışmıştır.»

11750

پیش او چه بود تبوراك تو طفل
که کشد او طبل سلطان بیست کفل

«Senin gibi bir çocuğun çaldığı iki tahta parçası ona ne te'sir yapar? Zira o, padişahın bundan yirmi derece büyük kösünü taşımaktadır.»

11751

عاشقم من گشته قربان لا
جان من نو بنگه طبل بلا

«Ben de (lâ) kılıcı ile kurban olmuş bir âşıkım. Ruhum da belâ davulunun çalındığı yerdir.»

11752

خود تبورا کست این تهدیدها
پیش نچه دیده است این دیدها

«Bu gözlerin gördüğü belâlar karşısında sizin tehditleriniz, kös taşıyan deveyi, iki tahtayı birbirine vurmakla korkutmaya kalkışmak gibidir.»

11753

ای حریفان من از آنها نیستم
کنز خیالاتی درین ره بیستم

«Ey arkadaşlar; ben hayallere kapılıp onların korkusuyla bu yolda duracaklardan değilim.»

من چو اسماعیلیانم بی حذر
بل چو اسماعیل آزادم ز سر

«Ben İsmail peygambere mensup olanlar gibi ölümden çekinmezler-
denim. Belki de bizzat İsmail Aleyhisselâm gibi baştan ve tenden âzâdım.»

فارغم از طمطراق و از ریا
قل تعالوا گفت جانم را بیا

«Ben riyâ ve gösterişten ferâgat etmişimdir. (Kul teâlev) âyet-i kerî-
mesi ile Cenâb-ı Hak benim ruhuma gel demiştir.»

En'am sûresindeki şu âyetlere işaret ediliyor :

قُلْ
تَعَالَوْا اتْلُ مَا حَرَّمَ رَبِّيَ عَلَيْكُمْ الْإِشْرَكَ
بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ
مِنْ أَمْلَاقٍ يُخْتَلَفُ فِيهِمْ وَأَيُّهُمْ وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ
مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنٌ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ
إِلَّا بِالْحَقِّ ذَٰلِكُمْ وَصِيَّتُكُمْ بِهَ لَعَلَّكُمْ تَقْلُونَ ﴿١٥١﴾
وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ
أَشَدَّهُ وَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ لَا تَكِلُفُ
نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ
وَبِعَهْدِ اللَّهِ أَوْفُوا ذَٰلِكُمْ وَصِيَّتُكُمْ بِهَ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿١٥٢﴾

Yâni: «De ki: Gelin, üzerinize Rabbinizin neleri haram ettiğini ben

okuyayım: Ona hiçbir şeyi ortak yapmayın. Anaya babaya iyilik edin. Fakirlik endişesiyle çocuklarınızı öldürmeyin. Sizin de, onların da rızkını biz vereceğiz. Kötülüklerin açığına da, gizlisine de yaklaşmayın. (Kıyas ve zinâ gibi şeylerden dolayı meşrû) bir hak olmadıkça Allah'ın haramı ettiği cana kıymayın. İşte (Allah) size, aklınızı başınıza alınız diye, bunları emretti. Yetimin malına, rüşdüne erişinceye kadar, o en güzel olanından başka bir sûretle, yaklaşmayın. Ölçüyü, tartıyı tam ve doğru tartın. Biz bir kimseye gücünün yettiğinden başkasını teklif etmeyiz. Söz söylediğiniz vakit — (leh ve aleyhinde söyleyeceğiniz kimse) hisım dahil olsa — adâleti gözetin. Allâh'ın ahdini (verdiğiniz sözü) yerine getirin. İşte (Allah) size, iyice düşünesiniz diye, bunları emretti⁷¹.»

گفت پیغمبر که جاد فی السلف
بالعطية من تيقن بالخلف

«Hz. Peygamber: (Verilen bir şeyin karşılığı geleceğinden emin olan, onun infak ve tasadduk olunmasından çekinmez) buyurmuştur.»

هر که بپند مرعطارا صد عوض
زود در بازد عطارا زین عوض

«Verilen bir şeye gelecek yüzlerce karşılığı gören derhal cömertliğe, ihsan'a başlar.»

جمله در بازار ازان گشتند بپند
تاچه سود افتاد مال خود دهند

«Bütün esnaf ve tüccar: malımızı verip kâr elde edeceğiz diye çarşı ve pazardaki dükkânlarına bağlanmışlardır.»

(71) Sûrei En'am : 151-152.

زرد در آینهها نشسته منتظر
تا که سود آید بیدل آید مصر

«Dağarcıktaki altın, sahibi bir kâr eide etsin diye, ısrarla oturmuş beklemektedir.»

چون ببیند کاله در رخ پیش
سرد گردد عشقش از کالای خویش

«Bir tacir, yüksek fiyatlı bir kumaş görürse, kendi kumaşına olan muhabbeti zâil olur ve kendisininkini satıp diğer kumaşı almak ister.»

گرم زان ماندست با او کو ندید
کاله‌های خویشرا رخ و مزید

«O tacir, kendi kumaşında ticâret ve kâr görmediği için, gördüğü kumaş'a heves etmiştir.»

همچنین علم و فنرما و حرف
چون ندید افزون از آنها در شرف

«Bir âlim de başka bir ilmi, hüneri ve san'atı, şeref ve meziyyet hususunda, kendininkilerden üstün görmedikçe onları tahsile heves etmez.»

Fakat :

تابه از جان نیست جان باشد عزیز
چون برآمد نام او شد چیزلیر

«İnsan için, candan iyi bir şey yoksa can aziz olur. Fakat ondan iyi bir şey bulununca, o aziz olan can'ın adı hor ve hakir olur gider.»

Hız. Mevlânâ buna dair bir misal irad ediyor :

اعت مرده بود مرطفل را
تا نگشت او در بزرگی طفل را

«Çocuk büyüyüp de doğurmayınca ve hakikî evlât sahibi olmayınca, cansız bir bebek onun ruhu olur.»

این تصور وین تخیل لعبتست
تا تو طفلی پس بدانت حاجتست

«Senin tasavvur ve tahayyüllerin birer bebektir, sen çocuk kaldıkça o bebeklere ihtiyacın vardır.»

چون ز طفلی رست جان شد دروصال
فارغ از حسست و تصویر و خیال

«Bir ruh, çocukluk halinden kurtulup da ilâhî visâle nâil olursa hissten de, tasavvurdan da, hayalden de fariğ olur.»

نیست محرم تا بگویم بی نفاق
تن زدم والله اعلم بالوفاء

«Mahrem-i esrar olacak kimse bulamadığım için bahsi nifaksız — yâni; duyduğum gibi — söyleyemiyorum, onun için sükût ettim. Allah (Celleşânühü) hakikate uygun olanı daha iyi bilir.»

مال و تن برفند و ریزان فنا
حق خریدارش که الله اشتری

«Mal ve cisim kar gibi erir gider. Fakat onlar hak yoluna bezl edilirse Hak müşteri çıkar ki Kur'an'da: (innallâheşterâ) buyurulmuştur.»

Bi'setin 12 nci senesinde Medine müslümanlarından yetmiş küsur kişi

Mekke'ye gelmiş, haçtan sonra Mine'de Rasûlullah (Sallallâhü Aleyhi Ve sellem) Efendimize biat etmişti. Biattan evvel Medinelilerden Abdullah bin Revâh'a :

— Ya Rasûlallah Allah için ve kendin için ne istiyorsun, şart et dedi. Nebiyy-i Zîşan Hazretleri de :

— Allâh'a ibâdet etmenizi, O'na bir şey'i şerik koşmamanızı istiyorum. Kendim için de : memleketinizde beni nefsinizi ve malınızı muhafaza ettiğiniz gibi hıfz etmenizi diliyorum, cevabını verdi.

— Bunu yaparsak bizim mükâfatımız ne olacaktır? dediler. Zât-ı Rîsâletpenah :

— Cennet olacaktır buyurdu. Medineliler bu şart ile biat ettikten sonra da şu âyet nâzil oldu :

إِنَّا اللَّهُ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ
بِأَنَّهُمْ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ
وَيُقْتَلُونَ وَعَدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ
وَالْقُرْآنِ وَمَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِنِعْمِ
الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ۝

Yâni : «Şüphesiz ki Allah Hak yolunda (muhârebe ederek düşmanları) öldürmek de, kendileri de öldürülmekte olan mü'minlerin canlarını ve mallarını — kendilerine cennet (vermek) mukabilinde — satın almıştır. (Onun) Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an'da (zikrolunan bu va'di) kendi üzerinde hak (ve kat'i) bir vaâddir. Allah kadar ahdine vefâ eden kimdir? O halde (ey mü'minler) yapmış olduğunuz bu alış verişten dolayı sevinin. Bu, en büyük saâdetdir⁷².»

11769

برفهازان از ثمن اولیست

که تو در شکی یقینی نیستی

«Kar gibi eriyip giden mal ve tenin, ibâdet ücreti olan Cennetten evvel görünmesi; şekte bulunup yakın sahibi olmadığındandır.»

(72) Sûrei Tevbe : 111.

11770

وین عجب ظنست در تو ای مہین

کہ نمی پرد بیستان یقین

«Ey hor ve hakîr kimse! Sendeki bu zan acaib bir haldir ki yakîn bahçesine hiç uçamıyor.»

11771

مہرکان تشنہ یقینست ای پسر

میزند اندر تزیاد بال و پر

«Oğul; her zan ve şüphe yakîne susamıştır. Şüphe arttıkça yakîne ulaşmak için daha ziyâde çırpınır, kol kanad açar, uçmaya çalışır.»

11772

چون رسد در علم پس پرباشود

مہیقین را علم او پویاشود

«Zan, ilim derecesine varınca kanadı ayak kesilir de o kimsenin ilmi yakîne doğru koşar.»

11773

زانکہ هست اندر طریق مفتن

علم کمتر از یقین و فوق ظن

«Çünkü fitneli olan seyir ve sülûkte ilim, yakînden aşağıdır ve zannın fevkindedir.»

Zan : Şek ile ilim arasında bir itikattır. İlim : Şek ile yakîn arasında bir şeyi bilmektir. Yakîn ise : İlmin sübut ve istikrarıdır ki, o ilimde şek ve şüphe olmaz. Yakîn de : İlmel yakîn, âynel yakîn, hakkal yakîn diye üç mertebedir. Şeyhulekber Muhyiddinî Arabî (Kaddesellâhü sirrahu) hazretleri : Kâbe'nin Mekke'de olduğunu bilmeyi i'lmel yakîne, Mekke'ye gidip Kâbe'yi görmeyi âynel yakîne, Kâbe'nin niçin hakka muzâf ve halka mutâf olduğunu anlamayı da hakkal yakîne misal olarak gösterir.

علم جویای یقین باشد بدان
وآن یقین جویای دیدست و عیان

«Şunu bil ki ilim, yakîn tâlibi, o yakîn de rü'yet ve müşâhade tâlibidir.»

اندر الهیکم بخوان این را کنون
از پس کلا پس لو تعلمون

«Şimdi (Enâkümüttekâsür) sûresinde (Kellâ levta'lemune) den sonrasını oku!»

Kureyşlilerden (Benî Abdi Menaf) ile (Benî Sehm) kabileleri, efradının çokluğu ile iftihar etmişler ve mübâhaseye girişmişlerdi. (Beni Abdi Menaf) a mensûb olanlar ziyâde çıktı. (Beni Sehm) :

— Bizim efradımızın çoğu harplerde öldürülmüştür dediler. Onun üzerine (Tekâsür) sûresi nâzil olup şöyle buyuruldu :

الْهَيْكُمُ التَّكَاثُرُ ۖ حَتَّى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ ۖ كَلَّا سَوْفَ
تَعْلَمُونَ ۖ ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ۖ كَلَّا لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ
الْيَقِينِ ۖ لَتَرَوُنَّ الْجَحِيمَ ۖ ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِينِ ۖ
ثُمَّ لَتَسْتَأْذِنَ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ ۖ

Yâni : «Sizi çoklukla böbürleniş, (o derecede) oyaladı (ki), ta kabir-ler(e kadar gidip) ziyaret ettiniz. (Bundan) sakının. İleride (bu öğünme-nizin kötü akibetini) bileceksiniz. Yine sakının. İleride bileceksiniz. Sakı-nın. Eğer şüphesiz (ve kat'i) bir bilgi ile bilseydiniz (böyle yapmazdınız.) Andolsun, siz o alevlenmiş ateşi mutlaka göreceksiniz. Yine andolsun, onu ayn-ı yakîni ile mutlaka göreceksiniz⁷³.»

(73) Sûrei Tekâsür : 1-8.

میکشد دانش به پیش ای علیم
کر یقین کشتی بینندی جحیم

«Ey âlim kimse, ilim, sahibini müşâhede mertebesine götürür. Dün-yâdakiler yakîn sahibi olsalardı Cehennemi daha burada görürlerdi.»

دید زائد از یقین بی اتمال
آتچنان کز ظن میزاید خیال

«Zandan hayal doğduğu gibi, yakinden de müşâhade doğar.»

اندر الهیکم بیان این بین
که شود علم یقین عین یقین

«İlmi yakînin aynel yakîn olacağı beyânını (Elhâkümüttekâsûru) sû-resinde gör.»

Mescitte kalmak isteyen müsâfir, nasihatçılara nihâyet dedi ki :

از گمان و از یقین بالاترم
وز ملامت بر نمی گردد سرم

«Ben zandan da, yakinden de kurtulmuş ve yükselmişim. Kınanışım dolayısıyla başım dönmez.»

Yâni; azmimden vazgeçmem.

چون دهانم خورد از حلوائی او
چشم روشن کشتم و بینای او

«Ağzım, sevgilinin helvasından yiyince gözüm aydınlandı ve onu gö-rür oldum.»

11781

بازم گستاخ چون خانه روم
پالرزائم نه کورانه روم

«Aslî makamıma giderken lâübâliyâne adım atarım. Bu yolda ayağım titremez, körçesine gitmem ki...»

11782

آنچه گل را گفت حق خندانش کرد
بادل من گفت صد چنداناش کرد

«Allah, güle bir şey söylemiş, onu güldürmüştür. Benim kalbime söylediği şeyle de gönlümü gülden yüzlerce fazla gülücü kılmıştır.»

11783

آنچه زد بر سر و قدش راست کرد
وانچه از وی زر گس و نسرین خورد

«Selviye tecellî edip, boyunu dümdüz etti... Nergisle, beyaz gül de ondan feyz aldı...»

11784

آنچه نی را کرد شیرین جان و دل
و آنچه خاکی رو نقش چین چکل

«Feyz-i İlâhî ile şeker kamışının ruhu ve kalbi tatlanmış, topraktan yaratılan insan Çin'deki Çigil şehri dilberlerinin güzelliğini bulmuştur.»

11785

آنچه ابرورا چنان طرار ساخت
چهره را گلگونه و گلنار ساخت

«Bir güzelin kaşını gönül çalmakta yankesici yapan, bir dilberin çehresini gül renkli ve nar çiçeği gibi yaratan Feyz-i İlâhî,»

11786

مرزباز را داد صد افسونگری
وانکه کانرا داد زر جعفری

«İnsanın lisanına yüzlerce sihir kuvveti, madene de halis altın hasası vermiştir.»

11787

چون در زر ادخانه باز شد
غمزه های چشم تیرانداز شد

«İlâhî cephâne kapısı açılınca gözüün gamzeleri ok atmaya başlamıştır.»

11788

بر دلم زد تیر و سودا بیم کرد
عاشق شیر و شکر خایم کرد

«İşte bunları yapan Feyzi İlâhî, benim kalbime ok sapladı, beni sevdalı ve âşık kıldı. Süt içmeye ve şeker çiyinemeye mübtelâ etti.»

Buradaki sütün maksat : Ma'rifeti Rabbâniye, şekerden murat da Ruhânî zevkdir.

11789

عاشق آنم که هر آن آن اوست
عقل و جان جانداریک مرجان اوست

«Öyle bir sevgiliye âşıkım ki, akıl da, can da onun bir kuluna kuldur.»

Yânî; evliyasından birinin müridi ve bendesidir.

11790

من نه لافم گر بلافم همچو آب
نیست در آتش کشیام اضطراب

«Ben atıp tutmak suretiyle söz söylemiyorum. Onu yapacak olursam da su gibiyim ki ölüm ve fenâ ateşini söndürmede hiçbir ızdırap duymam.»

11791

چون بد زدم چون حفیظ مخزن اوست
چون نباشم سخت روپشت من اوست

«Ben nasıl bir şey çalabilirim? Hazinedâr O. Nasıl kuvvetli olmam? Arkam O...»

11792

هر که از خورشید باشد پشت گرم
سخت رو باشد نهیم اورا نه شرم

«Kimin sırtı Güneşle ısınırsa o sert yüzlü olur. Ne korkusu bulunur ne de utancı.»

11793

همچو روی آفتاب بی حذر
گشت رویش خصم سوز و پرده در

«Kimseden çekinmeyen Güneş gibi onun yüzü de düşmanı yakar ve perdeleri yırtar.»

Buradaki Güneş'den maksad : Hakikat Güneşidir, ondan sırtı ısınan da O'nun tecellî nurlarına mazhar olandır. Binâenaleyh böyle bir zat, kimseden korkup çekinmez. Belki onun likâsı, düşmanlarını yakar ve gaflet perdelerini yırtar.

11794

هر پیر سخت روید در جهان
یکسواریه کوفت برجیش شہان

«Dünya'da her Peygamber; sert yüzlü — yâni; mehâbetli — idi. Yalnız başına olduğu halde Şahların Ordusunu mağlûp etmişti.»

Meselâ Aleyhissalâtü Vesselâm efendimiz : «Ey nas; Lâilâhe illallah deyiniz» diye alenen dâvete başladığı sırada tek başına idi. Mekke ise bir sürü müşrikle dolu bulunuyordu.

11795

رونگر دانید از ترس و غمی
يك تنه تنها بزد در علی

«Korkudan ve kederden dolayı vazifesini ifâ etmekten yüz çevirmedi. Yalnız başına olduğu halde bir şirk âlemine karşı durdu.»

11796

سنگ باشد سخت رو و چشم شوخ
او ترسد از جهان پر کلوخ

«Taş, sert yüzlü ve çekinmezdir. Onun için kerpiç dolu bir cihandan korkmaz.»

11797

كان كلوخ از خشت زن يك لخت شد
سنگ از صنع خدایی سخت شد

«Zîrâ kerpiç, kerpicinin yaptığı kurumuş bir çamur parçasıdır. Taş ise Allah'ın san'atı ve kudretile sertleşmiştir.»

Bir misâl daha :

11798

گو سفندان گر برونند از حساب
زانبیشان کی برسد آن قصاب

«Koyunlar, hesap edilemez derecede çok olsa da, onların çokluğundan kasap korkar mı?»

کلکم راعِ نبی چون راعیت
خلق ماندرمه او ساعیت

«Ey insanlar, ey ümmet! Sizin hepiniz, yekdiğerinizin sürüsü ve çobanısınız, Peygamber ise umurunuzun çobanıdır. Halk sürü gibidir, Peygamber ise onun muhafaza edicisidir.»

Bu beyit : «Hepiniz çobansınız ve hepiniz de sürünüzden mes'ulsünüz.» Hadîs-i Şerifine işârettir. Bir çoban, sürüsünü kurtan, canavardan muhafaza etmekle mükellef ve onların ziyâından mes'ul olduğu gibi, insanlar da idârelerinde bulunan kimselerin hayatından, dîninden, imânından ve ahlâkından mes'uldür. Bir hükümdar, tab'asından, bir kumandan or'adusundan sorulduğu gibi, bir aile sahibi de o aileden, hatta ailesi olmayan, nefsinden sorulacaktır.

11800

از رمه چوبان نترسد در نبرد
لیکشان حافظ بود از گرم و سرد

«Çoban, sürüsü ile uğraşmaktan korkmaz, bilâkis onları sıcaktan ve soğuktan muhafaza eyler.»

Meselâ yazın serin, kışın kuytu yerlerde otlatır.

11801

گر زند بانگی ز قهر او بر رمه
دان ز مهرست آنکه دارد بر رمه

«Çoban, eğer kahr yoluyla sürüye haykıracak olursa, o haykırış bilki sürüye olan muhabbetindendir.»

Koyunların tehlikeli bir yere gitmemeleri içindir.

Misâfir devam ederek diyordu ki :

هر زمان گوید بگوئیم بخت تو
گر ترا غمگین کنم غمگین مشو

«Her an yeni bir tâlih, — yâni; yeni bir tecelli — kulağıma diyor ki : Eğer seni mağmum edecek olursam ğamnâk olma!»

11803

من ترا غمگین و گریان زان کنم
تا کت از چشم بدان پنهان کنم

«Ben seni kötülerin nazarından gizlemek için kederlendirir ve ağlatırım.»

11804

تلخ گردانم ز غمها خوی تو
تا بگردد چشم بد از روی تو

«Kötülerin gözünü senin yüzünden çevirmek için gam ve kederle senin tabiatını acı ve sert bir hale getiririm.»

11805

نی تو صیادی و جوای منی
بند و افکنده رای منی

«Ey makbul kulum, sen benim rızamın ve muhabbetimin avcısı ve tâlibi değil misin? Benim düşkün bir kulum olmadın mı?»

11806

حیله اندیشی و درمن در رسی
در فراق و جستن من بی کسی

«Sen bana vâsıl olmak için çare aramıyor musun? Benim firâkımda ve talehimde kimsesiz değil misin?»

چاره می جوید پی من درد تو
می شنودم دوش آه سرد تو

«Senin derdin benim izimi bulmak, — yâni; bana vâsıl olmak — için çâre arıyor. Dün çekmiş olduğun derûni âh'ı işittim.»

من توأم هم که بی این انتظار
ره دهم بنایت راه گذار

«Ben seni bekletmeksizin geçeceğin yolu göstermeye ve sana yol vermeye kâdirim ki,»

تا ازین گرداب دوران واهی
بر سرکنج و صالم پاهی

«Bu Dünya girdâbından halâs bulasın ve visâlim hazinesine kavuşasın.»

لیک شیرینی لذت مقر
هست براندازه رنج سفر

«Lâkin varılan yerin tatlılığı, lezzetleri seferde çekilen zahmetlerle ölçülür.»

Nitekim : «Ücret, meşakkatin miktarına göredir» denilmiştir.

آگه از شهر وز خویشان برخوری
کز غریبی رنج و محنتها بری

«Ne kadar gurbet çeker, mihnetlere, zahmetlere uğrarsan, şehriden, akrabandan o derece lezzet alır, zevk bulursun.»

در نخود بنگر که اندر دیک چون
می جهد بالاچوشد ز آتش زبون

«Tenceredeki nohut'a bak ki ateşten zebûn olunca nasıl yukarıya doğru sıçrar.»

هر زمان نخود برآید وقت جوش
برسردیک و برآرد صد خروش

«Her zaman, tencere kaynayınca nohut yukarılara doğru çıkar ve coşkunluk gösterir.»

Ve der ki :

که چرا آتش بمن در میزنی
چون خریدی چون نگویم میکی

«Niçin beni ateşle muazzeb ediyorsun? Mâdem ki satın aldın niçin baş aşağı indiriyorsun?»

می زند کفلیز که بانو که نی
خوش بجوش و برجه ز آتش کنی

«Evin hanımı kepçe ile vurur ve : Hayır... iyice kayna ve piş de sıçrama, der.»

زان بجوشانم که مکر ده می
بلکه تا گبری تو ذوق و چاشنی

«Seni sevmediğim için değil, zevk ve çeşni bulasın diye kaynatıyorum.»

تا غدا کردی بیامیزی بجان
بهر خواری نیست این امتحان

«Bu kaynatış seni tahkîr için değil, gıda olup cana karışasın diyedir.»

آب می خوردی بیستان سبز و تر
بهر این آتش بدست آن خور

«Ey nohut, sen bostanda su içtin, yeşil ve tâze durdun. İşte o su bu ateş içindi.»

رحمتش سابق بدست از قهر زان
تاز رحمت گردد اهل امتحان

«Allah'ın rahmeti gazabını ve kahrını geçmiştir. Ondan dolayı bir kimseyi belâlara uğratması rahmetindendir.»

رحمتش بر قهر زان سابق شدست
تا که سرمایه وجود آید بدست

«Varlık sermâyesi elde edilsin diye rahmeti, kahrından ileridir, üstündür.»

زانکه بی لذت نروید لحم و پوست
چون نروید چه گدازد عشق دوست

«Lezzet olmadan et ve deri yetişmez. Onlar yetişmeyince dostun aşkı neyi eritir?»

زان تقاضا گر بیاید قهرها
تا کنی ایشار آن سرمایه را

«İlâhî takdir icabı olarak sana belâlar gelince eseflenme! Bu kahırlar yüzünden elindeki sermayeyi sevgiliye bağışlarsın.»

باز لطف آید برای عذراو
که بکردی غسل و برجستی ز جو

«Kahırdan sonra onun özü olarak sana Lûtf-u İlâhî gelir, sen de gûsûl etmiş ve dereden çıkmış olursun.»

گوید ای نخود چریدی در بهار
رنج میهمان توشد نیکوشار

«Ev sahibesi der ki: Ey nohut; baharda otladın, yetiştin. Şimdi de meşakkat sana misâfir geldi. Ona ikram et.»

تا که مهمان باز گردد شکر ساز
پیش شه گوید ز ایشار تو باز

«Tâ ki misâfir teşekkür ederek avdet etsin. Hakikat Şahının, huzûrunda senin ikram ve ihsanından bahseylesin.»

تا بجای نعمت منع رسد
جمله نعمتها کند بر تو حسد

«Tâ ki ni'met yerine, sana o ni'metleri veren gelsin... Bütün ni'metler, senin mazhariyyetine gıpta etsin.»

من خلیم تو یسر پیش بچک
سر بنه انی ارانی اذبحک

«Ev sâhibesi nohuda diyordu ki: ey nohut! Ben Halil İbrahim gibiyim, sen de oğlu İsmail mesâbesindesin. Bıçağın önüne başını koy. Zîrâ rüyâmda seni kurban ettiğimi görüyorum.»

Vak'a ma'lûmdur. Cenâb-ı Hak, Halil-i Celiline fevkalâde bir mücâhade sevabı vermek için oğlunu kurban etmesini emreylemişti. Hz. İbrahim, bunu İsmail'e söyledi. O da teslimiyyet gösterip bıçağın altına yattı. Fakat bıçak kesmedi. Cenab-ı Halil, me'mur olduğu vazifeyi ifâ etmiş oldu, İsmâil'de kurban edilmekten kurtuldu. Aynı teklife Rasûlullah (Sallellahü Aleyhi Vesellem) Efendimizin cediti mükerremi (Abdul-Muttalip) de ma'ruz kalmıştı. Çünkü: «On tane erkek evlâdım olursa birini Allah rızası için kurban edeyim» diye bir nezirde bulunmuştu. Sonra oğulları arasında çektiği kur'a Peygamber efendimizin muhterem pederi Abdullah Hazretlerine isâbet etti. Abd'ul-Muttalip de O'nu kesmek için yatırdı. Sonra kayınbirâderinin teklifi ile gidip bir kâhine danıştılar; kâhin: «On deve ile Abdullah nâmına kur'a çekin. Develere çıkarsa onları kurban edin, Abdullah'a isabet ederse on deve ilâve edip tekrar kur'a çekin. Böylece kur'a develere çıkıncaya kadar onar onar artırın» dedi. Bu tavsiye tatbik edildi. Develer yüze varınca kur'a onlar nâmına çıktı ve hepsi kurban edilip fukaraya dağıtıldı.

Bu münasebetle Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz: «Ben, kurban edilmelerine teşebbüs edümiş iki zâtın oğluyum» buyurmuştur ki biri İsmail Aleyhisselâm, diğeri Abdullah bin Abdul Muttalip'tir. İşte ev sahibesi olan kadın da tencereden fırlamak isteyen nohuta, kendisini İsmail Aleyhisselâm gibi kurban etmek istediğini söylüyor.

11828

سر به پیش قهر نه دل برقرار
تا بزم خلقت اسماعیل وار

«Başını kahr önüne koy, kalbinde bir karar olsun ki, İsmail Aleyhisselâm gibi boğazını keseyim.»

11829

سر بزم لیک این سرآن سریت
کز بریده کشتن و مردن بریت

«Başını keseceğim. Lâkin o baş, öyle bir baştır ki kesilmekten ve ölmekten beridir.»

11830

لیک مقصود ازل تسلیم تست
ای مسلمان بایدت تسلیم جست

«Ey müslüman! Allah'ın ezeli maksûdu; senin başının kesilmesi de-ğil, Hakkın emrine teslimiyyet göstermendir. Onun için sen de Rızây-ı İlâhiyi aramalı ve teslimiyyet göstermelisin.»

Buradaki yemek pişiren ev sahibesinden maksat: Mürşid'i kâmil ve mürebbiyeyi mükemmildir. Nohut da sâlik ve müridi temsil etmektedir.

11831

ای نخود می جوش اندر ابتلا
تا نه هستی و نه خود ماند ترا

«Ey nohut, ibtilâ tenceresinde kayna ki ne varlığın kalsın, ne de sen kal!»

11832

اندران بستان اگر خندیده
تو گل بستان جان و دیده

«Eğer ekili bulunduğun bostanda bir müddet terütâze durdun ve güldünse şimdi can ve basiret bostanının gülü olmuşsundur.»

11833

گر جدا از باغ آب و گل شدی
لقمه کشتی اندر احیا آمدی

«Eğer su ve çamur bostanından ayrıldı isen, lokma olup, diri insanlara ve beşeriyet âlemine dahil oldun.»

11834

از صفاتش رسته اندر نخست
در صفاتش باز روحالاک و چست

«Vallâhi sen, önce O'nun sıfatlarından ayrıldın da geldin. Tekrar atık ve tetik olarak yine O'nun sıfatlarına rücû eyle!..»

11835

ز ابرو خورشید و زگر دون آمدی
بس شدی اوصاف گر دون برشدی

«Sen, buluttan, güneşten ve felekten gelmiştin. Şimdi ise mücâhadenle İlâhî sıfatlardan feyiz aldın ve semâyı tekarrube çıktın.»

11836

آمدی در صورت باران و تاب
میروی اندر صفات مستطاب

«Sen yağmur ve harâret te'siriyle yetişmiştin. Şimdi Allah'ın tertemiz sıfatları sûretine bürünüp gidiyorsun.»

11837

جزء شید و ابرو انجمها بدی
نفس و فعل و قول و فکرتها شدی

«Sen, Güneşin, bulutun ve yıldızların bir cüz'ü idin, — yâni; onların terbiyesi ile yetişmiştin — şimdi insan lokması olarak nefis, fiil, söz ve tefekkür oldun.»

11838

هستی حیوان شد از مرک نبات
راست آمد اقلونی یا ثقات

«Nebâtâtın ölümünden — yâni; hayvanatın onları yemesinden — hayvânât varlığı zuhûra geldi. Bundan dolayı: (Ey inandığım dostlarım; beni öldürün) sözü doğru geldi.»

Bu söz Hallâc' Mansurundur. Nebâtâtın yenilmesiyle hayvanatın hayatı teşekkül ediyor. Demek ki bir ölüm, bir hayata sebep oluyor.

11839

چون چنین بردست مارا بعدمات
راست آمد ان فی قتل حیات

«Madem ki bizim için, mağlûp olduktan sonra bir galibiyet olacaktır. (Benim katlimde hayat vardır) sözü doğrudur.»

Bu söz Hallâcındır.

Ölmek varlık oyununda yenilmek gibi görünür, fakat ikinci ve ebedî hayâta nailiyyet olduğundan mağlûbiyyet değil, bir galibiyettir. Onun için Mansur Hallacın «Benim katlimde hayat vardır» demesi doğrudur.

11840

فعل و قول و صدق شد قوت ملک
تا بدین معراج شد سوی فلک

«İbâdet, zikir ve tesbih ve sadâkat, meleklerin gıdası olmuş; onlar, bu vasıtalarla semâda mi'râc etmeye yol bulmuşlardır.»

11841

آنچنان کان طعمه شد قوت بشر
از جمادی بر شد و شد جانور

«Nasıl ki yemek, insanların gıdası olmuş ve beşer, bu sayede cemâdlık derekesinden hayat derecesine yükselmiştir.»

11842

ابن سخنرا ترجمه پنهانوری
گفته آید در مقام دیگری

«Bu sözün geniş bir tercemesi ve izahı olmak üzere başka bir yerde bir bahis gelecektir.»

11843

کاروان دایم ز گردون می رسید
تا تجارت می کند وای رود

«Dünyâda ticâret ederek avdet eylemek için ruhlar, kervan halinde bu cihâna gelirler.»

Nitekim Hadîs-i Şerifte : «Dünya Âhiretin tarlasıdır» buyurulmuştur. Burada ekilen hayır olsun, şer olsun orada biçilecektir.

11844

بس برو شیرین و خوش با اختیار
نی بتلخی و کراحت دزدوار

«O halde ey sâlik, obir âleme ihtiyarınla, tatlı ve hoş bir surette git. Hırsızın darağacına gittiği gibi acılıkla ve zorlukla değil...»

11845

زان حدیث تلخ میکویم ترا
تا ز تلخها فروشویم ترا

«Seni acılıklardan temizlemek ve kurtarmak için sana acı sözler söylüyorum.»

* Bu söz, yemek pişiren kadın tarafından nohuda hitaptır ki mürşid tarafından müride nasihattir.

11846

ز آب سرد انگور افسرده رهد
سردی و افسردگی بیرون جهد

«Donmuş üzüm, soğuk suya konursa donukluğu gider ve o halden kurtulup tazelenir.»

11847

تو ز تلخی چونکه دل پر خون شوی
بس ز تلخها همه بیرون شوی

«Sen acılıklardan — yâni; meşakkatlardan ve riyazetlerden — kalben müteessir olursan bütün acılıklardan ve kötü ahlâktan halâs bulursun.»

1088

«UGRADİĞI BELANIN SIRRINA VE MENFAATINA VAKİF OLAN MÜ'MİNİN MİSÂLİ»

11848

سك شکاری نیست اورا طوق نیست
خام و ناجوشیده جزئی ذوق نیست

«Avcı olmayan köpeğin tasması yoktur. Ham ve kaynayıp pişmemiş olan şey de mutlaka lezzetsizdir.»

11849

گفت نحدود چون چنینست ای ستی
خوش بجوشیم یاریم ده راستی

«Nohut dedi ki : Hanım; madem ki iş böyledir. Hoşça kaynayalım. Bu hususta sen de bana yardım et!»

11850

تو درین جوشش چو معمار می
کفچلیم زن که بس خوش میزی

«Sen, bu kaynaşıta benim mi'marım gibisin. Bana kepçeyi vur ki çok güzel vuruyorsun.»

Bu söz de müridin mürşide teslimiyyeti ve mutâvaatını beyandır.

11851

همچو بلم بر سرم زن زخم و داغ
تا بنیم خواب هندستان و باغ

«Ben fil gibiyim, başımı yarala ve dağla ki Hindistan rü'yası görme-yeyim.»

Güya filler, vatanları olan Hindistan'ı rü'yalarında görürler de sahip-lerine isyan ederlermiş.

F: 69

1089

تا که خود را دردم درجوش من
تاری بام در آن آغوش من

«Tâ ki kendimi kaynamaya bırakayım ve mücâhede kucağında hakî-
kate bir yol bulayım.»

زانکه انسان درغنا طاعی شود
همچونیل خواب بین باغی شود

«Çünkü insan, zenginleşirse azar, rü'ya görmüş fil gibi isyan eder.»

Yânî: «(Okumamaktan) sakın! Çünkü insan muhakkak azar. Kendi-
sini (mal sebebiyle) ihtiyaçtan vâreste gördü diye⁷⁴.» Âyet-i Kerîmesine
işârettir.

پیل چون در خواب بیند هندرا
پیلانرا نشنود آرد دغا

«Fil rü'yâsında Hindisyan'ı görünce azar, filciyi dinlemez, azgınlık
eder.»

Yânî; insan, belâdan âzâde kalıp rü'ya gibi olan servet ve saâdeti
görünce Allah'a âsî olur.

«EV SAHİBESİNİN NOHUTTAN ÖZÜR DİLEMESİ VE ONU KAYNATMASININ HİKMETİ»

آن ستي گوید ورا که پیش ازین
من چوتو بودم ز اجزای زمین

«O hanım nohuta dedi ki: Bundan evvel ben de senin gibi yeryüzü-
nün cüz'ülerinden idim.»

(74) Sûrei Alâk : 6-7.

چون بنوشیدم جهاد آذری
بس پذیرا گشتم و اندر خوری

«Ateş gibi mücâhadeyi tadınca makbul ve lâyık bir hale geldim.»

مدتی جوشیده‌ام اندر زمن
مدتی دیگر درون دیک تن

«Bir müddet yeryüzünde, bir müddet ceset tenceresinin içinde kay-
nadım.»

زین دو جوشش قوت حسه‌اشدم
روح گشتم پس ترا استاشدم

«Bu iki kaynayıyla duygulara kuvvet oldum, Ruh kesildim de seni
terbiye ediyorum.»

Bu sözler, Mürşid-i Kâmilî temsil eden ev sahibesi tarafından mürid
mesabesinde olan nohuta teselli makamında söyleniliyor.

«Vaktiyle ben de senin gibi mücâhade ateşinde kaynadım. Ona sabır
ve tahammül ettiğim için ruh kesildim ve mürebbî oldum» deniliyor.

درجادی گفتمی زان میدوی
تا شوی علم و صفات معنوی

«Cemâdlık halinde iken sana lisân-ı hâl ile dedim ki: o mertebeden
loş ve yüksel ki insanlık mertebesine gelesin, ilim ve sıfât-ı mâ'nevi
olasın.»

چون شدی تو روح پس باز دگر
خوش دیگر کن ز حیوانی گذر

«Ruh-i hayvanî derecesini bulunca bir kaynağı daha yap da hayvanlık derekesinden yüksel!»

از خدا میخواه تا زین نکته‌ها
در نغمزی و رسی نامتها

«Bu nükteleri yanlış anlayıp dalâlete düşmemeyi ve müntehâya erişmeyi Allah'tan iste...»

زانکه از قرآن بسی گمراه شدند
زان رسن قومی درون چه شدند

«Kur'an'dan bile çok kimse yolunu şaşırdı, ip dolayısıyla bir kavim kuyuya düşmüştür.»

Kur'an-ı Kerim; hem hâdi, hem mudildir. Nitekim Cenab-ı Hak :

يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا وَمَا يُضِلُّ
بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ ﴿٧٥﴾

Yâni: «Allah onunla (Kur'an vasıtasıyla) birçoğunu şaşırtır, yine onunla birçoğunu yola getirir. Onunla fâsiklardan başkasını şaşırtmaz⁷⁵» buyuruluyor. Kur'an'ın o emrine mutâvaat, sebebi hidâyettir. Menettikliklerinden içtinap etmemek ise mûcibi dalâlettir.

(75) Sûre-i Bakara: 26.

مر رسن رایت جرمی ای عود
چون ترا سودای سر بالا بود

«Ey inatçı şahıs; Sen de yukarı yükselmek arzusu olmayınca Allah'ın (hablî metni) bulunan Kur'an'ın cürmü yoktur.»

«MİSÂFİR ÖLDÜREN MESCİTTE KONUKLAYAN ADAM HİKÂYESİNİN SONU VE ONUN AZMINDEKİ SEBÂTİ VE SİTKİ»

آن غریب شهر سر بالا طلب
گفت می‌خستم درین مسجد بشب

«G himmeti yüce garib dedi ki: Gece bu mescitte yatacağım.»
Ondan sonra mescide söyle hitâbeti:

مسجدا گر کربلای من شوی
کعبه حاجتروای من شوی

«Ey mescit: benim için Kerbelâ olursan, sahasında hâcetlerin husûle geldiği bir Kâ'be yerine geçersin.»

هین مرا بگذارد ای بگزیده‌دار
تا رسن بازی کنم منصور وار

«Ey makbul mescit; beni bırak da Mansur gibi ipimle oynayayım.»
Daha sonra o nasihatçılara dedi ki:

11867

گر شدید اندر نصیحت جبرئیل
می نخواهد غوث در آتش خلیل

«Siz nasihat hususunda bana karşı Cebrâil bile olsanız, İbrahim Halil (A.S.) ateşe atılırken ondan yardım istemez ki...»

Halil'ür-Rahman Hazretlerini Nemrud ateşe attığı sırada Emr-ı İlâhî ile Cebrâil Aleyhisselâm yetişmiş: «Ya İbrahim; bir hâcet'in var mı?» diye sormuş, Cenâb-ı İbrâhim: «Hâcet senden ise yok.» cevabını vermişti.

11868

جبرئیل! رو که من افروخته
ہتم چون عود و عنبر سوخته

«Ey Cebrâil; işine git ki benim od ağacı ve anber gibi yanışam ve parlayışım daha iyidir.»

11869

جبرئیل! گرچه یاری میکنی
جون برادر پاسداری میکنی

«Ey Cebrâil, sen gerçi yardım ediyor ve kardeşçesine beni muhafaza ediyorsun.»

11870

ای برادر من برآذر جابکم
من نه آن جانم که گردم پیش و کم

«Birâder; ben ateş üstünde mütehammilim. Çünkü ruhi hayvânî gibi artıp eksilecek bir can değilim.»

11871

جان حیوانی فزاید از علف
آتش بود و چو هیزم شد تلف

«Ruhi hayvânî gıdâ ile kuvvetlenir. Odunun telef olarak ateşi kuvvetlendirdiği gibi.»

Yânî; gıda yenilir, telef olur; fakat ceset ve ruhi hayvânî kuvvet bulur.

11872

کز نگشتی هیزم او مشعر بدی
تا ابد معمور وهم عامر بدی

«Eğer o, odun olmasaydı mahsul verirdi, ebade kadar hem mâmur kalır, hem de herşeyi mamurlaştırırdı.»

Halbuki o gıda da, ondan kuvvet bulan ruhi hayvânî de ateşteki odun gibi yanıp geçicidir. Bundan dolayı imâreti ve bekâsı da yoktur.

11873

باد سوزانست این آتش بدان
پرتو آتش بود نی عین آن

«Bilmiş ol ki bu ateş, yakıcı bir rüzgâr gibidir. O, asıl ateşin ışığıdır, kendisi değil!»

11874

عین آتش در اثر آمد یقین
پرتو سایه ویست اندر زمین

«Ateşin kendi ve aslı esîrdedir. Yerde olan onun gölgesi ve ışığıdır.»

Hükemâya göre (Feleği kahr) dan sonra bir (Kürrei nârî) vardır ki zeminde olan ateş ve harâretin aslı oradandır.

11875

لاجرم پرتو نباید ز اضطراب
سوی معدن باز می گردد شتاب

«Şüphesiz ki ızdırab ve ızdırârından ışık ve gölge sebât edemez; kaçacak ma'denine gider ve aslına kavuşur.»

Misâl mi istersin?

قمت تو برقرار آمد بساز
سایهات کوتاه دمی یکدم دراز

«Boyun daima olduğu gibidir de gölgesi bir an kısadır, bir an uzar.»

زانکه در پرتو نیاید کسی ثبات
عکسها را گشت سوی امهات

«Çünkü gölgede hiç kimse sebât ve bekâ bulamaz. Akisler asıllarına ve analarına giderler.»

Hükemâ, toprak, su, rüzgâr ve ateşi (anâsır'ı erbaa) namıyla asıl cemâdât, nebâtât ve hayvânâtı da (mevâlidü tabiye) diye fûrû'îtibâr etmişlerdir.

هین دهان بریند فتنه‌ای کشاد
خشک آر والله اعلم بالرشاد

«Ya Mevlânâ dilini tut ki fitne ağzını açtı. Kuru sözlerle giriş, doğrusunu Allah daha iyi bilir.»

«ANLAYIŞTA KISIR OLAN NÂKISLARIN KÖTÜ HAYALLERE DÜŞMELERİ»

پیش ازین قصه تا محاصی رسد
دود کندی آمد از اهل حسد

«Bu hikâye sona ermeden evvel hased ehlinde bir kötü kokulu duman geldi.»

Yânî; münâsebetsiz bir itiraz zuhura geldi...

من کنی و نعم ازین لیک از لک
خاطر ساده دلی را بی کند

«Ben, bu itirazdan incinmedim, lâkin bu itiraz tekmesinin bir gönlü saf sâlikin fikrini bozmasından çekinirim.»

H. Mevlânâ buyuruyor ki :

خوش بیان کرد آن حکیم غزنوی
هر محجوبان مثال معنوی

«Hakimi Gaznevî, perde ardında kalanlara ne güzel manevi bir misal beyan etti,» de dedi ki :

که ز قرآن گر نبیند غیر قال
این عجب نبود ز احباب ضلال

«Dalâlete düşmüş olanlar, Kur'ân'da kıl ve kâl'den başka bir şey görmezlerse şaşılmaz.»

کز شعاع آفتاب پر ز نور
غیر گرمی می نیابد چشم کور

«Çünkü : Nur ile dolu Güneşin ışığından körün gözü harareten başka bir şey görmez.»

حربطی ناگاه از خر خانه
سربرون آورد چون طعانه

«İri bir kaz, bir eşek ahırından dedikodu yapan karılar gibi başını çıkardı.»

Cenab-ı Pir «İri bir kaz» demekle muâırızı murat ediyor. O muâırız diyor ki :

11885

کین سخن پستیست یعنی مشنوی
قصه پیغمبرست و پردی

«Bu söz, — yâni; Mesnevî Kitâbı — âdi bir eserdir. Peygamberin hikâyesinden ve ona ittiba etmenin beyânından ibarettir.»

11886

نیست ذکر بحث و اسرار بلند
که دوانند اولیا آن سوسمند

«Evliyâullahın seyr ve sülûk eyledikleri makâmâtın bahsi ve yüksek esrarın zikri orada yoktur.»

11887

از مقامات تبتل تافنا
پایه پایه تا ملاقات خدا

«Tebeddül makamlarından, yokluk mertebesine ve derece derece (Lâ-kâyı İlâhî) ye kadar, sülûk mertebelerinden bahis olunmamıştır.»

Tebeddül: İnkıta' ma'nâsınadır ki, sâlikin, hevâ ve hevesine ittiba' etmemesi, sâir nâs'a itimat eylememesi, onlardan korkmaması ve kendilerinden bir şey ummaması, ancak Allah'ı mu'ti ve mânî' ve dâr ve nâfi' bilmesi, hülâsa kendisini tamamıyla İrâdeyi İlâhiyeye teslim etmesi demektir.

Yokluk ise: «Sâlikin nazarında Allah'tan başka her şeyin, hattâ kendisinin mahv ve müzmahil olmasıdır» diye ta'rif olunmuştur.

11888

شرح و حد هر مقام منزلی
که پیرزو بر برد صاحبلی

«Bir ârife kanat olup da onu uçuracak, makam ve menzillerin şerhi de Mesnevî'de mevcut değildir.»

İşte o muarrız Mesnevî-i Şerif için böylece taan ve teşnî'de bulunmuş, bunları söylemekle de kendi cehlîni ve idraksizliğini meydana koy-

muştı. Halbuki onun yok dediği bahisler Mesnevî'de vardır. Lâkin bahis ve fasıl olarak değil, sırası geldikçe ve müteferrik sûrette zikr olunmuştur.

11889

چون کتاب الله بیامدم بران
ایچنین طعنه زدند آن کافران

«Kitâbı İlâhî olan Kur'ân nâzil olunca, kâfirler ona da, böylece taan ve teşnî'de bulundular.»

Dediler ki :

11890

که اساطیر است افسانه نژند
نیست تحقیق و تعمیق بلند

«Kur'ân esâtîrî rivâyetlerden ve eski masallardan ibârettir. Onda yüksek bir tahkik ve ta'mik yoktur.»

Bir gün Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimiz, Mekke Haremindedi yüksek sesle Kur'ân okuyor, Kureyş'in eşrâfından Ebû Süfyan, Velid bin el-Mugîre, Ütbe ve Şeybe, Ümeyye bin Halef ve Übey bin Halef ve Nadr bin el-Hâris dinliyordu. Bu Nadr, Acem hükümdarlarına ait bazı efsaneleri dinlemiş ve zabtetmişti. Ara sıra Kureyş'lere de onlardan bahsedirdi. Kırâatı Peygamberîyi dinleyen Eşrâfı Kureyş :

— Muhammed ne diyor? diye Nadr'a sordular. O da :

— Ne dediğini ne bileyim? Eski masalları söylüyor, dedi. Onun üzerine En'am sûresindeki şu âyet nâzil oldu :

وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ وَجَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ كِتَابًا أَنْ يَفْقَهُوهُ
وَفِي أَذَانِهِمْ وَقْرًا وَانْزِرُوا كُلَّ آيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوكَ
يُجَادِلُونَكَ يَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٢٠﴾

Yâni : «İçlerinden sana kulak verip de (okuduğun Kur'anı) dinliyenler vardır. Halbuki biz, onu iyice anlayabilmelerine mâni olmak için yüreklerinin üstüne perdeler, kulaklarının içine de ağırlık koyduk. Onlar (istedikleri) her mucizeyi görseler yine ona inanmazlar. Hatta o küfredenler sana geldikleri zaman seninle çekişmeye kalkışarak: Bu, (Kur'an) eskilerin masallarından başka (bir şey) değildir, der(ler)»⁷⁶.

İşte Kur'an hakkında böyle hezeyânda bulunanlar. Mesnevi-yi Şerif içinde aynı ta'rizde bulunmuşlardı. Yine o müşrikler Kur'an için diyorlardı ki :

11891

گودکان خرد فهمش میکسد

نیست جز امر پسند و ناپسند

«Küçük çocuklar bile onu anıyor, içindekiler kabul edilecek veya edilmiyecek emir ve nehiylerden ibâret...»

11892

ذکر یوسف ذکر زلف پرخمش

ذکر یعقوب و زلیخا و غمش

«Yusuf ve onun büklüm büklüm zülüfleri... Ya'kup ve Züleyha ile onların gam ve kederleri...»

11893

ظاهرست دهر کسی پی می برد

کو بیان که گم شود دروی خرد

«Bunları, herkes kolayca anlar. Onda aklın derinliklerinde kaybolacağı derin beyan nerede?»

11894

گفت اگر آسان نماید این بتو

ایچنین آسان یکی سورت بگو

«Cenâb-ı Hak da dedi ki: Eğer bu sana kolay görünüyorsa bu çeşit kolay basit bir sûre söyleyiver.»

⁷⁶ Sûrei En'am : 25.

Sûrei Bakara'da müşriklere hitaben :

وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ

Yâni : «Eğer kulumuz (Muhammed) in üzerine parça parça (sûre sûre, âyet âyet) indirdiğimiz (Kur'an'ın Allah katından geldiğinden) den şüphe ediyorsanız haydi onun benzerinden siz de bir sûre (meydana) getirin»⁷⁷.

قُلْ لِّئِنْ اجْتَمَعَتِ

الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ

بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا ﴿٨٨﴾

Yâni : «De ki : Andolsun, ins-ü cin şu Kur'an'ın benzerini (meydana) getirmeleri için bir araya toplansa, yekdiğerine yardımcı da olsalar, yine onun benzerini getiremezler»⁷⁸. âyeti de aynı maksatla inmiştir. Hz. Mevlânâ ikinci âyetin meâlini de nazmederek buyuruyor ki :

11895

جنتان و انستان و اهل کار

گو یکی آیت ازین آسان بیار

«Ey müşrikler; Sizin cinniniz de, insiniz de ve iş ehli olanlarınız da haydi bakalım o kolay Kur'an'dan bir âyet miktarı söz söylesinler.»

⁷⁷ Sûrei Bakara : 23.

⁷⁸ Sûrei Esra : 88.

«HZ. PEYGAMBERİN: "KUR'ÂN'IN ZÂHİRİ VAR, BÂTINI VAR;
BATINININ DA YEDİNCİ BATNA KADAR BÂTINI VAR"
HADİSİNİN TEFSİRİ»

11896

حرف قرآن را بدان که ظاهر است
ز بر ظاهر باطنی بس قاهر است

«Ma'lûmun olsun ki Kur'ân'ın bir zâhirî ma'nası olduğu gibi, o zâ-
hirin altında kat kat bâtinî ma'nâsı da vardır.»

11897

زیر آن باطن یکی بطن سوم
که درد گردد خردها جمله گم

«O bâtinî ma'nânın altında bir ma'nâ daha vardır ki o ma'nânın id-
rakinde akıllar kaybolur.»

11898

باطن چارم از بی خود کسی ندید
جز خدای بی نظیر و بی ندید

«Kur'ân'ın dördüncü batınî ma'nâsını ise, nazirsiz ve misalsiz olan
Allah'tan gayri kimse görüp anlamadı.»

Tabii beşinci, altıncı ve yedinci ma'nâları da böyle.

11899

تو ز قرآن ای پسر ظاهر مبین
دیو آدم را نبیند جز که طین

«Oğul, sen Kur'ân'ın yalnız zahirî ma'nâsını görüp onunla kalma.
Şeytan da Âdem'i ancak çamurdan ibâret görmüştü.»

Çünkü onun sûretine bakmış, ma'nen onun halife olduğunu görüp
anlamamıştı.

11900

ظاهر قرآن چو شخص آدمیت
که نقوشش ظاهر و جانش خفیت

«Kur'ân'ın zâhirî, sûreti meydanda, fakat rûhu gizli olan insana
benzer.»

11901

مرد در صد سال عم و خال او
یک سرموئی نبیند حال او

«Bir kimsenin amcası ve dayısı gibi yakın akrabası bile yüz yıl ba-
kacak olsa onun ancak zâhirini görür, hâlinde kıl ucu kadar bir şey
müşâhade edemez.»

«ENBİYÂ VE EVLİYÂNIN DAĞLARA GİDİP MAĞARALARDA
OTURMALARININ, KENDİLERİNİ GİZLEMELERİ VE HALKIN
KORKUSUNDAN KURTULMAK İÇİN DEĞİL, MÜMKİN
MERTEBE HALKI DÜNYA'YA BAĞLANMAMAYA
TEŞVİK VE İRŞÂD İÇİN OLDUĞUNUN BEYANI»

11902

آنکه گویند اولیا در که بوند
تا ز چشم مردمان پنهان شوند

«Evliyâ, halkın nazarından gizlenmek için dağda oturur derler.»

Bu söz doğru değildir.

11903

پیش خلق ایشان فراز صد کهند
گام خود بر چرخ هفتم می نهند

«Onlar halkın nazarında yüzlerce dağın üstündedir ve onlar yedinci
kat semâ üstünde adım atarlar.»

بسی چرا پنهان شود که جو بود
کو ز صد دریاو که زان سو بود

«Onlar, halka nazaran yüzlerce denizden, yüzlerce dağdan ötedeyken, neden dağlara giderler de gizlenirler?»

Evliyâullâhın zâhir ve mestûr olanları vardır. Evliya'yı zâhireyi halk tanır; fakat o tanıyış şöyle böyledir. Hakikate tamamıyla mutâbık değildir. Evliyâ ve enbiyânın tesettür için dağda, bayırda gizlenmeye ihtiyacı yoktur. Evliyâyı Mestûrini ise hiç kimse tanıyamaz. Onlar Allah'ın setri altında mahfuzdur.

حاجتس نبود بسوی که گریخت
کز پیش کره فلک صد نعل ریخت

«Bir velinin gizlenmek için dağa kaçmasına ihtiyacı yoktur. Çünkü izinde bir tay gibi koşan felek, yüzbinlerce nal düşürmüş de yine yeti-
şememiştir.»

چرخ گر دید و ندید او گرد جان
تعزیت جامه بیوشید آسمان

«Felek çok döndüyse de o canın tozunu bile göremedi. Âsuman da bundan dolayı mâvi renkli matem libâsı giydi.»

گر بظاهر آن پری پنهان بود
آدمی پنهان تر از پریان بود

«Hani, zâhiren peri gözden gizlidir ya... Lâkin insan, ma'neviyeti itibâriyle perilerden daha gizlidir.»

زرد عاقل زان پری که مضمرست
آدمی صد بار خود پنهان ترست

«Âkil indinde periler gözden nihandır, fakat insan perilerden yüz defa ziyâde gizlidir.»

آدمی نزد يك عاقل چون حقیست
چون بود آدم که درغیب او صفیست

«İnsanın batını âkil indinde gizli olunca, derûnû mâsivâdan halî olan bir velinin maneviyetinin ne kadar gizli olacağını kıyas et.»

آدمی همچو عصای موسیست
آدمی همچو فسون عیسیست

«İnsan, Mûsâ'nın asâsı ve İsâ'nın düâsı gibidir.»

در کف حق، برداد و بهر زین
قلب مؤمن هست بین اصبعین

«İhsan ve zînet için mü'minin kalbi, Hakkın avucunda ve iki parmağı arasındadır.»

Hadîs-i Şerifte: «Hakikatta insanların kalpleri Rahman ve Rahîm olan Allah'ın parmaklarından iki parmak arasındadır.» «O kalpleri dilediği gibi çevirir.» buyrulmuştur.

Buradaki iki parmaktan maksat: Hakkın celâl ve cemâl sıfatlarıdır ki, Allah, dilediği kulun kalbini salâha, dilediğinin kalbini de fesâda meylettirir.

11912

ظاهرش چوین و لیکن پیش او
کون یک لقمه چو بگشاید گلو

«Asâyı Mûsâ'nın zâhiri bir değnekten ibaretti. Fakat ağzını ve boğazını açınca bütün bir kâinat ona bir lokma olurdu.»

11913

تو مبین ز افسون عیسی حرف و صوت
آن بین کزیدی گریزان گشت موت

«İsâ'nın duâsını harf ve savttan ibaret görme... O duâ ile ölümün kaçtığına bak.»

11914

تو مبین ز افسونس آن لهجات پست
آن نگر که مرده برجست و نشست

«Sen İsâ'nın duâsında âdî gibi görünen sözlere bakma. Onların te'sîri ile ölümün sıçrayıp oturduğuna bak.»

11915

تو مبین مرآن عصارا سهل یافت
آن بین که بحر اخضررا شکافت

«Sen Mûsâ'nın o asâyı kolayca bulduğunu, görme de o asânın Şap denizini yardığını gör.»

11916

تو ز دوری دیده چو سیاه
یک قدم بپیش نه بنگر سیاه

«Sen uzaktan siyah bir çadır görüyorsun. Bir adım ileri at da o çadırlardaki askere bak.»

1106

11917

تو ز دوری می بینی جز که کرد
اندکی پیش آیین در کرد مرد

«Sen uzakta bulunduğun için toz bulutundan başka bir şey görmüyorsun. Azıcık ileri gel de o toz arasındaki insanlara bak.»

11918

دیده هارا گرد او روشن کند
کوه هارا مرده او بر کند

«O (İnsan-ı Kâmil)in kaldırdığı toz, gözleri aydınlatır, onun şecâat ve kuvveti dağları yerinden koparır.»

11919

چون برآمد موسی از اقصای دشت
کوه طور از مقدمش رقاص گشت

«Hz. Mûsâ uzak bir çölden gelince Tûr dağı, onun kademi bereketiyle rakkas oldu ve titredi.»

«EY DAĞLAR VE KUŞLAR; DÂVUT PEYGAMBER İLE BİRLİKTE
TERENNÜM EDİN» VE «BİZ DÂVUD'A DEMİRİ YUMUŞATTIK»
MEÂLİNDEKİ ÂYETİN TEFSİRİ»

Sebe' sûresinde buyurulmuştur ki :

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ مِنَّا فَضْلًا
يَا جِبَالُ اَوْبِيْ مَعَهُ وَالطَّيْرُ وَآلَنَّا لَهُ الْحَدِيْدَ

Yâni : «Andolsun ki biz Dâvud'a bizden bir imtiyaz verdik. "Ey dağlar, onunla birlikte tesbih edin" (dedik), kuşlara da (bunu emrettik). Ona demiri de (mum gibi) yumuşattık⁷⁹.»

(79) Sûrei Sebe : 10.

1107

Hiz. Dâvud o güzel sesiyle (Zebûr'u okuduğu vakit dağlar akis yapıp kuşlar da toplanıp ötüşürdü. Kezâ Cenâb-ı Dâvud, zırh yaptığı sırada demiri ateşe sokmadan eliyle bükerek, istediği şekle koyardı.

11920

روی داود از فرش نابان شده

کوهها اندر پیش نالان شده

«Dâvud Aleyhisselâm'ın yüzü, Allah'ın nûru ile münevver olmuş, dağlar O'nun Zebûr okuyuşu ile inlemiş ve akisler yapmıştır.»

11921

کوه با داود گشته مهری

هر دو مطرب مست در عشق شهی

«Dağ, Dâvud'a yoldaş oldu... Her iki mutrib — yâni; Dâvud ile dağ — da Allah'ın aşkıyla mest olmuşlardı.»

11922

یا جبال اوبی امر آمدی

هر دهم آواز و هم پرده شدی

«(Ey dağlar; Dâvud ile terennüm ve onun okuduklarını tekrar edin) diye Emr-i İlâhî vârid olduğu için ikisi de aynı sesle ve aynı perdeden okurlardı.»

11923

گفت داودا تو هجرت دیده

هر من از همدان بریده

«Cenâb-ı Hak buyurmuştu ki: Ey Dâvud; sen yerinden, yurdundan ayrıldın... Benim için hemdemlerimden, beraber bulunduğın kimselerden ayrı düştün.»

Çünkü Hiz. Dâvud'a Aşk-ı İlâhî galebe edince sarayını ve oradaki muşâhabelerini bırakır, dağlara gidip orada yalnız başına Zebûr okurdu. Yine Allah buyurmuştu ki:

11924

ای غریب مرد بی مونس شده

آتش شوق از دانش شعله شده

«Ey garib olmuş, tek ve muinsiz kalmış olan Dâvud... Ey iştîyak ateşi kalbinde alevlenmiş âşık'ı muştâk!»

11925

مطربان خواهی و قوال و ندیم

کوههارا پشت آرد آن قدیم

«Sâzende, hânende ve nedim istersen kadîm ve ezeli olan Allah, dağları senin önüne getirmiştir.»

11926

مطرب و قوال و سرنایی کند

که پشت باد پیمایی کند

«Onları sana sâzende, hânende ve zurnacı kılmıştır ki huzurunda terennüm edeceklerdir.»

11927

تا بدانی ناله چون کرا رواست

بی لب و دندان ولی را نغمه هاست

«Şunu bilesin diye ki: dağın inlemesi mümkün olunca evliyanın da dudaksız ve dişsiz gönülden gelen iniltileri vardır.»

11928

نغمه اجزای آن صافی جسد

هردمی در گوش حشش می رسد

«Cesetleri de sâfiyyet kesbeylemiş olan o velîlerin ecza ve azâsından zuhur eden nağme ve nâleler, her zaman onların his kulağına akseder.»

همشيان نشوند او بشود
ای خنك جان كو بغيث بگرو

«O velinin yanında oturanlar, duymaz ve işitmezler de, velinin kedisini işitir. O nağme ve nâlelere gâibâne iman edenlere ne mutludur.»

11930

بنکرد در نفس خود صد گفت و گو
همشین او نبرده هیچ بو

«O velî nefsine bakar ve onunla yüzlerce söz konuşur, lâkin yanında oturan kimse o gizli mükâlemeden koku bile alamaz.»

(Kelâm-ı nefsi) denilen bir mükâleme tarzı vardır ki bir kimse ağzı kapalı ve sâkit olduğu halde kalbinden çok söz geçirir, hattâ hayâlinde ihzar eylemiş olduğu kimselerle konuşur. Fakat bu konuşmayı harîçte olanlar, hattâ yanında oturanlar anlayamaz.

11931

صد سوال و صد جواب اندر دلت
می‌رسد از لامکان در منزلت

«Lâmekân âleminde gönlüne yüzlerce sual ve yüzlerce cevap gelir.»

11932

بشنوی تو نشود زان کوشها
گر بزديك تو ارد گوش‌را

«Sen onları işitirsin, başkaları kulağını yaklaştırsa da o sözleri duyamaz.»

11933

گیرم از کر خود تو آترا نشنوی
چون مثالش دیده چون نگردی

«Ey sağır; farz edelim ki sen o sual ve cevâbı duymuyorsun, kendi nefsinde vukû bulan misâl üzerine olsun niçin tasdik etmiyorsun?»

1110

«ANLAYIŞINDAKİ KUSUR DOLAYISIYLA MESNEVÎ'YE TAAN ETMİŞ OLANA CEVAP»

İran'da basılmış olan fihristli Mesnevî'nin 306'ncı sayfasında deniliyor ki: «Feyzi, bazı kitap satın almak için kardeşini İran'a göndermiş, o da alıp getirmişti. Feyzi ilk evvel Kur'an'ı aldı: «Bu, Muhammed'in te'lifidir.» diyerek yere koydu. Sonra Mesnevî için: «Bu da eski masallardır» hezeyânında bulundu. Mecliste bulunanlardan biri: «Bu, iyi bir fâl kitabıdır» dedi. Feyzi: «Öyle ise bir tefe'ül edelim» diyerek lâaletta'yin bir sayfa açtı. Aşağıda gelecek beyitler çıkmasıyla mahcup oldu. Birkaç gün sonra boğazı şişerek helâk oldu.» Bu Feyzi'nin kim olduğu orada tasarih edilmemiştir. Vâkıa Hint'de ülemâdan ve şuarâdan bir Feyzi vardır ki Kur'an-ı Kerim'e, noktasız harflerden müteşekkil bir tefsir yazmıştır. Fakat onun böyle bir terbiyesizlikte bulunmasına ve Kur'an için «Muhammed'in te'lifidir» demiş olmasına ihtimal verilemez. Bundan 20, 25 sene evvel, Üsküdar Mevlevîhanesinin en sonraki şeyhi merhum Ahmet Remzi Efendi, Mesnevîyi Şerifin altı cildini baştan aşağı süzmüş, tazaruâta dâir olan beytleri bir araya getirmiş ve: «Münacaatı Hz. Mevlânâ ünvanlı bir risâle tertip eylemiştir. Sonra ben de o risâleyi terceme etmiş ve mukaddimesinde demiş olduklarımı, faidesine ve lüzumuna binaen aynen alıyorum:

«Mesnevî'de şîriyyet arayanlar şunu bilmelidir ki, Mesnevî'de şiir değil maarif ve hakâyık ve tevhîde müteallik vekayî' bulunur. Mesnevî'nin bir beytinde Hz. Mevlâna: «Bizim Mesnevî, vahdet dükkâmıdır. Mün-derecâtında vahdetten başka ne görürsen o puttur.» buyuruyor. Nâzım Vahdetperestî de demiştir ki: «Ben kâfiye düşünüyorum. Sevgilim ise: Benim dîdarımdan başka şey düşünme. Ey benim kâfiye endişem; benim indimde devlet kâfiyesi sensin. [ki vuslat demektir.] Harf nedir ki onu düşünmekle meşgul olacaksın? Harf nedir? Bağların etrafındaki dikenden duvar gibidir. Ben; harfi de, savtı da, ondan mütehassıl kelâmı da ortadan kaldırır bunların vasıtahı olmaksızın seninle konuşurum, diyor.»

Demek ki Hz. Mevlânâ; şairliği ve dâhilîliği değil, ancak ve ancak ilâhîliği düşünmüş ve onu gâye edinmiştir. Cenâb-ı Pîr Efendimiz, Rabbânî hakikatler neğri emeline-mukâbil, kâfiye perdâzlık hevesiyle söz söylemiş olsaydı Fârisî Edebiyatının şairler sultanı olurdu. Fakat o zaman sâdât'ı urefâ ve hazerâtı sôfiyyenin (Mevlânâ)sı olamazdı.»

Hz. Mevlânâ mu'terizine hitâben diyor ki:

ای سگ طاعن چه عوعو میکنی
طعن قرآن را برون شو میکنی

«Ey taan ve itiraz eden köpek! Ne havlayıp duruyorsun? Kur'an'a taan etmeyi kendin için necât vesilesi mi vehmediyorsun?»

این نه آن شیرست کزوی جان بری
یا ز پنجه قهر او ایمان بری

«Bu, kendisinden canını ve kahr pençesinden imanını kurtaracağın bir arslan değildir.»

تا قیامت میزند قرآن ندا
ای گروه جهل را گشته فدا

«Kıyâmete kadar Kur'an, münkirlere nidâ eder ki: Ey cehâlete kurban olmuş gürûh!»

که مرا افسانه می‌پنداشتید
تخم طعن و کافری می‌کاشتید

«Siz beni masal sanarak i'tiraz ve küfr tohumunu dikmişsiniz.»

خود بدیدید آنکه طعنه می‌زدید
که شما فانی و افسانه بدید

«Taan ettiğinizi gördünüz ki o bakîdir, siz ise masal oldunuz.»

من کلام حق و قائم بذات
قوت جان جان و یا قوت زکات

«Ben Allah kelâmıyım ve Zât-ı Bâri ile kâimim. Ruhlar ruhu olan enbiyâ ve evliyânın gıdasıyım ve kusursuz, ayıpsız bir yâkutum.»

نور خورشیدم فتاده بر شما
لیک از خورشید ناگشته جدا

«Ben Hakikat Güneşinin size aksetmiş ziyâsıyım. Lâkin o Güneşten de ayrı değilim.»

تک منم ینبوع آن آب حیات
تارهام عاشقارا از نجات

«Âşıkları cehâlet ve gaflet ölümünden kurtarmak için ben, bir âb-ı hayat menbarıyım.»

گر چنین کند از تان سنگبختی
جرعه برگورتان حق ریختی

«Eğer sizin hırsınız böyle kokmuş bir i'tiraz rayihası meydana getirmeseydi Cenâb-ı Hak, sizin kabrinize de o âb-ı hayattan bir cür'a dökerdi.»

نی بگیرم گفت و پند آن حکیم
دل نه نگردانم هر طبعی سقیم

«Hayır... Her kötü ve yanlış kınama yüzünden gönlümü bozmam, işimden ve sözümünden kalmam. O Hakîm'in sözünü ve nasihatini dinlerim.»

Ki şu kıssayı o nakletmiştir :

11944

آنکه فرمودست او اندر خطاب
کره و مادرهمی خوردند آب

«Hakîm'i Gaznevî, buyurmuştur ki : bir kısrağ ile bir tay su içiyordu.»

11945

می شخولیدند هر دم آن نفر
هر اسبان که هلاکین آب خور

«Gelin su için! diye, atları çağırmak için seyisler ıslık çalıyorlardı.»

11946

آن شخولیدن بکره می رسید
سرهمی برداشت از خور می رمید

«O ıslığı işiten tay, başını kaldırıyor ve ürktüğü için su içemiyordu.»

11947

مادرش پرسید کای کره چرا
می رمی هر ساعتی زین استقا

«Anası : Yavrum! Niçin su içmeden sık sık ürküyorsun? diye sordu.»

11948

گفت کره می شخولند این گروه
ز اتفاق بانگشان دارم سکوه

«Tay dedi ki : Bu adamlar ıslık çalıyorlar. Onların hep birden çıkan ıslığından korkuyorum.»

11949

بس دلم لرزید از جامی رود
ز اتفاق نعره خوش می رسید

«Kalbim titriyor ve yerinden oynuyor. Onların birleşen ıslıklarından ürküyorum.»

11950

گفت مادر تا جهان بودست ازین
کار افزایان بدند اندر زمین

«Anası dedi ki : Dünya oldu olalı arz üzerinde böyle beyhûde iş yapmak isteyenler vardır.»

11951

هین تو کار خویش کن ای ارجمند
زود کایشان ریش خود برمی کنند

«Mes'ut evlâdım; sen işine bak ve suyunu iç. Onların kendi sakallarını yolmaları yakındır.»

11952

وقت تنگ و می رود آب فراخ
پیش آزان کز حجر کردی شاخ شاخ

«Vakit dar, ömür kısadır ve derenin suyu gibi akıp gitmektedir. On-
dan ayrılmadan evvel suyunu iç.»

11953

شهره کارزیست پر آب حیات
آب کنش تا بردم از تو نبات

«Âb-ı hayat ile dolu bir deredir, ondan su iç ki sen de ma'nevî ne-
bâtât yetişsin.»

Buradaki Taydan maksat : Sâlik, Kısrağ : Mürşid, Seyisler : Kelâmul-
lah ve kelâm-ı evliyâullah'a itiraz eden müterizlerdir. Mürşid-i Kâmil,

dervişine diyor ki : Kalbinde ma'nevi nebâtât yetişmesi için âb-ı hayât gibi olan Allah ve ricâlullah kelâmından istifâde et. Şunun bunun i'tirâzına bakma ve oyalanma ki vakit dar ve ömür kısadır.

11954

آب خضر از جوی نطق اولیا
می خوریم ای تشنه غافل بیا

«Ey susamış gâfil, gel de evliyâullah nutkundan âb-ı hayat içelim.»

11955

گر نبینی آب کوثر را بفن
سوی جو آور سبو رجوی زن

«Eğer fen ve sanatla Kevser suyunu görmüyorsan, bâri körler gibi gel de testini dereye daldır.»

11956

چون شنیدی اندرین چو آب هست
کور را تقلید باید کار بست

«Bu dereye su olduğunu duydun ya... Körlere taklitle iş görmek gerek.»

Hız. Mevlânâ, evliyâullah nutkunu âb-ı hayâta, kendilerini de o âb-ı hayâtın aktığı dereye benzetmişti. Burada buyuruyor ki : Ey gâfil kimse mâdem ki evliyâullah deresinde su olduğunu işittin. Göremesen bile, körler gibi hareket et ve testini götürüp o dereye daldır ki su bulunduğunu testinin doluşundan anlayasın.»

11957

چون گران بینی شوی تو مستدل
رست از تقلید خشک آنکاه دل

«Kırbanı ağırlaşmış görünce deredeki suyu istidlâl edersin, o vakit kalbin kuruluk taklîdinden kurtulmuş olur.»

1116

11958

کر نبیند کور آب جو عیان
ایک داند چون سبو ببند گران

«Derenin suyunu kör açıkça göremez de, daldırdığı testinin, ağırlaş-
dığını anlayınca dereye su bulunduğunu bilir.»

11959

که ز جو اندر سبو آبی برفت
کین سبک بود و گران شد ز آب زفت

«Ve : dereden testiye su dolmuş; zîrâ, testi hafifti, içerisine su girdiği için ağırlaştı der.»

Ve i'tiraf eder ki :

11960

زانکه مرادی مرا درمی ربود
بادمی تر بایدم ثقلم فرود

«Evvelce her yel beni kapıp götürürdü. Fakat şimdi ağırlaştım, her hevânın yerinden oynatamayacağı bir hale geldim.»

11961

مرسفیا نزار باید مرهوا
زانکه نبود شان گرانی قوا

«Akılsız kişileri her hevâ kapar götürür. Çünkü onlarda ilmî ve rû-
hanî kuvvet ağırlığı yoktur.»

11962

کشتی بی لنگر آمد مرده
که زاهد کز بیاباد او حذر

«Şer sâhibi olan kimse, çapasız gemi gibidir ki muhâlif rüzgârdan çekinir.»

1117

11963

لگر عقلست عاقل را امان
لگری، در یوزه کن از عاقلان

«Akli başında bir kimse için akıl, gemi çapası gibidir. Onu akıp gitmekten emin kılar. Ey sâlik; sen akıllı olanlardan çapa talep et.»

Yânî; bir yere bağlan...

11964

او مدهای خرد چون در ربود
از خزینه در آن دریای جود

«Böyle bir kimse, o cömertlik denizinin inci hazinesinden akıl ve idrâk kazanırsa...»

11965

زینچین امداد دل پرفن شود
بجهد از دل چشم هم روشن شود

«Bunların yardımıyla gönlü münevver olur, sonra gönülden basar-ı basîrete yükselir, göz de nurlanır.»

11966

زانکه نور از دل برین دیده نشست
تا چو دل شد دیده تو عاطلست

«Çünkü nur kalpten göze yükselir. Gönül olmasa göz muattal kalır.»

11967

دل چو بر انوار عقلی نیز زد
زان نصیبی هم بدو دیده دهد

«Gönül, akıl nurları ile nurlanırsa, o nurlardan göze de nasip verir.»

11968

بس بدان کآب مبارک ز آسمان
وحی دلها باشد و صدق بیان

«O halde ma'lûmun olsun ki gökten gelen mubârek su, kalplere olan ilhâm ve dillere gelen doğru sözlülüktür.»

Kaf sûresindeki :

وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُّبَارَكًا فَأَنْبَتْنَا بِهِ جَنَّاتٍ وَجَبَّ
الْحَصِيدُ⁸⁰

Yânî : «Gökten de bereketli su indirdik de onunla bahçeler, biçilecek tâneler bitirdik⁸⁰.» âyetine işârettir.

Meşâyihi Sôfiyyeden Alâü'd-devle bu âyeti «Semâi dünyadan feyiz suyu indirdik de, onunla kalpleri Cennet gibi ihya ve oralarda Allah muhabbeti daneleri inbat eyledik» diye tefsir eylemiştir.

Sûrei Ra'ddeki :

أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَالَتْ أَوْدِيَةٌ بِقَدَرِهَا

Yânî : «O, gökten bir su indirmiştir de vâdiler kendi miktarlarınca sel olmuştur⁸¹.» âyetine de işârettir.

11969

ماچو آن کره هم آب جو خوریم
سوی آن وسواسی طاغن ننگریم

«Bizde bahsi geçen tay gibi dere suyundan içelim, bizi kınayan ves-veseciye bakmıyalım ve sözlerine aldırış etmiyelim.»

(80) Sûrei Kaf : 9.

(81) Sûrei Ra'd : 17.

خواب مرغ و ماهیای باشد همی
عاشقانرا زیر غرقاب غمی

«Gam ve kedere gark olmuş âşıkların uyuması, kuşların ve balıkların uykusu gibi olur.»

نیمشب آواز باهولی رسید
کآیم آیم برسرت ای مستفید

«Gece yarısı korkunç bir ses işitildi ki: Ey fayda arayan! Sana gele-yim mi? diyordu.»

پنج کرت اینچنین آواز سخت
می رسید و دل همی شد لخت لخت

«Bu korkunç ses bin def'a tekrerrür etti. Mihmanın kalbi de parça par-ça oldu.»

İşitilen korkunç ses dolayısıyla Hz. Mevlânâ, şeytanın insanlara olan mayhasının beyânına şürû' ediyor ve:

«(ONLARI ATLI, YAYA ASKERLERİNLE ÇAĞIR)
ÂYET-İ KERÎMESİNİN TEFSİRİ»

وَاسْتَفِزْ مَنْ اسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ وَأَجْلِبْ عَلَيْهِمْ
بِخَيْلِكَ وَرَجْلِكَ وَشَارِكْهُمْ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ وَعَدِّهِمْ
وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا ۝ إِنَّ عِبَادِي لَكِنَّكَ
عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ وَكِيلًا ۝

پیر و پیغمبرانی ره سپر
طعنہ خلقان همه بادی شمر

«Peygamberlerin izinde yürümek istiyorsan yolunda ilerle. Halkın bütün kınamalarını rûzgâr farzeyle.»

Yâni; kulak verme!..

آن خداوندان که ره طی کرده اند
گوش فابانگت سگان کی کرده اند

«Yol katetmiş olan enbiyâ ve evliyâ hazerâtı, köpeklerin ulumasına kulak vermemişlerdir.»

«O MİHMAN ÖLDÜREN MESCİDİN KISSASINDAN BAKİYYESİ»

باز گو آن پا کباز شیر مرد
اندران مسجد چه نمودش چه کرد

«Yâ Mevlânâ; o tertemiz arslan gibi mihmanın mescitte ne gördü-günü ve ne yaptığını anlat...»

حقت در مسجد خود اورا خواب کو
مرد غرقه گشته چون خسبہ بجو

«Mescit dahilinde yattı. Fakat onda uyumak nerede? Bir nehirde suya gark olmuş kimse nasıl uyuyabilir?»

Yâni : «Onların içinden gücünün yettiği kimseleri sesine yerinden oynat, onlara karşı süvârileriyle, piyâdelerinde yaygara çıkar; mallarına, evlâtlarına ortak ol. Onlara va'd et. Şeytan (bu)! Onlara bir aldatıştan başka ne va'd eder o? Benim gerçek kullarım (var ya). Senin onlar üzerinde hiçbir hakimiyetin yoktur. (Onlara) vekil olarak Rabbin yeter»⁽⁸²⁾.

11977

تو چو عزم دین کنی با اجتهاد
دیو بانگت میزند اندر نهاد

«Ey sâlik; sen din yolunda mücâhadeye azmedince şeytan içinden seslenir :»

11978

که سرو زان سو بنیدیش ای غوی
که اسیر رنج درویش شوی

«Ey sapık adam; düşün de mücâhade yoluna gitme. Zirâ, hastalık ve fakirliğe esir olursun.»

11979

بی توا گردی زیاران و ابری
خوار گردی و بشیانی خوری

«Dostlarından ayrı düşer, hor ve hakîr bir halâ gelir, pişman olursun.»

11980

تو زیم بانگ آن دیو لعین
واگریزی در ضلالت از یقین

«Sen de o melûn Şeytanın sesinden korkar; yakînden kaçır, sapıklığa düşersin.»

(82) Sûrei Esra': 64-65.

11981

که هلا فردا و پس فردا مراست
راه دین پویم که مهلت پیش ماست

«Dersin ki : Yarın var, yarın benim içindir. Önümüzde mühlet var. O mühlet içinde din yoluna sülûk ederim.»

11982

مرک بینی باز کو از چپ و راست
میکشد همسایه را تا بانگ خاست

«Sağdan, soldan ölümün gelip çatacağını görürsün... Komşuların ölür, evlerinden feryatlar yükselir.»

11983

باز عزم دین کنی از بیم جان
مرد سازی خویشتر را یک زمان

«Tekrar can korkusundan din yoluna azîmet eder, bir zaman kendini Allah adamı yaparsın.»

11984

پس سلاح از علم بندی و حکم
که من از خوفي نیارم بای کم

«İlimden ve hikmetlerden silâh kuşanırsın; ben, korkudan din yolunda ayağımı eksik atmam, dersin.»

11985

باز بانگی برزند بر تو ز مکر
که بترسی و باز گرد از تبغ فقر

«Şeytan, sana tekrar : fakr ve zarûret kılıncından kork ve geri dön, diye kandırıcı hitablarda bulunur.»

11986

باز بگریزی ز راه روشی
آن سلاح علم و فن را بنگنی

«Yine aydınlık yoldan kaçır, ilim ve fen silâhını atar, şeytana tâbi olursun.»

11987

سالها اورا بیانگی بند
در چنین ظلمت نمد افکنده

«Yıllarca Şeytana bir sayhasıyla bende olur, böylece, dalâlet karanlıkları içinde (seyr ve sülûk) keçe ve abâsını atarsın.»

11988

هیبت بانگ شیطین خلق را
بند کردست و گرفته خلق را

«Şeytan seslerinin heybeti halkı boğazından yakalamış ve bağlamıştır.»

11989

تا چنان نومید شد جانسان ز نوو
که روان کافران ز اهل قبور

«Halkın canı, nurdan o kadar ümîdini kesmiştir ki ölmüş ve gömülmüş kâfirlerin ruhu da o kadar ümitsizdir.»

11990

این شکوه بانگ آن ملامون بود
هیبت بانگ خدایی چون بود

«O melûnım şeşinde bu kadar heybet bulunursa Nidâ-yı İlâhînin heybeti nasıl olur?»

11991

هیبت بازست بر کبک نجیب
مرمکس را نیست زان هیبت نصیب

«Doğandan aslı nesli belli olan keklik korkar. Sineğe o korkudan pay yoktur.»

11992

زانکه نبود باز صیاد مگس
عنکبوتان مرمکس گیرند و بس

«Çünkü doğan sinek avcısı olmaz. Sineği ancak örümcekler yakalar.»

11993

بانگ دیوان کله بان اشقیاست
بانگ سلطان پاسبان اولیاست

«Şeytanların sayhası eşkiyâ çobanıdır. Padişahın sadâsı ise evliyanın bekçisidir.»

11994

تا نیامیزد بدین دو بانگ دور
قطره از بحر خوش با بحر شور

«Tâ ki birbirinden uzak olan bu iki ses sebebiyle, tatlı denizden tuzlu denize bir damla karışmasın.»

(Bahrı Hoş) tan maksat enbiyâ ve evliyâ, (Bahr'ı Şûr) dan murat da kefare ve eşkiyâdır. Bu iki denizden birer damla yekdiğerine karışmak için Nidâ-yı İlâhî muhâfızdır.

11995

بشنو اکنون قصه آن بانگ سخت
که زرفت از جابدان آن نیک بخت

«Şimdi o sert ve korkunç sesin hikâyesini dinle. O mes'ûd, talihli mü-
sâfir sesi duyunca yerinden bile kıpırdamadı.»

11996

گفت چون ترسم چو هست این طبل عید
تا دهل ترسد که زخم اورا رسید

«Kendi kendine dedi ki: Neden korkayım? Bu ses bayram davulu
sesi... Tokmağı yiyen davul; o korksun!»

11997

ای دهلای تهی بی قلوب
قسمتان از عید جان شد زخم چوب

«Ey boş davul gibi olan kalpsizler; can bayramınızdan kismetiniz tok-
maktan ibâret...»

11998

شد قیامت عید و بی دینان دهل
ماچو اهل عید خندان همچو گل

«Kıyâmet bir bayramdır. Dinsizler, o bayramın davuludur. Biz de
gül gibi açılıp gülen bayram halkı gibiyiz.»

11999

بشنو اکنون این دهل چون بانگ زد
دیک ، دولت باچگو نه می زد

«Şimdi dinle, bu davul nasıl ses verdi... Tencere ne yolda devlet ve
saadet çorbası pişirdi?»

12000

چونکه بشنید آن دهل آن مرد دید
گفت چون ترسد دلم از طبل عید

«Nazar ve tecrübe sahibi olan misâfir o sesi işitince dedi ki: kalbim,
bayram davulundan nasıl olur da korkar?»

12001

گفت باخود هین . لمرزان دل کنین
مرد جان بد دلان بی یقین

«Kendi kendine: Dikkat et yüreğin oynamasın. Yakın sahibi olma-
yan korkak kimseler işte bu sestten ölmüşlerdir.»

12002

وقت آن آمد که حیدر وارمن
ملك گیرم یا پردازم بدن

«Hz. Ali gibi ya ülkeyi fethederim, ya canım bedenimden gider...»

12003

برجهید و بانگ برزدکای کا
حاضر اینک اگر مهدی بیا

«Böyle diyerek yattığı yerden sıçrayıp kalktı ve: Ey büyük kimse!
İşte ben hâzırım, sen de mert isen gel, dedi.»

12004

در زمان بشکست ز آواز آن طلسم
زرهمی ریزید هر سو قسم قسم

«Onun bu seslenişinden tılsım bozuldu, her tarafa kısım kısım altın
döküldü.»

12005

ریخت چندان زر که ترسید آن پسر
تا نگردد زر ز پری راه در

«O kadar altın döküldü ki çokluğundan, kapıyı kapatacak diye o misâfir korktu.»

12006

بعد زان برخاست آن شیر عتید
تا سحر که زر بیرون می کشید

«Ondan sonra o cesûr arslan kalktı, sabaha kadar altınları dışarı taşıdı.»

12007

دفن می کردی همی آمد بز
باچوال و تو بره بار دگر

«Altınları gömüyor, sonra yine gelip torba ile tekrar dışarıya taşıyordu.»

12008

کنجها بنهاد آن جانباز ازان
کورئ ترسانی واپسی خزان

«Korkup da geri kaçanların rağmine olarak o fedâyî misâfir, altınlarından hazîneler ve defîneler yaptı.»

12009

این زر ظاهر بخاطر آمدست
در دل هر کور دور زرپرست

«Bu fıkrayı işiten kör, Haktan uzak ve altına tapan her gâfilin hatırına zâhirî ve maddî olan altın gelmiştir.»

12010

گودکان اسفالهارا بشکنند
نام زر بهند و در دامن کنند

«Çocuklar, çanak, çömlek gibi şeyleri kırarlar. O parçaları altın diyerek eteklerine doldururlar.»

12011

اندران بازی چو گویی نام زر
آن کند در خاطر کودک گذر

«O oyun esnâsında sen, altının adını söyleyecek olursan, çocuğun hatırına o çömlek kırıkları gelir.»

12012

بل زر مضروب ضرب اینردی
کونگرود کاسد آمد سرمدی

«Halbuki benim bahsettiğim altın üstüne Tanrının adı basılmış hakiki altındır ki kıymeti kesâda uğramaz, ebedîdir.»

12013

آن زری کین زر ازان زر تاب یافت
گوهر تابندگی و آب یافت

«Öyle bir altın ki dünya altınları o altından parlaklık ve letâfet bulmuştur.»

12014

آن زری که دل ازو گردد غنی
غالب آید برقرار در روشنی

«Öyle bir altın ki gönül, onun bereketiyle gâni olur. O ma'nevî altın parlaklıkta aya gâlip gelir.»

Hz. Peygamber (S.A.V.) Efendimiz : «Zenginlik malın çokluğundan değildir. Hakiki servet, gımayı nefstir (göz tokluğudur)» buyurmuştur.

12015

شمع بود آن مسجد و پروانه او
خوشتن در باخت آن پروانه‌جو

«O mescit bir şem'a, müsafir de ona pervâne olmuş; o pervâne tabiatlı müsâfir orada kalmak sûretiyle nefsini fedâya azm etmişti.»

12016

پرسوخت او را ولیکن ساختش
بس مبارک آمد آن انداختش

«Ateş, pervânenin kanadını yaktı amma, daha güzel bir kanat ihsan etti. Ateşe atılması ona çok mübârek geldi.»

Misâfirin mescitte yatması, işittiği tehlike rivâyetleri dolayısıyla bir fedakârlık, bir mücâhade idi. Onu ihtiyâr edip orada yatmasıyla ettiği mücâhade hakkında hayırlı olmuştu.

12017

همچو موسی بود آن مسعود بخت
کاشفی دید او بسوی آن درخت

«O mes'ut ve tâlîhli misâfir, bir ağaçta ateşin parladığını gören Hz. Mûsa gibi idi.»

Hz. Mûsa, Şuayb Aleyhisselâm'a çobanlık ettikten ve dâmâdı olduktan sonra sıra yapmak ve haremiyle birlikte Mısır'a gitmek üzere yola çıkmıştı. Vâdî'i Eymen'e gelince hava soğudu. Ateş yakmak istediye de tutuşturacak vâsita yoktu. Derken uzaktaki bir ağaçta ateş gördü. Oradan bir kor parçası alıp ateş yakmak için oraya doğru gitti ve İlâhî tecelliye mazhar oldu. Kendisine peygamberlik verildi. Ve Firavun'u imâna da'vete me'mur edildi.

12018

چون عایشا برو موفور بود
نار نمی‌پنداشت آن خود نور بود

«Allah'ın lutuf ve inâyeti Hz. Mûsa hakkında fazla idi. Onun ateş sandığı şû'le, hakikatta nûr idi.»

Hikâyemizdeki mescid, görmeyen gözler için bir misafirhane gibi ise de hakikatte orası ehli için servet ve saadet makamı olmaktadır. Hz. Mevlânâ nasîhata şürû' ederek diyor ki :

12019

مرد حقرا چون بینی ای بشر
تو گمان داری برو نار بشر

«Oğlum, sen Allah adamını görünce onda beşerîyyet ateşi var sanırsın.»

12020

تو ز خود می‌آیی و آن در تو است
نار و خار ظن باطل این سواست

«Sen kendin gibi biliyor ve onu nefsinde kıyâs ediyorsun. Halbuki o beşerîyyet sıfatı sende. Batıl bir zannın ateşi ve dikenî bundan dolaydır.»

12021

آن درخت موسی است و پر ضیا
نور خوان نارش مخوان باری بیا

«O merd-i ilâhî, Mûsânın şû'le gördüğü ağaç gibi parlamaktadır. O parıltıya nûr de, ateş deme.»

(Gülşeni râz) sahibi Mahmud Şebüsterî der ki : «Bir ağaçtan (Ene'l-hak) tecellisi câiz oluyor da ezeli mes'ud bir âriften zuhûr etmesi, yâni; onun Hallâc-ı Mansur gibi (Ene'l-Hak) demesi neden câiz olmasın?»

12027

ان بخاری نیز خود برشمع زد
گشته بود از عشقش آسان آن کبد

«O Buhârâlı âşık da kendini visâl şem'ine atmıştı. Çektiği meşakkatler, aşkı dolayısıyla ona kolay gelmekteydi.»

12028

آه سوزانش سوی گردون شده
در دل صدر جهان مهر آمده

«Onun yakıcı âhı göklere yükselmiş, Sadr-ı Cihânın kalbine de merhamet gelmişti.»

12029

گفته باخود در سحر که گای احد
حال آن آوارء ماچون بود

«Sadr-ı Cihân, seher vakti: Ey Ehad ve Samed olan Alîah! Bizim o âvâre meftûnumuzun hali nedir? diye kendi kendine düşünmüştü.»

12030

او گناهی کرد و مادیدیم لیک
رحمت مارانمی دانست نیک

«O bir günah etmişti, biz onu gördük. Lâkin o bizim merhametimizin derecesini iyice anlayamadı.»

Bir Hadis-i Şerifte buyuruluyor ki:

«Gecenin yarısı, yahut üçte ikisi geçince Cenâb-ı Hak buyurur ki: Bir istekli var mı ki istediği verilsin, bir istiğfâr eden var mı ki günâhı mağfiret edilsin, bir duâ eden var mı ki duâsı kabul olunsun?»

İşte bu Hadis-i Şerif, Merhamet-i İlâhînin bolluk ve genişliğini bildirmektedir. Sadr-ı Cihân da o merhametin mazharı olduğu için günahkâr âşıkını af eylemiş, hattâ onun ne halde ve ne âlemde bulunduğunu merak etmişti. Onun için diyordu ki:

12022

نی فطام این جهان ناری نمود
سالکان رفتند و آن خود نور بود

«Dünyayı terk etmek iptidâları ateş gibi yakıcı görünmedi mi? Sâlikler, o ateşe ehemmiyet vermediler ve yollarına devam ettiler. Sonra anladılar ki terk-i dünya; nâr değil, nûr imiş.»

İşte insân-ı kâmil de böyledir. O da evvelâ ateş gibi görünür, sonra mücessem bir Nûr-u İlâhî olduğu anlaşılır.

12023

بسی بدانکه شمع دین برمیشود
این نه همچون شمع آتشنا بود

«Malûmun olsun ki dînin şem'i olan İnsan-ı Kâmil, dâimâ terakki eder. O şem'i dîn, diğer şem'alara benzemez. Onlar yandıkça eksilir, nihâyet biterler.»

12024

این نماید نور و سوزد یار را
وان بصورت یار و گل زوار را

«Bu zahirî mum, nûr görünür, fakat sevgiliyi yakar... Dîn mumu ise, suretâ ateş görünür, fakat ziyaretçilere ve dostlara gül ve gülzârdır.»

12025

این چو سازنده ولی سوزنده
وان که وصلت دل افروزنده

«Bu zâhirî mum, aydınlık vermek suretiyle bir çok iş görür, fakat yakıcıdır. Dînin şem'i olan İnsan-ı Kâmil ise vuslat zamânında gönlü aydınlatır.»

12026

شکل شعله نور پاک سازوار
خاضرانرا نور دورانرا چونار

«O pâk ve ilâhî nûr ise şû'le şeklinde olmakla berâber ona ulaşanlar için nûr, uzakta kalanlar için nârdır.»

خاطر مجرم ز مائسان شود
لیک صد امید در ترسش بود

«Suçlu olan bizden korkar. Lâkin o korku içinde yüzlerce ümit de besler.»

من بترسانم و قیج یاورا
آنکه ترسد من چه ترسانم ورا

«Ben, utanmaz bir edepsizi korkuturum; fakat zâten benden korkanı niçin korkutayım?»

هر دیک سرد آذر می رود
نه بدان کز جوش از سر می رود

«Soğuk çömlek için ateş gerektir. Kaynayan ve taşan çömleğe ateş lâzım değildir.»

ایمانرا من بترسانم بعلم
خائفانرا ترس بردارم بحلم

«Emîn ve korkusuz olanları ilim ile — yâni; onların bildiği kabahatları dolayısıyla — korkuturum. Korkanları ise, hilmim ve merhametimin sevkıyla korkudan halâs ve te'mîn eylerim.»

پاره دوزم پاره در موضع نه
هر کسی را شربت اندر خوردم

«Ben yama dikerim, hem de o yamayı mevkiine koyarım. Herkese de mizâcına göre şerbet veririm.»

هست سر مرد چون بیخ درخت
زان برویت بر کهایش از چوب سخت

«İnsanın sırrı — yâni; İlm-i İlâhîdeki ayânı sâbitesi — ağacın kökü gibidir. Ağaç yaprakları o sert ve sağlam kökten sürer.»

درخور آن بیخ رسته بر کهای
در درخت و در نفوس و در نهی

«Yapraklar, köke lâyık bir sûrette yetişir. — Yâni; kök, ne ağacı ise yaprakları da o ağacın olur. — Nefisler ve akıllar da böyledir, onlar da ayân-ı sâbitelerine tâbidirler.»

برفلک برهاست ز اشجار وفا
اصلها ثابت و فرعه فی السماء

«Vefâ ağaçlarının felekte öyle meyveleri vardır ki onların kökü sâbit, dalları semâdadır.»

Sûrei İbrahim'deki şu Âyet-i Kerîme'ye telmih vardır.

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ
أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ ۚ تُؤْتِي أُكْلَهَا كُلَّ حِينٍ
بِإِذْنِ رَبِّهَا وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ
يَتَذَكَّرُونَ ۝

Yâni: «Görmedin mi, Allah sana nasıl bir mesel îrâd etmiştir. Güzel bir kelime, kökü sabit (ve sağlam) ve dal(lar)ı semâda (yukarıda) olan bir ağaç gibidir. Ki o (ağaç) Rabbinin izniyle her zaman yemişini

verir durur. Allah insanlara (böyle) misaller irad eder. Olur ki onlar çok iyi düşünüp ibret alırlar⁽⁸³⁾»

Âyet meâlindeki (güzel kelime)den maksat : Tevhîd, tesbîh, tahmîd, istiğfâr, şükûr ve hamd gibi mübarek kelimelerdir. Âriflere göre de (güzel kelime) : Enbiyâ ve evliyânın ruhlarıdır. Çünkü Cenâb-ı Hak, Âl-i İmrân sûresinde Hz. Yahyâ ve İsâ için kelime ıtlâk eylemiştir. İşte o nebi, yâhut velinin kendisi veyâ rûh'u arz üzerinde olduğu halde zikir ve konuşması göklere kadar yükselir ve söylediği hikmet ve mev'ize yemişlerinden istidat ehli her vakit istifâde ederler.

12039

چون برست از عشق بر بر آسمان

چون نروید در دل صدر جهان

«Gökte aşkın te'siriyle meyve yetişince Sadr-ı Cihânın kalbinde nasıl yetişmez?»

12040

موج میزد در دلش عفو گنه

که زهر دل تادل آمد روزنه

«Sadr-ı Cihânın kalbinde âşıkının kabahatini af etmek arzûsu dalgalanıyordu. Zaten gönülden gönüle pencere vardır.»

12041

که ز دل تادل یقین روزن بود

نی جدا و دور چون تو تن بود

«Gönülden gönüle muhakkak pencere vardır. Gönüller cesetler gibi ayrı ve uzak değildir.»

Bir misâl :

(83) Sûrei İbrahim : 24-25.

12012

متصل بود سفال دو چراغ

نور شان تزوج باشد در مساع

«İki kandilin çanakları ayrıdır, fakat nurları bulandukları yerde birleşir.»

12043

هیچ عاشق خود نباشد وصل جو

که نه معشوقش بود جوای او

«Hiçbir âşık yoktur ki sevgilisinin vuslatını arasın, dilesin de sevgilisi onu aramasın ve dilemesin!..»

Yânî; talep ve arayış evvelâ ma'suktan zuhur eder, ondan sonra âşık ka sirâyet eyler.

Aşk od'u evvel mâ'sûka, ondan âşık'a düşer;

Şem'i gör ki yanmadan yandırmadı pervâneyi...

12044

لیک عشق عاشقان تن زه کند

عشق معشوقان خوش و فربه کند

«Lâkin aşk, âşıkları zayıflatır, iğne iplik haline getirir. Mâşukları ise güzelleştirir ve semirtir.»

12045

چون درین دل برق مهر دوست جست

اندران دل دوستی می دان که هست

«Bir gönülde dost muhabbeti şimşek gibi çakınca, bilmiş ol ki dostun kalbinde de muhabbet vardır.»

Hulûskârın biri Hz. Ali (Kerremellahü veçhe) ye : «Seni çok seve-
rim» demiş. Cenab-ı Murtazâ da : «Yalan söylüyorsun; çünkü ben seni sev-
miyorum. Senin de beni sevmediğine kalbim şehadet ediyor» cevâbını
vermiş.

Evet, muhabbetin miyarı : Kalbin şehadetidir. Siz birini cidden severseniz, muhakkak o da sizi sever. Kalbinizde birine karşı muhabbet yoksa, onun sevgi iddiasında bulunmasına inanmayınız, çünkü yalandır.

12046

در دل تو مهر حق چون شد دو تو
هست حق را بی گمان مهر تو

«Senin kalbinde Muhabbet-i İlâhiyye iki kat olursa, şüphesiz Hakkın da sana muhabbeti vardır.»

Hiz. Peygamber (S.A.V.) buyurmuştur ki : «Her kim, kendisinin İnd-i İlâhîdeki derecesini bilmek isterse, kendi indinde Allah'ın derecesinin ne olduğuna baksın. Çünkü Cenab-ı Hak, kulunu onun Zat-ı Ulûhiyyetini tuttuğu derecede tutar.» Yâni; «Kul, Allah'ını ne kadar severse, Allah da onu o kadar sever» demektir... Binaenaleyh muhabbet mutlaka karışıklıdır.

12047

هیچ بانگ کف زدن ناید بدر
از یکی دست تو بی دستی دگر

«Senin diğer elin olmadan, tek elinle el çırpma sesi çıkar mı?»

12048

تشنه می نالده ای آب گوار
آب هم نالده که کو آن آب خوار

«Susamış bir kimse : Ey tatlı su, diye inler. Su da : o susamış olan ve su içmek isteyen nerede? diye ağlar, inler...»

12049

جذب آبست این عطش در جان ما
ما ازان او واوهم آن ما

«Bizdeki bu susuzluk, suyun bizi çekmesinden ileri gelir. Biz onun içiniz, o da bizim içindir.»

12050

حکمت حق در قضا و در قدر
کرد مارا عاشقان همدگر

«Allah'ın hikmeti, kazâ ve kaderi ile bizi birbirimize âşık kılmıştır.»

12051

جمله اجزای جهان زان حکم پیش
جفت جفت و عاشقان جفت خویش

«Cihânın bütün zerreleri, o ezeli hüküm dolayısıyla çift çifttir ve her çift, birbirine âşıktır.»

12052

هست مهر جزئی ز عالم جفت خواہ
راست همچون کهر با و برک کاہ

«Âlemin her cüz'ü, çiftini aramaktadır. Çiftler kehribar ile saman çöpü gibidir.»

Nitekim, bilindiği gibi kehribar saman çöpünü çeker.

12053

آسمان گوید زمین را مرحبا
با توام چون آهن و آهن را

«Gökyüzü, zemine der ki : Merhaba; seninle ben demir ve mıknatıs gibiyiz.»

12054

آسمان مرد و زمین زن درخرد
مهر چه آن انداخت این می پرورد

«Akla göre semâ erkek, arz kadın gibidir. Semânın attığını zemin besler, yetiştirir.»

12055

چون نمائد گرمیش بفرستداو
چون نمائد تری ونم بدهداو

«Zeminin harâreti kalmayınca sema, güneş vasıtasıyla ona harâret gönderir, rütûbeti kalmayınca da yağmur yağdırıp onu ıslatır.»

12056

برج خاکی خاک ارضی را مدد
برج آبی تریش اندر دمد

«Hâkî olan burç, arzın toprağına imdat eder, âbî olan burc da ona rutûbet ve terâvet verir.»

Eski müneccimler, burçları da (anasır-ı erbaa) ya nisbet etmişler, kimini turâbî, kimini âbî, kimini nâri, kimini havaî itibar eylemişlerdi, Hz. Mevlânâ'nın (burc-i hâkî) ve (burc- âbî) demesi o itibâra göredir.

12057

برج بادى ابر سوى او برد
تا بخارات و خمر را برکشد

«Havâî olan burc, rüzgârı arza doğru sevk eder ki zemindeki müte-affin buharı sürüp götürsün.»

12058

برج آتش گرمی خورشید ازو
همچو تابه سرخ ز آتش پشت ورو

«Nâri olan burç ki güneşin harareti ondandır; yüzü ve sırtı kızarmış bir tava gibidir.»

12059

هست سرگردان فلک اندر زمن
همچو مهدان گرد مکسب بهر زن

«Kadın için kazancının etrafında dönüp dolaşan erkek gibi Felek de zamanede dönüp dolaşmaktadır.»

12060

وین زمین کد مانویها میکند
برولادات و رضاعش می تند

«Bu arz ise, ev kadınlığı eder, doğurdukları bulunan : cemâdât, ne-bâtât ve hayvanâtı emzirmek ve beslemek için uğraşır.»

12061

بس زمین و چرخ را دان هوشمند
چونکه کار هوشمندان می کنند

«O halde arzı da, semayı da şuurlu bil. Zirâ ikisi de akıllı insanlar gibi iş görürler.»

Kur'an-ı Kerim'de :

وَاِزْمِنْ شَيْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِ وَلٰكِنْ لَا تَفْقَهُوْنَ تَسْبِيحَهُمْ

Yâni : «Hiç birşey hariç değil, hepsi O'na hamd ile tesbih eder. Fakat siz onların tesbihini iyi anlamazsınız⁸⁴» buyrulmuştur.

Bir şeyin tesbih ve tenzih edebilmesi için hayatı ve şuuru olması lâ-zımdır. Binâenaleyh herşey gibi zemin ve asumânın da kendilerine göre bir hayatı ve bir şuuru vardır ki bizim anlayamayacağımız bir sûrette tesbih ediyorlar.

12062

گر نه از هم این دو دلبر می زند
بس چرا چون جفت بر هم می خزند

«Eğer bu iki dilber — yâni; zemin ve semâ — birbirinden süt emme-seler — yâni; istifade etmeselerdi — zevce ve zevce gibi yekdiğeriyle nasıl münâsebetleri olurdu?»

(84) Sûrei Esra' : 44.

12063

بی زمین کی گل بروید و ارغوان
بس چه زاید ز آب و تاب آسمان

«Zeminsiz gül ve erguvan nasıl yetişir? Zemin olmasa yalnız semâ-nın âb ve tâbindan ne hasıl olur?»

12064

بهر آن میلست در ماده بنر
تا بود تکمیل کار همدگر

«Dişinin erkeğe meyli, ikisinin de işi tamamlansın diyedir.»

12065

میل اندر مرد وزن حق زان نهاد
تا بقایا بد جهان زین اتحاد

«Dünyada, erkek ile kadın birleşmesinden nesil devam etsin diye, Cenâb-ı Hak onlar arasında meyil ve muhabbet yaratmıştır.»

12066

میل هر جزئی بجزئی هم نهد
ز اتحاد هر دو تولیدی زهد

«Her iki cüz'ün birleşmesinden bir doğum vûkûa gelsin diye Allah, cüzler arasında bir meyil koymuştur.»

12067

شب چنین با روز اندر اعتناق
مختلف در صورت اما اتفاق

«Gece ile gündüz böylece birbirini kucaklar. Onlar sûrette muhtelif, mânâda müttefiktirler.»

12068

روز و شب طاهر دوست و دشمنند
لیک هر دو یک حقیقت می‌نهند

«Gündüz ile gece görünüşte yekdiğerinin zıddı vedüşmanıdır ki biri aydınlık, diğeri karanlıktır. Lâkin ikisi de hakikatte bir iş görürler ve zamanın temâdisine hizmet ederler.»

12069

هر یکی خواهان دگر را همچو خویش
از پی تکمیل فعل و کار خویش

«Her biri, kendi vazifesini ve işini tamamlamak için obirini hısum ve akraba gibi ister.»

12070

زانکه بی شب دخل نبود طبع را
بس چه اندر خرج آرد روزها

«Çünkü gece olmasa tabiatın irâdı olmaz. O zanan gündüzler neyi harç eder?»

Cenab-ı Hak (Amme) sûresinde :

وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ
سُبَاتًا ۖ وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاسًا ۖ وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا

Yâni : «Uykunuzu dinlenme yaptık. Geceyi örtü kıldık. Gündüzü ma-işet vakti yaptık⁸⁵» buyurmuştur.

Geceler, mahlûkâtın dinleneceği, gündüzler de çalışacağı zamanlar-
dır. Gece olmasa idi mahlûkât uyuyup dinlenemeyeceği için gündüz ça-
lışamazdı. Binâenaleyh gece ile gündüz sûretâ zıt görünmekle beraber
ikisi de halka hizmet hususunda manen müttefiktir.

(85) Sûrei Nebe': 9-11.

12071

خاك گوید خاك تن را باز گرد
ترك جان گو سوی ما آهمچو گرد

«Toprak, cesetteki toprağa der ki : geri dön, rûh'u terk et de toz gibi
bizim tarafa gel.»

12072

جنس مای پیش ما اولیتری
به کزان تن وارهی وین سوروی

«Sen bizim cinsimizsin, bizimle beraber bulunman evlâdır. Ceset
kaydından kurtulup bu tarafa gelmen iyidir.»

12073

گوید آری لیک من پابستهام
گرچه همچو تو ز هجران خستهام

«Bedendeki eczâyı türâbiyye de toprağa cevap verir ki : Evet, ben
hemcinsiz, ben de senin gibi ayrılıktan müteessirim. Lâkin burada aya-
ğım bağıdır, kurtulup gelmek ihtimâlim yoktur.»

12074

تری تن را بجویند آ بها
کای تری باز آ ز غربت سوی ما

«Bedendeki rutûbeti sular arar ve : Ey rutûbet, gurbetten bizim nez-
dimize avdet et derler.»

12075

گرمی تن را همی خواند اثیر
که زناری راه اصل خویش گیر

«Cesetteki harareti de esîr da'vet eder ve : Senin aslın ateştendir,
aslının yolunu tut da gel, der.»

12076

هست هفتاد و دو علت در بدن
از کششهای عناصر ندرسن

«Unsurların ipsiz, halatsız çekişleri yüzünden bedende yetmiş iki
tür türlü illet vardır.»

12077

علت آید تابدن را بکسلد
تا عناصر همدگر را واهد

«İllet, unsurlar birbirlerini bıraksınlar diye bedeni koparıp dağıtmak
üzere gelir.»

12078

چار مرغند این عناصر بسته پا
مرک و رنجوری و علت پا کشا

«Bu anâsır'ı erbaa, ayakları bağı dört kuş gibidir ki bedene ârız olan
hastalık, — illet — yâhut ölüm, onların ayak bağını çözer.»

12079

پایشان از همدگر چون باز کرد
مرغ هر عنصر یقین پرواز کرد

«Bağları çözümlüp ayakları biribirinden ayrılınca her unsur kuşu uçar
ve aslına rücû' eder.»

12080

جذب آید اصلها و فرعها
هردمی رنجی نهد در جسم ما

«Asıllar ve ferî'lerin birbirlerini çekişi yüzünden her an bedenimizde
bir illet zuhur eder.»

12081

تا که این ترکیهارا بر درد
مرغ هر جزئی باصل خود پرد

«Bu çekiş ve çekiliş, bedendeki terkipleri yırtmak ve her unsur kuşunu aslına uçurmak içindir.»

12082

حکمت حق مانع آید زین عجل
جمعشان دارد بصحت تا اجل

«Beden cüz'lerinin bu acelesini Hakkın hikmeti meneder. Ecel gelinceye kadar onları sıhhatte ve birlikte bulundurur.»

12083

گوید ای اجزا اجل مشهود نیست
برزدن پیش از اجل تان سود نیست

«Hikmet'i İlâhiye onlara: Ey eczâyı beden, daha ecel görünmemiştir. Ecelden evvel kanat çırpmanız ve uçmaya kalkışmanız size fayda vermez.»

12084

چونکه هر جزئی بجوید ارتفاق
چون بود جان غریب اندر فراق

«Mâdem ki bedendeki her bir cüz, asılları tarafına gitmek ve onlarla arkadaşlık etmek tâlibidir; ayrılıkta olan garip ruh ne halde bulunur?»

1146

«RÛHUN DA ALİMÎ ERVÂHA MÜNCEZİB OLMASI VE KENDİ VATANINA MEYİL VE TALEPTE BULUNMASI; RÛH DOĞANININ, AYAĞINA TOMRUK OLAN CİSİM CÜZÜLERİNDEN AYRILMASI»

12085

گوید ای اجزای هست فرشیم
غریبت من تلختر من عرشیم

«Rûh, cesedinin cüz'ülerine der ki: Ey benim toprağa mensub cüz'ülerim; benim çektiğim gurbet acısı daha büyüktür. Çünkü ben arşa mensubum. Âlem-i ervahtan gelmişim.»

12086

میل تن در سبزه و آب روان
زان بود که اصل او آمد بدان

«Bedenin meyli yeşillığe ve akar suyadır. Zirâ onun aslı onlardır.»

12087

میل جان اندر حیات و درخی است
زانکه جان لامکان اصل ویست

«Rûh'un meyli de ma'nevî hayâta ve hay ve kayyûm olan Hâlik-ı Kâinâtadır. Çünkü lâmekân olan Rûh-u Â'zam onun aslıdır.»

12088

میل جان در حکمتست و در علوم
میل تن در باغ و راغست و کروم

«Rûh'un meyli hikmet'e ve mane'vî olan ulûm ve maârifedir. Bedenin meyli ise bağlara, dağ eteklerindeki bahçe ve tarlalara, bir de üzüm kütüklerinedir.»

12089

میل جان اندر ترقی و شرف
میل تن در کسب اسباب علف

«Rûhun meyli terakkîye ve şerefedir. Bedenin meyli refah esbâbıyla yiyinti toplamayadır.»

1147

میل و عشق آن شرف هم سوی جان

زین یحبر را و یحبون را بدان

«O terakkî ve şerefî meyli ve aşkı da rûh tarafınadır. Bu hususta (Yuhibbühüm ve yuhibbûnehû) âyetini okuyup anla.»

Cenâb-ı Hak Kur'an'da :

يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ

Yâni : «Kendisinin onları seveceği, onların da kendisini seveceği⁸⁶» buyuruyor. Binâenaleyh muhabbet evvelâ (Mahbûb-u Ezeli) tarafından olur.

12091

حاصل آنکه هر که او طالب بود

جان مطلوبش بر او راغب بود

«Hülâsası : Her kim Allah'a tâlib olursa matlûbu olan Cenâb-ı Hak da ona rağbet eder.»

Zaten tâlib'in muhabbeti, matlûbun rağbetinden ileri gelir.

12092

گر بگویم شرح این بی حد شود

مثنوی هشتاد تا کاغد شود

«Eğer bunu şerh ve izâh edecek olsam, Meşnevî seksen cild de olsa sonu gelmez.»

12093

آدم و حیوان نباتی و جماد

هر مرادی عاشق هر بی مراد

«İnsan, hayvan, nebât ve cemât... Her birinin bir murâdı vardır ki o muradlar, o bîmuratların âşıkıdır.»

(86) Sûrei Maide : 54.

بی مرادان بر مرادی می تند

وان مرادان جذب ایشان می کنند

«Sevgiliden başka murâdı olmayanlar, bir murâd üzerine dolanırlar; o muradlar — yâni; ma'suklar da — onları cezbederler.»

12095

لیک میل عاشقان لاغر کند

میل معشوقان خوش و خوش فر کند

«Lâkin âşıkların meyli kendilerini zayıflatır, ma'sukların meyli ise onları ter ü tâze kılar.»

12096

عشق معشوقان دورخ افروخته

عشق عاشق جان اورا سوخته

«Ma'sukların aşkı, onların yanaklarını parlatır, âşık'ın aşkı ise, âşıkların canlarını yakar.»

12097

کهریا عاشق بشکل بی نیاز

گاه میکوشد دران راه دراز

«Kehribâr, niyazdan müstağnî gibi davranan bir âşıktır. Saman çöpü ise uzaktan ona vâsıl olmaya çalışır.»

12098

این رها کن عشق آن تشنه دهان

تافت اندر سینه صدر جهان

«Bu bahsi bırak, Sadr-ı Cihânın âşığı olan zâtın aşkı, Sadr-ı Cihânın kalbinde parladı.»

دود آن عشق و غم آتشکده
رفته در مخدوم او مشفق شده

«O aşkın dumanı ve âteşgede olan sînesinin gam ve kederi, efendi-sine te'sîr etmiş onu âşık'a karşı müşfik bir hâle getirmişti.»

لیک از ناموس و بوش و آبرو
شرم می آید که واجوید ازو

«Lâkin vekar ve azameti ve şeref ve haysiyyeti onu sorup soruştur-maya mâni' oluyordu.»

رحمتش مشتاق آن مسکین شده
سلطنت زین لطف مانع آمده

«Sadr-ı Cihânın merhameti o zavallının müştâkı olmuştu. Lâkin yük-sek mevkii o lutfun ızhârına mâni' teşkil ediyordu.»

عقل حیران کین عجب اورا کشیت
با کشش زان سویدان جانب رسید

«Âşık ve ma'sûk arasındaki çekiş ve çekilişte, bu mu onu çekti, yok-sa cezbe o taraftan bu yana mı geldi? Akıl hayrettedir.»

ترك چكدى كن كزین نالواقی
لب پند والله اعلم بالخفی

«Ey akıl, bu hususta cür'et ve celâdeti bırak. Hakikata vâkıf değıl-sin. Dilini tut. Gizli sırrı Tanrı daha iyi bilir.»

این سخن را بعد ازین مدفون کنم
آن کشنده می کشد من چون کنم

«Bundan sonra bu bahsi gizliyeceğim. O cezbeden Allah, başka bahse çekiyor, ben ne yapayım?»

کیست آن کت میکشد ای معنی
آنکه می نگذاردت کین دم زنی

«Ey sözüne dikkat ve i'tinâ eden; o sözü söylemeye seni bırakmayan kimdir? İşte o kim ise beni de başka bahse çeken odur.»

صد عنایت میکنی بهر سفر
می کشاند مر ترا جای دگر

«Bir yere gideyim diye yüzlerce deîra karar verir, davranırsın... Fa-kat seni bir saik, başka yere çeker durur.»

زان بگر داند بهر سوا آن لگام
تا خبر یابد ز فارس اسب خام

«Bir süvârî, bindiği ata, üstünde süvârîsi bulunduğunu ve idârenin onun elinde olduğunu anlatmak için dizginini her tarafa çevirir.»

اسب زیرك ساز زان نیکوپست
کوهی داند که فارس برولست

«Terbiyeli bir at, üstünde bir binici bulunduğunu ve dizginin onun elinde olduğunu bilir. Bundan dolayı da iyi yürür.»

او دل ترا برد و صد سودا بدست
بی مرادت کرد پس دل را شکست

«Mukallib'ül-kulûp olan Allah, senin kalbini yüzlerce sevdâya bağlamış ve sonra da, o yüz sevdâ ve murattan birini vermeyerek kalbini kırmıştır.»

چون شکست او بال آن رأی نخست
چون نشد هستی بال اشکن درست

«Cenâb-ı Hak, senin kalbindeki ilk rey ve muradın kanadını kırınca ve seni o maksada muvaffak etmeyince, kanat kırıcı bir mutasarrıf bulunduğunu sence niçin doğru olmadı?»

چون قضایش حبل تدبیرت شکست
چون نشد بر تو قضای او درست

«Allah'ın kazâsı, senin tedbîrini kırınca o kazanın vücûdu sence niçin tahakkuk etmedi?»

«ALLAH KUVVET VE KUDRETİN YALNIZ KENDİSİNDE OLDUĞUNU ANLATMAK İÇİN İNSANLARIN KARAR VERDİKLERİ ŞEYLERİ BOZAR; ZİDDİNİ MEYDANA GETİRİR. BAZAN DA KARARINDA AZMETSİN, YAPACAĞI ŞEYE TAMAH EYLESİN DİYE O KARARI BOZMAZ DA SONUNDA BOZAR, BU DA TEMBİH ÜSTÜNE TEMBİH OLUR.»

عزمها و قصدها در ماجرا
گاه گاهی راست می آید ترا

«Yapacağın işlere iyice niyetlenir, yapmayı kurar, kararlaştırırsın. Bazan bu kararın denk gelir.»

تا بطمع آن دلت نیت کند
بار دیگر نیت را بشکند

«Bu muvaffakiyet, ona tama' ederek tekrar niyyet etmen, Hakkın da o niyyet ve azimetini fesh etmesi içindir.»

ور بکلی بی مرادت داشتی
دل شدی نومید امل کی کاشتی

«Eğer seni tamamiyle muradına erdirmeseydi ve teşebbüslerinde muvaffak etmeseydi kalbin, ümidini keser ve emel tohumunu nasıl ekerdin?»

ور نکاریدی امل از عوریش
کی شدی پیدا برو مقهوریش

«Eğer emel tohumunu ekmeseydin, — yâni; sende emel ve arzu bulunmasaydı onun yokluğu dolayısıyla — ondan müstağnî bulunurdun. O vakit Allah'a karşı âciz ve mâkhûr olduğun nasıl belli olurdu?»

عاقلان از بی مرادیهای خویش
با خبر گشتند بامولای خویش

«Akıllı kimseler, bîmuradlıklarından — yâni; yapmak istedikleri işlerde muvaffak olamayışlarından — Mevlâyı Mûteâlin kudretine vâkıf olurlar.»

بی مرادی شد قلاووز بهشت
حفت الحنه شنو ای خوش سرشت

«Murâdına ermemek Cennetin kılavuzu olmuştur. Ey mâyesi güzel uğrulmuş kimse! (حفت الحنه) hadisini işit.»

Şu hadis-i şerife işaretler. Peygamber Efendimiz buyurmuştur ki :

«Cennet, tabiata güç gelen ve istenilmeyen şeylerle ihâta edilmiştir. Cehennem de şehvetler ve arzû edilen şeylerle ihâta olunmuştur.»

12118

که مرا دات همه اشکسته پاست
بس کسی باشد که کام او رواست

«Ba'zan senin muratların ayağı kırılmış gibidir. — yâni; hasıl olmaz — Fakat çok kişi vardır ki onların bütün murâdı husûle gelir.»

12119

بس شدند اشکته اش آن صادقان
لیک کو خود آن شکست عاشقان

«Sâdik olanlar; Allah'ın şikestesi — yâni; muradlarının mahrûmu — olurlar. Lâkin Allah'a âşık olanların mahrûmiyyeti başka türlüdür.»

12120

عقلان اشکته اش از اضطرار
عاشقان اشکته باصد اختیار

«Âkîller, mecburî olarak Hak'kın zebûnudur. Âşıklar ise yüz ihtiyar ile ona zebûn olmayı kabul etmişlerdir.»

12121

عقلانش بندگان بندى اند
عاشقانش سکری و قندى اند

«Âkîller Allah'ın bağı kullarıdır, âşıkları ise şeker gibidirler.»

Ki Hakkın kazâsında ne türlü zuhur ederse etsin lezzet ve halâvet bulurlar.

12122

ایتیا کرها مہار عاقلان
ایتیا طوعاً بہار بی دلان

«Akîllerin yuları “Zorla gelin” emridir. Gönlnü kaptıranların, âşıkların baharı “Dileyerek gelin” emridir.»

Kur'an-ı Kerim'deki :

ثُمَّ اسْرَوْا إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ
اِئْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ

Yâni : «(Allah) Sema'ya ve arz'a : İkiniz de ister istemez gelin, buyurdu. Onlar da : isteye isteye geldik, dediler⁸⁷.» âyetine işaretler.

Arz ve semâ böyle dediği gibi Arz'ın üstünde ve Semâ'nın altında bulunan âşıklar da böyle derler.

«HZ. PEYGAMBERİN ESİRLERE BAKIP TEBESSÜM ETMESİ VE :
(ZENCİRLER VE BOYUNDURUKLARLA CENNETE ÇEKTİKLERİ
BİR KAVME TAACCÜP ETTİM) BUYURMASI»

12123

دید پیغمبر یکی جوقی اسیر
که همی بردند و ایشان در نفر

«Resûlü Ekrem Hz.'leri bir çok esir gördü ki inledikleri halde onları çekip götürüyorlardı.»

12124

دیدشان در بند آن آگاه شیر
می نظر کردند دروی زیر زیر

«O sırları bilen aslan, zincirlere vurulmuş olduklarını gördü. Zat-ı Akdesine gizlice bakıyorlardı.»

12125

تا همی خایید هر یک از غضب
بر رسول صدق دندانها و لب

«Esirlerin her biri hiddetle O sâdık peygambere karşı diş biliyor ve dudak ısıriyordu.»

12126

زهره ای با آن غضب که دم زنند
زانکه در زنجیر قهر ده منند

«O hiddetleriyle berâber bir şey söylemeye cesâretleri yoktu. Çünkü on batmanlık kahr zinciriyle bağlı idiler.»

12127

میکشاند شان موکل سوی شهر
می برد از کافرستان شان شهر

«Üzerlerine me'mûr edilen Sahâbi onları şehre doğru çekiyor, küfür ülkesinden alıp kahrıla sürüklüyordu.»

12128

نه فدایی می ستاند نه زری
نه شفاعت می رسد از سروری

«Esirler kendi kendilerine diyorlardı ki: Peygamber; ne fidye kabul ediyor, ne altın alıyor, ne de büyük bir zâtın şefâatı vâkî oluyor.»

12129

رحمت عالم همی گویند او
عالی را می برد خلق و گلو

«Ona (Âlemlere rahmet) diyorlar, halbuki O, âlemin boğazını keşiyor.»

12130

با هزار انکار می رفتند راه
زیر لب طعنه زنان بر کارشاه

«Sultân'ür-Rusûl Efendimizin fiiline gizlice taan ve itiraz ettikleri halde yürüyorlar.»

Ve diyorlardı ki:

12131

چاره ها کردیم و آنچه چاره نیست
خود دل این مردم کم از خار نیست

«Bir çok müşkile çâre bulmuştuk, fakat buna çâre yoktur. Bu adamın kalbi sertlikte kayadan aşağı değildir.»

12132

ما هزاران مرد شیر آلپ آرسلان
باد و سه عریان و سست و نیم جان

«Biz binlerce Alparslanken iki üç çıplak, âciz ve yarı canlı kimşelere karşı,»

12133

ایچنین در مانده ایم از کثر رویت
یا ز اخترهاست با خود جادویت

«Böyle âciz kalışımız, bizim yanlış hareketimizden midir, yoksa yıldız — yâni; tâlih — icâbı mıdır, yahut sihirbazlık te'siri midir?»

کار او از جادویی گرگشت زفت
جادویی کردیم ماهم چون نرفت

«Onun işi cadılıktan --- yâni; sihirbazlıktan — ileri gittiyse biz de o cadılığı yaptık, ondaki gibi gitmedi.»

تخت ما را بردید آن تخت او
تخت ما شد سرنگون از تخت او

«Onun tâlihi, bizim tâlihimize galebe eyledi, onun tahtı bizim tahtımızı altüst etti.»

«FETİH İSTİYORSANIZ İŞTE SİZE FETİH» ÂYETİNİN TEFSİRİ...
EY KINAYANLAR, DİYORDUNUZ Kİ: «BİZİMLE MUHAMMED ALEYHİSSELÂM'DAN HANGİMİZ DOĞRUCU İSEK YARABBİ SEN ONU KAZANDIR, ONA YARDIM ET!» BU SÖZÜ, DİNLEYENLER SİZİ DOĞRULUK İSTİYORSUNUZ, BİR GAREZİNİZ YOK SANSINLAR DİYE SÖYLEMEKTEYDİNİZ. HAK KİMDEDİR, GÖRÜN DİYE İŞTE BİZ DE ŞİMDİ MUHAMMEDE YARDIM ETTİK.»

Mekke Müşrikleri, Bedir gazâsına giderken : «Îlâhi; biz Muhammed'le kavmi üzerine gidiyoruz. Onlarla bizden hangi taraf hidâyette ise ona nusret ver ve gâlip getir» demişlerdi. Ebû Cehil de müsâdeme günü : (Allahümmensur ehabbe'l-fieteyni ileyke) Yâni; «Ya Rabbî; iki tâifeden en çok sevdiğine yardım et» diye duâ etmişti. Bunun üzerine şu âyet nâzil oldu.

إِنْ تَسْتَفِخُوا فَمَا جَاءَكُمْ الْفَتْحُ وَإِنْ تَنْهَوْا
فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَإِنْ تَعُودُوا نَعُدْ

Yâni : «Eğer siz (ey kâfirler) feth (-u zafer) istiyor idiyerseniz işte o feth size gelmiştir. Eğer (bundan) vazgeçerseniz bu, sizin için daha hayırlıdır. Eğer (tekrar muharebeye) dönerseniz, biz de döneriz⁸⁸.»

Hız. Mevlânâ müşrikler lisânından bahse devâm eyliyor :

(88) Sûrei Enfal : 19.

از بتان و از خدا در خواستیم
که بکن مارا اگر ناراستیم

«Eğer biz itikad ve amelde doğru değilsek kökümüzü kazı diye putlardan ve Allah'tan talepte bulunduk.»

آنکه حق و راستست از ما او
نصرتش ده نصرت او را بجو

«Bizimle ondan hangimiz hak ve istikâmet üzere isek ona nusret ver ve onun yardımında bulun dedik.»

این دعا بسیار کردیم و صلات
پیش لات و پیش عنزی و منات

«Bu düâyı çok ettik ve Lât, Uzzâ ve Menât putlarının önünde secdeye kapandık.»

که اگر حقست او پیداش کن
گر نباشد حق زبون ماش کن

«Eğer Muhammed hak ise O'nu meydana çıkar, hak değilse, O'nu bize mağlûp et, diye münâcaatta bulunduk.»

چونکه وادیدیم او منصور بود
ما همه ظلمت بدیم او نور بود

«O'nun mansûr ve muzaffer olduğunu görünce, bizim zulmet ve O'nun nûr olduğunu anladık.»

این جواب ماست کاینچه خواستید
گشت پیدا که شما ناراستید

«Dilediğimiz meydana çıktı ve bizim duâmızın cevâbı: siz, hak ve istikâmet üzere değilsiniz, demek oldu.»

باز این اندیشه را از فکر خویش
کوری کردند و دفع از ذکر خویش

«Sonra yine bu düşünceyi fikir ve zikirlerinden kovarak, dediler ki :»

کین تفکر ماہم از ادبار رست
که صواب او شود در دل درست

«Bizdeki bu tefekkür, — yâni; peygamberin hak ve savâb üzere olmasının — kalbimizde doğru görünmesi de bizim bedbahthığımızdır.»

خود چه شد گر غالب آید چند بار
هرکسی را غالب آرد رورگار

«O, birkaç kere gâlip gelmişse ne olur? Zaman herkesi gâlip getirebilir.»

ماہم از ایام بخت آور شدیم
بارها بروی مظفر آمدیم

«Biz de bir vakit mes'ût olduk, kaç kerre O'na galebe çaldık.»

باز گفتندی که گرچه او شکست
چون شکست ما بود آن زشت و بیست

«Tekrar diyorlardı ki: O da mağlûp oldu amma, O'nun mağlûp oluşu, bizimki gibi, çirkince ve alçakca olmamıştı.»

زانکه بخت نیک او را در شکست
داد صد شادی پنهان زیر دست

«Çünkü O'nun iyi tâlihi bozgunluğunda bile O'na el altından yüzlerce gizli sürûr vermişti.»

کو باشکسته نمی مانست هیچ
که نه غم بودش در آن نه هیچ

«Zirâ O'nun bozgunluğu hiç de bozgunluğa benzemedi ki, o bozgunlukta O'na ne gam hâsıl oldu, ne de ızdırap duydu.»

چون نشان مؤمنان مغلوبیست
لیک در اشکست مؤمن خوبیست

«Mü'minlerin alâmeti mağlûpluktur. Lâkin mü'minlerin mağlûbiyyetinde de bir güzellik vardır.»

گر تو مشک و عنبری را بشکنی
عالی از فوح ریحان پرکنی

«Eğer misk'i ve anberi kıracak olursan âlemi onların râyihası ile doldurmuş olursun.»

ور شکستی نا گهان سرکین خر
خاها پر کند کردی تابسر

«Eğer merkep gübresini kırarsan evleri baştan başa kokutmuş olursun.»

Ehl'i İmânın mağlûbiyyetinde bir nevî galebe bulunduğunu temsil için Hz. Mevlânâ Hudeybiye Sefer ve Muâhadesinden bahsediyor ve diyor ki :

«RESÛL ALEYHİSSALÂTÜ VESSELÂM'IN HUDEYBİYE'DEN NÂ-MURÂD OLARAK DÖNMESİNİN SIRRI. HAK TAÂLÂ, ONUN İÇİN FETH BUYURDU VE (İNNÂ FETAHNÂ LEKE FETHAN MÜBÎNÂ) DEDİ. O AVDET, MAĞLÛBİYYET SURETİNDE BİR FETH İDİ. NASIL Kİ MİSK'İN KIRILMASI SÛRETÂ KIRILMADIR, MA'NEN İSE ONUN MİSKLİĞİNİ TAMAMLAMAK VE FAYDALARINI TEKMİLLEMektir.»

Nebiyyi Ekrem (S.A.V.) Efendimiz ashâbıyla birlikte Mekke'ye gidip Ka'beyi tavaf ettiğini, ashâbından ba'zılarının başlarını tıraş ettirdiğini, ba'zılarının saçlarını kestirdiğini rü'yâsında görmüş ve ashâbına tebşîr eylemişti. Hicretin altıncı senesi Zilka'desi içinde 1500 ashâbı ile birlikte Mekke'ye müteveccihen ve Umre yapmak kastıyla yola çıktı. Vâkıa Kureyşlilerle aralarında Harp hali mevcut idi. Fakat (haram aylar) dâhilinde kıtal ve cidal müşriklerce memnû' idi. Bu hareketi işiten Kureyş, Ehl-i İslâmı Mekke'ye koymamak için azmettiler. Onların bu azmi de Hudeybiye mevkiinde bulunan İslâm Cemâatince haber alındı, Peygamberi Zışan Efendimiz; harp için değil, umre için geldiklerini bildirmek üzere Hz. Osman'ı Mekke'ye gönderdi. Kureyşliler, Osman'ı göz hapsine aldılar. Avdeti gecikince ashab arasında Osman öldürülmüş diye bir şâyia çıktı. Bunun üzerine Rasûlü Ekrem Hazretleri bir ağaç altında oturup (ölme var, dönme yok) diye ashâbından biât aldı. Ceddübnü Kays isminde bir münâfıktan mâdâ Mâiyyeti; risâlette bulunan bütün sahâbiler biât etmişti. Bu biât da Mekke'de duyulunca Kureyşliler, Süheyl bin Amr isminde birini Hudeybiye'ye gönderdiler. Uzun boylu münâkaşadan sonra on sene müddetle bir mütâreke ve muâhade yapılmasına karar verildi. Muâhade müslümanlar aleyhine ba'zı ağır şartları hâvî idi. Ezcümle o

sene Mekke'ye girilmeyecek, gelecek sene gelinip üç gün ikâmet ve ziyâ retten sonra avdet edilecekti. Bir de müslümanlardan müşriklere ilticâ eden olursa iâde edilmeyecek, Kureyşlilerden islâma gelenler, geri gönderilecekti. Rasûlü Ekrem ve ashâbı Mekke'de kurban etmek üzere getirdikleri hayvanları Hudeybiyede kestiler, bir miktârını da Mekke'de kurban ederek etlerini oradaki fukarâyâ dağıttılar. Avdet esnâsında Sûrei Feth nâzil oldu ve islâmın gâlip geleceği vaat buyuruldu. Ba'zı müfesssirlere (İnnâ fetahnâ leke fethan mübînâ) daki (feth-i mübîni) Mekke fethi ile tefsir eylemişlerdir. Ba'zıları da fethi mübînden maksat Hudeybiye muâhadesidir demişlerdir. Çünkü Kureyşliler bu muâhade ile müslümanlığın mevcûdiyyetini kabûl ve tasdik ediyorlardı. Bir de iki tarafça da sulh ve sükûn olduğundan tarafeynin serbestçe görüşüp anlaşmasına meydan verilmişti. Sonra Kureyşliler, muâhadenâmenin ba'zı maddelerini kaldırdılar, daha sonra da muâhadeyi nakzettiler. Nihâyet hicretin sekizinci senesinde Mekke fethedildi.

12152

وقت واگشت حدیبیه بذل
دولت انا فتحنا زد دهل

«Sûretâ mağlûbiyyetle Hudeybiye'den avdet edilirken (İnnâ fetahnâ) devleti davul çaldı.»

12153

آمدش پیغام از حضرت که رو
تو ز منع این ظفر غمگین مشو

«Taraf-ı İlâhî'den Rasûlü Ekrem'e vahy geldi ki : Git, bu zafere erişemediğine gam yeme.»

12154

کاندیرین خواری نقدت فتحهاست
نک فلان قلعه فلان بقعه راست

«Senin bu mağlûbiyyetinde fetihler vardır. İşte filân kal'a, filân mahal senindir.»

Filvâkî yedinci sene içinde Hayber Kal'ası, sekizinci sene dâhilinde Mekke beldesi fethedilmişti.

بِنگر آخر چونکه واگر دبد تفت
برقریضه برضیر ازوی چه رفت

«Hakikaten de oradan çabucak dönünce, Benî Nadr ve Benî Kurayzu denilen Yahûdî kabîlelerinin başına neler geldi.»

قاعه هاهم گرد آن دو قاعهها
شد مسلم وز غنائم نفعها

«O iki kaleyle çevrelerindeki yerler teslim oldu, ganimetlerden faydalar elde ettiler.»

ور نباشد آن تو بنگرکین فریق
برغم ورنجید و مفتون و عشیق

«Öyle olmasa bile şu taifeye bak.. Onlar gam ve keder içinde dahi Tanrıya meftun ve âşıktırlar.»

زهر خواریرا چو شکر می خورند
خار غمهارا چو اشتری چرند

«Horluk, hakirlik zehrini şeker gibi yerler, gam dikenini deve gibi hazmederler.»

بهر عین غم نه از بهر فرج
این تسافل پیش ایشان چون درج

«Hem de bunu, gandan, kederden kurtulmak için de yapmıyorlar; gama uğradıklarından yapıyorlar. Bu horluk, onlarca rütbelere, mevkilere erişmek!..»

آنجان شادند کاندز قمر جام
که هسی ترسند از تخت و کلاه

«Bunlar kuyu dibinde oturmaktan şâd olurlar ve saltanat tâcıyla, tah-tına nâil olmaktan korkarlar.»

هرجا دایر بود خود هم نشین
فوق گرد دنست نه زیر زمین

«Sevgili, nerede âşık'ın yanında bulunursa orası yer altı olsa da göklerin üstü olur.»

وقتیست خوش آنرا که شود ذکر تو مونس
ورخود بود اندر شکم حوت چو یونس

«Senin zikrin enîsi olan kimsenin, Yûnus Aleyhisselâm gibi, balık karınında bulunsa vakfi hoş geçer.»

«HZ. MUSTAFA ALEYHİSSELÂM'IN: (BENÎ YUNUS İBNÎ METTA'DAN ÜSTÜN TUTMAYIN) HADİSİNİN TEFSİRİ»

گفت پیغمبر که معراج مرا
نیست برمعراج یونس اجتنابا

«Resûlullah buyurmuştur ki: benim mi'râcımın. Yûnus'un mi'râcına efdaliyeti ve üstünlüğü yoktur.»

آن من بر چرخ و آن او نشیب
زانکه قرب حق برونست از حسیب

«Benim mi'râcım semâda, O'nunki ise denizde ve balığın karnında vukû' buldu. Çünkü Allah'ın yakınlığı hesaptan hâriçtir.»

قرب نه بالا و پستی رفتنست
قرب حق از حبس هستی رستنست

«Allah'a kurbiyyet; yukarı çıkmak ve aşağı inmekle değildir. Kurb-i İlâhî, varlık hapsinden kurtulmaktadır.»

نیست را چه جان بالا است و زیر
نیست را نی زود و نی دورست و دیر

«Yok için yukarısı, aşağısı müsâvidir. Yok için çabukluk, geçlik, uzaklık ve yakınlık birdir.»

کارگاه گنج حق در نیستیست
غره هستی چه دانی نیست چیست

«Cenâb-ı Hakkın hazinesi tezgâhı yokluktur — yâni: Allah, mevcûdâtı (adem) den halkeder —. Sen ise bu mevhum varlığa aldanmış olduğun için yokluk nedir, ne bilirsin?»

حاصل این اشکست ایشان ای کیا
می نماند هیچ با اشکست ما

«O bağlı esirler diyorlardı ki: Peygamber ve ashâbının harpte bozulması, bizim bozgunluğumuza hiç benzemez.»

آنچنان شادند در ذل و تلف
همچو مادر وقت اقبال و شرف

«Onlar bozulup telefât verdikleri vakit, bizim ikbâl ve şeref zamanımızdaki sevincimiz gibi seviniyorlar.»

برک بی برکی همه اقطاع اوست
فقر و خواریش افتخارست و علوست

«Onun malı, geliri yokluk varlığından ibarettir. Fakr ve zarûret ise ona iftihardır, yüceliktir.»

آن یکی گفت ار چنانست آن بدید
چون بخندید چونکه مارا بسته دید

«Esirlerden biri dedi ki: O düşman öyle ise bizi bağlı görünce neden güldü?»

چونکه او مبدل شدست و شادیش
نیست زین زندان و زین آزادیش

«Mâdem ki O'nun ahlâkı tebdîl etmiştir. Meserreti ne bu dünyâ zindânından ve ne de oradan kurtuluşundan değildir.»

بس بقهر دشمنان چون شادشد
چون ازین فتح و ظفر پرباد شد

«Öyle ise düşmanlarının kahrine neden sevindi ve güldü, neden bu feth ve zaferiyle mağrûr oldu?»

شاد شد جانش که بر شیران لر
یافت آسان نصرت و فتح و ظفر

«Bizim gibi erkek arslanlara kolayca gâlip geldiği için rûhu neden şâd oldu?»

بس بدانستیم کو آزاد نیست
جز بدنی دلخوش و دلشاد نیست

«O halde O'nun Dünyâ kaydından âzâde bulunmadığı ve Dünyânın gayri bir şeyle şâd ve hurrem olmadığını anladık.»

ورنه چون خندند اهل آن جهان
برید و نبکنند مشفق مهربان

«Yoksa mâ'nâ âleminin ehli olanlar; iyiye de kötüye de şefkat ve merhamet gösterirler.»

این بمنکیدند در زیر زبان
آن اسیران باهم اندر بحث آن

«O esirler, Peygamber aleyhinde böylece ve gizlice söylenip duruyorlardı.»

کرچه نشنید آن موکل آن سخن
رفت در کوشی که آن بد من لدن

«Esirleri sevk eden sahâbi bu sözleri işitmemişken, İnd-i İlahiden olan bir kulağa gitti — yâni; Resûl Aleyhisselâm âgâh oldu —.»

بوی پیراهان یوسف را ندید
آنکه حافظ بود و یعقوبش شنید

«Yusuf'un gömleğini götüren, onun kokusunu duymadı da, Hz. Yakûb okadar uzak mesâfeden hissetti.»

Esirlerin sözünü, onları sevkeden sahâbi duymadığı halde Resûlü Ekrem'in haberdâr olması da bunun gibi idi.

آن شیطاین بر عنان آسمان
نشنوند آن سرلوح غیبدان

«O şeytanlar, semâya yaklaştıkları halde, gayb'ı bilen levhi mahfuz'un sırrını işitemezlerdi.»

آن محمد حقنه و تکیه زده
آمده سرگرد او گردان شده

«Hz. Muhammed Aleyhisselâm yatmış uyumuş iken Âlem-i Gayb'ın esrarı gelir ve O'nun etrafında devrederdi.»

Yâni; O esrâra vahiyle muttali' olurdu.

او خورد حلو که روز شست باز
آن نه کانگشتان او باشد دراز

«Helvayı, rızkı açık olan yer, parmakları uzun olan yemez.»

نجم ثاقب گشته حارس دیوران
که بهل دزدی ز احمد سرستان

«Delici şihab, şeytanları, hırsızlığı bırakın da, Ahmed'den sır öğrenin diye kovar, sürer.»

Evvelce şeytanlar gökyüzüne yaklaşır, işittiği bazı havadisi kâhinlere haber verirlerdi. Velâdet'i Muhammediye'den sonra bundan men olundular. Şayet bir şeytan, böyle çalıp alma bir şey elde edecek olursa bir şihab onu takip eder.

ای دویده سوی دکان از بگاه
هین بمسجد رو بجو رزق از اله

«Ey iki gözü de dükkân tarafına dikilmiş kimse; erkenden mescide git de rızkını Allah'tan iste.»

Duaların müstecab olduğu zaman ve mekânlar vardır ki seher vakitleri ve mescidler o zaman ve o mekânlardır. Onun için Hz. Mevlânâ, rızkını dükkânından bekleme : Sabah namazına mescide git de orada Allah'tan iste diyor.

(Mişkâtü'l-Envâr) isimli hadîs kitabında deniliyor ki : Birgün Ebû Hüreyre Medine çarşısına çıkmış, orada gördüğü kalabalığa : Siz burada dolaşıyorsunuz. Halbuki mescitte Muhammed Aleyhisselâm'ın mîrâsı taksim olunuyor, demiş. Mescide gidip dönen halka Ebû Hüreyre : Ne gördünüz? diye sormuş. Cevaben : bazı kimseler oturmuş Kur'an okuyorlar ve Allah'ı zikrediyorlar denilince, Ebû Hüreyre : «İşte Muhammed Aleyhisselâm'ın mîrâsı onlardır» cevabını vermiş.

بس رسول آن گفتشان را فهم کرد
گفت آن خنده نبودم از یزد

«Hz. Peygamber, onların sözlerini anladı da buyurdu ki : O gülüşüm harp dolayısıyla değildi.»

مرده اند ایشان و پوسیده فنا
مرده کشتن نیست مردی پیش ما

«Onlar ölmüşlerdir, yokluk âleminde çürüyüp gitmişlerdir. Bizce ölü-yü öldürmeye kalkmak erlik değildir.»

خود کیند ایشان که مه گردد شکاف
چونکه من یا بفشرم اندر مصاف

«Onlar kim oluyorlar ki, kendilerine galebe etmiş olmakla sevinip güleyim. Ben harp meydanında direnecek olursam Ay yarılır, iki parça olur.»

آنگهی آزاد بودیت و مہین
مر شمارا بسته می دیدم چنین

«Siz, hür, mevki ve şeref sahibi bulunduğunuz zamanlarda da sizi böyle zincirlere bağlı bir halde görüyordum.»

ای بنایزیده بملک خاندان
نزد عاقل اشتری برناودان

«Ey mal ve mülküne, soy ve sopuna mağrur olup nazlanan gâfil; sen akıl bir kimse nezdinde oluk üstündeki deve gibisin.»

Damlardaki oluk üstünde devenin duramayıp düşeceği gibi, senin de o mülk ve servetten yuvarlanıp düşeceğini akıl ve ârif bir kimse bilir.

12190

نقش تن را تافتاد از بام طشت
پیش چشم کل آت آت گشت

«Ten nakşının leğeni damdan düşünce, benim gözümün önünde, gelecekler, — yâni; istikbal hâdisâtı — gelmiş oldu. Ben olacakları olmuş gibi şimdiden gördüm.»

12191

بنگرم درغوره می بینم عیان
بنگرم در نیست شی بینم عیان

«Ben kuruğa bakar âşikâre şarap görürüm; yoğa nazar eder, onda mevcut bir şeyi apaçık müşâhade eylerim.»

12192

بنگرم سر عالمی بینم نهان
آدم و حوا نرسته از جهان

«Ben sırra bakmakta ve onda gizli bir âlem görmekteyim. O vakit daha Âdem ve Havvâ dünyâda zuhûr etmemiştir.»

«Âdem, daha su ve çamur arasında bulunup yaratılmadığı bir-zamanda ben nebî idim» diye bir Hadîs-i Şerif vardır. İşte bu beyt o Hadîse işârettir.

12193

مرشمارا وقت ذرات الست
دیده‌ام پابسته و منکوس و پست

«Elestü hitâbı esnâsındaki zerreler arasında sizi elleri bağlı, başları eğilmiş, hor ve hakîr bir halde görmüştüm.»

1172

12191

از حدوث آسمان بی‌عمد
آنچه دانسته بدم افزون نشد

«Şu direksiz semâ yaratılmadan evvel bildiklerim, sonradan artmadı.»

Yâni; «Cenâb-ı Hak ulûm'u evvilin ve âhirîn'i bana hilkatten evvel ihsân etmişti. Dünyâya gelmekle eski ma'lûmâtıma bir şey ilâve olmadı» demektedirler.

12195

مرشمارا سرنگون می‌دیده‌ام
پیش ازان کنز آب و گل بالیده‌ام

«Su ve çamurdan vücut bulmamış ve bu surete bürünmemişken bile sizi baş aşağı olmuş, mağlûp bir halde görmüştüm.»

12196

نو ندیدم تا کنم شادی بدان
این همی دیدم دران اقبالتان

«Sizi şimdi böyle görmedim ki hâlinize sevineyim. Ben sizi ikbâl ve saâdet zamânınızda da böyle görüyordum.»

12197

بسته قهر خفی وانگه چه قهر
قند می‌خوردید و دروی درج زهر

«Allah'ın gizli kahrine bağlanmıştınız. Hem de nasıl bir kahir? Şeker yiyordunuz, fakat içine zehir karıştırılmıştı.»

12198

اینچنین قندی پراز زهر اعدو
خوش بنوشد چت حسد آید برو

«Öyle bir şeker ki zehirle dolu. Düşman böyle zehirli bir şekerini yersen senin için ne haset hâsıl olur?»

1173

بانشاط آن زهر میگردید نوش
مرکبان خقبه گرفته مردو کوش

«Siz de o zehri güle oynaya içiyordunuz: Ölümünüz gizlice kulakla-
rınızdan yakaladı.»

من نمی کردم غذا از بهر آن
تا ظفر یابم فرو گیرم جهان

«Ben muzaffer olup dünyayı zaptelemek için gazâ etmedim.»

کین جهان جیفهست و مردار و رخیص
برچنین مردار چون باشم حریص

«Bu dünya, ciğfedir, murdardır, kıymetsizdir, böyle bir murdar için
ben nasıl haris olabilirim?»

سک نیم تا پرچم مرده کنم
عیسیم آیم که تا زنده کنم

«Köpek değilim ki ölü perçemini koparayım. Ölü diriltmek, insan-
lara manevî hayat vermek için gelmiş bir İsâ'yım.»

زان همی کردم صفوف جنگ چاک
تارهام مر شمارا از هلاک

«Sizi helâk olmaktan kurtarmak için cenk saflarını yarıp, yırttım.»

زان نمی برم گلوهای بشر
تامرا باشد کرو فرو و حشر

«Bana kuvvet ve devlet olsun diye insanların boğazını kesmiyorum.»

زان همی برم گلوی چندتا
زان گلوها عالمی یابدرها

«Âlem, ellerinden halâs olsun diye birkaç boğazı kestim.»

که شما پروانه وار از جهل خویش
پیش آتش می کنید این حله کیش

«Siz cehlinizden, pervâneler gibi, küfür ateşine atılmayı âdet ve din
ittihaz etmişsiniz.»

من همی رانم شمارا همچو مست
از در افتادن در آتش بادودست

«Ben sizi ateşe düşmekten iki elimle men edip duruyorum.»

آنکه خود را فتحها پنداشتید
تخم منحوس خود می کاشتید

«Fetihler, muzafferiyetler sandığınız şeyler, kendi bahtsızlık tohumu-
nu ekmenizdir.»

یکدیگر را جد وجد می خواندید.
سوی ازدرها فرس می راندید

«Biribirinizi muharebe esnâsında (ha gayret) diye teşvik ediyordunuz
ama belki de, ejderha üzerine at sürüyordunuz.»

قهر می کردید و اندر عی قهر
خود شما مقهور قهر شیر دهر

«Bizi kahrelemeye çalıştınız ve aynı kahr içinde siz, zaman arslanının makhûru oldunuz.»

«AZGIN, ÂLEMİ KAHREDERKEN KAHROLMUŞ, GALİP GELMİŞKEN
ESİR DÜŞMÜŞ DEMEKTİR»

12211

دزد قهر خواجه کرد و زر کشید
او بدان مشغول خود والی رسید

«Meselâ, hırsız, ev sahibini kahreder, altın çalar. O, bu işle meşgul iken vâlinin adamları yetişir ve onu yakalar.»

12212

گر ز خواجه آن زمان بگریختی
کی برو والی شهر ایگختی

«Eğer hırsız, efendiden o zaman kaçsa idi, şehir vâlisi ona me'murlarını gönderir ve onu tevkif ettirir mi idi?»

12213

قاهری دزد مقهوریش بود
زانکه قهر او سراورا ربود

«Hırsızın efendinin parasını çalıp, onu kahretmesi kendi makhurluğunu mûcip oldu. Çünkü onun kahredişi, kafasının koparılmasını intâc etti.»

نالی برخواجه دام او شود
تارسد والی و بستاند قود

«Hırsızın para sâhibine gâlipliği ona tuzak olur da vâli yetişir ve ondan efendinin zârarını alır.»

12215

ای که تو بر خلق چیره گشته
در بزد و غالی آغشته

«Ey halka gâlip ve kâhir olan cîdâl ve galebede üstün gelen zâlim!»

12216

آن بقاصد منهزم گردست شان
تا ترا در حلقه می آرد کشان

«Cenâb-ı Hak, seni çekerek zincire vurmak için o mazlumlara kasten mağlûp eylemiştir.»

12217

هین عنان درکش پی این منهزم
در مران تا تو نگردی منجزم

«Aklını başına al da, o münhezim ve mazlûm olanların arkasından at sürme, — yâni; zulmünde devam etme — ki perîşân olmayasın.»

12218

چون کشانیدت بدین شیوه بدام
جمله بینی بعد زان اندر زحام

«Allah, seni bu tedbir ile tuzaga düşürünce senden zulûm görmüş olanlar kalabalık bir halde hucûm ederler.»

Senin gâlipliğin mağlûpluğa, mazlûmların mağlûbiyyeti gâlibiyyete tahvil eder.

عقل ازین غالب شدن کی گشت شاد
چون درین غالب شدن دید اوفساد

«Akıl, senin galebende fesat gördüğü için, öyle galebeye sevinmez.»

تیز چشم آمد خرد بینای پیش
که خدایش سرمه کرد از کحل خویش

«Akıl, ilerisini görür. Çünkü Cenâb-ı Hak, hidâyet ve basîret sürmesini onun gözüne çekmiştir.»

گفت پیغمبر که هستند از فنون
اهل جنت در خضومتها زبون

«Hz. Peygamber, buyurmuştur ki: Cennetlik olanlar, husûmet ve mücâdelede zebûn olurlar.»

Yânî; kendilerini gâlip çıkmak için müdâfaa etmezler. Hadis-i Şerifte: Size ehl-i cenneti haber vereyim ki onlar; zayıf olmadığı halde zayıflığı iltizâm ederek kendilerini müdâfaa etmeye ve hasmına gâlip gelmeye kalkışmaz. Bir şeyin husûle gelmesi için Allah'a yemin etseler Cenâb-ı Hak onları yalancı çıkarmaz. Dediği ve istediği hâsıl olur» buyurulmuştur.

از کال حزم و سوء الظن خویش
نی ز نقض و بد دلی وضعف کیش

«Ehl-i Cennetin husûmette zayıf ve mağlûp olmaları, noksanlarından, korkaklıklarından ve dinlerinin zaafından değildir. Belki ihtiyatkâr ve kendi fiillerine sûizan sahibi olmalarındandır.»

در فرمودادن سنیده در کون
حکمت اولاً رجال مؤمنون

«Onlar tâviz vermekte (iman etmiş erler olmasaydı) âyetindeki gizli hikmeti işitmişlerdi.»

Hudeybiye Seferinde müşriklerden seksen kişi, müslümanların karar-gâhına bir gece hücum yapmışlar, fakat uyanık bulunan müslümanların müdafaasıyla mağlûp ve esir olmuşlardı. Hz. Peygamber bunları âzâd etti. O münâsebetle nâzıl olan Sûrei Fetih'te:

وَلَوْلَا رِجَالُ الْمُؤْمِنِينَ وَالنِّسَاءُ الْمُؤْمِنَاتُ
لَمْ تَعْلَوْهُمْ أَن تَطَّوَّهُمْ فَنَضِيبُكَ مِنْهُمْ مَعْرَةٌ بَغِيرَ عِلْمٍ

Yânî: «Eğer (Mekke'de) kendilerini henüz tanımadığınız mü'min erkeklerle mü'min kadınları bilmiyerek çiğneyip de o yüzden size bir vebâl isâbet edecek olmasaydı (Allah feth için elbette izin verirdi)⁸⁹» buyrulmuştur.

دست کو تاهی ز کفار امین
فرض شد بهر خلاص مؤمنین

«Mü'minlerin halâsı için melûn kâfirlerden el çekmek ve onları âzâd etmek farz olmuştur.»

قصه عهد حدیبیه بخوان
کف ایدیکم تمامت زان بدان

«Hudeybiye Musâlâhası kıssasını oku. (Keffe eydiküm) âyetinin temâmıyla ma'nâsını ondan öğren!»

(89) Sûrei Feth: 25.

وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ

Yâni : «O (Allah) onların ellerini sizden, sizin ellerinizi onlardan çekendi⁹⁰.»

12226

نیز اندر غالی او خویشرا
دید او مغلوب دام کبریا

«Rasûlullah Hazretleri de gâlip iken bile kendini Tanrı tuzağında mağlûp olmuş gördü de:»

Esirlere cevâben dedi ki :

12227

زان نمی خندم من از زنجیر تان
که نه کردم ناگهان شبگیر تان

«Ben sizi ansızın bastırdım, zincirlere vurdum diye gülmedim.»

12228

زان همی خندم که بازنجیر غل
میکشم تان سوی سروستان و گل

«Sizi zincir ve lâle ile servilik ve gülistan'a çektiğim için güldüm.»

12229

ای عجب کز آتش بی زینهار
بسته می آریم تان تا سبززار

«Şaşılacak şey ki sizi, eman vermeyecek Cehennem âteşinden yeşillığe — yâni; Cennet'e — bağlı olarak getiriyorum.»

(90) Sûrei Feth : 24.

12230

از سوی دوزخ برنجیر کران
میکشم تان تابشت جاودان

«Sizi ağır zincirle Cehennem'den ebedi Cennet'e kadar çekiyorum.»

12231

سر مقلدرا درین ره نیک و بد
همچنان بسته بحضرت میکشد

«Bu yolda iyi veya kötü her mukallid, böyle bağlı olarak Hakk'ın huzuruna çekilir.»

12232

جمله در زنجیر بیم و ابتلا
میروند این ره بغیر اولیا

«Muhakkikin-i Evliyâdan gayri olan mukallitler, bu yolda korku ve ibtilâ zinciriyle giderler.»

12233

می کشند این رامرا پیکاروار
جز کسانی واقف از اسرارکار

«Maneviyâtın esrârına vâkıf olan Hak erlerinden mâdâsını, bu din yolunda âdetâ zorla çekip götürürler.»

12234

جهتکن تا نور تو رخشان شود
تا سلوک خدمت آسان شود

«Ey mukallit! Çalış ki senin de nûrun parlasın ve hizmete sülûkün kolaylaşsın.»

Cenâb-ı Hak :

Yânî: «Sana ölüm gelinceye kadar da Rabbine ibâdet et⁹¹» buyurmuştur.

Müfessirler yakîni ölümle tefsir etmişlerdir. Ba'zıları da : sana yakîn hâsıl oluncaya, yânî; hiç şek ve şübhe kalmayınca kadar ibâdet et, diye manâ vermişlerdir. Bu, yakîn hâsıl olduktan sonra ibâdete lüzum kalmaz demek değildir. Böyle anlayanlar ve böyle anlatmaya kalkanlar halt ederler. Ehl-i yakînin ekmeli ve efdali bulunan Resûlullah (S.A.V.) Efendimiz, rahatsızlığının son günlerinde bile cemâate çıkmış, ayakta duracak hâli olmadığı halde, namazını oturduğu yerde kılmış, vefâtına kadar tâât ve ibâdâtta hâli kalmamıştır. Muhakkikler bu âyetin tefsirinde diyorlar ki : İbâdet, külfetle ve usretle, yânî; güç ile yapılan harekettir. Bunun ifâsıyla yakîn hasıl olduktan sonra o güçlük zâil olur, onun yerine zevk ve şevk gelir. İşte ibâdetin bu derecesine übûdet derler. Binâenaleyh âyet-i kerîmenin mânâsı : Sana yakîn gelip de ibâdetin ubûdete dönünceye kadar Rabbine ibâdet et, demektir. Hz. Mevlânâ bir misal îrâd ediyor :

12235

کودکان را می‌بری مکتب بزور
زانکه هستند از فوائد چشم کور

«Çocukları ibtidâ mektebe zorla götürürsün. Çünkü tahsîlin faydalarına karşı gözleri kapalıdır.»

12236

چون شود واقف بمکتب می‌دود
جانش از رفتن شکفته می‌شود

«İlmin faydasına vâkıf olunca mektebe koşar, rûhu oraya gitmekten gül gibi açılır.»

(91) Sûrei Hier : 99.

12237

می‌رود کودک بمکتب هیچ هیچ
چون ندید از مزدکار خویش هیچ

«Çocuk gördüğü işin — yânî; okuma yazmasının — evvelâ hiç bir fâidesini görmediği için mektebe istemeye istemeye gider.»

12238

چون کند در کیسه دانکی دست مزد
انگهی بی‌خواب گردد شب چو دزد

«Fakat kesesine birkaç para gündelik kondur mu, çocuk, tahsil şevkiyle geceleri de hırsız gibi uyumaz.»

12239

جهد کن تا مزد طاعت در رسد
بر مطیعان آن گهت آید حسد

«Ey ibâdet yoluna kerhen giden mukallit! Çalış ki tâatının mükâfatı erişsin, ondan sonra itâat ve inkıyat sahiplerine karşı sende gıpta hâsıl olsun.»

Ehl-i tahkika göre tâatın iki türlü mükâfatı vardır ki biri Dûnyevî, obiri Uhrevîdir. Dûnyevî olana (sevâb-ı âcîl), Uhrevî olana (sevâb-ı âcîl) denilir. Sevâb-ı âcîl : Tâat ve ibâdâtta zevk ve lezzet bulmak, evvelce duyulan ağırlık ve zorluğun zâil olmasıdır. Bir kimse bu sevâb-ı âcile nâil olursa onun ibâdeti übûdete tahvil eder. Übûdet sahibi olan kimse de bu mertebeye kendisinden ileri bulunanlara gıpta eyler. Sevâb-ı âcîl ise Âhi-retteki mânevî mükâfattır.

12240

انتیا کره‌ا مقلد گشته‌را
انتیا طوعاً صفا بسرشته‌را

«(İstemeyerek gelin) emri mukallit olan içindir. (İsteyerek gelin) emri ise kalbi her türlü gıllügîyşten hâli bulunanlar içindir.»

این محب حق ز بهر علای
وان دگر را بی غرض خود خلتی

«Bu, Hak'kı bir maksat uğrunda sevmektedir. Obirinde ise garazsız, ivazsız bir muhabbet vardır.»

این محب دایه لیک از بهر شیر
وان دگر دل داده بهر این ستیر

«Bu, süt nineyi sever, lâkin sütü için. Obiri ise o mestûreye gönül vermiştir, ondan başka emeli yoktur.»

ظفل را از حسن او آگاہی
غیر شیر اورا از ودلخواہی

«Süt emen çocuk, süt ninenin güzelliğine vâkıf değildir. Onda gön-
lünün arzû ettiği şey yalnız süttür.»

وان دگر خود عاشق دایه بود
بی غرض در عشق یک رایہ بود

«Obiri ise zaten süt nineye âşıktır. Aşkında mıradı, maksadı ancak ona ulaşmaktır.»

بس محب حق بامید و بترس
دفتر تقلید می خواند بدرس

«O halde havf ve recâ, yâni; korku ve ümit ile Allah'ı seven taklid
defterinden ders okuyor demektir.»

وان محب حق ز بهر حق کجاست
کوز اغراض و ز علای جداست

«Allah'ı, Allah için seven ise garazlardan, illetlerden kopmuştur.»

Yâni; Allah'ı ancak Allah için sever. Mamâfih :

گر چنین و گر چنان چون طالبست
جذب حق اورا سوی حق جاذبست

«Böyle de olsa, öyle de olsa, madem ki bir kimse Hakka tâliptir,
Hakkın câzibesi de onu Hak tarafına çeker.»

Şu beyânâtın hülâsası : Cenâb-ı Hakkı sevenler iki türlü sever. Birin-
cisi : Garazsız ve ivazsız doğrudan doğruya Zât-ı İlâhiyi sever ve :

Sorsan bana îzâh edemem ben neni sevdim,
Bir anladığım var ise ancak seni sevdim.

der. Zât'a olan bu muhabbet, muhabbet nevîlerinin en yüksek dere-
cesidir. İkincisi : Cenâb-ı Hakkı bir lütuf ve kereminden, meselâ rız-
kını verdiğinden, kendisini yüksek bir mevkiye getirdiğinden sever ki bu
muhabbet zâta değil, sıfatadır. Bunda bir garaz ve ivaz mevcut olduğun-
dan birinci derecenin dînundadır. Mamâfih muhabbetinde sıdk ve hulûs
bulunduğu takdirde ikisi de sâlikin terakkisine sebeptir.

Hz. Mevlânâ, bu iki nevî muhabbeti ta'rîf için diyor ki :

گر محب حق بود لغیره
کی ینال دائما من خیره

«Eğer muhibbin muhabbeti, Allah'ın hayır ve keremine nâil olmak
gibi zâtın gayrı bir sebeple ise...»

یا محب حق بود لمینه
لا سواه خائفًا من بدینه

«Yâhut muhibbin muhabbeti, başka bir şey için değil, Allah'ın firâ-
kından korkarak doğrudan doğruya Zât-ı Bârî'ye ise...»

هر دورا زان جستجوها زان سریت
این گریختاری دل زان دلبریت

«Bu muhabbetlerin ikisi de Cezbeyi İlâhiyye iledir. Bu gönül tutkunluğu, o Ma'sûk-u Ezeli tarafındandır.»

MAŞUK'UN, ÂŞIK'I, ONUN BİLMEDİĞİ, ÜMİT ETMEDİĞİ VE HATIRINA GELMEDİĞİ SÜRETTE KENDİSİNE ÇEKİŞİ... BU ÇEKİŞİN ÂŞIKTA ZUHUR EDEN ESERİ, TALEP VE İŞTİYAKIN DEVAMIYLA BERABER KORKU İLE KARIŞIK BİR ÜMİTSİZLİKTİR»

آمدیم اینجا که در صدر جهان
گر نبودى جذب آن عاشق نهان

«Şimdi şuraya geldik: Sadr-ı Cihanda o âşık için gizli bir câzibe vardı. Eğer olmasaydı...»

ناشکيبا کی بدی او از فراق
کی دوان باز آمدی سوی وثاق

«Eğer olmasaydı âşık, Sadr-ı Cihânın ayrılığına sabır edemeyerek koşu koşu nasıl avdet ederdi.»

میل معشوقان نهانست و ستیر
میل عاشق بادو صد طبل و نفیر

«Ma'sûkların âşıklara olan meyli gizli ve örtülüdür. Âşıkların meyli ise ikiyüz davul ve zurna ile ilân edilmiş gibi meşhurdur.»

يك حكایت هست ایجا ز اعتبار
ليك عاجز شد بخاری ز انتظار

«Burada makâma münâsîp ve ibret alınacak bir hikâye vardı. Lâkin Buhârâlı âşık, beklemekten âciz kaldığı için.»

ترك آن كرديم كو در جست وجوست
تا كه پیش از مرك پند روی دوست

«O hikâyeyi terk ettik. Zîrâ o âşık, ölmeden evvel dostun yüzünü görmek için çâre arayıp durmaktadır.»

تا رهد از مرك تا باید نجات
زانکه دید دوستت آب حیات

«O âşık ölümden kurtulup necât bulmayı aramaktadır. Çünkü dostu görmek âb-ı hayat içmektir.»

هرکه دید او نباشد دفع مرك
دوست نبود نه که میوستش نه مرك

«Görülmesi, ölümü gidermiyen sevgili, sevgili değildir. Onun ne meyvesi, ne de yaprağı vardır.»

Yâni; hiç bir faydası yoktur.

کار آن کارست ای مشتاق مست
کاندران کار ار رسد مرکت خوشست

«Ey müştâk ve mest olan sâlik; iş, o iştir ki sen o isteyken ölüm bile gelip çatsa sana hoş gelsin.»

Buradaki «ış» ten maksat : Tâât ve ibâdât, aşk ve muhabbet ve câ-nânın müşahedesidir ki, bunlar esnasında ölümün vürûdu sâlik için hoş-tur.

12259

شد نشان صدق ایمان ای جوان
آنکه خوش آید ترا مرگ اندران

«Ey genç; iman doğruluğunun nişânesi, o sırada ölsem bile, sana ölümün hoş gelmesidir.»

12260

گر نشد ایمان تو ای جان چنین
نیست کامل روحجو اکال دین

«Ey cân, senin îmânın böyle olmazsa o îmânı kâmil değildir. Git di-nini ikmâle çalış.»

12261

هرکه اندر کار تو شد مرگ دوست
بردل تو بی کراحت دوست اوست

«Her ne ki onu işlerken ölüm sana kerâhatsız ve nefretsiz dost gö-rünürse işte o amel, sana dosttur.»

12262

چون کراحت رفت آن خود مرگ نیست
صورت مرگست و نقلی کرد نیست

«Sepden ölümün kerâhatı zâil olunca artık o, ölüm değildir, ölüm sûretinde bir intikaldır.»

Nitekim Hadis-i Şerifte : «Kâmil mü'minler ölmezler, lâkin dâr'i dün-yâdan dâr'ı ukbâya göç ederler.» buyurulmuştur.

12263

چون کراحت رفت مرگد نفع شد
پس درست آید که مرگد دفع شد

«Ölümdeki kötülük gitti mi ölümde fayda var demektir. Gayri dos-doğru anlaşıldı ki ölüm geçti gitti!..»

12264

دوست حقست و کسی کس گفت او
که تویی آن من و من آن تو

«Sevgili dediğin sâdece Haktır; bir de Hakkın (sen benimsin, ben senin) dediği...»

Yâni : «Bir kimse Allah'ın olursa, Allah da onun olur» hadîsine işâ-rettir.

12265

گوش دارا کنون که عاشق می رسد
بسته عشق اورا بحبل من مسد

«Şimdi kulak ver de dinle : aşkın sağlam iple bağlayıp çektiği âşık geldi.»

«O BUHARALI ÂŞIKIN SADR-I CİHAN HİZMETİNE GELMESİ»

12266

چون بدید او چهره صدر جهان
گویا پریش از تن مرغ جان

«Sadr-ı Cihânın yüzünü görünce sanki can kuşu bedenden uçtu» da,

همچو چوب خشك افتاده تنش
سرد شد از فرق سرتا ناخنش

«Kalbi, kurumuş bir dal gibi düştü. Tepeden tırnağa kadar vücudu soğudu.»

هرچه کردند از بخور و از گلاب
نی بجنبید و نه آمد در خطاب

«Buhur ve gül suyundan ne yaptılarsa te'sîr etmedi, ne kıvıldadı, ne de lâkırdı anlayacak bir hâle geldi.»

شاه چون دید آن مزعفر روی او
پس فرود آمد ز مرکب سوی او

«Sadr-ı Cihân, sararmış yüzünü görünce atından inip onun yanına gitti.»

گفت عاشق دوست می جوید بتفت
چونکه معشوق آمد آن عاشق برفت

«Dedi ki : Âşık harâretle ma'sûku arar. Ma'sûk gelince de o âşık kendinden geçer...»

Bâyezîd-i Bestâmiye sormuşlar : Âşıkın varlığı bakıyyesi dururken Ma'sûk-u Hakikiyye visâli mümkün midir? Hz. Bâyezîd : «Hükümdarlar; bir köye, bir şehre girince orasını ifsat ve ahâlinin ileri gelenlerini tezlil ederler» âyetiyle cevap vermiş, «İlâhî tecelli âşıkların kalbi köyüne dâhil olunca oraları ifnâ eder» demek istemiştir.

عاشق حق و حق آنست کو
چون بیاید نبود از تو تارمو

«Ey sâlik; sen Hak âşıkısın. Hak odur ki, O gelince sende bir kıl teli kadar varlık kalmaz.»

صد چو تو فانیت پیش آن نظر
عاشق برنی خود خواجه مگر

«Senin gibi yüzlercesi o tecelli ve nazarın karşısında fânîdir. Efendi meğerse sen kendini yok etmeye âşıkımışın.»

سایه و عاشق بر آفتاب
شمس آید سایه لا گردد شتاب

«Sen gölge gibisin ve Güneşe âşıkısın. Güneş gelince gölge yok olur.»

«HZ. SÜLEYMAN'IN HUZÛRUNDA SİVRİSİNEĞİN RÛZGÂRDAN ŞİKÂYET ETMESİ VE ADALET İSTEMESİ»

پشه آمد از حدیقه ورگیا
وز سلیمان گشت پشه داد خوا

«Bahçe ve çayırdan bir sivrisinek geldi, Süleyman Peygamber Aley-hisselâmdan adâlet istedi.»

12275

ای سلیمان معدلت می گزری
بر شیاطین و آدمی زاد و پری

«Dedi ki: Ey Süleyman; şeytanlara, insanlara ve cınlara adalet neş-rediyorsun.»

12276

مرغ و ماهی در پناه عدل تست
کیست آن گم گشته کس فضلت بخست

«Kuş ve balığa varıncaya kadar senin adâletine sığınmıştır. Fazl ve kereminin arayıp sormadığı zıyâa uğramış kimdir?»

Yânî; böyle bir kimse var mıdır?

12277

داد ده مارا که بس زاریم ما
بی نصیب از باغ و گلزاریم ما

«Bize karşı adâlet göster ki biz çok zayıfız, bağdan ve gülzârdan bînasîbiz.»

12278

مشکلات مرضعی از تو حل
پشه باشد درضعیفی خود مثل

«Her zayıfın müşkili senden hal edilir. Sivrisinek ise zaaf ve aczda misal hâlinededir.»

12279

شهره مادر ضعف و اشکسته پری
شهره تو در لطف و مسکین بروری

«Biz zayıflıkta ve kırık kanatlı olmakta meşhûruz, sen ise lutufta ve acizlere yardımcı olmakla meşhursun.»

1192

12280

ای تو در اطاق قدرت منتهی
منتهی مادر کمی و بیرهی

«Sen kudret derecelerinin en yükseğindesin. Biz ise acizliğin ve zavallılığın en sonundayız.»

12281

داد ده مارا ازین غم کن جدا
دست گیر ای دست تو دست خدا

«Ey eli, Allah'ın (yed-i kudreti) mesâbesinde olan Peygamber, adâletinle elimizden tut ve bizi bu gamdan halâs et.»

12282

بس سلیمان گفت ای انصاف جو
داد و انصاف از که می خواهی بگو

«Hz. Süleyman sordu: Ey insaf arayan; adâlet ve insâfı kime karşı istiyorsun? söyle!»

12283

کیست آن ظالم که از باد بروت
ظلم کرد دست و خراشیده ست روت

«Kibir ve azametinden sana zulmeden ve senin yüzünü tırmalayan kimdir?»

12284

ای عجب در عهد ما ظالم کجاست
کو نه اندر حبس و در زنجیر ماست

«Acabâ bizim devr-i adlimizde hapse atılmamış ve zincire vurulmamış zâlim var mıdır?»

1193

چونکه ما زادیم ظلم آن روز مرد
بس بهمد ما که ظلمی پیش برد

«Bizim doğduğumuz gün zulüm ölmüştü. Zamanımızda zulümü ileri götüren kimdir?»

چون برآمد نور ظلمت نیست شد
ظلم را ظلمت بود اصل عضد

«Nûr gelince zulmet yok olur. Zulmün aslı ve arkası zulmettir.»

Hadîs-i Şerifte: «Zulümden sakının ki zulüm kıyâmette zulümât şeklinde görünecektir» buyurulmuştur. Âhirette karanlıkta kalmak isteyenler, dünyâda zulüm etmekten sakınmalıdırlar.

نك شياطين كسب خدمت میکنند
دیگران بسته باصفا دند و بند

«İşte şeytanlar hizmet etmekte, diğerleri ise bukağılar ve zencirlere bağlı bulunmaktadır.»

Sâd sûresindeki:

فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِهِ رُخَاءً حَيْثُ أَصَابَ ۝ وَالشَّيَاطِينَ
كُلَّ بَنَاءٍ وَغَوَاصٍ ۝ وَآخِرِينَ مُقَرَّنِينَ فِي الْأَصْفَادِ ۝

Yâni: «Bunun üzerine biz de O'na rüzgârı müsahhar ettik ki bu, onun emriyle, onun dilediği yere yumuşacık akar giderdi. Şeytanları, (onlardan) her binâ ustasını, her dalgıcı, (yine onlardan) bukağılarla bağlanmış olan diğerlerini de (emrine râm ettik)⁹²» âyetlerine işârettir.

(92) Sûrei Sad: 36-38.

وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمَانَ ۖ وَأَلْقَيْنَا عَلَى كُرْسِيِّهِ جَسَداً ثُمَّ أَنَابَ ۝

Yâni: «Andolsun biz, Süleyman'ı imtihan da ettik: tahtının üstüne bir cesed bırakıverdük. (Nice günlerden) sonra o, yine (eski haline) döndü⁹³» âyeti de Süleyman Aleyhisselâm'la ilgilidir.

Sûrei Bakara'da işâret olunduğu üzere anlaşılıyor ki Süleyman Aleyhisselâm'ın Beyti'l-Makdisi yaptırdığı sırada celbettigi san'atkârlar içinde san'at hilesine vâkıf birtakım şeytanların kurdukları bir ihtilâl yüzünden bir müddet nüfûzunu zâyi' etmiş, yâhut tahtından ayrılmış, bu sûretle tahtında ya kendisi kuvvetsiz bir ceset halinde hükümsüz kalmış, yâhut tahtı da işgal olunup ona kırk gün kadar heykel gibi bir şey oturtulmuştu. Mason tarihlerinde mason cemiyetlerinin Süleyman Aleyhisselâm aleyhine olan bu ihtilâl hareketlerini esas ittihaz ettikleri ve reisinin hatırasına hürmet eyledikleri söylenir.

Şeytan kelimesinin, mecaz olarak, şeytan gibi hilekâr san'atkâr mâ'nâsına olduğu takdirde onların Hz. Süleyman'a karşı ihtilâl çıkarmış ve kendisini bir müddet tahtından ayırmış olan masonlar olduğu anlaşılıyor.

اصل ظلم ظالمان از دیو بود
دیو در بندست استم چون نمود

«Zâlimlerin asıl zulmü şeytandandır ki onları iğvâ ederek zulüm icrâına kışkırtır. Şeytan, zulüm müşevvikliği edince bağlanır ve hapse konulur.»

ملك زان دادست مارا کن فکان
تا نالده خلق سوی آسمان

«Allah, bize devlet ve hükûmeti, halk göklere el açıp ağlamasın diye verdi.»

(93) Sûrei Sad: 34.

تا بالا بر نیاید دودها
تا نگرده مضطرب چرخ و سها

«Kezâ bize mülk ve hükûmet verilmesi, halkın âh'ı dumanı semâya yükselip de felek ve suhâ yıldızının muzdarip olmaması içindir.»

تا لرزد عرش از نالهٔ یتیم
تا نگرده از ستم جای سقیم

«Kezâ, öksüz iniltisinden Arş'ın titrememesi ve bir kimsenin zulüm hastası olmaması içindir.»

زان نهادیم از ممالک مذهبی
تا نیاید بر فلکها یاری

«Onun için gök yüzüne tazallüm sesleri yükselmesin diye bir usûl ve âdet vaz eyledik.»

منگر ای مظلوم سوی آسمان
کآسمانی شاه داری در زمان

«Ey zulüm gören kimse, mütezallimâne semâya bakma. Bu zamanda semâvî bir hükümdârın var, dedi.»

گفت بیه داد من از دست باد
کو دو دست ظم برما برکشاد

«Sivrisinek dedi ki: benim şikâyet edişim ve adâlet isteyişim rüz-gârdandır ki o, iki elini de zulüm ile bize karşı açmıştır.»

ما ز نللم او بشکی اندریم
بالب بسته از و خون میخوریم

«Biz onun zulmünden meşakkat içindeyiz, ağzımız kapalı olarak — yâni; şikâyet etmeksizin — onun elinden kan içiyoruz, yâni; yüreği-mizden kan gidiyor —.»

«TEZALLÜM EDEN SİVRİSİNEĞE HASMININ DA DİVANA
GETİRİLMESİ HAKKINDA SÜLEYMAN ALEYHİSSELÂM'IN
EMRETMESİ»

بسی سلیان گفت ای زیبادوی
امر حق باید که از جان بشنوی

«Süleyman dedi ki: Ey güzel sesli mahlûk! Allah'ın emrini candan, gönülden dinlemek gerektir.»

حق بمن گفتست هان ای دادور
مشنو از خصمی تو بی خصمی دگر

«Allah bana; Ey hâkim-i âdil; diğer hasım mevcut olmayınca sen bir hasmı dinleme, diye emretmiştir.»

تا نیاید مردو خصم اندر حضور
حق نیاید پیش حاکم در ظهور

«İki hasım, — yâni; davacı ve davalı — hâkimin huzûruna gelmeyince hak ve hakikat zuhûr etmez.»

خضم تنها گر برآرد صد نفیر
هان و هان بی خضم قول او مگیر

«Dâvâcı yalnız başına yüzlerce feryât etse de, hasmı olmadan, sakın onun sözünü dinleme.»

12300

من نیارم رو ز فرمان تافتن
خضم خود را رو بیاور سوی من

«Ben Allah'ın emrinden yüz çeviremem. Sen git hasmını benim karşıma getir.»

12301

گفت قول تست برهان درست
خضم من بادست و او در حکم تست

«Sivrisinek de dedi ki : Senin sözün doğru bir bürhandır. Benim hasmım rüzgârdır ki senin hükmündedir.»

12302

بانگ زد آن شه که ای باد صبا
پشه افغان کرد از ظلمت بیا

«O pâdişâh, yânî; Süleyman Aleyhisselâm seslendi ki : Ey sabâ rüzgârı! Sivrisinek senin zulmünden şikâyet ediyor, gel!»

12303

هین مقابل شو تو باخضم و بگو
باسخ خضم و بکن دفع عدو

«Hasmınla karşılaş ve ona cevap ver de düşmanının da'vâsını red et.»

12304

باد چون بشدید آمد تیز تیز
پشه بگرفت آن زمان راه گریز

«Rüzgâr Süleyman (A.S.) ın emrini işitince sür'atle geldi. Sivrisinek de hemen kaçmaya davrandı.»

12305

پس سلیمان گفت ای پشه کجا
باش تا بر همدو رانم من قضا

«Süleyman dedi ki : Hey sivrisinek! Nereye gidiyorsun? Dur da ikiniz hakkında hüküm vereyim.»

12306

گفت ای شه مرگ من از بود اوست
خود سیاه این روز من از دود اوست

«Sivrisinek cevap verdi ki : Padişâhım; onun varlığı benim ölümümüdür. Bu günümün karanlık olması onun dumanındandır.»

12307

او چو آمد من کجا یابم قرار
کو برآرد از نهاد من دمار

«O gelince ben nasıl durabilirim. O, benim tabiatımdan intikam alır — yânî; beni öldürür —.»

Hız. Mevlânâ bundan sonra kıssadan alınacak hisseyi beyân için diyor ki :

12308

همچنین جو یای درگاه خدا
چون خدا آید شود جوینده لا

«Allah'ın dergâhını ve kurbiyyetini talep eden de böyledir. Allah tecelli eyleyince talep yok olur.»

گرچه آن وصلت بقا اندر بقاست
لیک ز اول آن بقا اندر قناست

«O vuslat; bekâ içinde bekâ ise de, önce yokluk sûretinde tecelli eder.»

سایه‌هایی که بود جوای نور
نیست گردد چون کند نورش ظهور

«Nûr arayan gölgeler, nûr zuhûr edince yok olur.»

Yâni; ziyâ zuhur edince gölge meydanda kalmaz.

عقل کی ماند چو باشد سرده‌او
کل شیء هالک الا وجهه

«Âşık başını verince akıl kalır mı gayri? Herşey helâk bulur, yalnız O'nun hakikati kalır.»

Sûrei Kasas'taki şu âyetlere işaretler:

وَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ

Yâni: «Allah ile birlikte diğer bir Tanrı daha (edinip) tapma (ona).
Ondan başka hiçbir Tanrı yok⁹⁴.»

كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٩٥﴾

Yâni: «O'nun zâtinden başka herşey helâk olucudur. Hüküm O'nundur ve siz ancak O'na döndürül (üp götürül) eceksiniz⁹⁵.»

(94) Sûrei Kasas: 88.

(95) Sûrei Kasas: 88.

هالک آید پیش وجهش هست و نیست
هستی اندر نیستی خود طرفه ایست

«Hakkın zâtı huzûrunda var da yok olur, yok da... Yoklukta varlık... Bu pek acaip birşey!»

Vucûd-u İlâhiye nisbetle eşyâda hakiki varlık yoktur. Çünkü Zât-ı Bâri ezelen ve ebeden vardır; eşyânın vücûdu ise vücûd-u Hak ile kâimdir. Binâenaleyh yok demektir. Yokluk içinde iken mahlûkâtın mevcut gibi görünmesi şâyânı taaccübtür.

اندین محضر خرها شد ز دست
چون قلم اینجا رسیده شد شکست

«Bu bahiste akıllar elden gider, kalem de buraya gelince kırılır.»

«AKIL VE ŞUURA AVDET ETSİN DİYE MÂŞÛKUN ÂŞIK-I BÎHÛŞ'U OKŞAMASI»

می‌کشید از بی‌شی‌اش در بیان
اندک اندک از کرم صدر جهان

«Sadr-ı Cihân; bîhûş âşıkını lutf ve keremiyle yavaş yavaş bîhûşluk-tan nutuk ve beyan hâline getirdi.»

بانگ زد در گوش اوشه‌کای گدا
زر نثار آور دمت دامن کشا

«Şah, — yâni; Sadr-ı Cihân — onun kulağına seslendi ki: Ey fakîr; sana altın getirdim, eteğini aç!»

جان تو کادر فراقم می طپید
چونکه زنهارش رسیدم چون رمید

«Senin rûhun benden ayrı iken ızdırap içinde idi. Onu teskîn için geldiğim halde nasıl oldu da ürkütü?»

ای بدیده در فراقم گرم و سرد
باخود آ از بخودی و باز گرد

«Ey firâkımda kerem ve serd görmüş — yâni; mihnet ve meşakkat çekmiş olan — bîhûşluktan ayıl ve kendine gel!»

مرغ خانه اشتیرا بی خرد
رسم مهمانش بخانه می برد

«Akılsız bir tavuk, bir deveyi müsâfirlik tarîkıyla kümese götürdü.»

چون بخانه مرغ اشتیرا نهاد
خانه ویران گشت و سقف ادرفتاد

«Deve tavuğun kümesine ayak basınca kümes harâb oldu, çatısı yıkıldı.»

خانه مرغست عقل و هوش ما
هوش صالح طالب ناقة خدا

«Tavuk kümesi, bizim akıl ve şuurumuzdur. Sâlih olan akıl ise Allah'ın aşkı ve kurbiyyeti devesine tâliptir.»

ناقه چون سر کرد در آب و گاش
نی گل آنجا ماند و نی جان و دلش

«Deve o tavuk kümesinin suyuna ve çamuruna başını sokunca orada ne çamur, ne de tavuğun rûhu ve kalbi kalır.»

Yâni; tavuk gibi zayıf olan insan, Allah'ın aşkını ve tecellisini davet eder. O tecelli vâkî olunca da tavuğun ne kümesi, ne kendisi yâni; ne cesedi, ne rûhu dayanabilir.

کرد فضل عشق انسان را فضول
زین فزون جویی ظلومت و جهول

«Aşkın fazîleti, insanı faziletleştirir. Fakat insan, bu haddinden fazla talepkârlığı dolayısıyla zalüm ve cehûldür.»

Sûrei Ahzâb'daki şu âyete işârettir :

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ
إِنَّهٗ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ﴿٩٦﴾

Yâni : «Biz emâneti göklere, yere ve dağlara arz (ve teklif) ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, bundan endişeye düştüler. İnsan (a gelince : O, tuttu) bunu sırtına yükledi. Çünkü o, çok zulümkâr, çok câhildir⁹⁶.»

Buradaki emânet türlü türlü tefsir edilmiştir, tâat ve ibâdet, ahkâmı şeriata itâat, mükellefiyyet ve emânet, fuzûlî sözlerden kaçınma ve gusl'ü cenâbettir denilmiştir. Bütün kâinât, sevap ve ikâb şartıyla teklif edilmiş bu emânetin kabûlünden çekindiği halde nefsinde karşı zâlim ve emânetin kabûlünün neticesine câhil olan insan, o acz ve zaafıyla berâber teklifi kabûl etti.

Hiz. Mevlânâ, insandaki bu zulüm ve cehli tefsire şürû' edip diyor ki :

(96) Sûrei Ahzâb : 72.

جاهلست و اندرین مشکل شکار
میکشد خرگوش شیری درکنار

«İnsan cahildir, hususiyle bu müşkil avda, o zayıf insanın Emânet-i Kibriyâyı yüklenmesi bir tavşanın bir arslanı kucaklaması gibidir.»

کی کنار اندر کشیدی شیرا
گر بدانتی و دیدی شیرا

«O tavşan eğer arslanı görmüş ve bilmiş olsaydı nasıl kucaklardı?»

ظالمست او برخود و برجان خود
ظلم بین کز عدلها کوی برد

«İnsan, kendine ve kendi canına karşı zâlimdir. Fakat ettiği öyle bir zulümdür ki adâletleri geçmiştir.»

فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ

وَمِنْهُمْ مُّقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ

Yâni : «İşte onlardan kimi nefsine zulmedendir, onların bazıları mu'tedildir, onlardan bir kısmı da Allah'ın izniyle hayrât (ve hasenât yarış-ların) da öncü ol (up kazan) andır⁹⁷» âyet-i kerimesi için bazı muhak-kıklar : âyet-i celîlede (zâlimun linefsihi) nin evvelce zikredilmesi, Aşkı İlâhî ile nefsine zulmedenler olmak ihtimâli vardır demişlerdir. Hülâsa :

(97) Sûrei Fatır : 32.

جهل او مرعاهارا اوستاد
ظلم او مرعدلهارا شد رشاد

«İnsanın bu cehîi ilimlere üstad ve bu zulmü adâletlere mürşit ol-muştur.»

Hikâyeye avdet ediliyor :

دست او بگرفته کین رفته دمنش
آنکهی آید که من دم بخشمش

«Sadr-ı Cihân baygın âşıkın elini tuttu da dedi ki : Bu nefes kesil-mişse ben nefh edecek olursam kendine gelir.»

چون بمن زنده شود این مرده تن
جان من باشد که رو آرد بمن

«Bu ölmüş kalp, benimle hayât bulunca bana teveccüh ettiği için be-nim rûhum olur.»

من کنم اورا ازين جان محشم
جان که من بخشم ببیند بخشم

«Ben onu bu can ile muhteşem ve mükerrerem kılarım. Benim bağış-ladığım can, ihsânımı ve bahşişimi görür.»

جان نامحرم نبیند روی دوست
جز همان جان کاصل او از کوی اوست

«Nâmahrem bir rûh, dostun yüzünü göremez. Dostun yüzünü ancak aslı onun civârında olan can görür.»

در دم قصاب وار این دوست را
تا هلد آن مغز لغزش پوست را

«Lâtif olan içi, derisinden ayrılışın diye bir dosta kasap gibi üflerim.»

گفت ای جان رمیده از بلا
وصل مارا در کشادیم الصلا

«Dedi ki: Ey belâlar yüziünden bedenini terkedip giden can, vuslat kapımızı açtık, gel gel...»

ای خودما بخودی و مستی است
ای ز هست ماهاره هستی است

«Ey varlığımız, yokluğuna, sarhoşluğuna sebep olan... Ey varlığı, varlığımızdan ibaret bulunan âşık!»

Mahlûkatın varlığı kendiliğinden değil, Allah'ın varlığı feyziyledir. Hz. Mevlânâ onu anlatmak istiyor.

باتوبی لب این زمان من نو بنو
رازهای کهنه گویم می شنو

«Ben şimdi sana, dilsiz, dudaksız yeniden yeniye eski sırları söylüyorum, dinle!»

زانکه آن لبها ازین دم می رمد
رب لب جوی نهان بر می دمد

«Çünkü cismânî dudaklar bu mânevî nefesten ürker. Onun sırrı gizli ve mânevî bir ırmak kenârında — yâni; rûh-i insânide — zâhir olur.»

کوش بی کوشی درین دم بر کشا
هر راز یفعل الله مایشاء

«Şimdi can kulağını aç da (Tanrı dilediğini yapar) sırrını duymaya hazırlan, dedi.»

چون صلاى وصل بشنیدن گرفت
اندک اندک مرده جنبیدن گرفت

«Vuslat salâsını duyunca, ölü gibi olan âşık, yavaş yavaş kımıldamaya başladı.»

نی کم از خاکست کز عشوه صبا
سبزه پوشد سر بر آرد از فنا

«Bir âşık topraktan aşağı değildir. Toprak bile sebâ rüzgârının cilvesi, — yâni; tohum saçmasıyla — yokluktan başını kaldırır ve yeşil çimenle örtünür.»

کم ز آب نطفه نبود کز خطاب
یوسفان زانید رخ چون آفتاب

«Kezâ âşık nutfe suyundan bayağı değildir. O su bile (kün) — yâni; (ol) — hitâbının feyziyle güneş yanaklı Yûsuf'lar doğurur.»

کم ز بادی نیست شد کز امرکن
در رحم طاوس و مرغ خوش سخن

«Kezâ âşık, hava'dan daha kabiliyetsiz değildir ki (kün) emrini alınca tâvus olur, güzel güzel söz söyleyen kuş olur.

Kuş cinsinin nutfesi hevâdan ibârettir diye bir söz vardır. Hz. Mevlânâ da o söze göre ifâde ediyor.

کم ز کوه سبک بود درولاد
ناقه کان ناقة ناقة زاد زاد

«Kezâ âşık, taştan müteşekkil dağdan daha istidâtsiz değildir. Zira o, Allah'ın emrini alınca bir deve doğurdu, o deveden de bir yavru doğdu.»

Şimdi (Medâyini Sâlih) denilen mevkide vaktıyla Semûd kavmi oturuyor ve putlara tapıyordu. Sâlih (A.S.) da bunları tevhîde dâvete me'mur oldu. Eğer peygamber isen şu kayanın içinden dişi bir deve çıkar ki, çıkar çıkmaz doğursun dediler. Sâlih Peygamber, işâret edince kaya ayrıldı. İçinden dişi bir deve çıktı ve çıkar çıkmaz doğurdu. Semûdiler bu mu'cizeyi gördükleri halde inanmadılar. Hatta devenin bacaklarının sinirlerini kesmek sûretiyle öldürdüler. Yavrusu kaçtı. Sonra da Allah'ın gazâbına uğradılar.

12342

زین همه بگذر نه آن مایه عدم
علی زاد و بزاید دمبدم

«Bu misallerin hepsinden geç; o, yokluk mayası, Emr-i İlâhî ile bir âlem doğurmadı mı, hâlâ da doğurmuyor mu?»

12343

برجهید و برطپید و شاد شاد
یک دو چرخ ز سجد اندر فتاد

«Baygın âşık hareket etti ve sevinç ile yerinden fırladı. Bir iki def'a dönerek secdeye kapandı.»

«BAYGIN ÂŞIK'IN KENDİNE GELMESİ VE MAŞÜK'U SENA ETMESİ,
MAŞÜK'UN ŞUKRETMESİ»

12344

گفت ای عنقای حق جانرا مطاف
شکر که باز آمدی زان کوه قاف

«Âşık, Sadr-ı Cihâna hitâben dedi ki: Ey Hakkın ankâsı ve rûhun tavafgâhı; şükür ve hamdolsun ki Kaf dağından geldik.»

Bu ve gelecek beytler âşık tarafından Sadr-ı Cihâna hitâben söylenilmiş ise de hakikatte ezeli ve ebedi maşûk olan Allah'adır.

12345

ای سرافیل قیامتگاه عشق
ای تو عشق عشق وای دلخواه عشق

«Ey aşk kıyâmetinin İsrâfil'i, ey aşkın ma'sûku ve aşkın gönül arzusu.»

Malûm ya, İsrâfil (A.S.) nefh-i sûra me'mur bir melektir. Sur'u bir borudur diye ta'rîf ediyorlar. Herhalde bildiğimiz borulardan olmaya-caktır. Onu birinci üfleyişinde bütün canlı mahlûkât ölecek, ikinci üfleyişinde yeniden dirilecektir. Âşık, ölü bir halde bayginken Sadr-ı Cihân'ın nefesiyle kendisine geldiği için ona: «Ey aşk kıyâmetinin İsrâfil'i» diye hitâbediyor.

12346

اولین خامت که خواهی دادم
گوش خواهم که نهی برروزم

«Bana vereceğin ilk hil'at olmak üzere, pencereme — yânî; ağzıma — kulağını dayamanı isterim.»

12347

گرچه می دانی بصفوت حال من
بند پرور گوش کن اقوال من

«Kalbim tertemizdir, bu yüzden halimi bilirsin... Ey kulları yetiştiren, ey kullarına lütuflarda bulunan sevgili, sözlerimi duy!»

12348

صد هزاران بار ای صدر فرید
ز آرزوی گوش تو هوشم پرید

«Ey misli olmıyan Sadr-ı Cihân; yüzbinlerce kerre, halimi senin dinlemen arzusıyla aklım uçuyordu.»

12349

آن سمیی تو و آنرا صفای تو
و آن تبسمهای جان افزای تو

«Nice zamandır sözlerimi dinlemen, derdimi duymanı, o cana canlar katan gülüşlerini,»

12350

آن نپوشیدن کم و بیش مرا
عشوۀ جان بد اندیش مرا

«Benim eksik, artık sözlerimi işitmeni, benim kötülükler düşünen canımın işvesini, düşünüp durdum, özleyip yattım.»

12351

قلبهای من که آن معلوم تست
بس پذیرفتی تو چون کان درست

«Benim sence malûm olan kalp akçelerimi sağlam para gibi kabul ettin.»

12352

هر کستانخی شوخ غرۀ
حلمها درپیش خلعت ذرۀ

«Münâsebetsiz ve mağrur bir terbiyesizin ettiği küstahlık için gösterdiğin hilim karşısında bütün hilimler bir zerre gibi kalır.»

12353

اولا بشنو که چون ماندم ز شست
اول و آخر ز پیش من بخت

«Evvelâ dinle : hizmetinden ayrıldığım andan itibaren benim için ne evvel kaldı, ne âhir... Ön de gözümden kalktı, son da!...»

12354

ثانیاً بشنو تو ای صدر و دود
که بس جستم ترا ثانی نبود

«Ey muhabbetli ve şefkatli Sadr-ı Cihân! Sâniyen şunu da işit ki : çok aradımsa da sana bir ikinci bulamadım, çünkü nazîrin yoktu.»

12355

ثالثاً تا از تو بیرون رفتم
کویا ثالث ثلاثه گفتم

«Üçüncü olarak malûmun olsun ki senden ayrılıp uzaklaşınca (Allah için biridir) demiş gibi oldum.»

12356

رابعاً چون سوخت مارا منزع
می ندانم خامسه از رابعه

«Dördüncüsü bizim varlık tarlası, hicran ateşiyle yanalıdan beri, hamseyi râbiadan fark edemez oldum.»

12357

هرجا یابی تو خون بر خاکها
بی بری باشد یقین از چشم ما

«Her nerede, topraklar üstünde kan görürsen, hiç şüphe etme ki, bizim gözümüzden akmıştır.»

گفت من رعدست و این بانگ و جنب
ز ابر خواهد تا ببارد بر زمین

«Sözlerim ve feryadü figanım adetâ gök gürültüsüdür; bu ses ve inilti yeryüzüne bulutlardan yağmur yağdırmasını — yâni; göz yaşımın dökülmesini — istiyor.»

من میان گفت و گریه می‌تم
یا بگریم، یا بگویم چون کنم

«Ben söylemekle ağlamak arasında dolanıyorum. Ya ağlıyorum, ya söylüyorum; ne yapayım?»

گر بگویم فوت می‌گردد بکا
ور بگریم چون کنم شکر و ثنا

«Eğer söyleyecek olsam ağlıyamam. Fakat, ağlayacak olsam, sana nasıl şükreder ve seni nasıl senâ edebilirim?»

می‌فند از دیده خون دل شها
بین چه افتادست از دیده مرا

«Şâhım; gözümden kalbimin kanı akıyor, bak ki gözümden neler dökülüyor?»

این بگفت و گریه در شد آن نحیف
که بدو بگریست هم دون و شریف

«O zayıf âşık, bunları söyledi ve ağlamaya başladı. Öyle ki onun ağlayışına aşağılık kişiler de, yüce kişiler de göz yaşı döktüler.»

از دلتش چندان برآمد های و هو
حلقه کرد اهل بخارا کرداو

«Kalbinden öyle bir feryâd yükseldi ki, Buhâra halkı onun etrâfında toplandı ve halka teşkil etti.»

خیره گویان خیره گریان خیره خند
مرد وزن خرد و کلان حیران شدند

«Hayran hayran söylüyor, hayran hayran ağlıyor, hayran hayran gülüyordu. Erkek, kadın, küçük, büyük onun haline hayran kalmıştı.»

شهرهم همرنست او شد اشک ریز
مرد وزن درهم شده چون رستخیز

«Şehir halkı da onun gibi ağlamaya başlamış, kıyâmet günü gibi erkek kadın biribirine karışmıştı.»

آسمان می‌گفت آن دم با زمین
گر قیامت را ندیدیستی بین

«Gökyüzü, yeryüzüne : eğer kıyâmeti görmedinse, işte gör! diyordu.»

عقل حیران که چه عشقت و چه حال
تا فراق او عجیتر یا وصال

«Akıl, bu nasıl aşk ve ne haldir. Acabâ onun firâkı mı daha ziyâde hayrete lâyıktır, yoksa visâli mi? diye hayran olmuştu.»

چرخ برخوانده قیامت نامهرا
تا مجره بردیده جامهرا

«Gök, o anda kıyâmetnâme-yi okumuş, saman oğrusu dedikleri keh-keşâna varıncaya kadar elbisesini yırtmıştı.»

بادو عالم عشق را بیگانگی
اندر و هفتاد و دو دیوانگی

«İki âlem de aşka yabancıdır. Aşkta yetmiş iki türlü divânelik vardır.»

سخت پنهانست و پیدا حیرتش
جان سلطانان جان حسرتش

«Aşk çok gizlidir amma hayreti âşikârdır. Ruh sultanlarının, canları bile ona hasrettir.»

غیرهفتاد و دو ملت کیشاو
تخت شاهان تخته بندی پیشاو

«Aşk'ın mezhebi, yetmiş iki milletten başkadır. Padişahların tahtı, onun indinde bir tahta parçasından ibarettir.»

مطرب عشق این زند وقت سماع
بندگی بند و خداوندی صداع

«Aşk sazendesı, terennüm esnâsında şunu çalar : bendelik bir kayıttır, efendilik de baş ağrısından ibarettir.»

Âşık ise bu iki kayıttan da kurtulmuştur.

پس چه باشد عشق دریای عدم
در شکسته عقل را آنجا قدم

«O halde aşk nedir? Yokluk deryasıdır ki orada aklın ayağı kırıktır.»

بندگی و سلطنت معلوم شد
زین دو پرده عاشقی مکتوم شد

«Bendelik ve sultanlık malûm oldu, âşıklık ise bu iki perde ardında gizli kaldı.»

کاشکی هستی زبانی داشتی
تا زهستان پرده ها برداشتی

«Keşke varlığın dili olsaydı da var olanların perdelerini kaldırsaydı.»
Yânî; mevcut görünenlerin hakikaten var olmadıklarını, ezeli ve ebedî varlığın ancak Allah'a mahsus olduğunu bildirseydi.

هرچه گویی ای دم هستی ازان
پرده دیگر بروستی بدان

«Ey varlık nefesi! O'nun hakkında ne söyleyen her sözünle bil ki, O'nun üzerine bir perde daha örtmüş olursun!..»

آفت ادراک آن حالست و قال
خون بخون شستن محالست و محال

«Vücut sırrını idrak etmenin âfeti hâl ve kaaldır. Nitekim kanı kanla yıkamak muhaldir.»

من چو باسودا بیانش محرم
روز و شب اندر قفس در می دم

«Ben, Hakkın âşıklarının esrârına mahrem olduğum için gece gündüz bu varlık kafesi içinde O'ndan bahsederim.»

12379

سخت مست و بخود و آشفته
دوش ای جان برچه پهلو خفته

«Ya Mevlânâ; çok mest, kendinden geçmiş ve müstağrak bir halde bulunuyorsun. Dün gece hangi tarafın üstüne yattın?»

12380

هان هان هشدار برناری دمی
اولا برچه طلب کن محرمی

«Aklını başına al! Derin hakikatlerden bahsetmek suretiyle ateşe üflüyorsun. Evvelâ sıçra ve kalk da bir mahrem ara!»

12381

چون ز راز و ناز او گوید زبان
یا جمیل الستر گوید آسمان

«Dil, aşk'ın sırrından ve nâzından bahsedecek olsa gökler: (Ey setr-i lâtif olan Allah, o müstağrak âşıkın sırrını nâmahremden setret) diye duâ ederler.»

12382

ستر چه در بشم و پنبه آذرست
تا همی پوشیش او پیدا ترست

«Aşkî gizlemek nedir? Yün ve pamuk içinde ateş saklamak gibidir ki saklandıkça ve pamuğu artırıldıkça alev daha ziyâde meydana çıkar.»

12383

چون بگوئیم تا سرش پنهان کنم
سر بر آرد چون علم اینک منم

«Aşkın sırrını gizlemek istedikçe o: işte ben buradayım, diyerek sancak gibi başını kaldırır ve kendini gösterir.»

12384

رغم انغم گیدم او همدو گوش
کای مدغم چوئش می پوشی بیوش

«Bana inat olarak o, iki kulağımdan tutar da: hey sersem, beni nasıl örter ve gizlersin, ört bakalım der!»

1216

12385

گویش رو کرچر بر جوشیده
همچو جان پیدای و پوشیده

«Ben de ona derim ki: her nekadâr coşmuş isen de, haydi git; sen can gibisin, hem âşikâr, hem de gizlisin.»

12386

گوید او محبوس خنبت این تم
چون می اندر بزم خنک می زلم

«Aşk der ki: Benim vücûdum ten küpünde mahpustur. Ben de âşıklar meclisinde şarap gibi terennüm ederim.»

12387

گویش زان پیش که گردی گرو
تا نیاید آفت مستی برو

«Ben de ona derim ki: bir yere rehin olmadan ve sana mestlik âfeti gelmeden evvel git.»

12388

گوید از جام لطیف آشام من
یار روزم تا نماز شام من

«Aşk der ki: ben lâtif içilen kadehle akşam namazına kadar gündüzün dostuyum.»

Burada kadehden maksat: Aşkın cismi, rûz: Müddet-i hayat, akşam namazı da: Ölümdür.

12389

چون بیاید شام دزد جان من
گویش واده که نامد شام من

«Akşam gelip de benim kadehimi çalınca ona kadehimi geri ver, henüz benim akşamım — yânî; ölümüm — gelmedi derim.»

F: 77

1217

زان عرب بنهاده نام می مدام
زانکه سیری نیست میخوررا مدام

«Arablar şaraba (Müdâm) adını koymuşlardır. Çünkü şarap müptelâsı için doymak yoktur.»

عشق جوشد باده تحقیق را
او بود ساقی نهان صدیق را

«Hakikat şarâbını aşk coşturur ve doğru sözlü, doğru özlü âşıka gizlice sakilik eden aşktır.»

چون بجویی تو بتوفیق حسن
یاد آب جان بود ابریق تن

«Allah'ın inâyetiyle aşka ulaşmayı dilersem şarap can suyudur, sürahi de beden...»

چون بیفزاید می توفیق را
قوت می بشکنند ابریق را

«Allah'ın Tevfiki, şarabını arttırınca, şarabın kuvveti sürâhiyi kırar.»

Yânî; cesedi ifnâ eder.

آب گردد ساقی وهم مست آب
چون مکو والله اعلم بالصواب

«O mertebede sâki de su kesilir, sarhoş da... Bu nasıl olur deme, doğruyu en iyi bilen Allah'tır.»

Yânî; vahdet-i mutlaka zuhûr eder ve sâlikin benliği ortadan kalkar. Bu hali de zevken duymuş olan arifler anlar.

پر تو ساقیست کاندیر شیر رفتم
شیر بر جوشید و رقصان گشت زلفت

«Şaraba vuran ışık, sâkinin ışığıdır. Şarap, bu ışıkla coşar, köpürür, oynar, kuvvetlenir.»

اندین معنی پیرس آن خیره را
که چنین کی دیده بودی شیر را

«Gayri sen o şaşkına sor: Sen şarabın bu halini ne vakit gördün?»

Malûm ya, üzümü sıkırlar, suyunu küpe doldurup bırakırlar. Biraz zaman geçince sıra kendi kendine kaynamaya başlar. Aşk şarabı da öyledir. O da gönülde cûş ve huruşa gelir.

بی تفکر پیش هر داننده هست
آنکه باشوریده شوراننده هست

«Her âlimin düşünmeksizin malûmudur ki, her kaynayanın bir kaynatamı vardır. Binaenaleyh sûrî şarabı küpün içinde, aşk şarabını da gönülde kaynatan Allah'dır.»

«UZUN BİR AYRILIĞA VE PEK ÇOK İMTİHANLARA
MARUZ KALAN BİR ÂŞIĞIN HİKÂYESİ»

یک جوانی بر زنی مجنون بدست
می ندادش روزگار وصل دست

«Bir genç, bir kadına çılgınca âşıktı, fakat bir türlü vuslat zamanını elde edemiyordu.»

بس شکنجه کرده عشقش بر زمین
خود چرا دارد ز اول عشق کین

«Kadının aşkı o gence çok eziyet ediyordu. Aşk ibtidâ âşıka neden kin bağlar?»

12400

عشق از اول چرا خونی بود
تا گریزد آنکه بیرونی بود

«Aşk evvelden niçin kanlı ve merhametsiz olur? Harici olan aşkın bırakıp savuşması için.»

12401

چون فرستادی رسولی پشزن
آن رسول از رشک گشتی راهزن

«O genç, kadına bir adam gönderecek olsa, giden adam, hasedinden âdetâ eşkiyâ olur, vuslat yolunu vururdu.»

12402

ور بسوی زن بندشتی کاتبش
نامہرا تصحیف خواندی ناتبش

«Sevgilisine bir mektup yazıp yollasa okuyan, kelimeleri yanlış okurdu.»

12403

ور صبارا پیک کردی در وفا
از غباری تیره گشتی آن صبا

«Eğer sabâ rüzgârını vefâsını arzetmek üzere gönderse, rüzgâr, toza dumana gark olur, kararırđı.»

12404

رقعه گر بر پر مرغی دوختی
پر مرغ از تف رقعه سوختی

«Eğer mektubunu bir kuşun kanadına bağlayıp göndermek istese, mektubun âteşnâk ibâresinden kuşun kanadı yanardı.»

12405

راههای چاره را غیرت بست
لشکر اندیشه را یت شکست

«Çâre yollarını Allah'ın gayretî kapamış ve düşünce ordusunun sancağını kırmıştı.»

1220

Saad bin Ubâde, yahut Saad bin Muaz harâmında bir yabancı olan onu öldüreceğini huzuru Peygamberide söylemesi üzerine Aleyhisselâti Efendimiz : «Saad hakikaten kıskançtır. Ben de kıskancım. Allah ise bizden ziyâde kıskançtır. Kıskançlığı dolayısıyla fuhşîyyâtın gizlisini de, aşikâresini de haram kılmıştır» buyurmuştur.

12406

بود اول مونس غم انتظار
آخرش بشکستگی هم ز انتظار

«İbtidâları, intizar — yânî; bekleme —, onun gamm-ı mûnisi olmuştu. Sonra intizardan da kırıklık — yânî; usanç — duydu.»

İntizâr, yânî; bekleme her türlüşüne kadar iz'âç edicidir. «Beklemek ateşden daha şiddetlidir.»

12407

گاه گفتی کین بلای بی دواست
گاه گفتی نی حیات جان ماست

«O genç âşık, ba'zan : bu, ilâcî bulunmayan bir belâdır; ba'zan da : hayır, rûhumuzun hayâtıdır derdi.»

12408

گاه هستی زو بر آوردی سری
گاه او از نیستی خوردی بری

«Kâh onda bir varlık görünür, visâle çâre aramaya kalkışırđı. Kâh yokluktan meyve yerdı — yânî; aczine ve kudretsizliğine hükmederek yokluk mertebesine ererdı —.»

12409

چونکہ بروی سردگشتی این نہاد
جوش کردی گرم چشمہ اتحاد

«Bu tabiat, — yânî; tedbir ve tasarrufa çalışma — ona soğuk görününce, birlik çeşmesi onun hakkında cûş ve hurûş'a geldi.»

1221

چونکه بانی برکی غربت بساخت
برک بی برکی بسوی او بتاخت

«Gurbet kudretsizliğiyle hemhâl olunca, kudretsizlik kudreti ona koştı.»

Kudretsizlik kudreti: Allah'ın havl ve kudretine karşı insanın kendi acz ve meskenetini anlamasıdır ki bir hidâyettir.

خوشه‌های فکرتش بی‌گاه شد
شب روان را رهنا چون ماه شد

«Onun fikir başakları samandan, kabuktan kurtuldu da, gece karanlığında gidenlere Ay gibi yol gösterici oldu.»

Yânî; irşâd mertebesini buldu.

ای بسا طوطی گویای حش
ای بسا شیرین روان و روتش

«Ey sâlik; sükût ederken lisâmı hâl ile söyleyen ne kadar dudı var-
dır. Rûhen tatlı, fakat ekşi suratlı ne kadar kimseler mevcuttur.»

İşte o genç de onlardan olmuştu. Sâlikleri, sözden ziyâde hâliyle ir-
şâd ediyordu. Böyle hem susmuş, hem söyler nasıl olabilir? diye bir sūâlî
mukaddere karşı Hz. Mevlânâ ölülerini misâl olarak irâd ediyor ve di-
yor ki :

رو بگورستان دمی خاموش نشین
آن خوشان سخنگورا بین

«Mezarlığa git de orada bir müddet sessizce otur. Oradaki susmuş
söyleyenleri gör.»

ایک اگر یکرنگت بینی خاکشان
نیست یکسان حالت چالا کشان

«Lâkin onların toprağını bir görsen de, onların halleri müsâvî de-
gildir.»

لم و شحم زندگان یکسان بود
آن یکی غمگین دگر شادان بود

«Dirilerin de etleri ve yağları birdir. Fakat onlardan ba'zıları gamlı,
ba'zıları şâd olurlar.»

تو چه دانی تا ننوشی قاشان
زانکه پنهانست بر تو حالشان

«Sen onların sözünü işitmeyince mâhiyyetlerini ne bilirsin? Çünkü
halleri sana gizlidir.»

بشنوی از قال های و هوی را
کی بینی حالت صد توی را

«Onların sözünden bir takım hây ve huy duyarsın; fakat yüz kat gizli
olan sırlarını nasıl görür ve anlarsın?»

نقش مایکسان بضدها متصف
خاک هم یکسان روانشان مختلف

«Bir olan sûretimizde bile birbirine zıd vasıflar var. Toprak da bir
ama ruhlar ayrı ayrı...»

همچنین یکسان بود آوازا
این یکی پردود وان پرنازا

«Bunlar gibi, sesler de, boğazdan çıkmak ve havayı dalgalandırmak

itibarıyla birdir. Öyle olmakla beraber, bazıları dumanlı — yâni; mutes-
sir — bazıları da nazlıdır.»

Hattâ hayvanlarda bile böyledir.

12420

بانگ اسبان بشنوی اندر مصاف

بانگ مرغان بشنوی اندر طواف

«Muhârebe meydanında atların kışnemelerini, koşuşup, uçarken kuş-
ların cıvıltılarını duyarsın.»

12421

آن یکی از حقد و دیگر ز ارتباط

آن یکی از رنج و دیگر از نشاط

«Birisi kızgınlığından kışner, öbürü arkadaşları ile birleşme yüzün-
den cıvıldar. Biri derdinden bağırır, obiri neş'esinden.»

12422

هرکه دور از حالت ایشان بود

پیشش آن آوازاها یکسان بود

«Fakat onların hallerini anlamaktan uzak olana o sesler hep birdir.»

Bir misal daha :

12423

آن درختی جبید از زخم تبر

وان درخت دیگر از باد سحر

«Ağacın biri balta yarasıyla kımıldar, diğer ağaç ise seher vakti esen
rüzgârla sallanır.»

12424

بس غلط کشتم ز دیک مرده دیک

زانکه سرپوشیده می جوشید دیک

«Bu arda kalası tencere yüzünden çok yanıldım. Çünkü kapağı kapalı
kaynıyor.»

Buradaki tencereden maksat : İnsanlardır. Ağız kapalı olması da on-
ların içinden pazarlıklı olması, mahiyetlerinin çabucak anlaşılama-
masıdır.

1224

12425

جوش نوش هر است گویدیا

جوش صدق و جوش زور و ریا

«Herkesin kaynayışı sana gel der. Fakat o kaynayışın sadık olanı ve
mürâî olanı vardır.»

12426

گر نداری دیده های روشناس

رو دماغی دست آور بوشناس

«Eğer insanları yüzünden tanıyan gözlerin yoksa, git de, kokudan an-
layan bir dimağ elde et.»

Kokudan anlayan; bir kişinin zâhir halinden bâtınına intikal eyle-
yen mürşid-i kâmil demektir.

12427

آن دماغی که بران گلشن تند

چشم یعقوبان هم اوروشن کند

«Öyle bir dimağ ki hakikat gülşeninde dolaşır. Yâkubların gözünü
bile o dimağ parlatır.»

Malûm ya Ya'kub (A.S.) ın Hz. Yûsuf'un hasreti ile ağlamasından
gözleri görmez olmuştu. Sonra Yûsuf (A.S.) ın gönderdiği gömlek, yü-
züne sürülünce yeniden görmeye başladı. Hz. Mevlânâ diyor ki : Ey sâ-
lik, senin gözlerin hakikatı görmüyorsa bir mürşid-i kâmile ilticâ et...

12428

هین بگو احوال آن خسته جگر

کز بخارا دور ماندیم ای پسر

«Oğul; Buhârâ'dan uzak kaldık — yâni; Buhârâlı âşıkın kıssasını ge-
ciktirdik. — Artık o yüreği yaralı âşıkın ahvâlini söyle.»

1225

«AŞIKIN MÂ'ŞÜKUNU BULMASI, BİR ŞEYİ ARAYANIN
ONU MUTLAKA BULACAĞININ BEYÂNİ»

12429

کان جوان در جست و جوید هفت سال
از خیال وصل گشته چون خیال

«O genç, yedi sene sevgilisini bulmak için çâre aramış, vuslat hayâ-
liyle kendisi hayal gibi olmuştur.»

12430

سایه حق بر سر بنده بود
عاقبت جوینده یابنده بود

«Allah'ın inâyet ve hidâyeti gölgesi, kulun başı üstündedir. Bir şeyi
arayan o sâyede bulur.»

12431

گفت پیغمبر که چون کوبی دری
عاقبت زان در برون آید سری

«Hz. Peygamber buyurmuştur ki: bir kapıyı çalınca o kapıdan bir
baş zuhûr eder.»

Hadis-i şerifte: «Bir kimse bir kapıyı çalar ve çalmaya devâm eder-
se kapı açılır, o da içeri girer» buyrulmuştur.

12432

چون نشینی بر سر کوی کس
عاقبت بینی توهم روی کس

«Bir kimsenin mahallesi kenârında oturursan nihâyet o kimsenin yü-
zünü görürsün.»

12433

چون ز چاهی میکنی هر روز خاک
عاقبت اندر رسی در آب پاک

«Her gün kuyudan bir parça toprak kazarsan âkıbet temiz suya eri-
şirsin.»

12434

جمله دانند این اگر تو نگروی
هر چه میکارش روزی بدروی

«Sen tasdik etmesen de cümle âlem bunu bilir ki: her ne ekersen
günün birinde o ektiğini biçersen.»

12435

سنگ بر آهن زدی آتش نجست
این نباشد ور باشد نادرست

«Çakmak taşını demire vurunca kıvılcım sıçramaması olur mu? Olsa
bile nâdiren vâki' olur.»

12436

آنکه روزی نیستش بخت و نجات
نگردد عقلاش مگر در نادرات

«Bir adamın bahtı yaver olmaz, bir adamın nasibinde kurtuluş bu-
lunmazsa o adam, ancak nadir olan şeylere bakar.»

12437

کان فلان کس کشت کرد و برنداشت
وان صدف برد و صدف گوهر نداشت

«Filân kimse ekin ekti de mahsûl almadı, filân kimse de sadef buldu,
fakat içinde inci yoktu.»

12438

بلم باعور و ابلیس لعین
سود نامد شان عبادت‌های دین

«Kezâ Bel'am bin Bâûr ile şeytâna ettikleri dinî ibâdetlerden fayda
gelmedi der de,»

12439

صد هزاران انبیا و ره‌روان
ناید اندر خاطر آن بد کان

«Yüz binlerce peygamber ve evliyânın ibâdetle yararlandıkları o sül-
zan sahibinin hatırına gelmez.»

این دورا گبرده تاریکی دهد
دردلش ادبار جز آن کی نهید

«O sūizan sahibi Bel'am ile şeytanın kötü âkıbetini hüccet tutar ki onların kalbine zulmet getirir. Bedbahtlık, onun kalbinde zulmetten başka ne hâsıl eder.»

12441

بس کسانی که نان خورد دلشاداو
مرگش او گردد بگیرد در گلو

«Çok kimse var ki sevinçle ekmek yerken o ekmek boğazında kalır da ölümüne sebep olur.»

12442

بس تو ای ادبار روهم نان مخور
تا نیفتی همچو او در شر و شور

«O halde ey bedbaht kimse! Sen de o boğazında ekmek kaşp da boğulan kimse gibi tıkanıp ölmemek için, ekmek yeme...»

12443

صد هزاران خلق نانا می خوردند
زور می باند و جان می پرورند

«Yüz binlerce halk ekmek yer, onunla can besleyip kuvvet bulur.»

12444

تو بدان نادر کجا افتاده
گر نه محرمی و الله زاده

«Eğer o idrakten mahrum budala oğlu değilsen böyle nâdir vukuâta neden düşüp bağlandın?»

12445

این جهان پر آفتاب و نور ماه
او بهشته سرفرو برده بچاه

«Bu Dünya Güneşin ziyâsı ve Ay'ın nûr'u ile münevver iken, nâdiren

zuhûr eden vak'alara bağlanan kimse, o Dünyayı bırakmış da başını kuyuya sokmuş.»

12446

که اگر حقست بس کوروشنی
سر زجه بردار و بنگر ای دنی

«Eğer Dünyâda Güneş ve Ay varsa aydınlık nerededir? deyip duran ey deni kimse, başını kuyudan çıkar da etrâfına bak!»

12447

جمله عالم شرق و غرب این نور یافت
تا تو در چاهی نخواهد بر تو تافت

«Bütün Dünya... doğu, batı o nûrla nûrlanmıştır. Fakat, sen kuyuda bulunduğun için o nûr, seni aydınlatmıyor.»

12448

چه رها کن رو بایوان کردم
کم ستیز اینجا بدان کالچ شوم

«Kuyuyu terk et de bağlar bahçeler tarafına git, bu hususta inad edip durma ki inat ve cidâl uğursuzdur.»

12449

هین مگو کاینک فلانی کشت کرد
در فلان سالی ملخ کشتش بخورد

«Akılını başına al da : filân kimse filân sene ekin ekmişti. Lâkin ekini çekirge yedi.»

12450

بس چرا کارم که اینجا خوف هست
من چرا افشاتم این گندم زدست

«O halde ben niçin ekeyim, çekirge tehlikesi vardır. Niçin elimdeki bu gıdâyı böyle tehlikeli bir işe serpeyim? deme.»

Hız. Mevlânâ birkaç beyt evvel : «Her ne ekersen bir gün biçersin» demişti. Buradaki ekinden maksat tâat ve ibadâtta bulunmaktır. Hadis-i Şerifte : «Dünya Âhiretin tarlasıdır» buyurulmuştur.

Ekini çekirge yemesi, yahut başka bir âfete uğraması gibi ba'zı nâdir vak'alar olursa da, ekilenin biçilmesi umumî kaidedir. Taât ve ibâdât ekenlerin sevab mahsulü biçecekleri de şüphesizdir. Binâenaleyh böyle nâdir vukûâta bağlanıp da «Güneş'in ziyâsıyla Ay'ın nûr'u nerede?» diyenler tâat ve ibâdâtta bulunmayanlar gibidir. Aydınlığı görmek için başını kuyu ağzına sokmak değil, oradan çıkarıp gökyüzüne tevcih etmek gerektir.

12451

وانكه او نكداشت كشت و كاررا

پر كند كورى تو انباررا

«Ekin ekmeyi — yâni; tâat ve ibâdâtta bulunmayı — terk etmeyen kimse, senin vehmin ve tenbelliğine rağmen anbarını — yâni; defteri a'mâlinin sevap hanesini — doldurur.»

Hız. Mevlânâ bu nasihatlerden sonra kıscaya avdetle diyor ki :

12452

چون درى مى كوفت او از سلوتى

عاقبت در يافت روزى خلوتى

«O genç âşık da, ümitle bir kapıyı çalıp duruyordu; nihâyet bir gün sevdiğiyle halvet oldu ve vuslata erdi.»

12453

جست از یم عس شب او باغ

یار خودرا یافت چون شمع و چراغ

«O âşık, bekçinin korkusundan gece vakti bir bağa girmiş, sevgilisini orada mum ve kandil gibi ziyâ verir bir halde bulmuştu.»

12454

گفت سازنده سبب را آن نفس

ای خدا تو رحمتی کن بر عس

«O âşık, müsebbib'ül-esbâb olan Cenâb-ı Hakka hamdederek dedi ki : (Yârabbi, sen bekçiye rahmet et.)»

Çünkü ondan korkup bağa girmesi, sevgilisini bulmaya sebep olmuştu.

12455

ناشناستو سببها کرده

از در دوزخ بهشتم برده

«Yine o genç âşık diyordu ki : İlâhî; sen anlaşılma sebepleri yaratmışsın, beni Cehennem kapısından Cennet'e götürmüşsün.»

12456

هر آن کردی سبب این کاررا

تا ندارم خوار من يك خاررا

«Benim bir dikenini bile hor, hakîr tutmamaklığım için bu bekçi işini sebep kılmışsın.»

Bâzı haller vardır ki ibtidâsında kerîh görünür, fakat sonu hayır olur ki Cenâb-ı Hak .

وَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ

Yâni : «Olur ki bir şey hoşunuza gitmezken o, sizin için hayırlı olur⁹⁸» buyurmuştur. Kıssada olduğu gibi o genç âşık, bekçinin kovalamasını hoş görmemiş, lâkin ondan kaçıp bağa girdiği için sevgilisini bulmuştur.

Hız. Mevlânâ bundan sonra diyor ki :

12457

در شکست پای بخشد حق پری

هم ز قهر چاه بکشاید درى

«Allah, ayağı kırılmış olana kanat verir, kuyunun dibinden de bir kurtuluş kapısı açar.»

Onun için insan bir felâkete uğrayınca ye'se düşmemeli, Cenâb-ı Hakkın zuhûr edecek lûtuflarını beklemelidir.

Denilmiştir ki : «Müşkiller kapısını açan Hak Sübhâne eğer bir kapıyı kaparsa binlerce necât kapısını açar.»

Cenâb-ı Pîr lisân-ı İlâhîden diyor ki :

(98) Sûrei Bakara : 216.

تو مبین که بر درختی یا بچاه

تو مرا بین که منم فتاح راه

«Ey kulum, sen kendinin ağaç üstünde, yâhut kuyu dibinde kaldığına bakma. Benim lûtufluk ve keremime bak ki hidâyet ve necât yolunu açan benim.»

Bundan sonra Hz. Mevlânâ :

گر تو خواهی باقی این گفت و گو

ای اخى در دفتر چارم بگو

«Ey birâder; hikâyenin alt tarafını anlamak istersen Mesnevî'nin dördüncü cildinde ara.» diyerek üçüncü cilde nihâyet veriyor.

ÜÇÜNCÜ CİLDİN SONU

MEVLÂNÂ CELÂLUDDÎN-İ RÛMÎ

MESNEVÎ

Terceme ve Şerheden
TÂHİR - UL - MEVLEVÎ

CİLT : 3
KİTAP : 2

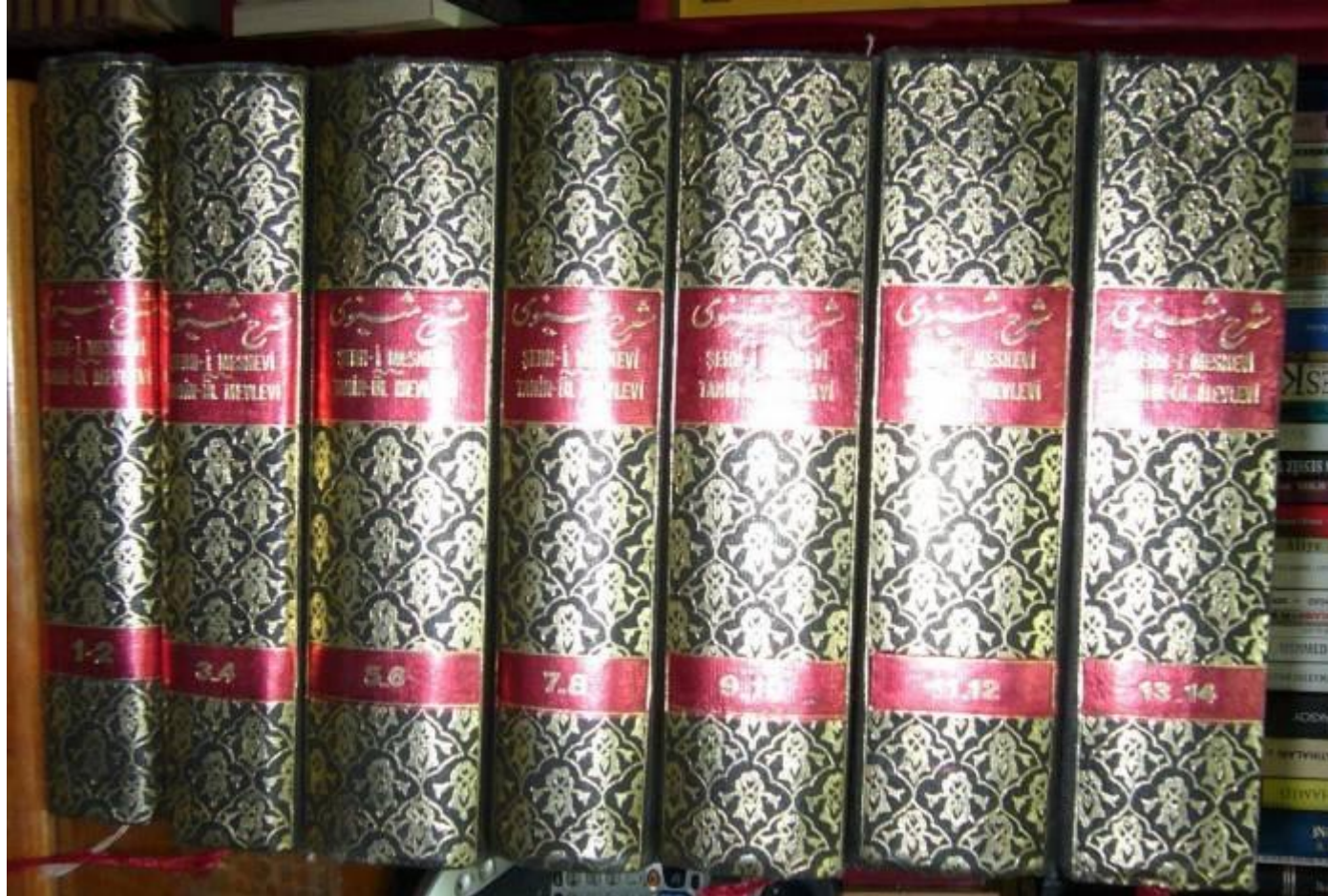
SELÇUK UNIVERSİTESİ
KUTUPHANESİ
Kıtap No. : 29930
Tasnif No. : T811.8915

ŞAMİL YAYINEVİ

Klodfarer Cad. No.8 Türbe - İSTANBUL Tel. : 28 40 51

819.1
M48
C. 11

MEVLÂNÂ CELÂLUDDÎN-İ RÛMÎ

MESNEVÎ

Terceme ve Şerheden
TÂHİR - UL - MEVLEVÎ

CİLT : 4
KİTAP : 1

SELÇUK İZMİR KİTAPÇISI
KİTAP NO

Kitap No. 27931
Teslim No. T811.8915

81901
M48

C. 12

ŞAMİL YAYINEVİ

Ceridohane Sokak Aydın Han Nu. 5

Cağaloğlu - İSTANBUL

Tel. : 28 40 51

İÇİNDEKİLER

	Sayfa	
Bekâiden kaçıp bilmediği bir bağa giren ve sevgilisini orada bulan aşık hikâyesinin tamamı	15	11
Her vâ'za başlayışında zalimlere, merhametsiz ve i'tikadsızlara duâ eden vâizin hikâyesi	24	16
Birisinin Hz. İsa (A.S.) dan: Ya Ruhullah; varlık aleminde en güç şey nedir? diye sorması	32	20
Aşkın hiddeti ve mâ'sûkunun ona haykırması	34	21
Karısını yabancı biriyle bulan sofi	42	25
Ömer (R.A.) devrindeki hırsızın hikâyesi	44	26
Kadının, hileye sapıp sevgilisine çarşaf giydirmesi ve Tanrı'nın: «Sizin hileniz pek büyüktür» hükmünce kocasını kandırmak için bahanelere başvurması	49	28
Kadının: «Hanım çeyiz kaydında değildir. Onun muradı kızın kapalı ve namuslu olmasıdır» demesi, sofinin de üstü kapalı cevap vermesi	53	30
Allah'ın kendisi için Sem'i, Basir ve Alim demekteki muradı	56	32
Dünyanın külhana, tekvânın da hamama benzeyişi	62	35
Güzel koku satanlar çarşısında itr ve misk kokusundan bayılan ve hastalanan derici	67	37
Debbagin biraderinin, kardeşini köpek pisliği kokusuyla gizlice tedâvi etmesi	74	41
Aşık'ın yaptığı suçtan hile ile özür dilemesi, mâ'sûk'un da bu hileyi anlaması	79	43
Aşkın özür dileyişini mâ'sûkun reddetmesi ve onun şeytanetini yüzüne vurması	82	45
Bir Yahudi'nin Hz. Ali (K.V.) ye: eğer Hakkın hıfzından emin isen, kendini bu köşkün tepesinden aşağıya at demesi, Emirülmü'minin Hz. Ali'nin de ona cevabı	88	48
Mescid-i Aksâ ile harrib hikâyesi ve Süleyman'dan evvel Dâvud (A.S.) in o mescidi bina etmeye azmeylemesi	98	53
«Muhakkak ki mü'minler birbirlerinin kardeşidirler ve âlimler tek bir nefis gibidir» hadis-i şeriflerinin şerhi; bilhassa Davud ve Süleyman nebilerle diğer peygamberlerin birliği, bunlardan birinin inkârıyla hiç bir nebiye imanının sahih olmayacağı; birlik âlameti olarak bin evden bir ev yıkılınca hepsinin harab olup sağlam bir duvarın bile kalmayacağı, Cenâb-ı Hak'kın, «Biz peygamberleri birbirlerinden ayırmayız» buyurması; akıllı kimseye bir işaret kâfi gelir; maamâfih bu işaret de aşmıştır!	102	55
Mescid-i Aksâ'nın bîna hikâyesinin bakiyyesi	119	63
Hiz. Osman (R.A.) in mîlafetindeki ilk hutbesinde: işle öğüt veren, sözle öğüt verenden evlâdır, demesi	124	66
Hükemânın: İnsan âlem-i suğradır, Hükemâ-yi İlâhiyyenin de: İnsan âlem-i kübradır dediklerinin beyanı	132	70
«Benim ümmetimin Nuh'un gemisine benzer. O gemiye tutunan kurtulur, ondan ayrılan batar ve boğulur» hadis-i şerifinin tefsiri	137	72
Belki'nin Sebâ şehrinde Süleyman (A.S.) a hediye göndermesi	143	75
Mağribli Şeyh Abdullah (Allah sırrını takdis etsin) in kerametleri ve nûru Süleyman (A.S.) in Belki'sin elçilerini, getirmiş oldukları hediyelerle birlikde, geri göndermesi	151	79
Terazisinin dirhemî, baş yıkanan kil olan bir attar ile, kil yiyen müşterinin hikâyesi	155	81
Süleyman (A.S.) in elçilerin gönlünü alması, onlara iltifatta bulunması, gönüllerindeki ürkekliği gidermesi ve getirilen hediyeleri kabul etmeyişi sebebinin elçilere şerh ve izahı	157	82
Bir derviş'in, birkaç şeyhi rüyâsında görüb onlardan, kazanmaya uğraşmadan ve ibadetten geri kalmaksızın helâl rızık istemesi; şeyhlerin de o derviş'i irşad etmesi; daâdaki acı ve ekşi meyvelerin şeyhlerin himmeti ve mâ'sîsî saye-	166	87

sinde dervişe tatlı olması	90	172
O derviş'in: Ben şeyhlerin kerameti sayesinde helâl rızık buldum, bu altını şu oduncuya vereyim, demesi. Oduncunun da onun kalbindeki niyetten in- cinmesi	91	174
Süleyman (A.S.) in, Belki'sin imana gelmesi için elçilerin tez gitmelerini emret- mesi ve onları tegviki	95	182
İbrahim Edhem'in (Hak sırrını takdis etsin) hicreti ve Horasan saltanatını terk etmesi	96	184
Busanmış bir kınsenin çukurda bulunan dereye yetişemediği için, suyun sesi- ni duymak maksadiyle ceviz ağacı üstünden suya ceviz silkelemesi ve suyun sesinin güzel nağmeler gibi onu neşelendirmesi	98	189
Şirkde ısrar etme ve imanda gecikme diye, Süleyman (A.S.) in Belki'e tehdid göndermesi	103	199
Süleyman (A.S.) in Belki'e: Benim, senin imana gelmeni istemem; ancak Al- lah rızası içindir; ne nefsinde, ne güzelliğinde, ne de saltanatında bir şerre garazım yok. Hak nuruyla gözün açılınca, böyle olduğunu sen de görür ve anlarsın, demesi	107	207
İbrahim Edhem'in arta kalan hikâyesi	110	212
Sebâ ehâlisî kuzasının bakiyyesi, Belki'sin kavminden her birinin Din ve kalb mîskîlatı hakkında Süleyman (A.S.) in nasihatı ve irşadı, her cins gönül kışını o kışın ötürü ve yemi ile avlaması	112	216
Belki'sin saltanat kaydından kurtulması ve iman şevkiyle Süleyman'ın iltifa- tından mest olması, memleketinden hareket esnâsında tahtından başka herşeyden vazgeçiş	113	219
Belki'nin tahtını Sebâ'dan Kudüs'e getirmek için Süleyman (A.S.) in çare buluşu	119	231
Resûlullah'ın süt ninesi Halime'nin, Zât-ı Risâlet'i süttan kesdikten sonra kayb etmesi ve putlardan sorması, putların secde ederek Nebî-yi Ekrem'in yü- celiğine şehâdetinde bulunmaları	122	237
Halime'yi, putlardan yardım dilemek üzere putlara götüren ihtiyar arab	125	242
Muhammed (S.A.V.) i Halime'nin kayb edişinden Mustafa (S.A.V.) in ceddî Abdûlmuttalib'in haberi olması ve şehirde aramaya çıkması, Ka'be'nin ka- pısı önünde duâ ederek bulmasını Cenâb-ı Hak'dan istemesi ve bulnu	129	251
Mustafa (S.A.V.) in ceddî Abdûlmuttalib'e Kâ'be'den cevap gelmesi	131	254
Onu nerede bulayım? diye Muhammed Aleyhissalâtu vesselâm'ın bulunduğu yerden Abdûlmuttalib'in nişan istemesi ve Kâ'be dahilinden cevap ge- lib nişan bulması	135	263
Belki'si rahmete dâ'vet kıssasının gerisi	136	265
İnsanın, dünyaya kanaat edip, dünya için hırs ve tamâ' göstermesi, kendi cinsinden olan ruhâniler: (Ne olurdu, Kavmimiz hâlimizi bilse) diye ba- ğırıp dururken, onların devletinden gâfil olması	137	267
Süleyman (A.S.) in Mescid-i Aksâ'yı yaptırması	146	285
Bir câirin bir hükümdâra kaside getirmesi ile şahın ona câize vermesi, Ebül'- hasan nâmındaki vezirin de o câizeyi kat kat artırması	152	296
Câirin aynı câizeyi almak ümidiyle birkaç sene sonra tekrar gelmesi, padişâ- hın âdeti vechile, bin altın verilmesini emr etmesi; yine Hasan nâmındaki başka bir vezirin; bu mikdar çok fazladır, bizim masrafımız çok, hazinemiz ise boşdur. Ben onu, ihsan buyurduğunuzun onda birine râzı ederim dem	153	299
Padişâhın mürüvvetini ifsâd etmek hususunda, bu alçak vezir, kötü davranışı ile, Firavun'un veziri Hâmâ'na benzerdi	163	310
Cinn'in Süleyman (A.S.) in makâmına oturması ve onun harekâtına kendini benzetmeye çalışması, iki Süleyman arasında görünen fark ve Cinn'in kendini Süleyman olarak tanıtması	167	327
Süleyman (A.S.) in, Mescid-i Aksâ yapıldıktan sonra, ibadet etme ve orada i'tikâfa girmiş olanlarla âbidleri irşad için her gün mescide gelmesi ve mes- citte bâ'zı otlar bitmesi	170	332
Alında mezar kazmak sanatı yokken, onu, Kâbil'in kargadan öğrenmesi	171	335

Sofinin, gül bahçesinde, başını dizine dayayıp mürakabeye dalması, arkadaş- larının ona, başını kaldır da bahçedeki çiçekleri, kuşları ve rahmet-i İlâ- hiyye âsârını gör demeleri	350	179
Mescid-i Aksâ'nın bir köşesinde keçiboyunuza ağacının çıkması ve Süleyman (A.S.)'ın mahzun olması	354	181
Soyusuz ve alçak bir kimsede ilim, mal ve mansıb husûle gelmesi, eşkiyâ eline kılıç geçmesi gibi onu rüsvây eder	370	189
Yâ eyyühelmüzzemmil âyetinin tefsiri	375	191
Cevap vermemek de cevaptır sözü, ahmağa verilecek cevap susmaktır, sözünü tekideder... Her ikisi de bu hikâyeyle anlatılmaktadır	389	198
Hiz. Mustafa Aleyhissalâtü vesselâm efendimizin: Cenâb-ı Hak melekleri ya- rattı, onlara akıl verdi... Hayvanları yarattı, onlara şehvet verdi... İn- sanogullarını yarattı, onlara hem akıl verdi hem şehvet. Kimin akli şeh- vetinden üstün olursa meleklerden daha yücedir... Kimin şehveti aklı- ndan üstünse hayvanlardan aşağıdır, hadîsinin tefsiri	390	199
Ve emmellezine fi kulûbihim meradun fezâdethüm ricisen ilâ ricisihim Âyet-i kerimesinin tefsiri	399	203
Aklın nefis ile uğraşması; mecnûn'un deve ile münâzaası gibidir, zirâ, Mec- nun ileriye, yâ'ni Leylâ tarafına gitmek arzu ediyordu. Bindiği deve ise geriye, yavrusu tarafına dönmek istiyordu. Nitekim Mecnun: «Devemin hava ve hevesi yavrusu tarafına, benim muhabbetim ise ileriye, Leylâ tarafındadır. Onunla, aramızda hakiki bir muhalefet vardır» demiştir	401	204
Pâdisâha lâıkiyle hizmet etmediği için maaşı azaltılan kölenin hükümdâra şikâyeti	409	208
Hırazın, kocaman sarıklı bir fakihin sarığını kapması ve fakihin: sarığı çöz, ne kaptığını anla da ondan sonra götür, diye seslenmesi	413	210
Dünya'nın, ehl-i dünyâyâ hâl diliyle nasihat vermesi ve ondan vefâ umanlara bıvafahıgını göstermesi	418	213
Arifin Allah'ın nurundan gıdası bulunduğunun ve «Ben Rabbimin indinde gece- lerim, beni yedirir ve içirir» hadîsinin beyânı	430	219
Müsâ, nefsinde korku hissetti; Biz de : «Korkma, sen yüce ve gâlib olacak- sın dedik» meâlindeki âyet-i kerimenin tefsiri	439	223
Dâvâyâ kalkışan kişiye, dâvâdan geçmesi için ısrar ve peygamberlere uyma- sını emreidiş	445	226
Ecir ve nafaka talebine dâir o kölenin pâdisâha dilekçe yazması hikâyesinin bakiyyesi	451	229
Şerefini korumak için medihlerde bulunan, fakat içinden dert ve elem koku- su duyulan, hırkasının eskiliğinden, o şükürlerinin lâftan, yalandan iba- ret olduğu anlaşılan meddahın hikâyesi	456	232
Hâhî bir tabib olan zevât-ı kirâmın mürid ve yabancı simalarından ve söz- lerinin üslûbundan ve gözlerinin renginden ve bunların hiç biri olmaksı- zın gönül yolundan onların kalbi ve Dini hastalıklarını teşhis etmeleri ve marazlara göre tedavi eylemeleri	474	241
Şeyh Ebulhasan Hırkanî'nin doğmasından yıllarca evvel, dünyâyâ geleceğini, sûret ve siretinin nişanlarını Bâyezid'in birer birer haber vermesi; tarîh yazarların da şeyh Hırkanî'yi beklemek üzere o haberi kayd etmeleri.	477	242
Hiz. Resûlullah (A.S.)'ın: «Ben, Yemen'den nefes-i Rahmânî'yi duyuyorum» hadîsi	484	246
Bâyezid Bistâmî'nin vefatından yıllarca sonra Ebulhasan Hırkanî'nin doğması	488	248
Sofinin kalb ve ruhundan Tanrı yemeğinin eksilmesi	490	249
Dilekçesine, pâdisâh tarafından cevap gelmeyişine o kölenin hiddetlenmesi.	498	253
Süleyman (A.S.)'ın bir zellesi dolayısıyla rûzgârın muhâlif esmesi	500	254
Bâyezid Rahmetullahi Aleyh'in, yıllarca evvel, kendisinin doğacağını ve ah- vâlini haber verdiğini, şeyh Ebulhasan Hırkanî'nin isitmesi	505	256
O kölenin, birinci dilekçesine cevap alamayışı üzerine pâdisâha ikinci bir dilekçe yazması	508	258

BİSMİLLÂHİRRAHMANİRRAHİM

Bu faydası en ulu olan en güzel konağa dördüncü göçtür. Bahçeler na-
sıl gök görleyince sevinir, gözler nasıl güzel uykuyla uzlaşırsa; bunu gö-
rünce de âriflerin gönülleri öyle sevinir, öyle neşelenir. Ruhların huzuru,
bedenlerin gıfâsı bu dördüncü göçtedir. Bu göç, tam ihlâs sahiplerinin se-
vip istedikleri, yolcuların dileyip arzuladıkları gibidir. Gözlere nurdur,
ruhlara neşe. Devşirenlere yemişlerin en güzeli, en iyisi... Dileklerin, is-
teklerin en hoşu, en ulusudur. Hastayı, doktoruna çeker, götürür. Âşıkı,
sevgilisine alır, ulaştırır. Hamdolsun Allah'a, bu dördüncü göç, ihsanla-
rın en büyüğüdür; dilenen şeylerin en nefisidir. Ülfet zamanını yeniler,
mihnet çekenlerin güçlüğüne kolaylaştırır. Hak'tan uzak kalan, buna ba-
kar, okursa teessüfünü artırır. Kutluluğa eren kişinin de sevincini, şük-
rünü çoğaltır. Hanende kadınlar kendilerini bezerler ya işte bunu oku-
yan kişinin gönlünde de, o hanendelerin göğüslerine asıp taktıkları inci,
elmas ve mücevherlerden meydana gelen sevinçten ziyâde bir sevinç ve
neşe hâsıl olur. Bu, ilim ve amel ehline mükâfâttır! Bu dördüncü göç, doğ-
muş bir dolunaya benzer. Gitmişken geri gelen devlet gibidir. Umanların
ümit üstüne ümitlerini artırır durur. İbâdetle bulunanların, önden gidip
konak yerlerini ve ihtiyaçları olan şeyleri hazırlar. Düşkün ümitleri tek-
rar şahlandırır. Yolcunun sıkışmış, sönmüş ricâsını tekrar yayar, döşer.
Bu dördüncü cilt, dağılmış bulutlar arasından doğan güneşe benzer; as-
habımıza nurdur, ardımızdan gelenlere define! Hak'dan şükretmek için
tevfik dileriz; çünkü şükür, elde olan nîmete bir bağdır, nimetin fazlası da
onunla elde edilir. Ancak Allah'ın dilediği olur.

Beni mahzun eden şeylerden biri de şu: Ben uyuyordum.

Hava güzel ve serin serin esiyordu, ben de o serinlikle dalnuş kalmıştım.

Meşe ağacına boz renkli bir güvercin konmuştu. O güvercin beni ça-
ğırınca kadar dalakalmışım.

Güzel güzel ötüyor, bu ötüşlerle ağlayıp duruyordu.

O ağlamaya başlamadan ben, aşkımdan ağlamaya başlasaydım.

Suadaya sevgimden feryadedip ağlamaya koyulsaydım nadim olmaz, teselli bulurdum...

Fakat ne fayda? O, benden önce ağlamaya başladı, beni de ağlattı.

Evet, onun ağlaması beni de ağlattı da dedim ki: Fazilet, bu işte ön ayak olanındır! Allah gelip geçenlere de rahmet etsin, geleceklere de. Vâdine vefâ edenlere de, kendilerini bunlara benzetenlere de! Tanrı, ihsâniyle, keremiyle, büyük lûtufta ve in'amiyle hepsine rahmet etsin! Şüphe yok ki o, istenenlerin en hayırlısıdır, umulanların en yücesi! «Allah, koruma da herkesten daha hayırlıdır ve o, merhametlilerin en merhametlisidir.» Munislerin de hayırlısıdır, vârislerin ve bir şeye karşılık ihsanda bulunanların da hayırlısı; ibâdet ederek tarla sürenlerin, ekin ekenlerin rızasını veren de odur. Allah, Peygamberi Muhammed'e (S.A.V.) ve onun pek yüce olan soyuna, bütün peygamberlere ve şariat sahiplerine rahmet etsin. Öyle olsun Ey âlemlerin Rabbi olan Allah! Dûamızı kabul et...

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

12460

وما شجاني اني كنت نائما
اعطى من برد بطيب التنسم

«Beni mahzun eden şey dolayisiyle, hafif hafif esen rüzgârın serinliğinden oyalanmak için uyumuştum.»

12461

الى ان دعت ورقاء في غصن ايكه
تفرد مبكها بحسن الترم

«Meselikde bir dal üzerinde bir güvercinin güzel terennûmle ağlaması ile beni çağırıcaya kadar dalakalmıştım.»

12462

فلو قبل مبكها بكيه صبايه
لسعدى شفيت النفسى قبل التندم

«O ağlamaya başlamadan ben, aşkımdan, Suada'ya sevgimden feryadedip ağlamaya başlasaydım pişman olmaz, teselli bulurdum.»

ولكن بكت قبل فہیج لی البکا
بکاها فقلت الفضل للمتقدم

«Lâkin, o benden evvel ağladı da, beni de ağlattı. Ve dedim ki: Fazilet, bu işte önayak olanındır.»

ای ضیاء الحق حسام الدین توی
کہ گذشت از من بنورت مثنوی

«Ey Hak'kın ziyası olan Hüsâmeddin; sen öyle bir zatsın ki senin nurun ile Mesnevî yükseklikde, Kameri geçmiştir.»

ہمت عالی تو ای مرتجا
می کشد این را خدا داند کجا

«Ey kendisinden birçok şey umulan Hüsâmeddin; senin âlî himmetinin onu nerelere kadar götüreceğini Allah bilir.»

کردن این مثنویرا بستہ
می کشی آن سوی کہ دانستہ

«Bu Mesnevî'nin boynundan bağlamışsın, onu bildiğin bir tarafa çekib götürüyorsun.»

مثنوی پویان کشندہ نابید
نابید از غافلۂ کش نیست دید

«Mesnevi koşub gitmekde, çeken ise gizli... Fakat gizliliği, basar-ı basireti olmayan bir gâfile karşıdır.»

مثنویرا چون تو مبدأ بودہ
گرفزون گردد تواش افزودہ

«Mesnevî'nin başlangıcı sen olduğun için, eğer uzayıp giderse, onu uzatan yine sensin.»

چون چنین خواهی خدا خواهد چنین
می دهد حق آرزوی متقین

«Sen böyle isteyince, Allah da öyle ister. Çünkü Hak Taalâ takvâ sahiplerinin arzusunu verir.»

کان لله بودہ در ماضی
تا کہ کان الله پیش آمد جزا

«Önce sen, varlığını Allah'a verdin... Mükâfat olarak da Allah varlığını sana verdi...»

Hadisi şerifde: «Her kim Allah için olursa Allah da onun için olur» buyurulmuştur. Allah için olmak, O'nun emirlerine uymak ve nehiylerinden de kaçınmaktır.

مثنوی از تو هزاران شکر داشت
در دعا وشکر کفها بر فراشت

«Mesnevi, sana binlerce kere müteşekkirdir, sana duâlar etmek için avuçlarını açmıştır.»

زانکه شا کر را زیادت وعده است
آنچنانکه قرب مزد سجده است

«Çünkü şükredene ni'metin ziyâdeliği vadedilmiştir. Nitekim secdenin mükâfatı, Kurbiyyet-i İlâhiyyedir.»

گفت واسجد واقترّب یزدان ما
قرب جان شد سجده ابدان ما

«Hâlikımız: (Secde et ve yakınlaş!) buyurmuş, bedenlerimizin secde etmesi ruhlarımızın Allah'a yaklaşmasına sebep olmuştur.»

Ebücehil: «Muhammed'i secde etmiş görürsem ayağımla boynuna basacağım!» hezeyânını etmişti. Aleyhissalât Efendimizi secdede görenler, Ebücehil'e haber verdiler. Habis herif koşarak geldi. Fakat rengi atmış olduğu hâlde titreyerek geri döndü. «Ne oldun?» diye sordular. «Onunla benim aramda içi ateş dolu bir hendek gördüm. Bir ejderha ağzını açmış, kuşlar da kanad kanada gelmişlerdi» cevâbını verdi. Bu sözü Hz. Peygambere nakl ettiler: «Eğer yanıma sokulmuş olsaydı melekler onu parça parça edeceklerdi» buyurdu ve şu âyetler nâzil oldu:

أَرَأَيْتَ الَّذِي يَنْهَى

عَبْدًا إِذَا صَلَّى ۖ أَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ عَلَى الْهُدَى ۖ أَوْ أَمَرَ
بِالتَّقْوَى ۖ أَرَأَيْتَ إِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّى ۖ أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ اللَّهَ

بَرِّى ۖ

Yani: «Bir kulu, namaz kılarken, men edecek (bir adam) gördün mü sen? Gördün mü (şu cür'eti)? Ya o doğru yol üzerinde ise, yahut takvaayı emr ettiyse, gördün mü? Ya (öbürü) (hakkı) yalan saydı, (imandan) yüz çevirdi ise... (O adam) Allah'ın muhakkak (herşeyi) görüp durduğunu hiç de bilmemiş mi?»

Hüseyn vâiz tefsirinde divor ki: «Bu âyette hem vâ'd hem vâid vardır ki ey Zâhid; hakka ibâdet et. Çünkü seni görmekdedir. Ey tasık; günahlarından tevbe et ki seni görmekdedir. Ey mürâî; halis olmaya çalış ki seni görmekdedir. Ey zâhid; halvetinde günah etme ki seni görmekdedir.»

Bir def'a da (S.A.V.) Hz. leri namaz kıhyordu. Ebücehil yanına geldi: «Ya Muhammed; ben seni namaz kılmaktan nehy etmedim mi?» dedi. Resûl-i Ekrem Hz. leri onu Allah'ın azâbiyle korkutmak istedi. Ebücehil; «Beni mi korkutmaya kalkışıyorsun? Benim meclisim ve tarafdarlarım bütün Mekke vâdisi ehalisinin meclislerinden büyüktür» dedi. O münasebetle şu âyetler nazil oldu:

كَلَّا لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ لَنَسْفَعًا

بِالنَّاصِيَةِ ۖ نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ ۖ فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ ۖ
سَدْعُ الزَّبَانَةِ ۖ كَلَّا لَا تَطِعُهُ ۖ وَاسْجُدْ وَاقِرِبْ ۖ

Yani: «(Böyle şeylerden) sakınsın o. (Eğer küfründen) vaz geçmezse, and olsun, onu aln (ının saç)ından tutup (cehenneme) sürükleriz, (yani) yalancı, günahkâr aln (ının saç)ından. O vakit (durmasın) meclisini davet etsin dursun! Biz (de) zebânileri çağırırız. Sakın (Habîbim) ona boyun eğme. Secde et. Yaklaş².»

İşte Hz. Mevlâna bu âyetleri işâret ederek, bedenlerin secdesinin Hak-kın kurbiyyetine vesilesi olduğunu bildiriyor.

گر زیادت می شود زین رو بود
نه از برای بوش وهای وهو بود

«Eğer Mesnevi devam edib ziyadeleşiyorsa, bu yüzden ziyadeleşiyor ve uzuyor. Yoksa hây u huyla değil.»

باتو ماچون رزبستان خوشیم
حکم داری هین بکش نامی کشیم

«Biz sizinle üzüm asmasının yazdan hoşlandığı gibi hoşuz. Hükmün câridir. Sen Mesneviyi çek, götür; biz de çekib uzatalım.»

خوش بکشد این کار وان را تاجح
ای امیر صبر مفتاح الفرج

«Ey (sabır, varlığın anahtarıdır) sırrının mümessili ve emîri olan Hüsameddin; bu beyitler kervanını Hacce kadar çek götür.»

حج زیارت کردن خانه بود
حج رب البیت مردانه بود

«Hac bir evi, (yani Beytullah'ı) ziyâret etmektir. Evin sahibini ziyâret ise erliktir.»

Malum ya Hac, Kâbe'yi bir takım usûl ve adab ile ziyaretir. Kâbe'nin banîsi de İbrahim ve İsmail (A.S.) dır. Bunlar, beytullah'ın binâsını ikmâl eyledikten sonra hac ile de memur olmuşlardı. Sonra Hicaz ve Yemen halkına peygamber olan İsmail (A.S.) ın şeriatinde hac farz kılınmış; zamanlar geçtiği, şeriat-i İsmailiyye ahkâmı unutulduğu hâlde Arablarca her sene hacca devam edilmisti. İslâm Dininde Hac, Hicretin 9'ncu senesinde farz kılınmış, o sene Sıddık-i Ekber'in idâresinde haccedilmiş. Resûl-i Ekrem ise bir sene sonra 120.000 Müslüman ile birlikte Mekkeye gidiş haccetmişti. Evet, Beytullah'ı ziyâretle hacceylemek kolaydır. Müşkil olanı Sahibülbeyt'i ziyâret eylemektir.

زان ضیا گفتم حسام الدین ترا
که توخور شیدی وان دووصفا

«Ey Hüsameddin; sen bir güneşsin, onun için sana ziya dedim. Bu iki söz, Husam ve Ziya, senin vasıflarıdır.»

Yani Güneşin ziyâsına, şualarına (Tiğ-i hurşid) denilir. Hüsameddin de (din kılıcı) mânâsınadır.

کین حسام واین ضیا یکبست هین
تیغ خور شید از ضیا باشد یقین

«Bu Hüsâm ile ziyânın ikisi da birdir. Çünkü güneşin şuaları ziyâdan olur.»

شمس را قران ضیا خواند ای پدر
وان قمررا نور خواند این را نکر

«Babalık; Kur'an, güneş için (ziya), ay için de (nur) dedi. Buna dikkat et.»

نور از آن ماه باشد وین ضیا
آن خور شید این فروخوان ازبنا

«Nur kamer'e, ziya da Güneş'e âiddir. Bunu Kur'andan oku.»

Nitekim, Sûrei Yunus'da buyrulmuştur ki:

هُوَ الَّذِي
جَعَلَ الشَّمْسُ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا
عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ مَا خَلَقَ اللَّهُ ذَلِكَ إِلَّا بِالْحَقِّ يُفَصِّلُ
الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٥﴾

Yani: «Güneşi ziya(lı), ayı nur(lu) yapan, yılların sayısını ve hesabı bilmemiz için ona (ayın seyr-ü hareketine muhtelif)menziller tayin eden O'dur. Allah, bunları (boş yere değil) sâbit bir gerçek (bir vaakıa, bir fâide) olarak yaratmıştır. O, bilecek bir kavim için âyetlerini birer birer açıklar.»

(5) Sûrei Yunus: 5.

Bu ayette Güneş ve Ayın yaratılmasına insanların vakitlerini bilmele-
ri sebebi gösterilmiştir gibi Güneşe ziyâ, Kamere de nur verilmiş olduğu bil-
dirilmiştir. Şârih Ankaravî Kuddise Sırrahû diyor ki: «Eğer, (cisman-i münir)
bizzat nur ise ona ziyâ derler ve eğer bil'araz ise ona neyyir-i nur derler.
Güneş, neyyir-i bizzattır, onun için ziyâ buyuruldu ve Kamer neyyir-i bil'-
arazdır, onun için nur buyurdu. Kamer, Güneş'e ne kadar karşı olursa o
kadar münir olur. Hazretin, Hüsameddin Çelebi'ye (Zıyaülhak) tabiri mer-
tebe-i kutbiyyette neyyir-i bizzat olduğundan ötürüdür.»

12482

شمس چون عالی تر آمد خود زماه
پس ضیا از نور افزون دان بجاه

«Güneş, aydan daha büyük ve yüksektir. O hâlde merteye ve derece
itibariyle ziyâyı nurdan efdal ve parlak bil.»

12483

پس کس اندر نورمه منهج ندید
چون بر آمد آفتاب آن شد بدید

«Çok kimse ayın nurunda hakikat yolunu göremedi. Fakat güneş do-
ğunca o yol aydınlandı ve lâikiyle göründü.»

Cenabı Pîr, Ay ile ülemâyı, Güneşle de kâmil ve mükemmel olan arif-
leri kasd etmiştir.

12484

آفتاب اعراض را کامل نمود
لاجرم بازار هادر روز بود

«Güneş alınacak ve satılacak şeyleri, daha iyi gösterir. Onun için çar-
şılar, pazarlar gündüz açılır ve kurulur.»

Yalnız Mısır'da icrayı hükûmet eden Fatımîlerden (Hâkim Biemrillah)
çarşıların gündüz kapatılıp gece açılmasını emr eylemiş ise de bir müddet
sonra bu budalalığa son vermişti. Evet çarşılar, pazarlar gündüzleri ve gü-
neşin ziyasıyla aydınlık bir zamanda kurulur.

12485

تا که قلب و نقدنیک آید بدید
تا بود ازغب و از حيله بعید

«Tâki paranın kalb'i ve sağlamı iyice görülsün; tâki alışveriş, aldatmak
ve aldanmaktan uzaklaşsın.»

12486

تا که نورش کامل آید بر زمین
تا جراترا رحمة للعالمین

«Tâki güneşin nuru zemine kâmil olarak aks etsin de ticâret erbabına
rahmeten ilâlemin olsun.»

Yani, Onun aydınlığı sâyesinde alış veriş edenler aldatmasın ve aldan-
masın.

12487

لیک بر قلاب مبعوضت سخت
زانکه زو شد کاسد اورا نقدرخ

«Lâkin güneş, kalp akçenin ve kalpazanın şiddetli düşmanıdır. Çünkü
onun aydınlığıyla kalp akçe geçmez olur.»

12488

پس عدوی جان صرافست قلب
دشمن درویش که بود غیر کلب

«O hâlde kalp para, sarrafın can düşmanıdır. Nitekim köpek de derviş
düşmanıdır.»

Hakikaten köpek de acaib bir tabiat vardır. Üstü başı düzgün kimse-
lere aldırılmaz, hattâ kuyruk salları ve yaltaklanır da, düşkün kıyâfetli olan-
lara havlar ve saıdırır.

Hikâye edilmiştir ki Bistam şehri ahâlisi bir bayram günü namaz kıl-
mak için şehrin dışarısındaki musallâya çıkmış, namazın edâsından sonra
avdet etmiş. Kasabanın medhalinde yatan bir köpek hiç birine ses çıkarma-
dığı hâlde Bâyezid-i Bistamî Hz. ine karşı ürmüş ve üstüne saldırmış. Er-

هین زچارم نوردہ خورشید وار

تا بتابد بر بلاد و بر دیار

«Güneş gibi bu dördüncü cilde nur saç ki, beldeler ve memleketlerde parlak görünsün.»

هرکس افسانه بخواند افسانه است

وانکه دیدش نقد خود مردانه است

«Herkim Mevneviyi masal diye okursa onun için masaldır. Herkim de kendisinin halini bu kitapta görürse o kimse merddir.»

آب نیلست و بقبطی خون نمود

قوم موسی را نه خون بود آب بود

«Mesnevi, Nil suyu gibidir: Kıbtî'lere kan görünmüştür. Musa'nın kavmine O, kan değil, su'dur.»

Hiz. Musa'nın dâvetini kabul etmeyen Firavun ile Mısırlıların uğradıkları felâketlerden biri de Nil suyunun onlara kan görünmesi, Beni İsrail'in ise berrak su olarak içmesi idi.

Hiz. Mevlâna Kitab-ı celîlini Nil suyuna benzetiyor. Mümin ve muvahhid olanların O'nunla harâretlerini söndüreceklerini, münkir olanların ise, Firavun ve tebeası gibi, O'nun feyzinden mahrum kalacaklarını söylüyor.

دشمن این حرف این دم در نظر

شد مثل سرنگون اندر سفر

«Bu sözün, (yani Mesnevînin) düşmanı olanın, baş aşağı olarak Cehennemde yuvarlandığı senin nazarında temsil edildi.»

انبیا ما دشمنان بر می تند

بس ملائک رب سلم می زنند

«Peygamberler, düşmanlar ve kâfirlerle uğraşır, melekler de (Ya Rab. bî selâmet ver) diye duâ ederler.»

Şöyle diyerek ki:

کین چراغی راکه هست او نورکار

از یف دمه‌ای دزدان دور دار

«İlâhi nurlu bir kandil gibi olan bu peygamberleri, hırsızların üfle-melerinden uzak ve mahfuz bulundur.»

دزد و قلابست خصم نوربس

زین دواى فریاد رس فریاد رس

«Hırsız da kalp akçe ve kalpazan da aydınlık düşmanıdır. Ey feryad edenin feryadına yetişen Allah, bize imdad et.»

روشنی بر دفتر چارم بریز

کآفتاب از چرخ چارم کردخیز

«Ey Hüsameddin; güneş dördüncü kat gökten doğarak Âlemi aydınlatır. Manevî bir güneş olan sen de Mesnevinin dördüncü defterini tenvir et.»

ای حسام الدین تودیدی حال او
حق نمودت پاسخ افعال او

«Ey Hüsâmeddin o münkirin hâlini gördün... Hak, sana, onun inkârının cevab ve cezâsını gösterdi.»

Hüsâmeddin Çelebi cenabı Pir'e: «İhvan, Mesnevi okuduklarında bazı ruhani zevatın ellerinde kılıç olduğu hâlde mecliste bulunduklarını ve ihlâs ile dinlemeyenlerin din ve iman dallarını keserek onları çeke çeke Cehenneme götürdüklerini görüyorum» demiş, Hz. Hudavendigâr da: «Evet gördüğün gibidir» buyurmuştu. Bu iki beytte Çelebi'nin o keşfinden bahs ediliyor.

دیده غیبت چو عیبت او ستاد
کم مبادا زین جهان این دید و داد

«Ey Hüsâmeddin; senin gaybi gören gözün gayb gibi üstâddır. Bu görüş ve diriliş Dünya'dan eksik olmasın.»

این حکایت را که نقد وقت ماست
گر تمامش میگفتی اینجار واست

«Tamamiyle bizim hâlimizi bildiren şu hikâyeyi burada tamamlarsan münâsibdir.»

نا کسانرا ترک کن بهر کسان
قصه را پایان بر و مخلص رسان

«İnsan olanlar için, olmayanları bırak; (yani Mevneviyi okuyub dinleyib feyz alanlar için münkirlerini bırak da) hikâyeyi sonuna getir ve bitir.»

این حکایت گر نشد آنجام
چارمین جلد ست آرش در لعلام

«Bu hikâye üçüncü cildde tamam olmadıysa bu dördüncü cildde onu ihmal et!»

«BEKÇİDEN KAÇIB BİLMEDİĞİ BİR BAĞA GİREN VE SEVGİLİSİNİ ORADA BULAN AŞIK HİKÂYESİNİN TAMAMI.»

Ki o âşık bekçiye dâa etmiş ve sevincinden şu âyeti okumuştur:

عَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَعَسَى أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ

Yani: «Olur ki bir şey hoşunuza gitmezken o, sizin için hayırlı olur, bir şeyi de sevdiğiniz halde o da hakkınızda şer olur!»

اندران بودیم کان شخص از عس
راند اندر باغ از خوفی فرس

«O adamın, bekçiden korkup bağa at sürdüğünü anlatıyorduk.»

بود اندر باغ آن صاحب جمال
کز غمش این در عنابد هشت سال

«Bu gencin âşık olup, sekiz seneden beri gam ve kederini çektiği güzel meğer bu bağın içinde imiş.»

سایه او را نبود امکان دید
همچو عنقا نام او را می شنید

«Halbuki onun gölgesini bile görmeye imkân bulamıyordu. Sâde Ankâ gibi adını işitiyordu.»

Anka : Avâm-ı halkın (Zümrüdanka) dedikleri kuştur. Gûya üzerinde otuz nevi kuşun rengi ve şekli bulunduğu için (Simurğ) denilmiş. Kuşların padişahı imiş. Payitahtı Kaf Dağında imiş. Hakikati hâlde ise adı var, kendi yoktur.

12505

جزیبی لقبه که اول از قضا
بروی افتاد و شد اورا دلربا

«O Âşık, o sevgiliyi, hükm-i kaza ile ona gönlünü kaptırdığı mülâkattan evvel görmemişti.»

12506

بعد ازان بسیار می کوشید او
خود مجالش می نداد آن تندخو

«Ondan sonra ne kadar çalıştı çabaladı ise, o huysuz sevgili bir türlü fırsat vermemiş ve kendisini göstermemişti.»

12507

نه بلا به چاره بودش نه بمال
چشم پر وبی طمع بود آن نهال

«Ne yalvarmanın bir çâresi olmuştu, ne mal, mülk vermenin... O fi-dan sevgilinin gözü toktu, tamâi yoktu!»

عاشق هر پیشه و معطای
حق بیالود اول کارش ای

«Allah her san'ata ve talebedilen herşeye âşık olan kişinin dudakla-
mı, ilk önce o şeye dokundurur, ona o lezzeti tattırır.»

12509

چون بدان آسیب در جست آمدند
پیش پاشان می نهید هر روز بند

«Âşıklar o belâ ile, (yani ağızlarına tattırılan o lezzetle) matlûbu aramaya başlayınca kazayı İlâhî her gün ayaklarına bir bağ vurur ve üsterine bir tuzak çıkarır.»

12510

چون در افکندش بختجوی کار
بعد ازان در بست کابینی بیار

«Allah, o Âşıkı taleb ve aramaya düşürünce, matlûbun mehrini getir-
diye ona vuslet kapısını kapar.»

12511

هم بران بومی تند وی روند
مردمی راجی وآیس می شوند

«Talib ve Âşık olanlar, duydukları koku dolayisiyle dönerler, dola-
ğırlar, her an ümidvar ve nevmid olurlar.»

12512

هرکسی را هست امیدى برى
که کشادندش دران روزى درى

«Herkesin, birgün kendisine açılmış olan kapıdan bir menfaat ve is-
tifade ümidi vardır.»

12513

باز در بستندش و آن در پرست
برهان امید آتش باشد ست

«Sonra ümid kapısını kaparlar da kapıya müteveccih olan o talib, maksûdu aramak için koşar durur.»

12514

چون در آمد خوش دران باغ آن جوان
خود فروشد پا بگنجش نا گهان

«O genc de o bağa girinci ansızın ayağı define çukuruna batmış gibi oldu.»

12515

مرعسس را ساخته یزدان سبب
تا زیم او دود در باغ شب

«Cenâbı Hak, o gencin gece vakti bağa girmesine bekçi korkusunu sebeb kılmıştı.»

12516

بیند آن معشوقه را او با چراغ
طالب انگشتی در جوی باغ

«Yine o bekçiyi bağın içinden geçen dere kenarında, elinde kandil ile yüzüğünü arayan sevgiliyi görmesine vesile etmişti.»

12517

پس قرین می کرد ذوق آن نفس
باشای حق دعای آن عسس

«O anda zevk ve şevkinden Allah'a şükürler ederek, bekçiye hayır dâua'larda bulunmağa başladı.»

12518

که زبان کردم عسس را از گریز
بیست چندان سیم وزر بروی بریز

«Hâhî, ben kaçırımla bekçiyi ziyana sokdum, sen ona ivaz olan bir-
kaç altın ve gülmüş ihsan et!»

12519

از عوانی مسورا آزاد کن
آنچنانکه شادم او را شاد کن

«Onu, kötü kişilerin şerrinden kur ar... Ben nasıl mesrur isem onu
da şad eyle!»

12520

سعد دارش این جهان و آنجهان
از عوانی وسکی اش وارهان

«Onu Dünya ve ahirette mesud eyle, kötülükten ve köpeklikden kur-
dur.»

12521

گرچه خوی آن عوان هست ای خدا
که همراه خلق را خواهد بلا

«Ya Hâhî, vaktü o kötü kişinin huyu, halka belâ gelmesini istemek-
dir.»

12522

گر خبر آید که شه جرمی نهاد
بر مسلمانان شود او زفت و شاد

«O, (padışah, müslümanları suçlayıp mahkûm etti) diye haber gelse
sevinir, adeta kabına sığmayacak hale gelir.»

ور خبر آمد که شه رحمت نمود
از مسلمانان فگند آن را بخود

«Yok, eğer, (padişah, merhamet ederek o cezâyı cömertliğiyle müslümanlardan bağışladı) diye haber gelse.»

ماتمی در جان او افتد ازان
صدچنین ادبارها دارد عوان

«Bu haberden, onun canına yüzlerce mâtem vâkî olur. Zâlimlerin daha böyle yüzlerce bedbahtlığı vardır.»

Öyle olmakla beraber :

اوعوانرا در دعا در میکشید
کز عوان او را چنین رحمت رسید

«O genc, bekçiye dua etti, çünkü o zâlimden kendisine böyle bir rahmet isâbet etmişti.»

بر همه زهر و برو تریاق بود
آن عوان پیوند آن مشتاق بود

«Bekçi herkese zehir iken, ona panzehir olmuştu; Zira Onun sevgilisine kavuşmasına sebep teşkil eylemişti.»

بس بد مطلق نباشد در جهان
بد بنسبت باشد این راهم بدان

«Dünya'da mutlak olarak kötülük yoktur. Bilmiş ol ki kötülük nisbet itibariyledir.»

در زمانه هیچ زهر و قند نیست
که یکی را بادگر را بند نیست

«Zamanede hiç bir zehir ve şeker yoktur ki birine ayak, diğerine ayakbağı olmasın.»

مریکی را بادگر را بای بند
مریکی را زهر بردیگر چو قند

«Bir şey, birine ayak, diğerine ayakbağı; yine bir şey birine zehir, diğerine şeker gibi olur.»

زهر ماران مار را باشد حیات
نسبتش با آدمی باشد ممات

«Yılanların zehri yılanı hayattır, insana ise öfüm olur.»

خلق آبی را بود دریا چو باغ
خلق خاکی را بود آن مَرَك و داغ

«Deniz, su mahlukatına bağ gibi olur, fakat karada yaşayanlara ölümdür.»

همچنین برمی شمرای مردگار
نسبت این از یکی کس تاهزار

«İly iş adamı; bu nisbeti birden bine kadar böylece say.»

Meselâ :

زید اندر حق آن شیطان بود
در حق شخصی دیگر سلطان بود

«Zeyd, birine göre şeytan, diğer bir şahsa göre ise sultan olur.»

آن بگوید زید صدیق و سنیست
وین بگوید زید کبرو کشتنیست

«O; Zeyd sıddik ve sünnidir der; bu ise: Zeyd, gâvurdur, katli vâ-cibdir der.»

زیدیک ذاتست بر آن یک جنان
اوبران دیگر همه رنج و زیان

«Zeyd bir kimsedir ama, biri için Cennet gibidir, başkaları için de mazarrat ve ziyan gibidir.»

گرتو خواهی کوترا باشد شکر
بس ورا از چشم عاشق نگر

«Zeyd'in sana karşı şeker gibi olmasını istersen, ona, onu sevenlerin gözüyle bak.»

منکر از چشم خودت آن خوب را
بین بچشم طالبان مطلوب را

«Bir güzele kendi gözünle bakma. Matlûba tâlibleri gözüyle bak.»

چشم خود بر بند زان خوش چشم تو
عاریت کن چشم از عشاق او

«İlen, o güzel gözüyle bakmaktan kendi gözünü kapa da, onun âşık-larından âriyet bir göz al.»

Yani onların gözüyle bak.

بلکه ازو کن عاریت چشم و نظر
بس ز چشم او بروی اونگر

«Ve hattâ gözü ve bakışı o güzelin kendisinden al da, onun yüzüne onun gözüyle bak.»

تا شوی ایمن ز سیری و ملال
گفت کان الله له زین ذوالجلال

«Ki ona bakmak için doymaktan ve usanmaktan emin olasın. Bun-dan dolayı Resûl-i Ekrem: (Bir kimse Allah için olursa, Allah da onun için olur) buyurmuştur.»

چشم او من باشم و دست و دلش
تارهد از مدبریها مقبلش

«Cenabı Hak buyuruyor ki: Bana nâfile ibâdetlerle yaklaşan kulu-mun gözü, eli ve kalbi ben olurum da onun ikbâl ve saadeti, idbar ve fe-lâketten kurtulur.»

İbu hadis-i Kudsi'ye işarettir:

«Kulum farzlardan başka nâfile ibâdetlerle bana öyle yaklaşıp ki, ben onun gözü olurum benimle görür, kulağı olurum benimle işitir, eli olu-rum benimle iş görür.»

هرچه مکر وهست چون شد او دلیل
سوی محبوبت حییت و جلیل

«Ne olursa olsun, mekruh olan bir şey bile olsa sevgilinin tarafına delil olursa, o şey sevimlidir ve dosttur.»

«HER VÂZA BAŞLAYIŞINDA ZALİMLERE, MERHAMETSİZ VE
İTİKADSIZLARA DUA EDEN VÂİZİN HİKÂYESİ»

12543

آن یکی واعظ چو بر تخت آمدی
قاطعان راهرا داعی شدی

«Bir vâiz, kürsiye çıkınca yol kesici eşkiyaya dua ederdi.»

12544

دست برمی داشت یارب رحم دان
بربدان و مفسدان و طاغیان

«Elini kaldırır: Ya Rabbî, kötülere, müfsidlere, isyancılara merhamet eyle derdi.»

Keza:

12545

بر همه تسخر کنان اهل خیر
بر همه کافر دلان و اهل دیر

«Hayır sahibleri ile istihza edenleri, kalben inkâr eyleyenleri ve manastırda oturanları mağfiret buyur, derdi.»

اونکردی آن دعا بر اصفیا
می نکردی جز خبیثا را دعا

«O, temiz kişilere ve habislerden başkasına dua etmezdi.»

12547

مرورا گفتند کین معهود نیست
دعوت اهل ضلالت جود نیست

«Ona dediler ki: Senin bu hareketin âdet değildir. Sapıklara dua etmek mürüvvet değildir.»

12548

گفت نیگویی ازینها دیده ام
پس دعا شان زین سبب بگریده ام

«Vâiz cevap verdi ki: Ben onlardan iyilik gördüğüm için haklarında dua etmeyi âdet edinmişimdir.»

12549

خبت و ظلم و جور چندان ساختند
که مها از شر بنحیر انداختند

«Hana karşı o kadar kötülük ve zulümde bulundular ki, beni şer'den hayra attılar.»

12550

هر گهی که رو دنیا کردمی
من از ایشان زخم و ضربت خوردمی

«Ben ne vakit Dünyaya meyl etsem, onlardan bir dayak yedim ve bir yara aldım.»

12551

کردی از زخم آن جانب پناه
باز آورد ندی گرکان برام

«Onların açtıkları yaradan Cânib-i İlâhiye sığınurdım. O kurd gibi olan zalimler beni yola getirirlerdi.»

12552

چون سبب ساز صلاح من شدند
پس دعا شان بر منست ای هوشمند

«Ey âkil kimse; onlar benim salâhıma sebep oldukları için haklarında dua etmek bana vâcibdir.»

12553

بنده می نالد بحق از درد ونیش
صد شکایت می کند از رنج خویش

«Bir kul, derdinden, yarasından Cânabı Hakka tazarru'da bulunur, hastalığından yüzlerce şikâyet eder.»

12554

حق می گوید که آخر رنج و درد
مرا لایه کنان وارست کرد

«Cenâbı Hak buyurur ki: Hastalık, derd, seni yalvarttı ve doğrulttu.»

12555

این کله زان نعمتی کن کت زند
از در ما دور و مطرودت کند

«Sen, seni bizim kapımızdan tard ettiren ve uzaklaştıran nimetten şikâyet et.»

كَلَّا اِنَّ الْاِنْسَانَ لِرَبِّهِٖ اَكْرَهٌ ۚ اَنْ رَّا اسْتِغْنٰی ۚ

Yani: «(Okumamaktan) sakın! Çünkü insan kendisini (mal sebebiyle) iltiyaçtan vâreste görür de muhakkak azar⁵.»

Âyet-i kerimesi mucibince insan âfiyet ve refahda bulundukca Allah'dan gâfil olur. Hastalanınca, yahud bir müşkile uğradıkca (Aman Ya Rabbî) diye Cenâbı Hakka ilticâ eder. Demek ki derd ve meşakkat, insanı, Mevlâsına yaklaştırıyor. Âfiyet ve saadet ise onu Kerim olan Allah'ın kapısından uzaklaştırıyor. O hâlde derdden şikâyet etmemeli. Belki onu büyük bir nimet bilib şükründe bulunmalıdır.

12556

در حقیقت هرعدو داروی تست
کیما و نافع و دلجوی تست

«Hakikatte her düşman, senin ilâcın ve iksîrindir; senin rızanı arayan bir dostundur.»

Çünkü seni : (Aman Ya Rabbî) demeye ve Allaha yönelmeye mecbûr eder.

12557

که ازو اندر گریزی در خلا
استعانت جویی از لطف خدا

«Onun şerrinden ve zulmünden tenhâlara kaçır, Allah'ın lûtfundan yardım dilersin.»

12558

در حقیقت دو ستانت دشمنند
که ز حضرت درد و مشغولت کنند

«Ve yine hakikatte, dostların, düşmanlarındır ki seni meşgul ederek Huzûr-u İlâhîden uzaklaştırırlar.»

(5) Sûrei Alâk: 6-7.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ
فَاخْذُرُوهُمْ

Yani : «Ey iman edenler, eşlerinizin, evlâdlarınızın içinde hakikaten size düşman (olanlar) da vardır. O halde onlardan sakının⁶» buyuruyor.

Kezâ :

إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ

Yani : «Mallarınız ve evlâdlarınız her halde sizin için fitnedir⁷» buyuruluyor. Malın düşman ve fitne olması sahibini azdırmasından, evlâdların düşman ve fitne olması da malına vâris olmak için babasının ölümünü beklemesindendir.

Gene Kelâm-ı Kadim'de:

الْأَخْلَاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ

Yani : «Dostlar o gün birbirine düşmandır. Takvâ sahibleri müstesna⁸» buyurulmuştur, ki Dünya'da masiyet üzerinde ahablaşanlar kıyamet günü «Berî isyana teşvik etti» diye şikâyetle bulunacaklardır.

12559

هست حیوانی که نامش اشغریست
او بزخم جوب زفت دلمترست

«Meselâ adına Porsuk denilen bir hayvan vardır ki, dayak yedikçe şişmanlar, semirir.»

(6) Sûrei Teğâbün: 14.

(7) Sûrei Teğâbün: 15.

(8) Sûrei Zuhurf: 67.

12560

تا که چوبش میزنی به میشود
او بزخم جوب فربه میشود

«Ona değnekle vurulunca iyi olur ve değnek darbesiyle şişmanlar.»

12561

نفس مؤمن اشغری آمد یقین
کو بزخم ورنج زفتست وسمین

«Müminin canı da Porsuk gibidir. Hastalık ve yaralı olmak gibi meşakkatlerle kuvvetlenir, semirir.»

12562

زین سبب بر انبیاء رنج و شکست
از همه خلق جهان افزو ترست

«Bu sebebdan peygamberlerin mihnet ve meşakkati, Cihan halkının hepsinden ziyâdedir.»

Nefsın acz ve ıztırab içinde bulunması, ruhun kuvvetlenmesine ve yükselmesine sebep olduğu için (Nebiler) ve (veliler) gibi büyük zevâtın hepsi bir ıbtılâya maruz kalmışlardır. Bir hadîs-i şerifde:

«Belânın en şiddetlisi peygamberlere, sonra velilere, sonra manevî derecesine göre sâir halka gelir.»

Diğer bir hadîsde:

«Bana edilen eziyet, hiç bir peygambere edilmedi.» buyrulmuştur.

Çünkü belânın şiddeti, mübtelânın Allah'a olan yakınlık derecesiyle mütenasıbdır. Aleyhissalât Efendimiz efdalül'enbiya olduğu için belânın en şiddetlileri de ona teveccüh etmişti. Hz. Mevlâna buna bir misâl getirerek diyor ki:

12563

پوست از دارد بلا کش می شود
چون ادیم طائفی خوش می شود

«Hayvan derisi, terbiye gördüğü esnâda belâ çeker, fakat sonra Tâif sahtiyânı gibi hoş ve lâtif olur.»

Vaktiyle Taif şehrinde yapılan sahtiyanlar meşhur ve her tarafta makbûl imiş.

12564

ورنه تلخ وتیز مالیدی درو
کنده گشتی ناخوش و ناپاک بو

«Eğer debbağ, (deri terbiye eden) acı ve keskin ilâcları sürmeseydi o deri kokmuş, nahoş ve nâpâk bir halde kalırdı.»

12565

آدمی را جلد نامد بوغ دان
ازر طوبتاشده زشت و کران

«İnsanı, tabaklanmamış deri gibi rutûbetten kokmuş, çirkinleşmiş ve ağırlamış bil de.»

12566

تلخ وتیز ومالش بسیارده
تا شود پاک ولطیف بافره

«Ey sâlik; ona acı ve keskin maddeleri sür ve bir çok ovala ki temizlensin ve letâfet peydâ etsin.»

Acı ve keskin maddelerden maksad: rıyâzât ve mücahededir ki nefis, o vasıtalarla letâfet kesbeder.

12567

ورغمی تانی رضاده ای عیار
که خدا رنجت دهد بی اختیار

«Buna kudretin yoksa, dileğin olmaksızın, Cenâbı Hakkın sana mihnet ve meşakkat vermesine râzı ol.»

Nebiy-yi Ekrem (S.A.V.) buyurmuştur ki : «Allah bir kulunu sevince ona belâ verir. Kul sabrederse onu seçme kullarından eder, rıza gösterirse onu tasfiye ve intihab eyler..»

12568

که بالای دوست تطهیر شماست
علم او بالای تدبیر شماست

«Çünkü Dost'tan gelen belâ, sizi temizler... Onun ilmi, sizin tedbirinizin fevkindedir.»

Hadis-i şerifde varid olmuştur ki :

«Bir müslime mihnet, meşakkat, hüzn ve kederden biri gelince Cenâbı Hak onlardan dolayı o müslimin günahlarını affeder.»

12569

چون صفا بیند بلا شیرین شود
خوش شود دار و چو صحت بین شود

«Belâya uğrayan kimse onda safâ görecektir. O belâ ona hoş gelir. Nitekim bir hasta, faydasını görecektir. Onda acı bir ilâcı tatlı bulur.»

12570

بر دیند خویشتن در عین مات
بس بگوید اقلونی یا ثقات

«Mağlûbiyet içinde kendisini galib görür ve; ey benim itimad ettiklerim, beni öldürün, der.»

Nefsin zaif düşmesi, ruhun kuvvetlenmesine sebep olduğu için; mübâlele bulunan kimse, nefsin zaafını aynı kuvvet görür ve Hallac-ı Mansur gibi : «Dostlar beni öldürün, zira benim ebedi hayatım ölümdedir» der. Hz. Mevlâna bundan sonra zâlimlerin ahvalinden bahse şürû ediyor:

12571

این عوان در حق غیری سود شد
لیک اندر حق خود مردود شد

«Bu kötü kişi de başkasına fayda verdi ama, kendi hakkında merdud bir adam kesildi.»

رحم ایمان ازو بریده شد
کین شیطان برو پیچیده شد

«İmandan gelen merhamet ondan zâil olmuş, şeytânî bir kin, ona sarılmıştır.»

کار گاه خشم گشت و کین وری
کینه دان اصل ضلال و کافری

«O zâlim kimse hışm, gazab ve kindarlık tezgâhı olmuştur. Ey salik; dalâlet ve küfrün aslı kindarlık olduğunu bil!»

«BİRİSİNİN HZ. İSA (A.S.) DAN: YA RUHULLAH; VARLIK
ÂLEMİNDE EN GÜÇ ŞEY NEDİR? DİYE SORMASI»

گفت عیسی را یکی هشیار سر
چیست در هستی ز جمله صعبتر

«Akli başında biri, Hz. İsa'ya; varlık âleminde her şeyden güç nedir? diye sordu.»

گفت ای جان صعبتر خشم خدا
که ازان دوزخ همی لرزد چوما

«Hz. İsa dedi ki: Ey can, en güç şey Allah'ın gazabıdır. Çünkü ondan bizim gibi Cehennem de titrer.»

گفت ازین خشم خدا چه بود امان
گفت ترك خشم خویش اندر زمان

«Sual sahibî: Allah'ın gazabından nasıl aman bulmalı? deyince İsa şöyle cevap verdi: Gazaba geldiğin zaman, onu terk etmektir.»

Bu hadise işaret edilmektedir:

«Bir kimse İsa Aleyhisselâma; Yâ İsa, en zor şey nedir? diye sordu. İsa: Rabb-i Tealâ'nın gazabıdır, dedi. O kimse; o gazabdan nasıl necat bulunur? sualinde bulundu. Hz. İsa: Hiddetlendiğin vakit gazabını terk etmekle, cevabını verdi.»

Bir hadis-i kudsîde de şöyle buyurulmuştur:

«Ey Âdem oğlu, hiddetlendiğin vakit beni hatırla; ben de gazaba geldiğin vakit seni hatırlayım.»

پس عوان که معدن این خشم گشت
خشم زشتی از سبع هم در گذشت

«Zalimler bu gazabın madeni olmuşlardır, hattâ onların çirkin hiddeti canavarları geçmiştir.»

چه امید ستش بر حمت جز مگر
باز گردد زان صفت آن بی هنر

«O zalimin Rahmeti İlâhiyeden nasıl ümidi olur? Meğer ki o hüner-siz, marifetsiz zalim, o sıfatı terk eylesin.»

گرچه عالم را ازیشان چاره نیست
این سخن اندر ضلال افکند نیست

«Her ne kadar onların vücudu âleme lâzımsa da bunu söylemek on-ları dalâlete düşürmek olur.»

Filvâki adl'in kıymeti anlaşılmak için zulüm ve zalim lâzımdır. Çünki herşey, zıddıyla bilinir. Fakat bunu zalimlere söylemek doğru değildir. Zira kendilerini nâsın hayırlısı ve Dünya'nın elzemi vehmederler.

12580

چاره نبود هم جهانرا از چین
لیک نبود آن چین ماه معین

«Vücuttaki fazla suyun atılması için Dünya'da idrar da zarurîdir. Fakat o idrar, akar ve temiz su değildir.»

«ÂŞIKIN HİDDETİ VE MAŞÜKUNUN ONA HAYKIRMASI»

12581

چونکه تنها اش بدید آن ساده مرد
زود اواقصد کنار و بوسه کرد

«O ahmak âşık, sevgiliyi yalnız görünce çabucak onu kucaklamağa ve öpmeye kalkıştı.»

12582

بانک بروی زد بهیت آن نکار
که مرد گستاخ ادب راهوش دار

«Sevgilisi ona heybetle: Küstahlık etme, edebini takın, aklını başına al diye haykırdı.»

12583

گفت آخر خلوتست و خلق نی
آب حاضر تشنه همچون منی

«Âşık dedi ki: Burası تنها bir yer, etrafda kimse yok. Su hazır, benim gibi bir susamış da mevcut.»

12584

کسی نمی جنبد درین جاجر که باد
کیدت حاضر چیست معنی زین مراد

«Burada rüzgârdan başka kımıldayan yok. Mevcud olan kim? O hâlede beni menetmeden maksad nedir?»

12585

گفت ای ابله توسیدا بوده
ابلهی وز عاقلان نشنوده

«Sevgili dedi ki: Hey budala; meğer sen deliymişsin. Akıllı olanlardan işitmedin mi ki.»

12586

بادرا دیدی که می جنبد بدان
باد جنبانیت اینجا با دران

«Rüzgârı ediyor gördün mü bil ki onu kımıldatan ve hareket ettiren bir kuvvet vardır.»

12587

مروحه تصریف و صنع ایزدش
زد برین باد وهمی جنبانش

«Allah'ın tasarrufu ve yelpazesi, o rüzgâra dokunur ve onu kımıldatır.»

12588

جزء بادی که بحکم مادرست
باد بیزن تانجنائی بخست

«Meselâ bizim hükmümüzde olan ehemmiyetsiz ve cüz'i bir rüzgâr bile yelpazeyi sallamayınca hareket etmez.»

12589

جنبش این جزء باد ای ساده مرد
بی تو و بی باد بیزن سرنگرد

«Hey budala adam, bu rüzgâr bile sen ve yelpaze olmaksızın meydana gelmez.»

12590

جنبش باد نفس کاندرا لبست
تابع تصریف جان و قالبست

«Dudakda bulunan nefes rüzgârının hareketi de ruhun ve bedeninin emrine tabidir.»

12591

گاه دم را مدح و پیغمای کنی
گاه دم را هجو و دشنامی کنی

«O nefesle bazan birisini öğer, birisine haber yollarsın; bazan da birini kınar, aleyhinde bulunur, söversin.»

12592

پس بدان احوال دیگر بادهای
که ز جزئی کل همی بیندند

«O halde diğer rüzgârların halini de buna kıyas et. Zira akıllı olanlar cüz'den küllü görürler.»

12593

باد را حق که بهاری می کند
در دیش زین لطف عاری می کند

«Allah, rüzgârı gâh bahar rüzgârı yapar; gâh kışın onu, bu güzellikten soyar, ayırır.»

12594

برگروه عاد صرصر می کند
باز بر هودش معطر می کند

«Ad kavmine o rüzgârı kasırga, Hud (A.S.) a da lâtif kokulu bir nesim yapar.»

12595

می کند یک باد را یزدان سموم
مرصبارا می کند خرم قدوم

«Allah, bir rüzgârı sam yeli yapar; sabâ rüzgârının da esmesini mübarek kılar.»

Rüzgârın böyle mütehavvil olması tabiati icabı değildir. Eğer tabiati üzere esmiş olsaydı bir türlü eserdi. Demek ki onu tebdil ve tahvil eyleyen ilâhî irâdedir.

12596

باد دم را بر تو بنهاد او اساس
تا کنی هرباد را بروی قیاس

«Her rüzgârı ona kıyas edesin diye Cenabı Hak, sana da bir nefes yeli verdi.»

12597

دم نمی گردد سخن بی لطف و قهر
بر گروهی شهید و بر قوم نیست زهر

«Nefes lûtuksuz ve kahırsız söz haline gelmez. Bu söz ise bir bölük halka baldır, bir bölüğüne zehir!»

12598

مروحه جنبان بی انعام کس
وز برای قهر همیشه و مگس

«Yelpaze, bir kimsenin rahatı için sallanır. Fakat o sallanış, sinekle sıvri sinek için kahr olur.»

Demek ki yelpâzenin sallanışında bile lûtf ve kahr mevcut.

12599

مروحه تقدیر ربانی چرا
پرنباشد زامتحان وابتلا

«O halde Allah'ın takdiri yelpâzesi nasıl olur da imtihan ve ibtilâ ile dolu olmaz.»

12600

چونکه جزء باد دم، یا مروحه
نیست الا مفسده، یا مصلحه

«Mademki nefes, veya yelpâze rüzgârı bile ya bir şeyi bozmak, ya bir şeyi düzene koymak için esmekte.»

12601

این شمال و این صبا و این دبور
کی بود از لطف و از انعام دور

«Bu şimâl, sabâ ve cenub rüzgârları, lûtf ve ihsandan nasıl uzak bulunur?»

12602

يك كفى گندم زانباری بین
فهم كن كان جمله باشد اینچنین

«Bir anbardan alınmış bir avuç buğdayı gör ve o anbardaki buğdayların hepsinin o avuçdaki gibi olduğunu anla.»

12603

كل باد از برج باد آسمان
کی جهد بی مروحه آن بادران

«Bütün rüzgârlar, gökdeki rüzgâr burcundan, Allah'ın irâdesi yelpâzesi olmayınca nasıl eser?»

12604

بر سر خرمن بوقت انتقاد
نيك فلا حان زحق جویند باد

«Harman başında dane savurmak için, çiftçiler Hakdan rüzgâr isterler.»

12605

تا جدا گردد ز گندم کاهها
یا به انباری رود یا چاهها

«Evet buğday samandan ayrılсын da ya anbara, yahud çukura konulsun diye rüzgâr isterler.»

12606

چون بماند دیر آن باد وزان
جمله رایینی بحق لایه کنان

«Rüzgârın esmesi gecikirse bütün çiftçilerin Hakka yalvardıklarını ve dua ettiklerini görürsün.»

12607

همچنین در طلق آن باد ولاد
گر نیاید بانگ درد آید که داد

«Doğum zamanı da böyledir. O doğum yeli, o doğum sancısı gelmezse, evvahlar olsun, aman yarabbî diye sesler gelir.»

12608

گر نمی دانند کس راننده اوست
باد را پس کردن زاری چه هوست

«Eğer rüzgârı Allah'ın sevk ettiğini insanlar bilmeseler, ona niçin yalvarsınlar.»

12609

اهل کشتی همچین جویای باد
جمله خواهانش ازین رب العباد

«Gemide olanlar da muvafık rüzgâr isterler, cümlesi o rüzgârı, Allah'dan dilerler.»

12610

همچین در درد دندانهاز باد
دفع میخواهی بسوز و اعتقاد

«Bunun gibi, yelden olan diş ağrılarının def'ini de, yana yakıla, tam bir itikatla Allah'tan istersin.»

12611

از خدا لایه کنان آن جندیان
که بده باد ظفر ای کامران

«Askerler de: Ya Rabbi bize zafer rüzgârı esdir, diye Allah'a yalvarırlar.»

Rüzgârın saflar arkasından esmesi zafer alâmeti, karşıdan gelmesi ise uğursuz sayılmış.

12612

رقعه تعویذ می خواهند نیز
در شکنجه طلق زن ازهر عزیز

«Kadınlar, doğum gecikince, her Aziz'den muska isterler.»

12613

پس همه دانسته اند آنرا یقین
که فرستد باد رب العالمین

«O halde rüzgârı gönderenin Rabbülâlemin olduğunu herkes yakinen bilir.»

Hız. Ayşe (R.A.) rivâyet ediyor ki, şiddetli rüzgâr esince Resûlullah (S.A.V.) :

«Yarabbi, ben bunun hayrını ve bundaki hayrı ve bununla gönderdiğin hayrı dilerim. Ve bunun şerrinden ve bundaki şerden ve bununla gönderdiğin şerden sana sığınırım.» diye dua buyurmuş.

12614

پس یقین عقل مرداننده هست
این که باجنبنده جنبانیده هست

«Şu halde her akli erenin yakinen malûmudur ki, her hareket edenin bir hareket ettiricisi vardır.»

12615

گرتو اورا می نبینی در نظر
فهم کن آنرا باظهار اثر

«Eğer sen o hareket ettiriciyi gözünle görmüyorsan, eserinin zâhir olmasıyla onu anla.»

12616

تن بجان جنبند نمی بینی توجان
لیک از جنبیدن تن جان بدان

«Cesed can ile kımıldadığı halde sen canı görmüyorsun, lâkin cesedin kımıldamasından canın mevcudiyetini bil.»

12617

گفت او گر ابلهم من در ادب
زیرکم اندر وفا و در طلب

«O âşık dedi ki: Ben edeb hususunda budala isem de vefâda ve istekte anlayışlıyım.»

12618

گفت ادب این بود خود که دیده شد
آن دگر را خود همی دانی تولد

«Sevgili dedi ki: Eğer şu görünen hareket, edebe riayetse artık ötesini sen daha iyi bilirsin!»

خود ادب این بود و آن دیگر دین
زین بتر باشد که دیدمش یقین

«Edeb bu ise, o henüz görünmeyen huyların, mutlaka bundan beter olacağını yakinen ve görmüş gibi anladık.»

هرچه زین کوزه تراود بعد ازین
یک نمط خواهد بدن جمله چنین

«Bu testiden ne sızmış ise bundan sonra da şüphe yok, aynı şey aynı tarzda sızıp duracak.»

«KARISINI YABANCI BİRİYLE BULAN SÔFİ»

صوفی آمد بسوی خانه روز
خانه یک در بود وزن با کفشدوز

«Bir sôfi gündüzün evine geldi. Ev bir kapılı idi — yani savuşacak bir yeri yokdu — Karısı bir ayakkabı dikicisi ile beraberdi.»

جفت کرده بارهی خویش زن
اندران یک حجره از وسواس تن

«Kadın, nefsinin hilelerine uymuş, âşıkı olan bir ayakkabıcı ile buluşmuştu.»

چون بزد صوفی بجد در چاشتگاه
هر دودر ماندند نه میله نه راه

«Kuşluk vakti sôfi gelib de hızlı hızlı kapıyı çalıca ikisi de şaşırdılar. Çünkü ne çare, ne de savuşacak yer vardı.»

هیچ معهودش نبود کوآن زمان
سوی خانه باز گردد از دکان

«Sofinin o zaman dükkândan eve gelmek hiç âdeti değildi.»

قاصد آن روز بی وقت آن مروع
از خیالی کرد تاخانه رجوع

«Karısının hiyanetinden şübhelenmiş ve korkmuş olan sôfi, oğün kasden vakitsiz olarak eve dönmüştü.»

اعتماد زن بر آن کوهیچ بار
این زمان تاخانه نامد اوزکار

«Onun hiç bir vakit işini bırakıp da eve gelmeyişine kadın itimad etmiştii.»

این قیاسش راست نامد از قضا
گرچه ستارست او بدهد سزا

«Onun bu itimad ve kıyâsı kaza tesiriyle doğru çıkmadı. Allah suçları örter, amma lâıyk olan cezayı da verir.»

چونکه بد کردی بترس ایمن مباش
زانکه تخمست و برد یاند خدش

«Bir kötülük edince kork ve emin olma. Zira o kötülük bir tohumdur ki Allah onu yetiştirir, meydana çıkarır.»

12629

عهد عمرآن امیر مؤمنان
داد دزدی را بجلاّد وعوان

«Hz. Ömer'in hilâfeti devrinde o Emirülmü'minin, bir hırsız cellâd ve memurlarına verdi. »

12630

بانگ زد آن دزدکه ای میردیار
اولین بارست جرم زینهار

«Hırsız: Ey bu ülkenin emiri, cürmüm ilk defadır beni affet, diye haykırdı.»

12631

گفت عمر حاش لله که خدا
بار اول قهر بارد در جزا

«Ömer dedi ki: Haşa Cenâbı Hak birinci defada bir cürmün cezası için kahr yağdırmaz.»

12632

بار ها پوشد پی اظهار فضل
باز کبرد از پی اظهار عدل

«Allah, fazl'ını göstermek için defalarca bir cürmü örter de, sonunda adlını göstermek için suçluyu cezalandırır.»

12633

تا که این هر دو صفت ظاهر شود
آن مبشر گردد این منذر شود

«Böylece, bu iki sıfatının da meydana çıkmasını, lutfunun müjdeleyici kahrının da korkutucu olmasını diler.»

12634

بار ها زن نیز این بد کرده بود
سهل بگذشت آن وسهلس می نمود

«Kadında bu kötülüğü birkaç defa yapmıştı Hadise kolayca geçtiği için, ona kolay görünmüştü.»

12635

این نمیدانست عقل پای سست
که سبوداّم ز جونايد درست

«Ayağı gevşek olan aklı bilmiyordu ki testi, hervakit dereden sağlam dönmez.»

Kazara kırılacağı da olur.

12636

آنچنانس تنگ آورد آن قضا
که منافق را کند مرک فجا

«Fakat bu defa kaza-yi ilâhî onu öyle müşkil bir hâle getirdi ki, münâfık ansızın ölüm nasıl yakalarsa, o hale gelmişti.»

Âni ölüm, mü'min hakkında hayırlıdır. Çünkü o hervakit tövbe ve istiğfar halindedir ve ölüme hazır bulunur. Münâfık olana ise ani ölüm azabdır, çünkü hazırlığı yoktur. Onun için daima günahlarından tevbe etmeli; bugün ederim, yarın ederim diye geciktirmemelidir.

Hadis-i Şerifde : «Yarın â'mâl-i hasenede bulunurum, öbürgün tevbe ederim diyen müsevvipler helâk olmuştur.»

Cenâbı Hak da :

وَاٰیْتُوا۟ اِلٰی رَبِّكُمْ وَاَسْلُوْا۟

مِنْ قَبْلِ اَنْ يَّاتِيَكُمْ الْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنْصَرُوْنَ ﴿٥١﴾

Yani : «Size azab gelib çatmazdan evvel Rabbinize dönün, O'na teslim olun (müslüman olun). Sonra yardım edilmezsiniz⁹.»

Buyurmuştur.

12637

نی طریق ونی رفیق ونی امان
دست کرده آن فرشته سوی جان

«Münafıka âni ölüm gelince, onun için, ne kurtuluş yolu, ne kurtaracak bir arkadaş, ne de aman vardır. Can alıcı melek ise onun ruhuna el uzatmıştır.»

12638

آنچنان کین زن دران حجره جفا
خشک شد او و حریفش مبتلا

«İşte kadın da o cefâ odasında, dostu ile belâlara uğramış, öylece adeta kuruyup kalmış idi.»

12639

گفت صوفی بادل خودای دوگیر
از شما کینه کشم لکن بصبر

«Sofî, kalbinden onlara dedi ki: «Ey kâfirler, sizden intikam alacağım, lâkin sabreyleyim.»

12640

لیک نادانسته آرم این نفس
تا که هرکوشی ننوشت این جرس

«Şimdilik, bilmiyormuş gibi davranayım da, bu çingırağı her kulak işitmesin.»

Yani rezalet şüyû bulmasın.

12641

از شما کینه کشد پنهان محق
اندک اندک همچو بیماری دق

«Hak yolundaki er de, sizden gizlice ve (Dik) hastalığı gibi intikam alır.»

(Humma-yl dik) hastalığının Türkçe mukabilinin (İnce agrı) olduğu kamus tercümesinde yazılıdır.

12642

مرد دق باشد جویخ هر لحظه کم
لیک پندارد بهردم بهترم

«Dik hastası, buz gibi, her an erir; fakat o her vakit kendini iyi zanneder.»

12643

همچو گفتاری که میکیندش او
غره آن گفت کین گفتارکو

«Hâni, (sırtlan nerede?) diye aranırlar da sırtlan bu söze inanır, bu suretle tutulur, avlanır ya!»

Derler ki, sırtlan avcıları onu görünce görmüyormuş gibi davranırlar ve: sırtlan nerede? göremiyoruz, derlermiş. Sırtlan da, beni görmüyorlar diye aldanır kaçmaz ve tutulurmuş.

12644

هیچ پنهان خانه آن زن رانبود
سمج و دهلیز وره بالا نبود

«O kadının evinde gizli bir yer, mağara, dehliz ve yukarı çıkacak bir yol yoktu.»

12645

نی تنوری که دران پنهان شود
نی چوالی که حجاب آن شود

«O evde ne oynasını saklayacak bir tandır, ne de onu örtebilecek bir çuval vardı.»

همچو عرصه روز پن رستخیز
نی گوونی پشت نه جای کریر

«Orası kıyâmetin geniş ve düz sahası gibi idi ki ne çukuru, ne tepesi, ne de kaçacak bir yeri bulunuyordu.»

گفت یزدان وصف آن جای حرج
هر محشر لا تری فیها عوج

«Cenâbı Hak, o darlık ve sıkıntı yeri olan mahşer meydanı için (لا تری فیها عوج) buyurmuştur.»

Tâhâ, sûresindeki şu âyetlere işaretdir:

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْجِبَالِ فَقُلْ يَنْسِفُهَا
رَبِّي نَسْفًا ۖ يَذَرُهَا قَاعًا صَفْصَفًا ۖ لَا تَرَى فِيهَا عِوَجًا
وَلَا أَمْتًا ۗ

Yani : Sana dağları(n kıyâmet günündeki halini) sorarlar. De ki: Rabbim onları ufalayıp savuracak. (Savuracak) da yerlerini dümdüz bir toprak halinde bırakacak. Onlarda ne bir iniş, ne de bir yokuş görmeyeceksin¹⁰»

(10) Sûrei Tâhâ: 105-107.

«KADININ, HİLEYE SAPIP SEVGİLİSİNE ÇARŞAF GİYDİRMESİ
VE TANRININ : «SİZİN HİLENİZ PEK BÜYÜKTÜR» HÜKMÜNCE
KOCASINI KANDIRMAK İÇİN BAHANELERE BAŞVURMASI»

وَأَسْتَبِقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ
قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَالْفَيْسَا سَيِّدَ هَالِكِ الْبَابِ قَالَتْ مَا جَزَاءُ
مَنْ رَادٍ بِأَهْلِكَ سِوَا الْإِلَهِ أَنْ يُبْجَنَ أَوْ عَذَابٌ إِلَيْهِ ۖ قَالَ
هِيَ رَاوَدْتَنِي عَنْ نَفْسِي وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ أَهْلِهَا إِنْ كَانَ
قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ۖ
وَإِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ فَكَذَبَتْ وَهُوَ مِنَ الصَّادِقِينَ
ۖ فَلَمَّا رَأَى قَمِيصَهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ قَالَ إِنَّهُ مِنْ كَيْدِكُنِ
إِنْ كُنَّ كُنَّ عَظِيمَةً ۖ

Sûre-i Yusuf da, Yusuf ile Zuleyha kıssası beyan edilirken buyrulur ki:

İkisi de kapıya koşular. O (kadın) bunun gömleğini arkasından boy-lu boyunca yırttı. Kapının yanında (kadının) efendisine rast geldiler. (Kadın) dedi ki : «Zevcene kötülük etmek isteyeninin cezası zindana atıl-maktan, yahut acıklı bir azabdan başka ne olabilir.» (Yusuf): «O, kendi-si, dedi, benim nefsimden murad almak istedi». Onun (kadının) yakınla-rından bir şahit de şehâdet etti ki: «Eğer gömleği önünden yırtıldıysa (kadın) doğru söylemiştir, bu ise yalancılardandır.» «(yok), eğer gömle-ği arkadan yırtıldıysa (kadın) yalan söylemiştir. Bu ise doğru söyleyici-lerdendir.» Vakta ki (zevci, Yusuf'un gömleğinin) arkadan yırtılmış ol-duğunu gördü, «Şüphesiz ki bu, sizin (siz kadınların) fendinizdendir. Çünkü sizin fendiniz büyüktür¹¹» dedi.

(11) Sûrei Yusuf: 25-28.

Ulemadan biri de demiş ki : Ben şeytandan ziyade kadından korku-
rum. Çünkü Allah şeytan hakkında:

إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا ﴿٥٠﴾

Yani : «Şüphesiz ki şeytanın hiylekârlığı zayıftır¹².» buyuruyor. Halbu-
ki kadınlar hakkında ise, «Sizin fendiniz büyüktür» buyurmuştur.

12648

چادر خود را برو افگند زود
مهر در زن ساخت و در را برکشود

«Kadın, çarşafını oynasının üstüne attı, herifi kadın kılığına soktuk-
dan sonra kapıyı açtı.»

12649

زیر چادر مرد رسوا و عیان
سخت پیدا چون شتر برناودان

«Çarşafın altında herif, apaçık rûsvay olmuş, görünüp durmakta idi.
Oluk üstündeki deve gibi aşikâr bir halde bulunuyordu.»

12650

از تعجب گفت صوفی چیست این
هرگز این را من ندیدم کیست این

«Sôfi taaccübünden dedi ki: Bu nedir, ben asla görmemiştim, bu kim-
dir?»

12651

گفت خان نیست از اعیان شهر
مهر را از مال و اقبالست بهر

«Karî dedi ki : Şehrin ileri gelenlerinden bir hanımdır. Mal ve ikbâl-
den nasibi vardır.»

(12) Sûrei Nisa: 76.

12652

در بستم تا کسی بیگانه
در نیاید زود نادانانه

«Yabancı biri gelib de ansızın ve câhilcesine içeri girmesin diye ka-
pıyı kapamıştım.»

12653

گفت صوفی چیستش هین خدمتی
تا بر آرم بی سپاس و متی

«Sôfi dedi ki: hanımın istediği hizmet nedir? Söyle de şükür ve min-
net beklemeksizin ifâsına çalışayım.»

12654

گفت میلت خویش و پیوستگیست
نیکی خلو نیست حق داند که کیست

«Kadın dedi ki: bizimle akraba olmak istiyor. Zâhiren iyi bir hanım-
dır, içinin nasıl olduğunu Allah bilir.»

12655

خواست دختر را بپند زیر دست
آهقا دختر اندر مکتبست

«Kızımızı habersizce görmek istemişti. Kız ise tesâdüfen mektebde-
dir.»

12656

گازفت ار آرد باشد یاسپوس
میکنند اورا بجان و دل عروس

«Fakat, ister un olsun, ister kepek... Ben onu candan, gönülden gelin-
liğe kabûl edeceğim, dedi.»

12657

يك پسر دارد كه اندر شهر نيست
خوب وزيرك چابك و مکتب كننيدست

«Bir oğlu var ki şehirde bir misli yok. Güzel, zeki, çevik ve kâtibdir.»

12658

گفت صوفی ما فقیر و زار و کم
قوم خاتون منعمند دمحشم

«Söfi dedi ki: Biz fakiriz, zaifiz, mal itibariyle noksanız. Hanımın ailesi ise mal ve mülk sahibidir.»

12659

شرط كفويت بود در ازدواج
يك دري از چوب در ديگر زعاج

«İzdivaçda eşitlik şarttır. Kapı kanadının biri ağaçdan, biri fil dişinden olur mu?»

12660

كفو بايد مردو جفت اندر نكاح
ورنه تنگ آيد نماند اربتياح

«Nikâhda, iki çiftin birbirine denk olması şarttır. Yoksa iş bozulur, geçim olmaz.»

HANININ: «HANIM ÇEYİZ KAYDINDE DEĞİLDİR. ONUN MURADI
KIZIN KAPALI VE NAMUSLU OLMASIDIR» DEMESİ, SÖFİNİN
DE ÜSTÜ KAPALI CEVAP VERMESİ»

12661

گفت گفتم من چنین عذری واو
گفت نی من نیستم اسباب جو

«Kadın dedi ki: Ben bu gibi özürlerimizi söyledim. Ama o, Ben çe-
yizi arayanlardan değilim.»

12662

قصد ما سترست پاکی و صلاح
در دو عالم خود بدان باشد فلاح

«Bizim emelimiz, kapalılık, iffet ve salâh-ı hâldir ki iki âlemdeki kur-
tulus bunlarla olur.»

12663

باز صوفی عذر درویش بگفت
وان مکرر کرد تائبود نهفت

«Söfi, tekrar, fakrû zarûret özrünü söyledi ve bu hâl gizli kalmasını
diye tekrarladı.»

12664

گفت من مکرر کرده ام
نی جهازیرا مقرر کرده ام

«Kadın dedi ki: Ben de tekrar söyledim, çeyizimiz olmadığımı iyice
anlattım.»

12665

او همی گوید مرادم عفتست
از شما مقصود صدق و همتست

«Hanım dedi ki: Benim murâdım iffet, sizden aradığım da doğruluk
ve himmettir.»

گفت صوفی خود جهاز و مال ما
دید و می بیند هویدا و خفا

«Sôfi dedi ki: Hakikaten bizim malımızı ve çeyizimizi, aşikâr olanı, gizli bulunanı o gördü ve görüyor.»

12667

خانه تنگی مقام يك تنی
که در و پنهان نماند سوزنی

«Bir kişinin barınabileceği kadar dar bir evimiz var ki orada bir iğne bile gizli kalamaz.»

12668

باز ستر و پاک و زهد و صلاح
او ز مابه داند اندر انتصاح

«Sonra mesturiyyetimizi, iffetimizi, zühdü salâhımızı o bizden daha iyi bilmektedir.»

12669

به زمامی داند او احوال ستر
وز پس و پیش و سرودنبال ستر

«O, kapalılığımızı, önünde de sonunda da, başında da, nihayetinde de bizden iyi bilir, bizden daha iyi görür.»

12670

ظاهراً او بی جهاز و خادمست
از صلاح و ستر او خود عالمست

«Kızımız zahiren çeyizsiz ve câriyesizdir. Fakat salâh ve iffeti hakikaten bilir.»

شرح مستوری زبانا شرط نیست
چون برو پیدا جوروز روشنیست

«Kızımızın mestûriyyetini babasının açıklaması şart değildir. Onda ki mestûriyyet, aydınlık bir gün gibi açıktır.»

Hâ, Mevlâna bundan sonra kıssadan hisse beyanına şûru ile diyor ki:

12672

این حکایت را بدان کفتم که تا
لاف کم باقی چو رسوا شد خطا

«Hata ve kabahat meydana çıkınca, fazla lâf etmeyesin diye bu hikâyeyi söyledim.»

12673

مسترا ای هم بدعوی مستزاد
این بدست اجتهاد و اعتقاد

«Ey fazla dâvâlı, iffet ve istikamet iddiâlı; senin de içtihad ve itikadın böyledir.»

12674

چون زن صوفی توخان بوده
دام مکر اندر دغا بکشوده

«Sôfinin karısı gibi sen hain olmuşsun, hilekârlıkla mekr tuzağı kurmuşsun.»

12675

که زهر ناشسته روی کپ زنی
شرم داری وز خدای خویش نی

«Yüzü yıkanmamış, pis kişiler için çene çalıyor, salâh ve takva izharına çalışyorsun. Bunu yaparken de kendi Hâlık'ından utanmıyorsun.»

12676

از پی آن گفت حق خود را بصیر
که بود دید ویت مردم نذیر

«Rü'yet ve müşahedesi, her an sana korkutucu olsun diye Allah kendinin (Basîr) olduğunu söyledi.»

12677

از پی آن گفت حق خود را سمیع
تا بندید لب ز گفتار شبنم

«Çirkin sözlerden dudakımı bağlayasın, diye Allah, kendisine (Semî') dedi.»

وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ
وَلَا أَصْغَرَ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿١١﴾

Yani : «Ne yerde, ne gökde zerre ağırlığına bir şey Rabbinden uzak (ve gizli) kalmaz. Bundan daha küçüğü ve daha büyüğü de hariç olmak üzere (hepsi) muhakkak apaçık bir kitapta (Levh-i Mahfuz'da yazılı) dır¹³» âyetine işaret ediliyor.

12678

از پی آن گفت حق خود را علیم
تا بندیش فسادى توزیم

«Allah'ın bildiği korkusuyla bir fesad çıkarmayasın diye, Cenâbı Hak kendisinin (Alim) olduğunu haber verdi.»

(13) Sâri Yunus: 61.

12679

نیدست اینها برخدا اسم علم
که سیه کافور دارد نام هم

«Fakat bu isimler, meselâ bir zenciye kâfur adının verildiği gibi Cenâbı Hak'ka konmuş isimler değildir.»

Zenciye verilen (Kâfur) adı o zencinin ismi alemi, yani adı olur. Fakat Esmâ-yi İlâhiyye böyle değildir. Esmâ-i Hüsnânın her biri bir sıfattır ki Cenâbı Hak onunla muttasıftır.

12680

اسم مشتقت و اوصاف قدیم
نی مثال علت اولی سقیم

«Allah'ın esması, sıfattan türeme, sıfattan meydana gelmedir. Allah'ın sıfatları ise kadimdir, evveli yoktur. İllet-i ulâ misâli gibi sakim değildir.»

12681

ونه تسخر باشد و طنز و دها
کردا سامع، ضریرا راضیا

«Öyle olmasaydı sağıra (duyan), köre (ziya) isimlerinin verilmesi gibi alay ve maskaralık olurdu.»

12682

یا علم باشد حی نام و قیج
یا سیاه زشت را نام صبیح

«Yahud (Mahcup) kelimesinin, bir hayasızın, yahud (Sabih) lafzının çirkin bir zencinin ismi alemi olması gibi olur.»

Zira âlemlerde mânâ murad olunmaz, onlar, ancak bir şahsın adı olmak üzere kullanılır. Bu beytde :

«Hakikaten Rabbiniz hayâ ve kerem sahibidir. Bir kul, O'na karşı ellerini kaldırıp dua edince o elleri boş bırakmaktan yani kulun istediğini vermemekten haya eder.»

Hadis-i enfine de işaret vardır. Keza âlemlerde mâna aranmadığına şâhıtlar da misal olur:

12683

طفلك نوزاده را حاجی لقب
یا لقب غازی نمی بهر نسب

«Yeni doğmuş bir çocuğa (Hacı) yahud (Gâzî) lakâbını korsun.»

12684

گر بگویند این لقبها در مدیح
تا ندارد آن صفت نبود صحیح

«Bu ve emsâli medh için konulan lakâblar, konulan kimselerde o sıfatlar bulunmadıkça sahih olmaz.»

12685

تسخیر و طیزی بود یا آن جنون
یا که حق عما يقول الظالمون

«Belki alaya almaktır, yahud da öğen delidir. Cenâbı Hak'kın Zâtı, zalimlerin söylediklerinden ve ona isnad ettiklerinden pâk ve münezzehdir.»

Hülâsa : Cenâbı Hakkın Esmâ-i Hüsnâsından her biri, Zat-ı İlâhînin sıfatlarından birine delâlet eder. Hz. Mevlâna bunları anlattıktan sonra bağa giren o terbiyesiz âşık karşı sevgilinin lisânından diyor ki :

12686

من همی دانستم پیش از وصال
که نکو رویی ولیکن بد خصال

«Ben seninle görüşmeden evvel senin güzel yüzlü, lâkin çirkin tabiatlı olduğunu biliyordum.»

12687

من همی دانستم پیش از اقام
کز ستمیزه راستی اندر شقا

«Ben seninle mülâkat etmeden de inadçı bir adam olduğunu, kötülüğe alışmış bulunduğunu ve hâlâda onda ayak diremekte olduğunu biliyordum.»

12688

چونکه چشم سرخ باشد در غمش
دانش زان درد اگر کم بدمش

«Ames hastalığından göz kızarmış olunca az görsem bile, o kırmızılıktan o hastalıktan olduğunu bilirim.»

Kamus tercümesinde (Ames) kelimesi şöyle tarif edibmiştir: «El-ames: Gözün ekser eykatta yası akıb rüyeti zaif olmak manasındır ki o ruze (şirlaganlı) tabir olunur.»

12689

و مرا چون بره دیدی بی شبان
تو گمان بردی ندارم یاسبان

«Sen beni çobansız kuzu gibi gördün de muhafızım olmadığımı zan ettin.»

12690

عاشقان از درد زان نالیده اند
که نظر ناجایکه مالیده اند

Hakiki âşıklar, bakılmaması lâzım gelen yere bakarlar da, edebde kusur etme derdinden ağlar ve inlerler.»

12691

بی شبان دانسته اند آن خطی را
را یگان دانسته اند آن سی را

«Keza o âşıklar, o ceylânı çobansız ve o esiri bedava sandıkları için nedâmetlerinden ağlayıp inlemislerdir.»

تا زخمه بر آمد بر جگر
که منم حارس کرافه کم بگر

«Bunun cezası olmak üzere! O'nun bekçisi ve muhafızı benim, boş yere bakma! diye Allah'ın Celâli gamzesinden fırlayan bir ok, o âşıkla-
rın ciğerine saplanmıştı.»

Yine sevgili diyordu ki :

12693

کی کم از بره کم از بزغاله ام
که نباشد حارس از دنباله ام

«Ben bir kuzu ve oğlakdan da aşağıyım ki arkamda bekcilik ve muhafızlık edecek bir çoban bulunmasın?»

12694

حارسی دارم که ملکش می سزد
داند او بادی که بر من می وزد

«Benim bir bekçim ve muhafızım vardır ki saltanat ona yaraşır. Ba-
na nasıl bir yel esmekte? O bilir.»

وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ

Yani : «Allah, ne yaparsanız (hiç birinden) gâfil değildir¹⁴.»

وَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ غَافِلًا عَمَّا يَعْمَلُ

الظَّالِمُونَ إِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْأَبْصَارُ ﴿٦٦﴾

Yani : «O zalimlerin yapacaklarından Allah'ı gâfil zannetme sakın.
O bunları ancak öyle bir gün için geciktiriyor ki o (gün) gözler (şaşkın-
lıkla) belerib kalacaktır¹⁵.»

وَلَهُ خَلْقُكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ ﴿٦٦﴾

Yani : «Halbuki sizi de, (elinizle) yapıp geldiğiniz şeyleri de Allah ya-
ratmıştır¹⁶.» Âyetleri mücibince, Cenâb-ı Hak kullarının amel ve fiillerin-
den gâfil değildir, kullarının her işini de yaratan O'dur.

12695

نفس شهوانی زحق کرسست وکور
من بدل کوریت را دیدم زدور

«Şehvetli olan nefs Hakka karşı sağır ve kördür. Ben de senin ma-
nevi körlüğünü tâ uzakdan görmüşüm.»

12696

هشت سالت زان نیر سیدم بهیج
که پرت دیدم زجهل پیچ پیچ

«Ondan dolayı sekiz seneden beri seni hiç sormadım. Çünkü seni kat
kat cehaletle dolu görmüşüm.»

12697

خود چه پرسم آنکه او باشد بتون
که توجونی چون بود او سرنگون

«Hamam külhanında bulunan kimseye nasılsın? diye neden sorayım?
O nasıl olur? baş aşağı!»

(10) Sûrei Saffat: 96.

(14) Sûrei Bakara: 74.

(15) Sûrei İbrahim: 42.

«DÜNYANIN KÜLHANA, TAKVÂNIN DA HAMAMA BENZEYİŞİ»

12698

شهوت دنیا مثال کلختست
که ازو حمام تقوی روشنست

«Dünya şehveti külhan gibidir. Takvâ hamamı onunla ısınır ve parlar.»

12699

لیک قسم متقی زین تون صفاست
زانکه در گرمابه است ودر تقاست

«Lâkin müttekiler, bu külhanda safâ ve zevk içindedirler. Çünkü onlar hamama girmiş, yunup, arınmışlardır.»

12700

اغنيا مانده سرگین کشان
بهر آتش کردن گرمابه بان

«Şehvete mübtelâ zenginler ise, hamamcılarının ateş yakması ve hamamı ısıtması için süprüntü taşıyanlar gibidir.»

Bazı yerlerde hamamları odunla değil, süprüntüleri yakmak suretiyle ısıtırlarmış. Mevlâna zamanında Konya'da böyle yapıyormuş ki Hz. Pir şehvet düşkünü zenginleri külhanda yakılmak için süprüntü taşıyan çöpcülere benzetiyor.

12701

اندر ایشان حرص بنهاده خدا
تا بود گرمابه کرم و بانوا

«Cenâb-ı Hak, takvâ hamamı ısınsın ve letâfet peyda etsin diye o manevî çöpcülere hırs vermiştir.»

«Ahmaklar olmasaydı Dünya harab olurdu» diye bir söz vardır. Eve! Dünya'nın mamûriyyeti, ahmakların yerinde olmayan sayü gayretiyledir. Sarhoşlar ve zânîler olmasaydı meyhaneler ve umumhaneler mamur

olmazdı. Onları yaşatan akşamcılarla gececilerin geyretidir. Oraları imar etmek için bunlarda bir hırs, bir heves vardır. Fakat o hırs ve hevesden erbab-ı takvâ istifade eder. Fâsık ve fâcir olanların fisku fücûrundaki çirkinliği ve Dünyevi, Uhrevî mazarratı gördükçe o hallerden çekinip sakinmaya ve Allah'ın emrini daha sıkı tutmaya çalışırlar. İşte takvâ hamamının ısıtması bu demektir. O halde ey sâlik :

12702

ترك اين تون گوی ودر گرمابه ران
ترك تون را عين آن گرمابه دان

«Bu külhandan vazgeç de hamamın içine git. Külhanı terk etmek bil ki, hamama girmenin ta kendisidir.»

12703

هرکه در تونست اوچون خادمست
مردرا که صابرست و حاز مست

«Külhanda kalan, oradaki hizmetci, uşak gibidir. Şehvet külhanına girmekden sakınan da ihtiyatlı bir kimsedir.»

12704

هرکه در حمام شد سیای او
هست پیدا برخ زیبای او

«Hamama giden kimsenin sîması, onun temiz yüzünden belli olur.»

Sûrei Feth'de ashab-ı kirâm vâsfında buyurulmuştur ki:

بِسْمِ اللَّهِ فِي وَجْهِهِ مِنْ آثَرِ السُّجُودِ

Yani : «Secde izinden (meydana gelen) nişanları yüzlerindedir¹⁷.»

İşte takvâ hamamında yıkanmış ve temizlenip pâk olmuş zevâtın nurânîyyeti de yüzlerinden âşikâr olur.

(17) Sûrei Feth: 29.

12705

تونیان را نیز سیا آشکار
از لباس وازدخان وازغبار

«Külhandakiler de yüzlerindeki ve elbiselerindeki duman, is ve tozdan belli olurlar.»

يَعْرِفُ الْخُرْمُونَ بِسِيمِهِمْ فَيُؤْخَذُ بِالتَّوَاصِي وَالْأَفْدَامِ

Yani : «Günahkârlar simâlarıyla tanınacak da perçemlerinden ve ayaklarından tutulacak¹⁸.» Muktezâsınca fîsk u fücûr erbâbı da yüzlerindeki nursuzluktan ayırd edilir. Mesela şâribülleyli vennehar olan alkolik bir herifin ne olduğu yüzüne bakılınca derhal anlaşılır.

12706

گرنیفی روش بویش را بگوید
بو عصا آمد برای مضریر

«Eğer bir fâsıkın yüzünü göremezsen kokusuna dikkat et... Koku, gözü görmeyen kimse için asâ gibi rehberlik eder.»

12707

ورنداری بود را رش درسخن
از حدیث نو بدان راز کهن

«Kokusunu da alamazsan onu konuştu; yeni sözden eski sırrı anla!»

12708

بس بگوید تونی صاحب ذهب
بیست سله چرك بردم تابشت

«Altın babası olan külhancı: Bugün geceye kadar yirmi sepet süprüntü taşıdım, der.»

(18) Sürei Rahman: 41.

12709

حرص تو چون آتشت اند رجھان
باز کرده هرزبانہ صد دهان

«Hırsın gibi senin hırsın da Dünya'da ateş gibidir ki her alevi yüzlerce ağız açmıştır.»

12710

پیش عقل این زرچو سرکین ناخوشست
گرچه چون سرکین فروغ آتشت

«Akla göre, bu altın, ateşi parlatacak süprüntü ve gübre gibi nâhoşdur.»

12711

آفتابی که دم از آتش زند
چرك ترا لایق آتشی کند

«Güneş ki ateşden dem vurur, yaş süprüntüyü kurutur, ateşe lâyık bir hâle getirir.»

12712

آفتاب آن سنگ را هم کرد زر
تابتو حرص افتد صد شرر

«Hırs hülhânına yüzlerce kıvılcım düşsün diye yine Güneş, taşı altın eder.»

12713

آنکه گوید مال گرد آورده ام
چیت یعنی چرك چندین برده ام

«Mal topladım diyen kimsenin bu sözü, şu kadar süprüntü taşıdım demektir.»

این سخن گرچه که رسوایی فزاست
در میان تونیان زین قخر هاست

«Vakiâ bu söz, sahibini rüsvây eder, amma külhânîler arasında bundan iftihar duyulur.»

Meselâ derler ki :

گر توشن سله کشیدی تابش
من کشیدم بیست سله بی کرب

«Eğer sen geceye kadar altı sepet süprüntü taşıdınsa ben zahmetsizce yirmi sepet taşıdım.»

Bizim muhtekirlerin ticaret adına yaptıkları şekavet de bundan başka bir şey midir? Onlar da halkı soymakla topladıkları paralarla iftihar etmiyorlar mı? Halbuki Cenâb-ı Hâk Tевbe sûresinde buyuruyor ki:

يَوْمَ يُجْزَىٰ كُلُّهُم بِمَا جَاءَهُمْ
وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هَذَا مَا كُنْتُمْ لَا تَفْهَمُونَ
فَلَوْ قَوَّامًا كُنْتُمْ تَكْزِبُونَ

Yani : «O gün bunlar, üzerlerinde (yakılacak) cehennem ateşinin içinde kızdırılacak da o kimselerin alınları, böğürleri ve sırtları bunlarla dağlanacak, işte bu, (denilecek) nefisleriniz için toplayıp sakladıklarınız! Artık saklayıp istifcilik ettiğiniz bu nesneleri(n acısını haydi) tadın¹⁹.»

(19) Sûrei Tевbe: 35.

آنکه در تون زاد و پاکی را ندید
بوی مشک آید برو رنجی بدید

«Külhânda doğup da temizlik görmemiş olana misk koklatsan incirler, hasta olur.»

«GÜZEL KOKU SATANLAR ÇARŞISINDA ITR VE MİSK KOKUSUNDAN BAYILAN VE HASTALANAN DEMİRCİ»

آن یکی افتاد بیهوش و خمید
چونکه در بازار عطاران رسید

«Bir kimse, güzel koku satanlar çarşısına varınca bihuş olarak düştü ve iki kat oldu.»

بوی عطرش زد زعطاران راد
تابگر دیدش بسر برجافتاد

«Kerim ve cömerd misk yağcılarının itr kokusu ona dokundu da başı döndü ve yere düştü.»

همچو سردار افتاد او بیخبر
نیم روز اندر میان رهگذر

«O, kendinden bîhaber olarak, gün ortasında, geçilecek yolun ortasına bir leş gibi yıkıldı.»

جمع آمد خلق بروی آن زمان
جلکان لاحول گو درمان کنان

«O anda halk onun başına toplandı ve Lahâvle diyerek derdine درمان aramaya başladı.»

12721

آن یکی کف بردل او می براند
وز گلاب آن دیگری بروی فشاند

«Biri avucunu onun kalbine götürüp, atıp atmadığını anlamak istiyor, diğeri üstüne başına gül suyu serpiyordu.»

12722

اونی دانست اندر مرتعه
از گلاب آمد ورا آن واقعه

«Gül suyu serpen bilmiyordu ki, dünya çayırında bu vâkıa, onun başına gül suyu ve emsâli itriyyattan gelmişti.»

12723

آن یکی دستش همی مالید سر
وان دگر کهکل همی آورد بر

«Biri eliyle onun başını oğuyor, diğeri rütûbet ve serinliğinden baygının ateşi düşsün diye samanlı yaş balçık getirib göğsüne sürüyordu.»

12724

آن بخور عود وشکر زد بهم
وان دگر از پوشش میگردم

«Biri ödağacı ile şekeri karıştırıp tütsü veriyor, diğeri elbisesinden bir parça kesib tutuşturduktan sonra koklatıyordu.»

12725

وان دگر نبضش که تاجون می جهد
وان دگر بوی از دهانش می ستد

«Biri, nasıl atıyor? diye nabzını tutuyor, diğeri de eğilmiş ağzını kok-luyordu.»

12726

تا که می خوردست باینک وحشیش
خاق درماندند اندر بهشیش

«Şarab mı içmiş, esrar mı yemiş yahud afyon mu yutmuş diye; Hüla-
ha, onun baygınlığını geçirib ayıltmakda âciz kaldılar.»

12727

بس خبر بردند خویشانرا شتاب
که فلان افتاده است آنجا خراب

«Filân misk yağcılar çarşısında düştü, baygın ve harab bir hâlde ya-
tıyor diye, akrabasına haber gönderdiler.»

Ve dediler ki:

12728

کسی نمی داند که چون مصروع گشت
یاچه شد کز بام افتادست طشت

«Neden bayıldı, ne oldu da leğeni damdan düştü, kimse bilmiyor.»

(Leğeni damdan düşmek): Esrarı meydana çıkmak, rezil, rûsvay ol-
mak manasında kullanılır.

12729

یک برادر داشت او دباغ زفت
گریز ودانا بیامد زود و تفت

«O iri yarı debbağ'ın gürbüz ve malûmatlı bir kardeşi vardı, çabucak
ve koşarak geldi.»

12730

اندکی سرگین سک در آستین
حاق را بشکافت آمد باحنین

«Yeni içinde bir parça köpek tersi vardı: biriken halkı aralayab kar-
deşinin yanına sokuldu.»

گفت من رنجش همی دایم زجیست
چون سبب دانی دوا کردن جلیست

«Dedi ki: ben onun neden bayıldığını biliyorum. Sebebi bilinince tedâvi bellidir.»

چون سبب معلوم نبود مشکلیست
داروی رنج و دران صد محلیست

«Sebeb malûm olmayınca hastalığın devâsı ve tedâvisi müşkildir. Zira onda yüz ihtimâî vardır.»

چون بدانستی سبب او سهل شد
دانش اسباب دفع چهل شد

«Sebeb bilinince tedâvi kolaylaşır. Sebebin malûm olması, bilgisizliği giderir.»

گفت باخود هستش اندر مغزورك
توی برتو بوی آن سرگین سك

«Kendi kendine dedi ki: köpek pisliği kokusu kat kat olarak onun beynine ve damarlarına işlemiştir.»

تامیان اندر حدث او تا بشب
غریق دبا غیست او روزی طلب

«Rızkını elde etmek için hergün akşamlara kadar pisliğe gömülmüş, debbağlığa garkolmuştur.»

بس چنین گفتست جالینوس به
آنچه عادت داشت بیمار آتش ده

«Tıbea üstad sayılan Călinus: Hastaya, neye alışkın ise o şeyi ver, demiytir.»

گر خلاف عادتست آن رنج او
بس دواى رنجش از معتاد جو

«Eğer onun hastalığı âdetin hilâfından zuhûra gelmişse, onun devâsını mütadî olan şeyden ara.»

چون جعل گشتست از سرگین کشی
از گلاب آید جعل را پیشی

«Bu adam, köpek tersi taşımaktan pislik böceği gibi olmuştur. Pislik böceğine gül suyundan baygınlık gelir.»

هم ازان سرگین سك داروی اوست
که بران اورا همی معتاد وخوست

«Onun ilâcı, yine köpek pisliğidir. Çünkü onun mutadî ve tabiatı onunladır.»

الحیثیات للخیثین رانجوان
روی ویشث این سخن را بازدان

«(Pisler, pislerindir) âyetini oku, bu sözün zâhîr ve bâtını anla!»

Sûrei Nûr'da buyurulmuştur ki :

مرخبتا ترا سازد طيبات
در خور ولايق نباشد اي ثقات

«Ey itimad edilir kimseler, hakikaten, temiz şeyler, pisler için lâyık ve münasib değildir.»

چون زعطر وحی کثر گشتد وگم
بد فغانشانکه تطیرنا بکم

«Kâfirler, peygamberlere gelen vahyin güzel kokusuyle çarpıldılar ve kendilerini kaybettiler de (Tetayyernâ biküm) diye feryad ettiler.»

Yâsin sûresindeki şu âyete işarettir:

قَالُوا
إِنَّا نَطْهَرُكَ إِنَّا كُنَّا نَسْتَهْوَكَ لَنَرْجُمَكَ وَلَيَمْسَنَكَ
مِنَّا عَذَابُ آلِهٍ ۝

Yani : «Dediler: «Doğrusu biz sizin yüzünüzden uğursuzlandık. Eğer vaz geçmezseniz, andolsun, sizi mutlak taşlarız. Bizden size muhakkak acıklı bir işkence de dokunur»²¹.»

Ve dediler ki :

رنج و بیمارست مارا این مقال
نیست نیکو و عظمان مارا بقال

«Bu sözleriniz, bize zahmet veriyor, hastalanıyoruz. Ettiğiniz vâzu nasihat, bize iyi değil, meş'um gelmektedir.»

الْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ وَالطَّيِّبَاتُ
لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ أُولَئِكَ مُبَرَّءُونَ مِمَّا يَقُولُونَ
لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ۝

Yani : «Kötü kadınlar (ve kötü sözler) kötü erkeklere, kötü erkekler kötü kadınlara (ve kötü sözlere), temiz kadınlar (ve temiz kelimeler) ise temiz erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlara (ve temiz kelimelere yakışır) Bunlar (o temiz kadınlar ve temiz erkekler) o (iftirâcıların) di-yeceklerinden çok uzaktırlar. Onlar için bir mağfiret ve çok şerefli bir rızık vardır²⁰.»

Hiz. Ayşe hakkında bazı isnâdâtta bulunulmuştu. Bunun üzerine yukardaki ve üst tarafındaki âyetler nâzil olarak o isnâdı edenlerin müfteri ve habîs oldukları, müminlerin annesi Hz. Ayşe'nin temiz ve afife olduğu beyan buyuruldu. Sonra iftira etmiş olanlara müfteri cezası olarak 80 değnek vuruldu.

Bu âyetin zâhiri, tayyib ve tayyibe olan Resûlullah (S.A.V.) ile ha-rem-i muhteremi Hz. Ayşe'ye (R.A.) aiddir. Bâtını ise her tayyib ve ha-bise şâmindir. İşte bayılmış olan debbağ da, köpek pislîği ve kokmuş deri gibi habîs şeylerle meşgul olduğundan, onun devâsı da, köpek pislîğinden olacaktı.

نسخان اورا بعنبر یا کلاب
نی دوا سازند بهر فتح باب

«Nasihat verenler, pis kişiyi, ona bir kapı açılması, iyileşmesi için amberle, gül suyu ile tedâvi etmek isterler!»

(20) Sûrei Nûr: 26.

(21) Sûrei Yâsin: 18.

ما باهو واهو فربه گشته ایم
در نصیحت خویشرا نسرشته ایم

«Biz oyunla, abes ve saçma şeylerle semirmiş kimseleriz, kendimizi nasihat dinlemeye alıstırmamışızdır.»

هست قوت ما دروغ ولاف ولاغ
شورش معده ست مارا زین بلاغ

«Bizim gıdamız, yalan, dolan ve latifedir. Sizin tebliğ ettiklerinizden midemiz bulanıyor.»

رنج را صدتو وافزون میکسید
عقل را دارد باقیون میکسید

«Siz, bizim hastalığımızı yüz kat, hatta daha ziyâde artırıyor, aklı afyonla tedavi ediyorsunuz.»

«DEBBAĞIN BİRADERİNİN, KARDEŞİNİ KÖPEK PİSLİĞİ
KOKUSUYLA GİZLİCE TEDÂVİ ETMESİ»

خلق را می راند ازوی آن جوان
تا علاجش رانینند آن کسان

«O genc, ilâcını görmesinler diye, debbağın başına toplanmış olanları dağıttı.»

سربگوشش برد همچون را ز کو
پس نهاد آن چیز برینى او

«Sır söylüyormuş gibi başını debbağın kulağına yaklaştırdı ve elindeki şeyden bir parçasını onun burnuna koydu.»

کوبکف سرکین سگک ساییده بود
داروی مغز پلید آن دیده بود

«Debbağın murdar beyninin ilâcını köpek pisliğinde gördüğü için, onu elinde ezmişti.»

Avucunu koklatır koklatmaz;

ساعتی چون صمد چنبدن گرفت
خلق گفتند این فسونی بد شکست

«Adam kımıldamaya, halk da; bu şaşılacak bir efsun, demeye başladı.»

کین بخواند افسون بگوش اودمید
مردم بود افسون بفریادش رسید

«Diyorlardı ki: Bu zat, bir efsun okudu, baygının kulağına üfledi. Efsun o ölü gibi olanın imdadına yetişti.»

Bayılmış debbağın köpek pisliği kokusundan kımıldanması dolayısıyla Hz. Pîr diyor ki:

جنبش اهل فساد آن سو بود
که زنا و غمزه و ابرو بود

«Ehl-i fesâdın hareketi de zina, göz süzme ve kaş oynatma tarafına olur.»

هر كرا مشك نصيحت سودنيست

لاجرم بابوي بدخو كردنيست

«Nasihat miski, faide etmeyen kimse, şüphesiz kötü kokulara alışmıştır.»

12755

مشرکان را زان نجس خواندست حق

کاندرون پشک زادند از سبق

«Cenâbı Hak, müşriklere ondan dolayı (Necis) tâbir etmiştir ki onlar, mânevi necâset - yani şirk ve dalâlet - içinde doğmuşlardır.»

Necâset ve habâsetleri ezelidir. Bu beyit, Sûrei Tevbedeki şu âyete ibârettir:

إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ

فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا

Yani : «Müşrikler ancak bir necistir. Onun için bu yıllarından sonra onlar Mescid-i Harâm'a yaklaşmasınlar²².»

İslâm'da Hac Hicri 9'ncu yılda farz kılınmış, o sene Hz. Ebû Bekir (R.A.)'ın idaresinde olmak üzere hacc edilmiş ve hac esnasında mü'min ve müşrik karışık bulunmuştu. Vakfeden sonra, Minâ'da Hz. Ali ile yardımcıları tarafından Sûre-i Tevbe'nin baş tarafındaki birkaç âyet nidâ sûretiyle ilân edildi. Tebliğ edilen maddeler arasında, müşriklerin Mescid-i Harama yaklaşmamları da vardı.

İmam-ı Âzam, burada, Mescid-i Haram'dan maksad: Hac ve umredir, mutlaka hududu Hareme dahil olmak değildir demiş, İmam-ı Mâlik ise diğer mescidleri de Mescid-i Haram'a kıyas ederek müşriklerin hiçbir mescide girmesi caiz değildir içtihadında bulunmuştur.

(22) Sûrei Tevbe: 28.

وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْكَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمْ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ
إِنْ شَاءَ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٣﴾

Yani : «Eğer fakirlikten korkarsanız, Allah dilerse, sizi yakında kendi fazlından zenginleştirir. Çünkü Allah, gerçek bilicidir, tam hüküm ve hikmet sahibidir²³.»

Mekke tâcirleri, Hac zamanında gelen bedevilere mal satmak için : «İçinde günah işlediğiniz elbise ile Kâbe tavaf edilemez, mutlaka yenisini almalısınız» derler ve bu sûretle kazanc elde ederlerdi. Yeni elbise almayan parası olmayanlar da çı çıplak soyunurlar. Beyt-i Mükerrremi öylece tavaf eylerlerdi. Müşriklerin Hacca iştirâki men edilince tabii Mekke esnafı fazla alım satım yapamayacaktı. İşte bu âyetlerle onlar teselli edildi.

Müşriklerin necis olması, üstlerinin başlarının pisliği dolayısıyla degildir. Ezelden şâki olduklarından kendilerinde şirk gibi bir manevi necis vardır. Hz. Mevlâna bu hâli bir misâl ile temsil ederek diyor ki:

12756

کرم کو زادت در سر گین بد
می نگرداند بعبیر خوی خود

«Kötü bir necâset içinde peyda olan kurt, anberle kendi huyunu de-
ğiştirmez.»

12757

چون نزد بروی نثار رش نور
او همه جسمست بی دل چون قشور

«Ona nur serpintisi isabet etmemiş olduğu için o, kabuk gibi kalbsiz
bir cisimden ibarettir.»

Abdullah İbn-i Abbas'ın rivayet ettiği bir hadiste :

«Hakikaten Allah-u Taalâ halkı yokluk karanlığından yarattı. Sonra hidayet nurundan onların üstüne serpti. Kimlere o nurdan isabet eyle-
diyse, o kimseler hakikaten hidayete erdi. Her kime de isabet etmediyse

(23) Sûrei Tevbe: 28.

o kimseler de hakikaten uzak bir dalâlete düştüler.» buyurulmuştur. İşte müşrik olanlar o nur serpiminden nasib alamıyan mahlûklardır.

12758

ورزش نور حق قسمیش داد
همچورسم مصر سرگین مبالغ زاد

«Eğer Hak Sübhâne serptiği nurdan ona bir parça olsun verseydi Mısır'daki âdet mücibince gübre içinde yumurtadan çıkan civciv gibi olurdu.»

Mısır'da tavuk yumurtasını sıcak gübre içine korlar, günde birkaç defa çevirirler, üç hafta içinde birçok civciv alırlarmış. Şimdi gaz lambasıyla ısıtılan ve yüzlerce civciv çıkaran makinelerin aslı gübre imiş demek oluyor.

12759

لیک نی مرغ خیس خانگی
بلکه مرغ دانش و فرزانی

«Lâkin gübrede peyda olmakla beraber o kuş, hasis ve kıymetsiz tavuk gibi olmazdı, belki ilim ve irfan, akıl ve izan kuşu olurdu.»

Yani, İlâhi nur serpiminden hisse isabet eden, tabiat gübresinde yetişse de, yine o nurun feyziyle ilim ve irfan, akıl ve izan sahibi olur.

Bundan sonra sevgilisini öpmeye kalkışan âşıka, mâşûku lisanından deniliyor ki :

12760

تو بدان مانی کزان نوری تهی
زانکه بینی برپلیدی می نهی

«Sen,o nurdan hâli kalmışa benziyorsun, çünkü burnunu pisliğe sokuyorsun.»

12761

از فراقت زرد شد رخسار ورو
برك زردی ، میوه نا پخته تو

«Benim ayrılığımın senin yüzün ve yanağın sararmış amma, sen sararmış ve kurumuş bir yaprak ve olmamış bir yemiş gibisin.»

12762

دیک ز آتش شد سیاه و دود قام
گوشت از سختی چنین ماندست خام

«Tencere ateşin dumanından kapkara olduğu halde içindeki et, kartlığı dolayısıyla çiğ kalmış, öylece duruyor.»

Sen de aşk ateşiyle epeyce kaynamışsın, amma tabiatındaki kartlık dolayısıyla hâlâ pişmemişsin.

12763

هشت سالت جوش دادم در فراق
کم نشدیک ذره خامیت و نفاق

«Seni sekiz sene ayrılık ateşinde kaydattığım hâlde hamlığın ve münaflıklığın zerre kadar eksilmedi.»

12764

غوره تو سنک بسته کر سقام
غوره ها ا کنون مویزند و تو خام

«Sen, hastalık dolayısıyla, kurumuş ve taş kesilmiş bir koruk gibisin. Sair koruklar şimdi üzüm olduğu hâlde sen hâlâ hamsın.»

«ÂŞIK'IN YAPTIĞI SUÇDAN HİLE İLE ÖZÜR DİLEMESİ,
MÂŞÜK'UN DA BU HİLEYİ ANLAMASI»

12765

گفت عاشق امتحان کردم مگیر
تا بینم تو حریفی ، یا ستیر

«Âşık dedi ki: Ben seni uysal mısın, yoksa afife ve salih mısın? diye imtihan etmek istedim. Bundan dolayı beni muâhaze eyleme.»

این جهان همچون خرابست و تو گنج
گرتقوس کردم از گنجت مرنج

«Bu dünya bir virâne gibidir ve sen onun içindeki define gibisin. Eğer sendeki o defineyi aradımsa hareketimden incinme.»

12766

من همی دانستم بی امتحان
لیک کی باشد خبر همچون عیان

«Ben seni imtihansız da biliyordum. Lâkin işitmek nasıl görmek gibi olur.»

12767

آفتابی نام تو مشهور و فاش
چه زیانست ار بکردم ابتلاش

«Sen meşhur ve malûm bir güzellik güneşisin. Ben o güneşi imtiha-
na kalktıysam ona ne ziyan.»

12768

تومی من خویشان را امتحان
میکنم هر روز در سود و زیان

«Sen bensin, benden ibaretsin. Ben hergün faide ve zarar hususunda
kendimi imtihan ederim.»

12769

انبیارا امتحان کرده عداوت
تا شده ظاهر از ایشان معجزات

«Hakikat düşmanları, peygamberleri imtihana kaldılar da onlardan
mucizeler zâhir oldu.»

12770

امتحان چشم خود کردم بنور
ای که چشم بد ز چشمان تو دور

«Ey güzel gözlerinden, kem gözler uzak olasıca sevgili! Ben senin ce-
mâlindeki nur ile kendi gözümü imtihan etmek istedim.»

12772

زان چنین بی خردگی کردم گزاف
تا زخم بادشمنان مهربار لاف

«Düşmanlarla, senin iffet ve ismetin hakkında çene çalmak için, böy-
le bir küstahlıkta bulundum.»

12773

تا ز بانم چون ترا نامی نهد
چشم ازین دیده گواهیها دهد

«Dilim senden bahsedince, gözüm de gördüklerinden şahid olsun.»

12774

گرشدم در راه حرمت راه زن
آدمم ای مه بشمشیر و کفن

«Eğer hürmet yolunda yolsuzluk ettimse ey Ay yüzlü sevgili! Kılıc
ve kefenle huzuruna geldim.»

12775

جز بدست خود مبرم پا و سر
که ازین دستم نه از دست دگر

«Benim başımı ve ayağımı kendi ellerinle kes de beni başkasına öl-
dürtme. Ben bu eldenim, başka elden değilim.»

12776

از جدایی باز میرانی سخن
هرچه خواهی کن ولیکن آن مکن

«Ayrılıktan ve beni tekrar uzaklaştırmaktan bahsediyorsun. Her ne istersen yap, fakat beni kendinden ayırma!»

Bundan sonra Hz. Mevlânâ buyuruyor ki :

12777

در سخن آباد این دم راه شد
گفت امکان نیست چون بیکاه شد

«Bu anda söz iklimine yol açıldı, ammâ vakit gecikdiği için söylemeye imkân yoktur.»

12778

پوستها گفتیم مغز آمد دفین
گر بنایم این نماد همچین

«İşin dış yüzünü söyledik, içyüzü örtülü kaldı. Eğer sağ olursak bu kıssa böyle kalmaz, onu da söyleriz...»

«ÂŞIKIN ÖZÜR DİLEYİŞİNİ MÂŞÜK'UN REDDETMESİ VE
ONUN ŞEYTANETİNİ YÜZÜNE VURMASI»

12779

در جوابش برکشاد آن یار لب
کز سوی ما روز سوی تست شب

«Âşık cevap olmak üzere sevgili ağzını açtı ve dedi ki: Ey hilekâr müzevvir; bizce senin halin gün gibi aydınlık ama sence gece!»

Yani senin fiilin ile sözünün birbirine uymadığını parlak bir surette görüyor ve biliyoruz.

12780

حیله های تبره اندر داوری
پیش بینایان چرا می آوردی

«Bu bulaşık hileleri, adalet gününde gören gözler önüne, neye getirsin.»

12781

هرچه درد دل داری از مکر ورموز
پیش ما رسوا و پیدا همچو روز

«Hile ve düzen olarak kalbinde her ne varsa, onların hepsi de nazarı-mızda gündüz gibi açık ve rüsvâ'dır.»

12782

گر پوششیمش زبنده پروری
تو چرابی روی از حدی بری

«Eğer cürmünü biz kulumuza acıyıp örtüyorsak, sen niçin yüzüzlüğü, hadden ileri götürüyorsun?»

12783

از پدر آموز کا دم در گناه
خوش فرود آمد بسوی یابگاه

«Hey soysuz; özür dilemeyi ceddinden öğren. Kendisinden zelle sâdır olunca Âdem, hemen itizar makamına indi.»

12784

چون بدید آن عالم الاسرار را
بر دویا استاد استغفار را

«Allah bütün sırları bildiği için, iki ayağı üzerine durub, mağfiret talebinde bulundu.»

بر سرخا کستر انده نشست
از بهانه شاخ تاشاخی نجست

«Gam ve keder külünün üstüne oturdu; zellesine bahane bulmak için daldan dala sıçramadı.»

ر بنا انا ظلمنا گفت بس
چونکه جانداران بدید از پیش و پس

«Önünde ve arkasında azab meleklerini görünce ancak (Rabbenâ Zalemânâ Enfûsenâ = Ey Rabbimiz, biz, nefsimize zûlm ettik) dedi.»

دید جانداران پنهان همچو جان
دور باش هر یکی تا آسمان

«Can gibi gizli bir takım azab melekleri gördü. Herbirinin ellerindeki sopa ta semâya kadar uzanıyordu.»

که هلا پیش سلیمان مور باش
تانه بشکافد ترا این دور باش

«O melekler diyorlardı ki: Aklını başına al da Süleyman'ın karşısında karınca gibi ol! Bu sopa, seni incitmesin.»

جزم مقام راستی یکدم مأیست
هیچ لالا مردرا چون چشم نیست

«Doğruluk durağından başka bir yerde durma. Zira insana göz gibi mürebbî ve muhafız olmaz.»

کور اگر از پند پالوده شود
مردمی او باز آلوده شود

«Gözü görmeyen bir adam, öğütlerle temizlense bile tekrar tekrar bulur ve kirlenir.»

آدم تونستی کور از نظر
لیک اذاجاء القضاء البصر

«Ey Âdem; sen gözü görmez bir kimse değilsin; lâkin kaza gelince göz görmez olur.»

عمرها باید بنادر گاه گاه
تا که بینا از قضا افتد بجاه

«Gözü gören bir adamın bir tesadüf neticesi kuyuya düşmesi için ömürler lâzım...»

کور را خود این قضا همراه اوست
که مراورا اوفتادن طبع خوست

«Fakat, bu kaza, zaten körün yoldaşısıdır. Çünkü, düşmek onun tabiatidir, huyudur.»

در حدث افتد نداند بوی چیست
از منست این بوی یا آلود کیست

«Pisliğe düşer de o kokunun ne olduğunu bilmez. Bu koku benden mi, yoksa bulaşmak eseri midir der.»

12795

ور کسی بروی کند مشکى نثار
هم زخود داند نه از احسان یار

«Eğer bir kimse ona misk serpse onu da, yar'ın ihsanında değil, kendinden bilir.»

12796

بس دوچشم روشن ای صاحب نظر
مر ترا صد مادرست و صد پدر

«O hâlde ey gözü gören kimse, parlak iki göz, senin için yüz ana ve yüz babadan daha faidelidir.»

Yani, ana ve baba bir çocuğa karşı ne kadar şefkât ve himâye gösterirse, gözlerin sana o şefkât ve himâyenin yüz mislini gösterir.

12797

خاصه چشم دل که آن هفتاد توست
وین دوچشم حس خوشه چین اوست

«Hele gönül gözü yok mu? O bu göze nisbetle yetmiş kat azizdir, yetmiş derece kuvvetlidir. Hissi göz, onun harmanından döküntü toplayan fukaraya benzer.»

12798

ای دریا رهزنان بندشته اند
صد گره زیر زبانه بسته اند

«Yazıklar olsun ki yol kesiciler oturmuşlar, dilime yüzlerce düğüm vurmuşlardır.»

12799

بی بسته چون رود خوش راهوار
بس گران بندبست این معذور دار

«Ayağı bağlı olan nasıl, rahvan gidebilir? Bu bir ağır bağıdır, beni mazûr gör.»

Hz Mevlâna hakikati daha açık söylemediği için bu ve gelecek beyitlerle imleyenlerden özür diliyor ve tarikat düşmanları her tarafta oturmuş onları vucudu benim dilimi bağlamıştır. Çünkü ağıyara esrar ifşa edilemez diyor ve devam ederek diyor ki :

12800

این سخن اشکسته می آید دلا
کین سخن درست و غیرت آسیا

«Ey gönül: sözlerim kırık, dökük bir hâlde zuhûr ediyor. Bu sözler inci gibidir. Onları yabancılardan kıskanmak ise değirmen misalidir.»

Kıskançlık değirmeni o hakikat incilerini kırıp öğütüyor. Maamâfih:

12801

ور اگرچه خرد و اشکسته شود
توتیای دیده خسته شود

«İnci kırılıp ezilse de hasta gözlerin sürmesi olur.»

12802

ای دراز اشکست خود بر سرمن
کز شکستن روشنی خواهد شدن

«Ey inci: kırılıp ezildiğin için acınma... Sen kırılmakla göz nuru olacak ve hasta gözlere aydınlık vereceksin.»

12803

همچنین اشکسته بسته گفتنیست
حق کند آخر در ستش کوغنیست

«Böylece kırık, dökük ve kapalı söylemeyi de gani olan Allah, sonunda doğrultur, anlaşılıp istifade edilecek bir hâle getirir.»

Nasıl ki :

کندم ار بشکست وازهم در شکست
بر دکان آمد که نک نان درست

«Nasıl ki: Buğday kırılıp öğütüldü ve eczası birbirinden ayrılıp un olduysa zayi olmadı. Ekmek olarak ekmekçi dükkânına geldi.»

توهم ای عاشق چو جرمت گشت فاش
آب و روغن ترك كن اشكسته باش

«Ey âşık senin de cürmün belli oldu... Artık suyu yağı bırak da hatanı itiraf ve cürmüne itizar eyle.»

حاجت خود عرضه کن حجت مگو
همچو ابلیس لعین سخت رو

«Hâcetini arz et, yüzsüz ve melûn şeytan gibi dâva ve delil ibrazına kalkışma.»

Çünkü Âdem zellesini nefesine isnad ederek : (Ey Rabbımız; biz nefsimize zulmettik) dediği halde şeytan (Ya Rabbî; beni azdırışın hakkı için) diyerek kendi sapıklığına Cenab-ı Hak'kı sebep göstermiş ve Âdem hüsn-ü edebinden mağfûr olduğu halde şeytan edepsizliğinden mel'ûn ve matrut olmuştu.

سخت رویی گر وراشد عیب پوش
در ستیز و سخت رویی روبکوش

«Yüzsüzlük şeytanın ayıbını örtdüyse, sen de git, mücâdeleye ve yüz-süzlüğe çalış.»

آن ابو جهل از پیبر معجزی
خواست همچون کینه ور تورک غری

«O Ebucehil, Hz. Peygamberden, kinli bir Oğuz Türk'ü gibi, mucize istedi.»

لیک آن صدیق حق معجز نحواست
گفت این رو خود نگوید جز که راست

«Lâkin Allah'ın Sıddîk'i olan Ebûbekir (R.A.) mucize istemedi: Bu yüz, doğrudan başka söz söylemez, dedi.»

کی رسد همچون تویی را کز منی
امتحانی همچون یاری کنی

«Senin gibi bir şahsın, benliği dolayısıyla, benim gibi bir dostu imtihana kalkışması nasıl yakışır?»

«BİR YAHUDİ'NİN HZ. ALİ (K.V.) YE: EĞER HAKKIN HIFZINDAN EMİN İSEN, KENDİNİ BU KÖŞKÜN TEPEŚİNDEN AŞAĞIYA AT DEMESİ, EMİRÜLMÜ'MİNİN HZ. ALİ'NİN DE ONA CEVABI»

مرتضی را گفت روزی یک عنود
کوز تعظیم خدا آ که نبود

«Allah'a nasıl tâzim edileceğini bilmiyen inatçı bir çifit, birgün Hz. Ali'ye dedi ki:»

12812

بر سر نامی وقصر بس بلند
حفظ حق را واقعی ای هوشمند

«Bir damın ve yüksek bir köşkün üstünde bulunurken ey şuur sahibi
Ali! Allah'ın hıfz-u himâyesine vakıf mısın?»

12813

گفت آری او حقیقت و غنی
هستی ما را ز طفلی و منی

«Hz. Murtazâ buyurdu ki: Evet o, çocukluğumuzdan beri bizim var-
lığımızın ve benliğimizin Hâfızı bir İlâh-ı Ganidir.»

12814

گفت خود را اندر او کی هنر نام
اعتقادی کن بحفظ حق نام

«Yahudi dedi ki: Öyle ise Hakkın tamamiyle hıfzına itimad ederek
kendini damdan aşağı at!»

12815

تا یقین گیرد مرا ایقان تو
واعتقاد خوب بابرهان تو

«Ki senin bu hususda hüccetli, güzed bir iman sahibi olduğuna ben-
de de yakın hâsıl olsun.»

12816

بس امیرش گفت خامش کن برو
تا نگردد جانت زین جرأت گرو

«Hz. Emirülmü'minin ona dedi ki: Sus ve defol git. Bu cüretin dolayı-
sıyla camın belâya mübtelâ olmasın.»

12817

کی رسد مریدم را که با خدا
از مایش پیش آرد ز استلا

«İbtılâ yüzünden Allah'ı imtihana kalkışmak, kuluna nasıl lâayık
glur?»

12818

بنده را کی زهره باشد کز فضول
امتحان حق کند ای کیج و گول

«Ey câhil ve ahmak Yahudi: bir kul edepsizliği dolayısıyla Allah'ı im-
tihana nasıl cesaret edebilir?»

12819

آن خدا را می سزد که امتحان
پیش آرد مردمی باندگان

«Her an, kullarımı imtihana çekmek, O kâdiri Mutlak'a yaraşır.»
Nitekim Sûre-i Mülk de :

الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ يَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا

Yani : «O, hanginizin daha güzel amel (ve hareket) de bulunacağını
imtihan etmek için ölümü de, dirimi de takdir eden ve yaratandır»²¹, bu-
yurulmuştur.

Cenâbı Hak'kın imtihanı, kullarının mahiyetini anlamak için değildir.
Belki o imtihan:

12820

تا بما مارا نماید آشکار
که چه داریم از عقیده در سرار

«Gizlice ne gibi akidelerimiz olduğunu aşikâr olarak bize göstermek
içindir.»

(21) Sûre-i Mülk: 2.

12821

هیچ آدم گفت حق را که ترا
امتحان کردم درین جرم و خطا

«Hiç Âdem (A.S.)! Ya Rabbi işlediğim cürüm ve hatada seni im-
tihan ettim dedi mi?»

12822

تا بینم غایت حلم ترا
آه کرا باشد مجال این کرا

«O imtihanım, senin hükmün derecesini görmek ve anlamak içindi
demeye cüret etti mi? Ah, böyle bir cüret kimde vardır?»

12823

عقل تو از بس که آمد خیره سر
هست عذرت از گناه تو بتر

«Ey alımk, senin aklın çok sersem olduğu için özürün de günahın-
dan beterdir.»

12824

آنکه او افراشت سقف آسمان
تو چه دانی کردن او را امتحان

«Gök kubbeyi yüceltmış olan Allahü Taalâ'yı sen nasıl imtihan ede-
bilirsin?»

12825

ای ندانسته تو شر و خیر را
امتحان خود را کن آنگه غیر را

«Ey hayır ve şerri bilmeyen; evvelâ kendini imtihan et de sonra baş-
kasına sıra gelsin.»

12826

امتحان خود چو کردی ای فلان
فارغ آیی ز امتحان دیگران

«Ey filân; kendini imtihan edecek olursan başkalarını imtihan et-
mekden el çekersin.»

12827

چون بدانستی که شکر دانه
بس بدانی کاهل شکر خانه

«Kendinin şeker danesi olduğunu anlayınca şekerhanenin yani ma-
nevî halâvetlerin mahallî bulunan hakikat âleminin ehli olduğunu da an-
larsın.»

12828

بس بدان بی امتحانی که اله
شکر نفرستدت ناجایگاه

«O hâlde bilmiş ol ki Cenâbı Hak, yeri olmayan, yani kâbiliyeti bu-
lunmayan sana imtihansız şeker göndermez.»

12829

این بدان بی امتحان از علم شاه
چون سری نفرستدت در پایگاه

«Şunu da imtihansız bilmiş ol ki, sen baş olunca Allah, seni ayakka-
konan yere göndermez.»

12830

هیچ عاقل افکند در ثمن
در میان مستراخ پرچین

«Hiç akıllı bir kimse kıymetli bir inciye sidik dolu bir abdesthaneye
atar mı?»

زانکه گندم را حکیم آگهی
هیچ نفرستد بانبار گهی

«Agâh bir hakim, buğdayı saman anbarına yollar mı?»

Akıllı bir kimsenin inciye abdesthaneye atmayacağı, ağıllı bir hakimin buğdayı saman anbarına yollamayacağı gibi, Cenâbı Hak da baş olanları, yani mertebesi manen yüksek bulunanları ednâ derecelere tenzil eylemez.

Sûrei Câsiye'de :

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ نَجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَوَاءً مَحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ سَاءَ
مَا يَجْكُمُونَ ﴿٢٥﴾

Yani : «Yoksa kötülükleri (küfür ve masiyetleri) kazananlar, kendilerinin iman edip de iyi amel (ve hareket) lerde bulunanlar gibi mi yapacağız, dirim ve ölümleri bir mi olacak sandı (lar)? Hüküm edegeldikleri (bu) şey ne fena²⁵⁾» denildiği gibi sûrei Enfal'de de :

وَالَّذِينَ كَفَرُوا
إِلَى جَهَنَّمَ يُجْشَرُونَ ﴿٢٦﴾ لِيَمِيزَ اللَّهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ
وَيَجْعَلَ الْخَبِيثَ بَعْضُهُ عَلَى بَعْضٍ فَيَرْكَبُ جَمِيعًا
فَيَجْعَلُهُ فِي جَهَنَّمَ أُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٢٧﴾

Yani : «Küfr(ünde inad) edenler (ise) en son cehenneme sürüleceklerdir, ki Allah, murdarı (kâfiri) temizden (müminden) ayırd etsin, murdarı birbiri üstüne koyup topunu birden yığsın da onu cehenneme atsın. Onlar, en büyük zarara uğrayanların ta kendileridir²⁶⁾» buyurulmuştur.

(25) Sûrei Câsiye: 21.

(26) Sûrei Enfal: 36-37.

Bu Âyetlerin sarahaten haber verdiği gibi mümin ile kâfir ve tayyib ile habis müsavi olamaz.

Bundan sonra Hz. Mevlânâ, büyük insanları imtihana kalkışmanın ve hâmetinden bahs için diyor ki :

شیخ را که پیشوا ورهبرست
گرمزیدی امتحان کردا وخرست

«Muktedâ ve rehber olan bir şeyhi, bir mürid imtihan etmeye kalkıştırsa o eşektir.»

امتحانش گرکنی در راه دین
هم تو کردی ممتحن ای بی یقین

«Ey yakın sahibi olmayan; öyle bir şeyhi din yolunda imtihan etmeye kalkışırsan sonunda sen imtihana uğrarsın.»

Hz. Mevlânâ bahse devam ile diyor ki: Sen böyle cahilâne ve münkirâne cürette bulunursan :

جرات وجهلت شود عریان وفاش
او برهنه کی شود زان افتتاش

«Senin cahilâne cüretin çırlıçıplak meydana çıkar. Bu araştırmadan şeyh uryan olmaz.»

گریاید ذره سنجد کوه را
بر درد زان که ترازوش فقی

«Eğer bir zerre bir dağı tartmaya kalkışsa, dağın ağırlığından kendi terâzisi kopar.»

Bunun gibi yeni bir müridin kâmil bir mürşidi imtihan etmek ve onu tartmak istemesinden şeyhe birşey olmaz, o müridin akıl ve idraki terazisi kopar.

12836

کز قیاس خود ترازو می تند
مهد حق را در ترازو میکند

«Çünkü o mürid, kendine kıyasen bir terazi yapar da o merd-i İlâhî-yi o terazi ile tartmaya kalkışır.»

12837

چون نکنجد او بمیزان خرد
پس ترازوی خرد را بردرد

«Şeyh-i Kâmil, akıl terazisine sığmayacağı için, o akıl terazisini parçalar.»

Onun için evliyaullah hazerâtını imtihan etmeye cüret etmemeli, huzurlarına ihlâsı tam ile gitmeli ve müşkilleri varsa onları sırf istifâze için normalidir.

12838

امتحان همچون تصرف دان عمو
تو تصرف برچنان شاهی مجو

«Aman, bir veliyi imtihan etmeye kalkışmayı onda tasarruf etmeye çalışmak gibi bil de böyle bir manevî padişah üzerinde tasarruf hevesine düşme.»

Hız. Mevlânâ, mazharı İlâhî olan veliyi kâminden bahsederken onda zahir olan Cenâbı Hak'ka tevcihi bahsederek diyor ki :

12839

چه تصرف کرد خواهد نقشها
برچنان نقاش بهر ابتلا

«Nakşlar, böyle bir Nakkaş üzerinde imtihan yoluyla nasıl tasarruf etmek isterler?»

Yani, mevcûdat, birer nakş farz edildiği takdirde onların Hâlikı bulunan Allahü Taalâ muktedir bir Nakkaş olur. Nakşlar, Nakkaş'ın irade ve tersimine tabi ve fırçası karşısında âciz iken o nakşların, yani mevcu-

dat ve mahlûkâtın, Hâlik-ı Zîşânı imtihan ve ondan tasarruf etmeleri nasıl mümkün olabilir?»

12840

امتحانی گر بدانت و بدید
نی که هم نقاش آن بروی کشید

«Eğer nakş mesâbesinde olan bir kimse imtihan ve ihtiyarı bilib gör-
dü ve o imtihan ile birşey öğrenmek istediye, o nakşı da ona çeken, o
Nakkaş değil midir?»

12841

چه قدر باشد خود این صورت کیست
پیش صورتها که در علم ویست

«Bu nakş kimdir? Ve Nakkaşının ilminde olan nakşlara nisbetle onun
ne değeri olabilir?»

12842

وسوسه این امتحان چون آمدت
بخت بددان کآمد و گردن زدت

«Bu imtihan vesvesesi sana gelince onu bedbahtlık alâmeti bil. Ge-
lib çatmış ve senin boynunu vurmıştır.»

12843

چون چنین وسواس دیدی زود زود
باخدا کرد و درآ اندر سجود

«Kendinde böyle bir vesvese görünce çarçabuk Hak'ka dön ve secde-
ye kapan!»

12844

سجده که را ترکن از اشک روان
کای خدایا وار هانم زین گمان

«Secde yerini akan göz yaşlarınla ıslat ve; İlâhî beni bu vesveseden
halâs eyle diye dua et.»

آن زمان کت امتحان مطلوب شد

مسجد دین تو پر خروب شد

«Allah'ı imtihan etmek diledin mi, işte o zaman, din mescidinde har-
rub ağacı bitmiş demektir.»

Harrub : Keçiboynuzu denilen ağaçdır ki bittiği yerlerdeki binalar
harab olurmuş. Bunu izah için Hz. Mevlânâ bir kıssa nakline şuru ile di-
yor ki :

**«MESCİDİ AKSÂ İLE HARRUB HİKÂYESİ VE SÜLEYMAN'DAN
EVVEL DÂVUD (A.S.) IN O MESCİDİ BİNA ETMEYE AZMEYLEMESİ»**

12846

چون در آمد عزم داودی ببتنگ

که بسازد مسجد اقصی بسنگ

«Dâvud (A.S.) in azmi, Mescidi Aksâyı taşla bina edeyim diye onu
sıkıştırmıca,»

12847

وحی کردش حق که ترک این بخوان

که زدست بر نیاید این مکان

«Cenâbı Hak ona vahy etti ki, bu niyetten vaz geç! Çünkü o, senin
elinle bina edilmeyecektir.»

12848

نیست در تقدیر ما آنکه تو این

مسجد اقصی براری ای گرین

«Ey seçilmiş nebi; senin Mescidi Aksâyı bina ettirmen bizim takdiri-
mizde yokdur.»

گفت جرم چیست ای دانای راز

که مرا گویی که مسجد رامساز

«Dâvud dedi ki: Ey sırları bilen Allah, cürmüm nedir ki, bana mes-
cid yapma diyorsun?»

12850

گفت بی جرمی تو خونها کرده

خون مظلومان بگردن برده

«Cenâbı Hak buyurdu ki: Cürmün yoktur, lâkin sen birçok kan dök-
müş, mazlûmların kanını boynuna almışsın.»

12851

که زآواز تو خلقان بی شمار

جان بدادند و شدند آن راشکار

«Zira birçok halk, senin sesine şikâr olub can vermiştir.»

12852

گفت مغلوب تو بودم مست تو

دست من بر بسته بود از دست تو

«Dâvud dedi ki: Ben senin mağlûbun ve senin mestin idim. Elim, se-
nin kuvvet ve kudretinle bağlı idi.»

12853

نی که هر مغلوب شه مرحوم بود

نی که المغلوب کالمردوم بود

«Şahın mağlûbu olan merhum, merhum olan da yok demek değil
midir?»

12854

گفت این مغلوب معدوم میست کو
جز بنسبت نیست معدوم ایقنوا

«Cenâbı Hak buyurdu ki: Bu mağlûbiyet, nisbî bir yokluktur, yoksa mutlak bir yokluk değildir. Bunu yakinen biliniz.»

12855

ایچنین معدوم کو از خویش رفت
بهترین هستا افتاد زفت

«Bu şekilde yok olan, kendinden geçmiş, var olanların en iyisi, en ulusu olmuştur.»

12856

او بنسبت باصفات حق فناست
در حقیقت در فنا اورا بقاست

«O, Hak'kın sıfatlarına nisbetle yoktur. Hakikatte ise fenâ içinde bekâdadır.»

12857

جمله ارواح در تدبیر اوست
جمله اشباح هم در تیر اوست

«Bütün ruhlar O'nun tedbirinde, bütün cesedler de O'nun emri altındadır.»

12858

آنکه اومغلوب اندر لطف ماست
نیست مضطر بلکه مختار ولاست

«Bizim lûtfumuzun mağlûbu olan irâdesiz, ihtiyarsız ve âciz kalmış değildir, belki muhabbetimizin muhtarıdır.»

Bizim kuvvet ve kudretimizle kâdir ve muktedirdir.

12859

منتہای اختیار آنست خود
کاختیارش گردد آنجا مفتقد

«İrâde ve ihtiyarın müntehası, ihtiyarın İrâdei İlâhîyyede kaybolmasıdır.»

12860

اختیاری رانبودی جاشنی
گرنکشتی آخر او محو ازمنی

«Eğer o kimsenin benliği, sonunda mayvolmasaydı, ihtiyar ve iradenin bir lezzeti olmazdı.»

12861

در جهان گرلقمه وگرشر بتست
لذت او فرع محو لذتست

«Dünyada bir lokma ve bir şerbetin lezzeti, lezzetten kesilmenin fer'idir.»

Yani insan yediği içtiği şeylerin lezzetini kaybetmedikçe, yiyeceği ve içeceği şeylerden lezzet alamaz. Maddi lezzetlerden kesilmedikçe maddi lezzeti bulamaz.

12862

گرچه از لذات بی تأثیر شد
لذتی بود او ولذت گیرشد

«Fânî lezzetten kurtulan kimse gerçi bütün lezzetlere aldırış etmez bir hâle gelir ama, hakikatte kendisi bizzat lezzet kesilir.»

“MUHAKKAK Kİ MÜ'MİNLER BİRBİRLERİNİN KARDEŞİDİRLER VE ÂLİMLER TEK BİR NEFİS GİBİDİR” HADİS-İ ŞERİFLERİNİN ŞERHİ; BİLHASSA DAVUD VE SÜLEYMAN NEBİLERLE DİĞER PEYGAMBERLERİN BİRLİĞİ, BUNLARDAN BİRİNİN İNKÂRIYLA HİÇ BİR NEBİYE İMANIN SAHİH OLMAYACAĞI; BİRLİK ALÂMETİ OLARAK BİN EVDEN BİR EV YIKILINCA HEPSİNİN HARAB OLUP SAĞLAM BİR DUVARIN BİLE KALMAYACAĞI, CENAB-I HAK'KIN, “BİZ PEYGAMBERLERİ BİRBİRİNDEN AYIRMAYIZ” BUYURMASI; AKILLI KİMSEYE BİR İŞARET KÂFİ GELİR; MAAMÂFİH BU, İŞARETİ DE AŞMIŞTIR!...”

Sûrei Hucûrat'da buyurulmuştur ki:

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٢٧﴾

Yâni : «Müminler ancak kardeşirler. O halde iki kardeşinizin arası-
nı (bulup) barıştırın. Allahtan korkun. Ta ki esirgenesiniz²⁷.»

Sûrei Bakaranın sonunda da müminler lisanından deniliyor ki :

لَا تَفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رَسُولٍ

Yâni : «Onun (Allah'ın) Peygamberlerinden hiç birini diğerlerinin
arasından ayırmayız (hepsine inanırız)²⁸.»

Çünkü aralarında derece ve mertebe farkı olmakla beraber bütün peygamberler Allah'ın birliğini ve O'nun emirlerini ve nehiylerini tebliğ ettikleri için aralarında bir ittihad vardır. Ondan dolayı biri inkâr edilirse diğerlerinin tasdiki faide vermez. Yahudiler, Allah'a ve Hz. Musa'ya inanmakla beraber Hz. İsa ve Hz. Muhammed (S.A.V.) ı inkâr ettikleri, Hristiyanlar da Hâtemül enbiyâ Hz. Muhammed Mustafa (S.A.V.) Efendimize inanmadıkları için Hz. Musa'yı ve Hz. İsa'yı tasdik etmeleri makbul değildir.

Cenâbı Hak, Hz. Dâvud'un Mescidi Aksâ'yı bina etmesinin mukadder olmadığını, lâkin ona oğlu Süleyman'ın muvaffak olacağı cihetle, oğlunun inşa edişinin de babasının demek olacağını beyan için buyurmuştu ki :

(27) Sûrei Hucurat: 10.

(28) Sûrei Bakara: 285.

12863

گرچه برناید بجهت زورتو
لیک مسجد را بسازد پورتو

«Mescid-i Aksâ, senin gayret ve kuvvetinle vücûda gelebilecekse de onu oğlun Süleyman yapacaktır.»

12864

بس خطاب آمد بداود از خدا
کای گرین پیغمبر نیکو لقا

«Dâvud'a Allah tarafından bir nidâ geldi ve denildi ki: Ey güzel yüz-
lu ve güzide peygamber! Mescidi oğlun yapacaktır.»

12865

کرده او کرده تست ای حکیم
مؤمنان را اتصالی دان قدیم

«Ey hikmet sahibi nebî, oğlunun yaptığı, senin yaptığın demektir. Beldesaheri inananlar, bir-birlerinin ayıdın, birisi onlar.»

12866

مؤمنان معدود لیک ایمان یکی
جسمشان معدود لیکن جان یکی

«Müminler müteaddiddir, lakin iman birdir. Müminlerin cisimleri müteaddiddir, fakat ruhları birdir.»

12867

غیر فهم و جان که در گاو و خرس
آدمی راعقل و جانی دیگرست

«İnsanda öküz ve eşeğin anlayış ve canından başka bir akıl, başka bir can vardır.»

Mesnevi'nin 1'nci cildinde de ifade edildiği gibi ruhu (Hayvanî) ve (Sultanî) diye ikiye taksim etmişlerdir.

Ruhu hayvanî : Bedenin muharriki olan bir kuvvettir ki o, hayvanlarda vardır.

Ruhu sultanî ise insanlara mahsustur, o hayvanlarda yoktur.

Akl da (Akl-ı maaş) ve (Akl-ı maad) diye iki nevidir. Akl-ı maaş, dünya işlerine erer. Akl-ı maad ise umuru ahireti idrak eder.

12868

باز غیر عقل و جان آدمی

هست جانی در ولی آن دمی

«İnsandaki ruhu sultanî ve akl-ı maaddan başka ilâhî nefhaya mazhar olan kâmil bir velide ayrıca bir ruh vardır.»

12869

جان حیوانی ندارد اتحاد

تو بجزو این اتحاد از روح باد

«Hayvanî ruhlarda birlik yoktur. Sen bu birliği, hevây-i nefsânî ruhundan arama.»

12870

گر خورد این نان نگردد سیر آن

ور کشد بار این نگردد او گران

«Bu hayvanî can ekmek yese insanî ruhun karnı doymaz. Keza bu yük taşısa obiri ağırlık duymaz.»

12871

بلکه این شادی کند از مرگ او

از حسد میرد چو پند برک او

«Hatta onun ölümüyle bu hayvanî ruh sevinir. Ve onun nimetini görünce de hasedinden ölme derecesine gelir.»

12872

جان گرکان و سگان هر یک جداست

متحد جانهای شیران خداست

«Kurdların ve köpeklerin canları ayrıdır. Bir olan Allah arslanlarının ruhudur.»

Buradaki (Şirân-ı Hudâ) Ricâlullah demektir. Kurd ve köpek gibi olan avamın ruhlarında ayrılık, gayrılık ve yekdiğerine karşı çekeme-mezlilik vardır.

Hak erleri ise böyle değildir. Onların ruhlarında öyle bir birlik ve yekdiğerine karşı öyle bir muhabbet vardır ki bu, Şeyh İbni Fâriz (Kadese Sırruhu)nun: «Bizce muhabbet yolundaki neseb, ana ve babadan olan nesebden daha yakındır» dediği gibi evlâdlık, kardeşlik gibi akrabalıktan daha ileridedir.

12873

جمع گفتم جانهاشان من باسم

كان یکی جان صد بود نسبت بجسم

«(Onların ruhları) diye ruhu cemî olarak söyledim. Bu söyleyişim, isim ve sûret itibariyledir. Yoksa o ruh birdir, cisimlere nisbetle yüz - ya - ni müteaddid - olur.»

12874

همچو آن يك نور خورشید بها

صد بود نسبت بصحن خانه ها

«Semâdaki Güneşin ziyâsı gibi ki nuru bir olduğu halde evlerin sah - nına nisbetle yüz olur.»

Yani o bir tane olan Güneşin ziyası yüzlerce pencereden içeriye girer ve girdiği yeri aydınlatır.

12875

ليك يك باشد همه انوار شان

چونكه بر گبری تو دیوار از میان

«Lâkin evlerin arasındaki duvarları kaldırarak olursan hepsinin nuru bir olur.»

Bunun gibi müminler de ölüp de, duvar mesabesinde olan cisimler ortadan kalkınca hakiki birlik mertebesini bulurlar.

فرق واشکالات آید زین مقال
زانکه نبود مثل این باشد مثال

Bu sözden farklar ve müşkiller doğar. Çünkü bu bir misl değil, sadece bir misâldir.»

فَاذْأَسَوِّيهُ وَنَحْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي

Yani : «O halde ben onun yaratılışını bitirdiğim, ona ruhumdan üflediğim zaman²⁹» âyeti kerimesindeki ruhu ilâhî müteaddid pencereden aksemeden güneşe benzetilmiştir.

Bu temsil, hakikati tamamiyle göstermez. Çünkü misl değil, bir misâldir. Malûm ya misl : bir şeyin tıbkısı, misâl ise : benzeri demektir. Sonra bu teşbih ve temsilden bir takım müşkiller meydana çıkar. Mesele feylesof geçinenler, derler ki: «Eğer Neîha-i İlâhiyye olan (Ruh) un hakikati bir olaydı Zeyd'in cismindeki ruh, Amr'ın bedenindeki ruhun aynı olmak, birinin bildiğini obiri de bilmek lâzım gelirdi. Keza ruhun hakikati, Güneşin ziyası gibi olsaydı, kâmil bir mümin ile nâkıs bir müminin ruhu bir olmak icab ederdi derler. Bu sözler, misl ile misali tefrik etmemekden ileri gelir. Teşbihde benzeyen ile kendisine benzetilenin bir birinin aynı olması iktiza etmez.

فرقها بی حد بود از شخص شیر
تا بشخصی آدمی زاد ودلیر

«Arslanın şahsı ile cesur bir insanın şahsı arasında nihayetsiz farklar vardır.»

Öyle iken Zeyd'in yiğitliğini anlatmak için: «Zeyd arslan gibidir» derler. Bu teşbihden Zeyd'in arslan gibi dişli, pençeli ve kuyruklu olduğu anlaşılmaz. Ancak arslan gibi şecaat sahibi olduğu ifade edilir. Benzetilene, benziyen her cihetten değil, bir cihetten benzer. Bir şeyin bir şeye benzemesi ise o iki şeyin bir olması demek değildir.

(29) Sûrei Hier: 29.

ایک در وقت مثال ای خوش نظر
اتحاد از روی جانبازی نگر

«Lâkin ey iyi gören kimse, misâl hususunda arslanla, yiğit bir adamın canını tehlikeye koymakdaki birlik ve benzerliğe bak.»

کان دلیر آخر مثال شیر بود
نیست مثل شیر از جمله حدود

«O yiğit kimse şecaatte arslanın misâli olur, lâkin her cihetten arslanın tıbkısı ve misli olmaz.»

متحد نقشی ندارد این سرا
نا که مثلی وانمایم من ترا

«Bu dünya sarayında biri birinin aynı iki nakş yokdur ki ben sana tam bir misl göstereyim.»

Böyle olmakla beraber:

هم مثال ناقصی دست آورم
تا ز حیرانی خرد را و آخرم

«Nâkıs bir misâl getireyim de akli, uğradığı hayretten bir mikdar kurtarmış olayım.»

شب هر خانه چراغی سی نهند
تا بنور آن ز ظلمت وارهند

«Geceleri, karanlıktan kurtulmak için her evde kandil yakarlar.»

آن چراغ این تن بود نورش چو جان

هست محتاج فتیل این و آن

«O kandil, bu tene benzer, ziyası da can gibidir. Kandil fitile, şuna buna muhtacdır.»

Kandilin, yağa ve fitile muhtaç olduğu gibi, fuhu hayvanî de yemeye, içmeye, uyumaya ve dinlenmeye muhtacdır.

12884

آن چراغ شش فتیلۀ این حواس

جملگی بر خواب و خور دارد اساس

«İnsandaki hislerin o altı fitilli kandili, uyku ve yemek ile devam edebilir.»

(Havass-ı insaniyye) beş olduğu hâlde Hz. Mevlânâ'nın altı göstermesi, (Hiss-i müsterek) in (Havass-ı hamse) ye ilâvesi itibariyledir. Vakıa (Hiss-i müsterek) batınî bir histir. Fakat zâhiri beş duyguya ait bütün idrakâtın onda toplanması dolayısıyla havass-ı zahirden de sayılabilir. İşte bu altı fitilli havas; **evvelâ**: Yemek, içmek, **saniyen**: Uyumak, uyanmak, **sâlisen**: Bir yerde bulunmak ve nefes almak, **râbian**: Cismanî hareket ve sükûn, **hâmisen**: Nefsanî hareket ve sükûn ki gam ve keder, zevk ve sürur gibi hâllerdir, **sâdisen**: Yeyib içtiğini hazm ettikten sonra def' eylemektir.

12885

بی خور و بی خواب نریدیم دم

باخور و باخواب نرید نیزهم

«Ruhu hayvanî, yeyib uyumadan, yarım nefes alacak kadar bile yaşamadığı gibi; yalnız yeyib uyumakla da yaşayamaz.»

Çünkü yemek ve yaşamak bedendeki hayatiyyetin zahiri sebebidir. Cesed, ancak (Hayy u Kayyum) olan Allah'ın lûtfu ile yaşar. Nitekim Şeyh Sâdî (Kaddese Sırruhu) Der ki: «Bedenin kudret ve kuvvetini yemekden bilme. Onu Hak'kın lûtfu perverde eder.»

12886

بی فتیل و روغنش نبود بقا

با فتیل روغن اوهم بی وفا

«Yağsız ve fitilsiz onun bekâsı olmadığı gibi yağla ve fitille de bekâsı yoktur.»

12887

زانکه نور علای است مرک جوست

چون زیدکه روز روشن مرک اوست

«Çünkü onun yağa ve fitile muhtac olan nuru ölüm aramaktadır. Nitekim, sabah olub da ortalığın aydınlanması onun ölümüdür.»

Sabah olunca kandilin lüzumu kalmayıp söndürüldüğü gibi, ecel gün gelib de hakikat nuru tulû edince de (ruhu hayvanî) sönüb gider.

12888

جمله حسای بشرهم بی بقاست

زانکه پیش نور روز حشرلاست

«İnsanın bütün duygularının da bekası yoktur. Çünkü o hisler, mahşer gününün nuru karşısında yok olur gider.»

Maamafih :

12889

نور حس و جان بابایان ما

نیست کلی فانی ولا چون کیا

«Ecdadımızın his nurları ve canları, bir ot gibi, tamamiyle de fânî değildir.»

İnsanın ot gibi doğub bir müddet yaşadıkdan sonra öleceğine ve hayatın bundan ibaret olup ikinci bir dirilmenin mümkün olmayacağına kâil olan müşrikler.

إِذَا مِثْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا، إِنَّا لَبَعُوْثُونَ ﴿٣٠﴾ أَوَابَاؤُنَا
الْأَوَّلُونَ ﴿٣١﴾

Yani : «Biz ölüp de bir toprak ve bir yığın kemik olduğumuz vakit mi, sabiden biz mi mutlaka diriltilmiş olacağız? Evvelki atalarımız da mı?» diyorlardı.

Hiz. Mevlânâ, ecdâdın ruhunun fani olmakla beraber, tamamiyle, mâdum olmadığını anlatmak için bu beyti irad etmiş ve yokluk gibi görünen bu fenâyı birkaç misâl ile izah etmiştir.

12890

ليك مانند ستاره وماهتاب
جمله بخوند از شعاع آفتاب

«Lâkin o ruhlar, Güneşin nuruna karşı görünmez hale gelen yıldızlar ve ay gibi olurlar.»

Güneş ziyasının galebesiyle, Ay ve yıldızların görünmemekle beraber, mevcud olduğu gibi, vücudu hakikinin galebesiyle fena bulan (vücudu mecâzî) de kâmilin yok olmuş değildir.

12891

آتچنانکه سوز و درد کیک
محو گردد چون در آید مارالیک

«O suretle ki, seni yılan sokunca önce pirenin ısırmış olduğu yerin yanması ve acıması yok olur.»

Halbuki pire ısırığının acısı gene mevcuddur. Lâkin yılanın sokması galib olduğu için pirenin acısını kaybettirmiştir.

(30) Sûrei Saffat: 16-17.

12892

آتچنانکه عور اندر آب جست
نادر آب از زخم زنبوران برست

«Çıplak bir adam, arıların sokmasından kurtulmak için suya atlar ya.»

12893

میکنند زنبور بر بالا طواف
چون برارد سرندار ندش معاف

«Arılar, havada dönüb dolaşırlar. Çıplak kimse başını sudan çıkarınca onu affetmezler, hemen sokarlar.»

12894

آب ذکر حق وزنبور این زمان
هست یاد آن فلان و این فلان

«Allahı anış sudur. Zamanede şu kadının, bu erkeğin hatırlanması ve anılışı da arıdır.»

12895

دم بخور در آب و ذکر و صبر کن
تارهی از فیکرو وسواس کهن

«Allahı anış suyuna dal, nefesini tut, sabret de eski vesvese ve fikirlerden kurtul!»

12896

بعد ازان تو طبع آن آب صفا
خود بگیری جلگی سرتابیا

«Ondan sonra da sen, tepeden tırnağa kadar o saf suyun tabiatına bürünürsün.»

آنچنان کز آب آن زنبور شر
می گریزد از توهم گیرد حذر

«Öyle bir hale gelirsin ki, o şer arısı senden çekinir ve kaçır.»

بعد ازان خواهی تو دور از آب باش
که بسرهم طبع آبی خواجه تاش

«Ondan sonra istersen sudan uzaklaş... İçten suyun tabiatine sahip olursun, hakikatta ondan ayrılmamış sayılırsın.»

پس کسانی کز جهان بگذشته اند
لا نیند و در صفات آغشته اند

«Binaenaleyh Dünya'dan göçmüş olanlar da yok olmamışlar, fakat, Allah'ın sıfatlarında fanî olmuşlardır.»

در صفات حق صفات جمله شان
همچو اختر پیش آن خوربی نشان

«Onların bütün sıfatları, Sıfatı İlâhiyye karşısında, Güneşin karşısındaki yıldızlara dönmüşlerdir.»

گزر قرآن نقل خواهی ای حرون
خوان جمیع هم لدینا محضرون

«Ey inadcı müteriz; buna dair Kur'an'dan delil istersen (Feizahüm cemium ledeynâ muhzarûn = Onların hepsi huzurumuzdadır) Âyetini oku!»

Sûrei Yâsin'deki şu âyetlere işaretir :

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُم مِّنَ الْأَجْدَاثِ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يَنسِلُونَ ﴿٣١﴾ قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَن بَعَثَنَا مِن مَّرْقَدِنَا ۚ هَٰذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ ﴿٣٢﴾ إِن كَانَتْ إِلَّا صَحْفَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَّدَيْنَا مُحْضَرُونَ

Yani : «“Sûr”a üfürülmüştür. Artık bakarsın ki onlar kabirlerinden (kalkıp) Rablerine doğru koşup gidiyorlar. (O zaman şöyle) demişlerdir. “Eyvah bize! Uyuduğumuz yerden bizi kim kaldırdı? Bu (Ba's) çok esirgeyici (Allah) ın va'd ettiği şey. Gönderilen (peygamber) ler (meğer) doğru söylemiş”. (Bu), bir tek sayhadan başkası değildir. Artık onlar toptan (ve) derhal izhâren önümüze getirilmişlerdir³¹.»

محضرون معدوم نبود نیک بین
تا بقای روحهادانی یقین

«Haklarında (Huzurumuzdadır) denenler yok olamazlar. İyi dikkat et ki ruhların bekâsını yakinen bilmiş olasın.»

Evet ruhlar, bâkîdir. Fakat :

روح محجوب از لقایش در عذاب
روح واصل در بقا پاک از حجاب

«Hakkın Likâsından mahcub ve memnu kalmış olan ruhlar azabda, Bekâ-yi İlâhiye vâsıl olan ruhlar ise hicabdan kurtulmuş bir haldedir.»

Cehennem ehli hakkında ve Mutaaffifin sûresinde:

كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّحَجُوبُونَ ﴿٣١﴾

(31) Sûrei Yasin: 51-53.

Yani : «Hayır (mahrumlar), Şüphesiz ki onlar o gün Rableri (ni gör-
mek) den katiyyen mahrumdurlar»⁽³²⁾ denilmiş, Sürei Kıyame'de ise :

وَجْوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ
إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ﴿١٥﴾ وَوَجْوهٌ يَوْمَئِذٍ بِكَايِرَةٌ ﴿١٦﴾ نَظَرُ
أَنْفِعَلَبَهَا فَاقَرَةٌ ﴿١٧﴾

Yani : «Yüzler (vardır) o gün ter-ü tâzedir, Rablerini göreceklendir. Yüzler (vardır), o gün burtarıktır. Anlar ki kendisine bel kemiklerini kı-
racak çok belâ (lı bir iş) yapılacaktır»⁽³³⁾ buyurulmuştur.

12904

زین چراغ حس حیوان المراد
گفتنت هان تابخوی اتحاد

«Bu, hayvanî his kandilinden muradın ne olduğunu sana söyledim; agâh ol da tefrika ve tezaad menbaı bulunan hiss-i hayvanî ve ruhu cisma-
nî ile birlik talebinde bulunma!»

12905

روح خود را متصل کن ای فلان
زود با ارواح قدس سالکان

«Ey filân; ruhunu sâliklerin mukaddes ruhuyla çabucak birleştirmeye çalış!»

Bunun için de sık sık onların meclislerinde ve sohbetlerinde bulun.

12906

صد چراغت ارمند اریستند
بس جدا اند ویگانه نیستند

«Senin yüz dane kandilin olsa, onlar, yanmış da olsalar, sönmüş de
olsalar ayırdırlar. Bir olamazlar.»

(32) Sürei Muttaffin: 15.

(33) Sürei Kıyame: 22-25.

12907

زان همه جنگند این اصحاب ما
جنگ کس نشنید اندر انبیا

«Bizim ashabımız, bu ayrılık dolayısıyla, daima savaştadır. Nebiler
arasında ise mücâdele vukuunu kimse işitmemiştir.»

12908

زانکه روح انبیا خورشید بود
نور حس ما چراغ و شمع دود

«Çünkü enbiya ruhları birer güneşdi. Bizim hislerimizin nuru ise
kandil, mum ve dumandan ibarettir.»

12909

یک بمیرد یک بماند تابروز
یک بود پر مرده دیگر بافروز

«O kandil ve mumlardan biri ölür - yani söner - diğeri sabaha kadar
yanar. Biri, yağı tükenmiş olduğu için fersiz kalır, diğeri ise parlak ya-
nar.»

12910

جان حیوانی بود حی از غدی
هم بمیرد او بهر نیک و بدی

«Ruhu hayvanî, gıda ile yaşar; yaşayışı rahat da olsa, meşakkatli de
bulunsa nihâyet ölür.»

Fakat :

12911

گر بمیرد این چراغ وطی شود
خانه همسایه مظلم کی شود

«Bu kandil - yani ruhu hayvanî çirağı - sönüb kaldırılrsa da komşu-
nun evi karanlıkda kalmaz.»

Bunun gibi (ruhu hayvanî) nin yok oluşu ile (Ruhu İlâhî ve sultânî) nin de yok olması lâzım gelmez.

12912

نور آن خانه چو بی این هم بیاست
بس چراغ حس هر خانه جداست

O evin aydınlığı, bu evin kandili olmadan da daimidir. O hâlde her evin his kandili ayrı, ayrıdır.»

Birinin sönmesiyle diğerlerinin de sönmesi icâb etmez. Meselâ gözü görmeyen bir kimsenin kulağı işitir, kulağı duymayan bir sağırın ise gözleri görür.

12913

این مثال جان حیوانی بود
نی مثال جان ربانی بود

«Bunlar, hayvanî ruhun misâlidir, Rabbanî ruhun misâli değildir.»

12914

باز از هندوی شب چون ماه زاد
بر سر هر روزنی نوری فتاد

«Gece Hindusundan ay doğunca her pencereye nuru akseder.»

Hindû : Hind'li demektir. Gece, karanlık olması dolayısıyla rengi siyahca bulunan hindli ve gebe bir kadına benzetilmiştir.

12915

نور آن صد خانه را تو یک شمر
که نماید نور این بی آن دگر

«O, yüzlerce evin ışığını sen bir say... Çünkü Ay battı mı hepsinin ışığı birden söner.»

12916

تا بود خورشید تابان بر افق
هست در هر خانه نور او قونوق

«Güneş ufuk üzerinde parladıkca onun ziyası her evde müsafirdir.»

12917

باز چون خورشید جان آقل شود
نور جمله خانه ها زائل شود

«Fakat can güneşi gurûb edince bütün evlerin nuru kaybolur, gidi-verir.»

12918

این مثال نور آمد مثل فی
مر ترا هادی عدورا رهزنی

«Bu teşbîh, nurun misalidir, misl'i değildir. Senin için hidayet sebebidir, düşman için de yol kesicidir.»

12919

بر مثال عنکبوت آن زشت خو
پرده های کهنه را بر بافد او

«O çirkin huylu münkir düşman, örümcek gibi kendi üstüne perdeler örer.»

Yani kendi fikri ve hûlyasınca birtakım itirazlar tertib ederek eğer ruh-u umumî bir olsaydı «Zeyd'in bildiğini Amr'ın da bilmesi lâzım gelirdi» gibi şübheler ileri sürer.

12920

کردن اسب ار بگیرد بر خورد
ور بگیرد پاش بستاند لکد

«Eğer o münkir, atın boynundan tutarsa bu manâyı anlar ve istifade eder. Fakat ayağından yakalamaya kalkışırsa ondan çiftiyi yer.»

کم نشین بر اسب تو سن بی لکام
عقل و دین راپیشوا کن والسلام

«Gemsiz ve serkeş ata pek yaklaşma... Akıl ve Dini kendine kılavuz et ki selâmet bulasın.»

اندرین آهنگ منگر سست و بست
کان ندرین ره صبر و شوق انفسست

«Bizim beyanına çalıştığımız şu bahsi sen pek basit görme ki bu yol da sabır lâzımdır ve nefis için meşakkat vardır.»

Hiz. Pîr Nahl sûresindeki bir âyete işaret ediyor. Cenâbı Hak buyuruyor ki:

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ ﴿٣٤﴾

Yani . «İnsanı bir damla sudan yarattı O. (Böyle iken) bakarsın ki o, apaçık bir hasım (kesilmiş)tir³⁴!»

Müşriklerden Übey Bin Halef eline çürük bir kemik almış ve nezd-i Peygamberi'ye gelip, ya Muhammed (S.A.V.) bu çürümüş kemiği tekrar kim ihya eder? demişti.

وَالْأَنْعَامَ خَلَفَهَا ﴿٣٥﴾
لَكُمْ فِيهَا دِفٌّ وَمَنْعًا فَعُومِنَهَا تَأْكُلُونَ ﴿٣٦﴾
وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرْجَوْنَ وَحِينَ تَسْرَحُونَ ﴿٣٧﴾ وَتَجَلَّى
أَنْفَالَكُمْ إِلَىٰ بِلَدٍ لِّمَنْ تَكُونُوا بِالْغَيْهِ إِلَّا بِشِقَا الْأَنْفُسِ إِنَّ رَبَّكُمْ
لَرُؤُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿٣٨﴾

Yani : «Davarları (Deve, inek, koyun ve keçi) da (sizin fâidenize)

(34) Sûrei Nahl: 4.

O yaratmıştır ki bunlarda sizin için ısıtıcı ve koruyucu maddeler ve nice nice menfaatler vardır. Onlardan yersiniz de. Akşamleyin getirirken, sabahleyin salıverirken onlarda sizin (ne) güzel bir zinet (ve zevk) vardır! O(nlar) sizin ağırlıklarınızı yüklenir(ler), yarı canınız tükenmeden varamıyacığınız memleketlere kadar götürür(ler). Şüphesiz ki Rabbiniz pek çok esirgeyicidir, çok merhamet edicidir³⁵.»

Hiz. Mevlânâ buradaki bahsi, gidilecek Hakikat şehrine, beyânâtını da oraya götürecek binek hayvanına benzetiyor da: «Size kalsaydı bu bahsi anlayabilmek ve o Hakikat şehrine gitmek için çok zahmet çekerdiniz» diyor. Sonra Süleyman (A.S.) tarafından Mescidi Aksâ'nın binası ile ilgili mevzua tekrar dönüyor.

«MESCİDİ AKSÂ'NIN BİNASI HİKÂYESİNİN BAKİYYESİ»

چون سلیمان کرد آغاز بنی
باك چون كعبه هابون چون منی

«Hz. Süleyman, Kâbe gibi temiz ve Mine vâdisi gibi mübârek olan Mescidi Aksâ binasına başladı.»

در بنا اش دیده میشد کر وفر
نی فسرده چون بناهای دیگر

«Onun yapılışında güzellik ve zinet görülüyordu. Sair binalar gibi donuk ve yakışsız değildi.»

در بنا هر سنگ کز که می شکست
فاش سر وابی همی گفتی نخست

«Bina için dağdan çıkarılan her taş, evvelâ beni götürün derdi.»

(35) Sûrei Nahl: 5-7.

Mescidi Aksâ binasında bulunmakla muşerref olmak için her taş ev-velâ beni götürün, diyordu. Taşların böyle demeleri, ya mânendi, yahud, Resûl-i Ekrem'in avucundaki taş parçalarının tesbih etmesi ve Ashab-ı Kiram'ın o tesbihi işitmesi gibi. Süleyman (A.S.)'ın mucizesi olarak başkaları tarafından da duyuluyordu.

12926

همچو از آب و گل آدم کده
نور ز آهک پاره ها تابان شده

«Âdem'in (A.S.) yoğrulduğu yerdeki su ve toprak gibi, o yapının da her kerpicinden nur parlardı.»

12927

سنگ بی جمال آینده شده
وان درو دیوار ها زنده شده

«Taşlar, hammalsız geliyor ve binanın duvarlarıyla kapıları yapı-
yordu.»

12928

حق همی گوید که دیوار بهشت
نیست چون دیوار هابی جان وزشت

«Cenabı Hak buyuruyor ki: Cennetin divarı, Dünya binalarının di-
varları gibi cansız ve çirkin değildir.»

Sûrei Ankebut'ta denilmiştir ki:

وَمَا هَذِهِ الْحَيَوةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهْوٌ وَلَعِبٌ وَإِنَّ الْآخِرَةَ
لَهِىَ الْحَيَوةُ ۚ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿١٦﴾

Yani : «Bu dünya hayatı bir eğlenceden, bir oyundan başka bir şey
değildir. Ahiret yurdu (na gelince:) Şüphe yok ki o, (asıl) hayatın ta ken-
disidir, (bunu) bilmiş olsalardı³⁶...»

(36) Sûrei Ankebut: 64.

(Lehiyelhayevan) nazmı celilini (Ahiret, Ebedî hayat makamıdır)
diye tefsir edenler olduğu gibi, (orası hayat mahallidir, orada herşey
hayydir) manasını verenler de vardır. Hz. Mevlânâ bu ikinci manayı ter-
cih eylemiştir. Şârihi mesnevî Şeyh İsmail Ankaravî de «Darül ahiretten
murad Cennettir. Onda asla ölü ve cansız birşey yoktur» diyor.

12929

چون در و دیوار تن با آگهیست
زنده باشد خانه چون شاهنشهیست

«Bedenin divarı ve kapısı canlı ve haberdar olunca ev de diri olur;
çünkü o hâne mâlikülmülûk olan Allah'a mensubdur.»

12930

هم درخت میوه هم آب زلال
بابهشتی در حدیث و در مقال

«Ahiret ve Cennetteki her meyve ağacı ve her su, Cennet ehli olan-
la konuşur.»

12931

زانکه جنت را نزلت بسته اند
بلکه از اعمال و نیت بسته اند

«Çünkü Cenneti sebebler ve âletlerle yapmamışlardır. Orası ameller-
den ve niyetlerden yapılmadır.»

12932

این بنا ز آب و گل مرده بدست
وان بنا از طاعت زنده شدست

«Bu yapı, ölü olan su ve çamurla yapılmıştır. Ahiret binası ise diri
ibâdetlerle bina edilmiştir.»

این باصل خویش ماند پر خلل
وان باصل خود که علمست و عمل

«Bu, aslına benzer, dağınıklıklarla doludur... O, Ahiret binası da aslı olan ilme ve amele benzer.»

هم سریر وقصر وهم تاج وثیاب
باهشتی در سوال ودر جواب

«Oradaki sedirler, köşkler, taclar ve libaslar; Cennet ehli ile konuşur; sual ve cevapta bulunur.»

فرش بی فراش پیچیده شود
خانه بی مکناس رویده شود

«Cennetin döşemesi, döşemeci olmaksızın döşenmiştir. Cennet evi, süpürücü olmaksızın süpürülür.»

Tıbkı :

خانه دل بین زغم زولیده شد
بی کناس از توبه رویده شد

«Gönül hanesi gibidir ki o gam ve kederden perişan olunca, başka süpürücü olmaksızın tevbe ile süpürülmüş ve temizlenmiş olur.»

Hadisi şerifde buyurulmuştur ki : «Zikrullah, kalblerin cilâlanması, istiğfar ise günahlardan kurtulmasına sebebedir.»

تخت او سیاری حال شد
حلقه ودر مطرب وقوال شد

«Cennetteki tahtlar, hammalsız hareket ederler. Oradaki kapılar ve kapı halkaları hanende ve sâzendelerdir.»

هست در دل زندگی دار اخلود
در زبانم چون نمی آید چه سود

«Gönüldeki zindelik, orasını Ebediyyet Mahalli olan Cennet hâline getirmiştir. Lâkin ne yapayım ki onun keyfiyeti ve zevki lisana gelmiyor.»

چون سلیمان در شدی هر با مداد
مسجد اندر بهر ار شاد عباد

«Süleyman (A.S.), kulları irşad için her sabah mescide girince.»

پند دادی که بگفت و لحن وساز
که بفعل اعنی رکوعی بانماز

«Bazen söz ve saz ile, bazen de fiil ve namazdaki rükû ile halka nasihat verirdi.»

پند فعلی خاق را جذاب تر
که رسد در گوش هربی جان و کر

«Fiilî olan nasihat halkı daha ziyade cezbeder. Çünkü sağır ve ruhsuz olanların da kulağına girer.»

اندران وهم امیری کم بود
درحشم تأثیر آن محکم بود

«O fiilî nasihatte emirlik yokdur. Bu yüzden halka adamakıllı tesir eder.»

Yani fiilen nasihatte bulunan kimse nasihatini, yaptığı fiil ile gösterir, şunu yapın, bunu yapmayın gibi emir ve nehye dair söz söylemez. Bu da maiyyet ve tebea üzerinde daha sağlam tesir gösterir.

«HZ. OSMAN (R.A.) IN, HİLÂFETİNDEKİ İLK HUTBESİNDE:
İŞLE ÖĞÜT VEREN, SÖZLE ÖĞÜT VERENDEN EVLÂ'DIR DEMESİ»

12943

قصه عثمان که بر منبر رفت
چون خلافت یافت بشتابید تفت

«Hz. Osman halife olur olmaz hemen koşup minbere çıktı.»

12944

منبر مهتر که سه پایه بدست
رفت بوبکر و دوم پایه نشست

«Fahr-ı Kainat Efendimizin minberi üç basamaktı. Hz. Ebûbekir halife olunca minberde ikinci basamağa oturdu.»

Mescidi saadetin minberi şerifi Hicretin sekizinci senesi sonlarına doğru yapılmıştır. Yapan da Ensâr'dan (Ulâse) isimli bir kadının dülger bulunan kölesi (Meymun) dur. Cemaati Müsliminin çoğalması, arka saf-larda kalanların Kelâmı Nebeviyi işitememesi üzerine bir minber inşası-na lüzum görülerek, üç basamaklı bir minber inşa edilmişti.

Minberi Nebevî, Hicretin 49 tarihine kadar bu hâl üzere kalmıştı. Muaviye b. Ebi Süfyan, saltanatının tahkimi için onu Şam'a nakletmek istedi. Medine Valisi Mervan'a buna dair emir gönderdi. Lâkin minber sökülmeye teşebbüs edildiği sırada Güneş tutuldu ve ortalık karardı. Bu hâl, bir nehyi manevî telâkki edilerek naklinden sarfı nazar edildi. Da-ha sonra Mervan, minberin alt tarafına altı basamak ilâve ettirib min-berin kademelerini dokuza çıkardı. Bir de Resûlullah'ın oturduğu yerin üstüne bir kubbe yaptırdı.

587 tarihine kadar muhafaza edilen bu minber, o sene yıkıldı. En-kazından, teberrüken sakal tarakları yapıldı, yerine başka bir minber in-şa olundu. Şimdi Medine mescidindeki mermer minber, Osmanlı padişah-larından Üçüncü Sultan Murad'ın emriyle imâl ve irsâl edilmiştir. (Bu-na dair Müslümanlıkda ibadet tarihi ünvanlı eserimde mufassal malû-mat vardır.)

Resûlullah Hazretleri minberi şerifin üçüncü basamağında durur ve hitâbet buyururdu. Hz. Ebûbekir, halife olunca teeddüben ikinci, Hz. Ömer de birinci basamakda dururdu. Hz. Osman da bir basamak inse min-bere çıkmamış olacaktı. O Resûlullah Efendimizin oturduğu basamağa kadar çıkdı.

12945

برسوم پایه عمر در دور خویش
از برای حرمت اسلام و کیش

«Hz. Ömer, hilâfeti devrinde İslâma ve Dine hürmetinden ve kemâli tevâzuundan birinci basamakda durdu.»

12946

دور عثمان آمد او بالای تخت
برشد و نشست آن محمود بخت

«Hz. Osman devri gelince, o mübarek tali'li halife, minberin son ka-demesine kadar çıkdı ve orada oturdu.»

12947

بس سوائش کرد شخصی بوالفضول
کان دو نشستند برجای رسول

«Herzevekilin biri: Senden evvelki iki halife, Resûlullah'ın yerine oturmadı.»

12948

بس تو چون جستی از یشان بر تری
چون برتت تو از یشان کتری

«Sen mertebece onlardan noksan olduğun hâlde neden onlara tefev-vuk etmek istedin? sualinde bulundu»

12949

گفت اگر پایه سوم را بسپریم
وهم آید که مثال عمرم

«Hz. Osman dedi ki: Eğer birinci basamakda dursa idim Ömer'e ben-ziyorum diye bir vehim hâsıl olurdu.»

ور دوم پایه شوم من جای جو
کویی بوبکرست واین هم مثل او

«Eğer ikinci basamakda yer arasam ve orada dursaydım, bu, Ebûbe-kir'in misli, O'na benziyor diyebilirlerdi.»

12951

هست این بالا مقام مصطفی
وهم مثلی نیست با آن شه مرا

«Bu en yüksek basamak Hz. Mustafa (S.A.V.)'ın makâmıdır. O Sul-tânül Enbiyâ ile benim aramda misliyyet vehmi yokdur.»

Yani hiç kimse Osman, kendisini Peygambere benzetti diyemez, dedi.

12952

بعد ازان برجای خطبه آن ودود
تا بقرب عصر لب خاموش بود

«Soutra, muhibbi İlâhî olan Oz. Osman ikinci vakti yaklaşıncaya ka-dar sükût etti.»

12953

زهره نی کس را که گوید هین بخوان
یا برون آید زمسجد آن زمان

«Halifenin o uzun sükûtu esnasında kimsenin: Haydi söyle! demeye, yahud mescidden dışarı çıkmaya cesareti yokdu.»

12954

هیبتی بنشسته بد بر خاص وعام
پر شده نور خدا آن صحن وبام

«Cemaatin havassına da, avamına da bir mehabet çökmüş, mescidin içi ve damı ilâhî nur ile dolmuştu.»

هر که بینا ناظر نورش بدی
کور زان خورشید هم گرم آمدی

«Basiret sahibi olanlar mesciddeki Nuru İlâhiyi görüyorlardı. Bun-dan kör olanlar dahi, o Güneşden hararet duyuyorlardı.»

12956

بس ز گرمی فهم کردی چشم کور
که بر آمد آفتابی بی فتور

«Körün gözü, Güneşin doğduğunu, hararetinden anlar.»

12957

لیک این گرمی کشاید دیده را
تا بیند عین هر بشنیده را

«Lâkin bu hakikat güneşinin harareti gözü açar ve aydınlattığı şey-leri aynen gösterir.»

12958

گرمیش را ضجرتی وحالتی
زان بتش دل را کشادی فسحتی

«Bu güneşin verdiği hararet ve gönül darlığının bir hâli vardır. Onun harâretinden kalbde mânevî bir genişlik hâsıl olur.»

12959

کور چون شد گرم از نور قدم
از فرح گوید که من بینا شدم

«Kör, evveline evvel olmayan Hak nurunun hararetini duyunca, fe-râlıından gözüm açıldı, görüyorum der.»

سخت خوش مستی ولی ای بوالحسن
پارۀ راهست ناپیدا شدن

«Ey iyi kimse; bu hararetle iyi mest olmuşsun. Fakat senin duyduğun basit zevk ile envârı İlâhiyye müşahedesi arasında epeyce yol ve mertebe vardır.»

12961

این نصیب کور باشد ز آفتاب
صد چنین والله اعلم بالصواب

«Güneşden körün nasibi bu kadardır; bunun yüz kat fazlası da olur. Allah doğruyu en iyi bilendir.»

12962

وانکه او آن نور را بینا بود
شرح اوکی کار بوسینا بود

«Nur-u İlâhîyi hakkiyle görmüş kimsenin halini anlatmak Ebû Ali Sina'nın nasıl işi olabilir?»

12963

ور شود صد توکه باشد این زبان
که بجنباند بکف پرده عیان

«Yüz kat kuvvetli bile olsa bu dil, kim oluyor ki de eliyle müşahade perdesini kımıldatmaya kalkışıyor?»

12964

وای بروی گر بساید پرده را
تیغ الهی کند دستش جدا

«Perdeye elini sürerse vay haline... Hak kılıcı elini kesiverir.»

دست چه بود خود سرش را برکنند
آن سری کز چهل سرها می کند

«Hatta el de nedir ki? Cehaletiyle serkeşlik eden başı bile keser, koparır.»

12966

این بتقدیر سخن گفتم ترا
ورنه خود دستش کجا و آن کجا

«Bunu sana söz gelişi ve farazî olarak söyledim. Yoksa böyle bir dil sahibinin eli nerede, kendi nerede ki esrar perdesine yaklaşabilsin de onu açmaya çalışsın.»

12967

خاله را خایه بدی خالو شدی
این بتقدیر آمد ست ار او بدی

«Hani derler ya... Teyze erkek olsaydı dayı olurdu. İşte bu söz de onun gibi söylenilmiştir.»

Yani, faraza teyze erkek olsaydı dayı olabileceği gibi, dil sahibi olan ehl-i beyan da, ayan mertebesine varıp onun perdesini kaldırmaya çalışsaydı ulûhiyyet kılıcı onun elini ve başını koparırdı, demek isteniyor.

12968

از زبان تاجش کویا از شکست
صد هزاران ساله گویم اندکست

«Görüşünde şek ve şüpheden beri olan göz ile, lisan arasında yüz binlerce senelik yol vardır dersem az söylemiş olurum.»

Yani kil ü kâl mertebesinde kalıp da tahmin ile söz söyleyen ehl-i lisan ile, müşahade mertebesine varmış ve hakikati görmüş olan ehl-i ayan arasında fersahlarca mesafe vardır. Bu mesafe, yüz binlerce yıllık yoldur denilirse yine az söylenilmiş olur. Maamafih:

هين مشو نو مريد کور از آسمان
حق چو خواهد می رسد دريك زمان

«Agâh ol ve ümidini kesme ki Cenâbı Hak irade ederse Nur-u İlâhî bir an içinde semâdan zemine vasil olur.»

Ziyanın sürati seyri malûmdur. Güneşle arz arasında yüz elli milyon km. mesafe varken onun şuaı sekiz dakikada zemine vasil olur. Bunun gibi ey kil ü kâl ile meşgul olub müşahede mertebesinden uzak düşen; ümidini kesme ve halisane talepten geri durma ki İrâdei İlâhiye teallûk ettiği takdirde o müşahede nuru sana da bir an içinde vasil olur. Meselâ :

12970

صد اثر درکاتها از اختران
میر ساند قدرتش در هر زمان

«Kudreti İlâhiye, her zaman yıldızlardan madenlere yüzlerce tesir erıştırir.»

Toprak altında bulunan maden filizleri, yani altın, gümüş, bakır ve saire maden damarlarının Güneş'in, Ay'ın ve sair yıldızların tesiriyle husûle geldiği söylenir. Nitekim Mevlânâ Camî: «Halis altın dediğin nedir? Güneşin tesiriyle reng peyda etmiş topraktır» demiştir. Arzın toprağıyla Güneş, Ay ve sair yıldızlar arasında bu kadar uzak mesafe bulunduğu hâlde onların tesirinin toprağa vasil olduğu gibi, İlâhî irade teallûk eylediği takdirde, senin uzak kaldığın müşahede mertebesinin nuru da sana bir an içinde erişir.

12971

اختر گردون ظلم را ناسخند
اختر حق در صفاتش راسخند

«Feleğin yıldızları karanlıkları izale eder, Hak'kın yıldızları ise sıfatı İlâhiyede râsih ve sabittir.»

Feleğin yıldızlarından maksad: Gündüz ve gece Arzı tenvir eyleyen Güneşle Ay; Hak'kın yıldızlarından murad da: Enbiya ve evliyanın ruhlarıdır. Onlarda hidayet nuru neşr etmekle, beşeriyetin zemininde ve nefsin karanlıklarında kalmış olanları manen tenvir ederler.

چرخ پانصد ساله رام ای مستعین
در اثر نزدیک آمله بازمین

«Ey Hak'dan yardım dileyen kimse; feleklerle arzın arası beş yüz yıllık yol olduğu hâlde o tesiri itibariyle zemine yakındır.»

12973

سه هزاران سال و پانصد تازحل
دم بدم خاصیتش آرد عمل

«Zühal seyyaresi Arza üç bin beş yüz senelik bir mesafede bulunduğ u hâlde tesiri heran görünüp durmada!..»

Eskiden müneccimler, Zühal'e (Nahs-i ekber) derler ve Arz üzerinde vukua gelmiş uğursuzlukları onun tesiri sayarlardı. Yine müneccimlere göre Arz'da Zühal'in tesirine maruz olan yerlerde ot bitmez imiş.

12974

در همش آرد چوسایه درایاب
طول سایه چیست پیش آفتاب

«Cenâbı Hak dilerse onun kötü tesirini, gölgenin çekilişinde olduğu gibi tesirsiz bırakır. Güneşe karşı gölgenin ne değeri olabilir?»

Yani gölge ne kadar uzun ve koyu olursa olsun, Güneşin karşısında mebat edemediği gibi, Zühal'in mevzubahis kötü tesirinin de irade-i İlâhiye karşısında sözü olmaz.

12975

وز نفوس پاک اختروش مدد
سوی اخترهای گردون می رسد

«Pâk olan nefislerden, yıldızların Arza olan tesir ve tenviri gibi, felekdeki yıldızlara tesir erişir.»

ظاهران اختران قوام ما
باطن ما گشته قوام سما

«Görünüşte Felekdeki yıldızlar bizim varlık ve sağlığınıza sebebtir, ama, hakikatta, bizim batınımız; yalnız yıldızların değil, semaların da varlık sebebidir.»

Nitekim Resûl-i Ekrem (S.A.V.) Efendimize: «Ya Muhammedü sen olmasaydın felekleri yaratmazdım» buyurulmuştur.

**«HÜKEMÂNIN: İNSAN ÂLEM-İ SUĞRÂDIR, HÜKEMA-YI
İLÂHÎYYENİN DE: İNSAN ÂLEM-İ KÜBRÂ'DIR
DEDİKLERİNİN BEYANI»**

یس بصورت عالم اصغر تونی
یس بمعنی عالم اکبر تونی

«Ey insan suretâ sen küçük bir alemsin, fakat, mâ'nen en büyük alem sensin.»

Hız. Ali (K.V.) ye isnad edilen bir nazmda:

«Ey insan; sen kendini ufak bir cirm mi sanıyorsun? Halbuki Alem-i ekber, yani bütün Kâinat sende dörülmüş, bükülmüştür» denilmiştir. Bu itibarla insana (Fihristi Kâinat) da derler. Bir kitabın münderecatının fihristinde kısaca yazılı olduğu gibi, bütün alemler de insan'a toplu olarak gösterilmiştir. Âlem, sûret itibariyle insanın aslı, fakat mâ'nâ itibariyle insan, âlemin aslıdır. Nitekim kâinatın yaratılışının sebebi Aleymis-salât Efendimizin zuhûra gelmesidir. Meselâ :

ظاهرآن شاخ اصل میواست
باطناً بهر ثمرشد شاخ است

«Zahiren bir ağacın dalı, meyvenin aslıdır. Çünkü yemiş dalda olur. Fakat hakikatte o dal o meyve için var olmuştur.»

یس بمعنی آن شجر از میوه زاد
گر بصورت از شجر بودش ولاد

«Surette meyve ağacdan zuhura gelmiş ise de, hakikatte o ağac meyvenin çekirdeğinden doğmuştur.»

مصطفی زین گفت کآدم وانبیا
خلف من باشند در زیر لوا

«Bundan dolayı Hız. Mustafa (S.A.V.) : (Âdem ve bütün nebiler benim sancağım altında ve arkamda olacaktırlar) buyurmuştur.»

Bu beyitle, Hız. Pir : «Âdem ve ondan maada peygamberler, benim sancağım altında olacaktırlar. Fakat ben bununla öğünmem.» hadisine işaret etmektedir.

هر این فرموده است آن ذوفنون
رمن نحن الا خرون السابقون

«O, Fen ve hüner sahibi, bundan dolayı: (Biz sonra gelici ve evvelkileri geçiciyiz) remzini beyan etmiştir.»

Hatta (Ben evvel gelici ve evvelkileri geçiciyim) diye bu tehhur ve tevekkufu nefsi şerifine hasretmemesi, ümmeti merhumesinin de sayesinde bu manaya cahil bulunduğu ifadesidir. Hız. Mevlânâ lisanı Peygamberiden buyuruyor ki :

گر بصورت من زآدم زاده ام
من بمعنی جد جد افتاده ام

«Ben suretâ Âdem'in neslinden doğmuş isem de mâ'nen onun ceddinin ceddiiyim.»

Çünkü kâinatın yaratılış sebebi zatı Risâlet idi. Nitekim, gene pey-

gamberimiz tarafından : «Ben Peygamberdim ki Âlem daha su ve çamur arasında idi» buyurulmuştu

Hz. Âdem cesedlerin, Hz. Peygamber (S.A.V.) ise ruhların babasıdır.

12983

کز برای من بدش سجده ملک

وزی من رفت برهفم فلک

«Âdem'e meleklerin secde etmesi benden dolayı idi, yine Âdem, benim sebebimle yedinci kat semaya çıkmıştı.»

Süleyman Çelebi Hz. lerî Mevlid-i Şerifinde şöyle der:

Âdem'e kıldı ferişteher sücûd,
Hem ana çok kıldı ol lûtf issi cûd;

Mustafâ nurunu alnında kodu,
Bil habibim nurudur bu nur dedi.

İşte o nuru Âdem'in alnında gören melekler, ona tâzimen onun karşısında secde ettiler.

12984

پس زمن زایید در معنی پدر

پس زمیوه زاد در معنی شجر

«O hâlde pederim ve ceddım manen benden doğmuştur. Ağacın meyveden doğduğu gibi.»

12985

اول فکر آخر آمد در عمل

خاصه فکری کو بود وصف ازل

«Fikrin evveli, amelde âhir olur, hususiyle vasfı ezeli olan bir fikirde.»

Yani bir şey evvelâ fikren, sonra amelen zuhûra gelir. Meselâ insan bir ev yaptırmayı düşünür ve işe başlar. Neden sonra evin binası tamam olur. Burada da görüldüğü gibi, ev yaptıрма fikri, evin yapılışından evveldir.

Kâinatın yaratılışından maksat, vücudu Peygamberi olduğu hâlde, kâinat ve mahlûkatın halkından nice zaman sonra, O maksud-u hilkat vücuda gelmiştir.

12986

حاصل اندر يك زمان از آسمان

می رود می آید اندر کاروان

«Hûlâsa: Bir zaman içinde semadan zemine kervanlar gelib gider.»

Şârihler diyorlar ki buradaki âsumandan murad: Sıfatı İlâhiye âlemdir. Kervanlardan maksad da, birkaç türlü olabilir. Evvelâ bütün eşyanın bir an içinde yokluğa gidib tekrar vücûda gelmesidir. Yahud ruhlar kafilesidir ki ruhlar bir taraftan Dünyaya gelir, bir taraptan Ukbaya gider; veyahud da füyûzâtı İlâhiye kervanlarıdır ki Rabbânî sıfatlar semasından âriflerin kalblerine vârid olur.

12987

نیست بر این کاروان این ره دراز

کی مفازه زفت آید بامفاز

«Bu kervana, kat ettiği yol uzak değildir. Fevz ü necat bulan kimseye çöl uzak olur mu?»

12988

دل بکعبه می رود در هر زمان

جسم طبع دل بگیرد زامتان

«Gönül her an Kâbe'ye gider gelir. Allah'ın lûtf ve ihsaniyle beden de gönlün tabiatine bürünmede...»

Yani gönül tefekkür sûretiyle bir anda Kâbe'ye gidib geldiği gibi, Cenâbı Hak lûtfu inâyet ederse cisim de öyle olur ve bir anda o da Kâbe'ye gidib gelir.

12989

این دراز و کوتاهی مرجسم راست
چه دراز و کوته آنجا که خداست

«Bu uzunluk ve kısalık cisimler içindir. Ulûhiyyet aleminin uzunluk ve kısalıkla ne alâkası vardır?»

12990

چون خدا مرجسم را تبدیل کرد
رفتش بی فرسخ و بی میل کرد

«Allah bir cismi tebdil ettimi, artık o fersaha ve mile bakmadan yürür gider.»

Yani onun seyr ve seferi mile ve fersaha tabi olmaz.

12991

صد امید ست این زمان بردار گام
عاشقانه ای فتی خل الکلام

«Ey yiğit! Bu zamanda yüzlerce ümid vardır. Kıl ve kâli bırak da âşıklar gibi mücadele adımını at!»

12992

گرچه پیله چشم برهم میزدی
در سفینه حفته ره می روی

«Her ne kadar göz kapaklarını birbirine vurur ve gemi içinde uyur-sun, Lâkin uyuduğun hâlde geminin hareketiyle sen de durmaz gidersin.»

«BENİM ÜMMETİM NUH'UN GEMİSİNE BENZER. O GEMİYE
TUTUNAN KURTULUR. ONDAN AYRILAN BATAR VE
BOĞULUR, HADİSİ ŞERİFİNİN TEFSİRİ»

12993

هر این فرمود پیغمبر که من
همچو کشتی ام بطوفان زمن

«Bundan dolayı Hz. Peygamber buyurmuştur ki: Ben zamane tufanına karşı gemi gibiyim.»

12994

ما و احباب چون کشتی نوح
هر که دست اندر زند باید فتوح

«Biz ve ashabımız, Nuh'un gemisi gibiyiz ki her kim bizim gemimize sarılırsa kurtulur.»

12995

چونکه باشیخی تو دور از زشتی
روز و شب سیاری و در کشتی

«Sen şeyh ile beraber olunca kötülüklerden uzak kalırsın; gemiye binmiş gibi olur ve mahalli maksûda doğru ilerlersin.»

12996

در پناه جان جابخشی تویی
حفته در کشتی و ره میروی

«Onun can bağışlayan ruhânî himayesi altında terakki eder, gemide yatıp da ilerleyen kimseye dönersin.»

12997

مکسل از پیغمبر ایام خویش
تکیه کم کن بر فن و بر کام خویش

«Zamanının peygamberi demek olan şeyhden ayrılma... Kendi bilgi-ne ve muradına itimad etme.»

Şofiiye arasında «Kavmı arasındaki şeyh, ümmeti arasında peygamber gibidir» diye bir söz vardır.

Yani bir peygamber, ümmetini nasıl hidayete sevk etmeye çalışırsa, şeyh de müridlerini öylece irşada uğraşır demektir. Bazıları bu sözün hadis olduğunu yazmışlarsa da değildir.

12998

گرچه شیرى چون روى رهبرى دليل
خويش بين ودر ضلالى و دليل

«Kılavuzsuz yola çıkınca arslan da olsun, ucub ve gurura kapılmış, dalâlet ve zillete uğramış olursun.»

12999

هين مير الا كه با پرهای شيخ
تا بدنى عون لشكرهای شيخ

«Ancak şeyhinin kanadlarıyla uç ki şeyh ordularının yardımını göresin.»

13000

يك زمانى موج لطفش بال تست
آتش قهرش دمی حال تست

«Bir zaman şeyhin lûtfu dalgası senin kanadın olup seni uçurur; bir an da onun kahr ateşi seni yüklenir ve ileri götürür.»

13001

قهر اورا ضد لطفش کم شمر
اتحاد هر دو بین اندر نظر

«Onun kahrını, lûtfunun zıddı bilme. Dikkatle bak da kahrıyla lûtfunun bir olduğunu anla!»

13002

يك زمان چون خاک سبزه مىكند
يك زمان پر باد و ابرت مىكند

«Şeyh bir zaman seni toprak gibi yeşertir, bir zaman da hava ile ıslatır ve büyütür.»

13003

جسم عارف را دهد وصف حجاب
تا برو روید کل و نسرين شاد

«Kendisinden ter ü taze gül ve nesrin yetişsin diye, ârife cemad vasfını verir ve onu toprak gibi mütevazı kılar.»

13004

ليك او بپند نه بپند غير او
جز بمغز پاك ندهد خلد بو

«Lâkin o yetişen gül ve nesrin'i şeyh görür, başkası göremez; nasıl ki pâk bir içe sahip olmayan Cennet râyahasını duyamaz.»

13005

مغز را خالى کن از انکار يار
تا که ريحان يابد از گلزار يار

«Yari inkâr etmekden içini kurtar ki yarin gülzarından rayihalar duyasin.»

Abdest alacağın vakit burnuna su verirken: Ya Rabbi; bana Cenneti Naîmin râyahasını duyur» diye Cenâbı Hak'ka dua et. Nitekim: «Cennet kokusu beş yüz yıllık mesafeden duyulur» mealinde bir hadis vardır.

13006

تا بيايى بوى خلد از يار من
چون محمد بوى رحمن از يمن

«İçini inkârdan temizle ki, Hz. Muhammed (S.A.V.) in Yemen tara-

findan Rahman kokusunu aldığı gibi, sen de benim yarımın ehedilik kokusunu duy.»

Bu beyit, «Ben, hakikaten Yemen tarafından nefes-i Rahmânı duyuyorum» hadisine işaretler ki buradaki nefes-i Rahmândan maksadın Yemenli olan Veyselkârânî hazretleri olduğu söylenilmiştir. Cenâbı Pir'in «Benim yarımın râyihasını duyarsın» mısraından maksadının da kâmil halifesi Hüsameddin Çelebi (Kaddese Sırruhu) olduğunu Şarih Ankara'ya söylüyor.

13007

درصف معرا جیان گریستی
چون براق برکشاند نیستی

«Mi'râca mensub olan Hak erlerinin safında durursan, yokluk, Bûrak gibi seni de çeker ve yükseltir.»

Bir salıkin beşeriyet mertebesinden hakikat derecesine yükselmesine ve Kurbi İlâhiyi bulmasına sofıyye (Miracı manevî) demiştir. Hz. Mevlânâ da o miracı anlatmak için diyor ki :

13008

نی چو معراج زمینی تا قمر
بلکه چون معراج کلکی تا شکر

«Bu, öyle zeminden Kamere kadar yükseltecek bir mirac değildir. Belki kamışın şekere kadar olan miracıdır.»

Yani salikin zevksizlikten kurtulması ve zevki hakiki mertebesini bulmasıdır.

13009

نی چو معراج بخاری تا سما
بل چو معراج جنبی تا نها

«Bir duman'ın semâya urûcu gibi bir mi'râc değil, ana karnındaki bir ceninin doğub büyümesi ve akıl ve idrak mertebesini bulması gibi bir miracdır.»

13010

خوش براقی گشت خنک نیستی
سوی هستی آردت گر نیستی

«Yokluk atı hoş bir Bûrak olur; eğer sen de yok olmuş ve ölmeyen evvel ölmüşsen seni hakiki varlık tarafına götürür.»

13011

کوه و دریاها سسش مس می کنند
تا جهان حس را پس می کنند

«Dağlar ve denizler, o (yokluk) Bûrak'ının ancak tırnağına dokunabilirler. O, his alem'ini derhal ardında bırakır.»

O kadar hızlı gider ve seni de öyle süratli götürür.

13012

بای کش درکشتی و می روروان
چون سوی معشوق جان جان روان

«Ey salik; gemiye bin ve orada ayağını toplayıp otur ki, can sevgilisi ne giden can gibi oturduğun yerde yürüye dur.»

13013

دست نی وبای نی رو تا قدم
آنچنانکه تاخت جانها از عدم

«Ruhların, yokluktan varlık alemine koştukları gibi; sen de, elsiz, ayaksız, evveline evvel olmayan Allah'a kadar sefer et!»

Buradaki gemiden maksad : Mürşidi kâmilin huzuru ve sohbetidir. O huzurun feyzi ve o sohbetin bereketiyle el, ayak kımılatmadan, yani sâri hareketlerde bulunmaksızın mâ'nevî seferler olabilir.

بر دریدی در سخن پرده قیاس
گر نبودی سمع سامع را لغاس

«Eğer dinleyen gaflet uykusunda olmasaydı, can kulağı açık bulunsaydı, Ey Mevlânâ, sözde kıyas perdesini yırtardın ya!»

ای فلک بر گفت او گهر بیار
از جهان او جهان شرم دار

«Ey felek; o söyleyenin sözleri üzerine inci saç! Ey Cihan, sen de, onun bulunduğu âlemde hayâ et!»

Şarîh Ankaravî (گفت او) daki zamiri Hüsâmeddin Çelebiye gönderiyor. Fakat sözün zahiri Mevlânâ olmasını iktiza etmektedir.

گر بیاری گوهرت صد تا شود
جامدت بیننده و گویا شود

«Ey felek; o sözler üzerine inciler saçacak olursan gevherin yüz misli artar ve câmid olan şeylerin görücü ve söyleyici olur.»

بس نثاری کرده باشی بهر خود
چونکه هر سرمایه تو صد شود

«O saçtığın incileri; kendin için saçmış olursun. Çünkü sermayen, maddî, manevî servetin yüz misli artar.»

مَثَلُ

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ
سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ

Yani : «Mallarımı Allah yolunda harcayanların hâli, yedi başak bitiren, her başakta yüz tane bulunan bir tek tohumun hâli gibidir. Allah ki-me dilerse ona kat kat verir³⁷.»

Âyeti kerimesinde beyan buyurulduğu veçhile Allah yolunda verilen bir şeye karşılık olarak Cenâbı Hak yedi yüz misli, hatta daha fazlasını ıhsan eder. Cenabı Pir buna dair bir kıssa nakline şurû ile diyor ki:

«BELKİS'İN SERÂ ŞEHRİNDEN SÜLEYMAN (A.S.) A HEDİYE GÖNDERMESİ»

Himeyriye devleti hükümdarlarından olub Yemen'deki Sebâ şehrinin kraliçesi bulunan Belkis, Süleyman (A.S.) ın gönderdiği davet-name üzerine ona hediye yollamıştı.

هدیه بلقیس چل ایشتر بدست
بار آنها جمله خشت زر بدست

«Belkis'in hediyesini kırk deve taşıyordu. Yükleri tamamiyle kerpiç şeklinde dökülmüş altın idi.»

Böyle bir hediye gelmesini haber alan Süleyman peygamber yol-lara altın ve gümüş yaydırırmıştı.

چون بصحرای سلیمان رسید
فرش آنرا حله زر پخته دید

«Belkis'in sefaret heyeti Süleyman'ın mülkü sahrasına, gelince arazinin halis altınla döşeli olduğunu gördü.»

13020

بر سر زر تا چهل منزل براند
تا که زر را در نظر آبی نماید

«O heyet, kırk menzil, altın üzerinde yürüdüğü için nazarında altının kıymeti kalmadı.»

13021

بارها گفتند زر را وا بریم
سوی مخزن ماچه پیکار اندریم

«Defalarca birbirlerine, getirdiğimiz bu altınları getirdiğimiz yere götürelim... Biz ne olmayacak iş yapıyoruz?»

13022

عرصة کش خاک زر ده دهیست
زر بهدیه بردن آنجا ابله‌یست

«Bir saha ki, onun toprağı halis altındır, oraya altını hediye götürmek budalalıktır.»

13023

ای پرده عقل هدیه تا اله
عقل آنجا کترست از خاک راه

«Ey aklını hediye olarak Huzuru İlâhiye götüren kimse; akıl orada yol toprağından daha kıymetsizdir.»

چون کساد هدیه آنجا شد بدید
شرمسار یشان همه واپس کشید

«Hediyelerinin değersiz bulunduğu, sefâret heyetince, anlaşılınca; mahcubiyet onları geri çekti.»

13025

باز گفتند ارکساد وار روا
چیست بر مابنده فرمایم ما

«Tekrar dediler ki: hediye değerli olsun veya değersiz bulunsun, bizim için ne var? Biz emir kuluyuz.»

13026

گر زر و گر خاک مارا بر دنیست
امر فرمانده بجای آور دنیست

«Altın olsun, toprak olsun, bize lâzım olan, gönderilen hediyeği götürmek ve ferman sahibinin emrini yerine getirmektir.»

13027

گر بفرمایند کین واپس برید
هم فرمان تحفه را باز آورید

«Eğer Süleyman'ın fermanıyla: Bu hediyeği götürün, Belkis'e iade edin derlerse, fermana uyarız.»

Nihayet Belkis'in takdîmesini Hz. Süleyman'a arz ettiler.

13028

خندش آمد چون سلیمان آن بدید
کز شما من کی طلب کردم خرید

«Süleyman o hediyeği görünce güldü ve dedi ki: Ben sizden ne vakit hediye istedim?»

فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمُنَ قَالَ ائْتِدُونِنِي بِمَا لِي فَاسْتَبْنِي اللَّهُ خَيْرَ مِمَّا
أَنْتُمْ بِلِيَ الْأَنْتُمْ بِهِدِيَّتِكُمْ تَفْرَحُونَ ﴿٣٨﴾

Yani : «Bunun üzerine vaktâki (o gönderilen heyet) Süleyman'a geldi, (Süleyman) dedi ki: "Siz bana mal ile yardım mı ediyorsunuz? İşte Allah'ın bana verdiği (nimetler ki onlar) size verdiğinden daha çok hayırlıdır. Belki siz hediyenizle böbürlenirsiniz"»³⁸.

13029

من نمی گویم مرا هدیه دهید
بلکه گفتم لایق هدیه شوید

«Ben, bana hediye verin demiyorum; belki, hediye almaya lâayık olundiyorum.»

13030

که مرا از غیب نادر هدیه هاست
که بشر آن را نیارد نیز خواست

«Ki benim gayb aleminden öyle hediyelerim vardır ki, insanlar onları talebeylemeye dahi muktedir olamazlar.»

13031

می پر ستید احتری کوزر کند
روبا وآرید کو اختر کند

«Siz, toprağı altın eden bir yıldıza, Güneşe tapıyorsunuz. Onu bırakın da onu yaratan Allah'a teveccüh edin.»

13032

می پرستید آفتاب چرخ را
خوار کرده جان عالی زرخ را

«Siz, değeri yüksek bulunan insanlık ruhunu hor ve hakîr ederek Feleğin Güneşine tapıyorsunuz.»

13033

آفتاب از امر حق طباخ ماست
ابلهی باشد که گویم آن خداست

«Güneş Emri İlâhî ile bizim aşçımızdır. Ona Hûda'dır dersek budalalık etmiş oluruz.»

Güneşin aşçı olması, nebatı yetiştirib pişirmesi, yani öldürmesi itibariyledir.

13034

آفتابت گریبگرد چون کنی
آن سیاهی زو تو چون بیرون کنی

«Güneş tutulacak olursa ne yaparsın, onun sathındaki karalığı nasıl izale edersin?»

13035

نی بدرگاه خدا آری صداع
که سیاهی را پرواده شمع

«Güneşden o siyahlığı gider, yine onun nurunu ver diye Allah'ın dergâhını tasdi etmez misin?»

Tasdi : Baş ağrıtmak, mecâzen bir kimseye çok ve sık müracaatla onu rahatsız etmek demektir. Bu tabirin Cenâbı Hak hakkında kullanılması, Belkis ve kavminin anlayabilmeleri içindir. Çünkü onlar, Allah'ı tenzih tarikiyle değil, ancak teşbih yoluyla tefekkür edebileceklerdi.

گر کشد نیم شب خور شید کو
تا بنالی یا امان خواهی ازو

«Eğer seni gece yarısı öldürecek olsalar, o vakit Güneş nerede ki ona tazarrû edesin, yahud ondan aman dileyesin.»

حادثات اغلب بشب واقع شود
وان زمان معبود تو غائب بود

«Hâdiseler ekseriye gece vaki olur. Senin mâbûdun ise o vakit meydanda yoktur.»

سوی حق گرا ستانه خم شوی
واری از اختران محرم شوی

«Eğer Huzuru İlâhîde sâdikane ve hâlisane eğilirsen, yıldızlara tapmaktan kurtulur ve Hak'kın mahremi olursun.»

چون سوی محرم کشایم باتولب
تا بدینی آفتابی نیم شب

«Hakkın mahremi olunca da ben sana ağzımı açar, hakikat ve mârifet saçarım da gece yarısı bir Güneş görürsün.»

Gece yarısı güneş görmek, Allah'ın o vakit ki tecellisine mazhar olmaktır. Çünkü Cenâbı Hak'kın, gecenin yarısından, fecrin tulûuna kadar; istiğfar eden var mı? Mağfiret edeyim; birşey isteyen var mı? İhsan eyleyim diye nida eylediği bir hadis-i şerifte beyan olunmuştur.

جز روان پاک اورا شرق نی
در طلوعش روز و شب را فرق نی

«O Güneşe pak olan ruhdan gayri şark bulunmaz, ancak onda doğar. Onun doğuşu için gece ile gündüzün farkı yoktur.»

روز آن باشد که او شارق شود
شب نماید شب چواو بارق شود

«Hakikî gündüz. Onun doğarak tecelli ettiği zamandır. O tecelli ile artık gece kalmaz.»

چون نماید ذره پیش آفتاب
همچنانست آفتاب اندر لباب

«Zerre güneşe karşı nasıl görünür? Evet, nasıl görünürse, bu Güneş de Ülül'elbâb olan enbiyâ ve evliyâyâ karşı öyledir.»

آفتابی را که رخشان می شود
دیده پیشش کند و حیران می شود

«Bu Güneş parlar ve Arzı parlatır. Göz onun karşısında kamaşır ve hayran olur.»

İşte o parlak Güneş :

همچو ذره بینیش در نور عرش
پیش نور بی حد موفور عرش

«Arş'ın hadsiz, hududsuz derecede çok olan nuru karşısında zerre gibi görürsün.»

خوار ومسکین بینی اورا بیقرار
دیده را قوت شده از گردکار

«Cenâbı Hak gözüne kuvvet ihsan edince zahiri Güneşi hor, hakir ve kararsız bir hâlde görürsün.»

کیمیای که ازویک مائری
بر دخن افتاد گشت آن اختری

«Cenâbı Hak öyle bir kimyâgerdir ki, O'nun bir tesiriyle duman yıldız, yani Güneş haline gelmiştir.»

نادرا کسبری کزو برنیم تاب
بر ظلامی زد بگردش آفتاب

«Hakkın bu tecellisi, nâdir bir iksir gibi yarı aydınlık bir zulmet üzerine vurulunca Güneş oldu.»

بوالعجب میناگری کزیک عمل
بست چندین خاصیت را بر زحل

«Kâdir ve Kayyum Hazretleri öyle bir sanatkârdır ki, bir tecellisiyle Zuhâl seyyâresine bu kadar hasse vermiştir.»

باقی اخترها وجوهرهای جان
هم برین مقیاس ای طالب بدان

«Ey tâlib; diğer yıldızları ve can cevherlerini de bu mikyas ile ölçek bil.»

دیده حسی زبون آفتاب
دیده ربانی جو و بیاب

«His gözü, zahiri Güneşin zebûnudur, kamaşır kalır. Sen Rabbânî bir göz ara ve bul ki:»

Buradaki (Rabbânî göz) basiret gözü denilen, manevî görüş vasıtasıdır, yahud o vasıtanın elde edilmesine sebep olan insan-ı kâmilidir.

تا زبون گردد به پیش آن نظر
شعشعات آفتاب با شرر

«Onun bakışı karşısında, kıvılcımlar saçan Güneşin şuaları zebûn ol-sun.»

کان نظر نوری واین ناری بود
نارپیش نوریش تاری بود

«Çünkü bu bakış, nûra mensubdur, Güneş ise ateştir. Ateş. nûrun karşısında karanlıktan ibaret kalır.»

«MAĞRİB'Lİ ŞEYH ABDULLAH (AULAH SIRRINI TAKDÎS ETSİN) IN
KERÂMETLERİ VE NÛRU»

گفت عبدالله شیخ مغربی
شصت سال از شب ندیدم من شی

«Mağrib'li Şeyh Abdullah demiştir ki: Ben altmış yıldır gece nedir görmedim.»

من ندیدم ظلمتی در شصت سال
نی بروزونی بشب نی زاعتلال

«Ben altmış senedir ne gece ne de gündüz... Hiç bir sebeble bir karanlığa düşmedim.»

13055

صوفیان گفتند صدق قال او
شب همی رفتیم در دنبال او

«Sôfiler de onun sözünün doğruluğunu tasdik ile; gece onun arkasında ve nûru sayesinde giderdik, demişlerdi.»

13056

در بیا بانهای پراز خاروگو
او چو ماه بدر مارا پیشرو

«O, dikenli ve çukur çöllerde Ayın on dördü gibi, bize bir kılavuz olurdu.»

13057

روی پس نا کرده میگفتی بشب
هین گو آمد میل کن در سوی چپ

«O, yüzünü çevirmeksizin; dikkat et, çukur geldi, sol tarafa meyleyle, derdi.»

13058

باز گفتی بعد يك دم سوی راست
میل کن زیرا که خاری پیش ماست

«Biraz sonra da; sağ tarafa meylet ki önümüzde diken var, diye ihtar ederdi.»

روز گشتی باشراما پای بوس
گشته و بایش چوپاهای عروس

«Gündüz olunca biz onun ayağını öperdik. Ayağı, gelin ayakları gibi lâtif ve yumuşak idi.»

13060

نی زخاک و نی ز گل بروی اثر
نرخراش خار و آسیب حجر

«Onun ayaklarında ne toprak, ne çamurdan eser bulunur. Ne yırtması, ne de taş kanatması görülürdü.»

13061

مغربی را مشرق کرده خدای
کرده مغرب را چو مشرق نور زای

«Allah, Şeyh Mağribî'yi (Meşrik) hâline getirmiş; Mağribi, ona meşrik gibi nurlar saçan bir hâle getirmişti.»

13062

نور این شمس شمس فار سیست
روز خاص وعام را او حار سیست

«Bu muazzam velâyet güneşinin nuru,, Aşk meydanının öyle bir atıdır ki, halkın ileri gidenlerinin gününü de o korur, geri kalanların gününü de...»

13063

چون نباشد حارس آن نور مجید
که هزاران آفتاب آرد بدید

«O azim nur, nasıl korumaz ki binlerce güneşi meydana getiren O'dur.»

تو بنور او همی رو در امان
در میان اژدها و کثر دمان

«Ey sâlik; sen ejderhâ ve akrebler arasında o Şeyhi Kâmil'in nûriyle emin olarak git.»

پیش پشت مبرود آن نور پاک
میکنند هر رهزنی را چاک چاک

«O pâk olan nur, senin önünde gider ve her yol kesiciyi parça parça eder.»

یوم لایخزی النبی راست دان
نور یسی بین ایدیهم بخوان

(نورهم یسی بین ایدیهم) haberini doğru bil (یوم لایخزی الله النبی)
âyetini oku.»

Sûrei Tahrim'deki şu âyete işaretir.

یَوْمَ لَا يَخْزِي اللَّهَ النَّبِيُّ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ
نُورُهُمْ يَسْعَىٰ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا آتِنَا
لَنَا نُورَنَا وَاعْفِرْ لَنَا إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٩﴾

Yani : «O gün (kıyamet günü) Allah Peygamberini ve iman edip onunla beraber olanları rüsvay etmeyecek, nurları, önlerinde ve sağlarında koşacak, «Ey Rabbimiz, diyecekler, bizim nurumuzu tamamla, bizi yardığa. Şüphesiz ki Sen herşeye hakkıyla kâdirsin»³⁹»

گرچه گردد در قیامت آن فزون
از خدا اینجا بخواهید آزمون

«Vakıa o nur, Kıyâmette artacaktır. Fakat Onun Dünyada müşâhede ve tecrübesini Allah'dan burada isteyin.»

کوبخشد هم بمغ و هم بماغ
نور جان والله اعلم بالبلاغ

«Zira Cenâbı Hak, hem bulutlu havada, hem de karanlıkda can nuru bağışlar ve o nur ile hidayete erişilir. Allah istenen şeye delâlet etmeyi daha iyi bilir.»

«SÜLEYMAN (A.S.) IN BELKİS'İN ELÇİLERİNİ, GETİRMİŞ OLDUKLARI HEDİYELERLE BİRLİKDE GERİ GÖNDERMESİ»

باز گردید ای رسولان خجل
زر شمارا دل بمن آید دل

«Ey mahcub elçiler avdet ediniz. Altın sizin olsun, bana gönül getirin.»

این زرمن بر سر آن زرنهید
کورئ تن فرج استر را دهید

«Bu, yollarda döşeli altınlarımızı da sizin altunlara ilâve edin... Korkulüğünüzü anlayın da o altınları katırın fercine kilid olarak takınız.»

Eskiden zenginler, bindikleri dişi katırların gebe kalmaması için fercelerine altın kilid takdırırlarmış.

فرج استر لایق حلقه زرست
زر عاشق روی زرد و اصفرست

«Katırın ferici altın halkaya lâıyıkdır. Âşıkın altını ise onun sararmış yüzüdür.»

که نظرگاه خداوند ست آن
کز نظر انداز خورشید ست کان

«Ki o sararmış yüz, hakkın nazargâhıdır. Halbuki altın madenine Güneş nazar eder.»

کو نظر گاه شعاع آفتاب
کو نظرگاه خداوند لباب

«Güneş şuânının aksettiği yer nerede, Mâlik ve Mukallibülkulûb olan Allah'ın nazar eylediği yer nerede?»

Aralarında nisbet kabul etmez fark vardır.

از گرفت من زجان اسپرکنید
گرچه ا کنون هم گرفتار منید

«Şimdi de benim esirim olmakla beraber sizi tevkif etmemden candan gönülden sakınıınız.»

مرغ فتنه دانه برامست او
ر کشاده بسته دامست او

«Daneye haris olan kuş, dam üzerinde serbest ve kanadları açık bulunduğu halde tuzağa tutulmuştur.»

Çünkü hırs ve tamâi onun için en tehlikeli bir tuzaktır.

چون بدانه داد او دلرا بجان
نا گرفته مهر درا بگرفته دان

«Serbest bir kimse daneye - yani bir menfaate - gönül verdi ve ona bağlandımı, öyle bir kimseyi serbest iken yakalanmış ve tutulmuş bil!»

آن نظر ها که بدانه می کنند
آن گره دان کوبیا بر می زند

«Kuşun daneye bakışları, kendi ayağını bağlamak için birer düğüm gibidir.»

دانه گوید کرتومی دزدی نظر
من همی دزدم ز تو صبر مفر

«Dane ona; der ki: Ey kuş, sen şimdi bana hırsızlama bakıyorsun, ama hele sabret; Asıl ben seni çalıyorum.»

چون کشیدت آن نظر اندریم
بس بدانی کرتومن غافل نیم

«Mâdem ki o harîsâne bakışın seni benim ardıma ve izime düşürüyor, bilmiş olası ki ben senden gâfil değilim.»

«TERAZİSİNİN DİRHEMİ BAŞ YIKANAN KİL OLAN BİR ATTAR İLE,
KİL YİYEN MÜŞTERİNİN HİKÂYESİ»

پیش عطاری یکی گل خوار رفت
تاخرد ابلوج قند خاص وزفت

«Bir kil yiyen, hâlis ve musaffâ şeker almak için, attar dükkânına gitti.»

13081

پس بر عطار طرار دودل
موضع سنگ تراز و بود گل

«Yan kesici ve hilekâr olan attarın terâzisi ve dirhemi kilden idi.»

13082

گفت گل سنگ ترازوی منست
گر ترامیل شکر بخريد نست

«Attar dedi ki: Eğer şeker almak istiyorsan sabret de dirhem bul-
yum. Zira terazimin dirhemi kildir.»

13083

گفت هستم درهم قندجو
سنگ میزان مرجه خواهی بازگو

«Müşteri: Ben şeker almak istiyorum. Terazinin dirhemi neden olur-
sa olsun dedi.»

13084

گفت باخو دپش آنکه گل خورست
سنگ چه بود گل نکو تراز زرست

«Kendi kendine de dedi ki: Kil yemek meraklısına göre dirhem ne
demek? Kil ona altından daha kıymetlidir.»

Bu şuna benziyordu:

13085

همچو آن دلاله که گفت ای پسر
نوعروس یاقم همچو قر

«Bir kılavuz kadın, genç bir tâlibe demişti ki: Oğlum; sana ay gibi
bir gelin buldum.»

13086

سخت زیبالیك هم يك چیزهست
كان سنیره دختر حلوا گریست

«Çok güzel olmakla beraber birşey daha var ki o iffetli kız helvacı
kızıdır.»

13087

گفت بهتر اینچنین خود گر بود
دختر او چرب و شیرین تر بود

«Genç dedi ki: Öyle ise daha iyi. Helvacının kızı muhakkak ki daha
tatlı olur.»

Kil meraklısı, attara dedi ki:

13088

گر نداری سنگ و سنگ از گل است
این به وبه گل مرمامیوه دل است

«Eğer dirhemin yok da onun yerine kil kullanıyorsan o daha âlâdır.
Çünkü kil, benim gönlümün istediği meyvedir.»

13089

اندران کفه ترازو زاعتداد
او بجای سنگ آن گل رانهاد

«Attar, terazinin gözüne hazır olan kilden koydu.»

13090

پس برای کفه دیگر بدست
هم بقدر آن شکر رامی شکست

«Terazinin diğer gözüne koymak için, kil mikdarı şeker eliyle kır-
ıyordu.»

چون نبودش تیشه او دیرماند
مشتیرا منتظر آنجا نشاند

«Attarın keseri ve çekici olmadığı ve şekeri eliyle kırdığı için geç kalmış, müşteriye orada bırakmıştı.»

رویش آن سو بود گلخور ناشکفت
گل ازو پوشیده دزدیدن گرفت

«Attarın yüzü obir tarafa olduğu için, kil meraklısı, sabredemiyerek gizlice kili çalarak yemeye başladı.»

ترس ترسان که نباید ناگهان
چشم او برمن فتد از امتحان

«Attarın gözü tesadüf etmesin diye, korka korka kili çalıyor ve yiyordu.»

دید عطار آن و خود مشغول کرد
که فزونتر دزد هین ای روی زرد

«Attar, kil meraklısının kil çalıb yediğini gördüğü hâlde kendini meşgul gösterib o tarafa bakmıyor, kendi kendine : Ey yüzü sararmış; daha fazla çal diyordu.»

Kil yiyenlerin yüzü sararırmış. Attar da onun için (Ey rûy-i zerd = sarı yüzlü) diye hitab ediyordu.

گر بدزدی وز گل من می بری
روکه هم از پهلوی خود می خوری

«Eğer benim kilimi çalıb götürüyorsan, al götür ki kendi yanından yiyorsun.»

Çünkü kil yenildikçe hafifliyor, alınacak şeker de o nisbette azalıyor.

توهمی ترسی زمن ایک ازخوری
من همی ترسم که تو کمتر خوری

«Sen benden çekiniyorsun ama eşekliğinden... Bense az yiyeceksin diye korkuyorum.»

گرچه مستغوم چنان احمق نیم
که شکر افزون کنی تو از نیم

«Ben şeker kırmakla meşgulüm, lâkin öyle olmakla beraber, fazla şeker verecek kadar ahmak değilim.»

چون بینی تو شکر را آزمود
بس بدانی احمق وغافل که بود

«Sen şeker alıb da tecrübe edince azalmış olduğunu göreceksin, ahmak ve gâfilin kim olduğunu o vakit anlayacaksın.»

Cenâbı Pir, birkaç beyt evvel, daneyi uzakdan görüb de ona meftun olan kuşdan bahsetmiş, arada kil meraklısı ile Attar fıkrasını söylemişti. Şimdi evvelki bahse avdetle diyor ki :

مرغ زان دانه نظر خوش می کند
دانه هم از دور راهش می زند

«Kuş, o daneye bakmakla hoşlanır, dane de uzakdan onun yolunu vurur.»

Yani tuzağa tutulmasına sebep olur. Kuşun hırs ile daneye bakışı, nihayet onu tuzağa düşürdüğü gibi, bir güzele şehvetle bakıp göz zinası etmenin bir Müslümanı adeta zehirli okla vurulmuş gibi yaralayacağını beyan için Hz. Mevlânâ buyuruyor ki :

گر زناى چشم حلى مى برى
نى كباب از پهلوى خود مى خورى

«Ey salık; eğer göz zinasından haz alıyorsan kendi yanından kebab yemiş olmaz mısın?»

Kendi yanından kebab yemek, kendi zararını mucib olmak ve günaha girmek demektir.

Sûrei Nur'da buyurulmuştur ki:

قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ

Yani : «Habibim;; müminlere söyle ki harama karşı gözlerini kapasınlar⁽⁴⁰⁾.»

Hiz. Şibli'nin bu âyeti: «Baş gözünü haramlardan, kalb gözünü de (Masivullahdan = Allah'dan gayri herşeyden) kapatsınlar» diye tefsir eylediği Mevlânâ Câmî'nin (Nefehât)ında yazılıdır.

Gözün harama bakışı ile ilgili şöyle de bir beyit vardır!
«Cesede ârız olan bütün âfetler, tevbesini bozan gözün nazarından gelir.»
«Helâ okuna hedef olmamak için sedef içindeki inci gibi harama karşı gözünü kapat.»

وَيَحْفَظُوا أَرْوَاحَهُمْ ذَلِكَ
أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٣٠﴾ وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ
مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ أَرْوَاحَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ
إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ خُمُرَهُنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ
وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ
أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنَاتِ أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ بَنَاتِ إِخْوَانِهِنَّ
أَوْ بَنَاتِ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ

(40) Sûrei Nûr: 30

Yani : «Ve ırzlarını korusunlar. Bu, onlar için çok temiz (bir harem) (et) tir. Hakikaten Cenabı Hak, (kullarının ne) yapacaklarından hakkıyla haberdardır. Habibim, mümin kadınlara da söyle ki, harama bakmaktan gözlerini sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. Süslerini göstermesinler. Bunlardan görünen kısım müstesna. Ve baş örtülerini yakalarının üstünü (kapayacak surette) koysunlar. Ancak kocalarına, yahut babalarına, yahut kocalarının babalarına, yahut erkek kardeşlerine ve oğullarına, yahut kız kardeşlerinin oğullarına, yahut kadınlarına (yani; hizmetçi yahut komşu yahut da ahabap kadınlara) yahut cariyelerine gösterebilirler⁽⁴¹⁾.»

Süslerin görünen kısmı: Parmaktaki yüzük, eldeki kına ve yüzdeki sürme gibi iş görürken görünen kısımlardır. Bazı müfessirler ziynetten maksat, onların bulundukları yerlerdir, demişlerdir. O halde kadının görülebilecek olan yüzleriyle elleridir.

Bazıları (Evma meleket) cümlesinin hükmü, cariyeye ve köleye şamildir. Eğer köle afif olursa hanımın ona ziynet yerlerini göstermesinde beis yoktur demişlerse de bazıları, meselâ ulemayı tabiinden Said Bin El Müneyyib (R.A.) «Bu cümle sizi şaşırtmasın, o istisna cariyeler hakkındadır» demiş ve tecviz etmemiştir.

أَوَالَيْكَ ابْنِ غَيْرِ أُولِي الْأَرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ

Yani : «Çok ihtiyar, yahut erkekliği olmayan, yahut erkeklikten kalmış bulunan hizmetçilere ziynet uzuvlarını gösterebilirler⁽⁴²⁾.»

Lâkin Hanefi imamlarından çoğu, hadım edilmiş olanların da ecnebi hükmünde bulunduğuna, çünkü kendilerinde mucâmeat uzvu bulunmamakla beraber şehvetin bâki olduğuna kail olmuşlardır.

أَوِ الْطِفْلِ
الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ
بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى
اللَّهِ جَمِيعًا إِنَّهُ الْمُؤْمِنُونَ لَمَعْلَمُونَ ﴿٣١﴾

Yani : «Yahut henüz kadınların avret mahallerine muttali olmayan

(41) Sûrei Nur: 30-31

(42) Sûrei Nur: 31

çocuklar da müstesnadır, (onlara da ziynet manalarını gösterebilirler.) Kadınlar, gizledikleri ziynetler bilinsin diye yürürken ayaklarını yere vurmasınlar. Ve ey erkek ve kadın mü'minler! Allah'a tevbe edin. Bu suretle felah bulmanız umulur⁴³»

(Keşf ül Esrar) isimli kitabta denilmiştir ki:

Cenâbı Hak bu âyette mutî' ve âsî bütün kullara tevbe emretmiştir.

Maksad; âsilerin mahcub olmamasıdır. Çünkü: «Ey günahkârlar tevbe ediniz!» denilseydi âsî ve fâsık olanlar rüsvay olacaktı. Dünyada rezil etmeyen Allah'ın onları ukbada da rezil etmemesi umulur.

13101

این نظر از دور چون تیرست وسم
عشقت افزون می شود صبر تو کم

«Uzakdan bu bakış zehirli ok gibidir... Gittikçe aşkın artar ve sabrın tükenir.»

Hadis-i şerifde buyrulmuştur ki: «Nazar, şeytanın oklarından zehirli bir okdur.»

13102

مال دنیا دام مرغان ضعیف
ملك عقبا دام مرغان شریف

«Dünya malı zaif kuşların, ahiret mülkü de şerif kuşların tuzağıdır.»

13103

تا بدین ملکی که او میست ژرف
درشکار آرند مرغان شگرف

«Hattâ bu Âhiret mülkü öyle büyük bir tuzaktır ki onunla azîm kuşları avlar.»

(43) Sûrei Nur: 31

13104

من سلیمان نخواستم ملکستان
بلکه من برهانم از هر ملکستان

«Ben Süleymanım; sizin mülk ve hükûmetinizi istemediğim gibi, belki sizi her türlü tehlikeden kurtarırım.»

13105

کین زمان هستید خود مملوک ملک
مالك ملک آنکه مجهد او زهلاک

«Siz şimdi mülkün sahibi geçindiğiniz hâlde, o mülkün, kulu, kölesisiniz. Asıl mala sahip olan kimse, helâk olmaktan kurtulan, mala mülke esir olmayan kişidir.»

13106

باز گونه ای اسیر این جهان
نام خود کردی امیر این جهان

«Ey bu cihânın esîri olan harîs ve tamâkâr; sen tersine olarak kendine bu Dünyanın emîri dedirtiyorsun.»

Halbuki Dünyanın emîri değil esîrisin.

13107

ای تو بنده این جهان محبوس جان
چند گویی خویشرا خواجه جهان

«Ey ruhu bu cihan hapsine düşen, Dünya esîri... Ne vakite kadar kendine Dünyanın efendisi diyeceksin?»

13108

ای رسولان می فرستمتان رسول

رد من بهتر شمارا از قبول

«Ey elçiler; ben de sizi tarafımdan elçi olarak Belkis'e gönderiyorum. Hediyelerinizi reddedişim, sizin için, onları kabûlümünden daha iyidir.»

13109

پیش بلقیس آنچه دیدید از عجب

باز گوید از بیابان ذهب

«Belkis'in huzurunda çölde gördüğünüz ve hayret ettiğiniz altınları söyleyiniz!»

13110

تا بداند که بزر طامع نیستم

ما زر از زر آفرین آورده ایم

«Ki bizim altın tama'kârı olmadığımızı ve altını, onu yaratan Allah tarafından getirdiğimizi bilsin.»

13111

آنکه گر خواهد همه خاک زمین

سربسر زر گردد و در ثمین

«O Allah ki eğer murad ederse şu zemindeki toprakların hepsi de altın ve kıymetli inci olur.»

13112

حق برای آن کند ای زر گرین

روز محشر این زمین را نقره کین

«Ey altın istiyen ve seçen; Cenâbı Hak kudretini izhar etmek için bu Dünyayı mahşer gününde gümüşden bir âlem yapacaktır.»

13113

فارغیم از زر که مابس پر فتم

خاکیا نرا سربسر زرین کنیم

«Biz, altına aldırış bile etmeyiz, Fen sahibiyiz. Bütün yeryüzündekileri o fen sayesinde altın hâline getiririz.»

13114

از شما کی کدیه زر می کنم

من شمارا کیمیا گر می کنم

«Sizden altın mı isteriz biz? Biz sizi kimyâger yaparız.»

13115

ترك آن گیرید اگر ملک سباست

که برون از آب و گل بسی ملکهاست

«Mânen kimyâger olmak için, Sebâ mülkü bile olsa vazgeçin o Dünya mülkünden. Suyun, toprağın dışında nice mülkler var!»

13116

تخته بند است آنکه تختش خوانده

صدر پنداری و بردر مانده

«Senin taht dediğin şey, tenesir tahtası demektir. Konduğun yeri baş köşe sanışın da yanlışdır. Çünkü orada oturmuş kapıda kalış gibidir.»

بادشاهی نیست بر ریش خود
بادشاهی چون کنی بانیک و بد

«Senin kendi sakalına hükmüp geçmezken, iyiye, kötüyeye ve şuna, buna nasıl padişahlık edersin?»

Evet, insanın sakalına bile hükmü geçmez. Çünkü sakal salıvermemiş ise uzayan kılları izâle için haftada bir, yahud birkaç defa traş olmak lâzım gelir. Sakallı ise onun da düzeltilmesi icab eder. Demek ki insan, kendinin hükmünde sandığı sakalına bile hâkim değil. Dahası var:

بی مراد تو شود ریشست سپید
شرم دار از ریش خود ای کثر امید

«Ey çarpık ümidli tûl-ü emel sâhibi; sakalın, senin murâdın hilâfına uğarıyor. Artık ak sakalından utan!»

مالك المالكيت هر كس سر نهيد
بی جهان خاك صد ملكتش دهد

«Cenâbı Hak Mâlikülmülk'dür, herkim ona secde eder ve emrine itaat gösterirse bu toprak ve fânî âlemden başka ona yüzlerce mülk verir.»

ليك ذوق سجده پیش خدا
خوشر آید از دوصد دولت ترا

«Lâkin Allah'ın huzurunda bir secde etmenin zevki, sana iki yüz devletten daha hoş gelir.»

بس بنالی که نخواهم ملك را
ملك آن سجده مسلم کن مرا

«Ya Rabbî, ben mülk istemiyorum; o secde mülkünü bana teslim eyle diye tazarru edersin.»

بادشاهان جهان از بدر کی
بو نبردند از شراب بندگی

«Dünya padişahları, soysuzluklarından kulluk şarabının kokusunu almamışlardır.»

ورنه ادهم وار سرگردان و درنگ
ملك را برهم زدندی بی درنگ

«Yoksa, İbrahim Bin Edhem gibi hayran ve sergerdan bir hâle gelirler, mülkü de hükûmeti de terk ederlerdi.»

ليك حق بهر ثبات این جهان
مهرشان بنهاد بر چشم و دهان

«Lâkin Cenâbı Hak, Dünyanın devam ve intizamı için hükümdarların gözünü ve ağzını mühürlemiştir.»

Ki kulluğun yüksekliğini göremezler ve kulluk şarabının tadını almazlar.

تا شود شیرین بر ایشان تخت و تاج
که ستانیم از جهانداران خراج

«Bu suretle de onlara taht ve taç tatlı gelir ve : Âlemdeki halktan haraç alalım, derler.»

از خراج ارجع آری همچو ریک
آخر آن از تو بماند مرده رباء

«Ey gafil hükümdar, aldığın haracdandır kum gibi altın toplasan da nihâyet senden arda kalır.»

همره جانت نکردد ملک و زر
زر بده سرمه ستان بهر نظر

«Devlet ve hükûmetle, altın ve servet, âhiret seferinde ruhuna yoldaş olmaz. Altını ver de sana hakikati gösterecek sürme satın al!»

تا بدینی کین جهان چاهیت تنگ
یو سفاهه آن رسن آری بچنگ

«Tâ ki bu cihanın dar ve derin bir kuyu olduğunu göresin, Hz. Yusuf misali, o kuyuya sarkıtılan ipi elde edib kurtulasın.»

تا بگوید چون زچاه آی بیام
جان که یا بشرای هنالی غلام

«Tâ ki kuyudan çıkıp Hakikat Sarayına yükselince ruhun: Müjde bana ki bu gulâm benimdir desin.»

Sûrei Yusuf'daki şu âyete işarettir.

وَجَاءَتْ سَكَّارَةٌ
فَأَرْسَلُوا وَارِدَهُمْ فَأَدْلَى دَلْوَهُ قَالَ يَا بُشْرَىٰ هَذَا غُلَامٌ
وَأَسْرَوْهُ بِضَاعَةً وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿٤٤﴾

Yani : «Bir yolcu kafilesi gelip sakalarını (kuyu başına) yolladılar, o da kovalarını saldı. «A, müjde, dedi, işte bir civan!» Onu bir ticaret malı gibi sakladılar. Allah ise ne yapacaklarını pek âlâ bilici idi⁴⁴.»

Pederleri tarafından fazla sevildiği için Yusuf'u kıskanan kardeşleri onu götürüp çöldeki kör bir kuyuya attılar. Yalandan ağlamak suretiyle babalarını aldatmak istediler. Yusuf'un gömleğini, kestikleri bir kuzunun

(44) Sûrei Yusuf: 19

kaniyle buladılar, Hz. Yakub'a onu gösterib, Yusuf'u kurt parladı dediler, Mahul kuyu başına bir kâfile kondur, içlerinden biri kovalarını kuyuya sarkıttı, Yusuf (A.S.) kovanın ipini tuttu ve kova çekilince onunla beraber kuyudan çıktı. Kovayı çeken «Müjde, bu bir genç çocuk» diye seslendi.

O sırada Yusuf'un biraderleri, onun hayat ve memâtından haber almak için oraya gelmişlerdi. Yusuf'un kuyudan çıkmış olduğunu görünce: «Bu bizim kölemizdi, evden kaçtı» diyerek kafileye gayet ucuz bir beba ile sattılar. Kâfile Mısır'a gidiyordu. Yusuf'u orada esir pazarına götürdüler. ve Mısırın Başvekiline sattılar. Kissanın alt tarafı malûm. Hz. Mevlânâ; Dünyayı kuyuya, Dünya ile meşgul olanı kuyuya düşmüş bulunana benzetiyor. Oradan kurtulmak ve Hakikat alemine çıkmak için (hablûl-metin ve urvetülvuskâ) olan Kur'ana sarıl diyor. Bu meâlî anlatmak için şu beyti söylüyor: «Ey can Yusuf'u; neden beden kuyusunda kalıb duruyorsun? Şu Kur'an ipine sarıl - yani onun emir ve yasaklarını tut - da o karanlık kuyudan yüksel!»

هست درچاه انعکاسات نظر
کترین آنکه نماید سنک زر

«Kuyuda göz, akisler sebebiyle, ters görür. Bu ters görüşün en bayagiısı taşın altın gibi görünmesidir.»

وقت بازی کودکان را زاختلال
می نماید آن خزفها زر و مال

«Oyun esnasında çocukların aklı muhtel olduğundan çanak, çömlek kırıkları onlara altın ve mal görünür.»

Altın ve mala tamâ' eden Dünya ehli de tıbbî çocuklar gibidir. Bâkî nimetlere nisbetle fânî bulunan Dünya malına çocukcasına ve harisâne rağbet gösterirler, onları elde etmek için uğraşıb dururlar.

عارفانش کیمیا گر گشته اند
تا که شد کانه بر ایشان نژد

«Allah'ın ârifleri, Tevfik-i İlahî ile kimyâger olmuşlardır. Onların nazarında altın ve gümüşün değil, onların çıktığı madenlerin bile kıymet ve itibarı kalmamıştır.»

«BİR DERVİŞ'İN, BİRKAÇ ŞEYHİ RÜYÂSINDA GÖRÜB ONLARDAN, KAZANMAYA UĞRAŞMADAN VE İBÂDETTE GERİ KALMAKSIZIN HELÂL RIZK İSTEMESİ; ŞEYHLERİN DE O DERVİŞİ İRŞÂD ETMESİ; DAĞDAKİ ACI VE EKŞİ MEYVELERİN ŞEYHLERİN HİMMETİ VE ATÂSİ SÂYESİNDE DERVİŞE TATLI OLMASI»

13133

آن یکی درویش گفت اندر سمر
خضر یا ترا من بدیدم خواب در

«Dervişin biri sohbet esnasında hikâye etti ki: Ben Hızır'a mensub olanları - yani bazı evliyaullahı - rüyada gördüm.»

13134

گفتم ایشا ترا که روزی حلال
از کجا نوشم که اون بود وبال

«Onlara dedim ki: Helâl rızkı nereden bulub yiyeyim ki haram ve ve-bâl olmasın?»

13135

مرمها سوی کهستان راندند
میوه هازان پیشه می افشاندند

«Beni dağlık tarafına götürdüler. Ormandaki yabani meyvelerden silktiler.»

که خدا شیرین بکرد آن میوه را
در دهان تو بهمتهای ما

«Ve dediler ki: Allah, bu meyveleri bizim himmetlerimizle senin için tatlılaştırdı.»

13137

هین بخور پاک و حلال و بی حسیب
بی صداع و نقل بالا و نشیب

«İşte bunları zahmet çekmeden ve yukarı aşağı gidib gelmeden پاک ve helâl olarak ve hesabı olmaksızın ye!»

13138

بس مهازان رزق نطقی می نمود
ذوق گفت من خردها می ربود

«O rızıkları yeyince sözlerimde öyle bir feyiz, öyle bir tesir hasıl oldu ki kalbimden hikmet manbaları kaynadı. Sözlerimin verdiği zevk, akılları hayran bırakmaya başladı.»

13139

گفتم این فتنه ست ای رب جهان
بخشی ده از همه خلقان نهان

«Rabbim, dedim, bu bir imtihan... Sen bana bütün halktan gizli bir ihsanda bulun!»

13140

شد سخن از من دل خوش یاقم
چون انار از ذوق می بشکافتم

«O güzel ve ârifane söyleyiş benden zâil oldu. Onun yerine kalbimde bir hoşluk buldum ki zevkimden nar gibi yarılacaktım.»

گفتم ار چیزی نباشد در بهشت
غیر این شادی که دارم در سرشت

«Dedim ki, içimdeki bu zevk yokmu ya... Cennette bundan başka bir zevk olmasa bile.»

هیچ نعمت آرزو ناید دگر
زین نیر دازم مجوز و نیشکر

«Bana başka bir nimet arzusu gelmezdi; ben de o zevki bırakıp ceviz ve şeker kamışı istemezdim.»

«O DERVİŞ'İN : BEN ŞEYHLERİN KERAMETİ SAYESİNDE HELÂL RIZIK BULDUM, BU ALTINI ŞU ODUNCUYA VEREYİM, DEMESİ. ODUNCUNUN DA ONUN KALBİNDEKİ NİYETTEN İNCİNMESİ.»

آن یکی درویش هیزم می کشید
خسته و مانده ز پیشه در رسید

«O esnada, fakir bir kimse, odun yüklenmiş olarak yorgun, argın ormandan geliyordu.»

بس بگفتم من ز روزی فارغم
زین سپس از بهر رزقم نیست غم

«Kendi kendime dedim ki: Ben rızık düşüncesinden âsûdeyim. Bundan sonra rızık için bana gam ve keder yoktur.»

میوه مکروه بر من خوش شدست
رزق خلصی جسم را آمد بدست

«Hoşa gitmeyen yabancı meyveler bana hoş gelmekte... hususî bir rızıkta nail oldum ben...»

چونکه من فارغ شد ستم از گلو
حبه چند ست این بدهم بدو

«Ben madem ki, boğaz düşüncesinden kurtulmuşum. Şu halde, şu birkaç habbe altını ona vereyim.»

بدهم این زorra بدین تکلیف کس
تا دوسه روزك شود از قوت خوش

«Bu altınları, şu külfet çeken fakire vereyim ki, iki üç günceğiz olsun, gıda ile bedeni kuvvet bulsun.»

خود ضمیرم را بمن دانست او
زانکه سمعش داشت نور از شمع هو

«O, benim kalbimden geçen niyeti bildi. Çünkü kulağı Hak nuru ile nurlanmış...»

بود پیشش سر هر اندیشه
چون چراغی در درون شیشه

«Şişe içindeki bir çirâğ gibi, her düşüncenin sırrı, onun gözü önünde idi.»

هیچ پنهان می نشد از وی ضمیر
بود بر مضمون دلها او امیر

«İçten geçen ondan saklanamıyor... O, gönüllerdeki esrara emir ke-silmiştir!»

پس همی منکید باخود زیر لب
در جواب فکرتم آن بو العجب

«Taaccübe şayan olan o zât, benim düşüncemin cevabı olarak, kendi kendine ve yavaşça söylendi.»

Şöyle diyerek ki :

که چنین اندیشی از بهر ملوک
کیف تلقی الرزق ان لم ترزقوک

«Mânevî padişahlar için böyle mi düşünürsün? Sana rızık vermese-lerdi sen rızık nasıl bulurdun?»

من نمی کردم سخن را فهم لیک
بر دلم می زد عتابش نیک نیک

«Ben onun sözünü iyice anlayamadım. Lâkin azarlâması kalbime iyi-den iyiye tesir etti.»

سوی من آمد بهیبت همچو شیر
تنگ هیزم را زخود بنهاد زیر

«Arslan gibi bir heybetle yanıma geldi, sırtındaki odun yükünü yere bıraktı.»

پر تو حالی که او هیزم نهاد
لرزه در هر هفت عضو من فتاد

«Onun odunu yere komasındaki hâlin heybetiyle benim yedi uzvum titremeye başladı.»

گفت یارب گر ترا خاصان هیند
که مبارک دعوت و فرخ پیند

«Dedi ki: Ya Rabbî, eğer senin duası makbûl ve izleri mübarek has kulların varsa.»

لطف تو خواهم که مینا گر شود
این زمان این تنگ هیزم زرشود

«Dilerim ki lûtfu keremin kuyumcu gibi olsun da, bu odun yükü şu anda altına tahavvül etsin.»

در زمان دیدم که زرشد هیزمش
همچو آتش بر زمین می تافت خوش

«Bunu derdemez, gördüm ki, odunu altın oldu; yerde ateş gibi hoş bir surette parladı.»

من دران بخود شدم تا دیر که
چونکه باخویش آمدم من ازوله

«Ben bu vâkıa dolayisiyle uzun müddet kendimden geçdim. Hayret-ten şuura avdet edince.»

بعد ازان گفت ای خدا گر آن کبار
بس غیورند و گریزندز اشتهار

«O zât dedi ki: İlâhî; o has kulların gayet kıskanecdırlar ve şöhetten kaçarlar.»

باز تو این تنگ هیزم ساز زود
بی توقف هم بران حالی که بود

«Ya Rabbî; Sen bu yükü tekrar ve hemen eskiden olduğu gibi odun yap.»

در زمان هیزم شد آن اغصان زر
مست شد درکار او عقل و نظر

«O anda, altın dallar odun hâline girdi. O zâtın bu işine karşı akıl da, nazar da hayrette kaldı.»

بعد ازان برداشت هیزم را و رفت
سوی شهر از پیش من اوتیز و تفت

«Ondan sonra odun yükünü yüklenip, acele acele şehre doğru gitti.»

خواستم تادربی آن شه روم
پرسم ازوی مشکلات و بشنوم

«Kendisinden müşkillerimi sorub cevab almak için o mânevî şâhın arkasından gitmek istedim.»

بسته کرد آن هیبت او مرمر
پیش خاصان ره نباشد عامه را

«Onun heybeti beni adeta bağladı. Çünkü Allah'ın has kulları huzuruna avâmı nâs yol bulamaz.»

ورکسی را ره شود گوسرفشان
کان بود از رحمت واز جذیشان

«Eğer biri can ve baş vererek yol bulursa, bu da onların rahmeti ve nezbesiyle olur.»

Şeyh Gâlib der ki:

«Varanlar âsitan-ı evliyâyâ Bütün davetlidir Gâlib safâyâ»
«Sakın sûrette kalma aldanırsın Komazlar yoksa, gelmezler sanırsın.»

Evet evliyaullah hazarâtında bir câzibe, bir de dâfia kuvveti vardır.

İstîdadı olanları o câzibe kuvvetiyle çekerler, ehliyeti olmayanları da o dâfia kuvvetiyle uzaklaştırırlar.

Yukarıki iki beyti söylemiş olan Gâlib Dede Galata Mevlevihânesine şeyh olunca bazı bektâşiler, meclisine devam etmeye başlamışlar. Şeyhin :

«İkrârımıza ser verimiz ahde kaviyiz,
Biz Şah-ı velâyet kuluyuz, hem Alevîyiz.»

gibi sözlerinden onu Bektâşi vehmetmişler. Şeyh bunların âmiyane sohbetinden sıkılmış. Genişçe ve mavi bir kâğıt üstüne kalın kalemle (Ya Hazreti Muaviye Bin Ebî Süfyan) yazıp baş ucuna asmış; çünkü Bektâşiler Onu, hatta ismine benzettikleri için maviyi sevmezler. Ondan sonra o levhayı gören Bektâşiler devamı kesmişler, şeyh de levhayı kaldırmış. İşte şu hâl, avâmı defedişin vasıtalı olan şekli. Ey sâlik:

بس غنیمت دار آن توفیق را
چون بیای صحبت صدیق را

«Bir siddikin sohbetine nâil olunca Allah'ın o tevfikını ganimet bil»

Bilindiği gibi Sıddik, Hz. Ebûbekir'in lâkabıdır. Mi'râc hâdisesini işittir, tasdik ettiği için, kendisine verilmiştir. Sıddikiyyet mertebesi mânevî mertebelerin en yükseklerindendir. Şehidliğin fevkinde, ancak peygamberliğin dünüdür.

Nisâ sûresinde buyuruluyor ki:

وَمَنْ يُطِيعِ
اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ
النَّبِيِّينَ وَالصَّادِقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَئِكَ
رَفِيقًا ۖ ذَٰلِكَ الْفَضْلُ مِنَ اللَّهِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ عِلْمًا ۖ

Yani : «Kim Allah'a ve Peygamber'e itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine nimetler verdiği peygamberlerle, sıddiklerle, şehidlerle, iyi adamlarla (Salihlerle) beraberdirler. Onlar ne iyi arkadaşlardır. Bu Allah'tan bir lûtfu inayettir. (Her şeyi) hakkıyla bilici olarak Allah yeter⁴⁵.»

Allah'a ve Peygamber'e muti' olanlar, ahirette refik itibariyle ne güzel kimselerdir ki, peygamberler, sıddikler, şehidler ve salihlerin refakatinde bulunacaklardır.

Âyeti kerîme'de Sıddik, Nebî'den sonra, Şühedâ'dan evvel zikredilmiştir.

İşte böyle sıddik bir zatın hizmet ve sohbetine nail olursan onu ganimet bil ve seni buna muvaffak eyleyen Allah'a şükret ki Dünya'da sohbetinde bulunduğun gibi, Ahirette de refâkatinde, himaye ve şefâatinde olasın.

(45) Sûrei Nisâ: 69-70

نی چو آن ابله ده باید قرب شاه
سهل وآسان درفتد آن دم ز راه

«Padişahın yakınlığına erdiği halde, hiçden bir sebeble yakınlık mertebesiyle birlikte yolunu kaybeden budala gibi olma!»

Derler ki; Hükümdarın biri: «Münâsebitsiz denilen adam nasıl olur? Onlardan birini getirin de göreyim» deniş. Bulmuşlar, huzûra çıkarmışlar. Hükümdar, ona iltifat etmiş. Herif de lâkırdı olsun diye :

- Efendim siz Bursa'ya gittiniz mi?» diye sormuş. Hükümdar:
- Hayır, cevabını vermiş Münâsebitsiz :
- Ben de gitmedim, babam da gitmemişti, demiş; hükümdar:
- Anladım, götürün, emrini vermiş.

Hz. Mevlânâ da salıklere nasihat için : «Mânâ sultanlarının sohbetine nâil olursan bir münasebitsizlik ederek o şereften dûr olma» diyor ve münasebitsizliğe diğer bir misâl gösteriyor :

چون زقربانی دهندش بیشتر
بس بگویدان گاوست این مگر

«Birine, fazla kurban eti verilince: Bu, galiba sığır budu, der.»

نیست این ازران گاو ای مفتی
ران گاوت می نماید ازخری

«Ey iftiracı adam; bu, sığır budu değildir, fakat eşekliğinden sana öyle görünüyor.»

بذل شاهانست این بی رشوتی
بخش محضت این از رحمتی

«Bu, padişahların rüşvetsiz ve ücretsiz bir atıyyesidir, Allah'ın rahmetinden edilmiş bir ihsandır.»

13172

همچنانکه شه سلیمان در بزد
جذب خیل ولشکر بلقیس کرد

«Süleyman Peygamber de savaşıacağı yerde Belkis'in adamlarını ve askerlerini kendisine çekti.»

Şöyle diyerek ki :

13173

که بیايد ای عزیزان زود زود
که بیامد موجها از بحر جود

«Ey azizler; çabuk çabuk geliniz ki cömertlik denizi dalgalandı.»

13174

سوی ساحل می فشاند بی خطر
جوش موجش هرزمانی صد گهر

«Onun kabaran dalgaları, her an sahile inci saçmaktadır.»

13175

الصلا گفتیم ای اهل رشاد
کین زمان رضوان درجنت کشاد

«Ey irşâda müstaid kimseler; Essalâ diyor ve sizi dâ'vet ediyoruz. Zira şu anda Rıdvan Cennet kapısını açmıştır.»

Rıdvan : Malûmdur ki; Cennetin kapıcısı ve müdürü olan meleğin adıdır. Bir de Rıdvan: Râzı olmak manasına mastardır. Bunda ince bir nükte vardır ki bir kula Cennetin kapısını açacak olan Allah'ın, ondan razı olmasıdır. Çünkü Cennete girebilmek ancak Haqq'ın rıza ve fazlı ve atâsıdır. Oradaki nimet ve rü'yet ise kulun taat ve ibâdetine göredir.

Demişlerdir ki: «Cennet Hak'kın bahçesidir, Arif ise onun bahçıvanı.

Bağbanla bilişe gör tâ giresin Cennete...»

13176

پس سلیمان گفت پیگان روید
سوی بلقیس و بدین دین بگروید

«Hz. Süleyman dedi ki: Ey elçiler; Belkis tarafına gidin ve onu bu dine, inandırın.»

13177

پس بگویدش بیا اینجا تمام
زود کان الله يدعو بالسلام

«Ona çabucak buraya gelmesini tamamen söyleyin. Zira, Cenâbı Hak selâmet yurdu olan Cennete davet etmektedir.»

Sûrei Yunus'taki şu âyete işaret edilmektedir.

وَاللهُ يَدْعُوا إِلَى دَارِ السَّلَامِ

وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

Yani : «Allah selâm evine (Cennete) çağırır ve O, kimi, dilerse onu doğru yola iletir⁴⁶.»

13178

هین بیا ای طالب دولت شتاب
که فتوحست این زمان وفتح باب

«Ey devlet ve saâdet tâlibi olan sâlik; âgâh ol ve koş ki bu an, feyiz zamanı, kapıların açıldığı çağ!»

(46) Sûrei Yunus: 25

13179

ملك برهم زن توادم وار زود
تا بیانی همچو او ملک خلود

«Dünya mülk ve hükümetini, İbrahim Edhem gibi çabucak terkey-
le ki onun gibi ebedî bir devlet bulasın.»

13180

حقته بود آن شه شبانه در سریر
حارسان بر بام اندر دار و گیر

«O sultan gece vakti sedirinde yatmıştı. Bekçiler de dam üstünde
seslenib durmakda idiler.»

Eskiden şark saraylarında ve konaklarında dam üstünde nöbet bek-
leyen bekçiler varmış ve ekseriya Hindlilerden olurmuş. Onun için Fâ-
riside (Hindu-yi bâm) tabiri vardır ki gece bekçisi manasınadır.

13181

قصده از حارسان آن هم نبود
که کند زان دفع دزدان ورنود

«Şah İbrahim'in o bekcilerden kasdı, hırsızları ve çapkınları defet-
mek değildi.»

Çünkü :

13182

عدل باشد پاسبان کامها
نی بشب چوبک زنان بر بامها

«Muradların bekçisi adâlettir, yoksa gece damlarda sopa vuranlar
değildir.»

Bir hükümdar, bir devlet reisi için en büyük muhafız adalettir. Çün-
ki âdil olan devlet reisini halkın hepsi sevdiği için kimse ona sü-i kasıd-

da bulunmaz. Nitekim Rum kayserinden Medine'ye elçi geldiği vakit
Halife Hz. Ömeri (R.A.) yalnız başına uyurken bulmuş ve: «Adalet et-
tiğin için muhafızdan müstağni bulunuyorsun» demişti.

İbrahim b. Edhem Hazretleri de, adaleti dolayısıyla emin ve muha-
fızdan müstağni olduğu hâlde, mahzâ âdet diye sarayının damı üstünde
gece bekçisi bulunduruyor ve nevbet çaldırıyordu.

Nevbet; Hükümdar saraylarının önünde sabah, ikindi ve yatsıdan
sonra çalınan ve evvelce davul, zurna ve çifte nakkâre gibi şeylerden iba-
ret bulunan saz takımı idi. Sonra bunlara mûsiki âletleri de ilâve olun-
muştu.

13183

لیک بد مقصودش از بانگ رباب
همچو مشتاقان خیال آن خطاب

«Lâkin İbn-i Edhem'in rebab sesinden maksudu, sair müştak olan-
lar gibi (Elestü bi-Rabbiküm = Ben sizin Rabbiniz değil miyim?) hi-
tabını tahayyül ve hatırlamak idi.»

Sôfiye hazerâtı derler ki: Cenâbı Hak ruhlarına «Ben sizin Rabbiniz
değil miyim?» diye hitab etti. Onlar da (Beli), yani: «Evet» diye cevap
verdiler. Fakat o hitabın zevki ve lezzeti runlarda sabit kaldı. Dünyaya
geldiklerinde ne vakit güzel bir ses işitseler o hitabın lezzetini hatırlar-
lar. Mûsikiden zevk alınmasının sebebi budur. Bu bahse dair şarihi mes-
nevî İsmail Ankaravî (Kaddese Sırruhu)nun (Hüccetüssemâ) isimli ese-
riyle Gazâlî'nin İhyasında ve (Kimyâ-yi Saâdet)inde Kuşeyri'nin de
meşhur (Risâle)sinde tafsîlât vardır. Merak edenler oralara müracaat
buyursunlar.

13184

نالۀ سرنا وتهديد دهل
چیزکی ماند بدان ناقور کل

«Zurnanın figânı ile davul sesleri bir parçacık kıyamet gününde ça-
lınacak olan sûr'un sesine benzer.»

بس حکیمان گفته اند این لحنها
از دوار چرخ بگرفتیم ما

«Hâkimler, feylesoflar; biz mûsiki nağmelerini feleklerin devrinden
aldık demişlerdir.»

بانگ گردشهای چرخست این که خلق
می سرانیدش بطنبور و بخلاق

«Halkın tanbur ve ağızla terennüm ettikleri, feleğin devirlerinden çı-
kan seslerdir.»

مؤمنان گویند کاتار بهشت
نفر گردانید هرآواز زشت

«Mü'minler derler ki: Cennetin tesiri bütün çirkin sesleri güzelleş-
tirdi.»

ما همه اجزای آدم بوده ایم
در بهشت آن لحنها بشنوده ایم

«Bizim hepimiz, Âdem'in cüz'üyüz; Cennette iken o nağmeleri işit-
mişiz...»

آب چون آمیخت با بول و کمیز
گشت ز آمیزش مزاجش تلخ و تیز

«Su, idrar ve necasetle karışınca mizâcı acı ve keskin olur.»

چیز کی از آب هستش در جسد
بول گیرش آتشی را می کشد

«Cesedde bir parça su vardır, onu idrar farz et. Öyle iken yine ateş
söndürür.»

گر نجس شد آب این طبعش بماند
کاتش غم را بطبع خود نشاند

«Su necis olduysa bile, gam ateşini söndürmek yine onun tabiatin-
de kaldı.»

Cenâbı Pîr, mûsikinin insana olan tesirinden bahsederken diyor ki: Cennetin tesirâtı, her şeyi güzelleştirir. Ceddımız Hz. Âdem ve Hz. Havva (A.S.) da Cennette iken orada türlü güzel ses işitmişlerdi. Kendi sesleri de güzeldi. Oradan çıkıp da tabiat alemine geldiklerinde maişeti beşeriye icabınca yediler ve içdiler. O yeme ve içme onlarda olan ve su gibi saf bulunan güzel sesi kirletti. Maamafih su gibi olduğu için onda yine ateş söndürmek tabiatı vardı. İşte mûsiki nağmelerini dinlemeğe insanların rağbet göstermesi ve güzel sesin tabiatı beşeriyedeki gam ve keder ateşini söndürmesi bundandır.

بس غدای عاشقان باشد سماع
کندر و باشد خیال اجتماع

«O hâlde güzel ses dinlenilmesi âşıkların ruhi gıdasıdır. Zira onda kalb huzuru ve Hitâbı ilâhiyi hatırlama vardır.»

Yani güzel ses işitilince onun aslı bulunan Cennet sesleri tahattur ve tahayyül edilir. Kur'anı Kerim'de bildiriliyor ki Cehennemdeki halk yıl-larca şöyle dua edecek.:

رَبَّنَا

أَخْرِجْنَا مِنْهَا فَإِنْ عَذَابَنَا ظَالِمُونَ ﴿٤٧﴾ قَالَ خَسَوْا فِيهَا وَلَا

تَكْمُلُونَ ﴿٤٨﴾

Yani : «Ey Rabbimiz, bizi buradan çıkar. Eğer (yine) küfre dönersek artık hiç şüphesiz ki biz zalimlerizdir. (Cenabı Hak onlara şöyle) buyuracak: "Yıkılıp gidin içerisine! Bana (bir şey) söylemeyin.",⁴⁷»

Bu cevap tekdir ve tevbih iken onun halâvet ve letâfetinden ehli cennem kendinden geçecek ve nice yıllar azab elemi ni duymayacak.

Şârihi Mesnevî İsmail Ankaravî (K.S.) bunu naklettikten sonra diyor ki: «(Ahsinû) hitabında bu kadar halâvet ve hâlet olursa ehli Cennet'e "Ey Cennette bulunanlar, benden dilediğinizi isteyiniz" hitabı vârid oldukça ne mertebe hâlet ve halâvet olmak lâzım gelir, fehm eyle!»

13193

قوتی گیرد خیالات ضمیر

بلکه صورت گردد از بانگ وصفیر

«Bu dinleyişten kalbdeki hayâlet kuvvet bulur. Belki o hayâlet ses vasıtasıyla sûret şekline girer.»

13194

آتش عشق از نواها گشت تیز

آنچنانکه آتش آن جوز ریز

«Suya ceviz atanın ateşi nasıl kuvvetlendiyse aşk ateşi de güzel seslerle kuvvet bulur.»

(47) Sûrei Müminûn: 107-108

«SUSAMIŞ BİR KİMSENİN, ÇUKURDA BULUNAN DEREYE YETİŞEMEDİĞİ İÇİN, SUYUN SESİNİ DUYMAK MAKSADIYLA CEVİZ AĞACI ÜSTÜNDEN SUYA CEVİZ SİLKELEMESİ VE SUYUN SESİNİN GÜZEL NAĞMELER GİBİ ONU NEŞELENDİRMESİ»

13195

در نفولی بود آب آن تشنه راند

بر درخت جوز جوزی می فشاند

«Dere derin bir çukurda idi. Susamış bir adam ceviz ağacına çıktı ve ceviz silkeledi.»

13196

می فتاد از جوز بن جوز اندر آب

بانگ می آمد می دید او حباب

«Ceviz ağacından suya cevizler düşüyor, düştükçe sudan ses geliyor ve su kabarcıkları görünüyordu.»

13197

عاقلی گفتش که بگذر ای فی

جوزها خود تشنگی آرد ترا

«Bir akıllı dedi ki; ey yiğit; bu yaptığından vaz geç! Cevizler, senin hararetini artırır.»

13198

بیشتر در آب می افتد ثمر

آب در بستیست از تو دورتر

«Ceviz meyvelerinden çoğu suya düşer, su ise senden uzakda ve alçakdadır.»

تا تو از بالا فرو آیی بزور
آب جویش برده باشد تابدور

«Sen, zorla ağaçdan ininceye kadar derenin suyu cevizleri uzağa götürür.»

گفت قصدم زین فشاندن جوز نیست
تیز تر بنکر برین ظاهر مایست

«Ceviz silken dedi ki; benim bu işden, maksadım, ceviz değildir. Görünüşe bakma da maksadıma iyi dikkat et...»

قصدم من آنست کآید بانگ آب
هم بینم بر سرآب آن حباب

«Benim maksadım: Cevizlerin düşmesiyle su sesini işitmek, hem de su üstünde kabarcıklar görmektir.»

تشنه را خود شغل چه بود درجهان
کرد پای حوض گشتن جاودان

«Susamış kimsenin Dünya'da meşguliyeti ne olur? Daima havuzun etrafını dönüp dolaşmaktadır.»

Susamış kimse :

گرد جوی و گردآب و بانگ آب
همچو حاجی طائف کعبه صواب

«Derenin, suyun ve su sesinin etrafındaki Hakikat Kâbesinin çevresini tavâf eden hacı gibidir.»

Buradaki susamışın maksadı: Mânâ Âb-ı Hayât'ına teşne olan sâlikidir. Dere, o Âb-ı Hayât'ın cereyan ettiği yer olan ârifî Billâh ve mürşidî Hallahdır. Susamışın ceviz silkmesi,

لَزْنَا لَوْلَا الْبَرْحَةُ سَقَفُوا مِمَّا يَحْبُونَ

Yani : «Siz, sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcamaya kadar asla iyiliğe ermiş (birr-ü taat etmiş) olmazsınız⁴⁸.»

Âyeti kerimesi mûcibince sâlikin infak ve tasadduku; suyun sesi de Mürşidi Kâmil'in kalbinden zuhur edecek maarif ve hakayık sadasıdır.

Hiz. Mevlânâ münasebet dolayısıyla Hüsâmeddin Çelebi'ye hitab ediyor :

همچنان مقصود من زین مثنوی
ای ضیاء الحق حسام الدین تویی

«Bunun gibi ey Hak'kın ziyası olan Hüsâmeddin; benim Mesneviden maksadım da sensin.»

Yani bu beyitleri, senin, yazarken tekrar etmen, benim de senin sesini işitmem için söylüyorum.

مثنوی اندر فروع و در اصول
جمله آن تست کردستی قبول

«Mesnevi fûrû'da olsun, usûlde olsun - yani şariat ve hakikat bahislerinde - hepsi senin ahvalini beyandır. Sen de o beyanatı kabul etmişindir.»

در قبول آرند شاهان نیک و بد
چون قبول آرند نبود پیش رد

«Padişahlar iyi, kötü her takdimeyi kabul ederler. Bir şeyi onlar kabul edince de artık reddedilmez.»

چون نهالی کاشتی آبش بده
چون کشادش دادۀ بکشا کره

«Madem ki bir fidan dikdin, ona su ver. Madem ki o fidana çiçek açtırdın, düğümünü de çöz.»

Fidandan maksad: Mesnevi-i şerifdir ki Hüsâmeddin Çelebi'nin talebiyle meydana gelmiştir. Onun için Hz. Pir ona: madem ki bir fidan dikdin, suyunu eksik etme, diyor.

قصدم از الفاظ او راز تو است
قصدم از انشاس آواز تو است

«Mesnevînin elfazından maksadım: Senin sırrın; Onu şiir halinde söylemekteki muradım da senin sesindir.»

پیش من آوازت آواز خداست
عاشق از معشوق حاشا که جداست

«Benim indimde senin sesin Hak sesidir. Âşık, maşukundan ayrı olur mu? Hâşâ, olmaz.»

اتصالی بی تکلیف بی قیاس
هست رب الناسرا باجان ناس

«Nâsın Rabbi ile nâsın ruhu arasında keyfiyetsiz ve kıyasa gelmez bir birleşme vardır.»

İmam rûkû'dan kalkarken (Semiallâhü limen hamideh) yani: «Allah kendisine hamd edeni işitti» der ki bu söz, imam lisânından söylenilmiş Kelâmı ilâhîdir. «Allah, kulunun lisaniyle (Semiallahü limen hamideh) der» mealinde bir hadisi şerif vardır. Kezâ kurb-i ferâizde kulun, Hak'kın aleti olduğuna dair Hz. Peygamber'den bir rivâyet vardır. Onun için Hz. Mevlânâ: «Ey Hüsâmeddin, Senin sesin, Allah'ın sesidir, yani

sende söyleyen Hak'dır» diyor. Ondan sonra da Cenâbı Hak ile insanla-
rın ruhu arasında bir irtibat ve ittisâl bulunduğunu, fakın o irtibatın key-
fiyetsiz ve kıyasa gelmez bir hâlde bulunduğunu söylüyor. Meselâ Enfal
suresinde;

وَاعْلَمُوا أَنَّا لِلَّهِ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ

Yani : «Bilin ki şüphesiz Allah kişi ile kalbi arasına girer⁴⁹.» bu-
rulmuştur.

Bu hulûl, şüphesiz vakî olmakla beraber kıyasa gelir ve şunun gi-
bidir, diye tarif edilir birşey değildir. İşte nâs'ın Rabbinin, nâs'ın ruhu-
na olan irtibatı da böyle keyfiyetsiz ve benzersizdir. Mevlânâ da diyor ki:

لیک گفتم ناس من نسناس نی
ناس غیرجان جان اشناس نی

«Lâkin ben nâs dedim, nesnâs demedim. Hatta nâs demekden mak-
sadım: Ruhun hakikatini bilenlerden başkası değildir.»

Nesnâs : Gûya Yemen taraflarında bulunan bir nevî mahlûk imiş ki
tek elli ve tek ayaklı olup yüzü insana benzermiş. Otlar ve yerden dane
toplarmış. Bunların Ad kavminden mesh olunan bir cemaatin ahfâdı ol-
duğu da rivâyet edilmiştir.

Bunu insan sûretinde olduğu hâlde insanlıktan haberi olmayan kim-
seler diye tevil etmek de mümkündür. Onların bir elli ve bir ayaklı ol-
ması, yalnız Dünya ile meşgul olmaları, otlayıp dane toplamaları da he-
lâl, haram ayırd etmeyip ne bulurlarsa yemeleri olabilir. Hz. Mevlânâ di-
yor ki: Allah'ın nâs ile keyfiyetsiz bir ittisâli vardır. Amma o ittisâl nâs
iledir, nesnâs olanlarla değildir. Çünkü :

ناس مردم، باشد و کومرد می
توسر مردم ندید سنی دمی

«Nâs: İnsan demektir. İnsan ise göz bebeğidir. Öyle göz bebeği gibi

aziz bir mahlûk nerede? Ey sâlik; sen, insanın başını bile bir an olsun görmemiştir.»

Gence'li Şeyh Nizâmî (Kaddese Sırruhu) diyor ki: «Gördüğün kimselerin hepsi insan değil, pek çoğu kuyruksuz sığır ve eşekdir. İnsanlardan marifeti, zamandan da insanları almış götürmüşlerdir. İnsan kalbinde irfan, Dünyada ise ehl-i irfan kalmamıştır.»

13213

مارمیت اذ رمیت خوانده
لیک جسمی در تحری مانده

«O toprağı sen atmadın, ancak Allah attı» âyetini okumuşsun ama, cisim ve cüzlerde kalmışsın»

Gazvei Bedir'de Hz. Peygambere hitabolan :

وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ

Yani : «Attığın zaman da (Habîbim) sen atmadın, ancak Allah (onları senin elinle) attı⁵⁰» âyetine işaret eder ve. «Kurb-i nevâfil ve kurb-i ferâize delâlet eden, bu âyeti okuduğun hâlde anlamamışsın, çünkü cisim kaydından kurtulamamış ve kurbiyyet mânâsını bulamamışsın» mânâsı nadir.

13214

ملك جسمت را چو بلقیس ای غی
ترك كن بهر سليمان نبی

«Ey budala herif; Süleyman Peygamber için mülkünü feda eden Belkis gibi, sen de cisim ülkeni terket.»

رَبِّ اِنِّی
ظَلَمْتُ نَفْسِیْ وَاَسْلَمْتُ مَعَ سُلَیْمٰنَ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ ۝۴۱

Yani : «(Belkis) Ey Rabbim, hakikat ben kendime yazık etmişim. Sü-

(50) Sûrei Enfal: 17

leyman'ın maiyetinde alemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum (müslüman oldum⁵¹.) dediği gibi, sen de öyle diyerek varlığını ve benliğini, zamanının Süleymanı bulunan mürşidi kâmil'in huzurunda terk eyle. Hz. Mevlânâ da burada bir istidrad yapıyor. Sözlerine kalben itiraz eylemiş olan bir münkire karşı: (La havle velâ kuvvete illâ billahil aliyyil azim) dedikten sonra onu niçin söylediğini beyan için diyor ki:

13215

من کنم لاحول نی از گفت خویش
بالکه از وسواس آن اندیشه کیش

«Ben (Lâ havle velâ kuvvete illâ billah) diyorum, lâkin bunu söyleyişim kendi sözüm için değil o düşünceli şahsın vesvesesindendir.»

13216

کوخالی میکند درگفت من
در دل از وسواس وانکارات وظن

«Çünkü o benim sözümde, kalbinde vesvese, inkâr ve zan gibi şeyler duymaktadır.»

13217

میکنم لاحول یعنی چاره نیست
چون ترا در دل بضدم گفتنیست

«Ben (Lâhavle) diyorum çünkü, senin kalbinde bana zıd olarak sözler bulunduğundan sana çare yoktur.»

13218

چونکه گفت من گرفت در گلو
من خنس کردم تو آن خودبگو

«Madem ki benim sözüm senin boğazında tıkdı kaldı, onu hazmedemedin; işte ben sustum, sen kendi sözünü söyle ve düşünceni anlat.»

Cenâbı Pîr buna dair bir misal de îrad ediyor:

(51) Sûrei Neml: 44

آن یکی نای که خوش تی می زدست
ناگهان از مقعدش بادی بچست

«Bir neyzen güzel üflüyordu. Ansızın alt tarafından bir yel zuhur etti.»

نای بر مقعد نهاد او که زمن
کرتو بهتر میزنی بستان بزن

«Ney'i alt tarafına tuttu ve: sen benden iyi üflersen al da üfle, dedi.»

Bu fıkracık, biraz kabaca söylenilmiş ise de, hâle ve makama münasib olduğu için, kemâl-i belâğati haizdir. Çünkü Mevlânâ gibi Nâtık-ı Bilhak olan bir zât, Hâkîkat beyanında bulunurken ona kalben yahud lisanen itiraza kalkışan haddini bilmezsin ağzı ile, ney üfleyeninin alt tarafı arasında hiçbir fark yoktur.

ای مسلمان خود ادب اندر طلب
نیست الاحمل از هر بی ادب

«Ey Müslüman; edeb nedir dersin, bilki edeb, edebsizlerin tecavüzüne tahammülden ibarettir.»

Nitekim, «Edebsizden edeb öğren edib ol.» denilmiştir.

هر که اینی شکایت میکند
که فلان کس راست طبع و خوی بد

«Her kimi: filân kimse kötü huylu ve kötü tabiatlidir, diye şikâyet eder görürsen.»

این شکایتگر بدان که بد خوئیست
که مران بد خورا او بد گوئیست

«Malûmun olsun ki o şikâyetçi kötü huyludur. Zira o, bir kötü huyluya kötü söylemektedir.»

زانکه خوشخوان بود کو در حمول
باشد از بدخو و بد طبعان حمول

«Çünkü iyi huylu kimse, kendini gizliyerek, kötü tabiatlıların tecavüzlerine tahammül eder.»

لیک در شیخ آن گله ز امر خداست
نی بی خشم و ممارات و هواست

«Lâkin şeyhdeki şikâyet Emr-i İlâhî iledir; gazab, inad ve hevâ vü heveslerinden doğma değildir.»

آن شکایت نیست هست اصلاح جان
چون شکایت کردن پیغمبران

«Şeyhin şikâyeti şikâyet değildir. Peygamberlerin şikâyeti gibi ruhun ıslahı içindir.»

ناحوولی انبیا از امردان
ورنه حالست بدرا حلمشان

«Peygamberlerin sabırsızlık ve tahammülsüzlük göstermelerini Emr-i İlâhî icâbı bil. Yoksa onların hilmi, kötülüğe mütehammil idi.»

Meselâ Aleyhissâlât Efendimiz, Zeyd b. Hârise ile Tâif'e gittikleri vakit Tâifliler, Zat-i Akdesini taşla tutmuşlar ve mübarek ayaklarını ka-

natmışlardı. Yaralı, bereli bulunan Resûl-i Ekrem ise: (Yarabbi kavmi mi hidayet eyle! Onlar, hakkı hakikatı bilmiyorlar.) diye duâ ediyordu.

13228

طبع را کشتند در حمل بدی
تا حولی گر بود هست ایزدی

«Peygamberler, kötülüğe tahammül hususunda, tabiatlerini öldürmüşlerdi; kendilerinde bir tahammülsüzlük zuhûr ettiyse o, Allah tarafından ve O'nun emriyle idi.»

Hiz. Nuh'un :

رَبِّ لَا تَذَرْنِي عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ ذَيَّارًا

Yani : «Ey Rabbim, yer yüzünde kâfirlerden yurt tutan hiçbir kimsenin bırakma⁵²» diye inkisar etmesi gibi...

Vaktin Süleymanı bulunan Hüsameddin Çelebi'ye hitab edilerek deniliyor ki:

13229

ای سلیان در میان زاغ و باز
حلم حتی شو با همه مرغیان بساز

«Ey zamanın Süleyman'ı, karga ve doğan arasında - yani kötülere ve iyilere karşı - Allah'ın hilmine bürün de bütün kuşlarla uzlaş!...»

13230

ای دو صد بلقیس حلمت را زبون
که اهد قومی انهم لا یعلمون

«Ey hilmine yüzlerce Belkîs'in zebûn olduğu Süleymân-ı zaman, (ahd قومی) demek sana lâıyıkdır.»

Kâdi İyâz'ın (Şifâ) sinda denilmiştir ki: Resûlullah (S.A.V.) in Uhud gazâsında yüzü yaralanmış ve bir dişi kırılmıştı. Bu hâl ashab-ı kirâmı

(52) Sûrei Nûh: 26

müteasir etti der: «Ya Resûlullah müşrikler aleyhine duâ buyursan - yâni inkisar etsen - » dediler. Aleyhissalât Efendimiz ise: «Ben lânet ve inkisar etmek için değil, davet etmek ve rahmet olmak üzere gönderildim» buyurduktan sonra : «Ya Rabbî kavmimi hidâyet eyle. Onlar hakikatı bilmiyorlar» diye dua etti.

«ŞİRKDE İSRAR ETME VE İMANDA GECİKME DİYE,
SÜLEYMAN (A.S.) IN, BELKİS'E TEHDİD GÖNDERMESİ»

13231

هین بیا بلقیس ورنی بد شود
لشکرت خصمت شود مهتد شود

«Ey Belkîs, kendine gel, aklını başına topl... Yoksa fena olur. Askerin sana düşman olur ve itaatinden çıkar.»

13232

پرده دار تو درت را بر کند
جان تو با جان تو خصمی کند

«Senin perdecin, perdeni yırtar. Senin canın senin canına düşmanlık eder.»

13233

جمله ذرات زمین و آسمان
لشکر حقند گاه امتحان

«İmtihan ve ibtilâ vaktinde, yerde ve gökdeki bütün zerreler, Allah'ın ordularını teşkil ederler.»

Sûrei Feth'de buyurulmuştur ki:

وَلِلَّهِ جُنُودُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ غَنِيًّا حَكِيمًا

Yani : «Göklerin ve yerin (azâb) orduları (da rahmet ve nusret ordu-

ları gibi) Allah'ındır. Allah mutlak kadirdir, yegâne hüküm ve hikmet sahibidir⁽⁵³⁾»

Ordular nasıl kumandanlarının emrine tabi iseler, Arz ve Semâda olanlar da öylece Allah'ın emrindedirler.

Hiz. Süleyman, elçiye :

ارْجِعْ إِلَيْهِمْ فَلَنْ يَتَّبِعَهُمْ جُنُودُكَ إِلَّا قَلِيلٌ
بِمَا وَلَّيْتَهُمْ مِنْهَا إِذْ لَهُ وَهُمْ صَاعِرُونَ ﴿٥٤﴾

Yani : «Dön onlara. Andolsun önüne geçemeyecekleri ordularla onlara gelir, onları, hor ve hakir oldukları halde, oradan çıkarırım⁽⁵⁴⁾» demişti.

(Ordular) tâbirinden, Hiz. Süleyman'ın maiyyetindeki askeri ordular hatıra gelir ise de maksad; Arz ve Semâda olan cünûd-u İlâhiyedir. Hatta bu cünûd-u İlâhiye meleklerle insanlara da münhasır değildir.»

13234

باد را دیدی که بر عادآن چه کرد
آب را دیدی که در طوفان چه کرد

«Rüzgârın Âd kavmine ne yaptığını görmedin mi? Suyun tûfanda neler yaptığını işitmedin mi?»

13235

آنچه بر فرعون زد آن بحرکین
زانچه با قارون نمودست این زمین

«O, kin denizinin - yani Bahr-i Ahmer'in-Firavuna ne yaptığını, bu zeminin Kârûn'a ne işler gösterdiğini.»

(53) Sûrei Feth: 7
(54) Sûrei Neml: 37

13236

و آنچه بایل با آن پیل کرد
و آنچه پشه کله نمروء خورد

«Ebâbil kuşlarının fil-e ve ashab-ı fil-e yaptığını, Nemrûd'un başını sivri sineğin nasıl yediğini.»

13237

و آنکه سنگ انداخت داودی بدست
گشت شش صد باره و اشکر شکست

«Dâvud (A.S.) in sapan taşını nasıl attığını, onun altı yüz parça olup düşmanın ordusunu nasıl bozduğunu.»

13238

سنگ می بارید بر اعدای لوط
تا که در آب سیه خوردند غوط

«Lût (A.S.) in düşmanları üstüne taşın yağdığını ve onların kara bir suya, - yani Bahr-i Lût'a - daldığını bilmiyor musun?»

13239

گر بگویم از جادات جهان
عاقله یاری پیغمبران

«Dünyadaki cemâdâtın, insanlar gibi, akıllıca, peygamberlere yardım ettiklerini uzun uzadıya söylersem.»

13240

مشوی چندان شود که چل شتر
گر کشد عاجز شود از بار بر

«Mesnevi o kadar büyük ve o derece hacim peydah eder ki, kırk deve onu taşımaktan âciz kalır.»

دست برکافر گواهی می دهد
لشکر حق میشود سر می نه

«Bir el kâfirin aleyhine şahâdet için Allah'ın askeri olur ve emrine itaat eder.»

ای نموده ضد حق در فعل درس
درمیان لشکر اوینی بترس

«Ey fiil ve harekette Hak'kın emrine zıd olmayı kendine ders yapmış olan; sen de Hakkın ordusu içindesin kork!»

جزء جزمت لشکر او در وفاق
مرا ترا اکنون مطیعند از نفاق

«Senin cüz'ünün cüz'ü - yani vücudunun zerrelerinden herbiri - Allah'ın ordusundandır ve şimdi sana münâfıkâne muvâfakat göstermektedir. Eğer Allah, onların sana muhâlefetini irâde ederse herbiri sana muhâlif olur.»

گر بگوید چشم را کور افشار
در دچشم از تو برارد صد دمار

«Eğer gözüne seni sıkıştırmak için emir verirse, göz ağrısı senden yüz türlü intikam alır.»

ور بدنجان گوید او بنما وبال
پس بینی تو زدنجان گوشمال

«Eğer dişine seni muhtarib etmesini emreylese sen, dişinden ceza görürsün.»

باز کن طب را بخوان باب اعمال
تا بینی لشکرتن را عمل

«Tıb kitabını aç da, hastalıklar bahsini oku... Ten askerinin neler yaptığını gör.»

چونکه جان جان هر چیزی ویست
دشمنی باجان جان آسان کیست

«Madem ki herşeyin canının canı, Allah'dır; Canın canı ile düşmanlığa girişmek kolay mıdır?»

خود رها کن لشکر دیو و پری
گرمیان جان کنندم صفدری

«Belkis, şeytan ve cin askerini de bırak. Çünkü onlar benim için candan, gönülden harb ederler.»

ملك را بگذار بلیس از نخست
چون مرایابی همه ملك آن تست

«Ey Belkis: ibtida saltanatı bırakıb bana gel. Beni bulunca, bütün mülk ve devlet, senin olur.»

خود بدانی چون بر من آمدی
که تویی من نقش مگر مابه بدی

«Benim nezdime gelince, bensiz, kendinin hamamdaki resimler gibi cansız bir nakış olduğunu hakikaten anlayacaksın.»

نقش اگر خود نفس سامان یافت

صورتست از جان خود بی چاشنیست

«Naks, ister bir sultanın, ister bir zenginin resmi olsun, madem ki sürettir, ruhsuzdur, candan nasibi yoktur.»

13252

زینت او از برای دیگران

باز کرده بیده چشم و دهان

«Onun zineti, başkaları için faidesiz yere gö: ve ağız açmaktan ibarettir.»

13253

ای تودر پیکار خود را باخته

دیگران را تو زخود نشناخته

«Ey ceng ü cîdâlde kendini feda eden: sen başkalarını kendinden ayırd etmemişsin.»

13254

تو هر صورت که آبی پیستی

که منم این والله آن تونستی

«Sen, rast geldiğin her sûret için; bu benim. diye duruyorsun. Halbuki Vallâhî sen o değilsin.»

13255

يك زمان تنها بمانی تو ز خلق

درغم وانديشه مانی تا بحلق

«Sen bir zaman halkdan hâlî kalacak olsan, boğazına kadar gam ve kedere, endişeye batarsın.»

13256

این تو کی باشی که تو آن او جدی

که خوش و زیبا ز سرمست خودی

«Halbuki bu nasıl sen olabilir? Sen, o tek kişisin; Sen kendinin güzeli ve kendinin sarhoşusun.»

Yâni, sende (Hakikat-ı insâniyye) denilen bir haslet var ki Sıfât ve Zât-ı İlâhîyye'nin mazharıdır. Tek olan o hakikat, gayriden zevk almaz, ondaki zevk ve lezzet kendisinin hoşluğundan ve güzelliğindendir.

13257

مرغ خویش و صید خویش دام خویش

صدر خویش فرش خویش بام خویش

«Sen kendinin kuşu, kendinin avı, kendinin tuzağı, kendinin sadrı, kendinin döşemesi, kendinin damısın.»

Yani maksud kuşunu, akıl tuzağıyla avlar ve hâfıza kuvvetiyle onu bağlarsın. Kezâ (Hakikat-ı insâniyye) itibariyle kendinin sadrı, süfli bulunan beşeriyetine nisbetle döşemesi, ruhuna ve aklına nazaran da kendinin damısın. Herşey senin vücudunda mevcuttur. Kendini bil ve hakikaten gayre muhtaç bulunmayan bir cevher olduğuna âgâh ol.

13258

جوهر آن باشد که قائم با خودست

آعرض باشد که فرع او شدست

«Cevher, kendi kendine kâim olan şeydir. Onunla var olan ve onun fer'i bulunan ise ârazdır.»

Meselâ cisimler cevherdir; onların rengi ve kokusu gibi, cevherle kaim olabilen fer'leri de ârazdır. Bir kimse de, gayriden istiğna gösterirse cevher, gayre muhtaç olursa âraz hükmüne girer.

گر تو آدم زاده چون او اشین
جمله ذریات را در خود بدین

«Eğer sen Âdem evlâdı isen onun gibi otur da cümie zürriyyetleri kendinde gör.»

Hız. Âdem, zürriyyâtı olan evlâd ve ahfâdını maddeten gördüğü gibi, onların meziyet ve mahiyetlerini de manen görmüştü. Sen de o Âdem'in evlâdı isen, büyük baban gibi, zürriyyâtını ve senden hâlde ve gelecekte zuhura gelmiş ve gelecek halleri gör.

13260

چیت اندر خم کاندلر نهر نیست
چیت اندر خانه کاندلر شهر نیست

«Su küpünde ne vardır ki nehirde yokdur, evde ne bulunur ki şehirde mevcut değildir.»

Yani, küpte olan su, nehirde fazlasiyle bulunur; evdeki her şey de şehirde fazlasiyle mevcuttur. Buradaki küp ve evden maksad, Âlem; nehirle şehirden murad da ârifin kalbidir. Âlemde her ne varsa ârifin kalbinde hepsi vardır. Bundan dolayı (İnsan-ı kâmil)e (Fihrist-i kâinat) denilmiştir.

Hız. Ali (K.V.) ye isnad olunan şöyle bir manzûme vardır ki bahsimizi teyid etmektedir.

«Ey insan; senin ilâcın sendedir, fakat bilmiyorsun. Derdin de yine sendedir, lâkin görmüyorsun. Sen öyle bir açık kitabsın ki harfleriyle gizli şeyler aşikâr olur. Sen kendini ufak bir cisimden mi ibâret sanıyorsun? Sûretâ büyük bir âlem olan Kâinat, sende gizlidir.»

Hız. Mevlânâ küp ve nehir ile, ev ve şehrin ne olduğunu izah ediyor:

13261

این جهان خمست و دل چون جوی آب
این جهان حجره ست و دل شهر عجب

«Bu dünya, küp gibidir; kalb ise nehir misâlidir. Bu âlem odadır. kalb ise acaib bir şehir misâlidir.»

«SÜLEYMAN (A.S.) IN BELKİS'E: BENİM, SENİN İMANA GELMENİ İSTEMEM; ANCAK ALLAH RIZASI İÇİNDİR; NE NEFSİNDE, NE GÜZELLİĞİNDE, NE DE SALTANATINDA BİR ZERRE GARAZIM YOK... HAK NURUYLA GÖZÜN AÇILINCA, BÖYLE OLDUĞUNU SEN DE GÖRÜR VE ANLARSIN, DEMESİ...»

13262

هین بیا که من رسولم دعوتی
چون اجل شهوت کشم نی شهوتی

«Ey Belkis âgâh ol ve bu tarafa gel ki ben dâvete memur bir peygamberim. Ecel gibi, şehveti öldürdüm, şehvetperest bir şahıs değilim.»

13263

ور بود شهوت امیر شهوتم
نی اسیر شهوت و روی بتم

«Farazâ bende şehvet bulunsa bile şehvetin emîriyim; yoksa şehvet esiri ve güzel bir yüzün kölesi değilim.»

Helâle karşı olan şehvet de helâldir. Çünkü nesillerin devamı mümkündür. Bir insanda şehvet ve recûliyyetin bulunmaması bir eksikliktir ki hilkatte bir kusurdur. Enbiyâ ise yaratılıştaki kusur ve noksandan münezzehtir. Derler ki Dâvud ve Süleyman (A.S.) ın müteaddid zevceleri vardı. Zira Hız. Musa şeriatinde taaddüdü zevcat caizdi. Bundan dolayıdır ki, Yâkub (A.S.) âilesi yetmiş bu kadar kişi olarak Kenan diyarından Mısır'a gelmişlerdi. Bir iki asır içinde bu taaddüdü zevcat sayesinde o kadar çoğalmışlardı ki Hız. Musa ile Mısır'dan hicretleri esnasında altı yüz bin kişi olarak çıkmışlardı. Şeriatî Muhammediyede de nikâhlı olarak dört kadın alınmasına müsaade edilmiştir. Çünkü bir kadın her ay içinde on gün tabîi olarak hastadır. O günlerde zevci ondan istifade edemez. Belki o müddet içinde başka bir sûretle teskini şehvete mecbur olur. Yahud kadın daimî sûrette hasta, meflûc ve yatalak bulunur. Öyle bir hâl vukuunda zevcinin diğer bir helâli bulunursa hem o kimse haram irtikâbindan kurtulmuş, hem hasta bulunan kadına yine bir kadın eliyle bakılmış olur, hem de pek ziyade muhtaç olduğumuz nüfus çoğalması husûle gelir. Koca bulamadığından dolayı sefâlete düşen kadınlar da barınacak bir yuva, yiyecek bir lokma ve giyecek bir elbise sahibi olur.

Şu da var ki Müslümanlığın dört zevce alınmasına müsaadesi, zevce-lerin sayısını artırmak değil, bilakis indirmek olmuştur. Çünkü Arabların

İslâmiyet devrinde dine, beline güvenen bir kimse istediği kadar evlene-
bilirdi.

Sûrei Nisa'da :

فَاِنْ كُنْتُمْ لَا تَرْضَوْنَ النِّكَاحَ

مِنْ النِّسَاءِ مَشْيُ ثُلُثِ رُبَاعٍ فَانْخَفِظُوا لَا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً

Yani : «Sizin için helâl olan kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâh edin. Şayet adalet yapamıyacağınızdan endişe ederseniz o zaman bir (tane ile iktifa edin)⁵⁵» diye buyrulmuştur.

Müteaddid zevcesi bulunan bir adamın onlara karşı adilâne davranmasına fıkıhda (Kasm) tabir olunur. İslâm fıkının bu bahse ait hükümleri tetkik olunursa, görülür ki İslâmiyet teaddüd-ü zevcatı teşvik etmediği gibi, bilâkis bir mükellefiyet ile sıkı bir kayd altına almıştır.

Bahse dönelim.

Süleyman (A.S.) ve cümle nebiler ve veliler lisânından deniliyor ki:

13264

بت شکن بودست اصل ما

چون خلیل حق و جمله انبیا

«İbrahim Halilullah ve cümle nebiler gibi, bizim aslımız, put kırıcıdır...»

Hiz. İbrahim (S.A.) bir gün puthaneye girmiş, oradaki putları balta ile kırmış, parçalamış, sonra baltasını, sağlam bıraktığı büyük putun boynuna asmış, bilâhare: «Bu putları kim kırdı?» diyenlere, «Büyükleri kırmış olmalı, baksanıza! balta onun boynunda asılı. Cevab verebilirlerse kendilerine sorun!» diye putperestleri mahcub etmişti. Keza, Sallâllâhü Aleyhi ve Sellem Efendimiz, Mekke fethinde Kâbe ve Harem-i şerif dahilinde bulunan ve muhtelif kabilelere aid olan putların hepsini kırdırdığı gibi, Kâbenin içine, gûyâ İbrahim (A.S.) ın tasvirî olmak üzere yapılmış resmi de, imha ettirmişti.

(55) Sûrei Nisâ: 3

13265

کردر آیم ای رهی در بتکده

بت سجود آرده ما در معبد

«Ey gaflet ve cehâlet esiri olan kimse; biz puthaneye girecek ol-
sak, puta secde etmeyiz, belki put bizim karşımızda yere kapanır.»

13266

احمد و بو جهل در بتخانه رفت

زین شدن با آن فرقیست ژرف

«Hz. Muhammed (S.A.V.) de, Ebûcehil de puthaneye gitmişti. Fakat bu gidişle o gidiş arasında büyük bir fark vardı.»

13267

این جهان شهوتی بتخانه ایست

انبیا و کافران را لانه ایست

«Bu Dünya bir şehvet alemi, bir puthanedir ki, peygamberlerin de kâfirlerin de mekânıdır.»

13268

لیک شهوت بندۀ پاکان بود

زرنسوزد آنکه نقدکان بود

«Lâkin şehvet, pâk ve sâfi olan nebî ve velilerin bendesi ve emrine tâbidir. Onun ateşi, hâlis altın gibi, o zevât-ı kirâmı yakmaz.»

13269

کافران قلبند و پاکان همجو

اندرین پوته درنداین دونه

«Kâfirler kalp, pâk olanlar ise altın gibidir. Bu iki fırka da şehvet alemi olan Dünya potasının içindedir.»

قلب چون آمد سیه شد در زمان
زر در آمد شد زری اوعیان

«Kalp olan şey o potaya girince derhal simsiyah kesilir. Lâkin altın girince onun altınlığı meydana çıkar.»

دست و پا انداخت زر در پوته خوش
در رخ آتش همی خندد زکش

«Altın, pota içinde hoş kulaç atar ve güzellekle ateşin yüzüne güler.»
Kalp olanlar gibi kapkara olmaz.

جسم ما روپوش ما شد در جهان
ما چو دریا زیر این که در نهان

«Biz, saman gibi olan bu tabiat âlemiyle örtülmüş mânâ deryâsıyız. Cismimiz, bizim ruhumuza, perde ve nikâb olmuştur.»

شاه دین را منکر ای نادان بطین
کین نظر کردست ابایس لعین

«Ey câhil kimse; Din sultanı olan velilerin zahirine bakıp da çamurdan ibaret görme. Mel'un şeytan da Âdem'e böyle bakmış ve öyle görmüştü.»

Nitekim Hz. Âdem'e secde etmeğe memur olunca:

خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ

Yani : «Beni ateşten yaratdın, onu çamurdan yaratdın⁵⁶» diyerek secde etmemişti.

کی توان اندود این خورشید را
با کف گل تو بگو آخر مرا

«Nebî ve velilerin ruhları ve mâneviyatı güneş gibidir. O parlak ve sönmez güneşi bir avuç çamurdan ibaret olan cesedle sıvamak ve söndürmek nasıl mümkün olur? Bana haber ver.»

گر بریزی خاک و صد خاکسترش
بر سرنور و برآید بر سرش

«Eğer nûrun üstüne yüz küfe toprak ve kül döksen nûr kaybolmaz, yine o kül ve toprağın üstünde parlar.»

که، که باشد کو بپوشد روی آب
طین که باشد کو بپوشد آفتاب

«Saman kim oluyor ki suyun yüzünü örtsün, çamur kim oluyor ki güneşin yüzünü setretsin?»

خیز بلقیسا چو ادهم شاه و ار
دود ازین ملک دوسه روزه برار

«Ey Belkis; Şah Edhem gibi, kalk da, şu üç günlük saltanat dumanını dağıt.»

13278

بر سر تختی شنید آن نیک نام
تفتی وهای وهوی شب زبام

«O iyi adlı, iyi sanlı padişah, bir gece tahtı üstünde iken, damdan tak tak ve hay huy sesleri işitti.»

13279

گامهای تند بر بام سرا
گفت باخود اینچنین زهره کرا

«Sarayın damında sert adımlar atıldığını duydu. Kendi kendine: buna cesaret eden kim? diye sordu.»

13280

بانگ زد بر روزن قصر او که کیست
این نه باشد آدمی مانا پرست

«Sarayın penceresinden: Kimdir o? Bu insan değil, periye benzer! diye seslendi.»

13281

سرفرو کردند قومی بوالعجب
ما همی گردیم شب بهر طلب

«Acaib kimseler damdan aşağıya başlarını eğdiler ve: Biz bütün gece dolaşmış, aramaktayız, dediler.»

13282

هین چه میجوید گفتند اشتران
گفت اشتر بام بر که جست هان

«İbrahim: Ne arıyorsunuz? diye sordu. Deve arıyoruz dediler. Hazret: Dam üstünde deve aranır mı? Sualinde bulundu.»

13283

بس بگفتندش که تو بر تخت جا
چون همی جویی ملاقات آله

«Cevaben dediler ki: Sen saltanat tahtı üstünde oturup Allahı bulmayı nasıl arıyor ve umuyorsun?»

13284

خود هان بد دیگر اورا کس ندید
چون پری از آدمی شد نا بدید

«İşte bu oldu, o andan itibaren onu kimse görmedi, peri gibi insanların gözünden kayboldu.»

Peri : Cin demektir. Cinin vücudu Kur'anın şehâdetiyle sabittir. Ol-salar görünürlerdi, diye itirazın manası yoktur. Çünkü mevcut olanlar, görülenlerden ibaret değildir. Mikrob da gözle görülmez amma, varlığından kimsenin şüphesi yoktur. Eğer mikroskop gibi, cinleri de gösterecek bir alet bulunsaydı o vasıta ile görür ve inanırdık. O vasıta ve o alet de vardır. Ve Basar-ı basiret dedikleri manevî görüştür amma, yalnız (Hak Erleri) ne olduğundan herkes ondan istifade edemez.

13285

معنیش پنهان واو در پیش خلق
خلق که بیند غیر ریش ودلق

«İbrahim b. Edhem'in maneviyatı halkdan gizli idi. Zaten halk, sakal ile abadan - yani sûretten - başka ne görebilir?»

13286

چون ز چشم خویش وخلقان دور شد
همچو عنقا در جهان مشهور شد

«Halkın ve akrabasının gözünden kaybolunca, ankâ kuşu gibi Dünya'da meşhur oldu.»

Ankâ : Zümrüd-ü Ankâ denilen ve masallarda zikredilen gayet büyük bir kuşmuş. Adı vardır, kendi yoktur. İzzet Molla'nın şu beyti ne kadar güzeldir:

Bîvücud olmak gibi yokdur cihânın rahatı,
Gör ki simurğun ne dâmi var, ne de sayyadı var.

Simurg, yani zümürü-ü ankâ; kuşların padişahı imiş, yuvası da Kaf dağında bulunuyormuş. Şeyh Attar (Kaddese Sırruhu)nun (Mantikut-tayr) isimli bir kitabı vardır ki seyrü sülukü tarif eder. Hüdhüd kuşu, kuşları, padişahları huzuruna çıkarmak için Kaf dağına götürmek ister. Kuşların bir kısmı, bu seferi kabul etmez. Kabul edib yola çıkanların çoğu da bir bahane ile geri kalır, Kaf dağına pek azı varabilir ki, Hüdhüd-den maksad enbiya ve evliya, kuşlardan murad da insanlardır ki içlerinden enbiya ve evliyaya tabi' olup Allah'a vâsıl olanları pek nadirdir.

13287

جان هر مرغی که آید سوی قاف
جمله عالم ازو یابند لاف

«Kaf dağına gelen her kuşun ruhundan bütün alem bahseder.»

Allah'a vâsıl oluş mertebesine eren bir zatın halk arasında adı zikredilir ve kendisinden hürmetle bahsolunur. Nitekim İbrahim Edhem ile emsâli âriflerin şöhreti zamanımıza kadar gelmiştir.

13288

چون رسید اندر سبا این نور شرق
غافل افتاد در باقیس وخلق

«Şarkın nuru olan Süleyman (A.S.)'ın haberi Sebâ şehrine vâsıl olunca, Belkis ile halk arasında bir kaynaşma oldu.»

13289

روحهای مرده جمله پر زدند
مردگان از گورتن سر پر زدند

«Ölmüş ruhlar, kanad çırpmaya; ölümler, beden kabrinden baş kaldırmaya başladılar.»

Yani cehalet ve gaflet ile ölmüş ve cesedleri ruhlarına mezar olmuş kimseler, Süleyman (A.S.)'ın gönderdiği haberle uyandılar ve dirildiler.

13290

یکدیگر را مژده می داد ندهان
نک ندایی می رسید از آسمان

«İşte semadan bir nida geliyor diye, biri birlerine müjde verdiler.»

Ve Süleyman Peygamberin davetini semavî bir nidâ telakkî eyledi-

13291

زان ندا دینها همی گردند کبر
شاخ و برگ دل همی گردند سبز

«Bu öyle bir nida idi ki, onun tesiriyle, dinler yükseliyor; gönüllere dalları ve yaprakları yeşeriyordu.»

13292

از سلیمان آن نفس چون نفخ صور
مرد گارا وار هانید از قبور

«Süleyman'ın o davet nefesi, İsrâfil'in sûru gibi, ölümleri kabirlerinden kurtardı.»

Yani Sabâ halkını gafletten uyandırdı,

13293

مرترا بادا سعادت بعد ازین
این گذشت والله اعلم بالیقین

«Ey mânâ yolcusu! Allah daha iyi bilir ya, o devir geçti, bundan böyle, saadet senin olsun.»

Yani asrının Süleymanı bulunan bir (kâmil veli)nin davet ve irşadıyla sen de Sabâ halkı gibi cûş u hurûşa gelib mes'ud olasın.

«SEBÂ EHÂLİSİ KISSASININ BAKİYESİ, BELKİSİN KAVMİNDEN
HER BİRİNİN DİN VE KALB MÜŞKİLLERİ HAKKINDA SÜLEYMAN
(A.S.) IN NASHİHATİ VE İRŞADI, HER CİNS GÖNÜL KUŞUNU
O KUŞUN ÖTÜŞÜ VE YEMİ İLE AVLAMASI.»

13294

قصه گویم از سبا مشتاق وار
چون صبا آمد بسوی لاله زار

«Âşık ve müştak gibi, Sebâ şehrine ait hikâyeyi söylüyorum. Süleyman (A.S.) in emri ve daveti Sebâ ehâlisine sabâ rüzgârının lâle bahçesine gelmesi gibi, oldu.»

13295

لاقت الاشباح يوم وصلها
عادت الالاد صوب اصلها

«Cesedler; vuslat günlerine mülâkî oldular; çocuklar ise, asılları olan, ana ve babalarına kavuştular.»

13296

أمة العشق الخفي في الالم
مثل جود حوله لوم السقم

«Ümmetler arasında gizli olan aşk ümmeti; etrafını, kınayanların ve kınamaların kapladığı bir cömerdliğe benzer.»

13297

ذلة الارواح من اشباحها
عزة الاشباح من ارواحها

«Ruhların zelil ve hakir olması cisimleri yüzünden, cisimlerin aziz ve şerif olması da ruhlardandır.»

13298

ايها العشاق السقيالكم
انتم الباؤون والبقياالكم

«Ey âşıklar; İlâhî aşk şarâbının içilmesi size mahsusdur. Siz Hak ile bakisiniz, Bekâ da sizin içindir.»

13299

ايها السالون قوموا واعشقوا
ذاك ريح يوسف واستنشقوا

«Ey kalblerinde aşk derdi olmayanlar, kalkın ve âşık olun. İşte Hakikat Yusûfunun kokusu gelmekte... Hemen koklayıp, o kokuyu alın!»

Böylece, gözünüz ve gönlünüz açılsın.

Malum ya, Yakub (A.S.) Yûsuf (A.S.) in ayrılığından ağlaya ağlaya gözleri görmez olmuştu. Sonra Hz. Yusuf, Mısır'a gelen kardeşlerine gömleğini verdi: «Bunu götürün, babamın yüzüne sürün, gözleri açılacaktır» dedi. Gömlek Mısır'dan ayrılır ayrılmaz, Hz. Yakub, onun râyihasını duydu. Sonra yüzüne sürülmekle de gözleri açıldı.

Hız. Mevlânâ: Süleyman Peygamberin mektubunu Sebâ'lılar için Yusuf'un gömleği misâli olduğu gibi, ey İlâhî Aşk'tan nasibeder olmıyan kimseler, bir mürşidin daveti de, sizin için Yusuf'un gömleği mesâbesindedir. Onu koklayın ki basarı besîretiniz açılsın, diyor. Kezâ buyuruyor ki:

13300

منطق الطير سليمانى بيا
بانك هر مرغى كه آيد مى سرا

«Ey mürşidi kâmil; sen de gel ve Süleyman'a mensub olan kuş dilini söyle ve her kuşun ötüşü gibi öt!»

13301

چو بمرغان فرستادست حق
لحن هر مرغى بدا درستست سبق

«Allah seni kuşlara gönderdiği için, her kuşun ötüşünü sana ders olarak vermiştir.»

مرغ جبر را زبان جبرگو
مرغ پراشکسته را از صبرگو

«Cebrî olan kuşa cebir dilini söyle, kanadı kırılmış kuşa da sabırdan bahset.»

Buradaki kuşlardan maksad : İnsanlardır. Kimi itikad bakımından (cebrî)dir, «Allah istemiş olsaydı bana ibâdet ettirirdi» diyerek mükellef bulunduğu tâât ve ibâdet vazifesini ifa etmez. Ona karşı (cebr-i mutavasıt)tan, yani: (İnsanda bir cüzi irâde vardır, kul onu sarf der; Hak isterse muvaffak olur) diyen Ehl-i sünnet velcemaat'ın akidesinden bahset. Kulların bir kısmı da bir derde uğramış, ibtilâsı dolayısıyla ye'se düşmüştür. Onlara da sabırdan ve ümidden söz söyle, manasına Hz. Pir bu beyti söylemiştir.

13303

مرغ صابر را تو خوش دار و معاف
مرغ عنقارا بخوان اوصاف قاف

«Sabreden kuşu hoş gör, affet... Anka kuşuna da Kaf dağının vasıflarını haber ver.»

Yani, zümrüdü Anka kuşu gibi, halvete çekilmiş olan ehl-i sülûke de Kaf dağından, yani (Kurb-i İlâhî)den bahs açarak onu teşvik eyle...

13304

مرکبو ترا حذر فرما ز باز
باز را از حلم گو و احتراز

«Güvercine Doğan'dan sakınmasını emret, Doğan'a da hilmi anlat ve zulümden kaçınma tavsiyesinde bulun.»

Güvercinden murad : Halkın zayıflarıdır, Doğandan maksad da zülmetmeğe iktidarı olanlardır.

وان حفاشی را که ماند او بی نوا
می کنش بانو رجفت و آشنا

«Nûr ve ziyâdan nasipsiz kalmış olan baykuşu nûr ile tāmıştır ve ziyâ ile çift et.»

13306

کبک جنگی را بیا موزان تو صلح
مرخرو سازا نما اشراط صبح

«Döğüşgen keklige sulh öğret, horozlara da sabahın alâmetlerini göster.»

Döğüşgen keklikle geçimsiz kimseler, horozlarla da gece vakti kalılab itâât ve ibâdât ile meşgul olanlar ifade ediliyor.

13307

همچنان می رو زهد ده تا عاقاب
ره نما والله اعلم بالصواب

«Böylece hüdhüd'den karakuşa kadar bütün kuşlara yol göster... Allah doğruyu en iyi bilir!»

«BELKİS'İN SALTANAT KAYDINDAN KURTULMASI VE İMAN
ŞEVKİYLE SÜLEYMAN'IN İLTİFATINDAN MEST OLMASI,
MEMLEKETİNDEN HAREKET ESNASINDA TAHTINDAN
BAŞKA HERŞEYDEN VAZGEÇİŞİ»

13308

چون سلیمان سوی مرغان سبا
یک صغیری کرد بست آن جمله را

«Süleyman (A.S.) Sebâ kuşlarına bir ıslık çalınca onların hepsini itaati altına aldı.»

جزمگر مرغی که بدی جان و پر
یا چو ماهی کنک بود از اصل کر

«Cansız ve kanatsız, yahud, balık gibi dilsiz ve sağır olan kuşdan maadası ona bağlandı.»

نی غلط کفتم که گر کر سر نهد
پیش وحی کبریا ستمش دهد

«Hayır... Yanlış söyledim. Eğer bir sağır, Hak vahyine karşı baş koyup secde etse lûtfu İlahî ona işitmek hassası verir.»

چونکه بلقیس از دل و جان عنم کرد
بر زمان رفته هم افسوس خورد

«Belkis, Süleyman'ın nezdinde, Kudüs'e gitmek için azmetti ve geçmiş zamanı için teessüf etti.»

ترك مال وملك كرد او آنچنان
که بترك نام ونگك عاشقان

«Âşıkların şöhret ve haysiyyeti terk ettikleri gibi, o da malı ve mülkü bıraktı.»

آن غلام وآن کینزان بناز
پیش چشمش همچو پوسیده پیاز

«O nazlı köle ve cariyeleri, gözüne porsumuş, kokmuş çürümüş soğan gibi görünmeye başladı.»

باغها وقصرها وآب رود
پیش چشم از عشق کلخن می نمود

«Bağlar, köşkler ve nehirler, Süleyman'a olan aşkı dolayısıyla, küllhan gibi görünüyordu.»

عشق در هنگام استیلا وخشم
زشت کرداند لطیفاً ترا بخشم

«Aşk kalbi istilâ ederek orayı işgal eylediği zaman, lâtif olan şeyleri dahi âşıkın gözüne çirkin gösterir.»

هر زهره را نماید کندها
غیرت عشق این بود معنی لا

«Aşkın kıskançlığı, zümrüdü bile, insanın gözüne pırasa gibi değersiz gösterir (Lâilâhe İllallah) kelimesinin mânâsı da budur.»

لا آله الا هو اینست ای پناه
که نماید مه ترا دیک سیاه

«Ey sığınacak yer arayan talib; (Lâilâhe İllâ Hû) budur... Ay bile sana kara dipli çömlek gibi görünür!»

هیچ مال و هیچ مخزن هیچ رخت
می در یفش نامد الا جز که تخت

«Belkis'e hiçbir mal, hiçbir hazine, hiçbir değerli şeyden ayrılması tesir etmemiş ve fakat, tahtından geçememişti.»

پس سلیمان از دلش آگاه شد
کز دل او تادل اوراء شد

«Süleyman (A.S.), Belkis'in kalbindekini anladı. Zira onun kalbin-
den onun kalbine yol vardı.»

آن کسی که بانگِ موران بشنود
هم فغان سر دوران بشنود

«Karıncaların sesini bile duyan kimse, uzakdakilerin kalbindeki fer-
yadıda elbet işitir.»

آنکه گوید رازِ قالتِ نملة
هم بداند رازِ این طاقِ کهن

«(Kâlet nemletün) sırrını bilib söyleyen, bu eski kemerin - yani Dün-
yanın - sırrını da bilir.»

Neml sûresindeki şu âyetlere işaret buyuruluyor:

﴿ وَحِشْرَ لَسُلَيْمٍ جُنُودَهُ مِنْ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ
يُوزَعُونَ ﴾ ﴿ حَتَّىٰ إِذَا أَتَوْا عَلَىٰ وَادِ النَّمْلِ قَالَتْ نَمْلَةٌ يَا أَيُّهَا
النَّمْلُ ادْخُلُوا مَعَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمٌ وَجُنُودُهُ وَهُمْ
لَا يَشْعُرُونَ ﴾ ﴿ فَبَيَّنَّ صَاحِبُهَا مِنْ قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ
أَوْزِعْنِي أَزْشُكْرَ نِعْمَتِكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ آلِي وَآلَتِ
أَعْمَلُ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ ﴾

Yani : «Süleymanın cinlerden, insanlardan, kuşlardan orduları top-
landı. İşte bütün bunlar (onun tarafından) zabt ve idare ediliyorlardı.
Hatta Karınca Vâdisi üzerine geldikleri zaman (dişi) bir karınca dedi ki:
«Ey karıncalar, yuvalarınıza girin. Sakın Süleyman ve orduları, kendile-
ri bilmiyerek, sizi kırmayın.» (Süleyman) onun bu sözünden gülercesine
tebessüm etti de: «Ey Rabbim, dedi, bana ve ana ve babama lütfettiğin
nimetine şükretmemi ve (geri kalan ömrüm içinde) Senin razı olacağın
iyi (işler) yapmamı bana ilham et. Rahmetinle beni de (cennette) salih
kullarının arasına sok⁵⁷.»

دید از دورش که آن تسلیم کیش
تلخش آمد فرقت آن تخت خویش

«Hz. Süleyman; teslimiyyetkâr olan Belkis'e, tahtından ayrılmasının
tesir ettiğini uzaktan gördü.»

گر بگویم آن سبب گردد در از
که چرا بودش بخت آن عشق ساز

«Belkis'in tahtını neden sevdiğini söyleyecek olursam bahis uzar.»

Şöyle bir temsil ile anlatmış olmak için diyeceğim ki:

گرچه این کلمه قلم خود بی حیست
نیست جنش کاتب او را مونسیت

«Vakıa bu kâş kalem hissizdir, kâtibin cinsi değildir, fakat kâtib
ona munistir, eştir, arkadaşdır.»

Yani meyl ve muhabbette cinsiyet değil, ünsiyet şarttır. Belkis ile
tahtı arasında da cinsiyet birliği yoktu, fakat ünsiyet vardı. Ondandır dola-
yı Belkis de onu çok seviyordu.

همچنين هرات پدشه وري
هست بي جان مونس آن جانوري

«Bunun gibi, her sanat erbabının âletleri de, cansız olduğu hâlde, o canlı sanatkârın mûnisidir.»

اين سبب را من معين گفتمی
گر نبودى چشم فهمت رانى

«Eğer senin anlayış gözünde, yaşlık bulunub da hakkiyle görmene mani olmasaydı, bu sebebi daha açık söyledim.»

آن بزرگی تخت کز حد می فزود
نقل کردن تخت را امکان نبود

«O tahtın büyüklüğü ve ağırlığı haddinden ziyade idi. Onu Sebâ'dan Kudüs'e nakletmeye imkân yoktu.»

خرده کاری بود و تفریقش خطر
همچو اوصاف بدن با همدگر

«O taht, beden gibi, ince ve ufak parçalardan yapılmıştı. Onları ayırmak doğru değildi, kırılabilirdi.»

پس سلیمان گفت کز چه فی الاخیر
سرد خواهد شد برو تاج سریر

«Süleyman (A.S.) dedi ki: Gerçi sonunda taç ve tahtından mutlak soğuyacak.»

Çünkü :

چون ز وحدت جان برون آرد سری
جسم را بافر او نبود فری

«Can, vahdete ulaşip, oradan baş gösterince, onun nuru karşısında cismin ferr ve ziyası kalmaz.»

چون بر آید گوهر از قعر بحار
بنگری اندر کف و خاشاک خوار

«İnci denizin dibinden çıkınca, onun yanında dalga köpüğü ile, çör-çöp ve süprüntüye hakâretle bakarsın.»

سر بر آرد آفتاب باشرر
دم عقرب را که سازد مستقر

«Nurlar saçan Güneş doğub fezada yükselmeye başlayınca, akreb kuyruğunda kim yurt tutmak ister.»

لیک خود با این همه بر نقد حال
جست باید تخت اورا انتقال

«Lâkin, bütün bunlarla beraber, yine de onun tahtını nakletmek gerektir.»

تا نگردد خسته هنگام لقا
کودکانه حاجتش کرده روا

«Bizimle mülâkatı sırasında, çocuklar gibi, dileği yerini bulsun da, kalben müteessir olmasın.»

هست مارا سهل و ورا بس غلظ
تا بود بر خوان خوران دیو نیز

«O taht, bizim için ehemmiyetsiz, fakat Belkis'e göre çok azizdir. Varsın huriler sofrasında bir de şeytan bulunsun.»

عبرت جانش شود آن تخت ناز
همچو دلق و چارق پیش اياز

«Hem o nazlı taht, İyazın karşısında aba ile çarık gibi, ona can ibreti olsun.»

İyaz, Sultan Mahmud Gaznevî'nin sadık ve sevgili kölesidir. Saraya satıldığı vakit giymekte olduğu aba ile çarıkları hususî bir odada saklar, ara sıra oraya gidip onlara bakar, iki hâlî arasındaki farkı unutmaya çalışmış. Düşmanları: İyaz, topladığı mallar ile hazine yapıyor! diye Sultan Mahmud'a ihbar etmişler. O da, muhbirler ile İyaz'ı almış, hazine dedikleri odaya gitmiş, orada yamalı bir aba ile yırtık çarıklardan başka bir şey bulunmadığını görünce ve İyaz'ın bundan maksadının ne olduğunu anlayınca jurnal edenleri tekdir etmiş.

تا بداند درچه بود آن مبتلا
از کجاها در رسید او تا کجا

«Belkis'in tahtını getirmeli ki o, neye mübtelâ olduğunu ve nerelerden nereye erişildiğini görüb anlasın.»

Bunun gibi ve bize ibret vermek için:

خاك را ونطفه را ومضغه را
پیش چشم ما همی دارد خدا

«Cenâbı Hak toprağı, meniye ve kan pıhtısını daima bizim gözümü-zün önünde bulundurur.»

Ve bize :

کز کجا آور دمت ای بدنیت
که از آن آید همی حفریقت

«Ey kötü niyetli; bak ki seni ne halden ne hale getirdim? Onları gördükçe şimdi sana nefret gelmektedir.» der.

Târık sûresindeki :

فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ ﴿١﴾ خَلَقَ مِنْ مَّاءٍ دَافِقٍ ﴿٢﴾

Yani : «Şimdi, insan hangi şeydan yaratıldı? (İbretle) baksın. O, atılıp dökülen bir sudan yaratılmıştır⁵⁸.» âyetine işaretir.

تو بدان عاشق بدی در دور آن
منکر این فضل بودی آن زمان

«Sen o devirlerde toprak, nutfе ve et parçasına âşıktın... O zamanlar, bugünkü insanlığının münkiri idin; bu kerem ve ihsanı inkâr ediyordun!»

این کرم چون دفع آن انکار تست
که میاک خاک می کردی نخست

«Benim bu keremim - yani seni insanlık mertebesine getirişim - o vakit ki inkârımı gidermek içindir. O vakit, henüz toprakta devrediyordun.»

Âciz bir topraktan bir insan vücade getiren İlâhî Kudreti düşün de o kudretin, yine toprak olmuş bir bedeni yeniden halk edebileceğine iman et. Öldükten sonra tekrar dirilmeği inkâra kalkışma.

حجت انکار شد انشارتو
از دوا بدتر شر این بیمار تو

«Senin yeniden hayata getirilişin, evvelki inkârına karşı reddedilmez bir hüccet oldu. Senin hastalığının ilâcdan kötüleştii.»

خالک را تصویر این کار از جا
نطفه را خصمی وانکار از جا

«Toprağın bu işi yapmasına imkân mı var? Nutfe, düşmanlıkta bulunur, inkâra düşer mi hiç?»

Yani, ey ba's ü haşri - yani öldükden sonra dirilmeyi - inkâr eden insan; sen toprak ve meni devresinde iken, böyle bir düşünceye ve böyle bir inkâra muktedir değildin. Çünkü toprakta ve menide böyle bir düşünce, kabûl ve inkâr olamaz. Sen o devreleri geçib, insan mertebesine geldikten ve akıl ve temyize sahip olduktan sonra, haşrı inkâra kalkıştın. Bir kere eski hallerini düşünsene!

Sûrei Yâsin'de buyurulmuştur ki:

أَوَلَمْ يَرِ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ
وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مِنْ مِثْلِي الْعِظَامُ وَهِيَ رَمِيمٌ
قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ

Yani : «İnsan, kendisini bir nutfeden yarattığımızı gör(ür gibi bil)medi mi ki şimdi o, açıktan açığa müfrit bir muhasım (kesilmekte)dir. O, kendi yaratılışını unutarak bize bir misal getirdi: "Bu çürümüş kemiklere kim can verecek miş?" dedi. (Habîbim) de ki: "Onları ilk defa yaratan diriltecek. O, her yaratmayı hakkıyla bilendir"»⁵⁹.

(59) Sûrei Yâsin: 77-79

Ba's ü haşre inanmayanlardan meşhur (Ubey b. Halef) birgün eline çürümüş bir kemik parçası alıb Resûlullah'ın yanına gelmiş ve:

«Ya Muhammed; bu çürümüş kemigi yeniden insan hâline kim getirilebilir?» diye istifham-ı inkârîde bulunmuş, onun üzerine bu âyetler nazil olmuştur.

چون در آن دم بی دل و بی سربدی
فکرت وانکار را منکر بدی

«Ey haşre inanmayan; sen toprak ve nutfe alemlerinde iken kalbsiz ve ruhsuz olduğun için fikre de, inkâra da mümkir idin.»

Yani, düşünmeye ve tasdik etmeye muktedir değildin.

از جادى چونکه انکارت برست
هم برین انکار جشرت شد در ست

«Cemad'ken insan olacağını inkâr ederdin. Vakta ki insan oldun, ondan sonra da ba's ü hasri inkâra kalkıştın.»

پس مثال تو چو آن حلقه ز نیست
کز درویش خواجه گوید خواجه نیست

«Senin hâlin, kapıyı çalıp, içerdeki ev sahibinden : (Ev sahibi evde yok) cevabını alan kimseye benzer.»

حلقه زن زین نیست در باید که هست
پس زحلقه بر ندارد هیچ دست

«Kapı çalan bu (Yoktur) sözünden ev sahibinin içeride bulunduğunu anlar ve elini halkasından çekmez.»

Yani kapıyı çalmakta devam eder. Ev sahibinin ev içinde bulunduğunu inkâr etmesi; inkâr değil, aynıyle ikrardır. Zira, onun sesi, evde mev-

cud olduğunu bildirir. Binaenaleyh (ba's u haşr) inkâr eyleyenin, «İkinci bir hayat olamaz» demesi, kendi ilk hakedilişine nazaran tamamıyla bir ikrardır.

13348

بس هم انكارت مین می کند
کز جاد او حشر صدفن می کند

«Senin inkârın, Cenâbı Hak'ın cemâdâtın da yüz türlü haşr yaptığını beyan eder.»

Çünkü, sen toprak hâlinde bir camid iken seni sırayla, nutfe, et ve kemik hâline getirmiş, sonra da insan şeklinde meydana çıkarmıştır. Öyle iken senin (ba's ü haşr)i inkâr ettiğin, (ba's ü haşr)i isbat etmektedir.

13349

چند صنعت رفت ای انکارتا
آب و گل انکار زاد ازهل آتی

«Ey inkâr sahibi; Allah'ın ne kadar sanatı zuhûr etmiş, nihâyet (Hel Etâ) sûresinde beyan olunduğu üzere, su ve çamurdan, inkâr peydâ olmuştur.»

Dehr (insan) sûresine telmih ediliyor:

مَلَأْنِي عَلَى الْإِنْسَانِ حِينُ مِنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَذْكُورًا ۞
خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا
بَصِيرًا ۞

Yani : «İnsanın üzerine uzun devirden öyle bir zaman gel (ib geç) di ki (o vakit) o, anılmaya değer bir şey bile değildi. Hakikat, biz insanı birbiriyle karışık bir damla sudan yarattık. Onu imtihan ediyoruz. Bu sebeple onu işidici, görücü yaptık⁶⁰.»

(60) Sürei İnsan: 1-2

13350

آب و گل می گفت خود انکار نیست
بانگ می زد بی خبر اخبار نیست

«İşte, su ve çamurdan yaratılmış insan da inkâr da bulunuyor ama, hakikatte inkâr etmemekte... Yalnız o ev sahibi gibi (O haber veren içeride yok) diye bağırmakta!...»

Nitekim ev sahibinin ev içinden: Efendi burada yokdur, demesi varlığına delâlet etmekte idi.

13351

من بگویم شرح این از صد طریق
لیک خاطر لغزد از گفت دقیق

«Ben bunun şerhini yüz türlü söyler ve izah ederim. Lâkin korkarım ki derin sözlerden akıllar sürçer.»

Ve anlamayan kimseler delâlete düşer.

«BELKİS'İN TAHTINI SEBÂ'DAN KUDÜS'E GETİRMEK İÇİN
SÜLEYMAN (A.S.) IN ÇARE BULUŞU.»

Bu vak'a Sürei Neml'de şu suretle hikâye buyuruluyor:

قَالَ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُوْا إِلَيْكُمْ يَا بَنِي بَعْرِشٍهَا قَبْلَ أَنْ يَأْتُوْنِي ۞
مُسْلِمِينَ ۞ قَالَ عِيفْرِيتُ مِنَ الْجَحْرِ أَنَا أَيْتُكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ تَقُوْمَ
مِنْ مَقَامِكَ وَإِنِّي عَلَيْهِ لَقَوِيْ أَمِيْنٌ ۞ قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ
مِّنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ فَلَمَّا
رَآهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ قَالَ هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي لِيَبْلُوْنِي ۞
أَشْكُرُ أَمَّا أَكْفَرُ وَمَنْ شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ
فَإِنَّ رَبِّي غَنِيٌّ كَرِيْمٌ ۞

Yani : «(Süleyman) dedi: "Ey ileri gelenler, onun tahtını, kendileri-
nin bana müslüman olarak gelmelerinden evvel, hanginiz bana getirir?"
Cinden bir ifrit: "Sen makamından kalkmadan ben onu sana getiririm.
Ben buna karşı herhalde güvenilecek bir kuvvete mâlikim." dedi. Ne-
zâinde kitabdan bir ilim bulunan (zât): "Ben, dedi, onu sana gözün kendi-
ne dönmeden (gözünü yumup açmadan) evvel getiririm." Vaktaki (Süley-
man) onu yanında durur bir hâlde gördü, "Bu, dedi, Rabbimin fazl(-u lutf)
undandır. Şükür mü edeceğim, yoksa nankörlük mü edeceğim, beni imti-
han ettiği içindir (bu). Kim şükrederse kendi faidesinedir. Kim de nan-
körlük ederse şüphe yok ki Rabbim (onun şükründen) tamamen müstağ-
nidir, (hem O) hakkıyla kerem sahibidir"⁶¹»

Hız. Mevlânâ, Kur'ânı Kerim'in beyanını nazmen hikâye ediyor:

13352

گفت عفریتی که تختش را بفن
حاضر آرم تا نوزین مجلسی شدن

«Cinnilerden bir ifrit dedi ki: Belkis'in tahtını sen daha makamından
kalkmadan evvel ben fen ile getirir ve hazır ederim.»

13353

گفت آصف من باسم اعظمش
حاضر آرم پیش تو در یکدمش

«Süleyman (A.S.)'ın veziri olan Âsaf da dedi ki: Allah'ın İsm-i Âza-
mı kuvvetiyle ben, bir anda o tahtı buraya getiririm.»

13354

گرچه عفریت اوستاد سحر بود
لیک آن از نفخ آصف رونمود

«İfrit, sihirde üstad idi ama, o taht Âsaf'ın nefesi - yani İsm-i Âzam -
ile vukua geldi.»

Yani, Belkis'in tahtının Sebâ'dan Kudüs'e bir an içinde getirilmesi
ifritin sihriyle değil, Âsaf'ın kerâmetiyle oldu. Evliyâdan zuhûr eyleyen
kerâmet, tâbi' olduğu Nebinin mucizâtından sayılır.

(61) Sûrei Neml: 38-40

13355

حاضر آمد تخت بلقیس آن زمان
لیک ز آصف نرفن عفریتیان

«Belkis'in tahtı o anda hazır oldu. Lâkin ifritlerin sihriyle değil,
Âsaf'ın kerâmetiyle oldu.»

13356

گفت حمدالله برین و صد چنین
که بدید ستم ز رب العالمین

«Hz. Süleyman dedi ki: Allah'ın lûtfu kereminden gördüğüm bu ve
emsali yüz türlü nimete şükr ve hamd olsun.»

13357

بس نظر کرد آن سلیمان سوی تخت
گفت آری گول گیری ای درخت

«Sonra Süleyman Peygamber tahta baktı da dedi ki: Evet, ey ağaç-
dan mamûl taht, sen ancak ahmakları avlayabilirsin.»

Yani, üzerindeki oymalar, nakışlar ve mücevherat ile belki bir ta-
kım budalayı aldatırsın.

13358

پیش چوب و پیش سنگ نقش کنند
ای بسا گولان که سرهامی نهند

«Nakş edilmiş ağaç ve taşın önünde birtakım ahmaklar yerlere ka-
panırlar.»

13359

ساجد و مسجود از جان بی خبر
دیده از جان جنبشی و اندک اثر

«Secde eden de, kendisine secde edilen de candan habersizdir. An-
cak candan bir hareket ve azıcık bir eser görmüştür.»

دیدم در وقتی که شد حیران و دلگش
که سخن گفت و اشارت کرد سنگ

«O hareket ve eseri, taşın söz söyleyib işaret ettiği vakit görmüş, hayret ve taaccübe düşmüştür.»

Buradaki sâcidden maksad: puta secde eden, nâscüddan murad da : Secde edilen puttur. Asrı saadetten evvel, Şeytan, putun lisanından bazı sözler söyleyib, o sözleri put söylüyor vehmiyle putperesti hayrete düşürdü. Nitekim Halime kıssasında böyle bir hâdise zikredilecektir.

13361

نرد خدمت چون بنا موضع بباخت
شیر سنگین را شقی شیرى شناخت

«Şaki olan putperest, hizmet ve ibadet tavlasını yerinde oynamadığı için taştan yapılmış arslan heykelini hakiki arslan sanmıştır.»

Fakat putperestin niyazına karşı :

13362

از کرم شیر حقیق کرد جود
استخوانی سوی سک انداخت زود

«Cenâbı Hak, kerem ve sehavet gösterdi de hakiki ve cömerd bir arslan gibi, o aç köpeğe - yani putpereste - çabucak bir kemik fırlattı.»

Allah Sübhanehû, Rabbülâlemin olduğu için, mahlûkâtının rızkını vermekte mü'min ve kâfiri ayırd etmez. (Rahman) ismi şerifinin icâbı da budur. VeleVKi bir müşrik, rızkını ve muradının husûlünü cansız bir taş parçasından istesin. Nitekim Sürei İbrahim'de buyrulur ki:

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ
رَبِّ اجْعَلْ هَذَا الْبَلَدَ آمِنًا وَاجْنُبْنِي وَبَنِيَّ أَنْ نَعْبُدَ
الْأَصْنَامَ ۖ رَبِّ إِنَّهُنَّ أَضْلَلْنَ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ فَمَنْ
تَّبِعَنِ فَإِنَّهُ مِنِّي وَمَنْ عَصَانِي فَإِنَّكَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ۖ
رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ
عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً
مِّنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ
يَشْكُرُونَ ۝

Yâni : «Hatırla o zamanı ki İbrahim : "Rabbim, demişti, bu şehri Mekke-i Mükerreremeyi) emniyetli kıl. Beni de, oğullarımı da putlara tapmaktan uzak tut. Rabbim, çünkü onlar insanlardan bir çoğunu baştan çıkardılar. Bundan sonra kim bana uyarsa işte o, bendendir. Kim de bana karşı gelirse... Hakikat, Sen çok yarğılایıcı, çok esirgeyicisin. Ey Rabbimiz, ben evlâtlarımdan kimini Senin mukaddes olan evinin yanında ekinsiz bir vâdiye yerleştirdim. Sebebi şudur ki, Rabbimiz, dosdoğru namaz(larını) kılsınlar. Artık Sen insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meylettir. Onların şükretmeleri memul olduğu için kendilerini bazı meyvelerle rızıklandır,,⁶²»

Mekke-i Mükerreme kayalık, ziraata gayri müsait bir yerdi. Rivâyet olunduğuna göre hazreti Hâcer, hazreti Sâre'nin câriyesi idi. İbrahim Aleyhisselâma bağışlamıştı. Ondan, İsmail Aleyhisselâm Dünyaya gelince (hasbelbeşeriyye) kendisinde bir kıskançlık hasıl oldu. Onların nezdinden çıkarılmalarını ısrar ile istedi İbrahim Aleyhisselâm da kendilerini (Hz. Hâcer ile oğlu İsmaili) Mekke tarafına götürdü. Mekke susuz, çorak, kayalık bir yerdi. Cenab-ı Hak orada Zemzem suyunu meydana çıkardı. Bu suretle orası şenlendi. Cenab-ı Hak İbrahim Aleyhisselâm'ın

(62) Sürei İbrahim: 35-37

duasını kabul buyurdu. Mekke-i Mükerreme'yi emin bir yer kıldı. Ora-
da her mevsimde meyvelerin, mahsullerin envai toplanıp çoğaltıldı.

Sûrei Bakara'da bu hususa temas olunur:

وَإِذْ قَالَ

إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا آمِنًا وَارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرِ مِنْ أَمْنٍ
مِنْهُمْ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُ قَلِيلًا
ثُمَّ أَضْطَرُّهُ إِلَى عَذَابِ النَّارِ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٦٣﴾

Yani : «Hani İbrahim: “Ya Rab, burasını emniyetli bir şehir yap ve
ehâlisinden Allah'a ve ahiret gününe inananları (yemiş, hububat gibi)
mahsullerle rızıklandır” demişti. (Allah da:) “Kâfir olanı dahi kısa bir
zaman için (yaşadığı müddetçe) faidelendireceğim, sonra onu cehennem
azabına icar edeceğim. Varacağı yer ne kötüdür” buyurmuştu⁶³.»

Hiz. Mevlânâ, Allah'ın bu vâdine işaretle lisanı İlâhiden diyor ki:

13363

گفت اگر چه نیست آن سک بر قوام
لیک مارا استخوان لطیفست عام

«Cenâbı Hak dedi ki: O putperest köpeği doğru özlü değil ama, bi-
zim kemik verişimiz, umuma şamil olan lûtfumuz icabıdır.»

Şeyh Sadî (Kaddese Sırruhu) da bu mealde olmak üzere (Bûstân) da
der ki: «Yer yüzü Allah'ın umumî bir sofrasıdır. Bu yağma sofrasında
dost, düşman - yani mümin ve kâfir - müsâvidir.»

(63) Sûrei Bakara: 126

«RESÛLULLAH'IN SÛT NİNESİ HALİME NİN, ZAT-I RİSÂLETİ
SÛTTEN KESTİKDEN SONRA KAYBETMESİ VE PUTLARDAN
SORMASI, PUTLARIN SECDE EDEREK NEBİYY-İ EKREM'İN
YÜCELİĞİNE ŞEHÂDETTE BULUNMALARI»

Halime (R.A.), Arab kabilelerinin fasihlerinden bulunan (Benî Sâ'd)
a mensubdur. Aleyhissalât Efendimizi, Mekkelilerin usulü vechile, dede-
sinden alıp yurduna götürmüş, iki sene emzirdikten sonra Mekke'ye ge-
tirmiş ve fakat, süt oğlunda gördüğü bazı fevkalade hâller ve onun yü-
zünden nail olduğu bereket dolayısıyla bırakmak istememiş, Mekke'nin
havasının ağır ve sıcak olduğundan bahisle tekrar yurduna götürmüş,
Nebiy-i Ekrem (S.A.V.) Efendimizi dört yaşına girdiği sırada Mekke'ye
getirmiş ve şehir dahilinde Aleyhissalât Efendimizi kaybetmiş, sonra
ceddi Peygamberi Abdülmuttalib hazretleri torununu bulmuştu. Sûrei
Duhâ da:

أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَىٰ ۖ وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ ۖ

Yani : «O ,bir yetim olduğunu bilip de (seni) barındırmadı mı? Seni
(çocukluğunda) gaaib olmuş bulup da yolunu doğrultmadı mı⁶⁴?» âyetle-
rinde buna işaret edilmiştir.

Hiz. Mevlânâ diyor ki :

13364

قصه راز حلیمه گویم
تاز داید داستان او غمت

«Sana Halime'nin esrarengiz kıssasını söyleyim de kalbinden gam ve
keder pasını izale etsin.»

13365

مصطفی را چون ز شیر او باز کرد
بر کفش بر داشت چون ریحان ورد

«Halime, Hiz. Mustafa (S.A.V.) i sütten kesince onu gül gibi ve reyhan
gibi el üstünde tutuyordu.»

(64) Sûrei Duhâ: 6-7

می گریز انیدش از هر نیک و بد
تا سپارد آن شه نشه رانجد

«O Risâlet sultanını büyük babasına teslim etmek için iyi, kötü herseyden kaçırıyor ve muhafazaya çalışıyordu.»

13367

چون همی آورد امانت را زیم
شد بکعبه و آمد او اندر حطیم

«Emaneti Mekke'ye getirince, kaybolmasın diye, korkusundan Kâbe'nin yanına gitti ve (Hatim) dahiline girdi.»

Hatim : Kâbe'ye bitişik kısa bir divardır ki içerisi Kâbe arsasındandır. Kureyşliler, Kâbeyi tamir ettikleri vakit paraları yetişmediği için o kadar arsayı hariçde bırakmışlar ve yeri belli olsun diye kısaca bir divar çekmişlerdi. Sonra onun dahilinde Kureyş'in eşrafı oturur, orasını makamı gibi kullanırdı. El'ân, tavaf esnasında, Hatim'in haricinden döşenir.

13368

از هوا بشنید بانگی کای حطیم .
تا فت بر تو آفتابی بس عظیم

«Halime havadan bir ses işitti: Ey Hatim senin üzerine azim bir güneş parladı, diyordu ve şöyle devam ediyordu:»

13369

ای حطیم امروز آید بر تو زود
صد هزاران نور از خور شید جود

«Ey Hatim, bugün sana cömerdlik güneşinden yüzbinlerce nur gelmektedir.»

ای حطیم امروز آرد در تورخت
مختشم شاهی که پیک اوست بخت

«Ey Hatim, bugün muazzam ve muhterem bir sultan sana yükünü indiriyor; baht ve saadet o Sultan'ın peykidir.»

13371

ای حطیم امروز بی شک از نوی
منزل جانهای بالایی شوی

«Ey Hatim, bugün şübhesiz yeniden, yücelikler alemine mensub ruhların konağı olacaksın.»

13372

جان پاکان طلب طلب و جوق جوق
آیدت از هر نواحی مست شوق

«Birtakım pâk ruhlara, şevklerinden sarhoş olarak, her taraftan çok çok sana geleceklerdir.»

13373

کشت حیران آن حلیمه زان صدا
نی کسی در پیش نی سوی قفا

«Halime bu sesden hayran kaldı. Çünkü ne önünde kimse vardı, ne ardında.»

13374

شش جهت خالی ز صورت وین ندا
شد پیایی وین ندارا جان فدا

«Altı cihette de kimse olmadığı hâlde nidâ devam ediyordu. O nidâya canlar fedâ olsun.»

13375

مصطفی را بر زمین بهاد او
تا کند آن بانگ خوشراجست وجو

«O güzel sesin sahibini aramak için Hz. Mustafa (A.S.) ı kucağından yere bıraktı.»

13376

چشم می انداخت آدم سوسبو
که بجا است این شه اسرار گو

«(Bu esrar söyleyen padişah nerede?) diye, her tarafa göz gezdirdi.»

13377

کاینچین بانگ بلند از چپ و راست
می رسد یارب رسانند بجااست

«Sağdan, soldan böyle yüce bir ses geliyor, acaba o sesi çıkaran nere dedir? diyordu...»

13378

چون ندید او خیره ونومید شد
جسم لرزان همچو شاخ بید شد

«Kimseyi göremeyince şaşdı ve görmekten ümidi kesti. Cismi de sögüd dalı gibi titremeye başladı.»

13379

باز آمد سوی آن طفل رشید
مصطفی را بر مقام خود ندید

«O, akli başında olan çocuğu bıraktığı yere geldi. Fakat Mustafa (A.S.) mı koyduğu yerde bulamadı.»

13380

حیرت اندر حیرت آمد بر دالش
کشت بس تاریک از غم منزلش

Kalbine hayret üstüne hayret geldi; gam ve kederle, bulunduğu yer nimsiyah kesildi.»

13381

سوی منزلها دوید و بانگ داشت
تا که بر در دانه ام غارت گداشت

«Evlere doğru koştu koştu ve: inci dâneni kim alıb götürdü? diye feryad etti.»

13382

مکیان گفتند مارا علم نیست
ماندالستیم کانجا کودکیست

«Mekke'liler; bilmiyoruz, orada bir çocuk bulunduğundan haberimiz yoktu, dediler.»

13383

ریخت چندان اشک کرد او بس فغان
که ازو گریان شدند آن دیگران

«Halime o kadar gözyaşı döktü, o kadar çok feryad etti ki, onun ağlayıp inlemesine karşı, diğerleri de ağlaştılar.»

13384

سینه کوبان آنچنین بگریست خوش
کاختران گریان شدند از گریه اش

«Göğsünü döğerek öyle ağladı ki onun ağlamasından yıldızlar da ağladılar.»

13385

پیر مردی پیش آمد باعصا
کای حلیمه چه فتاد آخر ترا

«Eli asâlı bir ihtiyar, Halime'nin yanına geldi ve: sana ne oldu? diye sordu.»

Ve dedi ki:

13386

که چنین آتش زدل افروختی
این جگر هارا زمام سوختی

«Neden böyle ağlıyor, yasla ciğerler dağlıyorsun?»

13387

گفت احمد را رضیعم معتمد
بس بیاوردم که بسپارم بحمد

«Halime dedi ki: Ahmed'in itimad edilmiş süt ninesiyim. Onu ced-dine teslim etmek için getirmiştim.»

13388

چون رسیدم در خطیم آوازها
می رسید و می شنیدم رازها

«Hatim'in yanına gelince birtakım sesler duydum ve sırlar işittim.»

13389

من چو آن الحان شنیدم از هوا
طفل را بنهادم آنجا از صدا

«Ben havadan o nağmeleri işitince, o sadâ dolayısıyla çocuğu kucağımdan indirdim.»

13390

تا بینم این ندا آواز کیست
که ندایی بس لطیف و بس شهیدست

«Bu sözleri kim söylüyor, göreyim dedim. Çünkü çok lâtif ve çok mü-essir bir sesdi.»

13391

ترکسی دیدم بگر دخود نشان
نی ندایی منقطع شد يك زمان

«Ne etrafımda kimsenin bir nişanını gördüm, ne de bir an o ses ke-dildi.»

13392

چونکه وا گشتم زحیر تهای دل
طفل را آنجا ندیدم وای دل

«Çocuğu bıraktığım yere dönünce hayretler içinde kaldım. Çünkü çocuk orada yoktu. Vay benim başıma gelenler!..»

13393

گفتش ای فرزند تو انده مدار
که نمایم مسترا يك شهریار

«İhtiyar, Halime'ye dedi ki: Kızım, müteessir olma; sana bir pa-dişah göstereceğim.»

13394

که بگوید گر بخواهد حال طفل
او بداند منزل و ترحال طفل

«Eğer isterse çocuğun hâlini söyler. Çünkü o, onun gittiği ve bulun-duğu yeri bilir.»

پس حلیمه گفت ای جام فدا
مرترا ای شیخ خوب و خوش ادا

«Halime dedi ki: Ey kendi güzel ve edâsı hoş olan şeyh, canım sana feda olsun.»

هین مرا بنمای آن شاه نظر
کش بود از حال طفل من خبر

«Haydi bana çocuğumun hâlimden haberdar bulunan o yüce bakışlı padişahı göster.»

رداورا پیش عنزی کاین صنم
هست در اخبار غیبی مفتنم

«İhtiyar Halimeyi (Uzzâ)nın yanına götürdü ve dedi ki: bu put, kayıpları haber vermede tecrübe edilmiştir.»

ما هزاران گم شده زو یافتیم
چون بخدمت سوی او بشتافتیم

«Biz, onun nezdine gidib sormakla binlerce defa kaybımızı bulduk.»

پیرکرد اورا سجود و گفت زود
ای خداوند عرب ای بحر جود

«İhtiyar derhâl puta secde etti ve dedi ki: Ey Arab'ın serveri ve ey cömerdlük denizi!»

گفت ای عنزی توبس اکرامها
کرده تارسته ایم از دامها

«Ey Uzzâ; sen pekçok lûtuflarda bulundun da biz, birtakım tuzaklardan kurtulduk.»

بر عرب حقست از اکرام تو
فرض گشته تا عرب شد رام تو

«Senin Arab kavmine olan ikramın dolayısıyla onların sana ram olmaları farz olmuştur.»

این حلیمه سعد از امید تو
آمد اندر ظل شاخ بید تو

«Sa'd kabilesinden olan bu Halime, ümidvar olarak senin gölgene gelip sığındı...»

که ازو فرزند طفلی گم شد ست
نام آن کودک محمد آمد ست

«Onun (Muhammed) isminde küçük bir çocuğu kaybolmuştur.»

چون محمد گفت آن جمله بتان
سرنگون گشتند ساجد آن زمان

«İhtiyar, (Muhammed) ismini söyleyince o putların hepsi o anda baş aşağı secdeye kapandılar.»

Ve dediler ki:

که برو ای پیر این چه جست وجوست
آن محمد را که عنال ما ازوست

«Hey ihtiyar, haydi işine git. Muhammed'i bizden ne arıyorsun? Az-
fınız, hürmetten düşmemiz onun yüzündendir.»

ما نگون وسنکسار آیم ازو
ما کساد و بی عیار آیم ازو

«Biz onun yüzünden tepetaklak olacağız ve taşlanacağız, bizim onun
yüzünden ayarımız anlaşılıb kesâda uğrayacağız.»

آن خیالاتی که دیدندی زما
وقت فترت گاه گاه اهل هوا

«Hevâ ve heves erhâbının, cahiliyet devrinde bâzen bizden gördükleri
hayaller» yani işittikleri sesler.

کم شود چون بارگاه او رسید
آب آمد مر تیمم را درید

«Onun devri gelince yokolacak... Çünkü su görününce teyemmüm
bozulur.»

دور شو ای پیر فتنه کم فروز
هین زر شک احمدی مارا مسوز

«Hey ihtiyar, uzaklaş bizden... Fitne ateşini parlatma, bizi de Ah-
med'in ateşiyle yakma!»

دور شو پیر خدا ای پیر تو
تا نسوزی ز آتش تقدیر تو

«Hey ihtiyar, Allah rızası için çekil, uzaklaş ki Kazâ ve Kader ate-
şine bizimle birlikte yanmayasın.»

این چه دم از دهافشردنست
هیچ دانی چه خبر آور دلست

«Bu, adeta ejderhanın kuyruğunu sıkmaştır. Bu ne çeşit haber geti-
riştir?»

زین خبر جوشد دل دریائو کان
زین خبر لرزان بود هفت آسمان

«Bu haberden deniz ve madenin yüreği oynar; bu haberden yedi kat
gök titrer.»

چون شنید از سنگها پیر این سخن
پس عصا انداخت آن پیر کهن

«Taşlardan bu sözleri işitince, o gün görmüş ve çok yaşamış ihtiyar,
elindeki asayı attı.»

پس زلرزه وخوف و بیم آن ندا
پیر دندانها بهم بر میزد

«O sesin korkusundan ve titremekten ihtiyarın dişleri bir birine vu-
ruyordu.»

آنچنان کاندِر زمستان مرد عور
او همی لرزید و میگفت ای شور

«Çıplak bir adamın kışın titremesi gibi titriyor ve; (Ey sübûr) di-yordu.»

(Sübûr) kelimesi ölüm talebine dair nidâdır. (Ya sübûrah) derler ki: «Ey ölüm neredesin? gel yetiş de beni bu derdden kurtar» demektir.

«İhtiyar da, mûtekid bulunduğu putperestliğin zevâl bulacağını, put-lardan işittiği sözlerden anlayınca, o günleri görmeyim diye, böyle nidâ ediyordu.

چون دران حالت بدید آن پیر را
زان عجب کم کرد زن تدبیر را

«Halîme, ihtiyarı o hâlde görünce, büsbütün şaşırdı, ne yapacağını unuttu.»

گفت پیرا گرچه من در محنتم
حیرت اندر حیرت اندر حیرتم

«Kadıncağz dedi ki: Ey ihtiyar, ben de mihnet ve meşakkat içinde-yim ama, şimdi temelli şaşırdım kaldım.»

ساعتی بادم خطیبی میکند
ساعتی سنگم ادیبی میکند

«An olur, rüzgâr bana hatiblik eder, zaman gelir taşlar ediplik eder ve söz söyler.»

باد با حرفم سخنها میدهد
سنگ و کوهم فهم اشیا میدهد

«Rüzgâr, bana söz söyler, taş ve dağ eşyanın hakikatını anlatır.»

گاه طفلم را ربوده غیبیان
غیبیان سبز پوش آسمان

«Gâh olur gayb erleri, gökyüzünün yeşil giyinmiş melekleri, çocuğu-mu kaparlar.»

از که نالم با که گویم این گله
من شدم سودای اکنون صدله

«Bu şikâyeti kime inleyim ve kime söyleyim? Ben şimdi yüzlerce gö-nülle, sevdâlara kapılanlara döndüm şimdi!»

غیرتش از شرح غیم لب بدست
این قدر گویم که طفلم کم شدست

«O çocuğun gayreti, gördüğüm sırları söylemekden dilimi bağladı; ancak, çocuğum kayboldu diyebiliyorum.»

گر بگویم چیز دیگر من کنون
خلق بر بندم بزنجیر جنون

«Şimdi başka birşey söyleyecek olsam halk, beni delidir diye zencir ile bağlar.»

گفت پیرش کای حلیمه شاد باش
سجده شکر آر وروارم خراش

«İhtiyar dedi ki: Ey Halime; sevin. Secde-i şükran'a kapan da yüzü-
nü tırmalama!»

هر زمان از رشك غیرت پیش و پس
صد هزاران باسبانست و حرس

«Her zaman onun önünde ve ardında muhafaza için yüz binlerce, bek-
çi ve muhafız vardır.»

آن ندیدی کان بتان ذوفنون
چون شدند از نام طفلت سرنگون

«Oğlunun adını işitince, o hünerli putların nasıl tepetaklak oldukla-
rını görmedin mi?»

این عجب قرنیست بر روی زمین
پیرگشتم من ندیدم اینجا

«Bu an, yer yüzünde acaib bir zamandır; ben ihtiyarladığım hâlde
böylesini görmedim.»

زین رسالت سنگها چون ناله داشت
تاچه خواهد برگهنگاران گماشت

«Benim verdiğim haberden taşlar nasıl inlediler? Onun emrini dinle-
meyen günahkârlara acaba neler olacaktır?»

سنگ بی جرمست در معبودیش
تونه مضطر که بنده بودیش

«Taş, mabûd tanıdığı için kabahatsizdir. Sen ise ona tapınıp kul,
köle olmakta mecbur değilsin!»

اوکه مضطر اینجا ترسان شدست
تا که بر مجرم چها خواهند بست

«Taş, mecbur iken bu kadar korkarsa, ona tapan suçluya neler ola-
cak, bir düşün!»

Burada, taşın mecbur oluşu; taş oluşu sebebiyle, kendisine mabud
diyerek yönelen ve tapınan insanın bu hareketine mani olma ve reddet-
me irâdesine sahip, bulunmayışı mânâsınadır

«MUHAMMED (S.A.V.) İ HALİME'NİN KAYBEDİŞİNDEN
MUSTAFA (S.A.V.) İN CEDDİ ABDÜLMUTTALİB'İN HABERİ OLMASI
VE ŞEHİRDE ARAMAYA ÇIKMASI, KÂBE'NİN KAPISI ÖNÜNDE
DUA EDEREK BULMASINI CENÂB-I HAK'DAN
İSTEMESİ VE BULMASI»

چون خبر یابید جد مصطفی
از حلیمه وز فغانش بر ملا

«Halime'nin kalabalıkta feryad ve figan etmesinden, Mustafa (S.A.
V.) in cediti Abdülmüttalib haber aldı.»

وز چنان بانگ بلند امرها
که بمیلی میر سد ازوی صدا

«Halime öyle yüksek nâralar atıyor ve feryâd ediyordu ki sesi bir mil-lik mesafeye kadar gidiyordu.»

زود عبدالمطلب دانست چیست
دست بر سینه همی زد میگريست

«Abdûlmüttalib hâdisenin ne olduğunu çabucak anladı ve elini göğ-süne vurup ağladı.»

آمداز غم بر در کعبه بسوز
کای خیر از سرشب وز راز روز

«Mükedder olarak ve yüreği yanarak Kâbe kapısına geldi ve dedi ki: Ey gece ve gündüzün esrarına vâkıf olan Allah!»

خویشان را من نمی بینم فی
تا بود همراز تو همچون منی

«Benim gibi âciz bir kulun, senin gibi bir varlığın sırdaşı olabilmesi için gerekli liyâkat ve meziyeti ben kendimde göremiyorum.»

خویشان را من نمی بینم هنر
تا شود مقبول این مسمود در

«Senin mübârek ve mes'ûd kapında makbûl olabilecek bir hüneri ben kendimde bulamıyorum.»

یا سر وسجده مرا قدری بود
یا باسکم دولتی خندان شود

«Yahud başımın ve secdemın bir değeri olacağını, yahud göz yaşımla bir devlet gülümseyeceğini ummuyorum.»

لیک در سیای آن دریشیم
دیده ام آثار لطف ای کریم

«Lâkin ey Kerîm olan Allah; O eşi bulunmaz tek incinin — Muham-med (A.S.) — ın yüzünde senin lûtfunun eserlerini görmüşüm.»

Dürr-i Yetim : Sadeft içinde tek olan incidir ki büyük ve o nisbet-te kıymetli olur. Aleyhissalât Efendimiz de öksüz büyüdüğü ve bütün peygamberler arasında tek olduğundan kendisine (Dürr-i Yetim-i Risâ-let) denilmiştir.

که نمی ماند بما گرچه زماست
ما همه مسیم واحد کیمیاست

«Ahmed bizden olmakla beraber bize benzemiyor, biz hepimiz bakı-rız, o iksirdir.»

آن عجایب تا که من دیدم ازو
من ندیدم در دلی و در عدو

«Ben onda gördüğüm fevkalâde halleri, dostta ve düşmanda görme-dim.»

آنکه فضل تو درین طعنائش داد
کس نشان ندهد بصد ساله جهاد

«Senin fazl u kereminin ona çocuk yaşımda verdiği kemâlâta, yüz senelik mücâhede ile kimse nail olamaz.»

چون یقین دیدم عنایتهای تو
بروی او دریست از دریای تو

«Senin O'na olan inâyetlerini yakînen görüb anladım ki O, senin derya-yi muhitinin biricik incisidir.»

من هم او را می شفیع آرم بتو
حال او ای حال دان بامن بگو

«Ey hâl âşinâ ve gaybi bilen Allah; O'nu sana şefâatci getiriyorum, - O'nun hürmetine - O'nun hâlini bana haber ver.»

«MUSTAFA (S.A.V.) İN CEDDİ ABDÜLMÜTTALİB'E KÂBE'DEN
CEVAB GELMESİ»

از درون کعبه آمد بانگ زود
که هم اکنون رخ بتو خواهد نمود

«Derhâl Kâbe dahilinden bir ses geldi ki: O, şimdi sana yüz gösterecektir.»

با دو صد اقبال او محظوظ ماست
با دو صد طلب ملک محفوظ ماست

«O, yüzlerce ikbâl ve saadetle bizden nasip almıştır. Yüzlerce bölük melek, O'nu korumaktadır. Bizim hıfzımızdadır.»

ظاهرش را شهره گهان کنیم
باطنش را از همه پنهان کنیم

«Onun zahirini, Aleme meşhur edeceğiz, lâkin bâtınını cümleden gizli tutacağız.»

زرکان بود آب و گل مازر گریم
که گمش خلخال و گه خاتم بریم

«Su ve toprak, altın madenidir, biz de kuyumcu gibiyiz; ondan bazen halhâl, bâzen yüzük yaparız.»

که حائلهای شمشیرش کنیم
گاه بند کردن شیرش کنیم

«O altın mâdeni olan (su ve çamur) dan bâzan kılıç bağı, bâzan da arslan, bahâdır kimselere gerdanlık imâl ederiz.»

که ترنج نخت بر سازیم ازو
گاه تاج فرقه‌های ملک جو

«Yine o altından bâzan, tahtların süsü olmak üzere turunc şekilleri, bâzan da saltanat tâlibi hükümdarlara tac yaparız.»

عشقها داریم با این خاک ما
زانکه افتاده است در قعده رضا

«Biz, bu toprağı - yani Arz'ı - severiz. Zirâ o rızâ kaadesine oturmuş-
tur.»

Yani kazâ ve kaderimize rızâ gösterib diz çökmüşdür.

که چنین شاهی ازو پیدا کنیم
که هم او را پیش شه شیدا کنیم

«Bâzan o topraktan böyle bir şâh-ı risâlet peydâ ederiz... Bâzan onu
da vahdet şâhı ve Hakikat mülkünün mâliki huzurunda âşık-ı şeydâ kı-
larız.»

صد هزاران عاشق معشوق ازو
در فغان در فخر وجست وجو

«O topraktan yaratılmış yüzbinlerce âşık ve mâşuk, feryâd ü figan
etmekde, matlub ve mahbubu aramaktadır.»

کار ما اینست در کوری آن
که بکار ما ندارد میل جان

«Bizim fiilimize candan rızâ göstermeyenin körlüğüne işimiz budur.»

Yani : Şeytan, topraktan yaratılmış olan Âdem'e secde etmemiş ve
emrimize mutî olmamıştı. Ona rağmen topraktan Zât-ı Muhammedî gibi
bir şâh-ı mânevî yarattık.

این فضیلت خاک را زان زودهم
زانکه نعمت پیش بی برکان نسیم

«Biz, nîmeti âciz ve mütevâzî olanlara verdiğimiz için, toprağa bu
fazîleti ihsan ettik.»

زانکه دارد خاک شکل اغبری
وز درون دارد صفات انوری

«Çünkü toprak zâhiren karanlık renklidir; fakat, derûnunda parlak
sıfatlar vardır.»

ظاهرش با باطنش گشته بجنک
باطنش چون گوهر و ظاهر چوسنگ

«Onun dışı içine muhâlifdir. Zâhiri taş, bâtını inci gibidir.»

ظاهرش گوید که ما اینیم و بس
باطنش گوید نکوبین پیش و بس

«Zâhiri; biz ancak buyuz, der. Bâtını ise; sûret ve sûretime iyice
bak! ihtarında bulunur.»

ظاهرش منکر که باطن هیچ نیست
باطنش گوید که بنمایم بدست

«Zâhiri; içimizde hiçbirşey yoktur, diye inkâr ederken, bâtını; hele
durd da sana hakikatimizi gösterelim der.»

ظاهرش با باطنش در حال شد
لاجرم زین صبر نصرت می کشند

«Toprağın zâhiri ile bâtını arasında uğraşma vardır. Şüphesiz bu sabırlarından dolayı Allah'ın nusretini kazanırlar.»

Toprağın bâtını, zâhirinin inkârına, zâhiri de üstündeki mahlûkâtın basıp çiğnemesine sabr eylediğinden dolayı Allah'ın yardımına mazhar olurlar.

زین ترشرو خاک صورتها کنیم
خنده پنهانش را پیدا کنیم

«Biz bu somurtmuş topraktan güzel yüzler yaratırız da, toprağın gizli gülümseyişini onlarda peydâ ederiz.»

زانکه ظاهر خاک اندوه و بکاست
در درویش صد هزاران خنده هاست

«Çünkü toprağın zâhiri; gam, kasâvet ve ağlamadır ama, dâhilinde yüz binlerce gülmeler vardır.»

کاشف السیرم و کار ما همین
کین نها نهارا بر آریم از زمین

«Biz sırları keşfediciyiz. Bizim işimiz bir takım gizli şeyleri topraktan meydana çıkarmaktır.»

Evet, toprağın zâhirine bakılınca, somurtmuş bir yüz gibi, gamlı ve kasâfetli görünür. Fakat ondan yetişen türlü ve renk renk çiçekler ve meyveler âdetâ neş'eli bir yüzde zuhûra gelen tebessüm gibidir. Hakikatte ise o tebessümler, toprağın bâtınındaki neş'e eserleridir ki Cenâbı Hak o gizli neş'eleri; çiçekler, meyveler ve güzel yüzlü insanlar ve hayvanlar sûretinde meydana çıkarır.

گرچه دزد از منکری تن می زند
شحنه آن از عصر پیدا میکند

«Hırsız çaldığı malı inkâr ederse de zâbıta memuru onu sıkıştırır ve çaldığını meydâna çıkarır.»

فضله دزد دیده اند این خاکها
ما مقرر آری ایشان از ابتلا

«Bu topraklar da bir takım fazl u kerem çalmış ve gizlemişlerdir. Biz onları ibtilâ ve imtihan ile ikraz ettiririz.»

Bir hırsız, girdiği evlerden bir takım eşyâ çalar götürür; ya satar, yahud satmak üzere bir yere saklar. Zâbıta memurları, polisler, jandarmalar onu yakalarlar. Çaldığı eşyayı sorarlar; herif: ben almadım der, yahud sükût eder. Onu söyletmek için biraz okşarlar ve itiraf ettirirler. Böyle, hırsız yakalayıp, dövmek sûretiyle çaldığı malların yerini öğrenmek ve onları sahiblerine teslim etmek eski zamanlarda olurmuş ki Hz. Mevlânâ hikâye ediyor ve diyor ki: Toprak da Allah'ın bir takım fazl u keremini, yani ona verdiği nebâtat yetiştirmek kabiliyetini gizler. Cenâbı Hak da eski zâbıta memurları gibi onu kışın soğuğu, yazın fazla sıcaklığıyla sıkıştırır ve toprağı, kendisine verilen kâbiliyeti izhar etmeye, yani ot, çiçek ve meyve yetiştirmeye mecbur eder. İşte bütün nebatat, hat-ta hayvanlar ve insanlar da bir bakıma o toprağın evlâdı demektir.

بس عجب فرزند کورا بوده است
لیک احمد بر همه افزوده است

«Toprağın - enbiyâ ve evliyâ gibi - nice şaşılabacak çocukları vardır. Lâkin Hz. Ahmed (S.A.V.) hepsinin fevkindedir.»

شد زمین و آسمان خندان و شاد
که چنین شاهی ز مادر جفت زاد

«Bizim gibi iki çiftten böyle bir (Şah-ı mânevî) doğdu diye, Yer de, Gök de sevinmiştir.»

Eskiler, göklere (Âbâ-i tis'a) yani (dokuz baba), yere ve (Anâsır-ı arbaa) tâbir ettikleri toprak, su, ateş ve hava'ya (Ümmehât-ı arbaa) yani dört ana derler, zemindeki cemâdât, nebâtât, hayvânât ve insana (Mevâlid-i tabiiyye) yani tabiatın doğurdukları diyerek onları semâ ile zeminin çocukları sayarlardı.

İşte Gök baba ile Yer anadan doğan tabiat çocuklarının en kâmil ve faziletlisi (Vücut-i akdes-i Muhammedî) olduğu için, onun Dünyaya gelişinden Semâ da, Zemin de sevinmiş, hattâ: (Levlâke lemâ halaktül'ef-lâk) yani: «**Habibim; sen olmasaydın felekleri yaratmazdın**» hadis-i kud-sisi muktezasınca Yer ve Gökler o Habîb-i İlâhının yüzü suyuna yaratılmıştır.

13467

می شکافت آسمان از شادیش
خاک چون سوسن شده ز آزادیش

«Vücut-i Muhammedî şevkiyle gökler gonce gibi açılmış, toprak da (Susen-i âzâd) misali ter ü tâze olmuştur.»

Susen : Bizim susam dediğimiz beyaz ve mavi renklerde açan çiçek-dir. Yaprakları yaz, kış yeşil durduğu için, kışın kurumaktan kurtulmuş demek olmak üzere (Âzâd) kelimesiyle tavsif edilmiştir.

13468

ظاهرت با باطن ای خاک خوش
چونکه در جنگند اندر کش مکش

«Ey latif toprak; mademki senin zâhirinle bâtının çekişmekte ve ceng etmededir.»

هر که ما خود هر حق باشد بجنگ
تا بود معنیش خصم بو و رنگ

«Kim Allah için nefsiyle savaşa girişirse, nihâyet onun da hakikati, rengin ve kokunun (şekil ve görünüşün) düşmanı olur.»

13470

ظلمتش بانور او شد در قتال
آفتاب جانش را نبود زوال

«Onun zulmeti, nuru ile harb eder, lâkin ruh güneşine zevâl olmaz.»
Nuru da zulmetine galib gelir.

13471

هر که کوشد بهر مادر امتحان
بشت زیر بایش آرد آسمان

«Her kim Bizim - yani Âliah - için riyâzet çeker ve ibtilâya tahammül ederse asüman sırtını onun ayakları altına getirir.»

13472

ظاهرت از یترگی افغان کنان
باطن تو کلستان در کلستان

«Senin zâhirin karanlıklardan feryad ettiği hâlde, bâtının gülistan içinde gülistan olur.»

13473

قصد او چون صوفیان روترش
تا نیامیزند باهر نور کش

«Zâhirin, nur söndüren yabancı kimselerle ihtilât etmemek için, so-filer gibi ekşi suratlı olmuştur.»

عارفان روترش چون خار پشت
عیش پنهان کرده در خار ترش

«Yüzü gülmeyen ârifler, kirpi gibi, sert dikenler içinde zevku safa eder ve gizlice yaşarlar.»

باغ پنهان گرد باغ آن خار فاش
کای عدو دزد زین رز دور باش

«Bağın etrafında dikenden duvar meydanda olduğu hâlde, bağ onun arkasında gizlidir. O diken duvar, hâl diliyle, ey düşman hırsız, bu bağdan uzak ol! der.»

Sofiyyeden bâzıları neş'eli ve mütebessim çehreli olur. Bâzıları da bil'akis somurtmuş bir hâlde bulunur. Zâhirî olan bu somurtma, yabancıları uzaklaştırmak içindir. Çünkü münkir ve münâfıklarla ihtilât etmek kalbi öldürür. Onun için mütesavviflerin yeni sülûk edenlerinden çoğu, böyle ekşi bir çehre göstermekle, mânâyâ yabancı ve düşman olanları ürkütüb def'ederler.

Bunların şu hâli kirpinin dikenleri içinde, üzüm bağının çalı duvar arkasında gizlenib mütecavizlerden emin kalmasına benzer.

خار پشتا خار حارس کرده
سرچو صوفی در گریبان برده

«Ey kirpi; dikenî kendine bekçi yapmışsın - yani: ey hakikat yolunun sâlikî; surat etmeyi kendine siper itti haz etmişsin - başını mürâkabe yapan bir sofi gibi yakana çekmişsin.»

تا کسی دوجار داند عیش تو
کم شود زین گلرخان خارخو

«İstiyorsun ki şu gül yüzlü, fakat diken huylu kişilerden hiç kimse, senin azıcık bir zevkine bile ilişmesin.»

Hız. Mevlânâ nakl edilen hakikatlerin beyanından sonra kıssanın devamını anlatmak için diyor ki:

طعل تو گرچه که کودک خوبد ست
هر دو عالم خود طفیل او بد ست

«Ey Abdülmuttalib; senin çocuğun henüz çocuk tabiatlı ise de, iki âlem, - yani Dünya ve Ahiret - onun sâyesinde yaratılmıştır.»

گفت عبدالمطلب گین دم بجاست
ای علیم السر نشان ده راه راست

«Abdülmuttalib dedi ki: Ey gizli sırları bilen Rabbim; şimdi o nerede dir. Doğru yolu târif et!»

«ONU NEREDE BULAYIM? DİYE MUHAMMED ALEYHİSSALÂTÜ VESSELÂM'IN BULUNDUĞU YERDEN, ABDÜLMUTTALİB'İN NİŞAN İSTEMESİ VE KÂBE DAHİLİNDEN CEVAP GELİB NİŞAN BULMASI»

از درون کعبه آوازش رسید
گفت ای جوینده طفل رشید

«Kâbe dahilinden bir ses geldi ki: Ey o akli başında, çocuğu arayan.»

در فلان وادیست زیر آن درخت
پس روان شد زو دیر نیکبخت

«O, Filân vâdide ve bir ağacın altındadır. Bunun üzerine o iyi bahıtlı muhterem ihtiyar o vâdiye teveccüh etti.»

در رکاب او امیران قریش
زانکه جدش بود زاعیان قریش

«Abdūlmuttalib'in ardında Kureyşin emirleri de gidiyorlardı. Çünkü Hz. Peygamberin cediti, Kureyş kabilesinin ulularından idi.»

13483

تابیشت آدم اسلافش همه
مہتران بزم ورزم و ملحمه

«Âdem'in sulbüne varıncaya kadar Resûlullah'ın bütün ecdadı, hem meclislerin hem de harb meydanlarını ileri gelenlerinden idi.»

13484

این نسب خود پوست اورا بوده است
کز شہنشاہان مہ پالوده است

«Bu asıl neseb, Nebiyy-i âzâmın postu, yani cism-i şerifinin aslı olmuştur ki büyük reislerden süzülegelmıştır.»

Bir hadis-i şerifde: Cenâbı Hak, İbrahim oğullarından İsmail'i intihab etti, İsmail oğullarından Benî Kinâne'yi, Kinâne oğullarından Kureyş'i, Kureyş'den Benî Hâşimi, Benî Hâşimden de Beni seçti» buyurulmuştur.

Aleyhissalât Efendimizin silsile-i şerifesi şu sûretledir:

Muhammed (S.A.V.) Bin Abdullah b. Abdūlmuttalib b. Hâşim b. Abdimenâf b. Kussay b. Kilâb b. Murre, b. Kâ'b b. Luvey b. Gâlib b. Fihr b. Mâlik b. Nefr b. Kinâne b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyas b. Muzar b. Maadd b. Adnan. Adnan'ın İsmail (A.S.) neslinden bulunduğu şek olmakla beraber Adnan ile İsmail arasındaki isimler tamamiyle mazbut değildir. Resûlullah Efendimiz neseb-i kerimini Adnan'a kadar sayar, üst tarafı için: (Neseb ilmi mütehassısları Adnan'dan sonrası için yalan söylerler) buyururdu.

مغز او خود از اسب دورست و پاک
نیست جنسش از سمک کس تا سہاک

«Resul-i Ekrem'in içi ve özü ise soy ve sopdan uzak ve pâkdir. Balıktan (simak) denilen yıldız kadar onunla cins ve eşit olacak kimse yoktur.»

13486

نور حق را کس نجوید زاد و بود
خلعت حق را چه حاجت تار و بود

«Hak Nur'unun kimden ve nasıl doğduğunu kimse aramaz. Allah'ın halkının nescini arayıp sormaya ne lüzum var.»

13487

کمترین خلعت کہ بدهد در ثواب
بر فزاید بر طراز آفتاب

«Allah'ın sevab karşılığı olarak bir kuluna verdiği en basit bir hil'at parlaklık itibariyle Güneşin şualarından daha üstündür.»

Böyle olunca Nur-u Muhammedinin ne derece parlak olacağı ve o nurun haseb ve nesebden ne kadar müstağni bulunacağı şüphe götürmez.

«BELKİS'İ RAHMETE DÂVET KISSASININ GERİSİ»

13488

خیز بلقیسا بیا و ملائک بین
رب لب دریای زردان در بحین

«Ey Belkis; kalk, gel de mülk ve hükûmet gör, Deryay-i İlâhî kıyısını da inci topla.»

خواهرانت ساکن چرخ سی
تو بمرداری چه سلطانی کی

«Kız kardeşlerin, yüce göklerde oturuyor... Sen ise murdar bir Dünyada nasıl sultanlık ediyorsun?»

Bu beyitle: «Dünya cîfedir, onun tâlibleri de köpeklerdir» hadisine telmih edilmiştir. Kız kardeşlerden maksad: O Dünyayı terk eylemiş olan mü'mine ve salih kadınlarıdır.

13490

خواهرانترا ز بخشهای راد
هیچ می دانی که آن سلطان چه داد

«Ey Belkis: Mâlikilmülûk olan Rabbülâleminin, yüce ve bol bahşışlardan kız kardeşlerine neler vermiştir, biliyor musun?»

13491

تو زشادی چون گرفتی طبل زن
که منم شاه و رئیس کوطن

«Ben külhan reisi ve şahıyım diye sevinerek, davulcu ve zurnacıları nasıl oldu da başına topladın?»

Hiz. Mevlânâ Dünya devlet ve saltanatını külhancılığa, ona sevinen ve mağrur olanı da külhancılık dolayısıyla davul zurna çaldırana benzetiyor ve bahis dolayısıyla bir misâl irad ediyor.

«İNSANIN, DÜNYAYA KANAAT EDİP, DÜNYA İÇİN HIRS VE TAMÂ GÖSTERMESİ, KENDİ CİNSİNDEN OLAN RUHÂNİLER: (NE OLURDU, KAVMİMİZ HALİMİZİ BİLSE) DİYE BAĞIRIP DURURKEN, ONLARIN DEVLETİNDEN GÂFİL OLMASI»

Bahis başında zikredilen âyet-i kerîme (Yâsin) sûresindedir ve (Habib Neccâr) ın bir temennisine işârettir. Hüseyin Vâz'ın (Mevâhib-i Aliyye) isimli tefsirinde deniliyor ki: İsa (A.S.) ın ref'inden sonra havariyyûndan ikisi halkı tevhide dâvet etmek üzere Antakya'ya gitmişlerdi. Orada bir ihtiyara rast geldiler ve selâm verdiler. İhtiyar, bunlara kim olduklarını sordu. Onlar da : «Hz. İsa'nın meb'uslarıyız, halkı hidâyet yoluna dâvet edeceğiz» dediler. İhtiyar: «Dâvanızın doğru olduğunu isbat edecek bir hüccetiniz var mı?» dedi. «Duamızla hastalar şifâ bulur» cevâbını verdiler. İhtiyar: «Benim bir oğlum var ki yıllardanberi hastadır, hekimler tedâvisinden âciz kaldılar, onu iyi edebilirsiniz ben de Mâbudunuza iman ederim» dedi ve havârilere evine götürdü. Baş ucunda dua ettiler. Hasta iyileşti, babası da imana geldi. Havârilere haberi Antakya'da duyuldu. Birçok hasta duaları berekâtıyla iyi oldu. Fakat şehrin putperest hükümdarı bunları zindâna attırdı.

Kur'an-ı Kerim'de bu hâdis misal olarak şöyle hikâye ediliyor:

وَاضْرِبْ لَهُم مَّثَلًا أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ إِذْ جَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿١﴾
إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوا إِنَّا إِلَيْكُمْ مُّرْسَلُونَ ﴿٢﴾ قَالُوا مَا أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَمَا أَنْزَلَ الرَّحْمَنُ مِنْ شَيْءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَكْذِبُونَ ﴿٣﴾ قَالُوا رَبُّنَا يَعْلَمُ إِنَّا إِلَيْكُمْ لَمُرْسَلُونَ ﴿٤﴾ وَمَا عَلَيْنَا الْإِبْلَاجُ الْمُبِينُ ﴿٥﴾ قَالُوا إِنَّا نَطْهَرُ أَنْكُمْ شَيْءٌ لَنْ تَنْتَهُوا الْفُرْجَةَ عَنْكُمْ وَلَيَمَسَّنَّكُمْ مِنَّا عَذَابٌ مُبِينٌ ﴿٦﴾ قَالُوا طَائِفَةٌ مِّنْكُمْ مَعَكُمْ آخَرُونَ ذُكِّرْتُمْ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ ﴿٧﴾

Yani : «(Habibim) onlara, o şehir yârânını misâl getir. Hani oraya elçiler gelmişti. Biz o zaman kendilerine iki (elçi) göndermiştik de onları tekzib etmişlerdi. Biz de bir üçüncü ile (bunları) takviye etmiştik de "Biz size gönderilmiş elçileriz" demişlerdi. Onlar: "Siz, dediler, bizim gibi insandan başka (kimseler) değilsiniz. Hem Rahman hiçbir şey indirmemiştir. Siz yalan söyler (kimse)lerden başkası değilsiniz." (Elçiler şöyle) dediler: "Rabbimiz biliyor ki biz hakikaten size gönderilmiş elçileriz. Bizim üzerimize (düşen vazife) apaçık tebliğden başkası değildir." Dediler: "Doğrusu biz sizin yüzünüzden uğursuzlandık. Eğer vaz geçmezseniz, and olsun, sizi mutlak taşlarız. Bizden size muhakkak acıklı bir işkence de dökünür." (Onlar da): "Sizin uğursuzluğunuz, dediler, kendi beraberinizdedir. Size nasihat edilirse mi? Hayır, siz haddi aşıp taşanlar gürûhusunuz"⁶⁵»

Naklederler ki: Şem'un bir gün puthaneye girdi ve Allah'a secde etti. Görenler, puta secde etti sandılar. Hükümdar ona tamamiyle itimad etti, ona danışmadan bir iş yapmaz oldu. Birgün Şem'un ile hükümdar arasında şöyle bir muhâvere geçti:

— Yabancı iki adamı zindâna attırmışsınız, hapsedilmelerine sebep ne idi?

— Putlarımızdan başka bir Mâbud olduğunu iddia ediyorlar.

— Acaib! Şunları getirtseniz de konuşsak.

Hükümdar, iki havâriyi zindandan getirtti. Onlar Şem'unu görünce sevindiler, cesâretleri arttı. Şem'un onlarla şöyle konuştu:

— Siz kime ibâdet ediyor sunuz?

— Yeri, göğü yaratmış olan Allah'a.

— Sizin Mâbudunuz ne yapar?

— Körlerin gözlerini açar.

Şem'un, birkaç tane kör getirilmesini hükümdardan rica etti. Bulub getirdiler. Havârilere dua edince bunların gözleri açıldı. Şem'un hükümdara:

— Biz de böyle birşey yapmalarını putlarımızdan rica edelim dedi. Hükümdar, yavaşça:

— Putların görmediklerini, işitmediklerini hiç bir şeye muktedir olmadıklarını bilmiyor musun? Cevâbını verdi. Şem'un havârilere hitâben:

— Sizin İlâhınız daha başka ne yapar? diye sordu.

— Ölüyü diriltir, dediler.

— Eğer Mâbudunuz bunu yaparsa hepimiz ona iman ederiz, dedi.

Hükümdarın epeyce bir zaman evvel ölmüş, yahud yedi gün evvel vefat etmiş, bir kızını dirilttiler. Hükümdar, kendisine tâbi olanlarla birlikte imana geldi. Ahâliden bir kısmı ise iman etmemekle beraber havâriyle-

re kasdettiler. Bunu haber alan Habib Neccar, şehrin bir ucundaki menzilden koşarak geldi. Bu hâdise de Kur'anda ve yine (Yâsin) sûresinde şu şekilde naklediliyor:

وَجَاءَ مِنْ أَقْصَا
الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَى قَالَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ ۝۱
مَنْ لَا يَسْتَكْبِرْ أَجْرًا وَهُمْ مُهْتَدُونَ ۝۲ وَمَالِيَ لَا أَعْبُدُ
الَّذِي فُطِرَ لِي وَالِئِهِ تُرْجَعُونَ ۝۳ أَأَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ
إِنْ يَرِدْ نِ الرَّحْمَنِ بُصِيرٌ لَا تُفْنِي عَنِّي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا
وَلَا يُنْقِذُونِ ۝۴ إِنِّي إِذًا لَبِئْسَ لِلْغَافِلِينَ أَثَرٌ ۝۵
بَرَكْتُكُمْ فَأَسْمَعُونَ ۝۶ قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ قَالَ يَا لَيْتَ قَوْمِي
يَسْمَعُونَ ۝۷ يَا عِزِّي رَبِّي وَجَعَلَنِي مِنَ الْمَكْرُمِينَ ۝۸

Yani: «O şehrin en uç (kenar)ından koşarak bir adam geldi: "Ey kavmim, dedi, uyun o gönderilmiş olanlara. Uyun sizden hiçbir ücret istemiyen o kimselere. Onlar hidâyete ermiş (zâtler)dir. Ben, beni yaratana neden kulluk etmiyecek mişim? Siz (hepiniz) ancak Ona döndürü(lüb götü-rü)leceksiniz. Ben Ondan başka Tanrılar edinir miyim? Eğer O çok esirgeyici (Allah) bana bir zarar (yapmak) isterse onların (iddiâ ettiğiniz) şefââtı bana hiç bir fâide vermez. Onlar beni aslâ kurtaramazlar. Şüphesiz ben o takdirde mutlak apaçık bir sapıklık içindeyim (demek)tir. Gerçek, ben Rabbinize iman ettim. İşte bunu benden duyun." (Ona) "Gir cennete" denildi. (O da) «Nolurdu, dedi, kavmim bilselerdi. Rabbimin beni yargıladığını, beni (cennetle) ikram edilenlerden kıldığını"⁶⁶»

İşte Cenâbı Pir'in «Kale yâ leyte kavmi ya'lemûn» diye na'ra atan dediği zevât, Habib Neccar ile emsâlidir.

(65) Sûrei Yâsin: 13-19

(66) Sûrei Yâsin: 20-27

13492

آن سکی در کو گدای کوردید
حمله می آورد و دلش می درید

«Bir köpek köyde kör bir dilenci gördü. Üstüne saldırdı ve abasını yırttı.»

13493

گفته ایم این را ولی باردگر
شد مکرر بهر تائ کید خبر

«Bunu evvelce de söylemiştik. Lâkin haberin tekîdi için tekrar zikre-
diyoruz.»

13494

کور گفتش آخر آن یاران تو
بر کهند این دم شکاری صید جو

«Kör dedi ki: Senin cinsin olan arkadaşların şimdi dağda av peşinde
koşmaktadır.»

13495

قوم تو در کوه می گیرند کور
در میان کوی می گری تو کور

«Senin cinsinden olanlar, dağda yaban eşeği avlıyorlar, sen ise köyün
ortasında kör yakalyorsun.»

Bu fıkrayı naklettikten sonra Cenâbı Pir, kör yakalayan köpekden
muradın gâfil avlayan müteşeyyihler (sahte mürşitler) olduğunu beyân
için diyor ki:

13496

ترك این تزویرکن شیخ نفور
آب شوری جمع کرده چند کور

«Ey Allah'ın rızasından nefret eden sahte şeyh; Sen, başına birkaç kö-
rü toplamış acı suya benziyorsun.»

13497

آب خود شیرین کن از بخریدن
آب بدرا دام این کوران مکن

«Kendi suyunu, Bahr-i İlâhîden tatlılaştır. Kötü ve acı bir suyu bir-
takım körlere tuzak yapma!»

Yani senin hâle uygun olmayan sözlerin acı bir su gibidir. O sözleri
bir guruh gâfilleri avlamak için tuzak yapma!...

13498

لج شیران خداین کورگیر
توچوسك چونى بزرقى کورگیر

«Kalk, Allah arslanlarımı - yani evliyaullah-ı - gör de sen de onlar gi-
bi yabanî merkeb avla. Sen nasıl oluyor da köpek gibi kör yakalyorsun?»

13499

گورچه از صید غیر دوست دور
حمله شیر و شیرگیر و مست نور

«Yaban eşeği de nedir ki? Onlar dost'un gayrisini avlamakdan uzak
olan arslanlardır. Hepsi de arslandır, arslan avcısıdır, nur sarhoşudur.»

13500

در نظاره صید و صیادی شه
کرده ترك صید و مرده دروله

«Avı ve Padişahın avcılığını seyrederken hepsi de avlamayı bırak-
mışlar, تماشا hayretiyle adeta ölmüşlerdir.»

همچو مرغ مرده شان بگرفته یار
تا کند او جنس ایشان را شکار

«Yâr-i Hakiki, onlar vasıtasıyla, onlar gibileri avlamak için kendilerini ölü bir kuş gibi tutmuştur.»

Kuşbazlar ölü bir kuşu tuzağın yanına koyub kuş ötmesi taklidi yaparlardı. Kuşlar o sesi işitir ve ölü kuşu görüb yanına gelirler. O vasıta ile ökseye yapışır, yahud kapana tutulurlar. Cenâbı Hak da hidâyete müstaid olanları, evliyaullahı vasıta ederek böylece avlar.

13502

مرغ مرده مضطرب و صل بین
خوانده القلب بین الاصبین

«Ölmüş kuşun, vuslat ve firkat arasında, ihtiyar ve irâdesi yoktur. Allah'ın kudret eliyle şekillerini alırlar. (Kalb Allah'ın iki parmağı arasındadır) hadisini okumadın mı?»

13503

مرغ مردش را هرآنکه شد شکار
چون ببیند شد شکار شهریار

«Onun ölü kuşuna her kim av olur ve tuzağına tutulur da dikkat ederse padişahın avı olduğunu görür.»

Yani, mürşid-i kâmil benliğinden ölmüş ve Allah'ın kudret eliyle hâlden hâle girmiş bir kuş gibidir. Onun vasıtasıyla seyr ü sülûke girmiş olan kimse, hakikatte Allah'a av olmuş demektir. Nitekim Kur'an'da:

مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ

Yani : «Kim o peygambere itaat ederse muhakkak Allah'a itaat etmiştir⁶⁷» buyurulmuştur.

Mürşid-i kâmil de Peygamberin mânevî vârisi ve nâibidir.

(67) Sûrei Nisa: 80

هر که از این مرغ مرده سربازافت
دست آن صیادرا هرگز نیافت

«Her kim bu ölü kuşdan - yani mürşid-i kâminden baş çekerse hakiki avcı olan Cenâbı Hak'ın kudret elini aslâ bulamaz.»

13505

گوید او منگر بمررداری من
عشق شه بین در نکهداری من

«Ölü kuş der ki: Benim münkirler nazarında murdar olduğuma hakma. Beni muhâfaza hususunda şahın muhabbetine bak!»

13506

من نه مردارم مراشه کشته است
صورت من شبه مرده گشته است

«Ben murdar değilim, çünkü beni şah öldürmüştür. Suretim ölüye benzemiş.»

Mâneviyatım ise ebedi bir hayat bulmuştur.

13507

جنبش زین پیش بود از بال و پر
جنبش اکنون دست دادگر

«Önce hareketim kanad kuvvetiyle idi. Şimdi ise âdil olan Allah'ın eliyle hareket ediyorum.»

13508

جنبش قائم بیرون شد ز پوست
جنبش باقیست اکنون اکنون چون از پوست

«Benim fânî hareketim kalıbımdan çıktı gitti... Şimdiki hareketim ise bâkidir, çünkü O'ndandır.»

هر که کز جنبد به پیش جابشم
کرچه سیمرغست زارش می کنم

«Benim hareketim karşısında her kim eğri büğrü kııldarsa onu kahr ile öldürürüm.»

هین مرا مرده مبین کز زنده
در کف شام نگر گریخته

«Eğer hakikatte diri isen beni ölü görme. Hakiki bir kul isen benim şah avucunda bulunduğuma bak.»

مرده زنده کرد عیسی از کرم
من بکف خالق عیسی درم

«Hz. İsa, Allah'ın kulu iken Hak'kın lûtf ve keremiyle ölüyü diriltti. Bense İsa'yı yaratmış olan Allah'ın avucundayım.»

کی بمانم مرده در قبضه خدا
بر کف عیسی مدار این هم روا

«Kabza-i İlâhiyye içinde nasıl olur da ölü kalırım. İsa'nın elinde bile olsam buna imkân yok.»

عیسی ام لیکن مرا نکو یافتم
اردم من او بنام جاودان

«Ben de bir İsa'yım, lâkin benim nefesimden can bulan ebedî kalır.»

شد ز عیسی زنده لیکن باز مرده
شاد آن کوجان بدین عیسی سپرد

«Ölü, İsa'nın duasıyla dirildi, lâkin yine öldü. Benim gibi bir İsa'ya can veren ise şad olur ve ebedî kalır.»

من عصا ام در کف موسی خویش
موسیم پنهان و من پیدابه پیش

«Ben kendi Mûsa'mın elinde asâ gibiyim. Lâkin benim Mûsâ'm gizlidir, meydanda olan ben'im.»

بر مسلمانان پل در یاشوم
باز بر فرعون اژدرها شوم

«Ben müslümanlara deniz köprüsü, Firavn'a da ejderhâ olurum.»

این عصا را ای پسر تنها مبین
که عصای کف حق نبود چنین

«Oğul; bu asâyı yalnız görme. Zira Hak'kın kudret eli olmayınca hiç bir asâ böyle olmaz.»

موج طوفان هم عصابد کوز درد
طنطنه جادو پرستارا بخور

«Tûfan dalgası da asâ kesildi ve sihirbazlara taparcasına hürmet eden Firavn'ilerin şevket ve kudretini yuttu.»

Buradaki tûfan dalgasının Şap denizine aid olması, Nuh tufanından daha münâsibdir. Çünkü Firavn ile ordusu Şap denizinde boğulmuştur.

گر عصاهای خدارا بشمرم
زرق این فرعونیا را بر درم

«Eğer Allah'ın asâlarını - yani kahr vasıtalarını - sayacak olursam, bu Firav'nilerin hilelerini meydana çıkarırım.»

13520

لیک زین شیرین گیاهی زهرمند
ترك کن تا چند روزی می چرند

«Lâkin bırak da o Firav'niler, bu zehirli ve tatlı ottan - yani Dünya nimetlerinden - birkaç gün otlansınlar.»

Cenâbı Hak; ihmâl etmez, imhâl eder, yani mücrim bir kuluna bir müddet ve mühlet verir de ondan muâhaze eyler. Nitekim Sûre-i Hicr de buyurur ki:

ذَرَهُمْ يَٰكُلُوا وَشَبَّوْا۟ لَهُمْۤ اَلْاَمَلُ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٦٨﴾

Yani : «Bırak onları (kendi hallerine): Yesinler, eğlensinler, onları amel oyalaya dursun. Sonra bilecekler onlar⁶⁸.»

13521

گر نباشد جاه فرعون و سری
بس بجایابد جهنم پروری

«Eğer Fir'avn ve emsalinin mansıbı ve riyâseti olmasaydı cehennem nasıl gıda bulur ve beslenirdi?»

13522

فرهش کن انگس کش ای قصاب
زانکه بی بر کند در دوزخ کلاب

«Ey kasab onları besle, semizlet de öyle kes. Çünkü Cehennem köpekleri azıksızdırlar.»

Hâfız Şirâzi der ki : «Aşk fabrikasında kâfirin bulunması da zarurîdir. Ebuleheb olmazsa ateş kimi yakar?»

İşte Fir'avn ve emsâli herifler, Cehennemın gıdasını teşkil ederler. Azgınlıklarına bir müddet mûşâmaha edilmesi de beslenib semirmeleri ve Cehenneme öylece girmeleri içindir.

13523

گر نبودی خصم و دوشمن در جهان
بس بتردی خشم اندر مردمان

«Eğer Dünyada düşman ve düşmanlık olmasaydı, insanlarda gazab ve hiddet ölmüş bulunurdu.»

13524

دوزخ آن خشم و خصمی بادش
تا زید ورنی رحیمی بکشدش

«Cehennem, o hiddet ve gazab gibidir. Ona bir düşmanlık lazımdır ki yaşayabilsin. Yoksa Allah'ın merhameti onu söndürür.»

13525

بس نمادی لطف بی فھر و بدی
بس کالی بادشاهی کی شدی

«O vakit, gazabsız ve kahırsız lûtf kalırdı. Bu takdirde, nasıl kemâl-i saltanat olurdu?»

Saltanatın kemâli iyilere lûtf ve kötülerini kahr etmekledir. Yalnız iyilere lûtf edib kötülerini cezasız bırakmakta eksiklik vardır. Binaenaleyh Allah lûtf için Cenneti, kahr için Cehennemi yaratmıştır.

13526

ریشخندی کرده اند آن منکران
بر مثلهای بیان ذا کران

«O münkirler, öğütçülerin sözlerine, getirdikleri misallere aldırış etmediler.»

يَا حَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ
يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٦٩﴾ أَلَمْ يَرَوْا كَمَا أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ أَنَّهُمْ
إِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿٧٠﴾

Yani : «Ey kullarım üzerine (çöken büyük) hasret (ve nedâmet, hazır ol! Çünkü) onlar kendilerine herhangi bir Peygamber (ve elçi) gelmeye dursun, ille onunla istihzâ ederlerdi. Kendilerinden evvel nice nesilleri helâk ettiğimizi, bunların bir daha onlara dönmez (ümme'tler) olduklarını (müşrikler) gör(ür gibi bil)mediler mi⁶⁹?»

13527

تو اگر خواهی بکن هم ریشخند
چند خواهی زیست ای صمدار چند

«Ey murdar münkir; istersen sen de eğlen. Bakalım ne kadar yaşayacaksın?»

13528

شاد باشید ای عجبان در نیاز
بر همین در که شود امروز باز

«Sevenler; size karşı bugün açılan şu vâ'z u irşad kapısı dolayısıyla şad olun ve niyazda bulunun.»

Peygamberleriyle eğlenen kavimler içerisinde mü'minler de vardı. Onlar peygamberlerinin vâ'z u nasihatinden feyz alırlardı. Ümmet-i Muhammediyede ise birçok ulemâ ve urefâ yetişti. Onlar vâ'z u nasihat kapılarını açtılar, o kapılara gelen muhibleri tenbih ve irşad ettiler ki, onlardan biri de şüphesiz ki Hz. Mevlânâ (Kaddese Sırruhu)dır.

(69) Sûrei Yâsin: 30-31

13529

مرحوبی باشدش کردی دگر
در میان باغ از سیرو کبر

«Bir bahçede sarmısak, soğan vesaire gibi sebzelerin ayrı yerleri vardır.»

13530

مربی باجنسی خود در گرد خود
از برای پختگی نم می خورد

«Bu sebzelerden herbiri, kendi cinsi etrafında yetişib kemâle gelmek için rûtabet cezb eder.»

13531

تو که گرد زعفرانی زعفران
باش و آمیزش مکن باد دیگران

«Ey Allah'ın velilelerini seven kimse; Sen safran çiçeğinin yanbaşımdasın. Safran ol da başka cinslerle ihtilât etme!»

Yani : Madem ki evliyâ muhibbisin, velileri inkâr edenlerle görüşüb konuşma.

13532

در مکن در گرد شلغم پوز خویش
که نگردهد باتو او هم طبع و کیش

«Ey safran tabiatli sâlik; ağzını şalgam tabiatlilerin ihtilâtiyle bulaşdırma ki onunla bir tabiatte ve bir mâhiyyette olmayasın.»

13533

توبگردی او بگردی مودعه
زانکه ارض الله آمد واسعه

«Ey safran gibi olan; sen bir tarafa, o şalgam tabiatliler de bir tarafa konulmuştur. Çünkü Allah'ın arzı geniştir.»

Arzullah geniş olduğu için yağam gibi olanlardan uzaklaşmalıdır. Çünkü sohbet tesir eder, tabiat taklide kalkışır. Bâzı çiçekler var ki yanına dikildiği başka bir çiçeğin rengini alıyor. Meselâ kırmızı ve beyaz sardunyalar yan yana dikilince beyaz penbe oluyor, kırmızının da rengi açılıyor. Hulâsa: tabiatı bozuk olanlardan uzaklaşmalıdır. Çünkü Dünya geniştir.

13534

خاصه آن ارضی که از بهنا وری
در سفر گم می شود دیو و پری

«Hususiyle, öyle bir Arz ki orada sefere çıkan Şeytan ve Cinnî bile kaybolur.»

13535

اندران بحر و بیابان و جبال
منقطع می گردد اوهام و خیال

«O denizde, o ovada, o dağlarda vehimler ve hayaller bile yol almaz.»

Yani o misâl âleminde de burada olduğu gibi denizler, ovalar ve dağlar vardır. İbn-i Abbas (R.A.) «Orada da bu Kâbe gibi bir Kâbe ve benim gibi İbn-i Abbas vardır» demiştir.

13536

آب استاده که سیرشتش نهان
تازه ترخوشت ز جویهای روان

«Orada ki akışı gizli olan durgun su, akan nehirlerden daha taze ve daha hoşdur.»

O misâl âleminde de burada olduğu gibi denizler ve nehirler vardır ki akıp gittikleri hâlde durgun görünürler, onların suları Arz üzerinde akan nehirlerden daha tazedir.

13537

مستمع حقت ست کوته کن خطاب
ای خطیب این نقش کم کن تو برآب

«Ey hatib, su üstüne nakış yapma - yani herkesin anlayamayacağı sözleri söylemede - kısa kes; çünkü dinleyen uyumuştur.»

Burada: «Gâfillere nasihat veren, su üstüne nakış yapan gibidir» meseline işaret edilmiştir. Bundan sonra yine kıssanın beyanına dönülerek Belkis'e hitâb olunuyor:

13538

خیز بلقیسا که بازاربست تیز
زین خسیسا کساد افکن گریز

«Ey Belkis: kalk! Bu revaçlı pazara kساد vermek isteyen hasislerden kaç.»

Dünya, Âhiretin mezrecisi, yani tarlası ve ticaret pazarıdır. O ticarete kساد vermeye çalışan bir takım cin ve insan şeytanları da vardır ki onlardan kaçmak gerektir.

13539

خیز بلقیسا کنون با اختیار
پیش از آنکه مرگ آرد گیر و دار

«Ey Belkis: ölüm hengâmesi gelmeden evvel ihtiyarınla kalk!»

Ve Hak'kın dâvetine icabet eyle...

13540

بعد ازان گوشت کشد مرگ آنچنان
که چو دزد آیی بشحنه جان کنار

«Ölüm geldikten sonra senin kulağını öyle çeker ki, hırsızın can çekişerek zabıta memurunun karşısına geldiği gibi gelirsin.»

زین خزان تاجند باشی نعل دزد
گرهی دزدی بیا ولعل دزد

«Ne vakte kadar bu eşeklerden nal çalacaksın? Çalacaksan gel de lâl çal.»

Belkis bir hükümdardı her hükümdar gibi o da tebeasından vergi alıyordu. İşte o vergi almayı, Mevlânâ, eşekden nal çalmaya benzetiyor ve eğer birşey almak istiyorsan buraya gel de lâl ve mücevher al diyor.

13542

خواهرانا یافته ملک خلود
تو گرفته ملک کور و کبود

«Hemşirelerin - yani iman ve salâh sahibi olan kadınlar - ebedî bir saltanata nail olmuşlardır. Sen ise burada fânî ve değersiz bir hükûmet sahibisin.»

13543

ای خنک آنرا کزین ملک بجست
که اجل این ملک را ویرانگست

«Bu mülk ve hükûmetten sıçrayıp kurtulana ne mutlu. Çünkü, ecel bir gün tahrib edecektir.»

13544

خیز بلقیسا بیا باری بدین
ملکت شاهان و سلطانان دین

«Ey Belkis kalk, gel de din sultanlarının mülkünü gör.»

13545

شسته در باطن میان کلستان
ظاهرا حادی میان دوستان

«O sultanlar, görünüşte dostlar arasında nağmelerle deve sürüyorlar ama iç aleminde gülbahçesinde oturmuşlar zevk u safa ediyorlar.»

بوستان با او روان هر جا رود
لیک آن از خلق پنهان می شود

«Nereye giderlerse bâtımda oturdukları gül bahçesi de onlarla beraber gider, lâkin o bahçe, halkın gözünden gizli kalır.»

13547

میوه‌ها لایه کنان از من بچر
آن حیوان آمده از من بخور

«O bahçelerin meyveleri: bizi topla, diye yalvarır; ab-ı hayat, yârlarına gelib benden iç diye niyaz eder.»

13548

طوف میکن بر فلک بی پرو بال
همچو خورشید و چو بدر و چون هلال

«Gel de, kanatsız olarak hilâl gibi, dolunay gibi, Güneş gibi felekte cevelân et.»

13549

چون روان باشی روان وبای نی
می خوری صدلوت و لقمه خای نی

«Ayaksız olarak ruh gibi yürürsün, lokma çiğneyen olmadığı hâlde yüzlerce mânevî lokma yersin.»

Yani edeceğin sefer ve cevelân mânevî olduğu için o seferi ayaksız ve kanatsız olarak icra edersin; yiyeceğin lokmalar da mânevî bulunduğu için, onları ağızsız ve çiğnemeksizin yersin. Hülâsa: Seferi ruhun eder. Gıdâyı da yine ruhun yer.

نی نهنگ غم زند بر کشتیت
نی بدید آید زمردن رشتیت

«Ne gemine gam timsahı çarpar, ne de ölümden kötüleşir, çirkinleşirsin.»

Burada insan vücûdu gemiye, gam ve keder de timsaha benzetilmiş, timsahın bâzan gemilere çarpıp onları batırdığına îma edilmiştir...

13551

هم توشاء و هم توشکر هم توخت
هم تونیکو بخت باشی هم تو بخت

«Ey Belkis - yani ey sâlik! - sen seyr ü sülûkde cem' mertebesine vusûl bulunca bir cihetten şah, bir cihetten ordu, bir cihetten taht, bir cihetten bahtı yaver ve bir cihetten de baht ve tâlih kesilirsin.»

Denize dalmış olan kimsenin her şeyi kayb edib yalnız suyu gördüğü gibi o mertebeye varanlar da her şeyi, hattâ kendisini Haktan ibâret görür, fakat bu bir hâldir, o hâl geçince Hak Hak'dır, eşya eşyâdır.

13552

گرتونیکو بختی و سلطان زفت
بخت غیرتست روزی بخت رفت

«Eğer sen talih-i yâver ve büyük bir hükümdar isen de, tâlih senin gayrın olduğu için birgün senden ayrılır, devlet ve ikbâl başkasına gider.»

13553

تو بتائی چون گدایان بی نوا
دولت خودهم تو باش ای بختیا

«Ey seçilmiş hükümdar; o vakit dilenciler gibi muhtaç bir hâlde kalırsın. Binâenaleyh sen devletin kendisi ol ki senden ayrılıp gitmesin.»

چون تو باشی بخت خودای ممنوی
بس توکه بختی زخودکی کم شوی

«Ey mânevi er; senin talihin, senin zatın olursa o vakit bahtın senden nasıl ayrılır?»

13555

تو زخودکی کم شوی ای خوش خصال
چونکه عین تو تراشد ملک و مال

«Ey güzel ahlâklı, senin zatın, senin mülk ve malın olunca, kendinden nasıl ayrılırsın?»

«SÜLEYMAN (A.S.) IN MESCİD-İ AKSÂ'YI YAPTIRMASI»

13556

ای سلیمان مسجد اقصی بساز
لشکر بلقیس آمد در نماز

«(Ey Süleyman; Mescid-i Aksâ'yı bina et, Belkis'in ordusu namaz için geldi) diye kendisine vahy nâzil oldu.»

13557

چونکه او بنیاد آن مسجد نهان
جن و انس آمد بدن درکار داد

«Süleyman (A.S.) o mescidin temelini atınca cin ve ins gelib orada çalışmaya başladı.»

13558

يك گروه از عشق و قومی بی مراد
همچنانکه در ره طاعت عباد

«Kulların, tâat ve ibâdet hususunda oldukları gibi, mescid binasında

çalışanların birtakımı aşk ve şevk ile, birtakımı da isteksiz ve mecburî uğraşıyordu.»

13559

خلق دیوانند و شهوت سلسله
می کشدشان سوی دکان و غله

«Halk da cinlere benzer... Şehvet, onları dükkâna, alış verişe, mahsûle ve yiyeceğe çeken zincirdir.»

13560

هست این زنجیر از خوف و وله
تومین این خلق را بی سلسله

«Bu zencir, korkudan ve şaşkınlıktan yapılmadır... Sen bu halkı zencirsiz görme.»

13561

می کشاند شان سوی کسب و شکار
می کشاند شان سوی کان و بحار

«O zencir, onları kazanca, ava, mâdene ve denize çeker.»

Yani halkın boynundaki korku ve hayret zenciri, onları ticarete ve kazanmaya mecbur eder.

13562

می کشد شان سوی نیک و سوی بد
گفت حق فی جیدها جبل مسد

«Yine o korku, onları iyilik ve kötülük tarafına çeker. Cenâbı Hak Kur'an'da: (Fi cidihâ hablüm min mesed) = (Boynunda liften örülmüş bir ip var) buyurmuştur.»

Bu âyet-i kerîme, Ebûleheb'in karısı ve Ebusüfyan'ın kız kardeşi Ümm-i Cemil hakkında nâzil olmuştur. Bu kadın, kocası gibi Resûl-i Ekrem'in en şiddetli düşmanlarından idi. Çölden çalı ve diken toplar, onları ipile bağlayıp yüklenir ve Aleyhissalât Efendimizin kapısı önüne dökerdi.

Âyet-i kerîme kadının hâlini tasvir etmektedir. Ona başka türlü mânâ ve renkler de olmuştur. Hz. Mevlânâ da bunu bütün nefslere teşmil ediyor.

13563

قد جعلنا الجبل فی اعناقهم
واتخذنا الجبل من اخلافهم

«Biz, insanların boyunlarına, onların ahlâkından ip bağladık.»

Bu beyt'te Yâsin sûresindeki şu âyete işâret vardır:

إِنَّا جَعَلْنَا فِيْ أَعْنَاقِهِمْ
أَغْلَالًا يُّهْرَأُ إِلَى الْأَذْقَانِ فَهُمْ مُّقْحَوْنَ

Yani: «Hakikat biz onları boyunlarına öyle lâleler geçirdik ki bunlar çenelerine kadar (dayandı). Şimdi onlar, kafaları ve burunları yukarı kaldırılmış haldedirler⁷⁰.»

13564

ليس من مستفذر مستنقه
قط الا طأثره في عنقه

«Murdar ve temiz hiçbir kimse yoktur ki onun amel defteri boynunda bulunmasın.»

(Müstakzer) pis, murdar, ahlâkı bozuk demektir. (Müstenkah) da hastalıktan iyileşmiş nekâhat devrine girmiş, ahlâksızlık hastalığından kurtulmuş mânâsınadır. (Tair) ise herkesin amel defteridir ki kıyamette uçarak sahibinin eline vâsıl olacağı cihetle ona (Tair) tâbir edilmiştir.

Sûrei Esrâ'da buyuruluyor ki:

وَكُلَّ إِنْسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَائِرَةً

فِي عُنُقِهِ وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ كِتَابًا يَلْقَاهُ مَنشُورًا
إِذَا كُتِبَ عَلَيْكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا

¶am : «Herkesin (dünyadaki) amel ve hareket)ini kendi boynuna doladık. Kıyamet günü onun için bir kitap çıkaracağız ki neşredilmiş olarak kendisine kavuş(ub şöyle çat)acak: "Oku kitabımı, bu gün sana karşı, bir hesap görücü olmak bakımından, nefsin yeter"⁷¹.»

13565

حرص تو در کار بد چون آتش است
اخلاز رنگ خوش آتش خوش است

«Ey haris olan kimse; senin kötülüklerdeki hırsın ateş gibidir. Hat ta kor hâline gelmiştir ki korun rengi ateşin renginden hoşdur.»

Çünkü ateşte yanmamış yerler de bulunabilir. Fakat kor tamamıyla yanmış ve serâpa ateş kesilmiştir. İşte senin haris olan nefsin de bu hale gelmiştir, denilmektedir.

13566

آن سیاهی خم در آتش نهان
چونکه آتش شد سیاهی شد عیان

«Kömürün karalığı ateşte gizlidir. Ateş sönünce o karalık meydana çıkar.»

Malûm ya kömür karadır, fakat yanınca kızarır ve ateş rengi alır. O vakit karalığı belli olmaz. Lâkin ateş sönünce kömürün siyahlığı tekrar meydana çıkar. Dünyadaki kötü ameller, hakikatte kömür gibi zulmânîdir. İnsandaki hırs ve tamâ ateşi onun karalığını saklar ve kıpkızıl gösterir. Hırs-ı ateşi sönecek olursa kötü amellerin kömür rengi meydana çıkar.

13567

اخلاز از حرص توشد خم سیاه
حرص چون شد ماند آن خم تباہ

«Kömür, senin hırsından ateş haline geldi, ateş halinde göründü. Hırs gecince o kömürün karalığı kalır.»

(71) Sürei Esrâ: 13-14

13568

آن زمان آن خم اخلازمی نمود
آن نه حسن کار نار حرص بود

«Hırs ve tamâ zamanında kömür, kor gibi görünür. Fakat o görünüş, ışın güzelliğinden değil hırs ateşindendir.»

13569

حرص کارت را بیار ایمنه بود
حرص رفت و ماند کار تو کبود

«Hırs ve tamâ ve şehvet, senin işini süslemiş ve sana kömürü, kor gibi göstermişti. Hırsın geçince işin çirkin olduğu ve kor gibi parlak görünenin, kömür gibi kapkara bulunduğu meydana çıkar.»

13570

غوله را که بیارایید غول
بخت بندارد کسی که هست گول

«Şeytanın bezediği ekşi otu, ahmak bir şahıs pişmiş ve tatlı sanır.»

13571

آزمایش چون نماید جان او
کند گردد ز آزمون دندان او

«O ahmak'ın ruhu o ekşi otu çiğneyerek tecrübe ederse dişleri kamaşır.»

13572

لذ هوس آن دام دانه می نمود
عکس غول حرص و آن خود دام بود

«Gülyabani gibi olan hırsın aksi tuzakdan ibaretti; hırs ve hevesi, o tuzak yem gibi gösterdi.»

خیرها نغزندنی از عکس غیر
تاب حرص از رفت ماند تاب خیر

«Hayır olan işler, başka bir şeyin aksiyle güzel görünmüş değil, kendiliklerinden lâtifdir. Hırsın harareti geçmiş olsa bile onların parlaklığı ve letâfeti kalır.»

تاب حرص از کار دنیا چون برفت
ختم باشد مانده از اخگر بتفت

«Halbuki, dünya işinden hırsın parlaklığı gidince, korun soğuyub kömür kaldığı gibi, kapkara kalır.»

کودکانرا حرص می آرد غمناک
تا شوند از ذوق دل دامن سوار

«Çocukları oyuna olan hırsı aldattır da eteklerini bükerek ata binmiş vehmine düşerler.»

چو زکودک رفت آن حرص بدش
بر دگر اطفال خنده آیدش

«Çocuğun o kötü hırsı geçince diğer çocuklara güleceği gelir.»

Ve der ki:

که چه می کردم چه می دیدم درین
خل ز عکس حرص بنمود انگین

«Ben ne yapmışım, ne işlere girmişim... Sirke bana hırsımdan bal görünmüş.»

آن بنای انبیای حرص بود
زان چنان پیوسته رونقها فزود

«Peygamberlerin binası hırsın ârî olduğu için daima revnak ve letâfeti artmaktadır.»

ای بسا مسجد بر آورده کرام
لیک نبود مسجد اقصا نام

«Zengin ve kerîm olan kimseler, birçok mescid yaptırmışlardır. Fakat o mescidlerden hiç biri Süleyman (A.S.) ın yaptırdığı gibi Mescid-i Aksâ namını almamıştır.»

Çünkü bu bina hırs ve tamâ eseri değildi. Diğerlerinin mescidlerinde ise hayr ve hürmetle yâd edilmek hırsı vardı. Belki de «Allah için bir mescid yapan kimseye Allah cennette bir ev yapacaktır» Hadis-i şerifinde vâad olunan eve sahip olmak tamâiyle yaptırılmıştı.

کعبه را که همدی عنی فزود
آن ز اخلاصات ابراهیم بود

«Kâbe'nin her an izzet ve hürmetinin artması onu yapan İbrahim (A.S.) ın ihlâsından ileri gelmiştir.»

فضل آن مسجد ز خاک و سنگ نیست
لیک در نباش حرص و جنگ نیست

«Mescid-i Aksâ ve Kâbe-i Mükerrermenin fazîleti toprağından ve taşından değildir. Onu bina eden Süleyman ve İbrahim (A.S.) da hırs ve savaşı olmadığındandır.»

Yani o binaları şahsî ve dünyevî bir emel ile değil, ancak Allah rızası için yaptırmış olmalarındandır.

نی کتبشان مثل کتب دیگران
نی مساجدشان نه کتب خان ومان

«Ne onların kitablari, başkalarının kitablari gibidir, ne de onların mescidleri ve hânümanlari, başkalarının mescidlerine ve hânümanlarına benzer.»

Onların kitablari Allah tarafından nâzil olmuştur ve onlardan maksad halkın hidayetidir. Sair müelliflerin kitablari ise fikir mahsulüdür, telifden maksad ise ekserisinde şöhret kazanmaktır.

13583

نی ادبشان نی غضبشان نی نکال
نی نغاس ونی قیاس ونی مقال

«Onların ne edebleri, ne gazabları, ne azabları, ne uykuları, ne kıyasları, ne sözleri halkınkilere benzer.»

13584

مهریکی شانرا یکی فردگر
مرغ جانسان طائر از پر دگر

«Onlardan herbirinin ayrı bir parlaklığı vardır. Ruh kuşları başka bir kanadla uçmaktadır.»

13585

دل همی لرزد ز ذکر حالشان
قبله افعال ما افعالشان

«Gönül, onların hâlini andıkça titrer durur. Onların işleri, bizim işlerimiz için kıbledir.»

Nasıl ki Aleyhissalât Efendimizin ef'âl-i seniyyesinden herbiri, bizim için sünnet-i fi'liyyedir.

Sûrei En'am'da buyurulmuştur ki:

أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهِدِيهِمْ وَقَدْ

Yani : «Onlar (o Peygamberler) Allah'ın hidâyet ettiği kimselerdir. O halde sen de onların gittiği doğru yolu tutup ona uy⁷².»

Hitap Hz. Peygambere olmakla beraber «Uy» emri ümmetin fertlerinedir.

13586

مرغشانرا بیضم ازین بدست
نیشب جانسان سحر که بین شدست

«Onların tavukları altın yumurta yumurtlar, onların ruhu gece yarısı sabah vaktini görür.»

Yani onların işleri ve halleri ihlâs ile müzeyyendir. Onlar beşeriyet zulmeti içinde hakikat sabahının nurunu müşâhede ederler.

13587

مرچه گویم من بجان نیکوی قوم
نقص گفتم کشتا ناقص گوی قوم

«O kavmin - yani enbiya ve evliyanın - iyiliğine dair can ve gönül-den ben ne söylesem noksan söylemiş olurum.»

13588

مسجد اقصی بسازید ای کرام
که سلیمان باز آمد والسلام

«Ey kerîm olan kimseler Mescid-i Aksâ yapınız zirâ, Süleyman (A.S.) tekrar gelmiştir vesselâm.»

Yani, ey sâlikler, iyi niyetler ve sâlih amellerle kalbinizi Mescid-i Ak-sâ hâline getiriniz. Çünkü, Süleyman, yani Allah'ın halifesi olan insân-ı kâmil gelmiştir. Cenâbı Pir, «Süleyman tekrar gelmiştir» demekle belki de kendini murad etmiştir.

ور ازین دیوان و پرین سر کشند

جمله را املاک در چنبر کشند

«Eğer bu mescidin inşasında cinler ve şeytanlar serkeşlik edecek olurlarsa; melekler, onların hepsini de zencire vururlar.»

دیو یکدم کثر رود ازمکر وزرق

تا زیانه آیدش بر سر چو برق

«Şeytan mekr ve hile ile aksine hareket edecek olursa başına şimşek gibi bir kamçı vurulur.»

چون سلیمان شوکه تا دیوان تو

سنگ برند از پی ایوان تو

«Sen Süleyman gibi ol ki şeytanların sana köşk ve saray yapılması için yardımcı olup, taş kessinler.»

چون سلیمان باش بی وسواس وریو

تا ترا فرمان برد جنی و دیو

«Süleyman gibi hilesiz, vesvesesiz ol ki, cinler ve şeytanlar senin fermânını dinlesinler.»

خاتم تو این دلست وهوش دار

تا نگر دد دیورا خاتم شکار

«Şu gönül, sihirli yüzüğüdür; aklını başına topla ve ihtiyatlı bulun ki, bu yüzük, ifritin avı olmasın.»

Derler ki; Süleyman (A.S.) ın bir yüzüğü vardı ki kaşının üstünde iç içe iki müselles resmedilmişti. Cenâbı Hak, o yüzüğe bir teshir hassası

vermişti. O hassa dolayısıyla insanlar, şeytanlar, devler, periler Süleyman Peygambere mutî' olmuşlardı. Birgün Süleyman (A.S.) abdesthaneye giderken yüzüğü parmağından çıkarmış, bir câriyeye teslim etmişti. O hâlâda iken onun şekil ve kıyâfetine giren bir cinnî câriyeden yüzüğü almış, Süleymanlık etmeye kalkışmıştı. Hz. Süleyman ise saraydan çıkarılmış, ötede beride dolaşmaya mecbur olmuştu. Yüzüğü çalan cinnin saçma sapan harekâtından onun Süleyman olmadığı anlaşılmış ve kaçırılmış, o da parmağındaki yüzüğü çıkarıp denize atmış, sonra Süleyman Peygamber deniz kenarında balık tutan balıkçıların yanına gitmiş, onlar Hz. Süleyman'a bir balık vermişler, Süleyman, balığı yardığı gibi yüzüğünü onun içinde bulmuş ve onunla sarayına gelib saltanatını elde etmiş.

Bu hikâyenin aslı olup olmadığı şüphelidir. Çünkü bir cin veya şeytan, bir Peygamberin şekline giremez. Hadis-i şerifde: «Şeytan, benim sûretime giremez» buyurulmuştur. Kezâ hâdis Kudüs'de cereyan ediyor. Yüzüğü çalan cinnî onu denize attığı gibi, Süleyman (A.S.) da deniz kenarına ve balıkçıların yanına gidiyor. Hâlbuki Kudüs'te deniz yoktur. Belki bu rivâyet, Süleyman (A.S.) aleyhine masonların çıkardıkları bir ihtilâlden kinâyedir. Hz. Mevlânâ'nın; «Şu gönül senin yüzüğüdür. Aklını başına topla ve ihtiyatlı bulun ki, yüzük ifritin avı olmasın» buyurması ve kalbi yüzüğe benzetmesi de nüktelidir. Evet, cin senin yüzüğünü avılayacak olursa, o zaman:

بس سلیمانی کند بر تو مدام

دیو با خاتم حذر کن والسلام

«Cin, sana karşı o yüzükle Süleymanlık eder, ondan sakın!»

آن سلیمانی دلا منسوخ نیست

در سرو سرت سلیمانی کنیست

«Ey gönül, o Süleymanlık, o mahlukatı teshir kuvveti yok edilmiş değildir; hâlâ mevcuddur ve senin başınla kalbinde Süleymanlık etmektedir.»

Hadis-i şerifde: «Hepiniz çobansınız ve hepiniz sürüsünden mes'uldür» buyurulmuştur.

Bu raiyye; aile efradından, bir memleket halkına kadar çıkar, onların

çobanı da aile reisinden devlet reisine kadar yükselir. Her çoban güttüğü sürünün hesabını vermeye mecburdur.

Çobanlar da sürülere karşı bir hükûmet kuvveti olduğu için Hz. Mev-lânâ o kuvveti Süleymanlığa benzetiyor ve: «Süleymanlık mensuh değildir, hâlâ mevcuddur» diyor.

13596

دیوم وقتی سلجانی کند
لیک هر جو لاهه اطلس کی تند

«Şeytan da bir aralık Süleymanlık eder, fakat her çulha nasıl atlas dokur?»

Buradaki şeytandan maksad mürâî, Süleymandan murad olan da ehl-i ihlâs'dır ki birincisi meselâ kaba hasır, ikincisi atlas dokuyan tezgâhlara benzer. Hasır dokumakla atlas dokumak arasında pek çok fark olduğu gibi riyâkârâne yapılan amel ile muhlisâne işlenen amel arasında da öyiece farklar vardır.

«BİR ŞÂİR'İN BİR HÜKÜMDÂRA KASİDE GETİRMESİ İLE ŞÂH'IN ONA CÂİZE VERMESİ, EBULHASAN NAMINDAKİ VEZİRİN DE O CÂİZEYİ KAT KAT ARTIRMASI»

13597

شاعری آورد شعری پیش شاه
بر امید خلعت واکرام وجاه

«Hil'at, ikram ve mansıb ümidiyle bir şâir, hükümdârın huzuruna bir kasîde getirdi»

Kasîde : Birinin medhi için tertib edilmiş manzûmeye derler. En azı on beş beyitten fazla, çoğu ise mahdud değildir. (Câize) de kasîde mukâbilinde verilen mükâfattır.

13598

شاه مکرم بود وفرمودش هزار
از زر سرخ وکرامات وشار

«Padîşah kerem sahibi idi. Şâire bin tâne kırmızı altın ve bundan başka daha da ihsanlarda bulunmalarını emretti.»

13599

پس وزیرش گفت کین اندک بود
ده هزارش هدیه واده تارود

«Sonra vezîri dedi ki: Bin altın azdır, on bin altın ihsan et ki memnu- niyyetle gitsin.»

13600

از چون اوشا عربس از تو بحدست
ده هزاری هم که گفتم اندکست

«Onun gibi bir şâire senin gibi eli deniz kadar cömerd bir hükümdar için, on bin altın verilmesini tavsiye edişim bile azdır.»

Çünkü medhiyye, hicviyye ve mersiyye söylemek, eski şâirlerin âdetleri idi. Birini evvelâ medh ederler, mükâfat alamazlarsa hicvederler, iyilik gördükleri bir kimse, yahud onun mensublarından biri ölecek olursa onun için de teessüf ve teessürü hâvî bir mersiye yazarlardı. Bilhassa Arablar hicv olunmakdan çekinirlerdi. Çünkü o sözler halk arasında yayılır ve hicvedilmiş olanı mahcub ederdi.

Sallallahu Aleyhi ve Sellem Efendimize bir şâir gelmiş, medh-i Nebviyi hâvî birkaç beyt okumuş, huzur-i Peygamberîde bulunan Cenâbı Fâruk'a taraf-ı Risâletten: «Yâ Ömer, şunun dilini kes» buyurulmuşdu. Hz. Ömer, şâiri dışarıya çıkarmış, adamcağızın dilini kesmeye kalkışmıştı. Bereket versin ki Hz. Ali yetişti. Emr-i Nebevinin, mecâzen: «ona birşey ver de fazla söz söylemesin» demek olduğunu Hz. Ömer'e anlattı. İslâmdan sonra medholunmaya râğbet gösteren ve kendilerini medh edenlere avuç dolusu para veren Emeviyye hükümdarlarıdır. Tabîî Ömer b. Abdül'aziz (R.A.) müstesna. Çünkü Emevîler, hükûmeti gasb etmiş olduklarını unutturmak ve kendilerini halka sevdirmek için medh olunmaya lüzûm görüyorlardı. Ne ise...

قصه گفت آن شاهر و فلسفه
تا بر آید عشر خرمن از کفه

«Vezîr, padişaha, harmanın onda biri şaire verilsin diye, geçmiş padişahların ihsanlarına dair hikâyeler söyledi, hikmetlerden bahsetti.»

ده هزارش داد و خلعت در خورش
خانه شکر و ثنا کرد آن سرش

«Hükümdâr da şaire on bin altın ve hâline münâsib elbiseler verdi... Şâirin içini şükür ve senâ yurdu haline getirdi.»

بس تفحص کرد کین سبی که بود
شاه را اهلیت من که نمود

«Şair: bu fazla ihsan, kimin gayretiyle oldu, şaha benim ehliyetimi kim anlattı? diye araştırdı.»

بس بگفتندش فلان الدین وزیر
آن حسن نام و حسن خلق و ضمیر

«Ona dediler ki: adı da, ahlâkı da, kalbi de Hasan olan vezir Fülânüddin'in tavsiyesi ile böyle bir ihsâna nâil oldun.»

Bir aralık şarkdaki Müslümanlar arasında Din'e nisbetle bir lakab almak âdet olmuştu. Şemseddin, Ziyâeddin, Celâleddin, Kemâleddin gibi. Onun için lakabı bilinmeyen bir kimse için Fülânüddin derlerdi.

Dinsiz, imansız bir herif de bu âdete uyarak dinli bir lakab almak istemiş, bir âlime nasıl bir lâkab alayım? diye sormuş, o zat da (Adüvvüddin) lakabı sana pek münâsibdir cevâbını vermiş. Adüvvüddin: Din düşmanı demektir. Doktor Abdullah Cevdet'e de hocalar (Adüvvullah) diyorlardı.

Şair, vezirin bu hayırhâhlığını öğrenince :

در ثنای او یکی شعری در از
بر بنشت و سوی خانه رفت باز

«Onun medhine dair uzun bir kasîde yazdı, vezîrin konağına götürdü.»

بی زبان و لب همان نغمای شاه
مدح شه می کرد خلعتهای شاه

«Gene de, dilsiz, dudaksız padişahın nîmet ve hil'atlerini zikr etti.»

Yâni, kasîde, vezirin senâsında olduğu için, onu medh ediyordu. Fakat: (Senin himmetinle padişah bana şunları ihsan etti) diye aldığı câizeleri sayıp döktüğü için dolayısıyla padişahı medh etmiş oluyordu.

«ŞÂİRİN AYNİ CÂİZEYİ ALMAK ÜMİDİYLE BİRKAÇ SENE SONRA TEKRAR GELMESİ, PADİŞAHIN ÂDETİ VECHİLE, BİN ALTIN VERİLMESİNİ EMR ETMESİ; YİNE HASAN NAMINDAKİ BAŞKA BİR VEZİRİN; BU MİKDAR ÇOK FAZLADIR, BİZİM MASRAFIMIZ ÇOK, HAZİNEMİZ İSE BOŞTUR. BEN ONU, İHSAN BUYURDUĞUNUZUN ONDA BİRİNE, RÂZİ EDERİM DEMESİ»

بعد سالی چند بهر رزق و کشت
شاعر از فقر و عوض محتاج گشت

«Şâir birkaç sene sonra rızık ve ekine muhtac oldu ve fakr ve zarurete uğradı.»

گفت وقت فقر و تنگی دودست
جست و جوی آز موده بهترست

«Dedi ki: Fakirlik ve el darlığı zamanında, tecrübe edilmiş bir zâtı aramak evlâdır.»

در گهی را ز مردم در کرم
حاجت نوراهم آن جانب برم

«Yine ihtiyacımı, evvelce tecrübe etmiş olduğum bir kapıya götürmeli, yâni oraya gidib hâlimi arz etmeliyim.»

Lutuf ve kerem sahibleri tecrübe ile anlaşılır ve ihtiyac zamanında ona ilticâ edilir. Rabbülâlemîn ve Rezzakülmahlukîn olan Cenâb-ı Hakkın lütuf ve ikrâmı ise umumun mâlûmu olduğu için, sıkıntıya uğrayan her mahlûk O Kerimler Keriminin dergâh-ı âtîfetpenâhına mürâcaat eder. Hattâ Arap dili mütehasşısı (Allah) İsm-i Celâlinde ilticâ mânâsı bulunduğunu söylemişlerdir.

H. Mevlâna bunu nakl için diyor ki :

13610

معنی الله گفت آن سیویه
یولہون فی الحوایج ہم لیدہ

«Sibeveyh, (Allah) lafzının mânâsını söylemiş: Bütün mahlûkat, ihtiyac hususunda ona ilticâ eder, demiştir.»

Lafza-i Celâl hakkında ulemâ birçok sözler söylemiş, kimi müştâk, kimi gayr-i müştak olduğunu beyan etmiştir. Bunlardan biri de Sibeveyh'dir ki ilticâ mânâsından isticak ettirib: mültecâ, yâni umumun sığınağı demektir, demiştir.

H. Mevlâna Sibeveyh'in sözünü nakl ile diyor ki:

13611

گفت الہنا فی حوائجنا الیک
فالتمسناہا وجدناہا لیدیک

«Sibeveyh dedi ki: biz ihtiyaçlarımızı sana arzeder, sana sığınırız... Hâcetlerimizi senden diler, senden buluruz.»

سد هزاران عاقل اندر وقت درد
جملہ نالان پیش آن دیان فرد

«Yüz binlerce akıllı kimse bir derde uğradıkları vakit o yegâne Deyyân'ın huzurunda yalvarır ve yakarır.»

(Deyyân): hâkim mânâsıdır. Adâletle hükmederek, kullarının amel-lerini mükafatlandırır veya cezalandırır.

13613

هیچ دیوانہ فلیوی این کند
بر بخیلی عاجزی کدیہ کند

«Şuursuz ve idraksiz bir deli, hasis bir herife gidib dilenir mi?»

13614

گر نبینند هزاران بار پیش
عاقلان جان کی کشیدندیش پیش

«Eğer akıllı olanlar binlerce kerre Allah'ın lutuf ve keremini görmeseldi canlarını onun yolunda fedâ ederlermi idi?»

Sâde insanlar değil:

13615

بلکہ جملہ ماہیان در موجها
جملہ پرندگان در اوجها

«Dalgalar arasındaki bütün balıklar, yücelerde uçan bütün kuşlar;»

13616

پیل و گرك وحیدر اشکارینیز
اژدهای زفت و مور و مارینیز

«Fil, kurd, avlanan arslan, iri ejderha, karınca ve yılan.»

بلكه خاك و باد و آب و هر شرار

مايه زو يابند هم دى، هم بهار

«Hatta toprak, rüzgâr, su ve ateş, hem kışın, hem baharda ondan kuvvet bulurlar.»

Yâni insan, hayvan, nebâtât ve cemâdât, hulâsa bütün mevcûdât, O Rabbül 'âlemin'in lutuf ve keremine mazhar olur.

هر دمن لایه کند این آسمان

که فرو مگذارم ای حق يك زمان

«Bu semâ: Yâ Rabbî; beni bir an bile sukut ettirme, diye Cenâb-ı Hak'ka yalvarır.»

استن من عصمت و حفظ تو است

جمله مطوی بین آن دودست

«Benim direğim ve mesnedim, senin hıfz ve himâyendir. Bütün gökler senin elinle dürülmüş, yayılmıştır, der.»

İbn-i Abbas (R.A.) den rivâyet edildiğine göre Yahudi hahamlarından biri huzur-u Peygamberiye gelmiş :

— Yâ Muhammed; bilir misin? Allah kıyâmet gününde gökleri bir parmağına, yeri bir parmağına, dağları bir parmağına, suyu ve toprağı bir parmağına, sâir mahlûkatı bir parmağına takıp parmaklarını oynatacak ve: Asıl hükümdar benim, diğer padişahlar nerede? diyecek, demişdi. Resûl-i Ekrem (S.A.V.), bu söze karşı tebessüm etti ve dolayısıyla şu ayet nâzil oldu:

وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ

جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَالسَّمَوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ

بِيَمِينِهِ سُجَّانُهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٧٣﴾

Yâni : «(Müşrikler) Allahı hak (ve lâıyk) olduğu vech ile takdir etmediler. Halbuki kıyâmet günü (kıyâmet) arz topdan (ancak) Onun bir kabzasıdır. Gökler de Onun sağ eliyle (toplamp) dürülmüşlerdir (dürülmüşlerdir). O, (müşriklerin kendisine) katmakta devam ettikleri ortaklardan münezzehtir, çok yücedir⁷³.»

Bahrülhakâyık sâhibi diyor ki: Bu âyetin tahkiki hususunda benim mezhebim, onun mânâsını Muradullah'a bırakmak, yâni: «Arzı kabzasına almak, semâyı eli içine toplamak»dan maksadı ne ise odur demektir. Zira bu ve emsâli kelimâtı müteşâbihâtan saymışlardır, müteşâbihâta iman etmek ve onların ne olduğundan bahsetmemek lâzımdır. Evet, eski âlimler, müteşâbihâtın mânâsını İlm-i İlâhiye havâle etmişler, sonradan gelenler ise birtakım kâfirâna te'vilâta meydan vermemek için onları münâsib kelimatla izâha çalışmışlar, meselâ (Yed) yâni (el) kelimesine kuvvet ve kudret mânâsını vermişler : «Rabbimin iki elide sağdır ve mübârektir» hadîsini bu sûretle te'vil eylemişlerdir.

Kezâ :

این زمین گوید که دارم استوار

ای که بر آیم تو کردستی سوار

«Bu Arz da der ki: Ey beni su üstüne bindiren; beni hervakit sakın kıl.»

Zemin su üstüne konulmuştur denilmesi: Allahü Âlem bimuradihi onun yevmî ve senevî hareketleriyle arasına vukua gelen zelzeleler dolayısıyla olsa gerektir. Çünkü su üstüne konulan bir cisim, sabit kalmaz, daima kımıldanır. Nitekim bu mevzuda şöyle bir ayeti kerîme de vardır:

أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا ۖ وَالْجِبَالَ أَوْتَادًا ۖ

Yâni : «Biz yeri bir beşik, dağları birer kazık yapmadık mı⁷⁴?»

Şeyh Sâid (rahmetullahi aleyh) de bu mânâya işâret edib buyuruyor ki: «Zemin sıtma titremesi gibi hareketten âciz kaldı da onun eteğine dağlar kazığını sapladı.» Bu şerhinde Şarih Şeyh İsmail Ankaravî diyor ki: «Her dem Arzı ve Semâyı kayyumiyetile O hıfz eylemekdedir. Bu ikisini hıfzeylemek,

(73) Sûrei Zümer: 67

(74) Sûrei Nebe': 6-7

وَلَا تُؤْذِهِ خُفُّهُمَا

Yâni : «Arz ve Semânın muhâfazası Onu yormaz⁷⁵.» âyetince aslâ ol kaadır ve kayyûma sıklet ve meşakkat vermez.»

13621

جملگان کیسه ازو بردو ختند
دادن حاجت ازو آموختند

«Mahlûkâtın cümlesi de keselerini Allah'ın ihsânından doldurub diktiler. Hepsî hâcet vermeyi O'ndan öğrendiler.»

13622

هر نبی زو بر آورده برات
استعنوا منه صبراً اوصلات

«Her Peygamber, (sabır ve salât ile Hakdan isteyiniz) meâlinde âyet getirmiştir.»

Sûre-i Bakara'daki:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا

بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿١٥٢﴾

Yani : «Ey îman edenler, (taate ve belâye) sabr ile, bir de namazla (Hakdan) yardım isteyin. Şüphesiz ki Allah'ın yardımı) sabredenlerle berâberdir⁷⁶.»

âyetine işaretir.

Bu âyet-i kerimenin mefhumu bütün peygamberler tarafından kendi lisanlariyle ümmetlerine tebliğ edilmiştir.

(75) Sûrei Bakara: 255

(76) Sûrei Bakara: 153

13623

هین ازو خواهید نه از غیر او
آب ازیم جو مجو از خشک جو

«Aklınızı başınıza alın da muradlarınızın husule gelmesini, başkasından değil, Allah'dan isteyin. Suyu kurumuşu bir dereден değil, Allah'dan temennî eyleyin.»

Çünkü Vehhâb, Mutî ve Rezzâk olan ancak Allah'dır. Onun ihsanı deniz, sairlerinin ikramı kurumuş dere yatağı gibidir.

13624

ورنجواهی از دگر کس او دهد
بر کف میلش سخاهم او نهد

«Eğer başkasından birşey istersen verecek olan Allah'dır; çünkü onun cline cömerdlük meyli veren yine odur.»

13625

آنکه معرض را زرر فارون کند
رو بدو آری بطاعت چون کند

«Zât-ı Sübhânisine itaat etmekden yüz çevireni bile verdiği altınlarla Kârûn yapan Allah, ona tâat ve ibâdetle teveccüh edersen sana neler vermez.»

Kârûn, Benî İsrâilden biri idi. Altın hazinelerinin anahtarlarının güçlük ile taşındığını Kur'an haber veriyor. Bu herif Hz. Mûsâ'ya hased ederek ve onun yerine geçib Benî İsraili emri altına almak isteyerek Keli-mullah hazretlerine iftirâda bulundu. Bir fahişeye birkaç altın verib Mûsâ'nın kendisiyle zinâ ettiğini söyletmek istedi. Fakat kadın, hakikati söyledi ve Kârûn'un verdiği altınları gösterdi. Bunun üzerine Hz. Mûsâ'nın duâsiyle Kârûn ve hazineleri yere geçti. Buna işaret olmak üzere şu rubai söylenilmiştir: «İsa parasızlıktan semâya çıktı. Kârûn akılsızlıktan yere geçti. Eğer altın ve gümüşle bir kimse adam olsaydı; İsa yere geçer. Kârûn gök yüzüne çıkardı.»

Bundan sonra hikâyenin nakline avdet ediliyor.

بار دیگر شاعر از سودای داد
روی سوی آن شه محسن نهاد

«Şâir, ihsan ve câize ümidiyle o ihsankâr şahın nezdine bir kerre da-
ha teveccüh etti.»

13627

هدیه شاعر چه باشد شعر نو
سوی محسن آرد و بنهد گرو

«Şâirin hediyyesi ne olur? Yeni bir şiir. Onu câize veren zâtın huzu-
runa getirir, adetâ rehin bırakır.»

13628

محسنان با صد عطا وجود و بر
رخ نهاده شاعرانرا منتظر

«İhsan sahipleri, yüzlerce kerem ve cömerdlikle altınlar yığarlar, şair-
leri beklerler.»

13629

پیش شان شعری به از صد تنگ شعر
خاصه شاعر کو گهر آرد ز قعر

«Onların indinde bir şiir, yüz denk yün kumaştan evlâdır; Hele, deniz
dibinden inci çıkaran - yâni o vakte kadar söylenilmemiş söz bulub söyle-
yen - bir şairin şiiri olursa!»

13630

آدمی اول حریصی نان بود
زانکه قوت و نان ستون جان بود

«Âdem evlâdı evvelâ ekmeğe harisdir. Çünkü ekmek ve katık, canın
direğidir.»

سوی کسب و سوی غصب و صد حیل
جان نهاده بر کف از حرص و امل

«Ticâret, gasb ve yüz türlü hile etmek için, hırs ve emel sevkile ca-
nını avucuna - yâni kellesini koltuğuna - almıştır.»

13632

چون بنادر گشت مستغنی زنان
عاشق نامست و مدح شاعران

«Fakat, az bir şey elde eder de ekmek için çalışmaya ihtiyacı kalmaz-
na artık şöhrete, ada, sana ve şairlerin methine aşık olur.»

13633

تا که کرو فر زر بخشی او
همچو انبر بود در گفت و گو

«İster ki onun azameti ve cömerdliği halkın konuşması arasında zikr
edilsin ve anber gibi râyiha versin.»

13634

خلق ما بر صورت خود کرد حق
وصف ما از وصف او گیرد سبق

«Cenâb-ı Hak, bizim sûretimizi kendi sûreti üzere halk eyledi. Bizim
vasfımız, O'nun vafından ders alır.»

Resul-i Ekrem (S.A.V.): «Allah, Âdem'i kendi sûreti üzere yarattı»
buyurmuş; buradaki sûretin sıfât mânâsına olduğu muhakkikler tarafın-
dan beyan kılınmıştır. Meselâ Allah, Hayy'dir, Alîmdir, Semî'dir, Basîr'-
dir... Âdem'i ve evlâdını da (diri), (bilir), (iştir) ve (görür) olarak ya-
ratmıştır. Yoksa (Âdem'in yüzü, Allah'ın yüzü gibidir) demek değildir.

چونکہ آن خلاق شکر و حمد جوست
آدمی را مدح جوی نیز جوست

«O yaradan, kullarından şükür ve hamd istediği için insanda da medh edilmek arzusu fitridir.»

Cenâb-ı Hak:

اعْمَلُوا آلَ دَاوُدَ شُكْرًا وَفَلْيَلْ مِنْ عِبَادِيَ الشَّاكِرِينَ ﴿٧٧﴾

Yani : «Ey Dâvud hânedânı, siz (Allah'a) şükür için çalışın. Kullarımdan (hakkiyle) şükreden azdır⁷⁷.»

Buyurduğu gibi, Rasûlullah'da «Hakikaten Allah, kendisine hamd olunmasını sever» demiş. Kur'an-ı Kerim:

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْمَالِكِينَ ﴿٧٨﴾

Yani : «Âlemlerin Rabbi Allah'a hamd olsun⁷⁸» diye hamd-i ilâhî ile başlamıştır.

Hamd ü senâ olunmasını seven Allah'ın kullarında da bu sıfat yani medh ü sena olunmak arzusu vardır. Hakkında iyi sözler söylenilmesini ister.

Aleyhissalât vesselâm Efendimiz, Kâ'b b. Züheyr'in huzur-u Nebevî-de okuduğu (Kaside-i Bürde) yi dinlemiş ve câize olarak (Bürde) yâni hırkasını ihsan eylemiştir. Keza Resulullah'ın amcası Abbas b. Abdülmuttalib'in medh-i Peygamberiye dair bir kasîde nazmını istizan etmesi üzerine taraf-ı Nebevîden müsaâde olunmuştur. Daha evvel de Zat-i Risâletin muhterem ve fedakâr amcası Ebûtalib sitayiş-i Muhammediyi havî bir kasîde nazm eylemişti. Fakat bu türlü sözler kendisine gurur veren ve kibr ü azamet getiren kimseler için mezmumdur. Nitekim, Risâletpenah Efendimiz: «Lâyık olmayan kimseleri medh ü sena eyleyenleri gördüğünüzde onların yüzüne toprak saçınız» buyurmuştur.

(77) Sûrei Sebe': 13

(78) Sûrei Fâtîha: 2

خاصه مرد حق که در فضیلت جست
پر شود زان باد خیک درست

«Husûsiyle, fazilette çevik ve üstün olan ricâlullah, o medh ü sena rüzgârından sağlam bir tulum gibi dolarlar.»

Yâni ondan hazzederler, iman ve irfanları fazlalaşır.

ورنباشد اهل زان باد دروغ
خیک بدریده ست کی گیرد فروغ

«Eğer medh edilen medhe ehil ve lââyık değilse o yırtık tulum gibidir; o yalan rüzgârından nasıl dolar?»

Yâni o yalan medihleri dinlemekle iman ve irfanı nasıl ziyade olur?

Huzûr-u Peygamberide bulunan iki kişiden biri, diğerini yüzüne karşı medhetmişti. O âdem, o medhe lââyık olmadığı ve o sözlerin kendisine gurur vereceği cihetle Aleyhissâlât Efendimiz, medh eden kimseye: (Vay sana! Din kardeşinin boynunu kestin) buyurdu.

این مهل از خود نگفتم ای رفیق
سرسری مشنو چواهل و مفیق

«Arkadaş; bu tulum meselini kendimden söylemedim. Eğer lâkırdı anlamaya ehliyetli ve aklın başında ise yanlış dinleme!»

این پیمبر گفت چون بشنید قدح
که چرا فربه شود احمد زمدح

«Müşriklerin, (Muhammed niçin medihden şişiyor?) diye zemmettiklerini işitince bu meseli Hz. Peygamber söyledi.»

Hız. Ayşe (R.A.) dan rivâyet olunuyor ki:

Yâni Resûlullah (S.A.V.) Hazretleri mescide Hüssan için bir kürsü koy-

durdu. Hüsnan, onun üstüne çıkar, ayakta olduğu hâlde Zat-i Risâleti zemmeyleyenleri blevederdi. Aleyhissalât Efendimiz de: **Hüsnan, Resulullah'ı müdafaa ettikçe Ruhülkudûs onunla beraberdir**» Buyurdu. Bâzan: «Allah seni Ruhülkudûs ile te'yid ve takviye etsin», bâzan da gâibâne olarak: «**Yâ Rabbi Hüsnân Ruhülkudûs ile te'yid eyle**» diye duâ ederdi. İşte sağlam ve yatkın tulum meseli bu münâsebetle taraf-ı Risaletten söylenmişti.

Hız. Mevlâna bu hakâyıkın beyânından sonra şair hikâyesine avdetle diyor ki:

13640

رفت شاعر سوی آه شاه و ببرد
شعر اندر شکر واحسان کان نمرد

«Şair, o şahın nezdine gitti. Şükre ve ihsânın daha ölmediğine dair bir de kasîde götürdü.»

13641

محسان مہرند احسانہا بناند
ای خنک آنها کہ این مرکب براند

«İhsan verenler ölür, lâkin ihsanları kalır. Bu ihsan merkebinî sürenlere - yâni lutuf ve kerem meydânında at oynatanlara - ne mutlu.»

13642

ظالمان مہرند و ماند آن ظلمہا
وای جانی کو کند مکر و دہا

«Zâlimler öldüler, o zulümleri kaldı. Mekk ve hile eden bir şahsın vay hâline!»

Ki hem halkın lânetine, hem de Hakkın azâbına duçar olur. İşte meşhur Haccac-ı Zâlim, göz önünde bir misâldir.

13643

گفت پیغمبر خنک آنرا کہ او
شد زدنیآ ماند ازو فعل نکو

«Hz. Peygamber buyurmuştur ki: Dünyâdan çekilib gittiği hâlde kendisinden iyi bir fiil kalmış kimseye ne mutlu.»

Sahih-i Müslimde Cerir b. Abdullah'dan şu hadîs rivâyet edilmiştir:

«Bir kimse Din-i İslâm'da güzel bir âdet ihdas eylese onun sevâbı ona âid olduğu gibi, o âdetle amel edenlerin ecirinden bir şey eksilmeksizin o kimseye de ayrıca sevâb verilecektir. Din-i İslâm'da kötü bir âdet ihdas eyleyen kimseye de onun günahı verileceği gibi, o âdetle amel edenlerin günahından da bir şey eksilmeksizin o kimseye ayrıca günah yazılacaktır.»

Emevîler, halkı Hz. Ali ve evlâdından nefret ettirmek için minberlerde cenâbı Murtazâ'ya lânet ederler ve ettirirlerdi. Bu kötü âdet Muaviye zamanında başladı, Ömer b. Abdül'azîz'in hilâfetine kadar sürdü ve onun irâdesiyle kaldırılıp, Nahl sûresindeki :

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ

Yani : «Şübhesiz ki Allah adâleti ve iyiliği emreder⁷⁹.»

âyeti okunmaya başladı.

İşte bu hareketlerin birincisi (âdet-i seyyie), ikincisi (sünnet-i hasene) ihdâsına misâldir.

13644

مرد محسن لیک احسانش نمرد
زد یزدان دین واحسان نیست خور

«İhsan eden kimse ölür, fakat ihsanı ölmez. Daima yâd edilir. Allah indinde Din ve ihsan küçük bir şey değildir.»

Nitekim Rahman sûresinde:

هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ

Yani : «İyiliğin mükâfâtı iyilikten başka mıdır⁸⁰» buyurulmuştur.

(79) Sûrei Nahl: 90

(80) Sûrei Rahman: 60

وای آن کومرد و عصیانگر
تا نپنداری بمرک او جان ببرد

«Kendi ölüb de isyânı ve zulmü yaşayan kimsenin vay hâline! Öyle bir kimseyi ölmekle kurtulur sanma!»

Ki ölümünden sonra da halkın lânetinden kurtulamaz.

Cenâbı Pîr nefsine hitâben diyor ki:

13646

این رهاکن زانکه شاعر برگذر
وامدارست وقوی محتاج زر

«Şimdi bu bahisleri bırak. Şair yoldadır, borçludur ve paraya çok ihtiyacı vardır.»

Yani onun kıssasını anlat.

13647

برد شاعر شعر سوی شهریار
بر امید بخش واحسان یار

«Geçen sene aldığı bahşiş ve ihsan ümidiyle şair, padişahın nezdine kâsîdeyi götürdü.»

13648

نازنین شعری پراز در درست
بر امید بوی اکرام نخست

«O kasîde, inci gibi kıymetli mısralarla dolu nâzenin bir şiir idi ki evvelki aldığı câizenin tekrarını ümid ederek yazmıştı.»

شاه هم بر خوی خود گفتش هزار
چون چنین بد عادت آن شهریار

«Hükümdarın âdeti şairlere bin altın vermektir; bu şaire de âdeti ve tabiatı mucibince, bin altın verilsin, dedi.»

13650

لیک این بار آن وزیر پرزجود
بر براق عز دنیا رفته بود

«Lâkin bu sefer o cömerd vezir, izzet ve saadet bürâkına binmiş, dünyadan göçüp gitmişti.»

Bürak : Âhirette binilecek bir hayvan imiş ki atdan küçük, merkebdan büyükmüş. Gayet sür'atlı yürür, gözünün gördüğü yere adımını atarmış. Mîraç gecesinde Nebiyy-i Ekrem (S.A.V.) efendimize böyle bir bürak getirilmiş ve onun üstünde Kudüs'e götürülmüştü.

13651

بر مقام او وزیر نورئیس
گشته لیکن سخت بی رسم و خسیس

«Eski vezirin yerine yeni birisi vezir olmuştu. Lâkin çok merhametsiz ve hasis bir şahıstı.»

13652

گفت ای شه خرجها داریم ما
شاعیرا نبود این بخش جزا

«Dedi ki: Şahım; bizim birçok masrafımız var. Bin altın bahşiş bir şairin mükâfatı olamaz.»

Yâni çoktur.

من ربع عشر این ای مفتتم
مرد شاعر را خوش و راضی کم

«Ey ganimet sahibi olan padişah; ben, bin altının onda birinin dörtte biri olan yirmi beş altın ile şâirin gönlünü hoş, kendisini razı ederim.»

خلق گفتندش که او از پیش دست
ده هزاری زان دلاور برده ست

«Oradakiler dedi ki: Şair, eski vezir zamanında bu dilâver padişah'tan on bin altın alıp götürmüştür.»

بعد شکرکک خانی چون کند
بعد سلطانی گدایی چون کند

«Şeker yedikten sonra nasıl olur da şeker kamışı çiğner; sultanlıktan sonra nasıl dilencilik eder?»

گفت بفشارم ورا اندر فشار
تا شود زار و نزار از انتظار

«Vezir dedi ki: onu tazyik içinde tazyike uğrattırım da beklemekten zaafa düşer ve hasta olur inler.»

آنکه ار خاکش دهم از راه من
در ریاید همچو گلبرگ از چمن

«O vakit, ona yol toprağını da versem çemendeki gül yaprağı gibi kapar.»

این بن بگذار کاستادم درین
گرتقاضاگر بودهم آهنین

«Bu işi bana bırakın, şâirin talebi demir gibi sert olsa da ben onu yumuşatırım. Çünkü bu işin ustasıyım.»

از ثریاگر ببرد تا را
رم گردد گوبیند او مرا

«Süreyya yıldızından, Arza kadar uça bile, beni görünce yumuşar!»

گفت سلطانی برو فرمان تراست
لیک شادش کن که نیگو گوی ماست

«Sultan ona dedi ki: Haydi git, ferman senindir, lâkin onu sevindir ki bizim medhedicimizdir.»

گفت او را و دو صد امید ایس
تو بن بگذار و این بر من نویس

«Vezir dedi ki: Onu ve onun gibi iki yüz tane ümid yalayıcıyı sen bana bırak.»

بس نگنمش صاحب اندر انتظار
شد زمستان و دی و آمد بهار

«Ondan sonra vezir şâiri bekletmeye başladı. Okadar ki kış geçti, bahar geldi.»

شاعر اندر انتظارش پیرشد
پس زبون این غم و تدبیرشد

«Şâir, câizeyi beklemekten ihtiyarladı, vezirin yaptığı tedbirin zebûnu oldu.»

گفت اگر زرنی و دشنام دهی
تا رهد جام ز تو باشم دهی

«Eğer altın yoksa, bari bana, söv de canım senin elinden kurtulsun, ben de kalkıp gideyim, dedi.»

بعد از اتش داد ربع عشرآن
ماند شاعر اندر اندیشه گران

«Nihâyet vezir şâire câizinin onda birinin dörtte birini, yâni 25 altını verdi. Şâir bundan dolayı ağır ve derin bir tefekküre daldı.»

Şöyle diyerek ki :

کان چنان نقد و چنان بسیار بود
این که دیر اشکفت دسته خار بود

«Evvelki câize, hem peşindi, hem de o kadar çoktu. Şimdiki ise geç açılmakla beraber bir deste dikenden ibaret.»

پس بگفتندش که آن دستور راد
رفت از دنیا جدا مرادت دهاد

«Şâire dediler ki: O kerim olan vezir, Dünya'dan çekilib gitti. Allah sana mükâfatını versin.»

که مضاعف شد زوهمی آن عطا
کم همی افتاد بخشش را خطا

«Evvelce sana verilen câizenin kat kat olması onun te'siriyle idi. Onun zamanında bahşişlerde böyle hatâ vâki' olmazdı.»

این زمان او رفت واحسانرا ببرد
او ببرد الحق، بلی احسان نبرد

«Şimdi ise o kerim vezir gitmiş, ihsanı da beraber götürmüştür. Evet, o ölmüş, fakat lutuf ve ihsanı ölmemiştir.»

رفت از ما صاحب راد و رشید
صاحب سلاخ درویشان رسید

«O kerîm ve akıllı vezir gitti, yerine, fukarayı soyan bu vezir geldi.»

رو بگر این را و شب زینجا گریز
تا نگردد باتو این صاحب ستیز

«Verdiği parayı al da gece buradan savuş ki bu vezir seninle uğraşmasın.»

ما بصد حیل ازو این صله را
بستدیم ای بی خبر از جهد ما

«Ey bizim çalışmamızdan haberi olmayan; bu yirmi beş altını da biz ondan yüz türlü hîle ile kurtarabildik.»

رو بایشان کرد و گفت ای مشفقان
از بجا آمد بگوید این عوان

«Şâir onlara teveccüh ederek dedi ki: Ey şefkatli arkadaşlar; bu herif nereden geldi söyleyin?»

چيست نام این وزیرجان کن
قوم گفتندش که نامش بوالحسن

«Bu elbise soyan vezirin adı nedir? Maiyyet halkı cevap verdiler! Adı Ebulhasan'dır.»

گفت یارب نام آن و نام این
چون یکی آمد دریغ ای رب دین

«Şair dedi ki: Ey Rabbül' âlemin ve Mâlik-i Yevmüddin olan Allah; diğer vezir ile bu vezirin adı nasıl oldu da bir oldu?»

آن حسن نامی که از یک کلک او
صد وزیر و صاحب آید جودخو

«Hasan isimli obir vezir ki kaleminin bir işaretleriyle cömerd tabiatli yüz vezir meydana gelirdi.»

اینچنین کرریش زشت این حسن
می توان بافید ای جان صد رسن

«Bu Hasan isimli vezirin ise çirkin sakalından yüz tane halat örmek mümkündür.»

تاچنین صاحب چوشه اصفا کند
شاه ملکش را بدو رسوا کند

«Padişah böyle bir vezirin sözünü dinleyecek olursa mülkünü ve hükümetini onunla rüsvay eder.»

· Ebû Dâvud ile Beyhaki Hz. Ayşe (R.A.) den şöyle bir söz naklediyorlar: «Cenâb-ı Hak, bir emir hakkında hayır murad ederse, ona, doğru ve sadık bir vezir verir ki emîrin unuttuğunu hatırlatır, hatırladığının meydana gelmesi için yardım eder. Eğer Allah bir emir için hayırdan başka bir şey murad ederse ona kötü bir vezir verir ki emîrin unuttuğunu hatırlatmaz, hatırladığının meydana gelmesi için ona yardım etmez.»

Buna misâl olmak üzere Hz. Mevlânâ Firavn'ın veziri Hâmân'dan bahs ediyor:

«PADİŞÂHIN MÜRÜVVETİNİ İFSÂD ETMEK HUSUSUNDA, BU
ALÇAK VEZİR, KÖTÜ DAVRANIŞI İLE, FİRAVNIN VEZİRİ
HÂMÂN'A BENZERDİ»

چند آن فرعون می شد نرم و رام
چون شنیدی او زموسی این کلام

«Fir'avn Hz. Mûsâ'nın kelâmını işitince kaç def'a yumuşamış ve Kelimullah'ın teklifini kabûle meyl etmişti.»

آن کلامی که بدادی سنگ شیر
از خوشی آن کلام بی نظیر

«Mûsâ'nın sözleri okadar latîf ve o derece müessirdi ki taş söylese taş süt verirdi.»

چون بهامان که وزیرش بود او
مشورت کردی که کینش بودخو

«Fîr'avn, kindar bir şahıs olan vezîri Hâman ile meşveret edince.»

بس بگفتی تاکنون بودی خدیو
بسنده کردی ژنده پوشی را بریو

«Hâman ona derdi ki: Şimdiye kadar padişah idin, şimdiden sonra es-ki püskü giyinmiş bir adama bende mi olacaksın?»

همچو سنگ منجنیق آمدی
ان سخن برشیشه خانه او زدی

«Bu söz, Fîr'avn'ın sırçadan yapılma kalbine mancınıkla atılan taş gibi gelirdi.»

Mancınık : İki tane dikey, bir tane de onları rabt eden yatay direkden ibâret bir âlet idi ki yatay direğe ipler bağlanır ve uçlarına taş doldurulacak bir tabla takılır, tablanın üstüne taş doldurulduktan sonra geriye doğru çekilib salıverilir, tablanın üstündeki taşlar hızla oradan kurtulur, gidib düşman kal'ası ve istihkâmı üzerine düşer ve tahrib ederdi.

هرچه زان رو آن کلیم خوش خطاب
ساخی دریگدم او کردی خراب

«Güzel sözlü olan Kelimullah'ın yaptığını, Hâman'ın tezvîrâtı biran içinde harâb ederdi.»

Hız. Mevlânâ, bu münasebetle nasihate şürû' ederek diyor ki, Ey ga-fil :

عقل تود ستور و مغلوب هواست
در وجودت رهزن راه خداست

«Senin aklın da hava ve hevesine mağlûb olan bu vezir gibidir. O Allah yolunun, senin vücûdundaki kesicisi demektir.»

ناصر ربانی پندت دهد
آن سخن را او بفن طرحی نهد

«Rabbanî bir nasihatçi sana öğüd verse, şakî aklın o öğüdü fen ve hile ile çürütmeye kalkar.»

Ve sana der ki :

کین نه برجاست هین از جامشو
نیست چندان باخود آشیدا مشو

«Bu söz, yerinde değildir. Aklını başına al da yerinden ayrılma. Kezâ bu söz okadar makbûl de değildir. Kendine gel, deli olma!»

وای آن شه که وزیرش این بود
جای همدو دوزخ پر کین بود

«Vezîri böyle olan pâdişahın vay hâline! Her ikisinin de yeri Cehen-nem olur.»

شان آن شاهی که اورا دستگیر
باشد اندر کار چون آصف وزیر

«Ne mutlu O pâdişaha ki müşkül işe düştü mü Âsaf gibi bir vezir onun yardımcısı olur.»

شاه عادل چون قرین او شود

نام آن نور علی نور این بود

«Adâletli bir pâdişah, Âsaf gibi müdebbir ve hayır gözetken bir vezîre nail olursa (Nurunâlânur) yâni nur üstüne nur olur.»

Asaf : Süleyman (A.S.) ın veziri bulunan zâtın adıdır. Asaf'da hem hüsn-ü tedbir, hem de kutsî bir kuvvet vardı. Nitekim, Hz. Süleyman'ın arzusu üzerine, Belkîs'in tahtını biran içinde Yemenden Kudüs'e getirmişti.

13691

چون سلیمان شاه و چون آصف وزیر

نور یر نورست و عنبر بر عنبر

«Süleyman peygamber gibi bir pâdişah ile Âsaf misâli bir vezîrin birlikte bulunması, nur üstüne nur, anber üstüne anber olur.»

13692

شاه چون فرعون وهامان وزیر

مردورانبود ز بدبختی گریز

«Şah, Fir'ayn, vezir de Hâman gibi olursa her ikisi için de bedbahtlıktan kurtuluş yoktur.»

13693

بس بود ظلمات بعض فوق بعض

نه خردیار و نه دولت روز عرص

«Böyle bir devlet, biri biri üstüne yığılmış karanlıklar gibi olur. Ne akıl, onlara yar olur, ne de kıyamet günü devlete erişirler.»

Nûr sûresindeki şu âyetlere işâret ediliyor :

وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ

بَقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمَانُ مَاءً حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا وَوَجَدَ

اللَّهُ عِنْدَهُ فَوْقَهُ حِسَابُهُ وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٨١﴾

Yâni : «O küfr edenler(e gelince:) Onların amelleri (etrâfında dağlar ve tepeler görünmeyen) dümdüz ve engin çöllerdeki bir serab gibidir ki susayan onun bir su olduğunu sanır. Nihâyet o, buna vardığı zaman onu bir şey olarak bulamamıştır. Kendi (ameli) yanında (yalnız) Allah'ı bulmuştur. O da onun hesâbını tastamam vermiştir. Allah, hesâbı çok sür'atli olandır⁸¹.»

Allah'a iman ve peygamberini tasdik etmemiş olanların da bâzı iyi amelleri vardı.

Meselâ kul âzâd ederler, sadaka verirler, fukârayı doyururlardı. Kâfirler ve müşrikler, yaptıkları bu işlere îtimad ederler onların kendilerini kurtaracağını sanırlardı. Fakat bu amellerin kabulü, iman ve tasdike bağlı idi. Bunlarda ise o yoktu. Cenâb-ı Hak, o amellerini serâba, kendilerini de susamış olanlara benzettiler. Kırdâ, bayırdâ dolaşmış fevkalâde susamış bir kimse uzakdan gördüğü bir su parıltısına nasıl koşarsa, bu kâfirler de mahşerde o amellere öyle koşacaklar, fakat su zannettiklerinin serabdan ibâret, yâni faydasız olduğunu görecektir.

أَوْ كَظُلُمَاتٍ

فِي بَحْرِ لَيْلٍ يَغْشَىٰ مَوْجٌ مِّنْ فَوْقِهِ مَوْجٌ مِّنْ فَوْقِهِ سَحَابٌ ظُلُمَاتٌ

بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ إِذَا أَخْرَجَ يَدُهُ لَمْ يَكَدْ يَرَاهَا وَمَنْ لَّمْ يَجْعَلِ اللَّهُ

لَهُ نُورًا فَلَا لَهُ نُورٌ ﴿٨٢﴾

Yani : «Yahud (kâfirlerin ameli) öyle derin bir denizdeki karanlıklar gibidir ki onu (o denizi) bir dalga kaplayıp hürûmektir. Bunun üstünde

bir dalga, onun üstünde de bir bulut. (Hulâsa) birbirini üstüne (yığılmış tabaka) karanlıklar. (Hani) o (raya düşen bir kimse) elini çıkardı-
ğı vakit hemen hemen bunu bile göremez. Allah kime nûr vermemişse ar-
tık onun için bir ışık yoktur⁸²»

Bu âyetlerde küfür ve şirk serâb ile zulümâta benzetildiği gibi, zulmün
de mahşerde, zulümât olarak zuhûr edeceği: «Zulüm, kıyâmette zulûmat
olarak zuhur edecektir» hadisinde de haber verilmiştir.

13694

پس بود ظلمات بعض فوق بعض
نه خردیار و نه دولت روز عرض

«Müşrik ve kâfirlerin amelleri üst üste zulmetlerdir. Kıyâmet günün-
de onlar için ne akıl yardımcısıdır, ne de devlet ve saadet vardır.»

Diğer taraftan Fir'avn ve Hâman gibi zâlim bir hükümdar ile zâlim bir
vezirin bir arada bulunması da, (zulümâtün ba'zuhâ fevka ba'zın) âyetine
mânevî bir misal olur.

13695

من ندیدم جز شقاوت در لثام
گرتودیدستی رسان ازمن سلام

«Ben kötülerde, kötülükten başka birşey görmedim. Eğer sen görür-
sen, var selâm söyle!»

13696

همچو جان باشد شه و صاحب چو عقل
عقل فاسد روح را آرد بنقل

«Ceseddeki ruh, hayat padişahı, akıl da veziri gibidir. Fesatçı akıl ruh'u
kötülüklere götürür.»

(82) Sûrei Nur: 40

Fir'avnın vezîri bulunan Hâman gibi ki Fir'avn'ın yaptığı zulümlerin
çoğu, vezirinin tavsiyesi ve teşvikiyle olmuştur.

(Vezir) kelimesinde müteaddid mânâ vardır. Bir mânâsı «Yüklenmiş»
tır ki hükûmet yükünü uhdesine alan demektir. Diğer bir mânâsı (Günah-
kâr) dır ki hükümdarı şerre teşvik etmesinden ve onun zulüm icrasına
mâni olmamasındandır.

Beyhakî ve Camiüssagîrde Ebuhüreyre'den şöyle bir hadis rivâyet
olunmuştur: «Kalb, cesedin hükümdarıdır. Onun orduları vardır ki bede-
nin âzalarıdır. Hükümdar salih olursa orduları da salih olur. Hükümdar
fâsık ve fâsîd olursa orduları da fâsık ve fâsîd olur.»

13697

آن فرسته عقل چون هاروت شد
سحر آموزدو صد طاغوت شد

«Akıl meleği Hârut gibi olunca yüzlerce kötü kişiye sihir öğretir.»

Hârut ile Mârut gûya iki meleğin adı imiş. Melekler insanların Al-
lah'a isyanına i'tiraz etmişler. Cenab-ı Hak: «Onlarda nefis vardır, bu is-
yanları ondandır. Eğer o nefis sizde olsaydı siz onlardan beter olurduunuz»
buyurmuş. Melekler: «Olmazdık yâ Rabbenâ» demişler. Sonra içlerinden
iki meleğin intihab edilmesi emr olunmuş. Hârut ile Mârut'u seçmişler.
Allahü Teâlâ bunları İnsan görünüşüyle Babil'e indirmiş. O vakit Babil'de
sihir çok müteber imiş. Bunlar da sihirbazların yaptıkları sihre mukâbele
etmek için sihir öğretiyorlar, akşamüstü gökyüzüne çıkıyorlarmış. Sonra
Zühre namında güzel bir kadına âşık olmuşlar. Onun teklifiyle şarab iç-
mişler, sarhoş oldukdan sonra ona (İsm-i Âzam)ı öğretmişler. Kadın (İsm-i
Azam)ı okumuş, gökyüzüne çıkmış, fakat Cenâb-ı Hak onu yıldız hâline
getirmiş ki bugün Zühre denilen seyyâre o imiş; Hârut ile Mârut'u da Ba-
bil'de baş aşağı olmak üzere asmış. Kıyâmete kadar orada kalacaklarmış.

Kur'an'da Hârut ve Mârut ismi vardır. Fakat anlattığım masal yok-
tur. Onun için müfessirlerin çoğu bu masalın aslı yoktur, demişlerdir.

Burada onları Hz. Mevlânâ meşhûra göre zikr etmiş, sonra da buyur-
muştur ki:

عقل جزئی را وزیر خود مگیر
عقل کل را ساز ای سلطان وزیر

«Ey Ruh Sultani, cüz'i aklı değil, kendine külli aklı vezir yap.»

Yâni akl-ı meaş'ı değil kendine akl-ı maadî vezir ittihaz eyle ki seni, Hâman'ın Fir'avnı sapıttığı gibi yoldarı çıkartmasın.

Akl : İkâl kelimesinden müştakdır. Deveyi çökertirler. Kalkıp gitmesin diye bir dizini ipe bağlarlar. İşte o ipe (İkâl) derler. İnsanı tehlikeli bir yere gitmekden men eylediği için insandaki idrak ve şuura da akıl denilmiştir. Aklın bir Dünya işlerine, bir de Âhîret umûruna ereni vardır. Birincisine (Akl-ı meaş), ikincisine (Akl-ı mead) derler. Her biri erdiği işleri tavsiye eder.

مرهوا را تو وزیر خود مساز
که بر آید جان پاکت از نماز

«Heva ve hevesi kendine vezir tâyin etme ki mübârek ruhun namazdan kalmasın.»

Hadis-i şerifte: «Heva ve hevesden sakınınız. Çünkü heva ve heves, sahibini kör ve sağır eder.» buyurulmuştur.

کین هواپر حرص حالی بین بود
عقل را اندیشه یوم دین بود

«Zira bu heva ve heves harisdir ve yalnız içinde bulunduğu hâli görür. Akl-ı maad ise din gününü, kıyâmet gününü düşünür.»

عقل را دو دیده در پایان کار
بهر آن گل میکشد او رنج خار

«Aklın iki gözü de işin sonuna bakar. Âhîret gülünü elde etmek için Dünya dikenlerine tahammül eder.»

Hevâ ve heves içindeki hâli, akl-ı maad ise geleceği ve son'u düşünür. Bir bahçevanın, gül yetiştirmek için fidânını dikib onun dikenlerine tahammül ettiği gibi, akıl da Cennet güllerine kavuşmak ve onları koklamak için, Dünyanın diken gibi olan felâketlerine ve musîbetlerine sabr eder.

که نه فرساید نه ریزد در خزان
باد مر خرطوم اخشم دور ازان

«Aklın, dikenine tahammül ederek beklediği gül, öyle bir güldür ki ne solar, ne dökülür. Koku almayan her burun o gülden uzak olsun.»

Uzak olsun, zirâ, koklamaya lâıyk değildir.

«CİNNÎ'NİN SÜLEYMAN (A.S.) IN MAKÂMINA OTURMASI VE ONUN HAREKÂTINA KENDİNİ BENZETMEYE ÇALIŞMASI, İKİ SÜLEYMAN ARASINDA GÖRÜNEN FARK VE CİNNÎNİN KENDİNİ SÜLEYMAN OLARAK TANITMASI»

ور چه عقلت هست با عقل دگر
یار باش و مشورت کن ای پدر

«Aklın varsa diğer bir akıl sahibi ile dost ol görüş, istişârede bulun.»

دیوگر خود را سلیمان نام کرد
ملك برد و مملکت را رام کرد

«Cinnî kendine Süleyman adını koydu, hükûmeti elde edib, memleketi hükmü altına aldı ise de;»

صورت کار سلیمان دیده بود
صورت اندر سر دیوی می نمود

«O cinnî, surettâ, Süleyman'ın idâre tarzını taklid ediyor; lâkin, onun içyüzü ve ifritliği dışına vurmaktaydı.»

Derler ki (Sahre) isminde bir cinnî, Süleyman (A.S.) ın makâmına göz dikmiş, oraya geçmek çaresini aramakta bulunmuşdu. Hz. Süleyman Abdesthaneye gideceği sırada yüzüğünü çıkarır, câriyelerden emin olduğu birine verirdi. Birgün böyle yaptığı sırada cinnî Süleyman (A.S.) kıyafetine girib yüzüğü almış ve parmağına takıp tahta oturmuştu. Hz. Süleyman abdestden çıkıp yüzüğü isteyince câriye: «Şimdi Süleyman yüzüğü aldı, sen kim oluyorsun?» diye sert cevap vermiş, hattâ saraydakiler onu Süleyman şekline girmiş bir cinnî zannederek dışarıya çıkarmışlardı. Kırk gün Hz. Süleyman böyle bir sefâlet çekti. (Sahre)'nin de Süleyman olmadığı anlaşıldı. Öldürmek için üstüne hücum edileceği sırada yüzüğü denize attı. Amma hangi denize? Kudüs'de deniz yokdur. Ne ise masallarda pek hakikat aranmaz. Yüzüğü bir balık yuttu ve balıkçıların ağına tutuldu. O balığı Hz. Süleyman'a verdiler. O da karnını yardı ve yüzüğü buldu. Parmağına takıp sarayına geldi ve makâmına oturdu. Bunun aslı yoktur. Yahudi efsânelerindendir.

13706

اوچو بیدارست این همچون وسن
همچنانکه آن حسن با این حسن

«Süleyman peygamber uyanıklık gibidir, uydurma Süleyman ise uyuklamak kabilindendir. Ebulhasan künyeli iki vezir arasındaki fark gibi.»

Yani birinci vezir Süleyman idi. İkinci vezir de cinnî misali idi.

13707

دیوی گفتی که حق بر شکل من
صورتی کردست خوش براهرمن

«O Sahre diyordu ki: Allah benim şeklimde bir şeytan yaratmıştır.»

Böyle demekle Süleyman peygamberi kasd ediyordu.

دیورا حق صورت من داده است
تاندیداز دشارا او بشت

«Allah, o şeytana benim sûretimi vermiştir. Dikkat ediniz ki o şeytan sizi ağa, tuzaga düşürmesin.»

13709

گر بذر آید بدعوی زینهار
صورت اورا مدارید اعتبار

«Eğer O; Süleyman hen'im, diye dâvâ ederek ortaya çıkarsa onun sûretine. - yâni bana benzer olmasına - itibar etmeyiniz.»

13710

دیوشان از مکر این می گفت لیک
می نمود این عکس در دلهای نیک

«O ifrit, bu sözleri halkı aldatmak için söylüyor, lâkin anlayanların kalbine aks-i tesîr yapıyordu.»

13711

نیست بازی با من خاصه او
که بود تمیز و عقلش غیب گو

«Hak ile batılı fark edebilen bir kimseye oyun edilemez; husûsiyle o kimsenin aklı ilhama mazhar olarak gaybden haber verirse...»

13712

هیچ سحر و هیچ تلبیس و دغل
می نبندد برده بر اهل دول

«Hiçbir sihir, hiçbir hîle ve mekr, devlet ve saâdet erbâbı olan ehlul-lâhı şaşırtıp aldatamaz.»

بس همی گفتند باخود در جواب
باز گونه میروی ای کز خطاب

«Cinnî'nin hitab ettiği kimselerden aklı erenler, kendi kendilerine! ey tersine söyleyen; tersine gidiyorsun.»

Yâni hakîkatin hilâfı söz söylüyorsun diyorlardı.

13714

باز گونه رفت خواهی همچنین
سوی دوزخ اسفل اندر سافلین

«Böylece, sözlerin gibi, tersine olarak Cehenneme ve esfel-i sâfiline kadar gideceksin.»

13715

او اگر معزول گشتست و فقیر
هست در پیشانیش بدر منیر

«Eğer hakikî Süleyman, saltanattan kalıp, fakir düşdüyse, gene de onun alnında parlak bir saadet kameri parlamaktadır.»

13716

تو اگر انگشتیرا برده
دوزخی چون زمهریر افسرده

«Sen onun yüzüğünü ele geçirmiş isen, o Cennet gibi lâtifdir, sen ise Cehennemin soğuk tarafı misilli buz tutmuşsun.»

13717

مابوش و عارض و طاق و طرب
سرکجا که خودهمی تنیم سنب

«Biz, saltanat ve saray, gibi zâhirî şeylerle bu uydurma Süleyman'a baş eğib itaat etmek değil, onun önüne bir hayvan tırnağı bile koymayız.»

ور بغفلت مانیم اورا جبین
بچه مانع برآید از زمین

«Gafletle, onun karşısında yere kapanacak olsak, yerden bir pençe zuhur eder de bizim yer öpmemize mânî olur.»

Söyle diyerek ki:

13719

که منه آن سرمه‌ین سر زیر را
هین مکن سجده مرمین ادبیر را

«Bu baş aşağı olası habîse karşı başını eğme ve aklını başına al da bu bayağı adama secde etme!»

13720

کردی من شرح این بس جافزا
گر نبودی غیرت و رشک خدا

«Eğer Hakkın gayreti, - yâni kıskanması - olmasaydı, ben bu kıssayı cana canlar katan bir sûrette şerh ederdim.»

13721

هم قناعت کن تو بپذیر این قدر
تا بگویم شرح این وقتی دگر

«Şimdilik bukadara kanaat et. Bunun geniş şerhini başka bir vakit söylerim.»

13722

نام خود کرده سلیمان نبی
روی پوش میکند بر هر مصبی

«O Sahre-i cinnî, adını Süleyman peygamber koymakla, çocuk gibi akli ermez olanları aldatıyordu.»

در گذر از صورت و از نام خیر
از لقب و زنام در ممی کرز

«Ey sâlik; sen sûretten geç ve şöhetten kaç. İsim ve lakabdan mânâ-ya sığın.»

بس پیرس از حداو و فعل او
در میان حد و فعل او رانجو

«İktida edilecek, uyulacak, kimseyi halinden ve amelinden sor; Onun mahiyyetini halinde ve amelinde ara!»

«SÜLEYMAN (A.S.) IN, MESCİD-İ AKSÂ YAPILDIKDAN SONRA, İBADET ETME VE ORADA İTİKÂFA GİRMİŞ OLANLARLA ÂBİDLERİ İRŞAD İÇİN HERGÜN MESCİDE GELMESİ VE MESCİTTE BÂZİ OTLAR BİTMESİ»

هر صبحی چون سلیمان آمدی
خاضع اندر مسجد اقصی شدی

«Süleyman (A.S.) her sabah huzû' ve huşû' ile Mescid-i Aksâ'ya girince,»

نوکیاهی رسته دیدی اندرو
بس بگفتی نام و نفع خود بگو

«Orada yeni bir ot bittiğini görür; adın nedir, neye faîden vardır? diye sorardı.»

توجه دارویی چه نامت چه است
توزیان که و نفعت برکتست

«Sen ne ilâcısın, nesin, adın nedir, kime zararın, kime faîden dokunur?»

بس بگفتی هر گیاهی فعل و نام
که من آرا جام و این را جام

«Her ot, hassasını ve adını söyler; ben filâna hayat'ım, filâna ölüm'üm.»

من صرین را زهرم و او را شکر
نام من اینست بر لوح قدر

«Ben, buna zehr'im, ona şeker'im. Benim adım, (Kader Levhası)nda şöyle yazıdır, derdi.»

بس طبیبان از سایان زان کیا
حالم و دانا شدندی مقتدا

«Hekimler, o otlar hakkında Hz. Süleyman'dan mâlûmat alırlar ve mesleklerinde âlim ve kendisine uyulan kimseler olurlardı.»

تا کتبهای طبیبی ساختند
جسم را از رنج می پرداختند

«Bu sûretle tıb kitabları yazdılar ve cisimleri hastalıklardan tedâvi ettiler.»

این نجوم وطب وحی انبیاست
عقل وحس را سوی بی سوره کجاست

«Bu nücum ve tıb ilimleri, peygamberlere olan vahy cümlesindendir. Yoksa aklın ve hissin o tarafa nerden yolu olacak?»

Yâni nebâtâtın hassalarını ve neye faydalı, neye zararlı olduklarını akıl ve his nasıl bulurdu?

عقل جزئی عقل استخراج نیست
جز پذیرای فن و محتاج نیست

«Cüz'î olan akıl, bir şeyden hüküm çıkaracak akıl değildir. O akıl, ancak, fenni kabûl eder ve öğrenmeğe muhtacdır.»

قابل تعلیم وفهمست این خرد
لیک صاحب وحی تعلیمش دهد

«Bu akl-ı cüz'î, öğrenmeye ve anlamaya kabiliyetlidir. Ama vahiy sahibi ona öğretir.»

جمله حرقها یقین از وحی بود
اول اولیک عقل آفرافزود

«Bütün san'atlar, evvelâ vahy ve ilham ile bilindi, sonra akıl onları ilerletti.»

هیچ حرقها بدین کین عقل ما
تاند او آموختن بی اوستا

«Dikkat et de bak! Aklımız; hiçbir san'atı ustasız öğrenebilir mi?»

گرچه اندر مکر مواشکاف بد
هیچ پیشه رام بی اوستا نشد

«Akıl, mekr ve hile yoluyla kılı kırk yarar, ama hiç bir sanat ustasız elde edilemez.»

دانس پیشه ازین عقل اربدی
پیشه بی اوستا حاصل شدی

«Eğer san'at bilmek bu akılla mümkün olsaydı, ustasız san'at elde edilirdi.»

«ÂLEMDE MEZAR KAZMAK SAN'ATI YOKKEN, ONU, KÂBİL'İN KARGADAN ÖĞRENMESİ»

کندن گوری که کتر پیشه بود
کی ز فکر وحیله و اندیشه بود

«Mezar kazmak âdî bir san'attır; bu san'at, nasıl düşünce ve hile ile bulunmuşdur.»

Hazret-i Havvâ ilk defa (kaabil) ismindeki oğlu ile (İklîmâ) nâmındaki kızını, sonra (Hâbil) isimli oğlunu ve ikinci kızını doğurmuştu. Bunlar büyüyünce Âdem (A.S.), Kâbil ile doğan kızı Hâbil'e, Hâbil ile doğan Kâbil'e vermek istedi. İklîmâ daha güzel olduğundan Kaabil babasının hükmüne razı olmadı. Sen (Hâbil)'i daha ziyâde seviyorsun da (İklîmâ)'yı ona vermek istiyorsun dedi.

Hız. Âdem: «Allah'ın emri böyledir. İnanmıyorsanız Cenab-ı Hak'ka birer kurban arz ediniz. Kimin kurbanı kabûl edilirse (İklîmâ) yı o alsın» dedi.

Kâbil çiftçilik, Hâbil çobanlık ediyordu. Onun için Kâbil bir deste başağı, Hâbil de çok sevdiği güzel bir kuzuyu bir dağ başına koydular.

وَأَنذَرْتَهُمْ نَارَ ابْنِ
 آدَمَ بِالْحَقِّ أَذَقْنَا قُرْبَانًا فَتَقَبَّلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ
 مِنَ الْآخَرِ قَالَ لَأَقْتُلَنَّكَ قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ ﴿٧﴾
 لَئِن بَسُطْتَ إِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِي مَا أَنَا بِبَاسِطٍ يَدِيَ إِلَيْكَ
 لَأَقْتُلَنَّكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿٨﴾ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ نَبُنَّ
 بِاتِّمَامٍ وَإِنَّمَا كُنَّا مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ وَذَلِكَ جَزَاءُ
 الظَّالِمِينَ ﴿٩﴾ فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُ فَأَصْبَحَ
 مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿١٠﴾ فَبَعَثَ اللَّهُ غُرَابًا يَبْحِثُ فِي الْأَرْضِ لِيرِيَهُ كَيْفَ
 يُؤَادِي سَوَاءَ أَخِيهِ قَالَ يَا وَيْلَتَى أَعَجَبْتُ أَنَا كُونُ مِثْلَ
 هَذَا الْقُرَابِ فَأُوَادِي سَوَاءَ أَخِي فَأَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ ﴿١١﴾

Yâni : «Onlara Âdemin iki oğlunun gerçek olan haberini oku: Hani on-
 lar (Allâha) yaklaştıracak birer kurban takdim etmişlerdi de ikisinden bi-
 rininki kabul olunmuş, öbürününkü kabul olunmamıştı. O (evvelkisi, kar-
 deşine): “Seni elbette öldüreceğim” demişti. (Beriki de şöyle) söylemişti:
 “Allah, ancak (kendisinden) korkanları (nkini) kabul eder. Andolsun ki
 beni öldürmen için elini bana uzatırsan ben seni öldürmem için elimi sa-
 na uzatıcı değilim. Çünkü ben kâinâtın Rabbi olan Allah’dan korkarım.
 Şüphesiz dilerim ki sen kendi günâhınla birlikte benim günâhımı da yük-
 lenesin de o ateşin yârânından olasın. İşte zâlimlerin cezası budur.” Ni-
 hâyet nefsi, kardeşini öldürmeye (isteyerek) uymuş da onu öldürmüştü,
 bu yüzden (maddî, mânevî) ziyana uğrayanlardan olmuştu. Sonra Allah
 bir karga gönderdi. O, yeri eşiyordu ki ona kardeşinin ölü cesedini nasıl

örteceğini göstereyin. “Yazıklar olsun bana, dedi, ben şu karga gibi bile olup
 da kardeşimin cesedini örtmekten âciz mi oldum?” Artık o, (ettigine) pe-
 şimanlığa düşenlerden olmuştu⁸³»

Kâbil, anası babası tarafından kovulmuş, kardeşini öldürdüğüne nâ-
 dim olmuş, kız kardeşi (İklîma’yı) alıp pederinin yurdundan uzaklaşmış,
 Hâbil’in kurbanını yakan ateşte ulûhiyyet vehm ettiğinden, ateşe tapın-
 maya başlamış, ilk cinâyeti o icra eylediği gibi müşrikliği de o meydâna
 çıkarmıştı. Sonra âmâ doğan bir oğlu tarafından öldürüldüğü tefsir-i Hü-
 seynî’de beyan edilmiştir.

Dikkat buyuruldu mu? Dünyâ’da ilk kavga ve ilk cinâyet kadın yü-
 zünden olmuş ve garibdir ki o cinâyeti Dünya’da ilk doğan insan yapmış-
 tır. Kâbil’in evlâdı ve torunları babaları gibi ateşperestlikde devam etmiş-
 ler ve Âdemzâde Şit (A.S.) ve evlâdı ile muhârebelerde bulunmuşlardır.
 Tivratta, Şit Peygamber evlâdına (Ebnaullah) Yâni (Allah’ın çocukları),
 Kâbilzadelere (Ebnaüşşeyatin) yâni (şeytan oğulları) denilmektedir. İş-
 te Hz. Mevlânâ’nın buyurduğu gibi mezar kazmak, âdi bir sıfat iken o bi-
 le kendiliğinden bulunamamış, Allah’ın tâlim için gönderdiği bir karga-
 nın gagasıyla toprağı kazmasından öğrenilmişti.

13740

گریدی این فهم مر قابیل را
 کی نهادی بر سر او هابیل را

«Eğer Kabil’de bu anlayış olsaydı Hâbil’in cesedini bir müddet başın-
 da taşımaz.» Ve :

13741

که کجا غائب کنم این کشته را
 این بخون و خاک در آغشته را

«Ölmüş ve kan ile toprağı bulaşmış cesedi nereye saklayım diye hay-
 rette kalmazdı.»

(83) Sûrei Maide: 27-31

13742

دید زانگی مرده در دهان
بر گرفته تیزی آمد چنان

«Kâbil, gördü ki, bir karga, gagasında ölü bir karga bulunduğu hâlde, sür'atle geldi.»

13743

از هوای آمد و شد او بن
از پی تعلیم او را گور کن

«Havadan indi ve Kâbil'e ölü gömmeyi öğretmek için mezâr kazıcı oldu.»

13744

پس بچنگال از زمین انگنجهت کرد
زود زاغ مرده را در گور کرد

«Gagası ve ayaklarıyla yerden toprak kaldırdı ve açtığı çukura ölü kargayı çabucak gömdü.»

13745

دفن کردش پس بیوشیدش بخاک
زاغ از الهام حق بد علمناک

«Onu gömdü ve toprakla örttü. Çünkü karga, Hakkın ilhâmiyle bilgi sahibi idi.»

13746

گفت قایل آه شه بر عقل من
که بود زانگی زمن افزون بن

«Kâbil dedi ki: Vay benim aklıma ki bir karga, ilim ve fen itibariyle benden yüksek bulunuyor.»

13747

عقل کل را گفت ما زاغ البصر
عقل جزئی می کند مرسو نظر

«Cenâb-ı Hak Akl-ı Kül için: (ما زاغ البصر) dedi. Akl-ı cüz'î ise her tarafa bakar durur.»

Akl-ı Kül'den maksad Hz. Peygamber (S.A.V.) dir. Cenâb-ı Hak Necm sûresinde buyuruyor ki:

إِذْ يَغْشَى

السِّدْرَةَ مَا يَغْشَى ۝ مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى ۝ لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ

رَبِّهِ الْكُبْرَى ۝

Yâni : «O (gördüğü) zaman Sidreyi bürüyordu onu bürümekte olan (melekler veya Nûr-u İlâhi). (Peygamberin) göz(ü, gördüğünden) ağmadı, (onu) aşmadı da. Andolsun ki o, Rabbinin en büyük âyetlerinden bir kısmını görmüştür⁸⁴.»

İşte Akl-ı Kül olan Rasûl-ü Ekrem (S.A.V.) noktayı maksûda bakmış, gözünü ondan ayırmamıştır. Akl-ı cüz'î ise noktayı maksûdu bulamadığı için her tarafa bakmaktan hâlî kalmaz.

13748

عقل ما زغست نور خاصکان
عقل زاغ استاد گورمر دکان

«Has kişilerin nûru, (mazagalbasar) aklıdır... Karga aklı ise ölümlere mezar kazma üstâdı!»

Hz. Mevlâna (Mazağ) ile (Zağ) kelimeleri arasında lâtif bir cinas yapıyor. Ma'lumya cinas: Müteaddid mânâya delâlet eden lâfızları bir söz-de birlikte kullanmaktır. İsmail Safa merhumun:

«Beklerim haftadabir nâme bu yaz,
Yazacaksan dediğim vechile yaz!»

(84) Sûrei Necm: 16-18

beytindeki (Yaz) kelimeleri gibi ki birincisi: Kışın mukabili olan sıcak mevsim, ikincisi de (tahrir et) demektir.

(Mâzâğ) lafzı da meyl etmedi mânâsına olub (Zağ) ise farîside karga mefhumundadır. Arabçada ise meyl etti meâlini ifâde eder. Binâenaleyh bu beyitte hem cinas, hem de tezaat san'atları vardır.

13749

جان که او دنباله زانغان پرد
زاغ او را سوی کورستان برد

«Karga arkasında uçan ruhu, nihâyet kabristana götürür!»

Arabcada meşhur meseldir: «Karga bir kavmin delili olursa, onları helâk yerine götürür.» Çünkü karga leş yer. Helâk yerinde, meselâ muharebe mahallinde leşler bulunacağı, karga da oraya gideceği için, kendisine uyan kimseleri de oraya götürür.

13750

هین مرو اندر پی نفسی چوزاغ
کوبگورستان بردنی سوی باغ

«Aklını başına al da, karga gibi nefsin peşine düşme. Zira o, seni bağ tarafına değil, mezarlığa götürür.»

13751

کرووی رو در پی عنقای ذل
سوی قاف ومسجد اقصای دل

«Eğer gideceksen gönül ankâsının izinde yürü. O, seni kalb demek olan Kaf dağı ile gönül Mescid-i Aksâsına götürür.»

13752

نو گیاهی مردم از سودای تو
می دمد در مسجد اقصای تو

«Senin gönül Mescid-i Aksanda, türlü türlü düşüncelerinden, yeni yeni otlar biter.»

13753

تو سلیمان وار داد اوبده
پی برازوی پای رد بروی منه

«Sen de, Süleyman gibi, onun hakkını ver. Ondan ilham al, üstüne red ayağıyla basıp geçme!»

13754

زانکه حال این زمین باثبات
باز گوید باتو انواع نبات

«Çünkü bu sâbit zeminin hâlini onda biten türlü nebâtât sana söyler.»

13755

در زمین گرنیشکر ورخودنیست
ترجمان هر زمین نبت ویست

«Zeminde şeker kamışı, yahud sarı kamış bulunabilir. Her zeminin nebâtâtı oranın tercümanıdır.»

Yâni bir arazinin münbit olup olmadığı yetiştirdiği nebâtâtın belli olur.

13756

بس زمین دل که نبتش فکر بود
فکرها اسرار دل را وانمود

«Gönül tarlasının nebâtı da fikirdir ve bu fikirler, gönül esrârını gösterir.»

13757

گر سخکش یایم اندر انجمن
صد هزاران گل برویم درجن

«Eğer meclisde söz çekici - yâni bana söz söyletici - bir kimse bulsam, hakikat bağından yüz binlerce gül bitiririm.»

ورسخنکش یام آن دم زن بزد
می گریزد نکتا ازدل چو دزد

«Eğer meclisde söz öldüren bir gidi bulursam, gönüldeki nükteler hırsız gibi kaçarlar.»

جنبش هرکس بسوی جاذبست
جذب صادق نی چو جذب کاذبست

«Herkesin hareketi kendisini çeken ne yanda ise otaraftadır. Sadık olan çekiş yalancı çekiş gibi değildir.»

میروی که کمره و که در رشد
رشته پیدانی وانکت می کشد

«Sen bâzan yolunu sapıtır, bâzan doğru yolda gidersin. Ne seni sürükleyen ip meydandadır, ne çeken kudret!»

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ يَضِلُّ مِنْ بَيْنِهِمْ
وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَلَتُسْأَلُنَّ عَنْ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨٥﴾

Yâni : «Allah dileseydi hepinizi bir tek ümmet yapardı. Şu kadar ki O, kimi dilerse onu sapıklıkta bırakır, kimi de dilerse onu hidayete iletir. Yapageldiğiniz işlerden elbette mes'ul olacaksınız⁸⁵.»

Ayet-i kerimesi muktezâsınca Allah, kulunun dalâleti ihtiyar edeceğine bilerek ona o yolu, yahud Hakkı ihtiyar edeceğine bilerek ona da bu yolu kolaylaştırır.

(85) Sûrei Nahl: 93

اشتر گوری مهار تو امین
تو کشش می بین مهارت را مبین

«Sen kör bir deve gibisin, boynundaki yular seni çeker durur; Fakat Sen o yulara bakma, onu çeken Yed-i Kudrete bak!»

گرشیدی محسوس جذاب و مهار
بس نمادی این جهان دارالفرار

«Eğer yularla birlikte çeken de görünseydi senin için bu Âlem aldanma yurdu olmazdı.»

Yâni, kazâ ve kaderin sırrı zuhûra gelir, fâil-i hakîkî meydâna çıkar ve bütün vasıtalar aradan kalkardı.

کبریدیدی گوپی سگ می رود
سخره دیو سنبه می شود

«Bir mecusi bir köpeğin ardınca gittiğini ve büyük şeytanın maskarası olduğunu görseydi.»

در پی اوکی شدی مانند خیز
بای خود را وا کشیدی کبرتیز

«O nefis köpeğinin arkasından ahlâksız bir şahıs gibi nasıl giderdi? Gitmezdi ve o mecusi, nefse tâbi oluşundan çabuçak ayağını çekerdi.»

گاوگر واقف ز قصابان بدی
کی پی ایشان بدان دکان بدی

«Sığır eğer kasabların kendisini keseceğini bilseydi onların arkasına düşüb de kasab dükkânına gidermiydi?»

یا بخوردی از کف ایشان سپوس
یا بدادی شیرشان از جابلوس

«Kezâ, onların elinden nasıl kepek yer ve onların yaltaklanmaları ve kendisini okşar gibi görünmeleri ile onlara süt verirmi idi?»

ور بخوردی کی علف هضمش شدی
گرز مقصود علف واقف بدی

«Sığır kendisine ot verilmekten maksadın, kendisini semirtmek olduğunu bilseydi verilen otu yermi idi?»

بس ستون این جهان خود غفلست
چیست دولت کین دوا دو بالتست

«Bu Dünyanın direği hakikaten gaflettir. Devlet nedir? (Dev) ile (Let) den ibarettir.»

(Dev) Devîden masdarından müştak olub koşma mânâsınadır. (Let) ise dayak demektir. Binaenaleyh devlet denilen şey: Koşmak ve dayak mânâsına gelir.

اولش دودو باخرلت بخور
جز درین ویرانه نبود مرک خر

«Dünya devletinin evveli koşub didinme, sonu dayak yemedir. Bu harâbede devlet sahibi için merkeb gibi ölmekten başka birşey yoktur.»

تو بجد کاری که بگرفتی بدست
عیش این دم بر تو پوسیده شود

«Sen, ciddiyyetle bir iş tutacak olursan onun ayıbı sana gizli kalır.»

زان همی تانی بدادی تن بکار
که بیوشید از توعیش کرد آزار

«Allah onun aybını senden gizlediği için sen o işle meşgûl olabilirsin.»

همچنان هرفکر که گرمی دران
عیب آل فکرت شدست از تونهان

«Bunun gibi, harâetle müdâfaa ettiğin bir fikirdeki ayıb ve mahzur senden gizli kalmıştır.»

بر تو گر پیدا شدی زوعیب و شبن
زورمیدی جانت بعد المشرقین

«Eğer ondaki ayıb sana aşikâr olsaydı, ruhun ondan ürker ve şark ile garbın arası kadar ondan uzaklaşırdı.»

حال کا آخر زو پشیان می شوی
گر بود این حالت اول کی دوی

«Bir hâl ki, sonunda pişman olacaksın. O pişmanlık başlangıçta olsaydı onun peşinde nasıl koşardın?»

بس بیوسید اول آن بر جان ما
تا کنیم آن کار برو فوق قضا

«O işi (Kazâ)ya uygun sûrette işlemekliğimiz için Hak, onun aybını bizim ruhumuzdan gizledi.»

چون قضا آورد حکم خود بدید
چشم و اشد تائشانی رسید

«Kazâ-yi İlâhî hükmünü meydana getirince göz açılır ve o işten pişmanlık duyulur.»

این پشیمانی قضای دیگرست
این پشیمانی بهل حق را پرست

«Bu pişmanlık da (Kaza)nın başka bir hükmüdür. Onu bırak da sen Hakka perestiş et.»

ورکنی عادت پشیمان خورشوی
زین پشیمانی پشیمانتر شوی

«Eğer pişmanlığı kendine âdet edecek olursan boyuna pişman olur durur, nihayet bu pişmanlığa daha ziyâde pişman olursun.»

نیم عمرت در پشیمانی رود
نیم عمرت در پشیمانی رود

«Ömrünün yarısı perişanlıkla, yarısı da pişmanlıkla geçer gider.»

ترك این فکر و پشیمانی بگو
حال و یار و کار نیکو تر بگو

«Bu fikri, bu pişmanlığı bırak da, daha iyi bir hâl ve daha iyi bir dost ve iş ara!»

ورنداری کار نیکو تر بدست
بس پشیمانیست بر فوت چه است

«Eğer elinde daha iyi bir iş yoksa pişmanlığın neden dolayıcıdır?»

Yâni: Neyi sarfettin de pişman oluyorsun?

گرهمی دانی ره نیکو پرست
ورندانی چون بدانی کین بدست

«Eğer biliyorsan doğru yol, Allaha ibadet etmektir. Bilmiyorsan, gittiğin yolun kötü olduğunu nasıl biliyorsun?»

بدندانی تا ندانی نیک را
ضدرا ازشد توان دیدای فقی

«İyi bilmeyince kötüyü bilemezsin ey yiğit; zıd, zıddıyla bilinir.»

چون ترك فکر این عاجز شدی
از گناه اکام هم عاجز بدی

«Bu kötü fikrin terkinden âciz olursan. günahdan da o vakit âciz kalırsın.»

Meselâ kötü bir fikirde bulunur, onu düşünüb durursun; hatırlından çıkarmaya muktedir olamazsan, o fikri fi'le getirmekden ve ondan dolayı günaha girmekden de âciz kalırsın.

چون بدی عاجز پشیمانی زچیت
عاجزیرا بازجو کر جذب کیست

«Madem ki âciz kaldın, pişmanlık nedendir? O âcizlik, kimin takdiriy-le, onu ara!»

Şübhesiz ki o da Kaza'nın bir hükmüdür.

(Câmi'-i sagir) de Abdullah b. Mes'ud (R.A.) den rivâyet ediliyor ki Resulullah (S.A.V.): «Mâlumun olsun, sana (Lâ havle velâ kuvvete illâ Billâh)ın mânâsını haber vereyim: Allah'a isyândan, Allah'ın hıfziyle kurtulunur; Allah'ın tâatine de Allah'ın yardımıyla muvaffak olunur, demektir. Bunu Cebraîl böylece haber vermiştir» buyurmuştur.

13786

عاجزی بی قادری اندر جهان
کس ندید ست و نباشد این بدان

«Alemde bir Kaadir olmadıkça, hiç kimse ne bir acizi görmüştür, ne de böyle bir şey olur. Bunu böyle bil!»

Yâni: Sen günahlardan çekinemiyorsun. Onları işlediğine nadim olmakla beraber tevbe ve tevbede sebat edemiyorsun; demek ki âcizsin. Şu hâl, seni acze düşüren bir Kâdir bulunduğunu isbat eder.

13787

همچنین هر آرزو که می بری
تو زعیب آن حجابی اندری

«Böylece arzu ettiğin her fiilin aybından bihabersin, o sana örtülüdür.»

13788

ور نمودی علت آن آرزو
خود رمیدی جان توزان آرزو

«Eğer o arzunun ayıp ve noksanı sana görünmüş olsaydı; ruhun o arzudan ürker ve kaçar.»

13789

گر نمودی عیب آن کار اوترا
کس نبرد کش کشان آن سوترا

«Eğer Allah sana o işin aybını ve zararını göstermiş olaydı, hiçbir kimse seni sürükleye sürükleye o tarafa götüremezdi.»

13790

وان دگر کاری کز وهستی نهور
زان بود که عیش آمد در ظهور

«Başka bir işten nefret edişinin sebebi: O işin aybının zâhir olmasıdır.»

Hız. Pîr buraya gelince Cenâb-ı Hakka bir münacâta başlıyor da diyor ki:

13791

ای خدای رازدان و خوش سخن
عیب کار بد زمانپنهان مکن

«Ey her sırta vâkıf ve kelâmı lâtif olan Allah; kötü bir işin aybını bizden gizleme.»

13792

عیب کار نیک را منما
تا نگردیم از روش سرد و هوا

«İyi bir ameli de bize ayıp olarak gösterme ki onu işlemekten soğumayalım.»

Bundan dolayı Resul-i Ekrem (S.A.V.) Efendimiz: «Bâtılı da bize bâtil olarak göster ve bizi ondan sakındır» diye dua ederdi.

13793

هم بران عادت سلیمان سنی
رفت در مسجد میان روشنی

«Âlî olan Hz. Süleyman, âdeti üzere sabah aydınlığında mescide gitti.»

13794

قاعده هر روز رامی جست شاه
که بیند مسجداندر نوکیاه

«Hem peygamber, hem şah olan Süleyman, her günki âdeti vechile yeni bir ot görmek için Mescid-i Aksâ'ya girdi.»

دل بیند سربدان چشم صق
آن حشایش که شد از عامه حق

«Gönül, halktan gizli kalan o otları, gizlice can gözü ile görür, tanır.»
Hz. Mevlâna burada bahse müteallik yeni bir hikâye nakline başlıyor:

«SÖFİNİN, GÜL BAHÇESİNDE, BAŞINI DİZİNE DAYAYIP
MÜRÂKABEYE DALMASI ARKADAŞLARININ ONA: BAŞINI KALDIR
DA BAHÇEDEKİ ÇİÇEKLERİ, KUŞLARI VE RAHMET-İ
İLÂHİYYE ÂSÂRINI GÖR DEMELERİ»

13796

صوفی دریاغ از بهر کشاد
صوفانه روی بر زانو نهاد

«Bir sôfi neş'elenip, açılmak için gittiği bir bahçede, yüzünü dizine koymuş, sôficesine mürâkabeye varmıştı.»

13797

پس فرورفت او بخود اندر نفول
شد ملول از صورت خوابش فضول

«O sôfi mürâkabe esnâsında derinlere dalmıştı; fodulun biri de onun uyur gibi hâlimden canı sıkıldı.»

Ve dedi ki:

13798

که چه خسی آخر اندر رزنکر
این در ختان بین و آثار خضر

«Ne uyuyorsun? Gözünü aç da üzüm çubuklarına, çiçek açmış ağaçlara ve yeşermiş çimenlere bak!»

امرا حق بشنو که گفتت انظرو
سوی این آثار رحمت آردو

«Cenab-ı Hakkın emrini dinle ki (فانظر الى آثار رحمت الله), Yâni: şu rahmet eserlerine nazar et buyurmuştur.»

Sûre-i Rum'daki şu âyete işarettir:

فَانْظُرْ إِلَىٰ آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ
بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ ذَٰلِكَ لَمِنْ أَمْرِهِ ۚ

Yâni : «Şimdi bak Allah'ın rahmet eserlerine: Arzı, ölümünün ardından, nasıl diriltiyor. Şüphe yokki O, ölüleri de herhalde (tekrar) dirilticidir. O, her şeye hakkıyla kaadirdir⁸⁶.»

O mûteriz fodul'un anlayışına göre (Rahmet) den maksad: Bahar yağmuru, âsârı da: onun vasıtasıyla nebâtâtın yeşermesidir. Fakat, ilâhî Rahmetin âsârından muradın ne olduğunu beyan için cenabı Pîr, sôfi lîsânından diyor ki:

13800

گفت آثارش دلست ای بو الهوس
آن برون آثار آتارست وبس

«Sôfi dedi ki: Ey heveskâr adam, Rahmet-i İlâhiyyenin âsârı gönüldür. Hariçdekiler ise ancak âsârın âsârıdır.»

13801

باغها و سبزهها در عین جان
بر برون عکسش چو بر آب روان

«Ruhda öyle bağlar ve yeşillikler vardır ki hariçdeki akisleri, akar-suda görülen akisler gibidir.»

Meselâ ağaçlar arasında bir dere akıp gider. Onun berrak suyunda iki taraftaki ağaçların akisleri görülür. Fakat:

13802

آن خیال باغ باشد اندر آب
کو کند از لطف آن آب اضطراب

«Su içinde görülen o ağaçlar, suya akseden hayalî bir bağıdır; Suyun letâfet ve cereyânından hareket eder gibi görülür.»

13803

باغها ومیوه ها اندر دلست
عکس لطف آن برین آب و گلست

«Asıl bahçeler ve meyveler Gönüldedir de, onların lâtif akisleri, bu su ve çamur âleminde dir.»

13804

گر نبودی عکس آن سرو و سرور
بس نخواندی ایزدش دار الغرور

«Eğer bu âlemdekiler, gönül âlemindeki o neş'e selvisinin aksi olmasaydı, Cenâb-ı Hak bu hayâl âlemine (aldanış yeri) demezdi.»

Sûre-i Âli İmran'daki:

كُلُّ نَفْسٍ

ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَإِنَّمَا تُوَفَّقُونَ أُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ
فَمَنْ زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ وَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ وَمَا
الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ ﴿١٨٥﴾

Yâni : «Her can ölümü tadıcıdır. Ecirleriniz (yaptıklarınızın karşılıkları) muhakkak kıyamet günü tastamam verilecektir. (O vakit) kim o

ateşten uzaklaştırılıp cennete sokulursa artık o, muhakkak muradına ermiş olur. (Bu) dünya hayatı aldanma metâmdan başka (bir şey) değildir.»

âyetine işarettir.

13805

این غرور آنست یعنی این خیال
هست از عکس دل و جان رجال

«Bu aldanış, Hak Erlerinin kalb ve ruhundan akseden bu hayali hakikat zannetmekden ileri gelir.»

13806

جمله مغروران برین عکس آمده
برگمانی کین بود جنت کده

«Bütün aldanmış olanlar, Cennet budur sanarak, bu aks'e gelmişlerdir.»

13807

می گریزند از اصول باغها
برخیالی می کنند آن لاغها

«Asıl bağ ve bahçelerden - yâni evliyaullah'dan - kaçarlardı, o hayâle meyl ve arzu gösterirler.»

13808

چونکه خواب غفلت آید شان بسر
راست بینند وجه سودست آن نظر

«Birgün gaflet uykusu nihâyet bulur, gözleri açılıp hakikati görürler, fakat son nefeste o görüşün ne faydası olur?»

(87) Sûrei Âli İmran: 185

پس بکورستان غریو افتاده و آه
تا قیامت زین غلط واحسرتاه

«Bu yanlış görüş dolayısıyla, öyle görenlerden, kabristanda Kıyâmete kadar (Vâhasretâ) feryâdı duyulur.»

ای خنک آنرا که پیش از مرگ مرد
جان او از اصل این رز بوی برد

«Ne mutlu o kimseye ki ölümden evvel ölmüş; onun ruhu, bu bağın hakikatinden koku almıştır.»

Burada tekrar, Süleyman (A.S.) ve Mescid-i Aksâ kıssasına avdet buyruluyor:

«MESCID-İ AKSÂ'NIN BİR KÖŞESİNDE KEÇİBOYNUZU AĞACININ ÇIKMASI VE SÜLEYMAN (A.S.) IN MAHZUN OLMASI»

پس سلیمان دید اندر گوشه
نو گیاهی رسته همچو خوشه

«Derken, Süleyman (A.S.), bir köşede, başak şeklinde yeni bir nebâtın çıkmış olduğunu gördü.»

دید پس نادر گیاهی سبزتر
می رهود آن سبزیش نور بصر

«Çok nadir ve ziyâde yeşil bir nebat idi bu... yeşilliği göz kamaştırıyordu.»

پس سلامش کرد در حال آن «شیش
او جوابش گفت و بشکفت از خوشیش

«O nebat, Süleyman (A.S.) a derhâl selâm verdi. O da mukâbelede bulunmakla beraber, otun güzelliğine şaşı kaldı.»

گفت نامت چیست برگوی دهان
گفت خروبت نام ای شاه جهان

«Adın nedir, ağzısız söyle - yâni mânen bildir - dedi. O da: Ey şah-ı Cihan adım (harrubdur) cevâbını verdi.»

Harrub: Keçiboynuzu dediğimiz ağaçdır.

گفت اندر توجه خاصیت بود
گفت من رستم مکان ویران شود

«Süleyman; sende ne hâsiyyet vardır? diye sordu. O da: ben bir yerde çıktığım zaman orası harâb olur dedi.»

Ve ilâve etti ki:

من که خروم خراب منزلم
هادم بنیاد این آب و کلم

«Ben harrub'um, bittiğim yer perişan olur. Bu su ve çamur âleminin yıkıcısıyım.»

پس سلیمان زمان دانست زود
که اجل آمد سفر خواهد نمود

«Bunun üzerine Hz. Süleyman, ecelinin geldiğini ve Âhirete sefer edeceğini çabucak anladı.»

گفت تا من هتم این مسجد را
در حال ناید ز آفات زمین

«Dedi ki: ben sağ oldukça bu mescide Dünya âfetlerinden biri uğra-

79.12.»

تا که من باشم وجود من بود
مسجد اقصی مخمل کی شود

«Ben sağ oldukça, vücudum yaşadıkça Mescid-i Aksâ nasıl olur da yıkılır, perişan olur?»

پس خراب مسجد ما بی گمان
بنود الا بعد مرگ ما بدان

«O hâlde, şüphe yok ki, mescidimiz, ancak bizim vefâtımızdan sonra harab olacaktır.»

Hiz. Mevlânâ, bu kıssanın hissesini de beyân için diyor ki:

مسجد است آن دل که جسمش ساجد است
یار بد خروب هر جا مسجد است

«Bedenin secdegâhı olan mescid, gönüldür. Nerede mescid - yâni böyle bir gönül - varsa, kötü bir arkadaş onun harrubu, yâni harab oluş sebebidir.»

یار بد چون رست در تو مهرار
هین ازو بگریز کم کن گفت و گو

«Sen de o kötü arkadaşın muhabbeti hasıl oldu mu, bilki bu, kalbinin harâbisine sebebidir. Onun için ondan kaç ve onunla ülfet ve sohbet etme.»

Hadis-i şerifte: «Kötü bir refikden sakınınız» buyurulmuştur.

Mümtehine sûresinde :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ
إِلَيْهِمُ الْمَالِ الْمَوَدَّةَ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنْ الْحَقِّ

Yani : «Ey iman edenler, benim de düşmanım, sizin de düşmanınız (olanlar)ı dostlar edinmeyin. (Kendileriyle aranızdaki) sevgi yüzünden onlara (peygamberin maksadını) ulaştırırsınız (değilmi)? Halbuki onlar Hak'dan size gelene küfretmişlerdir⁸⁸.» buyurulmuştur.

Bu sûrenin sebab-i nüzulü şudur:

Hudeybiye musâlahası esnasında (Benî Bekir) denilen kabîle Kureyşin, (Benî Huzâa) da Resulullah Efendimizin himâyesine girmişti. Sonra Benî Bekir, Huzâilerden birkaç kişiyi öldürmüş, bu hususta Kureyşilerden yardım görmüştü. Peygamberimizin, himâyesinde bulunanlara edilen tecâvüze Kureyşiler de yardım ettiklerinden muâhedeyi bozmuş oldular, Benî Bekir'i himâyelerinden çıkarmadılar. Bunun üzerine Aleyhissalât Efendimiz Mekke'nin fethine azm etti, fakat müdâfâaya kalkışılıp beyhûde kan dökülmemek için hareketini gayet gizli tuttu. O esnâda Mekke câriyelerinden (Sare) isminde biri, Medine'ye gelmiş, kendisine epeyce yardımda bulunulmuştu. Ashab-ı kiramdan ve Bedir gâzilerinden Hâtıb b. Ebi Beltea, Mekkelilere hitaben bir mektub yazdı. Resul-i Ekrem'in Mekke üzerine yürüyeceğini bildirdi ve bu mektubu Mekke'ye avdet eden Sâre ile gönderdi.

Aleyhissalât Efendimiz, vahyen haber aldı ve Hz. Ali ile Mikdad'ı kadının arkasından yolladı. Gidenler, Sâre'ye yetiştiler ve mektubu alub getirdiler. Mektub Huzur-u Nebevide açıldı ve Hâtıb tarafından gönderildiği anlaşıldı. Sallallahu Aleyhi ve Sellem Hazretleri Hâtıb'a bu işi niçin yaptığını sordu. O da:

«Ya Resûlallah; Vallâhül'azîm irtidad etmedim. Mekke'de çocuğum çocuğum var, bakacak kimseleri de yok. Kureyşiler, üzerlerine edilecek hareketi öğrensiner de bunu bir iyilik telakkî ederek âileme yardımda bulunsunlar diye yazdım» cevâbını vermesi üzerine, taraf-ı risâletten af olundu. O münâsebetle bu âyet-i kerime nâzil oldu.

(88) Sûrei Mümtehine: 1

برکن از بخش که گر سر برزند
مهتر و مسجد ترا بر کند

«Öyle kötü bir dostun muhabbetini kalbinden çıkar ve kökünden sök. Zirâ, yetişib büyüyecek olursa seni de, mescidini de yıkar.»

عاشقا خروب تو آمد کثری
همچو طفلان سوی کثر چون می غزی

«Ey âşık; eğrilik, senin harrubundur. Çocuklar gibi emekleyerek eğrilik tarafına neden gidiyorsun?»

خوش مجرم دان و مجرم گومترس
تا نه دزد از تو آن استاد درس

«Kendini mücrim bil, korkma ve kabahatli olduğunu söyle ki üstadın senden dersini kesmesin.»

Buradaki üstaddan maksad Cenâb-ı Hak'dır.

«Cürmünü müterif ol, tâate mağrur olma
Ki şifâhane-i hikmette sakîm isterler.»

چون بگویی جاهل تعلیم ده
اینچنین انصاف از ناموس به

«Ben cahilim, beni okut ve öğret demek ve insaf göstermek, cahilâne bir hamiyet'e kapılıp cehlîni îtiraf etmemekten iyidir.»

از پدر آموز ای روشن جبین
ربنا گفت و ظلمنا پیش ازین

«Ey yüzü nurlu çocuk! büyük babandan - yâni Hz. Âdem'den - öğren ki o (Rabbimiz, biz nefsimize zulmettik) demişti.»

نی بهانه کرد و نی تر ویر ساخت
نی لوای مکر و حیل بر فراخت

«Zellesi için, ne bir behâne, ne bir tezvir yaptı, ne de mekr ve hile bayrağını kaldırdı.»

Yâni Şeytan gibi isyanını Cenâb-ı Hakka isnad etmek sûretiyle mekr ve hileye kalkışmadı.

باز آن ابلیس بحث آغاز کرد
که بدم من سرخ رو کردیم زرد

«Lâkin İblis, Allah ile mübâhaseye kalkıştı ve dedi ki: Benzim kırmızı idi, sen sararttın.»

Yâni, güzel bir mahluk idim, sen beni çirkin bir mahluk haline getirdin.»

رنک رنک تست و صباغم تویی
اصل جرم و آفت و داغم تویی

«Renk senin boyadığın renktir, çünkü boyacın sensin. Çürümümün âfeti ve dağı sendendir.»

هین بخوان رب بما اغویتی
تا نگردی جبری و کز کم تنی

«Ey sâlik; (رب بما اغویتی) Âyetini oku da cebri ve küstah olma!»

بر درخت جبرتا کی برجهی
اختیار خویشرایک سونهی

«Ne vakte kadar cebir ağacına tırmanacak ve kendi ihtiyarını bir tarafta bırakacaksın?»

همچوآن ابلیس و ذریات او
با خدا در جنگ و اندر گفت و گو

«O Şeytan ve onun zürriyyâtı gibi ne zamana kadar Allah ile mübâhase ve mücâdelede bulunacaksın?»

چون بود آگاه باچندین خوشی
که تو در عصیان همی دامن کشی

«Bukadar hoşluk ve lezzetle yaptığın menhiyyatta nasıl cebir olur? Sen onları eteklerini toplar ve şevkle işlersin.»

آنچنان خوش کس رود درمکرهی
که چنان رقصان رود درمکرهی

«Bir kimse kötü amellere, cebirle ve hem de bukadar hoşlukla, oynaya oynaya gider mi?»

بیست مرده جنگ میکردی دران
کت همی دادند پند آن دیگران

«Sana başkaları öğüt verdikçe o işin iyiliğini söyler, belki, bu hususta yirmi muharibe karşı ayak direrdin.»

Ve derdin ki:

کت صواب اینست و راه اینست و بس
که زند طعنه مزاجز هیچ کس

«Doğru yol ancak budur. Bu hususda nâkeslerden (alçaklardan) başkası bana tâ'n etmez.»

کی چنین گوید کس کو مکر هست
چون چنین جنگد کس کو بی رهست

«Cebir altında ve mecbûr olan kimse nasıl böyle söyler? Yolsuz bir şahıs nasıl böyle uğraşır?»

هرچه نفست خواست داری اختیار
هرچه عقلت خواری داری اضطرار

«Nefsinin istediği şeylerde ihtiyarın ve iraden var, aklının dilediği şeylerde ise muztar ve mecbûr görünürsün.»

داند او که نیک بخت و مرد مست
زیرکی ز ابلیس و عشق از آدم مست

«İyi talihli ve insan olan kimse bilir ki zekâ şeytandan, aşk ve übüdiyet Âdem'dendir.»

زیرکی سباحی آمد در بحار
کم رهد غرقست او بایان کار

«Şeytanî bir zekâ, denizlerde yüzmek gibidir. Koca bir ummanda yüzen kimsenin kurtulması nâdirdir. Nihayet batar ve boğulur.»

هل سباحة را رها کن کبرو کن
نیست جیاحون نیست جو دریاست این

«Yüzgeçliği bırak, kibri ve kini terk et. Yüzmeye kalkıştığın nehir ve dere değil, denizdir.»

وانگهان دریای ژرف وبی پناه
در دایدهفت دریا را چوگاه

«Ondan sonra o deniz, öylesine derin ve sığınılacak yeri olmayan, uçsuz buraksız bir deniz ki, yedi denizi saman çöpü gibi kapar ve mahv eder.»

Biri Hz. Ali (K.V.) ye kazâ ve kader sırrından sormuş, şah-ı velâyet hazretleri de: «O bahis, derin bir denizdir, içine girme» buyurmuştur.

Evet. Zekâsma güvenip de o ummanda yüzmeye kalkışanlar, (Cebri) lik ve (Kaderi) lik gibi meselelerle uğraşanlar nihâyet o denizin dibini boy-larlar. Oradan kurtulmak için aşka sarılmak gerektir.

عشق چون کشتی بود هر خواص
کم بود آفت بود اغلب خلاص

«Aşk-ı İlâhî, ümmetin seçkinleri için bir gemi gibidir ki, içinde bulunanların âfetzede olması nâdir ve kurtulması gâlib ihtimaldir.»

Hadis-i şerifte: «Benim şeriatim bir gemiye benzer; ona tutunan, ne-cat bulur, ondan ayrılan ise boğulur» buyurulmuştur.

زیرکی بفروش و خیرانی بحر
زیرکی طنست و حیرانی نظر

«Akli, zekâyı sat da hayranlığı satın al... Çünkü: Zekâ, zandan ibaret-tir, hayret ise bizzat nazar ve müşahededen hâsıl olur.»

عقل قربان کن به پیش مصطفی
حسبی الله گو که اللهم کنی

«Aklını, Hz. Mustafâ (S.A.V.) nın huzurunda kurban et ve: (Hasbi-yallah), Yâni (Allah bana kifâyet eder) de.»

همجو کنعان سرز کشتی وامکش
که غمورش داد نفس زیر کش

«Nuh (A.S.) ın îman etmeyen oğlu Kenan gibi gemiye girmekten ka-çınma. Zekî olan nefsi: dağa çıkar, kurtulursun, su oraya çıkamaz, diye Onu aldatmıştı.»

Evet. Hz. Nuh onu gemiye çağırmıştı da:

قَالَ
سَاوِجَالِي جَبَلٍ يَصُمْنِي مِنَ الْمَاءِ قَالَ لَا عَاصِيَ لِيَوْمٍ مِنْ أَمْرِ
اللَّهِ إِلَّا مَنْ رَحِمْنَا وَحَالَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقِينَ

Yâni : «O, dedi ki: “Bir dağa sığınırım, o beni sudan korur” (Nuh da şöyle) dedi: “Bu gün Allah’ın emrinden, esirgeyen kendinden başka, hiç bir koruyucu yoktur”. İkisinin arasına dalga girdi, o da boğulanlardan oldu⁸⁹.»

چون رمی از منتش ای بی رشد
که خدام منت اومی کشد

«Ey Kenan gibi olan sapık; Nuh gibi olan (İnsan-ı kâmil)in minnet-darlığından nasıl çekiniyorsun? Allah bile onun minnetini çekmekte...»

Yâni, taat ve ibâdetine şükreder ki Zât-ı Akdes-i İlâhî şekûrdur.

Hasan Basrî Hz. leri şöyle bir hadis rivayet etmiştir: «Kıyâmet gününde bir kul, Huzûr-u İlâhiye getirilecek, Dünyâda bir kimsenin diğer birinden özür dilediği gibi, Cenâb-ı Hak da îtiraz edecek ve diyecek ki: İzzim, Celâlim hakkı için senden Dünyayı, indimde hakîr olduğu için esirgemedim, lâkin sana keremler ve faziletler hazırladığımdan dolayı vermedim. Şu saflar arasında dolaş, benim rızâmı taleb kasdiyle seni Dünya-da yedirmiş ve giydirmiş kim varsa elinden tut, o senindir.» Kerem-i Rab-baniye dikkat edildi mi? Bir kuluna Dünyada rızkını veriyor, Âhirette ise, az vermiştim diye özür diliyor.

13849

چون نباشد منتش برجان ما
چونکه شکر و منتش گوید خدا

«Allah, şükür ve minnetini söyleyince, bizim gibiler ona nasıl min-nettâr elmas?»

13850

توجه دانی ای غرار پر حسد
منت اورا خدا خودمی کشد

«Ey hasedle dolu kimse! Sen İnsan-ı kâmil'e minnettâr olmasını ne bilirsin? Allah bile onun minnetini çekmektedir.»

13851

کاشکی کو آشنا ناموختی
تاطمع در نوح و کشتی دوختی

«Keşke o Kenan yüzme öğrenmemiş olsaydı da, Nuh'a ve gemisine minnet etse ve gözünü dikseydi.»

13852

کاشکی چون طفل اوجاهل بدی
تا چو طفلان چنگ در مادر زدی

«Keşke O küçük çocuklar gibi cahil olsaydı da, onların analarının etek-lerini yakaladıkları gibi, Kenan da babasının lutuf ve keremine sığınsa idi.»

13853

یا با علم نقل کم بودی ملی
علم وحی حق ربودی از ولی

«Yâhud da nakli ilimlerle az dolmuş - yâni öğrenmemiş ve ona mağ-rur olmamış - bulunsaydı da bir veliden (Vahy-i Hak) ilmîni kapsaydı.»

İmam-ı Gazalî pencere önünde Kur'an okuyormuş, birâderi Şeyh Ah-med Gazalî'nin gelmekte olduğunu ve sonra döndüğünü görmüş. Arka-sından koşmuş, almış, eve getirmiş:

— Birâder geliyorken niye döndün? diye sormuş. O da:

— Kur'an okuyordun, memnun oldum. Sonra kan deryasında yüzme-ye başladın, onun için döndüm cevabını vermiş. Meğer Hz. İmam o esna-da hayz meseleleriyle zihnen meşgul olmaya başlamış.

Gazâlî, birâderinin bu keşfe ne vasıta ile nâil olduğunu sormuş ve (Tarikat-i sofiyyeye intisab ile) cevâbını almış ve kendisi de o tarika gir-miş.

İşte nakli ilimden maksad: Hayz, nifas mes'eleleri gibi bilgiler, (İlm-i Vahy-i Hak)dan murad da Ahmed Gazalî'nin keşfi gibi İlham-ı İlâhî ile öğrenilen şeylerdir.

13854

ما جنبن نوری چو پیش آری کتاب
جان وحی آسای تو آرد عتاب

«Böyle bir nura karşı önüne kitab alıp onunla meşgul olursan, ilhama mazhar olmuş ruhun seni azarlar.»

13855

چون تیمم با وجود آب دان
علم نقلی بادم قطب زمان

«Zamânın kutbu olan (İnsân-ı Kâmil)in kelâmına karşı nakli ilmi, su varken teyemmüm etmek gibi bil.»

Mâlumya, su varken teyemmüm caiz olmaz ve onunla namaz kılın-maz. İşte âlim, ârif ve mülhem olan (İnsan-ı Kâmil)in kelâmı yanında, ki-tabların münderecatı böyle kalır.

خویش ابله کن تبع می روسپس
رستگاری زین ابله یابی و بس

«Ey sâlik; kendini ebleh kıl ve bir (İnsân-ı kâmil)e tâbî olub, onun izinde yürü. Kurtulmayı ancak bu eblehliğin sâyesinde bulursun.»

(Elbeh) kelimesi sâdedil demektir. Dünyadan ziyâde Âhirete aklı eren, umûr-u Uhreviyye ile meşgul olan kimsedir.

«Cennet ehlinin çoğu ebleh ve sâdedil olanlardır» Hadîs-i şerifinde zikr olunan kimselerdir.

زیرگی چون باد کبر انگیز تست
ابلهی شو تا بماند دل درست

«Akıl ve zekâ sende kibir ve gurur peydâ eden bir hevâdır. Ebleh ol ki kalbin dürüst ve müstekim olarak kalsın.»

Fakat :

ابلهی نی کو بمسخر گی دو تو ست
ابلهی کو واله و حبران هو ست

«Yalnız abdallığından dolayı maskaralığın katmerlisine düşen adamın eblehliği değil dediğim... Bu eblehlik Allah'ın hayranı olmak ve Ona karşı hayrete düşmektir.»

ابلهانند آن زنان دست بر
از کف ابله و زرخ یوسف نذر

«Ellerini kesmiş olan Mısır kadınları ebleh idiler. Yusuf (A.S.) in cemâline karşı hayret dolayısıyla şaşkınlıklarından avuçlarını kestiler.»

Mısır'ın bâzı kibar kadınları: «Zeliha, kölesine âşık olmuş» diye onu ayıplamışlardı. Zeliha onları dâvet etti. İkram olarak önlerine meyve tep-sileri koydu, ellerine birer bıçak verdi. Onlar meyveleri soyarlarken Ze-

liha Hz. Yusuf'a: «Çık da kadınlara görün» dedi. Bu husus Sûre-i Yusuf'da şöyle beyân edilir.

فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ وَأَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَكًا
وَأَنْتَ كُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْهُنَّ سِكِّينًا وَقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ فَلَمَّا
رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا هَذَا
بَشَرًا هَذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ ۝ قَالَتْ فَذَلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَّنِي فِيهِ

Yâni : «Vaktâki (Züleyhâ) onların gizliden gizliye yaptıkları dediko-duları işitti, kendilerine (da'vetçi) yolladı, onlar için (rahatça) yaslanacak bir yer (bir de sofrâ) hazırladı, onlardan her birine birer bıçak verdi. (Yusuf'a): «Çık karşılarına» dedi; Şimdi onlar bunu görünce kendisini büyük bir varlık olarak tanıdılar, (hayranlıklarından) ellerini kestiler ve dediler ki: «Allahı tenzih ederiz. Bu, bir beşer değildir. Bu çok şerefli bir melekten başkası değildir». (Züleyha) dedi: «İşte beni kendisi hakkında ayıpladığınız şu gördüğünüz (zat) dır.»⁹⁰

İşte kadınların şu hâli müşâhede neticesinde düşülen bir hayrettir, yoksa alıkklık değildir.

عقل را قربان کن اندر عشق دوست
عقلها باری ازان سوپست کو ست

«Dostun aşkında akıllı kurban et. Çünkü akıllar, taraf-ı İlâhîden, bir yük altındadır.»

Aşk, mâkûlâtan değildir. Bu sebeble akıl onu idrak edememekte ve yük altında kalmış gibi olmaktadır.

عقلها آن سوفرستاده عقول
مانده این سوکه نه معشوقست گول

«Akıllı olanlar, akıllarını Taraf-ı İlâhîye göndermişler - yâni onu Aşk-ı İlâhî ile kurban eylemişlerdir - Ahmak olanlar ise, - sevgili olmadıklarından - bu tarafta kalmışlardır.»

Bu sebeble, akıllarını Dünya işlerine sarf etmişlerdir.

13862

زین سراز حیرت گراین عقلت رود
هرسرمویت سرو عقلی شود

«Eğer hayret'e düşer de, aklın başından giderse; başındaki hersaç bir baş ve bir akıl olur.»

13863

نیست آن سورنج قدرت بر دماغ
که دماغ و عقل روید دشت و باغ

«O tarafta dimağ için bir düşünce zahmeti yoktur... Çünkü, Orada, her ova, her bahçe akıl ve dimağ yetiştirir.»

Yâni Dünya tarafında bir şeyle fazla meşgul olunsa dimağ yorulur, zihin anlamaz olur. Lâkin taraf-ı ilâhînin kırığı ve bağı dimağ ve akıl yetiştirdiği için o tarafın tezekkür ve tefekkürü dimağı yormaz.

13864

سوی دشت از دشت نکته بشنوی
سوی باغ آبی شود نخلت روی

«Taraf-ı İlâhî ovalarından nükteler işitirsin; o tarafın bağına gelirken vücudun fidânı sulanır ve tarâvet bulur.»

اندرین ره ترك كن طاق و طرب
تا قلا وزت نجيب تو مجنب

«Bu yolda nam ve nişanı bırak, kılavuzun kımıldamayınca sen de kımıldama!»

Kılavuz kımıldanmadan kımıldanmamak, mürşid-i kâmile tamamiyle tâbî olmak tavsiyesidir.

13866

هرکه اوبی سربجنبددم بود
جنبشش چون جنبش کژدم بود

«Bir kimse başsız kımıldanırsa o kuyruk olur. Onun kımıldanması akrebin hareketine benzer.»

13867

کژ رو و شبکور وزشت وزهرناک
پیشه اوخستن اجسام پاک

«O akreb çarpık gider; gece görmez, çirkindir ve zehirlidir. San'atı ise pâk olan cisimleri sokmaktır.»

13868

سربکوب آنراکه سرش این بود
خلق و خوی مستمرش این بود

«O akrebin başını ez. Onun sırrı ve daimî huy ve tabiatı böyle insan sokmaktır.»

13869

خود صلاح اوست آن سرکوفتن
تا رهد جان ریزه اش زان شوم تن

«Onun başının ezilmesi, salâhına hizmet eder. Onun can kırıntısı - yâni tam bir can demeye lâıyk olmayan ruhu - o uğursuz cesedinden kurtulmuş olur.»

13870

واستان از دست دیوانه سلاح
تاز تو راضی شود عدل و صلاح

«Delinin elinde bulunan silahı al da adâlet ve sulh ehli senden râzı olsun.»

Çünkü: Silâh, delinin elinde kahrısa onunla ya kendisini vurur, yahud başkalarını öldürür.

13871

چون سلاحش هست و عقلش نی بند
دست او را ورنه صد آرد گزند

«Silâhı olan ve fakat akli bulunmayanın elini bağla. Yoksa o silâhlı deli, yüzlerce zarar ikâ eyler.»

İnsanın nefs-i emmâresi de böyledir. O da silâhlı bir delidir ki akıl ve şuuru yoktur. Riyâzet ve mücâhede ile onun eli ve kolu bağlanmayacak olursa hem sahibini, hem de başkalarını yaralar, hattâ öldürür.

«SOYSUZ VE ALÇAK BİR KİMSEDE İLİM, MAL VE MANSİB
HUSÛLE GELMESİ, EŞKİYÂ ELİNE KILIÇ GEÇMESİ
GİBİ ONU RÛSVAY EDER.»

13872

بدگهرا علم و فن آموختن
دادن تیغی بدست را هزن

«Alçak bir herife ilim ve fen öğretmek, yol kesen bir şâkinin eline kılıç vermek gibidir.»

Evet; bu sebeple «Hikmeti, ehli olmayana vermeyin, ona zulm etmiş olursunuz» denilmiştir.

13873

تیغ دادن در کف زنگی مست
به که آید علم ناکس را بدست

«Sarhoş bir sipâhînin eline kılıç vermek, insan olmayan bir şahsa ilim öğretmekden ehven kalır.»

13874

علم و مال و منصب و جاه و قرآن
فتنه آمد در کف بدگوهران

«Alçakların elinde ilim, mal, mevki ve hüküm, halk için fitne olur.»

Abbasilerden halife (Mu'tasım Billâh)ın Başkadısı mütezile mezhebinde idi. Halkı kendi mezhebine sokmak için, ortaya bazı meseleler atmış ve bunlarla ilgili olarak, ehl-i sünnet ulemâsından bir çoğuna, husûsiyle (İmam Ahmed b. Hanbel) (R.A.) gibi pek muhterem bir müctehide türlü türlü ezâ ve cefâ ettirmişti. İşte böyle birinin ilim öğrenmiş olması, ehl-i İslâm için müdhiş bir fitne olmuştu.

13875

بس غمنازین فرض شد بر مؤمنان
تا ستانند از کف مجنون سنان

«Gazâ, delilerin elindeki kılıçları almak için mü'minlere farz olmuştur.»

Çünkü :

13876

جان او مجنون تنش شمشیراو
واستان شمشیرا زان زشت خو

«Bunların canı delidir, cesedi de elindeki kılıçtır. Binâenaleyh o çirkin huylu delilerin elinden kılıçlarını al!»

آئینہ منصب میکند با جاہلان
از فضیحت کی کند صد ارسلان

«Mevkî ve memûriyyetin cahiller elinde iken yaptığı rezâlet ve vahşeti yüz arslan yapamaz.»

Bir arslan bir kişiyi paralayacak olursa karnı doyduğu için başka bir kimseye ilişmez. Fakat siyasî mevkilerde bulunanlar, meselâ Hitler gibi, Musolini, Stalin gibi herifler, lüzumsuz yere bir muharebe çıkarır, milyonlarca adamın ölümüne, yine milyonlarca kimsenin sefâletine sebep olurlar.

Öyleleri çıkar cins-i insandan;
Vahşette fazladır vahşi hayvandan;

Kendi mevkiinde, nüfûz elinde
Kalsın da, yıkılsın isterse belde .

Dursun kendisi de âmir-i devlet,
Kalmasın memleket, mahv olsun millet.

Böyle düşüncede olan alçaklar,
Öldürür milleti, nefsini saklar;

Sonunda geberir gider bu itler
İşte Musolini, nümûne Hitler.

جلہ صحرا مار و کژدم پر شود
چونکہ جاہل شاہ حکم مر شود

«Câhil, acı ve zâlimâne hüküm verecek bir şah olursa bütün kırlar, yılan ve akreble dolar.»

Yâni yılan ve akreb gibi müfsid ve zâlim kimseler her yeri doldurur.

مال و منصب ناکسی کار بدست
طالب رسوائی خویش او شد دست

«Bir alçak mal ve mevkî elde ederse kendi rezâletine tâlib olmuş olur.»

یا کند بخل و عطاها کم دهد
یا سخا آرد بنا موضع نهد

«O şahıs ya hasislik eder, kimseye birşey vermez; yahud cömerdliğe kalkışır, yersiz ihsanlarda bulunur.»

شاہ را در خانہ بیدق نهد
ایچنین باشد عطا کا حق، دهد

«Satranc oyunundaki şâhı, piyâde hanesine kor; ahmağın vergisi işte böyle olur.»

حکم چون در دست گمراهی فتاد
جاہ می پنداشت در چاہی فتاد

«Hüküm ve hükûmet sapık bir herifin eline geçince onu mevkî sanır; lâkin hakikatte o mevkie geçmiş değil, kuyuya düşmüş olur.»

ره نمی داند قلاووزی کند
جان زشت اوجہانسوزی کند

«Kendisi yol bilmediği hâlde kılavuzluğa kalkışır da, onun çirkin rûhu Dünyayı yakar.»

طفل راه فقر چون پیری گرفت
پیروان راغول اد پیری گرفت

«Yokluk yolunun çocuğu pîrlik edecek olursa, kendisine uyanları, id-
bar ve felâket gulyabanîsi yakalar.»

Ehil olmayan bir kimsenin Dünyevî mevkilerde bulunması halk için
birçok zarar ve ziyâna sebep olduğu gibi, mânevî seyr ü sülûk yolunda
henüz çocukluk hâlinde bulunan bir şahsın şeyhlik ve kılavuzluk etmesi
de ona tâbî olanları sapıtır ve helâke sevk eder. Ve :

13885

که بیا تمامه بنایم ترا
ماه را هرگز ندید آن بی صفا

«Gel de sana hakikat Kamerini göstereyim der. Hâlbuki o safvet-i kal-
biyesi olmayan herifin kendisi Kameri aslâ görmemiştir.»

13886

چون نمای چون ندیدیستی بعمر
عکس مه در آب هم ای خام غمر

«Ey ham gafil; sen Ay'ın aksini suda görmemişken, kendisini başka-
sına nasıl gösterirsin?»

13887

احقان سرور شد ستند وزیر
عاقلان سرها کشیده بر کلیم

«Ahmaklar, mevki sahibi olmuşlar, akıllılar ise korkularından başla-
rına çekme çekmişler - yâni saklanmışlardır.»

Bir mevkie, yâni bir iş başına geçmek, kul hakkının mes'ûliyetini yük-
lenmek demek olduğundan âkil olanlar böyle bir vazifeyi deruhde et-
mekten çekinirler. Hz. Ömer (R.A.), bar-ı hilâfeti yüklenmiş olduğundan
daima nefsine levm ederdi ve Âkif merhumun nakl ettiği gibi:

«Ömer, Ömer niye aldın bu bârı düşün sen»

derdi. İmam-ı Âzam (Rahmetullahü aleyh) Abbasilerden Mansur'un teklif
ettiği kadılığı kabul etmemiş, ondan dolayı habse konulmuş ve dövül-
müştü.

Harunürreşid meşhur (Behlül Dâna)ya:

— Gel insan içine karış, sana bir vazife vereyim, halk senin dirâyetin-
den istifâde etsin demiş. Behlül:

İstişâre edeyim de öyle, diyerek abdesthaneye girmiş ve hayli müd-
det kalmış. Hârûn tekrar çağırttı:

— Nerede kaldın? diye sorunca:

— Müşâvere ediyordum demiş. Hârûn:

— Kimlerle? deyince:

— Abdesthanedekilerle, demiş. Hârûn:

— Ne dediler? diye suâl edince:

— Biz nefis yemekler idik, insan içine karıştık da böyle olduk. Sakın
hâ karışma. Sen de bizim gibi olursun dediler, cevâbını vermiş.

«YÂ EYYÜHELMÜZZEMMİL ÂYETİNİN TEFSİRİ»

13888

خواند مزمل نبی را زین سبب
که برون آ از کلیم ای بوالهرب

«Bu sebebdan Cenâb-ı Hak, Nebiy-yi Zîşânâ dedi ki: Ey ahmak ve
sefihlerden kaçan! örtündüğün kilimden dışarıya çık.»

Hakkın, Halkı tevhide dâvet için peygamberi teşvikidir.

13889

سر مکش اندر کلیم ورو مپوش
که جهان جسمیست سرگردان توهوش

«Başını kilime çekme ve yüzünü örtme! Çünkü, cihan dalâlette kal-
mış bir beden, sen ise şuur ve idraksın.»

Kalk ve görün de, o dalâlet cihânı senden nur-u irşad alsın.

هين مشوپنهان زنگت مدی
که توداری شمع وحی ششی

«Agâh ol da, dâvâya kalkışanların münâsebetsiz sözlerinden sıkılıb, gizlenme. Zîrâ sen, Allah'ın nur membaı vahyine mazharsın.»

Rivâyete göre, müşrikler toplanıb Hz. Peygamber (S.A.V.) için kâhin, sihir yapan, ve şair denilmesi teklifinde bulundular, fakat bu sıfatların hiç biri Resûl-i Ekremde bulunmadığı için karar veremeden dağıldılar. Bundan müteessir olan Aleyhissalât ü Vesselâm Efendimiz, Hâne-i Saâdetlerine gelib: «Beni örtün, beni örtün» diyerek yattılar. Hz. Hatice (R.A.) üstüne bir kumaş örttü. İşte o sırada bu sûrenin baş tarafları nâzil oldu.

13891

هين قم اللیل که شعی ای همام
شمع اندر شب بود اندر قیام

«Ey büyük zât; kendine gel de, gece kalk. Zira, sen bir mum gibisin. Mum, geceleri kâim olur.»

Şu âyetlere işaret ediliyor:

يَا أَيُّهَا الْمَرْمِلُ ۖ قُلِ اللَّيْلُ إِلَّا قَلِيلًا ۖ نِصْفَهُ أَوِ انْقُصُ
مِنْهُ قَلِيلًا ۖ أَوْزِدْ عَلَيْهِ وَرِثَ الْقُرْآنِ ثَرْبِيلًا ۖ

Yâni : «Ey (esvabına) bürünen (Habîbim) gece(nin) birazı hâric olmak üzere kalk, (gecenin) yarısı miktârınca. Yâhut ondan birazını eksilt. Yahut (o yarının) üzerine (ilâve edip) artır. Kur'anı da açık açık, tâne tâne oku⁹¹.»

13892

بی فروغت روز روشن هم شبست
بی پناهت شیر اسیر اونبست

«Senin ziyan olmayınca parlak gündüz de gece olur; sana ilticâ etmeyince arslan tavşana esîr olur.»

(91) Sûrei müzzemmil: 1-4

13893

باش کشتیان درین محرصفا
که تو نوح ثانی ای مصطفا

«Bu safâ ve mânâ denizinin kaptanı ol ey Mustafa! (S.A.V.) Çünkü sen o denizin ikinci bir Nûh'usun.»

Hadis-i şerifde: «Benim şeriatim, Nuh (A.S.) ın gemisi gibidir. Ona tutunan, kurtulur, ondan ayrılan ise bu hayat fırtınasında boğulur» buyurulmuştur.

13894

رهشناسی می باید بالباب
هر ره می داخسه اندر راه آب

«Akıllı kimseler için, her yolda, husûsiyle deniz yolunda bir kılavuz lâzımdır.»

Zâhiri seferlerde böyle olduğu gibi mânevi yolda da, sâlike, yâni mâneviyat yolcusuna bir kılavuz, bir delil mutlaka lâzımdır. İşte bu delil kâmil bir mürşittir.

13895

خیز بنگر کاروان ره زده
هر طرف غولبست کشتیان شده

«Kalk da yolu vurulmuş kervanın haline bak. Her taraf kaptanlık iddiâsında bulunan gulyabanîlerle dolu.»

Hz. Pîrin ricâsı, Cenâb-ı Peygambere olduğu gibi, onun vâris-i ekmeli ve asrının gavs-i âzamı bulunan zâta da âid olabilir. Demek isteniliyor ki; Ey gavs-i âzam, kalk da bak: Allah yolunun kervânı vurulmuş, kimi helâk edilmiş, kimi soyulmuştur. Çünkü gulyabanî birtakım müzevirler, kaptanlık ve kılavuzluk iddiâsına kalkışmış, o müctehid ve mürşid taslaklarına uyanlar da çöllerde şeytan eşkiyâsının hücumuna uğramıştır.

خضر وقتی غوث مراکشی توی

همجو روح الله مکن تهاروی

«Sen vaktin Hızır'ı ve her geminin imdadına koşan kaptanısın. Artık Hz. İsa gibi yalnız yürümeyi bırak!»

پیش ازین جمعی چو جمع آسمان

انقطاع و خلوت آرپرا بمان

«Sen, bu topluluğun önünde, âlem-i ervahda, Gökteki Güneş gibi idin ve oralara nur saçıyordun. Şimdi halk arasından çekilmeyi; halvet ve inzivâ eylemeyi terk et!»

Ehl-i sülûke kılavuz ol.

وقت خلوت نیست اندر جمع آی

ای هدی چون کوه قاف و توهای

«Hidâyet (Kaf) dağına benzetilirse sen onun (Hümâ)sısın. Halvet zamanı dîğildir. Topluluk arasına gel ve ihtilât et; onların başına saadet gölgen düşsün.»

(Hümâ): Bir kuş imiş ki uçarken gölgesi her kimin başına düşerse o kimse padişah olurmuş. Yuvâsı da Kaf dağında imiş.

Hızır Mevlânâ vaktin gavsine hitab ederek: «Sen mânevî bir devlet kusun ki senin gölgede bulunanlar mânevî devlete erişirler. Binâenaleyh halk arasına çık ki senin varlığından feyz alsınlar» diyor.

Cenâb-ı Hak Kureyş müşrikleri için Aleyhissalât Efendimize:

وَمَا كَانَ لِلَّهِ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ

Yâni : «Halbuki sen içlerinde iken (Habibim), Allah onları azablandırıcı değildi⁹².»

buyurmuştur. Hakikaten Resûl-i Ekrem (S.A.V.) Mekke'de bulunduğu vakit Kureyşiler refah içinde idiler. Hicret-i Nebeviyyeden sonra müthiş bir kıtlığa ve açlığa uğradılar. Evvekli refahları şübhesiz sâye-i Muhammedî'de idi. Zât-ı Akdes-i Nebevî böyle olduğu gibi onun vârisleri bulunan evliyâullah da böyledir. Onlar da bulundukları halk için, kazalara karşı siper olurlar. Nitekim cenâb-ı Pîr zamanında Konya'yı muhasara etmiş olan Moğol kumandanı bir türlü şehre girememişti.

بدر بر صدر فلک شد شب روان

سیر را نگذارد از بانگ سکان

«Dolunay, gökyüzünde geceleri yürür ve köpeklerin havlayıp ulumasından seyrini terk eylemez.»

Her asırda bulunan Hak erleri için, münkirlerin târiz ve tecâvüzleri de köpeklerin dolunaya karşı uluması gibidir.

این سکان کردند ز امر انصتوا

ازسفه وع وع کنان بر بدر تو

«Bu köpekler: (انصتوا) = «susun» emrine sağırdır. Onun için sen gibi bir dolunay'a karşı hav hav ederler.»

Â'raf sûresinde şu âyete işaretir :

وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا

لَكُمْ تَرْحَمُونَ

Yâni : «Kur'an okunduğu zaman derhal onu dinleyin, susun. Tâki (Allahın rahmetiyle) esirgenmiş olasınız⁹³.»

Bu âyetin nüzûlüne sebep olmak üzere rivâyet edilir ki: Ensarilerden, yâni Medine ahâlisinden biri, Resûl-ü Ekrem'in arkasında namazda iken

İmamülharemeyn Efendimizin tilâvet ettiği kelîmâtı tekrarlâdı. Cemaatle namaz edâ edilirken, okumak değil, dinlemek lâzım olduğu bu emr ile tebliğ buyuruldu. Bu âyetin zâhîrinden, ne vakit Kur'an okunursa dinlemenin farz olduğu anlaşılır. Fakat namaz haricinde okunan Kur'an'ı dinlemenin müstehâb olduğunda ulemâ ittîfak etmiş, bâzıları da farz oluş, Cumâ günü hatibin minberde okuduğu âyetlere münhasırdır, demiştir. Maamafih Kur'an okunurken nerede olursa olunsun hürmetle sükût etmeli ve Kelâm-ı İlâhîyi dinlemelidir.

13901

هین بمکنار ای شفا رنجور را
تو زخشم کر عصای کور را

«Ey hastalara şifâ olan Resul-i Ekrem; agâh ol da (انصتوا) emrine karşı sağır olanlara hiddetlenib körün değneğini bırakma.»

13902

نی تو گفتی قائد اعمی براہ
صد ثواب واجر باید از آلہ

«Sen: (Her kim yolda bir âmâ'nın elini tutub da onu yederse Allah'dan yüz sevab ve ecir bulur)»

13903

مرکہ اوچل گام کوریرا کشد
گشت اسر زیدہ ویابد رشد

«(Her kim bir körü kırk adım çeker, götürürse Allah'ın afvine nail olur, rüşd ve hidayet bulur) dememiş mi idin?»

Abdullah İbn-i Ömer, İbn-i Abbas, Enes ve Câbir (R.A.) den şu hadis rivâyet edilmiş, Mevlânâ da onu bu beyt ile tercüme etmiştir.

Yâni «Bir kimse, bir âmâyı kırk adımlık yere kadar götürürse geçmiş günahları afvedilir.»

Bir körün elinden tutup onu selâmete çıkarmak ne ise, gâfil bir kimseyi Allah yoluna sevk ile, onu irşad eylemek de odur. Onun için müşşidler, kendilerine intisab eden müridlerin elinden tutup bâat verirler ki bu:

«Kör gibi olan ve hakikat yolunu göremeyen seni, ben selâmete çıkaracağım» demekdir.

13904

بس بکس توزین جهان بی قرار
چوق کورا را قطار اندر قطار

«O hâlde sen bu sebatsız dünyâ'dakilerin elinden tut da onları katar katar hakikat ve sebat âlemine götür.»

13905

کار هادی این بود توهادی
ماتم آخر زمانرا شادی

«Doğru yolu gösterenin işi budur; sen de doğru yolu gösterensin... Ahîr zamanın yasına neşesin sen! Ey takvâ sahiplerinin imâmı bu hayale kapılanları (yakîn) makamına kadar götür.»

13906

مرکہ در مکر تو دارد دل گرو
گردنش رامن زئم توشاد رو

«Her kim, sana mekr ve hile etmeye kalkışacak olursa, onun boynunu ben vururum, sen şâd olarak vazifene devâm et.»
Müzzemmil sûresinde buyurulmuştur ki:

وَاصْبِرْ عَلَى مَا يَقُولُونَ وَانْجِرْهُمْ هَجْرًا جَمِيلًا

Yâni : «Onlar (gerek benim hakkımda, gerek senin hakkında) ne derlerse katlan (sabret). Onlardan (güzel bir ayrılışla) sızıltısızca ayrıl⁹⁴.»
Yine Hicr sûresinde Aleyhisselât Efendimizi tesellî için :

إِنَّا كُنَّا لِلشَّهِيدِ

Yâni : «Habîbim seninle istihzaya cüret edenler için biz kâfiyiz, muhakkak onların hakkından geliriz⁹⁵.»

(94) Sûrei Müzzemmil: 10

(95) Sûrei Hicr: 95

Kureyş'in sefih ve habislerinden bazıları vardı ki Peygamber-i ekber efendimizle istihzâ etmeğe kalkışmışlardı. Bunlar Ebûcehil, Hakem b. Ebil'âs, Âs b. Elvâil, Hâris b. Kaysi, Esved b. Abd-i Yegûs, Esved b. Muttalib, Velid b. Elmugire, Nadr b. Elhâris, Abdullah b. Elzebari, Ukbe b. Ebi Muayt, Büneyh b. Haccac, Münebbih b. Haccac, Ümeyye b. Halef, Ubeyy b. Halef gibileri bunlardandı.

Bunların her biri ilahi silleyi bir türlü yedi. Ebûcehil, Nadr b. Hâris, Ukbe b. Ebi Muayt, Münebbih ve Büneyh, Ümeyye b. Halef Bedir'de öldürüldü. Ubeyy b. Halef Uhud'da belâsını buldu. Hakem b. Ebil'âs Müslüman olmakla beraber münafıklığı dolayısıyla nefyedildi. Âs b. Elvâil'in ayağına diken battı, bacağı kütük gibi şişti, Sonra canı cehenneme gitti. Hâris b. Kays'in burnundan cerahat aktı ve yediği tuzlu balıktan mütehassıl harâretle içtiği sulardan çatladı. Velid b. Elmugire, ok yontan birinin yanından geçerken eteğine keskin bir yonga takıldı. Eğilib çıkarmaya azameti manî olduğu için yürüdükçe yonga parçası bacağının damarını kesdi. O da bu suretle geberdi. Abdullah b. Elzebari'nin Mekke'de öldürülmesine emir verilmişken kaçtı. Sonra gelib ilticâ etmesi üzerine afvedildi. Esved b. Abd-i Yegus çölde sam rüzgârı te'siriyle simsiyah kesildi ve öylece öldü. Esved b. Muttalib'in gözlerine diken batarak, Ebûleheb ise çiçek hastalığına tutularak helâk oldu. İşte bunlar (İnnâ kefeynâkel müstehziîn) vaidinin neticesi idi.

Yine bu âyetin meâlinden ve lisan-ı ilâhiden deniliyor ki:

13907

بر سر کوریش کوریها
او شکر بندارد وزهرش دهم

«Müstehzilerden her birinin basiret körlüğü üzerine körlükler ilâve ederim. O şeker sanır, hâlbuki ben zehir veririm.»

Nasıl ki Esved b. Muttalib'in gözlerine diken batmış ve kör olmuştu.

13908

عقلها از نور من افروختند
مکرها از مکر من آموختند

«Onlar akıllarını benim yüzümden parlatmışlardı, mekirlerini de benim mekrimden öğrenmişlerdi.»

Cenâb-ı Hak, mekkâr ve hilekâr olanların mekrine mukabele eder, (Sûre-i Neml) de buyurulmuştur ki:

وَمَكْرُؤًا مَّكْرًا وَمَكْرًا مَّا كَانُوا هُمْ لَا يَشْعُرُونَ

Yâni : «Onlar (Semûd kavmi) böyle bir tuzak kurdular. Biz de, kendilerinin haberleri olmadan, onların plânlarını altüst ediverdik⁹⁶.» meâlinindedir.

Salih (A.S.) ın kavmi olan Semudiler, iman etmediklerinden üç güne kadar Allah'ın azabına uğrayacakları peygamberleri tarafından haber verilmişti. Onlardan 9 kişi Hz. Salih'i öldürmeye karar verdiler. Salih (A.S.) dağda bir mağaraya gidib ibâdet ederdi. O dokuz kişi, o mağaraya gidib saklandı ve Hz. Salih'i beklemeye başladılar. Fakat dağdan yuvarlanan büyük bir kaya üzerlerine düşüb hepsini ezdi. İşte bu cezâ, Semûdilerin mekrine Allah'ın bir mukabelesi idi. Kezâ Âli İmran sûresinde:

وَمَكْرُؤًا مَّكْرًا وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ

Yani : (Yahûdiler gizli) gizli hileye saptılar, (İsâyı ansızın öldürmeye adam tâyin ettiler), Allah da onların o hilekârlıklarına (öldürmek isteyen) İsâ'ya benzetmek, kendilerine onu öldürtmek, İsâ'yı yukarıya kaldırmak (sûretiyle) mukabele etti. Allah, bütün hilekârları hakkıyla bilendir⁹⁷.» buyrulmuştur.

Yahudiler, Hz. İsâ'yı idam ettirmeye çalışıyorlardı. Havârilere (Yehudâ) yahud (Hain Yuda) ya birkaç para verdiler, İshak'ın bulunduğu yeri öğrendiler ve Roma askerlerine göstermek için Yuda'yı gönderdiler. Cenâbı Hak İsâ'yı ref' etti ve Yehudâ'yı ona benzetti. Romalılar, Yehudâ'yı İsâ diye yakaladılar ve çarmıha gerdiler. İşte bu da mekre karşı ilâhî bir mukâbele idi.

13909

چيست خود آلاچق آن ترکان
پیش پای زره پیلان جهان

«Cihandaki erkek fillerin ayağına göre, bir Türkmenin karaçadırı ne olabilir?»

Ve ne kadar dayanır?

(96) Sûre-i Neml: 50

(97) Sûre-i Ali İmran: 54

Alaçok : Türkmen çadırıdır. Metin olmayan bu çadıra bir fil hücum edecek olsa derhâl yıkılır. Bunun gibi mekr-i İlâhî karşısında insan mekrinin ne ehemmiyeti vardır? Hz. Mevlânâ lisân-ı İlâhîden diyor ki:

13910

آن چراغ اوبه پیش صرصرم
خود چه باشد ای مهین پیغمبرم

«Ey büyük Peygamberim, o mâkirin kandili, benim fırtınam önünde ne yapabilir?»

Derhâl söner.

13911

خیز دردم تو بصور سہماک
تا هزاران مرده بر روید زخاک

«Ey Resûl-i Ekrem'im; kalk da o korkunc sûru sen üfle ki binlerce ölü, topraktan bitsin.»

Sûr : İsrâfil (A.S.) in üflemeye me'mur olduğu bir şeydir. Bunun ağzı geniş, üfleyecek yeri dar bir boru şeklinde olduğu söylenilmiştir.

Birinci defâ üflenişinde Dünya'da nekadar canlı mahlûk varsa ölecek, ikinci üflenişinde tekrar dirilecektir. Hz. Peygamber de ma'nevi bir İsrâfil'dir.

Bir sabah Mekke'deki Safa tepesine çıkmış ve: «Ey insanlar; Allah'dan başka Mâ'bud yoktur deyiniz!» diye nidâ etmiş, onun bu nidâsı, dirilmeye müstait ruhlara sûr-i İsrâfil tesiri yapmıştır. Yine lisân-ı İlâhîden Cenâb-ı Peygambere hitâben deniliyor ki:

13912

چون تو اسرافیل وقتی راست خیز
رستخیزی ساز پیش از رستخیز

«Madem ki sen vaktin İsrâfil'isin, doğruca kalk da Kıyâmetin vukuundan evvel bir kıyâmet yap.»

Kıyâmet : Ölülerin dirilmesi ve kabirlerinden kalkması demektir. Onun nevâkit vukûa geleceğini Allah bilir. Sen o Kıyâmetten evvel kalk,

ölü kalbleri Sûr-u mânevi olan mübârek sesin ve dâvetinle dirilt ve ayrıca bir Kıyâmet zuhura getir. Nitekim öyle de oldu:

Bir sabah zamanı Safâ dağından,
Bir ses işitildi Hak otağından,
Bir bülbül şakıdı cennet bağından,
Bildiler ruhlara safâ geliyor.

***

Diyordu o ses ki bu yoldan sapın,
Allâh'ı bir bilin, bir Hakka tapın,
Haksızlık etmeyin, adâlet yapın,
Haksızlık sonunda belâ geliyor.

***

Ufukda akisler yapınca bu ses,
Fırladı gafletten uyanan herkes;
İslâmın sesiydi o bağ-ı akdes
Sadâsı semâdan hâlâ geliyor.

13913

مرکه گوید کو قیامت ای صنم
خویش بنما که قیامت نک منم

«Ey Habîb-i İlâhî, her kim, Kıyâmette nerede? diye sorarsa: İşte benim, diyerek kendini göster.»

(Kâmet ve kıyâmet) kelimeleri arasındaki lâfız münâsebeti dolayisiyle şairler, sevgilinin boynunu kıyâmete benzetir ve meselâ:

Öldürdü âh ölmeden evvel beni o şuh,
Görmem o serv kaddi ki olsun kıyâmetim.

derler.

Hz. Mevlânâ bu beytinde Resûl-i Ekreme (Ey Sanem) diye hitâb ediyor.

Sanem : Put demektir. Sevgililer, tapılırcasına sevildikleri için onlara (Büt) ve (Sanem) derler ki buradaki (Sanem) i (Habîb-i İlâhî) diye tercüme ettim. Canânın kâmeti görülünce kalbde kıyâmet koptuğu için de ona (Kıyâmet) tâbir ederler. İşte cenâb-ı Pîr, bu usûle göre Hakkın mahbubu olan Peygamber-i ekberi tavsif ediyor. Hz. Mevlânâ bundan sonra kıyâmeti ve oradaki likâ-yi İlâhîyi bekleyen bir âşık hitâben diyor ki:

درنگر ای سائل محنت زد
زین قیامت صد جهان قائم شد

«Hâni kıyâmet nerede? diye soran mihnetzede; işte Resûlullah'ın bilseti bir kıyâmettir ki ondan yüzlerce kıyâmet zuhûra gelmiştir.»

Sofiyyeye göre kıyâmet üç türdür. **Birincisi** : Tabîi ölümdür. Bir kimse ölür, bir müddet Berzah âleminde kalır, sonra: «**Nasıl yaşarsanız öyle ölürsünüz ve nasıl ölürseniz öyle bâ's olunursunuz**» Hadis-i şerifi mücibince dirilib kalkar.

«**Nâs, ne sûretle öldüyse öylece bâ's olunur**» Hadis-i şerifi de bunu teyid eder. Bu kıyâmete (Kıyâmet-i Sûriyye) ve (Kıyâmet-i Suğra) denilir. Nitekim Cenâbı Peygamber: «**Ölen kimsenin kıyâmeti kopmuştur**» buyurmuştur.

İkinci kısım : İhtiyarî ölümden, yâni ölmeden evvel ölmekden sonra kalbî ve ebedî bir hayat için bâ's olunmaktır ki tasavvuf'da, bu da (Kıyâmet-i vustâ) sayılır.

أَوَمِنْ كَانَتْ فَاجِحِينَ

Yâni : «Ölü iken biz onu diriltmedik mi?»

nazm-ı celîli de mânen buna işârettir.

Üçüncü kısım : İhtiyarî ölümden sonra. Fenâfillâh ve Bekâbillâh mertebelerine vâsıl olmaktır. Aleyhissalâtü vesselâm Efendimizin bâ's ve irtisâli, ikinci ve üçüncü kıyâmetlerin aslıdır ki Zât-ı Akdes-i Nebevî, iki parmağıyla işaret ederek: «**Benimle kıyâmet şunlar gibidir**» buyurmuştur.

ورنباشد اهل این ذکر وقنوت
بس جواب احقان آمد سکوت

«Kıyâmet nevakit? diye soran kimse bu zikrin ehli olmazsa ey Sultan-ı Risâlet; ahmaklara verilecek cevap, sükûttan ibârettir.»

ز آسمان حق سکوت آید جواب
چون بود جانا دانا مستجاب

«Ey can; duâmız kabul olunmazsa, Allah'ın semâsından sükût ile cevap verilir.»

Bir kimsenin duâsının kabûl edilmiş olması, istediği şeyin husûle gelmesiyle anlaşılır. Şâyed murâdı hâsıl olmazsa, o şey'e istidâdı olmadığı için murâdı husule gelmez ki ettiği duâ sükût ile mukâbele görür. Hz. Mev. lânâ, bu hakâyıkın beyânından sonra, hasbihâl ediyormuş gibi, boş yere vakit geçirmiş olanlara târiz ediyor da diyor ki:

ای دریا وقت خرمنکاه شد
لیک روز از بخت ما بیگانه شد

«Harman zamanı geldi. Lâkin yazık ki bizim taliimize, gün vakitsiz oldu, geç kaldık.»

الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَانْتُمُ عَلَيَّ كَرِهِي
وَرَضِيْتُ لَكُمْ الْإِسْلَامَ دِينًا

Yâni : «(Ey mü'minler) bugün sizin dîninizi kemâle erdirdim, üzerinizdeki ni'metimi tamamladım ve size din olarak müslümanlığı (verip ondan) hoşnud oldum».

Âyet-i kerîmesi onuncu sene-i hicriyedeki hacc-ı vedâ'da nâzil olmuş ve dînin kemâli ve nîmet-i ilâhiyyenin itmâmı beyân buyurulmuştur.

وقت تنگست وفرخی این کلام
تنگ می آید بروعر دوام

«Vakit dardır. Bu bahsin genişliğine bir ömrün devamı dahi dar gelir.»

13919

نیزه بازی اندرین کوهای تنگ
نیزه بازارا همی آرد بتنگ

«Bu çukurlarda mızrak oynamak, mızrak oynayanları utandırır.»

Yâni istedikleri gibi hakâyık ve maârifden bahs edemezler ve nâil oldukları atâya-yi İlâhiyyeyi gösteremezler.

13920

وقت تنگ و خاطر وفهم عوام
تنگ ترصدرة ز وقتست ای غلام

«Vakit dar... fakat oğul, halkın hatırı ve anlayışı da vakitten yüz kere dardır.»

13921

چون جواب احق آمد خامشی
بش در ازی درسخن چون میکشی

«Ahmaklara verilecek cevab, sükûttan ibâbet olunca, sözü neden çekib uzatacaksın?»

13922

از کال رحمت و موج کرم
می دهد مرشوره را باران ونم

«Allah, rahmetinin yüceliği ve kerem denizinin dalgalanması yüzünden, rutûbet verir.»

Yâni Cenâb-ı Hak, çorak yerleri de rahmetinden mahrum bırakmadığı gibi ilâhi ahlâk ile ahlâklanmış olan evliyâullah da maarif ve hakâyıkı neşr eylemekden hâli kalmazlar ve müsteid ile gayr-i müsteidi ayırd etmezler. İstidâdı olanlar, onların sözlerinden feyz alırlar, olmayanlar ise, o sözlerden birşey anlamazlar.

«CEVAP VERMEMEK DE CEVAPTIR SÖZÜ, AHMAĞA VERİLECEK CEVAP SUSMAKTIR, SÖZÜNÜ TEKİDEDER... HER İKİSİ DE BU HİKÂYEYLE ANLATILMAKTADIR.»

13923

بود شاهی بو داورا بنده
مردده عقلی بود شهوت زنده

«Bir padişahın şehveti diri ve akli ölü bir bendesi vardı.»

13924

خرده های خدمتی بگذاشتی
بد سکالی رانکو پنداشتی

«O bende, padişah hizmetlerinin inceliklerini bırakır, onlar hakkındaki kötü düşüncelerini iyi sanırdı.»

13925

گفت شاهنشاه جزا اش کم کنید
ور بجنگد نامش از خط برزید

«Padişah; onun aylığını azaltın, kanaat etmezse defterdeki adını çiziniz dedi.»

Yâni hizmet'den çıkarın, dedi.

13926

عقل او کم بود و حرص اوفزون
چون جزا کم دید شد تند و حرون

«Onun akli eksik, hırsı fazla idi. Aylığın azaldığını görünce, hiddetlendi ve sertleşti.»

13927

عقل بودی کرد خود کردی طواف
تابیدی جرم خود گشتی معاف

«Eğer akli olsaydı kendi etrafında dolaşır; yâni ahlâkına dikkat eder, kendi kabahatini görür ve af olunurdu.»

چون خری پابسته تند و از خری
همدو بایش بسته گردد از خری

«Meselâ ayağı bağı bir eşek, sertlik ve serkeşlik edecek olursa iki ayağı da bağlanır.»

پس بگوید خر که يك بندهم بسست
خود مدان کان دوز فعل آن حسست

«Eşek bana bir bağ yetişir der. Sen onun sözüne aldırış etme! Çünkü bu iki bağ, o bayağı hayvanın hareketi yüzünden bağlanmıştır.»

**«HZ. MUSTAFA ALEYHİSSALATÜ VESSELÂM EFENDİMİZİN:
CENÂB-I HAK MELEKLERİ YARATTI, ONLARA AKIL VERDİ... HAY-
VANLARI YARATTI ONLARA ŞEHVET VERDİ... İNSANOĞULLARINI
YARATTI, ONLARA HEM AKIL VERDİ HEM ŞEHVET. KİMİN AKLI,
ŞEHVETİNDEN ÜSTÜN OLURSA MELEKLERDEN DAHA YÜCEDİR...**

**KİMİN ŞEHVETİ, AKLINDAN ÜSTÜNSE HAYVANLARDAN
AŞAĞIDIR.» HADİSİNİN TEFSİRİ**

Bu mealde olmak üzere şöyle bir kıt'a vardır: «Âdem oğlu acâib bir mâcundur ki melekiyyet ile hayvâniyyetten terkib olunmuştur. Eğer hayvanlığa meyl ederse ondan âdî, melekliğe meyil gösterirse ondan â'lâdır.»

در حدیث آمد که یزدان مجید
خلق عالم راسه گونه آفرید

«Allah'ın âlemdeki mahlûkatı üç türlü olmak üzere yarattığı hadisde vârid olmuştur.»

يك گروه را جمله عقل و عام وجود
او فرشته ست او نداند جز سجود

«Mahlûkattan bir takımı; akıl, ilm ve cömertlikten ibârettir. Bunlar melektir. Allah'a secde etmekden başka birşey bilmez.»

نیست اندر عنصرش حرص هوا
نور مطلق زنده از عشق خدا

«Onun unsurunda hırs, hevâ ve heves yoktur. O nur-u mutlak ve Allah'ın aşkıyla yaşar.»

يك گروه دیگر از دانش تهی
همچو حیوان از علف در فریبی

«Diğer birtakım, ilimsizdir... Hayvan gibi ot yer ve semirirler.»

او نبیند جز که اصطبل و علف
از شقاوت غافلست و از شرف

«Onlar, ahırdan ve ottan başka birşey görmezler. Kötülükten de gafildirler, yücelikten ve iyilikten de...»

این سوم هست آدمی زاد و بشر
از فرشته نیم او نمیش خر

«Mahlûkatın üçüncü kısmı ise Ademoğullarıdır, insanlardır. Bunlar, yarı yaratılışları bakımından melektirler, yarı yaratılışları bakımından da eşektirler!»

نیم خر خود مائل سفلی بود
نیم دیگر مائل عقلی بود

«İnsan yarısı ile süfliyyete, yarısı ile de akıl ve ulviyyete mâildir.»

13937

آن دو قوم آسوده از جنگ و حراب
وین بشر باد و مخالف در عذاب

«İlk iki kısım - yâni meleklerle hayvanlar - zıdlarla uğraşmaktan, savaştan uzak; rahat ve huzur içindedirler. Fakat üçüncü kısım - yani insan - ise, iki muhâlif haslet - yâni akıl ve şehvet-ile çarpışmaktan azab içindedir.»

Gâh akıllı, gâh nefsi-i şehveti galebe eder.

13938

وین بشر هم ز امتحان قسمت شدند
آدمی شکلند و سه امت شدند

«Bu insan güruhu da imtihan için üç kısma ayrılmıştır. İnsan şeklinde olmakla beraber ayrı ayrı üç kısımdır.»

13939

یک گره مستغرق مطلق شدند
همچو عیسی با ملک ملحق شدند

«İçlerinden bir gtiruh dâimi istiğrak halindedir ve İsa gibi, meleklerle dahil olmuştur.»

Yâni beşeriyyeti melekiyyete tehavvül etmiştir. Ruhullah Hazretleri semâya çıkarılmış, yemek içmek, vesâire gibi, beşeriyete bağlı olan hâller, ondan alınmıştır.

نقش آدم لیک معنی جبرئیل
رسته از خشم هوا وقال وقیل

«Onların sûreti Âdem, mânâsı cebrail, yâni melektir. Onlar; gazabdan, hevâ ve hevesden, ilim namına birtakım dedikodudan kurtulmuşlardır.»

Kezâ :

13941

از ریاضت رسته وز زهد و جهاد
گویا از آدمی زاد او نزاد

«Riyâzetten, zühdden, mânevî mücâhededen de halâs olmuşlar; sanki (Benî Âdem)den vücûde gelmemişlerdir.»

Riyâzet ve mücâhede gibi hâller, bedendeki kesâfetin sâfiyyet peydâ etmesi içindir. Matlub hâsıl olduktan sonra vasıtaya hâcet kalmaz.

13942

قسم دیگر باخران ملحق شدند
خشم محض و شهوت مطلق شدند

«Diğer bir kısım eşekler dâhildir ki onlar, gazab ile şehvetten ibârettir.»

13943

وصف جبرئیل در ایشان بود و رفت
تنگ بود آن خانه و آن وصف زفت

«Onlarda da Cebrâil'ik - yâni melekiyyet - vasfı vardı. Lâkin o haslet büyük, onların ise havsalası dar olduğu için o haslet, o havsalaya sığmadı ve gitti.»

Bir hadîs-i şerifte: «Her doğan çocuk İslâm tabiatinde olarak doğar. Sonra anası babası onu Yahudi, Nasrânî ve Mecûsî olarak yetiştirir» buyurulmuştur. Bu kısımdaki insanlar da, insan olmaları dolayısıyla, kendilerinde akıl ve iz'an ve melekiyyet vasıfları olmak lâzımdı. Fakat bunların havsalası o vasıfları kabûle müsteid ve' mütehammil bulunmadığı için hayvaniyyet derekesine düştüler.

مرده گردد شخص کوی جان بود
خر شود چون جان اوی آن بود

«Cansız olan bir şahıs ölüdür; canı ânsız olan da ancak eşek olur.»

(Ân) dan murad: Letâfet-i ruhâniyye ve zevk-i mânevîdir ki insanlık onlarla tahakkuk eder. İnsan kılığındaki bir mahlûkatta bu letâfet ve bu zevk bulunmazsa onun eşekden farkı kalmaz.

زانکه جانی کان ندارد هست بست
این سخن حقست صوفی گفته است

«Bir canda o (Ân) dediğim cevher bulunmazsa o can, bayağı ve aşağıdır. Bu sözü Sôfi söylemiştir ve hak'tır.»

Tasavvufta, (mütesavvıf) (Sôfi) ve (Sâfi) diye üç derece vardır.

Mütesavvıf : Tesavvufu ilmen bilendir. Sôfi: Onu, ilmen bilen ve zevken, hâlen de yaşayandır. Bu sebeble, Sôfiler aynı zamanda (ibnûlvakt) olurlar. İbnûlvakt: Vakte riâyetkâr olan, vakit neyi icab ediyorsa onu derhâl yapan, meselâ ezan okununca namaza kalkandır.

Sâfi ise : Vakıt ve hal kayıtlarından da kurtulmuş bulunan ekâbir-i evliyaullahdır.

او ز حیوانها فزونتر جان کند
در جهان باریک کاریها کند

«O yoldaki insan, son deminde, hayvanlardan ziyâde can çekişir. Çünkü Dünyâda ince işler yapmıştır.»

مکر وتلیسی که او داند تنید
آن ز حیوان دگر ناید بدید

«Onun örüp, dokuduğu hile ve şeytanlık, diğer hayvanlardan zuhûra gelmez.»

جامه های زرکشی را بافتن
درها در قعر دریا یافتن

«Altın elbiseler dokur, denizin dibinden inciler çıkarır.»

خرده کاریهای علم هندسه
بانجوم و علم طب و فلسفه

«Hendese ilminin inceliklerini, nücum ilmini, tıp ve felsefe ilimlerini en ince tarafları ile bilir.»

که تعلق باهمین دنیاستش
ره بهتم آسمان بر نیستش

«Çünkü onun, ancak bu Dünya ile alâkası vardır; yedinci kat göğe çıkmağa yolu yoktur.»

این همه علم بنای اخرست
که عماد بود و گاو اشترست

«Bütün bu bilgileri ve mahâretin cümlesi ahır binâ etmek - yâni Dünyayı i'mar eylemek - vasıtasıdır ki, ahırda, sığır ve deve gibi hayvanların muhâfazası içindir.»

بهر استقبای حیوان چند روز
نام آن کردند این کیجان رموز

«Hayvanların birkaç günlük yaşayışını temine yarayan bu ilim ve hünerlere o budalalar (Rümûz) derler.»

Fakat,

علم راه حق و علم منزلش
صاحب دل داند آرا یادش

«Hak yolu ve o yolun menzillerinin ilmini gönül sahibi olan ârif ve onun münevver kalbi bilir.»

Sayılan ilimler, Dünya'ya ve halka mahsustur. Vâkıâ onlar da lâzımdır, fakat Âhiret ve Allah yolu ilminin tahsil ve tatbiki elzemdir. Beriki ilimler Dünya'da kalır, Hak Tariki ile ilgili ilim ise sahibi ile birlikte gider. Binâenaleyh asıl (İlm-i nâfi') yâni fâideli ilim odur. Ona nisbetle obirleri gayr-i nâfi'dir. Aleyhissalâtü vesselâm efendimiz: «Ya Rabbî fâidesi olmayan ilimden sana sığınırım» diye duâ buyurmuştur.

13954

بس درین ترکیب حیوانی لطیف
آفرید و کرد بادائش الیف

«Cenâb-ı Hak, akıl ile şehvetten mürekkeb lâtif bir canlı yarattı, onu (ilm-i nâfi') ile ülfet ettirdi.»

13955

نام کالانعام کرد آن قوم را
زانکه نسبت کویقظه نوم را

«Sûreti insan vefakat sîreti hayvan olanlar için (Hayvan gibi) adını verdi. Çünkü uyanıklığın uyku ile ne münasebeti vardır?»

Â'raf sûresinde buyurulmuştur ki:

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا الْجِنَّةَ كَثِيرًا مِّنَ الْجِنِّ وَالْإِنسَ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ
بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ أذانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا
أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿١٧٩﴾

Yâni : «Andolsun ki biz cin ve insden bir çoğunu cehennem için yaratmışızdır. Onların kalbleri vardır, bunlarla idrak etmezler; gözleri var-

dır, bunlarla görmezler; kulakları vardır, bunlarla işitmezler. Onlar dört ayaklı hayvanlar gibidir. Hatta daha sapıkdırlar. Onlar gafflete düşenlerin ta kendileridir⁽¹⁰⁰⁾»

Aynülmeânî tefsirinde deniliyor ki: Mükellef ile gayr-i mükellef, müsâvî değildir. İnsan, mükellef ve akl ile şehvetten mürekkebdır. Eğer aklı hevâ ve hevesine gâlib gelirse, meleklerden efdal olur. Nefsine ve hevâ ve hevesine mağlûb olursa hayvandan da aşağı kalır.

Bir beyitte bu husus şöyle dile getiriliyor: «Ey insan; sende melekiyet ve şeytanetten nasib vardır. Şeytanı ve şeytanlığı bırak da fazilet itibâriyle melekleri geç.»

Sûre-i Haşr'ın sonunda buyurulmuştur ki:

لَا يَسْتَوِي أَصْحَابُ النَّارِ وَأَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمُ
الْفَائِزُونَ ﴿١٠١﴾

Yâni : «Ateş (Cehennem) yârânı ile Cennet yârânı bir olmaz. Cennet yârânı, (ancak) onlar muratlarına erenlerdir⁽¹⁰¹⁾»

Sûretâ ve ma'nen insan olanlar ehl-i cennet, sûretâ insan mâ'nen hayvan olanlar ehl-i cehennemdir ki, birinciler fefz ü necât bulacak, ikinciler ise Cehennem ateşinde yanacaktır.

13956

روح حیوانی ندارد غیرنوم
حسهای منعکس دارند قوم

«Hayvanî ruh sahiplerinde ancak uyku bulunur. Bu nevî insanlarda aksine duygular vardır.»

Öyle iken kendilerini uyanık sanırlar ve aldanırlar. Fakat (Ruh-u insanî) sahipleri daima agâhtırlar, uykularında bile kalben uyanıktırlar. Nitekim Sallallahü aleyhi ve sellem efendimiz: «Benim gözlerim uyur da kalbim uyumaz» buyurmuştur.

(100) Sûrei A'raf: 179.

(101) Sûrei Haşr: 20.

يَقْظُهُ آمِدْ نَوْمِ حَيَوَانِي نَمَاد
انعکاس حسن خود از لوح خواند

«Uyanıklık geldi de hayvanî uyku kalmadı mı, hislerinin evvelce aksi ve aykırı olduğunu levhten okur.»

Yani, evvelce gaflet uykusunda iken uyanık olduğunu zanneden, hislerinin yanıltması sonunda fânî şeyleri baki gibi gören insan, gafletten uyanınca bu zan ve görüşünün hakikate zıt olduğunu bizzat anlar.

همچو حس آنکه خواب آن را ربود
چون شد او بیدار وعکسیت نمود

«Uykuya dalan kişinin, uyandığı zaman, uykuda iken rûyada gördüklerinin aksini görmesi gibi...»

لاجرم اسفل بود از سافلین
ترك كن اولا احب الاقلین

«Öyle hayvan siretli insan, hayvandan daha aşağıdır. Onu terk et, ihtilât eyleme ve Hz. İbrahim gibi (لا احب الاقلین) de.»

İbrahim Halil (Aleyhisselâm) çocukluğunda yıldıza, Aya, Güneşe bakmış, onların parlaklığından dolayı herbiri için «Acaba Rabbim bumu?» demiş. Sonra gurub ettiklerini görünce: «Ben, batan ve fânî olan şeyleri sevmem» diyerek Rabbül'âlemine teveccüh etmişti. Mevlâna da diyor ki: «Ey sâlik; senin o insan sandığın hayvan siretli mahlûk, hayvanlardan daha aşağı ve daha bayağıdır. (Ben batan ve fânî olanları sevmem) diyen İbrahim (A.S.) gibi sen de öyleleriyle ihtilâta bulunma.»

Bu âyet-i kerîme Tevbe sûresinde ve münâfıklar hakkında nâzil olmuştur.

وَإِذَا مَا أُنْزِلَتْ
سُورَةٌ مِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ إِنَّا كُنَّا زَادَتْهُ هُذُمَ إِيْمَانًا فَاَمَّا
الَّذِينَ آمَنُوا فَزَادَتْهُمْ إِيْمَانًا وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿١٠٢﴾ وَآمَّا
الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَى رِجْسِهِمْ
وَمَا تَوَاوَهُمْ كَاِفِرُونَ ﴿١٠٣﴾

Yâni : «Bir sûre indirildiği zaman içlerinden kimi: “Bu (sûre) hanginizin îmânını artırdı” der. İman etmiş olanlara gelince: (Her inen sûre) dâima onların îmânını artırmıştır ve onlar (Kur'an indikçe sevinçlerinden) birbiriyle müjdeleşirler. Fakat (o sûreler) kalblerinde maraz (küfür ve nifak) bulunanların küfürlerine küfür katıp artırdı ve onlar kâfir kâfir öldüler¹⁰².»

زانکه استعداد و تبدیل و بزدد
بودش از پستی و آن را فوت کرد

«Çünkü, hayvanî rûha sahib olan kişinin, huylarını değiştirmeye ve nefsiyle cihad etmeye, adilikten kurtulmağa istidâdı vardı ama, o istidâdı fevtetti.»

باز حیوا ترا چو استعداد نیست

عذر او اندر بهیمی روشنیست

«Halbuki, hayvanda mücâhedeye ve huylarını değiştirmeye istidad ve kâbiliyyet olmadığı için, hayvanlıkta kalmasındaki mâzereti aşikârdır.»

زو چو استعداد شدگان رهبرست

هر غذایی کوخورد مغز خروست

«Hayvanlıkta kalmış insanın, hakikat rehberi olan istîdâdı gittikten sonra, hangi gıdayı yese o gıdâ eşek beyni olur ve onu sersemletir.»

Eşek beyni yenilirse, yeyen kimseye hamâkat verirmiş.

گر بلاد خورد او افیون شود

سکته و بی عقلیش افزون شود

«Zihn açıklığı ve uyanıklık verdiği söylenilen (Belâdür) - Hindistanda bir yemiş, yahud onun ağacı imiş - yeyecek olsa afyon yerine geçer, onun kalb illeti ve akılsızlığı artar.»

Hülâsa: Saâdet rehberi olan kâbiliyyet bir kimseden zâil olursa, ona herşey aks-i tesir gösterir.

ماندیک قسم دگر اندر جهاد

نیم حیوان نیم حی بارشاد

«Üçüncü birkısım kaldı ki o kısma dahil olanlar, yarı hayvan, yarı insandır.»

روزو شب در جنگ و اندر کشمکش

کرده چالیش آخرش با اولش

«Bu kısımdaki insanların evveli, yâni insaniyyeti, âhiri, yâni hayvaniyyetiyle gece gündüz çarpışmakta ve çekişmektedir.»

AKLIN NEFS İLE UĞRAŞMASI; MECNÜNUN DEVE İLE MÜNÂZAASI GİBİDİR. ZİRÂ, MECNUN İLERİYE, YÂNİ LEYLÂ TARAFINA GİTMEK ARZU EDİYORDU. BİNDİĞİ DEVE İSE, GERİYE, YAVRUSU TARAFINA DÖNMEK İSTİYORDU. NİTEKİM MECNUN: «DEVEMİN HEVA VE HEVESİ YAVRUSU TARAFINA, BENİM MUHABBETİM İSE İLERİYE, LEYLÂ TARAFINADIR. ONUNLA, ARAMIZDA HAKİKİ BİR MÜHÂLEFET VARDIR» DEMİŞTİR.»

Burada Mecnun'dan murad: İnsanî Ruhtur; Mâşûk-u ezelinin mecnunu ve aşıkıdır.

Deveden maksat da: Nefs ve rûh-u hayvânîdir ki o da yavrusu me-sâbesinde bulunan hevâ ve hevesin meclûbu ve mağlûbudur.

همچو مجنونند و باناقش یقین

میکشد آن پیش و این واپس بکین

«Akl ile nefis, Mecnun ile devesi gibidir ki biri ileri, diğeri geri gitmek ister.»

میل مجنون پیش آن لیلی روان

میل ناقة پس پی کرش دوان

«Mecnûn'un meyli, ileriye Leylâ cihetine gitmek ister. Devenin meyli ise, geriye, yavrusunun yanına koşmak diler.»

یک دم ار مجنون اگر غافل بدی

ناقه گردیدی و واپس آمدی

«Eğer Mecnun bir an gafil bulunsaydı, deve döner ve geriye giderdi.»

عشق وسودا چونکه پر بودش بدن
می نبودش چاره از بخود شدن

«Mecnûn'un bedeni Leylâ'nın aşk ve sevdâsiyle dolu olduğu için ona kendinden geçmekden başka çâre yokdu.»

13970

آنکه او باشد مراقب عقل بود
عقل را سودای لیلی در ربود

«Ona mürakib olacak akli iken Leylâ'nın sevdâsı onun aklını kapmıştı.»

13971

لیک ناکه بس مراقب بود وجست
چون بدیدی اومهار خویش سست

«Lâkin deve dikkatli ve atik idi. Yularının gevşediğini hissedince.»

13972

فهم کردی زوکه غافل کشت ودنگ
روسپس کردی بکره بی درنگ

«Mecnûn'un gâfil ve hayran olub kendinden geçtiğini anlar, geri döner, yavrusunun yanına gitmeye başlardı.»

13973

چون بخود باز آمدی دیدی زجا
کوسپس رقتست بس فرسنگها

«Mecnun kendine gelince devenin fersahlarca geri gitmiş olduğunu araziden anlardı.»

درسه روزم رم بدن احوالها
ماند بخون در تردد سالها

«Üç günlük yolda, Mecnun bu hâl ile yıllarca tereddüde kaldı.»

13975

گفت ای ناکه چومر دوعا شقیم
ما دوضد پس همره نالایقیم

«Nihâyet dedi ki: Ey deve; ikimiz de biri birimize zıd âşıkız. Ohâlde yol arkadaşlığına lâayk değiliz.»

13976

نیستت بر فوق من مهر ومهار
کرد باید از توصیبت اختیار

«Senin muhabbetin ve yuların bana muvafık değildir, ohâlde senin sohbetini terk etmek gerektir.»

Hız. Mevlânâ buyuruyor ki:

13977

این دو همره یکدگر را را هنر
گمره آن جان گرفترو ناید زتن

«Bu iki yol arkadaşı biri birinin yolunu vurmaktadır. Onun için, ten-den inmeyen ve onu terk etmeyen ruh, yolunu azıtır gider.»

Burada Mecnûn'dan murad; Akl ve ruh, deveden maksad da, nefstir. İkisinin de gitmek istediği yol başkadır. Akıl, Mâşûk-u ezeli yönüne, nefis ise yavrusu mesâbesinde bulunan hevâ ve hevesi tarafına gitmek ister. Onun için Mecnûn'un yaptığı gibi deveyi, yâni nefsi terk etmek lâzımdır.

13978

جان زهجر غرشش اندر فاقه
تن زعشق خاربن چون ناکه

«Senin ruhun da Arş'ın ayrılığı ile yoksulluğa düşmüş. Tenin ise diken arzusuyla deveye dönmüş.»

Bundan sonra Mecnun lisânından deveye hitâben deniliyor ki:

13979

تا تو بامن باشی ای مرده وطن

پس زلیلی دور ماند جان من

«Ey doğduğu yeri ölürcesine seven; sen benimle bulundukça ruhum
leylâdan uzak kalıyor.»

13980

روزگارم رفت زین کون حالها

همچوتیه وقوم موسی سالها

«Mûsâ kavminin yıllarca Tih çölünde dolaşması gibi, ben de seninle
bu hallere düştüm... Ömrüm geldi, geçti...»

Hız. Mûsâ, Benî İsrail'e vaad olunan arâziyi fethiçin kavmini oralar-
da oturanlarla harbe teşvik etmiş, evvel emirde onların hâlini anlayıp an-
latmak üzere bir keşif heyeti göndermişti. Gidenler ora halkını pek deh-
şetli anlattılar ve Benî İsrail'in gözlerini yıldırıldılar. Bunun üzerine Ya-
hudiler, Hız. Musa'ya:

يَا مُوسَى إِنَّا لَنَدْخُلُهَا أَبَدًا مَا دَامُوا فِيهَا فَاذْهَبْ
أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَالَ إِنَّا هُنَا قَاعِدُونَ

Yâni: «Yâ Mûsâ, onlar orada bulundukça biz oraya ilelebet giremeyiz.
Artık sen Rabbinle beraber git! Bu sûretle ikiniz harb edin! Biz mutlaka
burada oturucularız¹⁰³.»

dediler ve harbe gitmediler. Şu itaatsizliklerinin cezâsı olmak üzere kırk
sene (Tih) çölünde kalmaya, taraf-ı İlâhîden mahkûm oldular. Mısır'da esâ-
ret hayatı geçirmiş, zillet ve meskenete alışmış olanlar, öldüler. Onların ye-
rine çölde doğmuş ve kırdâ yetişmiş olanlar geçti. Hız. Mûsâ da Yûşâ (A.S.)
rını halife tâyin ederek, vefat eyledi. Yûşâ peygamber, Benî İsrail'i çölden çı-
kardı ve Eriha beldesini feth ile Yahudileri orada iskân eyledi. Burada Mec-

(103) Sûrei Mâide: 24.

nûn'un Leylâ yurduna gitmek isterken, bindiği devenin, yavrusunu görmek
için geri dönmesi ve bu münâsebetle aradaki mesâfeyi katederek Leylâ'ya
vâsıl olamayışı, Benî İsrail'in, Tih çölünde dolaşmalarına benzetiliyor.

13981

خطوتینی بود این ره تا وصال

مانده ام در ره زشتت شصت سال

«Ey deve; visâle kadar giden yol iki adımdan ibaretti. Fakat senin mek-
rinden, - yâni ben ileri gitmek isterken senin geri dönmenden - altmış yıldır
vuslattan mahrum kaldım.»

Bir kimse (Şeyh Şibli) Kaddesallâhü sırrahû'ya: «Ya şeyh; kul ile
Allah arasında ne kadar mesâfe vardır?» diye sormuş. Hız. Şibli: «O me-
sâfe iki adımdır. Onları geçince vâsıl-ı ilâllah olursun» cevâbını vermiş.

Bu iki adımdan biri: Dünya, ikincisi Âhirettir. Nihâî hedef olarak
Allaha vâsıl olmayı gâye edinenler, Dânya'dan da, Ahiretten de geçmeli-
dirler.

Yine Mecnun lisânından deniliyor ki :

13982

راه نزدیک و بماندم سخت دیر

سیر گشتم زین سواری سیر سیر

«Yol yakındı. Ben ise çok geç kaldım. Bu süvârilikden - yâni senin
sırtında gitmekten - usandım.»

13983

سرنگون خود را ز ناله در فکند

گفت سوزیدم ز غم تا چند چند

«Mecnun: Ayrılık âteşinden yandım, bu gam, daha ne vakte kadar
surecek? diye kendini deveden fırlattı attı.»

تنگ شد بروی بیابان فراخ
خوشتن افکند اندر سنگلاخ

«O geniş çöl, Mecnun'a dar geldiği için taşlık bir yerde kendini de-
veden attı.»

آنچنان افکند خودرا سخت زیر
که مخاض گشت جسم آن دلیر

«O yiğit Mecnun, kendisini öyle bir sertlikle aşağıya attı ki âdeta ke-
mikleri dağıldı.»

چون چنان افکند خودرا سوی بستان
از قضا آن لحظه هم پایش سکست

«Kendini aşağıya öyle bir atışla attı ki Kazâ-yı İlâhî ile ayağı kı-
rıldı.»

بای را بر بست گفتا گوشوم
درخم چو گاش علطان می روم

«Ayağını bağladı ve: Top olurum da onun çevgânı önünde yuvarla-
narak giderim, dedi...»

Eskiden idman için oynanılan bir oyun varmış ki (Gûy ü çevgân) de-
nilirmiş. Gûy: Ağaçtan yapılmış, ortası delik bir küre, çevgân da: Ucu
çengelli bir sırık. Gûy, yere atılır, elleri çevgânlı birkaç süvari, onun
üstüne saldırır, sırıkla dokununca gûy öteye, beriye yuvarlanırmış. Oyun-
cularından hangisi o küreyi çengele takar da kaldırabilirse oyunu kazanır-
mış. Mecnun, ayağı kırıldığı için yürüyemeyeceğinden, gûy gibi yuvarla-
na yuvarlana giderim ve bu suretle menzîl-i visâle ererim diyor.

Hız. Mevlâna, mesnevinin diğer bir yerinde buyuruyor ki: «Topal, ak-
sak, uyur bir şekilde ve terbiye noksaniyle olsun Allah yolunda sürüne-
rek O'nu taleb et.»

Sâlike lâzım olanı ne hâlde bulunursa bulunsun ve nasıl olursa olsun,
velev ki kalçaları üstünde sürünerek gidebilsin, seyr ü sülûkten ve Hakkı
taleb etmekten geri kalmamaktır. Malûmıya hasta bir Müslüman ayakta
duracak hâlde değilse namazını oturduğu, ona da muktedir olmazsa yat-
tığı yerde kılar. Namaz kılan, mevcut takatını sarf eylediği için Cenâbı
Hak lutf u keremiyle o eksik namazı kabûl eder ve tam bir namaz sevâ-
bını, belki daha fazlasını ihsan eyler.

زین کند نفرت حکیم خوش سخن
بر سواری کوفرو ناید زین

«Beden merkebinden inmeyen bir süvâriden güzel sözlü olan hakîm
nefret eder.»

گوی شومی گرد بر پہلوی صدق
غافل غاطان در خم بنوگان عشق

«Ey sâlik: sen top ol da aşk çevgânının darbesiyle yuvarlan.»

کین سفر زین پس بود جذب خدا
وان سفر بر ناله باشد سپر ما

«Deve üstünde gidiş bizim seyrimizdir, ondan indikten sonraki gidiş
artık İlâhî çekişle olur.»

Mecnûn'un deveden atlayıp kırılmış ayağıyla sürünerek gitmesi gibi.

ایچنین سیر است مستثنی زجنس
کان فزود از اجتهاد جن والنس

«Bu hareket, gidişin müstesnâ bir cinsidir ki, cinlerin çalışması ile de
olmaz insanların çalışması ile de!...»

Olmadan sevk-i hidâyet kimse,
Bulamaz vuslat-ı Hak'kı gerçek;
Rehberim olsun İlâhî cezben
Tut yakamdan da beni kendine çek.

Seyr ü sülûkün irade-i cüz'iyeye sarfiyle ve mücahedeler ile olan nev'-ine (Seyr-i İlallah) yâni «Allah'a gidiş» denilir. Cezbe-i İlâhiyye ile olan nev'ine de (Seyr-i Billâh) yâni «Allah ile gidiş» tâbir edilir.

Birincisi irade ile, ikincisi irâdesizdir. Birincisinde gidilir, ikincisinde de insan çekilir. Elbette çekilerek gitmek, yürüyerek gitmekden hızlıdır. (Cezbetün min cezebâtirrahman tûvâzinü amellessekaleyn) denilmiştir ki «Allah'ın cezbelerinden bir cezbe, ins ü cinnin irade ile olan mücahedelerinden efdâldir» demektir.

13992

اینچنین جذبیت فی هر جذب عام
که نهادهش فضل احمد والسلام

«Bu, yâni irâdesiz olan çekiliş ve gidiş, alelâde çekilip gitme değildir. O, Hz. Ahmed'in fazl u ihsaniyledir.»

Nitekim Kur'an'da :

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ

Yâni : «(Habibim) de ki: "Eğer Allahı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin" 104.»

buyurulmuştur. Hakikat'e vasıl oluş ancak, Aleyhisselâm Efendimize mutlak tâbî oluştaadır. Onun için, Resûlullah'a tamamiyle ihtidâ eyleyenlerde, avâm-ı nâsın fevkinde bir cezbe zûhura gelir ve onları sür'atle maksûda erıştırir.

(104) Sûrei Âl-i İmran : 31.

«PADİŞAHA LÂYIKIYLA HİZMET ETMEDİĞİ İÇİN MAAŞI
AZALTILAN KÖLENİN HÜKÜMDÂR'A ŞİKÂYETİ»

13993

قصه گونه کن برای آن غلام
که سوی شه بر بنشست اوکلام

«Sözü kısa kes de padişaha mektup yazıp gönderen köleyi anlat!»

13994

قصه پرچنگ و پرستی و کین
می فرستد سوی شاه نازنین

«O köle, ceng ile, varlıkla ve kinle dolu bir mektup yazmış ve nazlı olan o padişaha göndermişti.»

13995

کالبد نامه ست اندروی نگر
هست لایق شاه را آنکه بیر

«Ey sâlik; o nâme senin kalıbındır. Ona dikkatle bak, padişaha lââyık olub olmadığını anla da ondan sonra takdim et!»

13996

گوشه رو نامه را بکشایخوان
بین که حرفش هست درخورد شهان

«Bir köşeye çekil, mektubu aç ve oku da gör! Harfi ve lâfzı padişahlara münâsib midir?»

Yâni halvette oturub halk ile ihtilâttan kesil. Orada kendine dikkat et ve ahvâlini oku, kendini iyice tedkik eyle ve padişahlara lââyık olub olmadığını anla. Şârihler, buradaki (Şahan) dan muradın, Enbiyâ ve evliyâ olduğunu söylüyorlar ve onlara lââyık olan Allah'ın da makbulü olur, diyorlar.

گر نباشد در خور آرا باره کن
نامه دیگر نویس و جاره کن

«Eğer o mektupdaki yazı - yâni senin cismindeki ahlâk ve tabiat - en-biyâ ve evliyâyâ lâıyk bir hâlde değilse o mektubu parçala, başka bir mektub yazmanın çâresine bak!»

لیک فتح نامه تن زب مدان
ورنه هرکس سردل دیدی عیان

«Lâkin ten mektubunun açılmasını ve okunmasını kolay sanma. Öyle olsaydı herkes gönül esrarını ayan beyan görürdü.»

نامه بکشادن چه دشوارست و صعب
کار مردانست نه طفلان لعب

«Kapalı bir mektub gibi olan cesedi açmak, içindeki yazıları - yâni ahlâk ve ahvali - okuyub anlamak ne kadar güçtür. Bu hareket, çocuk oyunu değil, erkeklerin işidir.»

جمله بر فهرست قانع گشته ایم
زانکه در حرص و هوا آغشته ایم

«Hepimiz de fihriste kanaat etmişiz, çünkü hırs ve hevâ ile meşgûl olmuşuz.»

İlim; zahiri ve batını olmak üzere ikidir ve birincisi, ikincisinin fihristi mesâbesindedir. Biz fihristte yazılı olan fasıl başlarını okumakla kanaat ediyoruz ve birşey öğrendik sanıp kitabın dahilindeki malûmata bakmaya ve öğrendiklerimizi tatbik etmeye lüzum görmüyoruz. Hâlbuki bilmek, öğrenmekden ibâret değildir. Onu amelî bir hâle getirmek ve tatbik etmektir.

باشد آن فهرست دامی عامه را
تا چنان دانند متن نامه را

«Mektubun içindekiler de fihristtekiler gibi zannedilsin diye fihrist, avâmın tuzağı olmuştur.»

بازکن سرنامه و گردن متاب
زین سخن والله اعلم بالصواب

«Fihristi kapa da kitabın baş tarafını aç ve bu sözden baş çevirme! Doğruyu en iyi bilen Allah'dır.»

هست آن عنوان چو اقرار زبان
متن نامه سینه را کن امتحان

«O ünvan, - yâni kitabın ilk sahifesi - dil ile ikrar gibidir. Yalnız onunla kalma, gönül metnini imtihan et.»

Ma'lûmya: «Müslümanlık ikrar-ı billisan ve tasdik-i bilcenan» dır. Tevhid-i İlâhî ve tasdik-i Risaletpenahiyi söyleyen bir kimse zâhiren Müslüman olur, fakat lisânen söylediğini, kalbiyle tasdik etmezse o kimse hakikatte münâfıktır. Onun için sen de bir kere kalbini imtihan etmelisin.

که موافق هست با اقرار تو
تا منافق وار نبود کارتو

«İşin münâfıkçasına olmamak için, kalbinin tasdiki lisanının ikrarına uygun olmalıdır.»

چون چوالی بس گران می بری
زان نیاید کم که دروی بگری

«Ağır bir çuval yüklenip götürürken, içinde ne olduğunu anlamak için ona bakman, muhteviyatından bir şey eksiltmez.»

که چه داری در چوال از تلخ و خش
گرهی ارزد کشیدن را بکش

«O çuval içindeki ekşi ve tatlı şeyler taşımaya değerse taşı.»

ورنه خالی کن چوال راز سنگ
باز خر خود را ازین پیکار و ننگ

«Yoksa çuvalındaki taşları boşalt... Kendini ayıbdan ve bu ar olan yükten kurtar.»

در چوال آن کن که می باید کشید
سوی سلطانان و شاهان رشید

«Sultanlara, padişahlara takdim edilmeye lâyık şeyleri çuvalına doldur.»

Sûre-i Haşr'de buyurulmuştur ki:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلَنْظُرْ نَفْسًا
مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾

Yâni : «Ey iman edenler, Allah'dan korkun. Herkes, yarın için önden ne göndermiş olduğuna baksın. Allah'dan korkun. Çünkü Allah, ne yaparsanız hakkıyla haberdardır¹⁰⁵.»

(105) Sûrei Haşr : 18.

Tasavvufta buna (Muhasebe) tâbir ederler ki bir kimsenin, gece olunca: «Ben bugün ne yaptım?» diye o günkü işlediklerini hatırlaması, hayırlı işleri için şükür, şer amelleri için istiğfar etmesi demektir. Hadis-i şerifte de: «Muhâsebeye çekilmeden evvel, kendi kendinizin hesabını görün» buyurulmuştur.

Her insan için bir Ahiret yolculuğu vardır. Yolda ise azık lâzımdır. Dünyadaki salih ameller, Âhiret seferinin azığıdır. Onun için Cenâb-ı Hak:

وَرَزَوْدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى

Yâni : «Ahiret yolculuğu için azık tedarik ediniz. Muhakkak ki azığınız en hayırlısı (Allah'dan korkup, dilenmekten, insanlara yük olmaktan) kaçınmaktır¹⁰⁶.» buyurmuştur.

Sonra, bir yere gidilirken bir yol hediyesi götürülür. Fakat o hediye, götürülecek zatın mevkiine göre olmalıdır ki makbûle geçsin. Yoksa bir bedevinin yaptığı gibi, Bağdad'daki Halifeye testi içinde yağmur suyu götürülmez. Çünkü Halifenin sarayı Şat nehri sahilindedir. Yalnız şu var ki acz ve noksanını itiraf etmek ve Hakkın lûtf u keremine iltica etmek de bir nevi hediyedir. Çünkü Allah'ın dergâhında acz ve noksan yoktur. Binaenaleyh:

Eli boş gidilmez gidilen yere,
Rabbim boş gelmedim ben, suç getirdim.
Dağlar çekemezken o ağır yükü
İki kat sırtımla pek güç getirdim.

diye Gufran-ı İlâhiye dehâlet etmek gerektir.

«HIRSIZIN, KOCAMAN SARIKLİ BİR FAKİHİN SARIĞINI KAPMASI VE FAKİHİN: SARIĞI ÇÖZ, NE KAPTIĞINI ANLA DA ONDAN SONRA GÖTÜR, DİYE SESLENMESİ»

یک فقیهی ژنده‌ها در چیده بود
در عمامه خویش در پیچیده بود

«Bir fakih, paçavra parçalarını toplayıp, sarığının içine doldurmuştu.»

(106) Sûrei Bakara : 197.

تا شود زفت و نماید آن عظیم
چون در آید سوی محفل در حطیم

«Sarık irileşsin ve meclise gelince büyük görünsün diye...»

Sarık, Arabların baş kisvesi olduğu için (Aleyhissalât Efendimiz) de sarık sararlardı. Bâzan, uzunca külâh üzerine, bâzan da mudarrebe dedikleri keçe külâh üstüne sarık sarar, bâzan da külâhsız olarak sarığın bir ucunu tepesine kor, sarığı onun üstüne dolardı. Bâzan sol kulağının arkasına, bâzan tamamıyla arkasına doğru sarığın ucunu salıverirdi ki buna taylasân denilirdi. Sarığı dolamak suretiyle sarar, ona tekellüfle bir şekil vermezdi.

Abbasiler devrinde bilhassa ulema takımı uzun külâh sarık sararlardı ki Osmanlı hocaları da bunu kabûl etmişlerdi. Darüşşefaka mektebinde İstanbul ilk kadısı Hızır beyin içi pamuklu yeşil tülbind sarıklı kavuğu bulunmaktadır. Osmanlı padişahlarının muhtelif şekilde sarıklı kavukları vardı. Bunların ön taraflarına mücevherli tuğ takılırdı. Her sınıf halkın kavukları ve sarıkları muhtelif tarzda idi. Hz. Mevlânâ keçeden külâh giyer, üstüne dolama siyah sarık sarardı. Mevlevî şeyhleri, sonradan sikke üstüne kafesi destar sarmışlardı.

Cumhuriyet devrinde hocaların sarık sarmasına müsaade edilmiş, sonra kim olursa olsun Diyânet reisinden başkasının sarık sarması kanun ile men' olunmuştu.

14011

ژنده ها از جامه ها پیراسته
ظاهر دستار ازان آراسته

«Sarığın altı, eski elbise parçalarıyla doldurulmuş, dışarısı da yine o parçaların yenice olanlarıyla süslenmişti.»

14012

ظاهر دستار چون حله بهشت
چون منافق اندرون رسوا وزشت

«Sarığın dışarısı cennet elbisesi gibi süslü, içerisi ise münâfık kalbi gibi çirkin ve rezil idi.»

Buradaki koca kavuklu fakihden maksad: Tâc, hırka ve kümmegi elbise ile meşihat dâvâsında bulunan müraî ve müzevvir heriflerdir ki onları o kıyâfette gören safdiller, zâhir hallerine bakıp aldanırlar. Hz. Mevlânâ böylelerini mesnevinin bir yerinde: «Dışarısı, kâfir kabri gibi süslüdür. İçerisinde ise Allahü Azze ve Celle'nin kahrı bulunmaktadır» diye târif eder.

Mesnevî şârihi şeyh İsmail Haklı da şöyle tasvir eylemiştir:

«Destârî kubbe denlû
Yok dini habbe denlû,
Hubbî libas ü cübbe
Hil'at ona vediat.
Surette Hızr u İlyas
Sirette azlem-i nâs.»

1285 den sonra vefat etmiş ve Eyyubdaki (Hâtuniyye Tekkesi) ne gömülmüş olan Ârif-i Billâh, mesnevihân Hüsameddin efendi ise böyleleri için (Şeyh-i postekî) tâbirini kullanmıştır.

14013

پاره پاره دلوق و پنبه و پوستین
در درون آن عمامه بد دفين

«O sarığın içinde abâ ve posteki parçalarıyla pamuklar gömülmüştü.»

Yâni o müraî fakih'in kafası mekr ve hile ile dolu bulunuyordu.

14014

روی سوی مدرسه کردی صبح
تا بدین ناموس یابد اوفتوح

«Bu kıyâfetle fütûhâtâ, - yâni birinin vereceği parayı bulmak için - medreseye doğru gidiyordu.»

14015

در ره تاریک مرد جامه کن
منتظر بود ایستاده بهرفن

«Bir hırsız, karanlık ve ıssız bir yolda durmuş, bekliyordu.»

در ربود او از سرش دستار را
بس دوان شد تاباز دگار را

«Satarak, bedeliyle bir işini görmek için, fakihin başından sarığını kaptı ve koşmaya başladı.»

بس فقیهش بانگ برزد کان بسر
باز کن دستار را آنکه بر

«Fakih ona: Oğul; sarığı çöz de öyle götür diye seslendi.»

ایچنین که چار پره می بری
باز کن آن هدیه را که می بری

«Böyle dört kanatla uçarcasına götürdüğün o hediyeyi bir kere aç da bak.»

باز کن آنرا بدست خود بمال
وانگهان خواهی ببر کردم حلال

«Onu aç ve elinle yokla. Ondan sonra istersen götür, sana helâl ettim; dedi.»

چو نکه بازش کرد آنکه می گریخت
صد هزاران ژنده اندر ره بریخت

«Hırsız, sarığı çözüncə yolun üstüne yüz binlerce paçavra döküldüğü için bıraktı, kaçtı.»

زان عمامه زفت و نابایست او
ماندیک کز کهنه دردست او

«O iri ve olmaz olasica sarıktan elinde bir arşın kadar eski bir bez kaldı.»

بر زمین زد خرقه را کای بی عیار
زین دغل مارا بر آورده زکار

«Hırsız, bez parçasını da yere vurup: Ey ayarsız ve değersiz! Bu hîle ile beni işimden alıkoydun, dedi.»

Hırsızın bu hitabını işiten fakih dedi ki:

گفت بنمودم دغل لیکن ترا
از نصیحت باز گفتم ماجرا

«Evet hile ettim, fakat nasihat yoluyla da, sarığı çöz, öyle götür dedim.»

Fakihin koca kavuğunu görüb de onu değerli bir metâ zanneden hırsızın aldanmasına karşı, fakihin: «Sarığı çöz de öyle götür» diye seslenmesi, kalıbına, kıyâfetine aldanılan şeyhler ve hocalardan insaflica olanların: «Bende irfan ve ilim namına birşey yok. Sen kıyâfetime bakma. Hâlimi tahkik et de ondan sonra müridim ve talebem olmaya kalkış.» diye nasihat vermesi kabilindendir. Bunu yapabilen ve bir hakikati bu tür-lü de olsa itiraf eden kimse yine birşeydir. Nitekim kevn ü fesâd âlemi olan Dünya da tahavvülâtı ve fesâdı dolayisiyle ehl-i dünyaya nasihat vermektedir.

14024

اندین کون وفساد ای اوستاد
آن دغل کون ونصیحت آن فساد

«Ey üstad; bu kevn ü fesad âleminde o (Kevn) - yâni olmak - hîle-
dir, fesad - yâni bozulmak - da nasihattir.»

(Kevn) olmak, (Fesad) bozulmak demektir. Dünya da (olub) (bo-
zulmaktan) yâni (zuhûr) a gelib (adem) e gitmekden ibâret olduğundan
ona da, (Kevn ü fesâd) âlemi denilir. Onun (hîle) olması, devam edecekmiş
gibi görünerek halkı aldattığından, (nasihat) olması da, aldananları ze-
vâliyle uyandırmak istemesindendir.

(Rudegî) isminde Buhara'lı bir şairin şöyle bir kıt'ası vardır: «Zaman,
bana hürriyyet veren bir nasihatte bulundu. Zaten zamana dikkatli bak-
san nasihatten ibâret olduğunu görürsün. Dedi ki: İyi günlü, yâni mes'ud
görünen kimselerin hâline gıpta etme de kendi hâline şükr et. Çok kimse
vardır ki senin hâlinde olmayı ister» demektir.

Nâbî de bu mealde olmak üzere şu beyti söylemiştir:

«Senden ednâyı görüb şükr ile demsaz olmak
Senden a'lâlara reşk eylemenin merhemidir.»

14025

کون می گوید بیامن خوش یم
وان فسادش گفته رومن لاشیم

«Kevn - yâni mevcudat - der ki: Gel bana bağlan ki ben lâtif gidişli-
yim. Fesâdı da der ki: Git, bana bağlanma ki ben birşey değilim.»

Hız. Mevlâna buna dair misâller irad ediyor:

14026

ای زخوبی بهاران لب گران
بنگر آن سردی وزردی خزان

«Ey ilk bahar güzelliğine karşı dudak ısırان - yâni hayran olan. - Bir
de son bahârın sararmış hâline ve soğukluğuna bak!»

14027

روز دیدی طلعت خور سید خوب
مرک اورا یادکن وقت غروب

«Gündüzün güzel Güneşin doğuşunu görünce, gurup zamanı onun ö-
lümü demek olan batışını hatırla!»

14028

بدر را دیدی برین خوش چارطاق
حسرتش را هم بین وقت محاق

«Bu hoş çardakta, - yâni fezâda - bedir hâlindeki Kamerin letâfetini
görürsün; onun bir de ay sonlarında uğradığı zâafı ve bedir hâline olan
hasretini düşün!»

Bütün mevcudât böyle olduğu gibi, insan da böyledir. Onların da ke-
mâl ve cemâli zevâle mahkûmdur.

14029

کودکی از حسن شد مولای خلق
بعد فرداشدن حرف رسوای خلق

«Güzel bir çocuk, bakarsın, güzelliğiyle halkın dildarı olur. Bir müd-
det sonra ihtiyar bir bunak hâline girer ve halka rezil olur.»

14030

کز تن سیمین تنان کردت شکار
بعد پیری بین تن چون پنبه زار

«Eğer gümüş tenli güzeller seni avladıysa ihtiyarlıktan sonra bir de
pamuk tarlasına dönen bedene bak!»

14031

ای بدیده لوتهای چرب خیز
فضله آنرا بین در آبریز

«Ey yağlı, ballı yemekler ve nefis gıdalar görüb imrenen, kalk helâ-
ya git de, onların fazlasını orada gör!»

Derler ki; Harunürreşid, Behlûl'e:

— Gel insan içine gir de halk senin irfanından istifâde etsin, tekli-
finde bulunmuş. Behlûl:

— Hele bir danışayım diye dışarıya çıkmış ve helâya girmiş. Bir müd-
det sonra Hârun'a:

— Danıştım, râzı olmuyorlar demiş. Hârun:

— Kim razı olmuyor? diye sorunca:

— Helâdakiler! cevâbını vermiş. Hârun'un:

— Ne diyorlar? Süâline de:

— Biz nefis yemeklerdik, insan içine girdik de böyle olduk. Sakın hâ,
sen de bizim gibi olursun, diyorlar diyerek savuşmuş.

14032

مرخبت را گو که آن خوبیت کو

بر طبق آن نثر و آن ذوق و بو

«Pisliğe de ki: Senin, o güzelliğin, tabak içindeki zevk ve letâfetin
ve güzel kokun nerede?»

14033

گوید او آن دانه بد من دام آن

جو شدی توصید شد دانه نهان

«Cevâben der ki: O saydığın şeyler dâne idi, ben de kurulmuş bir
tuzaktım. Sen gelib tuzığa düşünce dâne gizlendi.»

14034

بس انا مل رشك استادان شده

درصناعت عاقبت لرزان شده

«Sanat'ta ustaların gıbtasını çeken öyle parmaklar vardır ki sonunda
titrek olmuştur.»

Yâni sanâyi'de, meselâ mushaf tezhib etmekte, yahud güzel yazı'da
hattatların gıbta ettikleri üstadlar yetişmiştir. Fakat ihtiyarlayınca, ya-
hud bir illete uğrayınca onların o mahâretli parmakları titremeye, sahibi
de güzel san'atını gösterememeye başlamıştır.

14035

ز کس چشم خار همچو جان

آخر اعمش بین و آب ازوی چکان

«Kezâ can gibi ve nergis bakışlı mahmur bir gözü, sonunda, çipil ol-
muş ve sular akmağa başlamış bir hâlde görürsün.»

14036

حیدری کاندل صف شیران رود

آخر او مغلوب از موشی بود

«Kezâ arslanların safında giden arslan gibi yiğit bir er, gün gelir, fâre
gibi âciz birine mağlub olur.»

14037

طبع تیز دوربین محترف

چون خریبرش بدین آخر حرف

«Kezâ: Üstün kabiliyetli bir san'atkârı, sonunda yaşlı bir merkeb gi-
bi, işe yaramaz bir hâlde görürsün.»

14038

زلف جمعد مشکبار عقل بر

آخر آن چون ذنب زشت خنک خر

«Kezâ, akıllar alan misk kokulu ve kıvrıcık bir zülüf, ihtiyarlıkta kır
eşeğin kuyruğu gibi çirkinleşir.»

14039

خوش بین کونش زوال با کشاد

وآخر آن رسوایش بین و فساد

«Bütün bu şeylerin ilk ve letâfetli hallerine bak, sonra da onların
nasıl bozulduklarını ve ne hâllere girmiş olduklarını gör!»

زانکه او بنمود پیدا دام را
پیش تو بر کند سببت خام را

«Çünkü (Kevn âlemi), sana tuzağını kurmuş ve o vâsita ile nice ham ervahın bıyığını, sakalını yolmuştur.»

Bıyık ve sakal yolmak: Aldanmak ve hayıflanmaktan kinâyedir. Kevn ve fesâd âleminin şu hâlinden ibret al da:

بس مگو دنیا بتزیرم فریفت
ورنه عقل من زدامش می گریخت

«Benim aklım, Dünya tuzağından kaçabilirdi, fakat beni hîle ve hud'a ile yakaladı, deme!»

طوق زرین حایل بین هاه
غل وزنجرى شدست و سلسله

«Ey boynundaki altın halka ve sırmalı kayışla iftihar eden, birgün gelir ki o halka, boyuna takılan bir lâle, o kayış da bir zencir oluverir.»

Şimdi boynundaki altın halka,
Gün gelir gerdânına lâle olur;
Şimdiki sırma hamâil yerine
Dikkat et, boynuna zencir vurulur.

همچنین هر جزء عالم می شمر
اول و آخر در ارش در نظر

«Böylece Âlemin her cüz'ünü say ve evvelki hâliyle sonraki hâlini göz önüne getir.»

هر که آخر بین تر او مبعود تر
هر که آخور بین تر او مبعود تر

«Her kim sonu daha iyi görürse o daha mes'uddur. Her kim de Dünya ahırını daha iyi görür ve ona bağlanırsa, o da Allah'dan çok fazla uzaktır.»

روی هر یک چون مه فاخر بین
چونکه اول دیده شد آخر بین

«Hüsniyle iftihar eden ay gibi parlak olan her güzelin yüzüne bak. Fakat evvelini gördükten sonra sonuna da nazar et» ki:

تا نباشی همچو ابلیس اعوری
نیم بیند نیم نی چون ابتری

«Şeytan gibi tek gözlü - yâni bir şeyin yarısını görüb yarısını görmez bir ebter - olmayasın.»

Şeytân'a tek göz denilmesi, şer'ri görüb hayr'ı görmek istemediğindendir.

دید طین آدم و دینش ندید
این جهان دید آن جهان بینش ندید

«Şeytan Âdem'in çamurunu gördü, dînini görmedi. Bu cihana âid olan o çamuru seyr etti, fakat obir âlemi gören maneviyâtını müşâhede edemedi.»

Evet Âdem (A.S.) çamurdan yaratılmıştı, fakat ona İlâhî bir ruh nefh edilmiş ve kendisine (Halifetullah) unvanı verilmişti. Şeytanın bilmek istemediği insanın işte bu tarafıdır.

فضل مردان برزن ای مردشجاع
نیست بهر قوت و کسب و ضیاع

«Ey yiğit kimse; erkeklerin kadınlara üstünlüğü; kuvvetlerinden, kazançlarından ve çiftlik sahibi olmalarından değildir.»

Eğer onlardan dolayı olsa idi:

ورنه شیروپیل را بر آدمی
فضل بودی بهر قوت ای عمی

«Arslanın ve filin, kuvveti sebebiyle insanlara üstün olması lâzım gelirdi hey amca;»

فضل مردان برزن ای حالی پرست
زان بود که مرد پایان بین ترست

«Ey yalnız bu anı gören kimse; erkeğin kadına olan üstünlüğü işin sonunu daha iyi görmesindendir.»

Gerçi her kaide gibi bunun da istisnası olabilir. Nitekim bugün bâzı erkekler de vardır. Bakarsın, bayan hazretlerine kürk, manto ve saire alınacak; bunların tedârikine ise geliri müsâid değil; fakat ele, güne karşı hanımın da haysiyyetini muhafaza etmek lâzım. O hâlde ne yapmalı? Yâ borc etmek, ya rüşvet almalı! Her ikisinin sonunda da mahkemeye gitmek, hattâ hapse girmek var. İşte bu neticeyi düşünemeyen erkeğin de işin sonunu görmemek hususunda öyle kadınlardan farkı yoktur. Bu gibi erkekler hakkında Hz. Mevlânâ buyuruyor ki:

مرد کاندلر عاقبت خمست
او ز اهل عاقبت چون زن کست

«Bir erkek ki işin sonunu görmekten âciz olursa, işin sonunu görenlere nazaran kadın gibi nâkısdır.»

Hız. Pîr (Kevn ü fesâd) bahsine dönerek buyuruyor ki:

از جهان دو بانگ می آید بضد
تا کدامین را تو باشی مستعد

«Dünya'dan biribirine zıd iki ses gelir. Acâba senin hangisini kabûle istîdâdın vardır?»

آن یکی بانگش نشور آتیا
وان یکی بانگش فریب اشقیا

«O seslerden biri inananların hayatı, diğeri ise şakîlerin aldanması ve aldatmasıdır.»

(Kevn ü fesad) yâni (Olmak ve bozulmak) âlemi bulunan Dünyanın iki nidâsı vardır. Biri (Kevn) in yâni mevcut ve mâmur olmanın sesidir ki insanı aldatır. Diğeri bozulmanın ve fenâ bulmanın sadâsıdır ki uyardır. Meselâ (Kevn) tarafından gelen ses der ki:

من شکوفه خرم ای خوش گرم دار
گل بریزد من بمانم شاخ خار

«Ey kimse; ben dikenin çiçeği ve gülüyüm. Beni hoş ve sevgi ile tut ki gül dökülür, ben dikenli bir dal olarak kalırım.»

بانگ اشکوفه ش که اینک گل فروش
بانگ خار او که سوی مامگوش

«Çiçeğin sesi: İşte gül satan geldi der... Dikenin sesi de, bizim tarafa gelmeye çalışma, der!»

14056

این پذیرفتی بماندی زان دگر
که محب از ضد محبوبست کر

«Bu seslerden birini kabul ettin mi öbürünü duymazsın bile... Çünkü seven bir kimse sevdiğinin zıddı olan şeylere karşı âdeta kör ve sağır olur.»

Onları ne görür, ne de sözlerine kulak verir.

14057

آن یکی بانگ این که اینک حاضرم
بانگ دیگر بنگر اندر آخرم

«Sesin biri: İşte hazırım der, obir ses de: Sen benim sonuma bak! der.»

Kezâ:

14058

حاضری ام هست چون مکر و کین
نقش آخر زاینه اول بدین

«Benim hazırdaki güzelliğim ve māmūriyyetimin hile ve tuzak gibidir ihtârında bulunur. Ey sâlik; aynadaki son nakşa bak, yâni bir güzelin ihtiyarlığındaki çirkinliğini, bir binânın harâbe haline gireceğini düşün.»

14059

چون یکی زین دو چوال اندر شدی
آن دگر را ضد و نادر خورشیدی

«Bu iki çuvaldan birine girer - yâni kevn ü fesad nidâlarının birine kulak verirsen - obirinin zıddı ve yabancısı olursun.»

Hız. Mevlânâ, (Kevn ü fesad) âleminin nidâları bulunduğunu, (Kevn)-in nidâsının kendisine dâvet, (fesâd) ın nidâsının ise nasihat olduğunu beyan etmişti.

Burada da diyor ki: Bu iki ses, birbirinin zıddıdır, biri Dünyaya meyl obiri Dünya'dan nefret ettirir. Onlardan hangisini dinler ve icâbet eder-

sen obirinin zıddı ve mahrûmu olursun. Hadis-i şerifte: «Dünya, Ahiret ehline haramdır, Ahiret de Dünya ehline haramdır.» diğer bir hadiste de: «Dünya ve Ahiret, ortak iki zevce gibidir. Birini ne kadar hoşnud edersen obirini o kadar kızdırırsın.» buyrulmuştur.

14060

ای خنک آن کوز اول آن شنید
کس عقول مستمع مردان شنید

«Ne mutlu o kimseye ki, Hak erlerinin duydukları bu sesi önceden işitti!»

Her iki sesteki biri:

14061

خانه خالی یافت جارا او گرفت
غیر آتش کثر نماید یاشکفت

«Kalb evini boş bulunca girer ve yerleşir. Artık sahibine ondan başkası çarpık ve şaşılacak birşey görünür.»

Yâni, Dünyaya dâvet sesi gönülde yer ederse, Ahiret nasihati ona yanlış gelir, Ahirete dâvet sesi yerleşirse, Dünya'ya dâvet fikri ona yabancısı kalır.

Hız. Pîr bir misâl getiriyor:

14062

کوزه نوکو بخود بوی کشید
آن خبث را آب نتواند برید

«Toprak ve yeni bir çanak, pis bir koku almış olursa su, ondan kokuyu gideremez.»

Onun gibi, bir kalbe de Dünya'ya meyil kokusu bulaştı mı onu temizlemek, oldukça müşkildir. Çanak, çömlekdeki kokuyu gidermek için ateş lâzımdır. Bundan dolayıdır ki kötü ahlâk sahibleri, o kötü huylardan temizlenmek için Cehennemde yanacaklardır.

در جهان هر چیز چیزی می کشد
کفر کافر را و مرشد را رشد

«Dünya'da her şey, bir şeyi çekmektedir. Nitekim küfür, kâfirî; irşad, mürşidi çeker.»

Cezb ve incizab, yâni çekmek ve çekilmek için, cinsiyyet lâzımdır. Nitekim Kur'an'da:

الْجَنِّيَّاتُ لِلْجَنِيبِينَ وَالْجَنِّيُّونَ لِلْجَنِّيَّاتِ وَالطَّيِّبَاتُ
لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ أُولَئِكَ مُبَرَّءُونَ مِمَّا يَقُولُونَ
لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٦٧﴾

Yâni: «Kötü kadınlar (ve kötü sözler) kötü erkeklerle, kötü erkekler kötü kadınlara (ve kötü sözlerle), temiz kadınlar (ve temiz kelimeler) ise temiz erkeklerle, temiz erkekler de temiz kadınlara (ve temiz kelimelere) yakışır. Bunlar (o temiz kadınlar ve temiz erkekler) o (iftiracıların) di-yeceklerinden çok uzaktırlar. Onlar için bir mağfiret ve çok şerefli bir rı-zık vardır ¹⁰⁷» diye buyrulmuştur.

کهرامم هست مقناطیس هست
تا تو آهن یا کهی آبی هست

«Dünya'da kehrübâ da vardır, mıknatıs da... Sen saman çöpü veya demir olursan mıknatısın tesirine, cezbisine tutulursun.»

Buradaki mıknatısdan maksad enbiyâ, kehrübâdan murad da evliyâ hazerâtıdır. Saman: Zayıf, demir: Dinde kavî olanlardır. Binâenaleyh böyleleri ya kehrübâ, yahud mıknatıs tarafından cezb edilir. Çünkü ken-dilerinde çekilmeğe kâbiliyyet vardır.

(107) Sûrei Nûr: 26.

برد مقناطیس از تو آهنی
ور کهی بر کهر پای می تی

«Demir isen seni mıknatıs çeker, saman isen kehrübâ etrafında do-laşırsın.»

آن یکی چون نیست با اخیار یار
لاجرم شد پهلوی بخارجار

«Hayırlı kimselerle dost olmayan, şübesiz kötülerin yanında yer alır, onların komşusu olur.»

هست موسی پیش قبطی بس ذمیم
هست هامان پیش سبطی بس رحیم

«Mûsa (A.S.), Kıbt kavmi indinde çok kötü idi. Fir'avn'ın veziri Hâ-man da Benî İsrâîl'in indinde çok mel'ûn idi.»

جان هامان جاذب قبطی شده
جان موسی طالب سبطی شده

«Hamân'ın canı Kıbtîleri cezb ediyordu. Mûsâ'nın ruhu ise İsrailoğul-larının talibi bulunuyordu.» Zirâ aralarında cinsiyyet vardı.

معدۀ خرکه کشد در اجتناب
معدۀ آدم جنوب کندم آب

«Eşeğin midesi samanı, insan midesi de buğday çorbasını cezb eder.»

کرتو نشناسی کسی را از ظلام
بنگر اورا گوش سازید ست امام

«Eğer sen, gaflet ve cehâlet karanlığı yüzünden bir kimseyi tanıyamazsan, dikkat et o kimse, kendisine kimi imam edinmiş, kime uymuş... bak, ne olduğunu anlarsın...»

Yâni, bir kimsenin kâmil mi, nâkıs mı olduğunu fark edemezsen onun kime tâbi olduğuna ve nasıl yiyip içdiğine dikkat et. Bir insan-ı kâmile iktidâ ediyorsa ve yemesi, içmesi insanca ise o da insandır.

«ÂRİF'İN ALLAH'IN NURUNDAN GIDASINI BULUNDUĞUNUN VE
«BEN RABBİMİN NİDİNDE GECELERİM, BENİ YEDİRİR
VE İÇİRİR» HADİSİNİN BEYÂNİ»

Aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz bâzan iftar etmeksizin birkaç gün oruç tutardı. (Savm-i visâl) denilen bu orucu ashabdan bazıları da tutmak istediler. Aleyhissalât Efendimiz, onların zaif düşmemeleri için: «Savm-i visâlden sakının, iftar etmeksizin oruç tutmayınız» diye menetti. «Sen tutuyorsun ya?» dediler. «Ben sizin gibi değilim, Allah beni yedirir ve içirir» buyurdu.

Diğer bir hadiste buyurulmuştur ki: «Açlık, Allah taamıdır. Cenâb-ı Hak, onunla siddiklerin bedenlerini kuvvetlendirir.»

Siddikiyyet, nübüvvetten sonra en büyük bir mertebedir. Nasıl ki Siddîk-i ekber (R.A.) hazretleri ashab-ı kiram arasında en muhterem bir zât idi. İşte o mertebeye vâsil olanlar için açlık, bir Allah ziyâfetidir. Oruç tutmakla, aç durmakla, hattâ, mümkün olduğu kadar az yemekle ruh kuvvetlenir. Kalbe füyûzât-ı İlâhiyye vârid olur. Hz. Mevlânâ bir gâzelinde demiştir ki: «Şeytanın olanca tedbiri ve bütün hilesi ve tezviriyiyle attığı vesvese okları oruç kalkmasının önünde kırılır.» Nitekim hadis-i şerifde: «Oruç, şeytanın oklarına kalkandır» buyurulmuştur. Çünkü metin bir kalkana vuran oklar, onu delemeyenler, kendileri kırılırlar. Şeytanların insanların iğvası, toklukdan husûle gelen şehvet vasıtasıyledir. Karın aç olunca şehvet bulunmaz ve şeytan tahrikinin tesiri olmaz.

Hz. Mevlânâ buyuruyor ki: «Sen, bir kimsenin nasıl bir şahıs olduğunu anlayamazsan kime uymuş olduğuna dikkat et» demiştir.

زانکه هر کرم پی مادر رود
تا بدان جنسیتش پیدا شود

«Çünkü her yavru, anasının ardınca gider, bu gidişle de cinsiyyeti anlaşılar.»

آدمی را شیر از سینه رسد
شیر خورائیم زیرینه رسد

«İnsanın sütü, insanın göğsünden gelir, fakat eşeğin sütü yarı belinden aşağısından gelir.»

Zîrâ onun memesi aşağı tarafındadır. İnsanın maddî gıdası yukarı yarısından geldiği gibi, mânevî gıdası da âlem-i bâlâdan gelir ve o gıda onun ruhunu besler.

عدل قسامت و قسمت کرد نیست
این عجب که جبری و ظم نیست

«Şu hâl, Ezelî Taksim Edici'nin, adâletle taksimidir. Fakat şaşılacak şey şu ki: Bu taksimde ne cebir vardır, ne de zulüm...»

جبر بودی کی پشیمانی شدی
ظلم بودی کی نگهبانی بدی

«Hakkın taksiminde cebir olsaydı insanlarda nasıl pişmanlık olurdu? Taksim-i İlâhîde zulüm bulunsaydı, Hakkın, kulları üzerindeki Hıfz-ı İlâhîsi nasıl olabilirdi?»

Allahü Teâlâ (Hayrülhâfızın ve erhamürrahimîn) dir. Böyle bir Zat-ı Ecell ü A'lâdan zulm olmaz. Çünkü (Hâfız ve Rahîm) muhafaza eden, esirgeyen demektir. Hem esirgemek, hem de zulm etmek nasıl birleşir?

Vakiâ, rızık taksiminde kimine az, kimine çok verilmiş, bu veriş, yine ruhların istidatları lisâniyle talepleri üzerinedir, yâni ne kadar istenilmiş

ise, Allah o kadar vermiştir. İstidatları lisânı fedir? Bir şey olabilmek kâbiliyeti, meselâ bir taş ocağından çıkarılan iki mermerden biri mihrâbın cebhesine konulur, obiri de abdesthane taşı yapılır. Birinin istidadı mihrâba konulmak ve diğerininki abdesthane taşı olmaktır. Bunlar ne olmak istediklerini hâl diliyle mîmâra ve taşçı ustasına söylerler ve öyle yapılmasını talep ederler. O üstad da onların istediklerine göre hareket eder ve onları istedikleri yere koyar.

Cenâb-ı Hak da (lâ teşbih) taşçı ustasının yaptığı gibi, insanların istidatları lisânı ile istediklerini vermiştir ki, bunda ne cebir vardır, ne de zulüm. Bu hususta insanlar ne mecbûrdur, ne de mazlûmdur. Dikkat edilmiştir ki insan bir günah işleyince bir nedâmet hissederek keşke yapmasaydım diye pişman olur. Hâlbuki mecbûr olan kimse nâdim olmaz. Eli titreyen bir kimse, kahve fincanıyla tabağını elinden düşürüp kırınktan nedâmet duymaz, belki teessüfde bulunur. Çünkü mecbûrdur. Fakat titrek olmayan bir kimse bunu yapacak olursa, sıkılır, utanır, dikkatsizliğine nâdim olur. Zirâ mecbur değildir, ellerinde titreme yoktur. İşte insanların mecbûr olmadıklarının en büyük delili yaptıklarının sonunda nedâmet duymalarıdır.

Hiz. Mevlânâ, (cebr ü kader) meselesine dair bu kadar mâlûmat verdikten sonra o mühim meselenin kolaylıkla içinden çıkılması kâbil olmadığını da anlatmak için buyuruyor ki:

14075

روز آخر شد سبق فردا بود

راز مارا روزکی کنجا بود

«Gün sona erdi. Ders yarına kaldı. Zâten bizim sırrımızın beyânı bir güne nasıl sığar?»

Buradaki günden maksad: Dünya Hayâtıdır ki Âhirete ve Ebediyyete nisbetle bir gün gibi kalır. Dersin yarına kalması da:

يَوْمَ بَنَى السَّرَّارُ

Yâni: «O günde ki (bütün) sırlar yoklanıp meydâna çıkarılacaktır¹⁰⁸.»

Onun için sırların inkişâfı, bir gün gibi olan Dünyâ hayâtına sığmaz. Onları anlamak için Âhiret gibi sonu olmayan bir âlemi beklemelidir.

(108) Sûrei Târık : 9.

14076

ای بکرده اعتماد واقعی

بردم و برجا بلوسی فاسقی

«Ey bir fâsıkın sözüne ve yaltaklanmasına inanan, sözlerini doğru sayan,»

14077

قبه بر ساختنی از حباب

آخر آن خیمه ست بس واهی طناب

«O itîmadınla, su kabarcığından bir kubbe yapmışsın ve o kubbe, ipleri çürük bir çadır gibidir.»

Yâni fâsık ve fâcir olanların dostluğu ve yaltaklanması, su kabarcığından kubbeye ve çürük ipli çadıra benzer. Bu su kabarcığının hafif bir dokunuşla söndüğü gibi, çürük ipli çadır da çabucak yıkılır. Fısk-u fücûr erbabının sözleri ve dostluk göstermeleri de böyledir. Onlara karşı gösterilen itîmad çadırı, adamın başına yıkılır.

14078

زرق چون برقت اندر نور آن

راه نتواند دیدن رهروان

«Riyâ ve mekr şişmek gibidir ki onun çakmasıyla yolcuların gidecekleri yolu iyi görmelerine imkân yoktur.»

Binaenaleyh, hilekâr ve riyakâr şeyh taslaklarına ittibâ' edenler de şimşek ziyâsiyle yol almak isteyenlere dönerler.

14079

این جهان و اهل او بی حاصلند

هر دو اندر بی وفا بی یکدلند

«Bu dünyada da, onun ehli olanlarda da iş yok... Her ikisi de vefâsızlıkta gönül birliği etmiştir.»

اهل آن عالم چو آن عالم زبر
تا ابد در عهد و پیمان مستمر

«Obir Âlemin ehli ise, o âlem gibi yüksektir ve ilel'ebed ahdinde ve vaadinde sâbittir.»

خود دو پیغمبر بهم کی ضد شدند
مجازات از یکدگر کی بستند

«İki peygamberin birbirine zıt olduğu ve birbirinin mucizesini kapıp aldıkları görülmüş müdür?»

Meselâ Hz. Mûsâ devrinde birâderi Hârûn (A.S.) ma da nübüvvet verilmişti. Fakat Hârûn (A.S.), kardeşinden yaşlı olduğu hâlde ona itti-bâ' etmekten çekinmemişti. Hattâ, Mûsâ (A.S.) Şuayb peygambere (A.S.) çobanlık etmişti.

کی بود پڑ مرده میوه آن جهان
شادی عقلی نگردد اندهان

«Obir âlemin meyvesi nasıl porsur ve çürür? Akıldan husûle gelen neş'e, gam ve kasâvet olur mu?»

نفس بی عهد ست زان روکش نیست
اودنی وقبله کاه اود نیست

«Nefs ahde vefâkâr değildir, o sebepten katle müstehaktır. O da, kıb-legâhı da alçaktır.»

Evet, bâzan yola gelmeyi ve itaat yoluna girmeyi taahhüd eder. Bu taahhüdü, bir emelinin husûlünden duyduğu yorgunluk üzerine yapar ve «Bu işi bir daha yapmayayım» der. Fakat o yorgunluk ve o tokluk zâil olunca verdiği sözü, ettiği ahdi bozar, yine heva vü hevesi peşinde koşmak ister.

نفس اگر چه زیرکست و خرده دان
قبله اش دنیا است او را مرده دان

«Nefs, zeki ve ince işlere akli erer bir hâlde ise de, kıblesi Dünya olduğu için, onu ölü bil.»

Meğer ki Hak'kın inâyetine nâil ola.

آب وحی حق بدین مرده رسید
شد ز خاک مرده زنده بدید

«Allah'ın vahiy suyu bu ölüye erişince o ölü topraktan bir diri zu-hûra gelir.»

تا نیابد وحی توغره مباش
تو بدین گلگونه طال بقاش

«Hak tarafından sana ilham gelmeyince o yüzüne sürdüğün (Tâle bekâhu) düzgününe aldanma!»

(Tâle Bekâhu): «Uzun müddet pâyidar olsun» meâlinde bir duâdır ki lûtf u ihsan, yahud ilm ü irfanı ile meşhur bir kimse hakkında edilir ve: uzun müddet yaşasın da halk, onun ilminden, irfânından, yâhud lut-fundan, ihsânından istifâde etsin, mânâsı kasd edilir.

بانگ صیتی جو که او خامل نشد
تاب خورشیدی که آن آفل نشد

«Ey sâlik; sen unutulmayacak bir şöret ve gurup etmeyecek bir gü-neş ara.»

Yâni öyle bir şöret ara ki o bakî olsun. Öyle bir şöret, halkın tanı-masıyla değil, Hak'kın tanıtmasıyla olur. Kezâ batmayacak ve fenâ bul-mayacak bir güneş taleb et ki o da Allah'dan ibârettir.

آن هنرهای دقیق وقال وقیل
قوم فرعونند اجل چون آب نیل

«O ince hünerler ve dedikodular, Fir'avn ve kavmine, ölüm ise Nil suyuna (yâni Şab denizine) benzer.»

Nitekim Fir'avn ile ordusu o suda boğulmuş, mâlik oldukları şeylerin hepsi mahv olmuştu.

رونق طاق و طرب و سحرشان
کرچه خلقان را کشد کر دنگشان

«Mısırlıların satveti saltanatı ve sihri, halkı boyunlarından tutup, çekerse de,»

سحرهای ساحران دان جمله را
مړه چوبی دانکه شد آن ازدها

«Onların hepsini, sihirbazların sihri farz et. Ölüm ise Mûsâ'nın bir değnek parçası iken ejderha olan asâsıdır.»

Yâni Mûsâ (A.S.)'ın asâsı, sihirbazların meydâna atıp kıvrılan yılanlar şeklinde gösterdikleri ipleri ve değnekleri nasıl yutup eserlerini bırakmadıysa, ölüm de öyledir. Bir kerre geldi mi insanda ne ilim, ne hüner, ne mal, ne de saltanat bırakır, hepsini götürür, mahv eder.

Şeyh Sâdi der ki: «Kâmillere göre zenginlik, mal ile değildir. Çânkî mal, mezarın kenarına kadar gider. Ondan sonra işe yarayacak olan ilim değil ameldir.»

Evet, Hz. Mûsâ'nın asâsı:

جادو بهارا همه يك لقمه کرد
يك جهان پرشب بد آنرا صبح خورد

«O sihirbazlıkları bir lokma yaptı ve yuttu. Cihânı istilâ etmiş olan gece karanlığını, sabah nurunun bir anda izâle ve âlemi tenvir etmesi gibi.»

نور ازان خوردن نشد افزون و بیش
بل همان سانسست کو بودست پیش

«Sabahın nuru, gecenin karanlığını yutmakla fazlalaşmadı. Evvelce nasılsa yine öyle kaldı.»

در اثر افزون شد و در ذات نی
ذات را افزونی و آفات نی

«Fazlalık, Zat'ta değil, eseredir. Zât için artmak ve eksilmek yoktur.»

Yâni Âsâ-yi Mûsâ, sihirbazların değneklerini ve iplerini yutmakla artmadı. Nur, aynı nur; zulmet, aynı zulmet olarak kaldı. Çünkü fazlalık ve eksiklik Zat'ta değil, eserde olabilir.

Hz. Mevlânâ, dolayisiyle mühim bir bahse giriyor:

حق زایجاد جهان افزون نشد
آنچه اول آن نبود اکنون نشد

«Cenâb-ı Hak, cihânı icad etmekle fazlalaşmamıştır, evvelde olmayan şimdi de yoktur.»

Lâteşbih bir binânın, yapılmadan evvel, onu yapacak mîmarın zihninde mevcud olduğu, onu inşa etmenin, zihindeki bu mevcûdu meydana getirmek olduğu gibi, bütün mükevvenat da, zuhûra gelmeden evvel tafsilâtıyla ilm-i İlâhîde mevcûd idi. Onları ilmiyyet mertebesinden aynıyyet derecesine izhar etti. Fakat bu âsarı meydana koymakla Zat-ı İlâhî, bir fazlalık kazanmadı. Nitekim, onları yaratmasaydı da bir eksikliği olmayacaktı. Hz. Cüneyd'in meclisinde: «Allah vardı, onunla beraber hiç bir şey yoktu» hadisini okumuşlar, Hz. Cüneyd: «Hâlâ da olduğu gibi» demiş ve mevcûdâtın varlığının (Vücûd-u mümkün) den ibâret olduğuna işâret etmiş.

Molla Câmi de bu mânâyı: «O güzellik mâdeni olan Allah vardı da cihandan bir nişan yoktu. Eğer sen anlayabilirsen hâlâ da öyledir, hakikî varlık ondan ibârettir» beytiyle ifâde eylemiştir.

«Evveliden olmayan şimdi de yoktur» meâlindeki mısra'a gelince: Bütün mükevvenat, Ezel'de İlm-i İlâhîde mevcûd idi. İlmiyyet hâminden aynıyet hâline geldi. Fakat Allah'ın mâlûmu olmayan birşey yoktur, böyle birşeyin bulunması muhâldir. Binâenaleyh ezelde olmayan bugün de mevcûd değildir.

14095

ليك افزون گشت اثر ز ايجار خلق
درميان اين دو افزونست فرق

«Fakat, Hakkın icâdiyle mahlûkat arttı; Ancak, bu iki artış arasında fark vardır.»

14096

هست افزونی اثر اظهار او
تا بديد آيد صفات و کار او

«Eserin artması, müessir-i hakikî olan Hak'kın zuhûrudur... Bu sûretle sıfatları ve işi zâhir olur, görünür.»

14097

هست افزونی مرذاتی دليل
كوبود حادث بعلتها عليل

«Bir zatın fazlalaşmasına gelince, bu onun sebeblere bağlı ve sonradan meydana gelmiş olduğuna delildir.»

Meselâ zaif bir kimsenin şişmanlaması, yahut evlenib çocuk sahibi olması, zatının fazlalaşması demektir. Çünkü besleyici şeyler yemek ve teehhül eylemek gibi illetlerin tesiriyle o fazlalık ve o çocuk çocuk zuhûra gelmiştir. Lâkin Cenâb-ı Hak ne hâdisdir, ne de bir sebebin müteessiridir. Halkı yaratması ve halkın ona ibadet etmesiyle Zât-ı şerifinde bir fazlalık olmamıştır. Halkı yaratması, onları ilim mertebesinden a'yan mertebesine getirmesidir. Halkın Ona ibâdet etmesi de, onların ibâdetinden Allah'ın kemâl bulması değil, belki kendilerinin tekemmül etmesi içindir. Bir hadis-i kudsîde: «Halkı benden istifâde etsinler diye yarattım, ben onlardan istifâde edeyim diye değil» buyrulmuştur.

Hulâsa:

Seni, yok bilmenin imkânı, Yâ Rab!
Taakkulden münezzeh, müstetirsin
Şu âciz aklın idrâk-i kasiri!
«Hakikat, var olan sensin ve birsin»

H. Mevlânâ mezkûr iki fazlalık arasındaki farkı anlatmak için buyuruyor ki:

«MÛSÂ, NEFSİNDE KORKU HİSSETTİ; BİZ DE: KORKMA, SEN YÜCE VE GÂLİB OLACAKSIN DEDİK, MEÂLİNDEKİ ÂYET-İ KERİMENİN TEFSİRİ»

14098

گفت موسى سحرهم حيران کنيست
چون کنم که خلق را تميز نيست

«Hz. Mûsâ kendi kendine dedi ki: Sihir de halkı hayran eder. Halkın sihr ile mucizeyi ayıd edecek temyizi yok ne yapayım?»

Mûsâ (A.S.) ın korkusu, sihirbazların sihir kuvvetiyle yılan şeklinde gösterdikleri ipler ve değneklerden değildi. Çünkü asâsının ilk defâ ejderhâ oluşunda da korkmuş, fakat Allah'dan müjdesini almıştı. Korkusu sihirbazların sihriyle kendi mucizesinin halk tarafından ayırd edilemiyeceği endişesinden idi. Buna dâir Sûre-i Neml'de buyruluyor ki:

وَالْوَعْدَ الْفَلَاكِهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ وَلَّى
مُذِيرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ يٰمُوسَى لَا تَخَفْ إِنِّي لَا يَخَافُ لَدَى الْمُرْسَلُونَ ﴿١٠٩﴾

Yâni: «Asânı bırak.» (Mûsâ asâsını bırakıp da) onu çevik bir yılan gibi hareket eder görünce arkasına dönüp kaçtı ve geri dönmedi. «Ey Mûsâ, korkma, Çünkü ben (varım). Benim yanımda peygamberler (hiç bir şeyden) korkmaz(lar) 109.»

(109) Sûre-i Neml: 10.

گفت حق تمیز را پیدا کنم
عقل بی تمیز را پیدا کنم

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Ben halkda bir temyiz peydâ ederim ve böylece temyizi olmayan akla hakikati görür göz veririm.»

14100

بود اندر عهد خود سحر افتخار
چون عصا شد مار آنها گشت عار

«O asırda sihir, iftihar edilir bir san'attı. Fakat, asâ ejderha olunca o iftihar edilen san'at, âr oldu.»

14101

هر کسی را دعویٰ حسن و نیک
سنگ مرآه آمد نمکهارا محک

«Herkes güzellik ve câzibe dâvâsındadır. Ölüm ise, câzibelerin mihenk taşıdır.»

Yâni, herkes, kemâl gösterisinde ve: bende fazîlet vardır, iddiâsındadır. Lâkin ölüm, o fazîletin mihenk taşıdır. Bir kişi öldükten sonra, hayırlı bir eseri kalmışsa onda hakikat, ilmî ve ahlâkî fazîlet bulunduğu meydana çıkar.

14102

سحر رفت و معجزه موسی گذشت
مردورا از بام بود افتاد طشت

«Sihir de, mucize-i Mûsâ da geçti, her ikisinin çömleği de varlık damından düştü.»

Yâni vücûdu kalmadı.

بانک طشت سحر جز لعنت نماند
بانک طشت دین بجز رفت نماند

«Sihir çömleğinin sesi lânetten başka bir akis yapmadı; Din çömleğinin sesi de yücelikten başka bir akis bırakmadı.»

14104

چون محک پنهان شد ست از مردوزن
در صف آای قلب اکنون لاف زن

«Madem ki erkek ve kadın nazarında mihenk gizlidir. Ey kalp olan, artık sen de gel, safa karış da; halis altınım, diye lâf et!..»

14105

وقت لافست محک چون غائبست
می برندت از عنیزی دست بدست

«Evet, mihenk meydanda olmadığı için senin için tam lâf zamanıdır. At, tut ki seni el üstünde gezdiresinler.»

14106

قلب میگوید ز نخوت مردم
ای زر خالص من از تو کی کم

«Kalp para heran kibir ve azametinden der ki: Ey hâlis altın! Ben senden nasıl eksikim.»

14107

زر میگوید بلی ای خواجه تاش
لیک می آید محک آماده باش

«Altın ona cevap verir ki: Evet, kapı yoldaşı; lâkin mihenk taşı geliyor, imtihana hazırlan!»

Buradaki kalp paradan maksad: Sahtekâr mürâiler, hâlis altından murad da hakikî mürşidlerdir.

مرک تن هدیه ست بر اصحاب راز
زرخالص را چه نقصانست کاز

«Cesedin ölümü, sır ehli için, Allah tarafından bir hediyedir. Hâlis altına makasın ne zararı olur?»

Ölüm, (Ölüm, Allâh'a mülâkattır) hadis-i şerifi mucibince (likâ-i İlâhî) ye vâsıl olmaktır. Makas ise, ölümle cesedin parçalanmasıdır. Hâlis altın doğransa da, toz hâline getirilse de yine altındır. Kıymetinden bir şey kayb olmaz. Böyle hâlis altın gibi sâfiyyet kesb etmiş bir mü'min de, gerek hayatta bulunsun, gerek vefât etmiş olsun, mânevi kıymetçe müsa-vidir. Fakat bir müzevvir ve mürâî için ölüm, mihenk taşı olur, onun kalp olduğu ölümüyle ve Ahirete gitmesiyle meydana çıkar.

14109

قلب اگر در خویش آخربین بری
آن سه کاخرشد او اول شدی

«Kalp olan, mahiyetini ve sonunu önceden görse idi, sonradan karacacağına, önceden kararırđı.»

14110

چون شدی اول سپاه اندر لقا
دور بودی از نفاق و از شقا

«O kalp olanın yaldızı evvelce silinib kararmış olsaydı münâfıklıktan ve şakilikten uzaklaşırđı.»

Kalp olduğu anlaşılacağından, kimse ona aldanmazdı.

14111

کیمیای فضل را طالب بدی
عقل او برزرق او غالب بدی

«Yine o kalp, Alah'ın fazilet ve keremi kimyasına, (yâni bir mürşid-i kâmil'in feyz-i nazarına) tâlib olurdu da aklı, riyakârlığına galebe ederdi.»

چون شکسته دل شدی از حال خویش
جابر اشکستگان دیدی به پیش

«O kalp ve mürâî şahsın kalbi kırık olsaydı, kırıkları sarıb sarmalayan mânevî bir çıkıkcıyı karşısında görürdü.»

Nitekim bir hadis-i kudsîde: «Ben, benim için kalbi kırık ve mahzun olanların nezdindeyim» buyurulmuştur.

14113

عاقبت را دید و او اشکسته شد
از شکسته بند در دم بسته شد

«O kalp müzevvir ve mürâî, âkibeti görüb de kırılırsa, o mânevî çıkıkcının sermâyesiyle derhâl iyi olur.»

14114

فضل، مسپا را سوی اکسیر راند
آن زر اندود از کرم محروم ماند

Allah'ın fazl u keremi, bakırları iksire doğru sevk eder. Fakat, bakırken üstündeki yaldız dolayısıyla altınlık da'vasında bulunanlar Rab-bânî keremden mahrum kalırlar.»

Buradaki kalp paraya benzetilenler: Meşâyih kisvesine girib irşad dâvâsında bulunan riyakâr ve müzevvir heriflerdir. (Zerendûd) yâni yaldızlı olması, derviş kıyâfetinde bulunmasıdır. (Mis) avam-ı nas, (İk-sir) de mürşid-i kâmilidir. Bundan sonra o gibi şahıslara hitâben buyur-luyor ki:

14115

ای زر اندوده مکن دعوی بدین
که نماد مشتریت اعمی چنین

«Ey yaldızlı bakır, (yâni ey sahte mürşid), ettiğin irşad dâvâsından vaz geç. Zirâ, müşterilerin - yâni müridlerin - böyle hep gözü kapalı kal-mazlar.»

Günün birinde senin sahtekârlığını görürler.

روز محشر چشمشان پينا کنند

چشم بندى ترا وسوا کنند

«Dünyâ'da olmasa bile, Mahşer gününde onların gözlerini açarlar ve senin yapmış olduğun göz bağcılığı rezil ve rüsvay ederler.»

(Yevme tüblesserâ') Nazm-ı celili mucibince mahşerde herkesin gözleri açılacak, sırlar ve hakikatler ayan ve beyan görülecek, Dünyâ'da irşad dâvâsında bulunmuş olan müteşeyyihlerin kalp para gibi oldukları da meydana çıkacaktır,

بنگر آنهارا که آخر دیده اند

حسرت جانها ورشك دیده اند

«Âhireti, Dünyada görmüş olanlara bak ki, onlar, ruhların hasret kaldığı ve gözlerin gıpta ettiği zevât-ı kiramdır.»

بنگر آنهارا که حالى دیده اند

سرفاسد ز اصل سر بيرده اند

«O zevat-ı kiram, hâli görmüş, istikbali keşf etmiş, fesâdın başı olan dâvâyı esâsından kesmişlerdir.»

پيش حالى بين که در جهلست وشك

صبح صادق صبح كاذب مردويك

«Hâli, cehil ve şek içinde gören, - yâni istikbali göremeyen - kimsenin karşısında subh-u sadık ile subh-i kâzib birdir.»

صبح كاذب صد هزاران كاروان

داد برباد هلاكت اى جوان

«Ey genc; subh-i kâzib yüzbinlerce kervanın helâkine sebep olmuştur.»

Gecenin sonunda, şark tarafının üstünde bir beyazlık görünür ve biraz sonra kaybolur. O beyazlığın görüldüğü vakte (Subh-i kâzib) derler. Daha sonra, yine şark ufkunda, tekrar bir beyazlık zuhur eder. Asıl sabah, o beyazlıkla başladığı için ona da (Subh-i sadık) tâbir ederler.

Bâzı kervanlar, subh-i kâzibi, hakikî sabah zannile yola çıktıkları için yol kayb etmek, eşkıya baskınına uğramak gibi tehlikelere uğramışlardır. Burada subh-i sadıkla hakikî mürşid, subh-i kâzible de mukallid ve müraî bir müteşeyyih murad edilmiştir.

نيست نقدى كنى غلط انداز نيست

واى آن جان كنى محك وكاز نيست

«Bir nakdin mahiyyetini takdir edemeyenleri aldatmayacak para yoktur. Mihenk taşı ve makası olmayan ruhların vay hâline!»

Yâni altın para ile kalp bir akçeyi ayırd etmek için mihenk taşı, yahud makas lâzımdır. O para mihenk taşına sürülür, yahud makasla kesilerek bakır mı, altın mı olduğu görülür ve mahiyyeti anlaşılır. Mihenk taşından maksad: Tecrübedir. İrşad dâvâsında bulunan bir kimsenin hakkı bir şeyh mi, yoksa müraî bir şeyh mi olduğu da tecrübe ile anlaşılır. Eğer o kimse şeriate riayetkâr ise, Allah'ın ve peygamberlerin emirlerini ifâ ediyor, ricâlullah yolunda gidiyorsa altın gibi hâlis bir mürşiddir. Değilse kalp akçe gibi bir müzevvirdir.

«DÂVÂ'YA KALKIŞAN KİŞİYE, DÂVA'DAN GEÇMESİ İÇİN ISRAR VE PEYGAMBERLERE UYMASINI EMREDİŞ»

و مسيلم گفت بن خود احمد

دين احمد را بن برهم زنى

«Müseylemetülkezzab demiştir ki: Ben hakikaten Ahmed'im, onun dinini fen ve san'atla vurup kıracağım.»

Müseyleme, Yemâme'de peygamberlik dâvâsına kalkışmış bir herifti. Aleyhissalâtü vesselâm efendimize: (Peygamber Müseyleme'den, Pey-

gamber Muhammed'e) diye bir mektub göndermiş ve «Arzın yarısı senin, yarısı benim olsun» diye küstahlıkta bulunmuştu. Fahr-i kâinat Efendimiz tarafından da ona: (Allahın resûlü Muhammed'den yalancı Müseyleme'ye) diye bir cevap yazdırıldı ve «**Arz, Allah'ın mülküdür, onu dilediğine verir**» buyuruldu. Peygamberimizin vefâtından sonra Hz. Ebubekir tarafından bunun üstüne iki kuvvet gönderildi. İkisi de bozuldu. Üçüncü olarak Halid b. Velid (R.A.)'ın kumandasında gönderilen kuvvet muzaffer oldu. Uhud gazvesinde Hz. Hamza'yı şehid etmiş olan Habeşli Vahşi, Müseyleme habisini vurub düşürdü; (Abdullah b. Zeyd) de herifin kafasını kesti ve Dünya'yı onun mefsedetinden kurtardı. Böyle yalandan irşad dâvâsına kalkışanlara misâl olmak üzere Hz. Mevlânâ, Müseylemetülkezzâbı gösterdikten sonra buyuruyor ki:

14123

بو مسيلم را بگو کم کن بطر
هل تو اول لعنت آخرنگر

«Müseyleme'ye ve onun gibi yalancılara de ki: Kibir ve azamet taslama!, işin önünü bırak da sonundaki lânete bak!»

14124

این قلا و وزی مکن از حرص جمع
پس روی کن تارود در پیش شمع

«Başına adam toplamak hırsıyla bu kılavuzluğu yapma. Bir kılavuzun gerisinden gel ki önünde fener götürülsün.»

Benim çocukluğumda İstanbul'da bir âdet vardı. Sokaklarda fener olmadığı için gece sokağa çıkacak kimseler, ellerinde bir fener bulundururdu. Eğer kibardan biri gece bir yere gidecek olursa, bir vazifeli, önünde fener çekerdi. Böylece fener önde, efendi arkada bulunurdu.

14125

شمع مقصد را نماید همچوماه
کین طرف دانه ست و یاخود دامگاه

«Mumun aydınlığı, gidiş istikametinde, dâne mi, tuzak mı olduğunu ay nûru gibi gösterir.»

14126

کر بخوامی ورنه بخوامی با چراغ
دیدم کردد نقش ماز و نقش زاغ

«Sen istesen de, istemesen de kandilin aydınlığı ile, doğan izi ile karga izini görür ve ayırdedersin.»

Yâni mürşid-i kâmilin rehberliği sayesinde ve onun irşadı nuriyle her taraf aydınlanır ve gördüklerinin iyi mi, kötü mü ve hakikî mürşid mi, yoksa müddeî ve mukallid mi olduğu, sen istesen de, istemesen de müşâhede edilir.

14127

ورنه این زاغان دغل افروختند
بانگ بازان سفید آموختند

«Elinde ışığın yoksa olmaz. Zira, bu kargalar, hile ve tevizir ile akdoğanların sesini öğrenmişlerdir.»

Yâni karga mesâbesinde olan müzevvir ve müteşeyyihler, akdoğan gibi olan mürşid-i kâmilin sözlerini öğrenerek, onlarla irşad dâvâsına kalkmışlar ve birtakım safdilleri başlarına toplayıp onları sapıtmışlardır.

Fakat:

14128

بانگ هد هد گریا موز دفی
راز هد هد کو و پیغام سبا

«Böyle bir kimse (Hüdhüd) ün ötüşünü öğrenmiş olsa da onda hüdhüdün - uçarken toprak altındaki suyu görüşü gibi - bir sır ve Sebâ ül-kesinin haberi ne gezer?»

14129

بانگ برسته زبر بسته بدان
تاج شاهانرا ز تاج هد بدان

«Ârizî ve taklidi olan sesi zâtî ve tabîi olan sestem, padişahların tacını da hüdhüdün tacından ayrı bil.»

Yâni hüdhüd kuşunun başında tüyden bir tepelik vardır. Hükümdarlar, onu taklid ederek başlarına tac giymişlerdir. Keza Hüdhüdün ötüşü vardır. Avcılardan bâzıları onu taklid ederler. Fakat birinciler tabii, ikinciler takliddir. Bunun gibi meşâyihin tâc ve hırkası vardır. Onları taklide kalkışanlar da onlar gibi giyinirler. Lâkin kâmillerin tâc ve hırkası onların hakkıdır. Mukallidlerin kisvesi ise onlar için yalancı şâhid gibidir.

14130

حرف درویشان و نکته عارفان

بسته اند این بی حیایان بر زبان

«Bu utanmaz mukallidler, dervişlerin sözünü ve âriflerin nüktesini dillerine dolamışlardır.»

14131

مرهلاک امت پیشین که بود

زانکه جندل را گمان بردند عود

«Eski ümmetlerden hepsinin helâk olması, kayayı ağaç zannettiklerinden - yâni bâtili Hak vehm eylediklerinden - idi.»

14132

بودشان تمیز کان مظهر کند

لیک حرص و آرز کور و کر کند

«O helâk olan ümmetlerin de temyiz kudreti vardı. Lâkin hırs ve tamâ insanı kör ve sağır eder.»

Hadis-i şerifde buyurulmuştur ki: «Tamâ'kârlıktan sakının. Zirâ tamâ, insanı kör ve sağır eder.»

14133

کورئ کوران ز رحمت دور نیست

چارمیخ حاسدی مغفور نیست

«Gözü, bir illet sebebiyle görmeyenler, Rahmet-i İlâhiyyeden uzak değildir. Fakat hırs ve tamâ körlüğü mâzûr olamaz.»

14134

چارمیخ شه ز رحمت دور نیست

چارمیخ حاسدی مغفور نیست

«Padîşahın çarmıhı, Rahmet-i İlâhiyyeden uzak değildir. Lâkin hased çarmıhı afvedilemez.»

Çarmıh, yahud Türkçesi çarmık: Eski işkence âletlerinden biridir. İşkence edilecek kimse ona ellerinden, ayaklarından bağlanır ve çarkı çevrildikçe o kimsenin bütün vücudu gerilirdi. Burada (Çarmıh-i Şeh)-den maksad: Cenâb-ı Hak'kın bâzı kullarına verdiği beliyelerdir. Böyle, Allah tarafından musibetlere uğrayan kimsenin Allahın indindeki derecesi yükselir ve Hakkın rahmet ve mağfiretine nâil olur. Hırs, tamâ ve hased gibi şeyler de bir çarmıktır. Onlara mübtelâ olanlar da çarmık'a gerilmiş gibi işkence çekmektedir. Fakat onların bu hali mâzûr ve mağfûr olamaz.

14135

ماہیا آخرنکو بنکر بشت

بد کلوی چشم آخر ینت بست

«Ey balık, oltaya iyice dikkat et. Pisboğazlık, senin sonu görececek olan gözünü kapar.»

Buradaki balıktan maksad: Deryâ gibi olan âlemde gezib dolayan haris ve pisboğaz kimsedir. Ona deniliyor ki: «Şeytan, sana olta atıyor. Ucundaki yeme aldanma ki onun oltasına tutulmayasın.»

14136

بادو دیده اول و آخر بین

هین مباح اعور چو ابلیس لعین

«İki gözünden biriyle işin başlangıcına, biriyle de sonuna bak. Mel'un şeytan gibi tek gözlü olma!»

Yâni zâhiri görüb de bâtına karşı körlük etme.

عور آن باشد که حالی دید و بس
چون بهایم بی خبر از پیش و بس

«Tek gözlü o kimsedir ki yalnız hâli görür, hayvânat gibi mâzî ve âtîden gâfil bulunur.»

چون دو چشم گاو در جرم تلف
همچو یک چشمست کش نبود شرف

«Öküzün iki gözünü telef etmek cürmünde o iki göz, bir göz gibidir. Çünkü o gözün şerefi yoktur.»

Yâni bir adam, bir öküzün iki gözünü de kör etse cerimesi bir göz gibidir. Fukaha böyle içtihad etmiştir.

نصف قیمت ارزد آن دو چشم او
که دو چشمش را ست مسند چشم تو

«O öküzün iki gözü yarım kıymet değer. Çânki onun iki gözü senin gözüne istinad eder.»

Yâni gideceği yeri tâyin edemez, senin gözün onu sevk ve idâre eder.

ورکی یک چشم آدم زاده
نصف قیمت لازمست از جاده

«Eğer bir insanın tek gözünü kör edecek olursan, şer'an yarım diyet lâzım gelir.»

Meselâ birinin bir kölesine vurmak sûretiyle bir gözü sakatlınsa kölenin bedel-i iştirası neise onun yarısı verilir.

زانکه چشم آدمی تنها نبود
بی دو چشم یارگاری می کند

«Çünkü insan bir gözü ile bir dostunun yardım ve müzaheretine muhtaç olmaksızın da iş görebilir.»

چشم خر چون اولش بی آخرست
گر دو چشمش هست حکمش اعورست

«Eşegin gözü, başı görüb sonu görmediği için iki gözü olsa bile tek gözlü hükmündedir.»

این سخن پایان ندارد آن حقیف
می نویسد رقعہ بر طمع رغیف

«Bu sözün sonu gelmez. Hikâyesine başladığımız ahmak köle, yiyecek tamâiyle pâdişaha dilekçe yazıyor.»

Bir kölenin padişah hizmetinde kusur etmesi dolayisiyle, tahsisatından bir miktar kesilmesi hakkında padişahın iradesine dair bir kıssaya başlanılmış idi ki orada kölenin efendisine bir dilekçe takdim eylediğinden bahs edilmişti.

«ECİR VE NAFKA TALEBİNE DÂİR O KÖLENİN PÂDİŞAHA DİLEKÇE YAZMASI HİKÂYESİNİN BAKİYYESİ»

رفت پیش از نامه پیش مطبخی
کای بخیل از مطبخ شاه سخی

«O köle dilekçeyi yazmadan evvel aşçı başının yanına gitti ve dedi ki: Ey cömerd padişahın hasis aşçısı!»

دور ازو وزممت او این قدر
از جری ام آیدش اندر نظر

«Benim nafakamın padişahın nazar-ı dikkatini celb etmesi, ondan ve onun himmet ve cömerdliğinden uzaktır.»

گفت بهر مصلحت فرموده است
نی برای بخل و نی تنگی دست

«Aşçı dedi ki: Böyle irâde çıkması, senin salâh-i hâl kesb etmen içindir. Yoksa padişahın hasisliğinden ve zügürtlüğünden değildir.»

گفت دهلیزیست والله این سخن
پیش شه خا کست خود زر کهن

«Köle dedi ki: Bu söz vallahi mânâsızdır. Padişahın indinde eski ve halis altın, toprak gibi kıymetsizdir.»

مطبخی صد گونه حجت بر فراشت
او همه رد کرد از حرصی که داشت

«Aşçı yüz türlü delil ve hüccet gösterdiyse de köle, hırs ve tamâ seviyle hepsini reddetti.»

گفت قاصدمی کنید اینها شما
گفت نی که بنده فرمانیم ما

«Ve aşçıya dedi ki: Siz bunu kasden yapıyorsunuz. Aşçı da cevap verdi ki: Hayır. Biz ferman kölesiyiz.»

Aldığımız emri icrâ ediyoruz.

این مگیر از فرع این از اصل کبر
بر کان کم زن که از بازوست تیر

«Bunu fer'den değil, asıldan bil. Yaya pek kabahat bulma, oku atan koldur.»

Bunun gibi, sen de tahsisatının eksilmesini bizden değil, padişahın bil.

ما رمیت از رمیت ابتلاست
برنجی کم نه گنه کان از خداست

«(Attığın vakit sen atmadın) âyeti bir iptilâdır. Fakat, Peygamberin günâhına da girme ki o atış Allahdandır!»

Bedir gazâsında Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz bir avuç taş parçasını düşman tarafına atmış ve o atış düşmanın bozulmasına sebep olmuştu. Cenâb-ı Hak tarafından onu hikâyeten:

وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ

Yâni: «Habibim; o taşları attığın vakit sen atmadın, lâkin Allah attı¹¹⁰» buyurulmuş, Hz. Peygamberin arada bir vasıta olup, hakikatte atanın Allah olduğu beyân buyurulmuştu. Cenâb-ı Hak (Mâni) ve (Mutlî)dir, yâni veren de, meneden de asıl O'dur. Bir şeyi vermeyi, yahud vermemeyi bir kimsenin kalbine ilham eder. O kimse de o ilhama göre ya verir, yahud vermez.

آب از سرتیره است ای خیره چشم
پیشتر بنگر یکی بکشای چشم

«Ey beyhude hiddetlenen, su baştan bulanıktır. Gözünü aç da ileri-sine bak.»

شد زخشم و غم درون رقه
سوی شه بنوشت خشمین رقه

«Köle; gamından ve hiddetinden, bir yere gitti ve padişaha sert bir dilekçe yazdı.»

اندران رقه ثنای شاه گفت
جوهر جود و سخای شاه سفت

«O dilekçede padişahı övüp, onun cömerdliğinden bahs etti.»

کای ز بحر وابر افزون کف تو
در قضای حاجت حاجت جو

«Diyordu ki: Ey istek sahiplerinin ihtiyacını temin etmekte avucu denizden ve buluttan daha cömerd olan pâdişahım!»

زانکه ابر آنچه دهد گریان دهد
کف تو خندان پیای خوان نهد

«Zirâ bulut verdiğini ağlaya ağlaya verir. Senin elin ise gülerek nimet sofraları kurar.»

ظاهر رقه اگر چه مدح بود
بوی خشم از مدح اثرهای نمود

«Dilekçenin zâhiri medih olmakla beraber o medihlerden lûşım ve gazab eserleri görünüyordu.»

Hız. Mevlânâ gâibden muhataba tevcih-i kelâm ederek diyor ki:

زان همه کار تویی نورست وزشت
که تو دوری دور از نور سرشت

«Ey ahmak adam; bunun gibi, senin de işin nurses ve çirkindir. Çünkü o, ki hilkat nurundan çok uzaktasın.»

رونق کار خسان کاسد شود
همچو میوه تازه زو فاسد شود

«Dünya'nın parlaklığı ve letâfeti de çabucak kesâda uğrar. Çünkü o, olma ve bozulma âlemidir.»

Nasıl ki tâze meyve çabucak çürür.

خوش نگردد از مدیحی سینه‌ها
چونکه در مداح باشد کینه‌ها

«Medheden kimsenin kalbinde kin bulundu mu, ettiği medihden gönüller hoşlanmaz.»

ای دل از کین و کراحت پاک شو
وانگهان الحمد خوان چالاک شو

«Ey gönül, evvelâ kinden ve kerâhattan temizlen, ondan sonra hamd eyle ve çevik ol!»

بر زبان الحمد واکراه درون
از زبان تلبیس باشد بافسون

«Kalbinde kerâhat bulunan kimsenin (Elhamdü-lillâh) demesi, şeytanlıktır, hiledir, efsundur ve münafıklıktır.»

وانگهان گفته خدا که نکریم
من بظاهر من بیاطن ناظریم

«Cenâb-ı Hak buyurmuştur ki: Ben zâhire bakmam, bâtına nazar ederim.»

Hadîs-i şerifte buyurulmuştur ki: «Allahü Teâlâ sizin sûretlerinize ve amellerinize bakmaz, belki kalblerinize ve niyetlerinize nazar eder.»

«ŞEREFİNİ KORUMAK İÇİN MEDİHLERDE BULUNAN, FAKAT
İÇİNDEN DERT VE ELEM KOKUSU DUYULAN, HIRKASININ
ESKİLİĞİNDEN, O ŞÜKÜRLERİNİN LÂFTAN, YALANDAN İBÂRET
OLDUĞU ANLAŞILAN MEDDAH'IN HİKÂYESİ»

آن یکی بادلق آمد از عراق
باز پرسیدند یاران از فراق

«Bir kimse eski bir aba ile Iraktan geldi. Dostları, ayrılık zamanındaki mihnet ve meşakkatlerden sordular.»

گفت آری بد فراق اما سفر
بود بر من بس مبارک مزدهور

«Dedi ki: Evet, ayrılık vardı amma bu sefer, benim için çok mübârek ve müjdeli oldu.»

که خلیفه داد ده خلعت مرا
که قرینش باد صد مدح و ثنا

«Bağdaddaki halife bana on kat elbise verdi. Yüzlerce medh ü senâ ona yakîn olsun.»

شکرها ومدحها بر می شمرد
تا که شکر از حد و اندازه ببرد

«Teşekkür ve medihleri saydı döküdü. O teşekkürler haddini, ölçüsünü geçince.»

بس بگفتندش که احوال نژند
بر دروغ تو گواهی می دهد

«Ona dediler ki; elbisenin eski, püskü olması, yalan söylediğine şahitlik ediyor.»

تن برهنه سر برهنه سوخته
شکر را دزدیده یا آموخته

«Vücûdun çıplak, başın açık, zaruret ve ihtiyac ateşine yanmış bir hâldesin. Teşekkürü birisinden çalmış, yahud öğrenmiş gibi ediyorsun.»

کونشان شکر و حمد میر تو
بر سرو بر پای بی تو فیر تو

«Senin beğine ettiğin şükür ve hamd'in, başında ve ayağında bulunması lâzım gelen nişaneleri nerede?»

گر زبات مدح آن شه میکند
هفت اندامت شکایت میکند

«Dilin o padişahı medh ediyorsa da bütün bedeninin lisan-i hâl ile ondan şikâyetle bulunuyor.»

در سخای آن شه و سلطان جود
مهر ترا کفشی و شلواری نبود

«O cömerd sultanın sehâvetinder sende bir pabuç ve bir şalvar bile yok.»

گفت من ایثار کردم آنچه داد
میر تقصیری نکرد از افتقاد

«Meddah, dedi ki: Onun verdiklerini ben fukarâya dağıttım. Yoksa o, beni görüb gözetmek hususunda kusur etmedi.»

بستم جمه عطاها از امیر
بخش کردم بر یتیم و بر فقیر

«Emirülmü'mininden aldığım atıyyelerin hepsini yetimlere ve fakirlerle verdim.»

مال دادم بستم عمر دراز
در جزا زیرا که بودم پاکباز

«Mal verdim, mükâfat olarak uzun ömür aldım. Çünkü ben tarikat mücerredlerindenim.»

Hadis-i şerifde: «Sadaka; belâyı geri çevirir ve ömrü artırır» buyurulmuştur ki Hz. Mevlânâ onun lisanından bu hadise işâret ediyor.

(Pâkbâz) : Derviş ıstılahınca (Mücerred), Yâni her şeyden soyunmuş ve eline geçeni başkalarına vermeyi âdet edinmiş kimse demektir.

بس بگفتندش مبارک ماں رفت
چیست اندر باطلت این دود تفت

«Ona dediler ki: O mal, mübârek imiş ki hayra sarf edilmiş. Lâkin senin lâtınındaki bu mahrumiyyet ateşinin dumânı nedir?»

صد کراحت در درون تو چو خار
کی بود انده نشان ابتشار

«Senin içinde diken gibi yüzlerce kerâhet, - yâni gam ve keder - var. Gam ve keder nasıl sevinc nişanı olur?»

کونشان عشق و ایثار و رضا
کردرستست آنچه گفתי مامضی

«Eğer söylediklerin doğru ise, aşkın ve başkalarını nefesine tercih edişin, bir de (Kazâ ve Kader)e rızâ gösterişinin alâmeti nerede?»

خود کرشم مال کم شد میل کو
سیل اگر بگذشت جای سیل کو

«Farz edelim ki dağıttığım mal gitti, onu verene kalben meylin nerede? Sel akıb gittiyse geçtiği yer hani?»

Çünkü, sel gider de kum kalır derler.

چشم تو گریه سیاه و جانفزا
گر نماند او جانفزا ازرق چرا

«Gözün, evvelce cana canlar katan siyah bir göz idiye, haydi diye-
lim o güzellik geçti... Fakat şimdi gözün neden gök?»

Arablarca mavi göz sevilmezdi. Mevlânâ ona işâret ediyor.

کونشان پاکبازی ای ترش
بوی لاف کز همی آید خشن

«Ey ekşi suratlı adam, tecerrüdünün alâmeti nerede? Sözlerinden yalan râyihası geliyor, sus!»

صد نشان باشد درون ایشار را

صد علامت هست نیکوکار را

«Cömerdlik ve ihsanın kalbde yüz nişâmı olur. Hayr işleyen kimse-
nin yüz türlü alâmeti bulunur.»

Beyitteki İsar : bir şeyi, nefesine tercih ederek muhtac olana vermek-
tir. Cenâb-ı Hak, ensar-ı kirâmı bu haslette bulundukları için medhetmiş-
dir.

Medine civarında (Benî Nadir) ve (Benî Kurayza) denilen Yahudi-
ler vardı. Bunlar Aleyhissalâtu vesselâm Efendimizle muâhede yapmış
idiler. Fakat Benî Nâdir Yahudileri, birgün yurdlarına gelib, bir evin göl-
gesinde oturan Risâletpenah Efendimize sû-i kasıddâ bulunmak ve evin
damından vücud-u saadete taş atmak istediler. Bu niyyet-i fâside Resû-
lullah'a vahyen bildirildi. Sallallahu Aleyhi Vesellem Efendimiz abdest
tazeleyecekmiş gibi kalktı ve doğruca Medine'ye gitti. Sonra da onlara,
muâhedeyi bozmuş ve hiyânete kalkışmış olduklarından dolayı çıkıp git-
meleri ve götürbildikleri kadar eşya götürmeleri için haber gönderdi.
Yahudiler buna razı olmadılar. Yurdları muhasara olundu, teklifi kabu-
le mecbur edildiler. Nihayet def' olub gittiler. Resul-i Ekrem (S.A.V.)
Ensar-ı kirâmı topladı: «Benî Nadir yurdunu muhacirlere verib evleriniz-
den çıkmalarını mı istersiniz, yoksa mütesaviyen taksim olunmasını mı?»
diye sordu. Ensar hâzerâtı :

— «Ya Resûlallah; o yurdu muhacirlere ver. Onlar yine bizim müsâ-
firimiz olsunlar» demek âlicenablığını gösterdiler. Bunun üzerine Sûre-i
Haşr'deki şu âyet nâzil oldu:

وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ
مِنْ قَبْلِهِمْ يَجْعَلُونَ مِنْهَا جَزَاءَ لِنَفْسِهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ
حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ
خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوْثِقْ نَفْسَهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

Yâni : «Onlardan evvel (Medineyi) yurd ve iman (evi) edinmiş olan
kimseler, kendilerine hicret edenlere sevgi beslerler. Onlara verilen şey-

lerden dolayı göğüslerinde bir ihtiyaç (meyli) bulmazlar. Kendilerinde
fakr-u ihtiyâç olsa bile (onları) öz canlarından daha üstün tutarlar. Kim
nefsinin (mala olan) hırsından ve cimrilikinden korunursa işte muradla-
rına erenler onların ta kendileridir⁽¹¹¹⁾»

14183

مال در ایشار اکر گردد تلف

در درون صد زندگی آید خلف

«Eğer bir mal isar edilmekle ve ihtiyaç ehline verilmekle suretâ te-
lef olur - yâni elden giderse - verenin kalbine yüzlerce mânevi hayat gelir.»

14184

در زمین حق زراعت کردنی

تخمهای پای وانگه دخل نی

«Tanrı tarlasına temiz ve sağlam tohumlar ekilsin de mahsul alınma-
sın... İmkan mı var?»

14185

گر نرید خوشه از روضات هو
بس چه واسع باشد ارض الله بگو

«Eğer Allah'ın bağçelerinde başak bitmez ve yetişmezse, Arzullah na-
sıl vâsi olur?»

Sûre-i Nisâ'daki bir âyete işaret ediliyor. Ashab-ı kirâmdan çoğu Me-
dine'ye hicret etmiş, fakat müslümanlardan bazıları Mekke'de kalmış, hat-
ta (Kays bin Fâkih) ve (Kays bin Velid) gibi bâzı müslümanlar müşrikler-
den çekinerek Bedr gazâsında onlarla beraber bulunmuş ve mücâhidler ta-
rafından öldürülmüştü. O münasebetle şu âyetler nâzil oldu:

إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّيْتُهُمُ

الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ قَالُوا فَمَنْ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ
فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَفُتَّحُوا فِيهَا قَالُوا لَكَ
مَا أَوْيَهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءَ مَا يَصِيرُونَ ۝ إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ
وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا
۝ فَأُولَئِكَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَعْفُو عَنْهُمْ وَكَانَ اللَّهُ عَفُوًّا

عَفُورًا ۝

Yâni : «Öz nefislerinin zâlimleri olarak canlarını alacağı kimselere melekler derler ki: "Ne işde idiniz?". Onlar: "Biz yer (yüzün)de (dinin emirlerini tatbikten) âciz (kimse)lerdik" derler. Melekler de: "Allahın arzı (yeryüzü) geniş değilmiydi? Siz de oradan hicret edeydiniz ya" derler. İşte onlar (böyle). Onların barınacakları cehennemdir. O ne kötü bir yerdir! Erkeklerden, kadınlardan, çocuklardan za'f ve acz içinde bırakılıp da hiç bir çâreye gücü yetmeyen ve (hicretle) bir yol bulamayanlar müstesnâ. İşte onlar (böyle). Allahın onları affedeceğini umabilir(ler). Allah çok affedici, çok yarlıgayıcıdır¹¹²»

Cenâb-ı Hak'kın affedici ve yarlıgayıcı olmasının bildirilmesi. Din'e taarruz edilen bir yerden hicrete hâl ü vakti müsaid olduğu hâlde etmeyenlerin günâha girdiklerine işaretir.

Hiz. Mevlânâ da arzullahın (vâsi') olması, onun bereketli mahsûl verdiği telmihdir diyor. Hadis-i şerifde: «Dünya âhiretin tarlasıdır» buyrulmuştur. Burada ekilecek olan tâât ve ibâdât tohumları fazlasıyla obir tarafta mahsûl verecektir. Cenâb-ı Hak:

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ مِثَالِهَا

Yâni : «Kim (Allaha) bir iyilikle, güzellikle gelirse işte ona bunun on katı var¹¹³»

buyuruyor ki, bu verilecek sevâbın en az derecesidir. Kezâ:

مَثَلُ

الَّذِينَ يُفَقُّونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ
سَبْعَ سَنَابِلٍ فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ

Yâni : «Mallarını Allah yolunda harcayanların hâli, yedi başak mûren, her başakta yüz tâne bulunan bir tek tohumun hâli gibidir. Allah ki me dilerse ona kat kat verir¹¹⁴» diye buyrulmuştur.

14186

چونکہ این ارض فنا بی ربع نیست
چون بود ارض الله مستوسمیت

«Fâni olan bu Arz bile, mahsulsüz olmadığına göre, ondan çok geniş olan mânâ ve Âhiret âlemi nasıl mahsulsüz olur.»

14187

این زمین را ربع او خود بحدست
دانه را کترین خود هفت صدست

«Bu Dünya toprağının mahsulü bile hadsiz, hesabsızdır. Bir danenin en az mahsulü yedi yüzdür.»

Buna dikkat et de obir tarafın mahsulünün ne kadar olacağını anla...

(112) Sûrei Nisâ: 97-99

(113) Sûrei En'am: 160

(114) Sûrei Bakara: 261

حمد گفتی کونشان حامدون
نی بروت هست اثرنی اندرون

«Ey, Halife bana hil'at verdi diye, ona hamd eden! hani sende hamd-edenlerin nişânı. Ne dışında ne de içinde bunun hiçbir eseri görülmüyor.»

Çünkü, hil'at aldım dediğin hâlde âdeta çıplak bulunuyorsun. Dışın böyle olduğu gibi, sözlerin de içinin aksini söylüyor.

14189

حمد عارف مرخدا را ستست
که گواه حمد اوشد باودست

«Bir ârifin Allah'a karşı ettiği hamd, doğrudur. Zirâ, onun eli ve ayağı ettiği hamde şâhiddir.»

Âhirette insanların muhtelif âzâsı, Dünyadaki hareketlerine şehâdet edeceklerdir. Orada alenî olacak bu şehâdet, burada işâret yoluyla olur. O işâreti de erbâbı anlar.

14190

از چه تاريك جسمش بر کشيد
وز تك زندان دنيا اش خريد

«Allah'a ettiği hamd ü sena arifi karanlık cisim kuyusundan çekip çıkarır... Dünya zindanından kurtarır.»

Tîn sûresinde buyurulmuştur ki:

لَقَدْ

خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَسْوِيرٍ ۖ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ ۖ
إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ۖ

Yâni: «Biz, hakiykat, insanı en güzel bir biçimde yarattık. Sonra onu aşağıların aşağısına çevirdik. Ancak iman edip de güzel güzel amel (ve hareket)

lerde bulunanlar başka. Çünkü onlar için (bitmez) kesilmez mükâfât vardır¹¹⁵»

İşte şu hâl, kuyu ve zindan gibi olan Dünyadan kurtulub yükselmek-
dir.

14191

اطلس تقوى ونور مؤتلف
آيت حمد ست او را برکتف

«Sırtındaki takvâ atlasıyla ülfet nûru, onun omuzunda hamd alâme-
tidir.

14192

وارهيده از جهان عاريه
ساكن گلزار عين جاريه

«O, şu eğreti ve fânî Dünyâ'dan kurtulmuş, akar su kenarlarında ve
gül bahçelerinde yurt tutmuştur.»

Buradaki gülzar'dan maksad: Ârifin kalbidir ki orada irfan çeşmesi
daimî sûrette akmaktadır.

14193

برسرير سر عالی همش
مجلس وجای ومقام رتبش

«Onun meclisi, makâmı ve rütbesi, yüce himmetinin sır sedirinin üye-
rindedir.»

14194

مقدمه صدق که صدیقان درو
جمله سرسبزند وشاد وتازه رو

«Orası öyle bir siddikiyyet makamıdır ki doğruların (siddiklerin)
hepsi de orada, ter ü tâze, mesrûr ve handan olarak yurt tutmuşlardır.»

Sûre-i Kamer'de Cenâb-ı Hak:

(115) Sûrei tîn: 4-6

Yâni : «Şüphesiz ki takvâ sâhipleri Cennetlerde, ırmaklar (kenarların) da, Hak meclisinde (ve) kudret sahibi, mülkü çok yüce olan (Allah)ın yanındadırlar¹¹⁶» buyurmuştur.

(Bahrülhakâyik) İsmindeki tefsirin sahibi diyor ki: Mak'ad-i sıdk, İnd-i İlâhî ve Kurb-i Rabbânî'deki bir makâmın ismidir. Keşfül'esrar tefsirinde de denilmiştir ki: (İnd) kelimesinde tekarrüb ve ihtisas vardır. Ehl-i kurb, yarın orada bulunacaklardır. Orası bugün, yâni Dünyada Hz. Peygamber (S.A.V.) e mahsus idi. Nitekim, «Ben Rabbimin indinde gecelerim, beni yedirir ve içirir» Hadîs-i şerifi ona işârettir. Obir dünya'da Allah'ın has kullarına mahsus olan mak'ad-i sıdk, bu âlemde iken Resulullah Efendimizin bir makamı idi. Artık obir tarafda onun derece ve makamının nasıl olacağını bundan kıyas etmelidir.

14195

حد شان چون حد گلش از بهار
صد نشانی دارد و صد گیر و دار

«Ârif ve kâmil zevâtın hamdi, bahar mevsiminde gül bağçesinin hamd etmesi gibidir.... Yüzlerce nişânesi, yüzlerce alâmeti ve eseri vardır.»

Yâni kışın harab olan gülşen, bahar gelince yeniden tazelenir. Çimenleri yeşerir, çiçekleri açılır.

14196

بر بهارش چشمه و نخل و گیاه
آن گلستان و نگارستان گواه

«Türlü nakışlarla müzeyyen olan o gül bağçesinde bahârın feyzi bulunduğuna çeşmeler, fidanlar ve otlar şahiddir.»

(116) Sûrei Kamer: 54-55

14197

شاهد شاهد هزاران هر طرف
در گواهی همچو گوهر در صدف

«Sedef içindeki inci gibi, bir güzelin hüsnüne, her tarafında binlerce alâmet mevcuttur.»

H. Pîr, şu hakâyıkın beyânından sonra halifeye hamd ü senâda bulunan yalancıya hitâben buyuruyor ki:

14198

بوی سربد بیاید از دمت
از سرورو تابدوای لافی غمت

«Ey yalancı adam; senin nefesinden kötü bir sır kokusu geliyor, başından ve yüzünden gam ve kederin apaçık görünüyor.»

14199

بوشنا ساندن حاذق در مصاف
تو بجلدی های وهوکم کن گراف

«Mücâdele ve uğraşib çalışma yeri olan Dünyada râyihadan anlayan maharet sahibi kimseler vardır. Öyle ataklık edip hayhuy etmeye kalkışma ve saçma sapan söyleme.»

Evet, «Allah'ın, halkı alâmetlerinden anlayan kulları vardır» ve: «Mü'minin zekâsından sakının ki o, Allah'ın vermiş olduğu ferâset yüzüyle bakar ve bakdığının nasıl bir mahlûk olduğunu anlar.» hadisleri mucibince herkesin esrarını hâl ve tavrından anlayan ârif kimseler vardır.

14200

تو ملاف از مشک کان بوی پیاز
از دم تومی کند مکشوف راز

«Ey yalancı kimse; sen de miskden bahs etme... Zirâ, nefesinden duyulan soğan kokusu, sırrını izhar ediyor.»

14201

گلشکر خوردم می گویی و بوی
میزند از سیرکه یاوله مکوی

«Sen, gül reçeli yedim diyorsun, fakat ağzının kokusu sarmısak yediğini anlatıyor. Artık hezeyan etme.»

14202

هست دل مانند خانه کلان
خانه دلرا نهان همسا یکان

«Gönül, büyük bir konak gibidir. İçinde gizli komşular vardır.»

14203

از شکاف روزن و دیوارها
مطلع گردند بر اسرارها

«O komşular, pencere aralıklarından ve divar arkalarından o gönüldeki sırra muttali olurlar.»

14204

از شکافی که ندارد هیچ و هم
صاحب خانه ندارد هیچ سهم

«Öyle bir pencere aralığı ki ev sahibinin o aralıktan haberi ve nasibi yoktur.»

14205

از بی بر خوان که دیو و قوم او
می برند از حال انسی سر و بو

«Kur'andan okusan a... Şeytan ve kavmi, insanın ahvâline vâkıftırlar.»
Sûre-i A'raf'da buyurulmuştur ki:

يَا بَنِي آدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ ۚ إِنَّهُ
أَخْرَجَ أَبَوَيْكُم مِّنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا
سَوَاتِرَ مَا أَنزَلْنَا بِكُمْ مِّنْ قَبْلِهِ ۖ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ إِنَّا جَعَلْنَا
الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٧﴾

Yâni : «Ey Âdem oğulları, şeytan ana ve babanızı, fena yerlerini kendilerine göstermek için, elbiselerini soyarak cennetten çıkardıysa sakın siz de bir fitne (belâ) yapmayın. Çünkü o da, kabilesinden olan(lar) da sizi, sizin kendilerini göremiyeceğiniz yer(ler) den muhakkak görür(ler). Biz şeytanları iman etmiyeceklerin velileri yaptık¹¹⁷.»

Bu Âyet-i kerimeden de anlaşılacağı üzere şeytan ve kavmi insanların ahvaline bir yoldan vâkıf olur ki, insan o yola vâkıf değildir. Çünkü o yol mahsusat ve emsâline benzemez.

14206

در میان ناقدان رزقی متن

بر محک ای قلب دون لافی مزین

«Ey kalp akça gibi olan! Hakikat mihengi olanlar ve Hakikati görenler arasında riyakârlığa ve atıf tutmaya kalkışma!»

14207

هر محک را ره بود بر سر و قلب

که خدایش کرد امیر و جز رو جلب

«Hakikat mihengi olan her Er'in, kalbe ve oradaki esrâra vukuf yolu vardır ki Cenâb-ı Hak, onları celb ve def' emîri kılmıştır.»

Bâzı nüshalarda bu beyit:

«Mihenk taşının hâlis ve kalp altını tanımak hassası vardır. Zira Allah, onu cism ve kalbin emîri kılmıştır» meâlinde.

(117) Sûre-i A'raf: 27

چون شیاطین باغلیطهای خویش
واقفند از سرما ای خوب کیش

«Ey Dini ve mezhebi güzel olan kimse! madem ki şeytanlar bile, yaratılışlarındaki o kabahk ve kötülükleriyle bizim sırrımıza vâkıftırılar.»

Ârif ve kâmil insanlar niçin vâkıf olmasınlar?

14209

مسلکی دارند دزد دیده درون
ماز دزد دیهای ایشان سرنگون

«Kalbimize hırsızcasına girebilirler. Biz onların hırsızlıklarından tepetaklak oluruz.»

14210

دمبدم خط وزیانی می کنند
صاحب نقب و شکاف و روزنند

«Bunlar, kalbimize uzanan, yarık ve pencerelere sahip oldukları için bize daima zarar ve ziyan verirler.»

Cenâb-ı Hak Sûre-i Nâs'da buyuruyor ki:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ ۝ مَلِكِ النَّاسِ ۝ إِلَهِ النَّاسِ ۝
مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ ۝ الَّذِي يُوَسْوِسُ
فِي صُدُورِ النَّاسِ ۝ مِنَ الْخِصَّةِ وَالنَّاسِ ۝

Yâni : «De ki: Sığınırım insanların Rabbine, insanların yegâne mâlikine, insanların ma'bûduna, o sinsi şeytanın şerrinden, ki o, insanların göğüslerine dâimâ vesvese verendir. (O şeytan) gerek cinden, gerek insandan (olsun)»¹¹⁸.

(118) Sûrei Nâs: 1-6

Şu sûre-i celîle de, insan kalbinde şeytanlar için bir medhâl bulunduğuna, oradan girib vesvese verdiklerine işaret vardır. Şeytanlarda böyle bir kuvvet olduğu hâlde:

14211

بس چرا جانهای روشن درجهان
بی خبر باشند از حال نهان

«Dünyada münevver ruhlu insanlar, birtakım gizli hâllerden niçin haberdar olmasınlar.»

14212

در سرایت کمتر از دیوان شدند
روحها که خیمه بر گردون زدند

«Felekler üstüne çadır kurmuş olan ruhlar, insan kalbine vâkıf olmak hususunda şeytanlardan aşağı mı olurlar?»

14213

دیو دزدانه سوی گردون رود
از شهاب محرق او مطمون شود

«Şeytan, hırsızca göğe çıkar da, yakıcı bir şihab ile kovulur, sürülür...»

14214

سرنگون از چرخ زبر افتد چنان
که شق درجنگ از زخم سنان

«Bir şakînin muhârebede mızrak yarasından yere düştüğü gibi, göğe çıkan şeytan da, o şihabın isâbetiyle gök yüzünden tepetaklak yuvarlanır.»

Sonra iki beyitte temas edilen (şihap)larla ilgili olarak Sûre-i Hier'de buyurulmuştur ki:

وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَزَيَّنَّاهَا لِلنَّاظِرِينَ ﴿١٧﴾ وَحَفِظْنَاهَا
مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ ﴿١٨﴾ إِلَّا مِنْ اسْتَرَقَ السَّمْعَ فَاتَّبَعَهُ شِهَابٌ
مُبِينٌ ﴿١٩﴾

Yâni : «Andolsun, biz gökte burçlar yapmış, onu (ibretle) temâşâ eden-
ler için donatmışızdır. Biz onu taşlanan (sürülen, koğulan) her şeytandan
koruduk. Ancak kulak hırsızlığı eden (şeytan) vardır ki onun ardına da
(bakanların) apaçık (gördüğü) bir ateş parçası düşmektedir¹¹⁹.»

Yaz geceleri, semâya bakılacak olursa arayıcı fişeği gibi birtakım âte-
şin cisimlerin sür'atle hareket ettikleri görülür ki onlara (Şihab) derler.
Astronomi ilmine göre bunlar, fezâdaki yıldızlardan harab olanların en-
kazı imiş. Astronomların böyle tahmin ettikleri (şihab)ların, semâya çı-
kan şeytanların tardına memur olduklarını Cenâb-ı Hak haber veriyor ve
öyle itikad edilmesi lâzım geliyor. Ehl-i fennin tahmini ile ihbar-ı İlâhî
arasında tenâkuz da yoktur. Şihablar, harab olmuş ve dağılmış bir küre-
nin enkazı olabileceği gibi, parçalarının şeytanları tard için kullanılması
da mümkündür.

14215

آن زرشک روحهای دلپسند
از فلکشان سرنگون می افکندند

«Makbûl-i İlâhî olan ruhların kıskançlığından ötürü şeytanları felek-
den başaşağı atarlar.»

Çünkü semâ, saf ve makbûl-i İlâhî ruhların makâmıdır. O makama şey-
tanların çıkması, o makbûl ruhları kıskandırır. Onun için şeytanlar, se-
mâda bulunmaktan ve çalabildikleri havâdisi, kendi adamları bulunan
kâhinlere, efsunculara haber vermekden memnu'durlar. Bâzı kimseler:
«Gayb'i bilmek Allah'a mahsustur, mahlûkattan hiç biri ona vâkıf ola-
maz» derler.

Nitekim Ahkaf sûresinde:

(119) Sûrei Hicr: 16-18

قُلْ مَا كُنْتُ بِدَعَا مِنَ الرُّسُلِ وَمَا
أَدْرِي مَا يُفْعَلُ بِي وَلَا بِكُمْ إِنْ أَتَيْتُمْ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ وَمَا أَنَا
إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿١٠﴾

Yâni : «De ki: “Ben peygamberlerden ilk defa (gelmiş biri) değilim.
Bana ve size ne yapılacağını bilmem. Ben bana vahy olunmakta bulunan-
dan başkasına uymuyorum. Ben (Allahın azâbıyla) apaçık korkutandan baş-
kası da değilim”¹²⁰.» diye buyurulmuştur.

Evet, İnsanlar gayb'i bilmez, fakat Allah bildirince pek âlâ bilir. Bu-
nun için Hz. Mevlânâ diyor ki:

14216

تو اکر شلی ولنگ و کور و کر
این گمان بر روحهای مه مبر

«Sen, çolak, topal, kör ve sağır isen; yüksek ve büyük ruhları da
kendine kıyas ederek senin gibi sanma!»

14217

شرم دار و لاف کم زن جان مکن
که بسی جاسوس هست آن سوی تن

«Utan, gevezelik etme ve can çekişme... Cismi gözeten ve ondaki es-
rarı anlıyan nice casus vardır!»

Evliyaullah hazerâtından ibtidâ zuhûr eden kerâmet, keşf-i kulûb ve
kubur, yâni kalblerdeki esrarı va kabirlerdeki mevtâyı keşf etmek imiş.

Hz. Mevlânâ buna dair bir misâl olmak üzere diyor ki :

(120) Sûrei Ahkâf: 9

«İLÂHÎ BİR TABİB OLAN ZEVÂT-I KİRÂMIN MÜRİD VE YABANCI SÎMALARINDAN VE SÖZLERİNİN ÜSLÛBUNDAN VE GÖZLERİNİN RENGİNDEN VE BUNLARIN HİÇBİRİ OLMAKSIZIN GÖNÛL YOLUNDAN ONLARIN KALBÎ VE DİNÎ HASTALIKLARINI TEŞHİS ETMELERİ VE MARAZLARA GÖRE TEDAVÎ EYLEMELERİ»

Kur'an-ı Kerim'de, münâfıklar hakkında, Resûl-ü Ekrem'e hitâben:

أَمَحْسَبِ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ أَن لَّنْ يُخْرِجَ اللَّهُ أَصْغَانَهُمْ ۖ وَلَوْ
نَشَاءُ لَأَنبَتَاكُم مِّمَّنْ فَلَعَرَفْتَهُمْ بَسْمِئِهِمْ وَلَعَرَفْتَهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ وَاللَّهُ
يَعْلَمُ أَعْمَالَكُمْ ۝

Yâni : «Yoksa kalblerinde maraz bulunanlar, kinlerini Allahın aslâ (meydana) çıkarmıyacağını mı sandı(lar)? Eğer biz dilersek sana onları herhalde gösteririz de sen de kendilerini mutlaka sîmâlarından tanırsın. Andolsun sen onları sözlerinin üslûbundan da tanırsın. Allah bütün amel (ve hareket)lerinizi bilir¹²¹» buyurulmuştur.

Kezâ Hz. Ayşe'den rivâyet edilen hadisde mü'minler annesi diyor ki: «Resûlullah (S.A.V.): senin benden râzı, yahud bana hiddetli bulunduğunu bilirim, dedi. Ben de: nereden anlarsın? diye sordum. Benden razı olduğun vakit : (Muhammed'in Rabbi hakkı için) hiddetli bulunduğun vakit: (İbrahim'in Rabbi hakkı için) dersin, cevâbını verdi. Ben de: Pek doğru, Vallâhi hiddetli bulunduğum sırada bile, ancak isminden ayrılırım, senden değil, dedim.» Kezâ Süre-i Zümer'de:

وَإِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ
لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَإِذَا ذُكِرَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ إِذَا هُمْ
يَسْتَبْشِرُونَ ۝

Yâni : «Allah, bir olarak, anıldığı zaman âhirete inanmazların kalbleri

titşşşşşş. (Fakat Allahdan) başkası anıldı mı bunlar(ın) derhal yüzleri güler¹²²» buyurulmuştur.

İşte şu hâller birer alâmettir ki onları gören ferâset sahibleri, kargısında olan bir şahsın nifâkını anlayıverir.

Şeyhül'ekber (Kuddise sirrahû) Fütûhatında der ki: Osman b. Affan (R.A.)'ın huzûruna biri girmişti. Cenâb-ı Zinnüreyne: «Sübhanallah; bir takım kimselere ne oluyor ki gözlerini Allah'ın haram kıldığı şeylerden ayırmıyorlar?» dedi. Çünkü gelen adam, haram olan bir şeye bakmıştı. O adam; «Yâ emirûl'mü'minin, Resûlullahdan sonra vahiy var mıdır? Yâni benim harama baktığımı nereden anladın?» diye sordu. Hz. Halife: «(Mü'mininin ferâsetinden sakının. Çünkü Allah'ın verdiği zekâ nuriyle bakar) hadisini duymadın mı? Ben, senin harama olan nazarını yanıma girdiğin vakit gördüm» cevâbını verdi.

14218

این طیبیان بدن دانشورند
بر سقام توز تو واقفترند

«Bu beden hekimleri pek bilgilidirler. Senin hastalığının ne olduğuna senden ziyâde vakıftırlar.»

14219

تا ز قاروره همی بینند حال
که ندانی توازان از عتلال

«Senin hâlini idrar kabından anlarlar. Sen illetini onlar kadar bilmezsin.»

Kârure : İdrar kabı demektir. Eskiden idrar tahlili olmadığı için hekimler karureyi muayene ederler, içindekinin renginden, kokusundan, azlığından, çokluğundan hastalığı teşhise çalışırlardı.

14220

هم زنبض وهم زرنك وهم زدم
بو برتداز تو زهم گونه سقم

«Kârureden anladıkları gibi nabzından, renginden ve nefes alışından da sendeki her nevi hastalığı teşhis ederler.»

(122) Süre-i Zümer: 45

(121) Süre-i Muhammed: 29-30

14221

بس طیبان آلهی در جهان
چون ندانند از تویی گفت و دهان

«Ohâlde Allah'ın doktorları olan evliyâullah, sendeki hastalığı artık sen söylemeden, nasıl olur da anlamazlar?»

14222

هم زنبضت هم زجسمت هم زرنك
صد سقم بینند در تو بی درنك

«Hem nabzından, hem cisminden, hem renginden derhâl yüz türlü hastalık keşfederler.»

14223

این طیبیان نو آموزند خود
که بدین آیات شان حاجت بود

«Bu cesed hekimleri, tabâbeti yeni öğrenmiş oldukları için Kârure gibi, nabız gibi, yüzün rengi gibi alâmetlere ihtiyaçları vardır.»

14224

کاملان ازدور نامت بشنوند
تا بقعر باد و بودت در روند

«Ruh hekimi ve Tabib-i İlâhî olan kâmiller ise, uzaktan, senin adını işitmekle varlığının ta derinliklerine kadar giderler.»

Yâni mâhiyyetini tamamiyle anlarlar.

14225

بلکه پیش از زادن توسالها
دیده باشند ترا با حالها

«Belki de senin doğuşundan yıllarca evvel, seni görürler ve ahvâlini haber verirler.»

• Nitekim Bâyezîd-i Bistâmî hazretleri, Şeyh Ebulhasan Harkânî'nin velâdetinden yıllarca evvel, onun geleceğini ve kâmil bir zat olacağını müridlerine bildirmişti. Nitekim bahisle ilgili olduğu için Hz. Mevlânâ da o mevzua temas ediyor:

«ŞEYH EBÛLHASAN HARKÂNÎNİN DOĞMASINDAN YILLARCA EVVEL, DÜNYAYA GELECEĞİNİ, SÛRET VE SÎRETİNİN NİŞANLARINI BÂYEZÎD'İN BİRER BİRER HABER VERMESİ; TÂRİH YAZANLARIN DA ŞEYH HARKÂNÎ'Yİ BEKLEMEK ÜZERE O HABERİ KAYD ETMELERİ.»

14226

آن شنیدی داستان بایزید
که ز حال بوالحسن پیش چه دید

«Bâyezîd Bistâmî'nin (Ebulhasan Harkânî) doğmadan önce onun ahvâline dair neler gördüğü menkabesini işittin mi?»

14227

روزی آن سلطان تقوی می گذشت
با مریدان جانب صحرا ودشت

«O müttekiler sultanı birgün müridleriyle kabirden geçiyordu.»

14228

بوی خوش آمد مرا اورا ناکهان
در سواد ری ز سوی خارقان

«Rey şehri civârındaki Harkan köyü tarafından ona lâtif bir râyiha geldi.»

هم بر آنجا ناله مشتاق کرد
بوی را از باد استنشاق کرد

«Orada iştıyakla inledi, o rayihayı rüzgârdan burnuna çekti.»

بوی خوش را عاشقانه می کشید
جان او از باد باده می چشید

«O lâtif rayihayı âşikâne kokladı, ruhu rüzgârdan şarab içmiş gibi mest oldu.»

کوزه کو از یخآبه پر بود
چون عرق بر ظاهرش پیدا بود

«Buzlu su ile dolu olan bir kabın dışarısına temas eden hava ter gibi görünür.»

آن زسردی هوا ظاهر شدست
از درون کوزه نم بیرون بخت

«O kabdaki ter havanın soğukluğundandır. Kabın içindeki rutûbet dışarıya fırlamıştır.»

باد بوی آور مر اورا آب گشت
آب اورا چون شراب ناب گشت

«Koku getiren rüzgâr ona su kesildi, su da onun için hâlis şarab oldu.»

Ve onu mest etti.

چون درو آثار مستی شد بدید
یک مرید اورا در آن دم بر رسید

«Bâyezid hazretlerinde mânevî mestlik zâhir olunca, müridlerinden biri ona yaklaştı.»

بس پرسیدش که این احوال خوش
که برونست از حجاب پنج و شش

«Şeyhine sordu: Beş duygu ile altı cihetten dışarı olan bu hoş hâller nedir? Yüzün gâh kızarıyor, gâh sararıyor, gâh bembeyaz oluyor, bu ne hâldir ve ne gibi bir müjdedir?»

می کشتی بوی و بظاهر نیست گل
بی شک از غیبت و از گنزار کل

«Sen birşey kokluyorsun, fakat görünürde gül yok. Şüphesiz o koku gaybden ve hakiki güllerin açtığı gül bahçesindendir.»

ای تو کام جان مر خود کامه
مردم از غیبت پیام و نامه

«Ey her kendini tanıyan, bilen kişinin muradı ve maksadı olan er, her an sana gayb âleminde bir haber, bir mektup gelmekte...»

مردمی یعقوب وار از یوسفی
می رسد اندر مشام توشفی

«Her ân, Yâkub gibi, senin burnuna da mânevî bir Yusuf'tan şifâ kokusu erişmekte...»

قطره بر ریز برمازان سبو
شمه زان گلستان بلما بکو

«Mest olduğun o testiden bir damla su olsun bize de içir, kokusunu duyduğun o gülistandan bize de bir şemme koklat.»

خو نداریم ای جمال مهتری
که لب ماخشک توتنها خوری

«Ey yüce ve güzel er, bizim dudaklarımız kuru iken senin yalnızca birşey içmene alışmamışız.»

Yâni sana bir feyz vârid olunca ondan bize de hisse verirdin.

ای فلک پیمای چست چست خیز
زانجه خوردی جرعه بر ما بریز

«Ey felekleri sür'atle gezib gelen; çabuk kalk da yediğin ve içtiğinden bize de bir yudum ihsan et!»

میر مجلس نیست در دوران دگر
جز توای شه در صرغان درنگر

«Bu zamanda mânevî meclislerin senden başka reisi yoktur, ey arifler sultanı bizleri de gözet!»

Bayezîd Bistâmî hazretlerinin, zamanın gavsî olduğuna cenâb-ı Mevlânâ bu beyt ile işâret ediyor.

کی توان نوشید این می زیر دست
می یقین مرمدار رسوا کند

«Bu mânevî şarâbı gizlice içmek nasıl mümkün olabilir, zirâ şarab, içeni mest ve rüsvây eder. Bu şarabı içen farzedelim ki:

بوی را پوشیده و مکنون کند
چشم مست خویشان را چون کند

«Bâzı ilâçla ağzının kokusunu gizleyebilsin, gözünün sarhoşluğuna ve mahmur mahmur süzülmesine ne yapabilir?»

خود نه آن بویست این کاندن جهان
صد هزاران پرده اش دارد نهان

«Hususiyle bu, öyle bir manevî koku ki, Dünyada yüz binlerce perde onu gizleyemez.»

پرشد از تیزی او صحرا ودشت
دشت چه کز نه فلک هم در گذشت

«Bu râyihanın keskinliğinden bütün ova doldu; ova ne demek? O râ-yiha dokuz feleği de geçti.»

این سرخم را بکهکل در مگیر
کین برهنه نیست خود پوشش پذیر

«Bu sır küpünün ağzını çamurla sıvama! çünkü bu üryan, örtünme kabûl etmez.»

لطف کن ای رازدان رازگو
آن چه بازت صید کردش بازگو

«Ey sır bilen ve sır söyleyen! lutfet, ruhunun avladığını bize izah et.»

گفت بوی بوالعجب آمد بن
همچنان که مهربانی را ازین

«Bâyezîd dedi ki: Peygamber (A.S.) a Yemen tarafından gelen koku gibi, bana da acaib bir koku geldi.»

که محمد گفت باد ست صبا
ازین می آیدم بوی خدا

«Hazret-i Nebî buyurmuştu ki: sabâ rûzgârı vasıtasıyla bana Yemen cihetinden İlâhî bir râyiha geliyor.»

Sallallahü Aleyhi ve Sellem Efendimiz, bâzan Yemen, yâni cenub tarafına döner ve oradan esen rûzgârı koklar:

«Ben Yemen cihetinden nefes-i İlâhî, (yânî mânevî bir râyiha) duyuyorum» buyururdu. Ve orada bulunan Seyyidüttâbiîn Üveysel'karenî (R.A.) a işâret ederdi.

بوی را مین می رسید از جان ویس
بوی یزدان می رسدم از او یس

«Vise'nin ruhuna Ramin'in kokusu geldiği gibi Üveys'ten de Tanrı kokusu geliyor.»

Vise, bir âşık'ın Ramin de mâşukâsının adıdır.

از او یس و از قرن بوی عجب
مهربانی را مست کرد و در طرب

«Hz. Üveys'den ve onun bulunduğu Karen köyünden öyle müstesnâ bir râyihâ geliyordu ki Hz. Nebî (A.S.) mı mest etmiş ve neş'elendirmişti.»

چون او یس از خویش فانی گشته بود
آن زمینی آسمانی گشته بود

«Hz. Üveys, kendinden geçmiş, yere mensub iken semavi olmuştu.»

آن هلילה پروریده در شکر
چاشنی تلخیص نبود دگر

«O, bir helile idi. Şekerle terbiye edilmiş, artık onda acılık çeşnisi kalmamıştı.»

Helile : Karahalile dedikleri dânedir ki döğülerek müşil makamında kullanılır. Lezzeti acıcadır. Onun için şekerle karıştırılır. Ovakit acılığı kalmaz. Hz. Mevlâna, Avn-i İlâhî ile benlik acılığından kurtulmuş olan Hz. Üveys'i şekerle terbiye olunmuş helileye teşbih ediyor.

آن هليلة رسته از ما و منی
نقش دارد از هليلة طعم نی

«Benliğinden kurtulmuş bir helilede sâde helile nakşı ve şekli vardır, acılık tadı yoktur.»

Hz. Pîr nefsine hitab ederek diyor ki:

این سخن پایان ندارد باز کرد
تا چه گفت از وحی غیب آن شیر مرد

«Bu sözün nihâyeti yoktur. Geri dön de, o arslan er'in - yâni Bâyezîd Bistâmînin - gayb aleminden neler söylediğini anlat!»

گفت ازین سو بوی یاری می رسد
کاندین ده شهر یاری می رسد

«Dedi ki: Bu taraftan bir dost kokusu geliyor. Bu köyden ma'nevi bir padişah yetişecektir.»

«HZ. RESÛLULLAH (A.S.) IN: "BEN, YEMEN'DEN NEFES-İ RAHMÂNÎ'Yİ DUYUYORUM" HADÎSİ»

Nefes-i Rahmanî : Zuhûrat ve Tecelliyat-ı İlâhiyye demektir. Evvelce de işâret edildiği üzere maksad: Üveysel'kârenî (R.A.) hazretleridir. Yâni Resûlullah'ın (S.A.V.) Yemen'den Hz. Üveys'in manevî kokusunu hissettiği gibi, Hz. Bâyezîd de Şeyh Ebulhasan Harkânî'nin velâyeti kokusunu, kendisinin doğmasından evvel almıştı.

14258

رویش از کلزار حق گلگون شود
از من او اندر مقام افزون بود

«Onun yüzü, Hak'kın gül ba'çesinin tesiriyle gül renkli olacak ve mânevî makâmı benden yüksek bulunacaktır.»

14259

چيست نامش گفت نامش بوالحسن
حلیه اش وا گفت از ابر و ذقن

«Mürîd; adı nedir? diye sordu. Bâyezîd: Adı Ebulhasandır, dedi. Kâşımın, çenesinin ne şekilde olduğunu izah etti.»

14260

قد او ورننگ او و شکل او
یک بیک وا گفت از گیسو و رو

«Kezâ, O'nun boyunu, rengini, şeklini, saçlarını ve yüzünü birer birer anlattı.»

حلیه های روح او را هم نمود
از صفات و از طریقه جاو بود

«Onun iç huylarını, mânevî sıfatlarını ve yolunu, yerini ve makâmını hep târif etti.»

Beyitteki Hilve kelimesi, esasen zînet demektir. Sonra şekli ü şemâil mânâsına kullanılmıştır.

Cesedin zîneti olduğu gibi ruhun da zîneti vardır. Hz. Mevlânâ onu be-yân için buyuruyor ki:

14262

حلیه تن همچون عاریتست
دل بر آن کم نه که آن یک ساعتست

«Bedenin zîneti beden gibi iğretidir. Müddeti bir saat olan o süslere gönül verme!»

Evet, iğreti olan bedenın şekli ü şemâilî de iğretidir. Meselâ kara göz-lü, kıvrıkcık kirpikli, fidan boylu diye târif edilen bir kalıb, bakarsınız ki bir göz ağrısına tutulur, o kıvrıkcık kirpikler döküldüğü gibi, o şâhâne göz-ler kan çanağı oluverir. O fidan boy bükülür, yay şekline girer; o güzel saçlar dökülür, kafa taşı balkabağı hâlini alır. Her an değişmeye ve helâk'e mâruz bulunan böyle iğreti süslere gönül bağlayıp da onlar için tutuşup yanmak tabii akılcıca bir hareket sayılmaz. Onun için Hz. Mevlânâ bu ve buna benzer iğreti güzelliklere gönül verilmemesini tavsiye ediyor. Hattâ:

14263

حلیه روح طبیعی هم فناست
حلیه آن جان طلب کان در سیاست

«Ruh-u tabîînin süs ve şekli de fânîdir. Binâenaleyh, semâda bulunan ruhun zîynetini ara!» buyuruyor.

Ruh-u tabîiden maksat, bedeni sevk ve idâre eden kuvvettir. Evet, bu-nun zîneti de fânîdir. Bir gençlere bir ihtiyarlara bakalım. Gençlerde bu ruh, yâni bu kuvvet fevkâlâdedir. Fakat yaş ilerlemeye başlayınca o da azalmaya, nihayet hiç kalmamaya mahkûmdur. Onun için asıl taleb edilecek olan kadri semâdan da yüksek bulunan (Ruh-u Sultânî), yâhud (Ruh-u İlâhî)dir.

جسم او همچو چراغی بر زمین
نور او بالای سقف هفتمن

«O İlâhî ruh, yeryüzünde yanan bir kandil gibidir. Nuru ve aydınlığı i-e yedinci kat semânın üstüne kadar çıkar.»

Sûre-i İbrâhim'deki şu âyetlere telmih vardır.

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ
أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ ۚ تُؤْتِي أُكْلَهَا كُلَّ حِينٍ
بِإِذْنِ رَبِّهَا وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ
يَتَذَكَّرُونَ ۝

Yani : «Görmedin mi, Allah sana nasıl bir mesel îrâd etmiştir. Güzel bir kelime, kökü sâbit (ve sağlam) ve dal(lar)ı semâda (yukarıda) olan bir ağaç gibidir. Ki o (ağaç) Rabbinin izniyle her zaman yemişini verir durur. Allah insanlara (böyle) misaller îrad eder. Olur ki onlar çok iyi düşünüp ibret alırlar¹²³.»

14265

آن شمع آفتاب اندر وثاق
قرص او اندر اندر چهارم چارطاق

«Güneşin şua'sı zemindeki pencerededir ama, kendisi dördüncü kat semâdadır.»

Bu beyt eski hey'etcilerin telâkkisine göre yazılmıştır. Çünkü onlar Güneş 4 ncü kat göktedir, derlerdi.

Ruh ile cisimden hangisinin asıl ve hangisinin fer' olduğuna dair iki mutalâa vardır. Bâzıları cismi asıl, ruhu fer' saymışlardır. Bâzıları da ruhu asıl, cismi onun fer'i addetmişlerdir.

(123) Sûrei İbrâhim: 24-25

نقش گل در زیر بینی بر لاغ
بوی گل بر سقف وایوان دماغ

«Gülün nakşı burunun altındadır, lâkin kokusu dimağın bâlâsındadır.»

Gül koklandığı vakit tabii burunun altına tutulur, fakat rayihası, buruna nisbetle tavan kadar yüksek bulunan dimağa çıkar.

14267

مرد حقته در عدن دیده فرق
عکس آن بر جسم افتاده عرق

«Meselâ bir kimse rüyâsında Aden memleketinde korkulu hâller geçirmiştir. O rüyânın aksi cisminde ter sûretiyle zuhûr eder.»

Bu rüyâyı görenin hâlini ruh ile cismin hâline kıyas edebiliriz. Ruh ile cisim arasında herhangi bir mesâfe mefhumu tasavvur olunamaz, bedeni terk ettikten sonra da yine cismine ve cismin bulunduğu kabre alâkası bulunur.

14268

پرهن در مصر رهن يك حريص
پر شده کنعان زبوی آن قیص

«Yusuf (A.S.) un gömleği Mısırda haris bir kimsenin - yâni Yusuf'un birâderi Yehûdânın - elinde rehîn iken Kenan diyarı o gömleğin râyihâsiyle dolmuş ve Yâkub (A.S.) onu duymuştu.»

14269

بر بنشتند آن زمان تاریخ را
از کباب آراستند آن سیخ را

«Hz. Bâyezid'in haber verdiği tarihi yazdılar ve onun beyânıyla tarih sahifesi süslediler.»

چون رسید آن وقت و آن تاریخ راست
زاده شد آن شاه و نرد ملک باخت

«Tam ovakit, o tarih gelince o mânevî padişah - yâni Ebul'hasan Harkânî - doğdu ve mânevî saltanat bahsini kazandı.»

«BÂYEZİD BİSTÂMÎ'NİN VEFÂTINDAN YILLARCA SONRA EBULHASAN HARKÂNÎ'NİN DOĞMASI»

Hız. Bâyezîd'in ölümü 261, Ebulhasan Harkânî'nin doğumu 425 tarihlerindedir ki aralarında 164 sene vardır. Demek ki Hız. Bâyezîd, Hız. Harkânî'nin doğumunu bir asırdan fazla bir müddet evvel keşif ve ihbar etmiş, sonra da onu ruhaniyetiyle terbiye etmiştir.

14271

از پس آن سالها آمد بدید
بوالحسن بعد از وفات بازید

«Bâyezîd'in vefâtından yıllarca sonra Şeyh Ebul'hasan zuhûra geldi.»

14272

جمله خواهی او از امساك وجود
آنچنان آمد كه آن شه گفته بود

«Şeyh Ebul'hasan'ın ihsanına, kıskanmasına ait ne gibi huylar söyle-diye aynen zuhur etti.»

Çünkü :

14273

لوح محفوظست او را پیشوا
از چه محفوظست محفوظ از خطا

«Bâyezîd'in delili Levh-i Mahfuz idi. Levh-i mahfuz neden mahfuzdur? Hatadan...»

Levh-i Mahfuz : Mukadderâtın, ya'nî olacak bütün hâdisâtın kayıtlı bulunduğu bir levhâdır ki Kur'an'da ve sûre-i Bûrue'da bahs olunmuştur. Basar-ı basiret sahibi olan ekâbir-i ümmet, oraya bakıp hâdisâtın nasıl olacağını görebilirler. İşte Hız. Bâyezîd de ümmetin ekâbirinden bulunduğu için levh-i mahfuzdaki müşahedesi mucibince kendisinden bir buçuk asır sonra doğacak Ebul'hasan Harkânî'nin doğumunu, ahlâk ve faziletini haber vermiş, zamânı gelince dediği gibi de olmuştu. Zirâ bir kimsenin kılavuzu Levh-i mahfuz olursa onun yanılmak ihtimali yoktur.

14274

این نه نجمست و نه رملست و نه خواب
وحی حق والله اعلم بالصواب

«Bayezîd'in bu ihbarı, ne yıldız bilgisidir, ne remil, ne de rûya tabiri... Hak'kın ilhâmıdır ki, doğruyu en iyi bilen de Hak'dır.»

Yıldızların biri birine yaklaşıp uzaklaşmasından birtakım ahkâm çıkarmaya ilm-i nücum derler. Onunla uğraşanlara müneccim derler. Kum ve kâğıd üzerine birtakım çizgiler ve noktalar çizip koymakdan husûle gelen şekillerden istikbali keşfe çalışan bir ilim de vardır ki ona ilm-i remil, onunla meşgul olanlara da (Remmâl) adını verirler. Bir de ilm-i tâbir vardır ki görülen rüyaların delâletinden bâzı şeyler anlayabilmektir. Bunlardan çıkarılan hükümlerin bâzan doğru çıktığı olur. Husûsıyla rüyâlar (Mübessirat) nev'inden, yâni sâlih bir kimsenin gördüğü, yahud görüldüğü rüyâlardan olur, tâbir eden de vukuf ve salâh ehli bulunursa tâbirin isâbeti daha ziyâde olur. Fakat bu üç ilmin ortaya koyduğu nihâyet zan ve tahmini geçmez. İlâm-ı İlâhî ve levhin müşâhedesi ise tamâmiyle yakini bildirir. Onun için Hız. Mevlânâ, Bâyezîd'in ve emsali büyük evliyaullahın keşf ve ihbarlarının böyle olduğunu haber veriyor. Ondan dolayı eskiden beri mesnevihanlar, mesnevi derslerinin sonunda bu beyti okumayı âdet edinmişlerdi.

Bundan dolayı Hız. Pîr, (Vahy) ile (İlhâm) ın aynı şey olduğunu ve ilhamın her mahlûka olabileceğini, lâkin sofiyye hazerâtı, avâmın itirazından kurtulmak için ona (Vahy-i dil) tâbir ettiklerini bildiriyor.

14275

از پی روپوش عامه در بیان
وحی دل گویند آنرا صوفیان

«Sôfiler halktan bunu gizlemek ve onların itirazına meydan vermemek için bu ilhâm-ı İlâhiye (Vahy-i kalbî) tâbir ederler.»

وحی دل پرش که منظر گاه اوست
چون خطا باشد چو دل آگاه اوست

«Ey sâlik sen de istersen onu gönül vahyi farzet... Ehlullah'ın kalbi, zâten Cenâbı Hakkın nazargâhıdır. Kalb, agâh olduktan sonra oraya nâzil olan ilham, nasıl yanlış olabilir?»

14277

مؤمنان بنظر بنورالله شدی
از خطا رسوایین آمدی

«Ey mü'min-i kâmil ve ey ârif-i mükemmil, sen Allah nuriyle baktığın için hatâdan ve yanlışlardan eminsin!»

Hız. Pîr bu beyt ile: «mü'minin ferâsetinden çekinin zira o, Allah nuru ile bakar ve baktığını hakkiyle görür» hadisine telmih ediyor. Bundan sonra da fakr u zaruretin bir nevi' mürebbî olduğunu anlatıyor.

«SÖFİ'NİN KALB VE RUHUNDAN TANRI YEMEĞİNİN EKSİLMESİ»

14278

صوفی از فقر چون درغم شود
عین فقرش دایه و مطعم شود

«Bir sôfi, fakr u zarûretten nasıl olur da gam ve kedere uğrar? Çünkü fakr u zarûret, onun hakkında mürebbî ve bir nevi taam olur.»

Çünkü yoksulluk icâbı ve yemek azlığı sebebiyle beden zaifler. Bedenin zayıflığı, ruhun kuvvetlenmesine sebebedir. Onun için «Açlık Allah yemeğidir» denilmiştir. Sonra nefis, yokluk ve sıkıntı çekmekten hoşlanmaz. Cennete ise hoşlanılmayan şeylerle girilir.

زانکه جنت از مکاره رسته است
رحم قسم عاجزی اشکسته است

«Çünkü cennet, nefse kerih gelen şeylerin meydana gelmiştir. Merhamet ise kalbi kırık âcizin nasibidir.»

«Cennet, nefsin hoşlanmadığı şeylerle ihâtâ edilmiştir» diye bir hadîs-i şerif vardır. Fukaralık, husûsiyle açlık ise, nefsin hoşlanmadığı şeylerin en başında gelir. Fakir ve muhtaç bir kimsenin tabii, kalbi kırıktır. Hadîs-i kudsîde: «Ben, benim için kalbi münkesir olanların nezdindeyim» buyurulmuştur. Erhamerrahimîn olan Allah'ın şu lutf-u keremi ve âciz bir kuluna olan bu iltifatı ise rahmet ve şefkati icâbıdır.

14280

آنکه سرها بشکند او از علو
رحم حق و خلق ناید سوی او

«Mevkiinin yüksekliği ve servetinin çokluğundan âcizlerin başını yaralayan kimse Hakkın da halkın da merhametine nâil olamaz.»

Acınmak için acınacak hâlde bulunmak lâzımdır.

14281

این سخن پایان ندارد وان جوان
از کی اجرای نان شد ناتوان

«Bu bahsin sonu gelmez. Evvelce başlanılan hikâyede tahsisatının azaltılmasını padişahın emr ettiği genç perişan bir hale gelmiştir.»

14282

شاد آن صوفی که رزقش کم شود
آن شبهش در گردد و آن یم شود

«Rızkı az olan sôfi sevinir. Onun boncuğu inci kendisi de deniz olur.»

Bir sôfi, rızkının az olmasıyla mükedder olmaz, bil'akis sevinir. Boncuk gibi kıymetsiz olan rızkını inci gibi kıymetli farz eder. Böyle yapmakla da kendisi mânevî bir deryâ olur.

Hiz. Mevlânâ'nın menâkıbinde yazar ki Hz. Pîr, bâzan: «Bugün matbahda bir şeyimiz var mı?» diye sorar. Herşey var denilirse; «Bugün matbahımızdan Fir'avn ve Nemrud matbahının kokusu geliyor!» diye teessür gösterirmiş. Şâyet: Hiçbirşey yok, yahud pekaz birşey var, derlerse: «El-hamdülillâh bugün matbahımızdan Peygamber ve âl-i Resûl matbahının kokusu geliyor» diye sevinirmiş.

14283

زان جرای حاصل مرکه آگاه شد
او سزای قرب واجراگاه شد

«Cenâb-ı Hakkın bâzı kullarına hususî olarak verdiği nafakadan herkim agâh bulunursa, kurb-i İlâhiye lâıyk olur.»

Evet, Cenâb-ı Hakkın bâzı kullarına has bir rızkı vardır. Nitekim hadîs-i şerîfde: «Ben, Rabbimin nezd-i ilâhisinde gecelerim, beni yedirir ve içirir» buyurulmuştur.

Meselâ Eshâb-ı Kehf, bulundukları mağarada asırlarca uyumuşlardı. Yememiş ve içmemişlerdi. Beden-i insanî ise yemeden, içmeden yaşayamaz. Kezâ Hz. İsâ semâya ref olunmuştur. Orada ise yemek, içmek yoktur. Demek ki Cenâb-ı Hakkın hususî bir yedirip içirmesi var ki keyfiyeti bizce meghûldür.

14284

زان جرای روح چون نقصان شود
جانش از نقصان او لرزان شود

«Ruhun o mânevî gıdâsı eksilirse ruh, o noksan dolayisiyle titrer.»

14285

بس بدانکه خطایی رفته است
که سمزار رضا آشفته است

«Sôfi o mânevî gıdanın eksilmesinden, kendisinin bir hatâsı sebebiyle İlâhî Rıza gülîstânının, şahsına karşı bozulmuş olduğunu anlar.»

Ve istiğfar eder.

14286

همچنان کان شخصی از نقصان گشت
رقمه سوی صاحب خرمن بنشت

«İşte o adam da, ekin noksan oldu diye, harman sahibine bir mektup yazmıştı.»

14287

رقمه اش بردند پیش میرداد
خواند او رقه جوابی وانداد

«Onun mektubunu o âdil zâtın huzûruna götürdüler. Okudu ve cevap vermedi.»

14288

گفت اورا نیست الا در دلوت
بس جواب احمق اولیت سکوت

«Dedi ki: Ahmağın yiyecekten başka bir derdi yok. Ahmak için en muvafık cevap de sükûttur.»

14289

نیستش درد فراق و وصل هیچ
بند فرعت او نجوید اصل هیچ

«Onun visâl ve firâka dair hiçbir endişesi yok. Fûruâta bağlanmış, aslı hiç aramıyor.»

14290

احمقت و مرده ماومنی
کز غم فرعتش فراغ اصل نی

«O ahmaktır, biz ve ben derdiyle ölmüştür. Fûruât gamından kurtulub aslı düşünecek vakti yoktur.»

Hiz. Mevlâna bir misâl îrad ederek buyuruyor ki:

14291

آسمانها وزمین یک سبب دان
کز درخت قدرت حق شد عیان

«Gökleri ve yeri Kudret-i İlâhiyye ile zuhûra gelmiş bir elma farz et!»

14292

تو چو کرمی در میان سبب در
وز درخت و باغبانی بی خبر

«Sen ise o elmanın içindeki bir kurt gibisin. O elmanın ağacından ve onu yetiştiren bahçivandan haberin yoktur.»

14293

آن یکی کرمی دگر در سبب هم
لیک جانش از برون صاحب علم

«Elma içinde diğer bir kurt daha var ki, onun ruhu, elmanın hâricine vâkıftır.»

14294

جنبش او واشکافد سبب را
بر نتابد سبب آن آسیب را

«Onun hareketi elmayı yarar, çünkü elma onun hareketine tahammül edemez.»

14295

بر دریده جنبش او پرده ها
صورتش کرمست و معنا اثر دها

«Onun hareketi perdeleri yırtar. Çünkü o sûretâ kurt, fakat mânen ejderhadır.»

Birinci kurttan maksat : Avam-ı nasdır. İkinci kurt ise enbiyâ ve evliyâ hazerâtıdır ki onlar da cismen zemin ve asûman elmâsı içinde kalmış bir kurt gibi iseler de, bâzan bir ejderhâdan daha kuvvetlidirler. Bi-

nâenaleyh onların o kuvvet ve hareketine o elma dayanamaz, yarılr, onlar da o kayd-i tabîi haricine çıkarlar.

14296

آتش کاول ز آهن می جهد

او قدم بس سست بیرون می نه

«Çakmak demirinden sıçrayan bir kıvılcım ibtidâ gayet zaif zuhûr eder.»

14297

دایه اش پنبه ست اول لیک اخیر
میرساند شعله هارا تا اثیر

«O kıvılcımın mürebbisi evvelâ pamuktur. O kıvılcımı pamukla, kavla beslerler, fakat kuvvetlendimi çıkardığı yangının şûlelerini feleğe kadar yükseltir.»

Bunun gibi :

14298

مرد اول بسته خواب و خورست
آخر الا مراز ملائک بر ترست

«İnsan da evvelâ yemeye ve uykuya bağlıdır, lâkin sonunda meleklerden yüksek olur.»

14299

در پناه پنبه و کبریته

شعله و نورش بر آید بر سه

«İbtidâ pamuk ve kükürdün, yâni yiyib içmenin ve yatıp uyumanın muhafazasında bulunur, sonra terakkî eder, şulesi ve nûru Sühâ yıldızının fevkine çıkar.»

عالم تاریک روشن میکند
کنده آهن بسوزن میکند

«Karanlık olan tabiat âlemini aydınlatır, ruha nisbetle demir tomruk gibi olan cesed kaydını iğne ile koparır.»

گرچه آتش نیزم جسمانیست
نهز روحست و نه از روحانیست

«Ateş de cismânîdir; ne ruhtandır, ne de ruhânî âlemdendir.»

İnsanın vücûdunda harâret-i giriziyye denilen bir harâret vardır ki o da cismindendir, ruhtan değildir.

جسم رانبود ازان عن بهره
جسم پیش بحرجان چون قطره

«Ruhdaki izzet ve şereften cismin nasibi yoktur. Cisim, can deryâsına nisbetle bir damla gibidir.»

جسم از جان روز افزون میشود
چون رود جان جسم بین چون میشود

«Cisim, ruhun feyziyle günden güne artar. Can gidince cismin nasıl bir hâle girdiğini görürsün.»

جد جسمت یک دوکز خود پیش نیست
جان توتا آسمان جولان کنیست

«Senin cismin bir iki arşından fazla değildir. Lâkin ruhun göklerde cevelân eder.»

تا بغداد و سمرقند ای هام
روح را اندر تصور نیم کام

«Ey büyük adam, Bağdad ve Semerkand ruhun tasavvurunda yarım adımdan ibârettir.»

دو درم سنگست پیه چشمتان
نور روحش تا عیان آسمان

«Gözlerinin yağı iki dirhem ağırlığında olduğu hâlde onun ruhunun nuru - yani görme kuvveti - göklere kadardır.»

نور بی این چشم می بیند بخواب
چشم بی این نورچه بود جز خراب

«Gözdeki o nûr, göz vasıtası olmaksızın da rüyâ görür. O nur olmayınca göz, harâbeden başka ne dir?»

جان ز ریش و سبلی تن فارغست
لیک تن بی جان بود مردار و پست

«Ruh, ceseddeki sakal ve bıyıkdan müstağnidir. Lâkin cansız bir cesed, bayağı bir cife olur.»

بارنامه روح حیوانیست این
بیشتر رو روح انسانی بین

«O sakal, bıyık ve sâir âzâ hayvanî ruh'a verilmiş muvakkat bir icâ-zetnâmedir. Sen ileri git de insanî ruh'u gör!»

بگذار انسان وهم از قال و قیل
تالاب دریای جان جبرئیل

«İnsanlık sûretinden ve birtakım dedikodudan geç, Cebrâil'in ruhu deryasının kenârına kadar git.»

Cebrâil, (Ruhülkudûs) olduğu için onun can deryası âlem-i lâhuttur. O deryanın kenarı ise Âlem-i Ceberuttur.

بعد ازانت جان احمد لب کرد
جبرئیل از یم تو وایس خزد

«Ondan sonra Ruh-u Ahmedî sana: (Sükût eyle esrarı sakın fâşetme) diye dudak ısırmak sûretiyle işâret eder. Cebrâil de senin bu mertebede Hakka kurbiyyetinden dolayı geri geri gider.»

Nitekim mîrac gecesinde Hz. Peygamber Sidre-i Müntehâdan ileriye gitmiş ve Cebrail orada kalmıştı.

Hız. Mevlânâ şu hakâyıkı beyan ettikten sonra padişahın emriyle tahsisatı eksiltilmiş olan kölenin hikâyesine dönüyor.

**«DİLEKÇESİNE, PÂDİŞAH TARAFINDAN CEVÂB GELMEYİŞİNE
O KÖLENİN HİDDETLENMESİ.»**

این بیابان خود ندارد پاوسر
بی جواب نامه خسته ست آن پسر

«Bu bahis bir sahra gibidir ki başı ve sonu yoktur. Onu bırak da dilekçesine cevap alamadığı için müteessir olan kölenin hikâyesini söyle.»

که عجب چونم نداد آن شه جواب
یا خیانت کرد رقعہ بر زتاب

«O köle diyordu ki: Nasıl oldu da şah cevap vermedi? Yoksa dilekçemi götürün bana hased ettiği için, hiyânet eyleyerek götürmedi mi?»

وقعہ پنهان کرد نخود آن بشاه
کو منافق بود وآبی زیرگاه

«Galiba dilekçemi gizledi ve şaha göstermedi. O, bir münâfık ve saman altından su yürüten biri imiş.»

رقعہ دیگر نویسم زآز مون
دیگری جویم رسول ذوفنون

«Tecrübe için ikinci bir dilekçe, akıllı ve mâlûmatlı bir elçi arayım.»

بر امیر ومطبخی ونامه بر
عیب بنهاده زجهل آن بنخبر

«Gâh şahı, gâh aşçıbaşını, gâh da dilekçesini takdim eden, cehli dolayısıyla, ayıplıyordu.»

هیچ کرد خود نمیگردی که من
کچروی کردم چواندر دین شمن

«Hiç kendi etrafında dolaşmıyor ve: Ben, dinde putperestlik gibi dalâlete gittim, demiyordu.»

14318

باد بر تخت سلیمان رفت کثر
پس سلیمان گفت بادا کثر مغز

«Rüzgâr, Süleyman (A.S.) in tahtına doğru ters bir sûrette esmişti.
Hz. Süleyman: Ey rüzgâr, münâsebetsiz esme! dedi.»

14319

باد هم گفت ای سلیمان کثر مهر
ور روی کثر از کثرم خشمین مشو

«Rüzgâr cevap verdi ki: Ey Süleyman; sen de çarpık yürüme. Yürür-
sen benim münâsebetsizliğime kızma!»

14320

این ترازو بهر آن بنهاد حق
تا رود انصاف مارا در سبق

«Allah, terâziyi aramızda insaf ve adâlet cereyanı için halk eylemiş-
tir.»

14321

از ترازو کم کنی من کم کنم
تا تو بامن روشنی من روشنم

Cenâb-ı Hak buyurmuştur ki: «Sen terâzide tartılacak şeyi eksiltirsen
ben de sana verdiğimi eksiltirim. Sen bana karşı müstekim ve münevver
olursan ben de sana öyle olurum.»

14322

همچنین تاج سلیمان میل کرد
روز روشن را برو چون لیل کرد

«Böylece Süleyman'ın tacı başında iken bir tarafa meyl etti de, ona
aydınlık gündüzü gece gibi kararttı.»

14323

گفت تا جاکثر مشو بر فرق من
آقا با کثر مشو از فوق من

«Dedi ki: Ey saltanat güneşi olan tac, başımda doğru dur, bir tarafa
meyl etme!»

14324

هشت بارش راست کرد و گشت کثر
گفت تاجا چيست آخر کثر مغز

«Sekiz defâ tacı düzeltti, tac da eğrildi. Süleyman dedi ki: Ey tac,
bu meylin neden? Artık eğrilme!»

14325

گفت اگر صدره کنی تو راست من
کثر شوم چون کثر روی ای مؤتمن

«Tac cevap verdi ki: Ey emin olan Süleyman, sen çarpık hareket eder-
sen yüz defâ düzeltsen de ben yine eğrilirim.»

14326

پس سلیمان اندرونه راست کرد
دل بر آن شهوت که بودش سرد کرد

«Süleyman (A.S.), rüzgârdan ve tacından bunu işitince niyetini dü-
zeltti. Hatırına gelen arzuya karşı kalbini soğuttu.»

14327

بعد ازان تاجش هماندم راست شد
آنچنانکه تاج را میخواست شد

«Ondan sonra tacı doğruldu ve istediği gibi başında durdu.»

بعد از انش کثر می کرد او قصد
تاج را می گشت تارک جو قصد

«Bunu müteâkib tacını kasden eğriltti. Fakat tac doğrulup tam tepe-
sinde karar etti.»

هشت کرت کثر بکرد آن مهترش
راست می شد تاج برفرق سرش

«O büyük Süleyman, sekiz kerre tacı eğrilttiği hâlde başında doğrul-
du.»

تاج ناطق گشت ای شه نازکن
چون فشاندی پر زگل پروازکن

«Tac dile geldi de dedi ki: Şahım, naz ve iftihar et! Madem ki kana-
dını çamurdan silkdin, mânâ âlemine yüksel!»

نیست دستوری کزین من بگرم
پرده های غیب این برهم درم

«Bundan ileri geçmeme ve bu sırrın gayb perdelerini yırtıp ifşa et-
meme izin yok.»

بر دهانم نه تودست خودببند
مردهانم را زگفت ناپسند

«Sen elini ağzıma tut da, münâsebet-siz söz söylemekden beni kuru...»
Bundan sonra Hz. Mevlânâ diyor ki:

بس تراهم که پیش آید زدرد
برکس تهمت منه بر خویش کرد

«Şu hâlde sana derd ü gamden her ne gelirse kimseyi itham etme,
kendi etrafında dolaş.»

Yâni sebebini kendinden bil.

ظن مبر بردیگری ای دو ستکام
آن مکن که می سکالید آن غلام

«Ey dostların muradınca, - yâni istedikleri gibi - olan kimse, hikâ-
yesinden bir parça bahs edilen köle gibi su-i zanna düşme!»

همچو فرعونى که موسى هشته بود
طفلگان خلق را سرمی ربود

«Tıpkı, Fir'avn gibi... Hani, düşman zanniyle halkın çocuklarının ba-
sını kestirdiği hâlde Musa'yı bırakmıştı.»

آن عدو درخانه آن کور دل
اوشده اطفال را گردن کسل

«Korktuğu düşman, o kalbi kör olan Firavn'ın sarayında bulunduğu
hâlde, o, sair çocukların boyunlarını vurdurmuştu.»

توهم از بیرون بدی بادیگران
واندرون خوش گشته بانفس گران

«Sen de ey gafil; dışındakilerle kötü olmuş, lâkin dahilindeki o kötü
nefs ile dost olmuşsun, hoş geçiniyorsun.»

خود عدوت اوست قندی می دهی

وز برون تهمت بهر کس می نهی

«Hakikatte düşmanın nefis olduğu hâide, onu şekerle besliyor ve fakat, hariçde herkesi itham ediyorsun.»

Bu fenalık, bana fülândan geldi diyorsun.

14339

همچو فرعونى تو کور و کور دل

باعدو خوش بی گناهان را مدل

«Sen de Fir'avn gibi körsün, kör gönüllüsün. Onun için düşmanla hoş geçiniyorsun, suçu olmayanları zelim ediyorsun.»

14340

چند فرعونى کشى بی جرم را

می نوازی مرتن پر عنم را

«Ne vakte kadar, Fir'avun gibi, suçsuzları öldürüp, düşmanın olan cesedini ve nefsini besleyeceksin?»

14341

عقل او بر عقل شاهان می فزود

حکم حق بی عقل و کورش کرده بود

«Fir'avunun akli, sair şahların aklından üstün idi. Lâkin Allah'ın hükmü, onu akılsız ve kalbi kör bir hâle getirmişti.»

14342

مهر حق بر چشم و گوش و بر خرد

گر فلاطولست حیواتش کند

«Allah, bir kimsenin gözünü ve kulağını mühürlerse o kimse Eflâtun da olsa hayvanlaşır.»

إِنَّا لَذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أُنْذِرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ۝ خَتَّ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ۝

Yâni : «Şu muhakkak ki küfür edenleri inzar etsen de onlarca bir, kendilerini inzar etmesen de. İnanmazlar. Allah onların kalblerine de, kulaklarına da mühür basmıştır. Gözlerinin üzerinde bir de perde var. En büyük azâb onlarındır⁽¹²⁴⁾.»

Evet Allah bir kimsenin kalbini ve kulağını mühürler, gözlerinin önüne de gaflet ve cehâlet perdesi çekerse o kimse Eflâtun kadar hakim olsa da hayvanlaşır, hakikatı duymaz ve hidâyeti görmez.

14343

حکم حق بر لوح می آید بدید

آنچنانکه حکم غیب بایزید

«Bayezid Bistâmî'nin kendisinden yıllarca sonra doğacak Ebul'hasan Harkânî'nin doğumu ile ilgili gayb hükmü nasıl zuhur ettiyse, Allah'ın hükmü de Levh-i Mahfuz'daki kayıtlara göre öylece zuhur eder.»

»BÂYEZİD RAHMETULLAHİ ALEYHİN, YILLARCA EVVEL, KENDİSİNİN DOĞACAĞINI VE AHVÂLİNİ HABER VERDİĞİNİ, ŞEYH EBÛL'HASAN HARKÂNÎ'NİN İŞİTMESİ«

14344

همچنان آمد که او فرموده بود

بوالحسن از مردمان آن را شنود

«Bayezid'in buyurduğu gibi Şeyh Ebul'hasan Dünyaya geldi ve bil'âhare Bayezid'in keşf ve ihbarını insanlardan işitti.»

که حسن باشد مرید و اتم
درس گیرد هر صبح از ترم

«Bayezid demişti ki: Ebûl'hasan benim müridim ve ümmetim olacaktır, her sabah kabrine gelib ders alacaktır.»

گفت من هم نیز خوش دیده ام
وز روان شیخ این بشنیده ام

«Ebûl'hasan da dedi ki: Ben de şeyhi rüyâmda gördüm ve ruhundan bu sözü işittim.»

هر صبحی رونهادی سوی گور
ایستادی تاضی اندر حضور

«Her sabah Bâyezid'in kabrini ziyâret eder ve kuşluk vaktine kadar huzurunda bulunurdu.»

یا مثال شیخ پیشش آمدی
یا که بی گفتن شکالش حل شدی

«Ya Şeyh'in sûreti karşısında tecessüm eder, lâzım gelen tâ'limâtı verirdi, yahud arada ses ve söz olmaksızın Ebûl'hasan'ın müşkili hâllolurdu.»

Sûret-i misâliye : Rü'yada görülen sûret demektir. Bunları avâm-ı nas rüyâlarında görürler, ümmetin seçkinleri ise uyanikken de müşâhede ederler.

تا یکی روزی بیامد باسعود
گورهارا برف نو پوشیده بود

«Kış mevsiminde bir gün geldi ki kabirlerin üstünü yeni yağan kar örtmüştü.»

توی بر تو بر فها همچون علم
قبه قبه دید و شد جانش بزم

«Kat kat kar yağmış ve kabrin üzeri sancak gibi kubbe kubbe yükselmış olduğu için kederlendi.»

بانگ آمد از خطیره شیخ حی
ها انا ادعوك کی تسمی الی

«Mânen hay olan şeyh Bâyezid'in mezârından: Koşup bana gelmen için seni çağırıyorum, diye bir ses geldi.»

Sûre-i Ali imran'da:

وَلَا تَحْزَنْ لِدَيْنِ قُلُوبِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ
أَمْوَالُكُمْ أَمْوَالُ أَخِيَاءٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ

Yâni : «Allah yolunda öldürülenleri sakın ölümler sanma. Bilâkis onlar Rableri katında diridirler ve Rableri indinde merzuk olurlar¹²⁵» buyurulmuştur.

«Mü'minler ölmezler, belki dâr-ı dünyadan dâr-ı âhirete göç ederler.» mealinde bir hadîs-i şerif de vârid olmuştur.

Ma'lûm ya Allah yolunda cihad, iki türlüdür. Biri: Din düşmanlarıyla çarpışmak, ya gazi, yahud şehid olmaktır. Hadis-i şerifte buna (Cihad-ı asgar) denilmiştir. Obiri de; Allah yolunda nefis ile uğraşmaktır ki buna da (Cihad-ı ekber) tâbir buyurulmuştur. Şeyh Ebu Saidin şöyle bir rubâisi vardır: «Gazi, şehâdet yolunda koşub duruyor, fakat aşk şehidinin kendisinden efdâl olduğunu bilmiyor. Sevab ve mükâfat cihetinden harb şehidi, aşk şehidine nasıl benzer ki onu düşman, berikini dost öldürmüştür.»

Yukarıki âyet-i kerimenin, her ikisine de şümûlü vardır. Binâenaleyh Mevlânâ'nın Bâyezid için (Şeyh-i Hayy) tâbirini kullanması doğrudur. Yine Hz. Bâyezid lisanından Ebûl'hasan'a hitâben deniliyor ki:

(125) Sûrei Ali imran: 169

هین بیا این سو با وازم شتاب
عالم از برفت روی از من متاب

«Agâh ol da bu tarafa gel ve sesime koş. Âlem karla örtülmüşse bile benden yüz çevirme!»

حال او زان روز شد خوب و بدید
آن عجائب را که اول می شنید

«Ebûl'hasan'ın hâli ogün lâtifleşti ve Bayezid'in haber verdiğini işittiği acâib hâlleri bizzat kendisinde müşahade etti.»

Ehlullah hazerâtının, kabirlerinde mânevi bir hayat ile diri oldukları âyet ve hadisle sâbittir. Binaenaleyh kabirlerini ziyâret edib ruhlarından himmet ve şefa'at istemek de câizdir. Bu hususta taassub göstermeye mahâl yoktur. Bir hadis-i şerifde: «İşlerinizde âciz ve mütehayyir kalırsanız, kabirlerinde hayy olanlardan yardım dileyiniz» buyurulmuştur. Bu hadis için bâzıları mevzû' demişlerse de bâzıları da uhhatini isbat eylemişlerdir.

«O KÖLENİN, BİRİNCİ DİLEKÇESİNE CEVAB ALAMAYIŞI ÜZERİNE PÂDİŞÂHA İKİNCİ BİR DİLEKÇE YAZMASI»

O kötü zanda bulunan kınamalar ve feryadü figanla dolu bir dilekçe daha yazdı ve dedi ki:

که یکی رقه نوشتم پیش شاه
ای عجب آنجار سید و یافت راه

«Pâdişahın huzuruna bir dilekçe takdim etmişdim. Acaba oraya yol bulup vâsıl olabildi mi?»

حشک می آورد اورا شهریار
او مکر رکرد رقه پنج بار

«Padişah ona da cevap vermedi. Köle ise mürâcaatını beş defâ tekrarladı.»

گفت حاجب آخر او بنده شاست
گر جوابش بر نویسی هم رواست

«Nihâyet, mabeynci dedi ki: o, sizin kölenizdir. Bir cevap verecek olursanız lâyıktır.»

از شهی توجہ کم کرده اگر
بر غلام و بنده اندازی نظر

«Bir köleye lûtf u inayetle bakacak olursanız saltanatınızdan ne eksilir?»

گفت این سهاست اما احمقست
مرد احمق زشت و مردود حقست

«Padişah dedi ki: O kolay amma, köle ahmaktır. Ahmak bir şahıs ise çirkindir ve Allah'ın merdududur.»

گرچه آموزم گناه وزلتش
هم کند بر من سرايت علتش

«Onun suçunu affetmek isterim, lâkin ahmaklık illeti bana da sirâyet eder diye korkuyorum.»

صد کس از گرگین همه گرگین شوند
خاصه این گرخیث ناپسند

«Yüz kişi bir uyuzdan uyuz olur. Husûsiyle bu habîs ve sevimsiz uyuzun illeti ahmaklıktır.»

گر بی عقلی نباشد کبر را
شوم او بی آب دارد ابر را

«Akılsızlık uyuzluğuna kâfir bile tutulmasın... Yoksa, onun uğursuzluğu bulutu bile susuz bırakır.»

نم نبارد ابر از شومی او
شهر شد ویرانه از بومی او

«Onun şêâmetinden bulut yağmur yağdırmaz. Onun baykuş gibi uğursuzluğundan bir şehir harab olur.»

از گران احقان طوفان نوح
کرد ویران عالمی را در فضوح

«Ahmak uyuzlar sebebiyle Nuh tufanı koca bir âlemi kötülüklerle harâb etti.»

Evet, Nuh (A.S.) kavmini imana dâvet ettikçe, sözünü işitmiyelim diye, kulaklarını tıkamışlar; yüzünü görmeyelim diye, e'biseleriyle baş'arını örtmüşlerdi. İşte bu bir hamakatti. Lâyık olan, kulak tıkamak ve örtünmek değil, o Nebî-i zîşânın nasihatlerini dinlemek ve tavsiyeleri muhibince hareket etmektir. Nihâyet tûfan vukûa geldi ve hepsini boğdu.

گفت پیغمبر که احق هر که هست
او عدو ماست و غول ورهز نیست

«Hz. Peygamber buyurmuştur ki: Ahmak olan bizim düşmanımızdır, yoldan çıkaran bir gulyabânidir.»

«Ahmak benim düşmanım, akıllı da dostumdur» diye bir hadis rivâyet edilir.

Yine lisan-ı Muhammedi'den deniliyor ki :

هر که او عاقل بود او جان ماست
روح او وریخ او ریحان ماست

«Herkim âkil ise o bizim cânımızdır. Onun ruhu ve rayihası bizim rey-hânımızdır.»

عقل دشنام دهد من راضی یم
زانکه فیضی دارد از فیاضیم

«Akıl, bana söğerse de ben razıyım. Çünkü akıl, feyyâzım olan Allah'ın feyzini hâizdir.»

Bu beyt; Hz. Mevlânâ tarafından söylenmiştir. Aklın söğmesi: Sahibi-ni muzir ve çirkin bir işinden dolayı tevbih etmesidir ki:

بود آن دشنام او بی فائده
نبودش مهمانیش بی مائده

«Aklın sahibine olan o tevbihi fâidesiz olmaz. Ona misâfir olan sofrasız, - yâni aç - kalmaz.»

احق ارحلوا نهہ اندر لم

من ازان حلوی او اندرتیم

«Ahmak olan, ağzıma helva verecek olsa bile, ben onun helvasından sıtmaya tutulurum.»

این یقین دان گر لطیف و روشنی

نیست بوسه کون خرا جاشنی

«Eğer lâtif ve münevver bir kimse isen şunu yakinen bir ki: merkebin kuyruk altını öpmekte bir lezzet yokdur.»

سببیت کننده کند بی فائده

جامه از دیکش سیه بی مانده

«O bûse, fâidesiz yere bıyıklarını kokutur. Onun yemeksiz tenceresinden elbisen kirlenir.»

مانده عقلست بی نان و شرا

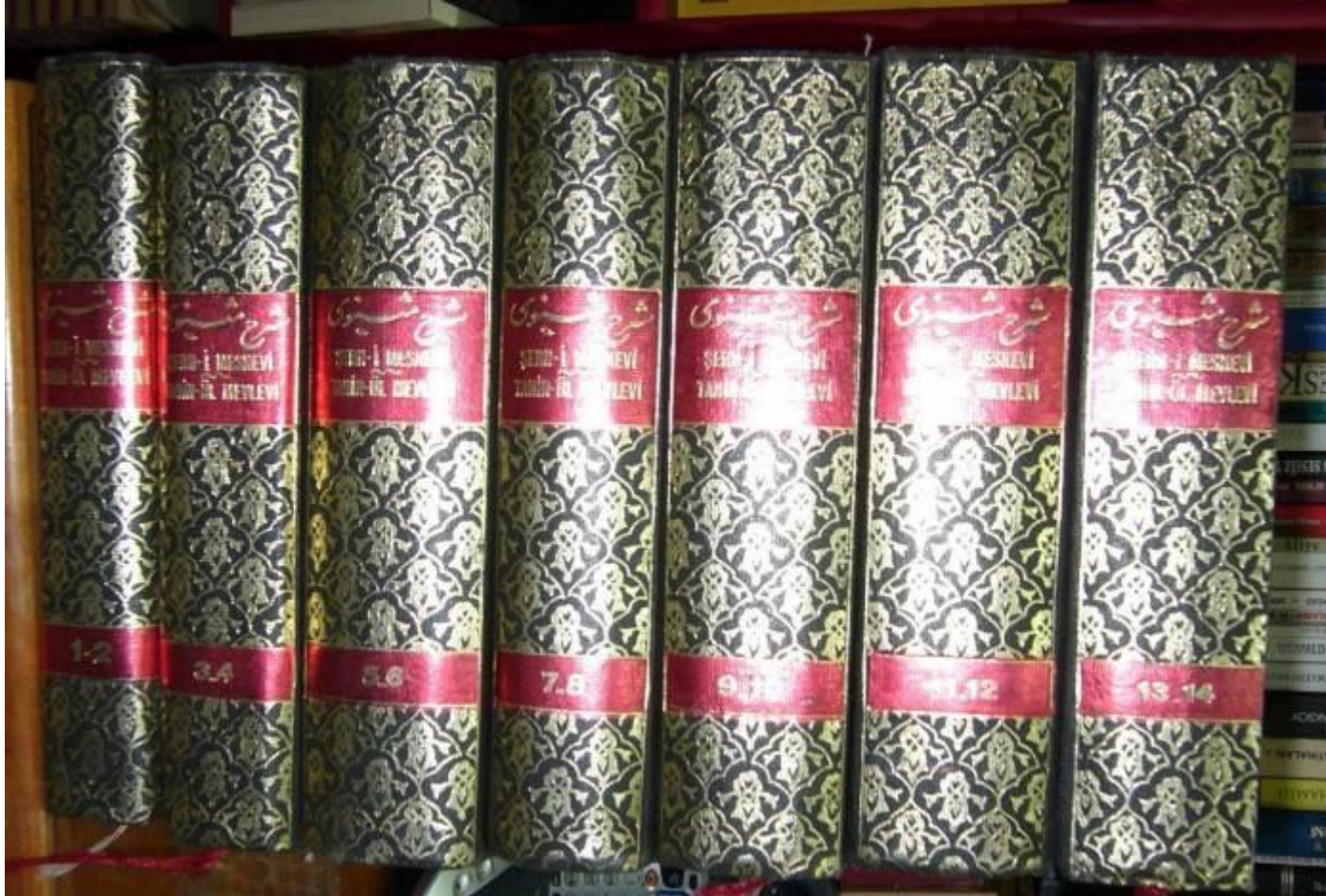
نور عقلست ای پسر جازرا غذا

«Asıl sofra ve yemek akıldır, ekmek ve kızartma değildir. Ruhun gıdası da akıl nûrudur.»

نیست غیر نور آدم را خورش

از جز آن جان نیابد پرورش

«İnsan için nurdan başka gıda yokdur. Ruh, onun gayrisiyle beslenmez.»

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
Bir adamın, birisiyle danışıp, görüşmesi; onun da başkasıyla müşaverede bulun, ben senin düşmanımın, demesi	517 3
Hazret-i Resûl Aleyhisselâtu Vesselâmin, efradı arasında yaşlılar ve savaş tecrübesi çok kimseler bulunan bir orduya Hüzeyl kabilesinden bir genci emîr tayin etmesi	522 6
Hazret-i Peygamber Aleyhisselâtu Vesselâm'ın Hüzeyl kabilesinden olan genci orduya emîr tayin etmesine, birinin itirazı	533 11
Resûlullah Sallallahü Aleyhi Vesellemin itiraz edene cevabı	548 19
Bâyezîd-i Bestâmî Kaddesallahü Sırrâ'nın: (Kendimi tenzih ederim, şânım ne de uludur) demesi. Müridlerinin bu söze itiraz etmeleri; Bâyezîd'in de onlara söz ile değil, hal ile cevap vermesi	556 23
O münâşebetsizin Huzûr-u Peygamberî'de çok ve fasih söz söylemesinin sebebi	568 29
Resûlullah Aleyhisselâm'ın, o genç Hüzeylli, ihtiyar ve tecrübekâr olanlara tercih ile müfreze kumandanlığına tayin etmesinin sebebini beyan buyurması	569 29
Tam akıllı ve yarım akıllı ile, tam adam ve yarım adamın ve hiç bir şey olmayan mağrur kötü kişinin alâmetleri	575 32
Göl ile balıkçıların, biri tam akıllı, biri yarım akıllı, üçüncüsü de mağrur ahmak ve değersiz olan üç balığın halleri ve akıbetleri	578 34
Abdest alan birinin abdest dualarını yerinde okuması	582 36
Bir şahsın taharetlenirken, o vakit okunacak: (Tanrım, beni tevbe edenlerden ve iyice temizlenenlerden et) duası yerine; (Tanrım, sen bana cennet kokusunu koklat) duasını okuması ve duyan bir azîzin dayanamaması	584 37
Tutulmuş bir kuşun: Geçmişe pişman olma, vaktin kıymetini bil, bundan istitadeye çalış, pişmanlıkla zaman geçirme, diye nasihatı	591 40
Bir ahmanın belâya tutulduğu ve nâdim olduğu sırada ettiği ahdın faydası yoktur. Nitekim subh-i kâzibin de vefâsı yoktur. Böyle olduğu (Onlar yalancıdır) âyetinde beyan buyurulmuştur	601 45
Vehim, aklın zıddıdır, onunla savaşır durur. Ona benzer ama o değildir. Akla sahip olan Musa Aleyhisselâm'ın vehim sahibi olan Firavun'a soru ve cevabı	605 47
Yapılma, yıkılmadadır; topluluk dağınlıkta; sağlamlık kırılmada. Murat muratsızlıktadır; varlık yoklukta. Her şey buna benzer. Öbür zıtlar ve eşler de hep bunlar gibidir	613 51
Mûsâ Aleyhisselâm'ın Firavun'a cevabı	616 53
Mûsâ Aleyhisselâm'ın büyücülüğü kendisinden nefyetmesi	617 53
İnsan'ın her hissi başka şeyler idrak eder ve öbür hissin idrak ettiklerinden bîhaberdır. Nitekim her usta sanatkâr da başka bir sanatta usta olan sanatkârın sanatına acemidir, o sanattan bîhaberdır	622 56
Dünya ehlinin Allah ehline saldırmaları, gayb âleminin sınırı olan nesillerine kadar hücum etmeleri, onların pusuda olmalarından gaflete düşmeleri. Zaten gazi de savaşa gitmezse kâfirler Müslüman ülkesine hücum eder, çapulda bulunurlar	636 63
İnsanın topraktan yaratılmış bedeni, cevheri iyi bir demire benzer, ayna olmaya kabiliyeti vardır. Onda, daha dünyada iken, cennet cehennem kıyamet vesair hallerin hayalen değil, hakikaten görülmesi kabilirdir	643 66
Firavun'un sırlarını ve rüyalarını, Allah'ın (Habîr) ve (Alîm) olduğuna iman etmesi, hiç olmazsa şek ve şüphesini izâle eylemesi için, Mûsâ Aleyhisselâm'ın apaçık olarak anlatması	649 69

Tevbe kapı dâima açıktır	654 72
Mûsâ Aleyhisselâm'ın Firavun'a: «Benden bir nasihat kabul et, karşılık olarak dört fazîlet al» demesi: Firavun'un da: «O dört fazîlet nedir?» diye sorması	657 73
Firavun iman edecek olursa mükâfat olarak kazanacağı dört fazîletin, Mûsâ Aleyhisselâm tarafından şerhedilmesi	662 76
«Ben bir gizli hazine idim, bilinmeyi arzu ettim» hadîs-i kutsisinin tefsiri	665 77
İnsanın kendi tabiatındaki zekâ ve düşüncelerine mağrur olması ve nebîler ilmi olan gayb ilmini aramaması	669 79
«İnsanlara kendi aklınıza göre değil, onların akılları erecek şekilde söyleyiniz ki Allah'ı ve Peygamberi tekzip etmesinler» hadîsi	673 81
Mûsâ Aleyhisselâm'ı tasdik hususunda Firavun'un zevcesi Âsiye ile müşaveresi	677 83
Padişah'ın doğanı ile kocakarı'nın hikâyesi	684 87
Küçük çocuğu dama çıkıp su oluşunun üzerinde emekleyen ve düşmek tehlikesinde bulunan bir kadının Hz. Ali (K.V.) den çare araması	693 91
Firavun'un, Mûsâ Aleyhisselâm'a iman edip etmemesi hakkında Hâmân ile müşaverede bulunması	707 98
Hâmân'ın sözlerinin bayağılığı	711 100
Mûsâ Aleyhisselâm'ın, Hâmân'ın sözlerinin tesiriyle Firavun'un imana gelmesinden ümit kesmesi	720 105
Arab beylerinin, Mustafa Aleyhisselâm'a: «Mülkü tayin ve bize taksim et ki aramızda ihtilâf çıkmasın» demeleri; Sallallahü Aleyhi Vesellemin de: «Ben bu beylik işinde Hak tarafından memurum» buyurması ve iki tarafın mübahasesi	721 105
Allah'ın kudretini tanıyan kimse, cennet ve cehennem nerededir? diye sormaz	727 108
Bir mü'min ile bir feylesofun mübahase etmesi, Allah'ı inkâr eden ve âleme: evveli yok, diyen bir dehrinin cevabı	733 111
«Biz gökleri, yeri ve ikisi arasında bulunan her şeyi ancak Hak'kın ikamesine sebep olarak ve muayyen bir va'de için yarattık» âyetinin tefsiri	745 117
Hak Teâlâ'nın, Mûsâ Aleyhisselâm'a: «Yâ Mûsâ, ben ki yaradandım, seni severim» diye vahyetmesi	754 122
Bir Padişahın nedîmine gazab etmesi, bir şefaatinin şefaate ederek nedîmin afvını istemesi, padişahın da şefaati kabul ve nedîmi afveylemesi, lâkin nedîmin, «niçin şefaatte bulundun?» diye şefaateyi incinmesi	757 123
Kendisine, bir dileğin var mı? diye soran Cebrail'e Hz. İbrahim'in, senden bir şey istemiyorum, cevabını vermesi	768 129
Mûsâ Aleyhisselâm'ın Cenâb-ı Hakk'a: «İlâhî halkı yaratır, sonra helâk edersin, bunun sebebi nedir?» diye sorması ve kendisine cevap gelmesi	775 132
Hayvânî Ruh, cüz'î akıl, vehim ve hayal insanda ayrı ayrı benzer... Bâkî olan Ruhsa bu aylanda gizli olan yağa	781 135
Kendisine hakikî saltanat teveccüh eden bir şehzâdenin hikâyesi	795 142
Neslinin kesilmesinden korktuğu için, padişahın oğlunu evlendirmesi	803 146
Fakir bir zâhidin kızını oğlu için padişahın ihtiyâr etmesi, haremdeki kadınların buna itirazda bulunması ve bir fakire akraba olmaktan utanmaları	807 148
Padişahın, Kâbilli sihirbaz karının aşkından, oğlunun kurtulması için ettiği duaların kabul edilmesi	813 151
Şehzâdenin o kocakarı'nın yaptığı sihirden kurtulması, padişahın da sevinip düğün yapması	816 153
Şehzâde insanoğludur, Tanrı halifesidir, babası da meleklerin secde ettikleri Tanrı halifesi Âdem Safiullah'dır. Kâbilli kocakarıdan murad da dünyadır ki insan-oğlunu sihirle babasından ayırmıştır. Şehzadeyi kocakarı'nın elinden kurtaran hakîm ise enbiyâ ve evliyâyı temsil etmektedir	820 155
Bir kutluk yılında sevinen ve gülen bir zâhidin hikâyesi. Halbuki o zâhid fakir ve	

- ailesi efradı çok idi. Ona, sevinecek vakit değil, başıağlığı dölencecek zamandır, dediler. Ben yük altında değilim, cevabını verdi 836 163
- Bütün âlem akl-ı küllün sûretidir. Akl-ı külle yanlış bir hareketinle cefa edecek olursan âlemin sûreti senin gam ve kederini artırır. Nitekim, babanla da çok defalar bozuştun mu onun sûreti sana gam verir ve yüzünü görmek istemezsin. Halbuki evvelce gözünün bebeği ve ruhunun rahatı idi 840 165
- Uzeyr Aleyhisselâm'ın oğullarının, kendisinden, babalarının ahvâlini sormaları, onun da: «Evet. Gördüm, geliyor» demesi... Bazılarının onu tanıyıp kendinden geçmesi, tanımayanların ise: «Bu bize müjde verdi, şu kendinden geçme de ne oluyor?» demeleri 844 167
- «Ben günde yetmiş defa istiğfar ederim» meâlindeki hadis-i şerifin tefsiri 852 171
- Akl-ı cüz'î mezara kadar olan şeyleri görür. Öbür kısımda velîlerle peygamberleri taklîd eder 855 172
- «Yâ eyyühellezîne âmenû lâ tükaddimû beyne yedeyillahi ve rasûlihî» âyet-i kerîmesinin beyânı 866 178
- Bir katırın: «Ben yolda giderken çok defâ kapanıyorum, sen ise düşmüyorsun, bunun hikmeti nedir?» diye bir deveye sorması, devenin de ona cevap vermesi 875 182
- Devenin cevaplarını katırın tasdik etmesi ve onun kendinden efdal olduğunu ikrar eyleyip ondan yardım istemesi ve sıdkile ona sığınması. Devenin de ona iltifat ederek yol göstermesi, pederâne ve şahâne dostluk göstermesi 883 186
- Bir kıptinin bir sıbtıye: «Dostluk ve kardeşlik hakkı için kendi niyetine Nil'den bir testi su doldur da ağzıma tut ki içeyim. Çünkü siz sıbtîlerin kendileri için doldurdıkları saf su oluyor, biz kıbtîlerin doldurduğu ise tamâmiyle kan kesiliyor» diyerek yalvarması 889 189
- Kıbtînin sıbtîden hayır ve hidâyet duâsı talep etmesi, sıbtînin de kıbtîye hayır düâda bulunması ve o düânın Ekramül-ekramîn ve Erhamer-Râhimîn olan Allah nezdinde müstecâb olması 904 197
- Kötü kadının kocasına: «Bu hayalet armud ağacının üstünde iken görünüyor. O armud ağacının üstünden in ki, o hayâlet zâil olsun» demesi... Eğer biri çıkıp da o adamın gördüğü hayal değildi diyecek olursa şöyle cevap verilir: Bu misaldir, mesel değildir. Yâni her cihetten değil, bir cihetten benzer. Misalde şu kadarı kâfidir ki, eğer armud ağacına çıkmasaydı, onlar ister hayal olsun, ister hakikat olsun, gördüklerini göremeyecekti 917 203
- Mûsâ Aleyhisselâm kıssasının son kısmı 926 208
- İnsan yaratılışının başından itibaren halleri ve menzilleri 940 215
- Cehennemde bulunup ehl-i cehennemi tâzib edecek olan mahlûkatın aç olup: «Yâ Rabbî, bizim rızıklarımızı bol olarak bize ulaştır, zira sabrımız kalmadı» diye Cenâb-ı Hakk'a yalvarmaları 947 218
- Zül-karney'nin, Kaf dağına varıp: «Ey Kaf dağı, Hakk'ın sanatının azametinden bize bahset» deyince, Kaf dağının: «Allah'ın azametinin sıfatı beyan edilemez. Onun karşısında idrakler yok olur» cevabını vermesi, bunun üzerine Zül-Karney'nin: «Hakk'ın sıfatlarından hatırında olup söylemesi sana kolay geleni söyle» talebinde bulunması 957 223
- Bir karınca kâğıt üstünde giderken kalemin yazısını görüp, onu methetmeye başladı. Gözü daha keskin olan başka bir karınca: «Asıl parmakları methet, zira hüner onlardandır» deyince, ondan da aydın gözlü başka bir karınca: «Ben kolu öğeri, çünkü parmaklar onun fer'idir» dedi 960 225
- Cebraîl Aleyhisselâm'ın Hz. Mustafa (S.A.V.) Efendimize kendisini melek suretiyle göstermesi ve yedi yüz kanadından biri zahir olunca ufku ihata etmesi ve o kadar şuaî varken, güneşi görünmez hale getirmesi 968 229

DÖRDÜNCÜ CILDIN SONU

«BİR ADAMIN, BİRİSİYLE DANIŞIP, GÖRÜŞMESİ; ONUN DA BAŞKASIYLA MÜŞÂVEREDE BULUN, BEN SENİN DÜŞMANINIM, DEMESİ...»

14386

مشورت می کرد شخصی با کسی

کز تردد وارهد وز محبسی

«Bir şahıs, tereddüdden ve (yapayım mı, yapmayım mı?) hapsinden kurtulmak için bir kimse ile meşveret ediyordu.»

14387

گفت ای خوش بار غیرمن بجو

ما جرای مشورت با او بگو

«O kimse dedi ki: Hoş, fakat benden başka birini bul da bu mâcerâyı ona danış.»

14388

من عدهم مسترا بامن میبچ

نبود از رأی عدو پیروز میبچ

«Ben senin düşmanınım, bana dolaşma ki düşmanın reyîyle kimse muzaffer olamaz.»

روسی جو کہ ترا اوست دوست
دوست بهر دوست لاشک خیر جوست

«Git, sana dost olan birini ara... Dost, şüphe yok ki dostun hayrını diler.»

14390

من عدوم چاره نبود کز منی
کز روم باتونمایم دشمنی

«Ben düşmanım, çaresiz eğri giderim, ve sana düşmanlık ederim.»

14391

حارسی از گرک جستن شرط نیست
جستن از غیر محل نا جستن نیست

«Kurttan koyun bekçiliği beklemek akıllılık değildir. Bir şeyi, mahallinden başka bir yerden istemek, hakikatte o şeyin husûle gelmesini istememektir.»

14392

من ترابی هیچ شکی دشمنم
من ترا کی رونمایم رهزنم

«Hiç şüphe etme ki ben senin için düşmanım. Nasıl yol göstereyim. Zira, sana karşı âdetâ eşkiyayım.»

Evet düşmandan hayır beklemek, adeta eşkiyâdan kılavuzluk istemek gibidir. Fakat dostlar böyle değildir.

14393

هر که باشد همشین دوستان
هست در کلخن میان بوستان

«Her kim dostlarla oturur sohbet ederse, külhanda bulunsa bile, bağ bahçe içinde bulunuyormuş gibi olur.»

هر که بادشمن نشنید درزمن
هست او در بوستان در کوطن

«Her kim de, zamanede, düşmanla oturacak olursa; bağda bile olsa külhanda imiş gibi sıkılır.»

14395

دوست را مازار از ماومنت
تانگرد دوست خصم و دشمنت

«Dostu benlik ve azametle incitme ki o dost sana düşman olmasın.»

14396

خبر کن از بهر خلق ایزدت
یا برای راحت جان خودت

«Rabbînin mahlûkâtına, Allah rızâsı için, yâhut kendi canının rahat etmesi kasdiyle iyilikte bulun.»

Ki :

14397

تا هماره دوست بینی در نظر
در دلت ناید ز کین ناخوش صور

«Dâimâ gözün dost görsün, gönlüne kin yüzünden çirkin sûretler gelmesin.»

İyiliğe karşı herkes müteşekkîr ve o iyiliği edene dost ve minnettar olur. Binâenaleyh, iyilik eden bir kimse, kendisine karşı herkesin dost ve mültefit olduğunu görür. Kimseye kötülük etmediği ve düşman kazanmadığı için düşman yüzler ve husûmetli gözler görmez.

چونکه کردی دشمنی پرهیزکن
مشورت بایار مهر انگیزکن

«Fakat, birisine düşmanlık edince, ondan sakın. Sana muhabbet besleyen bir dost ile meşverette bulun.»

14399

گفت می دانم ترا ای بوالحسن
که تویی دیرینه دشمندار من

«Meşveret etmek isteyen dedi ki: Ey iyi kişi; benim eski düşmanım olduğumu bilirim.»

14400

لیک مرد عاقلی ومعنوی
عقل تو نگذاردت که کژروی

«Lâkin akıllısın ve mânevî bir kimsesin; aklın eğri gitmeme razı olmaz!»

14401

طبع خواهد تا کشد از خصم کین
عقل بر نفسست بند آهین

«Tabiat, düşmandan hıncını almak ister. Lâkin akıl, nefse demirden bir bağ olur.»

Müsâade etmez.

14402

آیدش منعش کند وا داردش
عقل چون شجحه ست بر نیک و بدش

«Akıl, nefsin üstüne gelir, onu intikamdan meneder ve geri çeker. Akıl, nefsin iyiliğine ve kötülüğüne karşı zâbıta memûru gibidir.»

عقل ایمانی چو سحنه عادلست
باسبان و حاکم شهر دلست

«Mü'min olan akıl, âdil bir zâbıta memurudur. Gönül şehrinin muhâfızı ve hâkimidir.»

14404

همچو کربه باشد او بیند بهوش
دزد در سوراخ ماند همچو موش

«Kedi gibi akli uyanıktır onun ve onun korkusundan hırsız, fare gibi delikte kalır.»

14405

در هراجا که برادر موش دست
نیست کربه یا که نقش کربه است

«Her nerede fare öteye beriye tasallûte başlarsa, orada ya kedi yoktur, yâhud varsa bile sûreti vardır.»

Hazret-i Mevlânâ, insanın aklını, zâbıta memuruna ve kediye benzetmiş, nefis ve Şeytan'ın o kedinin korkusundan deliklerde saklanıp kaldığını söylemişti. Bu beytte de buyuruyor ki: Hırsız fârelerin serbestce el uzattıkları yerde ya kedi yoktur, yâhud varsa da gemi arslanı kabilindendir. Evet, şeytan hâricî, nefis dâhilî bir hırsızdır. Bir kimsenin akli tam ve faal olursa, o hırsız fârelere karşı kedi mesâbesindedir. Çünkü he-men yakalar. Onun için hırsız fâreler o kedi korkusundan deliklerde saklanırlar, serbestçe dolaşıp ziyankârlık yapamazlar. Eğer bir evde kedi yoksa, yâhud var da yerinden kimıldamayan bir tenbel ise, fâreler âdetâ meydanda gezerler. Bu türlü kediler, fare yakalamakla meşgul olmadıklarından kedi değil, âdetâ kedi resmi gibidirler. Avcı bir kedi mesâbesinde olan akıl da, gözcülük vazifesini görmez ve beden hânesini hırsız fârelerden muhafaza etmezse, sûreti mevcut ve fakat aslında mevcut olmayan bir kedi gibidir.

گره چه شیر شیرافکن بود
عقل ایمانی که اندر تن بود

«Tendeki îmana mensup akıl, kedi ne demek, arslanları yıkan bir arslandır.»

Ki :

غره او حاکم در ندکان
نعره او مانع چرندگان

«Onun görüntüsü yırtıcı hayvanlara hâkim, haykırışı ise otlayan hayvanlara mânidir.»

شهر پردز دست و پر جامه کنی
خواه شحه باش کو و خواه نی

«Fakat bir şehir hırsızlar ve soyguncular ile dolu olursa, ister şahne bulunsun, ister bulunmasın müsâvîdir.»

Bir akıl da beden şehirini nefsin hevâ ve hevesinden ve şeytanın vesvesesinden muhafaza edemezse, onun varlığı ile yokluğu birdir.

«HAZRET-İ RESÛL ALEYHİSSELATÜ VESSELÂMIN, EFRÂDİ ARASINDA YAŞLILAR VE SAVAŞ TECRÛBESİ ÇOK KİMSELER BULUNAN BİR ORDU'YA HÛZEYL KABİLESİNDEN BİR GENCİ EMİR TÂYİN ETMESİ.»

Hüzeyl kabilesinden olan gencin adını bulamadım. Sîret'ül-Halebiyye'de altmış kadar seriyyeden bahsediliyor. Fakat hiç birinin emiri (Hüzeyl)li değil. Yine Sîret'ül-Halebiyye'de bunlardan başka seriyyeler bulunduğu ve bunların Sîret'üş-Şâmiyye'de yazılı bulunduğu kayd ediliyor. İhtimal ki bu genç, onlardan birinin emîridir.

یک سریه می فرستادی رسول
هر جنگ کافرو دفع فضول

«Müşrikler ile cenk etmek ve kâfirlerin zararını müslümanlardan defetmek üzere Resûlullah Aleyhisselâm bir ordu gönderiyordu.»

یک جوانی را گرید او از هدیل
میر لشکر کردش وسالا رخیل

«Hüzeyl kabilesinden bir genci ordu emîri ve asker kumandanı olarak seçti.»

اصل لشکر بی گمان سرود بود
قوم بی سرورتی بی سرود

«Ordunun esası şüphesiz ki kumandandır. Çünkü emirsiz bir kavm, başsız cesed gibidir.»

این همه که مرده پڑ مرده
زان بود که ترک سرور کرده

«Ey gâfil; senin böyle pejmürde ve âdetâ ölü oluşun, hiç bir hareketle bulunmayışın emirini terketmiş ve başsız kalmış oluşundandır.»

از کسل و زبخل و زما و منی
می کشی سرخویش را سرمیکنی

«Tenbellikten, hasislikten, kibir ve azametinden emîrine isyan edip, riyâset mevkiine geçmek istersin.»

14414

همچو استوری که بگریزد ز بار
او سرخو دگیر داندرد کو هسار

«Tıpkı, yükten kaçan katır gibi... O da başını alır, dağları boylar...»

14415

صاحبش در پی دوان کلی خیره سر
هرطرف گر کیست اندر قصد خر

«Sâhibi, onun izinde koşar ve der ki: Ey ahmak! her taraf, merkebe kasedecek kurtlarla dolu.»

14416

گرز چشم این زمان غائب شوی
پشت آید هرطرف گر کوی

«Şimdi bir an gözümün önünden kaybolursan, her taraftan karşına kuvvetli ve azılı kurtlar çıkar.»

14417

استخوانت را بنحاید چون شکر
که نبینی زندگانی را دگر

«O kurtlar, senin kemiklerini şeker yer gibi çiğner de artık hayatı göremezsın.»

Muâz bin Cebel (Raziya'llâhü anh)in rivâyet ettiği bir hadîs-i şerifte: «Şeytan, insan için koyunu kapan kurt gibidir. Kurt, nasıl sürüden ayrılan koyunu kaparsa şeytan da cemâattan ayrılan insanı yoldan çıkarır. Onun için cemaattan ayrılmayın ve ayrılıktan sakının.» buyurulmuştur.

14418

آن میگر آخر بمالی بی علف
آتش از بی هیزمی گردد تلف

«Seni kurt kapacağını da bir tarafa bırak... Benim verdiğim ot ve ar-

yâhud kül olur gider.»

14419

هین بگریز از تصرف کردنم
وز گرانی بار که جانت منم

«Kendine gel, sahipliğimden ve yük yükletişimden kaçma ki canın — yâni sebeb-i hayatın — benim.»

Buradaki hayvandan maksat: Emîrinden kaçmış ve mürşidinden ayrılmış olan gafil insandır. Sâhibi de mürşid-i kâmilidir ki hitablar onun lisânındandır. Yine o hitab ve nasihata devam edilerek deniliyor ki:

14420

توستوری هم که نفست غالبست
حکم غالب را بود ای خود پرست

«Sen bir hayvansın, hem de nefsin, aklına gâlibdir. Ey kendine tapan — yâni nefsinin arzusuna uyup hayvanca yaşamak isteyen gâfil, sen de insanlıktan ziyâde hayvanlık sıfatı vardır — hüküm, üstünündür.»

Binâenaleyh sana da insan değil, hayvan denilmek lâzım gelir.

14421

خرنخو اندت اسب خواندت ذوالجلال
اسب تازی را عرب گوید تعال

«Allah, senin için (eşek) demedi, (at) buyurdu. Arablar, arab atına (taâl) derler.»

Arab atı kaçınca sâhibi onu (taâl) yâni, «gel» diye çağırır. Bu hitab aralarında âdetâ atı çağırmaya mahsus gibi olmuştur. Kur'ân-ı Kerîm de arab lisânı ve arab üslûbuyla nâzil olduğu için Kur'ân'ın müteaddid yerinde (Teâlev) hitâbı geçmektedir.

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki: Ey gâfil insan, hükmi gâlibe göre sen hayvansın. Öyle iken Cenâb-ı Hak, sana eşek demedi, arab atına edilen hitâb ile çağırır. Meselâ Âl-i İmrân Sûresinde

14424

نفسها را تامروض کرده ام

زین ستوران بس لکدها خورده ام

«Hayvan gibi nefisleri terbiye edinceye kadar o hayvanların çok defâ çiftesine mâruz kaldım.»

14425

هرکجا باشد ریاضت بادۀ

ازلکدها اش نباشد چارۀ

«Her nerede hayvan terbiyecisi bulunursa, onun çifte yemesi zarûridir.»

Bundan dolayı diğer nebiler de, efdal'ül-mürselin aleyhim'üs-salavâtül-muîn efendimiz de bir çok ezâ ve cefâ çekmiştir.

14426

لاجرم اغلب بلا بر انبیاست

که ریاضت دادن خامان بلاست

«Belânın en şiddetlisine peygamberler mâruzdur. Çünkü vahşî hayvanları terbiye edip de insan hâline getirmek çok büyük bir belâdır.»

14427

سکسان نب از دم یورغان روید

تا یواش و مرکب سلطان شوید

«Siz sek seklersiniz, benim nefesim — yâni terbiyemle — rahvan yürüyün ki halim ve selim, pâdişahın binebileceği bir binek olasınız.»

Seksek ve rahvan, at yürüyüşlerinden birer nevidir. Rahvan yürüyüş makbuldur.

(2) Sûrei En'am : 151.

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ
أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا
بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا
مُسْلِمُونَ ﴿١٠٠﴾

Yâni : «De ki : «Ey Kitablılar (Yahudiler, Hristiyanlar), hepiniz bizimle sizin aranızda müsâvî (ve âdil) bir kelimeye gelin, (şöyle) diyerek : «Allahdan başkasına tapmayalım, O'na hiç bir şeyi eş tutmayalım, Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi Rabler (diye) tanımayalım.» (Buna rağmen) eğer yine yüz çevirirlerse (o halde) deyin ki, Şahid olun, biz muhakkak müslümanlarız. 1» buyurdu.

14422

میر آخر بود حق را مصطفی

بهر استوران نفس پر جفا

«Resûlullah (Sallallâhü Aleyhi Vesellem) cefakâr nefis katırlarını bakmak, yola getirmek için Hak'kın imrahor'udur.»

14423

قل تعالو گفت از جذب کرم

تاریاضت نان دهم من رایغم

«Cenâb-ı Hak kerem ve inâyeti cezbiyle: (Kul Teâlev) dedi. Resûl-i Ekrem de : (Ben at terbiyecisiyim, sizi terbiye edeyim, insanlığa alıştırayım) buyurmuştur.»

Şu ayete işaret edilmektedir:

قُلْ تَعَالَوْا لِلْأَمْرِ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْنَا إِلَّا تَشْرِكُوا بِهِ
شَيْئًا

(1) Sûrei Âl-i İmran : 64

قل تعالوا قل تعالوا كفت رب

ای ستوران رمیده از ادب

«Cenâb-ı Hak dedi ki: Ey peygamber-i Ekber! Onlara gelin de, ey edep ve terbiyeden ürken hayvanlar, gelin de!...»

14429

کرنیایند ای نبی غمگین مشو

زان دوی تمکین توپر کین مشو

«Eğer dâvetine icâbet etmezlerse kederlenme. Bir iki temkinsizin hareketine karşı kin tutma.»

Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz (Dîn-i Tevhîd)in yayılmasını ve muvahhidlerin çoğalmasını arzu buyuruyordu. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de, Kureyş kabilesine hitaben gelen :

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ
عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ
رَّحِيمٌ

Yâni : «Andolsun, size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır ve güç gelir. Üstünüze çok düşkündür. Mü'minleri cidden esirgeyicidir, bağışlayıcıdır o³».

Âyet-i Kerîmesinde, Resûl-i Ekrem'in bu şiddetli arzusu beyan buyurulmuştur. Kezâ bir Hadîs-i Şerifte : «Evlenin, çocuk çoluk sâhibi olup çoğalın. Zîrâ ben kıyâmette, ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla iftihar ederim» buyurulmuştur.

Cenâb-ı Hak, müşriklerin dâvete icabet etmemelerinden Habîb-i Ne-cîbinin müteessir olmaması için O'nu teselli etmek üzere :

(3) Sûrei Tevbe : 128.

فَإِنْ تَوَلَّوْا أَنتَوَلَّوْا الشَّهَادَةَ وَإِلَّا تَمْسِكُونَهَا

Yâni : «Eğer (müşrikler davet ve risaletinden) yüz çevirirlerse (yani icabet etmezlerse o halde) deyin ki: Şâhid olun, biz muhakkak müslümanlarız⁴» buyurmuştur.

Hazret-i Mevlânâ diyor ki :

14430

کوش بعضی زین تعالوها کرست

مرستوریر اصطبل دیگر ست

«İnsanlardan bazılarının kulağı bu (Teâlev), yâni «imâne gelin» emrine karşı sağırdır. Her hayvanın başkaca ve kendine mahsus ahır vardır.»

14431

منهم گردند بعضی زین ندا

هست مراسی طویله او جدا

«Bazıları bu (teâlev) nidâsından ürker ve kaçarlar... Her atın tavlasi, ayrıdır.»

14432

منقبض گردند بعضی زین قصص

زانکه هر مرغی جدا دارد قصص

«Bazıları da Kur'ândaki kıssalardan, canları sıkılır. Çünkü her kuşun kafesi ayrıdır.»

Bir Hadis-i Şerifte : «Altın ve gümüş mâdenleri gibi insanlar da muhtelif mahiyette yaratılmıştır. Kimi altın gibi âlâ, kimi gümüş gibi ondan aşağı, kimi bakır, kimi demir misâli yaratılmıştır.»

Bütün mahlûkât böyle derece üzerine yaratılmıştır. Hattâ Sûre-i Sâf-fât'ta melekler lisânından :

(4) Sûrei Âl-i İmran : 64.

وَمَا مِنَّا إِلَّا لَهُ مَقَامٌ مَّعْلُومٌ ۖ وَإِنَّا لَخَزْنُ الصَّاقُونَ ﴿٥﴾

Yâni : «Bizden kimse müstesnâ olmamak üzere her birimiz için ma'lûm birer makam vardır. Biziz o saf saf dizilenler mutlak biz.⁵» diye haber verilmiştir. Evet, (Gök)tekiler (Yer)dekilerden, (Melekût) âlemindeki melekler, (Gök)tekilerden, (Ceberût) âlemindeki melekler (Melekût) âlemindekilerden, (Müheyyemûn ve Kerrûbiyyûn) melekleri (Ceberût) âlemindekilerden mertebece yüksektirler.

14433

خو دملایک نیز نا همتا بدند
زین سبب در آسمان صف صف شدند

«Melekler de mânen aynı seviyede değildirler. Bundan dolayı gökde saf saf olmuşlardır.»

Hazret-i Mevlânâ, meleklerin dereceleri arasındaki farka misâl olmak üzere diyor ki:

14434

کودکاد گرچه بیک مکتب درند
در سبق هریک زیك بالا ترند

«Çocuklar bir mekteb dâhilinde olmakla beraber, onların sınıfları ayrıdır; ayrı ayrı ders okurlar.»

Ders hususunda bazıları bazılarına üstündür.

14435

مشرقی ومنغربی راحسهاست
منصب دیدار حسن چشم راست

«Şark ve Garb ahâlisinin muhtelif hisleri vardır. Lâkin görüş ve müşâhede hissi gözdedir.»

(5) Sûrei Sâffat : 164-165.

14436

صد هزاران گوشها کرصف زبند
جمله محتاجان چشم روشنند

«Eğer yüz binlerce kulak, saf teşkil edip dizilseler, yine de gören bir göze muhtaçtırlar.»

14437

باز وصف گوشهارا منصبی
در سماع جان و اخبار نبی

«Sonra, kulaklarında can sesini, ilâhî kelâmı ve peygamber buyruklarını duymada bir mesnedi vardır.»

14438

صد هزاران چشم را آن راه نیست
هیچ چشمی از سماع آگاه نیست

«Yüz binlerce göz için ona yol yoktur. Hiç bir göz, işitmeye âgâh değildir.»

14439

همچنین هر حسی یک یک می شمر
هر یکی معزول ازان کار دگر

«Böyle her hissi birer birer say. O hislerden hiçbirisi öbürünün işini göremez.»

Meselâ; göz işitmez, kulak görmez, damak, söz söylemez. Her bir hissin kendine mahsus bir hâssesi ve bir vazifesi vardır.

14440

پنج حس ظاهر و پنج اندرون
در صفند اندر قیام الصافون

«Beş tâne dış, beş tâne de içe ait his, meleklerin saf saf oluşu gibi saf-ta ve kendi mertebesindedir.»

Meleklerden hiç biri kendi safından ileri geçmediği gibi, bu hisler de kendi derecelerini geçemezler.

14441

هر کسی کو از صف دین سرکشست
میرود سوی صفی کان و پسست

«Din safından baş çeken kimse, bulunduğu saftan daha geri olana gider.»

Hazret-i Mevlânâ, Fahr-ı kâinat efendimizin vâris ve naibi olan zamanın kutbuna hitâben diyor ki:

14442

توز گفتار تعالوا لم مکن
کیمیای بس شکر فست این سخن

«Sen (geliniz) sözünü az söyleme! — Yâni dâimâ halkı dâvet et — Bu söz, istîdatlı olan kimselerde gayet menfeatli bir kimyâdır.»

14443

گرمسی گردد ز گفتارت نفیر
کیمیارا هیچ ازوی وامگیر

«Eğer bakır tabiatlı bir şahıs senin sözünden ürkerse, kimya gibi olan nazarını ondan uzaklaştırma.»

14444

این زمان کریست نفس ساحرش
گفت توسودش کند در آخرش

«Eğer birinci dâvetinde onun büyücü nefsi, sağırlık eder de sözüne kulak vermezse, ikinci bir kelâmın ve dâvetin ona fayda eder.»

14445

قل تعالوا قل تعالوا ای غلام
هین که ان الله يدعو بالسلام

«Ey Allahın kulları; gelin, gelin! diye halkı hidâyete çağır. Zira Allah, kullarını Dâr'üs-Selâm olan Cennete dâvet etmektedir.»

Sûre-i Yûnus'taki :

وَاللهُ يَدْعُو إِلَى دَارِ السَّلَامِ

وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

Yâni : «Allah selâm evine (Cennete) çağırır ve O, kimi dilerse onu doğru yola iletir.» ayetine işarettir.

Hazret-i Mevlânâ, bundan sonra sahte şeyhlere hitâben diyor ki:

14446

خواجه باز آ از منی واز سری
سروری جوکم طلب کن سروری

«Efendi; benlikten ve riyâset mevkiine geçmekten vazgeç! Bir server ara ve ona tâbi ol da lâıyk olmadığın serverlik iddiâsına kalkışma!»

«HAZRET-İ PEYGAMBER ALEYHİSSALATÜ VESSELÂMIN
HÜZEYL KABİLESİNDEN OLAN GENÇİ ORDUYA EMİR
TAYİN ETMESİNE, BİRİNİN İTİRAZI»

14447

چون پیمبر سروری کرد از هذیل
از برای لشکر منصور خیل

«Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz, mansûr ve muzaffer olacak o orduya Hüzeyl kabilesinden birini emir tayin buyurunca;»

(6) Sûrei Yunus : 25.

بوالفضولی از حسد طاقت نداشت

اعتراض ولانسلم برفراشت

«Münâsebsiz biri, hasedinden buna tahammül edemedi. İtiraza ve: kabul etmeyiz demeye başladı.»

14449

خلق را بنگر که چون ظلمانی اند

در متاع فانی چون فانی اند

«İnsanlara bak ki gözlerini nasıl zulmet bürümüş, fânî bir metâi elde etmek için nasıl kendilerini kaybetmişlerdir.»

14450

از تکبر جمله اندر تفرقه

مهرده از جان زنده اندر محرقه

«Hepsi de kibir, azamet, hırs ve tamah yüzünden tefrikaya düşmüş, rûhâniyyetten ölmüş ve efsânelerle dirilmişlerdir.»

14451

این عجب که جان بر زندان اندر ست

وانگهی مفتاح زندانش بدست

«Şaşılacak şeydir ki onların ruhu zindanda mahpus, zindanın anahtarı ise kendi ellerindedir.»

Öyle iken o anahtarlarla zindan kapısını açıp kurtulmak istemezler.

Can'ın zindanda olması, rûhun beden mahbesinde bulunmasıdır. Zindanın anahtarı ise Allah yolunda mücâhededir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de:

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا

Yâni: «Bizim için mücahede edenlere hidayet yollarımızı açarız.»⁷ buyurulmuştur.

(7) Sûrei Ankebut: 69.

بای تاسر غرق سرگین آن جوان

می زند بر دامنش جوی روان

«Bu hal şuna benzer ki, bir kimse ayağından başına kadar pisliğe batmış bulunuyor. Eteğinin yanından ise bir akar su geçiyor. Öyle iken o akar su da yıkanıp temizlenmek aklına gelmiyor.»

Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz, ashâbına hitâben: «Sizden birinizin evi önünden bir nehir geçse, kendi de her gün beş defâ o nehre girip yıkansa onda kir kalır mı?» diye sormuş. «Kalmaz Yâ Resûlallah» demişler. «İşte namazınız o nehir gibidir. Günde beş vakit namaz kılmakla o nehre girip yıkaniyorsunuz» buyurmuştur. Rûhumuz mahbeste, zindanın anahtarı elimizde olduğu halde; zindan kapısını açıp, nefse mağlub olmuş, zelil ve âciz kalmış rûhumuzu kurtarmıyoruz. Bu neden? Himmetsizliğimizden...

14453

نور پنهانست وجست وجو گوا

کز گرافه دل نمی جوید پناه

«Allahın nuru gizlidir. Kalblerin araması da onun varlığına şâhiddir. Çünkü gönül, yalan yere, olmayan bir şeyi aramaz.»

14454

گر نبودی حبس دنیا را مناص

نی بدی وحشت، نه دل جستی خلاص

«Eğer dünya habsinden kurtuluş olmasaydı, gönüller o mahbesten ürkmeyip ve kurtulmak istemezdi.»

14455

وحشت همچون موکل می کشد

که بجوای ضال منهاج رشد

«Senin Dünyâdan ürkmeyen, bir zâbıtâ memûru gibi: ey sapık insan; bir irşad yolu ara! diye seni sürükler.»

هست منهاج و نهان در مکنست

یا قتش رهن گرافه جستنت

«Doğru bir yol vardır, lâkin bir bucakta gizlidir. Onu bulmak, her yeri dolaşıp aramaya bağlıdır.»

14457

تفرقه جویان جمع اندر کمین

تو درین طالب رخ مطلوب بین

«Dağınıklık, pusuda topluluğu arar... Sen, tâlib ve mürîd olanın yüzünde matlûb ve murâd olanı gör.»

Yâni; bu fark âleminde ve dağınık sûrette görünen mahlûkât, bir asıldan (Kün) emriyle zuhûr eylemiştir. Âlemde dağınık bir halde bulunmuştur. Hakikatte ise ulûhiyyet âleminde zuhûra geldikleri için mânen mecmû demektir ve her biri Hâlik-i Zîşânın mazharı ve mir'âtı (ayna)dır.

Hazret-i Mevlânâ bunu mümkün mertebe anlatmak için bir misâl irâd ediyor:

14458

مردگان باغ برجسته زین

کان دهنده زندگی را فهم کن

«Bağ ve bahçedeki ağaçlar ve çiçekler, dal budak salıp müteferrik oldukları halde bir kökten yetişmişlerdir. Onlara diriliği veren o tek varlığı anla!»

Yâni onlar lisan-ı hal ile adeta: «Biz bir kökten yetişip muhtelif ve müteferrik dallara ayrıldığımız gibi siz de Hâlik-ı Zîşân'ın (Kün) emriyle zuhur eylediğiniz için bir kökten yetişmiş demeksiniz. Bizi görün de bu mânâyı ve çokluğun o Birlikten zuhur eylemiş olduğunu anlayın» demek isterler.

Yine Mevlânâ buyuruyor ki:

چشم این زندانیان هر دم بدر

کی بدی گریستی کس مرده ور

«Tabiat zindanında hapis olan insanlara oradan çıkıp kurtulacaklarını müjdeleyen bir varlık olmasaydı, oradakilerin gözü nasıl kapıya dikip kalırdı?»

يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ اسْتَطِعْتُمْ

أَنْ تَنْفُذُوا مِنْ أَمْثَارِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ فَانْفُذُوا

Yâni : «Ey cin ve insan cemaat(ler)i, göklerin ve yerin bucaklarından geç (ib de ilâhî kazadan selâmete er)miye gücünüz yetiyorsa — ki (Allâh'ın bahşedeceği) bir kudretle olmadıkça aslâ geçemezsiniz — haydi geçin». âyet-i kerîmesi mûcibince cinler de, insanlar da, sâir mahlûkât da bu gök kubbe altında hapistir. Oradan dışarıya çıkamazlar, hattâ semâya doğru atılacak bir cisim, ne kadar kuvvetli atılırsa atılsın bir müddet gittikten sonra döner ve yine Arz'a düşer. Erbâb-ı fen, buna yer çekimi kuvveti diyor ki, o câzibe, hapishânedeki kaçan bir mahpusu, gardiyanların, yahut polis ve jandarmaların yakalayıp cezâ evindeki koğuşuna koymaları gibi bir vazife görmektedir.

14460

صد هزار آلودگان آب جو

کی بدندی کر نبودی آب جو

«Nehir suyu olmasaydı, yüz binlerce mülevves kimse, temizlenmek için onu nasıl arardı?»

14461
 ر زمین پهلو ترا آرام نیست
 زانکه در خانه لحاف و بستریست

«Evinde yatak ve yorgan olduğu için, kuru yere yatınca bedeninin rahat etmez.»

14462

بی مقرر گاهی نباشد بی قرار
 بی خمار اشکن نباشد این خمار

Kararsız olan ve serseriyané dolaşan kimsesizin barınacak bir yeri bulunur. Her mahmurluğu izâle edecek bir şarab vardır.»

Taleb, var olan bir şeye karşı olur, yok olan matlûb olmaz. Hazret-i Mevlânâ bu hakikati anlamak için buyuruyor ki: «Üstü başı bulaşmış ve kirlenmiş olanlar su ararlar. Çünkü suyun var olduğunu bilirler. Kuru yerde yatanlar, rahatsız olurlar ve döşek, yorgan ararlar. Çünkü bunlar evlerinde mevcuttur, yâhud başka evlerde vardır. Serseri gezenler, sığınacak bir yer ararlar. Sarhoşluk mahmurluğu çekenler, o mahmurluğu giderecek bir şey içmek isterler. Çünkü Dünya'da barınacak bir yer ve mahmurluk rahatsızlığını giderecek bir şarab bulunduğunu bilirler. Bunlar gibi tâlib-i İlâhî olanlar da O'nun var olduğuna, hem de ezelî ve ebedî bulunduğuna vâkıftırlar. Cenâb-ı Pîr, bundan sonra, başlanılmış bir kıssanın girişini naklediyor: Resûlullah Sallâllâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz, Hüzeyl kabilesinden bir genci, bir orduya kumandan tayin buyurmuş, buna karşı biri itiraz ederek demişti ki :

14463

گفت نی نی یار رسول الله مکن
 سرور لشکر مگر پیر کهن

«Hayır, hayır... Yâ Resûlallah; gün görmüş ihtiyardan başkasını ordu emîri tayin etme!»

14464
 یا رسول الله جوان ار شیر زاد
 غیر مهد پیر سر لشکر مباد

«Ey Allahın peygamberi! bir genç, arslan yavrusu olsa bile, bir ihtiyardan başkası kumandan olmamalıdır.»

14465

هم تو گفتستی و گفت تو گوا
 پیر باشد پیر باشد پیشوا

«Hem de sen; (İktidâ edilecek kimse, ihtiyar ve tecrübeli olmak gerektir) buyurmuştun ki senin o sözün bu tâyinî doğru olmadığına şahîddir.»

Resûl-i Ekrem (Sallallâhü Aleyhi Vesellem) Efendimizin böyle buyurmaları, ihtiyarların çok yaşamış olduklarından değil; görmüş, geçirmiş ve bir çok tecrübeye bulunmuş olduklarındandır. Genç bir kimse de, herhangi bir işte tecrübe ve ihtiyat sâhibi olduktan sonra, o işte ihtisası olmayan bir ihtiyardan şüphesiz ki evlâdır.

Yine o müteriz demişti ki :

14466

یا رسول الله درین لشکر نگر
 هست چندین پیر ازوی بیشتر

«Ey Allahın Peygamberi! Şu asker topluluğuna bak! içlerinde, — kumandan tayin ettiğin gençten ileri — ihtiyarlar vardır.»

14467

زین درختان برک زرد شرابمین
 سیبهای پخته او را بچین

«O ağaçların sararmış yapraklarına bakma da onların olmuş elmalarını topl!»

Burada ihtiyarlar ağaca, sararmış yüzleri hazan yapraklarına benzetilmiş, tecrübeli ve ihtiyatlı olmaları da olmuş elmalara benzetilmiştir. Bahis dolayısıyla Hazret-i Mevlânâ, ihtiyarlık ve tecrübekârlığa dâir beyânâtta bulunuyor.

برك زرد ریش و آن موی سپید

بهر عقل پخته می آرد نوید

«Bir ihtiyarın hazan yaprağı gibi sararmış yüzü ve ak sakalı, onun pişkin ve tecrübeli aklından haber verir.»

14469

برکهای نورسیده سبز قام

شدنشان آنکه آن میوه ست خام

«Yeni çıkmış yeşil renkli yapraklar da meyvelerinin ham olduğuna alâmettir.»

Yâni gençlerin yüzünden çıkmaya başlayan ve yeşil yaprak gibi olan tüyler, henüz onların tecrübesiz bulunduklarına nişandır.

14470

برك بی برکی نشان عاریفت

زردی زر، سرخ روی صبر فیت

«Herşeyden vazgeçiş, âriflik emâresidir. Nitekim altının sarılığı, sarıların yüzünü güldürür ve benzini kırmızılaştırır.»

Berk: Yaprak demek olduğu gibi kuvvet ve iktidar mânâsına da gelir. Gerek ihtiyarlık, gerek riyâzet ve perhizkârlık dolayısıyla bedende bir zaaf husule gelir. Fakat o zaaf mânevi ve ruhî bir kuvvet vardır. İşte maddeten zaaf ve mânen kuvvet olan o hal, âriflik alâmetidir. Altın da sarıdır ama sarrafların ve zenginlerin yüzünü kırmızılaştırır ve güldürür. Nitekim: «Sarılık mü'min olanların, kırmızılık da müslim bulunanların sakal boyası gibidir.» diye bir hadis-i şerif rivâyet ediliyor ve mü'minlerin yüzü sarı, müslümanların yüzü de penbe ve kırmızı bulunacağı beyan buyuruluyor. Dikkat buyurulmuştur ki bu hadis-i şerifte (mü'min) ile (müslim)in farkı da gösteriliyor. Çünkü mü'min; inanan, müslim ise; teslimiyyetle tâbi olan mânâsınadır. Nitekim Esed ve Gafân kabilelerinden bir cemâat çoluk çocuklarıyla Medine'ye gelmişler, kelime-i şehâdet getirmişler ve: — Yâ Resûlallah; bütün kabileler, senin huzuruna yalnızca gelmişlerdi. Biz ise âilelerimizle beraber geldik. Kabilelerin çoğu seninle harbetmişlerdi. Biz öyle bir şey yapmamıştık, diyerek Zât-ı Akdes-i Risâlete minnettârlık yüklemek istemişlerdi. Onun üzerine Sûre-i Hucurât'taki şu âyetler nâzil olmuştu:

قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا
أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ وَإِنْ تُطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ
لَا يَلِيْكُمْ مِنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْءٌ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ ذَكِيٌّ ۝
إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ لَمْ يَرْتَابُوا
وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَئِكَ هُمْ
الصَّادِقُونَ

Yâni: «Bedeviler “îman ettik” dediler. De ki: “Siz îman etmediniz amma, (bâri) müslüman olduk deyin. İman henüz sizin kalblerinize gir (ib yerleş)memiştir. Eğer Allah'a ve Peygamberine itaat ederseniz O, sizin amel (ve hareket)lerinizden hiç bir şey eksiltmez. Çünkü Allah (mü'minleri) çok yarlıgayıcı, çok esirgeyicidir. Mü'minler ancak o kimselerdir ki Allaha ve Resûlüne îman ettikten sonra şüpheye sapmayıp Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla savaşırlar. İşte onlar (îmanlarında) sâdik olanların ta kendileridir.»

14471

آنکه او گل عارضت ار نو خطست

او بکتهای مخبر نو خطست

«Gül yanaklı ve yeni tüylenmiş olanlar, mârifet mektebinde henüz yazı öğrenmeye başlayanlardır.»

14472

بای پیر از سرعت ارچه باز ماند

یافت عقل او دوبر بر اوج راند

«İhtiyarın ayağı hızlı yürümekten kalmışsa da, aklı kendisi için ilki kanad olur da o vasita ile âdetâ semâlara uçar.»

گر مثل خواهی مجهر در نگر

داد حق بر جای دست و پای پر

«Buna dâir misâl istersen (Câfer Bin Ebî Tâlib)e bak! Allah, O'na el ve ayak yerine iki kanad ihsan etmiştir.»

Hazret-i Câfer, Ebû Tâlib'in üçüncü oğlu, Hz. Ali'nin ağabeyi, Resûlullah (S.A.V.) Efendimizin de amcazâdesidir. Ashâbın ileri gelenlerinden ve büyüklerindendir. Bir defa Aleyhissalâtü Vesselam Hazretleri, Şâh-ı velâyetle namaz kılariken Ebû Tâlible Câfer oraya gelmişler ve Ebû Tâlib :

— Sen de amcazâdene uy, diye Câfer'i, Resûlullâhın sol tarafına sürmüştü. Hazret-i Câfer, Habeşistan'a hicret ve Mecâsi'nin huzurunda İslâmiyeti izah ile müslümanları müdafaa etmiş, sonra Habeş mühâcirleriyle Medine'ye gelmiş; Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz Hayber gazâsında bulunduğu için, oraya gidip Peygambere kavuşmakla gözleri nurlanmış; Resûlullah Hazretleri, O'nun yüzünden öperek: «Hayber'in fethiyle mi, yoksa Câfer'in gelmesiyle mi sevineyim? bilmiyorum» demişti. Sonra Zeyd bin Hârise ordusuna dahil edildi ve taraf-ı Risâletten: «Zeyd şehid olursa Câfer, O da şehid olursa Abdullah bin Revâha kumandan olsun. O da şehid olursa mücâhidler, birini emir tâyin etsin» denildi. Mûte mevkiinde Rumlar ve Hristiyan arablarla harbe girildi. Hazret-i Zeyd şehid oldu. Sancağı ve kumandayı Hazret-i Câfer aldı. İki eli bileğinden kesildi. Kollariyle sancağa sarıldı ve nihâyet O da, yerine geçen Abdullah bin Revâhâ da şehid oldu. Kumandanlığa Halid bin Velid seçildi. (Radiyallâhü anhüm.) Bu hâdisenin cereyanını, Aleyhissalât Efendimiz, Medinede mübârek gözlerinden yaşlar dökülerek haber verdi Ve: Allah, Câfer'in kesik ellerine bedel, O'na iki kanad verdi. Cennette dilediği gibi dolaşiyor» buyurdu. İşte Cenâb-ı Pir'in misâl olarak gösterdiği bu vak'adır.

14474

بگذر از زرکین سخن شد محتجب

همچو سیاب این دلم شد مضطرب

«Altından — yâni ihtiyar âriflerin renginden — bahsetmeyi bırak! Bu söz, herkes tarafından anlaşılamaz. Onu anlatmak hususunda kalbim, cıva gibi titremektedir.»

اندروشم خموش خوش نفس

دست بر لب میزند یعنی که بس

«İçerimde, yüz dâne hoş sözlü sâkit var ki hepsi de yetişir diye elini dudaklarına götürüyor ve bu bahsi bırak diye işâret ediyor.»

Ve Hz. Pîr kendisine hitaben diyor ki :

14476

خامشی بحر ست و گفتن همچو جو

بحرمی جوید ترا جورا محو

«Sükût, deniz; kelâm, dere gibidir. Seni deniz taleb ediyor, sen dereyi arama!»

14477

از اشارتهای دریا سرمشاب

ختم کن والله اعلم بالصواب

«Sükût ve mânâ denizlerinin işâretlerinden yüz çevirme de bu bahsi kes. Cenâb-ı Hak, doğruyu herkesten iyi bilir.»

Bahse konu olan genç kumandana ve onun tâyinine itiraz eden şahsın sözüne intikâl ediliyor :

14478

همچنین پیوسته کرد آن بی ادب

پیش پیغمبر سخن زان سر دلب

«O münâsebetsiz mûteriz, o soğuk dudak — yâni ifâdesiyle — Peygamber huzurunda böylece söylendi.»

14479

دست میدادش سخن او بی خبر

که خبر هرزه بود پیش نظر

«Ona söz söylemek düştü. Lâkin göz önünde olan şeyi, haber vermeye kalkışmanın herze olduğundan haberi yoktu.»

Çünkü :

این خبرها از نظرها ناپیست
بهر حاضر نیست بهر غایبست

«Haberler, görüşlerin yerine geçer; Fakat hâzır olup da gören için değil. Bir hâdisede bulunmayıp onu görmeyen içindir.»

Güneş'in semâda parladığını gören bir kimseye, güneş doğmuştur, diye haber vermek herzevekillik olur. Hakikat ve (Sırr-ı Kader) gözü önünde bulunan Resûlullah'a; genç kumandan tayin etme, ihtiyarlardan birini emir yap! tavsiyesine kalkışmak da bunun aynıdır.

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki :

14481

چونکہ بامعشوقہ گشتی ہم نشین
دفع کن دلالہ کارا بعد ازین

«Sen sevgili ile oturduğun halde, vâsita bulmaya kalkışma; ondan sonra vâsitaları defet.»

Nitekim denilmiştir ki : «Matluba vâsıl olduktan sonra, delil aramak, çirkin ve mânâsız bir harekettir.»

14482

هر که از طفلی گذشت و مراد شد
نامه و دلالة بروی سر دشد

«Çocukluktan kurtulup erkek olmuş kimseye mektup da soğuk gelir, kılavuzluk eden kadın da!...»

14483

نامه خواند از پی تعلیم را
حرف گوید از پی تفہیم را

«Şâyed böyle bir kimse mektup okursa, ancak başkalarına tâlim içindir. Harf ve hikâye söyleyecek olursa tefhim maksadiyledir.»

Bir hâdiseyi görmüş veya görmüş gibi olanlara, o hâdisenin vukuunu haber vermek, doğru değildir. Cenâb-ı Hak, Peygamber-i Ekberine :

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ ﴿١﴾

Yâni : «(Habîbim) Rabbinin fil sâhiplerine nasıl (muamele) ettiğini görmedin mi?» buyuruyor. Halbuki Zât-ı Risâlet, o vâkıayı görmemişti. Çünkü henüz, doğmamıştı. Fakat Allah-u Zülcelâl, onun nasıl vukû bulduğunu mânen Resûl-i Ekreme göstermişti. Öyle olduğu halde Aleyhissalât Efendimizin, gerek namazlarda, gerek sair vakitlerde (Sûre-i Fil)i okuması ve ondan bahs buyurması, keyfiyeti ashâb-ı kirâma tâlim ve tefhim içindi.

Bînâenaleyh :

14484

پیش بینایان خبر گفتن خطاست
کان دلیل غفلت و نقصان ماست

«Görmüş olanlara haber vermeğe kalkışmak hatâdır ve bizim gaffle-timizle noksan irfânımıza delildir.»

14485

پیش بینایان خموشی نفع تو
بهر این آمد خطاب انصتوا

«Görenlerin huzurunda susmak, sana fayda verir. (Kur'an okunurken susun, dinleyin) emri bu yüzden gelmiştir.»

Sûre-i Ârâf'ta ki :

وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا

لَكُمْ رُحْمَؤُنَ ﴿١٠﴾

Yâni: «Kur'an okunduğu zaman derhal onu dinleyin, susun. Tâ ki (Allahın rahmetiyle) esirgenmiş olasınız⁽¹¹⁾» âyetine işâretir.

Bu âyet-i kerimenin nüzûlüne sebep olarak deniliyor ki :

Ensârdan biri, Resûlullah Hazretlerinin arkasında namaz kılarken Aleyhissalât Efendimizin okuduklarını tekrar ederdi. (Öyle yapmayın, susun ve Kur'ânı dinleyin) emrini hâvî olarak bu âyet nâzil oldu. Ülemâdan bâzıları, bu sükût, cuma hutbesi içindir, demişlerdir.

14486

گر بفرماید بگو برگوی خوش
ایک اندک گو دراز اندر مکش

«Eğer mürşid-i kâmil, sana, söyle derse söyle. Lâkin az söyle, uzatma.»

14487

وربفرماید که اندک کش دراز
همچنین شرمین بگو با امر ساز

«Eğer, uzat diyecek olursa, o sûretle ve kemâl-i edeble söyle, emre itâat et.»

14488

همچنانکه من درین زیبا فسون
با ضیاء الحق حسام الدین کنون

«Nasıl ki şimdi ben, bu güzel Mesnevînin nazmında, Hakkın ziyâsı olan Hüsâmüddîn ile öyle yapıyorum.»

14489

چونکه کوته می کنم من از رشد
اوبصد نوعم بگفتن می کشد

«Ben irşâda müteallik bir bahsi kısa kesersem, Husâmüddîn, yüz türlü teşvik ile beni söyletmeye çalışıyor.»

(11) Sûrei A'raf: 204.

14490

ای حسام الدین ضیای نوالجلال
چونکه می بینی چه می جویی مقال

«Ey Allah-u Zülcelâlin ziyâsı olan Hüsâmüddîn! Hakikati gördüğün halde neden söz istiyorsun?»

14491

این مکر باشد زحبه مشتها
اسقنی خمر آ و قل لی انها

«Senin bu talebin, gâlibâ, kemâl-i iştihâ ile tâlibi olduğun (Mahbûb-i Ezelî)ye muhabbetinden ileri geliyor. Nitekim bir arab şâiri, sâkiye hitâben : Bana şarab ver ve bu şaraptır de! demiştir.»

O arab şâirinin sözü şu beyittir : «Sâkî; bu şaraptır diyerek bana şarab içir ve âşikâr içmek mümkün olunca gizli içirme!»

Arab edebiyatında bu beytin şerhine dâir, bir çok söz söylenilmiştir. Şöyle hulâsa edilebilir: Buradaki taleb, (havass-ı hamse) denilen beş hissin hepsinin birden telezzüzü içindir, denilmiştir. Çünkü, şarabın rengini görmekle gözü, kadehi almakla eli, kokusunu duymakla burnu, tadına bakmakla ağız ve dili lezzet bulacak, yalnız kulağı bu zevkten mahrum kalacaktır. Bu şaraptır, denilince, onun şarab olduğunu içitmekle o zevvu da zevkyâb olacaktır.

Bu manada Hz. Mevlânâ da :

«Ey Husâmüddîn, sen de bu şâir gibi gözünün almış olduğu zevkten kulağın da hisseyâb olması ve sevillebilecek o tek varlığa dâir sözlerden kulağının da lezzet bulması için gâliba beni söyletmek istiyorsun.» demek istiyor.

14492

بر دهان تست این دم جام او
گوش می گوید که قسم گوش کو

«O sevgilinin aşkı ve müşâhadesi şimdi senin ağzındadır. Lâkin samian: kulağın nasibi hani? diyor.»

قسم تو گرمیست نک گرمی ومست
گفت حرص من ازان افزو ترست

«Ey kulak; senin nasîbin Mâşûk'a dâir sözlerden coşmak ve mest ol-
maktır. İşte sana coşkunluk ve mestlik verecek sözler! Fakat kulak: ben
bundan daha fazlasını istiyorum, harîsim ben, demekte...»

«RESULÜLLAH SALLALLAHÜ ALEYHİ VESELLEMİN
İTİRAZ EDEN'E CEVABI»

14494

در حضور مصطفای قند خو
چون زحد برد آن عرب در گفت و گو

«Şeker tabiatlı olan Hazret-i Mustafa'nın huzurunda o arab, dedi-kodu
etmekte haddini geçince,»

14495

آن شه والنجم و سلطان عبس
لب گزید آن سرددم را گفت بس

«O (Venneemi) padişahı ve (Abese)nin sultanı, dudağını ısırarak: ye-
tişir, artık sus! diye işâret buyurdu.»

Zât-i Akdes-i Nebevî hakkında şeker tabiatlı denilmesi :

وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ ①

Yâni : «(Habîbim) Hiç şüphesiz sen büyük bir ahlâk üzerindesin¹².»

Âyet-i kerîmesine işârettir. Risâletpenâh (Sallallâhü Aleyhi Vesellem)
Efendimiz Cenâb-ı Hakkın hem efdal, hem ekmel bir mahlûku idi. Haz-
ret-i Mevlânâ bir naatinde der ki: «Allahın lutfu, mahlûkâtta kemâl nâ-
mına ne varsa hepsini bir yere topladı ve ona Mustâfâ adını verdi.»

(12) Sûrei Kalem : 4.

Alemlere Rahmet olan Peygamber Efendimiz (S.A.V.) güzel ahlâkın,
terbiye ve nezâketin, hilim ve keremin bir nûmûnesi idi. Bu kıssadaki Mû-
terize dudak ısırp sükût işâretiyle iktifâ ettiği gibi, Uhud muhârebesinde
bozulup kaçanları da, tekdir etmemiş, bilâkis onlara hüsnü muâmele ve
iltifâtta bulunmuştu. Halbuki Zât-ı Risâlet, yaralanmış olduğu halde, ka-
çanların beresi bile yoktu. Bu vakıa Âl-i İmrân Sûresinde şöyle hikâye
ediliyor :

فِيمَا رَحِمَهُ مِنَ اللَّهِ
لَسْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ

Yâni : «(O vakit) sen Allahdan bir esirgeme sâyesindedir ki onlara
yumuşak davrandın. Eğer (bilfarz) kaba, katı yürekli olsaydın onlar etra-
fından her halde dağılıp gitmişlerdi bile¹³.»

Resûlullah Efendimize (Şâh-ı Ve'n-Necm) ve (Sultân-ı Abese) tâbir
edilmesi de her iki sûrede Aleyhissalâtü Vesselâmın ahlâkından bahis bu-
yurulduğu içindir.

14496

دست می زد بهر منفس بر دهان
چند گوی پیش دانای نهان

«Cenâb-ı Risâletmeâb, o müterizi susturmak için, mübârek elini ağzi-
na götürdü ve: gizli şeylere vâkıf olan bir zâta karşı daha ne kadar söyle-
neceksin? demek istedi.»

Bu münâsebetle Hazret-i Mevlânâ, büyük bir zatın huzurunda kulak
kesilecek yerde dillenen fuzûlilere hitâben diyor ki :

14497

پیش بینا برده سرگین خشک
که بخراین را بجای ناف مشک

«Sen, her şeyi görüp bilen bir zât'a: bunu misk yerine al! diye, kuru-
muş tezek götürmüşsün.»

(13) Sûrei Âl-i İmran : 159.

Buradaki kurumuş tezekten maksad: Derme çatma bir takım dedi-kodular. Miskten murad da: O âlim-i Rabbânînin, tâlim-i İlâhî ile vâkıf olduğu ilim lezzetidir.

14498

بعر را ای کنده مغز و کنده مخ

زیر بینی بنهی و گویی که اخ

«Deve pisliğini burnunun altına koyuyor, bir de: oh oh diyorsun, a beyni kokmuş kimse!»

14499

اخ اخی برداشتی ای کیج و کاج

تا که کالای بدت یابد رواج

«Ey ahmak ve kuyruğu kesik eşek; sen kötü malın revaç bulsun diye, oh oh deyip duruyorsun.»

14500

تا فریبی آن مشام پاک را

آن جریده گلشن افلاک را

«Bu suretle, o göklerin gül bahçelerinde yayılan eri kandırmak istiyorsun.»

14501

حلم او خود را اگر چه گول ساخت

خوشتن را اندکی باید شناخت

«O zâtın yumuşaklığı, kendini saf ve anlamaz göstermede ama senin de bir parçacık kendini bilmen lâzım.»

Yâni ârif bir kâmil, tecâhül-i ârifane gösterse de sen ona karşı ukalalık taslamaktan vazgeç...

14502

دیک را کرباز ماند امشب دهن

گریه را هم شرم باید داشتن

«Meselâ; tencerenin kapağı açık kalsa da kedinin ona dalmaktan sıkılması lâzım gelir.»

14503

خوشتن گر خفته کرد آن خوب فر

سخت بیدارست دستارش مبر

«O irfan ziyâsı güzel olan ârif, uyumuş görünse de çok uyanıktır. Sarığını kapıp götürmeye kalkışma.»

Yâni bir ârif-i kâmil, hasbel'icâb mütecâhil görünse ve mütegâfil davranırsa da o, uykuda değildir. Uyuyor ve bilmiyor zanniyle huzurunda ukalalık etme.

14504

چند گویی ای لجوج بی صفا

این فسون دیویش مصطفا

«Ey kalbinde safvet bulunmayan inatçı; Hazret-i Mustafa'nın huzurunda bu şeytan masalını nice bir söyleyeceksin?»

14505

صد هزاران حلم دارند این گروه

هر یکی حلمی ازینها صد چوکوه

«Bu enbiyâ ve evliyânın yüz binlerce hilmi vardır ki onların her hilmi yüzlerce dağ gibidir.»

14506

حلمشان بیدار را ابله کند

زیرکی صد چشم را کمره کند

«Onların hilmîleri ve tevâzuu, güzel ve latif bir şarab gibidir ki neş'esi yavaş yavaş dimağa kadar çıkar.»

مست راين از شراب پرشكفت
همچو فرزين مست كثر رفتن گرفت

«O sert şarabtan sarhoş olana bak! (Ferzin'in hareketi gibi yan yan gider.»

Ferzîn: Satranç oyunundaki bir taşdır ki (şâh) a nisbetle başvekil gibidir. Yan taraflara da hareket edebilir.

Hazret-i Mevlânâ, bir sarhoşun yalpalı yürüyüşünü (ferzîn) taşının yan yan gitmesine benzetiyor.

مرد بر نازان شراب زور گیر
در میان راه می افتد چوپر

«Kuvvetli bir kimse, çabuk sarhoş eden o şarabın tesiriyle yolda bir iltiyar gibi düşer.»

Bu, Dünyâ şarabının neşvesidir.

خاصه آن باده كه از خم بليست
نی می كه مستی او يك شبیست

«(Bekâ) küpünden olan şarab ise, sarhoşluğu bir gece süren âdi ve Dünyevî şarab gibi değildir.»

Cenâb-ı Hak, ruhlara :

أَلَسْتَبْرِكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا

Yâni : «Ben sizin rabbınız değil miyim? (diye sormuş) ruhlar da : Evet (Rabbimizsin) şahid olduk¹⁴.» demişler; bu hitâb ve cevâbın tesiriyle ebedi sarhoş olmuşlardı.

Hazret-i Mevlânâ buna bir kaç misâl îrad ediyor :

(14) Sûre A'raf : 172.

آنكه آن اصحاب كهف از نقل و نقل
سی صدونه سال كم كردند عقل

«Şarâb-ı mânevî öyle bir tesîri hâizdir ki, Ashâb-ı Kehf ondan içtikleri için, yemeden içmeden üç yüz doksan sene akıllarını kaybetmişlerdi.»

Kureyş müşrikleri, bazı sualler öğrenmişler, bakalım doğru cevap verecek mi? diye Aleyhissalât Efendimize sormuşlardı. Onlardan biri (Ashâb-ı Kehf) kıssası idi. O kıssayı beyân için Kehf Sûresi nâzil oldu ve orada Ashâb-ı Kehf'den şu sûretle bahs buyuruldu :

أَرْحَبْتُ
أَنْ أَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّقِيعِ كَانُوا مِنْ آيَاتِنَا عَجَبًا
إِذَا دُئِيَ الْفَيْتَةُ إِلَى الْكَهْفِ فَقَالُوا رَبَّنَا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ
رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا ١٥

Yâni : «(Habibim) sen, bizim âyetlerimiz içinde (yalnız) Kehf ve Ra-kıym yârânının ibrete şâyan olduklarını mı sandın? Hayır (öyle değil). O zaman o genç yiğitler mağaraya sığınmış(lar)dı da: "Ey Rabbimiz, bize tarafından bir rahmet ver ve işimizden bizim için bir muvaffakiyyet hazırla" demişlerdi¹⁵.»

Ashâb-ı Kehf hakkında muhtelif rivâyetler vardır. O rivâyetlerin en doğrusu ve en meşhuru şudur :

Dakyanus denilen hükümdâr, taptığı putlar için bir mezbah yaptırmış, o puta tapmalarını halka teklif eylemişti. Secde edenler kurtuldu, etmeyenler katledildi.

Şehrin kibarzâdelerinden altı genç, bir tarafa çekildiler, kendilerinin bu fitneden kurtulmaları için Allah'a duâ ettiler. Dakyanus onları çağırttı, puta secde etmelerini emretti. Gençler kabul etmediler. Dakyanus onların üstlerindeki müzeyyenâtı soydurdu ve :

— Siz tecrübesiz bir takım gençlersiniz. Size iki üç gün mühlet veriyorum. Düşünün, taşının, hayatınız teklifimin kabûlüne bağlıdır, dedi. Gençler müşâverede bulundular ve şehirden çıkıp bir yere saklanmaya karar verdiler. Babalarının evlerinden biraz para alıp civardaki dağa doğru yürüdüler. Yolda bir çobana rast geldiler. Çoban da onların dinini

(15) Sûre Kehf : 9-10.

kabul etti ve dağda bildiği bir mağaraya götürdü. Çobanın bir köpeği vardı. O da bunlardan ayrılmadı ve hep beraber mağaraya girdiler.

فَضَرَبْنَا عَلَىٰ آذَانِهِمْ
فِي الْكَهْفِ سِنِينَ عَدَدًا ١٦ ثُمَّ بَعَثْنَا هُمُ لِنَعْلَمَ أَيُّ الْحِزْبَيْنِ
أَحْصَىٰ لِمَا لَبِثُوا أَمَدًا ١٧ نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَأَهُم بِالْحَقِّ
إِنَّهُمْ فِيْنَا أَمْوَابَرَبَّهُمْ وَزِدْنَاهُمْ هُدًى ١٨

Yâni : «Bunun üzerine biz nice yıllar onların kulaklarına (perde) vurduk. Sonra da onları uyandırdık, iki zümreden hangisi bekledikleri gayeyi daha iyi (zabt ve) hesâb edicidir, ayırd edelim diye. (Şimdi) sana onların kıssalarını, hakıykatı vech ile, anlatalım: Doğrusu onlar Rablerine iman eden genç yiğitlerdi. Biz de onların hidâyetini artırmıştık¹⁶.»

Sonra bunlar mağara içinde uyudular. 309 sene mağarada uykuda kaldıklarını Kur'an-ı Kerim haber veriyor. Ondan sonra uyandılar, daha sonra da öldüler.

14511

زان زنان مصر جامی خورده اند
دستهارا شرحه شرحه کرده اند

«Kezâ, Mısır kadınları o (Bekâ) şarabından bir kadeh içtiler de, — Yûsuf Aleyhisselâmın cemâlîni görünce — mest oldular ve meyve soyarken ellerini yaraladılar.»

14512

سا حران هم سکر موسی داشتند
دار را دلدارمی انگاشتند

«Kezâ, Mısır sihirbâzları, Hazret-i Mûsâ Aleyhisselâmın mucizesinden mest oldukları için darağacını sevgili zannetmişlerdi.»

Hazret-i Mûsâ ile imtihana gelen sihirbazlar, bir takım ip ve değneklerini meydana atmışlar, sihir kuvvetiyle onları kıvrılan yılan şeklinde göstermişlerdi.

(16) Sûrei Kehf : 11-13.

Sonra Mûsâ Aleyhisselâm asâsını bıraktı. Asâ koskoca bir yılan olup sihirbazların attıkları değnek ve iplerin hepsini yuttu. Hazret-i Mûsâ Aleyhisselâmın yaptığı sihir değil, mucize olduğunu anladılar. Âlemlerin ve Mûsâ ile Hârûn'un Rabbi olan Allah'a imân ettik» diyerek secdeye kapandılar.

Bu hâlde hiddetlenen Fir'avn, sihirbazları nasıl tehdit ettiğini ve onlardan ne cevap aldığını Kelâm-ı İlâhî şöyle nakleder :

قَالَ آمَنْتُمْ
لَهُ قَبْلَ أَنْ أَدْنَىٰ لَكُمْ أَنَّهُ لَكَبِيرٌ كَرُّ الَّذِي عَلَّمَ السِّحْرَ فَلَسَوْفَ
تَعْلَمُونَ لَا فَطَعَنْ أَيْدِيكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ وَلَا صَلَبَيْكُمْ
أَجْمَعِينَ ١٧ قَالُوا لَا ضَيْرَ إِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ ١٨

Yâni : «(Fir'avn) dedi ki : Ben size izin vermeden siz ona iman ettiniz ha! Hakîykat size büyüü öğreten büyüünüzmüş o! Ohalde yakında bileceksiniz. Herhalde sizin ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama kestireceğim, sizin topunuzu herhalde çarmıha gerdireceğim. Dediler : (Bunda) bize hiçbir zarar yok. Biz şüphesiz ki Rabbimize dönücüleriz¹⁷.»

14513

جعفر طیار زان می بود مست
زان گرومی کرد یخود باودست

«Câfer-i Tayyâr da o (Elestü) şarabının mesti olduğu için kendinden geçti ve elini, ayağını fedâ etti.»

Hazret-i Câfer'in Mûte muhârebesinde iki eli kesilmişken, kesik kol-lariyle İslâm sancağına sarıldığı, sonra yetmiş bu kadar yerinden yaralı olarak şehid olduğu, taraf-ı Risâletten de: «Cenâb-ı Hak, Câfer'e kesik kol-larına bedel iki kanad ihsan etti» buyurulduğu yukarıda söylenilmişti.

(17) Sûrei Şuarâ : 49-50.

«BÂYEZİD-İ BESTAMÎ KADDESALLAHÜ SİRRÂ'NIN: (KENDİMİ
TENZİH EDERİM... ŞANIM NE DE ULUDUR) DEMESİ. MÜRİDLERİ-
NİN BU SÖZE İTİRAZ ETMELERİ, BÂYEZİD'İN DE ONLARA
SÖZ İLE DEĞİL, HAL İLE CEVAP VERMESİ»

14514

با مریدان آن فقیر محتشم

بایزید آمد که یک یزدان منم

«Mânevî yokluk sâhibi olan o büyük zât — yâni Şeyh Ebû Yezîd Bes-
tâmî — müridlerine: İşte Yezdân benim, dedi.»

14515

گفت مستانه عیان آن ذوفنون

لا آله الا اناها فاعبدون

«O Mânevî fenlere sahip olan şeyh Bâyezîd: (Benden başka ilâh yok-
tur, bana ibâdet edin) hitâbında bulundu.»

Bu sözü söyleyen Bâyezîd değil, Cenâb-ı Hak idi. Bâyezîd'in lisânın-
dan söylemişti. (Kurb-u nevâfil) ve (Kurb-u ferâiz) denilen iki yakınlık
vardır ki, o derecelere vâsıl olanların lisânından Cenâb-ı Hak söyler.

Gülşen-i Râz sâhibi Şeyh Mahmûd Şebsterî der ki: «Bir ağaçtan
(Ene'l-Hak) sözünün çıkması câiz olur da, saâdet-i ezeliyye sâhibi bir ve-
linin ağzından duyulması niçin câiz olmaz?»

Şeyh Mahmûd Şebsterî bu beyti ile, Hazret-i Mûsâ'nın Medyen'den
Mısır'a giderken bir ağaç üstünde nûr gördüğüne ve o ağaçtan:

يَا مُوسَى إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ

Yâni: «Yâ Mûsâ, Alemlerin Rabbi olan Allah benim ben¹⁸.» nidâsını
ışittiğine işaret ediyor.

Sôfiyye ricâli bu hâle (telbîs), (telebbüs), (lebs)derler.

Evliyâullahdan bâzılarında zuhur eder. Hadis-i şerifte: «**Hakikatte
Cenâb-ı Hak, kulunun lisânından: Allah kendisine hamd edenin hamdini
ışitti der.**» buyurulmuştur. Rükû'dan kalkınca: (Semi Allahû limen Ha-
mideh) deniliyor. İşte bunu bizim lisânımızdan söyleyen Hak'tır.

(18) Sûrei Kasas: 30.

14516

چون گذشت آن حال گفتندش صباح

توچنین کفتی واین نبود صلاح

«O hal geçip de sabah olunca müridler, Bâyezîd'e: Sen böyle söyledin,
bu doğru değildir, dediler.»

14517

گفت این بار ارکنم از مشغله

کاردها درمن زنید آن دم هله

«Şeyh Bâyezîd dedi ki: Eğer bir daha bunu söylersem o anda beni
derhal bıçaklayın.»

14518

حق مزه ازتن ومن باتم

چون چنین گویم بیاید کشتنم

«Allah tenden münezzehtir, benim ise tenim vardır. Öyle bir söz söy-
leyecek olursam öldürülmekliğim icabeder.»

14519

چون وصیت کرد آن آزاده مرد

هر مریدی کاردی آماده کرد

«O, varlık ve benlik kaydından kurtulmuş olan Bâyezîd, böyle va-
siyyet edince her mürid bir bıçak hazırladı.»

14520

مست گشت او باز آن سفراق زفت

آن وصیتهاش از خاطر برفت

«Hazret-i Bâyezîd, tekrar tecelli şarabından mest oldu. Yapmış oldu-
ğu vasiyyet hatırından çıktı.»

نقل آمد عقل او آواره شد
صبح آمد شمع او بیچاره شد

«Nakil geldi, Onun akli âvâre oldu. Sabah oldu, onun mumu biçâre kaldı.»

عقل چون شعله ست چون سلطان رسید
شعله بیچاره در کنجی خزید

«Akıl zâbîta memuru gibidir. Âsâyişin temini için hükmeder. Fakat sultan gelince o zâbîta memuru bir köşeye çekilir.»

Evet vücud şehrinde hâkim olan akıldır. Fakat (Tecellî-i ilâhî) sultanı zuhur edince onun hükmü kalmaz.

عقل سایه حق بود حق آفتاب
سایه را با آفتاب اوچه تاب

«Akıl, Allahın gölgesi, Hak ise güneşdir. Güneşe karşı gölgenin ne ehemmiyeti ve ne tâkati olabilir?»

چون پری غالب شود بر آدمی
کم شود از مرد وصف مردی

«Cin tâifesi insana musallat ve mutasarrıf olursa o insandan insanlık sıfatı kaybolur.»

هرچه گوید آن پری گفته شود
هرگزین سرنی گرزان سرنی گفته شود

«O kimse ne derse ve ne bahse dâir söylerse söylesin, o sözler, cinlere aittir.»

چون پری این دم وقانون بود
کرد کار آن پری خود چون بود

«Bir cinnin bu kadar kudret ve kuvveti bulununca, onun Hâlikı bulunan Hakk'ın kudret ve kuvveti nasıl olur?»

Cenâb-ı Hakk'ın, kullarının lisânından söylediğini isbât için Hazret-i Mevlânâ, sar'ah bir kimse üzerinde cinnin tasarrufunu, o halde iken sar'ah ne söylerse söz onun değil, cinnin olduğunu misâl olarak irâd ediyor.

اوی اورفته پری خود او شده
ترك بی الهام تازی گوشده

«Bu haldeki bir kimsenin o esnâda benliği zâil olur, cin onun hüviyyeti yerine geçer; Bakarsın, arabca bilmeyen bir Türk fasîh arabca söyler.»

چون بخود آید ندانیدک لغت
چون پری راهست این ذات وصف

«Tekrar kendine gelince, arabca tek bir lügat dahi bilmez. Bir cinde bu kudret ve bu tasarruf olunca;»

پس خداوند پری و آدمی
از پری کی باشدش آخر کمی

«Cinnin de, insanın da Hâlik'ı olan Allah'ın kuluna yakınlığı ve on-
da tasarrufu — yâni kul lisânından: (Sûbhâne ma âzame şanî) ve (Enel
Hak) gibi sözler söylemesi — olmayacak şey midir?»

Burada: Cenâb-ı Hak, kulunun lisânından söylemekle ona hulûl mü
eder? diye bir vesvese vârid olur.

İbn-i Fârız (Kaddesellâhü sirrahü) bu mevzû ile ilgili olarak demiş-
tir ki: «Cibril-i Emîn, Peygamberimize vahy getirdiği sırada bâzan as-
hâbdan (Dihyet'ül-Kelbî) sûretinde gelirdi. Ey münkir, yâhut mütered-

did olan kimse; bana söyle ki Cebrâil, beşer sûretinde Sallallâhü Aleyhi Vesellem'e zâhir olunca (Dihyet'ül-Kelbi) mi oluyordu?»

Evet Hazret-i Cibril, (Dihyet'ül-Kelbi) sûretinde görünmekle beraber Dihye'nin kalıbına hulûl etmiş olmadığı gibi, Cenâb-ı Hak da kulu-
nun lisânından (Ene'l-Hak) demekle ona hulûl etmiş olmaz.

14530

شیر گیر ارخون نرۂ شیر خورد
توبگویی اونکرد آن باده کرد

«Arslanı bile tutacak derecede sarhoş olup yiğitleşen kimse, kalkıp onu öldürecek olursa, sen: Bunu yapan o adam değildir, içtiği şarabın verdiği cesârettir, dersin.»

14531

ورسخن پردازد از زرکهن
تو بگویی باده گفتست آن سخن

«Eğer bir sarhoş altından bahsetse, yine sen o altın bahsini ettiren şaraptır, dersin.»

14532

باده راخی بود این شروشور
نور حق رانست این فرهنگ زور

«Böyle şer ve soru söyletmek kudreti şarabda bulunur da Allah'ın nûrunda o kudret ve kuvvet bulunmaz mı?»

14533

که ترا از تو بکل خالی کند
تو شوی پست و سخن عالی بود

«Tanrı Nuru, tamamıyla seni sen'den alır... Sen alçalır ve yok olursun da, O senden, yüksek sözler söyler.»

14534

گرچه قرآن از لب پیغمبرست
هر که گوید حق نکفت او کافرست

«Kelâm-ı İlâhî olan Kur'ân, Peygamberin dudağından zuhur etmekle beraber, her kim: O'nu Hak söylemedi derse kâfir olur.»

Müsteşriklerden bazıları ile bizdeki tasdikçileri bu fikirdedirler. Kur'-ân-ı Kerîmi Resûlullâhın söyleyip, halka kabul ettirmek için, Allah'a isnâd eylediği kanâatindedirler. Hattâ Aleyhissalât Efendimizin nübüvvetinden evvel Hıra dağındaki mağarada halvet edişi, Kur'ânı uydurmak içindi derler. O gibilerin İslâm dini ile alâkalı bulunmadığını Hazret-i Mevlânâ bu beyti ile beyan ediyor.

Hulâsa: Cenâb-ı Hak, Peygamber-i Ekberi'nin ağzından Kur'ânı söylediği gibi Nebî ve velîlerinin lisânlarından da bazan tekellümde bulunur. İşte Hazret-i Bâyezidden zâhir olan o sözler de tekellümât-ı İlâhiyeden idi.

Hazret-i Mevlânâ bu hakikatlerin beyânından sonra Bâyezîd kıssasına rücû ederek diyor ki :

14535

چون های بخودی پرواز کرد
آن سخن را بازید آغاز کرد

Kendinden geçiş hümmâsı uçmaya başlayınca Bâyezîd, yine o sözleri söylemeye başladı.»

14536

عقل را سیل تحیر در ربود
زان قوی تر گفت کاول گفته بود

«Hayret seli, aklını kaptı götürdü ve evvelce söylemiş olduğundan daha fazlasını söyledi:»

14537

نیست اندر جبه ام الا خدا
چند جویی بر زمین و رسا

«Cübbemin içinde Hudâ'dan başkası yoktur, O'nu yerde ve gökte niçin arıyorsun? dedi.»

آن مریدان جلہ دیوانہ شدند
کار دها بر جسم پاکش می زدند

«O müridlerin hepsi de deli divâne oldular. Şeyhten almış oldukları emir üzerine O'nun cesed-i pâkine bıçaklar vurdular.»

هر یکی چون ملحدان کرده کوه
کار دمی زد پیر خود را بی ستوه

«Her biri (Girdekûh) mülhidleri gibi çekinmeksizin kendi pîrine bıçak vurdu.»

Kirdekûh: Mülhid ve münkirlerinin çokluğuyla şöret almış bir yermiş.

هر که اندر شیخ تینی می خلبید
باز گونه از تن خود می درید

«Fakat, şeyhine Kılıç vuranın kılıcı, tersine dönüyor, kendisini yaralıyordu.»

يك اثرنی بر تن آن ذوفنون
وان مریدان خسته و غرقاب خون

«O hünerli şeyhin vücudunda bıçak darbelerinden eser yoktu. Müridler ise yaralanmış kana batmıştı.»

هر که او سوی گلویش زخم برد
خلق خود بریده دید و زار مرد

«Her kim şeyhi boğazından yaralamak istediye kendi boğazını kesilmiş gördü ve inleyerek öldü.»

وانکه اورا زخم اندر سینه زد
سینه اش بشکافت شد مرده ا

«Her kim şeyhin göğsüne bıçak sapladıysa kendi göğsü yarıldı ve ebedî olarak öldü.»

وانکه آگه بر د زان - سب فران
دل نداشت که زند زخم گران

«Müridler içinde şeyhin mertebesinden haberdâr olan mürid ise, onu yaralamaya hiç yeltenmedi, böyle bir şeye gönül vermedi.»

نیم دانش دست اورا بسته کرد
جان برد الا که خود را خسته کرد

«Onun azıcık irfânı elini bağladı da, canını kurtardı; yoksa kendini yaralayacaktı.»

روز گشت وان مریدان کاسته
نوحه ها از خانه ها برخاسته

«Sabah olunca, eksilen — yâni bâzısı ölen ve bazısı da ağır yaralı bulunan — müridlerin evlerinde feryadlar, figanlar peydâ oldu.»

پیش او آمد هزاران مردوزن
کای دو عالم درج دریک پیرهن

«Şeyh'in huzuruna binlerce erkek ve kadın gelip dedi ki: Ey Dünya ve Ahireti bir gömleğe sığdıran er!»

این تن تو کرتن مرادم بدی
چون تن مرادم زخندجر کم بدی

«Eğer senin bu cesedin, insan teni olsaydı, insan teni gibi hançerden harab olurdu.»

باخودی بابی خودی دوچار زد
باخود اندر دیده خود خار زد

«Kendisinde olan bir kimse, kendisinden geçmiş olan bir zât ile karşılaşınca ve ona kasedince kendi kendinin gözüne diken vurmuş olur.»

ای زده بر بخودی تو ذوالفقار
برتن خود میزنی آن هوش دار

«Ey kendinden geçmiş ve (mahv-i vücûd) etmiş olana Zülfikâr vuran, aklını başına al, o Zülfikârı kendi cesedine vurursun.»

زانکه بخود فانیست وایمنست
تا ابد در ایمنی او ساکنست

«Çünkü mahv-i vücûd etmiş olan fânî ve emîndir, ebedî olarak emniyet kucağında oturur.»

نقش او فانی و او شد آینه
غیر نقش روی غیر آن جای نه

«Onun sûreti fânîdir; o bir ayna olmuştur. O aynada başkasının yüzü ve nakşından başka bir şey görülmez.»

گر کسی تف سوی روی خودگی
ور زنی بر آینه بر خود زنی

«Eğer ona tükürecek olursan kendine tükürürsün, aynaya vuracak olursan da kendine vurmuş olursun.»

Nitekim Kureyş kabilesi edebsizlerinden (Ukbe bin ebî Muayt) Re-
«ûlullah Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizin vech-i saâdetine tükür-
mek cür'etinde bulunmuş, fakat tükürüğü kendi suratına düşüp, düştüğü
yeri yakmıştı.

وربینی روی زشت آن هم تویی
وربینی عیسیٰ مریم تویی

«Onun yüzünü çirkin görürsen gördüğün sensin. Meryem oğlu İsâ gi-
bi görürsen de yine gördüğün sensin.»

Nasıl ki Ebû Cehil habîsi Vech-i Nebevî için: Ne kadar çirkin! demiş.
Sıddık-ı Ekber ise: Ne kadar güzel! takdirinde bulunmuş, Aleyhissalât
Efendimiz her ikisine de doğru söyledin, demiş. Sonra Zât-ı Akdesinin
mânevî bir ayna olduğunu, o aynaya bakanın kendisini gördüğünü beyan
buyurmuştu.

اونه اینست و نه آن او ساده است
نقش تو در پیش تو نهاده است

«Mahv-i vücud eylemiş bir zât, ne budur, ne odur. Belki senin ma-
hiyetini sana gösteren bir aynadır.»

چون رسید اینجا سخن در لب بست
چون رسید اینجا قلم در هم شکست

«Bahis buraya dayanınca söz dudakta düğümlendi ve kalem kırıldı.»

لب بند ارچه فصاحت دست داد

دم مزین والله اعلم بالرشاد

«Fesâhat elvermekle beraber, daha ziyâde söyleme... Allah doğruyu daha iyi bilir.»

14558

برکنار بامی ای مست مدام

بست بنشین یافروود آو السلام

«Ey vahdet sarhoşu olan âşık! Sen dam kenârındasın; yâ sükûn eyle otur, yâhud aşağı in.»

Ki ayağın kayıp düşmeyesin.

14559

هر زمانی که شدی تو کامران

آن دم خوشرا کنار بام دان

«Ey âşık; sen ne vakit Mâşûk-i hakîkinin iltifâtıyla mes'ûd olursan, o hoş zamanı dam kenârı bil.»

Ve dikkatli bulun ki ayağın kayıp yuvarlanmayasın.

14560

بر زمان خوش هراسان باش تو

همچو گنجش خفیه کن بی فاش تو

«Hoş zamanında — yâni mazhar-ı tecellî olduğun zamanda — kork ve edebi muhâfaza eyle. O iltifâtı ifşâ etme. Hazine saklar gibi sakla.»

14561

تا نیاید برولانا که بلا

ترس ترسان رو دران مکمن هلا

«Ki dostluk ve muhabbetten sonra belâ gelmesin. Âgâh ol da o mertebede korkarak yürü.»

Nitekim, Hallâc-ı Mansûr, mazhar olduğu tecelliyi gizleyememiş ve (Ene'l-Hak) demiş olduğu için bir çok işkenceden sonra darağacına çekilmişti.

14562

ترس جان در وقت شادی از زوال

زان کنار بام غیبت ارتحال

«Hoşluk zamanında o neş'enin geçip gitmesinden korkarsın... İşte bu, o gayb damının kenarından öteye gitmektir.»

14563

گرمی بینی کنار عین راز

روح می بیند که هشت اهتزاز

«Eğer sen esrâr damının kenarını ve oradaki tehlikeyi görmüyorsan, ruhun onu gördüğü için titremektedir.»

14564

هر نکالی نا گمان کان آمدست

برکنار کنکره شادی بدست

«Ansızın gelen her azab, neş'e damının kenarından gelip çatmıştır.»

14565

جز کنار بام خود نبوط سقوط

اعتبار از قوم نوح وقوم لوط

«Dam kenarının gayrisından düşmek olmaz. Ey sâlik; Nûh ve Lût Aleyhim'is-selâmın kavimlerinden ibret al.»

Çünkü onlar refah içinde idiler. O refah onlar için dam kenarı gibi olmuştı. Fakat kıymetini bilmedikleri ve onu veren Allah'a şükretmedikleri, peygamberlerinin nasihatlerini dinlemedikleri için o dam kenarından sukut ettiler.

«O MÜNÂSEBETSİZİN, HUZÛR-U PEYGAMBERİ'DE ÇOK VE
FASİH SÖZ SÖYLEMESİNİN SEBEBİ»

14566

پرتومستی بیحدی
چون زدهم مست و خوش گشت آنغی

«Resûlullâhın hadd ü pâyanı olmayan mestliğinden o aptala da bir ışık aksedince onu bir hoş ve mest hale getirmişti...»

Bu sebebledir ki :

14567

لاجرم بسیار گوشه از نشاط
مست ادب بگذاشت آمد در خباط

«Şüphesiz neşvesinden çok söyledi. Manevî bir mestliğin içinde olduğu için edebi terk etti ve hürmetsizliğe yuvarlandı.»

14568

نی همه جایخودی شرمی کند
بی ادب را می چنان ترمی کند

«Şarab, her yerde ve herkeste şer zuhura getirmez. Aslında, terbiyesiz olanın mahiyetini meydana çıkarır.»

Nitekim :

*Bedmâye olan anlaşılır meclis-i meyde
İşret, güher-i âdemi temyîze mihenkdir.*

14569

گر بود عاقل نکوفرمی شود
ور بود بد خوی بد ترمی شود

«Şarab içen âkil olursa daha ziyade halim ve selim olur. Kötü huylu ise bütün bütün huysuz olur.»

Burada bir sual akla gelebilir: Mâdemki şarab, akıllı olanlara daha ziyade bilim ve selâmet veriyor, o halde öyle olanlar için içmesi helâl olmalı değil mi? Hazret-i Mevlânâ buna cevap olmak üzere diyor ki :

14570

لیک غالب چون بدند و ناپسند
بر همه می را محرم کرده اند

«Lâkin insanların çoğu, ahlâk itibariyle beğenilmeyecek bir halde bulunduklarından, o kötü ahlâkı artıracak olan şarabın içilmesi bütün müslümanlara haram kılınmıştır.»

«RESULULLAH ALEYHİSSELAM'IN, O GENÇ HÜZEYLLİYİ,
İHTİYAR VE TECRÜBEKÂR OLANLARA TERCİH İLE MÜFREZE
KUMANDANLIĞINA TAYİN ETMESİNİN SEBEBİNİ
BEYAN BUYURMASI»

14571

گفت پیغمبر که ای ظاهر نگر
تومین اورا جوان بی هنر

«Hazret-i Peygamber buyurdu ki: Ey zâhiri görüp hakikatten haberdar olmayan; sen onu hünersiz, mârifetsiz görme!»

14572

ای بساریش سیاه و مردپر
وی بساریش سفید و دل چوقپر

«Ne kadar kara sakallı vardır ki sahibi ihtiyar ve tecrübekâr bir kimsedir. Ne kadar ak sakallı vardır ki kalbi katran gibi simsiyahtır.»

14573

عقل اورا آزمودم بارها
کردپیری آن جوان درکارها

«Onun aklını defâlarca tecrübe ettim. O genç, gördüğü işlerde ihtiyar gibi tecrübelice hareket etti.»

Bahsin münâsebeti dolayısıyla Hazret-i Mevlânâ asıl ihtiyarcasına tecrübekâr kimdir? Onun beyanına şuru ediyor da diyor ki :

14574

پیر پیر عقل باشد ای پسر
نی سپید موی آن در ریش و سر

«Hakikatte ihtiyar ve tecrübekâr olan akıldır. Yoksa saç sakalı ak olan değildir.»

14575

از بلیس او پیر تر خودکی بود
چونکه عقلش نیست اولاشی بود

«Şeytân'dan daha ihtiyar kim var? Fakat değil mi ki akı yok, hiçbir şeye yaramaz.»

14576

طفل گیرش چون بود عیسی نفس
پاك باشد از غرور واز هوس

«Farzet ki bir çocuk da İsâ nefesli, gurur ve hevesten arınmıştır. Ona, nasıl çocuk diyebilirsin?»

14577

آن سپیدی مو دلیل پختگیست
پیش چشم بسته کش کوتاه تکیست

«Gözü kapalı olan kısa görüşlü kimseye göre saç ve sakalın ağarmış olması pışkinlik alâmetidir.»

14578

آن مقلد چون نداند جز دلیل
در علامت جوید او دائم سبیل

«O mukallid, delilden başkasını bilmediği için dâimâ alâmette yol arar.»

Yâni bir kimsenin tecrübeli olmasına, saçının, sakalının aklığını delil zanneder.

14579

بهر او گفتیم که تدبیر را
چونکه خواهی کرد بگزین پیر را

«Onun için bir işe girişmek istersen, bir pîrle müşâverede bulun dedik.»

Fakat öyle pîr ki :

14580

آنکه او از پرده تقلید جست
او بنورق بیند هرچه هست

«Taklid perdesinden kurtulmuş ve mevcûdâtı Hakkın nuruyla görmektedir.»

14581

پیش ظاهر بین چه قلب وچه سره
اوچه داند چیست اندر قوصره

«Ancak zâhiri ve sûreti görebilen kimsenin indinde kalp ile geçer altın müsâvidir. Sepetin içinde ne bulunduğunu o ne bilir?»

14582

ای بسازر سیه کرده بدود
تارهد از دست هردزد حدود

«Hasedci hırsızın elinden kurtulsun diye isle karartılmış ne kadar altın vardır.»

14583

ای بسامس زر اندوده بزر
تا فرود آمد آن بهقل مختصر

«Ve akli ermeyenlere satabilmek için altınla yaldızlanmış ne kadar bakır mevcuddur.»

ما که باطن بین جمله کشوزیم
دل بینیم و بظاهر ننکریم

«Biz ki bütün memleketler halkının bâtinını müşâhede ederiz. Onların zâhirine değil, kalblerine bakarız.»

قاضیان که بظاهر می تنند
حکم بر اشکال ظاهر می کنند

«Zâhire göre amel eyleyen kadılar, zâhiri görünüşe göre hükmederler!»

Yâni bir kimsenin şahsına bakarlar, salihler kıyâfetine ise, onun salâhına kâil olurlar. Çünkü Aleyhisselâtu Vesellâm Efendimiz: «Ben nâsın kalbini delmek ve karnını yarmakla emrolunmadım.» buyurmuştur ki, lisânen olan ikrarı kabûle memûrum demektir.

چون شهادت گفت و ایمانی نمود
حکم او مؤمن کند این قوم زود

«Kelime-i Şehâdeti söyleyen bir kavmi, onların hükmü çabucak mü'min eder.»

Yâni kadılar, sûret-i zâhiriyyeye göre hükmederler.

بس منافق کاندین ظاهر گریخت
خون صد مؤمن پنهانی بریخت

«Münâfıkların çoğu bu suret-i zâhiriyyeye kaçmış ve sığınmış — yâni kendini müslüman göstermişken — tenhâda yüzlerce müslümanın kanını dökmüştür.»

جهد کن تا پیر عقل و دین شوی
تا چو عقل کل تو باطن بین شوی

«Ey sâlik, cehdet ki akıl ve din pîri olasın da (Akl-ı kül) gibi her şeyin bâtinını görebilesin.»

از عدم چون عقل زیبا روکشاد
خلعتش داد و هزارش نام داد

«O güzelim akıl yokluktan yüz gösterince, Cenâb-ı Hak ona nurdan bir hıl'at giydirdi ve binlerce de isim verdi.»

«Allahın ilk yarattığı Akıl'dır.» Hadis-i Şerifi mûcibince mahlûkâtın evveli: (Akl-ı kül)dür ki Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimizin Akl-ı Şerifidir. Buna (Akl-ı evvel) de derler. «Akl-ı nazari, akl-ı ameli, akl-ı mülk-teseb, akl-ı heyûlânî, akl-ı bil-fi'l, akl-ı müstefâd, akl-ı münfe'l, akl-ı fa'âl, nûr-i kalb, rûh, nefis-i nâtika, levh u kalem, rûh-i kuds gibi isimler de verirler ki her bir isim, müslümanın bir mertebesine delâlet eder. Kibâr-ı sûfiyyeden Şehl b. Abdillâh Et-Tüsterî (Kuddise sirruhû) demiştir ki: «Aklın bin ismi, her ismin de bin ismi, yâni mertebesi vardır.»

کترین این نامهای خوش نفس
اینکه نبود هیچ او محتاج کس

«Bu güzel isimlerin en aşağısı işte şu: (O hiç kimseye muhtaç değildir.)»

گر بصورت وانماید عقل رو
تیره باشد روز پیش نور او

«Eğer o Akıl, bir kere yüz gösterse, sûretini şu aleme ızhar etse, gündüz bile, onun nuruna karşı kapkaranlık kahrı.»

Ebû'l-Hasen Eş-Şâzelî (Kuddise sirruhû) demiştir ki: «Eğer evliyâulâhın kalblerindeki nûr münkeşif olsaydı o nûrun doğuşundan Güneşin

ظلمت اشكال زان جوید دلش

تا که افزونتر نماید حاصلش

«Bilgisi, görgüsü daha fazla görünsün diye, Ahmağın kalbi daima karanlık ve müşküller arar...»

تا ترا مشغول آن مشکل کند

وز نهاد زشت خود غافل کند

«Ve seni o müşkil ile meşgul ederek kendi kötü tabiatından seni gaflete düşürür.»

در مثال احمق پیدا شود

ظلمت شب پیش او روشن بود

«Eğer ahmaklığın misâli peydâ olsaydı, gecenin karanlığı onun yanında aydınlık kalırdı.»

Böyle olunca ey sâlik :

اندك اندك خوى كن تا نور روز

ورنه خفاشى بمانى بى فروز

«Yavaş yavaş gündüzün aydınlığına — yâni Hakikat Nûruna — alışmaya bak, yoksa yarasa gibi zulmetler arasında mahpus kalırsın.»

كوز شب مظلم ترو تارى ترست

ليك خفاش شقى ظلمت خرست

«Ahmaklık, geceden daha ziyâde karanlık ve bulanıktır. Lâkin yarasa gibi olan daima zulmet tâlibidir.»

عاشق هر جا شكال و مشكلىست

دشمن هر جا چراغ و مقبلىست

«Ahmak bir şahıs, nerede bir şüphe ve müşkül varsa oranın âşığı, nerede bir aydınlık, ikbâl ve seâdet nûru varsa oranın düşmanıdır.»

عاقل آن باشد که او بامشعله ست

او دليل و پيشواى قافله ست

«Akıllı olan kimse, hidâyet meş'alesini hâizdir, onun için ehl-i sülûk kâfilesinin kılavuzudur.»

پيرو نور خود ست آن پيشرو

تابع خويشت آن بى خويش رو

«O önde giden kendi nurunun ardınca gider. O kendinden geçmiş bir halde, kendine tâbi olur.»

مؤمن خویشست وایمان آورید
هم بدان نوریکه جانش زوجرید

«O kendinin mü'minidir; ey ehl-i sülûk, siz de onun ruhunun feyz almış olduğu nûra îman edin.»

14601

دیگری که نیم عاقل آمد او
عاقلی را دیده خود داند او

«İkincisi — yâni yarım akıllı olan kimse — akıllı bir zâtı kendi gözü gibi bilir.»

14602

دست دروی زد چو کور اندر دلیل
تا بدو بیناشد وچست و جلیل

«Bir körün yediciisini tuttuğu gibi, o da o âkıllı kimseyi tutar ve onunla, görür gibi hafif ve serbest yürür.»

Burada yardım, akıllının tam akıllıyı tutması, bir sâlikin, kâmil bir mürşide biat edip bağlanması demektir.

14603

وان خری کر عقل جوسنگی نداشت
خود نبودش عقل وعاقل را گذاشت

«Bir arpa ağırlığı kadar akıllı bulunmayan eşek gibi bir kimse ise; hem akıllı yoktur, hem de bir akıllıya uymaz.»

14604

ره نداند نه کثیر و نه قلیل
تنگش آید آمدن خلف دلیل

«Az, çok... bir yol da bilmez. Fakat bir delilin arkasına düşmekten sıkılır ve utanır.»

نا امید آن در بیان دراز
گاه لنگان آیس و گاهی بتاز

«Uçsuz, bucaksız çöllerde ümitsiz olarak kâh topallar, kâh koşar.»

14606

شمع نی تاپیشوای همخود کند
نیم شمع نی که نوری کد کند

«Bir kandili yoktur ki önünde tutsun, önünü görsün... Hattâ yarım bir ışık bile bulamaz ki ondan bir nur dilensin.»

14607

نیست عقلش تادم زنده زد
نیم عقلی نی که خود مرده کند

«Tam akıllı değil ki dirilikten dem vursun, yarım akıllı da değil ki tam ve kâmil bir akıllının huzurunda ölü gibi olup ona temâmiyle teslim olsun.»

Derler ki: «Şeyhin huzurunda mürid, ölü yıkayıcısı karşısında ölü gibi olmalıdır». İşte Mevlânâ'nın «Tam ve kâmil bir akıllının huzurunda ölü gibi olup ona teslim olmalıdır» buyurmasında bu mânâyadır.

14608

مرده آن عاقل آید اوتام
تا بر آید از نشیب خود بام

«O âkıllıya karşı tam bir ölü haline gelmeli — yâni mürîd-i muhlisi olmalı — ki düşmeden kendisini yükseltebilsin.»

Yâni kemâlât-ı mânevîyye ile irtifâ kazansın.

عقل کامل نیست خود را مرده کن

در پناه عاقلی زنده سخن

«Ey nâkıs akıllı; tam aklın yoksa, diri sözlü bir âkile sığın da, ona ölü gibi teslim ol!»

14610

زنده نی تا همدم عیسی بود

مرده نی تا دمیگه عیسی شود

«Böyle olmayan bir şahıs, diri değildir ki İsâya hemdem olsun... Ölü değildir ki İsa'nın ölüleri diriltten nefesine mazhar olup dirilebilsin!»

14611

جان کورش گام هر سومی نهید

عاقبت بجهد ولی بر می جهید

«Onun kör ruhu her tarafa adım atar, evet sıçrar ve çabalar durur amma bir türlü kurtulamaz.»

«GÖL İLE BALIKÇILARIN, BİRİ TAM AKILLI, BİRİ YARIM AKILLI, ÜÇÜNCÜSÜ DE MAĞRUR, AHMAK VE DEĞERSİZ OLAN ÜÇ BALIĞIN HALLERİ VE AKİBETLERİ»

14612

قصه آن آبگیرست ای عنود

که دروسه ماهی اشکرف بود

«Bu bahis, içinde üç tâne büyük balık bulunan gölün hikâyesine benzer.»

در کلیله خوانده باشی لیک آن

قشر قصه باشد و این مغز جان

«Bu hikâyeyi belki (Kelile ve Mimne) kitabında okumuşsundur. Lâkin okuduğun, hikâyenin kabuğu, şu beyânât ise özüdür.»

Kelile ve Dimne : Hind hukemâsından (Beydpây) isminde birinin eseridir. Hind eski lisânı olan Sanskritçe olarak yazılmış, sonra Pehlevîye, ondan arabcaya, daha sonra fârisiye, en sonrada Türkçeye tercüme edilmiştir.

Hayvânât lisânından yazılmış hikâyelerden ibâret ve faydalı bir eserdir. Hazret-i Mevlânâ oradan nakleymiş olduğu bir hikâye için: «İhtimal ki bunu (kelile ve dimne) de okumuşsundur, fakat oradaki hikâyenin zâhirisi, buradaki ise bâtinî ve mânevîsidir.» dedikten sonra nakle başlıyor ve diyor ki:

14614

چند صیادی سوی آن آبگیر

بر گزشتند و بدیدند ضمیر

«Bir kaç balık avcısı, o gölün yanından geçtiler ve orada balıkları gördüler.»

14615

بس شتابیدند تا دام آورند

ماهیان واقف شدند و هوشمند

«Balıkçılar ağ getirmek için koştular, balıklar da balıkçıların kasdını anladılar.»

14616

آنکه عاقل بود عنزم راه کرد

عنزم راه مشکل ناخواه کرد

«İçlerinden akıllı olanı sefere çıktı, istemeyerek müşkil bir yola azmetti.»

گفت با اینها ندارم مشورت
که یقین سستم کنند از قدرت

«Kendi kendine dedi ki: bunlarla meşverette bulunmayım, zira benim kudret ve azmimi zayıf düşürürler.»

مهرزاد و بود بر جانسان تنند
کاهلی وجهلشان بر من زند

«Bulundukları göle olan muhabbetleri ruhlarına tesir eder de, tenbellik ve câhillikleri bana da tesir eder.»

Müslümanlıkta (meşveret) yâni (danışmak) farzdır. Hakkında nass-ı kat'î olmayan Dünyâ işlerinde ashâb ile müşâverede bulunmasını (veşâvir-hüm) yâni «Onlarla meşveret et!» emriyle Cenâb-ı Hak peygamberine, dolayısıyla ümmetine de emretmiştir. Fakat istişâre edecek kimsenin emin olması, yâni o işe akli ermesi, hâin olmadığına, görüşünü hiyânet maksadıyla söylemeyen bir kimse olduğuna emniyet edilebilmesi şarttır. Nitekim, Nebiyy-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem: «İstişâre edilecek zât emîn olmalıdır» buyurmuştur. Buna binâen Hazret-i Mevlânâ da diyor ki:

مشورت را زنده بایدنکو
که ترا زنده کند و آن زنده کو

«Meşveret edilmek için diri ve akli erer bir kimse lâzım dır ki verdiği rey ile seni ihyâ edebilsin. Fakat öyle bir diri nerede?»

Aleyhisselât Efendimizden şöyle bir hadis-i şerif rivâyet edilmiştir: «İnsanlar, içinde bir tâne binek bulunmayan yüz develik bir katar gibidir.» Mezkûr, Hadis-i peygamberide: İnsanlar içinde, istişâre edilecek ve reyinden istifâde olunacakların nâdir olduğu bildirilmektedir.

ای مسافر بامسافر رای زن
زانکه پایت لنک دارد رای زن

«Ey yolcu, sefer hususunda, bir yolcu ile müşâverede bulun. Çünkü kadın reyi ayağını topallatır.»

Yâni: «Ey seyri sülûk edecek olan; bunun için o yolun yolcularına danış. Yalnız başına harekete kalkışma ki yolun başında ayağı total bir yolcu durumuna düşmiyesin.»

زدم حب الوطن بگذر میست
که وطن آن سوست جان این سوی نیست

«Vatan sevgisinden dem vurma. Çünkü asli ve ebedî vatan oradadır, burada değil...»

گروطن خواهی گذر زان سوی شط
این حدیث راست را کم خوان غلط

«Eğer vatan istiyorsan nehrin o tarafına geç. Bu sahih hadîsi yanlış okuma!»

«Vatan sevgisi imandandır» hadis-i şerifi sahihdir. Vatanı sevmenin imandan ileri geldiğini bildirmektedir. Vatan: İnsanın ikâmet ettiği yere denir. Vatanın lûgat mânâsı budur. Fakat örfî, ictimâî, siyâsî mânâları da vardır. Onun için herkes yurt kelimesini kendi durum ve seviyesine göre anlar. Kimi kendi köyünü, hattâ köyündeki kulübesini yurdu bilir. Kimi, kasabasını yurt addeder. Kimi ise milletin bayrağı nerelerde dalgalanıyorsa, oraları, sevmeye ve korumaya mecbur olduğu vatan sayar. Doğrusu da işte budur. Bu mânâda vatanı sevmek ve muhâfazasına çalışmak hepimiz için elzemdir. Fakat sûfiyyece asıl vatan: Âlem-i ervâhdır. Onlar: «Buradaki hıfz-ı vatan vazifesini ifâ etmekle beraber, asıl vatan-ı asliyi sevmeli ve oraya can atmalıdır» derler. Nitekim: «Dünyada yabancı, yahut yolcu imişsin gibi bulun ve kendini öldün say.» hadis-i şerifi, Dünyânın vatan-ı mecâzi olduğuna ve âlem-i gurbet bulunduğuna delâlet ve şehâdet eder

Hazret-i Mevlânâ, hadisi yanlış anlayanların, bu yanlış anlayışlarına târîz için bir fıkra nakline başlıyor ve diyor ki:

14623

در وضو هر عضورا وردی جدا

آمدست اندر خبر بهر دعا

«Abdest alırken her uzuv için ayrı bir duâ okunacağı hadis-i şerifte buyrulmuştur.»

Meselâ, evvelâ: «Abdestsizliği gidermek ve namaz kılabilmek üzere Allah rızası için abdeste niyet ettim» denilir. Sonra: «Yâ Rabbî; senden meymenet ve bereket isterim, kötülük ve helâkten sana sığınırım.» denilerek eller yıkanır, ağız yıkanırken: «Yâ Rabbî Muhammed (S.A.V.) Efendimize ve Muhammed (S.A.V.) Efendimizin âline salât ve selâm ile, Kitabını okumak ve seni çok çok zikrelemek hususunda bana yardım eyle.» diye duâ edilir.

14624

چونکه استنشاق بینی میگی

بوی جنت خواه از رب غنی

«Burnuna su verirken, Ganî olan Allah'dan Cennet râyihası talebinde bulun.»

14625

تاترا آن بوکشد سوی جنان

بوی گل باشد دلیل گلستان

«Tâki istediğin koku, seni Cennete çekip götürsün. Çünkü gül kokusu, gül bahçesinin kılavuzudur.»

Evet buruna su verilirken: «Yâ Rabbî; bana Cennet kokusunu duyur, ve Cennet nimetlerinden beni rızıklandır» denildikten sonra: «Yâ Rabbî; ateş kokularından ve fenâ bir menzil olan Cehennemden sana sığınırım.» duâsı yapılır. Yüz yıkanırken: «Yâ Rabbî; yüzlerin ağarıp kararacağı kıyâmet gününde benim yüzümü ak eyle ve nurlandır» niyazında bulunulur. Sağ kol yıkanırken: «Yâ Rabbî; amel defterimi sağ tarafımdan verdir ve hesabımı çabuk ve kolayca hitâma erdir.», sol kol yıkanırken: «Yâ Rabbî; amel defterimi sol tarafımdan vermenden ve beni zor bir hesaba

çekmenden sana sığınırım.» niyâzı edilir. Başa mesh verilirken: «Yâ Rabbî; beni başımdan aşağıya rahmetinle kapla, bereketlerini üzerime indir ve kıyâmette beni Arş'ının gölgesi altında barındır.» diye istirhâm edilir. Kulağa ve buruna meshedilirken: «Yâ Rabbî; beni Hak sözü dinleyip de ona kemâliyle uyanlardan kıl ve bana Cennet münâdilerini salihler ile birlikte duyur. Allahım; boynumu Cehennem ateşinden kurtar, oranın zincirlerinden ve boyunduruklarından sana sığınırım.» denilir. Ayak yıkanırken de: «Yâ Rabbî; ayaklarımı sırat üzerinde mü'minlerin ayaklariyle beraber sâbit kıl. Yâ Rabbî; münâfıkların ayağı sıratı kaydıgı günde, benim ayaklarımın da kaymasından sana sığınırım.» duâsı yapılır. Hadis-i Şerifte buyrulmuştur ki: «Bir kimse abdest alırken Allahı yâdederse bedeninin hepsi pâk olur. Allahın ismini zikretmezse bedeninin ancak su isâbet eden kısmı temizlenmiş olur.»

14626

چونکه استنجاجی در دستخن

این بود یارب توزیم پاک کن

«Ey müslüman; tahâretlenirken sözün şu olsun: Yâ Rabbî; şu pislikten beni pâk eyle.»

14627

دست من اینجار سید این را بشست

دستم اندر شستن جانست سست

«Benim elim buraya kadar yetişt, burasını yıkadı. Elim, rûhumu temizlemekten ve tezkiye etmekten âcizdir.»

14628

ای ز تو کس گشته جان نا کسان

دست فضل تست در جانهارسان

«Adam olmayanların canları, ihsanıyla adam olmuştur... Canlara erişen, senin lütuf ve kerem elindir.»

حدمن این بود کردم من لئیم
زان سوی حد را نقی کن ای کریم

«Benim gibi bir aşağılık kişinin haddi bu kadardı, ben onu yaptım; ondan ötesine âid olanı Ey Kerim olan Allah, sen lutfeyle!»

«BİR ŞAHSIN TAHARETLENİRKEN, O VAKİT OKUNACAK: (TANRIM, BENİ TÖVBE EDENLERDEN VE İYİCE TEMİZLENENLERDEN ET) DUASI YERİNE; (TANRIM, SEN BANA CENNET KOKUSUNU KOKLAT) DUASINI OKUMASI VE DUYAN BİR AZİZ'İN DAYANAMAMASI»

14630

آن یکی در وقت استنجا بگفت
که مرا بابوی جنت دار جفت

«Biri tahâretlenirken: Rabbim; beni Cennet kokusuyla eş et! — yâni Cennet râyihasını bana duyur — diyordu.»

14631

گفت شخصی ورد خوب آورده
لیک سوراخ دعا گم کرده

«İşiten biri dedi ki: güzel bir duâ okudun; lâkin duâ deliğini şaşırmışsın...»

14632

این دعا چون ورد بینی بود چون
ورد بینی را تو آوردی نگون

«Bu duâ, burun yıkanırken okunacak duadır. Sen burun duasını, nasıl oldu ki alt tarafına getirdin?»

رایحه جنت زینتی یافت حر
رایحه جنت کی آید از دبر

«Günah pisliğinden kurtulmuş olanlar, Cennet râyihasını burunlarından duyarlar. Mak'addan Cennet râyihası nasıl gelir?»

Hadis'e yanlış mânâ vermiş olanlara târiz için Hazret-i Mevlânâ bu fıkrayı naklettikten sonra diyor ki:

14634

ای تواضع برده پیش ابلهان
وی تکبر برده پیش شهان

«Ey abtal kişilere karşı mütevâzi davranıp da, mânevî pâdişah durumundaki kimselere karşı azametli davranan!»

Senin hâlin de tıpkı böyle aksine ve tersinedir.

14635

آن تکبر برخسان خوبست وجست
هین مهر و معکوس عکسش بندست

«O sattığın azamet ve gösterdiğin kibir, bir takım alçaklara karşı ise, güzel ve lâyıktır. Fakat, kendine gel, tersine hareket etme; bu senin yolunu bağlar.»

14636

از پی سوراخ بینی رست گل
بو وظیفه بینی آمد ای عتل

«Gülün bitip yetişmesi, burun içindir. Çünkü ey kaba ve inatçı kimse, koku almak burunun vazifesidir.»

14637

بوی گل بهر مشامست ای دلیر
جای آن بونبست این سوراخ زیر

«Ey yiğit; gül kokusu burun içindir. Alt taraftaki delik, o kokunun yeri değildir.»

14638

کی ازینجا بوی خلد آید ترا
بوز موضع جوا گر باید ترا

«O delikten sana nasıl Cennet kokusu gelir? Eğer koku istiyorsan yerinden ara!»

14639

همچنین حب الوطن باشد درست
تو وطن بشناس ای خواجه نخست

«Bunun gibi (vatanı sevmek imandandır.) hadisi de doğrudur ama efendi, önce iyice vatanı tanı!»

Hazret-i Mevlânâ göldeki balıkların fıkrasına dönerek diyor ki:

14640

گفت آن ماهی زیرک ره کنم
دل زرای مشور نشان بر کنم

«O zekî balık kendi kendine dedi ki: Arkadaşlara danışmadan, şunların reyine uymadan Denize bir yol buluyum.»

14641

نیست وقت مشورت هین راه کن
چون علی توآم اندر چاه کن

«Danışma vakti değildir. Kalk yola çık, Ali gibi kuyu içine âh et.»

Derler ki, Aleyhissalât Efendimiz Hazret-i Ali'ye bir sır söylemiş ve kimseye açmamasını tenbih buyurmuş. Cenâb-ı Mürtezâ gölde bir kuyu görmüş. Ona doğru eğilerek bir «Huu...» demiş... Kuyunun suyu o «HUUU...» ya tahammül edemeyerek kan kesilmiş. Sonra oradan bir müfreze ile geçen Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri kuyudan su çekilmesini emreylemiş. Su kan olarak zuhûr eyleyince Risâletpenâh Efendimiz: «Anlaşılan benim söylediğim sırrı, Ali, kuyuya ifşâ etmiş» buyurmuş. Diğer bir rivâyete göre, kuyuda bir kamış bitmiş, çobanın biri o kamışı kesmiş, kaval yapmış. Kavalı çalarken Resûlullah Efendimiz se-

sini işitince: «Ali'ye söylediğim sır» buyurmuş. Bu mevzu ile ilgili olarak Şeyh Attâr (Kuddise sirruhû) Mantık'ut-Tayr'ında buyurur ki: «Hazret-i Peygamber yolda bir yere inip, askere, kuyudan su getir, dedi.

Biri su çekmeye gitti ve koşarak gelip: Kuyu kanla doludur, suyu yoktur dedi.

Âgâh olanlardan biri bunu işitince dedi ki: Hazret-i Mürtezâ, sırlarını kuyuya söylemiş olmalı.»

14642

چاه چون بشنید آن تابش نبود
لاجرم پر خون شد و آبش نبود

«Kuyu o sırrı işitince şüphesiz tâkat getiremedi de kan kesildi ve suyu kalmadı.»

Temâmiyle sâbit olmayan bu fıkranın bu kadar şüyûuna göre bir aslı olmalı, pek de garip görülmemeli. Hazret-i Ali gibi irfân havsalası, bahr-i muhitlerden geniş bir kâmil ârif'i, Peygamberin, men edişine rağmen, tâkatını kesen ve gidip kuyuya söylemeye mecbur eden o dehşetli sır, kuyunun suyunu da kana çevirebilir. Allahın kudreti karşısında olmaz olmaz. O, dilediğini yapandır.

14643

محرم آن آه کیا بست بس
شب رو و پنهان روی کن چون عسس

«Ali'nin çekmiş olduğu âhın mahremi çok azdır. Öyle bir mahrem bulmak istersen geceleri git, hem de bekci gibi, gizlice yürü ve kimseye sırrını açma!»

14644

سوی دریا عزم کن زین آبگیر
بحر جو و ترک این گرداب گیر

«Bu gölden — yâni Dünyâdan — deniz tarafına — yâni hakikat der-yâsına — azmet. Denizi ara ve bu girdâbı bırak!»

Hubbül-vatan diye bu fenâ dünyâsına bağlanıp kalma!

سنیسه را پا کرد و می رفت آن حذور
از مقام باخطر تا بحر نور

«Balıklardan çok sakınan zekî balık, göğsünü ayak gibi kullandı — yâni sürünerek ve atılarak — o muhâtaralı gölden nûr denizine kadar gitti.»

همجو آهو کز پی اوسک بود
می دود تا در تنش یک رک بود

«Köpek kovalayan ve cesedinde kopmamış bir damar kalıncaya kadar koşan bir ceylan gibi sür'atle hareket etti.»

خواب خر گوش و سک اندر پی خطاست
خواب خود در چشم ترسندہ کجاست

«Ardında köpek kovalarken tavşan uykusu pek büyük bir hatâdır. Zâten korkan bir göze uyku girmez.»

Tavşan, diğer hayvanların hilâfına, gözü açık uyur; görenler uyanık sanırlar. Onun gibi, bazı gâfil insanlar da vardır ki sûretâ uyanık ve gözleri açık bulunduğu halde gaflet uykusu içindedirler. Halbuki izimizi bulan ve bizi avlamak isteyen bir yaman avcı vardır ki ölümdür. Ne vakit yakalayacağı, ne zaman üstümüze saldıracağı da belli değildir. Böyle bir tehlike içinde bulunduğumuzu bilip dururken, tavşan gibi gözü açık uymak, yâni gaflet uykusuna dalmak akıllı işi değildir. Zâten korku çeken bir kimsenin uyumaması tabii bir haldir. O halde ne yapmalı? O zeki balık gibi tehlike gölünden sıçramalı, çalışa, çabalaya nûr, hayat ve emn ü emân deryâsına atılmalıdır.

رفت آن ماهی ره دریا گرفت
راه دور و پهنه پهن گرفت

«O balık gölden gitti, uzak ve geniş bir yolu, deniz yolunu tuttu.»

رنجها بسیار دید و عاقبت
رفت آخر سوی امن و عافیت

«Vâkıa bir çok sıkıntı çekti, fakat sonunda emniyet ve âfiyet yurdunu buldu.»

Böyle olması da ilâhî bir vaaddir. Nitekim. Cenâb-ı Hak:

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا

Yâni: «Bizim için mücâhededede bulunanları mutlaka hidâyet yollarımıza sevkederiz¹⁹» buyurmuştur.

خوشتن افکند در دریای ژرف
که نیابد حدانرا هیچ طرف

«Kendini öyle geniş bir deryâya attı ki onun kenâr ve kıyısını bu gözle görmeğe imkân yok...»

پس چو صیادان بیا وردند دام
نیم عاقل را ازان شد تلخ کام

«Derken, balıkçılar ağı getirdiler... Yarı akıllı olan balığın ağzının tadı kaçtı.»

گفت آه من فوت کردم فرصه را
چون نگشتم همراه عاقل چرا

«Bir âh çekerek dedi ki: Ben fırsatı kaçırdım. Nasıl oldu da akıllı arkadaşla yoldaşlık etmedim?»

Kureyş'in ileri gelenlerinden ve Aleyhissalâtü Vesellâm Efendimize kö-
tû muâmelede bulunanlardan bir (Ukbe bin Ebî Muayt) vardı ki bir sefer-
den avdetinde bir ziyâfet tertip eyleyerek eşrâf ile birlikte Resulullah
Efendimizi de dâvet etmişti. Zât-i Risâlet, dâvete icâbet buyurduysa da
sofraya oturmadı ve Ukbe'nin ricâsına da: «İmâna gelmeyince yemeğinden
yemem» buyurdu.

Bunun üzerine Ukbe, Kelime-i Şehâdet getirdi. Resûlullah Efendimiz
de yemeğinden yedi. Ukbe'nin Kelime-i Şehâdet getirdiği duyuldu. Dost-
larından Übey Bin Halef:

— Sen de mi Muhammedin dinine girdin? diye sordu. Ukbe:

— Hayır, girmedim. Yemekten yemediği için istediği sözü söyleyiver-
dim, cevâbını verdi.

Übey Bin Halef:

— Eğer O'nun yüzüne tükürmezsen bir daha seninle konuşmam! de-
di. Ukbe:

— Merek etme, yaparım! diyerek küstahça bir taahhüde bulundu ve
dediğini yaptı. Lâkin tükürüğü kendi yüzüne düşüp utanmayan yüzünü kı-
zarttı. O küstahlık nişanı idâm edilinceye kadar da murdar yüzünde kaldı.

Cenâb-ı Hak, Furkân Sûresinde o habisin Kıyâmet gününde nasıl teel-
lüm ve teessüf edeceğini şu sûretle hikâye buyuruyor:

وَيَوْمَ يَعْصِرُ الزَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ
مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا ۝ يَا وَيْلَتَى لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ فَلَانًا خَلِيلًا
۝ لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءَنِي وَكَانَ الشَّيْطَانُ
لِلْإِنْسَانِ خَذُولًا ۝

Yâni: «Ogün (her) zâlim (nedametle) iki elini ısırp: Ne olurdu, ben
o Peygamberin maiyyetinde (Allaha) bir yol édineydim, diyecektir. Ne
yazık bana! Keşki fülânı dost tutmasaydım. Andolsun ki beni zikirden,
hem o (bir devlet gibi) bana (Allah tarafından) geldikten sonra, o saptır-
dı. Şeytan, insanı (başına bir belâ gelince) yapayalnız ve yardımsız bira-
kandır²⁰.»

(20) Sûrei Furkan : 27-29.

İşte o gâfil balığın: «Fırsat zamanını kaçırdım, vakit varken gölden
çıkıp denize kaçmadım» demesi gibi, Ukbe habisi de Kıyâmette, böyle ne-
dâmet gösterecektir.

Yine o balık diyor ki:

14653

نا کھان رفت ودلیکن چون رفت

می بایستم شدن در پی بتفت

«Arkadaşım gitti, lâkin o giderken bana da ardınca ve sür'atle git-
mek gerekti.»

Hazret-i Mevlânâ nasihat olarak buyuruyor ki:

14654

بر گذشته حسر آوردن خطاست

باز ناید رفته آن باد هواست

«Geçmişe hasret çekmek hatâdır. Gitmiş olan geri gelmez, çünkü o bir
rüzgârdır.»

«TUTULMUŞ BİR KUŞUN: GEÇMİŞE PIŞMAN OLMA, VAKTİN
KIYMETİNİ BİL, BUNDAN İSTİFÂDEYE ÇALIŞ, PIŞMANLIKLARLA
ZAMAN GEÇİRME DİYE NASİHATI»

14655

آن یکی مرغی گرفت از مکرو دام

مرغ او را گفت ای خواجه هام

«Kuşun biri hile ve tuzakla yakalanmıştı. Kuş, tutana dedi ki: Hey
büyük efendi!»

توبی گاوان و میشان خورده
توبی اشتر بقریان کرده

«Sen bir çok sığır ve koyun yemişsin, bir çok deve kurban etmişsin-
dir.»

تونکردی سیر زانها در زمن
هم نگردی سیراز اجزای من

«Sen onların etlerinden bile doymadın... Benimle de doymazsın sen!...»

هل مرا که تاسه پندت بردهم
تا بدانی زیرکم یا ابلهم

«Beni salıver de sana üç öğüt vereyim. Bak bakalım, aptal mıyım,
akıllı mıyım?»

اول آن پندی دهم بردست تو
ثانیس بر بام کهکل بست تو

«Birinci öğütümü senin elinde, ikincisini şu samanla karışık balçıktan
yapılma damının üstünde vereyim.»

آن سوم پندت دهم من بر درخت
که ازین سه پندگردی نیکبخت

«Üçüncü öğütümü de ağacın üstünde takrir ederim. Bu üç öğütümle
mes'ûd olursun.»

آنچه بردستت آنت آن سخن
که محالی را زکس باورمکن

«Elindeyken vereceğim öğüt şudur: Olmıyacak söze, kim söylerse söy-
lesin inanma!...»

بر کفش چون گفت اول پند رفت
گشت آزاد و بران دیوار رفت

«Kendini yakalamış olanın eli üstünde bu büyük öğütü verince kur-
tuldu ve duvarın üstüne uçup dedi ki:»

گفت دیگر برگذشته غم مخور
چون ز تو بگذشت زان حسرت مبر

«Geçmiş gitmiş şeye gam yeme, bir şey senden geçtikten sonra onun
hasretini çekme!»

بعد ازان گفتش که در جسمم کتیم
ده درم سنگست یک دریتیم

«Ondan sonra da dedi ki: Benim cismimde on dirhem ağırlığında ga-
yet değerli bir inci vardı.»

دولت تو بخت فرزندان تو
بود آن گوهر بحق جان تو

«O inci, seni de, çocuklarını da devlet ve saadete erıştirirdi... O inci
senin Hakkındı.»

فوت کردی در که روزی آن نبود
که نباشد مثل آن در در وجود

«Öyle bir inci kaçırдың ki varlık âleminde bir eşi yoktu.»

آنچنان که وقت زادن حامله
ناله دارد خواجه شد در غلغله

«Gebe bir kadının doğuracağı vakit yaptığı gibi, adam da bir feryâd kopardı.»

مرغ گفتش فی نصیحت کردم
که مبادا برگزیده دی غمت

«Kuş dedi ki: Sana nasihat etmedim miydi, geçen bir şeye teessüf etme demedim miydi?»

چون گذشت و رفت چون غم میخوری
یا نکردی فهم پندم یا کری

«Mâdem ki inci elinden gitti, neye gam yiyorsun? Sözümü anlamadın mı, yoksa sağır mısın?»

وان دوم پندم بگفتم ای جمال
هیچ تو باورمکن پند محال

«Sonra bir de sana, olmayacak söze sakın inanma demedim mi? Bu ikinci öğütüm değil miydi? muhalin vukuuna inanma demiştim.»

من نیم خودسه درم سنگ ای اسد
ده درم سنگ در درونم چون بود

«Ey arslan; benim kendim üç dirhem gelmezken, içimde on dirhemlik inci nasıl bulunabilir?»

خواجه باز آمد بخود گفتا که هین
باز گوآن پند خوب سیومین

«Adam, kendine geldi de dedi ki: Haydi bakalım o üçüncü güzel öğütü de söyle!»

گفت آری خوش عمل کردی بدان
تابگویم پند ثالث رایگان

«Kuş dedi ki: Evet, Allah için o ikisini iyi tuttun da üçüncüsünü sana bedava söyleyeceğim ha!...»

پند گفتن باجهول خوابناک
تخم افگندن بود درشوره خاک

«Gaflet uykusunda olan bir câhile öğüt vermek, çorak bir yere tohum ekmek olur.»

چاک حق وجهل نپذیرد رفو
تخم حکمت کم دهش ای پندگو

«Ahmaklık ve câhillik yırtığı yama kabul etmez. Ey öğüt verecek olan; öyle ahmak bir câhile hikmet söyleme!»

Yine balık fıkrasına dönülüyor:

گفت ماهی دگر وقت بلا
چونکه ماند از سایه عاقل جدا

«İkinci balık, akıllı arkadaşının gölgesinden mahrûm kalıp da belâya mârûz olunca dedi ki:»

14677

کوسوی دریا شد و از غم عتیق
فوت شد از من چنان نیکور فیق

«O, denize gitti ve gamdan kurtuldu. Ben öyle iyi bir dostu kaybettim.»

14678

لیک زان نندیشم و برخود زخم
خویشتن را این زمان مرده کنم

«Lâkin şimdi onu düşünmeyi bırakayım da kendime bir çâre bulayım. Şimdi kendimi ölü göstereyim ben.»

14679

بش برآرم اشکم خود بر زبر
بشت زیر و میروم بر آب بر

«Karnımı yukarıya, sırtımı aşağıya çevireyim de suda öyle durayım.»

14680

میروم بروی چنانکه خس رود
نی بسباحی چنانکه کس رود

«Suyun üstünde çörcöp gibi şeylerin durduğu gibi durayım, her balığın yüzdüğü gibi yüzmeyeyim.»

مرده کرده خویش بسپارم بآب
مرک پیش از مرک امنست از عذاب

«Kendimi ölü hâlinde suya bırakayım. Ölümünden evvel ölüş, azâbdan emin oluşturm.»

14682

مرک پیش از مرک امنست ای فتا
ایچنین فرمود مارا مصطفایا

«Yiğidim; ölümünden evvel ölüş, ölümünden kurtuluştur. Hazret-i Mustafâ (S.A.V.) bize böyle buyurmuştur.»

14683

گفت موتو ا کلام من قبل ان
یائی الموت تموتوا بالفتن

«Demîştir ki: Size ölüm, sınamalarla gelmeden, hepiniz ölünüz!...»

Şöyle bir Hadîs-i Şerîf rivâyet olunur: «Muhâsebenize bakılmadan evvel, siz kendi muhâsebenizi görünüz, amelleriniz mîzâna konmadan evvel onları kendiniz tartınız ve mev'ûd ecel gelmeden önce kendinizi ölü yerine koyunuz.»

Bir muhâsebeci tuttuğu defteri her gün gözden geçirir, yanlış varsa doğrultur ve gelecek bir müfettişin karşısına çekinmeksizin çıkar. Bir kimse de günlük hareketlerinin hesabını her gece yatarken kendi yapar da yaptığı iyiliklere hamd ve kötülüklerine de istiğfâr eylerse ecel müfettişinden ve Kıyâmet muhâsebesinden kolay kurtulur. Zâten bu hâl tarikat şeraitindendir. Adına (muhâsebe-i nefis) derler.

Bahse gelelim:

14684

همچنان مردشکم بالا فکند
آب می بردش نشیب و گه بلند

«Balık, dediği gibi güyâ öldü, karnımı yukarıya çevirdi. Su, onu aşağı, yukarı götürdü.»

هریکی زان قاصدان بس غصه برد
که دریا ماهی بهتر بمرد

«Balıkçılar: Eyvah, böyle iyi bir balık ölmüş, diye çok esflendiler.»

شاد می شد او ازان گفت دریغ
که رفت این بازم دستم زتینغ

«Balıkçılarım teessüfünü işiten balık sevindi. Oynadığım şu oyunla kılıçtan kurtuldum galiba dedi.»

پس گرفتش يك صیاد ارچند
بس بروقف کرد و برخاکش فکند

«Sonra, balıkçılardan biri onu tuttu. Tûh, yazıklar olsun; ölmüş, diyerek yere attı.»

غلط غلطان رفت پنهان اندر آب
ماند آن احمق می کرد اضطراب

«Balık, sürüne sürüne suya gidip gizlendi. Öbür ahmak balık ise, orada kalıp debelendi.»

ازچپ واز راست میجست آن سلیم
تا که بجهد خویش برهاند کلیم

«Kendini kurtarabilmek için sağa sola sığıyordu.»

دام افکندند اندر دام ماند
احمق اورا دران آتش نشاند

«Balıkçılar ağ attılar. Balık ağ içinde kaldı. Ahmaklık işte onu böylece ateşe attı.»

برسر آتش پشت تابه
باحاقت گشت اوهمخوابه

«Ateş üstündeki kızgın tavanın içinde ahmaklığı dolayısıyla yanmaya ve kızarmaya mecbur oldu.»

Allaha ve O'nun peygamberiyle tebliğ ettiği DİN'e inanmayanlar da ahmaklıkları yüzünden Cehennemde aynen böyle olacaktıdır.

اوهمی جوشید ازتف سیر
عقل می گفتش الم یاآنک نذیر

«Balık tavanın içinde ateşin hararetiyle kızarıırken aklı: (Sana bir haberci ve halden korkutucu gelmedi mi?) diyordu.»

آن همی گفت ازشکنجه وزبلا
همچو جان کافران قالوا بلی

«Ahmak balık, o işkencenin, o belânın içinde, Ahirette kâfirlerin diyecekleri gibi: (Evet, geldi) diyordu.»

Hazret-i Pir burada, (Tebâreke Sûresi)ndeki şu âyetlere işâret buyuruyor:

«BİR AHMAĞINI BELAYA TUTULDUĞU VE NÂDİİ OLDUĞU SIRADA ETTİĞİ AHD'İN FAYDASI YOKTUR. NİTEKİM SUBH-İ KÂZİBİN DE VEFÂSİ YOKTUR. BÖYLE OLDUĞU (ONLAR YALANCIDIRLAR) ÂYETİNDE BEYAN BUYURULMUŞTUR.»

Subh-i kâzib, asıl sabah olmadan evvel şark tarafında hafifce ve üçgen şeklinde görülen aydınlıktır ki biraz sonra kaybolur. Ondan sonra şark ufkunun üstünde müstatil ziyâlar peydâ olur ki o da subh-i sâdıkın başlangıcıdır.

İşâret buyurulan âyetler şunlardır:

وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ وَجَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِنْ يَرَوْا كَلِمَةً لَا يُؤْمِنُوهَا حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوكَ يُخَادِلُونَكَ يَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ۝ وَهُمْ يَنْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْوَنُ عَنْهُ وَإِنْ يُهْلِكُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ۝ وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ يَقُولُ عَلَى الْغَارِ فَقَالُوا يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَتَبُ بِآيَاتِ رَبِّنَا وَنَكُونُ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ۝ بَلْ بَالَاهُمْ مَا كَانُوا يَخْشَوْنَ مِنْ قَبْلُ وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ۝

Yâni: «İçlerinden sana kulak verip de (okuduğun Kur'ânı) dinleyenler vardır. Halbuki biz, onu iyice anlayabilmelerine mani' olmak için yüreklerinin üstüne perdeler, kulaklarının içine de ağırlık koyduk. Onlar (istedikleri) her mu'cizeyi görseler yine ona inanmazlar. Hatta o küfredenler sana geldikleri zaman seninle çekişmeye kalkışarak: Bu (Kur'an) eskilerin masallarından başka (bir şey) değildir, derler. Onlar, hem (insanları) bundan (peygambere yaklaşmaktan) vaz geçirmeye çalışırlar, hem kendileri ondan uzaklaşırlar. Onlar bilmeyerek kendilerinden başkasını helâke sürüklemiş olmuyorlar. Onlar ateşin karşısında durdurulup da: Ah bize ne olurdu, (dünyâya) bir geri döndürülseydik, Rabbimizin

وَالَّذِينَ كَفَرُوا

بَرَّيْنَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ دَبَّشَ الْمَصِيرَ ۝ إِذَا الْقَوَا فِيهَا سَمِعُوا لَهُمْ شَهْقًا وَهِيَ تَفُورُ ۝ كَادُمْغِيرُ مِنَ الْغَيْظِ كُلَّمَا أَلْقَىٰ فِيهَا فَوْجٌ سَأَلَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ ۝ قَالُوا لَوْلَىٰ قَدْ جَاءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ كَبِيرٍ ۝

Yâni: «Rablerine küfredenler için de (böyle) cehennem azabı vardır. O, ne kötü dönüşür! Onun içine atıldıkları zaman onun kaynar haldeki bed sesini işitirler. Öfkesinden hemen hemen çatlayacak gibi olur o. (Onlardan) her grup, içine atıldıkça kendilerine belgileri sorarlar: Size (bu) azâb ile korkutan (bir peygamber) gelmedi mi? Onlar: Evet, derler, gerçek bize, (bu) azâb ile korkutan peygamber gelmiştir. Fakat biz (onları) yalan saydık, ve Allah hiç bir şey indirmemiştir. Siz ancak büyük bir sapıklık içindesiniz, dedik²¹.»

14694

باز می گفت او که در این بار من
وارهم زین محنت کردن شکن

«Tekrar o balık diyordu ki: Eğer bu boyun kıran mihnetten — yâni tavada kızarmak azâbından — kurtulursam,»

14695

من نسازم جزید ریایی وطن
آبدیرا نسازم هم سکن

«Denizden başka bir yeri yurt itti haz etmeyeyim, bir gölcüğü kendime mesken yapmayayım.»

İşte îmân-ı yeis buna derler.

(21) Sûrei Mülk: 6-9.

(22) Sûrei En'am: 25-28.

âyetlerini yalan saymasaydık, îmân edenlerden olsaydık, dedikleri zaman (onları) bir görsen! Hayır ötedenberi gizleyegeldikleri şeyler, açıkça karışlarına dikilip çıktı(ğından böyle söylüyorlar. Yoksa) geri gönderilseler bile yine vaz geçirilmek istendikleri şeylere dönecekler. Çünkü onlar, şüphesiz yalancılardır²²»

14696

عقل می گفتش حماقت باتواست
باحماقت عهدرا آید شکست

«Bu azabdan kurtulsam denize gideyim diyen balığa akıl diyor ki : Sende ahmaklık vardır. Edilen ahd, hamâkat yüzünden bozulur.»

14697

عقل را یاد آید از پیمان خود
پردۀ نسیان بد راند خرد

«Akıl, yaptığı ahdi hatırlar ve nisyan (unutma) perdesini yırtar.»

14698

چونکه عقلت نیست غفلت میرتست
دشمن و باطل کن تدبیرتست

«Akıl olmayınca gaflet ve unutkanlık sana hâkim olur... Sana düşmanlık eder, tedbirini bozar.»

Cenâb-ı Pîr bir misâl getiriyor:

14699

از کمی عقل پروانه خسیس
یاد نارد ز آتش وسوزو خسیس

«Âdi bir pervâne, aklının noksanlığından, ateşin yakıcı olduğunu hatırlamaz.»

Mum alevine atılıp da:

14700

چونکه پرش سوخت توبه می کند
آزو نسیانش بر آتش می زند

«Kanadı yanınca tevbe eder. Fakat hırsı ve noksânı tekrar mumun alevine saldırtır.»

14701

ضبط و درك و حافظی و یاد داشت
عقل را باشد که عقل آنرا بر فراشت

«Zabt, idrâk, hıfz ve hatırlama akıl ile olur. Akıl bunların derecesini yükseltir.»

14702

چونکه گوهر نیست تابش چون بود
چون مذکر نیست را یا بش چون بود

«Bir yerde elmas bulunmazsa parıltısı nasıl olur? Hatırlatan olmanınca tevbe ve rücû nasıl vukûa gelir?»

14703

این معنی هم ز بی عقلی اوست
که نبیند کان حماقت را چه خوست

«Bu vakitsiz istek de — meselâ balığın kızarıırken tavadan kurtulmak istemesi, ehl-i Cehennemin Dünyâya avdetle ibâdet talebinde bulunması da — akılsızlıktandır. Çünkü ahmaklığın nasıl bir huyu vardır! Göremez ki?»

14704

آن ندامت از نتیجه رنج بود
نه ز عقل روشن چون گنج بود

«Onların o nedâmetleri, azâb neticesidir; yoksa hazîne gibi parlak bir aklın ihtarı değildir.»

چونکه شدرنج آن ندامت شد عدم
می نیرزد خاک آن تو به وندم

«Mihnet — meselâ hastalık ve meşakkat — zâil olunca o nedâmet de mahvolur. Öyle bir tevbe ve nedâmet toprağa bile değmez.»

آن ندم ازظلمت غم بست بار
پس کلام الیل یحوه النهار

«O nedâmet, gam ve keder karanlığı dolayısıyla yükünü bağladı. Gam ve keder zâil olunca tevbe ve nedâmet de unutulur. — Yâni gündüz geldi mi gecenin sözünü muhveder — »

چون برفت آن ظلمت و غم گشت خوش
هم رود از دل نتیجه وزاد هاش

«O gam karanlığı gitti de hoşluk vakti geldi mi, ahmağın gönlünden de o derdin doğurduğu nedâmet geçip gider!»

می کند او توبه و پیر خرد
بانگ لوردوا لعدوا می زند

«Ahmak tevbe eder, bir şeyi bir daha yapmamaya azmeyler; fakat ihtiyar ve tecrübekâr akıl (ولوردولعدوا) diye haykırır.»

عقل ضد شهوتست ای پهلوان
آنکه شهوت می تند عقلش مخوان

«Ey seyr ü sülûk pehlivânı; akıl, şehvetin zıddıdır: bir kimse ki şehvet esiridir, ona akıllı deme.»

وهم خوانش آنکه شهوت را گداست
وهم قلب تقدز عقلهاست

«Şehvet dilencisi olan kimsede bulunana akıl değil, vehim de. Vehim, nakid altın gibi olan akılların kalpidir.»

بی محک پیدانگردد وهم وعقل
مردورا سوی محک کن زود نقل

«Vehim ile aklın mâhiyyeti mehenksiz meydana çıkmaz. Her ilgisini de çabucak mehenk bulunan yere götürüp tecrübe et.»

این محک قرآن و حال انبیا
چون محک هر قلب را گوید بیا

«Akıl ile vehmin miyâr ve mehenk'i Kur'ân ile Peygamberin hâlidir. Bunlara tatbik edilince akıl mı, vehim mi olduğu meydana çıkar. Mehenk taşı zâten kalp olanlara gelin diye meydan okur.»

تا بیتی خویشرا زآسیب من
که نه اهل فراز و شیب من

«Gel der, kalpa, gel de benim yüzümden ne hale girdiğini gör... Çün ki sen benim ne inşimin ehlinin, ne çıkışımın...»

عقل را کراۀ سازد دوزیم
همچو زر باشد در آتش اوبسیم

«Aklı, meselâ, bir destere iki parça etse, o, ateşte gülen altın gibi yine hususiyetini muhâfaza eder.»

وهم صفرعون عالم سوز را
عقل صرموسی جان افروز را

«Vehim, dünyaları yakan Fir'avuna ve benzerlerine; akıl da, ruhları parlatan Mûsâ'ya ve emsâline mahsustur.»

رفت موسی بر طریق نیستی
گفت فرعونش بگو تو کیستی

«Hazret-i Mûsâ, Fir'avunu dâvet ederken yokluk tarikine gitmiş, — yâni tevâzû ve mahviyet göstermiş — ti. Fir'avun O'na: Kimsin? söyle, dedi.»

گفت من عظم رسول ذوالجلال
حجة الله امام ازضلال

«Hazret-i Mûsâ cevap verdi: Ben Allah Zü'l-Celâl'in resûlü olan Akl'ım, sapıklıktan emin olmak için Hakk'ın bir hüccetiyim.»

گفت نی خامش رها کن های وهو
نسبت و نام قدیمت را بگو

«Fir'avun dedi ki: Sus, bu sözleri bırak da sen eski adını ve nisbetini söyle.»

گفت که نسبت مرا از خا کدانتش
نام اصلم کمترین بندگانش

«Mûsâ dedi ki: Benim nisbetim Allah'ın Arzınadır, — yâni şu toprağa mensubum! — Asıl adım da: (Allah'ın âciz kulu)dur.»

بنده ام من بنده زاده گردکار
زاده پشت عبیدش وزجوار

«Ben Hakk'ın kulu ve kul oğluyum. Onun kulları sulbünden ve câriyeleri rahminden doğmuşum.»

نسبت اصلم زخاک و آب و گل
آب و گل را داد یزدان جان و دل

«Asıl mensub olduğum topraktır; su ve balçıktır. Fakat, Allah çamura canla gönül ihsan etmiştir.»

اصل ما واصل جمله سرکشان
هست از خاکی و آنرا صد نشان

«Bizim de, bütün serkeş ve âsî olanların aslı topraktır. Buna da yüzlerce şahid ve nişân vardır.»

که مدد از خاک می گیرد تنت
از غذای خاک پیچد گردنت

«Bedenin, topraktan imdâd görür. Topraktan yetişen gıdâdan, boynunun çevrildiği, yâni yüz çevirip yemediğin olur mu?»

14724

چون رودجان می شود او باز خاک
اندران گور مخوف سہمناک

«Ruh gidince, beden de, o korkunç kabir içinde yine toprak olur gider.»

Rivâyet edilir ki Hazret-i Ömer (Radiyallâhü Anh) mahşer konuşmalarından müteessir olmaz, fakat kabir zikredilince benzi uçarmış. Bunun sebebini sormuşlar. Cevap vermiş ki: Mahşerde bir çok halk vardır. Belâ umûmîleşince insan mütesellî olmasa bile, yalnızlığı ayrı bir ızdırab verir. Şu da var ki Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimiz: «Kabir, Âhiret menzillerinin evvelidir. Ondan necât bulana sonrası kolaydır. Kurtulamayana ise sonrası daha şiddetlidir.» buyurmuştur.

14725

گفت غیر این نسب نامیت هست
مرترا آن نام خود اولیترست

«Fir'avun dedi ki: Bundan başka senin bir adın daha var. O ad, sana daha âlâ yaraşır.»

14726

بندۀ فرعون و بندۀ بندگانش
که ازو پرورد اول جسم وجانش

«Sen, Fir'avunun kulu ve bendesinin bendesin. Onun bedeni ve rûhu Fir'avunun nimetiyle beslenmişti.»

Hazret-i Mûsâ'nın pederi İmrân, Fir'avunun saray memurlarından idi. Fir'avun bu sözüyle ona işâret etmek; sen benim nimetimle yaşayan bir kulun sulbünden geldin, demek istemiştir.

بندۀ باغی و طاعی و مظلوم
زین وطن بگریخته از فعل شوم

«Sen âsi, azgın ve zâlim bir kimsesin. Meş'ûm bir fiilin dolayısıyla bu vatandan kaçmıştın.»

14728

خونی و غداری و حق ناشناس
هم برین اوصاف خود می کن قیاس

«Sen kanlı, gaddâr, hakkı tanımaz bir şahıssın. Diğer sıfatlarını bunlara kıyas eyle.»

Hazret-i Mûsâ, Fir'avunun sarayında büyümeyle, bir prens gibi yaşamakla beraber, Benî İsrâilden olduğunu biliyor, mümkün olduğu kadar onlara yardım ediyordu.

Bir gün Kıbtî memurlarından birinin, Benî İsrâilden birini, götürmek için sürüklediğini gördü. Yahudi Hazret-i Mûsâdan yardım istedi. O da kıbtîye onu bırakmasını söyledi. Kıbtî, Fir'avunun fermanından bahisle bırakmadı. Mûsâ Aleyhisselâm güçlü kuvvetli bir zât idi. Kıbtînin göğsüne bir yumruk vurdu. Herifin canı çıkıverdi.

Hazret-i Mûsâ beklenmedik bu hadiseden korktu. Kacıp, gizlendi. Ertesi gün meydana çıktı. Yine bir gün evvelki yahudi, angaryadan kurtulmak için memurun elinden kaçmaya çalışıyordu. yine Hazret-i Mûsâ'dan yardım istedi. Fakat Mûsâ bu sefer onu tekdi etti. Bunun üzerine yahudi: «Dün birini öldürdüğün gibi bugün de beni mi öldüreceksin?» diye haykırmaya başladı. Bundan çekinen Hazret-i Mûsâ Mısır'dan çıktı. Fir'avunun idâresinde olmayan Medyen diyârına gitti. Orada Şuayb Aleyhisselâma çobanlık yaptı. Sonra dâmâdı oldu. Senelerden sonra Mısır'a gitmek için haremiyle yola çıktı. Tûr-i Sînâ'da kendisine peygamberlik verildi. Ve Fir'avunu Tevhîd'e dâvete memur oldu. Fir'avun, Hazret-i Mûsâ'yı tanıdığı halde tanımamış gibi davranıyor, ondan itizar bekliyor ve bu sebeble böyle sözler söylüyor, kendinin ulûhiyetinden de bahsediyordu.

14729

گفت حاشا که بود با آن ملک
در خداوندی کسی دیگر شریک

«Hazret-i Mûsâ dedi ki: Melik-i Vahîd olan Cenâb-ı Hakk'ın, ulûhiyetinde, hâşâ şeriki yoktur.»

واحد اندر ملك او را يارنى
بند گانش راجز اوسالارنى

«O Allah birdir, mülkünde eşi ve şeriki yoktur. Kulları için O'ndan başka bir Rab mevcûd değildir.»

نیست خلقش را دگر کس مالکی
شرکتش دعوی کند جز هالکی

«Cenâb-ı Hakk'ın mahlûkâtına başka biri mâlik ve sâhib değildir. O'na şerîklik iddiâsında bulunan helâk olur.»

نقش او کر دست نقاش من اوست
غیر اگر دعوی کند او ظلم جوست

«Halkı o yaratmış, beni nakşeden, bana bu sûreti veren de O'dur. Bir başkası bu dâvâyâ kalkışırsa, zâlimdir.»

توننائی ابروی من ساختن
چون توانی جان من بشناختن

«Sen benim bir kaşımı yapamazken, nasıl olur da beni yarattığını söyleyebilirsin?»

بلکه آن غدار وان طاغی تویی
که کنی باحق تودعوی دویی

«Asıl o gaddar, o azgın sensin ki Allah'a karşı ikilik, yâni şeriklik dâvâsında bulunuyorsun.»

گر بکشم من عوانی را بسهر
نی برای نفس کستم، نی بلهو

«Eğer bir memuru yanlışlıkla öldürdümse, onu nefsim için, bir oyun ve bir iş olsun diye öldürmedim.»

من زدم مشتی واونا که فتاد
آنکه جانش خود بند جانی بداد

«Ben ona bir yumruk vurdum, o ansızın düştü ve öldü. Kendisinde ilâhî bir ruh bulunmayan o herif can verdi, geberdi gitti...»

من سکی کستم تو مرسل زادگان
صد هزاران طفل بی جرم وزیان

«Ben bir köpek öldürdüm... Fakat sen, peygamberzâde olan Beni İsrâilden kabahati ve zararı olmayan yüzbinlerce mâsûm öldürttün.»

کشته خوانشان در گردنت
تاچه آید بر توزین خون خوردنت

«Onları öldürttün ve kanları senin boynundadır. Bu hunharlıktan dolayı başına bakalım neler gelecektir?»

کشته ذریت یعقوب را
بر امید قتل من مطلوب را

«Beni öldürmek için, Yâkûb Aleyhisselâmın zürriyetini, yâni O'nun neslinden gelen bütün çocukları öldürttün.»

ظاهراً کارتو ویران می کنم
لیک خاریرا کلبستان می کنم

«Görünüşte senin ulûhiyyet dâvânı baltalıyorum, hakikatte ise, senin gibi bir dikenî gül bahçesi haline getirmeye çalışıyorum.»

کوری توحق مهاخود برگزید
سرنکون شد آنچه نفست می بزید

«Senin körlüğünle, — yâni sana rağmen — Allah beni ihtiyar etti; senin hayalen pişirdiğin tedbiri tepetaklak etti.»

گفت آنهارا بهل بی هیچ شک
این بود حق من و نان و نمک

«Fir'avun dedi ki: Bunları bırak; benim senin üzerindeki tuz, ekmek hakkım bu mudur?»

که مها پیش حشر خوری کنی
روز روشن بردم تاری کنی

«Beni halka karşı tahkir ediyorsun, aydınlık bir günü kalbime karartıyorsun.»

Hazret-i Mûsâ Fir'avunun sarayında büyümüş olduğundan, Hazret-i Mûsâ'nın başına kakmak istiyordu.

گفت خواری قیامت صعب تر
گرنداری باس من در خیر و شر

«Hazret-i Mûsâ dedi ki: Hayır ve şerde, — yâni hayrı işleyip şerri terk etmekte — beni dinlemezsen, Kıyâmetteki halin bundan çok beter olacaktır.»

زخم کیکی رانمی تانی کشید
زخم ماریرا توجون خواهی چشید

«Sen bir pirenin ısırmasına dayanamıyorsun, Âhirette yılan sokmasına nasıl tahammül edebileceksin?»

آن یکی آمد زمین را می شکافت
ابلهی فریاد کرد و بر نتافت

«Biri gelip bir araziyi yarıyor, yâni sürüyordu. Ahmaklardan biri dayanamadı feryâda başladı.»

کین زمین را از چه ویران میکنی
می شکافی و پریشان می کنی

«Dedi ki: Bu araziyi neden harab ediyorsun? Sathını yarıyorsun, topraklarını dağıtıyorsun?»

گفت ای ابله تو این برمن مهران
تو عمارت از خرابی باز دان

«Tarla süren dedi ki: Hey budala! Bana isnâd ve iftirâ da bulunma. Sen, yapılmayı yıkılmada bil!...»

کی بود گلزار و کند منار این
تانه گردد زشت و ویران این زمین

«Bu arazi kazılıp, vîrân ve çirkin olmadıkça nasıl gül bahçesi ve buğday tarlası haline gelebilir?»

کی بود بستان کشت و برک و بر
تا نگردد نظم از زیر وزر

«Düzeni alt-üst edilmedikçe, nasıl olur da mahsul, ekin ve meyve bahçesi olabilir?»

تا بشکافی بدشت ریش چغز
کی شود نیکو و کی گردید نغز

«İçi iltihaplı bir yara, neşterle değilmedikçe nasıl iyileşir ve nasıl kapanır?»

تا نسوز دخلطه‌هایت ازدوا
کی رود شورش، کجا آید شفا

«İçindeki, ahlât-ı fâside — meselâ balgam — ilâçla yanıp sökmeyince rahatsızlık nasıl gider, şifâ nasıl gelir?»

پاره پاره کرده درزی جامه را
کس زند آن درزی علامه را

«Terzi, elbiselik kumaşı parça parça kesti diye, bir kimse o san'atını bilen terziye:»

که چرا این اطلس بگریده را
بر دریدی چه کنم بدریده را

«Bu kıymetli atlası niçin parçaladın, ben parçalanmış kumaşı ne yapayım der mi?»

هر بنای کهنه کا بادان کنند
نی که اول کهنه را ویران کنند

«Tâmir edilecek eski binayı evvelâ yıkmazlar mı?»

همچنین نجار و حداد و قصاب
هست شان پیش از عمارتها خراب

«Böylece dülgerin de, demircinin de, kasabın da işi yapmaktan evvel yıkmaktır.»

آن هلیله و آن بلبله کوفتن
زان تلف کردند معموری تن

«(Halile) ve (belile)nin havadan dökülüp ezilmesi, bedeninin mâmur olması — kabız illetinden kurtulması — içindir.»

تا نکوبی کندم اندر آسیا
کی شود آراسته زان خوان ما

«Buğday, değirmende öğütülüp ezilmese idi nasıl'ekmek olur da soframızı süslerdi?»

14759

این تقاضا کرد آن نان و نمک
که زشستت و ارهاقم ای سمک

«Ey balık gibi cehâlet denizinde yüzen Fir'avun, sarayında yediğim tuz ve ekmek, gelip de seni oltaya tutulmaktan kurtarmamı iktizâ etti.»

14760

گرپذیری پند موسی وارهی
از چنین شست بدنامتمی

«Eğer Mûsânın nasihatını kabul edersen, çirkin ve sonu gelmez bir oltadan — yâni azâb-ı İlâhiden — kurtulursun.»

14761

بسکه خود را کرده بندهوا
کرمکی را کرده تو از دها

«Şen kendini, hevâ ve hevese o kadar bağlamışsın ki küçük bir kurdu ejderhâ yapmışsın.»

Yâni, nefsin arzusunu yerine getire getire onu azdırmışsın.

14762

اژ دها را اژدها آورده ام
تا باصلاح آورم من دمیسم

«Seni islâh etmek için, ejderhâ gibi olan nefsinde karşı ben de mûci-ze ejderhâsını getirdim.»

14763

تادم آن ازدم این بشکنند
مار من آن اژدها را برکنند

«Tâ ki onun nefesi bunun nefesiyle tutulsun ve benim yılan olan asâm o ejderhayı tutup koparsın.»

14764

گر رضادادی رهیدی زین دوما
ورنه از جانت برارد اودمار

«Benim dâvetimi kabul eder ve Allahın kulu olmaya râzî olursan nefis ejderhâsından kurtulursun, yoksa o nefis ejderhâsı seni helâk eder.»

14765

گفت الحق سخت استاجادویی
که در افتادی بمکر اینجا دویی

«Fir'avun dedi ki: Hakikaten usta bir sihirbazmışsın. Bu memleket halkını ikiye ayırdın.»

14766

خلق يك دل را تو کردی دو گروه
جادوی رخنه کند در سنک و کوه

«Gönlü bir olan halkı sen iki bölüğe ayırdın. Öyledir; büyüçülük, dağa taşa bile tesir eder... Onları bile yarar ve yıkar!...»

«MÛSÂ ALEYHİSSELÂMIN BÜYÜCÜLÜĞÜ
KENDİSİNDEN NEFYETMESİ»

14767

گفت هستم غرق پیغام خدا
جادوی که دید بانام خدا

«Hazreti Mûsâ dedi ki: Ben İlâhî vahye garkolmuşum. Allahın adiyle büyüçülük hiç görülmüş şey midir?»

غفلست و کفرست مایه جادوی

مشعله دینست جان موسی

«Büyücülüğün temeli gaflet ve küfürdür. Mûsânın rûhu ise din meş'-alesidir.»

من بجادویان چه مانم ای وقیح

کزدم پر رشک می کردد مسیح

«A terbiyesiz; ben nasıl büyücülere benzerim? Nefesime Mesih bile gıpta eder.»

من بجادویان چه مانم ای جنب

که زجانم نور می گیرد کتب

«A cenâbet! ben büyücülere nasıl benzerim? Kitaplar benim rûhum-dan nûr alır.»

چون تو بابر هوا بر می پری

لاجرم بر من گمان بدبری

«Sen hevâ ve heves kanadiyle uçtuğun için şüphesiz bana sûy-i zanda bulunuyorsun.»

هر کرا افعال دیو ودد بود

بر کریمانش گمان بدبود

«Her kimin işi şeytanca ve canavarca olursa, elbette kerem sâhibleri hakkında şüphelenir.»

چون تو جزء عالمی هر چون بوی

کل را بروصف خود بینی غوی

«Sen âlemin bir cüz'ü olduğun için, küllün olan âlemi de kendin gibi sapık görürsün.»

چون تو برگردی همی گردد سرت

خانه را گردنده بیند منظرت

«Döndün de başın döndü mü, gözüne ev de dönüyor görünür!»

کرتوباشی تنگدل از ملحمه

تنک بینی جمله دنیا را همه

«Bir felâketten senin canın sıkılır ve kalbin daralırsa, bütün Dünyayı müteessir ve gam içinde görürsün.»

ورتو خوش باشی بکام دوستان

این جهان بنمایدت چون گلستان

«Dostların arzu ettiği gibi hoş olursan da bu Dünyâ sana bir gül bahçesi gibi görünür.»

ای بسا کس رفته در شام و عراق

او ندیده هیچ جز کفر و هفاق

«Ne kadar kimse vardır ki Şam'a, Irak'a gitmiş, oralarda küfürden ve nifaktan başka hiç bir şey görmemiştir.»

وی بسا کس رفته در هند وهری
او ندیده جز مکر بیع وشری

«Çok kimse vardır ki Hindistan'a, Herat'a kadar gitmiş, oralarda alış-veriştten başka bir şey görmemiştir.»

وی بسا کس رفته ترکستان وچین
او ندیده جز مگر مکرو کین

«Kezâ, niceleri de vardır ki Çin'e ve Türkistan'a gitmiş, oralarda hileden ve tuzaktan başka bir şey görmemiştir.»

چون ندارد مدرکی جز رنگ و بو
جله اقلیمهارا گویجو

«Sefere giden, renk ve kokudan — yâni sûrî şeylerden — başkasını görmezse, isterse bütün Dünyâyı dolaşsın, hep bunu görür.»

İnsanın kendi nasılsa her tarafı öyle görür.

کاو در بغداد آمد ناگهان
بگذرد او زین سران تا آن سران

«Meselâ bir öküz, Bağdad'a gelir ve şehrin bir başından o bir başına kadar gider.»

از همه عیش و خوشیا و مزه
اونبند جز که قشر خرزه

«Oradaki hoş ve lezzetli nimetlerden yalnız kavun ve karpuz kabuklarını görür.»

که بود افتاده برره باخشیش
لایق سیران گاوی باخریش

«Kezâ, yollarda dökülen samanları, yâhud ötede, berideki otları görür. Öküzün ve merkebin seyrine lâayık olan budur.»

خشک برمیخ صبیعت چون قدید
بسته اسباب جانس لایزید

«Tabiat çivisine, kurumuş et gibi asılı kalan kişinin canı sebeblere bağlanmıştır... Bundan ötesini göremez.»

وان فضای خرق اسباب علل
هست ارض الله ای صدر اجل

«Baş köşede oturan ulu kişi, sebeblerin kalktığı ova, Allah'ın geniş yeryüzüdür.»

هر زمان مبدل شود چون نقش، جان
نو بنوبند جهانی در عیان

«O (Arzullâh-ı vâsia)da rûh (can) her an sûret değiştirir. Her an yeni yeni alemler görür.»

کر بود فردوس وانهار بهشت
چون فسرده يك صفت شد گشت زشت

«Eğer cennetlerin en âlâsı olan (Cennet'ül-Firdevs) ile cennetlerdeki nehirler donmuş bir halde kalsalar, Cennet ehlinin nazarında çirkin görünürlerdi.»

Çünkü insan yeknesaklıktan çabuk bıkar. Onun için o (Arzullâh-ı vâsia) âlemindeki manzaralar dâimâ tebeddül eder.

«İNSANIN HER HİSSİ BAŞKA ŞEYLER İDRÂK EDER VE ÖBÜR HİSSİN İDRAK ETTİKLERİNDEN BİHÂBERDİR... NİTEKİM HER USTA SANATKÂR'DA, BAŞKA BİR SAN'ATTA USTA OLAN SANATKÂRIN SAN'ATINA ACEMİDİR, O SAN'ATTAN BİHÂBERDİR. FAKAT BİR HİSSİN, ÖBÜR HİSLERİN İDRAKLERİNDEN BİHÂBER OLMASI, ÖBÜR HİSLERİN OLMADIĞINA DELİL DEĞİLDİR... VAKIA HER HİS, DİĞER HİSLERİN İDRAK ETTİKLERİNİ, HER SAN'ATKÂR, ÖBÜR SAN'ATKÂRLARIN SANATINI HAL BAKIMINDAN İNKÂR EDER... EDER AMA, BURADA İNKÂR, EDER DEMEKTEKİ MAKSADIMIZ, SADECE O İDRAKİ, O SAN'ATI BİLMEZ DEMEKTİR.»

14788

چنبر دید جهان ادراک تست
پردۀ پا کان حس ناپاک تست

«Senin Dünyâyı görüşün, idrâkinin vüs'atine göredir. Pâk ve musaf-fâ olan Evliyâullâhı görüp tanımana perde olan da senin nâpâk olan id-râkindir.»

14789

مدتی حس را بشو ز آب عیان
اینچنین دان جامه شوی صوفیان

«Bir müddet duygunu görüş suyuyla yıka... Zira sûfiyyenin çamaşır yıkaması böyledir.»

Molla Câmi (Kuddise sirruhu) der ki; «Gözün bir nâmahremsine bakmak sûretiyle cünüp olunca o göze nedâmet ağlamasıyla guslettir.»

Ey sâlik; sen de böyle göz yaşıyla gusledip de:

14790

چون تو گشتی پاک پرده برکنند
جان پاکان حویس برتومی زنند

«Pâk olunca gözündeki gâflet perdesini kaldırırlar. Pâk ve sâf olan zevâtın ruhları sana kendilerini gösterirler.»

14791

جله عالم گر بود نور و صور
چشم را باشد از آن خوبی خبر

«Bütün âlem nûr ve nakış olsa o güzellikten ancak gözün haberi olur.»

Diğer âzâ ve hisler onları müşâhede edemez.

14792

چشم بستی گوش می آری به پیش
تا نمانی زلف و رخساره به پیش

«Meselâ gözünü kapayıp da, zülfünü ve yanağını iyice gör diye kula-ğın, bir güzele karşı tutsan;»

14793

گوش گوید من بصورت ننگرم
صورت اربانگی زند من بشنوم

«Kulak sana lisân-ı hâl ile der ki: Ben sûreti göremem, ancak sûret ses çıkarırsa onu işitirim.»

14794

عالم من لیک اندر فن خویش
فن من جز حرف و صوتی نیست پیش

«Ben kendi fennimde âlimim. Fennim ise, harfi ve sesi işitip anlamak-tan fazla değildir.»

14795

هین بیا بینی بین این خوب را
نیست بینی در خور این مطلوب را

«Ey burun; gel de şu güzeli gör desen, burun bu talebe lâıyk ve kâ-biliyyetli değildir.»

Burun da sana der ki:

14796

کر بود مشک و کلابی بو برم
فن من اینست و علم و مخبرم

«Eğer misk ve gül suyu olursa kokularını duyarım. Benim fennim, il-
mim ve haberim budur.»

14797

کی بینم من رخ آن سیم ساق
هین مکن تکلیف مالیس یطاق

«Ben o baldırı gümüşe benziyen güzelin yanağını nasıl görebilirim?
Bunu anla da bana yapamıyacağım şeyi teklif etme!»

14798

باز حس کثر نبیند غیر کثر
خواه کثر غز پیش او یا راست غز

«Doğru olmayan his ise eğriden başka bir şey göremez. Onun önüne
ister eğri getir, ister doğru müsavidir.»

14799

چشم احوال از یکی دیدن یقین
دانکه معزولست ای خواجه معین

«Hocam; şaşa bir göz, biri iki gördüğü için, hakikati görmekten azle-
dirmiştir.»

Hazret-i Mevlânâ bu hakâyıkın beyânından sonra Hazret-i Mûsâ ile
Fir'avunun muhâveresine dönüyor, Fir'avun'un Kelîmullâh Hazretlerine
büyücü demesine karşı Mûsâ Aleyhisselâm lisânından cevap olmak üze-
re diyor ki:

14800

تو که فرعونى همه مبرى و رزق
مرمرا از خودنى دانى توفرق

«Sen de Fir'avunsun, hileden ve riyâ'dan ibâretsin. Bundan dolayı
kendini benden farklı görmüyorsun.»

Bana bakıp kendini görüyorsun.

14801

بگر اندرمن زمن يك ساعتى
تا وراى کون بينى ساعتى

«Bir an kendini terket ve bana benim gözümünden bak da, kâinâtın fev-
künde bir âlem gör!»

14802

وارمى از تنگى وازنك و نام
عشق اندر عشق بينى والسلام

«Darlıktan da kurtul, nam ve şöhretten de... Aşk içindeki aşkı gör ves-
selâm...»

14803

بس بدانى چونکه رستى از بدن
کوش و بينى چشم مى داندشدن

«Bil ki, beden habsinden kurtuldun mu kulağın da göz olur, burnun
da...»

Kur'ân-ı Kerîmde Yâsin Sûresinde buyuruluyor ki:

الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَىٰ

أَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا
يَكْسِبُونَ ﴿٢٥﴾

Yâni: «Ogün, ağızlarının üstüne mühür basarız. Ne irtikâb ediyor idiy-
seler, bize elleri söyler, ayakları da şahadet eder²³.»

Şu âyet-i Kerîme, kendilerinde söz söyleme kâbiliyeti olmayan elin
ve ayağın Kudret-i İlâhî ile dile gelip şehâdette bulunacaklarını haber ve-
riyor. Binâenaleyh bu dünyâda benlik kaydından kurtulan ve: (Mûtû kab-

le ente mûtû) yâni (Ölmeden evvel ölünüz) emr-i Peygamberisine uy-
muş zevâtın da her uzvu görür ve işitir.

14804

راست گفتست آن شه شیرین زبان
چشم گردد موعوی عارفان

«Âriflerin her kılı göz kesilir diyen o tatlı dilli padişah doğru söy-
lemiştir.

Beyitteki (Şâh-ı şîrîn-i zebân) dan maksûd olan ya (Hakîm-i Senâyi),
yâhud (Şeyh-i Attâr) Hazretleridir. Çünkü Cenâb-ı Pîr ekseriyâ onların
sözleriyle istişhad eder.

14805

چشم را چشمی نبود اول یقین
در رحم بود او جنین گوشتین

«Göz, evvelce göz değildi... O, ana rahminde etten ibâret bir cenîn
idi.»

14806

علت دیدن مدان پیه ای پسر
ورنه خواب اندر ندیدی کس صور

«Oğul; bir yağ parçasını görme sebebi sanma. Görme hassası Allahın
o yağ parçasına bir ihsanıdır. Öyle olmasaydı hiç kimse rüyada görülen
şeyleri göremezdi.»

14807

آن پری و دیو می بیند شبیه
نیست اندر دیده گاه هردوپیه

«Cin ve şeytan da insan gibi görür. Fakat ikisinin gözünde de yağ par-
çasına benzer birşey yoktur.»

14808

نور را بایه خود نسبت نبود
نسبتش بخشید خلاق و دود

«Nûrun hakikatte yağ parçası ile münâsebeti yoktur. Fakat, yaratıcı
ve sevgi ihsan edici Allah bu münâsebeti bağışlamıştır.»

14809

آدم از خاکست کی ماند بخاک
جنی از نارست بی هیچ اشتراک

«Âdem topraktan yaratılmışken toprağa hiç benzer mi? Cinler âteş-
ten yaratılmış iken, onlarla ateş arasında hiç bir münasebet yoktur.»

14810

نیست خود مانند آتش آن پری
گرچه اصلش اوست چون می بگری

«Cin'nin aslı ateştir; fakat dikkat edersen ateşe hiç benzemez.»

14811

صراغ از بادست کی ماند بباد
نامناسب را خدانسبت بداد

«Kuş havadan yaratılmış olmakla beraber havaya nerden benzer?
Cenâb-ı Hak, aralarında nisbet bulunmayan şeylere bir münâsebet ver-
miştir.

Eskiden kuşlar havadan yaratıldı diye bir zan vardı. Hazret-i Mevlâ-
nâ da zamânın zannına göre misâl îrâd ediyor.

14812

نسبت این فرعها با اصلها
هست بچون ارچه دادش وصلها

«Bu fûrûât'ın asıllarıyla — yâni insanların toprak, cinlerin ateş, kuş-
ların hava ile münasebeti vardır... Allah onlara bu münâsebeti vermiş-
tir; Fakat bu münasebete akıl ermez, keyfiyeti bilinmez.»

14813

آدمی چون زاده خاکی هب است
این پسر را باید نسبت چراست

«İnsan, mâdemki hiçbir kıymeti olmayan topraktan meydana gelmiştir... O halde; bu çocuğun babası olan toprağa, nisbet edilmesi nedendir?»

14814

نسبتی گر هستی مخفی از خرد
هست بیچون و خردکی بی پرد

«Bir münâsebet varsa bile akıldan gizlidir, keyfiyetine akıl ermez. Akıl bu münasebetin izini nerden bulacak?»

14815

باد را بی چشم اگر بینش نداد
فرق چون می کرد اندر قوم عاد

«Eğer Allah, rüzgâra göz vermemiş olsaydı Âd kavminin mü'min ve müşrik olanlarını nasıl ayırd edebilirdi?»

14816

آتش نمرود را گر چشم نیست
با خلیش چون تبخیم کری نیست

«Nemrud'un yaktırdığı ateşin kendine göre gözü olmasaydı Halilullah olan İbrâhîm Aleyhisselâmı yakmamak için nasıl tekellüf gösterirdi?»

14817

کر نه گوه و سنگ بادیدار شد
پس چرا داود را او یار شد

«Dağ ve taşların görür gözü ve işitir kulağı olmasaydı Dâvûd Aleyhisselâm Zebûr okurken O'nun âvâzına sadâ verir, akisler yapar mıydı?»

14818

این زمین را گر نبودی چشم جان
از چه قارو زافرو خورد آنچنان

«Eğer şu zemînin can gözü yok idiye Kârûn'u o sûretle neden yutmuştu?»

14819

گر نبودی چشم دل خانه را
چون بدیدی هجر آن فرزانه را

«Eğer Hannâne direğinin gönül gözü olmasaydı, âkil ve hikmet-âşînâ olan Resûl-i Ekrem'in ayrılığını nasıl görürdü?»

14820

سنگ ریزه گر نبودی دیده ور
چون گواهی دادی اندر مشد در

«Eğer taş parçaları görür olmasaydı, Zât-ı Risâlet'in nübüvvetine Ebû Cehil'in avucu içinde nasıl şehâdet ederdi?»

14821

ای خرد برکش تو پر وبالها
سوره برخوان زلزله زلزالها

«Ey akıl, sen idrâk ve fehim kanadlarını aç da (İzâ zülziletil arzu zilzâleha) sûresini oku!»

14822

در قیامت این زمین نیک و بد
کی زناده گواهیها دهد

«Bu arz, iyiliğe ve kötülüğe dâir Kıyâmette şehâdet edecektir. Görmeseydi, görmediği şeylere nasıl şehâdet edebilirdi?»

کی تھمت حالها و اخبارها

تظهر الارض لنا اسرارها

«Arz Kıyâmet gününde hâlini, haberlerini ve sırlarını bize izhâr edecektir. Onda kendisine mahsus bir görüş bulunmasaydı bunu nasıl yapabilirdi?»

(Sûre-i Zilzâl)e işâret ediliyor:

Cenâbı Hak buyuruyor ki :

إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا ﴿١﴾ وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَشْقَالَهَا ﴿٢﴾
وَقَالَ الْإِنْسَانُ مَا لَهَا ﴿٣﴾ يَوْمَئِذٍ تُخْبِتُ أَخْبَارَهَا ﴿٤﴾
إِنَّ رَبَّكَ آخِذٌ بِأَعْيُنِنَا ﴿٥﴾ يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ
أَسْتَأْذِنًا لِّبُرُؤِ أَعْمَالِهِمْ ﴿٦﴾ فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا
يَرَهُ ﴿٧﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ﴿٨﴾

Yâni: «Yer, kendisine ait şiddetli bir sarsıntı ile zelzeleye uğratıldığı zaman, yer bütün ağırlıklarını (dışarıya fırlatıp) çıkardığı, insan “Buna ne oluyor?” dediği (zaman), o gün (yer) bütün haberlerini anlatacaktır. Çünkü Rabbi kendisine (o vech ile) vahy etmiştir. O gün insanlar, amel-leri (nin karşılığı) kendilerine gösterilmek için, dağınık dağınık dönecek (ler) dir. İşte kim zerre ağırlığınca bir hayır yapıyor (idiy) se onu(n sevabını) görecektir, kim de zerre ağırlığınca şer yapıyor (idiy) se onu(n cezasını) görecektir²⁴.»

Hazret-i Mevlânâ şu hakikatlerin beyânından sonra Hz. Mûsâ ile Fir'avun'un mükâlemesine dönerek, Kelimullah lisânından diyor ki:

14824

این فرستادن مرا پیش تو میر

هست برهانی که شد مرسل خیر

«Senin gibi cebbâr ve kakhâr bir hükümdâra Allah'ın beni böyle si-

(24) Sûrei Zilzâl : 1-8.

lâhsız ve askersiz göndermesi delâlet eder ki gönderen Hak, senin de, benim de hallerimizden haberdârdır.»

Ve bilir ki :

14825

ایچنین دار وچنین ناسور را

هست درخور از پی میسور را

«Böyle bir ilâç, böyle onulmaz bir yarayı iyileştirmek için münâsibdir.»

Yâni sende onulmaz bir küfür ve mâsiyet yarası vardır. Bende de ejderhâ olan bir asâ var. O ilâç, senin yarana iyi gelecek yâhud helâkine sebep olacaktır.

14826

واقعاتی دیده بودی پیش ازین
که خدا خواهد مرا کردن گرین

«Sen bundan evvel bir takım rüyâlar görmüştün. Onlar Allah'ın beni seçip göndereceğine delâlet ediyordu.»

14827

من عصاو نور بگرتم بدست
شاخ گستاخ ترا خواهم شکست

«Ben, elimdeki asâ ve yed-i beyzâ ile senin küstah burnunu kıracağım.»

Yed-i beyzâ: Kelîmullâhın diğer bir mucizesiydi ki; elini koymuna sokup çıkarınca gözleri kamaştıracak bir nûr neşrederdi.

14828

واقعاتی سهمگین از بهر این
گونه گونه می نمودت رب دین

«Bunun için Cenâb-ı Hak, sana türlü türlü korkunç rüyâlar göstermişti.»

در خور سربد وطفیان تو
تا بدانی کوست درخورد آن تو

«O rüyâlar senin kötü kalbine ve taşkın tuğyânına lâyıktı. Bunlar sana, o korkunç neticeye lâıyk olduğunu bildirmek için gösterilmişti.»

14830

تا بدانی کو حکیمست وخبیر
مصالح امراض درمان ناپذیر

«O rüyâlar Allahın (Hakim), (Habir) ve tedâvi kabul etmeyen hastalıkları iyileştiren bir kudret olduğunu sana anlatmak içindi.»

14831

توبت‌آویلات می گشتی ازان
کوروکر کین هست از خواب گران

«Sen, bu rüyâları, ağırlık basmasından görünmüştür diye bâtil tevil-ler ile kör ve sağır oldun. O mânevî işâretleri anlamadın.»

14832

وان طیب وآن منجم در لمع
دیده تعبیرش بیوشید از طمع

«Rüyânı naklettiğin hakim ve müneccimler de zekâ nuru ile onun tâbirini gördüler, lâkin tamahlarından hakikati sana söylemediler.»

14833

گفت دور از دولت واز شاهیت
که در آید غصه در آگاهیت

«Senin âgâhlığına bir gussa ve keder gelmesi devletinden ve hükümdarlığından uzak olsun.»

از غدای مختلف یا از طعام
طبع شوریده همی بیند منام

«Muhtelif gıdalardan, yâhut hazmı zor yemeklerden mizac bozulunca insan karışık rüyâlar görür, dediler...»

14835

زانکه دید اوکه نصیحت جوئه
تندو خونخواری و مسکین خوئه

«Çünkü rüyândan anlamışlardı ki: Sen, nasihat dinlemez, şirret ve bîcâre kanı döken bir zâlimsin.»

14836

پادشاهان خون کنند از مصلحت
لیک رحمتشان فزونست از عنّت

«Pâdişahlar, memleketin salâhı için kan dökerler, ama, onların merhameti, şiddetlerinden fazladır.»

14837

شاه را بایدکه باشد خوی رب
رحمت اوسبق دارد بر غضب

«Şâhın, İlâhi ahlâk ile ahlâklanması ve merhameti, gazab ve hiddetini geçmiş bulunması gerektir.»

Cenâb-ı Hak, Hazret-i Dâvûd'a hitâben buyuruyor ki :

يَا دَاوُدُ

إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ
الْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَنْ سَبِيلِ
اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ ﴿٦٦﴾

Yâni: «Ey Dâvud, biz seni yer yüzünde bir halife yaptık. Ohalde insanlar arasında hak (ve adâlet) le hükmet. (Hükümünde) hevâ (ve heves) e (hissiyâtına) tâbî' olma ki bu, seni Allah yolundan sapdırır. Çünkü Allah yolundan sapanlar (yok mu) hesap gününü unutdukları için onlara pek çetin bir azâb vardır²⁵.»

Halife: Birinin yerine geçip halkı idâre eden demektir. Nitekim Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, Hasan Bin Ali (Ridvân'üllâhi aleyhim ecmeîn) hazarâtından her birine halife, rüşd ve doğruluk ile idâre-i ümûr eylediklerinden hepsine birden (Hulefâ-i Râşidîn) denilir. Dâvud Aleyhisselâmın hilâfeti, ya Allah'ın adâletini icrâyâ vekil olması, yâhud kendisinden evvelki peygamberlerin halêfi bulunması dolayısıyledir.

Molla Câmî (Kuddise sirruhu) (Silsilet'üz-Zeheb) isimli eserde, şöyle demektedir: «Kur'ân âyetlerini dinle! Cenâb-ı Hak, Dâvûd Aleyyhisselâma şöyle hitâb etmiştir.»

«Seni, şunun için, halifelik ve hükümdarlık verib halka gönderdik ki:»

«Mülkün, devletin temelini adâletle tesis edesin ve insanlar arasında adâlet ile hükmeyleyesin.»

«Her kim adâletinden mestûr ve mehcûr olursa halifelik makamından mânen uzaklaşır.»

«Zulûmkârlıkta şeytandan ders alan bir herife akıl, nasıl halife diyebilir?»

«Benden sonraki hilâfet, otuz senedir. Ondan sonra ısıracı — yâni zâlim — bir hükümdârlık olacaktır» hadîs-i şerifi mûcibince, asıl Hilâfet-i Nebeviyye'nin müddeti tam otuz senedir. Bu müddet hicretin 41. yılında Hazret-i Peygamberin torunu Hasan Bin Ali (Radiyallâhü anhûmâ) nin müslüman kanı dökülmemesi için hilâfetten istifâsı ve (Muâviye Bin Ebî Süfyân) a biat etmesi üzerine son bulmuş, ondan sonra Emeviyye, daha sonra Abbâsî, Fâtımiyye ve nihâyet Osmanlı devletleri teşekkül etmiş, bunlar da lafzen (Halife) ünvanlarını takınmışlardı. Fakat hakikatte Emevîlerden (Ömer Bin Abd'ul-Azîz) den başkası o ünvanâ lâıyk değildi. Hele son halife Abdülmecid Efendinin halifeliği karagöz göstermeliği kabilinden bir şeydi.

Çünkü halife olan da (tenfiz-i ahkâm) kudreti bulunması şarttır. O zavallının elinde ise hiç bir kudret yoktu. Hattâ Mısırdaki Abbâsî halifeleri, Kölemenlerin emri altında oldukları halde, hükümdâr değışince halifenin yanına gider, onun eliyle kılınç kuşanır ve hükümdârlık etmeye ondan izin alırdı.

Bahse dönelim :

(25) Sürei Sâd : 26.

14838

نی غضب غالب بود مانند دیو

نی ضرورت خون کند از بهر دیو

«Hükümdâra, şeytan gibi, gazab galib olup da nefsinin hiylesi için zârûret olmaksızın kan dökmemelidir.»

14839

نی حلیمی مخت وارتیز

که شود زن روسی زان وکنیز

«Kezâ namussuzlar gibi halim olması da doğru değildir... Çünkü, yerinde olmayan o hilim sebebiyle karısı da orospu olur, cariyesi de...»

14840

دیو خانه کرده بودی سینه را

قبله سازیده بودی کینه را

«Halbuki sen göğsünü şeytan yuvası, kin ve husumeti de kendine kılble yaptın.»

14841

شاخ تیزت بس چکرها را که خست

نک عصا ام شاج شوخت راشکست

«Senin keskin boynuzun bir çok ciğer delmişti. İşte benim asâm da senin o küstah boynuzunu kırdı.»

Hazret-i Mevlânâ yeni bir bahse giriyor ve diyor ki:

«DÜNYA EHLİ'NİN ALLAH EHLİNE SALDIRMALARI, GAYB ALEMİ-
NİN SINIRI OLAN NESİLLERİNE KADAR HÜCUM ETMELERİ, ON-
LARIN PUSUDA OLMALARINDAN GAFLETE DÜŞMELERİ... ZATEN
GAZİ DE SAVAŞA GİTMEZSE KÂFİRLER, MÜSLÜMAN ÜLKESİNE
HÜCUM EDER, ÇAPULDA BULUNURLAR...»

14842

حمله زدندا سپه جسمانیان
جانب قلعه ودز روحانیان

«Cismânî olanlar — yâni rûhâniyetten nasîbi bulunmayanlar — rû-
hânîlerin din ve şeriat kalelerine saldırdılar.»

14843

تافرو گیرند دربندان غیب
تا کسی ناید ازان سوپاک جیب

«Bu saldırımları, onlardan pâk tînet bir kimse gelmesin diye, gayb
derbendlerini zabt içindir.»

14844

غازیان حمله غزا چون کم برند
کافران بر عکس حمله آورند

«Gâziler, gazâ ve cihad hamlesinde bulunmazlarsa, aksine olarak kâ-
firler hamle ederler.»

14845

غازیان غیب چون از حلم خویش
حمله ناوردند بر توزشت کیش

«Gayb gâzîleri — yâni ahkâm-ı kader — hilim ve merhametlerinden,
senin gibi kötü gidişli bir herife hamle etmediler.»

Nitekim Kur'anda :

قُلْ تَتَعَبُوكُمْ فِيْهِ لَقَلِيْلًا اِنَّكُمْ مِنْ اَصْحَابِ النَّارِ

Yâni: «(Habîbim) de ki: küfrünle biraz eğlenedur! Çünkü sen mu-
hakkak ateş yârânındansın²⁶.» buyurulmuştur.

Sen bu imhâle aldandın da :

14846

حمله بردی سوی در بندان غیب
تانیاید این طرف مردان غیب

«Bu tarafa, gayba mensûb bir kimse gelmesin diye, gayb derbendleri
olan ata bellerine ve ana rahimlerine pençe attın.»

14847

چنگ در صلب ورحا درزدی
تا که شارع را بگیرد ازبدی

«Sana zarar getirecek bir çocuk doğmasın diye, tenâsül yolunu tut-
mak ve sulbler ile rahimlere el uzatmak istedin.»

Mûsâ'nın vâlidesinin gebe kalacağını münecimlerin haber verdikle-
ri gece Fir'avun, Benî İsrâîl erkekleriyle kadınlarını ayırtmıştı. Mevlânâ
ona işâret ediyor:

14848

چون بگیرد شهر می که ذوالجلال
بر کشادست از برای اتصال

«Allah Zü'l-Celâl'in soy ve sop yetişmesi için açmış olduğu yolu nasıl
kapatabilirsin?»

سددیدی دربندها را ای لجوج
کوری تو کرد سرهنگی خروج

«A inatçı, sen; gayb âleminin derbendlerini tuttun ama, sana körlük vermek için, bir er çıktı işte...»

14850

نك منم سرهنگ هنكست بشكنم
نك بنامش نام ننگ بشكنم

«İşte o çıkan er benim. Senin kasdını, adını, sanını Allah'ın ismiyle kırıp, yokedeceğim.»

14851

توهلا دربندها را سخت بند
چند گاهی بر سبال خود بخند

«Sen, hele derbendleri tutadur da, bir müddet kendi bıyıklarına gül.»
Ve kaderin hükmüne mâni oldum! diye oyalan.

14852

سبالت را بر کند يك يك قدر
تا بدانی کالقدر يعنى الحذر

«Kadere karşı tedbir edip çekinmenin fayda vermediğini sana bildirmek için (Hükm-ü Kader), senin bıyıklarını tel tel koparacaktır.»

14853

سبالت توتیزتر یا قوم عاد
که همی ترسید از دشمنان بلاد

«Senin bıyığın — yâni şevket-i hükümetin — mi daha kuvvetlidir, yoksa Âd kavmi mi? Onların nefesinden bütün memleketler korkardı.»

Âd kavmi güçlü, kuvvetli, pehlivan vücutlu kimselermiş. Kur'an'da Hûd Aleyhisselâmın lisânından onlara hitâben:

وَزَا دَكُم فِی الْخَلْقِ بَصِطَةٌ

Yâni: «Size yaradılıştâ onlardan ziyâde boy bos (ve kuvvet) verdi²⁷.» buyuruluyor.

14854

توستیزه روتری یا آن تمود
که نیامد مثل ایشان در وجود

«Sen mi daha pek yüzlüsün, yoksa Semûd Kavmi mi? Küfürde inad ve ısrar etmekte onların bir misli vücuda gelmemiştî.»

14855

صد ازینها گر بگویم تو کوری
بشنوی و ناشنوده آوری

«Bunlar gibi binlerce misal getirsem de, sen sağırsın, işitirsin ve duymamış gibi davranırsın.»

14856

توبه کردم از سخن کانگیختم
بی سخن من دار ویت آمیختم

«Artık söylediğim sözlerden tevbe ettim. Sözsüz olarak sana bir ilâc hazırladım.»

14857

که هم بر ریش خامت تاپزد
یابسوزد ریش و ریشت تا ابد

«Bu ilâcı senin ham yarana koyacağım, ya onu iyi edecek, yâhud ebediyyete kadar hem yararı, hem de sakalını yakacaktır.»

تا بدانی که خیرست ای عدو
می دهد هر چیز را در خورد او

«Ey Allah düşmanı; bilesin ki Cenâb-ı Hak, Habîr ve Hakîmdir. Her şeye, lâıyk olanı verir.»

کی کزی کردی و بنمودی توشر
که ندیدی لایقش در پی اثر

«Ne vakit doğru olmayan bir iş ve bir kötülük işledin de hemen ardından onun lâıykını görmedin?»

کی فرستادی دمی بر آسمان
نیکی کز پی ندیدی مثل آن

«Ne vakit semâya doğru bir nefes, bir duâ gönderdin de arkasından onun gibi bir iyilik görmedin?»

گر مراقب باشی و بیدار تو
هر دمی بینی جزای کار تو

«Eğer sen dikkatli ve uyanık bulunursan, yaptığın işlerin karşılığını her an görürsün.»

گر مراقب باشی و گیری رسن
حاجت نبود قیامت آمدن

«Eğer murakabe ve bekleyiş halinde olup dikkat etsen ve şariat ipini tutsan kıyâmeti beklemene lüzum kalmaz.»

Çünkü, hayır ve şer, her amelin âcil olan mükâfât ve mücâzâtı burada görülür.

آنکه رمزی را بداند او هیچ
حاجتش نبود که گویندش صریح

«Remz ve işaret-i iyice bilen kişiye açık söz söylemeye ihtiyâc kalmaz.»

Meselâ bir hayır işleyince, en hafifi gönlünde mânevî bir neş'e duyan; bir günâha girince de vicdânında bir azab hisseden kimse, onların Dünyâdaki mükâfât ve cezânın bir remzi olduğunu anlar. Âhirette ise burada duyduklarının en yükseğini duyup göreceğine imân eder. Binâenaleyh ona sarahaten anlatmaya lüzum kalmaz.

این بلا از گودنی آید ترا
که نگردی فهم نکته و رمزها

«Uğradığın bir belâ, nükteleri ve işaretleri ahmaklığından anlamadığın için gelir.»

از بدی چون دل سیاه و تیره شد
فهم کن اینجا شاید خیره شد

«Kötülükten kalbin kararır ve bulanırsa, onun bir azâb başlangıcı olduğunu burada anla! Şaşkınlığın lüzumu yoktur.»

Bir hadis-i şerifte buyurulmuştur ki: «Kul, bir günâha girince kalbinde kara bir pas nokta hasıl olur. Eğer tevbe ve istiğfâr ederse o pas noktası açılır, tekrar günâh işlerse pas artar ve tekrarladıkça karalık tekml kalbini ihata eder.»

«Her şeyin cilâsı vardır. Kalblerin cilâsı ise zikrullâhdır.» hadîs-i şerifi muktezâsınca kalbdeki pas, Allahın zikri ile cilâlanır. Binâenaleyh hasbel-beşeriyye bir günâha girilince derhal istiğfâr edilmeli ve derhal güzel bir amelde bulunulmalıdır. Çünkü Kur'ânda buyurulmuştur ki:»

إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ

Yâni: «Güzellikler (hayırlı ameller) kötülükleri (günahları) giderir²⁸.»

14866

ورنه خود-تیری شود آن تیرگی
در رسد در تو جزای چیرگی

«İşlediğin günahdan tövbe ve istiğfar et! Yoksa kalbindeki o bula-
nıklık ve karalık ok gibi olur da cür'etkârlığın cezâsı olarak sana sapla-
nır.»

14867

ور نیاید تیر از بخشایش
نی پی نادیدن آلاشت

«Eğer günah cezasının oku sana isâbet etmedi ise, Hak Teâlâ'nın lü-
tuf ve keremiyle müsâmaha buyurmasındandır.»

Yoksa senin mülevvesliğini görmediğinden değildir.

14868

هین مراقب باش گردل بادت
کز پی مرفعل چیزی زادت

«Eğer sana kalb lâzımsa — yâni kalbinin münevver olmasını ister-
sen — dikkat et ve bekle! Zirâ, yaptığım her işin ardından senin için bir-
şey meydana gelir.»

14869

ور ازین افزون تراهمت بود
از مراقب کار بالاتر رود

«Eğer dikkat ve murakabe hususunda himmetin yüksek bulunursa o
mürâkabe feyziyle işin yükselir ve ileri gider.»

Beşerî fiiller hayır ve şer olmak üzere iki türlüdür. Hayırlı ameller
için mükâfât, şer işler için ceza vardır. Asıl mükâfât ve cezâ Ahirette gö-
rülecektir. Fakat onların başlangıcı olmak üzere her iki halin eserleri his-
sedilir. Mükâfâtın başlangıcı kalbde mânevî bir neş'e; cezâ başlangıcı ise
kalbde neş'esizlik sûretinde zuhûr eder ki, sûfiyye, birincisine (Bast), ikin-
cisine (Kabz) der. Mükâfât ve mücâzât-ı dünyeviyye bazan daha geniş ve

şiddetli olur. Bazan da bir kötülüğün Dünyevî cezâsı imhâl olunur, yâni bir
müddet zuhur etmez. «Cenâb-ı Hak zâlimi bir müddet cezâlandırırmaz, ona
mühlet verir, fakat zaman gelip de yakaladı mı felâh vermez.» hadîs-i şerifi
mücibince Dünyevî cezâ'nın başlangıcı zuhûr etmeyebilir. Bunun sebebi,
Allahın o işi görmediği ve bilmediği değildir. Günahkârın ondan tevbe ve
istiğfâr etmesi, şâyed yapılan iş bir zulüm ise mazlûmun hakkını verip he-
lallaşması içindir. Binâenaleyh, her insanın hareket ve davranışına ve on-
ların neticelerine dikkat etmesi ve mutasavvifenin (Nefs muhasebesi) de-
dikleri harekette bulunması, işlediği iyiliklere şükretmesi, yaptığı kötü-
lükten tevbe ve istiğfâr etmesi gerektir. Böyle yapan bir kimse mânevi-
yâta ileri gider, dâimâ terakkî ve teâlî eder.

«İNSANIN TOPRAKTAN YARATILMIŞ BEDENİ, CEVHERİ İYİ BİR
DEMİRE BENZER, AYNA OLMAYA KABİLİYYETİ VARDIR. ONDA,
DAHA DÜNYADA İKEN, CENNET, CEHENNEM, KIYAMET VESAİR
HALLERİN HAYALEN DEĞİL, HAKİKATEN GÖRÜLMESİ KABİLDİR.»

14870

بس چو آهن گرچه تیره هیکلی
صیقلی کن صیقلی کن صیقلی

«Ey insan, topraktan yaratılmış olduğun için, sen de demir gibi ke-
sif ve paslı bir vücudsun. Onun için kendini zikrullah nuruyla cilâlandır,
cilâlandır, cilâlandır.»

14871

تادلت آینه گردد پرصور
اندر و مرسو ملیحی سیمبر

«Kalbin ayna gibi münevver olsun da sana bir çok sûretler ve gü-
müş göğüslü güzeller göstereyim.»

Sürersen mâsivallâhu,
Bulurşun Hakkı billahî.
Taleb kıl vechullâhu
Gönül, mir'ât-ı Rahmândır.

Evet, Gönül, mir'ât-ı İlâhîdir. Fakat onun sathında, Rabbanî tecellîlerin görünmesi ve görülmesi için o sathın cilâlı olması lâzımdır. Paslı ay-naların akisleri göstermediği gibi, Dünyâ ve onun içindekilere meyl pası da gönül aynasını görmez ve göstermez bir hâle getirir.

14872

آهن ارچه تیره وبی نور بود
صیقلی آن تیرگی ازوی زدود

«Demir kesif ve nursuz olmakla beraber (Zikr-i İlâhî) cilâsı, o kesâ-feti ve o nursuzluğu ondan giderir.»

Hadis-i şerifte buyurulmuştur ki: «Her şeyin cilâsı vardır. Kalbin ci-lâsı ise zikrullâhdır.» Onun için kalbinin pasını gidermek ve orada Hakkın tecellilerini görmek isteyenler, (zikrullah) ile meşgul olmalıdırlar.

Zikir: Cenâb-ı Hakkı anmak demektir; lisânî, kalbî ve hakiki olmak üzere üç türdür.

Zikr-i lisânî; Esmâullahdan birini, kâmil bir şeyhden me'zûn olarak, okumaktır. Erbâb-ı tarîkin ekseri (Lâ ilâhe illallah) Kelime-i Tevhidi ile başlarlar. Sonra sâlikin terakkisine göre virdini değiştirirler. Hadis-i Şe-rifte: «Benim söylediğim ve benden evvelki peygamberlerin söyledikleri sözlerin efdali (la ilâhe illallahdır)» buyurulmuştur.

Mevlânâ Câmî (Kuddise sirruhû) der ki:

«Vakitli vakitsiz, yâni her vakit (lâ ilâhe illallah) demeyi kendine vird edersen»

«Hakkın nûru zuhur ederek senden varlık zulmetini uzaklaştırır.»

«Yerde ve gökte Allahın varlığına kimseyi şerik bulamaz olursun.»

«Senin müşâhede gözüne Allahın hüviyetinden başka hiç bir şey gö-rünmez.»

«Rûhunun kulağı (Allahdan başka bir vücûd-u vâcib yoktur) nidâsını her taraftan işitir.»

«Fakat hevâ hevesle bu makama gelemesin ve (lâ) dan geçmeyince (Hû)ya erişemezsin.»

Bu makama vâsıl olanların (lâ ilâhe illallah) demeleri (lâ mevcûde illallah) yâni «Hakiki varlıkla muttasıf Allahdan başka kimse yoktur» meâlini ifâde eder.

Hakikat ehlinin büyüklerinden bazıları da (İsm-i celâl)i, yâni (Allah) kelime-i mukaddesini vird edinmişler ve müridlerini ancak bu isimle ter-biye eylemişlerdir. (Cüneyd-i Bağdâdî)nin dayısı ve şeyhi (Seriyyi Sa-katî), (Şeyh'ül-Ekber Muhyiddin Arabî) ve şeyhlerinden (Ebû'l-Abbâs) ile (Ebû Medyen) hazarâtı bu cümledendir. Bu zevât-ı Kirâm, Kelime-i

Tevhîdin nefy ile isbâtı hâvî olduğuna dikkat ederek, (lâ) yâhud (lâ ilâhe) deyip (İllallah) diyemeden evvel ölmeden korktukları için (Kelime-i Tev-hid)i bırakmışlar ve yalnız (İsm-i celâl) ile meşgûl olmuşlardır.

Hazret-i Mevlânâ da böyledir. Mevlevilikte beş vakit namazdan son-ra üçer defa Kelime-i Tevhid, vird-i mahsûs olarak da, İsm-i celâl oku-nurdu. Sadrüddin Konevî (Kuddise sirruhu) demiştir ki: «İsm-i Celâl'den elifi kaldırırsan (lillâh), elifle beraber birinci lâmu kaldırırsan (lehû) olur. İkinci lâmu da kaldırırsan (hû) kalır ki hüviyyet-i zâta işârettir. (Kul hü-vallâhü ehad) âyet-i kerimesinde olduğu gibi (Huve) de vâv işbâ, yâni (hâ) yı uzunca okutmak içindir. Asıl ism-i İlâhî (Hû) dan ibârettir. Ve dikkat edilirse her canlı her nefeste bunu gayr-i irâdî olarak söylemek-tedir. Eğer bunu zevken bilirse o kimse (Zikr-i dâimî) ashâbındandır.

(Zikr-i kalbî) ye gelince: Zikrin yalnız lisanda kalmaması ve zik-redilen isim sâhibinin kalbde hazır olduğunun zevken bilinmesidir. Haz-ret-i Mevlânâ Mesnevîde buyururlar ki:

«Hakikatsiz bir isim gördün mü, yâhud gül lafzının kâfı ile lâmindan gül topladın mı?»

«İsmi okudun, git de onun müsemmâsını ara! Kameri gökte bil, dere-nin suyunda aksini görüp de onu ay sanma!»

«Eğer harften ve harflerin teşkil ettiği isimden geçip de (Zât-ı müsem-mâ) yı bulmak dilersen kendini kendiliğinden temâmen temizle!»

Zikr-i hakiki ise: Zikreden nazarında, (zikreden) (zikredilen) ve (zikr)in birlenmesidir ki bu hâl, târif ile değil, ancak zevk ile ve o mer-tebeyi bulmakla anlaşılabilir. Cenâb-ı Hak lutuf ve keremiyle o neşveyi cümlemize tattırsın.

Evet, zikrullâh, kalblerin cilâsıdır:

14873

صیقلی دید آهن و خوش کردرو
تا که صورتها توان دیدن درو

«Bir ayna, demirden de olsa, cilâlanınca sathı parlar ve güzelleşir ve orada bütün sûretler görülebilir.»

14874

گرتن خاکی غلیظ وتیره است
صیقلش کن زانکه صیقل گیره است

«Toprağa mensûb olan beden, kaba ve kesif ise de, sen onu cilâlamaya çalış. Zirâ cilâ kabul eder.

تادرو اشكال غیبی رو دهد
عکس حوری و ملک دروی جهد

«Tâki onda mânevî sûretler görünsün; hûrilerin, meleklerin akisleri onda müşâhede edilsin.»

14876

صیقل عقلت بدان دادست حق
که بدو روشن شود دلرا ورق

«Gönül yaprağı parlasın diye Allah sana, bil ki, akıl cilâsı vermiştir.»

14877

صیقلی رابسته ای بی نماز
وان هوارا کرده دودت باز

«Ey bînamaz kimse; sen ise akıllı bağlamış, hevâ ve hevesin iki elini de serbest bırakmışsın.»

Aklın bağı olduğu için kalbini cilâlandırıramıyor, hevâ ve hevesin serbest bulunduğu için türlü isyân lekesiyle kalbini karartıyorsun.

14878

گر هوارا بند نهاده شود
صیقلی را دست بکشاده شود

«Eğer hevâ ve hevesin elleri bağlanmış, cilâcı olan kalbin elleri serbest bulunsaydı.»

14879

آهنی کاینه غیبی بدی
جمله صورتها درو مرسل شدی

«Demir gibi olan kalb, gayb aynası olur ve bütün sûretler orada görünürdü.»

تیره کردی زنک دادی در نهاد
این بود یسوعون فی الارض الفساد

«Ey fâsık; sen kalb aynasını bulandırdın, saf tabiatını paslandırdın. İşte, (Yes'avne filarzıl fesad) âyetinin hakiki mânâsı budur.»

Bu beyt ile Mâide Sûresindeki bir âyete telmih ediliyor ki, nûzul sebebi şöyle rivâyet edilmiştir: Hicretin altıncı yılında bedevilerden bir kaç kişi Hazret-i Peygamberin huzuruna gelip müslüman oldular ve Medine'de kaldılar. Fakat şehrin havasıyla imtizac edemediklerinden hastalandılar. Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz onları (Cebel'ül-Îr) de otlamakta olan sütlü develerin yanına gönderdi. Hava değişimi neticesinde iyileştiler. Sonra küfrân-ı nimete kalkıştılar. Resûlullâhın on beş devesini iyileştirdiler. Resûlullâhın âzadlığı olup develere nezâret eden Yesâr (Radyallahü anh) bir kaç kişi ile bunları tâkip ederek yetişti ve onlarla çarpıştı. Fakat şakiler (Yessâr)ı yakaladılar. Ellerini, ayaklarını kesmek, gözlerine ve diline diken batırmak suretiyle şehid ettiler. Aleyyhis-selât Efendimiz bu cinâyeti haber alınca yirmi süvârî ile (Gürz bin Câbir)i onların üzerine yolladı. Gürz müfrezesi bu herifleri tutup bağladı. Yaptıkları cinâyetin cezâsı aynı sûretle kendilerine tatbik edildi.

انما
جَزَاؤُ الَّذِينَ يُجَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي
الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ
أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ
ذَٰلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ
عَظِيمٌ ﴿٢٩﴾

Yâni: «Allah ve Rasûlüne (mü'minlere) harb açanların, yeryüzünde (yol kesmek suretiyle) fesadçılığa koşanların cezâsı, ancak öldürülme-leri, ya asılmaları, yahud (sağ) elleriyle (sol) ayaklarının çapraz vâri kesilmesi, yahud da (bulundukları) yerden sürülmeleridir. Bu, onların dünyadaki rüsvaylığıdır. Âhirette ise onlara (başkaca) pek büyük bir azab da vardır²⁹.»

Hazret-i Mevlânâ, nefsin, hevâ ve hevesin bedende akıl ve ruh ile muhâlefetini ve muhârebesini, yeryüzünde fesad çıkartmaya benzetiyor da diyor ki:

14881

بر مشوران تا شود این آب صاف
واندر وین ماه واختر در طواف

«Gönül nehrinin suyunu bulandırma ki durulsun da orada, Kameri de, yıldızları da tavaf eder bir halde müşâhede edesin.»

14882

زانکه مردم هست همچون آب جو
چون شو دتیره نبینی قهراو

«Çünkü insan, dere suyu gibidir. Bulanık olursa dibini göremezsin.»

14883

قهر جو پر گوهرست و پر زدر
هین مکن تیره که هست اوصاف و حر

«Derenin dibi inci ve altınla doludur. Sakın saf ve duru olan o dereyi bulandırma!»

14884

جان مردم هست مانند هوا
چون بگرد آمیخت شد پرده سها

«İnsan ruhu havâ gibidir; tozla karışırsa gök yüzüne perde olur, gökyüzünü göstermez...»

14885

مانع آید اوزدید آفتاب
چونکه گردش رفت شد صاف و ناب

«O perde güneşi görmeye mâni olur. Fakat tozu gitti mi sâf ve parlak bir hale gelir.»

Yâni insan rûhu esâsen herrâk bir su ve saf bir hava gibidir. Fakat mâsiyet ile bulanınca ve günah ile tozlanınca hiçbir şey göstermez olur. Mâneviyât incilerini ve hakikat nurlarını görebilmek için o suyu durultmak ve havayı tasfiye etmek lâzımdır.

Bu hakikatlerin beyânından sonra Hazret-i Mevlânâ Mûsâ Aleyhis-selâm lisanından Firavun'a ve o meşrebde olanlara hitaben diyor ki:

14886

با کمال تیرگی حق واقعات
می نمودت تاروی راه نجات

«Ruhun son derece bulanık olmakla beraber, kurtuluş yoluna gitmen için, Allah sana bir çok rüyâ gösterdi.»

Enes bin Mâlik (Radiyallâhü anh) in rivâyet ettiği bir hadis-i şerifte buyurulmuştur ki: «Cenâb-ı Hak, bir kulu hakkında hayır murad ederse onu rüyâsında ikaz eyler.»

Bu hadis-i şerif mûcibince insan, gördüğü korkulu bir rüyânın işlediği bir günahdan dolayı mânevî bir itâb olduğunu anlamalı ve hemen tevbe ve istiğfâr ederek Gafûr ve Rahîm olan Allah'a yalvarmalıdır.

«FİRAVUN'UN SIRLARINI VE RÜYALARINI, ALLAHIN (HABİR) VE (ALİM) OLDUĞUNA İMAN ETMESİ, HİÇ OLMAZSA ŞEK VE ŞÜPHE SİNİ İZALE EYLEMESİ İÇİN, MUSA ALEYHİSSELAMIN APAÇIK OLARAK ANLATMASI»

14887

زآهن تیره بقدرت می نمود
واقعاتی که در آخر خواست بود

«Kâdir-i Mutlâk olan Allah-ı Zü'l-Celâl, senin paslı demir gibi olan kalbine sonunda olacak olan şeyleri göstermişti.»

14888

تا کنی کمتر تو آن ظلم و بدی
آن همی دیدی و بدتر می شدی

«O vâkıaları görmeyen, yaptığın zulmü ve kötülüğü yapmaman için

İlâhî bir tenbîh idi. Sende, o rüyaları gördüğün halde, daha ziyâde kötüleşiyordun.»

14889

نقشهای زشت خوابت می نمود
می رمیدی زان و آن نقش تو بود

«Allah sana rüyada bir takım çirkin nakışlar, sûretler gösterdi. Sen onlardan ürküyordun. Halbuki o nakışlar, sendeki kötülüklerin sûreti idi.»

14890

همچو آن زنگی که در آینه دید
روی خود را زشت و برآینه رید

«Hani, aynada çirkin ve siyah yüzünü görünce kızıp, aynayı pisliyen zenci gibi...»

14891

که چه زشتی لایق این و بس
زشتیم آن تو است ای کورخس

«Tükürmüş ve demiş ki: Ne kadar çirkinsin, sana lâıyk olan budur. Ayna da cevap verir ki: Ey kör ahmak; bendeki çirkinlik sendendir.»

14892

این جفا بر روی زشتت می کنی
نیست بر من زانکه هستم روشنی

«Şu yaptığın terbiyesizliği bana değil, kendi çirkin suratına yapmış oldun. Çünkü ben parlak bir aynayım.»

Hazret-i Mısri Niyâzi (Kuddise sirruhu) der ki :

«Halk içre bir âyineyim, herkes bakar bir ân görür,
Her ne görür kendin görür, ger yahşi ger yemân görür.»

Evet, nebiler ve veliler mücellâ bir ayna gibidirler. Onlara bakanlar, kendilerinin aklislerini müşâhede ederler. Nitekim Ebû Cehil, Vech-i Saâ-

det'e bakmış: Ne kadar çirkin! hezeyânını atmış. Sıddık-ı Ekber hazretleri ise: Ne güzel ve ne mübarek bir cemâl, demişti. Aleyhisselât Efendimiz ise her ikisine de: «Doğru söyledin» dedikten sonra: «Ben cilâlanmış bir ayna gibiyim. Bana bakanlar kendilerini görürler» buyurmuştu.

Rüyâda görülen çirkinlikler de görenin çirkin hallerinden ibârettir.

14893

گاه می دیدی لباست سوخته
که دهان و چشم تو بردوخته

«Ey Firavun; bazan elbiseni yanmış, bazan da ağzını ve gözünü dikilmiş görmüştün.»

14894

گاه حیوان قاصد جانت شده
که سر خود را بدنجان دده

«Bazan bir hayvanın kanını içmeye kasd ettiğini, bazan başının bir canavarın dişleri arasında bulunduğunu müşâhede etmiştin.»

14895

که نگون اندر میان آبریز
که غریب سیل خون آمیز تیز

«Bazan baş aşağı asılmış, bazan coşkun akan kan selinde boğulmuş-tun.»

14896

که ندات آمد از ن چرخ نقی
که شقی و شقی و شقی

«Bazan bu temiz semâdan sana: Şâkisin, şakisin, şakisin! diye ses gel-mişti.»

که ندا آمد صریحاً از جبال
که بروهستی ز اصحاب ضلال

«Bazan dağlardan: Git, dalâlet ve sapıklık ashâbındansın! diye sana açıktan açığa nidâ edilmmişti.»

که ندای آمدت از مرجماد
که ابد فرعون در دوزخ فتاد

«Bazan taş, toprak gibi cemâdattan: Firavun ebedî olarak Cehenneme düştü, diye sesler işitmiştin.»

زان بترها که نمی گویم ز شرم
تا نکرد طبع معکوس تو گرم

«Bunlardan daha beterleri var ki söylemeye utanıyorum ve senin aksi tabiatın büsbütün tersleşmesin diye söylemiyorum.»

اندکی گفتم بتوای ناپذیر
زانکه دانی که هستم من خیر

«Ey nasihat kabul etmeyen Firavun; sana gördüğün rüyâların birazını söyledim. Bu biraz söylediklerimden anlarsın ki ben o vâkiaların hepsini biliyorum.»

خوشتن را کوری کردی ومات
تا نیندیش ز خواب و واقعات

«Sen ise o rüyaları düşünmemek için kendini görmez ve anlamaz bir hale getirdin.»

چند بگریزی نک آمد پیش تو
کورکی ادراک مکر اندیش تو

«Senin mekr ve hiyle düşünen idrâkinin körlüğü işte karşına geldi. Daha ne vakte kadar kaçacaksın?»

Rüyâlar, Allah tarafından insanlara bir ihtardır. Bu da iki kısımdır. Bir kısmı gâyet açık ve anlaşılır bir sûrette olur. Bir kısmı ise tâbir ve te'vile muhtâc bulunur. Tâbir, ayrıca bir ilimdir. Onu erbâbı olanlar anlar ve anlatır. Meselâ Hazret-i Yûsuf zamanındaki Firavun, yedi zayıf sığırın yedi besili sığırı yediğini görmüş; bunun, yedi senelik bolluktan sonra yedi kıtlık senesi geleceğine işâret olduğunu Hazret-i Yûsuf haber vermiştir. Bu rüyâ ve tâbiri Kur'ân-ı Kerimde hikâye edildiği cihetle dinen inkâr edilemez. Bazan latife tarzında edilmiş tâbirler de vardır. Herifin biri; vezinsiz, kâfiyesiz ve mânâsız olmak üzere gûyâ bir beyt söylemiş. Sonra Mevlânâ Câmî'ye gitmiş:

— Bir beyit söylemişim. Rüyamda Hızır Aleyhisselâmı gördüm. Ağzıma tükürmek suretiyle takdir etti, demiş. Hazret-i Câmî, beyti okutup dinledikten sonra:

— Hızır, senin yüzüne tükürecekmiş; ağzın açık bulunduğu için tükürüğü oraya düşmüş! lâtifesinde bulunmuş.

Mesnevî Şârihi Şeyh İsmâil Ankaravî, Firavun'un gördüğü hikâye edilen rüyâları şöylece tâbir ediyor:

«Rüyâda elbisesini yanmış görmek; imân ve takvâ libâsının, yâhud ırz ve nâmus mahfazasının zâil olması; ağzın ve gözün dikilmesi, hak söz söylememek ve Kâinâtta ibret alınacak şeyleri görmemek demektir. Bir hayvanın hücumuna uğramak, sıfat-ı hayvâniyyesinin galebesine; başını bir hayvanın dişleri arasında müşâhede etmek, (Nefs-i emmâre)nin gâlibiyetine ve rûhun mağlûbiyyetine işârettir. Baş aşağı abdesthâneye asılmak, tamâmiyle şehvet necâsetine batmaktır. Başı yukarıya doğru olursa bir parçacık olsun imân ve tâata meyli bulunduğu delâlet eder. Kan selinde boğulmak ise, İsyân ve tuğyânı artıp haksız yere kan dökeceğine alâmet olur.

Şu da var ki rüyâlar, görenin haline göre tabir olunur. Meselâ sâlih bir kimsenin elbisesini yanmış görmesi kendisinin varlık kaydından kurtulmuş olmasına delâlet eder.»

Hulâsa: İnsan gördüğü bir rüyâyı, erbâbını bulup onlara tâbir ettirmelidir ki hastalığın mütehassıs bir hekim tarafından teşhisi mümkün olsun...

«TEVBE KAPISI DAİMA AÇIKTIR.»

Tevbe kelimesi; lügatte rücû mânâsınadır. Şer'i lisanda: Bir kimse- nin, işlediği günahı nedâmet duyması ve günâhının afv için Allah'a yalvarmasıdır. Hadis-i Şerifte: «Tevbe, pişmanlıktan ibârettir.» buyurul- muştur.

Hazret-i Mevlânâ bir rubâisinde lisân-ı Hakk'a tercümân olarak der ki «Nedâmet edip dön, gel. Her ne olursan, hattâ kâfir, fâsık, putperest de olsan dön, gel. Bizim kapımız ümitsizlik kapısı değildir. Tevbni yüz defa bozmuş olsan bile yine tevbe ederek gel.» Artık Allah'ın afv ve mağ- firetindeki genişliği anlamalı da, ümitsizliği bırakarak, her an tevbe ka- pısına sığınmalıdır.

14903

هين مكن زين بش فرا کير احتراز
که زبخشایش در توبه ست باز

«Ey Firavun; aklını başına al da bundan sonra küfürden ve zulüm- den sakın! Allahın lütuf ve keremiyle tevbe kapısı apaçıktır.»

Nitekim Hadis-i Şerifte: «Günahdan tevbe eden, günah etmemiş gibi dir.» buyurulmuştur. Kezâ taraf-ı Nebevîden: «Bir seyyieden sonra bir ha- sene işle ki o seyyieyi mahvetsin.» tavsiyesinde bulunulmuştur.

14904

توبه را از جانب مغرب دری
باز باشد تا قیامت بروری

«Mağrib tarafında bir tevbe kapısı vardır ki Kıyâmete kadar açıktır.»

14905

تا ز مغرب برزند سر آفتاب
باز باشد آن در ازوی رومتاب

«Güneş mağribden doğuncaya kadar o kapı açık bulunacaktır. Ey gü- nahkâr kimse; ondan yüz çevirme.»

Yâni tevbe ve istiğfâr etmekten fâriğ olma.

Hadis-i Şerifte: «Bir kimse, Güneş mağrib taraftan doğmadan evvel

tevbe ederse Allah onun tevbesini kabul eder» buyurulmuş, Hazret-i Ömer (Radiyallâhü anh) in: «Yâ Resûlallah, tevbe kapısı nedir?» suâlüne de:

«Tevbe kapısı mağrib cihetinin ardındadır. Altın, inci ve yakut ile süslü iki kanadı vardır. Bu kanadların arası süratle giden bir süvârînin yürüyüşüyle kırk senelik yoldur. Allahın onu yarattığı andan, Güneşin mağrib cihetinden doğmasına kadar açık kalacaktır.» izahında bulunmuş- tu.

Bu kapının mevcudiyeti ile vüs'ati muhakkak olmakla beraber, keyfi- yeti ve mevkii meçhuldür. Her halde bizim bildiğimiz garb cihetinde de- ğildir, mânevî bir makamdadır. Garb cihetinde diye târif buyurulması, Güneşin garbda gurub ederek gözden kayboluşu gibi tevbe edenlerin gü- nahının da orada kaybolmasından kinâye olsa gerektir. Kapı kanadları- nın; altından, inci ve yakutla müzeyyen bulunması da Allahın rahmet ve mağfiretine işârettir. Kapının genişliği (Merhamet-i İlâhiyye)nin sınırı ol- mayan vüs'atine delâlet eder.

Güneşin garb tarafından doğması da Kıyâmet alâmetlerindendir. De- mek ki Kıyâmet gelinceye ve onun alâmetlerinden bulunan Güneş'in mağ- ribden doğuşu hâdisesi vuku buluncaya kadar tevbe kapısı, açık duracak ve günahkârların tevbesi kabul olunacaktır.

Kur'ân-ı Kerimde:

إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ

Yâni: «Güneş dürül (üb söndürül) düğü zaman³⁰» buyurulmuştur.

Astronomi bilginlerimizden merhûm Abdurrahman Paşanın (Mahfel) Mecmûasında yazdığına göre Arz'ımıza Kıyâmete yakın bir seyyâre çar- pacak, bu müsâdeme ile Arz'ın mihveri değişecek, ondan sonra Güneş, şarktan garba doğru bir kavs teşkil eyleyen seyir ve hareketi yerine, başa sarık sarılır gibi, ufuk üzerinde dolanır görülecektir. Vukuu muhakkak olan bu hâdiseyi bilir bilmez ve anlar anlamaz şimdi inkâra kalkanlar, eğer o zamana yetişebilirlerse gözleriyle görecekler ve bilmecebûriyye tas- dik edeceklerdir. Fakat gecikmiş ve zamanı geçmiş olan bu tasdik ken- dileri için faydası olmayacaktır. Çünkü tevbe kapısı o vakit kapalı bulu- nacaktır.

(30) Sûrei Tekvîr : 1.

هشت جنت را زرحمت هشت در
يك در توبه ست ازان هشت ای بسر

«Oğul; sekiz cennetin (Merhamet-i İlâhiyye) eseri olarak sekiz kapısı vardır ki (Bâb-ı tevbe) de o kapılardan biridir.»

Hikmet-i Rabbâniyye, Dünyâyı (Dâr'ül-amel) Ahireti, (Dâr'ül-cezâ) olmak üzere yaratmıştır.

Cezâ kelimesi; hem mükâfât, hem mücâzât mânâlarını ifâde eder. Dün-yâda işlenen kötü amellerin cezâsı ve yapılan iyiliklerin mükâfâtı Ukbâ'-da görülecektir. Cezâ görülecek yer Cehennem, mükâfât görülecek yer de Cennettir. Allahın merhametindeki büyüklük ve genişlik şundan anlaşılmalıdır ki Cehennem yedi kısım, Cennet sekiz kısımdır. Yâni cezâ çekilecek yerden, mükâfât görülecek yer daha geniş ve daha fazladır.

Cennet denilen (Dâr'ül-mükâfât) sekiz kısımdır ki isimleri şöyledir: 1 — And, 2 — Vesîle, 3 — Firdevs, 4 — Huld, 5 — Naîm, 6 — Me'vâ, 7 — Dâr'üs-selâm, 8 — Dâr'ül-karâr.

Bu sekiz cennetin sekiz kapısı vardır ki onların isimleri şöyledir:

- 1 — Bâb'üt-tevbe: Tevbekâr olanlar bu kapıdan Cennete gireceklerdir.
- 2 — Bâb-ı zekât: Zekât verenler bu kapıdan Cennete gireceklerdir.
- 3 — Bâb-ı salât: Namaz kılanlar bu kapıdan Cennete gireceklerdir.
- 4 — Bâb-ı reyyân: Oruç tutanlar bu kapıdan Cennete gireceklerdir.
- 5 — Bâb-ı hac: Hacca gidenler bu kapıdan Cennet egireceklerdir.
- 6 — Bâb-ı cihâd: Din yolunda cihad edenler bu kapıdan Cennete gireceklerdir.
- 7 — Bâb-ı verâ': Allahdan korkan ve günah işlemekten sakınanlar bu kapıdan Cennete gireceklerdir.
- 8 — Bâb'üs-sılâ: Sıla-i rahim edenler, hısımlarını, akrabalarını görüp gözetmeler bu kapıdan Cennete gireceklerdir.

Bir mü'minde zikrolunan sıfatlardan hangisi galib ise (Fazl-ı İlâhî) ve (Lutf-u Rabbani) ile o sıfâta âid kapıdan Cennete girecektir. Şu da hatırdaki bulunsun ki Cennete girmek nimet-i uzmâsı, hiç bir amel ile elde edilemez. Ona ancak Allahın lutf ve keremiyle nâil olunabilir. İyi hal-ler, insan, Fazl-ı İlâhî ile Cennete girdikten sonra oradaki derecelere sebebdır. Yâni Cennete giriş Hakkın keremi, oradaki nimetler ise iyi amel-ler neticesidir.

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ diyor ki:

آن همه که باز شد گاهی فراز
وان در توبه نباشد جز که باز

«Cennetin yedi kapısı bazan açık bazan kapalı bulunur. Tevbe kapısı ise dâimâ açık bulunur.»

هین غنیمت دار در بازست زود
رخت آنجا کش بکوری حسود

«Âgâh ol ve uyanık bulun da, hasedkâr olan Şeytana rağmen, eşyânı hemen Tevbe Kapısı'na götür.»

Yâni günahlarına tevbe ve istiğfâr ederek onları tekrar yapmamaya gayret et.

«MÛSÂ ALEYHİSSELAMIN FİRAVUN'A: "BENDEN BİR NASİHAT KABUL ET, KARŞILIK OLARAK DÖRT FAZİLET AL" DEMESİ: FİRAVUN'UN DA: "O DÖRT FAZİLET NEDİR?" DİYE SORMASI»

هین زمین بپذیر يك چیز بيار
بس زمن بستان عوض آنرا چهار

«Mûsâ Aleyhisselâm dedi ki: Dikkat et, benden bir öğüt kabul ve tat-bik et ve karşılık olarak dört fazilet kazan!»

گفت ای مرسی کدامت آن یکی
شرح کن بامن ازان يك اندکی

«Firavun sordu: Ey Mûsâ! o bir öğüt nedir? Onu bana biraz şerhet.»

گفت آن يك كه بگویی آشكار
که خدایی نیست غیر کردگار

«Hazret-i Mûsâ cevab verdi: O bir şey; Allahdan başka mâbûd yoktur diye açık olarak Hakkın birliğini ikrâr ve benim nübüvvetimi tasdik etmektedir.»

Böylece, Hazret-i Mûsâ, Firavunu, evvelâ Allah'ın varlığına ve birliğine inanıp îmânını insanlara karşı açıkça ikrâra dâvet etmiş, ondan sonra Evsâf-ı İlâhiyye'den bir kısmını şöylece beyan etmiştir:

خالق افلاك وانجم برعلا
مردم و دیو و پری و مرغرا

«O Mâbûd-i Yegâne, Semâda feleklerin ve yıldızların, yerde de insanların, şeytanların, cinlerin ve kuşların Hâlik'ıdır.»

خالق دریا و دشت و کوه و تپه
ملکت اوبی حد و اوبی شبیه

«Denizi, kıyı, dağı ve ovayı yaratan O Zât ü Ecell ü Âlâ'dır. Mülkünü sınırlı, Zât'ının benzeri yoktur.»

گفت ای موسی کدامست آن چهار
که عوض بدی مرا برگویار

«Firavun dedi ki: Ey Mûsâ; bana bire karşı vereceğin dört şey nedir? Onları da söyle bakalım.»

تا بود از لطف آن وعده حسن
سست گردد چارمیخ کفر من

«Ki o güzel vaadin letâfetiyle benim sağlam, mihlanmış olan küfrüm gevşesin.»

بوکه زان خوش وعده های مفتنم
بر کشاید قفل کفر صدمنم

«Belki, ganimet sayılacak o güzel vaadlerin tesiriyle, yüz batman ağırlığındaki küfür kilidim açılır.»

بوکه از تأثیر جوی انگین
شهد گردد در تنم این زهر کین

«Belki bal nehri gibi olan o vaadlerin tesiriyle, tenimdeki kin zehri bala tebeddül eder.»

باز عکس جوی آن پاکیزه شبر
پرورش یابد دمی عقل اسیر

«Yâhud esir olan aklım, o saf süt ırmağının tesirinin aksedişi ile gıdalanır.»

یا بودکز عکس آن جوه های خمر
مست گردم بوبرم از ذوق امر

«Yahud o şarab nehirlerinin aksedişinden mest olurum da emre itaat zevkinden bir koku duyarım.»

یا بودکز لطف آن جوه های آب
تازگی یابد تن شوره خراب

«Yâhud o su ırmaklarının letâfetinden şu çorak ve harab bedenim tazelenir.»

14921

شوره ام را سبزه پیدا شود
خار زارم جنة المأوى شود

«Çoraklığım üzerinde bir yeşillik meydana gelir ve dikenliğim (Cennet'ül-me'vâ) olur.»

14922

بوکه از عکس بهشت و چار جو
جان شود از یاری حق یار جو

«Belki Cennetin ve oradaki dört nehrin aksi ve Allahın tevfiğiyle ruh, Hakiki Dostun tâlibi olur.»

Sûre-i Muhammed'de buyurulmuştur ki :

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وَعِدَ الْمُتَّقُونَ فِيهَا
أَنْهَارٌ مِنْ مَاءٍ غَيْرِ آسِنٍ وَأَنْهَارٌ مِنْ لَبَنٍ لَمْ يَتَغَيَّرَ طَعْمُهُ وَأَنْهَارٌ مِنْ خَمْرٍ
لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ وَأَنْهَارٌ مِنْ عَسَلٍ مُصَفًّى وَلَهُمْ فِيهَا مِنْ كُلِ الثَّمَرَاتِ
وَمَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ

Yâni: «(Şirkden) sakınanlara va'd olunan Cennet'in sıfatı. (şudur): İçinde rengi, kokusu, hiçbir vasfı, bozulmayan sudan ırmaklar, tadına halâl gelmeyen süttan ırmaklar, içenlere lezzet veren şarabdan ırmaklar, süzme baldan ırmaklar vardır. Orada meyvelerin her (çeşidi) onlarıdır. (Üstelik) Rablerinden de mağfiret vardır³¹.»

Hüseyin Vâz'ın tefsirinde denilmiştir ki: Erbâb-ı işârete göre, Cennette böyle dört nehir olduğu gibi, ârifin kalbinde de (Înâbet suyu), (safvet sütü), (Muhabbet şarabı) ve (Meveddet balı) gibi nehirler cereyan etmektedir. Bahr'ül-Hakâyık tefsirinde beyan edilmiştir ki: **Su nehri**, (Hayat-ı kalbe), **süt nehri**, (Asl-ı fitrat)a, **şarab nehri**, (Aşk-ı İlâhî)ye, **bal nehri** de, (Kurbîyet-i İlâhî)yeye işârettir.

(31) Sûrei Muhammed : 15.

Hazret-i Mevlânâ da Mesnevinin diğer bir yerinde buyurmuştur ki:

«Kalbindeki mânevî hayat, Cennetteki su nehridir.
Yine oradaki süt nehri, senin mehir ve şefkatindir.»
«Senin tâat ve ibâdetten duyduğun zevk, Cennetin bal nehri,
Mestliğin ve mânevî zevklerin de yine oradaki şarab nehridir.»

Fir'avn lisânından beyânâta devam ediliyor:

14923

آنچنان کز عکس دوزخ گشته ام
آتش و در قهر حق آغشته ام

«Ben Cehennemin aksiyle öyle ateş kesilmiş ve Allahın kahrına o derece gark olmuşum ki;»

14924

که ز عکس مار دوزخ همچو مار
گشتم ابراهل جنت زهبار

«Bazan Cehennem yılanının aksiyle, Cennet ehli olan mü'minlere, yılan gibi zehir yağdırıyorum.»

14925

که ز عکس جوشش آب جحیم
آب ظلم کرده خلقت نارامیم

«Bazan da Cehennemdeki kaynar suyun aks-i tesiriyle zulüm suyum, halkı pişiriyor ve çürütüyor.»

14926

من ز عکس زمهریرم زمهریر
یاز عکس آن سعیرم چون سعیر

«Ben soğuk Cehennemin aksinden bir zemheriyim, yâhud sıcak Cehennemin tesiriyle de yakıcı Cehennem olmuşum.»

دوزخ درویش مظلوم کنون
وای آنکه یاغش ناگه زبون

«Ben mazlûm fakirlerin Cehennemi olmuşum. Zebûn ve kimsesiz bulduğum biçârelerin vay hâline!»

Firavun'un bu itiraflarından sonra:

«FİRÂVUN İMAN EDECEK OLURSA MÜKÂFAT OLARAK
KAZANACAĞI DÖRT FAZİLETİN, MÛSÂ ALEYHİSSELÂM
TARAFINDAN ŞERHEDİLMESİ»

14928

گفت موسی اولین آن چهار
صحتی باشد تنّت را پایدار

«Mûsâ Aleyhisselâm dedi ki: O dört fazîletin birincisi: Bedende dâimî bir sıhhat ve âfiyet bulunur.»

14929

این عللهایی که درطب گفته اند
دور باشد از تنّت ای ارجمند

«Tıbda bahsedilen hastalıklar, bedeninden uzak kalır.»

14930

ثانیاً باشد ترا عمر دراز
که اجل دارد زعمرت احتراز

«İkincisi: Ömrün uzak olur, âdetâ eccl, hayatından çekilir.»

وین نباشد بعد عمر مستوی
که بنا کام از جهان بیرون روی

«Sıhhatle geçen bir ömürden sonra muradına ermeksizin Dünyâdan gitmezsin.»

14932

بلکه خواهان اجل چون طفل شیر
نی زرنجی که ترا دارد اسیر

«Ölümün de, seni bîzar edecek bir hastalıktan değil; süt emen bir çocuğun sütü istediği gibi, kendi isteğinle olur.»

14933

مرک چوباشی و نی از عجز و رنج
بلکه بینی در خراب خانه گنج

«Ölümü ararsın ama hastalıktan ve âcizlikten değil, belki beden evinin harabesinde defineyi gördüğünden!...»

14934

پس بدست خویش گیری تیشه
می زنی بر خانه بی اندیشه

«O defineyi bulmak için beden hânesine tereddüd etmeksizin kendi elinle kazma vurup yıkarsın.»

14935

که حجاب گنج بینی خانه را
مانع صد خرمن این یک دانه را

«Çünkü bu vücud hânesini o defineye ve bu bir tek dâneyi yüzlerce harman buğdaya mâni ve hâil görürsün.»

14936

پس در آتش افکشی این دانه را
پیش گیری پیشه مردانه را

«O yüzlerce harmanı elde etmek — yâni ebedî niğmete ulaşmak — için o beden dânesini yakar ve o hususta (Merdân-ı İlâhî)nin sünnetine iktidâ edersin.»

14937

ای بیک برکی زباغی مانده
همچو کرمی برکش از باغ رانده

«Ey bir yaprağın tamâıyla bir bağdan mahrum kalan; bir kurt gibi, bir yaprak yüzünden bağdan kovulan.»

Yâni bakî nimetler karşısında senin bedeninin geniş bir bağın içindeki bir yaprak mesâbesindedir. Sen de o yaprak hırsıyla bağın sâir meyvelerinden mahrûm kalmış bir kurtcağıza benzersin.

14938

چون کرم این کرم را بیدار کرد
اژدهای جهل را این کرم خورد

«Allahın lutuf ve keremi o kurtcuğu uyandırınca, o kurtcağız, gaflet ejderhâsını yer ve izâle eder.»

14939

کرم کرمی شد پراز میوه درخت
آنچنین تبدیل گردد نیک بخت

«O kurtcağız, meyve ile dolu bir üzüm çubuğu haline girer. Talihli ve ilâhî tenbih'e nâil olan kimseler de böyle olur.»

«(BEN BİR GİZLİ HAZİNE İDİM. BİLİNMEYİ ARZU ETTİM) HADİS-İ
KUDSİSİNİN TEFİRİ»

14940

خانه برکن کنز عقیق این ین
صد هزاران خانه شاید ساختن

«Evin — yâni varlığın — temelini sök ki, bulacağın Yemen'in hakik taşiyle yüz binlerce ev yapmak kabildir.»

14941

کنج زیرخانه است وچاره نیست
از خرابی هین میندیش و مأیست

«Define evin altındadır, onu bulmak için evi yıkmaktan başka çare yoktur. Binâenaleyh evin harab olacağını düşünme ve durma!»

14942

که هزاران خانه ازیک نقد کنج
تان عمارت کردی تکلیف ورنج

«O define nakdi, külfetsiz ve meşakkatsiz olarak sana binlerce ev yapar.»

14943

عاقبت این خانه خود ویران شود
کنج از زیرش یقین عریان شود

«Zaten sonunda bu cesed evi mutlaka harab olacak ve altındaki define meydana çıkacaktır.»

14944

لیک آن تو نباشد زانکه روح
مزد ویران کردندش آن فتوح

«Fakat o definenin o zaman meydana çıkması sana âid olmaz. Çünkü ruh için olacak o fütûhât, varlık evini harab etmenin ücretidir.»

چون نکرد آن کار مزدش هست لا
لیس للانسان الا ماسی

«Bir kimse çalışmazsa, onun ücreti yoktur. Çünkü, İnsan için ancak iş-
lediği hayırlı işin ücreti, yâni sevâbı vardır.»

Şu beyitlerin hulâsası: İnsan bedeninin altında bir hazine gizlidir. O
hazineyi elde etmek için bedenın yıkılması, yâni riyâzet ve mücâhede ile
zayıflayıp harab olması lâzımdır. Bu suretle insan fâni bir varlığa bağlan-
maktan kurtulur; yâni «Ölmeden evvel ölü» sırrına mazhar olur ve Rab-
banî define olan bâkî hayata kavuşur. Zaten, fâni vücud mutlaka harab
olacaktır. Fakat bu tabîî harabı, sâhibine bir şey kazandırmaz. Tabîî ola-
rak harabı, yâni ecel-i mev'ûd gelince :

دست خای بعد ازان توکای دریغ
ایچنین ماهی نهان شد زیر میغ

«Teessüfünden, elini ısıtır ve: vâh yazık ki böyle bir ay, bulut altında
gizlendi dersin.»

خانه اجرت گرفتی با کری
نیست ملک تو بیعی یاشری

«Meselâ sen bir evi ücretle kirâlar, yâhud alım satımla elde edersin,
fakat o ev, senin değildir.»

این کویرا مدت او تا اجل
تا درین مدت کنی دروی عمل

«Bu evin kira müddeti, dâhilinde çalışmak şartıyla, ecel gelinceye ka-
dardır.»

Yâni senin vücudun, ömrünün hitamına kadar içinde çalışmak şartı-
le, sana verilmiş bir kira evidir. Kirası da onun içinde çalışman ve altın-

daki defineyi arayıp bulman ve bulacağın hazine ile o evi yeniden yapman-
dır. Kirayı vermez, yâni icâr ve isticâr şartına riâyet etmezsen, zâten mül-
kûn olmayan o evden istifâde edemez ve altındaki defineyi ele geçiremez-
sin.

پاره دوزی میکنی اندر دکان
زیر این دکان تو مدفون دوکان

«Sen bu beden dükkânında eskicilik yapıyorsun. Halbuki dükkânın
altında iki mâden gömülüdür.»

Dükkândan maksad; İnsan bedeni, eskicilikden murad ise bedenın tâ-
miri ve beslenmesi, ara sıra ârız olan hastalıkların tedâvisi için ilâçlar alın-
masıdır. Altında gizli iki mâden bulunması da; Tecelliyât-ı Zâtiyye ve sı-
fâtiyye demektir. İnsanın mücâhedeler ile meşgul olması, o tecelliyâta
mazhar olması temennisidir.

هست این دکان کرای زود یاش
تیشه بستان و تکش رامی تراش

«Bu dükkân, kiralık bir yer gibi, âriyettir. Çabuk davran, kazmayı eli-
ne al ve onun dibini ve temelini kaz.»

Yâni mücâhede etmekten bir an geri kalma.

Cenâb-ı Hak:

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا

Yâni: «Bizim için mücâhede bulunanları mutlaka hidayet yolları-
mıza sevkederiz³²» buyurmuştur.

Ey varlık dükkânının kiracısı, sen de onun altındaki defineleri, mâ-
denleri bulmaya uğraşırsan muhakkak surette elde edersin. Çalış ki:

(32) Sûrei Ankebut : 69.

14951

تا که تیشه ناگهان برکان نسی
از دکان وپاره دوزی واری

«Ansızın kazmayı mâdene tesâdüf ettirir, dükkânda, eskicilik edip pa-
buç yapmaktan kurtulursun.»

14952

پاره دوزی چیست خورد آب و نان
میزی این پاره برداق کران

«Yamacılık etmek nedir? Ekmek yemek ve su içmektir. Bu yamalarla
köhne hırkanı yamar durursun.»

14953

هرزمانی درد این داق تنت
پاره بروی میزنی زین خوردنت

«Bu beden hırkası, her an yırtılmaktadır. Sen yiyip içmekle ona yama
dökmektesin.»

14954

ای ز نسل پادشاه کامیار
باخود آ زین پاره دوزی ننگ دار

«Ey talihi yâver pâdişah neslinden gelmiş olan, kendine gel de bu ya-
macılıktan utan!»

14955

پاره برکن ازیں قعر دکان
تا برآرد سربه پیش تودوکان

«Bu dükkânın dibini biraz kazda, o iki mâden senin karşında baş gös-
tersin.»

Hadîs-i Şerifte: «Ben Allah'ın nûrundan yaratıldım, mü'minler de benim
nûrumdan yaratıldı.» buyurulmuştur. Bu münâsebetle beytteki (Pâdşâh-ı

Kâmiyâr) Peygamber-i Muhtâr Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleridir
ki mânevî ceddimizdir. Yahud Halifetullah olan Âdem Aleyhisselâmdır ki
maddeten Ebû'l-beşer'dir. Böyle mânevî ve maddî iki büyük padişâhın nes-
linden geldiğin halde şu köhne varlık hırkasını hergün yiyip içmekle ya-
mamaktan utanmıyor musun? Halbuki sende bir hazîne gizlidir. Cesed
dükkânını mücâhede kazmasıyla eşelâ de o hazineyi elde et. O mânevî ser-
vetle ebedî refaha nâil ol!

14956

پیش ازیں کین مهلت خانه کری
آخر آید تونبردی زوبری

«Bu kirâhânenin müddeti tamam olup da sen ondan istifâde etmemiş
isen.»

Ev sâhibi seni oradan çıkarır. O vakit:

14957

توز حسرت گاه برسر میزنی
گاه ریش خام خود برمیکنی

«Sen tehassürle gâh başına vurur, gâh sakalını yolar;»

14958

کای دریغا آن من بود این دکان
کور بودم بر نخوردم زین مکان

«Vâh yazık! bu dükkânımken ondan istifâde edemedim, dersin.»

«İNSANIN KENDİ TABİATINDAKİ ZEKÂ VE DÜŞÜNCELERİNE
MAĞRUR OLMASI VE NEBİLER İLMİ OLAN
GAYB İLMİNİ ARAMAMASI»

14959

دیدم اندر خانه من نقش و نگار
بودم اندر عشق خانه بی قرار

«Ev — yâhud dükkân — sâhibinin çıkardığı kirâcı der ki: Ben evin
içinde güzel nakışlar gördüm de onun aşkıyle kararsız oldum.»

14960

بودم از گنج نهانی بی خبر
ورنه دستنبوی من بودی تبر

«Evdeki gizli hazînedan haberim yoktu. Yoksa kazma, benim elimde çiçek demeti olurdu.»

Yâni evi kazıp defineyi bulmak için kazma elimden düşmezdi.

14961

آه اگر داد تبر را دادمی
این زمان غم را تبر را دادمی

«Âh, eğer kazmanın hakkını verip evi kazaydım, şimdi gamdan, kederden berî olurdum.»

14962

چشم را بر نقش می انداختم
همچو طفلان عشقهایی باخم

«Gözümü evin nakışlarına bağladım, çocuklar gibi, aşk oyunlarına dalıp kalmıştım.»

14963

بس نگو گفت آن حکیم کامیار
که توفلی خانه بر نقش و نگار

«Hakîm Senâyi (Kuddise sirruhû) çok güzel söylemiş ve demiştir ki: Sen bir çocuksun, bulunduğun ev de nakış ve resimlerle doludur.»

14964

در آلهی نامه بس اندر ز کرد
که برار از دودمان خویش کرد

«Hazret-i Senâyi, (Îlâhînâme) sinde: Kendi varlığından toz kopar — yâni geç — diye çok tavsiyede bulunmuştur.»

Îlâhînâme, Hakîm Senâyi'nin manzûm bir eseridir ki, Mesnevi-i Şerîf'in tanziminden evvel, ihvân-ı mevleviyye tarafından okunurdu. Nâzım-ı Ârifi, ümmetin büyüklerindendir. Hazret-i Mevlânâ, O'nu Şeyh Attâr'a tercih etmiştir. Dersimizin ibtidâlarında Hazret-i Hakîm'e dâir mâlûmât verilmişti. Hazret-i Mevlânâ şu hakâyıkı beyân ettikten sonra Mûsâ ve Firavun bahsine avdetle Firavun'un lisânından diyor ki:

14965

بس کن ای موسی بگو وعدهٔ سوم
که دل من را اضطرابش گشت گم

«Ey Mûsâ, bu kadar yetişir. Üçüncü vaad'i söyle. Kalbim onu beklemekten muztarib oldu.»

14966

گفت موسی آن سوم ملک دوتو
دو جهانی خالص از خصم وعدو

«Hazret-i Mûsâ buyurdu ki: Üçüncüsü, Dûnyâda ve Âhirette, düşmandan arınmış devlet ve saltanatına nail olursun.»

14967

بیشترزان ملک که ا کنون داشتی
کان بد اندر جنگ و این در آشتی

«Öyle bir devlet ve hükümet ki bugünkü mülkünden çok daha büyüktür. Şimdiki devletin cenk içindedir. O devlet ise ebedî sulh içersindedir.»

14968

آنکه در جنگی چنین ملکی دهد
بنگر اندر صلح خوانت چون نهد

«Cenk hâlinde bulunduğun Allah, sana böyle bir mülk verirse, sulh olunca sana nasıl bir nimet sofrası kuracağını düşün.»

آن کرم کاندَر جفا اینہا داد
دروفا بنگر چه باشد افتقاد

«Kerem-i İlâhî, senin cefâna karşı bunları verenin, vefâkârlığına mukabil seni nasıl görüp gözeteceğini kıyas et.»

گفت ای موسی چهارم چیست زود
باز کو صبرم شد و حرصم فزود

«Firavun dedi ki: Ey Mûsâ! dördüncüsü nedir? Çabuk söyle, sabrım kalması, hırsım arttı.»

گفت چارم آنکہ تومانی جوان
موی همچون قیر ورخ چون ارغوان

«Mûsâ dedi ki: Dördüncüsü, saçın katran gibi siyah, yüzün erguvan çiçeği gibi kırmızı olarak genç kalırsın.»

رنگ و بودر پیش مابس کاسدست
لیک توپستی سخن کودیم پست

«Renk ve koku gibi arazların indimizde değeri yoktur. Lâkin sen aşağı bir mahlûk olduğun için ben de aşağı alemden konuşuyorum.»

افتخار از رنگ و بو از مکان
هست شادی و فریب کودکان

«Renkle, kokuyla ve mevki ile öğünmek çocukları aldatır ve sevin-dirir.»

«İNSANLARA KENDİ AKLINIZA GÖRE DEĞİL, ONLARIN AKILLARI
ERECEK ŞEKİLDE SÖYLEYİNİZ Kİ ALLAH'I VE PEYGAMBER'I
TEKZİB ETMESİNLER» HADİSİ»

چونکہ با کودک سروکارم فتاد
هم زبان کودکان باید کشاد

«Çocuklarla konuşmaya mecbur olunca onların lisâniyle söylemelidir.»

کہ برو کتاب تا مرغت خرم
یا مویز وجوز و فستیق آورم

«Mektebe git de sana bir kuş alayım, yâhut, kuş üzümü, ceviz ve fıstık getireyim demelidir.»

Hazret-i Mûsâ, Firavun'a bir çok vaadlerde bulunmuştu. O vaadler: çok yaşayacağı, hastalık, gam ve keder görmeyeceği gibi şeylerden ibâretti. Böyle olmasının sebebi; Firavun'un yaşca ileri bulunmakla beraber, idrâk itibariyle çocuktan farklı bulunmamasıydı.

جز شباب تن نمی دانی بگیر
این جوانی را بگیرای خرشعیر

«Ey Firavun; sen bedeninin genç kalmasından başka bir şey bilmezsin. Ey eşek tabiatlı gençliği arpa farzet.»

Yâni eşek arpayı ne kadar severse, sen de genç kalmayı o kadar arzu ediyorsun.

هیچ ازنگی نیفتد بر رخت
تازه ماند آن شباب فرخت

«Nasihatimi kabul ederek îmâna geldiğin takdirde yüzün buruşmayacak ve mes'ûd gençliğin tâze ve dâîmi kalacaktır.»

14973

نه نژند پريت آيد برو
نی قد چون سرو تو گردد دوتو

«Ne yüzüne ihtiyarlık alâmeti gelecek, ne de servi gibi olan boyun iki kat olacaktır.»

14979

نی شود زور جوانی از تو کم
نی بدندانها خللها یا الم

«Ne senden gençlik kuvveti eksilecek, ne de dişlerin ağrıyıp dökülecektir.»

14980

نی کمی در شهوت و طمٹ بعال
که زنار آید از ضعف ملال

«Ne kadınların erkekten nefretine sebeb olan cinsî gevşekliği, ne de kadına yaklaşmamak derdini görürsün.»

14981

آنچنان بگشایدت فرشباب
که کشود آن مرده عکاشه باب

«Resûlullâhın müjdesinden (Ukkâşe)ye gelen zindelik ve hayâtiyet gibi, sende de gençlik neş'esi devam edecektir.»

Ukkâşe (Radiyahü anh) ashâb-ı güzînden bir zâttır ki, Peygamber efendimiz tarafından Cennetle müjdelendi. Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz, Hicretin 11. senesi Rebîülevvel ayı içinde irtihal buyuracağını, Safer ayında vahiyle haber almış, Likâ-yı İlâhiye fevkalâde iştiyâkı bulunduğundan: «Her kim bana safer ayının çıktığını tebşîr ederse ben de onu Cennetle müjdelerim.» buyurmuştu.

Ukkâşe: «Yâ Resûlallah, safer çıktı» diye haber verdi. Zât-ı Risâlet de O'nu Cennetle müjdeledi. Sonra Cennetle müjdelenen Ukkâşe, Yemâme harbinde şehîd oldu ve Resûlullâhın verdiği haber tahakkuk etti.

Hazret-i Mevlânâ, bu hadîsin meâlîni ve hâdisenin vukuunu anlatıyor:

14982

احمد آخر زمانرا انتفال
در ربیع اول آمد بی جدال

«Âhir zaman Peygamberi Hazret-i Ahmed Aleyhisselâtü Vesselâm'ın Bekâ Alemine intikâli, ihtilâfsız olarak Rebîülevvel ayının içinde olacaktı.»

14983

چون خبریابد دلش زین وقت نفل
عاشق آن وقت گردد او بعقل

«Resûlullah Hazretlerinin kalbi, bu göç zamanını haber alınca can ve gönülden o vakta aşık oldu.»

14984

چون صفر آید شود شاد از صفر
که پس این ماه میسازم سفر

«Bu aydan sonra Âhirete sefer edeceğim, diye Saferin girmesinden sevindi.»

14985

هر شبی تاروز زین شوق هدی
ای رقیق راه اعلی می زدی

«Her gece bu kavuşmanın iştiyâkiyle sabahlara kadar: (Ey yücelerden yüce refikim) der dururdu.»

Nitekim (Emr-i Hak) vâki olmadan son sözleri (Allahümme refikûl âlâ) olmuştu.»

گفت هر کس که مرا مژده دهد
چون صفر پای از جهان بیرون نهد

«Ve buyururdu ki: Saferin çıkıp gittiğini bana kim müjdelerse;»

که صفر بگذشت و شد ماه ربیع
مژده در باشم مرا اورا و شفیع

«Safer geçti, Rebiülevvel oldu derse, ben de ona Cennet müjdesini veririm ve Şefâatçisi olurum.»

گفت عکاشه صفر بگذشت و رفت
گفت جنت مهترای شیر زفت

«Ukkâşe: Yâ Resûlallah; Safer çıktı, gitti dedi. Resûl-i Ekrem de: (Ey ulu aslan Cennet senindir), buyurdu.»

دیگری آمد که بگذشت آن صفر
گفت عکاشه پرد از مژده بر

«Ashâbdan diğer biri gelip; yâ Resûlallâh Safer çıktı, deyince Hazret-i Peygamber: (Müjdeyi Ukkâşe aldı) cevabını verdi.»

بس رجال از نقل عالم شادمان
وز بقایش شادمان این کودکان

«Hak Erleri, bu Alemden intikâl etmekle sevinirler. Bu çocuklar — yâni çocuk gibi gâfil bulunanlar — ise burada kalmaktan şâd olurlar.»

چونکه آب خوش ندید آن مرغ کور
پیش او کوثر نماید آب شور

«İyi suyun tadını tatmayan kör kuşa, acı ve tuzlu su (Kevser) gibi gelir.»

Dünyâya bağlı ve Ahiret nimetlerinden gâfil bulunanlar da o kör kuş gibi, Dünyâ ve içindekileri, öyle lezzetli bulurlar.

همچنین موسی کرامت می شمرد
که نگردد آب اقبال تو درد

«Mûsâ Aleyhisselâm böylece kerâmetleri — yâni Firavun'un îman ettiği takdirde nâil olacağı (Kerem-i İlâhî) yi saydı döktü ve: Allah'ın birliğini ve benim nübüvvetimi tasdik et de ikbâl ve seâdetin bulanmasın dedi.»

گفت احسنت ونگوگفتی ولیک
تا کنم من مشورت بابار نیک

«Firavun dedi ki: Yâ Mûsâ! iyi vaadlerde bulundun ve güzel söyledin. Fakat müsâde et de ben iyi bir dost ile müşâverede bulunayım.»

«MÛSÂ ALEYHİSSELAMI TASDİK HUSUSUNDA FIR'AVUNUN ZEVCESİ ÂSİYE İLE MÛŞÂVERESİ»

باز گفت او این سخن با آسیه
گفت جان افشان برین ای دل سیه

«Firavun, Hazret-i Mûsâ'nın sözlerini Âsiyeye nakletti ve fikrini sor-du. O da: Ey kalbi kararımış olan; bu vaadleri canla başla kabul et dedi.»

Ve şu sûretle nasihate devam etti:

14995

بس عنایتهاست متن این مقال
زود دریاب ای شه نیکو خصال

«Bu sözlerde ne büyük inayetler vardır. Ey iyi huylu hükümdâr; çabuk onları tasdik eyle!»

14996

وقت کشت آمد زهی پرسود گشت
این بگفت و گریه کرد و گرم گشت

«Ekim zamanı geldi... hem de ne faydalı ekim ya!... Bu sözleri söyledi ve iştihakından ağlamağa başladı.»

14997

برجهید از جاد میگفت بخ لک
آفتابی تاج کشتست ای کلک

«Yerinden sıçradı ve: Ne mutlu sana ey kelceğiz, Güneş senin başına tâc oluyor, dedi.»

14998

عیب کل را خود بپوشاند کله
خاصه چون باشد کله خورشید و مه

«Kelin aybını külâh örter. Hususiyle o külâh, Güneş ve Ay kadar parlak olursa...»

14999

هم دران مجلس که بشنیدی تو این
چو نگفتی آری و صد آفرین

«Mûsâ'nın bu sözlerini işittiğin mecliste nasıl oldu da O'nu tasdik etmedin ve yüzlerce teşekkürde bulunmadın?»

15000

این سخن در گوش خورشید آمدی
سرنگون بر بوی این زیر آمدی

«Bu sözler, bu vaadler, eğer Güneşin kulağına söylenmiş olsaydı onlara nâil olmak ümidiyle baş aşağı yere inerdi.»

15001

هیچ میدانی چه وعده است و چه داد
میکند ابلیس را حق افتاد

«Bu vaad ve bu lütuf nedir, biliyor musun? Allahın, Şeytanı, afvetmesi için yoklaması kabilindendir.»

15002

چون بدین لطف آن کریمت بازخواند
ای عجب چون زهره ات برجای ماند

«O kerîm olan Allah — Kelîmi vâsıtasiyle — seni bu lutfâ dâvet ettiği vakit nasıl oldu da sürûrundan ödün kopmadı? Şaşılacak şey!...»

15003

زهره ات ندیدد تازان زهره ات
بودی اندر هر دو عالم بهر هات

«Yüreğini nasıl eritmedi bu? Eritseydi her iki cihanda da nasib alırdın...»

15004

زهره کان بهر حق کان بردرد
چون شهیدان از دو عالم بر خورد

«Bir kimsenin yüreği Allah için erirse; O, şehitler gibi iki Alemdede lutfâ mazhar olur.»

15005

غافل هم حکمتست و این عما
تا بماند لیک تا این چرا

«Gaflet dolayısıyla bu kör oluşun da bir hikmeti var... Var ama neden bu dereceye kadar olsun?»

15006

غافل هم حکمتست و نعمتست
تا ببرد زود سرمایه زدست

«Hayat sermâyesinin birden bire elden uçup gitmemesi için, gaflet; hem hikmet, hem de nimettir.»

15007

لیک نی چندان که تاسوزی شود
زهر جان و عقل رنجوری شود

«Lâkin, rûhun ve aklın zehri olup da, onulmaz bir yara haline gelinceye kadar değil.»

15008

خود که باید اینچنین بازار را
که بیک گل می خرد گلزار را

«Bir gül mukâbilinde bir gülzârın satın alınabileceği böyle bir kerem pazarlığını kim bulmuştur?»

Yâni sana sadece bir îmân teklif ediliyor, karşılık olarak, bütün bir Dünyâ ve Ahiret seâdeti ve nimeti vaadediliyor.

15009

دانه را صد در حنستان عوض
حبه را آمده صدکان عوض

«Bir dâneye karşılık yüzlerce bahçe ve habbe kadar bir altına karşılık, sana yüzlerce altın mâdeni veriliyor.»

15010

کان لله دان آمد حبه است
تا که کان الله له آید بدست

«(Kim Allahın olursa, Allah da onun olur) hadisindeki (Kim Allahın olursa), o habbeyi vermek; (Allah da onun olur) ise karşılığını almaktır.»

Hadis-i şerifin meâline göre : Her kim herhangi birşeyi Allah için işlerse, karşılığında, Allah da onun her dileğini verir denilmek istenmektedir.

15011

زانکه این هوی ضعیف بی قرار
هست شدزان هوی رب پایدار

«Çünkü bu zayıf ve fânî olan varlık, Ezelî ve Ebedî olan Allah'ın varlığından meydana gelmiştir.»

15012

هوی فانی چونکه خود با او سپرد
گشت باقی دائم و مرکز نبرد

«Fânî varlık, kendisini bâkî varlığa teslim edince oda bâkî ve lâyemût olur.»

Fânî olan beşerî varlığın, İlâhî varlığa tesliminde ölümsüzlüğü bulması, kulun, hâşâ Allah olması demek değildir. Zira denilmiştir ki:

(Hâdis, Kadîme yaklaşıncâ eseri kalmaz) Yâni sonradan yaratılmış olan bir varlık, Ezelî ve Ebedî olan bir varlığa (Halik'a) kavuştuğu zaman kendi varlığını kaybeder. Maksudı temâmiyle ifâde edemeyen bir benzetme ile denilebilir ki: Denize düşen bir damla suyun vücûdu kalmaz, denizde mahvolur gider.

15013

همچو قطره خائف از باد وز خاک
که فنا گردد بدین مردو هلاک

«Meselâ, rüzgâr ve topraktan korkan ve bu ikisi yüzünden helâk olan katre gibi...»

Zirâ, rüzgâr onu kurutur, toprak da emer.

15014

چون باصل خود که دریا بود جست
از تف خورشید و باد و خالک رست

«Fakat o katre, aslı olan denize sıçrayabilirse, Güneşin harâretinden de kurtulur, yelden ve topraktânda!...»

15015

ظاهرش گم گشت در دریا وایک
دآب او معصوم ویا برجاونیک

«O katrenin zâhiri denizde mahvolur. Lâkin zâtı ve hakikati mahfûz ve dâimî olarak kalır.»

İşte (Kim Allahın olursa, Allah da onun olur.) bu demektir. Ve bu, sıfatlarını Hakk'ın sıfatlarında, zâtını Hakk'ın zâtında fânî kılmak ve mahveylemektir. Bundan hulûl mânâsı çıkmaz. Çünkü hulûl için bir hâl, bir de mahal; yâni bir girecek, bir de girilecek yer olmak üzere iki şey lâzımdır. Hak'ta fânî oluşda fânî varlık kalmayacağı için ikilik de yok demektir. Binâenaleyh:

15016

هین بده ای قطره خود را بی ندم
تابیابی در بهای قطره یم

«Ey katre kendine gel de, pişman olmaksızın varlığını Hakk'a ver... Ver de bir katreye karşılık uçsuz bucaksız denizi bul!...»

15017

خود کرا آید چنین دولت بدست
قطره را بحری تقاضا گرش دست

«Denizin damlaya tâlib olması gibi bir devlet, kimin eline geçmişdir?»

15018

الله الله زود بفروش و بخر
قطره ده بحر پر گوهر ببر

«Allah hakkı için, Allah hakkı için çabuk bu alış verişi yap. Bir damla ver, karşılık olarak inci dolu bir deniz al.»

15019

لطف اندر لطف این گم می شود
کاسفلی بر چرخ هفتم می شود

«Bu alış veriş, süflî bir mahlûkun yedinci kat göğe çıkması gibidir. Lütuf bile bu lutfun içinde kaybolur.»

15020

هین که یک بازی فتادت بوالعجب
هیچ طالب این نیابد در طلب

«Aklını başına al, sana acâyib bir teklif olmuş. Hiç bir tâlib bunu arayıp bulamaz!»

15021

گفت باهامان بگویم ای ستیر
شاهرا لازم بود رأی وزیر

«Âsiye'nin bu teşvikleri üzerine Firavun dedi ki: Bunu Hâmân ile de bir konuşayım. Çünkü pâdişaha vezirin re'yi lâzımdır.»

Hâmân: Firavun'un veziri olup, dalâlette kalmış bir herifti.

15022

گفت باهامان مگو این راز را
کور کم پیری چه داند بازا

«Âsiye dedi ki: bu sırrı Hâmân'a söyleme! Kör bir koca karı, doğan kuşunun kıymetini ne bilir?»

Hikâyenin hulâsası şudur: Pâdişahın avcı kuşlarından biri saraydan kaçmış, bir kocakarı'nın kulübesine gitmiş. Kocakarı; hayvanın tırnaklarını kesmiş, ye diye önüne tutmaç hamuruyla suyunu koymuş. Doğan onları yiyip içmediği için kocakarı hiddetlenmiş, hayvanın başına sıcak çorba boşaltıp tüylerini dökmüş. Sonra tesâdüfen oradan geçen pâdişah, doğanın kocakarının elinden kurtarmış.

Âsiye, Firavunun vezîrini işte bu kocakarıya benzetiyor. «Kocakarı doğanın kıymetini bilmediği gibi, Hâmân da sana yapılan teklifin ulviyetini takdir edemez. Binâenaleyh bu hususta onunla müşâverede bulunma» dedikten sonra diyor ki:

15023

بازا سپیدی بکم پیری دهی
او برد ناختش بره می

«Beyaz ve avcı bir doğanı kocakarıya verirsen karı, iyilik olsun diye hayvanın pençesindeki tırnaklarını keser.»

15024

ناختی که اصل کارست وشکار
کورکم پیرک برد کور وار

«O tırnaklar kuşun avlanma ve vuruşma âleti iken, kör kocakarı bunu bilmediği için, onları körcesine keser.»

15025

که کجا بودست مادر که ترا
ناختت زینسان درآزست ای کیا

«Annen nerede idi ki bakmamış da tırnakların bu kadar uzamış, der.»

15026

ناخن ومنقار و پرش بزبرید
وقت مهر این می کند زال پلید

«O alçak kocakarı, kuşun tırnağını, gagasını, kanadını keser; şefkat gösteriyorum diye, böyle ziyankârlık eder.»

15027

چونکه تماجش دهد او کم خورد
خشم کبرد مهرهارا بردرد

«Kuşa tutmaç verir; hayvan yemeyince, karı hiddetlenir, şefkat ve muhabbetini değiştirir.»

Tutmaç : Bir nevi hamur yemeğidir.

15028

که چنین تماج بختم بر تو
توتکبر می نمای وعتو

«Der ki: Ben senin için böyle bir tutmaç pişirdim, sen ise kibarlık satıyor ve azamet taslıyorsun.»

15029

توسزای آنچنین رنج وبلا
نعمت واقبال کی سازد ترا

«Sen uğradığın belâ ve meşakkate lâyıkmışsın. Nimet ve saâdet sana nasıl yaraşır?»

15030

آب تماجش دهد این را بکیر
کرمی خواهی که نوشی زان فطیر

«Kuşa tutmaç suyu verir de: Eğer hamurdan yemek istemezsen al bundan iç der.»

15031

آب تماجش نگیرد طبع باز
زل پررنجه شود خشمش دراز

«Doğanın tabiatı tutmaç suyunu kabul etmez. Bu defâ, kocakarı hiddetlenir ve gazâbı artar.»

Efendimize nazar değdirmek için bunlara mürâcaat ettiler. O münâsebetle (Kalem) sûresindeki şu âyet-i kerîme nâzil oldu:

وَإِنْ يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَيَقُولُنَّ إِنَّا بَصَرٌ رِهْمًا سَمِعُوا
الذِّكْرَ وَيَقُولُونَ إِنَّا لَمَجْنُونٌ ﴿١٥﴾ وَمَا هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿١٦﴾

Yâni: «Hakıykat, o küfredenler zikri işitdikleri zaman az kaldı seni gözleriyle yıkacaklardı. Hâlâ da (kin ve hasedlerinden) «O mutlakâ bir mecnundur» diyorlar. Halbuki o (Kur'an bütün) âlemler için (mahz-ı) şereften başka (bir şey) değildi³⁵».

Hasan-ı Basrî (Rahimehullâh): «Bu âyet-i kerîme, nazar değmesi için bir devâdır» demiştir. Elmalılı Hamdi Efendi Merhûm Tefsirinde bu âyet-i kerîmenin tavihiinde der ki: «Öfkenin bedende bir hükmü olduğu gibi gözlerin de karşılardakine bakışlarına göre iyi veya kötü bir hükmü vardır. Kimi elektrik gibi dokunur, çarpar, miknatıslar, manyetize eder. Kimi meclûb olur, kimi de aldığı tesirle hasedinden bir kazaya düşer, türlü sû-ikâs'da, hîlelere kalkışır ki, maddî veya mânevî, bunun hangisi olursa olsun hedefine eriştiği takdirde (isâbet-i ayn), (göz değmesi) veya (nazar) tâbir olunur. Bunun hakkında uzun uzadıya söz söylenilmiş; inkâr edenler, isbât edenler olmuş ise de biz tafsiline lüzum görmeyerek bu kadarla iktifâ ediyoruz. Keyfiyeti ne suretle olursa olsun, (isâbet-i ayn) vardır.»

15036

چشم دریا بسطی کز بسط او
مردو عالم می نماید تارمو

«Enbiyâ ve Evliyânın gözleri deniz kadar geniştir. O genişlik dolayısıyla iki âlem, Dünyâ ve Ahiret onlara bir kıl teli gibi görünür.»

15037

کرهزاران جرخ در چشمش رود
همچو چشمه پیش قلزم کم شود

«Binlerce gökyüzü o gözlere girecek olsa, denize karşı bir çeşme gibi kalır.»

(35) Sûrei Kalem : 51-52.

15038

چشم یکنشته ازین محسوسها
یافته از غیب بی بوسها

O göz, bu hisler alemine ait şeylerden geçti mi, gayb alemini görür de bu kabiliyet yüzünden öpülür durur.»

15039

خود نمی یابم یکی گوشتی که من
نکته کویم ازان چشم حسن

«Hakikate istidatlı bir kulak bulamıyorum ki, o güzel göze dâir nük-teler söyleyim .

15040

می چکید آن آب محمود جلیل
می ربودی قطره اش را جبرئیل

«Eğer o yüce ve mukaddes gözden yaş damlasaydı, katresini Cebrâil Aleyhisselâm kapardı.»

15041

تا بمالد بر پر و منقار خویش
گر دهد دستوریش آن خوب کیش

«O hoş mezheb ve meşrepli nebî yâhud velinin müsâadesiyle kaptığı bu katreyi kanadına sürerdi.»

Evet, Allah yolunda dökülen göz yaşı o kadra kıymetlidir ki Hâmil-i Vahy-i Mübîn olan Cibrîl bile onu kanadına sürmekle teberrük etmek ister.

Her katresi bir gevher-i yektâdan eazdır
Allah için ol yaş ki akar dîde-i ter'den.

Şeyh-i Attâr (Kuddise sirruhu) (Makâlât-ı Ervâh) isimli kitabında der ki «Cüneyd-i Bağdâdî (Kuddise sirruhu) bir gün yolda giderken gökten meleklerin indiğini ve yerden bir şeyler kapıştığını gördü. Onlardan birine:

صالح اریکدم برآرد باشکوه

صد چنان ناکه بزاید متن کو

«Hazret-i Sâlih eğer bir ân o yüksek mertebesiyle duâ edecek olursa dağın karnı öyle yüzlerce deve doğurur.»

دل همی گوید خوش وهوش دار

ورنه در آیند غیرت پودوتار

«Gönül diyor ki: Sus, aklını başına al. Yoksa Gayret-i İlâhiyye varlık nescini çeker, yırtar.»

غیرتش را هست صدحلم نهان

ورنه سوزید ی بیکدم صد جهان

«Gayret-i İlâhiyyede yüzlerce müsâmağa ve hilim gizlidir, yoksa bir an içinde yüzlerce âlemi yakardı.»

Gayret: Kıskançlık demektir. Bilhassa âilesini bir takım mütecâvizlerden muhafaza duygusudur. Avrupa medeniyeti icabı ayıb sayılan bu his, müslümanlıkta bir fazilettir. Bundan dolayı ashabın büyüklerinden Sa'd Bin Ubâde (Radiyahü anh) hakkında taraf-ı risâletten: «Sa'd bin Ubâde kıskançtır, ben de kıskancım. Allah ise bizden daha kıskançtır. Kıskançlığı, dolayısıyla fuhşiyâtı haram kılmıştır.» buyurulmuştur. Esrâr-ı İlâhiyyenin ehli olmayanlara söylenilmesi de Gayret-i İlâhiyye mûcibi olur. Fakat yine o gayrette yüzlerce hilim ve müsâmağa bulunduğu için her hata ve kusura karşı Gazab-ı İlâhiyye zuhur etmez.

Hazret-i Mevlânâ bu hakikatleri beyan ettikten sonra kıssaya avdetle diyor ki:

نخوت شاهی گرفتش جای بند

تادل خود را زبند پند کند

«Pâdişahlık kibir ve azameti, Firavun'un kalbinde, nasihatın yerini tuttu da kalbini nasihat kaydından kopardı.»

Dedi ki:

— Kapaştığınız şey nedir? diye sordu. Melek cevap verdi ki:

— Allahın makbul bir kulu buradan geçerken ilâhî bir iştîyakla bir âh çekti ve gözünden bir kaç damla yaş döküldü. O vesîle ile, Hakk'ın Rahmet ve Mağfiretine nâil olalım diye o yaşları kapaşıyoruz.»

Hicretin 9. senesi içinde idi ki, bir Rum ordusunun Sûriye'den Medine üzerine yürüyeceği haberi alınmıştı. Aleyhisselât Efendimiz, onlar gelmeden evvel üstlerine yürümek için hazırlığa başladı. Halbuki Medine'de kıtlık vardı. Memleketin yegâne serveti ve medâr-ı maîşeti olan hurmalar o yıl olmamıştı. Öyle bir zamanda ashâbın yardımıyla otuz bin kişilik bir ordu teşkil edildi ve Sûriye'deki Tebük mevkiine kadar gidildi. Orada epeyce müddet beklenildiyse de düşmandan bir eser zuhûr etmediği için, kemâl-i şân ve şerefle avdet buyuruldu. Bu sefer esnâsında fukarâ-yı sahâbeden yedi kişi Aleyhisselâtü Vesellâm Efendimize müracaatla, binecek, talebinde bulunmuşlar ve «Kendilerini bindirecek deve olmadığı» cevâbını alınca ağlaya ağlaya dönmüşlerdi. Allah yolunda dökülen şu göz yaşlarının makbûl-i İlâhî olduğu Tevbe sûresinin (92) nci ayetinde: «Size bir binek bulamıyorum dedin ve bu uğurda kendileri harcayacak birşey bulamadılar da kederlerinden gözleri yaş döke döke döndüler» diye takdir buyurulmuştur. Sonra İbn-i Ömer, Abbâs Bin Abdul-Muttalib ve Osman Zî'n-Nûreyn (Radiyallâhü anhüm) yiyecek ve binecek vermişler ve onları beraber götürmüşlerdi. İşte o yedi kişinin göz yaşları da, meleklerin kapaşacakları cinsten idi.

باز گوید خشم کمپیر ارفروخت

فرونور صبرو علم رانسوخت

«Doğan kuşu diyor ki: Kocakarının hiddeti alevlendiyse de benim sabır ve ilmimin nur ve ziyâsını yakmadı.»

باز جانم باز صد صورت تند

زخم بر ناکه نه بر صالح بود

«Rûhum tekrar yüz suret peydâ eder. Açılan yara deveye olur, Sâlih peygambere değil.»

Kocakarı, doğanın tırnaklarını ve kanadlarını kesmekle onu yaralamıştı. Fakat bu yara onun ruhuna değil, cisminde açılmıştı. Nasıl ki Semûd kavmi de Sâlih Aleyhisselâmı değil, onun devesinin sınırlarını keserek öldürmüşlerdi.

که کنم بارای هامن مشورت
کوست بشت ملک و قطب مقدرت

«Bir de Hâmânla müşâvere edeyim. Çünkü O, memleketin zahîri, kudret ve siyâsetinin kutbudur.»

Kur'an'da:

الْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ وَالطَّيِّبَاتُ
لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ أُولَئِكَ مُبَرَّءُونَ مِمَّا يَقُولُونَ
لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٥١﴾

Yâni: «Kötü kadınlar (ve kötü sözler) kötü erkeklerle, kötü erkekler kötü kadınlara (ve kötü sözlerle), temiz kadınlar (ve temiz kelimeler) ise temiz erkeklerle, temiz erkekler de temiz kadınlara (ve temiz kelimelere) yakışır. Bunlar (o temiz kadınlar ve temiz erkekler) o (iftiracıların) diyeceklerinden çok uzaktırlar. Onlar için bir mağfiret ve çok şerefli bir rızık vardır³⁶» denilmiştir.

Nitekim:

15049

مصطفارا رأى زن صديق رب
رأى زن بوجهل راشد بولهب

«Hazret-i Mustafâ Aleyhisselâmın müşâviri, Allah'ın siddîkı bulunan Hazreti Ebû Bekir (Radiyallâhü anh) idi, Ebû Cehil habîsine de onun gibi olan Ebû Leheb müşâvirlik ediyordu.»

(36) Sûrei Nûr: 26.

عرق جنسیت جنالش جذب کرد
کان نصیحتابه پیشش گشت سرد

«Firavun'u cinsiyet-i habîse o kadar cezhetti ki, Âsiye'nin vermiş olduğu o kadar nasihat, nazarında soğuk göründü.»

Hazret-i Mevlânâ, cinsiyet câzibesine dâir bir fıkra naklediyor:

«KÜÇÜK ÇOCUGU DAMA ÇIKIP SU OLUĞUNUN ÜZERİNDE
EMEKLİYEN VE DÜŞMEK TEHLİKESİNDE BULUNAN BİR KADININ
HAZRET-İ ALİ (KERREMALLAHÜ VEÇHE) DEN ÇÂRE ARAMASI»

15051

يك زنى آمد به پیش مرصی
گفت شد برناودان طفلی مرا

«Hazret-i Mürtezâ'ya bir kadın gelip dedi ki: Küçük çocuğum dama çıkarak su oluğunun üstüne kaymış.»

15052

گرش می خوانم نمی آید بدست
ورهم ترسد که افتد اوبه پست

«Çağırsam gelmeyecek, bıraksam yere düşeceğinden korkuyorum.»

15053

نیست عاقل تا که دریابد چوما
گر بگویم کز خطر سوی من آ

«Akli ermez ki tehlikeden kaç, yanıma gel diyeyim de anlasın.»

گفت طفلی را برآورم بپام
تا که بیند جنس خود را آن غلام

«Hazret-i Ali buyurdu ki: Diğer bir çocuğu dama çıkar da çocuğun onu görsün.»

سوی جنس آید سبک از ناودان
جنس برجنسست عاشق جاودان

O vakit oluğun üstünden dam tarafına gelir. Çünkü cins cinsine ebediyyen âşıktır.»

زن چنان کرد و چو دید آن طفل او
جنس خود خوش خوش بدو آورد رو

«Kadın Hazret-i Ali'nin dediğini yaptı — yâni dama bir çocuk çıkardı — Çocuğu, o çocuğu görünce, güzel güzel ona döndü.»

سوی بام آمد زمتن ناودان
جانب هر جنس را هم جنس دان

«Oluğun üstünden dama doğru geldi. Her cins, kendi cinsinden olanları çeker, bunu böyle bil!»

غز غزان آمد بسوی طفل طفل
وارهید او از قتادن سوی سفلی

«Çocuk emekleyerek obir çocuğun yanına geldi ve aşağıya düşmek tehlikesinden kurtuldu.»

زان بود جنس بشر پیغمبران
که بجنسیت رهند از ناودان

«Peygamberler de, kulları oluktan kurtarmak için insan olarak gönderilmişlerdir.»

پس بشر فرمود خود را مثلکم
تا بجنس آیندکم کردندکم

«Nitekim, Peygamberimiz (S.A.V.): (Ben de sizin gibi beşerim...) buyurdu ki maksad: Dâvet edilen insanların hemcinsleri tarafına gelmeleri ve bu vesîle ile zâyî olmamaları idi.»

Kur'ân-ı Kerîm'de Habîb-i Ekrem (S.A.V.) e hitâben:

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ

Yâni: «Habîb-i Edibim; (müşriklerle) söyle ki: Ben de sizin gibi beşerim, lâkin bana vahy olunur³⁷» buyurulmuştur.

زانکه جنسیت عجایب جاذبست
جاذب جنسست هر جا طالبست

«Çünkü cinsiyetin acâyib bir câzibesi vardır. Her nerede bir tâlib varsa talebedilen onun cinsidir.»

عیسی و ادریس بر گردون شدند
باملائک چونکی همجنس آمدند

«İsâ ve İdris (Aleyhimesselâm) fevkalâde bir riyâzetle melekler gibi yemez içmez bir hâle geldiklerinden ve âdetâ onlarla hemcins olduklarından semâya çıktılar.»

باز آن هاروت وماروت از بلند
جنس تن بودند زان زیر آمدند

«Yine Hârût ve Mârût isimindeki melekler, ten cinsinden oldukları için, semâdan zemîne indiler.»

Hârût ve Mârût, gûyâ, iki meleğin adı imiş. Bunlar insan şekline konulmuş ve Bâbil halkına sihirbazlık öğretmek için oraya indirilmiş. Sonra Zühre isminde bir kadına âşık olmuşlar, onun teklifiyle şarab içmişler ve semâyâ çıkmak için okudukları (İsm-i Âzam)ı sarhoşlukla öğretmişler. Kadın semâyâ çıkmış, Allah, onu Zühre Yıldızı yapmış, Hârût ile Mârût'u da Bâbil'de bir kuyu içine baş aşağı sarkıtmış. İslâm ülemâsının pek çoğu, bunun masal olduğunu, Kur'ân'da zikredilmesinin ise o masalın naklinden ibâret bulunduğunu söylemişlerdir. Hazret-i Mevlânâ'nın burada Hârût ve Mârût'tan bahsetmesi meşhûra binâendir.

İnsanlar riyâzet ve mücâhede ile letâfet peydâ ettikçe melekiyyet tabiatını, melekler de kesâfet peydâ edecek olursa, beşeriyyet tabiatını kesbederlermiş.

Cenâb-ı Pîr bunu isbât için: «İşte İsâ ile İdris beşer oldukları halde melekler gibi semâyâ alındılar. Hârût ile Mârût melek bulundukları halde zemîne indirildiler» diyor.

15064

کافران همجنس شیطان آمده
جانشان شاگرد شیطانان شده

«Kâfirler, şeytanın hemcinsi bulundukları için, ruhları şeytanların çırağı olmuştur.»

15065

صد هزاران خوی بد آموخته
دیده های عقل و دل بردخته

«Yine o kâfirler; şeytanlardan yüzbinlerce kötü huy öğrenmişler, hakikati görmemek için akıl ve kalb gözlerini âdetâ dikmişlerdir.»

کترین خوشان زشتی آن حسد
آن حسد که کردن ابلیس زد

«O kâfirlerin kötü huylarından en hafifi haseddir. O hased ki Şeytanın boynunu vurmıştır.»

Ve İlâhî Huzur'dan koğulmuştur.

15067

زان سکان آموخته حقد و حسد
که نخواهد خلق را ملک ابد

«O köpekten hasedi, çekememezliği öğrenmişlerdir de insanların ebedî bir mülke ve devlete nâil olmalarını istemezler.»

15068

هر کرا دیده کمال چپ و راست
از حسد قولنجش آمد دردخواست

«Kimde sağdan, soldan bir yücelik görürlerse hasedlerinden âdetâ kulunç illetine tutulurlar ve hastalanırlar.»

15069

زانکه هر بدبخت اخرمن سوخته
می نخواهد شمع کس اوروخته

«Zira harmanı yanmış her bedbaht, kimsenin mumunun yandığını istemez.»

Nitekim, Cenâb-ı Hak buyuruyor ki:

يُرِيدُونَ

لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُنِيرٌ نُّورَهُ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٦٥﴾

Yâni: «Onlar ağızlarıyla Allah'ın nurunu söndürmeye yelteniyorlar.

Halbuki Allah, kendi nûrunu (bizzat) tamamlayıcıdır, kâfirler hoş görme-
se de³³»

15070

هین کالی دست آور تاتوهم
از کال دیگران نفی بتم

«Ey hasedci herif; sen bir kemâl yücelik elde et ki, başkalarının ke-
mâlinden, gam ve kedere düşmeysin.»

15071

از خدای خواه دفع این حسد
تا خدایت وارهاوند از جسد

«Allah'dan bu hasedin defini istede Rabbın seni bu cesedden — yâni
bu hasûd varlığından — kurtarsın.»

15072

مهر ترا مشغولی بخشد درون
که نپردازی ازان سوی برون

«Temennî et, sana derûnî bir meşgûliyyet versin de, hâricle iştiğâl et-
mekten ve herkesin aybını görmekten seni çekip kurtarsın.»

15073

جرعه می را خدازان می دهد
که بدومست از دو عالم می رهد

«Cenâb-ı Hak, bir yudumcuk şaraba öyle bir hâssa, vermiştir ki, onu
içip sarhoş olan iki âlemin de endişesinden kurtulur.»

Sen de Aşk-ı İlâhî şarabıyla mest olursan herkese hased etmekten ve
halkın ayıb ve noksanını görmekten âzâd olursun.

Kezâ:

(38) Sûrei Saf: 8.

15074

خاصیت بنهاده در کف حشیش
کو زمانی می رهاند از خودیش

«Allah, bir avuç ota — yâni esrâra — öyle bir hâssa vermiştir ki onu
yiyen kendinden geçer ve hayran olur.»

15075

خواهرا یزدان بدانسان می کند
کز دوعالم فکررا برمی کند

«Allah uykuya da öyle bir tesir vermiştir ki, uyuyan kimsenin zihnini-
den Dünyâyı da, Ahireti de çıkarır.»

Şu misallerde görülen tesir gibi, Aşk-ı İlâhîde de bir tesir vardır ki o
zevki bulan Allah'dan başka herşeyi unuttur.

Aşkın hakîkîsi ve mecâzîsi vardır. Hakîkî aşk: Allah sevgisidir. Mecâzî
aşk: Mahlûkâtın birine tutulmaktır. İkincisi, birincisinin derecesinde ne-
zih ve âlî değilse de, iffet muhafaza edilmek şartıyla, onun da faydası var-
dır. Çünkü âşık tek kayda bağlar ve bir çok kayıddan kurtarır. Çünkü sev-
gisinden başka bir şey düşünemez. Bir mürşid-i kâmilin eliyle o ten kay-
dının koparılması da mümkündür ve hattâ kolaydır.

15076

کرد مجنونرا زعشق پوستی
کونبشناسد عدواز دوستی

«Allah, bir deri aşkıdan — yâni Leylâ yüzünden — Mecnûn'u dost ve
düşmanı fark edemeyecek bir hâle getirmiştir.»

Mecnûn, son zamanlarında yalnız dostu, düşmanı değil, kendini hattâ
sevgilisini tanıyamayacak hale gelmiş, Leylâ'yı kendinde görmeye, yâni
kendini Leylâ farzetmeye başlamıştı.

Fakat aşkın da safı ve mülevvesi vardır. Nitekim şarabın da öyledir.

هست میهای شقاوت نفس را
که زره بیرون برد آن نحس را

Nefsi sarhoş edecek şekâvet şarabı vardır ki, içen menhûsu yoldan çıkarır.»

İşte bu, bazılarının aşk vehmettiği meyl-i nefsânîdir.

هست میهای سعادت عقل را
که بیابد منزل بی نقل را

«Akli mest edecek seâdet şarabı da vardır ki, insan, onun neş'esiyle menzil-i maksûdu bulur.»

İşte bu da aşk-ı sâfi ve (Hubb-i İlâhî)dir. Kur'an'da:

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا
يُحِبُّوْهُ

Yâni: «Kendisinin onları seveceği, onların da kendisini seveceği³⁹» buyruluyor.

Bu Rabbanî lutfu mazhar olan da, menzil-i maksudunu, hareketsiz ve intikalsiz olarak bulmuş demektir.

خیمه گردون ز سرمستی خویش
بر کندزان سو بگردد راه پیش

«Mest-i İlâhî olan akıl, önüne felek kubbesi hâil olacak olsa, o sermestlik neş'esiyle onu devirir ve yoluna devam eder.»

(39) Sûrei Maide : 54.

هین بهر مستی دلا غره مشو
هست عیسی مست حق خرمت جو

«Kendine gel ey gönül de mağrûr olma. İsâ, Tanrı sarhoşudur, eşekse, arpa sarhoşudur.»

ایچنین می را بجوزین خما
مستیش نبود زکوة دمها

«Bu mezâhir küplerinden öyle bir şarab ara ve bul ki onun sarhoşluğunun sonu gelmesin.»

Yâni, fânî güzellere tutulmak ve onların aşkıyla mest olmak, hakiki bir mestlik değildir. Öyle bir şarab ile mest ol ki, bu mestliğin, fânî, gelip geçici olmasın.

زانکه مر معشوق چون خمیت پر
آن یکی درد ودگر صافی چودر

«Çünkü her sevilen şahıs ve şey, şarabla dolu küp gibidir. Lâkin o şarablardan bazıları tortudan ibârettir, bazıları ise inci gibi saf ve berraktır.»

می شناسا هین بخش با احتیاط
تامی یابی منزله ز اختلاط

«Ey şarab nev'ini tanıyan kimse, dikkat et! İçeceğin şarabı ihtiyat ile tat ki, karışıklıktan münezzeh olan (Şarab-ı Tahûr)u bulasın.»

مردو مستی می دهندت لیک
مستی ات آردکشان تارب دین

«Saf veya karışık, her iki küpdeki şarab da mest eder. Lâkin (Şarab-ı Tahûr)un mestliği seni Tanrıya kadar çeker, götürür.»

Fâriside şöyle bir beyt vardır: «Şarabla sarhoş olan nihayet sabahleyin ayılır; fakat, sâkinin mestî ancak Kıyâmet sabahında uyanır.»

İşte, Ezel ve Ebed sakisinin, mestî olup da O'nun Cemâlindeki (Şarâb-ı Tahûr)dan içmiş olanların mestliğı kendilerini Huzur-ı İlâhî'ye kadar götürür. İşte ey sâlik böyle bir şarab ile mest ol ki:

15085

تارهی از فکر و وسواس و حیل
بی عقل این عقل در رقص الجل

Vesvese ve hiyle fikrinden kurtulasın. Akıl bağı olmaksızın, deve gibi vecde gelip oynayasın.»

15086

انبیا چون جنس رو چند و ملک
مهر ملک را جذب کردند از فلک

«Peygamberler, ruh ve melek gibi saf ve mâsum oldukları için, felekten melekleri cezbetmişlerdir.»

Yâni: Nebilere, meleklerin gelip vahy getirmesi, safvet ve mâsûmiyetle aynı cinsten oldukları içindir.

15087

باد جنس آتشست و یار او
که بود آهنگ مردو بر علو

«Rüzgâr, ateşin cinsi ve onun dostudur. Çünkü her ikisinin kastı da yükseğedir.»

Rüzgâr yüksekten eser, ateşin alevi ve dumanı yükseğe doğru çıkar. Bu itibarla ikisi arasında cinsiyet alâkası vardır. Peygamberler ile meleklerde safvet ve ismet dolayısıyla mütecânisdirler. Onun için görüşür ve konuşurlar.

15088

چون بندى توست کوزى تى
در میان حوض یا جوی تى

«Boş bir kabın ağzını kapayıp da bir havuz'un ortasına, yâhud da bir derenin içine bıraksan.»

15089

تا قیامت آن فرو ناید به پست
که دلش خالیست و روی بادهست

«Kıyâmete kadar dibe batmaz. Çünkü içinde havadan başka bir şey yoktur.»

15090

میل بادش چون سوی بالا بود
ظرف خود را هم سوی بالا کشد

«Havanın meyli yükseğe olduğu için, kabını da yükseğe çeker ve batmaktan muhafaza eder.»

15091

باز آن جاها که جنس انبیاست
سوی ایشان کشکشان چون سایه هاست

«Nebilere hemcins olan ruhlar da, onların gölgesi gibi arkalarından koşarlar.»

Nitekim şöyle bir hadis-i şerif rivâyet edilir: «Ben, Allah nurundam, kâmil mü'minler de benim nûrumdandır». Mevlânâ'nın «Nebilere hemcins olan ruhlar» demesi bu hadîs-i şerifte bahsolunan kâmil mü'minlerdir.

15092

زانکه عقلش غالبست و بی زشک
عقل جنس آمد بخلفت باملك

«Çünkü o kâmil mü'minlerin akılları nefislerine gâlibdir. Akılın yaratılıştaki melek cinsinden olduğunda da şüphe yoktur.»

وان هوای نفس غالب برعدو
نفس جنس اسفل آمد شد بدو

«Nefsin hevâ ve hevesi de düşmanlarına galibdir. Ancak, nefis, aşağılık cinstendir, aşağılık alemine gider.»

بود قبطی جنس فرعون ذمیم
بود قبطی جنس موسیٰ کلیم

«Kıbtîler, kötü Firavun'un, sıbtîler de Kelîmullah olan Mûsâ'nın cinsinden idiler.»

بودهامان جنستر فرعون را
برگزیدش برد تا صدر سر

«Hâmân, en yakın cinsi olduğu için, Firavun onu çekti ve sarayının vezirlik makamına kadar yükseltti.»

لاجرم از صدر تا قعرش کشید
که دو جنس دوزخند آن دو پلید

«Şüphesiz Hâmân da Firavun'u, makam-ı saltanattan, Cehennemine dibine kadar çekti. O kütüklerin ikisi de Cehennem cinsi idiler.»

مردو سوزنده چو دوزخ ضد نور
مردو چون دوزخ ز نور دل نفور

«Her ikisi de, Cehennem gibi, halkı yakıcı ve nurun zıddı idiler. Her ikisi de Cehennem gibi kalb nurundan nefret ediyorlardı.»

زانکه دوزخ گوید ای مؤمن توزود
برگذر که نورت آتش را ربود

«Çünkü, Cehennem, Kıyamette üstünden geçen ehl-i îmânâ diyecektir ki: Ey mü'min, çabuk geç ki senin nurun benim ateşimi söndürüyor!»

بگذر ای مؤمن که نورت می کشد
آتشم را چونکه دامن می کشد

«Geç ey mü'min, zîra, nurun eteğini sürüdü mü ateşimi mahvedecek, hemen geç!...»

Resûl-i Ekrem (S.A.V.) Efendimiz: «Cehennem, Kıyamette üstündeki sırattan geçen ehl-i îmâna: Yâ mü'min, geç; zîra senin nurun benim ateşimi söndürdü diyecektir.» buyurmuştur.

می رمد آن دوزخی از نورم
زانکه طبع دوزخستش ای حنم

«Cehennemlik olan da nurdan ürker ve kaçır; çünkü onda Cehennem tabiatı vardır.»

Zamanımızda da bir takım dinsiz ve îmânsız, baykuş ve yarasa gibi herifler dinden, îmândan ürkmüyorlar mı? Onun nûruna tahammül edemedikleri için gözlerini kapayıp şikâyet etmiyorlar mı? Çünkü onlar da Cehennem tabiatlıdır. Dinin nûru tesiriyle kalblerindeki küfür ateşinin söneceğinden korkarlar.

دوزخ از مؤمن گریزد آنچنان
که گریزد مؤمن از دوزخ بجان

«Bir mü'minin Cehennemden sakındığı kadar Cehennem de ondan çekinir.»

زانکه جنس نار نبود نور او
ضد نار آمد حقیقت نور جو

«Çünkü mü'minin nûru, Cehennem ateşi cinsinden değildir. Hakikat nurunu arayan ve bulan bir mü'min, ateşin zıddıdır.»

در حدیث آمد که مؤمن در دعا
چون امان خواهد زد دوزخ از خدا

«Hadis-i Nebevîde vârid olmuştur ki: Bir mü'min Cehennemden halâs olmak için Allah'a duâ edince;»

دوزخ از وی هم امان خواهد بجان
که خدایا دور دارم از فلان

«Cehennem de: Yâ Rabbî; falânı benden uzaklaştırsun diye candan, gönülden istekte bulunur.»

Hazret-i Mevlânâ'nın bahsettiği hadis-i şerif şudur: «Mü'min; İlâhî, bana Cehennemden amân ver, diye düâ edince, Cehennem de: Yâ Rabbî, beni ondan kurtar, temennisinde bulunur.»

جاذبه جنسیت است اکنون بیان
که توجنس کیستی از کفر و دین

«Cinsiyette bir câzibe vardır. Yâni cins cinsi çeker. Şimdi sen kendine bak, küfür ve dinden hangisinin cinsi olduğunu gör.»

گر بهمان مائلی هامانی
وربموسی مائلی سبحانی

«Eğer Hâmân'a meylin varsa Hâmân'a, Mûsâ'ya meylin varsa Sübhân'a mensûbsun.»

وربهر دومائلی انگیزه
نفس و عقلی هر دو آن آمیخته

«Eğer ikisine de meylin varsa, nefsinle aklın bir birine karışmış demektir.»

هر دو جنگند هان و هان بگوش
تا شود بر نفس غالب عقل و هوش

«Bu suretle nefis ile akıl çarpışmaktadır. Dikkat ve yardım eyle ki, akıl ve şuûrun nefesine galebe çalsın.»

در جهان جنگ شادی این بسست
که بینی بر عدو مردم شکست

«Düşmanın, heran mağlûb olduğunu görmek, sevinmek için yeter.»

«Düşmanların düşmanı, senin dâhilinde olan nefsidir.» Hadis-i şerif-i mûcibince insan için en büyük düşman kendi nefsidir. Zira, sâhibini Dûnyâ cezâsı ve Ahiret azâbını mûcib olacak hareketlere sevkeder. Bî-nâenaleyh böyle bir düşmanın mağlûb olduğunu görmek, sevinilecek bir haldir.»

«FİRAVUN'UN, MUSA ALEYHİSSELAMA İMAN EDİP ETMEMESİ
HAKKINDA, HÂMÂN İLE MÜŞÂVEREDE BULUNMASI»

آن ستیزه رو بسختی عاقبت
گفت باهامان برای مشورت

«O inadcı Firavun nihâyet istişâre için Mûsâ Aleyhisselâmın teklifini Hâmân'a söyledi.»

15111

وعدہ های را آن کلیم الله را
گفت و محرم ساخت آن گمراه را

«Kelîmullahın vaadlerini anlatıp o sapık herifi mahrem ittihaz etti.»

15112

گفت باهامان چوتنها اش بدید
جست هامان و گریبانش درید

«Hâmân'ı yalnız bulunca Hazret-i Mûsâ ile olan konuşmasını anlattı. Hâmân bunları duyunca yerinden fırladı ve yakasını yırttı.»

15113

بانگها زد گریه ها کرد آن لعین
کوفت دستار وکله را بر زمین

«O mel'ûn haykırdı, ağladı, sarığını, külâhını başından çıkarıp yere attı.»

Ve dedi ki:

15114

کوچه گونه گفت اندر روی شاه
اینچنین کستاح آن حرف تباه

«Böyle bir küstah, öyle bâtil sözleri pâdişâhınızın yüzüne karşı söylemeye nasıl cesâret etti?»

15115

جمله عالم را مسح کرده تو
کار را با بخت چون زر کرده تو

«Sen bütün âlemi teshir etmiş, tâlihinin yardımıyla işini altın gibi revach bir hâle getirmiş büyük bir hükümdârsın.»

15116

از مشارق و زمغارب بی لجاج
سوی تو آرند سلطان خراج

«Şark ve garb pâdişahları, bahâne göstermeden ve inad etmeden, senin hazînene harac verirler.»

15117

پادشاهان لب همی مالند شاد
برستان خاک توای کیقباد

«Ey büyük şehinşâh; Dünya hükümdarları, senin kapının eşğini sevinerek öperler.»

15118

اسب باغی چون ببیند اسب ما
رو بگرداند گریزد بی عصا

«Düşmanın atı, atımızı görünce döner, değneksiz ve kamçısız kaçar.»

15119

تا کنون معبود و مسجود جهان
بوده گردی کمینۀ بندگان

«Şimdiye kadar Alemin Mâbûdu idin, herkes sana secde ediyordu Bundan sonra kulların en hakîri mi olacaksın?»

15120

در هزار آتش شدن زین خوشترست
نه خدایندی شود بنده پرست

«Bin defa ateşe atılmak, bir hükümdârın koluna bende atılmasından daha hoştur.»

نی بکش اول مرا ای شاه چین
تا نبیند چشم من بر شاه این

«Ey kuşların dâne toplayıp yedikleri gibi hükümdarları mahvetmiş olan Firavun; hayır... bu işi yapma! Yapacaksan, evvelâ beni öldürt ki böyle bir hali gözüm görmesin.»

حسرو اول مرا کردن بزن
تا نبیند این مذلت چشم من

«Pâdişâhım; evvelâ benim kafamı kestir ki bu zilleti gözüm görmesin.»

خود نبودست و مبادا اینچنین
که زمین گردون شود، گردون زمین

«Semânın zemin, zeminin semâ olduğu şimdiye kadar görülmemiştir. Şimdiden sonra olmasın ve görülmesin.»

بندگان مان خواجه تاش ماشوند
بی دلائمان دل خراش ماشوند

«Kölelerimizin kapı yoldaşımız olması, tâbilerimizin gönlümüzü ya ralıyacak bir hâle gelmesi çekilir mi?»

چشم روشن دشمنان و دوست کور
گشت مارا پس گلستان قمر کور

«Düşmanlarımızın gözü aydın, dostlarımızın ise kör oldu. Gül bahçesi bizim mezarın dibi hâlini aldı.»

دوست از دشمن همی شناخت او
زرد را کورانه کثر می باخت او

«Hâmân dostu, düşmanı tanımıyor, körükörüne yanlış tavla oynuyor-du.»

دشمن تو جز تو نبود ای لعین
بیگنا ها ترا مگو دشمن بکین

«Hey mel'ûn; senin düşmanın senden başkası değildir. Günâhı olma-yanlara kin tutarak düşman deme!»

پیش تو این حالت بد دولتمت
که دوا دواول و آخرتست

«Sence bu kötü hal devlettir... Yâni evveli «Dev = koş», sonu da «Let = dayak ye» dir.»

گر ازین دولت نتازی خز خزان
این بهارت را همی آید خزان

«Bu devlet sandığın yaşayıştan velevki sürünmek suretiyle olsun Ahiret tarafına dönmeyecek olursan bu baharın elbette güz'e dönecektir.»

مشرق و مغرب چو توبس دیده اند
که سرایشان زتن بریده اند

«Senin gibi, başları kesilmiş ve bedenlerinden ayrılmış vezirleri şark da, garb da çok görmüştür.»

15131

مشرق ومغرب که نبود برقرار
چون کند آخر کسی را پایداد

«Şark ve Garb'ın kendileri bâkî olmayınca bir kimseyi nasıl ebedî kılabilirler?»

15132

تبدان فخر آوری کز ترس و بند
چاپلوسه گشت مردم دور

«Bir kaç kişinin, korkudan ve zindana girmekten ürkmeye yüzünden, yaltaklanmasından iftîhar ediyorsun.»

15133

هر کرا مردم سجودی می کند
زهر اندر جان او می آ کند

«İnsanlar, her kime tâzimen secde ederler ve karşısında yer öperlerse, onun canını zehirliyorlar demektir.»

Yâni onu kibir ve gurura sevkederler. Kibir ise insan için zehir gibi öldürücüdür.

15134

چونکه برگردد از آن ساجدش
داند او که زهر بود و موبدش

«Bir kere devlet, yüz çevirdi ve bahtı döndü mü, kendisine secde edenin kendisini zehirlediğini o da anlar.»

15135

ای خنک آنرا که ذلت نفسه
وای آن کز سرکشی شد چون که او

«Nefsini zelîl ve mutî kılan kimseye ne mutlu! Dağ gibi kafa tutup azamet satan kimsenin de vay hâline!»

Böyle kimseler için Sûre-i Esrâ'da:

وَلَا تَمْشِ
فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَن تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَن تَبْلُغَ الْجِبَالَ
طُولًا

Yâni: «Yer (yüzün) de kibr-ü azametle yürüme. Çünkü (ne kadar bassan) arzı cidden yaramazsın, boyca da aslâ dağlara eremezsin⁴⁰» buyurulmuştur.

Mütevâzî olanlar da:

وَعِبَا ذُرِّيَّتَيْنِ
الَّذِينَ يَشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هُونَ وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا

Yâni: «O çok esirgeyenin (hâs) kulları, ki onlar yer yüzünde vekaar ve tevâzu ile yürürler. Kendilerine beyinsizler (hoşa gitmeyecek) lâflar attığı zaman, Selâmetle, de (yiyib geçe)rler⁴¹» diye medh edilmiştir.

15136

این تکبر زهر قاتل دان که هست
از می پرز هر گشت آن کیچ مست

«Kibir ve azametın öldürücü zehir olduğunu bil. O zehirli şarapla aptal ve ahmak kişi sarhoş olur.»

15137

چون می پر زهر نوشد مدبری
از طرب یکدم مجنبا ند سری

«Bir bedbaht zehirli şarabı içince neş'e bir müddet başını sallar, omuzlarını oynatır.»

(40) Sûrei Esra : 37.

(41) Sûrei Furkan : 63.

بعدیقدم زهر بر جانش فتد
زهر در جانش کند دادوستد

«Biraz sonra zehir, canına tesir eder; can alıp vermeye başlar!...»

Yâni onun helâkine sebep olur.

گرنداری زهر پشرا اعتقاد
کوچه زهر آمد نگر در قوم عاد

«Eğer kibir ve azametın zehir olduğuna inanmazsan Âd kavmine bak da gör. Onlara zehir neler etti.»

چونکه شاهی دست باید برشی
بکشدش یاباز دارد برچی

«Bir pâdişah diğer bir pâdişaha galib gelince ya onu öldürür, yâhud da bir zindana habseder.»

ور بیابد خسته افتاده را
مرهمش سازدشه و بدهد عطا

«Fakat, bir düşkün dertliyi görse, derdine merhem olur ve ona ihsanlarda bulunur!»

کرنه زهرست این تکبر پس چرا
گشت شه رابی گناه و بی خطا

«Eğer bu kibir zehir değilse, o gâlib pâdişah, mağlûb ve esir olmuş şahı kabahati yokken niçin öldürür?»

Onun kabahati ve helâk oluş sebebi, gâlib pâdişaha karşı kibir ve azamet göstermesidir.

وین دگر را بی خدمت چون نواخت
زین دو جنبش زهر را باید شناخت

«O düşkün dertliye, kendisine bir kullukta da bulunmadığı halde neden iltifat ediyor? İşte bu iki hareketten kibirin nasıl bir zehir olduğunu anlamalıdır.»

راهزن هر گر کدایی رانزد
کرک کرک مرده راهرگز کرد

«Yol kesen, aslâ bir yoksulu soymaz. Bir kurt ölü bir kurdu kat'iyen ısırmaz.»

خضر کشتی را برای آن شکست
تا تواند کشتی از خار رست

«Bir takım kötü kişilerin elinden kurtarabilmek için Hızır, gemiyi sakatlamıştı.»

Kur'an-ı Kerim'de hikâye buyurulduğu üzere Mûsâ ve Hızır Aley-himesselâm arkadaş olmuşlar ve bir gemiye binmişlerdi. Gemiciler bunlardan para almadıkları halde Hızır gemiden bir tahta koparmıştı. Bunun sebebi ise gemiyi tahrib etmek değil, ileride bekleyip sağlam gemileri zabteden zâlim bir hükümdârın gazabından kurtarmaktı. Bu münâsebetle Hazret-i Mevlânâ diyor ki:

چون شکسته می رهد اشکسته شو
امن در فقرست اندر فقررو

«Mâdemki kırık olan kurtuluyor, sen de kırıl da aczini bil. Emniyet yokluktadır; sen de kibir ve gurura değil, yokluğa meylet!»

15147

آن کهی که داشت ورکان نقد چند
گشت باره باره از زخم کلند

«İçindeki mâtende bir parça altın, yâhud gümüş bulunan bir dağ, kazma ve külünk darbesiyle parça parça olur.»

15148

تینغ هر اوست کورا گردنیست
سایه کافکندهست بروی زخم نیست

«Kılıç, boynu olan insanı keser. Gölge ise yerlere döşenmiştir; boynu ve bedeni olmadığı için onun yaralanması ve kesilmesi de yoktur.»

Binâenaleyh ey sâlik; sen de gölge gibi mütevazi ve varlıksız ol ki kazâ kılincından boynunu kurtarasın.

15149

مهری نفطست و آتش ای غوی
ای برادر چون برآذرمی روی

«Ey sapık kimse; büyüklük ve gurur neft ile ateş gibidir. Böyle bir ateş üzerine nasıl gidiyorsun?»

15150

هرچه او هموار باشد بر زمین
تیرها را کی هدف باشد بین

«Zemîn ile müsavî olan bir şey, oklara hedef olur mu? Dikkat et!»

Ok'un olsun, tufengin olsun hedefleri dâimâ yüksekte olur. Ve ancak yüksekteki hedeflere ok, yâhud kurşun atılır. Toprak gibi yüksek olmayan şeyler ise hedef olmayacağı için ok ve kurşun yarısından emin bulunur. Harb siperlerinin toprak içinde bulunması da kezâ mermilerin isâbetinden mahfuz kalınması içindir.

15151

سر برآرد از زمین آنگاه او
چون هدفها زخم باشد بی رفو

«Yerden başını kaldırıp, varlık gösteren ve büyüklenen kimse ise, tedâvî olunmaz bir surette yaralanır.»

15152

زردبان خلق این ما و منیست
عاقبت زین زردبان افتادنیست

«Bu (biz) ve (ben)lik, yâni kibir ve azamet vehmi, halkın merdivenidir ki sonunda o merdivenden yuvarlanmak mukadderdir.»

15153

هر که بالاتر رود ابله‌ترست
کاستخوان او بتر خواهد شکست

«Kim, merdivenin daha üstüne çıkarsa o daha ahmaktır. Çünkü, düş-tüğü vakit kemikleri daha beter kırılır.»

15154

این فروغت و اصولش آن بود
که ترفع شرکت یزدان بود

«Bu, merdivenden yuvarlanmak ve kemikleri kırılmak, kibir ve azamet cezâsının feridir, asılları ise şudur: Yücelik, Tanrıya şirk koşmadır.»

Nitekim bir Hadis-i Kudside: «Kibriyâ benim ridam, azamet de izârımdır. O hususlarda benimle münâzaaya kalkanı ateşime sokarım.» buyurulmuştur.

Ridâ ve İzâr: Arab kisvesidir ki birincisi ceket gibi omuzlara alınır, ikincisi peştemâl gibi bele sarılır. Ebû Hüreyre (Radyallâhü anh) diyor ki: «Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem ile orduları, sefer esnâsında tepelere çıktıkça tekbir getirirler, vâdilere indikçe Sübhânellâh derlerdi.»

Tepelere çıkmak bir nevi yükselmek olduğu, yükselmek ise Cenâb-ı Hakk'a mahsus buulduğu için Resûl-i Ekrem ve Ashâb-ı Kirâmı yüksek

yerlere çıkınca (Allahü Ekber) diyerek Allahın büyüklüğünü itiraf ederlerdi.

15155

چون نمردی ونگشتی زنده زو
باغی باشی بشرکت ملک جو

«Sen, ölmeden evvel ölüp, ilâhî lutfıyla tekrar dirilmedikçe Hükûmdâra karşı memleket istilâsına ve ortaklık dâvâsına kalkışmış bir düşman olursun.»

15156

چون بدو زنده شدی آن خود ویست
وحدت محضت آن شرکت کیست

«Onun lutfuyla dirilince ancak O kahr ve tam birlik zuhura gelir ve şirk ortadan kalkar.»

15157

شرح این درآینه اعمال جو
که نیابی فهم آن درگفت وگو

«Hak ile dirilişi âmel aynasında gör. Zira, bunu sözle ve dedi-kodu ile anlayamazsın.»

Kur'ân-ı Kerim'de:

وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ ﴿٤٥﴾

Yâni: Sana yakın (ölüm) gelinceye kadar da rabbine ibadet et⁴².» buyurulmuştur. Ne zaman o yakın geilsen Hak ile dirilmenin ne demek olduğu o zaman anlaşılır. Çünkü zevkiyâttandır. Sözle, târif ile anlaşılamaz.

(42) Sûrei Hicr: 99.

15158

کر بگویم آنچه دارم در درون
بس جگرها گردد اندر خال خون

«İçerimde bulunan ve bu bahse müteallik olan esrârı söylersem, pek çok ciğer kan olur.»

Yâni tahammül edemezler.

15159

بس کنم خود زیرا این بسست
بانگ دو کردم اگر درده کسست

«Bahsî kesiyorum; zekî olanlara bu kadar kâfidir. Ben iki defa seslendim. Eğer köyde adam varsa — yâni dinleyenler arasında anlayan mevcud ise — bu kadar söz yetişir.»

Hazret-i Mevlânâ bundan sonra Hâmân'ın Firavun'u sapıtması bahsine dönerek diyor ki:

15160

حاصل آن هامن بدان گفتار بد
ایچنین راهی بران فرعون زد

«Hulâsa, Hâmân, o kötü ve sapık sözleriyle Firavunun yolunu vurdu.»

15161

لقمه دولت رسیده تادهان
اوکلوی اویریدی ناکهان

«Devlet ve seâdet lokması Firavun'un ağzına kadar gelmişken, Hâmân, âdetâ onun boğazını keserek yutmasına meydan vermedi.»

15162

خرمن فرعون را داد او بیاد
هیچ شه را ایچنین صاحب مباد

«Hâmân, Firavunun harmanını yele verdi — Yâni dine girmekten ve imâna gelmekten mahrum bıraktı — Hiç bir pâdişâhın böyle bir vezîri olmasın!»

«MÛSÂ ALEYHİSSELAM'IN, HÂMÂN'IN SÖZLERİNİN TESİRİYLE
FİR'AVUN'UN İMANA GELMESİNDEN ÜMİT KESMESİ»

15163

گفت موسی لطف بنودیم وجود
خود خداوندیت را روزی نبود

«Hazret-i Mûsâ dedi ki: Biz lutfettik ve cömertlik gösterdik. Lâkin o
lutuf ve cömertlik sana ve hükûmetine nasib değilmiş.»

15164

آن خداوندی که نبودرا ستین
مروانی دست دان فی آستین

«Hakiki olmayan bir hükümdarlığın ne eli vardır, ne de yen'i!»

Yâni ne asl'ı vardır ne de fûrûu...

15165

آن خداوندی که دزدیده بود
بی دل و بی جان و بی دیده بود

«Hırsızlama olan bir saltanat gönülsüz, ruhsuz ve gözsüz — yâni te-
mamiyle eksikli — olur.»

15166

آن خداوندی که دادندت عوام
باز بستانند از تو همچو وام

«Halk, sana verdiği saltanatı, alacak tahsil eder gibi, yine senden ge-
ri alır.»

15167

ده خداوندی عاریت بحق
تا خداوندیت بخشد متفق

«İğreti hükümdarlığı Allaha ver ki; sana, herkesin kabul edip, râ-
zi olacağı bir devlet ihsan etsin.»

«ARAB BEYLERİNİN, MUSTAFA ALEYHİSSELAMA: «MÜLKÜ TAYİN
VE BİZE TAKSİM ET Kİ ARAMIZDA İHTİLÂF ÇIKMASIN» DEMELE-
Rİ; SALLALLAHÜ ALEYHİ VESELLEMİN DE: «BEN BU BEYLİK
İŞİNDE HAK TARAFINDAN MEMURUM» BUYURMASI
VE İKİ TARAFIN MÜBAHASESİ»

15168

آن امیران عرب کرد آمدند
ز د پیمبر منازع می شدند

«Arab beyleri toplandılar ve huzur-ı peygamberîde münakaşa ettiler.»

Ve dediler ki :

15169

که تو میری هر یک از ما هم امیر
بخش کن این ملک بخش خود بگیر

«Sen bir emîrsin ve bizim her birimiz de birer emîrdir. O halde mem-
leketi taksim et ve hissene düşeni al!»

15170

هر یکی در بخش خود انصاف جو
توز بخش ما دودست خود بشو

«Her emîr kendi hissesine düşene râzî olsun. Sen de bizim hisseleri-
mizden el çek!»

15171

گفت میری مرصاحق داده است
سروری امر مطلق داده است

«Reşûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem buyurdu ki: Emirliği ba-
na Hak verdi, sizinkisi ise iğretidir.»

15172

کین قران احدثت و دور او
هین بگیری امر اورا اتقوا

«Bu zaman, (devr-i Ahmedî) ve (zamân-ı Muhammedî)dir. Dikkat edin, onun emrini dinleyin, hilâfına hareket etmeden sakının.»

15173

قوم گفتندش که ما هم زان قضا
حاکیم و داد امیری مان خدا

«Gelen emirler dediler ki: Biz de Kazâ-yı İlâhî ile hâkimiz, bizim emirliğimizi de Hak vermiştir.»

15174

گفت لیکن مرصاحق ملک داد
مرشمارا غایت از بهر زاد

«Resûl- Ekrem buyurdu ki: Cenâb-ı Hak, bâkî mülkü bana ihsan etti. Size ise, emîr oğlu olarak doğmanız itibariyle âriyet olarak verdi.»

15175

میری من تاقیامت باقیست
میری غایتی خواهد شکست

«Benim emirliğim Kıyâmete kadar bâkîdir. Âriyet mülk ise, gelip geçecek ve elden çıkacaktır.»

15176

قوم گفتند ای امیر افزون مگو
چیت حجت بر افزون جویی تو

«Emirler dediler ki: Ey emîr; fazla söyleme! Üstün olduğunu iddia ediyorsun. Delilin nedir?»

15177

در زمان ابری برآمد راسر
سیل آمد گشت آن اطراف پر

«O anda, Kahr-ı İlâhî ile, bir bulut gelip yağmur yağdırdı, seller akıp etrafı doldurdu.»

15178

رو بشهر آورد سیل بس مهیب
اهل شهر افغان کنان جمله رعیب

«Korkunç bir sel, şehre yüz tuttu. Şehirliler korkudan feryâda başladı.»

15179

گفت پیغمبر که وقت امتحان
آمد اکنون تا کمان گردد عیان

«Hazret-i Peygamber buyurdu ki: Zan ve şüphenin ortadan kalkarak, hakîkatin meydana çıkması için imtihan vakti geldi. Siz de hakîkî ve bâkî mülk sahibi iseniz şu seli durdurun.»

15180

هر امیری نیزه خود در فکند
تا شود در امتحان آن سیل بند

«Her emir, imtihanla seli durdurmak için, mızrağını suya attı!»

15181

بس قضیب انداخت دروی مصطفی
آن قضیب معجز قرمان روا

«Cenâb-ı Mustafa da, mucize gösteren ve fermânını kabul ettiren asâsını suya bıraktı.»

نیزه هارا همچو خاشاکي ربود
آب تیزسیل پر جوش عنود

«Coşkun ve inadcı selin sür'atle akan suları, mızrakları çörçöp gibi kaptı.»

نیزه ها کم گشت جله وان قضیب
بر سر آب ایستاده چون رقیب

«Mızrakların hepsi kayboldu. Asâ'yı peygamberi ise, etrafı gözeten bir gözcü gibi, suyun üstünde duruyordu.»

زاهتمام آن قضیب آن سیل زفت
رو بگر دانید آن سیلاب رفت

«O mübark asânın himmetiyle, o büyük ve coşkun sel, başka tarafa dönüp gitti.»

چون بدیدند ازوی آن امرعظیم
بس مقرر گشتند آن میران زیم

«O emirler; bu büyük mucizeyi görünce, Resûlullahın doğruluğunu tasdik ettiler.»

جز سه کس که حقد ایشان چیره بود
ساحرش گفتند و کاهن آن ججود

«Yalnız, hasedleri galib üç münkir, Zât-ı Risâlete: sihirbaz ve kâhin dediler.»

ملک پرست چنان باشد ضعیف
ملک پرورسته چنان باشد شریف

«İğreti emîrlik, böyle zayıf olur. Hakkın vergisi olan emîrlik ise böyle yücedir işte...»

نیزه هارا گرنیدی با قضیب
نامشان بین نام او بین ای نجیب

«Ey asil kişi, eğer o zamana yetişip de o mızraklarla asâyı görmedinse o emirlerle, Sultân'ül-Enbiyâ Efendimizin isimlerini gör!»

نامشانرا تیز سیل صرک برد
نام او دولت تیزش نمرد

«Onların adını ölümün coşkun seli çoktan götürdü, fakat (Nâm-ı Nebvî) ve (Şer'-i Muhammedî) ölmedi.»

بمنج نوبت می زندش بردوام
همچنین هر روز تاروز قیام

«Bütün müslüman memleketlerinde, O'nun adına hergün beş defa nevbet vurulmaktadır ve Kıyâmete kadar da vurulacaktır.»

Nevbet: Hükümdarların ve emirlerin kapılarında çalınan çalgı demektir. Buradaki nevbet ise, beş vakit okunan (Ezân-ı Muhammedî)dir.

Hazret-i Mevlânâ bu hakikatleri beyan ettikten sonra, Mûsâ ve Fıravun kıssasına avdetle Mûsâ Aleyhisselâm lisâmından Fıravun'a hitâben diyor ki:

گر ترا عقاست کردم لطفا
ورخری آورده ام خرداعصا

«Eğer aklın varsa sana lutuflarda bulundum. Yok.. Eşek isen eşeğe sopa getirdim.»

15192

آنچنان زین آخرت بیرون کنم
کز عصا گوش و سرت پر خون کنم

«Öyle ki seni ahırından çıkaracağım, kulağını ve kafanı kana bulayacağım.»

15193

اندین آخر خزان و صردمان
می نیابند از جفای تو امان

«Çünkü bu Dünyâ ahırındaki eşekler de, insanlar da senin cefâ ve cev-rinden emân bulamıyorlar.»

15194

نک عصا آورده ام بهر ادب
هر خیر را کون باشد مستجب

«Emre itaat ve icâbet etmeyen her eşeği terbiye için işte asâ getirdim.»
O asâ:

15195

اژ دهای می شود در قهر تو
کاژ دهای گشته در فعل و خو

«Seni kahretmek için ejderhâ olur. Çünkü sen de, işde ve huyda bir ej-derhâ kesilmişsin.»

15196

اژ دهای کوهی تویی امان
لیک بنگر اژ دهای آسمان

«Sen, aman vermez bir dağ ejderhâsısın. Lâkin benim asâma bak ki o, bir gökyüzü ejderhâsıdır.»

15197

این عصا از دوزخ آمد جاشنی
که هلا بگریز اندر روشنی

«Bu asâ, sana: (Küfür karanlığından İmân aydınlığına kaç) demek için Cehennemden bir çeşni olarak geldi.»

15198

ورنه درمانی تودر دندان من
مخلصت نبود ز دربتان من

«Yoksa, benim dişlerim arasında kalırsın; kimse seni benim kahrım-dan kurtaramaz.»

«ALLAHIN KUDRETİNİ TANIYAN KİMSE CENNET VE CEHENNEM NEREDEDİR? DİYE SORMAZ»

Hazret-i Mûsânın: «Bu asâ, Cehennemden bir çeşnîdir» buyurması üze-rine Cennet ve Cehennem nerededir? diye bir süâl vârid olması ihtimâline cevab olmak üzere Cenâb-ı Mevlânâ diyor ki:

15199

هر کجا خواهد خدا دوزخ کند
اوج را بر مرغ دام و فح کند

«Allah nereyi isterse Cehennem haline getirir, hattâ fezâyı uçan bir kuşa tuzak haline getirir.»

15200

هم زدندان بر آرد دردها
تا بگویی دوزخست واژ دها

«Sana öyle bir diş ağrısı verir ki, onun için, Cehennem azâbı ve ej-derhâ ısırması dersin.»

15201

یا کند آب دهانت را غسل
تا بگویی که بهشتت وحلل

«Yâhud ağzının suyunu, yâni tükürüğünü, bal gibi öyle bir tatlılaştırır ki, onun için Cennet nimeti ve hıl'ati tâbir edersin.»

15202

از بن دندان برویاندشکر
تا بدانی قوت حکم قدر

«Allah, Kaderi hükmündeki kudreti bildirmek için, dişlerinin dibinden sana şeker tattırır.»

15203

بس بدندان بی گناهان را مگر
فکر کن از ضربت نا محترز

«Gelecek ve kaçınmak imkânı bulunmayacak mânevî bir silleyi düşün de hîgünah olanları dişleme.»

Yâni onlara zulmetme...

15204

نیل را بر قبطیان حق خون کند
سبطیان را از بلا محصون کند

«Cenâb-ı Hak, Nil nehrini kıbtîler için kan hâline getirir, fakat Beni İsrâîl'i o belâdan mahfûz kılar.»

Hazret-i Mûsâ'nın mûcizesi olarak Mısırlıların uğradıkları belâlardan biri de Nil'in Kıbtîlere kan olması, Sıbtîlere ise su halinde kalması idi. Hat-tâ derler ki: Bir kıbtî bir kaptan beraber su içmek için yalvarmış, bir taşı ilki taraftan ağızlarına götürmüşler. Kıbtînin içeceği taraf kan, sıbtînin içeceği taraf su görünmüş. Bunun böyle olması:

15205

تا بدانی پیش حق تمیز هست
در میان هوشیار راه و مست

Cenâb-ı Hakkın yoldaki ayık ile sarhoşu ayırd edecek bir temyiz kudreti bulunduğunu anlamak içindir.»

15206

نیل تمیز از خدا آموختست
تا کشاد آن را و این را سخت بست

«Nil nehri ve Şab denizi, temyiz ve tefriki Allahdan öğrendiği için, Mûsâ'ya ve Benî İsrâîl'e açılıp yol vermiş; Firavun ile askerine de o yolu kapayıp kendilerini boğmuştur.»

15207

لطف حق عاقل کند مر نیل را
قهر او احمق کند قایل را

«Hakk'ın lutfu Nil nehrine idrak ve şuur verir. Kahrı ise Kaabil'i almak hâline getirir.»

Ki, kadın meselesinden dolayı öldürdüğü kardeşi Hâabil'in cesedini ne yapacağını bilememiş, günlerce sırtında taşıdıktan sonra bir karganın gagasıyla toprağı kazdığını, o çukura ölü bir kargayı gömdüğünü görmesiyle o da toprağı eşmiş ve sırtında taşıdığı cesedi oraya defnetmişti.

15208

در جمادات از کرم عقل آفرید
عقل از عاقلی بقهر خود برید

«Allah, kerem ve lütfu ile cemâdâta (cansız şeylere) şuur ihsan eder, kahr ile de akıllının aklını izâle eyler.»

15209

در جماد از لطف عقلی شد بدید
وز نکال از عاقلان دانش رمید

«O'nun lütfuyla cemâdâtta akıl zâhir olur; kahr ve azâbiyle de akıllıların aklı kaçar.»

عقل چون باران با اسحق برینخت
عقل این سوخشم حق دید و گریخت

«Akıl, Hak'kın emri ile mahlûkâta yağmur gibi yağdı. Fakat, hakkın-
da Allah'ın gazabını gördüğü o fâsık ve mağdûb olanın başından kaçtı.»

ابروخورشید و مه و نجم بلند
جمله بر ترتیب آیند و روند

«Bulut, Güneş, Ay ve yüksek yıldızın hepsi de bir nizam üzere gelir-
ler, giderler.»

Yâni doğarlar ve batarlar.

هر یکی ناید مکرر در وقت خویش
که نه پس ماند ز هنگام و نه پیش

«Bunların her biri vaktinde doğar; doğuş zamanları ne geri kalır, ne
de evvel olur.»

Şu sayılan seyyarelerin, böyle, saatinde ve dakikasında doğup batmak
suretiyle muntazam hareketleri, o akıl yağmurundan hisse aldıklarını ve
bu hisse dolayısıyla Allah'ın emrine tamamiyle bağlı olduklarını bildirir.
Binâenaleyh, cemâdâta varıncaya kadar, bütün mahlûkâtın kendilerine gö-
re bir hayatı ve kendine göre bir şuuru ve aklı vardır.

چون نکردی فهم این را زانبیا
دانش آوردند در سنک و عصا

«Bu hali peygamberlerin mucizesinden nasıl oldu da anlamadın? On-
lar taş ve asâya ilim verdiler.»

Meselâ Ebû Cehil'in avucundaki taş parçaları lisâna gelmiş ve (La ilâhe
illallah Muhammeden rasûlullah) demiştir. Bir değnek olan asâda Hazret-i
Mûsâ'nın elinde büyük bir ejderhâ olmuş ve sihirbazların ortaya attık-
ları ipleri ve değnekleri yutmuştu.

تاجادات دگر را بی لباس
چون عصا و سنک داری از قیاس

«Diğer cemâdâtı da şeksiz, şüphesiz bir halde asâ ile taş parçalarına
kıyas et!»

Ki hepsinin bir anlayışı ve söyleyişi vardır. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'-
de şöyle buyurulmuştur:

وَأَزْمِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ

Yâni: «Hiç birşey hâric değil, hepsi O'na hamd ile tesbih eder. Fakat
siz, onların tesbihini iyi anlamazsınız⁴³.»

Hattâ en kızıl dinsizler bile istemedikleri ve farkına varmadıkları
halde nefes alıp verirken ağızlarından çıkan (He) harfi ile Allah'ı zikre-
derler.

طاعت سنک و عصا ظاهر شود
وزجادات دگر مخبر شود

«Taş parçalarının Hazret-i Peygambere ve asânın Hz. Mûsâ'ya itaat-
ları, diğer cemâdâtın da Emr-i İlâhî'ye mutî olduklarını bildirir.»

Ve onlar lisân-ı hâlâ ile der ki:

ما زیزدان آگهیم و طایعیم
ما همه نی اتاقی ضایعیم

«Biz Allah'ı biliriz ve O'na itaat ederiz. Tesâdüfî ve abes yere yara-
tılmamışız.»

15217

همچو آب نیل دانی وقت غرق
کومیان مردو امت کرد فرق

«Biz hepimiz Nil nehrine benzeriz. Zirâ o, batırıp boğacağı Firavun-la Benî İsrâîli ayırdetti.»

Firavun ve ordusunu boğdu, Benî İsrâîl'e yollar açıp karşıya geçmelerine müsâade etti.

15218

چون بدایش دانا وقت خسف
درحق قارون که قهرش کردنسف

«Kezâ bizi, Kaarûn'un yere geçeceği zaman O'nu kapıp helâk eden yer gibi, vâkıf bil!...»

15219

چون قرکه امربشید وشتافت
بس دونیمه گشت برجرخ و شکافت

«Ve yine bizi Kamer gibi farzet ki O, Resûlullâhın işâretini ve emrini işitince hemen yarıldı ve semâda iki parça göründü.»

15220

چون درخت و سنگ کاندرا مقام
مصطفی را کرد طاهر السلام

«Nerde bir ağaç ve taş varsa, Hz. Mustafa'yı görünce apaçık selâm vermişti ya... İşte cansızların hepsini de böyle bil, böyle tanı!...»

İşte burada nakledilen misallerin hepsi de, cansız şeylerde bir nevi idrak ve şuur bulunduğunu isbât eder.

«BİR MÜ'MİN İLE BİR FEYLESOFUN MÜBAHASE ETMESİ, ALLAH'I İNKÂR EDEN VE ÂLEME: EVVELİ YOK DİYEN BİR DEHRİNİN CEVÂBİ»

15221

دی یکی می گفت عالم حادثست
فانی است این چرخ حقیق وارثست

«Dün biri dedi ki: Âlem hâdistir, (sonradan yaratılmıştır), bu gökyüzü de fânî olup, Allah onun vârisidir.»

15222

فلسفی گفت چون دانی حدوث
حادثی ابرچون داند غیوث

«Bir feylesof ona sordu ki: Sen Dünyânın sonradan zuhûra geldiğini ne biliyorsun? Yağmur, bulutun sonradan yaratıldığını nasıl bilir?»

15223

ذره خودنستی از انقلاب
توجه می دانی حدوث آفتاب

«Bu değişip duran Âlemden sen bir zerre bile değilsin. O halde Güneşin sonradan yaratıldığını ne bilirsin ki?»

15224

کرمکی کاندرا حدث باشد دین
کی بداند آخروبد زمین

«Pislik içinde bir kurt, yeryüzünün evvelini ve sonunu ne bilir?»

Sen de Âleme nisbetle bir zerre bile değilsin. Veya, pislik içinde bulunan bir kurt misâlisin.

Bir zerrenin Güneşten, bir pislik kurdunun Arz'dan haberdâr olmadığı gibi, sen de Dünyânın kadîm mi, hâdis mi olduğuna vâkıf değilsin.

این بتقلید از پدر بشنیده
از حاق اندرین پیچیده

«Bunu — yâni âlemin sonradan yaratıldığını — babandan işitmiş ve ahmaklığından onu taklid ile bu fikre saplanmış, kalmışsın.»

چیست برهان برحدوث این بگو
ورنه خاموش این فزون گوئی مجو

«Âlemin sonradan yaratıldığına delilin nedir? Onu söyle. Yoksa sus, fazla söylenmeye kalkışma!»

Kelâm ulemâsı ile feylesoflar arasında âlemin (Hudûs)u ve (Kıdem)i hakkında zaman zaman uzun uzun mübâheseler edilmiş ve kitablar yazılmıştır. Ehl-i sünnet, Âlem'in hudûsuna; yâni yok iken, İlâhî emir ile vâir olduğuna kâni ve kaaidirler. Felsefe ise, kıdemini; yâni ezelden beri mevcud olduğunu ve ebede kadar mevcud olacağını iddia eder. İki taraf da dâvâsına delil ve hüccet göstermeye çalışır ve aynı zamanda da delil ve hüccet ister. Yukarı beyitlerdeki sualler de böyle bir düşünce ile sorulmuş ve iddialar böyle bir noktadan hareketle serdedilmiştir.

Feylesofun yukardaki iddiâsı üzerine mü'min:

گفت دیدم اندرین بحث عمیق
بحث می کردند روزی دوفریق

«Dedi ki: Bu derin meselede iki kişinin mübâhese ettiğini gördüm.»

در جدال ودر خصام ودرستوه
گشت هنگامه بر آن دوکس کروه

«O iki kişinin mücâdele, ve münakaşası dolayısıyla halk, başlarına toplanmıştı.»

من بسوی جمع هنگامه شدم
اطلاع حال ایشان بستدم

«Ben o kalabalık tarafına gittim, mübâhese edenlerin haline muttali oldum.»

آن یکی می گفت گردون فانیست
بی کانی این بنارا بانیست

«Biri diyordu ki: Şu Âlem fânidir. Şüphesizki bu binânın bir bânisi vardır.»

وان دگر گفت این قدیم وبی کیست
نیستش بانی ویابانی ویست

«Karşısındaki de diyordu ki: Bu Âlem kadîmdir, evveli yoktur ve zaman ile mukayyed olmamıştır. Başka bir bânisi yoktur, varsa o, kendisidir.»

گفت منکر کشته خلاق را
روز وشب آرنده ورزاقرا

«Mü'min dedi ki: Yaratanı, geceyle, gündüzü getirip götürün ve bütün mahlûkâtın rızkını veren Allah'ı inkâr ediyorsun.»

گفت بی برهان نخواهم من شنید
آنچه گوئی آن بتقلیدی گزید

«Feylesof dedi ki: Delilsiz sözü dinlemem; taklid'e ancak ahmak olan kapılır.»

هین بیاد حجت وبرهان که من
نشوم بی حجت این را در زمن

«Haydi bakalım, dâvâna akli bir delil göster. Zira ben huccetsiz, burhansız bir söze hiç bir zaman kulak vermem.»

گفت حجت در درون جانمست
در درون جان نهان برهانمست

«Mümin dedi ki: Delil, canımdadır... Canımın içinde gizli delilim var...»

تونی بینی هلال از ضعف چشم
من همی بینم مکن بر من توخشم

«Senin gözün zayıf olduğu için hilâli görmüyorsun. Ben gördüğüm için bana hiddetlenme!»

گفت وگو بسیار گشت خلق کیچ
درسرو بیان این چرخ بسیج

«Dedi kodu çoğaldı, dinleyenler şu muntazam ve müzeyyen Âlemin başına, sonuna hayran kaldılar.»

Yâni Âlem, müminin dediği gibi, hâdis midir, yoksa feylesofun dediği gibi kadîmidir kestiremedler. Onun üzerine:

گفت یارا در درونم حجتیست
بر حدوث آسمانم آیتیست

«Mümin dedi ki: Arkadaş; gönlümde bir hüccet ve Âlemin hâdis olduğuna bir alâmet var.»

در زبان می ناید آن حجت بدان
همچو دل سرعشق عاشقان

«Âşıkların, aşkı, hâlî ve sırrı gibi o hucceti söyleyemiyorum.»

من یقین درام نشانس آن بود
مریقین دا نرا که در آتش رود

«Ateşe girecek kimse için, o kalbdeki bürhan, delil ve huccet olacaktır.»

Feylesoflar ve tabiatcılar, (Anâsır-ı erbea)yı, yâni: ateşi, havayı, suyu ve toprağı bizzat müessir bilirlir. «Ateş bizzat yakar, su kendiliğinden boğar» derler. Ehl-i îmân ise: «Anâsırdaki kuvvet, Allahın iradesiyledir. Cenâb-ı Hak murâd etmedikçe ne ateş yakar, ne de su boğar. Nitekim, ateş İbrâhim Aleyhisselâmı yakmadı ve su Mûsâ Aleyhisselâm ile Benî İsrâîli boğmadı» diye itikad ederler ve bu itikadı metin olan bir (sâhib-i yakîn) âteşe girecek olursa hıfz-ı İlâhî ile yanmaz fikrindedirler. Nasıl ki, Rufâi şeyhleri ve dervişleri âteşte kızdırılmış demiri yalarlar ve yanmazlar.

Taşkasab semtinde şimdi arsası bulunan bir (Karanohut) mescidi vardı. Ahmed efendi namında bir rufâi şeyhi perşembe geceleri orada rufâi âyini icrâ ederdi. Kendisi Mülkiye mektebinin kapıcısı olup yüz elli kuruş aylık alır, onunla çoluk çocuğunu geçindirdikten başka, mukâbele geceleri yemek yapar, gelen fukarayı doyururdu.

Molla Gürânî câmiinin önündeki sıra dükkanlar arasındaki kahvehânede bir sabah rufâileri ateşin yakmadığından bahs açılmış. Kahvedekilerden bazıları, bunun hokkabazlık nevinden olduğunu, yoksa ateşin mutlaka yakacağını söylemişler. Orada bulunan şeyh Ahmed:

— Bakalım yakar mı, yakmaz mı? diyerek kalkmış, bitişik simideki dükkânının yanmakta olan fırınına girmiş ve bir müddet oturmuş. Sonra müterizlerin ricâsiyle dışarıya çıkmış, kendisinin yanmadığını, hattâ beyaz cübbesinin renginin dahi sararmadığı görülmüş.

Ben, Ahmed efendiye yetiştim. Evi bizim sokağın alt tarafında olduğu için kapımızın önünden geçerdi. Rast geldikçe elini öper, duâsını alırdım. Fırına girdiğini görmedim, fakat babamdan işittim. Zaten şeyhin o kerameti mahallece meşhur idi.

İşte feylesof ile mübâhese eden mü'min de, yakîn sâhibi bir zât ol-

duğu için, iddiasını isbat için ateşe girmeyi teklif etmişti. Yine mümin demişti ki:

15241

نیست پیدا سرگفت و گوی من
جز که زردی و تزاری روی من

«Bendeki sır, yüzümün sarılığı ve cismimin zayıflığından başka lâkırdı ile izhar edilemez.»

15242

اشك خون بر رخ روانه میرو
حجت حسن و جمالش میشود

«Yanaklara akan kanlı gözyaşları da Allahın hüsn ve cemâline huccet olur.»

15243

گفت من اینها ندانم صحبتی
که بود در پیش عامه آیتی

«Feylesof dedi ki: Bunlar, umuma karşı huccet olabilecek alâmet değildir.»

15244

گفت چون قلبی و نقدی دم زند
که تو قلبی من نکویم ارجند

«Mümin dedi ki: Kalp akçeyle, halis akçe bahse girişseler... Halis akçe: Sen kalpsın, ben halisim dese...»

15245

هست آتش امتحان آخرین
کادر آتش در فتند این دو قرین

«Son imtihan ateştir... Bu ikisi ateşe düştüler mi, onların halis mi, kalp mı olduklarını.»

15246

عام و خاص از حالشان واقف شوند
از گمان و شک سوی ایقان روند

«Halkın ileri gidenleri de, alelade olanları da anlar... Herkes şüpheden kurtulur.»

15247

آب و آتش آمد ای جان امتحان
نقد قلبی را که آن باشد نهان

«Ey cân, gizli olan hâlis akçe ile kalp akçenin imtihanı ateş ve su ile dir.»

Ki onları ateşte kızdırıp suya atarlarmış. Hâlis altın sapsarı kalır, kalp para ise kapkara olurmuş.

Mü'min bunları dedikten sonra dedi ki:

15248

تا من و تو مردود در آتش رویم
حجت باقی حیرانان شویم

«Sen ve ben... İkimiz de ateşe girelim... Bu işe şaşır kalanlara huccet ve delil olalım.»

15249

یا من و تو مردود در بحر اوفتیم
که من و تو این گره را آیتیم

«Yâhud sen ve ben... İkimiz de denize atlayalım ve bu mütereddid cemâata hak ve hakikat alâmeti olalım.»

15250

همچنان کردند و در آتش شدند
مردود خود را بر تن آتش زدند

«Böyle mukavele yaptılar ve ateşe girip kendilerini alevlere arz ettiler.»

15251

آن خدا گوینده مرد مدعی
رست و سوزید اندر آتش آن دعی

«Hak vardır ve Fail'i Hakiki O'dur diyen mümin kurtuldu, obir ha-
ramzâde ise tutuşup yandı.»

15252

از مؤذن بشنوا این اعلام را
کوری افزون روان خام را

«Ham bir ruhun kat kat körlüğüne — yâni münkirin inkârına — rağ-
men, bu haberi, (Ezan-ı Muhammedî) ile müezzinden işit!...»

15253

که نسوزیده است این نام از اجل
کنس مسمی صدر بودست واجل

«Ki o mübârek nâmı ecel ve ölüm ateşi yakmamıştır. Hayatında na-
sıl yüksek ve muhterem ise hâlâ da öyledir.»

O'nun mukaddes adını ölüm ateşinin yakıp unutturamadığı gibi, cism-i
şerifini de ateşin yakmasına imkan yoktur. Zât-ı Akdes-i Muhammedî böy-
le olduğu gibi, onun, yakın sahibi, vârisleri olan kâmiller de öyledir.

15254

صد هزاران زین رهان اندر قران
بر دریده پرده های منکران

«Bu mubahaselerin yüzbinlercesi, asırlar boyunca, münkirlerin per-
delerini yırtmıştır.»

Kur'ân-ı Kerim, bize Hazret-i İbrahim ile Nemrûd arasında geçen bir
muhâvereyi veriyor:

Hazret-i İbrahim: «Benim Rabbim yaşatır ve öldürür» deyince,

Nemrud: «Ben de yaşatır ve öldürürüm!» demiş ve bir taraftan idam
hükmi giyen bir mücrimi serbest bırakmış, diğer taraftan da bigünah bir
adamı celb ederek öldürtmüş. Bunları yapmakla kendisinin de güyâ yaşa-
tıp, öldürmeye muktedir olduğunu iddia etmiş. Bunun üzerine, Hazret-i

İbrahim: «Benim Rabbim Güneşî şarktan doğduruyor, sen de onu Garb'-
dan doğdur da görelim» deyince kâfir Nemrud sesini kesmiş.

15255

چون گرو بستند غالب شد صواب
در دوام معجزات و در جواب

«Mü'minle feylesof iddiaya ve tecrübeye kalkınma, mucizelerin de-
vam ettiği zuhûr etti, doğru olan galip oldu...»

15256

فهم کردم کانکه دم زد از سبق
وز حدوث چرخ پیروز است حق

«Anladım ki: Alemin evveli vardır, bu gök kubbe sonradan yaratıl-
mıştır, diyen haklıdır.»

15257

حجت منکر هماره زرد رو
یک نشان بر صدق آن انکار کو

«Münkirlerin getirdiği delilin yüzü dâima sarı, yâni mâlul ve zayıftır.
O inkarın doğruluğuna nerede bir alâmet vardır?»

15258

یک مناره در ثنای منکران
کودرین عالم که تاباشد نشان

«Münkirlerin öğüldüğü bir minâre bu Âlemin neresindedir ki, o mün-
kirlerin doğruluğuna nişan olabilsin.»

15259

منبری کوکه در آنجا مخبری
یاد آرد روزگار منکری

«Hani, nerde bir mimber ki oraya çıkan bir hatib, bir münkirin za-
manını yâd ve senâ eylesin.»

روی دینار و درم از نامشان
تا قیامت می دهد زین حق نشان

«Altın ve gümüş paraların üstüne basılan peygamber adları, Kıyame-
te kadar onların doğruluğuna alâmettir.»

Eskiden bazı İslâm devletlerinin sikkelerinde (Kelime-i Tevhid) ve
(İhlâs) gibi dinî yazılar vardı.

سکه شاهان می کرددگر
سکه احمد بین تا مستقر

«Pâdişahların sikkeleri daima değişir. Hazret-i Ahmed Aleyhisselâ-
mın sikkesi ise Kıyâmete kadar bâkidir.»

Sikke-i Ahmed'den asıl maksad: O'nun şeriatı, minberlerde okunan
ism-i şerifi ve Kelime-i Şehâdetidir.

در رخ نقره و یاروی زدی
وانما بر سکه نام منکری

«Gümüş yâhud altın akçe safhasındaki sikkede bir münkirin adının
devam edip gittiğini göster bakalım.»

خود مگیر این معجز چون آفتاب
صد زبان بین نام او ام الکتاب

«Haydi, bunu mucize sayma! Peki bir de Güneş gibi apaydın olan ve
adına Ümmül - Kitap denilen yüz dilli Kur'ana bak!...»

İşte o, Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.)'in en büyük ve daimî bir mucî-
zesidir. O'nun (Ümm'ül - Kitâb) olması: Bütün şeriatların hulâsası, (yüz
dilli) olması da bir çok ilimlerin esas itibariyle menşei ve membaı bulun-
masındandır. Vâkıa Kur'ân-ı Kerim Arapça'dır. Fakat öyle bir arabcadır
ki hiç bir arab onun gibi söyleyememiş ve söyleyemeyecektir. Çünkü O,

Lisân-ı Rabbânîdir. Kur'ân nâzil olduğu vakit arabcanın fesâhat ve belâğat
bakımından en yüksek devrini idi. Arabların en fasih, en belîğ şâirleri ve
hatipleri o vakit hayatta idiler. Onlara karşı Lisân-ı Kur'ân ile meydan
okundu.

Ve taklidi teklif edilerek:

وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ
وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٧﴾

Yâni: «Eğer kulumuz (Muhammed)'in üzerine parça parça (sûre sûre,
âyet âyet) indirdiğimiz (Kur'anın Allah katından geldiğinden) şüphe edi-
yorsanız haydi onun benzerinden siz de (meydana) bir sûre getirin. AL-
lah'dan başka şahidlerinizi (taptığınız putları ve bilginlerinizi) de (yardı-
ma) çağırın, eğer (iddiânızda) doğrucu (insan)lar iseniz⁴⁴» denilmiştir.

O kadar uğraştıkları halde en kısa sûresini bile taklid edemediler.
İşte bu hal, Hazret-i Kur'ânın bir mucizesi idi. Diğer bir mucizesi de, bü-
tün semâvî kitâblar — yâni Tevrat da, İncil de — değişikliğe uğradıkları
halde, Kur'an-ı Kerim'in ne bir harfi eksilmiş, ne de ilâve edilmiştir. Ve O:

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ

Yâni: «Kur'ânı biz indirdik, biz. Onun koruyucuları da, şüphesiz ki,
biziz⁴⁵»

Vâd-i ilahîsi ile muhafaza olunmuştur.

Hazret-i Mevlânâ da bu mahfûziyyet için diyor ki:

زمره نی کس را که یک حرفی ازان
یابد زدد یا فزاید در بیان

«Onun bir harfini eksiltmeye, yâhud fazlalaştırmaya kimsenin cesâre-
ti yoktur.»

(44) Sûrei Bakara : 23.

(45) Sûrei Hicr : 9.

15265

يار غالب شوکه تا غالب شوی
يار مغلوبان مشوهين ای غوی

«Kendine gel behey sapık, mağlûb ve mülzem olan bâtil fikirlere dost olma ki sen de mağlûb olmayasın. Sâdık ve gâlib bulunan Hak ehline uy ki sen de gâlib olasın.»

15266

حجت منکر همین آمد که من
غير این ظاهر نمی بینم وطن

«Münkir'in delili ancak: (Ben şu görünen Âlemden başka bir vatan görmüyorum) demekten ibârettir.»

15267

هیچ نیند بشد که هر جا ظاهر است
آن ز حکمت های پنهان مخبر است

«O münkir hiç düşünmez ki, nerde görünen bir şey varsa, o gizli hikmetlerin habercisidir.»

15268

فائده هر ظاهری خود باطنست
همچو نفع اندر دواها کامنست

«Her görünen şeyin faydası, faydanın ilaçlarda gizli oluşu gibi, o şeyin içinde gizlidir.»

«(BİZ GÖKLERİ, YERİ VE İKİSİ ARASINDA BULUNAN HER ŞEYİ ANCAK HAKKIN İKAAMESİNE SEBEB OLARAK VE MUAYYEN BİR VA'DE İÇİN YARATTIK) AYETİNİN TEFSİRİ»

Bu âyet-i Kerime sûre-i Ahkâf'tadır:

مَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ
وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُّسَمًّى وَالَّذِينَ كَفَرُوا عَمَّا أُنذِرُوا
مُعْضُونَ

Yâni: «Biz gökleri, yeri ve ikisi arasında bulunan her şey'i (başka de-ğil) ancak hakkın ikaamesine sebep olarak ve muayyen bir va'de için yarattık. Küfredenler, korkutuldukları şeyden yüz çeviricilerdir⁴⁶» mealindedir.

Nefy'den sonra ısbat, hasrı ifade eder. Burada da öyle yapılmış, göklerin ve yerin yaradılışının ancak Allah'ın kudret ve birliğine delâlet etmek üzere (hikmet ve adâlet üzere) olduğu beyan buyurulmuştur.

İşte Hazret-i Mevlânâ bu âyeti tefsir için buyuruyor ki:

15269

هیچ نقاشی نکارد زین نقش
بی امید نفع بهر عین نقش

«Hiç bir nakkâş, yaptığı nakşı, menfaat ümidi olmaksızın, yalnız nakış yapmış olmak için yapar mı?»

15270

بلکه بهر میهمانان و کهان
که بفرجه وارهند از اندوهان

«Belki, misafirlerin ve büyüklerin seyretmeleri ve bu vesileyle sıkıntıdan kurtulmaları için yapar.»

15271

شادی بچکان و باد دوستان
دوستان رفته را از نقش آن

«Çocukları sevindirmek ve gitmiş dostları kalan dostlara hatırlatmak için o nakşı yapar.»

15272

هیچ کوزه گر کند کوزه شتاب
بهر عین کوزه نی بر بوی آب

«Hiç bir testici yoktur ki, içine su konmasını düşünmeden, testisini, sırf testi yapmak için yapsın.»

15273

هیچ کاسه گر کند کاسه تمام
بهر عین کاسه نی بهر طعام

«Hiç bir kâseci, kâseyi ancak kâse olsun diye yapar mı? Hayır, içinde yemek yenilmek için yapar.»

15274

هیچ خطاطی نویسد خط بفن
بهر عین خط نه بهر خواندن

«Hiç bir hattât, hattın kendisi için san'atla yazı yazar mı? Hayır... Okunmak için yazar.»

Evet, bazı hattâtlar, ayrı ayrı harf yazarlar ki okunmaz ve mânâ çıkmaz. Ondaki maksad da (Hüsn-i hat) öğrenmek isteyenlere harflerin ne sûretle yazılacağını öğretmektir.

Hulâsa; her şeyde bir hikmet vardır ki o şeyin mevcudiyeti, o hikmetin zuhûra gelmesi içindir.

15275

نقش ظاهر بهر نقش غائبست
وان برای غائب دیگر پست

«Görünen sûret, Gayb Alemindeki sûrete delâlet eder, o da başka bir gayb sûretinden vücut bulmuştur.»

15276

تا سوم چارم دهم بر می شمر
این فوائد را بمقدار نظر

«Böylece bunları görüşünün miktarınca tâ üçe, dörde ve ona, hatta daha ziyâdeye kadar say!»

Meselâ ilâç görünen bir sûrettir. Onun faydası gâib olan sıhhattir. O gâib olan sıhhatin faydası kuvvet kesbetmektir. Onun faydası çalışabilmek, onun faydası da kazanıp geçinmektir.

Hazret-i Mevlânâ da misâl irad ediyor:

15277

همچو بازیهای شطرنج ای بسر
فایده هر لعب درتالی نگر

«Oğul; bunlar, satrançtaki oyunlara benzer... Her oyunun faydasını ondan sonrakinde gör!...»

15278

همچنین دیده جهان درشش جهات
در پی هم تارسی دربرد و مات

«Böylece altı cihete dikkatlice bak ki oyunda galebe edebilesin.»

15279

اول از بهر دوم باشد چنان
که شدن بر پایه های نردبان

«Merdivenden çıkmakta birinci basamak ikinciye çıkmak içindir.»

15280

وان دوم بهر سوم می دان تمام
تاری تو پایه پایه تابام

«İkinci basamağı da üçüncüye yükselmek için bil ki derece derece dama kadar çıkasın.»

15281

شهو خوردن زهر آن منی
آن منی از بهر نسل وروشی

«Yemek menî içindir... meni de soy sop üretmek; gönlü, gözü aydınlatmak içindir.»

15282

کند بینش می نبیند غیر این
عقل اوبی سیر چون نبت زمین

«Fakat kısa görüşlü adam, ilk işten başka bir şey görmez... Çünkü onun aklı zemindeki nebat gibi yere mahkûmdur, seyr ve harekete muktedir değildir.»

15283

نبت راجه خوانده چه ناخوانده
هست بای اوبگل در مانده

«Bir nebatı çağırıp çağırılmamak müsâvidir. Çünkü onun ayağı, yâni kökü toprakta bulunduğu için yerine bağlıdır.»

Dâvete icâbet edemez.

Bazı kimseler de böyledir. Tabiat çamuruna saplanıp kalmışlardır. Onları Hakk'a dâvet edip etmemek de müsâvidir:

Nitekim Ayet-i Kerimede:

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ
لَا يُؤْمِنُونَ ۚ خَتَّ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ
غِشَاوَةً وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

Yâni: «Şu muhakkak ki küfür edenleri inzar etsen de onlarca bir, kendilerini inzar etmesen de. İnanmazlar. Allah onların kalblerine de, kulaklarına da mühür basmıştır. Gözlerinin üzerinde bir de perde var. En büyük azâb onlarındır⁴⁷» buyrulmuştur.

15284

گر سرش جنبد بسیر بادرو
توسر جنبانش غمه مشو

«Rüzgârın tesiriyle başını sallasa da, baş sallamasına aldanma!...»

15285

آن سرش گوید سمعنا ای صبا
بای او گوید عصینا خلنا

«Nebâtâtın başı: Ey seher yeli, seni işittik ve sözünü kabul ettik der ama ayağı, sana isyan ediyoruz, bizi bırak cevabını verir.»

Madde çamuruna saplanmış olanlar da bazı Hak ehlinin seyr ve sülûke dâir sözlerini kabul ediyormuş gibi tasdik makamında başlarını sallarlardı, fakat ayakları yerlerinden kımıldamaz.

15286

چون نداند سیر می راند عوام
بر توکل می نهید چون کور کام

«Öyle bir kimse seyr ve sülûk bilmediği için avamcasına ve körcesine mütevekkilâne adım atar.»

15287

بر توکل تاجه آید دربرد
چون توکل کردن اصحاب نرد

«Bunların körcesine tevekkülü, tavla oynayanların zara tevekkülü ve itimâdi gibidir.»

وآن نظرهایی که اوافسردہ نیست
جز رونده جز درنده پرده نیست

«Lâkin donuk ve sönük olmayan görüş sâhibleri, gaflet perdelerini yırtarak, ileriye görür ve giderler.»

آنچه درده سال خواهد آمدن
این زمان بیند بچشم خویشتن

«Öyle bir nazar, on sene sonra gelecek bir şeyi, şimdiden hem de gözüyle görür.»

همچنین هرکس باندازه نظر
غیب و مستقبل بیند خیر و شر

«Böylece herkes görüşüne göre, gaybı, geleceği, hayrı ve şerri görür.»

چونکه سد پیش و سد پس نماند
شد گذاره چشم و لوح غیب خواند

«Önde ve arkada sed olabilecek bir mâni kalmayınca öyle bir kimse-
nin gözü gayb levhasını okur.»

چون نظر پس کرد تابد وجود
ماجرا و آغاز هستی رونمود

«O kimse geriye bakacak olursa, varlığın başlangıcına kadar geçen mâ-
cerâ ona yüz gösterir.»

بحث املاک زمین با کبریا
در خلیفه کردن بابای ما

«Yer meleklerinin, Yüce Tanrı ile, ceddimizin halife olup olmaması
hususunda bahse giriştiklerini duyar ve görür.»

چون نظر در پیش افکند او بدید
آنچه خواهد بود در محشر بدید

«Yine o kimse, geleceğe bakınca da, Mahşerde zâhîr olacak şeyleri
rü'yet eder.»

بس ز پس می بیند اوتا اصل اصل
پیش می بیند عیان تاروز فصل

«Şu halde, arkaya bakınca asl'ın aslına kadar... Önüne bakınca da
kıyamete kadar olacak herşey gözüne apaçık görünür.»

هرکسی اندازه روشنندی
غیب را بیند بقدر صیقلی

«Herkes, kalbinin münevverliği ve cilâsı nisbetinde gayba vâkıf olur.»

هرکه صیقل پیش کرد او پیش دید
بیشتر آمد بروصورت بدید

«Her kim kalbini fazla cilâlarsa ziyâde müşâhede eder; gaybî sûretler
ona fazla görünürler.»

کرتوی کوی صفا فضل خداست
نیز این توفیق صیقل زان عطاست

«Eğer sen, kalbdeki safvet, Allahın lutuf ve keremidir dersen, kalbini nurlandırmaya muvaffak oluş da yine onun lutuf ve atâsi eseridir.»

قدر مت باشد آن جهد ودعا
لیس للانسان الاماسی

«Kalbin cilâlanmasına sebeb olan çalışma ve duâ da himmet mikdârıncadır. (İnsan, ancak çalıştığını elde eder.)»

واهب مت خداوندست بس
همت شاهی ندارد هیچ خس

«Himmeti veren ancak Allah Zülcelâldir. Hiç bir âdî kimsede şahlık himmeti bulunmaz.»

نیست تخصیص خدا کس را بکار
مانع طوع و مراد و اختیار

«Allahın, bir kimseyi bir işe ayırması, bir işe koşması, dileği, isteği, ihtiyar ve irâdeyi menetmek değildir ki!»

لیک چون رنجی دهد بدبخت را
او گریزند بکفران رخت را

«Lâkin bir bedbahta, bir şakiye bir zahmet ve meşakkat verince, o bedbaht ona sabır ve şükür etmeyip yükünü küfür ve isyan cihetine götürür.»

Meselâ zarureti gidermek için hırsızlık eder, adam öldürür vesâire, vesâire. Fakat:

نیک بختی را چومق رنجی دهد
رخت را نزدیکتر وای نه

«Talihli ve saîd olan kimseye de Hak bir musîbet verince o kimse ona sabır, hattâ şükrederek yükünü daha ziyâde yaklaştırır.»

Yâni Cenâb-ı Hakk'a daha ziyâde yakınlaşır.

Bu beytler, hep «İnsanda irâde ve ihtiyar vardır, yoktur» meselesine taalluk eder.

Sôfiyye der ki: Âyân-ı sâbite'de her mevcudun ilm-i İlâhîdeki sureti, istidatları lisânıyla Hak'tan talebde bulundu. Cenâb-ı Hak da onlara talebelerine göre saitlik ve şakilik ihsan etti. Diğer bir tabirle Âyân-ı sâbite'de her birinin ne olacağı Allahın mâlumu olduğu ve ilim mâlûma tâbi bulunduğundan için o ilme ve âyân-ı sâbitenin mahiyetine göre hilkat ihsan olundu. Bu mevzu ile ilgili olarak bazıları der ki: İnsanlarda bir (İrâde-i cüz'iyeye) vardır.

Kul bir şeyin husûle gelmesi için o irâdeyi sarfeder, Cenâb-ı Hak dilerse mavaffak kılar, isterse kılmaz. Öteden beri halli için uğraşmış, lâkin bir türlü içinden çıkılamamış olan bu meseleyi pek kurcalamamalı, mutlak teslimiyet halinde bulunmalı:

اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ

Yâni: «(Yarabbi) bizi doğru yola sevket⁴⁸.» diye Allahdan hidâyet temenni etmelidir.

Hazret-i Mevlânâ diyor ki:

بد دلان از بیم جان درکار زار
کرده اسباب هزیمت اختیار

«Korkaklar, muhârebede can korkusundan, kaçma sebeblerini ele alırlar, onlara yapışırlar.»

15305

پردلان در جنگ هم ازیم جان
حمله کرده سوی صف دشمنان

«Cesûr olanlar da harb içinde yine can korkusundan düşman saflarına hamle ederler.»

15306

رستم را ترس و غم واپس برد
هم ز ترس آن بد دل اندر خویش مرد

«Rüstem gibi yiğitleri, korku ve gam, ileri götürür; korkak olan da yine korkudan kendi kendine ölür.»

Can korkusu bir olduğu halde cesur ve korkak olanlarda gösterdiği tesir muhtelifdir. Cesurları ileri sürer, korkakları geri kaçırır.

15307

چون محک آید بلا ویم جان
زان بدید آید شجاع از مرجبان

«Belâ ve can korkusu mihenk taşı gibi olmuştur. Ki o vasıta ile cesur ve korkak belli olur.»

«HAK TEÂLÂ'NIN MÛSÂ ALEYHİSSELÂMA: «YÂ MÛSÂ, BEN Kİ YARADANIM, SENİ SEVERİM» DİYE VAHYETMESİ»

15308

گفت موسی را بوحی دل خدا
کای گزیده دوست می درام ترا

«Cenâb-ı Hak, Mûsâ'nın kalbine ilhâm ederek buyurdu ki: (Ey halk arasından seçilmiş olan Mûsâ; seni severim!)»

15309

گفت چه خصلت بود ای ذوالکرم
موجب آن تا من افزون کنم

«Hazret-i Mûsâ: (Ey Kerem sâhibi Allah; beni sevdiğine sebep ne ise bildir de, ben onu artırayım) diye sordu.»

15310

گفت چون طفلی به پیش والده
وقت قهرش دست هم روی زده

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Yâ Mûsâ; sen anasının kucağındaki bir çocuk gibisin O, anası kahredecek olsa yine ona sarılır.»

15311

خود نداند که جز اودیاری هست
هم ازو غمخور و هم ازت مست

«O çocuk anasından başka bir kimsenin varlığını bile bilmez. On-
dan mahmûr ve mest olur.»

Yâni kederi de, sevinci de ondandır.

15312

مادرش گرسیل بروی زند
هم بمادر آید و بروی تند

«Anası ona bir tokat vursa, yine ona gelir ve ona sokulur.»

15313

از کسی یاری نجوید غیر او
اوست جمله شر او و خیر او

«Anasından başka kimseden yardım beklemez. Şerri de, hayrı da on-
dan ibârettir.»

خاطر توهم زما در خیر و شر
التفاتش نیست جاهای دیگر

«Yâ Mûsâ; senin hatırında da, hayır ve şer hususunda, bizden başka kimse yok... Başka yerlere dönüp bakmıyorsun bile!...»

غیر امن پیشست چوسنگست و کلوخ
گر صبی و گرجوان و کرشبوخ

«Senin nazarında, çocuk olsun, genç olsun, ihtiyar olsun benden başkası taş ve kerpiç gibidir.»

همچنانك اياك نعبد در حنين
در بلا از غیر تولانستين

«Öyle ki sen (İyyâke na'bûdü ve iyyâke nesta'îyn) ayetinin meâlîni söylersin. Yâni (yalnız sana ibadet ederiz, yalnız senden yardım isteriz) dersin.»

İşte bundan dolayı seni severim.

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ diyor ki:

هست این اياك نعبد حصر را
در لغت وان از پی نفی ریا

«Bu (İyyâke na'bûdü), yâni: “ancak sana ibâdet ederiz” cümlesinde hasr vardır ki bu, ibâdeti yalnız Allah'a tahsis etmek ve riyâkarlığı nefyetmek içindir.»

هست اياك نستين هم بهر حصر
حصر کرده استعانت را وقصر

«(İyyâke nesta'îyn) de hasr içindir; yardım dilemek ve muvaffakiyet beklemeyi ancak Hakk'a hasreder.»

Âyetin mânâsı terceme edilerek deniliyor ki:

که عبادت مسترا آرم و بس
طمع یاری هم ز تو دارم و بس

«İlâhî; ancak ve yalnız sana ibâdet ederiz; yardımı da ancak ve yalnız senden bekleriz.»

«BİR PADİŞAHIN NEDİMİNE GAZAB ETMESİ, BİR ŞEFAATÇININ ŞEFAAT EDEREK NEDİMİN AFVİNİ İSTEMESİ, PADİŞAHIN DA ŞEFAATI KABUL VE NEDİMİ AFV EYLEMESİ; LÂKİN NEDİMİN “NİÇİN ŞEFAATTE BULUNDUN” DİYE ŞEFAATÇİYE İNCİNMESİ.»

پادشاه می بر ندیمی خشم کرد
خواست تا از وی برآرد دودو کرد

«Bir pâdişah, nedimine gazab ederek tozunu, dumanını havaya savurmak, yâni vücudunu ortadan kaldırmak istedi.»

Nedim: Esâsen işret meclislerinde birlikte bulunan demektir ki eskiden bu gibilere (Çanak yoldaşı) derlerdi. Sonradan zarif, nüktedan ve musahib mânâsında kullanıldı. Osmanlı Pâdişahlarının nedimlerine (musahib) denirdi. II. Sultan Mahmûd'un musâhibi Hayâlî Saîd Efendi — ki Eyübden Bahâriyeye doğru giden yolun sol tarafında medfundur. — cidden edib, zarif ve hayırhâh bir kimse idi. Sultan Mahmûd'un idâmını irade ettiği çok kimseyi türlü behâne ile ölümden kurtardığı gibi Sultan Mahmûd'u da zarâfet ve nezâketle terbiye ederdi.

Ezcümle; Sultan Mahmûd (telâş) kelimesini (talaş) diye kaba söylemiş. Saîd efendi Pâdişâhın ifâdesini tashih için bir gün telâş içinde huzura girmiş ve:

— Efendimiz; kulunuza geçmiş olsun deyiniz, demiş. Sultan Mahmûd:

— Hayrola, demiş. Saîd efendi:

— Sâye-i Şâhânede fakirhaneyi tâmir ettirmiştim. Biraz enkâz, bir çok talaş kalmıştı. Dün bizim siyâhî dadı, patlıcan kızartmak istemiş. Tavayı ocağa koyduktan sonra altına bir kucak talaş atıp tutuşturmuş. Talaş parlayınca alevleri tavaya sirây etmiş. Bizim dadı telâş etmiş, o

telâş ettikçe talaş parlamış, talaş parladıkça dadı telâş etmiş, dadı telâş ettikçe talaş parlamış... derken, Sultan Mahmûd:

— Saîd yetişir, anladım diyerek telâffuzunu tashih etmiş.

Kezâ Sultan Mahmûd namaz kılarken secde esnâsında ayaklarının birini kaldırır, birini kormuş. Saîd Efendi bunun farkına varmış. Acemî harem ağalarından birini çağırmış, ben değnekle mindere vurdukça sen: «Bir daha yapmam, Allah aşkına, pâdişah başı için afvet» diye haykır demiş. Kendisi mindere vurmaya, acemi ağa da haykırmaya başlamış. Fer-yâdı işiten Sultan Mahmûd sebebini sormuş; Saîd efendinin acemi bir ağayı döğdüğünü söylemişler. Saîd Efendiyi çağırmış, köleyi neden döğdüğünü sormuş. O da:

— «Efendimiz, namaz kılarken ayaklarının birini kaldırıp obirini koyuyor. Secde esnâsında her iki ayağın uçları yerde bulunmak gerekir. Kaldırılırsa namaz bozulur. Kaç defa tenbih ettim. Dinlemediği için döğüyorum» demiş.

Sultan Mahmûd:

— «Namaz bozulur, öyle mi?» diyerek yaptığını bir daha yapmamış. İşte nedim ve iyi yakın böyle olur. Efendisine daima faydası ve hayrı dokunur. Yoksa her söze kavuk sallayan (Evet efendim)cilerin pathcan dal-kavuğundan farkı yoktur. Onlar efendilerinden ziyâde kendilerinin fay-dalanmasını düşünürler. Her biri iyi değil, kötü bir yakındır. Onlarla te-mas insanı nayra değil, şerre sevkeder. Allah cümlemizi böyle kötü yakîn-den muhafaza buyursun. Amin!...

15321

کرده شمشیر بیرون از غلاف

تا زند بروی جزای آن خلاف

«Nedimin muhâlefeti cezâsını vermek üzere pâdişah kılıncını kının-dan çıkardı.»

15322

هیچ کس را زهره نی تادم زند

یا شفیع بر شفاعت بر تند

«Hiç kimsede söz söylemeğe ve şefâat etmeğe cesâret yoktu.»

15323

جز عماد الملك نامی از خواص

در شفاعت مصطفی و ائمه خاص

«Yalnız Padişah yakınlerinden (İmâdât - Mülk) nâmında biri Hz. Mus-tafa (S.A.V.) misâli şefaata için,»

15324

بر جهید وزود در سجده قتاد

در زمان شه تیغ قهر از کف نهاد

«Sıçradı ve yere kapandı nedimin afvını diledi. Pâdişah da kılıncını derhal elinden bıraktı.»

15325

گفت اگر دیوست من بخشیدمش

وربلیسی کرد من پوشیدمش

«Pâdişah dedi ki: Şu nedim şeytan da olsa onu afvettim, şeytanlık et-miş olsa da kabahatini örttüm.»

15326

چونکه آمد پای تو اندر میان

راضیم گر کرد مجرم صدزبان

«Mademki sen araya girdin, mücrim yüzlerce zarar yapmış olsa da râzıyım.»

15327

صد هزاران خشم را تانم شکست

که ترا آن فضل و آن مقدار هست

«İndimde senin o kadar kadrin ve faziletin vardır ki şefâatin üzerine yüzbinlerce gazabı teskin edebilirim.»

لا به ات را هیچ نتوانم شکست
زانکه لابه تویقین لابه منست

«Senin şefâatını hiç bir sûretle reddedemem. Çünkü hakîkatte senin şefâatın, benim şefâatım demektir.»

کزمین وآسمان برهم زدی
زانتقام این مرد بیرون نآمدی

«Eğer Yer ile Göğü bir birine karıştırsa da onlar şefaât etselerdi, bu adam intikamımdan kurtulamazdı.»

ورشدی ذره بذره لابه گر
اونبردی این زمان ازتبع سر

«Eğer Kâinâtın her zerresi şefaâtçı olsaydı yine kafasını kılıçtan kurtaramazdı.»

بر تومی نهنیم منت ای کریم
لیک شرح عننت تست ای ندیم

«Bu sözlerle, seni minnettâr etmek değil, izzet ve şerefini şerh etmek istiyorum, ey nedimim.»

Hazret-i Şârih diyor ki: Buradaki pâdişahdan murad mâlik'ül-mülk olan Cenâb-ı Hak'tır. İmâd'ül-mülk'den murad da (şefaât-ı kübrâ) sâhibi bulunan Peygamber-i Ekber (S.A.V.) Efendimizdir. Zira O'nun şefâatı İnd-i İlâhî de makbuldür. Hakkında şefâat edilen nedim ise Nemrud'un ateşine atılırken: «Bir dileğin var mı?» diye soran Cebrâîl'e: «Senden bir dileğim yok» demiş olan İbrahim Halilullah gibi, Hak'tan başkasından bir şey istemeyen halis kuldur. Ümmet-i Muhammed arasında her nebî meşrebinde velîler olduğu için, Kazâ-yı İlâhiye karşı Cebrâîl'in araya girmesini istemeyen İbrahim Aleyhisselam gibi, o nedim de, İmâd'ül-Mülk'ün tavassut ve şefâat etmesinden hoşlanmamış, hattâ ona darılmıştı. Bi-

raz sonra gelecektir. Yine pâdişah tarafından İmâd'ül-mülk'e, daha doğrusu, lisân-ı İlâhî'den Hz. Peygamber'e (S.A.V.) deniliyor ki:

این تکردی نوکه من کردم یقین
ای صفات در صفات ما دین

«Ey evsâfı, bizim sıfatlarımızda gömülmüş, ey varlığını bize vermiş olan İmâd'ül-mülk; bu şefaati hakikatte sen etmedin, ben ettim.»

Çünkü onu sana ilhâm eden benim merhametim oldu.

تو درین مستعملی نه عاملی
زانکه محمول منی نه حاملی

Sen bu işte âmil değil, kullanılan bir vâsitâsın. Çünkü: emirlerimin hâmilî değil, mahmûlûsün, yâni yüklenmiş değil, yüklenilmişsin.»

مارمیت اذرمیت گشته
خویشان در موج چون کف هشته

«Sen (Mârameyte iz rameyte) sırrının mazharısın, kendini köpük gibi dalgaların arasına bırakmışsın.»

Hazret-i Muhammed (S.A.V.) Efendimiz Bedir muhârebesinde bir avuç taş parçası alıp müşrikler tarafına atmış, o atış Kureyş ordusunun bozulmasına sebep olmuştur. Cenâb-ı Hak bunu:

وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ

Yâni: «Habibim; o taşları attığın vakit sen atmadın, lâkin Allah attı⁴⁹.» diye beyan ediyor. Çünkü Zât-i Risâlet-i Akdes temâmiyle kendinden geçmiş, İlâhî İrâde dalgaları arasında çalkanan köpük gibi olmuştur.

لاشدی پہلوی الا خانہ گیر
این عجب کہ ہم اسیری ہم امیر

«Sen (Lâ) — yâni bende fânî — oldun, artık (illâ)) makamında karar et — yâni benimle bâkî ol — Şaşılacak şey şu: Sen hem esîr, hem de emîr-sin.»

وین ندیم رسته از زخم و بلا
زین شفیع آزر دو بر کشت ازولا

«Yaralanmaktan ve belâyâ uğramaktan kurtulan nedîm, bu şefaattci-ye incinmiş ve muhabbetinden yüz çevirmişti.»

دوستی پرید زان مخلص تمام
رو بچایط کرد تا نارد سلام

«O muhlis şefaattçiden dostluğu kesti; yolda rastlasa, yüzünü duvara çevirir ve selâm vermezdi.»

زین شفیع خویشتن بیکانه شد
زین تعجب خلق در افسانه شد

«Kendi şefaattçısına karşı yabancı olmuştu. Halk arasında bu hareket taaccüb edilir bir efsâne halini aldı.»

Deniliyordu ki:

گر نه مجنونست یاری چون برید
از کسی که جان او را واخرید

«Eğer bu adam, çılgın değilse, canını kurtaran bir kimseden niçin dost-luğu kesti?»

واخریدش آن دم از کردن زدن
خالک نعل پاش بایستی شدن

«O, onu, boynu vurulacağı sırada kurtardı. Böyle bir kimsenin ayağı-nın tozu olmak gerekti.»

باز گونه رفت و بیزاری گرفت
باچنین دلدار کینداری گرفت

«Halbuki O, böyle bir dosta karşı kindarlık ve bizarlık göstermekle ters bir harekette bulundu.»

بس ملامت کرد او را مصاحی
کین جفا چون میبکی با ناصحی

«Nihâyet bir arabulucu: Sana hayır işleyene karşı neden böyle cefâ ediyorsun? diye nedimi ayıpladı.»

Ve dedi ki:

جان تو بخريد آن دلدار خاص
آن از کردن زدن کردت خلاص

«O hâs ve hâlis dost, boynun vurulacakken seni kurtardı, âdetâ canı-nı satın almış oldu.»

گربدی کردی نبایستی رمید
خاصه نیکی کرد آن یار حمید

«O sana kötülük etmiş olsa bile ondan ürkmek ve kaçmak câiz değil-di. Halbuki o temiz ve iyi dost, sana iyilik etmişti.»

کفت بهر شاه مبدولست جان
اوچرا آمد شفیع اندر میان

«Nedim cevap verdi ki: Hayâtım Şâh'a fedâdır. O, neden şefâatçı olarak araya girdi?»

لی مع الله وقت بود آدم مرا
لا یسع فیہ نبی محبتا

«O vakit ben Hak ile öyle bir haldeydim ki, o anda aramıza seçilmiş bir peygamber bile giremezdi.»

Bir hadis-i şerife telmih edilmektedir. Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz: «Benim Allah ile bir vaktim olur ki o kurbîyyet harîmine mukarreb bir melek ve mürsel bir peygamber bile giremez» buyurmuştur.

Hazret-i Mevlânâ da bir gazelinde: «Güzelleri hususi kadehle taltif ettikleri bir mahremiyyet meclisinde Cebrâil gibi bir melek hâricde kalır. Hızır gibi bir peygamber de ancak o meclisin perdedârı olabilir» demiştir.

İşte seyyidimiz ve senedimiz, Dünyâ ve Âhirette müstenidimiz Hazret-i Muhammed (Sallâllâhü Aleyhi Vesellem) Efendimiz böyle bir yakın ve Mahbûb-i İlâhîdir.

Nedim cevabına devam ederek diyor ki:

من نخواهم رحتی جز زخم شاه
من نخواهم غیر آن شه را پناه

«Ben Şâh'ın kahrından başka bir rahmet ve Şâh'ın kendisinden gayrı bir melce' istemedim.»

غیر شه را بهر آن لا کرده ام
که بسوی شه تولى کرده ام

«Ben pâdişahı sevdiğim ve ona teveccüh ettiğim için ondan başkasını yok saymışım.»

شاه اگر برد بهر خود سرم
شاه بخشد شصت جان دیگرم

«Şah eğer kahr ile başımı keserse, yine o Şah, bana yüzlerce hayat bahş eder.»

کارمن سربازی و بخویشی است
کارشاهنشاه من سرنخشی است

«Benim işim baş fedâ etmek ve kendimden geçmektir. Pâdişahımın işi de baş bağışlamaktır.»

فخر آن سرکه کفا شاهش برد
ننگ آن سرکو بغیری سر برد

«Şâhın eliyle kesilen bir baş ıftihâra lâyıktır. Başkasına eğilen bir baş ise utanılacak bir kafadır.»

شب که شاه از قهر در قیرش کشید
ننگ دارد از هزاران روز عید

«Şâhın kahr ile kararttığı bir gece, binlerce bayram gününe bedel olmaktan utanır.»

خود طواف آنکه اوشه بین بود
فوق قهر و لطف و کفر و دین بود

«Şâhı görmüş olan bir kimsenin dönüp dolaşması kahrın da, lutfun da, küfrün de, dinin de fevkindedir.»

Bir kimse ki İlâhî tecelliye mazhar olur, onun nazarında Hakk'ın kahrıyla lufu müsâvi olur. Çünkü hepsini Allahdan bilir ve o kayıdların fevkine yükselir.

زان نیامد يك عبارت درجهان
كه نهانست و نهانست و نهان

«Buna ait alemde bir söz yoktur... Gizlidir, gizlidir, gizli...»

زانکه این اسما والفاظ حمید
ارکلابه آدمی آمد بدید

«Çünkü bu güzel isimler ve lafızlar, Âdemin kirmanından zuhur etti.»

Yâni kelimeler ve lafızlar, Âdemin lisânından sâdır oldu. Bu itibarla, muhdes olduğu için, kadîm mânâları ifâde edemez.

علم الاسما بد آدم را امام
ليك نى اندر لباس عين ولام

«(Allemel-esmâ) iltifâtı Âdem Aleyhisselâma imam olmuş — yâni öğretilmişti... Fakat o İlâhî talim (ayn) ve (lâm) libâsında, yâni bir hocanın talebesine öğrettiği şekilde değildi. İlham tarikiyle idi.»

چون نهاد از آب و گل بر سر کلاه
کشت آن جانی اسمها روسياه

«Âdem, su ve çamurdan başına tac giyince — yâni beşer şekline girince — o rûhânî ve Rabbânî isimler, lisân-ı beşerle ifâde edilemez hâle geldi.»

که نقاب حرف و دم در خود کشید
تا بود بر آب و گل معنی بدید

«Su ile topraktan mânâ zuhur etsin diye, o rûhânî ve Rabbânî isimler, harf ve nefes nikâbına büründü.»

کرچه از يك وجه منطق کاشفت
ليك ازده وجه ترك مزلفست

«Söz, bir cihetten mânâyı açar ise de, on cihetten de örter, gizler...»

Yâni bir takım derin ve engin mânâlar vardır ki onlar sözlerle ifâde edilemez. Onlar sözle değil, zevken ve hâlen anlaşılabilir. Ağustos sıcaklığında fevkalâde hararet basmışken bir bardak nefis ve buzlu limonata içsek ondan duyduğumuz zevki ve hazzı lâıkiyle târif edebilir miyiz? Halbuki limonata dediğimiz, maddî bir şeydir, herkesin de mâlumdur. Maddî olan limonatanın zevkini bihakkın tarif edemeyen kelimeler ve terkipler, nasıl olur da mânevî ve İlâhî olan aşk şarabının neşvesini anlatabilir?

Hakîm Senâyî (Kuddise sirruhû) hazretlerinin son nefesinde dudakları kıvıldanmış. Yanında bulunanlar kulak vermişler: «Söylediklerimin hepsinden rücû ettim. Çünkü sözde mânâ bulunmaz, mânâda ise söz olmaz.» meâlindeki beyti okuduğunu duymuşlar.

Mi'râc-ı Muhammediyye Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimizin nâil olduğu hitâbâ-tı İlâhiyye ve iltifât-ı Rabbâniyyeyi Süleyman Çelebi merhûm:

«Bî huruf u lafz u savt, ol pâdişâh,
Mustafa'ya söyledi bişşibâh.»

beytiyle anlatmaya çalışmıştır.

Hulâsa: Harf ve lafızlar, derin ve engin mânâları ifâde edemez. O mânâların yüzüne kalın bir peçe gibi çekilmiş olan harfler ve lafızlardan mânâ çıkarmak, kalın bir peçe altındaki yüzün güzelliğini anlamak gibi olur. Meğer ki insan Hz. İbrahim gibi:

إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ
خَافِيًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ

Yâni: «Şübhesiz ki ben, bir muvakkid olarak, yüzümü o gökleri ve yeri yaratmış olan Allah'a yönelttim. Ben müşriklerden değilim⁵⁰.» diyecek kadar mâsivâdan tecerrüd etmiş ve harf ve lafız gibi kayıdlardan kurulmuş olsun.

**«KENDİSİNE: «BİR DİLEĞİN VAR MI?» DİYE SORAN CEBRÂİL'E
HAZRET-İ İBRAHİM'İN: «SENDEN BİR ŞEY İSTEMİYORUM»
CEVABINI VERMESİ»**

İbrahim Aleyhisselâm Irak'da doğmuştu, doğduğu şehrin ahâlisi put-perest idi. Hattâ Halil Hazretlerinin babası, yâhud babalığı (Âzer) put yap-pı satmakla geçinirdi. Hazret-i İbrahim, babasının emri mücibince put-ları satmak için dolaştırır: «Faydası ve zararı dokunmayan bu putları alan var mı?» derdi. Bir gün memleketin mâbedine girmiş, kimsenin bu-lunmadığından istifâde ederek eline geçirdiği bir balta ile küçük putları parçalamış, sonra baltayı en büyük putun boynuna asmış, «Bunu kim yap-tı?» diye sonlara: «Balta büyük putun boynunda asılı, belki o yapmıştır, kendisinden sorun» demiş. Putların cevap veremedikleri ve yerlerinden kılmıdamadıklarını söylemeleri üzerine: «Öyle ise o aciz taş ve odun par-çalarına neden tapıyorsunuz?» diye sormuştu.

Vâkıayı haber alan Nemrûd, yâni o zamanın hükümdârı, Hazret-i İb-râhim'i huzuruna getirtti ve aralarında şöyle bir konuşma oldu:

Nemrud: —«Senin Rabbin kimdir?»

Hz. İbrahim —«Hayat veren, öldüren Zât ü Ecell ü ve Âlâdır.»

Bunun üzerine Nemrud, katle müstehak bir adamı getirtip afveylemiş, kabahatsiz bir kimseyi getirtip öldürmüş ve:

— İşte ben de hayat verdim ve öldürdüm! hezeyanını etmiş. Hazret-i İbrâhim:

— Benim Rabbin, Güneşi şark tarafından doğduruyor, sen de garb cihetinden getir de görelim, deyince Nemrud kâfiri cevap bulamadığı için İbrahim Aleyhisselâmın yakılmasını emretmiş. Büyük bir ateş yakılmış, kimsenin yanına sokulamayacağı kadar hararet hasıl olmuş. Onun için Halilullah hazretlerini bir tepeye çıkarmışlar, bir mancınığa oturtup o va-sıta ile ateşe atmışlar. Ateşe doğru havada giderken Cebrâil Aleyhisselâm yetişmiş: «Bir isteğin var mı?» diye sormuş. Hazret-i İbrahim: «Senden bir şey istemiyorum.» cevabını vermiş. Cebrâil: «Rabbin'dan iste,» deyin-ce de: «Hâlimi bilmesi, benim talebime hâcet bırakmaz.» mukabelesinde bulunmuş. O esnâda:

قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَيَّ

ابراهيم

Yâni: «Ey ateş, İbrahime karşı serin ve selâmet ol⁽⁵¹⁾.» emr-i İlâhîsi vâ-rid olduğundan ateş soğumuş, hattâ rivâyete nazaran etrafındaki odunlar alev alev yanarken İbrahim'in düştüğü yer, serin ve güzel bir bahçe hâli-ne gelmiş.

Hazret-i İbrahim'in Cebrâil'in aracılığıni kabul etmemesi ve İlâhî ka-za'ya teslimiyyet göstermesi dolayısıyla Cenâb-ı Pîr, geçen hikâyedeki ne-dim lisânından diyor ki:

15360

من خليل وقيم واوجبرئيل
من نحوهم در بلا اورا دليل

«Ben zamanın Haliliyim, şefaata Cebrâil gibidir. Ben kaza ve belâya karşı onu delil istemem.»

15361

او ادب ناموخت از جبرئيل راد
که پير سيد از خليل حق مراد

«O, Halilullahdan muradını soran Cebrâilden, edeb öğrenmedimi ki?»

15362

که مرادت هست تاياری کنم
ورنه بگريزم سبکباری کنم

«Cebrâil demişti ki: Bir müradın varsa sana yardım edeyim, yoksa gideyim.»

15363

گفت ابراهيم نى رو از میان
واسطه زحمت بود بعدالبيان

«İbrahim cevap vermişti ki: Hayır, bir muradım yok! Sen aradan çe-kil. Ayân mertebesinde vâsıta kalabalık eder.»

Denilmiştir ki: «Delâlet edilen zâta vasıl olduktan sonra delil aramak

(51) Sûrei Enbiya: 69.

çirkin bir harekettir.» Nitekim, görüşmek istediğimiz bir zâtı bulup görüşür ve konuşurken birinin gelip de: «İşte görmek istediğin bu zâttır» demesi lüzumsuz olmaz mı?

15364

بهر این دنباست مرسل رابطه
مؤمنانرا زانکه هست او واسطه

«Nebiler ve Resûller, bu Dünyâ için, Hakk'a bir bağıdır ve onlar müminlerle Allah arasında birer vasıtadırlar.»

15365

مردل ار سامع بدی وحی نهان
حرف وصوتی کی بدی اندر جهان

«Eğer her gönül, gizli vahyi işitmiş olsaydı, Dünyâda harf ve savt bulunur muydu?»

Öyle olmadığı için o gizli vahyi duyan nebiler, başkalarına duyurmak için vasıta, Allah ile kulları arasında birer râbitadırlar.

Dervişlikte bir (Fenâ fi'r-Resûl) mertebesi vardır ki müridin (Fenâ fi's şeyh) mertebesinden yükselmesi ve doğrudan doğruya Resûlullahdan feyz alıp onda fenâ bulması demektir. Lâkin bu mertebenin de fevkinde bir (Fenâ fi'llâh) derecesi vardır ki sâlikin Hak'da fânî ve ıyân makamına vasil olmasıdır.

Yine nedîm lisanından deniliyor ki:

15366

گرچه او محو حقست و بی سرست
لیک کارمن ازان ناز کترست

«Vâkıa o şefâatci, Hak'da fânî olmuş ve elden, ayaktan geçmiştir. Lâkin benim neşvem daha nâziktir.»

Ki lütuf ve kahrı bir görür ve ikisini de Hakk'ın bir tecellisi bilirim. O ise fark makamında olduğu için lütuf ile kahrı ayırd etmektedir.

15367

کرده او کرده شاست لیک
پیش ضعفم بد نمایندست نیک

«Onun yaptığı şâhın yaptığı demekse de, benim zayıf indimde iyiden iyiye kötü görünür.»

15368

آنچه عین لطف باشد بر عوام
قهرشد بر ناز نینان کرام

«Avama lutfun ta kendisi olan hareket, büyük ve nazlı zevâta kahr-
dır.»

15369

کین حروف واسطه ای یازگار
پیش واصل خارباشد خارخار

«Ey samimi dost; manâyı anlamaya vâsıta olan bu harfler, manâya erişmiş zevat indinde diken gibi olur.»

Çünkü uzakta bulunanlar, harfler ve kelimeler vasıtasıyla mektuplar yazıp maksadlarını bildirirler. Fakat huzurda bulunanlar için, müşâhe-
deyi bırakıp da, böyle harf ve kelime ile meşgul olmak muhakkak ki müz'ic bir haldir.

Lâkin:

15370

بس بلا ورنج بایست ووقوف
تارهدآن روح صافی آن حروف

«Saf bir rûhun, harf ve kelime kaydından kurtulması için, o ruhun bir çok belâ ve musibet çekmekle hakikate vukuf peyda etmesi gerektir.»

15371

لیک بعضی زین صدا کرتشدند
باز بعضی صافی و برترشدند

«Bu sadâdan — yâni harf ve lafızlardan — insanların bazıları çok sa-

ğır kalmış, —yâni işitip anlamamış — bazıları ise saf ve yüce hale gelmiş-
lerdir.»

15372

همچو آب نیل آمد این بلا
سعد را آبست و خون بر اشقیا

«Bu harf ve kelime kaydı belâsı, nil suyu gibidir ki, saîd olanlar için
sudur, şakî olanlar için de kandır.»

15373

هر که پایان بین ترا و مسعودتر
جدتر او کارد که افزون دیدبر

«Her kim âkibeti daha iyi görürse o, daha mes'ûddur. Her kim daha
ciddî davranır da fazla ekin ekerse daha çok mahsul alır.»

15374

زانکه داند کین جهان کاشتن
هست بهر محشرو برداشتن

«Çünkü bu cihanın mahşer günü için bir tarla olduğunu bilir ve bura-
da eker, orada mahsul kaldırır.»

Cenâb-ı Pîr bu beyt ile: «Dünyâ Ahiretin tarlasıdır.» hadîs-i şerîfine
işâret etmiştir. Evet, Dünyâ, Ahiretin tarlasıdır. Burada ne ekilirse obir
tarafıta o biçilir. Arpa eken arpa, buğday eken buğday biçtiği gibi; hayır
eken mükâfât, şer eken de mücâzât biçer.

15375

هیچ عقدی بهر عین خود نبود
بلکه از بهر مقام ربح و سود

«Hiç bir mukâvele kendi aynı — yâni mukavele yapılmış olmak —
için yapılmaz. O bağlantı, bir ticâret elde etmek, bir kâr kazanmak için
yapılır.»

Dünyâ da mahzâ Dünyâ olmak için değil, Ahiret tarlası olmak için
yaratılmıştır. Cenâb-ı Hak:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴿٥٢﴾

Yâni: «Ben cinleri de, insanları da (başka bir hikmetle değil) ancak
bana kulluk etsinler diye yarattım⁵².» buyurur.

Demek ki insanların ve cinlerin yaratılmasından maksad, ancak Mâ-
hûd-u Yegâneye ibâdet imiş.

15376

هیچ نبود منکری کربنگری
منکری اش بهر عین منکری

«Eğer dikkat edecek olursan, hiç bir münkirliğin sırf münkirlik et-
mek için olmadığını görürsün.»

15377

بل برای قهر خصم اندر حسد
یا فرونی جستن و اظهار خود

«Belki o münkirlik, hased edilen bir hasmı kahr eylemek, yâhud ken-
dini gösterip bulunduğu mevkide üstün olmayı dilemek içindir.»

Yâni bir kimse için câhildir, bir şey bilmez gibi inkârda bulunma-
nın sebebi: Ya ona hased edilmesinden, yâhud bir âlime bir şey bilmez
denilmekle, kendi ilminin ondan yüksek olduğunun anlatılmak istenilme-
sindendir.

15378

وان فرونی هم پی طمع دگر
بی معانی جاشنی نهدد صور

«O mevki yüksekliği talebi de diğer bir tama'dan, yâni maaşının art-
ması hırsından ileri gelir. Hasılı, sûretler mânâ olmayınca çeşnî ve lezzet
vermez.»

(52) Sûrei Zâriyat : 56.

زان همی پرسى چرا این میکنی
که زیست معنی روشنی

«Sûretten maksad mânâ olduğu için, birine: "Bunu niçin yapıyorsun?" diye sorarsın. Demek ki sûret, zeytin yağı, mânâda ondan hâsıl olan aydınlık imiş.»

ورنه این گفتن چرا از بهر چیست
چونکه صورت بهر عین صورتیست

«Eğer sûret, mutlaka sûretin aynı olsaydı birine: Niçin demek, neden lâzım gelirdi?»

این چرا گفتن سوال از فائدهست
جز برای این چرا گفتن بدست

«Bu (neden) diye sormak sadece niçin demek için değildir. Ondan maksad: Bilinmeyen bir şeyin öğrenilmesidir.»

از چه رو فائده جویی ای امین
چون بود فائده این خود همین

«Ey emîn olan kimse; eğer süâlden maksad, ancak süâl olsaydı ve ayrıca bir faydası bulunmasaydı, sen (niçin) demekle ondan ne fayda beklerdin?»

Mâdemki (niçin) demekle bir şey öğrenmek faydası arıyorsun, o halde sormanın da bir faydası olur demektir. Bunlar gibi:

بس نقوش آسمان و اهل زمین
نیست حکمت کان بود بهر همین

«Gök yüzünün nakışları ve yeryüzünün mahlûkâtı, ancak böyle olmaları için yaratılmış değillerdir. Ve öyle olması hikmete muğâyirdir.»

گر حکیمی نیست این ترتیب چیست
ور حکیمی هست چون فعلش تهیست

«Eğer bunları yaratan bir (Hakim) yoksa, bu tertib ve intizam nasıl olmuştur? Öyle bir Hâlik-ı Hakim varsa fiilleri hikmetten nasıl uzak olabilir?»

کس نسازد نقش گرمابه و خضاب
جز پی قصد صواب و نا صواب

«Hiç kimse, hammâme nakşı ile saç ve sakal boyasını doğru, eğri bir maksad olmaksızın yapmaz.»

«MÛSÂ ALEYHİSSELÂMIN CENÂB-I HAKK'A: "İLÂHÎ HALKİ YARATIR, SONRA HELÂK EDERSİN, BUNUN SEBEBİ NEDİR?" DİYE SORMASI VE KENDİSİNE CEVAP GELMESİ»

گفت موسی ای خداوند حساب
نقش کردی باز چون کردی خراب

«Mûsâ Aleyhisselâm dedi ki: Ey muhâsebe günü olan Kıyâmetin Hâkim ve Mâlikî! Bir şeyi nakış ve tasvîr eyliyorsun, sonra da onu tahrib ediyorsun.»

نروماده نقش کردی جانفزا
وانگهان ویران کنی این را چرا

«Erkek ve dişi, müşâhededesi cana can katan nakışlar yapıyorsun — yâni güzeller yaratıyorsun — Sonra da onları harab ediyorsun. Neden?»

15388

گفت حق دائم که این پرسش ترا
نیست از انکار وغفلت وزهوا

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Yâ Mûsâ; bunu inkâr, gafflet, hevâ ve heves sevkîyle sormadığımı biliyorum.»

15389

ورنه تأدیب وعتابت کردم
بهر این پرسش ترا آزردم

«Yoksa hoş görmez, gazab eyler, bu sûâlin dolayısıyla, hem de incitirdim.»

15390

لیک می خواهم که در افعال ما
باز جویی حکمت و سربقا

«Lâkin bizim işlerimizdeki varlık sırrı ve hikmetini anlamak istiyorsun.»

Tâki halkı o hikmete vâkıf kılıp, ham ervâh olanları pişkin bir hâle getiresin.

15391

قاصدا سائل شدی در کاشفی
بر عوام ارجه که توزان واقعی

«Sen o hikmete vâkıfsın. Ancak, halka keşf ve tâlim etmek için kasden sûâl eyledin.»

15392

زانکه نیم علم آمد این سوال
مهربونی را نباشد این مجال

«Çünkü sûâl, ilmin yarısıdır; bir şey, sormakla öğrenilir. İlim harfından hâriç bulunanlarda sûâl mecâli yoktur.»

Hadîs-i Şerifte: «İlim, hazinelerdir, anahtarı da sûâldir.» buyurulmuştur.

15393

هم سوال از علم خیزدم جواب
همچنانکه خار و گل از خاک وآب

«Gül ve dikenin topraktan ve sudan yetiştiği gibi, sûâl ve cevap da ilimden zuhur eder.»

15394

هم ضلال از علم خیزدم هدی
همچنانکه تلخ و شیرین ازندی

«Dalâlet de, hidâyet de ilimden husûle gelir. Nitekim tatlı bir meyve de, acı bir Ebû Cehil karpuzu da rutûbetten yetişir.»

15395

زآشنایی خیزد این بنص وولا
وزغداى خوش بود سقم وقوا

«Husûmet de, muhabbet de âşinâlıktan — yâni bilismekten — hastalık da, sıhhat ve kuvvet de bir gıdâdan hâsıl olur.»

15396

مستفیت اعجمی شد آن کلیم
تا عجمیا- ترا کدزین سرعلیم

«Acemîlere — yâni ilim ve irfân sâhibi olmayanlara — Hılkattteki bu sırrı öğretmek için Kelîmullah hazretleri de acemî olarak müstefid oldu.»

15397

ما هم ازوی اعجمی سازیم خویش
پاسخش آریم چون بیگانه پیش

«Biz de kendimizi ondan daha acemi yapalım da bilmez gibi cevabını dinleyelim!»

15398

خرفروشان خصم یکدیگر شدند
تا کلید قفل آن عقد آمدند

«Merkeb satanlar, sûretâ bir birine hasım olurlar; fakat böyle yapmakla alış verişin anahtarını elde ederler.»

Hazret-i Mevlânâ bu hakikatlerin beyânından sonra hikâyenin nakline dönerek, Lisân-ı İlâhîden diyor ki:

15399

بس بفرمودش خدا ای ذولباب
چون پرسیدی بیابشو جواب

«Sonra Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Ey akıl sahibi olan Mûsâ; mâdemki sûâl ettin, gel de cevâbını dinle!»

15400

موسیا تخمی بکار اندر زمین
تا تو خودهم وادهی انصاف این

«Ey Mûsâ; toprağa bir tohum ek de sorduğun sûâlîin hikmetini anla, insâfa gel...»

15401

چونکه موسی کشت شد کشتش تمام
خوشه هایش یافت خوبی و نظام

«Mûsâ ekin ekti ve ekin kemâle erdi. Başakları güzelleşti ve düzgünce yetişti.»

Böyle olunca:

15402

داس بگرفت و مهاورامی برید
پس ندا از غیب در گوشش رسید

«Orağı aldı ve ekini biçti. O sırada gaybden kulağına bir ses geldi.»

Cenab-ı Hak buyurdu ki:

15403

که چرا کشتی کنی و پروری
چون کالی یافت آرامی بری

«Yâ Mûsâ, niçin ekin ekiyorsun da kemâle erince onu biçiyorsun?»

15404

گفت یارب زان کنم ویران و بستان
که در اینجادانه هست و کاه هست

«Mûsâ Aleyhisselâm dedi ki: Yâ Rabbî; bunda hem dâne, hem saman mevcut olduğu için biçtim.»

15405

دانه لایق نیست در انبار کاه
کاه در انبار کنم هم تباه

«Dâne, saman anbarına lâıyk değildir. Saman da buğday anbarı için zarardır.»

15406

نیست حکمت این دورا آمیختن
فرق واجب می کند در بیختن

«Bu ikisini karıştırmak hikmet değildir. Hikmet, onları eleyip ayır-mayı lûzumlu kılar.»

15407

گفت این دانش تواز که یافتی
که بدانش بیدری بر ساختی

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Yâ Mûsâ; sen bu ilmi kimden öğrendin de onunla harman meydana getiriyorsun.»

گفت تمیزم تودادی ای خدا
گفت بس تمیزم چون نبودمرا

«Hazret-i Mûsâ dedi ki: Yâ Rabbî, bu temyizi bana sen verdin. Cenâb-ı Hak da buyurdu ki o halde bende nasıl olur da fark ve temyiz bulunmaz?»

درخلاق روحهای پاک هست
روحهای تیره و کدالاک هست

«Mahfûkât arasında temiz ruhlar da, karanlık ve çamur ruhlar da vardır.»

این صدفهانیست دریک مرتبه
دریکی درست و در دیگر شبه

«Sadef durumunda olan cesedlerin hepsi bir değildir. Birinde inci, obirinde boncuk bulunmaktadır.»

واجبست اظهار این نیک و تباه
همچنان که اظهار کند مهازگاه

«Buğdayın samandan ayrıldığı gibi, bu iyi ve kötü ruhları da, ayırd etmek vâcibdir.»

بهر اظهارست این خلق جهان
تا نماید گنج حکمتها را

«Bu Âlem ve halk! Hikmet hazineleri gizli kalmasın, meydana çık-sın diye yaratılmıştır.»

گفت کنزاً عقیماً شنو
جوهر خودکم مکن اظهار شو

«Cenâb-ı Hak: (Küntü kenzen mahfiyyen) buyurdu. Onu işit de kendi cevherini kaybetme, fark ve temyiz eyle, meydana çıkar.»

Bu beyitte zikredilen: «Ben gizli bir hazine idim. Bilinmek istedim, bilineyim diye halkı yarattım.» Hadis-i kudsîsî sôfiyye arasında meşhurdur.

Hazret-i Mevlânâ da buyuruyor ki: Cenâb-ı Hak hikmet hazinesinin gizli kalmaması için nasıl halkı izhar eylediyse; sen de zatındaki cevheri, sûret âleminde zâyi etme, ciddiyet ve cehd ile onun kıymetini meydana koy. Nitekim:

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ
بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ

Yâni: «Hakikaten Allah Teâlâ mü'minlerden nefislerini ve mallarını, mukâbilinde cenneti vermeye satın aldı⁵³.»

«HAYVÂNÎ RUH, CÛZ'Î AKIL, VEHİM VE HAYAL İNSANDA AYRANA BENZER... BÂKÎ OLAN RUHSA BU AYRANDA GİZLİ OLAN YAĞA...»

جوهر صدق خفی شد در دروغ
همچنانکه روغن اندر متن دوغ

«Ayran içinde yağ nasıl gizli ise, doğruluk cevherinde yalan da gizlidir.»

Cevher-i sıdk'dan maksad: Rûh-i vahyî yâni:

(53) Sûrei Tevbe : 111.

فَادَا سَوِيَّةٌ وَنَشَتْ فِي رُوحِي

«O halde ben onun yaradılışını bitirdiğim, ona ruhumdan üflediğim zaman⁵⁴» ayet-i kerimesi ile beyan edilen (Rûh-i menfûh) tur. Yalan ise bâkî olmayan ceseddir. Ayran içindeki yağ, nasıl gizli ve görünmez bir halde ise, ceseddeki ruh da öyledir. Yağın meydana çıkması için ayran nasıl döğülüyorsa, rûhun tezâhürü için de mûcâhede ile beden tazyik edilmesi lâzımdır. Nitekim Hazret-i Mevlânâ da beyan ediyor:

15415

آن در وخت این تن فانی بود
راست آن جان ربانی بود

«Senin o yalanın bu fânî cesed, doğrun ise o İlâhî ruhtur.»

15416

صالها این دوع تن پیدا و فاش
روغن جان اندر وفانی و لاش

«Bu cesed ayranı yıllardır meydandadır. Can yağı ise onun içinde fânî ve gizli bir haldedir.»

15417

تافرستند حق رسولی بنده
دوغرا درخره جنبانده

«Tâki, Cenâb-ı Hak, ayranı yayıkta çalkayacak makbul bir kulunu re-sûl olarak gönderir.»

15418

تا بجنباند بهنجار و فن
تا بدانم من که پنهان بودم

«Ve o zât, yayığı usûlüne ve fennine göre çalkalar da, bende bir be-nin gizli kalmış olduğunu o zaman anlarım.»

(54) Sûrei Hicr: 29.

15419

یا کلام بنده کان جزء اوست
در رود در گوش او کو وحی جوست

«Yâhud da zâtından adetâ bir cüz olan bir kulunun sözünü ızhar eder de o söz, vahiy arıyan kişinin kulağına girer.»

de, onun feyziyle yayığı, ayranı ve yağı anlamış olur. Fakat o kelâ-mı anlayacak bir kulak lâzımdır.

15420

اذن مؤمن وحی مارا واعیست
آنچنان گوش قرین داعیست

«Mü'minin kulağı İlâhî vahiy olan Kur'ân-ı anlar, öyle bir kulak, hal-kı Hakk'a dâvet eyleyen Resûlullâhın yakîni ve vârisidir.»

15421

همچنانکه گوش طفل از گفت مام
پرشود ناطق شود او در کلام

«Nasıl ki çocuğun kulağı anasının sözleriyle dolar da söz söylemeğe başlar.»

15422

در نباشد طفل را گوش رشد
گفت مادر نشنود گنکی شود

«Eğer çocuğun işitir kulağı olmazsa, anasının sözlerini işitemediği için, dilsiz olur.»

15423

دائما هر کر اصلی گنک بود
ناطق آن کس شد که از مادر شنود

«Aslında sağır olan — yâni sağır olarak doğmuş olan — dilsiz olur. Söyliyen kişi, sözü önce anasından işitmiştir.»

15424

دان که گوش کروگنک از آفتیست
که پذیرای دم و تعلیم نیست

«Bilmiş ol ki sağır kulak ile dilsizlik, söz işitmez ve tâlim kabul etmez bir âfettir.»

15425

آنکه بی تعلیم بد ناطق خداست
که صفات او زعلتها جداست

«Tâlim görmeden konuşan ancak Hudâdır. Çünkü onun sıfatları her türlü sebebdan münezzehtir.»

15426

یاچو آدم کرده تلقینش خدا
بی حجاب مادر ودایه واذا

«Yâhud Âdem Aleyhisselâm gibi, ana ve dadı hicâbı olmaksızın Tanrı telkini ile söyler...»

15427

یامسیحی که بتعلیم ودود
در ولادت ناطق آمد در وجود

«Yâhud Îsâ Aleyhisselâm gibi, Allah'ın tâlimiyle, Dünyaya konuşur olarak geldi ve doğar doğmaz söz söyledi.»

15428

از برای دفع تهمت در ولاد
که نزادست از زنا وازفساد

«Zinâdan ve fesaddan doğmadığını anlatmak ve anasını fuhuş töhmetinden kurtarmak için beşikte yatan bir çocukken söz söyledirdi.»

Meryem Aleyhissleâm, Hz. Îsâ'yı kırda doğurmuş, kucağına alıp şehre getirmiş, onu görenler:

قَالُوا يَا مَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا فَرِيًّا
يَا أُخْتَ هَارُونَ مَا كَانَ بُولُوكِ أَمْرًا سَوْءًا وَمَا كَانَتْ أُمُّكَ
بَعِيًّا ۝ فَاشَارِكِ إِلَٰهَ قَوْمِكَ كَيْفَ نَكَلِمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ
صَبِيًّا ۝ قَالُوا إِنَّا عِبْدُ اللَّهِ إِنَّا فِي الْكِتَابِ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا ۝

Yâni: «Hey Meryem, andolsun sen acâip bir şey yapmışsın, dediler. Ey Hârûn'un kız kardeşi, senin baban kötü bir adam değildi. Anan da iffetsiz bir kadın değildi. Bunun üzerine (Meryem) ona (İsa'ya) işâret etti. Biz, dediler, henüz beşikte bulunan bir sabî ile nasıl konuşuruz? (İsa dile gelip) dedi ki: Ben hakikat Allah'ın kuluyum. O bana kitap verdi. Beni Peygamber yaptı⁵⁵» diyerek bir mûcize gösterdi ve anasını zinâ töhmetinden temize çıkardı.

15429

جنبشی بایست اندر اجتهاد
تا که دوغ آن روغن از دل باز داد

«Mücâhede etmek için çalışmak ve hareket etmek lâzımdır ki ayran, içindeki yağı versin.»

Mâlûm ya yağın ayrandan ayrılması için yayıkta döğülmesi ve hareket ettirilmesi icâbeder. Bunun için sâlikin kalbinde de füyûz-u îlâhiyye zuhur etmesi için beden yayığının kımıldanması gerektir.

15430

روغن اندر دوغ باشد چون عدم
درغ در هستی بر آور ده علم

«Ayranın içindeki yağ görünüşte yok gibidir. Varlık sancağını kaldıran — yâni göze görünen — ayrandır.»

Lâkin:

(55) Sûrei Meryem : 27-30.

آنکه هست می نماید هست پوست
وان که فانی می نماید اصل اوست

«Sana var görünen (kışır)dan ibârettir, yok olarak görünen de (asıl) dir.»

Yâni ayrandan matlûb olan tereyağıdır. Onun yanında ayran deri ve kabuk gibi ehemmiyetsiz kalır. Öyle iken, yağ görünmez de ayran ortadadır.

دوغ روغن نا گرفتست و کهن
تانبگزی بنه خرجش مکن

«Ayran yağ tutmamış ve eskimiştir. Onu, yağını almayınca sakın har-cama.»

هین بگر دانش بدانش دست دست
تایماید آنچه پنهان کرده است

«Aklını başına topla da, o ayranı usûlüyle ve el değiştirmekle çalkala ki gizlemiş olduğu yağı meydana çıkarsın.»

زانکه این فانی دلیل باقیست
لابه مستان دلیل ساقیست

«Sarhoşların yalvarıp, istemeleri nasıl, sâkinin vücuduna delil ise, fânî olan bu kalıp da bâkî olan rûhun varlığına alâmettir.»

Varlıklar, görünenlerden ibâret değildir. Görülmeyen, fakat az çok hissedilen şeyler de vardır. Meselâ bedenimiz, kendisini tahrik ve idâre eden bir ruhun bulunduğunu bize bildirmektedir. Çünkü rûhun taalluku kesilince bedeninin hareketsiz kaldığını görüyor ve böylece, bedeni idâre eden bir ruhun mevcut olduğunu anlıyoruz. Kezâ:

هست بازیهای آن شیر علم
مخبری از باد های مکتتم

«Sancaklardaki arslan resminin oynaması ve saldırması, gizli bir rüz-gâr'ın varlığından haber vermektedir.»

گر نبودى جنبش آن بادهای
شیر مرده کی بجستی در هوا

«Eğer o rüzgârın hareket ettirmesi olmasaydı sancaklardaki cansız arslan nasıl sıçrardı?»

زان شناسی باد را گر آن صباست
یاد بورست این بیان آن خفاست

«Arslanın hareketinden, onu tahrik eden rüzgârın sabâh yeli mi, yoksa lodos mu olduğunu anlarsın. Bu hareket, o gizli rüzgârı anlatır.

این بدن مانند آن شیر علم
فکرمی جنباند او را دمبدم

«Bu beden de o sancak arslanı gibidir ki onu dâimâ fikir hareket ettirir.»

فکرکان از مشرق آید آن صباست
وانکه از مغرب دبور باو باست

«Şark tarafından gelen fikir, sabâ rüzgârı gibi latiftir. Mağribden gelen fikir de lodos rüzgârı gibi vebâ neşreder.»

Yâni bedeni hayra sevkeden fikir sabâ rüzgârına, şerre teşvik eden fikir de lodos rüzgârına benzer ki Hadis-i şerifte: «Ben sabâ rüzgârıyla düş-

mana galebe ettim, Âd kavmi lodos rüzgariyle helâk oldu.» buyurulmuştur.

Bedir muhârebesinde şark tarafından esen rüzgar, kumları kaldırmış ve düşmanların gözlerine doldurmuş ve onları şaşırtmıştı.

15440

مشرق این باد فکرت دیگرست
مغرب این باد فکرت زان سرست

«Bu fikir rüzgârının estiği şark, başka şarktır. Yine o fikir rüzgârının estiği garb de o taraftan — yâni nefis ve şeytan cihetindendir —.»

15441

مه جادست و بود شرقش جاد
جان جان جان بود شرقش فواد

«Ay cansız olduğu gibi, onun şarkı da cansızdır... Fakat gönlün şarkı ise canlar canının canıdır.»

Allah'ın tecellisi oraya olur. Cenâb-ı Hak, Rûh-i Rabbânînin canı, rûh-i Rabbânî de rûh-i hayvânînin canı olduğu için Hazret-i Mevlânâ, Allah'a (Canın canının canı) tâbir eylemiştir.

15442

شرق خورشیدی که شد باطن فروز
قشر وعکس آن بود خورشید روز

«Kalbi tenvir eyleyen güneşin — ki gündüzün doğan Güneş, Onun ancak kışı ve aksidir — meşriki, evliyâullah hazarâtının kalbi ve rûhudur.»

15443

زانکه چون مرده بودتن بی لہب
پیش اونه روز بناید نه شب

«Çünkü ten, can yalını olmadı mı ölür gider... Artık onca ne gündüz vardır, ne gece!...»

15444

ورنه باشد آن جو این باشد تمام
بی شب و بی روز دارد انتظام

«Beden olmaz, fakat ruh olursa, gece ve gündüz olmasa da bâkidir, düzenlidir!...»

15445

همچنانکی چشم می بیند بخواب
بی مه و خورشید ماه و آفتاب

«Nitekim göz, rüyâda Ay ve Güneş olmadığı halde Ayı da görür, Güneşi de!...»

Onun gibi ruh da Ay ve Güneşin nuruna muhtaç olmaksızın başka aylar ve güneşler müşâhede eder.

15446

نوم ما چون شد اخ الموت ای فلان
زین برادر آن برادر را بدان

«Bizim uykumuz, Ölüm'ün kardeşidir. Binâenaleyh bu kardeşten obir kardeşini anla.»

Hadis-i şerifte: «Uyku, ölümün kardeşidir. Ehl-i Cennet uyumaz da, ölmez de.» buyurulmuştur. Çünkü uyuyan kimse de bir nevi ölü gibidir. Kur'an-ı Kerimde:

اللَّهُ يُتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا
فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَىٰ عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْأُخْرَىٰ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى
إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٥٦﴾

Yâni: «Allah (ölenin) ölümü zamanında, ölmeyenin de uykusunda ruhlarını alır. Bu suretle hakkında ölümü hükmettiği (rûhu) tutar, diğerini muayyen bir vakte (eceli gelinceye) kadar salıverir. Şüphe yok ki bunda iyi düşünecek bir kavim için kat'i ibretler vardır⁵⁶.» buyurulmuştur.

(56) Sûrei Zümer : 42.

Onun için uykuya küçük ölüm, ölüme de büyük uyku denilmiştir.

15447

وربگویند که هست آن فرع این
مشو آنرا ای مقلد بی یقین

«Eğer sana uyku ölümün fer'idir derlerse — ey yakîn sâhibi olmayan mukallid — sakın ha, hakikatine erişmedikçe bu sözü dinleme!...»

15448

می بیند خواب جانت وصف حال
که پنداری بینی نیست سال

«Rûhun, uykuda öyle şeyler görür ki, onları uyanıkken yirmi yılda göremezsın.»

15449

در پی تعبیر آن تو عمرها
می دوی سوی شہان بادها

«Gördüğün o rüyânın tâbiri için dehâ sâhibi büyüklerin yanına ko-
narsın.»

15450

که بگو این خواب را تعبیر چیست
فرع گفتن اینچنین سرراشکیست

«Ve: Bu rüyânın tâbiri nedir? diye sorarsın. Böyle bir sırra fer'i de-
mek şekidir.»

Evet, insan, uyanıkken uzun bir devrede yapamayacağı hareketleri rüyâsında ve pek az bir zamanda yaptığını görür.

Meselâ, seyâhate çıkar; görmediği, bilmediği yerlere uğrar, âdetâ devr-i âlem yapar ki bunları nihâyet bir saatlik zaman içinde icrâ eder. Sonra gördüğü rüyânın tâbiri için, tâbir ilmi mütehassıslarına müracaat ederek: «Bü rüyâ, acaba neye delâ'et ediyor?» diye sorar. O seyâhatler, o hareketler beden azâsından hiç birine ihtiyaç olmaksızın yapılır. Rüyâda nasıl âzânın vasıtahına ihtiyac yoksa, öldükten ve kalıbı terk ettikten

sonra rûhun (Berzâh âlemi)ndeki hâli de böyledir. Bundan dolayı: «Uyku, ölümün kardeşidir» buyurulmuştur. Onun için, uyku ölümün fer'idir de-
mek doğru değildir.

15451

خواب عامست این ابن و خود خواب خواص
باشد اصل اجتنابا و اختصاص

«Bu söylediğimiz rüya, alelâde halkın gördüğü rüyâdır. Hak erlerinin rüyâsı ise Hakkın seçme ve yakınlığının ta kendisidir.»

Yâni ümmetin seçilmişleri bulunan ekâbirin rüyâları kendilerinin taraf-ı ilâhî'den seçilmiş bulunduklarına delâlet eder.

15452

پیل باید تاجو خسبد در شبان
خواب بند خطه هندوستان

«Fil olmalıdır ki gece uyuyunca Hindistan'ı görebilsin!»

15453

خر نبیند هیچ هندوستان بخواب
خرز هندستان نکردست اغتراب

«Eşek rüyâsında Hindistanı görmez, çünkü orası vatani değildir ve oradan ayrılp gurûete düşmemiştir ki...»

15454

جان همچون پیل باید نیک رفت
تا بخواب اوهند داند رفت رفت

«Ruh, fil gibi adamakıllı büyük olmalı ki rüyâsında istiyakla Hindis-
tan'a gitmeyi — yâni Ruhlar Alemine avdet etmeyi — bilsin.»

اذكرو الله كارهما و باش نيست
ارجى برى مرقلاش نيست

«(Üzkürullah) emrine uymak her çapkının yapacağı iş değildir. (İr- ciy) — yâni: geri dön — emri de, her kallesin ayağının harcı değildir.»

Kur'ân-ı Kerimde:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ۝ وَسَبِّحُوا
بُكْرَةً وَأَصِيلًا ۝

Yâni: «Ey iman edenler, Allahı çok zikredin. Onu sabah, akşam tes- bih (ve tenzih) edin⁵⁷» buyurulmuştur. Zikr-i kesir, zikr-i kalbi demektir ki Allah'ı bir an bile hatırdan çıkarmamak demektir. Cenâb-ı Hak hatırın- da bulundukça o kimse (zikr-i dâimî) de demektir. İmâm-ı Kuşeyrî (Kud- dise sirruhu): (اذكرو الله) ۱ (احيوا الله) yâni: «Allah'ı seviniz» di- ye tefsir etmiştir. Çünkü bir hadis-i şerifte: «Bir kimse bir şeyi severse onu çok çok zikreder.» buyurulmuştur. Binâenaleyh İmâm-ı Kuşeyrîye göre âyetin meâli: «Allah'ı seviniz ki onu çok zikredesiniz.» demek olur.

15456

ليك تو آيس مشوم پيل باش
ورنه پيل درې تبديل باش

«Lâkin sen ümit kesme de, Hindistan'ı rüyâsında gören fil gibi ol! Fil değilsen bile, fil olmaya çalış!»

15457

کیمیا سازان کردون رابین
بشنو از مینا گران مردم طنین

«Felek kimyâgerleri olan evliyâullah'ı gör; her an sırça üzerine resim yapanların seslerini duy!»

(57) Sûrei Ahzab : 41-42.

نقشبندانند در جوفلك
كار سازانند بهرلى ولك

«Onlar Gök boşluğunda — yâni göğün kubbe altında — bir takım na- kış yaparlar ve senin, benim için işler yaparlar.»

Belki bunlardan birinin nazarına tesâdüf edersen, feyziyâb olursun.

15459

کرنبینی خلق مشکین جیب را
بنگرای شب کور این آ-یب را

«Ey gece görmeyen — yâni hakikati müşâhede etmeyen — cebleri fû- yâzât ı İlâhiyye râyihasiyle dolu zevât-ı kirâmı görmüyorsan bâri uğra- dığır zarar ve ziyana dikkat et!»

15460

هر دم آسبست بر ادراك تو
نبت نو نورسته بین ازخاك تو

«Sen, idrakine her an yeni bir şey dokunur; toprağından, her an yeni- den yeniye yeşillikler biter, onlara bak!»

İşte bu haller, Kazâ-yı İlâhiyye tesiriyle fakat o tanımadığın zevât-ı kirâm vâsıtasiyledir.

15461

زین بد ابراهیم ادم دید خواب
بسط هندستان دل را بی حجاب

«İbrahim bin Edhem'in, gönül Hindistanın — yâni Hakikat Alemini — perdesiz olarak kalbinde müşâhedesini bu kabilden idi.»

Ki:

15462

لاجرم زنجیر هارا بردید
ملکت برهم زد و شد نابید

«Kendini bağlayan servet ve saltanat zincirlerini kırdı ve memleketi terk ederek görünmez oldu.»

İşte onun bu hâli:

15463

آن نشان دید هندوستان بود
که جهد از خواب و دیوانه شود

«Hakikat Hindistânını görmenin işareti idi... Uykudan sıçramış kalkmış ve cezbe tutulmuştu.»

15464

می فشاند خاک بر تدبیرها
می دراند حلقه زنجیرها

«Böyle yapan bir kimse, tedbirlerin üstüne toprak saçar ve kendini bağlayan kayıdları kırar.»

15465

آنچنانکه گفت پیغمبر ز نور
که نشانی آن بود اندر صدور

«Nitekim Hazret-i Peygamber, kalbdeki nûrun işaretinden bahsederken:»

15466

که تجافی آرد از دار لغرور
هم اتابت آرد از دار السرور

«Dâr-ı gurur olan Dünyadan uzaklaşmak, dâr-ı sürûr olan Hakikat Alemine yaklaşmaktadır; buyurdu.»

İbn-i Mes'ûd (Radiyallâhü anh) rivâyet etmiştir ki bir gün Resûl-i Ekrem (S.A.V.) Sûre'l Zümer'deki:

أَفَنُشْرَحُ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِنْسَانِ فَهُوَ عَلَى نُورٍ مِنْ رَبِّهِ

Yâni: «Öyle ya, Allah'ım, göğsünde müslümanlık için inşirah verdiği bir kimse — ki o, Rabbinden (gelen) bir nûr üzerindedir — (kalbini mühürlediği kişi gibi) midir⁵⁸?» âyetini okudu ve: «Nur, kalbe dâhil olunca kalb genişler, ferah bulur» buyurdu.

«Yâ Resûlallâh, bunun alâmeti nedir? dediler.» Aleyhissalatü Vesseâm Hz. ler:

«Dünyâdan uzaklaşmak ve Ahirete yaklaşmaktır, buyurdu.»

15467

هر شرح این حدیث مصطفی
داستانی بشنوی یارسفا

«Ey temiz dost, Hazret-i Mustafa Salallâhü Aleyhi Vesellemin bu hadisini anlatmak için söyleyeceğimiz hikâyeyi dinle!»

«KENDİSİNE HAKİKİ SALTANAT TEVECCÜH EDEN BİR
ŞEHZÂDENİN HİKÂYESİ»

Bir şehzâde vardı ki:

يَوْمَ نَبْرِ
الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ * وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ * وَصَاحِبِهِ وَبَنِيهِ * لِكُلِّ
أَمْرٍ مِنْهُمْ يَوْمَ ذَلِكَ شِئَانٌ غَيْرُهُ

Yâni: Kıyâmet öyle bir gündür ki insan kardeşinden kaçar. Anasından, babasından, zevcesinden ve çocuklarından da, bir şey istemesinler diye, firar eder. O gün bunlardan herkesin kendine yeter bir işi (derdi, belâsı) vardır⁵⁹.

(58) Sûre'l Zümer: 22.

(59) Sûre'l Abese: 34-37.

Ayetinin meali onun hâli olmuştu. «Bu toprak yığınının padişahlığı, çocuk tabiatlı bir takım gafil kişilerindir. Arkadaşlarına galip gelen bir çocuk toprak yığınının üstüne çıkar ve: Kale benimdir, diye atar tutar... Diğer çocuklar ise ona gıpta ederler. Nitekim, bir hadis-i şerifte (toprak çocukların baharıdır.) buyrulmuştur. O şehzâde, renklerin bağından — yâni sûret kaydından — kurtulduğundan: (Ben bu renkli topraklara âdi toprak diyorum; altın, atlas ve ipekli kumaş demiyorum. Ben bu renkli ve ipekli kumaştan kurtuldum, sâde ve renksiz olan gayb âlemine fırladım) dedi...»

وَأَنبَأَهُ الْخَمْرَ مَيِّتًا ۝

Yâni: «Henüz sabi iken biz ona hikmet verdik⁶⁰.»

Âyetine göre Tanrı irşadı için yıllar geçmeye lüzum yoktur. Dilediğini emredip derhal yapan Tanrı kudretine karşı kimse kabiliyetinden bahsedemez.

15468

پادشاهی داشت يك برنابسر
ظاهر و باطن مزین از هنر

«Bir pâdişâhın yiğit bir oğlu vardı. Zâhiri de, bâtını da hüner ve mârifetle müzeyyen idi.»

Eskiden şehzâdeler okutulur ve silahşorluk tâlim olunurdu. Zâhir ve bâtınlarının müzeyyen olması ile bu husus ifâde edilmiştir.

15469

خواب دید اوکان بسر نا که بمرد
صافی عالم بر آن شه گشت درد

«Pâdişah, rüyâsında oğlunu ölmüş gördü ve âlemin sâfiyyeti onun narında bulanık oldu.»

(60) Sûrei Meryem : 12.

15470

خشک شد از تاب آتش مشک او
که نماند از تفت آتش اشک او

«Keder ateşinden kabı kupkuru kesildi ve hattâ, o ateşin harâretinden gözünde yaş kalmadı.»

15471

آنچنان پر شد زدود و دردشاه
که نمی باید دروی راه آه

«Pâdişâh, derd ve gamla o kadar dolmuştu ki, ah etmeğe bile mecâli kalmadı.»

15472

خواست مردن قالبش بی کار شد
عمر مانده بود شه بیدار شد

«Ölmek istedi, kalbi iş görmez bir hâle geldi. Fakat daha yaşayacak müddeti olduğu için uykudan uyandı.»

15473

شادی آمد ز بیداریش پیش
که ندیده بود اندر عمر خویش

«Bu sefer de uyanınca sevindi ki ömründe o derece mesrûr olmamıştı.»

15474

که ز شادی خواست هم فانی شدن
بس معطوق آمد این جان و بدن

«Sürûrundan az kalsın ölecekti. Çünkü bu can ve bu beden muhtelif ve bir birine zıd hallerle tavklanmıştır.»

Tavk; boyun'a takılan şey, mutavvak; boynuna bir şey takılmış kimse demektir. Burada demek isteniliyor ki: Bu bedenin boynunda muhtelif boyunduruk vardır.

15475

ازدم غم می ببرد این چراغ
وزدم شادی ببرد اینت لاغ

«İnsanın hayat kandili, gam üflemesiyle de, sevinç nefesiyle de söner. İşte sana şaşılacak bir hal...»

15476

در میان این دو مرگ اوزنده ست
این مطوق شکل جای خنده است

«İnsan bu iki ölüm arasında yaşamaktadır... Boynunda böyle ölüm boyunduruğu bulunması gülünç bir şeydir.»

Bir şeyin lüzumundan fazla çokluğu ifrât, gerekli olandan azlığı da tefrîttir. İfrât da tefrît de şer ve zarardır, hayır ve menfaatli olanı ikisinin ortasıdır. Zira, hadis-i şerifte: «İşlerin hayırlısı, ortasıdır» buyurulmuştur. Sıcakta serinlik lâzımdır. Serinliğin donduracak derecede olması ifrâttır. Kezâ soğukta ısıtacak kadar harâret ister. Hararetin öldürecek ve bayıltacak dereceye çıkması da ifrâttır. Maddiyet böyle olduğu gibi hissiyât da böyledir. Fevkalâde keder ile, son derece meserretin tesir itibariyle farkı yoktur. Çünkü ikisi de fart-ı heyecandan insanı sekteye uğratar ve öldürür. Demek ki insanın boynunda ifrât ve tefrîttir iki boyunduruk vardır ki ikisi de insanı boğar ve öldürür.

15477

شاه باخود گفت شادی را سبب
آنچنان غم بود از تسبیب رب

«Rüyâ gören ve uyanınca sevinen pâdişâh kendi kendine dedi ki: Allah'ın takdiriyle bu sevince, rüyâda oğlumu ölmüş görmek gamı sebeb olmuştur.»

Evet, gam, sürûra sebebdir. Çünkü sevinmek, gamdan kurtulmak sonunda olur. Kederli olmayan kimse mesrûr da olmaz: Nitekim bir beyitle denilmiştir ki: «Kalbin gamlı olduğuna seviniyorum. Çünkü, gamın gelmesi, seâdet ve meserretin gelmesine sebebdir.»

15478

ان مع العسر جويسر ش قفاست
شاد بر آنم که کلام خداست

«Kur'ândaki (zorluk) kelimesinin arkasında (kolaylık) vardır. Ben bu kelâm-ı ilâhî'nin verdiği haberdan mesrûrum.»

İnşirah sûresindeki:

إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا

Vâni: «Hakkikaten güçlükle beraber kolaylık var. Muhakkak güçlükle beraber kolaylık var⁶¹» âyetine işarettir.

15479

ای عجب يك چیز از يك روی مرگ
وان زيك روی دگر احیا و برک

«Şaşılmaz mı ki bir şey bir cihetten ölüm, diğer cihetten hayat ve rızıktır.»

15480

آن یکی نسبت بدان حالت هلاک
بازهم آن سوی دیگر امتساک

«Bir şey, bir hâle nisbetle helâkdir; aynı şey diğer bir yönüyle hayatın gıdası ve devâsidir.»

15481

آن یکی نسبت بدان حالت عذاب
سوی دیگر آب صافی عذاب

«Yine bir şey, bir hâle nisbetle azab, diğer bir tarafa nisbetle saf ve tatlı su olur.»

Bunun gibi:

(61) Sûrei İnşirah : 5-6.

شادی تن سوی دنیاوی کمال
سوی روز عاقبت نقص و زوال

«Bedenin meserretî, Dünyâ tarafına nisbetle kemâl; âkıbet ve Kıyâmet gününe nisbetle ise eksiklik ve zevâldir.»

خنده را در خواب تعبیر خوان
گریه گوید بادریغ و اندهان

«Düş yorucu, rüyâda gülmeyi kederlenme, hüznün ve ağlama diye yorumlar...»

گریه را در خواب شادی و فرح
هست در تعبیر ای صاحب مرح

«Ağlamayı da, sürur ve ferahlık diye tabir eder, ey rahat sahibi...»

شاه اندیشید کین غم خود گذشت
لیک جان از جنس این بدن بگشت

«Pâdişah düşünceye dalarak, dedi ki: Bu gam geçti gitti ama ruhum bu çeşit şeylerden kötü zan'na düştü:»

چشم زخمی زین مبدا که رسد
یادکاری بایدم کر او رود

«Olmaya ki birinin nazarı değip oğlum vefat ede. Eğer o gidecek olursa bana bir yâdigârı kalmalıdır.»

چون فنارا شد سبب بی متها
بس کد امین را مرا بندیم ما

«Ölümün sayısız ve nihâyetsiz sebepleri vardır. Biz onun hangi yolunu kapayabiliriz?»

صد در بجه و در سوی مهلك لديغ
می کند اندر کشادن ژینغ ژینغ

«Isırıcı ölümün yüz dâne kapısı ve penceresi açılmakta ve gıcırdamaktadır.»

Eğer bu gıcırtıları duymuyorsan bilmiş ol ki:

از سوی تن دردها بانک درست
وزسوی خصمان جفا بانک درست

«Bendeki derdler ve düşman tarafından gelen cefâlar, ölüm kapısının gıcırtısıdır.»

جان و سر برخوان دمی فهرست طب
نارعلتها نظر کن ملتهب

«Ey canım ve başım mesâbesinde olan kimse; bir ân tıp kitâbının fihristini oku da oradaki hastalıkların alevli ateşini gör!»

هین برو برخوان کتاب را
تا شمار دیک بینی نجها

«Haydi git ve tıp kitabını oku! Kum sayısınca hastalık bulunduğunu görürsün.»

زان همه غرها درین خاه رهست
مردو گامی پرزکش دهماچست

«Bütün o hastalıklardan bu beden evine yol vardır. Her iki adımda bir içi akreblerle dolu bir kuyuya tesadüf olunur.»

İç i akreb dolu kuyular, elemeler ve ızdıraablardan kinâyedir. Gene, pâ-dişâh diyor ki, meselâ:

بادتندست و چراغ ابری
زو بگردانم چراغ دیگری

«Rüzgâr şiddetli, ışığım sönmek üzere... Çabuk davranarak onun ışı-ğundan bir ışık daha uyandırmalıyım...»

Yâni: «Bir evlâdım var. Gördüğüm rüyâya göre, o da, fırtına karşısın-da kör bir kandil durumundadır. Onu evlendireyim. Bir çocuğu olsun da, şâyed o sönerse diğeri devam etsin.»

تا بود که مردویک کافی شود
که بباد آن یک چراغ ازجا رود

«Belki baba da, oğul da muammer olur. Ama, eğer ölüm fırtınasıyla kandillerden biri sönerse diğeri devam eder.»

همچو طarf کزتن ناقص چراغ
شمع دل افروخت ازبهر فراغ

«Arifler gibi hani... arif de, beden gibi kör bir kandilden, gönül kan-dilini uyandırdı ve ferâğat buldu.»

اونکرد این فهم بس داد ازغیر
شمع فانی را بفانی دگر

«Pâdişah, rüyâdaki remiz ve işâreti anlamadığı için, fânî bir mum-dan gene fânî bir mum yakmak istedi.»

Halbuki maksad: Beden kandilini yakıp ondan gönül mumunu uyan-dırmak idi.

«NESLİNİN KESİLMESİNDEN KORKTUĞU İÇİN, PADİŞAHIN, OĞLUNU EVLENDİRMESİ»

بس عروس خواست باید بهراو
تا نماید زین تروج نسل رو

«Pâdişah, neslim devam etsin diye. Şehzadeyi — yâni oğlunu — evlen-dirmeğe teşebbüs etti.»

Ve dedi ki:

گر رود سوی فنا این باز باز
فرخ او گردد زبعد باز باز

«Eğer bu doğan — yâni oğlum — Âhirete giderse, onun yavrusu — yâni torunum — babasından sonra bir doğan olur.»

صورت این باز گر زینجا رود
معنی او در ولد باقی بود

«Bu doğanın sûreti bu âlemden çekilip giderse mânâsı oğlunda bâkî olur.»

15500

بہر این فرمود آن شاه ندبہ
مصطفی کہ الولد سرایہ

«Bundan dolayıdır ki, uyanık bir şâh-ı Risâlet olan Hazret-i Mustafa (S.A.V.) (Oğul, babasının sırrıdır) buyurmuştur.»

Bu hadis: «Evlâd, babanın fer'i ve şûbesidir.» diye de rivâyet olunmuştur.

15501

بہر این معنی ہمہ خلق از شغف
می بیاموزند صفلا ز احرف

«Bu mânâ dolayısıyla halk, çocuklarına kemâl-i arzu ile san'atlarını öğretirler de:»

15502

تا بماند آن معانی در جهان
چون شود آن قلب ایشان نہان

«Onların kalıpları toprağa girip, gözden kaybolunca, o mânâlar Alem-de bâkî kalsın derler.»

Hadis-i şerifte: «İki babanın en hayırlısı seni öğretendir.» buyurulmuştur. Hadis-i şerif mucibince bir çocuğun hocası, ustası ve hayırlı bir şey öğretmiş olan kimse de mânâen onun babasıdır, hem de Dünyâya gelmesine sebep olan asıl babasından daha hayırlıdır. Ondan dolayı hoca hakkı, baba hakkından daha büyüktür.

15503

حق بحکمت حرصشان دادست جد
بہر رشد ہر صغیر مستعد

«Cenâb-ı Hak, kabiliyetli çocukların reşid olarak yetiştirmeleri hikmetine bağlı olarak, babalarına ciddi bir hırs ve emel vermiştir.»

15504

من ہم از بہر دوام نسل خواہم
جفت خواہم پور خود را - رب پیش

«Ben de neslinin devâm etmesi için oğluma çok güzel bir kız almalıyım.»

15505

دختری خواہم ز نسل صالحی
فی نسل پادشاہی طالحی

«Fâsık bir pâdişah neslinden değil, sâlih bir zâtın sülâlesinden bir kız...»

15506

شاه خود این صالحست آزاده اوست
نہ اسیر حرص ونہ فرج گلوست

«Hakikatte şah ve hür olan sâlih kimsedir ki, ancak, ne hırsın, ne de şehvetin esiri olur.»

15507

مرا سیرانرا لقب کردند شاه
عکس چون کافور نام سیاہ

«Fakat halk, esirlere padişah adını taktılar... Zenciye Kâfur adı takıldığı gibi hani...»

15508

شد مفازہ بادئہ خونخوار نام
نیک بخت آن پس را گویند نام

«Susuzluktan helâk eden çöle (mefâze) — yâni "kurtuluş yeri" — herkes, kutsuz bir kişiye de Kutlu adını verirler ya!...»

15509

بر اسیر شهوت و خشم و امل
بر نوشته میر یاصدر اجل

«Şehvet, gazab ve emel esiri olana (emîr) yâhud (sadr-ı âzam) ünvanı verilir.»

15510

آن اسیران اجل را عام داد
نام امیران اجل اندر بلاد

«O ecel — yâni ölüm — esirlerine, halk, şehirlerde; (Emîrân-ı ecel) yâni (Ulu beyler) adını vermiştir.»

15511

صدر خوانندش که در صف فعال
جان او پستت بنی جاه و مال

«Canı, pabuccuların safında alçalmış, yâni mevkie, mala kapılıp kalmış olana (Sadr - Ulu ve baş köşeye geçen vezir) derler.»

15512

شاه چون باز هدیه خویشی گرید
این خبر در گوش خانوان رسید

«Pâdişâh, bir zâhidle akrabalık tesisini ihtiyar edince bu haber kadınlarının kulağına gitti.»

«FAKİR BİR ZÂHİDİN KIZINI OĞLU İÇİN PÂDİŞAHIN İHTİYÂR ETMESİ, HAREMDEKİ KADINLARIN BUNA İTİRAZDA BULUNMASI VE BİR FAKİRE AKRABA OLMaktan UTANMALARI.»

15513

مادر شهزاده گفت نقص عقل
شرط کفویت بود در عقل و نقل

«Şehzâdenin anası aklının eksikliğinden dedi ki: İzdivac hususunda aklın de, naklen de denklik şarttır.»

15514

توزیح و بخل خواهی وزدها
تا بپندی پور مارا برگدا

«Sen fazla hasisliğinden ve kurnazlığından oğlumuzu bir dilenciye bağlamak istiyorsun.»

15515

گفت صالح را کدا گفتن خطاست
کو غنی القلب از داد خداست

«Pâdişah dedi ki: Sâlih bir kimseye dilenci demek hâtâdır. Çünkü o, Allah'ın ihsâniyle kalben zengindir.»

15516

در قناعت می گریزد از تفا
زلیمی و کسل همچون کدا

«O ittika'sından dolayı kanaate kaçmaktadır. Yoksa dilenciler gibi alçak ve tenbel olduğundan değil!»

15517

قلنی کان از قناعت و زتفاست
آن ز فقر و قلت دونان بداست

«Kanaat ve takvâ dolayısıyla olan darlık, bir takım aşağılık kimsele-
rin zaruret ve darlığından ayrıdır.»

15518

حبه آن گریباید سرنهد
وین ز گنج زر بهمت جهد

«Tamâ'kâr fakir, bir habbe bulacak olsa, onun için başını verir. Kanaatkâr fakir ise altın hazinesinden sıçrayıp çıkar ve müstağnî davranır.»

15519

شه که او حرص قصد محررام
می کند او را کما کوید هم

«Bir pâdişah, hırs ve tama' ile her çeşit haramı kasdedecek olursa, büyük adamlar ona (dilenci) derler.»

Pâdişah bunları söyleyince şehzâdenin anası dedi ki:

15520

گفت کوشهر وقلاع او را جهیز
یا نثار گوهر و دینار ریز

«Gelinin şehir ve kale olarak çehizi, yâhud inci ve altın mücevherleri hani?»

Çünkü o vakit pâdişahlar kızlarına buna benzer çehizler verirlerdi. Pâdişah da:

15521

گفت روهر که غم دین بر کرد
باقی غمها خدا ازوی برید

«Dedi ki: Haydi işine git, böyle söyleme! Her kim din gamını seçer, Allah rızası için kederlenirse, Allah, sâir gamları ondan alır.»

15522

غالب آمد شاه دادش دختری
از نژاد صالح خوش کومری

«Nihayet, pâdişahın reyi galib geldi. Aslı temiz ve sâlih bir kimse- nin soyundan bir kızı oğluna aldı.»

15523

در ملاحظه خود نظیر خود نداشت
چهره اش تا بآنتر از خورشید چاشت

«Güzellikte hakikaten benzeri yoktu. Yüzü kuşluk güneşinden daha parlaktı.»

15524

حسن دختر این خصالش آنچنان
کز نکوبی می نکند در بیان

«Kızın güzelliği emsalsizdi. Ahlâkı da beyan edilmez derecede güzel bulunuyordu.»

Hazret-i Mevlânâ burada nasihat olarak diyor ki:

15525

صید دین کن تارسد اندر تبع
حسن و مال و جاه بخت منتفع

«Sen dini avla ki, onunla beraber güzellik, mal, mevki ve sana fayda veren baht da senin olsun...»

15526

آخرت قطار اشتر دان ملک
در تبع دنیا ش همچون بشم و بشک

«Âhiret, deve katarına mâlik olmak gibidir. Dünyâ ise devenin yün ve tüyü gibidir.»

15527

بشم بگزینی شتر نبود ترا
وربود اشترچه قیمت بشم را

«Eğer devenin yününü ihtiyar edersen deve senin olmaz. Halbuki, deve senin olunca yünün ne kıymeti kalır?»

15528

چون برآمد این نکاح آن شاهرا
بازداد صالحان بی مرا

«Nihâyet temiz ve riyasız bir soydan gelen o kızla şehzâdenin nikâhı kıyıldı.»

15529

از قضا کبیرکی جادو که بود
عاشق شهزاده باحسن وجود

«O esnâda sihirbaz bir kocakarı vardı ki o güzel ve cömerd şehzâdenin âşığı olmuştu.»

15530

جادویی کرده عجوز کابلی
که برد زان رشک سحر بابلی

«O, Kâbil'li kocakarı bir büyü yaptı ki ona Bâbil sihirbazlarının sihri hased ederdi.»

15531

شه بجه شد عاشق کبیر زشت
تا عروس و آن عروسی راهبشت

«Şehzâde o çirkin kocakarının âşığı oldu. Gelinden de geçti, güveylik-
tan de...»

Halbuki o karı :

15532

يك سبه دیوی و کابولی زنی
گشت بر شهزاده نا که رهزنی

«Kara bir şeytan, tavuk folluğu gibi bir kocakarı idi ki ansızın şehzâdenin yolunu vurmuştu.»

15533

آن نود ساله عجوز کننده کس
نه خرد هشت آن ملک راونه نس

«O doksan yaşındaki kokmuş acûze, şehzâdede ne idrak edecek akıl, ne söz söyleyebilecek ağız bıraktı.»

15534

تا بسالی بود شهزاده اسیر
بوسه جایش لعل کفش کندم پیر

«Bir sene müddetle şehzâde karının esiri oldu. O halde ki, o kokmuş kocakarının papucundaki nalçayı öpüyordu.»

15535

صحبت کبیری او را می درود
تا ز کاهن نیم جانی مانده بود

«Kocakarının sohbeti onu ekin gibi biçmiş; zaafiyetten, âdetâ yarı can-
lı hâle gelmişti...»

15536

دیگران از ضعف وی بادر دسر
او زسکر سحر از خود بی خبر

«Başkaları şehzâdenin zayıflaması dolayısıyla ızdırab içinde idiler. O ise, sihrin verdiği sarhoşluktan, kendisini bilemiyordu.»

15537

این جهان بر شاه چون زندان شده
این پسر بر کریمه شان خندان شده

«Bu dünyâ pâdişahâ zindan gibi olmuştu. Şehzâde ise, hısım ve akra-
bâsının ağlamasına gülüyordu.»

15538

شاه بس بچاره شد در پردومات
روز و شب می کرد قربان و زکات

«Pâdişah bu hususta çok çaresiz kaldı. Gece gündüz kurban kestirip
fakirlere dağıttırıyor ve muhtac olanlara zekât ve sadaka veriyordu.»

15539

زانکه هر چاره که می کرد آن پدر
عشق کبیرک می شد بیشتر

«Babası her çareye başvuruyordu. Fakat, şehzâdenin kocakarıya aşkı
gittikçe artıyordu.»

15540

بس یقین کشتش که مطلق آن سرپرست
چاره او را بعد ازین لایه گریست

«Bu hâlin Esrâr-ı İlâhiyyeden bulunduğu, çârenin ise ancak Cenâb-ı
Hakk'a yalvarmak olduğu pâdişahca yakinen anlaşıldı.»

15541

سجده می کرد او که هم فرمان تراست
غیر حق بر ملک حق فرمان کراست

«Pâdişah secde ederek dedi ki: Yâ Rabbi; ferman senindir. Hakk'ın
mülkünde Hak'dan başka kim fermân sahibi olabilir?»

15542

ایکن این مسکین می سوزد جوع و
دست گیرش ای رحیم وای ودود

«Lâkin bu zavallı çocuk od ağacı gibi yanıyor. Ey rahim ve vedûd olan
Allah, onun destgiri ve yardımcısı ol!»

15543

تاز یارب یارب وافغان شاه
ساحر استاد پیش آمد ز راه

«Pâdişahın böylece (Yâ Rabbi, yâ Rabbi) diye figân ve niyâz etmesi
üzerine yoldan üstâd bir sihirbâz çıkageldi...»

«PÂDİŞAHIN, KÂBİLLİ SİHİRBÂZ KARININ AŞKINDAN,
OĞLUNUN KURTULMASI İÇİN ETTİĞİ DUALARIN
KABUL EDİLMESİ.»

15544

اوشنیده بود از دور این خبر
که اسیر پیره زن گشت این پسر

«Üstâd sihirbaz, pâdişahın oğlu bir kocakarının âşığı ve esiri olmuş
diye, uzaktan işitmişti.»

15545

کان عجزه بود اندر جادویی
بی نظیر وایمن از مثل ودویی

«O acûzenin sihirbazlıkta eşsiz, örneksiz olduğunu ve bir ikincisinin
bulunmadığını işitmişti.»

دست بر بالای دستت ای فنا
درفن و در زور تادست خدا

«Yiğitim, el elin üstündedir... Hünerde de, kuvvette de el elin üstündedir Arşa varınca!...»

15547

منتہای دستہا دست خداست
بحربی شك منتہای سیلہاست

«El — yâni kuvvet ve kudretlerin — müntehâsı, Allah'ın yed-i kudreti-dir. Nitekim sellerin müntehâsı denizdir.»

Burada:

وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْمُنْتَهَى

Yâni: «Şüphesiz ki en son gidiş ancak Rabbinedir⁶²» âyet-i kerimesine işâret edilmiştir.

15548

هم ازو گیرند مایہ ابراہا
هم بدو باشد نہایت سیل را

«Hem bulutlar suyu denizden alır, hem de sel nihâyet denize gider.»

15549

گفت شاهش کین بسر از دست رفت
گفت اینک آمدم درمان زفت

«Pâdişâh, o usta sihirbaza; bu çocuk elden gitti — yâni mahvoldu — dedi. O da cevap verdi ki: Ben onun için kavî bir çâre olarak geldim.»

(62) Sûrei Neem : 42.

نیست همتا زال را زین ساحران
جز من داهی رسیده زان کران

«O sihirbaşlardan hiçbirisi o kacakarı ile başa çıkamaz. Ancak, Allah tarafından gelen ve mahâreti çok olan ben onunla başa çıkarım.»

15551

چون کف موسی ہامر کردگار
نک بر آرم من ز سحر اودمار

«Allah'ın emriyle ben, Mûsâ'nın avucu gibi, onun sihrini iptâl ve helâk ederim.»

15552

کہ مرا این علم آمد زان طرف
بی زشا کردی سحر مستخف

«Çünkü bu ilim bana, korkulan sihirbazlara çıraklık etmeden, taraf-ı ilâhiden gelmiştir.»

15553

آدمم تا بر کشایم سحر او
تا نماد شاهزادہ زردرو

«Kocakarının sihrini bozmak ve şehzâdenin benzinin sarılığını gidermek için geldim.»

15554

سوی گورستان برو وقت سحر
پهلوی دیوار هست اسپید کور

«Sahur vakti mezarlığa git, orada duvarın yanında beyaz bir kabir var.»

سوی قبله باز کاوآن جای را
تا بینی قدرت و صنع خدا

«Kibleye karşı orasını kaz ki Allah'ın kuvvet ve kudretini göresin.»

Hazret-i Mevlânâ diyor ki:

بس در ازست این حکایت توملول
زبده را گویم رها کردم فضول

«Bu hikâye çok uzundur, sen ise dinlemekten usanmışsın. Onun için fazlasını terk ediyorum, hulâsasını söyleyeceğim.»

«ŞEHZÂDENİN O KOCAKARININ YAPTIĞI SİHİRDEN KURTULMASI,
PADİŞAHIN DA SEVİNİP DÜĞÜN YAPMASI.»

آن گرهبای گران را برکشاد
بس ز محنت پورشه را راه داد

«Üstâd, kabirden çıkardığı o sıkı düğümleri çözdü de şehzâdeyi mihnet ve meşakkatten kurtardı.»

آن پسر باخویش آمد شد دوان
سوی تخت شاه باصد امتحان

«Şehzâde kendine geldi ve bir çok mihnet çektikten sonra babasının tahtına, yâni saraya koşup gitti.»

سجده کرد و بر زمین می زد ذقن
در بغل کرده بستر تیغ و کفن

«Şehzade, koltuğunda kılınc ve kefen olduğu halde, babasının karşı-sında yüzünü yerlere sürdü...»

Ve afv diledi.

شاه آیین بست و اهل شهر شاد
و آن عروس نا امید بی مراد

«Pâdişâh, şenlikler yapılmasını emretti. Şehir halkı ile birlikte mura-dına ermemiş ve ümidi kesilmiş olan gelin de sevindi.»

عالم از سرزنده گشت و با فروز
ای عجب آن روز روز امروز روز

«Âlem yeniden hayat ve revnâk buldu. O gün de gündü, bugün de gündür, amma ikisi bir birine benzemez.»

يك عروسی کرد شاه اورا چنان
که جلاب قند بدپیش سکان

«Pâdişâh, ona öyle bir düğün yaptı ki köpeklerin önüne bile şeker şerbeti konulmuştu.»

جادوی کمپیر از غصه بمرد
روی و خوی زشت با مالک سپرد

«Büyücü kocakarı, kederinden öldü; çirkin yüzünü de, kötü huyunu da Mâlik-i Cehenneme teslim etti.»

شاهزاده در تعجب مانده بود
کزمن او عقل و نظر چون در ربود

«Şehzâde, o kocakarı benim aklımı nasıl oldu da çeldi, diye hayretlere düşmüştü.»

(Mişkât) da, İbn-i Abbâs (Radiyallâhü anhümâ) dan rivâyet ediliyor ki:

«Nebiyî-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem buyurdu: Kıyâmet gününde, Dünyâ, ak saçlı, gök gözlü, dişleri kazma gibi bir kocakarı sûretinde getirilecektir. Onu kim görse iğrenecektir. Halka görünecektir, mahşer ehline şöyle denilecektir: Bunu tanır mısınız? Halk: Onu tanımaktan Allah'a sığırız, diyeceklerdir. Onlara denilecektir ki: İşte bu Dünyâdır ki onunla iftihar ederdiniz ve onun için muharebe eylerdiniz.»

Buradaki kocakarıdan maksad: Dünyâ, şehzâdeden murad da: Dünyâya aldanmış olanlardır. Onlar Âhirette Dünyâyı korkunç ve çirkin bir halde görünce böyle bir sûret, bizi nasıl meftûn ve meclûb etmişti diye şaşıraraklardır.

15565

نو عروسی دید همچون ماه حسن
کی همی زد بر ملیحان راه حسن

«Şehzâde gerdeğe girince, güzellerin mülâhat yolunu vuracak — yani onları gölgede bırakacak — ay parçası gibi bir gelin gördü.»

15566

سه شبان روز او زخود بهوش گشت
تا که خلق از غشی او پر جوش گشت

«Üç gün üç gece kendinden geçmiş bir halde kaldı. Onun baygın yatmasından halk da mükedder oldu.»

15567

از کلاب واز علاج آمد بخود
اندک اندک فهم کشتش نیک و بد

«Gül suyu serpmek ve ilaçlar verilmek suretiyle kendine geldi. İyiyi kötüyü yavaş yavaş tefrike başladı.»

بعد سالی گفت شاهنش در سخن
کای بسر باد آر زان یار کهن

«Bir sene sonra Pâdişah ona lâife tarzında dedi ki: Oğlum, o eski sevgiliyi bir hatırla.»

15569

باد آبر زان طبع وزان فراش
تابدین حد بیوفا و صرمباش

«Bir de, beraber yattığın o yâri ve o yatağı düşün de bu kadar vefâsızlık etme!...»

15570

گفت رومن یاتم دار السرور
وارهیدم از چه دارالغرور

«Şehzâde: bırak baba, dedi... Ben gurur yurdunun, aldanma diyarının kuyusundan kurtuldum, sûrur yurdunu buldum...»

15571

همچنان باشد چو مؤمن راه یافت
سوی نور حق ز ظلمت روی تافت

«İşte bir mü'min de, Nûr-u İlâhî tarafına yol bulup da zulmetten yüz çevirince, aynen şehzâde gibi olur.»

«ŞEHZÂDE, İNSANOĞLUDUR, TANRI HALİFESİDİR, BABASI DA
MELEKLERİN SECDE ETİKLERİ TANRI HALİFESİ ÂDEM
SAFİYULLAHTIR. KOCAKARIDAN MURAD DA DÜNYADIR Kİ
İNSANOĞLUNU BABASINDAN SİHİRLE AYIRMIŞTIR.
ŞEHZADEYİ KOCAKARININ ELİNDEN KURTARAN HAKİM
İSE ENBİYÂ VE EVLİYÂYI TEMSİL ETMEKTEDİR.»

15572

ای برادر دان که شهزاده توی
در جهان کهنه زاده از نوى

«Ey kard-ş bil ki, o şehzâde sensin. Bu eski dünya'da yeniden doğmuş-
sun!»

15573

کابلی جادو این دنیا است کو
کرد مردار را اسیر رنگ و بو

«Kâbilli cadı, bu Dünyâdır ki nice erkeği, renk ve boya, yâni nakış
ve sûrete esir etmiştir.»

15574

چون در افکندت درین آلوده روز
دمبدم می خوان و می دم قل اعوذ

«Dünyâ seni bu bulaşık şehvet nehirine düşürünce dâimâ (Kul eûzû)
sûrelerini oku ve üfle.»

15575

تارهی زین جادویی وزین قلق
استعاذت خواہ ازرب الفلق

«Bu Dünyâ sihrinden ve onun verdiği ızdırabdan kurtulmak için sa-
bahın Hâlıkı bulunan Cenâb-ı Hakk'a sığın.»

Medine civarında (Lebid Bin El'Âsam) namında bir Yahudi vardı.
Bunun kızları Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizin ele
geçirdikleri bir kaç tel mübârek saçlarını, bebek gibi bir suret üstüne bağ-

ladılar, daha bilmem neler yaptılar (Bî'r-i Zervân) denilen kuyuda bir
taşın altına bıraktılar. Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimiz rahatsız oldu.
Sonra Cebrâil Aleyhisselâm (Kul eûzû) sûrelerini getirdi ve sihrin yerini
haber verdi. Hazret-i Ali gidip o sihri kuyudan çıkardı ki üstünde on bir
düğüm vardı. İki sûrenin âyetleri de on bir idi. Her bir âyeti okudukça
düğümün biri çözüldü. Zât-ı Akdes-i Risâlet de sihrin tesirinden kurtul-
du. Bu iki sûreye (Muavveze - teyn) denilir.

Ashâb-ı Kirâmdan Ukbe Bin Âmir: «Allah'a sığınmak isteyenler mu-
avveteynden daha faydalı bir duâ ile il icâ edemediler.» hadisini rivâyet
eylemiştir.

Bu iki sûrenin meâli şerifleri şöyledir:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ۝ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ ۝ وَمِنْ
شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ ۝ وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ
فِي الْعُقَدِ ۝ وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ ۝

Yâni: «De ki Sabahın Rabbine sığınırım, yarattığı şeylerin şerrinden,
karanlığı çöküb bastığı zaman gecenin şerrinden, düğümlere üfüren (nefes)
lerin şerrinden. Ve hased edenin, hased (ini belli) ettiği zaman, şerrin-
den⁶³.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ ۝ مَلِكِ النَّاسِ ۝ إِلَهِ النَّاسِ ۝
مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ ۝ الَّذِي يُوَسْوِسُ
فِي صُدُورِ النَّاسِ ۝ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ ۝

Yâni: «De ki: Sığınırım insanların Rabbine, insanların yegâne mââlikli-
ne, insanların ma'bûduna, o sinsi şeytanın şerrinden, ki o, insanların göğüs-
lerine daima vesvese verendir. (O şeytan) gerek cinden, gerek insandan
(olsun)⁶⁴.»

(63) Sûr. Felak: 1-5.

(64) Sûrei Nâs: 1-6.

Urfâdan bazıları «Bu iki sûreyi okurken (Tut cüzü birabbil felâk) ve (Tut cüzü birabbinnas) dedikten sonra (Eûzü birabbil felâk) ve (Eûzü birabbinnas) diye tilâvet ederek bir kimse muavvezeteyni okur ve kendine üflerse Allah'ın izniyle mahlûkâtın şer ve mekrinden emîn olur» demişlerdir.

15576

زان بی دنیات را سحاره خواند
کوبافون خلق را در چه نشاند

«Dünyâ, insanı sihir ve efsûnu ile kuyuya düşürdüğü için Nebiyy-i Aleyhisselâm ona (Büyücü) tâbir etmiştir.»

Bu beyit, «Dünyâdan sakının. Çünkü o, Haarût ve Maarût'tan daha sihirbazdır» diye rivâyet edilen hadîse işârettir.

Haarût ve Maarût'a dair evvelce mâlûmât verilmişti.

15577

هین فسون گرم دارد کندپر
کرده شاهان زادم گرمش اسیر

«Dikkat et, Dünyâ denilen kokmuş kocakarının kuvvetli efsûnu vardır ki onunla şahları esir etmiştir.»

15578

در درون سینه نفاثات اوست
عقده های سحر را اثبات اوست

«Gönülde, onun tükürüklü üfürükler salan büyücü karıları vardır... büyü düğümlerini düğümliyen odur.»

15579

ساحره دنیا قوی دانا زنیست
حل سحر او بیای عامه نیست

«Dünyâ sihirbazı, sağlam bilekli bir karıdır ki onun sihir düğümlerini çözmek avâm-ı nâsın elinden gelmez.»

15580

ورکشادی عقد اورا عقابا
انتیارا کی فرستادی خدا

«Eğer akıllar onun düğümünü çözebilse — yâni insanlar akıl ile Dünyânın mekrinden kurtulabilselerdi — Cenâb-ı Hak, peygamberleri gönderir miydi?»

Evet insanda bir akıl vardır ki insanı tehlikelerden muhafazaya çalışır. Fakat bazan onun da yanıldığı olur. Meselâ, insan için lokma, hırka ve mesken; yâni içecek, giyecek ve barınacak zarûridir. Fakat bir sahan yemeği, bir kat elbisesi, bir iki odalı bir meskeni olan bir adam, yemeğini iki üç türlüye, elbisesini bir kaç kata, meskenini bir kaç odaya çıkarmak hevesine düşer. Akıl da bunu tecviz eder: «Tuzlunun yanında bir ekşi bulunmalıdır ki iştah açsın, üstüne bir tatlı yemelidir ki ağıza tat versin; yazlık, kışlık, günlük ve yabancı bir kaç kat elbise olmalıdır ki halk ayıblamasın; kendin için, çocuklar için, gelecek misâfir için de birer oda yaptırılmalısın ki rahatsız olmayasın» der. O adam, aklının da haklı gördüğü bu hevesi tahakkuk ettirmeye çalışır. Helâl-haram demiyerek ve türlü tevillerle eline geçirdiği paralarla refâh teminine, yeni tâbirle, lüks içinde yaşamaya kalkışır. Düşünmez ki evim diye benimsemiş olduğu meskenin asıl sahibi Mâlik'ül-mülk olan Allah'dır. Kendisi orada bir kirâcı, yâhut bir kaç günlük bekçi makamındadır. Mülk sahibinin onu ne kadar oturatacağını bilmez, belki de ertesi gün canını cesedinden, cesedini evinden çıkaracaktır. İşte bunun gibi gâfilâne hevesler, hep Dünyâ sihirbazının büyü düğümleri neticesidir.

O düğümleri çözüp iptâl etmek de her aklın kârı değildir. Onun için Cenâb-ı Hak, insanları Dünyânın sihrinden ve iğfâlından kurtarmak için peygamberler göndermiş ve kitaplar inzal eylemiştir.

15581

هین طلب کن خوش دم عقد کشا
راز دان فعل الله مایشا

«Ey sâlik; aklını başına topla da, (yef'alü'lâhü mâyeşâ') Nazm-ı Celîlinin sırrını bilen ve sihir düğümlerini çözecek olan, rey ve sözü hoş bir ârif-i kâmil ara!»

يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ
الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَيُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ وَيَفْعَلُ اللَّهُ
مَا يَشَاءُ ﴿٦٥﴾

Yâni: «Allah, iman edenlere dünya hayatında da, âhiretde de, o sâbit söz (ler) inde, dâimâ sebât ihsân eder. Allah zâlimleri (kâfirleri) şaşırır. Allah ne dilerse yapar⁶⁵» âyetlerine işârettir.

15582

مجموعه‌ی بسته است او بشت
شاهزاده مانده سالی و توشصت

«Dünyanın sihri ve iğfâli seni oltaya tutulmuş balık gibi yakalamıştır. Hikâye edilen şehzâde, o oltada bir sene bulunduğu halde, sen altmış yıldır tutulup kalmışsın.»

15583

شصت سال از شست او در محنتی
نی خوشی نی بر طریق سستی

«Altmış yıldır o oltanın zahmetini çekiyorsun. Ne hoş bir halin, ne de sünnete uygun bir yaşayışın var.»

15584

فاسقی بدبخت نه ذیات خوب
نه رهیده از وبال واز ذنوب

«Ey ehl-i Dünyâ; sen beclbaht bir fâsıksın. Zira, ne Dünyâda hoş yaşayabiliyorsun, ne de günahlardan kurtulabilmişsin.»

(65) Sûrei İbrahim: 27.

15585

نفخ او این عقد هارا سخت کرد
بس طلب کن نفخه حلاق فرد

«Dünyanın üfürmesi, sihir düğümlerini sertleştirdi. Artık o tek olan kainat Halıkının nefhasını — yâni (venefahtü fihi min rûhî) iltifâtının mazharı bulunan insan-ı kâmilî — ara!»

15586

تا نفخت فيه من روحی ترا
وارهاند زین و گوید بر ترا

«Tâ ki (venefahtü) mazhar-ı bulunan o insan-ı kâmilin himâye nazarı seni Dünyânın sihrinden kurtarsın ve sana yüksel desin.»

15587

جز بدفخ حق نسوزد نفخ سحر
نفخ قهرست این و آن دم نفخ مهر

«Büyü üfürüğü, Hakk'ın nefhasından başka bir şeyle sönmez. Çünkü biri kahr üfürüğüdür, diğeri lutuf üfürüğü...»

15588

رحمت او سابقست از قهراو
سابق خواهی برو سابق بجو

«Allahın rahmeti kahr'ından artıktır. Sihirde sâbıklık istersen yürü ve sâbıkı — yâni Rahmet-i İlâhiyyenin mazharı bulunan insan-ı kâmilî — ara!»

15589

تاری اندر نفوس زوجت
کای شه مسحور اینک مغر جت

«Tâ ki, hurilerle evlendirilmiş kişilerin mertebesine eriş!... Ey kendisine sihir yapılmış şâh; senin için kurtuluş işte budur.»

Bu beyit, Sûre-i Tekvîr'deki bazı âyetlere işârettir. Nitekim, Resûlullâh (S.A.S.) in:

«Kıyâmet ahvâlini görmek ve öğrenmek isteyen sûre-i tekviri okusun» buyurduğu Abdullah Bin Ömer (Radiyallâhü anhümâ) dan rivâyet olunmuştur.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ۝ وَإِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ ۝ وَإِذَا الْجِبَالُ
 سُيِّرَتْ ۝ وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ ۝ وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ ۝
 وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ ۝ وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ ۝ وَإِذَا الْمَوْءِدَةُ
 سُئِلَتْ ۝ بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ ۝ وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ ۝
 وَإِذَا السَّمَاءُ كُشِطَتْ ۝ وَإِذَا الْجَحِيمُ سُعِّرَتْ ۝ وَإِذَا الْجَنَّةُ
 أُزْلِفَتْ ۝ عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا أَحْضَرَتْ ۝

Yâni: «Güneş dürül(üb söndürül)düğü zaman, yıldızlar (kararıb) düş-tüğü zaman, dağlar (yer yüzünden koparılıp) yürütüldüğü zaman, gebe develer (başı boş) salıverildiği zaman, vahşi hayvanlar bir araya toplandı-ğı zaman, denizler ateşlendiği zaman, rûhlar çiftleştiği zaman, diri diri gömülen kızın hangi suç(ların)dan dolayı öldürüldüğü sorulduğu zaman, (amel) defterleri(i) açılıp yayıldığı zaman, gök (yerinden) koparıldığı zaman, o alevli ateş (cehennem) daha ziyade kızıştırıldığı zaman, cennet (mü'minlere) yaklaştırıldığı zaman, (her) nefis ne hazırlamışsa (artık hep-sini görüp) bilmıştır (bilecektir)»⁶⁶.

Hazret-i Mevlânâ bir insan-ı kâmil aramayı ve onun delâletiyle sâlihler zümresine dahil olmayı tavsiye ediyor ve diyor ki:

15590

با وجود زال ناید انحلال
 در شبیکه ودر برت آن پرد لال

«Pencerede ve senin kucagında o nazlı Dünyâ kocakarısı bulundukça onun sana karşı yapmış olduğu büyü düğümleri çözülmez.»

(66) Sûre-i Tekvîr: 1-14.

15591

نی بگفتست آن سراج امتنان
 این جهان وآن جهانرا ضررتان

«Ümmetlerin hidâyet kandili bulunan Cenâb-ı Peygamber Dünyâ ve Ahiret için: (iki ortak) buyurmamış mıdır?»

Bu beyit,

«Dünyâ ve Ahiret iki ortak gibidir. Birini ne kadar hoşnud edersen obirini o kadar kızdırırsın.» hadisine işârettir.

15592

بس وصال این فراق آن بود
 صحت این تن سقام جان بود

«O halde Dünyânın vuslatı, Âhiretin firâkı, bedenin sıhhati, rûhun hastalığı demektir.»

Hadis-i Şerifte: «Allah, bir kulunu sevince onu belâyâ uğratar. Onun için, malı gitmeyen ve cismi hasta olmayan kulda hayır yoktur.» buyurulmuştur.

15593

سخت می آید فراق این عمر
 بس فراق آن مقردان سخت تر

«Bir geçid olan Dünyâ'dan ayrılmak zor gelir. Karargâh olan Âhiretten ayrılmayı bundan daha güç bil.»

15594

چون فراق نقش سخت آید ترا
 تاجه سخت آید ز نقاشش جدا

«Bir nakış ve sûretten ayrılmak bile sana güç gelince, düşün ki, onun Ressamı ve Nakkâşından ayrılmak ne kadar zor olacaktır?»

ای که صبرت نیست از دنیای دون
چونت صبرست از خدای دوست چون

«Ey, sefil Dünyânın ayrılığına sabredemeyen dost; Allah ayrılığına karşı nasıl sabredebilirsin?»

چونکه صبرت نیست زین چشمه سیاه
چون صبوری داری از چشمه آله

«Mâdemki bu çamur sulu çeşmeyi — yâni Dünyâyı — terk etmeye sabredemiyorsun. Âb-ı hayat olan Feyz-i İlâhî çeşmesine nasıl sabredebilirsin?»

چونکه بی این شرب کم داری سکون
چون ز ابراری جدا وزیشربون

«Mâdemki bu kara çamurlu sudan vazgeçemiyorsun, (innel ebrâra yeşrabûne min ke'sin) nazm-ı celilinin muktezâsından ayrılmaya nasıl tahammül edeceksin?»

Burada şu ayet-i kerîmeye işaret vardır.

إِنَّا لَآبْرَارٌ يَشْرَبُونَ مِن كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا

Yâni: «Şüphe yok ki iyiler kâfûr katılmış dolu bir kadehten içerler⁶⁷.»

کریدنی یک نفس حسن وودود
اندر آتش افگی جان و وجود

«Eğer (Vedûd) olan Allah'ın hüsnünü bir ân görebilsen, rûhunu da, vücûdunu da aşk ateşine atarsın.»

(67) Sûrei İnsan : 5.

جیفه بینی بمدازین این شرب را
چون بینی کر وفر قرب را

«Tanrı yakınlığının ihtişam azametini görseydin, bu Dünyâdaki yiyip içmeyi, cıfeye kıyas edersin.»

همچو شهزاده رسی دربار خویش
بس برون آری زباتوخار خویش

«Şehzâde gibi sen de yârına vâsıl olur ve ayağından ayrılık dikenini çıkarırsın.»

Sûre-i Mâide'de buyurulmuştur ki:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا
اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي
سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٦٨﴾

Yâni: «Ey iman edenler, Allah'dan korkun, Ona (yaklaşmaya) vesîle arayın ve Onun yolunda savaşın. Tâ ki muradınıza eresiniz⁶⁸.»

Bu âyetteki (vesîle) kelimesi hakkında bir çok söz söylenmiştir. Hepsinin hulâsası Hâce Abdullah Ensârî (Kuddise sirruhu)nun şu kelâm-ı ârifânesidir: «İlâhî, sana vesîle yine sensin, eğer bir kimse seni taleb ederek bulduysa bu talebi veren gene sensin.»

جهدکن در بخودی خود را بیاب
زودتر والله اعلم بالصواب

«Çalış, çabala da çarçabuk kendinden geçmek sûretiyle kendini bul. Allah, doğruyu daha iyi bilicidir.»

(68) Sûrei Maide : 35.

هر زمانى هين مشو باخوئش جفت
هر زمان چون خردر آب و گل ميفت

«Aklını başına al da her zaman kendinle çift olma — yâni nefesine uyma ve benlik dâvâsına kalkışma — Merkeb gibi her zaman çamura yuvarlanma. Zirâ, benlik dâvâsında bulunmak merkeb gibi çamura batmaktır.»

از قصور چشم باشد این عثار
که نبیند شیب و بالارا چهار

«Bu sürçme ve düşme, inişi ve yokuşu apaçık görmeyen gözün kusurundandır.»

بوی پیراهان یوسف کن سند
زانکه بوی چشم روشن می کند

«Yusuf Aleyhisselâma âid gömleğin râyihasını sened ittihaz et ki o râyiha gözü aydınlatır ve eşyanın hakikatini gösterir.»

صورت پنهان و آن نور جبین
کرده چشم انبیارا دور بین

«O gizli sûretle o alındaki nûr, enbiyânın gözlerini uzaktan görücü kılmıştır.»

Yusuf Aleyhisselâm, köle diye satıldığı Mısır'da vezir olmuş, Yâkûb Aleyhisselâmın ise Yusuf'un firâkiyle ağlamaktan gözleri görmez bir hâle gelmişti. Sonra Yusuf'u kuyuya atan ve kölemizdir diye satan kardeşleri zahire almak için Mısır'a gittiler ve Hazret-i Yusuf'a tanışıp özür dilediler. Yusuf Aleyhisselâm, onları afveyledi ve: «Pederimin yüzüne sürün, gözleri açılıp görecektir» diye gömleğini onlara verdi. Gömlek Mısır'dan çıkar çıkmaz Yâkûb Aleyhisselâm sevgili oğlu Yusuf'un râyihasını hissetti. Sonra gömleği getirdiler, Yâkûb Aleyhisselâm sevgili oğlu Yu-

suf'un râyihasını hissetti. Sonra gömleği getirdiler, Yâkûb Aleyhisselâmın yüzüne sürdüler. Etrafı görmeye başladı. Hazret-i Mevlânâ da bu vâkıya telmihen: «Yusuf'un gömleği gibi olan Kelâmullâh'ı kendine sened ve hareket düsturu ittihaz et. Onda Allah'ın feyz ve hidâyet râyihası vardır. Çünkü Kelâm, mütekellimin safiyyetidir. O mânevî râyiha, müsteid gözleri açar ve onlara hakikatleri gösterir» diyor.

Nitekim Sûre-i Esrâ'da buyurulmuştur ki:

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ
يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا ﴿٦٩﴾

Yâni: «Gerçek bu Kur'an (insanları) öyle bir şeye (yola) doğrultub götürür ki o, en âdil ve en doğru bir (yol)dur. Güzel güzel amel (ve hareket)lerde bulunan mü'minlere kendileri için muhakkak bir ecr olduğunu da müjdeler o⁶⁹.»

نور آن رخسار برهاند ز ناز
هین مشو قانع بنور مستعار

«O yüzün nuru, seni Cehennem ateşinden kurtarır. Âgâh ol da iğreti nûru ve fânî cemâle kanaat gösterme!»

چشم را این نور حالى بین کند
چشم و عقل و روح را گر کین کند

«O iğreti nur, göze yalnız içinde bulunduğu hâli sûreti gösterir. Cismi, aklı ve ruhu da uyuz olmuş gibi huzursuz gösterir.»

صورتش نورست و در تحقیق ناز
گر ضیا خواهی دودست از وی بدار

«O iğreti nûrun sûreti nûr, hakikati ise nâr'dır. Eğer sen hakiki ziyâ istiyorsan o sûri ve müsteâr olan nurdan iki elini de çek.»

دمبدم بر روفتم هر جارود
دیده و جانی که حالی بین بود

«Yalnız hali görüp âkibeti müşâhede etmeyen göz ve rûhun sâhibi nereye gitse yüzü üstüne düşer.»

دور بند دورین بی هنر
همچنانکی دور دیدن خواب در

«Sûret plânında uzağı gören, fakat hakikatte hünersiz bulunan kim-
senin öyle uzakları görmesi, rüyâda görülen uzaklar gibi hayalden ibâret-
tir.»

حقته بائی بر لب جو خشک لب
می دوی سوی سراب اندر طلب

«Ey böyle uzaklık rüyâsı gören hayalperest; sen dere kenarında susa-
mış ve uyumuşken su aramak için serâba doğru koşup gidersin...»

دور می بینی سراب و می دوی
عاشق آن بینش خود می شوی

«Kendi görüşüne âşık oluyor da, uzakta gördüğün serâba doğru ko-
şuyorsun.»

می زنی در خواب با ابرار تولا ف
که منم بینادل و پرده شکاف

«Rüyâda, benim kalb gözüm görür, kendimde şek ve şüphe perdele-
rini yırtarım diye arkadaşlarına atar tutarsın.»

نک بدان سواب دیدم هین شتاب
تا رویم آنجا و آن باشد سراب

«İşte şu tarafta su gördüm, haydi koşup gel de oraya gidelim dersin.
Halbuki, o gitmek ve başkasını görmek istediğin su değil, serabdır.»

هر قدم زین آب تازی دورتر
تا دوان سوی سراب باغزار

«Her adım attıkça mânevî âb-ı hayattan daha ziyâde uzaklaşır ve al-
datıcı serâb tarafına koşu koşu yaklaşırsın.»

بس کسا عزمی بجایی میکند
از مقامی کان غرض دروی بود

«Azmin, bu sana gelmiş, akmuş ulaşmış olan hakiki suya tam bir per-
dedir.»

(Zâriyât) Sûresinde buyurulmuştur ki:

وَفِي الْأَرْضِ آيَاتٌ لِلْمُوقِنِينَ ۝ وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ۝

Yâni: «(Küre-i) Arzda kâmil bilgi sâhipleri için nice âyetler vardır.
Kendi nefislerinizde dahi (nice âyetler var. Bunları) hiç de görmüyor
musunuz?»

Müfessirler diyorlar ki: Buradaki «Görmüyor musunuz?» suali «gö-
rünüz» mânâsına emirdir. Dikkat ve ibretle bakınız da o âyet ve alâmet-
leri nefsinizde müşâhede ediniz. Çünkü âlemde her ne varsa onun ufak bir
nümûnesi sizde mevcuttur. Hususiyetle insan şeklinde, güzel bir tenasûb,
zâhirî ve bâtinî bir mükemmeliyyet vardır ki başka bir şeyde yoktur.

Nitekim, mutasavvıfın:

(70) Sûrei Zâriyat: 20-21.

Yâni: «Nerede olursanız olun O sizinle beraberdir⁷¹.»

وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ جَبَلِ الْوَدِيدِ ﴿٧١﴾

Yâni: «Biz ona (insana) şah damarından daha yakınız⁷².»

Âyet-i kerîmelerinden Cenâb-ı Hakk'ın insanda bulunduğunu istidlâl ederler ve o bulunuşa (Maiyyet-i İlâhiyye) derler. Dervîş Yûnus (Kudîse sirrûhu) bir ilâhisinde der ki:

*Dervîşlik baştadır, tacda değildir
Kızdırmak oddadır, sacda değildir
Ararsan Mevlâyı kalbde ara
Kudûs'te, Mekke'de, hacda değildir.*

Bundan dolayı Hazret-i Mevlânâ da; Hakk'ı, insan-ı kâmilde ve onun irşâdiyle kendinde bulmaya çalışmayıp da haricte arayanları, su başında yatıp da rüyâsında serâb peşinde koşanlara benzetiyor:

15617

دید ولاف حقته می ناید بکار

جز خیالی نیست دست از وی بدار

«Uyumuş bir adamın görüşü, sayıklayışı hayalden başka bir şey değildir. Ondan elini çek — yâni söylediklerine kulak verme! —»

15618

خوابنا کی لیک هم بر راه خسب

الله الله برره الله خسب

«Senin uykun var, lâkin uyuyacaksan, yolda ve Allah rızâsı için Allah yolunda uyu!»

(71) Sûrei Hadid: 4.

(72) Sûrei Kaf: 16.

15619

تا جودکه سالکی بر توزند

از خیالات نعاست بر کند

«Belki uyurken, kâmil bir sâlik sana raslar da, seni uykudaki hayâletinden kurtarır.»

Buradaki (Allah yolu)ndan murad: Evliyâullah tarafından tesis edilmiş olan (Turuk-i aliyye)dir. Hazret-i Mevlânâ o (Turuk-ı aliyye)den birine girmeyi tavsiye etmektedir. Acaba tarikata girenlerden hepsi Allah'a yol bulabilir mi? Bu sâ'î, Cenâb-ı Pîr'e sormuşlar. Buyurmuş ki: «Uçan bir kuş, gök yüzüne çıkamasa bile zeminden uzaklaşmış olur» Yâni her sâlik hakikate erişemez. Fakat hiç olmazsa avamlık derekesinden yükselir. Zâhiren olsun bir terbiye ve irfân elde etmiş olur. Şu da vardır ki Sûre-i Esrâda:

يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمامِهِمْ فَمَنْ أَؤْتِي

كِتَابَهُ يُجِيبُهُ فَأُولَئِكَ يَفْرُؤْنَ كِتَابَهُمْ وَلَا يَظْلُمُونَ فِتْلًا ﴿٧١﴾

Yâni: «(Hatırla) o gün(ü) ki insan sınıflarından her birini biz imam-larıyla çağıracağız. Artık kimin kitabı sağından verilirse onlar kitaplarını, en küçük haksızlığa uğratılmaksızın (kendileri) okuyacaklardır⁷³.» buyurulmuştur. Binaenaleyh, o gün ehl-i tarîk zümresi arasında bulunmak bir necât sebebi olabilir.

15620

حقته را کرفکر کردم هجومی

او ازان دقت نیابد راه کوی

«Uyumuş bir kimsenn düşüncesi kıl gibi ince de olsa fayda yok... Zira, o incelikle yine mahallenin yolunu bulamaz.»

(73) Sûrei Esrâ: 71.

15621

فکر خفته گردوتا و گرسه تاست
هم خطا اندر خطا اندر خطاست

«Uyumuş kimsenin düşüncesi iki katlı, üç katlı da olsa, yine hatâ içinde hatâ, hatâ içinde hatâ eder.»

15622

موج بروی می زند بی احتراز
خفته پویان در بیابان دراز

«Meselâ dere kenârında yatmış uyumuş bir kimseye çekinmeden dalgalar gelir çarpar da, o yine rüyâsında uzun çöllerde dolaşır, durur.»

15623

خفته می بیند عطشهای شدید
آب اقرب منه من جبل الوريد

«Uyumuş kimse, rüyâsında susuzluktan yanar yakılır. Halbuki — de- re kenârında yatmış olduğu için — su ona şah damarından daha yakındır.»

«BİR KİTLİK YILINDA SEVİNEN VE GÜLEN BİR ZÂHİDİN HİKAYESİ. HALBUKİ O ZAHİD FAKİR VE AİLESİ EFRADI ÇOK İDİ ONA, SEVİNECEK VAKİT DEĞİL, BAŞSAĞLIĞI DİLENECEK ZAMANDIR DEDİLER. BEN YÜK ALTINDA DEĞİLİM, CEVÂBINI VERDİ.»

15624

همچنان کان زاهد اندر سال خط
بود او خندان و گریان جمله رهط

«Bir kıtlık yılında bütün halk ağlaştığı halde zâhidin biri gülüyordu.»

Zühd : Kanâat, zâhid : Kanâatkâr demektir. Bulduğuna kanaat eden, fazlasına tamah etmeyen, kanâatı nisbetinde zâhiddir. Kibâr-ı sôfiyyeden

Şakik Belhî (Kuddise sırruhu)yu Bağdâd Halifesinin karşısına çıkarmış- lar. Halife:

— Şakik zâhid sen misin? diye sormuş. Şakik:

— Şakik benim, anıma Zâhid sensin! cevâbını vermiş. Halife:

— Ben bu kadar debdebe ve vâridât içinde nasıl zâhid olurum? Şa- kık:

— Allah, Dünyâ metâi için kalil buyurmuştur. Sen o kalile kanaat et- mişsin. Nasıl zâhid olmazsın? mukâbelesinde bulunmuş.

15625

پس بگفتندش چه جای خنده است
قط بیخ مؤمنان برکنده است

«O zâhide dediler ki: Gülmenin sırası mı? Kıtlık, mü'minleri kökün- den sökmekte — yâni açlık halkın çoğunu helâk etmektedir —»

15626

رحمت از ما چشم خود بر دوختست
ز آفتاب تیز محرا سوختست

«Rahmet, bizden gözüünü yumdu. Ova güneşin şiddet-i hararetinden yandı kavruldu.»

15627

کشت و باغ و رز سیه استاده است
در زمین نم نیست نه بالانه بست

«Ekin, bağ ve asma simsiyah olmuştur. Ne yerde bir nem var; ne yu- karda ve ne de aşağıda...»

15628

خلق می میرند زین قحط و عذاب
دوده و صد صد چو ماهی دور از آب

«Bu kıtlık azabından halk, sudan uzak düşmüş balıklar gibi, onar onar, yüzer yüzer ölüyor.»

بر مسلمانان نمی آری تو رحم
مؤمنان خویشند يك تن يك لحم

«Sen müslümanlara acımiyor musun? Mü'minlerin yağları da birdir, etleri de... Hepsi bir vücuttur.»

Nitekim Hadis-i Şerifte: «Mü'minler bir vücut gibidir ki, başı ağrı-yasak olsa tekmil vücutu ağrır. Gözü ağrıyacak olsa yine tekmil vücutu ağrır.» buyurulmuştur. Bu hadis-i şerifi Nûmân Bin Bişr (Radiyallâhü anh) rivâyet etmiştir.

15630

رنج يك جزئی زن رنج همه ست
کردم صلحت یا خود ماحمه ست

«Bedende bir cüz'ün rahatsızlığı, bütün beden rahatsızlığını mûcib olur. O cüz'lerin sulh yâhut harb hâlinde olması — yâni rahat, yâhud rahatsız bulunması — bütün beden de rahatını, yâhud rahatsızlığını icab ettirir.»

15631

گفت در چشم شما قحطت این
پیش چشم چون بهشت این زمین

«Zâhid cevaben dedi ki: Sizin nazarınızda şu hal kıtlıktır. Fakat benim görüşüme göre bu zemin Cennet gibidir.»

15632

من همی بینم بهر دشت و مکان
خوشه ها انبه رسیده تامیان

«Ben; kırdâ, bayırda hele kadar yükselmiş bir çok buğday başağı görüyorum.»

خوشه هادر موج از باد صبا
پر بیابان سبزتر از کندنا

«Sabâ rüzgariyle başaklar dalgalanmakta, çöl ise pırasadan daha ye-şil görünmektedir.»

15634

ز آزمون من دست بروی می زنم
دست و چشم خویشرا چون بر کنم

«Gördüklerimin hayal mi, yoksa hakikat mi olduğunu tecrübe için on-lara elimle temas ediyorum. Gördüğüm ve dokunduğum şeylerden elimi ve nazarımı nasıl çekeyim?»

15635

یار فرعون تنید ای قوم دون
زان نماید مرشهارا نیل خون

«Ey alçak kavim; siz Fir'avn gibi olan beden yâri bulunduğunuz için size Nil nehri kan görünür.»

Yâni Nil nehrinin Fir'avun ve bağlılarına kan renginde görüldüğü gi-bi size de mânevî bolluk, kıtlık görünüyor. Meselâ:

15636

باید از توجفائی می رود
آن پدر در چشم توسک می شود

«Babana karşı bir kabahat yaparsan, o da seni tekdîr ve te'dîb eder. O vakit baban senin gözüne köpek gibi saldırıcı ve ısıracı görünür.»

15637

آن پدر سک نیست تأثیر جفاست
که چنان رحمت نظر را سک نماست

«O peder köpek değildir. Öyle bir merhameti sana köpek gibi göste-ren ettiği cefânın tesiridir.»

Bir babanın oğlunu te'dib etmesi, onu kötü bir huydan vaz geçirmek için olduğundan hareketi cefâ değildir, doğrudan doğruya merhamettir. Lâkin tekdir işiten, yâhud dayak yiyen çocuğa bu hal zulüm ve cefâ gibi görünür. Cenâb-ı Hak'ın halkı tenbih ve tekdir için verdiği âfet ve belâlar da insanları uyandırıp tevbe ve istiğfâr ettirmek ve Cehennem ateşinden muhafaza etmek için olduğundan ayn-ı rahmettir. Fakat belâ çekilinde görünen o rahmete uğrayanlar gaflet ve cehâletlerinden onu azab telâkki ederler.

15638

گر که می دیدند یوسف را بچشم
چونکه اخوانرا خسودی بود و خشم

«Yusuf'un kardeşlerinde hased ve gazab bulunduğu için Yusuf Aley-hisselâmı kurt gibi görüyorlardı».

15639

بپدر چون صلح کردی خشم رفت
آن سگی شد کشت بابا یار نف

«Fakat, barıştın da hiddetin gitti mi köpek ortadan kalkar, baban na karşı samimi bir dost olur.»

«BÜTÜN ÂLEM, AKL-I KÜLL'ÜN SÜRETİDİR. AKL-I KÜLLE YANLIĞI BİR HAREKETİNLE CEFÂ EDECEK OLURSAN ÂLEMİN SÜRETİ SENİN GAM VE KEDERİNİ ARTIRIR. NİTEKİM, BABANLA DA ÇOK DEFALAR BOZUŞTUN MU ONUN SÜRETİ SANA GAM VERİR VE YÜZÜNÜ GÖRMEK İSTEMEZSİN. HALBUKİ EVVELCE GÖZÜNÜN BEBEĞİ VE RUHUNUN RAHATI İDİ.»

15640

کل عالم صورت عقل کلست
کوست بابای هر آنکه اهل قل است

«Bütün bu âlem Akl-ı Küll'ün sûretidir. Bütün insanların, Akl-ı Küll babasıdır.»

15641

چون کسی با عقل کل که امان فرود
صورت کل پیش او هم سک نمود

«Bir kimse Akl-ı Küll'e muhalefet edip sözünü dinlemedi mi, bütün Âlem ona köpek gibi saldırıcı görünür.»

15642

صلح کن با این پدر عاقی بهل
تا که فرش زر نماید آب و گل

«Bu baba ile sulh yap ve isyânı bırak ki, çamur bile sana sırmalı döşeme görünsün.»

15643

بس قیامت نقد حال تو بود
پیش تو چرخ وزمین مبدل شود

«O vakit, Kıyâmet senin tıbbı halin olur da, nazarında semâ ve zemin tebeddül eder.»

Sûre-i İbrâhim'de:

يَوْمَ تَبْدَلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ
وَالسَّمَاوَاتُ وَبَرَزُوا لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿١٠﴾

Yâni: «O gün ki yer başka bir yere, gökler de (başka göklere) tebdil olunacaktır. (İnsanlar kabirlerinden kalkıp) bir olan, kahhar olan Allah'ın huzurunda toplanacaklardır⁷⁴» buyurulmuştur.

Hiz. Mevlânâ, bahseylediği zâhid lisânından diyor ki: Cenâb-ı Hak, Kıyâmette Arz ve Semâyı başka bir hey'ete koyacaktır. Bu değişikliği benim nazarıma Dünyâ'da iken yapmıştır.

(74) Sûrei İbrahim: 48.

15644

من که صلح دایما با این پدر
این جهان چون جنتسم در نظر

«Bu Akl-ı Küll pederiyle dâimâ uzlaşmış bulunduğum için Dünyâ gözümün önünde Cennet gibidir.»

15645

هر زمان نوصورتی ونوجال
تا ز نودیدن فرومیرد ملال

«Bana her zaman yeni bir sûret, yeni bir güzellik görünmektedir. Bu yenileşme ile usanç kalmaz.»

Sûre-i Rahmânda buyurulmuştur ki:

يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ

Yâni: «Göklerde ve yerde kim (ve ne) varsa hepsi Ondan ister. O, her an bir işdedir⁷⁵.»

Bu âyet-i kerîme mûcibince Cenâb-ı Hak, her ân bir şân ile tecelli eder ve tecellisini tekrar etmez, yâni bir yaptığını bir daha yapmaz. Nitekim denilmiştir ki: «Allah bir sûrete iki defâ aynı tecellide bulunmaz ve iki sûrete bir tecelli etmez.»

15646

من همی بینم جهانرا برنعم
آبهادر چشمه ها جوشان مقیم

«Ben cihânı nimetlerle dolu, suları menbâlarda coşkun bir halde görüyorum.»

(75) Sûre-i Rahman : 29.

15647

شاخها رقصان شده چون تابان
بر کها کف زن مثال مطربان

«Dallar tevbe etmiş olanlar gibi raks etmekte, yapraklar da hânen-deler gibi el çırpılmaktadır.»

15648

برق آینه ست لامع از آمد
گر نماید آینه تا چون بود

«Keçe kılıftan görünen aynanın ziyâsıdır. Acaba aynanın kendisi görünse nasıl olacaktır?..»

15649

از هزاران من نمی گویم یکی
زانکی آکنده ست هر گوش از شکی

«Ben gördüklerimin binde birini söylemiyorum. Çünkü her kulak şek ve şüphe ile doludur.»

15650

پیش وهم این گفت مزده دادنت
عقل گوید مزده چه نقد منست

«Benim söylediklerim vehme nisbetle müjdedir... Fakat akıl der ki: Müjde ne demek? Bu, benim halimdir zaten!»

«ÜZEYR ALEYHİSSELÂMIN OĞULLARININ, KENDİSİNDEN, BABALARININ AVHALİNİ SORMALARI, ONUN DA: "EVET. GÖRDÜM, GELİYOR" DEMESİ... BAZILARININ ONU TANIYIP KENDİNDEN GEÇMESİ, TANIMAYANLARIN İSE: "BU BİZE MÜJDE VERDİ, ŞU KENDİNDEN GEÇME DE NE OLUYOR?" DEMELERİ»

15651

همچو پوران عزیز اند و گذر
آمدہ پرسان ز احوال پدر

«Üzeyrin oğulları yolda babalarının ahvalini soruyorlardı...»

15652

کشته ایشان پیر و باباشان جوان
پس پدر شان پیش آمد نا کهان

«Onlar ihtiyarlamış, babaları ise gençti. Ansızın babaları önlerine çıkıverdi.»

Sûre-i Bakara'da buyurulmuştur ki:

أَوَكَلَلْتَ مَرَعَىٰ قَوْمِي وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا

Yâni: «Yâhud o kimse gibisini (görmedin mi) ki (binâlarının) çatıları çökmüş, duvarları üstüne yıkılmış (kimsecikleri de kalmamış) bir kasabaya uğramıştı⁷⁶.»

En meşhur rivâyete göre bu zât Üzeyr Aleyhisselâmdır. Yehûd ulemâsından olup Tevrât'ı ezberlemişti. Hattâ bundan dolayı kendisine (İbnul-lâh) yâni «Allah'ın oğlu» diyenler olmuştur. Bâbil hükümdârı Kudüs'ü zabt ve Beytülmukaddes'i tahrib eylemiş; Beni İsrâîli esir etmiş ve Üzeyr'i de onlarla beraber Bâbile götürmüştü. Üzeyr esâretten kurtuldu ve merkebine binip Kudüs yolunu tuttu. Memleketi civârında harab bir köyün kenarına oturup dinlendi. Biraz incir ve üzüm koparıp yedi ve suyundan içti. Merkebinin otlamak üzere serbest bıraktı. Kendisi ise yıkık bir duvarın bakiyyesine dayandı.

(76) Sûrei Bakara : 259.

قَالَ أَنِي يُحْيِي هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا فَأَمَّا اللَّهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ

Yâni: «Allah burasını ölümden sonra nasıl diriltecek? demişti, Allah da onu yüz yıl ölü bırakmış, sonra diriltmişti⁷⁷.»

Tefsir-i Hüseyinî'de deniliyor ki: Hak Sübbânehû ve Teâlâ, onu, incirini, üzüm suyunu ve eşiğini halkın nazarından gizledi. Vefâtından 70 sene sonra Bâbil hükümdârı helâk oldu. İran hükümdârı (Nûşen)i gönderdi. Nûşen, Bâbili zabt, Beni İsrâîli âzâd ve Kudüs'ü ihyâ etti. Üzeyr'in uyuduğu ve öldüğü köy 30 sene içinde eskisinden daha mâmur oldu. Yüz sene geçince Cenâb-ı Hak, Üzeyri diriltti. Ölümü öğle vakti, dirilmesi ise gurubdan evveldi. Bu mevzuda Kur'an-ı Kerimde:

قَالَ كَمْ لَبِثْتُ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالَ بَلْ لَبِثْتُ
مِائَةَ عَامٍ فَانْظُرْ إِلَىٰ طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ
وَأَنْظُرْ إِلَىٰ حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ آيَةً لِّلنَّاسِ وَانْظُرْ
إِلَىٰ الْعِظَامِ كَيْفَ نُنشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهُا لَحْمًا
فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٧٨﴾

Yâni: «Ne kadar eğlendin? demiş, o da: Bir gün, yahud bir günden az, diye söylemişti. Allah (ona): Hayır, yüz yıl (ölü) kaldın. İşte yiyeceğine, içeceğine bak, henüz bozulmamıştır. Bir de merkebine bak. (Böyle yapmamız) seni insanlara ibret nişânesi kılmamız içindir. (Merkebin) kemikler(ine) de bak, onları nasıl birleştirip yerli yerine koyuyoruz. Sonra da onlara et giydiriyoruz, dedi. O — (merkez dirilib eski hâline geldiği ve her şey) kendisine apaçık belli olduğu zaman — (şöyle) söyledi: (Artık şu müşahedemle de) biliyorum ki Allah şüphesiz her şeye hakkıyla gücü yetendir⁷⁸.» buyurulmuştur.

«İnsanlar öldükleri şekil ve sûrette bâ's olunacaktır.» hadis-i şerifi muktezâsınca öldüğü vakit kara sakallı bulunan Üzeyr, yüz sene sonra dirilince yine kara sakallı kalmış fakat oğulları ve torunları ise ak sakallı birer Pir-i fâni olmuştu.

(77) Sûrei Bakara : 259.

(78) Sûrei Bakara : 259.

Üzeyr'in ölümünden yüz sene sonra durum, Benî İsrâil nebîlerinden bazılarına, onlar vasıtasıyla de yahûdilere bildirilmiş olduğundan, Üzeyrin oğulları ve torunları, dâimâ, şuna buna babalarını ve dedelerini soruştururlardı. Yine bir gün bir cadde üstünde rast geldikleri Üzeyrin kendisine:

15653

چون پرسیدند ازو کای رهگذر
از عنبرِ معجب داری خبر

«Hey yolcu; acaba bizim Üzeyrimizden haberin var mı? diye sordular ve:»

15654

که کسی مان گفت امروز آن سند
بعد نومیدی زیبرون می رسد

«Biri dedi ki: Bugün, muradınıza erer, ümitsizken onu görürsünüz.»

15655

گفت آری بعد من خواهد رسید
آن یکی خوش شد چو این مژده شنید

«Üzeyr: Evet, benden sonra gelecektir, dedi. Çocuklardan biri bu müjdeyi işitince sevindi.»

Ve:

15656

بانگ می زد کای مبشر باش شاد
وان دگر بشناخت بهوش اوفتاد

«Ey müjdecî şâd ol! diye haykırdı. Diğerî Üzeyr'i tanıdığı için kendinden geçerek:»

15657

که چه جای مژده است ای خیر سر
که در افتادیم در کان شکر

«A sersem, müjdenin yeri değil, haberimiz olmadan biz madene vasıl olmuşuz, dedi ve düştü.»

15658

وهم را مژده ست پیش عقل نقد
زانکه چشم وهم شد معجوب نقد

«Şu ve emsâli hâller, vehim için müjde ama akıl için vuslattır. Çünkü vehmin gözü perdelidir ve hakikati görmez.»

15659

کافرانرا در دو مؤمن را بشیر
لیک نقد حال در چشم بصیر

«Böyle haberler kâfirler için derd, mü'minler için müjde olur. Lâkin basiret sahibi göz için vuslatın ta kendisidir.»

15660

زانکه عاشق دمبدم نقدست مست
لاجرم از کفر و ایمان برترست

«Çünkü basiret sâhibi âşık dâimâ Hakikat'in mestidir, şüphesiz ki küfürden de îmândan da yücelerdedir o!...»

15661

کفر ایمان هر دو خود دربان اوست
کوست مغزو کفر و دین اورا چوپوست

«Küfür ve îmânın ikisi de onun kapıcısı gibidir. Çünkü o içtir, küfürle, îmân ikisi de kabuktur.»

کفر قشر خشک رو بر تافته
باز ایمان قشر لذت یافته

«Küfür, kurumuş ve içinden ayrılmış kabuk gibidir. İmân ise kabuğun lezzetlisidir.»

مغز خود از مرتبه خوش برترست
بر ترست از خوش که لذت گسترست

«Bir meyvanın içi lezzetli olan kabuktan daha hoştur. Hattâ hoşluk mertebesinde de yüksektir ve lezzetlidir.»

ابن سخن پایان ندارد باز کرد
تا برارد موسیم از بحر کرد

«Bu sözün sonu gelmez, geri dön de, Mûsâ — gibi olan beyânâtım — hakikat denizinden tozlar peydâ etsin.»

(Tâhâ) Sûresindeki şu âyete telmih edilmiştir:

وَلَقَدْ أَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ أَسْرِ بِعِبَادِي فَاصْرِبْ لَهُمْ مَطَرِقًا فِي الْبَحْرِ
يَبْسًا لَا تَخَافُ دَرْكًا وَلَا نَخْسًا ﴿٧٩﴾

Yâni: «Andolsun ki biz Musâya: Kullarımla geceleyin yola çık da — (düşmanların) yetişme(sin)den korkmayarak, (boğulmanızdan da) endişe etmeyerek — onlara denizde kuru bir yol aç, diye vahy etmişizdir⁷⁹.»

Kızıldenizde açılan bu on iki yolun zemini çabucak kurumuş, hattâ tozuma başlamıştı. Hz Mevlânâ bu hâdiseye işâret eylemiştir.

(79) Sûrei Tâhâ: 77.

زر عقالت ریزه است ای مهم
بر قراضه مهر سکه چون مهم

«A töhmetli kişi, senin aklın altın döküntüsü gibidir. Döküntü ve ke-sinti üstüne ben nasıl damga basayım?»

عقل توقعت شده بر صدمهم
بر هزاران آرزو وطم ورم

«Aklın, yüzlerce mühim işe ve binlerce arzuya, mal ve mülk heve-sine bölünmüş!»

Hazret-i Pir, vahdetten bahsederken sözü değiştirmesinin hikmetini beyan için diyor ki:

Ey vehmi gâlib ve vehme tâbi olan kimse; sende kırık ve dökük bir akıl var ki yüzlerce, binlerce şeye dağılmış. Bu akıl ile benim tevhide dâir sözlerimi nasıl anlarsın. Altın tozuna ve döküntüsüne sikke vurulur mu? Tabii vurulmaz. Böyle bir akıl sahibine de derin hakikatlerden bahsedilmez. O hakikatlere muhatab olabilmek için:

جمع باید کرد اجزارا بعشق
تا شوی خوش چون سمرقند و دمشق

«Bu cüz'leri, aşk ve şevk ile toplamalı ve eritip sikke haline getirme-li ki Semerkand ve Dımuşk şehirleri gibi hoş bir hale gelesin.»

جوجوی چون جمع کردی زاشتباہ
بس توان زد بر توسکۀ بادشاہ

«Onları en küçük parçasına kadar toplar, şüpheden arınırsan padişah sikkesi olmaya lâyık olursun.»

15669

ور زمقالی شوی افزون توخام
از توسازدشه یکی زرینه جام

«A ham kişi! ağırlıkta bir miskal'i geçersen padişah senden bir altın kadeh yapar.»

İçerini de vahdet ve hakikat şarabı ile doldurur.

15670

پس بروم نام وهم القاب شاه
باشد وهم صورتش ای وصل خواه

«Ey vuslat tâlibi; o vakit o altın kadehin üstüne pâdişahın hem adı, hem evsâfı, hem de resmi hakkedilir.»

15671

تا که معشوق بودم نان وآب
هم چراغ وشاهد و نقل و شراب

«O zaman mâşukun senin için hem ekmek, hem su, hem ışık, hem şarab, hem de meze yerine geçer.»

«Vehüve meaküm eynemâ küntüm; yâni: Nerede olursanız Allah sizinle beraberdir.» hakikati mücibince sende maiyyet-i İlâhiyye zuhûr eder. Her ân ve mekânda Allah ile beraber olursun.

15672

جمع کن خود را جماعت رحمت
تا توانم با تو گفتن آنچه هست

«Kendini derle ve topla ki cemaat rahmettir. Evet kendini derle topla ki ben de var olanı sana söyleyebileyim.»

«Cemâat rahmettir, ayrılık azabdır» diye bir hadîs-i şerif vardır.

İnsanlar cemiyet halinde yaşamak üzere yaratılmışlar ve beşeriyetin ihtiyaçlarını aralarında taksim etmişlerdir. Çiftci buğdayı yetiştirir, değirmenci onu öğütür, un hâline getirir. Fırıncı onu yoğurur, ekmek ya-

pan. Yiyeceğimizi ve giyeceğimizi için ne kadar halk çalışmaktadır. Bir de kimsesiz bir adada tek başına kalmış bir adam tasavvur edelim. Bunun yaşamak ihtiyacını temin için ne kadar zahmet, ne derece azab çekeceğini de düşünelim. Demek ki bir adam yalnız başına ve topluluğun yardımından mahrum kalınca ol yemeye ve yaprakla örtünmeye mecbur olacaktır. Cemiyet ve cemâat, maddiyatta olduğu kadar, hattâ ondan çok fazla mâneviyâtta da rahmettir. Cemâatle edâ edilen bir namaz, münferiden kılınan namazdan yirmi beş, yâhud yirmi sekiz derece efdaldir. Çünkü cemâat arasında Allah'ın sevgili bir kulu bulunması ve onun yüzü suyu hürmetine diğerlerinin duâsının da müstecâb olması umulur.

Hazret-i Mevlânâ kendini toplayıp, hevâ ve heves peşinde dağınıklıktan kurtulmayı da, cemâat sayıyor, onun da rahmet olduğunu haber veriyor.

15673

جان قسمت گشته بر حشوفلك
در میان شصت سودا مشترك

«Felek kubbesi altında altmış türlü sevdâ ve hevâye iştirak eden bir rûh taksime uğramıştır.»

15674

بس خموشی به دهد اورا ثبوت
بس جواب احقان آمد سکوت

«Öyle bir ruh sâhibine karşı susmak daha iyidir. Çünkü ahmaklara verilecek cevap, sükuttur.»

15675

این همی دانم ولی مستی تن
می کشاید بی مرادمن دهن

«Ahmakın cevabının sükut olduğunu bilirim. Lâkin Takdir-i İlâhî beni o derece mest etmiştir ki, ben istemediğim halde, o mestlik ağzımı açıyor.»

آنچنان کز عطسه واز خامیاز
این دهان گردد نباخواه توباز

«Nitekim aksırmak ve esneyiş anında senin ağzın da ihtiyarın dışı açılır.»

«BEN GÜNDE YETMİŞ DEFA İSTİĞFAR EDERİM» MEÂLİNDEKİ
HADİS-İ ŞERİFİN TEFSİRİ»

Bu hadis-i şerif diğer bir rivâyette: «Kalbime bir perde gelir, ben de her gün yüz kere Allah'dan mağfiret dilerim.» sûretindedir.

Nebiyy-i mâsum Efendimizin bu istiğfârı, yâni kendisinden günah sadır olmak ihtimâli bulunmadığı halde Allah'dan mağfiret dilemesi hakkında bir çok söz söylenmiş; «istiğfârı ümmetin günahları içindi» diyenler olmuş; «Her gün yetmiş, yâhud yüz derece yükseldi. Evvelce bulunduğu mertebe, yükseldiği mertebenin altında olduğu için, orada bulunmayı bir nevi günah sayar ve istiğfâr ederdi» mütâleasında bulunulmuştur. «Halkı irşâd ile meşgul olmak bir nevi ibâdet ise de o meşguliyet, kalbin önüne gerilmiş ince bir perde gibi olup Hakkın müşahadesine mâni olduğundan ondan mağfiret talebinde bulunurdu» tâlilini edenler de vardır.

Hazret-i Mevlânâ Halka, hususiyle avam-ı nâs'a maârif ve hakâyık söylemeyi hatâ sayıp sükûtu iltizam eylemek istemişse de Takdir-i İlâhî kendisini söylemeye mecbur kılmıştır. Nitekim beyân buyuruyor:

15677

همجو پیغمبر ز کفتن وزنثار
توبه آرم روز من هفتاد بار

«Ben maârif ve hakâyık incileri saçmaktan peygamber Aleyhisselâm gibi günde yetmiş kere tevbe ediyorum.»

15678

لیک آن مستی شود توبه شکن
منسیست این مستی تن جامه کن

«Lâkin bulunduğum manevî mestlik tevbemi bozdurur. Çünkü bu mestlik tevbeyi unutturur ve ihtirâz ve ictinâb libâsını tenden çıkarır.»

حکمت اظهار تاریخ دراز
مستی انداخت بر دانای راز

«Uzun ve uzak zamanlar târihini izhâr etmek için, Tanrının hikmeti, esrâr târihi bilen âlime mestlik verir.»

Yâni tarihe âşinâ bir zât, tarihi vak'aları söylemek ve öğretmek mestliğine mübtelâdır. Binâenaleyh o vak'aları öğretmek hikmeti, onu söylemeğe mecbur eder.

15680

راز پنهان باچنین طبل و علم
آب جوشان گشته از جف القلم

«Gizli sır, böyle davul ve sancak ile zâhir olmuş, (yazılan yazıldı, kalem de kurudu) menbaından coşkun bir su gibi fırlamıştır.»

Hazret-i Mevlânâ, Kalem-i Alâ'nın yazdıklarını bir menbaa, onların esrârını da coşkun bir suya benzetmiş, Fahr-ı Kainat (S.A.V.) efendimizi de o coşkun suyun mecrâsına teşbih eylemiştir.

15681

رحمت بی حد روانه هر زمان
حقته اید از درك آن ای مردمان

«Ey insanlar; Allah'ın hudutsuz olan rahmeti akıp gidiyor. Siz uyku da bulunduğunuz için farkında değilsiniz.»

Sizin hâliniz şuna benziyor ki:

15682

جامه حقته خورد از جوی آب
حقته اندر خواب جویای سراب

«Dere kenarında yatmış, uyumuş kimsenin elbisesi derenin suyunu içtiği, — yâni ıslandığı — halde uyuyan rüyâsında serab arar.»

می دود کآنجای بوی آب هست
زین تفکر راه را برخویش بست

«İleride belki su vardır ümidiyle koşar durur... Ve bu düşünce ile yoldan çıkarak sudan uzaklaşır.»

زانکه آنجا گفت زنجادور شد
برخیالی از حق مهجور شد

«Orada su var der, fakat buradaki sudan uzaklaşır ve hayâle kapılıp hakikatten ayrılır.»

دور بیناند و پس خفته روان
رحمتی آرید شان ای رهروان

«Bunlar — yâni Dünya ehli — gûya uzağı görürler, fakat ruhları uykudadır — yâni hakikatten gafildirler. — Ey seyr-i sülûk erbâbı, ey hakikat yolcuları, bunların gafletine merhamet ve hidayetleri için himmet ediniz.»

Sûre-i Rûm'daki :

يَكْمُونُ ظَاهِرًا مِنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ فُمْ غَافِلُونَ ﴿٨٠﴾

Yâni: «Onlar (bu) dünyâ hayâtından (yalnız) bir dış (taraf)ı bilirler. Âhiretten ise onlar gaafillerin ta kendileridir⁸⁰.» âyeti bunlar hakkındadır.

Hazret-i Mevlânâ, himmet sâhibi ve duâları kabul olunan zevât-ı kirâma hitab ediyor ve: böyle gâfillerin uyanması için duâ eyleyin, diye ricâda bulunuyor. Sonra diyor ki :

(80) Sûre-i Rûm : 7.

من ندیدم تشنگی خواب آورد
خواب آرد تشنگی بی خرد

«Ben susuzluğun uyku getirdiğini görmedim. Uyku getiren susuzluk, akılsızların harâretidir.»

Susuzluk ve harâret uykuya mânidir. İnsanın içerisi yanar, dili damağına yapışırken uyumasına imkân yoktur. Böyleleri harâretini teskin edecek su bulmaya çalışır. Akılsız kimseler ise yediği tuzlu ve tatlı yemeklerin harâretini gidermek için içecek bir şey bulamazsa o harâreti uyku ile teskin etmeye çalışır, horul horul uyur. Fakat akıl ne der?

خود خرد آنست که از حق چرید
نی خرد کورا عطارد: آورید

«Hakikatte akıl, Allah tarafından ilham edilendir, yoksa Utarid'in getirdiği akıl değildir.»

Yedi seyyâreyi Arz üzerinde: bizzat müessir vehmeden hükemâya göre bir çocuk; dört yaşına basınca: kadar (akl-ı hissî) ile yaşar. Dört yaşına girince Utarid yıldızının terbiyesinde bulunur ve onun verdiği akıl ile harekette bulunur. Eğer sonradan ilim ve irfân tahsili ile akl-ı meâd elde edebilirse, o akıl ile füyûz-ı ilâhiyyeden istifâde eder. Edemezse yüz yaşına girse: de Utarid'in terbiyesi neticesi olan akl-ı meâş ile kalır.

Hazret-i Mevlânânın böyle hükemâ kavlinden bahsetmesi onların sözlerini doğru bulduğundan değil, zamanında böyle düşünüldüğündendir. Nitekim buna dâir bir bahis açıyor.

«AKL-ı CÜZ'İ MEZÂRA KADAR OLAN ŞEYLERİ GÖRÜR...
ÖBÜR FİSİMDE VELİLERİLE PEYGAMBERLERİ TAKLİT EDER.»

پیش بینی این خرد تا کور بود
و آن صاحب بد بفتح صور بود

«Bu akl-ı cüz'inin ileriyi görebilmesi kabre kadardır. Hak ariflerinin görüşü ise (Sûr)un nefhine ve daha ilerisine kadardır.»

این خرد از کور و خاکی نگذرد
وین قدم عرصهٔ عجایب نسپرد

«Bu cüz'i akıl kabri ve toprağı geçemez, bu ayak acib ve garib şeyle-
rin bulunduğu sahaya — yâni Arasat'a — ulaşamaz.»

Onun için:

زین قدم وین عقل رویزارشو
چشم غیبی جو ویرخور دارشو

«Bu ayak ve bu akıldan teberri ve tecerrüd et de gaybı görececek bir
göz ara ve o sâyede berhurdâr ol!»

همجو موسی نورکی یابدز جیب
سخرهٔ استاد و شاگرد کتیب

«Ustaya zebûn ve kitaba şâkird olan bir kimse, Mûsâ Aleyhisselâm
gibi, koynundan nasıl nûr bulur?»

زین نظر وین عقل ناید جز دوار
بس نظر بگذارد و بگزین انتظار

«Bu bakış ve bu akıl adama ancak baş dönmesi verir. Bırak görüşü
artık da bekle bakalım.»

Onun için nazarı bırak da intizârı, yâni bir mürşid-i kâmilî beklemeyi
intihab eyle...

Hazret-i Mûsâ'nın mucizelerinden biri de elini koynuna sokup çıkta-
rınca elinden göz kamaştıran bir ziyâ neşr etmesi idi ki bunun zuhûra
gelmesi, doğrudan doğruya Allah'ın ihsânı idi. Bütün Mısır sihirbazları-
nı âciz bırakan, sonra da : «Mûsâ'nın ve Hârûn'un reyine îmân ettik» diye
secdeye vardiyan o mucize hangi üstâddan ve hangi kitaptan öğrenilebi-
lir. Onun için fayda verecek olan nazar değildir, intizârdır.

از سخن گوئی مجوسیدار ارشاد
منتظر رابه ز گفتن استماع

«Söz söylemekten nânevî yükselme beklemeyin. Allah'ın feyzini bek-
leyen kimse için dinlemek, söylemekten iyidir.»

منصب تعلیم نوعی شهوتست
هرخیالی شهوتی در ره نیست

«Belletme mevkii de bir nevi şehvettir. Allah yolunda ise her hayâl
ve her şehvet puttur.»

Tâlim ve irşâd, esas itibarıyla güzel bir harekettir. Falan hoca ne gü-
zel ders okutuyor denilmesini nefis arzu eder ki bu da bir nevi şehvet-
tir. Halbuki Tarîk-ı Hakda bu gibi hevâ ve hevesten geçmek lâzımdır.
Çünkü o heveslerin her biri sâlik için birer puttur. Bu gibi meyl ve heves-
lere mutasavvıflar: (Şehvet-i hafîyye) derler. Câm-i sağîr'de Şeddâd bin
Evs'den : «Gizli şehvet ile riya şirktir.» hadis-i rivâyet edilmiştir. Öğret-
mek ve öğrenmek hâlisâne olmak şartıyla bir ibâdettir. Fakat ne çok bi-
liyor, ne güzel anlatıyor desinler diye taallüm ve tâlim, o ibâdetde, nefsi
arzu ve iştahları Hakk'a teşvik eylemek olur. Onun için o emelden vaz-
geçmeyenler susmalı, sırf Allâh rızası için tâlim ve tedriste bulunabile-
cekler söylemeli, nefsinin arzusuna bağlı olanlar da onları dinleyip is-
lâh-ı hâle çalışmalıdır.

گر بفضلش ره پردی مرفضول
کی فرستادی خداچندین رسول

«Eğer her fuzûlî kişi Allah'ın fazl ve keremine nâil olup hidâyet yo-
lunu bulsaydı Cenâb-ı Hak bu kadar peygamber gönderir miydi?»

Âkil geçinen bazı hukemâ taslakları : «İnsanın akli hakikatı bulmak
için kâfidir; peygamberlere, kitablara ve şeriatlara lüzum yoktur» heze-
yânında bulunurlar. Düşünmezler ki o güvendikleri akıl ile buldukları şu
netice dalaletin ta kendisidir. Çünkü akıl, ancak mâkûlâta erer, onun ha-
ricine çıkılınca durur.

Kürremizle birlikte dâhilinde yuvarlandığımız fezâ, gözümüzün önünde cıdâğı halde, nihâyeti nedir? genişliği ne kadardır? bilemiyoruz. O vüs'at karşısında aklımız şaşırıp kalıyor. Böyle meydana ve mahsûsât nevinden bir şeyin mâhiyetinde hayret ve haşyete uğrayan akıl, o muazzam eseri (Müessir-i Bedîi) olan Allah'ı nasıl idrâk eder, kendi bilmediği bir hakikatı başkalarına nasıl bildirir?

Bu imkânsızlık, yâni sırf akıl ile (İlâhî Hakikatler) bilinmeyeceği için, Cenâb-ı Hak, gönderdiği, ilham ve vahiyle kuvvetlendirdiği peygamberleri vâsıtasıyla kullarına hidâyet yolunu öğretmiştir. Hazret-i Âdem'den Resûl-i Ekrem (Sallallâhü Aleyhi Vesellem) Efendimize kadar 124000 yâhud 224000 peygamber gelmiş, hepsi de insanlara tevhid ve hidâyeti öğretmeye çalışmıştır.

Kur'ânda :

وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ فِيهَا بُرْهَانٌ

Yâni : «Hiç bir ümmet müstesnâ olmamak üzere mutlaka içinde (azâb-dan) bir korkutucu (Peygamber gelip) geçmiştir⁸¹.» Kezâ :

وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولًا

Yâni : «Biz bir resûl gönderinceye kadar (hiç bir kimseye ve kavme) azâb ediciler değiliz⁸².» buyurulmuştur. Ebû'l-beşer'den, Şefiu'l-mahşer Efendimize kadar bunca peygamber gelmiştir. Kur'an'da ismi geçenler ancak (28) dir ki onun da üçünün nebî yâhud velî olması ihtilâfıdır. Tabii, Kelâmullah'da, niçin hepsinden bahsedilmemiş denilemez. Çünkü Kur'an tarih kitabı değildir. Oradaki Enbiyâ kıssaları ibret alınmak içindir.

15696

عقل جزئی همچو برقست و درخش
در درخشى کی توان شد سوى و خش

«Akl-ı cüz'i, şimşek ziyâsı gibidir. Çakıp sonra hemen sönen öyle bir ziyâ ile (vahş) tarafına gidilemez.»

(81) Sûrei Fâtır : 24.

(82) Sûrei Esra' : 15.

Vahş : Afganistan'ın Bedahşan kıtasındaki bir şehrin adı imiş. İşte akl-ı cüz'i ile (Hakikat) ve (Hidâyet)i bulmaya çalışmak, çakıp sönen şimşek aydınlığında, meselâ, Anadolu'dan Afganistan'a gitmek kadar abes ve imkânsızdır.

15697

نیست نور برق بهر رهبری
بلکه امرست ابرا که می گری

«Şimşek ziyâsı, yol göstermek için değildir; belki ağla — yâni yağmur yağdır — diye buluta verilen bir emirdir.»

15698

برق عقل ما برای گریه است
تا بگرید نیستی در شوق هست

«Bizim aklımızın ziyâsı da, ağlamamız, ağlayıp da mahviyet şevkini bulmamız içindir.»

Yâni aklımızın, şimşek çakması kadar ziyâ göstermesi, o kadarcık aydınlıkta olsun kendimizin fâniliğini ve yokluğunu anlamak, (Bekâ-yi İlâhî) de bâkî olmak iştiyâkıyla ağlamamız ve mücâhede etmemiz içindir.

15699

عقل کودک گفت بر کتاب تن
ایک نتواند بخود آموختن

«Çocuğun aklı, kitabla meşgul ol der, lâkin kendi kendine kitaptan öğrenmek mümkün değildir.»

Mutlak bir muallime ihtiyac vardır.

15700

عقل رنجور آردش سوى طیب
ایک نبود در دوا عقلش مصیب

«Hastanın aklı da hastayı hekime sevkeder; çünkü ilâc hususunda kendisi isâbet edemez.»

نك شياطين سوى كردون می شردند
كوش براسرار بالامی زدند

«Şeytanlar, gökyüzüne çıkıp esrâr-ı semâviyyeye kulak verirlerdi.»

می ربودند اندکی زان رازها
تاشب می راندشان زود ازسا

«O sırlardan az bir miktarını çalarken hemen gökten şihaplar gelir onları semâdan sürer.»

كه روید آنجا رسولی آمدست
هرچه می خواهید زو آید بدست

«Ve derdi ki: Bir peygamber ba'solunmuştur. Onun bulunduğu yere gidin ve ne isterseniz ondan elde edin.»

Bî'et-i Muhammediyeden evvel şeytanların semâya yaklaştıkları ve oralar dan vukûa gelecek şeyler hakkında havâdis çalmaya çalıştıkları, öğrenebildikleri tek tük bazı şeyleri yalanlar ilâvesiyle kâhinlere haber verip gâfil insanları dalâlete düşürdükleri vâki idi. Resûlullah Efendimizin gelmesiyle, bu havâdis çalmadan, şeytanlar menedildi. Men'i dinlemeyip semâya yaklaşanlar da şihap ismi verilen meleklerle tâkip edildiler. Buna dâir bahis geçmişti. Arzu edenler (Saffât) sûresinin tefsirine baksınlar.

Hazret-i Mevlânâ bu beyitler ile şunları anlatmak istiyor: «Gayb âleminin esrârını öğrenmek istiyorsanız o esrârın muallimi bulunan Resûl-i Ekrem Hazretlerine ve O'nun vârisleri bulunan âriflere mürâcaat ve mütâbaat ediniz. Yoksa göklere çıkacak kadar kudretiniz bulunsa bile kendinize bir şey elde edemezsiniz.»

کرمی جوید دری بها
ادخلوا الابيات من ابوابها

«Eğer değer biçilmez inci arıyorsanız (Evlere kapılarından giriniz)»

Yâni öyle incilerin sâhibi bulunanların kapılarına baş vurunuz. Bu beyti ile Hazret-i Mevlânâ Sûre-i Bekara'daki şu âyete işâret ediyor:

وَلَيْسَ

الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبِرَّ مِمَّا تَقِي وَتَأْتُوا الْبُيُوتَ
مِنْ أَبْوَابِهَا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٢٨﴾

Yâni: «İyilik ve taat, evlere arkalarından gelmeniz değildir. Fakat iyilik (eden; Allah'a muhalefetten) sakınandır. Evlere kapılarından gelin. Allah'dan korkun. Tâ ki murâdınıza kavuşasınız⁸³.»

Câhiliyye devrinde hac veya umre için ihrama girenler, evlerine yâhud çadırlarına giremezlerdi. Eve yâhud çadıra girmek lüzumu hasıl olursa evin arka duvarını, yâhud çadırın arka eteğini delmek sûretiyle girerler ve bu saçma hareketi hayır vehmederlerdi. Böyle yapmayanlara fâsık ve fâcir denilirdi.

Cenâb-ı Hak, bu münâsebetizliğin terki ve çadır ve evlerine kapılardan girilmesi için bu âyeti inzâl etmişti.

Hazret-i Mevlânâ Nazm-ı Celili te'vil ederek: «Allah'ı bulmak için onun kapısı mesâbesinde bulunan (Ehlullâh)a mürâcaat ediniz» diye Sôfiyâne bir tefsir yapıyor.

میزن آن حلقه در و درباب نیست
از سوی بام فلکشان راه نیست

«O kapının halkasını vur ve kapı önünde dur. Zira, sana ve senin gibilere feleğe doğru yol yoktur.»

15706

نیست حاجت تان بدین راه دراز
خاکی را داده ایم اسرار راز

«Hem sizin için öyle uzak yollara gitmeye — yâni semâya çıkıp oranın ahvâlini görmeye ve öğrenmeye — lüzum yoktur. Biz sırların sırrını topraktan yaratılan kulumuza verdik.»

Ona müracaatda bulunun.

15707

پیش او آید اگر خائن نه اید
نیشکر کردید ازو گرچه نی اید

«Eğer hâin değilseniz, Halife-i İlâhiyye olan o zâtın huzûruna geliniz. Boş kamış gibi olsanız, onun himmet ve sohbetiyle şeker kamışı gibi olursunuz.»

15708

سبزه رو باند ز خاکت آن دلیل
نیست کم از سم اسب جبرئیل

«Delil-i İlâhî olan o Zât-ı Âlî, senin toprak vücudundan sebze yetiştirir. O zât, Cebrâil'in bindiği atın tırnağından değersiz değildir.»

Benî İsrâîlî tâkip için, Fir'avun ve ordusunu Kızıl Deniz'de sevke memur olan Cebrâil Aleyhisselâm, o gün bir kırağa binmişti ki, tırnağının bastığı yer yeşeriyordu. Cebrâil'in atında böyle bir feyz bulunurken, Halife-i İlâhiyyede ne kadar feyizler bulunacağı düşünülmelidir.

15709

سبزه جانبخش کورا سامری
کرد در کو ساله تاشد گومری

«Cebrâil'in atının bastığı yerde can verecek bir yeşillik peydâ oluyordu. Ona dikkat eden Sâmîrî, o yeşillikten bir kabza alıp yaptığı buzağı heykelinin hamuruna kattı da, heykel buzağı gibi ses vermeye başladı.»

(Sâmîrî) Benî İsrâîlden bir kuyumeu idi. Yahudiler, Mısırdan çıkarırken dinî bayramımız var diye, komşuları Mısırlılardan, iğreti kaydıyle

bir çok müzeyyenât ve mücevherât almışlardı. Şab denizini geçip de, Hazret-i Mûsâ, Tûr dağına gidince (Sâmîrî), o mücevherâtı topladı ve eritip bir buzağı heykeli yaptı. Ağı ve kuyruğunun altı delik olduğu için içine rüzgar girip çıktıkça ses veriyordu. Bununla Benî İsrâîlî sapıttı ve mâbûd diye ona taptırdı. Hazret-i Mûsâ avdetinde bu hâli görünce hayıflandı. Sâmîriye, bu yaptığıın nedir? diye sordu. O da : «Meleğin ayağı altından bir kabza aldım, bunu yapmayı nefsim bana hoş gösterdi» dedi. Hazret-i Mûsâ heykeli yakıp eritti ve külünü savurttu. Sâmîriyi de lânetle men edip cemâat arasından koğdu.

Evet, İşte at ayağından hâsıl olan yeşillikle, o heykel canlı imiş gibi ses verdi. Hem de düşmana fitne olacak bir surette bağardı.

15710

گرامین آید سوی اهل راز
وارهید از سرکه مانند باز

«Eğer esrâr ehli olanların nezdinde emin ve muhlis olarak gelerseniz, doğan kuşu gibi başınıza geçirilen külahtan kurtulursunuz.»

15711

سرکلاه و چشم بند و کوش بند
که ازو بازست مسکین و اثرند

«Başıktan, göz ve kulak bağından halâs olursunuz. O serkûlâh ve göz bağı ki, doğan kuşu onlardan, miskin ve biçâre kahr.»

Vaktiyle doğan kuşlarını yavru iken tutarlar, başına (serkûlâh) dedikleri bir başlık takarlarmış. Hayvan, o başlık altında ve dünyâyı görmez bir halde bulunduğu için el üstünde oturmaya alışır, ava gidildiği vakit öylece götürülür, bir kuş görülünce doğanın serkûlâhı çıkarılıp salıverilir, o da gidip kuşu yakalar ve getirirmiş.

Hazret-i Mevlânâ, gaflet erbâbını serkûlâhlı ve gözü kapalı doğana benzetiyor ve diyor ki :

15712

زان که مرچشم بازرا سدست
که همه میانش سوی جنس خودست

«O serkûlâh, doğanların gözüne sed olur, etrafı göstermez. Çünkü doğanın olanca meyli cinsinedir.»

چون برید از جنس باشه گشت یار
برکشاید چشم او را باز دار

«Kendisinden o meyil gidip cinsinden ayrılınca ve pâdişaha alışıncı, doğancı onun başlığını çıkarır ve gözünü açar.»

Bir sâlikde de (Kurb-i İlâhî)ye meyil hasıl olunca (Mürşid-i kâmil) onun gözünden gaflet perdesini kaldırır ve hakikat fozâ'ını ona gösterir.

راند دیوان را حق از مرصاد خویش
عقل جزئی راز استبداد خویش

«Cenâb-ı Hak, tarassud mahalli olan göklerden şeytanları defettiği gibi akl-ı cüz'ünün istibdâdını da izâle eyledi.»

Şeytanlar, vukû bulacak hâdiselere, bilâ vâsita vâkıf olmak için gökten çalmak istiyorlardı. Akl-ı cüz'î de, bir ârifin tavassutu olmaksızın, kendi kendine mâneviyâta vukûf peydâ etmek emelinde idi. Cenâb-ı Hak ikisinin arzusunı da neticesiz bıraktı.

که سری کم کن نه تومستبد
بلکه شاگرد دلی و مستعد

«Sen başlık dâvâsına kalkışma. Zirâ reyinde müstakil değilsin, belki ehl-i dil bir ârifin şâkirdi olmaya istidâdın var.»

زود بردل رو که توجزه دلی
هین که بنده پادشاه عادل

«Çabuk gönül tarafına git. Çünkü sen gönlün cüz'üsün. Kendine gel, sen âdil bir pâdişâhın kulusun!»

بندگی او به از سامانیت
که انا خیر دم شیطانیت

«O âdil pâdişâhın kulu olmak sultanlıktan hayırlıdır. Çünkü: (Ben Âdemden hayırlıyım) sözü Şeytan'ın sözüdür.»

فرق بین و برترین توای حبیس
بندگی آدم از کبر بایس

«Ey tabiat zindanında mahbus olan insan, Şeytan'ın kibir ve azamet-i ve neticesi ile Âdem'in bendeliği ve tevâzuu arasındaki farka dikkat et.»

Şeytan: «Ben Âdemden daha hayırlıyım» demekle azamet ve Emr-i İlâhiye itaatsizlik gösterdiği için mel'ûn ve matrûd oldu. Âdem ise zelle-sini nefsine isnâd ederek ve:

قَالَ رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ
مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٥٥﴾

Yâni: «Ey Rabbimiz, kendimize yazık ettik. Eğer bizi bağışlamaz, bizi, esirgemezsen her halde (maddi ve mânevî en büyük) zarara uğrayanlardan olacağız⁸⁴» dediği için, Allah'ın mağfiret ve merhametini kazandı. Ey gâfil kimse; sen de bu iki harekete bak ve aralarını fark ve temyiz et.

گفت آنکه هست خورشید ره او
حرف طوبی هر که دلت نقشه

«Allah yolunun güneşi olan Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz: (Nefsi zelil ve mutî olan kimseye ne mutlu) buyurmuştur.»

15720

سایه طوبی بین و خوش بحسب
سربنه در سایه بی سرکش بحسب

«Tûbânın gölgesini gör de o gölgede râhatca uyu. O gölgeye serkeş-
liği terk ederek yat!»

Evvelki beyitte (tûbâ) «ne mutlu» demektir. Bu beyitteki (Tûbâ) ise Cenneti gölgesi altına almış olan bir ağacın adıdır. Hazret-i Mevlânâ iki (tûbâ) arasında cinâs yapıyor.

15721

ظل ذلت نفسه خوش مضجعیت
مستعدان صفارا مهجست

«Zillet-i nefis tûbâsının gölgesi, safâya istidâdı olanlar için güzel bir uyku yeridir.»

15722

گر ازین سایه روی سوی منی
زود طاعی کردی وره کم کنی

«Eğer bu sâyeden ayrılıp da (ben'lik) cihetine gidersen çarçabuk az-
gın sapık olur, hidâyet yolunu kaybedersin.»

Buradaki Tûbâ'dan maksad : İnsan-ı kâmilidir ki, onun emri altında bulunuş, tûbâ ağacının gölgesinde yatış kadar latiftir.

«(YÂ EYYÜHELLEZİNE AMENÜ LÂ TUKADDİMÜ BEYNE YEDE-
YİLLÂHİ VE RASÛLİHİ) ÂYET-İ KERİMESİNİN BEYANI»

Sûre-i Hücurât'da buyurulmuştur ki :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْدُمُوا عَلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ
إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

Yâni : «Ey iman edenler, Allah'ın ve resûlünün huzûrunda (sözde

ve işte) Öne geçmeyin. Allah'dan korkun. Çünkü Allah hakkıyla işiten
(her şey'i) bilendir».

15723

چون نبی نیستی زامت باش
چونکه سلطان نه رعیت باش

«Mâdem ki peygamber değilsin, ümmet ol! Mâdem ki pâdişâh değil-
sin, teb'a cümlesinden bulun.»

15724

پسرو عارفان و خاموش باش
ازخودی رای و زحمتی متراش

«Âriflerin izinde yürü ve sükût et. Kendinden bir rey ihdâs edip de
zahmet çekme!»

15725

پسرو و خاموش باش از انقیاد
زیر ظل امرشیش و اوستاد

«Bir mürşid ve muallimin emrine inkıyâd ederek izinde yürü ve sükû-
t et!»

15726

ورنه گرچه مستعد وقابلی
مسخ کردی نوزلاف کاملی

«Yoksa istidât ve kabiliyet sahibi bile olsa, kâmillik davasına kalkış-
tığından değişir, çarpılır ve istidadını kaybedersin.»

(85) Sûrei Hücurât : 1.

15727

هم ز استعداد وامانی اگر
سرکشی ز استاد راز باخبر

«Sırra vâkıf bir üstâda karşı serkeşliğe kalkışır ve kafa tutarsan olan-
ca istidâdından mahrum kalırsın.»

15728

صبر کن در موزه دوزی تو هنوز
وربوی بی صبر کردی باره دوز

«Şimdilik ayakkabı dikiciliğine razı ol ve sabret... Yoksa, sabretmez-
sen yamacı ve eskiciliğe düşersin.»

15729

کهنه دوزان گر بدی شان صبر و حلم
جاه نودوزان شدندی هم بعلم

«Eskicilerin sabr ve hilmi bulunsaydı hepsi de ilim sâhibi ve yeni
ayakkabı diken usta olurlardı.»

15730

پس بگوشی و بآخر از ملام
هم تو گوی خویش کالعل عقل

«Çok çalışır, çok didinirsen nihayet usanır «a sen kendin: Akıl bir
ayak bağı imiş meğer dersin.»

15731

همچو آن مرد مفلس روزمرك
عقل را می دید بس بی بال و پر

«O feylesof taslağı gibi hani... Ölüm günü aklı, çok aciz ve faidesiz
gördü de.»

15732

بی غرض می کرد آن دم اعتراف
کز ذکاوت را ندیم اسب از کراف

«Garazsız olarak itiraf edip dedi ki: Zekâ ile akıl atımızı saçma ve
asılsız yerlere sürdük.»

15733

از غمروزی سرکشیدیم از رجال
آشنا گردیم در بحر خیال

«Gururumuz dolayısıyla, Hak Erlerine serfûrû etmedi; ancak hayâl
ve kil ü kâl deryâsında yüzdük.»

Bu feylesofun Fahrüddin Râzî olması muhtemeldir. Nitekim öm-
rünün sonunda O'nun: «Akılların ileri atılmasının sonu ayak bağı ol-
maktan ibârettir. Ve âlimlerden yalnız akıl ile hareket edenlerin mesâisi
dalâlettir. Biz müddet-i ömrümüzde araştırdık durduk, fakat o araştı-
malarımızla bir takım kil ü kâl'i toplamaktan başka istifâde etmedik.»
 demiş olduğu rivâyet e lmektedir.

Hazret-i Mevlânâ bundan sonra diyor ki:

15734

آشنا هیچست اندر بحر روح
نیست اینجاچاره جز کشتی نوح

«Ruh denizinde yüzmeye 'çalışmak hiçtir. O denizde Nûh'un gemi-
sine binmekten başka çâre yoktur.»

Hadis-i Şerifte : «Benim şeriatım — yâhud sünnetim — tûfandaki Nûh
gemisi gibidir. Ona tutunan kurtulur, muhalefet eden batar, boğulur.»
buyurulmuştur.

Bazı âlimler, akli rehber ittihaz ederek onun kılavuzluğuyla yürü-
müşler, şeriat ve sünnet-i Muhammediyye'ye ittibâa lüzum görmemişler,
yalnız mâkûlât vâdisinde kitaplar yazmışlardır ki İbn-i Sinâ'nın (Kitâb-
üş-Şifâ)sı o cümledendir. Ve Sôfiyyece tâ'ne uğramış bir eserdir.

Nitekim Şeyh Ömer Sühreverdi demiştir ki: «Ben bu feylesof zümresi-
ne kaç defâ dedim ki: «Siz şifâ kitabını düstûr-u hareket ittihaz etmekle
bir uçurum kenârındasınız.» Bizim bu tevbihimizi zayıf gördüler de ehem-

emniyet vermediler, biz Cenâb-ı Hak'a iticâ eyledik, O da bize kâfi geldi. Sonra onlar Aristo dîni üzere oldular, biz ise Dîn-i Mustâfâ üzerine yaşamaktayız.»

Hazret-i Mevlânâ diyor ki :

15735

ایچنین فرمود آن شاه رسل
که منم کشتی درین دریای کل

«O Sultân'ül-Enbiyâ (S. A. V.) şöyle buyurmuştur : Bu Deryâ-yı Külde — yâni ummân-ı tevhidde — gemi benim.»

15736

یا کسی کو در بصیرت های من
شد خلیفه راستی برجای من

«Yâhud o selâmet gemisi, benim can gözüme vâris ve makâmıma halefe olan zâttır.»

Bu beyit ile de Sûre-i Yûsuf'da :

قُلْ هَذِهِ

سَبِيلِي أَدْعُوا إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ

Yâni : «De ki (Habîbim:) İşte bu, benim yolumdur. Ben (insanları) Allah'a (körü körüne değil) bir basıyret üzere da'vet ediyorum. Ben de, bana tâbi' olanlar da (böyleyiz). Allah'ı (ortaklardan) tenzih ederim. Ben müşriklerden değilim⁸⁶.» âyet-i kerîmesine telmih edilmiştir.

Hiz. Pîr; Tevhidi, sınırsız bir denize, sırf akıl ile hareketi o coşkun denizde yüzmeye çabalamaya, Dîn-i Celil-i Muhammedîyi de, emniyet ve selâmet yeri bulunan bir gemiye benzetiyor ve diyor ki :

(86) Sûrei Yûsuf : 108.

15737

کشتی نوحیم در دریا که تا
رونگر دانی ز کشتی ای فنا

«Biz Muhammediler, o denizde Nûh'un gemisi gibiyiz. Ey yiğit, sakın o gemiden yüz çevirip ayrılma!»

15738

همچو کنعان سوی مرا کو می مرو
از بنی لاعصم اليوم شنو

«Hazret-i Nûh'un müşrik olarak boğulan oğlu Ken'ân gibi, dağa çıkar da kurtulurum deme. Kur'an'dan (lâ âsime'l yevme) âyetini işit.»

Hûd Sûresinde bu hâdiseyi hikâyeten buyurulmuştur ki :

وَمِنْ تَجَرِبِهِمْ فِي مَوْجٍ كَالْجِبَالِ وَنَادَى نُوحٌ ابْنَهُ وَكَانَ فِي مَعْزِلٍ يَا بُنَيَّ أَتَأْمُرُنِي أَنْ تَعْبُدَ الْكَافِرِينَ ۖ قَالَ سَآوِي إِلَى جَبَلٍ يَعْصِمُنِي مِنَ الْمَاءِ قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِلَّا مَنْ رَحِمَ وَحَالَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقِينَ

Yâni : «O gemi bunları dağlar gibi dalga(lar) içinden akıtıp götürüyordu. Nûh ayrı bir yere çekilmiş olan oğluna bağırdı: "Oğulcağızım, (gel) bizim yanımıza sen de bin, kâfirlerden olma" O, dedi ki: "Bir dağa sığınırım, o beni sudan korur." (Nûh da şöyle) dedi: "Bu gün Allah'ın emrin-den esirgeyen, kendinden başka, hiç bir koruyucu yoktur." İkisinin arası na dalga girdi, o da boğulanlardan oldu⁸⁷.»

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki :

(87) Sûrei Hûd : 42-43.

می نماید پست این کشتی زینت
می نماید کوه فکرت بس بلند

«Gözündeki gaflet bağından dolayı, bu gemi sana alçak, fikir dağı ise çok yüksek görünüyor.»

15740

پست منکر هان هان این پست را
بنکر آن فضل حق پیوست را

«Sakın ha, bu alçak gördüğün gemiye hor bakma da ona bitişik olan Fazl-ı İlâhiye nazar et!»

15741

در علو کوه فکرت کم نگر
که یکی موجش کند زیروزبر

«Fikir dağının yüksekliğine bakma ki bir dalga onu alt üst eder.»

15742

کر تو کنعانی نداری باورم
کردو صدچندان نصیحت آورم

«Ey gâfil, eğer Ken'ân gibi isen, sana bunun gibi yüzlerce nasihat versem yine de sözüme inanmazsın.»

15743

کوش کغان که ببرد این کلام
که رو مهر خداست و ختام

«Ken'ân'ın kulağı bu sözleri nasıl duyacak? Onları Allah mühürlemiştir.»

Nitekim Sûre-i Bakara'da küfürde ısrar eden kâfirler için:

خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ
غِشَاوَةً وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

Yâni: «Allah onların kalblerine de, kulaklarına da mühür basmıştır. Gözlerinin üzerinde bir de perde vardır. En büyük azâb onlarındır⁸⁸» buyurulmuştur.

15744

کی گذارد موعظه بر مهر حق
کی بگرداند حدت حکم سبق

«Va'z ve nasihat Hakk'ın mühürüne nasıl nüfuz eder? Hâdis olan — yâni sonradan olan — şey, ezeli hükmü nasıl değiştirebilir?»

15745

لیک می گویم حدیث خوش پی
بر امید آنکه تو کنعان پی

«Lâkin, belki sen Ken'ân değilsin ümidiyle, sana bir söz söylüyeyim:»

15746

آخر این اقرار خواهی کرد این
هم زاول روز آخر را بدین

«Nihâyet bunu ikrar ve idrak edeceksin. Dâri kendine gel de Yevm-i Âhireti bugünden gör!»

15747

می توانی دید آخر را مکن
چشم آخرینت را کورو کهن

«İşin sonunu bugünden görebilirsin. Sonu göreceğ gözüünü gafletle kör haline getirme!»

15748

هر که آخرین بود مسمود دار
بنودش مردم بره رفتن عشار

«Mes'ûdâne sonu görebilen kimsenin yolda giderken sürçmesi olmaz.»

(88) Sûrei Bakara: 7.

گر نخواهی مردمی این خفت و خیز
کن ز خاک پای مهدی چشم تیز

«Her an bu düşüp kalkmayı istemiyorsan bir (İnsan-ı kâmil)in ayak bastığı toprağı gözüne çek.»

کحل دیده ساز خاک پاش را
تا پندازی سروا پاش را

«O (İnsan-ı kâmil)in ayağı tozunu gözüne sürme yap da bu külhanî-liği başından at!»...

که ازین شاکردی وزین افتقار
سوزنی باشی شوی تودوالفقار

«Çünkü bu çiraklık ve tâbîlikle sen iğne bile olsan Zülfikâr kesilirsin.»

Zülfikâr : Hz. Ali (Kerremallâhü veche)nin kılıcının ismidir.

سرمه کن تو خاک هر بگریده را
هم بسوزد هم بسازد دیده را

«Sen makbûl-i İlâhî olan kimselerin hâk-i pâyni sürme gibi gözüne çek ki o sürme gözü hem yakar, hem de aydınlatır.»

چشم اشترزان بود بس نور بار
کو خورد از بهر نور چشم خار

«Deven, gözünün nûrlanması için diken yer de onun için gözü iyi görür.»

Allâhü âlem, burada deve dü diken yediğinden dolayı gözünün nûrlanması mecazdır ve sadece diken yemek gibi müşkül bulunan mücâhede-ye işâret içindir. Çünki bir beyit evvel: «Makbûl-i İlâhî olan kulların hâk-i pâyni sürme gibi gözüne çek. O sürme gözü hem yakar, hem parlatır.» denilmişti. Ricâlullâhın ayak toprağını gözüne çekmek, onların izinde yürümek ve gittikleri yola gitmektir. Tabîi tâbî oluş, güçlükleri sebebiyle yakıcı, fakat gözü de aydınlatıcıdır. İşte deve de diken yemek sûretiyle bir nevi mücâhede ettiği için gözleri iyi görmektedir.

«BİR KATIRIN: "BEN YOLDA GİDERKEN ÇOK DEFA KAPANIYORUM, SEN İSE DÜŞMÜYORSUN, BUNUN HİKMETİ NEDİR?" DİYE BİR DEVEYE SORMASI, DEVENİN DE ONA CEVAB VERMESİ.»

اشتری را دید روزی استری
چونکه با اوجم شد در آخری

«Katırın biri bir gün bir deve ile buluştu... İkisi de bir ahıra düştüler.»

گفت من بسیار می اقم برو
در گریه و راه و در بازار و کو

«Deveye dedi ki : Ben tepede, düzde, pazarda, mahallede, çok defa yükü koyun düşüyorum.»

خاصه از بالای کوه تازیر کوه
درسرایم هر زمانی از شده

«Hele dağ tepesinden eteğine doğru inerken, yolun korkulu olmasından, her zaman tepetaklak oluyorum.»

15757

کم همی افی تو در رو بهرجیست
تا مگر خود جان یا کت دولتیست

«Sen düşüp kapaklanmıyorsun, sebebi nedir? Yoksa senin cân-ı pâkinde bir devlet ve saâdet mi vardır?»

15758

در سرآیم همدم وزانوزم
پوز وزانو زان خطا پر خون کم

«Ben her vakit tepetaklak oluyorum ve dizimi vuruyor ağzımı ve dizimi kana buluyorum.»

15759

کز شود بالان و رخم بر سرم
وزمکاری هر زمان زخمی خورم

«Düşünce, palan ve yüküm baş aşağı olur. Ben de kiracıdan hep dayak yerim.»

Burada deveden murad: Halim, selim olan mü'min-i mutî, katırdan maksûd da: Gâfil ve âsî olanlardır.

Yine katır lisânından deniliyor ki:

15760

همجوکم عقلی که از عقل تبا
بشکنند توبه بهردم در گناه

«Hani akılsız bir insan gibi... o da, akılsızlığından dâimâ tevbesini bozar ve yeniden günâha girer.»

15761

سخره ابلیس گردد در زمن
از ضعیفی رأی آن توبه شکن

«O tevbe bozan gâfil, reyindeki ve azmindeki gevşeklik yüzünden Şeytanın maskarası olur.»

15762

در سرآیم هر زمان چون اسب لنگ
که بود بارش گران و راه سنگ

«Ağır yük altında, hususiyle taşlı bir yolda yuvarlanan topal beygir gibi tepesi üstüne düşer.»

15763

می خورد از غیب بر سر زخم او
از شکست توبه آن ادبار خو

«O ters huylu, tevbesini bozduğu için kafasına gaybden tokatlar yer durur.»

15764

باز توبه می کند بارأی ست
دیو یک تف کرد و توه شر اشکست

«Sonra tekrar gevşek azmiyle tevbe eder... Fakat Şeytan: (tuh sana) der demez tevbesini bozar.»

Halbuki Kur'ân-ı Kerimde:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا

Yâni: «Ey iman edenler, tam bir sıdk-u hulûsa mâlik bir tevbe ile Allah'a dönün⁸⁹» buyrulmuştur.

Ashâbdan Muâz Bin Cebel (Radiyahü anh)'in: «Yâ Resûlallâh; tevbe-i nasûh nedir?» sualine de Resûlullâh Efendimiz (Sallallâhü Aleyhi Vesellem): «Tevbe-i nasûh; Tevbe eden kimsenin, günaha avdet etmemek, yâni işlemiş olduğu günahı bir daha yapmamak üzere Allah'a tevbe etmesidir.» cevabını vermiştir.

Kezâ diğer bir hadiste: «Tevbe, nedâmetten ibârettir» buyurulmuştur ki bir işte hakikaten pişman olan kimse onu bir daha yapmaz. Hazret-i Ali (Kerremallahü veche): «Yalancılardan tevbesi, dillerinin ucundadır.» demiştir ki o gibi tevbeler de ayrıca tevbeye muhtaçtır.

Şu rubâide denildiği gibi :

Gönülde günah işlemeğe istek var,
Dildeyse gezer tevbe ile istiğfâr.
Hâlimle mekâlimden utandım billâh
Afveyle benim şu tevbemi yâ Gaffâr.

Tevbeyi; avâma, havâssa, ehass'ul-havâssa mahsus olmak üzere üçe taksim etmişlerdir. Kibâr-ı ehlullâhdan Zünnûn-u Mısri (Kuddise sirruhu) demiştir ki: «Avâm'ın tevbesi günahdan, havâs'sın tevbesi gâfil bulunmaktan, ehass'ul-havâssın, yâni büyük velîlerin tevbesi ise hasenâtını görmekten olur.»

Maamâfih, benim gibi avâmın da aşağısında bulunanlar için her vakit tevbe ve istiğfâr etmek: «Aman yâ Rabbi; nefsimi mağlûbım, beni afvet ve nefsin sultasından halâs eyle» diye istiğfâr eylemek lâzımdır.

Bir hadis-i şerifte : «Bir günah işleyince derhal bir iyilikte bulun ki o iyilik o günahı mahvetsin» buyurulmuştur.

Kezâ Câmi-i Sağır'de rivâyet edildiğine göre, insanın amellerini kaydetmeye memur olan meleklerden seyyiâtını yazan, kötü bir ameli altı saat sonra kaydedermiş. Eğer o amelin sâhibi altı saat zarfında tevbe ve istiğfârda bulunursa hiç yazmazmış. Binâenaleyh, sebât edemeyeceğim için tevbe edemiyorum dememeli, dâimâ tevbe ve istiğfâr etmelidir. Hazret-i Mevlânâ bir rubâisinde der ki: «Ey günahkâr; yine gel, her ne olursan ol, yine gel. Kâfir, rind, putpereset de olsan yine gel. Bizim dergâhımız, ümitsizlik dergâhı değildir. Yüz kere tevbeni bozmuş da olsan yine gel!»

15765

ضوف اندر ضعف کبرش آنچنان
که بخواری سگرد برواصلان

«O tevbe bozan gâfilin akli fevkâlâde zayıf iken, kibir ve azameti o kadar yüksektir ki, Allah'a vâsıl olmuşlara bile hakâretle bakar.»

15766

ای شرتوکه مثال مؤمنی
کم فقی در روکم بینی زنی

«Ey deve; sen ise mü'min-i kâmil gibisin. Yüzüstü düşmüyor ve burununu yere vurmuyorsun.»

15767

توجه داری که چنین بی آنی
بی عناری و کم اندر روئی

«Sende ne var ki âfete uğramıyorsun, sürçmüyorsun ve yüzükoyun düşmüyorsun?»

15768

گفت گرچه هر سعادت از خداست
در میان ماوتوبس فرقه است

«Deve dedi ki: Vâkıâ her saâdet Allah vergisidir ama, benimle senin aranda çok fark vardır!»

15769

سر بلندم من دو چشم من بلند
چشم عالی را امانست از گزند

«Ben yüksek yaratılmışım, gözlerim yüceleri görüyor... Yüce görüş sahibi için zarardan emân vardır.»

15770

از سرکه من بینم پای او
هرگو و همواره رامن توبسو

«Ben dağın başında iken, onun eteğini tâmamiyle görürüm. Her çukuru ve her düzü açıklıkla görürüm.»

15771

همچنانکه دیدآن صدر اجل
پیش کار خویش تاروز اجل

«Nitekim, o ulu Hak Eri de, kendi işlerini ibtidâsından evvel gününe kadar müşâhede eder.»

Nasıl Bâyezid-i Bestâmi (Kuddise sirruhu) vefâtından yüzlerce sene sonra Şeyh Ebû'l-Hasen Hırkânî'nin geleceğini görmüş ve haber vermişti.

آنچه خواهد بود بعد بیست سال
دید اندر حال آن نیکو خصال

«O iyi haslet ve tabiatlı mü'min-i kâmil, yirmi yıl sonra ne olacağını görür ve bilir.»

حال خود تنها دید آن متقی
بلکه حال مغربی و مشرقی

«O müttekî zât, yalnız kendi hâlini görmez, belki garb ve şark ahâlisinin gelecek hallerini de görür.»

نور در چشم و دلش سازد سدن
هر چه سازد پی حب الوطن

«Onun gözünde ve kalbinde Allah'ın nûr'u yurt tutar. Neden mi dedin? Vatan muhabbetinden!»

Çünkü Nûr-i İlâhînin vatanı ve tecelligâhı erbâb-ı takvânın kalbidir.

همچو يوسف کو دید اول بخواب
که سجودش کرد ماه و آفتاب

«İlani Yusuf Aleyhisselâm gibi... O da, Ayın ve Güneşin kendisine secde ettiğini rüyâsında görmüş ve babasına haber vermişti.»

Sûre-i Yûsuf'da bu müşâhede, şöyle hikâye ediliyor :

إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ
كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ ﴿١﴾
قَالَ يَا بُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُءُوكَ عَلَى إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا
إِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٢﴾ وَكَذَلِكَ يَجْتَبِيكَ
رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلَى
إِلْيَاقِ يُعْقُوبَ كَمَا اتَّخَذَ عَلَى آبَائِكَ مِنْ قَبْلُ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ
إِنَّ رَبَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَكِيمٌ ﴿٣﴾

Yâni: «Bir vakit Yûsuf, babasına: “Babacığım, demişti, gerçek ben rü'yada onbir yıldızla Güneşi ve Ayı gördüm. Gördüm ki onlar bana secde edicilerdir.” (Babası Ya'kub) dedi ki: “Oğulcağızım, rüyânı birâderlerine anlatma. Sonra sana bir tuzak kurarlar. Çünkü şeytan insanın apaçık bir düşmanıdır.” “Rabbîni seni öylece (rü'yada gördüğün gibi) beğenib seçecek, sana rü'yâ ta'birine ait bilgi verecek, sana karşı da, Ya'kub hânedânına karşı da ni'metlerini — daha evvelden ataların İbrâhîm ve İshâka tamamladığı gibi — tamamlayacaktır. Şüphesiz ki Rabbîni her şey'i bilendir, tam hüküm ve hikmet sâhibidir.”⁹⁰»

Yusuf Peygamberin çocuklukta görmüş olduğu ve muhterem babasının âyeti kerîmedeki şekilde tâbir eylediği rüyâ, aynen zuhûra geldi. Nitekim, seneler geçtikten sonra Yâkûb ve oğulları Ken'ân diyârından Mısır'a göçettiler. Azîz-i Mısır bulunan Yûsuf'un huzurunda, o vaktin âdetince tâzîmen onbir kardeşîyle babası ve anası yere kapandılar. Hazret-i Yûsuf :

يَا أَبَتِ هَذَا تَأْوِيلُ رُءَايَايَ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّي حَقًّا

Yâni: «Ey babam, işte bu, evvelce gördüğüm rü'yânın tahakkukudur. Gerçek Rabbim onu doğru çıkardı⁹¹.» dedi.

Hazret-i Mevlânâ bundan sonra diyor ki :

15776

نیست آن بنظر بنورالله کزاف
نور ربانی بود گردون شکاف

«O (Yenzuru binûrillah) hadisi, lâf-ı güzâf değildir. Allah'ın nûru felekleri yarar geçer.»

Bu beyit : «Mü'minin kavrayışından çekinin. Zira mü'min, Allah'ın nûruyla bakar.» Hadis-i şerifine işârettir. Allah'ın nûruyla bakan mü'min-i kâmil de Semâvâtı bile görür.

15777

نیست اندر چشم تو آن نور رو
هستی اندر حس حیوانی کرو

«Ey katır; senin gözünde o ilâhî nûr yoktur. Sen hayvanlık hissine bağlısın.»

15778

توضضع چشم بینی پیش پا
توضعیف وهم ضعیف پیشوا

«Sen, gözünün zayıflığından, ayağının dibini görebiliyorsun. Sen zayıf olduğun gibi kılavuzun da zayıftır.»

15779

پیشوا چشمست دست و پای را
کوبیند جای را ناجای را

«Göz elin ve ayağın kılavuzudur. Basılacak, tutulacak yeri de o görür, basılmıyacak, tutulmıyacak yeri de...»

(91) Sûrei Yûsuf: 100.

15780

دیگر آنکه چشم من روشنیتر است
دیگر آنکه خلقت من اطهر است

«Bundan başka; bir de, benim gözüm daha parlaktır. Bir de şu var: Benim yaratılışım temizdir.»

15781

زانکه هستم من زاولاد حال
نه زاولاد زنا و اهل ضلال

«Çünkü ben, helâlzâdeyim... Zinâdan olma ve sapıklardan değilim ben...»

15782

تو زاولاد زنایی بی گمان
تبرکز پردچوبد باشد کمان

«Sen ise şüphesiz ve'ed-i zinâsın. Çünkü eşekle kısırağın yavrususun. Yav kötü olursa ok çarpık gider.»

«DEVENİN CEVAPLARINI KATIRIN TASDİK ETMESİ VE ONUN KENDİNDEN EFDAL OLDUĞUNU İKRAR EYLEYİP ONDAN YARDIM İSTEMESİ VE SİDKİLE ONA SİĞİNMASI. DEVENİN DE ONA İLTİFAT EDEREK YOL GÖSTERMESİ, PEDERÂNE VE ŞAHÂNE DOSTLUK GÖSTERMESİ.»

15783

گفت استر راست گفتی ای شتر
این بگفت و کرد چشم از اشک پر

«Katır: ey deve doğru söyledin, dedi. Bunu söylerken de gözleri yaşla doldu.»

15784

ساعتی بگریست و در بایش فتاد
گفت ای بگریده رب العباد

«Bir müddet ağladıktan sonra devenin ayaklarına kapandı ve dedi ki: Ey kulların Rabbi olan Allah'ın seçilmiş mahlûku!»

15785

چه زیان دارد گر از فرخند گی
در پذیری تو مرا در بند گی

«Eğer lütuf ve kereminden beni bendeliğe kabul etsen ne ziyana gidersin?»

15786

گفت چون اقرار کردی پیش من
رو که رستی توز آفات زمن

«Deve dedi ki: Mâdemki karşımda kusurunu ikrar ve itiraf ettin, yürü, zamanın âfet ve musibetlerinden kurtuldun.»

15787

دادی انصاف ورهیدی از بلا
تو عذر بودی شدی زاهد ولا

«Sen insafa geldiğin ve hakkı kabul eylediğin için belâdan kurtuldun. Şimdiye kadar düşmandın, şimdi dost ehline katıldın.»

15788

خود بد در ذات تو اصلی نبود
کز بد اصلی نیاید جز جحود

«Kötü tabiat, senin zâtında aslî değil, iğreti idi. Zîrâ aslî kötülükten inat ve inkârdan başka bir şey gelmez.»

Kötü tabiat; ya aslî, yâhud ârizî olur. Aslî kötülük, kabil-i ıslah değildir, ona nasihat ve ihtar tesir etmez. Ârizî kötülük ise, kabil-i ıslah tır. Hazret-i Mevlânâ, bu iki hali Şeytan ve Âdem Aleyhisselâm ile temsil ederek diyor ki :

15789

همچو آدم زلش عاریه بود
لاجرم اندر زمان توبه نمود

«Hazret-i Âdem gibi... Onun zellesi — yâni mânevî sürçmesi — de iğreti idi... Onun için derhal tevbe etti.»

Ve :

فَاَلَارَبَّنَا ظَلَمْنَا اَنْفُسَنَا وَاِنْ لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ
مِنَ الْخٰسِرِيْنَ ﴿٩٢﴾

Yâni : «Ey Rabbimiz, kendimize yazık ettik. Eğer bizi bağışlamaz, bizi esirgemezsen her halde (maddî ve mânevî ve büyük) zarara uğrayanlardan olacağız⁹².» dedi.

15790

چونکه اصلی بود جرم آن بلیس
ره نبودش جانب توبه نفیس

«Şeytanın cürmü — yâni Âdeme secde etmemekle İlâhi emre isyanı — kendisindeki aslî kötülüğün eseri idi. Onun için güzelce bir tevbeyle yol bulamadı.»

15791

رو که رستی از خود واز خوی بد
وز زبانه نار واز دندان دد

«Yürü... Kendinden, kötü huyundan, Cehennemin alevinden ve yırtıcı hayvan dışından kurtuldun.»

(92) Sûrei A'raf : 23.

رو که اکنون دست در دولت زدی

در فکندی خود بخت سرمدی

«Yürü ki, işte şimdi devleti elde ettin, kendini ebedi saâdete attın.»

15793

فادخلی تو عبادی یافتی

ادخلی فی جنتی در یافتی

«Sen (Fedhuli fi ibâdî) ve (Vedhulî Cennetî) hakikatine erdin.»
Ve iltifâta nâil oldun.

(Fedhuli ibâdî) emrine bâzıları: «Sâlih kullarımı arasına girin», bâzıları da «Sâlih kullarımın kalbinde yer edin» diye mânâ vermişlerdir. Her iki halde de murad: «onlarla birlikte Cennete girin» müsâadesine nâil olmaktır. Fe'r Sûresinin 29 ve 30. âyetlerine işâret edilmektedir.

15794

اهدنا کفنی صراط المستقیم

دست تو بگیرت و بردت تالیم

«Sen (İh'dinassırâtal müstekîm) — yâni: (Yâ Rabbî; bizi doğru yola hidâyet eyle) — diye duâ ettin. Allah da senin elinden tutup Cennete kadar götürdü.»

15795

نار بودی نور گشتی ای عزیز

غوره بود گشتی انگور و مویر

«Ey aziz; evvelce nâr idin, şimdi nûr oldun. Ekşi koruk misâli idin, şimdi yaş ve kuru üzüm gibi tatlılaştın.»

15796

اختری بودی شدی تو آفتاب

شاد باش الله اعلم بالصواب

«Bir yıldız gibi sönük idin, şimdi bir güneş gibi parlak oldun. Bundan dolayı sevin. Cenâb-ı Hak, doğruyu en iyi bilir.»

Böyle yıldız gibi sönük iken, Güneş gibi parlayan bir zâtın zikri do-
layısıyla, Hazret-i Mevlânâ, Halife-i ekmeli bulunan Hüsâmu'ddîn Çele-
biye hitab ederek diyor ki :

15797

ای ضیاء الحق حسام الدین بکبر

شهد خویش اندر فکن در حوض شیر

«Ey Hakk'ın ziyâsı olan Hüsâmeddîn; kalk, kendi balını süt havuzuna
kat da;»

Süt havuzundan maksad; temiz bir kalbdır. Baldan mured da: Mür-
şid-i kâmilin feyzidir.

Hız. Pîr, irşâd makamına yükselmiş ve mevleviliğe intisab edenlerin
terbiyesi ile meşgul bulunmuş olan Hüsâmu'ddîn Çelebiye: «Sendeki ir-
şâd balını, müsteid müridlerin süt havuzu gibi kalblerine ilkâ et!» diyor.

15798

متصل گردد بدن بحراست

چونکه شد دریا ز مهر تغییر رست

«O süt havuzu (Elestü) denizine ulaşsın. Deniz haline geldi mi her tür-
lü bozulmadan kurtuldu demektir.»

15799

منفذی یابد در آن بحر غسل

آفتی را نبود اندر وی عمل

«O havuz, bal denizine bir menfez bulursa, artık hiçbir âfete uğra-
maz ve sâfiyetini kaybetmez.»

15800

غره کن شیر وار ای شیر حق

تارود آن غره تاهتم طبق

«Ey Allah arslanı; arslan gibi bir kükre de o kükreyiş, yedinci kat
göge kadar ulaşsın.»

Hazret-i Hüsâmu'ddîn'in arslan gibi kükremesi, Allahü âlem, kendi-
sinin vaktin kutbu olduğunu ilân etmek olsa gerektir.

15801

چه خبر جان ملول و سیرا
کی شناسد موش غره شیرا

«Senin bu makam ve kemâlinden, kaabiliyyetsiz ve münkabız canla-
rın ne haberi vardır. Fâre, arslanın kükreyişini anlar mı?»

15802

بر نویس احوال خود با آب زر
هر مرد دریا دلی عالی کهر

«Seni görmeyen ve zamanına yetişmeyen, gönlü deniz gibi engin ve
yaratılışı iyi olanların istifadesi için, yüksek ahvâlini altın suyuyla yaz!»

Ki:

15803

آب نیاست این حدیث جانفزا
بارش در چشم قبطی خون نما

«Cana can katacak olan o sözler, nil suyu gibi latiftir. İlâhî o latif söz-
leri kıbtî meşreb olanların gözlerine kan olarak göster!»

Mûsâ Aleyhisselâmı tasdik etmedikleri için Kıbtîler, on türlü musi-
bete uğramışlardır ki o on musibetten biri de Nil'in Sıbtî, yâni İsrâîl oğul-
larına su, Kıbtîlere ise kan şeklinde görünmesi idi.

Hiz. Mevlânâ o vak'ayı anlatmak için buyuruyor ki:

«BİR KİBTİNİN BİR SİBTİNE: "DOSTLUK VE KADEŞLİK HAKKI
İÇİN KENDİ NİYETİNE NİLDEN BİR TESTİ SU DOLDUR DA AĞZI-
MA TUT Kİ İÇEYİM. ÇÜNKİ SİZ SİBTİLERİN KENDİLERİ İÇİN DOL-
DURDUKLARI SAF SU OLUYOR, BİZ KİBTİLERİN DOLDURDUĞU
İSE TAMAMİYLE KAN KESİLİYOR" DİYEREK YALVARMASI»

Sûre-i A'râf'da:

فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ
وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالذَّرَّاءَ آيَاتٍ مُفَصَّلَاتٍ
فَانْتَكَبُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمِينَ ﴿٩٣﴾

Yâni : «Bunun üzerine biz de, ayrı ayrı mu'cizeler olmak üzere, başla-
rına tûfan, çekirge, haşerât, kurbağalar ve kan gönderdik. (Böyle iken)
yine (iman etmeyi) kibirlerine yediremediler. Onlar öyle günahkârlar gü-
rûhu idiler.»⁹³ âyetinde beyan edildiği üzere Firavun ve tebeası Hazret-i
Mûsâ'yı tasdik etmedikleri için Dünyada da türlü türlü azaba uğramışlar,
ezcümle Nil suyunu kan şeklinde görmeye başlamışlardı. Kıbtîlerin kan
olarak gördükleri Nil suyu, Sıbtîlere su olarak görünüyordu. Bilindiği
üzere, Yâkûb Aleyhisselâmın neslinden gelenlere (Sıbtî) denilir. Hazret-i
Mevlânâ diyor ki:

15804

من شنید ستم در آمد قبطی
از عطش اندر وثاق سبطی

«İşittim ki bir kıbtî, harâret şevkiyle bir sıbtinin evine geldi.»

15805

گفت هستم یار و خویشا و ندو
کشته ام امروز حاجتمند تو

«Dedi ki: Ben senin dostunum ve akrabam. Bugün sana muhtac bir
haldeyim.»

15806

زانکه موسی جادویی کرد وفسون
تا که آب نیل مارا کرد خون

«Çünkü Mûsâ sihirbazlık etti ve efsun okudu da Nil suyunu bizim için kan haline getirdi.»

15807

سبطیان زوآب صافی می خوردند
پیش قبطی خون شد آب از چشم بند

«Sıbtîler Nil'den saf su içiyorlar. Fakat o su, göz bağıcılıktan, bizlere karşı kan olmuştur.»

15808

هر خود يك طاس را پر آب کن
تاخورد از آبت این یارکمن

«Kendin için Nil'den bir tas su doldur da bu eski dostun ondan içsin.»

15809

چون برای خود کنی آن طاس پر
خون نباشد آب باشد صاف وحر

«Kendin için o tası doldurunca içindeki kan olmaz, saf ve sihirden âzâde su olur.»

15810

من طفیل تو بنوشم آب هم
که طفیلی در تبع بجهد زغم

«Den de sana tâbî olarak su içmiş olayım... Tâbî olan kişi, tâbî olduğu kişinin lutfu ile gamdan kurtulur.»

15811

گفت ای جانِ جهان خدمت کنم
پس دارم ای دوچشم روشم

«Sıbtî dedi ki: Ey cânım ve cihânım; baş üstüne iki gözüm; hizmetin de bulunayım.»

15812

برمساد تو روم شادی کنم
بنده تو باشم آزادی کنم

«İstedigin gibi hareket edeyim, hem de sevinerek gideyim. Hizmetkârın olarak seni gamdan halâs eyleyeyim.»

15813

طاس را از نیل او پر آب کرد
بردهان بنهادیمی را بخورد

«Tası Nil'den doldurdu, ağzına götürüp yarısını içti.»

15814

طاس را کثر کرد سوی آب خواه
که بخور توهم شد آن خون سیاه

«Tası o isteyene doğru eğdi ve sen de iç dedi. Lâkin su, simsiyah kan oldu.»

15815

باز ازین سو کرد کثر خون آب شد
قبطی اندر خشم و اندر تاب شد

«Sonra tekrar kendi tarafına eğince kan su oldu. Kıbtî kızdı, gazaba geldi.»

15816

ساعتی بنشست تاخشمش برفت
بعد از آن گفتش که ای صمصام زفت

«Hiddeti geçinceye kadar oturdu. Ondan sonra Sıbtîye dedi ki: Ey büyük kılıç!»

15817

ای برادر این گره را چاره چیست
گفت او را او خورد کرمقیست

«Ey kardeş, bu düğümün çözülmesine — yâni bu sırrın halline — çâre nedir? Sıbtî dedi ki: Bu suyu müttekî olan içebilir.»

15818

مقی آنست کویزار شد
از ره فرعون و موسی وار شد

«Mütteki de Firavun'un yolundan ayrılip Mûsâ gibi olandır.»

15819

قوم موسی شو بخور این آب را
صلح کن بامه بین مهتاب را

«Mûsâ'nın kavminden ol bu suyu iç. Ayla sulh et, mehtâbı gör!»

Buradaki Ay'dan maksad: Mûsâ Aleyhisselâm, mehtâb da, O'nun mü-eizât-ı kübrâsı ve yed-i beyzâsıdır.

15820

صد هزاران ظلمتست از خشم تو
بر عبادالله اندر چشم تو

«Allah'ın hâs kullarına karşı hışım ve gazabın, senin gözlerine yüz binlerce perde getirmiştir.»

Onun için hakikati göremiyor ve dalâlet vâdisinde kör körüne gidiyorsun.

15821

خشم بلشان چشم بکشا شاد شو
عبرت از باران بکیر استاد شو

«Gazâbını teskin et, gözünü aç da mesrûr ol. Dostlardan ibret al da üstâd derecesine çık.»

15822

که طفیل من شوی در اغتراف
چون ترا کفریست همچون کوه قاف

«Senin Kaf dağı kadar küfrün varken bir avuç su içmek hususunda bana nasıl tâbi olabilirsin?»

15823

کوه در سوراخ سوزن کی رود
جز مگر آن کوه برک که شود

«Dağ iğne deliğinden geçer mi hiç? Meğer ki o dağ iplik gibi incelsin.»

15824

کوه را که کن باستغفار خوش
جام مغفوران بکیر و خوش بکش

«Dağ gibi olan küfrünü güzel güzel istiğfâr ile erit. Mağfiret bulanları kadehini bulup, içindekini lezzetle iç!»

15825

توبدین تر ویر چون نوشی از آن
چون حرامش کرد حق بر کافران

«Allah Nil suyunu kâfirlere haram edince, sen bu hiyle ile — yâni beni vâsita kılmakla — onu nasıl içersin?»

خالق تزویر تزویر ترا
کی خرد ای مفتری مفتر

«Bütün düzen ve hiyleleri yaratan Allah, senin hiyleni nasıl kabul eder, ey iftiralar müfterisi!..»

15827

آل موسی شوکه حیل سودیدست
حیله ات بادتی پیودیدست

«Mûsâya tâbî ol!.. Hiylenin sana faydası yoktur. Yaptığın hiyle yel ölçmekten ibârettir.»

15828

زهره دارد آب کز امرصمد
گردد او با کافران آبی دهد

«Nîl'in haddi mi var, İlâhî emri terketsin de kâfirlere su olsun?»

15829

تا توپنداری که توان می خوری
زهر مار و کاهش جان می خوری

«Sen kendini ekmek yiyor zannediyorsun. Halbuki hayatını eksiltecek yılan zehri yiyorsun.»

15830

نان کجا اصلاح آن جانی کند
کودل از فرمان جان ده برکنند

«Allah'ın emrine isyan eden bir canlıya ekmek nasıl yarayabilir?»

یا توپنداری که حرف بشنوی
چون بخوانی رایگانش بشنوی

«Sen Mesnevi'yi sâde okumak, yâhud yalnız dinlemekle istifâde edebileceğini mi sanıyorsun?»

Ondan feyz almak için evvelâ îmân sâhibi olmalı, sonra onun ettiği tavsiyeleri tutmalıdır.

15832

یا کلام حکمت و سر نهان
اندر آید زغبه در کوش و دهان

«Yâhud hikmet kelâmı ve gizli sırlar kolayca ağıza ve kulağa gelir mi zannediyorsun?»

Bu beyt bir sülâ-i mukaddere cevabdır. Gûyâ biri diyor ki: «Allah'ın ve Hak erlerinin sözlerini biz de okuyoruz ve işitiyoruz. Demek ki bizim ağızımıza ve kulağımıza da geliyor. O halde onlar için kolayca ağıza ve kulağa gelmez demek doğru olur mu?» Hz. Mevlânâ bu sülâle cevap olarak buyuruyor ki:

15833

اندر آید لبیک چون افسانه ها
پوست بنماید نه مغز دانه ها

«Evet, gelir ama masal gibi gelir. İç değil, kabuk görünür.»

Yâni sâde lâfızları okunur ve dinlenir. O lafzın ihtivâ ettiği derin mânâlar anlaşılmaz. Nasıl ki Kur'ân'ı işiten arab müşrikleri onun için «Esâtirülevvelin» yâni; «Eskilerin masalları» demişlerdi.

Nitekim, bu mevzu ile ilgili olarak denilmiştir ki: «Kur'ân gelini, bâtını kalabalıktan hâlî görünce yüzündeki nikabı açar.» Ve gene denilmiştir ki:

«Sür, çıkar hâtırdan inkârı, tecellî ede Hak!..
Padişah konmaz sarûya hâne mâmur olmadan...»

Kur'ân ve evliyâullahın beyânı:

در سرورو در کشیده خاوری
رو نهان کرده ز چشم دلبری

«Başına örtü, yüzüne nikab örtüp yüzünü senin gözünden gizlemiş olan bir dilber gibidir.»

Çünkü:

15835

شاهنامه یا کلیله پیش تو
همچنان باشد که قرآن ازعتو

«Senin ahmakca inadından dolayı indinde Kur'ân; (Şehnâme) yâhut (Kelile ve Dimne) adındaki masal kitapları gibidir.»

Şehnâme : Firdevsin'in gûyâ İran tarihi olmak üzere yazdığı manzum bir kitaptır. Tarih değil masaldan ibârettir. Öyle olmakla beraber edebî kıymeti yüksektir.

Kelile ve Dimne ise: Hind hükemâsından (Beydâbâ) isminde birinin hayvânları konuşturmak suretiyle, Sanskrit lisâniyle kaleme aldığı bir eserdir. Nûşîrevân'ın emriyle Pehlevî diline terceme edilmiş, sonra arab-caya ve acemceye çevrilmiştir. Hüseyin Vâz'ın fârisî olarak yaptığı terceme çok kıymetlidir. En son olarak Ömer Rızâ bey de Arabcasından bir terceme yapmıştır.

15836

فرق آنکه باشد از حق و مجاز
که کند کل عنایت چشم باز

«Allah'ın inâyet sürmesi gözü açacak olursa, mecaz ile hakîkatın farkı o vakit anlaşılır.»

15837

ورنه بشك و مشک پیش اخشی
مردو یکسانست چون نبود شی

«Yoksa burnu koku duymaz bir kimseye, koku almadığı için, misk ile gübre müsâvidir.»

Orun gibi, hasret gözli kapalı bulunanın nazarında da hakikat ve me-câzin farkı yoktur.

15838

خویشتن مشغول کردن از ملال
باشدش قصد از کلام ذوالجلال

«Kelâm-ı İlâhiyi — yâni Kur'ân'ı — okumaktan maksad, kendini usanç-tan, elemden kurtarmaktır.»

Bir de:

15839

کآتش وسواس را وغصه را
زان سخن بنشاند و سازد دوا

«Vesvâs'il - hannâs olan Şeytanın verdiği vesvese, gam ve gussâ ateşini Kelâm-ı İlâhî tesiriyle söndürmek ve kalbi tedâvi etmek içindir.»

Ankaravî şerhinde bu iki beyt için Mesnevî'nin en müşkil beytlerin-dendir denilerek bir takım mânâlar verilmiştir. Fakir onları okudum, bir şey anlamadım. Sonra söyledigim meâlî tefhim ederek öylece yazdım. Yanlış olduysa Allah kusurumu afvetsin.

15840

هر این مقدار آتش شاندر
آب پاک و بول یکسان شد برف

«Bir miktar âteşi söndürmek için temiz su ile sidik fennen birdir.»

Yâni bevlde su olduğu için âteşi söndürmek işini görür.

15841

آتش وسواس را این بول و آب
مردو بنشانند همچون وقت خواب

«Vesvese ateşini su da sidik de, her ikisi de, uykunun dert ve gussâ ateşini söndürmesi gibi söndürür.»

İnsanın bazan tabiatında, bir melâl, bir sıkıntı, bir vesvese âriz olur

da kalbi âdetâ ateş gibi yakar. O âteşi söndürmek için ya Kitâbullâh'ı, ya masal kitabını okumak gerekir. Vâkıâ ikisinin de ateş söndürmede tesiri olur. Fakat Kelâm-ı İlâhî temiz ve saf su gibi, masal kitabı ise ona nisbetle sidik gibi kalır.

15842

لیک گر واقف شوی زین آب پاک
که کلام ایزدست و روحناک

«Lâkin o temiz suyun, Kelâm-ı İlâhî ve Rûhânî olduğuna vâkıf olursan,»

15843

نیست گردد وسوسه کلی زجان
دل بیابد ره بسوی گلستان

«Rûhundaki vesvese, tamâmen zâil olur, kalbin de Hakikat gülistânına yol bulur.»

15844

زانکه درباغی و درجویی پرد
هرکه از سرصف بوی برد

«Zîra Kitâb-ı İlâhinin sırrından koku almış olan kimse bağlarda, dere kıyılarında uçar durur.»

Bu beyânâtтан sonra, Hazret-i Mevlânâ başka bir bahse geçiyor, enbiyâ ve evliyânın herkes tarafından görülemeyen tarafları da bulunduğunu anlatmak için buyuruyor ki:

15845

باتو پنداری که روی اولیا
آنچنانکه هست می بینم ما

«Sen zannedermisin ki velîlerin manevî yüzleri de bizim gördüğümüzün aynı olsun.»

Mevlânâ tevâzûda bulunuyor, kendisini de, velîlerin mânevî vechelelerini görmeyen gafiller arasına katıyor. Bununla da: «Nitekim, beni de görüyorsunuz» demek istiyor.

15846

در تعجب مانده پیغمبر ازان
چون نمی بینند رویم مؤمنان

«Peygamber bile, mü'minler nasıl oluyor da benim hakiki yüzümü göremiyorlar? diye hayrette kalmış.»

Ve:

15847

چون نمی بینند نور روم خلق
که سبق بردست برخورشید شرق

«Nasıl oluyor da halk, yüzümdeki nûru göremiyor, halbuki o nûr, şarkın Güneşinden daha parlaktır.»

Buyurmuştu. Yine:

15848

ورهمی بینند این حیرت چراست
تا که وحی آمد که آن رو درخفاست

«Eğer nûrumu görüyorlarsa bu şaşırma nedir? demişti. Vahiy geldi ki: O (Hakikat yüzü) gizlidir.»

15849

سوی تو ماهست وسوی خلق ابر
تا بیند رایکان روی تو گبر

«Müşriklerin o yüzü bedâvâ görmemeleri için, sana Ay olarak görünse bile o, halka göre bulut gibidir.»

15850

سوی تودانه ست وسوی خلق دام
تا نوشد زین شراب خاص عام

«Avâm-ı nâs, bu mânevî şarabdan içmesin diye, o vecih sana doğru dâne, halka karşı ise tuzak gibidir.»

Mücadele sûresinde buyurulmuştur ki:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِمْوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ
صَدَقَ ذَلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ وَأَطْرَفٌ فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

Yâni : «Ey iman edenler, siz Peygambere mahrem bir şey arz etmek istediğiniz vakit (bu) mahrem konuşmanızdan evvel sadaka verin. Bu, sizin için daha hayırlı, daha temizdir. Fakat bulamazsanız şüphe yok ki Allah çok yarlıgayıcı, çok esirgeyicidir.⁹⁴»

Tefsir-i Hüseyinde deniliyor ki: Bu hüküm on gün on gece sürmüş, sonra neshedilmişti. Hazret-i Ali (Kerremallâhü veche) nin bir dinârı vardı, Onu bozdurdu, on dirhem yaptırdı. Her gün bir dirhem sadaka verirdi, sonra Resûl-i Ekrem (Sellallâhü Aleyhi Vesellem)le sırren görüşürdü. İmâm-ı Zâhid demiştir ki Cenâb-ı Mürtezâ'dan başka bu hükümle amel eden olmamıştır.

Allahü âlem bu hükmün nüzûlü münâfıkların Resûl-i Ekremle gizli konuşmaya kalkışıp kendilerini Zât-ı Risâletle sırdaş göstermek istemelerine mâni olmak içindi. Nitekim Hazret-i Mevlânâ da, mecûsiler ve müşriklerin (Vech-i Saâdet)i bedâvâ görmemeleri içindi, buyuruyor.

15851

گفت یزدان که تربہم ینظرون
نقش حمامدم لا یبصرون

«Allah buyurdu ki: Sana baktıklarını görürsün, halbuki onlar hamam duvarlarındaki resimlere benzerler... Bakarlar da görmezler...»

وَإِنْ تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدَى لَا يَسْمَعُوا

وَتَرْيَهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ﴿٩٥﴾

Âraf sûresindeki:

Yâni : «Eğer onları doğru yolu göstermeye çağırırsanız duymazlar. Onları sana bakar görürsün. Halbuki görmezler de onlar.⁹⁵» âyetine işâretir.

(94) Sûrei Mücadele : 12.

(95) Sûrei A'raf : 198.

Bakıp da görmemek nasıl olur mu diyorsun?

15852

می نماید صورت ای صورت پرست
کان دو چشم مرده او ناظرست

«Ey sûrete tapan, o taptığın suretin ölü gözleri de sana, bakar görür.»

Sûretler (resimler) gibi, müşrikler de baktıkları halde hakikati görmüyorlardı.

15853

پیش چشم نقش می آری ادب
کونی چون باسم نمی دارد عجب

«Onun huzurunda terbiyeni takınırsın... Fakat, onun aldırış etmediğini görünce: neden bana iltifat etmiyor, diye hayretlere düşersin.»

15854

از چه پس بی پاسخست این نقش نیک
که نمی گوید سلام را علیک

«Bu güzel resim neden cevap vermiyor, neden verdiğim selâmı almıyor?»

15855

می نجباند سروسبیلت بجود
باس آنکه کردم من صد سجود

«Karşısında yüz kere secde ettiğini halde neden o, cömerdlik gösterip de başını, sakalını oynatmıyor? dlersin.»

Ey gâfil; senin ihtirâmından haberi ve sana karşı en ufak bir faydası olmayan, ancak bir nakış ve sûretten ibâret bulunan putların ve onlar gibi olan insan şeklindeki mahlûkların karşısında yerlere kapanmaktan vazgeç de Mabûd-i Hakîki olan Hak Sübhânehû ve Teâlâ huzurunda secde et!

حق اگر چه سر بجنابد برون
پاس آن ذوق دهد در اندورن

«Hak Teâlâ da vâkıâ başını sallamak sûretiyle zâhiren iltifatta bulunmaz, fakat yapılan ibadet karşılığında insanın kalbine tarifsiz bir zevk verir.»

15857

عقل را خدمت کنی در اجتهاد
پاس عقل آست کافزاید رشاد

«Çalışıp çabalayıp akla hizmet edersen aklın sana mukabelesi şudur: Seni doğru yola ulaştırır; ulaşma vesilelerini artırır.»

15858

حق بجنابد بظاهر سر ترا
لیک سازد بر سران سرور ترا

«Cenâb-ı Hak, zâhiren sana baş sallamaz ama, seni baş olanlara server yapar.»

15859

مر ترا چیزی دهد یزدان نهان
که سجود تو کنند اهل جهان

«Allah sana gizlice öyle bir şey verir ki bütün dünyâ senin karşında eğilir.»

15860

آنچنانکه داد سنگی را هنر
تا عنبر خلق شد یعنی که زر

«Nitekim bir taş da öyle bir değer vermiştir ki, altın diye, halk arasında aziz ve muhterem olmuştur.»

قطرهٔ آبی بیابد لطف حق
کوهی گردد برد از زرسبق

«Bir damla su, Allah'ın lutfu ile inci olur ve altından ziyâde kıymet kesbeder.»

15862

جسم خاکست و چو حق تابیش داد
در جهانگیری چون شد استاد

«Beden topraktan yaratılmış olduğu halde, Cenâb-ı Hakk'ın verdiği bir kuvvetle cihangirlikte Ay gibi üstâd olur.»

15863

هین طلسمست این و نقش مرده است
احقا ترا چشمش از ره برده است

«Kendine gel... bu hükümdarlar bir tılsımdır ve ölü bir nakışdır, çünkü fânidir. Fakat onların gözleri ahmakları aldatmıştır.»

15864

می نماید او که چشمی می زند
ابلهان سازیده اند اوراسند

«Zira, bakar ve göz kırpar gibi görünürler de ahmaklar onlara bir varlık verir, onları delil edindirler.»

«KİBTİNİN SİBTİDEN HAYIR VE HİDAYET DUÂSI TALEB ETMESİ,
SİBTİNİN DE KİBTİYE HAYIR DUÂDA BULUNMASI VE O DUÂNIN
EKRAMÜL - EKRAMİN VE ERHAMER - RAHİMİN OLAN ALLAH
NEZDİNDE MÜSTECAB OLMASI»

15865

گفت قبطی تودعای کن که من
از سیاهی دل ندارم آن دهن

«Kıbtî dedi ki: Duâyı benim hakkımda sen et. Zirâ, kalbimin karalı-
ğundan bende duâ edecek ağız yoktur.»

15866

که بود که قفل این دل واشود
زشت را در بزم خوبان جاشود

«Sen duâ et, belki onun tesiriyle gönül kilidi açılır ve benim gibi bir
çirkin, mânevî güzeller arasında yer bulur.»

15867

از تو مسخی صاحب خوبی شود
یا بلیسی باز کروی شود

«Çarpılmış meshe uğramış kişi, duan berekâtıyla yeniden güzelleşir,
yahud da bir şeytan yeniden melek olur.»

Bu mevzû ile ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de :

مَنْ لَعَنَهُ اللَّهُ وَغَضِبَ

عَلَيْهِ وَجَعَلَ مِنْهُمْ الْقِرْدَةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتَ

Yâni : «Allahın lâ'net ve âleyhinde gazab ettiği, içlerinden maymun-
lar, domuzlar yaptığı kimselerle şeytana tapanlardır⁹⁶» buyrulmuştur.
Ashûb-ı Sebt hakkında Ârâf sûresinde de buyrulmuştur ki:

(96) Sûrei Maide : 60.

وَسَأَلَهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي

كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ إِذْ يَعْدُونَ فِي السَّبْتِ إِذْ نَأْيَهُمْ حِثَانُهُمْ

يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرَعًا وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَ إِلَّا نَأْيَهُمْ

كَذَلِكَ نَبْلُوهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٩٧﴾

Yâni : «(Habibim), onlara denizin yakınında, (sahilde) ki o kasabayı
(onun hâlini ve ehâlisinin başına gelenleri) sor. Hani onlar Cumartesi gün-
nün hürmetini ihlâl ederek haddi aşmışlardı. Çünkü Cumartesi ta'tili
yapdıkları gün balıklar akın akın meydana çıkarak yanlarına geliyordu.
Cumartesi tâtili yapmıyacakları gün ise gelmiyordu. İşte biz, itâatdan çıkmakta
olduklarından dolayı kendilerini böyle imtihan ediyorduk⁹⁷.»

Cumartesi günleri göl kenârında insan kalabalığı olmadığı için balıkların
serbestce gölde gezindiklerini gören köy halkı, ağlarını cuma gününden
atıp pazar günü çekmek ve cumartesi günü ağlara girmiş olan balıkları pa-
zar günü tutmak sûretiyle hiylekârlık yapıyorlardı ve üç bölük olmuşlardı.
Birinci bölük bu hiylekârlığı yapıyor, ikinci bölük bundan nehye çalışıyor,
üçüncü bölük de ne yapıyor, ne de yapmayın diyordu. Cenâb-ı Hak bu
hususı şöyle haber veriyor :

وَإِذْ قَالَتْ أُمَّةٌ

مِنْهُمْ لِمَ تَعْطُونَ قَوْمًا لَا إِلَهَ مِنْكُمْهُمْ وَمُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا

شَدِيدًا قَالُوا مَعذِرَةٌ إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٩٨﴾

فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ أَنْجَحْنَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوءِ

وَآخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعَذَابٍ بَئِيسٍ بِمَا كَانُوا

يَفْسُقُونَ ﴿٩٩﴾ فَلَمَّا عَتَوْا عَنْ مَا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا

قِرْدَةً خَاسِئِينَ

(97) Sûrei A'raf : 163.

Yâni : «Hani içlerinden bir ümmet: "Allahın kendilerini (dünyâda) kâlak edeceği veya (âhiretde) çetin bir azâb ile cezâlandıracağı bir kavme ne diye öğüd veriyorsunuz?" dediği zaman onlar (o va'z edenler) de: "Rabbimize özür (dilemeye yüzümüz olsun) için, Umulur ki sakınırlar" demişlerdi. Vaktâki onlar artık edilen va'zları unuttular. Biz de kötülükten vaz geçirmekde sebât edenleri selâmete çıkardık. Zulmedenleri ise yapmakda oldukları fısıklar yüzünden şiddetli azâb ile yakaladık. Bu sûretle onlar serkeşlik ederek yasak edileni yapmakda ısrar edince kendilerine "Hor ve Zelil maymunlar olun" dedik⁹⁸.»

Emr-i İlâhî hilâfına cumartesi gününün tâ'zimini hiyle ile terk edip balık tutanlar bu sûretle muazzeb olmuş, her biri üç dört gün içinde ölmüş. Nasihat edenler de tabii bu azaba uğramaktan kurtulmuşlardır.

Hazret-i İsâ zamanında mesh'e uğrayanlar hakkında da Mâide sûresinde şöyle buyurulmuştur:

اذْقَا
اَلْحَوَارِيُّوْنَ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ اَنْ يُزِلَّ
عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ قَالَ اتَّقُوا اللَّهَ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ
﴿١٣﴾ قَالُوْا اَمْ يَرٰى اَنْ نَّأْكُلْ مِنْهَا وَتَطْمَئِنَّ قُلُوْبُنَا وَنَعْلَمَ
اَنْ قَدْ صَدَّقْتَنَا وَنَكُوْنُ عَلَيْهِمُ الشَّاهِدِيْنَ ﴿١٤﴾

Yâni : «O vakit havâriler: "Ey Meryem oğlu İsâ, Rabbin bizim üstümüze gökten bir sofrayı indirebilir mi?" demiş, o (da): "Eğer inanmış (adam) larsanız Allah (ın kudretinden ve benim peygamberliğimden şüpheyi sapmak) dan korkun" demişti. (Şöyle) dediler: "Diliyoruz ki biz de ondan yiyelim, kalblerimiz yatışsın, senin bize hakikaten doğru söylediğini bilelim ve biz de bunun üzerine şahidlerden olağm"⁹⁹.»

İbn-i Abbâs (Radiyallâhü anhümâ) dan nakledilmiştir ki: Havâriler semâvî bir sofraya talebinde bulununca İsâ Aleyhisselâm: «Otuz gün oruç tutun, ondan sonra Allahdan dilediğinizi isteyin» dedi. Havâriler, orucu tuttular ve sofranın nüzûlünü talep ettiler. Hazret-i İsâ duâ etti ve dedi ki:

(98) Sûrei A'raf: 164-166.

(99) Sûrei Maide: 112-113.

قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اَللّٰهُمَّ رَبَّنَا اَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ
تَكُوْنُ لَنَا عِيْدًا لَا وَّلِيَّا وَلَا حِرَانًا وَاَيَّةٌ مِنْكَ وَارْزُقْنَا وَاَنْتَ خَيْرُ
الرَّازِقِيْنَ ﴿١٣﴾ قَالَ اللّٰهُ اِنِّي مُنْزِلُهَا عَلَيْكُمْ فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدُ مِنْكُمْ
فَاِنِّي اُعَذِّبُهُ عَذَابًا لَا اَعْدِيْهُ اَحَدًا مِنَ الْعَالَمِيْنَ ﴿١٤﴾

Yâni : «Meryem oğlu İsâ (dûa ederek) dedi ki: "Hey Allah, hey bizim Rabbimiz, üstümüze gökten bir sofrayı indir ki bizim hem evvelimiz, hem âhirimiz için bir bayram ve senden bir âyet (mu'cize) olsun. Bizi rızıklandırsın. Sen rızık verenlerin en hayırlısıdır." Allah dedi: "Ben onu sizin üzerinize şüphesiz indiriciyim. Artık (ondan) sonra içinizden kim nankörlük eder (küfre döner) se ben onu muhakkak ki kâinatdan hiç birini azâblandırmayacağım bir azâb ile azâblandırırım."¹⁰⁰»

Evet, Kıbtî diyordu ki: Ey Sibtî sen hakkımda bir duâ et, belki müstecâb olur da benim gibi meshe uğramış bir kimse yeniden güzelleşir ve şeytan tekrar melek-i mukarreb olur — yâni belki ben de insan olurum — diyordu ve ilâve ediyordu ki:

15868

يا فردست مريم بوى مشک

يابدوترى وميوه شاخ خشك

«Yâhud Meryem Aleyhisselâmın eli bereketiyle kurumuş hurma dalı yeşerir, meyve verir ve misk kokusu bulur.»

Hazret-i Meryem, doğum esnâsında, kurumuş bir hurma ağacına dayanmış; o kuru ağaç derhal yeşermiş, yemiş vermişti.

15869

سبطى آندم در سجود افتاد و گفت

كای خدای عالم جهر و نهفت

«Bunun üzerine hemen sibtî secdeye kapandı ve dedi ki: Ey aşikâr ve gizli işleri bilen Allah!»

(100) Sûrei Maide: 114-115.

جز تو پیش که برآرد بنده دست
هم دعا وهم اجابت از تو است

«İkûlun, senden başka kimin huzurunda ellerini açıp talebde bulunur. Duâ da senden, icâbet de sendendir!»

هم زاول تودهی میل دعا
تودهی آخر دعا هارا جزا

«İlâhî; evvelâ duâyâ meyli sen verirsin ve kula dâa ettirirsin, sonra da o'nu kabul eyleyip duâ edenlerin isteğini sen ihsân edersin.»

اول و آخر تویی و مامیان
هیچ هیچی که نیاید در میان

«Evvel de sensin; âhir de sensin. Biz arada târif edilemeyecek derecede hiçiz.»

ایچین می گفت تا افتاد طشت
از سر بام دلش بهوش گشت

«Sıbtî böyle duâ ederken nihâyet leğeni damdan düştü... Kendi de kendinden geçti.»

Leğeni damdan düştü demek, esrârı meydana çıktı, demekten kinâyedir. Çünkü Sıbtî duâsında (Vahdet)e dâir sözler söylemişti.

باز آمد او بهوش اندر دعا
لیس للانسان الاماسی

«Sonra tekrar kendine geldi ve duâsının müstecâb olduğunu gördü. Çünkü insan için sa'y ettiği şeyden başkası mümkün değildir.»

Sıbtî, kıbtînin de imâmı için duâ etmiş ve o duâ kabul edilmişti.

در دعا بود او که نا که نعره
از دل قبطی بحسب و غره

«Sıbtî henüz duâda idi ki kıbtînin yüreği coştı ve ansızın bir nâra attı ve kükredi.»

که هلا بشتاب ایمان عرضه کن
تا بپریم زود ز نار کهن

«Diyordu ki: Yetiş, bana imân telkin et de bir ân evvel şu eski küfür zünnârını kesip kurtulayım.»

آتش در جان من انداختند
مر بلیس را بجان بنواختند

«Benim ruhuma bir ateştir saldırlar... Benim gibi bir şeytanı candan, gönülden taltif ettiler.»

دوستی تو و از تو ناشکفت
حمد لله عاقبت دستم گرفت

«Senin dostluğun ve sana karşı hüsn-ü zannım, elhamdülillâh, nihâyet elimden tuttu.»

Beni hidâyete sevk etti.

تویی شایخی بدی از نخل خلد
چون گرقم او مرا در خلد برد

«Sen Cennet ağacından bir dal idin. O dalı tutunca beni çekti, Cennete götürdü.»

Bir hadis-i şerifte: «Cömerdlik, cennet ağaçlarından bir ağaçtır ki dalları Dünyâya sarkmıştır. Her kimsa o ağacın bir dalına tutunursa o dal, onu Cennete götürür.» buyurulmuştur.

Kıbtî de sıbtînin dostluğunu, Cennet ağaçlarından birinin dalına tutunmaya benzetiyor ve o dostluk sâyesinde Cenneti buldum diyor ve devam ediyor:

15880

سیل بود آنکه دلم را در ربود
برد سیلم تالاب دریای جود

«Sanki beni coşkun bir sel kaptı da cömerdlik denizinin kıyısına kadar götürdü.»

15881

من بوی آب رقیم سوی سیل
بحر دیدم در کر ققم کیل کیل

«Ben su içmek ümidiyle o sele doğru gitmiştim. Orada bir hakikat denizi gördüm ve ondan kileler dolusu aldım.»

15882

طاس آوردش که اکنون آب گیر
گفت روشد آبهایم حقیر

«Sıbtî bir tas su doldurup: Al, şimdi iç, diye kıbtîye uzattı. Kıbtî ona dedi ki: Bırak, suların benim indimde kıymeti kalmadı.»

15883

شرابی خوردم زالله اشتری
تا بمحشر تشنگی ناید مرا

«Ben (İnnallaheşterâ = Allah mü'minleri satın aldı.) Sırrından bir şerbet içtim ki onun feyziyle mahşere kadar susamayacağım.»

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ
بِأَنَّهُ لَهُمْ الْجَنَّةُ

Yâni: «Hakikaten Cenâb-ı Hak, Cennet mukabilinde mü'minlerden nefislerini ve mallarını satın aldı¹¹¹.» âyet-i kerîmesine işârettir ki bir kaç defa bahsedilmiştir.

15884

آنکه جوی و چشمه هارا آب داد
چشمه در اندرون من کشاد

«Derelere ve çeşmelere su vermiş olan Allah, benim içirimde de bir kaynağı coşturdu.»

15885

این جگر که بود کرم و آب خوار
گشت پیش همت او آب، خوار

«Hararetli ve susamış olan ciğerim öyle bir himmete nail oldu ki, artık suyu hakîr görmede...»

15886

کاف کافی آمد او بهر عباد
صدق وعده که بعض

«Allah, kulları için kâfi oldu ve (Kaf hâ ya ayn sâd) de onun vadinin sâdik olduğuna delâlet etti.»

Sûre-i Meryem'in başında bulunan (Kâf hâ yâ ayn sad) harfleri müteşâbihâtta, yâni mânâları herkesce anlaşılamayan Esrâr-ı İlâhiyyeden-dir. Hazret-i Ali (Kerremallâhü veche): «Her kitabın bir sırrı vardır. Kur'ân'ın sırrı da sûre başlarında bulunan hurûf-u mukattaadır. Onların her biri Esrâr-ı İlâhiyyeden bir sırrdır.» buyurmuştur. Bazıları: «Bu harfler, birer isim ve sıfatın anahtarıdır. Meselâ (k): (Kâfi) isminin, (h): (Hâdî)

(101) Sûrei Tevbe: 111.

isminin, (y): (Yed-i Kudret)in, (a): (Alîm) isminin, (s): (Hakk'ın sâdik'ul-va'd) olduğuna işârettir» demişlerdir.

Hazret-i Mevlânâ, Allah'ın Kâfi olduğuna dâir Lisân-ı İlâhiden söylece beyânâtta bulunuyor:

15887

کافیم بدم ترا من جمله خیر
بی سبب بی واسطه یاری غیر

«Ey insan; ben (Kâfi)yim, başkasının yardımını vâsıta etmeksizin ve sebebsiz olarak sana bütün hayırları verebilirim.»

15888

کافی یم بی نان ترا سبزی دهم
بی سپاه و لشکرت میری دهم

«Ben (Kâfi)yim, istersen seni ekmeksiz doyururum ve askersiz bey yaparım.»

15889

بی بهارت تر گس و نسرين دهم
بی کتاب و اوستاتلقین دهم

«Sana bahar gelmeden nergis ve nesrin çiçekleri veririm. Kitabsız, ustasız sana ilim ve sanat öğretirim.»

15890

موسیٰ را دل دهم بایک عصا
تازند بد طلی شمشیرها

«Mûsâ'ya bir asâ ile cesâret ve kuvvet veririm de Fir'avn ile ordusundan ibâret bir âleme galebe eder.»

15891

دست موسیٰ را دهم بیک نور و تاب
که طمانجه می زند بر آفتاب

«Mûsâ'nın eline bir nur veririm ki Güneşe bile tokat vurur.»

Yâni Mûsâ'nın yed-i beyzâsı, Güneşin ziyâsını sönük bırakır.

15892

چوب را ماری کنم من هفت سر
که نزاید ماده مار اورا زهر

«Bir değneği — yâni Mûsâ'nın asâsını — yedi başlı bir ejderhâ yaparım ki öyle bir ejderhâyı, dişi bir yılan, erkek bir yılanla birleşerek doğurmamıştır.»

15893

خون نیازم در آب نیل من
خود کنم خون عین آبش را بن

«Ben Nil suyuna haricden kan karıştırmam, onun suyunu kudret ve kuvvetimle kan haline getiririm.»

15894

شادیت راغم کنم چون آب نیل
که نیابی سوی شادیها سبیل

«Senin sürûrunu Nil suyu gibi gama tahvil ederim de ondan kurtulup bir daha neş'e tarafına yol bulamazsın.»

15895

باز چون تجدید ایمان برتی
باز از فرعون بیزاری کنی

«Sonra tekrar imânımı yeniledin de Fir'avundan teberri ettin mi.»

15896

موسیٰ رحمت بدینی آمده
نیل خون بدنی ازو آبی شده

«Allahın rahmet Musa'sını karşına gelmiş, kan olarak akan Nil nehri O'nun feyziyle su olmuş görürsün.»

15897

چونکہ سرر شتہ نگہ دارد درون
نیل ذوق تو نکردد هیچ خون

«Allaha olan imân râbitasını muhafaza ettikçe, sendeki zevk Nil'i aslâ kan hâlini almaz.»

Hız. Mevlâna yine Kıbtî lisânından beyânâtta bulunuyor:

15898

من گمان بردم کہ ایمان آورم
تا ازین طوفان خون آبی خورم

«Ben, imân edeyim de bu kan tûfânından bir su içeyim, diye zan ve niyet ediyordum.»

Yâni imânın ancak bu kadar faydası olacağını sanmıştım.

15899

من چه دانستم کہ تبدیلی کند
در نهاد من مرا نیلی کند

«Allah'ın tabiatımda bir tebdil yaparak beni bizzat bir Nil hâline getireceğini nereden bilebilirdim?»

15900

سوی چشم خود یکی نیلم روان
برقرارم پیش چشم دیگران

«Kendi nazarımda, akan bir Nil halindeyim; başkalarının görüşüne göre ise sâbitim.»

15901

همچنانکہ این جهان پیش بی
غریق تسبیحست پیش ماغی

«Nasıl ki bu Dünyâ, peygamberin nazarında, tesbihi İlâhiye garkolmuş, fakat bizim görüşümüze göre cemâttan ibarettir.»

Ve gene

15902

پیش چشمش این جهان پر عشق و داد
پیش چشم دیگران مرده و جاد

«Peygamber nazarında bu cihan, aşk ve ihsanla doludur. Başkalarının görüşüne göre ise ölü ve cansızdır.»

15903

بست و بالا پیش چشمش تیز رو
از کلوخ و سنگ او نکته شنو

«Yer ve gök, O'nun nazarında, tesbih-i İlâhi ile hareket halinde... O, kerpişden, taştan nükteler duymada...»

15904

با عوام این جمله بسته و مرده
وین عجبت من ندیدم پرده

«Avâm halka eşyânın hepsi de cansız ve ölü görünmede... Ben, bundan daha ziyâde şaşılacak bir perde görmedim.»

15905

کورھا بدسان پیش چشم ما
روضه و حفره بجشم اولیا

«Kabirler, bizim gözümüze müsâvi görünür. Fakat evliyâ gözünde o kabirlerin herbiri ya Cennetten bir bahçe, yâhud Cehennemden bir çukurdur.»

«Kabir, ya Cennet bahçelerinden bir bahçe, yâhud Cehennemden bir çukurdur.» hadis-i şerifine işârettir.

15906

عامہ گفتندی کہ پیغمبر ترش
از چه کہ تست و شدست آن ذوق کنش

«Nâs'ın avam takımı: Peygamber, neden zevk ve neş'e izhâr etmiyor da güler yüz göstermiyor? derlerdi.»

15907

خاصه گفتندی که سوی چشمتان
می نماید او ترش ای امتان

«Ümmetin seçkinleri de onlara şöyle cevap verirlerdi: Sizin gözüünüze öyle görünüyor O...»

15908

يك زمان در چشم ما آید تا
خند ها بنید اندر هل آتی

«Bir an bizim gözümüzle bakın da (Hel etâ) sûresinde ne kadar handeler bulunduğunu görün!»

Cenâb-ı Hak (Hel etâ) sûresinde makbul kulları için:

فَوَقَّاهُمُ اللَّهُ شَرَّ ذَلِكَ الْيَوْمِ وَلَقَّاهُمْ نَضْرَةً وَسُرُورًا

Yâni : «Allah bugünün şerrinden onları korumuş, (yüzlerine) bir güzellik, (yüreklere) bir sevinç vermiş¹⁰²» buyurmuştur.

Hazret-i Mevlânâ'nın «(Hel etâ) sûresinde ne kadar handeler bulunduğunu görün» demesi buna işârettir. Yâni: «Ey ümmet-i Muhammed'in avam takımı! siz burada Resûlullâh'ın yüzünden neş'e ve sevinç alâmeti göremiyorsunuz, gelin de bizim gözümüzle bakın ve o mübârek yüzdeki (nazrat ve sürûru) müşâhede eyleyin.»

15909

از اسود بن بناید آن
منعکس صورت بزیر آ ای جوان

«Armut ağacı üzerinden öyle ters görünür, hakikati görmek istersen ey genç aşağıya in!»

(102) Sûrei İnsan : 11.

15910

آن درخت هستیست اسود بن
تا بر آنجایی نماید تو کهن

«O armut ağacı, mevhum varlığımızdır. Onun üstünde bulundukça yeni bir şey eski görünür.»

15911

تا بر آنجایی بینی خار زار
پر ز کثر دمه‌ای خشم و پر زمار

«Orada bulundukça, Alemlî hışım akrepleri ve gazab yılanları ile dolu bir dikenlik görürsün.»

15912

چون فرود آیی بینی را یگان
يك جهان پر گلرخان و دایگان

«O ağaçtan incek olursan, gül yanaklı güzeller ve mürebhiyelerle dolu bir âlemi müsâhede edersin.»

«KÖTÜ KADININ KOCASINA: "BU HAYALET ARMUT AĞACININ ÜSTÜNDE İKEN GÖRÜNÜYOR. O ARMUD AĞACININ ÜSTÜNDEN İN Kİ O HAYÂLET ZÂİL OLSUN DEMESİ... EĞER BİRİ ÇIKIP DA O ADAMIN GÖRDÜĞÜ HAYAL DEĞİLDİ DİYECEK OLURSA ŞÖYLE CEVAP VERİLİR: BU MİSALDİR, MESEL DEĞİLDİR, — YÂNİ HER CİHETTEN DEĞİL, BİR CİHETTEN BENZER — MİSALDE ŞU KADARI KÂFİDİR Kİ EĞER ARMUD AĞACINA ÇIKMASAYDI, ONLAR İSTER HAYAL OLSUN, İSTER HAKİKAT OLSUN GÖRDÜKLERİNİ GÖREMEYECEKTİ".»

15913

آن زنی می خواست تا بلمول خود
برزند در پیش شوی کول خود

«Bir kadın, budala kocasının gözü önünde, oynaşısıyla birleşmek istedi.»

بس بشو هر گفـت زن کای نیک بخت
مهر بر آیم میوه چیدن بر درخت

«Kocasına dedi ki: Hey talihli adam; ağaca çıkıp armut toplamak istiyorum.»

چون برآمد بر درخت آن زن گریست
چون زبالا سوی شوهر بنگریست

«Ağaca çıkıp da yükseldikten sonra kocasına bakarak ağlamaya başladı.»

گفت شوهر را که ای مأیوس رد
کیست آن لوطی که بر تومی فتد

«Kocasına dedi ki: Ey merdut ahlaksız! sana şeni fiil'i icrâ eden o Lûti kimdir?»

تو بزیر اوچوزن بغنوده
ای فلان توخود مخنت بوده

«Sen onun altına kadın gibi yatmışsın, meğerse sen bir muhannes imişsin.»

گفت شوهر منی سرت گوی بگشت
ورنه اینجا نیست غیر من بدشت

«Kocası dedi ki: Hayır, zannettiğin gibi bir şey yok. Galiba senin başın dönmüş de öyle görüyorsun, yoksa burada benden başka kimse yok.»

زن مکرر کرد کان با بر طله
کیست بر پشتت فروخته هله

«Kadın: O üstünde yatan kalpaklı kerif kimdir söyle? diye tekrar tekrar bağırdı.»

گفت ای زن هین فردا از درخت
که سرت کشتی حرف کشتی توسخت

«Kocası dedi ki: Kadın; ağaçtan in; başın dönmüş; galiba bunamışsın sen!..»

چون فرود آمد بر آمد شوهرش
زن کشید آن مول را اندر برش

«Kadın ağaçtan inip kocası çıkınca, fâhişe, oralarda gizlenmiş olan oynasını üstüne çekti.»

گفت شوهر کیست آن ای روسپی
که ببالای تو آمد تون کپی

«Kocası: Behey kaltak; maymun gibi o üstüne çıkan kimdir? diye bağırdı.»

گفت زن منی نیست اینجا غیر من
هین سرت بر کشته شد هرزه متن

«Karı cevap verdi ki: İsnâdın doğru değil, burada benden başka kimse yok. Şimdi de galiba senin başın döndü. Haltetme ve saçmalama!..»

او مکر و کرد بر زن آن سخن
گفت زن این هست از امروءین

«Kocası kadına, bu sözü birkaç kere söylediyse de kadın; bu hayalet armut ağacından olacak dedi.»

Ve ilâve etti ki:

از سر امروءین من همچنان
کثر همی دیدم ترا ای قلتبان

«Behey deyyûs; ben armut ağacının üstünde iken seni öyle yanlış görmüştüm.»

هین فرود آتا بینی هیچ نیست
این همه تخیل از امروء نبیست

«Aşağıya in de bak... burada benden başka kimse yoktur; görülen bu hayaller hep armut ağacındandır.»

Hazret-i Mevlânâ, kıssadan hisseye geçerek diyor ki:

هزل تعلیمست آنرا جد شنو
تومشو بر ظامر هزلش کرو

«Şaka ve lâtife birşey öğretmeye yarar. Onu ciddî olarak dinle, lâtifenin zâhirinde kalma!»

«Ciddî olmayanlara göre, her ciddî söz, bir maskaralık ve şakadır. Akıllılar indinde ise şaka ve lâtifeler bile ciddîdir.»

هرجدی هزلست پیش هازلان
هزلها جدست پیش هازلان

«Akıl ve idrâki kâmil olmayanlar böyle armud ağacı ararlar. Lâkin bu armud ağacından o armud ağacına iyi bir yol vardır.»

Ki o yol da onu ciddî ve hakiki bir sûrette anlamaktır. Erbâb-ı irfâna göre buradaki armud ağacından maksad; (varlık) ve (benlik) vehmidir. İnsan o vehim ağacının üstünde bulundukça türlü hayâlet müşâhede eder. Binâenaleyh ey gâfil:

کاهلان امروء بن جویند لیک
تا بدان امروءین راهیست نیک

«Armud ağacından in ki orada bulunduğun için gözün kararmış ve sersem olmuşsun.»

نقل کن از امروءین کا کنون برو
گشته تو خیره چشم و خیره رو

«Bu armud ağacı, insanın evvel hâlindeki varlık ve benlik vehmidir ki, onun üstünde iken göz kararır ve şaşılışır.»

کین منی وهستی اول بود
که رو دیده کثر واحول بود

«Bu armud ağacından inince — yâni benlik vehmini terk edince — fikir, göz ve söz eğrilikten kurtulur.»

Yâni düşünüş, görüş ve söyleyiş düzelir.

چون فرود آیی ازین امرودین
کثر نماد فکرت و چشم و سخن

«O vakit, bu armud ağacını, dalları yedinci kat göğe yükselmiş bir seâdet ağacı halinde görürsün.»

یک درخت بخت بینی گشته این
شاخ او بر آسمان هفتمین

«Armud ağacından inince — yâni benlik vehminden geçip ayılınca — Allahın rahmeti o ağacı değiştirir.»

چون فرود آیی ازو کردی جدا
مبدلش کرداند از رحمت خدا

«Gösterdiğin bu tevâzûdan dolayı Cenâb-ı Hak, senin gözüne doğru görmek hâssasını ihsân eder.»

زین توباض که فرود آیی خدا
راست بینی بخشد آن چشم ترا

«Eğer doğru görebilmek kolay bir hal olsaydı Hazret-i Mustafa (S.A.V.) Efendimiz onu Allah'dan diler miydi?»

Hakikati görmek için armud ağacından inmek ve mevhûm varlığından geçmek lâzımdır ki onun mükâfâtı olarak hakikatı görme nimetine kavuşabilsin. Her şeyi hakkiyle görmek ve hak ile bâtili tefrik edebilmek öyle kolay bir hal değildir. Kolay olmadığı için Aleyhisselâtu Vesellâm Efendimiz:

راست بینی کردی آسان وزب
مصطفی که خواستی او را رزب

«Yâ Rabbî; bize hakkı hak, olarak göster ve ona tâbi olmamızı müyesser eyle. Bâtılı bâtil — yâni eğriyi eğri — olarak göster ve ondan çekinmemizi nasib eyle, dedim.»

Kezâ: «Îlâhî; bize her şeyi olduğu gibi göster» diye duâ buyurmuşlardır.

گفت بنما جزء از فوق و پست
آنچنانکه پیش تو آن جزء هست

«Hz. Peygamber: Yâ Rabbî; gökde ve yerde bulunan her zerreyi bize ind-i Îlâhiyyende olduğu gibi göster buyurdu.»

بعد ازین بررو بران امرودین
که مبدل گشت و سبز از امرکن

«Ey sâlik; indikten sonra armud ağacına yine çık. Çünkü, Allah'ın iradesiyle artık o ağacın mahiyyeti değişmiş ve feyz-i Îlâhî ile yeşermiştir.»

چون درخت موسوی شد این درخت
چون سوی موسی کشانیدی تورخت

«Sen Mûsâ tarafına yönelince, yâni bir mürşid-i kâmilin terbiyesi altına girince -- o benlik ağacın, Mûsâ Aleyhisselâma tecelli nuru görünen ağaç gibi olur.»

آتش او را سبز و خرم می کند
شاخ او انی انا الله می زند

«Ateş gibi görünen tecelli nûru o ağacı yakmaz yeşertir; dalı, budagı da: (Şüphesiz ben Tanrıyım) diye seslenir.»

زیر ظلش جمله حاجات روا
ایچنین باشد آلهی کیمیا

«O ağacın gölgesi altında, senin bütün hâcetlerin husûle gelir. İşte ilâhî kimya böyledir.»

آن منی وهستیت باشد خلال
که درو بینی صفات ذوالجلال

«Varlığın ve benliğin artık helâl olur, çünkü onda Celâl sahibi Hak'kın sıfatlarını görürsün.»

شد درخت کثر مقوم حقاً
اصل ثابت وفرعه فی الساء

«Eğri ağaç düzelir ve Hak'kı gösterir. Kökü sâbit, dalları göklerde-
dir.»

Sûre-i İbrahimde buyurulmuştur ki:

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ
أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ ۚ تُؤْتِي أُكْلَهَا كُلَّ حِينٍ
بِإِذْنِ رَبِّهَا وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ
يَتَذَكَّرُونَ ۝

Yâni: «Görmedin mi, Allah sana nasıl bir mesel îrâd etmiştir. Güzel bir kelime, kökü sâbit (ve sağlam) ve dal(lar), semâda (yukarıda) olan bir ağaç gibidir. Ki o (ağaç) Rabbinin izniyle her zaman yemişini verir durur. Allah insanlara (böyle) misaller îrad eder. Olur ki onlar çok iyi düşünüb ibret alırlar¹⁰³.»

Hüseyin Vâ'ız (Rahimehullah) bu ayet-i kerimenin tefsirinde diyor ki: «Kökü, mü'minin kalbinde, amelleri âlâ-yı illiyyinde bulunan ve se-vâbı her vakit sâhibine vâsıl olan imân ağacı hurma ağacına benzetilmek sûretiyle bir mesele îrâd olunmuştur. Zira, mânâları fehimplere tasvir ey-lemek ve mâkûlâtı mahsûsât vasıtası ile anlatmak böylece mümkün ol-maktadır.»

کآمدش پیغام ازان وحی مهم
که کزری بگذار ا کنون فاستقم

«O ağaca — (Hz. Musa'ya) — : Eğriliği bırak, doğru ol! diye mü-him bir vahiy gelmiştir.»

Hadîs-i şerifte: «Hûd sûresi sakalımı ağarttı.» buyurulmuştur. Ebû Ali Nesefî demiştir ki: Hazret-i Risâletpenâhî rûyâda gördüm: «Yâ Resû-lallah, sûre-i Hûd'da sakalınızın ağarmasına sebep olan nedir?» diye sor-dum. (Festakim kemâ ümirte) dir buyurdu.

Sûre-i Hûd'da şu âyet-i kerime vardır:

فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا إِنَّهُ
بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ۝

Yâni: «O halde sen (Habîbim), maiyyetindeki tevbe edenlerle beraber, emrolunduğun veçhile; dosdoğru hareket et. Aşırı gitmeyin. Çünkü O, ne yaparsanız (hepsini) hakkıyla görücüdür¹⁰⁴.»

Şârih Ankaravî (Minhâc'ül-Fukarâ) isimli eserinde istikâmete dair bir bahis açmıştır ki hulâsası şöyledir:

İstikâmet: Her şeyde ve her hususta itidâli muhafaza eylemek, yâni ifrât ve tefrite gitmemektir. Cenâb-ı Hak müstakim kulları hakkında:

إِذَا لَدَيْنَا قَالَ أَرَبُنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَرَكُوا
عَلَيْهِمُ الْمُلْكُ الْآلَا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا
بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ۝

Yâni: «Hakıykat "Rabbımız Allah'dır" deyip de sonra doğruluğu iltizâm edenler (yok mu) onların üzerlerine "korkmayın, tasalanmayın, va'd olduğunuz cennetle sevinin" diye melekler inecektir¹⁰⁵» buyurmuştur.

Şeyh Ali Cürhânî, yâhud Cevr Cânî demiştir ki: «Kerâmet değil, istikâmet tâlibi ol. Rabbin senden istikâmet istiyor, sen ise kerâmet talebindesin.»

Kibâr-ı evliyâ istikâmeti, kerâmete tercih eylemişlerdir. Bayezid-i Bestâmî'ye: «Fulan bir saatte Mekke'ye gidiyor» demişler: «Şeytan da, mel'ûn-i İlâhî iken bir anda meşriktan mağribe gider» cevâbını vermiş. Yine: «Fulan suda yürüyor ve havada uçuyor» demişler: «Balıklar ve ağaç parçaları da suda yüzer, sinekler ve kuşlar da havada uçar» dedikten sonra: Bir kimse seccâdesini suya yayıp üstünde namaz kılrsa ve hava boşluğunda bağdaş kurup otursa dahi iltifat etmeyin, Allah'ın emirlerine ve nehiyelerine karşı onun nasıl olduğunu ve istikâmetinin ne derecede bulunduğunu tetkik edin» tavsiyesinde bulunmuştur.

Hazret-i Mevlânâ şu beyânattan sonra Hz. Mûsâ kıssasına avdetle diyor ki:

«MUSÂ ALEYHİSSELÂM KISSASININ SON KISMI»

15945

این درخت تن عصای موسیست
امرش آمد که پندارش زدست

«Bu beden ağacı, Mûsâ'nın asâsı gibidir. Mûsâ'ya, onu elinden at diye emir gelmiştir.»

15946

پیش از افکندن نبود او غیر چوب
چون بر امزش بر گرفتی گشت خوب

«Hazret-i Mûsâ onu yere atmadan evvel o asâ, değnekden başka bir şey değildi. Fakat Hz. Mûsâ onu Emr-i İlâhî ile tekrar eline alınca, iyileşti.»

(105) Sûrei Fussilet: 30.

15947

اول اوبد برک افشان بره را
گشت معجز آن گروه غره را

«O asâ evvelce, koyunlara ağaçlardan yaprak düşürmek için kullanılırdı. Mûsâ'nın elinde Firavunu ve tebeasını acze düşüren bir mûcize oldu.»

15948

گشت حاکم بر سرفرعونیان
آبشان خون کرد و کف بر سر زنان

«Firavuna uyanların başına hâkim kesildi, sularını kana tebdil etti. Kendilerini ellerini başlarına vurmaya mecbur etti.»

15949

از مزار عشان بر آمد قحط و مرگ
از ملخهایی که می خوردند برک

«Ekinlerini çekirgeler yedikleri için, tarlalarının mahsulü kıtlık ile ölüm oldu.»

15950

تا بر آمد بخود از موسی دعا
چون نظر افتادش اندر منتها

«Nihayet onların âkibetine nazar eden ve imâna gelmeyeceklerini anlayan Hazret-i Mûsâ'dan bilâ ihtiyâr bir duâ sâdır oldu.»

Ve dedi ki:

15951

کین همه اعجاز و کوشیدن چراست
چون نخواهد این جماعت گشت راست

«Bu cemâat doğrulamayacak olduktan sonra bu kadar çalışmak ve mûcizeler göstermek ne içindir?»

امر آمد كاتباع نوح كن
ترك بايان بينى مشروح كن

«Allah'dan emir geldi ki: Nûh peygambere tâbi ol da işin sonunu görmeği bırak!»

زان تغافل كن كه داعى ره
امر بالغ هست نبود آن تى

«İşin sonunu, görmezlikten ve bilmezlikten gel! (Allah'ın emirlerini tebliğ eyle!) emri vardır; o emir boşuna değildir.»

Mâide sûresinde:

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ
مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ
إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٦٧﴾

Yâni: «Ey peygamber, Rabbinden sana indirileni tebliğ et! Eğer yapmazsan (Allahın) elçiliğini tebliğ (ve ifâ) etmiş olmazsın. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Şüphesiz ki Allah kâfirler gürûhunu muvaffak etmez¹⁰⁶» buyurulmuştur.

Bu emir Peygamberimiz (S.A.V.) efendimizdir. Zirâ, Allah'ın resûlüdür ve vazifesi de İlâhî hükümlerin halka tebliğidir. Tevhid ve hidâyete dâvet de tebliğ-i ahkâm cümlesindendir. Âyetin sonunda Allah'ın kâfirleri hidâyete çıkarmayacağı bildirildiği halde, yine de tebliğ-i ahkâm ve dâvet hususuna devam etmesi Resûl-i Ekreme emir buyuruluyor. Filvâkî bu âyetin muhatabı Risâletpenâh'dır. Fakat her peygamber aynı vazife ile mükellef kılınmıştı. İşte Hazret-i Mevlânânın «Tebliğ emri vardır ki boşuna değildir.» demesi buna işârettir.

کترین حکمت که زین الحاح تو
جلوه کردد آن لجاج وآن عنو

«Israrının bir hikmeti, onların inatlarının âşîkar olmasıdır.»

Yâni: Senin ibrâmın ve dâvette ısrarınla, (Hâdî) isminin, onların inkârı ve inâdiyle da (Mudil) isminin tecellisi zuhur eder.

تا که ره بنمودن واضلال حق
فان کردد بر همه اهل فرق

«Böylece, Hidâyet ve Dalâletin Hak'dan olduğu açıkça farkedilip, herkesce bilinir.»

چونکه مقصود از وجود اظهار برد
بایدش از بند واغوا آزمود

«Çünkü, varlıktan maksad, Allah'ın isimlerinin ve sıfatlarının zuhura gelmesidir. İnsanları nasihatla ve azdırmakla imtihan gerek!»

Ondan dolayı:

دیو الحاح غوابت می کند
شیخ الحاح هدایت می کند

«Şeytan azdırmaya uğraşır, şeyh ise doğru yola getirmeye çalışır.»

Her iki taraf da mazhariyeti mûcibince mesâide bulunur.

Hazret-i Mevlânâ bu hakikatleri beyan eyledikten sonra kıssaya avdetle diyor ki:

چون پیاپی کشت آن امر شیون
نیل می آمد سراسر حله خون

«Musibetler üst üste gelip hüznü ve keder verdi. Nil nehri de kıbtîler için temamiyle kandan ibaret oldu.»

تا بنفس خویش ز عون آمدش
لایه می کردش دونا کرده قدش

«Nihâyet bizzât Firavun, Mûsâ Aleyhisselâmın huzurunda eğilip yalvardı.»

Ve dedi ki:

کآنچه ما کردیم ای سلطان مکن
نیست مارا روی ایراد سخن

«Ey Sultân! söz söyleyecek yüzümüz yoksa da, bizim yaptıklarımızı sen bize yapma!»

بار باره کردم فرمان پذیر
من بعزت خوگرم سختم مگیر

«Parça parça olmuşum, niyazımı kabul et; ben izzet ve azamete alışmışım, bana sert muâmele etme!»

هین بجناب لب برحت ای امین
تا بندد این دهانه آتشین

«Ey emîn olan Mûsâ; haydi dudağını merhametle kıvıldat da, belâ-nın bu âteşli ağzı kapansın.»

گفت یارب می فریبد او مرا
می فریبد او فریبنده ترا

«Mûsâ Aleyhisselâm dedi ki: Yâ Rabbî; Firavun beni aldatıyor, ama seni aldatamaz!»

بشنوم یا من دهم هم خدعه اش
تا بداند اصل را آن فرع کش

«Onun hilesini kabul edeyim mi, yoksa, o hilenin aslını bilmesi için, hud'usına mukâbelede bulunayım mı?»

کاصل هر مکرری وحیت پیش ماست
هر چه برخاست اصلش از سماست

«Her mekir ve hilenin aslı bizdedir. Arz üzerinde olan her şeyin aslı göktedir.»

Sûre-i Nisâ'da münâfıklar hakkında şöyle buyurulmuştur:

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ

Yâni: «Hakîyat, münafıklar (akıllarınca) Allaha oyun etmek isterler. Halbuki O, kendi oyunlarını başlarına geçirendir¹⁰⁷.»

Ezcümle Kıyâmette ve Sırat üzerinde ehl-i îmân ile beraber onlara da bir parça nur verilecek, fakat mü'minler Sıratı geçip gidince, münâfıkların nuru sönecek, kendileri Cehenneme dökülecektir. İşte bu da hud'alarının karşılığıdır.

Kezâ yahûdiler Resûl-i Ekrem (S.A.V.) Efendimize rast geldikçe (Esselâmü Aleyke) diyorlarmış gibi (Essâmü aleyke) derlerdi. (sâm) ölüm demek olduğundan (Essâmü aleyke), Resûlullah için ölüm temennisi oluyordu. Aleyhisselâtu Vesselâm Hazretleri de anlamamış gibi davranırlar

(Aleyküm) buyururduki: (Siz geberin) demek olurdu. İşte bu da yahudilerin hud'asına Peygamber Efendimizin hud'ası idi.

15966

گفت حق آن سگ نیر زدم بآن
پیش سگ انداز از دور استخوان

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Yâ Mûsâ, o köpek, hud'aya değmez. Sen o köpeğin önüne uzaktan bir kemik atıver.»

15967

هین بجنیان آن عصا تا خا کھا
وادهد مرچه ملخ کردش فنا

«Haydi asâni kımlıdat da topraklar, çekirgelerin yok ettiklerini yenisinden versinler.»

15968

وان ملخھا در زمان کردد سیاه
تا ببیند خلق تبدیل آله

«O çekirgeler de derhal yanıp simsiyah olsunlar da halk, Allah'ın tebdil ve tahvilini görsün!»

15969

که سبھا نیست حاجت مرمرھا
آن سبب بهر حجابست و غطا

«Benim sebeblere ihtiyacım yoktur; o sebebler, hakikâti örtmek için birer perdedir.»

15970

تا طبعی خویش بردار وزند
تا منجم رو با ستاره کند

«O sebebler, tabiatci ilâca dayansın; mûneccim yıldızları gözlesin!»

15971

تا منافق از حرصی بامداد
سوی بازار آید از یم کساد

«Münâfık, hırs ve tamah sevkiyle ve bir şey bulamamak korkusuyla, erkenden pazara gelsin!»

O münâfık öyle bir pazara gelir ki:

15972

بندگی نا کرده و ناشسته روی
لقمه دوزخ بگشته لقمه جوی

«Allah'a ibâdet etmemiş, hattâ yüzünü yıkamamış iken o Cehennem lokması, yiyecek aramaktadır.»

15973

آ کل و مأ کول آمد جان طام
همچو آن برء چرنده از حطام

«Yayıp otlayan kuzu gibi, avam halkının canı da hem yer, hem de yenir.»

15974

می چرد آن برء و قصاب شاد
کو برای ماچرد برک مراد

«Kuzu otlayıp yayıldıkca, kasap, (o bizim için otlayıp semiriyor) diye sevinir.»

15975

کار دوزخ می کتی در خور دنی
هر او خود را توفریه میکنی

«Sen yeyip, içme hususunda Cehennem gibi oburluk eder, Cehennem için semirir durursun.»

Kur'an-ı Kerim'de ve Kaf sûresinde zikredildiğine göre Cehennemlik olanlar Cehenneme girdikten sonra:

يَوْمَ نَقُولُ لِلْهَٰكِمِ هَلْ أَمْتَلَا تِ وَنَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ ﴿١٥٨﴾

Yâni: «O gün Chenneme “Doldun mu?” diyeceğiz. O da “Daha var mı?” diyecek!¹⁰⁸»

Ey pis boğaz, sen de sofraya oturdun mu, türlü türlü yemek yediğin halde, daha başka bir şey var mı diye etrafına bakınıyorsun. Böyle yapmakla kendini Cehennem ateşi için yağlandırıyorsun.

15976

کار خود کن روزی حکمت بجز
تا شود فربه دل با کروفر

«Bir gün de hikmet otlağında yayıl da kalbin, gelişip güzelleşsin!»

15977

خوردن تن مانع این خوردلست
جان چو باز رکان و تن چون رهنلست

«Ama ten gıdası bu hikmet rızıkına mâni olur. Çünkü ruh tâcirdir, ten ise yol kesici!..»

15978

شمع تاجر انگهست افروخته
که بود رهنن چو هیزم سوخته

«Yol kesici odun gibi yanar kül olursa, tâcirin mumu parlak yanar.»

15979

که تو آن هوشی و باقی هوش بوش
خویشتن را کم مکن پاوه مگوش

«Ey insan; sen şuurdan ibaretsin, gerisi o şuuru örter, binâenaleyh kendini kaybetme de boş yere uğraşma!..»

(108) Sûrei Kaf: 30.

15980

دانکه هر شهوت چو خمرست و چو بنک
برده هوشست و عاقل زدست دانک

«Bilmiş ol ki her şehvet, şarab ve afyon gibi şuur perdesidir. Akıllı bir kimse onun tesiriyle şaşkınlaşır.»

15981

خمر تهانیت سرمستی هوش
هر چه شهوا نیست بندد چشم و گوش

«Sanma ki insan ancak şaraptan sarhoş olur, akıllı gider; bütün şehvetler gözü ve kulağı bağlar!»

15982

آن بلیس از خمر خوردن دور بود
مست بود او از تکبر و زجود

«Şeytan şarab içmekten uzaktı, ama onu kibir ve inkârı sarhoş etmişti.»

15983

مست آن باشد که او پند که نیست
ز نماید آنچه من و آهن نیست

«Sarhoş, olmayanı var, bakırı ve demiri altın gören kimsedir.»

15984

این سخن پایان ندارد موسیا
لب مجنban تا برود روید کیا

«Ey Mûsâ, bu sözün sonu yoktur. Dudağını hemen oynat ki yeniden yeşillikler bitsin.»

15985

همچنان کرد و هم اندر دم زمین
سیرگشت از سنبل و حب سمین

«Mûsâ emre uyunca derhal yeryüzü yeşerdi, sümbüller ve iri daneli başaklarla doldu..»

15986

اندر افتادند درلوت آن نفر
فقط دیده مرده از جوع البقر

«Kıtlık görmüş ve sığır açlığına uğrayıp ölüm haline gelmiş olan kıbteler, hemen o nîmete saldırdılar.»

15987

چند روزی سیر خوردند از عطا
آندمی و آدمی و چاربا

«İnsanlar ve hayvanlar birkaç gün Hak'kın bu ihsanı ile karınlarını iyice doyurdular.»

15988

چون شکم پرگشت و بر نعمت زدند
وان ضرورت رفت بس طاعی شدند

«Karınları doyup bol bol nimet bulunca isyankâr oldular; zaruret gidince azgınlaştılar.»

İnsan ferâha ulaşınca çektiği sıkıntıyı unuttur ve zenginleştikçe azgınlığı artar. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

كَذَٰلِكَ لَا يُفْطِنُ ۚ إِنَّ رَأْيَ امْرِئٍ ۖ

Yâni: «(Okumamaktan) sakını! Çünkü insan kendisini (mal sebebiyle) ihtiyaçtan vâreste görür de muhakkak azar¹⁰⁹.» Kezâ:

(109) Sûrei Alâk : 6-7.

وَلَوْ سَـَّطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ

Yâni: «Eğer Allah (bütün) kullarına (müsavat üzere) bol rızık verseydi yer (yüzün) de muhakkak ki taşkınlık ederler, azarlardı¹¹⁰.»

Bizde de harb-i umûmî içinde bulgur kralları, zeytin yağı kralları ve sâire vesâire peydâh olup, millet efrâdını aç ve muhtaç bir hale getirmemişler miydi?

15989

بی عجاعت نیست تن جنبش کنان
آهن سردیست می کوبی بدان

«Bilmiş ol ki beden, aç kalmayınca itaatkâr olmaz. Onu tokken ibâdete sevk etmek, soğuk demiri döğmek gibidir.»

15990

گر بگرید ورنالد زار زار
او نخواهد شد مسلمان هوش دار

«O beden ve ondaki nefs ağlasa ve inim inim inlese de aklını başına al, müslüman olmaz.»

15991

اوچو فرعونست در قط آنچنان
پیش موسی سرنهد لابه کنان

«Nefs, kıtlık zamanı Mûsâ'nın huzurunda yerlere kapanıp yalvaran Firavun'a benzer.»

15992

چونکه مستغنی شد او طاعی شود
خرچو بار انداخت اسکیزه زند

«İnsan, ihtiyaçtan kurtulunca azar. Hani eşeğin, yükünü atınca, çifte fırlatması gibi...»

(110) Sûrei Şûrâ : 27.

15993

بس فراموشش شود چون رفت پیش
کار او زان آه وزاریهای خویش

«İşi ileri gitti ve muradı oldu mu o ağlayıp inlemeleri hep unuttur gider!»

Bolluk zamanında darlık vaktinin unutulacağına Hazret-i Mevlânâ bir misal getiriyor ve diyor ki:

15994

سالها مریدی که در شهری بود
یک زمان که چشم در خوابی بود

«Bir kimse yıllarca bir şehirde otursa — hattâ orada doğsa, büyüse — sonra rüyâsında:»

15995

شهر دیگر بپند او بر نیک و بد
هیچ دریادش نباید شهر خود

«İyi ve kötü şeylerle dolu bir şehir görse, kendi memleketini unuttur.»

15996

که من آنجا بوده ام شهر نو
نیست آن من در اینجا امر گرو

«Ben bulunduğum şehirde yıllardan beri oturuyorum. Bu yeni şehir, benim memleketim değildir, ben burada iğreti bulunuyorum demez.»

15997

بل چنان داند که خود پیوسته او
هم درین شهرش بدش ابداع خو

«Belki, dâimi sûrette, o gördüğü yeni şehirde bulunmuş olduğunu zanneder.»

Bu, böyle olunca:

15998

چه عجب کرروح موطنهای خویش
که بد ستنس مسکن و میلاد پیش

«Ruh da doğup yer tuttuğu gayb âlemini, o eski vatanını unutup bu Dünyâya meyl gösterirse şaşılmaz.»

15999

می نیارد یاد کین دنیا چو خواب
می فرو پوشد چو اختر را سحاب

«Çünkü bulutun yıldızları örttüğü gibi, uykuda, o eski vatanını hatırdan çıkartır.»

16000

خاصه چندین شهرها را کوفته
کردها از درک او ناروفته

«Hususiyle ruh, bu âleme gelinceye kadar bir çok makama ayak basmıştır ki o makamların tozu halâ onun idrâkinden silinmemiştir.»

16001

اجتهاد گرم نا کرده که تا
دل شود صاف و ببیند ماجرا

«İnsan, başından geçenleri bilmek için sıkı bir azimle işe girişip gönülünü arıtmamıştır ki!»

16002

سررون آرد دلش از بخش راز
اول و آخر ببیند چشم باز

«Mücâhede ile bir ruhun kalbi, esrar penceresinden başını çıkarır da açılan gözü evveli ve ahiri görür.»

«İNSANIN YARATILIŞININ BAŞINDAN İTİBÂREN HALLERİ
VE MENZİLLERİ»

16003

آمدہ اول باقیم جاد
وزجادی در نبائی اوفتاد

«Rûh-i insânî, evvelâ (Cemad) mertebesine geldi, oradan (Nebâtât) mertebesine intikal etti.»

16004

سالها اندر نبائی عمر کرد
وزجادی یاد ناوردانر بزد

«Yıllarca (Nebâtât) âleminde yaşadı da (Cemâd) âleminde bulunduğunu hatırlamadı. Hattâ (Cemâd) ile harbetti.»

Nebâtât arzdan, yâni topraktan kuvvet olarak yetiştiği için, nebât ile cemâd arasında bir nevi mücâdele vardır.

16005

وز نبائی چون بحیوانی فتاد
نامدش حال نبائی هیچ یاد

«(Nebât) âleminden, (Hayvâniyyet) âlemine intikal edince bu defa da (Nebât) âleminde bulunmuş olduğunu hatırlamadı.»

16006

جز همان میلی که دارد سوی آن
خاصه در وقت بهار وضمیران

«Ancak, nebâtâta karşı, hususiyle baharda çiçeklerin açıldığı devrede bir meyli vardır.»

16007

همچو میل کودکان بامادران
سرمیل خود نداند در لبان

«Çocukların analarına olan meyli gibi. Ama o, bu meylin ve ana südüne olan bu iştîyâkının sırrını bilmez.»

Ana karnındaki cenin, anasının kaniyle beslenir. Dünyaya gelince de o kan süte tahavvül eder. İşte o çocukların meme emmeye olan meyli evvelce sütü kan halinde gıda olarak içmiş olmalarındandır. Kezâ:

16008

همچو میل مفرط همنو مرید
سوی آن پیر جوان بخت مجید

«Her yeni dervişin yüce bahtlı şeyhine fart-ı muhabbeti de bu meyl kabilindendir.»

16009

جزء عقل این ازان عقل کلست
جنبش این سایه زان شاخ کلست

«Bu dervişin akl-ı cüz'isi, akl-ı kül mesabesinde bulunan o şeyh-i kâmil ve mükemmildendir. Bu gölgenin oynaması da o gül dalının hareketindendir.»

16010

سایه اش فانی شود آخر درو
پس بداند سرمیل وحست وجو

«Nihâyet gölgesi, O'nda yok olur da, derviş, şeyhine olan muhabbetin sırrını anlar.»

سایه شاخ درخت ای نیک بخت
کی بجنبید گرنجید این درخت

«Ey iyi talihli kimse; ağaç sallanmasa dalının gölgesi nasıl kımıldar?»

باز از حیوان سوی انسانیش
می کشید آن خالق که دانیش

Cenâb-ı Hak emredince hayvanî âlemden insanlığa geçildi.»

همچنین اقلیم تا اقلیم رفت
تا شد ا کنون عاقل ودانا وزفت

«Böylece insan, iklimden iklime — yâni mertebeden mertebeye — geçerek âkil, âlim ve kâmil olur.»

عقلهای اولینش یاد نیست
هم ازین عقلش تحول کرد نیست

«Evvelki akılları — yâni bulunduğu mertebelerdeki şuuru — hatırlamada değildir. Nitekim en son aklı da değişecektir.»

گرچه خفته گشت وشدناس زپس
کی گذارندش دران نسیان خویش

«Vâkıâ uyumuş — yâni bu Dünyaya gelmiş — evvelki hallerini unutmuştur. Fakat onu o unutma halinde bırakmazlar.»

بازاران خوابش بیداری کشند
که کند بررای عالم ریشخند

«Tekrar o uykudan onu uyandırırılar; Uyanınca kendi haline gülmeğe başlayıp:»

Hadîs-i şerifte: «İnsanlar uykudadır, ölünce uyanırlar,» buyurulmuştur. Bu âlemde bulunmak uyumak, iyi - kötü bir takım hâdiselere mâruz kalmak da rüyâ görmek gibidir. Bu rüyâ âlemi, ömrün nihâyetine kadar sürer. O nihâyet gelip de ölüm vâki oldu mu rüyâdan (Hayat-ı hakikate) intikal edilmiş olur. O hayâta intikal eden de gerek evvelce kendinin, gerek başkalarının vermiş oldukları gâfilâne reyler karşı güler ve der ki:

گرچه غم بود آنچه می خوردم بخواب
چون فراموشم شد احوال صواب

«Rüyâda gördüğüm o gam ve keder neydi? Nasıl oldu da doğru düzen halleri unuttum?»

چون ندانستم که آن غم واعتلال
فل خوابست و فریست و خیال

«O gamların ve illetlerin uykusu hali, aldanma ve hayal bulunduğunu nasıl fark edemedim der...»

همچنان دنیا که حلم نامست
خفته بندارد که این خود دائمست

«Dünya da böyledir, uyuyanın gördüğü rüyâ gibidir; Rüyâ görenin gördüğü şeyleri devam edip gidecek sandığı gibi, Dünyâ'da gaflet uykusunda bulunanlar da Dünyâ'yı sürüp gidecek sanırlar.»

Hazret-i Câbir (Radiyallâhü anh) rivâyet etmiştir ki: «Ben Nebiyyi-Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem nezdinde idim. Huzûr-u Seâdete be-

yazlar giyinmiş, beyaz yüzlü bir zât geldi ve Resûlullâh'a selâm verdi, Zât-ı Risâlet de mukabelede bulundu. O zât: Dünyâ nedir? dedi. Hazret-i Peygamber: Uyuyan kimsenin rüyâ görmesi gibidir, buyurdu. O zât: Bir kimse Dünyâda ne halde bulunur? dedi. Resûl-i Ekrem: Hazırlanıp kâfile bekleyen kimse gibidir, buyurdu. O zât: Dünyada karar müddeti ne kadardır? dedi. Nebiyy-i Ekrem: Yolcunun kâfileden ayrılıp yetişmesi kadar, buyurdu. O zât: Dünyâ ile Âhiret arasında ne kadar zaman vardır? dedi. Fahr-i âlem Hazretleri: Gözü kapayıp açma zamanı kadar buyurdu. o zat gitti. Seyyid'ül-Mürselin buyurdu ki: Bu Cebrâil idi. Sizi Dünyâdan soğutmak ve Âhirete teşvik etmek için gelmişti, buyurdu.»

16020

تا برآید ناگهان صبح اجل
وارهد از ظلمت ظن و دغل

«Ama, ansızın ecel sabahı zuhur edince zan ve hiyle karanlığından kurtulur.»

16021

هرچه تو در خواب بینی نیک و بد
روز محشر یک پیدا شود

«Bu Dünya uykusunda gördüğün düşlerin hepsi mahşer gününde birer birer peydâ olacaktır.»

16022

آنچه کردی اندرین خواب جهان
کرددت هنگام بیداری عیان

«Dünyâ uykusunda ne yapmış isen o uyanıklık âleminde sana âşikâr olacaktır.»

Sûre-i Zilzâl'de:

مَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا
رَأَاهُ ۖ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا رَأَاهُ ۖ

Yâni: «İşte kim zerre ağırlığınca bir hayır yapıyor (idiy)se onun(n sevâbını) görecektir, kim de zerre ağırlığınca şer yapıyor (idiy)se onu(n cezâsını) görecektir⁽¹¹¹⁾.»

16023

تا پنداری کاین بد کرد نیست
اندرین خواب و ترا تعیر نیست

«Sakin bu rüyâda kötülük etmenin 'abiri yoktur sanma!»

Yâni, mâdemki Dünyâ uykudan, oradaki hareketleri ise rüyâdan ibarettir; Şu halde görülen kötülüklerin de cezâsı yoktur. Zannetme!

16024

بلکه آن خنده بود گریه و زقیر
روز تعبیرای ستمگر براسیر

«Ey esir ve fakîre zulmeden, belki senin rüyada — yâni Dünyada — gülüşün, uyandığın mahşer gününde ağlama ve içini çekme halinde tâbir edilecektir.»

16025

گریه و درد و غم وزاری خود
شادمانی دان به بیداری خود

«Rüyâdaki ağlayışını, derd ve gam ile inleyişini ise, uyanıklıkta mesret bil!»

16026

ای دریده پوستین یوسفان
گردد بر خیزی ازان خواب گران

«Ey Yusuf'ların derisini yırtan — yâni ey âcizlere zulmetmiş olan kimse — o ağır uykudan kurt olarak uyanırsın!»

(111) Sûre-i Zilzâl: 7-8.

خون نخبید بعد حرکت در قصاص
تو مگو که مردم وایم خلاص

«Kısastan sonra ölürsün ama ölümünden sonra da o kan uyumaz. Artık ben öldüm, kurtuldum, deme!»

این قصاص نقد حبلت سازیت
پیش زخم آن قصاص این بازیت

«Bu Dünya'nın kısas'ı, alemin nizamı için bir çâredir. Âhiretteki kısasa nisbetle oyuncak gibidir.»

Yâni bir kimse, haksız yere birini öldürürse, onu da kısasen idâm ederler. Fakat kâtil, idâm olunmakla cezây-ı uhrevîden kurtulamaz. Mak-tûl Âhirette dâvâ ettiği takdirde öyle bir azâba uğrar ki ona nisbetle Dün-yadaki kısas oyuncak gibi kalır.

زین لعب خواندست دنیا را خدا
کین جزا لعبت پیش آن جزا

«Dünyadaki cezâ, âhiretteki cezaya nisbetle oyuncak gibi kaldığı için Cenâb-ı Hak dünyaya (Oyun) demiştir.»

Bu beyit, Sûre-i Hadîd'deki:

إِذْ عَلَّمْنَا نَمَّا الْحَيَاةِ
الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهُمْ فِيهَا مَنَازِلُ مَبْنِيَّةٌ وَتَكَاثُرُ فِي الْأَمْوَالِ
وَالْأَوْلَادِ كَمَثَلِ غَيْبِ الْعُجْبِ الْكَفَّارِ نَبَاةٌ ثُمَّ يَسْجُجُ فِتْرَتَهُ
مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ حُطًّا مَّا وَفِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ

Yâni: «Bilin ki (âhiret kazancına yer vermeyen) dünyâ hayâtı ancak

bir oyundur, bir eğlencedir, bir süstür, aramızda bir öğünüştür. Mâillarda ve evlâtlarda bir çoğalıştır. (Bunun) misâli, bitirdiği nebât ekicilerin ho-suna giden bir yağmur gibidir. (Fakat) sonra o (nebât) kurur da sen (onu) sapsarı bir hale getirilmiş görürsün. Sonra da o, bir çörçöp olur. Âhiretde çetin azâb vardır¹¹²» âyetine işârettir.

Hadîs-i şerifte de: «Sizin bu Dünyâdaki ateşiniz Cehennem ateşinin yetmiş cüzünden bir cüz'dür.» buyurulmuştur. Demek ki Cehennem ateşi Dünya ateşinden yetmiş kerre fazla şiddetlidir. Allah cümlemizi böyle bir ateşten muhafaza eylesin.

«CEHENNEMDE BULUNUP EHL-İ CEHENNEMİ TÂZİE EDECEK OLAN MAHLÛKÂTIN AÇ OLUP: "YA RABBÎ; BİZİM RIZIKLARIMIZI BOL OLARAK BİZE ULAŞTIR, ZİRA SABRIMIZ KALMADI" DİYE CENAB-I HAKK'A YALVARMALARI»

این سخن پایان ندارد موسیبا
هین رها کن آن خرابی را در کیا

«Yâ Mûsâ; bu sözün sonu gelmez. Bırak, o eşekler çayırdan otlasınlar...»

تا همه زان خوش غلف فریه شوند
هین که گر کاند ما را خشم مند

«Hepsi de o güzelim otlardan semirsinler. Haberin olsun ki, Cehen-nemde, bunca azgın ve kızgın kurdlarımız lokma beklerler.»

ناله گرکان خود را مؤقنیم
این خرابی را طعمه ایشان کنیم

«Bütün o kurtlar feryad edip duruyor. Bu eşekler ise onlar için mak-bul birer yiyecektir.»

16033

این خراترا کیمیای معنوی
ازلب توخواست کردن آدمی

«Hoş nefesinin kimyası, bu eşekleri insan etmek istedi.»

16034

توبسی کردی بدعوت لطف وجود
آن خراترا طالع وروزی نبود

«Sen onları lutuf ve cömertliğine bir çok defâ dâvet ettin. Fakat, eşeklerin adam olmak için tâlih ve nasibi yoktu.»

16035

بس فروپوشان لحاف نعمتی
تا بردشان زود خواب غفلتی

«Artık onlara ni'met yorganını ört ki çabucak gaflet uykusuna dalsınlar.»

16036

تاجو بجهند ازچنین خواب این رده
شمع مرده باشد و ساقی شده

«Uykudan sıçrayıp kalkınca onlar, mumu sönmüş ve sâkiyi gitmiş bulsunlar.»

16037

داشت طغیان‌شان ترادر حیرتی
بس نبوشند از جزاهم حسرتی

«Onların azgınlığı sana hayret verdi ama onlar ceza günü, sana tâbi olmadıklarına hasret çekeceklerdir.»

16038

تا که عدل ما قدم بیرون نهاد
در جزا هرزشت را درخور دهد

«Bizim adâletimiz zuhûra gelince her çirkin ve kötüyeye lâayık olan cezayı verir.»

16039

کان شهی که می ندید ندیش فاش
بود با ایشان نهان اندر معاش

«Apaçık göremedikleri bir pâdişâh gizlice onlarla yaşıyordu.»

Şârihler buradaki pâdişâhın Zât-ı Kibriyâ olduğunu söylerler ve:

وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ

Yâni: «Nerede olursanız olun, O sizinle beraberdir¹¹³.» âyet-i kerîme-siyle de bu görüşü delil ve mesnede bağlarlar. Hazret-i Mevlânâ da buna bir misâl irâd ederek diyor ki:

16040

چون خرد باتست مشرف بر تننت
گرچه زو قاصر بود این دیدنت

«Sendeki ruh ve akıl gibi; onlar da seninledir ama asla onları görmezsin...»

16041

نیست قاصر دیدن او ای فلان
از سکون وجنبشت در امتحان

«O ise senin hareketini, duruşunu görür.»

(113) Sûrei Hadid: 4.

چه عجب گر خالق آن عقل نیز
با تو باشد چون نه تومستجیز

«Ne şaşılacak şeydir ki bu böyleyken sen, akıl ve ruhu yaratanın seninle oluşunu caiz görmezsin!..»

از خرد غافل شود بر بدتند
بعد ازان عقلش ملامت کنند

«Bir kimse akıldan gaflet ederek bir kötülükte bulunur. Sonra akılı onu kınar ve ayıplar.»

تو شدی غافل ز غفلت عقلی
کز حضور ستش ملامت کردی

«Sen akıldan gaflet ettiğin halde aklın senden gâfil değildir. Onun seni ayıplaması seninle beraber olduğundandır.»

گر نبودى حاضر و غافل بدی
در ملامت کی ترا سیلی زدی

«Eğer akıl, seninle beraber olmayıp gâfil bulunsaydı, yaptığın kötülüğü nasıl görür ve sana ayıplayış sillesini nasıl vururdu?»

ور ازو غافل نبودى نفس تو
کی چنان کردی جنون و نفس تو

«Senin nefsin de akıldan gâfil bulunmasaydı, öyle bir delilikte bulunur ve pis işlere girer mi idin?»

پس تو وعقات چو اسطرلاب بود
زین بدائی قرب خورشید وجود

«O halde aklın usturlâb âleti gibidir ki onunla varlık güneşinin yakınlığını bilirsin.»

Usturlâb: Müneccimlerin kullandıkları bir âlet idi ki onunla yükseklik alırlar, vakit tâyin ederler ve daha bazı Astronomi hesapları yaparlardı.

قرب بچون چون نباشد شاهرا
که نیابد بحث عقل آن راهرا

«Aklın bile sana yakınlığı ve sendeki varlığı keyfiyetsiz yâni anlatılmaz haldeyken ve o yolda akıldan bile bahsedilemezken Hak'kın sana yakınlığındaki keyfiyetsizlik daha yücedir.»

نیست آن جنبش که در اصبع تراست
پیش اصبع بایش یا چپ و راست

«Parmağındaki hareket, parmağının önünden, ardından, sağından, soldan değildir.»

وقت خواب و مهلك ازوی می رود
وقت بیداری قرینش می شود

«Uyku ve ölüm halinde o hareket, parmaktan gider... Uyanınca yine avdet eder.»

از چه ره می آید اندر اصبع
کا صبع بی او ندارد منفعت

«O hareket, parmağına hangi yoldan geliyor? Nitekim, o olmasa parmağının faydası kalmaz.»

Hareketleri (mâkûl) ve (gayr-i mâkûl) diye ikiye taksim etmişler, mâkûl hareketler aklın, gayr-i mâkûl hareketler rûhun tesiriyledir demişlerdir. Bu iki hareketten aklın ve rûhun varlığı ve insana yakınlığı anlaşılır. O anlaşılınca aklı ve ruhu halkeyleyen ve onlara bedende tasarruf kuvvetini veren Allah'ın varlığı ve insana keyfiyetsiz yakınlığı nasıl inkâr edilebilir?

16052

نور چشم و مردمک در دیده ات
از چه ره آید بغیر شش جهت

«Gözünde ve göz bebeğinde olan görüş nuru altı cihetten de geliyor. Fakat hangi yolla geliyor?»

Altı cihet: Ön, arka, sağ, sol, alt ve üst taraflarıdır ki bunlara «altı yön» tâbir olunur. Göz nuru bu cihetlerden başka bir yoldan gelir ki o da ruh yoludur. Ve gelişi bilâkeyfiyettir.

16053

عالم خلقت باسوی جهات
بی جهت دان عالم امروصاف

«Halk âlemi cihetlidir, emir ve sıfatlar âlemî ise bilâ cihettir.»

Kur'ân-ı Kerîm'de:

وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ مُسَخَّرَاتٌ بِأَمْرِهِ
آلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٥١﴾

Yâni: «Güneşi, ayı, yıldızları — hepsi de emrine râm olarak — (yaratmış O). Haberin olsun ki yaratmak da, emretmek de O'na mahsus. Âlemlerin Rabbi olan Allâhın şânı ne kadar yücedir!¹¹⁴» buyurulmuştur. Mad-diyât âlemine (Âlem-i halk), mânevîyât âlemine (Âlem-i emr) denilir.

(114) Sûrei A'raf: 54.

قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي

Yâni: «De ki: Rûh, Rabbimin emri (cümlesi)ndendir¹¹⁵.» âyet-i kerîmesinde rûhun (Âlem-i emr)den olduğu beyan buyurulmuştur.

16054

بی جهت دان عالم امر ای صنم
بی جهت تر باشد آمر لاجرم

«Güzelim, (Emr âlemi)ni cihetsiz bil! Emr âlemi cihetsiz olunca onun sahibi bulunan Cenâb-ı Hakk elbette büsbütün cihetten münezzehtir.»

16055

بی جهت بد عقل و علام البیان
عقل تراز عقل و جان ترهم زجان

«Akıl, (Âlem-i emr)den bulunduğu cihetle cihetsiz olunca, Allâmül-beyân olan Allah; akıldan üstün akıl, candan üstün candır.»

16056

بی تعلق نیست مخلوقی بدو
آن تعلق هست بچون ای عمو

«Hiç bir mahlûk ona alâkasız değildir. Lâkin bu alâka keyfiyetsizdir.»

16057

زانکه فصل و وصل نبود در روان
غیر فصل و وصل نندیشد کبان

«Zîra ruhda ne kavuşma vardır, ne ayrılma... Fakat zan ayrılmak ve kavuşmaktan başka birşey bilmez!»

(115) Sûrei Esrâ: 85.

غير فصل ووصل پی براز دلیل
لیک پی بردن نبشاند علی

«Ayrılma ve kavuşmadan başka bir delil ara. Lâkin kavuşma ile ayrılmadan başka delil aramak hastayı teskin cylemez.»

Her mahlûkun hususiyle rûhun Cenâb-ı Hakk'a taalluku olmakla beraber o taalluk bilâkeyfiyettir. Rûhun bedene olan alâkası da böyledir. Yâni nasıl olduğu tarif edilemez. Zan ve tasavvur bunu takdir edemediği için: «Rûh; ya bedene dâhil ve muttasıl, yâhut hâriç ve munfasıldır» der. Hattâ biri ona: «Ne muttasıldır, ne munfasıldır. Belki o taalluk bilâkeyfiyettir» dese anlamaz, hayrete düşer. Binâenaleyh bu ayrılma ve kavuşma keyfiyetini bırak da başka bir delil bul... O da mürşid-i kâmilin delâletidir.

16059

پی پیایی می بر از دوری زاصل
تارک مہدیت آرد سوی وصل

«Asıl'dan uzaksan yakınlığa doğru dâimâ iz ara ki sendeki erlik damarı seni vuslata götürsün.»

16060

این تعلق را خردکی پی برد
بسته فصاحت ووصلت این خرد

«Bu mânevî alâkayı akıl nasıl anlayabilir? Çünkü O, ayrılığa ve bitişik olmaya bağlıdır.»

Yâni akılca bir şey, ya (muttasıl) bitişik, ya (munfasıl) ayrı olur. Bunların bir üçüncüsü olamaz.

16061

زین وصیت کرد مارا مصطفی
بحث کم جوید در ذات خدا

«Bundan dolayı Hazret-i Mustafa (S.A.V.): Allah'ın zâtına dâir mübâhase etmeyin diye bize vasiyet etmiştir.»

Bu hususta İbn-i Abbas (Radiyallâhü anhümâ)'nın rivâyet ettiği: «Her şeyi düşünün, fakat Allah'ın zâtını düşünmeyin.» Kezâ: «Allah'ın mahlûkâtını düşünün, fakat Zât-ı İlâhiyi düşünmeye kalkışmayın. Zira, helâk olursunuz — yâni dalâlete düşersiniz —» hadisleri ile, İbn-i Ömer (Radiyallâhü anhümâ) dan: «Allah'ın verdiği nimetleri düşünün, Zât-ı İlâhiyi düşünmeyin.» hadisi vârid olmuştur.

Gülşen-i râz sâhibi Şeyh Mahmûd Sebisterî (Kuddise sirruhû) da demiştir ki: «Allah'ın nimetlerini düşünüp şükretmek sülûk yolunun şartıdır. Lâkin Hakk'ın zâtı hakkında şöyle mi, böyle mi diye düşünmek günahıdır.»

16062

آنکه در ذاتش تفکر کرد نیست
در حقیقت آن نظر در ذات نیست

«Zâtı ve mahiyeti ile tefekkür edilebilen şeylere karşı olan bakış ve görüş, Hakk'ın zâtına olamaz ve göremez.»

16063

هست آن پندار او زیرا برا
صد هزاران پرده آمد تا آله

«Çünkü düşünenin zannı ve düşüncesi, ancak yol'a taalluk eder. O zan ve düşünce ile Zât-ı İlâhi arasında ise yüzbinlerce perde vardır.»

Aleyhisselât Efendimiz: «Allah Teâlâ'nın nurdan ve zulmetten yetmiş bin hicabı vardır. Eğer onlar açılacak olsa, Vech-i İlâhinin nuru, nazarı kendisine ulaşanı yakardı.» buyurmuştur. Buradaki yetmiş bin adedi çokluktan kinâyedir.

Cenâb-ı Hak her şeyi çepeçevre kuşatmıştır. İhâta eden, ihâta edilemediği için, Cenâb-ı Hak da tefekkür, tasavvur ve tahayyül ile bilinmez.

16064

مہر پی در پرده موصل خوست
وہم آوانست کان خود عین هوست

«Herkes bir perde ile örtülmüştür. (Hak'ın hakikatine vâsil oldum) zannı kendi vehmidir.»

بس پیمبر دفع کرد این وهم ازو
تا نباشد در غلط سودا پر او

«Bu yüzden anlayışın idraki yanılmasın diye Hz. Peygamber (S.A.V.)
ondan vehmi gidermiştir.»

وانکه اندر وهم او ترك ادب
بی ادب را سرنگونی داد رب

«Vehminde edebsizlik bulunan kimseyi Rab'bin hışmı başaşağı eder.»

سرنگونی آن بود کو سوی زیر
می رود پندارد او کوهست چیر

«Başaşağı oluş aşağılara doğru gitmektir. Halbuki böyle olan kimse
kendisini yükseliyorum zanneder.»

در عجبها یش بفکر اندر روید
از عظیمی وزمهات کم شوید

«Allah'ın şaşılacak kudretini ve garib mahlukatını düşünün de yüce-
liği karşısında kendinizi kaybedin!»

چون زصنغش ریش و سبیل کم کند
حد خود داند زصانع تن زند

«Cenâb-ı Hakk'ın kemâl sıfatını düşünen kimse sakalını, bıyığını kay-
beder.»

Yâni hayret içinde kalır da haddini bilir ve sükût edip: «Ey mârûf
olan Allah; biz seni hakkiyle tanıyamadık.» itirafında bulunur.

جز که لا احصى نکوید اوزجان
کز شمار وحد برونست آن بیان

«O kimse candan, gönülden: (Ben seni öğemem) demekten başka bir
şey yapamaz. Çünkü Zât-ı İlâhî'nin beyanı sayıdan, hesaptan ötedir.»

«Bu beyit: «Yâ Rabbi; ben sana lââyık senâda bulunamıyorum. Sen
nefsini nasıl senâ etmişsen öylesin.» hadisine işârettir.

«ZÜL - KARNEYN'İN, KAF DAĞINA VARIP: "EY KAF DAĞI;
HAK'KIN SAN'ATININ AZAMETİNDEN BİZE BAHSET" DEYİNCE,
KAF DAĞININ: "ALLAH'IN AZAMETİNİN SIFATI BEYAN EDİLEMEZ.
ONUN KARŞISINDA İDRAKLER, YOK OLUR" CEVÂBINI VERMESİ,
BUNUN ÜZERİNE ZÜL - KARNEYN'İN: "HAKK'IN SIFATLARINDAN
HATIRINDA OLUP SÖYLEMESİ SANA KOLAY GELENİ SÖYLE"
TALEBİNDE BULUNMASI»

Zül - Karneyn, Yemen hükümdarlarından birinin adıdır ki Hazret-i
İbrahim Aleyhisselâm devrinde bulunduğu rivâyet edilir. Bazıları buna
bir de (İskender Zül - Karneyn Hazretleri) derler ki temâmiyle yanlıştır.

Zül - Karneyn, söylediğim gibi Yemenli ve mü'min olup İbrâhim Aley-
hisselâm ile muâsırdır.

İskender: Makedonyalı ve putperest olup İsâ Aleyhisselâmdan üç asır
evvel yaşamıştır. Binâenaleyh ikisinin bir adam olmasına imkân yoktur.

Kur'ân-ı Kerim'de Zül - Karneyn'den bahsedilmiş ve O'nun Ye'cûc
ve Me'cûc'e karşı bir sed yapmış olduğu beyan buyurulmuştur. Nebî, yâ-
hut velî olması ihtilâflı bulunan da bu Zül - Karneyn'dir.

Kaf dağına gelince: Bunun Arz'ı ihâta etmiş bir dağ olduğu söylenir.
Mâddeten böyle bir dağ olmadığı için onun Kudret-i İlâhî'den kinâye ol-
ması zannedilir.

Her ne ise, Zülkarneyn seyahatlerinin birinde bu dağa vâsıl olmuş,
onunla mükâlemeye bulunmuştur. Zülkarneyn'in dağ ile konuşmasından
anlaşıyor ki vak'a temsildir.

16071

رفت ذوالقرنین سوی کوه قاف
دید آنرا کز زمرد بود صاف

«Zülkarneyn Kaf dağı tarafına gitti, onun zümrüitten daha saf olduğunu gördü.»

16072

کرد عالم حلقه کشته او محیط
ماند حبران اندران خلق بسیط

«O dağ, halka gibi Âlem'i ihâta etmişti. Zül'karneyn, o muazzam mah-lûkun azamet ve cesâmetine hayrette kaldı.»

16073

گفت نوکوهی دگرها چیستید
که به پیش عظم تو باز بستند

«Zülkarneyn dedi ki: Sen dağ isen, diğer dağlar nedir? Onlar senin büyüklüğüne karşı oyun ve oyuncak gibidir.»

16074

گفت رکهای مانند آن کوهها
مثل من نبودند در حسن و بها

«Kaf dağı dedi ki: O dağlar, benim damarlarımdır. Güzellikte benim gibi değildir.»

16075

من بهر شهری رکی دارم نهان
بر عروقم بسته اطراف جهان

«Her şehirde benim gizli bir damarım vardır. Cihanın her tarafı benim damarlarıma bağlıdır.»

16076

حق چو خواهد زلزله شهری مرا
گوید او من برجها را عسقرا

«Cenâb-ı Hak bir şehirde zelzele olmasını murad edince bana emreyleyler, ben de oradaki damarımı oynatırım.»

16077

بس بحبنا من آن رک را بقهر
که بدان رک متصل گشتست شهر

«O şehre muttasıl olan damarımı kahırla oynatırım.»
Orada zelzele olur.

16078

چون بگوید بس شود ساکن رک
ساکنم وز روی فعل اندر تکم

«Allah yetişir deyince damarım sakinleşir. Bu sakin halim diğer bir emre kadar devam eder.»

16079

همچو مرهم ساکن و بس کارکن
چون خرد ساکن و زوجنان سخن

«Ben merhem gibi sâkin, fakat müessirim. Sâkin olduğum halde ke-lâmı tahrik eden akıl gibiyim.»

16080

زرد آن کس که نداند عقالش این
زلزله هست از بخارات زمین

«Buna akli ermeyenlerin sözüyse, zelzelenin, Arzın buharından olduğudur.»

Hâdiselerin sebeblerini herkes akli erdiği kadar bulur. Kimi vak'aları bir takım sebeblere bağlar, kimi de doğrudan doğruya Müsebbib'ül-esbâb'ın (Kader ve Kazâ)sından bilir. Hazret-i Mevlânâ bunu anlatmak için diyor ki:

«BİR KARINCA KÂĞID ÜSTÜNDE GİDERKEN KALEMİN YAZIŞINI GÖRÜP, ONU MEDHEDMEYE BAŞLADI. GÖZÜ DAHA KESKİN OLAN BAŞKA BİR KARINCA: "ASIL PARMAKLARI MEDHET, ZİRA HÜNER ONLARINDIR" DEYİNCE ONDAN DA AYDIN GÖZLÜ BAŞKA BİR KARINCA: "BEN KOLU ÖĞERİM; ÇÜNKÜ PARMAKLAR ONUN FER'İDİR" DEDİ.»

16081

مورکی بر کاغذی دید او قلم
گفت بامورد کراین راز هم

«Ufak bir karınca, kalemin kağıd üstüne yazdıklarını gördü, bu sırrı başka bir karıncaya söyledi.»

16082

که عجایب نقشا آن کاک کرد
همچون ریحان و جوسو سزارو ورد

«O kalem, kağıda, fesliğin gibi, susam çiçeği gibi ve gül gibi acâyib nakışlar yaptı, dedi.»

16083

گفت آن مور اصبعست آن پیشه ور
وین قلم در فعل فرعست و اثر

«Obir karınca dedi ki: O san'atkâr parmaktır. İş görmede kalem, parmağın fer'i ve eseridir.»

16084

گفت آن مور سوم از بازو بست
اصبع لاغر ز زورش نقش بست

«Üçüncü karınca da dedi ki: Parmaklar onları yazdırsa bile bu iş kolun sayesindedir.»

16085

همچنین میرفت بالانایکی
مهر موران فطن بود اندکی

«Bahis böylece uzadı gitti. Karıncaların beyi daha zeki idi.»

16086

گفت کز صورت مبینید این هنر
که بخواب و مرگ کردد بی خبر

«Karıncaların beyi dedi ki: Bu hüneri sûretten — yâni maddeden — görmeyin, zirâ o sûret, uyku veya ölümle bihaber ve bîkudret oluverir.»

16087

صورت آمد چون لباس و چون عصا
جز بعقل و جان نمجنبد نقشا

«Sûret, elbise ve asâ gibidir. Akıl ve ruhdan başka bir şeyle bu güzel nakışlar yapılamaz.»

16088

بی خبر بود او که این عقل و قوای
بی ز نقیب خدا باشد جماد

«Allahın kudret ve tevfiği olmayınca, bu akıl ve kalbin de cemâd gibi cansız kalacağından karınca beyi de haberdâr değildi.»

16089

یک زمان از وی عنایت بر کند
عقل زیرک ابلهها می کند

«Allah, bir an akıldan inâyetini kaldıracak olursa, o zeki akıl, budalalıklar yapar.»

چوئش کویا یافت ذوالقرنین گفت
چونکه کوه قاف در در نطق سفت

«Zülkarneyn, Kaf dağını söz söyler ve söz incilerini deler bulunca ona dedi ki:»

کای سخن گوی خیر و رازدان
از صفات حق بکن بامن بیان

«Ey haberdar olup sırları bilen ve söz söyleyen; bana Allah'ın sıfatlarını beyân et!»

گفت روکان وصف ازان هائلترست
که بیان بروی تواند برد دست

«Kaf dağı dedi ki: Haydi işine git! Sıfât-ı İlâhiyyeyi tavsif ve beyâna kimin gücü yeter, onları tavsife kim muvaffak olabilir?»

یا قلمرا زهره باشد که بسر
بر نویسد بر حائث زان خبر

«Yâhud kalemin cür'eti ve cesareti var mıdır ki, sayfalar üstüne ondan bir haber ve mâlûmât yazabilsin?»

گفت کتر دستانی باز کو
از صنایعهاش ای جبرنگو

«Zülkarneyn dedi ki: Ey iyi âlim; Allah'ın sıfatlarından küçük de olsa bir bahisde bulun.»

گفت اینک دشت سیصد ساله را
کوههای برف پرکردست شاه

«Kaf dağı dedi ki: İşte üç yüz yıllık yol genişliğinde bir sahayı Allah karlı dağlarla doldurmuştur.»

کوه بر که بی شمار و بی عدد
میرسد بر همزمان برفش مدد

«Sayısız ve hesabsız, bir biri üstüne dağlar vardır ki onları örten karlar üzerine dâima karlar yağar.»

کوه برفی میزند برد بگری
میرساند برف سردی تآوری

«Bir kar dağının üstüne başka bir kar dağı yığılmada... Kar'ın soğukluğu, ta yerin dibine kadar işlemede!»

کوه برفی میزند بر کوه برف
دمدم زانبار بحد و شکوف

«Hak'kın kudretiyle her kar dağı üzerine daha büyük kardan bir dağ hasıl olmada...»

گر نبود ایچنین وادی شها
تف دوزج محو کردی جلّه را

«Şâhım; eğer böyle karlı bir vâdi olmasaydı Cehennemin harâreti bütün Dünyâyı mahvederdi.»

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ diyor ki:

غافل ترا کوههای برف دان

تاسوزد پرده‌های عافلان

«Gafiller de bil ki, akıllı kimselerin hicabları tecelli ateşinden yansın diye böyle kar dağlarıdırılar.»

گرنبودی عکس جهل برف باف

سوحی از نار شوق آن کوموقف

«Eğer karlar yağdıran cehâletin aksi olmasaydı, şevk ve iştîyak ateşinden o Kaf dağı — gibi âriflerin vücûdu — yanardı.»

Evliyâullahdan Mâlik Bin Dinar (Kuddise sirruhu) bir gün çarşıda dolaşırken biri ona: «Burada ne yapıyorsun?» diye sormuş. O da: «Gaflet celbediyorum» cevabını vermiş. Çünkü bazı demlerde gaflet ve oyalanmak da lâzım imiş, İlâhî tecelli devam edecek olursa ârifin vücudu yanıp mahvolurmuş.

Nitekim Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimize böyle rûhâniyyet galebe edince Hazret-i Âişe'ye: (Kellimini ya Humeyra) yâni: «Ey penbecik, banna lâkırdı söyle.» buyurur ve mükâleme ile beşeriyete avdet ederdi.

Humeyrâ: Penbecik demektir ki Hazret-i Âişe, hem genç, hem de penbe renkli olduğu için kendisine taraf-ı Risâletten bu lakab verilmişti.

آتش از ازقهر خدا خود ذره ایست

هر تهدید لئان دره ایست

«Ateş, Kahr-ı İlâhî'nin bir zerresi ve alçakların tedibi için kamçıdır.»

Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz bir hadisinde buyurmuştur ki: «Kamçıyı evdekilerin göreceği bir yere asın ki o kamçı onlar için te'dib ve terbiye vâsıtasıdır.»

Hazret-i Ömer (Radiyallâhü anh) halifeliği zamanında elinde kamçı olduğu halde dolaşır ve münâsebitsiz hareketlerini gördüklerine yapıştırırdı.

Şeyh Sâdî (Kuddise sirruhu): «Sertlik ve yumuşaklığın beraber ol-

ması iyidir. Kan alan kimseden ibret almalıdır ki evvelâ damarı açar, sonri üstüne merhem koyup sarar» demiştir. Binâenaleyh kanunlarda bu eihete dikkat olunmalıdır. Ve uygunsuz harekâta müsâmaha edilmemelidir.

باچین قهری که زفت وفاقت

برد لطفش بین برآتش سابقست

«Allah'ın kahrı ateşi bu derece azîm ve şedid olduğu halde lutfunun serinliğini gör ki o ateşten ileridir.»

Yâni Allahımızın lutfu, kahrından üstündür.

سبق بی چون و چگونه معنوی

سابق و مسبوق دیدی بی دوی

«Bu, keyfiyet ve kemiyetsiz mânevî bir ileri oluşturmış; ileri geçeni de geri kalanı da bir olarak ihtiva eder.»

گرنبیدی آن زقصان تواست

که عتول خلق زان کان یک جوست

«Eğer sen bu hakikati, göremedinse, görmeyişin senin nâkışlığındandır. Zirâ bütün mahlûkâtın akl, ilm-i İlâhî mâdeninden bir arpa miktardır.»

Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de:

وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا

Yâni: «(Zaten) size az bir ilimden başkası verilmemiştir¹¹⁶» buyurulmuştur.

Binâenaleyh:

عیب بر خود نه نه بر آیات دین
که رسد بر چرخ دین مرغ گلین

«Ayıp ve noksanı din âyetlerine isnâd etme de kusuru kendine bul. Çamurdan olan bir kuş, din semâsına nasıl erişebilir?»

مرغ را جولانگه علی هواست
زانکه نشو او ز شهوت و ز هواست

«Kuşun dönüp dolaşacağı en yüce yer havadır. Çünkü onun gelişmesi şehvetten ve hevâdandır.»

Böyle gelişmesi şehvetten ve hevâdan olan bir kuş hava tabakasından yukarıya çıkamadığı gibi, maddenin sınırlarını aşamayan bir insan da rahmetin ileri, gazabın geri olması gibi ince bir meseleyi idrak edemez.

بس تو خیران باش بی لا ولی
تا ز رحمت پدشت آید محلی

«O halde sen eyet ve hayır demeyip hayrette kal ki Rahmet-i İlâhiyeden sana bir binek gelsin.»

وربگویی نی زندانی گردنت
فهر بر بندد بدان نی روزنت

«Eğer, (hayır) diyerek inkâra kalkışırsan o inkâr senin yolunu vurur. Allahın kahrı da, o inkar sebebiyle, kalbinin hidâyete lakaçak penceresini kapatır, hakikati göstermez.»

بس همین حیران وواله باش و بس
تا در آید نصرحق از پیش و بس

«O halde hayran olup kal ki her tarafında Allahın yardımını zuhûr et-sin.»

چونکه حیران گشتی و کیج وفنا
بازبان حال گفتی اهدنا

«Hayrette kalıp, varlığından geçersen, hal diliyle: (Yâ Rabbî bizi doğru yola götür) demiş olursun.»

زفت ز قنست و چولرزان می شوی
می شود آن زفت نرم و مستوی

«Hakikat bahisleri çok büyüktür. Fakat sen titrer ve Hakk'a sığınır-san o büyüklük ve zorluk, sana kolay görünür.»

زانکه شکل زفت بهر منکرست
چونکه عاجز آمدی لطف و برست

«Zira o büyüklük münkirler içindir. Sen aczini itiraf edince senin için o lutuf ve ihsan olur.»

«CEBRÂİL ALEYHİSSELAMIN HAZRET-İ MUSTAFA (S.A.V.) EFENDİMİZE KENDİSİNİ MELEK SÜRETİYLE GÖSTERMESİ VE YEDİ YÜZ KANADINDAN BİRİ ZAHİR OLUNCA UFKU İHATA ETMESİ VE O KADAR ŞUAI VARKEN, GÜNEŞİ GÖRÜNMEZ HALE GETİRMESİ.»

16114

مصطفی می گفت پیش جبرئیل
که چنانکه صورت تست ای خلیل

«Hazret-i Mustafa (S.A.V.) Cebrâil'e buyurdu ki: Azizim, yaratıldığın sûretle.»

16115

مرمرا بنما تو محسوس آشکار
تا بینم ممرتا نظاره وار

«Kendini bana göster de seni öylece seyredeyim.»

16116

گفت نتوانی و طاقت نبود
حسن صغیفست و تنک سخت آیدت

«Cebrâil dedi ki: Yâ Resûlallah, beni o surette görmeye tahammül edemezsin. Çünkü hiss-i insânî zayıf ve yufkadır, müşâhede sana güç gelir.»

Fakat Resûlullah hazretleri talebini tekrar ile buyurmuştu ki:

16117

گفت بنما تا بیند این جسد
تا چه حد حسن ناز کست و بی مدد

«Melekût âlemindeki şeklini göster ki bu cesed, hissin ne derece nâzik ve tahammülsüz olduğunu görsün.»

16118

آدمی راحت حس تن سقیم
ایک در باطن یکی خلق عظیم

«İnsanın bedenine ait duygusu noksan ve zayıftır. Lâkin bâtınında pek büyük bir mizaç vardır.»

Nitekim:

رُبِّدَ اللَّهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخُلِقَ الْإِنْسَانُ زُضْعِيفًا ﴿١١٧﴾

Yâni: «Allah (ağır teklifleri) sizden hafifletmek ister. (Zaten) insan da zaif olarak yaratılmıştır¹¹⁷.» âyeti birincisini,

وَأَنْتَ أَهْلٌ خُلِقَ عَظِيمٌ ﴿١١٨﴾

Yâni: «Hiç şüphesiz sen büyük bir alhlâk üzerindesin¹¹⁸.» âyeti de ikinci hususu bildirir.

16119

بر مثال سنگ و آهن این تنه
ایک هست او در صفت آتشینه

«Bu cesed, taşla demire benzer; bu sıfatla o çakmak gibidir.»

16120

سنگ و آهن مولد ایجاد نار
زاپ آتش بردو والد قهر بار

«Taşla demir, ateşin vücuda gelmesi için sebebdir. Ateş, bu ana ve baa-badan kalur yağdırıcı olarak doğar.»

İnsanda da bir hiss-i sakim ve bir hulk-i azim vardır. Tıpkı çakmak taşıyla demir gibidir. Taş ve demirin bir araya gelmesiyle çakmağın, te-

(117) Sûrei Nisa : 28.

(118) Sûrei Kalem : 4.

şekkül eylediği gibi, (hiss-i sakim) ile (hulk-i azim)in ictimâından da insan peydâ olur.

16121

باز آتش دست کار وصف تن

هست قاهر برتن اوشعله زن

«Yine ateş, bedene ait bir sıfattır... Fakat bedeni kahreder, alevler çıkarır.»

16122

باز درتن شعله ابراهیم وار

که ازو مقهور گردد برج نار

«Kezâ bedende, İbrâhîm Aleyhisselâm'da olduğu gibi, öyle bir ziyâ vardırki onun tesiriyle ateş burcu kahrolur, söner...»

Hazret-i İbrâhîmi Nemrud ateşe atmıştı. Fakat ondaki nurun tesiriyle nâr-ı Nemrûd sönuvermişti. Kezâ hadiste vârid olmuştur ki mü'minler sırat üstünden geçerken Cehennem: «Ey mü'min geç, senin nurun benim ateşimi söndürüyor.» diyecektir.

16123

لاجرم گفت آن رسول ذوفنون

رمز نحن الآخرون السابقون

«Bundan dolayı, hünerler sahibi Resûlullah (S.A.V.) Hazretleri (Biz, ileri gidenlerin artta gelenleriyiz) remzini beyan etmiştir.»

Hadis-i şerif: «Biz sonra gelmişiz, evvelkileri geçmişiz.» meâlindedir. Bu evvelkilerden maksadın ne olduğu iki türlü izah edilmiştir. Bir görüşe göre: İslâm'dan evvelki din ve şeriatlere tâbi olanlardır ki ümmet-i Muhammed onlardan efaldır. İkinci bir görüşe göre: Hayvânât, nebâtât ve cemâdâta varıncaya kadar olan mahlûkât ki insanın yaratılışı onların hepsinden sonradır. Öyle olmakla beraber hepsine hâkimdir.

16121

ظاهر این دو بستدائی زبون

در صفت ازکان آهنها فزون

«Bu ikisi — yâni çakmak (taşı ile demir — örs ile çekicinin zebûnudur. Fakat sıfat itibariyle demir mâdenlerinden daha kuvvetlidir.

Malum ya çakmak demirine o şekli vermek için ateşte kızdırırlar. Sonra örsün üstüne koyup çekikle döğerler. Sûrette örs ile çekicinin zebûnu olur. Fakat o demirle çakmak taşına vurulunca çıkacak kıvılcım bütün bir Dünyayı yakmak kuvvetini hâizdir.

16125

بس بصورت آدمی فرع جهان

وزصفت اصل جهان این را بدان

«İnsan da sûreti ve hilkatı itibariyle Cihan'ın fer'idir. Lâkin sıfatı itibariyle onu Cihan'ın aslı bil.»

Evet, insan mahlûkatın hepsinden sonra ve topraktan yaratılmış olduğu için âlemin fer'idir. Fakat Âlemin yaratılışından maksad, insandır, alehusus Peygamber (S.A.V.) efendimizdir. Nitekim bir hadis-i Kudsi'de: «Yâ Muhammed, sen olmasaydın felekleri yaratmazdım.» buyurulmuştur.

16126

چونکه کرد الحاح بنمود اندکی

عبیتی که که شود زان مندی

«Aleyhisselât Efendimiz talebinde ısrar edince, Cebrâil birazeik göründü, ama, heybeti dağı bile parça parça ederdî.»

16127

شهری بگرفته شرق و غرب را

از مهابت گشته بیہوش مصطفی

«Sade bir kanadı, şarkı ve garbı kaplamış; Sallallâhü Aleyhi Veselâm Efendimiz — o azameti görünce ve onun Hâlik-i Zîşânındaki kudreti düşününce — kendinden geçti.»

چون زیم و ترس بیوشش بدید
جبرئیل آمد در آغوشش کشید

«Cebrâil Aleyhisselâm Resûlullâhın kendinden geçtiğini görünce insan şekline girip geldi. Zât-ı Risâleti kucaklayıp ayılttı.»

آن مهابت قسمت بیگانگان
وین تجمش دوستانرا رایگان

«Cebrâilin o mehâbeti yabancılar içindir. Bu iltifâtı ise dostlara mahsusdur.»

Hazret-i Mevlânâ bu hâle bir misâl getiriyor ve diyor ki:

هست شاهانرا زمان برنشت
هول سرهنگان وصار مهابتست

«Pâdişahların tahtta oturdukları zaman olur ki orada eli kılıcı ve korkunç çavuşlar bulunur.»

دور باش ونیزه وشمشیرها
که بلرزند زان مهابت شیرها

«O çavuşların ve muhafızların ellerinde ucu eğri değnekler, mızraklar ve kılıçlar vardır. Arslanlar bile onları görse, heybetlerinden titrerler.»

بانگ چاوشان و آن چوگانها
که شود سست از نهییش جاتها

«Çavuşların sesinden ve ellerindeki sopadan canlar ürker... Heybetlerinden herkes korkar...»

این برای خاص و عام ورهگذر
که کنند شان از شهنشاهی خبر

«Ama bu heybet, yoldan geçenlere, orada pâdişah bulunduğuından haberdâr etmek içindir.»

از برای عام باشد این شکوه
تا کلاه کبر تهد آن گروه

«Bu azamet ve heybet, halkın kibir ve kin'i terketmeleri içindir, onlara mahsustur.»

تا من وما های ایشان بشکند
نفس خود بین فتنه و شر کم کند

«Bu mehâbet ve şevket, halkın: (Biz ve ben) diye benlik davasına kal-kışmamaları, kendini görüp beğenen nefsin fitne çıkarmaması ve şerre kal-kışmaması içindir.»

شهر ازان ایمن شود کان شهریار
دارد اندر قهر زخم کبر و دار

«Böylece padişah'ın kahrı korkusuyla şehirde emniyet ve asâyiş devam eder.»

بس بمبرد آن هوسها در نفوس
هیبت شه مانع آید زان نحوس

«Halk, böyle nefislerin kötülük heveslerinden kurtulur, padişahın heybeti fenalıklara mâni olur.»

باز چون آید بسوی بزم خاص
کی بود آنجمله‌هاست یا قصاص

«Fakat Padişah, meclis-i hâssına gelince, orada mehâbet ve kısas gibi şeyler kalır mı?»

16139

حلم در حلمست و رحمتها بمحوش
نشوی از غیرچنگ و نی خروش

«O hâs mecliste hımler içinde hımler vardır. Merhametler cûş ve hurûş halindedir. Orada çeng ve ney sesinden başka bir sadâ işitmezsin.»

16140

طبل و کوس هول باشد وقت جنگ
وقت عشرت باخواس آواز جنگ

«Davul ve kösün korkunç sesleri harb esnâsındadır. Hâs nedimlerle işret zamanı duyulan ise çeng nâmeleridir.»

Beraber oturup işret edilen zarif kimselere (nedim) ve nedimlerle birlikte bu türlü meclislerde bulunmaya (münâdeme) derlerdi. Hükümdarların ve hususiyle Abbâsi halifelerinin münâdeme meclislerinde resmî libaslar çıkarılır, o meclislere mahsus hafif, ipekli libaslar giyilir, arada yabancı bulunmayacağı için de serbestçe konuşulurdu.

16141

هست دیوان محاسب عام را
وان پری رویان حریف جامرا

«Muhâsebe divanı, yâni icab edenlerin hesabına bakılması avam içindir. Peri yüzlü güzeller ise işret meclislerinde bulunurlar ve sâkîlik ederler.»

آن زره و آن خود مرچایش راست
وان حریر و رود مرچایش راست

«Zırh ve tolga gibi harb âletleri muhârebe için, ipekli libaslar ile sazlar ise işret meclislerinin kurulduğu yerler içindir.»

16143

این سخن پایان ندارد ای جواد
حتم کن والله اعلم بالرشاد

«Ey cömerd kişi, bu bahsin sonu gelmez. Binâenaleyh sözü kes ki her şeyi en iyi bilen Allahdır.»

Hazret-i Mevlânâ, Cenâb-ı Hakk'ın lutfu gibi kahrı da olduğunu; lutfunun havâssa, kahrının avâma mahsus bulunduğunu bir takım misallerle tavzih eyledikten sonra Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizin Ceb-râil Aleyhisselâmı melek sûreti ile görmesi üzerine kendinden geçmesi bahsine avdetle diyor ki:

16144

اندر احمد آن حسی کو غار بست
خفته این دم در زمین یثربست

«Hz. Ahmed'in (Rü'yet-i Cibril)e tahammül edemiyen hiss-i bedenîsi şimdi Medîne'de medfundur.»

16145

وان عظیم الخلق اوکان صدفدرست
بی تغیر مقصد صدق اندرست

«Ama, bütün Kâinâta galebe eyleyen, azim yaratılıştaki mânevî varlığı ise aslâ değişmeksizin Kurb-i İlâhîde ve doğruluk makamında bulunmaktadır.»

Çünkü:

16146

جای تغییرات اوصاف تنست
روح باقی آفتاب روشناست

«Tağayyür ve tebeddülün şeri ceseddır, bâkî olan ruh ise parlak bir güneştir.»

بی زتغیری که لا شرقیة
بی زتبدیلی که لا غربیة

«O, güneş gibi olan parlak ruh, tağayyür ve tebeddülünden masundur. Çünkü o ne şarka ne de garba mensubdur.»

آفتاب از ذره کی مدهوش شد
شمع از پروانه کی بیهوش شد

«Güneş, hiç zerreden, kendinden geçer; mum pervaneden aklını kaybeder mi?»

Hakikat-i Muhammediye, şarka ve garba mensub olmayan öyle bir güneştir ki, Cebrâil de dahil olmak üzere, bütün Kâinat ona nisbetle bir zerre gibi kahr. Öyle olduğu halde bir güneş, bir zerreden nasıl bîhûş oldu?

جسم احمد را تعلق بد بدن
این تغیر آن تن باشد بدان

«Hz. Ahmed'in (S.A.V.) teninin ruhla alâkası gizlidir; bu değişme ten ve cisme ait arızalardandır, bunu bil!»

همچو رنجوری و همچون خواب و درد
جان ازین اوصاف باشد پاک و فرد

«Hastalık gibi, uyku ve ağrı gibi... Can, bu sıfatlardan âridir.»

خود نناسم و ربگویم وصف جان
زلزله افتد درین کون مکان

«Ruhun vasfını söyleyemem. Söylemiş olsam (Kün) ve (Mekân) âleminde zelzele vâki olur.»

روپوش گریک دمی آشفته بود
شیرجان مانا که آن دم حفته بود

«Cesed tilkisi bir an için perişan olduysa da, herhalde uykuda bulunmuşa benzer.»

Tilkiden maksad: Resül-i Ekrem'in cismâniyeti, arslandan murad ise Zât-ı Risâletin rûhâniyyetidir. Cebrâilin görünüşü esnâsında Rûh-i Muhammedî, müşâhede-i Rabbâniye ile meşgul bulunduğu, cisminde o değişiklik vukua gelmiş ve kendisinden geçmişti.

حفته بود آن شیر کز خوابست پاک
اینت شیر نرمسار و سهمناک

«Uykudan tamâmiyle münezzeh olan o arslan o esnâda tecelliye mazhar olmuştu. İşte sana hem yumuşak, hem de korkunç ve heybetli bir arslan...»

Aleyhisselât Efendimiz, Rahmetenlilâlemîn olduğu için, kalbinde öyle bir merhamet ve yumuşaklık vardı ki o da Allah'ın lutfu ve keremi idi. Nitekim Uhud muhârebesinde bozulan ashâba karşı huşunet göstermemiş ve rıfk ile muâmele ederek kendilerini teselli etmişti. Bundan dolayı,

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ

لَنتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًا غَلِظَ الْقَلْبُ لَا نَفُضُوا مِنْ حَوْلِكَ

Yâni: «(O vakit) sen Allah'dan bir esirgeme sayesinde ki onlara yumuşak davrandın. Eğer (bilfarz) kaba, katı yürekli olsaydın onlar etrafından herhalde dağılıp gitmişlerdi bile⁽¹¹⁹⁾» âyeti nâzil olmuştu.

Kezâ müşrik ve münâfıklara bile o kadar nezâket gösterirdi ki:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ

Yâni: «Ey peygamber, kâfirlerle ve münâfıklarla savaş. Karşılarında çetin ol!¹²⁹» âyetiyle o gibilere sert muâmele icrâsına me'mur olmuştur.

Bunun içindir ki, Hazret-i Mevlânâ, O'nu vâsfederken: «Yumuşak başlı arslan» tabirini kullanmıştır.

16154

خفته سازد شیر خود را آنچنان
که تمامش مرده دانند این سکان

«Arslan kendisini öyle uyumuş gösterir ki köpekler onu tamamiyle ölmüş sanırlar.»

Risâletpenâh (S.A.V.) Efendimiz Hazretleri de Zât-ı Akdesine karşı söylenilen terbiyesizce sözleri işitmemiş, yâhud anlamamış gibi davranır ve söyleyenlere zarifâne mukabelede bulunurdu. Meselâ yahudilerden bir takımı selâm veriyormuş gibi davramp (Esselâmü aleyke) diyormuş gibi (Essâmü aleyke yâ Ebâ'l-Kaasım) diye çıftlık ederlerdi ki, (sâm) ölüm demek olduğundan, (Essâmü aleyke), ölesin mânâsını ve temennisini hâvi idi. Resûlullah Efendimiz de öyle selâm verir gibi görünmek isteyenlere: (Aleyke) yâni «Sen ölesin» diye karşılık verirdi. Böyle yapmamış olsalardı:

16155

ورنه در عالم کرا زهره بدی
که بودی از ضعیفی تر بدی

«Bir âcizin elinden, birşeyler yağmalamaya kim cesâret edebilirdi?» Bundan dolayı: «Aranızdaki ihtilâfı aranızda hallediniz. Bana haber verdiğiniz bir hâdise hakkında ben hüküm-i şer'iyi ifâ ederim» buyururdu.

16156

کف احمد زان نظر مخدوش شد
بحراو از مهر کف پر جوش شد

«Hazret-i Ahmed Aleyhisselâm'da o bakışla kendinden geçti ama, aslında, varlık denizi, köpük sevgisi ile coştı, köpürdü...»

16157

من همه گفست معطی نورباش
ماه را کر کف نباشد گومباش

«Ay, temamiyle bir avuc gibidir, vericidir ve nûr saçıcıdır. Ayın eli, avucu yoksa varsın olmasın.»

O yokluk, nûr saçmasına mâni değildir.

Hakikat-i Muhammediyye de, mânen, bir dolunay gibidir ki, ona nisbetle, beşeriyyeti avuc içi kadar kalır. Rü'yet-i Cibril esnâsında, bir an için, o beşeriyyet hâssası kaybolduysa varsın olsun. Kâmil hakikatı O'nun Zât-ı Şerifinden ayrılmaz. Bundan dolayı:

16158

احمد ار بکشايد آن پر جليل
تا ابد بهوش ماند جبرئيل

«Hazret-i Ahmet Aleyhisselât Efendimiz, eğer (Hakikat-i Muhammediyye)nin o azîm kanadını açacak olursa, Cebrâîl, ebediyyen kendinden geçex.»

16159

چون گذشت احمد ز سدره مرصده
وز مقام جبرئيل واز حدش

«Peygamber (S.A.V.) Efendimiz Cebrâîlin karargâhı ve nazargâhı olan (Sidretülmüntehâ)yı geçince,»

16160

گفت اورا هبن پیر اندریم
گفت رو رومن حریف تو نیم

«Cebrâîl'e: Haydi ardımca uç, buyurdu. Cebrâîl de: Yâ Resûlallah sen yürü, git. Buradan ilerisi için ben sana refakat edemem, cevâbını verdi.»

باز گفت اورا بیا ای پرده سوز
من باوچ خود نرفتم هنوز

«Resulullah (S.A.V.) Efendimiz buyurdu ki: Ey felek perdelerini yap-
tup geçen, gel! Ben daha seyrimin nihai noktasına vasil olmadım.»

گفت بیرون زین حدای خوش فرمن
گرزیم پری بسوزد پرم

«Cebrâil dedi ki: Ey benim güzel nurlu arkadaşım, buradan ötesine
geçmek için bir defa sallayacak olursam o kanad yanar.»

حبرت اندر حیرت آمد این قصص
بهشی خاصگان اندر اخص

«Bu hikâyeler hayret içinde hayrettir; daha hâsların hallerini görün-
ce hâs kullar, kendilerinden geçerler.»

بهشیا جمله اینجا بازیست
چند جان داری که جان پر وازیست

«Buradaki her kendinden geçiş, bir oyundan ibarettir... Senin kaç
canın var? Burası can pazarıdır...»

Burada (hâs) dan maksad Cebrâil, (ehass) — daha has — dan murad
ise Hazret-i Peygamber Aleyhimesselemdir. Hâss olanlar, ehass bulunan-
lara karşı hayrandır. Ehass olanlar da hâssların hâline karşı mütehayyer-
dir. Amma ehass olanların hayreti, kemâle vüsulden evveldir. Havâsdan
olanların hayranlığı ise sonradır.

چبرئیل اگر شریف و عنبر
نونه پروانه ونی شمع نیز

«Ey Cebrâil, sen şerif ve aziz bir melek-i mukarrebsin; lâkin ne per-
vânesin, ne de mum.»

Melekler, mertebe-i akıldaki oldukları için, aşk âteşine atılan kümme-
lin gibi değildirler. Nitekim Mi'râc gecesinde ve Sidretülmüntehâ'da Ceb-
râilin:

Ger geçem bir zerre denlû ilerû,
Yânarım baştan ayağa ey Ulu...

demesine mukabil, Fahr-ı Kainat (S.A.V.) Efendimiz:

Çün ezelden bana aşk oldu delil,
Yanar isem ben yanayım ey Halil!..

buyurmuş ve ilerlemişti.

Bahis muğlak ve anlaşılması müşkil olduğu için Cenâb-ı Pîr kendisi-
ne hitab ederek diyor ki:

این حدیث منقلب را گور کن
شیر را برعکس صید گور کن

«Bu tersine sözü göm — yâni örtülü bırak — Aksine olarak, arslanı
yaban eşeğine av yap!..»

Bazılarının, Cebrâil daha kuvvetli olduğu için Resûl-i Ekrem (S.A.V.)
onu melekiyyet heybetiyle görünce kendinden geçti demeleri ve Cebrâil
daha büyükmüş gibi göstermelerine karşı Hz. Pîr: «Böyle düşünmek ve
böyle söylemek o kadar tersinedir ki yaban eşeğine arslanı avlatmak gi-
bidir» diyor. Fîlvâki Cebrâil, (Melâike-i mukarrabin)den, yâni Allah'a ya-
kin olan meleklerden idi. Fakat: «Ben Allah ile bir vaktim olur ki o ha-
rîmi hâssa ne melek-i mukarreb girebilir, ne de nebiyy-i mürsel» hadis-i
şerifi muktezâsınca Zât-ı Akdes-i Risâlet ile kâmil vârislerinin girdiği o
meclis-i hâssa Cebrâilin dâhil olmasına imkân yoktur. Hazret-i Mevlânâ
bir gazelinde buyurur ki: «Mânevî güzelleri hususi kadehle taltif ettikle-

ri bir meclisin, Cebrail, dışarısında kahr; Hızır ise oranın perdecisi olabilir.»

Cenâb-ı Pîr, Cebrâîlî, Seyyid-i Kâinât (S.A.V.) Efendimizden yüksek göstermek cehâletinde bulunanlara hitâben diyor ki:

16167

بند کن مشك سخن شائیت را
وامكن انبان قلمائیت را

«Saçma söz akıtan tulumu bağla, saçma sapan sözler dağarcığını açma!»

Yâni hezeyân etme ve saçma sapan söyleme...

16168

آنکه برنگذشت اجزاش از زمین
پیش او معکوس قلمائیت بین

«Cüzleri yere bağlı kalana, bu sırlar, saçma sapan gelir.»

16169

لأنخالفهم حبیبی دارم
یاغریباً نازلآ فی دارم

«Ey öylelerinin evi olan Dünyaya garib gelen sevgili dostum; onlara muhalefet etme ve idareye bak!»

16170

اعط ماشاؤ وراموا وارضهم
یاظعیماً ساکنآ فی ارضهم

«Ey onların yurtlarına konmuş dost! Diledikleri, istedikleri şeyi ver, onları razî et...»

16171

نارسیدن درش ودر تاز - خوش
رازیا یا سوزی می سار - خوش

«Padişahın nezdinde — yâni Huzur-i İlâhiye — varmaya kadar ey Reyli, Merv'li ile hoş geçin!»

16172

موسبا در پیش فرعون زمن
ز م باید گفت قولآ لیتآ

«Ey vaktin Mûsâsı olan Hüsâmüddin Çelebi, zamanın firavunlarına karşı rıfk ile, nezâketle söz söylemek gerektir.»

Cenâb-ı Hak, Mûsâ Aleyhisselâmı Firavunu imana dâvete memur ettiği, birâderi Harun Aleyhisselâmı da ona verdiği sırada:

اذهبكَا إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ

فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَّيِّنًا

Yâni: «Fir'avna gidin. Çünkü o, hakiykatén azdı. (Gidin de) ona yumuşak söz söyleyin. Olur ki nasihat dinler, yahud (Allah'dan) korkar¹²¹», tavsiyesinde bulunmuştu. Çünkü:

16173

آب اگر در روغن جوشان کنی
دیگدان و دیک را ویران کنی

«Eğer kaynayan yağın içine su dökersen tencereyi de, ocağı da harab etmiş olursun.»

Çünkü yağ etrafına sıçrar.

Bunun gibi, kibir ve azametle kaynayan birine, sert söz söylersen herif bütün bütün taşkınlık eder.

زم گولين مكوغير صواب
وسوسه مفروش درلين خطاب

«Nâzikâne söyle, lâkin doğrudan başka bir şey söyleme. Nezaketle hitab edeceğim diye vesvese ile dolu kelâmda bulunma!»

وقت عصر آمد سخن کوتاه کن
ای که عصرت عصر را آگاه کن

«İkinci vakti oldu, sözü kısa kes. Ey asrın sâhibi, yâni vaktin kutbu olan, asrındakileri ikaz et!»

Hazret-i Âdem'den, Resûl-i Ekrem (S.A.V.) efendimize kadar olan zaman, sabahtan ikinci vaktine kadar, devr-i Muhammedî de ikindiden akşama kadar olan müddet itibar edilmiştir. Çünkü Aleyhissalât Efendimiz âhir zaman peygamberidir. Ve kıyamete kadar gelecek asırların sahibidir. Zât-ı Akdes-i Risâlete vekâleten her asrın da bir sahibi, yâni gavs-i âzamı bulunur. Hazret-i Mevlânâ o gavse — ki kendisi, yâhud halifesi bulunan Hüsâmüddin Çelebidir — hitâben ey gavs-i âzam, asrında bulunanları ikaz ve irşad et diyor.

کوتو مرا گل خواره را که قندبه
برمی فاسد مکن طینش مده

«Toprak yiyene şekeri medhet; zararlı bir yumuşaklık gösterip de ona toprağı verme!»

Kureyş müşrikleri, Resûl-i Ekreme gelmişler: «Yâ Muhammed! Bir sene sen bizim mâbudlarımıza ibâdet et, bir sene de biz senin mâbudlarına ibadet edelim» demişlerdi. Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri (Kulya eyyühelkâfirûn) sûresini okudu ve: «Ne ben sizin mâbudlarınıza ibadet ederim, ne de siz benim mâbuduma ibâdet edersiniz. Sizin dininiz size, benim dinim bana» buyurdu. Nezâket ve mülâyemet gösterip de, peki, demedi. Kezâ Tâifliler, gelmişler, namazdan, rükû ve sücûdun kaldırılmasını istemişler, böyle yapılacak olursa müslüman olacaklarını söylemişlerdi. Resûlullah Efendimiz: «Rükû ve sücûdu olmayan namazlarda

hayır yoktur» buyurup red cevabı verdi. Çünkü namaz nasıl farz ise ondaki rükû ve sücûd da böylece farz idi. Ferâiz-i İlâhiyyeyi değiştirmek, onlarda tenzillât ve tâdilât yapmak kimsenin haddi değildi. Bazı zübbeler: «Beş vakit namaz çok geliyor, vakitler ikiye indirilse, yatıp kalkma kaldırılıp yalnız kıyam ile iktifâ edilse namaz kılınır amma onu yaptırıcak nerede?» diye hezeyan ediyorlar. Sonra Avrupa medeniyetinin fuhşuna varıncaya kadar alınmasını zaruri görüyorlar. Ve: «Ya hep, ya hiç» diyorlar.

Bu gibiler bilmelidirler ki dinde tâdilât ve tenzilat olmaz. Avrupa Medeniyeti için destûr ittihaz ettikleri «Ya hep, ya hiç» düsturu bunda da câridir. Binâenaleyh müslümanlığı ya tamamıyla kabul ve tatbik etmeli, yâhud onun daire-i münciyesinden çekilip gitmelidir.

نطق جارا روضه جانبستی
گرز حرف وصوت مستغنیستی

«Harfle, sesle alışverişin yok ama yine de can sözlerine can bahçesin sen.»

این سرخر در میان قند زار
ای بسا کسرا که بنهادست خار

«Sözle olan tebliğât, şeker kamışı tarlasına korkuluk olarak konulan eşek başı gibidir ki çok kimseyi diken ve çalı halinde bırakmıştır.»

Yâni bir tarlaya konulan korkuluğun, sûretperest olanları ıggal ederek tarladaki ekinden, meselâ şeker kamışı, yâhud pancardan istifade ettirmeyeceği gibi, bizim mesnevî de bir şeker kamışı tarlası farz edilirse, oradaki fıkralar korkuluklara benzetilebilir. Hakikati görmeyen kimse-ler onlarla oyalanıp maksûd olan hakâyık ve maârifden mahrum kahr.

ظن پرد ازدور کان آ نست وبس
چون قیچ مغلوب وامبرفت بس

«O sûretle bakanlar, Mesneviyi, o fıkralardan ve lâtifelerden ibâret sanırlar; bu zanları dolayısıyla de düğüşte mağlûb olmuş bir koç gibi geri geri giderler.»

صورت حرف آن سرخر دان یقین
در رزم معنی و فردوس برین

«Söz sûreti, bil ki mânâ bağındaki, yüce bahçelerdeki eşek başı gibi-bidir.»

ای ضیاء الحق حسام الدین درار
این سرخر را دران بطیح زار

«Ey Hakk'ın ziyâsı olan Hüsâmüddin; bu eşek başını o karpuz tarlasına dik ki,»

تا سرخر چون ببرد از مسلخه
نشو دیگر بخشدش آن مطبخه

«Eşek başı, derisi yüzüldüğü yerden karpuz tarlasına götürülünce, o tarla ona başka bir neş'et verir.»

Yâni harf ve sestten ibaret olup, bostan korkuluğu mahiyetinde olan sözler, hakikat ve marifet tarlasına konulunca, başka bir feyz, başka bir mahiyet iktisab ederler.

هین ز مصور بگری و جان ز تو
نی غلط این هم ز تو آن هم ز تو

«Ey Hüsâmüddin, sûretini vücûde getirmek bizden, ruh vermek de senden. Hayır... Yanlış söyledim. Bu da senden, o da senden.»

بر فلک محمودی ای خورشید فاش
بر زمین هم تا ابد محمود باش

«Şüphesiz sen, göklerin öğdüğü bir güneşsin, yeryüzünde de ebediy-yen eğül!»

تا زمینی بامانی بلند
یکدل و یک قبله و یک خوشوند

«Arzda bulunanlar da semâdakiler gibi sana hürmet ve tazim etmek-te müttehid olsunlar.»

Hazret-i Pir'in Hüsâmüddin Çelebi hakkındaki bu düâsı müstecâb ol-muştur ki 634 de vuku bulan vefâtından beri yedi asır geçtiği halde Çe-lebi Hazretleri yeryüzünde bilcümle ârifin nezdinde hürmetle yâdedil-mektedir. (Kaddesallâhü sirrahû.)

تفرقه برخیزد و شرک دوی
وحدتست اندر وجود معنوی

«Ehli arz ile ehl-i semâ müttefik ve müttehid olunca tefrika ve iki-lik şirki zâil olur. Mânevi varlık da vahdetten ibarettir.»

چون شناسد جان من جان ترا
یاد آرند اتحاد ماجرا

«Benim ruhum, senin ruhunu tanıyınca görüp geçirdikleri şeylerin ay-nı şeyler olduğunu hatırlarlar.»

موسی و هارون شوند اندر زمین
مخلط خوش همچو شیر وانگین

«İkimizin ruhları Mûsâ ve Harûn gibi birleşirler ve süt ile bal gibi kaynaşırlar.»

Mevlânâ kendini Hazret-i Mûsâ'ya, Hüsâmüddin Çelebiyi de Hazret-i Harûn'a benzetiyor ve «Harûn aleyhisselâm nasıl nübüvette Mûsâ aley-hisselâmın şeriki ve muâvini ise sen de irşâd hususunda benim yardım-cımsın» diyor. Bir de benim ruhum senin ruhunu tanıyınca herkes itti-had mâcerasını hatırlar diyerek hem tevâzu gösteriyor, hem de (Alem-i Ervâh)daki ruhların ittihâdına işâret ediyor.

چون شناسد اندک و منکر شود
منکرش پرده ستر شود

«Fakat azıcık tanımır, bilir de inkâr ederse bu inkâr edişi de birliği ö-
ten bir perdeden ibarettir.»

بس شناسایی بگر دانید رو
خشم کرد آن ز ناشکری او

«Böyle azıcık tanımış olanlardan çoğu, sonra yüz çevirip inkâra kal-
kışınca o Hakikat Kameri — yâni insan-ı kâmil — onun küfrân-ı nimette
bulunmasından gazaba geldi ve evvelki tanımamasını da kendisinden nez'ey-
ledi.»

زین سبب جان نبی راجان بد
ناشنا سا گشت و پشت پای زد

«Bu sebeble Hazret-i Peygamberin ruhunu bir takım kötü canlar ta-
nımadılar ve inkâra kalkıştılar.»

این همه خواندی فروخوان لم یکن
تا بدانی لج آن کبر کهن

«Ey muhâtab şu sözleri okudun, bir de (Iemyekün) sûresini oku da
o eski kâfirin inadını, ısrarını bil!»

Kur'ân-ı Kerim'de Beyyine Sûresinde buyruluyor ki:

Yâni: «Kitablılardan ve müşriklerden küfredenler kendilerine apaçık
bir huccet, (yâni) içinde (kitabların) en doğru (hükümleri) yazılı, (bâtıl-
dan âzâde ve) temiz sahifeleri okuyacak Allahdan bir peygamber gelince-
ye kadar (gûyâ intizâr edeceklerdi, dinlerinden) ayrılacak değillerdi. Böy-
le iken kitab verilmiş olan bunlar, ayrılmadı(lar, ayrılmadılar) da ancak
kendilerine o apâşikâr huccet geldikten sonra (ayrıldılar). Halbuki onlar

Allah'a, Onun dininde ihlâs (ve samimiyyet) erbâbı ve muvahhidler ola-
rak, ibâdet etmelerinden, namazı dosdoğru kalmalarından, zekâtı verme-
lerinden başkasıyla emr olunmamışlardı. En doğru din de bu idi. Hakikat,
kitablılardan olsun, müşriklerden olsun (bütün o) küfredenler cehennem
ateşindedirler, onun içinde ebedi kalıcıdırlar onlar. Yaratılanların en kö-
tüsü de onların ta kendileridir. İman edip de güzel güzel amel (ve hareket)
lerde bulunanlar (a gelince) Hiç şüphe yok ki bunlar da yaratılanların en
hayırlısıdır. Onların Rableri nezdinde mükâfatı altlarında ırmaklar akan
Adn Cennetleridir. Hepsi de içlerinde ebedî, dâimî kalıcıdırlar. Allah bun-
lardan râzî olmuştur, bunlar da Ondan hoşnûd olmuşlardır. İşte bu (seâ-
det), Rabbin(in İkaabın)dan korkan(lar)a mahsustur¹²²»

İşte yahûdiler ve hristiyanlar, Zât-ı akdes-i Muhammedi'yi evvelce
tanımışlar, sonra O'nu inkâra kalkıştıkları için küfürde kalmışlar ve ce-
hennemlik olmuşlardı.

پیش از آنکه نقش احمد رونمود
نمت او هر کبر را تعویذ بود

«Hazret-i Muhammed (S.A.V.) efendimizin zahiri varlığı Dünyaya
gelmeden evvel onun vasıfları her kâfirin muskası olmuştur.»

کین چنین کس هست تا آید بدید
از خیال روش دلشان می صید

«Böyle bir zât vardır, acaba ne vakit zuhûra gelecektir? derlerdi,
(Vech-i Muhammedi)nin hayâliyle yürekleri oynardı.»

سجده می کردند کای رب بشر
در عیان آریش هر چه زودتر

«Secde ederek: Ey insanların Rabbi, onu bir an evvel meydana getir,
diye duâda bulunurlardı.»

تا بنام احمد از یستفتحون
یا غیاثان می شدند سرنگون

«İsm-i Muhammedi hürmetine feth ve zafer taleb ettikleri için düşmanları tepetaklak olurdu.»

Sûre-i Bakara'da buyuruluyor ki:

وَلَمَّا جَاءَهُمْ كِتَابٌ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَهُمْ
وَكَانُوا مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَمَّا جَاءَهُمْ
مَا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٨٩﴾

Yâni: «Vaktâki onlara Allah katından — nezdlerinde bulunan (Tevrat)ı tasdik edici (ve doğrultucu) — bir Kitab (Kur'an) geldi, ki daha evvel küfredenlerin (Arab müşriklerinin) aleyhine (Allahdan böyle bir) feth istiyorlardı, işte (Tevrâtın şahâdet ve sarâhatiyle) tanıdıkları o şey (Kur'an) kendilerine gelince ona (hasedlerinden ve mevki' hırsından dolayı) küfrettiler. Artık Allahın lâneti o kâfirlerin tepesine¹²³.»

Vaktiyle arab müşrikleri yahudilere kasdeyleyince onlar: «Yâ Rabbi; Ahir zaman peygamberi hürmetine senden yardım dileriz» diye duâ ederdiler.

16197

هرجا حرب مهولی آمدی
غوئشان کراری احمد بدی

«Her nerede onlara karşı korkunç bir harb açılrsa, Zât-ı Ahmedinin yardımı onlara erişirdi.»

(123) Sûrei Bakara : 89.

هرجا بیماری مژمن بدی
یاد اوشان داروی شافی شدی

«Her nerede kötürüm bir hasta bulunsa, Resûl-i Ekremın hatırlanması, ona şifâ veren bir ilâc tesiri yapıyordu.»

16199

نقش اومی گشت اندر راهشان
دردل ودر گوش ودر افواشان

«Yahudiler yolda giderken, Resûl-i Ekremın şekil ve şemâili kalbelerinde, kulaklarında ve ağızlarında bulunurdu.»
Yâni birbirlerine söylerler ve dinlerlerdi. Fakat:

16200

نقش اورا کی بیابد هرشغال
بلکه فرع نقش او اندر خیال

«Resûlullah'ın hakiki nakşını — yâni şekil ve şemâilini — her çakal bulabilir mi hiç? Belki onların bildikleri ve buldukları, (Nakş-ı Nebevi) nin fer'i, yâni hayalden ibâret idi.»

16201

نقش او بر روی دیوار او فتد
از دل دیوار خون دل چکد

«Risâletpenâh Efendimizin sûreti duvara aksedecek olsa duvarın kalbinden kan damlar.»

16202

آنچنان فرخ بود نقشش برو
که رهد دیوار درحال ازدورو

«Sallallâhü Aleyhi Vesellemin sûreti duvara öyle seâdet verir ki derhal duvar iki yüzlü olmaktan kurtulur.»

Zât-ı Muhammedî, Medîne sokaklarından geçerken (Vech-i Akdes)-nin nûru duvarlara aksedip onları parlattığı rivâyet olunmaktadır.

16203

کشته بایک رویی اهل صفا
آن دو رویی عیب مہدیوار را

«Temiz ve pak kişilerin temizliğine karşı, duvarın iki yüzlülüğü onun için ayıptır doğrusu...»

İki yüzlülük, yâni herkese bir türlü görünüş münâfıklıktır. (Mesâbîh) de şöyle bir hadis rivâyet edilmektedir: «İki yüzlüleri Kuyâmet gününde insanların en şerlisi olarak bulacaksınız. O iki yüzlüler ki bazılarına bir türlü, bazılarına diğer türlü görünür.»

16204

این همه تعظیم و تفخیم ووداد
چون بدیدندش بصورت بردباد

«Hulâsa, yahudiler; Resûl-i Ekremi görünce, bütün bu yüceltmeyi ve muhabbetlerini adetâ yel aldı götürdü.»

16205

قلب آتش دید و شد دردم سیاه
قلب را در قلب کی بودست راه

«Kalp bir altın ateşi görünce derhâl kararır. Kalp, kalbe yol bulabilir mi hiç?»

Yâni yahudilerin evvelce göstermiş oldukları muhabbet, kalp altın gibi idi. Nûr-i Muhammedî ile karşılaşınca kapkara oldu ve kalplığı meydana çıktı.

16206

قلب می زد لاف اشواق محک
تا مہدیارا در اندازد بشک

«Kalp, mehenk taşına iştîyakını söyler durur, kendisine uyanları bu suretle şüphelere salar.»

16207

افتد دام مکرش نا کسی
این کان سر بر زند از مہرخی

«Adam olmayan bir gâfil, onun hiylesine kapılıp gider. Zaten bu şüphe her bayağı kişide baş gösterir.»

Şöyle diyerek ki:

16208

کین اگر نہ نقد با کیزم بدی
کی بسنگ امتحان راغب شدی

«Eğer bu, ayarı bütün bir akçe olmasaydı imtihan mehengine tâlib olurmuydu hiç?»

16209

او محک می خواهد اما آنچنان
که نکرد قلبی او زان عیان

«O kalp, mehenk ister amma, kendisinin kalplığını meydana çıkarmak mehenk değil.»

Buradaki kalptan maksad: Mürâyî ve müzevvir olanlar, kendilerini sâlih, hattâ mürşid göstermeye kalkanlar ve irşâd dâvâsına kalkışanlardır. Bunlar safdil ve gafil kimseleri avlamak için: «Benim değerimi bildirecek bir mehenk taşı olmalı da ne ayarda bir cevher olduğunu anlamalısınız» derler. Fakat istedikleri mehenk, yıldızdan ibaret bulunduklarını meydana çıkarmayacak bir mehenktir. Halbuki:

آن محك كه اونهان دارد صفت
نه محك باشد نه نور معرفت

Kalp'ın hakikatini gizliyen, açığa vurmayan mehenk, ne mehenktir,
ne bilgi nûru...»

آينه كو عيب رو دارد نهان
از برای خاطر هرقلتبان

«Her kaltabânın hatırı için yüzündeki aybı gizleyip göstermeyen ay-
na.»

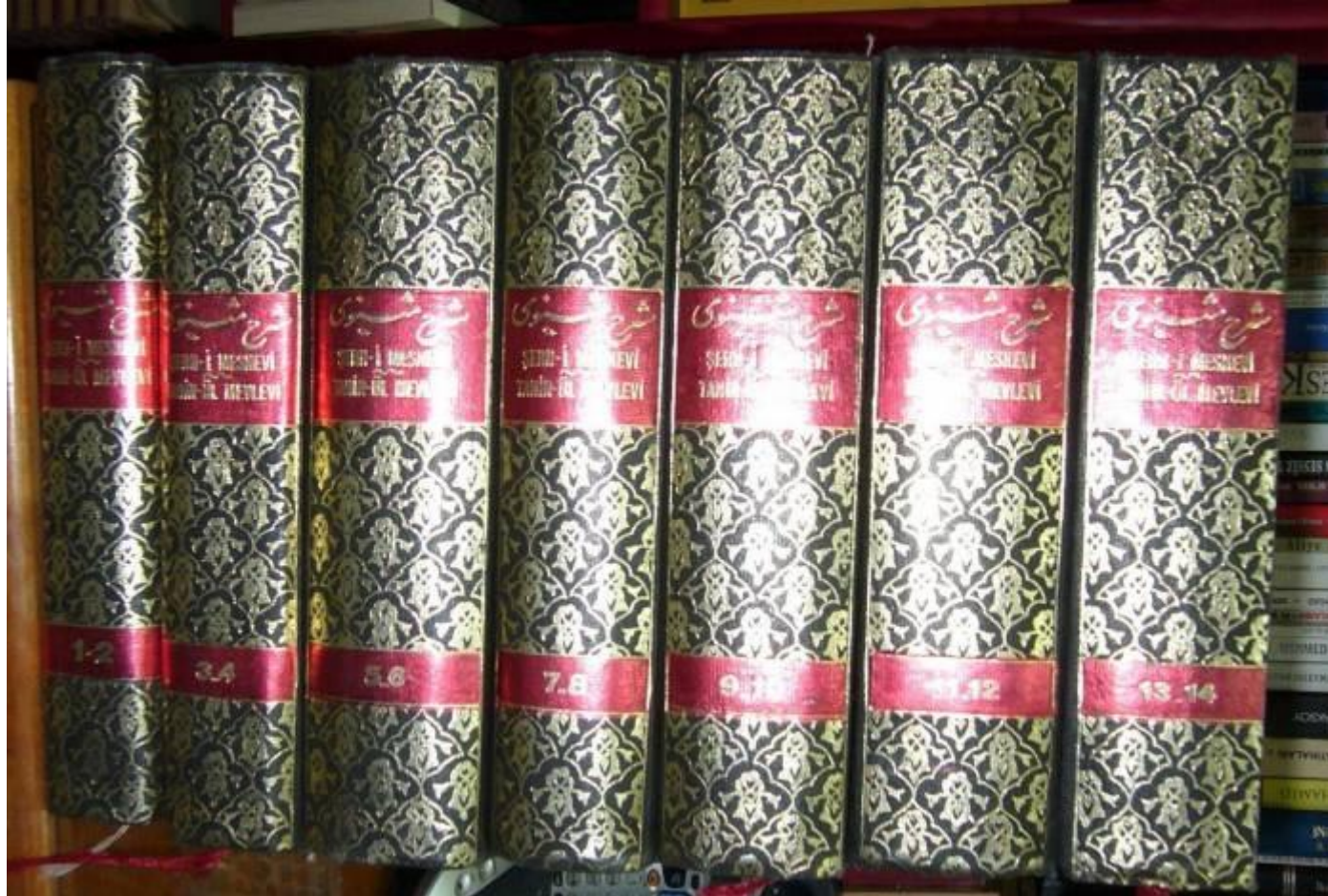
آينه نبود منافق باشد او
ایچنین آينه تا توانی محو

«Ayna değildir, o münafıktır. Ey salık, kudretin yeterse böyle bir ay-
na arama!»

آينه جو راستگو و بی نفاق
حتم کن والله اعلم بالوفاق

«Doğru gösteren ve nifaktan berî olan bir ayna ara ve orada kendini
olduğun gibi gör. Bu cildi de burada bitir. Vallâhü âlem bilvifâk.»

DÖRDÜNCÜ CİLDİN SONU

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
«Dört kuş al, onları yanında topla» âyetinin tefsiri	11 8
Bu Hüreyre'nin rivayet ettiği «Kâfir yedi barsakla, mü'min ise bir barsakla yer» hadisinin buyuruluşundaki sebep	21 13
Karaltısını görüp de utanmasın ve rahatça çıkıp gitsin diye Hz. Mustafa aleyhisselâmın oda kapısını açması ve kendisini gizlemesi	29 17
O misafirin dönüp Hücre-i Saâdet'e gelmesi, kirl ettiklerini Resûlullah'ın mübarek elleriyle yıkamakta olduğunu görmesi, sonra utancından üstünü başını parçalayıp kendi haline ağlaması ve feryad etmesi	36 21
Hz. Mustafa (S.A.V.) efendimizin o bedevî misafire iltifat buyurması, umidsizlik ateşine yanmış, hacâlet ve nedâmete düşmüş olduğundan dolayı yanıp kavrulan misafir arabı teselli ve teskin etmesi	50 28
Düsta olan namaz, oruç ve sair ibâdetler, içteki nûra şahittir	54 30
Suyun bütün pislikleri temizlemesi, Allah teâlânın da suyu pislikten arıtması, şüphesiz Hak teâlâ Kuddûs, yani temizleyicidir	59 32
Kullanılmış ve bulanıp kirlenmiş suyun Hak teâlâdan medet istemesi	63 34
Hâricî iş ve sözün, içe ve içteki nûra şahâdeti	68 37
Ârîfin kalbindeki Nûr-ı lâhî, ârîfin söz ve fiiline hâcet kalmadan ve onun söz ve fiilinden ziyade kendini halka gösterir. Nasıl ki güneş doğup yükselince horoz sesiyle müezzinin vakti ilânına ve diğer âlâmetlere hâcet kalmaz. Bir iş ve bir söz olmasa da güneşin nûru güneşe şahâdetlik eder	69 37
Hz. Mustafa (S.A.V.) efendimizin misafirine şahâdeti tâlim etmesi	75 40
«Şeytanım, benim elimde müslüman oldu» hadisine göre Ruhun gıdası olan nur, ruha eş ve dost olmak için, velilerin cisimlerine gıda olur	83 44
Ten ehli olanların Ruh gıdasını inkâr ederek âdî bir yemeğe titremeleri	88 47
Levh-i Mahfuz ve herkesin, günlük nasibi ne kadarsa o levh'den o kadarına akıl erdirmesi, Cebrâil aleyhisselâmın her gün o levh'den bir şey anlamasına benzer	93 49
Birbirine aykırı gidişler ve çeşitli didişler, karanlıkta kâblenin ne tarafta olduğunu arayanların haline ve denizin dibinde inci arayan dalgıçların durumuna benzer	97 51

Bizim ferâce dediğimiz bol cübbeye önce ferâcî denilmesinin sebebi	105 55
Tâvûs kuşunun tabiatı ve İbrahim aleyhisselâmın onu kesmesindeki sebep	117 61
Allah'ın lütfu ve kahrını herkes bilir, yine herkes kahr-ı ilâhî'den kaçır, lütf-u ilâhîye sarılır. Lâkin Hak teâlâ kahrını lütfu, lütfunu da kahrda gizlemiştir. Hal ve hakikatı müşahade edenlerle yalnız zâhiri görenlerin ayrılması için bu hal, yani kahrın lütfu, lütfun kahrda gizlenmiş olması Allah'ın bir mekridir ve imtihanıdır. Nitekim :	122 64
Mütezeile : Cüz'î akıllar asılda müsâvidir. Aralarındaki çokluk ve azlık; öğrenmek, riyâzet ve tecrübe etmekle hâsıl olur derler. Onların hilâfına olarak akılların, yaratılıştâ birbirinden farklı oluşu	132 69
Köpeği açlıktan ölen ve dağarcığı ekmekle dolu olduğu halde köpeğine bir lokma bile vermeyip de ölümüne ağlayan, şiirler söyleyen, başına yüzüne vuran arabin hikâyesi	138 72
İnsana, kendini görüp beğenen kendi gözünden daha tehlikeli hiç bir kötü göz olamaz. Ancak gözü, Hak nuruyla değişmiş ve : «Benimle duyar, benimle görür» sırrına ermiş, varlığı varlıksız bir hâle gelmişse o başka	144 75
«Az kaldı ki kâfirler, gözleri ile seni yere düşüreceklerdi» âyetinin tefsiri	147 76
Bir hakîmin, güzel kanatlarını gagasıyla koparıp atan ve kendisini kel ve çirkin bir hâle koyan tâvûs kuşunu görüp hayretle : «Kendine acı mıyor musun?» diye sorması, tâvûsun da : «Acıyorum amma, benim için can, kanaddan azizdir, kanad ise canımın düşmanıdır» diye cevap vermesi	155 80
Nefs-i Mutmainne'nin saflığı ve temizliği bir takım düşüncelerle bulanır. Nitekim, aynanın üzerine bir yazı yazsan, yahut nakış yapsan da sonra temizlesen o yazının ve nakışın aynanın sahında eseri kalır	161 83
Resûl-i Ekrem (S.A.V.) in, «İslâm'da ruhbâniyyet yoktur» hadisi şerifi	168 87
Bir âşıkın Hak'tan kazandığı sevap da Hakdır	174 90
Resûl-i Ekrem (S.A.V.) in, «Ölümünü, ölmeden önce isteyen, ölmemiş sayılır. İyiyse iyiliğe ulaşmaya acele eder, kötü bir şahıs ise kötülüğünün daha az olmasını diler» meâlindeki hadis-i şerifinin tefsirine dâir	179 92
Hârut ile Mârûf'un Bâbil kuyusunda mahpus oldukları gibi akıl ve ruh da su ve çamurdan müteşekkil olan beden kafesine hapsedilmişlerdir	182 94
Tâvûs'un sorana cevap vermesi	187 96
Hünerler, zekâvetler ve dünya malı, tâvûsun kanadı gibi insanın canına düşmandır	189 97
Gündüzün güneşte yok olan yıldızlar gibi Hak varlığında olup olup kendisinden geçenler, hüner ve sanatlarıyla şerlerinden emin olmuşlardır	194 100
Yok olana tehlike olmaz	
Allah'dan gayri her şey hem yer ve hem yenilir. Çekirge avlamakta olan ve ardında onu avlamaya kalkışan aç bir doğandan gafil bulunan kuş gibi... Şimdi, ey Âdemoğlu, sen yiyor ve avlanıyorsun ama sen de seni yiyecek olandan gafil olma. Eğer seni yiyecek olanı sûret gözüyle gö-	

remiyorsan ibret gözüyle bak ki bu bakışla inşaallah sûret gözün de açılır	207	106
İbrahim Halil aleyhisselâmın kargayı öldürmesi ve bunun bir müridde bulunan kötü ve helâk edici sıfatlardan hangisinin giderilmesine işaret olduğu	221	113
Bir ceylân yavrusunun eşek ahırında mahpus kalması, eşeklerin o gariple kâh itip kakmak ve ısırarak, kâh eğlenmekle alay etmeleri, gıdası olmayan kuru saman yemeye mecbur kalması... Bu hallerin hepsi, dünya, şehvet ve heva erbabı arasında kalmış bir has kulun sıfatıdır. Resûlullah (S.A.V.) «İslâm garib olarak başladı, yine garib olarak biter. Garib olanlara ne mutlu» buyurmuştur. Evet, Hak peygamberi doğru söylemiştir	236	121
Sultan Muhammed Harzemşâh'ın, ahâlisi tamâmiyle râfîzî olan Sebzar şehrinin savaşı alması, ahâlisinin aman dilemesi, Harzemşâh'ın da bu şehirden Ebûbekir isimli birini bana hediye olarak getirirseniz size aman veririm demesi	239	122
Eşekler ahırındaki ceylân hikâyesinin arta kalanı	255	130
«Ben yedi artık öküz gördüm, yedi semiz öküzü yedi» âyet-i kerimesinin tefsiri ve İbrahim aleyhisselâmın horozu kesmesi, müridin bâtinindeki kötü ve helâk edici sıfatlardan hangisinin giderilmesine işaret olduğunun beyânı	265	135
«İnsanı en güzel bir sıfatla yarattık. Sonra onu aşağılıkların en aşağısına reddettik» âyeti ile «Kimi yaşatır ömrünü uzun edersek, onu kocaltır, güzelliğini ve kuvvetini azaltırız» âyetinin tefsiri	271	138
«Onu aşağılıkların en aşağısına reddettik. Ancak inanan ve iyilikte bulunanlar müstesnâ. Onlara sonu olmayan ve kesilmeyen ecir vardır» âyetinin tefsiri	275	140
Yok gibi görünen ve hakikatte var olan âlemle, yok olduğu halde var görünen âlem	288	147
Hz. Muhammed (S.A.V.)'in bir hadîsinin tefsiri	294	150
«O sizinle beraberdir» âyetinin tefsiri	299	152
«Bütün derdlerini bir dert yapanı. Cenâb-ı Hak başka derdlerden kurtarır. Fakat derdlerini dağıtan, birçok şeylere dertlenen kişiyi, hangi vâdide helâk olacaksa Hak kayırmaz» hadîs-i şerîfinin tefsiri	303	154
«Eğer yolcu isen sana yol açarlar, eğer yok olursan sana varlıkla yönlirler» beytinin mânâsı	307	156
Peygamberlik iddîâ eden bir şahsa : «Ne yedin de böyle saçma sapan söylüyorsun?» dediler. «Eğer bir şey bulup yeseydin ne sersemleşir, ne de saçma sapan söyledim» dedi... Her doğru söz, ehli olmayana söylenilirse saçma denir, hattâ söyleyenler o sözü söylemeye görevli olsalar bile	310	158

BİSMİLLÂHİRRAHMANİRRAHİM

Ancak O'na dayanır ve ancak O'ndan yardım dileriz. Kalblerin anah-tarı O'nun nezdindedir. Yarattıklarının en hayırlısı Muhammed'e (S.A.V.), bütün âl'ine ve ashâbına rahmet dileriz.

Bu, Mesnevî defterlerinin ve mânevî beyânâtın beşincisidir; şunu bildirir: Şeriat muma benzer, yol gösterir. Fakat mumu ele almakla yol aşılmış olmaz. O mumun ışığında yol'a düzöldün mü, işte bu gidiş tarîkattir, maksadına ulaştın mı o da hakikat.. Bunun için: «**Hakikatler meydana olsa idi şeriatler ve yollar bâtil olurdu**» denmiştir. Nitekim bir bakır (İlm-i Kimyâ) ile altın haline gelse veyahut aslında altın olsa idi, artık onun için, ne Kimyâ ilmine ihtiyaç kalır ve ne de o ilme göre iksir ile muâmele görmesine lüzum vardır? Kimyâ ilmi «Şeriat»tir, bu ilme göre iksir ile muâmele görmek de «Tarikat»tir. İşte bu sebeble: «**Ulaşılabilecek şeye ulaştıktan sonra delil aramak da, ulaşmadan delili bırakmak da kötüdür**» denilmiştir. Hâsılı şeriat, hocadan veya kitaptan (İlm-i Kimyâ) yı öğrenmeye benzer. Tarikat, ilm-i kimyâyâ göre eczâların kullanılmasıyla iksirin elde edilmesi ve bakırın iksire sürülmesidir. Hakikatsa bakırın halis altın olmasıdır. İlm-i kimyâyı bilenler, biz bu bilgiye sahibiz diye sevinirler. Kimyâ san'atıyla meşgul olanlar da, biz böyle işler yapıyoruz diye sevinirler. Hakikati bulanlar ise, biz altın olduk, bilgiden de kurtulduk, işlemeden de... Biz Hak hürleriyiz, diye mesrûr olurlar. «**Her zümre nâil olduğu şeyle ferahyâb olur, sevinir.**» Yahut da (Şeriat) tıb bilgisine benzer. (Târikat) o ilme göre perhîz etmektir, ilâçları almak ve kullanmaktır. (Hakikat) ise ebedî sıhhati bulmak ve dolayısıyla bu ikisinden de kurtulmaktır. Bir insan bu hayatta ölünce, şeriat ve tarikat ahkâmı ondan münkatî olur. Ölen o kimse hakikata vâsıl olmuşsa: «**Keşke kavmim, Rabb'im beni ne yüzdenden yarlıgadı, bilselerdi**» diye nârâ atar. Eğer hakikate ulaşmadan ölmüşse: «**Ne olurdu, amel defterim verilmeseydi; hesâbım nedir, bilmeseydim; keşke ölüm beni büsbütün öldürseydi de bir daha dirilmeseydim. Malım mülküm beni kurtarmadı, bana bir fayda vermedi; gücüm kuvvetim bitti**» diye bar bar bağırır. Şeriat ilimdir, tarikat ameldir, Hakikat ise Allah'a vâsıl olmaktır.

فَنَكَانَ رَجْوَالًا

رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا ﴿١١٠﴾

«Artık kim Rabbine kavuşmayı ümid (ve arzu) ediyorsa güzel bir amel işlesin ve Rabbine ibâdetle (hiçbir kimseyi ve hiçbir şeyi) ortak tutmasın!..»

Allah'ın rahmeti, yarattıklarının en hayırlısı Muhammed (S.A.V.) in, âl'i ve ashabının üzerine olsun...

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

16214

شه حسان الدين كه نور انجمت

طالب آغاز سفر نجمت

«Yıldızların şâhı olan şah Hüsâmeddin, Mesnevî'nin beşinci cildine başlanılmasını istemektedir.»

Ehl-i tarîk arasında, kibâr-ı evliyâullâhın mânevî büyüklüğüne işâret olmak üzere, kendilerine (sultan) ve (şâh) gibi lakablar verirler.

(Sultan Abdülkâdir Geylânî), (Şâh Nakşibend Buhârî) gibi Hüsâmeddin Çelebi de büyük evliyâullah'dan olduğu için Hz. Mevlânâ, onu o sûretle zikrelemiştir.

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ النُّجُومَ لِتَهْتَدُوا بِهَا فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ

Sûre-i En'âm'daki: «O, karanın ve denizin karanlıkları içinde kendileriyle yollarınızı doğrultmanız için, sizin fâidenize, yıldızları yaratandır2.» âyet-i kerîmesindeki yıldızları, bazı muhakkikler: «Nefs ve hevâ zulmetlerini irşad nûruyla aydınlatacak ve sâliklere hidâyet yolunu gösterecek kâmil mürşidler» diye tefsir etmişlerdir.

Hazret-i Mevlânâ, Hüsâmuddin Çelebi'ye (nûr-i encem) demekle onun, devrinin mürşidi olduğunu haber veriyor.

(1) Sûre-i Kehf: 110.

(2) Sûre-i En'âm: 97.

Hüsâ müddin Çelebi hazretleri, bir mesnevî tanzimini Hz. Pîre ricâ etmiş, onun talebi üzerine dört cildin tanzimi hitam bulmuştu. Anlaşılan beşinci cilde başlanılmasını da istemiş olacak ki, Hazret-i Mevlânâ Hüsâ müddin Çelebiye hitâb ediyor ve diyor ki:

16215

ای ضاء الحق حام الدین راد
اوستاد ان صفارا اوستاد

«Ey Hakkın ziyâsı ve cömert olan, safâ üstadlarının da üstâdı bulunan Hüsâ müddin.»

(Râd) kelimesi: Kerim ve sahi mânâsınadır. Hüsâ müddin Çelebi'nin pederi Şeyh Muhammed (rahimehullâh) vefat ettiği vakit oğlu epeyce bir mirâsa nâil olmuş, sonra Cenâb-ı Pîr'e intisab ederek ihvân-ı mevlevîye hakkında nakden bir çok fedâkarlıkta bulunduğu gibi seyr ü sülûk ile benliğinden de geçmişti. İşte bu gibi hallerinden dolayı Hazret-i Mevlânâ (Cömert Hüsâ müddin) diye hitâb ediyor.

Safâ: Beşerîyyet bulanıklığından durulmaktır. (Üstâdân-ı safâ) böyle bulanıklıktan durultmayı bilen mürşidler demektir. Hazret-i Mevlânâ, halife-i ekme'lînin o mürşidlere de üstad olduğunu haber veriyor.

16216

گر نبودی خلق محبوب و کثیف
ور نبودی حلقها تنک و ضعیف

«Eğer halkın gözleri hakikati görmekten perdeli olmasaydı ve havsalar dar ve zaif bulunmasaydı.»

16217

در مدیحت داد معنی دادمی
غیر این منطق لبی بکشادمی

«Seni hakkiyle ve kemâlâtına lâıyk bir surette medh ederdim, bu sözlerden başka sözler söyleyecek bir dudak açardım.»

16218

لیک لقمه باز آن صوم نیست
چاره اکنون آب و روغن کرد نیست

«Lâkin, doğan kuşunun lokmasını kuyruk sallayan yont kuşu yutamaz. Çâresi ise yağa su karıştırmak, yâni idare etmek ve herkesin anlayabileceği kadar söylemektir.»

16219

مدح توحیفست بازندانان
گرم اندر مجمع روحانیان

«Zindan ehline, - yâni tabiat ve gaflet mahpusu olanlara - senin medhinde bulunmak yazıktır. O medhi ruhânîlerin ictimâgâhında - yâni enbiyâ ev evliyâ ruhlarının bulunduğu yerde - söylerim.»

16220

شرح توغبست با اهل جهان
همچو از عشق درام درنهان

«Dünyâ ehline seni şerhetmek, aldanmak ve zarara girmektir. Onun için, aşk sırrı gibi, seni gizliyorum.»

16221

مدح تعریفست و تخریق حجاب
فارغست از شرح و تعریف آفتاب

«Medh, bir kimseyi, bilmeyenlere anlatmak ve hakkındaki gaflet perdesini yırtmaktır. Halbuki, Güneşin şerh ve târif olunmaya ihtiyacı yoktur.»

Sen de mânevî bir güneş olduğun için medh ve tarife ihtiyâcın yoktur. Zâten:

16222

مادح خورشید مداح خود است
که دو چشمم روشن و نامرمد است

«Güneşi medheden kendisini medhetmiş olur; (iki gözüüm de aydındır, çapaklı değil, ağrımıyor) demek ister.»

16223

ذم خورشید جهان ذم خود است
که دو چشمم کور و تاریک و بدست

«Dünya Güneşini zemmeylemek de; (İki gözüüm kördür, karanlıktır ve çipildir) diye kendisini zemmetmek olur.»

16224

تو بخنای کسی کاندل جهان
شد حسود آفتاب کامران

«Âlemde murâdına ermiş güneşe hased eden kimseye sen merhamet ve şefkat göster.»

Çünkü bir veliye düşmanlıkta bulunmak, Allah ile çarpışmaya kalkışmak olur.

Bilâl-i Habeşi (Radıyallâhü anh) yi İslâmdan döndürmek için ona türlü türlü işkence yapan (Ümeyye bin Halef) in sonu ne oldu? Bedr gazâsında katledilip belâsını buldu. Hattâ kendisi şişman, hava da çok sıcak olduğundan cesedi çabucak kokuştu. Sairlerinin gömüldükleri çukura götürülemediğinden üstüne kum ve toprak atılmak sûretiyle leşi örtüldü. Yâni cife halini alan cesedini toprak kabul etmedi.

Güneş düşmanı, yâni enbiyâ ve evliyâ düşmanı olanlar;

16225

نانش پوشید هیچ از دیدها
وز طراوت دادن پوشیدهها

«Gözlerden Güneşin ziyâsını gizleyebilirler mi? Onun hergünkü tazeliğini pörsüdüp, sol durmaya muvaffak olurlar mı?»

16226

یاز نور بی حدش نماند کاست
یا بدفع جاه او نماند خاست

«Yahud, onun sonsuz ziyâsını eksiltmeye ve bulunduğu yüksek mevkiden düşürmeye muktedir midirler?»

Meselâ yakın zamanlarda gâfilin biri çıkmış, Mesnevî ile nâzım-ı âlîsini tenkide kalkışmıştı. Kezâ gene bir haddini bilmez, Mevlânâ ile Şems-i Tebrizî aleyhinde bir takım hezeyanlar yazmıştı. Her ikisi de lâıyk oldukları cevâbı almıştı. Onların yaygaraları: ne oldu? Unutuldu, gitti. Mevlânâ ise bütün bir âlemde kemâl-i hürmetle yâdediliyor.

16227

هر کسی کو حاسد گهان بود
آن حسد خود مرگ جاویدان بود

«Mânevî büyüklere hased ederek onları küçültmek isteyenlerin o hasedi, kendileri için ebedî bir ölüm olmaz mı?»

Şüphesiz ki olur. Nitekim: «Her hasedcinin hasedi, Onun sâlih âmelini yakar.» denilmiştir.

16228

قدر تو بکشد شت از درک عقول
عقل اندر شرح توشد بوالفضول

«Ey hüsâmüddin; senin mânevî yüksekliğin akılların erebileceği dereceyi çoktan geçti. Akıl senin mahiyetini açıklamakta âciz kaldı.»

16229

گرچه عاجز آمد این عقل از بیان
عاجزانه جایشی باید دران

«Gerçi akıl, seni beyanda acze düştü ama, gene de acizcesine anlatması gerek.»

16230

ان شينا كله لا يدرك
اعلموا ان كله لا يترك

«Çünkü, bütünüyle anlaşılamayan bir şey bilin ki atılırvermez.»

16231

گر نانی خورد طوفان سحاب
کی توان گردن بترک خور دآب

«Bulutun tufanını, içemezsen de, su içmeyi nasıl terkedebilirsin?»

Yâni şiddetli bir yağmurun hepsi içilemez diye bir bardak su içmek-
ten nasıl geçilemez ise, büyüklüğü tamâmiyle târif edilemez diye, Hüsâ-
müddin Çelebiden bir parça olsun bahsetmek de terkedemiyeceğimiz bir
hususur.

16232

راز را کرمی نیاری در میان
در کما راتازه کن از قشر آن

«Eğer esrârın özünü ortaya koymazsan o özün kabuklarından olsun
anlat da idrakleri tâzele!»

16233

نطقها نسبت بتوقشست لیک
پیش دیگر فهمها مفرست نیک

«Sana ve mertebene nisbetle sözler kabuk gibi kalır. Lâkin o kabuk-
lar, basit anlayışlı olanlar için tamamiyle içtir.»

16234

آسمان نسبت بعرش آمد فرود
ورنه بس عالیت سوی خاك تود

Gökyüzü, Arş'a nisbetle aşağıdadır. Fakat şu toprak yığıntısı olan
Arz'a nisbetle çok yüksektedir.»

16235

من بگویم وصف تو نازه برند
پیش ازان گرفت آن حسرت خوردند

«Senden sonra, (vah, zamanına yetişemedik!) diye hasret çekmeme-
leri için, ben şimdiden senin vasfını söyleyeyim de, o müsteid talibler yol
bulsunlar.»

16236

نور حق و بحق جذاب جان
خلق در ظلمات و مهندو کان

«Sen Hak nûrusun ve canı, Hakk'a çekmekteisin. Halksa vehim ve
şüphe karanlıklarının esiridir.»

16237

شرط تعظیمست تا این نور خوش
کردد این بی دیدکارا سرمه گش

«Sendeki o hoş nurun şu gözsüzlere sürme çekmesi ve onları görür
bir hâle getirmesi için şart, o nûru yücelemeğidir.»

Yâni senden feyz almak için sana kemâl-i ihlas ile tâzim ve tekrimde
bulunmak şarttır.

Ankaravî şerhinde şöyle bir menkıbe vardır: «İki kardeş mürşid ara-
maya çıkmışlar, birçok dolaştıktan sonra Mısırdaki siyâhî bir şeyhe derviş
olmuşlar. Kardeşlerden biri mânen terakkî ettiği halde o birinde bir feyz
görünmez. Nihâyet terakkî edeni: Birâder, şeyhimiz cuma gecesi tehec-
cüd'e kalkar ve gusleder. Bu defâ suyunu sen ısıt der. Birâderi de ısıtır.
Şeyh onu görünce gülümser ve: Evvelki küstahlığımı afvettik, der. Mürid:
Küstahlığım ne idi? diye sorar. Şeyh: Bana biat ettiğin sırada, (O kadar
yer dolaştık, sonra geldik, bu kalın dudaklı zenciye mürîd olduk) demiş-
tin. İşte o sözün şimdiye kadar terfiine mânî olmuştu, der. Ondan sonra
o da feyz almaya başlar.»

16238

نور یابد مستعد تیز کوش
کو نباشد عاشق ظلمت چوموش

«Kulağı keskin - yâni müsteid - olup da fâre gibi karanlıktan hoşlanmayan kimse nûru bulur.»

16239

سست چشمانی که شب جولان کنند
کی طواف مشعلہ ایمان کنند

«Yarasa ve baykuş gibi, gözleri zayıf olduğu için ancak karanlıkta doğaşılabilenler, nasıl olur da, iman meş'alesini tavaf edebilirler.»

16240

نکتهای مشکلی باریک شد
بند طبعی که زدن تار بیک شد

«Dinin nurundan nasib alamamış ve karanlıkta kalmış olanlara, müşkil ve ince nükteler, tabiat bağı olmuştur.»

Ki o bağdan kurtulup bir mürşid-i kâmilin hakikatini göremezler.

16241

تا برآد ایدهرز اتار و بود
چشم در خورشید نتواند کشود

Böylesi, kendi hünerini dokumak için Güneş'e göz açamaz.»

16242

بمچو نخلی بر نیار دشاخها
کرده موشانه زمین سوراخها

«Hurma ağacı gibi dallar salıverip semaya doğru yükseltemez de köstebek gibi, yeri delik deşik eder.»

Yâni ancak âdi ve maddî meselelere akli erer.

16243

چار وصف است این بشر واد افشار
چار مبیغ عقل کشته این چهار

«İnsanda dört vasıf vardır ki o vasıflar, aklın çarmıhı olmuştur.»

Çârmih: Eski işkence âletlerinden biri idi. Birinin elleriyle ayaklarını onun dört ucuna bağlardı. Çarkını çevirdikçe uçlar açılır, bağlanan kimseye müthiş bir azab verirdi.

Bu dört kötü sıfat: Şehvet, hırs, tûl-ı emel ve mansıb ve makam düşkünlüğü ki tavus, kaz, karga ve horoz bu sıfatları temsil ederler. Hazret-i İbrahim Aleyhisselâm bu kuşları kesmeye, yâni onların temsil ettikleri o dört sıfatı öldürmeye memur olmuştı. Süre-i Bekara'da bundan bahs olunmuştur.

«DÖRT KUŞ AL, ONLARI YANINDA TOPLA» ÂYETİNİN TEFSİRİ

16244

تو خلیل وقتی ای خورشید هس
این چهارا طیار رهزن رابکش

«Ey idrâki Güneş'e benzeyen, sen vaktin Halil'isin, yol vuran bu dört kuşu öldür!»

16245

زانکه هر مرغی ازینها زاغ وش
هست عقل عاقل ترا دیده گش

«Çünkü bunların her biri de, karga gibi, akıllıların akıl gözlerini oyar çıkarır.»

16246

چار وصف تن چومرغان خلیل
بسمل ایشان دهد جازا سبیل

«Bedene ait dört sıfat Halil Aleyhisselâmın kestiği kuşlar gibidir. Onların boğazlanması rûhın yolunu açar.»

16247

ای خلیل اندر خلاص نیکت و بد
سرپریشان تار هدایاها زبند

«Ey Halil, iyi ve kötünün kurtulması için onların başlarını kes ki akıl ve ruhun ayakları kayıttan kurtulsun.»

16248

کل تویی وجلکان اجزای تو
برکشا که هست باشان پای تو

«Sen bir külsün, bütün sıfatlar senin cüzlerindir. Onların ayaklarını çözü ki o ayaklar senin ayağın demektir.»

16249

از تو عالم روح زاری میشود
بشت صد لشکر سواری میشود

«Âlem, senin yüzünden bir rûh-i muhallâ olur - yâni rûhâniyyet kes-beder. - Bir atlı, yüzlerce orduya destek olur.»

16250

زانکه این تن شد مقام چارخو
نامشان شد چار مرغ فتنه جو

Çünkü bu beden dört huyun durağı olmuştur ki o huyların adı, fitne çıkaran dört kuştur.»

16251

خلق را کر زندگی خواهی ابد
سر برزین چار مرغ شوم بد

«Eğer halkın ebedi olarak diriliğini istersen bu uğursuz dört kuşun başlarını kes.»

16252

باز شان زنده کن از نوعی دگر
که نباشد بعد ازان زبشان ضرر

«Sonra da onları başka bir sûretle dirilt ki artık onlardan bir zarar gelmesin.»

16253

چار مرغ معنوی راهزن
کرده انداند رول خلقان وطن

«Mânen yol kesen dört kuş, halkın gönlünü yurt edinmiştir.»

16254

چون امیر جمله دلها می شوی
اندین دورای خالقه حق تویی

«Ey Allahın halifesi olan Hüsamüddin; bu devirde kalblerin emiri olduğun için,»

16255

سرپر این چار مرغ زنده را
سرمدی کن خلق نایابنده را

«Bu diri dört kuşun kafalarını kes de, ebedî olmayan halkı ebedî ve sermedi kıl!»

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ ارْنِي كَيْفَ تُنْجِي الْمَوْتَىٰ قَالَتْ أَوَلَمْ تُؤْمِنْ
قَالَ بَلَىٰ وَلَئِنْ لِّيُطْمَئِنَّ قُلُوبِي فَأَلْخُذْ أَرْبَعَةً مِنَ الطَّيْرِ
فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ ثُمَّ اجْعَلْ عَلَىٰ كُلِّ جَبَلٍ مِنْهُنَّ جُزْأً ثُمَّ
ادْعُهُنَّ يَأْتِينَكَ سَعْيًا وَاعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿١٦٥﴾

Hazret-i Mevlânâ bu beyitlerle Bakara sûresindeki bir âyete işâret ediyor:

«Hani İbrâhim: «Ey Rabbim ölüleri nasıl dirilteceğini bana göster» demiş (Allah, «Buna) inanmadın mı yoksa» demiş, o da «inandım. Fakat kalbimin (gözümle de görerek) yatışması için (istedim» diye) söylemişti. (Allah) dedi ki «Dört kuş tut. Onları kendine alıştır, sonra (kesip, hamur yapıp) her parçasını bir dağın üzerine bırak Sonra da onları çağır. Koşarak sana geleceklerdir.» Bil ki şüphesiz Allah bir kaadir-i mutlakdır, tam bir hüküm ve hikmet sahibidir».

Kuşların nevîleri hakkında ihtilâf vardır. Hazret-i Mevlânâ, o kuşlar: «Kaz, tavus, karga ve horoz idi» diyor. Tefsir-i mevâhib sâhibi Hüseyin Vâiz: «Güvercin, tavus, horoz ve karga» dedikten sonra, başka kuşlar olduğunu söyleyenler de vardır, mâlûmâtını veriyor.

Şeyh-i Ekber (Kuddise Sirruhû) Hazretleri (Fütûhât-ı Mekkiyye) de buyuruyor ki «Allahın halk ve ihyâsı türlü türdür. Bazı mahlûkâtını (Kün) yâni (Ol!) emriyle, bâzısını iki eli, yâni celâl ve cemâl sıfatlarıyla, bâzısını (yokluk) dan vücud'a çağırarak sûretiyle, bâzısını mahlûkâtı vasıtasıyla yaratmıştır. İbrahim Aleyhisselâmın talebi, halkın Kıyâmetteki ihyâsının bunlardan hangisi ile olacağını anlamak içindi. Yoksa Allahın yaratıcılığında şüphesi olduğundan değildi.

İbrahim Aleyhisselâm Emr-i İlâhî mucibince o dört kuşu kesti ve parçaladı, etlerini, kemiklerini bir birine karıştırdı. O karışım'dan, dört yâhut yedi dağ üstüne birer parça bıraktı. Başlarını elinde tuttu. «Güvercin, tavus, karga, horoz buraya gelin!» diye seslendi. Hemen o parçalar ayrıldı ve kendi parçalarıyla birleşti. Koşarak İbrâhimin yanına geldiler, başlarıyla de birleşip eski hallerini aldılar.

Hüseyin Vâiz, hâdisenin naklinden sonra diyor ki: «Muhakkiklere göre bu dört kuşun kesilmesinden maksad şudur: Güvercinin insanlarla ünsiyeti, horozun pek ziyâde şehveti, karganın son derece hırsı, tavusun da fevkalâde ziyneti ve o nisbette kibir ve azâmeti vardır. Bunlar âdetâ o mezmum tabiatların mümessilidirler. Onları kesmek, o ahlâk-ı zemîmeden kesilmektir.»

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki: O dört kuş:

16256

بط و طاوست وزاغت و خروس
این مثال چار خلق اندر نفوس

«Kaz, tâvus, karga ve horoz idi ki, insanlardaki dört huyu temsil ediyorlardı.»

16257

بط حرصت و خروس ان شهوتست
جاء چون طاوس وزاغ امنیت است

«Kaz hırstır, horoz şehvet., Makam tâvus'a benzer, karga ise tûl-û emel'e»

16258

نیتش انکه بود امید ساز
طامع تأیید یا عمر دراز

«Karganın emeli ebedi olmak, yâhud uzun bir ömre kavuşmaktır. Bunu umar durur.»

16259

بط حرص آمد که نولش در زمین
در ترو در خشک میجوید دفین

«Kaz hırsı temsil eder ki kuru yaşı ne bulursa yere gömer.»

16260

یکرمان نبود معطل آن کلو
نشود از حکم جزا مر کلو

«Onun boğazı bir an için durup dinlenmez (Külû veşrabû) emrinden başka Emr-i ilâhiyyeye kulak vermez.»

16261

همچو یغیا جیست خانه می کند
زود زود انبان خود رمیکند

«Bir yağmacı gibidir. Bulunduğu evi kazar, çabuk çabuk dağarcığını - yâni kursağını - doldurur.»

16262

اندر انبان می فزارد نیک و بد
دانه‌ای در و حبات نخود

«İnci veya nohut dânesi, ne bulursa iyi, kötü demeksizin dağarcığına tıkar.»

16263

تا مباد ایامی آید کر
می‌شارد در جوال او خشک و تر

«Başka bir yağmacı gelip de ortak olmasın diye yaş ve kuru her ne bulursa çuvalına doldurur.»

16264

اعتقادش نیست برسلطان خویش
که نیارد طامعی آید پیش

«Karşısına başka bir yağmacının çıkmayacağı hususunda Sultanına itimadı yoktur.»

Vaktiyle ordular harbe giderken bir takım çapulcular da onlara katılırlar, istilâ ordusu bir şehri zabtedince o çapulcular halkın evlerine saldırırlar, orada ne bulurlarsa çuvallarına doldururlardı. Bunların en çok çekindiği şey; soymakta olduğu eve başka bir yağmacının girmesi ve çapulculuğa iştirak etmesi idi. Bu hususta hükümdar ve serdâra itimad etmezlerdi. Çünkü onlar yağmacılığı menetseler de o yağmacılar o yasağı dinlemezlerdi.

16265

لیکت مؤمن زاعتقاد آن حیات
میکنند غارت بهل و باامات

«Lâkin mü'min olanı hayat bahşeyleyen Allah'a itimad eder de, Dünyadaki rızkını yavaş yavaş ve tecenni ile toplar.»

Çünkü:

16266

ایمانت از فوت واز یاعی که او
می شناسد قهرشهر ابرعدو

«O rızkının kesilmeyeceğinden ve kendisine ayrılmış bir şeyin bir yağmacı tarafından yağma edilmeyeceğinden emindir. Öyle bir yağmacıdan korkmaz, pâdişâhın düşmanı kahr eyleyeceğine inanmıştır.»

(Talâk Sûresi)nde şöyle buyurulmuştur:

وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا ۖ وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ ۚ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ ۖ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا ۝

«Kim Allahtan korkarsa (Allah) ona bir (kurtuluş) çıkış yeri ihsan eder. Onu haatır-u hayâline gelmeyecek bir cihetten de rızıklandırır. Kim Allah'a güvenip dayanırsa O, kendisine yetişir. Şüphesiz ki Allah, emrini yerine getirendir. Allah her şey için bir ölçü tayin etmiştir.»

Ashab'ın büyüklerinden Ebû Zerr Gıfârî (Radiyallâhü anh) demiştir ki: «Hazret-i Peygamber (S.A.V.): (Ben bir âyet biliyorum ki eğer insanlar onun hükmünce amel etseler hepsi için kâfi gelirdi) buyurduktan sonra, yukarıda mealî verilen âyeti okudular ve bir kaç kere tekrarladılar.»

Müfessir Hüseyin Vâz (Rahimehullâh) diyor ki: «Bu âyet takvâ ve tevekkül üzerine mebnîdir. Takvâ; Kurb-i İlâhî bostanından bir nefes ve

(4) Sûrei Talâk: 2-3.

bir esintidir, Maiyyet-i İlâhiyyeden haber verir. Nitekim Kuran-ı Kerim'de:

إِنَّا لِلّٰهِ مَعَالِيكَ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ ﴿٥٧﴾

«Çünkü Allah hiç şüphesiz (küfr ve ma'siyetlerden) sakınanlarla, bir de daima iyilik edenlerin kendileriyle beraberdir⁵», buyurulmuştur. Tevekkül de kifâyet gülzârının râyihasıdır. Ondan muhabbet kokusu duyulur ki yine Kur'an-ı Kerimde:

إِنَّا لِلّٰهِ يَجِبُ الْمُتَوَكِّلِينَ

«Allah, şüphesiz kendine güvenip dayananları sever⁶», denilmiştir. Mesnevinin birinci cildinde: «Hazret-i Peygamber yüksek sesle buyurmuştur ki: Devenin dizini Allaha tevekkül ederek bağla!» şeklinde bir beyit geçmişti.

Bu hadisin vürûduna sebep olarak denilmiştir ki: «Huzûr-u Peygamberi'ye biri geldi: «Yâ Resûlallah, çölde bulunduğum sırada, kalkıp savuşmasın diye devemin dizini bağlayayım mı? Yoksa Allaha tevekkül ederek serbest bırakayım mı?» diye sordu. Aleyhissalât Efendimiz: «Devenin dizini bağla, ondan sonra Allaha tevekkül et!» buyurdu.

İşte tevekkül böyle olur. Yâni evvelâ bir işe teşebbüs edilir, ondan sonra Allahtan muvaffakiyyet beklenir. Câhiliyyet devrinde müşriklerden bazıları kız çocuklarını doğar doğmaz, yahud bir kaç sene yaşadıkdan sonra çöle götürüp yavrucağızı kazdıkları çukura diri diri gömerlerdi. Bazıları besleyemeyeceğiz diye erkek çocuklarını da öldürürlerdi. Müslümanlık; bu vahşet ve cinâyeti katıyetle menetti. Sûre-i En'âm'da:

وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ أَمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ

«Fakirlik endişesiyle çocuklarınızı öldürmeyin. Sizin de, onların da rızığını biz vereceğiz⁷», buyurulmuştur. Hakiki bir müslüman, Rabb-i Kerimin şu vaadini bildiği için rızık hususunda telâşa düşmez ve çapulcular gibi yağmacılığa kalkışmaz. Allahın bu vaadi gerçektir ve ölünceye kadar bizi besleyecektir.

(5) Sûrei Nahl: 128.

(6) Sûrei Âl-i İmran: 159.

(7) Sûrei En'âm: 151.

16267

ایست از خواجه تاشان دگر
که بایندش مزاحم صرفه بر

«Diğer kapı yoldaşlarının üşüşüp de onun rızığını kapışmayacaklarından emindir.»

Çünkü kimse kimsenin mukadder rızığını yiyemez. Rızık sâhibi rızıkına müştak olduğu gibi rızık da sâhibine âşıktır.

16268

عدل شه را دید در طبط حشم
که نیارد کرد کس بر کس ستم

«Pâdişahın adâletini bilir, kulları nasıl zaptettiğini, kimsenin kimseye nasıl sitemde bulunmadığını görmüştür.»

16269

لاجرم نشاید وساکن بود
از فوات خط خود ایمن بود

«Şüphesiz acele etmez, sâkin durur, zirâ kendi nasibinin kaybolmamacığından emindir.»

16270

بس تائی دارد وصبر وشکيب
چشم سبر وموثرست وبالك جيب

«Onun için sabreder ve teenni gösterir. Onun gözü toktur, eline geçeni başkalarına ihsan eder.»

Beyitteki müvessir: (İsâr)dandır ki, başkasını nefsine tercih eyleyenidir. Ensâr-ı kirâm (Radiyallâhü anhüm) hazerâtı böyle oldukları ve muhâcirini nefislerine takdim eyleyerek onlara yiyecek ve barınacak yer temin ettiklerinden Cenâb-ı Hak onları:

وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ

«Kendilerinde fakr-u ihtiyâc olsa bile (onları) öz canlarından daha üstün tutarlar» diye medhetmiştir.

16271

کین تائی پر تورحمان بود

وان شتاب از هزه شیطان بود

«Zirâ (teennî) Allahın nurundan, (Acele) de şeytanın kıskırtmasındandır.»

Nitekim hadis-i şerifte: «Bir işte acele etmemek Allahın tevfiğiyledir, acele etmek ise Şeytanın teşvikiyledir.» buyurulmuştur.

16272

زانکه شیطان برساند ز فقر

بارکبر صبرا بکشد بعقر

«Çünkü yakîn sâhibi olmayan birini, Şeytan: Verme, fakir düşersin, diye korkutur. Onun sabır beygirini sinirleyip öldürür.»

Sinirlemek: Bir hayvanın arka ayaklarındaki sinirleri kesmek sûretiyle öldürmektir.

Nitekim Semûd kavmi, Sâlih Aleyhisselâm'ın mucize devesine böyle yapmışlar, sonra da Allahın kahrına uğramışlardır.

Cenâb-ı Hak (Sûre-i Bekara) da haber veriyor ki:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ
آمَنُوا اتَّقُوا مِنْ طَبَائِثِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ
مِنَ الْأَرْضِ وَلَا يَتِمُّوا الْخَيْشَ مِنْهُ تَفْقُونَ وَلَسْتُمْ
بِأَخْذِيهِ إِلَّا أَنْ تُغْمِضُوا فِيهِ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ
﴿٧٧﴾ الشَّيْطَانُ يُعِدُّكُمْ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَاءِ
وَاللَّهُ يُعِدُّكُمْ مَغْفِرَةً مِنْهُ وَفَضْلًا وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

«Ey iman edenler, (Hak yolundan) infakı (harcamayı) kazandıklarınızın en güzellerinden ve sizin için yerden çıkardıklarımızdan yapın. Kendinizin göz yummadan alıcısı olmadığınız pek âdi, bayağı şeyleri vermeye yeltenmeyin. Bilin ki şüphesiz Allah herşeyden müstağnidir, asıl hamde lâayık olan O'dur. Şeytan sizi fakir olacağınız diye korkutur. Size cimriliği emreder. Allah ise (nafaka hususunda) size kendinden bir yarlığama ve bir bolluk va'd ediyor. Allah (ihsânı) geniş olan, (her şeyi) hakkıyla bilendir».

16273

تاخوری زشت و بری زشت از شتاب

بی مصوت بی تائی بی صواب

«Şeytanın seni korkutması, acele ile, haram - helâl demeyip toplaman ve mürüvvetten, sabır ve sevab düşüncesinden uzak olarak yemen içindir.»

16274

لاجرم کافر خورد در هفت بطن

جان و دل باریک و لاغر زفت بطن

«Şüphesiz kâfir, yeme ve içmeye hırsı olduğu için, yedi karın doyacak kadar yer. Onun dini ve kalbi zayıf, karnı ise şişmandır.»

Hazret-i Mevlânâ bu hakikati teyid için bir hadis-i şerifi naklediyor:

«EBÜ HÜREYRE'NİN RİVÂYET ETTİĞİ: «KÂFİR YEDİ BARSAKLA, MÜ'MİN İSE BİR BARSAKLA YER» HADİSİNİN BUYRULUŞUNDAKİ SEBEB.»

16275

کافران مهمان پیغمبر شدند

وقت شام ایشان بمسجد آمدند

«Bir takım müşrikler, akşam vakti Mescid-i Nebeviye gelip Resûlulâh'a misâfir oldular.»

(9) Sûre-i Bakara : 267-268.

16276

کامدیم ای شاه ایجا ما قنق
ای تومہانداری سکان افق

«Dediler ki: Ey bütün Dünyâdakilerin mihamandârı olan Sultân-ı Kerîm; biz buraya sana konuk olmak için geldik.»

16277

بی نوایم ورسیده مان زدور
هین بپیشان بر سرما فضل ونور

«Biz acız ve uzaklardan gelmişiz. Bize fadl ve kereminden ihsan et de kalbimizi mesrûr ve pürnûr eyle!»

16278

گفت ای یاران من قسمت کنید
که شما پراز من وخوی منید

«Aleyhissalât Efendimiz ashâba hitâben: Ey dostlar, şu misafirleri taksim ediniz - yâni birer, ikişer alıp evlerinize götürünüz ve karınlarını doyurunuz - çünkü siz benden feyz almış ve ahlâkımla ahlaklanmışsınız.»

Bahis dolayısıyla Hazret-i Pir: «İnsanlar, hükümdarlarının dinine ve mesleğine tâbidir.» Hakikatini izah için diyor ki:

16279

پر بود اجسام هرلشکر زشا.
زان زندی تیغ براعدای جاه

«Her ordunun efrâdı, şâh'ın huyu ve tabiatıyla doludur. Şah'ın mevki ve rutbesine düşman olanlara bu yüzden kılıç vururlar.»

16280

تو بختم شمری آن تیغ را
ورنه براخوان چه خشم آید ترا

«Sen pâdişâhın hiddet ve gazabı dolayısıyla harbde kılıç vurursun. Yoksa ihvanına karşı neden hiddet gösterir ve çarpışır?»

16281

بر براد ربی کناهی میزنی
عکس خشم شاه کرز ده می

«Yine, sen, şâhın hiddeti tesiriyle, suçsuz bir kardeşine on batmanlık gürzü vurursun.»

Parti yardakçıları gibi... Liderlerini iş başına getirmek için beyhûde gayretkeşlik ederler, vatan ve din kardeşleriyle boğaz boğaza gelirler.

16282

شه یکی جانست ولشکر پرازو
روح چون آبست واین اجسام جو

«Şah bir ruhtur, teb'a ve ordu onunla doludur. Ruh, su gibidir, bu cisimler ise derenin yatağına benzer; o yataklar su ile dolarsa dere olur.»

16283

آب روح شاه اگر شیرین بود
جمله جوها پرز آب خوش شود

«Eğer şâhın can suyu tatlı - yâni ahlâkı temiz - ise bütün dereler tatlı su ile dolar - yâni bütün tebea iyi ahlâk sahibi olur.»

Nitekim bir hadis-i şerifte: «Kalb, beden memleketinin hükümdârıdır. Onun insan âzâsından askerleri vardır. Eğer hükümdâr iyi olursa askerleri de iyi olur, hükümdâr bozuk olursa askerleri de, tebeası da bozuk olur.» buyurulmuştur.

که رعیت دین شه دارند پس
انجین فرمود سلطان عبس

«Ahâli, hükümdârın mezheb ve meşrebinde bulunur. Böyle olduğunu (Abese) sûresinin sultanı olan Hazret-i Peygamber bir hadis-i şerifle beyan etmiştir.»

Hz. Peygambere, (Abese Vetevellâ sultanı) buyurulması;

عَبَسَ وَتَوَلَّى ۞ اَنْ جَاءَهُ الْاَعْمَى ۞

«(Hazret-i Peygamber) kaşlarını çatdı ve yüzünü çevirdi; yanına o a'mâ geldi diye¹⁰» şeklinde başlayan sûre dolayısıyledir.

Bu sûrenin nüzûlüne şu vak'a sebep olmuştur: Medinede Aleyhissalât Efendimizin müezzînlerinden Abdullah Bin Ümm-ü Mektûm (Radiyallahü anh) âmâ idi. Mekke'de iken hemen her gün nezd-i Risâlete gelir ve: «Yâ Resûlallah, Allahın sana öğrettiklerinden bana da öğret» derdi. Bir gün yine huzûr-u Nebevî'ye gelmiş ve aynı talepte bulunmuştu. Halbuki o sırada Kureyşin eşrâfından bir kaçı Resûlullâhın meclisinde bulunuyor, Fahr-i Risâlet Efendimiz de, belki imâna gelirler diye onlarla meşgul bulunuyordu. İbn-i Mektûm ise özrü dolayısıyla huzurda eşrâfı görmediği için hergünkü talebinde bulunmuştu. Onun böyle bir vakitte geldiğine Aleyhissalât Efendimizin canı sıkıldığı için kaşları çatılmıştı. İşte bu anda bu sûre nâzil olmuştu.

Ondan sonra Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri İbn-i Mektûm'u nerede görürse elinden tutar ve: «Ey hakkında bana Rabbimin itâb ettiği zat merhabâ!» buyururdu.

مهربی یاری یکی مهمان گزید
در میان یکت زفت بودوبی ندید

«Ashabdan her biri bir misafir seçti ve götürdü. Aralarında emsalsiz derecede iri yarı biri vardı.»

(10) Sûrei Abese : 1-2.

جسم ضخمی داشت کس اورا نبرد
ماند در مسجد چو اندر جام درد

«Gayet iri vücudlu biri idi... Kimse onu götürmemiş, kadehte kalan tortu gibi mescidde kalmıştı.»

مصطفی بردش چووا مانداز همه
هفت زبد شبرده اندر همه

«O iri adam, hepsinden geri kalınca, Hazret-i Mustafa Aleyhisselâm onu Hücre-i Saâdet'e götürdü. Sürûde yedi sütlü keçi vardı.»

که مقیم خانه بودندی بزبان
سر دوشیدن برای وقت خوان

«Yemek zamanı o keçiler sağılmak üzere evde bulunuyordu.»

نان وآش و شیرآن هر هفت بز
خورد آن بوقحط عوج ابن غن

«Kıtlık babası ve Oğuz oğlu Uc gibi olan o iri misafir, ekmeği de, yemeği de, o yedi keçinin sütünü de temâmiyle yedi ve içti.»

جمله اهل بیت خشم آلودند
که همه در شر ز طامع بدند

«Bütün hâne halkı hiddetlendiler, çünkü hepsi de keçi sütünü umuyorlardı.»

16291

معدۀ طبلی خوار همچون طبل کرد
قسم هجده آدمی تنها بخورد

«O obur adam midesini davul gibi şişirdi. Çünkü on sekiz kişinin yiyeceğini yemişti.»

16292

وقت خفتن روت و در حجره نشست
بس کنیزک از غضب و در رابست

«Yatma zamanı gelince bir odaya girdi. Halayık da hiddetinden oda kapısını dışarıdan kapattı.»

16293

از برون زنجیر در را در فکند
که از و بد خشمکین و در دمند

«Dışarıdan kapının zincirini taktı. Zîri ona pek kızmış ve pek dertlenmişti.»

16294

کبر را در نیمشب تا صبحدم
چون تقاضا آمد و درد شکم

«O müşriğin gece yarısı dışarıya çıkması lâzım geldi ve sabaha kadar karnı ağrıdı.»

16295

از فراش خویش سوی در شتافت
دست بر در چون نهاد او بسته یافت

«Yatağından fırladı ve kapıya doğru koştu. Fakat elini kapıya götürünce onu kapalı ve zincirli buldu.»

16296

در کشادن حیلۀ کرد آن حیلۀ ساز
نوع نوع و خود نشد آن بندباز

«Kapıyı açmak için o hiylekâr adam türlü türlü hareketlerde bulunduydu da kapının bağı bir türlü çözülmedi.»

16297

شد تقاضا بر تقاضا خانه تنگ
ماندا و حیران و بی درمان و دنگ

«Sıkışa sıkışa âdetâ oda dar gelmeye başladı. Çaresiz, dermansız ve hayrette kaldı.»

16298

حیلۀ کرد او و بخواب اندر خربد
خوابتن در خواب در ویرانه دید

«Çare olmak üzere uyumak için kıvrıldı. Rüyâsında kendisini bir virâne de gördü.»

16299

زانکه ویرانه بداند خاطرش
شد بخواب اندر هم انجا منظرش

«Düşüncesi virâne olduğu için rüyâsında da öyle bir yer gördü.»

16300

خویش در ویرانه خالی چو دید
او چنان محتاج اندردم برید

«Kendini tenhâ bir virâne de görünce ihtiyacını defetti.»

16301

کشت بیدار و بید آن جامه خواب
پر حدث دیوانه شد از اضطراب

«Uyanıp da yattığı yeri pislik içinde görünce, utancından âdetâ deli oldu.»

16302

زاند رون او بر آمد صد خروش
زین چنین رسوائی بی خالک پوش

«Bu çeşit rezillik toprakla bile örtülmez diye, içinden yüzlerce defa coştı, köpürdü.»

16303

کفت خوابم بدتر از بیداریم
که خورم آن سو و این سومی ریم

«Dedi ki: Uykum, uyanıklığımdan beterdir. Birinde yiyor, obirinde pisliyorum!»

16304

بانگ میزدو اشبور او اشبور
آنچنانکه کافران در قمر کور

«Bir kâfirin kabir içindeki hali gibi, (Vay başıma gelenler!) diye içinden ıeryad etmeye başladı.»

Sûrei Furkân'da müşrikler için buyuruluyor ki:

وَإِذَا أُلْقُوا مِنْهَا مَكَانًا ضَيِّقًا مُقَرَّبِينَ دَعَوْا هُنَالِكَ
ثُورًا ۖ لَا تَدْعُوا الْيَوْمَ ثُورًا وَاحِدًا وَادْعُوا ثُورًا
كَثِيرًا

«Elleri boyunlarına bağlı olarak onun (cehennemin) en dar yerine

atıldıkları vakit orada (yetiş ey) helâk (diye) bağırırlar. (Onlara denilir ki:) Bugün bir (kerre) helâk (olmayı) çağırma, bir çok (defalar) helâk (olmayı) çağır!»

16305

منتظر که کی شود این شب بسر
تا بر آید از کشادن بانگ در

«Bu gece bir geçse de kapının açılmasını duysam diye beklemeye başladı.»

16306

تا گریز داو چوتیری از کن
تا نه بند هیچکس او را چنان

«Bu bekleyişi, böyle mülevves bir halde görünmemek emeliyle, ok yaydan fırlar gibi kaçmak içindi.»

16307

قصه بسیار ست و کوتاه میکنم
باز شد آن در رهیداز درد و غم

«Hikâye uzundur, ben kısa kesiyorum. Nihâyet oda kapısı açıldı, o adam da derd ve gamdan kurtuldu.»

«KARALTISINI GÖRÜP DE UTANMASIN VE RAHATÇA ÇIKIP
GİTSİN DİYE HAZRET-İ MUSTAFA ALEYHİSSELAMIN ODA
KAPISINI AÇMASI VE KENDİSİNİ GİZLEMESİ.»

16308

مصطفی صبح آمد و در را کشاد
صبح آن گمراه را او راه داد

«Sabah olunca Aleyhissalât Efendimiz kapıyı açtı. O yolsuz adama erkenden yol verdi.»

(11) Sûrei Furkan: 13-14.

16309

در کشاد و گشت پنهان مصطفی

تا نکرد دشر مسار آن مبتلا

«Resûlullah Sallallahü Aleyhi Vesellem kapıyı açtı ve o, belâya uğramış kimse görüp de utanmasın diye gizlendi.»

16310

تا برون آیدرود کستاح او

تا نه بپندرد کشار ایش ورو

«Zât-ı Risâletin gizlenmesi, onun dışarıya çıkıp serbestçe gitmesi, kapıyı açanın yüzünü ve sırtını görmemesi içindi.»

16311

یا نهان شد در پیش چیزی ویا

ازویش پوشیده دامان خدا

«Resûl-i Ekrem; ya bir şeyin arkasında gizlendi, yâhud Allahın settâriyeti O'nu misâfire göstermedi.»

16312

صبغة الله گاه پوشیده کند

برده بیچون بران ناظر تند

«Allahın boyası - yâni settâriyeti - bazan bir şeyi örter ve keyfiyetsiz olan o perde, o şeye bakanın gözüne mâni olur.»

Nitekim hicret esnâsında Aleyhisselât Efendimizle Hazret-i Ebû Bekir mağaraya girdikten sonra müşrikler, mağaranın medhaline kadar gelmişler, oraya bir örümcek tarafından ağ gerilmiş olduğunu görüp; «Bu-raya girselerdi bu ağ bozulurdu» diyerek geri dönmüşlerdi. İşte bu ağ, Cenâb-ı Hakk'ın Settâriyyet perdesi olmuştur. Kezâ (Tebbet) sûresi nüzûl edip de duyulunca Ebû Leheb'in karısı ve Ebû Süfyânın kız kardeşi olan Ümm-ü Cemil habisesi çok kızmıştı. O sûrede:

وَأَمْرًا خَالَةً لِّلْطَّلَبِ

«Ebû Leheb'in karısı odun hamalıdır¹²» buyurulmuştu. Zirâ o habîse, çalı, çırpı ve diken toplayıp yüklenir ve Sallallâhü Aleyhi Vesellemin kapısı önüne ve geçeceği yollara dökerdi. Bir sefer, Resûl-i Ekremden intikam almak için, eline bir havan eli alıp sokağa fırladı. Zât-ı Risâlet, Cenâb-ı Sıddik ile birlikte bulunuyordu. Hazret-i Ebû Bekir, Ümm-ü Cemil'in kudurmuş gibi geldiğini görünce: «Yâ Resûlallah; bir tarafa çekilseniz» dedi. Nebiyy-i Âzam efendimiz: «O beni göremiyecektir» buyurdu. Filvâki Ümm-ü Cemil geldi, Resûlullahı göremediği için, Ebû Bekire: «Arkadaşın nerede?» dedi. «Ne yapacaksın?» sâline de: «Bunu kafasına vura-caktım» diyerek cehennem olup gitti.

Bahis dolayısıyla hatırıma bir fıkra geldi. Hazret-i Ali Kerremallâhü veche'nin ağabeyisi Ukayl bin Ebî Tâlib, tahsisâtını artırmadı diye, birâderine darılmış ve Muâviye'nin nezdine gitmişti. Muâviye O'na iltifat ve ikramda bulundu ve yanında alıkoydu.

Ukayl, zarif ve hazır cevap bir zat olduğu için Şamlıların ihtiramını kazanmıştı. Bundan kuşkulanan Muâviye, onu gözden düşürmek fikriyle meclisindekilere:

«Allahın Kur'ânda (Tebbet yedâ ebî Leheb) diye zemmettiği Ebû Leheb Ukayl'in amcasıdır» deyince, Ukayl de derhal:

«Evet, O sûrede: (Ebu Lehebin karısı odun hamalıdır) âyeti de vardır ki o kadın, Ebû Süfyân'ın kız kardeşi, Muâviyenin de halasıdır» cevâbını verdi.

16313

تا نه بپند خصم را پهلوی خویش

قدرت یزدان ازان پیش ویش

«Settâriyyet-i İlâhiyenin, bakan bir göze karşı bir şeyi örtmesi, bir kimsenin hasmını görmemesi içindir. Allahın kudreti, bundan da artık bundan da üstün!»

16314

مصطفیٰ مہدیدا احوال شایع
لیکٹ مانع بود فرمان ریش

«Hazret-i Mustafa (S.A.V.) onun geceki halini anlamıştı. Lâkin kapıyı açmaya Rabbinin fermânı mâni olmuştu.»

16315

تا کہ پیش از خیط بکشا بدر می
تا نیفتد زان فضیحت در چہی

«O adamın böyle bir hale uğramasından ve rezâlet kuyusuna düşmesinden evvel Peygamber ona yol verebilirdi.»

16316

لیکٹ حکمت بود وامر آسمان
تا بند خویش را اوچنان

«Lâkin misâfirin kendisini mülevves bir halde görmesi için hikmet ve semâvî emir vardı.»

16317

بس عد اوہا کہ آن باری بود
بس خربہا کہ معماری بود

«Çok düşmanlık vardır ki dostlukla neticelenir, çok vîranlık vardır ki mâmûriyyete döner.»

Hazret-i Ömer'in Nebiyy-i Zîşân Efendimizin katline teşebbüs edecek kadar kuvvetli olan düşmanlığı, sonunda, fevkalâde bir muhabbete tahavvül etmişti. Bir binânın tâmiri evvel emirde onun tahribine bağlıdır.

16318

جامہ خواب پر حدیث رایک فضول
قصد آورد در پیش رسول

«Misâfirin yattığı ve kirlettiği örtüyü ev halkından bir herzevekil - ih-

umal ki ona kızgın olan halâyık - adamı terzil için Peygamberin huzuruna «girdi.»

16319

کہ چہن گردست مہبات بین
خند زد رحمة للعالمین

«Misâfirin, hak böyle yapmış! dedi. Âlemlere rahmet olan Peygamber (S.A.V.) Efendiniz gülümsedi.»

16320

کہ بیار آن مطہرہ اینجا پیش
تا بشویم جملہ را بادست خویش
«Getir o ibriği, hepsini kendi elimle yıkayayım, dedi.»

16321

ہر کسی می جست گر بہر خدا
جان ما و جسم ما قربان ترا

«Hücrede bulunanların hepsi de yerlerinden fırladılar ve dediler ki: Bizim cismimiz de, canımız da sana kurban olsun.»

16322

ما بشویم این حد ترا تو بہل
کار دستت این نمط فی کار دل

«Sen bırak da bu pisliği biz yıkayalım. Bu iş el işidir, gönül kârı değildir.»

16323

ای لعزکت مرا حق عمر خواند
بس خلیفہ کرد و بر کرسی نشاند

«Ey hakkında (leamrûke - Ömrün için) diye Cenâb-ı Hakk'ın and ettiği zât, Hak seni Hilâfet-i İlâhiyye kürsüsüne oturttu.»

لَعَمْرُكَ إِنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١٣﴾

«(Habîbim) senin ebedî yâd-ı cemîline yemin ederim ki onlar (Lut kavmi) serhoşlukları (azgınlıkları) içinde muhakkak serseri bir halde idiler¹³» âyetine işârettir.

16324

ما برای خدمت تومی زیم

چون تو خدمت میکنی پس ماچیم

«Biz sana hizmet için yaşıyoruz, hizmeti sen yaparsan biz neyiz - yâni ne işe yararız?»

16325

گفت آن دایم ولیک ان ساعتیست

که درین شستن بخویشم حکمتیست

«Hazret-i Peygamber buyurdu ki: Onu bilirim. Fakat şimdi bunu biz-zat yıkayışında bir hikmet vardır.»

16326

منتظر بودند کین قول نبیست

تا بدید آید که این اسرار چیست

«Hücredekiler Reslullâhın bu sözünü işitince, ondaki esrar meydana çıksın da anlayalım diye, beklemeye başladılar.»

(13) Sûre-i Hicr : 72.

16327

او بعدی شست آن احداث را

خاص زامس حق نه قایدو رها

«Aleyhisselât Efendimiz, o pislikleri ciddiyet ve gayretle yıkıyordu. Bunu, taklid ve riyâ için değil, Allahın emrini ifâ için yapıyordu.»

Bir Peygamber için riyâ yapmaya imkân yoktur. Husûsiyle, riyânın âdetâ bir şirk-i hafî olduğunu Allah-u Azimüşşân:

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَىٰ أَتَمِّ الْأَعْمَالِ إِلَهُ وَاحِدٌ فَنَازِلُ جُؤَالِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا

«(Habîbim; müşriklere) de ki: Ben de sizin gibi bir beşerim, (lâkin) bana yalnız tanrımızın bir tek tanrı olduğu vahyediliyor. Artık her kim Rabbine kavuşmayı ümid ediyorsa güzel bir amel işlesin ve Rabbine ettiği ibâdetle (hiç bir şeyi ve hiçbir kimseyi) ortak tutmasın¹⁴» âyet-i celîlesi ile Zât-ı Akdes-i Risâlete tebliğ etmişti. İhlâs ile yapılan ibâdetler, kusurlu da olsa, Allah için yapıldığından Allah indinde makbul olur. Fakat riyâkârâne yapılan ibâdetler, sûret-i zâhirede ne kadar mükemmel olursa olsun Allahın indinde kıymeti yoktur.

16328

که دلتش میکرد کین را تو بشو

که در اینجا هست حکمت تو بشو

«Çünkü gönlü: Bunları sen yıka, bu işte katkat hikmet vardır, di-yordu.»

(14) Sûre-i Kehf : 110.

كان يدافع أن حدث را هم بخود
خوش همی شوید که دورش چشم بد

«Allah'ın kudret eli olan Zât-ı Risâlet, o mülevvesâtı bizzat yıkıyordu. Allah kötü nazardan saklasın.»

هیکلش از یاد رفت و شد بدید
اندر او شوری کربا ترا درید

«Putu hatırından çıktı. Kendisinde bir cezbe peydâ oldu, yakasını yırttı.»

میز داودود ستر بر رو و سر
کله را میکوفت بر دیوا رو در

«İki elini yüzüne ve başına vuruyor, kafasını kapı ve duvara çarpıyordu.»

انچنانکه خون زبینی و سرش
شد روان و رحم کرد آن مهترش

«Öyle vuruyor ve çarpıyordu ki, burnundan ve yarılmış kafasından kan akıyordu. Server-i âlem ve Nebiyy-i Erham Efendimiz onun bu hali ne acıdı.»

O ise:

نمرها زد خنق جمع آمد برو
کبر کو یان ایها الناس احذروا

«Nâralar atıyor ve toplanan ahâliye: Ey ahali, çekilin diyordu.»

«O MISÂFİRİN DÖNÜP HÜCRE-İ SEÂDETE GELMESİ,
KİRLETTİKLERİNİ RESÛLULLAHIN, MÜBÂREK ELLERİYLE
YIKAMAKTA OLDUĞUNU GÖRMESİ, SONRA UTANCINDAN
ÜSTÜNÜ BAŞINI PARÇALAYIP KENDİ HALİNE
AĞLAMASI VE FERYÂD ETMESİ.»

کافر کت راهبکلی بد یادگار
یاوه دید آنرا و کشت او بی قرار

«O kâfirciğin yâdigâr bir putu vardı ki üstünde taşıyordu. Onun kaybolduğunu anlayınca kararı kalmadı.»

گفت آن حجره که شب جاداشتم
هیکل آنجا بخبر بگذاشتم

«Dedi ki: Yattığım odada haberim olmaksızın bırakmış olmalıyım.»

کرچه شرین بودو شرمش حرص برد
حرص اژدرها ست فی چیزست خرد

«Vâkıâ yaptığı kabahat dolayısıyla utanıyordu. Fakat puta olan hırsı utancını geçiştirdi.»

از بی هیکل شتاب اندر دوید
درواق مصطفی و اثر ابدید

«Putu almak için Hücre-i Nebeviye koştu ve Resulullâhı gördü ki.»

میرداور سرکہ ای بی عقل سر
میرداور سلیہ کای بی نور بر

«Ey akılsız baş! diye başına, ey nirsız sine! diye göğsüne vuruyor-
du.»

سجدہ میگرداو کہ ای کل زمین
شر مشارست از تو این جزو مہین

«Seedeye kapamıyor ve: Ey Dünyâ kendisinden ibâret olan Zât; bu
hakîr sana karşı mahcubdur, diyordu.»

تو کہ کلی خاضع امرو بی
من کہ جزوم طالم وزشت وغونی

«Sen bir küll olduğun halde Allah'ın emrine mutisin de, ben bir cüz
iken; zulmediyor, kötülükte bulunuyor ve azıyorun.»

تو کہ کلی خوارو لرزائی زحق
من کہ جزوم درخلاف ودر سبق

«Sen küll iken Allaha karşı mütevâzi bulunuyor ve ondan korkup
titriyorsun. Ben bir cüz iken O'na ve emirlerine karşı geliyorum.»

ہر زمان میگردد و بر آسمان
کہ ندارم روی ای قبلہ جهان

«Her ân yüzünü göğe kaldırıp: Ey cihâmın kıblesi, sana bakacak yü-
züm yok diye feryad ediyordu.»

چون زہد بیرون بار زید و طہید
مصطفیٰ اش در کنار خود کشید

«Onun titreyip de çırpınması haddi geçince Hazret-i Mustafa Aleyhis-
salam onu kucakladı.»

ساکنش کردو بسی بتواختش
دیدہ اش بکشا دود ادا شناختش

«Onu okşayarak teskin etti. Gözünü açtı ve ona Hakk'ı ve kendini ta-
hakk.»

Adameağzın bu türlü bir lutfı mazhariyeti, sıdk ve ihlâs ile ağla-
maından olmuştu. O münâsebetle Hazret-i Mevlânâ, Allah için ağlama-
nın feryadından bahs için diyor ki:

تا نکرد ابر کی خند جن
تا نکرد طفل کی جوشد این

«Bulut ağlamayınca - yâni yağmur yağmayınca - yerdeki çimenler
nasıl güler? Çocuk ağlamayınca anasının sütü nasıl coşar?»

طفل بکرو زہمی داند طریق
کہ بکرم تارسد دایہ شفیق

«Bir günlük çocuk bile yolunu bilir ve: Ağlayım da şefkatli dadım gel-
sin, meme versin der.»

تو نمیدانی کہ دایہ دایکان
کم دہد بی کریم شیر اورایکان

«Sen bilmiyor musun ki dadıların da dadısı olan Rabb-i Kerim, ağ-
lamayana süt vermez.»

آفت ولیکوا کثیرا کوش دار
تاریزد شیر فضل کردگار

«Cenâb-ı Hak: (Velîyebkâ) yâni (Ağlasınlar) buyurmuştur. Buna kulak ver ki Allah'ın ihsan ve kerem sütü aksın.»

Hazret-i Pir'in işâret ettiği âyet (Tevbe Sûresi)nde ve münâfıklar hakkında, ki şöyle buyurulmuştur:

فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٥٠﴾

«Artık irtikâb etmekte oldukları (günâhın) cezası olmak üzere az gülsünler, çok ağlasınlar onlar!»

Bazıları «Bu âyet, emir sûretinde haberdur, kıyâmette onların az gülsünler ve pek çok ağlayacaklarını ihbardır» demişlerdir. Hulâsa; çok gülmek insanın kalbini öldürür, buradâ fazla ağlamak ise, obir tarafta insanın yâni kalbini güldürür.

کریمه ارست وسوز آفتاب
استن دنیا همین دورشته آب

«Dünyânın hayat temeli, bulutun ağlamasıyla Güneş'in harâretidir. Sen de bu iki ipe iyi sarıl.»

Kamâtın hayatı; yağmurun rutûbeti ve Güneş'in harâretiyle kâimdir. Ey sâlık; sen de göz yaşıyla aşk harâretini birleştir ki mânevî hayâta nâil olabilesin.

کی بدی معمور این هرچار فصل
کریبودی این تف و این کریمه اصل

«Eğer bu harâret ve rutûbet, kâinâtın hayatının temeli olmasaydı şu dört mevsim nasıl mâmur olurdu?»

سوز مهر و آفتاب ار جهان
چون همی دارد چهارا حوش دهان

«Güneş'in harâreti ve bulutların ağlaması nasıl cihanın ağzının tadını getiriyor, nasıl Âlemi hoş bir hale sokuyorsa.»

Sen de:

آفتاب عقل را در سوز دار
چشم را چون ایراشکت افروز دار

«Akıl güneşini yak ve, gözlerini de, bulutlar gibi, gözyaşları saçan bir duruma getir.»

Ki, onların feyziyle kalbinde mânevî gülistanlar peydâ olsun.

چشم کریان بایدت چون طفل خرد
کم خور آن ناز که نان آب تو برد

«Küçük çocuk gibi sana da ağlar bir göz lâzımdır. Şerefini ve mânevî zevkini yok eden ekmeği de az ye!»

تن چو با بر کست روز و شب از آن
شاخ جان در برک رز است و خزان

«Gece gündüz ekmek yemekten filvâki beden yaprakları - yâni gelişir - Fakat can dahı hazâna uğrar ve yapraklarını döker.»

âli beden semirdikçe ruh zayıflar. Ruhu semirtmek için bedeni zayıflatmak gerektir.

رَبِّكَ فِي بَرَكَةِ جِاسْتِ زُود
این باید کاستن و آنرا افزود

«Bedenin rızka, ruhum rızksızlığıdır. Bedenin zayıflaması, ruhum zevkini artırır.»

اقترضوا الله قرض ده زين برك تن
تا بروید صد عوض در دل جن

«Allah: (Ve ekridullahi - Allah'a borç verin) buyurmuştur. Sen de bu beden rızkından borç ver, - yâni yiyeceğini mümkün olduğu kadar azalt - ki karşılığı ve mükâfatı olarak kalbinde hakikat çimenleri yetişsin.»

قرض ده کم کن ازين فمة تن
تا نمد وجه لاعين رأت

«Borç ver de bu ten lokmasını azalt, bu suretle de (Gözlerin görmediği) yüz, görünsün.»

(Müzzemmil) sûresinde buyurulmuştur ki:

وَأَقِمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاقْرَأُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا
وَمَا نَقْدِمُوا لِنَفْسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرٌ
وَأَعْظَمُ جَزَاءً وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

«Namazı dosdoğru kılın, Zekâtı verin. Allaha gönül hoşluğu ile ödünç verin. Önden nefslerinizi için ne hayır gönderirseniz onu Allah'ın nezdinde bulursunuz. (hem) bu, daha hayırlı, sevabca daha büyük olmak üzere. Allahdan mağfiret isteyin. Şüphesiz ki Allah (mü'minleri) çok yarlıgayıcı, çok esirgeyicidir¹⁶.»

(16) Sûrei Müzzemmil: 20.

«Şu âyet-i kerimeye dikkat edimdir ki (Veatuzzekât - Zekât verin) den sonra (ve ekridullahi) buyurulmuştur.

Zekât: Zenginlere mahsus, miktarı ve zamanı muayyen bir fazlıdır.

Karza Hasen ise: Miktar ve zaman ile mukayyet olmayan sadaka imtidadıdır. Yarım hurmanın bile sadaka olabileceği hadisi şerifte beyan buyurulmuştur. Bu itibarla bu emri yalnız zenginler değil, fakatler de ifâ edebilir.

Rabiat-ül - Adeviyye (Radiyahallâhu anha) çorabı öreri, üç dirheme satır, bir dirhemyle nafaka alır, bir dirhemini sadaka verir, bir dirhemini de gıpta için sermaye yaparmış.

Cenâbı Hak, kullarının verdiği bu sadakayı, kendisine takdim olunmuş otların para sayıyor ve mükâfatının Âhirette göreceğini vâdediyor.

Fakir kullarına yapılacak yardımı Zât-ı Kibriyâsına vermiş bir borç belâkiyle cıleyen Hak Subhânehü ve Teâlâhı: (Ve ekridullahi karza hasen) emri celilini işiten bir takım yahudilerin hezeyanda bulunmaları üzerine şu âyetler nâzil olmuştu:

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخُلُونَ بِمَا أَنْتَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ خَيْرٌ لَّهُمْ
بَلْ هُوَ شَرٌّ لَّهُمْ سَيُصَوِّقُونَ مَا يَبْخُلُونَ بِهِ يَوْمَ النَّارِمْ وَلِلَّهِ
مِيرَاثُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ يَمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ
لَقَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ
أَغْنِيَاءُ سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا وَقَتْلَهُمُ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ
حَقٍّ وَنَقُولُ ذُوقُوا عَذَابَ الْخَرْقِ ذَلِكَ بِمَا قَدَّمْتُمْ
أَيْدِيَكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ

«Allahın fazl (-u kereminden), kendilerine verdiğini (sarf-u infakda) cimrilik edenler zinhâr bunun, kendileri için bir hayır olduğunu sanmasın (lar). Bifakis bu, onlar için bir şeridir. Onların cimrilik ettikleri şey kıyamet günü boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allahın'dır. Allah ne yaparsanız (hepsinden) hakkıyla haberdardır. «Hakiykat,

Allah fakirdir, biz zenginleriz.» diyenlerin lâfını andolsunki Allah işitmştir. Söyledikleri (o söz(i) haksız yere peygamberleri öldürmeleriyle beraber yazacağız ve diyeceğiz ki: «Tadın o yangın azabını». Bu, ellerinizin öne sürdüğünün (yaptığımız günahların) karşılığıdır. Şüphesiz ki Allah kullarına haksızlık edici değildir¹⁷»

Allah yolunda sarfedilen her şey, Allah'a borç verilmiş gibi olduğu için Hazret-i Mevlânâ bir lokmanın eksik yenilmesini ve bedeninin bir dirhem eksilmesini de o cümleden sayarak riyâzet tavsiyesinde bulunuyor ve: «Boyle yap ki gözlerin görmediği ilâhî niğmetleri müşâhede edesin» diyor. Son cümle bir hadis-i kudsiye işaretidir. Cenâb-ı Hakk'ın! «Kullarıma, gözlerin görmediği, kulakların işitmediği ve insanın hatırına gelmeyen şeyler hazırladım.» buyurduğunu Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimiz haberi veriyor.

16358

تن زسر کین خویش چون خالی کند
بر زمشکت و در جلالی کند

«Beden, fazlalıklardan kendisini boşaltınca, mânevi misk ve kıymetli incilerle» doldurmuş olur.»

16359

زین پلیدی برهدو پاکی برد
از بطن کرم تن او بر خورد

«Beden bu pislikten kurtulup da pâk olunca: (Yütahhıraküm = Hak sizi kirlilerden temizlemeyi diler.) iltifatından nasib alır.»

إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ
الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا ﴿٥٠﴾

Sûre-i Ahzâb'da: «Ey ehl-i beyt, Allah sizden ancak kiri gidermek ve sizi tertemiz yapmak ister¹⁸» âyetine işaret eder.

(17) Sûre-i Âli İmran : 180-182.

(18) Sûre-i Ahzab : 33.

Âyetin baş tarafı Sallallâhu Aleyhi Vesellem Efendimizin haremle-
rine hitab olduğu için buradaki ehl-i beytin, âyetin zâharına göre, ezyâc-ı
tâhîrât (Radiyallâhu anhumne) olduğu anlaşıldı. Fakat Hazret-i Âişe ve
Ümm-ü Seleme, Ebû Said Hudri ve Enes bin Malîk (Radiyallâhu anhum)
Ehl-i Beytin, (Fâtıma, Ali, Hasan ve Hüseyin) olduğuna rivâyet etmiş-
lerdir. Ümm-ü Seleme Hazretleri, denarın bir «Resûlullah, bizim hücrede
ve bir kilim ile örtmüş olduğumuz fırışın üstünde oturmuştu. Fâtıma gel-
di ve Zât-ı Risâlete bir kab yemek getirdi. Aleyhisselâtu Efendimiz: **Yâ
Fâtıma, Aliyi, Hasanı, Hüseyini çağır, gelsinler de beraber yiyelim** buyur-
du. Geldiler, yemek yenildi. Ondan sonra Hazret-i Peygamber (S.A.V.)
kilimi onların üstüne örttü.

Ve: **İlâhî bunlar, benim ehl-i beytimdir. Kendilerini günahattan temiz-
le!** buyurdu. Enes Bin Mâlik (Radiyallâhu anh) diyor ki: Resûlullah Sal-
lallâhu Aleyhi Vesellem Hazretleri, namaz için mescide giderken Fâtıma-
nın kapısı önünden geçer yukarıdaki ayeti okurdu.

Peygamber, Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin'den ibâret beş vücûd-i mü-
bârege, bir abâ altında toplanmış oldukları için, (Âl-i abâ) tâbir ederler.

16360

دیو می ترساندت که هین و هین
زین پشیمان کردی و کردی حزین

«Sakın riyâzat etme, bundan peşiman olur, hüzne düşersin, diye Şey-
tan seni korkutur.»

Ve der ki:

16361

گر کدازی زین هوسهاتوبدن
بش پشیمان و غمین خواهی شدن

«Bedeninden bu hevesleri giderir, bunları eritirsen çok peşiman olur,
derde düşersin!»

16362

این بخور کرمست و داروی مزاج
وان یاشام از پی نفع و علاج

«Şunu ye ki harâret verir ve mizâca devâdır, şunu da ilâc ve menfaat
için iç!»

هم بدین نیت که این تن مرکبست
آنچه خو کردست آتش اصوبست

«Hem şu niyetle ye ve iç: Bu beden rûhun bineğidir, zayıf düşerse onu taşıyamaz. Beden neye alışmış ise onu vermek doğru bir harekettir.»

Şeytan, bazan insana sûret-i haktan görünerek de iğvâ eder. Meselâ: «Hazret-i Peygamber: (Nefsin, senin binek hayvanın gibidir, ona rıfk ile muâmele et!) Kezâ: (Kuvvetli bir mü'min, Allah indinde zayıf bir mü'minden daha hayırlı ve sevgilidir.) buyurmuştur. Sen de ye, iç ve kuvvetlen ki Allah indinde hayırlı ve sevgili olasın.» der... Ve şöyle devam eder:

هین مگردان خو که پیش آید خلد
درد ماغ و بردل آید صد علل

«Sakın açlığa alışma; sıhhatin bozulur; beyninde kalbinde yüzlerce illet meydana gelir.»

خویش جالینوس سازد دردوا
تا فریبد نفس بیمار ترا

«Şeytan, senin hasta nefsini aldatmak için, tedâvi hususunda kendisini Calinus gibi gösterir.»

Calinus yahud Galinus, Bergamalı bir hekimdir ki tıbbın mücidi sayılır. Miladın 131. yılında Bergamada doğmuş, felsefe ve tıp tahsilinde bulunmuş, İskenderiye'ye ve Romaya gitmiş 200 tarihinde ölmüştür.

Calinus'un eskiler arasında fevkalâde şöhreti olduğu için, böyle sanhi tavsiyelerle insanı iğvaya çalışan şeytanı. Hazret-i Mevlânâ ona teşbih ediyor:

Yine o şeytan:

کن ز اسودست از در دونهی
گفت آدم را همین در کندی

«Bu yiyip içmen, derd ve gamdan kurtulmak için sana ilaştır, der. Sana dediği gibi, Âdemi buğday yemeye de böyle teşvik etmişti.»

پیش آردهی می و هیهاترا
وزلو یشه پیچد اولیهاترا

«Hey heylerle ve heyhâtlarla gelir, seni riyâzattan vaz geçirmek ister. Mekk ve hiyle (yâvâşe)siyle de dudaklarını büker.»

Yâvâşe: Nalbandlar tarafından hırçın atların dudaklarına takılan ağaç kısıkcıdır.

کوشها ات کبر داو چون کوش اسب
می کشاند سوی حرس و سوی کسب

«Atın kulağından tutar gibi kulaklarını tutup, seni hırs ile kazanç tarafına doğru çeker.»

برزند بر بات نعلی اشتباه
که بنائی توز درد آن ز راه

«Şüphe etme ki ayağına nalı vurur, sen de onun acısıyla yürüyemezsin ve yoldan kalırsın.»

فعل او هست آن تردد در دوکار
این کنم یا آن کنم هین هوش دار

«Onun nalı seni iki iş arasında tereddüde düşürmektir. Bunu mu yapayım dersin onu mu? Alkını başına al da, kendine gel.»

آن بکن که هست بخاری
آن مکن که کرد بخون و سی

«Böyle bir tereddüde düşünce, peygamberin ihtiyar etmiş olduğunu yap, delinin ve çocuğun yaptığını yapma!»

حفت الجبهه بجه محفوف كشت
ملکازه که از و افزود کشت

«(Cennet çevrilmiştir). Ne ile çevrilmiştir? (İnsanın istemediği, hoşlanmadığı şeylerle). Çünkü ekin, bunlarla çoğalır, gelişir.»

Bu beyitle Hazret-i Mevlânâ meâli aşağıda zikredilen hadîs-i şerife işaret etmiştir: «Cennet tabiata hoş gelmeyen, Cehennem de şehvât - yâni nefsin arzu ettiği - şeylerle ihâta edilmiştir.»

Yukarıdaki Hadîs-i Şerifte işaret edildiği üzere; Cennete girmek için tabiata zor ve ağır gelen ibâdetlerde bulunmalı, Cehenneme girmemek için de nefsin hoşlandığı şehvetlerden kaçmalıdır.

صدفسون آرد زخیات وزدها
که کند در سه کرهست اژدها

«Şeytan, hiyle ve zekâdan yüz türlü efsûn okur da, iğvâ etmek istediği ejderhâ bile olsa, onu sepete - yâni bizim tabirimizle - kafese koyar.»
Onun için:

عقل را با عقل یاری یارکن
امرهم شوری بخوان و کارکن

«Aklını, bir dostun akliyle arkadaş et (veemruhlüm şûrâ beynehüm) âyetini okuyup mûcibince amel et!»

فَاَوْتَيْتُهُ
مِنْ شَيْءٍ فَتَاعَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ وَّاَتٰقِيْ لِلَّذِيْنَ
اٰمَنُوْا وَّعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُوْنَ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِيْنَ يَحْتَبِئُوْنَ كِبٰرَ الْاِثْمِ
وَالْفَوَاحِشِ وَاِذَا مَا غَضِبُوْهُمْ نَغْفِرُوْنَ ﴿٣٩﴾ وَالَّذِيْنَ اسْتَجَابُوْا
لِرَبِّهِمْ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاَمْرُهُمْ شُورٰى بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ
يُنْفِقُوْنَ ﴿٤٠﴾ وَالَّذِيْنَ اِذَا اَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنْصُرُوْنَ ﴿٤١﴾

«Size verilen şey hep dünyâ hayâtının geçici (birer) fâidesidir. Allah indinde olan (sevâb) ise daha hayırlı, daha sürekli. (Bu sevablar) iman edip de ancak Rablerine güvenib dayanmakda, büyük günahlardan ve fâhiş kötülüklerden kaçınmakda, öfkelendikleri zaman bizzât (kusurları) örtmekde (bağışlamakta) olanlara, Rablerinin (tevhid ve ibâdete âit da'vetine) icabet edenlere, namaz(larını), dosdoğru kılanlara - ki bunların işleri dâimâ aralarında müşâvere (ile) dir-, kendilerini rızıklandırıdığımız şeylerden (Allaha taat uğrunda) harcamakta bulunanlara, kendilerine tağallüb ve zulüm vâki' olduğu zaman elbirlik (mazluma) yardım eyleyenlere mahsusdur¹⁹.»

İşte bu âyette kâmil müslümanların hal ve davranışları beyân edilmiştir. Binâenaleyh ey sâlik; sen de kestiremediğin bir iş için akli eren bir dostunla istişâre ve onun aklından istifâde et!

«HAZRET-İ MUSTAFÂ (S.A.V.) EFENDİMİZİN O BEDEVÎ MİSAFİRE
İLTİFAT BUYURMASI, ÜMİTSİZLİK ATEŞİNE YANMIŞ, HACÂLET
VE NEDÂMETE DÜŞMÜŞ OLDUĞUNDAN DOLAYI YANIP
KAVRULAN MİSAFİR ARABI TESELLÎ VE TESKÎN ETMESİ»

16375

این سخن پایان ندارد آن عرب
مانداز الطاف آن شه در عجب

«Bu sözün sonu yoktur, bahse gelelim: O misâfir arab, Şâh-ı Risâletin
lûtf ve tevâzuundan hayrette kaldı.»

16376

گفت این سوآیامد آنچنان
که کسی برخیزد از خواب کران

«Hazret-i Peygamber ona: Bu tarafa gel, buyurdu. O da ağır bir uyku-
dan uyanıp kalkmış bir kimsenin sersemliğiyle geldi.»

16377

گفت این سوآمكن هبن باخذ
که ازین سوهمت باتوکارها

«Aleyhisselât Efendimiz ona: Bu tarafa - yâni kendine - gel, aklını ba-
şına topla! bu tarafta senin için işler vardır, dedi.»

Mahv ve fenâ mertebesinde şuur olmadığı için teklif de yoktur. Hal-
buki o kimsenin mü'min, muvahhid olabilmesi için sahvde yâni aklı ba-
şında bulunması lâzımdı. Ondan dolayı Resûlullah Hazretleri, kendine
gel, buyurdu ve:

16378

آب برروزد در آمد در سخن
کای شهید حق شهادت عرضه کن

«Yüzüne su serpti. O kimse söz söyleyebilecek bir hale gelince: Ey
Allah'ın birliğinin şâhidi; bana kelime-i şehâdeti telkin et, dedi.»
Ve devam etti:

16379

نا تو ای مدغم و بیرون شوم
سرم از هفتی دران هامون شوم

«Allahın birliğine iman ve senin peygamberliğini tasdik ettikten son-
ra çıkıp gideyim. Bu varlıktan usandım, gidip o geniş çölde bulunayım.»

16380

مادرین دهلیز قاضی قضا
هر دعوی الستم ولی

«Biz, Kazây-ı İlâhî kadısının dehlizinde (Elestübirabbiküm) ve (Belâ)
dâvâsı için bulunuyoruz.»

Sûre-i Â'râf'taki şu âyet-i kerimeye işârettir:

وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِن بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ
عَلَىٰ أَنْفُسِهِمُ السَّبْأَ ۚ قَالُوا بَلَىٰ شَهِدْنَا أَنَّا نَقُولُوا لَوَ
الْقِيَمَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ ﴿١٧٠﴾

«Hani Rabbin Âdem oğullarından, onların sırtlarından zürriyyetlerini
çıkartıp kendilerini nefslerine şahid tutmuş. «Ben sizin Rabbiniz değilmi-
yim?» (demişdi) Onlar da: «Evet, (Rabbimizsin), şahid olduk» demişlerdi.
(İşte bu şahidlendirme) kıyaamet günü «Bizim bundan haberimiz yok-
du» dememeniz içindir»²⁰.

Müfessirler diyorlar ki: Cenâb-ı Hak, Âdem Aleyhisselâmin zürriyye-
tini karınca yavruları gibi onun sulbünden çıkardı. Onlara hayat, idrâk ve
nutuk verdi, ve Rubûbiyyetini arz etti. Evet Rabbimizsin, dediler, me-
lekler de bu ikrara şahid oldular. Böylece kıyâmette biz Hakk'ın birliğini
bilmiyorduk, diyecek olanlara karşı şehâdetle bulunacaklardır.

Hazret-i Mevlânâ bu âlemdaki hayatımızı, şehâdet için mahkemeye
gelmiş ve koridorda bulunmuş olanların haline benzetiyor ve diyor ki:

16381

که بی گفتیم و انرا از امتحان
فعل و قول ما شهود ست و بیان

«Elestü Âleminde (Belâ) demiştin. Buradaki sözüümüz ve işimiz imti-
han için şühûd ve beyândır.»

Yâni oradaki ikrârımızda sâdık veya yalan olduğumuzu buradaki sö-
züümüz ve işimiz isbat edecektir.

Sıdk ve ihlâs ile (Lâ ilâhe illallah Muh. Resûlullah) dersek ve bunu
namaz kılmak, oruç tutmak, zekât vermek, kudretimiz olduğu zaman hac-
ca gitmek gibi amellerimizle teyid eylersek o vakitki ikrârımızın sıdkına
hükmedilecektir.

16382

از چه در دهلیز قاضی تن زدیم
نی که ما بهر کواهی آمدیم

«Neden kâdî'nin koridorunda oturup kalmışız, biz buraya şehâdet için
gelmedik mi?»

16383

چند در دهلیز قاضی ای کوا
حبس باشی ده شهادت از بکا

«Kâdî mahkemesinin koridorunda ey şâhid; ne vakte kadar hapsolup
kalacaksın?»

Erkence şehâdetini ifâ et de kurtul...

16384

زان بخواستندت بدینجا تا که تو
آن کواهی بدی و ناری عتو

«Seni buraya, bu hususta inkâr etmesin, ve şehâdetinde bulunsun diye
çağırılmışlardır.»

16385

از لحاج طویشتن بنشین
اندرون تنگی کف و لب بنشین

«Halbuki sen inadından şu daracık yerde oturmuş, elini bağlamış, du-
dağını yummuştun.»

16386

تا نبردی آن کواهی ای شهید
توازیں دهلیز کی کواهی رهید

«Ey şâhid; senden beklenen şehâdeti ifâ etmeyince bu koridordan na-
sıl kurtulursun?»

16387

یکزمان کارست بگزار و بتاز
کار کوته رامکن برخود در از

«Bir an evvel şehâdetinde bulunmak senin için kârdır. İnâdı bırak da
kurtul ve koşarak git. Kısa bir işi kendi hakkında uzatma.»

16388

خواه در صد سال و خواهی یکزمان
این امانت واکزار و ارهان

«İster yüz yılda, ister bir ânda, bu emâneti edâ ederek kendini halâs
et.»

Yâni, bu şehâdeti mutlaka edâ edeceksin, fakat Dünya'da bir anda
olacak bu iş, Âhirette yıllarca sürecektir. Onun için o bir ânı kâr bil ve
bir an evvel o emâneti edâ ve o şehâdeti ifâ et...

-DIŞTA OLAN NAMAZ, ORUÇ VE SAİR İBÂDETLER, İÇTEKİ
NÛR'A ŞÂHİTTİR.»

16389

این نماز و روزه و حج و جهاد
هم کواهی داد است از اعتقاد

«Bu namaz, oruç, hac ve cihad; insanın itikad şâhidleridir.»

16390

این زکات و هدیه و ترک حسد
هم کواهی داد است از سر خود

«Bu zekât ve hediye ile hasedin terki, kendi sırrına şâhid göstermek-
tir.»

16391

خوان و مهمانی بی اظهار راست
کای مهمان ما باشا کشتیم راست

«Misâfir dâvet etmek, doyurmak ve ihsanda bulunmak: Ey büyükler;
biz de sizin gibi doğru dürüst müslümanız, demeyi izhar içindir.»

16392

هدیه وار مغان و پیشکش
شد کواه آنکه هستم با تو خوش

«Hediyeler, armağanlar ve sunulan şeyler, ben seninleyim, seni sevi-
yorum diye şahitlikten ibârettir.»

16393

هر کسی کوشد بمالی یا فسون
چیت دارم کوهی در اندرون

«Bir kimse; mal ile, yâhud başka türlü bir vasıta ile hayra çalışırsa;
o çalışma, içirimde cömertlik ve hayırseverlik cevheri vardır demektir.»

Yine o çalışma:

16394

کوهی دارم ز تقوی با سخا
این زکات و روزه هم دو کوا

«Takvâ ile cömertlikten ibaret bir cevherim vardır ki bu zekât ve bu
oruçun ikisi de ona şâhiddir.» Mânâsını taşır.

16395

روزه گوید گرد تقوی از حلال
در حرامش دان که نبود اتصال

«Oruç: Bu kimse; helâlden bile perhiz etti, harâma meyli olamaya-
cağını bundan istidlâl et, der.»

16396

وانز کانش گفت کواز مل خویش
مید هدیس چون بدزد ز اهل کیش

«Verdiği zekât da: Bu kimse kendi malını verdi, nasıl olur da kendi-
siyle aynı dinde ve yolda olanların malını çalar? der.»

16397

کربطراری کندیس دو کواه
جرح شد در محکمه عدال آله

«Fakat bu işleri riya ve tezvirle yaparsa o iki şâhit, Hakk'ın ilâhî ada-
let mahkemesine kabul edilmez.»

16398

هست صیادار کنددانه شکار
نه زرحم وجودیل هر شکار

«Eğer avcı, kuşlara dâne saçarsa, merhametinden değil, onları avla-
mak içindir.»

هست کربه روزه دارند رسام
حقته کرده خویش هر صید خام

«Kedi de ramazanda oruç tutar, ama tecrübesiz bir kuşu avlamak için kendini uyumuş gösterir.»

Kedinin oruç tutması, bulunduğu ev halkının oruçlu olmasındandır. Gündüz yemek yemedikleri için kediye de bir şey vermezler. O da mecburi aç kahr. Fakat karnını doyurmak, fâre ve kuş avlamak için, kendini uyumuş gibi gösterir. Bunun gibi bazı riyâkâr ve hiylekâr şahıslar da, halkı avlamak için, bir köşeye çekilip halvette ve itikâfta gibi görünürler.

16400

کرده بدظن زین کزی صدقوم را
کرده بدنام اهل جودو صوم را

«Böyle herifler, yüzlerce kimseyi, hakiki ehl-i takvâ hakkında sû-i zanna düşürüp, cömert kişilerle, oruç tutanların adını da kötüye çıkar-mıştır.»

Bundan dolayı ehl-i tarîk arasında bir söz vardır. «Taşlayan bizden-dir, taşlatan değildir.» derler. Yâni: «Bizde görecekları gayr-i meşrû bir harekete itiraz eden bizdendir, onu kendimizden sayar ve severiz. Fakat gayr-i meşrû hareketlerde bulunup da itirâza meydan veren bizden değildir.» demektir.

16401

فضل حق با اینکه او کز می تند
عاقبت زین جمله پاکش میکنند

«Allah'ın fazl ve keremi, o eğri dokuyanı - yâni gösteriş için ibâdet edeni - bütün o riyâ kirinden temizler.»

16402

سبق برده رحمتش وان غدر را
داده نوری که نباشد بدر را

«Cenâb-ı Hakk'ın rahmeti o kötülüğü aşmış ve Ayın ondördüne bile vermediği nûru vermiştir.»

کوناشی داشته حق زین اختلات
غل داده رحمت او رازین خیاط

«Cenâb-ı Hak, onun amelini bu kötülükle karışmadan yıkar; Rahmeti, onu bu hatâdan arıtır.»

16404

تا که غفاری اوظاهر شود
مغفیری کلیش را غافر شود

Bu sûretle de Hakk'ın yarlıgayıcılığı meydana çıkar; bir miğfer, kulun kelliğini örter.»

Günâh-ı bihîsâb içre ânunçun oldum âvâre
Sıgındım ism-i Settâra, güvendim ism-i Gaffâra
Umîd-i afvımı kat' etmedim eltâ-ı Bârîden
Rahîm ismi Hudâ'nın sâbık olmuş ism-i Kahlâra

Evet, Allah'ın kerem ve rahmâniyyeti, gazab-ı kahlâriyyetini aşkındır. Ancak, Afv ve Gafûr sıfatlarının afv ve mağfiret etmeleri için fâsıkın tevbekâr bulunması da lâzımdır.

İbn-i Abbâs (Radyallâhü anhüm) ın rivâyet ettiği bir hadis-i şerifte buyurulmuştur ki: «Eğer siz günah etmez olsaydınız Allah başka bir kavim halk eylerdi ve onlar günâha girerler, Hak Sübhânehû ve Teâlâ, onlara mağfiret ederdi.» Meâlinedir. Lâkin bunda bir şart vardır ki o da kalben nâdim ve samimi tevbekâr olmaktır. Allah'ın merhameti o kadar geniştir ki ihlâs ile yürekten çekilen bir âh, o deryâyı coşturur, gözden akacak iki damla yağ bütün günâhı siler süpürür, tertemiz eder. Aleyhis-salât Efendimiz: «Günahdan tevbe eden, günah işlemeyen gibidir.» buyurur. Gaffâr'uz-zünûb ve Settâr'ul-uyûb olan Allah Teâlâ da, hattâ seyyiâtı hasenâta tebdil eyleyeceğini, yâni günahların afvından sonra sevab da ihsan edeceğini (Sûre-i Fûrkân) da haber veriyor.

Mügriklerden bazıları Huzur-u Nebeviye gelmiş: «Yâ Muhammed! Biz Allah'a şirk koştuk, adam öldürdük, zinâ ettik, fık ve fücürda bulunduk. Bizi ibâdetine dâvet eylediğin Allah, bu günahlarımızdan geçerse biz de ona icâbet ederiz» dediler.

وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا يَقْنُتُونَ لِنَفْسٍ لَّيَّ حَرَمَ
اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا ۖ يُضَاعَفْ لَهُ
الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَنَجْزِيهِ فِيهِ مُهَآنًا ۖ إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا
صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا
رَحِيمًا

«Onlar ki Allahın yanına başka bir Tanrı daha (katıp) tapmazlar. Allahın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar, zinâ etmezler. Kim bunlar (dan birini) yaparsa cezâyâ çarpar. Kıyamet günü de azâbı katmerleşir ve o (azâbın) içinde hor ve hakir ebedî bırakılır. Meğer ki (şirkden) tevbe edip iyi amel (ve hareket) de bulunan kimseler ola. İşte Allah bunların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok yarlıgayıcı, çok esirgeyicidir²¹.»

İhtimal ki bu tefsîrât üzerine, pek bol keseden atıyor diyecekler bulunur. O gibiler bilmiş olsunlar ki Resûlullah (S.A.V.) Efendimiz: «Kolaylaştırın, güçleştirmeyin; müjdeleyin, halkı nefret ettirmeyin.» emrini vermiştir.

Evet, Allah'ın Cehennemi geniştir, bir türlü dolmaz ve doymaz. Fakat Allah'ın rahmeti ve Cenneti, Cehennemden çok geniştir. Sûre-i Necm'de:

إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ

«Şüpesiz ki Rabbin, mağfireti bol olandır²².» buyurulmuş. ârif bir şâir de şu beyti söylemiştir: «Bütün Dünya halkının günahları yanan bir mumun isine benzetilse, o islerin hepsi de bir yere toplanılsa, Rahmet-i İlâhiyyenin vechinde bir ben teşkil edemez.»

Hazret-i Pir'in ifâdesinden riyânın bile affedilebileceği anlaşıyor.

(21) Sûre-i Furkan : 68-70.

(22) Sûre-i Necm : 32.

Fakat Mevlânânın beyânına dikkat buyurulsun: «Nihâyet, onu bu günahlardan tatbîr eder» diyor. O yolda yapılan ameller makbul olur demiyor. Ashâbdan (Candü bin Zuheyr Âmirî'nin: «Ya Rasûlallah! ben Allah için amelde bulunurum. Fakat başkalarının o amele muttali olup takdir etmeleri de hoşuma gider» demesine karşı Zât-ı Akdes-i Nebvî'nin: «Başkalarının şerik bulunduğu ibâdeti Allah kabul etmez.» buyurduğunu evvelce söylemiştik. Bir işin beğenilip kabul edilmesi başkadır, beğenilmeyip yapılamamış olmasının afvedilmesi yine başkadır. Yine tekrar edeyim; mürâyilik en büyük günahlardandır, mümkün olduğu kadar ondan sakınmaya çalışmalıdır.

«SUYUN BÜTÜN PİSLİKLERİ TEMİZLEMESİ, ALLAH TEÂLÂNIN DA SUYU PİSLİKTEN ARITMASI ŞÜPHESİZ HAK TEÂLÂ KUDDÜS, YÂNI TEMİZLEYİCİDİR»

İlâhî sıfatlardan olan bu kelime, hem ism-i mef'ûl, hem ism-i fâil, yâni hem (mukaddes), hem (mukaddis) mânâsıdır.

Mukaddes : Takdis edilmiş, mübârek, kutsal ve temiz demektir.

Mukaddis : Makbûl kullarını, lâıyk olmayan şeylerden temizleyen, meâlindedir.

İşte o Sübbüh ve Kuddûs olan Hak Sübhânehü:

16405

آب بهر این بیارید از سبک
تا پلیدانرا کند از خبث پاک

«Pisleri temizlemek için semâdan yağmur yağdırdı.»

16406

آب چون بیکار گردد شد نجس
تا چنان شد که برادر دگر دگر حس

«Su, durgun bir halde kalırsa teaffün eder ve pisenir. Pisenince de duygu ondan iğrenir, onu istemez.»

حق بردش باز در بحر صواب
تا بشتن از کرم آن آب آب

«Allah o suyu buharlandırır ve denize götürür de, Lutuf ve Kere-
miyle suyu su ile yıkar.»

سال دیگر آمد او دا من کشان
هی کجا بودی بدریای خوشان

«Ertesi yıl o eteğini sürüyerek gelir. Şâyed biri ona: Hey, nerede idin?
diye soracak olursa der ki: Hoşlar ve temizler denizindeydim.»

هبن بیایدای پلیدان سوی من
که گرفت از خوی یزدان خوی من

«Ey kirliler, haberiniz olsun da yanıma gelin ki benim ahlâkım, Ah-
lâk-ı İlâhiyye ile tahalluk etti.»

Yâni, Cenâb-ı Hak, sıdk ve ihlâs ile tevbe eyleyen kulunu nasıl günah
ve pisliklerden temizlerse ben de öylece maddi pislikleri temizlerim, de-
mektir.

Çünkü, verese-yi Muhammediyye olan evliyâullah hazerâtında temiz-
leme kudreti vardır.

Nitekim bu İlâhî kudret, Aleyhissalât Efendimizde tamâmen mevcud
idi. Cenâb-ı Hak, (Sûre-i Tevbe) de buyurmuştur ki:

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ
صَدَقَةً يَطْفِئُ عَنْهُمْ وَرِزْقَهُمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ أَزْوَاجَكَ
سَكَرَ لَهُمُ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٩٥﴾

«Onların mallarından sadaka al ki bununla kendilerini (günahların-

dan) temizlemiş, bununla onları(n hasenatını) bereketlendirmiş, (kendî-
lerini muhlisler mertebesine yükseltmiş) olsun. Onlara dâia et. Çünkü se-
nin dâian onlar için (onların yürekleri için medâr-ı sükûnettir. Allah (on-
ların i'tiraflarını) hakkıyla işiten, (peşimanlıklarını) çok iyi bilendir²³»

درپذیرم جمله زشتیت را
چون ملک پاک دهم عفریت را

«Ey kirli kimse; senin bütün çirkinliğini ve kirliliğini temizlerim, Şey-
tânı bile melek gibi tertemiz ederim.»

چون شوم آلوده باز انجاروم
سوی اصل اصل پاکهاروم

«Burada bulaşınca tekrar oraya, bütün temizliklerin asıl menbaı olan
tarafa giderim.»

کار او اینست و کار من همین
عالم آر ایست رب العالمین

«O asılların aşkın - yâni Hâlık-ı kül olan Cenâb-ı Hakk'ın - işi de,
benim işim de budur - Yâni ben kirlenince taraf-ı İlâhiye giderim, O da
beni temizler. Çünkü Rabb'ül-âlemîn, âlemleri tezyîn eyler, der.»

کرنبودی این پلیدیهای ما
کی بدی این بارنامه آبرا

«Eğer bizim kirliliklerimiz olmasaydı suya bu temizlemek icâzetnâ-
mesi nasıl verilirdi?»

16414

کیسهای زربدر دبدار کسی
میدو دهر سوکه هین کومهاسی

«Suyun hâli ve temizleyecek kimse araması, altın torbalarını yakalayıp: Zügürt var mı, varsa nerede? diye her tarafa koşan kimsenin haline benzer.»

16415

یا برزدر برکیاه رسته
یا بشوید روی روباشسته

Su, yerden çıkmış bir otun üzerine dökülür, yâhud yıkanmamış bir yüzü yıkar, temizler.»

16416

یا بدکر دبرسر او حال وار
کشتی بی دست و بار در بحار

«Yâhud, denizdeki elsiz ayaksız bir gemiyi, hamal gibi başında taşır.»

16417

صد هزاران دار و اندروی نهان
زانکه همدار و بروید زوچنان

«Suda yüz binlerce ilâç mevcuddur. Çünkü bütün ilâçlar, onun feyziyle yetişir.»

16418

جان همدری دل همدانه
میرود در جوچو دار و خانه

«Her incinin ruhu, her dânenin kalbi, bir eczâne gibi olan su'da akıp gider.»

«KULLANILMIŞ VE BULANIP KIRLENMİŞ SUYUN HAK
TEÂLÂ'DAN MEDED İSTEMESİ»

16419

چون تاندمایه اش نیره شود
همچو ما اندر زمین خیره شود

«Suyun sermayesi kalmayınca bulanır. Yeryüzünde biz insanlar gibi şaşırır kalır.»

16420

ناله از باطن بر آرد کای خدا
انچه دادی دادم و ماندم کدا

«Kalbinden inleyerek der ki: Yâ Rabbî, bana ne verdinse hepsini dağıttım, fakir kaldım.»

16421

در بختم سرمایه بر پاک و پلید
ای شه سرمایه ده‌هل من مزید

«Temize de, kirliye de sermayemi döktüm, ey sermâye veren pâdişah! bana daha fazlasını ihsan et.»
Cenâb-ı Hak da:

16422

ابر را کوید بر جای خوشش
هم تو خورشید ابدال بر کشش

«Bulut'a der ki: Onu hoş bir yere götür. Sen de ey Güneş, onu yüksek-
lere çek!»

Hazret-i Mevlânâ suyun mahiyet ve hakikatini emsalsiz bir sûrette anlattıktan sonra diyor ki:

16423

خود غرض زین آب جان اولیا ست

کو غوسل تبر کبهای شہاست

«Burada bahsedilen sudan maksad, evliyâ rûhudur ki o ruh, sizin bulanıklığınızı yıkar.»

16424

چون شود تیرہ ز غسل اہل فرش

باز گردد سوی پاک بخش عرش

«Yine o ruh dünya ehlini yıkamakla bulanınca, Arş-ı Âlâya pâklik vermiş olan Allah'a avdet eder.»

Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimize insanları küfürden ve riyâdan temizleme hâssası verilmiş olduğu gibi O'nun vârisleri olan evliyâullâhda da bu hâssa mevcuddur.

Hazret-i Ali'nin bir kâfiri nasıl imana getirmiş olduğu daha önce geçmişti. Bu zevât-ı kirâm, halkı temiz hale getirmek için onlarla temâsa mecbur olduklarından kendilerine de beşerîyyet vasıfları galebe eder. Binâenaleyh Cenâb-ı Hakk'ı teveccüh ve tazarrû ile tasfiye talebinde bulunurlar.

16425

باز آرد زان طرف دامن کشان

از ظہارات محیط او در شان

«Yine o taraftan eteğini çeke çeke gelir, o okyanusun temizliklerinden yeryüzündekilere ders vermeye koşar.»

16426

وز تیم وارھا ند جلہ را

وز تحری طالبان قبلہ را

«Onlardan her biri Cenâb-ı İlâhiyyeden rahmet suyu gibi gelip halkı teyemmümden ve kible-i hakiki taliblerini aramaktan kurtarır.»

Teyemmüm: Lügatte, kasd ve niyettir. Şeriatte ise: Su olmayan yerde, yâhud kullanmaya kudreti olmayan hasta için, tahâret niyetiyle top-

rak veya mâmulâtını kullanmaktır. Kendilerinde nefes ve yakın suyu bulunmayan kimselerin hareketleri de su yerine toprakla teyemmüm etmek gibidir. Binâenaleyh Cenâb-ı İlâhiyyeden irşâda memur olan zevâtın sohbetleri su yerine geçer, onlara mânevî hayat verir. Binâenaleyh kendilerini teyemmümden kurtarır. Kezâ karamlıkta ve kible bilinmeyen bir yerde şu taraf mı, bu taraf mı diye aranarak, kuvvetle zannedilen tarafta doğru namaza durmak lâzımdır. Fakat evliyâullah hazerâtı, kudsi nefesleriyle, hakiki kiblenin bizzat Allah olduğunu, Kâbenin de arada bir vâsita bulunduğunu öğreterek, şu taraf mı, bu taraf mı diye tereddüde düşmüş olanları o tereddüd ve arayıştan kurtarır. Fakat bir ârife:

16427

زاختلاط خلق یا بداعتلال

آن سفر جویدکار حنا یا بلال

«Halk ile ihtilâtından beşerîyyet kedûreti galebe eder, o münâsebetle hakikat seferine çıkmak ister ki talebi bundandır.»

Hazret-i Peygamber (S.A.V.) Efendimize mâneviyat galebe edip de tebliğ-i risâlet edemeyecek bir hale gelince Âişe (Radiyallâhü anhâ) ya: «Ey Humeyrâ, bana lakırdı söyle» buyurur, O'nun konuşmasıyla beşerîyyet haline rücû ederlerdi. Beşerîyyet gâlib gelince de Hazret-i Bilâl'e: «Ey Bilâl; bizi ruhlandır ve rahatlaştır» emrini verip, O'nun güzel sesini işitmekle mâneviyat âlemine müncezib olurlardı.

Buyururdu ki:

16428

ای بلال خوش نوای خوش صہیل

مینہ بررو زن طبل رحیل

«Ey sesi ve nâmesi güzel olan Bilâl; ezan yerine çık da sefer davulunu çal, - yâni ezan oku -.»

Hazret-i Bilâl; güzel sesli bir zat olduğu için Risâletpenâh Efendimizin sâir hizmetlerinde bulunduğu gibi müezzinlik vazifesini de ifâ ederdi. Mescid-i Nebevinin arka cihetinde yüksekçe husûsî bir yer yapılmış, oraya (Mi'zene) adı verilmişti. Bizim minâre dediğimiz yerlere üstlerinde kandil yakıldığı için minâre denilmiştir. Devr-i Peygamberide minâre yoktu, mi'zene vardı. İlk minâre, Muâviyenin Mısır vâlisi zamanında Amr ibni Âs Câmînin yanına yapılmıştı.

جان سفر رفت و بدن اندر قیام
وقت رجعت زین سفر کوید سلام

«Ruh sefere çıkar, beden kıyamda bulunur. Ruh, o seferden avdetinde selâm verir.»

Bir mü'minin namaza durması, Rubûbiyyet âlemine sefere çıkması, namazı bitirmesi de o seferden dönmesi gibidir. Seferden gelen bir kimsenin, âilesine ve abbâbına selâm verdiği gibi, namaz kılan bir münâz de namazını iki tarafına selâm vermekle bitirir.

16430

این مثل چون واسطست اندر کلام
واسطه شرطست بهر فهم عام

«Sözde verdiğim şu misâl, maksadı anlatmak için bir vâsıtaadır. Avâmın anlaması için de vâsıta şarttır.»

16431

اندر آتش کی رود بی واسطه
جز سمندر کور هیداز رابطه

«Râbîta ve kayıtlardan kurtulmuş, semender gibi ateşe girebilecek bir hâle gelmiş olandan mâadâsı ateşe vâsıtasız nasıl girebilir?»

16432

واسطه حمام باید صیتر
تاز آتش خوثر کنی توطیع را

«Ateşin hararetinden tabiatı hoşlandırmak için vasıta olmak üzere sana hamam lâzımdır.»

16433

چون نتانی شد در آتش چون خلیل
گشت حمامت رسول آبت دلیل

«İbrâhim Halil Aleyhisselâm gibi doğrudan doğruya ateşe giremediğin için hamam sana elçi, su da delil olur.»

İşte sözdeki misaller de böyledir. Ateş gibi yakıcı olan derin mânâları anlayabilmek, misaller, teşahhütlar ve istiarelerle mümkün olabilir. Demek ki bunlar avâmın anlayabilmesi için birer vasıtaadır.

16434

سیری از حقست لیکن اهل طبع
کی رسد بی واسطه نان در شمع

«Tokluk Allahındır - yâni mahlûkâtı doyuran Allahdır - Lâkin tabiatı mahkûm ve doymak için bir şey yemeye mecbur olanlar, ekmek vasıtası olmaksızın nasıl doyarlar?»

Hâfız Şîrâzî der ki: «Sen tabiat sarayı haricine çıkmayınca, yâni insan tabiatı kayıtlarından kurtulmayınca, Hakikat Âlemine nasıl sefer edebilirsin?»

Tabiat kaydından kurtulup Hakikat Âlemine sefer edebilenler, ekmek vâsıtası olmaksızın da doyarlar. Allah'a misâfir olup tarafı İlâhiyyeden ikram görür ve mânen doyurulurlar. Aleyhissalât Efendimizin: «Ben, Rab-bımın indinde gecelerim. Beni yedirir ve içirir.» buyurması bunun en doğru şahididir. Lâkin bu hal, bu ikrâm yalnız Allah'ın makbul kullarına mahsustur. Tabiat mahkûmu olanlar, ekmek ve yemek vasıtasıyla doyarlar. Demek ki Allahın doyurması vasıtasız ve vasıtalı olmak üzere iki tür-lüdür. Vasıtalı doyurulanlar ekmek ve yemekle, vasıtasız doyurulanlar ise ekmeksiz ve yemeksiz doymaktadırlar.

16435

چون نمابد واسطه تن بی حجب
همچو موسی نورمه باید زجیب

«Bir kimsede beden vasıtası kalmayınca - yâni cismi, rûh ve nûr kesilince - Mûsâ Aleyhisselâm gibi koynundan Ay misâli nur çıktığını görür.»

16436

این هزها آب را هم شاهد است
کاند روئش پرز لطف ایزداست

«Yukarıda bahsedilen suyun pislikleri temizlemesi, nebâtâta feyz vermesi, gönlünün Hak lutfu ile dopdolu olduğuna şahiddir.

«HARİCİ İŞ VE SÖZÜN İÇE VE İÇTEKİ NÜRA ŞEHÂDETİ»

16437.

فعل وقول آمد کواهان ضمیر
زین دور باطن تواستدلال کبر

«İş ve söz, kalbin şahidleridir. Sen bu zahiri alâmetlerden bir kimse-
nin içi nasıldır, anla.»

Meselâ; bir adamın sözleri Allah'a, peygambere, ve din adına nasihata dair olursa, fiillerinde ve amellerinde salah ve ihlâs görülürse onlar, o zâtın salih bir kimse olduğuna delâlet eder. Bilâkis, sözü faydasız, fiili de nefsanî hareketler ve muâmelelerden ibâretse, o sözlerle o işler de o şahsın fiske ve fücûruna alâmet olur. Hattâ bir kimsenin huşû ile mi, yoksa eli işte gözü oynasta gibi mi namaz kıldığı, duruşundan ve yatıp kalkışından anlaşılabilir.

Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz, namaz kılarken birinin sakaliyle oynadığını görmüş ve: «Kalbinde huşû ve huzû bulunsaydı, âzâsı da hâşî ve hâzî olurdu» buyurmuştur.

Hazret-i Mevlânâ buna misal ve bir hekime hitab olarak diyor ki:

16438

چون ندار دسپرسرت در درون
بنکر اندر بول رنجور از برون

«Ey hekim; mademki senin sırrın, yâni görüşün ve hastalığı teşhis edişin dâhile kadar gidemiyor, hastanın haricdeki bevline bak da marazın ne olduğunu anla.»

Eskiden hekimlerin hastalık teşhisleri, nabzın atışlarını yoklamak ve hastanın idrarına bakmakla idi. Bevin miktarından, renginden ve kokusundan istidlâl ederek hastalığı bilmeye çalışırlardı. Bugün de idrarın tahlilinden bir çok hastalıklar teşhis edilmektedir.

16439

فعل وقول آن بول رنجوران بود
که طیب جسم را برهان بود

«Amel ve söz, hastanın idrarı gibidir. Beden doktoruna bu bir delil-
dir.»

Yâni bir hekim, nasıl hastanın idrarından hastalığı teşhis ederse, dik-
kath bir göz de bir kimsenin fiilinden ve sözünden, onun nasıl bir kimse
olduğunu anlar.

Fakat :

16440

دان طیب روح در جانش رود
وزره جان اندر ایمانش رود

«Ruh hekimi olan insan-ı kâmil ve mürşid-i mükemmil ise bir kim-
senin ruhuna kadar girer, ruh yoluyla da imânına kadar varır.»

16441

حاجتش ناید بفعل وقول خوب
احذرهم هم جواسیس القلوب

«Baktığı kimsenin fiil ve sözünün güzel, yâhud çirkin olduğunu gör-
meye ihtiyacı yoktur. Onlardan sakının ki onlar kalb casuslarıdır.»

İnsanların zamirlerinde olan şeyleri keşfederler.

Hadis-i şerifte bu gibi zevât için: «Onlar kalb casuslarıdır, kalbinize
girerler, esrârınızı çıkarırlar. Onlarla oturduğunuzda sıdk ve ihlâs ile otu-
run.» buyurulmuştur.

«ÂRİFİN KALBİNDEKİ NÜR-İ İLAHÎ, ÂRİFİN SÖZ VE FİİLİNE
HÂCET KALMADAN VE ONUN SÖZ VE FİİLİNDEN ZİYÂDE
KENDİNİ HALKA GÖSTERİR. NASIL Kİ GÜNEŞ DOĞUP
YÜKSELİNCE, HOROZ SESİYLE, MÜEZZİNİN VAKTİ
İLÂNINA VE DİĞER ALÂMETLERE HACET KALMAZ.
BİR İŞ VE BİR SÖZ OLMA SA DA GÜNEŞİN NURU,
GÜNEŞ'E ŞAHİTLİK EDER.»

16442

لیک نور عارفی از حد گذشت
نور او پرشد بیاباتها ودشت

«Lâkin bir ârifin haddi aşan nûruyla kırlar ve çöller dolmuştur.»

نور آن کوهر چو یرون یافت
زین تسلسلها فراغت یافت

«O İlâhî incinin nuru dışa vurdu mu artık o, bu zâhitliklerden kurtulmuştur.

بس مجوازوی کواه فعل و گفت
که ازوهر دو جهان چون کل شکفت

«Artık öyle bir âriften fiil ve söz şâhidi arama. İki cihan da gül gibi onun yüzünden açılmıştır.»

این کواهی چیست اظهار نهان
خواه قول و خواه فعل غیر آن

«Bu şâhidlik nedir? Gizli bir hakîkati meydana çıkarmaktır. O şehâdet ister söz olsun, ister iş, isterse başka türlü olsun müsâvidir.»

که غرض اظهار سر جوهرست
وصف باقی وین عرض در معبرست

«Zîrâ maksad: Cevherin sırrını meydâna çıkarmaktır. O vasıf bâkîdir, bu ârazsa geçicidir.»

Ehl-i hikmet ıstılâhında (cevher) ve (âraz) diye iki tâbir vardır. Kelâmcılara göre Cevher; Mütahayyiz-i bizzâttır. Âraz ise: Kaa'im-i bil-cevherdir. Meselâ cisimler cevher, onlardaki renk, koku, sıcaklık, soğukluk gibi ârizî, yâni gelip geçici şeyler ârazdır.

Beytteki (cevher)den maksad: Ruhtur. Onun sırrından murad: Hüsn-i itikâd ve Hakk'ın emirlerine inkiyaddır. Sözler ve ameller, bunun bir kimsede bulunduğuna şehâdet ederler ve maksad-ı asliye göre âraz gibi katırlar. Mevlânâ buna bir misâl gösteriyor:

این نشان زر نماند بر محک
ز نماند بیک نام و بی شک

«Mihenک taşına sürülen altının taşta bıraktığı iz kalmaz, fakat, şüphe yok ki altın, adı iyi olarak kalır.»

این صلوٰة و این جهاد و این صیام
هم نماند جان بناند بیک نام

«Bu namaz, bu mücâhede, bu oruc da kalmaz. Lâkin onları halisâne ifâ eyleyenin ruhu (müsallî) (mücâhid) ve (sâim) gibi iyi vasıflarla bâkî kalır.»

جان چنین افعال و اقوالی نمود
بر محک امر جوهر رابود

«Ruh, böyle söz ve işlerde bulunmakla cevherini emr-i İlâhî mahalline sürmüş olur.»

Ve :

کاعتقاد راستست اینک کواه
لیک ست اندر کواهان اشتباه

«Benim itikâdım doğrudur. Onun doğruluğuna da işte kavîm (yâni tevhîd-i İlâhîyi ve nübüvvet-i Risâletpenâhîyi tasdikim) ile fiilim (yâni İlâhî emirleri edâ ile ifâ edişim) şâhiddir, der. Lâkin şâhidlerin doğru mu, yalan mı söylediklerinden şüphe edilir.»

Binâenaleyh onların tezkiye olunması, yâni nasıl bir kimse olduklarının sorulması lâzım gelir.»

تزکیہ باید کواہا ترا بدان
تزکیہش صدق کہ موقوفی بدان

«Bilmiş ol ki şahidler için tezkiye gerektir. Senin dâvânı kabul etmek, şahidi tezkiyeye bağlıdır.»

Yâni sözün de, işin de mürâyî değil muhlis ise şahidlerin o vakit kabul edilir. Aksi takdirde cerh olunur.

حفظ لقط اندر کواہ قولیست
حفظ عهد اندر کواہ فعلیست

«Kavli şâhâdette lafzı, fiili şâhâdette ahdi muhafaza lâzımdır.»

کرکواہ قول گز کویدر دست
ورکواہ فعل گز پویدر دست

«Eğer kavli şâhid eğri söylerse, red olunur; fiili şâhid de eğri hareket ederse merdud olur.»

Yâni bir kimsenin kavli şâhidi olan (Lâ ilâhe illallah, Muhammedûr-rasûlullah) demesi, doğru ise kavli şâhidi de doğrudur. Değilse kendisi muvâfık, şâhidi de yalancıdır. Kezâ fiili şâhidi olacak ibâdetleri Allah rızası için ise kendi de, şâhidi de doğrudur. Halka gösteriş için tâât ve ibâdetlerde bulunuyorsa kendisi riyâkâr, şâhidi de yalancıdır.

قول وفعل بی تناقض بایدت
تاقبول اندر زمان پیش آیدت

«Sana bir birini nakzetmeyen, yâni zâhiri bâtmına muvâfık olan söz ve iş lâzımdır ki kabul-i ilâhî derhal karşına gelsin.»

سویکم شی افس اندر
روز می دوزیدو شب بر می درید

«(Ey insanlar, sizin sa'yiniz mütenâkızdır.) Gündüz dikiyorsunuz. gece yırtıyorsunuz.»

Sûre-i Leyl'de bir âyete işaret ediliyor:

وَالْيَلِ إِذَا نَفَسْتُ ۖ وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّى ۖ وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ
وَالْأُنثَى ۖ إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتَّى ۖ فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى ۖ وَصَدَّقَ
بِالْحُسْنَى ۖ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى ۖ وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَى ۖ
وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَى ۖ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَى ۖ

«Andolsun: Bürüyüb örttüğü zaman geceye, açıl(ıb ağız) dığı zaman gündüze, erkeği ve dişiye yaradana, ki hakıykatın sizin sa'y (-ü amel) iniz bölüm bölüm (çeşid çeşid) -dir. Bundan sonra kim verir ve sakınırsa, o en güzeli de tasdiyk ederse, biz de onu en kolaya hazırlarız. Amma kim cimrilik eder, kendisini müstağni görür, ve o en güzeli yalan sayarsa, biz de ona o en güç olanı kolaylaştırırız²⁴.»

Bu âyet-i celîle, biri mütteki, biri şaki iki kimse hakkında nazil olmuştur. Mütteki olan Ebû Bekir (Radiyallahü anh), şaki olan da Ümeyye bin Halef, yahud Ebû Cehil'dir denilmiştir. Birinci rivâyet daha doğru olsa gerektir. Çünkü Ümeyye habisi, Hazret-i Bilâl (Radiyallahü anh) in efendisi idi. O fedâkar ve mübârek zât müslüman olduğu için işkence yapmıyordu. Sıddık-ı Ekber Hazretleri, kendi kölesi bulunan, fakat müslüman olmayan Nestâs ile Bilâl'i mübâdele etti ve kendisine ait oluncu da âzâd eyledi. İşte bu sûrede kendisine kolaylık müyesser olacağı vad edilen o büyük adamdır. Güçlük ve zorluğa maruz kalacağı bildirilen şaki de Ümeyye Bin Halef'tir.

16456

بس کواهی باتناقص که شود
بامکر حکمی کنداز لطف جود

«Sözleri birbirine uymayan şahidi kim kabul eder ki Ahkem'ül-Hâkimin olan Allah kabul etsin. Meğer ki Cenab-ı Hak, lutf-u umumi ile kabûlüne hükmeyleye.»

16457

فعل وقول اظهار رسرست وضمیر
هر دو پیدا میکنند سرستیر

«Söz ve iş, kalbdeki sırrın izharıdır. Her ikisi de gizli olan sırrı meydana çıkarır.»

16458

تا تو بستیزی ستیز ندای حرون
فانتظرهم اہم منتظرون

«Ey inâdıcı olan riyâkar ve münâfık; sen riyâ ve nifakında devam ettikçe onlar da sana muhalif olmaya devam ederler. Ey riyâkâr, sen onların zevâlini bekliyedir, onlar da senin helâkini bekliyorlar.»

Şu âyet-i kerimelere işârettir:

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْفَتْحُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٥﴾
قُلْ يَوْمَ الْفَتْحِ لَا يَنفَعُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِيمَانُهُمْ وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ ﴿٢٦﴾ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَانظُرْ إِلَيْهِمْ مُنْظَرُونَ ﴿٢٧﴾

«Diyorlar ki: «Eğer doğru söyleyiciler iseniz o fetih ne zaman?» Sen de: «Fetih günü, de, o kâfirlere imanları faide vermiyecek, kendilerinin yüzlerine de bakılmayacak.» Artık onlardan yüz çevir, (inecek azâblarını) bekle. Çünkü onlar bekleyicidirler²⁵»

(25) Sûrei Secde : 28-30.

«HAZRET-İ MUSTAFA (S.A.V.) EFENDİMİZİN MİSÂFİRİNE
ŞEHADETİ TÂLİM ETMESİ.»

16459

آن سخن بیان ندارد مصطفی
عرضه کرد ایمان و پذیرفت آن فنا

«Bu sözün sonu gelmez, Mustafa Aleyhisselâm, kelime-i şehâdet teklif etti, o yiğit de onu kabul eyledi.»

16460

آن شهادت را که فروخ بوده است
بندهای بسته را بکشوده است

«O mübâret şehâdet - yâni kelime-i tevhid - bağlanmış düğümleri çözer.»

16461

گشت مؤمن گفت او را مصطفی
کامشبان هم باش تومهمان ما

«O kimse müslüman oldu. Resûlullah (S.A.V.) ona: Bu akşam da bizim misâfirimiz ol, buyurdu.»

16462

گفت والله تا ابد ضیف توام
هر کجا باشم بهر جا که روم

«Yeni müslüman dedi ki: Vallâhil-azim, nerede bulunsam ve nereye gitsem ebade kadar senin misafirimim.»
Yâni her yerde senin maddî ve mânevî feyzin sofrasındayım.

16463

زنده کرده معق ودر بان نو
این جهان وآن جهان برخوان تو

«Ben senden hayat buldum, senin âzâdlımın ve kapında hizmetcinim. Zâten Dünyâ ve Âhiret de senin şefaât sofrana misafirdir.»

هر که سوی غیر خوان تورود

دیو یا او دانکه همکاسه بود

«Her kim senin sofrandan başka bir tarafa giderse şüphesiz Şeytan onunla çanak yoldaşı olur.»

وَالَّذِينَ يُفْقُونَ

أَمْوَالَهُمْ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ

وَمَنْ يَكُنِ الشَّيْطَانُ لَهُ قَرِينًا فَكَأَنَّ قَرِينًا

Sure-i Nisâ'da buyurulmuştur ki: «Allaha ve ahiret gününe inanmadıkları halde mallarını insanlara gösteriş için sarfedenler (i de Allah sevmeyen). Şeytan kime arkadaş olursa, o, ne kötü bir arkadaşır²⁶.»

Hakim Senâi (Kuddise sirruhu) der ki: «Burada her kim arkadaşın olursa obir tarafta da o, seninle beraberdir.

Mâneviyatını artıracak bir dost ara ki âlemde işine yarasın.

Şeytanı beraberinde bulundurma, kötü nefsi de arkadaş edinme.»

16465

ورودنی تو سفر او دور دست

دیو بد همراه و همسفره و است

«Kim senin sofrandan başka bir sofraya giderse bil ki Şeytan onunla bir kâseden yemek yer.»

16466

ورثتند بر سراسر شریف

حاست ماهیت دیو و را ردیف

«O kimse asil bir ata da binmiş olsa Ay'a hased eder. Çünkü şeytan onun terekesindedir.»

(26) Sûrei Nisâ: 38.

در بوم که دارو تنها راو

دیو در اسائن بود ایاز او

«Eğer karısı ondan bir çocuk doğursa Şeytan onun soyundan ona ortak kesilir.»

16468

در نجی شار کهم گفت حق

هم در اموال و در اولادای شفق

«Kur'an'da Hak Teâlâ'nın Şeytan'a: (Ortak ol!) dediği hikâye buyurulmuştur. Ey şefkatli mü'min; bu ortaklık hem malda, hem evlâttadır.» (Esrâ) sûresinde buyurulmuştur ki:

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ قَالَ أَأَسْجُدُ

لِمَنْ خَلَقْتُ طِينًا ﴿١﴾ قَالَ أَرَأَيْتَ هَذَا الَّذِي كَرَّمْتَ عَلَيَّ لَنْ

أُخْرِزَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ لَا خُنُوعَ لَكَ ذُرِّيَّتُهُ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٢﴾ قَالَ

إِذْ هَبْ فَمِنْ بَيْنِكَ مِنْهُمْ فَأَنْجَسَهُمْ جَرَّاءُ كَرَجَاءٍ مَوْفُورًا

﴿٣﴾ وَاسْتَفِزْ مِنْهُمْ لِبَاسًا لَمْ يُغْنِ عَنْهُمْ وَاصْلَبْ عَلَيْهِمْ

بِحَبْلِكَ وَرِجْلِكَ وَشَارِكُهُمْ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ وَعِندَهُمْ

وَمَا يَعْبُدُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا ﴿٤﴾ إِنَّ عِبَادِي لَكِنَّ

عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا وَكَفَىٰ بَرْبِكَ وَكِيلًا ﴿٥﴾

* (Şunu da) hatırla ki biz meleklerle «Âdem için secde edin» demiştik ve onlar da secde etmişlerdi de İblis etmemiş, «Ben bir çamur halinde yaratıldığım kişiye secde edermiyim» demişti. (Yine) dedi ki: «Benden şerefli kıldığın bu (adam da) kim oluyormuş, bana haber ver. Eğer beni kıyâmet gününe kadar geciktirirsen andolsun ki onun zürriyetini, birazı müstesnâ olmak üzere, behemehal kendime bend ederim.» (Allah da): «Def'ol git, dedi, artık onlardan kim sana uyarsa şüphesiz ki cehennem hepini-zin cezâsıdır, tastamam bir cezâ. Onların içinden gücünün yet-

diğini sesinde yerinden oynat, onlara karşı sùvârleriyle, piyâdeleriyle yayğara çıkar, mallarına, evlâtlarına ortak ol. Onlara va'd et.» Şeytan (bu!) Onlara bir aldatıştan başka ne va'd eder o? Benim gerçek kullarım (yok mu?) Senin onlar üzerinde hiç bir haakimiyetin yoktur. (Onlara vekil olarak Rabbin yeter²⁷.)

16469

گفت پیغمبر رغیب ابن را حلی
در مقالات نوا در با علی

«Hazret-i Peygamber Aleyhisselâm, bu beyitlerin meallerini bir takım nâdir hadislerinde alenen Ali (Kerremallahü veche)ye beyan buyurmuştur.»

Yine o yeni müslüman ağızından Aleyhissalât Efendimize deniliyor ki:

16470

یا رسول الله رسالت را تمام
تو نمودی همچو شمس بی غمام

«Yâ Resûlallah, sen risâlet vazifesini temamiyle ve bulutsuz Güneş gibi şek ve şüphe bırakmayacak bir vüzuha ile ifâ ettin.»

Bütün peygamberlerin vazifesi, Cenâb-ı İlâhiyyeden kendilerine ne emrolunduyorsa onu kimseden korkmaksızın, çekinmeksizin halka tebliğ eylemektir. Resûl-i Ekrem (S.A.V.) Efendimiz de bu vazife ile mükellef idi. Nitekim Mâide sûresinde:

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ
مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ
إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٦٥﴾

«Ey peygamber, Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer yapmazsan (Allahın) elçiliğini tebliğ (ve ifâ) etmiş olmazsın. Allah seni insanlardan

(27) Sûrei Esrâ : 61-65.

koruyacaktır. Şüphesiz ki Allah kâfirler gücünü muvaffak etmez²⁸» buyrulmuştur.

Enes Bin Mâlik (Radiyallahü anh) diyor ki: Seferlerde Resûl-i Ekrem'in çadırı önünde nevbet beklerlerdi. Bu âyet nâzil olunca Resûlullah, çadırdan başını çıkardı ve nöbetçilere: «İstirahat ediniz. Allah, beni muhafaza etmeyi taahhüd eyledi» buyurdu.

Hacc-ı Vedâ esnasında irâd eylediği hutbede: «Ey nâs; vazife-i risâletimi ifâ ve İlâhî emirleri tebliğ eyledim mi?» diye sormuş, bütün cemâattan: Evet, ifâ ve tebliğ eyledin» cevabını almıştı.

Bu yeni müslüman da vazife-i risâletin Güneş gibi ayân beyân ve parlak bir sûrette ifâ edilmiş olduğunu söylüyor.

16471

این که تو کردی دو صدمه در نکرد
عیسی از افسوتش باعاز ر نکرد

«Senin bu yaptığını - yâni gösterdiğin şefkat ve merhameti - iki yüz ana yapamaz. Hattâ İsa Aleyhisselâm bile bunu Âzer'e yapmamıştır.» Âzer, ölmüşken Hazret-i İsa'nın duâsiyle dirilmiş bir kimsedir.

16472

از تو جانم از اجل نک جان ب
عاز رار شد زنده آندم باز مرد

«Senin sâyende rûhum ölümden kurtuldu ve imân ile yaşıyor. Âzer, İsa Aleyhisselâmun duâsiyle dirildiyse de derhal öldü.»

16473

گشت مهمان رسول آن شب عرب
شیریک بز نیمه خورد بست لب

«O gece o bedevî, Resûlullahın misâfiri oldu. Bir keçinin sütünden yarısını ancak içti ve ağzını sildi ve çekildi.»

(28) Sûrei Maide : 67.

کرد الحاحش بخور شبرو رفاق
گفت کستم سیرو الله بی نفاق

«Resûlullah Hazretleri ona: (Süt iç, yufka ekmeğinden ye) diye tekrar tekrar teklif eyledi. Fakat o: (Vallâhil-azim, riyâsız ve nifaksız olarak söylüyorum ki döydüm) dedi.»

این تکلف نیست فی ناموس وفن
سیر ترکشم از آنکه دوش من

«Tekellûf için, utandığımdan, yâhud gösteriş yapmak istediğimden söylemiyorum. Dün gecekinden daha fazla doydum.»

در عجب ماندند جمله اهل بیت
پر شد این قندیل زین یکقطره زیت

«Bu kandil, bir damla zeytin yağı ile nasıl doldu? diye bütün evdekiler şaşırıp kaldılar.»

انچه قوت مرغ بایلی بود
سیری معده چنبن پیلی بود

Ebâbil kuşunun gıdasiyle böyle bir filin midesi nasıl doydum? dediler.»

خفجه افتاد اندر مهدوزن
قد ریشه میخور دآن پیل تن

«Fil vücudlu adam sivri sinek kadar yiyor; diye, fısıldaşmaya başladılar.»

حرص وومم کافری سرزیر شد
ازدها از قوت موری سیر شد

«Kâfirlik hırsıyla vehmi tepe taklak oldu. Ejderhâ, bir karıncanın gıdasiyle doydu.»

آن کدا چشمی کفر ازوی برفت
لوت ایمانیش لوتر کردو زفت

«Küfrün o aç gözlülüğü ondan zâil oldu. Îmân gıdası onu besledi ve kuvvetlendirdi.»

آنکه از جوع البقر اومی طبید
همجو صمیم میوه جنت بدید

«Öküz açlığından kıvranan o adam, Meryem Aleyhesselâm gibi Cennet meyvesini gördü.»

Meryem'in annesi (Hanne binti Fâkûr) Zekerıyyâ Aleyhisselâmın baldızı idi. Beytül - Mukaddeste ibâdet ederken: «Allah bana bir evlâd verirse onu Beytül - Mukaddes hizmetine vereyim» diye nezretti. Gebe kaldı ve Meryem'i doğurdu.

Âl-i İmrân sûresinde şöyle hikâye ediliyor:

إِذَا قَالَتْ امْرَأَتُ
عِمْرَانَ رَبِّ إِنِّي نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنِّي
إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿۱۳﴾ فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ إِنِّي
وَضَعْتُهَا أُنْثَىٰ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا وَضَعْتَ وَلَكِنَّ الذَّكَرَ كَأَن لَّائِنِّي

وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ

(Ey mü'minler) siz de nerede bulunursanız (namazda) yüzlerinizi o yana döndürün³¹.» nazm-ı celili yazılmış olsa; hem mânâ tamam olur, hem de âyet ile yazıldığı yer arasında münâsebet bulunur. İşte evvelce obur olan bu adamın da:

16482

میوه جنت سوی چشمش شتافت

معه چون دوز خش آرام یافت

«Karşısına mânen Cennet meyveleri gelince, Cehennem gibi olan midesi sükûn buldu.»

«ŞEYTANIM, BENİM ELİMDE MÜSLÜMAN OLDU» HADİSİNE GÖRE
RUHUN GIDASİ OLAN NUR, RUHA EŞ VE DOST OLMAK İÇİN,
VELİLERİN CİSİMLERİNE GIDA OLUR.

Abdullah Bin Mes'ûd (Radiyallâhü anh), Aleyhissalât Efendimizden : «Sizin her birinize Cin'den bir karîn ve meleklerden bir karîn tevkil edilmiştir.» buyurmuş ve: «Yâ Resûlallah, senin de Şeytânın var mı?» sualine: «Evet, vardır. Lâkin Allah ona karşı bana yardım etti de elimde müslüman oldu. Binâenaleyh bana hayırdan başka bir şey emretmez.» hadîsini rivâyet etmiştir.

Diğer bir rivâyette: «Benim şeytanım, benim elimde müslüman oldu, bana ancak hayır emreder» buyurduğu nakledilmiştir.

Bunun gibi evliyâullahın Şeytânı da (Râdiye) ve (Mardıyye) derecelerine vüsûlünden sonra teslimiyyet gösterir, onları şerre teşvik edemez.

وَإِنِّي سَمِعْتُهَا مَرَّةً وَآتَىٰ أُعِيذُهَا بِكَ وَذَرَيْتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ
الرَّجِيمِ ۝ فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَأَنبَتَهَا نَبَاتًا
حَسَنًا وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَبَ
وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا قَالَ يَا مَرْيَمُ أَنَّىٰ لَكَ هَٰذَا قَالَتْ هُوَ
مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّا اللَّهُ يَرْزُقُ مَن يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ۝

«Hani İmrân'ın karısı: «Rabbim, karnımdakini azadlı bir kul olarak sana adadım. Benden olan bu (adağ)ı kabul et. Şüphesiz (niyâzımı) hakkıyla işiden, (niyyetimi) kemâliyle bilen Sensin Sen» demişti. Fakat onu (kız çocuğunu) doğurunca, Allah onun ne doğurduğunu daha iyi bilici iken: «Rabbim, hakikat ben onu kız olarak doğurdum. Erkek, kız gibi değildir. Gerçek ben adını Meryem koydum. Ben onu da, zürriyyetini de o taşlanmış (koğulmuş) şeytandan sana sığınır (sana ısmarlar)ım» dedi. Bunun üzerine Rabbi onu iyi bir rızaa ile kabul etti. Onu güzel bir nebât gibi büyüttü. Zekerıyyâyı de ona (bakmaya) me'mûr etti. Zekerıyyâ ne zaman (kızın bulunduğu) mihrâba girdiyse onun yanında bir yiyecek bulundu: «Meryem, bu sana nereden (geliyor)?» dedi. O da: «Bu, Allah tarafından. Şüphe yoktur ki Allah kimi dilerse ona sayısız rızık verir.» derdi²⁹.»

Bu âyet-i celîle içinde mahza (mihrab) lafzı bulunması dolayısıyla bazı câmilerimizin mihrablarına: «Ne vakit Zekerıyya Meryem'in mihrabına girerse» diye hem nâtamam, hem de münâsebetsiz olarak yazılmıştır. Onun yerine:

قَوْلَ رَجَمَتْ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ

«Habibim; namaza durduğun vakit, mescidi haram tarafına teveccüh et³⁰.»

(29) Sûrei Âl-i İmrân : 35-37.

(30) Sûrei Bakara : 144.

(31) Sûrei Bakara : 144.

16483

ذات ایمان نعمت ولوتیست هول
ای فناعت کرده از ایمان بقول

«Ey imandan, yalnız kavl ile: (Lâ ilâhe illallah Muhammedûrrasulullah) demekle kanaat etmiş olan kişi, zâten iman büyük bir nimettir ki ondan bir parça zevk alan aç gözlülüğten kurtulur.»

16484

کرچه آن معلوم جانست ونظر
جسم را هم زان نصیبست ای پسر

«Vâkıa imân lokması, rûhun ve basîret gözünün gıdasıdır. Fakat ey oğul; cismin de o gıdadan nasibi vardır.»

16485

کرنکشتی دیو جسم آنرا اکول
اسلم الشیطان نفر مودی رسول

«Cisim şeytanı ondan yemeseydi Resûlullah (S.A.V.) (Bendeki Şeytan müslüman oldu) buyurmazdı.»

16486

دیو از ان لوتی که مرده می شود
تا نیا شامد مسلمان کی شود

«Tadına bakmakla ölünün dirildiği imân lokmasından cisim şeytanı yememiş olsa nasıl müslüman olabilir?»

16487

دیو بر دنیا ست عاشق کوروکر
عشق را عشقی دکر بر دمکر

«Şeytan - yâni cisim - kör ve sağır bir halde Dünyâ âşıkıdır. Bir aşkı diğer bir aşk keser ve unutturur.»

Yâni bir güzelin aşkıdan kurtulabilmek için başka bir güzeli sevmek

gerektir. Bunun gibi Dünya muhabbetinden, nefis ve hevâ tabiatından kurtulabilmek için kalbde ağıkullah ve pevkullah bulunmalıdır.

16488

از نهانخانه یغین چون می چشد
اندک اندک رخت عشق آنجا کشد

«Cisim, yâkinin gizli evinde muhabbet şarabını tadacak olursa Aşk-ı İlâhi yavaş yavaş onun kalbine yerleşir.»

16489

یا حریص البطن عرج هکذا
انما المهاج تبدیل الفدا

«Ey karnını doyurmaya haris olan; şöyle süfliyetten ulviyyet tarafına bir gel. Bunun yolu da gıdanın değiştirilmesidir.»
Yâni nefisten ziyâde ruhun gıdalanması lâzımdır.

16490

یا مریض القلب عرج الملاح
جملة التدبیر تبدیل المزاج

«Ey kalbi zayıf olan; ilâç için davran. Bütün tedbir ve tedâvinin özü, mizâcını değiştirmenden ibârettir.»

16491

ایها المحبوس فی رهن الطعام
سوف ننجوان تحملت الطعام

«Ey yemeğe rehin düşüp hapiste kalan, eğer çocuk gibi sütten kesilmeye tahammül edersen kurtulursun.»

16492

ان فی الجوع طعاما وافرا
افتقدها وارنجی یا نافر

«Hakikaten açlıkta bir çok yemekler vardır. Ey açlıktan nefret eden; o yemekleri araştıır ve bulmayı dile.»

اغذى بالنور كن مثل البصر

وافق الاملاك يا خير البشر

«Ey insanın hayırlısı; nur ile gıdalan da göz gibi ol ve meleklerle uy!»
Gözün gıdalanması ve eşyayı görebilmesi nûr sâyesindedir. Karanlık-
ta bir şey göremez. Binâenaleyh göz nasıl nûr ile gıdalanıyorsa sen de
öyle yap da meleklerle benzemiş ol.

چون ملک بسبیح حق را کن غذا

تارهی همچون ملامک ازادی

«Melekler gibi Allah'ı tesbih ve takdisi kendine gıda ittihaz et ki on-
lar gibi ezâdan kurtulmuş olasın.»

Melekler, tesbih-i İlâhî ile gıdalanıp yemek, içmek ve yiyip, içtikleri-
ni defetmek ezâsından âsûdedir. İnsanlar ise yiyip içeceklerini tedarik ve
onları hazım ile uğraştıktan sonra fazlasını defetmek mecburiyetindedir.
Onun için yemeyi ve içmeyi ne kadar azaltırsa meleklerle o kadar yakla-
mış, hazım ve defetme ezâsından o derece kurtulmuş olur. Hem, yeme-
yecek olursam kuvvetten düşerim, vehmine kapılma!

جبرئیل ارسو جیفه کم تند

اوبقوت کی زکر کس کم زند

«Cebrâîl, akbaba gibi leş etrafında dolaşmaz, fakat kuvvet ve kudret-
ce ondan aşağı kahr mı?»

Malumdur ki akbaba denilen kuş leş yer, kuvveti de cüssesine göre-
dir. Cebrâîl Aleyhisselâm yemek yemediği ve Allah'ın tesbih ve takdisi
ile gıdalandığı halde kuvvet ve kudreti, leş yiyen akbabaya nisbet kabul
etmeyecek derecededir. Nitekim, Lût kavminin köylerini bir kanadiyle
kaldırılmış, semaya kadar yükseltmiş, oradan aşağıya bırakmıştı...

Hendek muhârebesinde, müşrikler Medineyi muhasara etmiş olduk-
larından şehir dâhilinde kıtlık vardı. Gerek mücâhidler, gerek Hazret-i
Peygamber aç bulunuyordu. Öyle iken kazılan hendekte zuhur eden bir
kayayı kırmaktan ashâb-ı kirâm âciz kaldıkları halde Aleyhissalât Efen-
dimiz, kazmayı mübârek eline almış ve üç defa vurmakla kayayı parçala-

mıştı. Kezâ ashâbın büyüklerinden Ebû Zerr'ül-Gfâri (Radiyallâhü anh)
- ki hakkında taraf-ı Nebeviden: «Ebû Zer, ümmetimin zâhidi ve en doğru
söyleyenidir) diye şâhâdet buyurulmuştu - şöyle hikâye ediyor:

«Resûlullâhın Mekke'de zuhûrunu ülkemde haber aldım. Kardeşim
Enisi: Git, o zâtı gör de bana haber getir, diye Mekke'ye gönderdim. Enis,
gitti, geldi ve: (O zât, ben Allah'ın peygamberiyim, diyor, hayırla emre-
diyor, şerden nehyediyor, mekârim-i ahlâk tavsiyesinde bulunuyor. Halk,
onun için şâir, sihirbaz ve kâhin diyorlarsa da yalan söylüyorlar) haberini
getirdi.

«Kalkdım, asâımı alıp yola çıktım ve Mekke'ye geldim. Resûlullâh'ı ta-
nımıyordum, Mekkelilere de sormak istemiyordum. Üç gün üç gece Mes-
cid-i Haram'da kaldım. Yiyeceğim yoktu, kimseden de bir şey istemedim.
Yalnız zemzem içiyordum. Açlık ızdırabı duymadım, hattâ semirdim. Bir
gece Beyt-i Mukerrem etrafında kimse yokken bir zât geldi. Kâbeyi ta-
vaf ettikten sonra namaz kıldı. O'nun Resûlullah olduğunu anladım, ya-
nına gittim, selâm verdim. Kime karşı olursa olsun hakkı söylemekten
çekinmemek şartıyla biat ettim.»

Hazret-i Ebû Zer izn-i Peygamberî ile yurduna döndü; kardeşini, ana-
sını ve kabilesi halkının yarısını îmâna getirdi. Daha sonra Medine'ye hic-
retle maiyyet-i Risâlette bulundu. İşte bu zât-ı şerif de üç gün aç kaldığı
halde kuvvetten düşmemiş, açlık ızdırabı duymamış, bil'âkis semirmişti.

حبذا خوانی نهاده درجهان

لیک از چشم خسیسان بس تہان

«Cenab-ı Hak tarafından Dünyada kurulmuş, fakat aşağılık kişilerin
gözlerinden gizli tutulmuş ne güzel bir sofraya vardır.»

Ki o da aşıktır. O sofraya ümmetin büyüklerine âid olduğu için bizim
gibilerin gözüne görünmez; O sofradan haberdâr olanları bilelim ki Allah
aç bırakmaz.

کرجهان باغی پراز نعمت شود

قسم موش وما رہم خاکي بود

«Eğer Dünya nimetle dolu bir bağ olsa, fâre ve yılanın kısmeti, yine
toprak yemektir.»

Yâni o mânevî sofradan nasiblerini alamazlar.

16498

قسمشان خاکست کردی کرهار
میر کوئی خاک چون نوشی جومار

«İster kış, ister bahar olsun, fâre ve yılan gibi hayvanların gıdası, topraktır. Sen, Kâinâtın emiri - yâni insan - iken, niçin yılan gibi, toprak yiyorsun.»

16499

درمیان چوب کوبد کرم چوب
مرکرا باشد چنین حلوی خوب

«Ağaç kurdu, içinde bulunduğu ağacı yer ve: (Kimin böyle güzel bir helvâsı var?) der.»

16500

کرم سرکین درمیان آن حدت
درجهان تقی نداند جز خبث

«Pislik böceği, o pislikler içinde iken, Dünyada ondan başka bir gıda aramaz.»

16501

ای خدای بی نظیر ایشارکن
کوش راجون خلفه دادی زین سخن

«Ey eşi ve benzeri olmayan Allah; Mâdemki âyet ve hadis gibi güzel ve hikmet dolu olan sözlerden kulağımıza küpe taktın. Bu sözleri bol bol saç!»

16502

کوش ما کبر وبدان مجاس کشان
کز رحیقت میخورند آن سرخوشان

«Kulağımızdan tut da aşk ve muhabbetinin mestî bulunan zevâtın: (Ve sekahûm Rabbûhûm şerâben tahûrâ) bâdesini içtikleri meclise çek.»

Evet Hıdâyet-i İlâhiyye imdâda yetişmezse hiç bir ferîd, dalâlet batıklığından kurtulup çıkamaz

Olmadan sevk-i hıdâyet kimesse,
Bulamaz yusuf-ı Hakkı gerçekte,
Âcizim kat-i tarîke yâ Rab,
Tut yakarıdan beni de kendine çek.

Mûsâ Aleyhisselâm gibi Kelimullâh olan bir zâtın: «Yâ Rabbî dilediğini dâimî ve dâimîye düşürür, istediğini hıdâyete erıştırirsin» dediği (Ârâf) sûresinde hikâye buyuruluyor. Bunun alt ve üst taraflarından bir kaç âyet okuyalım. Cenâb-ı Hak, Hazret-i Mûsâ Aleyhisselâma: «Kavminden bir kaç kişi seç de gelsinler, kelâmımı işitsinler» emrini vermiş. Mûsâ Aleyhisselâm da, Beni İsrâîl'in ileri gelenlerinden yetmiş kişiyi alıp Tûr'a götürmüş. Hazret-i Mûsâ orada zuhûr eden bir bulutun içine girmiş, diğerleri dışarıda kalmış. fakat Kelâm-ı İlâhiyi işittikleri için hepsi de secdeye kapanmıştı. Sonra Kelimullâh Hazretleri: «Rabbimün kelâmını işittiniz mi?» diye sordu. «Evet, ses ve söz işittik amma söyleyenî görmedik, onu görmeyince inanmayız!» dediler. Bunun üzerine bir yıldırım çaktı ve o yetmiş kişiyi yaktı.

Bu hâdise Kur'ân-ı Kerimde şöyle hikâye buyurulmuştur:

وَاخْتَارَ مُوسَى قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلًا
لِمِيقَاتِنَا فَلَمَّا أَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ أَهْلَكْتَهُمْ
مِّن قَبْلُ وَإِيَّايَ أَتُكَلِّمُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاءُ مِنَّا إِنَّهٗ
إِلَّا فِتْنَتُكَ تُضِلُّ بِهَا مَنِ شَاءَ وَتَهْدِي مَنِ شَاءَ أَنْتَ
وَلَيْسَ فَاغْفِرْنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ ﴿٩٠﴾

«Musâ, tâyin ettiğimiz vakitte (tevbe için berâberinde götürmek üzere) kavminden yetmiş adam ayırdı. Vaktâki onları müthiş bir sarsıntı tuttu, dedi ki: «Yâ Rab, eğer dileseydin onları da, beni de daha evvel helâk ederdin. İçimizden bir takım beyinsizlerin işlediği (günah) yüzünden he-

pimizi helâk mı edeceksin? Zaten o da senin imtihanından başka (bir şey) değildi. Sen onunla kimi dilerse sapıklığa götürür, yine onunla kimi dilerse (bunu da) doğru yola iletirsin. Sen bizim velimizsin. O halde bizi yarlığa, bizi esirge. Sen yarlığayıcıların en hayırlısı³²»

Ziyâ Paşanın:

«Sendendir İlâhî yine bu mekr ve fitne,
Bu mekr ve bu fitne yine sendendir İlâhî.»

diye terceme etmiş olduğu (în hiye illâ fitnetük) sözünü söylemeye Hazret-i Mûsâ nasıl cür'et etti?

Muhammed Şâh Nakşbend'in halifesi Hâce Muhammed Pârsâ (Kudise sirruhümâ'nın (Fasl-ul-hitâb) isimli eserinde denilmiştir ki: «Cenâb-ı Hak, Hazret-i Mûsâ'yı (bast) makamında bulunduruyordu. (Üns) derecesine vasil olunca, Kelîmullah olmak neş'esiyle o sözü sarfetti.» Tasavvuf'ta buna (delâl) yâni (nazlanma) derler.

Hazret-i Mevlânâ da: «Allaha karşı âşıkların ileri geri söylenmeleri, aşkın kıskırtmasıyledir, terk-i edeb değildir. Hak kadehinden bir damla içende ne edeb kalır, ne de akıl ve şuur bulunur?» demektedir.

Sonra bu yetmiş kişi Kudret-i İlâhiyye ile tekrar dirilmişlerdi.

Sûre-i Şûrâ'nın sonunda şöyle buyurulmuştur:

وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ
وَالْإِيمَانُ وَلَكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا نَهْدِي بِهِ مَنْ نَشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا
وَإِنَّكَ لَنَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٣٣﴾

«İşte biz, sana da (Habibim) böylece emrimizden bir rûh vahyetdik. Halbuki (vahiyden evvel) kitab nedir, iman nedir, sen bilmezdin. Fakat biz onu bir nûr yaptık. Bununla kullarımızdan kimi dilersek ona hidayet veririz. Şüphesiz ki sen herhalde doğru bir yolun rehberliğini yapıyorsun³³»

Bu âyetle, Kur'ân ve Nebiyy-i Zîşânın sâdece hidâyete vasıta olup, asıl hidâyete edicinin Zât-ı Akdes-i İlâhî bulunduğu beyan buyurulmuştur.

(32) Sûrei A'raf : 155.

(33) Sûrei Şûra : 28.

16503

چون باوقی رسانیدی ازین
سر، بندان مشک را ای رب دین

«Mademki bize dinin hakikatinden bir koku duyurdun, tamamiyle neş'elendirmeden evvel şarab tulumunun ağzını kapama!»

16504

از تونوشندار ذکور واراناث
بی دریغی ر عطایا متفات

«Ey kendisinden fazl ve kerem istenilen Allah, erkek de, kadın da maddi ve manevî gıdalarını senin lütfunla bulurlar.»

16505

ای دعا گفته از تو مستجاب
داده دل را هرمدی صد فتح باب

Ey duâları daha edilmeden evvel duyan, muratları istenmeden veren Allah, gönüle her an yüzlerce kapı açarsın.»

Cenab-ı Hak: «Bana duâ edin, size icâbette bulunayım» demiş, edilen duâyı kabul eyleyeceğini vâ'd buyurmuştur. Bu vâ'd mücibince her duâ müstecâb olacaktır. Fakat duânın bazı şartları vardır ki evvel emirde onların tahakkuk etmesi lâzımdır. Haramdan sakınmak, Allah'dan hayırlı şeyler istemek, Allah'tan istediği bir şeyin husûle gelmesini kullardan beklememek gibi.

Sûre-i Şûrâ'da buyurulmuştur ki:

وَهُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ
مِنْ بَعْدِ مَا قُضُوا وَيُنْشُرُ رَحْمَتَهُ وَهُوَ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ

«O, (insanlar) ümidlerini kesdikten sonra, yağmuru indirmekte, rahmetini yaymakta olandır. O, hakikî yâr, her hamde sezâvârdır³⁴»

(34) Sûrei Şûrâ : 28.

Şu âyet-i kerime delâlet ediyor ki hayırlı bir murâdın husûlünü, her şeyden ve herkesten ümid keserek, ancak Allah'ın lütuf ve kereminden beklemek lâzımdır. Yoksa, şu işi falanca mebus takip edecek, yahud falan vekil söz verdi yapacak, diye olmasını onlardan beklerken, Yâ rabbi, sen de yardım ediver, diye duâ etmenin hiç bir faydası olmaz. Murâdın husûlünün, o mebusa, yâhud o vekile Allah'ın muvaffakiyet ihsan etmesiyle bilerek edilen duâ kabul olur. Lâkin tefiki Allah'dan beklemek şartıyla vasıtaya müracaat ve sebeblere teşebbüs etmek gerektir. O şart ile ki o vasıtaların ve sebeblerin îrâde-i îlâhiye karşısında hiç bir ehemmiyeti olmayacağı bilinsin.

16506

چند حرفی نفس کردی ازرقوم
سنگها از عشق آن شد همچو موم

«İlâhî, vech-i insana yazıdan bir kaç harf nakşettin. Taş gibi katı olan gönüller o harflerin tesiriyle mum gibi yumuşadı.»

16507

نون ابرو صادق چشم و جیم کوش
برنوشتی فتنه صد عقل و هوش

«Akıl ve şuur fitnesi olmak üzere, insan yüzüne tersine (nun) gibi bir kaş, (sad) gibi bir göz, (cim) gibi bir kulak verdin.»

16508

زان حروف شد خرد باریک ریس
نسخ میکن ای ادیب خوش نویس

«İlâhî, akıl o harfler yüzünden ince eleyip sık dokumaya koyuldu. Ey yazısı güzel edip, bunları boz...»

Bir arab şâiri demiştir ki «Allah'ım; güzelleri bizim için bir fitne olmak için yaratmış, sonra da: (Kullarım, haberiniz olsun, onlardan sakının) demişsin. İlâhî sıfatlarından biri Cemil'dir. Sen güzel olduğun gibi güzeli sevdiğini de Habib'in haber veriyor. O halde kulların nasıl âşık olmazlar?»

16509

در خود هر فکر است بر عدم
دمدم نفس خیال خوش رقم

«Yokluğa, her düşünceye göre anbean güzel bir hayal nakşetmiştir.»
Herkes bir sûretin âşığıdır. Çünkü meyledilen şeyler Allah tarafından tezyin edilmiştir.

16510

حرفهای طرفه بر لوح خیال
بر نوشته چشم و ابرو خط و خال

«Hayal levhasına göz, yanak, yüz ve ben gibi güzel harfler ve şekiller resmetmiştir.»

16511

بر عدم باشم نه بر موجود مست
زانکه معشوق عدم وافی ترست

«Halbuki ben yokluğa âşıkım, vara bakıp sarhoş olmam. Çünkü yokluk mâşûku çok vefâkârdır.»

Hak Sübhânehû, bir şeyin zuhûra gelmesini murâd edince (adem)e, yâni yok'a (Kün) yâni (ol) deyince o şey derhal vücûd bulur. Hakk'ın emrine itaat etmede (adem), ondan zuhûra gelen şeylerin hepsinden vefâlıdır. Yâni Allah (Ol) der demez yok, var olur. Onun için ben de o vefâlı (adem) güzeline âşık olmuşumdur.

LEVH-İ MAHFUZ VE HERKESİN, GÜNLÜK NASİBİ NE KADARSA
O LEVH'DEN O KADARINA AKIL ERDİRMESİ, CEBRÂİL
ALEYHİSSELÂMIN HERGÜN O LEVH'DEN BİR ŞEY
ANLAMASINA BENZER.

16512

چون ملک از لوح محفوظ آن خرد
هر صبحی درس هر روزه برد

«Cebrâilin levh-i mahfuzdan her sabah feyz aldığı gibi, her akıl da her sabah o günün dersini alır.»

بر عدم تحریر هاین بی بنان
در سوادش حیرت سود اییان

«Yokluk üstüne, parmak vasıtası olmaksızın, yazılar yazılmıştır ki o yazılar insanların hayretini mucibdir.»

هر کسی شد بر خیالی ریش کاو
کشته در سود ای کنجی کنج کاو

«Herkes bir hayâle kapılmış, o hayâlin maskarası olmuş, yine o hayal sevkiyle ve define bulmak ümidiyle köşeyi, bucağı kazmaya kalkışmıştır.»

Vaktiyle herifin biri tarlasını sürerken öküzünün ayağı altında top-
rak kaymış, bir mağara açılmış, orada küpler dolusu altın bulunmuş. On-
dan sonra her çiftçi, «Acaba bizim öküz de öyle bir mağaranın üstüne ba-
sar mı?» diye hayâle kalkışmış. Öyle sakalını öküzün kuyruğuna yapıştı-
rmasına hayal kuranlara (rişgâv) denilmiş, ahmak ve maskara manası-
na kullanılmıştır.

Hakikaten hiç kimse, rızkının nereden ve ne kadar mukadder oldu-
ğunu bilmediği için her sabah bir iş peşinde koşar.

از خیالی کشته شخصی پرشده
روی آورده بمعد نه‌ای کوه

«Bir şahıs, hayal sevkiyle olan teşebbüsünü büyük tutar, dağlardaki
madenlere teveccüh ederek onları işletmeye kalkar.»

وز خیالی آن دکر باجهدم
رونها ده سوی دریا بهردر

«Diğer biri inci avlama hayâliyle denize dalar, kumlara yapışık isti-
ridyeleri bıçakla kesip boynunda asılı torbaya doldurmak için bir çok me-
şakkat çeker.»

وان دکر بهر زهد در گذشت
وان دکر اندر حریری سوی کشت

«Üçüncü bir şahıs, papaz yahud târik-i dünyâ olmak için kiliseye, ma-
nastıra kapanır, dördüncü bir kimse de hırs ile çiftçilik tarafına gider.»

قُلْ كُلُّ عَمَلٍ عَلَىٰ شَاكِلَةٍ ۖ فَرَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ أَهْدَىٰ سَبِيلًا ﴿٨٥﴾

Sûre-i İsrâ'da: «De ki: «Her biri kendi aslî tabiatına göre hareket
eder. O halde kimin daha doğru yolda bulunduğunu Rabbin daha iyi bi-
licidir³⁵» buyurulmuştur.

Şeyh Şibli (Kuddise sirruhu)ye: «Kur'ân'ın hangi âyeti daha ziyâde
ümid vericidir?» diye sormuşlar. Bu âyeti okumuş. «Bu âyette ümid ve-
rici nedir?» demişler. «Kula lâyük olan, cürüm ve isyandır ve ondan sâdır
olur. Allah'a lâyük olan da vefâ ve atâdır ki O'nun lütuf ve kereminden zâ-
hir olur» buyurmuş.

از خیال آن رهزنی رسته شده
وز خیال این مرهم خسته شده

«Levh-i mahfuzda mukadder olan hükümlerden birinin hayaliyle, bir
yol kesen şekâvetten kurtulur, yine o hayâlin sevkiyle biri, bir hastanın
yarasına merhem olur.»

Meselâ kibâr-ı ehlullahdan (Fudayl bin İyâz) (Kuddise sirruhu) is-
minde bir zat vardır. Bu zat ilk zamanlarda eşkiyâlık ederdi. Bir ka-
dına da alâka eylemişti. Bir gece onu görmek için dolaşırken, bir müslü-
manın (Sûre-i Hadid) deki:

الَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ

«İman edenlerin, Allahı ve Hakdan ineni zikir için, kalblerinin saygı
ile yumuşaması zamanı hâlâ gelmedi mi³⁶?» Âyetini okuduğunu işitmiş,

(35) Sûrei Esrâ : 84.

(36) Sûrei Hadid : 16.

pek ziyâde müteessir olarak her şeyden tevbe etmiş ve evliyâullah sırasına girmiştir.

Mevlânâ Câmî (Kuddise sirruhû) (Nefehât)ında der ki: «Fudayl'in Ali isminde bir oğlu vardı ki zühd ve takvâda babasından ileride idi. Mekte haremde bulunduğu bir gün bir hâfız yüksek sesle:

وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَأَنْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٨٩﴾

«Onların üzerine bir (azab) yağmur(u) yağdırdık. İşte bak günahkârların sonu nice olmuştur!» Âyetini okuduğunu işitti ve (Allah) diye bağırarak ruhunu teslim etti.»

Evet, Allah isterse bir şaki, büyük bir veli olur; bir çocuk da tıbbiye mektebine gider, mütehassis bir doktor olur, hastaların imdâdına yetişir.

16519

در بری خوانی یکی دل کرده کم
برنجوم آن دبکری بنهادم سم

«Yine, biri peri çağırmaya koyulmuş, gönlünü aklını kaybetmiş, öbürü ise, yıldızlardan ahkâm çıkaracağım diye, ilm-i nücûm ile iştiğalde sebat gösterir.»

16520

این روشها مختلف بیند برون
زان خیالات ملون زاندرون

«İşteki renk renk hayaller yüzünden, dışarda da birbirine aykırı görünür.»

Hattâ:

16521

این در ان حیران شده کان برجیست
هرچشده آن دکر رانا فیست

Bu, ona bakıp ne yapıyor, ne iş işliyor diye hayrette. Bu şaraptan her tadan kişi öbürünün yaptığını boş bulmada...

(37) Sürei A'raf: 84.

Çünkü bir şeyi tadıp da tadını duyan başkasını nefyeder. Meselâ kahve tiryakisi çaydan hoşlanmaz

Nitekim bu husus Kur'an-ı Kerimde «Her tûfe, nezdinde bulunan şey ile ferahlanır.» âyeti kerimesiyle ifade edilmiştir.

16522

آن خیالات ار نبدا مؤتلف

چون زیرون شد روشها مختلف

«O hayaller birbirine aykırı olmasaydı, görünen gidişler nasıl olur da birbirine zıt olur ve zıt görünürdü.»

BİRBİRİNE AYKIRI GİDİŞLER VE ÇEŞİTLİ DİDİNİŞLER,
KARANLIKTA KIBLENİN NE TARAFTA OLDUĞUNU
ARAYANLARIN HALİNE VE DENİZİN DİBİNDE İNCİ
ARAYAN DALGIÇLARIN DURUMUNA BENZER.

16523

همچو فومی که تحری میکنند
بر خیال قبله سویی می تند

«Halkın hâli, karanlıkta namaz kılmak için kible cihetini arayan ve kestirdikleri bir cihete doğru namaza duran kimselere benzer.»

16524

چونکه کعبه رونماید صبحگاه
کشف کردد که که کم کردست راه

«Sabah olup da Kâbe yüz gösterdi mi, kimin kiblesini şaşırmış olduğu meydana çıkar.»

16525

یا چو غوا صان زیر قمر آب
هر کسی چیزی همی چینه شتاب

«Yâhud da dalgıçlar gibi hani... Hepsi denize dalar, her dalgıç alela-
cele eline ne geçerse toplar.»

16526

بر امید گوهر و در ثمن
توبره برمی کنند از آن و این

«Cevher ve kıymetli inci ümidiyle şunu bunu torbasına doldurur.»

16527

چون بر آید از تک دریای ژرف
کشف گردد صاحب در شکر

«O derin denizin dibinden çıktılar mı, iri ve değerli inci kimde ise
meydana çıkar.»

16528

وان دگر که بردم و اید خرد
وان دگر که سنکیر زه و شبه برد

«Kezâ o küçük inci bulmuş, yâhud taş parçası ve boncuk çıkarmış olan
da belli olur.»

16529

هکدا یب لوهم بالساهره
فتنة ذات اقتضاح قاهره

«İşte onları uyuracak olan, kahredici ve kötülükleri açığa vurucu bu-
lunan MAHŞER de buna benzer.»

Demek isteniliyor ki: Karanlıkta kible diye bir tarafa müteveccihen
namaz kılanların ortalık aydınlanınca namaza durdukları cihetin kible ol-
madığı; inci avcılarının torbalarına doldurdukları şeylerin bazan çakıl

taşı çıktığı gibi, Dünyadaki amellerini beğenenler de, beğendikleri amel-
lerin umdukları gibi olmadıklarını görecektir.

Sûre-i Zümer'de buyurulmuştur ki:

وَاتَّبِعُوا أَحْسَنَ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ
مِنْ رَبِّكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ بُعْثَةً وَأَنْتُمْ
لَا تَشْعُرُونَ ﴿٥٥﴾ أَنْ تَقُولَ نَفْسٌ يَا حَسْرَتِي عَلَى مَا فَرَّطْتُ
فِي جَنْبِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُ لِمِنَ السَّآخِرِينَ ﴿٥٦﴾

«Rabbinizden size indirilenin en güzeline - kendiniz farkında olma-
yarak, ansızın (başınıza) azâb gelmezden önce - tâbi olun. (O azab günü)
her nefis «Allah yanında işlediğim taksiyrlerden dolayı vay hasret (ve ne-
dâmet)ime! Hakikat, hakikat ben (Onun diniyle, kitâbiyle) eğlenenler-
dendim» diyecektir³⁸.»

16530

همچنین مرقوم چون پروانگان
گردش می پرزان اندر جهان

«Böylece her bölük, pervâneler gibi, Dünyada bir mumun etrafında
dönüp dolaşır.»

16531

خوشتن بر آتشی برمی زنند
گردش می خود طوافی میکنند

«Kendilerini mumun şûlesine vururlar ve onu tavaf ederken kanad-
larını yakarlar.»

16532

بر امید آتش موسی بخت
کز لهیبش سبز تر گردد درخت

«Alevinden ağacın daha ziyâde yeşerdiği bahatı yaver Musanın ateşini
umarlar.»

(38) Sûre-i Zümer: 55-56.

Mûsâ Aleyhisselâm kazârâ bir kıbtıyı öldürmüş, onun için Mısır'dan Medyen'e kaçmış, orada on sene Şuayb Aleyhisselâma çobanlık etmiş, damadı olmuş, yıllar geçtikten sonra sıla için Mısır'a müteveccihen yola çıkmıştı. Sinâ vadisine gelince hava soğudu. Çalı çırpı topladı ve yakmak, ısınmak için çare aradığı sırada uzakta bir ateş gördü.

اِذْ رَأَيْنَا نَارًا فَقَالَ لِأَهْلِهِ

اَمْكُؤْا اِنِّي اَنْتُنَا نَارًا لَعَلِّي اْتِيكُمْ مِنْهَا قَبَسٌ اَوْ اِجْدُ

عَلَى النَّارِ هُدًى

«Siz (burada) durun. Hakikat ben (mûnis) bir ateş gördüm. Belki ondan size bir kor getirir, yahud ateşin yanında bir yol (gösterici) bulurum» demişti³⁹.

Halbuki o ateş değildi. Tecelli-i İlâhî onun o anda muradı olan ateş şeklinde zuhur etmişti. Hazret-i Mûsâ, peygamberlikle müşerref ve Mısır halkını imâna davet etmeye memur olmuştu.

Hâfız Şîrâzî der ki: «Vâdi-i eyman âteşini arzu eden yalnız ben değilim. Mûsâ bile oraya kor parçası almak ümidiyle gelmişti.»

Evet, herkesin teveccüh ettiği bir nokta ve pervâne gibi etrafında döndüğü bir şem'a vardır.

16533

چون برآید صبحدم نور خلود

رو نما یدمربکی چه شمع بود

«Ebediyyet sabâhının nûru doğup da her tarafı aydınlatınca her biri, etrafında döndüğü nûrun ne biçim bir mum olduğunu görecektir.»

16534

جوق پروانه دودیده دوخته

مانده زیر شمع بدپر سوخته

«Nice pervaneler gözlerini yumarak kötü bir muma atılmışlardır da, kanatlarını yakıp onun dibine düşmüşlerdir.»

(39) Sûrei Tâhâ : 10.

16535

می طیب اندر پشای و سوز

میکنند آه از هوای چشم دوز

«Kanadlarının yanmasından pişman olarak debelenir ve gözlerini bağlamış olan hevâ ve hevesten âh ederler.»

16536

شمع او کوید که چون من سوختم

کی ترا برهانم از سوز و ستم

«Mum da: Ben yandım; seni yanmadan, cefâ ve elemden nasıl kurtarabilirdim?»

16537

شمع او گریان که من سر سوخته

چون کنم من غیر را افروخته

«Benim başım yanmışken başkalarını nasıl aydınlatabilirim?»

16538

اوهمی کوید که ار اشکال تو

غمره کشتم دیر دیدم حال تو

«O senin ahvâline baktım da gururlandım, halini geç gördüm, der.»

16539

شمع مرده باده رفته دلرما

غوطه خورد از نکت کز بینی ما

«Sabah olunca mum sönmüş, şarab tükenmiş, meclis dağılmış, sâki ise bizim yanlış görüşümüzden ar ve hicab dalgaları arasında.»

ظلت الراح خسرا مغرما
تشتكي شكوى الى الله العمي

«Fayda ümid edilen şeyler zarar ve borç haline girer. Ey muhatab, sen de o vakit Dünyadaki gaflet körlüğünden Allah'a şikâyet edersin.»

Güzel bir mevkide mükellef bir işret sofrası kurulmuş, bedir halinde bulunan ay, mütebessim bir çehre ile bu meclisi tenvir ediyor. Hânendesi, sâzendesi mükemmel. Meşrûbât ve mezelerin her çeşidi mevcud. Sâki, pervane gibi dolaşıyor. Hembezm olanlara boyuna kadeh sunuyor. Fazla yuvarlayanlar, kendilerini tutamıyorlar, masanın dibine yuvarlanıp sızıyorlar.

Böyle geçen bir gece sabaha erer. Tabii, meclisi parlatan ışıklar söner. O mükellef ve müzeyyen sofranın üstü içki lekelerinden ve meze döküntülerinden iğrendirecek bir hale gelmiş, akşamki şakrak ve neş'eli çanak yoldaşlarından bazıları bir sandelye üstüne sızmış, bazıları ise masaların altlarına yuvarlanmış bulunurlar. İçlerinden gözünü yarı açabilen olursa; ağzının çiriş tabağı gibi kuruduğunu, midesinin yangın yeri gibi tutuştuğunu, ekşi ve acı bir şekilde yandığını duyar. O kuruluğu gidermek, o yanıklığı söndürmek için rakı içmeye kalkar, yâhud civardaki işkembeci dükkânına koşar. Sabah mahmurluğunu izâle edecek olan bu ilk kadehin yuvarlanması, bir avuç cam kırığı yutmak kadar gırtlığı tahris eder.

Muallimliğim sırasında derste tesâdüf eden ve sarhoşların mahmurluğu mânâsına olan (humar) kelimesini anlatmak için işret meclislerinin halinden bahsetmiştim. Talebeden zekî bir çocuk:

— Muallim bey; ne güzel tarif ediyorsunuz! diyerek benim de o meclislerde bulunmuş olduğumu imâ etmek istedi. Ben de:

— Oğlum; sen de ne güzel anladın! diye işittiklerinin gördüklerine benzediğini hatırlattım.

Abd-i âciz şu perişan sözleri işret mübtelâsı olarak ve tecrübe ederek söylemiyorum. Cenâb-ı Hakk'a hamdû senâ olsun ki beni o musibetten masun ve mahfuz bulundurmıştır.

Cemaat arasında bulunan tecrübesiz gençleri uyandırmak ve şâirlerimizin parlak parlak sözlerle tasvir ettikleri işret âlemlerinde bulunmayı denemekten vazgeçirmek için söylüyorum.

Endülüs şâirlerinden bir kadın zamanın hükümdârını bir kaside ile medhetmiş. Hükümdar akşamcı olduğu için şâire, kasidesine bir bezmi-cem tasviriyle başlamış. Sultan kasideyi beğenmekle beraber:

— Bu sözlerden senin de şarab meclislerinde bulunduğun ve içtiğin

anlaşıyor. Binâenaleyh sana (hadda sekr) yâni seksen değnek vurmak lâzım geldi! demiş.

Şâire de:

— Efendim; ben sizin bir muharebenizi de tasvir etmiş, halbuki o muharebede bulunmamışım. Böyle şeyler, şâirâne tahayyül ile yazılır, cevâbını vermiş.

Fakir-i pür-taksirin söylediklerim de öyle bir tasavvur ve tasvirdir.

Dünyadaki neticesi, en duygusuz kimselerde bile, nedâmet uyandıran sefahat âlemlerinin Uhrevî âkibeti ise orada (Ya hasretâ vâ firkatâ) diye feryad eylemektir.

16541

حبذا ارواح اخوان ثقات
مسلمات مؤمنات قاتات

«Halbuki kendilerine inanılır müslüman, iman sahibi ve ibâdete devam eden kardeşlerin ruhları ne güzeldir.»

16542

هر کسی روی بسوی برده اند
وان عزیزان رویه بدسو کرده اند

«Herkes bir tarafa dönüp gittikleri halde, o azizler, taraf ve cihetten munezzeh olan Allah'a teveccüh etmişlerdir.»

Ve İbrâhim Aleyhisselâm gibi:

إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ
خَبِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ

«Şüphesizki ben, bir muvahhid (Allahı bir tanıyıcı) olarak, yüzümü o gökleri ve yeri yaratmış olan Allah'a yönelttim. Ben müşriklerden değilim⁴⁰.» demişlerdir.

(40) Sûrci En'am : 79.

هر کبوتری پرد درند هبی
وین کبوتر جانب بی جای

«Her güvercin bir tarafa doğru uçar. Bu aziz ruhlar ise, cihetsizlik cihetine - yâni lâmekân ve bicihet olan Allah'a - doğru uçarlar.»
Ve derler ki:

ماه مرغان هوای خانکی
دانه مادانه بی دانکی

«Biz, ne hava, ne ev güverciniyiz. Bizim yemimiz, maddî dâne ve gıdâ değildir.»

Malûmya, güvercinler, mûnis kuşlardandır. İnsanlara çabuk alışır. Pek de kaçmazlar. Barınmak ve yirtıcı kuşlardan kaçmak için dâimâ insanların civârına sığınır. Bazıları kırık camlı câmi pencerelerinde, bazıları duvar kovuklarında barınırlar. Bazıları da evlerde özel olarak yapılmış yuvalarda beslenir ve yavru yetiştirirler. Mısır'da hususi güvercin kaleleri vardır ki oralarda beslenen güvercinler sonra kesilir, kızartılır ve satılır. Ben Tantâ'da bir güvercin kızartmasının iki kuruşa satıldığını görmüştüm. Galiba bu âdet Benî İsrâil'in Mısır'da bulunduğu zamanlarda da varmış ki, lutf-ı ilâhî onları (Tih) çölünde kızarmış (selvâ) kuşu ile beslemişti.

Fakat müslim, mü'min ve ibadetli olan aziz ruhlar öyle güvercinlerdir ki bildiğimiz güvercinler gibi dâne ile değil, Allah'ın nûru ile beslenirler.

زان فراخ آمد چنین روزی ما
که دریدن شد قبادوزی ما

«Bizim dikili elbisemiz - yâni ruhumuzu elbise gibi kaplamış olan vehmî varlığımız - yırtılmış ve ruhumuz serbest kalmış olduğu için rızımız böyle bol bol gelmektedir.»

سوقی بدرید چه در حرج
پیش آمد بعد بدریدن فرج

«Sôfiyyeden bir zat bir iç sıkıntısına uğradı, cübbesinin önünü yırttı ve ondan sonra ferahladı.»

کرد نام آن دریده فرجی
این لقب شد فاش زان مردنجی

«O yırtık cübbenin adını fereci (ferahlık) koydu, bu lakab, o necat bulmuş kimseden sonra yayıldı.»

Önü açık ve kolları orta genişlikte olan cübbenin, çok geniş bulunanlarına zamanla (ferâce) denilmiş. Yakın zamanlara kadar selâtin câmilerin imamları ferâce giymeksizin mihraba geçmezlerdi. Çünkü Cenâb-ı Hak:

يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ

«Ey Âdem oğulları, her mescid huzurunda ziynetinizi alın (libasınızı giyin)»⁽⁴¹⁾ buyurmuştur.

Şu âyet-i kerimenin delâletinden anlaşılıyor ki namazda soyunmak ve bazı taraflarını açmak değil, giyinmek ve örtünmek lâzımdır. Evet, tezelül ve Allah'a karşı tevâzu niyetiyle baş açık namaz kılınabilir, fakat hristiyanlar kiliselerde baş açık ibâdet ediyorlar, biz de onlar gibi neye yapmayalım mütâleasıyla baş açık namaza durmak ise haram olsa gerektir. Hiç olmazsa, ihramda bulunduğu zamanlardan başka baş açık namaz kılmamış olan Resûlullah (S.A.V.) in sünnetine ve: «Benim namaz kıldığını gördüğünüz gibi siz de kılın.» emri nebeviyyesine muhalefettir.

Bahse dönelim :

این لقب شد فاش و صافش شیخ برد
ماند اندر طبع خلقان حرف درد

«Bu ferecî - yâni ferâce - lakabı yayıldı. Fakat onun sâf neş'esini, cüb-besini yırtan şeyh duydu. Halka tortu gibi olan harf ve lâfız kaldı..»

همچنین هر نام صافی داشتست
اسم را چون دردی بکنداشتست

«Böylece her ismin sâfiyyeti yâni bir hakikati vardır. Ehl-i Hak olan-lar o safiyyeti alırlar, ismi ve sûreti tortu gibi bırakırlar.»

هر که کلخوارست دردی را گرفت
رفت صوفی سوی صافی ناشکفت

«Her kim toprak yemeyi âdet edinmişse o tortuya yapışmıştır. Sôfi ise durmaksızın ve oyalanmaksızın sâfi tarafına gider.»

گفت لابد درد را صافی بود
زین دلالات دل بصفوت میرود

«Her tortunun bir sâf'ı vardır, der ve gönül de bu delâletle saflığa va-rır, ulaşır.»
Hazret-i Mevlânâ sâf ve tortuya bir misal gösteriyor:

درد عسر افتاد و صافش بسر او
صافی چون خرما و دردی بسر او

«Tortu, bir husustaki zorluk gibidir. Sâf ise onun kolaylığı. Sâf olan olgunlaşmış hurma, tortu ise hurmanın olmamışdır.»

عسر باسرست همن آیس مباح
راه داری زین عات اندر معاش

«Güçlük, kolaylıkla beraberdir. Kendine gel, ümidini kesme. Bu ölüm-den sonra hayata yol var.»

Dünyâ hayatı, Ahiret ve hakikat âleminin saf neş'esine nisbetle tortu gibi kalır. Hakikaten yemek, içmek ve mideyi doldurup boşaltmaktan ibâ-ret olan Dünya hayatı şarab küpünün dibindeki tortu gibidir ki verdiği sarhoşluk çok fazladır. Onun için Dünya sarhoşu olanlar gözlerini açıp da Ahiret yoluna bakmaya vakit ve kudret bulamazlar. Şâyed bir mür-şid-i kâmilin nasihatini ve irşâdını duyacak olurlarsa o vakit ayırlar ve o tortu gibi olan Dünya hayatından dönüp, hakikatin saf neş'esini tatma-ya başlarlar. İşte Cenâb-ı Pir'in «Ölümden sonra hayata yol vardır» de-mekten Allahü âlem maksadı budur.

روح خواهی جبه بشکاف ای بسر
تا ازان صفوت بر آری زودسر

«Oğlum; rûhen ferahlamak istersen - o sôfinin cübbesini yırttığı gibi sen de - vehmî varlığını yırt ki tortudan kurtulasın ve kalbinde safiyet zuhûr etsin.»

Meslekleri safvet ve tasavvuf olan sofiler kimlerdir? Hazret-i Mev-lânâ bunları beyan için diyor ki:

هست صوفی آنکه شد صفوت طلب
نه از لباس و صوف و خیاطی و دب

«Sôfi; bulanıklıktan kurtulmayı ve safvet kesbetmeyi isteyen kim-sedir. Yoksa sôfilik, sof, abâ, yamalı cübbe giymek ve ağır ağır yürümek değildir.»

Derviş Yûnus :

«Dervişlik olaydı tâc ile hurka
Ben de alırdım otuza, kırka.»

demıştır.

Şeyh Sâdi der: «Kuzu derisinden külâh giymene hâcet yoktur. Sen hakikaten dervîş ol da istersen tatar kalpağı giy.» demektedir.

Tâc, hırka, ridâ, kemer, dallı ve güllü ırkiyye gibi kisveler, tarikat farklarını göstermek için ihdas edilmiş birer alâmettir. Bir adam bunları giymekle hakiki bir dervîş olamaz. Ehil olmayan bir adamın bunlara bürünmesi, hazır elbiseci dükkanlarındaki mankenlere giydirilen kostümlerin görünmesi gibidir.

Şu saydığım kisvelerden başka (hırka-i hezarpâre) yâni bin parçadan dikilen bir hırka vardı ki İran ve Türkistan'dan gelen dervîşlerin sırtında bulunurdu. İstanbulda da (Bürhân Belhi) denilen hattât ve şâir bir zât bazan böyle hırka-i hezarpâre giyerdi.

Bunların aslı, zarûret, yâhud melâmet dolayısıyla giyilen elbise idi. Giyen dervîş başka elbise almaya muktedir olamadığı için sırtında sökülen ve yırtılan yerlere yama üstüne yama dikerdi. Hattâ lisanımızda bir adamın fakr ve ihtiyacını anlatmak için «Bir ipliğini çeksen bin yaması dökülür» diye bir mesel vardı. Sonraları kare şeklinde kesilmiş kıymetli ve birbirine yakışacak parçaların eklenmesiyle cübbeler yapılmaya başlanılmış, zarurettten ziyâde servete delâlet eden bu cübbelere hırka-i hezarpâre denilmişti.

Debb: Gayet ağır ve kemâl-i azimetle yürümek demektir. Eskiden kibarlık taslayanlar böyle yaparlardı. Meşhûr Esad Muhlis paşanın oğlu olup sefir iken hava gazıyla intihar eden Sâdullah paşa birgün Bakırköyünde demir yolu üstünden geçerken tren geliyor, paşa kemâl-i vekar ile yürüyüşünü değiştirmiyormuş. Maiyetindekiler:

— Aman paşa hazretleri, biraz acele buyursanız, demişler. O da onları istihfâkârâne bir süzdükten sonra:

— Bundan hızlı yürümek de şân-ı vüzerâtı ihlâl eder, cevâbını vermiş.

Sadece kıyâfetleriyle dervîşlik ve şeyhlik taslayanlar hakkında Cenâb-ı Pir buyuruyor ki:

16556

صوفی کشته پیش این لثام
الحیاطه واللواطه والسلام

«Bu alçaklara göre sôfilik hayyâte ile livâtadan ibârettir.»

Hayyâte: Terzilik ve dikiş dikmektir. Hakikaten kıyâfet şeyhlerinin elbise hakkında pek taassubu vardı. Tac-ı şerifin şekli şöyle, rengi böyle yapılacak, sarığı rûz, yâhud cüneydî, sarılacak, ferâcenin yakası, istivası

ve genişliği şu kadar bulunacak, yâhud bilmem ne türlü işlenecek diye münakaşa ederler.

Livâta ise: Lûgatte ulaşmak, mülâhuk olmak mânâsındır. Boyle sûret şeyhleri:

Devr-i ebyâb iledir şimdi fütûhât-ı zaman
Biz hemen derbeder olmağ da fütûhât okuruz.

beyt-i meşhûrunun canlı misâli idiler. Tarikat muhibbi olan ricâlin konaklarını dolaşırlar, ziyâretleriyle cerr-i menfeata çalışırlardı. Livâta kelimisine hazret-i şârih bu mânâyı veriyor. Diğer mânâsı malumdur. O mânâ için şâirin biri:

«Çekerek halvet-i tevhide perirûleri şeyh
Akibet öyle zâif oldu ki bir hû çekemez.»

demiştir.

Tarik-i Mevlevide bir (serpâ) etmek tâbiri vardır ki şeriat ve tarikatta mugayir bulunan dervîşin başından sikkesi alınıp tekkeden çıkarmak demektir. Buna (sikkesi alınmak) da tabir edilir. Otuz sene kadar evvel medreseler ve tekkeler kapatıldı. Dervîşlik yasak edildiği için dervîşler kıyâfetlerinden soyuldu. Çünkü biz dervîşlik mukallidleri buna lâayık olmuştuk. O kisvelerin ehli olmadığımız için Allah başımızdan taclarımızı, sikkelerimizi aldı, bizi serpâ etti. Hâlâ da liyâkat göstermedik, göstermiş olsaydık Allah, fazlasıyla iâde ederdi. Ben, kimseye değil, kendi hesabıma, nefsime kusur buluyorum, afv ve mağfiretimi Settâr'ul-uyûb ve Gaffâr'üz-zünûb olan Rabbimden umuyorum.

16557

بر خیال آن صفا و نام نیک
رنک پوشیدن نکو باشد و لیک

«O güzel safvet ve iyi nâm hayâliyle renge bürünmek iyidir. Lâkin.»

16558

بر خیالش کردی تا اصل او
همچنانکه کربه سوی نان بو

«O hayâl ile onun aslına kadar gitmelisin. Yoksa hayâle tapanlar gibi renkte ve şekilde kalırsın.»

بوقلا وزست ای جو یای عشق
نی زبو یعقوب شد بینای عشق

«Ey aşk tâlibi; koku bir klavuzdur ki tâlibi, zuhur ettiği yere götürür. Yâkub Aleyhisselâmın gözleri, Yusuf'un gömleğinin kokusuyla açılmadı mı?»

Evet, râyiha, burnu koku duyan için bir klavuzdur. Ondan dolayı abdestte burna su verilirken: «Yârabbi; bana Cennet nîmetinin kokusunu duyur.» diye duâ edilir.

Yusuf Aleyhisselâm, kardeşleri tarafından evvelâ kör bir kuyuya atılmış, sonra da köle diye ucuz bir paha ile satılmıştı.

Bazı vesîlelerle evvelce geniş şekilde naklettiğimiz gibi Hz. Yusuf daha sonra Mısır'a vezir tayin edilmişti. Yâkub oğulları üçüncü defa Mısır'a gelişlerinde hem zahire ver ve hemde kardeşimizi âzâd et diye yalvardılar. Hazret-i Yusuf kendisini tanıttı. Onlar mahcub bir halde ve Kur'ân'da hikâye buyurulduğu üzere:

قَالُوا إِنَّا لَفَدَا شَرِكُ
اللَّهُ عَلَيْنَا وَإِنْ كُنَّا لَخَاطِئِينَ ﴿٤٠﴾ قَالَ لَا تَثْرِيبَ
عَلَيْكُمْ الْيَوْمَ يَفِرُ اللَّهُ لَكُمْ وَهُوَ أَرْحَمُ
الرَّاحِمِينَ ﴿٤١﴾

Allah'a yemin ederiz ki (bizim hatamıza karşı) Cenab-ı Hak seni bize (tercih ve) tafdil etti. Biz doğrusu suçlu idik, dediler.» (Yusuf da) «Size, dedi, bugün hiç bir başa kakma ve ayıplama yok. Sizi Allah yarlıgâsın. O, esirgeyicilerden da esirgeyicidir⁴².» Cevâbını verdi ve:

— Şu gömleği götürün, babamın yüzüne sürün, görmeyen gözleri açılacaktır, dedi. Yola çıktılar. Filistin'de bulunan Hazret-i Yâkub, o kadar mesâfeden Hazret-i Yusuf'un kokusunu duydu. Yanındakilere:

— Ben Yusuf'un kokusunu alıyorum, dedi.

(42) Sürei Yûsuf: 91-92.

Nihâyet gömleği getirdiler ve yüzüne sürdüler. Derhal gözleri açıldı. Ondan sonra ise sevgili oğlunun dâveti üzerine evlâd ve ahfâdiyle birlikte Mısır'a hicret etti. İşte Yusuf'un gömleğinin kokusu, Yâkub Aleyhisselâmın yıllarca hasretini çektiği evlâdını görmeye klavuz olmuştu.

Bu âyet-i kerimeye müteallik olmak üzere şöyle hazin bir tarihî fıkrâ da nakledilir:

Aleyhissalât Efendimizin (Ebû Süfyân bin El-Hâris) nâmında bir amcazâdesi vardı. Bu zât Resûl-i Ekremle nübüvvetinden önce kardeşce görüştüğü hâlde risâlet ve dâvetinden sonra en şiddetli düşmanlarından olmuştu. Zaman zaman Peygamber-i zîşân aleyhinde hicviyyeler söyler, şâir-i Nebevî Hasan bin Sâbit (Radiyallâhü anh) tarafından da bu küstahca dırılıtlara cevap verilirdi.

Mekke fethinde halk birer birer gelip (S.A.V.) Hazretlerine biat ettikleri sırada Ebû Süfyân da huzur-u Nebevî'ye gelmiş ve biat etmek istemişti. Resûlullah Efendimiz elini ve mübârek yüzünü obir tarafa çevirdi. Ebû Süfyân o tarafa geçtiyse de aynı muameleyi gördü. Ağlaya ağlaya Hazret-i Ali'ye ilticâ etti. Hali hikaye eyleyerek bir çare bulmasını istedi. Şâh-ı velâyet hazretleri de Hazret-i Yusuf'un kardeşlerinin okuduğu ayeti okumasını tavsiye etti. Ebû Süfyân boynu bükük ve gözleri yaşlı bir halde tekrar huzur-u Nebeviye gidip mezkûr âyet-i kerimeyi okuyunca Peygamber (S.A.V.) efendimiz de Ebû Süfyân'ı afv ve biatını kabul etti.

16560

دورباش غیرت آمد خیال
کرد بر کرد سرا پرده جمال

«Hayal, seni cemal (güzellik) otağının çevresine sokulmaktan meneden gayret çavuşudur.»

16561

بسته هر جوینده را که راه نیست
هر خیالش بش آید که بیشت

«O, her arayanın yolunu, yol yok, diye keser. Karşına çıkan her hayal sana dur! der.»

Hulâsası: Allah tahayyül ve tasavvurla bilinmez ve bulunmaz.

جز مکران تیز کوش و تیز هوش
کش بود از جیش نصرتهاش جوش

«Ancak o kulağı delik, akıl ve iz'ânı erik kimseyi durdurmaz. Çünkü O Allah ordularının yardımına - yâni evliyâullâhın nazarına ve himmetine - sığınmış, o sâyede coşup köpürmüştür.»

نجهد از تخیلهائی شه شود
تیرشه بنایدانکه ره شود

«Kendisine hâkim olan hayâlât sevkiyle hareket etmez, pâdişâhın nişâne olarak verdiği oku gösterir ve yoluna gider.»

Eskiden Acemistanda bir âdet varmış. Hükümdar birini bir yere gönderecek olursa ona oklarından bir dânesini verirmiş. O ok, gidecek kimse için geçiş tezkeresi ve pasaport yerine geçermiş.

Hazret-i Mevlânâ bu münâsebetle münâcâtta bulunuyor ve diyor ki:

این دل سرکشته راند بیر بخش
وین کانهای دوتورا تبر بخش

«İlâhî; bu şaşırmış kalbe tedbir ihsan et. Bu yay gibi iki büklüm olmuş ihtiyar kullarına birer ok ver.»

جرعه بر ریختی زان حقیه جام
بر زمین خاک من کاس الکرام

«İlâhî, o gizli kadehden ve kerîm olanların kâsesinden bu toprak üstüne bir yudumeuk saçtın.»

جست بر زلف و رخ از جرعهش نشان
خاکرا شاهان همی لیسند از آن

«Güzellerin saçlarında, yüzlerinde o bir yudumun nişanesi var. Şahlar bile bu yüzden o topraktan meydana gelen güzelleri ve güzellikleri öper ve koklarlar.»

جرعه خاک آمیز چون بجنون کند
مهرتاتا صاف او خود چون کند

«Seni, toprakla karışmış o bir yudumdan vücade gelenler - yani ilâhî güzelliğe sadece ayna olan güzellerin câzibesi - mecnûn haline getirirse, acaba onun karışmamış olan Saf'ı nasıl bir tesir yapar?»

هر کسی پیش کلوخی جامه جا ک
کان کلوخ از حس آمد جرعه نا ک

«Herkes, kerpiç gibi, topraktan olan bir güzellik karşısında göğsünü, bağrını yırtmaktadır. Halbuki o kerpiç - yâni o güzel - Hüsn-i İlâhî'nin sadece bir damlasına sahip...»

جرعه بر ماه و خورشید و حمل
جرعه بر عرش و کرسی و زحل

«İlâhî, Ayda, Güneşte, Hamel burcunda, hüsn'ünün bir damlası; Kezâ, Arşta, Kürside ve zühal seyyâresinde o güzelliğin yalnız bir zerresi var...»

جرعه کویش ای عجب یا کیمیا
کدز آسبیش بود چندین بها

«Acaba, o cevhere; bir damla mı dersin, yoksa kimya mı dersin? O'na bir temasla bu kadar güzellikler meydana geliyor.»

16571

جرعة برزر و بر لعل و درر
جرعة بر حجر و بر نقل و ثمر

«O cür'adan altına, lâ'l taşına ve inciye, şaraba, mezeye ve meyveye damlamıştır.»

Ki halkın onlara olan meyli o damladan husûle gelmiştir. Kezâ :

16572

جرعة بر روی خوبان لطاف
تاجه گونه باشد آن رواق صاف

«Lâtif güzellerin yüzlerinde de yine bir yudumcuk... Acaba onun sâf olan aslı nasıldır bir düşün.»

16573

چون همی مالی زیارتا اندرین
چون شوی چون بینی آرای زطین

«O bir yudum güzelliği, çamurla karışmış bulunduğu halde, tehâlükle öpüyorsun. O cür'ayı toprağa karışmamış bir halde görsen ne hale geleceksin?»

16574

چونکه وقت مرگ آن جرعة صفا
زین کاوخ تن ببردن شد جدا

«Ölüm vaktinde o safâ cür'ası, bu toprak bedenden ölüm sebebiyle ayrılınca»

16575

انکه می ماند کنی دفنش توزود
ایچنین زشتی بدان چون گشته بود

«Kalanı çarçabuk gömersin. O cesed, nasıl olmuş da böyle çirkinleşmiştir?»

16576

جان چوبی این جیفه بنماید جمال
من نتانم گفت لطف آن وصال

«Ruh, bu cesed cîfesi olmaksızın yüz gösterecek olursa, onun müşâhedesindeki letâfeti ben târif edemem.»

16577

مه چوبی این ابر بنماید ضیا
شرح نتوان کردزان کار و کیا

«Ruh Kameri, beden bulutu olmaksızın ziyâsını saçarsa ondaki letâfet ve melâhât şerh edilemez.»

16578

حبذا آن مطبخ پر نوش و قند
کین سلاطین کاسه لیسان و بند

«O tatlı ve şekerli matbah - yâni âlem-i ervâh - ne güzeldir ki, pişen yemeklerin nefâsetiyle o sultanlar, oranın çanak yalayacılarıdır.»

16579

حبذا آن خرمن صحرای دین
که بودم خرمن اورا دانه چین

«O din sahrâsının harmanı ne güzeldir. Zirâ Dünyâ harmanları oranın başak toplayıcısıdır.»

حبذا دریای عمر بی غمی
که بودرز وهفت دریا شبنمی

«O gamsız ömür deryâsı ne güzeldir. Yedi deniz - yâni bahr-i muhîr - onun bir katresi demektir.»

جرعه چون ریخت ساقی الس
برسراین شوره خاک زرد ست

«Elest sâkisi - yâni Allah - bu süfli ve çorak toprağın üstüne bir yudumcuk saçmıştır da.»

جون کرد آن خاک و مازان جوشیم
جرعه دیگر که بس بی کوشیم

«O çorak toprak o sebeble coşmuştur. Biz de o coşkunluktan meydana geldik. Ey sâki-i ervâh olan Allah çok talebsiz ve tembel bir halde bulunuyoruz. Bir yudumcuk daha ihsan et.»

Bizde taleb şevki doğurmak için nihâyetsiz lutuflarından ihsan eyle.

کرروابد ناله کردم از عدم
ورنبود این گفتی نک تن زدم

«Eğer ademden (yokluk) şikâyet câiz ise inliyorum. Söylenilmesi câiz değilse işte sükût ediyorum.»

این بیان بط حرص منثنیست
از خلیل آموزکان بط کشتنیست

«Bu kat kat hırs kazının beyânıdır. Hâil Peygamber Aleyhisselâmdan öğren, o hırs kazı öldürülmeye lâyıktır.»

هست در بط غبر این بس خبروشر
رسم از فوت سخطای دگر

«Bu hırs kazında hayır ve şer'e dair daha çok şeyler var ama mühim bazı sözleri söyleyemeyeceğimden korktuğum için onları geçiyorum.»

TÂVUS KUŞUNUN TABİATİ VE İBRAHİM ALEYHİSSELÂM'IN ONU KESMESİNDEKİ SEBEB

آمدیم اکنون بطاوس دورنک
کو کند جلوه برای نام و ننگ

«Şimdi nam ve şöhret için cilveler eden iki renkli tâvus'un beyanına geldik.»

Kuyruğunu yelpâze gibi açıp mağrûrâne yürümesini Hz. Pir, nam ve şöhret için cilvelenış diye ifâde ediyor.

همت اوصید خلق از خبروشر
وز نتیجه وفائده آن بخبر

«Onun gayreti, neticesinden ve faydasından habersiz bir halde halkı, hayırla şerle avlamaktır.»

بخبر چون دام میکرد شکار
دام راجه علم از مقصود کار

«Tuzak gibi, farkında olmaksızın av tutar. Tuzak, av tutmaktan maksadın ne olduğunu bilir mi?»

دام را چه ضرر چه نفع از گرفت
زین گرفت بیهوش دارم شدفت

«Tuzagın av yakalamaktan ne faydası ve ne de zararı vardır. Onun bu beyhûde yakalayışına şaşarım.»

ای برادر دوستان افراشتی
باد و صد دلداری و بکنداشتی

«Birader; sen de dostları artırdın, İkiyüz güzelle dost oldun, sonra yine onları terk ettin.»

کارت این بودست از وقت ولاد
صید مردم کردن از دام و داد

«Doğduğun gündenden beri muhabbet tuzagıyla halkı avlamak için, gücün olmuştu.»

زان شکار و انہی وبا دوبرود
دست درکن هیچ یابی تار و بود

«Bu avlamaktan, bu kalabalıktan, bu başlık sevdasından el çek. Hiç bunlarla birşey ördün, bu yüzden birşey elde ettin mi?»

بیشتر رفتست و بیکاهست روز
تو بجد در صید خلقانی هنوز

«Ömrünün çoğu geçmiş ve gün akşama yaklaşmış olduğu halde sen hala halkı avlamakla uğraşıyorsun.»

آن یکی میگیر وان می هل زدام
ون دگر را صید میکن چون لثام

«Birini tuzaga düşür, diğerini tuzaktan salıver. Başka birini de alçaklar gibi avla.»

باز این رامی هل و میجود کر
اینت لعب کودکان بیخبر

«Derken tekrar birini salıver de başka birini ara. İşte sana, hiçbir şeyden habersiz çocukların oyunu!»

Ki sen de bu oyunu oynamaktasın.

شب شود در دام تو بیکت صیدنی
دام بر توجز صداع و قبدنی

«Gece gelip çatar, senin tuzagında bir av bile yok. Tuzak senin için bir bağ ve baş ağrısından başka birşey değil.»

بس تو خود را صید میبردی بدام
که شدی محبوس و محرومی ز کام

«Şu halde sen, kendini tuzaga düşürdün, demektir. Çünkü hapse düş-tün, maksada erişemedin, mahrum kaldın.»

در زمانه صاحب دامی بود
همچوما احق که صید خود کند

«Hiç âlemde, kendi kendini avlayan bizim gibi ahmak bir tuzak sâhibi olur mu?»

Cenâb-ı Pîr muhatablara (sizin gibi) demiyor da tevâzuan ve üslûb-i

hakim tarzında (bizim gibi) diyor. Sonra da şeyhlik taslayıp avâmı avlamak isteyenlere hitaben diyor ki:

16599

چون سکار خوگ آمد صید عام
رنج یجد لقمه خوردن زوحرام

«Avâmı kandırmak domuz avlamaya benzer ki zahmeti ve tehlikesi çoktur. Ve etinden bir lokma bile yemek haramdır.»

16600

انکه ار زد صید را عشقت و بس
لیک اوکی کنجد اندردام کس

«Avlamaya değen şey, ancak aşktır. Fakat o, herkesin tuzağına nasıl düşer?»

16601

تومدر آی و صید او شوی
دام بکنذاری بدام اوروی

«Meğer ki sen gidip onun avı olasın, kendi tuzağını bırakıp onun tuzağına düşesin.»

*Tuzak kurmuştum aşkın saydına,
O beni düşürdü kendi kaydına.
Gönül, muhabbetin şikâri oldu;
Nefsin bağlarından öyle kurtuldu.*

16602

عشق میگوید بگویم بست بست
صید بودن خورشت از صیادیست

«Âşk, hafifce kulağıma diyor ki: Âv olmak, avcılıktan iyidir.»

16603

بردم ساکن شو وی خانه باش
دعوی شمی مکن پروانه باش

«Benim kapımda otur, evsiz, barksız ol - yani şunun bunun kapısına baş vurmaktan kurtul - mamluk dâvâsına kalkışma, pervâne ol...»

16604

تاپیشنی جاشنی زندکی
سلطنت بینی نهان دربندکی

«Bu sûretle dirilik sultanlığını bulur, kulluk içinde gizli bir saltanat görürsün.»

16605

نعل بینی بازکونه درجهان
تخته بند ترا لقب کشته شان

«Dünyada tersine çakılmış nallar - yani aksine verilmiş ünvanlar vardır. Meselâ tahtına, tâcına esirlere padişah adı verildiğini duyarsın.»

16606

بس طاب اندرکاو و تاج دار
بروی انبوهی که اینک تاجدار

«Boğazına ipler takılmış, kendi darağacının tâcı olmuştur da, böyle iken: İşte tâcdârımız ve pâdişâhımız, diye başına bir gürûh toplanmıştır.»

16607

همجو گورکافران بیرون خلل
اندرون قهر خدا عز و جل

«Dışî gâvur mezarı gibi ziynetlidir. İçerisinde ise Aziz ve Celil olan Allah'ın kahrı ve azâbı vardır.»

طبع مسکینت مجصص ازهر
همچو نخل موم بی برکت و ثمر

«Ey şeyh-i mürâî ve mürşid-i müzevvir; senin de yoksul tabiatın hü-
nerden kireçle sıvanmış. Lâkin mumdan yapılmış ağaç gibi yaprağın ve
yemişin yok.»

Vaktiyle balmumundan yapılan ve yine balmumundan yapraklar,
ağaçlar ve çiçekler takılan ağaç şekilleri varmış ki onlara (nahl) yapan
esnafa da (nahlbend) derlermiş.

Nahllerin masrafından başka hiç bir faydası olmadığı gibi zâhiri ilim
ile süslenmiş, fakat bâtını, amel ve mücâhededen hâlî kalmış âlim ve şeyh-
lerin de halka zararlarından başka hiç bir menfaatleri yoktur. Meselâ na-
mazın ve orucun kat'î farz olduğunu bildiği halde namaz kılmayan ve oruç
tutmayan bir âlimi gören halk, bu heriflerin târik-i salât ve âkil-i sıyâm
olduklarını görünce: «Dedikleri gibi namaz, oruç farz olsaydı falan hoca,
yâhud falan şeyh de kılar ve tutardı!» diyerek kıldıkları namaz ve tuttuk-
ları orucu terk etmeleri mümkündür. «Amelsiz ilim, meyvesiz ağaca ben-
zer» diye arabca bir söz vardır.

Hazret-i Mevlânâ da bu söze telmihen amelsiz âlim ve şeyhleri, yap-
rağı ve yemişi olmayan ve yapılması bir çok masraf ve zarara sebep olan
düğün nahllerine benzetiyor.

ALLAH'IN LÜTFU VE KAHRINI HERKES BİLİR, YİNE HERKES
KAHR-I İLÂHİDEN KAÇAR, LÜTF-U İLÂHİYE SARILIR. LÂKİN
HAK TEÂLA KAHIRLARI LÜTFU, LÜTFULARI DA KAHIRDA
GİZLEMİŞTİR. HAL VE HAKİKATI MÜŞÂHEDE EDENLERLE
YALNIZ ZÂHİRİ GÖRENLERİN AYRILMASI İÇİN BU HAL, YANİ
KAHRIN LÜTFU, LÜTFUN KAHIRDA GİZLENMİŞ OLMASI
ALLAH'IN BİR MEKRİDİR VE İMTİHANIDIR. NİTEKİM:

الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ يَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ

«O, hanginizin daha güzel amel (ve hareket) de bulunacağını (hakki-

mızda) imtihan etmek için ölümü de, dirimi de takdir eden ve yaratandır.
O, gaalib-i mutlakdır, çok yarlıgayıcıdır.» BUYURMUŞTUR.

İmtihan, bizi bilmek için değil, bize bizi bildirmek içindir.

گفت درویشی بدرویشی که تو
چون بدیدی حضرت حق را بگو

«Bir derviş, bir dervişe Hazret-i Hakkı nasıl gördün? söyle, dedi.»

İtikad mezhepleri arasında, Allah görülür mü, görülmez mi? diye bir
münâkaşa vardır. İtizal mezhebinde bulunanlar: Rü'yet, ihâta demektir.
«Bütün mahlûkâtı muhît olan ihâta edilmez» diye bir nazariyye koymuş-
lar, Hazret-i Mûsâ'ya hitab olan: (Lenterânî) yâni: «Sen beni şimdi de, is-
tikbalde de göremezsin» âyetini de sened ittihaz etmişlerdir. Onlara karşı
ehl-i sünnet ise, rü'yetin ihâta demek olmadığını söylemişler. «Ayn on
dördüncü gecesinde Kameri gördüğünüz gibi Rabbimizi göreceksiniz» ha-
disiyle istidlâl etmişlerdir.

Filvâki Kameri gerek hilâl, gerek bedir halinde iken hepimiz görürüz,
fakat hiç birimiz Kürre-i Kameri ihâta etmiş olmayız. Yangın kulesine çı-
kıp da altmış metre yüksekten bütün İstanbulu görmek, elbette onu ihâta
etmek değildir. Böylece Mûtezilenin iddiasının mânâsız olduğu anlaşılır.
Evet, inşâallah Cennette Rabbimizi göreceğiz. Fakat oradaki hayatın ica-
bından olan bir gözle. Çünkü uzvî ve fânî olan bir göz bâkî bir cemâle na-
zar edemez. Onun için Cenâb-ı Hak, kullarına cemâlini müşâhede edebile-
cek gözler ihsan edecektir. Nasıl ki dünyâda o müşâhedeye mazhar olacak
hâs ve sevgili kullarına (basar-ı basîret) denilen mânevî bir rü'yet inâyet
buyurmuştur. Hulâsası: O görünecek, biz de göreceğiz. Fıkramızda bahsi
geçen dervişin de Hakkı görmesi, basar-ı basîretine olan bir tecelli idi.

Refikînin süâline cevâben:

گفت بچون دیدم اما بهر قال
باز گویم مختصر آنرا مثال

«Dedi ki: Bilâ keyfiyet gördüm. Lâkin söze getirebilmek için onu kı-
sa bir misalle anlatayım.»

16611

دېدمش سوی چپ او آذری
سوی دست راست جوی کوژی

«Onu, sol tarafında bir ateş, sağ tarafında kevser gibi hoş bir ırmak olduğu halde gördüm.»

16612

سوی چیش بس جهانسوز آتشی
سوی دست راست جوی خوشی

«Evet, sol tarafında Dünyayı yakacak bir ateş, sağ cihetinde hoş bir nehir vardı.»

16613

سوی آن آتش گروهی برده دست
هر آن کوثر گروهی شاد و مست

«Bir takım kimseler o ateşe el uzatmış, bir gürûh da o nehirden mesrur ve mest bir halde.»

16614

لیکک لعب باز کونه بود سخت
پیش پای هر شوق و نیکبخت

«Lâkin böyle olması, her said ve her şakiyi şaşırtacak, pek aykırı ve acâib bir oyundu.»

16615

هر که در آتش همی رفت و شرر
از میان آب برمی کرد سر

«Her kim ateş ve kıvılcım tarafına gittiyse, suyun ortasından başını çıkarıyordu.»

16616

هر که سوی آب مرفت از میان
او در آتش یافت میشد در زمان

«Kim su tarafına gittiyse kendisini derhal ateş içinde buluyordu.»

16617

هر که سوی راست شد و آب زلال
سر برون میگرداز سوی شال

«Her kim sağ tarafa ve tatlı suya gitmiş ise sol taraftaki ateş içinden baş gösteriyordu.»

16618

وانکه شد سوی شال آتشی
سر برون میگرداز سوی یمین

«Ateşli olan sol tarafa gidense, sağ taraftan baş gösteriyordu.»

16619

کم کسی هر سر این مضمر زدی
لاجرم کم کس دران آتش شدی

«Çok az kimse bu sırra vâkıf olduğu için, o ateşe pek az kişi atılıyor-du.»

16620

جز کسی که بر سرش اقبال ریخت
کورها کرد آب و در آتش کرخت

«O gidenler de başlarına ikbal ve saadet dökülenden - yâni saadet-i ezeliyyeye mazhar olandan - başkası değildi. Ancak o kimse suyu bırakmış, ateşe kaçmıştır.»

Buradaki ateşten maksad: Dünyâdaki tâât, ibâdât ve mücâhedâtı ki alışmayanlara zahmetli ve ateş gibi yakıcı görünür. Nitekim Kur'ân-ı Kerimde namaz hakkında:

وَأَسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ

وَأَنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ ﴿٤٥﴾

«Hem sabır (ve sebat) ile, hem namazla (Hakdan) yardım isteyin. (Gerçi) bu, elbette büyük (ağır ve çetin bir şey) dir. Ancak (Allah'a karşı) yüksek saygı gösterenler hakkında öyle değil⁴⁴» buyurulmuştur.

Su'dan murad ise: Dünyânın zevk ve safâsı ve nefsin heves ve hevâsıdır. İşte Dünyâda iken su gibi latif görünen şeyler tarafına gitmiş olanlar, Ahirette Cehennem ateşinde; kezâ Dünyâda ateş gibi görünen ibâdât ve tâât cihetine taveccüh etmiş olanlar da Ahirette (Tecrî tahtihel enhar) olan Cennette bulunacaklardır. «Cennet, nefsin istemediği, Cehennem ise nefsin arzu ettiği şeylerle ihâta edilmiştir - yâni Cennete girmek için nefsin istemediği şeylere tahammül gerektir.» Hadis-i şerifi de bu mânâyı teyid eder.

16621

کرده زوق نقد را مسمود خلق
لاجرم زین لعب مغبون بود خلق

«Halk, eldeki hazır zevki kendine mâbud ittihaz eylemiş ve bu oyunda - yâni Allah'ın mekrinde - aldanmıştır.»

16622

جوق جوق وصف صف از حرص و شتاب
مخترز ز آتش کریزان سوی آب

«Hırslarına uyup aldanmış olanlardan pek çoğu saf saf olarak ve acele ile ateşten kaçıp su tarafına giderler.»

(44) Sûrei Bakara : 45.

16623

لاجرم ز آتش بر آوردند سر
اعتبار الاعتبار ای خبر

«Ey haberi olmayan gafil; şu sözlere dikkat et ve onlardan ibret al.»

16624

بانگ میزد آتش ای کیجان و کول
من نیم آتش منم چشمه قبول

«O ateş hal diliyle: Ey bön ve ahmak olanlar, dikkat edin, ben ateş değilim; makbul bir kaynağım.»

16625

چشم بندی کرده اندای بی نظر
درمن ای وهیچ مدریز از شرد

«A gözsüzler, sizin gözünüzü bağlamışlar. Bana gelin ve kıvılcımlardan kaçmayın.»

16626

ای خلیل اینجا شرار و دود نیست
جز که سحر و حدعه نم رود نیست

«Ey Halil, burada ne kıvılcım vardır, ne duman. Bu görünen şey, Nemrud'un sihir ve hiylesinden başka bir şey değildir, diye sesleniyordu.»

16627

چون خلیل حق اگر فرزانه
آتش آب تست و تو پروانه

«Sen de Halil gibi âkil isen anla ki ateş sana sudur, sen de o ateşin pervânesisin.»

جان پروانه همی دار دندی
کای در یفا صد هزارم پریدی

«Pervânenin ruhu nida ederek der ki: Keşke yüzbinlerce kanadım bulunsaydı da.»

نا همی سوزید ز آتش بی امان
کورئ چشم و دل نامحرمان

«Mahrem olmayanların körlüklerine rağmen amansız bir surette ateşlere yansaydı.»

بر من آرد رحم جاهل از خری
من برورحم آرم از بدش وری

«Bir cahil, eşekliğinden benim kanadlarımın yanmasına acır. Ben ise hakikati gördüğüm için onun câhilliğine acırım.»
Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ diyor ki:

حاصه ابن آتش که جان آبهاست
کار پروانه بعدس کار ماست

«Hususiyle şu bahsettiğim ateş, suların ruhudur. Pervânenin işi, bizim işimizin aksinedir.»

Çünkü pervâne ateşi nur görür ve ona atılıp yanar. Ârifler ise ateşi nâr olarak görür ve ona atılmakla nûra vasil olur.

اینچنین لعب آمداز رب جلیل
تایینی کیست از آل خلیل

Hakk'ın, Halil meslek ve meşrebinde bulunanları bilmen için böyle oyunları vardır.»

آتش را شکل آبی داده اند
واندر آتش چشمه بشاده اند

«Bir ateşe su şekli vermişler ve o ateşin içinde de bir kaynaktır coşturmuşlardır.»

ساحری سخن برنجی را بفن
سخن پر کرم میکند در انجمن

«Meselâ bir sihirbaz, büyüsi ile bir topluluk içinde, pirinçle dolu bir sahanı, akreplerle dolu gösterir.»

خانه را او پرز کزد مهانمود
از دم سحر و خود آن کزد نبود

«Sihirbaz, sihri ve efsuniyle, bir evi akreplerle dolmuş gösterir. Halbuki orada akreb yoktur.»

چونکه جادومی نماید صد چنین
چون بود دستان جاد و آفرین

«Sihirbaz böyle yüzlerce hüner gösterdikten sonra, artık düşün, büyücüyi yaradan, neler yapmaz?»

İşte suyu ateş, ateşi su şeklinde göstermesi de böyledir.

ساحر انشان بنده بودند و غلام
اندر افتادند چون صموه بدام

«Büyücüler O'na kuldur, köledir. Hepsi de yont kuşu gibi tuzığa düşmüşlerdir.»

هين بخوان قرآن بين سحر حلال
سرنكونی مكرهای كالچيال

«Kendine gel de dağlar gibi olan mekirlerin nasıl tepetaklak olduğunu Kur'anı okuyup anla ve sihr-i halâli gör.»

Çok güzel söze (sihr-i halâl) tâbir ederler.
Sûre-i İbrâhimdeki şu âyeti kerimeye işaretir:

وَقَدْ مَكَرُوا مَكْرَهُمْ
وَعِنْدَ اللَّهِ مَكْرُهُمْ وَإِنْ كَانَ مَكْرُهُمْ لِزَوَلٍ مِنْهُ
إِنْجَالٌ ٤٦

«Hakikat, onlar (peygamberlere karşı) bir takım tuzaklar kurmuşlardı. Halbuki onların tuzaklarından dağlar yerinden oynayıp gitmiş olsa bile Allah katında onlara ait (nice nice) cezâlar vardır⁴⁵.»

Allah'ın aşkı ateşine pervâne olan âşıklar lisanından Hazret-i Mevlânâ diyor ki:

16639

من یم فرعون کایم سوی نیل
سوی آتش میروم من چون خلیل

«Ben, Fir'avun değilim ki Nil suyu - yâni dünya hazları - tarafına gideyim. Ben İbrahim meşreb bir âşık olduğum için Halilullah gibi ateş cihetine giderim.»

16640

نیست آتش هست آن ماه معین
وان دکر از مدرآب آنشین

«O, ateş değildir, duru bir sudur. Halbuki öbürü - yâni Dünya hazları ise - Mekk-i İlâhiden, su şeklinde gösterilmiş ateştir.»

(45) Sûre-i İbrahim: 46.

بس بگو گفت آن رسول خوش حواز
ذره عقلت نه از صوم و عار

«İyi şeyleri caiz gören Resûl-i Ekrem (S.A.V.): (Zerre kadar aklın senin için namaz ve oruçtan hayırlıdır) buyurmuştur.»

16642

زانکه عقلت جوهرست این دو عرض
این دودر تکمیل آن شد مفترض

«Çünkü ey sâlik; senin aklın bir cevher, namaz ve oruç ise ârâzdır. Bu ikisi - yâni namaz ve oruç - aklın kemâliyle farz olur.»

Cevher asıl; renk, koku, sıcaklık, soğukluk gibi fer'i olan şeyler ise ârâzdır. Akıl da bir cevherdir ki namaz ve oruç onun mevcudiyetiyle farz olur. Bir deli; namaz kılmak ve oruç tutmakla mükellef değildir. Zira mükellefiyette esas olan akli yoktur.

Hazret-i Âişe (Radiyallâhü anhâ ve an ebihâ) diyor ki: Resûlullah (S.A.V.) a:

«Yâresûlallah! insanlar, Dünyada ne ile biri birine tercih olunur?» dedim. Aleyhissalâtü Vesselâm Hazretleri: «Akıl ile» buyurdu. «Âhirette ne ile?» diye sordum. «Akıl ile» dedi. «İnsanlar amellerine göre mükâfât ve mücâzât görecektir değil mi?» diye sordum. «Ey Âişe; Allah'ın kendilerine verdiği akıl kadar amelde bulunmayacaklar mı? Amelleri kendilerine verilen akıl kadar olmayacak mı? Amelleri kadar da mükâfât ve mücâzât görmeyecekler mi?» buyurdu. Yine Risâlet-penâh Efendimiz: «Bir kimse güzel ahlâkiyle gündüz sâim, gece kaaim olan bir mü'minin de-recesini bulur. Tâki akli tamam olur. O vakit de imânı tamam ve kendi Rabbına mutî olur.» buyurmuştur.

16643

تا جلا باشد مران آینه را
که صفا آید ز طاعت سینه را

«Evet, senin aynana cilâ olsun ve onunla edeceğin tâat dolayısıyla kalbine safâ gelsin diye sana akıl verilmiştir.»

16644

لیک کرآینه ازین فاسد ست
صیقل اورادیر باز آرد بدست

«Lâkin, eğer ayna dibinden bozulmuş ise - yâni paslanmış ise - üzeri-
ne vurulacak cilâ onu geç ıslâh eder.»

16645

وان کزین آینه که خوش مفرس است
اندکی صیقل کری از اربس است

«O seçilmiş ayna ki aslından temizdir, az bir cilâ vurmak onu parlat-
mak için kâfidir.»

Yâni Allah'a ibâdet ve itâat etmekle gönül aynasına cilâ ve safâ ge-
lir. Lâkin bozuk ve paslı bir aynanın temizlenmesi ve cilâlanması epey-
ce uğraşmaya mütevakıftır. O cilâyı bulmak için Allah'a yalvarmalı ve
sıdk ve ihlâs ile tevbekâr ve müstağfir olarak göz yaşı dökmelidir.

**MÜTEZİLE: CÜZ'İ AKILLAR ASILDA MÜSÂVİDİR. ARALARINDAKİ
ÇOKLUK VE AZLIK; ÖĞRENMEK, RİYÂZET VE TECRÜBE ETMEKLE
HASIL OLUR DERLER. ONLARIN HİLÂFINA OLARAK
AKILLARIN, YARATILIŞTA BİRBİRİNDEN FARKLI OLUŞU.**

16646

این تفاوت عقلها را نیک دان
در مصائب از زمین تا آسمان

«Akıllar arasındaki farklılık, bil ki mertbe bakımından yerden göğe
kadardır.»

16647

هست عقلی همجو قرص آفتاب
هست عقلی کتراز زهره و شهاب

«Akıl vardır ki Güneş kadar parlaktır. Akıl vardır, zühre yıldızından
da aşağıdır, yıldız akmasından da.»

16648

هست عقلی چون چراغ سرخوشی
هست عقلی چون ستاره آتشی

«Akıl vardır ki bir sarhoş kandili gibidir. Yine akıl vardır ki ateşten
sıçrayan kıvılcıma benzer.»

16649

زانکه ابراز پیش آن چون واجهه
نوریزدان بین خردها بردهد

«Zira gaflet bulutu, önünden sıyrılınca Allah'ı gören - yâni onun vah-
det ve kudretini idrak eyleyen - akıllar meyve verirler.»

16650

عقل جزوی عقل را بدنام کرد
کام دنیا مصدرایی کام کرد

«Akl-ı cüz'i Akıl'ın adını kötüye çıkarmıştır. Dünya muradı da böy-
le: İnsanı Âhiret murâdından mahrum bırakır.»

Bakarsınız yetmişini bulmuş, vazifesinden tekâüd edilmiş bazı ihtiyar
bebekler, genç görünmek emeliyle ya nokta kadar bıraktıkları bıyıklarını
boyarlar; yâhud saçını, sakalını, bıyığını tıraş edip cascavlak meydana çı-
karlar. Fakat boyaların altından ağarmış kıllar, suratından buruşuklar sı-
rıtır.

İşte bu gibi akıllar, diğer akıllara da sû-i zan ettirir ve akıllı bir adam,
böyle hafiflik yapar mı? denilir.

Yine bazı akıllar. «Dünya malı peşin, Âhiretinki ise veresiye!» diye-
rek Âhiret nimetlerini bırakır, olanca himmet ve gayretini Dünyayı ka-
zanmaya sarfeder.

Sûre-i Bakarada buyurulmuştur ki:

فَمِنَ النَّاسِ

مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ
مِنْ خَلَقٍ ۖ وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا
حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ۚ
أُولَٰئِكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِّمَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ۚ

«Artık o insanlardan kimi «Ey Rabbimiz, bize (nasibimizi) dünyâda ver.» der ki onun âhiretten nasibi yoktur. Kimi de «Ey Rabbimiz bize dünyada da iyi hal ver, âhiretde de iyi hal ver ve bizi o ateş (cehennem) azâbından koru» der. İşte onların (o her iki kısmın hacda) kazandıklarından nasib(ler)i vardır. Allah hesâbı pek çabuk görendir⁴⁶.»

İşte bu âyetlerin birincisi yarım akıllıları, ikincisi ise tam akıllıları işâret etmektedir.

16651

آن زمیدی حسن صیادی بدید
وین زمیادی غم صیدی کشید

«O - yâni tam akıllı olanlar - av oldukları için avcının cemâlini görmüşler, cüz'î akıllı olanlar ise, avcılığa kalkıştıklarından av yakalamak gamını çekmişlerdir.»

Birinciler, Allah'ın tuzağı demek olan tâât ve ibâdâta bağlandıkları için o tuzağı, yâni o ahkâmı vâz'ileyen Allah'ı müşâhede edeceklerdir. Nitekim Kur'an-ı Kerimde:

فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ

رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا ۖ

«Artık kim Rabbine kavuşmayı ümid (ve arzu) ediyorsa güzel bir

(46) Sûrei Bakara: 200-202.

amel işlesin ve Rabbine ibadette (hiç bir kimaeyi ve hiçbir şeyi) ortak tutmasın⁴⁷.» buyurulmuştur.

İkinciler ise, Dünyada mal, mülk avelâğına çıkıp, av elde etmek için türlü türlü hiyle tuzakları kurmuşlar ve: «Tuzagınıza av düşmedi, yâhud; ufak tefek, zayıf, nahif bir şey yakalayabildik» diye teessüf etmekden hâli kalmamışlardır.

16652

آن زخدمت ناز مخدومی بیافت
وین زخدمتی زراه عزیمتافت

«O - yâni akl-ı küll sâhibi - hizmetle hizmet edilme nazına erişmiştir; öbürü ise, kendisine hizmet edilmeyi dilemiş, yüce yolundan geri dönmüştür.»

16653

آن زفرعونى اسیرآب شد
وزاسیری سبط صد سهرآب شد

«Cüz'î akıl sâhibi firavunluğundan suyun esiri olmuş, - yâni suda boğulmuş - Benî İsrâil ise, esirlikten yüz Sührâb kadar kuvvet ve kudret bulmuştur.»

Sübrâb: Meshur Zâl oğlu Rüstemin oğludur ki bir muharebede onu bilmeyerek öldürmüştür.

16654

لب مکوست وفرزین بندسخت
حبله کم کن کار اقبالست و بخت

«Dünya işleri tersine ve ustaca bir oyundur, yaman bir ferzin - benttir. Hiyleye kalkışma ki, devlet ve baht işidir bu...»

(Ferzin - bent) Satranç oyununda veziri temsil eden taşın alınmasıdır ki oyunun kaybedilmesine sebep olur.

(47) Sûrei Kehl: 110.

16655

بر خیال و حیلہ کم تن تار را
کہ غنی رہ کم دھد مکار را

«Hayal ve hiyle ile harekete kalkışma! Zirâ, Gani olan Allah, hileciyi muvaffak etmez.»

16656

مکرکن در راه نیکو خدمتی
تا نبوت یابی اندر امتی

«Eğer mekr edecek olursan iyi bir hizmet yolunda mekrde bulun ki, bir ümmet içinde nebi gibi olasın.»

16657

مکرکن تا وارهی از مکر خود
مدرکن تا فرد کردی از حسد

«Mekr et ki kendi mekrinden kurtulasın, mekr et ki bedenden ayrılarak tek kal.»

16658

مدرکن تا کترین بندہ شوی
در کمی رفتی خداوندی شوی

«Mekr et de en aşağı bir kul ol - yâni nefsinı tezlıl edesin. - Onu tezlıl edince efendilik mertebesini bulursun.»

Bazı tasavvuf kitaplarında: «Dervişleri arasında şeyh, ümmeti içinde peygamber gibidir.» diye bir söz vardır.

Buna bazıları hadis demişlerse de devr-i nebevîde şeyh kelimesi, Kâbile reisi mânâsına kullanılırdı. Mürşid makamında kullanılmazdı. Bu itibarla hadis olması meşkûdür

Vâkıâ mânâsı itibariyle doğrudur. Bir dervişin, mürşidine; bir ümmetin peygamberine tâbi olduğu gibi bağlılık göstermesi lâzımdır. Fakat lafzan böyle bir hadis-i şerif rivâyet edilmemiştir. Meğer ki kibâr-ı sôfiyyeden bir zât, mânen Aleyhisselât Efendimizden telâkki etmiş ola. Yalan

söylemesine ve hadis uydurmasına ihtimal verilmeyen öyle mübarek bir zâtın rivâyetine de itimad etmek lazım gelir.

Bahis konusu mekr; Hiyle ve hud'a mânâsındır. Bunu da helal ve haram olmak üzere ikiye ayırmışlardır. Mekr-i haram: Nefse bağlılık ve emre muhâlefet maksadiyle yapılan mekrdir. Meselâ: «Zaafım var, doktor kendine iyi bak, bir de yorulma tavsiyesinde bulundu. Onun için ramazanda oruç tutamayacağım, kuvvetleninceye kadar da namaz kılamayacağım.» diye orucdan, namazdan kurtulmak çaresini bulmak haram bir mekirdir.

Sene başı yaklaşıyor diye olanca malını karısına vermek, ertesi sene uhdesine almak da böyledir. Fakat: «Ey nefis; senin istediklerini yiyecek olursam tansiyonum yükselecek, hasta olacağım» diyerek mümkün olduğu kadar az yemek, bunu da nefsi teskin için yapmak helâl bir mekirdir. Hulâsa:

16659

روبی و خدمت ای کرک کهن
هیچ بر قصد خداوندی مکن

«Ey koca kurd; tilkiliğe kalkışma; hile ve hizmetle efendilik elde etmeyi umma!»

16660

نیک چون پروانه در آتش بتاز
کیسه زان برمدوز و پاک باز

«Lâkin pervâne gibi ateşe saldır. O ateşi kesene doldurup ağzını büzme, herşeyden kurtul!»

Ateş gibi, tâât ve ibâdâtı ifâ eylemekle beraber, kasdın Cehennemden kurtulma ve Cennete dahil olma değil, ancak rızâ-yı İlâhî olsun.

Bâyezîd-i Bestâmî (Kuddise sirruhû) iki defa hacca gitmiş. Sonra biri ona: «Ne mutlu sana ki iki defa haccetmeye muvaffak olmuşsun.» Bâyezîd bu sözden hazzetmiş. Bunun üzerine Hazret-i Bâyezîd: «O iki hacca sana iki akçeye satayım, alır mısın?» diye sormuş. Muhâtabı: «Canıma minnet» diyerek iki akçeyi vermiş ve iki hacca almış.

Bâyezîd hazretleri de o iki akçeye ekmek alıp köpeklere doğramış. Bu suretle de nefsin o hazzından kurtulmuş.

زور را بکنار وزاری را بکبر
رحم سوی زاری آیدای فقیر

«Gücü, kuvveti bırak ağlamaya giriş. A yoksul merhamet iniltiye olur.»

زاری مضطربانه معنویست
زاری سرددروغ آن غویست

«Susuz ve âciz kişinin iniltisi mânevidir. Soğuk ve yalan olan inilti sapıklara mahsustur.»

Hazret-i Mevlânâ bu bahsi izah için bir fıkra naklediyor:

KÖPEĞİ AÇLIKTAN ÖLEN VE DAĞARCIĞI EKMEKLE DOLU
OLDUĞU HALDE KÖPEĞİNE BİR LOKMA BİLE VERMEYİP DE
ÖLÜMÜNE AĞLAYAN, ŞİRLER SÖYLEYEN, BAŞINA,
YÜZÜNE VURAN ARABIN HİKÂYESİ.

آن سگی می مردو کریان آن عرب
اشک می باریدو میگفت ای کرب

«Bir bedevinin köpeği ölüyordu. Sâhibi ise ağlıyor, gözünden yaşlar dökülüyor, vâh ne musibet diyordu.»

سائل بگذشت و گفت این کریم چیست
نوحه وزاری تواز بهر کیست

«Bir dilenci geçiyordu, ona: Neden ağhyorsun? Kimin için feryad ve figan ediyorsun? diye sordu.»

گفت در ملام - سگی بد بکنو
تک همی میردمیان راه او

«Bedevi cevap verdi ki: İyi huylu bir köpeğim vardı. İşte yolun ortasında ölüyor.»

روز صیادم بشب او یا سبان
تیز چشم و صید کبرو دزدان

«Gündüz bana avcılık, gece bekçilik ederdi. Keskin görüşlü, av yakalayıcı ve hırsız kaçıracı idi.»

گفت رنجش چیست زخمی خورده است
گفت جوع الکلب زارش کرده است

«Adam: Hastalığı ne idi, yaralanmış mı idi? diye sordu. Bedevi: Onu açlık zayıflatmış ve öldürecek hâle getirmişti dedi.»

گفت صبری کن برین رنج و حرص
صابر ازا فضل حق بخشد عوض

«Adam: Bu hastalığa ve ölüme sabret ki Allah sabredenlere mukabilini, mükâfatını verir, dedi.»

بعد ازان گفتش که ای سالا رحر
چیست اندر دستت این انبان پر

«Sonra da: Ey hür kişi; elindeki bu dolu torba nedir? diye sordu.»

گفت نان وزادولوت دوش من
میکشام بهر تقویت بدن

«Bedevî dedi ki: Dün geceden artan ekmeğim, katığım ve nafakamdır. Bedenimi kuvvetlendirmek için o torbayı taşıyorum.»

گفت چون ندهی بدان سکت نان وزاد
گفت تا این حد ندارم مهر و داد

«Adam: Köpeğe niçin ekmek ve yiyecek vermiyorsun? dedi. Bedevî: O kadar merhametim yok.»

دست ندهد بی درم در راه نان
لیک هست آب دودیده رایگان

«Yolda parasız ekmek ele geçmez. Lâkin göz yaşı bedavâdır, dedi.»

گفت خاکت بر سرای پرباد مشک
که لب نان پیش تو بهتر ز اشک

«Yolcu dedi ki: Ey hava ile dolu kırba; toprak başına! Demek ki sence bir dilim ekmek göz yaşından daha iyi ha?»

اشک خونت و بغم آبی شده
می نیر زدحا ک و خون پیده

«Göz yaşı esasen kandan ibarettir, gam ve keder sebebiyle su haline gelir. Öyle olmakla beraber topraktan meydana gelen ekmek, beyhûde kan dökmeye değmez.»

کل خود را خوار کرد او چون بلیس
باری آن کل نباشد جر خلیس

«O bedevî, şeytan gibi bütün vücudunu hor hakir bir hale getirmişti. Bu bütünün parçası, ancak aşağılık ve bayağı bir şeydir.»

Yâni bir bütünün hepsi ne ise cüz'leri de öyle olur. Âlî bir küllün eczâsı âlî, süflî bir küllün eczâsı da süflîdir. Bedevinin bedeni kendisine nisbetle bir kül, oradan çıkan göz yaşı ise bir cüz'dür.

من غلام آنکه نفروشد وجود
جز بدان سلطان با افضال وجود

«Kendisini, kerem ve sehâvet sâhibi olan Allah'dan başkasına satmayan kimseye ben kul ve köle oluyum.»

إِنَّا لَنَاشْتَرِي مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ
بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ

«Şüphesiz ki Allah mü'minlerin canlarını ve mallarını - kendilerine cennet (vermek) mukaabilinde - satın almıştır⁴⁸.»

Âyet-i kerimesi mücibince Allah Teâlâ, bazı kullarına müşteri çıkar, onlardan hayatlarını ve mallarını satın alır. İşte insan kendisini satacaksa böyle Erhamürrâhimîn ve Ekramülekramîn bir müşteriye satmalı ki yaptığı alış verişte hayr görsün. Yoksa falana kavuk sallayayım ve yaltaklanıp suyunca gideyim de bana faydası dokunsun vehmine düşmek, insanlık haysiyetine ve şerefine indirilmiş en büyük darbedir.

Kendini bu duruma düşürmiyen hakiki insanlardan biri:

چون بگریه آسمان گریان شود
چون بنالد چرخ یارب خوان شود

«Ağlayacak olursa semalar da ağlar. İnleyecek olursa, felekler, aman Yârabbi diye feryad eder.»

Fakat bu gibi zevât-ı kirâm, Dünya işleri için ağlamaz, hele bedevinin yaptığı gibi köpeğini aç bırakıp da ölüyor diye göz yaşı dökmez.

من غلام آن مس همت پرست
کو بغیر کیمیا نارد شکست

«Ben, kimya'dan başka hiçbir şeye karşı eğilmeyen o himmet sahibi bakıra da kul, köle olayım.»

Çünkü: Bakır ancak iksirin karşısında bakırlığını bırakır, bırakır ama onu bırakmakla beraber altına tahavvül eder. Cüz'i bir menfeat göreceğim diye şunun bunun huzurunda yerlere kapanmaz, öylelerine hoş görünmek için meşrebinin de, mezhebinin de değişmesine rızâ göstermez.

کردهایی بایندت زین چاه تنگ
ای برادر دوبرآذر بی درنگ

«Birâder; bu dar kuyudan kurtulmak istiyorsan, durup dinlenmek-sizin aşk âteşine doğru git.»

مکر حق را بین ومکر خود مهل
ای زمکرش مکر مکاران خجل

«Allah'ın mekrini gör, kendi hileni bırak... Ey hilesine karşı hilebaz-ların bile utanıp şaşkınlıkları Tanrım!»

چو مکر شد فای مکررب
می کشای بک کبی بوالعجب

«Senin mekrin, mekr-i İlâhîde fânî olunca o feyz ile acayip bir pusu açarsın.»

Ki :

که کینه آن کین باشد بقا
تا ابد اندر صروج وارثا

«O pusunun en aşağı vasfı ebediliktir. Oradan ebedi bir sûretle boyu-na yücelir, ağarsın.»

Kur'an-ı Kerimde :

وَمَكْرُوا وَمَكَرَ اللَّهُ وَاللَّهُ خَبِيرٌ مُّكْرِينَ

« (Müşrikler) hiyleye saptılar. Allah da onların o hiylekârlıklarına mukabele etdi. Allah mekr edenlerin (hiylekârlığa karşı ceza verenlerin) en hayırlısıdır⁴⁹. » meâlinde bir âyeti kerime vardır.

Cenâb-ı Hak, mekir eder mi? Ettiğini kendi söylüyor. Mekr edenlerin en hayırlısı olduğunu da kendi haber veriyor. Nasıl eder? Bakın nasıl eder? Aleyhissalât Efendimizin risâletle gönderilişinin onuncu se-nesi içinde idi ki Medine müslümanları, ashâb-ı kirâmı ve Pey-gamber Aleyhisselâmı beldelerine davet etmişler ve aralarında bulunduk-ça Resûl-i Ekremi ehil ve iyâlleri gibi muhafaza ve müdafaaya söz ver-mişlerdi. Bu dâvete icâbeten ashabdan çoğu kalkıp Medineye gitti. Pey-gamber Efendimiz de izn-i İlâhiyi bekliyordu. Kureyş müşrikleri bunu anlayınca millet meclisleri demek olan (Dârunnedve) de toplandılar. Hâ-ne-i seâdeti gece muhasara etmeye ve sabahleyin de O'nu öldürmeye ka-rar verdiler. Gece olunca Saâdethâne-yi Peygamberiyi kuşattılar. Dışarı-da beklemeye başladılar. İşte bu, bir mekr idi. Bakın Allah onlara karşı nasıl bir mekirde bulundu.

(49) Sûrei Âl-i İmran : 54.

Muhâsara edenler oturup dururken uyuya kaldılar. Aleyhissalât Efen-
dimiz, Hazret-i Aliyi de kendi yatağına yatırdı. Gece vakti evin arka ta-
rafından çıktı. Uyuyanlar bir aralık uyandılar. Evin içerisini gözetlediler.
Peygamber efendimizin yatağında Hazret-i Alinin yattığını görünce onu
Zât-ı Risâlet sandılar. Sabah olup da Hz. Âli kalkınca şaşırdılar. İşte bu
da Allah'ın mukabil bir mekri idi.

Bir misal daha vereyim: Resûlullah Efendimizin o gece nerede sak-
lanmış olduğu belli değildir. Ertesi gün ridâsını başına örtmüş olduğu hal-
de Hazret-i Ebu Bekir (Radiyallâhü anh) in evine gitti. Akşama kadar
orada oturdu. Gece vakti beraber çıktılar. Doğru cebel-i sevr'deki mağā-
raya gidip saklandılar. Müşrikler bir mekre daha kalkıştılar. Resûlullahı
diri veya ölü bulup getirene yüz deve vâdettiler. Kendileri de önlerine
bir iz klavuzu alıp onun delâletiyle sevr mağarasına geldiler. Halbuki ma-
ğaranın medhaline bir örümcek geniş bir ağ germiş, tek mil medhali ka-
patmıştı. «Muhammed ve arkadaşı buraya girselerdi, bu ağ bozulurdu»
dediler. Mağaranın yanlarına baktılar, üstüne çıktılar, kimseyi göre-
mediler. Halbuki ayaklarının altına bakmış olsalardı Nebiyy-i Ekremle
Siddik-i Ekberi orada görecektirdi. Nihâyet defolup gittiler. Resûlullah
ile refik-ı şefîkı üç gün sonra Medine yolunu tuttular. İşte bu da mekr-i
beşeriye mukabele ve galebesi idi.

**İNSANA, KENDİNİ GÖRÜP BEĞENEN KENDİ GÖZÜNDEN DAHA
TEHLİKELİ HİÇBİR KÖTÜ GÖZ OLAMAZ. ANCAK GÖZÜ, HAK
NURUYLA DEĞİŞMİŞ VE: (BENİMLE DUYAR, BENİMLE GÖRÜR)
SIRRINA ERMİŞ, VARLIĞI, VARLIKSIZ BİR
HALE GELMİŞSE O BAŞKA.**

«Gözün nazar değmesi haktır, vâkidir.» diye bir hadîs-i şerif vardır.
Ondan dolayı bir şey görüldüğü vakitte (Mâşâallah) denilerek onun Me-
şîyyet-i İlâhiyyeye havâle edilmesi müslümanlık icâbındandır. Bazı kim-
seler vardır ki hakikaten baktıkları şeye nazarları değer. Birinin pek be-
ğendiği bir fincan yahud bardağın kırılması, yahut misâfir gittikten sonra
çocuğun hastalanması gibi şeyler hep tecrübe edilmiştir. Hattâ asr-ı saa-
dette (Benî Esed) denilen kabile efradının içinde böyle nazargah olanlar
vardı da Kureyşliler onlardan çağırıp Resul-i Ekreme baktırmak ve o
sûretle nazara uğratmak istemişlerdi. (Nûn) sûresinin son âyeti bu mü-
nâsebetle nâzil olmuştur:

وَإِنْ يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا
الذِّكْرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُ لَمَجْنُونٌ ۚ وَمَا هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿٥٠﴾

«Hakîykat, o küfredenler zikri işitdikleri zaman az kaldı seni gözle-
riyle yıkacaklardı. Hâlâ da (kin ve hasedlerinden) «O, mutlaka bir mec-
nundur» diyorlar. Halbuki o (Kur'an bütün) âlemler için (mahz-ı) şeref-
ten başka (bir şey) değildir⁵⁰.»

16683

پر طاوست مبین وبای بین
تا که سوء العین نکشاید کمین

«Ey muhatab olan mağrur kimse, kendindeki tavus kanadına bakma
da ayaklarına dikkat et ki kötü göz sana pusu kurmasın.»

Yâni kendi kendine nazarın değmesin.

Tavus kuşunun kanatları ve kuyruğu gayet süslü bulunmakla bera-
ber ayakları çıplak ve sair yerlerine nisbetle çirkindir. Hattâ halk arasın-
da bir söz vardır: Tavus, sair taraflarına bakar da gururlanır ve kabarır-
mış, fakat ayaklarını görünce hayıflanır ve haykırırmış, derler.

Hazret-i Mevlânâ da buyuruyor ki: Sen de süs sayılabilecek bazı şey-
ler var. Onlara bakıp mağrur oluyorsun. Fakat tâvûsun ayakları gibi ku-
surlarını ve ayıplarını görmüyorsun. Sakın ki:

16684

که بلغز دکوه از چشم بدان
ز لقونلت از بنی برخوان بدان

«Kötü gözlerin tesiriyle koca bir dağ yerinden oynar. Kur'an-ı Ke-
rimdeki (yüzlikûneke) âyetini oku da bunu anla.»

Biraz evvel zikredilen âyet-i kerimeye işaretidir.

(50) Sûrei Kalem: 51-52.

16685

احمد چون کوه لغزید از نظر
در میان راه بی کن بی مطر

«Dağ gibi kavi olan Hazret-i Ahmed Aleyhisselam yağmursuz ve çamursuz bir yolda o nazarın tesiriyle kaydı.»

16686

در عجب در ماند کن لغزش ز چیست
من نه پندارم که این حالت تهیست

«Resülullah: Bu kayma nedendir, ben bu hâli sebebsiz sanmıyorum, buyurdu.»

16687

تا بیامد آیت و آگاه کرد
کان ز چشم بدر سیدت ورنبرد

«Nihâyet, âyet geldi de: O hal sana müşriklerin kötü gözünden erişti diye Aleyhissalât Efendimize hikmetini bildirdi.»

16688

کریدی غیر از تودردم لاشدی
صید چشم سخره افناشدی

«Eğer o nazar değen kimse senden başka birisi olsaydı o anda ölür, o nazara avlanır, erir giderdi.»

وَاللّٰهُ يَعْصِيكَ مِنَ النَّاسِ اِذَا لَمْ يَلْبِسْكَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٥٧﴾

Fakat: «Allah seni insanlardan koruyacaktır. Şüphesiz ki Allah kâfirler gürûhunu muvaffak etmez⁽⁵¹⁾.» Nazm-ı celîli mucibince sen o nazara sâ-i tesirinden masun kaldın.

(51) Sûrei Maide: 67.

(AZ KALDI KI KAFIRLER, GÖZLERİYLE SENİ YERE
DÜŞÜRECEKLERDİ) ÂYET-İ KERİMESİNİN TEFİSİRİ

16689

بارسول الله دران نادی گسان
می زند از چشم بدر کر گسان

«Yâ Resûlallah; müşriklerin meclisinde bazı kimseler var ki akbaba kuşuna bakıp yere düşürürler. Onların bakışından kükremiş arslanın kellesi yarılır da o arslan inler.»

16690

بر شتر چشم افکند همچون حمام
وانکهان بفرستد اندر پی غلام

«Deveye ölüm gibi bir nazar eder, arkasından da kölesini gönderir.»
Ve:

16691

که پرواز به این اشتر بخیر
ببنداشتر را سقطت اوراه در

«Git, o devenin iç yağmdan satın al der. Köle deveyi yolda düşmüş görür.»

16692

سر بریده از مرض آن اشتری
کوبتک با اسب میگردی مری

«Koşmakta atla yarış eden o deve de hastalanmış ve başı kesilmiş olarak yatmaktadır.»

16693

کنز حسد وز چشم بدنی هیچ شک
سیرو کردش را بگر داند فلت

«Hased ve nazar değmesi feleğe vâki olsaydı şüphesiz seyr ve devrini değiştirirdi.»

آب پنهانست و دولاب اشکار
لیکت در کردش بود آب اصل کار

«Bir nehir kenarına kurulmuş dolap meydandadır. Onu çeviren suyun tesiri ise gizlidir. Fakat dolabın dönmesinde asıl müessir sudur.»

Bunun gibi nazarı değen kimselerin gözlerindeki tesir de esâsen kazâ ve kaderin hükmüdür.

چشم نیکو شد دوای چشم بد
چشم بد را لا کند زیر لکد

«Kötü gözün ilâcı iyi gözdür ki nazarı değen gözün tesirini ezer ve mahveder.»

Her şey zıddıyla münkeşif olduğu için böyle kötü nazara uğramış bir kimse de hüsn-i nazar erbabından düâ almalıdır

سبق رحمت است وان از رحمت
چشم بد محصول قهر و لعنت است

«İleri gidiş rahmet içindir. Hüsn-i nazar da rahmettendir. Kötü göz ise kahr ve lânet mahsûlüdür.»

Yâni hüsn-i nazar Rahmet-i İlâhiyye cümlesinden olduğu için sû-i nazara gâlibdir. Nitekim hadis-i kudsîde: «Rahmetim, gazabımı geçmiştir.» buyurulmuştur.

رحمتش بر نعمتش غالب شود
چیره زین شد هر بنی بر ضد خود

«Allah'ın rahmeti, gazabından üstündür. Onun için her peygamber, zıddı bulunan kâfirlere galebe etmiştir.»

کونیجه رحمتست و ضد او
از نیکه قهر بود آن زشت خو

«Zira peygamberler rahmet neticesidir, onların zıddı ise kötü yüzlüdür, kahr neticesidir.»

Hazret-i Mevlânâ bundan sonra eski bahse dönüyor. İnsanda bulunan kaz sıfatı yani hırs ile, tavus sıfatı yani kibir ve gururun beyânına şüru ederek diyor ki:

حرص بط یکتاست این پنجاه تاست
حرص شهوت مار و منصب از دهاست

«Kazın hırsı birdir, fakat kibir ve gurur elli kat fazladır. Meselâ, şehvet hırsı bir yılan ise mevki hırs ve gururu ejderhâdır.»

حرص بط از شهوت حلقست و فرج
در ریاست بیست چند است درج

«Kaz hırsı, boğaz ve tenâsül şehvetidir. Fakat mevki ve başolma hırsında bu şehvetlerin tam yirmi tanesi toplanmıştır.»

Şehvet: Nefsin bir şeyi istemesidir. Bu istek türlü türlü olur. Kimi boğazına, kimi başka bir yerine düşkündür. Onları doyurmak için didinir. Kimi ise bir mevki sahibi olmaya göz diker. Gece gündüz onu emel edinir. Emeline varabilmek için, ne yapılmak değil, ne yapmamak lazım gelirse yapar.

Şayed taptığı mevkiden ayrılacak olursa ona tekrar kavuşabilmek için türlü türlü, hattâ bazan memleket ve menfaat hilâfına hareketlere kalkar. Yakın zamanlarda Suriyede kaç tane hükûmet değişti. Tahtravalı oynar gibi cumhurreislerinin biri indi, biri bindi, sonra binen de indirildi. İşte bu inip binenleri indirip bindiren şey, ancak mevki hırsı ve mansıb gururuyla tahakküm arzusu idi. «Mal yılan gibidir? Mansıb ise ondan çok muzurdur.» diye bir hadis rivâyet edilmiştir.

از الوهیت زند درجه لاف
طامع شرکت کجا باشد معاف

«Böyle haris bir mevki sahibi, o mevkide bulundukça, âdetâ firavun gibi (Tanrılık) davâsına kalkar. Mevkiine iştirak etmeye kalkışanı nasıl muaf görür.»

زات آدم زاشکم بود ویا
وآن ابلیس از تکبر بود ویا

«Âdemin zellesi karnından ve tenasülü şehvetinden idi. Şeytan'ın mel'un ve matrût olması ise mevki hırsı dolayısıyla kibr ve gururundan ileri gelmişti.»

Zelle: Lügatte sürçmek ve kaymak demektir. Peygamberlerden sâdır olan ufak tefek günahlara da (zelle) denilir.

Hazret-i Âdemin zellesi: Yemesinden değil, yaklaşmasından bile menedildiği ağaca yaklaşması ve onun meyvesinden tatması idi. Buna da şeytanın kendisini teşvik etmesinden aldanmıştı. Fakat sonra acı acı göz yaşları döktü. «Yarabbi, kendimize zulmettik» diye kusûrünü itiraf etti. Ve Allah'ın rahmet ve mağfiretine mazhar oldu.

Şeytan ise, kendisinin ateşten, Âdemin topraktan yaratılmış olduğunu ileri sürdü. Ateş âlidir, toprak sâfildir. Âli olan, sâfilin karşısında eğilmez diyerek Allah'a isyan etmeyi gözüne aldı ve emr-i İlâhî hilâfına Âdeme secde etmedi. İşte mevkiin verdiği kibir ve gurur, insanı bu hâle getirir ve insanlıktan Şeytan'lığa düşürür.

لاجرم او زود استغفار کرد
وآن لعین از توبه استکبار کرد

«Şüphesiz Âdem Aleyhisselam derhal istiğfar etti, mel'un Şeytan ise tevbe etmeyi kibrine yediremedi.»

حرس خلق و فرج محمود بدر گشت
ایکت مذهب نیست آن اشد تنگ گشت

«Boğaz ve tenasül hırsı da kötüdür. Fakat mevki hırsı olmadıkça, ona müşetle açızlık kalır.»

بیخ و شاخ آن ریاست را اکر
باز کویم دفتری باید دکر

«Eğer bu mevki hırsının kökünü ve dalını söyleyecek olursam, bir başka cild lâzımdır.»

اسب سرکش را عرب شیطانن خواند
نی ستوری را که در مصرعی بنامد

«Arablar; mer'âda otlayan hayvana değil, azgın ata şeytan derler.»

شیطنت کردنکشی بد در لغت
مستحق لعنت آمد این صفت

«Şeytanlık, lügatte baş çekme, baş olma hırsı mânâsıdır ki bu sıfat lânete müstehak olmuştur.»

صد خورنده کنجد اندر کرد خوان
دور یاست چونکنجد در جهان

«Sofra etrafında yemek yiyecek yüzlerce kişi oturabilir. Fakat riyâset sevdasında olan iki kişi dünyaya sığamaz.»

آن نخواهد کین بود بر پشت خاک
تاملد یک بشد پدر راز اشتراک

«O'nlardan biri, diğerinin Dünya'da bulunmasını istemez, hattâ mülke iştirak etmesin diye, babasını bile öldürür.»

İranın, Sâsâni hükümdarlarından Hüsrev Perviz vardır. Bu herif, Hazret-i Peygamberin kendine gönderdiği bir mektubu yırtmak küstahlığında bulunmuştu. Sebebi de: Arab usûl-i kitabeti veçhile evvelâ mektubu gönderenin, sonra gönderilenin, yâni «Şu mektup Muhammed Resûlullah tarafından İranın büyüğü Kistrâya» diye yazılmış olmasından idi. Hüsrev, arab tabiriyle Kistrâ, mektubun meâlini anlayınca: «O, kim oluyor ki adını nâm-ı şâhâneme takdim ediyor?» diye hiddetlenmiş, nâme-i Risâleti yırtmak edepsizliğini göstermişti. Bunu haber alan Risâlet-penâh Efendimiz: «Benim mektubumu yırttığı gibi Allah da onun mülkünü parçalasın» diye alehinde duâ buyurdu. Duâ-yı Nebevî tesiriyle son Sâsâni hükümdarının, Hazret-i Osmanın devr-i hilâfetinde Belhde, bir değirmenci tarafından öldürülmesi ile Sâsâni devleti münkarız oldu. Hüsrev perviz, küstahlıkta Nâme-i Saâdeti yırtmakla da kalmamıştı. Resûlullahın tutulup kendisine gönderilmesini Yemendeki valisine yazmış, o da Medineye iki kişi gönderip, Kistrâ nezdine gitmesini Aleyhissalât Efendimize tavsiye etmişti. Bu haberi getiren memurlara Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri «Valiye söyleyin ki Kistrâyı, oğlu bu gece öldürmüş ve yerine geçmiştir. İmâna gelsin ve tarafımdan Yemen vâlisi olsun» buyurdu. Memurlar, ihbâr-ı Nebeviyi valiye söylediler. Bir kaç gün sonra Kistrâ'nın oğlu tarafından bir ferman geldi ki, babasının öldüğünü, kendisinin tahata geçtiğini bildiriyor ve Medînedeki zâta dokunulmamasını emrediyordu. Bunun üzerine vali ile maiyetindeki memurlar müslüman oldular. İşte Kistrâ'nın Şirviye isimli oğlu, müstakil hükümdar olabilmek için Dünyâda babasının bulunmasını fazla görmüş ve onu öldürmüştü.

16710

آن شنید سنی که الملک عقیق
قطع خویشی کرد ملک جوزیم

«Saltanat kısırdır denildiğini işitmişsindir. Hükümdarlık tâlibi, hısım ve akrabalıktı katetmiştir.»

کو عقیقت وورا فرزند نیست
همجو آتش ما کشتی بودند نیست

«Evet, mülk ve saltanat kısırdır, çocuğu, hısım ve akrabası olmaz. Hattâ ateşe benzer ki neye dokunsa yakar.»

Şeyh Attâr (Kuddise sirruhu) der ki: «Padişaha yakınlık yakıcı ateş gibidir. Kötülerle ülfet ediş helâki mucib olur.»

16712

هرچه باید او بسوزد بر درد
چون نیابد هیچ خود را میخورد

«Ateş, her neyi bulursa yakar, yok eder; hiç bir şey bulamazsa kendi kendini yer, kül eder.»

16713

هیچ شو واره تراز دندان او
رحم کم جواز دل سندان او

«Ey muhatab, sen de hiç ol da o sûretle onun dişlerinden kurtul. O katı yürekli den merhameti az um.»

16714

چون که کشتی هیچ از سندان مترس
هر صباخ از فقر مطلق کبر درس

«Hiç olunca örs gibi katı ve merhametsiz kalblerden korkma. Her sabah (mutlak yokluk)dan ders al.»

«Fakr ve fenâ mertebesinde bulunan ne bir şeye mâlik, nede kimseye memlûk olur.» denmiştir. Yâni ne malı vardır, ne de benliği kalmıştır. Malı olsa bile o malın, kalbinde yeri ve nazarında değeri yoktur. İşte bu fakr halinden her sabah ders alır ve aldığı dersi tatbik edersen kimseden korkun olmaz. «İflâs etmiş olan, Allah'ın emânetindedir, tam bir emniyet içindedir» diye bir söz vardır. Böyle bir kimsenin çalınacak ve alınacak bir şeyi yoktur ki artık hırsızdan ve zâlimden korkusu bulunsun.

Fakir bir bektaş, bir kervana katılmış yaya olarak gidiyormuş. Bir

boğazda karşılmasına çıkan haydudlar, kafilayı durdurmış, yolcuları soy-
muş, sıra bektaşîye gelince, alacak bir şeyi olmadığını gören haydud, de-
fol! diye onu koğmuş. O da bir ağaç altına oturmuş, çubuğunu çekiştirme-
ye başlamış. Soyulanlardan birisi bektaşînin bu haline kızmış:

— Be herif; ne duygusuz bir adamsın. Soyulan bu kadar yolcu kan
ağladığı halde sen keyf ediyorsun! diye çıkmış. Bektaşî de:

— Yâhu; bırak da bütün ömrümce süren züğürtlüğün bir kaç dakika
zevkini çıkarayım! cevabını vermiş.

16715

هست الوهیت ردای ذوالجلال

هر که در پوشد برو گردد وبال

«Ulûhiyyet, Hak Sübhânehû ve Teâlânın ridâsıdır. Her kim onu giy-
meye kalkışsa kendisine vebal olur.»

Eskiden arab elbisesi (ridâ) ve (izar) namıyla iki parça bezden iba-
retti. İzar: Peştamal gibi bele kuşanılır. Ridâ da: Silecek gibi omuza atı-
lırdı. Cenâb-ı Hak, sıfât-ı celilesinden olan (Kibriyâ) ile (Azamet)i ridâ
ile izar'a teşbih ederek bir hadis-i kudside: «Büyüklük benim ridam, aza-
met de izarımdır» buyurmuştur.

Her kim o izar ile o ridâyı giyinmeye kalkar ve bir takım zaif ve aciz
kimseye karşı kibir ve azamet satarsa Allah'ın sıfatına ortak çıkmış olur
ki hadisin alt tarafında: «Her kim onlardan birinde benimle münâzaaya
çıkarsa onu Cehennem âteşine atarım.» tehdidi vardır.

16716

تاج ازان اوست آن ما کر

وای او کز حد خود دارد کز

«Tac Allah'ındır, bize aid olan kemerdir, haddini tecavüz eyleyenin
vay haline!»

Malumya, eski nukumdariar başlarına tac giyerler, bendeleri de hiz-
met esnasında bellerine kemer bağlarlardı.

Hazret-i Mevlânâ diyor ki:

Allah Zül-celâl, Mâlik'ül-mülk olduğu için Kibriyâ tâcı O'nundur. Biz
ise O'nun kulları bulunduğumuz için bize yakışan da kemerdir. Binâ-
enaleyh haddimizi tecavüz etmemeli, kemeri tâca tebdil etmeye kalkış-
mamalıyız. Şu fânî Dünya'da hangi hükümdar vardır ki tahtına iştirak

etmeye kalkışan bir küstahı hoy görsün. Hizmet kemerini çıkarıp da dev-
let tâcını giymeye heveslenen kimse, o tac sahibi'nin gazabından kellesini
kurtaramaz.

16717

دیده است آن بطاوسیت

کاشراکت باید وقد وسیت

«Sendeki o tâvus kanadı - yani mal, mülk, mansıb ve nüfûz gibi şey-
ler - senin için bir imtihandır. Buna kapıldın mı Allah'a şerik olmaya,
onun gibi, noksan sıfatlardan münezze olduğunu davaya kalkışırsın.»

«BİR HAKİMİN, GÜZEL KANADLARINI GAGASIYLA KOPARIP
ATAN VE KENDİSİNİ KEL VE ÇİRKİN BİR HALE KOYAN TÂVUS
KUŞUNU GÖRÜP HAYRETLE: (KENDİNE ACIMİYOR MUSUN?)
DİYE SORMASI, TÂVUSUN DA: (ACIYORUM AMMA, BENİM İÇİN
CAN, KANADDAN AZİDDİR, KANAD İSE CANIMIN DÜŞMANIDIR)
DİYE CEVAP VERMESİ»

16718

پر خودمی کند طاوسی بدشت

یکک حکیمی رفته بود انجا بدشت

«Bir tavus, kırdan kanadlarını yoluyordu. Bir hakim de oralarda do-
laşmaya gitmişti.»

16719

گفت طاوسا چنین پرسنی

بی دریغ از بیخ جون برمیکنی

«Hakim dedi ki: ey tavus; böyle güzelim kanadlarını acımaksızın
kökünden nasıl yoluyorsun?»

خود دلت چون میده تا این حال
بر کنی و اندازیش اندر وحل

«Bu süsü koparıp çamura atmaya gönlün nasıl razı oluyor?»

هر پرت را از عنیزی و پسند
حافظان در طی مصحف می نهند

«Senin kanad tüylerin aziz ve makbûl olduğu için hâfızlar o tüyleri mushaf aralarına koyarlar.»

بهر تحریک هوای سود مند
از پرتو باد بیزن میکنند

«Halk, havalanmak, serinlemek için senin kanadından yelpâze yaparlar.»

این چه ناشکری و چه بی باکیت
تو نمیدانی که نقاش کیست

«Bu ne kadar şükürsüzlük ve saygısızlıktır. O tüylerin nakkâşının kim olduğunu bilmiyor musun?»

یا همی دانی و نازی میکنی
قاصد اقلع طرازی میکنی

«Yoksa biliyorsun da nazlanmak için mi o süsleri yoluyorsun?»

ای بسا ناز که کرده آن کلاه
اوست مرسته را از چشم شاه

«Ne kadar nazlı ve nâzenin vardır ki ettikleri naz, günah olur. Çok naz, bir köleyi padişahın gözünden düşürür.»

ناز کردن خوشتر آید از شکر
لیک کم خایش که دارد صد خطر

«Vakıa nazlanmak, onu yapana şekerden daha tatlı gelir. Lâkin o şekeri az çiğne - yâni nazlanmayı ara sıra yap - ki yüz türlü tehlikesi vardır.»

ایمن آبادست آن راه نیاز
ترک نازش کبر و با آن ره بساز

«Niyaz yolu, emin bir yoldur. Sen nazı bırak da niyaz yoluna sülûk et.»

ای بسا ناز آوری زد پر و بال
اخرا لا صرآن بران کس شد و بال

«Nice nazlananlar vardır ki kol kanat çırpır ama nihâyet o naz, onun için vebal olur.»

Şeytan gibi ki Cenâb-ı Hakk'a nazlanmak isteyerek Halifet'ullah olan Âdem'e secde etmedi. İşte o nazlanma onun için azim bir vebal oldu da lânet-i İlâhiyyeye uğradı.

خوبی نازاردمی بفرزادت
بم و ترس مضمرش بکدازدت

«Nazın güzelliği seni bir lahza yükseltse de onun gizli korkusu seni eştirir, mahveder.»

وین نیازاز چه که لاغر میکند

صدر را چون بدرا نور میکند

«Bu niyaz ise, seni zayıflatır ve hakir gibi gösterirse de kalbini ayın on dördü gibi parlak bir hâle getirir.»

چون زمرده زنده بیرون میکشد

هر که مرده کشت اودارد رشد

«Mademki ölüden diri çıkıyor. O halde, ölen hakikati bulur.»

Sûre-i Âl-i İmran'da Habîb-i Necîb-i İlâhî Efendimize hitâben buyrulmuştur ki:

قُلْ اللَّهُمَّ مَا لَكَ الْمَلِكُ تَوَفَّى الْمَلِكُ مِنْ نَسَاءٍ
وَنَزَعَ الْمَلِكُ مِنْ نَسَاءٍ وَنَعَزَ مِنْ نَسَاءٍ وَنَذَلَ مِنْ نَسَاءٍ
بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝

« (Habîbim) de ki: «Ey mülkün sahibi Allah, sen mülkü kime dilerse onı verirsin, mülkü kimden dilerse ondan alırsın. Kimi dilerse onun kadrini yükseltir, kimi dilerse onu alçartırsın. Hayr, yalnız senin elindedir. Şüphesiz ki sen her şeye hakkıyla kaadirsin⁵².»

Tefsir-i Besâir'de nakledilmiş ki: Sultan Mahmut Gaznevî, Sümnât beldesini fethe giderken Gaznelî (Emir Mukri)'nin zâviyesine gelmiş, kemâl-i tâzim ile kapısının önünde ayakta durmuş, zamanının kutbu bulunan Emir-i Mukri'den (Tüzüzü men teşâü ve tüzillü menteşâü) nazm-ı keriminin tefsirini rica etmiş.

Şeyh demiş ki; «Bu âyetin en parlak tefsiri şöyledir: Bin yedi yüz cenkci fili, beş bin fersahlık mâmur vilâyeti, yüz bin süvarilik bir ordusu bulunan kuvvetli bir padişahı, benim gibi bir yalınayak, eski bir kilime sarılmış fakirin ikametgahına getirir ve o mülkün artması için düâ ister, sonra benim gibi yarı çıplak ve yalın ayak bir fakire kanaat ihsan eder ve onu hürriyet sedirinde oturtur.»

(52) Sûre-i Âl-i İmran : 26.

دی شوی بینی تو اخراج بهار
لیل کردی بینی ایلاج نهار

«Kış olursan baharın gelişini, gece olursan gündüzün oluşunu kendinde müşahade edersin.»

16735

بر ممکن ان پرکه بنذیرد رفو
روی مخراش از عزا ای خوب رو

«O kanatları yolma ki bir daha yerine yapışmaz. Ey güzel yüzlü, matem ederek çehreni tirmalama.»

16736

انجنان روی که چون شمس فحاست
انجنان روی خراشیدن خطاست

«Kuşluk güneşine benziyen o güzelim yüzü yırtmak yanlış bir iştir.»

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ

Yani: «Biz insanı güzel bir sûrette yarattık⁵⁴» iltifatına mazhar olmuşsun. Mânevî ziynetlerin itibarıyla tavus kuşuna benzersin. Ââmâl-i hasenen ve sıfât-ı mâneviyen demek olan o ziynetleri, yâni tâât ve ibâdâtı, koparıp atma ve çehreni kendi elinle tirmalama. O çehre, hakikatte sabah güneşi gibidir ki onu tirmalamak, yâni terk-i ibâdet ve kesb-i mâsiyetle yüzünün suyunu dökmek büyük bir hatadır.

16737

زخم ناخن بر چنان رخ کافرست
که رخ مه در فراق ناو کریست

«Böyle bir yanağı tirmalamak, küfrân-ı nimettir. Ay bile onun ayrılığından ağlamaktadır.»

(54) Sûrei Tîn: 4.

NEFS-İ MUTMAINNENİN SAFLIĞI VE TEMİZLİĞİ BİR TAKIM DÜŞÜNCELERLE BULANIR. NİTEKİM, AYNANIN ÜZERİNE BİR YAZI YAZSAN, YAHUT NAKİŞ YAPSAN DA SONRA TEMİZLESEN O YAZININ VE NAKŞIN AYNANIN SATHINDA ESERİ KALIR.

16738

روی نفس مطمئنه در جسد
زخم ناخنهای فکرت میکشد

«Bedende nefsi-i mutmainnenin yüzü, düşünce tırnaklarıyla yaralanır.»

16739

فکرت بدناخن پرز همدان
می خراشد در تعمق روی جان

«Kötü fikri, zehirli tırnak gibi bil. Bu tırnak derinleştikçe can yüzünü tırmalar.»

Koca karının birine:

— Allah kaç tanedir? diye sormuşlar.

— Birdir, cevabını vermiş.

— Nerden biliyorsun? sualinde bulunmuşlar.

— Bizim köyde iki muhtar var. Bir işte ittifak edemiyorlar. Bütün günleri hırla, gürle geçiyor. Onun için köy de viranlıktan kurtulamıyor. Eğer Allah, birden fazla olsaydı bütün Dünya bizim köye dönerdi, cevabını vermiş.

Hadis-i şerifte: «Dini meselelerde koca karılar gibi itikad ediniz» buyurulmuştur.

Derinlere dalmak fayda vermediği gibi bil'akis kalbi bulandırır. İslâm'da bu kadar itikadi mezhebler var. Bunların çoğalması, «Allah birdir, peygamber haktır ve sadıktır» diyen âlimlerin böyle ayrı ayrı mezhebler kurmaları, dini meselelerde derinlere dalıp da çıkamamaktan ileri gelmiştir.

وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

Meselâ: «Allah, her şeyi bilir⁵⁵» nazm-ı celilinde derinleşmeye kalkışmışlar: «Bir şey olduktan sonra bilir, hayır... Olmadan evvel bilir» diye bir itikad ayrılığı çıkarmışlar. Düşünmemişler ki her şeyi bilir; Allah, olmuşunu da, olacağını da bilir. Çünkü olmuş da, olacak da (şey) mefhumuna dahildir.

Bu gibi kötü düşünceler (Vesvâsilhannas) olan şeytanın insanın kalbine verdiği vesveseden ileri gelir ve nefs-i mutmainne'nin yüzünü tirmalar. Garibdir ki böyle ukalâlıklar da din ve ilim namına yapılır.

Bir misal daha lâzım mı?

اقْرَبِ السَّاعَةَ وَانْشِقِ الْقَمَرُ

«Kıyâmet yaklaştı ve ay iki parça oldu⁵⁶» âyetini okuyalım.

Bi'setin sekizinci kurban bayramında idi ki Resûlullah (S.A.V.) Efendimiz Mekkedden bir saat mesafede olan Mine mevkiinde bulunuyordu. Zilhiccenin on dördüncü gecesi olduğu için Ay da bedr-i tam halinde bulunuyordu. Müşrikler, Aleyhissalât Efendimizden mucize istediler ve Ayı iki parçaya ayırmasını teklif ettiler. Zât-ı Risâlet, mübarek şehâdet parmağıyla işaret buyurunca ayın yüzü ikiye ayrıldı. Bir müddet öyle durduktan sonra yine birleşti. Müşrikler: «Muhammed, çok büyük sihirbaz! gözlerimizi bağladı da bize Ayı iki parça olmuş gibi gösterdi!» Hezeyânında bulundular. Müteaddid sahâbinin rivâyet ettiği bu mucize üzerine yukarıdaki âyet nâzil oldu. Tevâtür derecesini bulmuş ve müslümanların çoğu tarafından tasdik edilmiş olan bu hârikayı ulemâdan geçinen bazıları: «Ay Kıyâmette iki parça olacaktır. «Kamer iki parça oldu» buyurulması, Ahiretteki tahakkukun vukuuna binâendir. Binâenaleyh, buradaki (inşak), (yenşak) yâni yarılacaktır mânâsıdır.» demişlerdir.

Taammük, yâni dinî bahislerde derinlere dalmaktan Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz de men buyurmuştur. Hz. Ömer'ul-Faruk (R.A.) Cenâb-ı Peygamberin: «Dinde derine dalmaktan sakınınız. Çünkü Allah onu kolay kılmıştı. Siz de onu takat ve tahammülünüz miktarı alınız.» dediğini rivayet etmiştir.

(55) Sûrei En'am: 101.

(56) Sûrei Kamer: 1.

Hazret-i Mevîânâ, bahse devam ediyor ve misaller veriyor:

16740

تا کشاید عقد اشکان را
در حدت گردست زین بیل را

«Âlim geçinen bir kimse, müşkil düğümünü çözmek ister; Fakat bu, adetâ altın bir kaba abtes bozmaya benzer.»

Buradaki altın kaptan maksad: Akıl, hades'ten murad da: Dine taalluk etmeyen bilgilerdir. O âlim geçinen şahıs, bir meseleyi halledebilmek için gayr-i dinî ve mantık gibi bilgilere dalar, o vasıta ile müşkülünü halletmeye uğraşır.

16741

عقد را بکشاده کبرای متبی
عقد سختت بر کیده تبی

«Ey işin sonuna varan düğümü çözülmüş - yâni uğraştığın meseleyi halledilmiş - farzet. Bu düğüm boş keseye vurulmuş kuvvetli ve çözülmez bir düğümdür.»

Yâni bir kese bulmuşsun, üstüne bir kör düğüm yapılmış. Ellerinle, dişlerinle çalış, çabalaya düğümü açıyorsun. Fakat içi bomboş!

16742

در کشاد عقدها کشتی توپیر
عقد چندی دگر بکشاده کبر

«Düğümler çözmekte ve mesele halletmekte sen üstad ve pîr olmuşsun. Bir kaç düğüm daha hallediver de halkın takdirini kazan.»

16743

عقد کان برکوی ماست سخت
که بدانی که خسی پانیکبخت

«Asıl halledilecek bir düğüm vardır ki boğazımızda tıkanıp kalmıştır.

O düğüm şudur: Sen çörçöp gibi âdi bir mahluk musun, yoksa iyi talihli ve saâdet-i ezeliyye mazharı mısın?»

16744

حل این اشکال کن کر آدمی
خرج این دم کن اگر آدمی

«Eğer âdem isen bu müşkülü hallet; eğer âdem nefesli isen nefesini bu müşkülü halletmek için sarfet.»

16745

حد اعیان و عرض دانسته کبر
حد خود را دانکه نبود زین کزیر

«Kendini âyân ve ârâzı bilmiş farzet ne çıkar? Asıl kendi haddini bil ki o zarûridir.»

Âyân: Cisim, ârâz: renk, koku, harâret ve bürûdet gibi cisim ile kâim olan şeylerdir. Had ise: Bir şeyin mahiyetine delâlet eden lâfızdır. Meselâ mantıkçılar, insanı, (Hayvan-ı natık) diye târif ederler. İşte (Hayvan-ı natık) tâbiri insanın haddidir.

Hazret-i Mevlânâ diyor ki: Bu tabirleri ve ıstılahları bilen kimse; bir de kendi haddini bil! Buradaki had: Derece, miktar, mertebe mânâsıdır. Evet, kendi derecenı bil ki onu bilmek zarûridir.

Hadis-i şerifte: «Kendi mertebesini bilip ondan ileri gitmeyen kimseye Allah, rahmet eylesin.» buyurulmuştur.

16746

چون بدانی حد خود زین حد کزیر
تابه یحد در رسی ای خاک پر

«Ey toprak eleyen - yâni Dünyadaki şeyleri ilim kalburundan geçiren - kendi haddini bilirsen bihadliçe, hududu, nihâyeti olmayan bir âleme vâsıl olursun.»

16747

عمر در محمول و در موضوع رفت
لی بصورت عمر در مسموع رفت

«Ey mantıkçı; ömrün mahmûl ve mevzû derdiyle geçti. Gözün açılmadı, hayatın, duyduğun şeylerle geçip gitti.»

Mevzû: Nahivdeki mübtedâ, mahmûl: yine nahivdeki haberdır. Hava soğuktur, dediğimizde hava mevzû, soğuk, mahmul olur.

16748

جر بمصنوعی ندیدی صانعی
بر قیاس اقترانی قانعی

«Yapanı, ancak yapılan şeylerle görebildin; iktirânî kıyasla kanaat ettin.»

Mantıkta kıyâs-ı iktirânî: Kendisinde aynı veya nâkısı zikredilmeyen kaziyyedir.

«Cisim, mürekkebdir, her mürekkeb muhdestir» dediğimiz vakit, bunun neticesi «cisim muhdestir» olmak lâzım gelirken sözde bu netice, yâhud aksi zikredilmemiştir.

16749

می فزاید در وسایط فلسفی
از دلائل باز برعکس صنفی

«Fîlozof, dâvâsında delilleri artırır. Halbuki Hakk'ın kalbi temiz kulu, onun aksine delillere bakmaz bile.»

Derler ki: Her mevcudun varlığı bir illete, yâni bir sebebe bağlıdır. Meselâ, Güneş suları tebahhur ettirir, buhar şekline girer, buluttan yağmur yağar, birden otlar biter, otları hayvanlar, onları insanlar yer, yiyin-tiden kuvvet hasıl olur, o kuvvetle çocuk doğar. İşte felsefecilere göre bunların hepsi birer illettir. Bu itibarla cenâb-ı Hakk'a da (illet'ül-ilel) yâni (Müsebbib'ül-esbâb) derler. Fîlozoflar bu illetleri çoğalttıkları halde söfîler sebep-i yegâne olan Cenâb-ı Hakk'a rabt-ı kalb ederler.

این کربداز دلیل و از حجب

از پی مدلول سربرده بحیب

«Bu, yani sôfi; delilden ve hicaptan kaçır. delâlet edilenin peşine düşer. başını yakasına çeker.»

Cenâb-ı Hakkın varlığını ve birliğini akli deliller ile isbâta çalışmak, mediûle, yani Allah'a karşı hicab teşkil eder.

Galiba ulemâdan Fahrüddin Râzî ile şeyh Necmüddin Kübrâ arasında şöyle bir muhavere geçmiştir.

Fahreddin — Allah'ın varlığını ve birliğini yüz bu kadar delil ile isbat edebilirim.

Necmeddin — Demekki Allah'ın varlığında ve birliğinde o kadar şüpheli var.

Ulemânın çoğu, (eser) den (Müessir) e intikal sûretiyle: «Hiç bir şey görmedim ki sonra onda Allah'ın kudretini görmüş olmayım.» demişler. Âriflerin pek çoğu ise (Müessir)den (eser)e intikal sûretiyle: «Hiç bir şey görmedim ki ondan evvel ondaki Kudret-i İlâhiyyeyi müşâhede etmiş olmayım» hakikatini söylemişlerdir.

Onun için âlimler, kitap karıştırmakla meşgul oldukları halde, ârifler, başlarını yakalarına çekerler, mürâkabe ile iştiğâl ederler. Ve kalblerine lâyh olacak ilhamdan feyz alırlar.

کردخان او را دلیل آتش

بی دخن مارادران آتش خوشست

«Filozofa göre duman ateşe delildir ama, bizce dumansız olarak o ateşin yanında olmak hoştur.»

Hükemâ: Görülen duman, çıktığı yerde ateş olduğuna delildir, derler. Bununla da eserden müessire intikal ederler. Fakat bunda yanılmak ihtimali de vardır. İlkbaharda bazan kırlarda ve bahçelerdeki rutubet, güneşin tesiriyle buharlanır ve duman çıkıyor gibi görünür. Halbuki oralarda ateş değil, ateş böceği bile yoktur. Yangın kulesindeki nöbetçi, acemi olursa bu dumanı yangın zanneder. Meşhur bir fıkra vardır.

Eski hekimlerden biri bir hastaya çağırılıp da muâyene edince:

— Hastaya şunu yedirmişsiniz. Halbuki o mideyi bozar, bir daha yapmayın dermiş. Aptalca olan çırağı da buna şaşırmış. Bir gün — Usta; mutlaka sende kerâmet var ki ilk gördüğün bir hastanın ne yediğini keşfediyorsun. Şunu bana da öğret diye yalvarmış. Hekim gülmüş:

— Oğlum; buna kerâmet değil, fırsat derler. Tar eve çağırıldığın vakit öteye, beriye, bilhassa çöp tenekesine dikkat edersin. Oradaki süprün-tüden hastanın ne yemiş olduğunu anlarsın. Çünkü evlerde bir şey pişirilince (şifâ niyetine) diye hastaya taddırılır, cevabını vermiş.

Bir defa hekimi çağırmak için gelmişler. O başka yere gittiği için çırağını götürmüşler. Çırac, hastanın nabzını tutmuş, diline bakmış. Ke-mâl-i hiddetle:

— Böyle hastaya eşek yedirilir mi? diye evdekilere çıkmış, onlar:

— Nasıl eşek? Böyle bir şey yedirmedik, deyince hekim çırağı:

— Eşet yedirmediniz de kapının arkasındaki palan ne arar? demiş.

İşte eserden müessire intikal edenlerin istidlâli bazan böyle güllünç olur. Cenâb-ı Pir de, dumandan ateşe istidlâl edenlere: «Bize göre dumana bakmadan ateşi bulmak daha hoştur» diyor.

خاصه این آتش که از قرب و ولا

از دخن نزد یکتا آمد بما

«Hususiyle bu sevgi ve kurbıyyet ateşi yok mu? O bize dumandan pek çok yakındır.»

Siz uzaktaki dumandan ateşe intikal ediyorsunuz. Cenâb-ı Hak :

وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ جَبَلِ الْوَرِيدِ

«Biz insana şah damarından daha yakınız⁵⁷» buyuruyor. O yakınlık da bizim kalbimizde bir iştiyak ateşi parlatıyor.

بس سبکاری بود رفتن زجان

سر نخیلات جان سوی دخن

«Hasılı cana âriz olan hayallere kapılıp dumana koşmak ve bu yüzden candan olmak, pek kötü bir iştir, pek bahtsızlıktır.»

16754

برمکن پر را ودل برکن ازو
زانکه شرط این جهاد آمد عدو

«Ey tâvûs; kanadını yolma, gönlünü ondan kopar. Çünkü mücâdele için düşmanın bulunması şarttır.»

16755

چون عدو نبو دجهاد آمد محال
شهوت نبود نبا شد امثال

«Düşman olmadıkça cihad etmek muhaldir. Şehvet olmayınca da, ondan kaçınma emrine uymak mümkün değildir.»

Yâni ey salık; Hristiyan târik-i dünyaları gibi her şeyi terkedip dağ başına çekilmeye ve bir mağara kovuğuna sığınmaya kalkışma! Her şeyin bulunsun ve fakat hiç birinin muhabbeti kalbinde yer tutmasın.

Cihâdın şartı düşman bulunmasıdır. Düşman olmadıkça cihad da olmaz. Sen düşman vehmeylediğin mal ve çocuklarını terkeder ve onlardan ayrılırsan neyle mücâhede edeceksin? Kendisini hadım etmiş, yâhud hadım olarak doğmuş bir kimsenin zinâ etmemesi, o haramı irtikab etmemek sûretiyle emr-i İlâhiye imtisal etmesi olur mu? İnsanın malı, mülkü, şehvet ve kudreti olmalı ki onlardan sakınarak mücâhededede bulunmuş olsun

16756

صبر نبود چون نباشد میل تو
خشم چون نبود چه حاجت خیل تو

«Bir şeye meylin ve isteğin yokken onu yapmamak sabır olmaz. Düşman olmayınca senin orduna ne hâcet vardır?»

Düşman karşında bulunmalı, sen de onunla çarpışmalısın ki yaptığın iş cihad olsun. Yoksa düşmandan kaçıp bir izbeye saklanmak, mücâhidlik değil, firârilik olur.

16757

هین من خود را حسی رهبان مشو
زانکه عفت هست شهوت را کرو

«Aklını başına topla da kendini hadım etmeye kalkışma. Zira iffet ve ismet şehvete merhûndur.»

Yâni ismet ve iffet, şehvet ve kuvvet varken olur. Yoksa seksenlik bir ihtiyarın şehvetten perhizi iffetinden değil, aczinden ileri gelir.

Malum ya her şeyin ifrâtı da, tefriti de yersizdir. Hadis-i şerifte buyurulmuştur ki: «Her şeyin ortası hayırlıdır.» Kuvve-i nefsanîyyenin ifrâtına (şehvet), tefritine (humûd) denilir. Bunun ikisi de mezmumdur. Ortası iffettir ki, nefiste o hissin bulunmasıyla beraber nehyedilen şeylerden sakınılmasıdır. İşte makbul olan da budur.

16758

بی هواهی از هوا ممکن نبود
غازی بر مردگان نتوان نمود

«Hevâ ve heves olmasaydı, ondan nehiy de mümkün olmazdı. Nasıl ki ölümlere karşı gazâ edilmez.»

16759

انفقا گفتست پس کسی بدن
زانکه نبود خرج بی دخل کهن

«Cenâb-ı Hak: (Fukarâya nafaka veriniz) buyurmuştur. Şu halde kazanmaya bak. Zira elinde eskiden kazandığın birşey olmadıkça, harcayamazsın ki...»

16760

کرچه آورد انفقا را مطلق او
توبخوان که اکسبواثم انفقا

«Hak Sübhânehu her ne kadar mutlak - yâni hiç bir kayıd ile mukayyed olmaksızın (yoksulları doyurun) emrini verdiyse de sen onu: (Kazanın da sonra yoksulları doyurun) diye anla.»

Kur'ân-ı Kerimdeki infâk emri (mutlak) ve (mukayyed) olmak üzere ikidir.

وَأَنفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ

«Allah yolunda infak ediniz⁵⁸» emr-i celili mutlaktır.

وَأَنفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً

«Size rızık olarak verdiğimiz şeylerden gizli ve âşikâr olarak infak ediniz⁵⁹» fermân-ı İlâhiyyesi mukayyedir.

Hazret-i Mevlânâ'nın (Enfigû) emrini «Kazanın, sonra infak ediniz» diye tefsir etmesi o infakı mukayyed gördüğündendir. Öyle ya, çalışıp kazanmayan ve verecek bir şeyi bulunmayan nasıl ve ne verebilir?

(Âtüzzekâh) emrinde olduğu gibi bunda da çalışmaya ve helâlinden kazanmaya teşvik vardır. Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem de:

«Çalışıp kazanan Allah'ın sevgilisidir» buyurmuş, hattâ bir defâ Hazret-i Hatice namına ticâret için Suriye'deki Busrâ mevkiine mal götürüp satmış, neticede Aleyhisselât Efendimize ticâret olarak beş deve cüsmüş-tü.

Evet, ticâret yapan, Allah'ın sevgilisidir. Fakat o ticâretin meşrû ve helâl olması şartı ile. Kulüblerde kumar oynamak, meyhânede, hatta bakkal dükkânlarında müskirât satmak ve umumhâne işletmek suretiyle kazanılan para helâl olmayacağı gibi o hâlî edenler de Allah'ın sevgilisi olmazlar. Kezâ kilosunu otuz kuruşa aldığı bir şeyi yüz otuz kuruşa satan da böyledir.

16761

همچنان که شاه فرمود اصبروا

رغبتي باید کران تابي تورو

«Nasıl ki Mâlik'ül-mülk Cenâb-ı Hak: (İşbirü) yâni (Sabrediniz) buyurdu. Bir istek olmalı ki ondan yüz çeviresin.»

(58) Sûrei Bakara: 195.

(59) Sûrei Fâur: 29.

Âl-i İmrân sûresi sonunda:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا

وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٥٠﴾

«Ey iman edenler, sabr (ü-sebât) edin. (Düşmanlarınızla) sabır yarışı edin (Onlara galebe çalın. Sınırlarda) nevbet bekleyin. (Yurdunuzu çiğnetmeyin. Bu sâyede) felâh bulacağımızı umabilirsiniz⁶⁰» buyurulmuştur.

İnsanların tabiatında nimetlenmek ve istirahatı râğbet vardır. O râğbet bulunduğu için Allah Teâlâ, istirahat râğbetini giderecek olan «Meşakkat ve felâkete sabrediniz» emrini vermiştir.

Tasavvufi tefsirlerde bu âyete şöyle mânâ verilmiştir: «Ey mücâhidler, tâât ve ibâdât meşakkatine sabrediniz. mücâhedât ve arzuların terki hususunda nefsinize galebe çalınız, nefsinizi riyâzete, zelle ve seyyiden ictinâb etmeye rabdediniz.»

16762

بس کوا از بهر دام شهوتست

بعد از آن لا نسرفوا از عفتست

«(Külû) emri, şehvet için bir tuzaktır; ondan sonra ki (Velâtüsrifû) nehvi de iffettir.»

Sûre-i Ârâf'taki bir âyete işârettir ki müşriklerin Kâbe-i Mükerrerme-yi çıplak tavaf etmeleri dolayısıyla nâzil olmuştur. Mekke tâcirleri: «İçinde günâha girmiş olduğunuz elbise ile Beyt-i Şerifi tavaf etmek câiz değildir. Yeni elbise giymeli, öyle tavaf etmelisiniz» demişler. Bu yaldızlı sözlerle satış yapmak istemişlerdi. Bedevilerin çoğunda ise yeni elbise satın alacak para olmadığından Kâbeyi çıplak tavaf etmeye mecbur kalmışlar, hattâ bu terbiyesizliği ibâdet sanmışlardı. Bir de hac mevsiminde et, yağ, zeytin yağı, süt yiyip içmeyi âdet edinmişlerdi.

Ashâbdan bazı saf kimseler de şu hali kâbe-yi mükerrerremeye hürmet sandıkları için «Yâ Resûlallah biz de onlar gibi yapalım mı?» diye Zât-ı Risâletten sormaları üzerine şu âyet-i kerime nâzil olmuştur:

(60) Sûrei Âl-i İmrân: 200.

يَا أَيُّهَا آدَمُ خُذْ وَابْنَتَكَ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا
وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ﴿٦١﴾

«Ey Âdem oğulları, her mescid huzurunda ziynetinizi alın. (giyin). Yeyin, için israf etmeyin. Çünkü O (Allah) israf edenleri sevmez⁶¹.»

Şu âyet-i kerimede nehyedilen iki şey vardır. Biri: Mescide ve nama-za çıplak gelinmemesi, diğeri yemek ve içmekte israf edilmemesi. Birin- cisine âid olan ziynet: En güzel ve en temiz elbise diye tefsir edilmiştir. İmâm-ı Kuşeyrî (Kuddise sirruhu): «Ziynetten murad, kalbin müzeyyen ve münevver olmasıdır, yoksa zâhirin süslü olması değildir, demiş» Keşf-ü-esrâr tefsirinde de: «İlim lisânında ziynet, setr-i avrettir, ehl-i keşf istî- lâhında Cenâb-ı Hakka arz-ı niyâz için cemiyet-i hâtırdır» denmiştir.

Sûfiyye hazerâtı Kur'ân-ı Kerimi te'vil etmekle beraber zâhiri mâ- nâsını da bırakmazlar. Ondan dolayı idi ki mevlevihânelerdeki dervişler (hırka) dedikleri bol yenli cübbeleriyle namaza dururlardı. Selâtin câmi- leri imam ve hatipleri de (bîniş) tâbir ettikleri bol yenli ve geniş cübbe ile nîhraba geçerler ve minbere çıkarlardı. Bütün müslümanlar da az çok bu emre riâyet ederler. Evlerinde bile olsalar namaz kılacakları sırada hiç olmazsa pamuklu kısa hırkalarını, yâhud ince sof cübbelerini giyerlerdi. Hele baş açık namaz kılan bir müslüman görülmezdi. Nitekim hâlâ da cemâat-ı İslâmiyyenin pek çoğu namaz kılarken başına ya takke giyiyor, yâhud bir mendil sarıyor. Çünkü baş açık namaz kılmak sünnete muhâ- liftir. Vâkıa Cenâb-ı Hakka karşı tezellül niyetiyle olursa câizdir demiş- ler. Fakat bu mevzuda şu hadisi de rivâyet etmişlerdir. Cenâb-ı Peygam- ber: «Benim nasıl namaz kıldığımı görüyorsanız siz de öyle kılın.» buyur- muş, ihramda bulunduğu zamandan başka bir vakit başı açık namaz kıl- dığı görülmemiştir.

Binâenaleyh, Hazret-i Peygamberin emrini tutmak lâzımdır.

Evet, baş, setr-i avret hududundan olmadığı için açık başların na- mazları farzan edâ edilmiş olur, lâkin sünnete ittibâ etmiş olmak şerefîn- den ve sevâbından mahrum kalır.

Bu âyetin alt tarafında şöyle buyurulmuştur:

(61) Sûrei A'raf: 31.

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ

«Allah'ın kulları için çıkardığı ziyneti, temiz ve hoş rızıkları kim ha- ram etmiş?»⁶²

İsrafa gelince: Yemekte, içmekte, giyinip kuşanmakta ve sair husus- larda belirli bir haddi tecavüz etmektir.

İsrafın başlıca sebebi: Kanaatsızlıktır. Tükenmez bir hazine olan ka- naattan mahrûmiyyet, insanı her türlü kötülüğe sevkeder.

Naklederler ki: Bir şehzâde bir türlü mes'ûd olamamış, her şeyi bu- lunduğu halde olmayan bir şeyi varsa o da neş'esi imiş. Halinden memnun ve neş'eli bir adamın gömleği alınıp kendisine giydirilmesi tavsiye edil- miş. Şehzâdenin babası böyle bir adam bulup gömleğini satın almaları için taraf taraf memurlar göndermiş. Memurların biri kırdı bir çiftciye tesadüf etmiş. Adamcağız hem ufacak tarlasını sürüyor, hem de kemâl-i sürur ile terennüm ediyormuş. Memur onu görünce yanına gitmiş: «Baba halinden memnun musun?» diye sormuş. Adamcağız: «Çok şükür, elham- dülillâh. Elbette memnunum.» demiş. Memur, şehzâdenin neş'esizliğini, edilen tavsiyeyi anlattıktan sonra, «gömleğini sat da götürüp şehzâdeye giydirelim» teklifinde bulunmuş. Çiftci: «Tek gömleğim olsaydı onu bile verirdim, hem de para istemezdim. Fakat yok!» cevâbını vermiş.

Bahse dönelim:

16763

چونکہ محمول بہ نبود لدیہ

نیست ممکن بود محمول علیہ

«Bir kimsede şehvet bulunmazsa, ondan kaçınmaya da imkân yoktur.»

16764

چونکہ رنج صبر نبود صبرا

شرط نبود پس فرو ناید جزا

«Ey sâlik; sende sabır meşakkati olmazsa, karşılığında bir hayır ve mükâfât elde edemezsin.»

(62) Sûrei A'raf: 32.

16765

چون آن شرط وشادا آن جزا

آن جزای دلتواز جانفزا

«Ne hoştur o şart ve ne güzel şeydir o gönüller açan, canlara can ka-
tan mükâfât...»

«BİR ÂŞIKIN HAK'TAN KAZANDIĞI SEVAP DA HAKDIR.»

16766

عاشقا نراشاد مانی وغم اوست

دست مزدو اجرت خدمت هم اوست

«Âşıkların sevinci de, kederi de O'dur, hizmetlerine karşılık aldıkları
ücret de yine O'dur.»

16767

غیر معشوق ارتماشایی بود

عشق نبود هرزه سودایی بود

«Bir âşık, mâşukundan başka bir şeye bakacak olursa onun aşkı aşk değil,
herzekârlıktır.»

16768

عشق آن شعلست کوچون بر فروخت

هرچه جز معشوق باقی جمله سوخت

«Âşk öyle bir ateştir ki parlayınca bâki olan mâşuktan başka ne var-
sa yakar, mahveder.»

16769

تبیع لا در قتل غیرحق براند

در نکرزان بس که بعد لایچه ماند

«Lâ kılıcı (aşk) Hak'tan gayrısını keser, silip süpürür. Bir bak hele
Lâ - «yok» - dan başka ne kalır?»

16770

ماید الا الله نافی حمله رفت

شادباش ای عشق شرکت سوز رفت

«Ancak (İllallâh) kalır, üst tarafı mahvolur. Ey ikiliği yakıp kavuran
büyük aşk, şâd ol yaşı!»

16771

خودهم او بود آخرین واولین

شرکت جزاز دیده احوال مبین

«Hakikatte evvelkiler de, sonrakiler de eseri olmak itibariyle hep
O'dur. Şirk, şaşı bir gözün Bir'i iki görüşünden başka bir şey değildir.»

16772

ای عجب حسی بود جز عکس آن

نیست تن را جنبشی از غیر جان

«Şaşılacak şey! Acaba onun aksinden başka güzellik olur mu? Bedeni
hareket ettiren candan gayrı bir şey midir?»

16773

آن تنی را که بود در جان خلل

خوش نکردد کربکیری در غسل

«Canı olmayan bedeni, istersen yağla, balla beslemeye kalk, yine
beyhûdedir.»

Çünkü ruhu nâhoştur.

16774

این کسی داند که روزی زنده بود

از کف این جان جان جامی ره بود

«Bunu, o canlar cânının elinden bir kadeh içip o neş'e ile bir gün ya-
şamış olan bilir.»

وانكه چشم او نديست آن رخا

پيش او جانست اين تف دخان

«Fakat gözü o vech-i dilârâyı görmeyene, şu duman, can görünür.»

چون نديد او عمر عبدالعزیز

پيش او عادل بود حجاج نیز

«Bir adam, Ömer bin Abdülazîz (Radiyallâhü anh) i görmeyince Haccâc-ı Zâlim'i âdil vehmeder.»

Ömer bin Abdülazîz hazretleri, gâyet âdil ve kâmil bir hükümdardı. Emevî neslinden geldiği halde onlara benzememiş, ana tarafından büyük babası bulunan Ömer'ul-Fârûk (Radiyallâhü anh) e çekmişti. Bundan dolayı (Ömereyn) yâni «iki Ömer» derler ki biri Cenâb-ı Fârûk, ikincisi Ömer bin Abdülazîz'dir. Maalesef ki hilâfet müddeti ancak iki senedir. Emevîler itiyad ettikleri mezâlîme onu engel gördükleri için kölesine zehirletmişler. Ömer, zehirlendiğini hissedince ve katilin kendi kölesi olduğunu anlayınca onu çağırılmış, aman verip, beni zehirlemen için sana ne verdiler? diye sormuş, aldığı parayı öğrenince, parayı beytül mâle göndermiş, köleyi de âzâd edip salıvermişti.

Kayın birâderi bulunan Mesleme bin Abdülmelik, maraz-ı mevtinde yanına girmiş, halifenin gömleğinin kirlenmiş olduğunu görmüş. Hemşiresine:

— Emir'ul-mü'mininin gömleğini niçin değiştirmediniz? demiş:

O da:

— Başka gömleği yok ki bunu çıkarıp onu giydirelim, cevâbını vermiş.

Muhterem okuyucu; dikkat buyuruldu mu? Ömer'ul-Fârûk muhtelif renkte yirmi kadar yamalı gömlekle gezmiş, torunu Ömer bin Abdülazîz de tek ve üzerindeki gömlekle ölüm döşegine uzanmıştı.

Süleyman bin Abdülmelik, amcazâdesi bulunan Ömer bin Abdülazîzi veliahd tâyin etmiş idi ki yegâne hayrı bundan ibarettir.

Ömer, halife olup câmiye gitmek üzere kapının önüne çıkınca bir çok insan ve hayvan kalabalığı gördü ve toplantı sebebini sordu. Câmiye gitmeniz için dediler. Atları beytül mâle götürün. Siz de işinize gidin. Ben câmiye yalnız ve yaya giderim dedi. Dedliğini de yaptı. Emevîler, hutbe-lerde Hz. Ali (Kerremallâhü vech) ye lânet ederlerdi. Halbuki İmâm-ı Sü-

yûti'nin (Câmiussağır)inde mervî olduğuna göre Resûlullah (Sallallâhü Aleyhi Vesellem) efendimiz bir hadîs-i şeriflerinde şöyle buyurmuştur:

«Ashâbıma her kim sögerse Allah ona lânet etsin» Yeni halife bu edepsizliği kaldırdı. Onun yerine (İnna lillâhi ve'ilehî ve'rûcünâ) âyetini okudu ve okuttu. Avdelinde, haremi (Fâtıma binti Abdülmelik)i çağırdı. Babanın beytül mâlden gasbederek sana verdiği mücevherât ile ben bir arada bulunamam. Ya onları beytül mâle gönderirsin yâhud ayırırız dedi. Fâtıma o mücevherâtı beytül mâle yolladı.

Şeyh Muhyiddin-i Ekber bir eserinde diyor ki: Bir gün Kâbe'de namaz kılıyordum. Biri geldi ve namaza durdu. Bunun Dünya'dan çekilmiş ve teccessüd eylemiş bir ruh olduğunu anladım. Namazını bitirince: Kimsiniz? diye sordum. Ömer bin Abdülazîz olduğunu söyledi. Aramızda hakâyık'a dâir bazı bahisler geçtikten sonra kayboldu.

Haccâc'a gelince: Onun hakkında Hasan-ı Basrî (Rahimehullah) ın «Bütün kavimlerin zâlimleri bir araya toplansa, onlara karşı biz de Haccâc'ı çıkarsak galebe bizde kalır!» demiş olması, mahiyetini anlatmak için kâfidir. Abdülmelik bin Mervânın devr-i saltanatında hükümet hizmetine girmiş, valiliklere kadar yükselmiş, bulunduğu yerlerde halka etmediği işkence kalmamıştır. Yalnız eli bağlı olarak öldürttüğü yüz bin müslümandır diyorlar. Abdullah bin Zübeyr'i Mekkede muhasara ettiği sırada, mancınıkla attığı taşlarla Kâbeyi de yıkmıştı. Hâdim-i Nebvî Enes Bin Mâlik'in boynuna kızgın damga bastırmış, Saîd bin Cübeyr gibi tâbiin devrinin en mümtaz bir âlimini meclisinde ve gözü önünde şehid ettirmiştir.

Saîd bin Cübeyr (Rahimehümallâhın) katli en son işlediği cinayettir. Ondan sonra rüyâsında Saîd'i görüp: «Ey Allah'ın düşmanı beni niçin öldürttün?» demesini işitmesiyle çıldırmış, az vakit içinde geberip gitmişti.

Namık Kemal'in:

«Köpektir zevk alan sayyâd-ı bî insâfa hizmetten» mısraının timsâli olacak bir mahluktu. Av köpeği nasıl avı yakalar, boğar, efendisine getirirse o da öyle yapardı. Halka karşı mezâlîm ve gösterdiği ceberûta rağmen Emevî hükümdarlarına kuyruk sallardı.

Burada nazar-ı dikkate alınacak bir mesele vardır. Bahsettiğim şu iki adam, bin bu kadar sene evvel gelip geçmiştir. Bugün birini rahmetle, o birini nefretle yâdediyoruz. Demek ki âdillerin mükâfâtı, zâlimlerin mücâzâtı Âhirete kadar gecikmiyor, lâıyk olduklarına bu Dünyâda nâil oluyorlar. O halde ölümden sonra rahmet ve hürmetle yâd olunmak isteyenler, sağlıklarında hayırlı işler görmeli ve faydalı eserler bırakmalıdırlar.

Hazret-i Mevlânâ da: «Ömer bin Abdil-Azîzi görmeyen kimse Haccâc'ı da âdil vehmeder» diyerek onun zulmüne işâret ettiği gibi herifin bir sözünü imâ eyliyor: Halk, bir gün huzuruna gelmiş, Hazret-i Ömer gibi

adâlet göstermesini istihâm etmiş. O da: «Siz Ebû Zer gibi olun, ben de Ömer gibi adâlet edeyim!» cevâbını vermiş.

16777

چون ندید او مارموسی را ثبات
در حبال سحر پندارد حیات

«Mûsâ Aleyhisselâmın ejderhâ olan asâsındaki sebat ve dehşeti görmeyen, sihirbazların iplerini canlı yılan sanır.»

16778

مرغ کونا خورده است آب زلال
اندر آب شوره دارد پروبال

«Tatlı su içmemiş olan bir kuş, acı ve tuzlu su içinde kanad çırpıp durur.»

16779

لاجرم دنیا مقدم آمده است
تا بدانی قدر اقلیم است

«Hâsılı (Elest İklimi)nin kadrini bilesin diye Dünyâ hayatı önce gelmiştir.»

16780

چون از نیجاوارهی انجا روی
در شکر خانه ابد شا کر شوی

«Fakat, buradan kurtulup oraya vardım mı ebediyyet şükürhânesinde - yâni sermediyyetin tatlı âleminde - şükür eder durursun.»

16781

کوی آنجا خاکرامی بچتم
زین جهان پاک می بکر بچتم

«Orada dersin ki: Dünyâda iken toprak elemiş, faydasız şeylerle meşgul olmuş ve bu pâk ve mukaddes Âlemden kaçıp durmuşum.»

16782

ای دریغ پیش ازین بودم اجل
آمدام ثم بدی اندرو جل

«Keşke ecelim - yâni ölümüm - bundan evvel olsaydı da orada iken çektiğim ölüm korkusu daha az olsaydı.»

RES'UL-İ EKREM SALLALLAHÜ ALEYHİ VESELLEM'İN: (ÖLÜMÜNÜ, OLMEDEN ÖNCE İSTEYEN, ÖLMEMİŞ SAYILIR. İYİYE İYİLİĞE ULAŞMAYA ACELE EDER, KÖTÜ BİR ŞAHİS İSE KÖTÜLÜĞÜNÜN DAHA AZ OLMASINI DİLER) MEÂLİNDEKİ HADİS-İ ŞERİFİNİN TEFSİRİNE DÂİR.

16783

زین بفرمودست آن آ که رسول
که همان که مردو کرد از تن زول

«Bu sebebtendir ki, o herşeye vâkıf olan peygamber, şöyle buyurmuştur: Her kim ölür ve ruhu cesedinden çıkarsa.»

16784

نبوداورا حسرت نفلان وموت
لیک باشد حسرت تقصیر و فوت

«O kimse ölüm ve Âhirete göçüşünden dolayı hasrete düşmez. Ancak ettiği kusurların ve boşuna geçirdiği vakitlerin hasretini çeker.»

16785

هر که میرد خود تنی باشدش
که بدی زین پیش نقل مقصدش

«Ölen, keşke maksadına bundan önce erişseydim diye diler.»

16786

گر بود بد تابدی کمتر شدی
ورنقی تاخاه زوتر آمدی

«Bu arzu, eğer o kimse kötü ise, kötülüğünün olmasını, müttekî ise, makâmına bir an evvel vüsul bulmasını istemesindendir.»

16787

کوبدان بد بچرمی بوده ام
دمبدم من پرده می افزوده ام

«Ölen o kötü kimse der ki: Ben gâfil imişim ki her vakit günaha girmekle perdeyi ve hicâbı artırmışım.»

16788

کرازین زوتر صرا معبر بدی
این حجاب و پرده ام کمتر بدی

«Eğer bundan daha evvel Dünyadan geçip Âhirete gitseydim günahlarım az olacağı cihetle perdem ve hicabım da daha az olacaktı.»

Hazret-i Mevlânâ, bu hadis-i şerifi naklettikten sonra nasihata şurû ile diyor ki:

16789

از حربصی کم دران روی قنوع
وز تکبر کم دران چهره خشوع

«Hırs ve tamah ile kanaat yüzünü tırmalama. Kibir ve azametle huşû ve huzû, - yâni tevâzû ve tezellül - çehresini yırtma.»

16790

همچنین از بخل کم در روی جود
وز بلی چهره خوب سجود

«Böylece hasislikle cömertlik yüzünü, şeytan kibriyle de secdenin güzel çehresini yırtma.»

İnsanın güzel ahlâkı kendisi için birer güzel sıfat mesabesindedir ki kötü ahlak o güzel sıfatları tahrib ve imhâ eder. Şu hal, meselâ güzel bir resim levhasını turnakla, çakı vesaire ile kazıyıp bozmaya benzer. Onun için ey sâlik; sen de hırs turnağı ile kanaatın, kibir ve azametle tevâzuun, hasislikle cömertliğin, şeytan gibi serkeşlikle de secde-i ubûdiyetin çehrelerini kazıma.

16791

برمکن آن پر خلد آرای را
برمکن آن پرده پیمای را

«Ey tâvûs; o Ebediyyet Cennetini süsleyen kanadını yolma. O yolları kaplayan kanatları koparma!»

Yâni Ey sâlik, iyi amellerin senin için yol alacak ve seni uçuracak birer vâsıta dır. Onları terk ederek nefsini kanatsız, vâsıtasız bırakma!

16792

چون شنید این پند و دروی بنکر است
بمدان در نوحه آمد می کریست

«Tâvûs, bu nasihati işitince nasihati verenin yüzüne baktı. Ondan sonra hıçkırığa hıçkırığa ağlamaya başladı.»

16793

نوحه و کریمه در از درد مند
هر که انجام بود در کریمهش فکند

«Uzun uzadıya ve dertli dertli ağladı da orada kim varsa onları da ağlattı.»

16794

وانکه می پرسید پر کنندن زچیت
بی جوابی شد پشیمان می کریست

«Kanadını niçin yoluyorsun? diyen de cevap alamadığı için sorduğu na pişman oldu ve teessüründen o da ağladı.»

Ve dedi ki:

16795

کز فضولی من چرا پرسید من
اوزغم پر بود شور انیدمن

«Niçin boşboğazlık edip de sordum. O, gam ve kederle dolu imiş. Ben, süâlimle onun derdini artırdım.»

16796

میچکید از چشم تر رخا ک آب
اندران مرقطره مدرج صد جواب

«Tavusun ıslak gözlerinden toprağa yaşlar akıyordu. O yaşların her damlasında yüzlerce cevap vardı.»

16797

کریه با صدق بر جاهازند
تا که چرخ و عرش را کربان کند

«Sıdk ile ağlayış, ruhlara tesir eder, hattâ Feleği ve Arş'ı bile ağlatır.»

16798

عقل و دلهایی کانی عرش اند
در حجاب از نور عرشی می زنند

«Akıl ve kalbler, şüphesiz Arşa mensupturlar. Beden hicabında Arşın nûru ile yaşarlar.»

HÂRUT İLE MÂRUTUN BÂBİL KUYUSUNDA MAHPUS
OLDUKLARI GİBİ AKIL VE RUH DA SU VE ÇAMURDAN
MÜTEŞEKKİL OLAN BEDEN KAFESİNE HAPSEDİLMİŞLERDİR.

16799

همچو هاروت و چو ماروت آن دوبا ک
بسته اند اینجا بجای سهندا ک

«İki pâk olan akıl ve ruh, Hârût ile Mârût gibi, bu âlemde korkunç bir kuyu içinde bağlıdır.»

16800

عالم سفلی و شهوانی در اند
اندرین چه کشته انداز جرم بند

«Süfli ve şehvânî bir âlemde ve tabiat kuyusunda, suçları sebebiyle hapsediliverdiler.»

16801

سحر و ضد سحر را بی اختیار
زین دو آمو زند نیکان و شرار

«Büyüyü de, büyüyü bozan şeyi de, iyiler ve kötüler, bu iki melekten öğrenirler.»

16802

لیکت اول بند بدهندش که هین
سحر را از مامیا موزومچین

«Lâkin tâliblere: Aklını başına topla da büyüyü bizden öğrenme ve tahsil etme diye nasihat verirler.»

16803

مامیا موزیم آن سحرای فلان
از برای ابتلا و امتحان

«Ey fülân, biz bu büyüyü seni belâya uğratmak ve imtihan etmek için öğretiriz, diye nasihat ederler.»

Yâni bunu öğrenenler fitneye düşecekler ve belâya uğrayacaklar derlerdi.

16804

کامتحا ترا شرط باشد اختیار
اختیاری نبود بی اقتدار

«İmtihan için ihtiyar sahibi olmak şarttır. İktidarsızda ihtiyar olmaz.»
Yâni Cenâb-ı Hak, insanlara vevleki cüz'i olsun bir irâde ve o irâde-

ye bir kudret vermiştir. «Binâenaleyh büyüü öğrenip tatbik ederek kendi iradenle kendini belâyâ uğratma» nâshatını ederlerdi.

İnsanların ruhu ve aklı da böyledir. Onlar da nefse nasihatte bulundurlar, kötü yola gitmekten menetmeye çalışırlar. Fakat emmâre olan nefse lâkirdi dinletemezler. Bazan da ona meclûb ve mağlûb olurlar.

Ulemâdan Beyzâvi ve Râzî gibileri (Hârût, Mârût) kıssasının İsrâîli-yâttan olduğu, Süyûtî ve İbn-i Hacer gibileri de aslının bulunduğuna kail olmuşlardır.

Beyzâvi' tefsirinde: «Bu kıssa, eskilerin remizlerinden olmak ihtimâli vardır. Ve bu iki melekten murad: Rûh-i insânî ile akıldır. Arza inmeleri, rûh ile aklın, âlem-i envârdan âdem-i tabiata inmeleridir. Zühreden mak-sad; Nefs-i emmâre, meleklerin ona taâşşuku akıl ile ruhun nefse mübtelâ ve münkâd olmaları, Kiyâmete kadar kuyuda azab çekmeleri de bedende, ölümüne kadar, ona mukayyed bulunmalarıdır.» demiştir.

16805

میلهما همچون سکان جفته اند
اندر ایشان خیر و شر نهفته اند

İnsanın meyl ve arzuları, uyumuş köpekler gibidir ki onlarda hayır da, şer de gizlidir.»

16806

چونکه قدرت نیست خفتند این رده
همچو هیزم بارها و تن زده

«Bu meyl ve arzu takımında kudret bulunmayınca uyurlar. Susmuş ve ayağını salıvermiş odun gibi yatarlar.»

İnsanda hayır için de, şer için de bir çok meyl vardır. O meyiller bir kudret buluncaya kadar odun gibi yatarlar ve köpekler gibi uyurlar. Fakat bilhassa şer için kudret ve fırsat bulunca leş görmüş köpekler gibi sıç-rarlar ve yanmış odunlar gibi her şeyi yakarlar.

16807

تا که مهداری در آید در میان
فتح صور حرص کو بد بر سکان

«Fakat, ortaya bir leş atıldı mı, o uyumuş köpeklere âdetâ hırs-ı sürî üflenmiş olur.»

Hepsi de dirilmiş ölümler gibi yattığı yerden fırlarlar.

16808

چون دران کوجه خری مهدارشد
صدست خفته بدان بیدارشد

«O mahallede bir eşek düşüp öldü mü uyumuş yüzlerce köpek uya-nır.»

Uyumuş gibi sâkin görünen insanlarda da ortaya bir menfeai çıkın-ca, o hırslar uyanır, leş başında hırslayan köpekler gibi bir birleriyle boğu-surlar.

16809

حرصهای رفته اندر کتم غیب
تاختن آورد سر برزدز جیب

«Gaybde gizlenmiş olan hırslar, insanlara hücum ederek onların ye-ninden, yakasından baş çıkarırlar.»

16810

موبموی هر سکی دندان شده
وزیرای حيله دم جنبان شده

«Leş başında köpeklerin her tüyü ayrı bir diş kesilir. Köpeğin kendisi de hiyle için kuyruk sallamaya başlar.»

16811

یم زیرش حيله بالا آن غضب
چون ضعیف آتش که باید او حطب

«Köpeğin yarı belinden aşağısı hiyle, yukarısı gazab ve hiddettir. Şu haliyle odun bulmuş zayıf bir ateşe benzer.»

Köpek, gücü yetmeyecek bir şey için kuyruk sallamak sûretiyle yal-taklanır. Gücü yettiğine de saldırır ve dişleriyle ısırır. İşte yarısı hiyle, yarısı gazab bu demektir. Bu tabiatla bazı insanlar da vardır ki kendin-den üstün kimselere karşı köpekcesine yalvarırlar. Fakat, kendinden

aşağı kimselere karşı çok kibir ve büyüklük gösterirler. Kezâ ateş de böyledir. Yakacak bir şey bulamazsa zayıflar, sönmek ve kül olmak üzere bulunur. Fakat içerisine odun ve kömür atılınca yeniden parlar.

16812

شعله شعله میرسد از لامکان
میرود دود و لهب تا آسمان

«Mekânsızlık elinden ona şûleler erişince, ateşten çıkan alev tâ gök yüzüne kadar çıkar.»

16813

صد چنین سکت اندرین تن خفته اند
چون شکاری نیست شان بهفته اند

«Bu bedende böylece ve yüzlerce köpek uyumaktadır. Dışarıda avlayacak bir şey görmedikleri için gizlenmişlerdir.»

Evet, insanlarda bulunan hırs, şehvet, hased ve adâvet gibi kötü ahlak birer köpek gibidir. Bunlar kapışacak bir şey görmeyince sinerler, fakat öyle bir şey hissettiler mi, derhal ortaya atılırlar.

16814

یا چوباز اند و دیده دوخته
در حجاب از عشق صیدی سوخته

«Yâhud insandaki kötü hisler, başlarına başlık geçirilmiş ve gözleri örtülmüş doğan kuşları gibidir ki o başlığın altında kuş avlamak hasretiyle yarıp tutuşurlar.»

16815

تا کله برداری و پندشکار
انگهان ساز دطواف کوهسار

«Onun örtüsünü kaldırır da av görecekt olursa o vakit dağ etrafında uçar durur.»

16816

شہوت رنجور سا آن میشود
حاضر اوسوی تحت میرود

«Hastanın şehveti yatışmış olur; çünkü onun aklı, fikri sıhhat ve âfiyettedir.»

16817

چون بدیندن آن وسیب و خرزہ
در مصاف آید مزہ و خوف بزہ

«Fakat hasta, ekmeği, elmayı ve karpuzu görünce yeme arzusu ile dokunma korkusu savaşa girer.»

16818

کربود صبار دیدن سود او ست
آن تہیج طبع ستن رائدوست

«Eğer hasta sabretmeye muktedir ise istediği şeyleri görmesi onun için fayda eder. Zira duyacağı teheyyük ve teşevvuk, iştihası kesilmiş olan tabiatını şevke getirir.»

16819

ورزشد صبر پس نادیده به
تیر دور اولی زمردنی زره

«Eğer sabredemeyen bir kimse ise görmemesi gerektir. Nitekim okun, zırhsız adamdan uzak olması evlâdır.»

«TÂVÛS'UN SORANA CEVAP VERMESİ»

16820

چون زکریہ فارغ آید گفت رو
کہ تورنک وبوی راهتی کرو

«Tâvus, ağlaması bitince dedi ki: Haydi işine git. Çünkü sen renge ve kokuya kapılmışın.»

16821

آن نمی بینی که هر سوسد بلا
سوی من آید پی این بالها

«Bu kanadlar için bana her taraftan yüzlerce belâ geldiğini görmüyor musun?»

16822

ای بسا صیادی رحمت مدام
براین پرها نهدهم سوم دام

«Ne kadar çok merhametsiz avcı, bu kanadlar için bana her tarafta tuzak kurmaktadır.»

16823

چند تبر انداز بر بالها
تبر سوی من کشد اندر هوا

«Ne kadar okcu, yine bu kanadlar için, havada benim tarafıma ok atmaktadır.»

16824

چون ندارم زور و ضبط خویشتن
زین فضا وزین بلا وزین فتن

«Mâdem ki bu kazadan, bu belâdan ve bu fitnelerden kendimi korumaya muktedir değilim.»

16825

آن به آید که شوم زشت و کربه
تا بوم ایمن درین کهاروتیه

«Şu dağda ve kırdan emin bulunmam için çirkin ve iğrenç olmam daha iyidir.»

16826

این سلاح کعب من شدای فنا
عجب آرد معجزا ترا صد بلا

«Ey yiğit; bu kanadlar benim kendimi beğenme silâhı ve sebebi olmuştur. Kendini beğenmek ise sâhibine yüzlerce belâ getirir.»

HÜNERLER, ZEKÂVETLER VE DÜNYA MALI, TÂVÛSUN
KANADI GİBİ İNSANIN CANINA DÜŞMANDIR.

16827

بس هنر آمد هلاکت خام را
کنز پی دانه نه پند دام را

«Nice hüner ve san'at vardır ki ham - yâni terbiye görmemiş - bir şahsı helâk eder. Çünkü o şahıs; hırs ve tamahla tuzaktaki yemi görür de tuzakı görmez.»

16828

اختیار انرا انکوباشد که او
مالک خود باشد اندر انقوا

«İhtiyarına sahip olmak, (Sakının) emrine uyan ve kendisine sahibolan kimse için iyidir.»

16829

چون نباشد حفظ و تقوی زینهار
دورکن آلت بینداز اختیار

«Sen de takvâ ve nefsinin haramdan muhafaza kudreti olmayınca, isyan âleti olan mal ve mansıbı bırak ve ihtiyar ve iradeyi terket.»

16830

جلوه‌گاه اختیارم این پر است
برکنم پر را که در قصد سراسر است

«Benim de cilvelendiğim şey ve ihtiyarım o kanaddır, onun için hayatıma kasdı olan o kanadı, yoluyorum.»

16831

نیست انکار دهر خود را صبور
تا برش در نفکند در شر و شور

«Sabrı bulunan kimse, kendi kanadını - yâni malı ve mansıbı - yok farzeder de o suretle kanadı, onu şerre ve fitneye düşürmez.»

16832

بس زیانش نیست برکور ممکن
کرر سد تبری بدش آرد بجن

«O sabrı bulunan kimseye kanadın, yâni mal ve mansıbın ziyânı yoktur. Ona kanadını koparma deme. Zira ona bir ok atılsa - yâni Şeytan bir vesvese ilkâ eylese - bile sabır ve takvâ kalkanını derhal ona karşı tutar.»

16833

لیک برمن پرزیا دشمنیست
چونکه از جلوه کری صبریم نیست

«Lâkin bu yakışıklı kanad benim düşmanımdır. Çünkü sabredemiyor ve onunla cilveleniyorum.»

16834

کریدی صبر و حفاظم راه بر
برفرودی ز اختیارم کروفر

«Eğer sabır ve hıfz-ı İlâhî delilim olsaydı, benim ihtiyar ve irademden, dehdebem ve devletim artardı.»

16835

همجو طلم باچومت اندر فتن
نیست لابق تیغ اندر دست من

«Ben fitnelere karşı çocuk yâhud sarhoş gibiyim ki elimde kılıç yerine geçecek mal ve mansıb bulunması câiz değildir.»

16836

کر مرا عقلی بدی و منزجر
تیغ اندر دست من بودی ظفر

«Eğer benim aklım ve haramdan çekinmem bulunsaydı elimdeki kılıç - yâni mal ve mansıb - zafer vasıtası olur ve hayırlı işler görürdü.»

16837

عقل باید نور ده چون آفتاب
تازند تیغی که نبود جز صواب

«İnsana Güneş gibi nur verecek bir akıl lâzımdır ki, doğru ve sevab olan yere kılıç vurabilsin.»

16838

چون ندارم عقل تابان و صلاح
بش چرا در جاه نندازم سلاح

«Madem ki yolumu aydınlatacak bir akıl ve huyum yok, silâhımı niçin kuyuya atmayayım?»

16839

درجه اندازم کنون تیغ و بجن
کین سلاح خصم من خواهد شدن

«Kılıcı ve kalkanı kuyuya atmalıyım ki benim elimde kalırsa düşmanımın silâhı olacaktır.»

Yâni : Mal ve mansıb sâhibi bulunursam, Şeytanın iğvâsına ve nefsin

arzusuna uyacağım için, o mal ve mansıb bu iki düşman için bana karşı silâh yerine geçecektir.

16840

چون ندارم زور و یاری وسند

تیغ او بستاند و بر من زند

«Ne kolumda kuvvet var, ne dayanacağım bir yer. Kılıcımı atmazsam, düşmanım elimden alır da onu bana vurur.»

16841

رغم این نفس قبیحه خوی را

که نبو شد رو خراشم روی را

«Yüzünü örtmeyen ve haramdan çekinmeyen bu kötü tabiatlı nefsin inadına ben de yüzümü tırmalıyorum.»

Ki güzelliğim kalmasın da nefsin şerrinden kurtulayım.

16842

تا شود کم این جمال و این کمال

چون نماند رو کم اقم در و بال

«Tâki o tırmalayışla şu güzellik ve yücelik eksilsin. Yüzümde güzellik kalmayınca ben de vebâle girmem.»

16843

چون بدین نیت خراشم بزه نیست

که بزخم این روی را پوشید نیست

«Bu niyetle tırmaladığım için tırmalayışım günah değildir. Ki tırmuk yaralarını göstermemek için yüzümü örtmek lâzımdır.»

16844

کردم خوی ستبری داشتی

روی خوبم جز صفا فراشتی

«Eğer kalbimde gizlenme tabiatı bulunsaydı, yüzüm, günden güne parlar ve güzelleşirdi.»

16845

چون ندیدم زور و فرهنگ و صلاح

حکم دیدم زود بشکستم سلاح

«Kendimde kuvvet, akıl ve salâh görmediğim, bir de düşmanı kuvvetli gördüğüm için silâhımı kırdım.»

16846

تا نکرد دتیغ من او را کال

تا نکرد دخنجرم بر من و بال

«Bu suretle de, kılıcımın ona üstünlük vesilesi, hançerimin de kendime vebal olmamasına gayret ettim.»

16847

می کریم تار کم جنبان بود

کی فرار از خویشتن آسان بود

«Damarlarım hareket ettikçe kaçacağım. Kendinden kaçmak kolay bir iş midir?»

16848

انکه از غیری بود او را فرار

چون از و برید کبردا و قرار

«Başkasından kaçan bir kimse, ondan uzaklaşınca durur.»

16849

من که خصم هم منم اندر کریم

تا ابدکار من آمد خیز خیز

«Ben ki hem kendimin hasmıyım, hem de ondan kaçmaktayım. Onun için benim işim kıyamete kadar kaçmaktır.»

نی بهند ست ایمن وئی درختن
انکه خصم اوست سایه خویشن

«Gölgesi kendisine düşman olan kimse ne Hindistan'da emin olabilir, ne de Hutun'de.»

GÜNDÜZÜN GÜNEŞTE YOK OLAN YILDIZLAR GİBİ HAK
VARLIĞINDA YOK OLUP KENDİSİNDEN GEÇENLER, HÜNER
VE SAN'ATLARIYLA ŞERLERİNDEN EMİN OLMUŞLARDIR.
YOK OLANA TEHLİKE OLAMAZ.

چون فاش از فقر پیرایه شود
او محمد وارایی سایه شود

«Kendinden geçen bir kimsenin (yokluk) ziyneti olursa, Hazret-i Muhammed Aleyhisselâti Vesselâm gibi gölgesiz olur.»

Yâni, gölgeye benziyen mevhûm varlıktan kurtulur.

شمع جمله شدز بانه پاورسر
سایه را نبود بکرد او کندر

«Mum, baştan ayağa kadar şüledir. Gölge onun çevresine uğrayamaz.»

موم از خویش وز سایه در کزینخت
در شعاع از بهر او که شمع ریخت

«Mum, mumu dökenin isteğine uyup, kendisinden ve gölgeden şüleye ve nûra kaçmıştır.»

گفت من بهر فنایت ریختم
گفت من هم در فنا بکرد ریختم

«Mumeu, muma: Seni yok olman için dökdüm, der. Mum da mumcu-ya: Ben de yokluğa kaçtım cevâbını verir.»

شمع چون در نار شد کلی فنا
نی اثر بینی ز شمع وئی ضیا

«Mum, yanıp külliye yok olunca artık onun ne eseri, ne ziyâsı kalır.»

هست اندر دفع ظلمت آشکار
آتش صورت بمومی بایدار

«Karanlığı defetmek ve aydınlatmak hususunda ateş, mum sûretinde âşikâr olur.»

برخلاف موم شمع جم کان
ناشود کم گردد افزون نور جان

«Beden mumu, şu görünen mumun aksinedir; yok oldukça can nûru artar.»

Hazret-i Mevlânâ bir sâlik-i mücâhidi muma benzetiyor. Mum nasıl yanmak sûretiyle etrafına şûle neşrederse sâlik-i ilallâh da böyledir. Şu fark ile ki mum yanıp bitince şûlesi de kalmaz. Fakat (fenâ fillah) olan bir salikin fenâsı arttıkça can nûru ziyâdeleşir.

این شعای باقی و آن فانی است
شمع جازا شعله ربانی است

«Bu ebedî ışıktır, mumsa geçici. Can mumunun alevi Hakk'a aittir.»

16859

این شمع باقی آمد مفترض
نی شمع فانی عرض

«Bu bâkî ve Rabbânî olan şûle - yâni can nûru - insan için lâzımdır, ârizî ve fânî olan mumun şûlesi öyle değildir.»

16860

آن زبانه نار جمله نور بود
شمع فانی سایه ازوی دور بود

«Can nûrunun alevi, tamamiyle nurdur; onun beşerîyyet mumu fânî olmuş ve mev’hûm varlık gölgesi ondan uzaklaşmıştır.»

16861

ابر را سایه یافتند بر زمین
ماه را سایه نباشد هم نشین

«Bulutun gölgesi zemine düşer. Fakat Kamerle gölge bir yerde beraber bulunmaz.»

16862

بخودی بی ابر است ای نیکخواه
باشی اندر بخودی چون قرص ماه

«Ey iyilik isteyen, bihûdelik - yâni kendinden geçip Hakda fânî olmak - bulutsuz kalmak ve Kamer'in kurbu gibi olmaktır.»

16863

باز چون ابری بیاید راند
رفت نورازمه حالی مانده

«Fakat rüzgâr bir bulutu sürüp getirdi mi o vakit Kamer'in nûru gider ve ancak bir hayal kalır.»

16864

از حجاب ارنورش شد ضعیف
کم زماه نوشدان بدر شریف

«Bulut ardında kalmasından o Kamer'in nûru zayıflar, bedr-i tam halinde iken yeni hilâlden daha zayıf olur.»

16865

مه خیالی مینایدز ابرو کرد
ابروتن مارا خیال اندیش کرد

«Kamer, bulut ve toz hicabından hayal gibi görünür. İşte beden bulutu da bizi hayal düşüncesine sürer.»

16866

لطف مه بندر که این هم لطف اوست
که بگفت او ابرها مار اعدوست

«Kamerin lûtf ve keremine bak ki bulutlar bizim düşmanımızdır demesi de ayrı bir lutuftur.»

Buradaki Kamerden maksad: Hakikatül-hakâyık olan Cenâb-ı Hak'tır. Bulut ve toz da o Kameri görmemize mâni olan benliliğimiz ve nefsimizdir. Biz, enâniyetimize ve nefsimize mağrûr ve mağlûb oldukca Kamer'i görmemize mâni olan bulut, toz gibi gözümüzün önüne kalın bir perde olarak gerilir. Bundan dolayıdır ki Cenâb-ı Hak; bulutlar, yâni «nefsin hevâ ve hevesi bizim düşmanımızdır» demiş, Peygamber-i Zîşânımız da:

«Düşmanların en şiddetli düşmanı, senin iki yanın arasındaki, yâni dâhilindeki nefsin» buyurmuştur. Demek ki bizim düşmanımız olan nefs'i, Allah da düşman ittihaz etmiş, böyle yapmak ve bunu bize haber vermekle ayrıca bir lûtf ve keremde bulunmuştur. Bir memur farzedelim ki aylığı nefsinin her türlü iştihâsını tatmine kâfi değil. Onun için kıvranıp duruyor. Nihâyet sabredemiyor, irtikâba ve rüşvet almaya tenezzül ediyor. O sayede bir kaç gün har vurup harman savuruyor. Günün birinde bu rezâleti ve bu sirkati meydana çıkıyor ve muhâkeme edilip mahkûm oluyor. Bunu o memura yaptıran nefisten daha büyük düşman olur mu? Nefsin dünyevi düşmanlığı böyle. Uhrevisine gelince o, daha müt-hiş! Aleyhissalât efendimiz; rüşveti verenin de, alanın da arada vasita ola-

nın da mel'ün, yâni Rahmet-i İlâhiyyeden mahrûm ve matrûr olduğunu beyan buyurmuştur. Demek ki rüşvet alan bir memur nefsine itaatla irtikâb eylediği rüşvet cinâyetinden bir kaç sene hapis yatmakla kurtulamayacak, Ahirette de Cehennemde o dünyevi cinâyetinin cezasını çekecek. Bir insanı kıskırtıp da ona böyle bir kötülük yaptırdığı ve dünyevi ve uhrevi cezâ görmesine sebep olduğu için nefis de Allah'ın düşmanı oluyor. Cenâb-ı Hak, hem kendisinin, hem de kullarının şiddetli bir düşmanı bulunan nefsin şerrinden cümlemizi muhâfaza buyursun.

Hazret-i Mevlânâ diyor ki:

16867

مه فراغت دار داز اروغبار
برفراز چرخ دار دمه مدار

«Kamer, buluttan ve tozdan müstağnidir. Onun yeri semanın fevkinde dir.»

Yâni bulut ve toz, Kamer'e kadar yükselip onun nûrunu örtemez. Ancak bizim gözümüzün önünde bir mânia teskil eder. Bunun gibi nefsin hevâ ve hevesleri de bizim için bir gaflet perdesi olur. Fakat öyle bir perde ki:

16868

حور را این پرده زالی میکند
بدر را کم از هلالی میکند

«O perde, Cennet hûrîlerini bile koca karı haline getirir. Bedr halinde bulunan Kameri hilâl gibi gösterir.»

16869

ماه مارا درکنار عز نشانند
دشمن مارا عدوی خویش خوانند

«Kamer - yâni Hak ve Sübhânehû Teâlâ - bizi şeref ve izzet kucağında oturttu ve düşmanımızı kendi düşmanı saydı.»

İnsanlar hakkında:

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ

«Biz, hakikaten Âdem oğlunu mükerrem kıldık⁶³» buyurulmuştur. İşte Allah'ın bu tekrim ve teşrifi, insanların şeref ve izzet makamında oturtulması demektir.

16870

تاب ابرو آب او خود زین مهست
هر که مه خواند ابر را بس کرهست

«Bulutun parlaklığı ve letâfeti hakikatte Kamer'dendir. Her kim buluta Kamerdir derse çok sapıktır.»

Sôfiyye kitaplarında (Hemeost) ve (Hemeozost) yâni «Herşey O'dur» ve «Her şey O'ndandır» diye iki tâbir vardır. Birincisini söyleyenler; mazharı zâhir, tâbir-i diğerle, aksi âkis zannedenlerdir. Evet her şeyde Hakkın kemâli zuhûru vardır. Fakat her şey Hak değildir. Eğer öyle olsaydı Güneşin ve Ay'ın önüne tesâdüf edip onların aks-i ziyâsıyla parlak görünen bulutların da Güneş ve Ay olması lâzım gelirdi. (Heme ezost) Yâni. «Her şey O'ndandır» diyenler ise kemâl sâhibi olanlardır ki hem aynaya bakarı, hem de aynayı, hem de aynadaki aksi görenlerdir.

Mevlânâ Câmi: Es-Sâmi (Kuddise sirruhû) Şerh-i Rubâiyyât isimli eserinde der ki:

«Hakâyık-ı mevcûdât olan âyân-ı sâbite için iki itibar vardır.

1 — Â'yân: Hak Sübhânehû ve Teâlâ'nın vücuduyla esmâsının ve sıfatlarının aynalarıdır.

2 — Vücûd-u İlâhi yâni Hakk'ın varlığı, âyânın aynasıdır.

Birinci itibara göre âyân aynalarında taayyün eyleyen vücuddan başka haricde bir şey zâhir olmaz. Onun müteaddid olması, âyânın ahkâm ve âsârındaki taaddüd dolayısıyledir. Şu itibar müktezâsınca haricde vücud-u Haktan başkası meşhûd değildir. Bu da şühûd-i Hak, kendisine gâlib olan muvahhidin halidir.

İkinci itibara nazaran vücudda meşhud olan ancak âyândır. Onların mir'âtı bulunan vücud-u Hak ise gaybdadır. Gayb perdeleri arkasından mütecellî ve zâhir olur. Bu da şühûd-u halk kendisine galib olan kimse'nin halidir.

(63) Sûrei Esrâ: 70.

Lâkin muhakkak olan; dâima her iki mir'âtı, yâni âyine-i Hak ile mir'ât-ı âyânı görür ve her ikisindeki sûri infikâk ve imtiyâz olmaksızın müşâhede eder.»

Mevlânâ Câmi, birinci derece olanlara (zü'l-ayn), ikinci derecede bulunanlara (zü'l-akl) denildiğini söyledikten sonra diyor ki:

«Tâife-i sûfiyye ıstılâhâtında (zü'l-ayn), o kimseye denilir ki: Şühûd-i Hak ona galib olur. Hak Sübhânehû'yu zâhir, halkı bâtın görür. Sûretin aynada zuhûru gibi Hakkın halkda zuhûru dolayısıyla halk, onun nazarında Hakka ayna olur. Halkın Hakda ihtifâsı da aynanın aksi karşısında görünmemesi gibi olur.

Zü'l-akl o kimseye denir ki: Kendisine şühûd-i halk gâlib olur. Halkı zâhir, Hakkı bâtın görür. Onun nazarında Hak ayna, halk da sûret menzilesinde kalır. Ayna ve suver-i münakisede olduğu gibi Hak bâtın ve Halk da zâhir olur.

(Zü'l-ayn ve zü'l-akl) ise: O kimseden ibârettir ki Hakkı halkda ve halkı Hakda müşâhede eder. Birinin şühûdiyle diğerinin rü'yetinden mahcub olmaz. Belki vücûd'u vâhidi bir cihetten ayn-ı Hak, diğer cihetten ayn-ı halk görür. Şühûd-u kesret, şühûd-u vahdete, şühûd-u vahdet de şühûd-u kesrete mâni olmaz.»

Şârih Ankaravî de diyor ki:

«Pes şol kimseler ki bu masnûâtın vücudunda envâr ve âsâr-ı Hakk'ı gördüler ve Sâni masnû'dan fark eylemeyip ve mahlûku Hâlık'dan temyiz kılmayıp bu cümleye (Heme ost) dediler ve mertebe-i kesretin hükümünü göremeyip «cümle Haktır» dediler.»

16871

نورمه برابر چون منزل شده ست

روی تاریکش زمه مبدل شده ست

«Kamer'in nûru buluta aksedince onun karanlık yüzü Kamer'in aksile nurlanır.»

16872

در قیامت شمس و مه معزول شد

چشم در اصل ضیا مشغول شد

«Kıyâmette Güneş de kalmaz, kamer de... Göz, ziyânın aslı ve menbâ ile meşgul olacaktır.»

Ki bu hal,

16873

تا بداند ملک را از مستعار

وین رباط فانی از دار القرار

«İnsanın hakiki mülk ile iğreti mülkü bilmesi, fâni bir menzil olan Dünya ile ebedî karargâh olan Ahireti fark ve temyiz etmesi içindir.»

16874

دایه عاریت بود روزی سه چار

مادر را مارا تو کبر اندر کنار

«Süt nine bir çocuk için üç dört günlüktür ve iğretidir. Ey vâlide; bizi sen kucağına al.»

Şârih diyor ki: Buradaki süt nineden maksad: Bizi muvakkaten beslediği için tabiat âlemidir. Mâderden murad da: Hazret-i Hak'tır ki Rabb'ül-âlemindir. Cümle âlem halkını birbir hakikatte terbiye edici O'dur. Ey Mürebbi-i hakiki bizi sen bilâ vâsita hıfz ve himâyende tut. Tâ ki sebebler ve vâsıtalar perdesi dide-i kalbimizden uzak olsun.»

Hazret-i Mevlânâ şu hakikatlerin beyanından sonra tâvus lisânından diyor ki:

16875

برمن ابرست و پرده ست و کثیف

ز انعکاس لطف حق شد اولطفیف

«Benim kanadım da, bulut ve kalın bir perde gibidir ki Allah'ın lutfu ile letâfet peydâ etmiştir.»

16876

من نخواهم دایه مادر خوشتر است

موسیم من دایه من مادر است

«Ben süt nine istemem, ana daha hoştur. Ben Mûsâ'yım ki süt ninem yine kendi anamdır.»

16877

من نخواهم لطف مه از واسطه
که هلاکت خلق شد این رابطه

«Ben Kamerin lutfunu vâsitadan istemem. Çünkü vâsitaya bağlanmak, halkın helâkine sebebedir.»

16878

یا مکر ابری بکیرد خوی ماه
تا نکردد او حجاب روی ماه

«Yâhud Kamerin ahlâkiyle ahlaklanmış bir bulut olmalı ki Kamer'in yüzüne perde olmamalıdır.»

16879

صورتش بنماید اودر وصف لا
همچو جم انبیا و اولیا

«O münevver bulutun sûreti, enbiyâ ve evliyânın cismi gibi, yok görünmelidir.»

16880

آنچنان ابری نباشد پرده بند
برده در باشد بمعنی سود مند

«Öyle bir bulut perde olmaz. Belki mânâda perdeyi kaldırır ve faydalı olur.»

16881

آنچنان کاندلر صباح روشنی
قطره می بارید وبالا ابرنی

«Öyle bir bulut ki, bir sabah aydınlığında yağmur yağar, halbuki semâda bulut yoktur.»

Buradaki buluttan maksad: Enbiyâ ve evliyâ hazerâtının cism-i şerifleridir ki Hakikat ayına perde olmazlar. Belki o perdeleri izâle ederler. Çünkü hepsi de Hak'da yok olmuşlardır.

16882

معجزه پیغمبری بود آن سقا
کشته ابراز محو هر رنگ سما

«O bulut peygamberin bir mucizesi idi ki yokluk dolayısıyla semâ rengini almışdı.»

Birinci cildde Hazret-i Âişe'nin yağmur yağdığını gördüğü, üçüncü cildde de bir siyah kölenin tulumu su ile doldurduğu, her ikisinde de havada bulut bulunmadığı hikâye edilmişti.

16883

بود ابرو رفته ازوی خوی ابر
انچنین کردد تن عاشق بصبر

«O bir bulut idi, fakat kendisinden bulutluk tabiatı zâil olmuştu. Âşıkın cesedi de sabr ile böyle olur.»

16884

تن بودا تاختی کم کشته زو
کشته مبدل رفته ازوی رنگ و بو

«Âşıkın bedeni de tendir, amma ondan tenlik sıfatı kaybolmuş, nûra tebeddül ederek rengi ve râyihası gitmiştir.»

Yine tâvus lisânından deniliyor ki:

16885

پرپی غیرست و سرازهر من
خانه سمع و بصراستون تن

«Kanad başkaları içindir, onunla süslenirler; lâkin baş benimdir, onunla yaşarım. O baş, işitmek ve görmek hislerinin makamı, vücûdun da temel direğidir.»

جان فدا کردن برای صید غیر
کفر مطلق دان و نومیدی زخیر

«Başkasının avı için can fedâ etmeyi küfr-ü mutlak ve hayırdan ümid-sizlik bil.»

Buradaki tâvusdan maksad: Dünyanın fâniliğini ve mal ile mülkün insana fitne ve tehlikeli olduğunu bilip onların muhabbetini kalbinden çıkarmış olan bir Allah âşığıdır. Başka avlardan murad ise: Elde edilmek istenen mal ve mülkdür.

İzzet Molla bir gazelinde:

*Bîvücud olmak gibi yoktur cihânın râhatı,
Gör ki simurğun ne dâmu var, ne de sayyâdı var.*

der ki: «Varlıksız olmak gibi dünyada rahat yoktur. Zümrüd-ü anka kuşu mevcut olmadığından tuzağı da yoktur, avcısı da yoktur» demektir.

Malı, mülkü ve mevkii avlayabilmek için didinmek, didişmek, ötekiyle, berikiyle çekişmek gerektir.

Kolay ve fazla kazanmak için irtikâb, irtişâ, ihtikâr ve daha başka vâsıtalar kullanılır. Vâkıa çabucak kasa dolar, apartman yükselir amma günün birinde adâletin, yâhud bir hırsızın pençesi o mürtekibi, o mürteçiyi, o muhtekiri yakalar ve ona kan kusturur.

Tâvus diyor ki: Benim kanadlarım ve kuyruğum en kıymetli mallarımdır ki onlar için kafamı keseceklerdir. Ben başımı kurtarmak için onları yoluyorum. Malım, mülküm ve zinetim gider de fakir, yâni süssüz kalırsam kimse bana rağbet etmez. Bu sûretle hayatım kurtulur.

هین مشو چون قندپیش طوطیان
بلکه زهری شوشو این از زیان

«Ey muhatab, kendine gel, dudukuşlarının önündeki şekere benze-me. Zehire benze de ziyandan kurtul.»

یابی احسن و شامش خطاب
خویشتن مردار کن پیش کلاب

«Yâhud Allah ve evliyaullah tarafından takdire mazhar olmak için, kendini Dünya köpeklerine murdar gibi göster.»

بس خضر کشتی برای این شلست
تا که آن کشتی زغاصب باز رست

«Hızır Aleyhisselâm, gemiyi, gâsıbın elinden kurtarmak için sakat-lamıştı.»

Hazret-i Mûsâ ile halifesi Yûşa ve Hızır bir gemiye binmişler, gemi-ciler bunlardan para almamışlardı. Giderken Hızır bir tahta kopararak ge-miyi sakatladı. Mûsâ Aleyhisselâm buna itiraz etti. Adamcağızlar, bizi bedâvâ gemiye aldıkları halde sen gemiyi sakatladın, dedi. Biraz sonra da Hızır, ileride zâlim bir melik var, gemileri gasbediyor. Gemicilerin iyili-ğine mukâbil gemilerini kurtarmak için öyle yaptım izâhında bulundu.

Beden gemisi de sapasağlam olduğu halde Şeytanın gazabına uğrar. Ondandır kurtulmak için benlikten halâs olmaya çalışmalıdır.

فقر فخری بهر آن آمد سنی
تاز طہاعان کریم در غنی

«(Fakr, benim medâr-ı ıftihârımdır) hadisi, onun için yüce bir söz oldu, tamahkârlardan Ganî Tanrıya kaçmama yol açtı.»

کنجھارا در خرابی زان نہند
تاز حرص اہل عمران وارہند

«Hazine ve defineleri, mâmurelerde oturanların hırsından kurtarmak için, harâbelere saklarlar.»

Yukardaki beyitte mevzubahis olan (El fakru fahr) hadis-i şerifine çeşitli mânâlar verilmiştir. Ehl-i zâhir olanlar: «Aleyhissalât Efendimiz,

zarûret içinde yaşamayı tercih eylediği için, bazan yiyecek bir şey bulamaz da mübârek karnına taş bağlardı ve bununla iftihar ederdi» demişlerdir. Ehl-i bâtin ise: «Fakrdan maksad manevi yokluktur ki bu varlık vehminin tamâmiyle zâil olmasıdır. Aleyhissalât Efendimizin müftehir bulunduğu fakr, bu fakr-ı mânevidir» mutâleasında bulunmuşlardır.

Hazret-i Mevlânâ bundan sonra nasihat olmak üzere diyor ki:

16892

بر نانی کندر و خلوت کزین
نان کردی جمله خرج آن و این

«Mal ve mülkden ibâret olan kanadını yolamazsan git bir köşede hal-vete gir ki, şunun bunun sohbetiyle zamanın harcanmış ve boşuna geçmiş olmasın.»

16893

زانکه توهم لقمه هم لقمه خوار
آکل و مأکولی ای جان هوش دار

«Çünkü sen hem lokmasın, hem lokmayı yiyen. Ey can, aklını başına al, hem yiyorsun, hem yeniyorsun.»

Bu âlemde hayat, biri birini yemekle devam eder. Meselâ bir ot, topraktan gıdasını alır, onu yemekle büyür. Sonra bir hayvan o otu yer, o da o sûretle gıdasını temin ederek yaşar. Sonra o hayvanı bir canavar parçalayıp yer, yâhud bir kasab keser ve insanlar yer. İşte maddî yönden yiyen ve yenilen budur. Bunun bir de mânevîsi vardır. İhlas sâhibi bir kimse âriflerden bir zâtın huzuruna gider. Onun sohbetinden bazı mânevî gıdalar alır. Sonra öğrendiklerini tatbik edeceği bir sırada yanına bazı kimseler gelip çan çan etmeye başlarlar. Adamın vaktini beyhûde geçirirler. İşte bunların birincisi de o kimsenin mânen yeyici, ikincisi yine mânen yenilen olmasıdır.

ALLAH'DAN GAYRI HER ŞEY HEM VER VE HEM YENİLİR.
ÇEKİRGE AVLAMAKTA OLAN VE ARDINDA ONU AVLAMAYA
KALKIŞAN AÇ BİR DOĞANDAN GAFİL BULUNAN KUŞ GİBİ...
ŞİMDİ, EY ADEMOĞLU, SEN YİYOR VE AVLANIYORSUN AMA
SEN DE SENİ YİYECEK OLANDAN GAFİL OLMA. EĞER SENİ
YİYECEK OLANI SÜRET GÖZÜYLE GÖREMİYORSAN İBRET
GÖZÜYLE BAK Kİ BU BAKIŞLA İNŞAALLAH SURET
GÖZÜN DE AÇILIR

16894

مرغی اندر شکار کرم بود
کرمه فرصت یافت او را در ربود

«Bir kuşcağız, bir kurdu avlamakta iken kedi fırsat buldu ve kuşu kaptı.

16895

آکل و مأکول بود و بی خبر
در شکار خود ز صیاد دگر

«Kurdu avlarken kendisini avlayacak olan kediden habersiz bulunduğu için kurdu yedi ve fakat kediye yenildi.»

16896

دزد گرچه در شکار کاله ایست
شحنه با خصائس در دنباله ایست

«Hırsız, kumaş avlamak, yâni çalmaktadır, lâkin onun hasımları - yâni çaldığı şeyin sahipleri - zâbıta memuruyla onun peşindedir.»

16897

عقل او مشغول رخت و قفل در
غافل از شحنه است و از آه سحر

«Hırsızın aklı evdeki eşyâ ve kapının kilidiyle meşgul olmakda, zâbıta memuruyla, seher çağında ah edeceğinden gâfil bulunmaktadır.»

او چنان غرقست در سودای خود
غافلست از طالب وجوای خود

«O kendi sevdâsına, o kadar dalmıştır ki kendisini takip edeni unutmuştur.»

Bir misal daha :

کر حبش آب زلالی میخورد
معدۀ حیوانش در پی می چرد

«Eğer ot, tatlı su içer, yâni sulanırsa bir hayvanın midesi de onu otlar, yer.»

آ کل و ما کول آمد این کباء
همچنین هر هستی غیر آله

«O, ot hem yiyen, hem yenilendir. Allah'dan başka bütün varlık da böyledir.»

وهو يطعمكم ولا يطعم جواوست
نیست حق ما کول آ کل لحم و پوست

«Allah, (sizi doyurur fakat kendi yemez). O ne yenir ve ne de yer. O, et ve deri değildir.»

Sûre-i Enâm'daki şu âyet-i kerimeye işaretidir:

قُلْ أَغْنِيَ اللَّهُ
أَتَخَذُ وَلِيًّا فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ
قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَسْلَمَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ
الْمُشْرِكِينَ ﴿١٤﴾

«De ki: «Gökleri, yeri yokdan var eden - ki o yedir (ib besl) iyor, kendisi yediril (ib beslen) miyor ve bundan münezzehtir bulunuyor - Allah'dan başkasını mı Tanrı edinecekmişim ben?» De ki: «Bana hakıykatden müslüman olanların birincisi olmaklığım emredildi. Sakın Allah'a eş tutanlardan olma (denildi)»⁶⁴»

آ کل و ما کول کی ایمن بود
زا کلی کاندز کهن سا کن بود

«Yiyen ve yenilen bir mahluk, pusuda oturan bir yiyiciden nasıl emin olabilir?»

امن ما کولان جذوب ماتمت
روبدان درگاه کولا بطعمت

«Yenen şeylerin emin olması, mâtemi cezbeder. Ey sâlik; sen git de yemiyen ve yenilmeyen Allah'ın kapısına sığın.»

Yemek ve yenilmek sadece maddiyâtâ münhasır değildir. Nitekim:

16904

هر خیالی را خیالی می خورد
فکر آن فکر دگر را می چرد

«Her hayali başka bir hayal, her fikri başka bir fikir otlar ve yer.»

Yâni bir düşünceyi başka bir düşünce izâle eder. İnsan bir iş hakkın-
da şöyle yapayım diye düşünürken aklına onun aksi bir fikir gelir, gelen
fikir evvelki düşünceyi bozar.

16905

تو نتانی کز خیالی وارهی
یاغیسی تا ازان بیرون جهی

«Sen hayal ve fikirden kurtulamazsın, meğer uyumuş olasın da dü-
şünce haricine çıkabilesin.»

16906

فکر زنبورست و آن خواب تو آب
چون شوی بیدار باز اید ذباب

«Düşünce arı, senin uyuman ise su gibidir. Uyanınca sinekler tekrar
başına üşer.»

Arılar çıplak bir adama musallat olurlar, onu sokmak isterler. Eğer o
adam suya girerse arıların hücumundan kurtulur. Fikirler de arı sürüsü-
ne benzer. İnsanın kafası düşünmekten hâli kalmaz. Fakat uyuyunca suya
girmiş kimsenin arıların hücumundan kurtulduğu gibi o da fikirlerin tehâ-
cümünden âzâde kalır. Lâkin uyanınca fikirler, yine onun başına sinek
gibi üşerler.

16907

چند زنبور خیالی می برد
میکشد این سوو آن سو می برد

«Ne kadar hayal arısı, kafasında uçuşur da onu kâh bu tarafa, kâh o
tarafa çeker.»

16908

کمرن آ کلاست این خیال
وان د ارها را شناسد ذوالجلال

«Bu hayal, yiycilerin en hafifidir. Diğerlerini ise Zülcelâl ve'l-ikrâm
olan Allah bilir.»

16909

هین کریز از جوق اکال غلیظ
سوی او که گفت مابیت حفیظ

«Aklını başına al da bu haşin yiyciler cemaatinden, (Biz seni hıfz ede-
riz) demiş olan Allah tarafına kaç!»

Ve'z-Zâriyât Sûresinde buyurulmuştur ki:

فَإِذَا رَأَوْا إِلَى اللَّهِ أَنِ لَا يُكَفِّرُ مِنْهُ نَذِيرًا

«O halde (Habibim, de ki:) «Hepiniz Allah'a kaçın. Hakikat, ben sizi
On (un azâbın) dan korkutan (bir peygamber)im»⁽⁶⁵⁾»

Firâr, tasavvuf mertebelerinden bir mertebedir ki halkdan Hakk'a
kaçmaktır. Tarikat sahibi Şeyh Ebû'l-Hasen Eş-Şâzeli ile Şâzeli tariki ki-
bâr-ı meşâyihinden Ebû Muhammed Abd'us-Selâm şöyle duâ ederlermiş:

«Yâ Rabbî, sôfiyyeden bazıları senden, kendilerine mahlûkâtını tâbî
ve müsahhar kılmanı istediler. Sen de mahlûkâtını onlara tâbî ve müsah-
har kıldın. Bunu yaptığından dolayı senden razı oldular. Yâ Rabbî, Ben
senden halkı benden nefret ettirmeni ve kalblerinin benden çevrilmesini
istiyorum. Tâ ki senden başka bir melceim ve mütemedim bulunmasın.»

Hazret-i Mûsânın Firavun ile mükâlemesinde:

فَقَدْ رَأَيْتُ مِنْكُمْ لَمَنًا

خَفْتُكُمْ فَوَهَبَ لِي رَبِّي حُكْمًا وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُرْسَلِينَ

«Sizden korktuğum için kaçtım. Rabbim bana hük-m-i şariat verdi ve

(65) Sûrei Zâriyat : 50.

beni peygamberlerden yaptı⁶⁶» dediği Kur'ân-ı Kerimde hikâye buyurulmuştur.

Şeyh'ül-Ekber Muhyiddin Arabî (Kuddise sirruhu) Fütûhât'ında bunu naklettikten sonra: «Halkdan kaçış, Mûsâ için risâlet ve hüküm ve hilâfet neticesini verdi. Bu halkın şerrinden kaçan âşıklara da Hak Teâlâ hilâfet ve zevk-i vuslat verir.» buyuruyor.

(Menâzil-üs-sâirin) de: avâma, havâssa, ehassu'l-havâssa mahsus olmak üzere firar üç dereceye taksim edilmiştir. «Avâmın firârı: Cehilden ilme, tenbellikten sa'y ve amele. Havâssın firârı: Haberden şühûde, rûsûmdan usûle, huzûdan tecride. Ehass'ul-havâssın firârı ise: Mâsivâdan Hakk'a, sonra firâr müşâhedesinden Hakka daha sonra da firardan Hakk'a kaçmak ve sığınmaktır» denilmiştir.

Hazret-i Mevlânâ da diyor ki:

16910

یا بوی آنکه او آن حفظ یافت
کرتائی سوی آن حافظ شتافت

«Eğer Hâfız-ı Hakîkî olan Allah tarafına bizzat firâr ve O'nun hıfzına ilticâ edemezsen Hakkın hıfzını bulmuş ve onun mahfûzu olmuş insan-ı kâmil'e kaç.»

16911

دست را مبار جز در دست پیر
حق شد ست آن دست او را دستگیر

«Elini pîr-i kâmil ve mükemmilden başkasına verme. Zira, Allah o elin destgîr ve hâfızı olmuştur.»

16912

عقل کامل را قرین کن باخرد
تا که باز آید خرد زان خوی بد

«Kâmil bir akl, aklına arkadaş et de o aklın irşâdiyle kötü huyundan vaz geçsin.»

(66) Sûrei Şuarâ : 21.

16913

چونکه دست خود بدست اوئی
این دست آکلان بیرون جوی

«Elini, o kâmil akıl sahibi müşşidin eline koymuş - yani ona biat eyleyince - bütün yiyicilerin elinden kurtulmuşsun.»

16914

دست تواز اهل آن بیعت شود
که یدالله فوق ایدبهم بود

«Allah: (Hakk'ın eli onların ellerinin üstündedir) dedi ya, işte senin elin de o biat ehlinin eli olur.»

Hicretin altıncı senesinde idi ki Aleyhissalât Efendimiz; Umre yâni Kâbenin ziyâreti niyetiyle ve 1500 ashâbı ile birlikte Mekkeye müteveccihen yola çıkmıştı ve Hudeybiye denilen mevkiye konmuştu. Orada iken müşriklerin Resûlullâhı ve ashâbını şehre koymamaya karar verdikleri haberi alındı. Resûl-i Ekrem Hazretleri, ziyâret için geldiklerini anlatmak maksadiyle Hazret-i Osman'ı Mekkeye gönderdi. Orada akrabasından bulunan Emeviler, O'na hüsn-i muâmele ettiler ve: «Gel, Beytullâhı tavaf et dediler.» Cenâb-ı Zinnûreyn: «Resûlullah tavaf etmeden ben tavaf edemem» deyince canları sıkıldı. O'nu salıvermek istemediler. Binâenleyle avdeti gecikti. Bunun üzerine, galiba Osman'ı öldürdüler ki gelmedi, diye bir şâyia çıktı. Bunun üzerine Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz bir ağaç altına oturdu (ölme var, dönme yok şartıyla) harb etmek üzere ashâba biat teklifinde bulundu. Bir münâfıktan başka bütün ashâb o şart ile biat etti. Bunu haber alan müşrikler, Hazret-i Osmanı salıverdiler. Zât-ı Risâlet: «Bu da Osmanın biatıdır» diyerek bir elini diğer elinin üstüne koymuştu. Sonra Mekkeliler musâlaha müzâkeresi yapmak üzere Süheyl Bin Amr-ı gönderdiler. Uzun uzun münâkaşadan sonra bir ahidnâme yazıldı ki tarihte ona (Hudeybiye Muâhedesi) denilir.

Bu biat hadisesi ile ilgili olarak şu âyet-i kerimeler nâzil oldu:

لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ

«Andolsun ki Allah mü'minlerden - seninle o ağacın altında biat ederlerken - raazi olmuştur⁶⁷» nazmı celili ile o bahtiyar zevâtdan râzı olduğu tebşir buyuruldu. Yine aynı sûrede:

(67) Sûrei Feth : 18.

إِنَّا لَذِينَ بَيَّعْنَا بِحُكْمِ اللَّهِ بِدَاخِلِهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ

«Gerçek, sana biat edenler ancak Allah'a biat etmiş olurlar. Allah'ın eli onların elleri üstündedir⁽⁶⁸⁾» müjdesi verildi.

Biatın lügat mânâsı: Satıcı ile alıcının pazarlık ederken el ele tutuşup hayırlaşmaları demektir. Bu biat da mânânen bir pazarlıktı ki ashâb-ı kirâm, şehâdeti göze alarak canlarını satıyor.

إِنَّا لَآلِهَ اسْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ
بِأَنَّهُ لَهِ الْجَنَّةُ

«Hakikaten Allah Teâlâ mü'minlerden mallarını ve canlarını, mukabilinde onlara Cenneti vermekle satın aldı⁽⁶⁹⁾» Kelâm-ı Rabbânisi mücibince o satışa Allah müşterisi bulunuyordu. Nebiyy-i Ekrem (Sallallâhü Aleyhi Vesellem) e o esnâda biat, Allah'a biat demek oluyordu.

Bir mürid-i kâmile sıdk ve ihlâs ile biat eylemek de o can pazarlığına girişmek olduğundan, onun eli de Hudeybiyede biat edenlerin eli sayılabilecekti. Ensâr-ı kirâmdan Ubâde Bin Sâmî (Radiyallâhü anh) diyor ki: Akabe mülâkâtında Resûlullâha, sözünü dinlemek ve itâat eylemek, güçlükte, kolaylıkta, hoşâ gidecek ve gitmeyecek şeylerde, nerede bulursak Hak ve hakikati söylemek ve Allah yolunda ayıplanmaktan çekinmemek üzere söz verdik.

İşte bir müridin şeyhine biatı da böyle olmak lâzım gelir.

16915

چون بدادی دست خود در دست پیر
پیر حکمت که علمت و خطیر

«Hakim, Alim ve Habir olan bir pirin eline elini verirsən kurtuldun demektir.»

(68) Sûrei Feth : 10.

(69) Sûrei Tevbe : 111.

16916

گوئی وقت حوشت ای مرید
تا از نور نبی آید بدید

«Çünkü o pir, vaktinin peygamber vârisidir. Ey mürid; ondan Zât-ı Risâletin nûru âşikâr olur.»

İşte o vakit:

16917

در حدیده شدی حاضر بدین
وان صحابه بدیقى را هم قرین

«O pir-i kâmile biat etmekle sen de Hudeybiyede bulunmuş ve sahâbe gibi biat etmiş olursun.»

16918

بس زده یار مبشر آمدی
همچوز رده دمی خالص شدی

«Aşere-i mübeşşere sırasına girersin, zerr-i dehdehi hâlis ve saf altın olursun.»

Aşere-i mübeşşere: Ashâbın en büyüklerinden olup kendilerini, Hazret-i Peygamberin Cennetle müjdelediği (Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, Zübeyr, Talha, Abdurrahman bin Avf, Ebû Ubeyde Bin Cerrâh, Saîd Bin Zeyd ve Sa'd ibni Ebi Vakkâs) (Radiyallâhü anhüm) hazerâtıdır. Vâkıa ashâb-ı kirâm arasında böyle Cennetle tebşir olunmuş müteaddid zâtlar vardır. Fakat şu on zât, bir hadis-i şerifte hep birden zikredilmiş olduğu için (Aşere-i Mübeşşere) yâni Cennetle müjdelenmiş on kişi ünvanını almışlardır.

(Zerr-i dehdehi) ise: Gâyet hâlis altın demektir. Meselâ on miskâli eritilse donduktan sonra tartılınca yine on miskâl gelir.

16919

تا معیت راست آید زانکه مرید
با کسی جفتست کورا دوست کرد

«Ey sâlik, sen o pir-i kâmile biat ve temâmiyle itaat edersen onun dostu ve muîni olursun. Çünkü insan kimi sever ve dost olursa ona eştir.»

16920

این جهان و آن جهان با او بود

وین حدیث احمد خوش خو بود

«Bu Dünyâda da, obir dünyâda da kişi sevdiği ile beraber olur. Bu söz, güzel huyların sâhibi olan Hazret-i Ahmedin (S.A.V.) hadisidir.»

16921

گفت المرء مع محبوبه

لا تفكك القلب من مطلوبه

«Hazret-i Peygamber: (Kişi sevdiği ile beraberdir. Kalb matlûbundan ayrılmaz) buyurmuştur.»

Bir hadis-i şerifte:

«İnsan sevdiğinin dini üzerinedir. Onun için bir kimse kiminle dost olduğuna baksın» buyurulmuştur. Kezâ Enes Bin Mâlik (Radiyallâhü anh) diyor ki: «Resûlullâhın huzuruna biri geldi. Yâ Resûlallâh, Kıyâmet ne vakit? dedi. Nebiyy-i Ekrem: Kıyâmet için ne hazırladın? diye sordu. O adam: Çok namaz, çok oruç hazırlamadım. Ancak Allah'ı ve Resûlullâhı severim deyince: «Kişi sevdiği ile beraberdir» buyurdu.

Enes diyor ki: Müslümanların, İslâmdan sonra bu müjdeye sevindikleri kadar bir şeye sevindiklerini görmedim.

Kezâ: «Bir kavme benzemeye çalışan onlardandır. Bir kavmi seven de onlarla birlikte başrolunacaktır» hadisi vardır.

16922

هر کجاد است ودانه کم آشین

رو زبون کبر از بون کیران بین

«Her nerede tuzak ve yem varsa, orada az otur. Ey âcizleri yakalayan ve zulmeden; git de âciz yakalayanları gör.»

16923

ای زبون کبر زبوان این بدان

دست هم بالای دستت ای جوان

«Ey âcizleri yakalayan genç; şunu bil ki el, elden üstündür.»

Yâni bir yerde ve bir işte dâne ve mendeat görürsen onun altında bir tuzak bulunacağını düşün. Bir de âcizlere zulmetmeye kalkışma ki el elden üstündür. Senden daha bir zalımı bulabilir de seni avlar ve yakalar.

16924

حریص صیادی ز صیدی مغفل است

دلبری میکند اوبی دلست

«Avcılık - yâni başkalarını avlamak hırsı - insanı kendi avlanacağından gafil kılar. Erlik gösterir ama yüreksizdir.»

16925

بین ایدی خلفهم سد امباش

که نه بینی خصم را وان خصم قاش

«Önlerinde ve arkalarında bulunanlardan olma ki âşikâr düşmanı görmez olmayasın.»

Sûre-i Yâsîn'deki bir âyete işâret ediliyor:

وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ

أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ

لَا يُبْصِرُونَ

«Biz hem önlerinden bir sed, hem arkalarından bir sed çektik. Böylece onları sarıverdik. Artık görmezler⁷⁰.»

Ebû Cehil: Muhammed namaz kılariken görürsem taşla kafasını ezerim, diye yemin etmişti. Bir gün Aleyhissalât Efendimizi namaz kılariken gördü. Koca bir taş alıp Resûl-i Ekrem'e atmak için kaldırır kaldırmaz kolu uyustu, âdetâ boynuna yapıştı. Kabile halkı kolunu oğuşura oğuşura boynundan ayırabildiler. İçlerinde biri: Ben gider, bu taşla Muhammed'i öldürürüm diye gitti. Fakat gözleri kararıp Resûlullâhı göremez oldu. O münâsebetle de bu âyetler nâzil oldu.

16926

تو کم از مرغی مباش اندر نشید

بن ابدی خلف عصفوری بدید

«Ey sâlik; sen taleb hususunda bir kuştan aşağı olma ki serçe bile dâne toplarken önüne ve ardına dikkat eder.»

16927

چون بزد دانه آید پیش و پس

چند کر داند سرور و آن نفس

«Serçe, dânenin yanına gelince, önüne, ardına kaç kere dolanır.»
Ve:

16928

کای عجب پیش و پس صیاد هست

تا کشم از بیم او زین لقمه دست

«Acaba önümde ve arkamda avcı var mı, varsa onun korkusundan bu lokmadan vaz geçmem gerek.»

16929

توبین پس قصه فجار را

پیش بنکر مرگ یار و جار را

«Sen Kur'ândaki fâcir ve kâfirlerin kıssasını oku, hallerine bak. Eşinin, dostunun ölümlerinden ibret al!»

Hadis-i şerifte: «Va'z ve nasihat için ölüm kâfidir» buyurulmuştur.

Evet, akli başında olanlar için başkalarının ölümü en büyük bir ibrettir. Ölüm, lisani hal ile insana der ki: Bunlar nasıl öldülerse bir gün sen de onlar gibi olacaksın. Binâenaleyh mal ve mansıb hırsına düşüp de Dûnya ve Ahirette hüsrâna düşme. Haram helâl demeyerek toplamaya çalıştığın mal, vârislerine kalacak, bin türlü teşebbüsle geçmiş olduğun mevkiye başkaları geçecektir.

Sultan Mecid devrindeki Tanzimat Fermanına kadar Osmanlı pâdişahları, vezirleri ve sadrazamları muhâkemesiz idâm ettirirlerdi. Yerine

tâyin edilenler, selefinin kesilmiş bağı, yâhud boğulmuş cesedinin önünden geçer ve onu görürdü. Kendinden evvelkinin halinden ibret almaz. türlü habâsette bulunursa, nihâyet o da selefi gibi ölürdü. Sadrazamlığa yükselmek için yeniçerileri kıykırtıp sadrazamı öldürten hâris paşalar bile vardı. Meselâ IV. Murad devrindeki topal Recep Paşa böyle bir hâindi. Sadrazam Hâfız Ahmed Paşa'nın yerine geçmek için yeniçerilere para vermiş, onları saraya hücum ettirip Ahmed Paşanın başını istetmişti.

Ahmed Paşa:

— Pâdişâhım; beni sen öldürtme. Bırak da bu hâinler öldürsünler, ben de şehid olayım, dedi. Pâdişâh da:

— Peki, Allah yardımcım olsun dedi ve ağladı.

Ahmed Paşa azgın yeniçerilere karşı yürüdü. İçlerinden biri elinde hançer olarak saldırdı. Fakat paşanın can havliyle savurduğu bir yumrukla herifin çenesi dağıldı. Ve cansız yere serildi. Onun üzerine silâh düşürmek suretiyle Ahmed Paşayı şehid ettiler. Topal Recep Sadrazam oldu, fakat altı ay sonra kafası kesilip ettiğini buldu.

16930

که هلاکت دادشان بی آنی

او قرن تست در مرحاتی

«Cenâb-ı Hak, Kur'ânda zikredilen kavimleri ok, mızrak, kılıç gibi âlet olmaksızın helâk etti. O Zât-ı Ecell ü Âlâ, bütün mahlûkâta olduğu gibi sana da senden yakındır.»

16931

حق شکنجه کردو کرزو دست نیست

بس بدان بیدست حق داور کنیست

«Allah, elsiz ve gürz denilen ezici harb âleti olmaksızın da azâb eder. Bilmiş ol ki Cenâb-ı Hak, elsiz ve âletsiz icrâ-yi adâlet eder.»

16932

آنکه میبفتی ا کر حق هست کو

در شکجه او مقرمی شد که هو

«Allah varsa nerede? diyenler bile bir azâba meselâ tedavi edilmeyen bir hastalığa uğrayınca (Aman yâ Rabbi) diye feryâd eder.»

16933

انکه مبدف این بیدست و عجیب
اشک میراند و همی گفت ای قرب

«Bir Allah bulunması ve bize hâkim olması, akıldan uzak ve şaşılacak bir şeydir! diyenler de böyle bir azâba uğrayınca göz yaşı döker ve: Ey bana benden yakın olan Allah, varsın! der.»

16934

چون فرار از دام واجب دیده است
دام تو خود بر برت چفبیده است

«Tuzaktan kaçmak, tehlikeden uzaklaşmak vâcibtir. Senin tuzağın, kanadına yapışmıştır.»

Bu beyt tavus kuşu lisanındandır:

16935

بر کنم من مبیخ این منحوس دام
از پی کامی نباشم تلخکام

«İşte onun için ben bu uğursuz tuzağın çivisini söküyorum. Murada erişmek için dilimi damağımı acıtmamak istiyorum.»

Bu beyt ve aşağıdaki beytler de ya tâvusun sözü, yâhud Hazret-i Mevlânâ'nın nasihatidir.

16936

در خور عقل تو کفتم این جواب
فهم کن از جست و جور و رمتاب

«Bu cevâbı senin aklının erebileceği surette söyledim. Anla da hak ve hakikat arayışından yüz çevirme!»

16937

بکسل این حبل که حرصت وحید
یادکن فی جیدها حبل مسد

«Hırs ve hasedden ibaret olan şu bağı kopar (Ficidihâ hablûn mimesed) âyetini hatırla.»

Evvelce de geçmişti ki bu âyet (Tebbet) sûresinde ve Ebû Lehebin kârısı, Ebû Süfyanın da kız kardeşi olan Ümmü Cemil hakkındadır. Bu kadının çalı çırpı toplayıp Aleyhissalât Efendimizin saâdethânesi kapısına döktüğü ve o çalı çırpıyı iple bağlayıp yüklediği için kendisine Kelâm-ı İlâhide (hammâletelhatab) denilmiş ve boynunda hurma lifinden yapılmış bir ip bulunduğu beyan edilmiştir.

İBRAHİM HALİL ALEYHİSSELAMIN KARGAYI ÖLDÜRMESİ VE BUNUN BİR MÜRİDDE BULUNAN KÖTÜ VE HELÂK EDİCİ SIFATLARDAN HANGİSİNİN GİDERİLMESİNE İŞARET OLDUĞU

16938

این سخن را نیست بلان و فراغ
ای خلیل حق چرا کشتی توزاغ

«Bu sözün sonu gelmez, ey Allah'ın Halil'i; kargayı niçin öldürdün?»

16939

بهر فرمان حکمت فرمان چه بود
اندکی زاسرار آن باید نمود

«Halilullâhın kargayı öldürmesi, fermân-ı İlâhî icabı idi. Fakat o fermândaki hikmet ne idi? Onun esrarından bir parçasını olsun göstermek lâzımdır.»

16940

کاغ کاغ و نعره زاع سیاه
دائما باشد بدنی عمر خواه

«Kara karganın gak gak diye ötmesi, Dünyada uzun bir ömür istemesindendir.»

16941

همچو ابلیس از خدای پاک فرد
تا قیامت عمر تن درخواست کرد

«Karganın bu uzun ömür temennisi, Kuddûs ve Bir olan Allah'tan, Şeytan'ın Kıyâmete kadar yaşamak istemesi gibidir.»
Nitekim şeytanın:

قَالَ انْظُرْنِي إِلَى يَوْمٍ يُبْعَثُونَ ﴿١١﴾ قَالَ إِنَّكَ مِنَ الْمُنظَرِينَ ﴿١٢﴾

«Yâ Rabbi, mahlûkâtın dirileceği kıyâmet gününe kadar bana mühlet ver⁷¹» dediği ve taraf-ı İlâhiden de: «Sen hakikaten mühlet verilmişlerdensin⁷¹» Cevâbını aldığı Kur'ân-ı Kerimde nakledilmiştir.
Hazret-i Mevlânâ bu âyetin meâlini nazmederek diyor ki:

16942

گفت انظرني الى يوم الجزا
کاشکی گفتمی که تبارنا

«Şeytan: Yâ Rabbi; bana Kıyâmet gününe kadar ömür ve mühlet ver, dedi. Keşke: Yâ Rabbenâ, ettiğimiz isyana tevbe eyledik, deseydi.»

16943

عمری توبه همه جان کندلست
مرک حاضه غائب از حق بودلست

«Tevbesiz geçen ömür can çekişmekten ibarettir. Allah'dan gâib ve gâfil bulunmak da hazır ölümdür.»

16944

عمر و مرک این همدو باحق خوش بود
بی خدا آب حیات آتش بود

«Allah ile olunca, ömür ve ölümün ikisi de hoştur. Fakat, Hak'sız âb-ı hayat bile ateş olur.»

(71) Sûrei A'raf: 14-15.

Yâni Allah'ı düşünerek yaşamak da, Allah'ı düşünerek ölmek de hoşdur. Allah'dan gâfil olarak onun sarmek ise öyle bedbahthıktır ki, öylesine âb-ı hayât verilse onu ateş gibi yakar.

16945

آن هم از تاثیر لعنت بود کو
در چنان حضرت همی شد عمر جو

«Şeytanın Huzur-u İlâhîde uzun bir ömür isteyip de afv talebinde bulunmaması da mazhar olduğu lânetin tesiri idi.»

16946

از خدا غیر خدا را خواستن
ظن افزونست و کلی کاستن

«Allah'dan, Allah'ın gayrısını istemek görünüşte istenilen şeyin artmasını istemektir, ama hakikatte onun tamamiyle eksilmesini dilemektedir.»

Onun içindir ki Yunus Emre bir ilâhisinde:

«Cennet Cennet dedikleri
Birkaç evle, birkaç hûri
İsteyene ver anları
Bana seni gerek seni.»

diye candan, gönülden feryad etmiştir.

16947

خاصه عمری غرق در بیکانی
در حضور شیر روبه شانکی

«Hele ayrılık ve yabancılıkla geçen ömür yok mu? Bu, adetâ arslanın huzurunda tilkilik taslamaya benzer.»

عمر بیشم ده که تا بیشتر روم
مهلم افزون کن که تا کمتر شوم

«Bana daha fazla ömür ver ki daha çok geri gideyim, mühletimi arttır ki daha ziyâde alçalayım» demektir.

تا که لعنت را نشانه او بود
بد کسی باشد که لعنت جو بود

«Şeytanın ve ona bağlı olanların uzun ömür istemesi, Allah'ın lâneti-ne hedef olmalarıdır. Çünkü yaşadıkça günâha girerler ve lânet-i Hakka liyâkat peydâ ederler. Kendi hakkında lânet arayan da kötü bir mahluktur.»

عمر خوش در قرب جان پرورد است
عمر زاغ از بهر سرکین خورد است

«Hoş ömür, Kurb-ü İlâhîde can beslemektir. Yüz sene yaşayan karga-nın ömrü ise leş ve gübre demektir.»
O karga duâ eder ki:

عمر بیشم ده که تا که می خورم
دائم اینم ده که بس بد کوهم

«Bana fazla ömür ver de fazla pislik yiyeyim, dâima onu bana ver ki benim yaratılışım kötüdür demektir.»

کرنه که خوارست آن کننده دهان
کویدی کزخوی زاغم وارهان

«Eğer o kokmuş ağızlı karga pislik yiyici olmasaydı: Yâ Rabbi; beni kargalık tabiatından kurtar diye yalvarırdı.»

ای مبدل کرده خاک را زر
خاک دیگر را بکر ده و البشر

«Ey toprağı altına tahvil eden, diğer bir toprağı insanların babası ey-leyen Kaadir-i Müteâl.»

Bir mânâ eri der ki: «Hâlis altın nedir, biliyor musun? Güneşin tes-riyle renk peydâ etmiş topraktır. Bundan dolayı hâlis altından taç yapıp başına giyen, kendi eliyle kendi başına toprak saçmış olur.» demektir.

Diğer toprağın Ebû'l-Beşer olması da Âdem aleyhisselâmin topraktan yaratılmış olmasıdır.

کار تو تبدیل اعیان و عطا
کار من سهوست و نسیان و خطا

«İlâhî, senin işin eşyayı tebdil eylemek, ihsan ve lûtuflarda bulun-maktır; Benim işim ise yanılmaktır, unutmaktır, hatâ etmektir.»

سهو و نسیانرا مبدل کن بهلم
من همه خلم مرا کن صبر و حلم

«Benim yanılmamı ve unutmamı ilme tebdil eyle. Ben baştan aşağıya kadar sümükten ibâretim; Sen beni sabır ve hilm'e tahvil eyle!»

ای که خاک شوره را توان کنی
وی که نان مرده را توجان کنی

«İlâhî, sen çorak toprağı - yâni onda yetişen buğdayı - ekmek yapar-sın. Cansız ekmegi de insanlara can haline getirirsin.»

16957

ای که جان خیره را رهبر کنی
وی که بی ره را تو پیغمبر کنی

«İlâhî, sen muhayyer bir ruhu, insanlara kılavuz ve yolunu kaybetmiş bir tıfl'ı peygamber yaparsın.»

Buradaki (muhayyer rûh) ile (tıfl) dan maksad: Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimizdir. Çünkü süt ninesi Halimet'üs-Sa'diyye, Zât-ı Akdes-i Risâleti vâlidisine getirdiği sırada o mâsûm-ı mükerrerem, şehir hâricine çıkmış, sonra büyük babası Abdulmuttalib O'nu arayıp bulmuştu.

Kezâ Nebiyy-i Zîşan Efendimizin okuması, yazması yoktu. Öyle iken neşrettiği hikmet ve hakikat Dünyayı hayrette bırakmıştı.

Şeyh Sâdî (Kuddise sirruhu) buna telmihen demiştir ki: «Zât-ı Risâlet öyle bir dürr-i yetim idi ki okumak bilmezken Allah'ın verdiği ilim ve irfanla bir çok milletin kütüphanesini yıkadı.» Yâni onların bilgilerini ve dinlerini ibtal etti, demektir.

16958

میکنی جز وزمین را آسمان
میفز ای در زمین از اختران

«Her kim bu cihandan bir âb-ı hayat elde ederse ölüm, ona diğerlerinden daha çabuk gelir.»

Yâni bir kimse Dünya lezzetleriyle hayat sürerse ve Allah'dan gâfil bulunursa onun kalbi çabucak ölür ve daha kendisi hayattan iken mânen ölü haline girer. Nitekim Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz: «Ölülerle bulunmaktan sakının» buyurmuş, «Ölüler kimlerdir?» süâline: «Dünyâ ehli olanlardır» cevâbını vermiştir.

16959

هر که سازد زین جهان آب حیات
زوترش ازد یکران آید نجات

«İlâhî yeryüzünün bir cüz'ünü gök yaparsın, yeryüzünün neş'esini yıldızlarla artırırsın.»

16960

دید دل کو بگردن بکر است
دیدم کائنات مردمی مبرا کر است

«Kâinata bakan gönül gözü, görür ki burada her ân yeniden yeniye bozulup düzelen şeyler var.»

16961

قلب اعیانست و اکسیر محیط
استلاف خرقة تن بی محیط

«Şu ten hırkasının iğnesiz, ipliksiz dikilmesi a'yanın değişmesinden ve bakırı altın yapan iksirden başka birşey değildir.

16962

توازن روزی که در هست آمدی
آنشی باخاکی یابادی بدی

«Ey insan; sen doğduğun günden evvel ya ateş, ya toprak, yâhud hava idin.»

Yâni anâsır mertebesinde bulunuyordun.

16963

کربران حالت ترا بودی بقا
کی رسیدی مهتر این ارتقا

«Eğer o halde bâkî kalaydın bu yücelik sana nasıl erişirdi?»

16964

از مبدل هستی* اول نماد
هستی* بهتر بجای آن نشاند

«Âyânı tebdil eyleyen Allah'ın kudretiyle sen de o evvelki hal kalmadın. Onun yerine Cenâb-ı Hak, daha iyi bir varlık getirdi.»

16965

همچنین تا صد هزاران هست
بعد یکدیگر دوم به زاندا

«Bunun gibi yüz binlerce varlığa büründün ki daima ikinci varlık, ilkinden iyidir.»

Yâni cemâdât, nebâtât ve hayvânât âlemlerini devrederek insanlık mertebesini buldun ki, sonraki bulunduğun mertebe, daima birincisinden efdaldi.

16966

از مبدل بین وسایط را بمان
کنز وسایط دور کردی زاصل آن

«O halde vasıtaları bırak da, bu tahavvül ve terakkiyi doğrudan doğruya Allah'dan bil. Zira vasıtalara bağlanırsan asıl hakikatten uzak kalırsın.»

16967

واسطه هر جافزون شد وصل جست
واسطه کم ذوق وصل افزونترست

«Her nerede vâsita fazla olursa vuslat kaybolur gider. Vasita azaldıkça vuslat zevki artar.»

16968

از سبب دانی شود کم حیرت
حیرتیکه ره دهد در حضرت

«Şaşkınlığın, herşeyi sebepten bilmedendir. Halbuki ancak hayret hâli Huzur-u İlahî için sana yol verir.»

Mânevî zevklerin ekmeli (Hayret) imiş ki müşâhede neticesinde hüsûle gelirmiş. Bundan dolayı Aleyhissalât Efendimiz. «Yâ Rabbî; sana karşı olan hayretimi artır.» diye duâ buyurmuştur.

16969

این فناها از فناها باقی
از فانیس رو چرا باقی

«Bu varlıkları yokluktan bulduğum - yâni yoktan vücûda geldiğin halde - niçin yokluktan yüz çeviriyor ve çekiniyorsun?»

16970

زان فناها چه زیان بودت که تا
بریقا چفیده ای نافتا

«Şimdiye kadar geçirdiğin yokluklardan ne ziyân gördün ki, bu mevhum varlığa yapışıp kaldın ey yer fâresi?»

Bir insan insanlık âlemine gelinceye kadar bir çok merhale geçirmiş ve her merhaleden fâni oldukça daha mükemmel bir merhaleye geçmiş, o geçişlerde zarar değil, kâr edilmiştir. O halde bu son mevhum varlığı da ifnâ etmelidir ki (Bekâ billâh) derecesine çıkılabilsin.

16971

چون دوم از اولینت بهترست
بس فنا جوی و مبدل را پرست

«Mâdemki o geçirdiğin hallerin ikincisi birincisinden daha iyidir, yokluğu ara ve insanı halden hale değiştiren Allah'a yönel!»

16972

صد هزاران حشر دیدی ای عنود
تا کنون هر لحظه از بدو وجود

«Ey inadcı kimse; varlığa düştüğün demdenberi şimdiye kadar her lahza yüz binlerce haşr gördün.»

16973

از جامدی بغير سوی نما
وزنا سوی حیات وابستلا

«Farkında olmaksızın cemâdiyyet mertebesinde nebâtiyyet mertebesine, nebâtiyyet mertebesinde de hayat ve ibtilâ âlemine geldin.»

16974

باز سوی عقل و تمیزات خوش
باز سوی خارج این پنج و شش

«Hayat mertebesinden akıl ve temyiz âlemine gider, bu beş duyguyla altı cihet - yâni tabiat - aleminden kurtulursun.»

16975

تالاب بحر این نشان یابهاست
بش نشان یادرون بحرلاست

«Bu ayak izleri, deniz kenarına kadar gider. Sonra deniz içinde ayak izleri yok olur biter.»

16976

زانکه منزلهای خشکی زاحتیاط
هست دهها ووطنها و رباط

«Çünkü kara yollarında ve menzillerde ihtiyat için köyler, vatanlar ve hanlar vardır.»

16977

باز منزلهای دریا در وقوف
وقت موجش بی جداز و بی سقوف

«Denizin konakları da durup dinlenmeyen, sahası ve tavanı olmayan dalgalanmalardır.»

16978

نیست پیدا آن مراحل راستنام
نی نشانست آن منازل لرائه نام

«Deniz merhalelerinin bir alâmeti ve menzillerinin nişanı ve adı yoktur.»

Denizlerde sâhilin görülmesiyle, yâhud adalara tesadüf edilmesiyle mevki tayin edilebilse de, bahr-i muhitlerde buna imkan olmaz, çünkü

ne sâhil görünür, ne de başka bir nişan müşâhede edilir. Ancak pusula delâletiyle ve irtifâ almak sûretiyle mevki tayin edilebilir. Deryây-ı vahdet ise yanında bahr-i muhitlerin bir katre kalacağı bir ummândır. Onun sâhiline kadar ayak izleri görünse de sâhilinde hiç bir alâmet ve nişan bulunmaz. Oraya girebilen mustagrağ olur. Denizden başka bir şey göremez. Vâkıâ sofîyye kitaplarında (Merâtib-i İlâhiyye) ve (Menâzil-i vücûdiyye) diye bazı derecât-ı mânevîyye vardır. Kezâ seyr ve sülûkta (seyr-i ilallâh), (seyr-i meallâh) (seyr-i fillâh) gibi bir takım makamlardan bahsedilir. Fakat o mertebeler ve makamlar da, sûri değil, mânevîdir.

16979

هست صد چندان میان منزلهین
آن طرف که از نماز روح عین

Nebat âleminden sırf ruh âlemine kadar her iki konak arasında bunlar gibi yüzlerce konak vardır.»

16980

از فناها این بقاها دیده
بر بقای جسم چون چفسیده

«Bir çok yokluktan sonra bu varlıkları gördüğün halde beden varlığına neden yapıştın kaldın?»

16981

هین بده ای زاغ این جان باز باش
پیش تبدیل خدا جانباز باش

«Kendine gel ey karga; bu canı ver de doğan ol, Allah'ın tebdili karşısında can fedâ et.»

16982

کربانی نخل وار ایثارکن
کهنه بر کهنه نه وانبارکن

«Eğer hurma ağacı gibi meyve saçıcı olmazsan var eskiyi eski üstüne koyup anbara doldur.»

16983

کهنه و کندیده و پوسیده را
تحفه می برهرم نادیده را

«O köhne, kokmuş ve çürümüş metât, körlere hediye götür.»

16984

آنکه نوید او خریدار تو نیست
صید حقّت او گرفتار تو نیست

«Yeniği görmüş olan, senin çürümüş ve kokmuş olan metâma müşteri olmaz. O Allah'a av olur, senin tuzağına tutulmaz.»

16985

هرجا باشند جوق مرغ کور
بر توجع آیندای سیلاب شور

«Ey kara ve tuzlu su, nerede kör kuş varsa bölük bölük senin başına toplanır.»

16986

تافزاید کوری از شور آبها
زانکه آب شورافزاید عما

«O toplanışları, körlükleri artmak içindir. Çünkü kara ve tuzlu su körlüğü artırır.»

16987

اهل دنیا از سبب اعمی دلد
شارب شورابه آب وکلند

«Ehl-i dünya olanlar, su ve çamur - yâni cismâniyetin acı suyunu - içtikleri ve ondan hazzettikleri için gönül gözleri kördür.»

16988

با چنین حالت بقا «خواهی و باد
همچو زانکی در سیه رویی توشاد

«Ey basiret gözü kapalı bulunan, bu halle bir de varlık istiyor, onu arayorsun ha? Halbuki sen zenci gibi kara yüzlü olmakla neşelisin.»

16989

در سبای زنی زان آسوده است
کوز زاد واصل زنی بوده است

«Zencinin kara renkten hoşlanması ve rahat etmesi, öyle doğduğu ve asıl rengi siyahlık olduğu içindir.»

Fakat :

16990

آنکه روزی شاهد و خوش رو بود
کرسبه کرد دندانک جو بود

«Birgün güzelleşse, güzel yüzlü bir hale gelse de sonra kararsa çaresini aramaya koyulur.»

16991

مرغ پرند چو ماند بر زمین
باشد اندر غصه و درد و حنین

«Uçan bir kuş, yerde kalacak olursa, gam ve kedere düşer, feryada başlar.»

16992

مرغ خانه بر زمین خوش میرود
دانه چمن و شاد و شاطر میدود

«Tavuk ise yerde boşca gezer, dâne toplar, mesrûr ve neşeli bir halde koşar.»

زانکه اواز اصل بی پرواز بود
وان دکر پرند و پرواز بود

«Çünkü tavuk aslında kanadlı olmakla beraber uçucu değildi. Kuş ise uçucu olmak üzere yaratılmıştı.»

Nebiyi-i Ekrem (Sallallâhü Aleyhi Vesellem): «Üç kişiye acıyın; onlardan biri: Bir kavmin azizi iken zillete düşen, diğeri: Bir kavmin zengini iken fakr ve zarûrete düşen, obiri de: Câhillerin istihzâsına uğrayan âlimdir.» buyurmuştur.

16994

گفت پیغمبر که رحم آرید بر
جان من کان غنیا فافتقر

«Hazret-i Peygamber buyurdu ki: Zengin iken fakir düşen kimseye acıyın!»

16995

والذی کان عزیزاً فاحتقر
اوصفیا علما بین المضر

«Kezâ, aziz ve müteber iken hakîr ve zelil bir hale gelene ve seçilmiş bir âlim iken câhillerin istihzâsına uğrayan âlime de merhamet edin!»

16996

گفت پیغمبر که با این سه کرده
رحم آریدارنه سنکبدونه کوه

«Resûlullah buyurdu ki: Eğer taş ve dağ, gibi duygusuz değilseniz, bu üç kişiye acıym.»

16997

انکه او بعد از عنیزی خوار شد
دان توانکرهم که بی دینا رشد

«O üç kişiden biri reis iken hor ve hakir olandır. Diğeri parasız kalan zengindir.»

وان سوم آن علای کاندز «هان»
مبتلا کرد میان اناهان

«Üçüncüsü: Dünyâda ahmaklar arasında istihzâ olunmak belâsına duçar olan âlimdir.»

16999

زانکه از عزت بخواری آمدن
همجو قطع عضو باشد از بدن

«Çünkü: Şeref ve izzet mevkiinden bakârate düşmek, bedenden bir uzvun kesilmesi gibidir.»

17000

عضو گردد مرده کنزتن و ابرید
نوریده جنبدامانی مدید

«Bedenden kesilen bir uzuv, biraz kımıldar ve titrer ama, uzun uza-diya hareket edemez.»

İzzet ve riyâset mevkiinde olan da eskisi gibi esmek, savurmak istese de sözü burnundan ileriye gidemez.

17001

هرکه از جام الست او خورد بار
هستش امسال آفت رنج خمار

«Her kim, geçen yıl - yâni âlem-i ervâhda - (Elest) kadehinden içmişse bu yıl - yâni bu Dünyada - onun için mahmurluk derdi vardır.»

17002

وانکه چون سک زاصل کهدانی بود
کی مراو را حرص سلطانی بود

«Köpek gibi aslen necis olan bir şahısta sultanlık hırsı ne gezer?»

توبه اوجوبد که کردست او کلاه
آه او کوبد که لم کردست راه

«Günaha girmiş olan tevbeye çalışır, yolunu kaybeden de âh eder.»

Bahis mevzuu olan hadis-i şerifte kendilerine acımakla emredilenlerin sûreten aziz, zengin ve âlim olanlar değil, mânevi zevât olduğunu beyan ediyor.

Nitekim şu hikâyede de bunu anlatıyor:

BİR CEYLÂN YAVRUSUNUN EŞEK AHIRINDA MAHPUS OLMASI, EŞEKLERİN O GARİBLE KÂH İTİP KAKMAK VE ISIRMAKLA, KÂH EĞLENMEKLE ALAY ETMELERİ, GIDASIZ OLMAYAN KURU SAMAN YEMEYE MECBUR KALMASI... BU HALLERİN HEPSİ, DÜNYA, ŞEHVET VE HEVÂ ERBABI ARASINDA KALMIŞ BİR HAS KULUN SIFÂTIDIR. RESÛLULLAH SALLALLÂHU ALEYHİ VESELLEM: (İSLÂM GARİB OLARAK BAŞLADI? YİNE GARİB OLARAK BİTER. GARİB OLANLARA NE MUTLU) BUYURMUŞTUR. EVET, HAK PEYGAMBERİ DOĞRU SÖYLEMİŞTİR.

Bu hadis Sahih-i Müslim'de Ebû Hüreyre'den rivâyet edilmiştir.

آهویی را کرد صیادی شکار
اندر آخر کردش آن بی زیهار

«Bir avcı bir ceylânı avladı ve merhametsizce eşek ahırında hapsetti.»

آخری را پرزگادان وخران
حبس آهو کرد چون اشنمکران

«Öküzler ve eşeklerle dolu olan bir ahırda o ceylânı zâlimcesine hapsetti.»

آهواز وحشت هر سومی گرفت
او پیش آن خران شب گاه رخت

«Ceylân, ürktüğü için her tarafa kaçıyordu. Avcı, gece vakti o eşekler önüne saman döktü.»

از مجاعت و اشتها هرگاه وخر
گاه را میخورد خوشتر از شکر

«Her öküz ve eşek açlığından ve iştihâsından samanı şekerden daha lezzetli olarak yiyordu.»

گاه آهومی رمیداز سوبو
کزدود کرد کمی تاف رو

«Ceylân, kâh ürküp o tarafa bu tarafa kaçıyor, kâh samanın tozundan ve dumanından yüzünü çeviriyordu.»

هرکرا باضد خود بکذا شدند
آن عقوبت را چو مرکب انکاشتند

«Bir kimseyi zıddı olan şahısla beraber bırakırlarsa, onu ölüm azâbına uğratmış olurlar.»

تا سلیمان گفت کان هدهدا کر
هجر اعذری نکوبد معتبر

«Süleyman Alehisselâm demişti ki: Hühühüd; gitmeye mecbur olduğuna dair kabul edilebilecek bir özür getirmezse.»

بکشمش یاخود دهم او را عذاب
یکم عذاب سخت بیرون از حساب

«Ya onu öldürürüm, yâhud sayıya gelmez bir azab ile cezalandırırım.»

هان کدامست آن عذاب ای معتمد
در قفس بودن بغیر جنس خود

«Ey güvenilir kişi; o nasıl bir azabdı düşün; Cinsinin gayrisıyla bir kafeste hapsedilmekti.»

Sûre-i Neml'de buyurulmuştur ki:

وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَا أَرَى الْهُدَى هَذَا مَكَانَ
مِنَ الْغَائِبِينَ ۝ لَاُعَذِّبُهُ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَا ذُبْحَةً
أَوْ لِيَأْتِنِي سُلْطَانٌ مُّبِينٌ ۝

«(Süleyman) kuşları araştırıp dedi ki: «Hüdhüdü neye görmüyorum? Yoksa gaaiblerden mi?» Onu her halde çetin bir azaba uğratacağım; Yahud onu mutlaka kesdireceğim, yahud bana açık ve kat'i bir bürhan getirir⁷².»

Bu azâb-ı şedid, türlü türlü tefsir edilmiş, (kanatlarını yolup güneşte tutacaktı,) yâhud (Eşinden ayıracaktı.) (Cinsi olmayan bir kuşla kafese koyacaktı) denilmiştir.

Hazret-i Mevlânâ üçüncü şikkı beyan ediyor ki doğrusu da odur.

زین بدن اندر عذابی ای بسر
مرغ روحت بسته باجنس دگر

«Oğul, bu beden kafesinde azab içindesin. Çünkü kuş gibi olan ruhun cinsi olmayan bedene hapsedilmiştir.»

(72) Sûre-i Neml: 20-21.

روح نازست و طایع زاعها
دار داز رانان و جمدان داغها

«Ruh, doğan kuşu gibidir. Tabiatlar ise karga misâlidir. O doğan gibi ruh, karga ve baykuşlardan yaralanır.»

او نمائنده درمیانشان زار زار
همجو بوبکری بشهر سبزوار

«Ruh, Sebzvâr şehrinde Ebû Bekir isminde birinin inler bir halde kaldığı gibi, beden ve tabiat arasında azab içinde kalmıştır.»

«SULTAN MUHAMMED HARZEMŞAHIN, AHÂLİSİ TAMÂMİYLE RÂFİZİ OLAN SEBZVAR ŞEHRİNİ SAVAŞLA ALMASI, AHALİSİNİN AMAN İSTEMESİ, HARZEMŞAHIN DA BU ŞEHİRDEN EBÛBEKİR İSİMLİ BİRİNİ BANA HEDİYE OLARAK GETİRİRSENİZ SİZE AMAN VERİRİM DEMESİ.»

Harezm, Hazer denizinin şark tarafında o deniz ile Aral gölü ve Ceyhun nehri arasında geniş bir arazidir. Orada kutb'ud-dîn Muhammed Harzemşâh tarafından muazzam bir hükümet kurulmuştu. Kutb'ud-dîn'in babası Ânûştiken Melikşâh-ı Selçûkî tarafından Harezm vâlisi tâyin edilmiş, onun vefâtında vâliliğe Kutb'ud-dîn getirilmişti. Kutb'ud-dîn 491 tarihinde istiklâlini ilân etti. İran Selçukî devletini ortadan kaldırdı. Teşkil ettiği devlete Hârzemşâh Devleti denildi. Yedi hükümdâr gelip saltanatları 491 den 717 tarihine kadar sürdü. Ve Cengiz'in saldırmasıyla mahvoldu.

Sebzvâr: İranın Horasan bölgesinde bağlık, bahçelik bir şehirdir ki ahâlisi tamamıyla râfizi olup ashâb-ı kirâmdan bazılarının düşmanı bulunuyordu. II. Muhammed Hârzemşâh bu şehri zabdetmiş ve halkına aman vermek için EbûBekir nâmında bir kimse getirmelerini teklif eylemişti.

17016

شد محمد الب الف خوار زمشاه

در قتال سبزو ابرترتاه

«Muhammed Hârzemşâh, ahâlisi fâsik ve fâcir bulunan Sebzvâr'a harb için gitti.»

17017

تنکشان آورد لشکرهای او

اسپش اقتاد در قتل عدو

«Orduları Sebzvârlıları sıkıştırdı. Askerleri düşman öldürmeye koyuldu.»

17018

سجده آوردند پیشش کالامان

حلقه مان در کوش کن وایجنس جان

«Ahâli, Hârzemşâhın huzurunda yerlere kapandılar, kulağımıza küpe tak - yâni bizi köle olarak kabul et - canımızı bağışla diye, aman istedikler.»

Ve ilâve ettiler ki:

17019

هرخراج وصلتی که بایدت

آن زماهر موسمی افزایدت

«Sana istediğin kadar harac ve vergi verelim, her mevsimde vergimizi artıralım.»

17020

جان ما آن توست ای شیرخو

پیش ما چندی امانت باش کو

«Ey arslan tabiatlı hükümdâr; bizim canımız senindir. Bir kaç gün bizde emânet kalmasına müsâade et.»

17021

گفت زرها نیداز من جان خویش

تا نیاریدم ابو بکری پیش

«Hârzemşâh dedi ki: Huzûruma Ebû Bekir isimli bir kimse getirmedikce canınızı kurtaramazsınız.»

17022

تامر ابو بکر نام از شهرتان

هدیه ناریدای رمیده امتان

«Şehrinizden bana Ebû Bekir nâmında birini hediye getirmediğce ey Hak'tan ürkmüş ve bâtila sapmış olan ümmet;»

17023

بدروم تان همچو گشت ای قوم دون

نی خراج استانم ونی هم فسون

«Ey alçak kavm; sizi ekin gibi biçerim, ne haracınızı alırım, ne de söyleyeceğiniz masalı dinlerim.»

17024

بس جوال زر کشیدندش برا

کز چنین شهری ابو بکری مخواه

«Böyle bir şehirden Ebû Bekir arama, diye Hârzemşâhın yoluna bir çuval altın getirdiler.»

17025

کی بود بوبکر اندر سبز وار

یا کلوخ خشک اندر جوبار

«Sebzvâr şehrinde Ebû Bekir nasıl bulunur? Nitekim dere içinde kuru kerpiç bulunmaz.»

رو بتایداز زرو گفت ای مغان
تانیاردم ابوبکر ار مغان

«Hârzemşâh altından yüz çevirdi ve dedi ki: Ey kâfirler, bana hediye olarak bir Ebû Bekir getirmediğce.»

هیچ سودی نیست کودک نیستم
تا بزرو سیم حیران بیستم

«Hiç bir faydası yoktur. Çocuk değilim ki, altın ve gümüş karşısında hayran kalayım!»

تانیاری سجده زهی ای زبون
کر بیپایی تو مسجد را بکون

«Ey mağlûb kimse Huzur-u Îlâhîde sîdk ve ihlâs ile secde etmeyince mescidi sürünerek silip, süpürsen de faydası yoktur.»

منهیان انکیختنداز چپ و راست
کاندین ویرانه بوبکری کجاست

«Bu virânede Ebû Bekir isimli bir kimse var mı? diye dellâl çağırıttılar.»

بعد سه روز و سه شب کاشتافتند
یک ابوبکر تزاری یافتند

«Üç gün üç gece aradıktan sonra zayıf ve hasta bir Ebû Bekir buldular.»

رهگذر بود و عاید از مرص
در یکی گوشه خرابه پر مرص

«Yolcu imiş. Sebzvâr onun yolu üstünde olduğu için uğramış ve hastalanıp bir virâne köşesinde âdetâ çürüyecek bir hâle gelmişti.»

حفته بود او در یکی کنج خراب
چون بدیدندش بگفتندش شتاب

«O, harap bir köşede yatıyordu. Onu bulunca dediler ki: Kalk ve acele et!»

خیز که سلطان ترا طالب شدست
کز تو خواهد شهر ما از قتل دست

«Kalk ki seni sultan istiyor. Şehrimiz, senin yüzünden katliâmıdan kurtulacak.»

گفت اگر بایم بدی یا مقدمی
خود براه خود بمقصد رفتی

«Ebû Bekir dedi ki: Yürüyecek ve gidebilecek kadar ayağımda kuvvet olsaydı kendi yoluma ve maksadıma giderdim.»

اندین دشمنکده کی ماندمی
سوی شهر دوستان می راندمی

«Bu düşman memleketinde nasıl kalırdım? Dostların bulunduğu bir şehre giderdim.»

17036

تخنه مرده کشان بفراشتند

وان ابوبکر مرا برداشتند

«Bir tabut getirip o Ebû Bekiri üstüne yatırdılar.»

17037

سوی خوار زمشاه حالان کشان

میکشیدندش که تاینندشان

«Hamallar, onu yüklenip Sebzvârda Ebû Bekir isimli biri bulunduğunu görsün diye Hârzemşâhın huzuruna getirdiler.»

Bundan sonra hikâyeden maksadın ne olduğu beyan ediliyor:

17038

سبزوارست این جهان و مردحق

اندر اینجا ضایعست و ممتحق

«Bu Dünyâ Sebzâr şehri gibidir ki Merd-i İlâhî olanlar burada zâyi olup gitmişlerdir.»

17039

هست خوار زمشاه بزdan جلیل

دل همی خواهد ازین قوم رذیل

«Hârzemşâh da Rabb-i Celili temsil etmektedir ki o Rabb-i Celil, bu rezil kavimden saf ve hâlis bir kalb istemektedir.»

17040

گفت لا ینظرالی تصویر کم

فابتغواذا القلب فی تدبیر کم

«Cenâb-ı Peygamber: «Allah sizin sûretlerinize bakmaz» buyurmuştur. O halde Ey Ehl-i Dünyâ; bir gönül sâhibini - yâni bir Merd-i İlâhîyi - arayın.»

Hadis-i Şerifte buyurulmuştur ki: «Hakikaten Allah Teâlâ; sizin sûretlerinize ve amelerinize bakmaz, belki kalblerinize ve niyetlerinize nazar eder.»

Hazret-i Mevlânâ, hadisi ızah için lisan-ı İlâhiden diyor ki:

17041

من ز صاحب دل کنم در تو نظر

نی بقتن سجده و ایثار زر

«Ben bir ârif vâsıtasıyla sana nazar ederim. Ettığın sûri secde ve dağattığın altın sebebiyle değil!»

17042

تودل خود را چودل بنداشتی

جست وجوی اهل دل بکذاشتی

«Sen, kendi kalbini hakiki bir kalb sandın da, gönül sâhibi ârifleri aramayı bıraktın.»

17043

دل که کرفصد چو این هفت آسمان

اندر و آید شود یاوه و نهان

«Gönül öyle bir şeydir ki, bu yedi semânın yedi yüz misli bir genişlik ona dâhil olsa, gönlün genişliği içinde kaybolur.»

17044

انچنین دل ریزها را دل مگو

سبزوار اندر ابوبکری مجو

«Böyle gönül döküntülerine gönül deme. Sebzvâr şehrinde Ebû Bekir arama.»

Yâni öyle gönül kırıntı ve döküntülerinde Allahı arama, bulamazsın.

17045

صاحب دل آینه شش رو شود
حق ازودر شش جهت ناظر بود

«Gönül sâhibi, altı taraflı ayna gibidir. Allah altı cihete onun vasıta-
siyle bakar.»

17046

هر که اندر شش جهت دار و مقرر
نشدش بی واسطه او حق نظر

«Altı cihette karar etmiş olanlara onun vasıtası olmaksızın Allah na-
zar eylemez.»

17047

گر کندر داز برای او کند
ور قبول آرد همو باشد سند

«Eğer Cenâb-ı Hak, birinin matlûbunu reddederse o gönül sahibi için
reddeder, kabul eyleyecek olursa yine o gönül sâhibi için kabul eder.»

17048

بی ازونده کسی را حق نوال
شمه گفتم من از صاحب وصال

«O vasıta olmadan Allah kimseye bir nimet vermez. Ben Hakka vasıl
olan zâtın ahvâlinden pek az bir şey söylüyorum.»

17049

موهبت را بر کف دستش نهاد
وز کفش آترا بر حومان دهد

«Atâ ve ihsanı onun avcuna kor. O avuç vasıtasıyla atıyye ve mev-
hibesini merhametine mazhar olanlara verir.»

17050

با کفش دریای کل را انصال
هست بی چون و چگونه بر کال

«O gönül sahibinin avucuyla Deryâ-yı Küll'ün - yâni Allahın rahmet
denizinin - ittisâli vardır. Fakat o ittisal - birleşme - nasılıktan münez-
zeh ve tarif edilemez bir hâl-i kemâldir.»

17051

اتصالی که نینجد در کلام
کفش تکلیف باشد والسلام

«O öyle bir ittisaldır ki târif ve beyânı kelâma sığmaz. Onu söyle-
meye ve anlatmaya çalışmak, beyhûde zahmetten ibâret kalır.»

17052

صد جوال زرباری ای غنی
حق بگوید دل بیار ای منحنی

«Ey zengin kimse; sen Huzur-u İlâhiyyeye yüz çuval altın götürsen
- yâni o miktar hayır ve hasenâtta bulunsan - Cenâb-ı Hak buyurur ki:
Ey huzurumda eğilmiş olan; bana gönül getir.»

«Sanna ki ey bâce senden zerr ü sîm isterler
Yevme lâ yenfeu'de kalb-i selîm isterler.»

17053

کز تور اضیست دل من راضیم
ورز تو معرض بود اعراضیم

«Eğer senden O Gönül râzi ise ben de râzıyım. Yok yüz çevirmişse
ben de yüz çeviririm.»

منکرم در تودران دل بنکرم
تحفه او را آرای جان بردم

«Ey ruhu kapımda bulunan kimse; sana bakmam, bana getireceğin Gönül'e bakarım. Hediye olarak bana öyle bir gönül getir.»

Cenâb-ı Hak:

يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ۚ إِلَّا مَنَآتِي اللَّهُ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ

«O günde ki ne mal faide eder, ne de oğullar. Meğer ki Allah'a tamamen sâlim bir kalb ile gelenler ola⁷³», buyurmuştur.

Kalb-i Selîmden maksad: Mâsivâ taallûkundan âzâde bir kalbdır ki Cenâb-ı Hakka takdim edilecek en büyük hediye, böyle bir kalbdır. Şâyed insanda öyle bir kalb yoksa Hakdan başka bir şeye bağlı olmayan bir ârifin gönlünü almalı ve o gönlü, yâni, onun rızâsını arzetmelidir. Nitekim Hazret-i Mevlânâ Mesnevî'nin başka bir yerinde: «Gönül elde et ki o, hacc-ı ekber mesâbesindedir. Çünkü bir gönül, binlerce Kâbeden efdaldir.»

«Kâbe, Âzerin oğlu İbrâhim Halil Aleyhisselâmin binâsıdır. Gönül ise Celîl ve azîm olan Allah'ın nazargâhıdır.» buyurmuştur.

Yine lisân-ı İlâhiden deniliyor ki:

باتوا وچوانست هستم من چنان
زیربای مادران باشد چنان

«Gönül seninle nasılsa ben de öyleyim. Cennet anaların ayakları altındadır.»

Biraz evvel de söylenildiği vechile gönülden maksad: Peygamber vârisi olan veliyy-i kâmil ve mürşid-i mükemmildir. Asıl gönül sahibi, sebeb-i hilkat-i Kâinât (S.A.V.) Efendimizdir ki mükevvenâtın sebeb-i as-

(73) Sûrei Şuarâ: 88-89.

İsî olduğu ve mahlûkât onun şerefine vücuda geldiği için mükevvenâtın anası mesâbesindedir.

Nitekim Hilye nâzımı Hâkânî Muhammed Bey merhûm:

«Ona ümmî lakab olmak mahzûn
Olduğundan idi ümm'ül-eyvân»

demiş ve pek güzel söylemiştir.

Bunun içindir ki Hz. Pir yukardaki beyitte:

«Evlâd için Cennet, anaların ayakları altında, yâni onlara hürmet ve itâattır.» demek istiyor.

Hanımlar; bu müjde ile sevinin ve itaat edin ki size merhamet ve itaat eden çocuklarınız, o hürmet ve itaat sâyesinde Cennete gireceklerdir. Fakat onların size itaatı lâzım geldiği gibi sizin de Allaha ve peygambere itaatınız icab eder.

توبکوی نک دل آوردم بتو
کوبدت پراست ازين دالها فتو

«Sen dersin ki: İşte sana gönül getirdim ya... Cenâb-ı Hak da sana buyurur ki böyle gönüllerle şehir dopdoludur.»

Yâni her insanın bir kalbi vardır ki kan deveranı onun vasıtasıyla olur.

آن دلی آورده قطب عالمست
جان جان جان جان آدمست

«Sen bana Alemin kutbu olan gönlü getir. İnsanın canının canının canının canı o gönüldür.»

Ki asıl itibariyle Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizin ve bil-vâri-se gavs-ı âzam hazretlerinin kalb-i münevveridir. Yoksa (yürek) denilen et parçası hayvanlarda bile vardır. Böyle bir gönül götürmekten maksad: Ya kalbini onların kalbi derecesine yükseltmek yâhud onların gönlünü ederek himâyelerine ve şefaatlara nâil olmaktır.

از برای آن دل پر نور و بر
هست آن سلطان دلها منتظر

«O münevver ve hayırkâr gönül için, gönüller sultanı olan Allah mun-tazırdır.»

توبکردی روزها در سبز وار
انجمن دل انیابی زاعتبار

«Ey sâlik; sen Sebzvâr şehrinde günlerce dolaşsan öyle bir kalbe iti-bar edildiğini bulamaz ve göremezsın.»

Ahâlisi şii olan Sebzvâr şehrinde, Ebû Bekir isimli kimseye hürmet edilmediği gibi Dünyada da Hak indinde matlûb ve muhterem bir kalb sâhibine itibâr edilmez.

بس دل پژمرده پوسیده جان
بر سر تخته نهی آن سوکشان

«Sen solmuş ve ruhu çürümüş bir gönlü teneşir tahtasına yatırıp ta-raf-ı İlâhiye götürüyorsun.»

Ki Sebzvârlılarda Ebû Bekir isimli sünni ve hasta bir adamı Hârzem-şâhın huzuruna böyle getirmişlerdi.

کویدت این کورخاه ست ای جرتی
که دل مرده بدیجا آوری

«Cenâb-ı Hak sana buyurur ki: Ey küstâh ve cür'etkâr; burası kabir midir ki huzuruma ölmüş bir kalb getiriyorsun?»

رویا و رآن دلی کوشاه دوست
که امان سبز وار کون ازوست

«Git de huzuruma şâhâne tabiatlı bir gönül getir ki Dünya Sebzvârı-nın amânı onun sâyesindedir.»

(Şâh-ı hûy) denilmekle: «Allahın ahlâkını tabiat edininiz, sıfât-ı ke-mâliyle mevsûf olunuz.» mânâsı kasdediliyor. «Dünya Sebzvârının amâ-nı onun sâyesindedir» buyurulmakla da (Sûre-i Enfâl) daki şu âyet-i ke-rimeye işaret olunuyor:

وَمَا كَانَ لِلَّهِ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ

• (Habibim); sen aralarında bulundukca Allah onlara azab etmeye-cektir⁷⁴.»

Evet Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz Mekke'de ikâmet buyurduğu müddetce Mekkeliler, refah ve saâdet içinde yaşıyor-lardı. Vaktâki hicret-i Muhammediye vukua geldi. Kureyşlilerin refah ve saâdeti de bozuldu. Uzun süren bir kıtlığa uğradılar, açlıktan gök yüzünü duman gibi görmeye başladılar da Medineye adam gönderip Rahmeten Lilâlemîn'den şefâat istediler.

İşte enbiyâ ve evliyânın bir kavm arasında ve bir memleket dâhilin-de bulunması, o kavim ve memleket için emnü emândır.

Nitekim Mevlânânın hayatında Konyayı muhasara etmiş olan Moğol ordusu bilâzafer dönmeye mecbur olmuştu.

کوی آن دل زین جهان پنهان بود
زانکه ظلمت باضیا ضدان بود

«Sanki o gönül, bu cihandan gizlenmiştir. Çünkü zulmet ile ziya bir-birine zıddır, bir arada bulunmaz.»

17064

دشمنی آن دل از روزالست
سبز وار طبع را میرائی است

«Elestü birabbiküm gününden beri, o gönüle olan düşmanlık tabiat sebzvarına miras kalmıştır.»

17065

زانکه اوبازست و دنیا شهر زاغ
دیدن ناجنس بر ناجنس داغ

«Çünkü o gönül sâhibi doğan kuşu gibidir. Dünyâ ise, kargalar şehri mesâbesindedir. Kendi cinsinden olmayanı görmek, insanı yaralar.»

Müslümanlara karşı dinsizlerin buğz ve adâvetle dolu olmaları ve bu istikamette neşriyatta bulunmaları gibi...

17066

ور کند نرمی نفاق می کند
زا ستمات ارتقاقی میکند

«İnsan kendi cinsinden olmıyanla uyuşmuş gibi görünürse o hal, samimi değildir, münâfıklıktır.»

17067

می کند آری نه از بهر نیاز
تا که ناصح کم کند نصیح در از

«O münâfık, evet der ama tasdik ettiğinden değil, nasihat verenin sözü kısa kesmesi içindir.»

17068

زانکه این زاغ خس ممدار جو
صد هزاران مکر دار دتوبتو

«Çünkü bu leş kargası, yüz binlerce ve kat kat mekr ve hiyle bilir.»

17069

کر پذیرند آن نفاقش را رهید
شد نفاقش عین صدق مستفید

«Eğer o münâfıkın nifâkını o gönül sâhibi kabul ederse münâfık kurtulur; ve münâfıklığı, kendisine fayda verecek bir doğruluk olur.»

17070

زانکه آن صاحب دل با کروف
هست در بازار ما معیوب خر

«Çünkü o muhterem gönül sahibi, bizim pazarımızda ayıplı olanları satın alırlar.»

Ve onları ayıplardan kurtarıp salâh ve hâl sâhibi ederler.

Allah rahmet eylesin. Kasım Efendi nâmında fakir bir saatci vardı. Bit pazarında dolaşır, kaldırım üstüne yayılmış hırdavat arasından bir takım âlât ve edevâtı seçer, onları bir araya toplayıp mükemmel bir saat haline getirirdi. İşte ehlullâh hazarâtı da böyledir. Süfehâ arasında müsteid olanları ıslâh ederek hakiki bir insan haline getiriler.

Konya hocaları: «Mevlânânın dervişleri bir takım fâsık, fâcir herifler!» diye ta'n etmişler. Cenâb-ı Pir de: «Sulehâdan olsalardı onların bana değil, benim onlara mürid olmam lâzım gelirdi» cevâbını vermiş.

17071

صاحب دل جوا کری جان نه
جنس دل شو کر ضد سلطان نه

«Ey sâlik; eğer cansız - yâni taş ve ağaç gibi ruhsuz - değilsen gönül sâhibini ara. Eğer Hakikat sultanına zıd değilsen, gönülle aynı cinsten olmaya bak.»

Yani bir gönül sahibini bul ve onun emirlerini can kulağı ile dinle!

17072

انکه زرق او خوش آید ممترا
آن ولی تست فی خاص خدا

«Halbuki riyâsı, sana hoş gelen, tabiatine uygun olan kişi dostundur. Dostundur ama Hakk'ın dostu değil ki!»

هر که او برخوی و بر طبع توزیست
پیش طبع توولی است و ندیست

«Herkim senin arzu ve tabiatına göre yaşarsa senin indinde o veli, hatta nebî görünü.»

Mürîd olan hasta, mürşîd olan hekim gibidir. Hastalığın icâbına göre perhîz tavsiye eder, iğneler yapar, yutulması müşkil ilâclar verir. Hasta bunlara riayet eder. Hekimin dediğini yaparsa iyileşir. Mürşîd de mürîdin mânevi hastalığına göre riyâzet ve mücâhede tavsiyelerinde bulunur.

Bunlar ise mürîde zor geldiği için nabzına göre şerbet verecek hekim arar ve arzu ettiği gibi hareket eyleyen velî, hatta nebî farzeder.

رو هوا بکند ار تابویت شود
وان مشام خوش عبر جویت شود

«Yürü, hevâ ve hevesi bırak da bir koku al, o güzelim amber kokusunu duy.»

از هوا رانی دماغت فاسداست
مشک و عنبر پیش مغزت کاسداست

«Heva ve hevesine uyarsan dimağın bozulur. Misk ve amber sence hiçbir şeye yaramaz bir hale gelir.»

حد ندارد این سخن و آهوی ما
می کز ز داندراخر جا بجا

«Bu sözün sonu gelmez, halbuki ceylânımız, ahırda bir yerden bir yere kaçıp durmada!..»

روزها آن آهوی خوش نالی تر
در شکسته بود در اصطبل خر

«O göbeği miskli ceylân, günlerce eşek ahırında işkence çekmekteydi.»

مضطرب و ززع چون ماهی ز خشک
در یکی حقه معذب مشک و بشک

«Karaya vurmuş balık gibi can çekişmede, çırpınıp durmadaydı. Pislikle misk, âdetâ bir hokkaya girmişti.»

یکت خری گفتی که هان این بوالوحوش
طبع شاهان دارد و مبران خوش

«Bir eşek diyordu ki: Bu hayvanlar babası, padişahlarla beylerin huyunda, susun!»

وان دکر تسخرزدی کز جزرومد
کوهر آوردست کی ارزان دهد

Başka bir eşek, onun gidip gelmesine bakıp alay ederek: Bir inci bulmuş, nasıl olurda ucuza satar? diyordu.»

وان خری گفتی که با این نازکی
بر سریر شاه شو کومتکی

«Bir başka eşek: Söyleyin diyordu, bu nazıklıkla padişahın tahtına çıkıp yaslanın.»

17082

وان حری شد تخمه و از خوردن بماند
بس برسم دعوت آهور انخواند

«Bir başka eşek de çok yemiş, imtilâya uğramış, yemeden kalmıştı. Ceylânı çağırdı.»

17083

سرچین کرد او که نی روای فلان
اشتها ام نیست هستم ناتوان

«Ceylân başını kaldırıp: Hayır, iştahım yok, kuvvetsizim, dedi.»

17084

گفت او میدانم که نازی میکنی
یا ز ناموس احترازی میکنی

«Eşek dedi ki: Biliyorum ki nazlanıyorsun. Yahut da utanıyorsun da onun için çekinmekte.»

17085

گفت او با خود که آن طعمه توست
که ازان اجرای توزنده نواست

«Ceylân kendi kendisine: O yemek senin yemeğin. Senin bedeninin cüz'üleri ondan dirilmekte, tazelenmekte..»

17086

من الیف مرغزاری بوده ام
در زلال و روضها آسوده ام

«Ben çayırılığın arkadaşıydım. Duru sularla, bağlar, bahçelerle avunur, eğlenirdim.»

17087

کرفضا اداخت ما را در عذاب
کی رود آن خوی و طبع مستطاب

«Kaza ve Kader, bizi azâba düşürürse o huy, o güzel tabiat nasıl olur da değişirir?»

17088

کر کدا کستم کداروکی شوم
ور لباسم کهنه گردد من نوم

«Yoksul olduysam bile nasıl olur da yoksulca hareket ederim? Elbisesim eskidiyse ben yeniyim.»

17089

لاله و سنبل سپرغم نیز هم
باهزاران ناز و نفرت خورده ام

«Ben, sümbülü, lâleyi, reyhanı bile binlerce nazla ve istemiyerek yerdim, dedi.»

17090

گفت آری لاف میزن لاف لاف
در غریبی بس توان گفتن کزاف

«Eşek: Evet, dedi, söylen, dırıldan. Gariplikle çok saçma şeyler söylenebilir.»

17091

گفت نافم خود کواهی میدهد
ماتی بر عود و عنبر می نهید

«Ceylân dedi ki: Göbeğim, sözlerime şehadet etmede. Öd ağacı ile ambere bile ehemmiyet vermeme.»

17092

لیلت آزا که شنود صاحب مشام
بر خر سرکین پرست آن شد حرام

«Fakat koku almayan bunları nerden duyacak? Pislige tapan eşeğe o koku haramdır.»

17093

خر کیز خربوید بر طریق
مشک چون عرضه کنم با این فریق

«Eşek yolda giderken diğer bir eşeğin sidiğini koklar ve ondan hoşlanır. Bu çeşit mahluklara nasıl misk arzede bilirim.»

17094

هر این گفت آن رسول مستعجب
رمز الاسلام فی دنیا غریب

«O şefaati sahibi peygamber, bu yüzden: (İslâm, dünyada garibdir) remzini söylemiştir.»

Bu beyit şu hadis-i şerife işaretler: «İslâm garib olarak başladı, yakında yine garib olacaktır. Garib olanlara ne mutlu, garib olanlara ne mutlu, garib olanlara ne mutlu!..»

Evet, müslümanlık garib olarak başlamıştır. Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimiz: «Ey insanlar; Allah'tan başka mâbûd yoktur» dediği vakit yapayalınız. O dâvete icabet etmiş olanlar da Mekke müşrikleri tarafından türlü türlü ezâ ve cefâyâ maruz kalıyorlardı. Bu hal hicrete kadar devam etti ve hicretin onuncu senesindeki (Hacc-ı Vedâ) da nâzil olan:

الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتِمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي
وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا

«Bugün sizin dininizi kemale erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım, ve size din olarak müslümanlığı (verib ondan) hoşnad oldum⁷⁵.»

(75) Sûrei Mâide : 3.

Âyet-i kerimesiyle kemâl derecesini buldu. Bu kemâl Hazret-i Osman (Radiyallâhü anh) in hilâfeti ortalarına kadar devam etti. Ondan sonra Emevîlerin istilâsıyla inhitâta başladı. Sonra İslâm fırkaları bir birleriyle çarpıştılar. Daha sonra hilâfet, saltanata tebdil etti ve şiddetli bir istibdad başladı. İşte bu haller, İslâmın yine garib olması demektir. Zamanımızda ise din aleyhine açılan ağızların kustukları herzeler mâlûm.

17095

زانکه خویشانش هم ازوی می رمند
کرچه باذاتش ملامک همدند

«Çünkü zâtı, meleklerle hemdem olmakla berâber, akrabaları bile kendisinden kaçarlar.»

Nitekim Aleyhisselât Efendimizin amcası, amcazâdesi gibi en yakın akrabası bile zât-ı risâletin en şiddetli düşmanı olmuşlardı. Nûh ve Lût peygamberlerin haremeleri, zevc-i muhteremlerinin muhalifleri idiler. Bâyezid-i Bestâmi gibi bir zâtın geleceğini haber verdiği ve: «Mânen benden yüksektir dediği» Şeyh Ebu'l-Hasen Hırkânî'nin karısı da o mübârek zâtı fasledirdi.

17096

صورتش راجنس می بیند انام
لیک ازوی می نیاند آن مشام

«Avam takımı, O'nun sûretine bakar, O'nu kendilerine cins sanır ama ondaki kokuyu duymaz.»

Nitekim müşrikler de Enbiyâ-yı İzâma: «Siz de bizim gibi bir insandan başka değilsiniz.» demişlerdi.

17097

همجو شیری درمبان نقش کاو
دور می پدش ولی او را مکاو

«Öyle bir zât, sıgır derisi içinde arslan gibidir. Onu uzaktan gör, fakat o deriyi kazımaya kalkışma!»

وَبَكَوَى تَرْكَتْ كَاوَتْنِ بَكَو

که بدرد کاو را آن شیرخو

«Eğer kazımaya kalkışırsan ten öküzünü terket. Çünkü o arslan tabiatlı veli, o öküzü parçalar.»

طبع کاوی از سرت بیرون کنند

خوی حیوانی ز حیوان برکنند

«O arslan tabiatlı veli, senin öküzlük tabiatını başından, yâhud sırtından, - yâni kalbinden çıkarır - hayvanlık huyunu hayvandan izâle eyler.»

کاو باشی شیر کردی زرداو

کرتوبا کاوی خوشی شیری محو

«Sen öküz bile olsan O'nun himmet ve terbiyesiyle arslan olursun. Fakat öküzlükten hoşlanıyorsan nâfile arslanlığı arama.»

(BEN YEDİ ARIK ÖKÜZ GÖRDÜM, YEDİ SEMİZ ÖKÜZÜ YEDİ) ÂYET-İ KERİMESİNİN TEFSİRİ

Hazret-i Yusuf Aleyhisselâm Mısra götürülüp köle diye satıldığı, sonra Mısır Azizinin zevcesi Züleyhânın ona meyli dolayısıyla zindana atıldığı vakit Mısırdaki Firavun, arablardan idi ki adının (Reyyân Bin El-Velid) olması da bunu teyid etmektedir. Sûriye taraflarında oturan arablar, bir ara Mısra hücum etmişler ve yerli firavunları güneye doğru kaçırmışlar, Mısırın kuzey taraflarında bir hükümet kurmuşlardı. Bir müddet sonra güneydeki yerli firavunlar kuvvetlenmişler ve arab hükümetini mağlûb ederek onları Mısırdan çekilmeye mecbur etmişlerdi. Hazret-i Mûsâ Aleyhisselâm zamanındaki Firavun yerlilerden idi.

Bir arab firavununun bir rûya gördüğü, o rûyayı Hazret-i Yusuf'un tabir etmesiyle vezirlik makamına getirildiği Sûre-i Yusuf'da şöyle hikâye buyurulmuştur:

وَقَالَ الْمَلِكُ إِنِّي أَرَى سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ
عِجَافٌ وَسَبْعَ سُنبُلَاتٍ خُضِرٍ وَأُخْرَى يَابِسَاتٍ يَا أَيُّهَا
الْمَلَأُ أَفْتُونِي فِي رَأْيِ إِيَّائِي كُنْتُ لِلرَّءْيِ بِاتِعِبُونَ ﴿٥٠﴾ قَالُوا
أَضْغَاثُ أَحْلَامٍ وَمَا نَحْنُ بِتَأْوِيلِ الْأَحْلَامِ بِعَالَمِينَ ﴿٥١﴾
وَقَالَ الَّذِي نَجَّا مِنْهُمَا وَادَّكَرَ بَعْدَ أُمَّةٍ أَنَا أُنْتَكُمُ
تَأْوِيلَهُ فَأَرْسِلُونِ ﴿٥٢﴾

* (Bir gün Mısır) padişâh(ı) dedi ki: «Ben rûyamda yedi arık (ineğ) in yemekte olduğu yedi semiz inekle yedi yeşil başak ve diğer (yedi) kuru (başak) görüyorum. Ey ileri gelenler (kâhinler), eğer rû'ya ta'bir ediyorsanız benim bu rû'yamı da halledin» dedi. Onlar da dediler ki: «(Bunlar) karma karışık (ve yalancı) düşlerdir. Biz böyle düşlerin ta'birini bilici (kimse)ler değiliz.» (Zindandaki) iki (arkadaş) dan kurtulana, nice zaman sonra (Yûsuf'u) hatırladı da dedi ki: «Ben size onun ta'birini haber vereyim. Hemen beni gönderin⁷⁶»

Hazreti Yusuf'a beraber Firavun'un ekmekçisi ile sakisi de zindana konulmuştu. Bunlar orada gördükleri bir rû'yayı Yusuf aleyhisselama söylediler. Hz. Yusuf da ekmekçinin asılacağını, sâkinin kurtulacağını haber verdi. Fîlvâki ekmekçi asıldı, sâki kurtuldu. Cenab-ı Yusuf sâkiye hükümdâra benim haksız yere zindanda bulunduğumdan bahset dedi. Fakat sâki bu tavsiyeyi unuttu. Efendisinin rû'yası dolayısıyla hatırladı. Beni zindana gönderin, orada faziletli biri var, ondan öğrenir size haber getiririm dedi. Yolladılar. Zindana geldi ve dedi ki:

(76) Sûre-i Yusuf: 43-45.

يُوسُفُ أَيُّهَا الصِّدِّيقُ أَفْنَا فِي سَبْعِ

بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعٌ سُنبُلَاتٍ خُضِرَ

وَأُخْرَىٰ سَبْعٌ لِّعَلَىٰ أَرْجَعُ إِلَى النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٧﴾

قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَأَبًا فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ

فِي سُنْبُلِهِ إِلَّا لَقِيلًا مِّمَّا نَأْكُلُونَ ﴿٧٨﴾ ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ

سَبْعٌ شِدَادًا يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلَّا لَقِيلًا مِّمَّا تُخْصِنُونَ

﴿٧٩﴾ ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ عَامٌ فِيهِ يُغَارِثُ النَّاسُ وَفِيهِ

يَعْصِرُونَ ﴿٨٠﴾

«Yusuf, ey çok doğru sözlü (dedi) kendisini yedi arık (inek) yemekde olan yeni semiz inekle yedi yeşil ve diğer (yedi) kuru başak hakkında bize bir fetvâ ver. Ümid ederim ki insanlara (isabetli cevabınızla) dönerim. Belki (bu suretle) onlar (senin yüce kadrini) bilirler. (Yusuf) dedi ki: «Yedi sene âdet(iniz) veçhile ekin ekin. Yiyeceğiniz az bir miktar hâriç olmak üzere biçtiklerinizi başağında bırakın. Sonra bunun ardından yedi kurak (yıl) gelecek, (tohumluk için) saklıyacağınızdan az bir miktar haric olmak üzere önceden biriktirdiklerinizi yiyip götürecektir. Sonra bunun ardından da bir yıl gelecek ki insanlar onda (ya'ni o zaman) yağmura kavuşturulacak ve onda sıkıp sağacaklar⁷⁷.»

Sâki bu tâbiri hükümdâra ve huzurunda olanlara anlatınca hükümdâr onu bana getirin emrini verdi. Fakat Hazret-i Yûsuf benim için tahkikat yapılmadıkça zindandan çıkmam dedi. Tahkikat yapıldı ve berâet ettikten sonra vezirliğe tayin olundu. Rüyâyı tâbiri vechile yedi sene bolluk oldu. O bolluk senelerde Hazret-i Yûsuf, fazla miktarda ekin ektirdi ve mahsulü anbarlara doldurttu. Ondan sonra kıtlık seneleri geldi, o da

yedi sene sürdü. Sâir memleketlerde ahâlî açlıktan kırılıyor ve zahire almak için Mısıra geliyordu.

Kur'ân-ı Kerimin bir tefsiri, bir de te'vili vardır. Tefsir, âyet-i keriminin zâhiri izâhı, te'vil ise ondan mânevi bir takım işâretler, hakikatler çıkarılmasıdır.

Hazret-i Mevlânâ, bu rüyadaki semiz sığırları, vücudlarını dünyâ nimetleri ile besleyen (Ehl-i Dünya) ya, zayıfları da riyâzat ve mücâhede ile nehâfet kesbetmiş ehlullâh ile te'vil ediyor ve diyor ki:

«O zayıf sığırları Cenâb-ı Hak, aç arslanlar sıfatında yaratmıştır ki o besili öküzleri iştihâ ile yesinler. Her ne kadar hayâlâtı uyku esnâsında sığır sûretinde gösterdilerse de sen onun mâneviyâtına bak.»

17101

آن عزیز مصر مبدیدی بخواب

چونکه چشم غیب راشد فنیج باب

«Mısır azizi gayb gözüne kapı açıldığında rüyâda:»

17102

هفت کاو فربه س پروری

خورد شان آن هفت کاو لاغری

«Yedi semiz ve çok besili öküzü, yedi tâne zayıf öküzün yediğini gördü.»

17103

در درون شیران بدید آن لاغرآن

ورنه کاو اترآبودندی خوران

«O zayıf öküzler mânen arslan idiler. Yoksa besili öküzleri yiyemezlerdi.»

(77) Sûrei Yusuf : 46-49.

بِسْ بِشْرَ آمَدَ بِصَوْرَتِ مُرْدَكَارِ
لَيْكُكَ دُرُویْ شَبَرِ پَهْانِ مُرْدِ خَوَارِ

«Ef'âl-i İlâhiyyenin zuhûruna vasıta olan bir kâmil de sûrette insan görünür, fakat, onun derûnunda insan yiyici bir arslan gizlidir.»

17105

مُردِرا خوشِ وَاخوردِ فردشِ کند
صافِ کرددِ دردشِ ارِ دردشِ کند

«O arslan, müsteid bir kimseyi hoşca yer ve ahlâk-ı zemimedan pâk bir hâle getirir. Derdi varsa tortusunu süzer, sâf bir hâle sokar.»

17106

زَانِ یَکِ دَرْدِ اَوْزِ جَنَهْ دَرْدِهَا
وَاَرَهْدِ بَا بَرْنَهْدِ اَوْ رَسْهَا

«O sâlik, muhabbet derdiyle bütün derdlerden şifâ bulur ve ayağını sühâ yıldızının üzerine kor.»

17107

چَندِ کُوبِیِ مَهِجُو زَاغِ پَرَنَحُوسِ
ایِ خَلِیلِ ازِ هَرِ چَهِ کُشْتِیِ خُروسِ

«Ey sâil; İbrahim Aleyhisselâma: Ey Halil, horozu niçin öldürdün? diye soran menhus karga gibi ne çok sââl ediyorsun?»

17108

حَکْمَتِ کُشْتَنِ بَکُوتَا جِیْسَتِ آنِ
تَا مَسِجِ کَرْدَمِ اَزْ اَمِنْ زَجَانِ

«Hazret-i İbrahim; Fermân-ı İlâhî ile kestim, cevabını vermiş; karga da: O fermânın hikmetini söyle ki Allahı dâimi sûrette ve herbir kılımla tesbih edeyim, demişti.»

«İBRAHİM ALEYHİSSELAMIN HOROZU KESMESİ, MÜRİDİN BATININDAKİ KÖTÜ VE HELÂK EDİCİ SIFATLARDAN HANGİSİNİN GİDERİLMESİNE İŞARET OLDUĞUNUN BEYANI»

17109

شَهْوَتِیِ اَسْتِ اَوْ وِیْسِ شَهْوَتِ پَرَسْتِ
زَانِ شَرَابِ زَهْرِنَا کُتْ ژُزْمَسْتِ

«Horoz, şehvete mensuptur, şehvetine tapar. O kötü hasletin zehirli şarabıyla sarhoştur.»

17110

کَرْنَهْ نَسْلِ بُودِ ایِ وَصِیِ
آدَمِ اَزِ نَنَکَشِ بَکَرْدِیِ خُودِ حَصِیِ

«Eğer şehvet, idâme-i nesil için olmasaydı Hazret-i Âdem, ondan utandığı için kendisini hadım ederdi.»

17111

گَافِ اَبْلِیْسِ نَعِینِ دَا دَا رَا
دَا مِ زَفْتِیِ خُوَ اَهْمِ اَیْنِ اَشْکَا رَا

«Şeytan, Dergâh-ı İlâhiyyeden koğulunca ve kendisine Kıyâmete kadar mühlet verilince Âdil-i Mutlak Hazretlerine dedi ki: İnsan avı için azîm bir tuzak isterim.»

17112

زَرْسِیْمِ وَکَلَهْ اَسْیَیْشِ نُمُودِ
کِهْ بَدِیْنِ تَا نِیِ حَلَاِیْقِ رَا رِ بُودِ

«Allah ona altın, gümüş ve at sürüsü gösterdi ve: Halkı bunlarla avlayabilirsin, dedi.»

17113

گفت شایش و ترش آویخت لنج
شد زنجیده ترش همچون ترنج

«Şeytan zâhiren teşekkür etti, fakat suratını ekşitti, sıkılmış turunc gibi dudaklarını sarkıttı.

17114

بس زرو کوهر زمعد نه‌ای خوش
کرد آن بس مانده راحق پیش کس

«Sonra Cenâb-ı Hak, o geberesiceye, hoş madenlerden altın ve mücevheratı armağan etti.»

17115

کبر این دام دکر را ای لعین
گفت زین افزون ده ای نَم المعین

«Ve buyurdu ki: Ey mel'ûn; şu tuzakları da al. Şeytan da dedi ki: Ey güzel yardımcı, bundan fazlasını ver.»

17116

جرب و شیرین و شرابات نَمین
دادش و بس جامه ابریشمین

«Yağlı ve tatlı yemeklerle kıymetli meşrûbatı ve türlü türlü ipekli elbiseleri de verdi.»

17117

گفت یارب پیش ازین خواهم مدد
تا بندم شان بجل من مسد

«Şeytan dedi ki: Yâ Rabbi, Âdem evlâdını liften örülmüş iple bağlamam - yâni iyice sapıtmam - için bundan daha fazlasını isterim.»

17118

تا که مستات که زرو برداند
مردواران بنده را بکشد

«Senin muhabbetinle mest olmuş erkek ve cesur kimseler benim o bağlarımı erkekcesine kırar ve koparırlar.»

17119

تا بدین دام ورسنه‌ای هوا
مرد تو کرد ز نامردان جدا

«Bana öyle vasıtalar ver ki, o tuzak ve iplerle Merdân-ı İlâhî nâmerdlerden ayrılışım.»

17120

دام دیگر خواهم ای سلطان تخت
دام مردانداز و حیلتنار سخت

«Ey ululuk tahtının hakiki sultanı, bunlardan başka kuvvetli hileler yapacak ve insanları aldatıp düşürecek başka bir tuzak isterim.»

17121

خمر و چنگک آورد پیش او نهاد
نیم خنده ز دبدبان شد نیم شاد

«Cenâb-ı Hak, şarabı ve çeng çalgısını onun önüne koydu. Şeytan gülümsedi ve yarı memnun oldu.»

17122

سوی اضلال ازل پیغام کرد
که بر آزار ز قعر بحر فتنه کرد

«Allahın idlâl-ı ezelisini tarafına iltica etti ve: Fitne denizinin dibinden toz kaldır, diye yalvardı.»

Cenâb-ı Hakkın (Muız), (Müzil), (Latîf), (Kahhâr), (Hâdî), (Mudîl) gibi müteakıl sıfatları vardır. Ezeli olan bu sıfatların mezâhiri olmak

lâzımdır. Binâenaleyh şeytan (Mudil) ismine tevessül eyleyerek yardım istedi. Çünkü hakikatte hidâyet de, dalâlet de Hak'dandır.

Abdullah Bin Ömer (Radiyallâhü anhümâ) diyor ki: Resûl-i Ekrem (Sallallâhü Aleyhi Vesellem) buyurdu ki: «Ben, Allah tarafına dâvetci ve O'nun emirlerini ulaştırıcı olarak gönderildim. Benim elimde hidâyetten bir şey yoktur. Şeytan da günahkâr olarak yaratıldı. Onun elinde de dalâletten bir şey yoktur.»

Şu hadis-i şerif ve müteaddid âyetler mûcibince asıl hidâyet ve dalâlet Hak'dandır. (Hâdi) isminin mazhar-ı tâmmı olan Aleyhissalât Efendimizle (Mudil) isminin mazhar-ı tâmmı bulunan Şeytan arada bir vasıta-dır. Allah o vâsıtalarla dilediğini hidâyete, istediğini dalâlete sevkeder. (Cebriye) ve (Kaderiye) gibi bazı mezheb müntesibleri, dalâlete sevk-etmeyi Allah'a lâayık görmemişler, ona dâir olan âyetleri ve hadisleri te'vile çalışmışlardır. Fakat Ehl-i Sünnete göre Allah; hem (Hâdi)dir, hem (Mudil)dir. Nitekim:

مُرِّيَّا اللَّهُ يُضِلُّهُ

وَمُرِّيَّا جَعَلَهُ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٧١٣﴾

«Allah kimi dilerse onu şaşırtır, kimi de dilerse onu doğru yol üstün-de tutar¹⁷¹²³» buyurmuştur.

Binâenaleyh şeytan diyor ki:

17123

نی یکی از بند کانت موسی است
پردہا در بحر اواز کرد بست

«İlâhî; Mûsâ kullarından biri değil miydi? O'na verdiğin bir kudretle denize tozdan perdeler çekmedi mi? Çekmeyecek mi?»

Çünkü bu sözlerin konuşulduğu sırada henüz Mûsâ Aleyhisselâm doğmamıştı. O'nun mucizelerini şeytan levh-i mahfuzda görmüş olduğu için böyle söylüyor. Mükâlemenin şerefine mazhar olacak bir kuluna böyle fevkalâde bir kuvvet verdiğin gibi (Mudil) ismine mazhar kıldığın kuluna fevkalâde kuvvetler ihsan eyle ki vazife-yi idlâliyi iyice yapabileyim temennisinde bulunuyor.

(78) Sûre Enâm: 39

Burada dikkat edilecek bir nokta ve bir نکته vardır. Şeytan da mel'ûn-i ebedi olduğu halde Allah'a karşı kulluğunu itiraf ediyor ve:

إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿١٧١٤﴾

«Ben, âlemlerin Rabbi olan Allah'dan korkarım¹⁷¹⁴» diyor.

Fakat Şeytan'ın sapıtmış olduğu dinsiz, imansız herifler; Allah'ı, peygamberi, dini, şeriatı inkâr ediyorlar ve böylece, şeytandan daha alçak bir derekede bulunuyorlar.

17124

آب ازم سو عنا تراوا کشید
ارتکک در یاغباری بر جہد

«O'nun mucizesi ile denizin suları çekildi, denizin dibinden tozlar yükseldi.»

Beni İsrail, Mûsâ Aleyhisselâmın maiyetinde Mısırdan çıkarken önlerine Şab denizi çıkmıştı ve arkalarından firavun ve ordusu gelmekte idi. Kelimullâh hazretleri asâsiyle denize vurdu. Yâhudilerin on iki bo-yundan her birine olmak üzere on iki yol açıldı. Denizin suları bir biri üstüne yığıldı. Birer duvar teşkil eyledi. Dibindeki çamur kuruyup toz savrulmaya başladı. Beni İsrâil o yollardan Sinâ sâhiline geçince Firavun ile ordusu, denizin obir sâhiline yetişti. Ve hepsi birden o yollara girince sudan duvarlar yıkıldı, aralarına girmiş olanlar boğuldu.

Şeytanın Cenâb-ı Haktan bu istekleri ile Beni İsrâilin Şab denizini geçmesi arasında kaç asır geçmiş olduğunu ancak Allah bilir. O halde Şeytan bu hadisenin vukû bulacağını nasıl bildi de Hazret-i Mûsâdan bahsetti? Levh-i mahfuzdan öğrenmiştir, deniliyor.

Şeytanın Hazret-i Mûsâ'dan ve onun mucizesinden bahsetmesi: İlâhî; Mûsâ, hidâyetine mazhar olmuş bir kulundur. O'na bu kadar mucize veriyorsun. Ben de dalâlet mazharı bir kulunum. Bana da kullarını sapıtma vâsıtası olacak şeyler ver demekti. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak:

(79) Sûre Haşr: 16.

چونکه خوئی زان با او نمود
کز عقل و صبر مردان میفزود

«Allah, erkeklerin aklını ve sabrını alan kadın güzelliğini Şeytana gösterince memnun oldu.»

بس زداناشتکت برقص اندر فناد
که بده زوترر سبدم در مساد

«Ellerini çırpı ve oynamaya başladı da: Yârabbi; bu fitneyi çabuk bana ver, muradıma eriştim dedi.»

Ve kadın güzelliğini vasıta ederek Âdem Aleyhisselâmun iki oğlu arasına fitne düşürdü ve dünyada ilk cinayeti, yâni kardeşi Haabili öldürmek vahşetini Kaabile icra ettirdi. Kadınların insanlar için en büyük fitne olduğuna dair müteaddid hadis vardır. Ezcümle: «Onlar, yâni kadınlar Şeytanın ipleridir.» buyurulmuştur ki erkekleri onlar vasıtası ile bağlarlar. Kezâ: «Benden sonra sizin için en korktuğum şey, kadın fitnesidir, kadınlardan sakınınız.» hadîsi vârid olmuştur.

چون بدید آن چشمهای پر خار
که کنند عقل و خر درانی قرار

«Şeytan, akli, fikri bîkarar eden kadınların mahmur gözlerini görünce.»

وان صفای عارض آن دلبران
که بسوزد چون سپند این دل بران

«Kezâ o dilber kadınların, kalbi çörek otu gibi yakan yanaklarındaki safvet ve letâfeti müşâhede edince.»

رو و خال و ارد و آب چون عقی
کویا حق تافت از پرده رفی

«Onların yüzünü, benini, kaşını, hakik gibi kırmızı dudağını seyredince ince bir perde arkasından Hakkın cemâli parladı sandı.»

دید او آن غنچ و برجست سبک
چون تحلی حق از پرده تنک

«Şeytan, kadınlardaki o cilve ve edâyı görünce ince bir perdeden Hak tecelli ediyormuş zannetti ve yerinden sıçradı.»

«(İNSANI EN GÜZEL BİR SIFATTA YARATTIK. SONRA ONU AŞAĞILIKLARIN EN AŞAĞISINA REDDETTİK) ÂYETİ İLE (KİMİ YAŞATIR, ÖMRÜNÜ UZUN EDERSEK, ONU KOCALTIR, GÜZELLİĞİNİ VE KUVVETİNİ AZALTIRIZ) ÂYETİNİN TEFSİRİ»

(Vettini vezzeytûnı) = Tın ve zeytin hakkı için. Cenâb-ı Hakkın ka-sem etmiş olduğu bu iki kelime muhtelif ve müteaddid sûrette tefsir olunmuştur. Evvelâ zâhir mânâsına göre izah edilmiş, «Tın bildiğimiz incir, zeytin de yine bildiğimiz zeytindir» denilmiş, incirin temiz, fazlalıksız, çabuk hazmedilir bir meyve, müleyyin, balgamı tahlil, karaciğeri tathîr, mesâne kumunu defî, ciğer ve dalak seddesini fetih ve insanı semirten bir devâ olduğu, zeytinin de hem gıda, hem devâ olup faydalı bir yağı bulunduğu söylenilmiştir.

Sâniyen: İncir ile zeytin: Arz-ı mukaddesede Tûr-i sinâ ve Tûr-i zîâ isimli iki dağa işaretler ki her biri bir peygamberin ibâdetgâhı idi.

Sâlisen: Dımışk mescidi ile Beytül-mukaddestir.

Rabian: Tın: Ashâb-ı Kehfin mescidi, zeytin ilyâ mescididir.

Hâmisen: Cebel-i cûdî ve Cebel-i Beytil - Mukaddese işaretler denilmiştir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
وَالْبَيْنِ وَالرَّيْثُونَ ۝ وَطُورِ سِينِينَ ۝ وَهَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ ۝ لَقَدْ
خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ۝ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ ۝
إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ۝
فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالذِّكْرِ ۝ أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمَ الْحَاكِمِينَ ۝

«Andolsun incire, zeytine, Sina dağına ve şu emin şehre ki, biz, ha-
kiykat, insanı en güzel bir biçimde yarattık. Sonra onu aşağıların aşağı-
sına çevirdik. Ancak iman edip de güzel güzel amel (ve hareket) lerce
bulunanlar başka. Çünkü onlar için (bitmez) kesilmez mükâfat vardır. O
halde (bunca delillerin zuhûrundan) sonra hangi şey (haber verdiğin o
ba's ve) ceza husûsunda sana yalan isnâd edebilir? Allah, hâkimlerin ha-
kimi değilmi?»⁸⁰.

Hadis-i şerifte: «Bu âyeti işiten veyâhud okuyan evet öyledir, ben de
buna şehâdet edenlerdenim, desin» buyurulmuştur.

17131

آدم حسن و ملک سجده شده
همجو آدم باز معزول آمده

Âdem güzellik timsaliydi, melek ona secde etmişti. Fakat Âdem, bu
güzellikten düşünce.»

17132

گفت آوہ بعد ہستی نیستی
گفت جرمت اینکہ افزون زیستی

«Dedi ki: Eyvâh varlıktan sonra yokluk! Cenâb-ı Hak da ona mânevî
bir lisan ile buyurdu ki: Cürmün şu: Fazla yaşadın.»

(80) Sûre-i Tin: 1-8.

17133

جبرئیل می کشاند موکشان
کہ بروزیں حلد واز جوق خوشان

«Cebrâil onu saçından tutup: Cennetten ve bu hoş kimseler arasından
çekil dedi.»

17134

گفت بعد از عزاین ازلال چیست
گفت آن دادست وایت داورست

«O güzel Âdem: İzzetten sonra bu zillet nedir? diye sordu. Cebrâil de:
İzzetin Allah'ın ihsanı idi. Zilletin de O'nun adlidir, cevâbını verdi.»
Yine Âdem derki:

17135

جبرئیل سجدہ میکردی بجان
چون کنون میرایم تواز جنان

«Ey Cebrâil; Sen candan, gönülden bana secde ediyordun. Nasıl olu-
yorda şimdi Cennetten kovuyorsun?»

17136

حله می پردزمن در امتحان
همچو برک از نخل در فصل خزان

«Sonbaharda yapraklar ağaçtan ayrılıp nasıl dökülürse, benden de
bir imtihan yüzünden şu güzelim elbiseler uçuyor.»

İhtiyarlamış bir insanın halini Cenâb-ı Pîr, Âdem Aleyhisselâmın
Cennetten çıkarılmasına benzetiyor ve o ihtiyarın şeyhûhetini şöylece an-
latıyor:

17137

آن رخی کہ تاب او بد ماہ وار
شدہ پیری همچو پشت سوسار

«Onun yanağı bir vakit ay gibi parlaktı. Şimdi ihtiyarlıktan kerten-
kele sırtı gibi buruşur.»

وان سروآن فرق کنش شمع شده
وقت پیری ناخوش واصلع شده

«Parıl, parıl parlayan saçlarla şâşaalı olan o baş ve o güzel tepe, yine ihtiyarlıktan nâhoş ve saçsız bir hale gelir.»

وان قد صفدر نازان چون سنان
کشته در پیری دوتا همچون کمان

«O naz ve edâlarla salınan ve mızrak gibi dümdüz olan boy, ihtiyarlık dolayısıyla yay gibi iki kat olur.»

رنکت لاله کشته رنک زعفران
زور شبرش کشته چون زهره زنان

«Lâle gibi kırmızı olan rengi, safran rengine döner. Arslan gibi kuvvetli iken gücü kuvveti kesilir, karılar gibi takatsiz bir hâle gelir.»

انکه مردی در بغل کردی بفن
می بکبرندش بغل وقت شدن

«O bir pehlivanı güreşte hile ve oyunla koltuğunun altına alırken, şimdi, yürütmek için onun koltuğuna girerler.»

این خود آثار غم و پژمردگیست
هر یکی زینهار رسول مردگیست

«Bunlar hakikaten gam ve pörsüme alâmetleridir ki her biri ölümün elçisi demektir.»

«(ONU AŞAĞILIKLARIN EN AŞAĞISINA REDDETTİK. ANCAK İNANAN VE İYİLİKTE BULUNANLAR MÜSTESNÂ. ONLARA SONU OLMAYAN VE KESİLMİYEN ECİR VARDIR) ÂYET-İ KERİMESİNİN TEFSİRİ»

لیک کر باشد طبیبش نورحق
نیست از پیری و راقصان ودق

«Lâkin nûr-i İlâhî insanın tabibi olursa ona ihtiyarlıktan ve harareten bir noksan gelmez.»

ستی او هست چون ستی مست
کاندراں سبتش رشک رستمست

«Nûr-ı İlâhiye nâil olan kimsenin gevşekliği ve zaafı, bir sarhoşun mestliği gibidir. O gevşeklikte bile güçlü kuvvetlidir, Rüstem bile ona haset eder.»

İmân edip amel-i sâlihde bulunanlar, sûreten ihtiyar olurlarsa da, zâhiri sûretlerine zaaf ve nehâfet geldikçe sûret-i bâtineleri kuvvet ve letâfet bulur. O gevşeklik içinde Rüstem gibi sûret pehlivanlarının gıbtasına muhatab olurlar.

کریم بردا ستخوانش غرق ذوق
ذره ذرهش در شمعاع نورشوق

«Ölürse kemikleri zevke garkolur, zerre zerre bütün varlığı şevk ısıgına dalar.»

وانکه آتش نیست باغ بی ثمر
که خزائن میکند زرو زر

«Kendisinde o nûr-ı İlâhî bulunmayan da son baharın alt üst ettiği meyvesiz bağ gibidir.»

17147

کل نمائندخارها ماند سیاه
زردو پیمفز آمد او چون تل کا.

«Öyle bir bağda gül kalmaz, kara dikenler kalır da o bağ, saman yığını gibi sarı ve mahsulsüz bir hale gelir.»

17148

تاچه زلت کرد آن باغ ای خدا
که ازو این حلها کرد دجدا

«Yâ Rabbî, o bağ ne kabahatte bulundu ki ondan bu letâfet elbiseleri ayrılıyor?»

Böyle olmasının sebebi:

17149

خویشتن رادیدودید خویشتن
زمر قتالست هین ای ممتحن

«Kendini görmesidir, kendini görmek ise öldürücü zehirdir. Ey imtihan geçiren kimse aklını başına al!»

17150

شاهدی کز عشق او عالم کریست
عالمش میرانداز خود جرم چیست

«Bir güzel ki âlem onun aşkından ağlıyordu, şimdi herkes yanından kovuyor, acaba cürmü nedir?»

17151

جرمش آنکه زیور عاریه بست
کردد عوی کین حئل ملک منست

«Cürmü şudur: İğreti süs takındığı halde, bu elbiseler ve süsler benimdir, diye dâvâya kalkıştı.»

Lisân-ı İlâhîden deniliyor ki:

17152

واستایم آنکه نادمه شوم
خرمن آن ماست و خوابان دانه چین

«Güzellik harmanı bizimdir, güzellerin o harmandan ancak dâne topladıkları yakinen bilinsin diye, onu geri alıyoruz.»

17153

تابداندکن حلال عاریه بود
پرتوی بود آن زخورشید وجود

«O güzellik ve süslerin iğreti olduğunu, sadece Varlık Güneşinin bir pertevi bulunduğunu anlasın diye o letâfeti istirdâd ediyoruz.»

Yâni güzelliğiyle âlemi meftûn eden bir güzel, o güzelliğin kendisine aid olduğunu tevehhüm edecek olursa kartlaştığı gibi evvelce yüzüne bakmaya doyamayanlar tarafından istiskale uğrar ve izzet derecesinden zillet derekesine düşer. Bunun sebebi: Benim diye öğündüğü o güzelliğin hakikatte kendisinin olmayıp, Mâşûk-ı Ezelinin hüsnünden aksetmiş bulunuşu ve bütün güzellerin o harmandan yalnız dâne toplayan fakirler gürûhu gibi oluşudur.

17154

آن جمال وقدرت وفضل وهر
زآفتاب حسن کرد این سوسفر

«Bütün güzellikler, kudretler, faziletler ve mârifetler; Güzellik Güneşindendir ve bu tarafa gelmiş vurmuştur.»

17155

باز میکردند چون استارها
نور آن زخورشید زین دیوارها

«O Güneşin ışıltı, yıldızlar gibi, geri döner ve vurduğu şu beden duvarlarından çekilir giderler.»

17156

بر تو خورشید شد واجیکاه
ماند مهدیوار تاریکک و سیاه

«Güneşin ışığı gitti mi, aksetmiş olduğu her beden duvarı karanlık ve simsiyah kalır.»

17157

آنکه کرد اودر رخ خوابات دنک
نور خورشید ست از شیشه سهرنک

«Güzellerin yüzünde parlayan ve insanı hayran eden nur, Güzellik Güneşinin üç renkli camdan akseden pertevidir.»

17158

شیشهای رنگ رنگ آن تور را
بنیاید ایچین رنگین بما

«O tek nûru, renk renk camlar, bize böyle çeşit çeşit göstermektedir.»

17159

چون نماد شیشهای رنگ رنگ
نور بی رنگت کنند آنکه دنک

«Renk renk camlar kalmayınca o zaman birenk olan nûr seni hayran eder.»

Üç renkli camdan murad: Rûh, kalb ve bedendir. Hüsn-i Ezeli Güneşinin pertevi buplar vasıtasıyla akseder ve geçtiği camın renginde görünür. Onun görünüşü herkesin camının rengine göre olur. Kimi Rahmânî ve hayrânî, kimi de nefsânî ve şehvânî bir nazarla bakar. Eğer in'ikâs vâsıtası olan bu renkli camlar ortadan kalkarsa o vakit Allah'ın birenk olan nûru seni hayran eder.

17160

خوی کن بی شیشه بدن نور را
تا جوشیده بشکند بود ما

«Nûru camsız görmeyi itiyad et ki cam kırılınca kör olmayasın.»
Ve gözlüğü kırılmış gozu zayıf olanlara dönmeyesin.

17161

قانی باداشی آموخته
در چراغ غیرچشم افروخته

«Öğrenilmiş bilgiye kanaat etmiş, başkalarının kandiliyle gözünü aydınlatmışsın.»

17162

او چراغ خویش بریاید کدنا
نوبدانی مستعیری نی فتا

«Senin hakiki bir ilim sahibi değil, onu iğreti olarak üzerinde bulunduran biri olduğunu anlatmak için sahibi senden چراغını kaldırır.»

Yâni birinden işitmek, yâhud bir kitapta görmek sûretiyle elde edilen bilgi, başkalarının kandilinden aydınlanmak gibidir. Kandil sahibi kandilini söndürüverecek olursa sen de karanlıkta kalırsın.

17163

کرتو کردی شکر و سعی مجتهد
غم مخور که صد چنان بازت دهد

«Eğer sen hakikaten ve Allah rızası için çalışıp şükredersen gam yeme. Zira, Cenâb-ı Hak sana onun yüz mislini ihsan eder.»

Tatbikatı olmayan ilmin faydası yoktur. O faydasız* ve tatbiksiz mâlûmat, meyvesiz ağaca benzer. Bildiğini tatbik etmek ve başkalarına öğretmek ise o bilgi nimetine, fiilen şükür ve hamddir. Hadis-i şerifte buyurulmuştur ki: «Bir kimse bildiği ile amel ederse Cenâb-ı Hak ona bilmediği ameli ihsan eder.»

Geçenlerde bir gazetede Avrupa hekimlerinden birinin kansere ilâç

bulduğu ve tatbikatında faydasının görülmüş olduğu kaydediliyordu. İşte bu keşif o hekimin bildiğini tatbik ile uğraşması ve daha müessir bir ilaç araştırmakta olmasının mükâfâtıdır.

17164

امته الکفران اضل اعمالهم
امته الايمان اصالح مالهم

«Küfre ümmet olanların işleri boştur. İmâna ümmet olanların kalpleri temizdir, özleri halistir.»

(Sûre-i Muhammed) de buyurulmuştur ki:

الَّذِينَ كَفَرُوا وَاصْدَوْا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ أَضَلَّ أَعْمَالَهُمْ ۝ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ وَآمَنُوا بِمَا نُزِّلَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَهُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ كَفَّرَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ
وَأَصْلَحَ بَالَهُمْ ۝

«Küfredib de Allah yolundan yüz çevirenlerin bütün amellerini (Allah) boşa çıkarmıştır. İman eden, iyi iyi amel (ve hareket) lerde bulunan, Muhammed (S.A.V.) e indirilene - ki o, Rablerinden (gelen) bir hakdır - inanan kimselerin de günahlarını yarlıgemiş, hallerini iyileştirmiştir⁸¹.»

17165

کم شد از بی شکر خوبی و هنر
که دگر هرگز به بند زان اثر

«Şükretmeyenden güzellik, hüner ve mârifet zâil olur. O kadar ki, artık ondan bir eser bile göremez.»

17166

که اضل اعمالهم ای کافران
جستن کامست از هر کامران

«Zira ey kâfirler yaptıkları, işledikleri boştur Nazm-ı Celilinin mânâsı: Murâdına ermiş olanlardan o muradın çıkıp gitmesi demektir.»

(81) Sûre-i Muhammed : 1-2.

17167

در زاهد شکر و احسان وفا
در مهابشان راست دولت در وفا

«Yalnız, şükür ehli ile vefâ sahiplerinin elde ettikleri kaybolmaz. Çünkü devlet, onların ardırlarındadır.»

17168

دولت رفته کجا قوت دهد
دولت آئنده خاصیت دهد

«Zâil olmuş devlet nasıl kuvvet verir? İnsana kuvvet ve kudret gelecek devletten gelir.»

17169

قرض ده زین دولت اند را قرضوا
تا که صد دولت بی بی پیش رو

«Borç verin emrine uy da bu Dünya devletinden borc ver. Bu sûretle önünde yüzlerce devlet ve saâdet görürsün.»

Kur'ân-ı Kerimde ve (Müzzemmil Sûresi)nde:

وَأَقِمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا
وَمَا نُقَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ يَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرٌ
وَأَعْظَمُ جَزَاءً وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۝

«Namazı dosdoğru kılın. Zekâtı verin. Allah'a gönül hoşluğu ile ödünç verin. Önden nefslerinizi için ne hayır gönderirseniz onu Allah'ın nezdinde bulursunuz, (hem) bu, daha hayırlı, sevabca daha büyük olmak üzere. Allah'dan mağfiret isteyin. Şüphesiz ki Allah (mü'minleri) çok yarlıgayıcı, çok esirgeyicidir⁸².» buyurulmuştur.

(82) Sûre-i Müzzemmil : 20.

اندکی زین شرب کم کن بهر خویش
تا که حوض کوثری یابی پیش

«Bu Dünyadaki yiyinti ve içintiden bir miktarını nefsinden azalt ki ona mükâfat olarak önünde Kevser havuzunu bulasın.»

جرعه برخاک وفا انکس که ریخت
کی تواند صید دولت زو کرخت

«Vefâ toprağına bir cür'a bile döken kimseden devlet şikâri nasıl ka-
çabilir?»

Eskiden şarab meclislerinde tek kadeh dolaştırıldığı ve meclistekilere sıra ile sunulduğu için herkes kadehi yuvarladıktan sonra artığından başkaları iğrenmesin diye kadehin dibinde kalan cür'ayı yere dökermiş. Bundan dolayı: «Kerem sâhiblerinin kadehinden arzın da nasibi vardır» denilmiştir. Şâyed meclistekilerden biri cıvıyacak olursa ona boş bir kadeh uzatırlarmış. Şâyed ona da saldıracak olursa doluyu, boşu farkedecek şuuru kalmamış diye meclisten dışarıya çıkarırlarmış.

Acem şâirlerinden birine böyle boş bir kadeh uzatılmış, o da «Ey sâ-
ki; daha biraz şuurum var. Beni geç de bu boş kadehi kendi mahmur gö-
ziine teklif et.» beytini okumuş.

Müslümanlık: Allah'ın vahdâniyetini ikrâr ve Resûl-i Ekrem Sallallâ-
hü Aleyhi Vesellemin risâletini tasdik eyleyip, Allahın ve Peygamberin
emrini tutacağına dâir bir taahhüddür. Ahde vefâ eylemek de bir müslü-
man için lâzımdır.

Binâenaleyh toprağına dökülen cür'a kadar olsun o ahde vefâ eyleyen
kimseden devlet ve saâdet şikâri kaçmaz. Mutlaka onun avı olur.

خوش کنندلشان که اصلح بالهم
ردمن بعدا اتوی ازالهم

«Cenâb-ı Hak böyle ahbine vefâkâr kullarının gönlünü hoş eder ve
(Özleri doğrulmuştur, halistir.) buyurulmuştur. Hak, onlara ihsan ettik-
leri şeyleri, o şeyler, mahvolup bittikten sonra yine ihsan eder.»

Osmanlı ordularında (Nüzûl Eminleri) vardı. Bunlar ve maiyetleri

ordudan evvel hareket ederler, konaklarda yemek hazırlayıp gelen ordu
efrâdını doyururlardı. Hak Subhanehu ve Teâlâ da böyle vefâkâr kulla-
rına Âhiret seferinde mânevî nimetler ihsan edecek ve diyecektir ki:

ای اجل وی ترک غارت سازده
مهرچه بردی زین شکوران بازده

«Ey köyü yağmalayan Türk gibi olan eccl, bu çok şükreden kullarım-
dan ne aldınsa geri ver.»

Türklerin yağma ve baskını meşhur olduğu için Hazret-i Mevlânâ
eceli onlara benzetmiştir.

وادهد ایشان به نپذیرند آن
زانکه منعم گشته انداز رخت جان

«Ecel, aldıklarını geri verir, verir ama, kabul etmezler. Zira onlar
rûhânî nimetlerden niğmetlenmişlerdir.»

Lisân-ı hâl ile derler ki:

صوفییم و خرقتها انداختیم
ماز استایم چون در باحتیم

«Biz sôfileriz ve hırkalarımızı atmışız. attığımız şeyi tekrar almayız.»

Ehl-i tarikat arasında bir âdet vardır: Vecd ve istiğrak esnâsında ken-
dilerinden bir şey düşecek veyâhud zâkirilere ikram kasdiyle atılacak olur-
sa geri alınmaz. Onun için meleviler semâa başlayacakları zaman arka-
larındaki hırkayı çıkarıp bir kenara bırakırlar, semân hitâmında da ken-
dileri gidip almazdı. Semâa iştirak etmemiş olan dervişler, herkesin hır-
kasını getirip arkalarına bırakırlardı.

Yine o vefâkâr kulları derler ki:

17176

زآب شور و مهلکی بیرون شدیم
بر حریق و چشمه کوثر زدیم

«Tuzlu ve helâk edici bir sudan - yâni Dünyâdan - çıktık; arı duru suya, kevser havuzuna vâsıl olduk.»

17177

آنچه کردی ای جهان بادیکران
بی وفای و فن و ناز کران

«Ey dünyâ; başkalarına yapmış olduğun vefâsızlığı, hiylekârlığı, aşırı nazlanmayı.»

17178

بر سر تریزیم ماهر جزا
که شهیدیم آمد اندر غزا

«Yaptıklarına karşılık olarak senin başına atıyoruz. Çünkü biz, Dünyaya gazâ için gelmiş ve şehid olmuş erleriz, derler.»

17179

تایدانی که حدای پاک را
شدگان هستند پر حمله و صرا

«Sen de bu sûretle bilmiş ol ki pâk ve kuddûs olan Cenâb-ı Hakkm yürekli ve yiğit öyle kulları vardır ki,»
Onlar:

17180

سبب ترویر دنیا برکنند
خیمه را بر باروی نصرت زنند

«Dünya yalanının bıyıklarını yolarlar, otağlarını zafer burcunun tâ üstüne kurarlar.»

17181

این شهیدان باز نوبتازی شدند
وین اسیران باز بر نصرت زدند

«Bu şehidler; yeniden gâzi, bu esirler; tekrar muzaffer olmuşlardır.»
Onlar:

17182

سر بر آوردند باز از نیستی
که بین مارا کرا که نیستی

«Yokluktan yine baş kaldırıp derler ki: Eğer anadan doğma kör değilsen, işte bizi gör ki,»

17183

نابدانی در عدم خورشید هاست
آنچه اینجا آفتاب اینجا سهاست

«Yoklukta Güneşler bulunduğunu ve burada Güneş gibi parlak olanların orada Sühâ yıldızı gibi sönük kaldığını bilesin!»

17184

در عدم هستی برادر چون بود
ضد اندر ضد چون مکنون بود

«Ey birâder; yokluk âleminde varlık nasıl bulunur. Zıd, zıddın içine nasıl gizlenebilir?»
Bunu öğrenmek istersen:

17185

یخرج الحی من المیت بدان
که عدم آمد امید تابدان

«Ölüden diri çıkarır âyetini oku. Zirâ, bütün âbidlerin ümidi yokluk-tadır.»

قُلْ اللَّهُمَّ مَا لَكَ الْمَلِكُ تَوَنَّى الْمَلِكُ مَنْ تَشَاءُ
وَتَنْزِعُ الْمَلِكُ مَنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ
يَبْدَأُ الْخَيْرَ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝ تُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ
وَتُخْرِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ
الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ۝

• (Habibim) de ki: «Ey mülkün sâhibi Allah, sen mülkü kime diler sen ona verirsın, mülkü kimden diler sen ondan alırsın. Kimi diler sen onun kadrini yükseltir, kimi diler sen onu alçaltırsın. Hayr, yalnız senin elindedir. Şüphesiz ki sen her şeye hakkıyla kaadirsın. Geceyi gündüzün içine koyarsın, gündüzü geceye sokarsın. Ölüden diri çıkarırsın, diriden ölü çıkarırsın. Sen kimi diler sen ona sayısız rızık verirsın»⁽⁸³⁾.

Ölüden diri, diriden ölü çıkması muhtelif şekilde tefsir edilmiştir. Nutfeden insan ve hayvan, yumurtadan piliç çıkardığın gibi; diriden ölü, yâni insandan nutfe, tavuk ve kuşlar yumurta çıkarırsın diyenler de olmuş; kâfirden mü'min, mü'minden fâsık ve fâcir yaratırsın mânâsını verenler de olmuştur.

Meselâ Hazret-i Âdem gibi Halifetullâh bir zât-ı şerifin sulbünden Kaabil gibi katil ve âtesperest bir herif zuhûr eder. Sonra Âzer gibi put yapan ve yaptığına tapan bir gafilden Halilullah misâli bir zât-ı âlî meydana gelir. Yine Kaadir-i mutlak hazretleri, yokluktan varlık izhâr eder, sonra o varlığı yokluğa iâde eyler.

17186

مردکارنده که انبارش تهیست
شاد و خوش نی بر امید نیستیست

«Tohumu tarlaya atmakla anbarı boşalmış olan çiftçi, yokluk ümidiyle şâd ve hoş değil midir?»

(83) Sûrei Âl-i İmrân : 26-27.

17187

که بر وید آن ز سوی بیستی
فهم کن کرو افت مبینی

«Ektiği tohum yokluktan yetişip bitecektir. Eğer mânâya vâkıf isen bu misalden anla!»

17188

دمبدم از نیستی تو منتظر
که بیانی فهم و ذوق ارام و بر

«Sen de anbean yokluktan anlayış, zevk, huzur ve ihsan bulmayı beklemektesin.»

17189

نیست دستوری کشاد این راز را
ورنه بغدادی کنم انجاز را

«Bu sırrı açmaya izin yoktur. Yoksa ben (değersiz bir şehir olan) Ebhaz'ı Bağdar haline getirirdim.»

Şârih Ankaravî «Ebhâz bir şehrin ismidir ki ziyâde hakirdir ve küçüktür» diyor. Fakat nerede olduğunu söyleyemiyor.

17190

پس خزانه صنع حق باشد عدم
که بر آرد ز وعطاها دهمبدم

«O halde yokluk, Hak san'atının hazinesidir. Anbeân oradan ihsan ve keremler gelip durmadadır.»

«YOK GIBİ GÖRÜNEN VE HAKİKATTE VAR OLAN ÂLEMLE, YOK
OLDUĞU HALDE VAR GÖRÜNEN ÂLEM»

17191

یست را نمود هست و محشم
هست را نمود بر شکل عدم

«Cenâb-ı Hak, yoku var ve debdebeli olarak gösterdi, varı da yokluk
şeklinde izhar etmiştir.»

17192

بحر را پوشیدو کف کرد آشکار
باد را پوشید و نمود غبار

«Kezâ o Kaadir-i Mutlak; denizi gizledi, köpüğü meydana çıkardı.
Rüzgarı gizledi de sana onun kaldırdığı tozu gösterdi.»

17193

چون مناره خاک بجان درهوا
خاک از خود چون براید برعلا

«Toz, hava içinde kıvrıla kıvrıla yükselir. Toprak nasıl olur da ken-
diliğinden yükseklerle çıkabilir?»

17194

خاک را بینی بیلا ای علیل
باد را ای جز بتعریف دلیل

«Ey görüşü illetli olan kimse; tozu, toprağı yükselmiş görürsün, rüz-
gârı ise görmüyorsun, onu delil ile anlıyorsun.»

Ki onun mevcudiyetinin delili tozun savrulup yükseklerle çıkması-
dır.

17195

کف می بینی روانه هر طرف
کف ن دریا ندارد معصرف

«Dalga köpüklerinin her tarafa akıp gittiğini görürsün. Fakat köpük
kendi kendine var olamaz ki.»

17196

گف بحس بینی و دریا از دلیل
فکر پنهان آشکارا قال و قبل

«Köpüğü görme hissinle görür, denizi ise delil ile anlarsın. Bunun
gibi düşünce gizlidir de dedi kodu meydanda...»

Hulâsa; hakikatte var olan gizli, sûreten mevcud olan da meydanda-
dır. Öyle iken:

17197

نفی را اثبات می پنداشتیم
دیده معدوم بینی داشتیم

«Biz, yoku var sanıyoruz. Çünkü gözlerimiz ancak mevhum mevcûdu
görebiliyor.»

17198

دیده کارا نعلی شد بدید
کی تواند جز حبال و نیست دید

«Uykulu göz hayalden ve yoktan başka ne görebilir?»

17199

لاجرم سرکشته کشتم از ضلال
چون حقیقت شد پنهان پیدا خیال

«Hasılı azgınlıkla başımız dönmüş, şaşırıp kalmışız. Nazarımızda ha-
kikat gizli kalıyor, ancak hayali görüyoruz.»

آفرین ای اوستاد سحر باف
که نمودی معرضا ترا درد صاف

«Aferin ey büyüler yapan üstad! Hakikat âleminden yüz çevirenlerle, şarab tortusu gibi, bu Dünyayı saf ve parlak gösterdin.»

Büyü: Sebebini halkın anhyamadığı fiil demektir. Ef'âl-i İlâhiyyenin hikmeti de anlaşılamadığından o itibar ile de Cenâb-ı Hakka (Büyüler üstadı) diye hitap edilmiştir.

ساحران مهتاب پیمایند زود
پیش بازرگان وزر گیرند سود

«Büyücüler, ay ışığını kumaş yerine tüccara ölçüp biçerler de onlardan para çekerler.»

سیم برابند زین کون پیچ پیچ
سیم از کف رفته وان کر باس هیچ

«Büyücüler böyle hiylekârâne hareketle para kazanırlar. Halbuki tüccar'ın parası elden gider, kumaş ise hiç olur.»

Eskiden bazı sihirbazlar varmış ki ay ışığını kumaş diye gösterirler ve isteyenlere ölçüp ölçüp satmak suretiyle müşterileri dolandırıyorlarmış.

Hazret-i Mevlânâ (Üstâd Sihirbâz) dediği Cenâb-ı Hakkın yoku var, varı yok gösterdiğine o sihirbazların vücudu olmayan kumaşları var gibi gösterip sattıklarını misal gösteriyor. Malum bir (misâl), bir de (misl) vardır. Misal bir şeyin benzeri (misl) ise tıpkısı demektir. Misaller hiç bir vakit, bir şeyin aynı, tıpkısı olamazlar. Ancak bir cihetten benzerlik gösterebilirler. Buradaki misal: Sihirbazların mevcut olmayan kumaşı mevcut gibi göstermeleridir. Yoksa para koparmak ve müşteriye dolandırmak değildir.

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ nasihat olmak üzere diyor ki:

این جهان دوست و ما آن ناجرم
که از و مهتاب ماهتاب بوده حرم

«Bu Dünya bir sihirbazdır, biz de onun müşterisiyiz ki ondan arşınla ay ışığı satın alır ve aldırırız.»

Dünyanın dâr'ul-gurur, yani aldatıcı bir âlem olduğuna dair bir hadis olduğu gibi onun (Sahhâre) ve (gaddâre) bulunduğunu beyan eden bir hadis-i şerif rivâyet edilmiştir. Onun bekâsız olduğunu, en bâriz hakikatın ölüm bulunduğunu hepimiz bildiğimiz, hattâ ahabamızın, komşularımızın ölüp gittiklerini gördüğümüz halde yine o vefâsız, bekâsız dünyaya aldanmaktan, kendimizi ölmeyecekmişiz gibi sanmaktan kurtulamayız. İşte bu gafletimiz onun sihri eseridir.

کز کنند کر باس بانصد کز شتاب
ساحرانه او ز نور ماهتاب

«O sihirbaz, ay ışığından alelacele beş yüz arşın kumaş ölçer.»

چون ستدا و سیم عمرت ای رمی
سیم شد کر باس نی کیسه تهی

«O senin gümüş akçe gibi olan ömrünü alınca, ömür gümüşü gitmiş, hayâli kumaş ortadan kaybolmuş, kesen ise boşalmış olur.»

قل اعوذت خواند باید کای احد
هین ز فانات افغان وز عقد

«Ey Dünya sihrine kapılan kimse; sana (Kul eûzû) yû okumak ve: Yâ Rabbi, lutfet, beni bu üfürüklerden koru, feryad bu düğümlerden!..»

می دمندندر کره آن ساحرات
الغیث المستغاث از بردومات

«O büyücü kadınlar, düğümler üstüne üflerler. Onların şerrinden sana sığınırım ey imdada yetişen Allah, medet... demek gerek.»

(Muavvezeteyn) denilen (Kul eûzû) sûrelerine işârettir. Bu sûrelerin nüzülüne sebep olmak üzere rivâyet edilmiştir ki: Bir yahudi çocuğu Aleyhisselâm Efendimizin hizmetinde bulunuyordu. Medine civarındaki yahudilerden (Lebid Bin El-Âsam)ın kızları, o çocuğu kandırdılar. Resûlullah Hazretlerinin tarakta kalmış saç tellerinden, bir kaç diş de tarağın-
dan getirdiler. Onlarla bir ipe on bir düğüm bağladılar ve sihir yaptılar. Sonra o ipi Zervân kuyusunda bir taşın altına koydular. Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretlerinin bundan müteessir olması üzerine Cenâb-ı Hak Muavvezeteyn sûrelerini inzâl buyurdu ki ikisi on bir âyetti. Cenâb-ı Peygamber, Hazret-i Ali (Kerremallâhü veche) yi gönderip o ipi getirtti. Muavvezeteynin her âyeti okununca düğümlerin biri çözüldü. Resûlullah da rahatsızlıktan kurtuldu. O sûreler şunlardır:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ۝ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ ۝ وَمِنْ
شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ ۝ وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ
فِي الْعُقَدِ ۝ وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ ۝

«De ki: Sabâhın Rabbine sığınırım, yarattığı şeylerin şerrinden, karanlığı çöküp bastığı zaman gecenin şerrinden, düğümlere üfüren (nefes) lerin şerrinden. Ve hased edenin, hased(ini belli) ettiği zaman, şerrinden⁸⁴.»

Buradaki neffâsât: Yahudi Lebid Bin El-Âsam'ın kızları, hâsîd de yahudi kavmidir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ ۝ مَلِكِ النَّاسِ ۝ إِلَهِ النَّاسِ
۝ مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ ۝ الَّذِي يُوَسْوِسُ
فِي صُدُورِ النَّاسِ ۝ مِنَ الْغِيَةِ وَالنَّاسِ ۝

«De ki: Sığınırım insanların Rabbine, insanların yegâne mâlikine, insanların ma'buduna, o sinsi şeytanın şerrinden, ki o, insanların göğüsle-
rine daima vesvese verendir. (O Şeytan) gerek cinden insandan (ol-
sun)⁸⁵.»

Hazret-i Mevlânâ, dünyanın sihrinden kurtulmak için Muavvezeteyn sûrelerini okumayı tavsiye etmekle berâber diyor ki:

17208

لیک رکخوان از زبان فعل نیز
که زبان قول ستست ای عزیز

«Lâkin azizim, Muavvezeteyni yalnız kavî ile değil; işinin, gücünün diliyle de okumalıyım. Söz dili gevşektir.»

17209

در زمانه سرتراسه مهرهند
آن یکی وافی و آن دوغد رمند

«Zamânede sana üç arkadaşı vardır ki biri vefâkâr, ikisi gaddardır.»

17210

آن یکی باران و دیگر رخت و مال
و آن سوم وافیست و آن حسن الفعال

«Vefasız ve gaddar olan iki şeyin biri: Dost görünenler, diğeri mal ve eşyadır. Vefâlı olan üçüncüsü ise âmâl-i hasenedir, yani iyi işlerdir.»

(85) Sûrei Nas : 1-6.

(84) Sûrei Felâk : 1-5.

مال ناید باتو بیرون از قصور

یار آید لیکت آید تابکور

«Mal; evden, dışarı çıkıp seninle beraber gelmez. Yâr gelir amma kabrin kenârına kadar gelir.»

چون ترار وز اجل آید پیش

یار کوید از زبان حال خویش

«Ecel günü gelip sana çatınca yârin, ahabbın hâl diliyle der ki:»

تابد بخا بدش همره نیستم

بر سر کورت زمانی نیستم

«Sana buraya kadar yoldaşım, bundan ötesine gidemem. Kabrinin üstünde bir müddet dururum.»

فعل توو افبست زوکن ملتحدا

که در آید باتودر قعر لحد

«Amelin ise vefâkârdır, onlara sarıl ki onlar; kabir çukuruna kadar seninle gelirler.»

«HAZRET-İ MUHAMMED SALLALLÂHU ALEYHI VESELLEMİN
BİR HADİSİNİN TEFSİRİ»

Hadis-i Şerif şudur:

«Sana, seninle birlikte mezara gömülecek bir eş, bir arkadaş lâzım. Sen onunla gömülürsün, sen ölüsün ama o diridir. İyi ise sana iyilikte bulunur, kötü ise senden selâmeti izâle eder. İşte bu eş, senin amelindir. Kudretin yettiği kadar onu ıslâha çalış.»

بس پیغمبر گفت سهراب طریقی

باوقار از عمل نبود رفیق

«Hazret-i Peygamber Sallallâhu Aleyhi Vesellem buyurdu ki: Âhiret yolu için amelden daha vefâkâr bir arkadaş bulunmaz.»

کربودنیکو ابدیارت شود

وربود بددر لخدمارت شود

«Eğer o amel iyi ise sana ebediyen dost olur, kötü ise, kabirde yılanın olur, seni sokar.»

این عمل وین کسب در راه سداد

کی توان کردای پدری اوستاد

«Babam, doğruluk yolunda bu amel ve bu kazanç nasıl olur da üstadsız elde edilebilir?»

دون ترکیبی که در عالم رود

هیچ بی ارشاد استادی بود

«Dünyadaki en âdi sanat dahi bir üstadın tâlimi ve irşadı olmaksızın elde edilebilir mi?»

اولش علمست وانکاهی عمل

تادهدر بعد مهلت یا اجل

«Her sanatın ibtidâsı ilim, sonrası ameldir ki bir müddet sonra, yâhud eceli müteâkip semere verir.»

O halde:

17220

استعینوا فی الحرف یادا النہی
من کریم صالح من اهلہا

«Ey akıl sahibi, san'ata çalış, fakat o san'atın aslını, inceliklerini kerim ve sâlih bir üstaddan taleb et!»

17221

اطلب الدراخی وسط الصدف
واطلب الفن من ارباب الحرف

«Birader; inciye sedefin ortasında ara, san'atı da o sanatın ehlerinden iste.»

17222

ان رأیت ناصحین انصفوا
بادروا التعلیم لاتستخفوا

«Hayırhâh kimseleri görürseniz, insaf edin de, onlardan öğrenmeye çalışın, çekinmeyin.»

17223

درد باغی کہ خلق پوشید مرد
خواجگی خواجہ را آن کم نکرد

«Bir debbağ, iş görürken eski püskü bir hırka giyse, bu hırka, onun efendiliğini ve zenginliğini azaltmaz.»

17224

وقت دم آہنکار پوشید دلق
احتشام او نشدم پیش خلق

«Bir demirci demir döverken, yırtık pırtık bir iş elbisesine bürünse bu, halk nazarında onun itibarını azaltmaz.»

17225

بس لباس کبریاون کن زن
ملس دل پوش در آموختن

«Öyle ise vücudundan kibir ve azamet elbisesini çıkar. Öğrenmekte zül ve tevâzu libâsını giyin.»

Binâenaleyh, hocana, üstâdına karşı hurmetsizlikte ve serkeşlikte bulunma.

17226

علم آموزی طریقش قولی است
حرفت آموزی طریقش فعلی است

«İlim öğrenmenin yolu sözledir, sanat öğrenmenin yolu ise iş ve hareketledir.»

17227

فقر خواهی آن بصحبت قائم است
نی زبات کارمی آید نہ دست

«Yokluk öğrenmek istersen bu, bir müşid sohbetiyle kaim ve müm-kündür. Bu hususta ne dilin işe yarar, ne de elin.»

17228

دانش آنرا ستاند جان زجان
نی زراء دفترنی از زبان

«Yokluk ilmini can, ancak bir candan alır. Bu, defterden okumak ve dilden söylemekle mümkün değildir.»

17229

دردل سالک اگر هست آن رموز
رمزدانی نیست سالک را هنوز

«Eğer sâlikin kalbinde fakr'ın remzi varsa bil ki daha onda fakrın rumûzu hâsıl olmamıştır.»

Buradaki (fakr) maddi ihtiyac ve zaruret mânâsına olan fakirlik değildir. Fakr-ı mânevîdir. Kendini ve bir şeye mâlikiyeti görmemek, her şeyin Mâlik-ül-Mülke âid olduğunu zevken bilmektir. Denilmiştir ki: «Köle de, onun nesi varsa o da efendisininindir.» Mâdemki Hakkın kulu-yuz, temellük yâni «Şu şey benimdir» demek vehmine düşmemeliyiz. Nemiz varsa onların ve kendimizin Allahın olduğuna yakın hâsıl etmeliyiz. Ve o yakîni Haktan beklemeliyiz, zira:

17230

تادلش را شرح آن ساز دضیا

بس الم نشرح بفرماید خدا

«Sâlikin gönlü açılır, nurlanırsa, o vakit Hak Teâlâ: (Biz senin sineni, yâni bânînîni şerh etmedik, ona vüsat vermedik mi?) buyurur.»

17231

که درون سینه شرح داده ایم

شرح اندر سینه ات بنهاده ایم

«Ey sâlik; senin de içini açtık, göğsünü ferahlattık»

Lâkin:

17232

توهنوز از خارج انرا طالبی

محلی از دیگران چون حالی

«Sen ise onu hâlâ dışarıda aramaktasın. Süt sağılan yer sensin de, sen başkalarının süt sağmasını bekliyorsun.»

17233

جشمه شیرست در توبی کنار

تو چرا می شیر جویی از تغار

«Sende had ve kenarı olmayan bir süt pınarı vardır. O halde niçin harieteki bir tulumdan süt talep ediyorsun?»

17234

«مندی داری به بحر ای آبگیر»

شک که دار از آب - من از بحر

«Ey su çeken, denize bir deligin, bir yolun var senin. Bir kuyudan su çekmekten utan!»

17235

که ام نشرح نه شرح هست باز

چون شدی تو شرح جوو کدی ساز

«(Elem neşrah) nazm-ı celili senin için bir şerh ve açık bir genişlik değildir? Öyle iken neden sıkılır, neden yine şerh istersin?»

17236

در نکر در شرح دل در اندرون

تا باید طعنه لاتبصرون

«İçindeki şerh-i kalbiye dikkat et ki (Lâ tûbsırûn) ayıplaması vârid olmasın.»

(Ve'z-Zâriyât Sûresi)nde buyurulmuştur ki:

وَفِي الْأَرْضِ آيَاتٌ لِلْمُوقِنِينَ ۝ وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ۝

«(Küre-i) arzda kâmil bilgi saahibleri için nice âyetler vardır. Kendi nefislerinizde dahi (nice âyetler var. Bunları) hiç de görüyormusunuz?»

Buradaki istifhâm emir mânâsınadır ve: «Bakın da görün» demektir.

«(O, SİZİNLE BERABERDİR) ÂYETİNİN TEFSİRİ»

Sûret'ül-Hadîd-de buyurulmuştur ki:

(86) Sûret Zâriyât: 20-21

هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ
يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ
فِيهَا وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٨٧﴾

«O, gökleri ve yeri ve ikisi arasında bulunanları altı günde yaratan, sonra (hükümü) arşı istilâ edendir. Yere giren, oradan çıkan, gökten inen, oraya yükselen her şeyi O bilir. Nerede olursanız olun. O, sizinle beraberdir. Ne yaparsanız Allah hakkıyla görücüdür⁽⁸⁷⁾.»

Yunus Emre demiştir ki:

«Ararsan Mevlâyı kalbinde ara,
Kudüs'te, Mekke'de, Hacda değildir.»

Bir hadis-i kutside: «Beni, arzım ve semâvâtım istiâb edemedi, lâkin takî, nakî ve müteverri kulunun kalbi istiâb etti.» buyurulmuştur.

Bu istiâbın nasıl olduğunu anlamak da yine zevke ve keşfe bağlıdır.

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki:

17237

یکت سدرنان ترا بر فرق سر
توهمی خواهی لب نان در بدر

«Başında ekmek dolu bir sepet olduğu halde sen hâlâ kapı kapı dolaşıyor, bir dilim ekmek istiyorsun.»

17238

در سر خود پیچ هل خیره سری
رو در دل زن چرا بر مهدری

«Kendi başına dolan, sersemliği bırak, Yürü, gönül kapısını çal. Niçin her kapıya baş vuruyorsun?»

Yâni Allah'ı bulmak istiyorsan O'nu kendinde ara. Ötede, beride do-

(87) Sûrei Hadîd : 4.

laşma, husûsiyle bir takım müddet ve mütegeyyib kimselere bağ vurma. Talebin ihlâs ile olursa Allah sana bir murîd-i kâmil gönderir. Onun irsâdî ve ifâzâsı da gözündeki gaflet perdesini kaldırır. Şimdiki halde sen:

17239

تا بزانی میان آب جو
غافل از خود زین و آن تو آب جو

«Dizine kadar dereye girmişsin de, kendinden gafilisin; şundan bundan su isteyip duruyorsun.»

17240

پیش آب و پس هم آب بامدد
چشمه‌ارا پیش سدهو خلف سد

«Önünde de, arkanda da dâimi akar bir su var. Lâkin önünde de arkanda da mâniâlar mevcut ve gaflet perdesi ile gözlerin kapalı.»

Bu hal şuna benzer ki:

17241

اسب زیران و فارس اسب جو
جیست این گفت اسب لیکن اسب کو

«At süvarinin altında iken süvari at arıyor. Ona: (Bu, altındaki nedir?) diye sorarsan, (At, ama at nerede?) diyor.»

17242

مست آب و پیش روی اوست آن
اندر آب و غیر زاب روان

«Suyun sarhoğu, su da gözü önünde. Kendisi su içinde, fakat akar su-dan bîhaber.»

17243

مست چیزو پیش روی اوست چیز

بخبرزان چیز دشرخ خویش نیز

«Bir kimse, bir şeyin mesti ve âşıkıdır. O şey ise gözünün önünde iken hem onu görmüyor, hem kendindeki şerh-i sadri bilmiyor.»

17244

چون کهر در بحر کوید بحر کو

وان خیال چون صدف دیوا راو

«İnci gibi hani. İnci de denizde iken deniz nerede? diye sorar. O gafleti ve hayali, sedef gibi onun duvarı olmuştur.»

17245

کفتن آن کو حجابش میشود

ابر تاب آفتابش میشود

«Onun, nerede? diye sorması ona hicab olmakta, Güneşin ziyasını kaplayan bir bulut kesilmede...»

17246

بند چشم اوست هم چشم بدش

عین رفع سد او کشته سدش

«Onun kötü ve illetli olan gözü, kendi görüşüne perde olmuştur. Ben gaflet perdesini kaldırdım vehmine düşmesi de kendisi için bir sed teşkil eylemiştir.»

17247

بند گوش اوشده هم هوش او

هوش باحق دارای مدهوش او

«Onun akli da, kulağını tıkamıştır. Ey hakkın şaşkınlığı olan kimse: aklını Allah'a ver!»

«(BÜTÜN DERTLERİNİ BİR DERT YAPANI, CENABI HAK BAŞKA DERTLERDEN KURTARIR, FAKAT DERTLERİNİ DAĞITAN, BİR ÇOK ŞEYLERE DERTLENEN KİŞİYİ, HANGİ VADİDE HELÂK OLACAKSA HAK KAVIRMAZ.) HADİS-İ ŞERİFİNİN TEFSİRİ.»

17248

هو شرانوزیع کردی بر جهات

می نیز دتر آن ترهات

«Sen aklını muhtelif yerlere dağıtıyorsun. Halbuki o saçma sapan uğraşman, o beyhûde dırıldanman bir tere yaprağına bile değmez.»

17249

آب هس رامی کشد مریخ خار

آب هوش چون رسد سوی ثمار

«Senin akıl suyunu her dikenin kökü emip durdukça o su meyvelere nasıl ulaşabilir?»

17250

هین بزین این شاخ بدرا خو کنش

آب ده این شاخ خوش رانوکنش

«Aklını başına al da vücudun bahçesinde sürmüş olan o muzır dalları kes. Hoş ve faydalı sürgünlere de su ver, tazelendir.»

Buradaki (şâh-ı bed) yâni kötü sürgünden maksad: Nefsânî ve şehvânî düşünceler ve emellerdir. (Şâh-ı hoş)dan murad da: Rûhânî ve Rabbânî arzulardır. Bir ağacın münâsebetsiz sürgünlerini kesmek lâzımdır ki o ağaç meyve verebilsin. Binâenaleyh sen de cismin ağacının uygun-suz ve muzır sürgünleri demek olan şehvânî ve nefsânî emelleri koparmalı, bilakis meyve yetiştirecek, yâni rûhânî ve Rabbânî hisler yetiştirecek olan dallara su vermelisin.

17251

همدو سنبند این زمان آخرنکر

کین شود باطل ازان رویدنکر

«O muzır ve faydalı sürgünlerden şimdi ikisi de yeşildir. Dikkat et ki biri kurusun, o biri meyve versin.»

17252

آب باغ این را حلال آرا حرام
فرق را آخر بینی والسلام

«Bağın suyu o faydalı sürgüne helal, diğerine haramdır. Aralarındaki farkı sonra görürsün vesselâm.»

Faydalı sürgüne su vermek adâlet, muzır olanı sulamak zulümdür.

17253

عدل چه بود آب ده اشجار را
ظلم چه بود آب دادن خار را

«Adâlet nedir? Meyve ağaçlarına su vermektir. Zulüm nedir? Dikeni sulamaktır.»

17254

عدل وضع نعمتی بر مومنین
نی هر یخی که باشد آب کش

«Adâlet bir nimeti yerine koymaktır, yoksa her su çeken kökü sulamak değildir.»

Yâni hakkı, hak sâhibine vermektir. Müstehak olmayana vermek zulümdür.

17255

نعمت حق را بجان و عقل ده
نی بطبع پرزحبر و پر کره

«Hakk'ın nimetini can ile akla ver, iç ağrısına uğramış, düğümlerle, sıkıntılarla dopdolu olmuş tabiata değil.»

17256

بار کن بکارم را برکت
بردل و جان کم نه آن جان کثرت

«Dünya gamının savaşını bedenine yükle. O can çekişmeyi gönlüne, canına az tattır.»

Yâni Dünya meşakkatiyle cismini uğraştır, kalbini ve ruhunu onlarla meşgul etme.

17257

بر سر عیسی نهاده تنگت بار
خرسکیزه میزند در مرغزار

«Sen, İsânın başına yük dengini koymuşsun - yâni yükü İsâ gibi olan ruhuna taşıyorsun - merkeb gibi olan nefsine ise çayırda salma geziyor ve sıçrayıp yuvarlanıyor.»

17258

سرمه را در کوش کردن شرط نیست
کار دل را جستن از تن شرط نیست

«Sürmeyi kulağa çekmezler. Gönül işini bedenden istemek şart değildir.»

Çünkü bu, sürmeyi mevkiinin gayrisına koymaktır. O ise zulümdür.

17259

کردلی رونا ز کن خواری مکش
ورنخی شکر منوش و زهر چش

«Eğer sen kalbden ibâret isen git, hakâret çekme. Yok ancak cisim isen şeker yeme, zehir tat.»

Yâni sen sâfiyet ve nûrâniyet kesbederek münevver bir kalb haline gelmişsen, halkdan müstağni ol, onlardan bir şey istemek sûretiyle hakâret çekme. Yok mertebeyi bulamamış ve yalnız cesedden ibâret kalmışsan riyâzet ve mücâhedede bulun ki:

17260

زهرتن رانا فعتست و قندید
تن همان بهتر که باشد بی مدد

«Zehir, cisme faydalı, şeker ise zararlıdır. Bedenin yardım görmemesi, yâni türlü nimetlerle beslenmemesi daha iyidir.»

17261

هیزم دوزخ تنست و کم کنش
وربروید هیزم نور کنش

«Beden, Cehennem odunudur, onu azalt. Eğer yeni bir odun biterse hemen kes.»

Yâni vücûdunu besleyip semirtme ki o Cehenneme odun olur. Eğer fazla yiyip içme ile şişmanlayacak olursan onu oruçla ve riyâzetle zayıflat.

17262

ورنه حال حطب باشی حطب
دردو عالم همچو جفت بولهب

«Yoksa Ebû Lehebin karısı gibi iki âlemde odun hamalı olursun.»

Aleyhissalât Efendimizin amcalarından (Ebû Leheb), Resûlullahın en şiddetli düşmanlarından idi. Karısı Ümmü Cemil de kocası gibi idi. Kıra çıkar, toplayıp yüklendiği çalı, çırpı ve dikenleri, Sallallâhü Aleyhi Vessellem Efendimiz Hazretlerinin kapısı önüne ve geçeceği yollara dökerdi. Bu münâsebetlilik dolayısıyla (Tebbet) sûresi nâzil olmuş, onun hakkında (hammâlet'el-hatab) yâni (odun hammalı) tâbir buyurulmuştur.

17263

از حطب بشناس شاخ سدره را
کرچه همدو سبز باشندای فتا

«Ey yiğit, ikisi de yeşil ve yaş olmakla beraber, sen odun ile sidre dalını tanı ve ayırd et.»

17264

اصل آن شاخت هم آسمان
اصل این شاخت از نار و دخان

«Sidre dalının kökü yedinci kat göktedir. Beden odununun kökü ise ateşten ve dumandandır.»

17265

هست مانند بصورت پیش حس
که غلط بینست چشم و کیش حس

«Bu can gözüne görünür; gönüle varmak için yorul, çabala..»
Yâni bir sâhib-i dil'in irşâdına müracaat et.

17266

ورنداری پانجنبان خوش را
تا بینی مرکم و مریش را

«Eğer ayağın yoksa kımıldanarak ve sürünerek git ki nihâyet her azı, her çoğu gör.»

«EĞER YOLCU İSEN SANA YOL AÇARLAR, EĞER YOK OLURSAN SANA VARLIKLÂ YÖNELİRLER» BEYTİNİN MÂNASI

17267

کرزلیخا بست درها هر طرف
یافت یوسف هم ز جنبش منصرف

Züleyhâ her taraftan kapıları kapadı ama Yusuf Aleyhisselâm'da hiç bir hareket görünmedi.»

17268

باز شد قفل درویره شد بدید
چون توکل کرد یوسف بر جهید

«Kilit ve kapı tekrar açıldı, yol görüldü. Çünkü Yusuf, Allahuna dayanmıştı, her yana dönüp dolaşmaktaydı.»

17269

کرچه رخنه نیست عالم را بید
خیره یوسف و ارمی بایددوید

«Bu tabiat âleminden harice çıkmak için hernekadar, bir yarık, bir kapı görünmüyor ise de, Yusuf gibi hayran bir halde heryana koşmak gerek.»

Bu nasıl olur? sââl-i mukadderine bir misal ile cevap verilip deniliyor ki:

17270

آمدی اندر جهان ای محتجن
هیچ می بینی طریق آمدن

«Ey imtihan ve ibtilâya uğramış kimse; sen Dünyaya geldin. Lâkin geliş yolunu biliyor muydun? Hayır...»

Geliş yolunu bilmediğin gibi gidiş yolunu da bilmezsin. Amma geldiğin gibi gideceksin.

17271

کردانی تانکونی راه نیست
زین رمی راه مارار قدیست

«Bilmiyorsan, sakın, yol yoktur deme. Bizim için bu görünmeyen yoldan gitmek muhakkaktır.»

Meselâ:

17272

میروی در خواب شادان جب و راست
هیچ دانی راه آن میدان کجاست

«Rüyâda mesrur olarak sağa sola gidersin, fakat o meydanın yolu nerededir, hiç biliyor musun?»

17273

توبند آن چشم و خود تسلیم کن
خویش را بینی در آن شهر کهن

«Sen gözünü kapa ve bir mürşide teslim ol ki o eski şehirde kendini göresin.»

17274

چشم چون بدی که صد چشم خار
بند چشم نیست آن سو از غمار

«Lâkin gözünü nasıl kapayabilirsin ki yüzlerce mahmûr göz, bu tarafta senin gözlerine bağ olmuştur.»

17275

چار چشمی توز عشق مشتری
بر امید مهتری و سروری

«Büyüklik ve reislik ümidiyle, müşteri aşkından - yâni seni satın alacak kimseler bulmak arzusuyla - gözünü kapamak şöyle dursun, âdetâ gözlük takıp dört gözle bakıyorsun.»

17276

ورنجی مشتری بینی بخواب
جفدبدکی خواب بند جز خراب

«Uyusan bile rüyâda müşteri görürsün, kötü baykuş rüyâda harabeden başka birşey görebilir mi?»

17277

مشتری خواهی هر دم پیچ پیچ
توجه داری که فروشی هیچ هیچ

«Her ân müşteri ister ve o arzu ile kıvranırsın, fakat neyin var ki satacaksın? Hiç, hiç...»

17278

کر ترا نالی بدی یاچاشتی
از خریداران فراغت داشتی

«Gönlünde, eğer ekmeğin, yâhud bir öğle yemeğin olsaydı, müşteri talebinden vaz geçerdin.»

«PEYGAMBERLİK İDDİA EDEN BİR ŞAHSA: (NE YEDİN DE BÖYLE SAÇMA SAPAN SÖYLÜYORSUN?) DEDİLER. (EĞER BİR ŞEY BULUP YESEYDİM NE SERSEMLEŞİR, NE DE SAÇMA SAPAN SÖYLERDİM). DEDİ... HER DOĞRU SÖZ, EHLİ OLMAYANA SÖYLENİLİRSE SAÇMA DENİR, HATTÂ SÖYLEYENLER O SÖZÜ SÖYLEMEYE GÖREVLİ OLSALAR BİLE.»

17279

آن یکی میبگفت من پیغمبرم
از همه پیغمبران فاضلترم

«Birisi: (Ben peygamberim, hattâ bütün peygamberlerden efdalim) diyordu.»

17280

کردنش بستند و بردندش بشاه
کین همی گویدرسولم از آله

«Boynundan bağladılar, (Ben Allah tarafından resûlüm) diyor diye şahın huzuruna götürdüler.»

17281

خلق بروی جمع چون مور و مانخ
که چه مکرست و چه تزویر و چه فتح

«Ahâli karınca ve çekirge gibi onun başına toplandı. Bu ne hiyle, bu ne tezvir ve tuzak? diyorlardı.»

Hazret-i Mevlânâ bu vesile ile enbiyâ hazarâtı ve kavimleri arasında cereyan eden mükâlemeyi naklediyor ve diyor ki:

17282 *

کر رسول اینست کیداز عدم
ما همه پیغمبریم و محتشم

«Münkirler diyorlardı ki: Eğer bu, yokluk aleminden elçi olarak gelmişse biz hep peygamberiz, hep yüceyiz.»

Çünkü cümlemiz yokluk aleminden gelmişiz.

17283

ماز نجا آمدم اینجا عریب
تو چرا مخصوص مائی ای ادیب

«Biz de bu âleme garîp olarak geldik. O halde ey edîb olan zât, neden peygamberlik yalnız sana mahsus oluyor?»

17284

داد ایشانرا جواب ان خوش رسول
کای گروه کورو نادان و فضول

«O hoş ve muhterem resûl onlara cevap verdi ki: Ey kör, câhil ve fûdûl kimseler!»

17285

این ندانستیدای قوم از قضا
بخبر اینجا رسیدید از عما

«Şunu bilmediniz ki siz Kazây-ı İlâhiden kör ve habersiz olarak buraya geldiniz.»

17286

نی شما چون طفل حفته آمدید
بخبر از راه و از منزل بدید

«Siz o âlemden buraya uyumuş çocuk gibi geldiniz. Yollardan ve menzillerden bihaber bulunuyordunuz.»

17287

ما به بیداری روان کشتیم و خوش
ازواری پنج و شش تا پنج شش

«Biz ise hoş bir halde, havâss-ı hamse ve altı cihet âleminin ötesinden bu âleme kadar uyanık olarak geldik.»

17288

دیدہ منزلها زاصل واز اساس
چون قلاووزان خیر و ره شاس

«Menzillerin aşlını, esasını gördük. Zira kılavuzlarımız haberdardı ve yol biliyorlardı.»

Hazret-i Mevlânâ, şu bir kaç beyit ile enbiyâ ile diğer nâsın farkını beyan ettikten sonra kıssaya avdetle diyor ki:

17289

شاه را گفتند اشک جنش بدن
تا نکوبد جنس او هیچ این سخن

«Peygamberlik dâvasına kalkışan hakkında, Şâhâ: (Ona işkence yaptır da bir daha böyle sözler söylemesin), dediler.»

17290

شاه دیدش بس نزار و بس ضعیف
که بیک سبلی میرد آن نحیف

«Şâh baktı ki o adam pek çok zayıf. Öyle ki cılızlığından bir tokatla ölecek bir halde...»

Onun için kendi kendine dedi ki:

19291

کی توان اورا فشردن یازدن
که چو شیشه کشته است اورا بدن

«Ona işkence etmenin, yâhud döğmenin imkânı mı vardı? Bedeni adeta cam gibi olmuş.»

17292

ایک با او کویم از راه خوشی
که چراداری تولاف سرکشی

«Lâkin ona hoşluk tarikiyle: Sen niçin serkeşlik ediyorsun ve nübüvvet dâvasında bulunuyorsun? diye sorayım.»

17293

که در شقی ناید ایا هیچ کار
هم ز می سر کنداز غار مار

«Zirâ burada sertlik hiç bir işe yaramaz. Lütuf ile yılan bile delikten başını çıkarır, dedi.»

17294

مردما ترادور کرداز کردوی
شه لطیف بودوز می وردوی

«Ahâliyi, onun başından uzaklaştırdı. O padişâh latif bir zât idi; zikri, virdi de iyilikti.»

17295

بش نشاندش باز پرسیدش زجا
که کجاداری معاش و ملتجا

«Onu bir yere oturttu, yerinden, yurdundan, meskeninden, maişetinden sülâ eyledi.»

17296

گفت ای شه هستم از دارالسلام
آمده از ره درین دارالملام

«O cevap verdi ki: Şânım; ben Dârüsselâm'danım, oradan yola çıktım, bu melâmet yurduna düştüm.»

17297

نی مراخانه ست و نی یک همنشین
خانه کی کردست ماهی در زمین

«Burada ne evim, ne de birlikte oturduğum kimse var. Balık karada nasıl ev tutabilir?»

باز شه از روی لاغش گفت باز
که چه خوردی و چه داری چاشت ساز

«Pâdişah, latife ederek ona dedi ki: Ne yedin, öğle yemeği için neyin var?»

اشتهاداری چه خوردی بامداد
که چنین سرمستی و پرلاف و باد

«İştihân var mı? Sabahleyin ne yedin ki sarhoş bir hale gelmiş, atıp tutuyor, esip savuruyorsun?»

گفت اگر نام بدی خشک و طری
کی کنیم دعوی پیغمبری

«Adam cevap verdi ki: Eğer kuru, yâhud tâze ekmeğim olsaydı peygamberlik dâvâsına kalkışır mıydım?»

دعوی پیغمبری با این گروه
همچنان باشد که دل جستن ز کوه

«Bu gürûha karşı peygamberlik dâvâsında bulunmak, bir dağda kâlb aramak gibidir.»

کس ز کوه و سنگ عقل و دل نجست
فهم و ضبط و نکته مشکل نجست

«Hiç kimse; dağdan, taştan akıl ve kâlb aramaz. Onlardan müşkil bir nüktenin anlaşılmasını ve hıfzedilmesini beklemez.»

هر چه کو بی باز گوید که همان
میکنند افسوس چون مستهزیان

«Dağa ne söylesen akis tarikiyle onu tekrarlar. Müstehziler gibi seninle eğlenir.»

از کجا این قوم و پیغام از کجا
از حمادی جان کرا باشد رجا

«Bu kavim nerde, onlara haber vermek nerde? Cansız bir şeyde can bulunacağını kim umar?»

کر تو پیغام زنی آری وزر
پیش تو نهند جمله سیم و سر

«Eğer onlara kadından ve altından bahsedersen, senin önüne gümüşle beraber baş koyarlar.»

که فلان جاشاهدی میخواندت
عاشق آمد بر تو و میداندت

«Kezâ onlardan birine: (Seni falan yerdeki bir güzel çağırıyor, seni biliyor ve sana âşık olmuş) haberini versen âdetâ sana kul, köle olur.»

ور تو پیغام خدا آری جوشهد
که یاسوی خدا ای نیک عهد

«Eğer Allah tarafından bal gibi bir haber getirsen de: Ey sözüne sağlam kimse, Allah'a gel desen.»

از جهان مرگت سوی برکت رو
چون بقا ممکن بود فانی مشو

«Ölümlü Dünyadan, nimet ve Ebediyyet Âlemine git. Mâdemki bekâ mümkündür, şu halde fâni olma! tavsiyesinde bulunursan.»

قصد خون تو کنند و قصد سر
نه از برای حمیت دین و هنر

«Senin başını kesmek ve kanını dökmek kasdında bulunurlar. Fakat bu din ve mârifet hamîyyetiyle değildir.»

BEŞİNCİ CİLD BİRİNCİ KİTABIN SONU (1)

(1) Merhum Tahir-ul Mevlevî'nin şerhi burada sona ermiş olup, Mesnevî'nin bundan sonraki birbuçuk ciltlik kısmı merhumun ömrü vefâ etmediği için şerhedilememiştir.

SEMA' HAKKINDA HZ. PİR'İN BEYANATI

دانی سماع چه بود سوت الی شنیدن
از حویشتن رسیدن با وصل او رسیدن

Semâ'ın ne olduğunu biliyor musun?

— ALLAH'ın «ben sizin rabbiniz değil miyim?» suâline, ruh zerrelerinin, «evet Rabbimizsin» deyişlerinin sesini duymak, kendinden geçmek, Rabbine kavuşmaktır.

دانی سماع چه بود احوال دوست دیدن
از پرده‌های لاهوت اسرار حق شنیدن

Semâ'ın ne olduğunu biliyor musun?

— Dostun hallerini görmek, lâhut perdelerinden Hakkın sırlarını bulmaktır.

دانی سماع چه بود بهبود شدن زه-تی
اندر فای مطلق ذوق بقاچشیدن

Semâ'ın ne olduğunu biliyor musun?

— Kendindeki varlıktan geçmek, mutlak yoklukta zevalsiz, devamlı varlık tadını tatmaktır.

دانی سماع چه بود در پیش ضرب عشقش
سر را چو کوی کردن بی باوسر دودیدن

Semâ'ın ne olduğunu biliyor musun?

— Dostun aşk çırpıntıları önünde başını top yapıp, başsız ayaksız dosta koşmaktır.

دانی سماع چه بود بانفس حرب کردن
چون مرغ نیم بسمل در خاک و خون طپیدن

Semâ'in ne olduğunu biliyor musun?

— Nefs ile harbetmek, yarı kesilmiş kuş gibi toprak ve kan içinde çırpınmaktır.

دانی سماع چه بود دردوای یعقوب
بوی وصال یوسف از پیره هن شمیدن

Semâ'in ne olduğunu biliyor musun?

— Yâ'kub'un derdini ve devasını bilmek, Yusuf'e kavuşmak korkusunu Yusuf'ün gömleğinden koklamaktır.

دانی سماع چه بود هم چون عصای موسی
آن سهرهای فرعون مردم بود کشیدم

Semâ'in ne olduğunu biliyor musun?

— Musa peygamberin asâsı gibi her solumda o Fir'av'n'in sihirlerini yutmak, yok etmektir.

دانی سماع چه بود سرزی لی مع الله
آجا ملک نکلن جدی واسطه رسیدن

Semâ'in ne olduğunu biliyor musun?

— «Benim Allah ile öyle bir vaktim vardır ki, o vakitte ne Allah'a yakın bir melek, ne de bir peygamber aramıza giremez» hadis-i şerifinde buyurulduğu gibi SEMA' bir sırdır. İşte meleğin bile sığmadığı o yere var-sıtasız varmaktır.

دانی سماع چه بود مانند شمس تبریز
چشمان دل کشودن انوار قدس دیدن

Semâ'in ne olduğunu biliyor musun?

— Semâ', Şems-i Tebrizi gibi gönül gözlerini açmak ve kudsî nurları görmektir.